ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ
ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΦΙΛΙΣΤΑΙΟΙ – ΩΩΔΗΣ

"ΠΥΡΣΟΣ„ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ & ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ 61 — ΑΘΗΝΑΙ

Digitized by Google

COPYRIGHT 1934 BY "PYRSOS" Co Ltd ATHENS
PRINTED IN GREECE

Digitized by Google

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΔ΄ ΤΟΜΟΝ ΕΠΡΑΓΜΑΤΕΥΘΗΣΑΝ ΘΕΜΑΤΑ ΟΙ Κ. Κ.:

Ἀδαμαντιάδης Β. Ὀφθαλμίατρος.	Β. Α.
Ἀδαμαντίου Ἀ. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Αδ. Αδ.
Ἀθανασούλας Α. Χ. Μηχανικός. Τεχνικὸς διευθυντὴς Χαρτοποιίας Αἰγίου.	Α. Χ. Α.
Αἰμιλιανίδης Ἀχ. Κ. Δικηγόρος.	Αχ. Κ. Α.
Ἀλεξόπουλος Ν. Κ. Γυμνασιάρχης.	Ν. Κ. Α.
Ἀλιβιζᾶτος Α. Καθηγητὴς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Α. Αλ.
Ἀναγνωστόπουλος Γ. Ν. Καθηγητὴς ἐν τῷ Ἐθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ, ταῖς Στρατ. Σχολαῖς. Ταγματάρχης Πυροβολικοῦ. Διευθυντὴς Στρατιωτικῶν Χημικῶν Ἐργαστηρίων.	Γ. Ν. Α.
Ἀναγνωστόπουλος Γ. Π. Καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Γ. Π. Α.
Ἀναγνώστου Ι. Λ. Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου Παθολογικῆς Φυσιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν	Ι. Λ. Α.
Ἀναστασόπουλος Χ. Κ. Φιλόλογος.	Χ. Κ. Αν.
Ἀποστολίδης Ἡρ. Ν. Δημοσιογράφος.	Η. Ν. Α.
Ἀποστολίδης Κ.-Μυρτ. Φιλόλογος.	Κ.-Μ. Α.
Ἀρβανιτάκης Γ. Λ. Αἰγυπτιολόγος. Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.	Γ. Λ. Α.
Ἀρεταῖος Ε. Γ. Ἠλεκτρολόγος-Μηχανολόγος	Ε. Γ. Α.
Ἀρκουμάνης Α. Δημοσιογράφος.	Α. Α.
Βαλάκης Π. Α. Δρ. Φιλολογίας. Γυμνασιάρχης.	Π. Α. Β.
Βαλέτας Γ. Μ. Βιβλιοφύλαξ τοῦ Φοιτητικοῦ Ἀναγνωστηρίου τῆς Πανεπιστημιακῆς Λέσχης.	Γ. Μ. Β.
Βάρναλης Κ. Δρ Φιλολογίας-Λογοτέχνης.	Κ. Β.
Βατάλας Μάνος Δ. Δημοσιογράφος.	Μ. Δ. Β.
Βαφειάδης Τ. Φιλόλογος.	Τ. Β.
† Βελλιανίτης Θ. Λογογράφος. Πρώην ὑπουργός.	† Θ. Β.
Βελοῦζος Ἰ. Α. Ἐλεγκτὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης.	Ι. Α. Β.
Βέρας Σόλων Παιδίατρος.	Σ. Β.
Βλαστὸς Μ. Ν. Νευρολόγος-Ψυχίατρος.	Μ. Ν. Β.
Βρέκοσις Α. Α. Δικηγόρος.	Α. Α. Β.
Γαλανὸς Σ. Καθηγητὴς τῆς Χημείας τῶν Ἐδαφῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Σ. Γ.
Γαλάτης Σ. Κ. Συνταγματάρχης ἐ. ἀ.	Σ. Κ. Γ.
Γαρδίκας Γ. Κ. Πρ. Γυμνασιάρχης, ἐπόπτης τοῦ Ἀρσακείου. Ἔκτακτος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.	Γ. Γ.
Γενεράλις Ἐμμ. Γυμνασιάρχης.	Ε. Γ.
Γεωργαλᾶς Γ. Κ. Καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Γεωπον. Σχολῆς. Διευθυντὴς τῆς Γεωλογικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος.	Γ. Κ. Γ.
Γεωργαντᾶς Φ. Δ. Ἐκπαιδευτικός.	Φ. Δ. Γ.
Γεωργούλης Ἡρ. Π. Δρ Ἐμπορικῶν Σπουδῶν.	Η. Π. Γ.
Γιαννιοῦ-Γ. Ἀθηνᾶ Λογία.	Α. Γ-Γ.
Γιατράκος Α. Ν. Χειρουργός.	Α. Ν. Γ.
Γρίβας Θ. Α. Γ. Διπλωματικός.	Θ. Α. Γ. Γ.
Δαπόντες Ν. Ι. Συμβολαιογράφος.	Ν. Ι. Δ.
Δαραλέξης Χρ. Θεατρικὸς συγγραφεύς.	Τ. Δ.
Δασκαλάκις Χ. Ε. Νομικός.	Χ. Δ.
Δεβάρης Δ. Σ. Δημοσιογράφος.	Δ. Σ. Δ.
Δημαρᾶς Κ. Θ. Συγγραφεύς.	Κ. Θ. Δ.
Δημάρατος Β. Ι. Δ. Φ. Καθηγητής.	Β. Ι. Δ.
Δημάρατος Ι. Φ. Δημοσιογράφος.	Ι. Φ. Δ.
Δημητριάδης Δ. Α. Γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.	Δ. Α. Δ.
Δημητριάδης Θ. Δ. Ὑφηγητὴς τῆς Ὠτορινολαρυγγολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βιέννης. Διευθυντὴς τοῦ ὠτορινολαρυγγολογικοῦ τμήματος τοῦ νοσοκομ. Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.	Θ. Δ. Δ.
Διγενὴς Κίμων Ὑποστράτηγος.	Κ. Δ.
Δομαζάκις Μ. Γ. Δικηγόρος.	Μ. Γ. Δ.
Δορμπαράκης Π. Χ. Δρ τῆς Φιλολογίας.	Π. Χ. Δ.
Δραβίλλας Γ. Θ. Πλωτάρχης—Οἰκονομικὸς	Γ. Θ. Δ.
Δρακουλίδης Ν. Ν. Ἰατρὸς-Δερματολόγος.	Ν. Ν. Δ.
Δρανδάκη Μ. Χ. Διδασκάλισσα.	Μ. Δρ.
Δρόσος Δ. Πρεσβευτής.	Δ. Δρ.
Δυοβουνιώτης Κ. Ι. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων καὶ τῆς Συμβολικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	Κ. Ι. Δ.
«Ἑλλ. Φιλοτελ. Ἑταιρία»	«Ε. Φ. Ε.»
«Ἑλληνικὸς Ὀρειβατικὸς Σύνδεσμος»	«Ε. Ο. Σ.»
Εὐαγγελίδης Δ. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Τέχνης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.	Δ. Ε.
Εὐαγγελίδης Ε. Τ. Φυτοπαθολόγος.	Ε. Τ. Ε.
Εὐαγγελίδης Τρ. Ε. Ἱστοριοδίφης.	Τ. Ε. Ε.
Εὐσταθιανὸς Α. Ν. Δρ τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἰατρικῆς-Λαρυγγολόγος	Α. Ν. Ε.
Ζέγγελης Κ. Δ. Καθηγητὴς τῆς Ἀνοργάνου καὶ Φυσικῆς Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός. Γερουσιαστής.	Κ. Δ. Ζ.
Ζέπος Ι. Δ. Δικηγόρος.	Ι. Δ. Ζ.
Ζερβὸς Ι. Π. Τμηματάρχης Ὑπουργείου Κρατικῆς Ὑγιεινῆς καὶ Ἀντιλήψεως.	Ι. Ζ.
Ζῆς Π. Α. Βοηθὸς τῆς Νευρολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.	Τ. Α. Ζ.
Ζώης Λ. Χ. Ἱστοριοδίφης.	Λ. Χ. Ζ.
Θεοφανείδης Β. Δ. Ἐπιμελητὴς Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.	Β. Δ. Θ.
Θωμόπουλος Θ. Γλύπτης. Καθηγητὴς τῆς Πλαστικῆς ἐν τῇ Σχολῇ Καλῶν Τεχνῶν.	Θ. Θ.
Ἰορδανίδης Ι. Ι. Παιδαγωγός.	Ι. Ι. Ι.
Ἰωάννου Ε. (Τέλλος Ἄγρας) Λογοτέχνης.	Τ. Α.
Καζάκος Ἀθαν. Α. Πολιτικὸς Μηχανικός.	Α. Α. Κ.
Καΐρης Μ. Ν. Γυναικολόγος-Μαιευτὴρ	Μ. Ν. Κ.
Κακριδῆ Π. Θ. Μαθηματικός.	Π. Θ. Κ.
Κακριδῆς Γ. Θ. Μηχανολόγος-Ἠλεκτρολόγος.	Γ. Θ. Κ.
Καλαϊτζῆς Ι. Κ. Χειρουργός.	Ι. Κ. Κ.
Καλιτσουνάκις Δ. Καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν. Ὑφηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	Δ Καλ.
Καλιτσουνάκις Ι. Ε. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	Ι. Ε. Κ.
Καλλιάφας Σ. Μ. Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ	Σ. Μ. Κ.
Καλογερῖκος Π. Α. Καθηγητὴς τῆς Ἀπαγγελίας καὶ Δραματικῆς.	Π. Α. Κ.
Καλομενόπουλος Νικ. Ὑποστράτηγος.	Ν. ΚΛΣ
Καλοποθάκης Δ. Μ. Δρ. Φιλοσοφίας. τ. Ὑφηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Δ. Μ. Κ.
Καμίνης Ι. Σ. Ἰατρός.	Ι. Σ. Κ.
Καμπούρογλους Δημ. Γ. Συγγραφεύς-Ἀκαδημαϊκός.	Δ. Γρ. Κ.
Κανατσούλης Α. Κ. Ἰατρὸς Καρδιολόγος. Διευθυντὴς τοῦ Καρδιολογικοῦ Κέντρου τοῦ ΣΤ΄ Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου Ἀθηνῶν	Α. Κ. Κ.
Κανδηλῶρος Τ. Χ. Ἱστοριοδίφης.	Τ. Χ. Κ.
Κανδήλης Ι. Χημικὸς	Ι. Κ.
Καραθεοδωρῆ Κ. Μαθηματικός. Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου. Ἀκαδημαϊκός.	Κ. Κ.
Καράκαλος Τηλ. Ι. Συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ ἐ. ἀ. Πρ. καθηγητὴς τῆς Στρατιωτικῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων. Συγγραφεύς.	Τ. Ι. Κ.
Καραμπάτης Δημ Ἀθλητής.	Δ. Καρ.
Καρανίκας Κ. Π. Δρ Πολιτικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν.	Κ. Π. Κ.
Καράντζας Γ. Α. Δημοσιογράφος.	Γ. Α. Κ.
Καψάλης Γερ. Δ. Πρόεδρος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.	Καψ.
Κεραμιδᾶς Τ. Καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν.	Τ. Κ.
Κλαδᾶς Λ. Ν. Ἠλεκτρολόγος-Μηχανικός.	Λ. Ν. Κ.
Κλαδᾶς Ν. Θ. Ὑποστράτηγος	Ν. Θ. Κ.
Κόκκορης Δ. Χ. Χειρουργός.	Δ. Χ. Κ.
Κολοκοτσᾶς Ε. Δ. Δρ Φιλολογίας.	Ε. Δι. Κ.
Κονταργύρης Α. Ὑφηγητὴς τῆς Ὀρθοπεδικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Α. Κ.
Κοντογιάννης Κ. Χ. Ἀντιπλοίαρχος Π. Ν.	Κ. Χ. Κ.
Κοντολέων Γ. Α. Ταγματάρχης Πυροβολικοῦ.	Γ. Κν.
Κούζης Ἀριστ. Π. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	Ἀρ. Π. Κ.
Κουκούλας Λ. Λογοτέχνης.	Λ. Κ.
Κούμαρης Ι. Γ. Καθηγητὴς τῆς Ἀνθρωπολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Ι. Γ. Κ.
Κουσουλάκος Γ. Π. Δικηγόρος. Πρόσεδρον μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀστικοῦ Κώδικος.	Γ. Π. Κ.
Κουτσομητόπουλος Π. Γ. Καθηγητὴς τῆς Φυτοπαθολογίας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Γεωπονικῇ Σχολῇ.	Π. Γ. Κ.
Κοφινᾶς Γ. Ν. Οἰκονομολόγος. Πρώην ὑπουργός.	Γ. Ν. Κ.
Κοφινιώτης Α. Ε. Δασολόγος. Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Μετεκπαιδεύσεως Δασικῶν Ὑπαλλήλων.	Α. Ε. Κ.
Κυριαζόπουλος Κ. Κ. Ἰατρὸς - Δερματολόγος.	Κ. Κ. Κ.
Κυριακόπουλος Ἠλ. Γ. Καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.	Η. Γ. Κ.
Κωδούνης Α. Δ. Ὑφηγητὴς τῆς Παθολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Α. Δ. Κ.
Κωνσταντινίδης Θ. Α. Δικηγόρος.	Θ. Κ.
Κωνσταντόπουλος Α. Κ. Δικηγόρος.	Α. Κων.
Κωνσταντόπουλος Κ. Μ. Νομισματολόγος. Διευθυντὴς Νομισματικοῦ Μουσείου.	Κ. Μ. Κ.
Κώττα Β. Λ. Δρ Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων.	Β. Λ. Κ.
Λαγακος Ἠλ. Ἐπιθεωρητὴς Φυλακῶν.	Η. Λ.
Λαμπίκης Δ. Α. Δημοσιογράφος.	Δ. Α. Λ.
Λαπαθιώτης Ν. Λ. Λόγιος.	Ν. Λ. Λ.
Λαχνιδάκης Ι. Τμηματάρχης ὑπουργείου Συγκοινωνίας.	Ι. Λ.
Λούβαρις Ν. Ι. Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ Ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Ν. Λ.
Λυκούδης Στ. Ἐμμ. Πλοίαρχος Π. Ν. Διευθυντὴς τῶν Φάρων. Καθηγητὴς παρὰ τῇ Ν. Σ. Δοκίμων. Ἀκαδημαϊκός.	Σ. Ε. Λ.
Μαγγιῶρος Ν. Ι. Ἀντισυνταγματάρχης Ἐπιμελητείας.	Ν. Ι. Μ.
Μαγκάκης Μ. Ἰατρὸς - Λαρυγγοωτολόγος.	Μ. Μ.
Μακαρόνας Χαρ. Ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ Θεσσαλονίκης.	Χ. Μ.
Μακρῆς Κ. Γ. τ. Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Κ. Γ. Μ.
Μαλτέζος Κ. Χ. Καθηγητὴς τῆς Φυσ. Μηχανικῆς καὶ Θεωρ. Φυσικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	Κ. Χ. Μ.

Digitized by Google

Μανωλάκος Γ. Δ. Γυμνασιάρχης.	Γ. Δ. Μ.
Μάρκου Δ. Α. Καθηγητὴς Γυμνασίου Φλωρίνης.	Δ. Α. Μ.
Ματάλας Λ. Ὑποδηματοβιομήχανος.	Λ. Μ.
Μαυρῆς Ν. Γ. Ἰατρός. Συγγραφεύς.	Ν. Γ. Μ.
Μελετόπουλος Ι. Α. Δικηγόρος.	Ι. Α. Μ.
Μενεγάκις Ι. Ν. Ἐπιμελητὴς τοῦ Φυσιολογείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.	Ι. Ν. Μ.
Μέξας Β. Γ. Φιλόλογος.	Β. Γ. Μ.
Μίνδλερ Μ. Ι. Δικηγόρος.	Μ. Ι. Μ.
Μινώτου Μ. Σ. Διευθύντρια «Ἰονίου Ἀνθολογίας».	Μ. Σ. Μ.
Μιχαηλίδης Ν. Α. Καθηγητὴς τῆς Μικροβιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Ν. Α Μ.
Μοάτσος Ε. Θ. Δρ Δικαίου.	Ἐρρ. Μ.
Μοίρας Δ. Γ. Δικηγόρος.	Δ. Γ. Μ.
Μοσχόπουλος Νικηφ. Τμηματάρχης Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.	Ν. Μ.
Μπαλᾶνος Δ. Σ. Καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	Δ. Σ. Μ.
Μπάρδας Ι. Α. Νομικός.	Ι. Α. Μπ.
Μπαρμπαστάθης Γ. Τμηματάρχης Ὑπουργείου Παιδείας.	Γ. Μπς
Μπουρόπουλος Α. Ν. Εἰσαγγελεὺς Ἐφετῶν.	Α. Ν. Μ.
Μπράβος Ι. Α. Διευθυντὴς Χρηματιστηρίου Ἐμπορευμάτων.	Ι. Μ.
Μπρατσιώτης Παν. Ι. Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ Ἑρμηνείας τῆς Π. Διαθήκης τῶν Ο΄ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Π. Ι. Μ.
Μπρούμης Δ. Π. Πολιτικὸς Μηχανικός	Δ. Π. Μ.
Μωραΐτης Δ. Ν. Δρ τῆς Θεολογίας.	Δ. Ν. Μ.
Νίκογλου Σ. Φ. Διεθνολόγος.	Σ. Φ. Ν.
Νικολαΐδης Κ. Ι. Δικηγόρος.	Κ. Ι. Ν.
Νικοτσάρας Θ. Ν. Πλοίαρχος Π. Ναυτικοῦ.	Θ. Ν. Ν.
Νόμπελης Ζ. Λοχαγὸς Μηχανικοῦ.	Ζ. Ν.
Ξενόπουλος Σ. Καλλιτέχνης. Καθηγητὴς Σιβιτανιδείου Σχολῆς.	Σ. Ξ.
Οἰκονομόπουλος Ι. Γ. Συμβολαιογράφος.	Ι. Γ. Ο.
Οἰκονομοπούλου Εἰρ. Ι. Δρ Νομικῆς.	Ε. Ι. Ο.
Οἰκονόμος Σ. Ν. Καθηγητὴς τῆς Οὐρολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Σ. Ν. Ο.
Οἰκονόμου Α. Ι. Γυμνασιάρχης	Α. Ι. Ο.
Οἰκονόμου Α. Χ. Καθηγητὴς τῆς Ἕδρας τῶν Ἀνωτέρων Μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ.	—Ο.
Ὀλύμπιος Ι. Γυμνασιάρχης.	Ι. Ο.
Παλάζογλου Η. Ι. Καθηγητής.	Η. Ι. Π.
Παλαιολόγος Κ. Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου Φυσικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.	Κ. Π.
Παναγιωτόπουλος Ι. Μ. Καθηγητής.	Ι. Μ. Π.
Παντελάκης Ε. Γ. π. Γυμνασιάρχης.	Ε. Γ. Π.
Παπαγιαννόπουλος Δ. Ν. Καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.	Δ. Ν. Π.
Παπαδάκης Ν. Ι. τ. Διευθυντὴς Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης.	Ν. Ι. Π.
Παπαδόπουλος Ἀνθ. Α. Διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.	Α. Α. Π.
Παπάζογλου Κ. Β. Ὑποπλοίαρχος Π. Ν.	Κ. Β. Π.
Παπαθεοδώρου Ι. Ἀν. Γεν. Ἀρχίατρος.	Ι. Π.
Παπακωνσταντίνου Θ. Φιλόλογος.	Θ. Π.
Παπαμῆτρος Δ. Φ. Δικηγόρος.	Δ. Φ. Π.
Παπαντωνόπουλος Ν. Γ. Καθηγητὴς τῆς Ὀδοντιατρικῆς τοῦ Ὀδοντ. Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν	Ν. Γ. Π.
Παπᾶς Π. Ν. Φιλόλογος.	Π. Ν. Π.
Παπαστρατηγάκης Λ. Π. Μηχανικὸς-Ἀεροπόρος	Λ. Π. Π.
Παπουτσόπουλος Ι. Γ. Διευθυντὴς τοῦ Κεντρικοῦ Ἐδαφολογικοῦ Ἐργαστηρίου	Ι. Γ. Π.
Παππᾶς Α. Ι. Ταγματάρχης Πυροβολικοῦ.	Α. Ι. Π.
Πασχάλης Δ. Π. Ἱστοριοδίφης. τ. Νομάρχης. Ἀκαδημαϊκός.	Δ. Π. Π.
Παχνὸς Α. Ν. Δικηγόρος-Πολιτευτής.	Α. Ν. Π.
Παχυνάκης Π. Κ. Τραπεζικός.	Π. Κ. Π.
Πεπένης Π. Δ. Ἀνώτερος Τεχνικὸς Ὑπάλληλος.	Π. Δ. Π.
Πέρδικας Π. Λ. Καθηγητὴς τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.	Π. Λ. Π.
Πετυχάκης Χ. Ζ. Δικηγόρος.	Χ. Π.
Πλακίδης Σ. Μ. Ἔκτακτος Ἀστρονόμος ἐν τῷ Ἐθν. Ἀστεροσκοπείῳ.	Σ. Π.
Πλάτων Ν. Ε. Φιλόλογος.	Ν. Ε. Π.
Πογγῆς Γ. Β. Δρ Νομικῆς. Συγκοινωνιολόγος.	Γ. Β. Π.
Πολυχρονίδης Χ. Ι. Δικηγόρος	Χ. Ι. Π.
Πουλόπουλος Α. Η. Ἐργοστασιάρχης πιλοποιίας	Α. Πς
Πράτσικας Ἀνδρ. Ὑφηγητὴς τῆς Παθολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἰατρὸς τοῦ Νοσοκομείου Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.	Α. Π.
Πρωτονοτάριος Σ. Β. Δικηγόρος. Καθηγητὴς ἐν τῇ Παντείῳ Σχολῇ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.	Σ. Β. Π.
Πρωτοπαπαδάκης Δ. Ε. Καθηγητὴς τῆς Σιδηροδρομικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ.	Δ Εμ. Π.
Πὼπ Γ. Κ. Δημοσιογράφος. Πρώην ὑπουργὸς τῆς Παιδείας.	Γ. Κ. Π.
Ράλλης Κ. Μ. Καθηγητὴς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	Κ. Μ. Ρ.
Ραλλίδης Ὀδ. Χειρουργὸς - Γυναικολόγος.	Ο. Ρ.
† Σάββας Κ. Καθηγητὴς τῆς Ὑγιεινῆς καὶ Μικροβιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.	† Κ. Σ.
Σαμοθράκης Α. Θ. Ἰατρός. Ἱστοριοδίφης.	Α. Θ. Σ.
Σαρρῆς Ι. Σ. Καθηγητὴς τῆς Γεωγραφίας.	Ι. Σ. Σ.
Σγουρίτσας Χ. Γ. Δικηγόρος. Ὑφηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Χ. Γ. Σ.
Σκαλισιᾶνος Χ. Δρ Φιλοσοφίας.	Χ. Σς
Σκαφίδας Β. Κ. Φαρμακοποιὸς-Λόγιος.	Β. Κ. Σ.
Σκλάβος Γ. Μουσικοσυνθέτης.	Γ. Σ.
Σολιώτης Ι. Χ. Πλοίαρχος ἐ. ἀ.	Ι. Χ. Σ.
Σολιώτης - Ν. Γ. Συνταγματάρχης ἐ. ἀ.	Γ. Σ.-Ν.
Σούλης Χ. Ι. Καθηγητής.	Χ. Ι. Σ.
Σπεράντσας Ν. Ι. Διευθυντὴς τοῦ Ὑδροβιολογικοῦ Σταθμοῦ καὶ Ἐπιμελητὴς τοῦ Ζωολογικοῦ Μουσείου τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου.	Ν. Ι. Σ.
Σπεράντσας Σ. Γ. Καθηγητὴς τῆς Ὀρθοδοντικῆς ἐν τῷ Ὀδοντιατρικῷ Σχολείῳ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.	Σ. Γ. Σ.
Σπηλιόπουλος Κ. Β. Ὑφηγητὴς τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.	Κ. Β. Σ.
Σπυρόπουλος Ν. Κ. Ἀντιστράτηγος. Καθηγητὴς ἐν τῇ Στρ. Σχολῇ Εὐελπίδων. Πρώην ὑπαρχηγὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τοῦ Στρατοῦ.	Ν. Σς
Στασινόπουλος Μ. Δ. Εἰσηγητὴς Συμβουλίου Ἐπικρατείας.	Μ. Δ. Σ.
Σφήκας Ν. Δ. Χημικός.	Ν. Δ. Σ.
Σωτηρίου Γ. Α. Καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Παλαιογραφίας. Διευθυντὴς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.	Γ. Α. Σ.
† Σωφρόνιος ὁ Ἐλευθερουπόλεως.	† Σ.
Τέλλος Ἄγρας Λογοτέχνης.	Τ. Α.
Τζανετᾶτος Θ. Φιλόλογος.	Θ. Τζ.
Τζώνης Κ. Α. Ἰατρὸς-Μικροβιολόγος.	Κ. Α. Τ.
† Τιμόθεος Βενέρης Μητροπολίτης Κρήτης.	† Ρ. Α. Τ.
† Τιμόθεος Θέμελης Ἀρχιεπίσκοπος Ἰορδάνου.	† Ι. Τ.
Τρεμπέλας Π. Ν. Θεολόγος - Διευθυντὴς τοῦ Περιοδικοῦ «Ζωή».	Π. Ν. Τ.
Τριανταφύλλου Κ. Καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Ὠδείου.	Κ. Τ.
Τσιμικάλης Α. Α. Δρ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν.	Α. Α. Τ.
Τωμαδάκης Ν. Β. Διευθυντὴς Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης.	Ν. Β. Τ.
Φάβης Β. Συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλλ. Γλώσσης.	Β. Φ.
Φελούκης Θ. Α. Κτηνίατρος. Διευθυντὴς Μικροβιολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Νοσοκομείου Κτηνῶν.	Θ Α. Φ.
Φίλιππας Σπ. Ν. Δημοσιογράφος.	Σ. Ν. Φ.
Φιντικλῆς Θεόκλ. Θ. Δρ. Φ. Ε. Τμηματάρχης τοῦ Κλιματολογικοῦ καὶ τοῦ τῆς Γεωργικῆς Μετεωρολογίας παρὰ τῇ Μετεωρολογικῇ ὑπηρεσίᾳ ὑπουργείου Ἀεροπορίας.	Θ. Θ. Φ.
Φωτεινὸς Ν. Γ. Δημοσιογράφος.	Ν Φ.
Φωτιάδης Ε. Φιλόλογος	Ε. Φ
Χαραλαμπίδης Ε. Ι. Λόγιος.	Ε. Ι. Χ.
Χαριτάκης Γ. Καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Ἐμπορικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν.	Γ. Χ.
Χαριτάκης Θ. Μηχανικός.	Θ. Χ.
Χατζηπέτρος Π. Π. Ἀντιπρόεδρος τῆς Θεοσοφικῆς Στοᾶς «Φῶς».	Π. Π. Χ.
Χιοτέλις Α. Σ. Καθηγητής.	Α. Σ. Χ.
Χοϊδᾶς Γ. Ἀντεισαγγελεὺς Ἀρείου Πάγου	Γ. Χ.
Χὸρς Γ. Μ. Πλοίαρχος Π. Ν.	Γ. Μ. Χ.
Χὸρς Σ. Μ. Καθηγητὴς τῆς Ἀναλυτικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ.	Σ Μ. Χ
Χουρμούζιος Α. Ε. Δημοσιογράφος.	Α. Ε. Χ
† Χρυσόστομος ὁ Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως.	† Χ. Φ. Ν.
Χρυσοχοΐδης Ν. Α. Μουσικοδιδάσκαλος.	Ν. Α. Χ.

Digitized by Google

ΧΟΡΟΣ — ΘΑΛΕΙΑ ΦΛΩΡΑ-ΚΑΡΑΒΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Φιλισταῖοι (οἱ). Λαὸς ἀρείας καταγωγῆς μνημονευόμενος ἔν τε τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μνημείοις, ἔνθα φέρει τὸ ὄνομα Purasata ἢ Purasti, ἢ κατ' ἄλλην ἀνάγνωσιν Pulasata καὶ Pulasti. Οὗτοι, προερχόμενοι ἐκ Κρήτης (τοῦ Καφτὼρ τῆς Π. Δ. ἢ Kftiu ἢ Kfto τῶν αἰγυπτιακῶν μνημείων), φαίνεται ὅτι εἶχον καταφύγει εἰς Μικρασίαν, ὁπόθεν πιεζόμενοι εἰσώρμησαν μετ' ἄλλων φυλῶν εἰς τὴν χώραν τῶν Χετταίων καὶ ἐκεῖθεν προελαύνοντες εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐξεχύθησαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην, διὰ τῆς παραλίας τῆς ὁποίας ἔφθασαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου, καθ' ὃν περίπου χρόνον κραταιὸς στόλος τῶν ἐπιδρομέων τούτων, καταπλεύσας εἰς τὴν χώραν ταύτην καὶ εἰσελθὼν εἰς αὐτὴν διὰ τῶν στομίων τοῦ Νείλου, ἐλυμαίνετο αὐτήν. Ὁ φαραὼ Ραμσῆς ὁ Γ' (περὶ τὸ 1198—1167 π. Χ.) ἔσωσε τὸ κράτος του τότε ἀπὸ φανεροῦ κινδύνου, ἀποκρούσας τοὺς ἐπιδρομεῖς κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν διὰ μαχῶν, ἃς ἀπηθανάτισεν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ἱδρυθέντος ἐν Medinet Habu ναοῦ, δι' ἐπιγραφῶν τε καὶ ζωγραφιῶν. Ἐντεῦθεν ἀποκρουσθέντες ἐγκατεστάθησαν οἱ Φιλισταῖοι ἐν τῇ παρὰ τὴν Μεσόγειον πεδιάδι Σεφηλᾶ τῆς Παλαιστίνης, ἔνθα συνέπηξαν κραταιὰν ὁμοσπονδίαν, πεντάπολιν ἐκ τῶν μητροπόλεων Ἀκκαρών, Ἀζώτου, Γάθ, Γάζης καὶ Ἀσκάλωνος καὶ πλεῖστα παρέσχον πράγματα ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, μέχρις οὗ ἐταπείνωσεν αὐτοὺς ὁριστικῶς ὁ Δαυΐδ. Ἐπέζησαν ὅμως καὶ μετὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην, μνημονευόμενοι ἐπανειλημμένως ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ. Ἀπὸ τῶν Φιλισταίων, ὧν τὸ ὄνομα ἔλαβε κατ' ἀρχὰς ἡ χώρα αὐτῶν καὶ ὅπερ ἦτο οἰκειότερον εἰς τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν Ἕλληνας, ὠνομάσθη ὑπ' αὐτῶν *Παλαιστίνη* ὁλόκληρος ἡ γῆ Χαναάν. Οἱ Φιλισταῖοι ἀνέπτυξαν σπουδαῖον πολιτισμόν, περὶ τοῦ ὁποίου ἔχομεν νύξεις μὲν ἱκανὰς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀποδείξεις δὲ περιφανεῖς εἰς τὰ εὑρήματα τῶν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν γενομένων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀνασκαφῶν (μάλιστα εἴδη κεραμευτικῆς). Ὁ πολιτισμὸς οὗτος ἦτο αὐτὸς ὁ αἰγαιοκρητικός. Ἡ γλῶσσα αὐτῶν παραμένει ἄγνωστος, ἐκτὸς ὀλίγων λέξεων, ἐν αἷς καὶ τὸ seranim, δι' οὗ ἐδηλοῦντο οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν καὶ ὅπερ συγγενεύει πρὸς τὸ τύραννος (κοίρανος).

Ἡ θρησκεία αὐτῶν ἐξεσημιτίσθη, ὥσπερ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, διετήρησε δ' ὅμως καὶ στοιχεῖά τινα δηλωτικὰ τῆς αἰγαίας προελεύσεως αὐτῶν. Οἱ κυριώτεροι θεοὶ τῶν Φιλισταίων ἦσαν ὁ *Δαγών*, οὗ ἡ λατρεία ἐν Γάζῃ ἦτο κρᾶμα χαναανιτικῶν παραστάσεων καὶ ἀναλόγων παραστάσεων ἐκ τῆς λατρείας παρεμφεροῦς τινος κρητικοῦ θεοῦ, πιθανῶς τοῦ λεγομένου Κρηταγενοῦς Διός, ὁ *Βααλ-ζεβοὺβ* καὶ ἡ *Ἀστάρτη*. [Πρβλ. *Π. Ι. Μπρατσιώτου*, «Οἱ Φιλισταῖοι καὶ ὁ αἰγαιοκρητικὸς πολιτισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ (1926).] Π. Ι. Μ.

φιλισταϊσμὸς (ὁ). Ἡ στενότης ἀντιλήψεως, ὁ ἄκριτος ὑποκειμενισμός. *Φιλισταίους* ἐκάλουν οἱ Γερμανοὶ φοιτηταὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τοὺς μὴ φοιτητάς, τοὺς μὴ μεμυημένους εἰς τὰ μυστικὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἔχοντας ἐπομένως περιωρισμένην ἀντίληψιν. Ἐν τῷ συνήθει λόγῳ ὁ ὅρος *φιλισταῖος* δηλοῖ τὸν ἄνθρωπον τὸν πλήρη προλήψεων, ὁ ὁποῖος γενικεύει τὴν ἰδικήν του στενότητα ἀντιλήψεως καὶ τὴν ἀνάγει εἰς γενικὸν νόμον τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ φιλισταῖος, «κενὸν ἔντερον πλῆρες τρόμου καὶ ἐλπίδος διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ», κατὰ τὸν Γκαῖτε, ὄχι μόνον ἀρνεῖται νὰ παραδεχθῇ πᾶν ὅ,τι δὲν ζῇ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ θέλει νὰ ὑπαγάγῃ καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν ἰδικόν του τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ βλέπειν. Ὁ *φιλισταϊσμὸς* εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ τυφλοῦ καὶ μικροψύχου ἐγωϊσμοῦ, ὄχι τόσον εἰς τὸ ἠθικόν, ὅσον εἰς τὸ γνωστικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν πεδίον. Τοὺς ὅρους φιλισταῖος καὶ φιλισταϊσμὸς ἐχρησιμοποίησαν μὲ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν ὁ Schopenhauer, ὁ Marx, ὁ Engels, ὁ Λένιν κλπ. Θ. Π.

Φιλιστίδης. Ἀρχηγὸς τῆς μακεδονιζούσης μερίδος ἐν Ὠρεῷ τῆς Εὐβοίας, κατορθώσας τῇ βοηθείᾳ τῶν Μακεδόνων νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλόν του Εὐφραῖον καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος, τῇ προτροπῇ τοῦ Δημοσθένους ἀποσταλεὶς κατ' αὐτοῦ μετὰ στρατοῦ ὁ Φωκίων, τὴν μὲν πόλιν ἀπηλευθέρωσεν, αὐτὸν δὲ ἐθανάτωσε (*Δημοσθ.*, Κατὰ Φιλίπ. Γ, 119 καὶ 126. Περὶ στεφ. 248 καὶ 252). Α. Θ. Σ.

Φιλιστίων. Ἀρχαῖος Ἕλλην ποιητὴς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, καταγόμενος ἐκ Νικαίας ἢ Προύσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐποίησε μίμους, τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα ἦλθον εἰς φῶς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως παπύρου τῆς Ὀξυρύγχου. Εἰς τὸν πάπυρον τοῦτον, δημοσιευθέντα ὑπὸ Grenfell καὶ Hunt τῷ 1903, περιέχονται δύο μεγάλα ἀποσπάσματα ἐκ μίμου διαλογικοῦ καὶ τὸ τέλος ἑτέρου προωρισμένου διὰ τὸ θέατρον. Ὁ τελευταῖος οὗτος μῖμος ἔχει μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὴν «Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις». Ὁ Φιλιστίων συμπαρένειρεν εἰς τὴν ἀστείαν μιμογραφίαν του καὶ γνώμας, πολλὰς δὲ τούτων διέσωσε, πιθανώτατα, ἡ συλλογὴ ἡ ἐπιγραφομένη «Σύγκρισις Μενάνδρου καὶ Φιλιστίωνος», ἔνθα παρατίθενται γνῶμαι τῶν δύο κωμικῶν. Καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς συλλογῆς τῆς ἐπιγραφομένης «Φιλόγελως» φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἀνήκει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν Φιλιστίωνα, ὅστις, σημειωτέον, εἶναι ὁ μόνος ἀντιπρόσωπος τῆς μιμογραφίας κατὰ τοὺς χρόνους του. Γ. Μ. Β.

— **Φιλιστίων ὁ *Λοκρός*.** Περιφανὴς Ἕλλην ἰατρός, σύγχρονος τοῦ Πλάτωνος (περὶ τὸ 417 π. Χ.), ζήσας ἐν Συρακούσαις. Ἦτο ὀπαδὸς τῆς σικελικῆς σχολῆς, ἐπεσκέφθη δὲ τὰς Ἀθήνας πρὸς βοτανικὰς σπουδὰς καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ ἀστρονόμου καὶ ἰατροῦ Εὐδόξου, τοῦ Χρυσίππου καὶ τοῦ Διοκλέους. Τὰ τέσσαρα κατ' Ἐμπεδοκλέα κύρια στοιχεῖα παρεδέχετο καὶ οὗτος ὡς αἰτίας νόσων, ὁπόταν διαθεσικὰ αἴτια, ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις, τραύματα, ἐφθαρμένη τροφή, ὑπερβάλλουσα θερμότης ἢ ψῦχος συνεβάλλοντο. Καὶ ὑγιείαν μὲν παρεδέχετο ὑφισταμένην ὅταν διὰ τῶν πόρων τοῦ δέρματος ἐπιτελῆται καλῶς ὁ πρὸς ἀπόψυξιν τῆς ἐμφύτου θερμότητος ἀναγκαῖος ἀερισμός, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει νοσηρὰν κατάστασιν. Τὸν νωπὸν καὶ θερμὸν ἄρτον ἐθεώρει θρεπτικώτερον. Ὄργανον τούτου *(πόλος)* χρήσιμον πρὸς ἐξαρθρήματα τοῦ ὤμου ἀναφέρει ὁ Ὀρειβάσιος (IV, 344). Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ γνωρίζομεν μόνον τὰ «Ὀψαρτυτικὰ» καὶ «Περὶ διαίτης», ἀλλὰ δὲν ἔχεται ἀληθείας ὅτι εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Περὶ διαίτης ὑγιεινῆς» ἔργου τῆς ἱπποκρατείου συλλογῆς. ΑΡ. Π. Κ.

Φίλιστος. Ἕλλην ἱστορικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 435 π. Χ. ἐν Συρακούσαις καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὸ 356 π. Χ. Κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἐξεπαιδεύθη καλῶς, διδαχθεὶς τὴν ρητορικὴν τέχνην ὑπὸ τοῦ Παρίου Εὐήνου, μόλις δὲ εἶχεν ὑπερβῆ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἡ πατρίς του ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τῶν ἀγώνων ταύτης κατὰ τῶν πολιορκητῶν ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Γύλιππον, οἵτινες κατέληξαν εἰς πανωλεθρίαν ἐκείνων, μετέσχεν ἐνεργῶς καὶ οὗτος, συγγενὴς δὲ καὶ ὀπαδὸς Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου ὑπεστήριξε τοῦτον οἰκονομικῶς πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς (406 π. Χ.), βραδύτερον ὅμως (386 π. Χ.) ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ τυράννου τούτου, ὕποπτος γενόμενος εἰς αὐτόν· ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπὸ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, μετέσχε τοῦ πολέμου του κατὰ τοῦ Δίωνος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἡττήθη ἔν τινι ναυμαχίᾳ, ναύαρχος ὢν τοῦ στόλου τοῦ Διονυσίου. Κατόπιν τῆς ἥττης ταύτης ὁ Φίλιστος ηὐτοκτόνησεν. Ἔγραψε, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Θουκυδίδου, «Σικελικά», ἤτοι ἱστορίαν τῆς Σικελίας, τῆς ὁποίας τὸ μὲν πρῶτον μέρος (ἡ πρώτη σύνταξις) περιελάμβανε τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς ὑπὸ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου (406 π. Χ.), τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἱστορίαν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τὴν ἱστορίαν Διονυσίου τοῦ νεωτέρου (367—363 π. Χ.). Τοῦ ἔργου τούτου διεσώθησαν ἀποσπάσματά τινα, συλλεγέντα ὑπὸ τοῦ Μύλλερ (Müller, Fragm. histor. Graecorum). Ὁ Κικέρων ἀποκαλεῖ τὸν Φίλιστον μικρὸν Θουκυδίδην (pusillum Thucydidem), ὁ Διονύσιος ὅμως ὁ Ἁλικαρνασσεὺς τὸν ψέγει ὡς κολακικὸν καὶ φιλοτύραννον. Κρινόμενος γενικῶς ὡς δόκιμος ἱστορικός, ὁ Φίλιστος περιελαμβάνετο εἰς τὸν κανόνα τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν. ΚΑΨ.

φιλίστωρ, —*ορος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἀγαπῶν νὰ μανθάνῃ, φιλομαθής· ‖ ὁ ἀγαπῶν ἰδίᾳ τὴν ἱστορίαν.

Digitized by Google

— **«Φιλίστωρ»**. Φιλολογικὸν περιοδικόν, ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις εἰς σχῆμα 8ον ὑπὸ τῶν Σ. Κουμανούδη, Κ. Ξανθοπούλου καὶ Δ. Μαυροφρύδου, ἀπὸ τοῦ 1861 μέχρι τοῦ 1862, τὸ μὲν πρῶτον ἔτος ὡς δεκαπενθήμερον, τὸ δὲ δεύτερον ὡς μηνιαῖον.

Φιλίτης, *Δοσίθεος*· ὅλ. λ. *Δοσίθεος ὁ Οὐγγροβλαχίας.*

φιλιῶ (—*όω*)· συνηθέστ. *συμφιλιῶ*, δημοτ. *φιλιώνω* (ὅλ. λ.).

φίλιωμα (τό)· δημοτ., φιλίωσις, συμφιλίωσις.

φιλιώνω, συνήθ. παθ. *φιλιώνομαι, ἀόρ. ἐ)φιλιώθηκα*, παθ. μετχ. *φιλιωμένος*· δημοτ., συμφιλιῶ καὶ παθ. συμφιλιοῦμαι, διαλλάττομαι.

φιλίωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φιλιοῦν*, συμφιλίωσις, φίλιωμα.

Φίλκε (Filke), ***Μάξ.*** Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1855. Διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως κάντωρ καὶ διευθυντὴς χορῳδιῶν ἐν Ντοῦντερστατ, Στάουμπιγκ, Κολωνίᾳ, Βρεσλαυΐᾳ καὶ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων συνθετῶν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τοῦ καθολικοῦ δόγματος τῆς Γερμανίας. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: πολλαὶ λειτουργίαι μὲ ὀρχήστραν, ἕνα «Ρέκβιεμ», ἓν «Te deum», μία Λιτανεία, ὕμνοι, ὡσαύτως δὲ πολλαὶ κοσμικαὶ χορῳδίαι. **γ. ς.**

Φιλλανδία (Finland, φιλλανδ. *Σουόμι*). Ἀνεξάρτητος δημοκρατία τῆς Βορείου Εὐρώπης, ἀποτελοῦσα μέχρι τοῦ 1917 μέγα δουκᾶτον τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας, ὁριζομένη ὑπὸ τῆς Σοβιετικῆς ἑνώσεως (πρὸς Α.), τοῦ Φιννικοῦ κόλπου (πρὸς Ν.), τοῦ Βοθνικοῦ κόλπου καὶ τῆς Σουηδίας (πρὸς Δ.) καὶ τῆς νορβηγικῆς Λαπωνίας καὶ μέρους τοῦ Ἀρκτικοῦ ὠκεανοῦ (πρὸς Β.), ἐκτεινομένη δὲ μεταξὺ τῶν παραλλήλων 59° 48′ καὶ 70° 6′ Β. πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 19° 2′ καὶ 32° 48′ Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Ἔχει συνολικὴν ἔκτασιν 388.217 τ. χλμ., ὧν τὰ 44.839 τ. χλμ. καλύπτονται ὑπὸ λιμνῶν, καὶ πληθυσμὸν (1930) 3.380.748. Πρωτεύουσα τὸ *Ἕλσινγκφορς* ἢ *Χελσίνκι* (κάτ. 243.560).

— *[Φυσικ. Γεωγρ.]* Ἡ *Φιλλανδία* γεωγραφικῶς ἀποτελεῖ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν ἰδιοτύπου γεωγραφικῆς διαμορφώσεως χωρῶν τῆς Σκανδιναυϊκῆς πρὸς τὰς ἀπεράντους ρωσικὰς πεδιάδας τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, εἶναι δὲ γενικῶς πεδινὴ καὶ χθαμαλή, καλυπτομένη ὑπὸ πλήθους λιμνῶν, ὑπολογιζομένων ἐν συνόλῳ εἰς 35.000, καὶ ἀποκαλεῖται διὰ τοῦτο «Χώρα τῶν χιλίων λιμνῶν». Ἐκ τῆς συνολικῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐδάφους της τὰ 36 % καλύπτονται ὑπὸ δασῶν, τὰ 11 % ὑπὸ λιμνῶν, τὰ 3 % ὑπὸ ἀροσίμων γαιῶν καὶ τὰ 5 % ὑπὸ λειμώνων. Τὸ μέγιστον μῆκος τῆς χώρας ἀπὸ Β. πρὸς Ν. (ἀπὸ τοῦ Ἀρκτικοῦ δηλαδὴ ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Φιννικοῦ κόλπου) ὑπολογίζεται εἰς 1.100 περίπου χλμ., τὸ δὲ μέγιστον πλάτος (κατὰ τὸν παράλληλον 62°) εἰς 580. Τὰ παράλια τῆς Φιλλανδίας προσομοιάζουσι κατὰ τὴν διαμόρφωσιν πρὸς τὰ τῆς Σκανδιναυϊκῆς, ὄντα ἐπίσης ἐγκατεσπαρμένα ὑπὸ ἀναριθμήτων βραχονησίδων, ὑφάλων καὶ σύρτεων, εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν δὲ ἄκρον αὐτῶν ἀναδύεται τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀλάνδης (Ὤλαντ), ἀποκλεῖον ἀπὸ Ν. τὸν Βοθνικὸν κόλπον καὶ σχηματίζον οἱονεὶ γέφυραν μεταξὺ τῆς Φιλλανδίας καὶ τῶν σουηδικῶν παραλίων. Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, ἀνῆκον εἰς τὴν Φιλλανδίαν, μολονότι τὰ 96 % τῶν κατοίκων του ὁμιλοῦσι τὴν σουηδικήν, ἀποτελεῖται ἐκ 300 περίπου νήσων καὶ νησίδων, ὧν αἱ 80 μόνον κατοικοῦνται. Τὸ ὑψηλότερον τμῆμα τοῦ φιλλανδικοῦ ἐδάφους εὑρίσκεται πρὸς τὰ βορειοδυτικά, παρὰ τὰ σουηδονορβηγικὰ σύνορα, ὅπου αἱ τελευταῖαι προεκτάσεις τῶν Σκανδιναυϊκῶν Ἄλπεων ὑψοῦνται ἀπὸ 715 μέχρι 1.120 μ. Καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν χώραν τὸ μέσον ὕψος τοῦ ἐδάφους κυμαίνεται περὶ τὰ 150 μ., ὁλόκληρον δὲ σύστημα μακροτάτων γρανιτικῶν λοφοσειρῶν ἑλίσσεται πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις περιθέον τὰς λίμνας. Μεγαλύτεραι ἐκ τῶν φιλλανδικῶν λιμνῶν, πλὴν τῆς Λαδόγας, ἥτις, κειμένη ἐπὶ τῆς συνοριακῆς γραμμῆς, ἀνήκει κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὴν Σοβιετικὴν ὁμοσπονδίαν, εἶναι αἱ: *Σάϊμα, Βονόκσεν, Κάλλα, Παϊγιαν, Νάϊι-γιέρβι, Ἐνάρε, Τόρνεω.* Ἐξ αὐτῶν σημαντικωτέρα εἶναι ἡ Σάϊμα, ἐκτάσεως 1.760 τ.χλμ., ἐγγὺς τῆς ὁποίας σχηματίζονται οἱ μεγάλοι καταρράκται *Ἰμάτρα*, περίφημοι οὐ μόνον διὰ τὴν γραφικὴν αὐτῶν ὄψιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τεραστίαν οἰκονομικὴν σημασίαν των. Ἐκ τῶν ποταμῶν σημαντικώτεροι εἶναι οἱ: *Τόρνεω, Οὔλεω, Κέμιγιοκι, Ἰβαλογιόκι* καὶ *Κύρο*, οὗτινος ἡ κοιλὰς εἶναι ἡ εὐφορωτέρα τῆς χώρας. Περίφημοι ἀνὰ τὴν Εὐρώπην εἶναι αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Φιλλανδίας, μὲ τὰ ἐκτεταμένα ἐκ κωνοφόρων δάση της, τὰς διαυγεῖς λίμνας καὶ τοὺς ἐκρέοντας ἐντὸς αὐτῶν ὡραίους ποταμοὺς καὶ καταρράκτας.

Τὸ κλῖμα εἶναι δριμύ, ὁ δὲ χειμὼν μακρᾶς διαρκείας, ἐξαιρετικῶς ψυχρὸς καὶ χιονώδης, μὲ μέσην θερμοκρασίαν —10° Κ. Ὑπάρχει ὅμως σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς θερμοκρασίας τοῦ βορείου τμήματος τῆς χώρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἔτους εἶναι +2° Κ, καὶ τοῦ νοτίου, ὅπου φθάνει μέχρι +4° Κ. Ἡ κατωτάτη σημειουμένη θερμοκρασία ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς χώρας εἶναι —30° Κ. Αἱ λίμναι καὶ τὰ ἕλη παραμένουσι πεπηγμένα ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τοῦ Ἀπριλίου. Τὸ θέρος ἐξ ἄλλου εἶναι μᾶλλον θερμὸν (μέση θερμοκρασία αὐτοῦ +15° Κ), σημειοῦνται δὲ πολλάκις κατ' αὐτὸ θερμοκρασίαι μέχρι +30° Κ. Τὸ μέσον ὕψος τῶν πιπτουσῶν ἐτησίως βροχῶν

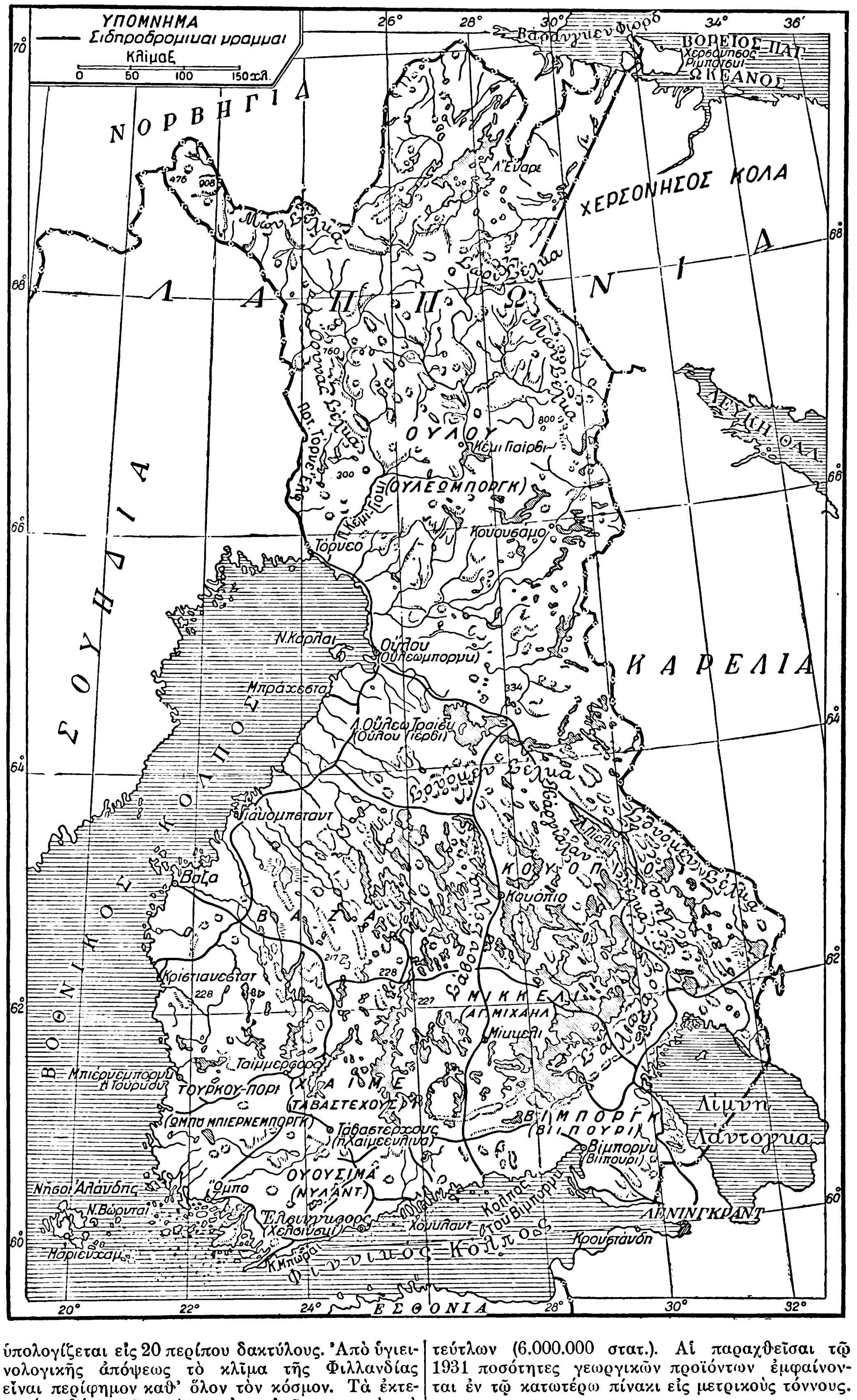

ὑπολογίζεται εἰς 20 περίπου δακτύλους. Ἀπὸ ὑγιεινολογικῆς ἀπόψεως τὸ κλῖμα τῆς Φιλλανδίας εἶναι περίφημον καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Τὰ ἐκτεταμένα δάση τῆς χώρας ἀποτελοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ κωνοφόρων, εἶναι δὲ πλούσια εἰς θηράματα. Ἐκ τῶν μεγάλων ἀγρίων ζῴων ἀφθονοῦσιν ἡ ἄρκτος, ὁ λέων, ἡ τάρανδος, ἡ ἀλώπηξ, ἡ ἑρμίνα κλπ. Ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς ποταμοὺς ἀφθονοῦσιν οἱ ἰχθύες τῶν γλυκέων ὑδάτων, ἰδιαίτατα δὲ ὁ σολωμὸς καὶ ἡ πέρκη, ἁλιευόμενοι εἰς μεγάλας ποσότητας.

— *[Οἰκον. Γεωγρ.]* Ἡ *Φιλλανδία*, παρὰ τὸ αὐχμηρὸν τοῦ ἐδάφους της καὶ τὴν ἰσχνότητα αὐτοῦ εἰς μεταλλευτικὰ προϊόντα, χάρις εἰς τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων της εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον προηγμένων, ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ κυριωτέρα ἰδίᾳ πηγὴ πλούτου ἐν τῇ χώρᾳ εἶναι τὰ δάση, καλύπτοντα ἐν συνόλῳ ἔκτασιν 62.429.000 ἐκταρίων, ἀλλὰ καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία εἶναι ἀνεπτυγμέναι. Αἱ ἀρόσιμοι ἐκτάσεις, καταλαμβάνουσαι περίπου τὰ 11 % τοῦ συνολικοῦ ἐμβαδοῦ τῆς χώρας, ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ Φιννικοῦ καὶ τοῦ Βοθνικοῦ κόλπου, διατίθενται δὲ διὰ τὴν καλλιέργειαν σίτου (ἐτησία παραγωγὴ 200.000 στατῆρες), βρόμης (5.000.000 στατῆρες), σικάλεως (3.000.000 στατῆρ.) κριθῆς (1.500.000 στατ.), γεωμήλων (5.000.000 στατ.) καὶ τεύτλων (6.000.000 στατ.). Αἱ παραχθεῖσαι τῷ 1931 ποσότητες γεωργικῶν προϊόντων ἐμφαίνονται ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι εἰς μετρικοὺς τόννους.

Σῖτος	31.600	Φασίολοι - πῖσα	10.044
Σίκαλις	305.000	Ἄλλα ὄσπρια	17.154
Κριθὴ	142.600	Λίνον	1.031
Βρόμη	643.000	Ἄχυρα	3.264.850
Γεώμηλα	725.600	Χόρτον	84.533
Τεῦτλα	890.518		

Ἡ κτηνοτροφία, ἀσκουμένη κατὰ μῆκος ἐπίσης τῶν πρὸς τὴν Βαλτικὴν παραλίων, εἶναι ἐκτάκτως προηγμένη, ἀσκεῖται δὲ συμφώνως πρὸς τοὺς νεωτέρους κανόνας τῆς ζῳοτεχνικῆς τέχνης καὶ διὰ βελτιωμένων γενεῶν κτηνῶν. Οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ κτηνῶν εἶναι οἱ ἑξῆς: ἵπποι 399.998, βοοειδῆ 1.860.479, πρόβατα 1.413.697, χοῖροι 390.535, αἶγες 11.076. Ἐκ τῶν κτηνῶν τούτων

Digitized by Google

ἄλλα μὲν διατίθενται διὰ τὴν γαλακτοπαραγωγήν, ἄλλα δὲ διὰ τὸ κρέας των, τοῦ ὁποίου ἐξάγονται σημαντικαὶ ποσότητες ἐτησίως. Διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ γάλακτος λειτουργοῦσι 3.000 περίπου συνεργατικὰ ἐργαστήρια μὲ νεωτάτας ἐγκαταστάσεις, παράγοντα ἐτησίως 20.000.000 χιλιόγραμμα βουτύρου καὶ 5.300.000 τυροῦ. Ἰδιαιτέρως φημίζεται εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀγορὰς τὸ φιλλανδικὸν βούτυρον, ἡ δὲ ἀξία τῆς ἐτησίως ἐξαγομένης ποσότητος τοῦ προϊόντος τούτου ὑπολογίζεται εἰς 65.000.000 περίπου χρυσῶν φράγκων.

Ἐκ τῶν δασῶν ἐξάγεται οἰκοδομικὴ καὶ καύσιμος ξυλεία, παρασκευάζεται δὲ χάρτης, κυτταρίνη, πυρεῖα, κυτία κ.λ.π. Τὰ ἐξαγόμενα εἰς σανίδας, δοκοὺς καὶ κόντρα-πλακὲ ξύλα ἀντιπροσωπεύουσι ποσὸν 8—10 ἑκατομμυρίων κυβικῶν μέτρων, ἡ δὲ ἀξία αὐτῶν φθάνει τὰ $^3/_5$ τοῦ συνόλου τῶν ἐξαγωγῶν τῆς χώρας. Τὸ ὑπέδαφος στερεῖται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου μεταλλευμάτων, μόνον δ' εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς χώρας ὀρύσσονται σιδηρομεταλλεύματα, μικρᾶς περιεκτικότητος εἰς σίδηρον, καὶ ἐν τῇ περιφερείᾳ Οὐλοκούμπου χαλκός. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἐκτεταμένα λατομεῖα γρανίτου, μαρμάρου, πλακῶν καὶ ἀσβεστολίθων, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα ἐπαρκοῦσι καὶ δι' ἐξαγωγὴν εἰς διαφόρους γειτονικὰς χώρας.

Ἡ βιομηχανία, παρὰ τὴν ἔλλειψιν γαιανθράκων, εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη, χρησιμοποιοῦσα τὴν δυναμικὴν ἐνέργειαν τῶν ἀφθόνων ἐν τῇ χώρᾳ ρεόντων ὑδάτων. Τῷ 1926 ἐλειτούργουν καθ' ὅλην τὴν Φιλλανδίαν 3.526 μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, ἀπασχολοῦντα 149.367 ἐργάτας. Ἐξ αὐτῶν τὰ πλεῖστα ἀπησχολοῦντο μὲ τὴν βιομηχανίαν τοῦ ξύλου, περὶ τὰ 100 δέ, δυνάμεως 15.000 περίπου ἐργατῶν, μὲ τὴν χαρτοποιίαν. Ἡ χαρτοβιομηχανία ἐξάγει ἐτησίως 370.000 τόννους περίπου χαρτοζύμης, 50.000 τόννους χαρτονίων καὶ 200.000 τόννους χάρτου, ὧν οἱ 140.000 τῶν ἐφημερίδων. Αἱ ὑφαντουργικαὶ βιομηχανίαι εἶναι συγκεντρωμέναι κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος εἰς τὰς περιοχὰς Τάμμερφορς καὶ Τούκου (ἢ Ὤμπο), καλύπτουσι δὲ διὰ τῆς παραγωγῆς των τὰ δύο τρίτα περίπου τῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας, εἰς ὑφάσματα μάλλινα, βαμβακερὰ καὶ λινά. Μέρος ἐξ ἄλλου τῶν προϊόντων τούτων ἐξάγεται καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ τὰ βαλτικὰ κράτη. Αἱ μηχανουργικαὶ καὶ μεταλλουργικαὶ βιομηχανίαι ἀπασχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν παραγωγὴν γεωργικῶν μηχανῶν. Ἀξιομνημόνευτος τέλος εἶναι ἡ βυρσοδεψία, οὖσα συγκεντρωμένη κυρίως ἐν Οὔλου. Ἡ συνολικὴ ἀξία τῆς φιλλανδικῆς βιομηχανίας ὑπολογίζεται εἰς 1 δισεκατομμύριον περίπου χρυσῶν φράγκων.

Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Φιλλανδίας παρουσιάζει συνήθως ἰσοζύγιον μεταξὺ εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν, διεξάγεται δὲ κυρίως μετὰ τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἄλλων βορειοευρωπαϊκῶν κρατῶν. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν εἰσαγωγῶν τῆς χώρας κατέχουσι τὰ μέταλλα καὶ μετάλλινα εἴδη, ἀκολουθοῦν δὲ τὰ σιτηρά, αἱ καύσιμοι ὗλαι καὶ τὰ ὑφαντουργικὰ προϊόντα. Οἱ κατωτέρω πίνακες δίδουσι τὴν κίνησιν τοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Φιλλανδίας εἰς φιλλανδικὰ μάρκα.

Α) Πίναξ τῆς κινήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου κατὰ τὴν περίοδον 1926—1931 :

	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Εἰσαγωγαί	5.667.700.000	6.385.900.000	8.012.900.000	7.001.400.000	5.247.700.000	3.464.700.000
Ἐξαγωγαί	5.636.500.000	6.324.400.000	6.245.200.000	6.429.700.000	5.404.200.000	4.456.700.000

Β) Ἀναλυτικὸς πίναξ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τοῦ 1931 κατὰ κατηγορίας προϊόντων :

Εἰσαγωγή		*Ἐξαγωγή*	
Μέταλλα καὶ μετάλλινα εἴδη	393.700.000	Πριονισμένη ξυλεία	1.296.500.000
Σιτηρὰ κλπ.	264.800.000	Σανίδες	290.500.000
Βάμβαξ καὶ βαμβακερὰ	184.000.000	Ἄλλα εἴδη ξυλείας	284.900.000
Πετρέλαιον καὶ φυτικὰ λίπη	211.000.000	Χαρτόνι	92.900.000
Ἔριον καὶ ἐριοῦχα	208.900.000	Χάρτης τυπογραφικὸς	377.700.000
Καφὲς	114.500.000	Ἄλλα εἴδη χάρτου	251.000.000
Ζάχαρις	107.200.000	Χαρτοζύμη	1.105.400.000
Γαιάνθρακες	172.000.000	Βούτυρον	396.500.000
Τροφαὶ κτηνῶν	167.000.000	Δέρματα καὶ δοραὶ	55.600.000
Δέρματα καὶ δοραὶ	107.100.000	Τυρὸς	38.900.000
Ὀχήματα	96.000.000		

Γ) Κυριώτεραι χῶραι ἐμπορικῆς συναλλαγῆς τῷ 1931 :

	Εἰσαγωγή	*Ἐξαγωγή*
Μεγάλη Βρεττανία	434.600.000	1.991.300.000
Γερμανία	1.209.900.000	374.000.000
Ἡνωμ. Πολιτεῖαι	372.400.000	412.900.000
Ὁλλανδία	174.100.000	225.900.000
Σουηδία	287.000.000	131.500.000
Γαλλία	91.600.000	320.0 0.000
Βέλγιον	121.1 0.000	264.800.000
Σοβιετ. Ἕνωσις	95.500.000	99.200.000
Δανία	126.800.000	145.200.000
Βραζιλία	57.000.000	46.700.000
Ἱσπανία	19.400.000	50.400.000
Νορβηγία	42.400.000	15.600.000
Ἀργεντινὴ	17.800.000	37.300.000
Πολωνία	110.000.000	2.300.000
Τσεχοσλοβακία	58.10.000	900.000

Ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία τῆς χώρας τῷ 1932 ἠρίθμει 4.593 πλοῖα, χωρητικότητος 504.170 τόννων. Αἱ συγκοινωνίαι διευκολύνονται μεγάλως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα, διηυθετημένα καταλλήλως διὰ διωρύγων, συγκροτοῦσι πυκνὸν δίκτυον ἐπικοινωνίας πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις. Τὸ συνολικὸν μῆκος τῶν ἐν Φιλλανδίᾳ ἐσωτερικῶν ὁδῶν ναυσιπλοΐας ὑπολογίζεται εἰς 3.600 περίπου χιλιόμετρα, πλὴν αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουσι καὶ 10.000 χλμ. περίπου ὑδατίνων ὁδῶν, χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας, ἥτις ριπτομένη ἐντὸς τῶν ποταμῶν παρασύρεται ὑπὸ τοῦ ρεύματος μέχρι τῶν κέντρων κατεργασίας. Ἐξ ἄλλου, διὰ τὰς συγκοινωνιακὰς ἀνάγκας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχει ἄρτιον δίκτυον σιδηροδρόμων, ἐν τῷ νοτίῳ ἰδίᾳ τμήματι τῆς χώρας, ἔχον συνολικὸν μῆκος γραμμῶν 5.399 χλμ. Αἱ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ συγκοινωνίαι ἐξυπηρετοῦνται κυρίως διὰ θαλάσσης, κυριώτεροι δὲ λιμένες, πλὴν τῆς πρωτευούσης Ἑλσινγκφορς, ἥτις συγκεντροῖ τὸ τρίτον τῆς ναυτιλιακῆς κινήσεως τῆς χώρας, εἶναι οἱ: *Τούρκου, Βίμποργκ, Κότκα, Χάνκο, Οὔλου* καὶ *Πόρι*. Ὁ ἀριθμὸς τῶν καταπλευσάντων τῷ 1931 εἰς τοὺς φιλλανδικοὺς λιμένας πλοίων ἀνήρχετο εἰς 5.824, ἡ δὲ χωρητικότης αὐτῶν εἰς 3.786.595 τόννους. Ἐκ τούτων φιλλανδικὰ ἦσαν τὰ 2.493, χωρητικότητος 1.050.012 τόννων. Ἐξ ἄλλου τῷ 1931 ἐλειτούργουν ἐν τῇ χώρᾳ 3.273 ταχυδρομικὰ γραφεῖα, 452 τηλεγραφικὰ (μῆκος τηλεγραφικῶν συρμάτων 25.399 χλμ.), 3 παράκτιοι ραδιοτηλεγραφικοὶ σταθμοί, 2.148 τηλεφωνικὰ γραφεῖα, 132.671 ἀκουστικὰ τηλεφώνων καὶ 536.130 χλμ. τηλεφωνικῶν συρμάτων.

Ὁ δημόσιος προϋπολογισμὸς τῆς Φιλλανδίας παρουσιάζεται μὲ ἐλαφρὰν ὑπεροχὴν τῶν ἐσόδων ἔναντι τῶν δαπανῶν (1932: ἔσοδα 2.858.000.000 φιλλανδικὰ μάρκα, ἔξοδα 2.856.000.000. —1933: ἔσοδα 2.611.000.000, ἔξοδα 2.342.000.000), ἡ δὲ κατὰ κονδύλια κατανομὴ αὐτοῦ ἐμφαίνεται ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι τοῦ 1932, ὅστις ἀναγράφει τὰ ποσὰ εἰς φιλλανδικὰ μάρκα:

Ἔσοδα

Ἐνεργητικὸν τοῦ κράτους	712.000.000
Ἄμεσοι φόροι	403.000.000
Ἔμμεσοι φόροι	1.107.0.0.000
Μεικτοὶ φόροι	250.000.000
Ταχυδρομεῖα, τηλέγραφοι, ναυτιλία	35.000.000
Ἄλλαι κρατικαὶ ἐπιχειρήσεις	113.000.000
Διάφορα	239.000.000
Σύνολον	2.858.000.000

Ἔξοδα

Κυβέρνησις, κοινοβούλιον	19.000.000
Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν	37.000.000
Δικαιοσύνη	104.000.000
Διοίκησις	318.000.000
Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν	52.000.000
Στρατὸς	446.000.000
Θρησκεύματα, ἐκπαίδευσις	447.000.000
Συγκοινωνίαι	149.000.000
Γεωργία, δάση	161.000.000
Ἐμπόριον, βιομηχανία	71.000.000
Κοινωνικὴ πρόνοια	148.000.000
Δημόσιον χρέος	362.00.000
Κρατικαὶ βιομηχανίαι	219.000.000
Ἄλλαι δαπάναι	543.000.000
Σύνολον	2.856.00.000

Τὸ δημόσιον χρέος τῆς Φιλλανδίας, ἐντελῶς παγιοποιηθὲν ἀνήρχετο τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1932 εἰς 3.328.000.000 φιλλανδικὰ μάρκα, τὰ 4/5 δ' αὐτοῦ ὀφείλονται εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὸ ἐν χρήσει ἐν τῇ χώρᾳ σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν εἶναι τὸ δεκαδικόν. Χ. Δ.

Νομισματικὸν σύστημα ἀπὸ τοῦ 1825 εἶναι ὁ μονομεταλλισμὸς χρυσοῦ. Νομισματικὴ μονὰς ἡ χρυσῆ Markka, περιέχουσα 0.037.896 γραμ. καθαροῦ χρυσοῦ, οὕτως ὥστε 1 χιλιόγραμμον καθαροῦ χρυσοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 26.388 Markka. Ἰσοτιμία θεωρητική: 1 χρυσῆ £=193,222 Μ.— 1 $ Ἡν. Π. = 39,7039 Μ.— Δὲν κυκλοφοροῦσι χρυσᾶ νομίσματα, ἀλλὰ τραπεζογραμμάτια ἀνταλλασσόμενα πρὸς χρυσὸν ἢ συνάλλαγμα εὑρισκόμενον ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς τὸ ἄρτιον. Τ. Κ.

— *[Πολιτ. Γεωγρ.]* Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς *Φιλλανδίας* τὰ 17,1 % εἶναι ἀστικός, ὁ δὲ λοιπὸς ἀγροτικός. Αἱ πόλεις γενικῶς εἶναι μικραί, πλὴν δὲ τῆς πρωτευούσης *Ἑλσινγκφορς*, ἥτις ἀριθμεῖ 250 περίπου χιλιάδας κατοίκων, τρεῖς ἄλλαι μόνον (αἱ: *Τάμμεφορς* ἢ *Τάμπερε, Τούρκου* ἢ *Ὤμπο* καὶ *Βίμποργκ* ἢ *Βίιπουρι)* μεταξὺ 55.000 καὶ 60.000, τρεῖς (αἱ: *Βάζα* ἢ *Βῶζα, Οὔλου* ἢ *Οὐλεωμποργκ* καὶ *Κουόπιο)* περὶ τὰς 25.000, τρεῖς ἄλλαι ὑπερβαίνουσι τὰς 10.000, πᾶσαι δ' αἱ λοιπαὶ εἶναι μικρότεραι. Ἐκ τῶν κατοίκων τὰ 88,7 % (3.022.257) εἶναι Φιλλανδοὶ (Φίννοι), ὁμιλοῦντες τὴν φιλλανδικὴν γλῶσσαν, τὰ 9 % (342.921) εἶναι Σουηδοί, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους ἐθνότητας (Γερμανοί, Ρῶσοι, Λάπωνες). Ἐπικρατοῦν θρήσκευμα εἶναι τὸ τῶν διαμαρτυρομένων (97 %), ἀκολουθοῦν οἱ ὀρθόδοξοι (1,7 %) καὶ οἱ καθολικοὶ (0.02 %). Οἱ δὲ ὑπόλοιποι (1.28 %) ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους ἄλλας θρησκείας. Ἀπὸ ἐπαγγελματικῆς ἀπόψεως οἱ Φιλλανδοὶ κατανέμονται ὡς ἑξῆς: γεωργία 65 %, βιομηχανία 15 %, μεταφοραὶ 3 %, διοίκησις 2 %, ἐπαγγέλματα 2 %, διάφοροι 10 %. Τῷ 1926 τὸ ποσοστὸν τῶν γεννήσεων ἀνήρχετο εἰς 2,17 %, τῶν δὲ θανάτων εἰς 1,34 %, ἡ δ' ἐτησία διαφορὰ μεταξὺ γεννήσεων καὶ θανάτων εἰς 29.349. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἀπὸ τοῦ 1921 καὶ τὸ ποσοστὸν τῶν ἀγραμμάτων ἐλάχιστον. Λειτουργοῦσι δὲ πολυάριθμα σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἀριθμοῦντα (1927) 11.591 διδασκάλους καὶ 426.169 μαθητάς, 181 μέσης μὲ 2.926 καθηγητὰς καὶ 44.643 μαθητάς, 3 πανεπιστήμια, ὧν τὸ παλαιότερον ἱδρύθη τῷ 1640, καὶ διάφοροι τεχνικαὶ καὶ ἐπαγγελματικαὶ σχολαί.

Οἱ Φιλλανδοὶ ἀνήκουσιν ἐθνολογικῶς εἰς τὴν καλουμένην φιννοουγγρικὴν ὁμοεθνίαν, ἐγκατασταθέντες δὲ ἐν τῇ χώρᾳ ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἐξηυρωπαΐσθησαν βαθμηδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, διατηρήσαντες μόνον τὴν παλαιὰν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἔχουσι τὸ ὑψηλότερον ἀνάστημα ἐκ πάντων τῶν φιννοουγγρικῶν λαῶν (μέσος ὅρος 1,72 μ.) καὶ παρουσιάζουσι πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τοὺς Γερμανούς, ἡ πρὸς τοὺς ὁποίους συγγένεια καθίσταται ἐναργεστέρα ἐφ' ὅσον προχωρεῖ τις ἐκ τῶν βορειοανατολικῶν πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς χώρας.

Διοικητικῶς ἡ Φιλλανδία διαιρεῖται εἰς 9 νομούς, ὡς ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι ἐμφαίνεται:

Νομοί	*Ἔκτασις εἰς τετραγ. χλμ.*	*Πληθυσμός, τῷ 1930*	*Πρωτεύουσαι*
Οὐουσίμα ἢ Νύλαντ	12.139	507.708	Ἑλσινγκφορς ἢ Χελσίνκι
Τούρκου-Πόρι ἢ Ὤμπο Μπιέρνεμποργκ	22.878	522.222	Τούρκου ἢ Ὤμπο
Ἀχβενάνμα ἢ Ὤλαντ ἢ Ἀλάνδης	1.442	27.375	Μάριεχαμν
Χαῖμε ἢ Τάβαστερχους	20.970	389.056	Χαιμεενλίνα ἢ Τάβαστερχους
Βίιπουρι ἢ Βίμποργκ	43.115	622.553	Βίιπουρι ἢ Βίμποργκ
Μίκκελι ἢ Ἅγιος Μιχαὴλ	23.288	208.901	Μίκκελι ἢ Ἅγιος Μιχαὴλ
Κουόπιο	44.096	381.100	Κουόπιο
Βῶζα ἢ Βάζα	41.348	582.874	Βῶζα
Οὔλου ἢ Οὐλεωμποργκ	178.945	425.278	Οὔλου ἢ Οὐλεωμποργκ
	388.217	3.667.067	

Ἡ χώρα ἀποτελεῖ δημοκρατίαν (tasavalta), διοικουμένην ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Συντάγματος (hallitusmuoto) τῆς 17 Ἰουλίου 1919. Κατ' αὐτὸ ἀνώτατος ἄρχων τῆς πολιτείας εἶναι ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, ἐκλεγόμενος δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας (ὑπὸ 300 ἐκλεκτόρων, ἀποφασιζόντων κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν). Ὁ πρόεδρος ἐκπροσωπεῖ τὸ κράτος εἰς τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ σχέσεις, διορίζει καὶ παύει τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ὑπαλλήλους, ὡς καὶ τοὺς ὑπουργούς, οἵτινες ὅμως δέον νὰ ἀπολαύωσι καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς διαίτης. Δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν δίαιταν, ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπονέμειν χάριτας καὶ ἔχει τὴν ἀρνησικυρίαν ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῆς διαίτης ψηφιζομένων νόμων, οἵτινες ὅμως καθίστανται νόμοι τοῦ κράτους. καὶ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς, ἤθελον ψηφισθῆ ἐκ νέου ὑπὸ τῆς διαδόχου αὐτῆς. Ἡ δίαιτα (eduskunta) ἀποτελεῖται ἐκ 200 μελῶν, ἐκλεγομένων ἀνὰ τριετίαν δι' ἀμέσου καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας. Ἐκλόγιμοι καὶ ἐκλογεῖς εἶναι πάντες οἱ πολῖται ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀπὸ τοῦ 24ου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον εἶναι ἑνδεκαμελές, ἐνεργεῖ δὲ ὡς συλλογικὸν σῶμα ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς νομιμότητος αὐτῶν καὶ ἀσκεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἰδιαιτέρως ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καγκελλάριος ἔχει δικαίωμα ἐλέγχου τῶν ἀρχῶν, ἐν περιπτώσει δὲ εὐθύνης τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν ὑπουργῶν κατέχει ἐνώπιον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τὴν θέσιν τοῦ δημοσίου κατηγόρου. Διὰ τὴν δίωξιν τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας ἀπαιτεῖται συγκατάθεσις τῆς διαίτης, ἀποφασιζούσης διὰ πλειοψηφίας τῶν $^3/_4$. Πλὴν τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καγκελλαρίου ὑπάρχει καὶ τὸ ὑπούργημα τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ἀντιπροσώπου τῆς διαίτης, ὅστις ἔχει ἀνάλογα πρὸς τὸν πρῶτον δικαιώματα,

Digitized by Google

ἐκλέγεται δὲ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας.

Αἱ νῆσοι τῆς Ἀλάνδης, ἀναγνωρισθεῖσαι εἰς τὴν Φιλλανδίαν δι' ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τῆς 24 Ἰουνίου 1921, ἀπολαύουσιν εὐρυτάτης αὐτοδιοικήσεως, ἔχουσαι ἰδίαν δίαιταν (Landsting), ἐκλεγομένην ἀνὰ τριετίαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐθνικὴ σημαία τῆς Φιλλανδίας ἀποτελεῖται ἐκ λευκοῦ ὀρθογωνίου φέροντος κυανοῦν σταυρὸν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὸν ἐθνικὸν θυρεόν. Ὁμοία εἶναι καὶ ἡ ἐμπορικὴ σημαία, ἀλλ' ἄνευ τοῦ ἐθνικοῦ θυρεοῦ, ἡ δὲ πολεμικὴ ἀπολήγει εἰς γωνίας.

Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία εἶναι ὑποχρεωτική, συμφώνως δὲ πρὸς τὸν ἰσχύοντα ἀπὸ τῆς 11 Νοεμβρίου 1922 νόμον, ἕκαστος πολίτης, ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 21ου ἔτους τῆς ἡλικίας του, ἀνήκει εἰς τὴν ἐθνοφρουρὰν γ' σειρᾶς (Landwehr III), ἀπὸ τοῦ 21ου μέχρι τοῦ 22ου εἰς τὸν ἐν ἐνεργείᾳ στρατὸν (ἡ στρατιωτικὴ θητεία διαρκεῖ 12—15 μῆνας), ἀπὸ τοῦ 22ου μέχρι τοῦ 29ου εἰς τὴν ἐφεδρείαν καὶ ἀπὸ τοῦ 29ου μέχρι τοῦ 52ου εἰς τὴν ἐθνοφρουρὰν α' σειρᾶς (Landwehr I). Οἱ οὐδόλως ὑπηρετήσαντες ἢ οἱ ὑπηρετήσαντες ἐπὶ διάστημα ἔλασσον τῶν 6 μηνῶν ἀποτελοῦσι τὴν β' σειρὰν τῆς ἐθνοφρουρᾶς. Ὁ ἐν ἐνεργείᾳ στρατὸς συγκροτεῖται ἐν εἰρήνῃ ἐκ τριῶν μεραρχιῶν πεζικοῦ (ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ 3 συνταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἑνὸς πυροβολικοῦ καὶ διαφόρων τεχνικῶν μονάδων· ἡ β' μεραρχία περιλαμβάνει καὶ ἓν σύνταγμα βαρέος πυροβολικοῦ καὶ μίαν ἀντιαεροπορικὴν μοῖραν), μιᾶς ταξιαρχίας κυνηγῶν, μιᾶς ταξιαρχίας ἱππικοῦ καὶ 7 σμηνῶν ἀεροπλάνων. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης 3 συντάγματα πυροβολικοῦ διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀκτῶν, 5 ἀνεξάρτητοι πυρβολαρχίαι καὶ δύο ἀντιαεροπορικαὶ πυρβολαρχίαι. Ὁ στόλος ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 κανονιοφόρους, 4 ὑποβρύχια, 7 τορπιλλοβόλα, 7 ναρκοθέτιδας, 19 ναρκαλιευτικὰ καὶ ἓν ἐκπαιδευτικὸν σκάφος.

—*[Ἱστορ.]* Αἱ παλαιότεραι περὶ Φιλλανδίας ἱστορικαὶ πληροφορίαι ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῆς χώρας, δηλαδὴ τὸν ΙΒ' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε περὶ τὸ 1156 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Ἐρρῖκος Γιέντβαρντσον ὁ Ἅγιος ἐπεχείρησεν ἐν αὐτῇ σταυροφορίαν, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Οὐψάλης ἁγίου Ἐρρίκου. Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος, μαρτυρήσας τῷ 1158, ἐθεωρεῖτο καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ καθολικισμοῦ ὡς πάτρων ἅγιος τῆς Φιλλανδίας. Οἱ πρῶτοι οὗτοι Σουηδοὶ ἀποικισταὶ συνήντησαν μεγάλας δυσχερείας, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ρώσων τοῦ Νόβγκοροντ, ἐν τέλει δ' ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Μογγόλων ἐπιδρομέων τοῦ χανάτου τοῦ Κίπτσακ, ἐπιδραμόντων τῷ 1240 τὴν χώραν. Τῷ 1249 οἱ Σουηδοί, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των Μπίργκερ Γιάρλ, ἐπεχείρησαν νέαν ἐκστρατείαν διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας καὶ ἵδρυσαν τὸ φρούριον τοῦ *Τάβαστεχους*, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς σημερινῆς ὁμωνύμου πόλεως, διὰ νὰ ἀνθίστανται ἐναντίον τῶν ρωσικῶν ἐπιδρομῶν. Τῷ 1293 ὁ Τύργκιλς Κνοῦτσον, κοντόσταβλος τοῦ βασιλέως Μπίργκερ Μάγκνουσσον, ἵδρυσε τὸ *Βίμποργκ* καὶ ἄλλα φρούρια, δεσπόζοντα τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Λαδόγας, διὰ νὰ δεσπόζῃ δὲ τῶν πρὸς τὸ Νόβγκοροντ συγκοινωνιῶν, τὴν *Λαντσκρόνα*, κατέχουσαν τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Λένινγκραντ. Οἱ Ρῶσοι ὅμως κατώρθωσαν ἐντὸς δεκαετίας νὰ καταστρέψωσι τὰ φρούρια ταῦτα καὶ νὰ φθάσωσι τῷ 1318 μέχρι τῆς Ὤμπο, τὴν ὁποίαν ἐπυρπόλησαν. Τέλος, τῷ 1323, τῇ μεσολαβήσει τῶν Ἀνσεατῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἐμπόριον παρεβλάπτετο ἐκ τῶν διαρκῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐπετεύχθη ἡ ὑπογραφὴ ἐν Ναίτεμποργκ εἰρήνης, δι' ἧς καθιεροῦτο ἡ ἐλευθεροπλοΐα ἐπὶ τοῦ Νέβα καὶ ἐδίδοντο εἰς τοὺς Σουηδοὺς τρεῖς περιφέρειαι τῆς Καρελίας, τοῦ ὑπολοίπου τμήματος τῆς χώρας κατακυρουμένου εἰς τὸ κράτος τοῦ Νόβγκοροντ. Ἔκτοτε ἡ σημερινὴ Φιλλανδία, καλουμένη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ Oesterland (=ἀνατολικὴ χώρα, ὡς κειμένη πρὸς Α. τῆς Βαλτικῆς), ἀπετέλεσε σουηδικὸν δουκᾶτον, τὸν τίτλον τοῦ ὁποίου ἔφερε συνήθως ἓν τῶν μελῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Σουηδίας. Τὸ δουκᾶτον διῳκεῖτο ὑπὸ διοικητῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ στέμματος, εἶχε δὲ κυριώτερα διοικητικὰ κέντρα τὸ *Ὤμπο*, τὸ *Τάβαστεχους* καὶ τὸ *Βίμποργκ*. Οἱ ἰθαγενεῖς κάτοικοι, ἀνακηρυχθέντες ὁμαδικῶς ἐλεύθεροι τῷ 1335 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μάγκνους Ἔριξον, διετήρουν τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους. Κατὰ τὰ ἔτη 1337—1338, 1348 καὶ 1350—1351 ἡ χώρα ὑπέφερε καὶ πάλιν ἐκ τῶν μετὰ τῶν Ρώσων τοῦ Νόβγκοροντ πολέμων, κατὰ δὲ τὴν περίοδον 1392—1399 ἐκ τῶν πειρατῶν, οἵτινες ἐξεδιώχθησαν τέλος ἐνεργείαις τῶν Ἀνσεατῶν καὶ τῆς βασιλίσσης Μαργαρίτας, ἱδρυτρίας τῆς ἑνώσεως τοῦ Κάλμαρ. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἑνώσεως Δανίας-Σουηδίας ἐδημιουργήθησαν ἐν Φιλλανδίᾳ δύο κόμματα, τὸ μὲν σουηδόφιλον, τὸ δὲ δανόφιλον. Περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ἐξ ἀνατολῶν ὁ ρωσικὸς κίνδυνος, οἱ δὲ Φιλλανδοί, ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν ἐριζόντων Δανῶν καὶ Σουηδῶν, ἠναγκάσθησαν ἐν τέλει νὰ συνθηκολογήσωσι τῷ 1497. Ἐπὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς Σουηδίας Γουσταύου Βάζα τὸ ἐν Φιλλανδίᾳ δανικὸν κόμμα, δραστηρίως διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Σέβεριν Νόρμπυ, κατώρθωσε νὰ ἀντιστῇ ἐπὶ διετίαν (1521—1523) ἐναντίον τῶν Σουηδῶν, ἀλλ' ἐν τέλει ὑπέκυψε.

Κατὰ τὴν περίοδον 1596—1597 ἐξέσπασε μεγάλης ἐκτάσεως ἐξέγερσις τῶν χωρικῶν, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα πόλεμος τῶν Γκουρντίνων. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπικρατήσει ἐν τῇ χώρᾳ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις καὶ εἶχε σημειωθῆ σημαντικὴ πρόοδος, ἐπιταθεῖσα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου Θ' τῆς Σουηδίας (ἀρχαὶ ΙΖ' αἰῶνος). Ἐπ' αὐτοῦ ἐπεξετάθησαν καὶ τὰ σύνορα τῆς Φιλλανδίας πρὸς Α., μέχρι τῆς λίμνης Λαδόγας, ἐπὶ δὲ τοῦ διαδόχου του Γουσταύου Ἀδόλφου ὑπεγράφη καὶ συνθήκη ἐν Στόλμποβα (1817) μετὰ τῶν Ρώσων, ἐπικυροῦσα τὸ νέον ἐδαφικὸν καθεστώς. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀντιβασιλείας τοῦ Πὲρ Μπράχε τοῦ νεωτέρου (1637—1640 καὶ 1648—1654) ἐπετελέσθησαν ἐν Φιλλανδίᾳ σημαντικαὶ πρόοδοι διὰ τῆς ἱδρύσεως πανεπιστημίου, τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τυπογραφίας, τῆς μεταφράσεως τῶν Γραφῶν εἰς τὴν φιλλανδικήν, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῆς εἰσαγωγῆς πλείστων ἄλλων προοδευτικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐπὶ τοῦ Καρόλου Ι' τῆς Σουηδίας τὰ φιλλανδικὰ στρατεύματα μετέσχον νικηφόρως τῶν ἐναντίον τῆς Δανίας καὶ Πολωνίας πολέμων, καθ' ὃν χρόνον ὅμως ταῦτα ἐμάχοντο ἐν τῇ ξένῃ, ἡ πατρίς των ὑπέστη εἰσβολὴν ἐκ μέρους τῶν Ρώσων, ἥτις ὅμως ἀπεκρούσθη (1656). Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔζων ἐντὸς τοῦ φιλλανδικοῦ ἐδάφους πολυάριθμοι ὀρθόδοξοι, εὐνοοῦντες τὰς ρωσικὰς εἰσβολάς, ταχέως ὅμως τὸ ποσοστὸν αὐτῶν σχεδὸν ἐξεμηδενίσθη, διότι αἱ ἀρχαὶ ἐφρόντισαν, διαρκουσῶν τῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ ἐπιτύχωσι τὸν πρὸς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος ἐκπατρισμόν των. Ἐπὶ Καρόλου ΙΑ' κατεπολεμήθη ἡ φεουδαρχία, ἥτις ἀπὸ τοῦ ΙΔ' ἤδη αἰῶνος ἤκμαζεν ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ἐπετεύχθη ὁ ἐν αὐτῇ ἀποικισμὸς πολλῶν σουηδικῶν οἰκογενειῶν καὶ ἡ διανομὴ εἰς αὐτὰς μεγάλων ἐκτάσεων ἀνηκουσῶν πρότερον εἰς τοὺς εὐγενεῖς. Ἐπὶ τοῦ περιφήμου Καρόλου ΙΒ', καθ' ὃν χρόνον τὰ φιλλανδικὰ στρατεύματα ἐπολέμουν ὑπὸ τὰς βασιλικὰς σημαίας ἐκτὸς τῆς πατρίδος των, ἡ Φιλλανδία κατελήφθη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν Ρώσων. Καὶ ἀντέστη μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπιτυχῶς ὁ δραστήριος διοικητὴς Κὰρλ Νίροτ, ἀνακαταλαβὼν πολλὰς πόλεις, μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ (1712) οἱ Ρῶσοι ἔφθασαν μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Βοθνικοῦ κόλπου, καὶ ἀφοῦ ἐδῄωσαν καὶ διήρπασαν πόλεις καὶ χωρία, ἀπεχώρησαν ἀποκομίζοντες 20.000 κατοίκων, μέγα μέρος τῶν ὁποίων ἐπώλησαν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἡ περίοδος αὕτη, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀτυχεστέρα τῆς ἱστορίας τῆς Φιλλανδίας, ἔληξε τῷ 1721 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νύσταντ, δι' ἧς ἀπεδίδετο ἡ χώρα εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σουηδίας, ἐκτὸς τῶν περιφερειῶν Βίμποργκ καὶ Κέξχολμ, αἵτινες παρέμειναν ὑπὸ τοὺς Ρώσους. Ἐπηκολούθησεν εἰκοσαετὴς περίπου περίοδος εἰρήνης, ὅτε τῷ 1742 ἡ χώρα ὑπέστη νέαν ρωσικὴν κατάκτησιν ἐπὶ τῆς τσαρίνας Ἐλισάβετ, ἥτις διαρκέσασα ἐπὶ ἓν ἔτος (μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Ὤμπο, 1743) ἔληξε διὰ νέων ἐδαφικῶν παραχωρήσεων πρὸς τὴν Ρωσίαν.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Γουσταύου Γ' (1771) ἐπετεύχθησαν πολλαὶ ἐσωτερικαὶ πρόοδοι (ἐκπαιδευτικαί, διοικητικαί, συγκοινωνιακαὶ καὶ ἐμπορικαί), ἀπὸ δὲ τοῦ 1789 ἐπεχειρήθη καὶ ἡ ἀπὸ τῶν Ρώσων ἀνάκτησις τῶν κατεχομένων φιλλανδικῶν ἐδαφῶν, ἥτις ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, τῆς συνθήκης τοῦ Βαίραιλαι (14 Αὐγούστου 1790) ἐπικυρωσάσης τὸ πρὸ τοῦ πολέμου ὑφιστάμενον ἐδαφικὸν καθεστώς. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Γουσταύου Γ', Γουσταύου Δ', ὁ σύμμαχος τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος Ἀλέξανδρος Α' τῆς Ρωσίας, δικαιολογούμενος ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Σουηδία εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ μετάσχῃ τοῦ ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας ἠπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ, εἰσέβαλε τῷ 1808 εἰς τὴν Φιλλανδίαν ἄνευ προηγουμένης κηρύξεως πολέμου. Τὰ σουηδικὰ στρατεύματα, ἀπησχολημένα ἐν Νορβηγίᾳ, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παράσχωσιν ἐνίσχυσιν, οὕτω δὲ οἱ Φιλλανδοί, τῶν ὁποίων ὁ τακτικὸς στρατὸς ἀνήρχετο εἰς 21.000 ἄνδρας, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις. Κατώρθωσαν ὅμως, παρὰ τοῦτο, νὰ ἀντιστῶσιν ἐπιτυχῶς καθ' ὅλον τὸ 1808, καὶ μόνον τὸ ἑπόμενον ἔτος ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσι, δεχθέντες τὴν συνθήκην τῆς Φρέντρικσχαμν, δι' ἧς ἡ Φιλλανδία προσηρτᾶτο εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔκτοτε δὲ παρέμεινεν ὑπ' αὐτὴν μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ τσαρισμοῦ (1917). Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α' ἔλαβε διὰ τῆς προσαρτήσεως ταύτης τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Φιλλανδίας καὶ διὰ τῆς προκηρύξεως τῆς Μπόργκα (1809) ἀνεγνώρισε τὰ προνόμια τοῦ πριγκιπάτου, ὡς ἴσχυον ταῦτα κατὰ τὴν περίοδον τῆς σουηδικῆς κυριαρχίας. Ἡ πρωτεύουσα τῆς χώρας μετεφέρθη ἀκολούθως ἀπὸ Ὤμπο εἰς Ἕλσινγκφορς, ἀνεγνωρίσθη δὲ θρησκευτικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐλευθερία. Τὸ καθεστὼς τοῦτο ἐσυνεχίσθη καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Νικολάου Β', ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν πανσλαυϊστῶν, ἤρχισε λαμβάνουσα σειρὰν καταπιεστικῶν μέτρων ἐν Φιλλανδίᾳ. Ρωσικαὶ οἰκογένειαι ἐγκαθίσταντο ἐν τῇ χώρᾳ, ἱδρύθη ὀρθόδοξος μητρόπολις ἐν Βίμποργκ, ἡ φιλλανδικὴ δίαιτα μετεβλήθη ἀπὸ νομοθετικοῦ εἰς ἁπλοῦν συμβουλευτικὸν σῶμα, ἐπεβλήθη αὐστηρὰ λογοκρισία καὶ τὰ πάντα ἀπέβλεπον εἰς τὸν ἐκρωσισμὸν τῆς Φιλλανδίας. Ἡ καταπίεσις ἐνετάθη ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ παροιμιώδους αὐταρχικότητος διοικητοῦ Μπομπρίκωφ (1903). Καὶ ἐδολοφονήθη μὲν οὗτος τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἡ κατάστασις ὅμως ὁλονὲν ἐπεδεινοῦτο, λόγῳ ἰδίᾳ τῶν ἐκ τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμου περιπετειῶν, καὶ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1905 ἐκηρύχθη μεγάλης ἐκτάσεως ἀπεργία, κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς παλαιὰς ἀντισυνταγματικὰς διατάξεις του, νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν δίαιταν (1906) καὶ νὰ διορίσῃ φιλελεύθερον γενικὸν διοικητήν. Τὰ μέτρα ὅμως ταῦτα, ληφθέντα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης, δὲν ἐβράδυνον νὰ ἀνακληθῶσιν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1909 ἐπανελήφθησαν αἱ παλαιαὶ πανσλαυϊστικαὶ προσπάθειαι. Ρωσόφιλοι πολιτευταὶ κατέκλυσαν τὴν δίαιταν, ἥτις μόλις προέβαινεν εἰς διαμαρτυρίαν τινὰ διελύετο, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἀντικαθίσταντο ὑπὸ Ρώσων, ἀπεστάλη διοικητὴς ἐκ τῶν αὐταρχικωτέρων, μετεφέρθησαν εἰς τὴν χώραν πολυάριθμα ρωσικὰ στρατεύματα, ἅτινα μετεχειρίζοντο τοὺς Φιλλανδοὺς ὡς κατοίκους κατακτηθέντος ἐχθρικοῦ ἐδάφους, ἡ ὅλη δὲ κατάστασις διαρκῶς χειροτερεύουσα ἐπεδεινώθη ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ τσάρου Νικολάου Β' ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τοῦ Κερένσκυ ἐν Ρωσίᾳ ἀποκατέστησε τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐν Φιλλανδίᾳ. Ἡ ρωσόφιλος δίαιτα διελύθη, τὴν δὲ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀνέλαβε δωδεκαμελὴς προσωρινὴ κυβέρνησις, ἥτις προεκήρυξε νέας ἐκλογὰς διαίτης, ἀποτελεσθείσης ἀπὸ 103 σοσιαλιστὰς καὶ 95 ἀντιπροσώπους τοῦ ἀστικῶν κομμάτων. Ἡ δίαιτα αὕτη κατήργησε πάντα τὰ τσαρικὰ διατάγματα καὶ ἐκήρυξε τὴν Φιλλανδίαν ἀνεξάρτητον πολιτείαν ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ διπλωματικὴν κηδεμονίαν τῆς Ρωσίας. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν ὅμως τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ, ἡ φιλλανδικὴ δίαιτα ἀνεκήρυξε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Φιλλανδίας, τὴν 6 Δεκεμβρίου 1917. Οἱ μπολσεβῖκοι τῆς Ρωσίας, τὴν 4 Ἰανουαρίου 1918 προέβησαν εἰς δήλωσιν ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας ταύτης, ἣν ἀνεγνώρισαν κατόπιν καὶ τὰ σκανδιναυϊκὰ κράτη καὶ ἡ Γαλλία. Ἡ συνθήκη τοῦ Μπρὲστ-Λιτὸφσκ τῆς 3 Μαρτίου 1918 ἐπεκύρωσε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Φιλλανδίας, ἥτις μετὰ τέσσαρας ἡμέρας συνῆψε συνθήκην συμμαχίας μετὰ τῆς Γερμανίας. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Φιλλανδοὶ κομμουνισταὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐγκαταστήσουν κομμουνιστικὴν κυβέρνησιν βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ τὰ μπολσεβικικὰ στρατεύματα. Οἱ Φιλλανδοὶ ἀντιμπολσεβῖκοι ἐζήτησαν τότε τὴν βοήθειαν τῆς Σουηδίας, ἡ ὁποία ἠρνήθη νὰ ἐπεμβῇ. Κατόπιν τούτου ἐστράφησαν πρὸς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἀπέστειλε 12.000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν φὸν ντὲρ Γκόλτς, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τοὺς μπολσεβίκους καὶ κατέλαβε τὸ Ἕλσινγκφορς τὴν 14 Ἀπριλίου 1918. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1918 συνεκλήθη νέα δίαιτα, ἥτις ἐξέλεξε τὸν γερουσιαστὴν Σβίνχουφβουντ ὡς ἀντιβασιλέα καὶ κατόπιν προσέφερε τὸ στέμμα τῆς Φιλλανδίας εἰς τὸν Γερμανὸν πρίγκιπα Φρειδερῖκον Κάρολον τῆς Ἔσσης. Ὁ Γερμανὸς πρίγκιψ ἐδέχθη τὸ προσφερθὲν εἰς αὐτὸν στέμμα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Φιλλανδίαν, συνεπείᾳ τῆς γερμανικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ραγδαία ἐξέλιξις τῶν γεγονότων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ρωσίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἐπηρέασε μεγάλως καὶ τὴν κατάστασιν ἐν Φιλλανδίᾳ, ὅπου οἱ δημοκρατικοὶ ἐν τέλει ἐπεκράτησαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῷ 1919. Τὴν 17 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ δίαιτα ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐψήφισε τὸ δημοκρατικὸν Σύνταγμα καὶ τὴν 25 Ἰουλίου ἐξέλεξεν ὡς πρῶτον πρόεδρον τὸν καθηγητὴν Στάλμπεργκ. Τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1920 ὑπεγράφη ἐν Ντόρπατ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Φιλλανδίας, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Φιλλανδίαν ἡ ἐπὶ τῆς Βορείου Παγωμένης θαλάσσης χώρα τῶν *Πετσάγκα*. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1921 ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, συνεπείᾳ διαφορᾶς πρὸς τὴν Σουηδίαν, ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Φιλλανδίαν τὰς νήσους *Ὤλαντ* (Aland), ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως παραχωρήσῃ εἰς αὐτὰς εὐρεῖαν αὐτονομίαν καὶ ἀφήσῃ αὐτὰς ἀνοχυρώτους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1925 ἐξελέγη ὡς πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ὁ Λ. Ρέλαντερ, τῷ δὲ 1931 ὁ Σβίνχουφβουντ. Χ. Δ.

—*[Γλῶσσα]* Ἡ γλῶσσα τῶν *Φιλλανδῶν* εἶναι μία ἐκ τῶν γλωσσῶν τῆς φιννο-ουγγρικῆς ὁμάδος, ἥτις περιλαμβάνει, ἐκτὸς τῆς φιλλανδικῆς καὶ οὐγγρικῆς—τῶν σπουδαιοτέρων γλωσσῶν τῆς ρηθείσης ὁμάδος—καὶ διαφόρους ἄλλας μικροτέρας σπουδαιότητος γλώσσας: τὴν ἐσθονικήν, λιβονικήν, βοτικήν, βογουλικήν, καρελικήν, λαπωνικήν, τσερεμισσικήν, ὀστιακὴν καί τινας ἄλλας. Ἡ κοιτὶς τῶν φιννο-ουγγρικῶν γλωσσῶν φαίνεται ὅτι

Digitized by Google

ἦτο ἡ περὶ τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ Βόλγα χώρα. Ἐκεῖθεν ἀπεσπάσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ οὑγγρικὰ φῦλα, τὰ ὁποῖα μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν κληθεῖσαν Οὑγγαρίαν. Τὰ ὑπόλοιπα φῦλα ἐτράπησαν πρὸς τὰς βορείους καὶ βορειοδυτικὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρωσίας, ὀλίγα δέ τινα ἔμειναν παρὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἀρχικὴν κοιτίδα των. Συγγενεῖς πρὸς τὰς φιννο-ουγγρικὰς εἶναι αἱ σαμογετικαὶ γλῶσσαι, ἀποτελοῦσαι μετὰ τῶν προηγουμένων τὴν οὐραλικὴν λεγομένην γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν. Ἐκ τῶν κυριωτέρων γνωρισμάτων τῆς φιλλανδικῆς—καθὼς καὶ τῆς οὑγγρικῆς καί τινων ἄλλων ἐκ τῶν συγγενῶν πρὸς αὐτὰς γλωσσῶν—εἶναι ἡ καλουμένη «ἁρμονία τῶν φωνηέντων» (harmonie vocalique, Vokalharmonie), ἥτις ἀποτελεῖ σπουδαιότατον γνώρισμα καὶ τῆς τουρκικῆς καὶ τῶν συγγενῶν πρὸς αὐτὴν γλωσσῶν. Κατὰ ταύτην τὸ φωνῆεν τῶν καταληκτικῶν συλλαβῶν εἶναι συνήθως ὡς πρὸς τὸ ποιὸν ὅμοιον πρὸς τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν. Ἐὰν δηλονότι τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν εἶναι ἓν ἐκ τῶν λεπτῶν καλουμένων φωνηέντων (e, i κ.λ.) καὶ τὸ τῆς καταληκτικῆς συλλαβῆς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λεπτὸν φωνῆεν· ἂν τοὐναντίον τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἁδρῶν φωνηέντων (a, o, u κ.λ.) καὶ τὸ τῆς καταληκτικῆς συλλαβῆς εἶναι συνηθέστατα ἁδρὸν φωνῆεν. Ἄλλη σπουδαία ἰδιορρυθμία τῆς φιλλανδικῆς γλώσσης εἶναι ὅτι οὐδεμία συλλαβὴ ἀρχίζει ἀπὸ περισσότερα τοῦ ἑνὸς σύμφωνα, οὐδὲ τελειώνει εἰς πλείονα τῶν δύο. Οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς φιλλανδικῆς μορφολογίας εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ποικιλία τῶν τύπων, ἰδίως εἰς τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων: δεκαὲξ ἐν ὅλῳ πτώσεις ἔχουν τὰ ὀνόματα τῆς φιλλανδικῆς γλώσσης (ἕνδεκα τὰ τῆς ἀδελφῆς της ἐσθονικῆς καὶ εἰκοσιδύο τὰ τῆς οὑγγρικῆς). Ἕτερον ἄξιον λόγου χαρακτηριστικὸν τῶν φιλλανδικῶν ὀνομάτων εἶναι ἡ διάκρισις ἐν αὐτοῖς περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς θεμάτων. Ἰδίως διακρίνεται τὸ θέμα τοῦ ἑνικοῦ ἀπὸ τὸ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ. Τὸ γένος δὲν δηλοῦται ἐν τῇ φιλλανδικῇ (ὅπως οὐδ' εἰς τὰς λοιπὰς φιννο-ουγγρικὰς γλώσσας). Τὸ λεξιλόγιον τῆς φιλλανδικῆς γλώσσης εἶναι ἀνάμεικτον πρὸς πολλὰ καὶ ποικίλα ξένα στοιχεῖα: γερμανικά, καὶ δὴ σουηδικὰ καὶ σλαυϊκά. Τὰ σουηδικὰ δάνεια προῆλθον ἐκ τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα κατακτήσεως τῆς Φιλλανδίας ὑπὸ τῶν Σουηδῶν καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεως Σουηδῶν ἀποίκων. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπίσημος γλῶσσα ἐν Φιλλανδίᾳ ἦτο ἡ σουηδική, ἐκ τῆς ὁποίας μόλις μετὰ πολλὰς καὶ μακροχρονίους προσπαθείας καὶ ἀγῶνας ἠδυνήθη νὰ χειραφετηθῇ ἡ ἐθνικὴ τῶν Φιλλανδῶν γλῶσσα. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ φιλλανδικὴ ἀριστοκρατία ἐξακολουθεῖ νὰ κάμνῃ χρῆσιν τῆς σουηδικῆς. Ἀλλ' ἡ πρόσφατος ἀνεξαρτησία τῶν Φιλλανδῶν καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπελθοῦσα ἐνίσχυσις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεώς των συντελεῖ εἰς τὴν πλήρη (γραπτὴν καὶ προφορικὴν) ἐπικράτησιν τῆς φιλλανδικῆς. Αὕτη ὁμιλεῖται σήμερον ὑπὸ τριῶν ἑκατομμυρίων ἐν ὅλῳ Φιλλανδῶν, ἐγκαταστημένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ χώρᾳ των, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἐν Σουηδίᾳ, Νορβηγίᾳ καὶ Ἀμερικῇ. Ἡ φιλλανδικὴ διακρίνεται εἰς τέσσαρας διαλέκτους: τὴν ανατολικήν, τὴν κεντρικήν, τὴν δυτικὴν καὶ τὴν νοτιοδυτικήν. Ἡ γραπτὴ παράδοσις τῆς φιλλανδικῆς ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ΙΒ′ αἰῶνος π. Χ., τὸ δὲ παλαιότατον ἐκ τῶν ἐντύπων φιλλανδικῶν ἔργων χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1544 μ. Χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πρὸς συγκριτικὴν μελέτην τῶν φιννο-ουγγρικῶν καθόλου γλωσσῶν χρησιμώτατα εἶναι τὰ ἐν Helsingfors ἐκδιδόμενα εἰδικὰ περιοδικὰ Finnisch-ugrische Forschungen (μετὰ τῶν Anzeiger, ἐν οἷς εὑρίσκει τις ὅλην τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν) καὶ Mémoires de la Société finno-ougrienne. Εὐσύνοπτον ἔργον εἶναι τὸ τοῦ *J. Szinnyei*, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft (εἰς τὴν γνωστὴν Sammlung Göschen, β′ ἔκδοσις 1922). Φιλλανδικὴ γραμματικὴ ἀξία συστάσεως εἶναι ἡ τοῦ *Jahnsson*, λεξικὰ δὲ τὸ φιλλανδο-γερμανικὸν τοῦ Renwall (εἰς 2 τόμους) καὶ τὸ γερμανοφιλλανδικὸν τοῦ *Godenhjelm*.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Λογοτ.]* Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος οἱ *Φιλλανδοὶ* συγγραφεῖς ἔγραφον εἰς τὴν σουηδικὴν γλῶσσαν, ἕνεκα δὲ τούτου δὲν ὑφίσταται πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀξία λόγου φιλλανδικὴ λογοτεχνία. Μόνον ἐκκλησιαστικά τινα βιβλία εἶχον δημοσιευθῆ ἐν φιλλανδικῇ γλώσσῃ, ἵνα καταστοῦν εὐληπτότερα ἀπὸ τὸν λαόν. Ἡ λαϊκὴ ὅμως μοῦσα εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὴν φιλλανδικὴν γλῶσσαν ἀνεκτιμήτους θησαυρούς, ὡς εἶναι τὸ ἔπος «Κάλεβαλα», τοὺς ὁποίους ὁ ἰατρὸς Ἠλίας Λέννροτ (1802—1884) συνεκέντρωσε καὶ ἐξέδωσε τῷ 1835. Μετὰ τὰς πρώτας δημοσιεύσεις λαϊκῶν ἐπικῶν καὶ λυρικῶν ᾀσμάτων ἐν φιλλανδικῇ γλώσσῃ, ἐπηκολούθησαν καὶ πλεῖσται ἄλλαι, ὥστε σήμερον ἡ φιλλανδικὴ συλλογὴ λαϊκῆς ποιήσεως θεωρεῖται ἡ πλουσιωτέρα εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ δημοσίευσις τῶν λαϊκῶν τούτων ᾀσμάτων ἐξῆψε τὸν ἐθνικὸν ἐγωϊσμὸν πολλῶν Φιλλανδῶν συγγραφέων, οἵτινες ἤρχισαν νὰ γράφουν εἰς τὴν μητρικήν των γλῶσσαν, οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη ἡ νέα φιλλανδικὴ λογοτεχνία, ἡ ὁποία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σήμερον σημαντικοὺς ἐκπροσώπους εἰς ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου. Μεταξὺ τούτων **εἶναι οἱ ποιηταὶ Α. Ε. Ἔχβιστ καὶ Ι. Λ.** Κρόν, οἱ μυθιστοριογράφοι Πιέταρι Παίιβαιριντα (1823 1913), Ι. Λίνναγκοσκι (1869—1913), Γιούχαν Ἄχο, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα, περιγράφοντα τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῶν Φιλλανδῶν, ἀπέκτησαν μεγάλην δημοτικότητα (1861—1921), οἱ δραματικοὶ Γιόχαν Ἔνρικ Ἔρκκο (1849—1906) καὶ ἡ Μίννα Κάντ (1844—1897). Μεταξὺ τῶν Φιλλανδῶν, οἵτινες ἔγραψαν εἰς τὴν σουηδικὴν γλῶσσαν καὶ κατέστησαν ὀνομαστοὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, εἶναι ὁ Ρύνεμπεργκ, ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς λυρικός, δραματικὸς καὶ ἐπικὸς ποιητής, καὶ ὁ Τοπέλιους, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἐπίσης ποιήματα καὶ παιδαγωγικὰ ἔργα, ἅτινα κατέστησαν αὐτὸν ἔνδοξον εἰς τὰς σκανδιναυϊκὰς χώρας. Μ. Δ. Β.

— *[Καλαὶ Τέχναι]* Ἐν τῇ τέχνῃ, ὅπως καὶ ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ, ἡ *Φιλλανδία* κατ' ἀρχὰς εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Σουηδίας, κατόπιν δὲ καὶ τῆς Γερμανίας. Μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος οἱ Φιλλανδοὶ καλλιτέχναι ἤρχισαν νὰ χειραφετοῦνται καὶ νὰ δημιουργοῦν ἔργα δυνάμενα νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποτελοῦντα τὴν ἀπαρχὴν ἰδίας τινὸς τέχνης, ἐμπνεομένης ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς χώρας. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἀξιολόγων Φιλλανδῶν ζωγράφων εἶναι ὁ Βέρνερ Χόλμμπεργκ, ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησεν ἐνδιαφέροντα τοπία, ἐκ δὲ τῶν γλυπτῶν ὁ Βάλτερ Ρύνεμπεργκ καὶ ὁ Ἄλεξ Γκάλλεν Κάλεντα. Ἕτερος ζωγράφος, διακριθεὶς διὰ τὴν θαυμασίαν ἀναπαράστασιν τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῶν παραλίων τῆς Φιλλανδίας, εἶναι ὁ Ἀλβέρτος Ἔντελφελτ. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτόνων διακρίνονται οἱ Γκαζέλλιους, Λίντγκρεν καὶ Σάαρινεν.

Ἡ ἐθνικὴ μουσικὴ τῶν *Φιλλανδῶν* ἔχει πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὴν σουηδικήν, τὰ δὲ λαϊκά της ᾄσματα διακρίνονται διὰ τὸν μελαγχολικόν, νοσταλγικόν, θλιβερόν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἄγριον χαρακτῆρά των. Ἀλλὰ περὶ συγκεκριμένης φιλλανδικῆς τέχνης δύναταί τις νὰ ὁμιλήσῃ μόνον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος, ὁπότε συναντῶμεν τὰς δημοφιλεστάτας ἐν Φιλλανδίᾳ γενομένας μελῳδίας τοῦ *Βερνάρδου Κρούσελλ* (Crussel). Παρ' αὐτὸν ὁ *Φ. Πάτσιους* (Pacius, 1809—1891) εἶναι ὁ συνθέτης τοῦ ἐθνικοῦ φιλλανδικοῦ ὕμνου καὶ τοῦ πρώτου εἰς φιλλανδικὴν γλῶσσαν γραφέντος μελοδράματος: «Τὸ κυνήγιον τοῦ βασιλέως Καρόλου» (1852). Ἄλλοι ἀξιόλογοι μουσουργοὶ τῆς Φιλλανδίας εἶναι ὁ *Ριχ. Φάιλτιν* (Fältin), ὁ *Μαρτῖνος Βεγκέλιους* (Wegelius, 1846—1906), ὁ ἱδρυτὴς τῆς μουσικῆς σχολῆς τοῦ Ἑλσινγκφορς, καὶ ὁ *Ροβέρτος Κάγιανους* (Kajanus, 1856), οἵτινες οὐ μόνον συνέβαλον εἰς τὴν διάδοσιν τῆς μουσικῆς ἐν Φιλλανδίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἵδρυσαν τὴν ἐθνικὴν μουσικὴν σχολὴν τῆς πατρίδος των, τὴν ἐμπνεομένην ἐκ τῆς λαϊκῆς μούσης καὶ τῶν λαϊκῶν ῥυθμῶν. Κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῶν ἐθνικῶν τούτων τάσεων εἶναι ὁ *Ἰωάννης Σιμπέλιους* (Sibelius, 1865), συνθέτης τῶν συμφωνικῶν ποιημάτων «Ὁ κύκνος τῆς Τουονέλας», «Θρῦλοι», συμφωνιῶν καὶ μελῳδιῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ *Ὄσκαρ Μερικάντο* (Mericanto, γεννηθεὶς τῷ 1868), ὅστις συνέθεσε τὸ μελόδραμα «Ἡ κόρη τοῦ Πόγια», ὁ *Αἰμ. Γκένετς* (Genetz, 1852), ὁ *Μέλαρτιν* (Melartin), ὁ *Μὶλκ* (Mielk, 1877—1899), ὁ *Ἴλμαρ Κρὸν* (Krohn, 1867) κ. ἄ. Γ. Σ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Y. S. Yrogkoskinen*, «Finnische Geschichte» (Λειψία 1874). — *M. G. Schybergson*, «Finlands historia» (Ἑλσινγκφορς, 1902—1903).—*J. R Fisher* «Finland and the Tsars» (1900).—*K. Ziliacus*, «Revolution and gegenrevolution in Russland und Finnland» (Μόναχον, 1912). —*H. Stenberg*, «Ost karelien in Verhältnis zu Russland und Finnland» (1917).—*R. von der Goltz*, «Meine Sendung in Finnland und in Baltikum» (1920). — *P. O. Hockez*, «Finland» (Λειψία 1921).—*U. T. Sizelius*, «L' Origine des Finnois» (Ἑλσινγκφορς, 1925). Χ. Δ.

Φιλλάτρ, ἢ ***Φιλλάστρ*** (Fillâtre ἢ Fillastre), ***Γουλιέλμος***. Γάλλος κληρικὸς καὶ λόγιος (1348—1428). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀγγέρης, προεχειρίσθη εἰς καρδινάλιον τῷ 1411 καὶ ἐχρημάτισεν ἀρχιεπίσκοπος ἐν Γαλλίᾳ. Ἐκτὸς μεταφράσεων ἔργων τινῶν τοῦ Πλάτωνος, ὁ Φιλλάτρ ἐξεπόνησε καὶ σχόλια ἐπὶ τοῦ Πομπωνίου Μέλα, τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἑρμηνευτικὸν ὑπόμνημα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Εὐρώπης τοῦ συνταχθέντος τῷ 1427 ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου Κυμβρικοῦ. Η. Π. Γ.

Φίλλαχ (Villach) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστρίας ἐν Καρινθίᾳ, εἰς ὕψος 501 μ. ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντράου καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κλάγκενφουρτ-Λίντς. Κάτ. 16.803 καὶ μετὰ τῶν προαστίων 22.070 (1923). Ἔχει ναὸν τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος μετὰ κωδωνοστασίου ὕψους 94 μ., μουσεῖον, καὶ βιομηχανίαν χάρτου, μηχανῶν, δερμάτων, χρωμάτων, χημικῶν προϊόντων, στεατοκηρίων καὶ σάπωνος. Παρὰ τὴν πόλιν ταύτην κατήγαγε μεγάλην νίκην κατὰ τῶν Τούρκων, τῷ 1492, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανός, τῷ δὲ 1813 διεξήχθη σφοδρὰ μάχη μεταξὺ τῶν Αὐστριακῶν ὑπὸ τὸν Φρίμοντ καὶ τῶν Ἰταλῶν ὑπὸ τὸν ἀντιβασιλέα Εὐγένιον. Θ. Κ.

φίλλερ (τὸ) (ἀγγλ. filler=γέμισμα). Οὐσία γαιώδης ἢ πετρώδης λίαν λεπτόκοκκος (παιπάλη) ὑφῆς ἀλευρώδους, χρησιμοποιουμένη ἰδίως εἰς τὰ νεώτερα ἀσφαλτικὰ κονιάματα καὶ σκυροδέματα (ἀμμασφάλτους καὶ γρανιτασφάλτους) δι' ὁδοστρωσίαν, ἅτινα κατασκευάζονται δι' ἀναμείξεως ἐν θερμῷ ἐντὸς ἀναμεικτήρων καθαρᾶς ἀσφάλτου (μάλθης), σκύρων μικρῶν, ψηφίδων καὶ ἄμμου. Εἰς τὸ μεῖγμα γίνεται προσθήκη 5—12 % τῆς οὐσίας φίλλερ, ἥτις περιβαλλομένη ὑπὸ τῆς ἀσφάλτου καθιστᾷ τὸ ὅλον μεῖγμα πλαστικόν. Ἡ χημικὴ φύσις τοῦ φίλλερ εἶναι ἀδιάφορος. Χρησιμοποιεῖται π. χ. ἀσβεστολιθικὴ παιπάλη ἢ καὶ σιμέντον λόγῳ τοῦ λεπτοκόκκου αὐτοῦ, χωρὶς αἱ ὑδραυλικαὶ ἰδιότητες αὐτοῦ νὰ χρησιμοποιηθῶσι. Φυσικαί τινες ἄσφαλτοι, ὡς ἡ ἄσφαλτος τῆς νήσου Trinidad, ἐμπεριέχουσι φυσικὸν φίλλερ. Εἰς τὰ ὑδραυλικὰ σκυροδέματα ἐκ σιμέντου χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε προσθήκη μέχρι 5 % φίλλερ ἐξ ἀργίλλου λεπτῆς, ἵνα καταστῶσιν ἀδιάβροχα. Θ. Χ.

—**φίλλερ** (τὸ) (filler), ἢ ***χέλλερ***, ἢ ***γκαρᾶ***. Ὑποδιαίρεσις, τὸ $^1/_{100}$, τοῦ πένγκο, νομισματικῆς μονάδος τῆς Οὑγγαρίας. Ἰσοδυναμεῖ ἐν ἰσοτιμίᾳ ἀρτίου πρὸς δραχ. 0,1347 καὶ κυκλοφορεῖ εἰς νομίσματα νικέλινα τῶν: 50, 20, 10 φίλλερ καὶ ὀρειχάλκινα τῶν 2, 1 φίλλερ. Ι. Α. Β.

Φιλλήρα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φιλήρα*.

Φίλλιμορ (Phillimore), ***Ἰωάννης-Γεώργιος***. Ἄγγλος νομομαθὴς (1808—1865). Ἐχρημάτισε καθηγητὴς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καὶ τῆς δικονομίας ἐν Μὶντλ Τέμπλ, εἶτα δὲ κατέλαβε τὴν ἕδραν τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ δικαίου ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ. Συνέγραψεν ἀξιοσημείωτα νομικὰ συγγράμματα, ἐν οἷς: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ ἱστορίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου» (1848), «Ἀρχαὶ καὶ ἀξιώματα δικονομίας» (1856), «Ἰδιωτικὸν δίκαιον παρὰ Ρωμαίοις» (1863), «Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν βασιλείαν Γεωργίου Γ′» (1863). Η. Π. Γ.

Φίλλινγκεν (Villingen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βάδῃ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ὄσσενμπουργκ-Ντοναουέσσινγκεν. Κάτ. 13.982 (1925). Ἔχει ἀερολιμένα, μουσεῖον χάρτου καὶ βιομηχανίαν ὡρολογίων, κωδώνων ἐκκλησιῶν, ὑφασμάτων κ.τ.λ. Θ. Κ.

Φίλλινγκερ (Villinger), ***Ἑρμίνη***. Γερμανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1849. Τὰ πρῶτα ἔργα της ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἑρμίνη Willfried. Ἔγραψε πλεῖστα διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, σημειώσαντα ἐξαιρετικὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ καταστάντα δημοφιλῆ. Κυριώτερα μεταξὺ τούτων εἶναι: «Δωρίς», «Ἡ πατρίς μου», «Simplitas», «Ὁ κύριος δημοτικὸς σύμβουλος», «Ἡ θεία μου Ἄννα», «Τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἄλλα διηγήματα», «Ἕνα βιβλίον τῆς ζωῆς», «Κοιτάζοντας τ' ἄστρα» κ.ἄ. Λ. Κ.

Φίλλιπς (Phillips), ***Μάριον***. Ἀγγλὶς φεμινίστρια, γεννηθεῖσα ἐν Μελβούρνῃ τῷ 1881 καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1932 ἐν Λονδίνῳ. Ἐφοίτησεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Τῷ 1907 ἐγένετο μέλος τῆς «Φαβιανῆς ἑταιρείας». Τῷ 1907—1908 εἰργάσθη εἰς τὴν κρατικὴν ἐπιτροπὴν ἐρεύνης πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς πεπαλαιωμένης ἀγγλικῆς νομοθεσίας περὶ ἀπόρων. Τῷ 1912 ἐξελέγη γραμματεὺς τῶν ὠργανωμένων γυναικείων συνδικάτων τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ θανάτου της διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ γυναικείου τμήματος τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Μετέσχεν ὅλων τῶν διεθνῶν συνεδρίων τῆς ἐργατικῆς σοσιαλιστικῆς διεθνοῦς καὶ ὅλων τῶν διεθνῶν διασκέψεων τῶν σοσιαλιστριῶν ὡς μέλος τοῦ προεδρείου. Τῷ 1929 ἐξελέγη βουλευτής. Α. Γ.-Γ.

—**Φίλλιπς** (Phillips), ***Οὐέντελλ***. Ἀμερικανὸς ῥήτωρ καὶ μεταρρυθμιστὴς καὶ διακεκριμένος φιλέλλην, γεννηθεὶς ἐν Βοστώνῃ τῷ 1811. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον Χάρβαρδ (Harvard) καὶ ἔλαβε πτυχίον νομικῆς τῷ 1834. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς καὶ συνεργάτης τῆς τότε ἀρξαμένης σταυροφορίας κατὰ τῆς δουλείας τῶν μαύρων ἐν Ἀμερικῇ καὶ ταχέως ἀπέκτησε μεγίστην φήμην ὡς ῥήτωρ. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐνέμεινεν ἐπὶ τριακονταετίαν ὁλόκληρον, ἕως οὗ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τοῦ 1861—1865 κατήργησε τὴν δουλείαν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Εὐθὺς κατόπιν ἐξερράγη ἡ μεγάλη κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866—1869 καὶ ὑπὸ τὴν φλογερὰν εὐγλωττίαν τοῦ Φίλλιπς καὶ τοῦ Σαμουὴλ Χάου (Howe) ἐξηγέρθη ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν· συνελέγησαν δὲ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν γυναικοπαίδων τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσεν ὁ Χάου ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Φίλλιπς μετὰ ταῦτα ἐπεδόθη εἰς τὴν ὑποστήριξιν διαφόρων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις. Ἀπέθανεν ἐν Βοστώνῃ τῷ 1884. Δ. Μ. Κ.

φιλλιψίτης (ὁ) (Phillipsit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τῆς ὁμάδος τῶν ζεολίθων, τὸ ὁποῖον εἶναι

Digitized by Google

ἰσόμορφος παράμειξις δύο ἐνύδρων πυριτικῶν ἁλάτων τοῦ ἀσβεστιο-καλιο-νατριο-αργιλλίου, τοῦ χημικοῦ μορικοῦ τύπου:

$$(Ca\,Na_2\,K_2)\,Al_2\,Si_6\,O_{16}.\,6H_2\,O\,+$$
$$+\,(Ca\,Na_2\,K_2)\,Al_2\,Si_2\,O_8.3H_2\,O.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἁπλοῦς ἢ διδύμους ἢ καὶ πολυδύμους. Ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 4 $^1/_2$ βαθμῶν, εἰδικὸν βάρος 2,2, λάμψιν ὑαλώδη καὶ εἶναι ἄχρους, λευκὸς κλίνων πρὸς κίτρινον ἢ φαιόν, διαφώτιστος καὶ σπανιώτερον διαφανής. Εὑρίσκεται πρὸ πάντων ἐντὸς κοιλοτήτων βασαλτῶν ἐν Γερμανίᾳ, Σικελίᾳ, Βεζουβίῳ, Ἰσλανδίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Συνώνυμα: *ἀσβεστομιγής, ἁρμότμητος, χριστιανίτης.* Γ. Κ. Γ.

Φίλλμορ (Fillmore), ***Μίλλαρδ.*** Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, γεννηθεὶς ἐν τῇ πολιτείᾳ Ν. Ὑόρκης τῷ 1800. Εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν ἐνεγράφη διὰ συμβολαίου μαθητευόμενος γναφέως τινός· ἀλλὰ ἐξηγόρασε τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς μαθητείας του καὶ ἤρχισε νὰ σπουδάζῃ τὰ νομικά, διδάσκων συγχρόνως εἴς τι σχολεῖον διὰ νὰ συντηρῆται. Τῷ 1823 ἔγινε δικηγόρος, ἤρχισε δὲ νὰ ἀσκῇ τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἐν Ἀουρόρᾳ (Aurora) τῆς πολιτείας τῆς Ν. Ὑόρκης. Ἡ φιλοπονία του ταχέως τὸν ἀνέδειξε. Τῷ 1827 ἵδρυσεν ἐν τῇ πόλει Μπώφαλο (Buffalo) μέγα δικηγορικὸν γραφεῖον ἐν συμπράξει μετὰ δύο ἐπιφανῶν πολιτευτῶν. Τῷ 1829 εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὸν πολιτικὸν βίον, ἐκλεγεὶς βουλευτὴς εἰς τὴν βουλὴν τῆς πολιτείας Ν. Ὑόρκης, καὶ μετὰ τετραετίαν βουλευτὴς Ν. Ὑόρκης εἰς τὴν ὁμοσπονδιακὴν βουλὴν ἐν Βασιγκτῶνι, ὅπου διετέλεσε βουλευτὴς ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν. Ἐν Βασιγκτῶνι ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μετριοπαθῶν πολεμίων τῆς δουλείας τῶν μαύρων ἐν Ἀμερικῇ. Τῷ 1848 ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μὲ πρόεδρον τὸν Ζαχαρίαν Ταίυλορ (Taylor). Ὅτε δὲ οὗτος ἀπέθανε, τῷ 1850, ὁ Φίλλμορ, συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, ἐγένετο πρόεδρος ἀντ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν προεδρικὴν ἐκλογὴν τοῦ 1852, καθὼς καὶ κατὰ τὴν τοῦ 1856, ἀπέτυχεν. Ἔκτοτε ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἀπέθανε δὲ τῷ 1874. Δ. Μ. Κ.

Μίλλαρδ Φίλλμορ.

φιλλοβίτης (ὁ), ἢ ***φιλλοουΐτης*** (Fillowit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον φωσφορικὸν ἅλας τῶν μετάλλων μαγγανίου, σιδήρου, νατρίου καὶ ἀσβεστίου (τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου 3 $(Mn\,Fe\,Na_2\,Ca)\,O,\,P_2\,O_5.\,^1/_3\,H_2\,O$). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, συνήθως δ' εἰς κοκκώδη συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 4 $^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,43, λάμψιν πισσώδη μέχρι στεατοειδῆ, χρῶμα κηροκίτρινον μέχρις ὀρφνέρυθρον καὶ εἶναι διαφανὴς ἕως διαφώτιστος. Εὑρέθη ἐν Branchville τῆς Connectikut. Γ. Κ. Γ.

Φίλλποττς (Phillpotts), ***Ἔδεν.*** Ἄγγλος μυθιστοριογράφος, ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Ἰνδίαις τῷ 1862 καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἐν Πλυμούθῃ τῆς Ἀγγλίας. Ἐπὶ δεκαετίαν εἰργάσθη ὡς ὑπάλληλος πυρασφαλιστικῆς τινος ἑταιρείας, εἶτα δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλολογίαν. Συνέγραψε δραματικόν τι ἔργον, «Ἡ μυστικὴ γυνή», οὗτινος ἡ παράστασις κατ' ἀρχὰς ἀπηγορεύθη, ὕστερον δὲ ἐπετράπη. Ἐξέδωκε δύο συλλογὰς ποιημάτων (1917 καὶ 1920) καὶ συνέγραψε πλεῖστα μυθιστορήματα, ἅτινα ἔτυχον μεγάλης κυκλοφορίας.

φιλλύκι (τὸ) *[Βοτ.]*· ϐλ. λ. *φιλλυρέα.*

φιλλυρέα (ἡ) (Phillyrea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαιοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἀναστήματος 150—200 ἑκατοστομέτρων μὲ φύλλα σαρκώδη καὶ ἄνθη μικρά, λευκὰ καὶ ἀρωματικά. Ὁ καρπὸς εἶναι δρύπη μὲ λεπτὸν καὶ εὔθραυστον πυρῆνα. Ἐκ τῶν 4 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους, ἅτινα εἶναι ἰθαγενῆ τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον χωρῶν, γνωστότερα εἶναι τὰ ἑξῆς δύο: *φιλλυρέα ἡ μεσαία* (Phillyrea media), ἀπαντῶσα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς νοτίου Γαλλίας καὶ γνωστὴ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα: *ἀγλαντζινιά, ἀγλαβιτζιά, γλαντζινιά, θελλύκι, φελλύκι,* καὶ *φιλλύκι.* Τὸ ξύλον της εἶναι σκληρόν, χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν κατασκευὴν σαγμάτων. *Φιλλυρέα ἡ κοσμητικὴ* (Phillyrea decorativa), ἰθαγενὲς δενδρύλλιον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καλλιεργουμένη πρὸς κόσμον διὰ τὰ μεγάλα σαρκώδη φύλλα της. Δ. Ν. Π.

Φιλλυριὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Γουμενίτσης τῆς ἐπαρχίας Παιονίας (Γουμενίτσης) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 265. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Λιμπάχοβον.*

φιλλυρίνη (ἡ) (Phillyrin) *[Φαρμακογν.]*. Γλυκοζίτης ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν σύνθεσιν: $C_{27}H_{34}O_{11}$, ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Carboncini εἰς τοὺς φλοιοὺς καὶ τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ *φιλλυρέα.* Ἡ φιλλυρίνη ἀποτελεῖ λευκὰ ἀργυρόστιλπνα λέπια, τηκόμενα εἰς 184°. Ὑδρολυομένη δίδει φιλλυγενίνην: $C_{20}\,H_{22}\,O_6$ καὶ γλυκόζην. Κ. Γ. Μ.

φὶλμ (τὸ) (ἀγγλ. film). Λεπτὸν εὔκαμπτον διαφανὲς ὑμένιον, λαμβανόμενον εἴτε ἐκ νιτροκυτταρινῶν καὶ καφουρᾶς (κελλουλοΐτης), εἴτε ἐξ ὀξικῶν ἐστέρων τῆς κυτταρίνης καὶ καφουρᾶς (κελλίτης). Ἀμφότερα τὰ εἴδη χρησιμοποιοῦνται ὡς ὑπόστρωμα τῆς φωτοπαθοῦς οὐσίας πρὸς παρασκευὴν φωτογραφικῶν πλακῶν ἢ ταινιῶν καὶ κυρίως κινηματογραφικῶν ταινιῶν. Διὰ τὰς κινηματογραφικὰς ταινίας κυρίως χρησιμοποιεῖται ὁ κελλίτης, ὅστις εἶναι ἄφλεκτος, καθότι ὁ κελλουλοΐτης εἶναι εὔφλεκτον σῶμα, καιόμενον δὲ δίδει πρὸς τούτοις ἀέρια δηλητηριώδη (μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ κυάνιον). Εἰς τὴν φωτογραφικὴν τέχνην χρησιμοποιοῦνται κατὰ πρῶτον λόγον μικραὶ ταινίαι φὶλμ, φέρουσαι 6—8 φωτογραφικὰς πλάκας, περιτετυλιγμέναι εἰς ῥόλον, ὅστις προσαρμόζεται εἰς τὰς εἰδικὰς διὰ φὶλμ φωτογραφικὰς συσκευάς. Τὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα τῶν φωτογραφικῶν τούτων ταινιῶν ἔναντι τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1) ἡ ἐλαφρότης καὶ ὁ περιωρισμένος ὄγκος, τὸν ὁποῖον καταλαμβάνουν, 2) τὸ δυνατὸν τῆς ἐνθέσεως τούτων εἰς τὴν φωτογραφικὴν συσκευὴν καὶ ἐν πλήρει ἡμέρᾳ, 3) τὸ ἄθραυστον, 4) ἡ εὐκολία τῆς μεγεθύνσεως τῶν δι' αὐτῶν λαμβανομένων εἰκόνων, 5) ὅτι πρακτικῶς εἶναι ἀπηλλαγμέναι τοῦ φαινομένου τῆς ἅλω. Μειονεκτήματα τούτων εἶναι: 1) ἡ ἐλαφρὰ κυρτότης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ ἐπιφάνειά των, 2) ἡ ἔλλειψις ποικιλίας φωτοπαθῶν στρωμάτων, 3) τὸ εὔφλεκτον, 4) ὅτι δὲν δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ὡς αἱ ὑάλιναι φωτογραφικαὶ πλάκες, καὶ 5) ὅτι ἐμφανίζονται δυσκολώτερόν πως ἀπὸ τὰς ὑαλίνας φωτογραφικὰς πλάκας λόγῳ τῆς συστροφῆς των κατὰ τὴν ἐμβάπτισιν εἰς τὸ ἐμφανιστικὸν λουτρόν.

Ἐκτὸς τῶν ταινιῶν φέρονται καὶ φύλλα φὶλμ εἰς δέσμας *(φὶλμ πάκ)*, ἀνὰ 12 εἰς εἰδικὴν θήκην. Τὰ φύλλα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται διὰ φωτογραφικὰς συσκευάς, αἵτινες λειτουργοῦν μὲ τὰς φωτογραφικὰς πλάκας. Τὰ πλεονεκτήματα τούτων ἔναντι τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν εἶναι τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τῶν ταινιῶν τοῦ φὶλμ καὶ πρὸς τούτοις ὅτι μεθ' ἑκάστην φωτογράφησιν εἶναι δυνατὴ ἡ μεμονωμένη ἐμφάνισις τῶν φωτογραφημάτων. Αἱ ταινίαι τῶν φὶλμ αἱ χρησιμοποιούμεναι εἰς τὴν κινηματογραφίαν φέρονται εἰς ῥόλους πολλῶν μέτρων, περιλαμβάνουν δὲ πολλὰς χιλιάδας φωτογραφικῶν πλακῶν. Κατὰ μῆκος τὰ δύο ἄκρα αὐτῶν εἶναι διάτρητα, ὥστε νὰ εἶναι εὐχερὴς ἡ ἐκτύλιξις καὶ περιτύλιξις αὐτῶν κατὰ τὴν φωτογράφησιν καὶ προβολὴν καὶ μάλιστα εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι αὕτη συνεχής. Ἡ ἐμφάνισις, ἐκτύπωσις καὶ λοιπαὶ ἐπεξεργασίαι τῶν κινηματογραφικῶν φὶλμ γίνονται μηχανικῶς διὰ καταλλήλων συσκευῶν. Ἡ χρῆσις τῶν κινηματογραφικῶν φὶλμ δὲν εἶναι μακρά, καθότι ταῦτα, λόγῳ τῶν τριβῶν, τὰς ὁποίας ὑφίστανται ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς εἰδικῆς κινήσεως κατὰ τὴν περιτύλιξίν των ἀφ' ἑτέρου ἀποκτῶσι ῥαγάδας καὶ αἱ ὀπαί των μεγεθύνονται. Πρὸς τούτοις ἡ σαφήνεια τῶν εἰκόνων συντόμως ἀπαμβλύνεται. Κατὰ μέσον ὅρον κινηματογραφικὸν φὶλμ δὲν δύναται νὰ προβληθῇ περισσότερον ἀπὸ 500—1000 φοράς. Δοθέντος δὲ ὅτι ἑκάστη τῶν εἰκόνων τῆς κινηματογραφικῆς ταινίας παρουσιάζεται ἐπὶ τῆς ὀθόνης εἰς διάρκειαν μόνον $^1/_{150}$ τοῦ δευτερολέπτου, ἡ χρήσιμος ζωὴ κάθε εἰκόνος κυμαίνεται μεταξὺ 18 καὶ 36 δευτερολέπτων. Κ. Γ. Μ.

Φίλμαρ (Vilmar), ***Αὔγουστος.*** Γερμανὸς συντηρητικὸς θεολόγος (1800—1868). Τῷ 1855 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μάρμπουργ, διακριθεὶς ὡς ἀκλόνητος πρόμαχος τοῦ λουθηρανισμοῦ. Κατὰ τὰς σφοδρὰς περὶ τῶν συμβολικῶν βιβλίων διαμάχας τοῦ 1839 ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν συμβολικῶν βιβλίων τῆς λουθηρανικῆς Ἐκκλησίας, κατεπολέμησε δὲ καὶ τοὺς ὀρθολογιστὰς ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸ βιβλίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων. Καὶ ὡς παιδαγωγὸς δὲ παρέσχε μεγάλας ἐκδουλεύσεις ἐν τῇ μεταρρυθμίσει τῆς κατωτέρας καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν Κούρεσσεν. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Ἡ ἱστορία τοῦ γερμανικοῦ ὀρθολογισμοῦ» (1845), «Μικρὸν εὐαγγελικὸν βιβλίον ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων» (1838), «Ἡ θεολογία τῆς πραγματικότητος κατὰ τῆς θεολογίας τῆς ῥητορικῆς» (1854), «Ἱστορία ἐξ ἀπόψεως τῶν ὁμολογιῶν τῆς εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἔσσεν» (1860), «Διδασκαλία περὶ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος» (1870), «Ἡ ὁμολογία τοῦ Ἄουσμπουργ ἑρμηνευομένη» (1870). Αἱ παραδόσεις αὐτοῦ τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του. Κ. Ι. Δ.

φὶλντ (τὸ) (ἀγγλ. field). Καλεῖται οὕτω ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις εἶδος στοιχήματος, καθ' ὃ στοιχηματίζει τις ἀορίστως ἐν τῷ ἀμοιβαίῳ συνθέτῳ στοιχήματι ἐπὶ τοῦ συνδυασμοῦ, ἐφ' οὗ οὐδεὶς ἄλλος ἔχει στοιχηματίσει συγκεκριμένως.

Φὶλντ (Field), ***Κῦρος.*** Ἀμερικανὸς ἐπιχειρηματίας (1819—1892), ὁ ἐπινοήσας καὶ πραγματοποιήσας τὸ πρῶτον ὑποβρύχιον τηλεγραφικὸν καλῴδιον μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Τῷ 1856, μετ' ἄλλων Ἀμερικανῶν καὶ Ἄγγλων κεφαλαιούχων, ἵδρυσε τὴν Atlantic Telegraph Company, κατὰ δὲ τὸν Αὔγουστον 1857 καὶ Ἰούνιον 1858 ἡ ἑταιρεία αὕτη ἔκαμε δύο ἀποπείρας στρώσεως τοῦ καλωδίου, αἵτινες ἐματαιώθησαν ὡς ἐκ τῆς κοπῆς αὐτοῦ. Τέλος τὴν 5ην Αὐγούστου 1858 ἡ στρῶσις ἐπερατώθη ἐπιτυχῶς καὶ διεβιβάσθη τὸ πρῶτον τηλεγράφημα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας διεκόπη ἡ χρῆσις τοῦ καλῳδίου, λόγῳ φθορᾶς τοῦ ἀπομονωτικοῦ περικαλύμματος αὐτοῦ. Καὶ μόλις μετὰ ὀκταετῆ συνεχῆ πειράματα κατεσκευάσθη τῷ 1866 καὶ ἐστρώθη καλῴδιον ἀντέχον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ θαλασσίου ὕδατος διάβρωσιν. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ταύτας ὁ Φὶλντ ἔλαβε παρὰ τοῦ ἀμερικανικοῦ Κογκρέσσου ψήφισμα εὐχαριστήριον καὶ χρυσοῦν μετάλλιον, τιμαὶ ἀνάλογοι δὲ τῷ ἀπενεμήθησαν καὶ παρ' ἄλλων κρατῶν. Δ. Μ. Κ.

— **Φὶλντ** (Field), ***Τζών.*** Ἰρλανδὸς δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου (1782—1837). Ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων μαθητῶν τοῦ Κλεμέντι, ἔζησε τὸ πλεῖστον ἐν Ρωσίᾳ. Ὁ Φὶλντ εἶναι ἐκ τῶν στυλοβατῶν τοῦ μουσικοῦ ρωμαντισμοῦ· ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις συνέθεσε νυκτῳδίας διὰ κλειδοκύμβαλον, γενόμενος οὕτω πρόδρομος τοῦ Σοπὲν εἰς τὸ μουσικὸν τοῦτο εἶδος. Ἔγραψεν ὡσαύτως: 7 κοντσέρτα διὰ κλειδοκύμβαλον, 4 σονάτας, 1 κουϊντέττο κ. ἄ. Γ. Σ.

Φίλντιγκ (Fielding), ***Ἐρρῖκος.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς (1707—1754). Κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ κολλέγιον τοῦ Ἦτον, ἀλλὰ στερούμενος πόρων ἐγκατέλειψε τὰς περαιτέρω σπουδάς του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν θεατρικῶν ἔργων. Κατόπιν δ' ἔγραψε μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὁποῖα σατιρίζει τὸν πουριτανισμὸν τῆς συγχρόνου του ἀγγλικῆς κοινωνίας. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι αἱ κωμῳδίαι: «Τὸμ Θὼμπ» (1730), «Ὁ ψευτογιατρὸς» (1732), «Τὰ τεχνάσματα τῆς καμαριέρας» (1734), «Ἡ ἡμέρα τῶν γάμων» (1743) καὶ τὰ μυθιστορήματα: «Ἰωσὴφ Ἄντριους» (1742, 2 τόμ.), «Τὸμ Τζόουνς ἢ ἡ ἱστορία ἑνὸς ἐκθέτου» (1749), τὸ καλύτερον τῶν ἔργων του, «Ἀμέλια» (1751) καὶ ἡ σάτιρα «Ἡ ζωὴ τοῦ Ἰωνάθαν Οὐάϊλντ τοῦ μεγάλου» (1743). Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῶν ἔργων του ἐγένετο τῷ 1762 ὑπὸ τοῦ A. Murphy (Λονδῖνον, 4 τόμοι). Η. Π. Γ.

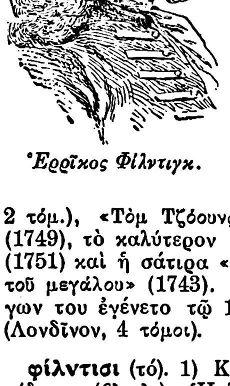

Ἐρρῖκος Φίλντιγκ.

φίλντισι (τό). 1) Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *ἐλεφαντόδοντος* (ϐλ. λ.). Ἡ λέξις τουρκικὴ ἐκ τοῦ *φὶλ* = ἐλέφας καὶ *ντὶς* = ὀδούς. 2) Ἐσφαλμένη ἀπόδοσις τοῦ μαργάρου (συντεφιοῦ).

φιλο— καὶ ***φιλ—***· θέμα τοῦ ὀνόματος *φίλος* ὡς πρώτου συνθετικοῦ μετὰ ῥηματικῆς ἐννοίας· σημαίνεται δὲ εἴτε ἁπλῶς ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαπῶντος, τοῦ στέργοντός τι, οἷον *φιλόξενος, φιλόπατρις, φιλοπόλεμος, φιλόπονος* κτλ., εἴτε ἡ ἔννοια τοῦ καθ' ὑπερβολὴν ἀγαπῶντος ἢ ἐπιδιώκοντός τι, οἷον *φιλάργυρος, φιλόδοξος, φιλογύνης, φιλότιμος, φιλοχρήματος* κλπ.

φιλοβασιλικός, *—ή, —όν*· ὁ φιλῶν, ὁ ἀσπαζόμενος τὸ βασιλικὸν πολίτευμα, βασιλόφρων, βασιλικός.

φιλόβιβλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰ βιβλία, ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ πολλὰ βιβλία, ἄλλως (ἧττον ὀρθῶς) *βιβλιόφιλος.*

Φιλοβοιωτὸς *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία ὄρους (κοιν. *Παρόρι,* 578 μ. ὑψ.), ἀνατολικοῦ προβούνου τοῦ Παρνασσοῦ, ὑψουμένου ΒΑ. τῆς Δαυλείας. Εἶναι ὅριον τῶν νομῶν Ἀττικοβοιωτίας καὶ Φθιωτιδοφωκίδος. Ι. Σ. Σ.

φιλόγελως, *—ωτος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἀγαπῶν νὰ γελᾷ, ὁ εὐκόλως γελῶν.

—**«Φιλόγελως».** Συλλογὴ περιέχουσα 264 εὐτράπελα ἀποφθέγματα, χαρακτηρισμούς, ἀνέκδοτα καὶ ἀστεῖα, ἀποδιδομένη, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Σουίδα, εἰς τὸν μιμολόγον Φιλιστίωνα. Κατ' ἄλλους, τὰ ἀνέκδοτα τῆς συλλογῆς ταύτης προέρχονται ἐκ τῶν γραμματικῶν τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος, Ἱεροκλέους καὶ Φιλαγρίου. Ὁ «Φιλόγελως», ἐκδοθεὶς ὑπὸ Boissonade τῷ 1848 (Hieroclis et

Digitized by Google

Philagrii facetiae) μετὰ κριτικῶν καὶ ἑρμηνευτικῶν σημειώσεων καὶ εἰς δευτέραν βελτιωμένην ἔκδοσιν ὑπὸ A. Eberhard τῷ 1869, ἐκ μεταγενεστέρας καὶ ἐκ δύο παλαιοτέρων συλλογῶν συναπηρτισμένης συλλογῆς, περιέχει ἀστεῖα καὶ ἀνέκδοτα κατανεμημένα εἰς τάξεις, ἀναλόγως τῶν τύπων (σχολαστικῶν, κωμικῶν, δυσκόλων κ. ἄ.), κατὰ πόλεις, κατοίκους κλπ. Γ. Μ. Β.

Φιλογένης. Ἀθηναῖος, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς ἀποίκων Φωκέων ἔκτισεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τὸν Η΄ π. Χ. αἰῶνα τὴν Φώκαιαν. Α. Θ. Σ.

Φιλογόνιος ὁ ***Ἀντιοχείας***. Διαπρεπὴς νομομαθὴς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα καὶ τῷ 323 ἀποθανὼν ἑορτάζεται ὡς ἅγιος τὴν 20 Δεκεμβρίου. Λαμπρὸν ἐγκώμιον εἰς τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον ἔγραψεν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ε. Γ. Π.

φιλογυμνασία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλογυμναστής, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν γυμναστικήν.

φιλογυμναστὴς (ὁ)· ὁ ἀγαπῶν τὴν γυμναστικήν, τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις.

φιλογύνης, *—ου* (ὁ) ὁ ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαπῶν τὰς γυναῖκας, ἀντιθ. *μισογύνης*.

φιλογυνία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλογύνης, ἡ ὑπερβολικὴ πρὸς τὰς γυναῖκας ῥοπή.

Φιλοδάμεια, ἢ ***Φυλοδάμεια*** *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Δαναΐδων, μήτηρ ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Φάριδος, οἰκιστοῦ τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ πόλεως τῶν Φαρῶν. Α. Θ. Σ.

Φιλόδαμος. Ἀρχαῖος Ἕλλην λυρικὸς ποιητής, καταγόμενος ἐκ τῆς Σκαρφείας τῆς Λοκρίδος καὶ ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ΄ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ΄ π. Χ. αἰῶνος. Τούτου, ἀγνώστου πρότερον, ἀνεκαλύφθη παιάν, ποιηθεὶς τῷ 328 π. Χ. καὶ ἐκδοθεὶς ἐν τῷ «Bulletin de correspondance hellénique» (τόμ. ΙΘ΄, σ. 393 κ.ἑξ.) Γ. Μ. Β.

φιλοδασικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς τὰ δάση ἀγάπην, εἰς τὴν προστασίαν τῶν δασῶν· || ὁ ἀγαπῶν τὰ δάση.

φιλόδενδρον (τὸ) (Philodendron) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀροειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι ἀναρριχητικοὶ ἢ καὶ δενδρύλλια μὲ ῥίζας ἐναερίους, φύλλα ἀκέραια, σαρκώδη καὶ λοβοειδῆ. Πλεῖστα εἴδη καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ θερμοκήπια. Πολλαπλασιάζονται εὐχερῶς διὰ μοσχευμάτων. Γνωστότερα εἴδη εἶναι τὸ *φιλόδενδρον τὸ μάμειον* (Philodendron Mamei), *τὸ φιλόδενδρον τὸ σελλουϊανὸν* (Philodendron Selloum) καὶ τὸ *φιλόδενδρον τὸ ἔνδοξον* (Philodendron gloriosum). Δ. Ν. Π.

φιλόδενδρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰ δένδρα.

Φιλόδημος. Ἐπικούρειος φιλόσοφος, καταγόμενος ἐκ Γαδάρων τῆς Κοίλης Συρίας. Ἐμαθήτευσε παρὰ Ζήνωνι τῷ Σιδωνίῳ καὶ ἔζη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Α΄ π. Χ. αἰῶνος. Τελευταίως, ἐνῷ οὐδὲν ἔργον τοῦ Φιλοδήμου μᾶς ἦτο γνωστόν, ἦλθον εἰς φῶς ἐκ τῆς ἐν Ἡρακλείῳ ἀνευρεθείσης (Herculanum) βιβλιοθήκης κυλίνδρων πολλαὶ φιλοσοφικαὶ διατριβαὶ καὶ ἀποσπάσματά του, συμπληροῦντα τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς ἐπικουρείου φιλοσοφίας. Σπουδαιότερα τῶν γνωσθέντων ἔργων τοῦ Φιλοδήμου εἶναι: «Περὶ εὐσεβείας», ὅπερ εἶναι ὅμοιον κατὰ τὸ περιεχόμενον μὲ τὸ τοῦ Κικέρωνος «De natura deorum», «Περὶ σημείων καὶ σημειώσεων» (ἔκδ. Philipson, Βερολῖνον 1881), ἐν ᾧ πραγματεύεται περὶ ἐπαγωγικοῦ καὶ ἀναλογικοῦ συλλογισμοῦ, «Περὶ ῥητορικῆς», ἀξιολογώτατον ἔργον (ἔκδ. L. Spengel, ἐν «Abhandl. der Bayer. Akad.», III, 1831), «Περὶ μουσικῆς» (ἔκδ. Kemke 1884), «Περὶ ποιημάτων» (ἔκδ. Dübner, Paris 1849), «Περὶ κακιῶν» βιβλία 6 (ἔκδ. Herm. Sauppe, Lipsiae 1853), «Περὶ ὀργῆς» (ἔκδ. Comperz, Lipsiae 1864), «Περὶ θανάτου» βιβλία τέσσαρα (ἔκδ. Mekler 1885). Πρὸς δέ: «Περὶ Ὁμήρου καὶ τοῦ καθ' Ὅμηρον ἀγαθοῦ βασιλέως», «Περὶ θεῶν», «Περὶ παθῶν», «Περὶ χάριτος». Ὡς φιλόσοφος ὁ Φιλόδημος ἐξυμνεῖται ὑπὸ Κικέρωνος. Ἡ γλῶσσά του ἔχει ἐπιδράσεις λατινικάς. Εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς ποιητὴς ἐπιγραμμάτων, ὧν τινα διεσώθησαν ἐκ τῆς «Ἀνθολογίας» τοῦ Φιλίππου ἐν τῇ «Παλατινῇ». Γ. Μ. Β.

—«Φιλόδημος». —1) Ἐφημερὶς πολιτικὴ καὶ φιλολογική, ἐκδοθεῖσα εἰς τὸ Αἴγιον ἀπὸ τοῦ 1866 μέχρι τοῦ 1871. —2) Ἐφημερὶς πολιτική, ἐκδοθεῖσα ἐν Πάτραις ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι τοῦ 1877.

φιλοδίκαιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸ δίκαιον, ὁ φίλος τῆς δικαιοσύνης, εὐθύς.

Φιλοδίκη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Ἰνάχου, σύζυγος τοῦ Λευκίππου καὶ μήτηρ τῆς Ἱλαείρας καὶ Φοίβης, τὰς ὁποίας ἁρπάσαντες οἱ Διόσκουροι ἐνυμφεύθησαν (*Ἀπολλοδ*, Γ, 10, 3). Α. Θ. Σ.

φιλόδικος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰς δίκας, ὁ εὐκόλως καταφεύγων εἰς τὰ δικαστήρια.

φιλοδίνη (ἡ) (Philodina) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *φιλοδινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτου μεγέθους σκώληκας, ἀπαντῶντας ἐν Εὐρώπῃ ἐντὸς στασίμων γλυκέων ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

φιλοδινίδαι (οἱ) (Philodinidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *περιστροφικῶν*, περιλαμβάνουσα μικροτάτου μεγέθους σκώληκας μὲ σῶμα λεπτότατον καὶ κεφαλὴν ἀπολήγουσαν εἰς προβοσκιδοειδῆ ἀπόφυσιν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φιλοδίνη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φιλοδοξία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλόδοξος, ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιθυμία δόξης· ἁπλῶς, ἐπιθυμία ἐπαίνου, ἐπιδοκιμασίας: «εὐγενὴς φιλοδοξία», «εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ὠφελήσῃ τὸν τόπον του».

φιλόδοξος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιθυμῶν καὶ ἐπιδιώκων τὴν ἀπόκτησιν δόξης.

φιλοδοξῶ (*—έω*)· ἔχω φιλοδοξίαν, σφοδρῶς ἐπιθυμῶ τι οἱονεὶ πρὸς ἔπαινον ἢ ἐπιδοκιμασίαν: «φιλοδοξεῖ νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν πατρίδα του, — νὰ διακριθῇ μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του».

φιλοδρομίδαι (οἱ) (Philodromidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἐντόμων ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντώντων, ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *φιλοδρόμος* (βλ.λ.). Δ. Ν. Π.

φιλοδρόμος (ὁ) (Philodromus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φιλοδρομιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἀράχνας, πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἀπαντώσας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φιλοδρόμος ὁ πυρρὸς* (Philodromus rufus), μικρὰ ἀράχνη μὲ θώρακα ἀπεστρογγυλωμένον, κοιλίαν σχεδὸν ᾠοειδῆ, πόδας ἐπιμηκεστάτους καὶ χρῶμα πυρρόν, ἀπαντῶσα εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν. Δ. Ν. Π.

Φιλοδρόμος ὁ πυρρός.

φιλοδώρημα (τό)· δώρημα ἐλευθέριον, γενναῖον· || καθόλου, τὸ παρεχόμενον δῶρον συνήθως πρὸς ἀνταμοιβήν, οἷον πρὸς ὑπηρετοῦντας, κοιν. *μπαξίσι, πουρμπουάρ*.

— *[Φορολ.]* Τὰ χορηγούμενα εἰς ὑπαλλήλους ξενοδοχείων φιλοδωρήματα ὑπόκεινται εἰς τὴν φορολογίαν τῶν καθαρῶν προσόδων τοῦ ἄρθρου 24 τοῦ νόμου 1640, συμπεριλαμβανόμενα εἰς τὰ ἐργατικὰ ἡμερομίσθια, πρὸς 1 %.

—φιλοδώρημα κατευοδώσεως (chapeau ἢ chapeau du capitaine, κοιν. *κάπα*). Λέγεται οὕτω τὸ διὰ ῥητῆς συμφωνίας τῶν μερῶν ἐπὶ ναυλώσεως πλοίου διδόμενον εἰς τὸν πλοίαρχον διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπιμέλειαν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀνῆκον εἰς αὐτόν. Δύναται ὅμως νὰ συμφωνηθῇ ὡς ἀνῆκον εἰς τὸν ἐφοπλιστήν, διέπεται ἀπὸ τὰ ναυτικὰ ἔθιμα καὶ δὲν προστατεύεται διὰ τοῦ προνομίου ἐπὶ τοῦ πλοίου, ὡς ὀφειλόμενον ὑπὸ τοῦ ναυλωτοῦ. Γ. Ν. Κ.

φιλοδωρῶ (*—έω*)· κάμνω φιλοδώρημα, προσφέρω φιλικὸν δῶρον συνήθως ὡς ἀνταμοιβήν.

φιλοελὴς (ὁ) (Philoheles) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκολοπακιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους σκολόπακας, ἀπαντῶντας εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φιλοελὴς ὁ δίχρους* (Philoheles bicolor), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν φαιοτεφρὸν μετὰ καστανερύθρων στιγμάτων ἐπὶ τῆς ῥάχεως καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κεφαλήν, τὸν λαιμὸν καὶ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος. Θηρεύεται διὰ τὸ νοστιμώτατον κρέας του. Δ. Ν. Π.

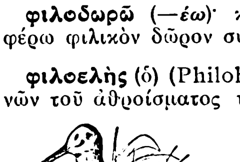

Φιλοελὴς ὁ δίχρους.

φιλοζωία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλόζωος, ἡ πέρα τοῦ δέοντος ἀγάπη τῆς ζωῆς, ἡ ὑπερβολικὴ προσήλωσις εἰς τὴν ζωήν.

φιλόζωος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαπῶν τὴν ζωήν του, ὁ ὑπερβολικῶς προσηλωμένος εἰς τὴν ζωήν.

φιλοθεάμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ θεᾶται, ὁ φίλος τῶν θεαμάτων.

Φιλοθέη, ***ὁσία***. Κατήγετο ἐκ τῆς ἀρχοντικῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας τῶν Μπενιζέλων, θυγάτηρ οὖσα τοῦ Ἀγγέλου Μπενιζέλου, γεννηθεῖσα τῷ 1522 ἐκ μητρὸς Σηρίγης Παλαιολογίνας καὶ καλουμένη κατὰ κόσμον *Ρεγοῦλα* ἢ *Ρηγοῦλα*. Τῷ 1536 συνεζεύχθη τὸν Ἀνδρέαν Χειλᾶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου, ἐπισυμβάντα τῷ 1539, ἐκάρη μοναχή, ἔλαβε τὸ ὄνομα *Φιλοθέη* καὶ μετέτρεψε συνοικιακόν τινα ναΐσκον εἰς καθολικὸν γυναικεῖον μοναστήριον. Εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο, ὅπερ ἔσχε βιοτεχνικὸν χαρακτῆρα, ἡ Φιλοθέη ἔδιδεν ἄσυλον εἰς πτωχὰς καὶ καταδιωκομένας κόρας, αἱ ὁποῖαι ἐδιδάσκοντο καὶ ἐξετέλουν πᾶν εἶδος χειροτεχνημάτων (ὑφαντουργικῶν ἰδίως καὶ πλεκτικῶν) καὶ ἐπορίζοντο οὕτω τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τὸ μοναστήριον τῆς Φιλοθέης εἶχε νοσοκομεῖον ὡς καὶ ἑστιατόριον (τράπεζαν), διακοσμηθὲν διὰ τοιχογραφιῶν λαμπρᾶς σχετικῆς τέχνης, κρημνισθὲν δὲ πρό τινων ἐτῶν, καὶ ἀπέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν, ἥτις ἀπηλλοτριώθη ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναζουσῶν ἐν αὐτῷ ἀνῆλθε κάποτε εἰς 200. Ἡ προστατευτικὴ ὅμως αὕτη δρᾶσις τῆς Φιλοθέης ἐξώργισε κάποτε ὁμάδα ἰσχυρῶν Τούρκων, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ φυλακισθῇ ἡ Φιλοθέη καὶ νὰ κακωθῇ. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τότε, ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1588, τελουμένης ὁλονυκτίας κατὰ τὴν μνήμην τοῦ Ἀθηναίου ἁγίου Διονυσίου, εἰς τὸ ἐν Πατησίοις μετόχιόν της, εἰσβαλόντες οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐμαστίγωσαν καὶ τὴν ἐτραυμάτισαν βαρύτατα. Μετά τινας μῆνας, τὴν 19 Φεβρουαρίου τοῦ 1589, ἡ Φιλοθέη ἀπέθανε. Τρεῖς τότε ἀρχιερεῖς: Κορινθίας, Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, καὶ ὁ κλῆρος τῶν Ἀθηνῶν σύμπας ἐζήτησαν παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τὴν καθαγίασίν της διὰ τὸν ἐνάρετον καὶ ἀγαθοποιὸν βίον της, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ θαυμάσιά της καὶ τὰ ἐκδηλωθέντα κατὰ τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων της σημεῖα. Ἡ καθαγίασις αὕτη φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1600. Εἰς πολλὰ ἐρημοκκλήσια καὶ μετόχια ὑπάρχει τοιχογραφικῶς ἡ εἰκὼν τῆς ὁσίας Φιλοθέης. Δ. ΓΡ. Κ.

φιλόθεος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸν θεόν, θεοσεβής, εὐσεβής.

Φιλόθεος, ***ἅγιος***. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐν Σαμοσάτοις τῆς Κομαγηνῆς κατὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς μετὰ Ὑπερεχίου, Ἀβίβου, Ἰουλιανοῦ, Ῥωμανοῦ, Ἰακώβου καὶ Παρηγορίου, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 29 Ἰανουαρίου (9 Δεκεμβρίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας). —2) Ὁ ἐκ Μύρμηκος τοῦ θέματος Ὀψικίου τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ Ι΄ πιθανῶς αἰῶνος, εἰς ὃν λαμπρὸν ἐγκώμιον ἔγραψεν Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης (ἐν «Πατρολογίᾳ» Migne 136, 141—161), ἑορταζόμενος τὴν 15 Σεπτεμβρίου. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύονται προσέτι καὶ δύο Ἁγιορεῖται μοναχοί, τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ὁ εἷς, ἑορταζόμενος τὴν 21 Ὀκτωβρίου, τοῦ ΙΕ΄ δ' ὁ ἕτερος, ἑορταζόμενος τὴν 5 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— Φιλόθεος. Ῥῶσος κληρικὸς (1408—1474). Οὗτος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου ἰσχυρίζετο ὅτι, κατὰ τὰ βιβλία τῶν προφητῶν, πάντα τὰ χριστιανικὰ βασίλεια θὰ συνεχωνεύοντο θρησκευτικῶς εἰς ἕν, ἡ δὲ Μόσχα θὰ καθίστατο ἡ τρίτη Ῥώμη καὶ ὁ Ῥῶσος τσάρος ἡγεμὼν ὁλοκλήρου τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου. Οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι ἐγένοντο ἀφορμή, ὅπως ὁ μητροπολίτης Μόσχας λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ πατριάρχου καὶ ἡ ῥωσικὴ Ἐκκλησία καταστῇ μετά τινα ἔτη αὐτόνομος. Θ. Β.

—Φιλόθεος, ἀρχιεπίσκοπος ***Ἄνδρου***. Διεδέχθη τὸν Αὐξέντιον τῷ 1759 καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου μέχρι τοῦ 1768, ὅτε ἀπέθανε. Δ. Π. Π.

—Φιλόθεος *Καρκάκης*, μητροπολίτης ***Βάρνης***. Ἐξελέγη μητροπολίτης Βάρνης τῷ 1820, διατελῶν μέγας ἀρχιμανδρίτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Ῥωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1828 προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Βάρναν Ῥώσους καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὑπογραφείσης τῆς εἰρήνης ὁ Φιλόθεος προεγράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων, μόλις δὲ κατώρθωσε νὰ σωθῇ, δραπετεύσας ἐκ Βάρνης μεταμφιεσμένος καὶ καταφυγὼν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του Ἄνδρον, ἔνθα καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1812. Δ. Π. Π.

—Φιλόθεος, ἐπίσκοπος ***Δημητσάνης***. Κατήγετο ἐκ Κύπρου καὶ ἦτο εὐπαίδευτος, δραστήριος καὶ χρηστὸς ἀνήρ. Κατηχηθεὶς ἐν τοῖς φιλικοῖς, ἐπεδείξατο ἔκτακτον δραστηριότητα εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ἐκλήθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ προυχόντων εἰς Τρίπολιν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν εἱρκτήν, ἐν ᾗ καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας. Τ. Ε. Ε.

—Φιλόθεος, ἀρχιεπίσκοπος ***Κύπρου*** (1731—1759). Ἐν Κύπρῳ γεννηθεὶς μικρὸν πρὸ τοῦ 1700, ἐξεπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα καὶ ἐπί τινα ἔτη ἤσκησε τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου. Εἰς

Digitized by Google

τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνῆλθε τῷ 1734. Ἵδρυσεν ἐν Λευκωσίᾳ ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ σχολὴν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐκαλλώπισε τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν ναὸν καὶ ἔκτισε παρὰ τὴν Σαλαμῖνα μέγιστον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1743, ὅπως ἐπιτύχῃ παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐλάττωσιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τοῦ ποιμνίου του, συνελήφθη, ἐστερήθη τοῦ θρόνου καὶ ἀπήχθη δέσμιος εἰς Κύπρον, κατασυκοφαντηθεὶς ὅτι «ἄνευ φιρμανίου εἶχεν ἐκδιάσει παρὰ τοῦ ραγιᾶ τρία καὶ πέντε γρόσια». Ἀποδειχθείσης κατόπιν τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παϊσίου τοῦ Β', ὁ Φιλόθεος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον του καὶ ἐξηκολούθησε μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ συνέσεως κυβερνῶν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου μέχρι τοῦ θανάτου του. Ε. Γ. Π.

—**Φιλόθεος** ὁ *Κόκκινος*, πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως***. Μοναχὸς ὢν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἡρακλείας τῷ 1347 καὶ τῷ 1354 διεδέχθη ἐν τῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ τὸν Κάλλιστον. Μετὰ μῆνάς τινας παραιτηθεὶς ἀνέβη αὖθις εἰς τὸν θρόνον τῷ 1364 καὶ ἀπέθανε τῷ 1376. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων καὶ πολυγραφωτέρων ἱεραρχῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Κεκτημένος βαθεῖαν γνῶσιν τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ σπανίαν διοικητικὴν πεῖραν, διηύθυνε μετὰ πολλῆς περισκέψεως τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀσχοληθεὶς εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἔγραψε πάμπολλα ἔργα, ὧν ἐξεδόθησαν: Ἐν τῇ «Πατρολογίᾳ» τοῦ Migne 15 βιβλία τῶν κατὰ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ἀντιρρητικῶν λόγων (τόμ. 151, 773 κ. ἑξ.), «Ὁμιλίαι τινὲς εἰς τὰ εὐαγγέλια τῶν Κυριακῶν» (τ. 154, 720 κ. ἑξ.), «Ἐγκώμιον εἰς Γρηγόριον Παλαμᾶν» (τ. 151, 551 κ. ἑξ.), «Ἀνατροπὴ τῶν ἀναθεματισμῶν κατὰ Ἁρμενοπούλου» (τ. 154, 821 κ. ἑξ.), «Βίος τοῦ ἐπισκόπου Ἀγαθονίκου» (τ. 154, 1229 κ. ἑξ.), «Διάταξις ἱεροτελεστίας» (τ. 154, 745 κ. ἑξ.)· ἐν «Anecdota Graeca» ἐξέδωκαν πολλὰς ὁμιλίας εἰς τὰ Κυριακὰ εὐαγγέλια ὁ Κ. Τριανταφύλλης καὶ Α. Grapputo (ἐν Βενετίᾳ 1874). Πολλὰ πατριαρχικὰ γράμματα αὐτοῦ ἐξέδωκαν ἐν Βιέννῃ τῷ 1860 ὁ Miklosich καὶ Müller ἐν τῷ Α' τόμῳ τῶν «Acta et diplomata graeca». Ἐν τῷ Θ' τόμῳ τῆς «Θεολογίας» ἐξέδωκε λόγον αὐτοῦ εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς ὁ Κ. Δυοβουνιώτης. Ε. Γ. Π.

—**Φιλόθεος**, ἐπίσκοπος ***Σαλώνων***. Ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐξ οἰκογενείας Χαριτοπούλου καταγόμενος, ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίας Εὐφημίας τῆς Δωρίδος. Ἐπὶ τοῦ Βενετοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1684—1699, ὡς ὑπαγόμενος ὑπὸ τὸν μητροπλίτην Ἀθηνῶν, ὧν ἐγένοντο κύριοι οἱ Βενετοί, ἐξηγέρθη καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν Τούρκων, οὓς ἐξεδίωξεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν Χριστιανῶν, ἀλλὰ τραυματισθεὶς ἀπέθανεν. Τ. Ε. Ε.

— **Φιλόθεος** ὁ ***Σηλυμβρίας***. Μητροπολίτης ὢν τῆς ἐν Θράκῃ Σηλυμβρίας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἔγραψε βίον τοῦ ἐπισκόπου Ἀγαθονίκου (ἐν «Πατρολογίᾳ» Migne 154, 1229—1240) καὶ ἐγκώμιον Μακαρίου τοῦ μοναχοῦ (ἐν «Μαυρογορδατείῳ Βιβλιοθήκῃ» 1884, 46—59). Ε. Γ. Π.

Φιλοθέου ***ἀρσανᾶς*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος (πλάτ. 40° 13' 40" Β., μῆκ. 24° 14' 10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086 : Gulf ot Kassandra to Thassos and Lemnos), καταβαθμὸς τῆς φερωνύμου μονῆς. Σ. Ε. Λ.

Φιλοθέου ***μονή***. Μία ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἱδρυθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὴν μονὴν δὲ ταύτην ὑπήγετο ἄλλοτε ἡ νῦν εἰς τὴν τῶν Ἰβήρων ὑπαγομένη σκήτη τοῦ Μαγουλᾶ. Ε. Γ. Π.

φιλόθερμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὴν θερμότητα, ὁ ἐν τῇ θερμότητι ἀναπτυσσόμενος: «φιλόθερμα μικρόβια».

φιλοθηρία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλόθηρος, ἡ ἀγάπη τῆς θήρας, τοῦ κυνηγίου.

φιλόθηρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὴν θήραν, τὸ κυνήγιον.

φιλόθρησκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὲρ τὸ σύνηθες ἀγαπῶν τὴν θρησκείαν, ὁ ἀσπαζόμενος καὶ τηρῶν τὰ δόγματα τῆς θρησκείας.

Φιλοίτιος *[Μυθ.]*. Ἰθακήσιος ποιμὴν τοῦ Ὀδυσσέως, παραμείνας πιστὸς εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του καὶ βοηθήσας κατὰ τὴν μνηστηροφονίαν (*Ὁμ.* Ὀδυσσ. χ. 359). Α. Θ. Σ.

Φιλοκάλεια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς Ἰσχοπόλεως καὶ Ἀργυρίων ἢ Ἀργυρῶν τὴν Τρίπολιν τοῦ Πόντου. Ἔκειτο περὶ τὰ 90 στάδια πρὸς Δ. τῶν Κοράλλων (νῦν Κιόρελι), σήμερον δὲ καλεῖται Ἐλεβοῦ. Α. Θ. Σ.

φιλοκαλία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλόκαλος, ἡ ἀγάπη καὶ αἴσθησις τοῦ καλοῦ, καλαισθησία: «ἐνδεδυμένος μετὰ φιλοκαλίας».

— *[Ἐγκυκλ.]* Καλεῖται *φιλοκαλία* ἡ ἱκανότης τοῦ διαγιγνώσκειν τὸ καλὸν ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ καὶ τοῦ διατυποῦν ὀρθὰς καλολογικὰς κρίσεις. Ἡ φιλοκαλία, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη ἱκανότης, ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ μεταμορφοῦται διὰ τῆς συνηθείας, ἀλλ' ὑπάρχει δυνάμει ἐκ φυσικῆς καταβολῆς εἰς κάθε ἄτομον, ἄλλοτε μικροτέρα καὶ ἄλλοτε μεγαλυτέρα. Δεδομένου ὅτι τὸ καλὸν ἀπευθύνεται εἰς ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὴν νόησιν καὶ τὸ συναίσθημά του, εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φαντασίαν του, ἡ ἱκανότης τοῦ διαγιγνώσκειν τὸ καλόν, ἡ φιλοκαλία, εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς ἁρμονικῆς παρά τινι λειτουργίας καὶ δράσεως πασῶν τῶν ἰδιοτήτων τῆς ψυχῆς. Ὅπως δὲ αἱ ἰδιότητες αὗται ποικίλλουν εἰς ἔντασιν καὶ βάθος παρ' ἑκάστῳ ἀτόμῳ, οὕτω καὶ ἡ φιλοκαλία παρουσιάζει διαφόρους διαβαθμίσεις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ φιλοκαλία, ὅπως καὶ ἡ ἀγχίνοια, ἡ εὐφυΐα καὶ αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ δυνάμεις, θεωρεῖται ὡς φυσικὸν δῶρον, μέχρι τοιούτου μάλιστα σημείου, ὥστε νὰ λησμονῆται ἡ διὰ τὴν ἀνάπτυξίν της συμβολὴ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἀσκήσεως. Βασικὸς παράγων τῆς φιλοκαλίας εἶναι κατὰ πρῶτον ἡ ἀκρίβεια τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως. Ἡ ὅρασις καὶ ἡ ἀκοή, αἱ δύο αἰσθήσεις, δι' ὧν κατ' ἐξοχὴν γνωρίζομεν τὸ καλόν, πρέπει νὰ λειτουργῶσι καλῶς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἔργον τέχνης εἶναι πάντοτε πνευματικὸν δημιούργημα, ἀπαιτεῖται διὰ τὴν κατανόησίν του τὴν πλήρη καὶ ἡ συμβολὴ τῆς φαντασίας, ἥτις θὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν παράστασιν καὶ θὰ καταστήσῃ συνειδητὰς καὶ τὰς προθέσεις τοῦ καλλιτέχνου καὶ τὴν γενικωτέραν σημασίαν τοῦ ἔργου. Ἡ αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία γεννοῦν τὴν καλαισθητικὴν συγκίνησιν, τὰ καλαισθητικὰ συναισθήματα, τὴν συμπάθειαν, τὸν ἔλεον, τὸν φόβον κλπ. Ἀλλ' ἡ ἱκανότης τοῦ ἀπολαμβάνειν αἰσθητικῶς ἐπηρεάζεται καὶ ὑπὸ παραγόντων καθαρῶς νοητικῶν. Ἡ περιέργεια, ἡ μνήμη, ἡ εὐρύτης καὶ ἡ ποικιλία τῶν γνώσεων, ἡ δύναμις τοῦ κατανοεῖν τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν πραγμάτων κλπ. αὐξάνουν τὴν φιλοκαλίαν. Ἡ φιλοκαλία, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἐπηρεάζεται καὶ ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ εἴδους τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἰδεωδῶν τῆς ἐποχῆς κλπ.

—**«Φιλοκαλία»**. Οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀπάνθισμα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὠριγένους, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν οἱ δύο οὗτοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἐν Πόντῳ ἀναχωρητικοῦ αὐτῶν βίου. Κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς «Φιλοκαλίας» ἐδημοσίευσε τῷ 1893 ἐν Cambridge ὁ J. A. Robinson. Ε. Γ. Π.

Φιλοκάλλης, ***Εὐμάθιος***. Βυζαντικὸς στρατηγὸς (ὅλ. λ. *Εὐμάθιος*).

φιλόκαλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φιλῶν τὸ καλόν, ὁ ἔχων αἴσθησιν τοῦ καλοῦ.

φιλοκαλῶ (*—έω*)· εἶμαι φιλόκαλος, ἔχω καλαισθησίαν : «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας» (*Θουκ.*) εἴμεθα φιλόκαλοι χωρὶς νὰ δαπανῶμεν πολλά.

φιλοκατήγορος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ κατηγορῇ, ὁ ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ νὰ ψέγῃ τοὺς ἄλλους.

φιλοκέρδεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλοκερδής, ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιδίωξις τοῦ κέρδους.

φιλοκερδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ πέρα τοῦ δέοντος ἀγαπῶν τὸ κέρδος, ἄπληστος.

φιλοκίνδυνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τοὺς κινδύνους, ὁ μὴ ἀποφεύγων τὸν κίνδυνον.

Φιλοκλῆς. Ἀθηναῖος τραγικὸς ποιητής, ζήσας κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Αἰσχύλου, υἱὸς ὢν τῆς ἀδελφῆς του Φιλοπειθοῦς, καὶ ὑπῆρξε γονιμώτατος ποιητής, ποιήσας 100, κατὰ τὸν Σουΐδαν, τραγῳδίας, καὶ ἱκανῶς δόκιμος, ἀφοῦ μὲ τὴν τετραλογίαν του «Πανδιονὶς» ἐνίκησε τὸν Σοφοκλέα, διδάξαντα τὸν «Οἰδίποδα Τύραννον». Ἐκ τῶν τραγῳδιῶν του διεσώθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα.

—**Φιλοκλῆς**. Ἀθηναῖος στρατηγός. Ἦτο συστράτηγος, μετὰ τοῦ Ἀδειμάντου, τοῦ Λευκολοφίδου, τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Τηδέως καὶ τοῦ Κόνωνος κατὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν (404 π. Χ.) καὶ ὁ κυριώτερος ὑπαίτιος τῆς κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην πανωλεθρίας τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, διότι τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων ὑποτιμῶν δὲν ἦτο ἐπαρκῶς παρεσκευασμένος ν' ἀποκρούσῃ τοὺς ἐπιτεθέντας μὲ τὴν μοῖράν του, ἥτις κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ναυμαχίας εἶχε τὴν ἐπιφυλακήν, καὶ νὰ δώσῃ οὕτω καιρὸν εἰς τὸν διεσκορπισμένον στόλον τῶν Ἀθηναίων νὰ συνταχθῇ πρὸς μάχην. Κατεδικάσθη εἰς θάνατον, μετὰ τῶν ὑπερτρισχιλίων ἄλλων αἰχμαλωτισθέντων Ἀθηναίων, ὑπὸ τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου τῶν συμμάχων, συγκληθέντος ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπάνθρωπον πρᾶξίν του ὡς ἐντολὴν τῶν συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων.

—**Φιλοκλῆς**. Στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ 324 π. Χ., ὅτε κατέπλευσεν εἰς Ἀττικὴν μετὰ τῶν μισθοφόρων του ὁ Ἅρπαλος, ὁ ἀρχιταμίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τοῦτον ἠμπόδισεν ὁ Φιλοκλῆς, ἐκτελῶν διαταγὴν τοῦ δήμου, μετ' εἰσήγησιν τοῦ Δημοσθένους, ν' ἀποβιβασθῇ καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Ταίναρον. Βραδύτερον ὅμως κατηγορήθη καὶ ὁ Φιλοκλῆς ὅτι ἐδωροδοκήθη ὑπὸ τοῦ Ἁρπάλου καὶ κατεδικάσθη.

—**Φιλοκλῆς**. Στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Β'. Γίνεται μνεία πολλάκις αὐτοῦ εἰς τὰς ἐν Δήλῳ ἐπιγραφὰς τοῦ κοινοῦ τῶν νησιωτῶν καὶ χαρακτηρίζεται ὡς βασιλεὺς τῶν Σιδωνίων ὑποτελὴς εἰς τὸν Πτολεμαῖον. Κατὰ τὸν Συριακὸν πόλεμον (266—263 π. Χ.) εἶχε καταλάβει τὴν Καῦνον τῆς Καρίας, σπουδαῖον ὁρμητήριον. ΚΑΨ.

φιλόκοσμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰ κοσμήματα, τὴν πολυτέλειαν.

Φιλοκράτης. —1) Ἀθηναῖος στρατηγός, υἱὸς τοῦ Δημέου. Εἰς τοῦτον παρεδόθησαν, κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 416 π. Χ., οἱ Μήλιοι ἐξαναγκασθέντες ὑπὸ τῆς πείνης. Κομιστὴς σκληροτάτων διὰ τοὺς Μηλίους διαταγῶν, ὁ Φιλοκράτης ἄνευ οἴκτου ἐφόνευσε πάντας τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὅπλα καὶ ἐξηνδραπόδισε τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας.

—2) Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων, υἱὸς τοῦ Ἐφιάλτου. Τὸν Φιλοκράτη τοῦτον, ἡγούμενον στολίσκου, ὅστις ἀπεστέλλετο κατὰ τὸ 389 π. Χ. πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀποστατήσαντος ἀπὸ τῶν Περσῶν βασιλέως τῆς Κύπρου Εὐαγόρα, συνέλαβε μετὰ πάντων τῶν πλοίων του ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος Τελευτίας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγησιλάου (*Ξεν.* Ἑλλ. IV. 8, 24).

—3) Ἀθηναῖος ρήτωρ καὶ πολιτικός, ἀρχηγὸς τῆς φιλιππιζούσης ἐν τῇ πατρίδι του φατρίας καὶ ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους. Ἔργον τούτου ἦτο τὸ ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 346 π. Χ., διὰ τοῦ ὁποίου ἀνελάμβανον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὑποχρέωσιν ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐμποδίσωσι τὸν Φίλιππον ἐπερχόμενον κατὰ τῶν Φωκέων, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθήσωσι τοῦτον ἐν περιπτώσει μακρᾶς ἀντιστάσεώς των (*Δημοσθ.*, Περὶ παραπρ. 49). Ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη *φιλοκράτειος* καὶ ἡ τότε μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου συναφθεῖσα εἰρήνη. Ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Φιλίππου σχέσεων εἶχεν ἀποβῇ πλουσιώτατος, ἀλλὰ καὶ μισητότατος εἰς τὴν φιλοπάτριδα τῶν Ἀθηναίων φατρίαν, ἥτις καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν ἑκουσίαν ἐξορίαν ὅτε κατηγορήθη, κατὰ τὸ 344 π. Χ., ὑπὸ τοῦ ρήτορος Ὑπερείδου. Ἐξόριστος ὢν κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς ἔνοχος προδοσίας. ΚΑΨ.

Φιλοκρήνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας, ἐγγὺς καὶ πρὸς Α. τῆς Λιβύσσης. Τὴν θέσιν της ἐπέχει ἡ κωμόπολις *Ταουσαντζίκ*, σταθμὸς τοῦ σιδηροδρόμου Χαϊδὰρ πασᾶ - Νικομηδείας. Σ. Ε. Λ.

φιλοκτημοσύνη (ἡ)· ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιδίωξις πρὸς ἀπόκτησιν κτημάτων, ἀπληστία.

φιλοκτήμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μεθ' ὑπερβολῆς ἐπιδιώκων τὴν ἀπόκτησιν κτημάτων, ἄπληστος.

Φιλοκτήτης *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ποίαντος καὶ τῆς Δημωνάσσης καὶ βασιλεὺς τῶν πόλεων τῆς Μαγνησίας Μελιβοίας, τῆς καὶ πρωτευούσης τοῦ βασιλείου του, τῆς παρ' αὐτὴν τραχείας Ὀλιζῶνος, τῆς Μηθώνης (Μεθώνης) καὶ τῆς Θαυμακίας (Θαυμακῶν). Ἦτο πεφημισμένος τοξότης, κάτοχος τοῦ τόξου καὶ τῶν βελῶν τοῦ ἥρωος Ἡρακλέους, ὅστις εἶχε δωρήσει ταῦτα εἰς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔτη μετέσχε τῆς εἰς Τροίαν ἐκστρατείας τῶν Ἀχαιῶν μετὰ ἑπτὰ πλοίων, ἑκάστου τῶν ὁποίων ἐπέβαινον πεντήκοντα ἐρέται-τοξόται (Ἰλ. Β., 716), δηχθεὶς ὅμως ὑπ' ὄφεως ἐν Τενέδῳ ἐγκατελείφθη ἐν Λήμνῳ, ἕνεκα τῆς ἀφορήτου ἐκ τῆς πληγῆς του δυσοσμίας. Ἐκεῖ ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν ὁποίων ὡδηγήθη εἰς Τροίαν, διότι, κατὰ τὴν μαντείαν τοῦ Ἑλένου, ἄνευ αὐτοῦ, ἔχοντος τὸ τόξον τοῦ Ἡρακλέους, δὲν θὰ ἐκυριεύετο ἡ Τροία. Μετὰ τὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἀχαιῶν θεραπείαν του ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ Μαχάονος, ἐφόνευσε διὰ τῶν βελῶν του τὸν Πάριν, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, κατὰ μὲν τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Γ, 190) ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του εὐτυχής, ὡς καὶ ὁ Νέστωρ, κατ' ἄλλους ὅμως μύθους περιεπλανήθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα ἔκτισε τὴν Πετιλίαν καὶ ἄλλας πόλεις. Ὁ μῦθός του ἐνέπνευσε καὶ τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, μόνον ὅμως τοῦ Σοφοκλέους διεσώθη ἡ ὁμώνυμος μὲ τὸν ἥρωα τραγῳδία

Digitized by Google

(«Φιλοκτήτης»). Ὁμοίως ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἥρωος καὶ οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχναι. Οὕτως ἐθαυμάζετο τὸ ἄγαλμα τοῦ χαλκοπλάστου Σαμίου Πυθαγόρου «Ὁ Φιλοκτήτης ἐν Λήμνῳ», ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπιστεύετο ὅτι θὰ εἶχον ἐμπνευσθῆ οἱ χαράκται διασωθέντων μὲ τὴν παράστασιν ταύτην σφραγιδολίθων, ὁ πίναξ τοῦ ζωγράφου Ἀριστοφῶντος, ἀδελφοῦ τοῦ Πολυγνώτου, «Φιλοκτήτης πάσχων» καὶ ὁ πίναξ τοῦ ζωγράφου Παρρασίου, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐμπνευσθῆ τὰς παρα-

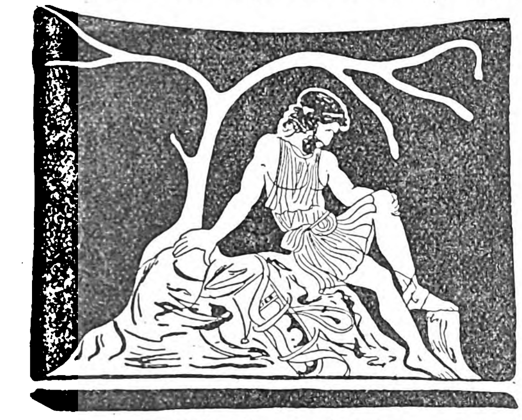

Ὁ Φιλοκτήτης ἐν Λήμνῳ.
[Ἀγγειογραφία.]

στάσεις τοῦ αὐτοῦ θέματος οἱ ἀγγειογράφοι τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Διεσώθησαν μὲ παραστάσεις τοῦ πάσχοντος ἥρωος ἓν ἀνάγλυφον (εἰς τὴν ἔπαυλιν Ἀλβάνι ἐν Ρώμῃ), σφραγιδόλιθοί τινες καὶ εἷς ἀργυροῦς σκύφος (εὑρισκόμενος ἐν Κοπεγχάγῃ).
ΚΑΨ.

—«Φιλοκτήτης». Δρᾶμα τοῦ Σοφοκλέους, διδαχθὲν τῷ 409, ἐπὶ Γλαυκίππου ἄρχοντος καὶ τυχὸν τοῦ πρώτου βραβείου («πρῶτος ἦν Σοφοκλῆς»). Τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Φιλοκτήτου εἶχον πραγματευθῆ καὶ οἱ δύο ἄλλοι τραγικοί. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑποτίθεται ἔν τινι ἄντρῳ τῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Λήμνου, ὅπου ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου, διὰ νὰ ἀπαγάγωσι τὸν Φιλοκτήτην. Ἐκεῖ εἶχεν ἐκθέσει αὐτὸν ὁ Ὀδυσσεύς, διαταχθεὶς «τόδ' ἔρδειν τῶν ἀνασσόντων ὕπο» (6). Ἐν εὐριπιδείῳ προλόγῳ ἐκθέτει ἐνταῦθα ὁ Ὀδυσσεὺς τὰ αἴτια τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Φιλοκτήτου, τὸν ὁποῖον ἔχιδνα εἶχε δήξει, διότι ἐν τῇ μικρᾷ πρὸ τῆς Λήμνου νήσῳ Χρύσῃ ὑπῆρχεν ἐπικεχωσμένος βωμὸς τῆς Ἀθηνᾶς (οὐχὶ τῆς νύμφης Χρύσης), ἐπὶ τούτου δὲ ἔπρεπε νὰ θυσιάσωσιν οἱ Ἕλληνες, ἐὰν ἤθελον νὰ νικήσωσι τοὺς ἐχθρούς των. Ὁ Φιλοκτήτης μόνος ἐγνώριζε τοῦτον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Ἡρακλέα συναναστροφῆς, καὶ ἐζήτησε νὰ δείξῃ αὐτὸν εἰς τὸν στόλον τῶν Ἑλλήνων, ὅτε οὗτοι ἔπλεον πρὸς τὴν Τροίαν. Ἔχις (ἔχιδνα) ἢ ὕδρος τις, φύλαξ τοῦ βωμοῦ, ἔδηξε τότε αὐτὸν εἰς τὸν πόδα (ἢ εἰς τοὺς πόδας), καὶ οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν ἐκθέσωσιν εἰς τὴν Λῆμνον (τὴν ὁποίαν φαντάζεται ὁ ποιητὴς ἀκατοίκητον), διὰ νὰ λυτρωθῶσιν ἀπὸ τὰς φωνὰς καὶ τοὺς γόους τοῦ θανασίμως δηχθέντος. Ἀλλά, λέγει ὁ Ὀδυσσεύς, ἂς ἀφήσωμεν τοὺς λόγους (24) καὶ ἂς ζητήσωμεν τὸ δίστομον ἄντρον (16), ὅπου μένει ὁ ἀσθενῶν ἥρως. Ὁ Νεοπτόλεμος ἀνευρίσκει τὸ ἄντρον (27) καὶ πείθονται περὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ Φιλοκτήτου. Ἔκπληκτος ἀκούει ὁ Νεοπτόλεμος παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἥρωα καὶ νὰ εἴπῃ μὲν τὴν ἀλήθειαν ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως, ἀλλ' ὅτι πλέει ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα του, ἐκλιπὼν τὸν στόλον τῶν Ἑλλήνων, διότι δὲν ἠξίωσαν οὗτοι νὰ λάβῃ αὐτὸς τὰ ὅπλα τοῦ πατρός του Ἀχιλλέως, ἀλλὰ ἔδωσαν αὐτὰ εἰς τὸν Ὀδυσσέα. Τὰ τόξα τοῦ Φιλοκτήτου χρειάζονται οἱ Ἕλληνες ἀπαραιτήτως πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ Ἰλίου· ἐγώ, λέγει ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν πρέπει διόλου νὰ παρουσιασθῶ, διότι ἀμέσως θὰ φονευθῶ ὑπ' αὐτοῦ καὶ θὰ συμπαρασύρω καὶ σὲ εἰς τὸν ὄλεθρον (75—76). Πρέπει λοιπὸν νὰ σκεφθῇς πῶς σὺ θὰ γίνῃς «κλοπεὺς τῶν ἀνικήτων ὅπλων» (77). Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι ἐκ φύσεως δὲν εἶσαι ὁ ἁρμόδιος εἰς τὸ νὰ λέγῃς τοιούτους ψευδεῖς λόγους καὶ νὰ ἐξαπατᾷς ἄλλους, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει νὰ γίνῃς τοιοῦτος, ἔστω καὶ δι' ὀλίγας ὥρας μόνον (83). Ὁ Νεοπτόλεμος ἀνθίσταται εἰς τὸ νὰ μεταχειρισθῇ δόλον, «ἀλλ' εἰμὶ ἕτοιμος πρὸς βίαν τὸν ἄνδρα ἄγειν» (90), ὁ Ὀδυσσεὺς ὅμως λέγει ὅτι εἶναι ἀδύνατον τοῦτο, διότι ὁ Φιλοκτήτης ἔχει «ἰοὺς ἀφύκτους καὶ προπέμποντας φόνον» (105), ὥστε μόνον ὁ δόλος εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ τοῦτο. Εἶναι ὅμως δόλος, ὅστις θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου καὶ θὰ καταστήσῃ ἔνδοξον τὸν Νεοπτόλεμον. Ὁ Νεοπτόλεμος πείθεται καὶ ἀκούει τὰς πονηρὰς ὁδηγίας τοῦ Ὀδυσσέως (123—134), ὁ ὁποῖος ἀποσύρεται. Ὁ χορός, ἀποτελούμενος ἐκ δώδεκα τοῦ Νεοπτολέμου ναυτῶν (135 ἑξ.), ζητεῖ διαλογικῶς παρὰ τοῦ Νεοπτολέμου ὁδηγίας πῶς πρέπει νὰ προσενεχθῇ πρὸς τὸν Φιλοκτήτην, ὅταν οὗτος φανῇ, ἐκφράζει δὲ τὴν συμπάθειάν του διὰ τὰ παθήματα καὶ τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ ἥρωος. Ἐξαίφνης ὁ χορὸς ἀκούει κτύπον, τουτέστι στεναγμὸν καὶ βάδισμα ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὑποφέρει («προὐφάνη κτύπος, φωτὸς σύντροφος ὡς τειρομένου του» 201—202)· ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ῥακένδυτος Φιλοκτήτης πλησιάζει χωλαίνων καὶ βλέπει ἔκπληκτος ἀνθρώπους ἐνώπιόν του («ἰὼ ξένοι, τίνες ποτ' ἐς γῆν τήνδε κἀκ ποίας τύχης κατέσχετ'» 220—221), τοὺς ὁποίους ἀναγνωρίζει ἐκ τῶν ἐνδυμάτων κατ' ἀρχὰς (223) καὶ εἶτα καὶ ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ ἀποκριθέντος εἰς αὐτὸν Νεοπτολέμου (232—233) ὡς Ἕλληνας. Ἐρωτᾷ αὐτοὺς πόθεν ἔρχονται καὶ εἰς ποῖον μέρος πλέουσιν. Ὁ Νεοπτόλεμος ἀπαντᾷ ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως (241) καὶ ὅτι ἔρχεται ἐκ τοῦ Ἰλίου. Ὁ Φιλοκτήτης μετ' ἐκπλήξεως ἐρωτᾷ ἂν καὶ ὁ Νεοπτόλεμος μετέσχε «τοῦδε τοῦ πόνου», τουτέστι τῶν περὶ τὸ Ἴλιον βασάνων, διηγεῖται δὲ ποῖος εἶναι καὶ εἰς τί παθήματα ἔρριψαν αὐτὸν οἱ «δισσοὶ στρατηγοί», τουτέστιν οἱ Ἀτρεῖδαι, «χὠ Κεφαλλήνων ἄναξ», τουτέστιν ὁ Ὀδυσσεὺς (264), περιγράφει δὲ τὸν φρικώδη ἐκ πόνων καὶ στερήσεων βίον του ἐν τῇ ἐρήμῳ νήσῳ. Ὁ Νεοπτόλεμος ἀπαντᾷ (319 ἑξ.) ὅτι πιστεύει ὡς ἀληθῆ πάντα ταῦτα, διότι καὶ αὐτὸς ἐδοκίμασε πολλὰ ἐξ αἰτίας τῶν Ἀτρειδῶν καὶ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἀπαγαγόντες αὐτὸν ἐκ Σκύρου (326) εἰς Τροίαν, δὲν ἠθέλησαν νὰ δώσουν εἰς αὐτὸν τὰ ὅπλα τοῦ πατρός του, διότι ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν γόνον τοῦ Λαέρτου Ὀδυσσέα. Τοιαῦτα ἀκούσας, λέγει ὁ Νεοπτόλεμος, «πλέω πρὸς οἴκους», καὶ δὲν παραπονοῦμαι τόσον ἐναντίον τοῦ «κακίστου καὶ ἐκ κακοῦ» Ὀδυσσέως, ὅσον ἐναντίον τῶν Ἀτρειδῶν. Ὁ χορὸς παρεμβαίνων εὔχεται (εἰκονικῶς μόνον) νὰ τιμωρηθῶσιν οἱ Ἀτρεῖδαι, ὁ δὲ Φιλοκτήτης ἐρωτᾷ (402 ἑξ.) πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῶσι τοιαῦτα ζώντων τοῦ Αἴαντος καὶ Νέστορος. Ὁ Νεοπτόλεμος ἀπαντᾷ ὅτι ὁ μὲν Αἴας ἀπέθανεν, ὁ δὲ Νέστωρ θρηνεῖ τὸν προώρως ἀποθανόντα υἱόν του Ἀντίλοχον. Ἐν Τροίᾳ κρατεῖ τώρα ὁ χείρων τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἡ χρηστότης ἐξέλιπε (457), διὰ τοῦτο καὶ ἐγώ, λέγει ὁ Νεοπτόλεμος, φεύγω τώρα πρὸς τὴν Σκῦρόν μου διὰ νὰ ζήσω ἐκεῖ πλέον. Ἀποχαιρετίζει δὲ τὸν Φιλοκτήτην (462) καὶ ἑτοιμάζεται νὰ ἀναχωρήσῃ. Ὁ Φιλοκτήτης τότε ἐξορκίζει αὐτὸν (468 ἑξ.) εἰς τοὺς γονεῖς του καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι ἔχει προσφιλές, νὰ μὴ τὸν ἐγκαταλείψῃ ἐκεῖ, ἀλλὰ νὰ τὸν παραλάβῃ καὶ τὸν ῥίψῃ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ πλοίου του (473 καὶ 482), καὶ τὸν φέρῃ εἰς τὴν Οἴτην ἢ τοὐλάχιστον μέχρι τῆς Εὐβοίας. Ἐν τέλει παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι πάντα τὰ ἀνθρώπινα εἶναι εὐμετάβολα καὶ «χρή τινα δρᾶν τὰ δεινὰ ἐκτὸς ὄντα πημάτων» (504). Ὁ χορὸς παρακαλεῖ τὸν Νεοπτόλεμον νὰ οἰκτίρῃ τὸν δυστυχῆ καὶ τόσον ὑποφέροντα ἄνδρα, ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος μισεῖ τόσον τοὺς Ἀτρείδας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι κέρδος διὰ τὴν παράκλησιν τώρα τοῦ Φιλοκτήτου. Φεῦγε δέ, λέγει ὁ χορός, τὴν νέμεσιν τῶν θεῶν. Ὁ Νεοπτόλεμος, μετά τινα διάλογον πρὸς τὸν χορὸν (519 ἑξ.), πείθεται καὶ ἀποφασίζει νὰ παραλάβῃ αὐτὸν μαζί, ὁ δὲ Φιλοκτήτης ἐκφράζει ἐπὶ τούτῳ ὅλην τὴν χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην του («ὦ φίλτατον μὲν ἦμαρ, ἥδιστος δ' ἀνήρ», 530). Ἐνῷ δὲ οὗτοι μέλλουσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ἄντρον διὰ νὰ ἑτοιμασθῶσι πρὸς ἀπόπλουν, ἔρχονται δύο ἄνδρες, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἷς εἶναι ναύτης ἐκ τοῦ πλοίου τοῦ Νεοπτολέμου, ὁ δὲ ἄλλος ἔμπορος καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Πεπαρήθου, ἐπανέρχεται δὲ ἐκ Τροίας ὅπου εἶχε πωλήσει οἶνον εἰς τοὺς Ἕλληνας (548). Τυχαίως προσορμισθεὶς ἐνταῦθα ἤκουσεν ὅτι εὑρίσκεται ἐδῶ ὁ Νεοπτόλεμος καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν ἴδῃ. Ἀνακοινοῖ δὲ εἰς αὐτὸν τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ Φοίνιξ καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Θησέως (Ἀκάμας καὶ Δημοφῶν) ἀνεχώρησαν διὰ νὰ φέρωσιν ὀπίσω τὸν Νεοπτόλεμον. Ἐκτὸς τούτων ὅμως ἀνεχώρησαν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τὸν Διομήδη, ὁρκισθέντες νὰ φέρωσι τὸν Φιλοκτήτην εἴτε διὰ τῆς πειθοῦς εἴτε διὰ τῆς βίας. Διότι ὁ μάντις Ἕλενος, ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου (605), προεῖπεν ὅτι ἄνευ τοῦ Φιλοκτήτου δὲν θὰ κυριεύσωσι τὰ «πέργαμα τῆς Τροίας» (611). Ὁ ἔμπορος εἶναι ὁ κατάσκοπος ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπόσχεται νὰ στείλῃ ἐν στολῇ ναυκλήρου (125), ἐὰν αἱ μεταξὺ τοῦ Φιλοκτήτου καὶ Νεοπτολέμου συζητήσεις διαρκέσωσιν ὑπὲρ τὸ δέον πολὺν χρόνον. Ἐκεῖ εἶχεν εἰπῆ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸν Νεοπτόλεμον ὅτι ἐκ τῶν τυχὸν δισήμων λόγων τοῦ ἐμπόρου νὰ λαμβάνῃ αὐτὸς πᾶν ὅ,τι ἤθελεν εἶναι χρήσιμον εἰς τὸν σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκουν. Αἱ διηγήσεις τοῦ ἐμπόρου πείθουσι τὸν Φιλοκτήτην ὅτι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου εἶναι ἀληθῆ, καὶ μετὰ μείζονος ἐπιθυμίας θέλει νὰ συναναχωρήσῃ μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου. Ὁ ἔμπορος μετὰ τοῦ ναύτου ἐξέρχονται μετὰ ταῦτα ἐκ τῆς σκηνῆς. Ὁ Φιλοκτήτης ἔντρομος λέγει ὅτι οὐδέποτε θὰ ἠκολούθει τὸν Ὀδυσσέα, τὸν ὁποῖον μισεῖ περισσότερον τῆς ἐχίδνης, ἡ ὁποία τὸν ἔκαμε νὰ χάσῃ τὸν ἕνα πόδα του (632), προτρέπει δὲ τὸν Νεοπτόλεμον ν' ἀναχωρήσουν. Θέλει μόνον νὰ πάρῃ ἐκ τοῦ ἄντρου του μερικὰ πράγματα, πρὸ παντὸς μερικὰ βότανα ἢ φύλλα (649), δι' ὧν κατακοιμίζει τοὺς πόνους τοῦ ἕλκους του, καὶ μερικὰ χρειώδη διὰ τὰ τόξα του. Τὰ τόξα του τὰ «κλεινὰ» κρατεῖ εἰς τὰς χεῖράς του διαρκῶς, ἐπιτρέπει δὲ εἰς τὸν Νεοπτόλεμον νὰ τὰ ἐγγίξῃ καὶ νὰ καυχᾶται δι' αὐτὸ (668). Ὁ Φιλοκτήτης μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου εἰσέρχονται εἰς τὸ ἄντρον. Ἡ σκηνὴ μένει κενή. Ὁ χορὸς ἐν τῷ ὡραίῳ πρώτῳ στασίμῳ (676—729) ἐκφράζει τὰ περὶ τοῦ Φιλοκτήτου συναισθήματά του. Εἶχεν ἀκούσει περὶ τῶν παθημάτων τούτων, τώρα τὰ εἶδε. Μετὰ τὸν Ἰξίωνα, τὸν τόσον σκληρῶς τιμωρηθέντα, δὲν γνωρίζει, λέγει, ἄλλον, ὁ ὁποῖος νὰ ὑπέφερε τόσον. Πῶς ὑποφέρει τὴν «πανδάκρυτον» αὐτὴν ζωὴν μόνος, ἄνευ γείτονος, ὁ ὁποῖος νὰ ἀκούῃ τοὺς στεναγμούς του καὶ νὰ τὸν βοηθῇ (694) καὶ μετὰ τίνος κόπου καὶ ἀγωνίας σύρεται χωλός, δίκην μικροῦ παιδός, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ νὰ εὕρῃ ὀλίγην τινὰ τροφήν. Δὲν ἀπολαύει αὐτὸς ὡς ἡμεῖς (706 ἑξ.) τοὺς καρποὺς τῆς γῆς ἢ ἄλλα ἐδέσματα, ἐκτὸς ἐάν ποτε κατορθώσῃ μὲ τὰ τόξα του νὰ προσπορίσῃ εἰς ἑαυτὸν τροφήν τινα φονευομένου πτηνοῦ· οὐδὲ ἀπὸ δέκα ἐτῶν ἔπιεν οἶνον, ἀλλὰ θέλων καὶ ὕδωρ νὰ πίῃ ἔπρεπε νὰ σύρηται εἰς τελματῶδες («στατὸν» 717) ὕδωρ. Τώρα ὅμως πλέον (718 ἑξ.) συνήντησεν ἀπόγονον εὐγενῶν ἀνδρῶν, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του (724—729). Ἐν τῷ δευτέρῳ ἐπεισοδίῳ (730 — 826) ἐξέρχονται ἐκ τοῦ ἄντρου οἱ δύο ἄνδρες, ἀλλ' αἴφνης ὁ Νεοπτόλεμος παρατηρεῖ ὅτι ὁ Φιλοκτήτης ἐσιώπησε «τί δή ποθ' ὧδ' ἐξ οὐδενὸς λόγου σιωπᾷς κἀπόπληκτος ὧδ' ἔχεις» ἐρωτᾷ αὐτόν· ὁ δυστυχὴς Φιλοκτήτης ὑφίσταται τρεῖς ἀλλεπαλλήλους προσβολὰς τῆς νόσου του. Κατὰ τὴν πρώτην (730—781) παραδίδει εἰς τὸν Νεοπτόλεμον τὰ τόξα (762 ἑξ.) «τὰ τόξ' ἑλὼν | τάδ', ὥσπερ ᾔτου μ' ἀρτίως, ἕως ἀνῇ | τὸ πῆμα τοῦτο τῆς νόσου τὸ νῦν παρόν, | σῷζ' αὐτὰ καὶ φύλασσε», ἐὰν τύχῃ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὕπνου, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει αὐτὸν μεθ' ἑκάστην προσβολήν, καὶ ἔλθωσιν «Ἐκεῖνοι» (770), τουτέστιν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης.

Κατὰ τὴν δευτέραν προσβολὴν (782—813), φωνάζει τὸν θάνατον «ὦ θάνατε, θάνατε, πῶς ἀεὶ καλούμενος οὕτω κατ' ἦμαρ, οὐ δύνᾳ μολεῖν ποτε;» Προτρέπει δὲ τὸν Νεοπτόλεμον νὰ τὸν καύσῃ (801). Ἔχει ἤδη καταλάβει αὐτὸν μέγας φόβος, ὥστε παρακαλεῖ τὸν Νεοπτόλεμον (809) νὰ μὴ φύγῃ καὶ τὸν ἀφήσῃ μόνον. Καὶ τρίτη ἰσχυροτάτη πασῶν προσβολὴ ἐπέρχεται (814—826), καθ' ἣν ἀσυνάρτητά τινα λέγει, ζητῶν νὰ τὸν φέρωσιν ὀπίσω εἰς τὸ ἄντρον του, ἔχει δὲ ἐκ τῆς προσβολῆς παραμεμορφωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς (815). Τὸ ἑπόμεναν ᾆσμα 827—864 εἶναι οὐχὶ στάσιμον, ἀλλὰ κομμός, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες κεῖνται ἀντὶ στασίμων καὶ χωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων δύο ἐπεισόδια. Οἱ χορευταὶ ἀπαγγέλλουσι τοῦτο οὐχὶ μεγαλοφώνως, ἀλλὰ χαμηλῇ τῇ φωνῇ, ἵνα μὴ ἐξυπνήσωσι τὸν Φιλοκτήτην ναρκωμένον ἤδη (821—822). Ἐλθὲ ὕπνε, λέγουσι, καὶ περίβαλε αὐτὸν ὠφελῶν οὕτω καὶ ἡμᾶς. Σὺ δέ, Νεοπτόλεμε, σκέφθητι τί ἔχεις νὰ κάμῃς. Βλέπεις ὅμως τί ὀφείλομεν ἡμεῖς νὰ κάμωμεν (ὅτι δηλαδὴ θὰ ἀφήσωμεν ἐδῶ τὸν Φιλοκτήτην καὶ θὰ τοῦ πάρωμεν τὰ τόξα). Πρὸς τί ἡ βραδύτης; Ἐπίκαιρος ἐνέργεια φέρει εἰς τὸν σκοπόν. Ναί, δὲν ἀκούει, ἀπαντᾷ ὁ Νεοπτόλεμος (839), καὶ δυνάμεθα νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸ τόξον, ἀλλὰ ὁ θεὸς εἶπε καὶ τοῦτον, ὄχι μόνον τὰ τόξα του, νὰ κομίσωμεν. Ἐν τῇ ἀντιστροφῇ (843 ἑξ.) ὁ χορὸς λέγει ὅτι καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος θὰ φροντίσῃ ὁ θεός, σὺ ὅμως, Νεοπτόλεμε, φρόντισε ὅπως ἐκεῖνο πράξῃς λάθρᾳ καὶ μὴ ἀφήσῃς τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρέλθῃ. Ἡ στιγμὴ εἶναι πολὺ κατάλληλος (855). Κοιμᾶται καὶ δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ. Ἐν τῷ τρίτῳ ἐπεισοδίῳ (865—1030) ὁ Νεοπτόλεμος μετανοεῖ διὰ τὰ γενόμενα καὶ θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Φιλοκτήτην τὰ τόξα. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεμβαίνων ἐμποδίζει τὴν ἐπιστροφὴν τῶν τόξων καὶ ἀμφότεροι, Νεοπτόλεμος καὶ Ὀδυσσεύς, μεταβαίνουσιν εἰς τὸ πλοῖον. Ἀναλυτικώτερον ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τούτῳ βλέπομεν ὅτι ὁ Φιλοκτήτης ἐξυπνᾷ (867 : «ὦ φέγγος, ὕπνου διάδοχον») καὶ παρακινεῖ τὸν Νεοπτόλεμον νὰ φεύγωσιν, ἀλλ' ὁ Νεοπτόλεμος δὲν δύναται πλέον νὰ ἀποκρύπτῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ λέγει εἰς τὸν Φιλοκτήτην ὅτι πρέπει νὰ πλεύσωσιν εἰς Τροίαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς (915). «Οἴμοι, τί εἶπας!», ἀναφωνεῖ ὁ Φιλοκτήτης, ὁ ὁποῖος στενάζει, κλαίει, καταρᾶται, παρακαλεῖ, ζητεῖ τὰ τόξα του (924). Ἀρνεῖται κατ' ἀρχὰς (925) ὁ Νεοπτόλεμος νὰ ὑπακούσῃ, ἀλλ' ἔπειτα καταλαμβάνεται ὑπὸ τοιούτου χαρακτηριστικοῦ διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ ἤθους του οἴκτου, ὥστε θέλει νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ. ἀλλ' ὁ κρυφίως τὴν συνδιάλεξιν ἀκούων καὶ ἀποτόμως ἐμφανιζόμενος καὶ ἀπειλῶν αὐτὸν Ὀδυσσεὺς («ὦ κάκιστ' ἀνδρῶν τί δρᾷς;» (974) ἐμποδίζει τοῦτο καὶ λέγει εἰς τὸν σχεδὸν ἐκ λύσσης ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσέως μαινόμενον Φιλοκτήτην («ὦ μῖσος, οἷα κἀξανευρίσκεις λόγων» 991) ὅτι πρέπει καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἔλθῃ εἰς Τροίαν (998). Οὐδέποτε, ἀνακράζει ὁ Φιλοκτήτης. Ὁ Ὀδυσσεὺς διατάσσει δύο δούλους νὰ τὸν συλλάβωσι (1003), διὰ νὰ μὴ κρημνισθῇ ἐκ τοῦ βράχου, ὡς θέλει· ὁ Φιλοκτήτης οὕτω οἰκτίρει ἑαυτόν, διότι αἱ χεῖρές του ἄνευ τῶν τόξων εἶναι τώρα τόσον ἀσθενεῖς, ὑβρίζει, καταρᾶται τοὺς

Digitized by Google

ἀπατήσαντας αὐτόν, ἂν καὶ δικαιολογεῖ τὸν καταφανῶς ἤδη λυπούμενον Νεοπτόλεμον (1011). Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχει ἀφεθῆ πάλιν ἐλεύθερος ὁ Φιλοκτήτης (1054), διότι ὁ Ὀδυσσεὺς λέγει (1055 ἑξ.) ὅτι δὲν τὸν χρειάζονται ἀφοῦ ἔχουσι τὰ ὅπλα του, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Τεῦκρος δύνανται νὰ μεταχειρισθῶσι, καὶ μεταβαίνουσιν,ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος, εἰς τὸ πλοῖον διὰ νὰ ἀποπλεύσωσι, γοερῶς θρηνοῦντος τοῦ Φιλοκτήτου τὴν ἐρημίαν του καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν τόξων του. Ἐν τῷ τετάρτῳ ἐπεισοδίῳ (1081—1217) ὁ Φιλοκτήτης παραπονεῖται καὶ θρηνεῖ τὴν τύχην του, ὁ χορός, ὁ ὁποῖος δεξιῶς μένει εἰς τὴν σκηνὴν προσταγῇ τοῦ Νεοπτολέμου συμβουλεύει αὐτὸν φιλικῶς νὰ πεισθῇ. Ὁ Φιλοκτήτης εἶναι ἀμετάπειστος καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἄντρον του. Τὸ τέλος τοῦ δράματος, ἡ ἔξοδος (1218 — 1471) περιέχει ὡραιοτάτας ἠθικῆς σκηνάς.Ὁ Νεοπτόλεμος μετανοήσας δι' ὅλα τὰ γενόμενα καὶ οἰκτίρων τὸν Φιλοκτήτην, τρέχει (1223) διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Φιλοκτήτην τὰ τόξα του, περιέρχεται εἰς δεινὴν καὶ ματαίαν λογομαχίαν πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, δὲν φοβεῖται τὰς ἀπειλὰς τοῦ Ὀδυσσέως ὅτι «ξύμπας ὁ Ἀχαιῶν λαὸς» καὶ ἐν πρώτοις αὐτός, ὁ Ὀδυσσεύς, θὰ τὸν τιμωρήσῃ (1243), ἀφοῦ ἔχει τὸ δίκαιον μαζί του («ξὺν τῷ δικαίῳ τὸν σὸν οὐ ταρβῶ φόβον», 1251). Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιψαύει ἀπειλητικῶς διὰ τῆς χειρὸς τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους του, ἀλλ' ἀμέσως καὶ ὁ Νεοπτόλεμος πράττει τὸ αὐτὸ (1254—1256). Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε ἀφήνει αὐτὸν καὶ θέλει νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἀπειλῶν ὅτι θὰ εἴπῃ ὅλα αὐτὰ εἰς ὅλον τὸ στράτευμα, πράγματι ὅμως μένει ἐκεῖ πλησίον καὶ παρακολουθεῖ τὰ γινόμενα. Ὁ Νεοπτόλεμος ζητεῖ νὰ καθησυχάσῃ τὸν Φιλοκτήτην, ὅστις βλέπων τὸν Νεοπτόλεμον πρὸ τοῦ ἄντρου του φοβεῖται νέα δεινὰ («μῶν τί μοι νέα πάρεστε πρὸς κακοῖσι πέμποντες κακά», 1265), καὶ νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἔλθῃ ἑκουσίως εἰς Τροίαν. Ὁ Φιλοκτήτης τὸν σταματᾷ «παῦε μὴ λέξῃς πέρα» (1275) καὶ ἀρχίζει νὰ ὑβρίζῃ καὶ καταρᾶται τοὺς Ἀτρείδας, τὸν Ὀδυσσέα καὶ αὐτὸν τὸν Νεοπτόλεμον, τὸν «ἀρίστου πατρὸς αἴσχιστον γεγῶτα» (1284). Ἀλλ' ὁ Νεοπτόλεμος δὲν τὸν ἀφήνει νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς κατάρας του καὶ ἐγχειρίζει εἰς αὐτὸν τὰ τόξα (1287—1292). Ὁ Ὀδυσσεὺς ζητεῖ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, ἀλλ' ὁ κατέχων ἤδη αὐτὰ Φιλοκτήτης ὀρθοῖ ταῦτα ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσέως (1299), τὸν ὁποῖον σῴζει ὁ Νεοπτόλεμος, ἐμποδίζων τὸν Φιλοκτήτην νὰ ἐκτοξεύσῃ τὸ βέλος. Ὁ Φιλοκτήτης χαίρει διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν τόξων του καὶ λέγει εἰς τὸν Νεοπτόλεμον ὅτι δὲν διέψευσε τὴν καταγωγήν του («τὴν φύσιν ἔδειξας, ὦ τέκνον, ἐξ ἧς ἔβλαστες» 1310). Ὁ Νεοπτόλεμος ζητεῖ μετὰ ταῦτα νὰ πείσῃ τὸν Φιλοκτήτην νὰ ἔλθῃ εἰς Τροίαν καὶ σώσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ δυνηθῶσιν οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ ἐκπολιορκήσωσι τὴν πόλιν. Θὰ λάβῃ δὲ καὶ ὁ Φιλοκτήτης οὕτω «ὑπέρτατον κλέος» (1347). Ὁ Φιλοκτήτης δὲν πείθεται, ἀλλὰ θέλει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του («πέμπειν πρὸς οἴκους, ταὐτά μοι πρᾶξον, τέκνον» 1399). Ὁ Νεοπτόλεμος ἀποφασίζει τότε νὰ στείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα του (1402). Ἐξαίφνης ὅμως παρουσιάζεται ὁ Ἡρακλῆς ἐν τῷ θεολογείῳ (στ. 1409) καὶ διατάσσει τὸν Φιλοκτήτην ἐν ὀνόματι τοῦ Διὸς νὰ ἔλθῃ μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου εἰς Τροίαν, διὰ νὰ ἐκπολιορκηθῇ τὸ Ἴλιον ἀπὸ κοινοῦ, διότι τοῦτο εἶναι τὸ βούλευμα τοῦ Διός. Μετὰ τὰ τόσα δεινὰ του πρέπει νὰ γίνῃ ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ἡρώων διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης, καὶ νὰ λυτρωθῇ καὶ ἀπὸ τὴν λυγρὰν νόσον, ἥτις τὸν κατατρύχει. Ὁ τέως ἄκαμπτος καὶ ἀδάμαστος Φιλοκτήτης ὑποκύπτει εἰς τὸ θεῖον πρόσταγμα, τὸ κομισθὲν διὰ τοῦ ἤδη θεοῦ γενομένου Ἡρακλέους («οὐκ ἀπειθήσω τοῖς σοῖς μύθοις» 1447). Ὁ Φιλοκτήτης ἀποχαιρετίζει τοὺς τόπους ὅπου ἐπὶ τοσοῦτον ἔμεινε καὶ ἀναχωρεῖ ἐκεῖ, ἔνθα ἡ μεγάλη μοῖρα κομίζει αὐτόν.

Τὴν ὕλην ταύτην τοῦ περὶ τὸν Φιλοκτήτην μύθου ἔχομεν ἤδη παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλ. Β, 718 ἑξ.). Καὶ ἐπραγματεύθησαν μὲν αὐτὴν διαφόρως καὶ οἱ τρεῖς τραγικοί, ἀλλὰ θεμελιώδη τινὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου εἶχον παραλάβει παρὰ τοῦ ἔπους καὶ οἱ τρεῖς. Παρ' Αἰσχύλῳ ἤρχετο μόνος ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Λῆμνον, δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τοῦ Φιλοκτήτου καὶ διὰ ψευδῶν λόγων καὶ ἀπάτης ἀφῄρει τὰ τόξα του καὶ ἔπειθεν αὐτὸν μετὰ ταῦτα νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ δηκτικὸς καὶ δόλιος, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα δὲν παρίσταται στερούμενος καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων. Ὁ Εὐριπίδης διέγραφε τὸν Φιλοκτήτην του (παρεστάθη τῷ 431) συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς τέχνης του. Ὁ Ὀδυσσεὺς (τὸν ὁποῖον ἡ Ἀθηνᾶ κατέστησεν ἔν τε τῷ προσώπῳ καὶ τῇ καθόλου μορφῇ καὶ κατὰ τὴν φωνὴν ἄγνωστον) ἔρχεται μετὰ τοῦ Διομήδους εἰς τὴν Λῆμνον. Ἐκεῖ διὰ τῆς πονηρίας προσπορίζει ἑαυτῷ τὴν ἄκραν ἐμπιστοσύνην τοῦ Φιλοκτήτου. Ἐν τῷ μεταξὺ στέλλουσι καὶ οἱ Τρῶες εἰς τὴν Λῆμνον ἀπεσταλμένους νὰ προσεταιρισθῶσι τὸν Φιλοκτήτην, εἰς ὃν πολλὰ ὑπισχνοῦνται. Ὁ πονηρὸς Ὀδυσσεὺς λογομαχεῖ μὲ αὐτοὺς (ἀγωνιζόμενος κρυφίως ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων) καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ φύγωσιν ἄπρακτοι, διότι ἠπειλοῦντο ἤδη καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοκτήτου. Κατά τινα προσβολὴν τῆς νόσου ὁ Διομήδης κλέπτει τὰ τόξα τοῦ Φιλοκτήτου. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε ὁμολογεῖ εἰς τὸν ἀπελπιν Φιλοκτήτην ποῖος εἶναι καὶ αὐτὸς καὶ τὸν πείθει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν Τροίαν. Ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγε κατὰ ταῦτα ὡς ἰδικόν του νεωτερισμὸν τὸν Νεοπτόλεμον ἀντὶ τοῦ Διομήδους (τὸν ὁποῖον μόνον ἐν τῷ στ. 570 εὑρίσκομεν εἰκονικῶς μόνον ἀναφερόμενον), τὸν χορὸν τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου τοῦ Νεοπτολέμου (ἀντὶ τῶν Λημνίων ἀνδρῶν τοῦ Αἰσχύλου) καὶ τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεόν.

Ι. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Φιλόκυπρος. Πατὴρ τοῦ Ἀριστοκύπρου, τύραννος τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη Σόλων ὁ Ἀθηναῖος, καὶ «ἐν ἔπεσι αἴνεσε τυράννων μάλιστα» (*Ἡροδ.* V, 113). Α. Θ. Σ.

φιλοκυτταρωσία (ἡ) (philocytase). Οὐσία ἐμφανιζομένη ἐν τῷ ὀρῷ ζῴου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἔνεσις εἴτε μικροβίου (ἐμβολισμός), εἴτε γαλακτώματος ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἢ κυττάρων ἢ καὶ τινων λευκωματοειδῶν οὐσιῶν, σωμάτων τουτέστι, τὰ ὁποῖα περιληπτικῶς καθορίζονται ὡς ἀντίγονα. Ἡ οὐσία αὕτη ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ καθιστᾷ εὐαίσθητον εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀλεξίνης τὸ μικρόβιον ἐκεῖνο, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ ἐμβολισμὸς τοῦ ζῴου ἢ τὸ ἀντιγόνον τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἔνεσις. Ὅθεν ἡ βακτηριοκτόνος, αἱμολυτικὴ ἢ κυτταρολυτικὴ ἰδιότης τοιούτου τινὸς ὀροῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν δύο οὐσιῶν: τῆς μέν, εἰδικῆς, ἀνθισταμένης εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 55 βαθμῶν καὶ καλουμένης *εὐαισθητοποιοῦ*, τῆς δὲ ἑτέρας, μὴ εἰδικῆς, προγενεστέρας τοῦ ἐμβολισμοῦ, ὑφισταμένης εἰς πάντας τοὺς ὀροὺς καὶ καταστρεφομένης εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 55 βαθμῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα τῆς *ἀλεξίνης*. Μ. Ν. Κ.

Φιλοχύων. Σπαρτιάτης, ἀριστεύσας κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν τῷ 479 π. Χ. μετὰ τοῦ Ποσειδωνίου καὶ Ἀμομφαρέτου. Ἐφονεύθη γενναίως μαχόμενος καὶ ἐτάφη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς ἕνα τῶν τριῶν τάφων, τὸν τῶν «εἰρένων», ἤτοι ὑπερεικοσαετῶν (*Ἡροδ.* IX, 85). Α. Θ. Σ.

φιλόλαος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φίλος τοῦ λαοῦ, ὁ ἀγαπῶν τὸν λαόν.

Φιλόλαος. Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἐκ Κρότωνος ἢ Τάραντος, ζήσας κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Κάτω Ἰταλίας. Περὶ τοῦ βίου του ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Διετέλεσε, πιθανῶς, μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρου καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ διωγμοῦ, ὅστις ἐγένετο περὶ τὸ 430 π. Χ. ἐναντίον τῶν πυθαγορείων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἐδίδαξεν ἐν Θήβαις τῆς Βοιωτίας καὶ ἔσχε μαθητὰς τοὺς σωκρατικοὺς Σιμμίαν καὶ Κέβητα καὶ τὸν Ἀρχύταν, φίλον τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τὸν Φιλόλαον ἀποδίδονται ἀποσπάσματά τινα,τὰ ὁποῖα μετά τινων χωρίων τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποτελοῦσι τὴν μοναδικὴν σχεδὸν πηγὴν τοῦ παλαιοῦ πυθαγορισμοῦ. Κατὰ τὸν Φιλόλαον τὰ πάντα εἶναι κατὰ μίμησιν τῶν ἀριθμῶν ἐσχηματισμένα, διότι πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι διατεταγμένα κατ' ἀριθμητικὰς σχέσεις. Ὁ κόσμος εἶναι εἷς καὶ αἰώνιος ὅπως ἡ ἀπόλυτος ἑνότης, ἐξ οὗ προέρχεται. Τὸ σύμπαν ἔχει σχῆμα σφαιρικόν, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τριῶν περιοχῶν: τοῦ κεντρικοῦ πυρός, τῶν ἀστέρων, τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῶν πλανητῶν καὶ τῆς γῆς μετὰ τῆς ἀντίχθονος. Ἡ γῆ σημειοῖ καθ' ἑκάστην μίαν περιστροφὴν περὶ ἑαυτὴν καὶ κατ' ἔτος μίαν περιστροφὴν περὶ τὸ κεντρικὸν πῦρ. Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ Φιλολάου ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τοῦ συστήματος τοῦ Κοπερνίκου, ὅπερ οὗτος ἀντέταξε κατὰ τοῦ γεωκεντρισμοῦ. Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Φιλολάου ἐπροκάλεσαν πολλὰς συζητήσεις, ἀμφισβητηθείσης τῆς αὐθεντικότητός των. Ὁ Schaarschmidt καὶ ὁ Rose τὰ θεωροῦν ὑποβολιμαῖα, λείψανα ἔργου γραφέντος κατὰ τὸν Α' π. Χ. ἢ μ.Χ. αἰῶνα. Ὁ Boeckh ἀντιθέτως, ὁ Ritter, ὁ Preller καὶ ὁ Zeller τὰ δέχονται ὡς γνήσια, πλὴν ἐλαχίστων, τὰ ὁποῖα εἶναι καταφανῶς στωϊκὰ ἢ πλατωνικά. Ὁ Ueberweg τὰ θεωρεῖ ὡς ἀντληθέντα κατὰ πλειοψηφίαν ἐξ ἀποκρύφου τινὸς ἔργου καὶ μόνον διά τινα ἐξ αὐτῶν παραδέχεται ὅτι ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Φιλολάου. Τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ Φιλολάου ἐξεδόθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Diels ἐν «Fragmente der Vorsokratiker» (βλ. καὶ λ. *Πυθαγόρας*). Θ. Π.

—**Φιλόλαος** (ὁ) [*Μυθολ.*]. Ἐπίθετον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὑπὸ τὸ ὁποῖον εἶχε ναὸν ἀπέχοντα περὶ τὰ 12 στάδια πρὸς Β. τῆς πόλεως Ἀσωποῦ ἐν Λακωνίᾳ (*Παυσ.* Γ, 22, 9). Α. Θ. Σ.

—**Φιλόλαος** [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Μίνωος καὶ τῆς νύμφης Παρείας, κατοικῶν ἐν Πάρῳ, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ὑπὸ τοῦ ἐκεῖθεν διερχομένου Ἡρακλέους (*Ἀπολλοδ.* Β, 5, 9). Α. Θ. Σ.

—**Φιλόλαος.** Κορίνθιος, ἐκ τοῦ γένους των Βακχιαδῶν, ὅστις ἐλθὼν εἰς Θήβας μετὰ τοῦ ἐρωμένου του Διοκλέους, ἔθεσε νόμους εἰς τοὺς Θηβαίους (*Ἀριστ.*, Πολ. Β, 9. 6). Α. Θ. Σ.

—**«Φιλόλαος».** Ἐφημερὶς πολιτικὴ καὶ φιλολογική, ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ ἔτη 1859—1868.

φιλολογία (ἡ)· παρ' ἀρχ., ἡ ἐπιθυμία τῶν λόγων, ἡ ἀγάπη τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ συνδιαλέγεσθαι (κυρίως τὸ νὰ ἀγαπᾷ, νὰ συνηθίζῃ τις νὰ λέγῃ πολλά, νὰ ὁμιλῇ φλυάρως, νὰ πολυλογῇ)· ‖ ἡ πρὸς ζήτησιν τάσις, ἡ ἀγάπη τῆς ἀπηκριβωμένης ζητήσεως (*Πλάτ.* Θεαίτ. 146 Α) καὶ ἡ διὰ ταύτης ἀποκτωμένη μάθησις· ‖ συνηθ., ἀγάπη τῆς παιδείας, σπουδὴ περὶ τὰ γράμματα (*Ἰσοκρ.*, Περὶ Ἀντιδ. § 316. *Ἀριστοτ.*, Προβλ. 18)· ‖ παιδεία, πολυμάθεια· ‖ τὸ νὰ καταγίνηταί τις εἰς ἐπιστημονικὰ πράγματα, νὰ διαλέγεται καὶ συγγράφῃ περὶ αὐτῶν· ‖ ἰδίως, λογία ἐνασχόλησις ἐπὶ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ τῆς ἱστορίας, καὶ ἐν γένει τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης καὶ τέχνης (*Πλουτ.*, 2.645 C)· ‖ παρ' Ἀθηναίῳ (*ἰβ.* 547—548) φιλολογία εἶναι ἡ περὶ σπουδαίων συζήτησις, παρὰ Θεμιστίῳ ἀλλαχοῦ μὲν ἡ φιλομάθεια («συνέπεται ἀτεχνῶς τῇ φιλολογίᾳ τοῦ βασιλέως ἡ φιλανθρωπία»), ἀλλαχοῦ δέ, ὡς καὶ παρ' ἄλλοις, ἡ παιδεία ἐν γένει, περιλαμβανομένης καὶ τῆς φιλοσοφίας («τί γὰρ ἂν ἕτερον λόγος εὐλογώτερον ἐπαινοίη φιλολογίας;»)· ‖ ὁ Σενέκας φιλολογίαν καλεῖ τὴν ἁπλῆν καὶ ξηρὰν μάθησιν· οὕτως, ἐλέγχων πολλὰ ἁμαρτήματα περὶ τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας («τῶν μαθητευόντων οὐχὶ τὴν ψυχήν, ἀλλὰ τὸν νοῦν παρεχομένων τοῖς καθηγηταῖς πρὸς ἐκπαίδευσιν») λέγει ἐν συμπεράσματι (Ἐμ. 108): «itaque, quae Philosophia fuit facta Philologia» (=ἡ φιλοσοφία τοίνυν γέγονε φιλολογία)· ‖ ὁ Κικέρων ὀνομάζει φιλολογίαν τὸ ἀσχολεῖσθαι περὶ τὰ γράμματα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι, ἀποκαλεῖ δὲ τὰ φιλοσοφικὰ του συγγράμματα «φιλολογώτερα»,κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς λόγους του, τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸ forum καὶ τὴν curia· ‖ παρὰ νεωτ., ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη (βλ. κατωτ.)· ‖ ἡ λογοτεχνία: «ἑλληνική—, ἀγγλικὴ φιλολογία», «νεοελληνική—, δημώδης φιλολογία»· ‖ ἡ συγγραφικὴ ἀνάπτυξις καὶ παραγωγή, τὸ σύνολον τῶν ἀνηκόντων εἴς τινα ἐπιστήμην συγγραμμάτων, ἡ βιβλιογραφία: «ἰατρική —, νομικὴ φιλολογία»· ‖ κενολογία, πολυλογία, ἄσκοπος ἐνασχόλησις, ἐστερημένη σοβαρότητος ὁμιλία ἢ πληροφορία: «αὐτὰ ἀποτελοῦν φιλολογίαν». Ι. Φ. Δ.

—[ΕΠΙΣΤΗΜΟΛ.] Ἡ *φιλολογία* εἶναι σύνολον μαθήσεων, ἀφορωσῶν εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ μάλιστα τὸν λογοτεχνικὸν βίον τῶν λαῶν, αἵτινες οὔτε ὁμοιομόρφως οὔτε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οὔτε ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ἀνεπτύχθησαν· διὰ τοῦτο δὲν ἀντελήφθησαν τὴν φιλολογίαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς πάσας τὰς ἐποχάς, ἡ δὲ περὶ αὐτῆς ἀντίληψις διαφέρει ἀκόμη καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν. Ἡ σπουδὴ τῆς φιλολογίας ὑπέστη ἑκάστοτε ἐναλλαγὰς ἀναλόγως τοῦ πνεύματος τοῦ ἔθνους, εἰς ὃ ἀνῆκον οἱ φιλόλογοι, καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, ἐν τῷ ὁποίῳ διεβίουν. «Ἕκαστος αἰὼν καὶ ἕκαστον ἔθνος ἔθεσαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν σφραγῖδα τοῦ χαρακτῆρός των καὶ συνέβαλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς· σχεδὸν δὲ πάντες οἱ ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς συγχρόνου Εὐρώπης φαίνεται ὅτι ἐθεώρησαν τιμήν των νὰ προσφέρωσιν ἐν μέρει ἀναλόγῳ τῷ πνεύματι καὶ τὴν ἐργασίαν των». (*K. Hillebrand*). Δυνάμεθα νῦν νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ διαφόρων κατὰ καιροὺς φιλολογικῶν σχολῶν, αἵτινες διαφέρουσιν ἀλλήλων ὡς πρὸς τὴν ἀντίληψιν, ἣν ἑκάστη ἔχει περὶ τῆς φιλολογίας, ὡς πρὸς τοὺς σκοπούς, οὓς δι' αὐτῆς ἐπιδιώκει, καὶ τὰς μεθόδους, ἃς πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς χρησιμοποιεῖ· τῶν τάσεων δὲ τούτων καὶ τῶν διαφορῶν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ γνῶσις, διότι συντελεῖ εἰς τὴν εὔκολον κατανόησιν τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας, τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, καὶ τῆς συμβολῆς ἑκάστου εἰς τὴν πρόοδον αὐτῆς. Δύναταί τις λοιπὸν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ περὶ φιλολογίας ἑλληνικῆς, ἰταλικῆς, γαλλικῆς, ὀλλανδικῆς, ἀγγλικῆς, γερμανικῆς κλ., ἐφ' ὅσον ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἀνήκουσιν εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐθνικότητα. Ἀναλόγως δὲ τοῦ πνεύματος, τῶν τάσεων καὶ τῶν σκοπῶν, ὑφ' ὧν χαρακτηρίζεται ἑκάστοτε ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, τῶν ἐποχῶν ἢ τῶν χωρῶν καθ' ἃς ἐκαλλιεργήθη, τῶν κυριαρχουσῶν σχολῶν καὶ τῶν συστηματικῶν μεγάλων ἐκπροσώπων αὐτῆς, δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας εἰς ἓξ περιόδους.

Κλασσικὴ περίοδος. Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλολογίας ἀναμφιβόλως εὑρηνται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι, καθ' ἣν ἐνωρὶς ἀντελήφθησαν τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τῆς καταλήψεως καὶ ἑρμηνείας τῶν λογοτεχνικῶν προϊόντων τῶν παρελθόντων χρόνων, κατόπιν δὲ καὶ τῆς κρίσεως τῶν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τοιούτων. Ὁ τῶν Ἀθηνῶν τύραννος Πεισίστρατος (605—527 π. Χ.) ἀνέθηκεν εἰς σύλλογον λογίων ἀνδρῶν τὴν περισυλλογὴν καὶ ἀντιβολὴν τῶν ῥαψῳδικῶν κειμένων, τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν μὴ γνησίων, τὴν συνένωσιν τῶν διεσπαρμένων καὶ

Digitized by Google

τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους ὡς συνόλου, ὡς μεγάλου ἐθνικοῦ μνημείου ἔχοντος μορφὴν ἑνιαίαν καὶ καθολικῶς ἀποδεκτήν. Οὕτως εἰργάσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ τυράννου Ὀνομάκριτος ὁ Ἀθηναῖος, Ζώπυρος ὁ Ἡρακλεώτης καὶ Ὀρφεὺς ὁ Κροτωνιάτης, συναποτελέσαντες ἐπιστημονικὴν ἐπιτροπείαν, ἔχουσαν εὐρὺν κύκλον ἐνεργείας. Πράγματι δὲ δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν μόνον τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας, ἀλλὰ καὶ τοῦ νεωτέρου ἔπους, ἤτοι τῶν ποιημάτων τῶν λεγομένων κυκλικῶν ποιητῶν, ἅτινα εἶχον ἀποτελέσει οἱονεί τινα κύκλον περὶ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἃς καὶ συνεπλήρουν. Πλὴν δὲ τοῦ ὅλου θησαυροῦ τοῦ ἰωνικοῦ ἔπους, τοῦ συμπεριλαμβανομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὁμήρου, ἐπεξειργάσθησαν οἱ λόγιοι ἐκεῖνοι τόν τε Ἡσίοδον καὶ τὰς θρησκευτικὰς ποιήσεις. Οὕτω, χάρις εἰς τὸν Πεισίστρατον, ὑπῆρξε τὸ ἐξῆς Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος δυνάμενοι νὰ ἀναγινώσκωνται ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφὴν μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Βραδύτερον ἡ ὑπὸ τῆς σοφιστικῆς ὑποκινηθεῖσα γραμματικὴ καὶ φιλολογικὴ ἔρευνα παρεῖχεν ἰδιάζον θέλγητρον εἰς τὴν τάξιν τῶν λογίων, καθ' ἃ ἀποδεικνύουσιν ἤδη αἱ «Νεφέλαι» τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ δὲ κωμικὸς ποιητὴς Καλλίας, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Κρατίνου, ἔγραψε παιγνιῶδες δρᾶμα, τὴν λεγομένην «Γραμματικὴν τραγῳδίαν», ἐν ᾗ παρουσιάζοντο τὰ 24 γράμματα τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου. Ὁπόσον δὲ σοβαρὸν μέλημα ἦτο ἡ προϊοῦσα λογικὴ βελτίωσις τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας ἀποδεικνύει τὸ ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ γραμματικός τις ἐξ ἐπαγγέλματος, περὶ τὸ 350 π. Χ., ἐξέθηκε δημοσίᾳ τὸ σύστημα περὶ συμφώνων καὶ φωνηέντων, περὶ κατανομῆς τῶν συλλαβῶν καὶ καταλλήλου γραφῆς, ἐγκολαφθὲν ἐπὶ λίθου, θέλων οὕτω νὰ τύχῃ δημοσίας ἀποδοχῆς τῶν θεωριῶν αὐτοῦ. Καὶ ταύτας δὲ τὰς ἐρεύνας οἱ ἀκαδημεικοὶ ἀνύψωσαν ἀπὸ τῆς σφαίρας τῆς φθογγολογίας καὶ τῆς περὶ τὴν γραφὴν τεχνικῆς ἐμπειρίας καὶ ἐπελήφθησαν σπουδαιοτέρων ζητημάτων, ἐπιδιώξαντες τὴν ἐξεύρεσιν τῶν σχέσεων τῆς γλώσσης πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ τῶν λέξεων πρὸς τὰς ἐννοίας. Παραλλήλως πρὸς ταῦτα εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν παλαιοτέρων ποιητῶν (βλ. λ. *ἑρμηνευτική*), σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἐκαλλιεργήθη ἡ καλολογικὴ κριτικὴ τῆς λογοτεχνίας· ἤδη ὁ Δημόκριτος (460—357 π. Χ.) συνέγραψε: «Περὶ ρυθμῶν καὶ ἁρμονίης», «Περὶ ποιήσεως», «Περὶ καλλοσύνης ἐπέων», «Περὶ Ὁμήρου ἢ ὀρθοεπείης καὶ γλωσσέων». Τὸ εἶδος ὅμως τοῦτο ἐτελειοποιήθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, τῶν συγχρόνων σοφιστῶν, τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ βραδύτερον, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὑπὸ τῶν νέων πλατωνικῶν, τῶν ἀριστοτελικῶν καὶ τῶν διαφόρων *τεχνογράφων* (βλ. λ.), οἵτινες κατέλιπον ἐξαίρετα ἔργα ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς. Δίων ὁ Χρυσόστομος παραδίδει ὅτι παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους «φασὶ τὴν κριτικήν τε καὶ γραμματικὴν ἀρχὴν λαβεῖν», ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Δανιὴλ Εἴνσιος δὲν διστάζει νὰ τὸν ὀνομάσῃ πάντων τῶν συγχρόνων καὶ προγενεστέρων κριτικώτερον καὶ principem criticorum. Κατὰ τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ δὲ μαρτυρίαν (ἐν βίῳ Ἀλεξ. η') ὁ Ἀλέξανδρος «τὴν Ἰλιάδα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον καὶ νομίζων καὶ ὀνομάζων, ἔλαβε μὲν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος, ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσι». Ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν πλῆρες σύστημα αἰσθητικῆς τῆς λογοτεχνίας. Δυστυχῶς ἡ ἐξαίρετος αὕτη ἐπίδοσις δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθῇ ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν μετέπειτα.

Ἀλεξανδρεωτικὴ περίοδος. Κατ' αὐτὴν αἱ φιλολογικαὶ μελέται ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν, ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἡ φιλομουσία καὶ φιλεπιστημοσύνη τῶν Πτολεμαίων συνήγαγε πλῆθος λογίων ἀνδρῶν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἱδρύθησαν δύο βιβλιοθῆκαι, ἐν Βρουχείῳ καὶ ἐν Ῥακώτιδι παρὰ τῷ Σεραπείῳ ἱερῷ, ἐν ταῖς ὁποίαις συνήχθησαν οἱ πνευματικοὶ θησαυροὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων ἱδρύθησαν τοιαῦτα καὶ ἐν Περγάμῳ ὑπὸ τῶν Ἀτταλικῶν, ἐξ ὧν ἡ βιβλιοθήκη περιελάμβανεν εἴκοσι μυριάδας βιβλίων. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγάμου συσσωρευθέντων βιβλίων, ἡ πολυειδὴς πολλῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων νοθεία, τὸ δυσνόητον ἐν πολλοῖς τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, τὰ οὐκ ὀλίγον διαφέροντα ἀντίγραφα τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἢ συγγραφέως ἐγέννησαν μετὰ τῆς περιεργείας καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν, καὶ ἐκ τούτου ἡ περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ κρίσιν τῶν τῆς κλασσικῆς περιόδου ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐκ προθέσεως σπουδή. Οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι ἦσαν οἱ *γραμματικοὶ* καὶ *κριτικοί*, οἵτινες ἔθεσαν τὴν κρηπῖδα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Κύριον μέλημα τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λογίων, ὧν ἐπισημότατοι ἀνεδείχθησαν ὁ Ζηνόδοτος, Καλλίμαχος, Ἐρατοσθένης, Ἀριστοφάνης, Ἀρίσταρχος, ἦτο νὰ ἀποδείξωσι χρησίμους τοὺς θησαυροὺς τῆς βιβλιοθήκης, παρασκευάζοντες ἐπιμεμελημένας κριτικὰς ἐκδόσεις ἢ διορθώσεις καὶ ἑρμηνεύοντες τὰ σκοτεινὰ χωρία δι' ὑπομνημάτων. Τῶν ἐν Περγάμῳ ὅμως λογίων, ὧν ἐπισημότατος ἦτο ὁ Κράτης ὁ Μαλλώτης, αἱ μελέται δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν τάσιν πρὸς τὴν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Καὶ ὑπερίσχυον μὲν πάντως καὶ ἐνταῦθα αἱ περὶ τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ποιητῶν σπουδαί, ἀλλὰ δὲν ἀνεφάνησαν ἄνδρες δυνάμενοι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν Ἀρίσταρχον μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀγχίνοιαν, πρὸς τὸν Ἐρατοσθένη δὲ ὡς πρὸς τὴν πολυμάθειαν. Καθόλου δὲ ἡ πολυμάθεια ἐπεκράτει ἀείποτε μὲν ἐν Περγάμῳ, μάλιστα δ' ὅτε ἤρχισεν αὕτη ἐπιμειγνυομένη πρὸς τὴν Ῥώμην. Οὐχὶ μικρὸν δὲ συνεβάλετο ἡ Πέργαμος εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ, διότι ἔκπαλαι διέκειτο εὐνοϊκῶς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πρὸς τὰς μελέτας τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς κριτικῆς, διὰ τῶν γραμματικῶν δὲ καὶ τῶν ῥητόρων αὐτῆς παρωρμήθησαν οἱ ἐν Ῥώμῃ εἰς ὁμοίας μελέτας. Ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς Περγάμου λογίων, ὡς καὶ τῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔργον ἦτο ἡ σύνταξις *κανόνων*, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν κυρίαν πηγὴν τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας. Μέγας εἶναι ὁ κατάλογος τῶν γραμματικῶν καὶ κριτικῶν, καὶ ἐν γένει τῶν καὶ περὶ φιλολογικὰς σπουδὰς ἀσχοληθέντων, τούτων καὶ ἄπειρα τὰ ἔργα αὐτῶν. Ἀμυδρὰν δὲ ἰδέαν περὶ τῆς τεραστίας φιλολογικῆς ἐργασίας τῶν ἀνδρῶν τῶν χρόνων ἐκείνων παρέχει ἡ κατωτέρω συνοπτικὴ ἐξιστόρησις τῶν κατ' αὐτούς.

Ὁ *Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς* ἔγραψε γραμματικὰ καὶ ῥητορικὰ βιβλία. Τοῦ *Χαμαιλέοντος* μνημονεύονται συγγράμματα περὶ Ὁμήρου, Ἡσιόδου, Στησιχόρου, Σαπφοῦς, Ἀνακρέοντος, Λάσου, Πινδάρου, Σιμωνίδου, Θέσπιδος, Αἰσχύλου, «περὶ σατύρων», ἤτοι περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς τραγῳδίας, πρὸς δὲ καὶ ἐκτενές τι ἔργον περὶ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, οὗτινος ὁ Ἀθήναιος (θ' 406 e) μνημονεύει καὶ ἕκτον βιβλίον. Ὁ ἐκ τῆς ἐν Σικελίᾳ Μεσσήνης *Δικαίαρχος* ἔγραψε «Βίον Ἑλλάδος» ἐν τρισὶ βιβλίοις, ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην ἀπόπειραν ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν ᾧ ἐπραγματεύετο καὶ περὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν ποιητῶν· ἀναφέρονται δὲ αὐτοῦ καὶ βιβλία πραγματευόμενα περὶ τῶν ἑπτὰ σοφῶν, περὶ Πυθαγόρου, περὶ Πλάτωνος, περὶ Ἀλκαίου. *Ἀριστοφάνης ὁ Ταραντῖνος* ἔγραψε τὰ «Ἁρμονικά», περιέχοντα διδασκαλίαν περὶ τῶν διαστημάτων καὶ συστημάτων κατὰ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὰ «Ῥυθμικὰ στοιχεῖα», σπουδαιότατα διὰ τὴν κατάληψιν τῆς μουσικῆς καὶ τῶν χορικῶν ᾀσμάτων τῶν ἀρχαίων, «Βίους ἀνδρῶν» (Πυθαγόρου, Ἀρχύτα, Ξενοφίλου, Σωκράτους, Πλάτωνος κ. ἄ.) καὶ «Περὶ τραγῳδιοποιῶν», ἐν ᾧ ἔργῳ ἐπραγματεύετο περὶ τῶν τραγικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Σοφοκλέους. *Φανίας*, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔγραψε «Περὶ Σωκρατικῶν», «Περὶ ποιητῶν», «Πρὸς τοὺς Σοφιστάς». *Δημήτριος ὁ Φαληρεύς*, ὅστις ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης, ἔγραψε «Περὶ ῥητορικῆς», ἕτερος δὲ *Δημήτριος* ἔγραψε τὸ «Περὶ ἑρμηνείας» συγγραμμάτιον. *Πραξιφάνης*, μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Θεοφράστου, ἔγραψε «Περὶ ποιημάτων», χαρακτηρίζεται δὲ ἐν τοῖς ἀρχαίοις σχολίοις ὡς θεμελιωτὴς μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τῆς ἐπιστημονικῆς γραμματικῆς. Ἐνῷ δὲ οὗτοι, ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους παρορμηθέντες, ἐθεράπευσαν τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας καὶ κατέστησαν ὑποκείμενον τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἰδίως τὸν βίον τῶν παλαιῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν, οἱ στωϊκοὶ συνετέλεσαν εἰς ἐκμόρφωσιν τοῦ γραμματικοῦ συστήματος· ὁ διορισμὸς τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τῶν πτώσεων, τῶν κατηγορημάτων, εἶναι κυρίως ἔργον αὐτῶν. *Χρύσιππος ὁ Σολεὺς* (280—207) ἔγραψε: «Περὶ τῆς ἀνωμαλίας», «Περὶ τῶν ἐτυμολογικῶν», «Περὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν», «Περὶ τῶν πέντε πτώσεων», «Περὶ συντάξεως», «Περὶ παροιμιῶν» καὶ ὑπόμνημα εἰς τοὺς ἐπινίκους τοῦ Πινδάρου. *Ἀντίπατρος ὁ Ταρσεὺς* εἰς τὰ πέντε τοῦ Χρυσίππου μέρη τοῦ λόγου (ὄνομα, προσηγορίαν, ῥῆμα, σύνδεσμον, ἄρθρον) ὡς ἕκτον προσέθηκε τὴν μεσότητα, ἤτοι τὴν μετοχήν. *Ἀπολλώνιος ὁ Τύριος* συνέταξε «Πίνακα τῶν ἀπὸ Ζήνωνος φιλοσόφων καὶ τῶν βιβλίων», ἐν ᾧ περιελαμβάνετο καὶ συγγραφὴ περὶ φιλοσόφων γυναικῶν. Ὁ ἐξ Ἐφέσου *Ζηνόδοτος* (ἀποθανὼν περὶ τὸ 260 π. Χ.) εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γραμματικῶν καὶ πρῶτος προέστη τῆς βιβλιοθήκης. Μετὰ τοῦ *Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ* καὶ τοῦ *Λυκόφρονος* διέταξε τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς καὶ διήρεσε τὴν ἐργασίαν οὕτως, ὥστε ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἀνέλαβε τὰς τραγῳδίας, ὁ δὲ Λυκόφρων τὰς κωμῳδίας, αὐτὸς δὲ τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ἐπικούς, οὕτω δ' ὑπέθηκε τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἐθεμελιώθησαν αἱ ἐργασίαι των μεταγενεστέρων· διὰ τῆς κριτικῆς ἐξ ἄλλου ἐκδόσεως, τῆς διορθώσεως τοῦ Ὁμήρου, προηγήθη τῶν κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας. *Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος* (310—240 π. Χ.) συνέταξε «Πίνακας τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμψάντων καὶ ὧν συνέγραψαν» ἐν 120 βιβλίοις, δι' οὗ ἔργου ἐγένετο ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας. *Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος* (275—195 π. Χ.), εἷς τῶν ἐξοχωτάτων λογίων τῶν ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων καὶ πρῶτος ὀνομάσας ἑαυτὸν φιλόλογον, ἀνὴρ διακρινόμενος ἐπὶ ἀγχινοίᾳ, λεπτῇ κρίσει, αἰσθήσει τοῦ καλοῦ καὶ ἐκτάκτῳ πολυμαθείᾳ. Τὰ προτερήματα ταῦτα κατέδειξε καὶ ἐν ἄλλοις καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Ὁμήρου, καθ' ἥν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς σχολαστικούς, οἵτινες ἀνεύρισκον ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν μαχῶν καὶ ταῖς πλάναις τοῦ Ὀδυσσέως ὅλως ἀκριβεῖς διηγήσεις ἀληθινῶν συμβεβηκότων καὶ τοπογραφίας, στερρῶς εἴχετο τοῦ λογίου, ὅτι «ποιητὴς πᾶς στοχάζεται ψυχαγωγίας, οὐ διδασκαλίας»· προέστη δ' οὗτος καὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης καὶ ἔγραψε μέγα «Περὶ ἀρχαίας κωμῳδίας» ἔργον ἐν 12 τοὐλάχιστον βιβλίοις. *Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος*, μαθητὴς τοῦ Καλλιμάχου καὶ ἄλλων γραμματικῶν, διεδέχθη τὸν Ἐρατοσθένη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ἔγραψε «Περὶ Ἀρχιλόχου». *Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος* ἔγραψε «Βίους φιλοσόφων». *Ἴστρος ὁ Καλλατιανὸς* «Περὶ τραγῳδίας». *Ἕρμιππος ὁ Σμυρναῖος* «Βίους τῶν ἐν παιδείᾳ διαλαμψάντων». *Σάτυρος ὁ περιπατητικὸς* «Βίους ἐνδόξων ἀνδρῶν», ἐν οἷς περὶ φιλοσόφων καὶ ποιητῶν. *Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος* (262—185), μαθητὴς τοῦ Ζηνοδότου, προέστη τῆς βιβλιοθήκης καὶ ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν γραμματικός, διότι ἐσπούδαζεν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν γλῶσσαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν κριτικήν· ἐφιλοπόνησεν ἐκδόσεις τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου καὶ τῶν λυρικῶν καὶ παρέσχεν ἀξιολόγους συμβολὰς εἰς τὰ ἔργα τῶν τραγικῶν διὰ τῶν ὑποθέσεων, ἐν αἷς ἐπραγματεύετο περὶ τῶν μύθων, τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας τῶν καθ' ἕκαστον δραμάτων· διεκρίθη δὲ καὶ ὡς λεξικογράφος («Ἀττικαὶ λέξεις», «Λακωνικαὶ γλῶσσαι») καὶ μετρικός, γενικῶς δὲ ἡ ἐργασία τοῦ πολυμαθεστάτου τούτου ἀνδρὸς ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Ἐκ τῶν μαθητῶν του ὁ *Ἀρτεμίδωρος* ἐφιλοπόνησεν ἔκδοσιν τῶν ἁπάντων τῶν βουκολικῶν ποιητῶν, ὁ *Καλλίστρατος* ἠσχολήθη περὶ τὸν Ὅμηρον, τὸν Πίνδαρον καὶ τοὺς δραματικούς, καὶ ὁ *Διόδωρος* ἔγραψεν «Ἰταλικὰς γλώσσας». Ἀλλ' ὀνομαστότατος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν *ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθρᾳξ* (220—145), ὁ μέγιστος τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν. Ἐν τῇ γραμματικῇ θεωρίᾳ ὑπερεμάχει τῆς ἀναλογίας, ἐν δὲ τῇ κριτικῇ, ἀπέχων πάσης πίστεως εἰς τὸ ἀναμάρτητον τῆς κρίσεως αὐτοῦ, ἀπέφευγε μὲν πᾶσαν ἐπιπόλαιον διόρθωσιν, διέκειτο δ' εὐλαβῶς πρὸς τὰς παραδεδομένας γραφάς. Ἐφιλοπόνησε πλείστων ποιητῶν ἐκδόσεις μετὰ κριτικῶν σημείων, ἰδίως τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Ἀλκαίου καὶ τοῦ Πινδάρου, ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν κριτικῶν ὑπομνημάτων, ἅτινα ἀνεφέροντο εἰς τοὺς ποιητάς, ὧν τὰ τὰ ἔργα δὲν ἐξέδωκεν, ἀνήρχετο εἰς 800. Οἱ ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστάρχου ἐξελθόντες γραμματικοὶ ἀνῆλθον εἰς τεσσαράκοντα. Κύριος ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστάρχου ὑπῆρξεν ὁ κορυφαῖος τῆς περγαμηνῆς σχολῆς *Κράτης ὁ Μαλλώτης*, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ὑπερμάχων τῆς ἀνωμαλίας· τούτου κύριον φιλολογικὸν ἔργον ἦτο τὸ «Περὶ ἀττικῆς διαλέκτου». Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Κράτητος ἐξῆλθον *Ζηνόδοτος ὁ Μαλλώτης*, συγγράψας τὰ «Πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα τοῦ ποιητοῦ», *Ἀρτέμων ὁ Περγαμηνός*, γράψας ὑπομνήματα εἰς τοὺς ἐπινίκους τοῦ Πινδάρου, *Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός*, γράψας ἐκτενὲς ἔργον «Περὶ γραμματικῆς» εἰς ἕνδεκα βιβλία καὶ σχόλια εἰς Ὅμηρον καὶ Πίνδαρον, ὁ γραμματικὸς *Εὐκλείδης*, γράψας «Περὶ μερῶν τῆς κωμῳδίας», καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν μαθητῶν δὲ τοῦ Ἀριστάρχου διεκρίθησαν ὁ *Ἀπολλόδωρος*, ὅστις ἠσχολεῖτο περὶ τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς φιλολογίας, *Διονύσιος ὁ Θρᾷξ*, συγγραφεὺς τῆς πρώτης «γραμματικῆς τέχνης», ὁ *Ἀμμώνιος*, γράψας «Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μετενηνεγμένων ἐξ Ὁμήρου», *Ἀριστόδημος ὁ Ἠλεῖος*, γράψας «Περὶ Πινδάρου», ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ἀράτου *Παρμενίσκος* καὶ *Δίδυμος ὁ Χαλκέντερος*, οὗτινος αἱ λεξικογραφικαὶ συλλογαὶ διελάμβανον οὐ μόνον τοὺς ποιητάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς ῥήτορας, καὶ μάλιστα ἰδίᾳ ἕνα ἕκαστον τῶν συγγραφέων καὶ ἓν ἕκαστον εἶδος τῆς λογοτεχνίας. Ἐκ τῶν ἔργων του πολλοῦ λόγου ἄξιον ἦτο τὸ «Περὶ λυρικῶν ποιητῶν», ἐν ᾧ ἐπραγματεύετο περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, περὶ ὕμνων, ἐλεγείας, παιάνων καὶ περὶ τῶν ἀξιολογωτάτων ποιητῶν ἑκάστου τῶν εἰδῶν τούτων. Ἐκ τῶν ἄλλων μνημονευτέοι *Δημήτριος ὁ Μάγνης*, ὅστις ἔγραψε «Περὶ ὁμωνύμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων», καὶ ὁ ἐκ Ῥόδου *Ἀριστοκλῆς*, γράψας «Περὶ ποιητικῆς».

Πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λογίους ἀντεφέροντο μεγάλως οἱ ἐν Περγάμῳ. Οἱ μὲν περὶ τὸν Ἀρίσταρχον ὁρίζοντες τὴν γραμματικήν, ἐμπειρίαν τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων, ἐδέχοντο ἓξ αὐτῆς μέρη, ἅτινα ἦσαν: ἀνάγνωσις ἐντριβὴς κατὰ προσῳδίαν, ἐξήγησις κατὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας ποιητικοὺς τρόπους, γλωσσῶν τε καὶ ἱστορικῶν πρόχειρος ἀπόδοσις, ἐτυμολογίας εὕρεσις, ἀναλογίας ἐκλογισμός, κρίσις ποιημάτων, ἥτις ἐθεωρεῖτο τὸ κάλλιστον πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ (*Διονυσίου Θρᾳκός*, Γραμματική, ἐν *Bekker* An. Gr. B, 629). Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράτητα τὸν Μαλλώτην ὑπεστήριζον «τὸν μὲν κρι-

Digitized by Google

τικὸν πάσης δεῖ λογικῆς ἐπιστήμης ἔμπειρον εἶναι, τὸν δὲ γραμματικὸν ἁπλῶς γλωσσῶν ἐξηγητικὸν καὶ προσῳδίας ἀποδοτικὸν καὶ τῶν τούτοις παραπλησίων εἰδήμονα· παρὸ καὶ ἐοικέναι ἐκεῖνον μὲν ἀρ-ἀρχιτέκτονι, τὸν δὲ γραμματικὸν ὑπηρέτῃ» (*Σέξτος Ἐμπειρ.*, Πρὸς Μαθημ. 1, 233)· ὁ δὲ τοῦ Κράτητος μαθητὴς *Ταυρίσκος* «ὥσπερ οἱ ἄλλοι κριτικοί, ὑποτάσσων τῇ κριτικῇ τὴν γραμματικήν, φησὶ τῆς κριτικῆς εἶναι τὸ μέν τι λογικόν, τὸ δὲ τριβικόν, τὸ δ' ἱστορικόν»· λογικὸν μὲν τὸ στρεφόμενον περὶ τὴν λέξιν, τριβικὸν δὲ τὸ περὶ τὰς διαλέκτους καὶ τὰς διαφορὰς τῶν πλασμάτων καὶ χαρακτήρων, ἱστορικὸν δὲ τὸ περὶ τὴν προχειρότητα τῆς ἀμεθόδου ὕλης» (αὐτ. 1,240). Ἡ γνώμη τῶν ἀρισταρχείων ἐν τέλει ἐξενίκησεν· ἀλλὰ καὶ οὗτοι, διαφωνοῦντες περὶ τὸν ὁρισμόν, ἄλλως ἄλλοι τὴν γραμματικὴν ὁρίζοντες, οὐδὲ εἰς τὰ μέρη αὐτῆς συνεφώνουν· διότι, ἐνῷ ὁ Διονύσιος ἐδέχετο ἕξ, ἄλλοι συνέστελλον αὐτὰ εἰς τρία, τὸ τεχνικόν, ἀποβλέπον τὸ λεκτικὸν μέρος, τὸ ἱστορικόν, ἀποβλέπον τὰ πράγματα καὶ πρόσωπα, καὶ τὸ κριτικόν, περὶ τὴν κρίσιν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν ποιημάτων, στρεφόμενον. Κυριώτερον τῆς κριτικῆς ἔργον ἐθεώρουν τὴν περὶ τὸ ἀληθὲς ἐνασχόλησιν, δηλαδὴ τὴν διάκρισιν τοῦ γνησίου ἀπὸ τοῦ μὴ γνησίου, εἴτε περὶ λέξεις καὶ μέρη τῶν κρινομένων ποιημάτων, εἴτε καὶ περὶ τὴν τοῦ ὅλου αὐθεντίαν. Γενικῶς, ἔργον τῶν κριτικῶν ἦτο ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἡ ἀνεύρεσις τῆς καθαρότητος καὶ αὐθεντίας τοῦ κειμένου αὐτῶν, ἡ ἐξέτασις, ἡ διόρθωσις, ἡ ἐξήγησις καὶ ἡ δημοσίευσις αὐτῶν. Παρὰ τοῖς νεωτέροις ὅμως ἡ κριτικὴ ἐν τῇ φιλολογίᾳ, εἰδικωτέραν σημασίαν κτησαμένη, σημαίνει τὴν περὶ τῆς γνησιότητος καὶ ὀρθότητος τοῦ κειμένου ἔρευναν μέχρι τῶν καθ' ἕκαστα· οὕτω κριτικῶς ἐπεξειργασμένη καλεῖται ἡ ἔκδοσις ἀρχαίου κειμένου ἡ γενομένη κατόπιν αὐστηρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ἐρεύνης καὶ αντιβολῆς τῶν σῳζομένων χειρογράφων. Δυστυχῶς ἀπωλέσθη σύγγραμμα τοῦ Γαληνοῦ ἐπιγραφόμενον «Εἰ δύναταί τις εἶναι κριτικὸς καὶ γραμματικός», ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐδιδασκόμεθα ἀκριβέστερον τὰ κατ' αὐτούς. Ἀλλὰ τὰ περὶ γλώσσης ἐν γένει δὲν ἦσαν τὰ μόνα τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς γραμματικοὺς ἀπασχολοῦντα. Ἐν τῇ γραμματικῇ περιελαμβάνετο μέγα μέρος τῶν φιλολογικῶν ἐπιστημῶν, ἀκόμη δὲ καὶ μαθήσεις, αἵτινες τανῦν ἐγένοντο αὐθυπόστατοι ἐπιστῆμαι. Ἐκτὸς τῆς λεκτικῆς καὶ πραγματικῆς κριτικῆς, τῆς τῶν διαλέκτων γνώσεως, τῆς ὑπομνηματογραφίας, τῆς κριτικῆς τῶν διαφόρων γραφῶν καὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν πραγμάτων, περιεῖχεν ἡ γραμματικὴ τὴν λεξικογραφίαν, τὴν μετρικὴν καὶ τὴν θεωρίαν τῶν μουσικῶν τεχνῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ μυθογραφία καὶ ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ τοπογραφία καὶ ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων καὶ ἡ καλολογικὴ κριτικὴ εὕρισκον τὸν οἰκεῖον τόπον ἐν αὐτῇ. Περὶ τὰς εὐρείας δὲ ταύτας γραμματικὰς μελέτας διέτριβον οὐ μόνον οἱ γραμματικοί, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, οἵτινες ὠνομάζοντο μὲν φιλόσοφοι καὶ ἀνῆκον εἰς φιλοσοφικήν τινα αἵρεσιν, ἐσπούδαζον ὅμως ἄσμενοι περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἰδίως δὲ οἱ περιπατητικοὶ ἐκληρονόμησαν παρὰ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Ἀριστοτέλους τὴν πρὸς τὰς ἱστορικὰς ταύτας καὶ γραμματικὰς ἐρεύνας σπουδήν. Καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν φιλολογικῶν ἐπιστημῶν, ἣν οἱ νεώτεροι μόλις κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα κατήρτισαν, φαίνεται ὅτι εἶχε συστηματοποιήσει ἤδη κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα ὁ Περγαμηνὸς γραμματικὸς Τήλεφος, γράψας κατὰ τὸν Σουΐδαν «Περὶ τοῦ πόσα χρὴ εἰδέναι τὸν γραμματικόν».

Ἑλληνορρωμαϊκοὶ χρόνοι. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐλευθέρας πολιτείας τῶν Ρωμαίων αἱ γραμματικαὶ σπουδαὶ μετεφυτεύθησαν εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ Διδύμου, τοῦ Τυραννίωνος, τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυΐστορος καὶ ἄλλων. Διὰ τούτων δὲ ὄχι μόνον οἱ Ρωμαῖοι παρορμηθέντες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης καὶ λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ Ἑλλήνων γραμματικαὶ σχολαὶ ἱδρύθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἡ ἐπίδρασις τῶν γλωσσικῶν μελετῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε μεγίστη. Οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν λογοτεχνικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν δρᾶσίν των ἐμιμήθησαν τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν ἔλλειψιν πρωτοτυπίας εἰς τὰς γλωσσικὰς μελέτας. Οἱ Ρωμαῖοι γραμματικοὶ σχεδὸν ἀντέγραψαν τοὺς Ἕλληνας ὁμοτέχνους των, ἐνίοτε μάλιστα μὲ περισσὴν ἐπιπολαιότητα καὶ ἀκρισίαν. Ἐκ παραλλήλου ὅμως καὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Πέργαμος, παρέμειναν ὡς ἄλλοτε πισταὶ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν, πλούσια πρὸς τοῦτο ἔχουσαι τὰ γραμματικὰ βοηθήματα. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὡς ἐν Σμύρνῃ, Ταρσῷ, Βηρυτῷ καὶ Βίβλῳ, ἡ πρόοδος τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀγωγῆς ἦγεν εἰς ἵδρυσιν καὶ διατήρησιν γραμματικῶν σχολῶν. Εἶχεν ὅμως παρέλθει ὁ καιρὸς τῶν μεγάλων φιλολόγων καὶ τῶν αὐτοπραγούντων ἐρευνητῶν· καὶ δὴ οἱ δοκιμώτατοι τῶν γραμματικῶν τῆς περιόδου ταύτης, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος καὶ ὁ Ἡρωδιανός, ὧν τὴν διδασκαλίαν εἶχον ὡς κανόνα αἱ μεταγενέστεραι γενεαί, ἐπεξειργάζοντο μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐξευρημένα. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπεκράτουν ἔτι οἱ ἐμπειρικοί, τὸ μὲν ἀσχολούμενοι περὶ τοὺς ποικιλωτάτους κλάδους τῆς γραμματικῆς μαθήσεως, τὸ δὲ σπουδάζοντες περὶ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ δὴ ὄχι πλέον τῶν ἀρχαίων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ. ἐπικρατέστεροι ἐγένοντο οἱ συστηματικοί, οἵτινες ἐτράπησαν περὶ τὴν κατασκευὴν διδακτικῶν συστημάτων τῆς γραμματικῆς καὶ πρὸς τούτοις περὶ τὴν ἐκπόνησιν συγκεφαλαιωτικῶν λεξικογραφικῶν καὶ γραμματολογικῶν ἔργων. Ἐκ τῶν ἀκμασάντων δὲ γραμματικῶν γνωστοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς: *Ἰόβας* (50 π. Χ.—23 μ. Χ.), γράψας «Θεατρικὴν ἱστορίαν», ἐν ᾗ ἐπραγματεύετο περὶ μουσικῶν ἀγώνων, περὶ ποιητῶν, ὑποκριτῶν καὶ μουσικῶν. *Τρύφων ὁ Ἀλεξανδρεύς*, οὗτινος τὰ ἔργα ἀνεφέροντο κυρίως εἰς τὰς τοπικὰς διαλέκτους καὶ τὰ ἰδιώματα τῶν συγγραφέων· ἔγραψε λεξικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ ὀνομασιῶν», ὅπερ ἦτο κατατεταγμένον κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, «Περὶ παθῶν», ἤτοι περὶ μεταβολῶν τῶν λέξεων, «Περὶ πνευμάτων» καὶ «Τέχνην γραμματικήν». *Θέων*, ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Ἀπολλωνίου, τοῦ Καλλιμάχου, τοῦ Λυκόφρονος, τοῦ Νικάνδρου. *Πάμφιλος ὁ Ἀλεξανδρεύς*, ἀριστάρχειος, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. ὅστις ἔγραψε «Περὶ γλωσσῶν, ἤτοι λέξεων» εἰς 95 βιβλία. *Ἀπίων ὁ Μόχθος*, γράψας «Γλώσσας ὁμηρικάς». *Ἡλιόδωρος*, ὅστις πρὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος συγγράψας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς μετρικῆς. *Ἀριστόνικος*, γράψας περὶ τῶν κριτικῶν σημείων τῆς ἀρισταρχείου διορθώσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ τῆς «Θεογονίας» τοῦ Ἡσιόδου. *Φιλόξενος ὁ Ἀλεξανδρεύς*, γράψας περὶ ἰάδος, περὶ ρωμαϊκῆς διαλέκτου καὶ περὶ ἑλληνισμοῦ. *Ἡρακλέων ὁ Αἰγύπτιος*, ἀξιόλογος ἑρμηνευτὴς τοῦ Ὁμήρου, γράψας ὑπόμνημα κατὰ ραψῳδίαν. *Δωρόθεος ὁ Ἀσκαλωνίτης*, λεξικογράφος. *Ἡρακλείδης ὁ Μιλήσιος*, γράψας καθολικὴν προσῳδίαν καὶ περὶ δυσκλίτων ρημάτων. *Ἀμάραντος Ἀλεξανδρεύς*, ἑρμηνευτὴς τοῦ Θεοκρίτου, γράψας «Περὶ σκηνῆς». *Ἐρέννιος Φίλων* (64—140), γράψας «Περὶ πόλεων καὶ οὓς ἑκάστη αὐτῶν ἐνδόξους ἤνεγκεν» εἰς 30 βιβλία, ἅτινα ὑπῆρξαν τὸ κυριώτατον βοήθημα τῶν μεταγενεστέρων γραμματικῶν. *Ἕρμιππος ὁ Βηρύτιος*, γράψας «Περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ διαλαμψάντων δούλων». *Αἴλιος Διονύσιος*, ὅστις συνέταξε λεξικὸν ἀττικῶν ὀνομάτων εἰς 5 τόμους. *Νικάνωρ ὁ Ἀλεξανδρεύς*, ὅστις ἔγραψε: «Περὶ στιγμῆς τῆς καθόλου» εἰς ἓξ βιβλία, «Περὶ στιγμῆς τῆς παρ' Ὁμήρῳ», «Περὶ στιγμῆς τῆς παρὰ Καλλιμάχῳ». *Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος*, γράψας: «Περὶ μερισμοῦ τῶν τοῦ λόγου μερῶν» εἰς 4 βιβλία, «Ὀνοματικόν», ἤτοι περὶ κλίσεως τῶν ὀνομάτων, καὶ «Ρηματικόν», ἤτοι περὶ ἐγκλίσεως τοῦ ρήματος, «Περὶ ἀντωνυμίας», «Περὶ ἐπιρρημάτων», «Περὶ συνδέσμων» καὶ «Περὶ συντάξεως». *Αἴλιος Ἡρωδιανός*, γράψας «Καθολικὴν προσῳδίαν» εἰς 21 βιβλία καὶ «Περὶ μονήρους λέξεως». *Ἡφαιστίων*, γράψας «Περὶ μέτρων» εἰς 48 βιβλία. *Δράκων ὁ Στρατονικεύς*: «Περὶ μέτρων», «Περὶ σατύρων», «Περὶ τῶν Πινδάρου μελῶν» «Περὶ τῶν Σαπφοῦς μέτρων», «Περὶ τῶν Ἀλκαίου μελῶν». *Εἰρηναῖος*, γράψας: «Περὶ ἀττικισμοῦ», «Περὶ ἀττικῶν ὀνομάτων» καὶ «Περὶ ἀττικῆς συνηθείας τῆς ἐν λέξει καὶ προσῳδίᾳ». *Οὐαλέριος Θεόδωρος*, γράψας «Ἐξήγησιν τῶν ζητουμένων παρὰ τοῖς δέκα ρήτορσιν». *Ἰουλιανός*, «Περὶ τῶν παρὰ τοῖς δέκα ρήτορσιν λέξεων κατὰ στοιχεῖον». *Μοῖρις*, γράψας «Λέξεις ἀττικάς». *Φρύνιχος* γράψας «Σοφιστικὴν παρασκευὴν» εἰς 37 βιβλία, περιέχουσαν τὰ γραμματικὰ ἐφόδια τῆς σοφιστικῆς τέχνης. *Ἁρποκρατίων*, συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Λέξεις τῶν δέκα ρητόρων» λεξικοῦ. *Ἰούλιος Πολυδεύκης*, γράψας τὸ σῳζόμενον «Ὀνομαστικὸν» εἰς 10 βιβλία.

Δυστυχῶς «ὁ ὀλέθριος βαρβαρικὸς χείμαρρος, ὁ κατακλύσας τὸν πολιτισμὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, δὲν παρέσυρεν εἰς τὴν ἀπώλειαν μόνον λογοτεχνικὰ ἔργα, ἅτινα ἔμελλον νὰ γίνωνται ὑπόθεσις ἐπιστημονικῆς μελέτης, ἀλλὰ προσέτι καὶ κολοσσιαῖον ἀληθῶς ὄγκον ἐπιστημονικῆς φιλολογικῆς ἐργασίας συντελεσθείσης μετὰ ἀκριβοῦς καὶ κατὰ τὸ τότε ἐφικτὸν τελείας μεθόδου καὶ ἅμα μετὰ φιλοπονίας ἀληθῶς καταπληκτικῆς. Διὰ τοῦτο ἡ νεωτέρα φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὄχι μόνον δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερακοντίσῃ τὸ ἔργον τῶν ἀρχαίων φιλολόγων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ὑπελείπετο ἐκείνων κατὰ πολύ· καὶ μετέπειτα δέ, κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ μέχρι τῆς σήμερον, μέρος τι μόνον τῶν φιλολόγων ὑπερέβη τὰ τέρματα τῆς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας τῶν ἀρχαίων ὁμοτέχνων αὐτῶν, πλεῖστοι δέ, καὶ δὴ ὄχι οἱ τυχόντες, μόλις ἠδυνήθησαν νὰ προσεγγίσωσι τὰ τέρματα ἐκεῖνα. Ἡ φιλολογικὴ ἐργασία τῶν ἀρχαίων δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀτελειῶν καὶ πλανῶν, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ ταύτας οὐδεὶς τῆς φιλολογίας μύστης, μελετῶν τὰς ἐργασίας ἐκείνων, δύναται νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν μεγαλοπραγμοσύνην αὐτῶν, τὸν εἰλικρινῆ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἔρωτα, τὴν διαύγειαν τῆς κρίσεως, τὸ πολυμερὲς τῆς μαθήσεως, τὴν πρωτοτυπίαν καὶ παραγωγικότητα τῶν πλείστων... Ἐπὶ χίλια ἑπτακόσια περίπου ἔτη, μέχρις οὗ ἀνεφάνη ἡ νεωτέρα γλωσσολογία, ἡ γραμματικὴ ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς μέθοδον, ἣν εἶχον ὁρίσει οἱ ἀρχαῖοι, καὶ σήμερον δὲ τὰ γραμματικὰ συγγράμματα τῆς τε ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ὅσα ἀρκοῦνται εἰς ἁπλῆν περιγραφὴν καὶ ταξινόμησιν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων, διατηροῦσιν εἰσέτι τὸ αὐτὸ σύστημα, μὴ ἀπομακρυνόμενα τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν εἰμὴ σπανίως καὶ ὄχι πολύ». (*Α. Σκιᾶ*, Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα φιλολογικῆς ἐπιστήμης, Ἀθῆναι 1910, σ. 5 ἑπ.). Ἡ ἀρχή, λοιπόν, καὶ αἱ βάσεις τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης κεῖνται ἐντὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς. Ἡ συναγωγὴ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη φιλολογικὴ ἐργασία. Ναὶ μὲν δὲν ὑπῆρχε τὸ ὄνομα, καὶ δὴ καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ κατ' ἀκριβῆ διάκρισιν τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἀναντιρρήτως ὅμως τὸ πρᾶγμα ὑπῆρχεν. Ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ κριτικὴ παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ Περγαμηνοῖς ἐπεῖχον τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς φιλολογίας, αὗται δέ, μεταρρυθμισθεῖσαι, συμπληρωθεῖσαι καὶ διαιρεθεῖσαι ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ὠνομάσθησαν φιλολογία.

Βυζαντιακοὶ χρόνοι. Κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἀρχαίου βίου οἱ πεπαιδευμένοι ἠσχολοῦντο ἐν τῇ γραμματικῇ περὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν ὑπαρχόντων· οὐδεὶς λόγος πλέον δύναται νὰ γίνῃ περὶ αὐτοτελοῦς καὶ αὐτάρκους ἐρεύνης ἢ σαφοῦς καὶ πεφωτισμένης ἀντιλήψεως. Ἡ κενότης καὶ ἀνεπιστασία τῶν ἐρανισμάτων καὶ ἡ ἰσχνότης τῶν ἐπιτομῶν δεσπόζουσι πάσης τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς. Ἡ κριτική, ἤτοι ἡ δύναμις τοῦ διακρίνειν τὸ ἀληθὲς τοῦ ψευδοῦς, κατέπεσεν εἰς βαθμὸν κατώτερον τοῦ μηδενός, οὕτω δὲ ἡ φιλόλογος καθόλου ζήτησις ἀπώλεσε τὸ θεμέλιον αὐτῆς. Μεγάλως δὲ παρέβλαψε τὰς φιλολογικὰς σπουδὰς καὶ ἡ αὔξουσα ἀδιαφορία πρὸς τὰ ἀρχαῖα γράμματα καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν ἀναγινωσκομένων συγγραφέων καὶ βιβλίων. Διότι οἱ μὲν ἀττικοὶ κωμικοὶ παντελῶς παρημελήθησαν, τοῦ Πλάτωνος ἀνεγινώσκοντο σχεδὸν μόνον ὁ «Γοργίας», ὁ «Ἀλκιβιάδης» καὶ ὁ «Φαῖδρος», τῶν δὲν τραγικῶν ἠξιοῦντο προσοχῆς μόνον οἱ τρεῖς κορυφαῖοι. καὶ τούτων πάλιν ὁ Αἰσχύλος ἐλάχιστα ἐμελετᾶτο. Ἡ συντήρησις τῆς εἰσέτι πλουσίας πνευματικῆς κληρονομίας τῶν προγενεστέρων ἐθεωρήθη ἔργον βαρὺ καὶ ὑπέρτερον τῶν τε δυνάμεων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀναγκῶν τῶν συγχρόνων. Ὅθεν οἱ ἄνθρωποι, ὀλιγαρκέστεροι ἑκάστοτε καὶ βαθμηδὸν γινόμενοι, ἀντὶ νὰ διατηρῶσι πολλὰ βιβλία, ἐθεώρησαν πρακτικώτερον νὰ καταρτίζωσιν ἀνθολόγια καὶ ἐπιτομὰς καὶ περιλήψεις ἐκ τούτων, περιεχούσας μόνον ὅσα αὐτοὶ ἐνόμιζον χρήσιμα, ἐγκατέλιπον δὲ εἰς ἀπώλειαν τὰ ἀρχέτυπα. Ἀλλὰ καὶ αἱ πρῶται ἐπιτομαὶ ἐκρίνοντο πολλάκις ὑπέρτεραι τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν συγχρόνων, διὸ συνετάσσοντο τῶν ἐπιτομῶν δεύτεραι ἐπιτομαὶ καὶ ἐκ τῶν δευτέρων τρίται καὶ τέταρται, τὰ δὲ παλαιότερα καὶ δοκιμώτερα συγγράμματα, λογοτεχνικά τε καὶ ἐπιστημονικά, ἐγκαταλειπόμενα ἐξηφανίζοντο κατὰ μυριάδας. Ἡ δὲ σύνταξις τῶν ἐπιτομῶν τῶν παλαιοτέρων συγγραμμάτων δὲν ἐγίνετο μετά τινος φροντίδος καὶ σκέψεως, ἀλλ' εἰκῇ καὶ ἀκρίτως καὶ αὐτοσχεδίως, ἀναμειγνυόμενοι δὲ καὶ μετὰ μεταγενεστέρων ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων συντεταγμένων προσθηκῶν κατήντησαν ὅλως ἀκατάστατα καὶ συγκεχυμένα συμπιλήματα, συχνάκις βρύοντα παντοίων μωρολογημάτων. Οὐχ ἧττον τὰ σχετικῶς πολυάριθμα γραμματικὰ βιβλία, τὰ περιελθόντα εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν χρόνων τοῦ φθίνοντος ἑλληνισμοῦ, εἶναι ἄξια προσοχῆς, διότι εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν γραμματικῶν τῶν χρόνων τούτων πρὸς σύνταξιν ἐπιτομῶν τῶν παλαιοτέρων συγγραφῶν ὀφείλομεν τὴν διάσωσιν πολλῶν καρπῶν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς ἐρεύνης· οὕτως ἐν τῇ ᾤᾳ τοῦ κειμένου τῶν ἀναγινωσκομένων συγγραφέων προσεγράφοντο κακὰ ἀπανθίσματα τῶν παλαιοτέρων λογίων σχολίων. Ἐν τῇ γραμματικῇ θεωρίᾳ περιωρίζοντο κυρίως εἰς ὑπομνηματισμοὺς τῆς ἐπιτόμου σχολικῆς γραμματικῆς τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρᾳκός, εἰς ἀπανθίσματα τοῦ Ἡρωδιανοῦ καὶ εἰς εἰσαγωγὰς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι, παρὰ τὴν παρακμὴν ταύτην, ἐκ τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἐξαιρέσει τῆς θεολογίας, τὸ ἥμισυ εἶναι φιλολογικοῦ καθόλου χαρακτῆρος. Δὲν πρέπει δὲ νὰ παροραθῇ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, καὶ δὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὐδέποτε διεκόπη τὸ νῆμα τῆς λογίας παραδόσεως μεταξὺ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς διαφεύγοντας τὸν γενικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς περιόδου ταύτης, οἷοι εἶναι ὁ Φώτιος, ὁ Ψελλός, ὁ Καισαρείας Ἀρέθας, ὁ Εὐστάθιος, ὁ Μοσχόπουλος, ὁ Πλανούδης καί τινες ἄλλοι, θὰ εὕρωμεν ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῶν

Digitized by Google

λογίων, οἵτινες διέδωσαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Δύσιν.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Ἡ διάδοσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Εὐρώπῃ, ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίρρωσιν τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν. Τῷ 1396 ὁ διαπρεπὴς Βυζαντινὸς λόγιος Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς προσεκλήθη εἰς Φλωρεντίαν δημόσιος τῶν ἑλληνικῶν διδάσκαλος, μεταβὰς δ' εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ κατόπιν εἰς Μεδιόλανα ἐδημιούργησε τοσοῦτον μέγα πλῆθος ἑλληνιστῶν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν, ὥστε μόλις εὑρίσκετο λόγιος ἀγνοῶν τὰ ἑλληνικά. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ προέκυψεν ἡ πρώτη ἐν Ἰταλίᾳ περὶ τὰ ἀνθρωπιστικὰ ἢ ἐγκύκλια παιδεύματα σπουδάσασα γενεά. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ καταφυγόντες εἰς Ἰταλίαν (Φλωρεντίαν, Φερράραν, Βενετίαν, Ρώμην) καὶ ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης Ἕλληνες λόγιοι ἐκόμισαν ἐκεῖσε πλῆθος ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων ἑλληνικῶν, ἐδίδαξαν μετ' ἀκριβείας τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διέδωσαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἐπολλαπλασίασαν τὰ ἀντίγραφα, διώρθωσαν τὰς πρωτοφανεῖς διὰ τοῦ τύπου ἐκδόσεις, μετεγλώττισαν πολλὰ ἔργα κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικήν, ἐτόνωσαν τὸν ζῆλον πρὸς τὴν μάθησιν καὶ ἔστρεψαν πρὸς νέα πνευματικὰ ἰδεώδη τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις συνέταξε χάριν τῆς μαθητρίας του Ἱππολύτης, θυγατρὸς τοῦ δουκὸς τῶν Μεδιολάνων καὶ κατόπιν (1465) βασιλίσσης τῆς Νεαπόλεως γενομένης, τὴν γραμματικήν του, ἥτις εἶναι τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ τυπωθὲν ἑλληνικὸν βιβλίον (ἐν Μεδιολάνοις 1476). Ἐδίδαξε δ' ὁ Λάσκαρις ἐν Μεδιολάνοις δημοσίᾳ ἐπὶ ἑξαετίαν, καὶ κατόπιν ἐν Ρώμῃ, ὅπου φιλικώτατα μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος συνέζησεν, ἐν Νεαπόλει κατὰ πρόσκλησιν Φερδινάνδου Α΄ καὶ ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἰταλικαὶ πόλεις εὑρέθησαν πλήρεις Ἑλλήνων λογίων, οἵτινες ἦσαν οἱ κύριοι ἐργάται τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῶν χρόνων ἐκείνων. Πανταχόθεν δὲ συνέρρεον μαθηταὶ ἵνα διδαχθῶσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ τῶν ἐνθέων ἐκείνων ἀνδρῶν. Ὁ ἐκ τῶν λογίων τούτων Δημήτριος Χαλκοκονδύλης ἐτύπωσεν ἐξόχως ἐν Φλωρεντίᾳ τὸν Ὅμηρον τῷ 1488, ὁ δὲ Μᾶρκος Μουσοῦρος ἐπεμελήθη τῆς ἐν Βενετίᾳ γενομένης (1513) παρὰ τῷ Ἄλδῳ ἐκδόσεως τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ φιλολογία ἐν Γαλλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν μετέβησαν Ἕλληνες λόγιοι, οἵτινες καὶ ἐδίδαξαν ἐν αὐτῇ. Ἐξ αὐτῶν δὲ μνημονεύονται τρεῖς, Ἀνδρόνικος ὁ Καλλίστου, Ἰάνος ὁ Λάσκαρις καὶ Ἑρμώνυμος ὁ ἐκ Σπάρτης, διορισθεὶς μάλιστα καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων ἀντὶ ἁδροῦ μισθοῦ· οὗτος δ' ἔσχεν ἐπιφανεῖς μαθητάς, τὸν Budé, τὸν Reuchlin καὶ τὸν Ἔρασμον.

Ὁ Budé (1468—1540) ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην φιλολογικὴν δόξαν τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα, μετ' αὐτὸν δὲ ἔρχονται οἱ δύο Στέφανοι (Ροβέρτος καὶ Ἐρρῖκος), ὁ Adrien Turnebe (1512—1565), ὁ D. Lambin (1520—1572), ὁ μεγαλοφυὴς Σκαλίγερος (Scaliger, 1540—1609), ὁ Isaac Casaubon (1559—1614), ὅστις πρῶτος ἐπεχείρησεν ἀντιβολὴν τῶν χειρογράφων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὀρθοῦ κειμένου ἐκ τῶν πολυαρίθμων παραλλαγῶν, αἵτινες παρεμόρφωσαν αὐτά. Κατὰ τοὺς ἀκολούθους ὅμως δύο αἰῶνας, ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄, καθὼς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα ἔτη τοῦ ΙΘ΄, αἱ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα φιλολογικαὶ σπουδαὶ ἀτονοῦσιν ἐν Γαλλίᾳ, γενικῶς δὲ ἡ φιλολογία ὀλίγον καλλιεργεῖται. Τοὺς ἄνδρας τούτους διακρίνει καταπληκτικὴ φιλοπονία καὶ πολυμάθεια· παρατηρεῖται ὅμως ἔλλειψις κριτικοῦ πνεύματος ἐν τῇ χρήσει τῶν κειμένων, τὸ δ' ἀρχαιολογικὸν καὶ ἱστορικὸν ὑλικὸν δὲν ἐξηλέγχετο ὑπὸ τῶν χαλκεντέρων ἐκείνων σοφῶν εἰμὴ μόνον προχείρως καὶ ἐπιπολαίως. «Καίτοι δὲ διὰ τούτων μετὰ τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ἀνεφάνη ἡ φιλολογία, ὡρισμένον ὅμως καὶ ἀκριβὲς οὐδὲν ἔτι ἐσήμαινεν. Ἐὰν ὀνομάσωμεν φιλολόγους, ὡς εἶναι δίκαιον, πάντας τοὺς περὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα καὶ ἔργα σπουδάζοντας, οὔτε περὶ τῆς ἐννοίας, οὔτε περὶ τῆς ἐκτάσεως, οὔτε περὶ τοῦ σκοποῦ, οὔτε περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἰδίων αὐτῶν σπουδασμάτων εὑρίσκομεν συμφωνίαν. Οἱ μὲν ἐσπούδαζον τὰ ἀρχαῖα, διὰ τὸ πραγματικόν, οἱ δέ, μόνον ὡς μέσον τὰ πράγματα ἔχοντες, ἔτεινον διὰ τῆς σπουδῆς τῶν γλωσσῶν νὰ ἀποκτήσωσι φράσιν ἀνθηρὰν καὶ καλλιλεξίαν, τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐν χρήσει ἔτι οὔσης. Οἱ πρῶτοι, ἐλπίζοντες νὰ ἀρυσθῶσιν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος πᾶσαν σοφίαν, ἐθήρευον, ὡς ἕκαστος εἶχε χρείας καὶ κλίσεως, γνώσεις εἰς τὴν θεολογίαν, εἰς τὴν ἰατρικήν, εἰς τὰ νομικά, ναὶ μὴν καὶ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ἐζήτουν νὰ διδαχθῶσιν εἰς τὰ ὀλίγιστα περὶ τούτου συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, ὡς περιττὸν ἀποβάλλων ἕκαστος πᾶν τὸ μὴ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν συντεῖνον. Οἱ δεύτεροι καθίστανον τὴν φιλολογίαν οἷον ῥητορείαν λατινικὴν» (*Κ. Ἀσώπιος*). Μοναδική, ἀλλ' ἀληθῶς γενναία, ἀπόπειρα πρὸς αὐτοτελῆ καὶ ἐπὶ ἰδίας κρίσεως καὶ ἐρεύνης στηριζομένην ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ὑπῆρξε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος ἡ περιώνυμος περὶ τῆς ὀρθῆς προφορᾶς τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς γλώσσης θεωρία τοῦ ἐκ Ροττερδάμης Ἐράσμου (1466—1536).

Ἀγγλοολλανδικὴ σχολή. Ἡ ἀνακάθαρσις τοῦ ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν περισυναχθέντος καὶ προχείρως ταξινομηθέντος κολοσσιαίου ὑλικοῦ ἀπέκειτο εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως δυσπίστως πρὸς τὴν παράδοσιν διατεθειμένα καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχομένης φιλοσοφικῆς ἀπιστίας τῆς προηγηθείσης τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἀνησυχοῦντα καὶ πρὸς ἀμφισβητήσεις καὶ ἀμφιβολίας ῥέποντα πνεύματα τῶν Ὀλλανδῶν καὶ τῶν Ἄγγλων. Κατὰ τὴν ἀγγλοολλανδικὴν περίοδον, ὀνομασθεῖσαν οὕτω διότι διέπρεψαν ἰδίως Ἄγγλοι καὶ Ὀλλανδοὶ φιλόλογοι, ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ὁ μεγαλοφυὴς Ἄγγλος κριτικὸς Richard Bentley (1662—1742), εἷς τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τῶν διαλαμψάντων ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ, ἀναδειχθεὶς διὰ τῶν περιφανῶν αὐτοῦ ἀνακαλύψεων ἀρχηγέτης τῆς νέας ταύτης, ἰδίως περὶ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἐξέλεγξιν τῆς παραδόσεως, ἀσχολουμένης σχολῆς. Εἷς τῶν κορυφαίων τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξε καὶ ὁ κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ἀκμάσας Ὀλλανδὸς Γαβριὴλ Κόβητος (Kobet, 1813—1889), ἀνὴρ διαπρέπων ὄχι μόνον διὰ τὴν εὐφυΐαν, μεθ' ἧς ἀνεκάλυπτε τὰ τρωτὰ μέρη τῆς παραδόσεως καὶ ἀνεύρισκε τὰς προσηκούσας διορθώσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀρίστην γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ καὶ συνέγραψε μετὰ εὐχερείας καὶ χάριτος ἀληθῶς ἀξιοθαυμάστου. Ἡ κριτικὴ αὕτη σχολή, ἐπιδοθεῖσα ἰδίως εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἠκολούθησε κατὰ γράμμα τὸ ὑπὸ πρώτου τοῦ Bentley τεθὲν ἀξίωμα, καθ' ὃ «ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ μαρτυρία αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἶναι ὑπέρτερα τῆς συμφωνίας ἑκατὸν κωδίκων» («nobis et ratio et res ipsa centum codicibus potiores sunt»), διὸ μετέβαλλεν ἀδιστάκτως τὴν παραδεδομένην γραφήν, ὅπου ἐπίστευεν ὅτι χωρίον τι εἶναι διεφθαρμένον. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ δίγαμμα ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ὑπὸ τοῦ Bentley, δι' ἧς δυνάμεθα σήμερον νὰ κρίνωμεν περὶ αὐτῶν ὀρθότερον ἢ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κριτικοί, ἡ ἀνεύρεσις σπουδαίων νόμων τῆς ἑλληνικῆς μετρικῆς ὑπό τε τοῦ Bentley καὶ τοῦ Porson, ἡ ἐξέλεγξις τῆς νοθείας τῶν εἰς τὸν τύραννον Φάλαριν, τὸν Θεμιστοκλέα καὶ ἄλλους ἀποδιδομένων ἀρχαίων ἐπιστολῶν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Bentley, ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἤδη ἀπὸ δέκα ὀκτὼ ἑκατονταετηρίδων ἐξαπατησασῶν τοὺς ἀνθρώπους πλαστογραφιῶν τοῦ Ἰουδαίου Ἀριστοβούλου καὶ ἄλλων ἀπατεώνων ὑπὸ τοῦ Walckenaer καὶ τέλος αἱ πολυπληθεῖς ἰδίως ὑπὸ Bentley καὶ Cobet γενόμεναι λαμπραὶ διορθώσεις διεφθαρμένων χωρίων κατέστησαν τὴν σχολὴν ταύτην περιφανῆ καὶ ἔνδοξον ἐς ἀεί. Μνημονευτέοι ὡσαύτως ἐκ μὲν τῆς ὀλλανδικῆς σχολῆς οἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Bentley ἀναφανέντες, Hemsterhuis, εἰς ὃν ὀφείλομεν τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Ὀνομαστικοῦ» τοῦ Πολυδεύκους, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀφετηρία θεμελιωδῶν σπουδῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, Ruhnken καὶ ἄλλοι, οἵτινες διέπρεψαν ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ δι' ἔργων μαρτυρούντων οὐχ ἧττον τὴν παιδείαν ἢ τὴν φιλοπονίαν αὐτῶν· ἡ δὲ πατρικὴ στοργὴ τῶν διδασκόντων πρὸς τοὺς διδασκομένους, τὸ σέβας καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν διδασκομένων πρὸς τοὺς διδάσκοντας, αὕτη ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ οἰκειότης εἶναι ἄλλο χαρακτηριστικὸν τῆς ὀλλανδικῆς σχολῆς. Ἐκ δὲ τῆς ἀγγλικῆς ἀνεδείχθησαν ὁ Markland, ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν λατινικὴν φιλολογίαν καὶ τοὺς Ἕλληνας τραγικοὺς καὶ ῥήτορας, ὁ Davies περὶ τὸν Κικέρωνα, ὁ Tyrwhitt καὶ Toup περὶ τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ λογοτεχνίαν, ὁ Elmsley περὶ τοὺς τραγικοὺς καὶ τὸν Ἀριστοφάνη, ὁ Gaisford ἐκδότης τῶν «Poetae Graeci minores» εἰς 5 τόμους, τοῦ Ἡφαιστίωνος, τοῦ Σουΐδα, τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐπεσκίασεν ὅμως κατά τι τὴν δόξαν τῆς ἀγγλοολλανδικῆς σχολῆς τὸ μονομερὲς τῆς μαθήσεως τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς. Οἱ φιλόλογοι τῆς ἀγγλοολλανδικῆς σχολῆς ἐσπούδασαν ἐπιμελῶς τὰ ἀρχαῖα μέτρα, ὁ δὲ Bentley ἐθεώρει τὴν γνῶσιν τῆς μετρικῆς ὡς τὸν πρῶτον ὅρον τῆς κριτικῆς ἐξετάσεως τοῦ κειμένου τῶν ἀρχαίων ποιητῶν· ἀλλ' ὁ σκοπὸς τῶν μετρικῶν αὐτῶν μελετῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτο μόνον ἡ δι' αὐτῶν ἐξακρίβωσις τῶν μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν, χάριν τῆς διορθώσεως τῶν κειμένων, ὄχι ὁ καταρτισμὸς αὐτοτελοῦς μετρικῆς ἐπιστήμης, συναφοῦς πρὸς τὴν γενικωτέραν περὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν θεωρίαν. Ἐπὶ πλέον παρεξετράπησαν εἰς ἀλαζονείαν καὶ ἄδικον καταφρόνησιν προσώπων καὶ πραγμάτων. Κατήντλησαν πᾶν εἶδος χλεύης κατὰ τῶν δυστυχῶν Βυζαντινῶν βιβλιογράφων, τῶν γραψάντων τὰ περισωθέντα χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλὰ τὰ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀνευρεθέντα πολυάριθμα ἐπὶ παπύρου ἀποσπάσματα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων, καίπερ κατὰ χίλια ἔτη παλαιότερα τῶν χλευασθέντων βιβλιογράφων, ἀπεδείχθησαν ὄχι κάλλιον, πολλάκις δὲ χειρότερον παραδεδομένα ἢ ἐν τοῖς βυζαντινοῖς χειρογράφοις. Ἐπίσης κατεφρόνησαν τὴν ἐκ τῆς φιλολογίας γεννηθεῖσαν καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐπὶ αἰῶνας στεγασθεῖσαν γλωσσικὴν ἐπιστήμην. Ἄλλος μὲν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐχαρακτήρισεν ὡς ἐπιστήμην τῶν οὐκ ὄντων εὑρετικήν, ἄλλος δὲ τὴν εἰρωνεύθη ἀκόμη περισσότερον, ὡς ἀναζήτησιν γλωσσικῶν ἐμβρύων εἰς τὸ ἀτέκμαρτον σκότος τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὡς ἀναζήτησιν παναρχαίων ῥιζῶν, ὡς εἰκοτολογίαν καὶ ῥιζολογίαν κλπ. Ἀλλ' ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία, ἧς ἐμεγαλοποίουν τὰς πλάνας, ἰδίως τὰς τῶν παλαιοτέρων γλωσσολόγων, ἀποτελεῖ μίαν τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ δὲ γλωσσολογικὴ ἔρευνα καὶ αἱ νεωστὶ ἀνευρεθεῖσαι πολυάριθμοι ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ καὶ πάπυροι πλειστάκις ἀπεκάλυψαν ἀναμφισβήτως ὅτι τὰ ὑπ' ἐκείνων νόθα καὶ ἐφθαρμένα νομιζόμενα ἦσαν γνήσια καὶ ὀρθά, ὅ,τι δ' αὐτοὶ ἐθεώρουν ὡς μεταγενέστερον καὶ ἐξ ἀμαθείας καὶ ἀγνοίας τοῦ γνησίου προκύψαν, ἐπειδὴ μόνον εἰς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς εὑρίσκετο, ὄχι σπανίως ἀπεδείχθη ὅτι πράγματι ἦτο παλαιότερον καὶ ἀρχεγονώτερον τοῦ κατ' αὐτοὺς παλαιοτέρου καὶ μόνου γνησίου. Ἀπεδείχθη οὕτως ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος, εἰς ὃν μόνον στηριζόμενοι ἐκεῖνοι ἔκρινον καὶ κατέκρινον ἀδιστάκτως, εἶχε χρείαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς κρίσιν καὶ αὐτός. Τοῦτο ἔχει ὡς ἀξίωμα ἡ φιλολογία τῆς σήμερον.

Ἡ φιλολογία ἐν Γερμανίᾳ. Καθ' ὑπόδειγμα τῆς ἀγγλοολλανδικῆς κυρίως σχολῆς προήχθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αἱ φιλολογικαὶ σπουδαὶ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου Wolf ἀνεδείχθη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος μέγα πλῆθος ἐπιφανῶν φιλολόγων, ὧν ἐπισημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Fabricius, συγγραφεὺς τῶν περιφήμων «Bibliotheka Latina» εἰς 6 τόμους καὶ «Bibliotheka Graeca» εἰς 14, ὁ Damm, συγγραφεὺς ὁμηρικοῦ καὶ πινδαρικοῦ λεξικοῦ, ὁ Gesner συγγραφεὺς τοῦ «Thesaurus linguae latinae» εἰς 4 τόμους, ὁ Ernesti, γνωστὸς ἰδίως διὰ τὴν περὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Κικέρωνος ἐργασίαν του, ὁ πολυμαθέστατος καὶ ἀγχινούστατος Ἰωάννης Ἰάκωβος Reiske (1716—1774), ἐκδώσας τοὺς ἀττικοὺς ῥήτορας εἰς 12 τόμους, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐπεβεβαιώθησαν διὰ νεωτέρων χειρογράφων οὐχὶ ὀλιγώτεραι τῶν 5.000 διορθώσεών του, καὶ ὁ Heyne, ἐκδότης τοῦ Οὐεργιλίου εἰς 14 τόμους, τοῦ Πινδάρου, τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου (εἰς 8 τόμ.) κ. ἄ., ὁ πρῶτος καταστήσας γνωστὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Bentley ἐφεύρεσιν καὶ χρῆσιν τοῦ δίγαμμα.

Γενικὸς χαρακτηρισμός. Οἱ φιλόλογοι μέχρι τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος δὲν εἶχον ἀσχοληθῆ εἰς συστηματοποίησιν τῶν φιλολογικῶν μαθήσεων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης τὴν φιλολογίαν ἐταύτιζον κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ τὴν πολυμάθειαν, ἥτις δὲν εἶναι συγκεκριμένη ἔννοια, καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ὀρθῶς καὶ κομψῶς λατινιστὶ ἐκφράζεσθαι. Ἄλλοι κατόπιν περιστείλαντες ὀλίγον τὰ ὅρια, ἐθεώρουν τὴν φιλολογίαν μέρος τῆς ὅλης πολυμαθείας· ὁ μὲν Wower («De polymathia», cap. 15) ὁρίζει οὕτω: «philologia est peritio linguarum et ἁπάσης ἀρχαιολογίας cognitio», ὁ δὲ Casaubon τὸ ὑπὸ τοῦ Σουετωνίου περὶ Αὐγούστου λεγόμενον (Aug. 89) «eruditione varia repletus», ἑρμηνεύων διὰ τοῦ «hoc est φιλολογίαν καὶ πολυμάθειαν ἀσκήσας», ἐπιλέγει «appello φιλολογίαν historiae et rerum antiquarum cognitionem litterasque humaniores; quas qui tenent eruditi proprie vocantur». Ἄλλοι ἐταύτιζον τὴν φιλολογίαν πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης, ἀφορῶσαν οὐχὶ μόνον τὰς ἀρχαίας γλώσσας ἀλλὰ πάσας. Παρὰ τοῖς Ὀλλανδοῖς κυρίως φιλολόγοις ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι ἡ φιλολογία εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὴν κριτικήν. Καθόλου εἰπεῖν, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐγίνωσκον μὲν καὶ ἐπραγματεύοντο μετ' εὐφυΐας καὶ μεγάλης πολυμαθείας τὰ καθ' ἕκαστα μέρη τῆς φιλολογίας, ἀλλ' ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτοὺς ἡ ἐσωτερικὴ συνάφεια αὐτῶν, τὸ δὲ ἱστορικὸν πνεῦμα ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένον.

Ἀπὸ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος μέχρι σήμερον. *Τὸ σύστημα τοῦ Βόλφ.* Ἡ φιλολογία, ἀορίστως καὶ ἀστάτως βαίνουσα καὶ ὑπηρετικὴ οὖσα ἄλλων ἐπιστημῶν (θεολογίας, νομικῆς, ἰατρικῆς), ἀπέκτησε διὰ τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου Wolf (1759—1824) αὐθυπαρξίαν καὶ κατέστη ἰδία ἐπιστήμη. Οἱ πρὸ αὐτοῦ φιλόλογοι διὰ πολυχρονίων καὶ πολυειδῶν κόπων εἶχον ἐπεξεργασθῆ τοσοῦτον πολλὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀποβλέποντα πράγματα, ὥστε ἦτο ἀδύνατον πλέον τὸ σύνολον τῶν τοιούτων γνώσεων τυχαίως νὰ παραρρίπτηται ἔνθεν κἀκεῖσε ἢ ὡς ἐξάρτημά τι ἐπουσιῶδες νὰ παρέλκηται. Ὁ Wolf προσεπάθησε νὰ ὁρίσῃ τὴν ἀόριστον ταύτην ἔννοιαν τῆς φιλολογίας, νὰ συνενώσῃ τὰ οἰκεῖα, νὰ ἀποχωρίσῃ τὰ ξένα, νὰ θέσῃ ὅρια, νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἔκτασιν, νὰ διαιρέσῃ τὰ μέρη, νὰ καταδείξῃ τὸν σκοπὸν τοῦ ὅλου καὶ τὴν σχέσιν τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὅλον. Ἀπο-

Digitized by Google

χωρίσας τὰ δύο ἔνδοξα ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος, τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ρωμαίους, ὡς τύπον ἀναπτύξεως ἐξαίρετον, παρέχοντα εἰς πᾶν εἶδος παραδείγματα ἄξια μιμήσεως καὶ διατάξας τὰ περὶ γλώσσης, γραμμάτων, ἐπιστημῶν, τεχνῶν, μυθολογίας, ἠθῶν, νομίμων, πολιτευμάτων, καὶ ἐν γένει τὰ περὶ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου, συνέστησεν ἐκ πάντων τούτων τὴν ἐπιστήμην τῆς φιλολογίας. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη τῆς ἀρχαιότητος (Alterthumswissenschaft, ἀρχαιομάθεια, ἀρχαιογνωσία) ἦτο κατὰ τὸν Wolf «τὸ σύνολον τῶν γνώσεων καὶ εἰδήσεων, αἵτινες γνωρίζουσιν ἡμῖν τὰς πράξεις καὶ τύχας, τὴν πολιτικήν, τὴν λογοτεχνικὴν καὶ οἰκιακὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, μετὰ τῆς ἐκπολιτεύσεως αὐτῶν, τῶν γλωσσῶν, τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἠθῶν, θρησκειῶν, ἐθνικῶν χαρακτήρων καὶ φρονημάτων, ὥστε ἱκανοὶ γενόμενοι νὰ νοῶμεν κατὰ βάθος τὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα συγγράμματα αὐτῶν, νὰ αἰσθανώμεθα ἡδονὴν ἐμβατεύοντες εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἀναπλάττοντες καὶ ὑποτυποῦντες τὸν ἀρχαῖον βίον καὶ συγκρίνοντες αὐτὸν πρὸς τὸν μετέπειτα καὶ τὸν σημερινόν». Αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἡ μάθησις αὕτη ἀρύεται τὴν ὕλην, εἶναι τὰ μέχρις ἡμῶν διασωθέντα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς παρακμῆς καὶ παντελοῦς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων πτώσεως· τὰ αὐτὰ δὲ μνημεῖα εἶναι ἐν ταὐτῷ καὶ τὸ θέμα, περὶ ὃ αὕτη στρέφεται. Εἶναι δὲ ταῦτα γραπτά, τεχνητὰ καὶ μεικτά. Εἰς τὰ πρῶτα ἀνήκουσι τὰ ποιήματα καὶ τὰ συγγράμματα, εἰς τὰ δεύτερα τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἄλλων καλῶν τεχνῶν, εἰς τὰ τρίτα τὰ ἐνεπίγραφα μάρμαρα, τὰ νομίσματα καὶ ὅσα ἄλλα ἔχουσιν ἐν ταὐτῷ γράμματα καὶ τέχνην. Ἐκ τῆς διαφόρου ἐξετάσεως τῶν ποικίλων τούτων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος προκύπτουσι διάφοροι κλάδοι μαθήσεως, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑπάγονται ἄλλοι μερικώτεροι. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν γραπτῶν μνημείων προκύπτει ὁ πρῶτος κλάδος, ὁ περὶ τοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων στρεφόμενος, ὅστις περιέχει: α΄) φιλοσοφικὴν γραμματικὴν τῶν ἀρχαίων, δηλαδὴ γενικὰς ἀρχὰς ἀμφοτέρων τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν· β΄) γραμματικὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. γ΄) γραμματικὴν τῆς λατινικῆς γλώσσης· δ΄) ἀρχὰς τῆς φιλολογικῆς ἑρμηνείας· ε΄) ἀρχὰς τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς· στ΄) ἀρχὰς τῆς ἐν πεζῷ ἢ ἐμμέτρῳ λόγῳ συνθέσεως, ἤτοι θεωρίαν περὶ εἴδους ἢ ὕφους τοῦ γράφειν καὶ περὶ μέτρων (δηλ. ρητορικὴν καὶ μετρικήν). Καὶ ταῦτα μὲν ἀποβλέπουσι τὴν μορφήν, εἰς δὲ τὸ πραγματικὸν ἢ ἱστορικὸν μέρος τῆς ἀρχαιότητος, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν δεύτερον κλάδον τῆς ἀρχαιομαθείας, ἀνήκουσι τὰ ἑξῆς μαθήματα: ζ΄) γεωγραφία καὶ οὐρανογραφία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων· η΄) καθολικὴ ἱστορία τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις μόνον διὰ τῶν Ἑλλήνων γνωρίζεται· θ΄) ἀρχαὶ τῆς παρ' ἀρχαίοις χρονολογίας καὶ ἱστορικῆς κριτικῆς· ι΄) ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες· ια΄) ρωμαϊκαὶ ἀρχαιότητες, εἰς ἃς ἀνήκει καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον· ιβ΄) μυθολογία Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Ἔπειτα ἕπονται δύο μέρη ἢ τμήματα: ιγ΄) ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας· ιδ΄) ἱστορία τῆς ρωμαϊκῆς λογοτεχνίας· ιε΄) ἱστορία τῶν λογοποιητικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν παρ' Ἕλλησι· ιστ΄) ἱστορία τῶν λογοποιητικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν παρὰ Ρωμαίοις· ιζ΄) ἱστορικὸν σημείωμα περὶ τῶν μιμητικῶν τεχνῶν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐθνῶν. Ὁ τρίτος κλάδος, ὅστις ἀσχολεῖται μὲ τὰ τεχνητὰ μνημεῖα, περιέχει τέσσαρα μαθήματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν τέχνην, ἤτοι: ιη΄) εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς τέχνης καὶ τὸ τεχνικὸν μέρος αὐτῆς ἢ σημείωμα περὶ τῶν μνημείων καὶ τεχνουργημάτων τῶν ἀρχαίων· ιθ΄) θεωρία τῆς ἀρχαίας τέχνης ἢ ἀρχαὶ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν· κ΄) γενικὴ ἱστορία τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων· κα΄) εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ὁ τέταρτος κλάδος, λαμβανόμενος ἐκ τῶν μεικτῶν μνημείων, περιέχει: κβ΄) νομισματικήν· κγ΄) ἐπιγραφικήν. Ὡς τελευταῖον (κδ΄) μάθημα, δι' οὗ τὰ προηγούμενα κατακλείονται, τίθεται ὑπὸ τοῦ Wolf ἡ ἱστορία τῆς τύχης τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, δηλαδὴ ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας μετὰ βιβλιογραφίας. Οὕτω, κατὰ τὸν Wolf καὶ τοὺς ὀπαδούς του κατόπιν, «ἡ ἀρχαιομάθεια, ἤτοι ἡ φιλολογία, εἶναι ἡ συστηματικὴ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος». Ὁ Wolf ὑπελόγισεν ὅτι ἡ κλασσικὴ λογοτεχνία ἀποτελεῖται ἐκ 1600 ἔργων πλήρων ἢ ἐλλιπῶν, ὧν τὰ τρία τέταρτα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν 450 εἶναι προγενέστερα τοῦ Λιβίου Ἀνδρονίκου, τοῦ ἀρχαιοτάτου τῶν Λατίνων ποιητῶν.

Ὁ Wolf ἀντελήφθη ὅτι σκοπὸς τῆς φιλολογίας δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ εἰδικὴ ἁπλῶς γνῶσις τῶν ἀρχαίων ἔργων, ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ξηρὰν πολυμάθειαν, ἀλλ' ὅτι διὰ τῆς σπουδῆς αὐτῶν ἔπρεπε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ ἰδίως τοῦ ἑλληνικοῦ, οὕτω δὲ διὰ τῶν περισωθέντων ἔργων τῆς ἀρχαιότητος νὰ γνωρίσῃ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔθνη αὐτῆς ὑπὸ πάσας τὰς δυνατὰς ἐπόψεις. Διὰ τοῦ προμνημονευθέντος δὲ συστήματος καὶ τῶν περιφήμων «Προλεγομένων», δι' ὧν ἠρνήθη τὴν προσωπικότητα τοῦ Ὁμήρου, ὁ Wolf εἰσήγαγε τὴν φιλολογίαν εἰς νέαν ὁδόν.

Τὸ βολφιανὸν σύστημα προεκάλεσε σφοδρὰς συζητήσεις καὶ ἀντιγνωμίας, ἄλλων μὲν ἀποδεξαμένων αὐτὸ ἀνεπιφυλάκτως, ἄλλων δὲ μετά τινων ἐπιφυλάξεων καὶ ἄλλων ἀντιταχθέντων εἰς ὅσα καὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς διαιρέσεως τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης διετύπωσεν ὁ Wolf. Κατηγορήθη δέ, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι περιωρίσθη εἰς ἁπλῆν ἀπαρίθμησιν ἀντικειμένων, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν φιλολογίαν, χωρὶς νὰ καταδείξῃ πῶς ταῦτα προέρχονται ἐκ μιᾶς γενικῆς ἐννοίας καὶ συνάπτονται ἐσωτερικῶς πρὸς ἄλληλα. Οὕτω πλεῖστα ζητήματα ἐπὶ μακρὸν ὠφελίμως συνεζητήθησαν ἐν οἷς: ἂν δύναται ἡ φιλολογία νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, ἂν συγκροτῶσι τὴν φιλολογίαν μόνον τὰ ἀποβλέποντα τὸ εἶδος ἢ καὶ τὸ πραγματικὸν μέρος, ἂν σύμπας τοῦ ἀνθρώπου ὁ βίος ἐξαρκῇ πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ γνῶσιν τοσούτων μαθήσεων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ φιλολογία.

Ἄλλαι διαιρέσεις τῆς φιλολογίας. Τὸ φιλολογικὸν σύστημα τοῦ Wolf ἠκολούθησαν πολλαὶ ἄλλαι διαιρέσεις τῶν φιλολογικῶν μαθήσεων, ὑπὸ συγχρόνων ἢ μαθητῶν τοῦ Wolf. Ὁ Ast («Grundriss der Philologie», σ. 4) διαιρεῖ τὴν φιλολογίαν εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικήν· τὴν σπουδὴν τῆς θεωρητικῆς φιλολογίας θεωρεῖ ὡς ἐλευθέραν παίδευσιν τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ βακχικοῦ ἐνθουσιασμοῦ χαρακτηρίζων τὴν παιδείαν τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὡς τὸ πρότυπον τῆς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως. Διαιρεῖ δὲ τὴν θεωρητικὴν φιλολογίαν εἰς 4 μέρη, ὧν προτάσσει ὡς ὄργανον τὴν γραμματικήν, ἑρμηνευτικὴν καὶ κριτικήν: α΄) τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν, β΄) τὰς ἀρχαιότητας, γ΄) τὴν μυθολογίαν καὶ πάσας τὰς τέχνας, δ΄) τὰς ἐπιστήμας. Ὁ Bernhardy συγκροτεῖ τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην ὡς ἑξῆς: α΄) στοιχεῖα τῆς φιλολογίας (ἑρμηνευτική, κριτική), β΄) ὄργανον τῆς φιλολογίας (γραμματική), γ΄) πραγματικαὶ ἐπιστῆμαι τῆς φιλολογίας (ἱστορία τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας, γεωγραφία τῶν ἀρχαίων, ἀρχαία ἱστορία μετὰ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς βοηθητικῆς αὐτῶν ἐπιστήμης τῆς χρονολογίας, μυθολογία), δ΄) πάρεργα τῆς φιλολογίας: 1) ἡ τέχνη τῶν ἀρχαίων (νομισματική, ἐπιγραφική), 2) ἱστορία τῆς φιλολογίας.

Αὔγουστος Μπέκ. Τὴν ἔννοιαν τῆς φιλολογίας ηὔρυνε σημαντικώτατα ὁ μαθητὴς τοῦ Wolf Αὔγουστος Boeckh (1785—1867), ἔξοχος φιλόλογος, διακρινόμενος διὰ τὴν κριτικὴν καὶ συνθετικὴν ἱκανότητα τῆς διανοίας καὶ τὴν εὐρύτητα τῶν γνώσεων περὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, «ὁ διδάσκαλος πάντων τῶν προαγαγόντων τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος» *(Weil)*. Περιελθὼν εἰς δεινὴν ἔριδα πρὸς τὸν ἐπίσης ἐπιφανῆ φιλόλογον Γοδοφρεῖδον Hermann—ὅστις περιώριζε τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἑρμηνευτικήν, τὴν κριτικὴν καὶ τὴν γραμματικὴν—περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς φιλολογίας (βλ.λ. *Μπέκ,* Αὔγουστος), ἀπεκρυστάλλωσε τὰς γνώμας αὐτοῦ—«καλῶς σκεφθείς»—ὡς ἑξῆς:

Ἡ φιλολογία ἔθνους τινός, ἐντὸς ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος, εἶναι οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ἡ ἱστορικῶς ἐπιστημονικὴ διάγνωσις τῆς ὅλης ἐνεργητικότητος, τοῦ ὅλου βίου καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων τοῦ ἔθνους ἐκείνου. Ὁ βίος δὲ οὗτος καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα τοῦ ἔθνους, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ πάνθ' ὅσα ἐξ αὐτῶν ἐκπηγάζουσιν, εἶναι τὸ ὑπὸ τῆς φιλολογίας ἐξεταστέον ἀντικείμενον· εἶναι δὲ ταῦτα ἡ πράξεις, ἐξ ὧν ἀπαρτίζονται αἱ οἰκιακαὶ καὶ πολιτικαὶ σχέσεις, ἢ θεωρίαι, ὑφ' ὧν συγκροτοῦνται ἡ θρησκεία, αἱ τέχναι καὶ ἡ παιδεία. Ὅτι δὲ ἡ γλῶσσα, ὡς περίβλημά τι καὶ τύπος οὖσα τῶν ἰδεῶν, συμπεριλαμβάνεται καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐπικληθεῖσαν παιδείαν, τοῦτο δὲν χρῄζει μακρᾶς ἀποδείξεως. Ἀνήκει λοιπὸν καὶ αὐτὴ εἰς τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐξετάζῃ ἡ φιλολογία καὶ πρέπει νὰ γνωρισθῇ καλῶς ὑπὸ τοῦ φιλολόγου διὰ τῆς μιμητικῆς ἀναπλάσεως· ὅθεν ἡ γραμματικὴ καταтακτέα εἰς τὴν τάξιν τῶν πραγματικῶν μερῶν τῆς φιλολογίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἀντιτίθενται, ὡς μόνον τὸ εἶδος ἀποβλέπουσαι, ἡ ἑρμηνευτικὴ καὶ ἡ κριτική. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἔργα τῆς ἐνεργητικότητος ἀρχαίου τινὸς ἔθνους διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν γραφικοῖς μνημείοις ἢ συγγράμμασι, τὰ ὁποῖα περιέχουσι καὶ τὰ μὴ γλωσσικὰ ἀντικείμενα καὶ τὰς ἰδέας, τὰ ὁποῖα ὅμως ὁ φιλόλογος ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ, διὰ τοῦτο ἡ γλῶσσα ἀποβαίνει ἐν ταὐτῷ καὶ μέσον, δι' οὗ ἡ φιλολογία δύναται νὰ καταμάθῃ ἅπαντα σχεδὸν τὰ λοιπὰ προϊόντα τῆς ἀρχαιότητος· καὶ ἡ φιλολογία ὀφείλει νὰ ἀνεύρῃ ἐκ τῶν γραφικῶν μνημείων, χωρὶς νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν τῆς γλώσσης αὐτῆς κατάληψιν, τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἰδεῶν, ἂν καί, ὅσον ἀφορᾷ τὴν μερικὴν ἐνασχόλησιν καὶ ἐνέργειαν τῶν προσώπων, ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι καλὸν νὰ διανέμηται ὅσον ἔνεστι· ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει πάλιν ἡ ἐργασία αὕτη νὰ διαμελίζεται ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς ἐπὶ ἐργοστασίου τινός, ἀλλ' ἐνταῦθα ὀφείλει ἕκαστος ἀξίως λόγου πεπαιδευμένος νὰ φροντίσῃ νὰ ἀποκτήσῃ ἐν ταὐτῷ τὴν περίνοιαν τοῦ ἐργοστασιάρχου, καὶ νὰ ἀπολαύσῃ γενικήν τινα καὶ μεγάλην ἐποπτείαν, χωρὶς τῆς ὁποίας θέλει διαμένει ἐσαεὶ ἁπλοῦς τις χειρῶναξ καὶ εὐτελὴς ἐργάτης. Καὶ αὐτὴ ὅμως καθ' ἑαυτὴν ἡ γλῶσσα, οὐχὶ ὡς μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τῶν λοιπῶν γνώσεων, ἀλλ' ὡς περίβλημα μόνον καὶ τύπος τῶν ἰδεῶν ἐξεταζομένη, ἐφέλκει τὸν γραμματικὸν εἰς τὸ νὰ πεισθῇ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ καὶ τὰ πράγματα, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἀντιτίθενται εἰς τὰς λέξεις· διότι δὲν κατορθοῦται ἡ ἐντελὴς κατάληψις τοῦ περιβλήματος καὶ τύπου, ἐὰν μή τις οἱονεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ στοχασμοῦ ἐφαπτόμενος ἐντελῶς αὐτὸν κατανοήσῃ, οὐδὲ δύναται ὅλως ὁ φιλόλογος νὰ ἐννοήσῃ καὶ κρίνῃ γραφικόν τι μνημεῖον ἢ σύγγραμμα, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν θέλει εἶσθαι ποτὲ ἑρμηνευτικὴ ἢ κριτική, ἐὰν μὴ πρότερον συμπεριλάβῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ διανοίᾳ, ὅσον ἐνδέχεται ἐντελῶς, σύμπασαν τὴν γνῶσιν τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν τοῦ ἔθνους, εἰς ὃ καὶ τὰ ἐξεταστέα ἀνήκουσι πράγματα. Διότι οἱασδήποτε ἐποχῆς ὁ συγγραφεὺς προϋποτίθησιν ὅτι ὁ ἀναγνώστης αὐτοῦ κατέχει οὐχὶ μόνον τὴν γνῶσιν τῆς γλώσσης, ἐν ᾗ αὐτὸς γράφει, ἀλλὰ καὶ σύμπαντα τὸν τότε κοινὸν τῶν ἰδεῶν κύκλον· διὰ τοῦτο δὲ πᾶς ὁ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ θέλων νὰ ἐννοήσῃ ἢ νὰ κρίνῃ τὸν συγγραφέα ἐκεῖνον, ὀφείλει νὰ κατορθώσῃ καὶ πραγματοποιήσῃ πρότερον ἐν ἑαυτῷ τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκείνου προϋποτιθέμενα, πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ ἐννοήσῃ ὁπωσοῦν ἱκανῶς τὸν συγγραφέα ἐκεῖνον. Ἐντεῦθεν λοιπὸν προαπαιτεῖται, καὶ πρὸς τὴν ἑρμηνευτικὴν καὶ κριτικὴν τῶν συγγραφέων, ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἑρμηνεύσῃ καὶ κρίνῃ συγγραφέα τινὰ νὰ ἔχῃ τὰς ἀναγκαίας τῶν πραγμάτων γνώσεις οὐδὲν ἧττον ἢ τὴν γνῶσιν τῆς γλώσσης αὐτῆς· καίτοι δὲ τὸ μέγιστον μέρος τῶν πραγματικῶν τούτων γνώσεων ἀποκτᾶται δι' αὐτῆς ταύτης τῆς γλώσσης, εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐπενεργῶσι πάλιν αἱ πραγματικαὶ αὗται γνώσεις πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν αὐτῆς πάλιν τῆς γλώσσης, ὥστε κατὰ διαρκῆ πρόοδον ἡ γλῶσσα νὰ μᾶς διδάσκῃ τὰ σημαινόμενα πράγματα, ταῦτα δὲ πάλιν νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν τῆς γλώσσης ἀκριβεστέραν κατάληψιν, καὶ οὕτως ἀδιαλείπτως ἡ διάγνωσις τοῦ ἑνὸς νὰ ἀποκαθίσταται ἀμοιβαίως σαφεστέρα διὰ τῆς τοῦ ἄλλου διαγνώσεως. Ἡ ὑπερβολικὴ διεξαγωγὴ καὶ ἀναδίφησις εὐτελῶν γραμματικῶν μελετημάτων καταστρέφει τὴν δόξαν τῆς φιλολογίας, μᾶς ἐφέλκει εἰς κενοσπούδους τινὰς σοφιστείας καὶ σμικρολογίας, καὶ εἰς ἀπέραντα καὶ ἀλληλαναίρετα φάσματα, καὶ ἐκβλαστάνει ἀφόρητόν τινα σχολαστικότητα καὶ ἠλίθιον οἴησιν, ὥστε τις νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὸς μόνος κατέχει τὴν γνῶσιν τῆς γλώσσης, αὕτη δὲ εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον πρᾶγμα· ἐνῷ ἐξ ἐναντίας ἡ τήρησις τοῦ μηδὲν ἄγαν συνεπιφέρει συνήθως καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων. Ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως ἀλλόκοτός τις πρόληψις τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι διὰ τοιούτων γραμματικῶν ἐρευνῶν ἤθελε προάγεσθαι ἡ μορφωτικὴ παιδεία (formale Bildung) πλειότερον ἢ διὰ τῆς διαγνώσεως πολιτικῶν, θρησκευτικῶν, φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, ἡ κατάληψις τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναδειχθέντων αἰσθητικῶν τύπων καὶ πασῶν τῶν ἱστορικῶν τῆς ἀρχαιότητος σχέσεων. Μάλιστα δ' εὑρίσκει τις εἰς τοὺς καθαροὺς πρὸ πάντων καὶ ἰδιορρύθμους γραμματικοὺς σπανίαν τινὰ ἔλλειψιν ὀρθῆς αἰσθήσεως καὶ ὑγιοῦς κρίσεως, καὶ πολλοὶ προσκολλῶνται δι' ἔνδειαν πραγμάτων καὶ στοχασμοῦ εἰς τὰς λέξεις, καὶ διὰ νὰ ἐκθλίψωσιν ἐκ τῆς γλώσσης ὅ,τι ἐξ αὐτῆς μόνης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξαχθῇ, βασανίζουσιν αὐτὴν ἕως οὗ βεβιασμένη εἴπῃ τὸ ψεῦδος.

Συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας ταύτας τοῦ Boeckh, ἡ φιλολογία ὡς «γνῶσις τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς ἤδη ἐγνωσμένων, ἐξιχνιάζει καὶ καταμανθάνει τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἔθνους τὸν ὁλόκληρον βίον, ὅπως δηλαδὴ ἐδείχθη εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου ἐν χρόνῳ ρητῷ. Ὅθεν καὶ εἶναι λίαν περιεκτική, οὐδὲ περιορίζεται εἰς μόνα τὰ τοῦ λόγου ἢ στενότερον εἰς μόνας τὰς λέξεις. Δὲν εἶναι μόνον γραμματικὴ ἡ φιλολογία, οὔτε μόνον κριτικὴ ἢ ἑρμηνευτική, οὔτε μόνον ἱστορία τῆς γραμματείας καὶ τέχνης· ἀλλ' εἶναι ὅλα αὐτὰ συνάμα καί τι πρός· εἶναί τις ἱστοροῦσα ἐπιστήμη. Διαφέρει δὲ τῆς ἰδίας ἱστορίας κατὰ τοσοῦτο, καθόσον ἡ μὲν ἱστορία ἀνιχνεύει τὰς πολιτικὰς καταστάσεις καὶ τὰ ἔργα τῶν ἐθνῶν, τὰ λοιπὰ μόνον τροχάδην δεχομένη καὶ ἐπιθεωροῦσα· ἡ δὲ φιλολογία λεπτομερῶς ἐξετάζει τὴν ὅλην ἐνέργειάν τινος ἔθνους καὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δήλωσιν, καὶ σκοπὸν προτίθεται νὰ ἀνοικοδομήσῃ, οὕτως εἰπεῖν, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἱστορικῶς τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὅστις εἶναι ἐν ταὐτῷ καὶ τὸ παραγόμενον ἢ προϊὸν τῶν μελετώντης. Τὰ ἐκ νέου γνωσθησόμενα πράγματα ἢ νοήματα δὲν πρόκεινται βέβαια ἀναπεπταμένα καὶ τοῖς πᾶσιν εὐσύνοπτα, ἀλλὰ κρύπτονται ἢ εἰς τὰ σκότη τῶν παρελθόντων αἰώνων ἢ εἰς τὰς συμπεπυκνωμένας καὶ δυσδιοράτους καταστάσεις τῶν μόλις καὶ πρὸ μικροῦ παρελθόντων χρόνων· εἶναι

Digitized by Google

ηκρωτηριασμένα, εἶναι νοθευμένα, εἶναι παντοιοτρόπως ἠλλοιωμένα. Λαμβάνουσι ταῦτα ζωὴν καὶ μορφὴν οὕτως εὐκόλως; Ἡ ἔκτασίς της μεγάλη, τὰ ὅριά της ἀπέραντα καὶ τὸ ὄνομά της αὐτὸ κάλλιστα πάλιν ἐμφαίνει τὴν οὐσίαν της ταύτην. Ἡ φιλολογία ἐκφράζει τὸ φιλεῖν, τὸ ζητεῖν, τὸ προσπαθεῖν, ἀλλὰ τὸ φθάσιμον τοῦ σκοποῦ δὲν τὸ ἐκφράζει, ὡς οὐδὲ ἡ λέξις φιλοσοφία» *(Στέφ. Κουμανούδης)*.

Συμπληρῶν τὰς ἰδέας του ὁ Boeckh ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι «ὡς ἐσχηματίσθη ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία, οὕτω καὶ ἡ συγκριτικὴ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἁπάσης τῆς ἀρχαιότητος καταστήσεται, χρόνου προϊόντος, ἓν τῶν κυριωτέρων θεμάτων τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης».

Ἀντικείμενον λοιπὸν τῆς φιλολογίας εἶναι πάντα τὰ προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἕπεται ὅτι ἡ φιλολογία καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν ἀποκλείει, οὐδὲ καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν τῆς φύσεως ἀντικειμένων. Τὸ ἴδιον ὅμως αὐτῇ εἶναι ὅτι δὲν γινώσκει πρώτη, ἀλλὰ ἀναγινώσκει τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος παραχθεῖσαν γνῶσιν. Ὅθεν ἡ ἐκ τῶν προτέρων γνῶσις τῆς φύσεως δὲν εἶναι φιλολογική, εὐθὺς ὅμως ὡς ἡ τῆς φύσεως γνῶσις γίνῃ δεδομένη, καθίσταται ἀντικείμενον τῆς φιλολογίας. Κατὰ τὴν ἔννοιαν λοιπὸν τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν τῷ πράγματι αὐτῷ, ἡ φιλολογία εἶναι γνῶσις τοῦ ἐγνωσμένου· γινώσκει δέ τις ἐγνωσμένον, ἐὰν κατανοῇ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. Καταφαίνεται οὕτως ἡ ἀντίθεσις τῆς φιλολογίας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία γινώσκει ἐκ τῶν προτέρων χωρὶς νὰ ἀσχολῆται περὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἄλλος τις ἔχει γνωρίσει· ἔπειτα πρὸς τὴν ποίησιν, ἡ ὁποία πλάττει ἐπίσης ἐκ τῶν προτέρων, ἐνῷ ἡ φιλολογία ἀποκαθιστᾷ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δεδομένας ἰδέας, δι' ὃ ἐλέχθη ὅτι οὐδεὶς ἀναγινώσκει ἐκ φιλοσοφικῆς ποιητικῆς ὁρμῆς, ἀλλ' ἐκ φιλολογικῆς. Γενικῶς δὲ ἡ ὅλη τάσις καὶ σπουδὴ νὰ μάθῃ τις ἐγνωσμένον εἶναι φιλολογική· δύναταί τις μάλιστα νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ φιλολογικὴ τάσις, δηλαδὴ ἡ ἔμφυτος ὁρμὴ τῆς ἀναγνώσεως παντὸς ὅ,τι εἶναι ἐγνωσμένον, εἶναι χαρακτηριστικὸν ἀποκλειστικῶς παντὸς πεπολιτισμένου ἔθνους. Δύνανται νὰ ὑπάρξωσι πνευματώδη ἔθνη μὲ ἔμφυτον ποιητικὴν ὁρμήν, χωρὶς νὰ ἔχωσι καὶ φιλολογικὴν τοιαύτην, διότι καὶ ἀπαίδευτον ἔθνος, ὡς καὶ ἀπαίδευτον ἄτομον, δύναται νὰ ποιήσῃ, ἀλλὰ παιδεία ἄνευ φιλολογικῆς ἐφέσεως εἶναι ἀδύνατος.

Ὁ ὁρισμὸς τοῦ Boeckh ἐπεκρίθη δριμέως, ὡς προσδίδων εἰς τὴν φιλολογίαν ἔννοιαν ἀόριστον, ἥτις δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι «ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι πραγματικῶς μεγάλη καὶ ἐκτεταμένη ἀσχολία», ὡς ἀποτελῶν «ματαίαν βαθυγνωμοσύνην μεγαλοφυοῦς ἀνδρὸς ἀφῃρημένων ἐννοιῶν ἐμπεφορημένου», ὡς «σκοτεινός», ἐκ τοῦ ὁποίου «τὸ μόνον ὅπερ δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ εἶναι λύπης αἴσθημα, διότι ὁ ἀθάνατος ἐκεῖνος φιλόλογος κατήντησε νὰ μεταχειρισθῇ τοιοῦτον γρῖφον, ὅπως ὁρίσῃ ἐπιστήμην, ἧς αὐτὸς εἶχε κατ' ἐξοχὴν συλλάβει τὴν ὑψίστην ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀκριβεστάτην ἔννοιαν». Συγκεκριμένως δὲ διετυπώθησαν αἱ ἑξῆς σοβαραὶ ἀντιρρήσεις: α') ἡ φιλολογία οὕτω νοουμένη εἶναι πάντῃ περιττή, διότι πρὸς τί νὰ ἀναγινώσκῃ τις ἐγνωσμένον τι· β') ἡ φιλολογία εἶναι ἀνέφικτος, διότι ἡ ἀνάγνωσις παντὸς ἐγνωσμένου εἶναι ἀδύνατος εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἡ πρώτη ἀντίρρησις καταδικάζει πᾶσαν μάθησιν ὡς περιττήν, δεδομένου ὅτι ἡ παιδεία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀνάγνωσις ἐγνωσμένου ὑπό τινος ἄλλου· αὕτη ὅμως οὐδόλως εἶναι περιττή, διότι διὰ νὰ ἀποβῇ γνῶσις πρέπει πάντα τὰ καθ' ἕκαστον νὰ συνδεθῶσιν εἰς ἓν ὅλον, νὰ γίνῃ ἱστορικὴ ἀνασύνταξις τοῦ γινωσκομένου, αὕτη δὲ ἡ ἱστορικὴ ἀνοικοδόμησις εἶναι μὲν ἀναπαραγωγὴ ἀλλ' ἀποτελεῖ ἐλευθέραν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν· τοιαύτη δὲ ἀναδημιουργία ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν δόσιν δημιουργίας πολλῶν ἄλλων κυρίως δημιουργιῶν. Ὁ σκοπὸς τῆς φιλολογικῆς δημιουργίας δὲν εἶναι μονομερὴς ἀποκατάστασις τοῦ ἤδη ὑπὸ τοῦ χρόνου παλαιωθέντος, ξηρὰ γνῶσις τοῦ ἱστορικῶς παραδεδομένου πρὸς ἱκανοποίησιν περιεργείας, ἀλλὰ βαθεῖα κατανόησις τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ ἀποδοχὴ τῶν καλῶν καὶ χρησίμων αὐτοῦ, χωρὶς ἡ τοιαύτη ἐνέργεια νὰ ἀπαρχαιώνῃ τὸ παρόν.

Ἐκτὸς τούτων ὁ φιλόλογος ἀναγκάζεται εἰς πᾶσαν ἀνάγνωσιν νὰ ἀνασκευάζῃ πλείστας πλάνας, παρανοήσεις, ἐσφαλμένας ἱστορικὰς πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι γεννηθῇ σὺν τῷ χρόνῳ, νὰ καταδεικνύῃ τὴν παραποίησιν καὶ νοθείαν πολλῶν ἰδεῶν καὶ νὰ ἐπανάγῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν αὐτάς, νὰ ἀνακαλύπτῃ τὴν συνάφειαν καὶ τὴν ὀρθὴν σχέσιν μεμονωμένων γεγονότων καὶ νὰ συνενοῖ ταῦτα εἰς ἓν ὅλον, νὰ ἀποκαθιστᾷ τὰ ἐλλείποντα ἢ τὰ ἐφθαρμένα ἐν κειμένοις, κλπ. Ἡ δευτέρα ἀντίρρησις ὀφείλεται εἰς παρανόησιν τοῦ σκοποῦ τῆς φιλολογίας. Ἡ ἰδέα τῆς φιλολογίας ὑπὸ οὐδενὸς ἀτόμου θὰ πραγματωθῇ κατὰ τὴν ἔκτασιν, μένει ὅμως αὐτὴ ἡ ἰδέα ὡς βάσις ὅλων τῶν σπουδῶν καὶ τάσεων τῶν φιλολόγων· τὸ σύνολον τῆς σπουδῆς πραγματοῦται ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἐπιστήμην ταύτην. «Ἡ φιλολογία εἶναί τι χρῆμα τόσον πολλαπλοῦν καὶ ἀπέραντον, ὥστε οὐδεὶς δύναται κατὰ τὸν νῦν καιρὸν νὰ ἐξερευνήσῃ αὐτὴν ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς ἐπόψεις. Εἶναι καὶ τοῦτο παράδειγμα τοῦ λεγομένου καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ὁ δὲ φιλολογικὸς καταμερισμὸς ἔχει ὡς βάσιν καὶ ἀρχὴν τὴν ποικίλην φύσιν τοῦ ὑλικοῦ. Ὁ μὲν συγκεντρώνει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀγγείων, ὁ δὲ περὶ τὴν τῶν νομισμάτων ἢ τῶν ἀγαλμάτων ἢ τῶν ἐπιγραφῶν ἢ περὶ τὴν ἔρευναν τῶν μυθολογημάτων ἢ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, ἤ, ὡς ἡ συνήθεια ὑπολαμβάνει τῆς φιλολογίας τὸ ὄνομα, εἰς ἐκεῖνα τῶν εἰδικωτέρων σπουδασμάτων, ἅτινα ὡς ὑποκείμενον ἔχουσι τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων» *(L. Havet)*.

Ὑπέρμαχοι τῶν ἰδεῶν τοῦ Boeckh προέβαλον πλεῖστοι ἐπιφανεῖς φιλόλογοι, ἐν οἷς ὁ Ottfried Müller, ὁ G. F. Schömann, ὁ F. G. Welcker, W. Dindorf. Καὶ προέβησαν μέν τινες ἐξ αὐτῶν εἰς ἰδίας διαιρέσεις τῆς φιλολογίας, ὡς βάσιν ὅμως ἐχρησιμοποίησαν τὸ σύστημα τοῦ Boeckh, ὅπερ ἐν συνόψει ἔχει ὡς ἑξῆς: Τὸ ὅλον τῆς φιλολογίας δύναται νὰ ἔχῃ ἐκ φύσεως δύο μόνον μέρη, ἓν εἰδικὸν ἢ τεχνικόν, περιέχον τὴν θεωρίαν τοῦ ἐπιστημονικῶς γινώσκειν τὰ ἐγνωσμένα, καὶ ἄλλο μέρος ὑλικόν, περιλαμβάνον αὐτὰ τὰ ἐγνωσμένα. Τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει τὴν ἑρμηνευτικὴν καὶ κριτικήν. Τὸ ὑλικὸν τοῦ δευτέρου μέρους πᾶσαν τὴν πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι: 1) τὴν πολιτείαν, 2) τὴν οἰκογένειαν, 3) τὴν λατρείαν μετὰ τῆς τέχνης, 4) τὴν μυθολογίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην ὁμοῦ. Εἰς ταῦτα ἐμπεριέχεται τὸ σύμπαν τῶν ὑπὸ τῆς φιλολογίας ἀναγνωσθησομένων.

Οὐλερῖχος Βιλαμόβιτς. Μέγαν σταθμὸν ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἐσημείωσεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf (1848—1931). Κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν μετέπειτα χρόνον ἐκυριάρχησεν ὁ ἀνὴρ οὗτος καθ' ὁλοκληρίαν ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ, ἡ δὲ ἱστορία τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης τῆς περιόδου ταύτης εἶναι στενῶς συνυφασμένη μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Νεαρώτατος ἐπεσκέφθη τὰς δύο κοιτίδας τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰταλίαν· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς τέχνης, καὶ ἰδίᾳ τῆς ζωγραφικῆς, εἶτα δὲ καὶ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἐπιγραφικῆς, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιηγήθη τοὺς πλείστους ἐκ τῶν ἐνδόξων ἀρχαιολογικῶν τόπων· ἔλεγε δὲ ὅτι ἀνεχώρησεν ἐξ αὐτῆς «μὲ τὴν ἐξυψοῦσαν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐννοῇ τήν τε ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ πρὸ παντὸς τοῦ θεούς των». Ἐκτὸς τῶν πανεπιστημιακῶν του διδασκάλων, καὶ ἰδίως τοῦ Otto Jahn, ὅστις διεκρίνετο διά τε τὴν φιλολογικὴν καὶ ἀρχαιολογικήν του μόρφωσιν, ἐπὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Wilamowitz ἔσχον ῥοπὴν σπουδαίαν ὁ Boeckh, ὁ G. Hermann, ὁ Welcker καὶ πρωτίστως ὁ Mommsen. Παρὰ τοῦ τελευταίου ἐδιδάχθη νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἱστορίαν λαοῦ τινος ἐν ζωηρᾷ συνδέσει πάντων τῶν ζωντανῶν αὐτῆς παραγόντων, νὰ διαβλέπῃ τὸ κράτος ἐν τῇ νομικῇ αὐτοῦ βάσει, ἐν τῇ ἀλληλεπιδράσει λαοῦ καὶ ἀρχηγοῦ, περιβάλλοντος καὶ προσωπικότητος, καὶ ἐν τῷ σμικρῷ νὰ συλλαμβάνῃ τὸ μέγα, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τὸ πᾶν· νὰ θεωρῇ ἀκόμη τὸ κράτος οὐχὶ μόνον ὡς προστατευτικὴν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων μορφήν, ἀλλὰ καὶ ὡς κοιτίδα πασῶν τῶν ἐθνικῶν τοῦ λαοῦ ἐκδηλώσεων ἐν τῇ ποιήσει, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ τέχνῃ. Ἐδιδάχθη ἐπὶ πλέον παρὰ τοῦ Mommsen τὴν ἀμέριστον ἀφοσίωσιν εἰς τὰ ἔργα καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης, οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αὗται, καὶ τὴν διοργάνωσιν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ὧν ἡ ἐκτέλεσις θὰ ἀπῄτει πολλὰς γενεὰς ἐπιστημόνων. Πεπροικισμένος ὁ Wilamowitz διὰ σπανίων πνευματικῶν ἀρετῶν, κεκτημένος ἀρτιωτάτην καὶ πολυμερεστάτην φιλολογικὴν παίδευσιν, ἠδυνήθη νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν φιλολογίαν νέον περιεχόμενον καὶ διὰ τοῦ πλήθους τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἔθεσε, καὶ δι' ὅσων συνέγραψε διηύρυνε τὸν φιλολογικὸν ὁρίζοντα πέρα τοῦ αὐστηρῶς κλασσικοῦ καὶ ἐθεμελίωσεν ἐπὶ νέων βάσεων τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὅτε ἤρχισε δρῶν εἶχε παρέλθει μὲν ἡ ἀντίθεσις τῆς φιλολογικῆς σχολῆς τοῦ Gottfried Hermann, τῆς ἐρευνώσης τὰς λέξεις, πρὸς τὴν τοῦ Boeckh καὶ τῶν περὶ αὐτὸν (Welcker, Ottfried Müller), τὴν ἐρευνῶσαν τὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀναφανῇ ἀκόμη ὁ ἐπιστήμων ὁ ὁποῖος, κεκτημένος μεγάλην δημιουργικὴν δύναμιν, θὰ κατηύθυνε τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ πρὸς τὸ ὅλον καὶ τὴν ὁλότητα καὶ θὰ περιελάμβανεν ἐν αὐταῖς τὸ σύνολον τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἔπραξεν ὁ Mommsen, προκειμένου περὶ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Wilamowitz ὑπῆρξεν ἡ συνισταμένη πασῶν τούτων τῶν ἀπόψεων περὶ τῆς φιλολογίας καί τι πλέον.

Ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐκδόσεως τοῦ «Ἡρακλέους» τοῦ Εὐριπίδου (1889) λαμβάνομεν τὸ πρῶτον γνῶσιν τῶν νέων στοιχείων, ἅτινα εἰσήγαγεν εἰς τὸν μέχρι τότε κρατοῦντα τύπον φιλολογικῆς ἐκδόσεως ἀρχαίου ποιητοῦ ἢ συγγραφέως. Ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἐξετάζεται ὁ βίος καὶ ἡ προσωπικότης τοῦ Εὐριπίδου, τὸ τί εἶναι ἀττικὴ τραγῳδία, ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῆς παραδόσεως καὶ ἀντιλήψεώς της, διερευνᾶται ὁ περὶ Ἡρακλέους μῦθος καὶ ἑρμηνεύεται (μετὰ προηγηθεῖσαν κριτικὴν ἀνακάθαρσιν) τὸ κείμενον ἐν μεταφράσει, πρὸς δὲ καὶ μετρικῶς καὶ πραγματικῶς. Ἰδιαιτέρως τὰ τῆς τραγῳδίας ἐξετάζονται καὶ διαλευκαίνονται οὕτως, ὥστε αἰσθάνεταί τις τὸ δρᾶμα νὰ ζωογονῆται καὶ οἱονεὶ νὰ παριστάνηται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀναγνώστου αὐτοῦ. Καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἑλληνικῆς τραγῳδίας θέτει τὸ ἐρώτημα: τί εἶναι ἀττικὴ τραγῳδία καὶ πῶς παρίστατο αὕτη, καὶ τί ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Ε' αἰῶνος νὰ ἀκούσωσι καὶ πῶς νὰ αἰσθανθῶσι τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἤκουον; Εἰς δὲ τὴν διδαχὴν τοῦ G. Hermann, ὅστις ἀπῄτει νὰ γνωρίζῃ τις μόνον τὴν γλῶσσαν τοῦ συγγραφέως, ὃν ἤθελε νὰ νοήσῃ ἢ περὶ τοῦ ὁποίου ἐπραγματεύετο, ἀλλὰ νὰ γνωρίζῃ αὐτὴν τελείως, ὁ Wilamowitz προσέθεσε νέον τι πρωτοφανές, τὴν ἱστορικὴν τοῦ συγγραφέως κατανόησιν, δηλαδὴ τὴν ἀτομικότητα αὐτοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τοῖς πράγμασι νὰ ζητήσωμεν νὰ κατανοήσωμεν προσηκόντως ἐκ τῶν χρόνων του, ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ὅλης ἐποχῆς του, ὡς λέγομεν σήμερον, ἐκ τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους του καὶ γενικῶς ἐκ τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ. Ἐφρόνει ὅτι ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν λεπτομερειῶν αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ὁδηγῇ τὸν φιλόλογον εἰς τὴν κατανόησιν τῆς διανοητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς διατάξεως τοῦ ἔργου, καὶ ὅτι διὰ τούτων δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὸν σκοπόν, ὃν ἐπεδίωκεν ἡ δημιουργοῦσα τὸ ἔργον ψυχὴ τοῦ συγγραφέως· ἐτόνιζε δ' ὅτι ὁ ἑρμηνευτὴς καλλιτεχνήματός τινος ἔχει νὰ ἑρμηνεύσῃ κἄτι περισσότερον ἀπὸ τὰς λέξεις καὶ προτάσεις τοῦ κειμένου· πρέπει νὰ βλέπῃ τὸ δάσος καὶ τὰ καθ' ἕκαστον δένδρα, πρέπει νὰ αἰσθάνεται τὸν ποιητήν, νὰ θεωρῇ τό τε ἔργον καὶ τὸν συγγραφέα ὥς τι ζωντανόν, καὶ νὰ διδάσκῃ καὶ τοὺς ἄλλους τοῦτο, καὶ πρέπει μάλιστα νὰ προχωρῇ· καί, ἀκόμη περισσότερον, πρέπει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὡς ζωντανὸν αἰσθάνεται νὰ εἶναι εἰς θέσιν καὶ νὰ τὸ κρίνῃ. Εἰδικῶς ἐν τῇ κριτικῇ προέβη πέραν τοῦ τέως θαυμαζομένου G. Hermann. Μὴ ἀρκούμενος δὲ καὶ εἰς τὴν κριτικήν, ἣν ἐφήρμοζεν ὁ Lachmann κατὰ τὴν χρονολογικὴν διάταξιν τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν χειρογράφων, προέβη πολὺ πέραν καὶ τούτου καὶ ἐθεμελίωσε τὴν ἱστορίαν τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου, μέχρις αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος, μέχρις αὐτοῦ τοῦ πρωτογράφου κειμένου τοῦ συγγραφέως. Ἐφηρμόσθη εἶτα τοῦτο ὑπὸ φίλων του ἐν Γοτίγγῃ εἰς τὰ λατινικά, καὶ σήμερον εἶναι κοινὸν κτῆμα τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Wilamowitz ὑπῆρξε τέλειος τύπος καὶ ὑπογραμμὸς γνησίου φιλολόγου ἀπὸ τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς του («Observationes criticae in comoediam graecam selectae») καὶ τῶν ἀντιγνωμιῶν πρὸς τὸν Nietzsche («Zukunftsphilologie» 1872) μέχρι τῶν τελευταίων φιλολογικῶν ἔργων του. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Καλλιμάχου (1882), αἱ «Ὁμηρικαὶ ἔρευναι» (1884), δι' ὧν ἐθεμελίωσεν ἐς ἀεὶ τὴν φιλολογικήν του φήμην, ἡ ἔκδοσις τοῦ «Ἡρακλέους» τοῦ Εὐριπίδου (1889, εἰς 2 τόμ.), ἥτις ἀποτελεῖ σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» τοῦ Ἀριστοτέλους (1891, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Kaibel*), αἱ μελέται του περὶ τοῦ Θουκυδίδου, τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν («Textgeschichte der Griech. Lyriker» 1900), τῶν «Περσῶν» τοῦ Τιμοθέου (1903), ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν Ἑλλήνων βουκολικῶν (1905), ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας («Die Griechische Literatur des Altertums» 1905, γ' ἐκδ. 1912), τὸ περὶ τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Σιμωνίδου ἔργον (1913), ἡ μνημειώδης ἔκδοσις τοῦ Αἰσχύλου (1914), τὰ νεώτερα περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἔργα του (1916 καὶ 1927), τὸ μεγαλειῶδες δίτομον ἔργον του περὶ Πλάτωνος (1919), ἡ «Ἑλληνικὴ μετρικὴ» («Griechische Verskunst» 1921), τὸ περὶ Πινδάρου βιβλίον του (1922), τὸ περὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ποιήσεως δίτομον ἔργον του («Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos» 1924), ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἐπιτρεπόντων» τοῦ Μενάνδρου (1925), τῆς «Λυσιστράτης» τοῦ Ἀριστοφάνους (1927), τῶν «Ἔργων καὶ Ἡμερῶν» τοῦ Ἡσιόδου (1928), οἱ τέσσαρες τόμοι μεταφράσεών του ἑλληνικῶν τραγῳδιῶν, ἡ πολύτιμος συμβολή του ἐν τῇ Πρωσσικῇ Ἀκαδημίᾳ διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, πάντα ταῦτα μαρτυροῦσι περιτράνως ὅτι ὄχι μόνον εἶχεν εἰσδύσει ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τῶν πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἑρμηνεύσει αὐτό, ἀλλὰ καὶ κατὰ πολὺ ὀρθοτέραν ἀντίληψιν τῶν προκατόχων του εἶχε περὶ τῶν ὁρίων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς φιλολογίας. Τὴν σπουδὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ συνέδεεν ἀπαραιτήτως καὶ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν φιλολογίαν, δι' ἀμφοτέρων δὲ τούτων ἔφθανε μέχρι τοῦ Χριστιανισμοῦ, μέχρι τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Λιβανίου, τοῦ Βασιλείου. Τὸ πεδίον τῆς συγγραφικῆς του δράσεως ἐκτείνεται

Digitized by Google

ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ ἐντύπωσις δὲ ἐκ τοῦ περιεχομένου της καὶ ἡ γενικωτέρα ἐπενέργεια αὐτῆς εἶναι ἐκπληκτική. Πανταχοῦ, εἴτε τακτοποιεῖ ὑπάρχοντα, εἴτε ἐκβάλλει αὐτά, εἴτε παράγει νέα, εἴτε παροτρύνει εἰς ἐξέτασιν νέων προβλημάτων. Πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ ταύτην συνέπεσαν καὶ τὰ ἀφθονώτερα εὑρήματα τῶν παπύρων, οὐδεὶς δὲ σπουδαῖος πάπυρος τῶν τελευταίων τριάκοντα ἐτῶν ἐξεδόθη ἄνευ τῆς συνεργασίας τοῦ Wilamowitz.

Ἦτο φυσικὸν ὅμως ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ἀνὴρ ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς βαθείας κατανοήσεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ ἀχθῇ εἰς τὴν συγγραφὴν καὶ γενικωτέρας φύσεως ἔργων, ὡς εἶναι τά: «Aristoteles und Athen» (1893, εἰς 2 τ.), «Staat und Gesellschaft der Griechen» (*«Πολιτεία καὶ κοινωνία τῶν Ἑλλήνων»*, 1910), ἐν μέρει τὸ μνημονευθὲν περὶ Πλάτωνος ἔργον, ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται συχνότατα ἐπισκόπησις καὶ τῶν πλατωνικῶν καὶ τῶν ἄλλων φιλοσοφημάτων τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ τὸ ἀποτελοῦν τὸ ἐπιστέγασμα τῆς μακρᾶς καὶ γονιμωτάτης ἐπιστημονικῆς του σταδιοδρομίας τελευταῖον αὐτοῦ σύγγραμμα *«Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων»* («Der Glaube der Hellenen»), ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τοῦ ὁποίου ἐσκόπει νὰ πραγματευθῇ πῶς ἐκ τοῦ καμάτου τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ἐγεννήθη ἤ, καλύτερον, διεδόθη ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ. Τὰ ἔργα ὅμως ταῦτα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν κυρίως κύκλον τῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν, ἀλλ' εἰς τὴν εὐρυτάτην περιοχὴν τῆς ἀρχαιομαθείας, ἥτις ἐπιζητεῖ τὴν σύλληψιν καὶ γνῶσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἀρχαίου κόσμου, εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του, καὶ ἐπεκτείνει τὰ ὅριά της ἀπὸ τῆς ὁμιχλώδους προϊστορικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς τὸ λαμπρὸν ἱστορικὸν φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καταυγάζει Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Ὑπῆρξε συνάμα ὁ Wilamowitz πρωτοπόρος εἰς τὴν τάσιν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος πρὸς καταπολέμησιν τῆς κλασσικιστικῆς καὶ ρωμαντικῆς τάσεως καὶ ἐβοήθησεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πραγματικῆς καὶ θετικῆς ἐρεύνης. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ὑπὸ θείας μοίρας εὐνοηθέντες καὶ διὰ χαρισμάτων ἰδιαιτέρων καὶ μοναδικῶν προικισθέντες. Ἀλλ' ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ οὐχὶ αἰθέρια εἴδωλα. Ἵνα τις κατανοήσῃ αὐτούς, πρέπει, ὡς καὶ διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, νὰ μελετήσῃ τὴν ἱστορίαν των, τὴν ἐξέλιξίν των καὶ τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου των.

Ὁρμηθεὶς ἐπὶ πλέον ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ ἀρχαιότης ὡς ἑνότης καὶ ἰδεῶδες παρῆλθεν, ἤχθη εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει *«σήμερον νὰ ἐξετάζωμεν τὸν Ἑλληνισμὸν οὐχὶ αἰσθητικῶς ἀλλ' ἱστορικῶς, ἐν χρονικῇ περιόδῳ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ διαρκεσάσῃ μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα, περιόδῳ, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὸν τύπον τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ μας. Ὁ ἰδικός μας πολιτισμὸς δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ μόνον ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης, καθὼς ὁ διαμαρτυρόμενος Χριστιανισμὸς δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐὰν ἡ Νέα Διαθήκη γίνηται καταληπτὴ μόνον ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς θεολογίας. Ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ ἡμετέρου διανοεῖσθαι ὁδηγοῦσι νήματα αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μόνον ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς δύναται νὰ παρασκευάσῃ καὶ παράσχῃ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην ἀντίληψιν, ἥτις τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐννοεῖ ὥς τι ὀργανικὸν πλάσμα, τὸν δὲ πολιτισμὸν οὐχὶ ὥς τι κατασκευασθέν, ἀλλ' ὥς τι ἐξελιχθέν»*. Τῷ δὲ 1916 ἐτόνιζεν ἐν τῷ πρυτανικῷ του λόγῳ τὰ ἑξῆς: *«Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μου αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν ἐθνῶν ἦσαν ἰδιαιτέρως ζωηραὶ καὶ ἐφρόντισα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ καλλιεργήσω αὐτάς. Τοῦτο ἦτο φυσικόν. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι πάντως ἡ κοινὴ βάσις παντὸς πολιτισμοῦ, οὐχὶ μόνον ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἦλθεν οὗτος ἐκ τοῦ Βυζαντίου. Καὶ αὐτὸς ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κληρονομία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ μελέται λοιπὸν αὗται ὁδηγοῦσι πάντας τοὺς λαοὺς εἰς κοινόν τι καὶ διδάσκουσιν αὐτοὺς νὰ διαγωνίζωνται καὶ ἰσχύωσιν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τούτου ἐδάφους»*, ὡς παράδειγμα δὲ εἰρηνικῆς καὶ κοινῆς, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεργασίας ἐπιστημόνων διαφόρων ἐθνικοτήτων ἔφερε τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Wilamowitz, δυνηθεὶς χάρις εἰς τὴν προνομιοῦχον φύσιν του νὰ περιλάβῃ εἰς τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ βίου (ἐδημοσίευσεν 800 ἐν ὅλῳ ἔργα, ἐξ ὧν 31 μεγάλα βιβλία) καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἀρχαιογνωσίας, ηὔρυνε κατὰ πολὺ τὴν ἀντίληψιν τῆς φιλολογίας, ἣν ὑπεδήλωσε χαρακτηριστικώτατα διὰ τῶν ἑξῆς: *«Ὁ σύνδεσμος ἂν καὶ ἡ ἐντελέχεια τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἄντρα καὶ τὸ εἴδωλον τοῦ Βησᾶ, τῆς Σαπφοῦς τὸ μέλος καὶ τῆς ἁγίας Θέκλης τὸ κήρυγμα, ἡ μετρικὴ τοῦ Πινδάρου καὶ τὸ ἐκ Πομπηΐας ἀβάκιον, τὰ σκαριφήματα τῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου καὶ αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα, τὰ κατορθώματα τοῦ Αὐγούστου, αἱ κωνικαὶ τομαὶ τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ ἡ ἀστρολογία τοῦ Πετοσίριος, πάντα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν φιλολογίαν, διότι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ζητεῖ αὕτη νὰ κατανοήσῃ»*. Παρὰ τὴν γνώμην ὅμως ταύτην, τὴν περὶ τῆς κυρίως φιλολογίας ἀντίληψιν πρέπει νὰ συναγάγωμεν μόνον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Wilamowitz τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ λογοτεχνίαν, δι' ὧν καὶ ἐπραγμάτωσε πράγματι τὴν ἰδέαν αὐτῆς.

Γενικὸς χαρακτηρισμός. Ἀπὸ τοῦ Wolf μέχρι τοῦ Wilamowitz ἡ φιλολογία προήχθη σημαντικῶς καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς, οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Πάντες οὗτοι ἐνεφύσησαν πνεῦμα ζωῆς εἰς τὸν τέως ἄψυχον σωρὸν τῶν γνώσεων καὶ διὰ τῶν πολυπόνων ἐργασιῶν των διηυκόλυναν ἡμᾶς εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ καθολικοῦ χαρακτῆρος τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Wolf ἀφύπνισε τοὺς φιλολόγους ἐκ τοῦ δογματικοῦ ὕπνου καὶ καθωδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστήμης· ἀντὶ τῆς λογιότητος καὶ πολυμαθείας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, εἰσήχθη ἡ ζῶσα ἱστορικὴ ζήτησις, ἥτις διὰ τοῦ Boeckh καὶ τοῦ Niebuhr ἐμφανέστερον κατόπιν παρουσιάζεται. Ἡ συστηματικὴ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴ μορφή, ἣν προσέδωκεν εἰς τὴν φιλολογίαν ὁ Wolf, ἡ ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ τοῦ Boeckh, ἡ γραμματικὴ τοῦ Hermann, συνεχωνεύθησαν ἁρμονικῶς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Wilamowitz, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν ἀντιπροσωπευτικώτερον τύπον πραγματικοῦ φιλολόγου.

Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κλασσικῆς καὶ ἀλεξανδρεωτικῆς φιλολογίας καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἐκαλλιεργήθη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ ἡ βυζαντινή, ὑπὸ τοῦ Krumbacher κυρίως. Ἄλλοι δέ, προβάντες περαιτέρω, ἐκαλλιέργησαν καὶ τὴν ἀφορῶσαν εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρόνους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, οὕτω δὲ ἐπετεύχθη ἡ ἑνότης τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἡ τοιαύτη πορεία τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἰδίαν αὐτοτελῆ περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Ἤδη ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἐπιτευχθῆ πλήρως ἡ ἑνότης τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἐρεύνης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὁ Κοραῆς, ὁ Μαυροφρύδης καὶ τινες ἄλλοι εἶχον ἐπιστήσει τὴν προσοχήν των καὶ εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ κυρίως πρῶτος ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐμελέτησε ταύτην καθ' ὅλην τὴν τρισχιλιετῆ διαδρομήν της ὡς ἓν ὅλον συνεχές, ὀργανικὸν καὶ ἀδιάσπαστον· οὕτω δ' ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρεύνῃ ἐπετεύχθη ἡ πλήρης ἰσοτιμία τῶν διαφόρων περιόδων αὐτῆς. Ἐν τῷ προλόγῳ δὲ τοῦ πρὸ 45 περίπου ἐτῶν ἐκδοθέντος περιοδικοῦ «Ἀθηνᾶ» εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἤδη ἡ ἀνάγκη αὕτη. *«Οὐ μόνον καθῆκον, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη ἐθνική, ἵνα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀφ' Ὁμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων σπουδάζηται, μελετᾶται καὶ γινώσκηται ὑφ' ἡμῶν εἴπερ τις καὶ ἄλλη γλῶσσα καὶ ἐπιστήμη»*. Πρὸ τοῦ Χατζιδάκι ὁ Κόντος εἶχε δημοσιεύσει κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸν Φώτιον, τὸν Σουΐδαν, τὸν Εὐστάθιον καὶ ἄλλους Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, ἄλλοι δὲ κατόπιν ἤρχισαν νὰ μελετῶσι καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων τὰ λογοτεχνικὰ προϊόντα, ὡς π. χ. ὁ Γιάνναρης τὸν *«Ἐρωτόκριτον»* τοῦ Κορνάρου, μέχρι τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ τοῦ Σολωμοῦ. Ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας δὲ οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι ἐπεξέτειναν τόσον πολὺ τὰς μελέτας αὐτῶν πρὸς πᾶσαν περίοδον τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ γλώσσης, ὥστε σήμερον δὲν ὁμιλοῦμεν πλέον περὶ κλασσικῆς λογοτεχνίας ἢ δοκίμου μόνον ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ περὶ ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἐξελθοῦσα οὕτω τῆς προτέρας αὐτῆς ἀπομονώσεως ἡ φιλολογία, ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀρχαιομάθεια, δηλαδὴ ἀποκλειστικὴ ἐπιστήμη τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων (βλ. *φιλολογία κλασσική*). Ἀλλὰ συγχρόνως ἡ χρονικὴ διεύρυνσις τοῦ πεδίου τῶν φιλολογικῶν ἐρευνῶν περιώρισε κατ' ἀνάγκην τὴν ἔκτασιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Ὁ περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενος ἔχει ἐνώπιόν του τρισχιλιετῆ περίπου λογοτεχνικὸν βίον καὶ ἰσόχρονον διαδρομὴν τῆς γλώσσης. Ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων δὲν ὑπάρχει αἰών, κατὰ τὸν ὁποῖον νὰ μὴ παρήχθησαν λογοτεχνικὰ ἑλληνικὰ ἔργα. Πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς ταῦτα (γλῶσσα, αἰσθητικὴ μορφή, περιεχόμενον, καλολογικὴ ἀξία, μετρικὴ σύνθεσις, πεζογραφικὴ τέχνη, ἡ ὅλη ἐν γένει οἰκονομία τοῦ ἔργου) ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἐρεύνης τοῦ καλλιεργοῦντος τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἔργον δ' αὐτοῦ συνάμα εἶναι καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἑρμηνεία. Ἡ ἱστορία τῆς τέχνης, ἡ θρησκεία, ὁ κοινωνικὸς βίος, αἱ φυλετικαὶ περιπέτειαι, πᾶσα ἄλλη ἐκδήλωσις πολιτιστικὴ ἀνήκουσιν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἄλλων αὐτοτελῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία, κατὰ ταῦτα, δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τοὺς ἑξῆς κλάδους: Α) Σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Αὕτη περιλαμβάνει: 1) Τὴν γραμματικήν: α') τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, β') τῆς μεσαιωνικῆς, γ') τῆς νέας ἑλληνικῆς (καθαρευούσης, δημοτικῆς). 2) Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων. Β) Ἑρμηνευτικὴ καὶ κριτική. Ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τῆς τε ἑρμηνευτικῆς καὶ κριτικῆς εἶναι ὁ αὐτός, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἓν μάθημα· δύο δ' ὀνόματα ἔχουσιν ἕνεκα ἱστορικῆς αἰτίας. Ὑπῆρχον δηλαδὴ κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας λόγιοι, οἵτινες ἠσχολοῦντο ἰδίως εἰς τὴν κριτικὴν καὶ ἄλλοι ἰδίως εἰς τὴν ἑρμηνευτικήν, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου κατενοήθη ὅτι ἡ κριτικὴ δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῇ τῆς ἑρμηνευτικῆς. Αἱ δύο αὗται μαθήσεις, ἀναπόσπαστοι οὖσαι, ἀποτελοῦσι μίαν μάθησιν, ὡς τοῦτο ὀρθότατα διετύπωσεν ὁ Boeckh εἰπών: ἐπειδὴ τὰ γεγραμμένα δὲν δύνανται νὰ νοηθῶσιν ἂν δὲν διορθωθῶσιν, οὐδὲ νὰ διορθωθῶσιν ἂν δὲν νοηθῶσι, διὰ τοῦτο οὔτε κρίσις δύναται νὰ γίνῃ μὴ περατωθείσης τῆς ἑρμηνείας, οὔτε ἑρμηνεία μὴ περατωθείσης τῆς κρίσεως. Ἐπειδὴ δὲ πρόκειται περὶ γραπτῶν μνημείων μὴ ἐξετασθέντων ἐντελῶς καὶ ὑπόπτων, παρίσταται ἀνάγκη νὰ προηγηθῇ ἡ κριτική, διότι πρέπει νὰ φανῇ ἡ γνησιότης τῶν μνημείων. Ἡ δ' ἑρμηνεία, ἥτις γίνεται πρὸς βοήθειαν τῆς κρίσεως καὶ ἑπομένως προηγεῖται αὐτῆς, δὲν εἶναι τελεία ἑρμηνεία. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς βοηθείας τῶν δύο τούτων φιλολογικῶν κλάδων εἶναι ἀδύνατον νὰ προχωρήσῃ τις εἰς τὴν κατανόησιν τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ποιημάτων· ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ κριτικὴ εἶναι τὰ θεμέλια τῆς ἑρμηνευτικῆς, *«ὡς τυφλοὶ δὲ πλανῶνται συνήθως οἱ ἐξηγηταὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ὀλιγωροῦσι τῶν δύο τούτων σκυθρωπῶν μέν πως ἀλλ' εὐεργετικωτάτων ἀδελφῶν» (Κ. Σ. Κόντος,* πρβλ. «Ἀθηνᾶς» Γ' 13 ἑπ., 23 καὶ Ε' 151 ἑπ.). Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι προκειμένου περὶ τῆς νεωτάτης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τὸ ἔργον τοῦτο τῆς κριτικῆς σταματᾷ. Γ) Ἑλληνικὴ μετρική. Δ) Ποιητικὴ (αἰσθητικὴ τῆς ποιήσεως). Ε) Ρητορική. ΣΤ) Πεζογραφικὴ καλολογία. Ζ) Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Η) Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ ἀρχαιολογία αὐτοῦ. Θ) Παλαιογραφία. Ι) Παπυρολογία. ΙΑ) Ἐπιγραφική. Πᾶσαι ὅμως αὗται αἱ μαθήσεις δὲν εἶναι κυρίως σκοπὸς τῆς φιλολογίας, ἀλλὰ μᾶλλον προπαρασκευαστικὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ: τῆς βαθείας κατανοήσεως καὶ οἱονεὶ ζωντανῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ προγενεστέρου ἑλληνικοῦ λογοτεχνικοῦ βίου, κατὰ τρόπον μάλιστα δυνάμενον καὶ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ συγχρόνου, εἰς ἃ σημεῖα εἶναι τοῦτο χρήσιμον καὶ δυνατόν.

Ἡ φιλολογία ἐν Ἑλλάδι· βλ. ἐν λ. *Ἑλλάς*.

Ἡ φιλολογία καθόλου. Ὅπως ἔχομεν κλασσικήν, λατινικήν, ἑλληνικὴν φιλολογίαν, οὕτως ἐδημιουργήθη καὶ πλῆθος ἄλλο φιλολογιῶν (σλαυϊκή, γερμανική, ἀγγλική, γαλλική, ἰταλική, ἱσπανικὴ κλ.), ὧν ἑκάστη ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ λογοτεχνικοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου χαρακτηρίζεται. Ὡς ἐπιστήμη πλέον τοῦ λογοτεχνικοῦ βίου καὶ συνεπῶς καὶ τῆς γλώσσης παντὸς λαοῦ, οὐχὶ δὲ μόνον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἡ φιλολογία ἐπιτρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν λογοτεχνικὴν ἀνάπτυξιν πάντων τῶν αἰώνων ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, καὶ δὴ καὶ συγκριτικῶς (συγκριτικὴ φιλολογία). Οὕτως ἔχομεν τὸν ἑνωτικὸν κρίκον τῶν ἐπὶ μέρους φιλολογιῶν.

Συμπεράσματα. Ἡ φιλολογία διῆλθε διὰ πολλῶν φάσεων μέχρις οὗ ἡ ἔννοια αὐτῆς ὁλοκληρωθῇ.

1) Ἄλλοι ὑπέλαβον τὴν γλῶσσαν ὡς τὸ πᾶν τῆς φιλολογίας. Ὅτι ἡ γλῶσσα διὰ τὴν φιλολογίαν εἶναι σπουδαία καὶ πολύτιμος, ἕνεκα τῆς διπλῆς σημασίας της, εἶναι φανερόν, ἐπειδὴ αὕτη δὲν εἶναι μόνον ἀντικείμενον τῆς φιλολογίας ὡς προϊὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐσιωδέστατον μέσον, δι' οὗ γίνεταί τις κάτοχος καὶ τῶν λογοτεχνικῶν προϊόντων, διότι ἐν αὐτῇ εἶναι κατατεθειμένα ταῦτα, καὶ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων τῆς ἐπιστήμης του. Ἐξ ἄλλου ὅμως μόνον ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης δὲν κάμνει τὸν φιλόλογον, ἂν δὲν ἐπίσταται ἀκριβῶς καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς φιλολογίας καὶ δὲν ἔχῃ ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς σχέσεως τῆς ἐρεύνης τῆς γλώσσης πρὸς τὴν φιλολογίαν γενικῶς καὶ πρὸς τὰ καθ' ἕκαστον μέρη αὐτῆς εἰδικῶς.

2) Ἄλλοι, λίαν εἰδικεύοντες τὴν φιλολογίαν, ἐταύτισαν αὐτὴν πρὸς τὴν κριτικὴν καὶ πιστεύουσιν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἔχει παρὰ τὴν ἔρευναν τῶν χειρογράφων, τὴν στάθμησιν τῶν διαφόρων γραφῶν καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν κειμένων. Οὐδεὶς μὲν ἀντιλέγει ὅτι ἡ κριτικὴ ὑπῆρξεν ἀναγκαιοτάτη καὶ σημαντικωτάτη πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὑποβολιμαίων καὶ κιβδήλων χωρίων καὶ τῶν προσθηκῶν ὅσαι κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους παρεισέφρησαν εἰς τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος· ὡς κύριον ὅμως καὶ ἀπόλυτον τῆς ἐπιστήμης τέλος οὐδόλως δύναται αὕτη νὰ θεωρηθῇ· ὥστε καίτοι ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν καθίσταται ἀναπόφευκτος εἰς πάντα φιλόλογον, ἡ τῆς γλώσσης ἔρευνα ἀποτελεῖ ἁπλοῦν μέσον πρὸς κατανόησιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λογοτεχνικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων.

3) Ἄλλοι θεωροῦσι τὴν φιλολογίαν ὡς σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος, ὁρίσαντες ταύτην ὡς *«ἐπιστημονικὴν ἀναπαράστασιν ἢ ἀνοικοδόμησιν τοῦ βίου τῆς προκρίτου ἢ κλασσικῆς λεγομένης ἀρχαιότητος κατὰ πάσας τὰς σχέσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Εἶναι λοιπὸν ἡ φιλολογία ἡ βιογραφία τῶν δύο ἐκείνων ἀδελφῶν λαῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἤ, σαφέστερον, αὐτὴ αὐτῶν ἡ ἱστορία»*. Ἡ

Digitized by Google

τοιαύτη ὅμως σπουδὴ τῆς ἀρχαιότητος παύει νὰ εἶναι φιλολογία καὶ γίνεται ἀρχαιομάθεια ἢ ἀρχαιογνωσία (Altertumswissenschaft = ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιότητος). Ἄλλοι, θεωροῦντες τὴν φιλολογίαν ὑπὸ τὴν κυρίαν ἔννοιαν, περιορίζουσι ταύτην μόνον εἰς τὴν μελέτην τοῦ λογοτεχνικοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ἀλλ' ὅ,τι πράττουσιν οἱ φιλόλογοι σχετικῶς μὲ τὴν ἀρχαιότητα, δύνανται νὰ κάμωσι μὲ οἱονδήποτε ἄλλον αἰῶνα· ὁ τρόπος π. χ. καθ' ὃν ἀπασχολοῦνται περὶ τὸν Ὅμηρον ἢ τὸν Πίνδαρον ἢ τὸν Βιργίλιον δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς πάντα ἄλλον ποιητὴν ἢ συγγραφέα οἱασδήποτε ἐποχῆς, λόγου χάριν εἰς τὸν Δάντην, τὸν Σαίξπηρ, τὸν Γκαῖτε. Κατὰ συνέπειαν, ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς φιλολογίας εἰς ὡρισμένην χρονικὴν περίοδον δὲν εἶναι ὀρθή, ὁ δὲ περιορισμὸς αὐτῆς εἰς μόνην τὴν ἔρευναν τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων εἶναι αὐθαίρετος, διότι παντὸς ἔθνους τὸν βίον, καὶ μάλιστα τὸν πνευματικόν, δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἐρευνήσῃ ἡ φιλολογία, διὸ ὑπάρχει, καὶ καλῶς ὑπάρχει, ἑβραϊκὴ φιλολογία, ἰνδική, σινική, σλαυϊκὴ κ. ἄ.

4) Ὑπάρχουν οἱ φρονοῦντες ὅτι φιλολογία εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων οἱ κορυφαῖοι παρέμειναν κατὰ βάθος φιλόλογοι, φιλολογώτατοι μάλιστα ἐκ τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

5) Ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερον ἀντίληψις θεωρεῖ τὴν φιλολογίαν ὡς ἐπιστήμην τοῦ λογοτεγνικοῦ βίου, πρὸς ὃν ἀναποσπάστως συνδέεται καὶ ἡ γλῶσσα, ὡς μέσον λογοτεχνικῆς ἐκφράσεως.

Σχέσις τῆς φιλολογίας πρὸς ἄλλας ἐπιστήμας. Ἡ φιλολογία ὡς ἐπιστήμη τοῦ λογοτεχνικοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης ἑκάστου λαοῦ, εἶναι σαφῶς διακεκριμένη ἀπὸ τῶν ἄλλων συγγενῶν πρὸς αὐτὴν ἐπιστημῶν.

Φιλολογία καὶ ἀρχαιολογία. Παλαιότερον ἡ μελέτη τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐθεωρεῖτο ἔργον φιλολογικὸν καὶ «ἡ ἱστορία αὐτῆς μέρος τῆς φιλολογίας» κατὰ τὸν Boeckh. Ἐφ' ὅσον ἡ φιλολογία ἀποβλέπει εἰς τὴν «γνῶσιν τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων κατὰ πάσας τὰς ἐκφάνσεις αὐτοῦ», ἕπεται ὅτι καὶ «ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, ὡς τὸ ὕψιστον προϊὸν τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων καὶ τὸ ἐγκαλλώπισμα τοῦ βίου αὐτῶν», ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φιλολογικῆς ἐρεύνης (*Π. Καββαδία*, «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης», Ἀθῆναι 1924, σ. 12). Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ἡ φιλολογία εἶναι ἀρχαιομάθεια, ἐνῷ, ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων συνάγεται, ἀσχολεῖται περὶ τὴν μελέτην ὡρισμένων ἐκδηλώσεων τοῦ πνευματικοῦ βίου ἔθνους τινός, ἐν αἷς πρωτεύουσαν θέσιν ἔχουν αἱ λογοτεχνικαί. Πάντως ἡ ἀρχαιολογία, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐρεύνης τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συνδεομένων στοιχείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἶναι ἐπιστήμη συγγενὴς μὲν πρὸς τὴν φιλολογίαν, ἀλλ' αὐτοτελής, ὅπως καὶ ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὅσαι ἄλλαι ἀφορῶσι καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀναμφισβήτητον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ μὲν φιλόλογος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀναρχαιολόγητος, ὁ δὲ περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενος ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ φιλολογικῶς κατηρτισμένος, ὅπως χρησιμοποιῇ ἀσφαλῶς τὰς ἐν τοῖς γραπτοῖς μνημείοις πληροφορίας περὶ τῶν δημιουργημάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης, τῶν τόπων ἐν οἷς εὑρίσκοντο, κλπ.

Φιλολογία καὶ γλωσσολογία. Οἱ φιλόλογοι τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος δὲν ἤθελον νὰ παρακολουθήσουν τὴν μέθοδον καὶ ἔκτασιν τῶν γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐτήρησαν στάσιν ἥκιστα φιλικὴν πρὸς τὴν νεοϊδρυθεῖσαν ἐπιστήμην. Οἱ γλωσσολόγοι κατεγελῶντο ὑπὸ τούτων ὡς σανσκριτιστὶ ψελλίζοντες καὶ ἦσαν ὁ στόχος τῶν σκωμμάτων φιλολόγων ἐπιφανῶν, οἵτινες κατειρωνεύοντο αὐτοὺς ὡς θηρευτὰς ριζῶν, ὡς ἀργοσχόλους καὶ τὰ μετέωρα φροντιστάς. Εἰς τοὺς ἥκιστα εὐμενεῖς καὶ ὀρθοὺς τούτους χαρακτηρισμοὺς συνετέλει κυρίως ἡ συντηρητικότης τῶν παλαιοτέρων φιλολόγων καὶ ἡ δυσκολία των νὰ προσοικειωθοῦν τὰ νέα πορίσματα ρηξικελεύθων ἐρευνῶν καὶ μεθόδων καὶ ἡ θρησκευτικὴ καὶ ζηλότυπος προσήλωσίς των εἰς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι εἰς τὴν κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀλίγον εὐμενῆ καὶ φιλικὴν στάσιν τῶν φιλολόγων πρὸς τοὺς γλωσσολόγους συνετέλεσε καὶ τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ οἱ γλωσσολόγοι, ἐκτεινόμενοι πολλάκις εἰς ἔδαφος ἀσυνήθως εὐρὺ καὶ ἀναπεπταμένον, ἐρευνῶντες πλείστας συγχρόνως γλώσσας καὶ λογοτεχνίας εὐρωπαϊκὰς καὶ ἀσιατικὰς διὰ τῆς συγκριτικῆς μεθόδου των, παρημέλουν τὴν ἀκριβῆ, τὴν φιλολογικὴν γνῶσιν τῶν κλασσικῶν λεγομένων γλωσσῶν καὶ λογοτεχνιῶν, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, καὶ διὰ τὴν ἀνεπαρκῆ γνῶσιν τούτων ὑπέπιπτον ἐνίοτε εἰς οὐσιώδη καὶ βαρύτατα σφάλματα, προκαλοῦντα εἰρωνικὰς καὶ δριμείας ἐπικρίσεις τῶν φιλολόγων. Ἀλλὰ φιλόλογοι καὶ γλωσσολόγοι δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐννοήσουν ἀλλήλους καὶ ἐν τέλει νὰ συνεργασθοῦν. Εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὁ ἐπιφανὴς Γερμανὸς γλωσσολόγος *Γεώργιος Κούρτιος* (1820—1885). Ἡ γεφύρωσις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ χάσματος μεταξὺ φιλολόγων καὶ γλωσσολόγων ὀφείλεται εἰς τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ ἱκανότητα νὰ καθιστᾷ γνωστὰ καὶ προσιτὰ τὰ πορίσματα τῆς γλωσσολογίας εἰς τοὺς μελετητὰς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς λογοτεχνίας, τῶν ὁποίων ἦτο γνώστης δεινός. Κατώρθωσεν οὕτω νὰ ἐξαλείψῃ τὴν δυσπιστίαν, μὲ τὴν ὁποίαν προσέβλεπον πρὸς τὴν γλωσσολογίαν ὡς πρὸς ἄκαρπον καὶ κενόσπουδον ἐπιστήμην οἱ διδάσκαλοι τῆς κλασσικῆς φιλολογίας. Ἔκτοτε ἤρχισεν ὁ μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν τούτων ἀμοιβαῖος σεβασμὸς καὶ στενή, στενοτάτη συνεργασία. Δὲν εἶναι, οὐδὲ ἐπιτρέπεται πλέον νὰ εἶναι οἱ γλωσσολόγοι ἀφιλολόγητοι ἢ οἱ φιλόλογοι ἀγλωσσολόγητοι. Διάσημοι γλωσσολόγοι, ὁ Schulze, ὁ Wackernagel καὶ ἄλλοι, προκαλοῦν σήμερον τὸν θαυμασμὸν τῶν εἰδικῶν ἑλληνιστῶν καὶ λατινιστῶν διὰ τὴν φιλολογικὴν δεινότητά των, συγγράμματα δὲ ὁποῖα τὰ «Ἐπικὰ ζητήματα» τοῦ Schulze καὶ αἱ «Γλωσσικαὶ ἔρευναι εἰς τὸν Ὅμηρον» τοῦ Wackernagel ἢ ἐκδόσεις ἐπιγραφῶν, ὁποῖαι αἱ φιλοπονηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Fick, τοῦ Bezzenberger, τοῦ Plellwitz, τοῦ Deecke, τοῦ Hoffmann, τοῦ Meister, τοῦ Baunack, τοῦ Schwyzer καὶ ἄλλων τιμοῦν ἀμφοτέρας τὰς ἐπιστήμας ταύτας. Καὶ περιοδικὸν ἐπιστημονικόν, ἡ «Glotta», ἱδρύθη τῷ 1907 ὑπὸ τῶν ἐπιφανῶν καθηγητῶν Kretschmer καὶ Skutsch, διὰ νὰ προαγάγῃ τὴν συνεργασίαν γλωσσικῆς καὶ φιλολογίας. Ἡ συνεργασία τούτων συνήντησεν ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέρας δυσκολίας προκειμένου περὶ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν λογοτεχνιῶν. Ρωμανισταί, γερμανισταί, σλαυολόγοι καὶ ἄλλοι ἐμελέτησαν καὶ ἐξέδωκαν κατὰ τοὺς κανόνας αὐστηρᾶς φιλολογικῆς μεθόδου πλεῖστα γλωσσικὰ κείμενα παλαιότερα καὶ νεώτερα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φιλολογικῶς ἐξηκριβωμένου τούτου ὑλικοῦ ἵδρυσαν τὴν συγκριτικὴν γλωσσολογίαν τῶν ρωμανικῶν, τῶν γερμανικῶν καὶ σλαυϊκῶν γλωσσῶν. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὰς ἰρανικὰς καὶ ἰνδικὰς γλώσσας καὶ φιλολογίας. Κορυφαῖοι ἐπιστήμονες ἐξέδωκαν τὰ παλαιά των κείμενα, ἰδίως τοὺς ὕμνους τοῦ Vêda καὶ τὴν Ἀβέσταν καὶ τὰ κατέστησαν προσιτὰ εἰς τὰς γλωσσικὰς καὶ φιλολογικὰς συγχρόνως μελέτας (πλείονα βλ. ἐν *Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου :* «Σύντομος ἱστορία τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν», ἐν Ἀθήναις 1927).

Χαρακτηριστικὴ δ' εἶναι ἡ γνώμη τοῦ O. Franke περὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς γλωσσικῆς καὶ φιλολογίας: «Μακρὰ πεῖρα ἐδίδαξεν ἡμᾶς πάντας ὅτι ἡ μὲν γλωσσική, ἐγκαταλείπουσα τὴν φιλολογικὴν ἔρευναν καὶ ἐργαζομένη μόνον διὰ τῆς βοηθείας τῶν λεξικῶν, ἀποβαίνει ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιπολαιοτέρα, ἡ δὲ φιλολογία πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ ἀπαραιτήτου αὐτῆς ὀργάνου, τῆς γλώσσης, συχνότατα ὀφείλει νὰ καταφεύγῃ πρὸς τὴν γλωσσικὴν ζητοῦσα νὰ φωτισθῇ ὑπ' αὐτῆς». Ἄλλοι, χωρήσαντες ἔτι μᾶλλον, ὑπέλαβον τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην ὡς ἓν τῶν μερῶν τῆς φιλολογίας. Οὕτω κατὰ τὸν Γεώργιον Χατζιδάκιν («Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα», Γ', 21) «ἡ γλωσσολογία εἶναι μόριον τῆς φιλολογίας, ὅπως καὶ ἡ γραμματολογία, ἡ μετρική, ἡ ἱστορία τῆς τέχνης, αἱ μελέται περὶ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον, περὶ τὴν θρησκείαν καὶ περὶ πάντα τὰ καθεστῶτα τῶν ἐθνῶν». Τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην διετύπωσαν καὶ φιλόλογοι («καὶ ἡ γλωσσολογία εἰς τὰς φιλολογικὰς μαθήσεις περιλαμβάνεται», *Ι. Πανταζίδης*). Εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅμως ταύτην ἀφορμῶνται ἐκ τῆς εὐρείας ἐννοίας τῆς φιλολογίας, καθ' ἣν «ὁ φιλόλογος ζητεῖ νὰ μάθῃ σύμπαντα τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἔθνους, ὁποῖος διεμορφώθη καὶ ἐμφανίζεται ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ» (*Γ. Χατζιδάκι* ἔ. ἀ., σ. 23). Σήμερον ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ ἀσχολίαι ἀφορῶσιν εἰς ἰδίας ἐπιστήμας, αἵτινες εἶναι συγγενεῖς πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ ὑπό τινας ἐπόψεις συνεργάζονται στενῶς μετ' αὐτῆς. Τὴν αὐτὴν δὲ θέσιν ἔναντι τῆς φιλολογίας κατέχει καὶ ἡ γλωσσολογία.

Φιλολογία καὶ ἱστορία. Ὁ Αὔγουστος Boeckh ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ «Ἐγκυκλοπαιδείᾳ καὶ μεθοδολογίᾳ τῶν φιλολογικῶν ἐπιστημῶν», προχωρῶν ὑπὲρ τὸ δέον, ἐταύτισεν ὅλως τὴν φιλολογίαν πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ ἔδωκε μάλιστα εἰς τὴν φιλολογίαν ἔννοιαν εὐρυτέραν τῆς ἱστορίας. Ὑπ' ἄλλων, τοὐναντίον, ἡ ἀξία τῆς φιλολογίας ἔναντι τῆς ἱστορίας ὑπετιμήθη. «Ἐν τῇ συνήθει τῆς λέξεως ἐκδοχῇ ἡ φιλολογία εἶναι μὲν ἐπιστήμη, ἀξίαν δὲ ἔχει μεγάλην ὡς ἐπιστημονικὴ μόνον τῆς ἱστορίας θεραπαινίς» (*Θ. Λιβαδᾶς* ἐν «Φιλίστορι», τ. Α', 1861, σ. 313). Σαφέστερον ὅμως τὴν σχέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν διετύπωσεν ὁ Γάλλος φιλόλογος L. Havet («Éloquence et philologie», Paris 1885). Κατ' αὐτὸν ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ φιλολογία. Αὕτη εἶναι μία ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων χρονολογικῶν μεθόδων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, χρησιμεύει δὲ εἰς τὸ ν' ἀναπαραστήσῃ τὸ παρελθὸν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ἐκ τῶν δύο ἄλλων ἀδελφῶν μεθόδων ἡ μὲν μία σκοπὸν προτίθεται τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ παρελθόντος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ἄλλη τοῦ παρελθόντος τῶν ζώντων δημιουργημάτων. Βλέπομεν ἐπίσης ὅτι σύγκειται ἐκ πλειόνων μερικωτέρων μεθόδων ἐρεύνης, ὧν ἑκάστη χρησιμεύει εἰς ἑκάστην ἐκ τῶν εἰδικωτέρων ἐπιστημῶν τῶν συναποτελουσῶν τὴν ἱστορίαν. Ἡ γλωσσολογία, ἡ νομισματική, ἡ ἀρχαιολογία, ἡ κριτική, ἡ ἱστορία τῆς τέχνης, τῶν θρησκευμάτων, τῶν δημωδῶν ἐθίμων, τῶν οἰκονομικῶν, τῶν πολιτευμάτων καὶ εἴ τι ἄλλο, περιλαμβάνονται πάντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ὅθεν καὶ πάντα περιέχονται ἐν τῇ φιλολογίᾳ· εἶναι δὲ πάντα ταῦτα κατὰ μέρος φιλολογίαι. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἡ φιλολογία διακρίνεται τῆς ἱστορίας, δύναται δὲ μάθημά τι νὰ εἶναι φιλολογικὸν ἢ ἱστορικόν, καθ' ὅσον ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης εἶναι ἐμφανὴς ἢ ὄχι· διότι δύναται καὶ νὰ μὴ εἶναι ἐμφανής.

Ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ παραδείγματος χάριν ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων δυνατὸν νὰ ταξινομήσῃ τις τὰς διαφόρους μαρτυρίας κατὰ τάξιν χρονολογικήν, νὰ διαφωτίσῃ αὐτὰς διὰ καταλλήλου διαθέσεως, νὰ ἐξάρῃ τὰς ἀσφαλεστέρας καὶ νὰ ἀφήσῃ τὰς ἀναξίας λόγου· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον φαίνεταί τις ὅτι φέρει πάλιν εἰς τὸ μέσον τὰ ὑπὸ ἄλλων λεχθέντα. Ὅθεν καὶ ἡ πλάνη τοῦ Pascal, ὅστις ἐπίστευεν ὅτι διὰ νὰ γινώσκῃ τις τὴν ἱστορίαν ἀρκεῖ νὰ γινώσκῃ ὅ,τι ἔγραψαν οἱ ἱστορικοί. Καὶ ὑπάρχει μὲν βεβαίως καὶ ἐνταῦθα ἡ μέθοδος, ἀλλ' εἶναι ἀφανὴς καὶ ὑπολανθάνουσα. Ἂς ὑποθέσωμεν τοὐναντίον τώρα ὅτι σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἄνισος ἀξία τῶν μαρτυριῶν· ἡ μέθοδος τότε καθίσταται ἐμφανής, ἡ δὲ τοιαύτη ἐργασία δὲν εἶναι πλέον ἱστορία, ἀλλὰ φιλολογία. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλα ἱστορικὰ θέματα, ἐν οἷς ἀδύνατον εἶναι νὰ μείνῃ ἀφανὴς ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης, ἐπειδὴ ἐκεῖ συμβαίνει ἀναγκαίως νὰ εἶναι πολὺ μᾶλλον διαφέρουσα αὐτὴ ἡ μέθοδος ἢ τὰ δι' αὐτῆς συναγόμενα συμπεράσματα, οἷον ἐν τῇ γλωσσολογίᾳ, τῇ κριτικῇ κλπ. Ἂν τις λοιπὸν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τούτων τῶν μαθημάτων ἤθελεν ὑποδείξει τὰ ἀποτελέσματα μόνον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, χωρὶς νὰ καταστήσῃ γνωστὰς καὶ τὰς μεθόδους, δι' ὧν ἔφθασεν εἰς τὰ ἀποτελέσματα ἐκεῖνα, θὰ ἔπραττεν ἔργον ἐπίσης μάταιον, ὡς ἂν διδάσκων τὴν φυσικὴν ἤθελεν ἀναφέρει μόνον τοὺς ἐκ τῶν πειραμάτων συναγομένους φυσικοὺς νόμους, χωρὶς νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς ἀκροατάς του γνωστὰ καὶ τὰ ἀποδεικνύοντα τοὺς νόμους ἐκείνους πειράματα. Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν σπουδάσματα φιλολογικῆς μόνον διδασκαλίας εἶναι ἐπιδεικτικά, διότι ἐν αὐτοῖς εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ὑποχρεωτικὴ ἡ ὑπόδειξις τῆς μεθόδου, τουτέστι τῆς φιλολογίας, ἥτις ὑπόδειξις ἐν ἄλλοις κλάδοις δὲν εἶναι πάντοτε ἀναγκαία. Ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς ἕδρας διδάσκεται ἡ ἱστορία ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πρὸς ἔρευναν μεθόδου, ἣν μεταχειρίζεται.

Καθόλου εἰπεῖν «ἡ φιλολογία εἶναι βοηθητικὴ ἐπιστήμη διὰ τὸν ἱστορικόν, ὅπως πάλιν διὰ τὸν φιλόλογον ἡ ἱστορικὴ γνῶσις τῆς ἀρχαιότητος εἶναι βοήθημα πρὸς κατανόησιν τῶν ἀρχαίων καὶ ἐμψύχωσιν καὶ ἐποπτικὴν παράστασιν τῆς τε παραδόσεως καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀξίας της» (*Ι. Καλιτσουνάκι*, «Αἱ μεταλλαγαὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας», σ. 16).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Κατωτέρω παρατίθενται κυρίως τὰ ἔργα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς φιλολογίας καθόλου. Βιβλιογραφίαν τῆς ὅλης ἑλληνικῆς φιλολογίας βλ. ἐν λ. *Ἑλλάς*.

Γενικὰ ἔργα καὶ διατριβαί. Fr. A. Wolf, Darstellung der Altertumswissenschaft (Museum der Altertumswiss. Berlin 1807 ἀριθ. 1).—*Heeren*, Geschichte der Studiums der Klassischen Literatur seit dem Wiederaufleben der Wissenschaften (Götting. 1822).—*Matthiae*, Ueber den Begriff, Zweck und Umfang der Philologie (Altenburg 1831).—*G. Bernhardy*, Grundlinien Z. Enzykl. der Philol. (1832).—*Welcker*, Ueber die Bedeu der Philologie (1841).—*A. Gräfenhan*, Geschichte der Klassischen Philologie im Alterthum (1843—1850).—*Κ. Ἀσωπίου*, Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων (τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1850 σ. θ'ρϞε').—*Στεφάνου Κουμανούδη*, Περὶ φιλολογίας ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς λατινικῆς (ἐν «Φιλολογικῷ Συνεκδήμῳ», 1848, σ. 230—247).—*C. Daniel*, Des études classiques dans la société chrétienne (Paris 1853).—*O. Jahn*, Die Bedeutung und Stellung der Altertumsstudien in Deutschland (ἐν Preussische Jahrbücher, τ. IV. 1859).—*G. Curtius*, Ueber die Geschichte und Aufgabe der Philologie (Kiel 1862).—*E. Egger*, L'Hellénisme en France (1869).—*Clemm*, Ueber Aufgabe und Stellung der classischen Philologie (Giessen 1872).— *W. Freund*, Wie studirt man Philologie (Leipzig 1879).—*Ι. Πανταζίδου*, Λόγος εἰσιτήριος (Ἀθήνησι 1876).—*B. Schmidt*, Ueber Wesen und Stellung der Klassischen Philologie (1878).—*C. Gidel*, Les études grecques en Europe (Paris 1878).—*Heerdegen*, Die Idee der Philologie (1878).—*L. Geiger*, Renaissance und Humanismus in Italien und Deutschland (Berlin 1882). — *W. Pökel*, Philologisches Schriftstellerlexikon (Leipzig 1882).—*Hillebrand*, Étude sur Ottfried Müller et son école (introduction à la traduction de l'Histoire de la lit. gr. d'O. Müller, 3 ἐκδ. τ. 1, Paris 1883).—*G. Bursian*, Geschichte der classischen Philologie in Deutschland (2 τόμ. München 1883).—*Salomon Reinach*, Manuel de philologie classique (β' ἐκδ. Paris 1604, τόμ. β' Appendice 1884 μετὰ πλουσίων βιβλιογραφικῶν πληροφοριῶν καὶ ἀλφαβητικοῦ πίνακος).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Minerva, introduction à l'étude des classiques scolaires, grecs et latins (Paris 1905).—*H. Tougard*, L'hellénisme dans les écrivains du moyen âge (Paris 1886).—*A. Boeckh*, Enzyklopädie und Methodologie der Phil. Wissenschaften (Leipzig 1886[2], μετ' ἀφθόνου βιβλιογραφίας).—*E. Egger*, Essai sur l'Histoire de la Critique cher les Grecs (Paris 1887).—*A. Sicard*, Les études classiques avant la Révolution (Paris 1887).—*Rudolf Hizzel*, Ueber die Stellung der classischen Philologie in der Gegenwart (Leipzig 1888).—*E. Hübner*, Bibliographie der Klassisches Altertumswissenschaft (β

Digitized by Google

ἔκδ. Berlin 1889). — *Δ. Θερειανοῦ*, Ἀδαμάντιος Κοραῆς (τ. Α', σ. 1—30, ἐν Τεργέστῃ 1889). — *Max Bonnet*, La Philologie classique (1892). — *L. Valmaggi*, Manuale storico-bibliografico di filologia classica (Τουρῖνον 1894). — *Whitney - Zolly*, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, μετερρυθμισμένα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ *Γ. Ν. Χατζιδάκι* (ἐν Ἀθήναις 1898, βιβλιοθήκη Μαρασλῆ, σελ. 641—693, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς συμβολῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γραμματικῆς).—*K. Krumbacher*, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας (ἑλλην. μετ. Γ. Σωτηριάδου τ. β' σ. 180—394, ἔνθα καὶ ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν φιλολογίαν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους).—*W. Christ*, Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας (ἑλλην. μετάφρ., Ἀθῆναι 1905, τόμ. Β', σ. 191—242, 538—579, 697—727).—*Iwan von Müller*, Handbuch der Klassischen Altertums-Wissenschaft. Τὸ «ἐγχειρίδιον» τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθησαν κορυφαῖοι φιλόλογοι, ἱστορικοί, ἀρχαιολόγοι κλ., περιλαμβάνει ἐν τῇ πραγματικότητι περισσοτέρους τῶν 30 τόμους 8ου μεγάλου σχήματος, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀποτελοῦνται ἐξ ὑπερχιλίων σελίδων· τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔχουν ἐκδοθῇ καὶ εἰς 6ην ἔκδοσιν.—*Pauly-Wissowa*, Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.—*Γρηγορίου Βερναρδάκη*, Περὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας (λόγος ἐναρκτήριος).—*M. Roger*, L' enseignement des lettres classiques d' Ausone à Alcuin (Paris 1905).—*Th. Zielinski*, Die Antike und Wir (Leipzig 1905, ἑλλην. μετάφρ. Ι. Συκουτρῆ, ἐν Ἀθήναις 1928).—*W. Freund*, Triennium Philologicum (I³, 1906).—*Otto Immisch*, Wie studirt man Klassischen Philologie (1909).—*W. Kroll*, Geschichte der Klassischen Philologie (β' ἔκδ. Leipzig 1909).—*Alfred Gudeman*, Grundriss der Geschichte der Klassischen Philologie (Leipzig und Berlin 1909).—*Ἀνδρέου Σκιᾶ*, Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα φιλολογικῆς ἐπιστήμης (ἐν Ἀθήναις 1910).—*H. T. Peek's*, A history of Classical Philology (New York 1911).—*A. Gerke u. E. Norden*, Einleitung in die Altertumswissenschaft (τόμ. I, II, Leipzig und Berlin 1910, τ. III 1912, τ. I γ' ἔκδ. 1927, τ. III β' ἔκδ. 1923).—*U. v. Wilamowitz-Moellendorff*, Geschichte der Philologie (ἐν τῇ Einleitung in die Altertumswissenschaft τοῦ *Gercke* καὶ *Norden*, I γ' ἔκδ. σελ. 1—80), ἔργον ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συγγραφεύς, «ἐξουσίαν ἔχων» ἐπὶ τοιούτων θεμάτων, ἐπέτυχε μετὰ ἀπαραμίλλου συντομίας καὶ πυκνότητος γεγονότων καὶ κρίσεων νὰ χαρακτηρίσῃ πάντας τοὺς φιλολόγους ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.—*John Sandys*, A companion to Latin Studies (β' ἔκδ. Cambridge 1913).—*L. Whilbey*, A companion to Greek studies (γ' ἔκδ. Cambridge 1916).—*Γ. Κ. Γαρδίκα*, Ἡ Γαλλία καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα (ἐν Ἀθήναις 1920).—*T. E. Sandys*, A history of classical scholarship (τ. 1, γ' ἔκδ. 1921, τ. 2 καὶ 3, 1908).—*P. Thomas*, Histoire et philologie («Revue Belge» τ. 2, 1923, 183—187).—*L. Laurand*, Manuel des Études Grecques et Latines (Paris 1925).—*Ι. Καλιτσουνάκι*, Αἱ μεταλλαγαὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα (ἐν Ἀθήναις 1926).—*Erich Aron*, Die deutsche Erweckung des Griechentums durch Winckelmann und Herder (1929), ἔργον χρησιμώτατον πρὸς κατανόησιν τῆς ἀναπτύξεως τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Γερμανίᾳ.—*Engelbert Drerup*, Perioden der Klass. Philologie (1930).—*Ι. Συκουτρῆ*, Φιλολογία καὶ ζωὴ (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἀρχείου φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν» ἔτος β' τεῦχ. 4, Ἀθῆναι 1931).—*Ἰωάννου Καλιτσουνάκι*, Εἰς μνήμην Οὐλερίχου φὸν Βιλαμόβιτς—Μέλλενδορφφ (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΜΔ' τόμου τῆς «Ἀθηνᾶς», Ἀθήνησι 1933). Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ πληροφοριῶν βλ. τὰς λ. *κλασσικαὶ σπουδαί, ἑρμηνευτική, κριτική, μετρική, παπυρολογία, σχολιασταί.*

Κατάλογοι ἐκδόσεων καὶ συγγραφῶν. Wilhelm Engelmann, Bibliotheca scriptorum classicorum et Graecorum et Latinorum (8η ἔκδ. ὑπὸ *E. Preuss* εἰς 2 τόμ. Leipzig (1880—1882). Περιέχει τοὺς τίτλους, τὸν ἀριθμὸν τῶν σελίδων, τὴν τιμήν, τὸ σχῆμα κτλ. πασῶν τῶν ἐκδόσεων καὶ τῶν μελετῶν αἵτινες ἀφορῶσιν εἰς ἕκαστον ποιητὴν ἢ συγγραφέα Ἕλληνα ἢ Ρωμαῖον ἀπὸ τοῦ 1700 μέχρι τοῦ 1878.—*Rudolf Klussmann*, Bibliotheca scriptorum classicorum et Graecorum et Latinorum. Die Literatur von 1878 bis 1896 einschliesslich unnfassend (Leipzig τ. 1, 1909, περιέχων τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, τ. 2, 1912, καὶ 3, 1913 περιέχοντες τοὺς Λατινους). Ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ προηγουμένου ἔργου.—*F. L. A. Schweiger*, Handbuch der classischen Bibliographie (2 τόμ. Leipzig 1830—1832). Πλῆρες διὰ τὰ πρὸ τοῦ 1700 ἐκδοθέντα βιβλία.—*Rudolf Kaiser*, Bibliotheca Philologica classica (μέχρι τοῦ 1928 τόμ. 55), ἀπαραίτητον βιβλιογραφικὸν βοήθημα, περιέχον κατάλογον τῶν ἐτησίως δημοσιευομένων διατριβῶν εἰς ὑπερεβδομήκοντα φιλολογικὰ περιοδικὰ τ' ἀσχολούμενα μὲ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν.—*G. Fock*, Catalogus dissertationum philologicarum (β' ἔκδ. Leipzig 1910. Περιλαμβάνει 27.395 ἀριθμούς). Συμπλήρωμα αὐτοῦ: Bibliographischer Monatsbericht über neuerschienene Schul—, Universitäts—, und Hochschulschriften.—*J. Marouzeau*, Dix années de Bibliographie Classique (bibliographie critique et analytique de l'antiquité Greco—Latine pour la période 1914—1924, Paris 1927).

Περιοδικά. «Ἀθηνᾶ», σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας (ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦ 1933 44 τόμοι).—Philologus, Zeitschrift für das Klassische Altertum (μέχρι τοῦ 1932 ἐξεδόθησαν 87 τόμοι).—Hermes, Zeitschrift für Klassische Philologie (4 τεύχη ἐτησίως, μέχρι τοῦ 1933 ἐξεδόθησαν 67 τόμοι).—Rheinisches Museum.—Zeitschrift für die Altertumswissenschaft.—Wiener Studien.—Neue Jahrbücher für das Klassische Altertum.—Sahresbericht über die Fortschritte der Klassischen Altertumswissenschaft (4 τόμ. ἐτησίως).—Berliner philologische Wochenschrift.—Wochenschrift für Klassiche Philologie.—Τὰ δύο τελευταῖα περιοδικὰ ἡνώθησαν ἀπὸ τοῦ 1921 εἰς ἓν ὑπὸ τὸν τίτλον Philologische Wochenschrift.—«Gnomon» Kritische Zeitschrift für die Gesamte Klassische Altertumswissenschaft (ἀπὸ τοῦ 1925). Συνεργάζονται οἱ Ludwig Curtius, Ludwig Deubner, Eduard Fraenkel, Matthias Gelzer, Ernst Hoffmann, Werner Jaeger, Walther Kranz, Karl Meister, Peter von der Mühll, Karl Reinhardt, Gerhart Rodenwaldt, Wilhelm Schubart, Wilhelm Schulze, Eduard Schwartz, Johannes Stroux, Wilhelm Weber, Richard Harder κ. ἄ.—Revue des Études Grecques (τριμηνιαῖον, ἱδρυθὲν τῷ 1860).—Revue de Philologie.—Revue des études anciennes.—Classical Philology (Chicago, ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1906 ἀνὰ τετραμηνίαν).—American journal of Philology.—Classical Review.—Classical Quarterly.—The year's work in classical studies (London, εἷς τόμ. κατ' ἔτος).—Rivista di Filologia e di Istruzione Classica (Torino, μέχρι τοῦ 1932 ἐξεδόθησαν 10 τόμοι).—Bolletino di filologia.

Συντομογραφίαι συλλογῶν. *A. P.* (Anthologia Palatina).—*C. A. F.* (Comicorum Atticorum fragmenta).—*C. G. F.* (Comicorum Graecorum fragmenta).—*C. I. A.* (Corpus inscriptionum Atticorum).—*C. I. G.* (Corpus inscriptionum Graecorum).—*C. I. L.* (Corpus inscriptionum Latinarum).—*C. L. E.* (Carmina Latina epigraphica, ἔκδ. Bücheler).—*F. C. A.* (Fragmenta comicorum Atticorum).—*F. C. G.* (Fragmenta comicorum Graecorum).—*F. E.* (Fragmenta epicorum).—*F. H. G.* (Fragmenta historicorum Graecorum).—*F. P. L.* (Fragmenta poetarum Latinorum).—*F. T. G.* (Fragmenta tragicorum Graecorum).—*F. T. L.* (Fragmenta tragicorum Latinorum).—*G. G. M.* (Geographi Graeci Minores).—*G. L.* ἢ *G. L. K.* (Grammatici Latini, ἔκδ. Keil).—*G. R. F.* (Grammaticae Romanae fragmenta, ἔκδ. *Funaioli*).—*H. R. F.* (Historicorum Romanorum fragmenta, ἔκδ. *Ed. Peter*).—*H. R. R.* (Historicorum Romanorum reliquiae, ἔκδ. *Ed. Peter*).—*I. G.* (Inscriptiones Graecae).—*I. G. A.* (Inscriptiones Graecae antiquissimae, ἔκδ. *Röhl*).—*I. G. R.* (Inscriptiones Graecae ad res Romanes pertinentes).—*O. R. F.* (Oratorum Romanorum fragmenta).—*P. L. G.* (Poetae Lyrici Graeci, ἔκδ. *Bergk*).—*P. L. M.* (Poetae Latini minores, ἔκδ. *Bährens* ἢ *Vollmer*).—*S. R. P.* (Scenicae Romanorum poesis fragmenta, ἔκδ. *Ribbeck*).

Ι. Φ. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

—**«Φιλολογία»**. Φιλολογικὸν περιοδικόν, ἐκδοθὲν ἐν Σμύρνῃ ὑπὸ τοῦ Ζ. Λαμπίση εἰς σχῆμα 8ον ἀπὸ τοῦ 1842—1844.

—**φιλολογία *ἑρμητική*·** βλ. λ. *ἑρμητικὴ* φιλολογία.

— **φιλολογία *κλασσική*.** Οὕτω καλεῖται συνήθως ἡ Altertumswissenschaft τῶν Γερμανῶν, ἡ ἐπιστήμη δηλαδὴ ἡ σκοποῦσα «νὰ σπουδάσῃ καὶ γνωρίσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ σχέσιν καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, οὐχὶ πρὸς σκοπὸν ἀλλότριον». Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὠνομάσθη ὑπό τινων αὕτη καὶ *κατ' ἐξοχὴν φιλολογία*, διότι «φιλολογία γενικώτερον δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ ὀνομάζεται καὶ ἡ ἄλλων ἐθνῶν βιογραφία, παρ' οἷς ὁ ἀνθρωπισμὸς λόγου τινὸς ἀξίαν ἀνάπτυξιν ἔλαβε, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τὰ τμήματα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, καθ' ἃ ὁ πολιτισμὸς κατ' ἰδίας τινὰς ἀρχὰς ἐνεφανίσθη, π. χ. ἀνατολικὴ φιλολογία, γερμανικὴ φιλολογία κλπ. Ἐν γένει πᾶν ἔθνος ὁπωσδήποτε πεπαιδευμένον ἔχει τὴν ἰδίαν του φιλολογίαν. Ὁ δὲ περιορισμὸς αὐτῆς εἰς μόνην τὴν πρόκριτον ἢ κλασσικὴν λεγομένην ἀρχαιότητα εἶναι μὲν αὐθαίρετος, ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τότε πολιτισμοῦ ὑπὲρ τὸν πρότερόν τε καὶ ὕστερον δικαιώνει τὸν κατ' ἐξοχὴν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον περιορισμὸν τῆς φιλολογίας ἢ μᾶλλον τὴν διὰ τοῦ ὀνόματος φιλολογία κατ' ἐξοχὴν ὀνομασίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης τῆς χρονικῆς περιόδου» (*Δ. Μαυροφρύδου*, «Περὶ τῆς φιλολογίας καὶ τῶν μερῶν αὐτῆς», ἐν «Φιλίστορι» Α' 201, σημ. 1). Εἶναι δὲ ἡ κλασσικὴ φιλολογία ὡς ἐπιστήμη ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν ἐν Εὐρώπῃ φιλολογιῶν. Ἄνευ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως αὐτῆς δὲν θὰ ἦσαν σήμερον νοηταὶ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι ἐν τῇ κυρίως ἱστορίᾳ, τῇ θεολογίᾳ καὶ τῇ νομικῇ.

Τὰς περὶ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων γνώσεις πορίζόμεθα ἐκ τῶν μνημείων, ἅτινα κατέλιπον. Ὅθεν πρῶτον ἔργον τοῦ φιλολόγου εἶναι ἡ γνῶσις τῶν μνημείων καὶ πρῶτον μέρος τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἡ μνημειογνωσία. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μνημεῖα εἶναι διττά, γραπτὰ καὶ πλαστά, ἡ μνημειογνωσία ὑποδιαιρεῖται: 1) εἰς τὴν γραμματολογίαν κατὰ τὴν γενικωτάτην σημασίαν τοῦ ὀνόματος, ἤτοι εἰς τὴν γνῶσιν τῶν γραπτῶν μνημείων, ποιημάτων τε καὶ συγγραμμάτων καὶ παντοίων ἐπιγραφῶν· 2) εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πλαστῶν μνημείων, ἤτοι τῶν προϊόντων τῆς τέχνης τῆς τε καλῆς καὶ τῆς βαναύσου, ἐν οἷς καὶ τῶν νομισμάτων. Εἰς ταῦτα τὰ δύο μέρη τῆς μνημειογνωσίας προστίθεται καὶ 3) ἡ βιβλιογραφία, ἤτοι ἡ γνῶσις τῶν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων μέχρι σήμερον περὶ τῆς ἀρχαιότητος γεγραμμένων βιβλίων. Ἀφοῦ οὕτως ἐπιπολῆς γνωσθῶσι τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, πρέπει καὶ νὰ ἑρμηνευθῶσι βαθύτερον· διότι ὀλίγα αὐτῶν εἶναι ἀμέσως καταληπτά, τὰ δὲ πλεῖστα ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκατάληπτα. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε πλήρη καὶ συνεχῆ διετηρήθησαν οὔτε κατὰ πάντα καθαρὰ καὶ γνήσια, ἀλλὰ πολλαχοῦ διεσπασμένα, ἀτελῆ, ἐκ τύχης ἢ προνοίας νενοθευμένα καὶ ἐν γένει ἐφθαρμένα, ἡ ἀληθὴς ἑρμηνεία δὲν ἐπιτυγχάνεται χωρὶς τῆς ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλιπῶν καὶ τῆς διακρίσεως τῶν γνησίων ἀπὸ τῶν νόθων καὶ τἀνάπαλιν· ταῦτα δὲ πάντα ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ὀρθῆς καταλήψεως. Οὕτω προκύπτει τὸ δεύτερον μέρος τῆς φιλολογίας, ἡ ἑρμηνευτικὴ μετὰ τῆς κριτικῆς. Ἐκ τῶν διὰ τῆς ἑρμηνείας δὲ τῶν μνημείων πορισθεισῶν γνώσεων, αἵτινες ἀκόμη εἶναι ἀσυνάρτητοι καὶ μεμονωμέναι, πρέπει νὰ ἀνοικοδομηθῇ τὸ συμπαγὲς καὶ τέλειον οἰκοδόμημα τοῦ ἀρχαίου βίου. Οὕτως ἔχομεν τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον καὶ κράτιστον μέρος τῆς φιλολογίας, τὴν ἀρχαιογνωσίαν. Ἡ δ' ἀρίστη πρὸς τὴν ανοικοδόμησιν ταύτην μέθοδος εἶναι ἡ γενετικὴ ἢ ἱστορική. Καθὼς δηλαδὴ ὁ ἀρχαῖος βίος ἐν τῇ πραγματικότητι ἐξ ἁπλῶν ἀρχῶν ὁρμηθεὶς συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως καὶ κατὰ πάσας τὰς δυνατὰς σχέσεις ὁμαλῶς καὶ ἐναρμονίως ἀνεπτύχθη, ἤκμασε καὶ παρήκμασεν, οὕτως ἀπαραλλάκτως πρέπει νὰ ἀναπαρασταθῇ καὶ νοερῶς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη ἀκόμη νὰ ὑφανθῇ οὕτως ὁλοσχερὴς ὁ πέπλος τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν τε μνημείων καὶ τῆς ἑρμηνείας των. Πρὶν δὲ τοῦτο κατορθωθῇ καὶ διὰ νὰ διευκολυνθῇ, διαιροῦσι τὸν μὲν βίον αὐτὸν εἰς τὰ στοιχεῖα ἢ μέρη του (οἷα ἡ γλῶσσα, ἡ πολιτεία καθ' ὅλην τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους περιοχήν της, ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη), τὴν δὲ γνῶσιν εἰς εἰσαρίθμους μερικωτέρας ἱστορικὰς μαθήσεις: 1) τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, 2) τὴν τῆς πολιτείας καθόλου ἢ τοῦ πρακτικοῦ βίου, 3) τὴν τῆς θρησκείας, ἔνθα καὶ ἡ μυθολογία, 4) τὴν τῆς τέχνης καὶ 5) τὴν τῆς ἐπιστήμης (*Hans Reichardt*, «Gliederung der Philologie», Tübingen 1846.—*Haase* ἐν τῇ Allgemeine Encylopädie der Wissenschaften und Kunste III, 23, σ. 392 ἑπ.). Ι. Φ. Δ.

φιλολογικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀνήκων, ὁ ἁρμόζων ἢ ἰδιάζων εἰς τὸν φιλόλογον (*Εὐσ.*, ἐν πρ. 12, 3)· ‖ ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ὁ ἔχων χαρακτῆρα φιλολογικόν: «φιλολογικὰ ζητήματα», «μελέτη φιλολογική», «φιλολογικαὶ ἀντεγκλήσεις»· ‖ ὁ λογοτεχνικός: «φιλολογικὴ ἀκμή, — γλῶσσα», «φιλολογικὸν ἔργον», «φιλολογικὴ περίοδος»· ‖ «φιλολογικὸς κριτικὸς» ὁ κρίνων τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα.—Ἐπίρρ. ***φιλολογικῶς***: «γνωρίζει τὴν γλῶσσαν φιλολογικῶς» ἐπιστημονικῶς, ἐκ τῆς μελέτης τῶν βιβλίων· «φιλολογικῶς ἀνεπτυγμένος» πεπαιδευμένος.

—**φιλολογικὰ *μνημεῖα*.** Ἡ σπουδὴ τῶν παντοίων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος ἀποβλέπει εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἱστορικῆς, καλλιτεχνικῆς, λογοτεχνικῆς, πολιτικῆς, κοινωνικῆς, ἐπιστημονικῆς κλπ. ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, καὶ γενικῶς τὴν παρακολούθησιν ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς λεπτομερείαις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν δύο τούτων λαῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς ἐρευνητάς, πλὴν ἄλλων, καὶ ἐν γραπτοῖς μνημείοις, ὡς εἶναι τὰ διασωθέντα χειρόγραφα, οἱ πάπυροι καὶ αἱ ἐπιγραφαί, ἅτινα, ὡς ἀποτελοῦντα ἀντικείμενον φιλολογικῆς ἐρεύνης, καλοῦνται φιλολογικά. Ὑπό τινων ὅμως νοοῦνται διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης καὶ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης.

—**φιλολογικὰ *συνέδρια*.** Τὸ πρῶτον ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις τοιούτων συνεδρίων τῷ 1837, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἰωβιλαίου τοῦ πανεπιστημίου τῆς Γοτίγγης. Ἔκτοτε δέ, συνερχόμενα κατὰ διαφόρους περιόδους, ἀπεδείχθησαν χρησιμώτατα, διότι κατ' αὐτὰ συζητοῦνται καὶ ἐπιλύονται σπουδαιότατα ἐπίμαχα ζητήματα. Ἐκ τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συγκληθέντων, τὸ μὲν ἐν Βερολίνῳ (6—9 Ἀπριλίου 1925) ἦτο πρωτίστως συνέδριον γυμνασιακῶν καθηγητῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ διακεκριμένοι πανεπιστημιακοὶ καθηγηταὶ ἢ καὶ ἐπιφανεῖς σχολικοὶ ἄνδρες ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξήτασαν θεμελιώδη ζητήματα τῆς φιλολογίας ἐν στενῇ συναφείᾳ καὶ ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς σχολικοὺς σκοποὺς τοῦ γυμνασίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ πάντα τὰ νῦν διδασκόμενα ἐν τῷ γυμνασίῳ μαθήματα ὡς πρὸς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ κυρίως φιλολογικὰ μαθήματα· τὸ δ' ἐν Βαϊμάρῃ συνέδριον τῶν ἀπὸ ἀκαδημεικῆς μόνον καθέδρας διδασκόντων φιλολόγων συνεκλήθη πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐσωτερικῆς συνοχῆς τῶν φιλολόγων ἐρευνητῶν καὶ πρὸς ἐνεργὸν συνεργασίαν εἰς τὰ θέματα, ἅτινα προβάλλονται σήμερον εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ ἕνεκα τῆς προϊούσης αὐτῆς ἀναπτύξεως καὶ ἕνεκα τῆς νέας θέσεώς της ἐν τῷ πολιτισμῷ. Ἀμφότερα τὰ συνέδρια ταῦτα συνεκάλεσεν ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καθηγητὴς Werner Jaeger, ὅστις καὶ προήδρευσεν αὐτῶν. Φιλολογικὰ συνέδρια συγκροτοῦνται καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, αἱ ἐν αὐτοῖς ὅμως συζητήσεις στεροῦνται τῆς εὐρύτητος τῶν γερμανικῶν. Ι. Φ. Δ.

— **«Φιλολογικὸς *Σύλλογος, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς* —».** Τῷ 1860 πολλοὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιφανῶν ὁμογενῶν συνέστησαν πανελλήνιόν τι σωματεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐκπαιδευτικὸν Φροντιστήριον», οὗτινος σκοπὸς καὶ κυριώτατον μέλημα ὡρίζετο «ἡ διάδοσις τῶν γραμμάτων ἐν γένει εἰς τοὺς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει ὀρθοδόξους λαοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς καὶ γλώσσης», μέσα δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἐθεωροῦντο: 1) ἡ σύστασις σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων, ὅπου ἀνάγκη, 2) ἡ βοήθεια ἀπόρων κοινοτήτων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν διατηρουμένων παρ' αὐτῶν ἐκπαιδευτηρίων, 3) ἡ συνδρομὴ εἰς ἔκδοσιν βιβλίων διδακτικῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, 4) ἡ σύστασις ἱερατικῶν σχολῶν ἐν ταῖς κυριωτέραις πόλεσι τοῦ κράτους, 5) ἡ σύστασις διδασκαλείου ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς μόρφωσιν διδασκαλισσῶν, λαμβανομένων τῶν ὑποτρόφων μαθητριῶν κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ 6) ὑποτροφίαι πρὸς καταρτισμὸν ἱεροδιδασκάλων καὶ ἱεροκηρύκων. Τῆς ἐκτελέσεως ὅμως τοιούτων καὶ τοσούτων ἔργων ἕνεκα διαφόρων λόγων ἀνασταλείσης, οἱ ἡγούμενοι τῆς κινήσεως ταύτης ἐσκέφθησαν νὰ ἐκπληρώσωσι τὸν σκοπὸν τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ φροντιστηρίου» καταμερίζοντες τὴν ἐργασίαν δι' ἱδρύσεως εἰδικῶν σωματείων. Καὶ οὕτω, μεσοῦντος Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1861, ἱδρύθη ὁ «Ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος» καὶ ὁ «Ἰατρικός», ὅστις μετ' οὐ πολὺ συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ φιλολογικοῦ. Τὰ ἱδρυτικὰ μέλη τοῦ συλλόγου ἀνῆλθον εἰς 90, ἐν αὐτοῖς δὲ κατελέγοντο οἱ Σ. Μαυρογένης, Κ. Καλλιάδης, Ι. Ζωγράφος, Ἡροκλῆς Βασιάδης, Γαβριὴλ Σοφοκλῆς, Στέφανος Καραθεοδωρῆ, Ἰ. Ἀριστοκλῆς, Α. Ζωηρός, Α. Καραθεοδωρῆς καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, λόγιοι, ἔμποροι. Σκοπὸς δὲ τοῦ συλλόγου,

Digitized by Google

κατὰ τὸ ἄρθρον α' τοῦ καταστατικοῦ αὐτοῦ, συζητηθέντος καὶ ἐπικυρωθέντος τῇ 14ῃ Δεκεμβρίου 1861, ἦτο «ἡ ἔγγραφος ἢ προφορικὴ ἐν αὐτῷ διακοίνωσις φιλολογικῶν ζητημάτων», ἀπαγορευομένης «πάσης πολιτικῆς συζητήσεως» (ἄρθρ. β'). Τὰ μέλη τοῦ συλλόγου ἦσαν τακτικά, ἀντεπιστέλλοντα καὶ ἐπίτιμα. Τῷ 1865, μεταρρυθμισθέντος τοῦ κανονισμοῦ, ὡρίσθη ὅτι: «Σκοπὸς τῆς καθιδρύσεως τοῦ Συλλόγου ἐστὶν ἡ τῶν γραμμάτων ἐν γένει καλλιέργεια, διὰ τῆς ἐγγράφου ἢ προφορικῆς ἐν αὐτῷ διακοινώσεως φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μελετημάτων, διὰ συστάσεως δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου, διὰ δημοσίων μαθημάτων, διὰ συστάσεως βραβείων πρὸς λύσιν φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, καὶ διὰ παντὸς ἄλλου μέσου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου τείνοντος». Τῷ 1863 ὁ Χρηστάκης Ζωγράφος ἔθηκε διαγώνισμα ἱστορικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς περιγραφῆς τῆς Ἠπείρου, προσενεγκὼν λίρας 75, ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐγένιος Ξηροποταμηνὸς παρόμοιον διαγώνισμα περιγραφῆς τῆς Θεσσαλίας καὶ ἕτερον περιγραφῆς τοῦ Πόντου, χορηγοῦντος τοῦ ἰατροῦ Γ. Συμβουλίδου. Τῇ 21 Μαΐου 1870 ἡ μεγάλη τοῦ Πέραν πυρκαϊὰ κατέστρεψε καὶ ἀπετέφρωσε πᾶν ὅ,τι εἶχεν ὁ σύλλογος. Χάρις ὅμως εἰς τὴν γενναιοδωρίαν φιλομούσων ἀνδρῶν ἐπετεύχθη ἡ ἀνέγερσις μεγαλοπρεποῦς κτηρίου τοῦ συλλόγου, διὰ δαπάνης 6.780 λιρῶν, οὗτινος τὰ ἐγκαίνια ἐγένοντο τῇ 13 Μαΐου 1873.

Μέχρι τοῦ 1870 αἱ κύριαι τοῦ συλλόγου ἐργασίαι συνίσταντο ἐκ τῶν κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδρίας ἀναγινωσκομένων καὶ συζητουμένων ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ ἐκ τῶν δημοσίων μαθημάτων (διαλέξεων). Παραλλήλως δὲ πρὸς ταῦτα ἱδρύθη ὀργανοθήκη, βιβλιοθήκη καὶ ἀναγνωστήριον.

Τῷ 1871 ἐψηφίσθη ὁ νέος μετερρυθμισμένος κανονισμός, ἐνῷ ὁ σύλλογος ἀνεκήρυττε τὴν ἐπαγγελίαν του, ὅπως συνδεθῇ μὲν μὲ ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἑλληνικὰ σχολεῖα, συλλόγους, ἀδελφότητας καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα, μεριμνᾷ δὲ περὶ αὐτῶν οὐ μόνον ἠθικῶς, ἀλλὰ καὶ δι' ὑλικῶν κατὰ τὸ δυνατὸν συνδρομῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνήγγειλαν ὅτι προσφέρουσιν ἐτησίως ὁ Χρηστάκης Ζωγράφος 200 λίρας, ὁ Γεώργιος Ζαρίφης ἐπίσης 200, ὁ Μ. Νεγροπόντης 100, ὁ Ἀνδρέας Βαλλιᾶνος τὸ αὐτὸ ποσὸν καὶ διάφορα ποσὰ πολλοὶ ἄλλοι, ὥστε εἰς τὰ ἄπορα ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Τουρκίας διενεμήθησαν κατὰ τὸ διάστημα 1872—1878 πεντακισχίλιαι λίραι. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ δρᾶσις τοῦ συλλόγου, ὥστε τῷ 1874 ἀνῆλθον εἰς 75 τὰ σωματεῖα, ἅτινα συνεπικούρουν εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1871 ὁ σύλλογος πρὸς τακτικωτέραν διευθέτησιν τῶν ποικίλων αὐτοῦ ἐργασιῶν ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῆς ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐκλογῆς διαρκῶν ἐπιτροπειῶν, αἵτινες κατόπιν μετερρυθμίσθησαν εἰς διαρκῆ τμήματα. Τοιαῦται ἐπιτροπαὶ ἦσαν ἡ οἰκονομική, συντακτική, ἐκπαιδευτική, φιλολογική, ἀρχαιολογική, ἐπιστημονική, ἐπὶ τῆς βιβλιοθήκης, αἵτινες ἐμερίμνων διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ συλλόγου, βραδύτερον δὲ ὡρίσθησαν ἐπιμεληταὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν, τῆς ὀργανοθήκης καὶ τῆς μουσικῆς· μετὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν καὶ ἄλλων τμημάτων ὑπῆρχον καὶ ἐπιτροπαὶ βιολογική, κοινωνιολογικὴ καὶ φυσικομαθηματική. Τὸ βιολογικὸν τμῆμα τοῦ συλλόγου ἠσχολεῖτο εἰς τὰ ζητήματα τῆς ὑγιεινῆς, περὶ τὴν ἐπιδημικὴν κίνησιν καὶ τὴν νοσογραφίαν, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς. Ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῶν προσπαθειῶν μελῶν τινων τοῦ συλλόγου κατωρθώθη ἡ ἵδρυσις «Ἠπειρωτικοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου» (1870), τῆς «Μακεδονικῆς ἀδελφότητος» (1871), τοῦ «Θρακικοῦ συλλόγου» (1872), τοῦ «Συλλόγου ὑπὲρ γυναικείας παιδεύσεως» (1871), ὅστις ἐγέννησε τὸ Ζάππειον, τοῦ «Θεσσαλικοῦ συλλόγου» (1873)· καρποὶ δὲ τῶν συλλόγων τούτων ἦσαν τὰ Ζαρίφεια διδασκαλεῖα ἐν Φιλιππουπόλει καὶ τὰ Ζωγράφεια ἐν Κεστορατίῳ τῆς Ἠπείρου.

Ὁ σύλλογος κατέβαλε μεγάλας προσπαθείας πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀμαθείας καὶ διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὰς ὑποδούλους ἑλληνικὰς κοινότητας. Συνετήρει σχολεῖα, ἵδρυε νέα ὅπου ἔλειπον, κατήρτιζε προγράμματα πρὸς σύνταξιν εὐμεθόδων διδακτικῶν βιβλίων, συνεκρότει βιβλιοθήκας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν μόρφωσιν ἀξίων δημοδιδασκάλων, διώριζε διδακτικὸν προσωπικόν, εἰσήγαγε τὴν γυμναστικὴν εἰς τὰ σχολεῖα, ἔστελλε βιβλία εἰς τοὺς μαθητάς, διένειμε κατ' ἔτος χιλιάδας χρυσῶν ὀθωμανικῶν λιρῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας διὰ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας, παρηκολούθει ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὴν ὅλην κίνησιν τῆς παιδείας ἐν τῷ ὑποδούλῳ Ἑλληνισμῷ καὶ ἐδημοσίευε διὰ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐτησίας ἐκθέσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ ἐν γένει ἀπὸ τῶν Βελεσσῶν καὶ τοῦ Περλεπὲ καὶ τῆς Ἀχρίδος καὶ τῆς Πρέσπας μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Λαοδικείας τῆς Συρίας καὶ τῆς Κρήτης πᾶσα ἑλληνικὴ κοινότης ᾐσθάνετο τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον τοῦ συλλόγου ἐν παντὶ καὶ πάντοτε. Ἐπὶ πλέον προεκήρυξεν ἐπιστημονικὰ καὶ ἄλλα διαγωνίσματα (Ζωγράφειος, Καραπάνειος, Βουτσιναῖος ἀγών), ἐπεστάτησεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ζωγραφείου Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης», ἱδρυθείσης τῷ 1875, προέβη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἐν Ἀνατολῇ βιβλιοθηκῶν («Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη») καὶ ἐδημοσίευσε: «Ζωγράφειος ἀγών, ἤτοι μνημεῖα ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ ἑλληνικῷ λαῷ» (τ. Α' 1891, Β' 1896, πρβλ. καὶ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ συλλόγου τόμ. Ζ', σ. 220—233 καὶ Η', σ. 366). Ἀλλὰ τὸ μέγα ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ συλλόγου εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, «προτιθεμένου νὰ καταστήσῃ γνωστὰ εἰς τὸ κοινὸν τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ ν' ἀναπληρώσῃ τὴν παρ' ἡμῖν ἔλλειψιν σπουδαίων φιλολογικῶν φύλλων». Τὸ α' τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ, τιτλοφορουμένου «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ διμηνίαν», ἐξεδόθη τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1863, ἐπιτροπὴ δ' ἐπὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ ἦσαν οἱ: Γ. Σοφοκλῆς, Θ. Γ. Ζωγράφος, Ἐμ. Ἰωαννίδης, Ν. Γεωργιάδης, Σ. Ἀριστάρχης. Ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἐδημοσιεύθησαν σπουδαιόταται διατριβαί, αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις, αἱ διαλέξεις, τὰ πρακτικὰ τοῦ συλλόγου κ. ἄ.

Τῇ 7/19 Σεπτεμβρίου 1886 ἑωρτάσθη ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τοῦ συλλόγου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ διωργάνωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιστημονικὸν συνέδριον, οὗτινος ὅμως ἡ σύγκλησις ἐματαιώθη. Ἐν παραρτήματι ὅμως τοῦ ΙΗ' τόμου, ἀποτελεσθέντι ἐξ 624 σελίδων, ἐδημοσιεύθησαν αἱ συγχαρητήριοι ἐπιστολαὶ τῶν ἐπιφανῶν προσώπων καὶ 29 ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι Ἑλλήνων καὶ ξένων ἐπιστημόνων. Τῷ 1911 ὁ σύλλογος ἑώρτασε τὴν πεντηκονταετηρίδα αὐτοῦ καὶ ἐξέδωκεν ἐν παραρτήματι τοῦ ΛΔ' τόμου πανηγυρικὸν τεῦχος (1913—1921), ἐν ᾧ περιελήφθη (σ. 439—487) καὶ κατάλογος τῶν ἐν τῷ περιοδικῷ δημοσιευθεισῶν πραγματειῶν ἀπὸ τοῦ 1861—1914, κατάλογος τῶν λοιπῶν δημοσιευμάτων τοῦ συλλόγου μέχρι τοῦ 1920 καὶ κατάλογος τῶν ἐν τῷ συλλόγῳ γενομένων διαλέξεων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1871—1920.

Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφήν, ἡ μὲν βιβλιοθήκη τοῦ συλλόγου κατεσχέθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, εἰς δὲ τὸν σύλλογον ἀπηγορεύθη νὰ λειτουργήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ὀδ. Ἰαλέμου,* «Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ἐπιδόσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους» (ἐν τῷ περιοδικῷ τ. ΙΒ', 1879, σ. 6—19).—*Ἡροκλέους Βισιάδου,* «Λόγος κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ συλλόγου» (παράρτημα τοῦ ΙΗ' τόμου, σ. 5—22).—Παράρτημα τοῦ ΛΔ' τόμου (πανηγυρικὸν τεῦχος) σ. 42—46 καὶ 53—66. Τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ συλλόγου κατάλογος ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Δ. Σάρρου.

Ι. Φ. Δ.

φιλόλογος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἀρχ., ὁ ἀγαπῶν νὰ ὁμιλῇ (ἐπίθετον τοῦ *Λυσίου* ἐν *Πλάτ.* «Φαίδρῳ» 236 Ε)· || λάλος, φλύαρος («οἶνος φιλολόγους ποιεῖ» ἀπόσπ. *Ἀλέξιδος παρ' Ἀθηναίῳ,* β', 39)· || ἀντίθ. τοῦ *βραχυλόγος* («τὴν πόλιν ἅπαντες ἡμῶν Ἕλληνες ὑπολαμβάνουσιν ὡς φιλόλογός τέ ἐστι καὶ πολυλόγος» χαρακτηρισμὸς τῶν Ἀθηνῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Σπάρτην *Πλάτ.* «Νόμοι» 641 Ε, «Λακεδαιμόνιοι.... ἥκιστα φιλόλογοι ὄντες» *Ἀριστ.* Ρητορ. 2,23, 11)· || ὁ ἀγαπῶν τὴν παιδείαν, τὴν φιλοσοφικὴν συζήτησιν, ὁ εὐχαρίστως συνδιαλεγόμενος, ἀντίθ. *μισόλογος* («φιλόλογος γ' εἶ καὶ χρηστός», *Πλάτ.* «Θεαίτητος» 161 Α)· || παρὰ τοῖς μεταγεν., ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, πεπαιδευμένος, σπουδάσας περὶ τὰ γράμματα, ὁ παντοδαπὴν πολυμάθειαν ἔχων, ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς ἐννοίας ὁ *Ἐραστοσθένης* ἐκάλει ἑαυτὸν *φιλόλογον* («καὶ περιπατητικῶν... Ἀμμώνιος καὶ Πτολεμαῖος, φιλολογώτατοι μέντοι τῶν καθ' αὐτοὺς γενόμενοι, καὶ μάλιστα ὁ Ἀμμώνιος· οὐ γάρ ἐστιν ὅστις ἐκείνῳ γέγονεν εἰς πολυμάθειαν παραπλήσιος», *Λογγίνου* Ἀπόσπ. ε')· τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἐγένετο οὕτω χρῆσις ὑπὸ τοῦ *Σουητωνίου* πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ *Ἀτηΐου Καπίτωνος* (Ateius Capito), διότι multiplici et varia doctrina censebatur (ὁ αὐτὸς *Ἀτήϊος παρ'* ἄλλων καλεῖται eruditus)· καὶ ὁ Σενέκας (de Claudii morte, v) philologos ἀποκαλεῖ τοὺς πεπαιδευμένους (homines doctos)· || ὁ *Πλούταρχος* ἀλλαχοῦ μὲν καλεῖ τοὺς φιλοσόφους φιλολόγους («ἂν μὲν γὰρ πλείους ἔχῃ φιλολόγους τὸ συμπόσιον, ὡς τὸ Ἀγάθωνος, Σωκράτεις, Φαίδρους.... ἑτέρους τούτοις παραπλησίους, ἀφήσομεν αὐτοὺς μύθῳ φιλοσοφεῖν», Συμπ. Προβλ. Α', α', γ'), ἀλλαχοῦ δὲ θεωρεῖ φιλόλογον τὸν ἐραστὴν τῶν λόγων, τὸν φιλομαθῆ («εὐθὺς οὖν φιλολογώτατοι τῶν νεανίσκων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας ἵεντο», Μ. Κάτ. κβ')· || ὑπὸ τοῦ *Λιβανίου* (Ἐπιστολ. 986) καλεῖται πόλις φιλόλογος ἡ φιλόμουσος καὶ φίλη τῶν γραμμάτων· || ὁ γραμματικὸς *Δημήτριος ὁ Σκήψιος* καλεῖται ὑπὸ μὲν τοῦ *Στράβωνος* (ΙΓ, 609) γραμματικός, ὑπὸ δὲ τοῦ *Διογένους Λαερτίου* (Ε, 84) φιλόλογος ἄκρως· φιλόλογος δὲ καλεῖται ὑπὸ τοῦ τελευταίου (Ε, 37) καὶ ὁ Θεόφραστος ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους· || ἀντίθ. τῷ φιλόσοφος· ὁ *Πλωτῖνος* ἔλεγε περὶ τοῦ *Λογγίνου* ὅτι ἦτο «φιλόλογος μέν, φιλόσοφος δὲ οὐδαμῶς», θέλων οὕτω νὰ ὑποδηλώσῃ τὴν περὶ τὴν καλλιέπειαν φροντίδα αὐτοῦ («ὁ Λογγῖνος τὴν λέξιν θεωρεῖν οὐκ ἀπαξιῶν», *Πρόκλος*) καὶ τὴν ἐστερημένην φιλοσοφικοῦ βάθους πολυμάθειαν αὐτοῦ· || ὁ *Φρύνιχος* (392) δίδει τὸν ἑξῆς ὁρισμόν: «φιλόλογος ὁ φιλῶν λόγους καὶ σπουδάζων περὶ παιδείαν»· || παρὰ νεωτ., *φιλόλογος* (ὁ, ἡ), καλεῖται ὁ περὶ τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην ἀσχολούμενος· || ἰδίᾳ, ὁ διπλωματοῦχος φιλολογικῆς σχολῆς πανεπιστημίου, ὁ διδάσκων τὰ φιλολογικὰ μαθήματα τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.—Ἐπίρρ. **φιλολόγως,** μετὰ μαθήσεως (*Πολυδ.* Δ. 11, Σχολ. εἰς *Ἀριστοφ.* Βατρ. ἐν τῇ ὑποθέσει).

Συχνάκις τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται παροξυτόνως φιλολόγος (Μέγα Ἐτυμολ. 406, 10)· τὸν προπαροξύτονον ὅμως τονισμὸν φιλόλογος ἐπικυροῖ κατὰ πάντα τρόπον ὄχι μόνον ἡ μαρτυρία τοῦ *Ἀρκαδίου* (89, 16) καὶ τῶν νεωτέρων αἱ γνῶμαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό· διότι προπαροξυτόνως τονίζονται πᾶσαι αἱ λέξεις αἱ συντεθειμέναι μετὰ τοῦ λόγος καὶ μὴ παραγόμεναι ἐκ τοῦ λέγω ὡς τὸ τερατολόγος κ. ἄ. (βλ. *Κόντου,* Λόγιον Ἑρμῆν Ε, 72 καὶ Γλωσσ. Παρατηρ. σ. 321).

—*[Εγκυκλ.]* Πρῶτος ὁ *Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος* (275—194 π. Χ.) ὠνόμασεν ἑαυτὸν *φιλόλογον* πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς πολυμαθείας του, ἥτις ἐξετείνετο περὶ πᾶσαν παιδείαν· κατεῖχε δηλαδὴ ὁ ἀνήρ, κατὰ τὸ ἐνόν, τὰς γνώσεις τῶν τότε χρόνων. Ἡ τοιαύτη πολυμάθεια ἦτο ἀναγκαιοτάτη εἰς τοὺς γραμματικοὺς καὶ κριτικοὺς τῶν ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, διότι ἐκτὸς τῆς πλήρους γνώσεως τῆς γλώσσης εἶχον ἀνάγκην καὶ πλήθους ἄλλων γνώσεων ποικιλωτάτης φύσεως (μυθολογικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, πολιτικῶν, φιλοσοφικῶν, στρατιωτικῶν, ἐπιστημονικῶν, τεχνικῶν, γεωγραφικῶν, ἐθνογραφικῶν κ. ἄ.), πρὸς ἐπιτυχῆ ἑρμηνείαν καὶ κρίσιν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ὁ Πλούταρχος κατόπιν περιορίζει κατὰ πολὺ τὴν ἐνέργειαν τοῦ φιλολόγου: «Ἐν ταῖς ἀναγνώσεσι τῶν ποιημάτων ὁ μὲν ἀπανθίζεται τὴν ἱστορίαν, ὁ δὲ ἐμφύεται τῷ κάλλει καὶ τῇ παρασκευῇ τῶν ὀνομάτων, καθάπερ ὁ Ἀριστοφάνης περὶ τοῦ Εὐριπίδου φησί:

Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ,

ὁ δὲ τῶν πρὸς τὸ ἦθος εἰρημένων ὠφελίμως ἐχόντων, πρὸς οὓς δὴ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος ἐστίν, ὑπομιμνήσκομεν αὐτοὺς ὅτι δεινόν ἐστι τὸ μὲν φιλόμυθον μὴ λανθάνειν τὰ καινῶς ἱστορούμενα καὶ περιττῶς, μηδὲ τὸν φιλόλογον ἐκφεύγειν τὰ καθαρῶς πεφρασμένα καὶ ρητορικῶς, τὸν δὲ φιλότιμον καὶ φιλόκαλον καὶ μὴ παιγνίως ἀλλὰ παιδείας ἕνεκα ποιημάτων ἁπτόμενον ἀργῶς καὶ ἀμελῶς ἀκούειν τῶν πρὸς ἀνδρίαν ἢ σωφροσύνην ἢ δικαιοσύνην ἀναπεφωνημένων» («Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν» ια').

Ὁ Σενέκας, διαστέλλων τὸ ἔργον τοῦ φιλοσόφου, τοῦ φιλολόγου καὶ τοῦ γραμματικοῦ, λέγει ὅτι ἔργον τοῦ πρώτου εἶναι νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πολλὰ (ἐν αὐτοῖς τοῖς βιβλίοις) παρὰ τὸ δίκαιον λέγονται, τοῦ φιλολόγου νὰ σημειώσῃ καὶ ἀκριβώσῃ γεγονότα εἰς τὴν ἱστορίαν ἀναφερόμενα, τοῦ γραμματικοῦ νὰ σημειώσῃ τὰς ἀπηρχαιωμένας καὶ παρὰ τὴν συνήθειαν λέξεις.

Ἡ φιλολογία «εἶναι ἔργον ἀνδρὸς εὐφυοῦς καὶ ἀγρύπνου, καὶ μὴ νυστάζοντος εἰς τὰ πράγματα τὰ ἑλληνικά. Χρειάζεται καὶ βαθεῖαν πολυμάθειαν καὶ νοὸς εὐστοχίαν καὶ μνήμης ἀκμὴν καὶ φαντασίας ὀξύτητα καὶ δριμύτητα κρίσεως» *(Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων).* Σήμερον ὁ φιλόλογος ὀφείλει νὰ κατέχῃ ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρυτέραν καὶ τελειοτέραν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, ἵνα δύναται νὰ χρησιμοποιῇ καὶ τὴν ἐξ ἄλλων ἐπιστημῶν ἐπικουρίαν, νὰ καθιστᾷ δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐπιστήμην ὅσον τὸ δυνατὸν χρησιμωτέραν εἰς τοὺς ἄλλους, μεταδίδῃ δὲ καὶ εἰς τοὺς τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν παιδευομένους νέους ὄχι μονομερῆ γνῶσιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ λογοτεχνιῶν, ἀλλ' ἱκανότητα πρὸς εὐδοκίμησιν ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ. Ὁ Ribbeck ἐτόνιζεν ὅτι ὁ φιλόλογος χρειάζεται τὰ πάντα, διότι ἑρμηνεύων ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν ὁτὲ μὲν τοῦ νομικοῦ, ὁτὲ δὲ τοῦ στρατιωτικοῦ ἢ ναυτικοῦ, ὁτὲ δὲ τοῦ πολιτικοῦ ἢ κοινωνιολόγου. Ἔχει ἀνάγκην ὁτὲ μὲν τῆς ψυχολογίας, ὁτὲ δὲ τῆς αἰσθητικῆς, ὁτὲ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα πάντων τῆς πείρας τῆς ζωῆς. Ἰδίως ὅμως ἀπαιτεῖται νὰ κατέχῃ ὁ φιλόλογος «τὴν γλῶσσαν, δηλαδὴ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ περὶ ὃν ἀσχολεῖται. Ἐν τῇ γλώσσῃ ἀντικατοπτρίζεται τὸ ἴδιον νοεῖν καὶ συναισθάνεσθαι τοῦ λαοῦ, αὐτὴ εἶναι ἡ κλεὶς δι' ἧς εἰσέρχεταί τις εἰς τὸν συγγραφέα... Ἡ δύναμις τοῦ φιλολόγου ἑδράζεται ἐπὶ τῆς γνώσεως, ἣν ἔχει τῆς γλώσσης ὡς κέντρου τῆς φιλολογίας, εἴτε δὲ ἀρχαία εἶναι αὕτη εἴτε νεωτέρα, πρέπει πάντως αὐτὴν νὰ ἐκμανθάνῃ, ὥστε νὰ σχηματίζῃ γλωσσικὸν αἴσθημα, τὸν γλωσσικὸν οὕτως εἰπεῖν ρυθμὸν ἐν ταῖς διαφόροις περιόδοις τῆς ἐξελίξεώς της, καὶ ἐκ τῆς γλώσσης ταύτης ὁρμώμενος νὰ ἐννοῇ τὰ πράγματα. Ἡ γνῶσις αὕτη τῆς γλώσσης ποικίλλει ἀπὸ φιλολόγου εἰς φιλόλογον, οὐδὲ μεταδίδεται αὕτη, ἀλλὰ μόνον ἐκμανθάνεται» (*Ι. Καλιτσουνάκι,* Μεταλλαγαὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας κ.λ., σ. 17 ἑπ.). Ὡσαύτως ὁ φιλόλογος πρέπει νὰ κατέχῃ καλῶς τὴν ἀρχαιολογίαν, ἥτις δεικνύει αἰσθητότερον πάσης ἀλ-

Digitized by Google

λης μελέτης τὸ περιβάλλον τοῦ ἀρχαίου βίου, ἐν ᾧ παρήχθησαν τὰ ὑποκείμενα εἰς τὴν ἔρευναν αὐτοῦ καὶ τὴν ἱστορίαν, ἥτις ἐξηγεῖ τὰ διάφορα γεγονότα, ἅτινα ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην διαμόρφωσιν αὐτῶν. Πάντως εἷς καὶ μόνος φιλόλογος «δὲν δύναται νὰ φθάσῃ τὸ τέρμα τῆς φιλολογίας ἢ νὰ περιλάβῃ τὸ ὅλον αὐτῆς· ἀλλὰ ὁ μὲν τοῦτο, ὁ δὲ ἐκεῖνο· ὅλοι δὲ ὁμοῦ τὸ ὅλον. Ἐν τοσούτῳ τὴν ἰδέαν τοῦ ὅλου ὁ ἀληθὴς φιλόλογος δὲν συμφέρει νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ τῶν ὀφθαλμῶν του, ἀλλ' ἂν καὶ ἀνέφικτον εἰς αὐτὸν τὸν ἕνα, θέλει τὴν θεωρεῖ ὅμως ὡς καθολικὸν τέρμα ὅλων τῶν μερικῶν προσπαθειῶν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων φιλολόγων. Ταύτην τὴν ἰδέαν ἔχων τις ὁδηγήτριαν, δύναται ν' ἀποφύγῃ εὐτυχῶς εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν μερῶν (ἐπειδὴ εἰς μέρη ἀναγκαίως θέλει περιορισθῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον) τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους σκοπέλους τῆς μονομερείας, εἰς τοὺς ὁποίους ἂν προσκρούσῃ, καὶ πτωχὸς τῷ πνεύματι νὰ ὀνομασθῇ εἶναι δίκαιον καὶ σχολαστικὸς καὶ λεξιθήρας» *(Στέφ. Κουμανούδης)*. Ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος μοναδικὴν ἀποτελεῖ ὁ μεγαλοφυὴς Γερμανὸς φιλόλογος Wilamowitz, ὅστις σύμπαντα τὸν σκοπὸν φιλολογίας, ὑπὸ τὴν κυρίαν αὐτῆς ἔννοιαν, ἐπραγματοποίησεν. Ι. Φ. Δ.

Φιλόλογος, ***ἅγιος.*** Εἷς τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ὃν ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ (στ' 15). Κατά τινα παράδοσιν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τῆς ἐν Πόντῳ Σινώπης ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν 5, ἡ δὲ δυτικὴ τὴν 4 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

φιλολογῶ (*—έω*), παρατ. *ἐφιλολόγουν*, μελλ. *φιλολογήσω*, ἀόρ. *ἐφιλολόγησα* (παρακ. *πεφιλολόγηκα*)· ἀρχ., κυρίως ἀγαπῶ, ἡδύνομαι, συνηθίζω νὰ λέγω, νὰ ὁμιλῶ, εἶμαι πολύλογος, φλύαρος· || συνήθως, ἀγαπῶ τὴν μάθησιν, τὴν παιδείαν, τὰ γράμματα, τὴν λογοτεχνίαν (τὴν *φιλολογίαν* κατ' ἀπόδοσιν τῆς littérature), σπουδάζω περὶ τοὺς συγγραφεῖς (λατιν. studere), διαλέγομαι ἢ συγγράφω περὶ φιλολογικῶν πραγμάτων, κάμνω λογίας ὁμιλίας («φιλολογεῖν παρὰ δεῖπνον» *Πλούτ.*)· || ἐν γένει, μετ' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς ἀνελίττω («βιβλία τε Ἑλλήνων κατὰ δύναμιν οὐ παύεται φιλολογῶν», *Εὐσέβιος* ἐν Ἐκκλησ. Ἱστορ. ΣΤ', ιθ'), πραγματεύομαι, ζητῶ τι («ἀλλὰ γὰρ ἅλις ὑπὲρ τῆς εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν σχημάτων χρήσεως ἐκ παρενθήκης ταῦτα πεφιλολόγηται», *Λογγίνου* «Περὶ ὕψους», κθ'), πραγματεύομαι, συγγράφω μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ ἀκριβείας περί τινος πράγματος· || ἔχω ἐπιστημονικὰς γνώσεις, εἶμαι σοφός, πολυμαθὴς («ὅσοι φιλολογοῦσι καὶ ὅσοι μὴ ἀπαίδευτοι», *Ἀρτεμιδ.* Ὀνειροκρ., δ' 59)· || ἀσχολοῦμαι περὶ τὰ γράμματα, περὶ τὴν ποικίλην παιδείαν, οἷα ἡ τῶν σοφιστῶν, ἀντιθέτως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν: «οἶδα καὶ Φιλόστρατον τὸν Αἰγύπτιον Κλεοπάτρᾳ μὲν συμφιλοσοφοῦντα τῇ βασιλίδι, σοφιστὴν δὲ προσρηθέντα, ἐπειδὴ λόγου ἰδέαν πανηγυρικὴν ἥρμοστο καὶ ποικίλην, γυναικὶ ξυνών, ᾗ καὶ αὐτὸ τὸ φιλολογεῖν τρυφὴν εἶχεν» (*Φιλοστρ.*, Βίοι σοφιστῶν, α' 486), «φιλοσοφεῖν καὶ φιλολογεῖν» (*Ἀθην.*, δ' 160)· || παρὰ Ρωμαίοις ἡ phililogia ἐξ ἐπιθυμίας πρὸς συζήτησιν ἔγινε καθ' αὑτὸ συζήτησις, οὕτω δὲ τὸ φιλολογεῖν ἐσήμαινε παρ' αὐτοῖς συζητεῖν περὶ φιλοσοφικῶν καὶ σπουδαίων ἐν γένει πραγμάτων (πρβλ. *Cicer.* ad. Div. XVI, 21: «Non est enim sejunctus jocus a philologia et quotidiana συζητήσει»)· || *τὰ φιλολογηθέντα*, τὰ χρησιμεύσαντα ὡς ὑπόθεσις λόγου πλήρους μαθήσεως (*Πλουτ.* 2. 612 E)· || ρηματ. ἐπίθ. ***φιλολογητέον*** (παρὰ *Κλήμεντι Ἀλεξανδρεῖ* 219)=πρέπει νὰ ἀσχολῆταί τις μὲ τὰς ἐπιστήμας· || νεώτ., ἀσχολοῦμαι περὶ τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, εἶμαι φιλόλογος: «ὃς ἂν μὴ φιλολογῇ ἀδύνατον νὰ γλωσσολογῇ»· || *οἱ φιλολογοῦντες* οἱ ἀρεσκόμενοι εἰς τὴν μελέτην λογοτεχνικῶν ἔργων, οἱ ἐνασχολούμενοι μὲ ἐπιστημονικὰ φιλολογικὰ ζητήματα. Ι. Φ. Δ.

φιλομάθεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλομαθής, ἡ ἀγάπη καὶ προσπάθεια πρὸς μάθησιν.

φιλομαθής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ φιλῶν μανθάνειν, ὁ ἀγαπῶν καὶ προσπαθῶν νὰ ἀποκτήσῃ γνώσεις: «ἐὰν ᾖς φιλομαθής, ἔσῃ πολυμαθής» (ἀρχ.).

—**«Φιλομαθῶν,** ***Ἑταιρεία — Κερκύρας».*** Ἑταιρεία ἱδρυθεῖσα τῷ 1845 ἐν Κερκύρᾳ, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδου, καὶ σκοποῦσα τὴν «ἀνάγνωσιν καὶ συζήτησιν παντοίων ἐπιστημονικῶν καὶ γραμματολογικῶν πονημάτων». Ἐν τῷ δημοσιευθέντι κανονισμῷ αὐτῆς προσηρτήθη ὑπόμνημα τοῦ Μουστοξύδου περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ λογίων, ὡς καὶ κατάλογος τῶν ἀναγνωσθέντων ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ ὑπομνημάτων ἀπὸ τοῦ 1808 μέχρι τοῦ 1812. Δ. ΓΡ. Κ.

— **«Φιλομαθῶν,** ***ἐφημερὶς τῶν —».*** Ἑβδομαδιαία ἑλληνικὴ ἐφημερίς (βλ. λ. «*Ἐφημερὶς* τῶν φιλομαθῶν»).

Φιλομάθιος. Βυζαντινὸς στρατηγός, ἐξ Ἰσαυρίας, διακριθεὶς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527—565) εἰς τὰς ἀνὰ τὸν Καύκασον πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπὶ κεφαλῆς σώματος Ἰσαύρων σφενδονητῶν καὶ ἀκοντιστῶν. Ν. ΚΛΣ

Φιλομάχη, ἢ ***Φυλομάχη*** *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Ἀμφίονος, σύζυγος τοῦ Πελίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὸν Ἄκαστον, τὴν Πεισιδίκην, Ἱπποθόην καὶ Ἄλκηστιν. Α. Θ. Σ.

φιλόμαχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φιλῶν, ὁ ἀγαπῶν τὰς μάχας.

Φιλομέδουσα, ἢ ***Φυλομέδουσα*** *[Μυθολ.]*. Σύζυγος τοῦ Ἀρηϊθόου, βασιλέως τῆς Ἄρνης ἐν Βοιωτίᾳ. Α. Θ. Σ.

φιλομειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ μειδιᾷ, ὁ συνήθως μειδιῶν, γελαστός.

φιλόμελον (τὸ) *[Μουσ.]*. Εἶδος βιολίου, τοῦ ὁποίου αἱ χορδαὶ εἶναι μεταλλικαί, τὸ δὲ ἄνω καὶ κάτω τοίχωμα τοῦ ἠχείου ἐπίπεδον. Εἶναι βαυαρικῆς καταγωγῆς, ἐμφανισθὲν τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

φιλομετρίδαι (οἱ). Οἰκογένεια τῶν *νηματελμίνθων*. Τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτὴν πρωτόζῳα ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες, πρόσθιον ἄκρον στρογγύλον καὶ στόμα ἄνευ χειλέων, περιγυρούμενον ὑπὸ 6—8 θηλῶν. Οἱ ἄρρενες εἶναι μικρότεροι τῶν θηλέων. Εἶναι ζῳοτόκα καὶ ζῶσιν εἰς τὰς κοιλότητας τοῦ σώματος, τὰς ὀρογόνους μεμβράνας καὶ τὸν συνδετικὸν ἱστὸν τῶν σπονδυλωτῶν.

Εἰς τὰ πρωτόζῳα τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀνήκει καὶ τὸ *δρακοντίδειον τὸ μεδίνειον* ἢ *φιλαρία ἡ μεδίνειος*. Τὸ πρωτόζῳον τοῦτο εἶναι σκώληξ λεπτότατος, οὗτινος ἡ μὲν θήλεια ἔχει μῆκος 1 περίπου ἑκατοστομέτρου καὶ διάμετρον 1—1,7 χιλιοστομέτρων, ὁ δὲ ἄρρην 4 ἑκατοστομέτρων. Ἀνευρίσκεται εἰς τὸν ὑποδόριον συνεκτικὸν ἱστὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαφόρων ζῴων (βοῦς, ἵππος, κύων, γαλῆ, πίθηκος κ.τ.λ.). Ὡς ἐνδιάμεσος ξενιστὴς χρησιμεύει τὸ ὀστρακόδερμον *κύκλωψ ὁ στεφανωτὸς* (cyclops coronatus). Τὸ ἔμβρυον ἐντὸς μηνὸς ἀναπτύσσεται τελείως. Οἱ κύκλωπες οὗτοι, εὑρισκόμενοι εἰς τὰ φρέατα καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ καταπινόμενοι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων μετὰ τοῦ ὕδατος, προξενοῦσι τὴν νόσον *δρακοντίασιν* (dracontiase ἢ dracunculose), ἥτις εἶναι συχνοτάτη εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Περσίαν, τὸ Τουρκεστὰν καὶ τὰς Ἰνδίας. Τὰ πάσχοντα ἄτομα παρουσιάζουσι, μετὰ 9—12 μῆνας ἀπὸ τῆς καταπόσεως τοῦ σκώληκος, εἴς τι μέρος τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος μικρὰν διόγκωσιν ἰώδους χροιᾶς, προκαλοῦσαν κνίδωσιν. Διὰ τῆς δακτυλικῆς ἐξετάσεως αἰσθάνεταί τις σχοινοειδῆ διόγκωσιν μεγέθους ἀντίχειρος ἢ ζώνην τινὰ μαλθακήν. Ὅταν ὁ σκώληξ εἶναι ἕτοιμος νὰ γεννήσῃ τὰ ἔμβρυα αὐτοῦ, διατρυπᾷ τὸ δέρμα, ὁπότε, ὑπεγειρομένης τῆς ἐπιδερμίδος, σχηματίζεται ᾠοειδὴς φλύκταινα μήκους 2 ἑκ. Ἐὰν ἀνοίξωμεν ὀπὴν εἰς τὴν φλύκταιναν ταύτην, ἀναφαίνεται ἡ κεφαλὴ τοῦ σκώληκος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται ὑαλοειδὴς μᾶζα περιέχουσα πλῆθος ἐμβρύων. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ὁ σκώληξ ἀπαντᾶται εἰς τὰ κάτω ἄκρα· ἀνευρίσκεται ὅμως καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ σώματος. Εἴς τινα ἄτομα παρετηρήθησαν φαινόμενα γαστρεντερικά, δυσπνοϊκά, συγκοπικά, κεφαλαλγίαι καὶ πυρετός. Ἡ θεραπεία ἐπέρχεται δι' ἐξαγωγῆς τοῦ σκώληκος, ἥτις γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους (περιτύλιξις εἰς τεμάχιον ξύλου, κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἰθαγενῶν, ἔνεσις διαλύματος σουμπλιμέ, νοβαρσενοβενζόλη κλπ.). Ν. Α. Μ.

φιλομήλα (ἡ) *[Ἀρχ. μουσ.]*. Εἶδος αὐλοῦ χρησιμοποιουμένου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Φιλομήλα *[Μυθολ.]*· βλ. λ. *Πρόκνη*.

Φιλομήλιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Φρυγίᾳ, κειμένη ΒΔ. τοῦ Ἰκονίου. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς μία τῶν 26 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Πισιδίας ὑπὸ κονσουλάριον, εἰς δὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ὡς ἕδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ἀμορίου. Εἶναι ἡ σημερινὴ *Ἄκ-Σεχίρ*. Α. Θ. Σ.

Φιλόμηλος. Στρατηγὸς τῶν Φωκέων κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἱεροῦ ἢ Φωκικοῦ πολέμου (356 π. Χ.). Κατέλαβεν αἰφνιδίως τοὺς Δελφούς, ἐξώντωσε τοὺς εὐπατρίδας τῆς θρησκευτικῆς ταύτης πολιτείας καὶ λαβὼν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἱεροῦ ὡς δάνειον συνεκρότησε μισθοφορικὰ στρατεύματα. Διὰ τῶν στρατευμάτων τούτων ηὐτύχησεν ὁ Φιλόμηλος νὰ νικήσῃ δὶς (355—354) τοὺς ἐχθρούς του, τοὺς Λοκροὺς κατὰ πρῶτον καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς μετὰ ταῦτα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ βοιωτικοῦ Κηφισοῦ μάχην (354 π. Χ.) προσβληθεὶς ὑπὸ πολυαριθμοτέρας στρατιᾶς τῶν Βοιωτῶν ἡττήθη καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν ηὐτοκτόνησε πεσὼν ἀπὸ τῶν βράχων τῆς Τιθόρας. ΚΑΨ.

φιλομήτωρ, *—ορος* (ὁ, ἡ)· ὁ σφόδρα ἀγαπῶν τὴν μητέρα του· || τίτλος βασιλέων, βασιλισσῶν καὶ πριγκίπων τῆς δυναστείας τῶν *Λαγιδῶν*.

Φιλομοῦζι (Filomusi), ***Γκουέλφι-Φραγκῖσκος.*** Ἰταλὸς νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1842. Καθηγητὴς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης, συνέγραψεν: «Ὁ θρησκευτικὸς γάμος καὶ τὸ δίκαιον» (1874), «Ἐγκυκλοπαιδεία καὶ φιλοσοφία τοῦ δικαίου» (1876), «Σίλβιος Σπαβέντα» (1894) κ. ἄ. Λ. Χ. Ζ.

φιλομουσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλόμουσος, ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα ἢ καὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν.

φιλόμουσος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φίλος τῶν Μουσῶν, ὁ ἀγαπῶν τὰ γράμματα ἢ καὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν.

— **«Φιλόμουσος** ***Ἑταιρεία».*** Ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1813 ὑπὸ τῶν: Ἰωάννου Μαρμαροτούρη, Πέτρου Ρεβελάκη καὶ Ἀλεξάνδρου Χωματιανοῦ, οἵτινες προσέλαβον ἀμέσως καὶ ἑτέρους δύο, τούς: Ἰωάννην Τατλίκαρον καὶ Γεώργιον Σοφιανόν. Σκοπὸς δὲ τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἑταιρείας ταύτης ἦτο «νὰ ἴδωσι τὰς ἐπιστήμας νὰ ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τὸ Λύκειον καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἀκαδημίαν των». Κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἑταιρείας ἀπεφασίσθη ἡ ἐκλογὴ ὡς μέλους τοῦ ἐν Βιέννῃ διαμένοντος τότε Ἀνθίμου Γαζῆ, τοῦ ὁποίου περιεσώθη καὶ ἡ περὶ ἀποδοχῆς ἀπάντησις (14 Ὀκτωβρίου 1814). Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὸν διατρίβοντα ἐκεῖ Καποδίστριαν προέτεινεν, ἐπὶ πλέον, εἰς αὐτόν, ὅπως ἡ ἑταιρεία συνεννοηθῇ μετὰ τῆς ἐν Μηλέαις τοῦ Πηλίου σχολῆς, ἣν εἶχεν ἱδρύσει ὁ Γαζῆς μετὰ τοῦ Κωνσταντᾶ καὶ τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδου. Ὁ Καποδίστριας ὄχι μόνον ἐνέκρινε τὴν ἵδρυσιν, ἀλλὰ καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σωματείου ἐνέγραψεν ὡς μέλη τῆς «Φιλομούσου Ἑταιρείας» πολλοὺς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἐπισήμων. Κατέστησε δὲ ἀντιπρόσωπόν του τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου καὶ κατήρτισεν ἴδιον κανονισμὸν τοῦ ἑνιαίου σωματείου, συμφώνως πρὸς τὴν πρότασιν τοῦ Γαζῆ, τὰ γενικὰ γραφεῖα τοῦ ὁποίου θὰ ἐγκαθίσταντο ἐν Βιέννῃ.

Ἀλλ' οἱ ἐν Ἀθήναις φαίνεται ὅτι δὲν συνεκινήθησαν οὔτε καὶ ἐπωφελήθησαν τῆς συγχωνεύσεως ταύτης. Ἡ ἑταιρεία ἔδρασεν ἐν Ἀθήναις, πλὴν ἐλαχίστης μετὰ τὸ 1821 διακοπῆς, καθ' ὅλον τὸ κατόπιν διάστημα τοῦ Ἀγῶνος, μέχρι τῆς εἰσβολῆς τοῦ Κιουταχῆ (1826). Κατάλογος συνδρομητῶν αὐτῆς, δημοσιευθεὶς τῷ 1814, ἀναγράφει ὡς μέλη πλῆθος λογίων, ἀγωνιστῶν, κληρικῶν ὡς καὶ ἐπιφανεῖς ξένους. Ἐκ τῶν πρώτων μελῶν ἐξελέγη ὁ λόρδος Γκίλφορδ, τῷ δὲ 1816 ἡ ἐπισκεφθεῖσα τότε τὰς Ἀθήνας πριγκίπισσα τῆς Οὐαλλίας Καρολῖνα. Ἡ ἑταιρεία ἤκμασεν ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1824—1826. Δ. ΓΡ. Κ.

Φιλὸν (Filon), ***Κάρολος - Αὔγουστος - Ντεζιρέ.*** Γάλλος ἱστορικὸς (1800—1875). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ντουαὶ καὶ ἐπιθεωρητὴς τῆς Ἀκαδημίας ἐν Παρισίοις. Συνέγραψε: «Συγκριτικὴ ἱστορία Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας» (1832), «Ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα» (1838, 2 τόμ.), «Ἡ γαλλικὴ διπλωματία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ'» (1843), «Ἱστορία τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας» (1849), «Ἱστορία τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου» (1850), «Ἱστορία τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας» (1854), «Ἡ ἀγγλικὴ συμμαχία κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα» (1860), κλπ. Η. Π. Γ.

—Φιλὸν (Filon), ***Πέτρος - Μαρία - Αὐγουστῖνος.*** Γάλλος φιλόλογος καὶ μυθιστοριογράφος (1841—1916). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς ἐν Γρενόβλῃ καὶ ἀκολούθως παιδαγωγὸς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναπολέοντος Γ', τὸν ὁποῖον, μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1870, ἠκολούθησεν εἰς Ἀγγλίαν. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Γκὺ Πατὲν» (1862), «Ἱστορία τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας» (1883), «Ἀγγλικοὶ ἔρωτες» (1888), «Οἱ πρόγονοί μας» (1887), «Βιολὲτ Μεριὰν» (1891), «Ἀγγλικαὶ φυσιογνωμίαι» (1893), «Τὸ ἀγγλικὸν θέατρον» (1896), «Ὑπὸ τὴν τυραννίαν» (1900), «Ὁ Σαίξπηρ ἐρωτευμένος» (1911), κλπ. Η. Π. Γ.

φιλονεικία, *φιλόνεικος, φιλονεικῶ*· κακῶς ἀντὶ *φιλονικία, φιλόνικος, φιλονικῶ* (βλ. λ.).

Φιλόνεικο *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Σύμης (πλάτ. 36° 36′ 50″ Β., μῆκ. 27° 54′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymnos to Rhodos), βορειοανατολικὴ τῆς νήσου ἐσχατιά. Σ. Ε. Λ.

φιλονηξίδαι (οἱ) (Philonexidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων κεφαλοπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διβραγχίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φίλονθος (ὁ) (Philonthus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυελύτρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους κανθάρους, πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἀπαντῶντας. Ἐκ τῶν

Digitized by Google

γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φίλονθος ὁ κυανόπτερος* (Philonthus cyanipennis), ὅστις ἔχει σῶμα μελανόφαιον καὶ πτέρυγας κυανᾶς καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων ἀποσυντεθειμένων ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν οὐσιῶν. Δ. Ν. Π.

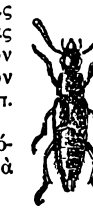
Φίλονθος ὁ κυανόπτερος.

φιλονικία (ἡ)˙ τὸ νὰ εἶναί τις φιλόνικος˙ || ἔρις, λογομαχία, μάλωμα μὲ τὰ λόγια.

φιλόνικος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)˙ ὁ σφόδρα φιλῶν τὴν νίκην, ὁ διὰ παντὸς τρόπου, θεμιτοῦ ἢ ἀθεμίτου, ἐπιθυμῶν τὴν νίκην, ἐριστικός, φίλερις (τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι *νίκη* καὶ οὐχὶ *νεῖκος*, ὁπότε θὰ ἐλέγετο *φιλονεικής*).

φιλονικῶ (*—έω*)˙ εἶμαι φιλόνικος, ἐρίζω, λογομαχῶ, διαφέρομαι ἐριστικῶς: «εἶναι πάντοτε σύμφωνοι, ποτὲ δὲν ἐφιλονίκησαν».

Φιλονίλλα, *ἁγία*. Συγγενὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας. Μετὰ τῆς συγγενοῦς αὐτῆς Ζηναΐδος μετέβη εἴς τινα πόλιν Δημητριάδα καλουμένην καὶ ἐκεῖ ἀφωσιώθη εἰς τὰ θεῖα. Συνεορτάζονται τὴν 11 Ὀκτωβρίου. Ε.Γ.Π.

Φιλονόη *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Τυνδάρεω καὶ τῆς Λήδας, τὴν ὁποίαν ἡ Ἄρτεμις κατέστησεν ἀθάνατον (*Ἀπολλοδ.* Γ, 10, 6). Ἄλλως *Φυλονόη*. —2) Θυγάτηρ τοῦ Ἰοβάτου, βασιλέως τῆς Λυκίας, σύζυγος τοῦ Βελλεροφόντου, ὅστις καὶ διεδέχθη αὐτὸν ἀποθανόντα (*Ἀπολλοδ.* Β, 3, 2). Συνήθως καλεῖται *Ἀντίκλεια*. Α. Θ. Σ.

Φιλονόμη *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Νυκτίμου καὶ τῆς Ἀρκαδίας, ἀκόλουθος τῆς Ἀρτέμιδος, γεννήσασα ἐκ τοῦ Ἄρεως τοὺς διδύμους Λύκαστον καὶ Παρράσιον. Φοβουμένη ὅμως τὸν πατέρα αὐτῆς ἔρριψεν αὐτοὺς εἰς τὸν Ἐρύμανθον ποταμόν, ὁπόθεν παραλαβὼν ὁ θεὸς τοῦ ποταμοῦ ἐναπέθεσεν εἰς κοίλην δρῦν, ὅπου λύκαινα ἐρχομένη ἐθήλαζεν αὐτούς, μέχρις οὗ εὗρε καὶ παρέλαβεν αὐτοὺς ὁ ποιμὴν Τήλεφος. —2) Θυγάτηρ τοῦ Τραγάσου ἢ Κραγάσου, βασιλέως τῶν Κολωνῶν τῆς Τρωάδος ἢ τῆς Τενέδου, ἐρασθεῖσα τοῦ μητρυιοῦ της Τέννου. Α. Θ. Σ.

φιλονομία (ἡ)˙ τὸ νὰ εἶναί τις φιλόνομος, ἡ πρὸς τοὺς νόμους εὐλάβεια, νομιμοφροσύνη.

φιλόνομος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)˙ ὁ φίλος τῶν νόμων, ὁ εὐλαβὴς πρὸς τοὺς νόμους, νομιμόφρων.

Φιλόνομος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἠλεκτρύωνος, βασιλέως τῶν Μυκηνῶν, καὶ τῆς Ἀναξοῦς, θυγατρὸς τοῦ Ἀλκαίου, φονευθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Πτερελάου, προσπαθούντων νὰ ἀπαγάγωσι τοὺς βοῦς τοῦ πατρός των (*Ἀπολλοδ.* Β, 4, 5). Α. Θ. Σ.

—**«Φιλόνομος».** Ἐφημερὶς πολιτικὴ καὶ δικαστική, ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1869.

Φιλοξένης *Κυριακὸς ὁ Ἐφεσιομάγνης*. Μουσικὸς ἐκ Μαγνησίας, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος καὶ διδαχθεὶς τὴν μουσικὴν ὑπὸ τοῦ πάππου αὐτοῦ Χατζῆ Παλῆ τοῦ Ἐφεσίου καὶ τοῦ Σελευκείας Ἀθανασίου. Ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ μὲν 1859 «Θεωρητικὸν στοιχειῶδες τῆς μουσικῆς» κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν τριῶν διδασκάλων τοῦ νέου συστήματος Χρυσάνθου, Γρηγορίου καὶ Χουρμουζίου, τῷ δὲ 1869 «Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» (ἀπὸ τοῦ στοιχείου Α—Μ), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξηγοῦνται πάντες οἱ τεχνικοὶ ὅροι τῆς μουσικῆς κατ᾽ ἀλφαβητικὴν σειράν. Ἀνέκδοτον κατέλιπε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ λεξικοῦ τούτου, ὡς καὶ ἕτερον λεξικὸν βιογραφικὸν τῶν ἐπιφανῶν μουσικῶν Ἑβραίων, ἀρχαίων Ἑλλήνων, Βυζαντίνων, Λατίνων καὶ ἄλλων Εὐρωπαίων. Ε. Γ. Π.

φιλοξενία (ἡ)˙ τὸ νὰ εἶναί τις φιλόξενος, ἡ πρὸς τοὺς ξένους ὑπηρεσία καὶ δὴ ἀποδοχὴ καὶ δεξίωσις ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ξενία, ἀντίθ. *μισοξενία*.

— *[Χριστ.]* Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη πολλαχοῦ ὑποδεικνύει καὶ ἐξαίρει τὸ καθῆκον τῆς φιλοξενίας, θεωροῦσα τὸν μὴ σεβασμὸν τῶν ξένων ὡς μέγα ἁμάρτημα (Γεν. 18, ιε΄. 24, 25 καὶ 31. Ἔξοδ. 2, 20. Κριτ. 6, 18 ἑ., 13, 15. 19, 20 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ). Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐπίσης ὑποδεικνύει τὸ καθῆκον τῆς φιλοξενίας, ἐντελλομένη «τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε» (Ἑβρ. 13, 2˙ πρβλ. Ρωμ, 12, 13˙ Α΄ Πέτρ. 4, 9 καὶ ἀλλαχοῦ), καὶ θεωρεῖ ταύτην ὡς συντείνουσαν εἰς τὴν σωτηρίαν˙ «ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με» (*Ματθ.* 25, 35). Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, στοιχοῦντες τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐξαίρουσι τὸ καθῆκον τῆς φιλοξενίας, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀπ᾽ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἐφρόντισε περὶ τῆς περιθάλψεως τῶν ξένων διὰ τῆς ἱδρύσεως ξενοδοχείων ἢ ξενοκομείων, τῶν συνήθως καλουμένων ξενώνων. Κ. Ι. Δ.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἤδη ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος οἱ ἄνθρωποι ἐθεώρουν τοὺς ταξιδεύοντας ξένους ὡς πρόσωπα σχεδὸν ἱερὰ καὶ ἐπεδαψίλευον εἰς αὐτοὺς ὅσας ἠδύναντο περιποιήσεις. Ἀφ᾽ ἧς στιγμῆς ὁ ξένος εἰσήρχετο εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοξενοῦντος αὐτόν, ἀπέβαινεν οἱονεὶ μέλος τῆς οἰκογενείας. Πάντες ἔσπευδον νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν καὶ ἐθεώρουν καθῆκόν των νὰ ἐπαγρυπνοῦν διὰ τὴν ἀσφάλειάν του καὶ τὴν ζωήν του, ἂν αὕτη διέτρεχε τυχὸν κίνδυνον ἐκ μέρους ἰσχυρῶν διωκτῶν. Μεγάλην ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ἡ φιλοξενία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἤδη χρόνων, ὑπεδύθη δὲ τρεῖς κυρίως μορφάς. Τὴν πρώτην μορφὴν ἀποτελεῖ ἡ ἐξ εὐσπλαγχνίας φιλοξενία τῶν ξένων, τῶν ἀγνώστων ταξιδιωτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνάγκην περιποιήσεως, ὅπως ἡ φιλοξενία τοῦ Ὀδυσσέως ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων Ἀλκινόου. Ἡ δευτέρα μορφὴ ἀπετέλει συνέπειαν τῆς πρώτης. Οἱ παρά τινος τυχόντες φιλοξενίας ἦσαν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης συνδεδεμένοι μετ᾽ αὐτοῦ δι᾽ εἰδικοῦ δεσμοῦ καὶ ὑπεχρεοῦντο ἐφεξῆς ν᾽ ἀλληλοβοηθῶνται καὶ ν᾽ ἀλληλοϋποστηρίζωνται. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη μετεβιβάζετο καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Τοιαύτης μορφῆς ἦτο ἡ φιλοξενία τοῦ Τηλεμάχου ὑπὸ τοῦ Νέστορος καὶ τοῦ Μενελάου. Δεσμοὺς φιλοξενίας συνῆπτον πρὸς ἀλλήλους οἱ βουλόμενοι καὶ ἐκ τοῦ μακρόθεν δι᾽ ἀνταλλαγῆς δώρων. Τοιαύτη ἦτο ἡ σχέσις φιλοξενίας, ἡ ὁποία συνέδεε τὸν Ἀγαμέμνονα πρὸς τὸν Κινύραν, βασιλέα τῆς Κύπρου. Ἀκόμη καὶ ἡ ἱκεσία ἀπετέλει ὑποχρέωσιν καὶ εὐκαιρίαν φιλοξενίας. Ὁ ἱκέτης, ὁ ἀναγκασθεὶς νὰ καταφύγῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄσυλον εἰς οἶκόν τινα, ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὰ παρακαταθήκη καὶ ἐτύγχανε πάντοτε περιποιήσεων, καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἐχθρὸς ἐκείνων, πρὸς οὓς κατέφευγε. Μόλις εἰσήρχετο ὁ ξένος εἰς τὸν οἶκον, ὁ οἰκοδεσπότης ἔστελλε τὴν θεραπαινίδα του καὶ τοῦ ἔπλυνε τοὺς πόδας, διὰ ν᾽ ἀνακουφισθῇ ἀπὸ τὴν κόπωσιν τοῦ ταξιδίου. Κατόπιν, ἂν ὁ φιλοξενούμενος ἦτο ἄγνωστος, ἠρώτα τὸ ὄνομά του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου γεύματος. Οἱ ξένοι ἀπεχωρίζοντο ἀπὸ τοὺς φιλοξενήσαντας αὐτούς, ἀφοῦ ἀντήλλασσον μετ᾽ αὐτῶν δῶρα ὡς ἐνθύμια. Θεοὶ προστάται τῆς φιλοξενίας ἦσαν ὁ Ζεὺς ὁ Ξένιος, ὁ Ἀπόλλων ὁ Θεοξένιος, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Ἀθηνᾶ, οἱ Διόσκουροι κ. λ. π. Παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐπίσης τὸ καθῆκον τῆς φιλοξενίας ἦτο ἓν ἐκ τῶν σοβαρωτέρων καθηκόντων, πλεῖσται δὲ καὶ ὡραιόταται διηγήσεις ἐν τῇ Βίβλῳ ἀναφέρουν μετὰ λεπτομερειῶν φιλοξενίας ἀγνώστων ἐκ μέρους τῶν πατριαρχῶν. Παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καὶ τοῖς περισσοτέροις τῶν βαρβάρων ἡ φιλοξενία ὑπηγορεύετο οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν νόμων. Κατὰ τὸν μεσαίωνα, κατ᾽ ἀνάμνησιν τοῦ παραγγέλματος τοῦ Ἰησοῦ, ἡ φιλοξενία ἤκμαζεν ἐπίσης καὶ παρὰ τοῖς λαϊκοῖς καὶ παρὰ τοῖς μοναχοῖς. Τὰ μοναστήρια ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ φιλοξενοῦν τοὺς ζητοῦντας τὴν προστασίαν των, διέθετον δὲ πάντοτε εἰδικὰ πρὸς τοῦτο διαμερίσματα. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ αἴσθημα τῆς φιλοξενίας ἠμβλύνθη κάπως, διότι ἐξέλιπον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἱ συνθῆκαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ηὐνόουν τὴν ἀνάπτυξίν του. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ὁδοιποροῦν πλέον, ἡ δὲ δημιουργία τῶν μεγάλων πόλεων ἐπέφερε καὶ τὴν ἐμφάνισιν παντοειδῶν καταστημάτων (λουτρῶν, ξενοδοχείων, ἑστιατορίων κλπ.), τὰ ὁποῖα ἱκανοποιοῦν ὅλας τὰς ἀνάγκας ἑνὸς ξένου. Ἡ φιλοξενία ἔπαυσε πλέον ν᾽ ἀποτελῇ θεμελιώδη κοινωνικὴν ἀνάγκην, ὅπως ἄλλοτε, ὁπότε ἄνευ αὐτῆς ὁ ξένος θὰ ἐκινδύνευε ν᾽ ἀποθάνῃ ἄστεγος καὶ νῆστις. Περιωρίσθη, λοιπόν, μόνον μεταξὺ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων καὶ μόνον εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις ἀπαντᾷ εἰσέτι ὑπὸ τὴν παλαιὰν μορφήν της. —Ω.

φιλόξενος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)˙ ὁ φιλῶν τοὺς ξένους, ὁ προσφέρων τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς ξένους καὶ ἰδίᾳ δεχόμενος αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκόν του, ἀντίθ. *μισόξενος*.—Ἐπίρρ. ***φιλοξένως***.

Φιλόξενος. Ὀνομαστὸς διθυραμβοποιὸς ἐκ Κυθήρων (435—380 π. Χ.). Καταληφθείσης τῆς πατρίδος του ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ᾐχμαλωτίσθη καὶ ἀπήχθη δοῦλος εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Μελανιππίδου, ὅστις τῷ ἐδίδαξε τὴν μουσικήν. Ἀφοῦ ἔμεινε μακρὸν χρόνον παρὰ τῷ εὐεργετήσαντι δεσπότῃ, μετέβη κατόπιν εἰς Συρακούσας, ἔνθα τυχὼν τῆς εὐνοίας Διονυσίου τοῦ τυράννου διέμεινεν ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ. Ἀλλὰ κρίνων μετὰ παρρησίας τὰ ἄστοχα δράματα τοῦ τυράννου παρώργιζεν αὐτὸν καὶ τέλος τιμωρηθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς λατομίας. Ἀνακληθεὶς μετ᾽ ὀλίγον καὶ ἐρωτηθεὶς πάλιν περὶ τῶν δραμάτων του, ἐζήτησε νὰ ἀπαχθῇ ἀμέσως εἰς τὰς λατομίας. Ὅταν τέλος διὰ τρίτην φορὰν ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ Διονυσίου, ἀπεκρίθη ὅτι ταῦτα εἶναι «οἰκτρά». Ἡ ἀπόκρισις αὕτη, ἥτις ἐξέφραζε τὴν χειρίστην περὶ αὐτῶν γνώμην τοῦ Φιλοξένου, ἤρεσεν εἰς τὸν τύραννον, νομίσαντα ὅτι ἐπιτυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ, ὃν ἔχει ἡ τραγῳδία, ἵνα δηλαδὴ διεγείρωσι τὸν οἶκτον τῶν θεατῶν. Φυγὼν ἐκ Συρακουσῶν ὁ Φιλόξενος, ἐγκατεστάθη ἐν Τάραντι καὶ κατόπιν ἐν Κορίνθῳ. Ὑπὸ τοῦ Φιλοξένου ἐποιήθησαν 24 διθύραμβοι, οἵτινες ἐφημίσθησαν καθ᾽ ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπὶ Πολυβίου (IV, 20) ᾔδοντο ἐν τοῖς θεάτροις τῆς Ἀρκαδίας. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησεν ἐξ Ἀσίας παρὰ τοῦ Ἁρπάλου βιβλία σπουδαῖα πρὸς ἀνάγνωσιν, οὗτος ἔπεμψεν αὐτῷ καὶ διθυράμβους τοῦ Φιλοξένου καὶ τοῦ Τελέστα μετὰ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ἐκ τῶν ὀλίγων περισωθέντων ἀποσπασμάτων αὐτοῦ δὲν δύναταί τις νὰ κρίνῃ κατὰ πόσον αἱ κρίσεις τῶν ἀρχαίων περὶ αὐτοῦ εἶναι ἀκριβεῖς. Ὁ Φιλόξενος ὑπερεῖχε τῶν συγχρόνων διθυραμβοποιῶν κατὰ τὴν εὐτραπελίαν, τὴν χάριν, τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης καὶ τοὺς εὐανθεῖς τῆς μουσικῆς χρωματισμούς. Γ. Γ.

—Φιλόξενος. Ἕλλην ζωγράφος ἐξ Ἐρετρίας, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ΄ π. Χ. αἰῶνος (320 π. Χ.). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Νικομάχου, συνέθεσε δὲ δύο περιφήμους πίνακας, ἄγνωστον ποῦ ἀνηρτημένους: τὸν κῶμον τριῶν Σειληνῶν καὶ τήν, κατὰ παραγγελίαν τοῦ βασιλέως Κασσάνδρου, μάχην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τοῦ Δαρείου παρὰ τὴν Ἰσσόν. Τὰ ἔργα ταῦτα κατεστράφησαν, ἰδέαν ὅμως τῆς τεχνοτροπίας τοῦ καλλιτέχνου λαμβάνομεν ἐκ τοῦ ἐπίσης περιφήμου ψηφιδωτοῦ τῆς Πομπηΐας τοῦ κοσμοῦντος τὸ δάπεδον τῆς Casa del Fauno, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ πίνακος. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ ἐξαίρεται μὲ ἐνάργειαν καὶ δραματικότητα ἡ ὁρμητικὴ ἀνδρεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ταραχὴ τοῦ Δαρείου καὶ τῶν ἡττημένων Περσῶν στρατιωτῶν ἀφ᾽ ἑτέρου. Ἀπομίμησις τοῦ πίνακος τούτου τοῦ Φιλοξένου θεωρεῖται καὶ ἡ ἀνάγλυπτος παράστασις τῆς μάχης τῆς Ἰσσοῦ καὶ ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐκ Σιδῶνος. Β. Δ. Θ.

—Φιλόξενος. —1) Υἱὸς τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου Πτολεμαίου τοῦ Ἀλωρείτου. Οὗτος ἐδόθη ὅμηρος ὑπὸ τοῦ πατρός του πρὸς τοὺς Θηβαίους, μετὰ 60 ἑταίρων, πρὸς ἀσφάλειαν ὅτι θὰ ἐβασίλευεν ὡς ἐπίτροπος τῶν τέκνων τοῦ Ἀμύντα Περδίκκα καὶ Φιλίππου, ὅστις ἐπίσης εἶχε δοθῆ ὅμηρος εἰς τοὺς Θηβαίους.

—2) Ταμίας τοῦ κεντρικοῦ ταμείου τῶν πρὸς Δ. τοῦ Ταύρου σατραπειῶν τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Οὗτος, κατὰ τὸν Παυσανίαν (ΙΙ. 33. 4), ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἔκδοσιν τοῦ εἰς τὴν πόλιν των καταφυγόντος κατὰ τὸ 324 π. Χ. ἅρπαγος τῶν θησαυρῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ἁρπάλου (ταμίου τοῦ πολεμικοῦ ταμείου) καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς τούτους, κατὰ τὰς περὶ ἁρπαλείων χρημάτων δίκας ἐν Ἀθήναις, τοὺς παρὰ τοῦ Ἁρπάλου λαβόντας χρήματα, μαθὼν τοῦτο παρὰ τοῦ πιστοῦ ὑπηρέτου του. Κατὰ τὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐπάνοδον (323 π. Χ.) τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ Φιλόξενος μετέβη ἐκεῖ ἐκ Καρίας ἡγούμενος στρατοῦ νεοσυλλέκτων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔγινε σατράπης τῆς Κιλικίας καὶ κατὰ τὸ 321 π. Χ. ἐτέλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Εὐμένους, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι πιστὸς εἰς τοῦτον. Τὴν σατραπείαν του διετήρησε καὶ κατὰ τὴν ἐν Τριπαραδείσῳ γενομένην νέαν διανομὴν τῶν σατραπειῶν, ἂν καὶ εἶχε διορισθῆ εἰς ταύτην ὑπὸ τοῦ Περδίκκα, διότι μετὰ τὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀντιπάτρου εἶχε προσχωρήσει εἰς τοῦτον. ΚΑΨ.

— Φιλόξενος. Γραμματικὸς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ζήσας κατὰ τὸν Α΄ αἰῶνα μ. Χ., μετὰ τὸν Αὔγουστον. Ἠσχολήθη μὲ ὁμηρικὰ ζητήματα καὶ κατεπολέμησεν ἄλλους συγχρόνους του γραμματικοὺς εἰς ζητήματα ὁμηρολογικά. Γ. Μ. Β.

— Φιλόξενος *Κλαύδιος*. Ἕλλην ἰατρός, ζήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α΄ π. Χ. αἰῶνος καὶ ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ περὶ τὴν χειρουργικὴν καὶ γυναικολογίαν. Οὗτος ὠνόμασε τὰ ἐν τοῖς κατὰ βάθος ὀργάνοις (μήτρᾳ, ἐντέροις) καρκινώματα «κρυπτά», κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιοτέρους ἰατρούς, οἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκάλουν πάντα τὰ ἀνέλκωτα. Ἔγραψε σύγγραμμα χειρουργικῆς (*Κέλσ.* VII, πρόλογ.), συνταγὰς δὲ τούτου ἀναφέρει ὁ Γαληνός. ΑΡ. Π. Κ.

—Φιλόξενος *Φλάβιος Θεόδωρος*. Ὕπατος τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΣΤ΄ μ. Χ. αἰῶνα. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται, οὐχὶ μετὰ πιθανότητος, τὸ περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους συνταχθὲν λατινοελληνικὸν γλωσσάριον, ἓν τῶν πρώτων καὶ ἀρίστων λεξικῶν, τὸ ὁποῖον περιέχει καὶ φιλολογικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐξεδόθη κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ὑπὸ H. Stephanus («Glossaria duo e situ vetustatis eruta», Παρίσιοι 1573) καὶ B. Vulcanius τῷ 1600 ἐν Λουγδούνῳ καὶ ἐν τῷ «Θησαυρῷ» τοῦ Ἐρρ. Στεφάνου κατὰ τὴν νεωτέραν ἐπεξεργασίαν καὶ συγχώνευσίν του μὲ ἕτερον τοῦ Κυρίλλου, γενομένην ὑπὸ Labbaeus. Γ. Μ. Β.

—Φιλόξενος *ὁ Μαββούγης*. Γεννηθεὶς ἐν Tahal τοῦ Κουρδιστὰν κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ἐσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἐδέσσης καὶ τῷ 485 ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς παρὰ τὸν Εὐφράτην Μαββούγης (Ἱεραπόλεως).

Digitized by Google

Σφοδρὸς μονοφυσίτης, μετέβη δὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ λαβὼν ἄδειαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου συνεκάλεσεν ἐν Σιδῶνι τῷ 512 σύνοδον, ἥτις, καθαιρέσασα τὸν ὀρθόδοξον πατριάρχην Ἀντιοχείας Φλαβιανόν, ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν μονοφυσίτην Σεβῆρον. Ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Ἀναστασίου Ἰουστῖνος ὁ Α', ἀντικαταστήσας πάντας τοὺς μονοφυσίτας ἱεράρχας δι' ὀρθοδόξων, ἐξώρισε καὶ τὸν Φιλόξενον κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Φιλιππούπολιν, ἔπειτα δὲ εἰς Γάγγρας τῆς Παφλαγονίας, ὅπου τῷ 523 ἀπέθανεν. Ὁ Φιλόξενος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν γονιμωτέρων Σύρων συγγραφέων. Ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὰ 4 Εὐαγγέλια, 13 ὁμιλίας ἠθικάς, 3 λειτουργίας, εὐχὰς εὐχαριστιακάς, πραγματείας περὶ τῆς παραβολῆς τῶν δέκα ταλάντων, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, περὶ ἐνσαρκώσεως καὶ περὶ αἱρέσεων, 12 κεφάλαια κατ' ὀρθοδόξων, 27 κεφάλαια κατὰ νεστοριανῶν, λόγους διαφόρους, προσευχάς, μοναστικοὺς κανόνας καὶ πλείστας ἐπιστολάς. Ε. Γ. Π.

φιλοξενῶ (*—έω*)· δέχομαι εἰς τὸν οἶκόν μου ξένους, ξενίζω· || μεταφ., καταχωρίζω: «φιλοξενῶ τὸ ἄρθρον σου εἰς τὴν ἐφημερίδα μου».

φίλοξος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰ ὀξέα, ὁ ἀναπτυσσόμενος μεταξὺ τῶν ὀξέων: «φίλοξα μικρόβια».

φιλοπαίγμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό), καὶ *φιλοπαίσμων*· ὁ φιλῶν παίζειν, ὁ ἀγαπῶν νὰ ἀστειεύεται, νὰ χαριεντίζεται, εὐτράπελος, ἀστεῖος: «οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἦσαν φιλοπαίγμονες».

φιλόπαις, *—αιδος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἀγαπῶν τὰ τέκνα του.

φιλόπαππος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀγαπῶν τὸν πάππον του.

Φιλόπαππος, *Γάϊος Ἰούλιος Ἀντίοχος Ἐπιφανής*. Ἔγγονος τοῦ Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς, τελευταίου βασιλέως τῆς Κομμαγηνῆς, γενόμενος τῷ 90—100 μ. Χ. ὕπατος καὶ ἄρχων ἐν Ἀθήναις.

— ***Φιλοπάππου μνημεῖον.*** Μνημεῖον ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικροῦ λόφου, ἱδρυθὲν κατ' ἀρχόμενον τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα (114—116 μᾶλλον) ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, τιμώντων τὸν πολλαπλῶς εὐεργετήσαντα τὴν πόλιν αὐτῶν Φιλόπαππον. Εἰς τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐμφανίζεται ὁ Γάϊος Ἰούλιος Ἀντίοχος Φιλόπαππος ἔχων ἀριστερᾷ μὲν Ἀντίοχον τὸν Δ' τὸν Ἐπιφανῆ, δεξιᾷ δὲ τὸν Σέλευκον.

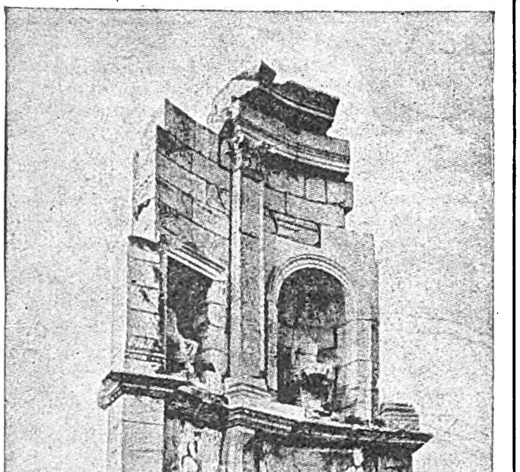

Μνημεῖον Φιλοπάππου.

Ὁ αὐτός, ὑπὸ τὰς κόγχας τῶν τριῶν ἀνδριάντων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεγλύφη ζωφόρος, παρίσταται ὡς Ρωμαῖος ὕπατος ἐπὶ ἅρματος μετὰ ραβδούχων.

Ὁ ἐφ' οὗ τὸ μνημεῖον λόφος ἔχει ἰδίαν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς περιόδου ἀκόμη τῶν θρύλων. Ἐν αὐτῷ ἐτάφη, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ τοῦ Ὀρφέως σύγχρονος ποιητὴς Μουσαῖος, διὸ καὶ ἀπεκλήθη *Μουσεῖον*. Ἀπὸ τοῦ λόφου αὐτοῦ πολλάκις προσεβάλλετο ἡ Ἀκρόπολις ὑπὸ πολεμίων.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Φιλόπαππος ἐκαλεῖτο *Σέγκιο*, ἤτοι *σέντζιο* (=βασιλικὸν κάθισμα), ἀπὸ τοῦ μνημείου, ὅπερ ἐξελήφθη ὡς βασιλικὸν κάθισμα. Κατὰ τὰς ἀθηναϊκὰς παραδόσεις εἰς τὸν λόφον τοῦτον ἐμονομάχησεν ὁ Διγενὴς μετὰ τοῦ ἀποτυχόντος προξενητοῦ τῆς ζητηθείσης νύμφης Φιλοπάππου. Δ. ΓΡ. Κ.

φιλοπατρία (ἡ)· ἡ πρὸς τὴν πατρίδα σφοδρὰ ἀγάπη, πατριωτισμός.

— [*Ἐγκυκλ.*] Ἡ *φιλοπατρία* ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κοινωνικῶν λεγομένων συναισθημάτων. Ἐπὶ μέρους ἐκδηλώσεις τοῦ συναισθήματος τούτου εἶναι ἀγάπη πρὸς τὸν ἄρχοντα, ὅστις ἐργάζεται διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, θυσία περιουσίας καὶ ζωῆς ἐν ἀνάγκῃ πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς κινδυνευούσης. Ἰδίως ἐν καιρῷ πολέμου τὸ συναίσθημα τοῦτο λαμβάνει ἐξαιρετικὴν ἰσχύν, οἷον ἀγαλλίασις ἐπὶ νίκῃ τῆς πατρίδος καὶ λύπη ἐπὶ ἥττῃ αὐτῆς. Γενικῶς εἰπεῖν, τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας λαμβάνει ὅλας τὰς μορφὰς τοῦ ἀτομικοῦ συναισθήματος ἐξ ἀφορμῆς τῶν τυχῶν τῆς πατρίδος, ἃς λαμβάνει τὸ ἀτομικὸν συναίσθημα ἐξ ἀφορμῆς τῶν τυχῶν τοῦ ἐγώ. Ἐνίοτε τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας συγκρούεται πρὸς ἀτομικὰ ἢ οἰκογενειακὰ συναισθήματα. Ἐὰν κατὰ τὰς συγκρούσεις ταύτας ὑπερισχύῃ τὸ πρῶτον, ὁ φιλόπατρις θυσιάζει ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του χάριν τῆς πατρίδος· ἐὰν ὑπερισχύουν τὰ δεύτερα, δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ φθάσῃ μέχρι προδοσίας τῆς πατρίδος. Ἡ ἱστορία γέμει παραδειγμάτων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλα κοινωνικὰ συναισθήματα δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγκρουσις τοῦ συναισθήματος τῆς φιλοπατρίας, ὡς π. χ. πρὸς τὰ συναισθήματα ἀλληλεγγύης πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν ἢ τὴν πολιτικὴν μερίδα, εἰς ἣν ἀνήκει τις. Ἐὰν τὰ τελευταῖα συναισθήματα ὑπερισχύσουν τοῦ τῆς φιλοπατρίας ἐν τῇ συνειδήσει κοινωνικῆς τινος τάξεως ἢ πολιτικῆς μερίδος, ἄγεται ἡ τάξις αὕτη ἢ ἡ μερὶς εἰς πράξεις αὐτόχρημα προδοτικάς, αἵτινες ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος.

Ἠθικῶς ἡ φιλοπατρία ἀνήκει εἰς τὰς ὑψίστας ἀρετάς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐκτρέπεται εἰς πατριωτικὸν φανατισμόν, τὸν καὶ ἄλλως καλούμενον *σωβινισμόν*. Οὗτος συνίσταται εἰς ἐθνικὴν ἀλαζονείαν, καθ' ἣν τις εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔθνος μόνον ἀρετὰς ἀναγνωρίζει, καὶ εἰς μῖσος καὶ περιφρόνησιν κατὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, εἰς τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἀρετήν, μόνον δ' ἐλαττώματα διακρίνει. Χ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

φιλόπατρις, *—ιδος* (ὁ, ἡ), *—ι* (τό)· ὁ σφόδρα ἀγαπῶν τὴν πατρίδα του, ὁ ὑπὲρ αὐτῆς θυσιάζων τὰ ἴδια συμφέροντα.

— **«Φιλόπατρις»**. —1) Ἐφημερὶς πολιτικὴ ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ ἔτη 1851—1862. —2) Ἐφημερὶς πολιτική, ἐκδοθεῖσα ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1883—1884.

φιλοπάτωρ, *—ορος* (ὁ, ἡ)· ὁ σφόδρα φιλῶν, ἀγαπῶν τὸν πατέρα του· || τίτλος πολλῶν Πτολεμαίων βασιλέων καὶ βασιλισσῶν καὶ πριγκίπων, ἐξαιρέτως ὅμως τοῦ Πτολεμαίου Δ'.

φιλοπερίεργος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λίαν περίεργος, ὁ πέρα τοῦ δέοντος ἐνδιαφερόμενος νὰ μανθάνῃ τὰ ἀλλότρια.

φίλοπλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰ ὅπλα, τὴν ὁπλασκίαν.

Φιλοποίμην. Περίφημος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, υἱὸς τοῦ Κραύγιδος, γεννηθεὶς ἐν Μεγαλοπόλει τῷ 253 π. Χ. Ἀπομείνας ἐνωρὶς ὀρφανὸς πατρός, ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ ἐκ Μαντινείας Κλεάνδρου, ὅστις εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν Μεγαλοπόλει ἐξορισθεὶς ἐκ τῆς Μαντινείας. Ὅταν ὁ Φιλοποίμην ἐγένετο ἔφηβος, ἀνέλαβον τὴν διαπαιδαγώγησιν τούτου οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἀκαδημεικοὶ φιλόσοφοι Ἔκδημος καὶ Δημοφάνης ἢ Μεγαλοφάνης. Ὁ Φιλοποίμην ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἠγάπα τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐπέδειξε δ' ἐνωρὶς μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματα. Διὰ τῆς μελέτης τῶν στρατιωτικῶν συγγραμμάτων τῆς ἐποχῆς του καὶ διὰ συνεχῶν σωματικῶν ἀσκήσεων ὤξυνε τὸ πνεῦμά του καὶ ἀνέπτυξε τὰς σωματικὰς του δυνάμεις καὶ δεξιότητας εἰς ὑπέρτατον βαθμόν. Ὅτε ἦγε τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης Γ' (222 π. Χ.) ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου καὶ ἄνευ ἀφορμῆς τὴν Μεγαλόπολιν. Ὁ Φιλοποίμην ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἠγωνίσθη μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ ἀνδρείας, ὅπως διασώσῃ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ καὶ κατώρθωσε νὰ προκαλύψῃ τὴν ὑποχώρησιν μεγάλου μέρους τῶν ἐνηλίκων, τῶν παίδων καὶ τῶν γυναικῶν εἰς Μεσσηνίαν. Οἱ Μεσσήνιοι ἐδέχθησαν προθυμότατα τοὺς Μεγαλοπολίτας ἀνταποδίδοντες τὴν παλαιὰν αὐτῶν εὐεργεσίαν, ἧς ἔτυχον, ὅταν ἐπολεμοῦντο ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Κλεομένης Γ' μετὰ τινα χρόνον ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς τοὺς Μεγαλοπολίτας, δι' ὧν προσεκάλει τούτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Μεγαλόπολιν, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ τοῖς ἀποδώσῃ τὴν πόλιν καὶ πάντα τὰ πράγματά των. Μὴ δεχθέντων τῶν Μεγαλοπολιτῶν, κατὰ σύστασιν τοῦ Φιλοποίμενος, ὁ Κλεομένης ἀπῆλθε τῆς Μεγαλοπόλεως, ἀφοῦ διέταξε νὰ λεηλατήσωσι πρότερον τὴν πόλιν καὶ νὰ κατασκάψωσιν αὐτήν.

Τὴν δεινὴν ταύτην συμφορὰν τῆς πατρίδος του ὁ Φιλοποίμην ἐξεδικήθη κατὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην, καθ' ἣν ἡγεῖτο τοῦ ἱππικοῦ τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἶχε δώσει ἐντολὴν νὰ μὴ ἐπιτεθῇ τὸ ἱππικόν, ἂν δὲν ἐλάμβανε τὸ σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως. Ὁ Φιλοποίμην, ἀφοῦ διεῖδε τὴν κρίσιμον στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἀφοῦ ὑπελόγισε τὰ τῆς ἐπιθέσεως, ἐπλησίασε τοὺς στρατηγοὺς τοῦ βασιλέως καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ ἐπιτεθῶσιν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔπεισε, νομιζόμενος ὑπὸ τούτων μανικός. Τότε, πείσας τὸ ἱππικὸν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ παρέσυρεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν Μακεδόνων. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην ὁ Φιλοποίμην ἐπληγώθη διὰ δόρατος εἰς ἀμφοτέρους τοὺς μηρούς, ἐπέδειξεν ὅμως καὶ μετὰ τὸν τραυματισμόν του ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ ἡ πρωτοβουλία τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε διὰ τὴν ἐπίθεσιν, ηὔξησαν τὴν φήμην καὶ τὴν δόξαν τοῦ Φιλοποίμενος. Ὁ Ἀντίγονος διὰ τὴν ἐξαίρετον ταύτην πολεμικὴν διαγωγὴν καὶ εὐφυΐαν του τοσοῦτον κατεπλάγη, ὥστε προσεπάθησε νὰ τὸν πείσῃ νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατὸν ὡς ἀξιωματικὸς ἐπὶ λαμπροτάτῃ ἀμοιβῇ. Ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ Ἀντιγόνου. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠρέσκετο νὰ μένῃ ἀργός, ἔπλευσεν εἰς Κρήτην, ἔνθα ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων, μετέσχε τῶν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἐμφυλίων πολέμων. Ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων περιστάσεων παιδευθεὶς εἰς τὰ πολεμικά, ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἀρίστων Ἑλλήνων στρατηλατῶν. Κατὰ τὴν μακρὰν ἀπουσίαν τοῦ Φιλοποίμενος τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου ἐταράχθησαν σφόδρα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἀπέθανεν ὁ Ἄρατος. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπανῆλθεν ἐκ Κρήτης ὁ Φιλοποίμην, προηγηθείσης τῆς μεγάλης αὐτοῦ φήμης περὶ τῶν ἐκεῖ κατορθωμάτων του. Οἱ Ἀχαιοὶ διὰ τοῦτο μετὰ προθυμίας ἐξέλεξαν αὐτὸν ἵππαρχον (δεύτερον ἄρχοντα) τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (210—209 π. Χ.). Ὁ Φιλοποίμην ἤρξατο ἀμέσως τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀχαιῶν καὶ θέλων νὰ καταστήσῃ τοῦτον ἰσόπαλον πρὸς τὸν τῶν Μακεδόνων, εἰσήγαγε τὸν ὁπλισμὸν τούτων. Ὁμοίως ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἀναδιωργάνωσε τὸ ἱππικὸν τῆς συμπολιτείας, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἐν τελείᾳ παρακμῇ. Τὸ ἱππικὸν τοῦτο, ὀλίγον κατόπιν, συμπλακὲν πρὸς τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἠλείων συμμαχούντων, κατήγαγε περιφανῆ νίκην. Μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Φιλοποίμην ἐξελέγη στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (208 π.Χ.). Ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ εὐθύτης τῶν τρόπων του, ἡ λιτότης του ἔν τε τῇ διαίτῃ καὶ τῇ ἐνδυμασίᾳ, ἡ πνευματική του εὐστροφία καὶ ἡ ἀκατάβλητος φυσική του ῥώμη τὸν κατέστησαν δημοφιλέστατον. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 207 π. Χ. παρὰ τὴν Μαντίνειαν ὁ στρατὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπὸ τὸν Φιλοποίμενα κατενίκησεν ὁλοσχερῶς τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Μαχανίδαν, εἰσβαλόντα εἰς τὴν χώραν ταύτην. Κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐφονεύθησαν τέσσαρες χιλιάδες στρατιῶται καὶ αὐτὸς ὁ Μαχανίδας ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος, ἔτι δὲ περισσότεροι ᾐχμαλωτίσθησαν. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐστήθη ἐν Δελφοῖς ἀνδριὰς παριστῶν τὸν Φιλοποίμενα φονεύοντα τὸν Μαχανίδαν. Μετὰ ταῦτα ἐκυριεύθη ἡ Τεγέα καὶ ὅλη ἡ Λακεδαιμονία, πλὴν τῆς Σπάρτης. Ἡ νίκη αὕτη ἀφύπνισε τὸ αἴσθημα τῶν Ἀχαιῶν, τοῦθ' ὅπερ δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Φιλίππου, τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐκ μίσους ἀπεπειράθη δι' ἀνθρώπων του νὰ δολοφονήσῃ τὸν Φιλοποίμενα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο γνωσθὲν ηὔξησε τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὸν Φιλοποίμενα. Ἐν Σπάρτῃ, φονευθέντος τοῦ Μαχανίδα, ἥρπασε τὴν ἀρχὴν ἕτερος τύραννος, ὁ φαυλότατος Νάβις. Οὗτος διὰ συνεχῶν ἐπιδρομῶν ἔβλαπτε τοὺς γείτονας αὐτοῦ Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδας. Ὁ Φιλοποίμην, ἐκλεγεὶς τὸ δεύτερον στρατηγὸς (206 ἢ 205 π. Χ.) τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, κατενίκησε τὸν Νάβιν παρὰ τὸν Πάρνωνα, ἐπὶ τῶν μεθορίων Τεγέας—Ἀργολίδος καὶ Λακεδαίμονος. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς στρατηγίας του ὁ Φιλοποίμην ἔπλευσε καὶ αὖθις εἰς Κρήτην. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ὅμως ὁ Νάβις ηὔξησε τὴν δύναμίν του, διότι καὶ τὴν Μεσσήνην ἐξαίφνης κατέλαβε καὶ ἐναντίον τῶν Μεγαλοπολιτῶν ἐκστρατεύσας ἐνίκησε. Τοῦτο δυσηρέστησε τοὺς Μεγαλοπολίτας, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι προὐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος ἀπουσιάζοντος, ἠθέλησαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὰ πολιτικὰ του δικαιώματα, ἀλλ' ἠμποδίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο, ὁ Φιλοποίμην ἐπανῆλθεν αἰφνιδίως ἐκ Κρήτης (194 π. Χ.) καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Νάβιδος, ὅστις εὗρεν οἰκτρὸν τέλος, σφαγεὶς ὑπὸ πολιτῶν καὶ ὁμάδος στρατιωτῶν.

Ὁ Φιλοποίμην προσεπάθησε μετὰ ταῦτα νὰ πείσῃ τὴν Σπάρτην νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀχαϊ-

Digitized by Google

κὴν συμπολιτείαν, αὕτη ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἀπεδέχθη τοῦτο, ἀλλὰ προσεκάλεσεν ὡς διαιτητὰς τοὺς Ρωμαίους, ἐπειδὴ ἐφοβήθη μήπως ἀποκατασταθῶσι πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ ὑπὸ τοῦ Νάβιδος ἐκδιωχθέντες ὀλιγαρχικοί. Ὁ Φιλοποίμην, λαβὼν τοῦτο ὡς ἀφορμήν, κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἐπανήγαγε τοὺς ἐξορίστους. Συγχρόνως διέταξε νὰ φονεύσωσιν ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν, νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ νὰ μετοικήσωσιν εἰς ἀχαϊκὰς πόλεις πάντες, πλὴν τριῶν χιλιάδων.

Τῷ 184 π. Χ. εἶχεν ἐκλεγῆ δι' ὀγδόην φορὰν ἄρχων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Τότε ὁ Μεσσήνιος Δεινοκράτης, κατ' Αὔγουστον ἢ Σεπτέμβριον, θελήσας νὰ ἀποσπάσῃ τὴν Μεσσήνην ἀπὸ τῆς συμπολιτείας ἐπαναστάτησε ταύτην, ἂν καὶ πολλοὶ μικροὶ δῆμοι τῆς Μεσσηνίας ἔμενον πιστοί. Ὁ Φιλοποίμην εὑρίσκετο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Ἄργει. Ἅμα ἔμαθε τὴν ἀποστασίαν, καίπερ ἑβδομηκοντούτης καὶ πυρέσσων, παραλαβὼν τμῆμα ἱππικοῦ ἔσπευσεν εἰς Μεσσήνην. Οἱ ἀντίπαλοι συνηντήθησαν παρὰ τὸν λόφον τοῦ Εὐάνδρου. Ἡ ὁρμὴ τοῦ Φιλοποίμενος ἦτο μεγάλη καὶ οἱ περὶ τὸν Δεινοκράτην ἡττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἀλλὰ οἱ παραφυλάττοντες τὴν χώραν, ὄντες περὶ τοὺς πεντακοσίους, ἡνώθησαν μετὰ τῶν εἰς φυγὴν τραπέντων καὶ κατέλαβον διαφόρους λόφους. Ὁ Φιλοποίμην ἰδὼν τοῦτο ἐφοβήθη μήπως κυκλωθῇ καί, ἐπειδὴ ἐφείδετο τῶν ἱππέων, ὠπισθοχώρει προκαλύπτων καὶ οὐραγῶν αὐτούς. Κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν ταύτην ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου του καὶ κτυπήσας εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπώλεσε τὰς αἰσθήσεις του. Μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν συνελήφθη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Δεινοκράτη καὶ φυλακισθεὶς ὑπεχρεώθη μετ' ὀλίγον νὰ πίῃ δηλητήριον. Ὅταν ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ Φιλοποίμενος εἰς τὰς ἀχαϊκὰς πόλεις, βαρεῖα θλῖψις κατέλαβε τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν. Συνελθόντες ἀμέσως ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν (183 π. Χ.), ὅστις ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μεσσήνης, καὶ μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν τὴν κατέλαβεν. Ὁ Δεινοκράτης καὶ οἱ πρωταίτιοι ηὐτοκτόνησαν, ἄλλοι δέ τινες συλληφθέντες ἀπήχθησαν δέσμιοι εἰς Μεγαλόπολιν. Τὰ λείψανα τοῦ σώματος τοῦ Φιλοποίμενος ἐκάησαν καὶ ἡ τέφρα ἐτέθη ἐντὸς πολυτελοῦς ὑδρίας, ἥτις ἐκομίσθη ἐν πομπῇ εἰς Μεγαλόπολιν καὶ ἐναπετέθη εἰς μεγαλοπρεπέστατον μνημεῖον. Πρὸς τιμὴν τοῦ Φιλοποίμενος, τοῦ «τελευταίου τῶν Ἑλλήνων», ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας νὰ τελῶνται ἐν Μεγαλοπόλει ἐνιαύσιοι θυσίαι. Ἐν Δελφοῖς, ἐν Μεγαλοπόλει καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἱδρύθησαν ἀνδριάντες καὶ εἰκόνες. Ν. Κ. Α.

— **«Φιλοποίμην».** Ἐφημερὶς πολιτική, ἐκδοθεῖσα ἐν Πάτραις κατὰ τὰ ἔτη 1875—1876.

φιλοπόλεμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸν πόλεμον, ὁ μὴ ἀποφεύγων τοὺς πολέμους.

φιλόπολις, *—ιδος* (ὁ, ἡ), *—ι* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὴν πόλιν, ἐξ ἧς κατάγεται· ‖ παρ' ἀρχαίοις ἀντὶ τοῦ *φιλόπατρις*.

φιλοπολιτεία (ἡ) (urbanisme)· βλ. λ. *ἀστυφιλία*.

φιλοπόνημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φιλοπονεῖν, τὸ μετὰ φιλοπονίας γενόμενον.

φιλοπονία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλόπονος, ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἀντίθ. *φυγοπονία*.

φιλόπονος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τοὺς πόνους, τοὺς κόπους, φίλεργος, ἐργατικός, ἐπιμελής, ἀντίθ. *φυγόπονος*.

Φιλόπονος, *Ἰωάννης*. Γραμματικὸς καὶ θεολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κατ' ἀρχὰς ἐπηγγέλλετο τὸν γραμματοδιδάσκαλον ἐν τῇ πατρίδι του. Ἦτο μαθητὴς τοῦ πλατωνικοῦ Ἑρμείου Ἀλεξανδρέως καὶ τοῦ Ἀμμωνίου, ἀργότερον δὲ ἐγένετο μητροπολίτης Ἀλεξανδρείας, διακριθεὶς διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ μονοφυσιτισμοῦ ἀπολογητικὴν δρᾶσίν του. Ὁ Φιλόπονος ἠσχολήθη μὲ διαφόρους κλάδους καὶ διεκρίθη ὡς γραμματικὸς καὶ ὑπομνηματιστής, ὡς θεολόγος καὶ ἀπολογητὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ μονοφυσιτισμοῦ καὶ ὡς φιλόσοφος. Τῶν γραμματικῶν του ἔργων σπουδαιότερον εἶναι τὰ «Τονικὰ παραγγέλματα» (ἐκδ. Dindorf 1825) καὶ τὸ «Περὶ τῶν διαφόρως τονουμένων καὶ διάφορα σημαινόντων» (ἐκδ. Eggenobff 1880), εἶδος γραμματικοῦ λεξιλογίου, χρησιμοποιηθέντος πολὺ κατὰ τὸν μεσαίωνα. Διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν ἔργων τούτων ὡς κυρία πηγὴ ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Φιλόπονον ἡ «Καθολικὴ» τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Τῶν ἑρμηνευτικῶν του ἔργων σπουδαιότερα ἦσαν τὰ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὑπομνήματα, ἰδίως ἡ εἰσαγωγή του εἰς τὸ «Ὄργανον», ἥτις ὅμως ἀμφισβητεῖται ὑπὸ πολλῶν.

Ὁ Ἰωάννης Φιλόπονος ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν καὶ ἔγραψε «Περὶ κοσμοποιίας» (ἐκδ. G. Reichardt 1897) καὶ «Κατὰ Πρόκλου περὶ ἀϊδιότητος κόσμου» (ἐκδ. H. Rabe 1899). Πρὸς τούτοις ἔγραψεν εἰσαγωγὴν καὶ ὑπόμνημα εἰς τὴν «Ἀριθμητικὴν» τοῦ Νικομάχου Γερασινοῦ (ἐκδ. Kich. Hoche, 1864 καὶ 1867) καὶ ἀστρονομικὴν πραγματείαν «Περὶ ἀστρολάβου» (ἐκδ. H. Hase, Rhein. Museum 6, 1839). Θεολογικὰ συγγράμματά του εἶναι τὸ «Περὶ Πάσχα» (ἐκδ. C. Walter, 1899), «Περὶ Τριάδος», ἐν ᾧ κατὰ τὸν Φώτιον ἀποδεικνύεται λίαν «ἀσεβής» καὶ «Περὶ ἀναστάσεως», εἰς τὸ ὁποῖον ἀποκρούει τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων. Ὡς θεολόγος ὁ Φιλόπονος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερικῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας παρεδέχετο μὲν ἀδιαιρέτους, ἀλλὰ πραγματευόμενος εἰδικῶς περὶ ἑκάστης κατέληγεν εἰς τὴν τριθεΐαν, δι' ὃ καὶ *τριθεΐτης* ἐπεκαλεῖτο. Διὰ τὰς ἰδέας του ταύτας καὶ διὰ τὸν μονοφυσιτισμόν του εὗρε δεινοὺς ἀντιπάλους τὸν Ἀναστάσιον Α' Ἀλεξανδρείας, συγγράψαντα ἰδίαν πολεμικὴν διατριβήν, τὸν Λεόντιον τὸν Μοναχὸν καὶ πρὸ παντὸς τὸν Φώτιον, ὅστις δυσμενέστατα κρίνει τὸν Φιλόπονον ἐν «Μυριοβίβλῳ», ἀποκαλῶν αὐτὸν ἀντὶ Φιλόπονον «μᾶλλον ματαιόπονον».

Πλὴν τούτων ὁ Φιλόπονος συνέγραψε καὶ ἀπολογητικὰ καὶ ἀντιρρητικὰ συγγράμματα, ὡς μονοφυσίτης μὲν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς Χριστιανὸς δὲ κατὰ τῶν ἐθνικῶν. Οὕτω, κατὰ Φώτιον, ἔγραψε «Κατὰ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου», τὸν «Διαιτητὴν ἢ περὶ ἑνώσεως», (ἀποσπ. παρὰ Migne, 147), ἐνῷ ὁ ἴδιος, παρεχόμενος ὡς διαιτητὴς μεταξὺ μονοφυσιτῶν καὶ ὀρθοδόξων, προσπαθεῖ νὰ διαλλάξῃ τὰ διιστάμενα μέρη φέρων πολλὰς ἀποδείξεις ὑπὲρ τοῦ μονοφυσιτισμοῦ καὶ τριθεϊσμοῦ. Ἀνεσκεύασε πρὸς τούτοις τὸν Πρόκλον γράψαντα κατὰ τὸν Χριστιανῶν «Ἐπιχειρήματα».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Ludwich,* De Joanne Philopono grammatico (Königsberg 1888—1889).—*J. M. Schonfelder,* Die Kirchengeschichte des Johanes von Ephesus (Μόναχον 1862).—*K. Krumbacher*-Σωτηριάδου, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας (Ἀθῆναι 1900), τομ. 1, σ. 97 καὶ Β' σ. 348—349.—*Δ. Μπαλάνου,* Πατρολογία (Ἀθῆναι 1930) σ. 523. Γ. Μ. Β.

φιλοπονῶ (—*έω*)· εἶμαι φιλόπονος, ἐκτελῶ τι μετὰ φιλοπονίας, μετ' ἐπιμελείας.

φιλοποσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλοπότης, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πότον, πρὸς τὸ πίνειν οἶνον ἢ ἄλλα παρόμοια ποτά.

φιλοπότης (ὁ)· ὁ φιλῶν, ὁ ἀγαπῶν τὸν πότον, ὁ ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ νὰ πίνῃ οἶνον ἢ ἄλλα παρόμοια ποτά, πότης.

φιλοπραγμονῶ (*—έω*)· εἶμαι φιλοπράγμων, ἀγαπῶ νὰ εἶμαι πολυάσχολος.

φιλοπραγμοσύνη (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλοπράγμων, ἡ τάσις εἰς τὸ νὰ ἀσχολῆται εἰς τὰ πολλὰ πράγματα.

φιλοπράγμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν, ὁ ἀρεσκόμενος νὰ ἀσχολῆται εἰς πολλὰ πράγματα.

φιλοπρόοδος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὴν πρόοδον, προοδευτικός.

φιλοπρωτία (ἡ)· τὸ νὰ ἀγαπᾷ τις ὑπὲρ τὸ δέον τὰ πρωτεῖα, ἡ διὰ παντὸς τρόπου ἐπιδίωξις τῶν πρωτείων.

φιλόπρωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαπῶν τὰ πρωτεῖα, ὁ διὰ παντὸς τρόπου ἐπιδιώκων νὰ εἶναι πρῶτος.

φιλόπτερος (ὁ) (Philopterus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλλοφαγιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ ἔντομα ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων πτηνῶν καὶ ἰδίως κατοικιδίων τοιούτων, ὧν κατατρώγουσι τὰ πτερά. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φιλοπτωχία (ἡ)· νὸ νὰ εἶναί τις φιλόπτωχος, ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς πτωχούς.

φιλόπτωχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φιλῶν τοὺς πτωχούς, ὁ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἐνδιαφερόμενος, ὁ ὠφελῶν τοὺς πτωχούς.

«Φιλορθόδοξος *ἑταιρεία*». Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν της εἰς μυστικὴν συνωμοτικὴν ὀργάνωσιν, ἱδρυθεῖσαν τῷ 1839 ἐν Ἀθήναις, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ὅστις ἐξεδηλώθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Μεταξὺ τῶν σκοπῶν της, οἵτινες ἀπέβλεπον κυρίως εἰς ἐπιτεύγματα ἐθνικοθρησκευτικὰς βλέψεις, περιλαμβάνεται καὶ ἡ εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα βάπτισις τοῦ βασιλέως, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας ἤ, ἐν ἀνάγκῃ, καὶ αὐτὴ ἡ ἔξωσίς του. Τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως τῆς ἑταιρείας ἔσχε πιθανῶς ὁ Γεώργιος Καποδίστριας, ἀδελφὸς τοῦ κυβερνήτου, ἀποβλέπων εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς πρώτης δυναστείας καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ οἴκου Καποδίστρια, μεταξὺ δὲ τῶν μᾶλλον ἀναμιχθέντων εἰς αὐτὴν ἦσαν ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας Κατακουζῆς καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ρωσοφίλου κόμματος. Οἱ συνωμόται, ἔχοντες ἀνάγκην πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν των ἐνδόξου τινὸς προσώπου τοῦ Ἀγῶνος, κατώρθωσαν νὰ παρασύρωσιν, ἀφελῶς παραπεισθέντα, τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Κολοκοτρώνη Νικηταρᾶν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν ἀρχιστράτηγον, δόντες αὐτῷ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Μακεδονικοῦ. Τὴν 22 Δεκεμβρίου 1839 ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη, κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν δὲ δίκην τοῦ Νικηταρᾶ, ἐπὶ πλημμελήματι, οὗτος ἠθῳώθη, τοῦ δικαστηρίου διαπιστώσαντος τὴν καλοπιστίαν του, ἐξηναγκάσθη ὅμως νὰ περιορισθῇ τοπικῶς εἰς Αἴγιναν. Οἱ ἐπιφανεῖς συνωμόται κατώρθωσαν νὰ παραμείνωσιν ἄγνωστοι. Σχετικὴ μὲ τὴν δρᾶσιν τῆς ἑταιρείας ἦτο καὶ ἡ μετά τινα χρόνον εὔσχημος ἀπομάκρυνσις τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ ἐξ Ἀθηνῶν. Δ. ΓΡ. Κ.

Φιλόρωμος, *μάρτυς*. Ἀνώτατος διοικητικὸς ὑπάλληλος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμόν. Οὗτος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Φιλέας, συλληφθέντες τῷ 303 ὡς Χριστιανοί, ἀπετμήθησαν τὴν κεφαλὴν καὶ συνεορτάζονται ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 4 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

φίλος, *—η,* *—ον*· ἀγαπητός, προσφιλής: «φίλος τοῖς θεοῖς» ‖ φρ. «οἱ φίλα φρονοῦντές τινι» οἱ ἔχοντες φιλικὰ φρονήματα πρός τινα· ‖ *φίλος* (ὁ)· ὡς οὐσ., ὁ μεθ' οὗ συνδέεταί τις δι' ἀγάπης: «ἐν στενῷ κύκλῳ συγγενῶν καὶ φίλων» ‖ θηλ. *φίλη* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.). Παραθ. *φίλτερος—φίλτατος*.

— **φίλοι *ἀριθμοί*·** βλ. λ. *ἀριθμός*.

— **φίλοι *Θεοῦ*.** Οὕτως ἐκλήθησαν τὰ μέλη χριστιανικῶν ἑνώσεων, ἀποτελουμένων ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ρεπόντων, ὡς τὰ πολλά, πρὸς τὸν μυστικισμὸν καὶ σκοπούντων τὴν διαθέρμανσιν τῆς ἐσωτερικῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τῶν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ. Αἱ ἑνώσεις αὗται ἱδρύθησαν ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀφορμὴν δὲ πρὸς ἵδρυσιν αὐτῶν ἔδωσαν αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπικρατοῦσαι πολιτικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἔριδες καὶ διαμάχαι, ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν, αἱ λοιμικαὶ νόσοι, αἱ θεομηνίαι, καὶ δὴ ἡ τάσις τῆς θεολογίας πρὸς ἀφῃρημένας θρησκευτικὰς θεωρίας καὶ σχολαστικὰς αὐτῶν διατυπώσεις, μὴ δυναμένας νὰ ἱκανοποιήσωσιν ἀνθρώπους βαθέων θρησκευτικῶν αἰσθημάτων. Οἱ διασημότεροι τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς ἑνώσεις ταύτας ἦσαν ὁ Ἰωάννης Τάουλερ (Tauler), ὁ Ἑρρῖκος Σόϊζε (Seuse), ὁ Νικόλαος ὁ ἐκ Στρασβούργου καὶ ἄλλοι. Σπουδαίαν οὐχ ἧττον ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτῶν εἶχεν ὁ Ρούλμαν Μέρσβιν (Merswin), ὅστις, μετὰ διεφθαρμένον βίον πωλήσας τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἔζη βίον ἀσκητικόν. Οὗτος ἀπατώμενος εἴτε θέλων να ἀπατήσῃ τοὺς ἄλλους, διισχυρίζετο ὅτι συνεδέετο μετὰ «τοῦ μεγάλου φίλου τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς Ὄμπερλανδ», ὅστις κατ' αὐτὸν ἤρχετο εἰς ἄμεσον κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, παρ' οὗ ἐλάμβανε δι' ἐπιστολῶν ἐξ οὐρανοῦ πεμπομένων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ἐπρόκειτο περὶ φανταστικοῦ προσώπου· ἡ δὲ γνώμη πολλῶν ἐκ τῶν διαμαρτυρομένων ὅτι πρόκειται περὶ πραγματικοῦ προσώπου, καὶ δὴ τοῦ ἐκ Βασιλείας Νικολάου ἢ κατ' ἄλλους τοῦ ἐκ Κοὺρ Ἰωάννου, ἀπεδείχθη σφαλερά. Οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ ἦσαν κατ' ἀρχὴν πιστὰ τέκνα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, προσπαθοῦντα διὰ λόγων καὶ συγγραφῶν νὰ ὁδηγήσωσι τὸν λαὸν εἰς ἐνάρετον βίον, ἐπειδὴ ὅμως ἐζήτουν νὰ διαμορφώσωσι τὸν ἑαυτῶν βίον καὶ τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ἰδέας συμφώνως πρὸς τὰ ἑαυτῶν αἰσθήματα, περιέπεσον εἰς ἰδέας ἀντιθρησκευτικάς, καὶ δὴ θεοσοφικὰς καὶ πανθεϊστικάς. Ἕνεκα τούτου κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ δὲ τὸν ἐπὶ πυρᾶς θάνατον τοῦ Μαρτίνου τοῦ ἐκ Μάϊντς ὡς αἱρετικοῦ κατ' ὀλίγον ἐξέλιπον τελείως. Κ. Ι. Δ.

— **φίλοι *τοῦ φωτός*.** Ἀπὸ τοῦ 1841 ἤρξατο ἐν Γερμανίᾳ κίνησίς τις, κατ' ἀρχὰς μεταξὺ κληρικῶν, σκοποῦσα τὴν παρὰ τῷ λαῷ διάδοσιν τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τὴν ἵδρυσιν θρησκευτικῶν κοινοτήτων ὀρθολογιστικῶν. Ἡ πρώτη πρὸς τοῦτο συνδιάσκεψις, καθ' ἣν παρευρέθησαν 16 κληρικοί, ἐγένετο τῷ 1841 ἐν Γκνάνταου, ἡ δὲ δευτέρα, καθ' ἣν παρευρέθησαν 56 κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Χάλλῃ. Οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ συνδιασκέψει παρευρεθέντες ἐκάλεσαν ἑαυτοὺς τὸ πρῶτον «διαμαρτυρομένους φίλους» (Protestantische Freunde), ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλήθησαν οὗτοι «φίλοι τοῦ φωτός» (Lichtfreunde). Αἱ μετὰ ταῦτα συναθροίσεις αὐτῶν ἦσαν πολυπληθέστεραι οὕτως, ὥστε ἐν τῇ ἑβδόμῃ αὐτῶν συναθροίσει ἐν Κέτεν (Köthen) παρῆσαν 800 μέλη, ὧν 300 κληρικοὶ καὶ 500 λαϊκοί. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως ταύτης ἵσταντο ὁ Οὔλιχ, ὁ Βισλιτσένους καὶ ἄλλοι, οἵτινες ὅμως δὲν διεκρίνοντο ὡς ἄξιοι λόγου ἐπιστήμονες. Ἄξιον ἰδίας προσοχῆς ἦτο τὸ θέμα τὸ ἀναπτυχθὲν ὑπὸ τοῦ Βισλιτσένους ἐν τῇ συναθροίσει τοῦ Κέτεν (29 Μαΐου 1844) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐὰν ἡ Γραφή, ἐὰν τὸ Πνεῦμα» (ob Schrift, ob Geist), ἐν ᾧ ἐξε-

Digitized by Google

τάζων τὸ ζήτημα ἐὰν ὡς κανὼν τῆς θρησκευτικῆς προτεσταντικῆς συνειδήσεως πρέπῃ νὰ θεωρῆται ἡ ἁγία Γραφὴ ἢ τὸ ἐν ἡμῖν ἐνοικοῦν ἅγιον Πνεῦμα, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ δευτέρου. Αἱ καταδιώξεις τῶν ἀρχηγῶν τῆς κινήσεως ταύτης καὶ αἱ ἀπαγορεύσεις τῶν συναθροίσεων αὐτῶν συνήργησαν εἰς τὴν ταχυτέραν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν τούτων. Τὴν 26 Σεπτεμβρίου τοῦ 1846 ἱδρύθη ἡ πρώτη ἐλευθέρα κοινότης ἐν Χάλλῃ καὶ ἔπειτα πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, μάλιστα μετὰ τὸν περὶ ἀνεξιθρησκείας νόμον τῆς 30 Μαρτίου τοῦ 1847. Ἡ ἕνωσις αὐτῶν μετὰ τῶν ἐλευθέρων καλουμένων καθολικῶν συνήργησεν εἰς τὴν αὔξησιν αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθε στασιμότης παρ' αὐτοῖς, ἵνα ἔπειτα ἐπέλθῃ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν.

Κ. Ι. Δ.

—**«Φίλος τοῦ *Λαοῦ*»**. —1) Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερίς, ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1840—1848. Ἀπὸ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 16 φύλλου της ἐξεδίδετο ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί, ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 219 ὡς «Φίλος τοῦ Λαοῦ τῆς Γ' Σεπτεμβρίου».

—2) Πολιτικὴ ἐφημερίς, ἐκδοθεῖσα ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1876.

—3) Πολιτικὴ ἐφημερίς, ἐκδοθεῖσα ἐν Πάτραις κατὰ τὰ ἔτη 1879—1888.

—4) Πολιτικὴ ἐφημερίς, ἐκδοθεῖσα ἐν Πύργῳ τῷ 1885.

—5) Πολιτικὴ ἐφημερίς, ἐκδοθεῖσα ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου τῷ 1885.

—**«Φίλος *τῶν Νέων*»**. Ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἐν Σμύρνῃ τῷ 1831.

—**«Φίλος *τοῦ Νόμου*»**. Ἐφημερὶς τῆς νήσου Ὕδρας, ἐκδοθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1824—1827. Τὴν 28 Ἀπριλίου 1824 μετωνομάσθη «Ἐφημερὶς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς νήσου Ὕδρας».

—**«Φίλων *τοῦ λαοῦ, Ἑταιρεία τῶν —*»**. Ἑταιρεία ἱδρυθεῖσα, τῇ πρωτοβουλίᾳ Ἀλεξάνδρου Γ. Σούτσου, ἐν Ἀθήναις τῷ 1865, ἧς σκοπὸς εἶναι ἡ μετάδοσις εἰς τὸν λαὸν ἐγκυκλίων καὶ κυρίως ἠθοπλαστικῶν γνώσεων (φυσικῶν, ἱστορικῶν. ἀρχαιολογικῶν, θρησκευτικῶν κλπ.). Τὰ μαθήματα διδάσκονται καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ὑπὸ διαφόρων καθηγητῶν καὶ ἄλλων λογίων, κατὰ δὲ τὰς Κυριακὰς γίνονται καὶ διαλέξεις. Ἡ ἑταιρεία ἔχει ἰδιόκτητον οἴκημα ἐν τῇ πλατείᾳ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων μετὰ πλουσίας βιβλιοθήκης καὶ πολυτίμων φυσιογνωστικῶν συλλογῶν, δωρηθεισῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Εὐσταθίου Πονηροπούλου, ὅστις καὶ ἅπασαν τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἑταιρείαν. Πρόεδρος τοῦ νῦν διοικητικοῦ συμβουλίου αὐτῆς εἶναι ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἰωάν. Μεσολωρᾶς.

Ε. Γ. Π.

φιλοσαμία (ἡ) (Philosamia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βομβυκιδῶν*, περιλαμβάνον ψυχὰς μὲ εὐρείας καὶ ἐπιμήκεις πτέρυγας καὶ ζωηροὺς χρωματισμούς. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων φυτῶν.

Δ. Ν. Π.

φιλόσκιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὴν σκιάν, ὁ ὑπὸ σκιὰν ἀναπτυσσόμενος.

φιλοσκωμμοσύνη (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλοσκώμμων, τὸ νὰ ἀρέσκεταί τις εἰς τὸ νὰ σκώπτῃ.

φιλοσκώμμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ σκώπτῃ, σκωπτόλης.

φιλοσόφημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φιλοσοφεῖν, δόγμα φιλοσοφικόν.

φιλοσοφία (ἡ) *[Ἐπιστημολ.]*. Ὁ ὅρος *φιλοσοφία* προέρχεται ἐκ τῆς λέξεως *φιλόσοφος*, ἥτις ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρ' Ἡρακλείτῳ καὶ σημαίνει τὸν τὴν φύσιν τῶν ὄντων ἐρευνῶντα, ὁρίζεται δὲ ἄλλως ὑφ' ἑκάστου φιλοσοφοῦντος. Κατὰ τὸν Πλάτωνα, φιλοσοφία εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ὄντως ὄντος, τοῦ ἀφθάρτου καὶ αἰωνίου, κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ἔρευνα τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ὄντων. Οἱ στωϊκοὶ ἐκδέχονται αὐτὴν ὡς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἀρετήν, οἱ δὲ ἐπικούρειοι ὡς τὴν ἱκανότητα πρὸς εὐδαιμονίαν διὰ τοῦ λόγου. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τὴν φιλοσοφίαν ὑπολαμβάνουν ὡς γνῶσιν περὶ τοῦ κόσμου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν θεολογίαν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ φυσικοῦ φωτὸς τοῦ λογικοῦ. Ἐκ τῶν φιλοσόφων τῶν νεωτέρων χρόνων ὁρίζει αὐτὴν ὁ Καρτέσιος ὡς τὸ σύνολον τῆς γνώσεως ὑπὸ μορφὴν συστήματος ἐννοιῶν. Ὁ Κάντιος ὑπολαμβάνει αὐτὴν ὡς συσχέτισιν πάσης γνώσεως πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, θεωρῶν τὸν φιλόσοφον ὡς ἐρευνητὴν τῶν ἐννοιῶν καὶ νομοθέτην τοῦ λόγου. Ἐκ τῶν φιλοσόφων τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας ὁ μὲν Φίχτε θέλει τὴν φιλοσοφίαν γενικὴν ἐπιστήμην καὶ προϋπόθεσιν ἅμα πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, ὁ δὲ Ἕγελος ἐπιστήμην τοῦ ἑαυτὸν νοοῦντος λόγου. Κατὰ τὸν Σοπεγχάουερ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ὡς ἔργον ἔχει τὴν ἐν γενικαῖς ἐννοίαις ἐπανάληψιν τοῦ κόσμου. Ὁ Σπένσερ θεωρεῖ αὐτὴν ὡς ὁλοκληρωτικῶς ἑνοποιοῦσαν γνῶσιν, ὁ Πάουλσεν ὡς τὸ κεφάλαιον πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ὁ δὲ Βοὺντ ὡς τὴν καθολικὴν ἐπιστήμην, ἥτις συνδέει τὰς ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν γνώσεις εἰς ἑνιαῖον σύστημα. Ἄλλοι πάλιν περιορίζουν τὴν φιλοσοφίαν εἰς γνωσιολογίαν ἢ εἰς ἀξιολογίαν, εἰς ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος καθ' αὐτό, εἰς ἐπιστήμην τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας κ.τ.λ.

Φιλοσοφία σημαίνει κατὰ λέξιν ἀγάπη πρὸς τὴν σοφίαν, τὴν γνῶσιν, καὶ ταυτίζεται ἀρχικῶς πρὸς τὴν ῥοπὴν πρὸς ἐπιστήμην. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀνῆκον εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τὰ μαθηματικά, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ κ.τ.λ. Ὅσῳ ὅμως αἱ καθ' ἕκαστον ἐπιστῆμαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ηὐρύνοντο καὶ ὅσῳ δυσχερεστέρα καθίστατο ἡ συνένωσις πάσης τῆς γνώσεως ἐν ἑνὶ προσώπῳ, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπεχωρίζοντο αὗται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ καθίσταντο αὐτοτελεῖς. Ἡ νεωτέρα φιλοσοφία προϋποθέτει τὰς καθ' ἕκαστον ἐπιστήμας, θέτει αὐτὰς ὡς πρόβλημα καὶ ὡς ἔργον αὐτῆς θεωρεῖ τὴν ἔρευναν τοῦ δυνατοῦ, τῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν ὁρίων τῆς γνώσεως, τουτέστι τὴν ἐπιστημολογίαν, τὴν μεθοδικὴν ἐξέτασιν τῆς φύσεως τῆς ἐπιστήμης. Εἰς τοῦτο πειρῶνται νὰ περιορίσουν τὴν φιλοσοφίαν πολλοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Καντίου ὁρμωμένων φιλοσόφων τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῆς εἶναι τῇ ἀληθείᾳ πολὺ εὐρύτερον. Προσπαθεῖ δηλαδὴ νὰ συναρμολογήσῃ εἰς ἑνιαῖον ὅλον τὰ πορίσματα συμπάσης τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Αἴρει τὰς ἐμφιλοχωρούσας ἀντιφάσεις, αἵτινες γεννῶνται κατ' ἀνάγκην ἕνεκα τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξετάζουν τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον διάφοροι ἐπιστῆμαι, ὡς λ. χ. αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ πνευματικαί. Οὕτω ἡ φιλοσοφία τὸ μὲν συγκροτεῖ σύστημα τῶν ἐπιστημῶν, τὸ δὲ φιλοτεχνεῖ ἑνιαίαν καὶ τῶν πάντων περιεκτικὴν κοσμοθεωρίαν.

Ἡ κοσμοθεωρία ὅμως δὲν ἀποτελεῖται δι' ἁπλῆς ἀθροίσεως τῶν πορισμάτων τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν. Ἀλλ' εἶναι προϊὸν τοῦ πρὸς ἑνότητα ῥέποντος ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὁ ἐν τῷ κόσμῳ προσανατολισμός, τὸ ζωϊκὸν αἴσθημα καὶ ἡ ἀνάγκη ἑνιαίου σκοποῦ τῆς δράσεως ὁδηγοῦν πάντα ἄνθρωπον εἰς ἀφελῆ τινα καὶ πρόχειρον κοσμοθεωρίαν. Ἐπὶ τῆς ὁρμῆς ταύτης στηρίζεται καὶ ἡ φιλοσοφικὴ κοσμοθεωρία. Αὕτη ζητεῖ κατ' ἀρχὰς νὰ ἐπισκοπήσῃ πάσας τὰς δυνατὰς μορφὰς τῆς κοσμοθεωρίας δι' ἱστορικῆς ἐκθέσεως αὐτῶν. Ἔπειτα προσπαθεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτὰς διὰ τῆς ἐκζητήσεως τῶν ἐλατηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ ποικιλία αὐτῶν. Τέλος ἀναλαμβάνει τὸν κριτικὸν ἔλεγχον τῆς ἀξίας αὐτῶν, μετὰ τὸν ὁποῖον προβαίνει εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἰδίων αὐτῆς περὶ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ νοήματος τοῦ κόσμου ἀρχῶν. Κατὰ τὴν συγκρότησιν τῆς τοιαύτης κοσμοθεωρίας καταδείκνυται ὅτι ἡ φυσιοκρατικὴ ὁρμᾶται ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἡ αἰσθητικὴ ἀπὸ τοῦ ζωϊκοῦ αἰσθήματος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἠθικὴ ἰδεοκρατία ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς εὑρέσεως ἑνιαίου σκοποῦ τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Ἐντεῦθεν γίνεται φανερὸν ὅτι ἡ φιλοσοφία τελεῖ εἰς στενὴν σχέσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὰς καθ' ἕκαστον ἐπιστήμας, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκείαν. Αἱ δύο τελευταῖαι μάλιστα εἶναι οἱ κυριώτατοι παράγοντες τῆς κοσμοθεωρίας.

Τὰς δύο ταύτας κατευθύνσεις καὶ ῥοπὰς τῆς φιλοσοφίας, τὴν γνωσιολογικὴν καὶ τὴν πρὸς κοσμοθεωρίαν, ἠθέλησαν νὰ χωρίσουν παντελῶς ἀπ' ἀλλήλων τῇ βοηθείᾳ τοῦ Καντίου. Ὁ Κάντιος, λέγουν, ἀπεχώρισε διὰ παντὸς τὸ δεύτερον ἔργον τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ διέλυσε τὸν σύνδεσμον, ὅστις ὑφίστατο τέως μεταξὺ θεωρητικῆς ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας ὡς πρακτικῆς λειτουργίας ἐξυπηρετούσης τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ἡ φιλοσοφία δέον νὰ διακρίνηται αὐστηρῶς ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ. Παρὰ ταῦτα τόσον ἡ πρὸ τοῦ Καντίου, ὅσον καὶ ἡ μετ' αὐτὸν φιλοσοφία τείνει εἰς τὸν συνδυασμὸν ἀμφοτέρων ἐκείνων τῶν ῥοπῶν τῆς φιλοσοφίας, ἐξαναγκαζομένη ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Διότι ἡ περὶ τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ ἐπιστήμη θὰ ἐστερεῖτο πάσης βάσεως, ἐφ' ὅσον ἤθελεν ἀποχωρισθῇ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν. Σκοπὸς καὶ ἰδανικὸν αὐτῆς δὲν εἶναι ἡ κτῆσις ἀτομικῆς τινος καθαρῶς σοφίας περὶ τοῦ βίου, ἀλλ' ἡ διακρίβωσις γενικῶς ἰσχυουσῶν καὶ ἀναγκαίων ἀξιῶν καὶ κανόνων. Ὁ τρόπος ὅμως, κατὰ τὸν ὁποῖον συντελεῖται ἡ ἑνότης τῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἡ σύνδεσις πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας, φέρει προσωπικὸν χαρακτῆρα.

Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀγάπη τῆς γνώσεως, τῆς σοφίας. Ταύτην ὅμως κέκτηται πᾶσα καθόλου ἐπιστήμη, χωρὶς νὰ εἶναι διὰ τοῦτο φιλοσοφία. Γεννᾶται λοιπὸν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐρώτημα: Ποία εἶναι ἡ γνῶσις, πρὸς τὴν ὁποίαν κατατείνει ὁ φιλόσοφος. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐπεχείρησεν ἤδη νὰ ἀπαντήσῃ ὁ Πλάτων. Φιλοσοφία κατ' αὐτὸν εἶναι ἡ γνῶσις τῶν αἰωνίων ἰδεῶν, τουτέστι τῆς ἀναλλοιώτου οὐσίας τῶν ὄντων. Καὶ περὶ μὲν τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης οὐσίας τῶν ὄντων δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα ἐκ τῶν προτέρων βέβαιοι· ἀλλ' ὁ Πλάτων, ὡς βραδύτερον καὶ ὁ Σπινόζας, ἔχει ἐν τούτῳ δίκαιον, ὅτι φιλοσοφία σημαίνει κατεύθυνσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐπὶ τὰ ἔσχατα καὶ ὕψιστα προβλήματα. Κατατείνει πέρα τῶν καθ' ἕκαστον, πέρα τοῦ παροδικοῦ καὶ μεταβλητοῦ, ἐπὶ τὰ ὕστατα ὕψη τῆς γνώσεως, ἀπὸ τῶν ὁποίων καταυγάζει τὸ φῶς ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ὡς ὅλου λαμβανομένων. Εἶναι κατ' ἐξοχὴν θεωρία περὶ τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ βίου καὶ σκοπὸν προβάλλει εἰς ἑαυτήν, ἵνα γνωρίσωμεν ἡμᾶς αὐτούς, τὸν κόσμον, ἐν τῷ ὁποίῳ ζῶμεν, καὶ τὰ ἰδανικά, τὰ ὁποῖα δέον νὰ ἐπιδιώκωμεν.

Οἱ λόγοι, οἵτινες κινοῦσι τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, εἶναι δύο εἰδῶν, θεωρητικοὶ καὶ πρακτικοί. Τὸ κατ' ἀρχὰς κατὰ τὴν θεώρησιν τῆς πραγματικότητος ἐγείρονται προβλήματα θεωρητικά. Καὶ ὁ φιλοσοφικοῦ πνεύματος στερούμενος ἐρωτᾷ περὶ τῆς αἰτίας, ὁσάκις συμβαίνει τι ἀήθες, νέον καὶ ἐκπληκτικόν. Ἀλλ' ἡ φιλοσοφία ἐπεκτείνει τὸ περὶ τοῦ αἰτίου ἐρώτημα ἐπὶ πάντα συλλήβδην τὰ συμβαίνοντα. Βλέπομεν τὴν μεταλλαγὴν τῶν ὄντων, παρατηροῦμεν ὅτι ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἐπόψεων ἡμῶν. Εἶναι φυσικὸν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἐρωτήσωμεν: Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἄρωμεν τὰς ἀντιφάσεις, αἵτινες ἐνυπάρχουν ἐν ταῖς διαφόροις μορφαῖς τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὄντων. Ποῖον εἶναι τὸ ἐν τῇ μεταβολῇ σταθερόν. Ποῖος ὁ πυρὴν τῶν ὄντων. Ὁποῖά τινα εἶναι καθ' ἑαυτὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποκειμενικῆς ἡμῶν ἀντιλήψεως περὶ αὐτῶν. Μείζονα σπουδαιότητα κέκτηνται τὰ πρακτικὰ προβλήματα. Ἐὰν ὁ βίος ἦτο εὐτυχής, ἐὰν ἡ ζωὴ ἡμῶν ὡμοίαζε πρὸς τὴν τῶν θεῶν, δὲν θὰ ᾐσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρωτήσωμεν περὶ αἰτίων. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἴσοι πρὸς τοὺς θεούς. Ὁ βίος εἶναι πλήρης σκιῶν, πλήρης δυσαρμονίας καὶ κενότητος, τὰ πάντα μεταβλητὰ καὶ παροδικά. Καὶ ὅπου ἀκόμη ὑπερτερεῖ ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐτυχία, ὑπάρχει ὁ θάνατος, ὅστις φέρει τὸ τέλος. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν νὰ προβάλλωμεν τὸ ἐρώτημα: Δὲν εἶναι ἆρά γε δυνατὸν νὰ ἀρθῇ ἡ δυσαρμονία τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀποκτήσῃ αὕτη νόημα, τὸ ὁποῖον νὰ χωρῇ πέρα τῆς βραχείας ταύτης ἐπὶ τῆς γῆς διατριβῆς; Ποῖον τὸ νόημα τοῦτο, ποῖος ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς καὶ διὰ τίνων μέσων εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς αὐτόν; Τὰ παλαιὰ ταῦτα καὶ ὅμως αἰωνίως νέα προβλήματα ἀπασχολοῦν τὴν φιλοσοφίαν. Τίς εἶναι ἡ οὐσία τοῦ κόσμου; Εἶναι πνεῦμα, εἶναι ὕλη ἢ τὸ συναμφότερον; Καὶ ἐὰν δεχθῶμεν τὸ τελευταῖον τοῦτο, ποία ἡ σχέσις τῶν δύο τούτων τρόπων τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους; Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως; Τὰ προβλήματα ταῦτα θέτει ἀείποτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ παρὰ τὴν ματαίαν ζήτησιν χιλιετηρίδων προβάλλει αὐτὰ ἐκ νέου ἑκάστη γενεά. Διότι βίος δαπανώμενος εἰς ἀπόλαυσιν καὶ εἰς ἐργασίαν, ἐστερημένος τῆς συνειδήσεως τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας, φαίνεται ἀνάξιος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀφ' ἑαυτοῦ γεννᾶται μετὰ τὰ εἰρημένα τὸ ἐρώτημα: Ὁποία τις ἡ σχέσις τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον καὶ συγκεκριμένως πρὸς τὴν ἐπὶ μέρους ἐπιστήμην, τὴν τέχνην καὶ τὴν θρησκείαν. Κοινὸν γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν εἶναι ἡ ἀπροκατάληπτος καὶ ἐλευθέρα ἔρευνα τῆς πραγματικότητος, ὡς ἰδανικὸς τοὐλάχιστον σκοπός. Ἐρωτᾶται ἐντεῦθεν κατὰ τί διαφόρει ἡ πρὸς γνῶσιν ὁρμὴ τοῦ φιλοσόφου ἀπὸ τῆς τοῦ φυσικοῦ, τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ χημικοῦ ἢ τοῦ φιλολόγου. Οἱ παλαιοὶ ἐχαρακτήριζον πᾶσαν ἐν γένει ῥοπὴν πρὸς γνῶσιν ὡς φιλοσοφίαν. Βραδύτερον ὅμως τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Αἱ καθ' ἕκαστον ἐπιστῆμαι ἀπεχωρίσθησαν βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ σὺν τῷ χρόνῳ κατήντησαν εἰς τὴν γνώμην, μετὰ τὴν μεθοδικὴν κατανομὴν τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς πραγματικότητος εἰς αὐτάς, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον θέσις διὰ τὴν πρὸς γνῶσιν ὁρμὴν τῆς φιλοσοφίας. Τὸ ἔργον αὐτῆς ἐφαίνετο ὅτι ἀνέλαβον αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμαι, καὶ ἰδίᾳ αἱ φυσικαί. Ἀλλ' ὅμως εἶναι πλάνη τὸ νὰ πιστεύῃ τις ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι ἦτο δυνατὸν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν πρὸς γνῶσιν ὁρμὴν καὶ νὰ κατασιγήσουν τὴν ἀνάγκην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἑκάστη τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν ἀσχολεῖται περὶ ἓν μόνον πεδίον, περὶ μίαν μόνον πλευρὰν τῆς πραγματικότητος, οὐδεμία δὲ αὐτῶν εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράσχῃ εἰς ἡμᾶς καθολικήν τινα εἰκόνα αὐτῆς, τὴν γνῶσιν τῆς ἐσωτάτης φύσεως τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσχάτων αὐτῶν λόγων. Οὐδεμία αὐτῶν ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ νοήματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Καὶ ὅμως ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ ἐνοικεῖ ἡ ὁρμὴ πρὸς καθολικὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος καὶ ἡ ἀνάγκη πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐντὸς τῆς πραγματικότητος ταύτης. Ἐκ τῆς ὁρμῆς ταύτης ἐγεννήθη ἡ φιλοσοφία. Εἰ-

Digitized by Google

ναι «γενική τις διανοητική ἀντίδρασις τοῦ ἐλευθέρως νοοῦντος ἀνθρώπου ἔναντι τῆς πραγματικότητος». Ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν σύλληψιν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ παντός, ἐνῷ τοὐναντίον αἱ καθ' ἕκαστον ἐπιστῆμαι ἀποσπάσματα μόνον αὐτοῦ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράσχουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ὅ,τι λοιπὸν χαρακτηρίζει τὴν φιλοσοφίαν εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτῆς ὅπως συγκροτήσῃ γενικὰς ἀπόψεις. Ὡς κοσμοθεωρία ἐπιζητεῖ νὰ διακριβώσῃ καὶ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ χάριν τῆς θεωρητικῆς ἐρεύνης τοῦ κόσμου. Ὡς βιοθεωρία χάριν τοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς συνίσταται εἰς τὴν δημιουργίαν καθολικῆς τινος περὶ κόσμου παραστάσεως, ἡ διακρίβωσις τῆς οὐσίας καὶ τῶν νόμων τῶν ὄντων καὶ ἡ τῇ βοηθείᾳ ταύτης ἐπιβολὴ τάξεως καὶ ἑνότητος εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν φαινομένων. Εἶναι φανερὸν ὅτι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καταντᾷ εἰς ὡρισμένην περὶ βίου θεωρίαν, ἥτις ἐπιτρέπει εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα ἄνθρωπον νὰ γνωρίσῃ τὴν σημασίαν, τὸ νόημα καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ βίου τούτου.

Τέχνη, θρησκεία καὶ φιλοσοφία ἀποτελοῦν ὅ,τι κυρίως καλοῦμεν πνευματικὸν βίον, τόσον ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀτόμων ὅσον καὶ ἐν τοῖς διαφόροις πολιτισμοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἕγελος θεωρεῖ αὐτὰς ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀπολύτου πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ὡς ἐκδήλωσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος, ὅπερ ὑψούμενον ὑπεράνω τῆς ἀναγκαιότητος τῆς διεπούσης τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα δημιουργεῖ εἰς ἑαυτὸ ἀνωτέραν πνευματικὴν πραγματικότητα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπικρατεῖ ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας. Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ὑφίσταται στενὴ σχέσις. Ὅλαι ἀναβλύζουν ἐκ τῆς αὐτῆς ψυχικῆς πηγῆς, ἐκ τῆς αὐτῆς πρὸς ἐλευθερίαν ὁρμῆς, καὶ ὅλαι εἶναι διὰ τοῦτο μετασχηματισμὸς τῆς πραγματικότητος διὰ τῆς ἐπ' αὐτῆς προβολῆς ἑνὸς ἄλλου κόσμου, τοῦ ὁποίου ἡ αἴγλη ἐμφανίζει τὰς σκιὰς τῆς ὑπάρξεως, ἄρα τὰς ἀντιφάσεις τῆς ζωῆς, καὶ ἐξαπλώνει ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου τὸ ἀφεγγὲς ἐκεῖνο φέγγος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὰ πάντα διακρίνονται ὡς θεῖα, αἰώνια, ἀπόλυτα. Τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα, ὅπερ ἀπορρέει ἐκ τῆς στενῆς ταύτης σχέσεως τῶν τριῶν τούτων εὐγενεστάτων ἐκφράσεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶναι ὅτι συνυπάρχουν εἰς πᾶσαν μεγάλην δημιουργίαν, εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ ἐμφανίζεται αὕτη, εἴτε ἐν τῇ θρησκείᾳ, εἴτε ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὡς δεικνύει ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις τῶν μεγάλων δημιουργημάτων τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ δημιουργοῦντος ἀνθρώπου συνυπάρχουν καὶ τὰ τρία βιώματα, τὸ θρησκευτικόν, τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ φιλοσοφικόν. Τοῦτο ἰσχύει τόσον διὰ τὸν Πλάτωνα ὅσον καὶ διὰ τὸν Σπινόζαν, ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ διὰ τὸν Δάντην καὶ τὸν Βάγνερ, ἐξ ἴσου διὰ τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Ἕγελον. Καὶ τὰ τρία ὁδηγοῦν εἰς τὸν μετασχηματισμὸν ἐκεῖνον τῆς πραγματικότητος, ὅστις σημαίνει καταφυγὴν τῆς ψυχῆς εἰς κόσμον ἀνωτέρων καὶ αἰωνίων ἀξιῶν, ἵνα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον σωθῇ ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὴν φύσιν δουλείας, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ νὰ ἀφανίσῃ αὐτήν, ἀπὸ τοῦ μεγάλου κενοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀφορήτου ἐρημίας τῆς ζωῆς. Ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος καὶ ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτοῦ μορφὰς γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ πραγματικότητος καὶ ἰδανικοῦ, ἀπὸ τὴν συναίσθησιν τῆς στενότητος καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ περιορισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὀδυνηρὸν πόθον πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν ὁρίων τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τῆς ἀλόγου πορείας τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν πρὸς κάτι ἀνώτερον καὶ καθαρώτερον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι πλήρης, κατὰ τὸν ποιητὴν τοῦ «Φάουστ», ἡ ψυχὴ ἡμῶν. Ἡ φιλοσοφία ὑπερβαίνει τὰ διὰ τῆς ἐμπειρίας δεδομένα καὶ προσπαθεῖ νὰ διαγνώσῃ τὴν ἑνιαίαν οὐσίαν τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ συλλάβῃ ἐκεῖνο, ὅπερ συνέχει τὸν κόσμον ὡς ἐσωτάτη αὐτοῦ ὑφή, συμπληροῦσα τὰ πορίσματα τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν καὶ συνενοῦσα αὐτὰ εἰς ἑνιαίαν περὶ τοῦ κόσμου παράστασιν, ἀπηλλαγμένην ἀντιφάσεων καὶ κενῶν. Ἡ τέχνη ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι οὔτε ἁπλῆ μίμησις τῆς φύσεως οὔτε ξένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔκφρασις σημαντικοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον περιεχομένου, ἐποπτεία καὶ ἑρμηνεία διὰ μορφῆς, ἥτις περιβάλλει τὸ περιεχόμενον ἐκεῖνο διὰ τοῦ πέπλου τοῦ καθαγιασμοῦ. Τοιουτοτρόπως καθίσταται καὶ ἡ τέχνη σύλληψις τῆς ἰδέας, ἥτις συνέχει ἐν τῇ ἐσωτάτῃ αὐτῶν φύσει τὰ ὄντα, ἔκφρασις τοῦ βαθυτάτου νοήματος καὶ τῆς ἐσχάτης ἀληθείας τῆς ὑπάρξεως. Ἀμφότεραι ἐκπηγάζουν ἐκ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Εἰς ἀμφοτέρας μετέχει τὸ συναίσθημα. Καὶ εἰς τὰς δύο λειτουργεῖ κατ' ἐξοχὴν ἡ φαντασία. Ἀμφότεραι τὴν βαθυτάτην αὐτῶν πηγὴν ἔχουσιν εἰς τὸ θυμικὸν καὶ ἐν ἀμφοτέραις ἐπικρατεῖ ἡ ὁρμὴ πρὸς ἀπολύτρωσιν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς στενότητος καὶ τῶν ἀντιφάσεων τῆς πραγματικότητος, πρὸς ψυχικὴν διεύρυνσιν. Τέλος, τόσον ἡ φιλοσοφία ὅσον καὶ ἡ τέχνη φέρουσι προσωπικὸν χαρακτῆρα, ἀναβλύζουσαι ἐκ τῆς προσωπικότητος καὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τῶν ἀτομικῶν αὐτῆς βιωμάτων καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τῶν ἀξιῶν, αἵτινες διέπουσιν αὐτήν. Ἐντεῦθεν τὰ φιλοσοφικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα περιέχει ἡ τέχνη, καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῆς στενῆς ἐπίσης σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο τούτων στοιχείων τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ ἐξηγεῖται καὶ ἡ συγγένεια τῆς ἰδιοτύπου ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἑκάτερον αὐτῶν, ὡς καὶ τὸ γεγονὸς τῆς μεταξὺ αὐτῶν συναφείας, τὴν ὁποίαν δεικνύει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῶν ὁρίων αὐτῶν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας.

Στενὴν ὡσαύτως σχέσιν ἔχει ἡ φιλοσοφία καὶ πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἀλλ' ἡ σχέσις αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ περιεχομένου, ὅπερ ἐμβάλλομεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου θρησκεία, ἀπὸ ψυχολογικῆς ἐπόψεως ἐξετάζοντες αὐτὴν καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς μεταφυσικῆς αὐτῆς ἀληθείας. Ἐφ' ὅσον ὑπ' αὐτὸν δὲν νοοῦμεν τὴν θρησκευτικότητα, τὸ θρησκευτικὸν βίωμα καὶ τὴν θρησκευτικὴν ζωήν, ἀλλ' ὡρισμένην διδασκαλίαν, εἶναι δυνατὸν νὰ τελῇ ἡ φιλοσοφία εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτήν. Ἡ διδασκαλία θρησκείας τινὸς στηρίζεται συνήθως ἐπὶ τῆς αὐθεντίας καὶ τῆς παραδόσεως. Ἀλλ' ἡ φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀξιώσεως αὐτῆς πρὸς ἐλευθέραν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, ἥτις ἀποτελεῖ συστατικὸν στοιχεῖον τῆς ἐπιστημονικῆς ἠθικῆς. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ὑπὸ τὸν ὅρον θρησκεία νοῶμεν τὴν θρησκευτικότητα. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας οὐ μόνον οὐδεμία ἀντίθεσις ὑφίσταται, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ θρησκευτικότης ἀποτελεῖ οὐσιώδη παράγοντα ἐν τῇ συγκροτήσει τῆς φιλοσοφίας. Οὕτως ἡ ἑνότης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς δημιουργεῖ ἑνότητα καὶ μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων εὐγενεστάτων φαινομένων τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ ὑφὴ τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς πεῖρα ὁδηγεῖ εἰς κοσμοθεωρίας, αἱ ὁποῖαι ἀναβλύζουσιν αὐθορμήτως ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ διαφοροποιούμεναι προσλαμβάνουν διαφόρους μορφὰς κατὰ τοὺς ἰδιοτύπους νόμους τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἐκδηλούμεναι ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ τέχνῃ καθόλου, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ θρησκείᾳ. Ὅλαι εἶναι μεταφράσεις τοῦ αὐτοῦ θέματος εἰς ὡρισμένην κλίμακα, διάφοροι γλῶσσαι, διάφοροι ἑρμηνεῖαι τῆς ζωῆς. Ἑκάστη ἐξ αὐτῶν ἀποτελεῖ μετασχηματισμὸν τῆς πραγματικότητος κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῆς νόμους καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς γλῶσσαν. Πᾶσαι ὡς θέμα ἔχουσιν ἕνα ἰδανικὸν κόσμον, πᾶσαι πειρῶνται νὰ ἐκφράσουν αὐτόν, ἡ μὲν κοσμοθεωρία δι' ἐννοιῶν καὶ στηριζομένη ἐπὶ τῆς νοητικῆς πρὸ πάντων ἐνεργείας, ἡ τέχνη διὰ τῆς εἰκόνος καὶ τῆς μορφῆς, ἡ θρησκεία διὰ τοῦ συμβόλου. Ἀλλ' ἡ μὲν κοσμοθεωρία εἶναι σύνθεσις γνώσεως καὶ πίστεως καὶ ἐπιδιώκει κυρίως τὴν κατασίγασιν τῆς πρὸς γνῶσιν ὁρμῆς, ἡ δὲ τέχνη μετασχηματίζει παίζουσα τὴν πραγματικότητα, ἐνῷ ἡ θρησκεία τὸν ἀνώτερον κόσμον γνωρίζει διὰ μόνης τῆς πίστεως καὶ προβάλλει αὐτὸν ὡς τὸ ὄντως ὄν, ὅπερ ἀποκαλύπτει ἑαυτὸ εἰς τοὺς ἐκλεκτούς. Διὰ τοῦτο, παρὰ πᾶσαν τὴν μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων φαινομένων συγγένειαν, διεκρίθησαν πάντοτε ἀλλήλων, ὡς διδάσκει ἡ ἱστορία, ἡ ὁποία ἀγνοεῖ πολιτισμούς, ἀφ' ὧν νὰ ἐλλείπῃ τι ἐκ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων τοῦ πνευματικοῦ βίου. Καὶ τὰ τρία εἶναι ἀναγκαῖαι λειτουργίαι καὶ τρόποι ἐκφράσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ διὰ τοῦτο ἰσοδύναμα καὶ ἀπαραίτητα, συνανήκοντα εἰς ἄλληλα καὶ συμπληροῦντα τὸ ἓν τὸ ἄλλο. Διὰ τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι φιλόσοφος ἄνευ τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βιώματος, ὅπως δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄξιος τοῦ ὀνόματος καλλιτέχνης ἄνευ θρησκευτικότητος καὶ ἄνευ μεταφυσικοῦ βιώματος. «Τὴν πλήρη δύναμιν τῆς φιλοσοφίας, λέγει σύγχρονος φιλόσοφος, μόνος ἐκεῖνος δύναται νὰ αἰσθανθῇ, ὅστις διεφύλαξε τὴν ἱκανότητα νὰ συνδέῃ ἐντὸς μιᾶς ζωντανῆς καρδίας καὶ τὰ τρία εἴδη τοῦ βιώματος», τουτέστι τὸ φιλοσοφικόν, τὸ καλλιτεχνικὸν καὶ τὸ θρησκευτικόν. Καὶ ὄχι μόνον αὐτήν. Ἐὰν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἕκαστος πολιτισμὸς ἀποτελεῖ σύστημα ἀξιῶν, αἵτινες ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ πόνου καὶ τῆς νοσταλγίας τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ τις τὸν πολιτισμὸν τοῦτον, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξευγενίσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὰς ἀξίας ταύτας, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἐκπροσωπεῖ ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοσοφία.

Ἡ στενὴ ἤδη αὕτη σχέσις τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν θρησκείαν καθιστᾷ φανερὸν ὅτι ἡ εἰς τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα ἀπάντησις δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς νοήσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ διάφοροι φιλόσοφοι βιοῦσι τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν κατὰ διάφορον τρόπον ἕκαστος, ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη τῆς βιώσεως ἀποτελεῖ τὸν λόγον, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα ἐμφανίζονται ὑπὸ διάφορον φῶς παρ' ἑκάστῳ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι καθαρὰ ἐπιστήμη. Στηρίζεται μὲν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων καὶ μετέχει ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' ἐμφανίζει διαρκῶς καὶ προσωπικὸν βάθος. Παρὰ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐλατήρια ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῇ καὶ ἄλλα, οὐχὶ ἐπιστημονικά. Εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀντικατοπτρίζεται ὁλόκληρος ἡ προσωπικότης ἡμῶν. Διότι ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντιλήψεων ἡμῶν περὶ τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ ἑρμηνεία, τὴν ὁποίαν δίδομεν εἰς αὐτό, ἐξαρτᾶται ἐκ προσωπικῶν ἐλατηρίων. Τὰ ἐπιστημονικὰ πορίσματα ἑρμηνεύομεν οὕτως, ὥστε νὰ παραμένῃ πάντοτε χῶρος διὰ τὰ προσωπικὰ ἡμῶν ἰδανικά, τὰ ὁποῖα βιοῦμεν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς ὡς τὰς πολυτιμοτάτας καὶ ὑψίστας ἀξίας τοῦ ἡμετέρου βίου. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι ὡς πρὸς τὰ ὕψιστα προβλήματα ἀτονεῖ ἡ δύναμις τῆς ἀποδείξεως. Ἡ κατ' ἐκλογὴν συγγένεια, ἡ ταυτότης τοῦ βιώματος, εἶναι ἐνταῦθα τὸ πᾶν, τὰ δὲ προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα πείθουν μόνον ἐκείνους, οἵτινες βιοῦσι τὸν κόσμον κατὰ τρόπον παραπλήσιον πρὸς τὸν τοῦ φιλοσόφου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατάγεται τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα. Ὁ προσωπικὸς οὗτος χαρακτὴρ ὑποδηλοῖ ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια εἶναί τι διάφορον τῆς τῶν μαθηματικῶν ἢ τῆς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὁμοιάζουσα μᾶλλον πρὸς τὴν καλλιτεχνικήν. Τὸ μαθηματικὸν θεώρημα στηρίζεται ἐπὶ ἀποδείξεως, ἥτις κέκτηται ἀναγκαῖον κῦρος διὰ πᾶσαν νόησιν. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Ἡ ἀλήθεια αὐτῆς ἰσχύει μόνον διὰ τὰς συγγενεῖς πρὸς τὸν καλλιτέχνην φύσεις, κεκτημένη ἀπόλυτον κῦρος δι' ὅντινα δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτήν. Παραπλήσιόν τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰ φιλοσοφήματα. Ἡ φιλοσοφικὴ κοσμοθεωρία δὲν ἀποδεικνύεται κατὰ τρόπον καθολικῶς ἰσχύοντα, κέκτηται ὅμως ὑπερατομικὸν κῦρος, ὅπως τὸ καλλιτέχνημα. Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὅτι τὴν φιλοσοφίαν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συγχέωμεν πρὸς τὴν κυρίως ἐπιστήμην. Δὲν εἶναι θεωρία, ἀλλ' ὑψίστη ἔκφρασις τῆς προσωπικότητος. Φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, ὡς ἡ τέχνη καὶ ἡ θρησκεία, πέρα παντὸς ἐπιστημονικοῦ πορίσματος καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ· Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν παλαιοῦνται τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα καθ' ὃν τρόπον αἱ θεωρίαι τῆς ἐπιστήμης. «Ἡ ἑλληνικὴ κοσμοθεωρία εἶναι τόσον κλασσική, ὅσον τὰ πλαστικὰ ἔργα τοῦ Φειδίου καὶ τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου, ἡ χριστιανικὴ κέκτηται τὸ αὐτὸ αἰώνιον κῦρος, ὅπερ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν μέσων αἰώνων, ἡ τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι τόσον ἀκαταμάχητος, ὅσον ἡ ποίησις τοῦ Γκαῖτε καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν». Διὰ τῶν μεγάλων φιλοσόφων ἀποκαλύπτονται ἀξίαι, αἵτινες εἶναι ἀνεξάρτητοι τῆς ῥοῆς τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἑκάστοτε ἐπικρατουσῶν ῥοπῶν. Ἡ μία κοσμοθεωρία δὲν ἐξωθεῖ τὴν ἄλλην, ὡς ὁ Σαίξπηρ δὲν παραμερίζει τὸν Σοφοκλέα. Δι' αὐτῆς, ὅσον παλαιὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ παρὰ πάντα ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον, δυνάμεθα καὶ σήμερον νὰ προσανατολισθῶμεν ὡς πρὸς τὴν θέσιν ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ, τὸ νόημα αὐτοῦ καὶ τὸν σκοπόν.

Ὅσα περὶ τῆς σχέσεως τῆς προσωπικότητος πρὸς τὴν κοσμοθεωρίαν εἴπομεν ὑποδηλοῦσιν ὅτι ὑφίσταται στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῆς ψυχολογικῆς ὑφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ σύμπαντος ἰδεῶν, διεπόμενος ὑπὸ ἀναγκαίων ἐσωτερικῶν νόμων. Ἀναλόγως τοῦ τύπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ὁ καθ' ἕκαστον, διαμορφώνει καὶ τὴν περὶ κόσμου θεωρίαν αὐτοῦ. Τὴν περὶ τύπων θεωρίαν διετύπωσε μεθοδικῶς πρῶτος ὁ Ντιλτάϋ, τυχὼν πολλῶν καὶ καλῶν συνεχιστῶν τῶν ἐρευνῶν του. Διακρίνει δὲ τρεῖς κυρίους τύπους κοσμοθεωρίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνταποκρίνονται τρεῖς θεμελιώδεις τύποι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν φυσιοκρατίαν, τὸν ἀντικειμενικὸν ἰδανισμὸν καὶ τὸν ἰδανισμὸν τῆς ἐλευθερίας.

Πηγὴ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως εἶναι κατὰ τὴν φυσιοκρατίαν τὰ αἰσθήματα, ἡ δὲ ἀξία ἢ ἀπαξία τῶν σκοπῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐξαρτᾶται ἐκ συναισθημάτων ἡδονῆς καὶ λύπης. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνάξιον λόγου παίγνιον τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἡ ἀπόλαυσις εἶναι ὁ μόνος πραγματικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς, ὁ δὲ ὑλισμὸς εἶναι ἡ μόνη μεταφυσικὴ ἥτις ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Τυπικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς κοσμοθεωρίας ταύτης εἶναι κατὰ τὸν Ντιλτάϋ οἱ Πρωταγόρας, Δημόκριτος, Ἐπίκουρος κ. ἄ. Κατὰ τὸν ἀντικειμενικὸν ἰδανισμὸν ἀντίθεσις μεταξὺ πνεύματος καὶ ὕλης δὲν ὑφίσταται, διότι φύσις καὶ θεὸς συμπίπτουν πρὸς ἄλληλα. Τὸ σύμπαν εἶναι ἑνιαῖόν τι ὅλον, τοῦ ὁποίου τὰ μέρη συνάπτονται εἰς ἑνότητα διὰ τῆς θεότητος, ἀπὸ τῆς ὁποίας καὶ ἤρτηνται ὡς ἀπὸ ὑψίστης ἀρχῆς. Εἰς τὴν κοσμοθεωρίαν ταύτην ἀνήκουσι πλὴν ἄλλων οἱ Παρμενίδης, Ἡράκλειτος, Βροῦνος, Σπινόζας, Σοπεγχάουερ. Ὁ ἰδανισμὸς τῆς ἐλευθερίας τέλος ἀποδέχεται ὅτι τὸ πνεῦμα ὑπὸ οὐδένα τελεῖ φυσικὸν δεσμὸν καὶ πιστεύει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, ἥτις δύναται νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ φυσικὰ καὶ ἄλλα ἐμπόδια, ὑπακούουσα μόνον εἰς τοὺς ἠθικοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους αὐτὴ θέτει εἰς ἑαυτήν. Ἀπορρίπτουσα δὲ ἡ κοσμοθεωρία αὕτη τόσον τὴν ἀθεΐαν τῆς φυσιοκρατίας, ὅσον καὶ τὴν πανθεΐαν τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἰδανισμοῦ, δέχεται προσωπικὸν θεόν, ὅστις ἐνεργεῖ κατὰ σκοπούς. Κύριοι ἀντιπρόσωποι αὐτῆς εἶναι καὶ ἄλλοι καὶ οἱ Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Κάντιος, Φίχτε. Αἱ ψυχολογικαὶ ἔρευναι τῶν τελευταίων δεκαετη-

Digitized by Google

ρίδων προήγαγον πολλαπλῶς τὴν τυπολογίαν ταύτην, ἥτις χρησιμεύει ὡς γνωσιολογικὸν μέσον βαθυτέρας κατανοήσεως καὶ ἑρμηνείας τῶν φαινομένων τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς φιλοσοφίας δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς τρεῖς ὁμάδας, εἰς προβλήματα τοῦ Εἶναι, προβλήματα τῆς γνώσεως καὶ προβλήματα τῆς ἀξιολογήσεως, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν διακρίνονται δι' αὐστηρῶν ὁρίων ἀπ' ἀλλήλων ἀλλ' εἰσχωροῦσιν εἰς ἄλληλα καὶ μεταβαίνουσι πολλαπλῶς εἰς ἄλληλα. Προβλήματα τοῦ Εἶναι ἢ μεταφυσικὰ προβλήματα γεννῶνται εὐθὺς ὡς ἀφυπνισθῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἀνάγκη πρὸς φιλοσοφικὴν διανόησιν, ὅτε ἐπιχειρεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ὕπαρξιν διὰ τοῦ λογισμοῦ. Κατὰ τὴν προσπάθειαν ταύτην ἐγείρονται ἀπ' ἀρχῆς δύο ἐρωτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πραγματικοῦ, τὸ δὲ εἰς τὴν συνάρτησιν αὐτοῦ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον καλεῖται ὀντολογικόν, τὸ δεύτερον κοσμολογικὸν πρόβλημα. Σαφὴς καὶ ἁπλῆ ἀπάντησις εἰς τὸ ὀντολογικὸν πρόβλημα δὲν εἶναι εὐχερής. Διότι ἡ πραγματικότης ἐμφανίζεται ποικίλη καὶ παρουσιάζει ἀπέραντον πλῆθος πλευρῶν καὶ φαινομένων. Ἡ ἀπὸ φυσικῆς σκοπιᾶς θεώρησις αὐτῆς ἑρμηνεύει αὐτὴν ὡς ὕλην κινουμένην ἐν χώρῳ καὶ ἀνάγει πάντα τὰ ἐν αὐτῇ συμβαίνοντα εἰς κινήσεις ὑλικῶν ἀτόμων. Τοὐναντίον ἡ ψυχολογικὴ καὶ ἐκ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ὁρμωμένη θεώρησις αὐτῆς ἐμφανίζει τὸ πραγματικὸν ὥς τι ἀποτελούμενον ἐξ αἰσθημάτων, παραστάσεων, συναισθημάτων καὶ βουλήσεων. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἄγει ἀφ' ἑαυτῆς εἰς τὸ πρόβλημα τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως τῶν δύο τούτων πλευρῶν τῆς πραγματικότητος. Κατὰ τοὺς μὲν οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἀλλήλας ἔχουν καὶ ἀποτελοῦν δύο ὅλως διάφορα ἀλλήλων εἴδη τοῦ πραγματικοῦ. Κατ' ἄλλους παρὰ πᾶσαν τὴν διαφορὸν πρόκειται κατὰ βάθος περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πραγματικότητος. Τὸ πρῶτον δέχεται ἡ διαρχία, τὸ δεύτερον ὁ μονισμός. Ὁ μονισμὸς οὗτος ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Ὡς ὑλισμὸς θεωρεῖ τὴν ὕλην ὡς τὴν οὐσίαν τοῦ παντός, ὡς τὸ ὄντως ὄν, καὶ ἐξηγεῖ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ἐξ αὐτῆς. Ἡ συνείδησις εἶναι προϊὸν τῆς κινήσεως τῶν ἀτόμων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἡ ὕλη. Ἡ πρόοδος ὅμως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀναγκάζει εἰς ἀναθεώρησιν τῶν ἀρχῶν τῆς κοσμοθεωρίας ταύτης, ἀντικαθισταμένης τῆς ὕλης ὑπὸ τῆς ἐνεργείας. Οὕτω τὸν κυρίως ὑλισμὸν διαδέχεται ὁ ἐνεργητικὸς ὑλισμός, ὅστις ἐκδέχεται τὴν ὕλην καὶ τὸ πνεῦμα ὡς ἰδίας μορφὰς τῆς ἐνεργείας. Ὡς μεταφυσικὴ ἰδεοκρατία βαίνει ὁ μονισμὸς τὴν ἀντίθετον πρὸς τὸν ὑλισμὸν ὁδόν, ἐξηγῶν ἀντιστρόφως τὸ ὑλικὸν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ. Τοῦτο εἶναι τὸ ὄντως ὄν, ὁ δὲ ὑλικὸς κόσμος τρόπος ἐμφανίσεως τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, ἥτις κρύπτεται ὄπισθεν αὐτοῦ. Τέλος, ὡς θεωρία τῆς ταυτότητος, διδάσκει ὅτι τόσον τὸ πνεῦμα ὅσον καὶ ἡ ὕλη εἶναι διάφοροι πλευραὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἥτις καθ' ἑαυτὴν οὔτε πνευματικὴ εἶναι οὔτε ὑλική.

Τὸ δεύτερον θεμελιῶδες μεταφυσικὸν πρόβλημα, τὸ κοσμολογικόν, ἀναφέρεται εἰς τὴν συνάρτησιν τοῦ Εἶναι καὶ τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς τὸ πραγματικὸν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ. Ἡ ἀπάντησις εἶναι τριττὴ καὶ γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ὡς πολυκρατία, ὡς θεϊσμὸς καὶ ὡς πανθεΐα. Κατὰ τὴν πολυκρατικὴν ἐκδοχὴν ἡ πραγματικότης ἀποτελεῖται ἐκ πληθύος ὄντων, ἅπερ ἐπιδροῦν μὲν ἐπ' ἄλληλα, ἀλλ' εἶναι ἅμα καὶ ἀνεξάρτητα ἀλλήλων. Ἡ πολυκρατία ἄγει ὡς εἰς ὑστάτην συνέπειαν αὐτῆς εἰς τὴν ἀτομοκρατίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος εἶναι σύνολον αὐτοτελῶν καὶ ἀναλλοιώτων πρωταρχικῶν στοιχείων, ἐκ τῆς ἑνώσεως καὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὁποίων γεννῶνται τὰ ὄντα καὶ αἱ μεταβολαὶ αὐτῶν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πολυκρατίαν ταύτην ὑφίστανται δύο ἑνιστικαὶ ἐκδοχαὶ περὶ τῆς συναρτήσεως τοῦ κόσμου, ἡ θεϊστικὴ καὶ ἡ πανθεϊστική. Ὁ θεϊσμὸς ἐξηγεῖ τὴν ἁρμονίαν, τὴν τάξιν καὶ τὴν σκοπιμότητα τοῦ πραγματικοῦ διὰ τῆς ἀποδοχῆς θεοῦ, ὅστις τελεῖ ἔξω τοῦ κόσμου καὶ εἶναι διάφορος αὐτοῦ, δημιουργήσας ἢ διακοσμήσας αὐτὸν κατὰ ὁμοιογενὲς σχέδιον καὶ συνέχων αὐτὸν διὰ τῆς δημιουργικῆς του νοήσεως. Ἡ πανθεΐα ἀπορρίπτει τὴν παράστασιν ταύτην θεοῦ διαφόρου τοῦ κόσμου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπάρχοντος, μεταθέτουσα τὴν ἑνότητα καὶ τὴν συνάρτησιν εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὄντα τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος αὐτὸς θεωρεῖται ὑπ' αὐτῆς ὡς τὸ ἑνιαῖον καὶ ἐν ἑαυτῷ συνεχόμενον ὄν. Ὅ,τι καλοῦμεν θεὸν εἶναι ἡ συνάρτησις τοῦ κόσμου, ὁ πρωταρχικὸς λόγος ὅλων τῶν ὄντων καὶ ἡ ἐσωτάτη αὐτῶν οὐσία.

Αἱ τρεῖς αὗται ἀπαντήσεις ἀναφέρονται εἰς τὸ πρόβλημα τῆς αἰτίας τῆς συναρτήσεως τῶν ὄντων. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τῆς συναρτήσεως ταύτης ὑπάρχουσι δύο ἐκδοχαί, ἡ μηχανοκρατικὴ καὶ ἡ τελολογική. Κατὰ τὴν πρώτην ἡ ἐν τῷ σύμπαντι συνάρτησις εἶναι ἀποτέλεσμα τυφλῆς ἀνάγκης, δουλεύουσα εἰς τὸν νόμον τῆς αἰτίας. Καὶ αὐτὴ ἡ σκοπιμότης, ἡ παρατηρουμένη ἐν τῷ ὀργανικῷ κόσμῳ, ὀφείλεται εἰς τὴν παιδιὰν τυφλῶν δυνάμεων. Ἡ τελολογικὴ τοὐναντίον πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν συνάρτησιν ἐκείνην οὐ μόνον τῇ βοηθείᾳ τοῦ νόμου τῆς αἰτίας, ἀλλ' ἐξ ἐσωτερικῆς σχέσεως μεταξὺ σκοπῶν καὶ μέσων. Ἡ τελολογικὴ αὕτη ἑρμηνεία συνδέεται συνήθως πρὸς τὸν θεϊσμὸν καὶ τὴν αὐταρχίαν, ἐνῷ ἡ μηχανοκρατικὴ ῥέπει μᾶλλον πρὸς τὴν ἀθεΐαν καὶ τὴν ἑτεραρχίαν.

Ἡ πραγματεία τῶν μεταφυσικῶν προβλημάτων προσκρούει εἰς δυσχερείας καὶ περιπλέκεται εἰς ἀντιφάσεις, αἵτινες ὡδήγησαν εἰς ἀτελευτήτους ἔριδας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐγέννησε τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Πρὸ πάσης ἀποπείρας πρὸς λύσιν τῶν μεταφυσικῶν προβλημάτων διέγνωσαν ὅτι ἦτο ἀνάγκη ὅπως ἐρευνηθοῦν τὰ μέσα τῆς γνώσεως καὶ ὅπως ἐξετασθῇ κατὰ πόσον εἶναι δυνατὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ γνῶσις τοῦ ὑπερεμπειρικοῦ καὶ πέρα τῶν αἰσθήσεων χωροῦντος. Οὕτω ἀπὸ τῶν προβλημάτων τοῦ Εἶναι ἢ τῆς οὐσίας μεταβαίνει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας, εἰς τὰ γνωσιολογικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὰ ὅρια τῆς γνώσεως, τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ τὴν πηγήν. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἐνταῦθα τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας ἢ τοῦ κύρους τῆς γνώσεως. Ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸ ὁ φιλοσοφῶν νοῦς ἀρχίζει ὡς δογματικός, τουτέστι πιστεύει ἀδιασείστως εἰς τὴν νόησιν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ πρότερον ποῦ στηρίζεται ἡ ἀξίωσις αὐτῆς ἐπὶ τὸ κῦρος αὐτῆς καὶ ἂν ὑπάρχωσιν ὅρια περιορίζοντα αὐτήν. Μόλις βραδύτερον, μετὰ τὴν συνειδητοποίησιν τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες ἐπιπροσθοῦσι, κλονίζεται ἡ ἀφελὴς αὕτη ἐμπιστοσύνη εἰς τὴν νόησιν καὶ τὸ ἀπεριόριστον κῦρος αὐτῆς. Ὁ κλονισμὸς οὗτος ἐκτείνεται ἐνίοτε εἰς παντελῆ ἀφανισμὸν τῆς πίστεως περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς γνώσεως, ἄλλαις λέξεσιν εἰς σκέψιν, ἥτις, ἀμφιβάλλουσα περὶ τῶν πάντων, ἀδυνατεῖ νὰ δεχθῇ οἱανδήποτε ἀπόφανσιν περὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων. Ἀλλ' ὁ σκεπτικισμὸς οὗτος αἴρει ἐν τέλει αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς προφανοῦς ἀντιφάσεως, τὴν ὁποίαν περικλείει ἐν ἑαυτῷ. Εἶναι ἄλλως τε ἄχρηστος εἴς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ ἀξία αὐτοῦ ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἀνατρέπει τὸν δογματισμὸν καὶ ἀποκαλύπτει τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ὀξύτητι. Μέσος μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων γνωσιολογικῶν ῥοπῶν, τοῦ δογματισμοῦ δηλαδὴ καὶ τῆς σκέψεως, ἵσταται ἡ κριτικὴ γνωσιολογία, ἡ ὁποία οὔτε ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην, οὔτε πλήρη δυσπιστίαν δεικνύει πρὸς τὴν γνωστικὴν δύναμιν τοῦ νοῦ. Καθιστῶσα αὐτὴν ὑποκείμενον ἐρεύνης, ἐπιχειρεῖ νὰ καθορίσῃ τοὺς ὅρους τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ νὰ διακριβώσῃ συγχρόνως τὰ ὅρια αὐτῆς. Ἡ ἐπιστήμη, ἥτις εἶναί τι τὸ πραγματικόν, θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἐὰν ὁ σκεπτικισμὸς εἶχε δίκαιον. Ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν παρέχει, κέκτηται καθολικὸν κῦρος διὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν. Τὸ πρόβλημα τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας συνίσταται εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ λόγου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιστημονικὴ νόησις κέκτηται κῦρος καθολικῶς ἰσχῦον προκειμένου περὶ πραγματικότητος ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ὑπαρχούσης. Στενῶς συνυφασμένον μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας τῆς γνώσεως εἶναι τὸ περὶ τῶν πηγῶν ἢ τῆς καταγωγῆς αὐτῆς. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐδόθησαν τρεῖς ἀπαντήσεις. Ἡ ἐμπειριοκρατία ἰσχυρίζεται ὅτι μόνη πηγὴ τῆς γνώσεως εἶναι ἡ ἐμπειρία καὶ ἀπορρίπτει κατ' ἀκολουθίαν τὴν ὕπαρξιν ἐμφύτων ἰδεῶν. Πᾶσα γνῶσις ἀναπτύσσεται ἐκ τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως, ἐκ τῆς ὁποίας κατάγονται καὶ αἱ ἔννοιαι ἡμῶν. Ἀντιθέτως, ὁ ὀρθολογισμὸς πιστεύει ὅτι ἡ ἐμπειρία δὲν ἀρκεῖ ὅπως δημιουργηθῇ ἐπιστημονικὴ γνῶσις. Διότι στερεῖται τοῦ καθολικοῦ κύρους καὶ τῆς ἀναγκαιότητος, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ νόησις. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον νομίζει ὅτι ἀληθὴς γνῶσις ἐκπηγάζει οὐχὶ ἐκ τῆς ἐμπειρίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ λόγου. Τέλος ὑπάρχει καὶ τρίτη τις ῥοπή, ἡ ὁποία ἀποδέχεται τὸ δυνατὸν γνώσεως οὔτε ἐπὶ τῆς ἁπλῆς ἐμπειρίας οὔτε ἐπὶ τῆς λογικῆς νοήσεως στηριζομένης. Ἡ οὐσία τοῦ πραγματικοῦ εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τὰς μορφὰς τῆς λογικῆς. Μόνη ἡ αἰσθητικὴ συμπάθεια, ἡ διαίσθησις καὶ ἡ μυστικὴ θεωρία εἶναι εἰς θέσιν νὰ συλλάβῃ αὐτήν.

Τὸ τρίτον βασικὸν πρόβλημα τῆς γνωσιολογίας ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Καὶ εἰς αὐτὸ ἀπαντῶμεν τρεῖς λύσεις. Ἡ πραγματοκρατία διδάσκει ὅτι ἡ γνῶσις ἡμῶν κατευθύνεται ἐπὶ πραγματικότητα ὑπάρχουσαν ἀνεξαρτήτως τῆς συνειδήσεως ἡμῶν. Ἄλλαις λέξεσι πιστεύει ὅτι ὑπάρχει πραγματικὸς ἐξωτερικὸς κόσμος. Τοὐναντίον ἡ γνωσιολογικὴ ἰδεοκρατία ἰσχυρίζεται ὅτι οὐδέν, πλὴν τῶν διὰ τὴν συνείδησιν ἡμῶν δεδομένων ὄντων, ὑπάρχει. Ἡ φαινομενοκρατία τέλος ἀποδέχεται, μέσην μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωροῦσα ὁδόν, ὅτι ὑπάρχουσι μὲν πράγματα καθ' ἑαυτά, ἀνεξάρτητα τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς γνωρίζομεν αὐτὰ μόνον ὡς φαινόμενα, ὡς δηλαδὴ ἐμφανίζονται εἰς τὴν συνείδησιν ἡμῶν.

Τὸ μεταφυσικὸν καὶ τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα δὲν εἶναι τὰ μόνα θεμελιώδει προβλήματα τῆς φιλοσοφίας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον νοοῦν, ἀλλὰ καὶ συναισθανόμενον καὶ βουλόμενον ὄν. Ἐντεῦθεν τὸ πρόβλημα τῆς ἐκτιμήσεως καὶ τῆς ἀξιολογήσεως τῶν τοῦ κόσμου. Ἐνδιαφερόμεθα νὰ γνωρίσωμεν τί εἶναι ὡραῖον καὶ αἰσχρόν, καλὸν καὶ κακόν, ὡς ἐπίσης θέλομεν νὰ διαφωτισθῶμεν ὡς πρὸς τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν καὶ νὰ μάθωμεν πῶς πρέπει νὰ ζῶμεν, ἵνα γίνωμεν μέτοχοι αὐτοῦ. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ λάβωμεν γνῶσιν τοῦ κύρους τῶν ἀξιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸν πνευματικὸν ἡμῶν βίον, καὶ τῆς σειρᾶς τὴν ὁποίαν κατέχουν ἐν τῇ ἀξιολογικῇ ἱεραρχίᾳ. Ἰδιαιτέραν σημασίαν κέκτηνται διὰ τὴν φιλοσοφίαν αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι καὶ ἡ ἠθικὴ ἀξιολόγησις. Πρὸ πάντων ἐνδιαφέρεται νὰ διασαφήσῃ ποῦ στηρίζεται ἡ διαφορὰ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, πόθεν κατάγονται αἱ ἀξίαι αὗται καὶ ποῖον τὸ κριτήριον αὐτῶν. Πολλοὶ προσπαθοῦν νὰ ἑρμηνεύσουν τὰς ἠθικὰς ἀξίας ἐκ τῶν ἐμπειρικῶς δεδομένων συνεπειῶν τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. Καλὸν εἶναι ὅ,τι ὠφελεῖ, ὅ,τι προάγει τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου, κακὸν ὅ,τι βλάπτει ἢ παρακωλύει τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ἄλλοι πάλιν ἰσχυρίζονται τὸ ἐναντίον. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι οὔτε ἐκ τῆς ἐμπειρίας κατάγονται, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ λογικῶς ἡ ἀλήθεια αὐτῶν. Ὡς τὰ ἀξιώματα τῆς λογικῆς δὲν παράγονται ἐξ ἄλλου τινός, ἀλλὰ ἀναγκάζουν ἡμᾶς νὰ διαγνώσωμεν κατ' ἄμεσον τρόπον τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν καὶ νὰ δεχθῶμεν τὸ κῦρος αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς ἐπιβάλλουν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ κύρους αὐτῶν δυνάμει τῆς ἀπολύτου ἀπαιτήσεως, μετὰ τῆς ὁποίας ἐμφανίζονται εἰς τὴν συνείδησιν ἡμῶν.

Πρὸς τούτοις τὴν φιλοσοφίαν ἀπασχολεῖ τὸ ὕψιστον ἀγαθόν, ὁ ὕστατος σκοπός, πρὸς τὸν ὁποῖον δέον νὰ τείνῃ ὁ ἄνθρωπος. Ὡς τοιοῦτο θεωρεῖ ὁ εὐδαιμονισμὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ἥτις τὴν πηγὴν ἑαυτῆς ἔχει ἐν τῷ ὑποκειμένῳ. Τοὐναντίον ὁ ἠθικὸς ἀντικειμενισμὸς διαβλέπει τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν ἀντικειμενικῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἥτις δύναται νὰ καθορισθῇ, ἐνῷ ἡ τυπικὴ ἠθικὴ δέχεται αὐτὸν ἐντελῶς τυπικῶς, ὡς συμφωνίαν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον. Ὡς πρὸς τὴν καθολικὴν ἀξιολόγησιν τοῦ κόσμου ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ, ἡ μὲν αἰσιοδοξια ἐξαίρει τὰς φωτεινὰς αὐτοῦ πλευρὰς καὶ θεωρεῖ τὴν ὕπαρξιν ὡς ἀπόλυτον ἀξίαν κεκτημένην, ἡ δὲ ἀπαισιοδοξία διαβλέπει εἰς τὰς σκοτεινὰς αὐτοῦ πλευρὰς καὶ διδάσκει ὅτι τὸ μὴ ζῆν εἶναι προτιμότερον τοῦ ζῆν.

Τὸ ἠθικὸν πρόβλημα εἶναι μέρος τοῦ προβλήματος τῶν ἀξιῶν καθόλου, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουσι καὶ αἱ αἰσθητικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἀξίαι. Οὕτω ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ἐκτείνεται ἐφ' ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ κορυφοῦται εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι φανερὸν ὅτι βάσις τῶν ἐρευνῶν τούτων ὑπόκειται ἡ ψυχολογία καὶ αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, ὡς ἐξ ἄλλου ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως ἀφορμᾶται ἀπὸ τῶν δεδομένων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ μία δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἄλλης, ἀλλὰ ἐπιχειρεῖται σύνθεσις τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεύνης ἑκατέρας αὐτῶν εἰς μίαν ἑνιαίαν περὶ τῆς οὐσίας, τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ κόσμου θεωρίαν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων καταφαίνεται ἡ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας εἰς κλάδους καὶ ἡ διάρθρωσις αὐτῶν. Τὸ ἔργον αὐτῆς εἶναι τριττόν. Τὸ μὲν δηλαδὴ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συγκρότησιν κοσμοθεωρίας ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων στηριζομένης, τὸ δὲ ἐρευνᾷ τὰς προϋποθέσεις τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, τὸ δὲ τέλος ἐλέγχει τὴν φύσιν, τὸ κῦρος καὶ τὴν τάξιν τῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν δημιουργημάτων του. Τὸ πρῶτον τῶν ἔργων τούτων ἐπιτελεῖ ἡ μεταφυσική, ἥτις διακρίνεται εἰς γενικὴν καὶ εἰς εἰδικήν. Ἡ τελευταία αὕτη διαιρεῖται πάλιν εἰς μεταφυσικὴν τῆς φύσεως καὶ εἰς μεταφυσικὴν τοῦ πνεύματος, ἑκατέρα δὲ αὐτῶν ἐπεξεργάζεται τὰ πορίσματα τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὴν ἐπιστημῶν, ἡ μὲν τὰ τῶν φυσικῶν, ἡ δὲ τὰ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, τὰ ὁποῖα συνάγει εἰς ἓν ὅλον ἔπειτα ἡ γενικὴ μεταφυσικὴ ἐν τῇ περὶ κόσμου θεωρίᾳ. Ἡ μεταφυσικὴ τῆς φύσεως ἀφορμᾶται ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας, τῆς ἀστρονομίας καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς βιολογίας, ἡ δὲ μεταφυσικὴ τοῦ πνεύματος στηρίζεται ἐπὶ τῆς ψυχολογίας, ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας, ἐπὶ τῆς ἠθικῆς, τῆς φιλοσοφίας, τῆς θρησκείας, τῆς τέχνης κλπ. Τὸ δεύτερον τῶν ἔργων τῆς φιλοσοφίας ἀνήκει εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ εἰς τὴν λογικήν, ὧν ἐκείνη μὲν ἐρευνᾷ τὰς καθ' ὕλην, αὕτη δὲ τὰς κατ' εἶδος προϋποθέσεις τῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τοὺς δύο τούτους κυρίους κλάδους τῆς φιλοσοφίας δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἀξιολογία, ἥτις διατρίβει περὶ τὰς ἠθικάς, καλλιτεχνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀξίας

Digitized by Google

καὶ περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἠθικήν, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου, τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης, τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀναγκαίαν εἰσαγωγὴν εἰς τὰ προβλήματα ὅλων τούτων τῶν κλάδων ἀποτελεῖ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Ἔργον αὐτῆς εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον ἡ ἑρμηνεύουσα διείσδυσις εἰς τὸ νόημα ὅλων τῶν περὶ κόσμου καὶ βίου θεωριῶν, ὅσας γνωρίζει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία, καὶ δὴ κατὰ τὸν ἀτομικὸν καὶ ἰδιότυπον χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ἐμφανίζει ἑκάστη ἐξ αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἔμφυτος ἱκανότης πρὸς ἑρμηνείαν τῶν προσωπικοτήτων καὶ τῆς ἐκφράσεως αὐτῶν καὶ αἰσθητικὴ συμπάθεια, προϋποθέτουσα καλλιτεχνικὴν διάθεσιν, ἀλλὰ συγχρόνως φιλολογικὴν καὶ ψυχολογικὴν προπαιδείαν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐγεννήθησαν ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ καὶ χώρῳ, ἀπὸ τῶν συνθηκῶν ἐν γένει τῶν ὁποίων ἐξαρτῶνται ἐν πολλοῖς, ἀνάγκη δεύτερον ὅπως ὁ ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας συνερευνᾷ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ συσχετίζῃ πρὸς αὐτὴν τὰ καθ' ἕκαστον φιλοσοφήματα, συγκρίνων τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας πρὸς τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῆς σχετικῆς ἑκάστοτε πολιτιστικῆς περιόδου, τὴν θρηκείαν, τὴν τέχνην, τὴν πολιτικήν, τὰς ἐπὶ μέρους θεωρίας τῆς ἐπιστήμης. Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας εἶναι διττόν. Τὸ μὲν διακριβώνει καὶ περιγράφει τὰς δοξασίας τῶν διαφόρων φιλοσόφων ἐν τῷ ἀτομικῷ χαρακτῆρι, τὸν ὁποῖον ἐπιθέτει ἐπ' αὐτῶν ἡ προσωπικὴ ἰδιοτυπία ἑκάστου, τὸ δὲ ἐρευνᾷ τὴν συνάρτησιν τῶν δοξασιῶν τούτων ἐν τῇ ἐξαρτήσει αὐτῶν ἀπὸ τῶν προηγουμένων καὶ ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν παραγόντων τοῦ συγχρόνου πρὸς αὐτὰς πολιτισμοῦ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς φιλοσοφίας ἰδίας μνείας καὶ συντόμου ἀναπτύξεως δέονται ἐνταῦθα ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας, τῆς τέχνης, τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἱστορίας. Ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας ἐρευνᾷ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς θρησκείας, τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, τὸ νόημα καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ τὴν σημασίαν αὐτῆς ἐν τῷ συνόλῳ πνευματικῷ βίῳ. Τὸ ὑλικόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται, παρέχουν εἰς αὐτὴν τὸ μὲν ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων, τὸ δὲ ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας. Αἱ μέθοδοι, αἵτινες ἐφαρμόζονται κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην, εἶναι διάφοροι. Οὕτω παρὰ τὴν ἱστορικήν, ἡ ὁποία ἐπιζητεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καὶ συναγωγῆς τοῦ κοινοῦ, πειρᾶται ἡ ψυχολογικὴ νὰ διακριβώσῃ αὐτὴν ἐκ τῶν ἔνδον, καὶ δὴ τὸ μὲν ὡς ἀτομικὸν βίωμα τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων, τὸ δὲ ὡς ὁμαδικὸν φαινόμενον ἐν τῇ ψυχῇ ἑνὸς λαοῦ. Ἡ θεωρητικὴ μέθοδος, παρορῶσα τὴν ἐμπειρίαν, ἐπιχειρεῖ νὰ διακριβώσῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς θρησκείας ἐκ τῶν προτέρων, τουτέστιν ἐκ τῆς περὶ κόσμου θεωρίας καὶ ἐκ μεταφυσικῶν προϋποθέσεων. Τέλος ἡ κριτικὴ μέθοδος ἐξετάζει τὴν θρησκείαν ὡς περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, ὡς ἰδίαν ὁμάδα ἀξιῶν, τῶν ὁποίων τὸν χαρακτῆρα ἐνδιαφέρεται νὰ καθορίσῃ καὶ νὰ ἐξεύρῃ τοὺς ὅρους τῆς ἀληθείας ἢ τοῦ κύρους αὐτῶν. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον χωρεῖ καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς τέχνης ἐπὶ τῇ βάσει τὸ μὲν τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ τῆς ψυχολογίας αὐτῆς. Ἐνδιαφέρον εἶναι ἐνταῦθα τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα σχέσις αὐτῶν. Οἱ τὴν οὐσίαν τῆς τέχνης εἰς μόνην τὴν μορφὴν περιορίζοντες ἐκδέχονται τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ὡς ἱστορίαν τῆς μορφῆς καὶ τῶν ἐναλλασσομένων τεχνοτροπιῶν. Ἄλλοι τοὐναντίον προσέχουσι μᾶλλον εἰς τὴν ψυχολογίαν τῆς τέχνης καὶ συνδέουν αὐτὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὡς τμῆμα αὐτῆς καὶ ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα. Ἡ σχέσις τεχνοτροπίας καὶ κοσμοθεωρίας κατέστη κεντρικὸν πρόβλημα, ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς σχολῆς τοῦ Ντιλτάϋ, οἵτινες τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην τεχνοτροπίαν πειρῶνται νὰ ἑρμηνεύσουν ἐκ τοῦ τύπου τῆς κοσμοθεωρίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ὁ καλλιτέχνης. Ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ πειρᾶται νὰ διακριβώσῃ τὴν οὐσίαν, τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας τοῦ δικαίου, τῆς ψυχολογίας, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς. Κεντρικὴ ἰδέα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀφορμᾶται, εἶναι ἡ τῆς βουλήσεως τοῦ δικαίου, ὅπερ ἐξετάζει κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευράς, τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ τὴν ὑποκειμενικήν. Κατὰ τὴν ἔρευναν αὐτῆς ταύτην συνεξετάζει καὶ τὴν σχέσιν τοῦ δικαίου πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου, ὡς ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης, συνδέεται δὲ ἰδίᾳ πρὸς τὴν πολιτειολογίαν καὶ τὰ περὶ πολιτείας φιλοσοφήματα. Ἡ φιλοσοφία τέλος τῆς ἱστορίας τὸ μὲν ἀσχολεῖται περὶ τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ εἶναι θεωρία περὶ τῆς οὐσίας, τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ νοήματος τοῦ ἱστορικοῦ βίου, τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ὁμάδα τῶν ἐρωτημάτων ἐξαρτῶνται ἰσχυρῶς ἐκ μεταφυσικῶν προϋποθέσεων καὶ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὴν κοσμοθεωρίαν τῶν ἐρευνητῶν ἑκάστων, ὡς δεικνύει λ. χ. ἡ περὶ ἱστορίας φιλοσοφία τοῦ Ἑγέλου καὶ τοῦ Μάρξ. Καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ καὶ συμπίπτει κατ' οὐσίαν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Diltey*, Das Wesen der Philosophie, Kultur der Gegenwart I (6η ἐκδ. 1907).— *Windelband*, Was ist Philosophie ἐν τοῖς Präludien (3η ἐκδ. 1903).— *Adickes*, Charakter und Weltanschauung (1905).—*Diltey*, Die Typen der Weltanschauung ἐν Weltanschauung (1911). —*Müller-Freienfels*, Persönlichkeit und Weltanschauung (2α ἐκδ. 1923).—*Richert*, Philosophie (1912). Πρβλ. καὶ εἰσαγωγὰς εἰς φιλοσοφίαν τῶν *Paulsen*, *Wundt*, *Külpe*, *Windelband*, *Bergmann* κλπ.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—**φιλοσοφία *τοῦ δικαίου***· βλ. λ. *δίκαιον*.

—**φιλοσοφία *ἑρμητική***· βλ. λ. *ἑρμητικὴ* φιλοσοφία.

—**φιλοσοφία *τῆς ἱστορίας*** *[Φιλοσοφ.]*· βλ. λ. *ἱστορίας* φιλοσοφία (τ. ΙΓ', σ. 281γ').

—**φιλοσοφία *λαϊκή***· βλ. λ. *λαϊκὴ* φιλοσοφία.

φιλοσοφικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ τῆς φιλοσοφίας: «φιλοσοφικαὶ μελέται».—Ἐπίρρημ. **φιλοσοφικῶς.**

—**φιλοσοφικὴ *λίθος*** (ἡ). Ἐκλήθη οὕτω κατὰ τὸν μεσαίωνα (lapis philosophorum) τὸ μυστηριῶδες μέσον, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὁποίου οἱ καββαλισταὶ καὶ οἱ ἀλχημισταὶ ἐπίστευον ὅτι θὰ κατώρθωνον νὰ κατασκευάζουν χρυσόν, νὰ θεραπεύουν πάσας τὰς νόσους, ν' ἀνανεώνουν τὴν ζωήν, νὰ ἐξερευνοῦν τὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ νὰ κυριαρχοῦν τῶν πνευμάτων διὰ μαγικοὺς σκοπούς.

—**φιλοσοφικὴ *σχολή*.** Α) ***Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.*** Ἡ τετάρτη τῇ τάξει τῶν σχολῶν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἱδρυθεῖσα ἅμα τῇ συστάσει αὐτοῦ. Μέχρι τοῦ 1904, πλὴν τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος, περιελάμβανε, κατὰ σύστημα τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, καὶ τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας, αἵτινες ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἀπεσπάσθησαν ἀπ' αὐτῆς ἀποτελέσασαι ἰδίαν σχολήν, τὴν τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἢ *φυσικομαθηματικὴν* (βλ. λ.). Ἐκπροσωπεῖται, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ σχολαί, ὑπὸ τοῦ κοσμήτορος, ὅστις προΐσταται καὶ τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν αὐτῆς. Πρῶτος κοσμήτωρ τῆς σχολῆς διωρίσθη ὁ Ν. Βάμβας.

Οἱ κατὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς διορισθέντες καθηγηταὶ αὐτῆς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν, ἦσαν ἕνδεκα (Σχινᾶς, Μανούσης, Βάμβας, Γεννάδιος, Νέγρης, Δομνάνδος, Βούρης, Ρός, Οὐλερῖχος, Φράας καὶ Λάνδερερ). Σήμερον ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ ἀποτελεῖται ἐκ 17 τακτικῶν καθηγητῶν (Βορέα, Ἐξαρχοπούλου, Ἀδαμαντίου, Κουγέα, Σκάσση, Πεζοπούλου, Λορεντζάτου, Καλιτσουνάκι, Κεραμοπούλου, Ἀμάντου, Λογοθέτη, Βέη, Βολονάκη, Ἀρβανιτοπούλου, Ἀναγνωστοπούλου, Οἰκονόμου καὶ Κουκουλέ), 2 ὁμοτίμων (Χατζιδάκι καὶ Σωτηριάδου) καὶ ἐκ 3 ὑφηγητῶν (Βλάχου, Συκουτρῆ καὶ Καπνουκάγια). Οἱ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐγγραφέντες φοιτηταὶ ἀνῆλθον εἰς 18, ἐξ ὧν τρεῖς τῆς φυσικομαθηματικῆς. Οἱ σήμερον (1932—1933) ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν φιλολογίαν ἀνέρχονται εἰς 620. Πρῶτος ἐγγραφεὶς εἰς τὴν σχολὴν σημειοῦται ὁ Γεώργιος Ἀθ. Γεράκης ἐξ Ἀγρινίου, πρῶτος δὲ τυχὼν διπλώματος τελειοδιδάκτου μὲν ὁ ἐκ Σάμου Κωνστ. Κλεάνθης τῷ 1844, διδάκτορος δὲ ὁ ἐκ Δημητσάνης Εὐθύμιος Θεοδωρόπουλος τῷ 1850. Τὸ πρόγραμμά της κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη περιελάμβανε τὰ ἑξῆς μαθήματα (φιλολογικοῦ τμήματος): ἱστορίαν (Σχινᾶς), πολιτειογραφίαν (Μανούσης), φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν (Βάμβας), ἑλληνικὴν φιλολογίαν (Γεννάδιος), λατινικὴν φιλολογίαν (Οὐλερῖχος), καὶ ἀρχαιολογίαν (Ρός). Τὰ ἐν τῇ σχολῇ σήμερον διδασκόμενα, βάσει τοῦ περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ πανεπιστημίου νόμου 5343, μαθήματα εἶναι: ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία (τακτικοὶ καθηγηταὶ τέσσαρες), μέση καὶ νεωτέρα ἑλληνικὴ φιλολογία (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), λατινικὴ φιλολογία (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), γλωσσολογία (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), φιλοσοφία (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), ἱστορία τῆς φιλοσοφίας (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), παιδαγωγικὴ (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), ἀρχαία ἱστορία (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), ἱστορία τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), βυζαντινὴ ἱστορία (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), ἀρχαιολογία (τακτικοὶ καθηγηταὶ δύο), δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς βίος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), βυζαντινὸς δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς βίος (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς), βυζαντινὴ τέχνη (τακτικὸς καθηγητὴς εἷς) παπυρολογία καὶ παλαιογραφία (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), νομισματολογία, πετρολογία καὶ σφραγιδογλυφία (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), μεσαιωνικὴ καὶ νεωτέρα τέχνη (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), λαογραφία (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), ἱστορικὴ γεωγραφία (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), προϊστορικὴ ἀρχαιολογία καὶ συγκριτικὴ ἐθνολογία (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), ψυχολογία (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς), νεώτεραι ξέναι λογοτεχνίαι (ἔκτακτος καθηγητὴς εἷς).

Διὰ τὴν καλυτέραν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν εἶναι προσηρτημένα εἰς τὴν σχολὴν ὀκτὼ σπουδαστήρια (séminaire): τὸ *φιλολογικόν*, τὸ *φιλοσοφικόν*, τὸ *ἱστορικόν*, τὸ *ἀρχαιολογικόν*, τὸ τῆς *βυζαντινῆς* καὶ *νεωτέρας φιλολογίας* καὶ τὸ τῆς *γλωσσολογίας* καὶ δύο ἐργαστήρια, τὸ *ψυχολογικὸν* καὶ τὸ *παιδαγωγικόν*.

Συμφώνως πρὸς τὸν ἰσχύοντα ὀργανισμὸν τοῦ πανεπιστημίου, ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ ἀπονέμει: α) πτυχία (φιλολογικόν, ἱστορικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν), β) διδακτορικὸν (φιλοσοφίας) καὶ γ) ἐπαγγελματικὸν ἐνδεικτικόν, παρέχον μετὰ τοῦ πτυχίου τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ ἐν δημοσίᾳ θέσει κατὰ τὰς περὶ τούτου εἰδικὰς διατάξεις τῶν νόμων. Ἐφαρμογὴ τῆς ἀπονομῆς τῶν τριῶν πτυχίων δὲν ἐγένετο εἰσέτι (1933), ἀπονεμομένου τό γε νῦν μόνον πτυχίου φιλοσοφίας, συμφώνως τῷ ὀργανισμῷ τοῦ 1922. Ἀπονέμει ὡσαύτως ἡ σχολή, τιμῆς ἕνεκα, διδακτορικὰ διπλώματα εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, τοῖς γράμμασιν ἢ ταῖς τέχναις ἐξόχως διαπρέποντας ἢ πολυτίμους τῷ Ἔθνει ἢ τῷ πανεπιστημίῳ παρασχόντας ὑπηρεσίας Ἕλληνας ἢ μή, μετ' ἠτιολογημένην πρότασιν δύο τοὐλάχιστον τακτικῶν καθηγητῶν τῆς σχολῆς καὶ μετ' ἀπόφασιν αὐτῆς διατυπουμένην ἐν ψηφίσματι.

Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ταχέως ἐξελιχθεῖσα κατὰ τὴν σταδιοδρομίαν αὐτῆς, προσεκτήσατο κῦρος ἐπιστημονικὸν ἀξιόλογον καὶ ἡ φήμη αὐτῆς ἐνωρὶς ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος, φέρουσα ἐπὶ τῶν πτερύγων αὐτῆς τὰ ὀνόματα τῶν σοφῶν διδασκάλων Ἀσωπίου, Φ. Ἰωάννου, Ραγκαβῆ, Κουμανούδη, Παπαρρηγοπούλου, Βερναρδάκη, Μυστριώτου, Κόντου, Καρολίδου, Λάμπρου, Γ. Χατζιδάκι, Βάση, Πολίτου, Τσούντα, Καββαδία, Σκιᾶ κ. ἄ. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν ἐπιφανῶν τούτων διδασκάλων τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν προήχθη μὲν ἡ κριτικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων συγγραφέων καὶ ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν, συνετελέσθη ἐν πολλοῖς ἡ μελέτη τῶν συγγραμμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, ἐξητάσθη ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἠρευνήθησαν τὰ ἱστορικὰ τῆς Ἑλλάδος μνημεῖα κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ ἐνεφανίσθη ἤδη ἡ πρώτη ἑνιαία εἰκὼν τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι καὶ τῶν νεωτάτων, ἐθεραπεύθη σπουδαίως ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη καὶ διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς ἐρεύνης τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης καὶ ἐπιγραφικῆς ἐτέθησαν ἀσάλευτοι αἱ βάσεις τῆς λαογραφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν συναφῶν αὐτῇ ἐρευνῶν, ἱδρύθησαν τὰ ἐργαστήρια τῆς ψυχολογικῆς καὶ παιδευτικῆς ἐρεύνης, ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῆς παιδείας καθόλου ἐν Ἑλλάδι καὶ ἠσκήθη μεγίστη ῥοπὴ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν λογοτεχνίας.

Δ. Α. Δ.

Β) ***Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.*** Εἶναι ἡ πρώτη ἱδρυθεῖσα σχολὴ διὰ τοῦ νόμου 3341 τοῦ 1925 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖον δι' αὐτῆς καὶ μόνης ἤρξατο τῆς λειτουργίας του ἀπὸ τοῦ 1926—1927 μὲ πρύτανιν τὸν καθηγητὴν Χρ. Τσούνταν. Κατ' ἀρχὰς εἶχε μόνον δέκα τακτικοὺς καθηγητὰς καὶ τρεῖς ἐκτάκτους, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν, ἐκλεγέντες κανονικῶς ὑπὸ τῆς σχολῆς, καὶ ἄλλοι, ὥστε σήμερον νὰ ἀπαρτίζεται ἐκ δεκατεσσάρων τακτικῶν καθηγητῶν, τεσσάρων ἐκτάκτων καὶ ἑνὸς ὑφηγητοῦ. Τακτικοὶ καθηγηταὶ εἶναι οἱ ἑξῆς: Γ. Γρατσιᾶτος τῆς λατινικῆς φιλολογίας, Ν. Παπαδάκης τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, Ι. Βογιατζίδης τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας, Χ. Χαριτωνίδης τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, Τζ. Παπαδόπουλος τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας, Στ. Κυριακίδης τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς λαογραφίας, Χ. Θεοδωρίδης τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, Μ. Τριανταφυλλίδης τῆς γλωσσολογίας, Γ. Ἀποστολάκης τῆς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας, Κ. Ρωμαῖος τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας τέχνης, Στρ. Πελεκίδης τοῦ δημοσίου βίου τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς ἐπιγραφικῆς, Α. Δελμοῦζος τῆς παιδαγωγικῆς, Δ. Εὐαγγελίδης τῆς ἱστορίας τῆς βυζαντινῆς τέχνης καὶ Ι. Θεοδωρακόπουλος τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας. Ἔκτακτοι αὐτοτελεῖς εἶναι οἱ Α. Σιγάλας τῆς παπυρολογίας, Μ. Λάσκαρης τῆς ἱστορίας τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ Ι. Κακριδῆς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ἐπικουρικὸς δὲ ὁ Α. Βελέλλης τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας τῶν σημιτικῶν λαῶν. Ὑφηγητὴς εἶναι ὁ Ι. Ἰμβριώτης τῆς ψυχολογίας. Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ ἀπονέμει πέντε πτυχία: τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς, τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας κατόπιν τετραετοῦς φοιτήσεως, τῆς ὁποίας τὰ μὲν τρία πρῶτα ἔτη μέχρι τοῦ δευτέρου ἑξαμήνου τοῦ τρίτου ἔτους ἀποβλέπουν εἰς τὴν γενικὴν φιλολογικὴν μόρφωσιν τῶν φοιτητῶν, ὁ δὲ ὑπόλοιπος χρόνος, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἑξαμή-

Digitized by Google

νου καὶ πέραν, ὅτε ὁ φοιτητὴς διὰ δηλώσεώς του ἐκλέγει τὸ πτυχίον, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπόκτησιν θέλει ἐπιδιώξει, σκοπεῖ εἰς τὴν εἰδικωτέραν ἐν τῷ πτυχίῳ τούτῳ ἐπίδοσιν. Πάντες οἱ φοιτηταὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους ὑποχρεοῦνται νὰ ὑποστοῦν τὰς προπαιδευτικὰς ἐξετάσεις, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἐὰν κατέχουν τὰς ἀπαραιτήτους γνώσεις εἰς βασικὰ φιλολογικὰ μαθήματα. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ τρίτου ἔτους ὑποβάλλονται εἰς τὰς προπτυχιακὰς ἐξετάσεις ὡρισμένων γενικῶν μαθημάτων ἀναλόγως τοῦ πτυγίου προφορικῶς καὶ εἰς γραπτὴν δοκιμασίαν πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ἱκανότητος εἰς τὴν ἐπαρκῆ γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης. Μετὰ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους, ἀκολουθοῦν αἱ τελικαὶ πτυχιακαὶ ἐξετάσεις, περιλαμβάνουσαι προφορικὴν ἐξέτασιν εἰς πέντε κύρια μαθήματα καὶ εἰς τινα πτυχία γραπτὴν ἀνάπτυξιν ὡρισμένου θέματος. Ἡ ἀπὸ τῆς ἕδρας διδασκαλία συμπληροῦται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῶν φροντιστηρίων ἐν τοῖς σπουδαστηρίοις, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰδίας βιβλιοθήκας μὲ τὰ εἰδικὰ τοῦ πτυχίου συγγράμματα καὶ συλλογὰς ἢ μουσεῖα πρὸς πρακτικὴν ἐξάσκησιν τῶν φοιτητῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δι' ἐκπαιδευτικῶν ἐκδρομῶν μὲ ἀρχαιολογικόν, καλλιτεχνικὸν καὶ ἱστορικὸν σκοπόν. Εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν εἶναι προσηρτημένον μουσεῖον ἐκμαγείων καὶ ἀντιγράφων, λαογραφικὸν μουσεῖον καὶ ἀρχεῖον καὶ ἱστορικὸν ἀρχεῖον. Εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν ἐπίσης ἀνήκει καὶ τὸ πειραματικὸν παιδαγωγικὸν σχολεῖον, ὡς καὶ τὸ ἰνστιτοῦτον ξένων γλωσσῶν καὶ φιλολογιῶν, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ λειτουργία δὲν κατωρθώθη ἀκόμη. Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐκδίδει καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπετηρίδα. Ἡ κίνησις τῶν φοιτητῶν τῆς σχολῆς ἀπὸ τῆς λειτουργίας αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἑξῆς: Τὸ πρῶτον ἔτος 1926—1927 ἐνεγράφησαν 65 φοιτηταί, τὸ 1927—1928 ἐνεγράφησαν 130, τὸ 1928—1929 109, τὸ 1929—1930 127, τὸ 1930—1931 117, τὸ 1931—1932 108 καὶ τὸ 1932—1933 105.

Δ. Ε.

—**Φιλοσοφικὴ σχολὴ *Ἀθηνῶν*.** Οὕτως ἀπεκλήθη ὑπὸ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» (1814) ἡ, ἀποφάσει τῶν ἐν Ἀθήναις μοναστηρίων, συσταθεῖσα ἕδρα φιλοσοφίας καὶ φυσικομαθηματικῶν μαθημάτων, ὧν ἡ διδασκαλία ἀνετέθη εἰς τὸν Διονύσιον *Πύρρον*.

Δ. ΓΡ. Κ.

—**φιλοσοφικὸν *ἔπος*·** βλ. λ. *ἔπος*.

—**φιλοσοφικὸς *λύχνος*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *λύχνος φιλοσοφικός*.

φιλόσοφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀναζητῶν τὴν φύσιν τῶν περὶ ἡμᾶς ὄντων, τὴν πρώτην τῶν ὄντων ἀρχήν: «Ἴωνες —, Ἐλεᾶται —, Πυθαγόρειοι φιλόσοφοι»· ‖ καθόλου, ὁ ὀρεγόμενος τοῦ εἰδέναι καὶ ἐπαυξάνων ἀεὶ τὰς γνώσεις του διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς μελέτης, ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐντρεχῶς: «φιλόσοφος ἰατρός, — δικηγόρος κλπ.»· ‖ ὁ ἐγκαρτερῶν εἰς τὰς περιπετείας καὶ τὰς συμφοράς, ὁ ψυχρῶς ἀντιμετωπίζων τὴν ἀνθρωπίνην πραγματικότητα.

—**φιλόσοφοι *πολιτικοί*.** Ὀνομασία τῶν περιπατητικῶν καὶ τῶν ἀκαδημεικῶν φιλοσόφων.

Φιλοσόφου *μονή*. Μονὴ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου*, ἱδρυθεῖσα τῷ 963 καὶ ὀφείλουσα τὴν ὀνομασίαν εἰς τὸν ἱδρυτὴν αὐτῆς Ἰωάννην Λαμπαρδόπουλον, ἐπικαλούμενον φιλόσοφον. Κεῖται πρὸς δυσμὰς τῆς Δημητσάνης ἐν Γορτυνίᾳ, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Λουρίου, εἰς θέσιν δὲ κάτωθεν τῆς τῶν παλαιῶν κτηρίων, ὧν σῴζονται μερικὰ καὶ τινες τοιχογραφίαι. Ἐκτὸς τοῦ κυρίως κτηρίου ἦσαν διεσπαρμένα παλαιόθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Λουσίου καὶ διάφορα ἀσκητήρια, τὰ ὁποῖα ἀργότερον ἐσχημάτισαν μονάς, ὅπως ἦσαν ἡ τοῦ Προδρόμου καὶ ἄλλαι. Αἱ τοιχογραφίαι τῶν μονῶν τούτων, τόσον αἱ τῆς βυζαντινῆς ὅσον καὶ αἱ τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς, ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας, καθότι εἶναι αἱ ἴδιαι, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα δι' ὅλας τὰς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκτελεσθείσας ἐν Γορτυνίᾳ ἁγιογραφίας.

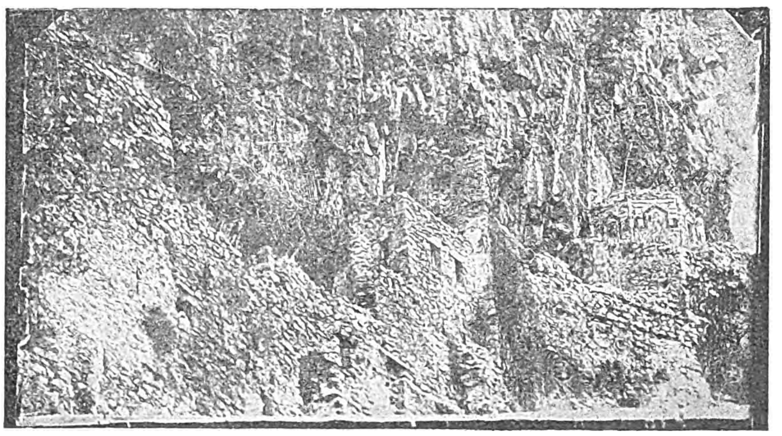

Τὰ ἐν Δημητσάνῃ ἐρείπια τῆς μονῆς Φιλοσόφου.

Β. Λ. Κ.

φιλοσοφῶ (*—έω*)· εἶμαι φιλόσοφος, ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀναζητῶ τὴν πρώτην τῶν ὄντων ἀρχήν, τὴν φύσιν τῶν περὶ ἡμᾶς ὄντων· ‖ ἀσχολοῦμαι εἰς μελέτας ἐπιστημονικάς, εἰς τὰ γράμματα· ‖ ἐγκαρτερῶ, ἀντιμετωπίζω ψυχρῶς τὴν πραγματικότητα.

Φιλοσοφώφ, *Ἰβάν*. Ρῶσος βογιάρος ἐκ Σμολένσκ (1583—1651), ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἑνώσεως κατὰ τὴν περίοδον τῶν ταραχῶν (1605—1612) καὶ κατὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Σιγισμόνδου πρίγκιπος Λατισλάβου. Συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Ποζάρσκι καὶ Μίνιν ἐνίκησε μετ' αὐτῶν τοὺς Πολωνοὺς καὶ ἀπέβαλον αὐτοὺς ἐκ τοῦ Κρεμλίνου τῆς Μόσχας. Ὁ Φιλοσοφὼφ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν ὡς τσάρου τοῦ Μιχαὴλ Ρωμανὼφ καὶ ἡγήθη τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἰησουϊτῶν, ἀφῆκε δὲ ἀπομνημονεύματα, ἅτινα εἶναι μία τῶν κυριωτέρων ἱστορικῶν πηγῶν τῶν χρόνων τῶν ταραχῶν καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς βασιλείας τῶν Ρωμανώφ.

Θ. Β.

φιλόσπουδος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ σπουδάζῃ, φιλομαθής.

Φιλοστέφανος. Γραμματικὸς καὶ περιηγητής, σύγχρονος τοῦ Καλλιμάχου καὶ συμπατριώτης του, ζήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Παρὰ τοῦ Καλλιμάχου ἐδιδάχθη τὴν γραμματικὴν καὶ εἰργάσθη μετ' αὐτοῦ ἢ σὺν αὐτῷ εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἔγραψε ποικίλα γραμματικὰ καὶ γεωγραφικὰ ἔργα, ὡς: «Περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων», «Περὶ Κυλλήνης»; «Περὶ νήσων», «Περὶ κρηνῶν», «Περὶ παραδόξων ποταμῶν», «Ἠπειρωτικὰ», κ. ἄ. ἔμμετρα καὶ πεζά. Τούτων διεσώθησαν ἀποσπάσματά τινα, ἐκδοθέντα ὑπὸ Müller (ἐν F. H. G.). Μυθολογικοῦ περιεχομένου ἦσαν τὰ «Ὑπομνήματά» του.

Γ. Μ. Β.

—**Φιλοστέφανος.** Στρατηγὸς Πτολεμαίου Σωτῆρος Β', ὅστις ἐνίκησε παρὰ τὴν Ἄσοφον τοῦ Ἰορδάνου τὸν Ἀλέξανδρον Ἰαννέα, βασιλέα τῶν Ἑβραίων, καὶ τὸν συνέτριψεν οἰκτρῶς. Ὁ Τιμαγένης καὶ ὁ Ἰώσηπος περιγράφουν τὴν ἀφάνταστον σφαγὴν τῶν ἡττηθέντων μὲ προφανῶς μυθικὰς ὑπερβολάς.

Γ. Λ. Α.

φιλοστοργία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τις φιλόστοργος, ἀγάπη, στοργὴ πρός τι: «πατρικὴ φιλοστοργία».

Φιλοστόργιος. Γεννηθεὶς περὶ τὸ 370 ἔν τινι χωρίῳ τῆς Καππαδοκίας, εἰκοσαετὴς ἐγκατέστη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἔζη ὡς λαϊκός. Περὶ τὸ 430 ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, συνέχειαν τῆς τοῦ Εὐσεβίου, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀρείου μέχρι τοῦ 425, ἐν πνεύματι φιλαρειανικῷ, καθότι ἦτο ὀπαδὸς τοῦ ἀρειανόφρονος αἱρετικοῦ Εὐνομίου. Τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ ἀπωλέσθη, ἐφιλοτέχνησεν ἐπιτομὴν ὁ Φώτιος (ἐν *Migne* Ἑλ. Πατρ. 65, 460—637) καὶ ἐξ αὐτῆς, ὡς καὶ περισωθέντων ἀποσπασμάτων τινῶν, ἐξέδωκεν ὁ J. Bidez «Philostorgius Kirchengeschichte. . . . .» (Leipzig 1913). Καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ Φιλοστοργίου, ἤτοι κατὰ τοῦ Πορφυρίου καὶ ἐγκώμιον τοῦ Εὐνομίου, ἀπωλέσθησαν.

Δ. Σ. Μ.

φιλόστοργος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λίαν στέργων, ἀγαπῶν, στοργικός: «φιλόστοργος πατήρ, — μήτηρ, — υἱός, — ἀδελφός».—Ἐπίρρ. ***φιλοστόργως***.

Φιλόστρατος. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τέσσαρες σοφισταὶ (ῥητοροδιδάσκαλοι) καταγόμενοι ἐκ Λήμνου.

—1) Υἱὸς τοῦ Βήρου (Οὐήρου), ζήσας τὸν Β' αἰῶνα μ. Χ. Ἔγραψε λόγους οὐ μόνον πανηγυρικοὺς καὶ ἐλευσινιακούς, εἰκόνας καὶ ἡρωϊκά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ δράματα, ὧν 43 ἦσαν τραγῳδίαι καὶ 14 κωμῳδίαι· εἰκάζεται δ' ὅτι καὶ ὁ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδόμενος διάλογος «Νέρων» ὑπὸ τούτου συνεγράφη.

—2) Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Φιλοστράτων, διδάξας ἐν Ἀθήναις καὶ κατόπιν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σευήρου (222—235), ἀποκαλούμενος δὲ ὑπὸ μὲν τοῦ Σουΐδα *Φλάβιος Φιλόστρατος*, ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐσεβίου *Ἀθηναῖος*. Κατὰ παρώτρυνσιν τῆς αὐτοκρατείρας Ἰουλίας Δόμνας, συζύγου τοῦ Ἀλεξάνδρου Σευήρου, συνέγραψε τὸ ἔργον: «Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον», εἰς ὀκτὼ βιβλία. Ἐν αὐτῷ ἀφηγεῖται τὸν βίον τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως, ἀπαριθμῶν τὰ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα θαύματα, ἐκ τοῦ γεγονότος δ' ὅτι οἱ μεταγενέστεροι τοῦ Φιλοστράτου πολέμιοι τοῦ Χριστιανισμοῦ μετεχειρίσθησαν πολλάκις ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν ἐν τῷ ἔργῳ μνημονευομένων θαυμάτων, εἰς ἀντίρροπον τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ, εἰκάζεται ὅτι ἡ αὐτοκρατορικὴ τῆς Ῥώμης αὐλὴ διὰ τῆς παραγγελίας τοῦ ἔργου τούτου ἐπεδίωκε ν' ἀμαυρώσῃ τὴν αἴγλην τῶν θαυμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως διὰ τῆς παραθέσεως ὁμοίων θαυμάτων ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν ἐθνικῶν. Ὁ Φιλόστρατος οὗτος ἔγραψεν ἐπίσης τοὺς «Βίους σοφιστῶν», ἴσως δὲ καὶ τὸν «Ἡρωϊκὸν» (βλ. κατ.).

—3) Υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Β', ἀποθανὼν ἐν Λήμνῳ, ἐξ οὗ καὶ συνήθως μνημονεύεται μὲ τὸ ἐθνικὸν Λήμνιος. Εἰς τοῦτον εἰκοσιτετραετῆ ὄντα, ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας (211—217) παρέσχεν ἀτέλειαν λειτουργιῶν. Ἐδίδαξεν εἰς Ἀθήνας καὶ συνέγραψεν: «Εἰκόνες», «Παναθηναϊκός», «Μελέται», «Τρωϊκὸς ἢ ἡρωϊκὸς» καὶ ἄλλα.

— 4) Ἔγγονος ἐκ μητρὸς τοῦ προηγουμένου, ἀκμάσας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Ἔγραψε καὶ οὗτος «Εἰκόνας» κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ προηγουμένου.

Τὰ περισωθέντα μέχρι σήμερον ἔργα τῶν Φιλοστράτων, πλὴν τοῦ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδομένου διαλόγου «Νέρων», εἶναι τὰ ἑξῆς: «Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον», «Βίοι σοφιστῶν», «Εἰκόνες», «Ἡρωϊκός», «Γυμναστικὸς» καὶ «Ἐπιστολαί», εἰς ἃς προσαρτῶνται καὶ δύο διαλέξεις. Περὶ τῆς πατρότητος ἑκάστου τῶν ἔργων τούτων ὑπάρχει διαφωνία μεταξὺ τῶν φιλολόγων. Καὶ διὰ μὲν τὰ εἰς Ἀπολλώνιον καὶ τοὺς βίους σοφιστῶν ἀναφερόμενα, ὑποστηρίζεται μετὰ βεβαιότητος ὅτι συνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ δευτέρου Φιλοστράτου, διὰ δὲ τὴν πρώτην διάλεξιν, πραγματευομένην περὶ τοῦ ἐπιστολικοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου, γίνεται δεκτὸν ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ τρίτου. Ἐξ ἄλλου ἡ παράδοσις ἀποδίδει κατηγορηματικῶς εἰς τὸν τρίτον τὰς «Εἰκόνας» καὶ τὸν «Ἡρωϊκόν», ὑπάρχουσι δὲ καὶ τεκμήρια, λεκτικὰ καὶ πραγματικὰ (κατὰ Fertig), ἐνισχύοντα τὴν τοιαύτην ἄποψιν. Ἀντίθετος ὅμως εἶναι ἡ γνώμη τοῦ W. Schmid, ἀρίστου γνώστου τῆς διαλέκτου τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀποφαινομένου ὅτι προτιμότερον εἶναι ἅπασαι αἱ ἀνωτέρω συγγραφαὶ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν δεύτερον Φιλόστρατον, διότι καὶ ὁ φραστικὸς χαρακτὴρ καὶ τὸ ὕφος αὐτῶν εἶναι κοινόν. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀνωτέρω ἔργων δέον ν' ἀναζητηθῇ μεταξὺ δύο μόνον Φιλοστράτων, τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου.

Εἰδικώτερον τὰ ἔργα τῶν Φιλοστράτων, πλὴν τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν Ἀπολλώνιον, ἀναλύονται ὡς ἑξῆς: Τὰ «Ἡρωϊκὰ» ἢ «Ἡρωϊκὸν» εἶναι διάλογος Φοίνικος περιηγητοῦ πρὸς ἀμπελουργοὺς τῆς Θρακικῆς χερσονήσου περὶ διαφόρων ἡρώων τοῦ μυθικοῦ κόσμου, οἷον τοῦ Παλαμήδους, τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ Ἕκτορος, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἄλλων. Σκοπὸν δ' εἶχεν ὁ συγγραφεύς, ἀπεκδύων τῶν ποιητικῶν κοσμημάτων τοὺς ἡρωϊκοὺς μύθους, νὰ παρουσιάσῃ τὸ λοιπὸν ὡς ἀληθινὴν ἱστορίαν, δικαιολογῶν οὕτω τὰς εἰς τοὺς προγόνους ἀπονεμομένας ἡρωϊκὰς τιμάς. Οἱ «Βίοι τῶν σοφιστῶν», ἐκ δύο βιβλίων συγκείμενοι, διαιροῦνται εἰς τρία μέρη. Ἐν μὲν τῷ α' μέρει ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῶν φιλοσοφικῶς μορφωθέντων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Εὔδοξος, ὁ Καρνεάδης καὶ ὁ Δίων· ἐν δὲ τῷ β' περὶ τῶν σοφιστῶν τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἀπὸ τοῦ Γοργίου καὶ Πρωταγόρου μέχρι τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἐν τῷ γ' περὶ τῶν διαπρεπεστέρων σοφιστῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀρχόμενος ἀπὸ Νικήτου τοῦ Σμυρναίου, ὅστις ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ Νερούα (96—98 μ. Χ.), καὶ καταλήγων εἰς τὸν Ἀσπάσιον, ζῶντα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Σευήρου. Τὸ ἔργον εἶναι χρησιμώτατον πρὸς μελέτην τῶν λογίων τῶν ἀκμασάντων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Καισάρων. Ὁ «Γυμναστικὸς» ἢ «Περὶ γυμναστικῆς», ὅστις ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Μηνᾶ Μινωΐδου, συνεγράφη ὅπως διεγείρῃ τὸν ζῆλον πρὸς τὴν γυμναστικὴν τῶν συγχρόνων ἐκτεθηλυμένων ἐκ τῆς ἁβρότητος καὶ τῆς τρυφῆς νέων· διὰ τῆς γυμναστικῆς οὐ μόνον τὸ σῶμα ἐπιρρώννυται, ἀλλὰ καὶ κάλλος καὶ ἁρμονίαν τῶν μελῶν λαμβάνει. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ παρέχει καὶ πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς γυμναστικῆς· ἐξ αὐτοῦ καταφαίνεται πόσον ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἀσκήσεων ἐκείνων καὶ ἡ θέα τῶν γυμνῶν ἐφηβικῶν σωμάτων ὤξυνε τὸ βλέμμα τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν φιλοτέχνων. Ὁ Φιλόστρατος περιγράφει μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὰς ἀναλογίας τοῦ σώματος, αἵτινες ἦσαν ἀναγκαῖαι εἰς τοὺς δρομεῖς, τοὺς παλαιστάς, τοὺς πύκτας, τοὺς παγκρατιαστάς, καὶ αἵτινες ἐλάμβανον ἐπίδοσιν διὰ τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων. Αἱ περισωθεῖσαι «Ἐπιστολαὶ» ἀπηρτίσθησαν πιθανῶς

Digitized by Google

ἐκ τῆς συγχωνεύσεως δύο παλαιοτέρων συλλογῶν, ἀποτελοῦνται δὲ κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ βραχέα ἐρωτικὰ ἐπιστόλια. Ἰδιαιτέραν ὅμως ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἔχει ἡ 73η, ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Ἰουλίαν καὶ περιέχουσα σημαντικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ προγόνου τῶν σοφιστῶν Γοργίου. Προσηρτημέναι εἰς τὰς ἐπιστολὰς εἶναι καὶ δύο «Διαλέξεις», ὧν ἡ πρώτη διαλαμβάνει ἐν συντόμοις ἀφορισμοῖς περὶ τοῦ ἐπιστολικοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου. Αἱ «Εἰκόνες» εἶναι ἔργον πολύτιμον, ὁ δὲ διάσημος ἀρχαιολόγος Brunn, ὅστις παρέβαλε τὴν περιγραφὴν τῶν φιλοστρατείων εἰκόνων πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ἀγγείων καὶ τῶν σαρκοφάγων διατηρηθείσας, ἔδειξεν ὅτι ὁ Φιλόστρατος εἶχεν ὑπ' ὄψιν πραγματικὰς εἰκόνας («Die Philostrat. Gemälde» ἐν Jahrbüch f. Philolog. τόμ. IV, σελ. 177—303 καὶ ἐν Jahrbüch. 1871, σελ. 1—33 καὶ 81—105)· οὕτως ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν περιγραφὴν τῶν ἔν τινι πινακοθήκῃ τῆς Νεαπόλεως 64 εἰκόνων. Διὰ τὴν σπάνιν τῶν διασωθέντων ἔργων τῆς ἀρχαίας γραφικῆς ὁ φιλόκαλος οὗτος ὁδηγὸς ἐξαφανισθείσης πινακοθήκης προσκτᾶται πρόσθετον ἀξίαν. Ἀλλὰ πλὴν τῆς πραγματικῆς ἀξίας ἡ διατριβὴ αὕτη τιμᾶται μεγάλως καὶ διὰ τὴν καθαρότητα τῆς ἀτθίδος. Εἰκόνας δὲ πλὴν τοῦ Φιλοστράτου ἔγραψεν ὁ Νικόστρατος, ὁ Λουκιανός, ὁ Πολέμων καὶ ὁ Ἱμέριος, ὡς καὶ ὁ τέταρτος Φιλόστρατος, ἀλλ' αὗται λίαν ἀπολείπονται τῶν προηγουμένων. Οὐχὶ διάφοροι εἶναι καὶ αἱ «Ἐκφράσεις τοῦ Καλλιστράτου», αἵτινες διὰ τὴν συγγένειαν τῆς ὑποθέσεως συνεκδίδονται μετὰ τῶν «Εἰκόνων». Ἐν αὐταῖς ἄνευ προοιμίου περιγράφονται ἐν ἐπιτετηδευμένῃ γλώσσῃ δέκα λίθινα ἢ χαλκᾶ ἀγάλματα, ὧν μνημονεύεται καὶ ὁ τεχνίτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκδόσεις ἐγένοντο ἐν Λειψίᾳ τῷ 1709, ὑπὸ τοῦ *Kayser* μετὰ κριτικοῦ ὑπομνήματος (ἐν Ζυρίχῃ 1844) καὶ ἐν τῇ τοῦ Teubner βιβλιοθήκῃ, εἰς τὰς σελίδας τῆς ὁποίας συνήθως γίνονται αἱ παραπομπαί. Ἰδιαιτέρα ἔκδ. τοῦ «Βίου σοφιστῶν» μετ' ἀξιολόγων ἑρμηνευτικῶν ὑπομνημάτων ὑπὸ *Kayser* ἐν Εἰδελβέργῃ (1838), τῶν «Εἰκόνων» ὑπὸ *Jacobs* καὶ *Welcker* (ἐν Λειψίᾳ 1825) καὶ ὑπὸ *Teubner* (1893).
Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

φιλοσυγγενής, — *οῦς* (ὁ, ἡ), — *ές* (τό)· ὁ λίαν ἀγαπῶν τοὺς συγγενεῖς του.

φιλοτάραχος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰς ταραχάς, ὁ ἀρεσκόμενος εἰς τὰς ἀνωμαλίας: «φιλοτάραχον κόμμα».

Φιλοτέζιο (Filotesio), ***Νικόλαος*** (ὑποκορ. *Κόλα*). Ἰταλὸς ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων, γνωστὸς ὡς Κόλα ντελλ' *Ἀματρίτσε* (βλ. λ.) ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος του.

φιλοτεκνία (ἡ)· ἡ ἐξαιρετικὴ πρὸς τὰ τέκνα ἀγάπη· || ἐπιθυμία πρὸς ἀπόκτησιν τέκνων.

φιλότεκνος (ὁ,ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἐξαιρετικῶς ἀγαπῶν τὰ τέκνα του· || ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἀποκτήσῃ τέκνα.

φιλοτέλεια (ἡ). Ἡ περὶ τὴν συλλογὴν καὶ μελέτην τῶν γραμματοσήμων ἐνασχόλησις· ἄλλως *φιλοτελισμός*. Ὁ ὅρος οὗτος (ἐκ τοῦ φίλος καὶ τέλος) εἰσήχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁρολογίαν τῷ 1924, ὁπότε ἐξεδόθη καὶ τὸ ὁμώνυμον περιοδικόν, ἐπεκράτησε δ' ἔκτοτε γενόμενος δεκτὸς ὡς ἀποδίδων ὀρθότερον τὸν ἐν Γαλλίᾳ πλασθέντα καὶ ἐτυμολογικῶς ἐσφαλμένον ὅρον Philatélie. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον, ὅστις ἔτυχε διεθνοῦς παραδοχῆς, ἔπλασε κατὰ τὸ 1864 ὁ Herpin ἐκ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων «φίλος» καὶ «ἀτέλεια», ἐκλαβὼν τὴν τελευταίαν ὡς σημαίνουσαν γραμματοσήμανσιν —τέλος (*Σ. Ι. Μακρυμιχάλου*, Φιλοτέλεια ἢ Φιλατέλεια, ἐν περιοδ. «Φιλοτέλεια», 1924). «Ε. Φ. Ε.»

—**«Φιλοτέλεια»**. Μηνιαῖον εἰκονογραφημένον γραμματοσημολογικὸν περιοδικόν, ἱδρυθὲν τῷ 1924 ἐν Πειραιεῖ ὑπὸ τοῦ Σ. Ι. Μακρυμιχάλου. Ἤδη ἐκδίδεται ἐν Ἀθήναις εἰς ἑλληνικὴν καὶ γαλλικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοτελικῆς Ἑταιρείας, ἧς ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημον ὄργανον. «Ε.Φ.Ε.»

φιλοτελικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φιλοτέλειαν, ὁ τῆς φιλοτελείας.

—**«Φιλοτελικὰ *Νέα*»**. Μηνιαῖον γραμματοσημολογικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπὸ τοῦ 1932 ὑπὸ τοῦ «Φιλοτελικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης».

—**φιλοτελικαὶ *ἑνώσεις***. Ἑνώσεις ἢ ἑταιρεῖαι ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν προπαγάνδισιν τῆς φιλοτελικῆς ἰδέας, τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην παντὸς ζητήματος σχετικοῦ μὲ τὸ γραμματόσημον, τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν των ὡς συλλεκτῶν, καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μεταξύ των ἀνταλλακτικῶν σχέσεων.

Αἱ σοβαρώτεραι τῶν ἐν ἑκάστῳ κράτει φιλοτελικῶν ἑνώσεων ἔχουσι συμπηχθῆ εἰς ἐθνικὰς ὁμοσπονδίας, αἱ δὲ φιλοτελικαὶ ὁμοσπονδίαι τῶν πλείστων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπαρτίζουσι τὴν διεθνῆ φιλοτελικὴν ὁμοσπονδίαν, εἰς ἣν συμμετέχει καὶ ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοτελικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχει εἰσέτι φιλοτελικὴ ὁμοσπονδία. ἀλλ' ἱδρύθησαν ἀπὸ τοῦ 1931 φιλοτελικαὶ ἑνώσεις. «Ε. Φ. Ε.»

— **φιλοτελικὴ *γραμματοσήμανσις***. Ἡ μεταξὺ συλλεκτῶν γραμματοσήμων ἀνταλλασσομένη ἀλληλογραφία δέον κατὰ κανόνα νὰ ὑπόκειται εἰς φιλοτελικὴν γραμματοσήμανσιν. Τυγχάνει δ' αὕτη ἡ ὑπὸ τοῦ ἀποστολέως συλλέκτου ἐπικόλλησις μετὰ προσοχῆς ἀρτίων γραμματοσήμων διαφόρων κλάσεων ἐπὶ τοῦ ταχυδρομουμένου φακέλου, λαμβανομένης φροντίδος ὅπως διαγραφῶσι ταῦτα ἐλαφρῶς ὑπὸ τοῦ ταχυδρομικοῦ σημάντρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ διατηρήσεως τοῦ φακέλου ὁλοκλήρου ἢ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γραμματοσήμων ὑπὸ τοῦ παραλήπτου συλλέκτου. Συνήθως ἐπικολλᾶται ἐπὶ τῶν οὕτω ταχυδρομουμένων φακέλων πλήρης σειρὰ ὅλων τῶν κλάσεων τῆς ἐν κυκλοφορίᾳ ἐκδόσεως τοῦ κράτους τοῦ ἀποστολέως. «Ε. Φ. Ε.»

—**«Φιλοτελικὴ *Ἑταιρεία, Ἑλληνικὴ—*»** (συντετμ. *Ε. Φ. Ε.*). Ἐπιστημονικὸν σωματεῖον, ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1925, μὲ σκοποὺς τὴν μελέτην τῶν σχετικῶν μὲ τὰ γραμματόσημα ζητημάτων ἀπό τε ἱστορικῆς, τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ξένων διὰ τὰ ἑλληνικὰ γραμματόσημα, τὴν διάδοσιν τοῦ φιλοτελισμοῦ ἐν Ἑλλάδι καὶ τὴν διευκόλυνσιν τῶν γραμματοσημοφίλων πρὸς πλουτισμὸν τῶν συλλογῶν των. Πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν της τούτων ἡ «Ε.Φ.Ε.» ἐκδίδει τακτικῶς κατὰ μῆνα τὸ γραμματοσημολογικὸν περιοδικὸν «*Φιλοτέλεια*» (βλ. λ.), διατηρεῖ ἐν Ἀθήναις ἐντευκτήριον διὰ τὰ μέλη, ἐν ᾧ λαμβάνουν χώραν, ἰδίως τὰς Κυριακάς, ζωηρόταται φιλοτελικαὶ συναλλαγαί, ἔχει καταρτίσει ἐν τῷ αὐτῷ ἐντευκτηρίῳ ἀξιόλογον φιλοτελικὴν βιβλιοθήκην καὶ ἔχει ἱδρύσει εἰδικὴν ὑπηρεσίαν, διὰ τῆς ὁποίας διενεργεῖται τακτικὴ μεταξὺ τῶν ὁπουδήποτε μελῶν της κυκλοφορία τευχιδίων περιεχόντων γραμματόσημα διὰ συλλογάς, προσφερόμενα εἰς ὡρισμένην τιμὴν ἕκαστον.

Ἡ «Ε.Φ.Ε.» κατώρθωσεν, ἐντὸς βραχυτάτου σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος, ὄχι μόνον νὰ προσδώσῃ ἀνέλπιστον ἔκτασιν εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι φιλοτελικὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅπερ πολὺ σπουδαιότερον, νὰ ἑδραιώσῃ πάλιν τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φιλοτελικὴν πίστιν τοῦ τόπου, ἥτις, διὰ ποικίλους λόγους, ἦτο σημαντικῶς κλονισμένη πρότερον. Ἤδη ἡ «Ε. Φ. Ε.» ἔχει ἀναχθῆ εἰς περιωπὴν αὐτόχρημα φιλοτελικοῦ ἐπιμελητητηρίου μὲ τοιοῦτον κῦρος, ὥστε οἱ μὲν Ἕλληνες φιλοτελισταὶ νὰ προσφεύγουν εἰς αὐτὴν διὰ τὴν ἐπίλυσιν οἱασδήποτε τυχὸν ἀναφυομένης κατὰ τὰς μεταξύ των συναλλαγὰς διαφορᾶς, οἱ δὲ ἀλλοδαποὶ ν' ἀπευθύνωνται ἐπίσης πρὸς αὐτήν, ὁσάκις ἔχουν ἀνάγκην εἴτε πληροφορίας οἱασδήποτε σχετικῶς μὲ τὴν ἑλληνικὴν φιλοτελικὴν ἀγοράν, εἴτε πραγματογνωμοσύνης ἐπὶ ἑλληνικῶν βαρυτίμων γραμματοσήμων, τὸ δὲ κράτος νὰ συμβουλεύηται ταύτην πρὸ πάσης ἐνεργείας του ἀφορώσης τὰ γραμματόσημα. Οὕτως ὑφίσταται ἀπὸ ἐτῶν, παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν, μόνιμος γνωμοδοτικὴ ἐπὶ τῶν γραμματοσήμων ἐπιτροπή, ἐν ᾗ ἡ «Ε. Φ. Ε.» ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ δύο μελῶν της. Εἰς εἰσήγησιν τῆς τελευταίας ταύτης ὀφείλεται ἡ ἀρξαμένη τῷ 1932 καὶ περατωθεῖσα τῷ 1933 καταστροφὴ ἁπάντων τῶν ἐν τῇ κεντρικῇ ἀποθήκῃ τοῦ Σφραγιστοῦ Χάρτου φυλασσομένων ἕως τότε, ἀπὸ τοῦ 1861 καὶ ἐντεῦθεν, ἀποθέτων γραμματοσήμων πασῶν τῶν ἀποσεσυρμένων τῆς κυκλοφορίας ἐκδόσεων, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν αἰσθητῶς ἐσταθεροποιήθησαν αἱ τιμαὶ ὅλων τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν γραμματοσήμων.

Ἡ «Ε.Φ.Ε.» τῷ 1933 ἠρίθμει περὶ τὰ 300 μέλη. Ἐκ τῆς ὅλης δ' ἕως τότε δράσεώς της ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι: τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐγκαινιασθὲν ἐν Ἑλλάδι σύστημα τῆς προσφορᾶς δυσευρέτων γραμματοσήμων διὰ τῆς ὀργανώσεως πλειοδοτικῶν πωλήσεων, τὸ ὑπ' αὐτῆς καταρτισθὲν γραμματοσημολογικὸν τμῆμα τῆς ὀργανωθείσης τῷ 1930, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐκθέσεως τοῦ τύπου, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε καὶ τὴν πρώτην ἐν Ἑλλάδι φιλοτελικὴν ἔκθεσιν, ἡ ὑπὸ τῆς ἰδίας καταρτισθεῖσα πρότυπος καὶ ἰδιόκτητος συλλογὴ ἑλληνικῶν γραμματοσήμων, ἥτις, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀρκούντως σημαντικῆς ἀγοραίας ἀξίας της, θαυμάζεται διὰ τὴν μεθοδικότητα τῆς ταξινομήσεώς της, καὶ τέλος ἡ τῷ 1933 ἀρξαμένη βαθμιαία ἔκδοσις ἀναλυτικωτάτης ἱστορικῆς καὶ τεχνολογικῆς μονογραφίας περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1861 καὶ ἐφεξῆς ἐκδοθέντων γραμματοσήμων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, συντεταγμένης εἰς δύο συγχρόνως γλώσσας (ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ) ὑπὸ τὸν τίτλον «Μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ γραμματοσήμου».

Ἡ «Ε.Φ.Ε.», ὡς ὀργανισμός, εἶναι συνεργάτις εἰς τὰ φιλοτελικὰ τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Ι. Χ. Σ.

φιλοτελισμὸς (ὁ). Ὅρος περιλαμβάνων συλλήβδην τὰς ἐννοίας τῶν ὅρων *γραμματοσημολογία* καὶ *γραμματοσημοφιλία*, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος σημαίνει τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην παντὸς θέματος σχετικῶς μὲ τὰ γραμματόσημα, ὁ δὲ δεύτερος τὴν πρὸς τὰ γραμματόσημα ἀγάπην καὶ τὴν πρὸς συλλογὴν αὐτῶν ἐνασχόλησιν. «Ε. Φ. Ε.»

Φιλοτέρα, ἡ ***Φιλωτέρα***. Θυγάτηρ Πτολεμαίου Α' ἐκ τῆς τετάρτης του συζύγου Βερενίκης, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας κτίσας ὠνόμασεν ἢ κοσμήσας μετωνόμασέ τινας πόλεις ὁ ἑτερομήτριος ἀδελφός της Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος. Γ. Λ. Α.

Φιλοτέρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς νήσου *Θήρας* (βλ. λ.).

Φιλοτερία, ἡ ***Φιλωτέρα*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις εἰς τὴν Ἐρυθράν, ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου Β', κτίσμα δὲ Σατύρου. Ὁ Letronne τὴν θέτει νοτίως τοῦ Σουὲζ καὶ βορειότερον τῆς Ἀρσινόης ἥτις ἦτο βορείως τοῦ Μυὸς ὅρμου. Ἐλέγετο καὶ *Φιλωτερίς*, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὸν περίπλουν τοῦ Ἀρτεμιδώρου. Ὁ πολίτης *Φιλωτερίτης* κατὰ Στέφανον Βυζάντιον. Πρὸς τιμὴν τῆς ἰδίας ὠνομάσθη καὶ ἄλλο κτίσμα τοῦ Πτολεμαίου Β' μεταξὺ Μυὸς ὅρμου καὶ Λευκοῦ λιμένος, παρὰ τὰ λατομεῖα τοῦ πορφυρίτου λίθου, τὴν ὁποίαν ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος καλεῖ *Φιλωτέρας λιμήν*, ὁ δὲ Πλίνιος *Aennum*. Κατὰ τὸν d'Anville ἔκειτο ὅπου τὸ σημερινὸν *Κοσσεῖρ*. Ὁ Πτολεμαῖος Β' ὠνόμασε καὶ ἄλλην κωμόπολιν *Φιλωτερίδα* ἐν Φαγιούμ, ὅπου ὑπῆρχον ὀρυχεῖα χαλκοῦ, ἔκτισε δὲ καὶ ἄλλην *Φιλωτέραν* ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς λίμνης Γεννησαρὲτ ἐν Παλαιστίνῃ. Γ. Λ. Α.

φιλοτέχνημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φιλοτεχνεῖν, ἔργον τέχνης ἐπιμεμελημένον.

φιλοτεχνία (ἡ)· τεχνικὴ δεξιότης, ἐπιτηδειότης: «μετὰ φιλοτεχνίας παρεσκευασμένον»· || ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν τέχνην.

φιλοτεχνικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φιλοτεχνίαν, ὁ τῆς φιλοτεχνίας.

φιλότεχνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φίλος τῶν τεχνῶν, ὁ ἀγαπῶν τὰς τέχνας, ἰδίᾳ τὰς καλάς.

— **«Φιλότεχνος»**. Φιλολογικὸν περιοδικόν, ἐκδοθὲν ἐν Βόλῳ τῷ 1926 ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου τῶν Φιλοτέχνων».

φιλοτεχνῶ (—*έω*)· κατασκευάζω τι μετὰ φιλοτεχνίας, μετὰ δεξιότητος.

φιλότης (ἡ) [*Φιλοσ.*]. Ἀπεκάλεσεν οὕτω ὁ Ἐμπεδοκλῆς τήν, κατὰ τὴν γνώμην του, ἐσωτερικῶς ἐν τοῖς στοιχείοις ἐνυπάρχουσαν δύναμιν, ἥτις συνενοῖ πρὸς ἄλληλα τὰ πολλὰ εἰς ἕν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἄλλην, ἐπίσης ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνυπάρχουσαν, δύναμιν, *τὸ νεῖκος*, ἥτις διασπᾷ καὶ διαχωρίζει τὸ ἓν εἰς πολλά. Ἡ ἐναλλαγὴ τῆς δράσεως τῆς φιλότητος καὶ τοῦ νείκους δίδει τὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν καὶ ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς (βλ. λ. *Ἐμπεδοκλῆς*).

Φιλότι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου Νάξου τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 2.098. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—**Φιλότι** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Μικρασιατικὸν ἀγκυροβόλιον ἀσφαλέστατον διὰ μικρὰ πλοῖα (πλάτ. 39° 01' 30'' Β., μῆκ. 26° 50' 10'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mytileni island κλπ.), μυχὸς τοῦ φυσικοῦ λιμένος *Ἀγιανὸς* (ἀρχ. Ἀργινοῦσσαι). Σ. Ε. Λ.

φιλοτιμία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φιλότιμος, ἡ βαθεῖα συναίσθησις τῆς τιμῆς, τῆς ἀξιοπρεπείας.

— [*Ἠθικ.*] Καλεῖται *φιλοτιμία* ἡ ἀγάπη καὶ σπουδὴ πρὸς τὴν τιμήν, ἥτις τότε μόνον ἔχει ἠθικὴν ἀξίαν, ὅταν προέρχεται καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς τιμῆς, ὅταν εἶναι ἑπομένως ἀπόρροια καὶ πιστὴ ἐκδήλωσις τῆς ἀδόλου ἐσωτερικῆς διαθέσεως τῶν ἄλλων πρὸς ἡμᾶς. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐξαίρει τὴν ἀξίαν τῆς ἀγαθῆς ὑπολήψεως καὶ προτρέπει εἰς ἀπόκτησιν καλοῦ ὀνόματος, ὅπερ θεωρεῖ «αἱρετώτερον πλούτου πολλοῦ» (Παρ. 15, 30· πρβλ. 21, 1 καὶ Σοφ. Σειρ. 41, 12), ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη προτρέπει νὰ προσπαθῶμεν διὰ τῆς ἐναρέτου ἡμῶν πολιτείας νὰ ἀποκτῶμεν ἀγαθὴν ὑπόληψιν παρὰ πᾶσι (*Ματθ.* 5, 16. Ρωμ. 12, 17), ἀποφεύγοντες τὰς πρὸς δυσφημίαν ἀφορμὰς (Ρωμ. 14, 16. Α' Κορ. 10, 32). Ἡ φιλοτιμία στηρίζεται ἠθικῶς ἐπὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀγάπης, ὡς συντελοῦσα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων ἡμῶν καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἄλλους, ἥτις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἐμπιστοσύνης αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς. Κατὰ ταῦτα ἡ παρὰ τῶν ἄλλων πρὸς ἡμᾶς ἐκδεικνυομένη τιμὴ δὲν πρέπει νὰ περιφρονῆται ἢ νὰ θεωρῆται ὥς τι ἠθικῶς ἀδιάφορον, πολὺ δ' ὀλιγώτερον νὰ ἀποφεύγεται ὥς τι κακόν. Οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ, προλέγοντος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὀνειδισμούς, χλευασμούς, διώξεις καὶ μακαρίζοντος αὐτοὺς ἐπὶ τούτοις, ταλανίζοντος δὲ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπαινουμένους (*Ματθ.* 5, 11. 10, 17. 24, 25 καὶ ἀλλαχοῦ), ὀρθῶς νοούμενοι δὲν

Digitized by Google

ἀντίκεινται πρὸς τὰ ἀνωτέρω. Ἐννοεῖται ὅτι ὡς ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς χριστιανικὴ ἀγάπη ἔχει περιορισμούς, οὕτω καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη πρὸς τὴν τιμήν, ἥτις δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὕψιστος σκοπὸς (*Ἰωάνν*. 5, 41. 12, 43, Α' Θεσ. 2, 6) οὐδὲ τὸ κύριον ἐλατήριον τῆς ἐνεργείας ἡμῶν (*Ματθ*. 6, 1 καὶ 15). Οὐ μόνον δὲ ἡ πρὸς τὴν τιμὴν σπουδὴ καὶ ἀγάπη εἶναι ἐπιτετραμμένη καὶ ἐπιβεβλημένη, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπεράσπισις αὐτῆς, ἀδίκως προσβαλλομένης, καὶ δημοσίᾳ καὶ διὰ τῆς προσφυγῆς ἔτι εἰς τὰ δικαστήρια καὶ μάλιστα ὅταν διὰ τῆς προσβολῆς ταύτης παραβλάπτωνται σπουδαῖοι προσωπικοὶ ἠθικοὶ σκοποί, τὸ διαφέρον τῆς ἀληθείας, τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς κοινῆς εὐημερίας. Καὶ ἡ προσπάθεια δὲ τῆς διὰ λόγων καὶ ἔργων προαγωγῆς τῆς τιμῆς τῶν ἄλλων, ἡ ἀποφυγὴ πάσης κατ' αὐτῆς ἀδίκου προσβολῆς καὶ ἡ ὑποστήριξις αὐτῆς ἀδίκως προσβαλλομένης εἶναι καθῆκον παντὸς ἠθικοῦ ἀνθρώπου. Κ. Ι. Δ.

— *[Βυζαντ.] Φιλοτιμίαι* καὶ *συνήθειαι* ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὰ χρηματικὰ δῶρα τὰ διανεμόμενα ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ τῶν στρατηγῶν εἰς τοὺς διαφόρους ἄρχοντας καὶ τὸν στρατὸν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἑορτῆς τινος, μεγάλης νίκης κλπ. Ν. ΚΛΣ

φιλότιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μεθ' ὑπερβολῆς ἀγαπῶν τὰς τιμάς· ‖ ὁ ἔχων βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς τιμῆς, τῆς ἀξιοπρεπείας· ‖ ἐλευθέριος, μεγαλόψυχος, γενναιόδωρος.—Ἐπίρρ. ***φιλοτίμως***.

Φιλότιμος. Ἕλλην ἰατρός, ἀκμάσας περὶ τὸ 290 π. Χ., μαθητὴς τοῦ Πραξαγόρου, ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ περὶ τὴν ἀνατομικήν. Περιέγραψε τοὺς φαγωγοὺς (κόλπους), τὸν ἐγκέφαλον δ' ἐθεώρει ὡς ὄργανον ἧσσονος σημασίας. Ἐπὶ πλευρίτιδος παρεδέχετο ὅτι πάντοτε συνέπασχε καὶ ὁ πνεύμων, ἰδίαν δὲ μέθοδον ἐπιληψίας ἠκολούθει. Ἔγραψε περὶ ἀνατάξεως ἐξαρθρήματος τοῦ μηροῦ, περὶ τροφῆς εἰς 13 βιβλία, ὀψαρτυτικόν, καὶ ἰητρεῖον καὶ περὶ χυμῶν. Ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἀναφέρεται ὡς προαγαγὼν τὸ ἔργον τῆς γυμναστικῆς. Πρὸς ἔμπυον καὶ φθισιῶντα ζητήσαντα παρὰ τούτου φάρμακον κατὰ τῆς παρωνυχίας αὐτοῦ, ἀντιληφθεὶς τὸ βαρύτερον νόσημα ἐξ οὗ ἔπασχεν, εἶπε, κατὰ Πλούταρχον, εἰς αὐτὸν τὸ ἔκτοτε περίφημον καταστάν: «Οὐκ ἔστι σοι, ὦ βέλτιστε, περὶ παρωνυχίας ὁ λόγος». ΑΡ. Π. Κ.

φιλοτιμοῦμαι (***—έομαι***), ἀόρ. *ἐφιλοτιμήθην*· ἔχω τὴν φιλοτιμίαν, προθυμοῦμαι, ἐλαύνομαι ὑπὸ φιλοτιμίας: «φιλοτιμεῖται νὰ γίνῃ εὐεργέτης τοῦ τόπου του».

φιλοτιμῶ, *καὶ* ***—μάω***· δημοτ., κάμνω τινὰ νὰ αἰσθανθῇ φιλοτιμίαν, νὰ φιλοτιμηθῇ, διεγείρω εἴς τινα τὸ συναίσθημα τῆς φιλοτιμίας.

φιλουδέτερα ***λευκοκύτταρα***· βλ. λ. *αἱμοσφαίρια*.

Φιλούμενος. Ἕλλην ἐκλεκτικὸς ἰατρὸς τῶν μέσων τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος, συγγραφεὺς δύο τοὐλάχιστον ἔργων, στηριζομένων ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων ἐργασιῶν τοῦ Ἀρχιγένους, τοῦ Σωρανοῦ καὶ τοῦ Ἡροδότου. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον ἔφερε τὸν τίτλον «γυναικεῖα», τὸ δὲ δεύτερον ἐπραγματεύετο περὶ θεραπείας. Κεφάλαια τῆς τελευταίας ταύτης πραγματείας, διατηρηθέντα ἐν λατινικῇ γλώσσῃ ἐν τοῖς Θεραπευτικοῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Τραλλιανοῦ, μετεφράσθησαν ὑπὸ Gouthier d' Andernach εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ συμπεριελήφθησαν οὕτως ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Puschmann γενομένῃ ἐκδόσει (Nachträge zu Alexander Trallianus, Fragmente aus Philumenus u. Philagrius 1886). Κεφάλαια τῶν ἔργων τούτων ἀπαντῶνται οὐκ ὀλίγα ἐν τοῖς συγγράμμασι μεταγενεστέρων ἰατρῶν, οἷον τοῦ Ὀρειβασίου (IV, 65, V. 822 κ. ἄ.) καὶ Ἀετίου (I, 4. II, ι. III, ι. IV, 4 κ. ἄ.). ΑΡ. Π. Κ.

— **Φιλούμενος, ἅγιος**. Ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας κατὰ τὸν ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ διωγμὸν τῷ 275 μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστάς, ἑορτάζεται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν 29 Νοεμβρίου. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δὲ Μαρτυρολογίῳ μνημονεύεται καὶ ἕτερος *Φιλούμενος*, ὅστις μαρτυρήσας ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης, κατ' ἄγνωστον χρόνον, μετὰ Κλήμεντος καὶ Θεοδότου, συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 14 Νοεμβρίου. Τρίτος δ' ὁμώνυμος ἅγιος ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Συναξαριστῇ τῆς 24 Νοεμβρίου, ὡς μαρτυρήσας ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ε. Γ. Π.

φιλούρα (ἡ), *καὶ* ***φιλουριά***. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *φίλυρα*.

Φιλοῦσα *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. περίπου 200, ἅπαντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

φιλοφρόνημα (τό)· πᾶν ὅ,τι γίνεται χάριν φιλοφροσύνης, οἷον λόγος, δῶρον κττ.

φιλοφρόνησις, —*εως* (ἡ)· φιλόφρων, εὐγενικὴ μεταχείρισις, φιλοφροσύνη.

φιλοφρονητικός, —*ή*, —*όν*· ὁ δηλωτικὸς φιλοφρονήσεως, φιλόφρων: «φιλοφρονητικοὶ λόγοι».—Ἐπίρρ. ***φιλοφρονητικῶς***.

φιλοφρονοῦμαι (***—έομαι***)· εἶμαι φιλόφρων, φέρομαι φιλοφρόνως, εὐγενῶς: «ὅσα φιλοφρονούμενος εἶπεν».

φιλοφροσύνη (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ φιλόφρονος, φιλόφρων, φιλικὴ πρός τινα διάθεσις, εὐγενὴς συμπεριφορά, προσήνεια, εὐπροσηγορία.

φιλόφρων, —*ονος* (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φίλα φρονῶν τινι, ὁ φιλικῶς διακείμενος πρός τινα, εὐγενικός, προσηνής, εὐπροσήγορος.—Ἐπίρρ. ***φιλοφρόνως***.

Φιλόφρων. Ποιητὴς τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, γνωστὸς ὡς διθυραμβοποιός. Γ. Μ. Β.

— **Φιλόφρων**. Ἕλλην στρατηγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Νεκτανεβὼ Β', φρούραρχος τοῦ Πηλουσίου.

φίλοχθος (ὁ) (Philochtus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον μικροσώμους κανθάρους σκοτεινοῦ γενικῶς χρωματισμοῦ, ἀπαντῶντας πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φίλοχθος ὁ γραμμωτὸς* (Philochtus lineatus), ὅστις ἔχει χρῶμα μελανὸν μετὰ λευκῶν γραμμώσεων ἐπὶ τῆς ῥάχεως. Ἐνδιαιτᾶται παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ῥυάκων καὶ τῶν λιμνῶν. Δ. Ν. Π.

Φιλόχορος. Ἀρχαῖος Ἕλλην ἱστορικός. Ἐγεννήθη ἐν τῷ δήμῳ Ἀναφλύστου τῶν Ἀθηνῶν ἐκ πατρὸς Κύκνου καὶ ἤκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Φέρεται ὡς μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱεροσκόπου καὶ μάντιδος, φαίνεται δὲ ὅτι εἶχεν ἐπίδρασιν ἐν Ἀθήναις, διότι ταχθεὶς ὡς ἐχθρὸς τοῦ Δημητρίου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, τῷ 261 π. Χ. Ὁ Φιλόχορος ἀπεδείχθη ὁ ἐπιφανέστερος τῶν ἀτθιδογράφων. Ἡ «Ἀτθίς» του, εἰς 17 βιβλία, περιελάμβανε τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Ἀντιόχου Β' (261 π. Χ.) καὶ ἦτο πολὺ διεξοδική, διότι ὁ ἴδιος ἠναγκάσθη νὰ ποιήσῃ ἐπιτομήν της, ὅπως ἀργότερον ὁ Ἀσίνιος Πολίων, κατὰ Σουΐδαν. διεσκεύασε καὶ ἐπεξειργάσθη τὴν πρώτην ἢ ἔκαμε δευτέραν ἐπιτομήν, προωρισμένην, ὡς εἰκάζεται, διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὴν Ἀτθίδα, ἥτις ἐξετιμᾶτο πολὺ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ ἀκρίβειάν της, ἠκολούθησεν ὁ συγγραφεὺς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν κατὰ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας, ἐξέθετε δὲ τὰ ἱστορικὰ καὶ ἰδίως τὰ πλησιέστερα γεγονότα διεξοδικώτερον τῶν προϊστορικῶν καὶ μυθολογικῶν, πραγματευόμενος ὡς μάντις καὶ ἱεροσκόπος καὶ τὰ τῶν ἑορτῶν ἐν Ἀθήναις, θυσιῶν, μύθων, γενῶν κτλ. Τὰ πολυπληθῆ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα τοῦ Φιλοχόρου ἀνεφέροντο πάλιν εἰς εἰδικὰ ζητήματα τῆς ἱστορίας, τοπογραφίας καὶ γεωγραφίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς, τὰ ὁποῖα διεπραγματεύετο κατόπιν εἰδικῶν ἐρευνῶν. Οὕτως ἔγραψε: «Περὶ τῶν Ἀθήνησιν ἀρξάντων» ἀπὸ Σωκρατίδου μέχρι Ἡλιοδώρου, «Ὀλυμπιάδες», «Κτίσις Σαλαμῖνος», «Περὶ τῆς τετραπόλεως τῆς Ἀττικῆς». Θεολογικὰ καὶ μυθογραφικὰ ἦσαν τὰ ἔργα του: «Περὶ μαντικῆς», «Περὶ θυσιῶν», «Περὶ καθαρμῶν», «Περὶ τῶν Ἀθήνησιν ἀγώνων» καὶ γραμματολογικὰ τά: «Περὶ Ἀλκμᾶνος», «Περὶ τραγῳδιῶν», ἐκ τῶν ὁποίων πλείστας πληροφορίας ἠρύσθησαν οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ καὶ γραμματικοί. Τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου τοῦ Φιλοχόρου ὑπεμφαίνουν ἡμῖν αἱ κρίσεις τοῦ Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως καὶ ἄλλων, πρὸς δὲ τὰ ποικίλα χωρία, τὰ ὁποῖα εὕρηνται παρεμβεβλημένα εἰς ἄλλους συγγραφεῖς. Τὰ ἱκανὰ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων τοῦ Φιλοχόρου ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Müller, (F. H. G.). Γ. Μ. Β.

φιλοχρηματία (ἡ)· ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη τοῦ χρήματος, φιλαργυρία.

φιλοχρήματος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαπῶν τὰ χρήματα, φιλάργυρος.

φιλόχριστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸν Χριστόν, εὐσεβής.

φιλοχρώμιος ***ἱστὸς*** *[Ἀνατομ.]*. Ἱστὸς ἴδιος τῆς μυελώδους οὐσίας τῶν ἐπινεφριδίων, κληθεὶς οὕτω ἐκ τῆς κιτρίνης ἢ ὀρφνῆς χροιᾶς, ἣν τὰ κύτταρα αὐτοῦ προσλαμβάνουσι (=*φιλοχρώμια κύτταρα*) τῇ ἐπιδράσει χρωμικοῦ ὀξέος ἢ ἁλάτων αὐτοῦ. Ι. Π.

φιλοψευδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὰ ψεύδη, ψευδολόγος, ἀντίθ. *φιλαλήθης*.

φιλόψογος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ ψέγῃ, φιλοκατήγορος.

φιλοψυχία (ἡ)· ἡ πρὸς τὴν ψυχήν, τὴν ζωὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη, φιλοζωΐα· ‖ δειλία, ἀτολμία, φόβος.

φιλόψυχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ὑπερβολικὰ ἀγαπῶν τὴν ψυχήν του, τὴν ζωήν του. φιλόζωος.

φιλόψυχρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸ ψῦχος, ὁ ἀναπτυσσόμενος εἰς τὸ ψῦχος.

φιλοψυχῶ (***—έω***)· εἶμαι φιλόψυχος, ἀγαπῶ ὑπερβολικὰ τὴν ζωήν μου· ‖ εἶμαι δειλός, ἄτολμος.

φίλτατος, —*η*, —*ον*· ὑπερθετ. τοῦ *φίλος*, λίαν φίλος, ἀγαπητότατος, προσφιλέστατος· ‖ *φίλτατοι* (οἱ)· οἱ στενοὶ συγγενεῖς, τὰ τέκνα, ἡ σύζυγος, οἱ γονεῖς· ὁμοίως καὶ *φίλτατα* (τά).

φιλτράρισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φιλτράρω*, διήθησις, διύλισις, σούρωμα.
—*[Ἐγκυκλ.]* Βλ. λ. *διήθησις* καὶ *διύλυσις*.

φιλτράρω· δημοτ., περνῶ διὰ τοῦ φίλτρου, σουρώνω, διηθῶ, διυλίζω.

φίλτρον (τό)· τὸ δι' οὗ διατηρεῖ τις τὴν φιλίαν, μαγικὸν φάρμακον συγκρατοῦν δῆθεν ἢ ἐπαναφέρον τὸν ἔρωτα· ‖ ἡ ἔμφυτος στοργὴ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα: «μητρικὸν φίλτρον».

—*[Ἐγκυκλ.]* Ἐκαλοῦντο *φίλτρα* (philtra) σκευάσματα διαφόρου φύσεως, περιέργου δὲ καὶ ἐνίοτε ὅλως ἐξωφρενικῆς συνθέσεως, θεωρούμενα ὡς ἔχοντα τὴν μαγικὴν δύναμιν νὰ ἐμπνέωσι τὸν ἔρωτα ἢ νὰ ἐξάπτωσι τὸν ἐρωτικὸν πόθον τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου ἢ τέλος νὰ ἀνανεώνουν τὸ παλαιὸν ἐρωτικὸν αἴσθημα τοῦ μὴ ἀνταγαπῶντος πλέον προσώπου. Τὰ φίλτρα ἦσαν γνωστὰ ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς, εἰς ὅλους δὲ τοὺς λαοὺς ἀναφέρεται ὅτι ἐγίνετο χρῆσις ἀναλόγων σκευασμάτων. Καὶ σήμερον συνεχίζεται ἡ χρῆσις τῶν φίλτρων εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς ἰδίᾳ λαούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς βορείους εἰς ἱκανὴν κλίμακα. Τὰ φίλτρα ἀνέκαθεν ἦσαν στενῶς συνδεδεμένα πρὸς τὰ μαγεύματα καὶ τὴν μαγγανείαν. Καὶ σήμερον δὲ τὴν τέχνην τῆς παρασκευῆς διαφόρων ἐρωτικῶν σκευασμάτων κατέχουν κατὰ τὸ πλεῖστον γυναῖκες ἐπαγγελλόμεναι τὰς μαγίσσας. Τὰ χρησιμοποιούμενα ὡς φίλτρα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον τοξικὰ σώματα, τόσα δὲ φαίνεται ὅτι ἦσαν τὰ ἐξ αὐτῶν συμπτώματα δηλητηριάσεων, ὥστε ἡ παλαιοτέρα θεραπευτικὴ περιελάμβανε καὶ εἰδικὰ φάρμακα κατὰ τῶν παθήσεων τῶν προκαλουμένων ἐκ τῆς χρήσεως τῶν φίλτρων. Πρὸς τὰ φίλτρα εἶναι στενότατα συνδεδεμένα καὶ τὰ καλούμενα ἐρωτικὰ φάρμακα, τὰ χαρακτηριζόμενα ὑπὸ τῆς νεωτέρας φαρμακολογίας ὡς ἀφροδισιακά, καθότι αἱ πλεῖσται τῶν οὐσιῶν τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς παρασκευὴν φίλτρων ἐδίδοντο καὶ ὡς διεγερτικὰ τῆς γενετησίου ὁρμῆς. Σπουδαιότατον ῥόλον εἰς τὴν σύνθεσιν πολλῶν φίλτρων ἔπαιζε τὸ αἷμα τῆς ἐμμήνου ῥύσεως τῶν γυναικῶν, ὅπερ μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐθεωρεῖτο ὡς δηλητηριῶδες. Ἕτερα συστατικὰ τούτων ἦσαν οἱ ὄρχεις τοῦ ὄνου, τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ἀλέκτορος, ὁ ἐγκέφαλος τοῦ στρουθίου καὶ τῆς σαύρας καὶ κυρίως τὸ κρέας εἴδους τινὸς κροκοδείλου (Scincus marinus), τὸ ὁποῖον ἐφέρετο ἐκ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἐκ τοῦ ῥύγχους καὶ τῶν ποδῶν τοῦ ζῴου τούτου παρεσκευάζοντο, ἐν συνδυασμῷ καὶ μετὰ σατυρίου, σπερμάτων ἐρούκης καὶ μέλανος πεπέρεως, σφαιρία, τὰ ὁποῖα ἐχορηγοῦντο διαλελυμένα εἰς λευκὸν οἶνον. Τὸ σκεύασμα τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς λίαν δραστικόν. Δραστικώτερον ἀκόμη τούτου ἐθεωρεῖτο τὸ παρασκευαζόμενον ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς πλευρᾶς τοῦ ζῴου μετὰ μύρρας καὶ πεπέρεως. Εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν φίλτρων ἐλάμβανον ἀκόμη μέρος οἱ ὀρχιοειδεῖς βολβοὶ διαφόρων ὀρχιδοειδῶν, τὸ στραμώνιον, ὁ ὑοσκύαμος ὁ μέλας, ἡ ἰνδικὴ κάνναβις, ὁ μανδραγόρας, αἱ κανθαρίδες κλπ. Σκευάσματα κανθαρίδων καὶ διεγερτικὰ ναρκωτικά, ὡς τὸ κώνειον καὶ ἡ ἰνδικὴ κάνναβις, ἀποτελοῦν καὶ σήμερον συστατικὰ διαφόρων ἐρωτικῶν σκευασμάτων. Ὁ λαὸς παρ' ἡμῖν θεωρεῖ ὡς ἀσκοῦν θαυματουργὸν ἐρωτικὴν ἕλξιν τὸ καλούμενον μαννόγαλα. Τὸ προϊὸν τοῦτο λαμβάνεται ἐκ μητρὸς καὶ κόρης θηλαζουσῶν βρέφη, ὧν ὅμως τὸ ἓν δέον νὰ εἶναι ἄρρεν, τὸ δ' ἕτερον θῆλυ. Τὸ μαννόγαλα δίδεται ἀναμεμιγμένον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ' ἄλλων ποτῶν. Κ. Γ. Μ.

φίλτρον (τό)· νεώτ., τὸ δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ διήθησις, ἠθμός, διυλιστήριον.

—**φίλτρον** *[Ἀνατομ.]*. 1) ***Φίλτρον τοῦ Merkel***· αὖλαξ ἀβαθής, χωρίζουσα δύο ὀγκώματα κείμενα ἐπὶ τῆς ἄνω μοίρας τῆς λαρυγγικῆς κοιλότητος. 2) ***Φίλτρον τοῦ ἄνω χείλους τοῦ στόματος***· ἡ *ὑπορρινικὴ* αὖλαξ (βλ. λ.). Ι. Π.

φιλτροποιὸς (ὁ, ἡ)· ὁ παρασκευάζων φίλτρα, μαγικὰ φάρμακα τοῦ ἔρωτος.

Φίλτς (Filtz ἢ Filz), ***Ἀντώνιος***. Αὐστριακὸς μουσουργός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1730 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1760. Διετέλεσε βιολοντσελλιστὴς τῆς ὀρχήστρας τῆς Μαγχάϊμ, γενόμενος μαθητὴς εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἰω. Στάμιτς, οὗτινος τὰς καινοτομίας καὶ τὸ ὕφος ἀκολουθεῖ. Αἱ συμφωνίαι τοῦ Φίλτς, 41 τὸν ἀριθμόν, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐκ τῶν καλυτέρων τῆς σχολῆς τῆς Μαγχάϊμ· **αἱ**

Digitized by Google

ὑπόλοιποι συνθέσεις αὐτοῦ εἶναι σονάται, τρίο μετὰ κλειδοκυμβάλου, κουαρτέττα, κ. τ. λ. Γ. Σ.

φιλυδροειδῆ (τὰ) (Philydraeae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μονοκοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα φυτὰ ποώδη, ἰθαγενῆ τῆς Μαλαισίας καὶ τῆς Αὐστραλίας. Γνωστότερον εἶδος τῆς οἰκογενείας εἶναι τὸ *φίλυδρον* (ὅλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φίλυδρον (τὸ) (Philydrum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φιλυδροειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς νήσους τοῦ Μαλαϊκοῦ ἀρχιπελάγους, διακρινομένας δὲ κυρίως διὰ τὰ πεταλοειδῆ ἄνθη των, χρώματος κυανοῦ ἢ ἐρυθροϊώδους. Δ. Ν. Π.

φίλυδρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸ ὕδωρ, ὁ ἀναπτυσσόμενος εἰς τὸ ὕδωρ: «φίλυδρα φυτά»· ‖ «φίλυδρος βάμβαξ» ὁ φαρμακευτικὸς βάμβαξ, ἀπορροφῶν τὰ ὑγρά, ἄλλως *ὑδρόφιλος* (ἧττον ὀρθῶς).

Φιλύλλιος. Ἀρχαῖος Ἕλλην κωμικὸς ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ζήσας ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐδίδαξε πολλὰς κωμῳδίας, τῶν ὁποίων μᾶς διεσώθησαν ἀποσπάσματά τινα καὶ τίτλοι: «Αἰγεύς», «Ἡρακλῆς», «Πόλεις» «Φρεωρύχος» κλπ., μερικαὶ τῶν ὁποίων ἀμφισβητοῦνται, ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν Ἀριστοφάνην ἢ Εὔνικον. Ὁ Φιλύλλιος φέρεται νικήσας εἰς τὸν κωμικὸν ἀγῶνα ἅπαξ. Τὰ ἀποσπάσματά του παρὰ Müller (F. C. G.) Γ. Μ. Β.

φίλυπνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸν ὕπνον, κοιν. *ὑπναρᾶς*.

φιλύποπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ εὐκόλως ὑποπτεύων, ὑπόπτης.

Φιλύρα *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ, γεννήσασα ἐκ τοῦ Κρόνου τὸν Κένταυρον Χείρωνα, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ *Φιλυρίδης* ἐκαλεῖτο (*Ἀπολλόδ.* Α, 2, 4).

—2) Σύζυγος τοῦ Ναυπλίου, βασιλέως τῆς Εὐβοίας, ἢ κατ' ἄλλους *Κλυμένη* ἢ *Ἡσιόνη*, μήτηρ τοῦ Παλαμήδου, Οἴακος καὶ Ναυσιμέδοντος (*Ἀπολλόδ.* Β, 1, 5). Α. Θ. Σ.

φίλυρα, ἡ φιλύρα (ἡ) (Tillia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φιλυριδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη δένδρων, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Αἱ φιλύραι εἶναι μεγάλα, μακρόβια, δασικὰ δένδρα μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἁπλᾶ ἢ καρδιόσχημα, ἄνθη κατὰ κορύμβους διατεταγμένα, φοθήκην ἐλευθέραν ἐκ πέντε λοβῶν ἀποτελουμένην καὶ ἐπαναπαυομένην ἐπὶ στυλίσκου, καρπὸν δὲ κάψαν σφαιρικήν, χωριζόμενον εἰς πέντε μέρη, ὧν ἕκαστον περικλείει ἓν ἢ δύο σπέρματα.

Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φιλύρα ἡ κοινὴ ἢ εὐρωπαϊκὴ* (Tillia vulgaris ἢ europaea), γνωστὴ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὰ ὀνόματα *λίπα, σφεντάμι, φλούρα, φιλουριὰ* καὶ *φλαμουριὰ* καὶ *τίλλιο*. Εἶναι δένδρον ὑψηλόν, μὲ ρίζας αἰχμηρὰς καὶ κορμὸν φθάνοντα τὰ 20 μέτρα, κυλινδρικόν, εὐθύν, κανονικὸν καὶ φλοιὸν χονδρὸν καὶ ὑποφαίου χρώματος. Οἱ κλάδοι καὶ οἱ κλαδίσκοι ἔχουσι χρῶμα ὑπέρυθρον. Τὰ φύλλα της εἶναι ἀντίθετα, ἀπεστρογγυλωμένα κατὰ τὸ ἄκρον των καὶ καρδιόσχημα κατὰ τὴν βάσιν των, λεῖα ἢ χνοώδη, καὶ ἄνθη κιτρινοϋπόλευκα, ἐλαφρᾶς ἀλλ' εὐαρέστου ὀσμῆς. Ἀπαντᾷ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἰδίως εἰς τὴν Μέσην καὶ Βόρειον, καὶ εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη, ἀποτελοῦσα πολλάκις ἐκτεταμένα δάση. Ἀντέχει εἰς πάσας τὰς καιρικὰς μεταβολάς. Φύεται ἐπίσης καὶ ἀναπτύσσεται καὶ εἰς πτωχὰ εἰς θρεπτικὰς οὐσίας ἐδάφη, ἀλλὰ περισσότερον εὐδοκιμεῖ εἰς ἀργιλλώδη ἢ ἀργιλλοπυριτικά. Πολλαπλασιάζεται διὰ σπόρων, οὓς σπείρουσιν εὐθὺς μετὰ τὴν ὡρίμανσίν των. Τὰ φυτὰ ἀναφαίνονται μετὰ διετίαν ἀπὸ τῆς σπορᾶς, μεταφέρονται δὲ ὡς ἀναπτυχθῶσιν ὀλίγον εἰς τὰ φυτώρια. Κατὰ τὸν ἑπόμενον χειμῶνα κλαδεύονται καὶ τέλος μετὰ 7 ἢ 8 ἔτη μεταφέρονται πρὸς φύτευσιν εἰς τὸ ὁριστικὸν αὐτῶν μέρος, κήπους, δενδροστοιχίας, κτλ. Ἐπίσης πολλαπλασιάζεται διὰ μοσχευμάτων ἢ παραφυάδων. Αἱ διὰ μοσχευμάτων παραγόμεναι φιλύραι εἶναι ὀλιγώτερον μακρόβια καὶ θεωρητικὰ δένδρα τῶν διὰ σπορᾶς παραγομένων.

Ἡ φιλύρα δύναται νὰ μεταφυτευθῇ καὶ εἰς προκεχωρημένην ἔτι ἡλικίαν. Ὁ Duhamel ἐφύτευσε φιλύραν ἡλικίας 50 ἐτῶν μὲ τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰς ρίζας πρὸς τὰ ἄνω, μετὰ δὲ χρονικόν τι διάστημα παρετήρησεν ὅτι οἱ κλάδοι, οἵτινες ἐβυθίσθησαν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, ἤρχισαν νὰ παράγωσι ρίζας, ἐνῷ αἱ ρίζαι κλάδους καὶ ἄνθη.

Ἡ φιλύρα ἀναπτύσσεται ταχέως καὶ εἶναι μακροβιώτατον δένδρον, φθάνον εἰς παμμέγιστον ὕψος. Ὑπάρχουν φιλύραι ἔχουσαι κορμὸν διαμέτρου 10 μέτρων. Τὰ δένδρα ταῦτα χρησιμοποιοῦσι κυρίως πρὸς δημιουργίαν δενδροστοιχιῶν καὶ διακόσμησιν διαφόρων δημοσίων κήπων καὶ πάρκων. Τὸ ξύλον τῆς φιλύρας εἶναι ὑπόλευκον, ἐλαφρόν, μαλακόν, διὸ καὶ χρησιμοποιεῖται ποικίλως εἰς τὴν ξυλουργικὴν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ξυλογλυπτικήν. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν πολυτελῶν κασετινῶν καὶ ἄλλων ἔργων τέχνης. Πρὸς καῦσιν θεωρεῖται ἀκατάλληλον, διότι καίεται εὐκόλως καὶ ἀποδίδει ἐλαχίστην θερμότητα· ὁ δὲ ἄνθραξ ἐκ ξύλου φιλύρας εἶναι μετρίας ποιότητος. Ὁ χυμὸς ὁ ἐκκρινόμενος ἐκ τῶν ἐντομῶν τοῦ κορμοῦ τῆς φιλύρας ἐχρησιμοποιεῖτο ἄλλοτε ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ἐπιληψίας. Τὸ ἐσωτερικὸν στρῶμα τοῦ φλοιοῦ της, δηλαδὴ ἡ βίβλος, περιέχει ὑφαντικὰ προϊόντα. Οἱ νεαροὶ κλάδοι τῆς φιλύρας χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν εἰδῶν πλεκτικῆς. Τὰ φύλλα της ἀποτελοῦσι καλὴν τροφὴν διὰ τὰ κτήνη, ἐκκρίνουσι δὲ κατὰ τὸ θέρος κολλώδη τινὰ οὐσίαν, ἥτις εἶναι περιζήτητος τροφὴ τῶν μελισσῶν. Τὰ ἄνθη τῆς φιλύρας, κοινῶς *τίλλιο* ἢ *φλαμούρι*, ἀναδίδουσιν ἐλαφρὰν εὐάρεστον ὀσμὴν καὶ παρέχουσιν αἰθέριον ἔλαιον περιέχον ταννίνην, σάκχαρον καὶ κόμμι. Τὰ φύλλα συλλέγονται ὅταν εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένα καὶ ὅταν ὁ καιρὸς δὲν εἶναι πολὺ θερμός, ἐναποτίθενται δὲ κατὰ στιβάδας καὶ ἐκτίθενται ὅπως ξηρανθῶσιν εἰς τὸν ἥλιον. Ἐὰν ἡ ἀποξήρανσις γίνῃ μετὰ προσοχῆς, διατηροῦσι τὸ ὡραῖον κιτρινόλευκον χρῶμά των, ἀλλὰ χάνουσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ ἄρωμά των. Κακῶς ἀποξηραινόμενα ἀποκτῶσι χρῶμα ἐρυθρὸν ἢ ἐρυθρομελανόν. Τὰ ἀποξηρανθέντα φύλλα θέτουσιν ἐντὸς σάκκων καλῶς κεκλεισμένων, οἵτινες τοποθετοῦνται εἰς μέρος ξηρὸν καὶ σκοτεινόν. Εἰς τὸ ἐμπόριον φέρονται συνήθως μετὰ τῶν βρακτείων των. Προτιμῶνται τὰ ἄνευ βρακτείων τοιαῦτα.

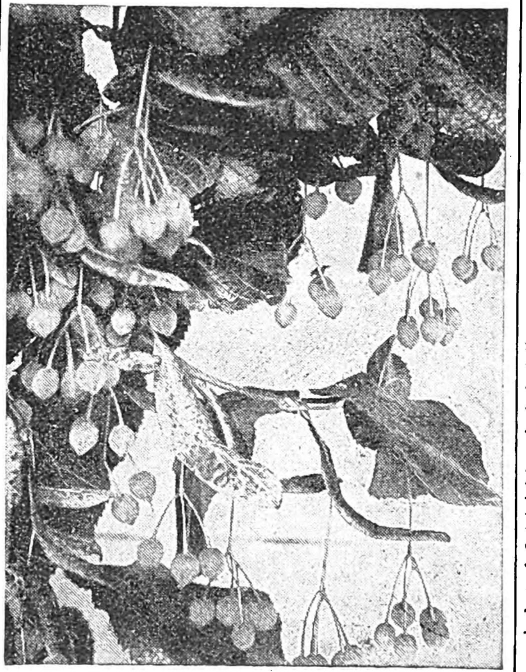

Κλάδος φιλύρας.

Τὰ φύλλα τῆς φιλύρας χρησιμοποιοῦνται ὡς καταπραϋντικὸν ποτόν, λαμβανόμενον καὶ ὡς ρόφημα ἀντὶ τεΐου. Τὰ σπέρματα τοῦ δένδρου τούτου ἐνέχουσιν ἀρκετὴν ποσότητα ἐλαιώδους οὐσίας ποικίλως χρησιμοποιουμένης.

Φιλύρα ἡ ὀλλανδικὴ (Tillia Ollandensis). Διακρίνεται τοῦ προηγουμένου εἴδους ἐκ τῶν νεαρῶν κλάδων της, οἵτινες ἔχουσι χρῶμα πρασινοκίτρινον, ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα φύλλα της, ἅτινα καλύπτονται ὑπὸ πυκνοῦ χνοὸς κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν, καὶ τοὺς καρποὺς της, οἵτινες εἶναι μεγαλύτεροι καὶ φέρουσι διαυλακώσεις. Ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' οὐχὶ τόσον ἀφθόνως ὅσον τὸ προηγούμενον εἶδος. Χρησιμοποιεῖται κυρίως πρὸς διακόσμησιν λόγῳ τῶν μεγάλων καὶ πυκνῶν φύλλων της. Τὰ ἄνθη της χρησιμοποιοῦνται κατ' ἐξοχὴν ὡς φαρμακευτικά.

Φιλύρα ἡ ἀργυρόχρους (Tillia argentata). Εἶναι ὡραιότατον δένδρον, χαρακτηριζόμενον κυρίως ἐκ τῶν φύλλων της, κεκαλυμμένων ὑπὸ πυκνοῦ χνοὸς χρώματος ἀργυρώδους. Τὰ ἄνθη της, ἀναφορικῶς πρὸς τὰ τῶν προηγουμένων εἰδῶν, διατηροῦνται περισσότερον χρόνον καὶ ἀναδίδουσιν εὐαρεστοτέραν ὀσμήν. Εἶναι ἰθαγενὴς τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον πόντον χωρῶν καὶ ἐκεῖθεν διεδόθη εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς χώρας, καλλιεργουμένη πρὸς κόσμον.

Φιλύρα ἡ ἀμερικανικὴ (Tillia americana). Εἶναι μέγα δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Ἀμερικῆς μὲ φύλλα εὐρύτατα, σαρκώδη, λεῖα, σχεδὸν ἀπεστρογγυλωμένα, πολυοδοντωτὰ καὶ ἄνθη ὑποπράσινα. Εἶναι ἰθαγενὴς τῶν ψυχρῶν χωρῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον.

Φιλύρα ἡ ἑτερόφυλλος (Tillia heterophylla). Εἶναι δένδρον μετρίου ἀναστήματος μὲ παμμέγιστα φύλλα, σκοτεινῶς πράσινα κατὰ τὴν ἄνω αὐτῶν ἐπιφάνειαν, βαμβακώδη καὶ ὑπέρυθρα κατὰ τὴν κάτω, καὶ μὲ ἄνθη λευκά. Εἶναι δένδρον ἰθαγενὲς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

—φιλύρας ἄνθη (Flos tilliae) *[Φαρμακογ.]*. Εἶναι τὰ ἄλλως καλούμενα *ἄνθη τιλλίας*, τὸ κοινῶς *τίλλιο* λεγόμενον. Παραγωγὸν φυτὸν αὐτῶν εἶναι ἡ *φιλύρα ἡ πλατύφυλλος* (Tillia platyphylla). Τὰ ἄνθη τοῦ φυτοῦ μετὰ τὴν ξήρανσίν των ἀναδίδουν ἰσχυρὰν εὐάρεστον ὀσμήν, ἔχουν γεῦσιν γλισχρασματώδη, ἀρωματικὴν καὶ ἐλαφρῶς στυπτικήν. Συστατικὰ αὐτῶν εἶναι: γλυκόζη, γλίσχρασμα, ταννίνη, 0,038—0,04 % αἰθέριον ἔλαιον καὶ τιλιαννίνη. Τὰ ἄνθη τῆς φιλύρας ἀναγράφονται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐγχύματος, ὡς καταπραϋντικά, ἀντισπασμωδικὰ καὶ διαφορικά. Χορηγοῦνται πολλάκις μετ' ἀνθέων πορτοκαλέας. Τὰ φύλλα τῆς φιλύρας λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν σύνθεσιν πολλῶν ἀποχρεμπτικῶν ποτῶν, χρησιμεύουν εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ *ὕδατος τῆς τιλλίας* (Aquae tilliae), τῶν ὑπακτικῶν εἰδῶν (Species laxantes) καὶ τοῦ *τεΐου τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ*. Κ. Γ. Μ.

Φιλύρα *[Γεωγρ.]*· ὅλ. λ. *Φιλήρα*.

Φιλύρας, Ρῶμος. Τὸ φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ *Γ. Οἰκονομοπούλου*, συγχρόνου Ἕλληνος ποιητοῦ καὶ δημοσιογράφου. Ἐγεννήθη τῷ 1888 ἐν Δερβενίῳ τῆς Κορινθίας, ἐξεπαιδεύθη δὲ κατ' οἶκον ὑπὸ τοῦ πατρός, ἐκπαιδευτικοῦ λειτουργοῦ. Βραδύτερον, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις, ἠκολούθησε τὸ δημοσιογραφικὸν ἐπάγγελμα, συνεργαζόμενος ὡς συντάκτης εἰς ἐφημερίδας τῆς πρωτευούσης μέχρι τοῦ 1924. Λίαν ἐνωρὶς ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τὰ γράμματα, ἀρχικῶς μὲν ἀπὸ τοπικῶν τινων φύλλων, βραδύτερον δ' ἀπὸ τῆς μυτιληναϊκῆς «Χαραυγῆς» καὶ τῶν ἀθηναϊκῶν: «Διαπλάσεως τῶν παίδων», «Ἀκρίτα», «Νουμᾶ», «Παναθηναίων» κ.ἄ., μετὰ δὲ τὸ 1924 ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Κυριακῆς» (τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος»), τῆς «Οἰκογενείας», τοῦ «Μπουκέτου» (καὶ τῶν ἡμερολογίων του), τῆς «Νέας Ἑστίας», τοῦ «Κύκλου», τῆς «Καθημερινῆς», τῶν «Ἀθηναϊκῶν Νέων» κ. ἄ. Βιβλία ἐξέδωκε ποιητικὰ μὲν τὰ ἀκόλουθα: «Ρόδα στὸν ἀφρό» (1911), «Γυρισμὸς» (1919), «Οἱ ἐρχόμενες» (1920), «Κλεψύδρα» (1921), «Πιερρότος» (1922), «Θυσία» (1923), πεζογράφημα δὲ τὸν «Θεατρῖνον τῆς ζωῆς» (1919). Τινὰ τῶν ποιημάτων του μετεφράσθησαν εἰς τὰ «Annales» τῶν Παρισίων.

Ἡ γλῶσσα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ εἶναι, ἐξ ἀπωτέρας, ἴσως, πρωτοτυπίας, ἱκανῶς ἄτακτος καὶ ἀνεπαρκῶς ἠνοποιημένη· ἡ δὲ σύνταξις ἐλλειπτικὴ (κατὰ τὸ συνδετικὸν ρῆμα, τὸ ἄρθρον, τὴν κτητικὴν ἀντωνυμίαν, τοὺς συνδέσμους)· εἰς τὸ ὕφος ποιεῖται μεγάλην χρῆσιν τοῦ ὑπερβατοῦ, ἀλλ' οὐχὶ συνήθως ἐπὶ ζημίᾳ τῆς φραστικῆς εὐκαμψίας. Ἡ στιχουργική του εἶναι ποικιλωτάτη ὑπὸ μετρικὴν ἔποψιν, μᾶλλον ὅμως πτωχὴ ὑπὸ ἔποψιν ὁμοιοκαταληξίας. Ἡ ρηματικὴ παρήχησις (verbalisme) καὶ ἡ κατακλεὶς (coup de la fin) εἶναι ἀμφότερα προσφιλῆ εἰς τὸν ποιητήν. Ἀπρόοπτα ἐπίσης καὶ αὐτοσχέδια εἶναι καὶ τὰ μέσα ποιητικῆς ἐναργείας αὐτοῦ (εἰκόνες, παρομοιώσεις κτλ.). Κατὰ τὸ περιεχόμενον ὁ ποιητὴς εἶναι λυρικός. Ὁ λυρισμός του εἶναι πηγαῖος, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε διακρατημένος ἀπὸ τὴν χαρακτηριστικὴν του μουσικότητα. Τὰ θέματά του, κατ' ἀρχὰς ποικίλα, ἀστικὰ καὶ ποιμενικά, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ πλάτος, τὸν τόνον καὶ τὴν μεγαλορρημοσύνην, βαίνουσιν ἀναγόμενα εἰς τὸν στενότερον κύκλον «ποιήσεως τῶν αἰθουσῶν» διὰ τῆς καθόδου καὶ τοῦ τόνου εἰς λεπτοτέρας ἀποχρώσεις καὶ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ λυρισμοῦ ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν. Τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ ἰδίᾳ εἴδους (madrigal) ὁ ποιητὴς εἶναι ἐκ τῶν ἀρτιωτέρων συγχρόνων ἀντιπροσώπων παρ' ἡμῖν. Τὸ ἐρωτικόν του αἴσθημα δὲν στρέφεται ἀμέσως πρὸς τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πρὸς τὴν φαρέσκειαν αὐτῆς, πρὸς τὸ σύνολον τῶν προσφιλῶν εἰς τὴν φύσιν τοῦ θήλεος ἀντικειμένων, ἀνταποκρινόμενον οὕτω οὐχὶ πλέον πρὸς τὸ φυσικόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινωνικὸν πλαίσιον τοῦ ἔρωτος. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ποίησίς του διαπνέεται ὑπὸ ἰσχυροῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ αἰσιοδοξίας. ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Φίλυρες *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου (*Ἀπολλ. Ρόδ.* Α, 554). Α. Θ. Σ.

Φιλυρῆς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Βραχονησὶς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ζέφυρος τοῦ Εὐξείνου, δι' ἣν μυθολογεῖται ὅτι ὁ Κρόνος ἔφερεν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἁρπαγεῖσαν Φιλύραν (*Πινδ.* Πυθ. δ, 163. στ, 22, Νεμ. γ 43. *Ἀπολ. Ρόδ.* Ἀργον. 1234). Νῦν, λόγῳ διαβρώσεως, ἐμφανίζεται ὡς ζεῦγος νησίδων *Φουρούν* (πλάτ. 40°59' Β., μήκ. 38° 48' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2236: Cape Yasùn to Fort Anakria), μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Κερασοῦντος. Σ. Ε. Λ.

Φιλυριὰ *[Γεωγρ.]*· ὅλ. λ. *Φιλλυριά*.

φιλυροειδῆ (τά), ἢ **φιλυρίδαι** (οἱ) (Tilliaceæ) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν

Digitized by Google

δικοτυληδόνων, περιλαμβάνουσα δένδρα, δενδρύλλια καὶ θάμνους μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα συνήθως καὶ σπανίως ἀντίθετα, ἁπλᾶ, ἀκέραια, λοβώδη ἢ ὀδοντωτὰ καὶ συνήθως μετὰ παραφύλλων. Τὰ ἄνθη ἀναφαίνονται κατὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων ἢ εἶναι καταληκτικὰ καὶ κατὰ βότρυς ἢ κορύμβους διατεταγμένα. Ὁ κάλυξ αὐτῶν ἔχει πέντε σέπαλα ἐλεύθερα ἢ ἡνωμένα κατὰ τὴν βάσιν των καὶ στεφάνην ἐκ πέντε πετάλων ἀποτελουμένην. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα καὶ σπανιώτερον δρύπη μὲ ἕνα ἢ περισσοτέρους λοβούς, ἕκαστος τῶν ὁποίων περικλείει ἓν ἢ πλείονα σπέρματα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *ἀριστοτελία,* ὁ *ἐλαιόκαρπος,* ὁ *κόρχορος* καὶ ἡ *φιλύρα.* Τὰ φιλυροειδῆ εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὴν λατινικὴν αὐτῶν ὀνομασίαν *τιλλιοειδῆ.* Δ. Ν. Π.

Φίλχνερ (Filchner), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς ἐξερευνητής, γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἐκ τῶν τολμηροτέρων νεωτέρων ἐξερευνητῶν, περιηγήθη τὴν Ρωσίαν, τὰ Βαλκάνια, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὸ Παμίρ, μέχρι τοῦ 1900, τὸ Θιβὲτ 1903—1905 καὶ 1925, συμμετέσχε δὲ εἰς τὴν γερμανικὴν ἀποστολὴν εἰς Βόρειον Πόλον, τῷ 1911, ἐπὶ τῆς «Γερμανίας». Εἰς πλεῖστα ἔργα ἐδημοσίευσε τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ τῶν περιηγήσεων τούτων. Ἐξ αὐτῶν κύρια: «Εἰς τὸ Παμίρ» (1903), «Ἡ μονὴ Κουμπούν» (1906), «Διὰ μέσου τοῦ Ἀν. Θιβέτ» (1924), «Χοὐϊ-Χοὐϊ, ἤτοι οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἰσλάμ» (1928), «Ἐν Κίνᾳ, ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἀσιατικῶν στεππῶν, ἐπὶ τῆς αἰωνίας χιόνος» (1930). Ἐξεδόθησαν ἐπίσης 11 τεύχη καὶ 4 χάρται περὶ τῆς ἐξερευνήσεως τῆς Κίνας καὶ τοῦ Θιβέτ. Θ. Κ.

φιλῶ (—*έω*)· ἀγαπῶ, στέργω: «τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον»· || ἀσπάζομαι τῷ στόματι, ἐπιθέτω φίλημα: «τὸν ἐφίλησεν εἰς τὸ μέτωπον, —εἰς τοὺς ὀφθαλμούς»· || ναυτ. (κοιν. *μπαζάρω*), ἕλκων τι διὰ σχοινίου ἀπὸ τοῦ καταστρώματος φέρω εἰς τελείαν ἐπαφὴν τὸ ἑλκόμενον πρός τι σταθερόν: «ἕλκει τὸν ἔκφορον ἕως οὗ φιλήσῃ ὁ τρόχιλός του πρὸς τὸ ἀκροκέραιον». Σ. Ε. Λ.

Φίλων. Διάσημος Ἀθηναῖος ἀρχιτέκτων, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ΄ π. Χ. αἰῶνος. Κατὰ τὸν Βιτρούβιον εἶναι ὁ ἐκτελεστὴς τῆς μοναδικῆς μεσημβρινῆς δωδεκαστύλου στοᾶς τοῦ Ἐλευσινίου τελεστηρίου, ἡ ὁποία κατεσκευάσθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέους (317 π. Χ.). Ἕτερον περίφημον ἔργον τοῦ Φίλωνος ἦτο ἡ σκευοθήκη, ἤτοι ἀποθήκη ἐξαρτημάτων τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἡ ὁποία ἐκτίσθη ἐν Πειραιεῖ ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου (337—329 π. Χ.). Ἡ ἀποθήκη αὕτη ἦτο μεγίστη, δυναμένη νὰ περιλάβῃ τὸν ἐξοπλισμὸν τετρακοσίων ἢ χιλίων, κατ' ἄλλους, πλοίων. Τὸ ὀνομαστὸν τοῦτο ἔργον τοῦ Φίλωνος κατεστράφη ὁλοσχερῶς, πυρποληθὲν ὑπὸ τοῦ Σύλλα τῷ 86 π. Χ., τὸ σχέδιον ὅμως εἶναι γνωστὸν ἐξ ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς, περιγραφούσης λεπτομερῶς τοὺς ὅρους τῆς συγγραφῆς τῆς ἐργοληψίας. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἡ σκευοθήκη εἶχε σχῆμα τετράπλευρον, τὸ δὲ ἐσωτερικόν της ἐχωρίζετο διὰ δύο σειρῶν κιόνων εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία ἐχρησίμευεν ὡς δίοδος, αἱ δὲ δύο πλάγιαι διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σκευῶν, ἤτοι σχοινίων, ἱστίων καὶ ἐν γένει παντὸς ἐξαρτήματος τῶν πολεμικῶν πλοίων. Οἱ κίονες ἦσαν πιθανώτατα ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, τὴν δὲ ἐξωτερικὴν ὄψιν ἐκόσμουν ἄνω δωρικαὶ τρίγλυφοι. Ὁ Φίλων ὑπῆρξε, κατὰ Βιτρούβιον, καὶ συγγραφεὺς πραγματείας περὶ τῶν συμμετριῶν ἱερῶν κτισμάτων. Β. Δ. Θ.

—Φίλων ὁ *Βυζάντιος.* Διάσημος μηχανικός, σύγχρονος τοῦ Κτησιβίου (Β΄ π. Χ. αἰών). Ἔζησεν ἐν Ῥόδῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἔγραψε περὶ κατασκευῆς λιμένων, περὶ μοχλῶν καὶ περὶ πολιορκίας καὶ ἀμύνης φρουρίων. Εἰς τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματά του ἀναφέρει βλητικὸν μηχάνημα λειτουργοῦν διὰ πεπιεσμένου ἀέρος καὶ ἐφευρεθὲν ὑπὸ τοῦ Κτησιβίου. Εἰς τὸν Φίλωνα ἀποδίδεται καὶ πραγματεία «Περὶ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων», ἤτοι τῶν θαυμαστοτέρων τῆς ἀρχαιότητος κτισμάτων. Γ. Λ. Α.

—Φίλων ὁ *Λαρισαῖος.* Ἕλλην φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 143 περίπου π. Χ. Κατελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ἠκροάσθη τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Κλειτομάχου, ὃν θανόντα διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Ἀκαδημίας. Ἐπεσκέφθη ἐπίσης τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐπὶ μακρὸν ἐδίδαξεν ἐπιτυχῶς φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικήν. Μεταξὺ τῶν ἐν Ῥώμῃ μαθητῶν του συγκαταλέγεται καὶ ὁ Κικέρων, ὅστις εἰς τὰ φιλοσοφικά του ἔργα διέσωσε τὸ πλεῖστον τῆς διδασκαλίας τοῦ Φίλωνος, ἀποτελούσης συνέχισιν καὶ ἐν ἐλαχίστοις συμπλήρωσιν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Καρνεάδου. Γ. Μ. Β.

—Φίλων. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Ταρσοῦ, ζήσας κατὰ τὸν Α΄ π. Χ. αἰῶνα, ἐφευρέτης ἀντιδότου («ἡ Φίλωνος ἀντίδοτος», «φιλώνειον»), περιωνύμου καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα σκευασίας ἀνωδύνου, περὶ ἧς ὁ ἴδιος καὶ ἐλεγεῖον ἐποίησε, διατηρηθὲν παρὰ Γαληνῷ (XIII, 267). Ἡ ἀντίδοτος αὕτη, κύρια συστατικὰ ἐνέχουσα τὸ ὄπιον μετὰ τοῦ ὑοσκυάμου, ἐθεωρεῖτο λίαν ἐνεργὸς κατὰ κωλικῶν, νόσων ἥπατος καὶ σπληνός, δυσουρίας ἁπλῆς ἢ καὶ ἐκ λίθων, ὀρθοπνοίας, ἢ καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς φθίσεως. Ἐν τῷ ἐλεγείῳ αὐτοῦ ὁ ἐφευρέτης ἀποκαλεῖ «ἀντίπαλον θανάτου» τὴν ἀντίδοτον, ἧς μάλιστα τὰ συστατικὰ ὡς τὰ πολλὰ μεταφορικῶς ἀναγράφει, ὀνομάζων «ξανθὴν τρίχα» τὸν κρόκον, «Ναύπλιον Εὐβοέα» τὸ πύρεθρον καὶ ἀντὶ τοῦ εὐφορβίου μεταχειριζόμενος τὰς λέξεις «Μηνιτιάδαο φονῆος». Ἴσως εἰς τοῦτον ἀνήκει καὶ τὸ «Φίλωνος κολλύριον» τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Κέλσου (VI, 6.3) καὶ ἐνέχον στυπτικὰς καὶ ναρκωτικὰς οὐσίας (ὄπιον). ΑΡ. Π. Κ.

— Φίλων ὁ *Ἀλεξανδρεύς.* Ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς ἑλληνιζούσης φιλοσοφίας τῶν Ἰουδαίων, ἀκμάσας μεταξὺ τοῦ 25 π. Χ. καὶ τοῦ 40 μ. Χ. Ἐξ ἱερατικοῦ γένους καταγόμενος, κατὰ τὴν εἴδησιν τοῦ Ἱερωνύμου, ἡγήθη κατὰ τὸ 40 μ. Χ. πρεσβείας τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Καλιγούλλαν, ἵνα μεσιτεύσῃ παρ' αὐτῷ ἐν Ῥώμῃ πρὸς κατάπαυσιν τῶν κατὰ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίων διωγμῶν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ συνάγεται ὅτι ὁ ἴδιος συγκατέλεγεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, εἶχεν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικήν, ἐκέκτητο ἰδίᾳ φιλοσοφικὴν καὶ φιλολογικὴν μόρφωσιν, ἔγραφε δὲ ἔντεχνον γλῶσσαν κατὰ τὰ ἀττικὰ πρότυπα αὐτῆς. Τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἀπωλέσθησαν, δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς ὁμάδας: ἔργα καθαρῶς φιλοσοφικοῦ περιεχομένου· ὑπομνήματα εἰς τὴν Πεντάτευχον· συγγράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἀπολογητικὰ ἔργα.

Ἐν τῇ «Περὶ ἀφθαρσίας κόσμου» πραγματείᾳ ἀναπτύσσει ὁ Φίλων τὰ ὑπὸ τῶν περιπατητικῶν προβληθέντα ἐπιχειρήματα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αἰωνιότητος τοῦ κόσμου καὶ καταπολεμεῖ τὴν διδασκαλίαν τῶν στωϊκῶν περὶ περιοδικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ σύμπαντος. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου τούτου εἶναι προφανής· ὁ συγγραφεὺς ἐπιδιώκει νὰ στηρίξῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τῆς ἐφάπαξ δημιουργίας καὶ τῆς αἰωνιότητος τοῦ κόσμου. Τοὐναντίον ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον» ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν τοῦ στωϊκοῦ δόγματος περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ φιλοσόφου, παραθέτων παραδείγματα, ἐν οἷς καὶ τὸ τῶν Ἐσσαίων, τὸν τρόπον τοῦ βίου τῶν ὁποίων περιγράφει. Ἐν τοῖς διαλόγοις «Περὶ προνοίας» ὑπερασπίζει τὴν περὶ θείας προνοίας διδασκαλίαν τῶν στωϊκῶν ἐναντίον τῶν κατ' αὐτῆς ἀντιλόγων τῶν ἐπικουρείων. Τέλος ἐν τῷ διαλόγῳ «Ἀλέξανδρος» ἀσχολεῖται περὶ τὸ ζήτημα ἂν τὰ ζῷα εἶναι πεπροικισμένα διὰ λόγου. Τοῦτο ἀποκρούει ὁ Φίλων, ἀκολουθῶν καὶ ἐνταῦθα τὴν στοάν.

Τὰ ὑπομνήματα εἰς τὴν Πεντάτευχον περιέχουν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Σκοπὸς αὐτῶν κύριος ἦτο ἡ κατάδειξις βαθυτέρου νοήματος ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, ὅπερ εἶναι προσιτὸν μόνον εἰς τοὺς μεμυημένους καὶ σοφούς. Ὁ Φίλων ἀκολουθεῖ ἐνταῦθα τὴν ἀλληγορικὴν μέθοδον τῆς ἑρμηνείας, τὴν ὁποίαν ἐφιλοτέχνησαν πρὸ πάντων οἱ στωϊκοὶ πρὸς συμβολικὴν ἐξήγησιν τῶν μύθων καὶ τῶν χωρίων τῶν ποιητῶν. Κατὰ ταύτην ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὡς θεόπνευστος, μόνον ὑπ' ἐκείνων δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ, οἵτινες ἠξιώθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς τοιούτους καλεῖ ὁρατικοὺς ἄνδρας. Αἱ ἀποκαλύψεις αὐτῶν δὲν εἶναι καταληπταὶ ὑπὸ πάντων, ἀλλὰ προωρισμέναι διὰ μόνους τοὺς μύστας. Μεταξὺ τῶν ὁρατικῶν τούτων ἀνδρῶν συγκαταλέγει ὁ Φίλων καὶ ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο ἱστορεῖ τὴν γονιμοποίησιν τῆς ψυχῆς του διὰ τοῦ θείου πνεύματος, ἥτις ἱκάνωσεν αὐτὸν ἵνα ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ νόημα τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, ὅπερ, ὡς ἀπόρρητον, ἀνακοινώνει μόνον εἰς τοὺς ἐκλεκτούς, προσκαλῶν τοὺς ἀμυήτους ἵνα κλείσουν τὰ ὦτα. Τὸ βαθύτερον τοῦτο νόημα, τὸ ὁποῖον ἐμβάλλει ὁ Φίλων εἰς τὸ γράμμα τῆς ἁγίας Γραφῆς, εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ θρησκεία, συντεθειμένη ἐκ πλατωνικῶν, πυθαγορείων καὶ στωϊκῶν ἰδεῶν καὶ ἐκ στοιχείων εἰλημμένων ἐκ τῆς μυστηριακῆς θεολογίας τῆς διονυσιακῆς καὶ ὀρφικῆς θρησκείας. Αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης θρησκείας, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ Κικέρωνι, Σενέκᾳ, Πλουτάρχῳ κ. ἄ. καὶ ἡ ὁποία ἀπεδίδετο μέχρι πρὸ μικροῦ εἰς τὸν Ποσειδώνιον, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι. Ἐν τῷ κόσμῳ δρῶσι δύο δυνάμεις, ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας, ὁ Θεὸς ὡς ἡ ἀγαθὴ καὶ ποιητικὴ ἀρχή, καὶ ἡ ὕλη ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, ἀκριβῶς ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ψυχή, ἥτις εἶναι πνοὴ ἐκ τοῦ θείου πνεύματος, καὶ ἡ σάρξ, τὸ θνητόν, παροδικὸν καὶ πονηρὸν στοιχεῖον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις μόνον τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ δύναται νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς θεωρήσεως τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ. Μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου ἀφ' ἑνὸς καὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀφ' ἑτέρου εἶναι ὁ λόγος. Οὗτος ἐξεπορεύθη μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸ τῆς δημιουργίας. Εἶναι ὁ δεύτερος Θεός, υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σοφίας. Παρὰ Φίλωνι ὅμως διακρίνεται πρεσβύτερος καὶ νεώτερος υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ κόσμος ὁ νοητός, ὁ πνευματικὸς κόσμος τῶν ἰδεῶν, ὅστις περιλαμβάνεται ἐν τῷ λόγῳ. Οὗτος, ὁ ὁρατὸς κόσμος, τὸν ὁποῖον περιεβλήθη ὁ λόγος ὡς ἱμάτιον. Ὁ λόγος εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ τὸ ὄργανον τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἀποτελεῖ τὸν δεσμόν, διὰ τοῦ ὁποίου συνέχονται τὰ πάντα καὶ συγχρόνως τὸν τομέα, ὅστις διαιρεῖ τὰ πάντα εἰς γένη καὶ εἴδη. Πρὸ πάντων ὅμως εἶναι τὸ φῶς, ὁ πνευματικὸς ἥλιος, οὗ σύμβολον ὁ ὑλικός. Συγχρόνως καλεῖται ποιμήν, ἀρχιερεὺς καὶ παράκλητος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν Θεὸν καθ' ὅσον μετέχει τοῦ λόγου. Οὗτος εἶναι ὁ πατὴρ καὶ ἅμα ὁ νυμφίος τῆς ψυχῆς, ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δικαστὴς καὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ αἴτιος τῆς ἐκστάσεως καὶ τῆς μυστικῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι γονιμοποίησις τῆς ψυχῆς ταύτης διὰ τῶν σπερματικῶν λόγων, οἵτινες εἶναι αἱ πλατωνικαὶ ἰδέαι, προσωποποιούμεναι ἅμα ὑπὸ τοῦ Φίλωνος ὑπὸ μορφὴν ἀγγέλων καὶ ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Ὡς ὁ λόγος τοῦ Φίλωνος προσλαμβάνει πάντα τὰ κατηγορήματα τοῦ παρὰ στωϊκοῖς πνεύματος, οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ εἶναι κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτῆς στωϊκή. Ὁ ἠθικὸς βίος θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀγὼν μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν καὶ τῶν τεσσάρων παθῶν, τὰ ὁποῖα ἀντιπαραβάλλει πρὸς ἄλληλα ὡς ἡ στοά. Σκοπὸς τῆς ἠθικῆς προσπαθείας εἶναι καὶ δι' αὐτὸν τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν φύσιν ἐννοεῖ τὸν Θεόν. Ὅθεν ὁ ἀνωτέρω σκοπὸς συμπίπτει πρὸς τὸν πλατωνικὸν περὶ ἀφομοιώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεόν. Ἀκριβέστερον ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς συνίσταται εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος, εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς ψυχῆς μέχρι τῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τέλος τοῦ ὄντως ὄντος, τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τῶν περὶ ἰουδαϊκῆς θρησκείας ἔργων αὐτοῦ ἐπιδιώκει ὁ Φίλων νὰ γνωρίσῃ τὴν καθολικὴν σημασίαν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου καὶ εἰς εὐρύτερον κύκλον μὴ Ἰουδαίων ἀναγνωστῶν. Ἐν τῷ «Περὶ κοσμοποιίας» παρίσταται αὕτη ὡς προπαρασκευὴ τῆς νομοθεσίας καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἐν τῷ «Τιμαίῳ», οὕτως ὥστε ὁ Μωϋσῆς ἐμφανίζεται ὡς πρόδρομος τοῦ Πλάτωνος. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Περὶ Ἀβραὰμ κτλ.» ἡ περιγραφὴ τοῦ βίου τῶν πατριαρχῶν χρησιμεύει, ἵνα καταδειχθῶσιν οὗτοι ὡς οἱ τρεῖς κύριοι τύποι τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ ἀγράφου νόμου. Νοεῖ δὲ ὑπὸ τοῦτον ὁ Φίλων τὸν νόμον τῶν στωϊκῶν, τὸν λόγον τοῦ παντός, ὅστις δέον νὰ διακρίνεται ἀπὸ τῶν νόμων τῆς πολιτείας, ἔτι δὲ καὶ τὴν αὐτονομίαν τοῦ λόγου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἑτερονομίαν τῶν αἰσθήσεων κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴν ἐκδοχήν. Ἐν τῷ «Περὶ δέκα λογίων» μεταβαίνει εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ γραπτοῦ νόμου, ὅστις ἐδόθη οὐ μόνον διὰ τὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Πανταχοῦ πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν φυσικὸν νόμον τῶν στωϊκῶν καὶ διὰ τοῦτο λογικὸς καὶ διὰ πάντας ὑποχρεωτικός.

Ἐκ τῶν ἀπολογητικῶν αὐτοῦ ἔργων ἰδίαν σπουδαιότητα κέκτηται τὸ «Περὶ βίου Μωσέως», κατὰ περιεχόμενον καὶ μορφὴν γνησίως ἑλληνικὴ βιογραφία. Ὁ Μωϋσῆς περιγράφεται ἐνταῦθα ὡς ὁ τέλειος τύπος τοῦ σοφοῦ, τοῦ βασιλέως, τοῦ νομοθέτου, τοῦ ἀρχιερέως καὶ τοῦ προφήτου. Ἐκ φύσεως εἶναι προωρισμένος νὰ ἀποβῇ τὸ ὄργανον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ. Ἡ προφητεία αὐτοῦ εἶναι ἀπόρροια τοῦ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος ἐνεργουμένου ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἐκστάσεως, ὡς ἐν τῇ μυστικῇ θεολογίᾳ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ἐμφανίζεται μετὰ γνωρισμάτων παραπλησίων πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων προφητῶν, οἷοι ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Πυθαγόρας, Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα φέρουσι καὶ ἡ ἀπολεσθεῖσα «Ἀπολογία» αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ τὸ «Περὶ βίου θεωρητικοῦ» ἔργον, περιγραφὴ τοῦ βίου τῶν θεραπευτῶν, διὰ τῆς ὁποίας θέλει νὰ δείξῃ πῶς τὸ ἰδεῶδες τοῦ θεωρητικοῦ βίου ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ ὁμάδος ἐκλεκτῶν Ἰουδαίων κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Ἡ σημασία τοῦ Φίλωνος εἶναι μεγάλη διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ μανθάνομεν τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ἐξελληνισθέντων Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων αὐτοῦ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὰ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπομνήματα αὐτοῦ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς νεαρᾶς χριστιανικῆς θεολογίας, ἰδίᾳ ἐπὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Ἀμβροσίου καὶ δι' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Αὐγουστίνου. Πρὸς τούτοις τὰ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ διασωθέντα χωρία ἐξ ἀπο-

Digitized by Google

λεσθέντων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὡς καὶ τὰ δάνεια ἐκ συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ μυστικῆς θεολογίας καθιστῶσιν αὐτὰ πολύτιμον πηγὴν φιλολογικῆς, φιλοσοφικῆς καὶ θρησκειολογικῆς ἐρεύνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Windisch*, Die Frömmigkeit Philo's (1909).—*Leisegang*, Der heil. Geist (1919).—*Heinemann*, Philo's griechische und judische Bildung (1929).—*Brehier*, Les idées philosophiques et religieuses de Philon (1908).

Ν. Λ.

— **Φίλων *Ἐρέννιος*.** Γραμματικὸς ἐκ Βύβλου, γεννηθεὶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος καὶ γενόμενος μακροβιώτατος. Συνέγραψε φιλολογικὰ πονήματα, ὡς: «Περὶ κτήσεως καὶ ἐκλογῆς βιβλίων» καὶ τὸ πολυθρύλητον «Περὶ πόλεων καὶ οὓς ἑκάστη αὐτῶν ἐνδόξους ἤνεγκεν». Κυρίως ὅμως κατέστη ὀνομαστὸς διὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου τοῦ Φοίνικος Σαγχουνιάθωνος, ὅστις πρὸ τῶν τρωϊκῶν συνέγραψεν «Ἱστορίαν τῆς Φοινίκης». Τῆς μεταφράσεως ταύτης γινώσκομεν ἀποσπάσματά τινα ἀναφερόμενα παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Müller (F. H. G.). Γ. Γ.

— **Φίλων**, ἀρχιεπίσκοπος ***Κύπρου*.** Διάκονος ὤν, ἐχειροτονήθη τῷ 382 ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου, ἀρχιεπισκόπου τῆς ἐν Κύπρῳ Κωνσταντίας. Ὑπῆρξε καὶ συγγραφεὺς ὑπομνήματος εἰς τὸ «Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων», δημοσιευθέντος ἐν τῷ μ' τόμῳ τῆς «Πατρολογίας» τοῦ Migne. Ε. Γ. Π.

Φιλωνίδης. Ἀρχαῖος Ἕλλην κωμικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις καὶ ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἔγραψε διαφόρους κωμῳδίας: «Κόθορνον», «Φιλέταιρον», «Ἀπήνην», ὧν διεσώθησαν ἀποσπάσματά τινα. Ἦτο καὶ ἠθοποιὸς καὶ ἐδίδαξε διαφόρους κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους. Γνωσταὶ διδασκαλίαι τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι ἡ τῶν «Δαιταλέων» τῷ 427 π. Χ., τοῦ «Ἀμφιαράου» τῷ 414 καὶ ἄλλων. Γ. Μ. Β.

— **Φιλωνίδης.** Υἱὸς τοῦ Ζώτου ἐκ Χερρονήσου τῆς Κρήτης, χρηματίσας ἡμεροδρόμος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Χαλκοῦς αὐτοῦ ἀνδριὰς ὑπῆρχεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, σῳζόμενος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου (*Παυσ.* VI, 16, 5). Α. Θ. Σ.

—**Φιλωνίδης**, ἐπίσκοπος ***Κύπρου*.** Ἐπίσκοπος ὢν τοῦ ἐν Κύπρῳ Κουρίου κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν τῷ 300 μετ' Ἀριστοκλέους, Δημητριανοῦ καὶ Ἀθανασίου, μεθ' ὧν συνεορτάζεται τὴν 17 Ἰουνίου (30 Αὐγούστου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας). Ε. Γ. Π.

Φιλωνίου *λιμὴν* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς Κορσικῆς, μεταξὺ Ἀλίστα πόλεως (νῦν porto Vecchio) καὶ Ἱεροῦ ποταμοῦ (νῦν Rio Orbo). Εἶναι ὁ σύγχρονος λιμὴν καὶ πόλις Porto Favone (πλάτ. 41° 48' Β., μῆκ. 9° 25' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1131: Corsica island). Σ. Ε. Λ.

Φιλωνὶς [*Μυθολ.*]. Νύμφη, σύζυγος τοῦ Ἑωσφόρου, μήτηρ τοῦ Κήϋκος, βασιλέως τῆς Τραχῖνος. Α. Θ. Σ.

Φίλωνος *κώμη* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ἀγνώστου ταυτότητος πόλις μεσόγειος τῆς Κυρηναϊκῆς (*Πτολεμ.* Δ, δ, 13). —2) Πόλις τοῦ Φαγρωριοπολίτου νομοῦ τῆς Αἰγύπτου (*Στράβ.* ΙΖ, 805. *Πτολεμ.* Δ, ε, 31), συνεχὴς πρὸς τὴν κώμην *Φάκουσαν* καὶ ἀφετηρία τῆς μεγάλης διώρυγος, ἥτις, ἔχουσα πλάτος 100 πήχεων, ἐξέδιδεν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν παρὰ τὴν Ἡρώων πόλιν καὶ τὴν Ἀρσινόην καὶ τὴν Κλεοπατρίδα. Σ. Ε. Λ.

Φιλώτας. —1) Ἐπιφανὴς Μακεδών, πατὴρ τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος. Ὁ οἶκος τοῦ Φιλώτα τούτου καὶ ὁ τοῦ Ἰόλλα, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, ἦσαν οἱ δύο εὐγενέστεροι μακεδονικοὶ οἶκοι ἐπὶ τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ Β' (359—336 π. Χ.).

—2) Υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος καὶ ἐκ τῶν ἐμπίστων φίλων, ἀπὸ τῶν νεανικῶν χρόνων, τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὴν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκστρατείαν τούτου ἦτο διοικητὴς τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἑταίρων. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μιλήτου ἠμπόδισε τὸν περσικὸν στόλον ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μυκάλη πρὸς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ ἦτο ἐκ τῶν διακριθέντων στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 333 π. Χ. ἡγούμενος τοῦ ἱππικοῦ, προήλασεν ἐκ Ταρσοῦ πρὸς τὸν Πύραμον ποταμὸν διὰ τοῦ Ἀληΐου πεδίου. Μετὰ ταῦτα ὁ Φιλώτας, ἐκ τῶν γενναιοτέρων στρατηγῶν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διεκρίθη εἰς πάσας τὰς πρὸ τοῦ 330 π. Χ. συναφθείσας μεγάλας μάχας (Ἰσσοῦ, Γαυγαμήλων) καὶ τὰς ἐπικινδυνοτέρας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις (πολιορκίαν Γάζης, κατάληψιν Περσίδων πυλῶν, εἰσβολὴν εἰς τὴν Βακτριανήν)· διὰ τοῦτο ἐτιμᾶτο πολὺ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, παρὰ τὴν βιαιότητα τοῦ χαρακτῆρός του. Ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου ὅμως τοῦ 330 ὁ Ἀλέξανδρος ἔπαυσε νὰ διάκειται συμπαθῶς πρὸς τοῦτον, διότι ὄχι μόνον ἀπεδοκίμαζε τὴν συμπεριφορὰν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴν ἀνατολικῶν τινων ἐθίμων, ἀλλὰ καὶ ἀνευλαβῶς ἐξεφράζετο περὶ τοῦ προσώπου του. Εἰς τοιαύτην ψυχικὴν προδιάθεσιν εὑρισκόμενος ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Φιλώτας ἀπέφυγε ν' ἀνακοινώσῃ πρὸς αὐτὸν τὰ σχέδια μιᾶς συνωμοσίας ἐναντίον του. Ὁ Φιλώτας ἐδικαιολογήθη εἰπὼν ὅτι δὲν ἀπέδωσε σημασίαν εἰς τὴν καταγγελίαν, θεωρήσας τὴν συνωμοσίαν τοῦ Δίμνου ὡς κομπορρημοσύνην. Ὁ Ἀλέξανδρος, χωρὶς νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἐθεώρησε τὰς ἐξηγήσεις ἐπαρκεῖς, συνεκάλεσε μυστικὸν πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησεν ἡ σύλληψις τοῦ Φιλώτα, ἡ παραπομπή του εἰς δίκην καὶ ἡ εἰς θάνατον καταδίκη του. Ἐκ λόγων δὲ πολιτικῆς σκοπιμότητος τὸν θάνατον τοῦ Φιλώτα ἐπηκολούθησεν ὁ θάνατος τοῦ γέροντος ἐνδόξου στρατηγοῦ Παρμενίωνος.

—3) Μακεδὼν στρατηγός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀνέθεσε μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Λυσανίου τὴν πώλησιν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων τῶν Θρᾳκῶν, οἵτινες ἀντέστησαν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Αἵμου ὑπὸ τῆς στρατιᾶς του, ὅτε αὕτη ἐπήρχετο κατὰ τῶν Τριβαλλῶν (335 π. Χ.).

—4) Μακεδὼν στρατηγός, ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῇ Καδμείᾳ τῶν Θηβῶν μακεδονικῆς φρουρᾶς, ὅτε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐμάχετο παρὰ τὸ Πήλιον, κλεῖδα τῶν κοιλάδων Ἁλιάκμονος καὶ Ἄψου (Δεβόλ), ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν (335 π. Χ.).

—5) Θρᾷξ, υἱὸς τοῦ Κάρσιδος. Ἦτο ἐκ τῶν βασιλικῶν παίδων, οἵτινες κατὰ τὸ 327 π. Χ. συνώμοσαν νὰ φονεύσουν τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἑρμολάου, μαστιγωθέντος κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἕνεκα θρασείας συμπεριφορᾶς του εἰς ἓν κυνήγιον. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς συνωμοσίας ἔγινε κατόπιν καταγγελίας τοῦ Εὐρυλόχου πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Λάγου καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν λιθοβολισμὸν τῶν συνωμοτῶν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, συγκληθέντος εἰς δικαστήριον, καταδίκην των.

—6) Μακεδών, ταξιάρχης τῆς στρατιᾶς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη τῷ 323 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Περδίκκα ἡ σατραπεία τῆς Κιλικίας. Ἡττηθεὶς μετ' ἄλλων ὀπαδῶν τοῦ Περδίκκα ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους ἐφυλακίσθη, αἰχμαλωτισθείς, μετ' αὐτῶν εἰς ἓν βραχῶδες φρούριον τῆς Φρυγίας (320 π. Χ.). Κατὰ τὸ 371 ὅμως οἱ καθειργμένοι ἔγιναν αὐτοὶ κύριοι τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ πολιορκηθέντες ὑπὸ πολυαρίθμου στρατιᾶς κατεβλήθησαν μετὰ τετράμηνον πολιορκίαν.

—7) Μακεδών, ὀπαδὸς Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου, ἄνθρωπος πανοῦργος, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀντίγονος ἐπεχείρησε κατὰ τὸ 319 ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ Εὐμένους τοὺς Ἀργυράσπιδας. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Φιλώτας.** Ἕλλην ἰατρὸς ἐξ Ἀμφίσσης, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ἐσπούδασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ φιλικῶς συνεδέθη πρὸς Ἄντυλλον, τὸν πρεσβύτερον τοῦ Ἀντωνίου υἱὸν (30 π. Χ.), παρ' οὗ ἱστορεῖται ὅτι ἔλαβε καὶ πολύτιμα δῶρα δι' εὐφυεῖς τινας λόγους, οὓς εἶπε πρὸς ἕτερον ἰατρὸν φλυαροῦντα (*Πλούταρχ.* Ἀντών. 28). Πιθανώτατα εἰς τοῦτον ἀνήκει καὶ συνταγὴ διατηρηθεῖσα παρὰ Κέλσῳ (ἔμπλαστρον κεφαλικόν, V, 19, 17). ΑΡ. Π. Κ.

Φιλώτας [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐορδαίας (Καϊλαρίων) τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.893. Κεῖται ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐγρὶ Μπουτζὰκ καὶ παρὰ τὴν ἀπὸ Πτολεμαΐδος πρὸς Ἀμύνταιον ἁμαξιτόν. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσαλτζιλὰρ* καὶ κατῳκεῖτο ὑπὸ ἀνταλλαγέντων Ὀθωμανῶν, οὓς ἀντικατέστησαν ὁμογενεῖς πρόσφυγες.

Φιλωτία [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 476. Κεῖται ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος, 15 χλμ. βορείως τῆς Ἀρδέας καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ποταμίου κατερχομένου ἀπὸ τοῦ ὄρους Τζένα. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κουζούστανη*.

Φίλωφ, *Μπόγκνταν*. Βούλγαρος καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Σόφιας, διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰνστιτούτου καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, γεννηθεὶς τῷ 1883 ἐν Στάρᾳ Ζαγόρᾳ. Μετὰ τὰς γυμνασιακὰς ἐν Φιλιππουπόλει καὶ Σόφιᾳ αὐτοῦ σπουδάς, μετέβη τῷ 1901 εἰς Γερμανίαν καὶ ἤκουσε κλασσικὴν φιλολογίαν, ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Βυρτσβούργου, Λειψίας καὶ Φρειβούργου. Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τῷ 1906 ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Φρειβούργου, ἐπανῆλθεν εἰς Βουλγαρίαν καὶ διωρίσθη ἐν τῷ ἐθνικῷ μουσείῳ τῆς Σόφιας. Τῷ 1907 ἀπῆλθεν αὖθις εἰς Γερμανίαν πρὸς εἰδίκευσίν του ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1909 ἐν Βόννῃ καὶ ἐν Ρώμῃ, παρὰ τῷ γερμανικῷ ἀρχαιολογικῷ ἰνστιτούτῳ. Ἀπὸ τοῦ 1910 διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἐν Σόφιᾳ ἐθνικοῦ μουσείου μέχρι τοῦ 1920, ὁπότε ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Σόφιας. Θεωρεῖται ἐν Βουλγαρίᾳ αὐθεντία ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ κλάδῳ, ἐκτιμᾶται δὲ μεγάλως καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἶναι συνεργάτης εἰς πολλὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Εἶναι μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, μέλος τῶν ἀρχαιολογικῶν ἰνστιτούτων: γερμανικοῦ, αὐστριακοῦ καὶ τοῦ πρῴην ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικοῦ, μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἐν Πράγᾳ σλαυϊκῆς ἑταιρείας, τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐν Βουδαπέστῃ, τῆς νομισματικῆς ἐν Βιέννῃ καὶ τῆς τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ.

Τῇ 30 Ἀπριλίου 1931 ἑώρτασε πανηγυρικῶς τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἐπιστημονικῆς του δράσεως. Αἱ μέχρι τοῦδε δημοσιευθεῖσαι εἰς διαφόρους γλώσσας μελέται του καὶ συγγραφαὶ ὑπερβαίνουσι τὰς 120. Αἱ πλεῖσται τῶν μελετῶν αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν ἐν εἰδικοῖς ἐπιστημονικοῖς περιοδικοῖς, βουλγαρικοῖς καὶ ξένοις. Ἐξέδωκεν ἐπίσης πλεῖστα ἔργα, ὧν σπουδαιότερα: «Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diokletian» (Leipzig, Dieterich, X+96 σελ. εἰς 8ον μετὰ χάρτου, ἔτ. 1906), «Ἡ ἐν Σόφιᾳ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας» (βουλγαριστί, Σόφια, VIII+172 σελ. in folio, μετὰ 140 εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ καὶ 21 πινάκων, ἔτ. 1913), «Die altbulgarische Kunst», (Bern, Paul Haupt, VIII+88 σελ. εἰς 8ον, μετὰ 58 πινάκων, ἔτ. 1919. Ἐξεδόθησαν ταυτοχρόνως εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ εἰς τὴν ἀγγλικήν), «Ἡ παλαιὰ βουλγαρικὴ τέχνη» (βουλγαριστί, Σόφια, VIII+128 σελ. εἰς 4ον, μετὰ 85 εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ καὶ 58 πινάκων, ἔτ. 1924), «Αἱ ἐν τῷ χειρογράφῳ τῶν χρονικῶν τοῦ Μανασῆ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ μικρογραφίαι» (βουλγαριστί, Σόφια, σελ. 86 in folio, μετὰ 44 πινάκων, ἔτ. 1927. Ἐξεδόθη ταυτοχρόνως γαλλιστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «Les miniatures de la chronique de Manassés à la bibliothèque du Vatican»), «Die archaische Nekropole von Trebenischte am Ochridasee» (W. de Gruyter, VIII+110 σελ. εἰς 4ον, μετὰ 15 πινάκων, ἔτ. 1927), «Geschichte der Bulgarischen Kunst» (τόμ. 2, Berlin, ἔτ. 1931). Κ.-Μ. Α.

Φίμαχος [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Δολοπίωνος, ποιμὴν τοῦ βασιλέως Ἄκτορος ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ, περιποιηθεὶς τὸν Φιλοκτήτην. Α. Θ. Σ.

Φιμβρίας (Fimbria), ***Γάϊος Φλάβιος*.** Ρωμαῖος στρατηγὸς τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ὑπηρέτησε τὸν Μάριον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου καὶ κατὰ τὴν κηδείαν αὐτοῦ διωργάνωσε τὴν κατὰ τοῦ μεγάλου ποντίφικος Κοΐντου Μουκίου Σκαιβόλα ἀποτυχοῦσαν συνωμοσίαν, ἐν συνεχείᾳ τῆς ὁποίας διὰ ψευδοῦς κατηγορίας ἐπέτυχε τὴν θανάτωσίν του. Κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον (86 π. Χ.) ἦτο στρατηγὸς τοῦ Οὐαλερίου Φλάκκου, καθ' οὗ ἐστασίασε, στραγγαλίσας αὐτὸν ἐν Νικομηδείᾳ. Ὡς ἀρχηγὸς πλέον ἐνίκησε τὸν υἱὸν τοῦ Μιθριδάτου, ἐξηνάγκασε τὸν Μιθριδάτην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πέργαμον, ἐπολιόρκησεν αὐτὸν εἰς Πιτάνην καὶ μετὰ τὴν εἰς Μυτιλήνην διαφυγήν του ἐπεδόθη εἰς τὴν λεηλασίαν τῆς Τρῳάδος, Κυζίκου καὶ Νικομηδείας. Τέλος, ἀποξενωθεὶς τῶν ἀνδρῶν του, ἐξαγορασθέντων ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ του ἐχθροῦ Σύλλα (ὃν προσεκάλεσαν οἱ Βιθυνοί), κατέφυγεν εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Περγάμου, ἔνθα ηὐτοκτόνησε διὰ ξίφους (84 π. Χ.). Ὁ Φιμβρίας ἦτο στρατηγὸς ἔξοχος, ἀλλά, κατὰ Κικέρωνα, «ὁ ἀφρονέστερος τῶν ἀνθρώπων». Π. Ν. Π.

φιμβριστυλὶς (ἡ) (Fimbristylis) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπειροειδῶν*, περιλαμβάνων πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φιμὸς (ὁ)· τὸ περὶ τὸ ῥύγχος τῶν δακνόντων ζῴων πλέγμα, φίμωτρον· || καθόλου, τὸ δι' οὗ ἐμποδίζεται ἡ ὑπὸ τῶν ζῴων ἐδωδή, οἷον σακκίδιον μικρὸν περὶ τὸ στόμα τῶν ἁλωνιζόντων ὑποζυγίων.

Φίμπιζερ (Fibiger), ***Ἰωάννης*.** Δανὸς ἀνατομοπαθολόγος (1867—1928). Τῷ 1900 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἀνατομοπαθολογίας ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ Κοπεγχάγης. Μετὰ τὰς ἐπὶ τῆς διφθερίτιδος ἐρεύνας του ἠσχολήθη μὲ τὸ πρόβλημα τῆς φυματιάσεως καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Jensen ἀπέδειξε τὴν συχνότητα τῆς πρωτοπαθοῦς ἐντερικῆς φυματιάσεως. Ἀπὸ τοῦ 1907 ἀνέλαβε μόνος, ἢ καὶ τῇ συνεργασίᾳ τῶν μαθητῶν του, καὶ ἰδίως τοῦ Bang καὶ Moeller, σειρὰν πειραματικῶν μελετῶν ἐπὶ τοῦ καρκίνου, αἵτινες προσεκόμισαν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς βιολογίας τῶν ὄγκων πληθὺν νέων προσκτήσεων ὑψίστου ἐνδιαφέροντος. Διὰ τῶν ἐργασιῶν του ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς αἰτιολογίας

Digitized by Google

τοῦ καρκίνου ἤχθησαν εἰς φῶς τὰ ἑξῆς δεδομένα: τὸ πολλαπλοῦν τῆς αἰτίας τοῦ καρκίνου, ὅπερ, παραβαλλόμενον μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀνατομοπαθολογικῶν μορφῶν τῆς νόσου ταύτης, δεικνύει ὅτι ὁ καρκίνος δὲν πρέπει πλέον νὰ θεωρῆται ὡς μία μόνη καὶ ἡ αὐτὴ νόσος, ἀλλ' ὡς ἄθροισμα νοσηρῶν παραγόντων ἐν στενῇ πρὸς ἀλλήλους ἐπαφῇ. Ὅτι αἱ σπειροπτερικαὶ αὗται βλάβαι ἐπὶ ζῴων τῆς αὐτῆς ἡλικίας, διαβιούντων ὑπὸ ὅμοιον τρόπον καὶ τὰς αὐτὰς συνθήκας καὶ μολυνθέντων κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, δὲν εἶναι πάντοτε αἱ αὐταί. Εἴς τινα ἐκ τῶν ζῴων ἀναπτύσσονται θηλώματα ἢ ἐπιθηλιώδεις νεοπλασίαι καλοήθους ἐξελίξεως, εἰς ἄλλα πάλιν ἐπιθηλιώματα (καρκίνοι), τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει μίαν ἀτομικὴν προδιάθεσιν τοῦ ζῴου ἀπέναντι τοῦ προκαλουμένου καρκίνου. Ἀλλ' ἐπίσης αἱ βλάβαι αὗται εἶναι ἄσχετοι μὲ τὴν ἡλικίαν τοῦ ζῴου, ἀφοῦ ὁ σπειροπτερικὸς ἢ ὁ διὰ πίσσης καρκίνος ἀναπτύσσεται εἰς νεαρὰ ζῷα ὡς καὶ εἰς προκεχωρημένης ἡλικίας τοιαῦτα, τοῦθ' ὅπερ ἀνέτρεψε τὸ κλασσικὸν δόγμα τῆς ἐπηρείας τῆς ἡλικίας ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ καρκίνου. Καὶ τέλος, πλὴν ἄλλων, ἔδειξε πειραματικῶς τὴν σχέσιν τῶν παρασίτων μὲ τὴν παραγωγὴν τοῦ καρκίνου, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ θεωρῇ τὰ παράσιτα αὐτὰ ταῦτα ὡς τὰ μόνα παραγωγὰ αἴτια τῆς νόσου. Κατὰ τὰ τελευταῖά του ἔτη ἠσχολήθη μὲ τὸ πλέον ἐνδιαφέρον ζήτημα τῆς καρκινολογίας, ἤτοι μὲ τὸ τῆς ἀνοσοποιήσεως, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἀγάγῃ τοῦτο εἰς πέρας ὡς ἐκ τοῦ θανάτου του, ὅστις ἐπῆλθεν ἐκ τοῦ καρκίνου. Διὰ τὰς ἐργασίας του ταύτας μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ἐτιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ τῆς ἰατρικῆς, τὸ δὲ πανεπιστήμιον Παρισίων ἀνηγόρευσε κοῦτον ἐν Σορβόννῃ ἐπίτιμον διδάκτορά του. Ο. Ρ.

Φίμπιχ (Fibich), ***Ζντένκο.*** Τσέχος μουσουργὸς (1850—1900). Ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ Σμέτανα καὶ τοῦ Ντβόρζακ τὸ τρίτον μέλος τῆς τριάδος, ἥτις ἐλάμπρυνε τὸ μουσικὸν στερέωμα τῆς Τσεχοσλοβακίας. Μετὰ σοβαρὰς μουσικὰς σπουδὰς ἐν Πράγᾳ καὶ Λειψίᾳ, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῷ Λάχνερ, ὁ Φίμπιχ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, γενόμενος ὁ ἀπόστολος τοῦ βαγνερισμοῦ, ὅστις τότε ἐμεσουράνει. Μετὰ τὰ πρῶτά του ἔργα, τὴν μπαλλάνταν διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν «Λαΐλαφ», καὶ τὸ συμφωνικὸν ποίημα «Ὀθέλλος», ὁ Φίμπιχ ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς ἐν Πράγᾳ (1874) τὸ πρῶτόν του μελόδραμα «Bukovin», ἐπηρεασμένον ἐκ τῶν θεωριῶν τοῦ Βάγνερ. Μιμούμενος τὸν Μπέντα συνέθεσεν, ὀλίγον βραδύτερον, μουσικὴν ὑπόκρουσιν τῶν τριῶν σκηνικῶν ἔργων: «Ἡ ἀγρυπνία τῶν Χριστουγέννων», «Ἡ αἰωνιότης» καὶ «Τὸ στοιχειὸ τῶν νερῶν»· εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς σκηνικῆς μουσικῆς ἀνήκει ἡ μεγάλην ἐπιτυχίαν σχοῦσα μουσικὴ ὑπόκρουσις τῆς τριλογίας τοῦ Γιάροσλαβ Βρλίτσκυ «Ἱπποδάμεια», ἀποτελουμένης ἐκ τῶν τριῶν μεγαλοπρεπεστάτων δραμάτων: «Ἡ ζήτησις εἰς γάμον τῆς Πηνελόπης», «Ἡ τιμωρία τοῦ Ταντάλου», καὶ «Ὁ θάνατος τῆς Ἱπποδαμείας». Πιστὸς εἰς τὰ βαγνέρεια ἰδεώδη ὁ Φίμπιχ συνθέτει, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, τὰ μελοδράματα, ἢ μᾶλλον τὰ λυρικὰ δράματα: «Blanik» (1881), «Ἡ μνηστὴ τῆς Μεσσήνης» (κατὰ Σίλλερ, 1884), «Heddy» (1897), «Šárka» (1898), καὶ «Ἡ πτῶσις τῆς Ἀρκόνας» (1900). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἔργων ὁ Φίμπιχ ἔγραψε: τὰς εἰσαγωγάς: «Ἡ τρικυμία», «Μία νύχτα εἰς τὸ Κάρλσταϊν», «Ὁ Ἰουδαῖος τῆς Πράγας», «Comenius»· διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν: «Γαμήλιος σκηνή», «Ἡ μνηστὴ τοῦ ἀνέμου», «Ἀνοιξιάτικη ρομάντσα», τὰ συμφωνικὰ ποιήματα: «Τόμαν καὶ ἡ νύμφη», «Ἄνοιξις», «Zaboj», «Slavoj», «Vigiliae», «Τὸ βράδυ»· 3 συμφωνίας, 2 κουαρτέττα ἐγχόρδων, 1 κουαρτέττο μετὰ κλειδοκυμβάλου, μελῳδίας, 400 περίπου τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον κτλ. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων διδασκάλων τοῦ κλειδοκυμβάλου, ἐκδώσας καὶ μέθοδον τῷ 1890, διευθυντὴς ὀρχήστρας τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου τῆς Πράγας κ.τ.λ. Γ. Σ.

Φιμπονάτσι (Fibonacci), ***Λεονάρδος,*** ἢ ***Λεονάρδος ὁ ἐκ Πίζης.*** Ἰταλὸς μαθηματικός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1180 ἐν Πίζῃ καὶ ἀποθανὼν πιθανῶς περὶ τὸ 1250. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ ἰνδοαραβικὸν σύστημα ἀριθμῶν. Τὰ κυριώτερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Liber abaci» (1202 καὶ 1228) καὶ «Practica geometricae» (1220). Μίαν συλλογὴν τῶν ἔργων του ἐξέδωκεν ὁ B. Buoncompagni (1857—1862). Π. Θ. Κ.

Φίμπους (Fibus), ***Βαρθολομαῖος.*** Γερμανὸς θεολόγος, γεννηθεὶς εἰς Αἴξ-Λασαπὲλ τῷ 1643. Τῷ 1662 εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ἐπὶ 25 ἔτη διδάξας ἐν Κολωνίᾳ θεολογίαν ἀπέθανε τῷ 1706 καὶ κατέλιπεν ἔργα, ὧν σπουδαιότερα: «Apologia pro conscientiis infirmis κλπ.» (1682), «Appendix apologetica κλπ.» (1682), «Via veritatis et vitae κλπ.» (1696), «Demonstratio tripartita Dei adversus atheos et gentiles κλπ.» (1700). Ε. Γ. Π.

φιμπρία (ἡ) (Fibria) *[Ζωολ.].* Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐλασματοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λουκανιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἁπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

φιμπρίνη (ἡ) (Fibrin), ***ἡ ἰνῶδες.*** Καλεῖται οὕτως ἡ λευκωματώδης οὐσία τοῦ αἵματος, ἥτις ἀποχωρίζεται κατὰ τὴν αὐτόματον πῆξιν τοῦ αἵματος τῶν ζῴων ἢ τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἐλαστικὴ πηκτώδης καὶ ὀγκώδης μᾶζα, λαμβάνεται ὅμως ὡς ἐλαστικὴ ἰνώδης μᾶζα, ἐὰν κατὰ τὴν θρόμβωσιν κτυπᾶται δι' ὑαλίνης ῥάβδου. Εἶναι ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Εἰς διάλυμα ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος 1 ‰, καθὼς καὶ εἰς διάλυμα καυστικοῦ νάτρου καὶ καυστικοῦ κάλεως τῆς αὐτῆς πυκνότητος, διογκοῦται ἰσχυρῶς καὶ διαλύεται βραδέως. Ὁμοίως ἡ φιμπρίνη εἶναι δυσδιάλυτος καὶ εἰς τὰ διαλύματα οὐδετέρων ἁλάτων. Ἡ πρόσφατος φιμπρίνη διασπᾷ τὸ ὑπεροξείδιον τοῦ ὑδρογόνου, λόγῳ τῆς περιεχομένης ἐν αὐτῇ καταλάσης, ἥτις εἶναι οὐσία φυραματοειδὴς καὶ τῆς ὁποίας ἡ δρᾶσις ἐπὶ τοῦ ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου ἀνακόπτεται διὰ θερμάνσεως ἢ διὰ προσθήκης ἀλκοόλης. Ἐκτὸς τοῦ αἵματος ἡ φιμπρίνη περιέχεται εἰς τὴν λέμφον καὶ εἰς ποικίλοντα ποσὰ εἰς τὰ διιδρώματα. Ἐκ τοῦ αἵματος καὶ τῆς λέμφου ἀποχωρίζεται ἡ φιμπρίνη αὐτομάτως, ἐκ τῶν διιδρωμάτων δὲ τῇ προσθήκῃ ὀροῦ αἵματος. Ἐὰν παραμείνῃ ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἡ προσφάτως ἀποχωρισθεῖσα φιμπρίνη εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ αἷμα ἢ τὴν λέμφον, ἀναδιαλύεται *(φιμπρινόλυσις).* Διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς φιμπρίνης χρησιμοποιεῖται τὸ διηθηθὲν πλάσμα τοῦ αἵματος ἢ τὸ ἐκ διηθηθέντων διιδρωμάτων, ἐξ ὧν δι' ἰσχυροῦ κτυπήματος ἀποχωρίζεται ἡ φιμπρίνη. Πλύνεται ἀκολούθως διὰ διαλύματος χλωριούχου νατρίου 5 % καὶ καθαίρεται δι' ἐκχυλίσεως δι' ἀλκοόλης καὶ αἰθέρος. Ἡ μητρικὴ οὐσία τῆς φιμπρίνης εἶναι ἰδιάζον λευκωματοσώμα, τὸ *φιμπρινογόνον (ἰνωδογόνον)*, ἐξ οὗ σχηματίζεται παρουσίᾳ τῆς θρομβίνης, ἥτις ἐνεργοποιεῖται διὰ τῆς θρομβοκινάσης παρουσίᾳ ἁλάτων ἀσβεστίου. Τὸ φιμπρινογόνον θρομβούμενον πρὸς φιμπρίνην προκαλεῖ τὴν πῆξιν τοῦ αἵματος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὀρογλοβουλίνην (ὀροσφαιρίνην) καθιζάνεται διὰ περισσείας μαγειρικοῦ ἅλατος. Κ. Γ. Μ.

φιμπροΐνη (ἡ) (Fibroin) *[Βιολ. Χημ.].* Λευκωματοειδὴς οὐσία, ἀποτελοῦσα τὸ μεγαλύτερον μέρος (66 %) τῆς μετάξης (τῶν ἰνῶν τοῦ μεταξοσκώληκος), ὡς καὶ τοῦ ὑφαντικοῦ ἱστοῦ ἄλλων ἐντόμων. Διαλύεται εἰς τὰ ἰσχυρὰ ἀλκάλια καὶ ἀνόργανα ὀξέα, τὸν χλωριοῦχον ψευδάργυρον καὶ εἰς τὸ διάλυμα τοῦ ὑποξειδίου τοῦ νικελίου εἰς ἀμμωνίαν (ἀντιδραστήριον Schweizer). Ἡ φιμπροΐνη εἶναι πλουσία εἰς γλυκόκολλαν, ἀλανίνην καὶ τυροσίνην. Παρασκευάζεται ἐκ τῆς μετάξης διὰ κατεργασίας μεθ' ὕδατος εἰς 130° καὶ ἀκολούθως μὲ ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Κ. Γ. Μ.

φιμπρόλιθος (ὁ) (Fibrolith) *[Ὀρυκτολ.].* Συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ *σιλλιμανίτης* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

φιμπρολυσίνη (ἡ) (Fibrolysin) *[Φαρμ. Χημ.].* Εἶναι διπλῆ ἕνωσις θειοσιναμίνης (ἀλλυλοθειουρίας) μετὰ σαλικυλικοῦ νατρίου. Ἡ ὑποδόριος ἢ ἐνδοφλέβιος ἔνεσις τοῦ σκευάσματος ἐπιφέρει μαλάκυνσιν τῶν διαφορωτάτων ἱστῶν τῶν οὐλῶν καὶ τῶν σκληρώσεων. Ἀρχικῶς ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τῶν οὐλῶν τοῦ λύκου, βραδύτερον δὲ ἐδοκιμάσθη εἰς τὰς οὐλὰς τῶν ἐγκαυμάτων, ἐπὶ σκληροδερμίας, στενώσεων τοῦ οἰσοφάγου καὶ τοῦ πυλωροῦ, συμφύσεων τοῦ περιτοναίου, χρονίας ἀρθρίτιδος καὶ ἀγκυλώσεων, εἰς οὐλώδεις συμφύσεις τῶν ὤτων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν κλπ. Ἡ θεραπεία ἐπιτυγχάνει ἐν συνδυασμῷ καὶ μετὰ μηχανικῶν μέσων (μάλαξις κλπ.). Δευτερεύουσαι δράσεις τοῦ σκευάσματος εἶναι: πυρετός, ἀνορεξία, κεφαλαλγία, ὑπνηλία, καρδιακὴ κατάρριψις, σχοροδώδης γεῦσις εἰς τὸ στόμα, ἐξάνθημα, ἐλάττωσις τοῦ βάρους, πόνος εἰς τὸ μέρος ἔνθα ἐγένετο ἡ ἔνεσις, αἱμορραγίαι κλπ. Τὸ σκεύασμα ἀντενδείκνυται ὅπου δέον νὰ ἀποφευχθῶσιν αἱ αἱμορραγίαι, ὅπου τὰ φαινόμενα φλογώσεως δὲν ἔχουν παρουσιασθῆ καὶ ὅπου δέον νὰ ἀποφευχθῇ ὑποτροπὴ ὀξέων φαινομένων. Κ. Γ. Μ.

φιμῶ (**—όω**)· προσαρμόζω φίμωτρον, κλείω τὸ στόμα τινός, ἐξαναγκάζω τινὰ νὰ μὴ δάκνῃ ἢ νὰ μὴ τρώγῃ: «φιμῶ τὸν κύνα, — τὸν ἵππον»· ‖ ἐξαναγκάζω νὰ μὴ ὁμιλήσῃ, νὰ μὴ ἀπαντήσῃ· ‖ ναυτ., περιδένω διὰ πολλῶν στροφῶν τὸ ἄκρον σχοινίου, διὰ μεμψίθου ἢ λεπτῆς δετηρίας, ἵνα μὴ τοῦτο ἐκπλακῇ ἐκστρεφόμενον· ‖ παθ. *φιμοῦμαι*· μένω ἄφωνος, δὲν ἔχω τί νὰ εἴπω.

φίμωσις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φιμοῦν, ἡ διὰ φιμώτρου ἀκινησία τῶν σιαγόνων.

— *[Ἰατρ.]* Καλεῖται *φίμωσις* ἡ συγγενὴς ἢ ἐπίκτητος στένωσις τοῦ αὐλοῦ τῆς πόσθης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀρκετὰ εὐρύς, ὥστε ν' ἀποκαλύπτῃ τελείως τὴν βάλανον τοῦ πέους. Συνήθως ἡ φίμωσις εἶναι συγγενὴς διαμαρτία εἰς τὴν διάπλασιν τῆς πόσθης· ἀλλ' αἱ ἑρπητικαὶ καὶ ἀφροδισιακαὶ ἑξελκώσεις ἢ αἱ κοιναὶ φλεγμοναὶ τῆς βαλάνου καὶ τῆς πόσθης, εἰς τοὺς διαβητικοὺς ἐπὶ παραδείγματι, δύνανται νὰ προκαλέσουν ἐπίκτητον φίμωσιν συνεπείᾳ οὐλώδους συμφύσεως μεταξὺ τῆς βαλάνου καὶ τῆς πόσθης. Ἀπὸ κλινικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη ἡ φίμωσις προκαλεῖ οὐρικὰς καὶ γεννητικὰς διαταραχάς. Μεταξὺ τῶν πρώτων εἶναι ἡ βαλανοποσθῖτις, οἱ λίθοι τῆς πόσθης, ἡ νυκτερινὴ ἀκράτεια τῶν οὔρων καὶ τέλος (ὅταν τὸ στόμιον τῆς πόσθης εἶναι τριχοειδὲς) διεύρυνσις τῆς οὐρήθρας καὶ τῆς κύστεως. Μεταξὺ τῶν γεννητικῶν διαταραχῶν τῆς φιμώσεως ἀναφέρομεν τὸν αὐνανισμόν, τὴν δυσκολίαν καὶ τὸν πόνον κατὰ τὴν συνουσίαν, τὴν ῥῆξιν τῆς πόσθης κατὰ τὴν συνουσίαν, τὴν παραφίμωσιν (δηλ. τὴν περίσφιγξιν τῆς βαλάνου ὑπὸ τοῦ στομίου τῆς πόσθης, ὅταν τοῦτο, πρὸ τῆς συνουσίας, διέλθῃ ὄπισθεν τῆς στεφάνης τῆς βαλάνου), τὴν προδιάθεσιν εἰς τὰς ἀφροδισίους νόσους καὶ εἰς τὸν καρκίνον τοῦ πέους. Ἡ θεραπεία τῆς φιμώσεως συνίσταται ἐνίοτε μὲν εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ ἐπανειλημμένην διαστολὴν τῆς πόσθης διὰ τοῦ διαστολέως τοῦ Clément Simon, ὅταν ἡ φίμωσις εἶναι μικροῦ βαθμοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς τὴν χειρουργικὴν ἐπέμβασιν, ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ εἶναι εἴτε ἡ ἁπλῆ ῥαχιαία τομὴ τῆς πόσθης, εἴτε μᾶλλον ἡ περιτομή. Σ. Ν. Ο.

— ***φίμωσις τῶν βλεφάρων,*** ἢ ***βλεφαροφίμωσις*** *[Ὀφθαλμ.].* Βράχυνσις τῆς βλεφαρικῆς σχισμῆς κατὰ τὴν ἔξω γωνίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐπερχομένη κυρίως κατόπιν χρονίας ἐπιπεφυκίτιδος μετ' ἀφθόνου δακρυρροίας, ἰδίως δὲ κατόπιν τραχώματος. Ἡ φίμωσις, ἐκτὸς τοῦ ὅτι φέρει δυσμορφίαν, εἶναι καὶ ἐπιβλαβὴς ἐπὶ φλεγμονῶν τοῦ κερατοειδοῦς ὡς ἐκ τῆς πιέσεως, ἣν ἀσκοῦν τὰ βλέφαρα ἐπ' αὐτοῦ. Θεραπευτικῶς ἐπιβάλλεται ἡ διόρθωσις τῆς φιμώσεως διὰ τῆς ἐγχειρήσεως τῆς ταρσορραφῆς ἢ βλεφαρορραφῆς, συνισταμένης εἰς τομὴν τοῦ ἔξω κανθοῦ μετὰ ἢ ἄνευ ἐπακολούθων ῥαφῶν. Β. Α.

φίμωτρον (τό)· τὸ μέσον δι' οὗ ἐμποδίζομεν τὴν λειτουργίαν τῶν σιαγόνων εἴτε πρὸς δῆξιν εἴτε πρὸς ἐδωδήν, *φιμός*: «φίμωτρον κυνῶν, — ἵππων, — αἰγῶν»· ‖ μεταφ., ἐξαναγκασμὸς πρὸς σιγήν, πρὸς σιωπήν.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὰ *φίμωτρα* εἶναι πλέγματα εἰς σχῆμα ῥύγχους, κατασκευαζόμενα ἐκ σύρματος, λύγου, σκυτίνων ἱμάντων κ. ἄ. Ἐνίοτε ἔχουν τὸ σχῆμα μεταλλικοῦ συσφιγκτῆρος δακτυλίου, ὡς ἐπὶ κυνηγετικῶν ἰκτίδων, ἐμποδιζομένων νὰ ἅφαιμάσσουν τοὺς λαγωούς. Τὰ φίμωτρα τῶν κυνῶν εἰς πάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας εἶναι ὑποχρεωτικὰ διὰ νόμου διὰ πάντα κύνα ἐλευθέρως ἀφιέμενον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων. Π. Ν. Π.

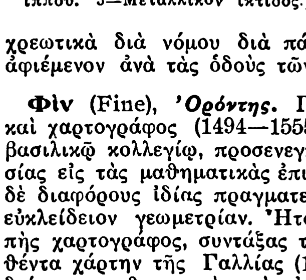

Φίμωτρα.
[1=Σκύτινον κυνός. 2=Ὅμοιον ἵππου. 3=Μεταλλικὸν ἰκτίδος.]

Φὶν (Fine), ***Ὀρόντης.*** Γάλλος μαθηματικὸς καὶ χαρτογράφος (1494—1555). Ἐδίδαξεν ἐν τῷ βασιλικῷ κολλεγίῳ, προσενεγκὼν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ἐδημοσίευσε δὲ διαφόρους ἰδίας πραγματείας καὶ ἐξέδωκε τὴν εὐκλείδειον γεωμετρίαν. Ἦτο ἐξ ἄλλου διαπρεπὴς χαρτογράφος, συντάξας τὸν πρῶτον ἐκτυπωθέντα χάρτην τῆς Γαλλίας (1525), καὶ ἐπενόησε διάφορα μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομικὰ ὄργανα, κατεσκεύασε δὲ τῷ 1553 διὰ τὸν καρδινάλιον τῆς Λωρραίνης περίφημον ὡρολόγιον, προκαλέσαν τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν συγχρόνων του. Τὸ ὡρολόγιον τοῦτο ἀπόκειται σήμερον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἁγίας Γενεβιέβης. Χ. Δ.

φίνα (ἡ) *[Βυζαντ.].* Ἐκαλεῖτο οὕτως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἡ γραμμὴ τῶν σκοπῶν τῶν τοποθετουμένων ἐν τοῖς στρατοπέδοις πέριξ τῆς βασιλικῆς κόρτης, δηλαδὴ τῆς θέσεως ἔνθα ἵσταντο αἱ σκηναὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπιτελῶν καὶ θεραπόντων αὐτοῦ. Περὶ τὴν βασιλικὴν κόρτην ἐτάσσοντο δύο φίναι, ἡ *ἔσω*, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ ἀνδρῶν τῆς «Ἑταιρείας», καὶ ἡ *ἔξω*, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ ἀνδρῶν τοῦ σώματος τῶν «Σχολαρίων». Ἐνίοτε ὅμως ἐτοποθετεῖτο καὶ τρίτη φίνα, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ ἀνδρῶν τῶν θεμάτων καὶ ἐτάσσετο μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων. Αἱ φίναι ἐπετηροῦντο διαρκῶς ὑπὸ τοῦ ἑταιρειάρχου καὶ τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλης καὶ ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Ν. ΚΛΣ

φινακολιὰ (ἡ) *[Βοτ.].* Κοινὴ ὀνομασία τῆς *θυμελαίας* (βλ. λ.).

φινάλε (τό)· δημοτ., τέλος, ἡ τελευταία πρᾶξις, τὸ τελευταῖον μέρος ἔργου ἢ πράξεως· ‖ κα-

Digitized by Google

θέλοι, συμπέρασμα, ἀποτέλεσμα: «αὐτὸ ἦτο τὸ φινάλε τῆς ὅλης προσπαθείας» (ἰταλ. finale).

—*[Μουσ.]* Καλεῖται *φινάλε* (ἰταλ. finale, γαλλ. final) τὸ τελευταῖον μέρος συνθέσεως ἀποτελουμένης ἐκ πλειοτέρων τεμαχίων, οἷα εἶναι ἡ σονάτα, ἡ συμφωνία κτλ. Γενικῶς τὸ φινάλε ἀκολουθεῖ ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς τὸν τύπον τοῦ *ροντὼ* (ἔλ. λ.) καὶ ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον εὔθυμον καὶ ζωηρόν. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις παραδείγματα φινάλε παθητικῶν καὶ ἐκφραστικῶν, βραδείας δὲ ἀγωγῆς, ὡς ἀπαντῶσιν εἴς τινας σονάτας τοῦ Μπετόβεν, εἰς τὴν «Παθητικὴν» συμφωνίαν τοῦ Τσαϊκόφσκυ κτλ. Ὡσαύτως φινάλε τινὰ ἀκολουθοῦσι τὴν μορφὴν οὐχὶ τοῦ ροντώ, ἀλλὰ τοῦ πρώτου ἀλλέγκρο σονάτας. Ὁ ὅρος *φινάλε* εἶναι ἐν χρήσει καὶ εἰς τὸ μελόδραμα, ἔνθα κατὰ κανόνα σημαίνει τὸ τελικὸν μεγαλοπρεπὲς τεμάχιον συνόλου, δι' οὗ περατοῦται πρᾶξίς τις ἢ αὐτὸ τὸ ἔργον. Γ. Σ.

Φινάλε (Finale) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Λιγυρίᾳ, πρωτεύουσα ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Γενούης. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τμημάτων: τῆς *Φινάλε Μαρίνα* παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Πόρρα, μὲ 5.000 κατ., τῆς *Φινάλε Πία* πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ἥτις χωρίζεται ἀπὸ τῆς προηγουμένης διὰ μεγάλου ἐλαιῶνος καὶ ἔχει 3.260 κατ., καὶ τῆς *Φινάλε Μπόργκο* ἐπὶ παρακειμένου λοφίσκου, μὲ 4.120 κατ. Ἐν τῇ Φινάλε Μπόργκο ὑπάρχει παλαιὸν καστέλλιον καὶ τεχνικὴ σχολή, ἐν δὲ τῇ Φινάλε Πία παλαιὸν ὀνομαστὸν μοναστήριον τῶν Βενεδικτίνων, ἱδρυθὲν τῷ 1477 καὶ ἀνακαινισθὲν τῷ 1905. Παράγουν κυρίως οἴνους καὶ ἐλαίας. Μ. Δ. Β.

Φινάλι (Finali), ***Γάσπαρος***. Ἰταλὸς πολιτικὸς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1829. Τῷ 1850 ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς, ἐχρημάτισε δὲ γερουσιαστὴς καὶ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Ἐμπορίου. Ἐξελέγη ἀκαδημαϊκὸς καὶ διετέλεσε συνεργάτης τῆς «Νέας Ἀνθολογίας». Μεγαλοφυὴς καὶ γενναιόκαρδος, ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας καὶ τὴν ἐκτίμησιν πάντων τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας ἀνδρῶν, Καβούρ, Ρικασόλι, Κρίσπη, Φόρτις καὶ λοιπῶν. Ἔγραψε: «Περὶ τῆς νομοθεσίας τῶν ἐμπορικῶν ἑταιρειῶν» (1874), «Ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς τοῦ Λουδοβίκου Φαρίνι» (1878), «Χριστόφορος Κολόμβος...» (1895), «Ἡ αὐλὴ τῶν κομίτων» (1895), Λ. Χ. Ζ.

Φίνγκαλ (Fingal). Θρυλικὸς ἥρως τῶν Ἰρλανδῶν, βασιλεὺς τῶν Φενιάνων τοῦ Λέϊνστερ, ζήσας κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὅτε μέγας βασιλεὺς τῆς νήσου ἦτο ὁ Κόρμακ Μὰκ Ἄρλ. Κατῴκει ἐν τῷ πύργῳ Ἀλμχαῖν ἐν τῇ κομιτείᾳ Κίλνταρ, εἶχε δὲ στρατὸν ἐκ περιφήμων πολεμιστῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀνδραγαθήματα ἔδωσαν θέμα εἰς ὁλόκληρον κύκλον ἐπικῶν ποιημάτων καὶ διηγήσεων. Υἱὸς τοῦ Φίνγκαλ ἦτο ὁ *Ὄσσιαν*, εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ποιητῶν τῶν ἀνωτέρω ἐπῶν, ἅτινα ὅμως ἀπωλέσθησαν. Τῷ 1761 ὁ Ἰάκωβος Μάκφερσον ἐδημοσίευσε πεζὸν ἐπικὸν ἔργον περὶ τοῦ Φίνγκαλ, ὅπερ ἰσχυρίσθη ὅτι ἀπετέλει μετάφρασιν τῶν ποιημάτων τοῦ Ὄσσιαν, τῶν ὁποίων εἶχε δῆθεν ἀνεύρει τὰ χειρόγραφα. Πιθανὸν νὰ ἀνεῦρεν οὗτος ἀποσπάσματα, ἅτινα συνέρραψεν εἰς ἑνιαῖον ἔργον. Παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου Στάφφα τῶν Ἑβρίδων σῴζεται φερώνυμον τοῦ Φίνγκαλ θολωτὸν σπήλαιον, βάθους 60 μ., ἡ ἐν τῷ ὁποίῳ ἠχὼ ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Μέντελσον ὡραῖον συμφωνικὸν ἔργον. Χ. Δ.

Φίνγκο (Fingo). Φυλὴ Κάφρων τῆς Ν. Ἀφρικῆς, ὁμιλοῦσα ἰδίαν μπαντουϊκὴν διάλεκτον, ζῶσα δὲ παλαιότερον εἰς Νατὰλ ἰδίᾳ καὶ εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀκρωτηρίου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Ζουλού, εὗρον ἄσυλον ἐν ταῖς βρεττανικαῖς ἀποικίαις τῆς Ν. Ἀφρικῆς, ἐγκατασταθέντες παρὰ τὸν ποταμὸν Γκρέητ Φίς. Ἡ χώρα ἐν τῇ ὁποίᾳ κατῴκησαν ἐκλήθη *Φιγκολάνδη*, ἔχει ἔκτασιν 2.841 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 75.000 περίπου κατοίκων, τελεῖ δὲ ὑπὸ τὴν βρεττανικὴν προστασίαν. Χ. Δ.

Φινγκουέρρα (Finguerra), ***Μάζο ἢ Τομάζο ντὶ Ἀντώνιο***. Ἰταλὸς γλύπτης καὶ χρυσοχόος τῆς Ἀναγεννήσεως ἐκ Τοσκάνης (1426—1464). Εἰσήγαγεν εἰς Ἰταλίαν τὴν ἐπὶ μετάλλου χαρακτικὴν καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐπὶ χάρτου ἀποτύπωσιν εἰκόνων χαραχθεισῶν ἐπὶ μεταλλίνης πλακός, συνειργάσθη δὲ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Λαυρεντίου Γκιμπέρτι εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν περιφήμων ἐκ βρόντζου θυρῶν τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ βαπτιστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἐπίσης ἐφιλοτέχνησε πλεῖστα ἀνάγλυφα εἰς διαφόρους ναοὺς τῆς Φλωρεντίας καὶ κατεσκεύασεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Πέτρου ντὶ Μπαρτολομέο Χάλι, δύο κηροπήγια τοῦ βωμοῦ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Πιστόγιας, ἐξ ἐπιχρύσου καὶ ἐσμαλτωμένου ἀργύρου. Ἀκολούθως ἐπεδόθη εἰς τὴν χρυσοχοΐαν καὶ ἀπέβη εἷς τῶν ἀρίστων τεχνητῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων φυλάσσονται διάφορα δοκίμια τῶν χαρακτικῶν ἔργων του, ἰδίᾳ δὲ μία σκηνὴ ἐκ τῆς στέψεως τῆς Παναγίας, ἐν δὲ τῇ πινακοθήκῃ τῶν Ὀφφικίων τῆς Φλωρεντίας φυλάσσεται συλλογὴ ὑδατογραφιῶν του. Χ. Δ.

Φινέας. —1) Υἱὸς τοῦ Κουσώθ, εἷς τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν τῶν Ἰδουμαίων, οἱ ὁποῖοι ἔσπευσαν εἰς Ἱεροσόλυμα κληθέντες ὑπὸ τῶν ζηλωτῶν, ἤτοι τῶν ὑπερεθνικιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολιορκοῦντο ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐνῷ ἡ πόλις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. —2) Γαζοφύλαξ, ἤτοι θησαυροφύλαξ, τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, ὅστις πολιορκουμένης τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Τίτου παρεδόθη εἰς τοῦτον, προσαγαγὼν καὶ ἄφθονα πολυτιμότατα ἀρώματα καὶ σκεύη τοῦ ναοῦ. —3) Ὁ *Φινεὲς* τῶν Ο' (Ἰησ. Ναυῆ, ΚΔ' 33) ἱερατεύσας εἰς διαδοχὴν τοῦ πατρός του Ἐλεάζαρ καὶ ταφεὶς εἰς Γαβαὰρ παρὰ τὴν Νεάπολιν (Ναπλοὺζ) τῆς Παλαιστίνης, ὅπου δεικνύονται οἱ τάφοι ἀμφοτέρων. Γ. Λ. Α.

φινέστρα (ἡ), ἢ ***φινεστρίνι*** (τὸ) *[Ναυτ.]*· ἔλ. λ. *παραφωτίς*.

φινέτσα (ἡ)· δημ., λεπτότης πνεύματος, ἐκφράσεως, τρόπων, ὀξύνοια, ἐπιδεξιότης: «ἔχει μιὰ φινέτσα...» (ἰταλ. finezza).

Φινεὺς *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Σαλμυδησσοῦ ἐν Θράκῃ, υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος ἢ τοῦ Ποσειδῶνος. Κατά τινα παράδοσιν εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ χάρισμα τῆς μαντικῆς· ἐπειδὴ ὅμως ἀσυνέτως προέλεγε τὰ μέλλοντα, ἐτυφλώθη ὑπὸ τῶν θεῶν. Κατ' ἄλλην, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ Ἀργοναύτου Βορέου, διότι πεισθεὶς εἰς τὰς διαβολὰς τῆς δευτέρας συζύγου του Ἰδαίας, θυγατρὸς τοῦ Δαρδάνου, ἐφόνευσε τοὺς ἐκ τῆς πρώτης γυναικός του Κλεοπάτρας, θυγατρὸς τοῦ Βορέου, υἱοὺς Πλήξιππον καὶ Πανδίονα. Κατ' ἄλλην τέλος, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, διότι ὑπέδειξεν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρίξου τὸν τρόπον τῆς ἐκ τῆς Κολχίδος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιστροφῆς των. Πρὸς μεγαλυτέραν δὲ τιμωρίαν αὐτοῦ ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν οἱ θεοὶ τὰς Ἁρπυίας, αἵτινες, ὁσάκις παρετίθετο τράπεζα μετὰ φαγητοῦ, ἄλλας μὲν τῶν τροφῶν ἀνήρπαζον, ἄλλας δὲ ἐπλήρουν δυσοσμίας, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ φάγῃ ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ βασανίζεται ὑπὸ διαρκοῦς πείνης. Ἐκ τῆς σκληρᾶς ταύτης βασάνου ἀπήλλαξαν αὐτὸν κατὰ τὴν εἰς τὴν Σαλμυδησσὸν προσέγγισιν τῶν Ἀργοναυτῶν οἱ πτερωτοὶ υἱοὶ τοῦ Βορέου Ζήτης καὶ Κάλαϊς, κατατοξεύσαντες ἢ ἐκδιώξαντες τὰς Ἁρπυίας, ὁ δὲ Φινεὺς εὐγνωμονῶν ὑπέδειξεν εἰς τοὺς Ἀργοναύτας τὴν εἰς τὴν Κολχίδα ὁδόν, πρὸ πάντων δὲ πῶς θὰ διέλθωσι διὰ τῶν Συμπληγάδων πετρῶν (*Ἀπολλοδ*. Α, 9, 21, 22. Γ, 15, 3). Τὸν μῦθον τοῦ Φινέως οἱ καλλιτέχναι τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου εἶχον παραστήσει ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου καὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, ἔνθα ἀπεικονίζοντο ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαϊς καταδιώκοντες τὰς Ἁρπυίας (βλ. καὶ λ. *Ἀργοναῦται* καὶ *Ἅρπυιαι*). Α. Θ. Σ.

— **Φινεὺς** *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Βήλου, βασιλέως τῆς Αἰγύπτου.

— **Φινεὺς** *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν 50 υἱῶν τοῦ Λυκάονος, βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας. Α. Θ. Σ.

Φινιστὲρ (Finistère) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Γαλλίας, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ λατινικοῦ Finis Terrae, ἤτοι τέλος τῆς γῆς, ὡς καταλαμβάνων τὸ δυτικώτερον τμῆμα τῆς χερσονήσου Βρετάνης. Ἔχει ἐπιφάνειαν 7.029 τ. χλμ. καὶ 744.295 κατ. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι ἡ *Κεμπὲρ* (Quimper). Τὸ ἔδαφός του εἶναι ὀρεινόν, ἔχει δὲ γραφικωτάτας ἀκτὰς πλήρεις μεγαλιθικῶν μνημείων καὶ τὰ πλουσιώτερα μεταλλεῖα ἀργυρούχου μολύβδου ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν τῷ νομῷ ἀκμάζει ἡ ἁλιεία. Μ. Δ. Β.

— **Φινιστὲρ** (Finisterre) *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἱσπανίας, ὀνομασθὲν οὕτως ὡς ἀποτελοῦν τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον (finis ferrae=τέλος τῆς γῆς) τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου, ἐν τῷ νομῷ τῆς Κορούνια. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο Promontorium Artabrum, ἢ Nerium. Ἀποτελεῖ τὸ δυτικώτατον ἄκρον τῶν Πυρηναίων καὶ ἔχει ἐπ' αὐτοῦ φάρον, φωτοβολίας 26 ναυτικῶν μιλίων. Παρ' αὐτὸ ἔλαβε χώραν τὴν 22 Ἰουλίου 1805 ναυμαχία μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ὁδηγουμένου ὑπὸ τοῦ Κάλντερ καὶ τοῦ φραγκοϊσπανικοῦ ὑπὸ τὸν Βιλλνέβ. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ Ἄγγλοι ἐκυρίευσαν δύο ἱσπανικὰ πλοῖα, χωρὶς νὰ καταδιώξουν τὰ ὑπόλοιπα. Μ. Δ. Β.

Φινίτης, ***Θεοδόσιος Χριστοδούλου***. Λόγιος ἐκ Βλαχίας, ὅστις ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καρατζᾶ προήχθη εἰς πρωτοσπαθάριον Βλαχίας, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1821. Ἔγραψε πατριωτικά τινα ποιήματα (Δελτίον τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Ζ', σ. 426). Τ. Ε. Ε.

Φὶνκ (Fink), ***Γοδεφρεῖδος***. Γερμανὸς μουσουργός (1783—1846). Ἦτο κληρικὸς καὶ διετέλεσε μουσικὸς διευθυντὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, ἐπίσης δὲ διευθυντὴς τῆς συντάξεως τῆς «Γενικῆς Μουσικῆς Ἐφημερίδος». Συνέθεσε πολυαρίθμους ἀνδρικὰς χορῳδίας, τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον, διὰ βιολίον, τρίο, κουαρτέττα κ. τ. λ., ἐξέδωκε δὲ καὶ ἀνθολογίας ἐκ 1000 ᾀσμάτων («Musikalischer Hausschat der Deutschen», 1843), ἑτέραν δὲ ἐξ 122 ἀνδρικῶν χορῳδιῶν («Die deutsche fiedertafel», 1845). Τὰ θεωρητικὰ συγγράμματα τοῦ Φὶνκ εἶναι: «Erste Wanderung der ältesten Tonkunst» (1821), «Musikalische grammatik» (1836), «Wesen und Geschichte der Oper» (1838) κ. τ. λ. Γ. Σ.

— **Φὶνκ** (Finck), ***Ἕρμαν***. Γερμανὸς μουσικολόγος, μικρανεψιὸς τοῦ *Ἑρρίκου Φὶνκ* (1527—1558). Τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Pratica musica» τὸν ἀνέδειξεν ἕνα τῶν μεγαλυτέρων μουσικολόγων τῆς ἐποχῆς του. Γ. Σ.

—**Φὶνκ** (Finck), ***Ἑρρῖκος***. Γερμανὸς μουσουργός, ἀποθανὼν τῷ 1527. Ἔζησεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πολωνίας, τῆς Βυρτεμβέργης καὶ παρὰ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τοῦ Σαλτσβούργου. Εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων Γερμανῶν πολυφωνιστῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἐκ τῶν ἔργων του περιεσώθησαν μόνον: «Schöne auserlesene Lieder....» (1536), διάφορα μεμονωμένα τεμάχια, ὕμνοι κτλ. Γ. Σ.

— **Φὶνκ** (Finckh), ***Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1876. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ Φράϊμπουργκ καὶ τὸ Βερολῖνον. Ἐδημοσίευσε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Γλυκειὰ γυναῖκα, σὺ!», «Ρόδα», «Μητέρα γῆ» καὶ πλεῖστα πεζογραφήματα («Μπίσκρα», «Ἄνοιξις στὸ νησί», «Ἥλιος, φεγάρι κι' ἄστρα» κ. ἄ.), ἐξ ὧν τὰ μυθιστορήματα: «Ὁ γιατρὸς τῶν ρόδων» καὶ «Τὸ ταξίδι στὸ Τριψτρὶλ» ἐσημείωσαν καταπληκτικὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν. Λ. Κ.

Φίνλαισον (Finlayson), ***Ὁράτιος-Κουρτεναὶ Φόρμπες***. Σκῶτος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1885. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Ἄμπερντην, τοῦ Μαρβούργου, τοῦ Στρασβούργου, τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐπιστήμας καὶ τῷ 1910 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῆς στατιστικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Πεκίνου. Κατὰ τὰ ἔτη 1916—1918 τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὑπηρέτησεν εἰς τὸ γαλλικὸν μέτωπον καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1918 διωρίσθη γραμματεὺς τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς τῶν οἰκονομικῶν διακανονισμῶν, τῷ δὲ 1919 ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐπανορθώσεων ἐν Παρισίοις. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1921 διωρίσθη μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐπανορθώσεων ἐν Βερολίνῳ καὶ κατόπιν προϊστάμενος τοῦ οἰκονομικοῦ τμήματος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐγγυήσεων διὰ τὰς ἐπανορθώσεις ἐν Βερολίνῳ. Ἀπὸ τοῦ 1923 μέχρι τοῦ 1928 διετέλεσεν οἰκονομικὸς σύμβουλος τῆς βρεττανικῆς πρεσβείας τοῦ Βερολίνου καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς Ντὼς διὰ τὰς γερμανικὰς ἐπανορθώσεις καὶ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ γερμανικοῦ νομίσματος. Τὴν 14 Μαΐου 1928 διωρίσθη τεχνικὸς σύμβουλος παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἑλλάδος ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τῆς Διεθνοῦς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, δυνάμει τῶν συμφωνιῶν τοῦ δανείου τῆς οἰκονομικῆς καὶ νομισματικῆς ἀνασυγκροτήσεως, ὅπερ ἐξεδόθη ὑπὸ τὴν αἰγῖδα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἡ πρόσληψίς του ἐγένετο διὰ τριετοῦς συμβολαίου (1928—1931), ἀνανεωθέντος κατόπιν διὰ δύο ἔτη (1931—1933) καὶ ἔκτοτε δι' ἓν ἔτος (1933—1934). Μ. Δ. Β.

Φινλανδία (Fin(n)land) *[Γεωγρ.]*· ἔλ. λ. *Φιλλανδία*.

Φίνλαϋ (Finlay), ***Γεώργιος***. Ἄγγλος ἱστορικός, Σκῶτος τὴν καταγωγήν, γεννηθεὶς ἐν Φάβερσχαμ τῷ 1799 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1875. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ ἐν Γλασκώβῃ τῆς Σκωτίας καὶ ἐν Γοττίγγῃ τῆς Γερμανίας (1821). Ὅτε ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ὁ Φίνλαϋ ᾐσθάνθη μέγαν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὸν ἑλληνικὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, τῷ δὲ 1823 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρῶτον ἐπισκεφθεὶς τὴν Κεφαλληνίαν, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Βύρωνος, εἶτα δὲ περιώδευσε τὴν Πελοπόννησον, ἐκμανθάνων τὴν γλῶσσαν καὶ μελετῶν τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς χώρας. Ἂν καὶ ἀπεκόμισε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐχὶ εὐμενεῖς ἐντυπώσεις τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἡγετῶν, δὲν ἀπώλεσε τὸν ἐνθουσιασμόν του ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Τῷ 1824, προσβληθεὶς ὑπὸ βαρείας ἑλονοσίας, ἠναγκάσθη νὰ διαχειμάσῃ ἐν Ἰταλίᾳ, τῷ δὲ 1825 ἐπανέκαμψεν εἰς Σκωτίαν, ὅπου, ὑποστὰς τὰς οἰκείας ἐξετάσεις, ἔλαβε τὴν ἄδειαν τοῦ δικηγορεῖν. Ἀλλ' ὁ φιλελληνισμός του τὸν εἵλκυεν ἰσχυρῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μετ' ὀλίγον ἐγκαταλείψας τὸ δικηγορικὸν στάδιόν του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν χώραν ταύτην τῶν ὀνείρων του καὶ ἔζησεν ἔκτοτε ἐν αὐτῇ. Τῷ 1827 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀνεπιτυχῆ προσπάθειαν τοῦ Τσῶρτς (Church) καὶ τοῦ Κόχραν πρὸς διάσπασιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. Ὅταν ἐξησφαλίσθη ἡ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἔληξεν ὁ ἀγών, ὁ Φίνλαϋ ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις, καὶ ἠγόρασε κτῆμάτι, ὅπου προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τὰς νεωτέρας μεθόδους τῆς καλλιεργείας. Ἀλλὰ μὴ δυνη-

Digitized by Google

θεὶς νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ἐπεδόθη εἰς ἱστορικὰς καὶ ἄλλας μελέτας, αἵτινες κατηνάλωσαν τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Τῷ 1844 ἐξέδωκε τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ μεγάλου ἔργου του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἤτοι ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως μέχρι καταλύσεως τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ». Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκαμε διάφορα ταξίδια ἀνὰ τὴν Ἐγγὺς Ἀνατολὴν καὶ τῷ 1847 ἐξέδωκε πραγματείαν «Περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ Παναγίου Τάφου», τῷ 1854 τὴν «Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς καὶ Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 716 μέχρι τοῦ 1453», τῷ 1856 «Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν καὶ ἐνετικὴν κυριαρχίαν» καὶ τῷ 1861 τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Ἀπὸ τοῦ 1864 μέχρι τοῦ 1870 διετέλεσεν ἀνταποκριτὴς ἐν Ἀθήναις τῶν «Καιρῶν» (Times) τοῦ Λονδίνου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, κλονισθείσης τῆς ὑγείας του, περιωρίσθη εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἱστορικῶν του ἔργων.

Περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Φίνλαϋ ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του μία δυσμενὴς ἀτμοσφαῖρα. Αἱ κρίσεις του περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων, αὐστηραὶ πολλάκις, δημοσιευόμεναι εἰς τὰς στήλας τῆς μεγάλης λονδινίου ἐφημερίδος, ἀπήρεσκον φυσικῶς εἰς τοὺς ὑπερπατριώτας τῶν Ἀθηνῶν, οἵτινες κατεβόων τοῦ Φίνλαϋ ὡς ἐχθροῦ καὶ δυσφημιστοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ Φίνλαϋ οὐδαμῶς διέστρεφεν ἢ ὑπερέβαλλε τὴν πραγματικότητα. Ὅλα τὰ ἔργα του τὰ διακρίνει εἰλικρινὴς ἀγάπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἱστορικὴ ἀκρίβεια καὶ ἐπιμέλεια καὶ ἀσάλευτος προσήλωσις πρὸς τὰς φιλελευθέρας ἀρχάς. Δ. Μ. Κ.

Φίνλεϋ (Finley), ***κομήτης τοῦ —*** *[Ἀστρονομ.]*. Περιοδικὸς τηλεσκοπικὸς κομήτης, ἀνακαλυφθεὶς τῷ 1886 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ἀστρονόμου, τοῦ ὁποίου φέρει τὸ ὄνομα. Ἔχει περίοδον 6,84 ἐτῶν καὶ παρετηρήθη καθ' ὅλας τὰς διαδοχικὰς διαβάσεις του διὰ τοῦ περιηλίου. Σ. Π.

Φινμάρκη (Finnmarken) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Νορβηγίας, ἀποτελῶν τὸ βορειότατον τμῆμα αὐτῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι εὐρὺ γρανιτικὸν ὀροπέδιον 1.000 μ. μέσου ὕψους, πολλὰ τμήματα τοῦ ὁποίου εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ παγετώνων, καίτοι τὸ Ρεῦμα τοῦ κόλπου (Gulf stream), διερχόμενον παρ' αὐτό, καθιστᾷ τὸ κλῖμα ἠπιώτερον καὶ τὴν χώραν κατοικήσιμον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νομοῦ τούτου ζῇ εἰς τὰς ἀκτάς, αἵτινες εἶνες πολυσχιδεῖς, σχηματίζουσαι πολυάριθμα φιόρδ, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶται τῆς Τάνα καὶ τοῦ Βεράνγκερ. Κάτ. 48.000, Λάπωνες καὶ Φίννοι, ἀσχολούμενοι κυρίως εἰς τὴν ἁλιείαν καὶ τὸ κυνήγιον. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι τὸ *Χάμμερφεστ*, κυριώτεραι δὲ πόλεις ἡ *Βάντσε* καὶ *Βάρντε*. Μ. Δ. Β.

Φίννεν (Viennen), ***Ἀρνόλδος***. Ὁλλανδὸς νομοδιδάσκαλος (βλ. λ. *Βίννιος*).

φιννικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φίννους, ὁ τῶν Φίννων: «φιννικὸς κόλπος».

Φιννικὸς *κόλπος*, ἡ ***κόλπος τῆς Φιλλανδίας***. Τὸ βορειοανατολικὸν τμῆμα τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, τὸ εἰσχωροῦν μεταξὺ Φιλλανδίας καὶ Ἐσθονίας μέχρι τῆς Πετρουπόλεως. Ἔχει μῆκος 410 χλμ. καὶ πλάτος ἀπὸ 50 μέχρι 120 χλμ. Εἶναι ἐγκατεσπαρμένος ἀπὸ πολυαρίθμους νησῖδας καὶ ὑφάλους, αἵτινες καθιστοῦν ἐπικίνδυνον τὴν ναυσιπλοΐαν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες αὐτοῦ εἶναι: *Λένιγκραντ* (Πετρούπολις), *Βίπουρι* (Βίμποργκ), *Κότκα*, *Χελσίνκι* (Ἑλσινγκφορς), *Τάλλινν* (Ρεβάλ), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Φίννοι (οἱ) (Finns). Ἡ ὀνομασία αὕτη ἔχει δύο σημασίας, μίαν στενοτέραν καὶ μίαν εὐρυτέραν. Ἐν τῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ ἀποδίδεται εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Φιλλανδίας, ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ δὲ περιλαμβάνει καὶ ἄλλας συγγενεῖς καὶ ὁμόρους φυλάς, αἵτινες ἐθνογραφικῶς ὑπάγονται πᾶσαι εἰς τὴν φιννο-ουγγρικὴν οἰκογένειαν, ἀποτελοῦσαν τμῆμα τῆς οὐραλο-αλταϊκῆς ὁμάδος (τῆς καὶ τουρανικῆς ἢ φιννοταταρικῆς καλουμένης), ἥτις ἀνήκει εἰς τὸν μογγολικὸν κλάδον τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς. Ἡ οὐραλ-αλταϊκὴ ὁμὰς περιλαμβάνει, ἐκτὸς τῶν Φιννῶν, τοὺς Μαγυάρους (Οὔγγρους), Τούρκους (Ὀσμανλῆ), Βουλγάρους, Μαντζουρίους καί τινας ἄλλας φυλάς, κυρίως τῆς Κεντρικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας. Ἡ φιννο-ουγγρικὴ οἰκογένεια ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν φιννικὴν καὶ τὴν οὐγγρικὴν φυλήν. Καὶ εἰς μὲν τὴν οὐγγρικὴν ἀνήκουσιν οἱ Οὖννοι τοῦ μεσαίωνος καὶ οἱ Οὔγγροι τῆς σήμερον. Τὴν δὲ φιννικὴν ἀπαρτίζουσιν οἱ κυρίως Φίννοι, οἱ κατοικοῦντες τὴν Φιλλανδίαν καὶ βορεινά τινα κυβερνεῖα τῆς Ρωσίας (Πετρουπόλεως, Ὀλονὲτς καὶ τὸ νοτιώτερον Τβέρ).

Σήμερον ὑπάρχουσι δύο κύριαι ὑποδιαιρέσεις τῶν Φίννων—οἱ *Ταβαστλάνδερς*, οἱ κατοικοῦντες τὰ νότια καὶ δυτικὰ διαμερίσματα τῆς Φιλλανδίας, καὶ οἱ *Καρελιανοί*, οἱ κατοικοῦντες τὰ ἀνατολικὰ καὶ βόρεια διαμερίσματα πρὸς τὴν Λευκὴν Θάλασσαν καὶ μέχρι τῆς λίμνης Ὀνέγκα ἐν Ρωσίᾳ. Οἱ πρῶτοι (καὶ ἐν μέρει πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Φιλλανδίας) ὑπέστησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἰσχυρὰν σουηδικὴν ἐπίδρασιν. Ἔχουσιν ἀρκετὴν πρόσμιξιν σουηδικοῦ αἵματος, ἡ γλῶσσά των περιέχει πολλὰς σουηδικὰς λέξεις καὶ αἱ μεσαῖαι καὶ ἀνώτεραι τάξεις ἀπέκτησαν σουηδικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Οἱ Καρελιανοί, κατοικοῦντες διαμερίσματα μᾶλλον ἀπόκεντρα, πρὸς ἀνατολάς, ᾐσθάνθησαν ὀλιγώτερον τὴν σουηδικὴν καὶ περισσότερον τὴν ρωσικὴν ἐπίδρασιν, διετήρησαν δὲ ἐν πολλοῖς τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα τῆς φυλῆς των. Ἀνέρχονται ἐν ὅλῳ εἰς περίπου 260.000 ψυχῶν, ἀνήκουσι δὲ πάντες εἰς τὴν ρωσικὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐνῷ οἱ λοιποὶ Φίννοι εἶναι εὐαγγελικοὶ (λουθηρανοὶ) τὸ δόγμα.

Τὸ ὄνομα *Φίννοι* (ὅπερ εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ καὶ τῷ Τακίτῳ) δὲν μεταχειρίζονται αὐτοὶ οὗτοι οἱ Φίννοι, ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς *Σουόμι* (Suomi), ἤτοι λαὸν τῶν ἑλῶν (suo). Φίννοι θεωροῦνται ἐν μέρει καὶ οἱ Ἐσθονοί, οἱ Λαπλανδοί, οἱ Χερεμίσιοι, οἱ Μορτβῖνοι τοῦ Βόλγα καὶ οἱ Περμιανοί.

Ἡ συγγένεια τῶν Φιννο-ούγγρων πρὸς ἀλλήλους ἐκδηλοῦται κυρίως εἰς τὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους αὐτῶν. Διακρίνεται ὅμως καὶ γενικός τις φυσιολογικὸς ἢ σωματικὸς φιννο-ουγγρικὸς τύπος— μὲ σωματικὴν ἀνάπτυξιν στερεὰν (κατὰ τὸ πλεῖστον μετρίου ἀναστήματος), κρανίον βραχυκεφαλικὸν ἢ μεσοκεφαλικόν, χρῶμα ἐλαιόχρουν, ὀφθαλμοὺς γαλανοὺς ἢ φαιούς, κόμην ξανθὴν καὶ γενειάδα ἀραιάν. Οἱ πλεῖστοι Φίννοι φαίνονται κατὰ τὸν χαρακτῆρα βραδύνοες, συντηρητικοί, καχύποπτοι, ἐκδικητικοί, μὲ τάσιν πρὸς τὴν μελαγχολίαν, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ ὑπομονητικοί, ἐπιμελεῖς, ἐπίμονοι, πιστοὶ καὶ τίμιοι. Δ. Μ. Κ.

Φιννοσκανδία (ἡ), ἡ ***Φεννοσκανδία*** *[Γεωλογ.]*. Περιληπτικὸν ὄνομα τῶν χωρῶν Σκανδιναυΐας, Φινλανδίας, Ἀνατολικῆς Καρελίας καὶ τῆς χερσονήσου Κόλας, αἱ ὁποῖαι συνίστανται κυρίως ἀπὸ κρυσταλλοσχιστώδη πετρώματα τοῦ *ἀζωϊκοῦ* ἢ *ἀρχαϊκοῦ* αἰῶνος, ἀποτελοῦντα τὴν σκανδιναυϊκοφιννικὴν μᾶζαν ἀρχεγόνων θεμελιωδῶν ὀροσειρῶν, τὴν καὶ ἄλλως *βαλτικὴν ὀσπίδα* καλουμένην. Γ.Κ.Γ.

Φινὸ (Finot), ***Ἰωάννης***. Γάλλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1856 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1922. Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντὴς τῆς «Revue», τὴν ὁποίαν κατέστησεν ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων περιοδικῶν τῆς Γαλλίας. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἀναφερόμενα οὐ μόνον εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γλωσσολογίαν, τὴν ἐθνολογίαν κλπ. Σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς: «La France devant la lutte des langues» (1897), «La philosophie de la longévité» (1901, ιβ' ἔκδ. 1912), «Français et Anglais» (1902), «Le prejugé des races» (1905), «Progrès et bonheur», «Civilisés contre Allemands», «Le problème de sexes», «La phonétique experimentale», «L'esprit français» κλπ. Θ. Π.

Φινοκαλιᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Νεαπόλεως. Κάτοικοι 103. ΕΡ. Μ.

φινόκιο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *μάραθον*.

Φινόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου, κατὰ τὴν θρᾳκικὴν ἀκτὴν τῆς Σαλμυδησσοῦ, πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου (*Στράβ*. Ζ, 319. *Πτολεμ*. Γ, ια, 4). Εἰς κώδικας τοῦ Πτολεμαίου ἀπαντᾷ καὶ ὡς *Φιλόπολις*. Εἶναι τὸ σύγχρονον *Κιλιὰς* ἢ *Ἐσκῆ Φαναράκι μπουρνοῦ* (πλάτ. 41° 15′ Β., μῆκ. 29° 02′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2230: Bosporus to cape Kaliakra). Σ. Ε. Λ.

—Φινόπολις *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 269 κατ., ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ἐκαλεῖτο *Ἄκ Σιτζήμ*.

φίνος, *—α, —ο*· δημοτ., ἐκλεκτός, ἐξαιρετικός, ἔκτακτος: «ἔχω μιὰ φίνα ρετσίνα», «φίνο κρασί, — ὕφασμα».

Φίνσεν (Finsen), ***Νὶλς-Ρύμπερς***. Δανὸς ἰατρὸς (1860—1904). Ἀνεκάλυψε τὴν θεραπευτικὴν ἰδιότητα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, τὸ πρῶτον εἰς τὴν εὐλογίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν φυματίασιν τοῦ δέρματος. Τῷ 1896 ἵδρυσε τὸ περίφημον ἰνστιτοῦτον Φίνσεν καὶ τῷ 1903 ἐβραβεύθη διὰ τοῦ βραβείου Nobel. Κ. Κ. Κ.

φινσενθεραπεία (ἡ) *[Δερματολ.]*. Ἡ ὑπὸ τοῦ Δανοῦ ἰατροῦ *Φίνσεν* (βλ. λ.) ἐπινοηθεῖσα θεραπεία ὡρισμένων παθήσεων τοῦ δέρματος. Ὁ Φίνσεν πρῶτος ἀνεκάλυψεν ὅτι αἱ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες ἔχουσι μικροβιοκτόνον ἐνέργειαν καὶ διὰ σπουδαίων πειραμάτων ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς καὶ οὐχὶ τῆς θερμότητος ἔχουσι τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, χρησιμοποιήσας πρῶτος ἀντὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, καὶ δὴ τὸ φῶς τοῦ ἠλεκτρικοῦ τόξου, τὸ ὁποῖον εἶναι πλούσιον εἰς ὑπεριώδεις ἀκτῖνας, διὰ τὴν θεραπείαν ἰδίᾳ τῆς φυματιώσεως τοῦ δέρματος. Πρὸς τοῦτο κατεσκεύασεν ἰδίαν συσκευήν, βασιζομένην ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἀρχῶν. Τὸ πλούσιον εἰς ὑπεριώδεις ἀκτῖνας φῶς μιᾶς λυχνίας ἠλεκτρικοῦ τόξου δυνάμεως 50—60 ampère καὶ ἐντάσεως 45—80 volt συγκεντροῦται διὰ συστήματος φακῶν ἐκ Quarz, κειμένων ἐντὸς σωλῆνος ὁμοίου πρὸς τὸ τηλεσκόπιον, καὶ οὕτω ρίπτεται ἐπὶ τοῦ πάσχοντος μέρους. Μία συσκευὴ ψυχροῦ ὕδατος χρησιμεύει ὅπως ἀπορροφῇ τὰς θερμαντικὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας, αἱ ὁποῖαι ἐρεθίζουν τοὺς ἱστούς. Ἡ κατὰ βάθος ἐπίδρασις τῶν ἀκτίνων ἐντείνεται διὰ μιᾶς συσκευῆς ἐκ φακῶν, ἡ ὁποία πιέζει τὸ δέρμα καὶ οὕτως ἀποδιώκει τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον ἀπορροφεῖ μέγα μέρος τῶν ἀκτίνων. Ἡ θεραπεία διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ Φίνσεν ἐκτελεῖται οὕτως, ὥστε τὸ πρὸς θεραπείαν τμῆμα τοῦ δέρματος εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς ἑστίας τοῦ φωτός, ἵνα αἱ ἀκτῖνες πίπτωσιν ὀρθογωνίως. Ἡ θεραπεία γίνεται καθημερινῶς ἐπὶ 1—2 ὥρας. Ἤδη μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἄρχεται ἡ ἴασις. Ὁλόκληρος ἡ θεραπεία μιᾶς ἀρκετὰ ἐκτεταμένης φυματιάσεως τοῦ δέρματος διαρκεῖ ἐπὶ 1 ἔτος. Σήμερον γίνεται χρῆσις τῆς νέας τροποποιηθείσης συσκευῆς τοῦ Φίνσεν-Ρέϋν. Κ. Κ. Κ.

Φίνστερβάλντε (Finsterwalde) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Κάτω Λάουσιτς, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χάλλης-Ζαγκάν. Κάτ. 15.774 (1925). Ἔχει βιομηχανίαν ὑφαντουργίας. Θ. Κ.

Φιντάντσα (Fidanza), ***Ἰωάννης***. Ἅγιος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (βλ. λ. *Μποναβεντούρα*).

Φιντέντσα (Fidenza) *[Γεωγρ.]*. Μετονομασία τῆς ἰταλικῆς πόλεως *Μπόργκο-Σὰν-Ντοννίνο* (βλ.λ.).

Φίντζι (Fiji Islands) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τῆς Ὠκεανίας (βλ. λ. *Φίτζι*).

Φίντζι (Finzi), ***Βίκτωρ***. Ἰταλὸς νομικὸς καὶ φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1860. Ἔγραψε: «Περὶ τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ Δάντη Ἀλιγκέρη», «Ἀνέκδοτοι ποιήσεις τοῦ Τίτου Βεσπασιανοῦ Στρότζι», «Φραγκῖσκος Καρράρα», «Ὁ θρῆνος τῆς Παρθένου», «Τὰ συντάγματα τῆς δημοκρατίας τῆς Σάσσαρη τοῦ ἔτους 1316» κ. ἄ. Λ. Χ. Ζ.

—Φίντζι (Finzi), ***Ἰωσήφ***. Ἰταλὸς φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1852. Καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως, ἔγραψε: «Κριτικαὶ σημειώσεις ἐπὶ τῶν ᾠδῶν τοῦ Λεοπάρδη» (1876), «Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ζωὴ» (1879), «Ὁ ὄνος ἐν τῇ φημηγορίᾳ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ» (1883—1900), «Περὶ τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας ἐν Ἰταλίᾳ» (1886), «Ἱστορικὰ ἀναγνώσματα» (1887), «Ἀνθολογία συγχρόνων κλασσικῶν, πεζῶν καὶ ποιητῶν» (1893) κ.ἄ. Λ. Χ. Ζ.

Φιντία, ἡ ***Φιντιὰς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σικελίας, μεταξὺ Ἀκράγαντος καὶ Γέλας (*Πτολεμ*. Γ, δ, 15), κτίσμα Φιντίου τοῦ Ἀκραγαντίνου τυράννου, πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν στασιαστῶν Γελῴων. Εἶναι ἡ σύγχρονος Licata (πλάτ. 37°06′ Β., μῆκ. 13°51′ Αν., χάρτ. ἀγγλ. 186: Mazzara to Palma). Σ. Ε. Λ.

Φιντίας. Ἀγγειογράφος καὶ ἀγγειοπλάστης, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος. Εἶναι γνωστὸς ἐκ πολλῶν σῳζομένων ἐνυπογράφων ἔργων αὐτοῦ, ὡς τριῶν φιαλῶν, δύο ἀμφορέων, τριῶν ὑδριῶν, δύο κρατήρων καὶ ἑνὸς ψυκτῆρος, ἀποκειμένων ἐν διαφόροις μουσείοις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν ὑπάρχει μόνον μία φιάλη αὐτοῦ φέρουσα παράστασιν γονατίζοντος παιδὸς καὶ τὴν ὑπογραφὴν «Φιντίας ἐποίεσεν». Ὁ Φιντίας ὑπῆρξεν ἀγγειογράφος τοῦ ἐρυθρομόρφου ρυθμοῦ, ἡ δὲ δύναμις τῆς τέχνης του ἔγκειται ἐν τῇ τελείᾳ ἀποδόσει τῆς ἀναγλύπτου γραμμῆς, ἡ ὁποία δίδει εἰς τὰς ἀγγειογραφίας ζωηρότατον τόνον. Β. Δ. Θ.

—Φιντίας. Συρακούσιος φιλόσοφος τῆς πυθαγορείου σχολῆς, περίφημος διὰ τὴν μεγάλην του φιλίαν πρὸς τὸν ἐπίσης πυθαγόρειον *Δάμωνα* (βλ.λ.).

—Φιντίας. Τύραννος ἐν Σικελίᾳ, κατορθώσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους (289 π. Χ.) νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν καὶ νὰ ἀναδειχθῇ τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος. Ἐπεκτείνας τὰς κτήσεις αὐτοῦ ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς Σικελίας περὶ τὸν Ἀκράγαντα, ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἱκέτα, τυράννου τῶν Συρακουσῶν, ἀλλ' ἐνικήθη περὶ τὸν Ὕβλαιον ποταμόν. Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσε τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιδρομάς, καθ' ὃν δὲ χρόνον οὗτος, ἐπαιρόμενος διὰ τὴν νίκην του, ἀπησχολεῖτο κατὰ τῶν Καρχηδονίων, κατέλαβεν ἀρκετὰς πόλεις καὶ ἔκτισε τὴν *Φιντίαν* ἢ *Φιντιάδα*, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ὠχύρωσε, κατῴκισε διὰ τῶν Γελῴων, τῶν ὁποίων τὴν πόλιν κατέστρεψε. Ἐπειδὴ ὅμως ὁσημέραι ἀπέβαινε τυραννικώτερος, ἐμισήθη ὑφ' ὅλων τῶν πόλεων, αἵτινες ἐπαναστατήσασαι

Digitized by Google

ἐξεδίωξαν τὰς φρουρὰς αὐτοῦ. Ὁ Φιντίας τότε ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ παραχωρήσῃ φιλανθρωποτέραν διοίκησιν, καὶ οὕτω κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν τυραννίδα μέχρι τοῦ θανάτου του, 279 π. Χ. (*Διοδ. Σικελ.* XXII). Τοῦ Φιντίου τούτου σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα κοινὰ δι' ὅλας τὰς κτήσεις του. Α. Θ. Σ.

Φιντικλῆ *[Γεωγρ.]*. Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης τοῦ Κάτω Βοσπόρου, μεταξὺ Τοπχανὲ καὶ Καμπατάς. Ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐκαλεῖτο *Ἀργυρούπολις*. Ἀναφέρεται ὅτι ἐνταῦθα ἵδρυσε ναὸν ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος. Ἐνταῦθα διενηργεῖτο ἄλλοτε καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων (κυρίως γυναικῶν) μετὰ τὸ κλείσιμον τοῦ Γιεσὶρ-παζάρ. Εἰς τὸ ἄνωθι τοῦ Φιντικλῆ ὕψωμα ὑπῆρχε τὸ ἐπὶ τῆς βασιλείας Μουρὰτ τοῦ Γ' (1574—1595) ἀνορυχθὲν βαθὺ φρέαρ διὰ τὰς ἐν καιρῷ ἡμέρας ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις τοῦ σεϊχουλισλάμου Σααδεδδίν, καταχωσθὲν κατόπιν ἐπὶ τῇ καταγγελίᾳ ὅτι ὅσα κράτη ἵδρυσαν ἀστεροσκοπεῖα κατεστράφησαν. Ν. Μ.

Φιντικλῆς, *Θεόκλητος Θ.* Ἕλλην μετεωρολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1895. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ φυσικῷ τμήματι τῆς φυσικομαθηματικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του (1916) προσελήφθη ἐπὶ βαθμῷ ἐκτάκτου βοηθοῦ εἰς τὸ ἐθνικὸν ἀστεροσκοπεῖον, διετέλεσε δὲ καὶ καθηγητὴς τῶν φυσικῶν ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον προέστη τῆς μετεωρολογικῆς ὑπηρεσίας παρὰ τῇ ἑλληνικῇ ἀεροπορίᾳ (1918—1922) καὶ ὠργάνωσε τοὺς τότε λειτουργήσαντας ἐν Γουδὶ καὶ Καζαμὶρ Σμύρνης μετεωρολογικοὺς σταθμοὺς τῆς ἀεροπορίας. Ὑπηρέτησε συνάμα παρὰ τῇ μετεωρολογικῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν στρατευμάτων Ἀνατολῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀποσταλεὶς πρὸς τοῦτο χάριν ἐκπαιδευτικοῦ σκοποῦ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Κατόπιν ὑπηρέτησεν ὡς βοηθὸς παρὰ τῷ μετεωρολογικῷ τμήματι τοῦ ἐθνικοῦ ἀστεροσκοπείου καὶ εἶτα, ἐπὶ βαθμῷ ἐκτάκτου μετεωρολόγου, ὡς προϊστάμενος τοῦ μετεωροσκοπείου ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ Ἀθηνῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ 1931 διατελεῖ τμηματάρχης τῆς γεωργικῆς μετεωρολογίας καὶ τοῦ κλιματολογικοῦ τμήματος τῆς μετεωρολογικῆς ὑπηρεσίας. Εἶναι μέλος πλείστων ἐπιστημονικῶν συλλόγων καὶ ἑταιρειῶν, ὡς καὶ τῶν μετεωρολογικῶν ἑταιρειῶν Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς μετεωρολογίας τῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ μετεκπαιδευομένων δημοδιδασκάλων καὶ τῶν ἐν τῷ διδασκαλείῳ καθηγητῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ἔγραψεν: «Ἡ μετεωρολογία κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτῆς» (1920), «Ὁ ἦχος ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ αἱ ζῶναι σιγῆς» (1924), «Περὶ τῆς ἀνωτέρας ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν μεθόδων ἐξερευνήσεως αὐτῆς» (1926), «La température de l'air à Athènes» (1927), ἐργασία ἐπαινεθεῖσα εἰς εἰδικὰ ξένα περιοδικὰ καὶ ἀνακοινωθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Δ. Αἰγινήτου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, «Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ John Aitken», «Παρατήρησις παρηλίων ἐν Ἀθήναις», «L'évaporation à Athènes», «Περὶ ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας καὶ μεθόδων μετρήσεως αὐτῆς», «Περὶ κλίματος καὶ αἱ διάφοροι ὑποδιαιρέσεις αὐτοῦ», «Περὶ τῶν φαινομένων τῆς ἅλω», «Περὶ βλητικοῦ ἀνέμου», «Περὶ ἀντικυκλώνων», «Περὶ ἀνέμου καὶ ὀργάνων μετρήσεως αὐτοῦ», «Περὶ τῆς μετεωρολογίας καὶ τῶν διαφόρων κλάδων αὐτῆς», «Περὶ κλιματολογίας», «Περὶ τῶν κλιματικῶν τύπων κατὰ Köppen», «Περὶ βροχῆς καὶ ὄργανα μετρήσεως αὐτῆς», «Περὶ δρόσου», «Αἱ ζῶναι τῆς γῆς ἀπὸ μετεωρολογικῆς καὶ κλιματολογικῆς ἀπόψεως», «Περὶ αἰσθητῆς θερμοκρασίας», «Περὶ τῶν κλιμάτων τῆς Εὐρώπης, Ἀμερικῆς, Ἰαπωνίας, Κίνας», «Περὶ καταιγίδων καὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν αὐτῶν», «Περὶ κυκλώνων καὶ ἡ θεωρία τοῦ Bjerknes περὶ σχηματισμοῦ αὐτῶν», «Τὸ κλῖμα τῆς Μακεδονίας», «Περὶ κλιματικῆς μεταβλητότητος», «Περὶ νεφῶν καὶ ταξινόμησις αὐτῶν εἰς εἴδη», «Περὶ ὁμίχλης», «Περὶ τοῦ πολικοῦ ἔτους 1932—1933», «Περὶ στρατοσφαίρας» κ. ἄ. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —Ω.

—Φιντικλῆς, *Σπυρίδων*. Ἕλλην φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1820 ἐκ γονέων αὐτοχθόνων. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν ἐν Γερμανίᾳ, ἐπανελθὼν δὲ μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του εἰς Ἀθήνας διωρίσθη καθηγητὴς γυμνασίου καὶ τῷ 1856 προήχθη εἰς γυμνασιάρχην. Κατόπιν ὑπηρέτησεν ὡς τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, τῷ δὲ 1863 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Διετέλεσε κοσμήτωρ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ συγκλητικός, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἀντιπρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ὁ Σπυρίδων Φιντικλῆς κατείχετο ὑπὸ παραδόξου δειλίας εἰς τὸ νὰ ἐκτυπώσῃ τὰ ἐξαγόμενα τῶν φιλολογικῶν μελετῶν του καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὸ βιβλιογραφικόν, ἱστοριοδιφικὸν καὶ λαογραφικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει. Παρήγγειλε δὲ κατὰ τὸν θάνατόν του νὰ καῶσιν αἱ σημειώσεις του. Προλαβὼν ὅμως ὁ Δ. Καμπούρογλους κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ, ὅπως τῷ παραχωρήσῃ πρὸς ἔκδοσιν μέρος τῶν σημειωμάτων του, ἅτινα καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς «Μνημείοις τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν» (τ. Γ', 1892). Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς: ἐπιγραφὴ ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς Σκύρου, ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἐξόρκια, ἀποδέματα, ὑποδοχὴ Μοιρῶν καὶ σχετικὰ των δίστιχα, ἐρωτικὰ δίστιχα καὶ ὀλιγόστιχα, δίστιχα κλήδωνος, ᾄσματα ποικίλα, τὰ ἑκατόλογα, λιανοτράγουδα, αἰνίγματα, παροιμίαι, τὸ ποίημα τῆς κόρης, μῦθος περὶ σκαντσοχοίρου καὶ χελώνης, ποικίλα ἐθνογραφικὰ κ. ἄ. Ὁ Σπυρίδων Φιντικλῆς ἀπεβίωσε τῇ 24 Δεκεμβρίου 1894. Δ. ΓΡ. Κ.

Φίντλερ (Fiedler), ***Κάρολος-Γουσταῦος***. Γερμανὸς περιηγητὴς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων. Περιελθὼν μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἐδημοσίευσε κατὰ τὰ ἔτη 1840—1841 ἐν Λειψίᾳ εἰς δύο τόμους τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν περιήγησίν του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Reise durch alle Theile des Königsreichs Griechenland». Δ. Π. Π.

Φίντλεϋ (Findlay) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀχάϊο, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Χάνκοκ. Κάτ. 19.740. Εἶναι σημαντικὸν κέντρον πετρελαιοφόρου καὶ γεωργικῆς περιοχῆς. Ἔχει ἐργοστάσια μηχανημάτων, κρυστάλλων, ὑφασμάτων, διυλιστήρια πετρελαίου καὶ ἀνωτέρας τεχνικὰς σχολάς. Μ. Δ. Β.

Φίντσι (Finzi), ***Μάρκελλος***. Ἰταλὸς ποινικολόγος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1879. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Φερράρας καὶ τῆς Μοδένης. Μεταξὺ τῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Τὰ ἐγκλήματα τῆς παραχαράξεως καὶ τῆς ἀπάτης» (1906), «Μελέται καὶ μαθήματα ποινικοῦ δικαίου» (1913), «Τὸ ἐγκληματολογικὸν μουσεῖον τοῦ Βερολίνου» (1914), «Περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας τῆς ποινικῆς δικονομίας» (1927), κ.τ.λ. Μ. Δ. Β.

Φίντωνος *νῆσος* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρὰ τὴν Σαρδὼ (*Πτολεμ.* Γ, γ, 8) καὶ κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν (*Πλιν.* 3, 83: Phintonis insula). Ταυτίζεται, κατ' ἄλλους μὲν πρὸς τὴν σύγχρονον Caprera, κατ' ἄλλους δὲ πρὸς τὴν Maddalena. Σ. Ε. Λ.

φίξ· δημ. ἐπιρρ. χρον., ἀκριβῶς, ὡρισμένως, χωρὶς ἀναβολήν: «σὲ περιμένω τὸ μεσημέρι, φίξ» (γαλλ. fixe=*σταθερός, ὡρισμένος*).

Φίξ (Fix), ***Θεοβάλδος***. Ἑλβετὸς φιλόλογος (1802—1874). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Παρισίοις, διετέλεσε καθηγητὴς τῆς «École normale», ἀπὸ δὲ τοῦ 1829 συνειργάσθη εἰς τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ «Θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου. Ἐδημοσίευσεν: «Ἔργα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου» (1834—1839), «Τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου» (1844), «Ὠδαὶ τοῦ Πινδάρου» (1847) κ. ἄ. Χ. Δ.

—Φίξ (Fix), ***Θεόδωρος***. Ἑλβετὸς οἰκονομολόγος (1800—1846), ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρισίους, ἵδρυσεν αὐτόθι τῷ 1833 τὴν μηνιαίαν ἐπιθεώρησιν «Revue mensuelle d'economie politique», τῷ δὲ 1840 ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν σπουδαιοτάτη μελέτη του περὶ τῆς γερμανικῆς τελωνειακῆς ἑνώσεως. Ἐν τῷ ἔργῳ του «Situation des classes ouvrières» (1846) ἐμφανίζεται ὀπαδὸς τῶν μαλθουσιανῶν θεωριῶν, ἀποδίδων τὴν ἀθλιότητα τῶν ἐργατικῶν τάξεων εἰς τὴν μέθην καὶ τὴν ἔλλειψιν προνοητικότητος. Καταπολεμεῖ ἐξ ἄλλου τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας. Χ. Δ.

—Φίξ, *Κάρολος*. Ἕλλην βιομήχανος (1865—1922), υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου Φίξ*, πρώτου ἱδρυτοῦ ζυθοποιείου ἐν Ἑλλάδι (παρὰ τὸ Κολωνάκι τῶν Ἀθηνῶν). Ἡ οἰκογένεια Φὶξ κατάγεται ἐκ Βαυαρίας. Ὁ πρῶτος τῆς οἰκογενείας ταύτης *Γεώργιος Φίξ*, μεταλλειολόγος, ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα κληθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος καὶ εὗρεν οὐχὶ φυσικὸν θάνατον εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Κύμης. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ἀσχολούμενος ἐν Γερμανίᾳ εὐδοκίμως εἰς τὴν ζυθοποιίαν, ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἵδρυσε, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, τὴν βιομηχανίαν τοῦ ζύθου, ποτοῦ ἀγνώστου μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Ἑλλάδι. Ἡ οἰκογένεια Φὶξ ἐξηλληνίσθη ἔτι περισσότερον διὰ τοῦ γάμου τοῦ Καρόλου Φὶξ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐν Σύρῳ Ἀντωνίου Π. Σκάσση. Ὁ Κάρολος Φίξ, ἀναλαβὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του τὴν ἐπιχείρησιν, ἐπέτυχε τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ ζυθοποιείου, ὅπερ συνεχῶς μέχρι τοῦ 1920 ἐπεκτεινόμενον ἔφθασεν εἰς τὴν σημερινὴν αὐτοῦ τελειότητα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Φὶξ ἡ ἐπιχείρησις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν υἱῶν αὐτοῦ *Ἰωάννου* καὶ *Ἀντωνίου Καρόλου Φίξ*.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1926 ἡ ἐπιχείρησις Φὶξ μετετράπη εἰς ἀνώνυμον ἑταιρείαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Α. Ε. «Κάρολος Φίξ», εἰς ἣν μετέσχε καὶ ἡ «Γ. Ε. Δρακούλης καὶ Σία», διάδοχος τῶν ἐργοστασίων Κλωναρίδου, καὶ τέλος, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1928, συνεχωνεύθη εἰς τὴν ἐπιχείρησιν Φὶξ καὶ ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύουσα ἀνώνυμος ἑταιρεία «Ὄλυμπος - Νάουσα», σχηματισθέντος οὕτως ἰσχυροτάτου ὀργανισμοῦ. Εἰς τὴν Α. Ε. «Κάρολος Φίξ», περιλαμβάνουσαν σήμερον τρία ἐργοστάσια ἐν Ἀθήναις, δύο ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἓν ἐν Πειραιεῖ καὶ ἓν ἐν Ἰωαννίνοις, ἀπασχολοῦνται μονίμως περὶ τοὺς πεντακοσίους ὑπαλλήλους, τεχνίτας καὶ ἐργάτας. Ἡ κατὰ εἰκοσιτετράωρον παραγωγὴ ζύθου δύναται μὲ τὰ σημερινὰ μέσα τῆς ἑταιρείας νὰ φθάσῃ εἰς 100.000 λίτρα καὶ ἄνω, δὲν χρησιμοποιεῖ ὅμως πρὸς τὸ παρὸν εἰμὴ τὸ τέταρτον τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. Ἐπίσης εἰς τὰ παγοποιεῖα τῆς ἑταιρείας λειτουργοῦν εἰδικοὶ θάλαμοι διὰ τὴν διατήρησιν τροφίμων, ταπήτων, γουναρικῶν κλπ. Ἡ ἑταιρεία Φὶξ ἀποτελεῖ ἐπίσης παράγοντα καὶ τῆς γεωργικῆς βιομηχανίας, διότι ἐνῷ ἄλλοτε ἡ βύνη εἰσήγετο ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, σήμερον κατεργάζονται ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ περὶ τὰ 4.000.000 ὀκάδων ἐγχωρίου κριθῆς ἐκλεκτῆς ποιότητος. Ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία τοῦ ζύθου ἀναπτύσσει μὲ τὴν σημερινὴν τεραστίαν ὀργάνωσιν αὐτῆς σπουδαίαν ἐξαγωγὴν εἰς τὰς ἀγορὰς Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Συρίας, Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἀλβανίας, συναγωνιζομένη ἀποτελεσματικῶς τοὺς μεγαλυτέρους ξένους οἴκους εἰς τὰς ἀγορὰς αὐτάς. Σ. Γ.

φιξάρισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φιξάρω*, ἡ σταθεροποίησις, ἡ ἐπίτευξις τῆς σταθερότητος ἀπὸ ἀλλοιώσεις, ἐπὶ χρώματος: «φιξάρισμα τοιχογραφίας».

φιξάρω, *ἀόρ. ἐ)φιξάρισα*· δημοτ., καθιστῶ τι σταθερόν, ἀναλλοίωτον, ἐπὶ χρώματος: «φιξάρω τοιχογραφίαν» (γαλλ. fixer).

φιξίνη (ἡ) (Fixin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται κοκκώδης μορφὴ τοῦ γαλακτικοῦ ἀργιλλίου (Aluminium lacticum), προταθεῖσα ὡς ἐξαίρετον ἀπολυμαντικὸν τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων. Κ. Γ. Μ.

φιόγκος (ὁ)· δημοτ., κόμβος λαιμοδέτου ἢ παρεμφεροῦς ταινίας, δεσμός.

Φιολῆτι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ζακύνθου τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας καὶ νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 242. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 5 περίπου χλμ. δυτικῶς τῆς πόλεως Ζακύνθου, μεθ' ἧς συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φιομία (ἡ) *[Παλαιοζῳολ.]*· ϐλ. λ. *παλαιομαστόδους*.

φιόνη (ἡ) (Fiona) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φιονιδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα μὲ σῶμα ἐλλειψοειδὲς καὶ γυμνόν. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰ μεγάλα βάθη τοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

Φιονία (δαν. Fyen, γερμ. Fünen, γαλλ. Fionie) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Δανίας ἐν τῇ Βαλτικῇ, κειμένη μεταξὺ τῆς χερσονήσου τῆς Ἰουτλάνδης (πρὸς Δ.) καὶ τῆς νήσου Σέελαντ (πρὸς Α.) καὶ χωριζομένη ἀπὸ μὲν τῆς πρώτης διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Μικροῦ Βέλτη, ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας διὰ τοῦ Μεγάλου Βέλτη. Ἔχει μῆκος 83 χλμ. καὶ μέγιστον πλάτος 67, ἔκτασιν 2.836 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 252.288 κατοίκων. Πρωτεύουσα *Ὄντενσεε*. Εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον σχεδὸν πεδινή, σχηματίζουσα μόνον κατὰ τὸ νότιον αὐτῆς τμῆμα μικρὰς λοφοσειρὰς καὶ ἔχει ἔδαφος γονιμώτατον καὶ καλῶς ἀρδευόμενον, παράγον ὀπώρας, σιτηρά, λίνον, ξυλείαν. Ἀκμάζει ἐξ ἄλλου ἐν αὐτῇ ἡ κτηνοτροφία, ἡ ἱπποτροφία καὶ ἡ ἁλιεία. Διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, τοῦ *Ὄντενσεε* καὶ τοῦ *Σβέντμποργκ*. Χ. Δ.

φιονίδαι (οἱ) (Fionidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον ἡ *φιόνη* (ϐλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φιοραβάντι (Fioravanti), ***Βικέντιος***. Ἰταλὸς μουσουργὸς (1799—1877). Υἱὸς τοῦ διακεκριμένου ὡσαύτως μουσουργοῦ, τοῦ διαπρέψαντος εἰς τὸ κωμικὸν μελόδραμα, *Βαλεντίνου Φιοραβάντι* (1764—1837), κατέλαβε ταχέως ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν συνθετῶν μελοδραμάτων τῆς Ἰταλίας. Τὸ πρῶτον σκηνικὸν ἔργον του ἦτο ἡ ὀπερέττα «Pulcinella mulinaro» (Νεάπολις 1819) καὶ μετ' αὐτὴν τὸ κωμικὸν μελόδραμα «La Contadina fortunata» (Ρώμη 1820). Τῷ 1828 ἦρε καταπληκτικὸν θρίαμβον ἐν Νεαπόλει διὰ τοῦ μελοδράματος «Ροβινσὼν Κρούσος», κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς ἐν Τουρίνῳ τὸν «Ὑποτιθέμενον σύζυγον» καὶ ἐν Νεαπόλει πάλιν τὸν «Σκωτι-

Digitized by Google

κὸν σαρκοφάγον», τῷ δὲ 1829 τὸν «Κολόμβον». Συνέθεσεν ὡσαύτως διὰ τὰ ἐκεῖ θέατρα μελοδράματος τὰ ἔργα: «Ἡ κατάκτησις τοῦ Μεξικοῦ» (1829), «Ὁ θαυμαστὸς πίθηκος τῆς Βραζιλίας καὶ ἡ Πουλτσινέλλα» (1830), «Τὸ ἐρωτευμένο στοιχειό» (1831), «Ὁ τυφλὸς τοῦ μώλου» (1834), «Οἱ δύο λοχίαι (1835) καὶ «Ἡ ἐπάνοδος τῆς Πουλτσινέλλας ἐκ τῶν ἐν Παδούῃ σπουδῶν της» (1837), ὅπερ ἐσημείωσε μεγάλην ἐπιτυχίαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Τῷ 1837 ἔδωκεν ἐν Βενετίᾳ τὴν «Κόρην τοῦ σιδηρουργοῦ», τῷ δὲ 1844 ἐν Τεργέστῃ τὸν «Δὸν Προκόπιο», ὅστις θεωρεῖται ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων του, κ. ἄ. Ὁ Φιοραβάντι ἠσχολήθη κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ εὔθυμον μελόδραμα, λαβὼν ὡς πρότυπον τὸν Ροσσίνι· τὸ ἔργον του ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε ἐκλεκτικόν, ἡ δὲ εὔκολος μοῦσά του συνέβαλεν εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατάπτωσιν τοῦ εὐθύμου μελοδράματος, ὅπερ ἦτο τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς σχολῆς τῆς Νεαπόλεως. Γ. Σ.

—Φιοραβάντι (Fioravanti) ***Ἰωσήφ.*** Σύγχρονος Ἀργεντινὸς γλύπτης. Ἐργαζόμενος ὡς ἐργάτης εἰς βιομηχανικὰ ἐργαστήρια, κατώρθωσε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐμφανίσῃ ἔργα δυνατῆς ἀτομικότητος, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἔλαβε διάφορα βραβεῖα εἰς πολλὰς ἐκθέσεις. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ μητέρα μου», «Ἡ ἀδελφή μου», «Ἡ ἀνάστασις», «Ἡ πτῶσις τοῦ Ἄριελ», «Ἑλένη». Μ. Δ. Β.

—Φιοραβάντι (Fioravanti), ***Λεονάρδος.*** Ἰταλὸς ἰατρός, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ὑπόμνημα «Μεθόδου πλαστικῶν ἐγχειρήσεων» ἐκτελεσθεισῶν ἐν Καλαβρίᾳ τῷ 1549 ὑπὸ μελῶν τῆς οἰκογενείας Vianeo. Τινὲς θεωροῦσι τὸν Φιοραβάντι ὡς ἐμπειρικὸν ἰατρόν, θανόντα τῷ 1588, εἰς αὐτὸν δὲ ἀποδίδουσι τὸ ἔτι καὶ νῦν ἐν χρήσει βάλσαμον *(βάλσαμον ἢ οἰνοπνευματῶδες παρασκεύασμα Φιοραβάντι)* διὰ τὰ ἄλγη καὶ ἰδίως τὰ ἐκ ρευματισμοῦ, ἐκ μείγματος ρητίνης, στύρακος, μύρρου, δαφνοκεράσου, ἀλόης κ. ἄ. Ο. Ρ.

—Φιοραβάντι (Fioravanti), ***Ριντόλφο ντί*** —. Διάσημος Ἰταλὸς ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικὸς ἐκ Βολωνίας, ἐπικαλούμενος *Ἀριστοτέλης* διὰ τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του (1418—1486;). Κατήγετο ἐξ οἰκογενείας ἀρχιτεκτόνων, ἐγένετο δὲ τὸ πρῶτον γνωστὸς τῷ 1455, ὅτε κατώρθωσε νὰ μετατοπίσῃ ἐν Βολωνίᾳ πύργον κολοσσιαίων διαστάσεων χωρὶς νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὸν σοβαρὰς βλάβας. Ἀκολούθως εἰργάσθη διαδοχικῶς ὡς ἀρχιτέκτων καὶ ὀχυρωτὴς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν δουκῶν τοῦ Μιλάνου, τοῦ Ματθία Κορβίνου (1468), τοῦ πάπα Παύλου Β' (1471) καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως (1472), ἐτερμάτισε δὲ τὴν σταδιοδρομίαν του ἐν Μόσχᾳ, ὅπου κληθεὶς ὑπὸ τοῦ τσάρου Ἰβὰν τοῦ Γ' ἀνήγειρεν ἐν τῷ Κρεμλίνῳ τὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ναὸν τῆς Ἀναλήψεως καὶ τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ. Ὁ Φιοραβάντι θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν ἰταλικὴν τέχνην καὶ ἀναγέννησιν ἐν Ῥωσίᾳ, εἰργάσθη δ' αὐτόθι ὄχι μόνον ὡς ἀρχιτέκτων, ἀλλὰ καὶ ὡς κατασκευαστὴς νομισμάτων καὶ πυροβόλων. Χ. Δ.

φιόρε (τό)· δημοτ., ἄνθος: «τὸ φιόρε τοῦ Λεβάντε» τὸ ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς (ἰταλ. fiore).

Φιόρε (Fiore), ***Λαμπρινός.*** Ἰταλὸς νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1837. Καθηγητὴς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως, ἔγραψε: «Τὸ νέον διεθνὲς εὐρωπαϊκὸν δίκαιον κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ» (1865), «Ἡ χρεοκοπία κατὰ τὸ διεθνὲς ἰδιωτικὸν δίκαιον» (1879), «Διεθνῆ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας» (1888), «Στοιχεῖα τοῦ διεθνοῦς ἰδιωτικοῦ δικαίου» (1899) κ. ἄ. Λ. Χ. Ζ.

—Φιόρε (Fiore), ***Πασκουάλε.*** Διαπρεπὴς Ἰταλὸς νομοδιδάσκαλος, γεννηθεὶς τῷ 1837. Καθηγητὴς ἀλληλοδιαδόχως τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Πίζας, τοῦ Τουρίνου καὶ τῆς Νεαπόλεως, ἐδημοσίευσε: «Trattato di diritto internazionale publico» (1879), «Diritto internazionale codificato e la sua sanzione giuridica» (1890), κ. ἄ. Δ. Δ.

Φιορέλλι (Fiorelli), ***Γκιουζέπε.*** Ἰταλὸς ἀρχαιολόγος (1824—1896). Κατὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Βουρβώνων ἐκ Νεαπόλεως διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ μεγάλου τοπικοῦ μουσείου καὶ κατόπιν ἐπώπτευσε τὴν συστηματικὴν ἀνασκαφὴν τῆς Πομπηΐας (1860—1875). Εἶτα ἐκλήθη εἰς Ῥώμην γενικὸς διευθυντὴς τῶν μουσείων καὶ τῶν ἀνασκαφῶν. Διενήργησε πλείστας ἀνασκαφάς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1898 αὗται περιέλαβον ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Forum τὴν ἀνεύρεσιν τῆς βάσεως τοῦ κολοσσιαίου ἀνδριάντος τοῦ Δομιτιανοῦ, τὸ μέρος ἔνθα ἐκάη ὁ νεκρὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ μυθευόμενος τάφος τοῦ Ῥωμύλου καὶ αἱ ἀρχαιόταται λατινικαὶ ἐπιγραφαί. Γ. Γ.

Φιορεντῖνο (Fiorentino), ***Πέτρος-Ἄγγελος.*** Ἰταλογάλλος συγγραφεὺς καὶ κριτικὸς (1809—1864). Ἐγεννήθη ἐν Νεαπόλει, ὅπου ἔζησε κατ' ἀρχὰς ἀσχολούμενος μὲ τὴν λογοτεχνίαν (ἐδημοσίευσε τότε τὸ μυθιστόρημα «Corradino», τὸ δρᾶμα «Fornarina» καί τινα διηγήματα). Βραδύτερον ὅμως, ἐγκατασταθεὶς ἐν Παρισίοις, συνειργάσθη μετὰ τοῦ Δουμᾶ πατρὸς καὶ εἰς διαφόρους ἐφημερίδας, ἐν αἷς ἐδημοσίευσε δραματικὰς καὶ μουσικὰς κριτικάς, κ. ἄ. Προκληθεὶς ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ «Figaro» ὑπὸ τῆς ἑταιρείας τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, ἐμονομάχησε μὲ ἓν τῶν μελῶν αὐτῆς, τὸν Α. Ἀσάρ, ἐκλεγέντα διὰ κλήρου, ὃν καὶ ἐτραυμάτισεν. Ἦτο δεξιὸς χειριστὴς τῆς γλώσσης καὶ λεπτὸς εἴρων, ἀπέκτησε δὲ μεγάλην φήμην διὰ τὰς μουσικὰς ἰδίᾳ κριτικάς του. Μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν τὴν «Κόλασιν» τοῦ Δάντου, ἐκδοθεῖσαν μετ' εἰκονογραφιῶν τοῦ Γουσταύου Ντορέ. Χ. Δ.

— Φιορεντῖνο (Fiorentino), ***Φραγκῖσκος.*** Ἰταλὸς φιλόσοφος (1835—1885). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως, ὅπου ἔσχεν ὡς καθηγητὴν τοῦ Βερτράνδον Σπαβέντα, ὁ ὁποῖος τὸν ἐμύησεν εἰς τὴν ἐγελειανὴν φιλοσοφίαν. Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ λυκείῳ τοῦ Σπολέτο καὶ βραδύτερον ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Νεαπόλεως, τῆς Πίζης καὶ τῆς Νεαπόλεως τὸ δεύτερον. Τῷ 1875 ἵδρυσε μετὰ τοῦ Tallarigo τὴν «Giornale Napoletano di Filosofia, lettere e scienza morala e politica», ἥτις ἐξηκολούθησεν ἐκδιδομένη μέχρι τοῦ 1884. Ὁ Φιορεντῖνο, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ ἐγελειανοῦ, διεμόρφωσεν ἕνα ριζικὸν ἰδεαλισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγκατέμειξε στοιχεῖα ἐμπειριοκρατίας καὶ ἐξελικτισμοῦ σπενσερικοῦ καὶ δαρβινικοῦ. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, σπουδαιότερα δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Positivismo e platonismo» (1867) «Vita e carattere di Benedetto Spinoza» (1870), «Saggio storico sulla filosofia greca» (1865), «Manuale di storia della filosofia» (1879—1881), «Il panteismo di G. Bruno» (1861), «Pietro Pomponazzi» (1868), «La filosofia contemporanea in Italia» (1876), «Il risorgimento filosofico nel quatrocento» (1885) κλπ. Θ. Π.

Φιορέττι (Fioretti), ***Ἰούλιος.*** Σύγχρονος Ἰταλὸς νομομαθής. Ἔγραψε: «Περὶ τῆς νομίμου ὑπερασπίσεως» (1885), «Οἱ ποινικοὶ νόμοι τῆς Γερμανίας» (1888), «Οἱ ἀστικοὶ νόμοι τῆς Γερμανίας» (1888—1889), «Νέος ποινικὸς Κῶδιξ τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας» (1889), «Ἄρτος, διοίκησις καὶ φόροι ἐν Ἰταλίᾳ» (1898) κ. ἄ. Λ. Χ. Ζ.

φιορέττο (τό). Τὸ σιδηροῦν στέλεχος τοῦ *ροδανίου* (ὅλ. λ.), ἐφ' οὗ περᾶται τὸ μασούρι διὰ τὸ τύλιγμα τοῦ νήματος.

φιόρι (τό) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *σπίνος ἢ χλωρίς.*

Φιορίλλο (Fiorillo), ***Φρειδερῖκος.*** Διακεκριμένος βιολιστής, ἰταλικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Βρουνσβίκῃ (1753—1823). Ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰταλοῦ μουσουργοῦ *Ἰγνατίου Φιορίλλο* (1715—1787), ὅστις εἶχε γίνει γνωστὸς ὡς συνθέτης 14 μελοδραμάτων, τοῦ ορατορίου «Ἰσαάκ» κ. ἄ. Ἀπέκτησε μεγίστην φήμην οὐχὶ μόνον ὡς βιολιστὴς ἀλλὰ καὶ ὡς δεξιοτέχνης τῆς βιόλας. Τὰ «36 καπρίτσια» διὰ βιολίον τοῦ Φιορίλλο παραμένουσι καὶ σήμερον κλασσικὸν ἔργον διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ βιολίου. Διὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἔγραψαν συνοδείαν δευτέρου βιολίου ὁ Σπὸρ καὶ ὁ Ντάβιντ. Γ. Σ.

φιορίνι(ον) (τό)· ὅλ. λ. *φλορίνιον.*

Φιορίνι (Fiorini), ***Βίκτωρ.*** Ἰταλὸς φιλόλογος καὶ ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1860. Καθηγητὴς τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βολωνίας. Διευθυντὴς τοῦ «Μουρατοριανοῦ Ἀρχείου», ἀρχισυντάκτης τῆς «Νέας Ἀνθολογίας» καὶ τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῆς Ἰταλίας», διευθυντὴς τῆς «Ἱστορικῆς βιβλιοθήκης τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως», ἐδημοσίευσε: «Διηγήσεις ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἱστορίας συλλεγεῖσαι ἐκ τοῦ Πλουτάρχου», «Τὰ χρονικὰ τῆς Βολωνίας», «Οἱ Γάλλοι ἐν Ἰταλίᾳ», «Ἡ ναπολεόντειος περίοδος ἀπὸ τοῦ 1799—1814» κ. ἄ. Λ. Χ. Ζ.

φιοριτοῦρα (ἡ) (ἰταλ. fioritura)· ὅλ. λ. *καλλωπισμός [Μουσ.]*.

φιόρντ (τὸ) (fjord) *[Ἀκτογρ.]*. Νορβηγικὸς ὅρος, διεθνῶς ἐπικρατήσας, πρὸς χαρακτηρισμὸν αὐλῶνος, μακροῦ, σκολιοῦ, βαθέως ἐν τῇ ἀκτῇ εἰσδύοντος καὶ πολλὰς ἐμφανίζοντος διακλαδώσεις. Ἡ γένεσις τῶν φιόρντ, ἀπαντώντων εἰς παραλίας μεγάλων γεωγραφικῶν πλατῶν τόσον τοῦ βορείου ὅσον καὶ τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, ὀφείλεται εἰς τὸν ὑπὸ τῆς θαλάσσης κατακλυσμὸν μεγάλων εἰς μῆκος στενῶν καὶ βαθυτάτων κοιλάδων, αἵτινες ὑφίσταντο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παγετώνων, καλυπτόμεναι ὑπὸ στρωμάτων πάγου, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ ἐρρυκανίσθησαν· δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον καὶ καθίζησις τοῦ στομίου τῶν κοιλάδων νὰ ἐπεβοήθησε τὸν ἐπακολουθήσαντα οὕτως ἢ ἄλλως κατακλυσμόν. Καίτοι τὰ φιόρντ ἀποτελοῦν τὰς χαρακτηριστικωτάτας τῶν κολπώσεων τῶν ἀκτῶν τῶν λεγομένων νορβηγικοῦ τύπου, ἐν τούτοις ἀπαντῶσι μεγαλοπρεπέστατα τοιαῦτα οὐ μόνον εἰς τὴν Σκανδιναυΐαν, καὶ δὴ τὴν ἐπὶ τῶν ὠκεανῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀλάσκαν, τὴν Γροιλανδίαν, τὸ Λαβραδόρ, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Σκωτίαν καὶ τὴν Ἰρλανδίαν ἐν μέρει, τὴν Χιλήν, τὴν Γῆν τοῦ Πυρὸς καὶ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν. Κατὰ τὸν Penk («Morphol. der Erdoberfläche», 1894) αἱ εἰσδύσεις τῶν φιόρντ τῆς ὑδρογείου, κατὰ τὸν ἄξονα αὐτῶν μετρούμεναι, θὰ κατελάμβανον μῆκος συνολικὸν ὑπὲρ τὰς 30 χιλιάδας χιλιομέτρων. Σ. Ε. Λ.

Φιορντιβέλλο (Fiordibello), ***Ἀντώνιος.*** Λατῖνος κληρικὸς καὶ συγγραφεὺς (1510—1574). Εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον ἐγένετο ἐπίσκοπος τοῦ Lavello ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως καὶ κατόπιν διετέλεσε γραμματεὺς τῶν παπῶν Παύλου τοῦ Δ' καὶ Πίου τοῦ Ε'. Συνέγραψε: «Ad Carolum V, Romanorum imperatorem, panegyricus» (Romae 1535), «Oratio de concordia ad Germanos» (Lyon 1541), «De auctoritate summi pontificis, Ecclesiae capitis» (1546), «Oratio ad Philippum et Mariam reges de restituta in Anglia religione» (Louvain 1545). Ε. Γ. Π.

Φιουμάρα (Fiumara) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Νοτιοσλαυΐας, πηγάζων ἐκ τοῦ κροατικοῦ Κάρσο, πρὸς Β. τοῦ Φιοῦμε, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ῥέκα* ἢ *Ρετσίνα*, καὶ χυνόμενος εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Διαχωρίζει, κατὰ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ὅπου σχηματίζει μικρὸν δέλτα, τὴν ἰταλικὴν πόλιν Φιοῦμε ἀπὸ τῆς νοτιοσλαυϊκῆς Σούσσακ καὶ ἀποτελεῖ τὸ νοτιοανατολικώτερον σημεῖον τῶν ἰταλονοτιοσλαυϊκῶν συνόρων. Μ. Δ. Β.

— Φιουμάρα (Fiumara) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα τοῦ μεσημβρινοῦ βραχίονος τοῦ δέλτα τοῦ Τιβέρεως.

Φιοῦμε (Fiume) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ ἐν τῇ Ἰουλιανῇ Βενετίᾳ. Κεῖται ἐπὶ τῶν ἰταλονοτιοσλαυϊκῶν συνόρων, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Φιουμάρα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Κουαρνέρο, κατέναντι τῶν νήσων Κέρσο καὶ Βέλια, εἰς ἀπόστασιν 64 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Τεργέστης. Κάτ. 52.921, ὧν 62 % εἶναι Ἰταλοί, 20 % Κροᾶται, 10 % Μαγυάροι, οἱ δὲ λοιποὶ Γερμανοὶ καὶ Σλοβένοι. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων καὶ τῶν προπόδων τοῦ κροατικοῦ Κάρσο καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς παλαιᾶς πόλεως, ἀμφιθεατρικῶς ἀνυψουμένης, μὲ στενάς, σκολιὰς καὶ πολλὰς κλιμακωτὰς ὁδούς, καὶ ἐκ τῆς νέας πόλεως, ἥτις ἐκτείνεται παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ ἔχει ὡραίας καὶ εὐρείας ὁδούς, θαυμασίας πλατείας, εὐρυχώρους προκυμαίας καὶ λαμπρὰ δημόσια οἰκοδομήματα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τὸ δημαρχεῖον, ὁ δημοτικὸς πύργος, τὸ παλαιὸν μεγαλοπρεπὲς κυβερνεῖον, τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωσήφ, ἡ ναυτικὴ ἀκαδημία, ἡ ναυτικὴ σχολή, τὸ δημοτικὸν θέατρον, τὸ ἄσυλον τῶν παίδων, τὸ ταχυδρομεῖον, ἡ ἰχθυαγορὰ κλπ. Ἔχει ἐπίσης παλαιὰς ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ μητρόπολις, ἥτις εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα ἐκκλησία ἐν Φιοῦμε, κτισθεῖσα τῷ 1371, μετὰ προσόψεως κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Πανθέου τῆς Ῥώμης, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Βίτου καὶ ἡ Παναγία τῆς θαλάσσης, εἰς ἣν ἀνέρχεταί τις διὰ 425 βαθμίδων· αὕτη ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Παναγίας τοῦ Λορέτο τῷ 1291 καὶ ἔχει εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ἥτις πιστεύεται ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ ἁγίου Λουκᾶ. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον ὑπάρχει τὸ καστέλλιον Τερσάττο. Ἐν τῇ πλατείᾳ Ἔρμπα σῴζεται ρωμαϊκὴ θριαμβευτικὴ ἁψίς, ἀνεγερθεῖσα πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου Β' τοῦ Γοτθικοῦ.

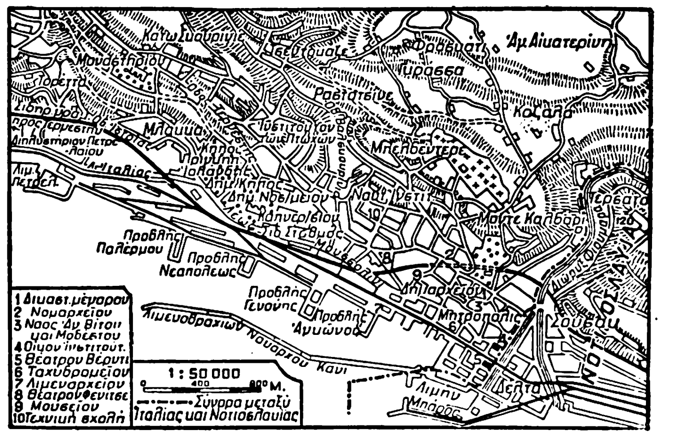

Τὸ Φιοῦμε εἶναι πόλις ναυτική, ἐμπορικὴ καὶ

Digitized by Google

βιομηχανική, ἔχουσα μέγα διυλιστήριον πετρελαίου, ἐργοστάσια κατεργασίας καπνοῦ, ὀρύζης, οἰνοπνευμάτων, εἰδῶν ναυτιλίας, μηχανημάτων, σακχάρεως, σοκολάτας, χημικῶν προϊόντων, ξυλουργίας, χάρτου, μεγάλα ναυπηγεῖα («Cantieri navali del Carnaro», ἅπερ εἶναι τὰ πρὸ τοῦ πολέμου οὐγγρικὰ «Danubius»), ἐργοστάσια κατασκευῆς τορπιλλῶν καὶ ἄλλων πολεμικῶν εἰδῶν, κτλ. Οἱ κάτοικοι τοῦ Φιοῦμε διεξάγουν σημαντικωτάτην ἁλιείαν ἐν τῷ κόλπῳ ἰδίως τοῦ Κουαρνέρο. Ἡ μεγάλη ὅμως σημασία τοῦ Φιοῦμε ὀφείλεται εἰς τὸν λιμένα αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος λιμὴν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῆς Οὐγγαρίας, ὡς ἀποτελῶν τὸν μοναδικὸν λιμένα, ὅστις διανοίγεται κατὰ τὸ μῆκος τῆς παραλιακῆς ὀροσειρᾶς τῆς κροατικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀδριατικῆς. Ὁ νῦν λιμὴν αὐτοῦ εἶναι τεχνητός, ἀποτελούμενος ἐκ δύο τμημάτων: ἐκ τοῦ κυρίως λιμένος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐκ τοῦ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φιουμάρα μικροτέρου, καλουμένου Πόρτο Μπάρος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1924 περιῆλθεν εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν. Ὁ κυρίως λιμὴν ἤρχισε κατασκευαζόμενος ἀπὸ τοῦ 1872 ὑπὸ τῆς οὐγγρικῆς καὶ συνεπληρώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως. Προστατεύεται ὑπὸ κυματοθραύστου μήκους ἑνὸς χιλιομέτρου, ἔχει ἐξωτερικὸν λιμενοβραχίονα μήκους 3.000 μ. καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐσωτερικοὺς λιμενοβραχίονας μετὰ μεγάλων ἀποθηκῶν, καταλαμβανουσῶν 68.560 τ. μ. καὶ μεγάλων σιλὸ διὰ σιτηρά, καὶ σιδηροδρομικὰς γραμμὰς διὰ τὴν φόρτωσιν καὶ ἐκφόρτωσιν 6.000 βαγονίων. Τὸ Φιοῦμε συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Τεργέστης καὶ διὰ τοῦ Σούσσακ μετὰ τῆς Νοτιοσλαυΐας, ἔχει δὲ ζωηρὰν ναυτιλιακὴν κίνησιν μετὰ τῶν ἄλλων μεγάλων λιμένων τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Μεσογείου.

—*[Ἱστορ.]* Τὸ *Φιοῦμε* εἶναι ἡ Tarsatica Vitepolis τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ Fanum Sancti Viti ad Flumen τοῦ μεσαίωνος. Ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἦτο πόλις ἀκμαία, μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς αὐτοκρατορίας περιῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον (395), ἀλλὰ ταχέως κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βησιγότθων τοῦ Ἀλαρίχου. Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τούτων περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέσπασεν αὐτὸ ὁ Καρλομάγνος. Τὸ ὄνομα Φιοῦμε ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον ἔν τινι ἐγγράφῳ τοῦ Βέλα Δ΄ τῷ 1620. Ὡς φέουδον τῶν Φράγκων καὶ κατόπιν τῶν Γερμανῶν, τὸ Φιοῦμε ἀνῆκε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν πατριάρχην τῆς Ἀκυληΐας καὶ ἀπὸ τοῦ 1300 εἰς τοὺς ἄρχοντας τοῦ Ντουΐνο, βραδύτερον δὲ εἰς τὸν οἶκον τῶν Φραγγιπάνι. Περιελθὸν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἐγένετο ἐπὶ Καρόλου ΣΤ΄, τῷ 1723, ἐλεύθερος λιμήν. Τῷ 1779 ἡ Μαρία Θηρεσία προσήρτησε καὶ πάλιν τοῦτο εἰς τὴν Αὐστρίαν εἰς Corpus separatum, ἀπὸ δὲ τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1814 διετέλεσεν ὑπὸ τὴν γαλλικὴν κατοχήν. Καταληφθὲν κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, παρεδόθη ὑπὸ τούτου εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἥτις τῷ 1822 παρεχώρησεν αὐτὸ εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὡς ἀποκλειστικὸν αὐτῆς λιμένα. Ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1868 ἀνῆκεν εἰς τὴν Κροατίαν, ὁπότε περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, εἰς ἣν ἀνῆκε μέχρι τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ὁποίου ἀπέβη τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Νοτιοσλαυΐας, αἵτινες πλειστάκις ἕνεκεν αὐτοῦ περιῆλθον εἰς τὰ πρόθυρα κηρύξεως πολέμου. Καίτοι ἐν τῇ μυστικῇ συνθήκῃ τοῦ Λονδίνου τῆς 26 Ἀπριλίου 1915, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἡ Ἰταλία ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, τὸ Φιοῦμε παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Κροατίαν, οἱ Ἰταλοὶ ἐθνικισταὶ ἤρχισαν νὰ διεκδικοῦν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1918, τῷ δὲ 1919 οἱ Ἰταλοὶ ἀντιπρόσωποι ἐν τῇ διασκέψει τῆς εἰρήνης ἐζήτησαν τὸ Φιοῦμε ἐπισήμως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ αἴτησις αὕτη κατεπολεμήθη σφοδρότατα ὑπὸ τοῦ προέδρου Οὐίλσων, ἕνεκα δὲ τούτου οἱ Ἰταλοὶ ἀντιπρόσωποι, ὑπὸ τὸν πρωθυπουργὸν Ὀρλάντο, ἀπεχώρησαν τῆς διασκέψεως καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ρώμην. Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 23 Ὀκτωβρίου 1918, τὰ κροατικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὸ Φιοῦμε, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν 4 Νοεμβρίου εἰσῆλθον καὶ ἰταλικὰ στρατεύματα μετὰ πολεμικῶν πλοίων. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλαβον χώραν σοβαραὶ συγκρούσεις μεταξὺ κροατικῶν καὶ ἰταλικῶν στρατευμάτων, τὰ κροατικὰ τοιαῦτα ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ συμμαχικῶν. Καθ' ἣν ὅμως ἐποχὴν τὸ ζήτημα τοῦ Φιοῦμε εὑρίσκετο εἰσέτι ἐκκρεμὲς ἐνώπιον τῆς διασκέψεως τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων, εἰς ἣν εἶχον ἐπανέλθει οἱ Ἰταλοὶ ἀντιπρόσωποι, ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ πατριώτης Γαβριὴλ Ντ' Ἀννούντσιο, ἡγούμενος ὁμάδος Ἰταλῶν ἐθνικιστῶν, ἐκκινήσας ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Τεργέστην Ρόνκι, τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1919, κατέλαβε τὸ Φιοῦμε, τοῦ ὁποίου ἐκήρυξε τὴν ἕνωσιν μὲ τὴν Ἰταλίαν, ὀργανώσας καὶ προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῆς Νοτιοσλαυΐας καὶ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἀπέφυγε νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπ' αὐτοῦ βίαν, ἕνεκα τῶν μεγάλων συμπαθειῶν τὰς ὁποίας ἔσχεν ἐν Ἰταλίᾳ τὸ κίνημά του. Μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Νοτιοσλαυΐας τὴν 12 Νοεμβρίου 1920 ἡ συνθήκη τοῦ Ραπάλλο, δι' ἧς ἀνεκηρύσσετο ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Φιοῦμε μετὰ μικρᾶς περιοχῆς. Ὁ Ντ' Ἀννούντσιο διεμαρτυρήθη καὶ τὴν 3 Δεκεμβρίου 1920 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ὁ τότε ὅμως πρωθυπουργὸς τῆς Ἰταλίας Τζιολίττι ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Ραπάλλο καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ Φιοῦμε τὸ ἰταλικὸν πολεμικὸν «Ἀντρέα Ντόρια», ὅπερ ἐβομβάρδισε τὸ διοικητήριον, ὅπου ἔμενεν ὁ Ντ' Ἀννούντσιο, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Φιοῦμε ἀνέλαβε τότε προσωρινὴ κυβέρνησις, ἥτις ἐνήργησεν ἐκλογὰς ἐθνοσυνελεύσεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1921 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ὁ Τσανέλλα. Τὸν Μάρτιον ὅμως τοῦ 1922 Ἰταλοὶ φασίσται, ἐπιδραμόντες κατὰ τοῦ Φιοῦμε, ἀνέτρεψαν τὴν κυβέρνησιν Τσανέλλα καὶ ἐξέλεξαν πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ἰταλὸν βουλευτὴν Τζιουριάτι, κηρύξαντες συγχρόνως καὶ τὴν ἕνωσιν πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Μουσσολίνι ἀπέστειλε τότε εἰς τὸ Φιοῦμε τὸν στρατηγὸν Τζιαρντίνο πρὸς ἐπιβολὴν τῆς τάξεως καὶ ἤρχισε διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Νοτιοσλαυΐαν πρὸς σύναψιν νέας συμφωνίας, ἥτις καὶ ἐπετεύχθη διὰ σειρᾶς συμβάσεων οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς φύσεως, αἵτινες ὑπεγράφησαν τὴν 27 Ἰανουαρίου 1924 ἐν Ρώμῃ. Διὰ τῶν συμβάσεων τούτων ἡ πόλις τοῦ Φιοῦμε περιῆλθεν ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἰταλίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Φιουμάρα, ἐνῷ τὸ πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν τοῦ ποταμοῦ τούτου τμῆμα τῆς πόλεως, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ προάστιον Σούσσακ, τὸ δέλτα τοῦ ποταμοῦ καὶ ὁ μικρὸς λιμὴν Πόρτο Μπάρος, περιῆλθον εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν. Διὰ τῶν αὐτῶν συμβάσεων καθωρίσθησαν καὶ τὰ πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἰταλονοτιοσλαυϊκὰ σύνορα, ἅτινα ἀπετέλεσεν ὁ ποταμὸς Φιουμάρα καὶ στενὴ πρὸς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς πόλεως παραλιακὴ λωρίς, ἀκολουθοῦσα τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καὶ ἀπέχουσα δεκάδας τινὰς μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Δι' ἑτέρας συμβάσεως μετὰ τῆς Οὐγγαρίας, συναφθείσης τὴν 25 Ἰουλίου 1927, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις παρεχώρησεν εἰς τὴν οὐγγρικὴν τμῆμα τοῦ λιμένος τοῦ Φιοῦμε πρὸς ἵδρυσιν ἐλευθέρας οὐγγρικῆς ζώνης, ἵνα οὕτω καταστῇ δυνατὴ καὶ πάλιν ἡ συγκέντρωσις τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ εἰσαγωγικοῦ καὶ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φιοῦμε. Μ. Δ. Β.

— **Φιοῦμε** (Fiume) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Ἰταλίας, ἐν τῇ Ἰουλιανῇ Βενετίᾳ. Περιλαμβάνει τὴν πόλιν τοῦ Φιοῦμε καὶ μικρὰν πέριξ αὐτῆς περιοχήν, καθὼς καὶ μικρὰν περιοχὴν ἀποσπασθεῖσαν ἐκ τοῦ νομοῦ τῆς Πόλας ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Ἰστρίας. Ἔχει ἔκτασιν 1.011 τ. χλμ. καὶ 106.775 κατοίκους. Μ. Δ. Β.

Φιούμι (Fiumi), ***Μαρία-Λουΐζα.*** Ἰταλὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1885. Συνειργάσθη εἰς πολλὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ καὶ διευθύνει τὸ περιοδικὸν «Rassegna Nazionale». Ἔγραψε πολλὰ μυθιστορήματα καὶ ποιήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: «Στὴ σιωπή» (1917), «Μοναξιὰ» ποιήματα (1919), «Πάθος» (1919), «Τὸ ἄγνωστον» (1920), «Ἡ πατρίδα μου» (1923), «Ἡ σύζυγος» (1924), «Αἱ μυστηριώδεις σκιαί» (1927), «Ἡ μαγευτική. Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν» (1929), κλπ. Μ. Δ. Β.

Φιουμιτσίνο (Fiumicino) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας, πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Ρώμης, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει 28 χλμ. Κάτ. 3.201. Κεῖται παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως καὶ συνδέεται μετὰ τῆς Ρώμης διὰ σιδηροδρόμου καὶ διὰ ποταμίου συγκοινωνίας. Ἐκτίσθη παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ λιμένος τῆς Ρώμης, ὅστις εἶχε κτισθῇ ἐπὶ σχεδίων τοῦ Αὐγούστου ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Τραϊανοῦ, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Α΄ μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ λιμὴν τοῦ Κλαυδίου, καλούμενος Fossae Claudianae, ἀντικατεστάθη βραδύτερον ὑπὸ ἑτέρου τοιούτου, τῆς Fossa Traiana, ὁ ὁποῖος ὑφίσταται μέχρι σήμερον καὶ ἀποτελεῖ τὸν θαλάσσιον λιμένα τῆς Ρώμης, μετὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ διὰ τοῦ Τιβέρεως. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει νῦν ἀερολιμὴν καὶ λειτουργοῦν πολυσύχναστα θαλάσσια λουτρά. Μ. Δ. Β.

φιούμπα (ἡ)· δημοτ., πόρπη ὑποδήματος, ἀγκράφα.

Φιούτζι (Fiuggi) *[Γεωγρ.]*. Ὀνομαστὴ καὶ πολυσύχναστος λουτρόπολις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φροζινόνε τοῦ νομοῦ τῆς Ρώμης. Κάτ. 5.315. Μέχρι τοῦ 1911 ἦτο γνωστὴ μὲ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα *Ἀντίκολι*, ὅπερ ἔκτοτε ὑπεχώρησε πρὸ τοῦ *Φιούτζι*, ὀνόματος τοῦ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἰδιοκτήτου τῶν παρ' αὐτὴν ἰαματικῶν πηγῶν. Ἔχει μεταλλικὰς ἰαματικὰς πηγάς, θερμοκρασίας 11°, αἵτινες θεωροῦνται ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐνδείκνυνται κατὰ τῶν ρευματισμῶν, τῆς λιθιάσεως, τῆς νευρασθενείας κτλ. Τὰ ὕδατα αὐτῶν χρησιμοποιοῦνται πρὸς πόσιν καὶ διὰ λουτρά. Τὸ καστέλλιον τοῦ Φιούτζι ἦτο ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων τῆς περιοχῆς τῆς Ρώμης κατὰ τὸν μεσαίωνα. Παρὰ τὴν πόλιν ὑπάρχει σπήλαιον σταλακτιτῶν καὶ μικρὰ λίμνη 1.700 μ. μήκους, 700 μ. πλάτους καὶ 12 μ. βάθους, ἥτις παρουσιάζει τὸ περίεργον φαινόμενον νὰ ἐξαφανίζεται περιοδικῶς ἀνὰ 3 ἢ 5 ἔτη. Συνδέεται δι' ἠλεκτρικοῦ τροχιοδρόμου μετὰ τῆς Ρώμης, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει περὶ τὰ 80 χλμ. Μ. Δ. Β.

Φιραῖσοι *[Ἀρχ.]*. Λαὸς κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 16) μετὰ τῶν Φαυόνων τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Σκανδίας (νῦν Σουηδία). Α. Θ. Σ.

Φιρὰν (Firan) *[Γεωγρ.]*. Ὄασις τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ, κειμένη κατὰ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ ὄρους Σερβὰλ καὶ ἐγκλείουσα τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς πόλεως Φαράν. Χ. Δ.

Φιρδουσῆ *(Χεκὶμ Ἀμπ-οὺλ-Κασὶμ Χασὰν μπὲν-Ἰσχὰκ μπὲν Σὲρ-Φεσὰχ Τουσί)*. Ὁ μέγιστος τῶν Περσῶν ποιητῶν, γεννηθεὶς τῷ 932 μ. Χ. ἐν Ραζὰν τῆς ἐπαρχίας Χορασάν. Εἰς τὴν ποίησιν ἤρχισεν ἀσχολούμενος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἰδιαιτέραν ἐδείκνυε προτίμησιν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων βασιλέων τῆς ἀρχαίας Περσίας, ἥτις ἐσῴζετο εἰς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, αἵτινες περισυλλεγεῖσαι ἀπετέλεσαν τὰς συλλογὰς «Μπαστὰν» καὶ «Χονταϊνναμέ». Τυχὼν τῆς εὐκαιρίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κύκλον τῶν περὶ τὸν Γαζνεβίδην σουλτᾶνον Μαγμοὺτ Σεμπουκτεκὶν ποιητῶν, ἐξετιμήθη διὰ τὰς ποιητικὰς καὶ ἱστορικὰς γνώσεις του τόσον, ὥστε ὁ ἡγεμὼν ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν τὴν συγγραφὴν ποιητικοῦ ἔργου περὶ τῶν ἀρχαίων Περσῶν βασιλέων, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἤδη διατάξει τὴν περισυλλογὴν τοῦ ἀπαιτουμένου ὑλικοῦ. Ὁ Φιρδουσῆ ἀπεπεράτωσε τὸ ἔργον τοῦτο ἐντὸς τριάκοντα ἐτῶν καὶ οὕτως εἶδε τὸ φῶς τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σαχναμὲ» (= Βίβλος τῶν βασιλέων) ἔπος εἰς 60.000 στίχους. Ὁ σουλτᾶνος εἶχεν ὑποσχεθῆ ἓν χρυσοῦν νόμισμα δι' ἕκαστον στίχον τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον εἶχε παραγγείλει. Εὑρεθεὶς ὅμως ἀπέναντι ποιητικοῦ ἔργου τόσον ἐκτενοῦς καὶ παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν εἰσηγήσεων τοῦ θησαυροφύλακός του, δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του, ἀλλ' ἔδωσεν ἓν δράμιον ἀργύρου κατὰ στίχον. Ὁ ποιητὴς ὀργισθεὶς τὸ μὲν χρῆμα διεμοίρασεν αὐτοστιγμεί, αὐτὸς δὲ ἐξεπατρίσθη, ἀφήσας ὅπως ἐπιδοθῇ, εἴκοσιν ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, εἰς τὸν σουλτᾶνον κλειστὸς φάκελος, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ σάτιρα, ἥτις προτάσσεται συνήθως τῶν ἐκδόσεων τοῦ «Σαχναμέ». Μετά τινας περιπλανήσεις ὁ Φιρδουσῆ κατέφυγεν εἰς Βαγδάτην. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὸ «Σαχναμὲ» περιείχοντο ἔπαινοι πολλοὶ διὰ τοὺς πυρολάτρας βασιλεῖς τῆς Περσίας, ὁ χαλίφης Ἀλ-Καδίρ, πιστὸς Μουσουλμᾶνος καὶ φρουρὸς τῆς μουσουλμανικῆς πίστεως, ἐξεμάνη ἐναντίον του, καὶ μόνον ὅταν ὁ ποιητὴς συνέθεσε πρὸς χάριν του τὸ ρωμαντικὸν ποίημα «Γιουσοὺφ καὶ Ζουλεϊχᾶ» (=ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ κ. Πετεφρῆ) καθησύχασε. Μετά τινα καιρὸν ὁ Φιρδουσῆ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του. Βραδύτερον ὁ Γαζνεβίδης ἡγεμών, ἀναγνώσας πάλιν τοὺς στίχους του, ηὐχαριστήθη τόσον, ὥστε ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν τὰ συμφωνηθέντα 60.000 χρυσᾶ διὰ τὸ «Σαχναμέ». Ἀλλ' ὅταν ἔφθασαν αἱ τὸ χρῆμα κομίζουσαι κάμηλοι, ἐγίνετο ἡ κηδεία τοῦ ποιητοῦ (1025). Τὸ «Σαχναμὲ» θεωρεῖται ποιητικὸν ἔργον ἀπαράμιλλον διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ φυσικότητα τῆς στιχουργίας του. Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρὰ περσική, ἄνευ ἀραβικῶν λέξεων ἢ φράσεων. Τὸ τέλος τοῦ «Σαχναμέ», στρεφόμενον περὶ τὴν νίκην τῶν Ἀράβων κατὰ τοῦ τελευταίου Σασανίδου βασιλέως, θεωρεῖται προστεθὲν κατόπιν. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως (1831—1868) ὑπὸ τοῦ Julius von Mohl δαπάναις τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς σχῆμα ὄγδοον. Τῷ 1876—1878 ἡ κ. von Mohl ἐξέδωκεν εἰς σχῆμα προσιτώτερον τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ἀγγλικαὶ καὶ γερμανικαὶ μεταφράσεις. Χειρόγραφα ὑπάρχουν πολλά, ἐν Περσίᾳ δὲ κυκλοφοροῦν καὶ λιθογραφημέναι ἐκδόσεις μετὰ μικρογραφιῶν. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Φιρεντσουόλα (Firenzuola), ***Ἀνιολο.*** Ἰταλὸς μοναχός, συγγραφεὺς ἐρωτικῶν κωμῳδιῶν καὶ ποιημάτων (1493—1543). Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα ἔχουν γραφῆ εἰς καθαρὰν φλωρεντινὴν διάλεκτον, εἶναι: «Ἐρωτικοὶ λόγοι» (1525), «Διάλογοι τῶν ζῴων» (1514), «Περὶ τῆς τελείας καλλονῆς τῆς γυναικός» (1541), κ.τ.λ. Μ. Δ. Β.

Φιρεντσουόλα (Firenzuola) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Φλωρεντίας, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σαουτέρνο. Κάτ. 12.900. Ἔχει θειούχους μεταλλικὰς πηγὰς καὶ πολλὰς παλαιὰς ἐκκλησίας. Μ. Δ. Β.

Φίρλινγκ (Vierling), ***Γεώργιος.*** Γερμανὸς μουσικὸς (1820—1901). Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ὠδικῆς Ἀκαδημίας. Βραδύτερον ἵδρυσε τὸν «Ὑ-

Digitized by Google

μιλον Μπάχ» τοῦ Βερολίνου καὶ ἔτυχε τοῦ τίτλου τοῦ βασιλικοῦ διευθυντοῦ τῆς μουσικῆς. Ὁ Φίρλινγκ συνέθεσε σημαντικὸν ἀριθμὸν φωνητικῶν κυρίως ἔργων: μελῳδίας, διῳδίας καὶ χορῳδίας ἀνδρικάς, γυναικείας ἢ μικτάς, ψαλμοὺς διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν, μίαν συμφωνίαν, τὰς εἰσαγωγὰς διὰ τὴν «Τρικυμίαν» τοῦ Σαίξπηρ, τὴν «Μαρίαν Στούαρτ», τὴν «Ἄνοιξιν», τὸ «Hermannsschlacht» τοῦ Κλάϊστ, μουσικὴν δωματίου κ.τ.λ. Γ. Σ.

φίρμα (ἡ)· δημοτ., ἐμπορικὴ ἐπωνυμία, τὸ ὄνομα, ἡ προσηγορία δι' ἧς εἶναι γνωστὸς ἐμπορικὸς ἢ βιομηχανικὸς οἶκος (ἰταλ. firma).

φιρμάνιον (τό), *καὶ ὀρθότερον* ***φερμάνιον***· σουλτανικὸν διάταγμα ἐκδιδόμενον (ἐν τῇ Τουρκίᾳ τοῦ σουλτανικοῦ καθεστῶτος) εἰς ἐκτέλεσιν ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ φέρον ἄνωθι τὸ σουλτανικὸν μονόγραμμα. Ν. Μ.

Φίρμενιχ (Firmenich Richartz), ***Ἰωάννης-Ματθίας.*** Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ποιητὴς (1808—1889). Ἔγραψε ποιήματα εἰς τὴν γερμανικήν, τὴν ἀγγλικὴν καὶ τὴν νεοελληνικὴν καὶ ἐξέδωκεν ἀνθολογίαν ἑλληνικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρωμαϊκὰ τραγούδια» (2 τόμ.). Ἐπίσης ἐξέδωκεν εἰς τρεῖς τόμους συλλογὴν διαλεκτικῶν ᾀσμάτων τῆς Γερμανίας.

Φιρμικὸς (Firmicus Maternus), ***Ἰούλιος.*** Λατῖνος συγγραφεύς, σικελικῆς καταγωγῆς, ἀκμάσας κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα. Ἔγραψε τῷ 337 τὸ ἔργον «Matheseos libri VIII» (α' ἐκδ. 1497 ἐν Ἐνετίᾳ, ἐσχάτη 1913), ἐν τῷ ὁποίῳ ποιεῖται ἀπολογίαν τῆς ἐκ τῶν ἀστέρων μαντικῆς καὶ συνοψίζει τὰς αἰγυπτιακὰς καὶ βαβυλωνιακὰς δοξασίας περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀστέρων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. —Π.

Φιρμιλιανός. Ἐκ Καππαδοκίας καταγόμενος, φίλος καὶ θαυμαστὴς τοῦ Ὠριγένους, ἐγένετο ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας περὶ τὸ 230 καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 268, ὅτε ἀπέθανεν. Ὁ Φιρμιλιανὸς διέπρεπε μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἐπισκόπων καὶ ἔγραψε, κατὰ Μέγαν Βασίλειον, διαφόρους πραγματείας, αἵτινες ἀπωλέσθησαν. Ἐν λατινικῇ μεταφράσει περιεσώθη ἐπιστολή του πρὸς τὸν σύγχρονόν του Κυπριανὸν Καρχηδόνος, ὅστις τοῦ ἔγραψε παραπονούμενος διὰ τὸν πάπαν Στέφανον, θέλοντα νὰ ἀποκηρύξῃ ὡς σχισματικὰς τὰς μὴ ἀποδεχομένας τὸ βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν ἐκκλησίας. Ὁ Φιρμιλιανὸς ἐν τῇ ἀσφαλοῦς γνησιότητος ἐπιστολῇ του ταύτῃ (ἐν ἐπιστολαῖς Κυπριανοῦ ἀρ. 75) θεωρεῖ τὸν πάπαν αἴτιον τοῦ κακοῦ, διότι «σχισματικὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις χωρίζεται ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος». Δ. Σ. Μ.

Φιρμῖνος, *Διδότος.* Διάσημος Γάλλος τυπογράφος καὶ στοιχειοχύτης (βλ. λ. *Διδότος* Φιρμῖνος).

Φιρμινὺ (Firminy) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Λίγειρος, κειμένη εἰς ἀπόστασιν 12 χλμ. ἀπὸ τοῦ Σαὶντ-Ἐτιέν. Ἔχει μεγάλα γαιανθρακωρυχεῖα, γνωστὰ ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐν ἐκμεταλλεύσει δὲ ἀπὸ τοῦ 1786, ἀποδίδοντα ἐτησίως 90.000 περίπου τόννους γαιανθράκων καὶ ἀπασχολοῦντα 4.000 ἐργάτας. Ἐπίσης εἶναι σημαῖνον χαλυβουργικὸν καὶ σιδηρουργικὸν κέντρον. Κάτ. 20.195. Χ. Δ.

Φίρμιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Πικηνῶν, ὀλίγον μεσόγειος *[Πτολεμ.* Γ, α, 52). Εἶναι τὸ σύγχρονον χωρίον Fermo (πλάτ. 43°10' Β., μῆκ. 13°44' Ἀν., χάρτ ἀγγλ. 200: Ortona to river Pô), 16 μίλ. βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Tronto. Σ. Ε. Λ.

φιρόλη (ἡ) (Firola) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φιρολιδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα ἐστερημένα μανδύου. Τὸ σῶμά των εἶναι ἐπίμηκες, πηκτωματῶδες καὶ συνήθως ἀπολήγει κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμῆμά του εἰς μακρὰν ἀπόφυσιν ἐν εἴδει οὐρᾶς. Τὸ στόμα εἶναι τοποθετημένον ἐπὶ προβοσκιδοειδοῦς ἀποφύσεως. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀφθονοῦντα εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Φιροπόταμος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μήλου τῆς ὁμωνύμου νήσου καὶ ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 118.

Φίρορτ (Vierordt), ***Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1855. Ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ἔργων του ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς ζωῆς τῶν χωρῶν τούτων. Ἐδημοσίευσε: «Ποιήματα», «Ἀκανθόφυλλα», «Τοιχογραφίαι», «Κοσμικὰ τραγούδια» κ.ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκεν: «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν», «Γερμανικὰ τιμητικὰ ἐμβλήματα», «Τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς μου», ὡς καὶ «Τὸ βιβλίον τῶν ὀνείρων». Τὸ τελευταῖον τοῦτο προεκάλεσε ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ψυχολόγων. Ποιητὴς λεπταίσθητος, ὁ Φίρορτ οὐδόλως ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς. Λ. Κ.

—Φίρορτ (Fierordt), ***Κάρολος*** *φὸν* —. Διάσημος Γερμανὸς φυσιολόγος (1818—1884). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς θεωρητικῆς ἰατρικῆς ἐν Τυβίγγῃ (1849). Κατόπιν ἐδίδαξε γενικὴν παθολογίαν, θεραπευτικὴν καὶ ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς καὶ τέλος ἀφωσιώθη εἰς τὴν φυσιολογίαν, ἧς τὴν ἕδραν ἀνέλαβε τῷ 1855. Ὁ Φίρορτ διήνοιξε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν φυσιολογίαν. Ἐπενόησε νέας μεθόδους μικροσκοπικῆς ἀναλύσεως τοῦ αἵματος καὶ καταμετρήσεως τῶν αἱμοσφαιρίων (1853), θεωρεῖται δὲ καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς νέας σφυγμογραφίας διὰ τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν του καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθέντος νέου σφυγμογράφου: «Die Lehre vom Arterienpuls in gesunden und Kranken Zuständen» (Braunschweig 1855), «Die Erscheinungen u. Gesetze der Stromgeschwindlichkeiten des Blutes nach Versuchen» (Frankf. 1858). Ἐπίσης μεγάλου ἐνδιαφέροντος ὑπῆρξαν αἱ φασματοφωτομετρικαὶ ἐργασίαι αὐτοῦ: «Die Anwendung des Spectralapparates zur Photometrie der Absorptionsspecten und quantilat. chem. Analyse» (Τυβίγγη 1873), «Die anwendung des Spectrapparates zur Messung und Vergleich. der Stärke des farb. Lichtes» (1871) κτλ. Τέλος σημαντικώτατον εἶναι τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ: «Gründriss der Physiologie» (Φραγκφούρτη 1860, Τυβίγγη 1877). Ο. Ρ.

Φιροσπούρ, ἢ ***Φεροζεπὸρ*** (Firospur, ἢ Ferozepore) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν ἐν Πεντζάμπ, πρωτεύουσα ὁμωνύμου διοικητικῆς περιφερείας. Εἶναι ἐμπορικὸν καὶ συγκοινωνιακὸν κέντρον καὶ ἔχει ἰσχυρὸν φρούριον. Κάτ. 50.836, ὧν τὰ 42% εἶναι Ἰνδουϊσταὶ καὶ τὰ 47% Μωαμεθανοί. Ἡ ὁμώνυμος διοικητικὴ περιφέρεια ἔχει ἐμβαδὸν 10.700 τετρ. χλμ. καὶ 959.657 κατ., εἶναι δὲ εὔφορος εἰς σιτηρά. Ἐν μεγάλῃ μάχῃ διεξαχθείσῃ τῷ 1845 παρὰ τὴν πόλιν, οἱ Ἄγγλοι, νικήσαντες τοὺς ἰθαγενεῖς, ἐγένοντο κύριοι ὁλοκλήρου τοῦ Πεντζάμπ. Χ. Δ.

Φιρούζ. Βασιλεὺς τῶν Περσῶν (βλ. λ. *Περόζης*).

Φιρούσμπεης. Τοῦρκος στρατηγός, ὑπηρετήσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μουρὰτ Β' καὶ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ. Λαβὼν τὴν ἐντολὴν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Δρακούλη τῷ 1423, κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταβάλῃ διετῆ φόρον. Κατὰ τὰς προπαρασκευὰς τοῦ Μωάμεθ πρὸς κυρίευσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Φιρούσμπεης διωρίσθη φρούραρχος τοῦ Ρούμελη-Χισάρ. Β. Γ. Μ.

Φίρσεν (Viersen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ Ρηνανίᾳ (νομὸς Ντύσσελντορφ), ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κολωνίας—Φένλο. Κάτ. 32.169 (1928). Ἔχει ἀκμαίαν βιομηχανίαν μεταξουργίας, ὑφαντουργίας, σχοινοποιίας καὶ δερματίνων εἰδῶν. Θ. Κ.

Φίρχω (Virchow), ***Ροδόλφος.*** Διάσημος Γερμανὸς ἰατρὸς (βλ. λ. *Βίρχωβ* Ροδόλφος).

φίσα (ἡ) (γαλλ. fiche)· μικρὸν τεμάχιον χάρτου ἢ χαρτονίου χρησιμοποιούμενον ὡς δελτίον ἐγγραφῆς, βιβλιογραφίας κττ.· || μικρὸν τεμάχιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, πάστας ἢ μετάλλου, ἄλλως *μάρκα*.

Φίσαρτ (Fischart), ***Ἰωάννης.*** Διάσημος Γερμανὸς σατιρικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς μεταξὺ 1545 καὶ 1551 ἐν Στουττγάρδῃ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1590 ἢ 1591 ἐν Φόρμπαχ. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Βασιλείᾳ. Πολυμαθέστατος, ἔνθερμος πατριώτης, σημαντικὸς ποιητὴς καὶ ἔτι σημαντικώτερος πεζογράφος, ὁ Φίσαρτ θεωρεῖται μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας φυσιογνωμίας τῆς γερμανικῆς ἀναγεννήσεως. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ὀλλανδῶν διδασκάλων ἔγραψε σατίρας, εἰς τὰς ὁποίας καυτηριάζει τὰ καθολικὰ μοναχικὰ τάγματα («Ἡ ζωὴ τοῦ ἁγίου Δομινίκου καὶ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου»), τοὺς ἰησουΐτας («Περιγραφὴ τοῦ τετραγώνου πιλίου»), τὸν παπισμὸν («Ἡ κυψέλη τοῦ ἁγίου ρωμαϊκοῦ μελισσοκόσμου») καὶ τὰ κοσμοκρατορικὰ ὄνειρα τῶν βασιλέων τῆς Ἱσπανίας. Ἔγραψε θρησκευτικὰ καὶ ἀφηγηματικὰ ποιήματα, ὧν σημαντικώτερα «Τὸ εὐτυχισμένο καράβι τῆς Ζυρίχης» καὶ τὸ ἡρωϊκοκωμικὸν ἔπος «Τὸ κυνήγιον τῶν ψύλλων». Τὰ μνημειωδέστερα ὅμως ἔργα τοῦ Φίσαρτ εἶναι αἱ δύο διασκευαὶ τοῦ «Γαργαντούα» καὶ τοῦ «Πανταγρουελινικοῦ προγνωστικοῦ» τοῦ Ραμπελαί, αἱ ὁποῖαι τὸν κατατάσσουν μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων πεζογράφων τῆς Γερμανίας. Λ. Κ.

Φίσερ (Fischer), ***Αἰμίλιος.*** Γερμανὸς χημικὸς (1852—1919). Ὑπῆρξε καθηγητὴς ἐν Μονάχῳ, Ἐρλάγγῃ, Βυρτσβούργῳ καὶ ἀπὸ τοῦ 1892 μέχρι τοῦ θανάτου του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Ὁ Φίσερ θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς βιομηχανίας τῶν συνθετικῶν χρωμάτων τοῦ τριφαινυλομεθανίου, διότι αὐτὸς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ὄθωνος Φίσερ διηρεύνησε τὴν χημικὴν σύνταξιν τῆς ροδανιλίνης. Ἐμελέτησε τὴν σπουδαιοτάτην σειρὰν τῶν πουρινικῶν σωμάτων καὶ ἐπέτυχε τὴν συνθετικὴν παρασκευὴν πλείστων ἐκ τῶν σωμάτων τῆς ὁμάδος αὐτῆς, ὡς τὸ οὐρικὸν ὀξὺ κλπ. Ἀνεκάλυψε τὴν φαινυλυδραζίνην καὶ δι' αὐτῆς κατώρθωσε τὴν μελέτην τῶν ἐν τῇ φύσει ἀπαντώντων σακχάρων, ἐξακριβώσας τὴν χημικὴν σύνταξιν αὐτῶν καὶ ἐπιτυχὼν τὴν συνθετικὴν παρασκευὴν πολλῶν σακχάρων ἐκ τῶν ἐν τῇ φύσει ἀπαντώντων. Περαιτέρω ἐπίσης ἐμελέτησε τὰ τῆς δράσεως τῶν ἐνζύμων ἐπὶ τῶν ὑδατανθράκων, σπουδαίας προσενεγκὼν ὑπηρεσίας εἰς τὴν μελέτην τῶν ζυμωτικῶν φαινομένων. Σημαντικωτάτην ἐπίσης προσέφερε συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς συστάσεως καὶ συντάξεως τῶν λευκωμάτων, ἐπιτυχὼν δι' εὐστόχων ὑδρολυτικῶν δράσεων τὴν διάσπασιν αὐτῶν εἰς ἁπλούστερα καὶ δυνάμενα καλύτερον νὰ μελετηθῶσι σώματα. Χρησιμοποιῶν τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ, ἐπέτυχε τὴν σύνθεσιν πολυπεπτιδίων ἐκ 18 ἀμινοξέων, ἅτινα ὁμοιάζουν πολὺ πρὸς ἁπλᾶ προϊόντα διασπάσεως τῶν φυσικῶν λευκωμάτων. Ἐπίσης ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῶν δεψικῶν ὑλῶν, ἐπιτυχὼν τὴν συνθετικὴν παρασκευὴν συνθετικοῦ σώματος λίαν προσομοίου πρὸς τὴν κινεζικὴν ταννίνην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θεραπευτικὴν προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας, ἀνακαλύψας τὴν βερονάλην καὶ πλεῖστα ἄλλα φάρμακα. Τῷ 1902 ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν χημείαν. Ἔγραψε: «Συνθέσεις εἰς τὴν ὁμάδα τῆς πουρίνης καὶ τῶν σακχάρων» (1903), «Ἔρευναι περὶ τῶν ἀμινοξέων, πολυπεπτιδίων καὶ πρωτεϊνῶν» (1906), «Περὶ ὑδατανθράκων καὶ ἐνζύμων» (1909) κ.ἄ. Σ. Γ.

—Φίσερ (Fisher), ***Ἀνδρέας.*** Αὐστραλιανὸς πολιτικὸς (1862—1928). Ἐργάτης ἐργοστασίου κατ' ἀρχάς, ἐγένετο τῷ 1893 βουλευτὴς ἐν τῇ βουλῇ τῆς Χώρας τῆς Βασιλίσσης, τῷ 1899 ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας καὶ τῶν Δημοσίων ἔργων, τῷ 1901 μέλος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κοινοβουλίου, τῷ 1904 ὑπουργὸς τοῦ Ἐμπορίου, τῷ 1907 ἀρχηγὸς τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος καὶ ἐπανειλημμένως πρωθυπουργός. Θ. Κ.

—Φίσερ (Fisher), ***Δωροθέα-Κάνφηλντ.*** Ἀμερικανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1879. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ὀχάϊο φιλολογίαν καὶ μετὰ πολυετῆ παραμονὴν εἰς τὴν Εὐρώπην, πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν της, διετέλεσε μέλος τοῦ παιδαγωγικοῦ συμβουλίου τῆς πολιτείας τοῦ Βέρμοντ, ἀπὸ τοῦ 1921 μέχρι τοῦ 1923. Ἔγραψε πολυάριθμα ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: «Ἀγγλικὴ ρητορική» (1906), «Ἡ κατὰ Μοντεσσόρι μήτηρ» (1913), «Μητέρες καὶ τέκνα» (1914), «Ἡ ἡμέρα τῆς δόξης» (1919), «Διηγήματα» (1925) κλπ. Μ. Δ. Β.

— Φίσερ (Fischer), ***Ἐγκελβέρτος-Λαυρέντιος.*** Σύγχρονος Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1845. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βυρτσβούργης, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τῷ 1875. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα ἔχουν μᾶλλον ἀπολογητικοφιλοσοφικὸν χαρακτῆρα, εἶναι: «Ueber den Pessimismus» (1880), «Lebensmagnetismus oder Hypnotismus» (1883), «Grundlagen der Erkenntnistheorie» (1887), «Das Grundproblem der Metaphysik» (1894), «Das Triumph der christlichen Philosophie» (1900), «F. Nietzsche» (1901), «Goethes Leben und Charakterbild» (1905), «Individualismus» (1908), «Die schöne Seele» (1922) κλπ. Θ. Π.

—Φίσερ (Fisher), ***Ἕρβερτ-Ἀλβέρτος-Λῶρενς.*** Ἄγγλος ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1865. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης καὶ ἀπὸ τοῦ 1918 ἀντιπρόσωπος τῶν ἀγγλικῶν πανεπιστημίων ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας 1916—1922 καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν. Ἔγραψεν: «Ἡ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας, 1485—1547» (1906), «Ναπολέων Βοναπάρτης» (1913), «Ἡ δημοκρατικὴ παράδοσις ἐν Εὐρώπῃ» (1911), «Μελέται ἱστορίας καὶ πολιτικῆς» (1920), «Ἓν διεθνὲς πείραμα» (1921), «Ἡ πολιτεία» (1924), «Ἡ ζωὴ τοῦ λόρδου Μπρὺς» (1926), «Ἡ νέα μας θρησκεία» (1929). Θ. Κ.

— Φίσερ (Fischer), ***Θεοβάλδος.*** Γερμανὸς γεωγράφος (1846—1910). Καθηγητὴς τῆς γεωγραφίας ἐν Κιέλῳ καὶ Μαρβούργῳ, περιηγήθη, χάριν μελετῶν, τὴν Β. Ἀφρικήν. Ἔγραψε: «Συμβολὴ εἰς τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου» (1877), «Φοινικόδενδρα» (1881), «Ἐλαιόδενδρα», «Αἱ νοτιοευρωπαϊκαὶ χερσόνησοι» (1893), «Ἐπιστημονικὰ πορίσματα ἐξερευνήσεως εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ἄτλαντος χώραν, ἐν Μαρόκκῳ» (1900), «Ἡ τρίτη ἐξερεύνησίς μου ἐν Μαρόκκῳ» (1902), «Ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος (1903), «Εἰκόνες ἐκ τῆς Μεσογείου» (1906). Θ. Κ.

—Φίσερ (Fisher), ***Ἴρβιγκ.*** Ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς ἐν Sangertie τῆς πολιτείας Ν. Ὑόρκης τῷ 1867. Τῷ 1898 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Newhaven (Κοννεκτικούτη), βραδύτερον δὲ τοῦ Gale. Ὀπαδὸς τῆς μαθηματικῆς σχολῆς, διεκρίθη εἰς τὴν χρησιμοποίη-

Digitized by Google

σιν τῆς μαθηματικῆς μεθόδου πρὸς μελέτην τῶν πραγματικῶν δεδομένων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἐνίσχυσιν τῶν συμπερασμάτων τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας. Ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος ἰδίως ἐβάσισε τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν οὐσιωδῶς προήγαγεν, ἐπὶ τῶν στατιστικῶν δεδομένων τῆς κυκλοφορίας τοῦ νομίσματος καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀγαθῶν, ἐκφράσας τὰς ἀνταλλακτικὰς σχέσεις τοῦ χρήματος πρὸς τὰ ἐμπορεύματα εἰς ἐξίσωσιν φέρουσαν τὸ ὄνομά του («The Purchasing Power of Money» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ H. G. Brown, 1911). Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐπίσης ἡ συμβολὴ τοῦ Φίσερ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν μεθόδων τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν τιμαρίθμων («The Making of Index-Numbers», 1912). Ὁ Φίσερ ἀποκλίνει ὑπὲρ τῆς δυνατότητος καθορισμοῦ τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος διὰ τῆς καταλλήλου ρυθμίσεως τῆς κυκλοφορίας τῶν χρηματικῶν μέσων, καὶ ἀποδέχεται τὴν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐλευθέρου νομισματικοῦ συστήματος τείνουσαν ἐξέλιξιν τῆς θεωρίας ταύτης. Ἔγραψεν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνησθέντων: «The Nature of Capital and Income» (1906), «Elementary Principles of Economics» (1911), «The Money Illusion», (ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ τὸν τίτλον «Νομισματικαὶ πλάναι» ὑπὸ Ἀλ. Λοβέρδου, 1930). Ἀπὸ τοῦ 1896 μέχρι τοῦ 1910 ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸν «Yale Review». Α. Α. Τ.

— **Φίσερ** (Fisher), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος κληρικός, γεννηθεὶς τῷ 1459. Ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καΐμπριτζ. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἀνηγορεύθη διδάκτωρ καὶ ἔπειτα διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Καΐμπριτζ. Ἱερωθεὶς ἐγένετο, ἐπὶ Ἑρρίκου τοῦ Ζ', τοῦ μεγάλως ἐκτιμῶντος αὐτόν, ἐπίσκοπος τοῦ Ρότσεστερ (1504). Ἦτο ἐχθρὸς τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου, τὸ δὲ ἔργον τὸ φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Ἑρρίκου τοῦ Η' «De septem sacramentis», ἐὰν δὲν συνεγράφη ὑπ' αὐτοῦ, πάντως ἐγράφη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασίν του. Ὅτε ὁ Ἑρρῖκος ὁ Η', ἐπιθυμῶν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν νόμιμον αὐτοῦ σύζυγον Αἰκατερίναν ἐξ Ἀραγωνίας, ὅπως συζευχθῇ τὴν Ἄνναν Βόλεϋν, ἐζήτει νὰ θεωρηθῇ ἄκυρος ὁ γάμος αὐτοῦ, ὅπως οὕτως ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του, ὁ Φίσερ ἀπεφάνθη τῷ 1527 ὑπὲρ τοῦ ἐγκύρου αὐτοῦ. Τοῦτο ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν βασιλέα, εἰς ἣν προσετέθη ἔπειτα καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ Φίσερ νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Δικασθεὶς ἐπανειλημμένως, κατεδικάσθη κατ' ἀρχὰς εἰς εἱρκτὴν καὶ ἔπειτα εἰς θάνατον, τῆς καρατομήσεώς του ἐκτελεσθείσης τῇ 22 Ἰουνίου τοῦ 1535. Ὀλίγον πρότερον ὁ πάπας Παῦλος ὁ Γ' εἶχεν ἀπονείμει αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ καρδιναλίου. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκάησαν τὰ χειρόγραφά του ἐντολῇ τοῦ βασιλέως, τὰ δὲ διασωθέντα ἔργα του ἐξεδόθησαν τῷ 1597 ἐν Βύρτσμπουργ. Κ. Ι. Δ.

— **Φίσερ** (Fischer), ***Κάρολος-Φίλιππος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1807—1885). Τῷ 1841 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης καὶ κατόπιν τῆς Τυβίγγης. Ἀπετέλεσε μέλος τῆς ὁμάδος τῶν θεϊστῶν φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἐξέδιδον τὸ «Zeitschrift für Philosophie und spekulative Theologie». Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Die Freiheit des menschlichen Willens im Fortschrift ihrer Momente» (1833), «Die Wissenschaft der Metaphysik im Grundriss» (1834), «De hellenicae philosophiae principiis atque de cursu a Thaletae usque ad Platonem» (1836), «Ueber den spekulativen Begriff der Freiheit» (1839), «Die spekulative Dogmatik von D. F. Strauss geprüft» (1841), G«rundzüge des Systems der Philosophie» (1848—1855), «Die Unwahrheit des Sensualismus und Materialismus» (1853) κλπ. Ὁ Φίσερ ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀντιπάλων τοῦ ὑλισμοῦ. Θ. Π.

— **Φίσερ** (Fischer), ***Κοῦνο***. Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Sandewalde τῆς Σιλεσίας τῷ 1824 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1907. Ἐσπούδασε φιλολογίαν, θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν ἐν Λειψίᾳ καὶ Χάλλῃ καὶ τῷ 1849 ἐγένετο ὑφηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης. Ἡ διδασκαλία του ὑπῆρξε λαμπρά, ἀλλ' αἱ τολμηραὶ καὶ νεοφανεῖς ἰδέαι του ἀπήρεσαν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία τῷ 1853 ἀπηγόρευσε τὰ μαθήματά του. Προσκληθεὶς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἰένης, ἐδίδαξεν ἐν αὐτῷ ἐπὶ εἰκοσαετίαν μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐγένετο μυστικοσύμβουλος τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Σὰξ-Βαϊμάρ. Τῷ 1872 ἐπανῆλθεν ὡς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἀϊδελβέργης, ὅπου ἐδίδασκε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Φίσερ ἔγραψεν ἔργα τινὰ συστηματικῆς φιλοσοφίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύεται, παρὰ τὰς ἐλαφρὰς παραλλαγάς, πιστὸς μαθητὴς τοῦ Ἑγέλου. Ἀσυγκρίτως μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχει ὁ Φίσερ ὡς ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας. Ἡ «Geschichte der neuern Philosophie» (Μαννχάιμ 1854) διακρίνεται διὰ τὸν πλοῦτον τῆς σοφίας, τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκθέσεως, τὴν εὐρύτητα τῆς κρίσεως καὶ τὸ κάλλος τοῦ ὕφους, ἔτυχε δὲ ἐπανειλημμένων ἐκδόσεων. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Φίσερ εἶναι: «Diotima, die Idee des Schönen» (1849), «Logik und Metaphysik oder Wissenschaftslehre» (1852), «Kritik der kantischen Philosophie» (1883) κλπ. Τὸ κλασσικὸν ἔργον του ἐξεδόθη τῷ 1898—1910 εἰς 10 τόμους μὲ τὸν τίτλον: «Geschichte des Philosophie in Einzeldarstellungen». Θ. Π.

Κοῦνο Φίσερ.

—**Φίσερ** (Fischer), ***Ὄτοκαρ***. Τσέχος ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς τῆς λογοτεχνίας, γεννηθεὶς τῇ 1883. Διετέλεσε καλλιτεχνικὸς διευθυντὴς τοῦ τσεχικοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου τῆς Πράγας (1911—1912), εἶτα δὲ καθηγητὴς τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας ἐν τῷ τσεχικῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας, καὶ ἔγραψε γερμανιστί: «Τὸ δρᾶμα Μέρλιν τοῦ Ἴμμερμαν» 1909), «Τὸ πρόβλημα τοῦ Γουϊσκάρδου» (1911), τσεχιστὶ δὲ μονογραφίας περὶ τοῦ Κλάϊστ, τοῦ Νίτσε, τοῦ Χάϊνε (1923—1924, 2 τ.). Ἐπίσης ἐδημοσίευσε τὰ δράματα: «Οἱ Πρεμυσλίδαι» (1918), «Ἡρακλῆς» (1920), «Οἱ δοῦλοι» (1925) καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν τσεχικὴν κλασσικοὺς Γερμανοὺς ποιητὰς καὶ τὸν Σαίξπηρ. Θ. Κ.

— **Φίσερ** *φὸν* ***Ἔρλαχ*** (Fischer von Erlach), ***Ἰωάννης-Βερνάρδος***. Διάσημος Αὐστριακὸς ἀρχιτέκτων (1656—1723). Ἀνήγειρε, τόσον ἐν Βιέννῃ, ὅσον καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις τῆς Αὐστρίας, θαυμάσια ἀρχιτεκτονήματα (ἀνάκτορα, ναοὺς κλπ.), ὧν ἄριστα θεωροῦνται τὸ ἐν Βιέννῃ ἐξοχικὸν ἀνάκτορον τοῦ Σαίνμπρουν, χρησιμεῦον ἄλλοτε ὡς τόπος θερινῆς διαμονῆς τῆς αὐλῆς, διάφορα τμήματα τοῦ χειμερινοῦ ἀνακτόρου, τὸ ἀνάκτορον τοῦ πρίγκιπος Σβάρτσενμπεργκ, ἐπίσης ἐν Βιέννῃ, τὸ ἐν Πράγᾳ Clam-Gallaz, τὸ ἐν Σαλτσβούργῳ ἀνάκτορον Klepheim καὶ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ἐκλεκτορικὸν παρεκκλήσιον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Μπρεσλάου κλπ. Πολλὰ τῶν κτηρίων τούτων, καὶ ἰδίᾳ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Σβάρτσενμπεργκ, ἀπεπεράτωσεν ὁ υἱός του *Ἰωσὴφ-Ἐμμανουὴλ* (1695—1742), ἱκανὸς ἐπίσης ἀρχιτέκτων καὶ διαπρεπὴς ὑδραυλικός. Χ. Δ.

— **Φίσερ** *ὄφ* ***Κίλβερστον*** (Fisher of Kilverstone), ***Ἰωάννης-Ἄρμετνοτ***, *βαρῶνος* —. Διάσημος Ἄγγλος ναύαρχος (1841—1920). Εἰσῆλθεν εἰς τὸ ναυτικὸν δεκατριετὴς καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον (1854), εἰς τὰς κατὰ τῆς Κίνας ἐπιχειρήσεις (1859) καὶ εἰς τὸν βομβαρδισμὸν τῆς Ἀλεξανδρείας (1882), ὅτε ἐκυβέρνα θωρηκτόν. Ὑποναύαρχος τῷ 1890 καὶ ἀντιναύαρχος τῷ 1896, κατέλαβε τῷ 1903 τὴν θέσιν τοῦ πρώτου λόρδου ναυάρχου, ἣν διετήρησεν ἐπὶ ἑπταετίαν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔδωσε σημαντικωτάτην ὤθησιν εἰς τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν, θεωρῶν βεβαίαν τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Ἀποστρατευθεὶς τῷ 1910, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρώτου λόρδου ναυάρχου ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Ἡ κατάστασις τότε δὲν ἦτο ρόδινος. Ἡ δρᾶσις τῶν γερμανικῶν καταδρομικῶν εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας θαλάσσας καὶ ἡ νίκη τοῦ von Spee εἰς Κορονὲλ εἶχον κλονίσει τὴν πεποίθησιν περὶ τοῦ ἀηττήτου τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Φίσερ ἔλαβεν ἀμέσως δραστήρια μέτρα, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ νίκη τῶν Φάλκλαντ. Διαφωνήσας ὀλίγον ἀργότερον μὲ τὴν κυβέρνησιν παρητήθη τῆς θέσεώς του. Τῷ 1919 ἐξέδωκε δύο βιβλία ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Ἀπομνημονεύματα» καὶ «Ἀναμνήσεις». Κ. Β. Π.

Φίσερ ὄφ Κίλβερστον.

Φίσερ (Vischer). Ὄνομα διαπρεποῦς οἰκογενείας Γερμανῶν γλυπτῶν καὶ μεταλλοχυτῶν ἐκ Νυρεμβέργης, τῆς ὁποίας κυριώτερα μέλη ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: —1) ***Ἕρμαννος*** *ὁ πρεσβύτερος*. Ἐγκατεστάθη τῷ 1453 ἐν Νυρεμβέργῃ, ὅπου ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1487), ἐργαζόμενος ὡς μεταλλοχύτης. Εἰς τὸν Φίσερ τοῦτον ἀποδίδεται βεβαιότητος ἡ κολυμβήθρα τοῦ ναοῦ τῆς Βιττεμπεργκ (1457), κεκοσμημένη διὰ πλουσίων κοσμημάτων καὶ φέρουσα ὡραίας ἀναγλύφους μορφὰς τῶν Ἀποστόλων. —2) ***Πέτρος*** *ὁ πρεσβύτερος* (1455—1529). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γλύπτης καὶ χαλκουργός. Ἐφιλοτέχνησε μέγαν ἀριθμὸν θαυμασίων ἔργων, ἀπέκτησε δὲ φήμην οὐ μόνον ἐν Νυρεμβέργῃ, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἀναλαβὼν νὰ ἀνεγείρῃ τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα ὅλων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀποθανόντων ἐπιφανῶν προσώπων. Κυριώτερα ἐκ τῶν μνημείων τούτων εἶναι ὁ τοῦ κόμιτος Ὄθωνος Δ' ντὲ Χέννεμπεργκ καὶ τῆς συζύγου του Ἐλισάβετ τοῦ Βρανδεμβούργου, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ραϊμχιλντ, οἱ ἐν τοῖς καθεδρικοῖς ναοῖς τοῦ Μπρεσλάου, τῆς Βαμβέργης καὶ τοῦ Μαγδεμβούργου, τάφοι διαφόρων ἐπισκόπων καὶ ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Α' ἐν Ἴννσμπρουκ. Ἄριστον ὅμως ἐκ τῶν ἔργων του, ἀποτελοῦν ἀληθὲς καλλιτεχνικὸν ἀριστούργημα, θεωρεῖται τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σέμπαλντ τῆς Νυρεμβέργης μνημεῖον τοῦ ἁγίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει ἀπεικονίσει τὰς μορφὰς τῶν 12 Ἀποστόλων. Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ μνημείου τούτου εἰργάσθη ἐπὶ 12 συνεχῆ ἔτη, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν 5 υἱῶν του. Ἐπίσης ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν ἓν ἄγαλμα τῆς Παρθένου προσευχομένης, ἀποκείμενον ἐν τῷ γερμανικῷ μουσείῳ τῆς Νυρεμβέργης. —2) ***Ἕρμαννος*** *ὁ νεώτερος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἀποθανὼν τῷ 1516. Εἰργάσθη ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου κατεσκεύασε θαυμάσιον ἰταλικοῦ ρυθμοῦ κιγκλίδωμα διὰ τὸν τάφον τῆς οἰκογενείας Φοῦγκερ. Τὸ κιγκλίδωμα τοῦτο, μεταφερθὲν τῷ 1806 εἰς Γαλλίαν, ἐξηφανίσθη. Κατέλιπεν ὡραίαν σειρὰν ἐγχρώμων σχεδιασμάτων. —4) ***Πέτρος*** *ὁ νεώτερος*. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἀποθανὼν τῷ 1528. Ἐφιλοτέχνησε διάφορα κομψοτεχνήματα (ἀγγεῖα κλπ.), πλεῖστα ἀνάγλυφα, ὧν δύο ὡραιότατα, ἀποκείμενα ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου, εἰκονίζουσι τὸν Ὀρφέα καὶ τὴν Εὐρυδίκην, καὶ ἓν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν τῷ γερμανικῷ μουσείῳ τῆς Νυρεμβέργης. —5) ***Ἰωάννης*** ἢ ***Χάνς***. Τριτότοκος υἱὸς Πέτρου τοῦ πρεσβυτέρου. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίγκμουντ ἐν Μέρσεμπουργκ καὶ ὁ τάφος τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου ἐν Βερολίνῳ. Χ. Δ.

—**Φίσερ** (Vischer), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1808—1874). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βασιλείᾳ. Παραμείνας ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγραψεν «Ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις ἐξ Ἑλλάδος». Ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του σημαντικώτερον θεωρεῖται τὸ σύγγραμμά του «Ἐπιγραφικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ ἐξ Ἑλλάδος» (1846) καὶ αἱ «Ἱστορικαὶ μελέται» του (1877—1878).

— **Φίσερ** (Vischer), ***Ἰωάννης***. Διάσημος Γερμανὸς ἰατρὸς (1524—1587). Ἐσπούδασεν ἐν Τυβίγγῃ, Στρασβούργῳ καὶ Παρισίοις τὴν θεολογίαν, ἀργότερον δὲ τὴν ἰατρικήν, ἀναγορευθεὶς ἐν Βολωνίᾳ τῷ 1553 διδάκτωρ αὐτῆς. Τῷ 1554 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ingolstadt, τῷ 1562 ἰατρὸς τοῦ πρίγκιπος ἡγεμόνος Γεωργίου Φρειδερίκου, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ καθηγητοῦ Λεονάρδου Φοὺξ ἐκλήθη εἰς ἀντικατάστασίν του ἐν Τυβίγγῃ ὡς καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς (1568). Ἔγραψεν: «Enarratio brevis in aphorismum Hippocratiis» (Τυβίγγη 1591). Λίαν ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ τὸ σύντομον αὐτοῦ ἔργον: «De ratione explorandi et judicanti leprosos» (1586). Ο. Ρ.

— **Φίσερ** (Vischer), ***Φρειδερῖκος-Θεόδωρος***. Γερμανὸς αἰσθητικὸς καὶ ποιητὴς (1807—1887). Διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν καθηγητὴς τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας ἐν Τυβίγγῃ, ἀκολούθως βουλευτὴς τῆς ἀριστερᾶς καὶ εἶτα πάλιν καθηγητὴς ἐν Ζυρίχῃ καὶ Στουττγάρδῃ. Θεωρεῖται μετὰ τῶν Στράους, Σβέγκλερ καὶ Τσέλλερ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἐγελιανῆς σχολῆς. Ἔγραψεν: «Αἰσθητικὴ ἢ ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὡραίου» (3 τόμ.), «Περὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ κωμικοῦ» κ. ἄ. Ὡς ποιητὴς ὁ Φίσερ ἀνήκει εἰς τὴν σχολὴν τοῦ λεγομένου ποιητικοῦ ρεαλισμοῦ. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Λυρικοὶ περίπατοι», τὸ πνευματῶδες μυθιστόρημα «Ἀκόμα ἕνας», τὸ ὁποῖον ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν, καὶ τὴν παρῳδίαν «Φάουστ, τὸ τρίτον μέρος τῆς τραγῳδίας», τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὑπὸ ψευδώνυμον. Ἐπίσης συνέγραψε πλείστας κριτικὰς μελέτας, δημοσιευθείσας μετὰ τὸν θάνατόν του.

Φισερᾶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, πρὸς Δ. τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 70 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Ε. Ι. Χ.

φισετίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Παράγωγον τοῦ *φλαβανίου* τοῦ τύπου $C_{15}H_{10}O_6$, ἀποτελοῦν τὸ βάπτον συστατικὸν τοῦ χρυσοξύλου (ξύλου τοῦ ροῦ τοῦ κοτίνου), ὅπερ εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν μορφὴν γλυκοζίτου ἡνωμένου μετὰ δεψικοῦ ὀξέος. Ἀπαντᾷ ἐπίσης εἰς μικρότερα ποσὰ καὶ εἰς ἄλλα φυτά. Σῶμα στερεόν, τηκόμενον εἰς 330°. Σ. Γ.

Φισίδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* ἔλ. λ. *Πισίνδα*.

Φίσκ (Fiske), ***Ἰωάννης***. Ἀμερικανὸς ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1842—1901). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βασιγκτῶνος καὶ ἐδίδαξεν ἐπανειλημμένως, κατόπιν

Digitized by Google

προσκλήσεως, ἱστορίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου. Ἔγραψε πολυάριθμα ἔργα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν πολιτικήν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν κοινωνιολογίαν. Μεταξὺ τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων του εἶναι: «Μῦθοι καὶ μυθοποιοί» (1872), «Ἀρχαὶ φιλοσοφίας» (1874), «Ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος» (1876), «Δαρβινισμός» (1872), «Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ καταγωγή του» (1884), «Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις» (1885), «Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀγωγῆς» (1869) κ. λ. π. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν του ἔργων εἶναι: «Ὁ πόλεμος τῆς ἀνεξαρτησίας» (1889), «Ἡ ἀμερικανικὴ ἐπανάστασις» (εἰς τόμ. 3, 1891), «Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς» (1892), «Ἱστορία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν» (1895), «Ὁλλανδῶν καὶ Κουακέρων ἀποικίαι ἐν Ἀμερικῇ» (εἰς 2 τόμ., 1899), κ. τ. λ. Μετὰ τοῦ Ἰώαννου Οὐίλσων ἐξέδωκε τῷ 1877 τὴν «Ἀμερικανικὴν βιογραφικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν». Τὰ ἅπαντά του ἐξεδόθησαν εἰς 24 τόμους τῷ 1902. Μ. Δ. Β.

— **Φίσκ** (Fiske), ***Μπράντλυ Ἄλλεν***. Ἀμερικανὸς ναύαρχος, ἐφευρέτης καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1854. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ ναυτικῇ ἀκαδημίᾳ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Τῷ 1911 ἐγένετο ἀντιναύαρχος καὶ διωρίσθη πρόεδρος τοῦ ναυτικοῦ ἰνστιτούτου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1916, ὁπότε ἀπεστρατεύθη. Ὁ Φίσκ ἐφεῦρε πολυάριθμα ναυτικὰ πολεμικὰ ὄργανα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ναυτικὸν τηλεσκόπιον, ἠλεκτρικὸν σύστημα περιστροφικῶν πύργων, ἠλεκτρομαγνητικὸν σύστημα πρὸς ἔκρηξιν τῶν τορπιλλῶν, τορπιλλοπλάνον κλπ. Τὸ ναυτικὸν τηλεσκόπιόν του εἰσήχθη ἤδη εἰς ὅλα τὰ ἀμερικανικὰ καὶ εἰς πλεῖστα ξένα πλοῖα. Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ σημαντικὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Ὁ ἠλεκτρισμὸς ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει» (1884), «Ὁ πόλεμος ἐν Μανίλλᾳ», «Τὸ πλοῖον ὡς ὅπλον καὶ μηχάνημα μάχης» (1917), «Ἡ τέχνη τῆς μάχης» (1921) κτλ. Μ. Δ. Β.

Φισκάρδον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σάμης τῆς νήσου καὶ τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 165, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀντυπᾶτα, Γερμενᾶτα, Γρατζιατᾶτα, Διβόλος, Κατσαρᾶτα, Μαθᾶτα, Μαρκαντωνᾶτα, Ματσουκᾶτα, Μαρζουκᾶτα, Παλιοστάρι, Στελιᾶτα, Τσελεντᾶτα, Φραπᾶτα* καὶ *Ψιλιθριά*, 1.000. Κεῖται εἰς τὸ βορειότατον ἄκρον τῆς χερσονήσου Ἔρυσσος καὶ συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ μετὰ τοῦ Ἀργοστολίου, Ληξουρίου, Σάμης καὶ διαφόρων χωρίων τῆς νήσου. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

— **Φισκάρδον** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον, ὅρμος καὶ ἄκρα τῆς Κεφαλληνίας· παλαιότερον καὶ *Βισκάρδο* καὶ *Πισκάρδο*. Καὶ τὸ μὲν ἀκρωτήριον ἀποτελεῖ τὸ ὅλον μέτωπον τῆς χερσονήσου Ἔρυσσος, βορείας τῆς νήσου ἐσχατιᾶς, τὸ ἀντικρύζον τὸν κάβο Δουκάτο (Λευκάταν) τῆς Λευκάδος καὶ σχηματίζον τὰς ἄκρας του Δαφνούδι καὶ Βλιώτης (ἢ Βιολί). Ὁ ὅρμος, ἀντικρύζων τὴν Β.ΒΔ. τῆς Ἰθάκης ἐσχατιὰν (Ὀξωή), σχηματίζεται νοτίως φερωνύμου χερσονησῖδος καὶ ἄκρας (πλάτ. 38°27'33" Β., μῆκ. 20°36'03" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cephallonia). Ἀνοικτὸς πρὸς ΝΑ. φαίνεται ἀσφαλὴς ἀπὸ Β., ἐνῷ πράγματι ἐνοχλοῦνται τὰ ἐν αὐτῷ πλοῖα διὰ τὸν κλυδασμόν, ὅστις ἐπισυμβαίνει ἐν τῷ ἀγκυροβολίῳ, ἀνακλωμένου τοῦ ἀπὸ βορρᾶ κυματισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰθάκης. Εἶναι πιθανῶς ὁ *Πάνορμος* τῶν ἀρχαίων. Ἐπὶ τῆς ἄκρας, δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι, φάρος ἀνεγερθεὶς τῷ 1892 λευκοῦ σταθεροῦ φωτὸς 13 μιλίων. Σ. Ε. Λ.

φίσκος (ὁ) (fiscus, σπυρίς, κόφινος). Ὁ «δημόσιος θησαυρός» παρὰ Ρωμαίοις, περιλαμβάνων πᾶσαν τὴν περιουσίαν τοῦ ἡγεμόνος, ἀφ' ὅτου τὰ πάντα ὑπήχθησαν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν, ἐκλειψάσης τῆς ἀρχικῆς τῶν Ρωμαίων διακρίσεως τῆς δημοσίας περιουσίας τῆς πολιτείας ὡς νομικοῦ προσώπου (aerarium publicum ἢ populi), ἣν διέθετεν ὁ καῖσαρ μετὰ τῆς συγκλήτου, ἀπὸ τῆς περιουσίας τοῦ αὐτοκράτορος, ἣν διέθετε μόνος αὐτός. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀπολυταρχικοῦ κράτους ἐν Γερμανίᾳ ἀνεπτύχθη ἡ θεωρία ὅτι ὁ φίσκος ἀπετέλει νομικὸν πρόσωπον ἰδιωτικοῦ δικαίου, διάφορον τοῦ νομικοῦ προσώπου τῆς πολιτείας δημοσίου προσώπου. Σήμερον ὁ ὅρος οὗτος ταυτίζεται πρὸς τὸ *δημόσιον* (βλ. λ.) (*Κοφινᾶ*, Ἐγχ. φορ. Δικαίου § 9). Γ. Ν. Κ.

Φίσμαν (Fischmann), ***Ἄδα***. Ἑβραία σοσιαλίστρια, συγγραφεὺς τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδός του ἔργου «L'ouvrière en Erez-Israël», δημοσιευθέντος ἐν Τέλ-Ἀμπὶμπ καὶ ἐξιστοροῦντος ζωηρότατα τὴν γυναικείαν ἐργατικὴν κίνησιν καὶ ζωὴν τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοῦ 1904 μέχρι τοῦ 1930. Α. Γ.-Γ.

Φίσσερ (Visscher), ***Νικόλαος-Ἰωάννης***. Ὁλλανδὸς χαράκτης, γεννηθεὶς ἐν Ἄμστερνταμ τῷ 1580. Ἐξεπόνησε τοπία διακεκοσμημένα διὰ ποικίλων μορφῶν καὶ προσωπογραφίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπερέχουν αἱ τοῦ Καλβίνου, τοῦ Ἐράσμου, τοῦ Καρόλου Α', τοῦ Ἰακώβου Β', τοῦ Λάουντ καὶ τοῦ Μονμάουθ. Ι. Μ. Π.

— **Φίσσερ** (Vissher). —1) ***Ραῖμερ ἢ Ρωμαῖος***. Ὁλλανδὸς ποιητὴς (1547—1620). Εἷς τῶν θεμελιωτῶν τῆς νέας ὁλλανδικῆς γλώσσης· ἐδημοσίευσε δύο συλλογάς: «Zinnepoppen» («Ἐμβλήματα») καὶ «Brabbetingen» («Ἐπιγράμματα»). —2) ***Κορνήλιος***. Ὁλλανδὸς χαράκτης (1620—1658). Συνεδύασε τὴν διὰ γλυφίδος χάραξιν μετὰ τῆς τεχνικῆς τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ ἐπέτυχεν ἐξαίρετα ἀποτελέσματα. Τὸ σχέδιόν του εἶναι ἀκριβὲς καὶ σταθερὸν καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἄψογος. Ἐκ τῶν καλυτέρων του ἔργων εἶναι: «Βοημίδα», «Ὁ πλαγιασμένος γάτος», «Ἡ Σουζάννα στὸ λουτρό», «Ὁ Ἀβραὰμ δεχόμενος τὴν διαταγὴν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν τόπο του» κτλ. —Β.

φισσιδενίδαι (οἱ) (Fissidenidae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρύων*, περιλαμβάνουσα φυτὰ διαφόρου μορφῆς καὶ μεγέθους, μὲ μεσοχυττάριον πόρον διανοιγόμενον μεταξὺ καλύπτρας καὶ σποριαγγείου καὶ μὲ φύλλα λεπτά, πτεροειδῆ. Ἐκ τῶν κυριωτέρων γενῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι τὸ *φισσιδέντιον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φισσιδέντιον (τὸ) (Fissidentium) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρύων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φισσιδενίδων*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν ἐπιγείων μυκήτων, φυομένων πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *φισσιδέντιον τὸ πτερόφυλλον* (Fissidentium pteroides), ὅπερ ἔχει μυκήλιον ὕψους μόλις 0,05 μ., φέρει πολυπληθῆ πτεροειδῆ φύλλα καὶ φύεται καὶ ἐν Ἑλλάδι. Δ. Ν. Π.

φισσουρέλλη (ἡ) (Fissurella) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φισσουρελλιδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια μαλάκια ἀπαντῶντα εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φισσουρέλλη ἡ ἑλληνικὴ* (Fissurella graeca), ἥτις ἔχει σῶμα ἐπίμηκες, ᾠοειδές, κεφαλὴν ἀρκετὰ χονδρὴν καὶ ἐπιμήκη, πόδα χονδρὸν καὶ πολυμυώδη καὶ μανδύαν ἐφωδιασμένον διὰ διπλῆς σειρᾶς λεπτῶν ἀποφύσεων ἐν εἴδει τριχάπτου. Ὁ μανδύας-κόγχη εἶναι ᾠοειδής, κανονικός, συμμετρικὸς καὶ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα φέρει τρῆμα, ὅπερ μεγεθύνεται σὺν τῇ παρόδῳ τῆς ἡλικίας τοῦ ζῴου. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς καὶ εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας καὶ παραμένουσι προσκεκολλημένα ἐπὶ στερεῶν ὑποθαλασσίων ἀντικειμένων. Δ. Ν. Π.

— [*Παλαιοζῳολ.*] Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων, ἀπὸ τῆς λιθανθρακοφόρου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἄχρι σήμερον. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους φισσουρέλλη *graeca* ἐντὸς τῶν νεογενῶν κογχιτῶν ἀσβεστολίθων τῶν λατομείων τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου καὶ ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Γ. Κ. Γ.

φισσουρελλίδαι (οἱ) (Fissurellidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα θαλάσσια μικρόσωμα μαλάκια εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας ἀπαντῶντα καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φισσουρέλλη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φιστελία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Καμπανίας ἐν Ἰταλίᾳ, κειμένη παρὰ τὴν Κύμην, γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῆς (ἀργυροῖ ὀβολοὶ καὶ δίδραχμα), χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 420—400 περίπου π. Χ. Α. Θ. Σ.

φιστικᾶς (ὁ)· δημοτ., ὁ πλανόδιος πωλητὴς φιστικίων.

φιστίκι (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ τοῦ φυτοῦ *πιστακία ἡ γνησία*.

φιστικιὰ (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πιστακία ἡ γνησία*.

φιστικής,—*ιά*,—*ί*· δημοτ., ὁ ἔχων χρῶμα φιστικίου.

φιστίνα (ἡ)· εἶδος *μυζήθρας* (βλ. λ.).

φιστόνι (τὸ)· βλ. λ. *φεστόνι*.

φιστουλαρία (ἡ) (Fistularia) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *φιστουλαριδῶν*, περιλαμβάνον ἰχθῦς μὲ σῶμα ἐπίμηκες, στενόν, πεπλατυσμένον ἐκ τῶν πλαγίων, γυμνὸν λεπίων, ἀπολῆγον εἰς ὀξύτατον ρύγχος καὶ λεπτοτάτην οὐράν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φιστουλαρία ἡ ὀξύρρυγχος* (Fistularia oxyrhynchus), ἥτις ἔχει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους, φθάνει εἰς μῆκος 0,70 μ. περίπου καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς περὶ τὰς Ἀντίλλας θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

φιστουλαρίδαι (οἱ) (Fistularidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων*, περιλαμβάνουσα ἱκανοῦ μεγέθους ἰχθῦς μὲ λεπτὸν ἐπιμηκέστατον σῶμα καὶ ἀπαντῶντας εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φιστουλαρία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φίστουλας (ὁ)· δημοτ., συρίγγιον.

φιστουλᾶτα (τὰ) (Fistulata) [*Παλαιοζῳολ.*]. Τάξις ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὰ πελματόζῳα κρινοειδῆ ἐχινοδέρματα. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται κυρίως ἐκ τοῦ σφαιροειδοῦς ἢ κωνικοῦ σωλῆνος τῆς ἕδρας, τοῦ ὁποίου τὰ πινακίδια εἶναι συχνὰ διάτρητα ἀπὸ μικρά, στρογγύλα ἢ σχισμοειδῆ ἀνοίγματα. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι τῶν *ὑβοκρινιδῶν, στεφανοκρινιδῶν, ἑτεροκρινιδῶν, καλσεοκρινιδῶν, κατιλλοκρινιδῶν, γαστεροκομιδῶν, κναθοκρινιδῶν κροταλοκρινιδῶν, ποτηριοκρινιδῶν καὶ μαρσυπιτιδῶν*. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρίσκονται κυρίως ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, ὡς καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

φιστουλίνη (ἡ) (Fistulina) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὑμενομυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυποριδῶν*, περιλαμβάνον σαρκώδεις, ἐδωδίμους μύκητας, ἀπαντῶντας πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φιστουλίνη ἡ ἡπατικὴ* (Fistulina hepatica), ἥτις ἔχει χρῶμα ἐρυθρωπὸν καὶ εἶναι σαρκώδης μύκης ἐδώδιμος, φυόμενος ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ κορμοῦ διαφόρων δασικῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

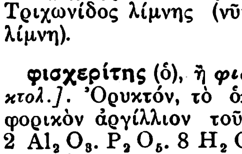

Φιστουλίνη ἡ ἡπατική.

Φίστυον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Αἰτωλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀφιώνων, κειμένη πρὸς Δ. τῆς Τριχωνίδος λίμνης (νῦν Ἀγρινίου ἢ Βραχωρίου λίμνη). Α. Θ. Σ.

φισχερίτης (ὁ), ἢ *φισερίτης* (Fischerit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον φωσφορικὸν ἀργίλλιον τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $2\,Al_2O_3.\,P_2O_5.\,8\,H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοι εἶναι μικροὶ καὶ δυσδιάκριτοι. Ἔχει σκληρότητα 5ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,46, λάμψιν ὑαλώδη καὶ χρῶμα χλοοπράσινον πρὸς τὸ ἐλαιοπράσινον. Ὁ φισχερίτης εὑρίσκεται ἐπὶ ψαμμίτου εἰς τὸ Nischne-Tagilsk, εἰς τὰς θερμὰς πηγὰς τοῦ Arkansas καὶ εἰς τὸ Roman Gladua τοῦ Βανάτου (ἐν ζελατινοειδεῖ συστάσει). Γ. Κ. Γ.

Φισών, ἢ ***Φεισὼν*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Φρούριον ἐν Σοφανηνῇ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, «ὀλίγον ἔλασσον ἢ ὁδῷ ἡμέρας διέχον» πρὸς Δ. τῆς Μαρτυροπόλεως (νῦν Μεγιαφάρκα), τὸ ὁποῖον, ἀνακαινίσας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), κατέστησεν ἀληθῆ προμαχῶνα τῆς χώρας (*Προκ.* Περὶ κτισμ. Γ, 3, 1). Α. Θ. Σ.

Φίτα ὑ Κολόμερ (Fita y Colomer), ***Φιδέλιος***. Ἱσπανὸς φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1835—1917). Ἀνῆκεν εἰς τὸ τάγμα τῶν ἰησουϊτῶν καὶ διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἱσπανίας ἀπὸ τοῦ 1879, πρόεδρος αὐτῆς τῷ 1912, πρόεδρος τῆς ἱσπανικῆς Ἀκαδημίας τῆς ἱστορίας καὶ μέλος τοῦ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: «Αἱ ρωμαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Λεῶνης» (1866), «Ἑβραϊκαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Χερόνας» (1874), «Αἱ ρωμαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ» (1883), «Ἡ ἑβραϊκὴ Ἱσπανία» (1890—1898), «Λεξικὸν τῆς καστιλιανῆς γλώσσης», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Φίτελμπεργκ (Fitelberg), ***Γεώργιος***. Πολωνὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Ντούναμπουργκ τῆς Λιβονίας τῷ 1879. Ἔτυχε τῷ 1896 τοῦ βραβείου συνθέσεως Παντερέφσκι, τάχιστα δὲ ἀπέκτησε μεγίστην φήμην. Πλὴν τῆς βραβευθείσης σονάτας διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον καὶ τοῦ τρίο διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ἔγχορδα, ὁ Φίτελμπεργκ συνέθεσε τὰ συμφωνικὰ ποιήματα: «Τὸ τραγοῦδι τοῦ ἱέρακος», «Πρωτεσίλαος καὶ Λαοδάμεια», ἓν κοντσέρτο διὰ βιολίον, 2 εἰσαγωγάς, μίαν συμφωνίαν, μελῳδίας, μουσικὴν δωματίου κλπ. Ὁ Φίτελμπεργκ εἶναι ἐκ τῶν διακεκριμένων μουσικοσυνθετῶν τῆς Πολωνίας. Γ. Σ.

Φίτζι νῆσοι, ἢ ***Βίτι νῆσοι*** (Fiji καὶ Fidji Islands ἢ Viti Islands) [*Γεωγρ.*]. Μέγα ἀρχιπέλαγος τῆς Πολυνησίας ἐν Ὠκεανίᾳ. Κεῖται ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ μεταξὺ 15° 48' καὶ 21° 4' Ν. πλ. καὶ 176° 51' καὶ 181° 38' Α. μήκ. Εἶναι τὸ σημαντικώτερον ἀρχιπέλαγος τῆς Πολυνησίας, καλούμενον ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν *Βίτι*. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 250 νήσους καὶ νησῖδας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 80 εἶναι κατῳκημέναι. Ἔχει συνολικὴν ἔκτασιν

Digitized by Google

18.344 τ. χλμ. καὶ 185.573 κατ., ἐξ ὧν 5.058 εἶναι Εὐρωπαῖοι, 76.722 Ἰνδοὶ καὶ 93.414 ἰθαγενεῖς. Ἡ σημαντικωτέρα τῶν νήσων τούτων εἶναι ἡ *Βίτι Λέβου*, ἔχουσα ἔκτασιν 10.397 τ. χλμ. Μετ' αὐτὴν εἶναι ἡ *Βάνουα Λέβου*, ἔχουσα ἔκτασιν 5.516 τ. χλμ. καὶ κειμένη εἰς ἀπόστασιν 4 μιλίων πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς Βίτι Λέβου, ἡ *Ταβιοῦνι*, ἡ *Κανταβοῦ*, ἡ *Κόρο*, ἡ *Γκάου*, ἡ *Ὀβαλάου* κλπ. Εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος ὑπάγεται ἀπὸ τοῦ 1881 καὶ ἡ νῆσος Ροτούμα, κειμένη πρὸς Β. αὐτοῦ καὶ μὴ ἀνήκουσα κυρίως εἰς αὐτό. Αἱ μεγαλύτεραι ἐκ τῶν νήσων τούτων εἶναι ὀρειναὶ καὶ ἡφαιστειογενεῖς μὲ ὑψώματα ὕψους 1200—1500 μ., κεκαλυμμένα ὑπὸ δασῶν πολυτίμου ξυλείας. Αἱ ἀκταὶ αὐτῶν περιβάλλονται ὑπὸ κοραλλιογενῶν σκοπέλων καὶ σχηματίζουν πολλοὺς καὶ ἀσφαλεῖς λιμένας. Αἱ μικραὶ νῆσοι εἶναι χθαμαλαὶ καὶ κοραλλιογενεῖς. Πᾶσαι αἱ νῆσοι εἶναι εὔφοροι καὶ διαρρέονται ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι πλωτοί. Τὸ κλῖμά των εἶναι οὐχὶ ὑπερβολικῶς θερμόν, μὲ μέσην ἐτησίαν θερμοκρασίαν 26°,2 τὸν Ἰούλιον καὶ 27°,30 τὸν Φεβρουάριον. Αἱ βροχαὶ εἶναι ἄφθονοι. Ἡ πανὶς ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Ἰνδιῶν, ἡ δὲ χλωρὶς εἶναι πλουσιωτάτη, περιλαμβάνουσα κοκοφοίνικας, ἀρτοκαρπόδενδρα, βανανέας, βατάτας κλπ. Τὰ σημαντικώτερα προϊόντα ἐξαγωγῆς εἶναι τὸ ζαχαροκάλαμον, ὁ ἀραβόσιτος, ὁ καπνός, ἡ ὄρυζα, τὸ κόμμι, ὁ ἀνανᾶς, ὁ βάμβαξ κλπ. Ἀκμάζει ἐπίσης ἡ βιομηχανία σακχάρεως, τεΐου, ἐλαίου, βάμβακος, ξυλείας. Ἐν τῇ μεγαλυτέρᾳ νήσῳ Βίτι Λέβου ὑπάρχει καὶ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μήκους 483 χλμ.

Τὸ ἀρχιπέλαγος ἀνήκει ἀπὸ τοῦ 1874 εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, ἧς ἀποτελεῖ ἀποικίαν τοῦ στέμματος, κυβερνωμένην ὑπὸ διοικητοῦ διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ βοηθουμένου ὑπὸ νομοθετικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ τῇ βάσει Συντάγματος ψηφισθέντος τὴν 9 Φεβρουαρίου 1929.

Αἱ νῆσοι Φίτζι ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1643 ὑπὸ τοῦ Τάσμαν, ὁ ὁποῖος ὠνόμασε τότε αὐτὰς *νήσους τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου*. Κατόπιν ἐπεσκέφθη ταύτας ὁ Κοὺκ καὶ ἄλλοι ἐξερευνηταὶ καὶ τὰς ἐξηρεύνησεν ἐπιστημονικῶς διὰ πρώτην φορὰν ὁ Ντυμὸν ντ' Οὐρβὶλ τῷ 1827 καὶ 1838. Οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι, οἵτινες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νήσους ταύτας, ἦσαν ὀλίγοι κατάδικοι δραπετεύσαντες ἐκ τῆς Αὐστραλίας. Οἱ ἰθαγενεῖς ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοπικῶν ἀρχηγῶν. Εἷς ἐξ αὐτῶν, περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, προσέφερε τὴν κυριαρχίαν τῶν νήσων τῷ 1858 εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, ἡ ὁποία, ἀρνηθεῖσα τότε νὰ ἐπέμβῃ, ἐδέχθη τὴν ἐπαναληφθεῖσαν προσφορὰν καὶ κατέλαβεν αὐτὰς τῷ 1874. Μ. Δ. Β.

φιτίλι (τό)· δημοτ., θρυαλλίς, ἐλλύχνιον: «τὸ φιτίλι τοῦ λύχνου, — τῆς λάμπας»· || συνεκδ., βύσμα ἕλκους πρὸς ἀπορρόφησιν τοῦ πύου· || σιρίτι, περίρραμμα· || βυζαντ., *φιτίλια* (πληθ.)· ἡ παντὸς εἴδους λεία, ἣν περισυνέλεγον τὰ διατρέχοντα τὴν ἐχθρικὴν χώραν ἀποσπάσματα, ἰδίως τοῦ ἱππικοῦ.

Φιτνέτι, ἢ ***Ζομπεϊντὲ χανούμ***. Ἡ διασημοτέρα τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητριῶν τῆς Τουρκίας, θυγάτηρ τοῦ σεϊχουλισλάμου Μεχμὲτ Ἐσὰτ ἐφέντη. Ἡ περὶ τὸ στιχουργεῖν εὐχέρειά της ἦτο παροιμιώδης. Ἀπέθανε τῷ 1780. Ν. Μ.

φιτρί (τό)· δημοτ., ἐλλύχνιον, θρυαλλίς, ἄλλως *φιτίλι* (ἐκ τοῦ *ἀπτρίον*).

Φὶτς (Fitch), ***Ἰωάννης***. Ἀμερικανὸς μηχανικὸς καὶ ἐφευρέτης (1743—1798). Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὡρολογοποιός, κατόπιν ἐγένετο κοσμηματοπώλης καὶ τέλος ὁπλοποιὸς κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησε τῷ 1785 τὸν ἀτμὸν εἰς τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν τῶν ὀχημάτων. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ναυπηγίαν ἀτμοπλοίων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐφεῦρεν ἰδιαιτέραν ἕλικα, τῷ δὲ 1788 κατεσκεύασεν ἀτμοκίνητον λέμβον, δυναμένην νὰ ἀναπτύξῃ ταχύτητα 12 χλμ. καθ' ὥραν. Ἐλλείψει ὅμως κεφαλαίων καὶ προστασίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκμεταλλευθῇ καὶ νὰ διαδώσῃ τὴν ἐφεύρεσίν του. Τῷ 1793 μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου προσέφερεν εἰς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν τὴν ἐξαγορὰν τῆς ἐφευρέσεώς του. Καὶ ἐκεῖ ὅμως τὸν ὑπεδέχθησαν δυσπίστως. Τῷ 1796 κατεσκεύασε νέον ἀτμοκίνητον πλοῖον, τελειότερον τοῦ πρώτου, ἐπειδὴ ὅμως καὶ πάλιν οὐδεὶς σχεδὸν ἔδειξε τὸ ἀπαιτούμενον ἐνδιαφέρον, ὁ Φὶτς ἀπογοητευθεὶς ηὐτοκτόνησεν. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον» (1788), «Περὶ ταξιδίων διὰ τῶν ἀτμοκινήτων πλοίων» (1793), καί τινα ἄλλα ἔργα. Μ. Δ. Β.

Φίτσεφ, ***Ἰβάν***. Βούλγαρος στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν μεγάλῳ Τυρνόβῳ τῷ 1860 καὶ ἀποθανὼν ἐν Σόφιᾳ τῷ 1931. Ἀποφοιτήσας τῷ 1882 τῆς στρατιωτικῆς ἐν Σόφιᾳ σχολῆς, συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν τῇ σχολῇ πολέμου τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ὑπαρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ (1904—1907), διοικητὴς μεραρχίας (1907—1910), ἐπιτελάρχης (1910—1914), ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν (1914—1915) καὶ πρεσβευτὴς-πληρεξούσιος ὑπουργὸς ἐν Βουκουρεστίῳ (1921—1924). Ἀπεστρατεύθη τῷ 1915 μετὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου. Ἐτιμήθη διὰ πολλῶν ἀνωτάτων παρασήμων, βουλγαρικῶν καὶ ξένων. Ὁ Φίτσεφ διεκρίθη ὡς ἐπιτελάρχης καὶ στρατιωτικὸς συγγραφεύς. Ὡς ἐπιτελάρχης πρὸ καὶ μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐξεπόνησε τὸ σχέδιον τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Βουλγαρίας πολέμου, ὑπέγραψε τὴν μετὰ τῆς Σερβίας στρατιωτικὴν σύμβασιν καὶ διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον μέχρι Νοεμβρίου 1912, ὁπότε, διαφωνήσας πρὸς τὸν γενικὸν ἀρχιστράτηγον Μ. Σάββωφ, ἀπεχώρησε τοῦ ἐπιτελείου καὶ νοσήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπῆλθεν εἰς Εὐρώπην πρὸς θεραπείαν. Κατεκρίθη ἡ ἐκ προφυλάξεως βραδεῖά του κατὰ τῶν Τούρκων ἐνέργεια, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατὰ τοὺς δύο πρώτους τοῦ πολέμου μῆνας δὲν εἶχον τὴν ὑπεροπλίαν μηδὲ ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας μόνης, εἰς τὸ στρατηγικόν του ὅμως σχέδιον ὀφείλεται ἡ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὸ Λουλὲ-Μπουργὰζ νίκη. Ἀντετάχθη κατὰ τῆς προώρου προσβολῆς τῶν ὀχυρῶν θέσεων τῶν Τούρκων ἐν Τσατάλτζᾳ (4 Νοεμβρίου 1912), κατὰ τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν τέως συμμάχων Σέρβων-Ἑλλήνων-Μαυροβουνίων (1913) καὶ κατὰ τῆς συμμαχίας τῆς Βουλγαρίας μετὰ τῶν Κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν ἐν τῷ διεθνεῖ πολέμῳ. Ὁ Φίτσεφ ὡς στρατιωτικὸς συγγραφεὺς ἀπέλαυε μεγάλης ὑπολήψεως παρὰ τῷ στρατιωτικῷ κόσμῳ διὰ τὴν εὐρεῖάν του στρατιωτικὴν μόρφωσιν, τὴν ἐπαγωγὸν διδασκαλίαν του καὶ τὴν συγγραφικήν του καλλιέπειαν. Ἦτο κάτοχος ἓξ γλωσσῶν. Τῷ 1883 ἵδρυσε τὴν πρώτην βουλγαρικὴν στρατιωτικὴν ἐφημερίδα «Ἐθνικὴ ἄμυνα» (Ναρόδνα ζάστιστα), τῷ 1893 τὰς ἐφημερίδας «Βιβλιοθήκη ἀξιωματικῶν» (Ὀφιτσέρσκα βιβλιότεκα) καὶ «Στρατιωτικὸν ἀνθολόγιον» (Βοϊνίσκα σμπίρκα). Ἀπὸ τοῦ 1900 ἦτο μέλος τῆς βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Συγγράμματα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν: «Ἐγχειρίδιον πρὸς χρῆσιν τῶν ὑπαξιωματικῶν» (Τύρνοβον 1887), «Στρατιωτικὴ περιγραφὴ τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ πολέμου» (Σόφια 1888), «Ὀρεινὸς πόλεμος» (1893), «Τακτικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν διοικητῶν μεραρχιῶν» (Σόφια 1894), «Τακτικὴ πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου» (Σόφια 1898, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ναζλίμωφ), «Ἡ παρὰ τὸ Μαοϊὰν μάχη» (Σόφια 1906), «La question Macédonienne» (Paris 1905, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον S. F. Voinoff, «Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον» (Σόφια 1927) κλπ. Ἔγραψεν ὡσαύτως πλεῖστα ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά· τούτων τὰ μὲν εἶναι πολεμικά, τὰ δὲ ἱστορικῆς φύσεως. Ἐν πᾶσι προσπαθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην καὶ τὰς θεωρίας του. Κ.-Μ. Α.

Φίτσιος ***κάβο*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ βορεία ἄκρα (πλάτ. 36° 05′ 00″ Β., μῆκ. 26° 24′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymno to Rhodos) τῆς νήσου Μεγάλο Σοφράνο τῆς συστάδος Σοφράνα νησιὰ τοῦ Καρπαθίου πελάγους. Σ. Ε. Λ.

Φίτσμπεργκ (Fitchburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσσέττης, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νάσουα. Κάτ. 41.029. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 80 χλμ. πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Βοστώνης καὶ εἶναι πόλις βιομηχανική, μὲ ἐργοστάσια ὑφασμάτων, σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ ὅπλων, ποδηλάτων, χάρτου κ. τ. λ. Μ. Δ. Β.

Φιτσμώρις. Ἀγγλικὴ οἰκογένεια εὐγενῶν (βλ. λ. *Λανσντάουν* μαρκήσιοι).

— **Φιτσμώρις** (Fitzmaurice), ***Ἐδμόνδος-Γεώργιος***, *βαρῶνος τοῦ* —. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, γεννηθεὶς τῷ 1846. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Ἤτον καὶ εἰς τὸ Τρίνιτυ Κόλλετζ τοῦ Καϊμπριτζ, ἐξελέγη δὲ βουλευτὴς διὰ πρώτην φορὰν τῷ 1868. Τῷ 1880 ἀπετέλεσε μέλος τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς, ἥτις εἶχεν ὁρισθῆ πρὸς διοργάνωσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Κρήτης. Κατὰ τὰ ἔτη 1882—1883 ὑπῆρξεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ διάσκεψιν τοῦ Δουνάβεως, τῷ δὲ 1905 διετέλεσεν ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Ὁ βίος τοῦ Γουλιέλμου κόμιτος τοῦ Σέλμπωρν» (1875—1877), «Ὁ βίος τοῦ κόμιτος Γκράνβιλ» (1905), «Κάρολος Γουλιέλμος Φερδινάνδος, δοὺξ τῆς Βρουνσβίκης» κτλ. Μ. Δ. Β.

— **Φιτσμώρις** (Fitzmaurice), ***Ραϊμόνδος***. Ἄγγλος ναυτικός, γεννηθεὶς τῷ 1878. Καταταγεὶς εἰς τὸ ναυτικὸν τῷ 1893, ἀπεστρατεύθη τῷ 1929 μὲ τὸ βαθμὸν τοῦ ἀντιναυάρχου. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Δαρδανελλίων. Σ. Ε. Λ.

Φὶτς-Πάτρικ (Fitz-Patrick), ***Ἑρβέρτος Λίντσαιυ***. Ἄγγλος οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1868. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπηρέτησεν ὡς οἰκονομικὸς ἐπίτροπος εἰς τὸν ἀγγλικὸν ἐρυθρὸν σταυρόν, ὡς διευθυντὴς τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τῶν Δαρδανελλίων τῷ 1915 καὶ ὡς οἰκονομικὸς ἐπίτροπος τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1916—1919. Μετὰ τὸν πόλεμον διωρίσθη γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Αἰγύπτου, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην μέχρι τοῦ 1925. Μ. Δ. Β.

Φιτσρόϋ (Fitzroy) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Βικτωρίας, ἀποτελοῦσα προάστιον τῆς Μελβούρνης, μεθ' ἧς συνδέεται διὰ πυκνοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου. Εἶναι βιομηχανικὸν κέντρον καὶ ἔχει 34.283 κατοίκους. Χ. Δ.

Φιτσστέφεν (Fitzstephen), ***Γουλιέλμος***. Ἄγγλος χρονικογράφος (1120—1191). Βοηθὸς καὶ ἐκ τῶν ἐμπίστων τοῦ ἁγίου Θωμᾶ Μπέκκετ, ἀρχιεπισκόπου τῆς Κανταβριγίας, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυσεν εἰς τὸν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Β′ σφοδρὸν ἀγῶνά του, γράψας κατόπιν καὶ τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ εἰς γλαφυρὰν λατινικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιογραφία τοῦ ἁγίου Θωμᾶ, ἀρχιεπισκόπου καὶ μάρτυρος». Μ. Δ. Β.

Φὶτς-Τζαίημς (Fitz-James). Γαλλοϊσπανικὴ οἰκογένεια εὐγενῶν, ἀγγλικῆς καταγωγῆς. Ἱδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ *Ἰάκωβος Φὶτζ-Τζαίημς* (1670—1734), νόθος υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Β′, βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, καὶ τῆς Ἀραμπέλλας Τσῶρτσιλ, ἀδελφῆς τοῦ στρατάρχου Μπέρβικ. Πολλὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης διεκρίθησαν ὡς στρατηγοὶ καὶ στρατάρχαι τῆς Γαλλίας, τινὰ δὲ εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς εἶναι ὁ στρατάρχης δοὺξ *Κάρολος Φὶτζ-Τζαίημς* (1712—1787), ὁ στρατηγὸς κόμις *Ἐδουάρδος Φὶτζ-Τζαίημς* (1715—1758), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Φιτστζέραλντ (Fitzgerald), ***Ἐδουάρδος***. Ἄγγλος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1809—1883). Ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱσπανικῆς λογοτεχνίας, καὶ ἰδίως τῶν ἔργων τοῦ Καλντερὸν καὶ τοῦ Θερβαντές, τῶν ὁποίων ἐφιλοτέχνησεν ὡραίας μεταφράσεις εἰς τὴν ἀγγλικήν. Μετέφρασεν ἐπίσης ἔργα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς περσικῆς, περίφημος δὲ εἶναι ἡ ἐλευθέρα μετάφρασις τῶν «Ρουμπαγιάτ» τοῦ Ὀμὰρ Καγιὰμ (1859, νέα ἔκδοσις 1921), χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐγένοντο ταῦτα γνωστὰ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ φίλος του Ράϊτ ἐδημοσίευσε τῷ 1889 «Συλλογὴν» τῶν ἔργων του καὶ ἐπιστολάς του, τὰ δὲ ἅπαντά του τῷ 1902. Μ. Δ. Β.

—**Φιτστζέραλντ** (Fitzgerald), ***Ἐδουάρδος***, *λόρδος*. Ἰρλανδὸς πατριώτης (1763—1798). Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατόν, διακριθεὶς ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου καὶ ἐτραυματίσθη, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὴν βουλὴν τοῦ Δουβλίνου. Ἐνθουσιασθεὶς κατόπιν ἐκ τῶν θεωριῶν τοῦ Ρουσσώ, ἠθέλησε νὰ τὰς θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν καὶ ἔζησεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα εἰς τὰ δάση, ἐν τῷ μέσῳ ἰνδικῶν φυλῶν τῆς Ἀμερικῆς. Κατὰ τῷ 1792 ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἔδειξε ζωηρὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν περίφημον Παμέλα, νόθον θυγατέρα τῆς κυρίας Ζανλὶς καὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ Δικαίου. Ἀναμιχθεὶς βραδύτερον εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς κινήσεις τῶν Ἰρλανδῶν καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ταλλεϋράνδου πρὸς ὀργάνωσιν γενικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἰρλανδίᾳ, ἐπροδόθη ὑπὸ τῶν συνεργατῶν του καὶ ἐπολιορκήθη ἐν τῇ ἐν Δουβλίνῳ οἰκίᾳ του, ὅπου ἠμύνθη ἡρωϊκώτατα φονεύσας πλείστους ἐκ τῶν Ἄγγλων στρατιωτῶν. Πληγωθεὶς βαρέως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Νιούγκαιητ. Μ. Δ. Β.

Φιχὰς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιὸν φρούριον τῆς Μεσοποταμίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Θεοδοσιουπόλεως (νῦν Ρὰς-οὺλ-Ἀΐν) παρὰ τὰ περσικὰ μεθόρια, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) κατέστησεν ἰσχυρότατον. Α. Θ. Σ.

Φίχτε (Fichte), ***Ἐμμανουὴλ-Ἑρμάννος***. Γερμανὸς φιλόσοφος, υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου Θεοφίλου Φίχτε*, γεννηθεὶς ἐν Ἰένῃ τῷ 1796 καὶ ἀποθανὼν ἐν Στουτγάρδῃ τῷ 1879. Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν Βερολίνῳ, ὀλίγον δὲ κατόπιν ἀφιερώθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τῷ 1818 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας διὰ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς του: «De philosophiae novae platonicae origine» (1818). Τῷ 1840 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης, τῷ δὲ 1842 τῆς Τυβίγγης καὶ διετήρησε τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1867. Ὁ Ἐμμανουὴλ Φίχτε ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων τῆς ἐναντίον τοῦ Ἑγέλου ἀντιδράσεως, καὶ ὑπερήσπισε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ πατρός του, ἣν ἐξέθηκε σαφῶς εἰς τὸ ἔργον του: «Charakteristik der neuern Philosophie» (1841). Ἐκ τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα εἶναι πολυάριθμα, σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «System der Ethik» (1850—1853, τόμ. 2), «Anthropologie» (1856), «Die

Digitized by Google

theistische Weltansicht und ihre Berechtigung» (1873), «Der neuere Spiritualismus» (1878).

—**Φίχτε** (Fichte), ***Ἰωάννης.*** Εἷς ἐκ τῶν τριῶν ἀστέρων τῆς φιλοσοφίας τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ, παρὰ τὸν Σέλλιγγ καὶ τὸν Ἕγελον (1762—1814). Υἱὸς Σάξονος χωρικοῦ, ἐβοήθει τὸν πατέρα του εἰς τὰς χειρωνακτικάς του ἐργασίας, ἕως ὅτου ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν γείτονος πλουσίου καὶ εὐγενοῦς διὰ τῆς ἀσυνήθους αὐτοῦ εὐφυΐας, ὅστις παρέσχεν εἰς αὐτὸν τὰ μέσα ὅπως μορφωθῇ. Τριακοντούτης ἐξελέγη καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἰένης, τιμώμενος διὰ τὴν ῥητορικὴν δύναμιν καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ προσωπικότητα. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀθεΐᾳ, ἠναγκάσθη νὰ ἰδιωτεύσῃ μέχρι τοῦ 1810, ὅτε ἐκλήθη εἰς τὸ νεοσύστατον πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Ὑπὸ πατριωτικοῦ ζήλου καιόμενος, εἰργάσθη ἀόκνως ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Πρωσσίας, μετὰ τὴν ἧτταν τῆς Ἰένης. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς γαλλικῆς κατοχῆς ἐξεφώνησεν ἐν Βερολίνῳ τοὺς περιφήμους αὐτοῦ λόγους πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος.

Ἰωάννης Φίχτε.

Τὸ σύστημα τοῦ Φίχτε ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου, τῆς ὁποίας θέλει νὰ εἶναι συνέχισις καὶ συμπλήρωσις. Κατὰ τὴν γνώμην του, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Καντίου ὑπελείφθησαν ἴχνη δογματισμοῦ, ὡς δεικνύει ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴ πράγματος καθ' αὑτό. Διότι εἶναι καθόλου δογματισμὸς ἡ ἀποδοχὴ ὄντος ἐκτὸς τοῦ γινώσκοντος πνεύματος καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ ὑπάρχοντος, ἐπειδὴ πᾶσα νοητικὴ ἐνέργεια τελεῖται ἐν τῷ Ἐγώ, πέραν τῶν ὁρίων τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ἐκταθῇ. Τὸν δογματισμὸν δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ἀντικρούσῃ τις κατ' ἄμεσον τρόπον, διότι παραμένει πάντοτε ἡ πιθανότης ὅτι αἱ παραστάσεις ἡμῶν εἶναι προϊόντα πραγμάτων ἔξω τοῦ Ἐγὼ ὑφισταμένων. Ἀλλὰ ἡ θεωρητικὴ ἀπόδειξις τῆς ἐκδοχῆς ταύτης εἶναι ἀδύνατος. Ὅθεν μόνον δι' ἐλευθέρας ἐκλογῆς δυνάμεθα νὰ προτιμήσωμεν αὐτὴν ὡς ἀφορμὴν καὶ βάσιν τῆς φιλοσοφίας ἡμῶν. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δικαιούμεθα πολὺ μᾶλλον νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν ἐκδοχὴν πράγματος καθ' αὑτὸ καὶ νὰ παραγάγωμεν τὰ πάντα ἐκ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου. Ἐν τούτοις καὶ ἡ δευτέρα αὕτη ἀφορμὴ πρὸς φιλοσοφίαν δὲν ἀποδεικνύεται, παρὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτῆς ὑπεροχήν. Διότι καὶ αὐτὴ ἀνάγκη νὰ στηρίζεται ἐπὶ ἐλευθέρας ἐκλογῆς, ὡς ἡ πρώτη, ἐπειδὴ πᾶσα φιλοσοφία εἶναι κατὰ βάθος δημιούργημα ἐλευθέρας προσωπικότητος. «Ἡ φιλοσοφία ἑκάστου ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ χαρακτῆρός του». Ὁ Φίχτε εἶναι συνεπὴς πρὸς ἑαυτὸν ἐκλέγων τὴν ἰδεοκρατίαν ὡς ἀφορμὴν καὶ βάσιν τῆς φιλοσοφίας του. Ἀπορρίπτων τὴν ὕπαρξιν ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὄντος, θέλει νὰ παραγάγῃ τὰ πάντα ἐξ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ λόγου ἢ τοῦ Ἐγώ. Τὸ Ἐγὼ ὅμως τοῦτο δὲν ὑπολαμβάνει ὡς ἠρεμοῦν τι Εἶναι, ἀλλ' ὡς καθαρὰν ἐνέργειαν, ὡς πρωταρχικὴν δρᾶσιν, ἥτις συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ συνείδησις νοεῖ ἑαυτήν. «Τὸ Ἐγὼ θέτει πρωταρχικῶς τὸ ἴδιον αὐτοῦ Εἶναι ἀπολύτως». Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον ἀξίωμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Φίχτε.

Τὸ Ἐγὼ ὅμως δύναται νὰ καθορισθῇ μόνον διὰ τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ἕτερον, τὸ Μὴ-Ἐγὼ ἢ τὸ Ἀντ-Ἐγώ. Τὸ Μὴ-Ἐγὼ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ὅμως ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχει ἐν τῷ αὐτενεργείᾳ τοῦ Ἐγώ. Μόνον ἐν ταύτῃ καὶ διὰ ταύτης ὑφίσταται δι' ἡμᾶς τὸ Μὴ-Ἐγώ. Οὕτω τὸ δεύτερον ἀξίωμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Φίχτε διατυποῦται ὡς ἑξῆς: «Εἰς τὸ Ἐγὼ ἀντιπαραβάλλεται ἀπολύτως τὸ Μὴ-Ἐγώ».

Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ δύο ἀνωτέρω ἀξιώματα τελοῦσιν εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἄλληλα, ἐπειδὴ Ἐγὼ καὶ Μὴ-Ἐγὼ αἴρουσιν ἀμοιβαίως τὸ ἓν τὸ ἄλλο. Ἐντεῦθεν παρίσταται ἀνάγκη τρίτου τινὸς ἀξιώματος, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀντίφασις αὕτη αἴρεται ἐν ἀνωτέρᾳ τινὶ ἑνότητι. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο διδάσκει ὅτι τὸ πνεῦμα «ἀντιπαραβάλλει ἐν τῷ Ἐγὼ ἓν μεριστὸν Μὴ-Ἐγὼ εἰς τὸ μεριστὸν Ἐγώ». Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀποκλείουσιν ἄλληλα, ἐὰν τεθῶσιν ἀπολύτως, ἀνάγκη νὰ νοήσωμεν αὐτὰ ἐν τοιαύτῃ σχέσει πρὸς ἄλληλα, ὥστε νὰ περιορίζεται μόνον τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου.

Συμφώνως πρὸς τὰ τρία ταῦτα ἀξιώματα, ὁ κόσμος, ἔναντι τοῦ ὁποίου τελεῖ τὸ περιωρισμένον Ἐγώ, δὲν εἶναι ὁ κόσμος τοῦ πράγματος καθ' αὑτό, ἀλλὰ προϊὸν τοῦ Ἐγώ, ὅπερ ἐκδηλώνει οὕτω τὸν ἴδιον αὐτοῦ περιορισμόν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι **ἡ παραγωγὴ αὕτη** τοῦ κόσμου διὰ τοῦ Ἐγὼ **δὲν εἶναι συνειδητή,** ἀλλὰ τελεῖται δι' ἀσυνειδήτου καὶ ἀκουσίας ἐνεργείας. Ἡ συνήθης, κοινὴ συνείδησις ἐκλαμβάνει τὸν κόσμον ὡς ἀποτελούμενον ἐξ αὐτοτελῶν ὄντων. Πράγματι ὅμως εἶναι προϊὸν ἀσυνειδήτου ἐνεργείας τῶν παραστάσεων τοῦ Ἐγώ. Αἱ ποιότητες τῶν αἰσθήσεων, ὁ χῶρος, ὁ χρόνος, ὁ νόμος τῆς αἰτίας εἶναι δημιουργήματα τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἐγώ. Καὶ ἡ μὲν ἐνέργεια αὕτη εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐλευθέρα, ἀλλὰ τὰ προϊόντα αὐτῆς ἐπιβάλλονται εἰς τὴν ἐμπειρικὴν συνείδησιν ἡμῶν ὡς ἀναγκαῖα. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀκολουθεῖ ὅτι ἡ δύναμις, ἡ ὁποία παράγει ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν τὴν περὶ κόσμου παράστασιν, εἶναι διάφορος τῆς συνήθους συνειδήσεως καὶ περισσότερον τοῦ συνόλου τῶν καθ' ἕκαστον Ἐγώ. Τὴν συνείδησιν διέπει ἀρχὴ πολὺ εὐρυτέρα τοῦ ἐμπειρικοῦ ἡμῶν Ἐγώ. Ἄλλαις λέξεσι τὸν κόσμον καὶ τὴν ὕπαρξιν καθόλου δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν μόνον ἐξ ὑπερατομικοῦ καὶ ἀπείρου τινὸς Ἐγώ, τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖ ἐν τῷ καθ' ἕκαστον ἀτομικῷ Ἐγώ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ βίωμα τοῦ κόσμου ἐμφανίζει τὰς αὐτὰς μορφὰς ἐν ἑκάστῳ ἀτομικῷ Ἐγώ.

Αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ Φίγτε, συγκρινόμεναι πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καντίου, σημαίνουν σπουδαίαν εὔρυνσιν αὐτῶν. Ὁ Κάντιος διέγνωσεν ὅτι τὰ πράγματα ὑπάρχουσι μόνον ὡς παραστάσεις, ὡς φαινόμενα διὰ τὴν συνείδησιν ἡμῶν, ἔχοντα τὴν αἰτίαν αὐτῶν εἰς τὸ πρᾶγμα καθ' αὑτό. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα καθ' αὑτὸ εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῇ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ εἰμὴ ὁ λόγος καὶ τὰ προϊόντα αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς αὐτὰς ταύτας τὰς προϋποθέσεις τοῦ Καντίου. Κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν δέον νὰ ζητήσωμεν ἐν αὐτῷ τῷ Ἐγώ, εἰ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ συνήθει καὶ συνειδητῇ παραστατικῇ ἐνεργείᾳ, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶναι ἀνεξάρτητοι αἱ κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεις ἡμῶν.

Γεννᾶται νῦν τὸ ἐρώτημα: Διατὶ θέτει τὸ καθαρὸν Ἐγὼ τὸ Μὴ-Ἐγὼ καὶ δημιουργεῖ οὕτω τὸ δυνατὸν τῆς καθ' ἕκαστον ἐμπειρικῆς καὶ περιωρισμένης συνειδήσεως, περιορίζον συγχρόνως τὴν ἀπεριόριστον αὐτοῦ ἐνέργειαν; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντᾷ ὁ Φίχτε διὰ τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. Ἡ ἠθικὴ δρᾶσις προϋποθέτει ὅρια, τὰ ὁποῖα ὑπερνικῶνται. Τὸν λόγον, ἕνεκα τοῦ ὁποίου εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ζῶμεν ἐν περιωρισμένῳ κόσμῳ, δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν μόνον ἐκ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν συνειδήσεως, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὴν ἐργασίαν, τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν προσπάθειαν ὡς ὕψιστον ἀγαθόν. Ἄνευ ἀντιστάσεως δὲν ὑπάρχει ἠθικὸς ἀγών, ἄνευ μέσων οὐδεὶς σκοπός. Ἄλλαις λέξεσιν ὁ πραγματικὸς κόσμος ἀποτελεῖ τὸ ὑλικὸν τῶν καθηκόντων ἡμῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία ἀποτελεῖ τὴν τελείωσιν καὶ τὴν ἐπίστεψιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Φίχτε. Τὸ συμπέρασμα αὐτῆς εἶναι ὅτι ἡ ἑρμηνεία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου στηρίζεται μόνον ἐφ' ἡμῶν ὡς βουλομένων καὶ δρώντων ὄντων. «Ὑπάρχεις διὰ τὴν δρᾶσιν. Μόνον αὕτη καθορίζει τὴν ἀξίαν σου». Οὕτω ἡ φιλοσοφία τοῦ Φίχτε ἀντικατοπτρίζει ὁλόκληρον τὴν προσωπικότητά του, τῆς ὁποίας κυριώτατα γνωρίσματα εἶναι ἡ εὐθύτης καὶ ἡ ἄκαμπτος δύναμις τῆς βουλήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *K. Fischer,* «Fichtes Leben, Werke und Lehre», (δ' ἐκδ. 1914).—*M. Wundt,* «Fichte» (1927).—*Heimsoeth,* «Fichte» (1923).—*Hirsch,* «Fichtes Religionsphilosophie» (1914).—*Paulus,* «Fichte und das Neue Testament» (1919).—*Gurwitsch,* «Fichtes system der konkreten Ethik» (1914).—*Röttcher,* «Die Erziehungslehre Kants und Fichtes» (1927).—*Schulz,* «Fichte in vertraulichen Briefen seiner Zeitgenossen» (1923). Ν. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

Φίχτελγκεμπίργκε (Fichtelgebirge) *[Γεωγρ.].* Ὄρος ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Βαυαρίᾳ, οὗτινος ὁ μέγας ὄγκος ἀποτελεῖ εὐρὺ ὀροπέδιον, συστάσεως γρανιτώδους, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὕψους 500—600 μ., κορυφούμενον μέχρι ὕψους 1.023 μ. εἰς τὴν κορυφὴν *Σνέμπεργκ.* Εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ δασῶν, ἐγκλείει δὲ διάφορα μεταλλεύματα σιδήρου, κασσιτέρου, ἀντιμονίου. Θ. Κ.

φιχτελίτης (ὁ) (Fichtelit) *[Ὀρυκτολ.].* Ὀρυκτὸς ὑδρογονάνθραξ ($C_{18}H_{82}$), ἀπαντῶν εἰς κρυστάλλους ἡμιμορφικοὺς τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἔχει σκληρότητα $^1/_2$—1 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 0.5—1.0, χρῶμα λευκόν, λάμψιν μαργαριτώδη καὶ ἀπαντᾷ εἰς λεπιδώδη συσσωματώματα καὶ ἐπιφλοιώματα ἐπὶ ξύλου ἐν τῇ τύρφῃ τοῦ Redwitz εἰς τὰ Fichtelgebirge καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

— *[Χημ.]* Βλ. λ. *ὑπερυδρορητένιον.*

Φιώτης, ἢ ***Φιωτάκης.*** Ὄνομα οἰκογενείας ἐξ Ἁγίας Εἰρήνης τῆς Κρήτης, πολλὰ μέλη τῆς ὁποίας ἔπεσαν κατὰ τὰς κρητικὰς ἐπαναστάσεις. Τῷ 1770, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν Δασκαλογιάννη, ἐφονεύθη εἰς Ὁμαλὸν μαχόμενος ὁ *Ἰωάννης.* Τούτου ὁ υἱὸς *Παναγιώτης* ἐτιμήθη διὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἑκατοντάρχου κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα. Ἄλλα σημαίνοντα μέλη εἶναι: *Ἰωάννης,* υἱὸς τοῦ Παναγιώτου (1812—1891), διακριθεὶς διὰ τὴν δρᾶσίν του κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1858. Ἐξελέγη πληρεξούσιος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1866—1869 καὶ ὁπλαρχηγὸς τῷ 1878. *Σοφοκλῆς,* υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω (1848—1914), συμβολαιογράφος. Τῷ 1866 ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ θείου του Ἐμμανουήλ, τῷ δὲ 1878 ἐξελέγη πληρεξούσιος καὶ τῷ 1896 ὁπλαρχηγός. *Παναγιώτης,* νεώτερος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, δικηγόρος καὶ ἀνώτερος διοικητικὸς ὑπάλληλος. Ἐπολέμησε τῷ 1896, τῷ δὲ 1898 ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως Ἀκρωτηρίου. Μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως Θερίσου (1905) ἐνεργῶς. Διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως 1911—1912, συναποσταλεὶς πληρεξούσιος εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλήν. Ἀργότερον ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς ἐθελοντικοῦ σώματος. *Ἰωάννης,* υἱὸς τοῦ προηγουμένου, φονευθεὶς τῷ 1912 εἰς Δεμὶρ-Χισάρ. Ν. Β. Τ.

φκιάνω· ἄλλως *φτειάνω* (βλ. λ.).

φκιασίδι (τό)· δημοτ., καλλωπιστικὸν παρασκεύασμα ἐπιτυγχάνον τὴν ἐρυθρότητα τῶν παρειῶν, κοκκινάδι, ψιμύθιον (ἐκ τοῦ *φῦκος—φυκιασίδι*).

φκιασιδοῦ (ἡ)· δημοτ., ἡ χρησιμοποιοῦσα φκιασίδι, ἡ καλλωπιζομένη διὰ τεχνητῆς ἐρυθρότητος τοῦ προσώπου.

φκιασίδωμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φκιασιδώνω,* καλλωπισμὸς διὰ τεχνητῆς ἐρυθρότητος τοῦ προσώπου.

φκιασιδώνω· καλλωπίζω μὲ τὸ φκιασίδι, ψιμυθιῶ· || συνήθ. παθ. *φκιασιδώνομαι·* καλλωπίζομαι μὲ τὸ φκιασίδι, ψιμυθιοῦμαι.

φκυάρι (τό)· δημοτ., βλ. *φτυάρι.*

Φλᾶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]·* βλ. λ. *Ὀφλᾶς.*

φλαβαζίνη (ἡ) *[Χημ.].* Κίτρινον συνθετικὸν χρῶμα ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀξίνων χρωμάτων τῆς πυραζολόνης. Λόγῳ τῆς ἐκτάκτου αὐτῆς ἀντοχῆς χρησιμοποιεῖται πρὸς βαφὴν εἰδῶν ἱματισμοῦ. Σ. Γ.

φλαβανθρένιον (τό), ἢ ***κίτρινον τοῦ ἰνδανθρενίου*** *[Χημ.].* Εἶναι συνθετικὸν χρῶμα, συγγενὲς τοῦ ἰνδανθρενίου, ἤτοι παράγωγον τῆς ἀνθρακινόνης. Παρασκευάζεται διὰ συντήξεως τῆς 2-ἀμινανθρακινόνης μετ' ἀλκαλίων. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν καλουμένων χρωμάτων ἀναγωγῆς καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον κίτρινον χρῶμα τῶν βαμβακερῶν. Εἶναι εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, αἱ δὲ δι' αὐτοῦ χρώσεις εἶναι λίαν ἀνθεκτικαὶ εἰς τὸ φῶς, τὴν πλύσιν καὶ τὸ χλώριον. Σ. Γ.

φλαβανιλίνη *[Χημ.].* Κίτρινον συνθετικὸν χρῶμα, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν βασικῶν χρωμάτων. Παρασκευάζεται, ὡς παράγωγον τῆς κινολίνης, διὰ θερμάνσεως ἀκετανιλιδίου μετὰ χλωριούχου ψευδαργύρου εἰς 250°. Δὲν χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ πράξει. Σ. Γ.

φλαβανόνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.].* Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_{15}H_{12}O_2$, δυσαρέστου ὀσμῆς, τηκομένη εἰς 78°. Σ. Γ.

φλαβεσκίνη (Flavescin) *[Ἀναλ. Χημ.].* Φυτικὴ χρωστική, προταθεῖσα ὡς δείκτης. Λαμβάνεται δι' ἀποστάξεως ξύλου δρυὸς εἰς 220—260 εἰς ῥεῦμα ἀέρος καὶ ὑδρατμῶν καὶ ἀναταράξεως εἶτα τοῦ ἀποστάγματος μετ' αἰθέρος, εἰς ὃν διαλύεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πισσωδῶν οὐσιῶν. Τὸ αἰθερικὸν διάλυμα ἐξατμίζεται μέχρις ἐξαφανίσεως τῆς ὀσμῆς τοῦ ὀξικοῦ ὀξέος καὶ τὸ ὑπόλειμμα διαλύεται εἰς ὕδωρ. Τὸ ὑδατικὸν διάλυμα χάριν συντηρήσεως μείγνυται μετ' ἀλκοόλης. Τὸ ὑδατικὸν διάλυμα τῆς φλαβεσκίνης ἐξατμιζόμενον καταλείπει ἰξώδη, φαιάν, διαφανῆ μᾶζαν, διαλυτὴν εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τῆς φλαβεσκίνης εἶναι ἄχροα· διὰ τῶν ἀλκαλίων χρώννυνται ἐντόνως κίτρινα. Εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς χροιᾶς τῆς φλαβεσκίνης ὑπὸ τῶν ἀλκαλίων βασίζεται καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ὡς δείκτου εἰς τὴν ἀλκαλιμετρίαν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ χρώματος δὲν εἶναι βαθμιαία, ἀλλὰ ἄμεσος, τὸ δὲ χρῶμα λίαν σαφὲς καὶ εἰς τὸ τεχνητὸν φῶς ἀκόμη. Τὴν μεταβολὴν τοῦ χρώματος προκαλοῦν τὰ καυστικὰ ἀλκάλια καὶ τὰ ἀνθρακικὰ ἀλκάλια. Τὰ δισανθρακικὰ δὲν παρέχουν τὴν ἀντίδρασιν. Ὑπὸ τῶν πλείστων ἀνοργάνων καὶ ὀργανικῶν ὀξέων διασπᾶται ἡ φλαβεσκίνη καὶ ἀποχρωματίζονται τὰ διαλύματά της, τούτου δ' ἕνεκα δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς δείκτης μόνον εἰς ἁπλοῦς ἀλκαλιμετρικοὺς καὶ ὀξυμετρικοὺς προσδιορισμούς, εἰς προσδιορισμοὺς καυστικῶν καὶ ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων παρουσίᾳ ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων καὶ εἰς προσδιορισμὸν ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Κ. Γ. Μ.

Φλαβία *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Σαμαρείας ἐν Παλαιστίνῃ, ἡ ἀρχαία *Σιχέμ.* Ἀνακτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Τίτου μετωνομάσθη, πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Βεσπασιανοῦ ***Φλαβία Νεάπολις.*** Ἔκτοτε διετηρήθη τὸ ὄνομα παρεφθαρμένον καὶ λέγεται μέχρι σήμερον *Ναπλοὺζ* **(βλ. λ. καὶ λ. *Νεάπολις*).** Ἐπὶ Ἑβραίων ἐλέγετο καὶ *Μαβορθά,* ἤτοι ἀτραπός. Γ. Λ. Α.

Digitized by Google

—Φλαβία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Δύο πόλεις Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας: —1) Μία ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Καπορῶν (*Πτολεμ.* Β, στ, 24), ἡ ἐπιλεγομένη *Ἰρία Φλαβία*, οὖσα ἡ σύγχρονος el Padron (*Schrader*, Atl. Géogr. Mod. 25 C, b) τοῦ νομοῦ Γκαλίθια. —2) Ἑτέρα ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βαιδύων (αὐτόθ. 26), ἡ ἐπιλεγομένη *Λαμβρίς*, οὖσα ἡ σύγχρονος Betanzos (*Schrader* 25, C, a) τοῦ ἰδίου νομοῦ. Σ. Ε. Λ.

—Φλαβία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (6λ. λ. *Δάλδεια*).

Φλαβία, *Αὐρηλία-Εὐσεβία*. Σύζυγος Κωνσταντίνου τοῦ Β' (6λ. λ. *Εὐσεβία* Φλαβία Αὐρηλία).

—Φλαβία *Δομιτίλλα*, ἢ *Δομιτία Λογγῖνα*. Θυγάτηρ τοῦ Γναίου Δομιτίου Κορβούλωνος καὶ σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Φλαβίου Δομιτιανοῦ. Τῷ 86 μ. Χ. ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐγούστης, μὲ τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ νομίσματα. Συνάψασα ἐρωτικὰς σχέσεις μετά τινος χορευτοῦ, ἐξωρίσθη περὶ τὸ 83 μ. Χ. Ἀλλ' αἱ εὐεργεσίαι της πρὸς τὸν λαὸν τὴν εἶχον καταστήσει τόσον δημοφιλῆ, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ πιεζόμενος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς ἐξορίας. Ἐπανελθοῦσα, διὰ νὰ προλάβῃ ἐκδίκησιν τοῦ συζύγου της, ἀφοῦ τὴν εἶχεν ἀνακαλέσει ἄκων, μετέσχε τῆς ἐναντίον του συνωμοσίας, ἡ ὁποία καὶ ἐπέτυχε τὴν δολοφονίαν του (96 μ. Χ.). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἔζησεν ὡς ἰδιῶτις μέχρι τοῦ 140 μ. Χ.

—Φλαβία *Εὐφημία*. Σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου (βλ. λ. *Εὐφημία* Φλαβία).

—Φλαβία *Μαξιμιανὴ-Θεοδώρα*. Θυγάτηρ τῆς Εὐτροπίας ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς γάμου, προγονὴ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ Ἑρκούλου καὶ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὴ τῆς Φαύστας, τῆς συζύγου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Περὶ τὸ 280 συνεζεύχθη τὸν κατόπιν αὐτοκράτορα Φλάβιον Βαλέριον Κωνστάντιον, τὸν ἐπιλεγόμενον Χλωρόν, ἐξ οὗ ἀπέκτησε τοὺς υἱοὺς Δαλμάτιον, Ἰούλιον-Κωνστάντιον καὶ Ἀννιβαλιανὸν καὶ τὰς θυγατέρας Φλαβίαν Ἰουλίαν Κωνσταντίαν, Ἀναστασίαν καὶ Εὐτροπίαν. Πιστεύεται ὅτι ἡ Φλαβία εἶχεν ἀσπασθῆ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πρὶν ἢ αὕτη ἀνακηρυχθῇ ἀνεκτὴ θρησκεία.

Φλαβιανὰ (τουρκ. *Ζιντζὶ-δερὲ*) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὰς ΒΑ. ὑπωρείας τοῦ Ἀργαίου, εἰς ὕψος 1.650 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ΝΑ. τῆς Καισαρείας, ἀπέχουσα ταύτης περὶ τὰ 15 χλμ. Ἡ κωμόπολις ἠρίθμει ἄλλοτε 4.000 κατοίκους, ἐξ ὧν 50 περίπου διαμαρτυρόμενοι λουθηρανοί, ἔχοντες καὶ μίαν ἐκκλησίαν, καὶ 500 Τοῦρκοι. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη δὲν εἶχεν εἰμὴ ὀλίγους μόνον κατοίκους, τῶν λοιπῶν μεταναστευσάντων εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἀμισόν, Ἄδανα καὶ ἄλλας πόλεις, ὅπου ἀπετέλουν ὁλοκλήρους παροικίας. Ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως ὑπῆρχον δύο ἐκκλησίαι ὑπόγειοι, ἡ τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἡ κωμόπολις εἶχε καὶ δύο ἀστικὰς σχολάς, μίαν ἑξατάξιον ἀρρένων, ἀριθμοῦσαν 200 ἐν ὅλῳ μαθητάς, καὶ ἑτέραν πεντατάξιον θηλέων, ἔχουσαν περίπου 150 μαθητρίας, καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον. Γλῶσσα τῶν κατοίκων ἦτο ἡ τουρκική· χάρις ὅμως εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ σχολεῖα ἤρχισαν νὰ ὁμιλῶσι καὶ τὴν ἑλληνικήν. Πρὸς Β. τῆς κωμοπόλεως ἐκτείνεται μεγάλη καὶ εὔφορος πεδιάς, πρὸς τὸ Α. μέρος τῆς ὁποίας καὶ πρὸς Β. τῆς κωμοπόλεως εἶχεν ἀνεγερθῆ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, μερίμνῃ Ἑλβετίδος διαμαρτυρομένης, μεγαλοπρεπὲς καὶ λίαν εὐρύχωρον κτήριον, ἐν ᾧ ἐστεγάζοντο Ἀρμενόπαιδες ἀπολέσαντες τοὺς γονεῖς αὐτῶν κατὰ τὰς σφαγὰς τῶν Ἀρμενίων τῷ 1896. Τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο κατάστημα προσέφερε πραγματικὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὰ ὀρφανὰ ταῦτα, προστατεῦσαν αὐτὰ καὶ φροντίσαν διὰ τὴν στοιχειώδη μόρφωσίν των, ἐχρησίμευσεν ὅμως καὶ ὡς μέσον διὰ τὴν προπαγάνδαν καὶ διάδοσιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἰδίως μεταξὺ τῶν Ἀρμενίων. Τὸ ὀρφανοτροφεῖον, ἐπιταχθὲν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, περιῆλθε, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, οἵτινες τὸ χρησιμοποιοῦν μέχρι σήμερον ὡς ὀρφανοτροφεῖον. Εἰς τὸ νότιον ὡς καὶ τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς κωμοπόλεως εὑρίσκονται πολλαὶ ὑπόγειοι στοαὶ ἢ σήραγγες, εἰς τὰς ὁποίας κατέφευγον οἱ Χριστιανοὶ ἐν καιρῷ διωγμῶν. Ἡ μεγαλυτέρα τούτων εἶναι ἡ τῆς *Ἀναλήψεως*, 3/4 τῆς ὥρας ἀπέχουσα τῆς κωμοπόλεως, ἀποτελουμένη ἀπὸ διαφόρους μικροτέρας στοάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχουν μεγάλαι αἴθουσαι, ὧν τὰ στόμια φράσσονται ὑπὸ ὀγκολίθων, ἀλλ' ἔχουσι πρὸς τὰ ἄνω ὀπὰς πρὸς ἀερισμόν. Ἐσωτερικῶς ἡ σῆραγξ αὕτη εἶναι πραγματικὸς λαβύρινθος, καθότι ἔχει πλείστας ὅσας διακλαδώσεις εἰς ἀκτῖνα 5 καὶ πλέον ἴσως χιλιομέτρων. Εἰς τὰς αἰθούσας εὑρέθησαν ἀγγεῖα καὶ μαγειρικά τινα σκεύη, προσέτι δὲ καὶ ἀνθρώπινοι σκελετοί, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ εἰς τὰς στοὰς ταύτας καταφεύγων χριστιανικὸς κόσμος παρέμενε πολλάκις ἐν αὐταῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ πολλοὶ ἀπέθνησκον ἐκεῖ ἐκ διαφόρων κακουχιῶν καὶ ταλαιπωριῶν.

Πρὸς τὴν ΝΑ. πλευρὰν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἀμέσως συνεχομένη μετ' αὐτῆς εὑρίσκετο ἡ μεγάλη μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἥτις ἦτο καὶ ἕδρα τῆς μητροπόλεως Καισαρείας. Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχε μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου καὶ δύο παρεκκλήσια, τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους καὶ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ὑπογείως. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἦτο τόπος προσκυνήματος καὶ διὰ τοὺς Μουσουλμάνους. Καθ' ἑκάστην Πέμπτην προσήρχοντο διὰ προσκύνημα πλεῖστοι ὅσοι Μουσουλμᾶνοι ἐκ Καισαρείας καὶ ἐκ τῶν περιχώρων, πολλάκις δὲ καὶ ἐξ ἀπομεμακρυσμένων μερῶν, καὶ διενυκτέρευον ἐντὸς τοῦ ναοῦ, πολλοὶ δὲ τούτων ἔφερον μαζί των καὶ ἀσθενεῖς, ἰδίως παραλυτικοὺς καὶ φρενοβλαβεῖς, ἵνα θεραπευθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου. Εἶναι γεγονὸς ὅτι πολλοὶ τοιοῦτοι ἀσθενεῖς διανυκτερεύσαντες ἐν τῷ ναῷ ἀπῆλθον τὴν ἐπομένην εἰς τὰ ἴδια ὑγιέστατοι. Κατὰ τὴν 29ην Αὐγούστου ἐγίνετο μεγάλη θρησκευτικὴ πανήγυρις, εἰς ἣν συνέρρεον προσκυνηταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας, πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλας πόλεις, ἀπὸ τὴν Νίγδην, Ὑοσγάτην καὶ ἀπὸ τὸ Ἰκόνιον ἀκόμη, ἀντιπρόσωποι δὲ τῆς ἐπαρχίας Καισαρείας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτου προέβαινον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς ἀρχαιρεσίας ἐφορειῶν τοῦ γυμνασίου καὶ τῶν ὀρφανοτροφείων διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἄλλη πανήγυρις, λίαν ἐπιβλητική, ἐτελεῖτο κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, καθ' ἣν ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος. Ἡ μονὴ ἦτο ἀρχαιοτάτη, ἀνεκαινίσθη δὲ καταλλήλως κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς καταφύγιον καὶ ὡς φρούριον διὰ τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες, μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου τῷ 1770, ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. «Ἑκάστη ἀπὸ τὰς μαυρισμένας πέτρας τῆς μονῆς μαρτυρεῖ περὶ τοῦ σκληροῦ καὶ ἀπομεμακρυσμένου παρελθόντος ἀγώνων ἄνευ ἐλπίδος, πόνων σιωπηλῶν, καρτερίας ἀπέναντι τοῦ ἀναποφεύκτου» *(Paul Alaux* et *René Puaux)*. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἡ μονὴ ὑπέστη πολλάκις τὴν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων, ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος· ἅπαξ δὲ μόνον ἐλεηλατήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν Ἀφσάρων, ὅτε καὶ ἐσφάγησαν οἱ ἐν αὐτῇ μοναχοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ μονὴ ὑπῆρξε τὸ πνευματικὸν φυτώριον ὅλης τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸν περίβολον αὐτῆς οἱ χριστιανόπαιδες ἐμάνθανον τὰ κοινὰ γράμματα—κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης—, ἐμπεδούμενοι τοιουτοτρόπως εἰς τὴν θρησκείαν των καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν ἐθνισμόν των. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχεν ἱδρυθῆ ἐντὸς τῆς μονῆς καὶ σχολή, θεολογικὴ καλουμένη, ἐν ᾗ ἐδίδαξε τὸ πρῶτον ὁ διδάσκαλος Γερμανὸς ὁ Πελοποννήσιος, μαθητὴς τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὁ μετέπειτα διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὴν σχολὴν καὶ κατόπιν προαχθεὶς εἰς μητροπολίτην Καισαρείας Παΐσιος ὁ ἐκ Φαράσων. Ἡ σχολὴ αὕτη προσέφερεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν πολλὰς ὑπηρεσίας, ἐμόρφωσεν ἐν μέρει τὸν κλῆρον, ὡς καὶ πλείστους νέους, οἵτινες ἐδίδαξαν ὡς διδάσκαλοι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. Ἡ σχολὴ αὕτη φαίνεται ὅτι ἔκλεισεν ἀνωτέρᾳ βίᾳ. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἱδρύθη καὶ πάλιν ἐν τῇ μονῇ σχολὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἱερατική, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδίδαξεν ὁ Ἀγαθάγγελος, εἷς ἐκ τῶν ἀρίστων διδασκάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τῷ 1866 διωρίσθη διδάσκαλος ἐν αὐτῇ ὁ Ἀ. Λεβίδης, ὃν διεδέχθη ὁ Ἀ. Ἠλιάδης. Ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Εὐσταθίου Κλεοβούλου ἡ σχολὴ προήχθη ἔτι μᾶλλον. Τῷ 1882 ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καισαρείας τὸ ποσὸν τῶν 250 εἰκοσιφράγκων, ἅτινα ὁ Θεόδωρος Ροδοκανάκης εἶχε καταθέσει δι' ἐκπαιδευτικοὺς σκοπούς. Ἱδρύθη τότε ἀνωτέρα ἱερατικὴ σχολή, ἥτις μετά τινα ἔτη ἐξειλίχθη εἰς πλῆρες ἑξατάξιον γυμνάσιον. Ἡ σχολὴ αὕτη, μέχρι τοῦ 1899, ἔφερε τὸ ὄνομα Ροδοκανάκειος ἱερατικὴ σχολή, κατόπιν μετωνομάσθη: Ἡ κατὰ Καισάρειαν ἱερατικὴ σχολὴ καὶ μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους Καππαδοκικὸν γυμνάσιον. Ἡ σχολὴ ἀπὸ τοῦ 1895 ἦτο ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ, ἐλειτούργησε δὲ μέχρι τοῦ 1922. Ἀπὸ τοῦ 1905 ἐστεγάσθη ἐντὸς μεγαλοπρεποῦς κτηρίου, ἀνεγερθέντος ἐπὶ μητροπολίτου Γερβασίου διὰ χρηματικῆς ἀρωγῆς τῶν ἐπαρχιωτῶν καὶ μεγάλης δωρεᾶς τοῦ Σ. Σινιόσογλου. Διευθυνταὶ (γυμνασιάρχαι) τῆς σχολῆς ἐχρημάτισαν ὁ πρώην Καισαρείας Ἀμβρόσιος Σταυρινός, ὁ κατόπιν μητροπολίτης Πελαγωνείας Ἰωακεὶμ Φορόπουλος, ὁ Ἀλεξανδρουπόλεως Γερβάσιος Σαρασίτης καὶ ὁ Γρεβενῶν Νικόλαος. Ἐδίδαξαν δ' ἐν αὐτῇ ὁ Π. Μ. Κοντογιάννης, Ν. Παπαδάκης, Ἀ. Δάνας, Ἡρ. Ἰ. Παλάζογλου, Ἀ. Ἰωάννου, Ε. Καλλιμάνης καὶ Δ. Ποιμενίδης. Ἡ σχολὴ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον πολλάκις ἐκινδύνευσε νὰ κλεισθῇ, ἕνεκα ἐλλείψεως τροφίμων, ἐπιτάξεως τοῦ κτηρίου αὐτῆς καὶ ἄλλων λόγων. Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς Ροδοκανακείου Ἱερατικῆς Σχολῆς εἶχεν ἱδρυθῆ κατὰ τὸ 1886 καὶ τὸ Κεντρικὸν Παρθεναγωγεῖον, ὅπερ σὺν τῷ χρόνῳ προήχθη εἰς ἡμιγυμνάσιον καὶ ἀκολούθως, μερίμνῃ τοῦ Μικρασιατικοῦ συλλόγου Ἀθηνῶν, εἰς διδασκαλεῖον νηπιαγωγῶν. Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων κεντρικῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὁ μητροπολίτης Ἰωάννης Ἀναστασιάδης εἶχεν ἀνεγείρει καὶ δύο ὀρφανοτροφεῖα, ἀρρένων καὶ θηλέων, δαπάναις φιλομούσων ἐπαρχιωτῶν. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὀρφανοτροφεῖα ἐλειτούργησαν σχεδὸν μέχρι τοῦ 1922, μετὰ δὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν παρέλαβον ταῦτα οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν εἰσέτι ὡς ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀ. Λεβίδου*, Αἱ ἐν μονολίθοις Μοναί.— *Ι. Ἀρχελάου*, Ἡ Σινασός.—*Ι. Κάλφογλου*, Μονὴ Φλαβιανῶν.—*Louis Paul* et *René Puaux*, Le déclin de l' Hellénisme. Η. Ι. ΠΑΛΑΖΟΓΛΟΥ

Φλαβιανός, *ἅγιος*. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα μνημονευόμενος ὡς διοικητὴς Ρώμης, ὅστις δεξάμενος τὸ βάπτισμα μεθ' ἁπάσης τῆς οἰκογενείας του ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν (284—305) καὶ ἑορτάζεται τὴν 28 Ἰανουαρίου. —2) *Φλαβιανός*, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (6λ. λ.), ἑορταζόμενος τὴν 18 Φεβρουαρίου. —3) Ὁ μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου Καρχηδόνος ἁγίου Κυπριανοῦ, ὅστις τῷ 259 μαρτυρήσας ἑορτάζεται τὴν 24 Φεβρουαρίου. —4) Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας *Φλαβιανὸς ὁ Β'* (6λ. λ.), ὅστις ἀποθανὼν τῷ 512 ἑορτάζεται τὴν 4 Ἰουλίου. —5) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ, πιθανῶς κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς μετὰ Μανδριανοῦ, μεθ' οὗ καὶ συνεορτάζεται τὴν 19 Αὐγούστου. —6) Ὁ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Autun (Saône-et-Loire) ἑορταζόμενος τὴν 23 Αὐγούστου. —7) Ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα χρηματίσας διοικητὴς τῆς Ρώμης, ὅστις, ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀπρονιανοῦ ἐξορισθεὶς εἴς τι χωρίον τῆς Τοσκάνης ἀπέθανεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα, τῷ 362 (ἦτο δὲ πατὴρ τῆς Βιβιανῆς καὶ Δημητρίας, αἵτινες ὡσαύτως ἐμαρτύρησαν) καὶ ἑορτάζεται τὴν 22 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

—Φλαβιανός, πατριάρχης ***Ἀντιοχείας*.** Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀντιοχείας δύο φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὁ *Α'*, πρεσβύτερος ὢν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας, διεδέχθη τῷ 381 τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποθανόντα Μελέτιον, ἦτο δὲ λίαν εὐπαίδευτος κληρικὸς καὶ δόκιμος ρήτωρ. Ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ὃν καὶ ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον τῷ 386. Τῷ 387 ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Α', βαρυτάτους φόρους ἐπιβαλὼν εἰς τοὺς Ἀντιοχεῖς, ἐξηρέθισεν αὐτοὺς τοσοῦτον, ὥστε οὗτοι στασιάσαντες κατέστρεψαν τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ, τῆς συζύγου Πλακιδίας, τοῦ πατρὸς καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἕνεκα τούτου βαρυτάτη ποινὴ ἐπέκειτο κατὰ τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, ὁ Φλαβιανός, ἐπὶ κεφαλῆς πρεσβείας μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξεφώνησε πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος θαυμάσιον λόγον, δι' οὗ κατώρθωσε νὰ μαλάξῃ αὐτόν, ἐπανελθὼν δ' ἔπειτα εἰς Ἀντιόχειαν ἀπέθανε τῷ 404. Ὁ πρὸ τοῦ Θεοδοσίου ἐκφωνηθεὶς λόγος ἐγράφη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Χρυσοστόμου, ἀσφαλῶς δ' ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ ἐγράφη ἕτερος λόγος «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀναθεματίζειν ζῶντας ἢ τεθνηκότας» (ὅστις κακῶς ἀποδίδεται εἰς τὸν Χρυσόστομον καὶ συνεκδίδεται μετὰ τῶν γνησίων ἔργων αὐτοῦ), ὡς καὶ ἄλλαι τινὲς ὁμιλίαι καὶ ἐπιστολαὶ κατὰ τῶν αἱρετικῶν μεσσαλιανῶν (*Bardenhewer*, «Geschichte der altkirchlichen Literatur» Freiburg im Br. 1923, Γ' 237). Ὁ δὲ *Β'*, διαδεχθεὶς τὸν Παλλάδιον τῷ 505 εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας, ἦτο σώφρων καὶ μετριοπαθὴς ἱεράρχης, ἀρνηθεὶς δὲ κατὰ τὴν ἐν Σιδῶνι σύνοδον τοῦ 511 ν' ἀποκηρύξῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ προσχωρήσῃ εἰς τὸν μονοφυσιτισμόν, ἐξωρίσθη τῷ 512 εἰς Πέτραν τῆς Ἀραβίας καὶ τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας κατέλαβεν ὁ μονοφυσίτης Σεβῆρος. Ε. Γ. Π.

—Φλαβιανός, πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως*.** Ἦτο πρεσβύτερος καὶ σκευοφύλαξ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 447. Οὗτος, συγκαλέσας τοπικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τῷ 448, κατεδίκασε τὸν αἱρετικὸν Εὐτυχῆ, ὅστις ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Χρυσαφίου ἔπεισε τὸν Θεοδόσιον νὰ συγκαλέσῃ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον τῷ 449. Ὑπὸ τῆς συνόδου δὲ ταύτης, ἥτις ἐπωνομάσθη ληστρική, καθῃρέθη ὁ Φλαβιανὸς καὶ εἰς ἐξορίαν ἀπαγόμενος ἀπέθανε τῇ 11 Αὐγούστου τοῦ 449. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὁ Μαρκιανὸς καὶ ἡ Πουλχερία ἀνακομίσαντες τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Φλαβιανοῦ κατέθηκαν αὐτὸ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἡ δ' ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος τῷ 451 ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἅγιον, ἑορταζόμενον τὴν 16 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

Digitized by Google

φλαβίνη (ἡ) *[Όργ. Χημ.]*. Εἶναι ἡ β-διαμινοβενζοφαινόνη, ἡ λαμβανομένη ἐκ τῆς β-δινιτροβενζοφαινόνης δι' ἀναγωγῆς διὰ κασσιτέρου καὶ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Εἶναι βελόναι τηκόμεναι εἰς 165°. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα εἶναι γνωστὸν ἐκχύλισμα λαμβανόμενον ἐκ τοῦ φυτοῦ *δρῦς ἡ βαφική*, περιέχον κουερσετίνην. Κ. Γ. Μ.

— *[Φαρμ. Χημ.]* Εἶναι ἡ ἄλλως καλουμένη *ἀκρεφλαβίνη* ἢ *τρυποφλαβίνη* :

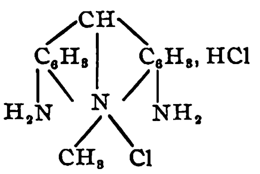

ἤτοι εἶναι τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας τῆς χλωρομεθυλικῆς 3—6 διαμινοακριδίνης. Τὸ σῶμα τοῦτο, ὡς καὶ ἡ εὐφλαβίνη, ἡ προφλαβίνη καὶ ἡ ριβανόλη, ἀνήκουν εἰς τὰς ἀντισηπτικὰς χρωστικάς, ἅτινα εἶναι παράγωγα τῆς ἀκριδίνης καὶ τῆς διφαινυλοπυριδίνης. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τοῦ σκευάσματος ἔχουν κίτρινον χρῶμα μὲ πράσινον φθορισμόν, δὲν ἀλλοιοῦνται δὲ κατὰ τὴν ἐν αὐτοκαύστῳ ἀποστείρωσιν. Τὸ σκεύασμα δὲ εἶναι δραστικὸν ἀντισηπτικόν, χρησιμοποιούμενον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς· εὐχρηστεῖ ἰδίως κατὰ τῶν τρυπανοσωμάτων. Ἔναντι τοῦ χρυσίζοντος σταφυλοκόκκου (Staphylococcus aureus) δρᾷ ὡς ἰσχυρότερον ἀντισηπτικὸν ἀπὸ τὴν φαινόλην, τὸν διχλωριοῦχον ὑδράργυρον, τὴν χλωραμίνην κλπ. Ἡ φλαβίνη ἐχρησιμοποιήθη περὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου πρὸς πλύσεις πληγῶν. Ὅμοιον διάλυμα δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ἐγχύσεις κατὰ τῆς βλεννορροίας. Χορηγεῖται καὶ ἐσωτερικῶς εἰς καταπότια ὡς ἀντισηπτικὸν τῶν οὐροφόρων ὁδῶν. Κ. Γ. Μ.

Φλαβιόβριγα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Αὐτριγόνων, μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δηούα καὶ τοῦ Νερούα (*Πτολεμ.* Β, στ, 7). Ἡ ταυτότης της ἀμφισβητεῖται μεταξὺ τῶν συγχρόνων Portugalete, Bilbao καὶ Bermeo. Σ. Ε. Λ.

Φλάβιον ***Ἀβία*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Καντάβρων Παισικῶν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ναίλου (νῦν Rio Nalon), κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Β, στ, 5). Τὴν ταυτότητά της ἀμφισβητοῦν αἱ πόλεις Aviles καὶ Pravia (*Schrader*, Atl. Géogr. Mod. 25, E, a) τοῦ νομοῦ Ἀστουρίας. Σ. Ε. Λ.

—**Φλάβιον** ***Βριγάντιον*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις παράλιος Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας ἐν τῇ χώρᾳ Καλλαϊκῶν τῶν Λουκηνσίων καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Λιμένι (*Πτολεμ.* Β, στ, 4). Κατ' αὐτὸ ἠγείρετο ὁ μέγας φάρος Πύργος τοῦ Ἡρακλέους. Εἶναι ἡ ἐν τῷ φερωνύμῳ της κόλπῳ πόλις καὶ λιμὴν Coruña (*Schrader*, Atl. Géogr. Mod. 25. C, a) τοῦ νομοῦ Γκαλίθια. Σ. Ε. Λ.

Φλάβιος (Flavius). Ρωμαϊκὸν γένος πληβείων, τοῦ ὁποίου ἐπιφανέστερα μέλη ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς: —1) ***Γναῖος***, ζήσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο υἱὸς ἀπελευθέρου καὶ γραμματεὺς τῶν ἀγορανόμων. Κατορθώσας ὅμως νὰ γίνῃ γνώστης τῶν ἀπορρήτων πρακτικῶν νόμων τοῦ ρωμαϊκοῦ ἡμερολογίου, τοῦ τυπικοῦ τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν καὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν δικονομικῶν ζητημάτων, γνωστῶν ἕως τότε μόνον εἰς τοὺς ποντίφικας καὶ τοὺς πατρικίους, καὶ δημοσιεύσας τὴν συλλογὴν ταύτην τῶν νομικῶν κανόνων ὑπὸ τὸν τίτλον jus flavianum, κατέλαβε περιφανῆ θέσιν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας καὶ ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, γενόμενος δήμαρχος καὶ ἀγορανόμος (303 π. Χ.).

— 2) ***Γάϊος Φλάβιος Φιμβρίας***, υἱὸς ὁμωνύμου πατρός, ὅστις εἶχε διακριθῆ ὡς νομομαθὴς καὶ ρήτωρ, κατὰ τὸν Κικέρωνα, καὶ εἶχεν ἀνέλθει καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου. Ὁ υἱὸς Φιμβρίας ἦτο ἐκ τῶν σφοδροτέρων ὀπαδῶν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίνα. Κατὰ τὸ 86 π. Χ. εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ὕπαρχος τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείαν τὸν ὕπατον Ι. Βαλέριον Φλάκκον, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ τὸν ἐξώντωσε, προκαλέσας στάσιν τῶν στρατιωτῶν ἐναντίον του. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ἱκανώτατος ὢν στρατηγός, ἐνίκησεν ἐν τῇ παρὰ τὸν Ρύνδακον ποταμὸν Μιλητουπόλει τὸν Μιθριδάτην, διέδραμε τὴν Βιθυνίαν καὶ ἔγινε κύριος τῆς Περγάμου (85 π. Χ.). Εἶχεν ὅμως τὸ ἀτύχημα νὰ διαπεράσῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Μιθριδάτου καὶ ὁ Σύλλας, ἀφοῦ εἶχεν ἀποπερατώσει αἰσίως τὸν ἐναντίον του ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ πόλεμον. Ὁ Μιθριδάτης καταπολεμούμενος ὑπὸ δύο ρωμαϊκῶν στρατιῶν ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Σύλλαν (84 π. Χ.), ὅτος δὲ ἐστράφη τότε κατὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀντιπάλου του Φιμβρία, τὸν ὁποῖον ἠνάγκασεν, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ χύσῃ ἀδελφικὸν αἷμα, νὰ φύγῃ εἰς Πέργαμον καὶ ἐκεῖ νὰ ζητήσῃ ὡς χάριν τὸν φόνον του ὑπὸ τοῦ πιστοῦ δούλου του ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

—**Φλάβιος** (Flavius). Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορικὴ δυναστεία, ἐκ γένους πληβείων τῆς Σαβίνης καταγομένη, τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. Ταύτης αὐτοκράτορες μὲν ἔγιναν ὁ *Βεσπασιανός*, ὁ υἱός του *Τίτος*, ἀμφότεροι ἐκ τῶν ἀγαθοποιῶν τῆς Ρώμης αὐτοκρατόρων, καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Τίτου *Δομιτιανὸς* (βλ. λ.), ἐπιφανὲς δὲ μέλος ὑπῆρξεν ὁ *Τίτος Φλάβιος Κλήμης*, πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐφονεύθη οὗτος κατὰ τὸ 95 μ. Χ., συνύπατος ὢν αὐτοῦ, κατηγορηθεὶς ὡς ἄθεος (Χριστιανός). Εἰς τοῦτον πιθανώτατα εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου τῆς Ρώμης ναὸς τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος.

—**Φλάβιος** (Flavius). Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορικὴ δυναστεία τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν μελῶν τῆς ὁποίας αὐτοκράτορες μὲν ὑπῆρξαν *Κωνστάντιος ὁ Χλωρός*, *Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας*, οἱ τρεῖς υἱοί του, *Κωνστάντιος*, *Κώνστας* καὶ *Κωνσταντῖνος* καὶ *Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης*, ἐπιφανὲς δὲ μέλος ὁ *Τίτος Φλάβιος Κρίσπος*, υἱὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του Μινερβίνης (βλ. λ. *Κρίσπος*). Πλὴν τῶν εἰρημένων γίνεται μνεία ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων καὶ πολλῶν ἄλλων Φλαβίων, πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἢ συγγραφέων, εἴτε ἀνηκόντων εἰς τὰ προρρηθέντα γένη, εἴτε εἰς γένη τῆς Λευκανίας ἢ Τυρρηνίας. Μὲ τὸ ὄνομα Φλάβιος εἶναι γνωστοὶ καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι Ἕλληνες (Φλάβιος Φιλόστρατος, Φλάβιος Ἀρριανὸς Παιανιεύς, Φλάβιος Ἀρριανὸς ὁ Νικομηδείας κλπ.), οἵτινες, κατὰ κρατοῦσαν συνήθειαν, προσελάμβανον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ρώμην, ὡς οἰκογενειακὸν ὄνομα, τὸ ὄνομα ἐπιφανοῦς τινος ἐν Ρώμῃ γένους (τούτους πάντας βλ. ἐν τῇ ἀλφαβητικῇ σειρᾷ τοῦ κυρίου αὐτῶν ὀνόματος, ὡς *Φλάβιος* Ἀρριανός, βλ. λ. *Ἀρριανὸς* Φλάβιος, *Φλάβιος* Βόηθος, βλ. λ. *Βόηθος* Φλάβιος κ. ο. κ.) Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Φλαβιούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (βλ. λ. *Κράτεια*).

—**Φλαβιούπολις** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κιλικίας ἐν τῷ Χαρακηνῇ, δι' ὃ καὶ *Χαρακηνὴ* πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς *Κρατείας* ἐπονομάζεται (*Πτολεμ.* Ε, η, 6). Ἔκειτο μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λάμου καὶ Καλυκάδνου, ἴσως δὲ τὴν θέσιν της ἐπέχει τὸ σύγχρονον *Σαρὴ-Καβὰκ* (*Muller* εἰς Πτολεμ. 2, 899, 2). Σ. Ε. Λ.

φλαβόνη (ἡ), ἢ ***φλαβόνιον*** (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_{15}H_{10}O$, ἀποτελοῦσα τὸ κύριον συστατικὸν τῆς κόνεως, ἡ ὁποία καλύπτει τὰ φύλλα, τοὺς στήμονας καὶ τὰ κάψας τῶν σπερμάτων διαφόρων εἰδῶν τοῦ ἡρανθοῦς. Ἀποτελεῖ λευκὸν κρυσταλλικὸν σῶμα, δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εὐδιάλυτον εἰς τὴν ἀλκοόλην, τηκόμενον εἰς 99°. Ἐπετεύχθη καὶ ἡ συνθετικὴ αὐτῆς παρασκευή. Παράγωγα ὑδροξυλιωμένα τῆς φλαβόνης, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Kostanecki, εἶναι πολλὰ κίτρινα φυτικὰ χρώματα, εὑρύτατα διαδεδομένα ἐν τῇ φύσει. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν χρωμάτων τούτων προέρχονται ἐκ τῆς ὑδροξυλιωμένης εἰς τὸν ἑτεροπυρῆνα φλαβόνης, τῆς *φλαβονόλης* καλουμένης, ἡ ὁποία τήκεται εἰς 169° καὶ διαλύεται ἐν θερμῷ εἰς νατρόρρυμμα ἐμφανιζομένης κιτρίνης χροιᾶς. Οἱ γλυκοζῖται τῶν παραγώγων τούτων τῆς φλαβόνης εἶναι σπουδαιότατα κίτρινα φυσικὰ χρώματα, καλούμενα καὶ *ἀνθοξανθῖναι*. Σ. Γ.

φλαβονόλη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]* βλ. *φλαβόνη*.

φλαβοπορφυρίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Συνθετικὸν χρῶμα, παράγωγον τῆς ἀνθρακινόνης.

φλαβύλιον (τό). Εἶναι ἡ βασικὴ ἕνωσις, ἧς τὰ παράγωγα εἶναι αἱ *ἀνθοκυᾶναι*.

φλαγγελλαρία (ἡ) (Flagellaria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φλαγγελλαριοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ἀναρριχητικά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

φλαγγελλαριοειδῆ (τὰ) (Flagellariaceae) *[Βοταν.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μονοκοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα πόας ἀναρριχητικὰς μὲ φύλλα τελευτῶντα εἰς αἰχμήν, ἄνθη κατὰ κύμα διατεταγμένα καὶ καρπὸν σαρκώδη, περιλαμβάνοντα ἓν σπέρμα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν τῆς οἰκογενείας εἶναι ἡ *φλαγγελλαρία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φλαγγίνης, Βενέδικτος. Λόγιος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Κύπρῳ, πιθανώτατα συγγενὴς τοῦ *Θωμᾶ Φλαγγίνη*, καὶ χρηματίσας περὶ τὸ 1583 καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Παταυΐου. Γ. Μ. Β.

— **Φλαγγίνης, Θωμᾶς.** Ἕλλην λόγιος, καταγόμενος πιθανώτατα ἐκ Κύπρου καὶ γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Κατ' ἀρχὰς ἐστάλη εἰς Βενετίαν, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα εἰς τὴν αὐτόθι λειτουργοῦσαν κοινοτικὴν σχολήν, ἐκεῖθεν δέ, τῇ συνδρομῇ μοναχοῦ τινος, ἐστάλη πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Παταυΐου. Παρηκολούθησε νομικὰ καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ κανονικοῦ καὶ ἀστικοῦ δικαίου. Ἐπανελθὼν ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς Βενετίαν, ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Διὰ τὴν σπανίαν μάθησιν καὶ εὐγλωττίαν του ηὐδοκίμησεν εἰς τὸ στάδιόν του καὶ ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν, ἀναδειχθεὶς εὐεργέτης τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βενετίας. Τῆς ἀτέκνου θυγατρός του τὴν προῖκα διέθεσε μετὰ τὸν θάνατόν της διὰ τὴν σύστασιν νοσοκομείου, ἱδρυθέντος καὶ λειτουργήσαντος ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη μετὰ μεγάλης ὠφελείας, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Διέθεσε πρὸς τούτοις σεβαστὸν κονδύλιον, ἵνα κατ' ἔτος προικίζωνται δέκα πτωχαὶ Ἑλληνίδες, καὶ ἕτερον, ἵνα ἐξαγοράζωνται παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὅσοι, ἰδίως Ἕλληνες, στρατιῶται ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν στρατὸν τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας συνελαμβάνοντο αἰχμάλωτοι. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ σύστασις σχολῆς ἐν Ἐνετίᾳ, ὀνομασθείσης ἐξ αὐτοῦ *Φλαγγινιανὸν* φροντιστήριον (βλ. λ.). Ἔχων ἐπιβολὴν παρὰ τῇ κυβερνήσει καὶ τῇ ἑλληνικῇ παροικίᾳ, κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ νόμος, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρώνωσιν εἰδικὸν φόρον ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ὑπ' αὐτῶν εἰς Ἐνετίαν ἐμπορευμάτων, ἐκ τῶν εἰσπράξεων δὲ τούτου καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κληρονομίας 171,715 δουκάτων ἱδρύθη ἡ σχολή. Ἀπέθανε τῷ 1648 ἐν Βενετίᾳ. Γ. Μ. Β.

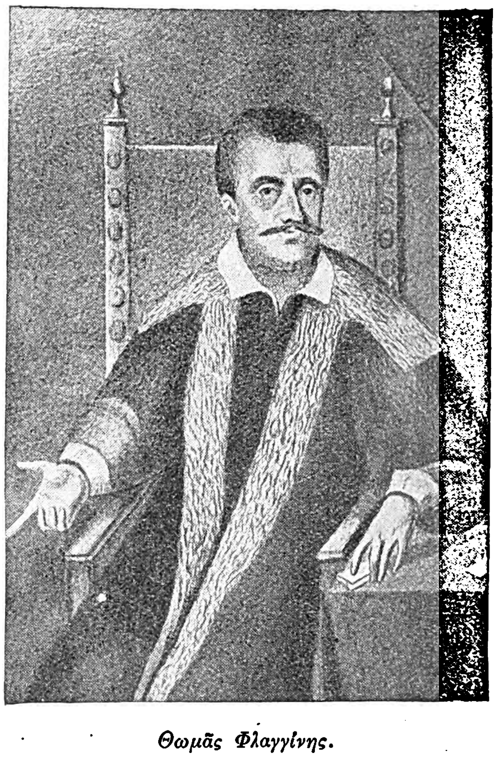

Θωμᾶς Φλαγγίνης.

[Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ι. Βελούδη «Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ».]

Φλαγγινιανὸν ***φροντιστήριον*** ἢ ***μουσεῖον***. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Θωμᾶ Φλαγγίνη* συσταθεῖσα ἑλληνικὴ σχολὴ τῆς Βενετίας. Ἱδρύθη τῷ 1662 καὶ ἤρχισε τὴν λειτουργίαν της διὰ δύο συγχρόνων ψηφισμάτων τῆς ἐνετικῆς γερουσίας, ὑποβληθέντων καὶ ἐγκριθέντων ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Παταυΐου, τῷ 1664. Τὸ σχολεῖον εἶχε τὸν τύπον τῶν λυκείων, ἅτινα ἐλειτούργουν τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἦτο ἱερατικὸν γυμνάσιον προωρισμένον νὰ προετοιμάζῃ Ἕλληνας ὀρθοδόξους κληρικούς, οἵτινες θὰ ἔδρων κατόπιν ὡς ἱεροκήρυκες καὶ διδάσκαλοι. Κατὰ ταῦτα ἔχει τὸν χαρακτῆρα ὀρθοδόξου ἱδρύματος ἀντιδρῶντος εἰς τὴν προσηλυτιστικὴν κίνησιν ἄλλων σχολείων, ὡς τὸ τῆς Ρώμης καὶ Παδούης, εἰς τὰ ὁποῖα Ἕλληνες πτωχοὶ σπουδασταὶ διεφθείροντο ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ δόγματος. Ἀργότερον ὅμως, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ξένοι καὶ ἑτερόθρησκοι μαθηταί.

Τὸ Φλαγγινιανὸν φροντιστήριον ὑπήγετο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ διεύθυνσιν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν μέρος, τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Παταυΐου, εἰς ὃ παρείχετο καὶ δικαίωμα ἐγγραφῆς τῶν ἀποφοίτων τῆς σχολῆς. Ὑπὸ τούτου διωρίζοντο οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ εἰσακτέοι μαθηταί, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἦσαν 10 καὶ ἔπειτα 12. Ἐπροτιμῶντο δὲ οἱ πατριῶται τοῦ Φλαγγίνη Κερκυραῖοι καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἱ Κύπριοι. Οἱ διδάσκαλοι ἦσαν δύο ἢ τρεῖς, ἅπαντες Ἕλληνες, συνήθως κληρικοί, ὅπως κληρικοὶ ἐξήρχοντο καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ μαθηταί. Τὸ σχολεῖον εἶχε τὸ ἴδιον ὑπηρετικὸν προσωπικόν, τὴν διοίκησιν δὲ καὶ τὴν

Digitized by Google

οἰκονομικήν του διαχείρισιν ἤσκει ἡ Ἀρχὴ τῶν Νοσοκομείων καὶ Καταστημάτων Βενετίας, τὴν δὲ ἐποπτείαν τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς εὐταξίας ὁ ἑκάστοτε μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὅστις εἶχε τὴν ἕδραν του ἐν Βενετίᾳ.

Εἰς τὴν σχολὴν ἐδιδάσκετο ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα, ἡ ῥητορική, φιλοσοφία καὶ ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐτελεῖτο ἡ λεγομένη «δημοσία ἀκαδημία», ἤτοι ἡ ἐπίδειξις τῆς προόδου τῶν μαθητῶν ἐνώπιον τῶν διοικουσῶν ἀρχῶν, εἰς ἐξετάσεις καὶ ἀγωνίσματα ποιητικά, ἠθικὰ καὶ φιλοσοφικά, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν λαλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἰταλικήν. Τῶν ἀκαδημιῶν τούτων ἐξεδίδοντο καὶ προγράμματα καὶ τὰ ἀγωνίσματα, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ διασωθέντος προγράμματος τοῦ ἔτους 1681 (ἔκδοσ. Bortoli εἰς φ.) τοῦ φυλλαδίου «Il merito, la scienza e la gloria» (1711) καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Graeciae obsequia, Senatui Veneto ab Academicis Illaisis exhibita, et Patavini Studii Moderatoribus ab iisdem dicata in Collegio Flangiano (Venetiis, Conratti 1716, 8ον) βιβλίου, εἰς ὃ περιέχονται τὰ ἀγωνίσματα καὶ τὰ θέματα τῶν τροφίμων τοῦ σχολείου.

Οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἀποφοιτῶντες μαθηταὶ ἀπετέλουν τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀβλαβῶν, οὕτω κληθεῖσαν διὰ τὴν ἄρσιν πάσης ὑπονοίας περὶ πολιτικοῦ σκοποῦ παρὰ τῇ ἐνετικῇ κυβερνήσει. Τῆς ἀκαδημίας ταύτης πληρεστέραν γνῶσιν λαμβάνομεν ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ ἐπιγραφομένου «Ἄνθη εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετάστασιν τῆς Θεομήτορος Μαρίας παρά τινων τῶν τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων τε καὶ Σπουδαίων κλπ.», ἐκδοθέντα ἐν Ἐνετίᾳ τῷ 1708 τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ διευθυντοῦ τῆς σχολῆς Ἰωάννου Πατούσα καὶ ἀφιερωθέντα διὰ θαυμασίου προλόγου εἰς τὸν Φιλαδελφείας Μελέτιον Τυπάλδον. Τὸ βιβλίον περιέχει ποιητικὰ δοκίμια καὶ ἔργα τῶν ἀποφοίτων τῆς σχολῆς εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικήν, λατινικὴν καὶ ἰταλικήν, πρὸς δὲ καὶ εἰς δημώδη λογίαν, τοῦ Ἰωάννου Πατούσα, Γεωργίου Πατούσα, τοῦ Ἀντωνίου Λάνδου, Ἐμμανουὴλ Κουερίνη, σπουδαιότατα δὲ διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργικὴν εἶναι τὰ ποιητικὰ δοκίμια τοῦ Λαυρεντίου Βενερίου, τοῦ Ἀντωνίου Στρατηγοῦ, Ἰωάννου Βουλγάρεως, Ἰωάννου Λαμπουδίου καὶ Φραγκίσκου Κολομπῆ, ἅπαντα ἐξυμνοῦντα τὴν μετάστασιν τῆς Θεοτόκου μὲ εὐσεβὲς αἴσθημα καὶ ὡραίας εἰκόνας. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἀπάνθισμα τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως εἰς τὰς πρώτας ἀπαρχάς της μαρτυρεῖ περὶ τῆς μεγάλης ἀναμορφωτικῆς κινήσεως, ἥτις ἐδημιουργήθη περὶ τὸ Φλαγγινιανὸν λύκειον. Εἰς τοῦτο, πλὴν τῆς καλλιεργείας τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, εἰσήχθη καὶ ἐκαλλιεργήθη ἡ δημώδης γλῶσσα, διδάσκαλοι δὲ καὶ τρόφιμοί του ἐχρημάτισαν οἱ πρῶτοι ἐργάται τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου Φραγκῖσκος Σκοῦφος, Ἠλίας Μηνιάτης, Φραγκῖσκος Δαμῳδὸς κ. ἄ.

Ἡ ἱστορία τοῦ Φλαγγινιανοῦ φροντιστηρίου δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως μέχρι τοῦ 1795, τὴν ἀπὸ τοῦ 1795 μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτε παρακμάζει ἢ παύει τὴν λειτουργίαν του, καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐποχὴν ἀνακαινίσεως καὶ ἀναδιοργανώσεώς του. Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ σχολείου εἶναι μεγάλαι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν παιδείαν, εἰς αὐτὸ δὲ ἐμορφώθησαν ἢ ἐδίδαξαν μεγάλοι λόγιοι Ἕλληνες. Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ σχολείου, ἥτις, πλὴν τῶν πολυτίμων βυζαντινῶν χειρογράφων, εἶχε καὶ ἔντυπα ἱκανά, προελθόντα ἐκ δωρεᾶς τοῦ Χίου Ἐμμανουὴλ Γλυζανίου (1579) καὶ ἀγορᾶς διαφόρων βιβλιοθηκῶν, ὡς τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου, Θεοφυλάκτου Ζανφουρνάρη, Γερασίμου Βλάχου κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Papadopouli*, Historia Gymnasii Patavini, σποράδην.—*Helladii*, Status praesens Ecclesiae Graecae (σ. 204).—*Θ. Μουστοξύδου*, Πρακτικὰ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἑταιρίας τῶν Φιλομαθῶν (1746, σ. 10).—*Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων*, Ἔκθεσις τῶν κατὰ τὸ μνημόσυνον τῶν Ζωσιμαδῶν, μετὰ τοῦ ἐπιταφίου λόγου (Ἀθῆναι 1842, σ. 47).—*Ἀνδ. Μαζαράκη*, Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Κεφαλληνίας (Βενετία 1843, σ. 38 κ.ἀ.).—*Ἰω. Βελούδου*, Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ (Βενετία 1893², σ. 116 κ.ἑξ.).—*Ματθ. Παρανίκα*, Σχεδίασμα κτλ. (Κωνσταντινούπολις 1867, σ. 63).—*Κ. Σάθα*, Ν. Φ. (Ἀθῆναι 1868, σ. 326).—*Ἠλία Τσιτέλη*, Κεφαλληνιακὰ σύμμικτα (τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1904, σ. 274, 316 καὶ 910).—*Ἠλία Βουτιερίδη*, Ἱστορία τῆς νεοελλ. λογοτεχνίας (τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1924—1925, σ. 396 κ.ἀ.).—*Γιάννη Βλαχογιάννη*, Ἄνθη Εὐλαβείας (Ἐπιφυλλὶς ἐφημ. «Πρωΐα», 29-8-1932 καὶ 5 καὶ 11-9-1932).—*Ἀρίστου Καμπάνη*, Ἱστορία τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας (15 παράρτημα τῆς «Νέας Ἑστίας» 1933, σ. 113—114).

Γ. Μ. ΒΑΛΕΤΤΑΣ

Φλαθιάκες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Βασιλικῶν Ἀνωγείων τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 201. ΕΡ. Μ.

Φλάϊσερ (Fleischer), ***Ὄσκαρ***. Γερμανὸς μουσικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1856. Τῷ 1895 ἐγένετο καθηγητὴς τῶν μουσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Κυριώτερα συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι: «Das Accentuationsystem Notkers in seinem Boetius» (1882), «Denis Gaultier» (1886), «Führer durch die Sammlung alter Musikinstrumente» (1892), «Die Bedeutung der intern. Musik-und Theater Husstellung» (1893), «Neumen-Studien» (3 τόμ. μὲ πανομοιότυπα βυζαντινῆς παρασημαντικῆς, 1895, 1897, 1904), «W. A. Mozart» (1899), «Führer durch die Bach-Ausstellung» (1901) κ. τ. λ. Γ. Σ.

Φλάϊσλεν (Flaischlen), ***Καῖσαρ***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1864—1920). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς βιβλιοπώλης καὶ εἶτα διευθυντὴς τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Πάν». Μεγάλην ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν τὰ εἰς πεζὸν ποιήματά του «Τὰ καθημερινὰ καὶ τὰ ἡλιόχαρα» (252 ἐκδόσεις μέχρι τοῦ 1925). Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Σκιὲς τῆς νύκτας», «Μαθητικὰ καὶ πλανητικὰ χρόνια» καὶ τὰ δράματα: «Τόνι Στύρμερ» καὶ «Μαρτῖνος Λένχαρτ». Τόσον εἰς τὰ δράματά του ὅσον καὶ εἰς τὸ αὐτοβιογραφικὸν μυθιστόρημά του «Γιὼστ Σαΰφριντ», τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ κυριώτερον ἔργον του, ὁ Φλάϊσλεν θίγει πάντα σχεδὸν τὰ ἠθικά, κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Ἔγραψεν ἐπίσης πλείστας ἱστορικοκριτικὰς μελέτας περὶ τῆς γερμανικῆς ποιήσεως. Λ. Κ.

Φλαῖτνερ (Flötner), ***Πέτρος***. Γερμανὸς σχεδιαστὴς καὶ ξυλογράφος ἐκ Νυρεμβέργης, ἀποθανὼν τῷ 1546. Ὑπῆρξεν ἄριστος καλλιτέχνης, κατέλιπε δὲ θαυμασίας γραβούρας, εἰκονιζούσας κυρίως σκηνὰς ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ διάφορα διακοσμητικὰ σχέδια. Χ. Δ.

Φλακίλλα (Flacilla). Αὐτοκράτειρα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἱσπανικῆς καταγωγῆς, πρώτη σύζυγος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ μήτηρ τοῦ Ἀρκαδίου, τοῦ Ὀνωρίου καὶ τῆς Πουλχερίας. Διεκρίθη διὰ τὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματά της καὶ ἀπέθανε τῷ 385 μ. Χ.

Φλακιλλιανῶν *παλάτια* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Πλακιλλιανῶν παλάτια*.

Φλάκιος (Flacius ἢ Vlacich), ***Ματθίας***. Ἐγεννήθη τῷ 1520 ἐν Ἀλμπόνα τῆς Ἰστρίας, ἐξ ἧς καὶ *Ἰλλυρικὸς* ἐκλήθη, καὶ ἀπέθανε τῷ 1575. Ἐλθὼν εἰς Γερμανίαν ἐγνωρίσθη μετ' ἄλλων διαμαρτυρομένων καὶ αὐτοῦ τοῦ Λουθήρου ἐν Βιττεμβέργῃ (1541), γενόμενος τῷ 1544 καθηγητὴς τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουθήρου ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐν Γερμανίᾳ μεταξὺ διαμαρτυρομένων δογματικὰς ἔριδας, ὑποστηρίζων πάντοτε τὴν ὀρθόδοξον λουθηρανὴν ἄποψιν. Ἕνεκα τούτου πολλάκις κατεδιώχθη, παυθεὶς καὶ ἐκ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἰένας (1561), εἰς ὃ εἶχε διορισθῇ καθηγητὴς τῆς Καινῆς Διαθήκης (1557).

Ὁ Φλάκιος ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν ἄξια ἰδίας μνείας εἶναι ὁ κατάλογος τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας (1556) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοῦ ἱστορία, ἡ ἀπὸ τοῦ 1559 συντόμως καλουμένη Μαγδεμβούργιοι ἑκατονταετηρίδες» (Magdenburger centuriones). Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων προσπαθεῖ δι' ἱστορικῶν μαρτυριῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐν πάσῃ ἐποχῇ, παρ' ὅλους τοὺς συσκοτασμοὺς αὐτῆς, διετηρεῖτο ἡ ἀλήθεια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου συνειργάσθησαν καὶ ἄλλοι, ὅτι ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων συσκοτισθεῖσα ἀποκατεστάθη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Καὶ περὶ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἀσχοληθεὶς ἐξέδωκε δύο ἔργα πολλοῦ λόγου ἄξια, τὴν κλεῖδα τῆς ἁγίας Γραφῆς («Clavis scripturae sacrae») καὶ τὴν σύντομον ἑρμηνείαν τῆς Καινῆς Διαθήκης («Glossa compendiaria»). Τὸ πρῶτον τούτων εἶναι λεξικὸν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐν ᾧ ἐξετάζων καὶ τὸ ζήτημα τῆς θεοπνευστίας, τῆς κανονικότητος καὶ ἑρμηνείας αὐτῆς, δέχεται τὴν κατὰ γράμμα θεοπνευστίαν, ἀποκρούων τὴν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν, τὸ δὲ δεύτερον περιέχει τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς Καινῆς Διαθήκης, λατινικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ καὶ συντόμους ἑρμηνείας εἰς αὐτό. Κ. Ι. Δ.

Φλάκκος *Γάϊος Οὐαλλέριος*. Ρωμαῖος ἐπικὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Οὐαλέριος* Φλάκκος Γάϊος).

Φλακοὺρ (Flacourt), ***Στέφανος*** *ντὲ* —. Γάλλος ἀποικιστὴς (1607—1660). Διετέλεσεν ἐν Μαδαγασκάρῃ ἀντιπρόσωπος τῆς ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἐδημοσίευσε δὲ τῷ 1658 ἱστορίαν τῆς νήσου ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire de la grande isle de Madagascar», ἐπίσης λεξικὸν τῆς διαλέκτου τῆς Μαδαγασκάρης κ. ἄ. Χ. Δ.

φλακουρτία (ἡ) (Flacourtia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φλακουρτιοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ὀπωροφόρα, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκ τῶν 12 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερα εἶναι: ἡ *φλακουρτία ἡ ἀνάκανθος* (Flacurtia inermis), ἡ *φλακουρτία ἡ κατάφρακτος* (Flacurtia cataphractus) καὶ *φλακουρτία ἡ ῥαμόντχειος* (Flacurtia ramontchii). Πάντα εἶναι δένδρα ἰθαγενῆ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ φέρουσι καρπὸν βρώσιμον. Δ. Ν. Π.

φλακουρτιοειδῆ (τὰ) (Flacurtiaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη φυόμενα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ φλακουρτιοειδῆ εἶναι θάμνοι ἢ δένδρα μὲ φύλλα σαρκώδη, ἐναλλασσόμενα καὶ ἄνθη ἀναφαινόμενα κατὰ τὴν μασχάλην τῶν κλάδων ἢ καὶ καταληκτικὰ κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φλακουρτία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φλακωπή· βλ. λ. *Φυλακωπή*.

φλαμανδικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φλαμανδούς, ὁ τῶν Φλαμανδῶν: «φλαμανδικὴ γλῶσσα, — τέχνη».

— **φλαμανδικὴ *γλῶσσα*** *[Γλωσσολογ.]*. Ἡ γλῶσσα αὕτη—ὁμιλουμένη ὑπὸ τῶν ἐν Βελγίῳ Φλαμανδῶν, ἀποτελούντων τὴν πλειονότητα τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ βελγικοῦ βασιλείου—εἶναι μία ἐκ τῶν γλωσσῶν τῆς δυτικῆς ὁμάδος τῆς γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας, συγγενεστάτη δὲ πρὸς τὴν ὁλλανδικήν. Ἀμφότεραι προῆλθον ἐκ τῆς ἀναμείξεως καὶ ἐξελίξεως διαφόρων διαλέκτων τῆς λεγομένης κάτω ἢ πεδινῆς γερμανικῆς (Plattdeutsch), ἀπεκρυσταλλώθησαν δ' εἰς ὡρισμένον γραπτὸν τύπον διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ 1619—1639 γενομένης εἰς αὐτὰς μεταφράσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἡ διαφορὰ τῆς φλαμανδικῆς ἀπὸ τὴν ὁλλανδικὴν συνίσταται κυρίως εἰς τὸ λεξιλόγιον· ἡ γραμματική των εἶναι σχεδὸν ὁμοία. Ἡ φλαμανδικὴ διακρίνεται εἰς τὴν κυρίως φλαμανδικήν, τὴν βραβαντιακήν, τὴν ἀμβερσικὴν (ἢ ἀντβερπικὴν) καὶ τὴν λεμβουργικήν. [Πρβλ. *Gan te Winkel*, Geschichte der niederländischen Sprache (=Grundriss der germanischen Philologie, τόμ. Α΄, 1891), σελ. 634—649.] Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—**φλαμανδικὴ *λογοτεχνία*** (ἡ)· βλ. λ. *Βέλγιον* (τ. ΣΤ΄, σ. 912 α).

—**φλαμανδικὴ *τέχνη*** *[Τεχν.]*. Ἡ Φλάνδρα, ἡ περιλαμβάνουσα τὰς Κάτω Χώρας κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα, δὲν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τέχνην ἰδιότυπον καὶ αὐτόχθονα· ἠκολούθει τὴν τέχνην τῆς βορείου καὶ μέσης Εὐρώπης, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸν ρωμανικὸν ρυθμόν. Ἡ μίμησις αὕτη ἐκράτησε μέχρι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, ὁπότε ἀνεφάνη μία νέα σχολή, μὲ ἰδιότυπον ἔμπνευσιν, μὲ ἐθνικὸν καὶ τοπικὸν ἰσχυρὸν χαρακτῆρα, δημιουργήσασα τὴν φλαμανδικὴν τέχνην. Ἡ φλαμανδικὴ τέχνη δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς ἓξ περιόδους, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ καθρέπτης τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς φλαμανδικῆς ζωῆς. Ἡ πρώτη περίοδος (ΙΔ΄ αἰὼν) σημειοῖ τὴν πρώτην ἀφύπνισιν τῆς φλαμανδικῆς τέχνης. Εἶναι ἡ ἡρωϊκὴ καὶ τραγικὴ συγχρόνως ἐποχὴ τῆς Φλάνδρας, ὁ αἰὼν τοῦ Ἀρτεβέλντε, τοῦ ἐπαναστατήσαντος κατὰ τῆς Γαλλίας (1345). Αἱ κοινότητες καὶ αἱ συντεχνίαι ὀργανοῦνται στρατιωτικῶς καὶ ἀρχίζει μία νέα ζωή. Ἡ τέχνη, ἂν καὶ εἶναι ἀκόμη διακοσμητική, ἀρκουμένη νὰ ἱστορῇ θρησκευτικὰ βιβλία, ἀρχίζει μέσα εἰς τὸν πριμιτιβισμὸν τῆς ἐποχῆς νὰ ἐπιδεικνύῃ κάποιον τοπικὸν χρῶμα. Τὰ πρῶτα φλαμανδικὰ φρέσκα διακοσμοῦν τὴν γυμνότητα τῶν γοτθικῶν ἐκκλησιῶν. Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ ζωγράφος καὶ διακοσμητὴς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Ἰωάννης τῆς Βρύγης (Jehan de Bruges), ὁ Ἰωάννης Χάσσελτ (Jehan Hasselt), ὁ Ἰωάννης Βόλυβε (Jehan de Woluwe), ὁ Ἰωάννης Βραίδερλαμ (Jehan Broederlam) κλπ. Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα. Εἶναι ἡ ἀρχὴ ἀκμῆς, πλούτου καὶ δυνάμεως διὰ τὴν Φάνδραν. Ἡ τέχνη προστατεύεται καὶ προάγεται. Παρακολουθεῖ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Ἡ πίστις, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν θεόν, γίνεται περισσότερον ἀνθρωπίνη. Ὁ νατουραλισμὸς καὶ ὁ ρεαλισμὸς κυριαρχοῦν. Τὸ πνεῦμα ὀξύνεται· οἱ καλλιτέχναι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ τοπίον, καὶ ἰδίως ἡ προοπτικὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, συμπληρώνουν τὰς θρησκευτικὰς σκηνάς. Καὶ μολονότι ἡ τέχνη εἶναι ἀκόμη ὑπηρετικὴ τῆς θρησκείας, ἐν τούτοις κατοπτρίζει τὴν μεγαλοπρεπῆ ζωὴν τῶν Φλαμανδῶν μεγιστάνων, τὴν λεπτὴν ὡραιοπάθειαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν δουκῶν τῆς Βουργουνδίας. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Βὰν Ἔϋκ (Van Eyck), ὁ Οὐμπὲρ (θαν. 1432) καὶ ὁ Ἰωάννης (θαν. 1441), εἶναι οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν νέαν τροπὴν εἰς τὴν τέχνην τοῦ τόπου των. Εἰς δὲ τὴν προσωπογραφίαν μᾶς ἀφῆκαν ἔργα, ὅπως «Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ γαρύφαλλον» τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου. Κατὰ τὴν περίοδον ἐπίσης ταύτην ἀναφαίνεται ὁ ζωγράφος τῶν παθητικῶν σκηνῶν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ροζιὲρ Βὰν ντὲρ Βέϋδεν (Van der Veyden, 1400—1464), ὁ Τιερὺ Μπούτς (Thiery Bouts, 1400—1475), λαμπρὸς χρωματιστής, ὁ Μέμλιγκ (†1494), ζωγράφος τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγνῶν παρθένων, ὁ Γεράρδος Δαυΐδ (1460—1523), ὁ Καντὲν Ματσὺς (Quentin Matsys, 1466), ὁ ἱδρυτὴς τῆς σχολῆς τῆς Ἀμβέρσης, τὸν ὁποῖον ἐδόξασε κατόπιν ὁ μέγας Ρούμπενς. Εἰς τὴν δευτέραν αὐτὴν περίοδον εὑρίσκει θέσιν καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Βὰν Ἔϋκ, ὁ Πέτρος Κρίστους, καὶ ὁ Οὔγος βὰν ντὲρ Γκοὺς

Digitized by Google

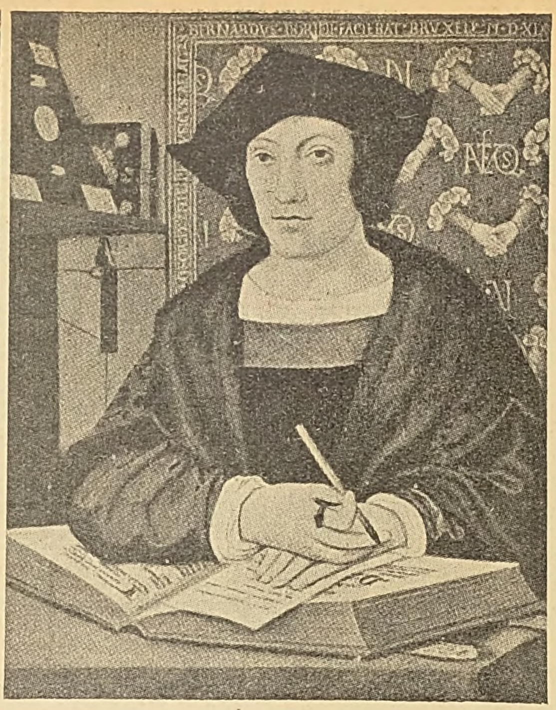

1) Ἁγία Οὐρσούλη καὶ αἱ συνάδελφοί της (μικρογραφία τοῦ προσευχηταρίου Γκριμάνι). [Βιβλιοθήκη τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἐν Βενετίᾳ.] 2) ***Βερνάρδος Βὰν Ὄρλεϋ*** **:** Προσωπογραφία ἰατροῦ. [Μουσεῖον Βρυξελλῶν.] 3) ***Κουΐντῖνος Ματσύς*** **:** Προσωπογραφία τῆς γυναικός του. [Μουσεῖον τῶν Ὀφφικίων ἐν Φλωρεντίᾳ.]

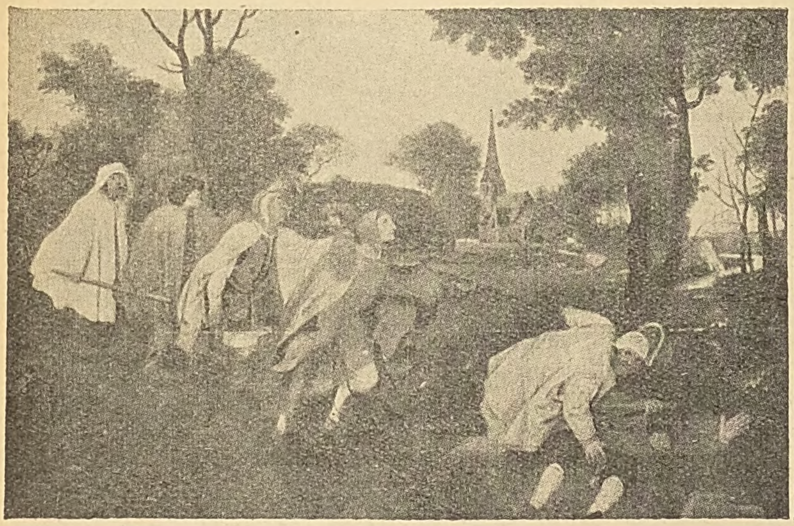
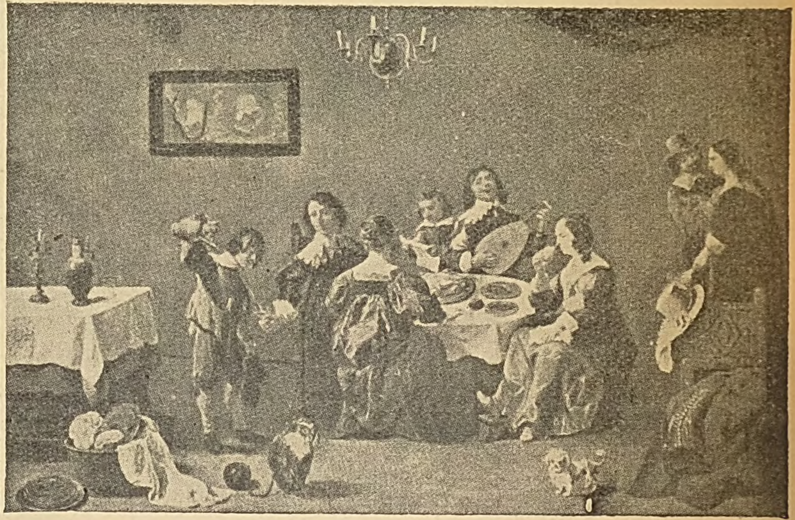

1) ***Μπρέχελ ὁ πρεσβύτερος*** **:** Ἡ παραβολὴ τῶν τυφλῶν. [Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.] 2) ***Τένιερς*** **:** Αἱ πέντε αἰσθήσεις. [Μουσεῖον τῶν Βρυξελλῶν.]

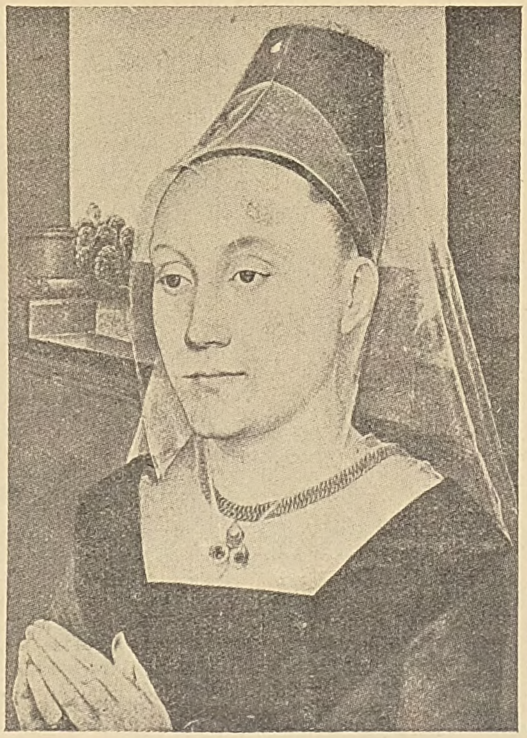

1) ***Ροῦμπενς*** **:** Προσωπογραφία τῆς Ἄννης-Μαρίας ἀρχιδουκίσσης τῆς Αὐστρίας. [Μουσεῖον τοῦ Ἄμστερνταμ.] 2) ***Μέμλινγκ*** **:** Προσωπογραφία τῆς Βαρβάρας βὰν Φλαίντενμπεργκ. [Μουσεῖον Βρυξελλῶν.] 3) ***Μέμλινγκ*** **:** Προσωπογραφία τοῦ Μαρτίνου βὰν Νιούβενχοβε. [Μουσεῖον τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Βρύγης.]

Digitized by Google

1) *Μέμλινγκ:* Ὁ θάνατος τῆς Ἁγίας Οὐρσούλης. [Μουσεῖον τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Βρύγης.] 2) *Γιὰν Βὰν Ἔϋκ:* Ἡ Παναγία. [Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.] 3) *Βὰν Οὐβάτερ:* Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου. [Μουσεῖον Βερολίνου.]

1) *Βὰν Ντάϋκ:* Προσωπογραφία τοῦ Καρόλου Α', βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. [Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.] 2) *Τιερρὺ Μπόϊτς:* Ἡ συλλογὴ τοῦ μάννα. [Πινακοθήκη τοῦ Μιλάνου.] 3) *Κορνηλίου ντὲ Βός:* Προσωπογραφία τοῦ καλλιτέχνου καὶ τῆς οἰκογενείας του. [Μουσεῖον Βρυξελλῶν.]

1) *Βὰν Ντάϋκ:* Προσωπογραφία τῶν τέκνων τοῦ Καρόλου Α', βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. [Πινακοθήκη τοῦ Τουρίνου.] 2) *Γιορντάενς:* Ὁ Σάτυρος καὶ ὁ χωρικός. [Μουσεῖον Βρυξελλῶν.]

Digitized by Google

(1440—1482), ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ συνδυάσῃ τὴν λεπτὴν χάριν μὲ τὸν ρεαλισμὸν τῆς φλαμανδικῆς τέχνης. Καὶ οἱ μετέπειτα γεννηθέντες καλλιτέχναι τῆς ἀκμῆς, ὅπως οἱ Ροῦμπενς, Βὰν Ντὺκ κλπ., δὲν ὑπερέβησαν τὴν βαθεῖαν αἰσθητικότητα καὶ ἐσωτερικότητα τῶν ἀφελῶν τούτων προδρόμων τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ τρίτη περίοδος, διαρκέσασα καθ' ὅλον τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, εὑρίσκει τὴν Φλάνδραν εὐτυχοῦσαν καὶ ἀκμάζουσαν. Διάφοροι ἐπιγαμίαι τῶν δουκῶν καὶ τῶν βασιλέων της ἐκτείνουν τὰ ὅριά της. Εἰς τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις ἀναμιγνύονται τώρα οἱ μῦθοι καὶ αἱ ἀλληγορίαι. Ἡ ἰταλικὴ ἀναγέννησις ἀσκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς Φλάνδρας. Ὁ Ἰωάννης Γκοσσάερτ (1508), ὁ Βερνάρδος βὰν Ὄρλεο, ὁ Λαμπὲρ Λομπάρντ, ὁ Πέτρος Κούκ, (Coucke), ὁ Μιχαὴλ Κόξι (Coxie , ὁ Φράντς Φλόρις, ὁ Βαρθολομαῖος Σπράνγερ, οἱ Φράγκιν, ὁ Βὰν Μάνδερ, ὁ Διονύσιος Κάλβερτ, ὁ Μοστάερτ δανείζονται πολλὰ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν τέχνην, εἰς βάρος ὅμως τῆς φλαμανδικῆς ἰδιοτυπίας. Ἀντιθέτως ὅμως ἄλλοι κρατοῦν ὅλον τὸν πραγματισμὸν τῶν προκατόχων των, πρὸ πάντων δὲ ὁ Μπρέχελ ὁ πρεσβύτερος (1526—1569), ὅστις ἀπαθανατίζει ὅλην τὴν χωρικὴν φλαμανδικὴν ζωὴν μὲ ἀπαράμιλλον τέχνην καὶ φιλοπαίγμονα διάθεσιν. Ὁ υἱός του Πέτρος Μπρέχελ ὁ νέος ἀκολουθεῖ τὰ ἴχνη του εἰς τὴν προσωπογραφίαν, διατηρῶν πιστῶς τὸν φλαμανδικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Πουρμπούς, ὁ Μαρτῖνος Βός, ὁ Ἰωσὴρ βὰν Κλέβε, ὁ Γκέλντορπ, ὁ Νιουσάτελ, ὁ Ἀδριανὸς Κέϋ, ὁ Ἰωάννης Βερμέγεν, ὁ Κονιέ, ὁ Μᾶρκος Γκέρατς, ὁ Κορνήλιος Ἐγκελμπρέχτσεν (1464—1553), ὁ Λουκᾶς ντὲ Λέϋδε, ὁ Ἰωάννης Σκόρερ, ὁ Καλβὲρτ κλπ. συνεχίζουν τὴν φλαμανδικὴν παράδοσιν καὶ τὸ τοπίον, τὴν προσωπογραφίαν καὶ τὰς ἠθογραφικὰς σκηνάς.

Ὁ Βρίλ, ὁ Ζὶλλ βὰν Κόνινξλο, ὁ Μπλές, ὁ Κάσελ, ὁ Βάλκενμπορ, ὁ Μπαίκελερ (Beuckelaer) χρησιμεύουν ὡς συνδετικὸς κρίκος πρὸς τὴν τετάρτην περίοδον, ἡ ὁποία συμπίπτει μὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Φλάνδρας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἡ κυβέρνησις εἶναι πλέον ἐθνική. Οἱ ἀρχιδοῦκες ἐπιζητοῦν νὰ εἶναι προστάται τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Τὰ πανεπιστήμια ἀνθοῦν. Ἡ θρησκεία ἀποβάλλει τὸν ἀσκητικὸν μυστικισμὸν καὶ ἡ τέχνη ἀκολουθεῖ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν καὶ τὴν ἄνθησιν. Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς πληροῖ τὸ ὄνομα τοῦ Ροῦμπενς (1577—1640). Τὸ ἔργον του φωτίζεται ἀπὸ τὴν δημιουργίαν μυθολογικῶν μορφῶν, μὲ τὴν ὡραίαν σάρκα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν κυκλοφορεῖ ὄχι αἷμα κοινῶν θνητῶν, ἀλλὰ ἰχὼρ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Ροῦμπενς ὁ ἐνδοξότερος εἶναι ὁ Ἀντώνιος βὰν Ντὺκ (Van Dyck, 1599—1641), ὅστις μᾶς ἀφῆκε προσωπογραφίας ἄκρας λεπτότητος καὶ εὐγενείας. Δύναται νὰ λεχθῇ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐλέπτυνε καὶ ἐξηυγένισε τὴν τέχνην τοῦ διδασκάλου του καὶ ἐφάνη πλέον φειδωλὸς καὶ συγκρατημένος εἰς τὴν λάμψιν τῆς σαρκὸς καὶ τὸν παιᾶνα τῶν χρωμάτων. Ἀπ' ἐναντίας ὁ Ἰάκωβος Γιορντάενς (1593—1678) ὑπερέβη τοὺς πάντας εἰς τὸν χρωματικὸν παροξυσμόν. Οἱ πίνακές του ἦσαν ἀναπαραστάσεις τῆς καλοζωΐας καὶ τῶν βακχικῶν διασκεδάσεων καὶ ᾀσμάτων. Παρὰ τοὺς μεγάλους τούτους ἀντιπροσώπους τῆς φλαμανδικῆς τέχνης συνωθοῦνται καὶ ἄλλοι ὄχι ἀξιοκαταφρόνητοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ Κράγερ, ὁ Γονζαλὲς Κὸκ (Coques), ὁ Κέλλυν, ὁ Σαΐγκερς, ὁ Ρόμπουτς, ὁ Σούτ, ὁ Βὰν Οὔτρεχτ, ὁ Βὰν Χαΐκ, ὁ Πέτερς, οἱ Ἄϋσμανς (Huysmans), ὁ Μέερτ, ὁ Σαλλάερτ, ὁ Ντυσατέλ, ὁ ντὲ Βάντερ, ὁ Μπισέ, ὁ Πέτρος Φρανσουά, ὁ Σμέγερ κλπ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φλαμανδοὺς τῆς ἀναγεννήσεως ταύτης τῆς τετάρτης περιόδου διεσκορπίσθησαν καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ὅπως ὁ Πουρμπούς, ὁ Σαμπαίνιε, ὁ Βὰν ντὲρ Μέλιν καὶ ὁ Μποὺλ εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ βὰν Σόμερ καὶ Σίμπερεχτ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὁ Φραγκῖσκος Λὺξ (Luyckx) εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὁ Σούτερμανς, ὁ Ἰωάννης Μίλ, ὁ Μέϋς (Mehys) κλπ. εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ τὸν Σούτερμανς (1597—1681) καὶ τὸν Βόετ, τοὺς προσωπογράφους, τελευταῖος Φλαμανδὸς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ Δαυῒδ Τένιερς (1610—1690), ὅστις ἀπέδωσε μὲ λεπταισθησίαν καὶ τοπικὸν χρῶμα τὴν ζωὴν τῶν χωρικῶν.

Ἡ πέμπτη περίοδος (ΙΗ' αἰὼν) εἶναι περίοδος καταπτώσεως. Ἡ Φλάνδρα ἐρημοῦται ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ἡ τέχνη κρατεῖται εἰς τὴν ζωὴν διὰ τῆς βίας. Τελευταῖαι ἀναλαμπαὶ τῆς φλαμανδικῆς τέχνης εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Πέτρου Βερχαΐγκεν, δισεγγόνου τοῦ μεγάλου Ροῦμπενς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1830, ἡ ὁποία δίδει τὴν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὸ Βέλγιον, σημειώνει τὴν ἕκτην καὶ τελευταίαν περίοδον τῆς φλαμανδικῆς τέχνης, ἡ ὁποία πειθηνία ἀκολουθεῖ τὸν κλασσικισμόν, τὸν ρωμαντισμὸν καὶ τὸν νατουραλισμὸν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ὁ Μπραικέλερ, ὁ Λέϋς, ὁ Στέβενς καὶ πρὸ παντὸς ὁ γλύπτης Κωνσταντῖνος Μενιὲ ἔχουν πίστιν εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς παρατηρήσεως καὶ εἶναι ἄξιοι νὰ θεωρηθοῦν ὡς οἱ συνεχισταὶ μιᾶς ἐνδόξου τέχνης, ὅπως ἡ φλαμανδική.

Ἡ φλαμανδικὴ τέχνη, τόσον ἰδιότυπος εἰς τὴν ζωγραφικήν, ἐνεκολπώθη εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὴν γοτθικὴν τέχνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως ἔδωσεν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα. Δείγματα τῆς τοιαύτης ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι τὰ μέγαρα τῶν συντεχνιῶν, τὰ δημαρχεῖα, καὶ ἰδίως οἱ μεγαλοπρεπεῖς μητροπολιτικοὶ ναοί, μὲ τὰς τριχαπτοειδεῖς γλυφάς, τὰ λαμποκοποῦντα χρωματιστὰ ὑαλώματα καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ πυργοειδῆ κωδωνοστάσια. Ἐν Φλάνδρᾳ ἤκμασεν ἐπίσης καὶ ἡ μικρογραφία, ἡ χαρακτικὴ καὶ ἡ ἀγγειοπλαστική. Σ. Ξ.

Φλαμανδὸς (ὁ). Ὁ κάτοικος τῆς Φλάνδρας. Ὄνομα φραγκικῆς φυλῆς καταγομένης ἐκ τῶν Σαλίων Φράγκων. Εἰς ταύτην ἀνήκει τὸ μέγιστον μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Βελγίου (ὑπὲρ τὰ 55%). Οἱ Φλαμανδοὶ κατοικοῦν κυρίως τὰς βελγικὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Φλάνδρας, τοῦ Λιμβούργου καὶ τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς Βραβάντης. Μ. Δ. Β.

Φλάμας (Le Flamenc), ***Ἀντώνιος.*** Φλαμανδὸς δυνάστης τῆς ἐν Βοιωτίᾳ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Κωπαΐδος Καρδίτσης, βάϊλος καὶ ἐπίτροπος τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουΐδωνος Β'. Ἐπιγραφὴ ἑλληνική, σῳζομένη μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἐν Καρδίτσῃ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ποιεῖται μνείαν αὐτοῦ ὡς θεοσεβεστάτου τῆς ἐκκλησίας ταύτης κτίστου. Τὸ δὲ γαλλικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς «τὸν συνετώτατον ἄνδρα ἐν ἅπαντι τῷ δουκάτῳ». Δ. Π. Π.

Φλαμὲλ (Flamel), ***Νικόλαος.*** Γάλλος ἐπίσημος καλλιγράφος τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ἀποθανὼν τῷ 1418. Τῷ 1370 συνεζεύχθη πλουσιωτάτην χήραν καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς (1397) γενόμενος κύριος τῆς περιουσίας της, κατώρθωσε διὰ διαφόρων φιλανθρωπικῶν καὶ κοινωφελῶν δωρεῶν, καταλλήλως διαφημιζομένων, ν' ἀποκτήσῃ φήμην ἀληθοῦς Κροίσου. Βαθμηδὸν μάλιστα ἐδημιουργήθη περὶ τὸ ὄνομά του τοιοῦτος θρῦλος, ὥστε ἐθεωρήθη ὡς ἀλχημιστής, κατέχων τὸ μυστικὸν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου, μέχρι δὲ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐπιστεύετο ὅτι ἐξηκολούθει νὰ ζῇ ἐν ταῖς Ἰνδίαις μετὰ τῆς γυναικός του. Χ. Δ.

Φλαμὲνγκ (Flameng), ***Λεοπόλδος.*** Γάλλος χαράκτης (1834—1911). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Καλαμάττα ἐν Βρυξέλλαις, ἀπὸ δὲ τοῦ 1853, ἐγκατασταθεὶς ἐν Παρισίοις, συνειργάσθη ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ «Gazette des beaux-arts» καὶ τῷ «Artiste». Τῷ 1898 ἐξελέγη μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐχάραξε μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιτυχίας ἔργα τῶν διασημοτέρων καλλιτεχνῶν τῆς μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν περιόδου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Ἔνγκρ, τοῦ Ροῦμπενς, τοῦ Βαττώ, τοῦ Ρέμπραντ κλπ. Μετασχὼν τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1900 διὰ τῶν ἔργων «Ἡ Παρθένος μετὰ τοῦ Δωρητοῦ» (τοῦ Ἰωάννου φὰν Ἄϋκ) καὶ «Ἡ προσκύνησις τῶν μάγων» (τοῦ βὰν ντὲρ Γκόες) ἐκέρδησε τὸ πρῶτον βραβεῖον. Χ. Δ.

—**Φλαμὲνγκ** (Flameng), ***Μάριος-Αὔγουστος.*** Γάλλος ζωγράφος (1843—1893). Ἐμαθήτευσε παρὰ τοῖς Ντυμπὺφ καὶ Αἰμιλίῳ Βερνιέ, ἐπεδόθη δὲ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν θαλασσογραφίαν, ζωγραφήσας ὡραίους πίνακας, ὧν κυριώτεροι οἱ: «Ἄμπωτις ἐν Κανκάλ» (1874), «Γωνία θαλάσσης ἐν Σαὶν-Βαάστ-λὰ-Οὔγκ» (1880), «Ἁλιευτικὸν πλοῖον ἐν Διέππῃ» (1881), «Ὁ Τάμεσις παρὰ τὸ Λονδῖνον» (1886). Χ. Δ.

— **Φλαμὲνγκ** (Flameng), ***Φραγκῖσκος.*** Διαπρεπὴς Γάλλος ζωγράφος, υἱὸς τοῦ *Λεοπόλδου* (1856—1923). Ἐμαθήτευσε κατ' ἀρχὰς πλησίον τοῦ πατρός του καὶ κατόπιν παρὰ τῷ Καμπανὲλ καὶ τῷ Ι. Λωράνς. Τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ «Salon» τῷ 1875, διὰ προσωπογραφιῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, τῷ δὲ 1870 ἐβραβεύθη διὰ τὸν ἱστορικόν του πίνακα «Ἡ κλῆσις τῶν Γιρονδίνων» (μουσεῖον τῆς Βουλώνης). Ἔκτοτε ἠσχολήθη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἱστορικῶν σκηνῶν, ἄρισται τῶν ὁποίων εἶναι: «Οἱ νικηταὶ τῆς Βαστίλλης» (1881, μουσεῖον τῆς Ρουένης), «Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν» (1882), «Ἡ μονομαχία» (1883), «Ἡ σφαγὴ τοῦ Μασκοὺλ» (1884), «Ἡ Μαρία Ἀντουανέττα βαδίζουσα πρὸς τὸ ἰκρίωμα». Ἰδιαιτέραν ὅλως ἐπίδοσιν ἐσημείωσεν ὁ καλλιτέχνης εἰς τὴν ἀναπαράστασιν μαχῶν, περίφημοι δὲ θεωροῦνται οἱ πίνακές του «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ» καὶ «Εὐλώ». Ὡς ἐξαίρετοι ὅμως καλλιτεχνικαὶ δημιουργίαι τοῦ Φλαμὲνγκ θεωροῦνται αἱ ἐν Σορβόννῃ τοιχογραφικαὶ διακοσμήσεις του, ἐξ ὧν: «Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ πρώτου γαλλικοῦ τυπογραφείου», «Ἡ τοποθέτησις τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ ναοῦ τῆς Σορβόννης» καὶ «Ὁ Ρολλὲν ἐν τῷ κολλεγίῳ τοῦ Μπωβαί», κρίνονται ὡς ἀριστουργήματα συλλήψεως καὶ ἐκτελέσεως. Περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ὁ καλλιτέχνης ἀπεικόνισε κατὰ προτίμησιν προσωπογραφίας γυναικῶν, εἰς ἃς ἠκολούθησε τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ζωγράφων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐξ αὐτῶν διακρίνονται: «Ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας», «Ἡ μεγάλη δούκισσα Ξενία», «Ἡ βασίλισσα τοῦ Βελγίου μετὰ τῶν τέκνων της». Χ. Δ.

Φλαμιᾶτος, ***Κοσμᾶς.*** Ἱεροκῆρυξ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἠσχολεῖτο εἰς μελέτας ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, γενόμενος δὲ ἱεροκῆρυξ ἐφυλακίσθη καὶ τῷ 1841 ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν, διότι κατεφέρετο σφοδρῶς κατὰ τῶν Ἄγγλων ὡς ἑτεροδόξων καὶ κατὰ τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ διοικήσεως αὐτῶν. Καταφυγὼν εἰς τὰς Πάτρας ἐξέδιδεν ἐπί τινα χρόνον τὸ θρησκευτικὸν περιοδικὸν «Φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας», ἐξέδωκε δὲ καὶ ἑρμηνείαν τῶν χρησμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, διότι ἦτο φανατικὸς ρωσόφρων καὶ ἐκ τοῦ «ξανθοῦ γένους», ἤτοι τῶν Ρώσων, προσεδόκα τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μέλος ὢν τῆς «Φιλορθοδόξου Ἑταιρείας», κατεδιώχθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Πάτραις, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ε. Γ. Π.

φλάμινες (οἱ) (Flamines) *['Ἀρχ.]*. Ἐκαλοῦντο οὕτω παρὰ Ρωμαίοις οἱ ἐπίσημοι ἱερεῖς ὡρισμένων πρωταρχικῶν θεοτήτων. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους διεκρίνοντο εἰς τοὺς 12 πληβείους, *ἥσσονας φλάμινας* (Flamines minores), καὶ εἰς τοὺς τρεῖς πατρικίους, *μείζονας φλάμινας* (Flamines majores) διὰ τὸν Δία, Ἄρη καὶ Κυρῖνον, ὁριζομένους ὑπὸ τοῦ μεγάλου ποντίφικος καὶ στενῶς ἐξαρτωμένους ἐκ τοῦ συλλόγου τῶν ποντιφίκων. Ἀνώτερος ἱεραρχικῶς ἦτο ὁ τοῦ Διὸς (flamen dialis), μὴ ἱππεύων, μὴ ἐξερχόμενος τῆς Ρώμης, ἀποφεύγων καὶ τὴν θέαν ἀκόμη παντὸς ἀκαθάρτου ἀντικειμένου, μὴ κατέχων ἄλλο δημόσιον λειτούργημα, παυόμενος τῆς θέσεως ἅμα τῷ θανάτῳ τῆς συζύγου καὶ βοηθοῦ του (flaminica) καὶ ἐν γένει ὑποκείμενος εἰς περιορισμοὺς τοιούτους, ὥστε ἐπὶ 75 ἔτη, κατὰ τὸ τέλος τῆς δημοκρατικῆς περιόδου, ἡ θέσις ἐχήρευεν· ἀντ' αὐτῶν ὁ φλᾶμις τοῦ Διὸς ἐδικαιοῦτο τῆς περιπορφύρου τηβέννου, τοῦ ἡγεμονικοῦ δίφρου, ἕδρας ἐν τῇ συγκλήτῳ καὶ ραβδούχου. Ἡ ἐξωτερικὴ περιβολὴ τοῦ φλάμινος ἦτο ἡ laena (λευκὸς περιπόρφυρος μανδύας ὑφανθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του), ὁ albogalerus (κάλυμμα τῆς κεφαλῆς λευκὸν ἐκ μηλωτῆς σφαγίου, εἰς σχῆμα μίτρας) καὶ ὁ apex (ἐπίθημα τοῦ καλύμματος ἐκ ραβδίου ἐλαίας, περιβεβλημένου διὰ νημάτων ἐρίου καὶ κατὰ τὴν βάσιν κοσμουμένου διὰ δακτυλίου). Π. Ν. Π.

Φλαμίνι (Flamini), ***Φραγκῖσκος.*** Ἰταλὸς φιλόλογος (1868—1922). Ἐσπούδασεν ἐν Πίζῃ καὶ τῷ 1895 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης. Ἵδρυσε μετὰ τοῦ Ἀνκόνα τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιθεώρησιν «Rassegna bibliografica della letteratura italiana» καὶ ἔγραψε: «Studi di storia letteraria italiana e straniera» (1895), «La poesia italiana del cinquecento e l' insegnamento scientifico della letteratura nazionale» (1896), «Compedio di storia della letteratura latina» (1899), «Compedio di storia della letteratura italiana» (Λιβόρνον 1901), «Il signi ficato della Divina Commedia» (1916) κ. ἄ. Χ. Δ.

Φλαμινία ***ὁδὸς*** (via Flaminia) *['Ἀρχ.]*. Ἡ κυρία στρατιωτικὴ ἀρτηρία τῆς βορείου Ἰταλίας, διανοιγεῖσα τῷ 220 π. Χ. ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ Γαΐου Φλαμινίου καὶ ἐπισκευασθεῖσα ἐπὶ Αὐγούστου, Μ. Σκαύρου (109 π. Χ.), Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τραϊανοῦ. Ἤρχετο ἀπὸ τῆς Ρατουμένης πύλης τῆς Ρώμης, διήρχετο τὸν Τίβεριν διὰ τῆς Μουλβίας γεφύρας, διέσχιζε τὴν Ἐτρουρίαν καὶ Ὀμβρίαν καὶ κατέληγεν εἰς Ἀρίμινον, ἔχουσα μῆκος 274 χλμ. Σῴζονται ἐξ αὐτῆς ἡ γέφυρα τοῦ Νὰρ καὶ τοῦ Ἀριμίνου (μετὰ θριαμβευτικῶν ἁψίδων τοῦ Αὐγούστου ἡ τελευταία). Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὠνομάσθη τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα *Φλαμινία* ἡ ἄλλοτε Σηνωνία. Π. Ν. Π.

Φλαμινῖνος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονεύονται ὑπὸ τῶν Λατίνων ἱστορικῶν πολλοὶ Ρωμαῖοι, τῶν ὁποίων ὀνομαστότεροι ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) ***Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος.*** Εἷς τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Εἶχε τύχει ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ἀνῆκεν εἰς τὸ πολιτικὸν κόμμα τῶν Σκιπιώνων, τὸ ὁποῖον διέκειτο συμπαθῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Μόλις τριακοντούτης (198 π. Χ.), ἐκλεγεὶς ὕπατος, ἔσπευσεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογήν του νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Ε', ὅστις ἀπὸ τοῦ 200 π. Χ. διετέλει εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου, κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν μεγίστην παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις ἀσκοῦντα ἐπιρροὴν Χάροπα καὶ διὰ τῶν ὁδηγιῶν τούτου νὰ καταλάβῃ τὰ νῶτα τοῦ κατέχοντος τὰ στενὰ τῆς Ἀντιγονείας (παρὰ τὸν Ἀῷον ποταμὸν) μακεδονικοῦ στρατοῦ, νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ εἰς μάχην καὶ νὰ τὸν τρέψῃ εἰς φυγήν. Μετὰ τὴν πρώτην νίκην του διὰ τῆς διπλωματικῆς ἱκανότητός του κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ πολλὰς ἑλληνικὰς πολιτείας ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Φιλίππου συμμαχίας των, συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, κατέλαβε κατόπιν ἀντιστάσεως τὴν Ἐλάτειαν, ἀπέκοψε τὴν μεταξὺ τῶν μακεδονικῶν φρουρῶν Κορίνθου καὶ Χαλκίδος ἐπικοινωνίαν καὶ τέλος ἀπέσπασε τῆς συμμαχίας τοῦ Φιλίππου καὶ αὐτὸν τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Νάβιν. Μετὰ τὴν μα-

Digitized by Google

ταίωσιν τῶν περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων οἱ δύο ἀντίπαλοι, ἑκάτερος τῶν ὁποίων ἡγεῖτο στρατοῦ ἐξ 26 χιλ. περίπου ἀνδρῶν, συνεκρούσθησαν ἐν τῇ λοφοσειρᾷ τῆς νοτίου Θεσσαλίας Κυνὸς κεφαλαὶ (197 π. Χ.), ἔνθα οἱ ρωμαϊκοὶ λεγεῶνες κατίσχυσαν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφονεύθησαν 8 χιλ. ἄνδρες καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν 5.000, ἐνῷ ἐκ τῶν Ρωμαίων ἐφονεύθησαν 700 μόνον. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 196, ἀφοῦ διεκανόνισε τὰ πράγματα τῆς Βοιωτίας, ὁ Φλαμινῖνος μετέβη μετὰ 10 ἀπεσταλμένων τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκεῖ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς συρροῆς τοῦ πλήθους ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος πρὸς τέλεσιν τῶν Ἰσθμίων, ἐκήρυξεν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν πάντων τῶν Ἑλλήνων, διαψεύσας τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες ἀπροκαλύπτως διεκήρυσσον ὅτι «οἱ Ρωμαῖοι μετελάμβανον τὰς ἑλληνικὰς πέδας παρὰ Φιλίππου». Τὸ κήρυγμα κατὰ τὸν Πλούταρχον (Φλαμιν. 10) εἶχεν ὡς ἑξῆς: «Ρωμαίων ἡ σύγκλητος καὶ Τίτος Κοΐντος στρατηγὸς ὕπατος, καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφιᾶσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκεῖς, Εὐβοεῖς, Ἀχαιούς, Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβούς». Τὸ κήρυγμα τοῦτο προεκάλεσεν ἀπερίγραπτον ὑπὲρ τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Φλαμινίνου ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων. Ὅσον γενναιόφρων ὅμως ὑπῆρξεν ὁ Φλαμινῖνος πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ὀλύμπου Ἕλληνας, τόσον σκληρὸς ἐδείχθη πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅστις ὄχι μόνον τῶν πρὸς Ν. τοῦ Ὀλύμπου κτήσεών του ἐστερήθη, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ταπεινοὺς ὅρους ὑπέκυψεν. Ἡ διὰ τῆς ἥττης τοῦ Φιλίππου ἐπιτευχθεῖσα ἐν Ἑλλάδι εἰρήνη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἕνεκα τῆς ἔριδος τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ τυράννου τῆς Σπάρτης Νάβιδος, ὅστις καὶ πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἦτο μισητὸς ἕνεκα τῆς ὠμότητος καὶ τῶν πειρατειῶν του. Οὕτως ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀρνήσεως τοῦ Νάβιδος ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸ Ἄργος, ἐκήρυξεν ὁ Τίτος Φλαμινῖνος τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον καὶ τὸν κατενίκησε.

Τὸ ἔαρ τοῦ 194 π. Χ. συνεκάλεσεν ὁ Φλαμινῖνος εἰς πανελλήνιον σύνοδον τοὺς Ἕλληνας ἐν Κορίνθῳ, ἔνθα ἐξύμνησε τὴν μεγαλοψυχίαν τῶν Ρωμαίων, παρῄνεσε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔχουν μεταξύ των ὁμόνοιαν καὶ νὰ κάμουν συνετὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπῆλθεν ὁ Φλαμινῖνος πλήρης τιμῶν, ἀφοῦ ἐπέτυχε καὶ παρ' ἑκάστης ἑλληνικῆς πολιτείας τὴν δι' ἰδίας δαπάνης ἀπολύτρωσιν τῶν Ρωμαίων πολιτῶν, οἵτινες εἶχον πωληθῆ ὡς ἀνδράποδα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν εἰς Ρώμην ἐπιστροφήν του ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, διαρκέσαντα τρεῖς ἡμέρας. Ἀποσταλεὶς καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῆς συγκλήτου ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος αὐτῆς κατὰ τὸν μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου πόλεμον, ἐπέτυχε διὰ τῆς διπλωματικῆς δεξιότητός του νὰ μείνουν αἱ πλεῖσται τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πισταὶ εἰς τὴν πρὸς τὴν Ρώμην φιλίαν των. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην ἐξελέγη τιμητὴς κατὰ τὸ 190. Κατὰ δὲ τὸ 183 διεπραγματεύθη, ὡς ἔκτακτος πρεσβευτὴς τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου καὶ πάλιν, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Προυσίου τὴν εἰς τὴν Ρώμην παράδοσιν τοῦ εἰς τὴν αὐλήν του καταφυγόντος Καρχηδονίου στρατηγοῦ Ἀννίβα, τὴν ὁποίαν προέλαβεν οὗτος πιὼν δηλητήριον. Ἀπέθανε κατὰ τὸ 174 π. Χ. Αἱ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τὸν Τίτον Φλαμινῖνον τιμαί, καὶ ὅτε ἔζη καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, ἦσαν μεγάλαι. Πολλαχοῦ εἶχον ἀνεγείρει εἰς αὐτὸν ἀνδριάντας, εἰς τινας δὲ πόλεις εἶχον ἀποθεώσει τοῦτον καὶ ἐτέλουν θυσίας πρὸς αὐτόν, ὡς ἐν Χαλκίδι, ἔνθα καὶ ἱερέα τούτου ἐξέλεγον κατὰ καιρούς. Τὸν βίον του ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος.

—2) *Λεύκιος Κοΐντιος Φλαμινῖνος*, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ὑπῆρξεν ὁ δεξιὸς βραχίων τοῦ Τίτου κατὰ τὰς ἐναντίον τοῦ Φιλίππου πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις του, ὡς ναύαρχος τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου κατά τε τὸ 198 καὶ κατὰ τὸ 197 π. Χ. Ἡγούμενος τοῦ συμμαχικοῦ στόλου (Ρωμαίων, Περγαμηνῶν, Ροδίων) κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Ἐρέτριαν, κατεχομένην ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, καὶ ἀμαχητὶ τὴν Κάρυστον. Μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὰς Κεγχρεάς, ἐπίνειον τῆς Κορίνθου. Κατὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Νάβιδος πόλεμον ἐπολιόρκησε τὸ Γύθειον ἀπὸ θαλάσσης καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του κατάληψιν τούτου. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ρώμην ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ κατὰ τὸ 192 π. Χ. ἐξελέγη ὕπατος καὶ ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Γαλατίας. Ἀπέθανε κατὰ τὸ 170 π. Χ. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Φλαμίνιο (Flaminio), ***Μαρκαντώνιος***. Διάσημος Ἰταλὸς ποιητὴς (1498—1550). Κατὰ τὴν νεότητά του ἐγένετο γνωστὸς ἐκ ποιημάτων τινῶν εἰς λατινικοὺς στίχους, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀφιερώσει εἰς τὸν πάπαν Λέοντα Γ', κατόπιν δὲ διέτριψεν ἐπὶ πολὺ ἐν Οὐρβίνῳ, Βολωνίᾳ, Παδούῃ, Γενούῃ καὶ Νεαπόλει καὶ τῷ 1536 ἐπεσκέφθη τὴν Βενετίαν, ἵνα ἐποπτεύσῃ τὴν τύπωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μεταφράσεως τῶν «Μετὰ τὰ φυσικὰ» τοῦ Ἀριστοτέλους. Διέτριψεν ἐπίσης ἐπὶ πολὺ παρὰ τὴν λίμνην Γκάρντα, ὅπου ἐπέδειξε μεγάλην ἀγάπην πρὸς τὸν ἀγροτικὸν βίον, ἀπεικονιζομένην ζωηρῶς εἰς τὰ ποιήματά του. Ἦτο προστατευόμενος τοῦ καρδιναλίου Ἀλεξάνδρου Φαρνέζε, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων του. Τὰ ποιήματά του ἐξετιμῶντο μεγάλως κατὰ τὴν ἐποχήν του καὶ πολὺ μετ' αὐτήν. Ἔγραψεν ὡσαύτως: «M. A. Flaminii Carminum libri duo. Ejusdem paraphrasis in triginta psalmos versibus scripta» (1548). Πλήρης ἔκδοσις τῶν «Carmina» αὐτοῦ ἐγένετο τῷ 1743 ἐν Παδούῃ. Μ. Δ. Β.

Φλαμμαριὸν (Flammarion), ***Κάμιλλος***. Γάλλος ἀστρονόμος, εἷς ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἐκλαϊκευτῶν τῆς ἀστρονομίας. Ἐγεννήθη ἐν Montigny-le-Roi τοῦ Ἄνω Μάρνη τῇ 26 Φεβρουαρίου 1845 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ζουβιζὺ παρὰ τοὺς Παρισίους, τῇ 7 Ἰουνίου 1925. Υἱὸς γεωργοῦ καὶ κατόπιν μικρεμπόρου, ἔτυχεν ἐνωρίτατα ἐπιμεμελημένης μορφώσεως χάριν εἰς τὰς φροντίδας τῆς μητρός του. Εἰς ἡλικίαν 5 περίπου ἐτῶν ὁ Φλαμμαριὸν ἐγνώριζεν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, ἐξαετὴς δὲ ἐμάνθανε τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἀπεστήθιζε τὴν Καινὴν Διαθήκην. Τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς τὸν οὐρανὸν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1847 ὅτε μετὰ τῆς τριετοῦς ἀδελφῆς του παρηκολούθει κατοπτριζομένας ἐντὸς κάδου πλήρους ὕδατος τὰς φάσεις τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συμβάσης ἐκλείψεως τοῦ Ἡλίου.

Κάμιλλος Φλαμμαριόν.

Προοριζόμενος ὑπὸ τῶν γονέων του διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον, εἰσήχθη τῷ 1853 εἰς τὸ σεμινάριον τοῦ Langres, λόγῳ ὅμως τῆς ἐν τῷ μεταξὺ οἰκονομικῆς καταστροφῆς τοῦ πατρός του ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὰς σπουδάς του καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν οἰκογένειάν του εἰς Παρισίους, ὅπου ὁ μὲν πατήρ του προσελήφθη ὡς ὑπάλληλος εἰς φωτογραφεῖον, αὐτὸς δὲ ὡς μαθητευόμενος παρά τινι χαράκτῃ μετάλλων, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφάλισε τροφὴν καὶ κατοικίαν. Ἐργαζόμενος διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ διακαιόμενος ἀπὸ τὸν πόθον τῆς μαθήσεως, ὁ μικρὸς βιοπαλαιστὴς παρακολουθεῖ τὰ νυκτερινὰ μαθήματα τῆς Πολυτεχνικῆς Ἑνώσεως, μανθάνει μόνος τὴν ἀγγλικὴν καὶ συνεχίζει τὴν σπουδὴν τῆς ἀλγέβρας καὶ τῆς γεωμετρίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1858, ὅτε ἀσθενεῖ ἐξ ὑπερκοπώσεως. Ἡ ἀσθένεια ἐν τούτοις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τοῦ λαμπροῦ σταδίου του, διότι ὀγκῶδες χειρόγραφον τοῦ δεκαεξαετοῦς ἀσθενοῦς «Περὶ τῆς γενέσεως τοῦ σύμπαντος», περιπεσὸν εἰς χεῖρας τοῦ θεραπεύοντος τὸν νεαρὸν συγγραφέα ἰατροῦ, ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τόσον βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ὥστε οὗτος κατώρθωσε μέσῳ φίλων του νὰ συστήσῃ τὸν Φλαμμαριὸν εἰς τὸν Λεβερριέ, τότε διευθυντὴν τοῦ ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων, ὅπου μετ' ὀλίγον (28 Ἰουνίου 1858) ὁ ἐνθουσιώδης νέος προσελήφθη ὡς μαθητευόμενος. Ἀτυχῶς ὅμως ἡ στυγνὴ ἐργασία, ἥτις τῷ ἀνετέθη ἐν τῷ γραφείῳ τῶν ὑπολογισμῶν, καὶ ὁ τραχὺς χαρακτὴρ τοῦ Λεβερριὲ δὲν συνεβιβάζοντο πρὸς τὸ λεπτὸν πνεῦμά του, μετὰ τετραετῆ δὲ περίπου ἐργασίαν ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ ὁ Φλαμμαριὸν παύεται ὑπὸ τοῦ Λεβερριὲ ἐξ ἀφορμῆς τῆς δημοσιεύσεως ἐκλαϊκευτικοῦ συγγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον «La pluralité des mondes habités». Προτάσει ὅμως τοῦ Delaunay προσελήφθη ὡς λογιστὴς εἰς τὸ γραφεῖον τῶν μηκῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πινάκων τῆς Σελήνης διὰ τὰ ἔτη 1866—1867.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω συγγράμματός του ἐντύπωσις ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ὁ νεαρὸς ἀστρονόμος καὶ συγγραφεὺς κατέστη περιζήτητος συνεργάτης διαφόρων περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων, ὅπου πάντες προθυμοποιοῦνται καὶ ἐπιζητοῦν νὰ δημοσιεύσουν ἄρθρα του ἐκλαϊκευτικὰ τῆς ἀστρονομίας. Συνεργάσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν «Revue française» (1863) καὶ κατόπιν ἐδημοσίευσεν ἐπιστημονικὰ ἄρθρα εἰς τὰ περιοδικὰ «Cosmos» καὶ «Magasin Pittoresque». Τῷ 1865 ἐκδίδει δεύτερον ἐκλαϊκευτικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Les mondes imaginaires et les mondes réels» καὶ μετ' ὀλίγον τρίτον, ἐπιγραφόμενον «Les merveilles célestes». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διοργανώνει μαθήματα ἀστρονομίας ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς σχολῆς Turgot, τὰ ὁποῖα συνεχίζει τὸ ἑπόμενον ἔτος εἴς τινα αἴθουσαν τοῦ Boulevard des Capucines, ποικίλων τὰς διαλέξεις του διὰ πρώτην φορὰν μὲ προβολὰς φωτεινῶν εἰκόνων. Διὰ τῶν ἐκλαϊκευτικῶν διαλέξεων καὶ δι' ἄλλων συγγραμμάτων του («Lumen» «Dieu dans la Nature» κ.τ.λ.) οὐ μόνον ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, ἀλλὰ καὶ ἐξησφάλισε τοιαύτην οἰκονομικὴν ἄνεσιν, ὥστε, πραγματοποιῶν παλαιὸν ὄνειρόν του, κατώρθωσε νὰ ἀγοράσῃ τηλεσκόπιον ἀνοίγματος 108 χλμ., τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησεν εἰς διαμέρισμα, ὅπερ ἐκράτει ἐπὶ ἐνοικίῳ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ὁδῷ Gay Lussac καὶ βραδύτερον ἐν τῇ ὁδῷ Cassini. Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ ἀστεροσκοπείῳ του ἐπιδίδεται εἰς διαφόρους παρατηρήσεις, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν παρακολούθησιν τοῦ τότε ἐμφανισθέντος νέου ἀστέρος ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Β. Στεφάνου. Αἱ παρατηρήσεις του αὗται ἐδημοσιεύθησαν εἰς τοὺς 9 τόμους τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Études et lectures sur l'Astronomie» (1867—1880). Τῷ 1873 ἐκλέγεται πρόεδρος τῆς Société aérostatique de France» καὶ ἐπιχειρεῖ σειρὰν ἀναβάσεων δι' ἀεροστάτου πρὸς μελέτην τῆς ὑγρομετρικῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῆς κινήσεως τῶν ἀερίων ρευμάτων εἰς διάφορα ὕψη. Τῷ 1882 ἵδρυσε τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν «L'Astronomie», ὅπερ διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος δέχεται ὡς δωρεὰν ἐκ μέρους πλουσίου θαυμαστοῦ του, τοῦ Μ. Méret ἐκ Βορδώ, ἀγρόκτημα ἐν Juvisy-sur-Orge (Seine-et-Oise), ὅπερ διασκευάζει εἰς ἀστεροσκοπεῖον καὶ βαθμιαίως πλουτίζει μὲ διάφορα ἀστρονομικὰ ὄργανα, δι' ὧν ἐπιδίδεται εἰς συστηματικὴν μελέτην τοῦ οὐρανοῦ. Μετὰ τὴν ἀπόκτησιν ἰδιοκτήτου ἀστεροσκοπείου, ἐφωδιασμένου δι' ὅλων τῶν μέσων πρὸς ἐκτέλεσιν σοβαρῶν ἀστρονομικῶν καὶ μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, ὁ Φλαμμαριόν, πραγματοποιῶν ἕτερον μέγα ὄνειρόν του, ἱδρύει τὴν 28ην Ἰανουαρίου 1887 τὴν «Ἀστρονομικὴν ἑταιρείαν τῆς Γαλλίας», ἧς ἐχρημάτισεν ὁ πρῶτος πρόεδρος καὶ ἀκολούθως ἰσόβιος γραμματεύς.

Πλὴν τῆς συγγραφικῆς καὶ ἐκλαϊκευτικῆς δράσεως ἀξιόλογος ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ ἡ καθαρῶς ἐπιστημονικὴ συμβολὴ τοῦ Φλαμμαριὸν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀστρονομίας. Ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν μελέτην τῶν διπλῶν ἀστέρων, τῆς τοπογραφίας καὶ φυσικῆς συστάσεως τῆς Σελήνης καὶ τῶν μεγάλων πλανητῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Ἄρεως, εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν ἡλιακῶν κηλίδων καὶ εἰς τὴν λύσιν διαφόρων προβλημάτων, ὡς ἡ ὕπαρξις ἑτέρου πλανήτου πέραν τοῦ Ποσειδῶνος, ἡ φύσις καὶ ἡ προέλευσις τῶν ἀερολίθων, αἱ ἴδιαι κινήσεις τῶν ἀπλανῶν, κτλ. Κατέγινε πρὸς τούτοις εἰς κλιματολογικὰς μελέτας, εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαγνητικῶν φαινομένων καὶ εἰς θέματα ἐπὶ τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν, τοῦ πνευματισμοῦ κτλ.

Ὁ Φλαμμαριὸν ἐνυμφεύθη τῇ 18 Αὐγούστου 1874 τὴν Sylvie-Petiaux-Hugo, ἥτις ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὑπῆρξε πολύτιμος βοηθὸς καὶ συνεργάτης του. Χηρεύσας εἰς ἡλικίαν 77 ἐτῶν, ἐνυμφεύθη ἐκ νέου τὴν γραμματέα του Gabrielle Renaudot, εἰς ἣν ἀποθανὼν ἐκληροδότησε τὸ ἤδη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς λειτουργοῦν ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Ζουβιζύ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συγγραμμάτων καὶ 60 περίπου ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων, ὁ Φλαμμαριὸν ἐδημοσίευσε καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα: «Catalogue d'étoiles doubles et multiples en mouvement relatif certain» (1878), «Atlas celeste de Ch. Dien» (1877—1887), «Carte de la Lune» καὶ «Contemplations scientifiques» (1870 — 1887), «Uranie» (1889), «Voyages en ballon» (1870 et 1889), «La vie de Copernic» (1872—1891), «L'atmosphère» (1872—1887), «Histoire du Ciel» (1873), «Petite astronomie descriptive» (1877), «Les terres du Ciel» (1877—1884), «F. Arago» (1879), «Les étoiles et les curiosités du Ciel» (1881), «Dans le Ciel et sur la terre» (1886), «Astronomie Populaire» (1880), ἧς ἐπωλήθησαν 100.000 ἀντίτυπα, «Le Monde avant la création de l'homme» (1886), «Rêves étoilés» (1888), «La planète Mars et ses conditions d' habitabilité» (1893). Πολλὰ τῶν ἔργων του μετεφράσθησαν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν, ὡς εἶναι ἡ «Λαϊκὴ ἀστρονομία», «Ὁ θεὸς ἐν τῇ φύσει», «Οὐρανία», «Στέλλα», «Οὐρανός», «Γεώργιος Περώ» κ. ἄ. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

φλαμμουλίσκιον (τό)· μικρὸν *φλάμμουλον* (βλ. λ.).

φλάμμουλον (τό), ἢ *φλάμπουρον* *[Βυζ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἡ σημαία (κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ λατιν. flammula, ὅπερ εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ *flamma*=φλόξ, κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ λατιν. *flabellum*=ριπίδιον). Ἦτο τετράγωνον ἀπολῆγον πρὸς τὰ ἔξω εἰς δύο, τρεῖς ἢ περισσότερας γλώσσας καὶ ἀνηρτᾶτο ἐπὶ μικροῦ κανόνος, ὅστις ἐκρέματο σταυροειδῶς εἰς τὸ ἄνω ἄκρον ὑψηλοῦ κοντοῦ, ὅπως σήμερον τὰ λάβαρα ἢ ἐξαπτέρυγα τῶν ἐκκλησιῶν. Τοιαῦτα φλάμπουρα εἶχον οἱ βασιλεῖς, οἱ δεσπόται (οἱ υἱοὶ τοῦ βασιλέως) καὶ οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες (στρατηγοὶ κλ.), καθὼς καὶ τὰ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα. Τὰ τῶν τελευταίων τούτων ἐλέγοντο καὶ *βάνδα* (βλ. λ. καὶ λ. *λάβαρον*).

Τὰ βασιλικὰ φλάμπουρα ἦσαν πολλά, ἅπαντα μεταξωτὰ καὶ χρυσοκέντητα (βλ. κατ. *[Λειτουργ.]*). Οἱ φέροντες τὰ φλάμπουρα ἐλέγοντο *φλαμμουλάριοι* ἢ *φλαμμουράραι* ἢ *φλαμμουριάραι* ἢ *φλαμπουριάραι*.

Digitized by Google

Φλάμμουλα ἢ *φλαμμούλια* ἢ *φλαμμουλίσκια* ἐλέγοντο καὶ αἱ χρωματισταὶ ταινίαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμοῦντο οἱ θώρακες, κατὰ τὸν ὦμον, καθὼς καὶ αἱ μικραὶ σημαῖαι (παράσεια) αἱ κοσμοῦσαι τὰ ἄκρα τῶν δοράτων, ὅπως καὶ σήμερον τὰς λόγχας σωμάτων τινῶν ἱππικοῦ (τῶν λογχοφόρων) εὐρωπαϊκῶν στρατῶν. Τὰ φλαμμουλίσκια ταῦτα τῶν δοράτων ἀφῃροῦντο πρὸ τῆς συμπλοκῆς, ἵνα μὴ γίνωνται ἐμπόδια εἰς τοὺς χειριζομένους τὰ δόρατα, καθὼς καὶ εἰς τοὺς ὄπισθεν αὐτῶν τεταγμένους τοξότας. Ν. ΚΛΣ

— *[Λειτουργ.]* Ἐν λειτουργικῇ χρήσει τὸ *φλάμμουλον*, ὡς ριπίδιον κατ' ἀρχὰς εἰσαχθὲν κυρίως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, μετέπειτα ἐξ ὑφάσματος ἐν εἴδει λαβάρου, ἢ ἐκ ξύλου καὶ συνηθέστερον μετάλλου ἐπικεχρυσωμένου συνήθως κατασκευαζόμενον καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφεὶμ εἰκονίζον, μετήλλαξε σκοπόν, μᾶλλον ὡς σῆμα θριαμβευτικὸν ἐπὶ κοντοῦ φερόμενον καὶ προβαλλόμενον κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον ἐν τῇ λειτουργίᾳ καὶ ἐν γένει κατὰ τὰς λιτανείας. Τοιαῦτα φλάμμουλα ἐξ ὑφάσματος καὶ ὀθονῶν, ἀντὶ λαβάρων καὶ σημαιῶν προεφέροντο καὶ ἐν ταῖς ἐπισήμοις αὐτοκρατορικαῖς πομπαῖς ἀνὰ δύο εἰς ζεύγη ἔξ πρὸ τοῦ βασιλέως παρατασσόμενα κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐξ ὧν τινα ἔφερον καὶ ἴδια ὀνόματα. Οὕτω τὸ μὲν πρῶτον ζεῦγος ἐκαλεῖτο ἀρχιστράτηγος, ἐπειδὴ ἐξεικονίζοντο ἐν αὐτοῖς οἱ ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Τὸ δεύτερον, φέρον τὰς εἰκόνας πολλῶν ἱεραρχῶν, ἐκαλεῖτο ὀκταπόδιον, ἴσως διότι ἀπέληγε πρὸς τὰ κάτω εἰς ὀκτὼ γλώσσας. Τὸ τρίτον ἐκαλεῖτο Σταυρός, ἐπειδὴ ἐξεικονίζοντο ἐν αὐτῷ σταυροειδῶς αἱ εἰκόνες μεγαλομαρτύρων. Τὸ πέμπτον ἔφερε τὸ ὄνομα δρακόντιον, πιθανῶς διότι ἔφερε τὴν παράστασιν τοῦ δράκοντος κατατροπουμένου ὑπὸ τοῦ Σταυροῦ. Καὶ τὸ ἕκτον ἀνέγραφε τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ἐφ' ἵππου (*Κωδινοῦ*, Περὶ ὀφφικιαλίων Migne 157, 65). Π. Ν. Τ.

Φλαμούδι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμμοχώστου. Κάτ. περίπου 330, ἅπαντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

Φλαμούλι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ δήμου Τρικκαίων τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 208.

Φλαμούλιος. Μέγας ἑταιρειάρχης ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Ἰωάννου Γ' Δούκα ἢ Βατάτζη. Τῷ 1225, καθ' ὃν χρόνον ὁ βασιλεὺς οὗτος διεξῆγεν ἀνὰ τὴν Προποντίδα καὶ τὸ Αἰγαῖον πόλεμον κατὰ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατὰ τῶν Ἑνετῶν, ὁ Φλαμούλιος, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Νεστόγγου, συμμετέσχεν εἰς συνωμοσίαν πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου. Ὁ Ἰωάννης Γ', πληροφορηθεὶς ἐν Λαμψάκῳ περὶ τῆς συνωμοσίας, ἔκλεισεν ἐσπευσμένως εἰρήνην, ἐπυρπόλησε τὰ πλοῖά του, ἵνα μὴ περιέλθωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἕδραν του, ἵνα ματαιώσῃ τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα. Ὁ Φλαμούλιος συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἔκτοτε δὲν ἐγένετο λόγος περὶ αὐτοῦ. Ν. ΚΛΣ

Φλαμούρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 827. Κεῖται 10 περίπου χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς Νιγρίτης καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φλαμούρι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *φιλύρα* (βλ. λ.).

φλαμουριὰ (ἡ). Τὸ φυτὸν *φιλύρα* (βλ. λ.).

Φλαμουριὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 381, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἁγία Φωτεινὴ* (πρῴην Ὄσλιανη) καὶ *Πλατάνη* (πρῴην Γιαβόργιαννη), 810. Κεῖται περὶ τὰ 12 χιλιόμετρα νοτιοδυτικῶς τῆς Ἐδέσσης καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Πόδος*.

Φλαμουρίου *μονή*. Κεῖται ἐν Θεσσαλίᾳ μεταξὺ τῆς Βοιβηΐδος λίμνης (Κάρλας) καὶ τοῦ Πηλίου ὄρους, ἐν μέσῳ καταφύτου δάσους ἐκ καστανεῶν, ὀξυῶν καὶ φιλυρῶν. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς *Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος* καὶ ἐκτίσθη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1595 ὑπὸ τοῦ ἁγίου Συμεῶνος τοῦ ἐκ Βαθυρρεύματος τῆς Ἀγυιᾶς. Σταυροπηγιακὴ οὖσα, ἤκμαζε κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἀλλ' ἤδη διατελεῖ ἐν παρακμῇ. Τ. Ε. Ε.

Φλάμπορω Χαίντ (Flaborough Head) *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορειοανατολικῆς Ἀγγλίας, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ὑόρκης. Εἶναι ὑψηλὴ κρητιδώδης προεξοχή, φέρουσα φάρον καὶ παρουσιάζουσα κοιλότητας, σπήλαια καὶ κωνικοὺς βράχους. Σ. Κ. Γ.

Φλάμπουρα *[Γεωγρ.]*.—1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται ἐγγύτατα τῆς ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ Πατρῶν—Καλαβρύτων καὶ ἔχει (1928) 246 κατ. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Νεοχώριον* καὶ *Ὀρθολίθι* (Σαραδί). —2) Χωρίον τῆς κοινότητος Καναλίων τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Κάτ. (1928) 122.

Φλαμπουρέσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 540, τῆς δὲ κοινότητος εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Καλύβια Χασὰν* καὶ *Τραχανιώτη*, 912. Κεῖται βορειοανατολικῶς τῆς Καλαμπάκας καὶ εἰς ἀπόστασιν 20 περίπου χλμ. ἀπ' αὐτῆς καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φλαμπούρια *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Κύθνου (πλάτ. 37°20'30'' Β., μῆκ. 24°23'00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817 : Thermia island) μεταξὺ ἀκρωτηρίου Ἅγιος Δημήτριος καὶ λιμὴν Μέριχα Δρυωπίδος. Σ. Ε. Λ.

Φλαμπουριάρης. Ὄνομα εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς Ἑπτανήσου, καταφυγούσης μετὰ τὴν ἅλωσιν (1453) ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὸν *Ἰωάννην Φλαμπουριάρην* καὶ τοὺς ἄρρενας ἀπογόνους του ἡ βενετικὴ πολιτεία, λόγῳ στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν, παρεχώρησε τῷ 1768 τὸν τίτλον τοῦ κόμητος καὶ τῷ 1784 τὸ τιμάριον τῆς ἐν Ζακύνθῳ μονῆς Ἀναφωνητρίας.

— **Φλαμπουριάρης, *Ἀναστάσιος*.** Πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ (1774—1825). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Παβίᾳ καὶ τῷ 1800 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ρώσου διοικητοῦ Ἑπτανήσου γενικὸς γραμματεὺς τῆς κυβερνήσεως. Τῷ 1803 ἐξελέγη βουλευτής, διορισθεὶς συγχρόνως ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, τῷ 1807 ἐξελέγη γερουσιαστὴς καὶ τῷ 1809 πρόεδρος τῆς γερουσίας. Ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πολλὰς προσέφερεν ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐθνεγερσίαν, ἀντιπολιτευόμενος δὲ τὸν ἁρμοστὴν Μαίτλανδ ὑπέγραψε μετ' ἄλλων τὸ ἔγγραφον περὶ τῶν ἐν ἰσχύϊ νομίμων συνταγμάτων, διὸ καὶ καθῃρέθη τοῦ ἀξιώματος τοῦ γερουσιαστοῦ, ἐφυλακίσθη καὶ προτιμήσας ἀντὶ διαρκοῦς φυλακῆς τὴν ἐξορίαν ἔφυγεν εἰς Βενετίαν. Λ. Χ. Ζ.

— **Φλαμπουριάρης, *Δημήτριος*.** Κατήγετο ἐξ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῶν πρώτων ἐν Κρήτῃ ταραχῶν, κατὰ τὸ 1801, ἀπῆλθε κρύφα ἐξ Ἡρακλείου, ἔνθα ἐμπορεύετο, καὶ μεταβὰς εἰς Σφακιὰ συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐκεῖ συνελθοῦσαν πρώτην σύσκεψιν τῶν προκρίτων (τὴν 21 Μαΐου 1821), ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἐξελέγη γραμματεὺς τῆς «Καγκελλαρίας τῶν Σφακίων», τῆς ἐπιφορτισθείσης τὴν πολιτικὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος. Ν. ΚΛΣ

— **Φλαμπουριάρης, *Διονύσιος*.** Δικαστικός, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ (1790—1874). Τὰ νομικὰ ἐσπούδασεν ἐν Παβίᾳ, διωρίσθη δὲ εἰσαγγελεύς, ἀλλ' ὑπογράψας τὴν περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ Συντάγματος τοῦ 1817 αἴτησιν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, ἐξωρίσθη. Ἐπανελθὼν διωρίσθη ἐκ νέου εἰσαγγελεύς, ἐξελέγη νομοθέτης καὶ δὶς πρόεδρος τῆς βουλῆς. Ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμίσεων, συνειργάσθη, ὡς Φιλικός, εἰς προπαγάνδην τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἐδημοσίευσε πολιτικὰ φυλλάδια. Λ. Χ. Ζ.

Φλαμπουριάρι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 246. Κεῖται 25 χλμ. βορειοανατολικῶς τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τῆς Πίνδου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φλάμπουρο (τό)· δημοτ., σημαία· ‖ μικρὰ πρόχειρος σημαία, οἷον μανδήλιον ἐπὶ κοντοῦ, χρησιμοποιουμένη παλαιότερον εἰς τοὺς γάμους (βλ. λ. *φλάμμουλον*).

Φλάμπουρον *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Νιγρίτης τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας (Νιγρίτης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 745. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπαϊρακτάρ*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 975. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 15 περίπου χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Φλωρίνης καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Νεγοβάνη*.

— **Φλάμπουρον** *[Γεωγρ.]*. —1) Ὄνομα ὄρους τῆς Θεσσαλίας, κατὰ τὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν Καλαμπάκας καὶ Ἐλασσόνος (ὑψόμ. 1.207).

—2) Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους *Πιέρου* (βλ. λ.). Ι. Σ. Σ.

Φλάμστηντ (Flamsteed), ***Ἰωάννης*.** Ἄγγλος ἀστρονόμος, γεννηθεὶς ἐν Denby τῷ 1646 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1719. Ἐσπούδασε ἀρχικῶς ἐν τῇ δημοσίᾳ σχολῇ τοῦ Derby, λόγῳ ὅμως ἀσθενείας ἠναγκάσθη, εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν, νὰ διακόψῃ τὴν φοίτησιν εἰς τὴν σχολὴν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν μόρφωσίν του κατ' οἶκον. Ἡ κλίσις του πρὸς τὴν ἀστρονομίαν ἀφυπνίσθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ περὶ «Σφαίρας» βιβλίου τοῦ Σακρομπόσκου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη νὰ κατασκευάζῃ ἡλιακὰ ὡρολόγια. Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τῶν ἐργασιῶν του ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ εἰς Λονδῖνον, ὅπου ὁ Oldenburg καὶ ὁ Collins ἔθεσαν διάφορα ἀστρονομικὰ ὄργανα εἰς τὴν διάθεσίν του. Ἀκολούθως μετέβη εἰς Καίμπριτζ, ἀποφοιτήσας δὲ τοῦ πανεπιστημίου ἔλαβε τὸ ἱερατικὸν σχῆμα τῷ 1675. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλικοῦ ἀστρονόμου καὶ τὴν 10ην Αὐγούστου κατέθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Γκρήνουϊτς. Ἐγκατασταθεὶς ἐκεῖ, ἐπιλαμβάνεται τῆς συντάξεως νέου ἀκριβοῦς καταλόγου τῶν ἀπλανῶν ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων, ἃς ἐξετέλει τῇ βοηθείᾳ ὀργάνων κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ ἰδίου τῇ ἀρωγῇ τοῦ Abraham Sharp (1651—1742) ἢ χορηγηθέντων ὑπὸ τοῦ Moore.

Ἰωάννης Φλάμστηντ.

Τῷ 1684 ἐξοικονομήσας τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, κατεσκεύασε μέγαν παρατοίχιον κύκλον, δι' οὗ προσδιώριζε τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ Γκρήνουϊτς καὶ ἐξετέλει παρατηρήσεις τῆς Σελήνης, ζητηθείσας ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος. Συνεχίσας ἐπὶ τριάκοντα ἔτη τὰς διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου παρατηρήσεις τῶν ἀπλανῶν μὲ θαυμαστὴν καὶ ἀκαταπόνητον δραστηριότητα, συνέλεξε πολυτιμότατον ὑλικὸν διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν λεγομένων θεμελιωδῶν ἀστέρων, τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις ἐλλείψει χρημάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδώσῃ. Τὴν ἔκδοσιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου ἔργου ἀνέλαβε νὰ χρηματοδοτήσῃ τῷ 1704 ὁ πρίγκιψ Γεώργιος τῆς Δανίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του ὡς μέλους τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου. Ἡ ἔκδοσις ἤρξατο τῷ 1706 ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἣν ἀπετέλουν ὁ Νεύτων, ὁ Wren, ὁ Arbuthnot, ὁ Gregory καὶ ὁ Roberts, προχωροῦσα ὅμως βραδύτατα, διεκόπη ἐν τέλει, ὅταν ἀπέθανεν ὁ πρίγκιψ Γεώργιος. Ἡ ὡς ἄνω ἐπιτροπή, ἥτις ἠρνήθη εἰς τὸν Φλάμστηντ τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως καὶ ταξιθετήσεως τῶν παρατηρήσεών του καθ' ὃν τρόπον οὗτος ἔκρινε σκοπιμώτερον, κατεκράτησε τὰ χειρόγραφα, χωρὶς νὰ σκεφθῇ κἂν περὶ συνεχίσεως τοῦ ἔργου. Τῷ 1711, διαταγῇ τῆς βασιλίσσης Ἄννης, ἐπανήρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τοῦ καταλόγου ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Halley, ἀγνοουμένου δὲ πάντοτε τοῦ Φλάμστηντ ἐξεδόθη τὸ ἐπιὸν ἔτος ἡ «Historia coelestis libri duo observante Johanne Flamstedio in observatorio Grenovicensi continua serie ab anno 1676 ad annum 1705».

Ὁ ὑπὸ τοῦ Halley προταχθεὶς καὶ ἥκιστα ἱκανοποιητικὸς διὰ τὸν Φλάμστηντ πρόλογος τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ὑπὸ μορφὴν τελείως διάφορον ἐκείνης, ἣν ἐσχεδίαζεν ὁ πραγματικὸς συγγραφεὺς αὐτοῦ, ὤθησαν τὸν Φλάμστηντ εἰς βιαίας συγκρούσεις πρὸς τὸν Νεύτωνα καὶ τὸν Χάλλεϋ, οἵτινες ἐπὶ πλέον ἐπέτυχον παρὰ τῆς βασιλίσσης Ἄννης τὴν ἐπιβολὴν ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ βασιλικοῦ ἀστρονόμου διὰ καθιερώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐλεγκτικῆς ἐπιτροπῆς (Board of Visitors), ἥτις ἔκτοτε ὑφίσταται μέχρι σήμερον ὑπὸ διάφορον τύπον.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης Ἄννης, τῷ 1714, ὁ Φλάμστηντ, ἀνακτήσας τὴν παρὰ τῇ αὐλῇ ἰσχύν του, ἐζήτησε τὴν ἀναστολὴν τῆς ἐκδόσεως καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χειρογράφων του. Ἀποφασίσας νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργον του ἰδίαις δαπάναις, ἔκαυσεν ὅ,τι εἶχεν ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Χάλλεϋ, πλὴν τῶν μερῶν τὰ ὁποῖα ἔκρινε σύμφωνα πρὸς τὰς ἀντιλήψεις του. Δὲν ἐπρόφθασεν ἐν τούτοις νὰ ἐκδώσῃ εἰμὴ τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς «Historia coelestis britannica». Τὸν τρίτον τόμον μετὰ τὸν θάνατόν του τὸν ἐξέδωκεν ἡ Μαργαρίτα Φλάμστηντ, συγγενής του, μετὰ τοῦ βοηθοῦ του Hodgson. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀστέρων τοῦ Φλάμστηντ, ὅστις περιλαμβάνει περίπου 3.000 ἀστέρας, ἀνηγμένους εἰς τὸ ἔτος 1689,0, περιέχεται καὶ παρατήρησις τοῦ πλανήτου Οὐρανοῦ, γενομένη τῷ 1690. Ὡς φαίνεται ὁ αἰσθητὸς δίσκος τοῦ ἀστέρου διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Φλάμστηντ καὶ οὕτως ἡ τιμὴ τῆς ἀνακαλύψεως ἑνὸς νέου μέλους τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος ἐπεφυλάχθη διὰ τὸν Herschel. Τὸ τρίτομον ἔργον τοῦ Φλάμστηντ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ ἄτλαντος τοῦ οὐρανοῦ ἐξ 28 χαρτῶν, δημοσιευθέντος τῷ 1729. Αὐτόγραφοι βιογραφικαὶ σημειώσεις τοῦ Φλάμστηντ ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1835 δαπάναις τῶν λόρδων ἐπιτρόπων τοῦ ναυαρχείου ὑπὸ τὸν τίτλον «An account of the Rev. John Flamsteed first Royal Astronomer». Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

Φλάνδρα (φλαμανδ. Vlaanderen, γερμαν. Frandern, γαλλ. Flandre) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα διδόμενον ἄλλοτε εἰς τὸ τμῆμα τῶν Κάτω Χωρῶν τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ ποταμοῦ Σκάλδιος, τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τῶν

Digitized by Google

ἐπαρχιῶν Ἀρτουᾶ, Αἰνὼ καὶ Βραβάντης. Νῦν ἡ χώρα αὕτη ἀνήκει κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς τμῆμα εἰς τὸ Βέλγιον, ὅπου ἀποτελεῖ τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Φλάνδρας καὶ τῆς Δυτικῆς Φλάνδρας, ἐν μέρει εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, ὅπου ἀποτελεῖ τὸ νότιον τμῆμα τῆς ἐπαρχίας τῆς Ζηλανδίας, καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἀποτελεῖ τὸν νομὸν τοῦ Βορρᾶ.

Ἡ Φλάνδρα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χώρα ἄδενδρος καὶ ἑλώδης, ἐλαφρῶς ὑψουμένη ἀπὸ τῆς θαλάσσης πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Τὰ ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἐκτελεσθέντα τεράστια ἀποξηραντικὰ καὶ ἀρδευτικὰ ἔργα ἐπέτρεψαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν καλλιέργειαν σιτηρῶν, ὡς καὶ τὴν δημιουργίαν μεγίστης καὶ ἀκμαιοτάτης βιομηχανίας. Μέγα μέρος τῆς χώρας ἀποτελεῖ λειμῶνας, ὅπου ἀκμάζει ἡ κτηνοτροφία. Ἡ Φλάνδρα κατοικεῖται κυρίως ὑπὸ τῶν Φλαμανδῶν, ὁμιλεῖται δ' ἐν αὐτῇ ἡ φλαμανδικὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γλῶσσα καὶ μετ' αὐτὴν ἡ γαλλική.

Ἡ Φλάνδρα κατῳκεῖτο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν κελτικῶν λαῶν τῶν Μεναπίων καὶ τῶν Μορινῶν, μετὰ δὲ τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν ἀπετέλεσε τμῆμα τῆς Δευτέρας Βελγικῆς (Belgica Secunda). Βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τοὺς Μεροβιγγείους καὶ τέλος, μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερντὲν τοῦ 843, εἰς τὸν Κάρολον τὸν Φαλακρόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναφαίνεται ἡ κομιτεία τῆς Φλάνδρας ὑπὸ τὸν Βωδουῖνον τὸν Α'. Οὗτος, γενόμενος γαμβρὸς καὶ ὑποτελὴς τοῦ Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ, κατώρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχικῶς περιωρισμένην κομιτείαν του ἀπὸ τοῦ Σκάλδιος μέχρι τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὸν Ι' καὶ ΙΑ' αἰῶνα οἱ κόμιτες τῆς Φλάνδρας ηὔξησαν τὰς κτήσεις των, κατὰ δὲ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας ἀπέβησαν ἀλληλοδιαδόχως ὑποτελεῖς τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν βασιλέων τῆς Ἀγγλίας, τοὺς ὁποίους ἠναγκάζοντο ἑκάστοτε νὰ προσεταιρίζωνται διὰ λόγους πολιτικοὺς καὶ οἰκονομικούς, μέχρις ὅτου, ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', περιῆλθε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τὴν γαλλικὴν ἐπιρροὴν (ἔλ. καὶ λ. *Βέλγιον [Ἱστορία]*). Μ. Δ. Β.

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Α'. Κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας πόλεμον περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὁ φεουδάρχης τῆς κομιτείας τῆς Φλάνδρας Guy de Dampierre ἐτάχθη σύμμαχος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Κατὰ τοῦ φεουδάρχου τούτου ἐπῆλθε τότε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Δ' ὁ Ὡραῖος καὶ κατενίκησεν αὐτόν, τῷ μὲν 1297 εἰς τὴν μάχην τῆς Furnes, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς τὴν μάχην τῆς Comines, ὁπότε ἐπηκολούθησεν ἡ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας συνθήκη τῆς Montreuil τοῦ 1299, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγλοι ἐγκατέλειψαν τοὺς Φλαμανδοὺς εἰς τὴν τύχην των. Ἐπωφεληθεὶς ὁ Φίλιππος τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν φεουδάρχην Νταμπιέρ, καὶ διὰ γαλλικῶν στρατευμάτων κατέλαβεν ὁλόκληρον τὴν κομιτείαν τῆς Φλάνδρας. Μετά τινα ὅμως χρόνον ἐξηγέρθησαν οἱ Φλαμανδοὶ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, εἰς τὴν μάχην δὲ τῆς Courtrai τοῦ 1302 κατενίκησαν τὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ροβέρτου ντ' Ἀρτουὰ γαλλικὸν στρατόν. Τῷ 1304 ἐπῆλθεν ὁ Φίλιππος κατὰ τῶν Φλαμανδῶν, καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς τὴν μάχην τῆς Mons en Pévèlle. Οἱ Φλαμανδοὶ ἐντὸς τοῦ 1304 ἐπεζήτησαν ν' ἀντεπιτεθῶσι κατὰ τῶν Γάλλων, ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἐσυνθηκολόγησε μετ' αὐτῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἔληξαν οἱ πόλεμοι τῆς Φλάνδρας.

Β'. Κατὰ τὸν πόλεμον τῆς *Ἐκχωρήσεως* (βλ. λ.) 1667—1668, γαλλικὸς στρατὸς ἐξ 60.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Τυρὲν εἰσέβαλεν εἰς Φλάνδραν τὸν Ἰούλιον 1667 καί, μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου, κατέλαβεν ἅπαντα τὰ ἐν αὐτῇ φρούρια, χάρις εἰς τὴν λαμπρὰν δρᾶσιν τοῦ Βωμπάν. Ἡ Φλάνδρα παρέμεινεν ἔκτοτε εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων, καθόσον, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Aix la Chapelle τοῦ Μαΐου 1668, οὕτω πως συνεφωνήθη.

Γ'. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἐνῷ ὁ Δρόμος πρὸς τὴν θάλασσαν εὑρίσκετο ἐν τῷ περαιοῦσθαι, ἅτε τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων προσεγγισάντων πλέον πρὸς τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἐπεζήτησαν οἱ Γερμανοὶ νὰ προελάσωσι πρὸς Φλάνδραν, ἵνα καταλάβωσι τὴν Δουγκέρκην, τὸ Καλαί, τὴν Βουλόνην, νὰ ἐκτελέσωσι δηλαδὴ τὴν ἐπιχείρησιν, τὴν ἀποκληθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν Δρόμος πρὸς τὸ Καλαί. Σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπάρχουσιν οἱ φρονοῦντες ὅτι οἱ Γερμανοὶ ὤφειλον νὰ καταλάβωσι τὰς πόλεις ταύτας τῆς παραλίας τῆς Βορείου Θαλάσσης ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1914, εἰς ἐποχὴν τουτέστι καθ' ἣν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο πολὺ εὐκόλως. Τοιαύτη δὲ κατάληψις θ' ἀπεμόνωνεν ἀσφαλῶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, ὁπότε ἄγνωστον τίς θὰ ἦτο ἡ περαιτέρω ἔκβασις τοῦ πολέμου. Ἀλλ' εἰς τὴν κατάληψιν ταύτην δὲν προέβησαν τότε οἱ Γερμανοί, καθόσον ἦσαν ἐμπεποτισμένοι ὑπὸ τῆς ὑγιοῦς στρατηγικῆς ἀρχῆς, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφαιρῶνται δυνάμεις ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ προωρισμένου διὰ τὸν κύριον ἐλιγμὸν (τοιοῦτος δ' ἦτο τότε ὁ διὰ Βελγίου κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ γαλλικοῦ πλευροῦ γνωστὸς ὑπερκερωτικὸς ἐλιγμός), πρὸς ἀνάληψιν δευτερευουσῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ κατὰ τῆς Φλάνδρας ἐπιχείρησις ἀπεφασίσθη νὰ ἐκτελεσθῇ τὸν Ὀκτώβριον 1914, ὅτε ζήτημα ὑπερκεράσεως τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Γάλλων ἔπαυσεν ὑφιστάμενον.

Ἡ περιοχὴ τῆς Φλάνδρας, ἐφ' ἧς ἠθέλησαν νὰ προελάσωσιν οἱ Γερμανοί, εἶναι ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῆς Βορείου Θαλάσσης καὶ τοῦ ποταμοῦ Λύ, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ χαμηλῆς, βορβορώδους καὶ διασχιζομένης ὑπὸ τάφρων πεδιάδος, ἣν διασχίζει σειρὰ χαμηλῶν λόφων, διήκουσα ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἀποκαλουμένη λοφοσειρὰ τῆς Φλάνδρας. Συνεκέντρωσαν τότε οἱ Γερμανοὶ ἰσχυρὰς δυνάμεις (τὴν 4ην στρατιὰν ὑπὸ τὸν πρίγκιπα τῆς Βυρτεμβέργης, ἐκ 10 σωμάτων στρατοῦ καί τινων σωμάτων ἱππικοῦ, ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 400.000 ἄνδρας, ὑπὸ τὴν τοπικὴν αὐτοπρόσωπον ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ Κάϊζερ), εἰς τὸ μέτωπον τῆς Φλάνδρας, δυνηθέντες νὰ συγκεντρώσωσι τόσας δυνάμεις, λόγῳ τῆς, κατὰ τὴν 8ην Ὀκτωβρίου, πτώσεως τῆς Ἀμβέρσας. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ταύτης συνεκέντρωσαν οἱ σύμμαχοι τὰς κάτωθι δυνάμεις: μετεφέρθη βορείως, περὶ τὴν Ὕπρ, ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φρὲντς ἀγγλικὸς στρατὸς (3 σώματα στρατοῦ), ἀπεβιβάσθησαν εἰς Δουγκέρκην 3 γαλλικαὶ μεραρχίαι, αἵτινες, μετὰ τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν εἰς Φλάνδραν γαλλικῶν δυνάμεων (μιᾶς μεραρχίας, τῆς ναυτικῆς μεραρχίας, καὶ ἑνὸς σώματος ἱππικοῦ), ἀπετέλεσαν τὸ ἀπόσπασμα στρατιᾶς τοῦ Βελγίου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ὑρμπάλ, συγχρόνως συνεκεντρώθησαν καὶ οἱ Βέλγοι (6 μεραρχίαι), οἱ ὑποχωρήσαντες ἐξ Ἀμβέρσας τὴν νύκτα 7—8 Ὀκτωβρίου. Τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 350.000 ἄνδρες, συνεπῶς ὑποδεέστερος ἀριθμητικῶς ἀπέναντι τοῦ γερμανικοῦ, διαθέτοντος ἐπὶ πλέον ὑπεράρκειαν βαρέων πυροβόλων. Ἀπὸ τῆς 4ης Ὀκτωβρίου 1914 ἀνετέθη εἰς τὸν Φὸς ἡ μεταξὺ Ἄγγλων, Γάλλων, Βέλγων ἐναρμόνισις (coordination) τῶν προσπαθειῶν.

Αἱ διεξαχθεῖσαι τότε ἐπιχειρήσεις φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *1η μάχη τῆς Φλάνδρας* (18 Ὀκτωβρίου — 15 Νοεμβρίου 1914), ὑπό τινων δὲ συγγραφέων ἀποκαλοῦνται *Ἐμπλοκὴ* (mêlée) *τῆς Φλάνδρας*. Ἡ μάχη αὕτη τῆς Φλάνδρας ἀποτελεῖται ἐκ τῶν δύο μαχῶν, τῆς *τοῦ Ὑζὲρ* (18—31 Ὀκτωβρίου) καὶ τῆς *1ης μάχης τοῦ Ὕπρ* (23 Ὀκτωβρίου — 15 Νοεμβρίου) (βλ. λ. *Ὑζὲρ* καὶ *Ὕπρ*). Ἡ 1η μάχη τῆς Φλάνδρας παρουσιάζει τὰ σημαίνοντα χαρακτηριστικά: 1) Ὅτι ἀνέκοψεν ὁριστικῶς τὴν προσπάθειαν τῶν Γερμανῶν πρὸς ὑπερκέρασιν τοῦ ἀριστεροῦ συμμαχικοῦ πλευροῦ. 2) Ὅτι διέσωσε τὴν μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπικοινωνίαν. 3) Ὅτι ἦτο ἡ τελευταία μάχη κινήσεων καὶ ἐλιγμῶν, καθόσον ἀπὸ τοῦ τέλους Νοεμβρίου 1914 ἤρχισεν ὁ ἀγὼν χαρακωμάτων.

Δ'. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἅμα αἱ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1917 ἀναληφθεῖσαι ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ δυτικὸν θέατρον διέψευσαν τὰς νικηφόρους προβλέψεις τοῦ ἀρχιστρατήγου Νιβέλ, ἀπεφάσισαν οἱ Ἄγγλοι νὰ ἐκτελέσωσιν ἐπιχειρήσεις ἐν Φλάνδρᾳ, ἀποσκοπούσας ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἐξεχούσης τῆς Ὕπρ ὑψωμάτων, ὁπότε θὰ ἐξηναγκάζοντο οἱ Γερμανοὶ νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν ἔτι ἀνατολικώτερον περιοχὴν τῆς πεδιάδος Courtrai—Roulers, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὴν προχώρησιν πρὸς τὴν βελγικὴν παραθαλασσίαν Φλάνδραν, ὁπότε, διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Ὀστάνδης καὶ τῆς Zeebruges, θ' ἀπεστεροῦντο οἱ Γερμανοὶ σπουδαίων βάσεων ὑποβρυχίων ἐν τῇ Βορείῳ Θαλάσσῃ. Μετὰ συνεννόησιν μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ ἀρχιστρατηγείου καθωρίσθη ὅπως εἰς τὰς ἐν Φλάνδρᾳ ἐπιχειρήσεις συμμετάσχῃ καὶ μία γαλλικὴ στρατιά, παρεντασσομένη μεταξὺ Βέλγων καὶ Ἄγγλων, ὡς τοιαύτη δὲ ὡρίσθη ἡ 1η ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Anthoine. Διεξήχθησαν τότε ἐπιχειρήσεις φερόμεναι ὑπὸ τὸ ὄνομα *2α μάχη τῆς Φλάνδρας* (31 Ἰουλίου—6 Νοεμβρίου 1917). Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μεσσὶν τῆς 7ης Ἰουνίου 1917, ἥτις ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἄγγλων, ἀπετέλεσε δὲ τὸν πρόλογον, τρόπον τινά, τῆς μάχης τῆς Φλάνδρας, τὸ μέτωπον τῶν Συμμάχων εὑρίσκετο τὸ τέλος Ἰουνίου 1917 ὡς ἐν τῷ σχ. 1 ἐμφαίνεται. Μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμὸν πυροβολικοῦ, ἐξώρμησε τὴν 31ην Ἰουλίου ἡ συμμαχικὴ ἐπίθεσις ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς διώρυγος τοῦ Ὑζέρ, ἀπὸ Streenstrate μέχρι τοῦ ποταμοῦ Λύ, ἤτοι ἐπὶ μήκους 25 χλμ., καὶ τότε κατώρθωσαν οἱ Σύμμαχοι ν' ἀπωθήσωσι τοὺς Γερμανούς, κατὰ δὲ τὴν νύκτα 31 Ἰουλίου—1 Αὐγούστου νὰ προσπεράσωσι τὴν διώρυγα (πλάτους περὶ τὰ 30 μέτρα) διὰ 30 πορθμείων. Κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας παρεκωλύθη ἡ προχώρησις, καθόσον, λόγῳ τῶν βροχῶν, καθίστατο ἀδύνατος ἡ κίνησις τοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ ἐκ τῶν βλημάτων τοῦ πυροβολικοῦ διανοιχθεῖσαι βαθύταται ἐκσκαφαὶ εἶχον πληρωθῆ ἐκ τῶν ὑετίων ὑδάτων, μεταβληθεῖσαι τοιουτοτρόπως εἰς ἀληθεῖς δεξαμενάς, δι' ὧν πᾶσα κίνησις στρατεύματος, καὶ δὴ τροχαίου ὑλικοῦ, καθίστατο εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνος. Ἀπὸ τῆς 16 Αὐγούστου, ὁπότε ἐπανελήφθησαν αἱ ἐπιχειρήσεις, οἱ διεξαχθέντες ἀγῶνες φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *3 μάχη τῆς Ὕπρ* (βλ. λ. *Ὕπρ*). Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἄγγλοι ἠγωνίζοντο ἀνατολικῶς τῆς Ὕπρ, οἱ Γάλλοι καὶ Βέλγοι διεξῆγον

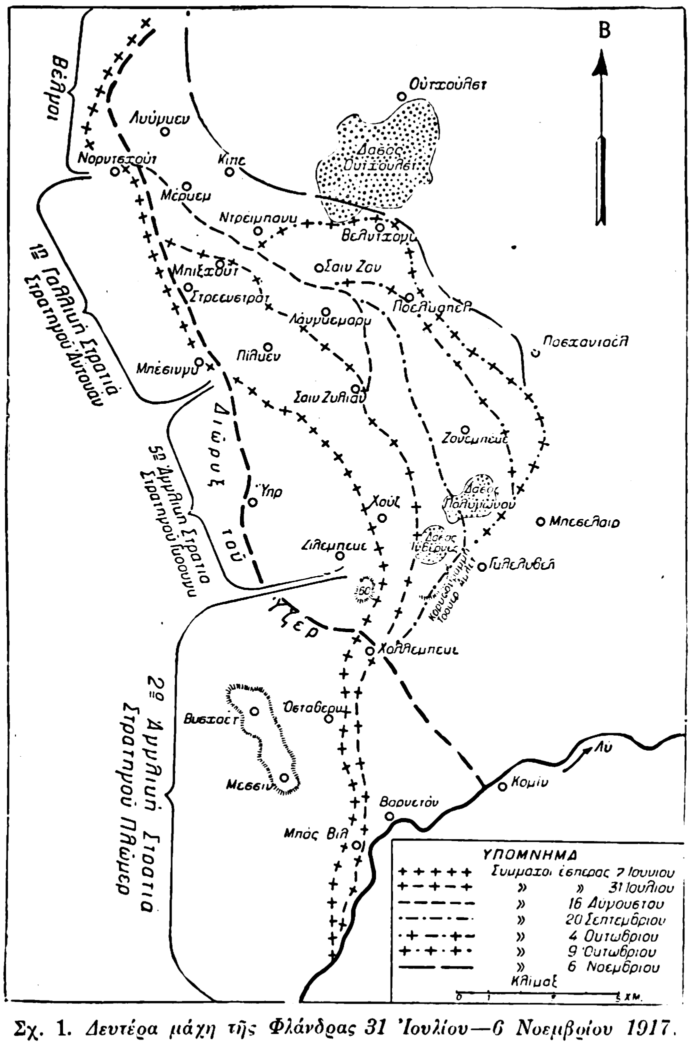

Σχ. 1. *Δευτέρα μάχη τῆς Φλάνδρας 31 Ἰουλίου—6 Νοεμβρίου 1917.*

ἀγῶνας βορειοτέρον, ἑκατέρωθεν τοῦ δάσους Houthulst. Αἱ διαδοχικαὶ προχωρήσεις τῶν Συμμάχων ἐμφαίνονται εἰς τὸ σχ. 1. Καίτοι ἡ 2α μάχη τῆς Φλάνδρας δὲν προσέδωσεν ὁριστικὰ ἀποτελέσματα, οὐχ ἧττον ἐξησφάλισε μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐξεχούσῃ (saillant) τῆς Ὕπρ Ἄγγλους, καθόσον οἱ Γερμανοὶ ἀπωθήθησαν ἐκ τῶν περιστεφόντων πρὸς ἀνατολὰς τὴν ἐν λόγῳ ἐξέχουσαν ὑψωμάτων καὶ ἐξηναγκάσθησαν νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἑλώδη περιοχὴν τῆς πεδιάδος Κουρτραὶ—Ρουλέρ. «Ἡ μάχη αὕτη τῆς Φλάνδρας ἐπέφερε μεγάλην κρίσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου μας τοῦ δυτικοῦ θεάτρου. Ἐὰν ἐπήρχοντο νῖκαι τῶν Ἄγγλων σημασίας τινός, θὰ ἠδύνατο νὰ προκύψῃ σοβαρὸς ἀντίκτυπος ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεών μας τῶν λοιπῶν θεάτρων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδέτερος τῶν ἀντιπάλων δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ νίκην ἐν Φλάνδρᾳ», γράφει ὁ Χίντενμπουργ. Ἡ φθορὰ καὶ αἱ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν ἦσαν τεράστιαι. «Ἡ μάχη αὕτη τῆς Φλάνδρας ἦτο πολὺ σκληρὰ καὶ μᾶς ἐπέφερεν ἀπωλείας τοιαύτας, οἵας δὲν ὑπέστη ποτὲ ὁ γερμανικὸς στρατός», γράφει ὁ Λούντεντορφ.

Ε'. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἀποτυχόντες οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰς προσπαθείας των πρὸς διάρρηξιν τοῦ συμμαχικοῦ μετώπου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Σαὶν Κεντὲν—Ἀμιέννη, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1918, ἀπεφάσισαν ἀμέσως νὰ ἐπιτεθῶσι πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Λύ, μὲ τὴν πρόθεσιν τῆς καταλήψεως τῆς χαρακτηριστικῆς λοφοσειρᾶς τῆς Φλάν-

Digitized by Google

δρας, ἐξ ἧς καταλήψεως ἄμεσος συνέχεια θὰ ἐπήρχετο ἡ ἐγκατάλειψις ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τῶν θέσεων τοῦ Ὑζὲρ καὶ ἡ κύκλωσις τῶν Βέλγων ἀπὸ τῆς κατευθύνσεως τοῦ νότου, ὁπότε πλέον θὰ διηνοίγετο ἐλευθέρα ἡ πρὸς τὸ Καλαὶ ὁδευσις. Διεξήχθησαν τότε ἐπιχειρήσεις, φερόμεναι ὑπὸ τὸ ὄνομα *3η μάχη τῆς Φλάνδρας* (9—27 Ἀπριλίου 1918), ἀποτελουμένη ἐκ τῆς *4ης μάχης τῆς Ὑπρ*, τῆς φερομένης ὅμως ὑπὸ τὸ ὄνομα *μάχη τοῦ Λὺ* (6λ. λ. *Λὺ*) (9—18 Ἀπριλίου), καὶ ἐκ τῆς *μάχης τοῦ Κέμμελ* (6λ. λ. *Κέμμελ*) (25—27 Ἀπριλίου). Ἡ μάχη αὐτὴ τῆς Φλάνδρας, μεθ' ὅλην τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατάληψιν τοῦ λόφου Κέμμελ καὶ τὴν σχετικὴν προχώρησίν των ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύ, δὲν ἀπέφερεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα.

ΣΤ΄. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, καὶ δὴ περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου 1918, ἀνέλαβεν ὁ Φὸς τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Γερμανῶν ἐν τῷ δυτικῷ θεάτρῳ, πρὸς διάρρηξιν τῆς γραμμῆς Χίντενμπουργ, διὰ τριῶν συγχρονισμένων (26 Σεπτεμβρίου) συγκλινουσῶν ἐπιθέσεων, πρὸς *Καμπραίαν* (βλ. λ.), πρὸς *Καμπρεζὶ* (βλ. λ.) καὶ πρὸς *Φλάνδραν*. Καθ' ὃν χρόνον ἐξετελεῖτο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς γραμμῆς Χίντενμπουργ (Λὲνς—Κεὰν—Κατελὲ—Σαὶν Κεντὲν—Λαφὲρ—Σαὶν Γκομπαὶν—Κραόν), ἐξετελέσθη ταυτοχρόνως πρὸς βορρᾶν ἡ ἐπίθε-

Ζ΄. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ἀπὸ 21ης Ὀκτωβρίου 1918 περαιτέρω ἐξακολούθησις τῶν συμμαχικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Φλάνδρᾳ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *5η μάχη τῆς Φλάνδρας* (21 Ὀκτωβρίου—11 Νοεμβρίου 1918), ἥτις εἶναι συνέχεια τῆς 4ης μάχης, καὶ δὴ ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς. Ἡ 5η αὐτὴ μάχη ἀποτελεῖ μέρος τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς διάρρηξιν τῆς ἀμυντικῆς γερμανικῆς τοποθεσίας Χέρμαν—Χοῦντινγ. Ἡ ὁμὰς στρατιῶν τῆς Φλάνδρας εἶχεν ειδικὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὸ βόρειον τμῆμα τῆς γραμμῆς Χέρμαν, τῆς εὑρισκομένης μὲν ἐπὶ τῆς καθαυτὸ περιοχῆς Καμπρεζί, οὐχ ἧττον ὅμως δυναμένης νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπεκτεινομένης καὶ βορείως διὰ Φλάνδρας μέχρι τῆς θαλάσσης. Πρὸς τοῦτο, ὁ μὲν βελγικὸς στρατὸς θὰ προήλαυνε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Malines, ἡ 6η γαλλικὴ στρατιὰ πρὸς τὴν τῶν Βρυξελλῶν, καὶ ἡ 2α ἀγγλικὴ στρατιὰ πρὸς τὴν τῆς Lessines-Hal (σχ. 2). Μέχρι τῆς 26ης Ὀκτωβρίου κατέλαβον οἱ Σύμμαχοι τὸ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λὺ καὶ Ἐσκὼ ὀροπέδιον. Μετὰ πρόσκαιρον ἀναστολὴν πρὸς ἀνασύνταξιν τῶν μονάδων, ἐξηκολούθησεν ἀπὸ τῆς 31ης Ὀκτωβρίου ἡ συμμαχικὴ προέλασις, γινομένη ἔκτοτε εὐκόλως, καθόσον οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν ὑποχωροῦντες χωρὶς νὰ προβάλλωσι σοβαρὰν ἀντίστασιν, ἐξαιρέσει τῶν πρὸ τῆς Γάνδης γερμανικῶν στρατευμά-

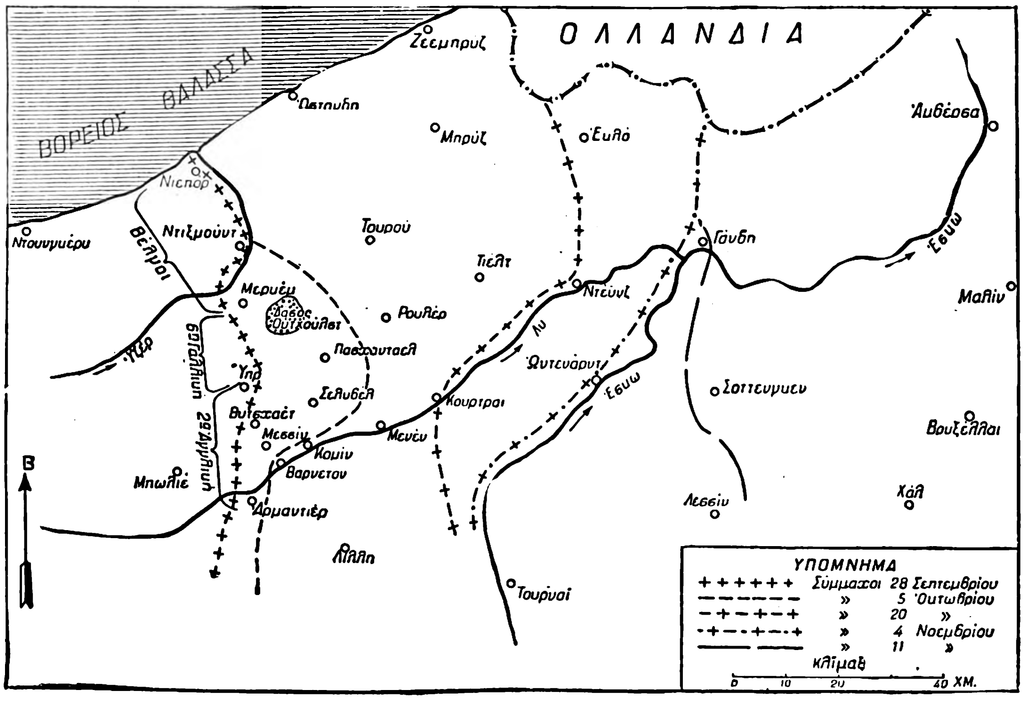

Σχ. 2. *Τετάρτη (28 Σεπτεμβρίου—20 Ὀκτωβρίου 1918) καὶ πέμπτη μάχη τῆς Φλάνδρας (21 Ὀκτωβρίου—11 Νοεμβρίου 1918).*

σις τῆς Φλάνδρας ὑπὸ τοῦ βελγικοῦ στρατοῦ (12 μεραρχιῶν καὶ μιᾶς μεραρχίας ἱππικοῦ), ὑπὸ τῆς 6ης γαλλικῆς στρατιᾶς (2 σωμάτων στρατοῦ καὶ ἑνὸς σώματος ἱππικοῦ) καὶ ὑπὸ τῆς 2ας ἀγγλικῆς στρατιᾶς (3 σωμάτων στρατοῦ), ἀποτελουσῶν ὁμάδα στρατιῶν (G. A. F.) ὑπὸ τὸν βασιλέα τοῦ Βελγίου Ἀλβέρτον, ἔχοντα ὡς ἐπιτελάρχην τὸν Γάλλον στρατηγὸν Degoutte, τεταγμένην δ' ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ σχ. 2. Ὁ κύριος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ὁμάδος ταύτης ἦτο ἡ κατάληψις τῆς λοφοσειρᾶς τῆς Φλάνδρας (ἀνατολικῶς τοῦ δάσους Houthulst, καὶ τῶν χωρίων Paschendaele, Cheluvelt), μεθ' ὁ προέλασις πρὸς Bruges καὶ Γάνδην. Αἱ διεξαχθεῖσαι τότε ἐπιχειρήσεις φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *4η μάχη τῆς Φλάνδρας* (28 Σεπτεμβρίου—20 Ὀκτωβρίου 1918). Ἡ ἐπίθεσις ἐξεπέμφθη τὴν 28ην Σεπτεμβρίου, ἡ ἐπιτυχία της δὲ ἦτο πλήρης, καθόσον ἡ λοφοσειρὰ τῆς Φλάνδρας κατελήφθη κατὰ τὸ πλεῖστον, συνελήφθησαν δὲ περὶ τοὺς 6.000 Γερμανοὶ αἰχμάλωτοι καὶ 150 πυροβόλα. Ἀπὸ τῆς 30ῆς Σεπτεμβρίου ἡ συμμαχικὴ προχώρησις ἦτο βραδεῖα, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἐπελθούσης σφοδρᾶς κακοκαιρίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς προβληθείσης ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Γερμανῶν. Περὶ τὴν 10 Ὀκτωβρίου ἡ προχώρησις ἀνεκόπη ὁριστικῶς. Οὐχ ἧττον, ἐπειδὴ οἱ Γερμανοὶ ἐπιέζοντο πρὸς βορρᾶν μὲν τοῦ Λὺ ὑπὸ τῆς ὁμάδος στρατιῶν τῆς Φλάνδρας, νοτίως δὲ τοῦ ποταμοῦ τούτου ὑπὸ ἑτέρων ἀγγλικῶν στρατιῶν, ἐξηναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἑσπερχῶς πρὸς ἀνατολάς, ὁπότε οἱ Σύμμαχοι ἔφθασαν μέχρι τῆς Zeebruges (σπουδαίας βάσεως τῶν γερμανικῶν ὑποβρυχίων), ὑπερέβησαν τὸ ὀροπέδιον Τιέλτ καὶ προυχώρησαν σχεδὸν μέχρι τῆς Λίλλης. Αἱ διαδοχικαὶ προχωρήσεις τῶν Συμμάχων ἐμφαίνονται εἰς τὸ σχ. 2. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Σύμμαχοι συνέλαβον περὶ τοὺς 10.000 Γερμανοὺς αἰχμαλώτους, 350 πυροβόλα καὶ 600 πολυβόλα.

των, ἅτινα ἐξηκολούθουν ν' ἀγωνίζωνται σθεναρῶς. Αἱ διαδοχικαὶ προχωρήσεις τῶν Συμμάχων κατὰ τὴν 5ην ταύτην μάχην ἐμφαίνονται εἰς τὸ σχ. 2. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—**Φλάνδρα, Ἀνατολικὴ** — (φλαμαν. Oost-Vlaanderen, γαλλ. Flandre-Orientale) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τοῦ Βελγίου, κείμενος παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ὁλλανδίας. Ἔχει ἔκτασιν 2.971 τ. χλμ. καὶ 1.149.199 κατ., κατὰ τὸ πλεῖστον Φλαμανδούς, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Γάνδην. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Σκάλδιος, χάρις δὲ εἰς τὰ μηχανικά, ἀρδευτικὰ καὶ ἀποξηραντικὰ μέτρα καὶ τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων μετεβλήθη εἰς μίαν τῶν ἄριστα καλλιεργουμένων, τῶν παραγωγικωτέρων καὶ βιομηχανικωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Εὐρώπης, μὲ μέγαν ἀριθμὸν ἐργοστασίων, ἰδίως ὑφαντουργείων, κλωστηρίων καὶ μηχανουργείων. Μ. Δ. Β.

— **Φλάνδρα, Γαλλικὴ** — (Flandre Française) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα παλαιᾶς γαλλικῆς ἐπαρχίας, ἥτις εἶχεν ἀποτελεσθῆ ἐκ τοῦ τμήματος τῆς Φλάνδρας, ὅπερ εἶχε περιέλθει εἰς τὴν Γαλλίαν δυνάμει τῶν συνθηκῶν τῶν Πυρηναίων, τῆς Αἰξ-Λὰ-Σαπὲλ καὶ τῆς Νιμέγκ. Σήμερον ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ γαλλικοῦ νομοῦ τοῦ Βορρᾶ, ἐν τῷ ὁποίῳ σχηματίζει τὴν ἐπαρχίαν τῆς Δουγκέρκης καὶ τοῦ Χάζμπρουκ, τῆς Λίλλης καὶ τοῦ Ντουαί, καὶ διακρίνεται εἰς τὴν *παραλιακὴν Φλάνδραν*, ὅπου ὁμιλεῖται ἡ φλαμανδικὴ γλῶσσα, καὶ εἰς τὴν *ἐσωτερικὴν Φλάνδραν*, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα. Μ. Δ. Β.

— **Φλάνδρα, Δυτικὴ** — (φλαμανδ. West-Vlaanderen, γαλλ. Flandre-Occidentale) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τοῦ Βελγίου, κείμενος πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τμῆμα τοῦ βασιλείου, μεταξὺ τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τῶν γαλλικῶν συνόρων. Ἔχει ἔκτασιν 3.235 τ. χλμ. καὶ 901.588 κατ., κατὰ τὸ πλεῖστον Φλαμανδούς. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι ἡ *Μπρύζ*. Εἶναι χώρα βιομηχανικωτάτη, παράγουσα ἄφθονα ὑφάσματα, τραπεζομάνδηλα, δαντέλλας, μὲ κυριώτερα βιομηχανικὰ κέντρα τὰς πόλεις: Μπρύζ, Τιέλ, Κουρτραί, Μενέν, Ρουλέρ, Ἴζεγκεμ κλπ. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπῆρξε τὸ θέατρον αἱματηροτάτων μαχῶν. Μ. Δ. Β.

φλανέλλα (ἡ)· 6λ. λ. *φανέλλα*.

Φλαντανελᾶς. Ἡρωϊκὸς Βυζαντινὸς πλοίαρχος, διαπρέψας κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453). Ὅταν, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 1453, ὁ τουρκικὸς στόλος κατέπλευσε πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἤρξατο ἀποκλείων αὐτὴν καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ὁ Φλαντανελᾶς εὑρίσκετο μετὰ τοῦ στόλου του εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἡνώθη μετὰ ἑτέρων τεσσάρων γενουατικῶν πλοίων φερόντων τροφὰς εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν καὶ μεσοῦντος τοῦ μηνὸς εἰσέπλευσεν εἰς τὴν Προποντίδα. Ὅταν ἔφθασαν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, συνήντησαν τὸν ἐκ 300 (ἢ κατ' ἄλλους ἐξ 100) πολεμικῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιναυάρχου Σουλεϋμὰν Μπαλτᾶ-όγλοῦ, Βουλγάρου ἐξωμότου. Ἐπηκολούθησε λυσσώδης ἀγών, ἐν τέλει δὲ ὁ Φλαντανελᾶς καὶ τὰ πληρώματά του, βοηθούμενοι ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου, διασχίζουσι τὰς γραμμὰς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον) μὲ ἀπωλείας 22 νεκροὺς καὶ πολυπληθεῖς τραυματίας. Ἐκ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν ὑπερεκατὸν ἄνδρες καὶ ἐτραυματίσθησαν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Ὁ Μωάμεθ ὁ Β΄, ἐκδικούμενος διὰ τὴν ἧτταν τοῦ στόλου του, κατέφερεν ἰδίαις χερσὶν 101 ῥαβδισμοὺς εἰς τὸν ἀτυχήσαντα ναύαρχόν του, καθῄρεσεν αὐτὸν καὶ συνάμα ἐδήμευσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν. Ν. ΚΛΣ

Φλαντὲν (Flandin), ***Εὐγένιος-Ναπολέων***. Γάλλος ζωγράφος, περιηγητής, ἀρχαιολόγος καὶ συγγραφεὺς (1809—1876). Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ὡς ζωγράφος τῷ 1836 ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ Salon, ἐφιλοτέχνησε δὲ μετὰ διετίαν τὸν ἄριστον ἐκ τῶν πινάκων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἔφοδος τῆς Κωνσταντίνης», ἀποκείμενον σήμερον ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Κλαρμόν. Ἀκολούθως ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ μετέσχε τῆς εἰς Περσίαν ἀποστολῆς τοῦ Sarcey καὶ τῆς τοῦ Botta εἰς Νινευΐ, ἐξέθεσε δὲ τὰς ἐκ τῶν ταξιδίων τούτων ἐντυπώσεις του εἰς τὰ ἔργα: «Ταξίδιον εἰς Περσίαν» (1851) καὶ «Μνημεῖα τῆς Νινευΐ» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ E. Botta, 1847—1850). Ἐπίσης ἔγραψεν: «Ἡ Ἀνατολή» (1853—1874) καὶ «Ἱστορία τῶν ἱπποτῶν της Ρόδου» (1864—1873). Χ. Δ.

—**Φλαντὲν** (Flandin), ***Κάρολος***. Γάλλος ἰατροχημικός, γεννηθεὶς τῷ 1803. Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ, ἐν Παρισίοις, ἐταξίδευσεν εἰς Ἑλβετίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅταν δ' ἐπανέκαμψεν εἰς Παρισίους, ἐπεδόθη μετὰ τοῦ Danger εἰς μακρὰν σειρὰν ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῶν δηλητηρίων, παρουσιάσας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπὸ τοῦ 1841 μέχρι τοῦ 1845 πλεῖστα ὑπομνήματα. Ἀπὸ τοῦ 1845 μέχρι τοῦ 1853 διετέλεσε μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς. Κυριώτερα αὐτοῦ ἔργα εἶναι: «De la recherche des principes immédiats des végétaux toxiques» (1847), «Traité des poisons ou toxicologie appliquée à la médecine légale» (1846—1853 τρίτομον), τὸ κυριώτερον του ἔργον, ἐν ᾧ ἀποδεικνύει ὅτι τὰ δηλητήρια εἶναι ὕλη ἀμετουσιώτως, εἰσέρχονται δὲ εἰς τὸν ὀργανισμὸν δι' ἀπορροφήσεως. Ο. Ρ.

— **Φλαντὲν** (Flandin), ***Πέτρος-Στέφανος***. Γάλλος πολιτικὸς (1889—1922). Ἐσπούδασε νομικὴν καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας καὶ τῷ 1913 ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ Μιλλεράν. Ἐκλεγεὶς τὸ ἑπόμενον ἔτος βουλευτής, ἀνέλαβε τῷ 1915 εἰδικὴν ἀποστολὴν τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῷ 1917 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς διασυμμαχικῆς ἀεροναυτικῆς ὑπηρεσίας. Λήξαντος τοῦ πολέμου, ἀντεπροσώπευσε τῷ 1919 τὴν Γαλλίαν παρὰ τῷ διεθνεῖ συνεδρίῳ τῆς ἀεροναυτιλίας καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο ὑφυπουργὸς τῆς Ἀεροπορίας καὶ προήδρευσε (1921) τοῦ πρώτου διεθνοῦς ἀεροναυτικοῦ συνεδρίου. Ἔγραψεν: «Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ζωὴ» (1921—1922), «Ἡ Γερμανία τῷ 1914· ἐκπαίδευσις, διοίκησις, στρατός, Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐμόσπονδα κράτη» (Παρίσιοι 1915) κ. ἄ. Χ. Δ.

φλάντζα (ἡ) *[Τεχν.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *αὐχένος* (6λ. λ.).

Φλαντρὲν (Flandrin), ***Ἱππόλυτος***. Διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1809 — 1864). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἔνγκρ, ἀπέβη δὲ καλύτερος ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, κερδίσας εἰς ἡλικίαν 23 μόλις ἐτῶν τὸ βραβεῖον τῆς Ρώμης διὰ τοῦ ἔργου του «Ὁ Θησεὺς ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του». Διεκρίθη ἐπίσης ὡς ἁγιογράφος, μορφώσας εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ἰδίαν, αὐστηράν, ἀλλὰ καὶ πλήρη ἐκφραστικότητος καὶ ἁρμονικῆς χάριτος τεχνοτροπίαν. Τὰ πρῶτα ἁγιογραφικὰ ἔργα του ἐξω-

Digitized by Google

γράφησεν ἐν Ρώμῃ, διακρίνονται δὲ μεταξὺ αὐτῶν: «Ἡ ἁγία Κλάρα θεραπεύουσα τοὺς τυφλοὺς» καὶ «Ὁ Ἰησοῦς προσκαλῶν τὰ παιδία». Βραδύτερον, διὰ τοῦ ἔργου του «Mater dolorosa», παρέσχε ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ μητρικοῦ πόνου, διὰ δὲ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Δάντης ἐν τῇ κολάσει» ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἄριστον χειριστὴν τῶν χρωμάτων. Πλὴν τῶν ἁγιογραφιῶν ὅμως ὁ Φλαντρὲν ἐζωγράφησε κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον καὶ διαφόρους ἄλλους πίνακας, ἰδίᾳ ἱστορικούς, ὧν κυριώτεροι οἱ: «Νεαρὸς Ἕλλην καθήμενος ἐπὶ βράχου» καὶ «Ὁ Εὐριπίδης γράφων τὰς τραγῳδίας

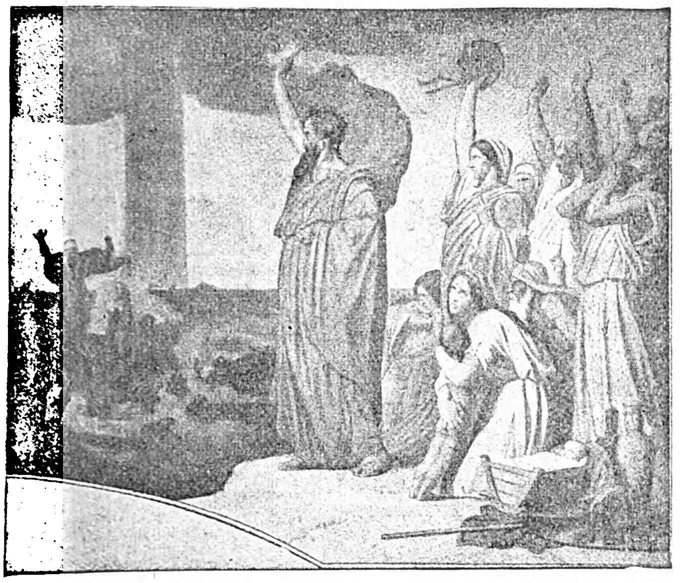

Ἱππ. Φλαντρέν: Ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

του». Ἐπιστρέψας ἀκολούθως εἰς Γαλλίαν, ἐζωγράφησε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Ὁ Ναπολέων νομοθέτης», «Ὁ ἅγιος Λουδοβῖκος ὑπαγορεύων τὰς διαταγάς του» καὶ «Ὁ ἅγιος Λουδοβῖκος ἐκκινῶν διὰ δευτέραν φορὰν εἰς σταυροφορίαν», εἶτα δὲ ἀνέλαβε τὴν διακόσμησιν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐν Παρισίοις ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σεβερίνου, τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βικεντίου ντὲ Πώλ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐζωγράφησε θαυμασίαν σειρὰν ἁγιογραφικῶν σκηνῶν, ἀποκληθεῖσαν ὑπὸ τῶν συγχρόνων του «Τὰ Παναθήναια τῶν Χριστιανῶν» καὶ πλείστων ἄλλων ναῶν. Ὁ Φλαντρὲν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων Γάλλων ζωγράφων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἂν καὶ τὸ ἔργον του ἐπικρίνεται συχνά, ὅπως καὶ τὸ τοῦ διδασκάλου του Ἐνγκρ, ὡς ἐστερημένον ζωηρότητος. Ἀπὸ τοῦ 1853 εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου. Χ. Δ.

Φλάνων, καὶ *Φλανῶνα* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰστρίας, ἀντικρύζων τὴν νῆσον Ἄψυρτον τοῦ Ἀδρία. Εἶναι ἡ σημερινὴ Φιανόνα ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Κουαρνέρο. Σ. Ε. Λ.

Φλανωνικὸς κόλπος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία οὐ μόνον τοῦ ἐλάσσονος κόλπου Φιανόνα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Μεγάλου Κουαρνέρο ὁλοκλήρου. Σ. Ε. Λ.

Φλάξμαν (Flaxman), ***Ἰωάννης***. Διάσημος Ἄγγλος γλύπτης ἐξ Ὑόρκης (1755—1826). Εἰσαχθεὶς εἰς ἡλικίαν 15 μόλις ἐτῶν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀκαδημίαν, διεκρίθη ἀμέσως διὰ τὸ τάλαντόν του. Τῷ 1787 μετέβη εἰς Ἰταλίαν, ὅπου διεκρίθη κυρίως ὡς σχεδιαστής, φιλοτεχνήσας 39 ὡραίας συνθέσεις, ἐμπνευσμένας ἐκ τῆς «Ἰλιάδος» τοῦ Ὁμήρου, 34 ἐκ τῆς «Ὀδυσσείας», ἱκανὰ ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, 38 ἐκ τῆς «Κολάσεως», 38 ἐκ τοῦ «Καθαρτηρίου» καὶ 33 ἐκ τοῦ «Παραδείσου» τοῦ Δάντου. Ἐκ τῶν σχεδίων τούτων, τὰ ὁποῖα ἐχαράχθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλόρι, τὰ μὲν ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐξεδόθησαν τῷ 1793, τὰ τοῦ Αἰσχύλου τῷ 1794 καὶ τὰ τοῦ Δάντου τῷ 1806. Διαμένων ἐν Ἰταλίᾳ εἰργάσθη ἐπίσης τὰ μαρμάρινα συμπλέγματα «Κέφαλος καὶ Αὐγὴ» καὶ «Ἡ μανία τοῦ Ἀθάμαντος», Ἐπιστρέψας εἰς Λονδῖνον τῷ 1795, ἐξελέγη ἀμέσως μέλος τῆς βασιλικῆς ἀκαδημίας, ἥτις ἵδρυσε χάριν αὐτοῦ ἕδραν τῆς γλυπτικῆς. Ἄλλα σημαντικὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ καλλιτέχνου τούτου εἶναι: «Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ πολεμῶν τὸν Σατανᾶν», τὸ μαυσωλεῖον τοῦ λόρδου Μάνσφελντ (ἐν Οὐεστμίνστερ), τὰ ἀγάλματα τοῦ Οὐάσινγκτων καὶ τοῦ Ρέϋνολντς καὶ τὸ ἀνάγλυφον «Ἡ ἀσπὶς τοῦ Ἀχιλλέως». Ὁ Φλάξμαν ὑπῆρξεν ἀληθὴς ἀναμορφωτὴς τῆς γλυπτικῆς ἐν τῇ πατρίδι του, ὑποκαταστήσας τὸν ἐπιτηδευμένον ῥυθμὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος διὰ νέας τεχνοτροπίας, ἐμπνευσμένης ἐκ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, τὸ ἔργον του ὅμως ἐλέγχεται πολλάκις ὡς ἐστερημένον κινήσεως καὶ χάριτος. Χ. Δ.

Φλασὰ (Flachat), ***Εὐγένιος***. Γάλλος μηχανικὸς (1802—1873). Ὑπῆρξεν εἷς τῶν διασημοτέρων μηχανικῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, κατασκευάσας τὴν πρώτην γαλλικὴν σιδηροδρομικὴν γραμμήν, ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἅγιον Γερμανόν, διευθύνας βραδύτερον τὴν στρῶσιν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν Παρισίων—Ρουένης καὶ Ρουένης—Χάβρης καὶ γενόμενος τέλος ἀρχιμηχανικὸς τῆς ἑταιρείας τῶν δυτικῶν σιδηροδρόμων. Ἔγραψε καὶ πολλὰ ἔργα μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀξίας, ἐν οἷς: «Ὁδηγὸς τοῦ μηχανικοῦ, κατασκευαστοῦ καὶ ὁδηγοῦ τῶν ἀτμομηχανῶν» (1849), «Περὶ τῆς διαβάσεως τῶν Ἄλπεων διὰ σιδηροδρόμου» (1860), «Ὑπόμνημα ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ» (1865) κλπ. Τῷ 1870, διαρκούσης τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν πολιορκίας τῶν Παρισίων, διῴκει τὸ ἐκ πολιτῶν σῶμα μηχανικοῦ, μεγάλως συμβαλὼν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης. Χ. Δ.

Φλασὰ (Flachat), ***Ἰωάννης-Κλαύδιος***. Γάλλος βιομήχανος καὶ περιηγητής, ἀποθανὼν τῷ 1775. Μελετήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ δεκαπενταετίαν, τὰς ἐν Ἀνατολῇ χρησιμοποιουμένας μεθόδους ὑφάνσεως, ἐπὶ κασσιτερώσεως τοῦ χαλκοῦ καὶ καλλιεργείας τοῦ εἰς τὴν βαφὴν χρησιμοποιουμένου ἐρυθροδάνου, εἰσήγαγεν αὐτὰς εἰς Γαλλίαν. Ἔγραψε: «Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν τμήματος τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς, ὡς καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» (1767), περίφημον διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων. Χ. Δ.

φλάσκα (ἡ)· δημοτ., ἡ λαγυνόσχημος κολοκύνθη εἴτε ὡς δοχεῖον, εἴτε ὡς ἀντλητήριον· || εἶδος μικροῦ φορητοῦ δοχείου οἴνου ξυλίνου κυκλοτεροῦς καὶ πεπλατυσμένου, ἄλλως *τσότρα, τσίτσα*: «μιὰ φλάσκα κρασί», «πίνουν τὸ κρασὶ ἀπὸ τὴ φλάσκα χωρὶς ποτήρι».

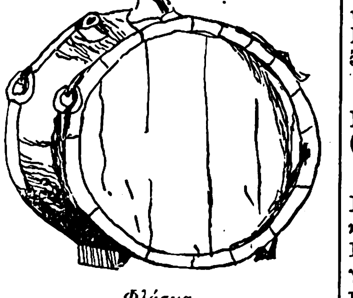

Φλάσκα.

Φλάσκα [*Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς Σαλαμῖνος κατὰ τὸ νότιον αὐτῆς τμῆμα καὶ τὴν εἴσοδον τὸν κόλπον Σαλαμῖνος εἴσοδον, ἐν ᾧ καὶ σπήλαιον ὑπὸ τὸ ὄνομα Σπηλιὰ Γιαούρη (ὑψόμ. 132). Ι. Σ. Σ.

φλασκὶ (τό)· δημοτ., ἡ λαγυνόσχημος κολοκύνθη: «ἕνα φλασκὶ λάδι, — κρασί», «ἔμαθε νὰ γράφῃ 'ς τὸ φλασκὶ» (βλ. *φλάσκα*).

Φλάσου, Πάνω — καὶ Κάτω — [*Γεωγρ.*]. Δύο χωρία τῆς Κύπρου, κείμενα πλησιέστατα ἀλλήλων, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας καὶ τῷ διαμερίσματι Λεύκας καὶ τῇ περιοχῇ τῆς Σολέας. Ἡ μὲν Πάνω Φλάσου ἔχει 250 κατ., ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 170 Ἕλληνες Χριστιανοί, ἡ δὲ Κάτω Φλάσου ἔχει 270, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 260 Ἕλληνες. Α. Κ. Α.

Φλασσὰν (Flassan), ***Ἰωάννης-Βαπτιστὴς-Γαετᾶνος ντὲ Ραξὶ ντὲ —***. Γάλλος διπλωμάτης καὶ δημοσιογράφος (1760—1845). Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κοινῆς σωτηρίας, βραδύτερον δὲ ἐγένετο προϊστάμενος τμήματος τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων. Κατηγορηθεὶς ὅμως ὡς ὕποπτος, ἔφυγεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ κατετάγη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κονδέ, παρέμεινε δ' ἐξόριστος μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος καταλήψεως τῆς ἐξουσίας (πραξικόπημα τῆς 18 Ὁμιχλώδους). Διετέλεσεν ἀκολούθως (1812) ἐπίσημος ἱστοριογράφος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ μετέσχεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην τῆς ἐν τῷ Βιενναίῳ συνεδρίῳ γαλλικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἔγραψε: «Γενικὴ ἱστορία τῆς γαλλικῆς διπλωματίας, ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς μοναρχίας μέχρι τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'» (1808) καὶ «Ἱστορία τοῦ Βιενναίου συνεδρίου» (1829). Χ. Δ.

Φλατάου (Flatau) ***σημεῖον, ἢ αὐχενομυδριασικὸν σημεῖον***. Σημεῖον χαρακτηριστικὸν τῆς μηνιγγίτιδος, ὅπερ ἐκδηλοῦται διὰ διαστολῆς τῶν κορῶν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν κάμψεως τῆς κεφαλῆς εἰς τὰ πρόσω καὶ ὀφείλεται εἰς τὸν πόνον, ὃν προκαλεῖ ἡ κάμψις τῶν αὐχενικῶν σπονδύλων. Τὸ φαινόμενον τοῦ Φλατάου εἶναι θετικὸν εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις μηνιγγίτιδος, ἐμφανίζεται δὲ πρὸ τῶν ἄλλων φαινομένων, ἐπιτρέπον τὴν πρόωρον διάγνωσιν τῆς μηνιγγίτιδος.

φλάτη (ἡ) (Flata) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φλατιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ τεττίγων μετρίου μεγέθους, μὲ κοιλίαν διωγκωμένην, πτέρυγας εὐρείας καὶ πόδας μακρούς. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φλατίδαι (οἱ) (Flatidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πηδητικῶν*, περιλαμβάνουσα τέττιγας μετριοσώμους, ὧν τὸ σῶμα φεγγοβολεῖ κατὰ τὴν νύκτα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φλάτη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φλάτσια [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Χίου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 96. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φλάτσι(ο)ς (Vlacich), ***Ματθίας***. Λουθηρανὸς θεολόγος (βλ. λ. *Φλάκιος* Ματθίας).

Φλαττὲρ (Flatters), ***Ἰωάννης-Ἰάκωβος***. Γάλλος ἀνδριαντοποιὸς ἀγγλικῆς καταγωγῆς (1786—1845). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ περιφήμῳ γλύπτῃ Οὐντὸν καὶ τῷ 1813 ἔλαβε τὸ δεύτερον βραβεῖον γλυπτικῆς. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του ἐκτιμῶνται ἰδιαιτέρως αἱ προτομαὶ τῶν: Λουδοβίκου ΙΗ', Γκρετρύ, Ταλμά, Γκαῖτε, Βύρωνος κλπ., ἐν ὡραῖον ἄγαλμα τῆς Ἥβης, τὰ βρούντζινα ἀγάλματα τοῦ Ἔρωτος καὶ τοῦ Ὕπνου, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἕλλην κυνηγὸς ἀναπαυόμενος», ἡ «Λουομένη», ὁ «Γανυμήδης» καὶ «Ὁ ἀπολεσθεὶς παράδεισος». Χ. Δ.

Φλάττερυ (Flattery) [*Γεωγρ.*]. —1) Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἀποτελοῦν τὸ βορειότατον ἄκρον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Κεῖται εἰς τὴν νοτίαν εἴσοδον τοῦ στενοῦ τοῦ Σὰν Ζουὰν ντὲ Φοῦκα, εἰς πλάτος βόρειον 48° 23' 15'' καὶ μῆκος δυτικὸν 124° 43' 48'' ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς. —2) Ἀκρωτήριον τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Αὐστραλίας, ἐγγὺς τῆς χερσονήσου τῆς Ὑόρκης, εἰς πλάτος 14° 52' 30'' νότιον καὶ μῆκος 145° 15' 55'' ἀνατολικὸν ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς. Κεῖται ἐπὶ τῆς Θαλάσσης τῶν Κοραλλίων καὶ εἰς 56 χλμ. ἀπόστασιν βορείως τῆς Κουκτάουν.

Φλάτχηντ (Flathead) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἄλλως ὀνομαζόμενος *Κλάρκς* Φὸρκ (βλ. λ.).

Φλαὼ ντὲ λὰ Μπιγιαρντερὶ (Flahaut de la Billarderie), ***Αὔγουστος-Κάρολος-Ἰωσήφ***, *κόμης ντὲ —*. Γάλλος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης (1785—1870). Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἦτο μεταξὺ τῶν φυγάδων, ἐπιστρέψας δ' εἰς Γαλλίαν τῷ 1798 κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν καὶ διακριθεὶς εἰς Μαρένγκο ἰδίᾳ καὶ Βαγκράμ, προήχθη τῷ 1813 εἰς στρατηγὸν καὶ ἐγένετο ὑπασπιστὴς τοῦ Ναπολέοντος. Κατὰ τὸ Ἑκατονθήμερον ἀποσταλεὶς εἰς Βιέννην διὰ νὰ διαπραγματευθῇ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδον τῆς αὐτοκρατείρας Μαρίας-Λουΐζης, συνελήφθη ἐν Στουττγάρτῃ, μετὰ δὲ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων κατέφυγεν εἰς Ἀγγλίαν. Τυχὼν χάριτος, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830, ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν, καί, ἀποκατασταθεὶς εἰς τὰ ἀξιώματά του, ὠνομάσθη ὁμότιμος, διωρίσθη δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος πληρεξούσιος ἐν Βερολίνῳ καὶ ἀπὸ τοῦ 1842 πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ, διατηρήσας τὸ ἀξίωμα μέχρι τοῦ 1848. Τῷ 1851 ἐβοήθησε τὸ πραξικόπημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ναπολέων Γ' κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Χ. Δ.

φλέβα (ἡ)· δημοτ., ἡ *φλέψ* (βλ. λ.)· || φρ. «φλέβα καλή, — κακή, — γερή, — ἀρρωστημένη» καταγωγή, γενεά, «κρατάει ἀπὸ φλέβα» εἶναι εὐγενοῦς καταγωγῆς· || «τοῦ βρῆκα τὴ φλέβα» τὴν ἀδυναμίαν του, τὴν εὐαίσθητον χορδήν.

φλεβαναισθησία (ἡ)· βλ. *φλεβικὴ* νάρκωσις.

Φλεβάρης (ὁ)· δημοτ., ἀντὶ *Φεβρουάριος*· παροιμ. «ὁ Φλεβάρης κι' ἂν φλεβίσῃ καλοκαίρι θὰ μυρίσῃ» ὅτι τὰ πρῶτα σημεῖα τοῦ ἔαρος ἐμφανίζονται τὸν Φεβρουάριον ὁσονδήποτε χειμερινὸς καὶ ἂν εἶναι.

φλεβεκτασία (ἡ)· διαστολὴ ἢ ἀνευρυσμὸς τῶν φλεβῶν, ἀπαντῶν εἰς τοὺς κιρσούς, κλπ. Μ. Ν. Κ.

Φλέβες [*Γεωγρ.*]. Νῆσος ἐλάσσων τοῦ Σαρωνικοῦ, προσκειμένη εἰς τὴν ἀτθίδα ἀκτήν του, κατέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Ζωστήρ, ἀφ' οὗ χωρίζεται διὰ τοῦ διαύλου τῶν Φλεβῶν, ἐλευθέρου κινδύνων, πλάτους 12 ναυτικῶν σταδίων. Ἐπισημοτάτη διὰ τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς Πειραιᾶ ναυτικούς, εἶχε φωτισθῆ (1892) διὰ φάρου λευκοῦ φωτὸς σκαρδαμύσσοντος 13 μιλ., ἀνεγερθέντος εἰς τὴν κορυφήν της (ὑψόμ. 74 μ., πλάτ. 37° 45' 53'' Β., μῆκ. 23° 46' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens). Τὸ μηχάνημά του ἀντικατεστάθη (1922) διὰ νέου ἐντατικωτάτου, τριά-

Digitized by Google

δος λευκῶν ἐκλάμψεων 26 μιλ. Μόνοι κάτοικοι αἱ οἰκογένειαι τῶν φαροφυλάκων. Εἶναι ἡ νῆσος *Φάρα* ἢ *Φαῦρα* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

φλεβικός,—*ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς φλέβας, ὁ τῶν φλεβῶν: «φλεβικὸν αἷμα, — σύστημα».

— **φλεβικὰ πετρώματα** *[Πετρογρ.]*. Πετρώματα πυριγενῆ, ἐμφανιζόμενα ἀποκλειστικῶς ὑπὸ μορφὴν φλεβῶν. Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται ἡ διάκρισις τῶν φλεβικῶν πετρωμάτων ἀπὸ τὰ ἔκχυτα ὡς καὶ ἀπὸ τὰ πλουτώνεια πυριγενῆ πετρώματα, δὲν ἔγκειται ἐν τούτοις εἰς τὴν γεωλογικὴν μορφὴν ἐμφανίσεώς των, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ταῦτα δὲν ἐμφανίζονται ὡς γεωλογικῶς αὐτοτελῆ. Ἡ ἐμφάνισίς των συνδέεται πάντοτε πρὸς τὴν γειτονικὴν παρουσίαν ὡρισμένων πλουτωνείων πετρωμάτων, τῶν ὁποίων εἶναι καὶ συνέπεια καὶ τὰ περιφερικὰ μέρη τῶν ὁποίων διασχίζουν ἐν μέρει. Ἐπίσης διασχίζουν καὶ τὰ γειτονικὰ πρὸς τὰ πλουτώνεια πετρώματα. Ἡ τοιαύτη των συνεξάρτησις πρὸς πλουτώνειά τινα πετρώματα καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πλουτώνειά τινα πετρώματα καὶ τὰ οἰκεῖα των φλεβικὰ τοιαῦτα φέρουσι τὰ χημικὰ καὶ ὀρυκτολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἰδίας οἰκογενείας πετρωμάτων καὶ ὅτι εἰς ἀμφότερα τὰ εἴδη αὐτὰ τῶν πετρωμάτων ὑφίσταται οὐχὶ σπανίως μία καταπληκτικὴ σταθερότης εἰς τὴν μοριακὴν ἀναλογίαν οὐσιῶν τινων, π. χ. τῶν ἀλκαλίων ἢ τῶν διδυνάμων μετάλλων. Χημικαὶ ἰδιότητες πλουτωνείου τινὸς πετρώματος (μητρικοῦ πετρώματος) κληρονομοῦνται ὁμοιομόρφως εἰς τὸ οἰκεῖόν του φλεβικὸν πέτρωμα.

Ἀναλόγως τῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας δεικνύουν τὰ ὑλικὰ τῶν φλεβικῶν πετρωμάτων πρὸς τὰ πλουτώνεια, διακρίνουν τὰ φλεβικὰ εἰς *ἄσχιστα* καὶ *διάσχιστα*. Τὰ *ἄσχιστα* δὲν διαφέρουν ἢ διαφέρουν ἐπουσιωδῶς εἰς τὴν χημικήν των σύστασιν ἀπὸ τὸ οἰκεῖόν των πλουτώνειον πέτρωμα καὶ εἶναι αἱ τελευταῖαι νεώτεραι ἀνεκρήξεις τοῦ μάγματος τοῦ γεννήσαντος τὸ πλουτώνειον πέτρωμα. Τὰ *διάσχιστα*, τοὐναντίον, συχνὰ διαφέρουν οὐσιωδῶς κατὰ τὴν χημικὴν σύνθεσιν ἀπὸ τὸ πλουτώνειον πέτρωμα καὶ εἶναι τὰ προϊόντα ἀποσχίσεως τοῦ μάγματος, τοῦ γεννήσαντος τὸ πυριγενὲς πέτρωμα.

Τὰ διάσχιστα ὑποδιαιροῦνται πάλιν εἰς δύο μικροτέρας ὁμάδας. Τὰ μέλη τῆς μιᾶς ὁμάδος εἶναι πλουσιώτερα εἰς διδύναμα μέταλλα (σίδηρον, μαγνήσιον καὶ ἀσβέστιον), πτωχότερα εἰς ἀλκάλια καὶ κατὰ κανόνα καὶ εἰς πυριτικὸν ὀξὺ ἢ τὸ μητρικὸν των μάγμα. Εἰς τὰ μέλη τῆς δευτέρας παρουσιάζονται αἱ ἀντίθετοι συνθῆκαι. Τὰ πρῶτα ὀνομάζονται καὶ *μελανοκρατικά*, διότι εἰς αὐτὰ τὰ σκοτεινόχρωμα συστατικὰ παρουσιάζονται ἀφθονώτερα ἢ εἰς τὸ οἰκεῖον των μητρικὸν πέτρωμα. Τὰ δεύτερα ἀντιστοίχως λέγονται *λευκοκρατικά*. Ὁ Rosenbusch τὰ ἀποκαλεῖ *λαμπροφυρικὰ* καὶ *ἀπλιτικά*. Εἰς τὰ φλεβικὰ πετρώματα ἀνήκουσι τὰ *γρανιτοπορφυρικὰ φλεβικὰ πετρώματα*, οἱ *ἀπλῖται*, οἱ *λαμπροφῦραι* κλπ. Γ. Κ. Γ.

—**φλεβικὴ νάρκωσις, ἢ φλεβαναισθησία.** Γενικὴ νάρκωσις δι' εἰσαγωγῆς τοῦ ναρκωτικοῦ ἐντὸς τῶν φλεβῶν (δι' ἐνδοφλεβίου ἐνέσεως). Ὁ αἰθήρ, ὡς μέσον πρὸς φλεβικὴν νάρκωσιν, ἐγκατελείφθη ὡς ἐπικίνδυνος. Σήμερον εἶναι ἐν χρήσει: τὸ pernocton (3—6 κ. ἑκμ.), ὄχι ἀκίνδυνον, προκαλοῦν ἐνίοτε ἰσχυρὰν διέγερσιν, καὶ τὸ evipan-natrium (5—10 κ. ἑκμ.), κυρίως πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν νάρκωσιν συμπληρουμένην δι' εἰσπνοῆς μικρᾶς δόσεως αἰθέρος. Ἡ φλεβικὴ ὁδὸς δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ πρὸς τοπικὴν νάρκωσιν ἐπὶ τῶν ἄκρων, ἂν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ τοπικοῦ ἀναισθητικοῦ (νοβοκαΐνη) γίνῃ εἰς τὴν φλέβα κατόπιν διπλῆς ἰσχαίμου περιδέσεως τῆς μελλούσης νὰ ναρκωθῇ χώρας, δηλαδὴ πρός τε τὸ κέντρον καὶ τὴν περιφέρειαν, ὥστε νὰ περιορισθῇ καὶ παραμείνῃ ἐντὸς αὐτῆς τὸ ἐπὶ τόπου ἐνιέμενον ἐνδοφλεβίως ἀναισθητικόν. Δ. Χ. Κ.

—**φλεβικὴ πίεσις** *[Φυσιολ.]*· βλ.λ. *πίεσις* φλεβική.

—**φλεβικὸν ἐξωνεφρικὸν τόξον** *[Ἀνατομ.]*· βλ.λ. *τόξον*.

—**φλεβικὸν πλέγμα πρόσθιον** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ἱερὸν* πλέγμα πρόσθιον.

— **φλεβικὸν στέλεχος** *[Ἀνατομ.]*. Δύο εἶναι στελέχη φλεβικά, ἤτοι ἡ *ἄνω* ἢ *κατιοῦσα* καὶ ἡ *κάτω* ἢ *ἀνιοῦσα κοίλη φλέψ*, αἵτινες εἰσδεχόμεναι τὸ αἷμα ἁπασῶν τῶν φλεβῶν τοῦ σώματος ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν δεξιὸν κόλπον τῆς καρδίας, πλὴν τῶν πνευμονικῶν φλεβῶν καὶ τῶν τῆς καρδίας, ἐκβαλλουσῶν αὐτοτελῶς εἰς ταύτην. Καὶ ἡ μὲν ἄνω κοίλη φλὲψ συνάγει τὸ αἷμα τοῦ ὕπερθεν τοῦ διαφράγματος κειμένου μέρους τοῦ σώματος, ἤτοι τῶν ἄνω ἄκρων, τῆς κεφαλῆς, τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ θώρακος· ἡ δὲ κάτω κοίλη φλὲψ ἀθροίζει τὸ αἷμα τοῦ κάτωθεν τοῦ διαφράγματος μέρους τοῦ σώματος, ἤτοι τῶν κάτω ἄκρων, τῆς πυέλου, τῶν σπλάγχνων τῆς κοιλίας, τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων, τοῦ κάτω μέρους τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τῶν μηνίγγων αὐτοῦ. Ι. Π.

φλεβῖτις,— *ιδος* (ἡ). Φλεγμονὴ τῶν φλεβῶν προερχομένη ἐκ τοπικῆς μολύνσεως, π. χ. ἐκ μεταδόσεως τῆς φλεγμονῆς ἀπὸ παρακειμένης φλεγμονώδους ἑστίας, ἢ παραγομένη ἐπὶ γενικῶν λοιμώξεων, τοῦ ἰοῦ μεταφερομένου διὰ τῆς κυκλοφορίας εἰς φλεβικήν τινα περιοχήν. Συχνάκις καταλαμβάνονται ὑπὸ φλεγμονῆς αἱ ἀνηυρυσμέναι φλέβες τῶν κιρσῶν· ἡ στάσις τοῦ αἵματος ἐν αὐταῖς καὶ ἡ πολλάκις ὑπάρχουσα θρόμβωσις παρέχουσι συνθήκας προσφόρους εἰς ἀνάπτυξιν φλεβίτιδος, τῆς μολύνσεως προερχομένης ἐκ μικρᾶς τινος λύσεως τῆς συνεχείας τοῦ παρακειμένου δέρματος. Ἐλαφραὶ φλεβίτιδες, μὴ ἐπιφέρουσαι διαπύησιν, ἐκδηλοῦνται δι' ἐπωδύνων χορδῶν ὑπὸ τὸ ἐρυθρὸν δέρμα, αἵτινες βαθμηδὸν διαλύονται. Βαρύτεραι φλεγμοναὶ τῶν φλεβῶν ἄγουσιν εἰς διαπύησιν τοῦ φλεβικοῦ τοιχώματος καὶ τῶν πέριξ ἱστῶν, παράγεται δὲ πάντοτε κατ' αὐτὰς θρόμβωσις τοῦ αἵματος ἐντὸς τῆς φλεβός, ὁ δὲ θρόμβος διαπυεῖται ὡσαύτως *(θρομβοφλεβῖτις)*.

Ἡ φλεβῖτις προκαλεῖ στάσιν τοῦ αἵματος κατὰ τὴν περιοχὴν αὐτῆς, ἐπώδυνον ἐξοίδησιν τῆς συστοίχου χώρας, ἔτι δὲ γενικὰ φαινόμενα, ῥίγη μετὰ πυρετοῦ κλπ., πολλάκις λίαν βαρέα. Ἡ πύησις, ἀκολουθοῦσα τὴν φορὰν τῶν φλεβῶν, δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἐπικινδύνως. Οὕτω π. χ. ἐπὶ φλεβίτιδος τῆς προσωπικῆς φλεβός, προελθούσης ἐκ δοθιῆνος τοῦ ἄνω χείλους, ἐπέρχεται ἐνίοτε μηνιγγῖτις· ἐκ φλεγμονῆς τῆς ὀμφαλικῆς φλεβὸς τοῦ νεογνοῦ δύναται νὰ ἐπέλθῃ περιτονῖτις. Δυνατὸν ὡσαύτως ν' ἀποσπασθῇ θρόμβος τις ἐκ τοῦ αὐλοῦ τῆς φλεβὸς καὶ μετενεχθεὶς ἀλλαχοῦ που τοῦ σώματος (ἐμβολή) νὰ προκαλέσῃ αὐτόθι νέαν μολυσματικὴν ἑστίαν (μεταστατικὰ ἀποστήματα, πυαιμία). Πρὸς θεραπείαν τῆς φλεβίτιδος ἀπαιτεῖται πρώτιστα ἀπόλυτος ἡσυχία (τοποθέτησις πάσχοντος ἄκρου ἐντὸς καταλλήλου νάρθηκος, ἀποφυγὴ ἐντριβῶν, ἀποφυγὴ τῆς λαλιᾶς ἐπὶ δοθιήνων τῶν χειλέων). Σχηματισθέντα ἀποστήματα σχάζονται. Ἐὰν ῥίγη ἐπανειλημμένα, ὑψηλὸς πυρετός, βαρέα γενικὰ φαινόμενα προδίδωσι τὴν ἀπόσπασιν καὶ εἰσβίβασιν μεμολυσμένων θρόμβων εἰς τὴν κυκλοφορίαν, εἶναι δυνατὸν πολλάκις ν' ἀναχαιτισθῇ ἡ βαρεῖα γενικὴ λοίμωξις διὰ περιδέσεως τῆς φλεβὸς ἐκεῖθεν τῆς θρομβώσεως (πρὸς τὴν καρδίαν) μετ' ἀφαίρεσιν τοῦ θρόμβου, ἔτι δὲ μᾶλλον, εἰ δυνατόν, καὶ δι' ἐκτομῆς τμήματος τῆς φλεβός. Τοιαῦται σωτήριαι ἐπεμβάσεις ἐγένοντο ἤδη ἐπὶ φλεβιτίδων ἐξ ὠτίτιδος, ἐκ δοθιήνων, ἐκ σκωληκοειδίτιδος, ἐξ ἐπιλοχίου λοιμώξεως. Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

—**φλεβῖτις συφιλιδική** *[Ἀφροδ.]*. Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς συφιλίδος, καὶ δὴ κατὰ τοὺς 2—4 μῆνας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἕλκους καὶ βραδύτερον ἀκόμη, δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι σχοινοειδεῖς φλεβίτιδες, ἰδίᾳ εἰς τὴν μηριαίαν φλέβα, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Ἔριχ Χόφμαν συνίστανται εἰς ἐξοίδησιν τοῦ ἔσω χιτῶνος τῆς φλεβός. Ἡ ἐξοίδησις αὕτη προβάλλει ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἰς τὸ στόμιον τῆς φλεβὸς καὶ οὕτω προκαλεῖ σοβαρὰν στένωσιν αὐτῆς. Αἱ συφιλιδικαὶ φλεβίτιδες κατὰ τὸ τρίτον στάδιον εἶναι σπανιώταται, ἀνεκοινώθησαν ὅμως τοιαῦτα ἀναμφισβήτητα περιστατικὰ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Ζαμπακοῦ, Lancereaux καὶ Deakin. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τούτων τῆς τριτοπαθοῦς συφιλιδικῆς φλεβίτιδος πρόκειται περὶ κομμιωμάτων, τὰ ὁποῖα δευτεροπαθῶς προσβάλλουσι τὰς φλέβας. Ἡ θεραπεία τῆς φλεβίτιδος ταύτης συνίσταται εἰς τὴν ἔντονον ἀντισυφιλιδικὴν θεραπείαν. Κ. Κ. Κ.

φλεβογράφημα (τό). Καλεῖται ἡ καταγραφὴ τοῦ φλεβικοῦ σφυγμοῦ. Οὗτος εἶναι ὁρατὸς διὰ τῆς ἐπισκοπήσεως ἐπὶ τῶν σφαγιτίδων φλεβῶν. Σπανίως παρατηρεῖται ἐπὶ φυσιολογικῶν ἀτόμων, καθίσταται δ' ἐμφανέστερος ἐπὶ παθολογικῶν περι-

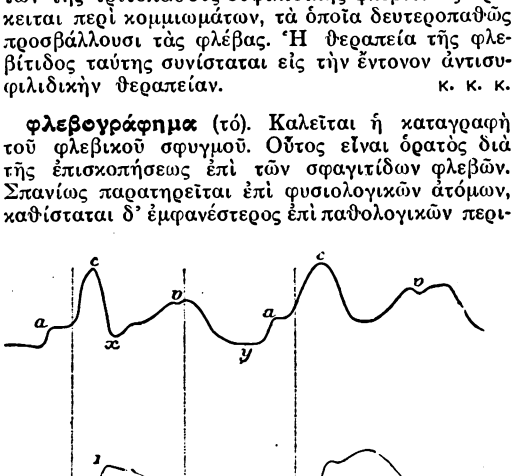

Φλεβικὸς σφυγμὸς φυσιολογικός.

[Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνος ἀρτηριογράφημα.]

πτώσεων. Ἡ λῆψις τοῦ φλεβογραφήματος γίνεται διὰ μηχανήματός τινος καλουμένου *φλεβογράφου* (βλ. λ. *καρδία*). Τὸ πρῶτον κῦμα a, ὅπερ παράγεται 0'',3 πρὸ τοῦ κερκιδικοῦ σφυγμοῦ, ὀφείλεται εἰς τὴν συστολὴν τοῦ δεξιοῦ κόλπου. Ἡ χαλάρωσις τοῦ κόλπου τούτου προκαλεῖ τὴν πτῶσιν x, ἥτις διακόπτεται ὑπὸ τοῦ κύματος c, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν καρωτιδικὴν σφύξιν εἴτε εἰς τὴν ἀπότομον διάνοιξιν τῆς τριγλώχινος βαλβῖδος κατὰ τὴν κοιλιακὴν συστολήν. Ἡ διακύμανσις v ὀφείλεται εἰς τὴν δίνην τὴν παραγομένην κατὰ τὴν στάσιν τοῦ αἵματος κατὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ δεξιοῦ κόλπου, ἡ δὲ πτῶσις y ἀποδίδεται εἰς τὴν κοιλιακὴν διάτασιν. Διακρίνομεν τὸν *ψευδῆ φλεβικὸν σφυγμὸν* ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὦσιν τὴν προκαλουμένην ὑπὸ τῆς κολπικῆς συστολῆς καὶ τὸν *ἀληθῆ φλεβικὸν σφυγμὸν* τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν παλινδρόμησιν τοῦ αἵματος κατὰ τὴν κοιλιακὴν συστολήν. Ὁ τελευταῖος παρατηρεῖται κατὰ τὴν τριγλωχινικὴν ἀνεπάρκειαν. Ἐπὶ παθολογικῶν περιπτώσεων, ὡς π. χ. ἐπὶ διατάσεως τῆς δεξιᾶς καρδίας, ἀντὶ τῆς πτώσεως x παρατηροῦμεν διακύμανσιν πληροῦσαν τὴν πτῶσιν ταύτην μέχρι τοῦ v. Ἡ λῆψις φλεβογραφήματος καθίσταται ἐνίοτε ἀναγκαία ἐπὶ ἀρρυθμιῶν, ὡς π. χ. ἐπὶ ἐπιβραδύνσεως τῆς κολποκοιλιακῆς ἀγωγιμότητος, ὅτε τὸ διάστημα a—c ἐπιμηκύνεται, ἐπὶ ἐκτάκτων συστολῶν, κολπικῶν, κολποκοιλιακῶν ἢ κοιλιακῶν, ὡς καὶ ἐπὶ παροξυντικῆς ταχυκαρδίας ἢ πλήρους ἀρρυθμίας, ὁπότε ἡ κολπικὴ συστολὴ a ἐλλείπει. Α.Κ.

φλεβογράφησις, —*εως* (ἡ)· ἡ καταγραφὴ τοῦ φλεβικοῦ σφυγμοῦ.

φλεβογραφία (ἡ)· ἡ περιγραφὴ τῶν φλεβῶν, τοῦ φλεβικοῦ συστήματος.

φλεβογράφος (ὁ). Ὄργανον, δι' οὗ καταγράφεται ὁ φλεβικὸς σφυγμὸς (βλ. λ. *καρδία*).

φλεβοκλυσία (ἡ). Καλεῖται ἡ διάκλυσις τῆς φλεβός, ἤτοι ἡ ἐνδοφλέβιος ἔνεσις κυρίως εἰς τὰς μεγάλας ποσότητας, λ. χ. τοῦ φυσιολογικοῦ ὀροῦ ἢ ἄλλου, κλπ. Μ. Ν. Κ.

φλεβοκολπικὸν δεμάτιον μυοκαρδίου *[Ἀνατομ.]*. Μυϊκὴ δεσμίς, δι' ἧς συνάπτεται ὁ *φλεβώδης κόμβος*, ὁ ἀποτελῶν τὸ εὐαισθητότερον σημεῖον τῆς καρδίας, μετὰ τοῦ μεσοκολπίου κόμβου. Ι. Π.

φλεβόλιθος (ὁ). Οὕτω καλεῖται τιτανῶδες σύγκριμα, ὅπερ εὑρίσκεται ἐνίοτε ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν κιρσωδῶν φλεβῶν. Μ. Ν. Κ.

φλεβολογία (ἡ)· ἡ περὶ τῶν φλεβῶν ἐπιστημονικὴ ἐνασχόλησις ἢ πραγματεία· ‖ τὸ περὶ τῆς φλεβικῆς κυκλοφορίας μέρος τῆς ἀνατομικῆς.

φλεβολογικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φλεβολογίαν, ὁ τῆς φλεβολογίας.

φλεβομαλακία (ἡ). Οὕτω καλεῖται ἡ μαλάκυνσις τῶν φλεβῶν, προερχομένη ἐξ ἐκφυλίσεως τῶν ἱστῶν ἢ τῶν χιτώνων αὐτῶν, ἐκ παθολογικῶν αἰτίων. Μ. Ν. Κ.

φλεβορραγία (ἡ). Καλεῖται ἡ φλεβικὴ αἱμορραγία ἡ προκαλουμένη ἐκ ῥήξεως τῆς φλεβός, τραυματικῆς ἢ ἄλλης ἀφορμῆς. Μ. Ν. Κ.

φλεβοσκλήρωσις,—*εως* (ἡ), ἢ **φλεβοσκλήρυνσις.** Ὅρος δημιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Lobstein, ἐκσημαίνων δὲ τὴν σκληρώδη μεταμόρφωσιν τῶν τοιχωμάτων τῶν φλεβῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀρτηριοσκληρίαν, μεθ' ἧς συμπίπτει συνήθως ἡ βλάβη αὕτη. Μ. Ν. Κ.

φλεβοτομία (ἡ). Διάνοιξις φλεβός τινος διὰ τομῆς πρὸς *ἀφαίμαξιν* (βλ. λ.).

φλεβοτομικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φλεβοτομίαν, ὁ τῆς φλεβοτομίας.

φλεβοτόμον (τό). Εἰδικὸν μαχαιρίδιον, ἄλλοτε ἐν χρήσει πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς φλεβοτομίας. Σήμερον ὅμως οὐδόλως εἶναι ἀναγκαῖον εἰδικὸν ἐργαλεῖον πρὸς τοῦτο, δύναται δὲ διὰ κοινοῦ χειρουργικοῦ μαχαιριδίου νὰ γίνῃ ἡ μικρὰ αὕτη ἐπέμβασις. Δ. Χ. Κ.

φλεβοτόμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τέμνων τὰς φλέβας, ὁ ἐνεργῶν ἀφαίμαξιν ἀπὸ τῶν φλεβῶν.

φλεβοτόμος (ὁ) (Phlebotomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτερωτῶν ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψυχοδιδῶν*. Τὰ εἰς αὐτὸ ἀνήκοντα ἔντομα ἔχουσι προσακτρίδας μετὰ 4 ἀρθρώσεων, μεγαλυτέρας τῆς προβοσκίδος, ἥτις εἶναι ἐπιμήκης, κεραίας μετὰ 16 ἀρθρώσεων καὶ πτέρυγας ἀνυψωμένας. Τὸ μέγεθος αὐτῶν κυμαίνεται μεταξὺ 1,5 καὶ 3 χιλιοστομέτρων. Τοῦ γένους τούτου περιεγράφησαν ἄνω τῶν ἑξήκοντα εἰδῶν, ὀλίγα ὅμως τούτων εἶναι διαδεδομένα καὶ μεταξὺ αὐτῶν περισσότερον τῶν ἄλλων ὁ *φλεβοτόμος ὁ βωβὸς* ἢ *παπατάσιη*, ὅστις μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ, Σουηδίᾳ καὶ Δανίᾳ δὲν εὑρίσκεται, ὡς καὶ εἰς ὕψη ἀνώτερα τῶν 1000 μέτρων. Εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας εὑρίσκονται ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου, εἰς δὲ τὰς τροπικὰς καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Τὸ ψῦχος καταστρέφει τὰ τέλεια ἔντομα, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰς νύμφας, αἵτινες καὶ διαιωνίζουσι τὰ διάφορα εἴδη.

Τὰ ἔντομα ταῦτα εἶναι συνήθως νυκτόβια, κου-

Digitized by Google

πτόμενα κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως εἰς σκοτεινὰ μέρη. Φοβούμενα τὸν ἄνεμον, ἐξέρχονται τῆς κρύπτης αὐτῶν μόνον ἐφ' ὅσον ὁ καιρὸς εἶναι ἥσυχος καὶ θερμός. Πετῶσιν ὀλίγον καὶ πηδῶσι λίαν χαρακτηριστικῶς. Οἱ θήλεις εἶναι αἱματοφάγοι, σπανίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες. Νύσσουσι σιγῶντες, ὁ δὲ νυγμὸς αὐτῶν εἶναι οὐ μόνον ὀδυνηρός, ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ εἴς τινα ἄτομα ἀληθεῖς δερματίτιδας. Ὅλα τὰ εἴδη νύσσουσι τὸν ἄνθρωπον, τινὰ ὅμως τούτων προτιμῶσι τὰ ἑρπετὰ καὶ ἰδίᾳ τὸν βάτραχον. Οἱ θήλεις τίκτουσιν ᾠὰ χαρακτηριστικά. Ἀπὸ τούτων ἐξέρχονται αἱ νύμφαι, αἵτινες, μεταμορφούμεναι τετράκις, ἀναπτύσσονται συνήθως ἐντὸς 6—16 ἡμερῶν. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν σταματᾷ μεταξὺ τῆς 3ης καὶ 4ης μεταμορφώσεως, ἐξασφαλίζουσα οὕτω τὴν διατήρησιν τοῦ εἴδους ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Οἱ φλεβοτόμοι μεταδίδουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον διαφόρους νόσους, ὡς τὸν τριήμερον πυρετόν, τὸ ἔκφυμα τῆς Ἀνατολῆς, τὴν λεϊσμανίασιν τῶν δασωδῶν μερῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἴσως δὲ καὶ τὸν πυρετὸν τῆς Oroya καὶ τὴν Verruga. Ἡ προφύλαξις ἀπὸ τῶν ἐντόμων τούτων γίνεται εἴτε διὰ κωνωπείων λίαν πυκνῶν, εἴτε δι' ἐντομοκτόνων κόνεων καὶ ψεκασμῶν.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν εἰδῶν τοῦ φλεβοτόμου εἶναι τὰ ἑξῆς: *Φλεβοτόμος παπατάτση* ἢ *σκνὶψ ὁ βωρός*, μεταδίδων τὸν τριήμερον πυρετὸν καὶ τὴν νόσον harara. *Φλεβοτόμος ὁ ἀργυρόπους*, ἀπαντῶν εἰς τὰς χώρας ἔνθα ὑφίσταται ἡ νόσος kala-azar καὶ ὃν ὑποπτεύθησαν ὡς μεταδίδοντα τὴν νόσον ταύτην. *Φλεβοτόμος τοῦ Prumpt*, εὑρισκόμενος εἰς τὰς δασώδεις ἐκτάσεις τῆς Βραζιλίας, ἔνθα ἀπαντᾶται ἡ τοπικὴ λεϊσμανίασις, μεταδιδομένη πιθανῶς ὑπὸ τούτου. *Φλεβοτόμος ὁ βερρουκάριος*, ἀπαντῶν εἰς τὴν Περουβίαν καὶ ἰδίᾳ ἐκεῖ ἔνθα ἐπιπολάζουσιν αἱ νόσοι Verruga καὶ Oroya. Ν. Α. Μ.

φλεβοτομῶ (*—έω*)· τέμνω τὴν φλέβα, ἐνεργῶ φλεβοτομίαν πρὸς ἀφαίμαξιν.

φλεβοῦρα (ἡ)· ἰδιωματ., ἡ φλογέρα.

φλεβώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φλέβα, φλεβοειδής· || ὁ πλήρης φλεβῶν, ὁ ἔχων πολλὰς ἢ μεγάλας φλέβας.

— **φλεβῶδες** *σφαγιτιδικὸν τόξον* [*Ἀνατομ.*]. Καλεῖται καὶ *φλὲψ ἐγκαρσία σφαγιτιδική*, εἶναι δὲ κλάδος ἐγκάρσιος τῆς προσθίας σφαγίτιδος φλεβός, δι' οὗ αὕτη ἀναστομοῦται ὕπερθεν τῆς σφαγῆς μετὰ τῆς ἀντιθέτου φλεβός. Ι. Π.

— **φλεβώδης** *γωνία* [*Ἀνατομ.*]. Γωνία, μία ἑκατέρωθεν, σχηματιζομένη ὄπισθεν τῆς στερνοκλειδικῆς ἀρθρώσεως ἐκ τῆς συμβολῆς τῆς συστοίχου ἔσω σφαγίτιδος φλεβὸς μετὰ τῆς τοῦ ὑποκλειδίου, καὶ εἰς ἣν ἐκβάλλουσιν ἡ ἔξω σφαγῖτις φλὲψ καὶ οἱ θωρακικοὶ πόροι, εἰς τὴν ἀριστερὰν μὲν ὁ μείζων ἢ ἀριστερός, εἰς τὴν δεξιὰν δ' ὁ ἐλάσσων ἢ δεξιὸς θωρακικὸς πόρος. Ι. Π.

— **φλεβώδης** *κόλπος τοῦ σκληροῦ ἢ Σχλεμμιανὸς σωλὴν* [*Ἀνατομ.*]. Σωλὴν κυκλοτερὴς στενὸς μεταξὺ τῆς ὀπισθίας στιβάδος τῆς σκληροκερατοειδοῦς συμφύσεως (τοῦ ὀφθαλμοῦ) καὶ τοῦ κτενοειδοῦς συνδέσμου, ἀποπεπλατυσμένος ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω. Συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν προσθίων ἀκτινοειδῶν φλεβῶν καὶ χρησιμεύει πρὸς ἀποχέτευσιν ἔνθεν μὲν τοῦ φλεβώδους αἵματος, ἔνθεν δὲ λεμφικοῦ ὑγροῦ ἐκ τοῦ προσθίου θαλάμου· διὸ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ εἶναι μεῖγμα φλεβώδους αἵματος καὶ θαλαμικοῦ ὑγροῦ. Ι. Π.

— **φλεβώδης** *κόμβος* (Keith-Flach) [*Ἀνατομ.*]· βλ. λ. *κόμβος* φλεβώδης.

Φλεγέθων· βλ. λ. *Πυριφλεγέθων*.

Φλέγες, ἢ Τσαπῆ - Μετόχι [*Γεωγρ.*]. Ἱστορικὴ τοποθεσία ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος τῆς Κρήτης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀποσελέμην. Ἐνταῦθα ἔγιναν συμπλοκαὶ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων τῇ 7 Ἀπριλίου καὶ τῇ 22 καὶ 25 Νοεμβρίου 1868. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐκρέουσι, κατὰ τὴν κοινὴν πίστιν, τὰ εἰς τὸ ὀροπέδιον Λασιθίου Κρήτης συναγόμενα ὕδατα τῶν βροχῶν, ἅτινα καὶ χωνεύονται εἰς τὴν θέσιν Χῶνος. Ε. Γ.

φλέγμα (τό)· λευκὴ ἢ ὑπόλευκος γλοιώδης ὕλη διὰ τοῦ στόματος ἐκβαλλομένη: «φλέγματα αἱματηρά» || ἡ βλεννώδης ἐπὶ τῶν ῥινικῶν κοιλοτήτων σχηματιζομένη, κοιν. *μύξα*· || ἔλλειψις συγκινήσεως, ἀπάθεια, ἀδιαφορία, ψυχραιμία.

— [*Ἰατρ.*] *Φλέγμα* καλεῖται ἡ ἐκ φλεγμονώδους ἐξεργασίας τῶν βρόγχων ἢ τῶν πνευμόνων προερχομένη βλέννα. Παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ ἰατρικῇ *φλέγμα* ἐκαλεῖτο ὁ ὑδατώδης χυμός, ὅστις ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν μέρος τοῦ αἵματος καὶ τῶν λοιπῶν ὑγρῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, τὰ ὁποῖα συντηροῦσι τὴν ζωήν. Ὁ λαὸς ἀποκαλεῖ φλέγμα τὰς καταρροϊκὰς ἐκκρίσεις τῆς τραχείας καὶ τοῦ φάρυγγος. Μ. Ν. Κ.

φλεγμαίνω· εἶμαι ἐν φλογώσει, ἔχω φλεγμονήν, καίω, ἔχω φούσκωμα.

φλεγμασία λευκὴ ἐπώδυνος. Ἡ νόσος αὕτη, κυρίως εἰπεῖν, εἶναι λοιμώδης ἐντόπισις τῆς λοχείας. Ἐμφανίζεται γενικῶς εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης ἑβδομάδος ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, κατόπιν περιόδου λοχείας ἐμπυρέτου ὡς τὰ πολλά. Τὸ πρῶτον ἔκδηλον σημεῖον τῆς παθήσεως ταύτης εἶναι τὸ ἄλγος, ὅπερ αἰτιᾶται ἡ πάσχουσα, ἐπερχόμενον ἀποτόμως, εἴτε κατὰ τὴν γαστροκνημίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἰγνύν, συνηθέστατα εἰς τὸ ἀριστερὸν σκέλος. Τὸ ἄλγος, τοῦτο παραμένει ἐπί τινας ἡμέρας, ποικίλλον τὴν ἔντασιν, ἐπιτεινόμενον δὲ διὰ τῆς ἐλαχίστης κινήσεως καὶ διὰ τῆς μᾶλλον ἐλαφρᾶς πιέσεως. Παραλλήλως πρὸς τὸ ἄλγος, ἐνίοτε δὲ καὶ προηγούμενον τούτου, ἐμφανίζεται τὸ οἴδημα, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ῥιζομηρίου, ἐν τῇ ἀρχῇ ἀδιόρατον, ταχέως δὲ λαμβάνον μεγάλας διαστάσεις. Τὸ προσβεβλημένον σκέλος εἶναι λεῖον, στίλβον, ὑπόλευκον, ἀναιμικόν, ἡ ἐπιδερμὶς αὐτοῦ διαφανής, ἐφ' ἧς διαγράφονται αἱ ἐν ἀνευρυσμῷ εὑρισκόμεναι κατ' ἐπιπολῆς φλέβες. Ἡ θερμοκρασία τοῦ προσβεβλημένου σκέλους εἶναι ὑψηλὴ (38°, 39° καὶ 40°) κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, εἶτα δὲ ἐλαττοῦται, ὁ δὲ σφυγμὸς εἶναι συχνὸς καὶ τὸ πρόσωπον ὠχρόν. Πρὸς παραγωγὴν τῆς χαρακτηριστικῆς ἀποτυπωτικῆς ἐμβυθίσεως τοῦ οἰδήματος, δέον νὰ στηρίξωμεν τὸν δάκτυλον βραδέως καὶ ἠπίως μικρὸν κατὰ μικρὸν πρὸς τὰ σφυρὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς κνήμης· τὸ ἀποτύπωμα ὅμως τοῦτο δὲν διατηρεῖται, ἀλλ' ἐξαλείφεται ταχέως. Δέον δὲ νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ψηλάφησιν τῆς κατευθύνσεως τῆς ἐπωδύνου φλεβός, διότι καὶ ἡ ἐλαφρὰ πίεσις τοῦ ἀγγείου δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀπόσπασιν τεμαχίου θρόμβου καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐμβολήν.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς παρατηρεῖται καὶ ὑδάρθρος τοῦ γόνατος, διατείνων τοὺς ἀρθρικοὺς θυλάκους καὶ αὐξάνων τὴν παραμόρφωσιν τοῦ σκέλους. Εἰς δὲ τὰς βαρείας λοιμώξεις προσβάλλεται καὶ τὸ ἕτερον σκέλος. Ἡ ἴασις ἐπέρχεται μετὰ 3 ἢ 4 ἑβδομάδας· ἐνίοτε ὅμως τὸ οἴδημα παραμένει, ὁπότε παρατηροῦνται τροφικαὶ διαταραχαί, ἤτοι: τὸ δέρμα ξηραίνεται, αἱ τρίχες ἀναπτύσσονται ἔτι μᾶλλον καὶ οἱ ὄνυχες ὑπερτρέφονται.

Ὁ μέγας κίνδυνος τῆς παθήσεως ταύτης εἶναι ἡ ἐμβολή, παραγομένη συνήθως ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ πάσχοντος σκέλους, ἀναλόγως δὲ τοῦ μεγέθους τοῦ θρόμβου, ἡ ἐμβολὴ ἐπιφέρει ὁτὲ μὲν τὸν ἀπότομον θάνατον, ὁτὲ δὲ ἑστίαν πνευμονικῆς ἀποπληξίας. Ἐνίοτε ἡ νόσος ἐξαγγέλλεται διὰ μικρῶν πνευμονικῶν ἐμβολῶν, ἐχουσῶν ἀφετηρίαν τὴν φλεβίτιδα τῶν περιμητριαίων φλεβῶν. Εἶναι εὐχερές, κατὰ τὸν Chantemesse, νὰ προΐδωμεν τὴν ἐμφάνισιν τῆς θρομβώσεως, ὅταν ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος δεικνύῃ αὔξησιν τῆς πηκτικότητος τούτου, ἐλεγχομένης κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Wright, διὰ τῆς ἀναμείξεως 2—3 σταγόνων αἵματος πρὸς διάφορα διαλύματα ὀξαλικοῦ καλίου, ἤτοι 1 πρὸς 400, πρὸς 600, πρὸς 800 κλπ.

Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν ἀπόλυτον ὁριζοντίαν κατάκλισιν τῆς λεχωΐδος καὶ εἰς τὴν ἀκινητοποίησιν τοῦ πάσχοντος σκέλους, ὅπερ τοποθετοῦμεν ἐντὸς νάρθηκος ἐπεστρωμένου δι' ἀφθόνου βάμβακος, ἢ ἐπὶ προσκεφαλαίου καὶ εἰς ἐπικλινῆ θέσιν, καθ' ἣν ὁ ἄκρος ποὺς νὰ εὑρίσκηται ὑψηλότερον τῆς ῥίζης τοῦ σκέλους, ἡ δὲ πάσχουσα δέον νὰ ἀποφεύγῃ πᾶσαν μυϊκὴν προσπάθειαν. Ἐπὶ ὑπερβολικοῦ οἰδήματος ἐφαρμόζομεν σπληνία διάβροχα ἐν πυκνῷ διαλύματι ὑδροχλωρικῆς ἀμμωνίας, πρὸς κατευνασμὸν δὲ τοῦ ἄλγους διενεργοῦμεν ἐνέσεις μορφίνης ἢ παρέχομεν τὴν χλωράλην. Πρὸς δὲ ἐπιθέτομεν βδέλλας (5—6) κατὰ μῆκος τοῦ πάσχοντος σκέλους, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ τῆς διαδρομῆς τῆς φλεβός, ἃς ἐπαναλαμβάνομεν κατὰ τεσσαρακονταοκτάωρον. Ἡ ἐνέργεια τῶν βδελλῶν ἐξηγεῖται ἔκ τινος οὐσίας εὑρισκομένης ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῶν, τῆς ἱρουδίνης (hirudine), ἥτις ἀσκεῖ ἀγγειοδιασταλτικὴν καὶ ἰνιδοκολλυτικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν θρόμβων, καθιστῶσα τὸ αἷμα ῥοωδέστερον. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς πυρεξίας συνιστᾶται ἀπόλυτος γαλακτοτροφία καὶ εἶτα ἡ συνήθης διατροφή· μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν ἑβδομάδων ἀπὸ τῆς ἐξαλείψεως τοῦ πυρετοῦ ἐπιτρέπεται ἐλαφρὰ μάλαξις τοῦ σκέλους, καὶ μετὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἐπιτρέπεται ὅπως καθεσθῇ ἐπὶ τῆς κλίνης ἡ πάσχουσα. Κατὰ δὲ τὴν τελείαν ἔγερσιν δέον νὰ φέρῃ ἐλαστικὴν περικνημίδα, ν' ἀποφεύγῃ τὴν παρατεταμένην ὀρθίαν στάσιν, ὡς καὶ τὴν καθεστηκυῖαν τοιαύτην· καὶ ἂν ἡ φλεβῖτις κατέλιπεν ἴχνη μετὰ πολλοὺς μῆνας ἀπὸ τῆς προσβολῆς, συνιστᾶται ἡ δι' αὐτοφυῶν ὑδάτων καὶ λουτρῶν (παρ' ἡμῖν τῆς Αἰδηψοῦ καὶ τῶν Μεθάνων) θεραπεία, ὡς καὶ ἐλαφρὰ δι' ἐπιψαύσεως μάλαξις τῶν φλεβῶν. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

φλεγματικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ φλέγμα, ὁ τοῦ φλέγματος· || ἀπαθής, ψύχραιμος, ἀδιάφορος: «φλεγματικὸς χαρακτήρ», «—τικὴ κρᾶσις».

φλεγματώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ φλέγμα, φλεγματοειδής· || φλογισμένος, ἐρεθισμένος.

φλεγμονή (ἡ)· τὸ φλεγμαίνειν, ἐρέθισμα, φούσκωμα.

— [*Ἰατρ.*] Καλεῖται *φλεγμονὴ* (Inflammatio, Phlogosis) τὸ σύνολον τῶν ἀντιδραστικῶν φαινομένων, τῶν παραγομένων κατὰ τὸ ὑπὸ παθογόνου τινὸς παράγοντος ἐρεθισθὲν σημεῖον τοῦ σώματος (Roger). Αὕτη διαφέρει τῆς νεκρώσεως (γαγγραίνης) καὶ τῶν ἐκφυλίσεων, αἵτινες εἶναι ἀλλοιώσεις παθητικαί, καθ' ἃς οἱ ἱστοὶ οὐδόλως ἀντιδρῶσιν· ἐν τούτοις, συχνότατα παρατηρεῖται συνδυασμὸς τῶν ἀλλοιώσεων τούτων μετὰ τῆς φλεγμονῆς.

Ἡ φλεγμονὴ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοπικῶν παθολογο-ανατομικῶν φαινομένων, ἅτινα ἀναπτύσσονται ταυτοχρόνως εἰς τὸ ὕψος τοῦ μεμολυσμένου σημείου καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) κυκλοφοριακαὶ διαταραχαί· 2) ἐξιδρώσεις ὑγραί· 3) διαπίδυσις· καὶ 4) τοπικαὶ κυτταρικαὶ ἀλλοιώσεις. Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἅτινα χαρακτηρίζουσι τὴν τοπικὴν φλεγμονήν, ἐκδηλοῦνται κλινικῶς διὰ τῶν τεσσάρων ὑπὸ τοῦ Κέλσου περιγραφέντων συμπτωμάτων, ἐρυθρότητος, θερμότητος, διογκώσεως, ἄλγους (ruboret tumor cum calore et dolore). Αἱ κυκλοφοριακαὶ διαταραχαὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἀγγειοδιαστολῆς—ἥτις καὶ ἑρμηνεύει τὰ δύο πρωτεύοντα συμπτώματα, τὴν ἐρυθρότητα καὶ τὴν θερμότητα (αὔξησιν τῆς τοπικῆς θερμοκρασίας)—συνοδευομένης ὑπὸ παλμῶν, ἰσοχρόνων τῷ σφυγμῷ. Ἡ ἕνεκα τῆς ἀγγειοδιαστολῆς ταύτης ἐπερχομένη ἐπιβράδυνσις τῆς ῥοῆς τοῦ αἵματος εἰς τὸ δίκτυον τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων, καὶ δὴ τῶν φλεβιδίων, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸν σχηματισμὸν ἐντὸς τῶν τριχοειδῶν δύο ζωνῶν: μιᾶς κεντρικῆς καὶ ἑτέρας περιφερικῆς. Καὶ ἡ μὲν κεντρικὴ—ἧς ἡ κυκλοφορία εἶναι ἀρκούντως ταχεῖα καὶ συνεχὴς — περιλαμβάνει τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, ἡ δὲ περιφερικὴ τὰ λευκὰ τοιαῦτα, ἅτινα κυκλοφοροῦσι βραδέως κατὰ μῆκος τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιχώματος τῶν ἀγγείων (περιφερικὴ διάταξις τῶν λευκοκυττάρων κατὰ Cohnheim) καὶ ἐπὶ τέλους ἐπίσχονται, προσκολλώμενα ἐπὶ τοῦ ἐνδοθηλιακοῦ στρώματος τοῦ ἀγγειακοῦ τοιχώματος. Εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐπακολουθεῖ τὸ τῆς διόδου τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων διὰ τῶν τοιχωμάτων τῶν τριχοειδῶν, ἤτοι ἡ διαπίδυσις. Τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια, καὶ ἰδίᾳ τὰ μονοπύρηνα καὶ τὰ πολυπύρηνα οὐδετερόφιλα, ἐκπέμποντα ἀποφυάδας, εἰσδύουσι, χάρις εἰς τὰς ἀμοιβαδοειδεῖς αὐτῶν κινήσεις, ἐντὸς τῶν χωριζόντων τὰ ἐνδοθηλιακὰ κύτταρα μεσοδιαστημάτων, διασχίζοντα δὲ τὸ τοίχωμα τῶν τριχοειδῶν μεταναστεύουσι πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τούτων καὶ διαχέονται εἰς τὰ μεσοδιαστήματα τοῦ περὶ τὰ ἀγγεῖα συνεκτικοῦ ἱστοῦ (Cohnheim). Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς διαπιδύσεως ὑποβοηθεῖται μεγάλως ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ ὀξυγόνου, ὡς ἀπέδειξαν τὰ πειράματα τοῦ Roger. Ἡ ἐνεργητικὴ συμφόρησις ἐπιδρᾷ μὲν σημαντικῶς ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τῆς διαπιδύσεως, δὲν ἀρκεῖ ὅμως ὅπως ἑρμηνεύσῃ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πύου (πείραμα Zahn). Σήμερον ἀπεδείχθη ὅτι ἡ μετανάστευσις τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῶν ἀγγείων ὀφείλεται πρὸ παντὸς εἰς τὴν παρουσίαν τῶν μικροβίων, ἅτινα ἐκκρίνουσιν οὐσίας, ἐχούσας τὴν ἰδιότητα νὰ ἑλκύωσι πρὸς ἑαυτὰς τὰ λευκοκύτταρα (*θετικὸς χημειοτροπισμός*). Ἐπὶ πλέον, συγγραφεῖς τινες φρονοῦσιν ὅτι τοξικαί τινες οὐσίαι ἔχουσι τὴν ἀντίθετον ἰδιότητα, ἤτοι ν' ἀπομακρύνωσι τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια (*ἀρνητικὸς χημειοτροπισμός*). Ὁ ἀρνητικὸς οὗτος χημειοτροπισμὸς συνεπάγεται τὴν μείωσιν τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τὰ μικρόβια καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἐκδήλωσιν λοιμώξεως λίαν τοξικῆς.

Τὰ εἰς τὴν φλεγμονώδη ἑστίαν συρρέοντα λευκὰ αἱμοσφαίρια ἀναπληροῦνται ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ ἀμέσως, χάρις εἰς τὴν ὑπερλειτουργίαν τῶν αἱμοποιητικῶν ὀργάνων (μυελοῦ τῶν ὀστῶν, σπληνός, γαγγλίων). Ἡ τοιαύτη ὑπερλειτουργία τῶν αἱμοποιητικῶν ὀργάνων ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τοῦ ἀπολύτου ἀριθμοῦ τῶν λευκοκυττάρων καὶ τῆς σχετικῆς ἀναλογίας τοῦ εἴδους τούτων, ὅπερ εἰσρέει εἰς τὴν φλεγμονώδη ἑστίαν (λευκοκυττάρωσις καί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πολυπυρήνωσις). Ταυτοχρόνως πρὸς τὴν διαπίδυσιν τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων λαμβάνει χώραν ἔξοδος ἐκ τῶν ἀγγείων ποσότητός τινος ὑγροῦ ὀρώδους (ὀρώδης ἐξίδρωσις), ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ πλάσματος τοῦ αἵματος. Ἡ ἐξίδρωσις αὕτη, ὀφειλομένη ἐν μικρῷ μὲν μέρει εἰς τὴν ἀγγειοδιαστολὴν καὶ τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς ῥοῆς τοῦ αἵματος, ἐν μεγάλῳ δὲ τοιούτῳ εἰς τὸν ἐρεθισμὸν τοῦ ἐνδοθηλίου τῶν ἀγγείων ὑπὸ τῶν τοξινῶν τῶν μικροβίων, διαχέεται, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως, εἴτε ἐντὸς τῶν βροχίδων τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ, εἴτε ἐν τῷ παρεγχύματι τῶν ἐπιθηλιακῶν στρωμάτων, εἴτε—ἐὰν πρόκειται περὶ ἐπιπολῆς φλεγμονῆς βλεννογόνου τινὸς—ἐντὸς τῆς κοιλότητος, ἣν οὗτος ἐπικαλύπτει.

Τὰ κύτταρα τῆς φλεγμονώδους ἑστίας προέρχονται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ αἵματος (καὶ δὴ τῶν λευκοκυττάρων), ἀφ' ἑτέρου δὲ

Digitized by Google

ἐκ τῶν μονίμων κυττάρων τῶν ἱστῶν, ἅτινα καὶ πολλαπλασιάζονται κατὰ τὴν φλεγμονὴν (Virchow). Οὕτω, παραλλήλως πρὸς τὰ μεταναστευτικὰ στοιχεῖα, λαμβάνουσι μέρος καὶ τὰ αὐτόχθονα κατὰ τὴν φλεγμονώδη ἐπεξεργασίαν. Ἐκ τῶν λευκοκυττάρων (λευκῶν αἱμοσφαιρίων), τὰ μὲν πολυπύρηνα οὐδετερόφιλα ἐπικρατοῦσι κατὰ τὰς ὀξείας φλεγμονὰς καὶ εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐγκλείσωσιν ἐν ἑαυτοῖς καὶ νὰ πέψωσι μικρὰ ξένα σώματα καὶ ἰδίᾳ μετρίας τοξικότητος μικρόβια (*μικροφάγα*)· τὰ δὲ λεμφοκύτταρα καὶ τὰ μεγάλα μονοπύρηνα ἐπικρατοῦσι κατὰ τὰς βραδυτέραν πορείαν παρουσιαζούσας καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν τεινούσας φλεγμονάς. Τὰ τελευταῖα τούτων εἶναι ἱκανὰ νὰ ἀπορροφήσωσιν ὀγκωδέστερα σώματα, ἤτοι λείψανα νεκρῶν κυττάρων, μεγάλα ζωϊκὰ παράσιτα, αἱμοσφαίρια ἢ μεγάλης ἀνθεκτικότητος μικρόβια, ὡς ὁ βάκιλλος τοῦ Koch (*μακροφάγα*). Ἐὰν ὅμως τὰ μακροφάγα δὲν ὑπερισχύσωσι τοῦ ἐπιδρομέως, συγχωνεύονται καὶ ἀπαρτίζουσι τὰ καλούμενα *γιγαντοκύτταρα*, ἅτινα συναντῶνται εἰς ἁπάσας τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς τὰ μικρόβια κέκτηνται ἐξαιρετικὴν ἀντοχήν, ὡς καὶ περὶ τὰ εἰς τὸν ὀργανισμὸν εἰσαχθέντα ξένα σώματα.

Ἡ ὑπὸ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων ἀπορρόφησις τῶν μικροβίων, παρασίτων καὶ κυτταρικῶν λειψάνων, ἀποκληθεῖσα *φαγοκυττάρωσις* ὑπὸ τοῦ περιγράψαντος ταύτην Metchnikoff, ὡς καὶ ἡ φυσικὴ βακτηριδιοκτόνος ἰδιότης τῶν χυμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ μετὰ τῆς ὑπὸ τῶν κυττάρων παραγωγῆς οὐσιῶν ἀντιτοξικῶν, ἀντιπροσωπεύουσι τὰ ἀποτελεσματικώτερα μέσα ἀμύνης τοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τῶν λοιμογόνων παραγόντων, οἵτινες εἶναι ἡ συνήθης αἰτία τῆς φλεγμονώδους ἐπεξεργασίας. Καὶ ἀντιθέτως ὅμως, κατὰ τὴν μεταξὺ λευκοκυτάρων καὶ μικροβίων πάλην, ἡ ἀντίστασις τῶν πρώτων δύναται νὰ καμφθῇ, ὁπότε καὶ παρατηρεῖται καταστροφὴ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων διὰ *φαγολύσεως*. Τὸ μικρόβιον δρᾷ διὰ τῶν διαλυτῶν αὐτοῦ τοξικῶν προϊόντων, ἅτινα ἐκκρίνει (*ἔξω-τοξῖναι*) ἢ ἐμπεριέχει (*ἐνδο-τοξῖναι*). Αἱ τοξικαὶ αὗται οὐσίαι γίνονται πρόξενοι ἀντιδραστικῶν ἐκδηλώσεων: εἴτε τοπικῶν, παραγομένων κατὰ τὸ σημεῖον τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ (τοπικὴ φλεγμονή), εἴτε γενικῶν, προερχομένων ἐκ τῆς τοξικῆς ἐμποτίσεως ὁλοκλήρου τοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ γενικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις χαρακτηρίζονται ὑπὸ πυρετοῦ, ρίγους, δυσπεπτικῶν καὶ οὐρικῶν διαταραχῶν, κεφαλαλγίας, ἀϋπνίας, ἐπιταχύνσεως τοῦ σφυγμοῦ καὶ τῆς ἀναπνοῆς, αἰσθήσεως γενικῆς κακουχίας καί, ἐνίοτε, παραληρήματος.

Αἱ ὑπὸ τῶν διαφόρων παθογόνων παραγόντων προκαλούμεναι φλεγμοναὶ διακρίνονται: α') εἰς *κοινάς*, καὶ β') εἰς *εἰδικάς*. Αἱ κοιναὶ φλεγμοναὶ διακρίνονται εἰς δύο ὁμάδας: 1) τὰς *διαχύτους* καὶ 2) τὰς *ὀζώδεις* (φυματώδεις). Τούτων αἱ μὲν πρῶται ἐκτείνονται εἰς ἀρκούντως μεγάλην ἐπιφάνειαν τῶν ἱστῶν, αἱ δὲ δεύτεραι, τοὐναντίον, περιορίζονται εἰς μικρὰς ἐκτάσεις, συχνάκις μικροσκοπικὰς καὶ ἐχούσας τὴν ὄψιν ὀζιδίων (φυμάτων).

Διάχυτοι φλεγμοναί. Αὗται διαστέλλονται ἀπ' ἀλλήλων ἐκ τῶν χαρακτήρων τοῦ ἐξιδρώματος, ὅπερ δύναται νὰ ᾖ: 1) Πύον. Τοῦτο εἶναι ὑγρὸν ἀδιαφανές, πλέον ἢ ἔλασσον λευκωματοῦχον, περιέχον ἐν αἰωρήσει πολυάριθμα λευκοκύτταρα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νεκρὰ καὶ κοκκιολιπωδῶς ἐκπεφυλισμένα (πυοσφαίρια). Ἡ χροιὰ καὶ ἡ σύστασις τοῦ πύου μεταβάλλονται, ἀναλόγως τῶν προκαλεσάντων τὴν γένεσιν αὐτοῦ παραγόντων (μικροβίων, ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν παρασίτων, χημικῶν ἐρεθιστικῶν οὐσιῶν). Οὕτω: τὸ πύον τῆς ἐκ χρυσίζοντος σταφυλοκόκκου φλεγμονῆς εἶναι πυκνόρρευστον, ὁμοιογενὲς καὶ χροιᾶς κιτρινοπρασίνης· τὸ τῆς ἐκ στρεπτοκόκκου εἶναι λεπτόρρευστον καὶ ἐνίοτε κροκιδῶδες, χροιᾶς δὲ φαιοκιτρίνης· τὸ τῆς ἐκ τοῦ βακτηριδίου τοῦ κυανοῦ πύου εἶναι χροιᾶς κυανωπῆς· τὸ τῆς ἐκ πνευμονιοκόκκου εἶναι λίαν πυκνόρρευστον καὶ χροιᾶς πρασίνης· τὸ ὀροπυῶδες ὑγρὸν τῶν γαγγραινωδῶν φλεγμονῶν (ἐκ συνδυασμοῦ ἀναεροβίων μικροβίων μετὰ ἀεροβίων καὶ ἰδίᾳ στρεπτοκόκκου) εἶναι λίαν δύσοσμον καὶ χροιᾶς ὑποφαίου ἢ φαιοπρασίνης. Αἱ πυογόνοι φλεγμοναί, ἀναλόγως τοῦ αἰτιολογικοῦ αὐτῶν παράγοντος, διακρίνονται: α') εἰς θερμὰς διαπυήσεις, παραγομένας ἐκ μολύνσεως διὰ πυογόνων μικροβίων ἢ ζωϊκῶν παρασίτων (στρεπτοκόκκων, σταφυλοκόκκων, πνευμονιοκόκκων, ἀμοιβάδων κλπ.)· β') εἰς ψυχρὰς διαπυήσεις (ἀρχῆς φυματιώδους ἢ μυκωσικῆς), καὶ γ') εἰς ἀσήπτους διαπυήσεις, ἀναπτυσσομένας μετὰ ἔνεσιν ὡρισμένων χημικῶν ἐρεθιστικῶν οὐσιῶν (ὡς τερεβινθελαίου κλπ.). 2) *Ἐξίδρωμα βλεννῶδες ἢ καταρροϊκόν*. Παρατηρεῖται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν φλεγμαινόντων βλεννογόνων, ἀπαρτίζεται δὲ κυρίως ἐξ ἀφθόνου ἐκκρίσεως τῶν βλεννογόνων ἀδένων, ἐκ λευκοκυττάρων καὶ ἐκ τῶν βλεννωδῶς ἐκπεφυλισμένων ἐπιθηλιακῶν κυττάρων, ἅτινα ἐξοιδαίνονται καὶ ἀποπίπτουσι. Τὸ βλεννῶδες ἔκκριμα, μειγνύμενον μετὰ τοῦ ἐκ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων διιδρουμένου ὀρώδους ὑγροῦ, σχηματίζει ὀροβλεννῶδες ὑγρὸν (*κατάρρους ὀροβλεννώδης*). 3) *Ἐξίδρωμα ἰνιδῶδες*. Χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς παρουσίας ἐν αὐτῷ τοῦ ἰνιδογόνου, ὅπερ τῇ ἐπιδράσει τῆς πλασμάσης τῶν κυττάρων σχηματίζει τὴν ἰνικήν, ἥτις καὶ ἀποτίθεται ἐπὶ τῶν φλεγμαινουσῶν ἐπιφανειῶν (ὀρογόνων ἢ βλεννογόνων) ἢ εἰς τὰ μεσοδιαστήματα τῶν ἱστῶν καὶ τὰς βροχίδας τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ. Τὸ ἰνῶδες ἴζημα, ἀποτιθέμενον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὀρογόνων ἢ βλεννογόνων κατὰ στρώματα, σχηματίζει ψευδομεμβράνας (*ψευδομεμβρανῶδες ἐξίδρωμα*). 4) *Ἐξίδρωμα ὀρῶδες*. Ἀντιστοιχεῖ εἰς φλεγμονὴν ἐξησθενημένην καὶ ἀπαρτίζεται ἐξ ὀρώδους ὑγροῦ, πλουσίου εἰς λεύκωμα καὶ ἐλαφρῶς ἰνιδώδους, ἐκ κυττάρων συνεκτικοῦ καὶ ἐπιθηλιακοῦ ἱστοῦ ἐν ἀρχομένῃ ἐκφυλίσει, καὶ ἐκ λευκοκυττάρων (πολυπυρήνων, λεμφοκυττάρων καὶ μεγάλων κυττάρων, τύπου μακροφάγων). 5) *Ἐξίδρωμα αἱμορραγικόν*. Ἡ ἕνεκεν ἐντονωτάτης φλεγμονῆς ἀλλοίωσις τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων (νεφρῖτις αἱμορραγικὴ κλπ.), ὡς καὶ ἡ ἐντὸς φλεγμονώδους ἑστίας ρῆξις ἀγγείων ἠλλοιωμένων τὸ πρὶν ἕνεκα ποικίλων αἰτίων (φυματίασις, καρκίνος κλπ.), προκαλοῦσαι ἔξοδον ἀφθόνων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, προσδίδουσιν εἰς τὸ ἤδη ὑπάρχον ὀρῶδες, ἰνιδῶδες ἢ πυῶδες ἐξίδρωμα χροιὰν ἐρυθρὰν καὶ σχηματίζουσι τὸ καλούμενον αἱμορραγικὸν ἐξίδρωμα. Τὸ φλεγμονῶδες ἐξίδρωμα δύναται νὰ κενωθῇ πρὸς τὰ ἐκτός, εἴτε μετὰ ἐγχειρητικὴν ἐπέμβασιν, εἴτε ἕνεκα προοδευτικῆς ἑλκώσεως τῶν γειτονικῶν ἱστῶν. Εἴς τινας ὅμως περιπτώσεις δύναται ν' ἀπορροφηθῇ, ὁπότε τὸ μὲν ὑγρὸν τμῆμα τούτου ἐπανέρχεται εἰς τὴν κυκλοφορίαν, τὰ δὲ ἐκπεφυλισμένα ἔμμορφα συστατικὰ αὐτοῦ ἀπορροφοῦνται ὑπὸ τῶν λευκοκυττάρων. Ἀλλ' οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ κατάληξις τοῦ ἐξιδρώματος, ἡ ἐπούλωσις γίνεται χάρις εἰς τὴν ἀνάπλασιν τῶν ἱστῶν ὑπὸ τῶν μονίμων στοιχείων αὐτῶν. Τὸ ἐπιθήλιον καὶ ὁ χόνδρος ἐπουλοῦνται διὰ τῆς ἀναπτύξεως νέου ἱστοῦ, προσομοίου τῷ παλαιῷ τοιούτῳ· γενικῶς ὅμως ἡ οὐλὴ ἀπαρτίζεται ἐκ συνεκτικοῦ ἱστοῦ, ὅστις διέρχεται διὰ τῶν διαδοχικῶν φάσεων τῆς φυσιολογικῆς αὐτοῦ ἐξελίξεως. Ὁμοίως, τὰ παρὰ τὴν φλεγμαίνουσαν ἑστίαν εὐγενῆ κύτταρα τῶν ὀργάνων ἀντιδρῶσι· καὶ ἄλλα μὲν τούτων ἐκφυλίζονται καί, ἀφοῦ ἀπολέσωσι τὴν μετὰ τῶν ὀργάνων, ἐφ' ὧν ἐτύγχανον προσηρμοσμένα, συνοχὴν αὐτῶν, καταστρέφονται, ἄλλα δὲ πολλαπλασιάζονται. Οὕτω σχηματίζονται οἱ ἀδενωματώδεις ὄζοι τοῦ ἥπατος, τῶν νεφρῶν, τῶν ἐπινεφριδίων· οὕτω, ἐπίσης, ἀναπτύσσονται αἱ ἐξοστώσεις καὶ ὑπεροστώσεις, λόγῳ ὑπερμέτρου ἀναπλαστικῆς ἐργασίας.

Φλεγμοναὶ ὀζώδεις (φυματώδεις). Ἡ ὀξεῖα ὀζώδης (φυματώδης) φλεγμονὴ χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ ὀζιδίων (φυμάτων), ὧν ἡ ἀνάπτυξις εἶναι πρὸ πάντων ἴδιον ὡρισμένων μικροβίων καὶ παθήσεων, ἐξαρτᾶται ὅμως μᾶλλον ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ἱστοῦ ἢ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ αἰτιολογικοῦ παράγοντος—ἐκ τῆς ἰδιότητος τῆς φλεγμονῆς ν' ἀναπτύσσηται κατὰ ζώνας ἢ νησῖδας, ἢ ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς. Τὰ ὀζίδια (φύματα) ταῦτα, ἅτινα ἐκλήθησαν μολυσματικά, ἀναπτύσσονται συχνάκις εἰς τὸ ἧπαρ, τοὺς νεφρούς, τὰ ἐπινεφρίδια καὶ σχηματίζουσι κηλῖδα ὁρατὴν καὶ διὰ γυμνοῦ ἔτι ὀφθαλμοῦ. Διὰ τοῦ μικροσκοπίου διακρίνει τις κατ' αὐτὰ τὴν παρουσίαν μονίμων κυττάρων συνεκτικοῦ ἱστοῦ καὶ λευκοκυττάρων (πολυπυρήνων κατὰ τὰς ὀξείας λοιμώξεις, λεμφοκυττάρων κατὰ τὰς χρονίας ἤ, τοὐλάχιστον, τὰς ἀβληχρὰς τοιαύτας). Ὡς πᾶσα κοινὴ φλεγμονώδης ἢ πυώδης ἑστία, καὶ ἡ ὀξεῖα ὀζώδης φλεγμονὴ δύναται ν' ἀπορροφηθῇ, τὰ δὲ μολυσματικὰ ὀζίδια νὰ ἐξαφανισθῶσι, χωρὶς οὐδ' ἴχνος τῆς προτέρας αὐτῶν ὑπάρξεως νὰ καταλίπωσιν. Εἰς ἄλλας ὅμως περιπτώσεις τὰ ὀζίδια ἐμμένουσι, διηθοῦνται ὑπὸ κυττάρων μονίμων, λεμφοκυττάρων, μακροφάγων, καὶ μάλιστα ὑπὸ πολυπυρήνων, ἐκ παραλλήλου δὲ ἀναπτύσσεται συνεκτικὸς ἱστός, ὅστις σχηματίζει νησῖδας καὶ ταινίας ἰνώδεις, πραγματοποιούσας τὴν σκλήρωσιν τῶν ὑπὸ τῆς φλεγμονῆς προσβληθέντων ὀργάνων (χρονία ἰνοφυματώδης φλεγμονή).

Φλεγμοναὶ εἰδικαί. Καὶ αἱ φλεγμοναὶ αὗται εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀζώδεις (φυματώδεις), παρουσιάζουσιν ὅμως πλέον διακεκριμένα γνωρίσματα καὶ ἐξελίσσονται μικρὸν διαφόρως, ἀναλόγως τοῦ προκαλέσαντος ταύτας παθογόνου παράγοντος. Εἰς ταύτας καταλέγονται ἡ φυματίασις, ἡ σύφιλις, ἡ λέπρα, ἡ μᾶλις, ἡ ἀκτινομυκητίασις, ἡ βλαστομυκητίασις, τὸ μυκήτωμα, αἱ ψευδοφυματιάσεις (φυματίασις ζῳογλοιακὴ τοῦ Malassez καὶ Vignal, φυματίασις κοκκοβακτηριδιακὴ τοῦ Charrin καὶ Roger, φυματίασις ἀσπεργιλλώδης τοῦ Rénon) καὶ αἱ σποροτριχώσεις. Α. Ν. ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ

—**φλεγμονὴ πολφοῦ** *['Οδοντ.]*· βλ. *πολφῖτις*.

—**φλεγμονὴ χοληδόχου κύστεως** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *λιθογόνος κατάρρους*.

φλεγμονικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φλεγμονήν, ὁ τῆς φλεγμονῆς.

φλεγμονώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πλήρης φλεγμονῆς, ὁ φλεγμαίνων.

φλεγμορραγικός, *—ή, —όν*, ἢ **φλεγμονορραγικός**. Περίοδος τῆς ἀσιατικῆς χολέρας, ἥτις προηγεῖται ἀμέσως τῆς κρυμώδους ἢ παγετώδους περιόδου ταύτης. Μ. Ν. Κ.

φλέγμων, *—ονος* (ὁ). Νόσος χαρακτηριζομένη ὑπὸ φλεγμονῆς διαπυητικῆς, ἐπιπολῆς ἢ βαθείας, ἐντετοπισμένης ἢ διαχύτου, συνοδευομένης ὑπὸ τοπικῶν καὶ γενικῶν φαινομένων καὶ ὀφειλομένης εἰς μικρόβια πυογόνα, συνηθέστερον μὲν τὸν στρεπτόκοκκον καὶ τὸν σταφυλόκοκκον, σπανιώτερον δὲ τὸν πνευμονιόκοκκον, τὸ κολοβακτηρίδιον, ὡς καὶ ἄλλους μικροοργανισμούς, ἀεροβίους καὶ ἀναεροβίους. Φλεγμόνων διακρίνονται δύο ποικιλίαι: ὁ *περιγεγραμμένος φλέγμων* ἢ *ἀπόστημα θερμὸν* καὶ ὁ *διάχυτος φλέγμων*.

1. *Φλέγμων περιγεγραμμένος* ἢ *ἀπόστημα θερμόν*· βλ. λ. *ἀπόστημα*.

2. *Φλέγμων διάχυτος*. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν περιγεγραμμένον φλέγμονα, ὁ διάχυτος τοιοῦτος χαρακτηρίζεται ὑπὸ διαχύτου φλεγμονῆς τοῦ κυτταρολιπώδους ἱστοῦ, οὐδεμίαν ἐχούσης τάσιν πρὸς περιορισμόν, ἐπιπλεκομένης ὑπὸ πλέον ἢ ἔλασσον ἐκτεταμένης νεκρώσεως τῶν φλεγμαινόντων ἱστῶν καὶ συνοδευομένης ὑπὸ βαρέων γενικῶν φαινομένων.

Εἰς τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν περιπτώσεων, ὁ παθογόνος παράγων εἶναι ὁ στρεπτόκοκκος, σπανιώτερον δὲ ὁ χρυσίζων σταφυλόκοκκος καὶ τὰ ἄλλα πυογόνα μικρόβια. Ὅ,τι ὅμως χαρακτηρίζει τὴν νόσον δὲν εἶναι τὸ εἶδος τοῦ μικροβίου, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μεγίστη τοξικότης τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐξασθένησις τῆς τοπικῆς ἀντιδράσεως (ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῶν ἱστῶν συνεπείᾳ ποικίλων αἰτίων: συντεθλασμένων τραυμάτων, ἐγκαυμάτων κλπ.), ὡς καὶ ἡ μείωσις τῆς γενικῆς τοιαύτης τοῦ ὀργανισμοῦ (ἕνεκα διαβήτου, λευκωματουρίας, ἀλκοολισμοῦ, ὑπερκοπώσεως ἢ γενικῆς ἐξασθενήσεως ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης νόσου).

Ὁ διάχυτος φλέγμων δύναται ν' ἀναπτυχθῇ πανταχοῦ ἔνθα ὑπάρχει κυτταρολιπώδης ἱστός. Ἡ συνηθεστέρα ὅμως ἕδρα αὐτοῦ εἶναι τὸ ἄνω μέλος, σπανιώτερον δὲ τὸ κάτω. Καὶ ὅταν μὲν ἑδράζηται ἐν τῷ ὑποδορίῳ κυτταρολιπώδει ἱστῷ καλεῖται *ἐπιπολῆς* ἢ *ὑπεραπονευρωτικός*, ὅταν ὑπὸ τὴν ἀπονεύρωσιν, *ὑποαπονευρωτικός*· ὅταν ἐντὸς τῶν μεσομυΐων διαστημάτων, *βαθύς*· καὶ τέλος, ὅταν ἐκτείνηται ἐφ' ὅλου τοῦ κυτταρολιπώδους ἱστοῦ, ἐπιπολῆς καὶ ἐν τῷ βάθει χώρας τινὸς καλεῖται *καθολικός*.

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς νόσου ἡ γενικὴ κατάστασις εἶναι βαρεῖα. Ρῖγος σφοδρόν, πυρετὸς ὑψηλὸς (40°—41°), δύσπνοια, ἀϋπνία, παραλήρημα, οὖρα σπάνια, γλῶσσα ξηρά, ἐνίοτε ἔμετοι καὶ διάρροια, καθιστῶσιν ἔκδηλον τὴν βαρύτητα τῆς νόσου, ἧς ἡ εἰκὼν προσομοιάζει πρὸς τὴν τῆς σηψαιμίας. Τοπικῶς, ἡ προσβληθεῖσα χώρα ἐξοιδαίνεται διαχύτως καὶ ἀλγεῖ ἐντόνως· τὸ δέρμα εἶναι θερμόν, στίλβον, τεταμένον, χροιᾶς βαθέως ἐρυθρᾶς καὶ παρουσιάζει, κατὰ τόπους, πλάκας πελιδνάς. Εἴς τινας ὅμως βαθεῖς φλέγμονας, τὰ τοπικὰ φαινόμενα ἐκδηλοῦνται μόνον δι' οἰδήματος διαχύτου καὶ ἀλγεινοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ δι' ἐρυθρότητος τοῦ δέρματος. Ἐνίοτε κατὰ τὴν φάσιν ταύτην δύναται νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος ἐκ τοξιναιμίας (2—3 ἡμέρας ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῆς νόσου), ἢ καὶ ἡ λύσις τῆς καταστάσεως διὰ προοδευτικῆς ἐλαττώσεως τῶν γενικῶν καὶ τοπικῶν φαινομένων. Συνήθως ὅμως ἐπακολουθεῖ ἡ δευτέρα φάσις—μεταξὺ 3ης καὶ 8ης ἡμέρας—, ἡ τῆς νεκρώσεως καὶ διαπυήσεως. Τὸ πύον ἀθροίζεται καὶ ὁ κλυδασμὸς καθίσταται ἀντιληπτός· φλύκταιναι ἀναφαίνονται ἐπὶ τοῦ δέρματος. Εἰς τὰς περιπτώσεις τὰς ἐγκαταλειπομένας εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἐξέλιξιν τὸ δέρμα ἀποκολλᾶται, σφακελοῦται καὶ διατιτραίνεται, ἐκ τῶν αὐτομάτων δὲ τούτων διατρήσεων ἐκρέει πύον πυκνόρρευστον, πρασινωπόν, περιέχον ἐν αἰωρήσει λείψανα ἱστῶν ἐσφακελωμένων. Ἡ γενικὴ κατάστασις φαίνεται βαίνουσα ἐλαφρῶς ἐπὶ τὰ βελτίω, παραμένει ὅμως σοβαρὰ ἐφ' ὅσον αἱ ἑστίαι, ἀφ' ὧν ἀποβάλλονται ἐσφακελωμένοι ἱστοὶ καὶ πύον, ἐξακολουθοῦσι νὰ διαδέχωνται ἀλλήλας· ὁ θάνατος δύναται ἔτι νὰ ἐπέλθῃ ἐκ σηψαιμίας ἢ πυαιμίας, ἢ καὶ ἐκ παρεμπιπτούσης τινὸς νόσου, ἥτις ἀποβαίνει θανατηφόρος, λόγῳ τῆς ἐκ τῆς παρατεταμένης πυήσεως ὑπαρχούσης γενικῆς καχεξίας. Κατὰ τὴν φάσιν ταύτην δύνανται νὰ ἐπέλθωσι τοπικαὶ ἐπιπλοκαί: αἱμορραγίαι, συνεπείᾳ ἑλκώσεως ἀρτηριῶν, φλεβίτιδες βαθεῖαι ἀποφρακτικαί, νευρίτιδες, νεκρώσεις τενόντων, ἀθρίτιδες πυώδεις τῶν γειτονικῶν ἀρθρώσεων (πηχυοκαρπικῆς, κατ' ἀγκῶνα κλπ.)· ἢ γενικαὶ τοιαῦται: πυώδης πλευρῖτις μεταστατική, ἐνδοκαρδῖτις κλπ., αἵτινες καὶ δύνανται νὰ γίνωσι πρόξενοι θανάτου.

Ὅταν ἡ νόσος ἀναχαιτισθῇ, ἄρχεται ἡ τρίτη φάσις, ἡ τῆς ἐπανορθώσεως. Αἱ ἐκ τῆς νεκρώσεως τῶν ἱστῶν προκύψασαι εὐρεῖαι ἀπώλειαι πληροῦνται προοδευτικῶς ὑπὸ μυκητωδῶν σαρκίων καὶ ἡ ἴασις ἐπέρχεται μετὰ πάροδον ἑβδομάδων ἢ καὶ μηνῶν, διὰ σχηματισμοῦ πολλαπλῶν οὐλῶν, ἀνωμάλων καὶ σκληρῶν. Αἱ οὐλαὶ αὗται γίνονται πρόξενοι λειτουργικῆς δυσχερείας, ὁ δὲ σφάκελος

Digitized by Google

τῶν τενόντων καὶ ἡ πυώδης ἀρθρῖτις καθιστῶσι τὸ παθὸν μέλος ὁριστικῶς ἀνάπηρον.

Ὁ διάχυτος φλέγμων, ἀρκούντως συχνὸς καὶ θανατηφόρος κατὰ τὴν προαντισηπτικὴν ἐποχήν, κατέστη σήμερον σπανιώτερος, ἧττον βαρὺς καὶ πολλάκις ἰατός, χάρις εἰς τὰς προόδους τῆς ἀντισηψίας καὶ ἀσηψίας, ὡς καὶ εἰς τὰ σύγχρονα θεραπευτικὰ μέσα. Ὁ καθολικὸς φλέγμων τοῦ Chassaignac, ὅστις ἀνέτεμνεν ἐν διαστήματι ἡμερῶν τινων ὅλους τοὺς ἱστοὺς (σκελετόν, ἀγγεῖα, νεῦρα, μῦς, ἀπονευρώσεις, δέρμα), κατέστη σπανιώτατος.

Θεραπεία. Ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν περιπτώσει φλέγμονος διαχύτου, μικρὸν ἐκτεταμένου καὶ μὴ συνοδευομένου ὑπὸ βαρέων γενικῶν φαινομένων, δύναταί τις νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν διάλυσιν τῆς φλεγμονῆς διὰ θερμῶν παρατεταμένων λουτρῶν, ὑγρῶν θερμῶν ἀντισηπτικῶν ἐπιθεμάτων καὶ ψεκασμῶν ἀντισηπτικῶν. Ἀλλ' εἰς τὰς σοβαρὰς μορφὰς τῆς νόσου—αἵτινες εἶναι καὶ αἱ περισσότεραι— ἢ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαλυτικῶν μέσων, συνιστᾶται ἡ ἄμεσος ἐγχειρητικὴ ἐπέμβασις. Αὕτη συνίσταται: α') εἰς πολλαπλᾶς τομάς, παραλλήλους τῷ ἄξονι τῶν μεγάλων ἀγγείων, ὑπερβαινούσας εἰς μῆκος τὰ ὅρια ἑκάστης ἑστίας, εἰσδυούσας ἐν τῷ βάθει τῶν φλεγμαινόντων ἱστῶν διὰ μέσου τῆς ἀπονευρώσεως καὶ κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων διὰ μεσοδιαστημάτων 4 τοὐλάχιστον ἑκ. μ. (ὅπως μὴ ἐκτεθῇ εἰς σφακέλωσιν ἡ ἐνδιάμεσος λωρὶς τοῦ δέρματος)· β') εἰς ἐκκένωσιν τοῦ πύου καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ἐσφακελωμένων ἱστῶν· καὶ γ') εἰς διασωλήνωσιν εὐρεῖαν τῶν φλεγμαινουσῶν ἑστιῶν διὰ πολλαπλῶν ἐλαστικῶν σωλήνων, συγκρατουμένων εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν μεγάλων ἀγγείων. Ἡ συνεχὴς ἢ διαλείπουσα ἄρδευσις τῶν ἐγχειρητικῶν τραυμάτων διὰ τοῦ ὑγροῦ τοῦ Dakin, τὰ μεγάλα θερμὰ καὶ ἐλαφρῶς ἀντισηπτικὰ λουτρά, βοηθοῦσιν εἰς τὴν παροχέτευσιν τοῦ πύου τῶν φλεγμονωδῶν ἑστιῶν καὶ τὴν ἀποβολὴν τῶν ἐσφακελωμένων ἱστῶν. Ὁ εἰς ἀπόστασιν πρώϊμος ἀκρωτηριασμὸς τῶν μελῶν—εἰς τοὺς φλέγμονας αὐτῶν— ἐνδείκνυται ἐνίοτε ἐπὶ ἐπιπλοκῆς πολλαπλῶν πυωδῶν ἀρθριτίδων (Leriche), ὁ δὲ ὄψιμος τοιοῦτος δύναται νὰ ᾖ ἀναγκαῖος εἰς περιπτώσεις ἀνεξαντλήτων διαπυήσεων, προκαλουσῶν καχεξίαν. Ὁ ἀντιστρεπτοκοκκικὸς ὀρὸς ἐχρησιμοποιήθη μετ' ἀβεβαίων ἀποτελεσμάτων, ὁ δὲ ἀντιγαγγραινώδης, εἰς ἐνέσεις ὑποδορίους ἢ εἰς ἐπιθέματα, δρᾷ ἐπωφελῶς ἐπὶ τῶν κατ' ἐξοχὴν εἰς νεκρώσεις τεινόντων φλεγμόνων. Ἡ διὰ βακτηριδιοφάγου θεραπευτικὴ μέθοδος—ἥτις εὑρίσκεται ἔτι ὑπὸ δοκιμασίαν— δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἴτε δι' ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων, εἴτε διὰ τοιούτων ἐντὸς τῶν φλεγμαινόντων ἱστῶν. Τὰ ἐμβόλια δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἴτε ὑπὸ μορφὴν ἐπιθεμάτων ἐπὶ τῶν προσφάτως γενομένων ἐγχειρητικῶν τομῶν (ὁπότε καὶ ἐπιταχύνουσι τὴν τοπικὴν ἐξέλιξιν τοῦ φλέγμονος), εἴτε εἰς ἐνέσεις ὑποδορίους, ἀλλὰ μόνον μετὰ τὴν αἰσθητὴν βελτίωσιν τῆς γενικῆς καταστάσεως. Ἡ ἠλεκτραργόλη, ἐνιεμένη ἐνδοφλεβίως, βοηθεῖ εἰς τὴν κατὰ τῆς λοιμώξεως πάλην. Τὰ καρδιοτονωτικά, ἡ κίνα, τὸ οἰνόπνευμα, ὁ φυσιολογικὸς ὀρός, ἡ σίτισις, εἶναι θεραπευτικὰ μέσα ἀπαραίτητα πρὸς τόνωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ὑποστήριξιν τῆς γενικῆς ἀντιδράσεως τούτου κατὰ τῶν μικροβιακῶν τοξινῶν.

Α. Ν. Γ.

—φλέγμων *ἀεριογόνος*· βλ. λ. *ἐμφύσημα* (τ. ΙΑ', σ. 107 β').

—φλέγμων *τοῦ ἄκρου ποδὸς* *[Χειρ.]*. Προέρχεται συνήθως ἐκ τραύματος, ὡς π. χ. νυγμοῦ διὰ βελόνης, ἥλου, θρύμματος ὑάλου, παρασχίδος ξύλου. Κατὰ τὸ πέλμα ἡ ἰσχυρὰ ἀπονεύρωσις δὲν ἐπιτρέπει μεγάλην διόγκωσιν, ἐξ ἄλλου δὲ ἐκ τῆς τάσεως παράγονται σφοδροὶ πόνοι. Ἔγκαιρος σχάσις εἶναι ἀναγκαία πρὸς πρόληψιν τῆς ἐπεκτάσεως εἰς τὴν κνήμην καὶ ἀναχαίτισιν τῆς λοιμώξεως.

Δ. Χ. Κ.

—φλέγμων *τοῦ βραχίονος*. Προέρχεται ἐκ τοπικῆς μολύνσεως ἢ κατ' ἐπέκτασιν ἀπὸ τῆς περιφερείας, π. χ. ἐκ φλεγμονῆς κατὰ τὸν ἀντίχειρα. Πολλάκις ὑπάρχει βαρεῖα γενικὴ κατάστασις, ἀπαιτοῦσα δραστηρίαν καὶ ἔγκαιρον ἐπέμβασιν δι' εὐρείας διανοίξεως.

Δ. Χ. Κ.

—φλέγμων *τῶν θωρακικῶν τοιχωμάτων*. Παράγεται συνηθέστερον ἐξ ἐπινεμήσεως φλεγμονῆς γειτνιαζούσης χώρας, τοῦ βραχίονος, τοῦ ὤμου, τοῦ λαιμοῦ, τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων, διακρίνεται δὲ διὰ τὴν βαρύτητα αὐτοῦ, ἐπιφέρων πολλάκις νέκρωσιν τῶν ἱστῶν μετ' ἀναπτύξεως ἀερίων καὶ ἐξαπλούμενος εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Διὸ καὶ ἡ ἐπέμβασις δέον νὰ εἶναι ταχεῖα καὶ δραστικὴ διὰ μεγάλων καὶ βαθειῶν τομῶν.

Δ. Χ. Κ.

—φλέγμων *τοῦ πλατέος συνδέσμου τῆς μήτρας*. Οὗτος καταλαμβάνει ὁτὲ μὲν τὴν κορυφήν, ὁτὲ δὲ τὴν βάσιν τοῦ συνδέσμου. Ὁ τῆς κορυφῆς ἔχει δύο προελεύσεις: ὁτὲ μὲν πρόκειται περὶ φλεγμονῆς περισαλπιγγιαίας, ὁτὲ δὲ περὶ λεμφαγγειίτιδος καταλαμβανούσης τὴν ὁμάδα τῶν λεμφικῶν ἀγγείων, ἅτινα, προερχόμενα ἐκ τῶν ἄνω μοιρῶν τῆς μήτρας, μεταβαίνουσιν εἰς τὰ ὀσφυϊκὰ γάγγλια. Τὸ σημεῖον τῆς ἀφετηρίας εἶναι ἡ σάλπιγξ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει καὶ ἡ μήτρα ἐν τῇ δευτέρᾳ. Ἡ φλεγμονὴ δυνατὸν νὰ παραμείνῃ ἁπλῆ ἢ νὰ ἀπολήξῃ εἰς διαπύησιν· τὸ ἐκ ταύτης ἀπόστημα διανοίγεται συνηθέστατα ἐν τῷ περιτοναίῳ αὐτομάτως ἢ διὰ τοῦ γειτνιάζοντος κυτταρώδους ἱστοῦ ἐπιγενῶς φλεγμαινομένου (κυτταρῖτις) παρέχεται διέξοδος τοῦ πύου εἰς τὸν κολεὸν ἢ εἰς τὴν κύστιν. Ὁ φλέγμων τῆς βάσεως εἶναι συχνότερος τοῦ τῆς κορυφῆς· τὸ σημεῖον τῆς ἀφετηρίας αὐτοῦ εἶναι ὁ αὐχὴν τῆς μήτρας· προέρχεται δὲ ἐκ λεμφαγγειίτιδος ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ αὐχένος καὶ ἀκολουθούσης τὴν ὁμάδα τῶν περιβαλλόντων τὴν μητριαίαν ἀρτηρίαν λεμφικῶν ἀγγείων. Ὁ φλεγμονώδης ὄγκος ἐφάπτεται τοῦ κολπικοῦ θόλου, ἐξαλείφων τοῦτον καὶ ἀπωθῶν τὸν αὐχένα καὶ τὸν κολεὸν πρὸς τὸ ὑγιὲς πλευρόν. Ἡ φλεγμονὴ δυνατὸν νὰ ἀπολήξῃ εἰς τὴν διάλυσιν καὶ εἰς τὴν σκλήρυνσιν ἢ εἰς τὴν διαπύησιν, ὁπότε ἡ διέξοδος τοῦ πύου φέρεται ὁτὲ πρὸς τὸ ἀπευθυσμένον, ὁτὲ πρὸς τὴν κύστιν ἢ τὸν κολεόν, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Αἴτιον τῆς φλεγμονῆς τοῦ πλατέος συνδέσμου εἶναι ἡ ἐπιλόχειος λοίμωξις (φύσεως στρεπτοκοκκικῆς), εἴτε μετὰ τοκετόν, εἴτε κατόπιν ἐκτρώσεως, καταλαμβάνουσα τὸν μεταξὺ τῶν δύο περιτοναιικῶν φύλλων τοῦ συνδέσμου κυτταρώδη ἱστόν. Ἡ λοίμωξις προέρχεται ἐκ τῆς μήτρας καὶ ἡ μετάδοσις τελεῖται διὰ τῶν λεμφικῶν ἀγγείων. Σπανιώτερον αἴτιον εἶναι οἱ ἐνδομήτριοι χειρισμοὶ σηπτικῆς φύσεως, ἤτοι: διαστολὴ τοῦ αὐχένος, ἀπόξεσις, ἀφαίρεσις πολυπόδων, κλπ. Κατ' ἐξαίρεσιν ἀπαντᾷ καὶ ἡ βλενορροϊκὴ λοίμωξις, διὰ τῆς σαλπιγγικῆς ὁδοῦ ἐνεργουμένη.

Ἡ νόσος ἄρχεται περὶ τὸ τέλος τῆς πρώτης ἑβδομάδος ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἢ τῆς ἐκτρώσεως, διὰ ρίγους καὶ ὑψηλῆς θερμοκρασίας (40°—41°), σφυγμοῦ ταχέος, ἄλγους ἐντόνου πολλάκις κατὰ τὴν ὀσφὺν καὶ τὴν εἰλεακὴν χώραν, ἐκτεινομένου καὶ πρὸς τὸν μηρόν. Διὰ τῆς κολπικῆς ἐξετάσεως ἀντιλαμβανόμεθα γενικῶς σταιτώδους καταστάσεως τῶν θόλων ἕνεκεν οἰδηματώδους διηθήσεως ἐντονωτέρας πρὸς τὸ ἕτερον τῶν πλευρῶν, τὴν δὲ μήτραν ἀκίνητον. Μετά τινα χρόνον ἐμφανίζονται σημεῖα διαπυήσεως καὶ περιορισμοῦ τῶν ἀλλοιώσεων, ἤτοι: πυρετὸς διαλείπων, ἐπιτεινόμενος τὴν ἑσπέραν, ἄλγη νυγματώδη, ἀπίσχνανσις, ἀνορεξία. Διὰ τῆς ἀμφίχειρος ἐξετάσεως ἀντιλαμβανόμεθα μονοπλεύρου ἐσκληρυμμένης μάζης, ἐπωδύνου, περιγεγραμμένης, ἐν στενῇ ἐπαφῇ πρὸς τὸ χεῖλος τῆς μήτρας, ἐπεκτεινομένης δὲ πλαγίως μέχρι τοῦ πυελικοῦ τοιχώματος καὶ ἀνερχομένης μέχρι καὶ τοῦ ἀνωτέρου πυελικοῦ στομίου· ἡ μήτρα εὕρηται ἀπεωσμένη πρὸς τὸ ὑγιὲς πλευρὸν ἐν πλαγίᾳ κλίσει.

Σπανία εἶναι ἡ ἀφ' ἑαυτοῦ διάλυσις τοῦ φλέγμονος τούτου· ἀπ' ἐναντίας παρατηρεῖται προϊοῦσα ἐπέκτασις τῆς διαπυήσεως πρὸς τὸν κολεόν, πρὸς τὸν εἰλεακὸν βόθρον, πρὸς τὸ κολπικὸν τοίχωμα, πρὸς τὴν νεφρικὴν χώραν. Αἱ αὐτόματοι διέξοδοι τοῦ πύου παρέχονται ὕπερθεν τοῦ φαλοππείου τόξου, πρὸς τὸν κολεόν, τὸ ἀπευθυσμένον, τὸ τυφλόν, τὴν κύστιν. Ἐὰν ἡ ἐπέμβασις δὲν εἶναι ἔγκαιρος, ὁ φλέγμων ἀπολήγει εἰς πολλαπλᾶ καὶ ἀνεξάντλητα συρίγγια καὶ εἰς τὸν θάνατον διὰ σηπτικῆς λοιμώξεως, ἤτοι διὰ διαχύτου πυελικῆς κυτταρίτιδος. Ἡ ἐπέμβασις ἐπιφέρει ἀσφαλῶς τὴν ἴασιν. Δέον νὰ μὴ συγχέωμεν τὸν φλέγμονα πρὸς ἴνωμα τῆς μήτρας ἑδραζόμενον ἐπὶ τοῦ πλατέος συνδέσμου, ἔνθα ἀποτελεῖ ὄγκον νωθρὸν καὶ βραδείας ἀναπτύξεως, οὔτε πρὸς τὴν πυελοπεριτονίτιδα, ἥτις καταλαμβάνει συνήθως τὸν ὀπίσθιον θόλον καὶ σπανιώτερον τὸν πρόσθιον. Εὐχερῶς διακρίνεται, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, ὁ φλέγμων τῆς κορυφῆς ἀπὸ τοῦ τῆς βάσεως.

Πρὸς θεραπείαν ἀπαιτεῖται ὁριζοντία κατάκλισις, κύστις πάγου ἐπὶ τοῦ ὑπογαστρίου ἐμμόνως, λίαν θερμαὶ κολπικαὶ ἀντισηπτικαὶ διακλύσεις· ἐπελθούσης δὲ τῆς διαπυήσεως ἐπιβάλλεται ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, ἡ σχάσις τοῦ ἀποστήματος ἀπὸ τοῦ κόλπου, ἡ διασωλήνωσις πρὸς παροχέτευσιν καὶ ἡ ἀντισηπτικὴ ἐν γένει ἀγωγή.

Μ. Ν. Κ.

—φλέγμων *πυελικὸς* *[Μαιευτ.]*· βλ. λ. *κυψελῖτις*.

—φλέγμων *τοῦ ριζομηρίου*. Οὗτος παράγεται ἐκ τοπικῆς μολύνσεως κατόπιν τραύματος, ἢ προέρχεται ἐκ λεμφαδενίτιδος (ἀδενοφλέγμων), ἕνεκα μολύνσεως ἀπὸ περιφερικῆς τινος ἑστίας, π. χ. τραύματος κατὰ τὸν πόδα. Ἐκδηλοῦται διὰ τῶν συνήθων φαινομένων τῆς φλεγμονῆς, πόνου, διογκώσεως κλπ., καταλήγει δὲ συνήθως εἰς διαπύησιν, ὁπότε εἶναι ἀναγκαία ἡ διάνοιξις.

Δ. Χ. Κ.

—φλέγμων *τῆς ὑπογναθίου χώρας*. Προέρχεται συνήθως ἐκ παθήσεων τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀδόντων τῆς κάτω σιαγόνος καὶ καταλήγει πολλάκις εἰς διαπύησιν, ὁπότε εἶναι ἀναγκαία ἡ διάνοιξις. Ἡ τομὴ γίνεται κατὰ τὸ δυνατὸν ὑπὸ τὸ κάτω χεῖλος τῆς σιαγόνος καὶ παράλληλος πρὸς αὐτό, διὰ νὰ μὴ εἶναι κατόπιν ἐμφανὴς ἡ οὐλή.

Δ. Χ. Κ.

φλεγμονώδης *κυνάγχη* *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *κυνάγχη*.

Φλέγρα, ἢ ***Φλέγραι*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Χαλκιδικῆς, μετονομασθεῖσα κατόπιν εἰς *Παλλήνην* καὶ βραδύτερον εἰς *Ποτίδαιαν καὶ Κασσάνδρειαν*.

Σ. Ε. Λ.

Φλεγύα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Βοιωτίας, ἐνωρὶς ἐξαφανισθεῖσα, θεμελιωθεῖσα κατὰ τὸν μῦθον ὑπὸ τοῦ Φλεγύου.

Ι. Σ. Σ.

—Φλεγύα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Κυψέλων, ὑπαγομένη πρότερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν νομὸν Ἕβρου καὶ ἤδη εἰς τὸν τουρκικὸν νομὸν Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 253 κατοίκουςκαὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τεφηκιέ*.

Φλεγύαι *[Μυθολ.]*. Λαὸς λῃστρικός, θρακικῆς, ἢ μᾶλλον θεσσαλικῆς καταγωγῆς. Εἰσβαλόντες μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Φλεγύου, υἱοῦ τοῦ Ἄρεως, εἰς Βοιωτίαν καὶ ἀπειλήσαντες τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας ἕνεκα τούτου ἐτείχισεν ὁ Ἀμφίων, ἐγκατεστάθησαν ἐν Φωκίδι περὶ τὸν ποταμὸν Κηφισόν. Διαρπάσαντες τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξωλοθρεύθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ κεραυνῶν καὶ σεισμῶν, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες ἀπέθανον ὑπὸ νόσου λοιμώδους, ὀλίγοι δὲ διασωθέντες διέφυγον εἰς Φωκίδα (*Παυσ.* IX, 36, 3).

Α. Θ. Σ.

Φλεγυαντὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τμῆμά τι τῆς ἀρχαίας Βοιωτίας, ἀπὸ τοῦ Φλεγύου, μυθικοῦ βασιλέως τῶν Φλεγυῶν (*Παυσ.* IX, 36, 1).

Α. Θ. Σ.

Φλεγύας *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς γενάρχης καὶ βασιλεὺς τῶν Φλεγυῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Δωτίδος ἢ τῆς Χρύσης, θυγατρὸς τοῦ Ἅλμου, διαδεχθεὶς τὸν Ἐτεοκλέα, ἄτεκνον ὄντα, ἐν τῇ περὶ τὸν Ὀρχομενὸν χώρᾳ, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἐκλήθη *Φλεγυαντίς*. Θεωρεῖται ὡς πατὴρ τοῦ Ἰξίωνος καὶ τῆς Κορωνίδος, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ἀπόλλων ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Ἀσκληπιόν. Μαθὼν τοῦτο ὁ Φλεγύας, ἔθεσε πῦρ εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, κατετοξεύθη ὅμως ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ κατεδικάσθη εἰς αὐστηροτάτην τιμωρίαν ἐν τῷ Ἅδῃ. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἦτο ἄτεκνος καὶ ἐθανατώθη ὑπὸ τοῦ Λύκου καὶ τοῦ Νυκτέως, υἱῶν τοῦ Ὑριέως (*Ἀπολλοδ.* Γ, 5, 5).

Α. Θ. Σ.

φλέγω, ἀόρ. *ἔφλεξα—ἐφλέγην*· περιβάλλω διὰ φλογός, κάμνω τι νὰ ἀνάψῃ, φλογίζω· || μεταφ., θερμαίνω, διακαίω: «φλέγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ διαγωνισθῇ».

Φλέγων. Ἱστορικός, καταγόμενος ἐκ Τράλλεων καὶ ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (76—138), οὗ ἐγένετο ἀπελεύθερος. Ἔγραψε σύνοψιν ἱστορίας εἰς 16 βιβλία, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς α' ὀλυμπιάδος καὶ ἐξικνουμένην μέχρι τῶν χρόνων του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὀλυμπιάδες». Διεσώθησαν ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου τούτου διὰ τοῦ Φωτίου καὶ Συγκέλλου, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐν Ὀξυρρύγχῳ ἀνευρεθέντων παπύρων. Ὁ Φλέγων ἔγραψε πρὸς τούτοις: «Περὶ θαυμασίων» καὶ «Περὶ μακροβίων» καὶ κατὰ τὸν Σουΐδαν ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, γράψας: «Περὶ τῶν παρὰ Ρωμαίοις ἑορτῶν», «Ἔκφρασις Σικελίας» κ. ἄ., καὶ μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τοπογραφίαν, γράψας: «Περὶ τῶν ἐν Ρώμῃ τόπων». Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Φλέγοντος περιελήφθησαν ἐν Müller «Fragm. Histor. Graecorum» (τόμ. 3), παρὰ Westermann «Paradoxographi», καὶ O. Keller, «Rerum naturalium scriptores Graeci minores» (τόμ. I).

Φλεζιὲ (Flégier), ***Ἄγγελος*.** Γάλλος μουσικοσυνθέτης (1846—1927). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ ᾠδείῳ τῆς Μασσαλίας καὶ τῶν Παρισίων καὶ ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἀπὸ τὰς δύο συνθέσεις του ἐπὶ τῶν λυρικῶν ποιημάτων «Stances» καὶ «Cor», αἵτινες κατέστησαν δημοφιλέσταται καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν ἐπὶ πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Ὑπῆρξε γονιμώτατος, γράψας ὑπὲρ τὰ 350 ἔργα, ἀναγόμενα εἰς ἅπαντα τὰ μουσικὰ εἴδη, θρησκευτικά, μελῳδίαν, μουσικὴν δωματίου, συμφωνίας, κουαρτέττα, κοντσέρτα, πολυάριθμα ἔργα διὰ κλειδοκύμβαλον, καθὼς καὶ μελοδραμάτια, μελοδράματα, ὀπερέττας κλπ. Μεταξὺ τῶν θεατρικῶν ἔργων του εἶναι: «Φατμὰ» (1875), «Ὀσσιανὸς» (1887), «Ναινίας» (1897), «Γκρονιὰρ καὶ Πουαλὺ» (1919) κλπ. Ὁ Φλεζιὲ ἐδημοσίευσεν ἐπίσης καὶ ἐνδιαφερούσας ποιητικὰς συλλογάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων μίαν εἰς προβηγκιανὴν γλῶσσαν («Per dire oon Cabanoun, Istori e Galejado doon Gros Grun»), κατεγίνετο δὲ ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ζωγραφικήν, λαβὼν εἰς διαφόρους ἐκθέσεις πολλὰ βραβεῖα.

Μ. Δ. Β.

Φλειοῦς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πελοποννήσου (βλ. λ. *Φλιοῦς*).

Φλὲκ (Fleck), ***Κορρᾶδος*.** Γερμανὸς ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Συνέγραψε τῷ 1220 τὸ ἐρωτικὸν ἔπος «Φλώριος καὶ Πλάτζια Φλώρα» κατὰ μίμησιν τοῦ ὁμωνύμου μεσαιωνικοῦ γαλλικοῦ ἔπους, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξιστοροῦνται οἱ ἔρωτες καὶ αἱ περιπέτειαι ἑνὸς εἰδωλολάτρου νέου καὶ μιᾶς Χριστιανῆς κόρης. Καίτοι ἄνευ μεγάλης ποιη-

Digitized by Google

τικῆς ἀξίας τὸ ἔπος τοῦ **Φλέκ,** ἔχει ἐν τούτοις μίαν ἀφελῆ χάριν, ἡ ὁποία τὸ κατατάσσει μεταξὺ τῶν ἀξιολογωτέρων μνημείων τῆς μεσαιωνικῆς γερμανικῆς ποιήσεως. Λ. Κ.

Φλεκκάϊζεν (Fleckeisen), ***Ἀλφρέδος.*** Γερμανὸς φιλόλογος (1820—1899). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Δρέσδης καὶ τῆς Φρανκφούρτης καὶ ἐξέδωσε μεταξὺ ἄλλων τὸν «Πλαῦτον» (1850—1851) καὶ τὸν «Τερέντιον» (1857). Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης τὸ ἔργον «Catonianae poesis reliquiae» (1854) καὶ διηύθυνε τὰς ἐργασίας τῆς ἐκδόσεως διαφόρων ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Νέπως καὶ ὁ Κικέρων. Τῷ 1855 συνέταξε τὸ φιλολογικὸν τμῆμα τοῦ «Jahrbücher für Philologie Pädagogik». Μ. Δ. Β.

Φλέκκερ (Flecker), ***Ἰάκωβος - Ἐλρόϋ.*** Ἄγγλος λυρικὸς ποιητὴς (1884—1915). Ἐσπούδασεν ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ ἀκολούθως ἐν Καῖμπριτζ, ὅπου ἐξέμαθε τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας, προκειμένου νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ διπλωματικὸν στάδιον. Τῷ 1910 ἐστάλη ὡς προξενικὸς ὑπάλληλος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος μετετέθη εἰς Σμύρνην. Κατὰ Μάϊον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐνυμφεύθη ἐν Ἀθήναις τὴν Ἑλληνίδα Ἕλλην Σκιαδαρέση. Προσβληθεὶς ἐκ φυματιάσεως ἀπεσύρθη εἰς Ἑλβετίαν καὶ ἀπέθανεν ἐν Νταβός. Ὡς λυρικὸς ποιητὴς ὁ Φλέκκερ δὲν ἀνήκει εἰς οὐδεμίαν σχολήν, καίτοι εἴς τινα τῶν ποιημάτων του διαφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τῶν Παρνασσιακῶν. Ὁ εἰλικρινής του οὐχ ἧττον λυρισμός, ἡ πηγαία του ἔμπνευσις καὶ ἡ ρυθμικότης τοῦ στίχου κατατάσσουν αὐτὸν μεταξὺ τῶν λυρικῶν τοῦ κλασσικοῦ τύπου. Τὰ ποιήματά του ἔχουν κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς θέμα τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς τά: «Ἕνα καράβι, ἕνα νησί», «Σααντampάντ» καὶ «Ὁ ἀποθνήσκων πατριώτης», κατέλαβον περιφανῆ θέσιν εἰς τὴν σύγχρονον ἀγγλικὴν ποίησιν. Συνέθεσε: τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Εἰκοσιέξ ποιήματα» (1910), «Οἱ Ἕλληνες» (1910), «Τὸ χρυσὸ ταξίδι πρὸς τὴν Σαμαρκάνδην» (1913), «Δρῦς καὶ ἐλιά» καὶ τὸ μυθιστόρημα «Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀλσάντερ» (1914). Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τὰ δύο ἀνέκδοτα δραματικά του ἔργα «Χασσὰν» (1922) καὶ «Ντὸν Ζουὰν» (1925). Η. Π. Γ.

φλεκτήρ, —*ῆρος* (ὁ)· τὸ δι' οὗ φλέγομεν, ἀνάπτομεν, ἀναφλεκτήρ, ἀναπτήρ.

— *[Μεταλλ.]* Ὁ *φλεκτὴρ* ἢ *φλέκτης* εἶναι συσκευὴ κατάλληλος διὰ τὴν καῦσιν ἀερίων, ὡς φωταερίου, ἀερίου, ἀεριογόνων, ὑδαταερίου κτλ. ἢ ὑγρῶν καυσίμων ὑλῶν πετρελαίου, οἰνοπνεύματος κτλ. ἢ καὶ κονιοποιημένων καυσίμων. Σύγκειται ἐξ ἀγωγοῦ, δι' οὗ διοχετεύεται τὸ καύσιμον διὰ καταλλήλου πιέσεως. Τὸ ἄκρον τοῦ ἀγωγοῦ ἀπολήγει εἰς ἄνοιγμα κωνικὸν ἐν σχήματι φύσης. Πολλάκις τὸ καύσιμον προαναμειγνύεται μετὰ ρεύματος ἀέρος καύσεως (ὡς ἐν τῇ γνωστῇ λυχνίᾳ Bunsen), ὅπως ἐμποδίζηται ἐπιστροφὴ τῆς φλογός, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἔκρηξιν τοῦ ἀγωγοῦ. Θ. Χ.

Φλεμὰλ (Flemalle), ***Βαρθολομαῖος,*** *ἐπιλεγόμενος* ***Μπερτολέ.*** Φλαμανδὸς ζωγράφος ἐκ τῆς πολίχνης Φλεμάλ, ἐξ ἧς καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα (1614—1675). Τῷ 1644 ἐζωγράφησεν ἐν Παρισίοις μεγάλην σύνθεσιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ προφήτης Ἠλίας ἀνερχόμενος εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐπὶ πυρίνου ἅρματος», καλύπτουσαν τὸν θόλον τοῦ παρὰ τὸ Λουξεμβοῦργον ναοῦ τῶν ἀνυποδήτων Καρμηλιτῶν, ὡς καὶ ὡραίαν «Προσκύνησιν τῶν μάγων», ἀκολούθως δὲ μετέβη εἰς Λιέγην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βρυξέλλας, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1670. Κληθεὶς τότε ἐκ νέου εἰς Παρισίους, ἀνέλαβε τὴν διακόσμησιν τῆς ὀροφῆς τοῦ βασιλικοῦ δωματίου ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἐσημείωσε δὲ τοιαύτην ἐπιτυχίαν, ὥστε ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῆς ζωγραφικῆς. Διάσημος ἤδη, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ τῆς Βαυαρίας, ἐπισκόπου καὶ πρίγκιπος τῆς Λιέγης, ὅστις τῷ ἀνέθεσεν, ἀντὶ πλουσίας ἀμοιβῆς, τὴν προσωπογράφησίν του, μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης ἐφιλοτέχνησε καὶ τὴν προσωπογραφίαν τοῦ κόμιτος Μοντερέ, κυβερνήτου τῶν Κάτω Χωρῶν. Ὁ Φλεμὰλ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του, ἐργασθεὶς κυρίως ἁγιογραφικὰς συνθέσεις, ἀρίστη τῶν ὁποίων θεωρεῖται «Ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Χριστοῦ» (μουσεῖον τοῦ Βερολίνου), ἄλλαι δὲ σπουδαιόταται αἱ: «Μυστήρια τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης» (μουσεῖον τοῦ Λούβρου), «Ὁ ἅγιος Λαυρέντιος κάτωθεν τοῦ σταυροῦ» (μουσεῖον τῆς Λίλλης), «Ἡ προσκύνησις τῶν ποιμένων» (μουσεῖον τοῦ Κὰν) καὶ «Τὸ παιδίον Ἰησοῦς στέφον τὸν ἅγιον Ἰωσὴφ» (μουσεῖον τῆς Μαγεντίας). Ἐκ τῶν ἀσχέτων πρὸς τὴν ἁγιογραφίαν πινάκων του διακρίνεται ἡ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Δρέσδης σύνθεσις «Ὁ Πελοπίδας ἐκδιώκων τοὺς Λακεδαιμονίους ἐκ τῆς Καδμείας». Ἦτο ἐπίσης ἱκανὸς ἀρχιτέκτων, ἐκπονήσας τὰ σχέδια πολλῶν ναῶν τῆς γενετείρας του. Χ. Δ.

Φλέμινγκ (Fleming), ***Ἰωάννης-Ἀμβρόσιος.*** Ἄγγλος φυσικός, γεννηθεὶς τῷ 1849. Διετέλεσε διδάσκαλος τῆς ἐφηρμοσμένης μηχανικῆς καὶ καθηγητὴς τῆς ἠλεκτροτεχνίας εἰς τὸ University College τοῦ Λονδίνου (1885—1926). Θεωρεῖται εἷς ἐκ τῶν προδρόμων τῆς σπουδῆς τῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐξετέλεσε δὲ σπουδαίας ἐργασίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ καὶ τῆς ἀσυρμάτου τηλεγραφίας καὶ τηλεφωνίας. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων ἐργασιῶν τοῦ Φλέμινγκ θεωρεῖται ἡ συμβολὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἠλεκτρονικῶν σωλήνων. Ἀνεκάλυψε τὸν πρῶτον ἠλεκτρικὸν φωρατήν, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀσύρματον τηλεγραφίαν καὶ ὁ ὁποῖος ἀπετέλεσε τὸν πρόδρομον τοῦ ἤδη ἐν τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ χρησιμοποιουμένου ἠλεκτρονικοῦ σωλῆνος. Ὁ Φλέμινγκ διετέλεσε μέλος διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν. Κυριώτερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Handbook of the Electrical Laboratory and Testing Room» (1901), «Waves and Ripples in Water, Air and Aether» (1902), «Alternate Current Transformer; Principles of Electric Wave Telegraphy» (1906), «Manuel of Radiotelegraphy and Telephony» (1908), «The thermionic Valve in Radiotelegraphy» (1919), «Fifty years of Electricity» (1921), «Electrism, Electric Waves and Wireless Telephony» (1923), «The Instruction of Scientific Research and Electrical Engineering» (1927). Κ. Π.

—**Φλέμινγκ** (Fleming), ***Παῦλος.*** Γερμανὸς ποιητὴς (1609—1640). Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Λειψίαν, ἔλαβε δὲ μέρος εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἀποστολὴν τοῦ δουκὸς Φρειδερίκου τοῦ Ὁλσταΐν—Γκόττορπ, ἥτις μετέβη εἰς Ρωσίαν καὶ Περσίαν (1833—1837). Ἔγραψε πλεῖστα λυρικὰ καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν λατινικήν, δημοσιευθέντα μετὰ τὸν θάνατόν του ἐν Λυβέκῃ (1642). Θεωρεῖται ὁ σημαντικώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς λεγομένης σιλεσιανῆς σχολῆς. Τὰ πρῶτα ποιήματά του ἐνθυμίζουσιν ἐν πολλοῖς τὸν Ὄπιτς, ἐπίσης ἀρχαῖα λατινικὰ καὶ ἑλληνικὰ πρότυπα. Εἰς τὰ τελευταῖά του ἐν τούτοις ποιήματα ἀναδεικνύεται ποιητὴς εἰλικρινὴς καὶ προσωπικός. Ἡ συμβολή του εἰς τὴν γερμανικὴν ποίησιν ὑπῆρξε σημαντική, καθόσον οὗτος ἐκ τῶν πρώτων ἐπεχείρησε καὶ κατώρθωσε ν' ἀπαλλάξῃ ταύτην τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς ποιήσεως. Λ. Κ.

Φλέμμινγκ (Flemming), ***Ἰάκωβος-Ἑρρῖκος,*** *κόμις* —. Γερμανὸς στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς (1667—1728). Εἰσῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν στρατάρχην Σόμπεργκ εἰς Ἰταλίαν, ἀκολούθως δὲ προσελήφθη ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Σαξονίας καὶ διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Βαρσοβίᾳ. Κατορθώσας ἐν τῇ θέσει ταύτῃ νὰ ἐπιτύχῃ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκη, τὴν παραχώρησιν τοῦ πολωνικοῦ στέμματος εἰς τὸν αὐθέντην του (ὅστις ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Πολωνίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Αὔγουστος Β'), ἀπέλαυσε μεγάλων τιμῶν. Διευθύνων ἀκολούθως τὰ εἰς Λιβονίαν εἰσβαλόντα στρατεύματα ἐναντίον τοῦ Καρόλου ΙΒ' τῆς Σουηδίας, οὐδεμίαν ἐσημείωσε στρατηγικὴν ἐπιτυχίαν. Τῷ 1705 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῷ 1711 στρατάρχης. Χ. Δ.

—**Φλέμμινγκ** (Flemming), ***Κλὰς-Ἔριξσον.*** Σουηδὸς στρατηγὸς καὶ πολιτικός, καταγόμενος ἐκ φλαμανδικῆς οἰκογενείας ἐγκατεστημένης ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν Φιλλανδίᾳ, ὅπου καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη (1534—1597). Διεκρίθη τὸ πρῶτον τῷ 1570, πολεμῶν ἐν Σκανίᾳ ἐναντίον τῶν Δανῶν, καὶ ἀκολούθως κατὰ τὴν νίκην τοῦ Νάρβα (1581), καθ' ἣν διεδραμάτισεν ἀποφασιστικὸν ρόλον, προήχθη δὲ τῷ 1588 εἰς ἀρχιναύαρχον καὶ τέλος εἰς στρατάρχην. Διωργάνωσε τότε ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Ρώσων· ἐνῷ ὅμως τὰ σουηδικὰ στρατεύματα προήλαυνον ἐπιτυχῶς, ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Γ' (1591) καὶ δεινὴ ἐπέκειτο περὶ τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ ἔρις μεταξὺ τοῦ Σιγισμούνδου τῆς Πολωνίας, ὅστις ἦτο καθολικός, καὶ τοῦ δουκὸς Καρόλου τῆς Σουντερμανίας, ὅστις ἦτο διαμαρτυρόμενος. Ὁ Φλέμμινγκ ἠναγκάσθη τότε νὰ διακόψῃ τὸν πόλεμον καὶ σπεύσας εἰς Ντάντσιχ ἔστεψε τὸν Σιγισμοῦνδον βασιλέα, τερματίσας οὕτω διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς του τὴν διαφοράν. Βραδύτερον διωρίσθη κυβερνήτης τῆς Φιλλανδίας καὶ ἐπέδειξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα κατὰ τὴν μεγάλην ἐν τῇ χώρᾳ ἐξέγερσιν τῶν χωρικῶν, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «πόλεμος τῶν Γκουρντίνων», κατασφάξας 5.000 ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐνῷ ὅμως ἡτοιμάζετο νὰ προσβάλῃ καὶ τὸν Κάρολον τῆς Σουντερμανίας, ἡγέτην τῆς ἐπαναστάσεως, ἀπέθανεν αἰφνιδίως, πιθανῶς δηλητηριασθείς. Χ. Δ.

Φλεμοχῶρι *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Κότρωνα τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 245.

Φλεμποῦκος *[Γεωγρ.].* Ἡ πρὸς ἀνατολὰς κορυφὴ τῶν Φαιδριάδων πετρῶν, ἡ *Ὑάμπεια* (ϐλ. λ.) τῶν ἀρχαίων.

Φλένσμπουργκ (Flensburg) *[Γεωγρ.].* Λιμὴν καὶ πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Σλέσβιχ, παρὰ τὰ δανικὰ σύνορα καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σλέσβιχ—Λούντερσκοφ. Κάτ. (1931) 67.091. Ἔχει μουσεῖον ἐπαγγελματικῆς τέχνης, ναυπηγεῖα καὶ βιομηχανίαν μηχανῶν, ἀπασχολοῦσαν προσωπικὸν ἐκ 10. 350 ἀτόμων. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς πόλεως ἀποτελεῖται ἐξ 67 πλοίων 52.000 τόννων. Ὁ λιμὴν εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τοῦ 1923. Θ. Κ.

Φλὲξ (Flex), ***Βάλτερ.*** Γερμανὸς λογοτέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1887 καὶ φονευθεὶς κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον (1917). Ἔγραψε δράματα: «Δημήτριος», «Λόθαρ», «Κλάους φὸν Μπίσμαρκ», διηγήματα: «Οἱ δώδεκα Μπίσμαρκ», «Ὁ ὁδοιπόρος μεταξὺ δύο κόσμων», «Βὸλφ Ἔσενλορ», «Χριστουγεννιάτικες ἱστορίες», «Ἡ μορφὴ τοῦ Βάλλενσταϊν» καὶ πλεῖστα ποιήματα εἰς στίχους καὶ εἰς πεζόν, διαπνεόμενα ἀπὸ βαθύτατον πατριωτικὸν αἴσθημα. Ἐκ τῶν ποιητικῶν συλλογῶν του σημαντικώτεραι τυγχάνουσιν: «Ἥλιος καὶ θώραξ», «Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου», «Στὸν ἀγρὸ μεταξὺ ἡμέρας καὶ νύκτας» κ. ἄ. Λ. Κ.

Φλέξνερ (Flexner), ***Σίμων.*** Ἀμερικανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Louisville (Ky) τῷ 1863. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνατομοπαθολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Jons Hopkins καὶ ἀργότερον, ἀπὸ τοῦ 1899, καθηγητὴς τῆς παθολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Πεννσυλβανίας. Τῷ 1903 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἰνστιτούτου ἰατρικῶν ἐρευνῶν Ροκφέλλερ. Τὸ ὄνομά του κατέστη πανταχοῦ γνωστὸν ὡς ἐκ τοῦ ἐπιτυχοῦς θεραπευτικοῦ ἀποτελέσματος τοῦ κατὰ τῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος ὀροῦ του, ἡ χρῆσις τοῦ ὁποίου καταβιβάζει τὴν θνησιμότητα εἰς τὰς ἀθεραπεύτους θεωρουμένας περιπτώσεις ἀπὸ 75% εἰς 25%. Ἐδημοσίευσε πληθὺν μονογραφιῶν ἐπὶ τῆς μηνιγγίτιδος κλπ.: «On the pathology of Texalbumin Intoxication, Serum Treatment of Epidemic Meningitis» (1917), «Epidemic Poliomyelitis, Epidemiology». Ο. Ρ.

Φλέξον *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἄνω Παννονίας, κειμένη δεξιὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐπὶ τῆς ἀπὸ Κάρνουντον (νῦν Petronell) εἰς Ἀρραβῶνα (νῦν Raab) ὁδοῦ. Ταυτίζεται πρὸς τὴν σημερινὴν Altenbourg. Α. Θ. Σ.

φλέον (Phleum) *[Βοτ.]*· ϐλ. λ. *φλέως.*

φλεόσπορος (τὸ) (Phleospora) *[Βοτ.].* Γένος δευτερομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *σφαιριοειδῶν.* Τὸ εἶδος *P. mori* σχηματίζει ὑποκαστανὰς κηλῖδας ἐπὶ τῶν φύλλων τῆς μορέας, εἶναι δὲ ἡ πυκνιδιακὴ μορφὴ τοῦ ἀσκομύκητος Sphaerella mori. Τὸ εἶδος *P. castanicola* προσβάλλει ὁμοίως τὰ φύλλα τῆς καστανέας καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν *S. maculiformis.* Ε. Τ. Ε.

Φλὲρ (Fleres) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Ὄρν. Κεῖται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Νουαρὼ καὶ ἔχει σιδηροδρομικὸν σταθμόν, βιομηχανικὴν σχολήν, βιβλιοθήκην, μουσεῖον, θέατρον, ἱππόδρομον καὶ 12.000 κατοίκους. Εἶναι κέντρον βιομηχανίας νημάτων, ὑφασμάτων καὶ λινῶν καὶ βαμβακερῶν ἀσπρορρούχων.

Φλὲρ (Flers), ***Ροβέρτος-Πελλεβὲ ντὲ λὰ Μὸτ-Ἀνγκό,*** *μαρκήσιος ντὲ* —. Γάλλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1872—1927). Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον τῷ 1896 διὰ τοῦ διηγήματος «Ἡ ἑταίρα Ταϊὰ καὶ ὁ πράσινος πίθηκός της», ὅπερ ἠκολούθησαν εἰς τόμος ἐντυπώσεων, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρὸς τὴν Ἀνατολήν», ὁ μῦθος «Ἰλσέ, ἡ πριγκίπισσα τῆς Τριπόλεως» (1898) καὶ ἡ συλλογὴ διηγημάτων «Μεταξὺ καρδιᾶς καὶ σαρκὸς» (1899). Ἀκολούθως ἐπεδόθη εἰς τὸ θέατρον, ἔχων ὡς συνεργάτην τὸν Γ. Καγιαβέ, ἀπὸ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1915) τὸν Φρ. ντὲ Κρουασσέ. Ἡ μετὰ τοῦ Καγιαβὲ θεατρικὴ παραγωγή του, ἡ καὶ γονιμωτέρα, διακρίνεται εἰς δύο περιόδους, τὴν πρώτην μέχρι περίπου τοῦ 1915, ἥτις περιλαμβάνει κωμικὰς παρῳδίας («Οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους», «Ὁ κύριος ντὲ Λὰ Παλίς», «Πάρις, ἢ ὁ καλὸς κριτὴς» κ. ἄ.), καὶ τὴν δευτέραν, περιλαμβάνουσαν ἠθογραφικὰς κωμῳδίας, σατιρίζούσας τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς («Ἡ Μιγκὲτ καὶ ἡ μαμά της», «Ὁ ἔρως ἀγρυπνεῖ», «Ἡ βεντάλια», «Ὁ γάϊδαρος τοῦ Μπουριντάν», «Τὸ ἱερὸν δάσος», «Τὸ πράσινον ἔνδυμα», «Ὁ κύριος Μπροτυννὼ» κλπ.). Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔργα χαρακτηρίζει μεγάλη εὐχέρεια συνθέσεως, ἀστείρευτος φαντασία καὶ πλοῦτος εἰς λογοπαίγνια καὶ κωμικὰ ἐπεισόδια, μολονότι ὁ χαρακτὴρ τῶν προσώπων κρίνεται πολλάκις ὡς ἀφύσικος. Μετὰ τοῦ Κρουασσὲ ὁ Φλὲρ ἔγραψε τὰ ἐπιτυχῆ ἐπίσης ἔργα: «Ἡ ἐπάνοδος», «Οἱ νέοι κύριοι», «Ὁ δόκτωρ θαῦμα», τὸ λιμπρέττον τῆς ὀπερέττας «Σιμπουλὲτ» κλπ. Τῷ 1920 ὁ Φλὲρ ἐξελέγη ἀκαδημαϊκός, ἀπὸ δὲ τοῦ 1921 εἶχεν ἀναλάβει τὴν φιλολογικὴν διεύθυνσιν τοῦ «Figaro». Χ. Δ.

Digitized by Google

Φλεριαὶ (Fleuriais), ***Γεώργιος-Ἐρνέστος***. Γάλλος ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ (1840—1895). Μετέσχε τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεων διαρκούσης τῆς ἐπὶ Ἰταλίαν στρατείας τοῦ 1859, ὑπηρέτησεν εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Μεξικοῦ καὶ διεκρίθη κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870. Ὡς πλοίαρχος, τῷ 1883 ἐγένετο ἀρχιεπιστολεὺς τοῦ ναυάρχου Lespes, διοικοῦντος τὸν εἰς τὰς σινικὰς θαλάσσας γαλλικὸν στόλον, ὡς ὑποναύαρχος δὲ ἐγένετο διευθυντὴς τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς πλείστων ἐπιστημονικῶν μονογραφιῶν, ἀφορωσῶν κυρίως εἰς τὴν ἀστρονομικὴν ναυτιλίαν, ἦτο ὁ ἐφευρέτης τοῦ «γυροσκοπικοῦ ὁρίζοντος», ὑποκαταστήσαντος τὸν τεχνικὸν ὁρίζοντα ἐπὶ τῶν πλοίων πρὸς μέτρησιν ὑψῶν ἡλίου ἢ ἀστέρων, ὅταν ἡ γραμμὴ τοῦ ὁρίζοντος ἀπεκρύπτετο ὑπὸ ὁμίχλης, τὸ ἠλεκτρικὸν δρομόμετρον, μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας δοκιμασθὲν ἐπὶ τῆς φρεγάτας «La Magicienne», τηλεσκόπιον ἑξᾶντος διὰ νυκτερινὰς παρατηρήσεις, ἐφωδιασμένον διὰ «διαθλαστικοῦ πρίσματος τοῦ Βολλαστῶνος», παρέχοντος γραμμὴν ὁρίζοντος μεταξὺ τῶν δύο εἰκόνων τοῦ ὑψομετρουμένου ἀστέρος, τὸ φέρον τὸ ὄνομά του μικρόμετρον κ.ἄ. Ἀπέθανεν ἀντιναύαρχος διοικητὴς τοῦ στόλου τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Σ. Ε. Λ.

Φλεριὲ (Flerieu), ***Κάρολος-Πέτρος-Κλαρέ***, *κόμης τοῦ* —. Γάλλος ναυτικός, γεννηθεὶς ἐν Λυὼν τῷ 1738 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1810. Ἀφοῦ μετέσχε τοῦ Ἑπταετοῦς πολέμου, κατέστη διεθνῶς περιώνυμος διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπιμονήν του πρὸς κατασκευὴν ναυτικοῦ ὡρολογίου δεικνύοντος καὶ τὰ δεύτερα λεπτά. Ὁ πλοῦς τῆς «Ἴσιδος» ἐπεκύρωσε τὸ πολύτιμον τῆς τοιαύτης ἐπινοήσεως, ἥτις ἐξετόπισε τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ μήκους διὰ τῶν σεληνιακῶν ἀποστάσεων καὶ τῶν ἀποκρύψεων τῶν δορυφόρων τοῦ Διός, ἐπέτρεψε δὲ τὴν εὕρεσιν τοῦ μήκους ὡς διαφορᾶς τῆς ὥρας τοῦ τόπου, ὑπολογιζομένης διὰ τοῦ τύπου Μπορντά, ἀπὸ τῆς ὥρας τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ, ἣν ἐδείκνυε τὸ τοιοῦτον ὡρολόγιον ἀκριβείας, ὅπερ ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ τοῦ συγχρόνου ναυτικοῦ χρονομέτρου. Ὡς γενικὸς διευθυντὴς τῶν γαλλικῶν ναυστάθμων συνέταξε (1776) τὰ σχέδια τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὸν πόλεμον τῆς ἀνεξαρτησίας των, καταρτίσας ὡσαύτως καὶ τὰς ὁδηγίας διὰ τὸν πλοῦν καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Λὰ Περούζ, κατόπιν δὲ (1790) τὴν ἀφήγησιν τῶν «ἀνακαλύψεων τῶν Γάλλων, ΝΑ. τῆς Νέας Γουϊνέας» (1790). Τὸ αὐτὸ ἔτος διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Μέλος τοῦ ἰνστιτούτου, ἐδημοσίευσε πολλὰ συγγράμματα, ἰδίως ὡς πρὸς γεωγραφικὰς παρὰ Γάλλων ἐξερευνήσεις ἢ ἀνακαλύψεις. Ἀπέθανεν ὡς σύμβουλος τοῦ κράτους, γερουσιαστὴς καὶ διοικητὴς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κεραμεικοῦ. Σ. Ε. Λ.

Φλεριὸ (Fleuriot), ***Ζηναΐς-Μαρία-Ἄννα***. Γαλλὶς λογία (1829—1890). Ἔγραψεν εἰς ὕφος ἁπλοῦν καὶ εὔληπτον, εἴτε ὑπὸ τὸ πραγματικόν της ὄνομα, εἴτε ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἄννα Ἐντιανὲ ντὲ Σαὶν Μπριέκ*, μέγαν ἀριθμὸν διηγημάτων διὰ νεάνιδας καί τινας κωμῳδίας καὶ παροιμίας, συγκεντρωθείσας εἰς ἑνιαῖον τόμον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Théâtre chez soi» (1873). Χ. Δ.

Φλεριὸ-Λεσκὸ (Fleuriot-Lescot), ***Ἰωάννης-Βαπτιστὴς-Ἐδουάρδος***. Γάλλος ἐπαναστάτης (1761—1794). Ἀναμειχθεὶς ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐν Βραβάντῃ ἐξέγερσιν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἔφυγε κατόπιν εἰς Παρισίους, ὅπου ἐγένετο μέλος τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἀναπληρωτὴς τοῦ Φουκιὲ-Τενβὶλ καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς δημοσίων ἔργων. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς τρομοκρατίας διεδραμάτισε σημαντικὸν ρόλον. Τὴν 10 Μαΐου 1794 ἀντικατέστησε τὸν Πὰς ἐν τῇ δημαρχίᾳ τῶν Παρισίων, ἥτις εἶχε τότε ἐξ ὁλοκλήρου ὑποδουλωθῆ εἰς τὰς ἐπιτροπὰς τῆς Κοινῆς Σωτηρίας καὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας. Ὅτε μετ' ὀλίγον τὴν 9 Θερμιδὸρ ἀνετράπη ὁ Ροβεσπιέρρος, ἀπεπειράθη νὰ τὸν βοηθήσῃ, ἀλλὰ συλληφθείς, κατὰ διαταγὴν τῆς συνελεύσεως, ἤχθη μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν λαιμητόμον. Χ. Δ.

Φλερὸν (Fleuron), ***Σβέντ***. Δανὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1874, εὐφήμως γνωστὸς ἰδίως ἐκ τῶν περιγραφῶν του ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ζῴων. Συνέγραψε: «Μόσχος» (1912—1913), «Ὁ κόμις τοῦ Ἔγκεροπ», μυθιστόρημα (1921), ὅπου περιγράφει ἀριστοτεχνικῶς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῆς φύσεως, «Οἱ χοῖροι τῆς Βίλντζβε» (1923) κ. ἄ. Η.Π.Γ.

φλὲρτ (τὸ) (Flirt). Καλεῖται οὕτως ἡ ἐλαφρὰ καὶ μόλις διακρινομένη ἐρωτοτροπία, ἥτις, ἀποκλείουσα τὸ βαθὺ καὶ σοβαρὸν αἴσθημα, κυρίαν βάσιν ἔχει τὴν φιλέρωτα διάθεσιν τοῦ ἀνδρός, λεπτῶς καὶ εὐφυολογικῶς ἐκδηλουμένην, καὶ τὴν φιλαισθηματικὴν ροπὴν τῆς φιλαρέσκου, ἥτις διαθρύπτεται εὐαρέστως ἐκ τοιούτων ἐκδηλώσεων. Κανονικῶς τὸ φλὲρτ συνεπάγεται ἐλαχίστας παροχὰς καὶ περιορίζεται εἰς διαξιφισμοὺς ἐξεζητημένης διαλεκτικῆς. Ἐνίοτε ὅμως, κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ γεννᾶται τρυφερωτέρα τις συμπάθεια, ἀπολήγουσα καὶ εἰς ἔρωτα. Κατ' ἐπέκτασιν χαρακτηρίζεται ὡς φλὲρτ πᾶσα ἐρωτοτροπία, ἀποτελοῦσα προανάκρουσμα ἢ εἰσαγωγὴν εἰς τὸν ἔρωτα, ἢ καὶ ἡ ἁπλῆ εὐάρεστος ὁμιλία, καθ' ἣν ἀποκλειστικὸν θέμα οἱ συνομιλοῦντες ἔχουσι τὸν ἑαυτόν των καὶ τὰ αἰσθήματά των ἐν προφανεῖ ἐπιθυμίᾳ νὰ γνωρισθῶσι πληρέστερον καὶ βαθύτερον. Ἡ λέξις φλὲρτ (flirt) εἶναι ἀγγλικὴ καὶ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς κυρίως κοσμικοῦ χαρακτῆρος προγαμιαίας ὁμιλίας μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἐκ τῆς Ἀγγλίας μετεδόθη εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ ἐκεῖθεν ἐπανεισήχθη ὑπὸ τὴν σημερινήν της σημασίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, περιληφθεῖσα εἰς τὸ λεξιλόγιον καὶ ἄλλων γλωσσῶν. Τ. Δ.

Φλερὺ (Fleurus) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Βελγίου, κειμένη 12 χλμ. βορειοανατολικῶς τοῦ Σαρλερουὰ καὶ ἔχουσα 6.500 κατ. Εἶναι κόμβος πλείστων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ ἔχει ἀνθρακωρυχεῖα. Ἡ πόλις εἶναι ὀνομαστή, διότι ἀπετέλεσεν ἐπανειλημμένως θέατρον πολέμων.

— [*Στρατ. Ἱστορ.*] *Α'*. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους 1690 τὰ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Λούξενμπουργ γαλλικὰ στρατεύματα εὑρέθησαν ἀντιμέτωπα τῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Waldech αὐστροολλανδικῶν στρατευμάτων. Τὴν 1ην Ἰουλίου 1690 ἐπετέθη ὁ Λούξενμπουργ κατὰ τῶν παρὰ τὸ χωρίον Φλερὺ τεταγμένων αὐστροολλανδικῶν στρατευμάτων, καὶ ἦρε λαμπρὰν νίκην, συλλαβὼν καὶ περὶ τὰς 200 σημαίας τῶν ἐχθρῶν.

Β'. Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1794 κατάληψιν τοῦ Σαρλερουὰ ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐπῆλθον τὰ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Κομποὺργ αὐστριακὰ στρατεύματα μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀνακαταλάβωσι τὸ φρούριον τοῦτο. Ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ζουρντὰν γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Σάμπρ καὶ Μόζα (Meuse) ἐτάχθη τὴν 25ην Ἰουνίου 1794 ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (βορείας) ὄχθης τοῦ Σάμπρ, παρὰ τὸ Φλερύ, ἐν σχήματι ἡμικυκλίου, ἔχοντος τὸ κυρτὸν πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ στηρίζοντος ἀμφότερα τὰ ἄκρα του ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σάμπρ, ἵνα τοιουτοτρόπως προκαλύψῃ τὸ Σαρλερουά. Λόγῳ τῆς τοιαύτης σφαλερᾶς διατάξεως τῶν Γάλλων, καὶ δὴ μὲ ποταμὸν εἰς τὰ νῶτά των, θὰ ἐπήρχετο ἀφεύκτως, κατὰ τὴν διεξαχθεῖσαν μάχην, ἡ ἧττά των, ἂν μὴ ἔδρων οἱ σύμμαχοι κατὰ τρόπον ἐντελῶς ἀσυναρμόνιστον (μὲ ἐπιθέσεις décousues). Δι' ὃ ἀπέμειναν νικηταὶ οἱ Γάλλοι, καταδιώξαντες μάλιστα τοὺς Αὐστριακοὺς πρὸς τὸν Μόζα. Ἡ μάχη αὕτη τοῦ Φλερὺ παρουσιάζεται ὡς παράδειγμα μάχης κερδηθείσης οὐχὶ λόγῳ τῶν καλῶν διατάξεων τοῦ νικητοῦ, ἀλλὰ λόγῳ κακῆς δράσεως τοῦ ἡττημένου. Ν. Θ. Κ.

— **Φλερὺ** (Fleury), ***Ἀβραὰμ-Ἰωσὴφ Μπενάρ***, ἐπιλεγόμενος —. Γάλλος ἠθοποιὸς (1750—1822). Ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς ἐπαρχιακὰ θέατρα καὶ τῷ 1778 ἐγένετο ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Κωμῳδίας, διέπρεψε δὲ κυρίως εἰς ρόλους ἡγεμόνων καὶ μεγιστάνων. Φυλακισθεὶς τῷ 1793 ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων συναδέλφων του, κατόπιν τῆς παραστάσεως τοῦ ἔργου «Ὁ φίλος τῶν νόμων» τοῦ Λαγιά, ἀπηλευθερώθη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ροβεσπιέρρου (9 Θερμιδὸρ) καὶ ἐσυνέχισε τὴν θεατρικὴν δρᾶσίν του μέχρι τοῦ 1818. Ἐπὶ τῇ βάσει σημειώσεών του, ὁ Ἰ. Λαφὶτ συνέταξε καὶ ἐξέδωκε τῷ 1835—1837 τὸ ἔργον «Mémoires de Fleury de la Comédie Française». Χ. Δ.

— **Φλερὺ** (Fleury), ***Αἰμέ***, *δούκισσα ντὲ* —. Γαλλὶς συγγραφεὺς (1769—1820). Θυγάτηρ μονογενὴς τοῦ κόμιτος Αὐγούστου ντὲ Κουανύ. Ἐνυμφεύθη δεκαπενταέτις τὸν δοῦκα Ἀνδρέαν ντὲ Φλερύ, ὃν βραδύτερον διεζεύχθη. Τῷ 1794, συλληφθεῖσα, ἐγκαθείρχθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Ἁγίου Λαζάρου, ἔνθα ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ ποιητοῦ Ἀνδρέου Σενιέ, ὅστις ἔγραψε πρὸς χάριν της τὴν περίφημον ᾠδήν: «Ἡ νεαρὰ δεσμῶτις». Ἀνατραπέντος τοῦ Ροβεσπιέρρου, ἡ δούκισσα ντὲ Φλερὺ ἀπεφυλακίσθη. Ἔγραψεν ἓν δίτομον μυθιστόρημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀλεάρ», «Ἀναμνήσεις τῆς Ἐπαναστάσεως» καὶ «Σκιαγραφίας τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως». Θ. Β.

— **Φλερὺ** (Fleury), ***Αἰμίλιος-Φῆλιξ***. Γάλλος στρατηγὸς (1815—1884). Καταταχθεὶς εἰς τὸ σῶμα τῶν σπαχήδων, ἀπέκτησε πάντας τοὺς βαθμούς του ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. Ἐπολέμησεν ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ἐν Ἀλγερίῳ καὶ ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν μετέσχε τοῦ πραξικοπήματος τοῦ Ναπολέοντος Γ' τῆς 2 Δεκεβρίου 1851. Προαχθεὶς εἰς συνταγματάρχην, ἀνέλαβε τὴν ὀργάνωσιν τοῦ σώματος τῶν ὁδηγῶν, γενόμενος δὲ στρατηγὸς τῷ 1856 διωρίσθη πρῶτος ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἶτα σταβλάρχης. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1859) διεπραγματεύθη τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, τῷ δὲ 1863 διωρίσθη πρεσβευτὴς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως. Μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας καὶ ἀπεστρατεύθη τῷ 1879. Θ. Β.

— **Φλερὺ** (Fleury), ***Ἀνδρέας-Ἡρακλῆς*** *ντὲ* —. Γάλλος καρδινάλιος καὶ πολιτικὸς (1653—1743). Γενόμενος τῷ 1679 πνευματικὸς τῆς βασιλίσσης καὶ μετὰ τετραετίαν τοῦ βασιλέως, κατώρθωσε χάρις εἰς τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων του νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς ἀνωτέρους κύκλους τῆς ἀριστοκρατίας καὶ νὰ διορισθῇ τῷ 1715 καθηγητὴς τοῦ νεαροῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΕ'. Κατώρθωσε τότε νὰ ἀποκτήσῃ τοιαύτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ του, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀντιβασιλέως (1723) ἀνεβίβασεν εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα τὸν φίλον του δοῦκα τῶν Βουρβώνων, μετὰ τριετίαν δὲ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὰς ἡνίας τῆς ἐξουσίας καὶ ὠνομάσθη καρδινάλιος.

Ὁ Φλερὺ κατηγορήθη ὅτι ἐγνώριζε τὰς νεανικὰς ἀκολασίας τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', καὶ δὲν ὑπάρχουσι μὲν πειστήρια ὅτι ηὐνόει αὐτάς, ἀλλὰ καὶ δὲν προσεπάθησε νὰ τὰς ἐμποδίσῃ, περιοριζόμενος ἑκάστοτε εἰς ἀκαδημαϊκὰς παρατηρήσεις. Ὡς πρωθυπουργὸς ὁ Φλερὺ ὑπῆρξεν οἰκονόμος μέχρι φειδωλίας καὶ ἔντιμος, δὲν εὐθύνεται δὲ ἀσφαλῶς διὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας, ἐν ᾧ ἀπεναντίας τῷ ὀφείλεται ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῶν γαιοκτημόνων. Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ὑπῆρξε θερμὸς φίλος τῆς εἰρήνης, ἣν ἐπιδίωκεν ἀντὶ πάσης θυσίας, βοηθούμενος πρὸς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου συναδέλφου του Οὐῶλπολ. Ἡ ἐπέμβασις εἰς τὰ πράγματα τῆς Πολωνίας, τῷ 1733, ἐγένετο παρὰ τὴν θέλησίν του, ὑπῆρξε δὲ ἔργον τοῦ πολιτικοῦ ἀντιπάλου του Σωβελέν. Τῷ 1740 δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, ἀπέθανε δὲ μετὰ τριετίαν ἀποτεθαρρημένος καὶ ἀντιδημοτικός. Χ. Δ.

— **Φλερὺ** (Fleury), ***Κλαύδιος***. Γάλλος ἱστορικὸς (1640—1723). Περατώσας τὰς σπουδάς του ἐν τῷ κολλεγίῳ Clermont, ἤσκησεν ἐπί τινα ἔτη τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου καὶ κατόπιν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐπεδόθη εἰς μελέτας ἐκκλησιαστικάς. Φίλος τοῦ Βοσσουέτου καὶ τοῦ Φενελῶνος, συνεστάθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον τὸν ΙΔ', ὅστις ἀνέθηκεν εἰς τὸν Φλερὺ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐγγόνων του, ἐχρημάτισε δὲ καὶ ἐξομολογητὴς τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ' καὶ μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, διαδεχθεὶς τὸν La Bruyère. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του, ἅτινα ἐξεδόθησαν ἐν Παρισίοις καί τινα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Histoire du droit français» (1674), «Institution au droit ecclésiastique» εἰς 2 τόμους (1677), «Moeurs des Israélites» (1681), «Moeurs des Chrétiens» (1682), «Catéchisme historique» (1682), «Traité du choix et de la méthode des études» (1686), «Devoirs des maîtres et des domestiques» (1688), «Discours sur l'histoire ecclésiastique» εἰς 2 τόμους (1708), «Discours sur la poésie des Hébreux» (1712), «Discours sur les libertés de l'église gallicane» (1724), «Discours sur la prédication» (1733), «Traité du droit public en France» (1769), «Le soldat chrétien» (1772). Τὸ σπουδαιότερον ἁπάντων τῶν ἔργων του, εἰς ὃ ἀφιέρωσε 30 ὅλα ἔτη, εἶναι ἡ «Histoire ecclésiastique» εἰς 20 τόμους (1691—1720) φθάνουσα μέχρι τοῦ ἔτους 1414. Ἐν τῇ ἀνατυπώσει αὐτῆς τοῦ 1840 προσετέθησαν 4 ἀνέκδοτα βιβλία καὶ οὕτω ἡ ἱστορία του ἔφθασε μέχρι τοῦ 1517. Συνέχειαν τῆς μεγάλης ταύτης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Φλερὺ ἐξέδωκεν ὁ Φάβρ εἰς 16 τόμους (1726—1740) καὶ ὁ Λακρουὰ εἰς 6 τόμους (1776—1787). Ε. Γ. Π.

Φλερὺ-Ντεβὰν-Ντουωμὸν (Fleury-Devant-Douaumont) [*Γεωγρ.*]. —1) Χωρίον τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Μόζα, ἀπέχον 6 χλμ. βορειοανατολικῶς τοῦ Βερντέν, κείμενον ἐπὶ ὑψώματος εὑρισκομένου μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Μόζα καὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Βαίβρ. Κατὰ τὸ 1914 εἶχε 450 κατ., σιδηροδρομικὸν σταθμὸν καὶ φρούριον, ἀνῆκον εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Βερντέν. Κατὰ τὸ 1916, διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἐγένοντο περὶ αὐτὸ σφοδραὶ μάχαι. Κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὴν 22 Μαΐου, ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Γάλλων τὴν 27ην, ἐκυριεύθη ἐκ νέου ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Κρόμπριντς τὴν 1 Ἰουλίου καὶ ἀνακατελήφθη ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν Γάλλων τὴν 29ην Σεπτεμβρίου. —2) Χωρίον τῆς Γαλλίας νοτιοδυτικῶς τοῦ Βερντέν. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1914 ἐγένετο παρ' αὐτὸ ἡ ἐπίθεσις τῆς πέμπτης γερμανικῆς στρατιᾶς, ἥτις ὅμως ἀπέτυχε.

Φλὲς [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Εὐδήλου τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 91.

Φλὲς (La Flèche) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Σάρτης. Κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῆς Ὀρλεάνης καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Λουάρ, παραποτάμου τοῦ Λείγηρος. Ἔχει 10.000 κατοίκους, στρατιωτικὴν σχολήν, ἱδρυθεῖσαν τῷ 1764, βιβλιοθήκην μὲ 20.000 τόμους, μουσεῖον, δημαρχεῖον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ βιομηχανίαν χάρτου, χειροκτίων καὶ ποδηλάτων.

Φλεσιὲ (Fléchier), ***Βαλεντῖνος-Ἐσπρί***. Γάλλος συγγραφεὺς καὶ ῥήτωρ (1632—1710). Νεώτατος κατετάγη εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τῆς Doctrine chrétienne, τῷ 1658 ὅμως ἀπέβαλε τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Τῷ 1673 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλλι-

Digitized by Google

κὴν Ἀκαδημίαν, καὶ τῷ 1685 ἐγένετο ἐπίσκοπος ἐν Λαβὼρ καὶ μετὰ διετίαν ἐν Νίμ.

Ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ ὁ Φλεσιὲ πλειστάκις ἐκρίθη ἐνάμιλλος τοῦ Βοσσουέτου καὶ τοῦ Μπουρνταλού, τῶν ὁποίων οὐχ ἧττον κατὰ πολὺ ὑπολείπεται. Εἶναι λίαν ἐπαγωγὸς συγγραφεύς, καίτοι ἀρέσκεται εἰς τὴν συχνὴν χρῆσιν ἀντιθέσεων καὶ ὑπεράγαν ἠχηρῶν λέξεων. Ἐκ τῶν ἀρίστων του ἔργων θεωροῦνται τὰ «Ἀπομνημονεύματα ἐπὶ τῶν Μεγάλων ἡμερῶν τῆς Κλερμὸν τοῦ 1665». Ὁ Φλεσιὲ κατέλιπε προσέτι καὶ ἱστορικά τινα ἔργα, ἐν οἷς: «Ἱστορία τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου» (1679), καὶ «Ἱστορία τοῦ καρδιναλίου Ξιμενὲς» (1693, 2 τόμ.), καθὼς καὶ τὸ «Ἐκλογὴ ἐπιστολῶν ἐπὶ διαφόρων θεμάτων» (1715, 2 τόμοι). Τὰ ἅπαντα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν εἰς ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις ἐν Νὶμ τῷ 1782 καὶ ἐν Παρισίοις τῷ 1825—1828 καὶ 1856—1857).

Η. Π. Γ.

Φλέσσας. Ὄνομα παλαιᾶς, ἐπιφανοῦς καὶ πολυαρίθμου οἰκογενείας τῆς Πελοποννήσου, ἀρρήκτως συνδεδεμένον πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Οἰκογένεια φύσει ἀνυπότακτος καὶ ἀτίθασος, κατοικοῦσα εἰς τὴν ὀρεινὴν κωμόπολιν Πολιανὴν τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου καὶ εἶτα Καλαμῶν, οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ τούτου ἕνεκα ὑπέστη τόσους διωγμούς, ὥστε πολλὰ μέλη αὐτῆς νὰ τραπῶσι πρὸς τὰ δύσβατα καὶ ἀπόκρημνα τῆς ἐπαρχίας ὄρη, διαφιλονικοῦντα τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν πρὸς τὸν κατακτητήν. Κατὰ τὰς συγκρούσεις πρὸς τοὺς Τούρκους πολλὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἐφονεύθησαν, τοῦτο δ' ἐγένετο ἀφορμὴ ὥστε νὰ ληφθῇ ἡ ἀπόφασις πρὸς μετανάστευσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠσπάσθη τὸ σύνολον τῆς οἰκογενείας. Οἱ ἀποφασίσαντες ἀνεχώρησαν δι' Ἀθήνας, ὅπου διέμειναν ἐπὶ ἔτη καὶ ἔκτισαν τὸν ἱερὸν ναὸν τὸν ἐπονομασθέντα «Ὁ Σωτὴρ τοῦ Δικαίου» ὅστις παρεχωρήθη ὡς παρεκκλήσιον εἰς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν μέχρις ἀνακαινίσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, ὁπότε ἔμεινεν ὡς ἐνοριακὸς ναὸς ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάκας.

Ἀκολουθήσαντες τὸ τότε ρεῦμα τοῦ ἐκπατρισμοῦ, μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ πολλῶν ἐτῶν διαμονὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ πρὸς τοῦτο ἔλαβον (τῷ 1670), μέσῳ τοῦ τότε πατριάρχου Παϊσίου καὶ τοῦ μεγάλου διερμηνέως παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Π. Νικουσίου, γράμματα συστατικὰ ἀπὸ τὸν μέγαν βεζύρην Μεχμὲτ Κιουπρουλῆ πρὸς τὸν πασᾶν τῆς Κορίνθου. Οὕτως ἐγένοντο δεκτοὶ παρὰ τῷ πασᾷ τῆς Κορίνθου, ὅστις, τῇ παρακλήσει τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὸ παρὰ τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὸ Φλιάσιον πεδίον κείμενον παλαιὸν φρούριον τῆς Φλιασίας. Δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον πότε ἡ οἰκογένεια ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πολιανὴν τῆς Μεσσηνίας, γνωστὸν ὅμως εἶναι ὅτι ὁ ὡς ἀρχηγὸς αὐτῆς φερόμενος *Γεώργιος Παναγιώτου Φλέσσας* ἐγεννήθη τῷ 1716 ἐν Πολιανῇ. Τὸ ἐπώνυμον *Φλέσσας* ἔλαβεν ὁ κλάδος αὐτὸς ἐκ τοῦ Φλιασίου πεδίου, ὅπου κατῴκησε, πρὸς διάκρισιν τῶν ἄλλων συγγενῶν *Δικαίων*, τῶν ἐχόντων τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον. Ὁ *Γεώργιος Παναγιώτου Δικαῖος* ὁ *Φλιάσιος* κατὰ παραφθορὰν ἐγένετο *Φλέσσιας* καὶ εἶτα *Φλέσσας*. Ἔκτοτε παρέμεινε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Γεωργίου Παναγ. Φλέσσα, οἵτινες καὶ εἰς χρῆμα καὶ εἰς αἷμα προσήνεγκον πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Κυριώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

— **Φλέσσας, *Γεώργιος*.** Πάππος τοῦ *Παπαφλέσσα*, γεννηθεὶς ἐν τῇ κωμοπόλει Πολιανῇ τῆς Μεσσηνίας τῷ 1716. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλὼφ ἔδραμεν ἐπὶ κεφαλῆς 150 Μεσσηνίων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν Μεσσήνῃ τῶν Καλαμῶν εὑρισκομένων μαχητῶν ὑπὸ τὸν Σκυλογιάννην Μαυρομιχάλην. Οὗτος ὅμως, διαφωνήσας πρὸς τὸν Ὀρλώφ, ἀνεχώρησε διὰ Μελίπυργον τῆς Μάνης. Ὁ Φλέσσας παραμείνας οὕτω μόνος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν ἐφονεύθη κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων, τῷ 1770.

— **Φλέσσας, *Δημήτριος*.** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου καὶ πατὴρ τοῦ Παπαφλέσσα, γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τῷ 1745. Ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν πρὸς τοὺς Τούρκους, γενομένην εἰς τὰ πέριξ τῆς Σπάρτης τῷ 1799, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὡσαύτως καὶ ὁ σκληρὸς καὶ αἱμοχαρὴς Μπουλούμπασης. Ἀφῆκε πολυμελεστάτην οἰκογένειαν ἀποτελουμένην ἐξ εἴκοσιν ἑπτὰ τέκνων ἀρρένων καὶ ἑνὸς θήλεος, τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας ἀνέλαβεν ὁ συγγενής του Παναγιώτης Δικαῖος, πρόκριτος τῆς ἐπαρχίας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

— **Φλέσσας, *Γρηγόριος* ἢ *Παπαφλέσσας*.** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τῷ 1788. Ὑπῆρξεν ὁ ἐμψυχωτὴς καὶ ὁ κύριος μοχλὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, κατορθώσας νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ὑπὸ τῶν προκρίτων καὶ κοτζαμπάσιδων καὶ τῶν κληρικῶν ἀκόμη προβαλλόμενα ἐμπόδια. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τότε σχολὴν τῆς Δημητσάνης, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐδημοσίευε σατίρας, δι' ὧν κατεφέρετο κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς διοικήσεως, διότι εἶχον φονευθῆ καὶ ὁ πατήρ του καὶ ὁ πάππος του ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κάτωθι τῆς σατίρας ὑπέγραφε «Φῶς Καλάμιος τοὔνομα Γρηγόριος». Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαί, πληροφορηθεῖσαι παρὰ καταδότου τὸ ὄνομα τοῦ γράφοντος τὰς σατίρας, διέταξαν τὴν σύλληψίν του, ἥτις ὅμως δὲν κατωρθώθη, διότι ὁ Παπαφλέσσας μετέβη εἰς τὸ χωρίον Ἄγριλον, πλησίον τῶν λοιπῶν συγγενῶν του. Ἐκεῖ κατέφθασαν τὴν ἑπομένην καὶ οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἀλλὰ πρὸ τῆς πεισμόνου ἀντιστάσεως τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τῶν συγγενῶν του, ὀχυρωθέντων ὄπισθεν ἀσβεστοκαμίνου καὶ ἐκεῖθεν ἀμυνθέντων ἐνόπλως, ἀπεχώρησαν ἄπρακτοι. Βλέπων ὅτι οἱ Τοῦρκοι βαρέως ἔφερον τὴν προσβολήν, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν περιφέρειαν του διὰ νὰ μὴ συλληφθῇ καὶ πρὸς τοῦτο κατέφυγεν εἰς τὴν ἐν τῇ περιφερείᾳ Σπάρτης μονὴν τῆς Ρεκίτσας, ὁ ἡγούμενος τῆς ὁποίας τὸν συνεβούλευσε νὰ περι-

Γρηγόριος Παπαφλέσσας.

βληθῇ τὰ καλογερικὰ καὶ νὰ ἐγγραφῇ διὰ κάθε ἐνδεχόμενον μὲ ἄλλο ὄνομα εἰς τὸ μοναχολόγιον τῆς μονῆς, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο. Κατόπιν ρήξεως πρὸς τὸν Χουσεῒν ἀγᾶν τοῦ Λεονταρίου, ὅστις ἐπεζήτει νὰ καταπατήσῃ τὰ κτήματα τῆς μονῆς, ἠναγκάσθη μετὰ ἀλλεπαλλήλους συγκρούσεις πρὸς τοὺς Τούρκους νὰ διαφύγῃ εἰς Ἁλμυρόν, ὁπόθεν διὰ πλοίου μετέβη εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους. Μετὰ ὀλιγοήμερον ἐν Ζακύνθῳ διαμονὴν ἀναχωρεῖ διὰ Κωνσταντινούπολιν, μεταβαίνει εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ κατορθώνει νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ μητροπολίτου Δέρκων. Προσλαμβάνει τὸν Αἰνιᾶνα ὡς καθηγητήν του καὶ μελετᾷ τὰς δημηγορίας τοῦ Θουκυδίδου. Γνωρίζεται μὲ φιλικούς, οἵτινες τοῦ ἐκμυστηρεύονται τὰ πάντα, καὶ δέχεται τὸν ἐπικίνδυνον ρόλον τοῦ ἀποστόλου. Λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου μετέβη εἰς τὰς ἡγεμονίας τῆς Μολδοβλαχίας· ἐν Ἰσμαηλίᾳ κατήχησε τοὺς ἐκεῖ Πελοποννησίους, κατόπιν ἐν Γαλαζίῳ προσηλύτισε πολλούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἐκ Πάτμου πλούσιον ἔμπορον Θέμελην, ὡσαύτως ἐν Ἰασίῳ καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ, ὅπου ἀσθενήσας ἐπικινδύνως ἐσώθη χάρις εἰς τὴν βοήθειαν καὶ τὰς περιποιήσεις τῶν φιλικῶν. Συγχρόνως γνωρίζεται μὲ τὸν Ὀλύμπιον καὶ τὸν Φαρμάκην καὶ κατορθώνει νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Ἀναγνωστόπουλον, μέχρι τότε ἀντιτιθέμενον εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Παπαφλέσσα, διάφορα μυστικὰ χρήσιμα διὰ τὴν ἀποστολήν του. Προσεταιρίζεται τὸν Λεβέντην, γνωρίζεται μὲ τὸν Βλαδιμηρέσκον καὶ ὁμιλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ παμβαλκανικοῦ συνδέσμου. Στρέφει τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Σερβίαν, ὅπου ἐμπορεύεται ὁ ἐξ Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας Γ. Εὐαγγελίδης, φίλος τοῦ Μιλοβρένοβιτς, τὸν κάμνει φιλικὸν καὶ ἀρχίζει διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σέρβους.

Κατόπιν νέας καταδιώξεως μεταβαίνει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὅμως ὑφίσταται νέαν δίωξιν συνεπείᾳ καταγγελίας τοῦ Τατάρου ὑπηρέτου του, δι' ἧς ἐχαρακτηρίσθη «Μιλετμπεσῆς», τουτέστι ἐθνάρχης, ἀλλ' ἐσώθη καὶ πάλιν τῇ ἐπεβάσει τοῦ μητροπολίτου Δέρκων. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1820, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ὑψηλάντου, ἀναλαβόντος ἤδη τὴν ἀρχηγίαν, μεταβαίνει εἰς Ἰσμαηλίαν πρὸς συνάντησιν τούτου. Λαμβάνει μέρος εἰς τὰ πολεμικὰ συμβούλια, εἰς τὰ ὁποῖα κηρύσσεται κατὰ πάσης ἀναβολῆς, ὑποστηρίζων ὅτι ὁ ἀγὼν πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ἀποστέλλεται παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Πελοπόννησον κομιστὴς διαφόρων ἐπιστολῶν, ἐν αἷς ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφεν «ὁ Παπαφλέσσας εἶναι ἄλλος ἐγώ», καὶ συνίστα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅσων θὰ ἔλεγεν οὗτος. Διερχόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ρίπτει τὴν ἰδέαν ἐκρήξεως κινήματος ἐντὸς αὐτῆς, προσεγγίζει εἶτα εἰς Κυδωνίας, ἐξεγείρει τοὺς πάντας καὶ κατορθώνει νὰ φορτώσῃ πυρίτιδα καὶ πολεμεφόδια ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Ποριώτη, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τὰ ἐκφορτώσουν εἰς Ἁλμυρόν. Τὴν 20 Δεκεμβρίου εὑρίσκεται εἰς Ὕδραν, ἐν μέσῳ ἐσωτερικῶν διαιρέσεων. Ἡ ἄφιξίς του ὅμως προκαλεῖ εἴς τινας δυσφορίαν καὶ διὰ τοῦτο σκέπτονται νὰ τὸν δολοφονήσουν. Διατρέχων τοιοῦτον κίνδυνον μεταβαίνει εἰς Ναύπλιον, Ἄργος, Ἅγιον Γεώργιον Νεμέας, Κόρινθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγιον, ὅπου θὰ ἐγίνετο συνέλευσις πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων. Τὴν 25 Δεκεμβρίου συναντῶνται ἐν τῇ οἰκίᾳ Λόντου οἱ πρόκριτοι μετὰ τοῦ Παπαφλέσσα, ὅστις προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀμέσου κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, λέγων εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ ἴδιος ὁ τσάρος εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἀγῶνος, ὅτι ρωσικὰ στρατεύματα ἦσαν παρατεταγμένα εἰς τὸν Προῦθον, ὅτι οἱ Βούλγαροι καὶ Σέρβοι ἔλαβον ἤδη τὰ ὅπλα, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπαναστατεῖ, ὅτι τὰ καράβια Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν εἶναι ἕτοιμα καὶ τὰ πλούτη τῶν Ὑδραίων εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀγῶνος. Οἱ πρόκριτοι οὐδεμίαν πρότασίν του ἐδέχοντο. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς τὸν ὑβρίζει «ἐξωλέστατον». Ὁ Παπαφλέσσας ἐπιμένει εἰς τὴν ἄμεσον κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως λέγων «θέλετε δὲν θέλετε ἐγὼ τὴν ἐπανάστασιν θὰ τὴν κάμω». Μεταβαίνει εἶτα εἰς Καλάβρυτα, δίδει ὁδηγίας εἰς τὸν Σουλιώτην, ἐκεῖθεν εἰς Γορτυνίαν, ἔνθα συναντᾶται μὲ τοὺς Δεληγιανναίους, κατόπιν εἰς Δημητσάναν, ὅπου συνεννοεῖται μὲ τοὺς Ἀντωνόπουλον καὶ Σπηλιωτόπουλον, καὶ κατόπιν εἰς Μάνην, διὰ νὰ συνεννοηθῇ με τὸν Μαυρομιχάλην, ὅστις ἐδίσταζεν. Ἐν Μάνῃ συναντᾷ καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, εἰς ὃν ἀνακοινοῖ τὰ μετὰ τοῦ Μαυρομιχάλη διαμειφθέντα, καὶ κατόπιν ἀναχωρεῖ διὰ Καλάμας. Εἶχε φθάσει ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Ἁλμυρὸν τὸ πλοῖον τὸ φέρον ἐκ Κυδωνιῶν τὰ πολεμεφόδια, πρὸς παραλαβὴν δ' αὐτῶν ἐστάλη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παπαφλέσσα, *Νικήτας*. Κατόπιν πολλῶν ἐπεισοδίων ἐγένετο ἡ ἐκφόρτωσις τῶν πολεμεφοδίων, τὰ ὁποῖα διὰ νυκτὸς μέσῳ Καλαμῶν μετεφέρθησαν εἰς τὸ ἐν Ἁγίῳ Ἠλίᾳ στρατόπεδον, ὅπου εὑρίσκοντο ὁ Παπαφλέσσας, οἱ ἀδελφοί του *Ἠλίας* καὶ *Ἰωάννης*, οἱ ἀνεψιοί του *Δημήτριος*, *Γεώργιος* καὶ *Ἰωάννης*, οἱ *Ἀναγνωσταρᾶς*, *Παπατσώνης*, καὶ ἄλλοι καὶ περὶ τοὺς 4.000 ἔνοπλοι. Ἐκεῖ ὁ Παπαφλέσσας λαμβάνει ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν Σουλιώτην ἐκ Καλαβρύτων, ὅστις τῷ ἀνήγγελλεν ὅτι ἡ παραγγελία του περὶ φόνου τῶν ἐκεῖ Τούρκων ἐξετελέσθη. Κατόπιν τούτου τὰ πράγματα ἐπεταχύνθησαν. Διαταγῇ τοῦ Παπαφλέσσα κατελήφθησαν τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα τῶν Καλαμῶν ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὁπλαρχηγούς, ὁ ἴδιος δέ, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ι. Κυριακοῦ, ὅπου παρέμενεν ὁ βοεβόδας, ὅστις ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεως ἀφωπλίσθη μόνος, παραδώσας τὸ ἀργυροῦν ξίφος του εἰς τὸν Παπαφλέσσαν. Τὸ ξίφος τοῦτο κατέχει σήμερον ὁ ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Παπαφλέσσα ὑποστράτηγος Ἰ. Παπαφλέσσας.

Νικήτας Φλέσσας.

Τὴν πρωΐαν τῆς 23 Μαρτίου 1821 οἱ Τοῦρκοι, θελήσαντες νὰ ἐξέλθουν τῶν Καλαμῶν, παρὰ τὸ Φραγκοπήγαδον, ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἠλία Φλέσσα, ὅστις καὶ ἐφόνευσε τὸν Τοῦρκον ἀγᾶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀπετέλεσε τὸ σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως. Γίνεται γενικὴ προέλασις εἰς Καλάμας καὶ συλλαμβάνονται ὅλοι οἱ ἐκεῖ εὑρισκόμενοι Τοῦρκοι, οἵτινες ἐγκλείονται εἰς διαφόρους οἰκίας. Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐγένετο δοξολογία εἰς τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Νέδοντα πλατεῖαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἦλθον ἐκ Μάνης καὶ οἱ Κολοκοτρώνης καὶ Μαυρομιχάλης μετ' ἄλλων Λακώνων. Συνεστήθη τότε γερουσία, ἧς ἡ προεδρία ἀνετέθη εἰς τὸν Μαυρομιχάλην. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Καλαμῶν ὁ Παπαφλέσσας μεταβαίνει πρὸς στρατολογίαν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ Ἀνδρίτσαιναν καὶ εἶτα εἰς Κόρινθον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Κεχαγιᾶ, ὁδεύον-

Digitized by Google

τος πρὸς τὰ ἐκεῖ. Εἰσέρχεται εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους μαχόμενος καὶ ἐκεῖθεν μεταβαίνει εἰς Καρύταιναν, ἐκστρατεύει εἰς τὰ Μεγάλα Δερβένια διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων εἰς Πελοπόννησον, μεταβαίνει εἰς τὰ Τρίκορφα καὶ πάλιν ἐπανέρχεται εἰς τὰ Δερβένια διαρκῶς μαχόμενος. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως μεταβαίνει εἰς Ἀργολίδα καὶ παρευρίσκεται εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου. Εἰς τὴν Α΄ συνέλευσιν τῆς Πιάδας προσέρχεται ὡς πληρεξούσιος, καὶ κατόπιν γίνεται γερουσιαστὴς Πελοποννήσου. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Δράμαλη ἐπολέμησε κατ᾽ αὐτοῦ εἰς Μαλανδρίνου καὶ κατόπιν εἰς Δερβενάκια μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ ἀδελφοῦ του Νικήτα καὶ τῶν ἀνεψιῶν του. Διέβη μετ᾽ αὐτῶν τὴν Περαχώραν πολεμῶν τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη, καὶ κατόπιν κατῆλθεν εἰς Ἄστρος εἰς τὴν ἐκεῖ συνελθοῦσαν συνέλευσιν, ἥτις καὶ τὸν διώρισεν ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Ἀστυνομίας.

Βλέπων τὰς ἐσωτερικὰς διαμάχας καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν διαίρεσιν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν, προέτεινε νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι ὅλοι οἱ κρατούμενοι ὁπλαρχηγοί, νὰ δοθῇ γενικὴ ἀμνηστία καὶ νὰ κινηθοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπειδὴ ἀπέτυχεν εἰς τὰς προτάσεις του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ ἡ βουλὴ κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς του ἀπεφάσισαν νὰ τοῦ χορηγήσουν τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, τὸν δὲ Ἀπρίλιον τοῦ 1825 διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων. Ὁ Παπαφλέσσας ἐσκόπευε νικῶν τὸν Ἰμπραὴμ νὰ ἀξιώσῃ τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνη, ταυτοχρόνως δὲ νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τὸν Γ. Μαυρομιχάλην, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰμπραὴμ ἐκράτει αἰχμάλωτον, παρὰ τὴν συνθήκην τοῦ Νεοκάστρου. Ἔλαβε δὲ τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του ἢ νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς ὑπεσχέθη ἐνώπιον τῆς βουλῆς καὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος.

Περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἀναχωρεῖ διὰ Τρίπολιν καὶ συναντᾶται καθ᾽ ὁδὸν μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Τζαβέλλαν, Μπότσαρην, Καραϊσκάκην, Καρατάσον, τοὺς ὁποίους προσπαθεῖ νὰ πείσῃ νὰ συνεκστρατεύσουν. Διὰ Τριπόλεως μεταβαίνει εἰς Λεοντάριον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θουρίαν τῶν Καλαμῶν, ὅπου ἀνέμενε τὸν ἀδελφόν του Νικήταν. Ἤλπιζε νὰ συγκεντρώσῃ, κρίνων ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τῶν διαφόρων ὁπλαρχηγῶν, περὶ τὰς δέκα χιλιάδας στρατοῦ, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ μόνον τρεῖς χιλιάδας. Κατέλαβε τότε τὸ πρὸς τὸ ὄρος Σκάρμιγγα τῆς Πυλίας χωρίον Μανιάκι, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ἰμπραὴμ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰς Καλάμας, τοῦθ᾽ ὅπερ καὶ κατώρθωσε, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου διότι ἀκωλύτως καὶ ἐλευθέρως θὰ ἤρχοντο αἱ ἀναμενόμεναι ἐπικουρίαι, καὶ οὕτως ὁ Ἰμπραήμ, τιθέμενος ἐν μέσῳ δύο πυρῶν, θὰ κατεστρέφετο τελείως. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπέτυχε, καθόσον αἱ ἐπικουρίαι δὲν ἔφθασαν.

Ἡ νὺξ τῆς 19 πρὸς τὴν 20 Μαΐου 1825 ἦτο ἡ τελευταία διὰ τὸν Παπαφλέσσαν. Ἐκάλεσε τοὺς ὁπλαρχηγούς του καὶ τοὺς εἶπεν ὅτι «τὰ ταμπούρια εἶναι καλά, ἀλλὰ ὁ θάνατος εἶναι βέβαιος. Ὅσοι ἔχετε γυναῖκες, παιδιὰ μικρὰ καὶ γέροντας γονεῖς μὴ ντραπῆτε νὰ φύγετε. Θὰ φανῆτε πλέον χρήσιμοι εἰς τὴν δυστυχισμένην πατρίδα». Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς του ἀνεχώρησαν πολλοὶ κλαίοντες καὶ παρέμειναν μόνον 950, οἵτινες θὰ ἀντεπεξήρχοντο κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ, ἡγουμένου 10.000 πεζῶν καὶ 3.000 ἱππέων μετὰ 150 πυροβόλων. Ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς 20 Μαΐου ἤρξατο ἡ μάχη. Μετὰ πολλὰς ἐφόδους, καθ᾽ ἃς ὁ Παπαφλέσσας καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ ἠγωνίσθησαν μετὰ θαυμαστῆς γενναιότητος, ἔφθασαν μαχόμενοι σῶμα πρὸς σῶμα μὲ τοὺς Τούρκους. Μέχρι τῆς νυκτὸς εἶχον ἀπομείνει ἐκ τῶν Ἑλλήνων τρεῖς μόνον μαχηταί, πάντων τῶν λοιπῶν φονευθέντων. Ἀνευρεθέντος διαταγῇ τοῦ Ἰμπραὴμ τοῦ σώματος τοῦ Παπαφλέσσα, παρήλασαν πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἰμπραὴμ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ. Πρό τινων ἐτῶν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ μάχη τοῦ Μανιακίου ἀνηγέρθη ναΐσκος μετὰ κενοταφίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐναπετέθησαν τὰ ὀστᾶ τὰ εὑρεθέντα διεσκορπισμένα εἰς τὸν τόπον τῆς γιγαντομαχίας.

Ὁ Ἀμερικανὸς Hew, διατελέσας πρόξενος ἐν Ἑλλάδι, γράφει ὅτι ὁ Παπαφλέσσας τοῦ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ὄντος ἀνήκοντος εἰς κόσμον ἡμιθεϊκόν. Καὶ προσθέτει: «Τὸ νὰ βλέπῃ τις τὸν Παπαφλέσσαν νὰ πολεμῇ ἦτό τι φοβερὸν καὶ ἐν ταὐτῷ θαυμαστόν». Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Φίνλεϋ τονίζει ὅτι «ὁ Παπαφλέσσας διεξήγαγε τὴν μάχην ἄριστα». Ὁ Ἰταλὸς Νικόλαος Τομασέο λέγει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του «Ἡ Νέα Ἑλλάς» (1876) τὰ ἑξῆς: «Ὁ πλέον ἀνδρεῖος ἐξ ὅλων μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν ἡρώων τῶν ἐξελθόντων ἀπὸ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου ἐκ τοῦ Δουρείου ἵππου τῆς Τρωάδος, ὑπῆρξεν ὁ Παπαφλέσσας». Ὁ Καμπούρογλους φρονεῖ ὅτι «ἴσως θὰ ἐξηκολούθουν ἀκόμη αἱ κατὰ μέρος συνεννοήσεις καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ γνωμῶν, ἂν δὲν ἐπήρχετο λαύρως ὁ Παπαφλέσσας, φέρων ὄχι μόνον τὰς ὁδηγίας τῆς μυστικῆς ἀρχῆς διὰ τὸν Ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν πυρσὸν τῆς ἐκρήξεως».

— **Φλέσσας, *Γεώργιος*.** Υἱὸς τοῦ Ἠλία καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Παπαφλέσσα, γεννηθεὶς ἐν Γαρδικίῳ τῶν Καλαμῶν τῷ 1798. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν Καλαμῶν, εἰς τὴν μάχην τῆς Τριπόλεως, τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου καὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ναυπλίου τῷ 1832, καθ᾽ ἣν ἐφονεύθη ἡγούμενος ἑκατὸν Μεσσηνίων.

— **Φλέσσας, *Γεώργ. Παν*.** Ἀνεψιὸς τοῦ Παπαφλέσσα, γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τῶν Καλαμῶν τῷ 1795. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Μανιακίου (1825).

— **Φλέσσας, *Δημήτριος Ἠλ*.** Ἐγεννήθη ἐν Γαρδικίῳ τῶν Καλαμῶν τῷ 1796. Ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν μάχην πρὸς ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως, καθ᾽ ἣν ἐφονεύθη ὁ πατήρ του. Μετέσχε τῶν μαχῶν Βαλτετσίου, Δερβενακίων καὶ Μανιακίου, καθ᾽ ἣν ἐφονεύθη ὡς χιλίαρχος.

— **Φλέσσας, *Δημήτριος Ἠλ*.** Ἐγεννήθη ἐν Λεονταρίῳ τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τῷ 1887. Φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ ἀπετάχθη τῷ 1922, λόγῳ τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων. Τῷ 1926 ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως. Ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῷ 1927 συνεπείᾳ πολεμικοῦ τραύματος, ὅπερ ἔλαβε κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912.

— **Φλέσσας, *Ἠλίας Δημ*.** Ἀδελφὸς τοῦ Παπαφλέσσα, γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τῷ 1770. Εἰς τὴν ἐν Βαλτετσίῳ μάχην ὑπῆρξε μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Νικήτα καὶ Ἰωάννου ἐκ τῶν ἡγετῶν τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν. Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως εἰσῆλθε πρῶτος εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Μεσσηνίων διὰ τῆς πύλης τοῦ Λεονταρίου, τραυματισθεὶς ὅμως καιρίως ἀπέθανε μετὰ τρεῖς ἡμέρας.

Ἠλίας Φλέσσας.

— **Φλέσσας, *Ἠλίας Ἰωάνν*.** Ἐγεννήθη ἐν Γαρδικίῳ τῶν Καλαμῶν τῷ 1838. Ἀντεπροσώπευσε τὴν ἐπαρχίαν Μεγαλοπόλεως ἐν τῇ βουλῇ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν καὶ ἀπέθανε τῷ 1915.

— **Φλέσσας, *Ἰωάννης Δημ*.** Ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα, γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τῷ 1780. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν Καλαμῶν καὶ τῆς Τριπόλεως καὶ εἰς τὰς μάχας Βαλτετσίου, Μαλανδρίνου, Δερβενακίων. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μανιακίου, εἰς ἣν δὲν ἐπρόλαβε νὰ συμμετάσχῃ, ἐπετέθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικήτα ἐπὶ κεφαλῆς ἑξακοσίων Μεσσηνίων κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ εἰς Καλάμας προελαύνοντος Ἰμπραήμ, εἰς τὰς τάξεις τοῦ ὁποίου ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς. Τραυματισθεὶς συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἀνάψαντες πυρὰν τὸν ἔρριψαν ἐπ᾽ αὐτῆς ζῶντα.

— **Φλέσσας, *Ἰωάννης Νικ*.** Ἐγεννήθη ἐν Γαρδικίῳ τῶν Καλαμῶν τῷ 1800. Λαβὼν μέρος, νεώτατος τὴν ἡλικίαν, εἰς τὰς μάχας Δερβενακίων καὶ Θουρίας τῶν Καλαμῶν, ἐπέδειξε θάρρος καὶ τόλμην, διασώσας τὸν πατέρα του τραυματισθέντα εἰς τὴν μάχην ταύτην.

Ἰωάννης Ν. Φλέσσας.

— **Φλέσσας ἢ *Παπαφλέσσας, Ἰωάννης Κωνστ*.** Ἐγεννήθη ἐν Καλάμαις τῷ 1867. Περατώσας τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς ἐν Ἀθήναις, ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου, ἀλλὰ μετὰ ἑνὸς ἔτους φοίτησιν μεταβὰς εἰς Βέλγιον εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Βρυξελλῶν. Μετὰ τετραετεῖς ἐκεῖ σπουδὰς ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ κατετάγη εἰς τὴν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπιλάρχου. Φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιλάρχου μετέσχε τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὡς διοικητὴς ἐπιλαρχίας. Διετέλεσε κατ᾽ ἐπανάληψιν καθηγητὴς ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ φρούραρχος Ἀθηνῶν κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐσωτερικῶν διαμαχῶν. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐν Ἀθήναις τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης (1917) ἐτέθη εἰς αὐτεπάγγελτον ἀποστρατείαν, ὡς μὴ ἐμπνέων ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν τότε κυβέρνησιν, λόγῳ τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων. Συνεπείᾳ δὲ τούτων ὑπέστη καὶ διαφόρους διώξεις καὶ φυλακίσεις. Μετὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 1 Νοεμβρίου 1920 ἐπανελθὼν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς 8ης μεραρχίας καὶ εἶτα τοῦ ἐν Ἠπείρῳ 5ου σώματος στρατοῦ. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1922 τὸν ἀπεμάκρυνε καὶ πάλιν τοῦ στρατεύματος, καὶ ἔκτοτε, ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη τῷ 1928 βουλευτὴς Μεσσηνίας καὶ τῷ 1932 βουλευτὴς Καλαμῶν.

— **Φλέσσας, ἢ *Παπαφλέσσας, Κωνσταντῖνος Ἰωάν*.** Πατὴρ τοῦ προηγουμένου, ἐγεννήθη ἐν Γαρδικίῳ τῶν Καλαμῶν τῷ 1840. Ἐσπούδασε νομικά, κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του ἐγένετο ἀρχηγὸς τμήματος τῆς πανεπιστημιακῆς φάλαγγος. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, ἀντεπροσώπευσε τὴν ἐπαρχίαν του ἐν τῇ βουλῇ ἐπὶ ὁλόκληρον τεσσαρακονταετίαν. Ἀπέθανε τῷ 1920.

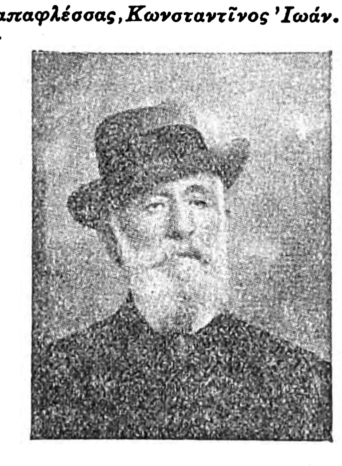

Κωνσταντῖνος Ι. Παπαφλέσσας.

— **Φλέσσας, ἢ *Παπαφλέσσας, Κωνσταντῖνος Ἰωάν*.** Ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1890. Περατώσας τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῆς Μοδένης, ἐκ τῆς ὁποίας, μετὰ ἐπιτυχῆ φοίτησιν, ἐξῆλθεν ἀξιωματικός, καταταγεὶς εἰς τὸ ἐν Bologna ἑδρεῦον σύνταγμα τῶν λογχοφόρων τῆς Μαντούης, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπιλάρχου. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα τῷ 1911 μετέσχε τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ κατόπιν διετέλεσεν ὑπασπιστὴς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς στρατηγοῦ Βιλλαρέ, καὶ τοῦ Α΄ σώματος στρατοῦ. Κατὰ τὴν ἀνώμαλον πολιτικὴν περίοδον 1917—1920 ἀπεμακρύνθη τοῦ στρατεύματος καὶ ἐδιώχθη. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1920 ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στράτευμα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεμακρύνθη αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, λόγῳ τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων.

— **Φλέσσας, *Πᾶνος Κωνστ*.** Ἐγεννήθη ἐν Καλάμαις τῷ 1870. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ κατόπιν διετέλεσε βουλευτὴς Καλαμῶν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, ὡς καὶ γερουσιαστὴς Μεσσηνίας.

— **Φλέσσας, *Περικλῆς Ἠλ*.** Ἐγεννήθη ἐν Λεονταρίῳ τῆς Μεγαλοπόλεως τῷ 1878. Διετέλεσε δήμαρχος Φαλαισίας καὶ εἶτα βουλευτὴς Μεγαλοπόλεως. Ἀπέθανε τῷ 1915. Τ. Ε. Ε.

Φλεσσιὰς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 287, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Παλαιὸν Λουτρὸν* (Ἀληκοντούζι), 455. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικόν, ἓν ἐλαιοτριβεῖον καὶ τέσσαρας ὑδρομύλους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Παιδεμένον*, μετωνομάσθη δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγωνιστοῦ Γρηγορίου Δικαίου ἢ Παπᾶ-Φλέσσα.

— **Φλεσσιάδος, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ὀκτὼ δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ΄ ἡ ἐπαρχία Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Ἀπηρτίζετο ἐκ τῶν χωρίων Ἀληκοντούζι (νῦν Παλαιὸν Λουτρόν), Βεριστιά, Μουζάκιον, Λιγουδίστα (νῦν Χώρα), Παιδεμένον (νῦν Φλεσσιάς), Ποταμιά, Σαμπρίκιον (νῦν Μεταξάδα) καὶ Στυλιανοῦ, εἶχε πρωτεύουσαν τὸ χωρίον Λιγουδίστα, 4.500 περίπου κατοίκους καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Αὐγούστου 1855 βασιλικοῦ διατάγματος.

— **«Φλεσσιάς».** Ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἐν Καλάμαις κατὰ τὸ ἔτος 1827 καὶ ἀπὸ τοῦ 1874—1876.

φλὲτ (τὸ) (flette) *[Ναυτ.]*. Εἶδος πλοιαρίου φρακτοῦ διὰ ποταμοὺς καὶ διώρυγας. Παραλλαγή τις αὐτῶν τὰ *φιλαντιὲρ* τῆς Garonne. Σ. Ε. Λ.

Φλέτα (Fleta), ***Μιχαήλ***. Διαπρεπὴς Ἱσπανὸς ὑψίφωνος, γεννηθεὶς τῷ 1897. Ἀποφοιτήσας ἐκ τοῦ ᾠδείου τῆς Βαρκελώνης μετέβη πρὸς τελειοποίησιν εἰς Ἰταλίαν (1920), ὅπου καὶ ἐσημείωσε τοὺς πρώτους του καλλιτεχνικοὺς θριάμβους εἰς τὴν «Φραντσέσκα ντὰ Ρίμινι» καὶ τὴν «Ἀΐντα» ἐν τῷ θεάτρῳ Βέρντι τῆς Τεργέστης. Μετ᾽ οὐ πολὺ ἐπεχείρησε καλλιτεχνικὰς περιοδείας ἀνὰ τὰ μουσικὰ κέντρα τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ ἀκολούθως ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Μοντεκάρλο, ὅπου

Digitized by Google

ἐστερεώθη ἡ φήμη του ὡς ἑνὸς τῶν ἀρίστων συγχρόνων ὑψιφώνων, πεπροικισμένου μὲ θερμὴν καὶ ὡραιοτάτην φωνὴν καὶ πλούσιον δραματικὸν συναίσθημα. Ἠκολούθησεν ἡ θριαμβευτική του ἐμφάνισις εἰς τὸ βασιλικὸν θέατρον τῆς Μαδρίτης μὲ τὴν «Κάρμεν» τοῦ Μπιζὲ καὶ νέα του περιοδεία ἀνὰ τὴν Βόρειον καὶ Νότιον Ἀμερικὴν καὶ ἀκολούθως ἀνὰ τὰς διαφόρους πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1929 ἀνέλαβε νέαν καλλιτεχνικὴν περιοδείαν ἀνὰ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπεσκέφθη τὴν Ἰαπωνίαν, Νότιον Ἀμερικήν, Κίναν, Βόρειον Ἀμερικήν, Μεξικόν, Κεντρῴαν Ἀμερικήν, Πόρτο Ρίκο καὶ Χαβάναν. Τῷ 1931 ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην, Παρισίους, Βρυξέλλας, Ἀθήνας, Βαρσοβίαν, Ὄσλο, Στοχχόλμην, Κοπεγχάγην, Ἰταλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Βερολῖνον. Η. Π. Γ.

Φλετρὰ *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ἐν Κορθίῳ τῆς Ἄνδρου μονή, ἐξ ἧς δὲν διατηρεῖται σήμερον ἡ μόνον ἡ ἐκκλησία, ἥτις ἀνεκαινίσθη τῷ 1640. Πρὸ τούτου ἡ μονὴ διαλυθεῖσα ἀφιερώθη ὑπὸ τοῦ κτίτορος αὐτῆς εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναχράντου ἐν ἔτει 1632. Πρὸς τὴν μεσημβρινὴν γωνίαν τῆς μονῆς ὑψοῦται μέχρι σήμερον πύργος κατηρειπωμένος πρὸς προστασίαν αὐτῆς, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, συνεχέστερον ὑφίστατο ἐχθρικὰς προσβολὰς ἐκ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν (*Δ. Π. Πασχάλη*, Μοναστηριολογία της νήσου Ἄνδρου). Δ. Π. Π.

Φλέτσερ (Fletcher). Ἀγγλικὴ οἰκογένεια, ἧς ἐπισημότερα μέλη εἶναι: —1) *Ἰωάννης*, γεννηθεὶς ἐν Λονδίνῳ (1792—1836). Μαθητὴς τῶν Bell καὶ Abernethy, ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1828 φυσιολογίαν ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ τῆς Argyle-Square καὶ ἔγραψε: «Rudiments of physiologie» (Ἐδιμβοῦργον, 1835—1836). —2) *Ἰάκωβος Ὄκντεν*, ἰατρὸς (1824—1874). Ἠσχολήθη μὲ τὴν χημείαν καὶ τὴν βοτανικήν, ἐδίδαξε δὲ εἰς Μάντσεστερ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του *Σέφερντ* ἀνατομικὴν καὶ ἔγραψε πλεῖστα κλινικὰ θέματα. Ο. Ρ.

— **Φλέτσερ** (Fletcher), ***Ἰωάννης***. Διάσημος Ἄγγλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1579—1625). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβριγίας, ὅπου τὸ ποιητικὸν του τάλαντον ἐνεφανίσθη καὶ ἀνεπτύχθη λίαν ἐνωρίς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Σπένσερ. Τὰ πρῶτα γνωστὰ ποιητικὰ αὐτοῦ ἔργα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1596. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισε νὰ γράφῃ θεατρικὰ ἔργα, ὧν περιεσώθησαν 52. Τὰ 20 τούτων ἔγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Μπῶμοντ, ἐν δέ, τὸ «Οἱ δύο εὐγενεῖς συγγενεῖς», ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Σαίξπηρ. Τὸ ὄνομά του μένει ἀλληλένδετον μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συνεργάτου Μπῶμοντ, καίτοι εἰς τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετ' αὐτοῦ, εἶναι καταφανὴς ἡ ἰδική του ὑπεροχὴ καὶ σαφὴς ἡ σφραγὶς τῆς ἰδικῆς του ἰδιοφυΐας καὶ τεχνοτροπίας. Ὁ Φλέσερ ἐξετιμήθη μεγάλως ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, ἡ δὲ φήμη αὐτοῦ, ἐμφανισθέντος καθ' ἣν ἐποχὴν ἤρχισαν νὰ παίζωνται μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ, ὑπερέβη καὶ ἐπεσκίασε τὴν φήμην τοῦ μεγάλου Ἄγγλου δραματικοῦ. Πολλαὶ σκηναὶ ἐκ τῶν ἔργων του: «Ἡ πιστὴ βοσκός», «Ὁ φίλαστρος», «Τὸ ἐρωτικὸν προσκύνημα», «Ἡ ἁμαρτωλὴ» καὶ «Ὁ τρελλὸς ἐραστής» δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἰσάξιαι τῶν καλυτέρων σκηνῶν τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Σαίξπηρ. Ἡ ἐλευθεροστομία του, φθάνουσα πολλάκις μέχρι τῆς αἰσχρολογίας, παρημπόδισε νὰ παιχθοῦν ἐπὶ πολὺ τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων του. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου, τὸ ἔργον τοῦ Φλέτσερ δὲν ἔσχεν ἐπαρκῆ διάδοσιν. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Ἡ βασίλισσα τῆς Κορίνθου», «Σὲρ Τζὼν Βὰν Ὄλντεν Μπάρναβελτ», «Ὁ κύριος Θωμᾶς», «Μποντούκα», «Ὁ μισογύνης», «Ἡ τραγῳδία τῆς παρθένου» κ. ἄ. Τὰ ἔργα τοῦ Φλέσερ καὶ τοῦ Μπῶμοντ ἔσχον πολλὰς ἐκδόσεις, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ τῶν ἐτῶν 1843—1846 εἰς 11 τόμους. Μ. Δ. Β.

Ἰωάννης Φλέτσερ.

— **Φλέτσερ** (Fletcher), ***Ἰωάννης-Γκούντ***. Ἀμερικανὸς ποιητὴς καὶ κριτικός, γεννηθεὶς τῷ 1886 ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἀρκάνσας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἐξετέλεσε πολλὰ ταξίδια εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἐξέδωσε πολλὰς συλλογὰς ποιημάτων. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Ἡ φωτιὰ καὶ τὸ κρασί» (1913), «Ἀκτινοβολίαι» (1915), «Γκομπλὲν καὶ Παγόδαι» (1916), «Τὸ δένδρον τῆς ζωῆς» (1918), «Ἰαπωνικαὶ εἰκόνες» (1918), «Ἀλληγορίαι» (1925) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φλέτσερ** (Fletcher), ***Ἰωάννης-Σμίθ***. Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1863. Διετέλεσε συνεργάτης καὶ ἀνταποκριτὴς πολλῶν ἀγγλικῶν ἐφημερίδων, καὶ ἰδίως τοῦ «Ντάϊλυ Μαίηλ», καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: «Ἡ ζωὴ ἐν Ἀρκαδίᾳ» (1896), «Ἱστορία τῆς κομιτείας τῆς Ὑόρκης» εἰς τρεῖς τόμους (1899—1900), «Ἀπομνημονεύματα θεατοῦ» (1912), «Αἱ μεταρρυθμίσεις ἐν Ἀγγλίᾳ» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φλέτσερ** (Fletcher), *σὲρ* ***Μπάνιστερ-Φλάϊτ***. Ἄγγλος ἀρχιτέκτων καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1866. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ συνδέσμου τῶν Ἄγγλων ἀρχιτεκτόνων, μέλος τοῦ ἀγγλικοῦ βασιλικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ καθηγητὴς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς πολλὰς πανεπιστημιακὰς σχολὰς ἐν Λονδίνῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Εἶναι ἐπίσης μέλος πολλῶν ξένων ἀκαδημιῶν καὶ ἐκλήθη ὅπως γνωματεύσῃ ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῶν καὶ πολεοδομικῶν ζητημάτων εἰς πολλὰς χώρας, ὡς εἰς Ἰαπωνίαν, Νοτιοσλαυΐαν, Ρουμανίαν, Ἑλλάδα καὶ ἀλλαχοῦ, τυχὼν ἐξαιρετικῶν τιμητικῶν διακρίσεων. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Ἱστορία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατὰ τὴν συγκριτικὴν μέθοδον» (7η ἐκδ. 1928), «Ἀνδρέας Παλλάντιο, ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον του», «Ἡ ἐπίδρασις τοῦ δλικοῦ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ», «Ἀρχιτεκτονικὴ ὑγιεινή», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φλέτσερ** (Fletcher), ***Τζίλ***. Ἄγγλος διπλωμάτης καὶ συγγραφεὺς (1549—1611). Ἐκλεγεὶς βουλευτὴς τῷ 1585, ἀπεστάλη κατόπιν ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ εἰς διπλωματικὰς ἀποστολὰς εἰς τὴν Σκωτίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας, τῷ δὲ 1588 μετέβη εἰς τὴν Ρωσίαν πρὸς σύναψιν συμμαχίας. Ἐπιτυχὼν εἰς τὴν ἀποστολήν του ταύτην, ἔτυχε, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Λονδῖνον, μεγάλων τιμῶν, διορισθεὶς αὐλάρχης καὶ δήμαρχος τοῦ Λονδίνου. Ἐγένετο ἐπίσης γνωστὸς καὶ ἐκ τοῦ ἔργου του «Περὶ τῆς ρωσικῆς κοινωνίας τῶν ἐθνῶν, ἤτοι περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν κυβερνᾷ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας» (1590). Τὸ ἔργον τοῦτο παρέχει πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῆς ἐν Ρωσίᾳ καταστάσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Μ. Δ. Β.

— **Φλέτσερ** (Fletcher), ***Τζίλ***. Ἄγγλος ποιητὴς (περὶ τὸ 1584 — 1623). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβριγίας καὶ ἐγένετο κατ' ἀρχὰς γνωστὸς ὡς ἱεροκήρυξ, διακριθεὶς διὰ τὴν μεγάλην του εὐγλωττίαν. Τὴν μεγάλην του ὅμως φήμην ὀφείλει εἰς τὸ ποίημά του «Ἡ νίκη τοῦ Χριστοῦ» εἰς ὀκταστίχους ὁμοιοκαταλήκτους στροφάς, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τὸν Μίλτωνα διὰ τὸν «Ἀπολεσθέντα παράδεισον» του καὶ ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ πολλὰς ἐκδόσεις. Τὸ τελευταῖόν του ἔργον εἶναι «Ἡ ἀμοιβὴ τῆς πίστεως» (1623). Τὰ ἔργα τοῦ Φλέτσερ θεωροῦνται ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς ἀγγλικῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως, διακρίνονται δὲ διὰ τὴν μελῳδικότητα τοῦ στίχου καὶ τὴν βαθύτητα τοῦ αἰσθήματος. Μ. Δ. Β.

Φλέτσχορν (Fletschhorn) *[Γεωγρ.]*. Κορυφὴ τῶν κεντρικῶν Ἄλπεων παρὰ τὰ ἑλβετικὰ σύνορα, πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ τοῦ καντονίου Βαλαί. Εἶναι τὸ ὑψηλότερον σημεῖον (ὑψ. 4.001 μ.) τῆς γραμμῆς διαχωρίσεως τῶν ὑδάτων τῶν κοιλάδων τοῦ Λάας (Ἑλβετίας) καὶ τοῦ Τόσα (Ἰταλίας). Σ. Κ. Γ.

Φλέττνερ (Flettner), ***Ἀντώνιος***. Γερμανὸς μηχανικός, φυσικὸς καὶ ἐφευρέτης, γεννηθεὶς τῷ 1885. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς ἐφευρέτης τοῦ ὁμωνύμου πλοίου, ὅπερ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καλεῖται ἐπίσης Rotorschiff, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰταλῶν Rotonave (βλ. λ. *ρότορ*). Κατέγινεν ἐπίσης μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξ ἀποστάσεως διευθύνσεως ὀχημάτων διὰ τῶν ἑρτσιανῶν κυμάτων καὶ ἐφεῦρε σύστημα μακρόθεν πηδαλιουχουμένου τάνκ. Ἄλλη ἐφεύρεσίς του ὑπῆρξε τὸ φερώνυμον πηδάλιον εὐκολωτάτου χειρισμοῦ, ὅπερ ἀπεδέχθησαν καὶ εἰσήγαγον εἰς τὰ πλοῖά των αἱ μεγάλαι διεθνεῖς ἀτμοπλοϊκαὶ ἑταιρεῖαι. Μ. Δ. Β.

φλέψ, —*βὸς* (ἡ), κοιν. *φλέβα*· αἱμοφόρον ἀγγεῖον ἐκ τῶν μεταφερόντων τὸ αἷμα ἀπὸ τῶν περιφερειῶν εἰς τὸ κέντρον, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν *ἀρτηρίαν*· ‖ μεταφ., γραμμὴ διαφόρου χρώματος κατὰ μῆκος ξύλου, μαρμάρου, λίθου· ‖ κοίτασμα μετάλλου: «φλέβες χρυσοφόροι, — ἀργυροφόροι».

— *[Ἀνατομ.]* Αἱ *φλέβες* εἶναι αἱμοφόρα ἀγγεῖα κεντρομόλα ἢ προσαγωγά, ἅτινα ἐπαναφέρουσι τὸ αἷμα ἐκ τῶν ἀνὰ τὰ διάφορα ὄργανα τριχοειδῶν ἀγγείων εἰς τὴν καρδίαν. Αἱ φλέβες διαιροῦνται εἰς φλέβας τῆς μεγάλης ἢ σωματικῆς κυκλοφορίας καὶ εἰς φλέβας τῆς μικρᾶς ἢ πνευμονικῆς κυκλοφορίας· καὶ αἱ μὲν τῆς μεγάλης κυκλοφορίας συμβάλλονται πᾶσαι εἰς δύο μείζονα στελέχη, τὴν *ἄνω καὶ τὴν κάτω κοίλην φλέβα*, αἵτινες ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν δεξιὸν κόλπον τῆς καρδίας. αἱ δὲ τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας, τέσσαρες οὖσαι, δύο ἐν ἑκατέρῳ πνεύμονι, αναδύονται διὰ τῶν πυλῶν τοῦ πνεύμονος καὶ φερόμεναι ὁριζοντίως ἐπὶ τὰ ἐντὸς ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν ἀριστερὸν κόλπον. Διαφέρουσι δ' αἱ φλέβες τῶν ἀρτηριῶν: 1) διότι ἔχουσι λεπτότερα τοιχώματα· 2) διότι φέρουσιν ἔνδοθεν κατὰ διαστήματα βαλβῖδας ἢ δικλεῖδας, παρακωλυούσας τὴν πρὸς τὴν περιφέρειαν παλινδρόμησιν τοῦ αἵματος· 3) ὅτι πᾶσαι περιέχουσι φλεβικὸν αἷμα, ἤτοι πεφορτωμένον ὑπ' ἀνθρακικοῦ ὀξέος, πλὴν τῶν πνευμονικῶν φλεβῶν, φερουσῶν ἀρτηριακὸν αἷμα· 4) διὰ τὰς πολυπληθεῖς

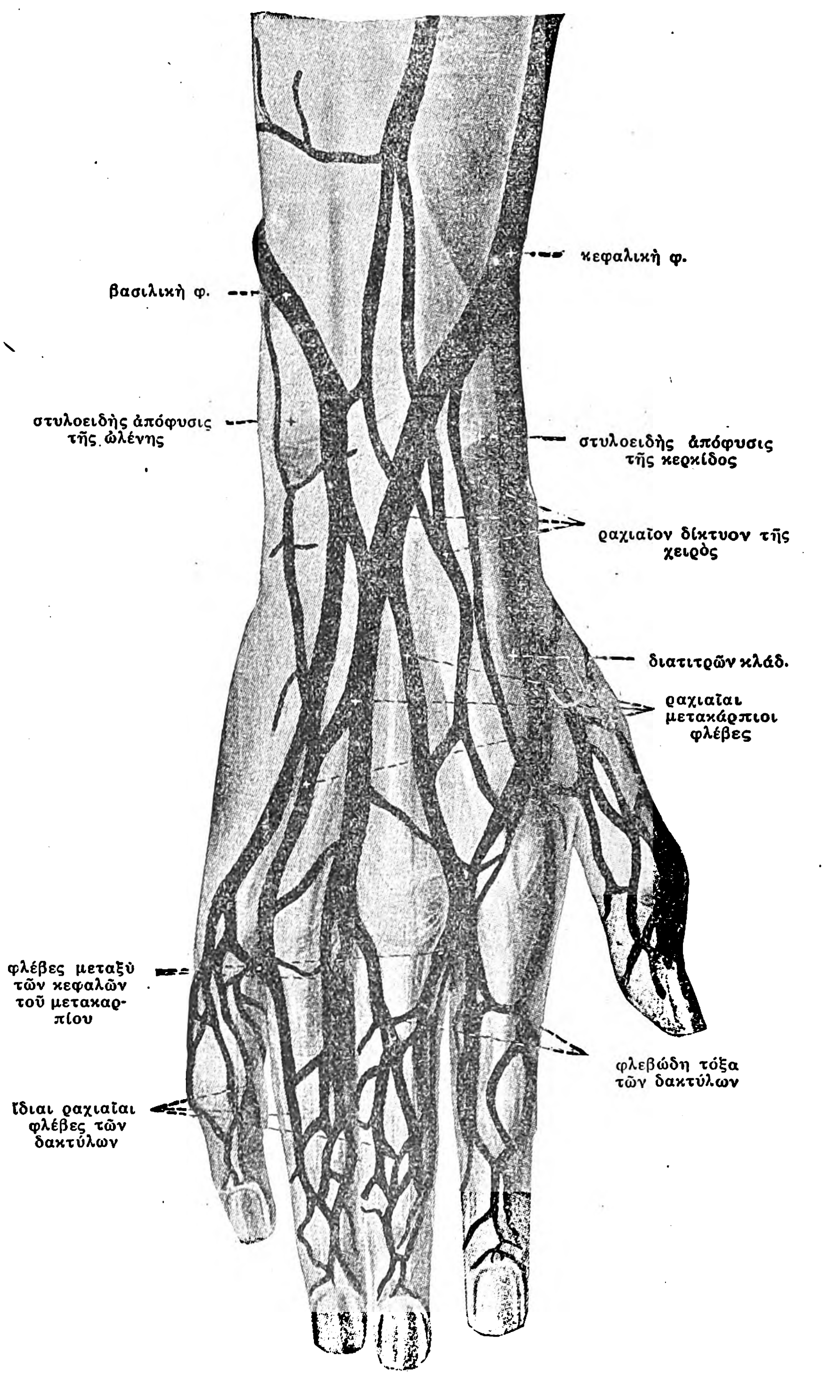

Ἐπιπολῆς φλέβες τῆς ράχεως τῆς δεξιᾶς χειρὸς (Spalteholz).

Digitized by Google

ἀναστομώσεις· καὶ 5) διότι δὲν σφύζουσιν. Ἡ χωρητικότης τοῦ συνόλου φλεβικοῦ συστήματος εἶναι μείζων τῆς τοῦ ἀρτηριακοῦ (διπλασία περίπου), τὸ μὲν διότι αἱ φλέβες εἶναι πολυαριθμότεραι (δύο φλέβες συνήθως ἀντιστοιχοῦσιν εἰς πᾶσαν ἀρτηρίαν), τὸ δὲ διότι εἶναι εὐρύτεραι τῶν ἀρτηριῶν, τὸ δὲ διότι ὑπάρχουσι καὶ ἀνεξάρτητοι φλέβες, αἱ *ὑποδόριοι*, εἰς ἃς δὲν ἀντιστοιχοῦσιν ἀρτηρίαι.

Αἱ βαλβῖδες ἢ δικλεῖδες εἶναι πτυχαὶ τοῦ ἔσω χιτῶνος τῶν φλεβῶν καὶ διακρίνονται εἰς *ἐπιστομίους* καὶ εἰς *στελεχιαίας*. Καὶ αἱ μὲν ἐπιστόμιοι, μονοφυεῖς οὖσαι, ἀπαντῶσι κατὰ τὴν ἔκφυσιν ἢ τὴν συμβολὴν φλεβός τινος· αἱ δὲ στελεχιαῖαι, διφυεῖς οὖσαι, ἀποτελοῦνται ἐκ δύο πετάλων, ἄντικρυ ἀλλήλων κειμένων· λειτουργοῦσι δ' αἱ φλεβι-

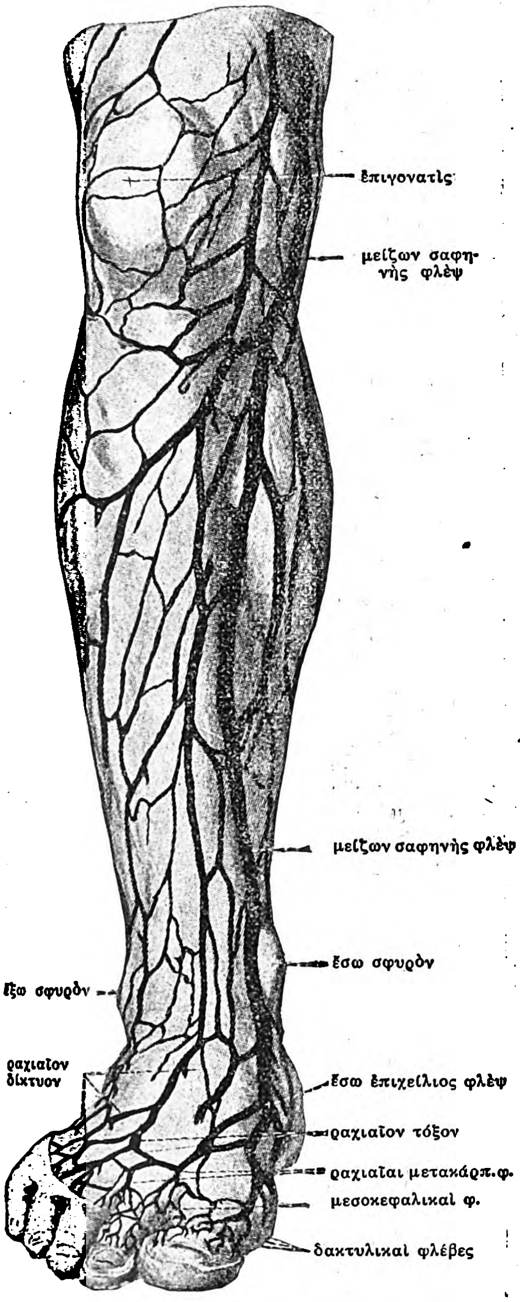

Ἐπιπολῆς φλέβες τῆς δεξιᾶς κνήμης, ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. Κατὰ τὸν Braune (Spalteholz).

καὶ βαλβῖδες διανοιγόμεναι μὲν κατὰ τὴν ροὴν τοῦ αἵματος ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὴν καρδίαν, συγκλειόμεναι δὲ κατὰ τὴν ἀντίθετον ροήν.

Αἱ φλέβες, ἀναλόγως τῆς πορείας, διαιροῦνται εἰς τὰς *ἐν τῷ βάθει*, ὧν αἱ πλεῖσται εἶναι δορυφόροι τῶν συντόπων ἀρτηριῶν καὶ φέρουσι βαλβῖδας, καὶ εἰς *ὑποδορίους* (ἐπιπολῆς), αἵτινες ἔχουσιν ὀλιγωτέρας βαλβῖδας ἢ αἱ ἐν τῷ βάθει καὶ ἀναστομοῦνται μετὰ τούτων διὰ πολλαπλῶν κλάδων.

Ἅπασαι σχεδὸν αἱ φλέβες, πλὴν ὀλίγων τινῶν, ἀντιστοιχουσῶν εἰς τὰς τελικὰς ἀρτηρίας (τοῦ σπληνός, τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς), ἀναστομοῦνται πρὸς ἀλλήλας, οὕτως ὥστε οὐδεμία σχεδὸν φλεβικὴ ὁδὸς ὑπάρχει ἀπομεμονωμένη.

Τὸ τοίχωμα τῶν φλεβῶν σύγκειται ἐκ τριῶν χιτώνων: 1) τοῦ *ἔσω*, συνισταμένου ἐξ ἐπιθηλίου, ἐκ συνδετικῆς στιβάδος καὶ ἐξ ἐλαστικοῦ ὑμένος· 2) τοῦ *μέσου*, ἀπαρτιζομένου ἐκ κυκλοτερῶν λείων μυϊκῶν δεσμίδων, ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ καὶ ἐλαστικῶν πετάλων, καὶ 3) τοῦ *ἔξω*, ὅστις παχύτερος ὢν τοῦ μέσου κατὰ τὸ διπλάσιον μέχρι τοῦ πενταπλασίου ἀποτελεῖται ἐκ λοξῶν συνδετικῶν δεσμίδων καὶ ἐγκαρσίων ἐλαστικῶν ἰνῶν.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— *[Μεταλλ.]* Καλεῖται *φλὲψ* (γαλλ. filon, ἐνίοτε veine, γερμ. Gang, ἀγγλ. vein (of ore), lode) συνεχὴς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μᾶζα ὀρυκτῶν οὐσιῶν, πληροῦσα ρήγματα ἢ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, προκληθείσας ὑπὸ τῶν κινήσεων τοῦ γηΐνου φλοιοῦ. Ὁ ὅρος φλὲψ (γαλλ. veine) χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε ἀντὶ τοῦ ὅρου *στρῶμα* (couche) διὰ κοιτάσματα ὀρυκτῶν ἀποτελοῦντα γεωλογικὸν ἰζηματογενὲς στρῶμα. Αἱ καθαυτὸ φλέβες περιέχουσιν εἴτε πλουτώνεια φλεβοειδῆ πετρώματα, ἄλλως καλούμενα ὑποαβυσσικά, ἤτοι ἀποφύσεις μαγματικῶν πλουτωνείων πετρωμάτων, ὡς οἱ μικρογρανῖται, μικροδιορῖται, διαβάσαι κτλ., καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καλοῦνται dykes (ντάϊκς), εἴτε ὀρυκτὰ καταχρημνισθέντα ἐξ ἀτμίδων ἢ ἐκ κυκλοφορούντων ὑδάτων, ὡς ὁ χαλαζίας, ὁ ἀσβεστίτης, ὁ

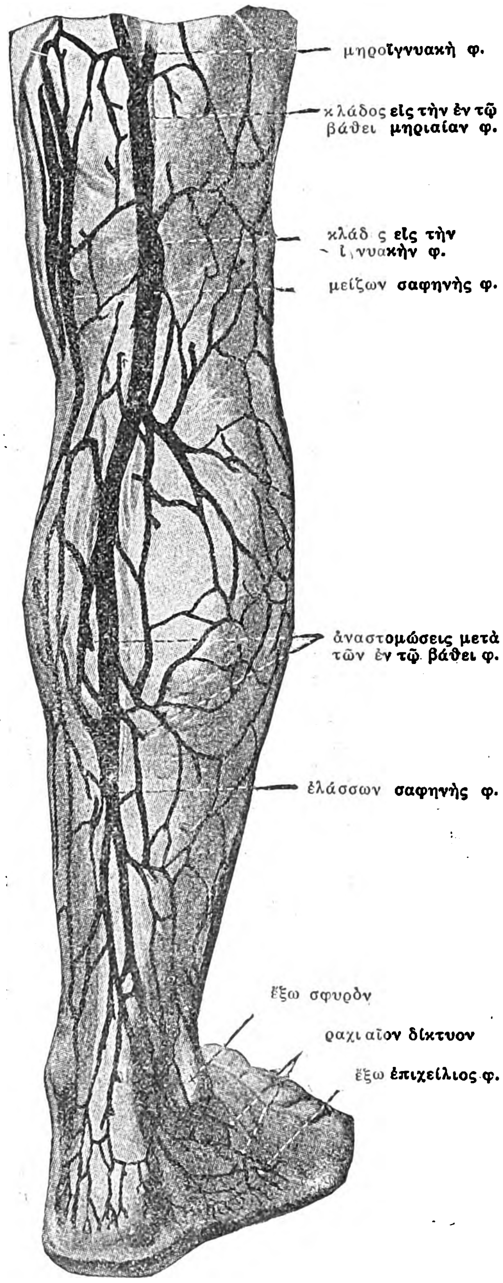

Ἐπιπολῆς φλέβες τῆς δεξιᾶς κνήμης, ἐκ τῶν ὄπισθεν. (Spalteholz).

ἀραγονίτης κ. τ. λ., ὁπότε αἱ φλέβες καλοῦνται μεταλλοφόροι. Αἱ φλέβες ἐκτείνονται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ρωγμῶν καὶ ρηγμάτων καὶ περατοῦνται διὰ δύο ἐπιφανειῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιπέδων καὶ παραλλήλων ἢ ἀκανονίστων. Ἡ ὁριζοντία γραμμὴ τῶν ἐπιφανειῶν τούτων καλεῖται εἰς ἕκαστον σημεῖον φλεβὸς *διεύθυνσις* αὐτῆς. Ἡ δὲ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γραμμὴ μεγίστης κλίσεως, κάθετος ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν, καλεῖται *κλίσις* αὐτῆς. Αἱ περιορίζουσαι τὴν φλέβα ἐγκαρσίως ἐπιφάνειαι καλοῦνται *παρειαὶ* ἢ *πλευραὶ* αὐτῆς, καὶ ἡ μὲν κειμένη ἄνω καλεῖται *ὀροφὴ* (κοιν. *ταβάνι*) καὶ τὰ κείμενα ἄνωθεν αὐτῆς στρώματα *ὑπερκείμενα*, ἡ δὲ κειμένη κάτω καλεῖται *δάπεδον* (κοιν. *στρώση*) καὶ τὰ κείμενα κάτωθι στρώματα *ὑποκείμενα*. Ἡ μεταξὺ τῶν ἐπιφανειῶν ἐγκαρσία ἀπόστασις εἴς τι σημεῖον καλεῖται *πάχος* τῆς φλεβὸς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. *Ἀνηγμένον πάχος* (épaisseur réduite) ὡς πρὸς ὡρισμένον ἐμπεριεχόμενον μετάλλευμα καλεῖται τὸ πάχος τοῦ ἐν αὐτῇ περιεχομένου μεταλλεύματος. Οὕτω φλὲψ γαληνιτοφόρου κοιτάσματος πάχους 2 μ. δύναται νὰ ἔχῃ ἀνηγμένον πάχος γαληνίτου π. χ. 0,06 τοῦ μέτρου.

Ἡ διεύθυνσις μετρεῖται διὰ τοῦ ἀζιμουθίου ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ ἢ τοῦ μαγνητικοῦ βορρᾶ καὶ ἐκφράζεται εἰς μοίρας ἢ βαθμούς. Εἰς τὰ παλαιὰ γερμανικὰ ὀρυχεῖα αἱ γωνίαι αὗται ἐξεφράζοντο εἰς ὥρας, τῆς ὥρας οὔσης διαιρέσεως τοῦ κύκλου εἰς εἰκοστὰ τέταρτα, ἴσης πρὸς 15°

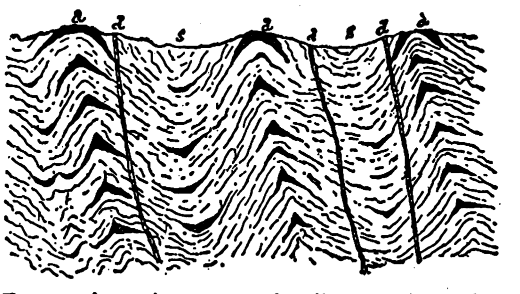

Σχηματικὴ παράστασις τῆς διατάξεως σαγματοειδῶν φλεβῶν (Saddle Reef) τοῦ Βενδίγο τῆς Αὐστραλίας.
[a=ἀντίκλινα· s=σύγκλινα· d=dykes δ λερίτου.]

κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν δεικτῶν ὡρολογίου. Ἡ κλίσις μετρεῖται εἰς μοίρας ἢ βαθμοὺς κάτω τοῦ ὁρίζοντος καὶ ἐνίοτε ἑκατοστὰ ἴσα πρὸς τὴν ἐφαπτομένην τῆς γωνίας κάτω τοῦ ὁρίζοντος. Τὰ μέτρα ταῦτα εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ καθιερωμένα ἐν γένει περὶ στρωμάτων καὶ ρηγμάτων ἢ μεταπτώσεων ἐν τῇ γεωλογίᾳ καὶ σημειοῦνται ἐπὶ τῶν χαρτῶν, ἡ μὲν διεύθυνσις διὰ τμήματος εὐθείας σχηματίζοντος γωνίαν μετὰ τοῦ βορρᾶ ἴσην πρὸς τὴν διεύθυνσιν, ἡ δὲ κλίσις διὰ μικρᾶς εὐθείας καθέτου εἰς τὸ μέσον τῆς πρώτης πρὸς τὸ μέρος τῆς κλίσεως καὶ φερούσης βέλος εἰς τὸ ἄκρον, παραπλεύρως τοῦ ὁποίου σημειοῦται ἐνίοτε ἡ κλίσις εἰς μοίρας.

Αἱ μεταλλοφόροι φλέβες περιέχουσι μετάλλευμα καὶ τὰ στεῖρα σύνδρομα ὀρυκτὰ (μεταλλόμητρα, γαλλ., ἀγγλ. gangue, γερμ. Gangstein). Τὰ μεταλλεύματα εἶναι ἢ αὐτοφυᾶ μέταλλα, ὡς ὁ χρυσὸς καὶ τὸ βισμούθιον, ἢ ὀξείδια, ὡς ὁ ἐρυθρὸς αἱματίτης (Fe_2O_3), ὁ πυρολουσίτης (MnO_2), ὁ κασσιτερίτης (SnO_2), ἢ θειώματα, ὡς ὁ σιδηροπυρίτης (FeS_2), ὁ ἀργυρίτης (Ag_2S), ὁ γαληνίτης (PbS), ὁ σφαλερίτης (ZnS), ὁ χαλκοσίνης (Cu_2S), ὁ χαλκοπυρίτης ($CuFeS_2$), τὸ κιννάβαρι (HgS) κλπ.· ἢ ἐπίσης ἀρσενικοθειοῦχοι ἢ ἀντιμωνιοθειοῦχοι ἑνώσεις καὶ φωσφορικὰ ἅλατα. Ἐπίσης ἀναφέρομεν τὸ βολφράμιον (σιδηροβολφραμικὸν μαγγάνιον) καὶ τὸν σιδηρίτην (ἀνθρακικὸν σίδηρον). Τὰ ἀνθρακικὰ ἅλατα μετάλλων τῶν φλεβῶν εἶναι προϊόντα ἐπιφανειακῆς ἀλλοιώσεως. Τὰ στεῖρα σύνδρομα ὀρυκτὰ εἶναι τὸ ὀξείδιον τοῦ πυριτίου (χαλαζίας, ὀπάλιος κτλ.). ὁ ἀσβεστίτης, ὁ ἀραγονίτης, ὁ δολομίτης, ἡ βαρυτίνη, ὁ φθορίτης κτλ.

Τὰ ὀρυκτὰ τῶν μεταλλοφόρων κοιτῶν εὑρίσκονται πολλάκις καθ' ὁμάδας, ἀποτελοῦντα *παραγενέσεις* (associations) ἀρκετὰ σταθεράς. Οὕτως ὁ θειοῦχος σίδηρος, ὁ μόλυβδος καὶ ὁ ψευδάργυρος εὑρίσκονται σχεδὸν πάντοτε ἐν παραγενέσει. Ὁμοίως ὁ χαλαζίας, οἱ λευκοὶ μαρμαρυγίαι, ὁ ἀπατίτης, ὁ ἀσμαράγδος, ὁ τουρμαλίνης κλπ., οἵτινες συνοδεύουσι τὸν κασσιτερίτην, δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῶν κασσιτεροφόρων κοιτασμάτων. Ἄλλαι παραγενέσεις εἶναι ἰσόμορφα μείγματα, ὡς ὁ ἀργυροῦχος γαληνίτης.

Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν καὶ τὴν διάταξιν αἱ μεταλλοφόροι φλέβες διακρίνονται: 1) Εἰς καθ' αὐτὸ *φλέβας* πληρούσας ρήγματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατακόρυφα ἢ κεκλιμένα συνήθως ἰσχυρῶς

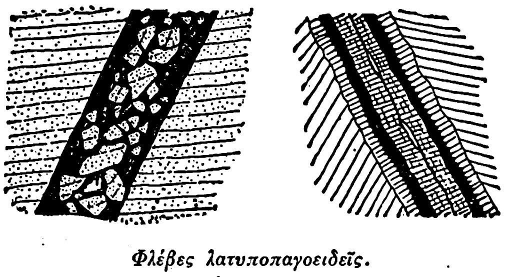

Φλέβες λατυποπαγοειδεῖς.

ἢ ἐνίοτε ἐλαφρῶς. Αὗται κεῖνται συνήθως πλησίον ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων. 2) Εἰς *στρωματοειδεῖς φλέβας* (filons-couches), αἵτινες ἀκολουθοῦσι τὴν διάστρωσιν τῶν ἰζηματογενῶν πετρωμάτων, εἴτε λόγῳ διεισδύσεως μετασωματικῆς ἐντὸς ρωγμῶν τῶν στρωμάτων, εἴτε διὰ ἐνέσεως διαλυμάτων μεταλλευματοφόρων ἐντὸς στρωμάτων σχιστοειδῶν ἄνευ συνοχῆς. 3) Εἰς *σαγματοειδεῖς φλέβας*, αἵτινες ἐμφανίζουσι συγκεντρώσεις μεταλλεύματος εἰς τὴν κορυφὴν ἀντικλίνων (σαγμάτων) τῶν στρωμάτων, ὅπου κατὰ τῆς πτύχωσιν δυνατὸν νὰ ἐσχηματίσθησαν κενά.

Αἱ φλέβες δύνανται νὰ ἔχωσι μεγάλην ἔκτασιν

Digitized by Google

ἐπιφανειακήν. Οὕτω ἡ πλουσία φλὲψ χρυσοῦ Motherlode τῆς Καλιφορνίας ἐκτείνεται εἰς μῆκος 112 χλμ. Εἰς τὸ κεντρικὸν ὀροπέδιον τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Βοημίας ὑπάρχουσι φλέβες χαλαζίου ὄχι σημαντικῶς μεταλλοφόροι, ἐκτάσεως παρομοίας. Περίφημοι διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῶν φλέβες πληροῦσαι ῥῆγμα ἐκ μεταπτώσεως, ὡς ἡ ἀργυροῦ-

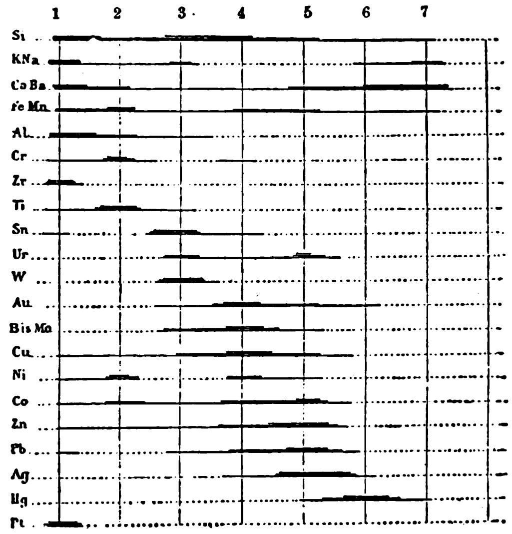

Σχηματικὴ παράστασις τῶν ἀρχικῶν μεταλλογενετικῶν ἀντιδράσεων.

[1=Σκωρία πυριτική. 2=Ἀποχωρισμοὶ ὠξειδωμένοι (βασικὴ ἔκλυσις). 3=Φλέβες ὠξειδωμέναι (ὀξινος ἔκχυσις). 4=Φλέβες θειοῦχοι βαθεῖαι. 5=Φλέβες θειοῦχοι μέσου βάθους. 6=Φλέβες θειοῦχοι ἐπιφανειακαί. 7=Ὕδατα ῥέοντα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.]

χος φλὲψ τοῦ Comstock ἐν Νεβάδᾳ, ἔχουσι 3 ἕως 4 χλμ. μῆκος καὶ μέγα πάχος, φθάνον τὰ 100 μέτρα. Μῆκος 1 χλμ. εἶναι συνηθέστατον.

Τὸ βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτείνονται αἱ φλέβες, εἶναι ἐπίσης πολλάκις μέγα. Αἱ ἐκμεταλλεύσεις καὶ αἱ ἔρευναι ὑπερέβησαν τὰ 800, 1000, 1500 μ. χωρὶς νὰ εὑρεθῇ τὸ τέλος (1250 μ. εἰς τὴν ὑδραργυροφόρον φλέβα χρυσοῦ τοῦ Bendigo εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βικτωρία τῆς Αὐστραλίας, 1150 μ. εἰς τὰ διάσημα μολυβδοψευδαργυροῦχα κοιτάσματα τοῦ Πσίβραμ τῆς Βοημίας, 850 μ. εἰς ὅμοια τοῦ ἄνω Χάρτζ κτλ.). Τὰ πάχη ποικίλλουσιν ἀπὸ ὀλίγων ἑκατοστομέτρων καὶ χιλιοστομέτρων ἀκόμη (φυλλάρια) μέχρι πολλῶν δεκάδων μέτρων. Πολλάκις ὅμως τότε σύγκειται ἐκ φλεβιδίων ἐγκατεσπαρμένων ἐντὸς πετρώματος καταστάντος μεταλλοφόρου, ἢ ἀποτελοῦνται ἐκ συντριμμάτων πετρωμάτων ἐντὸς ῥήγματος μεταπτώσεως. Εἰς τὰς παχείας φλέβας τὸ μετάλλευμα κατανέμεται εἰς φακοὺς ἢ στύλους (γαλλ. colonnes, ἀγγλ. shoots) μετὰ πολλῶν στείρων πετρωμάτων. Τὰ μεγάλα ταῦτα κενὰ παρέμειναν ἀνοικτὰ ἵνα πληρωθῶσι, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ παρειαί των δὲν εἶναι παράλληλοι καὶ λεῖαι, ὡς φαντάζεταί τις ἐκ πρώτης ἐντυπώσεως, ἀλλ' ἀνώμαλοι καὶ στρεβλαὶ ἀντιστηριζόμεναι πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ πλήρωσις αὐτῶν δι' ὑδάτων θερμομεταλλικῶν ἐγένετο συγχρόνως μὲ τὴν δημιουργίαν τῶν κενῶν. Τὸ γέμισμα φλεβὸς ἔχει πολλάκις μορφὴν λατυποπαγοῦς καὶ δύναται νὰ παρουσιάζῃ πολλὰς διαδοχικὰς μεταλλοφόρους ἐλεύσεις καὶ διαδοχὴν χρονικῶν ῥηγμάτων καὶ μεταπτώσεις μεταλλοφόρων ἢ μή, ἅτινα διακόπτουσι τὴν συνέχειαν τῶν κοιτασμάτων. Ἕνεκα τούτου αἱ παρειαὶ αὐτῶν παρουσιάζουν ἄλλοτε τὰ «Salbänder» (ἐλφώδεις ζώνας) τῶν Γερμανῶν, ἤτοι ἀργιλλώδεις ζώνας πολλάκις μεταλλοφόρους, ἄλλοτε λατυποπαγῆ ἐκ προστριβῆς, ἄλλοτε στρεβλώσεις ἢ στρίγας (stries) ἢ καὶ λείας ἐπιφανείας

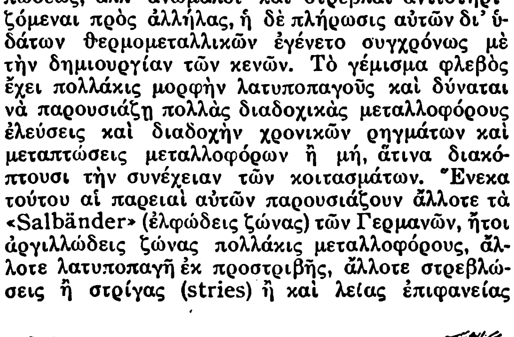

1) Ἁπλῆ φλὲψ μὲ συμπαγῆ ἱστόν. 2) Σύνθετος φλὲψ κατὰ τὸν R. Beck.

ἐν εἴδει κατόπτρων, θωράκων κτλ. Αἱ φλέβες πολλάκις ἀποσφηνοῦνται κατὰ μῆκος, βάθος ἢ ὕψος, ἐμφανιζόμεναι ἢ μὴ ἐκ νέου περαιτέρω, πολλάκις δὲ παραλλήλως ὑπάρχουσιν ὅμοιαι ῥωγμαὶ μετὰ μεταλλοφόρων φλεβῶν.

Ἡ μορφολογία αὐτῶν ἐξηγεῖται διὰ τῶν περιφήμων πειραμάτων τοῦ γεωλόγου Daubrée. Δυνάμεις ἐνεργήσασαι στρεβλοειδῶς ἐπὶ στρωμάτων δημιουργοῦσι τὰ πεδία φλεβῶν (champ de filons), ὅπου διακρίνονται ὡρισμέναι παράλληλοι διευθύνσεις πολυαρίθμων φλεβῶν, συμπληρούμεναι εἰς τινας περιπτώσεις μετ' ἄλλων σειρῶν ἐγκαρσίων (σταυροειδεῖς φλέβες, filons croiseurs) πρὸς τὰς πρώτας καὶ πρὸς ἀλλήλας, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ διάσημα κοιτάσματα φλεβῶν συμπλόκων μεταλλευμάτων τῆς Φραϊβέργης ἐν Σαξωνίᾳ, καλούμενα Stockwerk. Φλὲψ μεταβαίνουσα ἀπὸ σκληροῦ πετρώματος, ὡς οἱ ἀσβεστόλιθοι, οἱ δολομῖται ἢ οἱ ψαμμῖται, εἰς πλαστικόν, ὡς οἱ σχιστόλιθοι, δύναται νὰ μεταβάλλῃ μορφὴν ἀπὸ καθ' αὐτὸ φλεβὸς εἰς ἐμποτισμὸν τοῦ πετρώματος ἢ νὰ γίνῃ στρωματοειδὴς κτλ.

Αἱ μεγάλαι συγκεντρώσεις (ἀθροίσματα) μεταλλευμάτων μαγματικῶν καὶ περιμαγματικῶν, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται ὑπὸ τῶν Ἄγγλων *παλαμοειδεῖς φλέβες* (chambered veins), δέον νὰ διακρίνωνται τῶν καθ' αὐτὸ φλεβῶν, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ μεταλλοφόροι σχηματισμοὶ ἐκ μετατροπῆς ἀσβεστολίθων, οὓς συνήντησαν αἱ φλέβες (ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς γρῦπας (griffons) τῶν Γάλλων μεταλλευτῶν τοῦ Λαυρίου).

Ἡ γεωλογικὴ ἐποχὴ φλεβὸς συνδέεται πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥηγμάτων καὶ δύναται νὰ εἶναι πολὺ νεωτέρα τῶν πέριξ πετρωμάτων. Πολλάκις εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν σειρὰν τῶν διαφόρων ὀρογενετικῶν πτυχώσεων, προκαμβρίων, καμβρίων, καληδονίων, ἑρκυνίων, ἀλπείων. Νεώτερα ῥήγματα καὶ νέαι ἐλεύσεις μεταλλοφόροι ἢ ἀλλοιώσεις τῶν μεταλλευμάτων ἐπιπλέκουσι τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἡλικίας τῶν φλεβικῶν κοιτασμάτων, εἶναι δὲ κατ' ἀνάγκην ἀρχαιότεραι τῶν ἐπικαλυπτόντων ἀνεπάφων τυχὸν πετρωμάτων. Ὁ σχηματισμὸς τῶν μεταλλοφόρων φλεβῶν ἀνάγεται εἰς δύο κατηγορίας. Ἄλλαι μὲν φλέβες εἶναι κοιτάσματα περιμαγματικά, σχηματισθέντα δι' ἐκκρίσεως πνευματολυτικῆς (ἀτμίδων), αἱ *πνευματολυτικαὶ φλέβες*, ἄλλαι δὲ ἐσχηματίσθησαν διὰ κυκλοφορίας θερμῶν μεταλλικῶν ὑδάτων, αἱ *ὑδροθερμικαὶ φλέβες*.

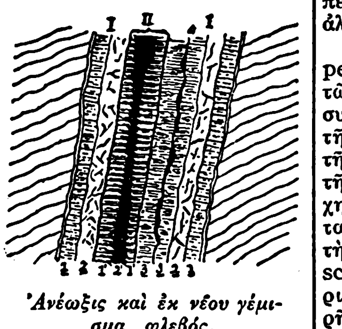

Ἀνέωξις καὶ ἐκ νέου γέμισμα φλεβός.

[I=(12, 1,2,3), πρῶτον γέμισμα· II=(1′, 2′) δεύτερον γέμισμα.]

Αἱ *πνευματολυτικαὶ φλέβες* διακρίνονται τῶν πηγματιτικῶν περιμαγματικῶν κοιτασμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ὅλαι αἱ μεταβάσεις, διότι τὰ πυριτικὰ ὀρυκτά, ἅτινα συνοδεύουσιν αὐτάς, δὲν εἶναι ἄστριοι καὶ μαρμαρυγίαι, οἵτινες χαρακτηρίζουσι τὰ μαγματικὰ καὶ τὰ πηγματιτικὰ περιμαγματικὰ ἀμέσου γειτνιάσεως πρὸς τὸ μάγμα. Τοιαῦται φλέβες εἶναι αἱ τοῦ μολυβδαινίτου, βισμουθίου αὐτογενοῦς καὶ βισμουθίτου, τοῦ κασσιτερίτου μετὰ χαλκοῦ π. χ. εἰς Κορνουάλην, τοῦ βολφραμίτου εἰς κοιτάσματα κασσιτερίτου, τοῦ χρυσοῦ καὶ τιτανίου εἰς φλέβας χαλαζίου, σπανιώτερον δὲ ψευδαργύρου, μολύβδου, κοβαλτίου μετὰ τουρμαλίνου (ψευδάργυρος καὶ μόλυβδος ἀργυροῦχος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπαρχίας Helena τῆς Μοντάνας) κτλ.

Αἱ *ὑδροθερμικαὶ φλέβες* ὁρίζονται ὡς φλέβες, ὧν ἡ κρυστάλλωσις ἐπῆλθεν ἐκ θερμῶν ὑδαρῶν διαλυμάτων, ἄνευ συμμετοχῆς ἀτμίδων, ἤτοι πτητικῶν οὐσιῶν ἐν ἀερώδει καταστάσει. Ἡ θερμοκρασία τῶν διαλυμάτων τούτων εἶναι ποικίλη, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὴν τῶν 375°, ἤτοι τοῦ κρισίμου σημείου τοῦ ὕδατος. Ἡ θερμοκρασία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ μαγματικοῦ κέντρου, ἐξ οὗ προῆλθον. Διὸ ἔχομεν μεταβάσεις ἀπὸ πνευματολυτικῶν εἰς ὑδροθερμικὰ κοιτάσματα, ὡς τὰ τῆς Κορνουάλης.

Αἱ *μεταλλοφόροι φλέβες*, ἐγένοντο ἀντικείμενον πολλῶν θεωριῶν. Ἡ θεωρία τῆς πλευρικῆς ἐκκρίσεως (sécrétion latérale), καθ' ἣν αἱ οὐσίαι τῆς φλεβὸς συναντῶνται εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς πετρώματα καὶ ἐλήφθησαν παρ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἐγκατελείφθη τελείως ὑπὸ τῶν γεωλόγων διὰ τὰ τοιαῦτα κοιτάσματα. Ἤδη αἱ ὑφιστάμεναι θεωρίαι εἶναι ἡ τῆς πληρώσεως τῶν φλεβῶν ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐκ τῶν κάτω (per descensum ἢ per ascensum). Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐκ τῶν ἄνω πληρώσεως τὰ ὀρυκτὰ διαλύονται ὑπὸ τῶν ἐπιφανειακῶν ὑδάτων καὶ παρασύρονται ἐντὸς τῶν χασκόντων ῥηγμάτων, ὅπου κρυσταλλοῦνται, ὡς τὰ ἅλατα τῶν λεκανῶν ἐξατμίσεως. Ἡ θεωρία ἐδικαιολογεῖτο ἐκ τοῦ ὅτι ἡ θάλασσα περιέχει σχεδὸν πάντα τὰ ἁπλᾶ σώματα καὶ ὅτι τὰ ῥέοντα ὑέτια ὕδατα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διαλύουσιν οὐσίας περιεχούσας τὰ σώματα ταῦτα. Δὲν ἐξηγεῖται ὅμως, ἐὰν ἦτο δυνατὴ τοιαύτη ἐνέργεια τῶν ὑδάτων, ὁ ἐμπλουτισμὸς εἰς βάθος τῶν κοιτασμάτων. Ἡ θεωρία αὕτη, ἥτις ἔχει εἰσέτι ὑποστηρικτάς τινας, ὀφείλεται εἰς τὸν Werner καὶ τοὺς ποσειδωνιστὰς (neptunistes) τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ θεωρία per ascensum τοῦ Élie de Beaumont (1847) εἶναι σήμερον ὁλοσχερῶς σχεδὸν παραδεκτή. Στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐκ τοῦ βάθους προελεύσεως τῶν ὀρυκτῶν οὐσιῶν τῶν φλεβῶν καὶ ἀνάγει τὸν σχηματισμὸν εἰς τὰ ἡφαιστειογενῆ φαινόμενα. Αἱ ἀτμίδες τῶν ὀρυκτῶν οὐσιῶν εἰς τὰς πνευματολυτικὰς φλέβας καὶ τὰ θερμοῦδαρῆ διαλύματα αὐτῶν εἰς τὰ ὑδροθερμικὰ κοιτάσματα ἐξηγοῦσι τὸν σχηματισμὸν τῶν μεταλλευμάτων καὶ συνδρόμων ὀρυκτῶν αὐτῶν, ἅτινα οὐδέποτε ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα θερμῆς ἐνώσεως τετηκυίας οὐσίας. Αἱ ἀτμίδες γεννῶσι τὰ περιγραφέντα κοιτάσματα, αὐτὸ δὲ τὸ ὀρθόκλαστον καὶ αὐτὸς ὁ φθοριοῦχος μαρμαρυγίας τῶν κασσιτερούχων κοιτασμάτων παρήχθη δι' ἐξαχνώσεως. Ὁμοίως ὁ χαλαζίας, ὁ τουρμαλίνης, τὸ τοπάζιον, ὁ ἀσμάραγδος καὶ ὁ ἀπατίτης παρήχθησαν παρουσίᾳ ἀτμῶν. Διὰ τὰς πολὺ σπουδαιοτέρας κατ' ἔκτασιν καὶ ἀριθμὸν ὑδροθερμικὰς φλέβας ἐξηγεῖται οὕτω ἡ συγκριματώδης μορφὴ αὐτῶν (concrétion) καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν συνδρόμων ὀρυκτῶν χαλαζίου, ἀσβεστίτου, βαρυτίνου, φθορίτου κλπ. ὀρυκτῶν εὐκόλως κρυσταλλουμένων ἐξ ὑδαρῶν διαλυμάτων. Αἱ κρυσταλλώσεις, ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς πιέσεως, τῆς θερμοκρασίας καὶ συγκεντρώσεως, ἀκολουθοῦσι τὸν νόμον τῶν φάσεων, προκειμένου περὶ χημικῶν ἰσορροπιῶν. Παρεμφερεῖς ἐνέργειαι παράγουσι καὶ ἐμποτισμοὺς ὁλοκλήρων στρωμάτων, ὡς οἱ ψαμμῖται, οἵτινες περιέχουσι χαλκὸν καὶ ἐνίοτε κιννάβαρι. Τὰ φλεβικὰ κοιτάσματα ὑφίστανται πλείστας ἀλλοιώσεις. Ἀλλοίωσιν per descensum παράγει ἡ ὀξείδωσις ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *σιδηροῦν κάλυμμα φλεβὸς* (chapeau de fer). Οὕτω παράγονται ὠξειδωμένα ἀνθρακικὰ μεταλλεύματα κλπ. Ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις ἀνθρακικῶν πετρωμάτων (ἀσβεστολίθων ἢ δολομίτου) γεννᾷ ἀλλοιώσεις τῶν κοιτῶν ἐκ μετασωματώσεως.

Ἡ θεωρία τοῦ σχηματισμοῦ τῶν κοιτασμάτων per ascensum, ὡς καὶ ἡ μελέτη καὶ ἡ ἔρευνα τῶν μαγματικῶν καὶ περιμαγματικῶν κοιτασμάτων συμφώνως μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἀστρονομίας περὶ τῆς πυκνότητος τῆς γῆς καὶ τὰς παρατηρήσεις τῆς γεωλογίας περὶ τῆς συστάσεως τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, τῆς γεωδυναμικῆς γεωφυσικῆς καὶ γεωχημείας ἐν γένει, ἄγει εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς κατανομῆς τῶν μετάλλων ἐν τῇ γῇ συμφώνως πρὸς τὴν πυκνότητα αὐτῶν, κατὰ τὸν Suess, Goldschmidt, de Launay καὶ ἄλλους. Οὕτω ἡ γῆ περιλαμβάνει τέσσαρας ζώνας: τὸν μεταλλικὸν πυρῆνα εἰς τὸ κέντρον μὲ τὰ κληθέντα σιδηρόφιλα στοιχεῖα, ἰδίως σίδηρον καὶ νικέλιον, κοβάλτιον, φωσφόρον, ἄνθρακα, μολυβδαίνιον, λευκόχρυσον καὶ τοὺς συνοδοὺς τοῦ λευκοχρύσου καὶ τὸ ῥάδιον. Πέριξ αὐτοῦ εἶναι ἡ ζώνη τῶν θειωμάτων μετὰ τῶν κληθέντων χαλκοφίλων στοιχείων, ἤτοι θείου, σεληνίου, τελλουρίου, χαλκοῦ, ψευδαργύρου, καδμίου, μολύβδου, ἀρσενικοῦ, ἀντιμονίου, βισμουθίου, ἀργύρου, χρυσοῦ, ὑδραργύρου, παλλαδίου. Περὶ αὐτὴν εἶναι ὁ πυριτιοῦχος φλοιὸς μὲ τὰ κληθέντα λιθόφιλα στοιχεῖα, ὀξυγόνον, πυρίτιον, τιτάνιον, ζιρκόνιον, φθόριον, χλώριον, βρώμιον, ἰώδιον, βόριον, ἀργίλλιον, λίθιον, νάτριον, κάλιον, βιρύλλιον, μαγνήσιον, ἀσβέστιον, στρόντιον, βάριον, βανάδιον, μαγγάνιον, βολφράμιον, οὐράνιον, κασσίτερον. Τέλος πέριξ αὐτῆς εἶναι τὰ ὕδατα καὶ ἡ ἀτμοσφαῖρα μὲ τὰ κληθέντα ἀτμόφιλα στοιχεῖα, ἤτοι ὑδρογόνον, ἄζωτον, νέον, ἥλιον καὶ τὰ ἄλλα σπάνια ἀέρια. Κατὰ τὸν de Launay τὰ ῥαδιενεργὰ φαινόμενα καὶ ἡ κατανομὴ τῶν προϊόντων μεταμορφώσεως τοῦ ῥαδίου εἰς τὴν ἄνω σειράν, ὡς καὶ ἡ πυκνότης τῶν ἀτόμων, ἤτοι τὸ μέγεθος τοῦ ἀτομικοῦ βάρους, σύμφωνον πρὸς τὸ εἰδικὸν βάρος αὐτῶν, ἐξηγεῖ τὴν διάταξιν τῶν στοιχείων ἐν τῷ φλοιῷ καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν ἀκόμη διὰ συμπυκνώσεως ἀτομικῆς. Οὕτω ἡ θεωρία τοῦ σχηματισμοῦ τῶν μεταλλοφόρων φλεβῶν ἐναρμονίζεται μὲ τὰς νεωτέρας μηχανικάς, φυσικάς, χημικὰς καὶ γεωλογικὰς θεωρίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Georg. Frebold*, Erzlagerstättenkunden, νεώτατον σύντομον σύγγραμμα τῆς συλλογῆς Göschen (Βερολῖνον 1929).—*Stelzner* καὶ *Bergeat*, Die Erzlagerstätten, 2 τόμ. (Λειψία 1905).—*J. W. Gregory*, The elements of economic geology.—*F. H. Hatch*, An introduction to the Study of ore deposits.—*W. Lindgren*, Mineral deposits.—*R. H. Rastall*, The Geology of the metalliferous deposits, —*J. E. Spurr*, Ore magmas (2 τόμ.).—*W. H. Emmons*, General economic Geology καὶ The principles of economic geology.

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

— **φλέβες** ***ἐπιγάστριοι*** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ἐπιγάστριοι* φλέβες.

— **φλέβες** ***καρδίας*** *[Ἀνατομ.]*. Αἱ φλέβες τῆς καρδίας πᾶσαι σχεδὸν ἐκβάλλουσιν εἰς κοινὸν στέλεχος, τὸν *στεφανιαῖον κόλπον*, κείμενον ἐγκαρσίως ὄπισθεν ἐν τῇ στεφανιαίᾳ αὔλακι μεταξὺ ἀριστεροῦ κόλπου καὶ ἀριστερᾶς κοιλίας καὶ ἐκβάλλοντα διὰ στομίου ἔχοντος διάμετρον 12 χλμ. εἰς τὸν δεξιὸν κόλπον, παρὰ τὸ μεσοκόλπιον διάφραγμα.

Ι. Π.

— **φλὲψ** ***ἀρτηριώδης*** *[Ἀνατομ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ πνευμονικὴ ἀρτηρία, ὡς ἔχουσα μὲν τὴν ἀνατομικὴν ὑφὴν ἀρτηρίας, διοχετεύουσα δ' ὅμως ἀπὸ τῆς δεξιᾶς κοιλίας τῆς καρδίας εἰς τοὺς πνεύμονας φλεβικὸν αἷμα.

Ι. Π.

Digitized by Google

— **φλὲψ βασιλικὴ** [*Ἀνατομ.*]· βλ. λ. *βασιλική* φλέψ.

— **φλὲψ ἱερὰ μέση** [*Ἀνατομ.*]. Αὕτη ἀθροίζεται ἐκ τοῦ προσθίου ἱεροῦ πλέγματος, τοῦ ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ ἐξαπλουμένου, ἐκβάλλει δ' εἰς τὴν ἀριστερὰν κοινὴν λαγόνιον φλέβα. Ι. Π.

— **φλὲψ κεντρικὴ ἥπατος** [*Ἀνατομ.*]. Τὸ ἐνιαῖον φλεβικὸν στέλεχος, εἰς ὃ συνενοῦνται τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα τοῦ ἡπατικοῦ λοβίου. Ι. Π.

— **φλὲψ κεφαλικὴ** [*Ἀνατομ.*]· βλ. λ. *κεφαλικὴ* φλέψ.

— **φλὲψ νεφρικὴ** [*Ἀνατομ.*]· βλ. λ. *νεφρικὴ* φλέψ.

— **φλὲψ ὑπολόβιος** [*Ἀνατομ.*]. Φλὲψ κατὰ τὴν βάσιν ἑκάστου ἡπατικοῦ λοβίου, εἰς ἣν ἐκβάλλει ἡ κεντρικὴ φλὲψ τοῦ λοβίου τούτου. Ι. Π.

φλέως (ὁ) (Phleus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν* ἢ *ἀγρωστιδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας ἢ πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν 20 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *φλέως ὁ ἐχινοειδὴς* (Phleus echinoides), ἐτησία πόα ἀπαντῶσα πολλαχοῦ παρ' ἡμῖν, καὶ ἰδίως ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *μουστάκια τοῦ κατσουλιοῦ* *Φλέως ὁ λειμώνιος* (Phleus pratense), πολυετὴς πόα, ἀπαντῶσα εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ καλλιεργουμένη ὡς κτηνοτροφικὸν φυτόν. Δ. Ν. Π.

φληνάφημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φληναφεῖν, λόγος ἀνόητος, μωρολογία, φλυαρία.

φληναφία (ἡ)· *φληνάφημα* (βλ λ.).

φλήναφος (ὁ)· φληναφία, μωρολογία, *φληνάφημα* (βλ. λ.).

φληναφῶ (—*έω*)· λέγω φληνάφους, μωρολογῶ, φλυαρῶ.

Φληοὺμ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς βορειοδυτικῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φρισίων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Β, 11, 12). Ὑπὸ τοῦ Τακίτου ἀναφέρεται ὡς φρούριον, εἰς τὸ ὁποῖον καταφυγὼν ὁ Ὀλένιος, στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων εἰς τοὺς κατὰ τῶν Γερμανῶν πολέμους τοῦ Δρούσου (12—9 π. Χ.), ὑπερήσπισε τὰ παράλια τῆς χώρας κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Φρισίων. Ἀκαθόριστος ἡ θέσις αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

φλησκούνι (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἡδύοσμος ὁ γλήχων* (βλ. λ.).

Φλὴτ (Fleet), ***Ἰωάννης - Φαῖθφουλ***. Ἄγγλος ἰνδολόγος καὶ ἐπιγραφολόγος (1847—1917). Ἐπὶ μακρὸν παραμείνας ἐν Ἰνδίαις ὡς δημόσιος ὑπάλληλος, συνέλεξε σπουδαιοτάτας ἐπιγραφάς, ὧν αἱ πλεῖσται περιελήφθησαν εἰς τὰ ἔργα του: «Παλιαί, σανσκριτικαὶ καὶ παλαιοκαναρικαὶ ἐπιγραφαὶ» (1878) καὶ «Ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων βασιλέων Γκούπτας καὶ τῶν διαδόχων των» (1888, ἐν τῇ σειρᾷ «Corpus Inscriptionum indicarum»), μερικαὶ δὲ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν «Epigraphia Indica» καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον (1886—1892) «Indian Antiquary». Π. Ν. Π.

Φλήτγουντ (Fleetwood) [*Γεωγρ.*]. Παράλιος πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Λάνγκασάϊρ, ἐπὶ τῆς Ἰρλανδικῆς θαλάσσης. Κεῖται παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Γουάϊρ καὶ ἔχει μεγάλην προβλῆτα, σχολὴν πεζικοῦ καὶ 19.000 κατοίκους. Εἶναι ἐπίσης τὸ τέρμα σιδηροδρομικῆς διακλαδώσεως ἀπὸ τῆς πόλεως Πρέστον, εἰς ἀπόστασιν δὲ πέντε χιλιομέτρων νοτίως τῆς πόλεως κεῖται ἡ περίφημος σχολὴ Rossall Hall.

φλιὰ (ἡ)· τὸ κατώφλι τῆς θύρας, τὸ ἐφ' οὗ πατοῦμεν, τὸ παραστατό.

Φλιάκα Κερασιᾶς [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἁγιοφύλλου (Βελεμιστίου) τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 258.

Φλίας, ἢ Φλιοῦς. Υἱὸς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Χθονοφύλης ἐξ Ἀραιθυρέας τῆς Ἀργολίδος. Ἦτο ἐκ τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ πρὸς τιμήν του μετωνομάσθη ἡ πατρίς του Ἀραιθυρέα *Φλιοῦς*. Κατὰ τὴν παρὰ Παυσανίᾳ (Β. 6. 6) ὅμως παράδοσιν, ἦτο υἱὸς τοῦ Κείσου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Τημένου, καὶ τῆς Ἀραιθυρέας, θυγατρὸς τοῦ Ἄραντος, καὶ σύζυγος τῆς Χθονοφύλης, καὶ κατὰ τὸν μυθογράφον Ὑγῖνον, ὅστις καλεῖ τοῦτον *Φλιάσιον*, ἦτο υἱὸς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης. ΚΑΨ.

Φλιασία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ περὶ τὴν πόλιν Φλιοῦντα χώρα, ἥτις περιεβάλλετο ὑπὸ τῆς Σικυωνίας ἀπὸ βορρᾶ, τῆς Ἀργολίδος ἀπὸ νότου, τῆς περιοχῆς τῶν πόλεων Κλεωνῶν καὶ Νεμέας ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ τῆς ἀρκαδικῆς πόλεως Στυμφάλου ἀπὸ δυσμῶν. Ἐν τῷ μέσῳ ταύτης ἐξετείνετο ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀσωποῦ, ὅστις καὶ διέρρεε ταύτην, ὡς καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ καλουμένην Ἀσωπίαν τῆς Σικυωνίας, πρὸς βορρᾶν κειμένην τῆς ἐν τῇ Φλιασίᾳ κοιλάδος του. Ταύτης κατὰ τοὺς ἐπιχωρίους μύθους ἐβασίλευσε πρῶτος ὁ αὐτόχθων Ἄρας, ὁ κτίσας τὴν πόλιν Ἀραντίαν, ἥτις μετωνομάσθη βραδύτερον Ἀραιθυρέα, ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου θυγατρός του, καὶ Φλιοῦς, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ταύτης. Ἐκτὸς τοῦ Φλιοῦντος ὑπῆρχεν ἐν τῇ Φλιασίᾳ καὶ ἡ πολίχνη Κελεαί. ΚΑΨ.

Φλιάσιον πεδίον. Ἡ ἐν τῇ Φλιασίᾳ κοιλὰς τοῦ Ἀσωποῦ, κατάφυτος ἐξ ἀμπέλων, ἔχουσα ὕψος περὶ τὰ 300 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Φλιβούστιοι (γαλλ. flibustiers). Ὄνομα διδόμενον εἰς τοὺς ποικίλης ἐθνικότητος πειρατὰς τῶν Ἀντιλλῶν, οἵτινες ἀπὸ τῶν ἀρχῶν περίπου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ ΙΗ' ἐκυριάρχησαν ἐν τῇ Καραϊβικῇ θαλάσσῃ, γενόμενοι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μάστιξ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἱσπανικῶν ἀποικιῶν. Οἱ πρῶτοι ὠργανωμένοι Φλιβούστιοι ἐνεφανίσθησαν περὶ τὸ 1625 ἐπὶ τῆς νήσου Ἅγιος Χριστόφορος, ἦσαν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον σχεδὸν Γάλλοι. Μετά τινα ἔτη, ἑνωθέντες καὶ μετὰ διαφόρων Ἄγγλων τυχοδιωκτῶν καὶ τῶν κυνηγῶν τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἁγίου Δομίγγου, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βουκανιέροι*, ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῆς παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀϊτῆς νήσου Χελώνης (Τορτόγκα), ἀπροσίτου καὶ ἐκ φύσεως ὀχυροῦ βράχου, τὸν ὁποῖον κατέστησαν ὁρμητήριον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς ληστρικῆς ταύτης ἀποικίας ηὐξάνετο διαρκῶς διὰ προσελεύσεως νέων πάσης ἐθνικότητος τυχοδιωκτῶν, ἡ δὲ ἱσπανικὴ διοίκησις, φοβουμένη τοὺς ἐξ αὐτῶν κινδύνους, ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ δραστήρια ἐναντίον των πολεμικὰ μέτρα. Τοῦτο ὅμως ἀντὶ καλοῦ ἐπήνεγκεν ὀλέθρια διὰ τοὺς Ἱσπανοὺς ἀποτελέσματα, διότι οἱ Φλιβούστιοι ὄχι μόνον δὲν διελύθησαν, ἀλλ' ἀπεναντίας ὠργανώθησαν καὶ ἐστράφησαν ἤδη μετὰ μείζονος μανίας ἐναντίον τῶν πλοίων καὶ τῶν παραθαλασσίων πόλεων, ἀφάνταστοι δὲ εἰς ἀγριότητα ἀπέβησαν αἱ ἐπιδρομαί των. Μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Φλιβουστίων διασημότεροι ἀνεδείχθησαν ὁ Μονμπάρ, ὁ Λαυρέντιος ντὲ Γκράφ, Νὼ ὁ Ὀλοννός, ὁ Γκράμμοντ, ὁ Μόργκαν κ. ἄ. Βαθμηδὸν οἱ πειραταὶ οὗτοι, ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεώς των κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἤρχισαν διαλυόμενοι ἢ ἐγκαθιστῶντες εἰρηνικὰς ἀποικίας, τὰ τελευταῖα δὲ λείψανα αὐτῶν διελύθησαν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, διὰ τὰς ἀποικίας τῶν ὁποίων ἦσαν διαρκῶς ἐπίφοβοι. Χ. Δ.

Φλὶμς (Flims) [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἑλβετίας ἐν τῷ καντονίῳ Γκράουμπύντεν, κλιματολογικὸς σταθμὸς εἰς ὕψος 1.102 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

φλινδερσία (ἡ) (Flindersia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψευδομελιοειδῶν* ἢ *ψευδομελιδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δένδρα δασικὰ καὶ ἀειθαλῆ, ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν Μολούκων νήσων. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φλινδερσία ἡ ἀμβοϊανὴ* (Flindersia amboinensis), ἰθαγενὴς τῶν Μολούκων νήσων, ἥτις παρέχει πολυτιμότατον ξύλον ἐρυθροῦ χρώματος μετὰ πορτοκαλιχρόων νευρώσεων, ὅπερ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἐπιπλοποιίαν. *Φλινδερία ἡ νότιος* (Flindersia australis), δένδρον φθάνον μέχρις ὕψους 50 μ., ἰθαγενὲς τῆς Αὐστραλίας. Τὸ ξύλον του εἶναι σκληρότατον καὶ χρησιμοποιεῖται ποικίλως. *Φλινδερσία ἡ ὀξελεϊανὴ* (Flindersia oxeleyana), δένδρον ἐπίσης μεγάλου ἀναστήματος, ἰθαγενὲς τῆς Αὐστραλίας, μὲ ξύλον κίτρινον, σκληρὸν καὶ βαφικόν, χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν λεπτοξυλουργικήν. Δ. Ν. Π.

Φλινὶ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Νῆσος μικρά, προσκειμένη εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀνάφης (πλάτ. 36°19' Β., μῆκ. 25°50' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2836 a: Archipelago, southern sheet) καὶ πρὸ τοῦ καταβαθμοῦ τῆς κωμοπόλεως. Ἐλέγετο καὶ *Φτενό*. Ὁ ἀγγλικὸς χάρτης τὴν σημειοῖ Ephtana. Σ. Ε. Λ.

Φλὶνκ (Flinck) ***Γοδεφρεῖδος***. Ὀλλανδὸς ζωγράφος (1615—1660). Ἐμαθήτευσε κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Λάμπερτ Γιάκομπς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1636 ἐλθὼν εἰς Ἄμστερνταμ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριόν τοῦ Ρέμπραντ. Ταχέως κατώρθωσε νὰ καταστῇ ἱκανὸς τεχνίτης, τὰ δὲ ἔργα του, δεδομένου ὅτι οὗτος δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν συντεχνίαν τῶν ζωγράφων καὶ συνεπῶς δὲν ἠδύνατο νὰ τὰ ὑπογράψῃ, ἐπωλοῦντο ὡς ἔργα τοῦ διδασκάλου του. Ἀπὸ τοῦ 1641, ὅτε ἐχειραφετήθη, ἐθεωρεῖτο ἤδη διακεκριμένος ζωγράφος, εἰργάσθη δὲ κατ' ἀρχὰς προσωπογραφίας καὶ κατόπιν πολυπρόσωπα συνθετικὰ ἔργα, ὡς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀξιωματικοὶ τοῦ πεζικοῦ», διὰ τοῦ ὁποίου ηὐξήθη ἡ φήμη του. Ἐν αὐτῷ ὁ καλλιτέχνης δεικνύει τάσεις ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ρέμπραντ καὶ προσεγγίσεως πρὸς τὴν τοῦ βὰν ντὲρ Χέλστ. Τῷ 1648 ἐζωγράφησε τὸ κυριώτερον ἔργον του: «Ὁ πανηγυρισμὸς τῶν ἐθνοφρουρῶν μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Μύνστερ», περιλαμβάνον εἰκοσάδα προσώπων. Ὁ πίναξ οὗτος διακρίνεται διὰ τὴν σοφὴν ἰσορρόπησιν τῆς συνθέσεως καὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν προσώπων εἰς ὑπερηφάνους ἀριστοκρατικὰς στάσεις, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Φλαμανδῶν καλλιτεχνῶν, οἵτινες ἐζωγράφουν κυρίως ἔργα διὰ τὴν ἀριστοκρατίαν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ὀλλανδοὺς συναδέλφους των, οἵτινες εἰργάζοντο διὰ τοὺς ἀστοὺς καὶ ἐπεδίωκον τὰς ἀβιάστους φυσικὰς στάσεις. Χάρις εἰς τὴν καινοτομίαν ταύτην ὁ Φλὶνκ ηὔξησεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν φήμην του, ἡ δὲ δημαρχία τοῦ Ἄμστερνταμ τῷ παρήγγειλε δύο νέας μεγάλας συνθέσεις, μὲ τίτλους: «Ὁ Κούριος Δεντᾶτος, ἀρνούμενος νὰ δεχθῇ τὰ δῶρα τῶν Σαμνιτῶν» καὶ «Ὁ Σολομὼν ζητῶν τὴν σοφίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ». Εἰς αὐτὰ ὁ πλοῦτος τῶν ἐνδυμασιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων τοῦ διακόσμου εἶναι τοιοῦτος, ὥστε ὑπενθυμίζει τὰ ἔργα τοῦ Ρούμπενς. Ἄλλαι σημαντικαὶ συνθέσεις τοῦ καλλιτέχνου εἶναι: «Ὁ Ἀβραὰμ ἀποπέμπων τὴν Ἄγαρ» (Βερολῖνον), «Δαυῒδ καὶ Οὐρίας» (Δρέσδη) καὶ διάφοροι προσωπογραφίαι. Χ. Δ.

Φλὶντ (Flint) [*Γεωγρ.*]. Κομιτεία τῆς Ἀγγλίας ἐν Οὐαλλίᾳ ἐπὶ τῆς Ἰρλανδικῆς θαλάσσης. Ὁρίζεται πρὸς ΒΑ. ὑπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ντῆ, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς κομιτείας Τσέστερ καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς κομιτείας Ντέμσινγκ. Ἔχει ἔκτασιν 667 τ. χλμ., 90.000 κατ., πλούσια κοιτάσματα ἄνθρακος καὶ μεταλλεῖα σιδήρου, μολύβδου, ψευδαργύρου, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ. Πρωτεύουσα ἡ ὁμώνυμος πόλις (κάτ. 5.000).

—**Φλίντ, ἢ Φλὶντ Ρῆβερ** (Flint) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Γεωργίας. Πηγάζει νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀτλάντα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Θροινατεέσκα* καὶ ἑνούμενος μετὰ τοῦ *Τσατταχοόχε* ἐκβάλλει εἰς τὸν *Ἀπελετσικόλα*. Ἔχει ὁλικὸν ροῦν 480 χλμ. καὶ εἶναι πλωτὸς ἐπὶ 80 χλμ. μόνον. Η. Π. Γ.

— **Φλὶντ** (Flint) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Μίτσιγκαν. Κάτ. 145.000 (1928). Εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων κέντρων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτοκινήτων καὶ σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων. Ἔχει ἐπίσης μεγάλα ἐργοστάσια βερνικίων καὶ χρωμάτων, σιγαρέττων, ἀλευρομύλους κλπ. Η. Π. Γ.

Φλὶντ (Flint), ***Κάρολος Ράνλετ***. Ἀμερικανὸς βιομήχανος καὶ τραπεζίτης, γεννηθεὶς τῷ 1850. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ πολυτεχνικῇ σχολῇ τοῦ Μπρούκλιν, τῷ δὲ 1871 ἵδρυσε τὰ μεγάλα φερώνυμα ναυπηγεῖα τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅπου κατεσκευάσθησαν πλεῖστα πολεμικὰ πλοῖα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Βραζιλίας καὶ ἄλλων χωρῶν. Κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον ἐπώλησεν εἰς τὴν Ρωσίαν 8 ὑποβρύχια, 10 τορπιλλοβόλα καὶ πλῆθος πολεμεφοδίων. Ἐπίσης ἐπώλησεν εἰς τὴν Τουρκίαν πολεμικὸν ὑλικὸν καὶ ἀνέλαβεν ἐν αὐτῇ διαφόρους ἐπιχειρήσεις. Ὁ Φλὶντ διωργάνωσεν ὡσαύτως πολλὰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις ἐν Ἀμερικῇ, διετέλεσε πρόεδρος τοῦ συνδέσμου τῶν ἑταιρειῶν τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἀπεσταλμένος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὴν διεθνῆ διάσκεψιν τῶν ἀμερικανικῶν δημοκρατιῶν τοῦ 1893, ἀπὸ δὲ τοῦ 1892 ἵδρυσεν ὑπὲρ τὰς 25 μεγάλας βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ὑπῆρξεν εἷς τῶν κυριωτέρων εἰσηγητῶν τῆς συνεργασίας τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀποκληθεὶς ὁ «πατὴρ τῶν τράστ». Τῷ 1906 ἀνέλαβε τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ἀεροπλάνου Ράϊτ, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς ἀπολυταρχίας ἐν Ρωσίᾳ, ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἀποστολὴν παντὸς εἴδους βοηθειῶν πρὸς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔργα: «Ἀπομνημονεύματα», «Ἄνθρωποι καὶ πλοῖα». Μ. Δ. Β.

—**Φλὶντ** (Flint), ***σημεῖον τοῦ*** —. Οὕτω καλεῖται φύσημα τῆς καρδίας προσυστολικόν, καθορισθὲν ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Γερμανοῦ ἰατροῦ Flint, καὶ τὸ ὁποῖον καθίσταται διὰ τῆς ἀκροάσεως ἀντιληπτὸν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς καρδίας κατὰ τὴν ἀορτικὴν ἀνεπάρκειαν, τὴν μὴ ἐπιπλεκομένην ὑπὸ στενώσεως τῆς μιτροειδοῦς. Μ. Ν. Κ.

Φλίντερς (Flinders) [*Γεωγρ.*]. Νῆσος τῆς Αὐστραλίας εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν αὐτῆς ἄκρον, ἐν τῷ στενῷ τοῦ Μπάς. Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα τῆς συστάδος τῶν νήσων *Φουρνώ*.

— **Φλίντερς** (Flinders) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Αὐστραλίας ἐν Κουηνσλανδίᾳ. Πηγάζων εἰς πλάτος 20° νότιον καὶ μῆκος 144° 50' ἀνατολικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς, χύνεται μετὰ ροὴν 775 χιλιομέτρων εἰς τὸν κόλπον τῆς Καρπενταρίας, ἀποσχιζόμενος πρὸ τῶν ἐκβολῶν του εἰς δύο βραχίονας, ὧν ὁ ἀνατολικὸς καλεῖται Bynoe, ὁ δὲ δυτικὸς διατηρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ.

Digitized by Google

—**Φλίντερς, Γῆ τοῦ** — (Terre de Flinders) *[Γεωγραφ.]*. Ὀνομασία διδομένη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα εἰς τμῆμα τῆς Αὐστραλίας περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν 127° καὶ 140° ἀνατολικῶς τοῦ Γκρήνουϊτς, ἀπαρτιζόμενον δὲ ἀπὸ τμῆμα τῆς Δυτικῆς Αὐστραλίας καὶ τὴν Νότιον Αὐστραλίαν. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ τοῦ Ἄγγλου θαλασσοπόρου *Ματθαίου Φλίντερς*, ἐξερευνήσαντος τὴν περιοχὴν τῷ 1802.

—**Φλίντερς ὀροσειρὰ** (Flinders Range) *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ τῆς Νοτίου Αὐστραλίας, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 29° παραλλήλου νοτίου πλάτους καὶ καταλήγουσα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Σπένσερ. Ἔχει ὕψος 970 μέτρων.

Φλίντερς (Flinders), **Ματθαῖος**. Ἄγγλος θαλασσοπόρος (1770—1814). Τῷ 1795 ἀνέλαβεν, ἐν Αὐστραλίᾳ εὑρισκόμενος, μετὰ τοῦ Γεωργίου Μπὰς δύο ἐξερευνητικὰ ταξίδια, κατὰ τὸ δεύτερον τῶν ὁποίων ἀνεκαλύφθη ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ Μπὰς πορθμός, μεταξὺ Αὐστραλίας καὶ Τασμανίας (1798). Τῷ 1799 ἐξηρεύνησε τὰς νήσους Φουρνῶ, καὶ ἀκολούθως τὰς νοτίους ἀκτὰς τῆς Νέας Ὀλλανδίας, φθάσας μέχρι τοῦ κόλπου Ἄρνχεμ. Τῷ 1803 ὅμως, ἀναγκασθεὶς νὰ ποδίσῃ εἰς τὴν νῆσον τοῦ Μαυρικίου, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου διοικητοῦ καὶ παρέμεινεν αἰχμάλωτος ἐπὶ 7 ἔτη. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀγγλίαν ἐδημοσίευσε τὰς ἐκ τῶν ἐξερευνήσεών του παρατηρήσεις ὑπὸ τὸν τίτλον «Voyage to Terra Australia» (1814). Αἱ ναυτιλιακαὶ ἐργασίαι του θεωροῦνται καὶ σήμερον ἀκόμη κλασσικαί, καταλέγεται δὲ μεταξὺ τῶν πρώτων, οἵτινες ἐμελέτησαν τὴν παρεκτροπὴν τῆς πυξίδος τὴν ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου σιδηρῶν ἀντικειμένων. Χ. Δ.

—**Φλίντερς Πήτρι** (Flinders Petrie), *σὲρ* **Γουλιέλμος-Ματθαῖος**. Ἄγγλος αἰγυπτιολόγος (βλ. λ. *Πήτρι*).

Φλὶξ (Flix) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα κορυφῆς, ὑψιπέδου καὶ αὐχένος τῶν ἑλβετικῶν Ἄλπεων παρὰ τὰ ἰταλικὰ σύνορα. Ταῦτα εὑρίσκονται ἐν τῇ νοτίῳ προεξοχῇ τοῦ καντονίου Γκριζῶν, μεταξὺ τῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν Ὀμπερχάλμπσταϊν καὶ Νταβός. Ὕψος κορυφῆς 3.287 μ. Σ. Κ. Γ.

Φλιοῦς, ἡ Φλειοῦς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τῆς Φλιασίας χώρας, κτισθεῖσα κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ὑπὸ τοῦ ἥρωος Φλίαντος ἢ Φλιοῦντος, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ διαρρέοντος τὴν Φλιασίαν Ἀσωποῦ. Ὑπὸ Ἰώνων κατοικούμενος ὁ Φλιοῦς παλαιότερον, ὑπέστη τὴν ἐπιδρομὴν καὶ οὗτος τῶν Δωριέων, ὁρμηθέντων ἐξ Ἄργους καὶ Συκιῶνος ὑπὸ τὸν Τημενίδην Ρηγνίδαν, ὅτε ἐκ τῶν κατοίκων του οἱ μὲν ἔφυγον εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα ἔκτισαν μετὰ τῶν ἕνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας φυγόντων ἐκεῖσε Κλεωναίων τὰς Κλαζομενάς, οἱ δὲ συνανεμείγησαν μετὰ τῶν κατακτητῶν, ὡς ὑποδηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς φυλῆς Χθονοφύλης (ἐγχωρίου φυλῆς). Ἐλέγετο ὅτι καὶ πολλοὶ μετῴκησαν εἰς Σάμον ὑπὸ τὸν Ἵππασον, τὸν πρόγονον τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρα. Ἀνεξάρτητος καὶ αὐτόνομος πόλις οὖσα ὁ Φλιοῦς, συναπετέλει ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ Ἄργους, τῆς Κορίνθου, τῆς Σικυῶνος, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Τροιζῆνος χαλαρὰν ὁμοσπονδιακὴν πολιτείαν, τὴν δωρικὴν ἑξάπολιν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἐναντίον τῶν Περσῶν πολέμους οἱ Φλιάσιοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν πελοποννησιακὴν ὑπὸ τὴν Σπάρτην συμμαχίαν, ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος (200 ἠκολούθησαν τὸν Λεωνίδαν εἰς Θερμοπύλας). Σύμμαχοι ὄντες τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ ταῦτα οἱ Φλιάσιοι, κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (395—387 π. Χ.) ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας ὑπὸ τῶν πελταστῶν τοῦ Ἀθηναίου Ἰφικράτους, ἐρημωσάντων τὴν χώραν των (391 π. Χ.). Αἱ ζημίαι αὗται καὶ ἡ ἐν τῇ πόλει κατίσχυσις τῶν δημοκρατικῶν, ἐξορισάντων τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας ἐκυβέρνων τὴν πόλιν (ἐλάχιστον χρόνον μόνον ἦρξε τοῦ Φλιοῦντος τύραννός τις Λέων καλούμενος), προεκάλεσαν, φαίνεται, τὴν ἀποστασίαν τοῦ Φλιοῦντος ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῆς Σπάρτης, κατὰ τὸ 384 π. Χ. Ἠναγκάσθησαν ὅμως ἐκόντες ἄκοντες οἱ Φλιάσιοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ νὰ ἐκχωρήσουν εἰς τούτους βραδύτερον καὶ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, μετὰ παράδοσιν τῆς πόλεώς των, κατόπιν μακρᾶς πολιορκίας, εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαον (380—379 π. Χ.). Μία ἀπόπειρα τῶν δημοκρατικῶν κατὰ τὸ 371 πρὸς κατάλυσιν τῆς ὀλιγαρχίας ἀπέτυχε. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν τεσσάρων ἐκστρατειῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδα εἰς τὴν Πελοπόννησον (370—262 π. Χ.) οἱ Φλιάσιοι εἶχον τὴν σωφροσύνην τοὐλάχιστον νὰ συνάψουν συνθήκην φιλίας πρὸς τοὺς Θηβαίους, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ μετέχουν τῶν ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἐκστρατειῶν τούτων καὶ οὕτως ἔμειναν ἀβλαβεῖς κατ' αὐτάς. Κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ὁ Φλιοῦς, τυραννούμενος ὡς πολλαὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς μακεδονικῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεσπάσθη μὲν προσωρινῶς, συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (323 π. Χ.), ὑπήχθη ὅμως καὶ πάλιν βραδύτερον, ἕως ὅτου προσῆλθεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τοῦ τυράννου αὐτοῦ Κλεωνύμου οἰκειοθελῶς καταθέσαντος τὴν ἐξουσίαν (228 π. Χ.). Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀπεσπάσθη κατὰ τὸ 224 π. Χ., προσχωρήσας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένη. Ὁ Φλιοῦς, ἀκολουθήσας τὴν τύχην τῆς ὅλης Πελοποννήσου κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ὑφίστατο μέχρι τῶν χρόνων τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅτε καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ (1460), διότι ἦτο κέντρον ἀντιστάσεως κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς. Νῦν σῴζονται μόνον ἐρείπιά τινα τοῦ τείχους τοῦ ἀρχαίου Φλιοῦντος. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ περιηγητοῦ Παυσανίου (Β' μ. Χ. αἰῶνα) ἐν μὲν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Φλιοῦντος ὑπῆρχεν ἄλσος κυπαρίσσων καὶ ἱερὸν ἀγιώτατον ἐν αὐτῷ τῆς Γανυμήδας ἢ Ἥβης, ναὸς καὶ ἄγαλμα τῆς Ἥρας, τέμενος μετὰ ναοῦ καὶ ἀγαλμάτων τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, καὶ ἄγαλμα χαλκοῦν τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν δὲ τῇ πόλει ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ μετὰ ἀγάλματος αὐτοῦ, ναὸς τῆς Δήμητρος μετ' ἀγαλμάτων ἀρχαϊκῶν, αἲξ χαλκῆ ἐπίχρυσος ἐν τῇ ἀγορᾷ, πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ ὁμωνύμου ἀστερισμοῦ, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ὁποίου ὑφίσταντο πολλάκις μεγάλην καταστροφὴν αἱ ἄμπελοι τοῦ οἰνοφόρου Φλιοῦντος, ὁ μαντικὸς οἶκος τοῦ Ἀμφιαράου, οἱ ναοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Διονύσου, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ τὸ ἀρχαιότερον πάντων ἱερὸν τῆς πόλεως, καὶ τῆς Ἴσιδος μετ' ἀγαλμάτων τούτων καὶ ἄλλα τινὰ ἱερά. Ἐν τῇ πλησίον τοῦ Φλιοῦντος πολίχνῃ Κελεαὶ ἐτελεῖτο κατὰ τετραετίαν ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων γινομένη, εἰσαχθεῖσα δέ, ὡς ἐλέγετο, ὑπὸ τοῦ εἰς Φλιοῦντα φυγόντος ἐξ Ἐλευσῖνος Δυσαύλου, ἀδελφοῦ τοῦ Κελεοῦ. Ὁ Φλιοῦς ἦτο πατρὶς τοῦ Πρατίνα, ὅστις τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γεννηθὲν σατιρικὸν δρᾶμα κατέστησε γνωστὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ τοῦ ἐπίσης σατιρικοῦ ποιητοῦ Ἀριστία, τῶν ὁποίων καὶ μνημεῖα τιμητικὰ ὑπῆρχον ἐν Φλιοῦντι. Καὶ νομίσματα τοῦ Φλιοῦντος, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, τοῦ τέλους τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, τῶν χρόνων τῆς προσχωρήσεώς του εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, διεσώθησαν μὲ σύνηθες σύμβολον ταῦρον (σύμβολον τοῦ Διονύσου) κυρτούμενον. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

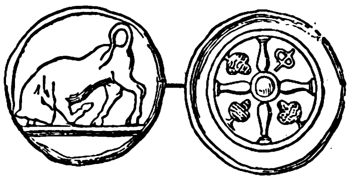

Νόμισμα τῆς Φλιοῦντος.

Φλίρινσκα Κάζαι *[Γεωγρ.]*. Σλαυϊκὴ ὀνομασία τῆς ἐπαρχίας *Φλωρίνης* (βλ. λ.).

φλίσα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βραχυπόδιον* τὸ διστάχυον (βλ. λ.).

φλίσι (τὸ) *[Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἱστίου *λαῖφος* (βλ. λ.).

φλίσσα (ἡ), ἡ **φλίσσαχ**. Ἀγχέμαχον ὅπλον τῶν Καβύλων εἰς σχῆμα μαχαίρας μετὰ ξυλίνης λαβῆς, ἄνευ φυλακτῆρος, καὶ λεπίδος μήκους περίπου ἑνὸς μέτρου, ἀπολήγουσης εἰς αἰχμήν. Π. Ν. Π.

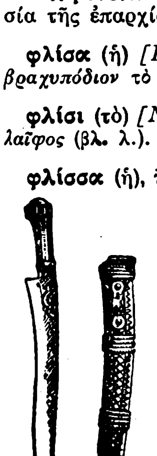

Φλίσσα.

[Γυμνὴ καὶ θήκη αὐτῆς.]

φλιτζάνι (τό)· δημοτ., δοχεῖον μικρὸν ἐκ πορσελλάνης πρὸς πόσιν ροφημάτων ἰδίᾳ καφέ, γάλακτος, τσαγιοῦ κτπ.: «φλιτζάνι τοῦ καφέ, — τοῦ κακάου κτλ.».

φλόγα (ἡ)· δημοτ. ἀντὶ φλὸξ (βλ. λ.).

Φλογαΐτης, Θεόδωρος. Νομομαθὴς καὶ πολιτικός, υἱὸς τοῦ Νικολάου Φλογαΐτου, γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ (1848—1905). Μετὰ τὰς πανεπιστημιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν Χαλκίδι, μεθ' ὃ ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν ἐκλεγεὶς τῷ 1879 καθὼς καὶ εἰς τὴν ἑπομένην βουλευτικὴν περίοδον βουλευτὴς Χαλκίδος. Τῷ 1885 διωρίσθη γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, τῷ 1890 ἐξελέγη ἐκ νέου βουλευτὴς Εὐβοίας, τῷ δὲ 1897 βουλευτὴς Ἀττικῆς. Ἐγένετο ὑφηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὰς προσφερθείσας αὐτῷ ἕδρας τοῦ συνταγματικοῦ καὶ διοικητικοῦ δικαίου. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Δικαστικοὶ νόμοι τῆς Ἑλλάδος» (3 τόμοι μετὰ δύο παραρτημάτων καὶ 7 συμπληρωμάτων), «Ὁδηγὸς τῶν δημοσίων καὶ δημοτικῶν ὑπαλλήλων» (1890), «Ναυτικὸν δίκαιον» (1892), «Πολιτικὴ δικονομία» (1894), «Ἐγχειρίδιον Συνταγματικοῦ δικαίου» (1895) καὶ μετ' ἄλλων συνεργατῶν «Λεξικὸν νομικῆς» (1898—1900).

—**Φλογαΐτης, Νικόλαος**. Ἕλλην δικαστικὸς καὶ ἀγωνιστής, γεννηθεὶς ἐν Ὀδησσῷ τῷ 1799 καὶ ἀποθανὼν ἐν Χαλκίδι τῷ 1867. Κατήγετο ἐκ πατρὸς Λευκαδίου ἐμπόρου, ἐγκατεστημένου ἐν Ὀδησσῷ, καὶ μητρὸς Κωνσταντινουπολίτιδος, ἐφοίτησε δὲ εἰς τὰς περιφήμους ἑλληνικὰς σχολὰς τῆς γενετείρας του. Νεώτατος ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὧν δὲ ἀγαπητὸς καὶ ἔμπιστος εἰς τοὺς Ὑψηλάντας, ἀπεστάλη τῷ 1821 εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μὲ μυστικὰς διαταγάς. Ἔκτοτε παρέμεινεν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὑπηρετῶν ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, διεκρίθη δὲ καὶ ὡς ἀγωνιστὴς κατὰ τὰς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὅτε ἐδόθη ὡς ὅμηρος εἰς τοὺς Τουρκαλβανούς. Ἀκολούθως ἀνέλαβεν ἀστυνομικὰ καθήκοντα, ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν ὁποίων, διέπρεψε διαρκούσης τῆς ἐν Ναυπλίῳ πανώλους τοῦ 1823, ἀποκληθεὶς «Σωτὴρ τῶν Ναυπλιέων»· τότε δὲ ἵδρυσε καὶ φιλανθρωπικὴν ἑταιρείαν πρὸς προστασίαν τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν πτωχῶν. Ἀκολούθως ἵδρυσε τὴν ὑπὸ τὸν Εὐμορφόπουλον Ἐπτανησιακὴν φάλαγγα καὶ διεκρίθη κατὰ τὰς ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ μάχας τῶν Ἀθηνῶν. Μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα κάθοδον τοῦ Καποδιστρίου ἐτράπη, κατόπιν ἐπιθυμίας τοῦ ἰδίου τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις συνεδέθη στενῶς μετ' αὐτοῦ, εἰς τὸ δικαστικὸν στάδιον, προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρεοπαγίτου. Ἦτο εἰς ἄκρον φιλοδίκαιος καὶ καλοκάγαθος, διεκρίνετο δὲ ὅλως ἰδιαιτέρως διὰ τὴν φιλοπατρίαν του. Γλωσσομαθής, ἐδημοσίευσεν ἔργα νομικά, πρωτότυπα ἢ ἐν μεταφράσει, καὶ ἐπεδόθη ἐπιτυχῶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν, γράψας ἱστορικὰ διηγήματα. Ἐγκρατὴς ἐπίσης τῆς μουσικῆς, ἔγραψε πρῶτος μεταξὺ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μικρὸν ποιημάτιον περὶ τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς, διεκρίνετο δὲ καὶ ὡς ἐπιδέξιος βιολιστής. Δ. ΓΡ. Κ.

φλογάκανθος (ὁ) (Phlogacanthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθοειδῶν* ἢ *ἀκανθιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, φυόμενα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς καὶ ὧν τινα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

φλογέρα (ἡ)· δημοτ., αὐλὸς ποιμενικὸς πρωτογενοῦς τύπου (βλ. λ. *αὐλός*).

φλογερός, *—ά*, *—όν*· ὁ πλήρης φλογός, ὁ ἐκπέμπων φλόγας· || μεταφ., θερμός, διακαής, ἰσχυρός: «φλογερὰ φιλοπατρία».—Ἐπίρρ. **φλογερῶς**.

φλογίζω· περιβάλλω τι διὰ φλογός, φλέγω· || προκαλῶ φλεγμονήν· || *φλογισμένος, —η, —ον*· ὁ φλεγμαίνων.

φλόγινος,*—η,—ον*· ὁ ἔχων χρῶμα φλογός, πυρώδης: «φλόγινα ἱμάτια».

Φλόγιος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν τεσσάρων πυριπνόων ἵππων τοῦ τεθρίππου ἅρματος τοῦ Ἄρεως, υἱὸς τοῦ Βορέου καὶ τῆς Ἐρινύος, καὶ ἀδελφὸς τοῦ Αἴθωνος, Φόβου καὶ Κονάβου. Α. Θ. Σ.

φλόγισμα (τό)· ἐρεθισμός, φλόγωσις.

φλογισμὸς (ὁ)· τὸ φλογίζειν, τὸ διὰ τῆς φλογὸς ψήσιμον.

φλογιστὴς (ὁ). Ὁ ὀπαδὸς τῆς *φλογιστικῆς* θεωρίας (βλ. λ.). Κυριώτεροι φλογισταὶ καὶ θεμελιωταὶ τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας ἦσαν ὁ Becher καὶ ὁ μαθητής του Stahl, ἄλλοι δὲ διαπρεπεῖς χημικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ Black, Pristley, Cavendish, Boyle. Κ. Γ. Μ.

φλογιστικός,*—ή,—όν*· ὁ ἐπιφέρων φλογισμόν, ὁ ἀναπτύσσων ἐσωτερικὴν θερμότητα, πυρωτικός.

—**φλογιστικὴ θεωρία**. Θεωρία περὶ τῶν φαινομένων τῆς καύσεως, διαμορφωθεῖσα κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Becher καὶ τοῦ μαθητοῦ του Stahl. Ἡ φλογιστικὴ θεωρία ἐκράτησε περίπου ἑκατὸν ἔτη, μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὀξυγόνου, διὰ τοῦ ὁποίου διεσαφηνίσθησαν πλήρως ὑπὸ τοῦ Lavoisier τὰ φαινόμενα τῆς καύσεως. Ἡ φλογιστικὴ θεωρία, ἥτις ἀπεδείχθη τελείως πεπλανημένη, εὗρε τότε πλεῖστους ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αἱ ἐργασίαι τούτων ὑπῆρξαν ἡ αἰτία νὰ πλουτισθῇ ἡ χημεία διὰ σπουδαιοτάτων ἀνακαλύψεων, αἵτινες συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν καθόλου περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς χημείας (βλ. καὶ λ. *φλογιστόν*). Κ. Γ. Μ.

φλογιστὸν (τὸ) (Phlogiston). Ἐκλήθη οὕτως ὑπὸ τῶν Becher καὶ Stahl, οἵτινες ἐπειράθησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὰ φαινόμενα τῆς καύσεως διὰ τῆς καλουμένης *φλογιστικῆς θεωρίας*, ὑποθετικὴ μορφὴ τῆς ὕλης, ἥτις ἑνουμένη κατὰ τὴν καῦσιν μετὰ τῶν σωμάτων καθιστᾷ αὐτὰ ἐλαφρότερα. Τὸ φλογιστὸν καὶ ἡ φλογιστικὴ θεωρία ἴσχυσαν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὀξυγόνου καὶ πρὶν διαπιστ-

Digitized by Google

φωθῶσιν ἀκριβεῖς γνώσεις περὶ τῶν φαινομένων τῆς καύσεως.

Κατὰ τὴν φλογιστικὴν θεωρίαν ἐνομίζετο ὅτι ὅλα τὰ σώματα τὰ δυνάμενα νὰ καῶσι περιεῖχον τὴν ὑποθετικὴν ταύτην ὕλην, τὸ φλογιστόν, ἥτις ἐκλυομένη κατὰ τὴν καῦσιν συνετέλει εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν σωμάτων. Ὅλαι αἱ καιόμεναι οὐσίαι ἐθεωροῦντο ὅθεν ὡς ἑνώσεις τοῦ φλογιστοῦ, τὸ δὲ προϊὸν τῆς καύσεως ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ φλογιστοῦ ἀπελευθερουμένη οὐσία. Οὕτω τὸ θεῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἕνωσις τοῦ ἐκλυομένου ἀερίου (διοξειδίου τοῦ θείου) μετὰ τοῦ φλογιστοῦ. Ἀσφαλῆ ἀντίληψιν περὶ τοῦ φλογιστοῦ δύναται νὰ λάβῃ τις, ἐὰν θεωρήσῃ αὐτὸ ὡς ἀναστροφὴν τοῦ ὀξυγόνου. Οὕτως ὅπου ἀκριβῶς ἐπέρχεται ἕνωσις μετὰ τοῦ ὀξυγόνου ἐθεωρεῖτο ὅτι ἀπεχωρίζετο φλογιστόν, καὶ ἀντιστρόφως. Εἰς τὴν φλογιστικὴν θεωρίαν δὲν ἐλαμβάνοντο οὐδόλως ὑπ' ὄψιν αἱ ποσοτικαὶ ἀναλογίαι καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἤγαγεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς πεπλανημένης ταύτης θεωρίας. Διότι, ἐὰν ἡ καῦσις ἐβασίζετο εἰς τὴν ἀποβολὴν τοῦ φλογιστοῦ, τὸ προϊὸν τῆς καύσεως θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο ἐλαφρότερον τοῦ καέντος σώματος, ἐνῷ συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Κ. Γ. Μ.

Φλογιτά, Νέα — *[Γεωγρ]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀθύτου τῆς ἐπαρχίας Χαλκιδικῆς τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 112. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ρωσικὸν Μετόχιον*.

φλογμὸς (ὁ)· καῦσις, ἀνάφλεξις.

φλογοβόλον (τό). Συσκευὴ ἐκτοξεύσεως πυριφλέκτου ὑγροῦ. Ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον καὶ εἶτα ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων. Ἡ συσκευὴ ἐκτοξεύσεως περιελάμβανε χαλυβίνην φιάλην, ἐν ᾗ εἰσήγετο τὸ ὑγρόν, ὅπερ συνεθλίβετο ἐν αὐτῇ διὰ πεπιεσμένου ἀέρος, δι' οὗ διετηρεῖτο ὑφ' ὡρισμένην πίεσιν, καὶ ἐξετοξεύετο μέσῳ ἀγωγοῦ ἐφωδιασμένου διὰ δικλεῖδος. Χρῆσις φλογοβόλων συσκευῶν ἐγένετο λίαν περιωρισμένη καὶ μόνον κατὰ τὸν ἀγῶνα χαρακωμάτων. Γ. Α. ΚΝ.

— *[Ἱστορ.] Φλογοβόλα* ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ δύο εἰδῶν: ἐλαφρὰ καὶ βαρέα. Τὰ ἐλαφρὰ ἐκαλοῦντο *στρεπτὰ ἐγχειρίδια πυροβόλα*, ἀπετελοῦντο δ' ἐξ ἑνὸς σωλῆνος, ὅστις δι' ἐμβόλου ἐξεσφενδόνιζε τὸ ὑγρὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἀνεφλέγετο δι' εἰδικοῦ ἐναύσματος κατὰ τὴν ἐκ τοῦ σωλῆνος ἔξοδόν του. Τὸ φλογοβόλον τοῦτο ἐχειρίζετο ὑφ' ἑνὸς ἀνδρὸς καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν ἐπιτιθεμένων κατὰ τὴν διὰ κλιμάκων ἀνάβασιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ προσβαλλομένου φρουρίου, ἵνα ἐκδιώκωνται ἐκ τῶν ἐπάλξεων οἱ ἀμυνόμενοι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Τὰ βαρέα ἐκαλοῦντο *πυρφόροι* ἢ *πυροσφόροι σίφωνες* ἢ καὶ ἁπλῶς *σίφωνες* ἢ *σιφῶνες* ἢ *σιφούνια*, ἦσαν δὲ ἀντλίαι καταθλιπτικαὶ μετὰ ἐκσφενδονιστικῶν σωλήνων, εἰς τὸ στόμιον τῶν ὁποίων ὑπῆρχε τὸ ἔναυσμα, ὅπερ ἀνέφλεγε τὸ ὑγρὸν πῦρ κατὰ τὴν ἔξοδόν του. Ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο κυρίως ὑπὸ τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἀλλὰ καὶ κατὰ ξηρὰν διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν προσβολὴν τῶν φρουρίων (βλ. λ. *ὑγρὸν πῦρ*). Ν. ΚΛΕ

φλογοβόλος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ βάλλων, ὁ ἐκπέμπων φλόγας: «φλογοβόλος ροιά».

— **φλογοβόλος** *κάμινος [Μεταλλ.]*· βλ. λ. *κάμινος*.

φλογοβολῶ (—*έω*)· εἶμαι φλογοβόλος, βάλλω, ἐκπέμπω φλόγας.

φλογοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ὲς* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φλόγα.

φλογοθυρίς, —*ίδος [Ναυτ.]*. Στεγανὴ θύρα τῶν πύργων τῶν ἐπινηΐων πυροβόλων. Μηχανικῶς κλειομένη, χρησιμεύει πρὸς ἀπομόνωσιν τοῦ πύργου ἀπὸ τῶν πυριταποθηκῶν, εἰς περίπτωσιν ἐκρήξεως βλήματος ἢ πυρκαϊᾶς. Σ. Ε. Λ.

φλογοκρύπτης (ὁ). Συσκευὴ προσαρμοζομένη ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς κάννης τῶν αὐτομάτων ὅπλων (πολυβόλων, ὁπλοπολυβόλων) πρὸς ἀπόκρυψιν τῶν ἐκ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως φλογῶν. Φλογοκρυπτῶν ὑπάρχουσι πολλὰ ὑποδείγματα· ἡ πλειονότης τούτων φέρει ἐξ ὀργανώσεως πολλὰ ἐμπόδια, δι' ὧν κυκλοφοροῦντα τὰ ἀέρια τῆς πυρίτιδος ψύχονται πρὶν διαχυθῶσιν εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἐνῷ συγχρόνως ἐκτελοῦσι χρέη ἀποσιωπητῆρος. Ὁ φλογοκρύπτης Hotchkiss κατακαίει τὰ ἀέρια κατὰ τὴν ἐκ τῆς κάννης ἔξοδόν των, ἀποκρύπτων τὴν λάμψιν διὰ προσωπίου. Ἕτερον σύστημα, γερμανικόν, χρησιμοποιηθὲν εἰς πλεῖστα αὐτόματα ὅπλα (ὁπλοπολυβόλον Chaussat, ὑποδ. 1915, Schwarzlose, Fiat, Browning), προκαλεῖ τὴν διάτασιν τῶν ἀερίων κατὰ τὴν ἐκ τοῦ στομίου τῆς κάννης ἔξοδόν των, δὲν ἀποκρύπτει ὅμως πλήρως τὴν λάμψιν, ἀλλὰ τὴν παραμορφώνει εἰς μικρᾶς ὠχρᾶς λάμψεις. Ὁ φλογοκρύπτης προσφέρεται καὶ ὡς προστατευτικὸν τοῦ στομίου τῆς κάννης. Γ. Α. ΚΝ.

φλογόλευκος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων χρῶμα φλογὸς λευκαζούσης.

φλογοσωλῆνες (οἱ), ἢ *φλογαγωγοὶ [Ἀτμομηχ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ σωλῆνες τῶν ἀτμολεβήτων οἱ χρησιμεύοντες ὡς ἀγωγοὶ τῶν θερμῶν ἀερίων τῆς καύσεως, πρὸς ταχυτέραν θέρμανσιν καὶ ἀτμοποίησιν τοῦ ὕδατος (βλ. καὶ λ. *αὐλός*).

φλογώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ φλόγα, φλογοειδής· ‖ ὁ πλήρης φλογῶν.

φλόγωμα (τό)· τὸ οἱονεὶ ὑπὸ τῆς φλογὸς κεκαυμένον μέρος τοῦ ἄρτου, τὸ ἐξωτερικὸν σκληρὸν στρῶμα, ἡ *κόρα*, τὸ *κάρκανο*, ἡ *κρούστα*.

φλογωπίτης (ὁ) (Phlogopit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τοῦ μαρμαρυγίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$[Si\ O_4]^3\ (Al, Fe)\ (Mg, Fe)^3\ (K, H)^3.$$

Παρουσιάζεται εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς συστήματος. Ἔχει τὸν χαρακτηριστικὸν σχισμὸν τῶν μαρμαρυγιῶν, σκληρότητα 2—3ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2.75—2.97 καὶ χρῶμα ἐρυθροκαστάνινον, καστανέρυθρον (ἐνίοτε μεταλλικῶς χαλκόχρουν), ὑποκίτρινον καὶ ὑποπράσινον. Ἐνίοτε εἶναι ἄχρους. Οἱ φλογωπῖται περιέχουν καὶ ποσότητά τινα φθορίου, τούτου δ' ἕνεκα ὁ χημικὸς μοριακὸς των τύπος δίδεται ὑπ' ἄλλων ὀρυκτολόγων ὡς

$$FK_2\ Mg_3\ Al,\ Si_3\ O_{12}.$$

Ἐπειδὴ περιέχουν μαγνήσιον, ὀνομάζονται καὶ *μαγνησιομιγεῖς μαρμαρυγίαι*. Εἶναι ὀρυκτὸν πνευματολυτικόν. Παρουσιάζεται ὡς συστατικὸν κοκκωδῶν ἀσβεστολίθων καὶ δολομιτῶν τῶν κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων καὶ κατὰ τὰς ἐπαφὰς τούτων μὲ πυριγενῆ πετρώματα. Εὑρέθη ἐν Φινλανδίᾳ, Σουηδίᾳ, Τεσσίνῳ, Καναδᾷ, Μακεδονίᾳ (Παγκαίῳ καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ ἐντὸς πολλῶν ὀφειτῶν καὶ ἐπὶ φλεβῶν ἀπατίου εἰς τὴν Νορβηγίαν (Bamle). Γ. Κ. Γ.

φλογωπός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἔχων χρῶμα φλογός, φλόγινος.

φλόγωσις, —*εως* (ἡ)· ἐρεθισμός, ἄλλως *φλεγμονή* (βλ. λ.).

φλογωτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἐπιφέρων φλόγωσιν.

Φλοδέρος (Floderus), **Ἰωάννης**. Σουηδὸς φιλόλογος (1721—1789). Τῷ 1762 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλας, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξελέγη καὶ πρύτανις κατὰ τὰ ἔτη 1770 καὶ 1778. Ἐδημοσίευσεν 108 διατριβάς, ἐν αἷς καὶ περὶ τῆς σουηδικῆς μεταφράσεως τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου (1763—1771) καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου (1771—1779). Ἔγραφε καὶ ὡμίλει μετὰ μεγάλης εὐχερείας τὴν λατινικήν. Ὁ υἱός του Ματθαῖος ἐξέδωκε τῷ 1791 τὰ «Opuscula oratoria et poetica» τοῦ πατρός του.

φλοιοβαφένια (τὰ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *κατεχῖναι*.

φλοιόβιος (ὁ) (Phloeobius) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυελύτρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πρωτεϊνιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κανθάρους, ἐνδιαιτωμένους ὑπὸ τὸν φλοιὸν τῶν δένδρων. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φλοιόθριψ (ὁ) (Phloeothrips) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοιοθριψιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἐντόμων ἐπιβλαβῶν διὰ τὰ καρποφόρα δένδρα, καὶ ἰδίως διὰ τὴν ἐλαίαν. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χειρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φλοιοθριψίδαι (οἱ) (Phoeothripsidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *θυσανοπτέρων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τῆς γῆς καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *φλοιόθριψ* (βλ. λ.).

φλοιόμολοι καὶ **φλοιόφυγοι ἶνες** *[Ἀνατομ.]*. Νευρικαὶ ἶνες τῆς λευκῆς οὐσίας τοῦ τελικοῦ ἐγκεφάλου, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν ἀκτινωτὸν στέφανον. Καὶ αἱ μὲν *φλοιόμολοι ἶνες* εἶναι αἰσθητικαὶ ἢ κεντρομόλοι καὶ ἀποτελοῦνται ἐξ ἰνῶν προερχομένων ἐκ τοῦ θαλάμου, τοῦ ἔσω λημνίσκου, τῶν αἰσθητικῶν νεύρων καὶ τοῦ ἄνω σκέλους τῆς παρεγκεφαλίδος. Αἱ δὲ *φλοιόφυγοι* εἶναι κινητικαὶ ἢ προβλητικαὶ ἶνες, ἐκφύονται δὲ πανταχόθεν τοῦ φλοιοῦ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων καὶ ἀθροίζονται εἰς τὴν ἔσω κάψαν· τούτων τινὲς μὲν ἀπολήγουσιν εἰς τὸ ῥαβδωτὸν σῶμα καὶ τὸν ὀπτικὸν θάλαμον, ἄλλαι δὲ διήκουσι διὰ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ σκέλους εἰς τοὺς πυρῆνας τῆς γεφύρας, τοῦ προμήκους καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ (πυραμιδικὰ δεμάτια). Ι. Π.

φλοιόμυς (ὁ) (Phloeomys) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον ὁ *φλοιόμυς ὁ τῶν Φιλιππίνων* (Phloeomys philippinensis). Οὗτος ἔχει μέγεθος κοινοῦ μυός, μὲ κεφαλὴν μεγάλην ἀπολήγουσαν εἰς χονδρὸν καὶ ἀμβλὺ ῥύγχος, ὦτα μικρὰ καὶ ἠνωρθωμένα, σῶμα εὔρωστον, πόδας χονδροὺς καὶ μετρίως μακροὺς καὶ οὐρὰν κυλινδρικὴν καὶ μακράν. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ὠχρόφαιος. Δ. Ν. Π.

φλοιονικὸν *ὀξὺ [Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὸν ὀξὺ τῆς λιπαρᾶς σειρᾶς τοῦ τύπου $C_{11}H_{22}O_4$, ἀνευρεθὲν ὑπὸ τοῦ Ζίλσον εἰς τὰς ἀποφελλωμένας κυτταρικὰς μεμβράνας. Σ. Γ.

φλοιορρετίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *φλοιορριζίνη*.

φλοιορριζίνη (ἡ), ἢ **φλοριζίνη** *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι φυσικὸς γλυκοζίτης τοῦ τύπου $C_{21}H_{24}O_{10}$, ἀνευρεθεὶς εἰς τοὺς φλοιοὺς τῆς ῥίζης τῆς μηλέας, τῆς κερασέας, τῆς ἀπιδέας καὶ ἄλλων εἰδῶν τῆς προύμνης. Κρυσταλλοῦται μετὰ δύο μορίων ὕδατος εἰς βελόνας, αἵτινες τήκονται εἰς 120° διασπώμεναι συγχρόνως. Ἡ χημικὴ σύνταξις αὐτῆς δὲν ἔχει ἐπακριβῶς καθορισθῆ. Δι' ὑδρολύσεως διασπᾶται πρὸς *γλυκόζην* καὶ *φλορετίνην* ἢ *φλοιορρετίνην*, ἥτις εἶναι λευκὴ κρυσταλλικὴ ὕλη τοῦ τύπου $C_{15}H_{14}O_5$, χρησιμοποιουμένη ὡς ἀντιπυρετικὸν φάρμακον. Ἡ φλορετίνη δι' ἀλκαλίων διασπᾶται πρὸς *φλωρογλυκίνην* καὶ *φλορετινικὸν ὀξύ*. Ἡ φλοιορριζίνη προκαλεῖ διαβήτην, νεφρίτιδα καὶ γλυκοχολίαν. Σ. Γ.

φλοιὸς (ὁ)· τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τοῦ βλαστοῦ ἢ τοῦ καρποῦ: «φλοιὸς δένδρου, — δρυός, — μήλου, — καρύου κλπ.» ‖ συνεκδ. «φλοιὸς τῆς γῆς» ὁ ἐπίπαγος, τὸ συνεστὼς στρῶμα τῆς γῆς.

— *[Βοτ.]* Καλεῖται *φλοιὸς* τὸ ἐξωτερικὸν ἐπιπόλαιον τμῆμα, ὅπερ καλύπτει τὸν κορμόν, τοὺς κλάδους καὶ τὴν ῥίζαν πάντων τῶν ξυλωδῶν φυτῶν. Ὁ φλοιὸς εἴς τινα δένδρα διαρρηγνύεται κατ' ἔτος καὶ πίπτει, διότι τὸ ἐξωτερικὸν στρῶμά του εἶναι πολὺ στενὸν καὶ δὲν δύναται νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν κύλινδρον, δηλαδὴ τὸ ξύλον καὶ τὴν ἐντεριώνην. Εἰς ἕτερα δένδρα, καὶ ἰδίως εἰς τὰ δασικὰ (δρῦς, πτελέα κλπ.), ὁ φλοιὸς εἶναι παχὺς καὶ ἐπ' αὐτοῦ προστίθενται ἐτησίως νέα στρώματα, ὥστε μετά τινα ἔτη τὸ πάχος του νὰ κυμαίνεται μεταξὺ 0,20 καὶ 0,25 μ. Ἑτέρων πάλιν δένδρων ὁ φλοιὸς οὔτε πίπτει οὔτε παχύνεται, παραμένων πάντοτε λεπτός, μεθ' ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κυλίνδρου.

Οἱ φλοιοὶ τῶν διαφόρων δένδρων χρησιμοποιοῦνται ποικίλως καὶ διακρίνονται εἰς τοὺς παρέχοντας ταννίνην, ὅπως ὁ φλοιὸς τῶν δρυῶν, τῶν ἐλάτων κλπ., ἢ χρωστικὴν οὐσίαν, ὅπως ὁ φλοιὸς τῆς δρυὸς τῆς ὠχρᾶς, τῆς πεύκης κτλ., εἰς τοὺς καταλλήλους δι' οἰκιακὴν χρῆσιν καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον, ὅπως ὁ φλοιὸς τῆς δρυὸς τῆς φελλοφόρου, ἐξ οὗ λαμβάνεται ὁ φελλὸς κλπ., διὰ τὴν ἀρωματοποιίαν, τὰ ἀρτύματα, καὶ τὴν φαρμακευτικήν, ὅπως ὁ φλοιὸς τῆς κανέλλας, τῆς κίννας, τῆς κασσίας κλπ. Δένδρων τινῶν οἱ φλοιοὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἐξαγωγὴν ὑφαντικῶν ἰνῶν, ὡς ὁ φλοιὸς τῆς φιλύρας κλπ. Δ. Ν. Π.

— *[Φορολ.] Φλοιοὶ* ἐν τῷ τελωνειακῷ δασμολογίῳ εἰσαγωγῆς ἀναγράφονται ἐν μὲν τῇ κλάσει 15, ὑπὸ τὸν τίτλον «σπέρματα, ῥίζαι, φλοιοί, πλὴν τῶν φαρμακευτικῶν», ἐν δὲ τῇ κλάσει 161α (βοτάναι, 1), ῥίζαι, φλοιοί, πόαι, φύλλα, μὴ κατονομαζόμενα, μὴ κονιοποιημένα, 2) κονιοποιημένα) καὶ ἐν τῇ κλάσει 175β (φλοιοὶ δένδρων καὶ πᾶσα ἑτέρα οὐσία μὴ κατονομαζομένη, κατάλληλος διὰ τὴν δεψικὴν) καὶ ἐπιβάλλονται ἐπὶ τῶν φλοιῶν τούτων τὰ ἐν ταῖς κλάσεσι ταύταις καθωρισμένα τέλη εἰσαγωγῆς καὶ οἱ παρεπόμενοι δημοτικοὶ καὶ λιμενικοὶ φόροι. Οἱ ἐντὸς τῆς χώρας παραγόμενοι φλοιοὶ ὑποβάλλονται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου 4173 περὶ δασικοῦ κώδικος ἐπιβαλλόμενον δικαίωμα, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καθ' ἕκαστον ἔτος κυρουμένης διὰ διατάγματος «διατιμήσεως δασικῶν προϊόντων», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναγράφονται «φλοιοὶ καὶ φλοιάλευρον πεύκης, πρίνου, μελίας, κλήθρας». Γ.Ν.Κ.

— **φλοιὸς** *ἐγκεφάλου [Ἀνατομ.]*. Οὗτος, καλούμενος καὶ *χιτών*, περιβάλλει ἔξωθεν τὸν τελικὸν ἐγκέφαλον καὶ ἀποτελεῖται ἐκ φαιᾶς οὐσίας πτυχώδους (αὔλακες καὶ ἕλικες), συγκειμένης ἐκ πολλῶν (ἓξ) στιβάδων, αἵτινες ἀπαρτίζονται ἐκ νευρικῶν καὶ νευρογλοιακῶν κυττάρων καὶ ἐκ πυκνοτάτου πλέγματος ἀμυέλων καὶ ἀμυέλων νευρικῶν ἰνῶν (βλ. λ. *ἐγκέφαλος*). Ι. Π.

φλοιοτρίβης (ὁ) (Phloeotribus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ῥυγχοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κωλυτιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροσώμων κανθάρων ἐνδιαιτωμένων ὑπὸ τὸν φλοιὸν τῶν δένδρων καὶ ἀπαντώντων εἰς τὴν νότιον κυρίως Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

φλοιοφάγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρώγων τὸν φλοιὸν τῶν δένδρων (ἐπὶ ἐντόμων). Δ. Ν. Π.

φλοισβίζω· κάμνω φλοῖσβον, παφλάζω, ἐπὶ τοῦ κύματος.

φλοῖσβος (ὁ)· ἡ ἐλαφρὰ βοὴ τοῦ θραυομένου κύματος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, πάφλασμα.

φλοϊστικὴ *δερματῖτις [Ἰατρ.]*· βλ. λ. *δερματῖτις* (ἀπολεπιστικὴ ὀξεῖα).

Digitized by Google

φλοϊτίτης (ὁ) (Floitit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα κρυσταλλοσχιστῶδες, τὸ ὁποῖον εἶναι πτωχὸς εἰς χαλαζίαν γνεύσιος, συνιστάμενος κυρίως ἐξ ὀλιγοκλάστου, βιοτίτου καὶ ζωϊσίτου. Τυπικὸς φλοϊτίτης εὑρίσκεται εἰς τὴν κοιλάδα Floiten (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του) τοῦ Τυρόλου. Γ. Κ. Γ.

φλοιώδης, —ους (ὁ, ἡ), —ες (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ φλοιόν: «φλοιώδης οὐσία τοῦ ἐγκεφάλου», «τὸ φλοιῶδες περίβλημα».

—**φλοιώδης** ***οὐσία νεφροῦ*** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ περιφερικὴ βαθυέρυθρος καὶ κοκκώδης μοῖρα τοῦ *νεφροῦ* (βλ. λ.). Ι. Π.

Φλόκας, *Κυριακός*. Κτηνοτρόφος ἐκ Μετσόβου τῆς Ἠπείρου, ζήσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Οὗτος φιλοξενήσας ἐπὶ τριετίαν τὸν ὑπὸ δυσμένειαν τελοῦντα μέγαν βεζύρην τοῦ σουλτάνου Ἀχμὲτ τοῦ Δ', ἔτυχε κατόπιν παρ' αὐτοῦ, εὐγνωμονοῦντος, μετὰ τὴν ἀποκατάστασίν του, μεγάλων παροχῶν καὶ ἐπέτυχε τὴν ἔκδοσιν φιρμανίου, δι' οὗ παρεχωροῦντο ὅλως ἐξαιρετικὰ προνόμια διὰ τοὺς κατοίκους τῆς περιφερείας Μετσόβου. Οἱ Μετσοβῖται, ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Κυριακὸν Φλόκαν, ἀνεκήρυξαν αὐτὸν εὐεργέτην τῆς πατρίδος του, ἡ δὲ μετσοβικὴ ἐκκλησία τελεῖ κατ' ἔτος, τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας, μνημόσυνον πρὸς τιμήν του. Τὸ ἱστορικὸν φιρμάνιον καθὼς καὶ πατριαρχικὸν σιγίλλιον, δι' οὗ ἡ ἐκκλησία τοῦ Μετσόβου ὑπήχθη ἀπὸ τοῦ 1659 ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἀποτελοῦσα πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν, φυλάσσονται ἐντὸς σιδηροῦ κιβωτίου ἐν τῷ Ἀβερωφείῳ γραφείῳ τοῦ Μετσόβου. Β. Κ. Σ.

Φλοκὲ (Floquet), ***Κάρολος - Θωμᾶς***. Γάλλος νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1828—1896). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ διέπρεψεν ὡς συνήγορος διαφόρων πολιτικῶν ὑποθέσεων. Ὅταν τῷ 1867 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος Β' ἐπεσκέφθη τοὺς Παρισίους, ὁ Φλοκὲ συναντήσας αὐτὸν ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς δικαιοσύνης ἐκραύγασε: «Ζήτω ἡ Πολωνία, κύριε!». Τῷ 1870 παρέστη ὡς συνήγορος τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς κατὰ τοῦ πρίγκιπος Πέτρου Βοναπάρτου, δολοφόνου τοῦ δημοσιογράφου Βίκτωρος Νουάρ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1870 μετέσχε τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας καὶ ἐκλεγεὶς πληρεξούσιος τῆς συνελεύσεως ἀντετάχθη κατὰ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, οὓς ἔθετον οἱ Γερμανοί. Τῷ 1888 ἐγένετο πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως. Ἐπιδιώξας τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος, παρῃτήθη ὅταν ἡ βουλὴ ἀπέρριψε τὴν πρότασίν του. Τῷ 1892 ἐξελέγη δι' ἐνδεκάτην φορὰν πρόεδρος τῆς βουλῆς. Θ. Β.

φλοκκάτα (ἡ)· δημοτ., φλοκκωτὴ κάπα, εἶδος κάπας μαλλίνης, μετὰ κροσσῶν.

φλόκκι (τό)· τὸ ἐξέχον ἀπὸ τοῦ ὑφάσματος χνοῦδι, τυχαίως ἢ εἰδικῶς παρυφασμένον, ξέφτι· || θηλειὰ ἀπὸ στριφτὸν ἢ μὴ μαλλὶ ἢ βαμβάκι.

φλοκκιάζω· παρεμβάλλω εἰς τὸ ὕφασμα φλόκκια· || ὑφαίνω ὕφασμα φλοκκιαστόν, μὲ συνεχῆ φλόκκια.

φλόκκιασμα (τό)· ἡ τεχνικὴ τοῦ παρυφαίνειν, παρεμβάλλειν φλόκκια (θηλειάς)· || ὕφανσις τῶν φλοκκιαστῶν καὶ σκουλλάτων ὑφαντῶν.

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *φλόκκιασμα* γίνεται εἰς τὰ φλοκκιαστὰ διὰ τῆς χειρός. Τὸ νῆμα διὰ τὸ φλόκκι κλώθεται στριφτὸν στὸ χέρι, τυλίσσεται εἰς ἀδράκτια, συγκεντρώνεται εἰς ἓν ἢ περισσότερα κουβάρια, τὰ ὁποῖα βράζονται καλὰ καὶ μόλις κρυώσουν ἀνοίγονται, στεγνώνουν καὶ ξαναμαζεύονται· ἡ κλωστὴ των γίνεται εὐθεῖα, χωρὶς ζάρες ἢ ζαρκοῦλες, ὅπως λέγουν αἱ ὑφάντριαι· ὁμοίως ἑτοιμάζεται τὸ στημόνι, ποὺ κλώθεται εἰς τὸ χέρι εἰς λεπτοτέραν ἀπὸ τὸ φλόκκι στριφτὴν κλωστήν· τὸ φάδι κλώθεται εἰς τὸ τσικρίκι εἰς κλωστὴν χονδρήν, ἀπαλήν, ἄστριφτον. Ἡ ὕφανσις γίνεται ελαφρά, ἀραιά, χωρὶς ἡ ὑφάντρια νὰ κτυπᾷ (χωρὶς νὰ πυκνώνῃ μὲ τὸ χτένι), αἱ δὲ κλωσταὶ τοῦ φαδιοῦ μόλις ἑνώνονται μεταξύ των· ἀνὰ 4 ἢ 5 σαϊτιὲς ἁπλές, ἡ ὑφάντρια φλοκκιάζει: κόπτει δηλαδὴ ἀπὸ τὸ νῆμα τοῦ φλοκκιοῦ χεριὲς μήκους ἕως 14 ἑκατοστ. μὲ τὸ ψαλίδι, πατεῖ μὲ τὶς πατήθρες καὶ «ἀνοίγει στόμα» (χωρίζονται οἱ ἄρτιοι εἰς ἀριθμὸν στήμονες ἀπὸ τοὺς περιττοὺς) καὶ ἐνῷ εἰς τὸ ἀριστερὸ χέρι κρατεῖ τὰ φλόκκια, μὲ τὸ δεξιὸν τὰ περνᾷ θηλυκωτὰ ἐπὶ τῶν στημόνων· μεθ' ἑκάστην σειρὰν φλοκκιῶν περνᾷ 4—5 σαϊτιὲς ἁπλὲς πρὸς στερέωσιν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὅταν τὸ οὕτω συνεχῶς φλοκκιαστὸν τελειώσῃ, στέλλεται ἐπὶ 24 ὥρας εἰς τὴν νεροτριβήν, ὅπου κοπανίζεται, ὁπότε τὸ πλάτος σμικρύνεται εἰς τὸ ἥμισυ, τὰ φλόκκια φουσκώνουν καὶ πυκνώνονται, τὸ φάδι καὶ τὸ στημόνι ἑνοποιοῦνται καὶ τὸ ὕφασμα γίνεται παχὺ χνουδωτὸ (φλοκκιαστό). Α. Γ.-Γ.

φλοκκωτὴ (ἡ). Μάλλινον κλινοσκέπασμα (βλ. λ. *βελέντζα*).

Φλοκὸν (Flocon), ***Φερδινάνδος***. Γάλλος πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος (1800—1866). Ἤρξατο τοῦ σταδίου του τῷ 1825, ὡς συντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Γαλλικὸς Ταχυδρόμος», εἶτα δὲ ἐγένετο πολιτικὸς ἀρθρογράφος τοῦ «Βήματος». Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 ἐγένετο γραμματεὺς τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως καὶ κατόπιν μέλος τῆς κυβερνήσεως, ὡς ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Ἐμπορίου. Θ. Β.

φλόκος (ὁ) *[Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν *ἀρτεμόνων* (βλ. λ.).

φλομάκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *εὐφόρβιον τὸ ἄπιον*.

Φλομὲ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ δυτικοῦ τερματισμοῦ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς Κρήτης ἐπὶ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους (πλάτ. 35° 13' Β., μῆκ. 23° 45' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 a: Candia western portion), 5 μιλ. ἀνατολικῶς τῆς χερσονήσου τῆς Παλαιοχώρας. Χωρίζει ἀμφιδύμως τὰς κολπώσεις τῆς Σούγιας καὶ τοῦ Σέλινο Καστέλλι, σχηματίζει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸν ὅρμον *Ἅγιος Κήρυκος*. Εἶναι ὁ *Λισσός*, ὁ μεταξὺ Σύβης καὶ Καλαμύδης τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

φλομὶς (Phlomis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 70 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον. Εἶναι πόαι πολυετεῖς ἢ θάμνοι. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν τῶν καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντώντων ἀξιολογώτερα εἶναι: *Φλομὶς ἡ θαμνώδης* (Phlomis fruticosa), κοινότατον ἐν Ἑλλάδι εἶδος, γνωστὸν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, ὡς *ἀγκάθαρας, ἀσφάκα, γαϊδουρασφάκα, σφάκα* καὶ *φλόμο*. *Φλομὶς ἡ ἰξώδης* (Phlomis viscosa). *Φλομὶς ἡ μαλλωτὴ* (Phlomis lanata). *Φλομὶς ἡ νύσσουσα* (Phlomis pungens). *Φλομὶς ἡ σαμία* (Phlomis samia)· καὶ *φλομὶς ἡ σεληνιτιδόφυλλος* (Phlomis lanarifolia), κοινῶς γνωστὴ ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *καλογρίτσα*. Πάντα τὰ εἴδη ταῦτα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

φλόμος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *βερβάσκον ὁ θάψος, βερβάσκον τὸ κολπῶδες, βερβάσκον τὸ κυματόφυλλον* καὶ *εὐφόρβιον τὸ φαρμακευτικόν*.

φλόμος (ὁ) *[Χημ.]*. Δρόγη λαμβανομένη ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ φυτοῦ βερβάσκον τὸ κολπῶδες (βλ. λ. *βερβασκοσαπωνίνη*).

Φλομπὲρ (Flobert). Γάλλος ὁπλουργὸς (1819—1894), ἐφευρέτης τῶν ὁμωνύμων ὀπισθογεμῶν τυφεκίων (καραβινῶν μικροῦ βεληνεκοῦς, μέχρι 30 μ. περίπου) καὶ πιστολίων, βαλλόντων μικρὸν φυσίγγιον, οὗ ὁ κάλυξ, μορφῆς κυαθιδίου καὶ

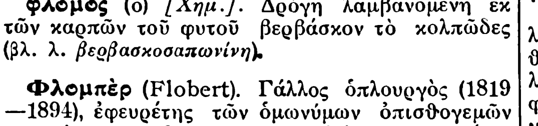

Φλομπέρ.

μεγέθους κατά τι ἀνωτέρου τῶν συνήθων καψυλίων, φέρει ἐντὸς αὐτοῦ πυροκροτικὴν σύνθεσιν, ἐπὶ δὲ τῶν χειλέων του συγκρατεῖ συνήθως σφαιρικόν, ἐξ ἐσκληρυμμένου μολύβδου, σφαιρίδιον διαμέτρου 3—4 χιλ. Τὸ κλεῖστρον τούτων εἶναι ἁπλουστάτου μηχανισμοῦ, τύπου διαφραγματικοῦ περιστρεφομένου. Τὰ φλομπὲρ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἐξάσκησιν εἰς τὴν σκοποβολὴν καὶ ὑπὸ παίδων διὰ κυνήγιον μικρῶν πτηνῶν. Γ. Α. ΚΥ.

φλομώνω, καὶ ***σπλομώνω***· ἐπηρεάζω διὰ φλόμου, ἐπιφέρω ναρκωσίν, ζάλην: «φλομώνω ψάρια, — ἀχέλια» ρίπτων εἰς τὸ ὕδωρ φλόμον καὶ οὕτως ἀγρεύω ψάρια· || ἰδιωματ., λαμβάνω τὸ χρῶμα τοῦ φλόμου, κιτρινίζω: «φλομώνει τ' ἀχείλη μου».

Φλοντοάρ, ἢ ***Φροντοὰρ*** (Flodoard). Γάλλος χρονικογράφος καὶ ἁγιογράφος (894—966). Ἀποφοιτήσας τῆς ἀκμαζούσης τότε σχολῆς τῆς Ρέϊμς, ἐγένετο ἀρχειοφύλαξ τῆς μητροπόλεως τῆς ἰδίας πόλεως καὶ ἀπεστάλη ἐπὶ διπλωματικῇ ἀποστολῇ εἰς Γερμανίαν καὶ Ρώμην. Ἀργότερον προεχειρίσθη εἰς ἐπίσκοπον Νουαγιὸν καὶ Τουρναὶ (951) καὶ τῷ 962 ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Τὸ μᾶλλον γνωστὸν τῶν ἔργων του εἶναι ἡ «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρέϊμς» (1 ἐκδ. 1611). Συνέγραψεν ἐπίσης «Χρονικά», ἤτοι ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς του ἀπὸ τοῦ 919 μέχρι τοῦ 966 (ἀρίστη ἔκδοσις ἡ τοῦ Πὲρτζ εἰς τὸν 3ον τόμον τῶν Scriptores (1839) ἐν τῷ Monumenta Germaniae), καθὼς καὶ μακροσκελὲς λατινικὸν ποίημα ἐξ ἄνω τῶν 14.000 στίχων, ἐξυμνοῦν τοὺς θριάμβους τοῦ Χριστοῦ καὶ διαφόρων ἁγίων. Η. Π. Γ.

φλόξ, —γὸς (ἡ)· γλῶσσα πυρός, κοιν. *φλόγα*, ἰδιωματ. *λαυρός*: «τὸν τσουρούφλισε ἡ φλόγα τῆς φωτιᾶς»· || φρ. «ἔχει φλόγα μέσα του, — 'ς τὴν καρδιά του» ἐρωτικὸν πάθος.

— *[Φυσ.]* Γενικῶς *φλὸξ* **παράγεται, ὁσάκις** ἐπιδιώκομεν διὰ καύσεως εἰδικῶν ἀερίων νὰ παραγάγωμεν φῶς. Οὕτως εἰς τὴν **περίπτωσιν** φωταερίου ἡ ἀναφαινομένη φλὸξ ὀφείλεται εἰς τὴν καῦσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀερίου. **Εἰς** τὴν **περίπτωσιν** φλογὸς κηρίου ἐν ἀρχῇ τήκεται τὸ στερεόν, ὅπερ μεταπίπτει εἰς ὑγρὸν καὶ ἐμποτίζει τὴν θρυαλλίδα, ἀκολουθεῖ ἡ μετάπτωσις τούτου εἰς ἀέριον καὶ τέλος ὁ σχηματισμὸς τῆς φλογὸς διὰ τῆς καύσεως τοῦ παραγομένου ἀερίου. Ὁμοίως συμβαίνει ὅταν πρὸς σχηματισμὸν φλογὸς χρησιμοποιῶμεν ὑγρὸν καύσιμον, ὡς π. χ. πετρέλαιον ἢ ἔλαιον, ὅτε προηγεῖται ἐμπότισις τῆς θρυαλλίδος, ἐξαέρωσις τοῦ ὑγροῦ καὶ ἀκολούθως καῦσις τοῦ ἀερίου. Κατὰ συνέπειαν ἡ φλὸξ ἀποτελεῖ χημικὸν φαινόμενον, ὅπερ παράγεται κατὰ τὴν ζωηρὰν ἕνωσιν διαφόρων εἰδικῶν ἀερίων **μετὰ τοῦ ὀξυγόνου** τοῦ ἀέρος.

Ὅπως πραγματοποιηθῇ ἡ ἕνωσις τοῦ ἀερίου μετὰ τοῦ ὀξυγόνου, εἶναι ἐπάναγκες τὸ ἀέριον νὰ θερμανθῇ μέχρι ὡρισμένης θερμοκρασίας, καλουμένης θερμοκρασίας ἀναφλέξεως, ὅτε τὸ ἀέριον εἰς τὴν ὡς ἄνω θερμοκρασίαν ἀναφλέγεται καὶ ἐξακολουθεῖ εἶτα καιόμενον μετὰ φλογός, διότι τὸ καιόμενον ἀέριον θερμαίνει τὸ ἀνερχόμενον μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῆς ἀναφλέξεως.

Ἡ λεπτομερὴς ἐξέτασις τῆς φλογὸς δεικνύει ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ὁμοιόμορφος. Οὕτω εἰς τὴν περίπτωσιν φλογὸς κηρίου διακρίνομεν περὶ τὴν θρυαλλίδα μικρὰν περιοχήν, ἀποτελοῦσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν πυρῆνα τῆς φλογός, ὁ ὁποῖος εἶναι σκοτεινὸς καὶ ὀφείλεται εἰς τὰ ἄκαυστα προϊόντα τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ κηροῦ. Περὶ τὸν σκοτεινὸν πυρῆνα διακρίνομεν φωτοβολοῦσαν κωνικὴν περιοχήν, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὰ προϊόντα ἀτελοῦς καύσεως τοῦ ἀερίου, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀποβάλλεται ἄκαυστος ἄνθραξ, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ τῆς περιοχῆς ταύτης λευκοπυροῦται. Ἡ πλήρης καῦσις λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἐξωτάτην περιοχὴν τῆς φλογός, ἥτις δὲν εἶναι φωτιστική. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην παρατηρεῖται περίσσεια ὀξυγόνου, οὕτω δὲ τὸ μέρος τοῦτο ἐπενεργεῖ ὀξειδωτικῶς καὶ ἀναπτύσσει περὶ τὴν κορυφὴν τῆς φλογὸς τὴν ὑψίστην θερμοκρασίαν, ἐνῷ εἰς τὸν πυρῆνα τῆς φλογὸς ἡ θερμοκρασία εἶναι ταπεινοτέρα καὶ ὡς ἐκ τῆς ὑφισταμένης περισσείας ὑδρογόνου τὸ μέρος τοῦτο τῆς φλογὸς δρᾷ ἀναγωγικῶς.

Γενικῶς ἡ φωτιστικὴ ἱκανότης τῆς φλογὸς ὀφείλεται εἰς τὴν διαπύρωσιν στερεῶν μοριδίων ἄνθρακος καὶ εἰς χημικὰς διασπάσεις, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν ἐν τῇ ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ τῆς φλογός, καὶ αἱ ὁποῖαι συνοδεύονται ὑπὸ παραγωγῆς φωτός, ἐνῷ μέρος τῆς χημικῆς ἐνεργείας μετατρέπεται εἰς φωτεινὴν ἀκτινοβολίαν. Εἰς τὴν τοιαύτην μετατροπὴν ὀφείλεται ἡ μεγάλη φωτιστικὴ ἱκανότης τῆς ἀσετυλίνης. Ἐξ ἄλλου ἡ φλὸξ τοῦ ὑδρογόνου, ἡ ὁποία εἶναι λίαν μικρᾶς φωτιστικῆς ἱκανότητος, καθίσταται φωτεινή, ἐὰν ἐμπλουτίσωμεν αὐτὴν διὰ σωμάτων πλουσίων εἰς ἄνθρακα. Ὁ λύχνος Bunsen ἐπιτρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν κάλλιστα τὴν μετατροπὴν φλογὸς ἀπὸ φωτεινῆς εἰς μὴ φωτεινήν, ἢ καὶ τἀνάπαλιν, χάρις εἰς εἰδικὴν διάταξιν, δι' ἧς δυνάμεθα ν' ἀναμειγνύωμεν τὸ πρὸς καῦσιν φωταέριον μετὰ ποσότητος ἀέρος. Διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ δυνάμεθα νὰ ρυθμίζωμεν τὸ ποσὸν τοῦ ἀναμειγνυομένου ἀέρος πρὸς τὸ φωταέριον. Οὕτω, ἐὰν ἡ ποσότης τοῦ ἀέρος, ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ ἐν τῷ λύχνῳ καὶ ἀναμειγνύεται μετὰ τοῦ φωταερίου, εἶναι μικρά, τότε, ἐπειδὴ ὁ ἀὴρ παρέχεται μόνον ἔξωθεν κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ σωλῆνος τοῦ λύχνου καὶ δὲν ἐπαρκεῖ οὕτω διὰ τελείαν καῦσιν, μέρος τοῦ ἄνθρακος τοῦ φωταερίου, παραμένον ἄκαυστον, πυροῦται ἐντὸς τῆς φλογὸς καὶ καθιστᾷ αὐτὴν φωτεινήν. Τοὐναντίον ἐὰν ἡ προσφερομένη εἰς τὸν λύχνον ποσότης ἀέρος εἶναι ἀρκετή, τότε ἡ καῦσις τοῦ ἀερίου γίνεται τελεία καὶ ἡ φλὸξ καθίσταται σκοτεινὴ (*Κ. Ζέγγελη, «Ἀνόργανος χημεία»*). Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— ***φλογὸς ἀντιδράσεις*** *[Ἀναλυτ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ πρὸς ἀναλυτικὴν ἔρευναν ἐκτελούμεναι ἀντιδράσεις εἰς τὴν φλόγα τοῦ φωταερίου ἢ καὶ ἄλλου καυσίμου ἀερίου εἴτε διὰ τοῦ λύχνου τοῦ Bunsen, εἴτε τῇ βοηθείᾳ τοῦ καμινευτῆρος αὐλοῦ, εἴτε τέλος καὶ δι' ἄλλων καταλλήλων διὰ τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοποὺς λυχνιῶν. Αἱ ἀντιδράσεις διὰ τῆς φλογός, αἱ ἄλλως καλούμεναι καὶ *πυροχημικαὶ ἀντιδράσεις*, εἶναι τριῶν εἰδῶν: ἀντιδράσεις χρώσεως τῆς φλογός· ὀξειδωτικαὶ καὶ ἀναγωγικαί. Τὰς ἀντιδράσεις χρώσεως παρατηροῦμεν, ὅταν φέρωμεν ἐλαχιστότατα ποσοστὰ οὐσιῶν τινων εἰς τὸ θερμότατον μέρος τῆς φλογὸς τοῦ λύχνου Bunsen. Αἱ οὐσίαι αὗται ἐξαεροῦνται διδοῦν ἀτμούς, οἵτινες διὰ τῆς ἀπορροφήσεως διαφόρων ἀκτινοβολιῶν συντελοῦν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς φλογός. Ἂν καὶ πλεῖστα σώματα εἶναι δυνατὸν νὰ χρωματίσουν τὴν ἄχρουν φλόγα τοῦ λύχνου Bunsen, ἐν τούτοις τὰ διδόντα χρώσεις τῆς φλογὸς ὑπὸ τὴν στενὴν σημασίαν εἶναι μόνον ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων οἱ ἀτμοὶ παρέχουν ὁμογενὲς φῶς ἢ φῶς παρέχον περίπου ἓν χρῶμα. Διὰ τὰ σώματα

Digitized by Google

ταῦτα ἀκριβῶς χρησιμοποιοῦνται αἱ χρωστικαὶ ἀντιδράσεις τῆς φλογὸς πρὸς ἀναλυτικοὺς σκοπούς. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀντιδράσεων αὐτῶν φέρεται ἡ οὐσία, ἀφοῦ διυγρανθῇ δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, διὰ λεπτοῦ νήματος λευκοχρύσου, εἰς τὸ πλέον θερμὸν καὶ μὴ φωτεινὸν μέρος τῆς φλογός. Τὰ ἀκόλουθα σώματα δίδουν τὰς χαρακτηριστικωτέρας χρωστικὰς ἀντιδράσεις φλογός: ἑνώσεις νατρίου ἐντόνως κίτρινον χρῶμα, καλίου ἰῶδες λιθίου καρμινέρυθρον, ἀσβεστίου κεραμέρυθρον, στροντίου ἐρυθρόν, βαρύου κιτρινοπράσινον, θαλλίου πράσινον καὶ χαλκοῦ κυανοπράσινον. Πρασίνην χρωματίζει τὴν φλόγα καὶ τὸ βορικὸν ὀξύ. Αἱ χρωστικαὶ αὗται ἀντιδράσεις εἶναι τόσον εὐαίσθητοι, ὥστε τοῦ νατρίου π. χ. εἶναι δυνατὸν 3 ἑκατομμυριοστὰ τοῦ 1 χλστγρμ. νὰ χρωματίσωσι τὴν φλόγα κιτρίνην. Αἱ ὀξειδωτικαὶ ἀντιδράσεις ἐκτελοῦνται διὰ τοῦ λύχνου Bunsen εἰς τὴν ἀνωτέραν ὀξειδωτικὴν ζώνην τῆς φλογός. Εἰς αὐτὴν ἀκόμη ἐκτελοῦνται φρύξεις πτητικῶν προϊόντων ὀξειδώσεως καὶ ἐν γένει ὅλαι αἱ ὀξειδώσεις, δι' ἃς ἀπαιτεῖται λίαν ὑψηλὴ θερμοκρασία. Αἱ ἀναγωγικαὶ ἀντιδράσεις διὰ τῆς φλογὸς τοῦ λύχνου Bunsen ἐκτελοῦνται εἰς τὰς ἀναγωγικὰς ζώνας τῆς φλογός. κ.γ.μ.

—**φλὸξ** ***γυμνὴ*** *[Ναυτ. Φάρ.]*· 6λ. λ. *γυμνὴ* φλόξ.

—**φλὸξ** ***εὐπαθής***. Οὕτω καλεῖται εἰδικῆς μορφῆς φλόξ, παραγομένη συνήθως διὰ διαβάσεως φωταερίου διὰ στενοῦ ἐπιμήκους κυλινδρικοῦ σωλῆνος, ἀποστενουμένη κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον, ἔνθα ἀναφλέγεται τὸ φωταέριον. Ἡ οὕτω παραγομένη φλὸξ εἶναι ἐπιμήκης καὶ παρουσιάζει τὰς ἰδιότητας νὰ διαταράσσεται ἐντόνως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὀξέων ἤχων, παραγομένων εἰς ἀρκοῦσαν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς φλογός.

Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν εὐπαθεστάτων φλογῶν ἀπαιτεῖται κατάλληλος πίεσις φωταερίου, ὡς καὶ κατάλληλοι διαστάσεις τοῦ σωλῆνος. κ. π.

—**φλὸξ** ***ὀξυακετυλενική***· 6λ. λ. *ὀξοακετυλενικὴ* φλόξ.

φλὸξ (ἡ) (Phlox) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πολεμωνιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας, συνήθως πολυετεῖς, μὲ φύλλα ἀκέραια καὶ ἄνθη, ὧν τὸ στέλεχος εἶναι βραχύτατον. Ἐκ τῶν 27 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερα εἶναι: *Φλὸξ ἡ δρυμμόνδειος* (Phlox Drummondii), ἰθαγενὴς πόα τοῦ Τεξάς, ἐνιαύσιος, μὲ καυλὸν εὐθυτενῆ, κεκαλυμμένον ὑπὸ ἀκανθωδῶν τριχῶν, μὲ φύλλα ᾠοειδολογχοειδῆ καὶ μὲ ἄνθη εὐμεγέθη, διατεταγμένα κατὰ μικροὺς κορύμβους. *Φλὸξ ἡ θυσανωτὴ* (Phlox paniculata) καὶ *φλὸξ ἡ στικτὴ* (Plox maculata). Τὰ εἴδη ταῦτα εἶναι ἰθαγενῆ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Φλὸξ ἡ δρυμμόνδειος.

Φλοξίανη *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτάτη ὀνομασία τοῦ χωρίου *Γλίζανη* (6λ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

φλοξίνη (ἡ). Ἐρυθρὸν χρωστικὸν σῶμα.

Φλόουερ (Flower), *σὲρ* ***Γουλιέλμος-Ἐρρῖκος***. Ἄγγλος βιολόγος καὶ ἀνατόμος (1831 — 1899). Ὑπηρέτησε κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ ἀπὸ τοῦ 1884 διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ μουσείου φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Λονδίνου. Ἠσχολήθη μὲ ζῳοτομικάς, ὀστεολογικὰς καὶ ἄλλας ἐρεύνας καὶ ἔγραψε: «Diagramms of the nerves of the human body» (London (1861), «Introduction of the osteology of mammalia» (1870), «Fashion in deformity» (1881) κλπ. Ο. Ρ.

Φλόρ, ***Ρογῆρος*** *ντὲ* —· 6λ. *Ρογῆρος* ντὲ Φλόρ.

Φλόρα (Flora), ***Φραγκῖσκος***. Ἰταλὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1891. Διεκρίθη ὡς κριτικὸς καὶ μυθιστοριογράφος καὶ εἶτα ἀρχισυντάκτης τοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ «Κριτική» τοῦ Β. Κρότσε. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἀθανασία» στίχοι (1921), «Ἀπὸ τοῦ ρωμαντισμοῦ εἰς τὸν φουτουρισμὸν» (1921), «Ντ' Ἀννούντσιο» (1926), «Ἡ γηΐνη πόλις» μυθιστόρημα (1927), «Κρότσε» (1927), «Μίδας, ὁ νέος σάτυρος» (1930) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Φλόρα** (Flora), ***Φρειδερῖκος***. Ἰταλὸς οἰκονομολόγος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1867. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Κατάνης καὶ τῆς Βολωνίας, καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὸν Ἀμερικανὸν Ντὼς πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν γερμανικῶν ἐπανορθώσεων. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Ἐγχειρίδιον οἰκονομικῆς ἐπιστήμης» (1893), «Τὸ οἰκονομικὸν καὶ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα» (1897), «Τὰ βιομηχανικὰ συνδικᾶτα» (1897), «Περὶ τῆς μεθόδου ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ» (1885), «Ὁ πόλεμος ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως» (1912), «Χρυσὸς καὶ χαρτονόμισμα, τὰ δάνεια καὶ τὸ ἐμπόριον κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον» (1915), «Ἡ οἰκονομικὴ καὶ οἰκονομολογικὴ πολιτικὴ τοῦ φασισμοῦ» (1923) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Φλορένο-Φοσκίνι (Floreno-Foschini), ***Ἀλφονσῖνα***. Ἰταλὶς ποιήτρια καὶ διηγηματογράφος, γεννηθεῖσα τῷ 1863 ἐν Νεαπόλει. Κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς, ἐδημοσίευσεν: «Ὀλίγα ἄνθη» (1883), «Πρὸς τὸν Καίσαρα Καντοὺ...» (1884), «Ἐκλεκταὶ ποιήσεις» (1886), «Δυστυχία καὶ παρηγορία» (1886) κ.ἄ. Χ. Λ. Ζ.

Φλόρενς (Florence) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου κομιτείας ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Νοτίου Καρολίνας, κέντρον περιοχῆς παραγούσης βάμβακα καὶ καπνόν. Κάτ. 10.968. Ἡ κομιτεία ἔχει ἔκτασιν 699 τ. μιλ. καὶ 50.406 κατ.

—**Φλόρενς** (Florence) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ἀλαμπάμας, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Λώντερνταλ. Κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τέννεσση. Ἔχει βιομηχανίαν μηχανῶν καὶ 11.000 κατ. Ἱδρύθη τῷ 1819.

φλορεντὶν (τό). Ὕφασμα μεταξωτόν, εἶδος ἐλαφροῦ ταφφετά, κατασκευασθὲν τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ· ‖ νῆμα μετάξινον πολλῆς ἀντοχῆς, ἐπιτυγχανόμενον δι' ἐμβαπτίσεως τῶν μεταξοσκωλήκων, πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ βέμβυκος, ἐντὸς ὄξους· χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἁλιέων (κοιν. *ἁρμίδι*).

Φλόρες (Flores) *[Γεωγρ.]*. Πορτογαλικὴ νῆσος τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν Ἀζορῶν ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ, ἀνήκουσα εἰς τὴν δυτικὴν συστάδα τούτων (νομὸς Ὄρτα) καὶ ἀπέχουσα περὶ τὰ 15 χλμ. ἀπὸ τῆς νήσου Κόρβο, τῆς μεγαλυτέρας τῶν Ἀζορῶν. Ἔχει ἐπιφάνειαν 160 τ. χλμ. καὶ 8.000 κατ. Κυριώτερος λιμὴν τῆς νήσου εἶναι ὁ ὅρμος *Ντὲ Λὰ Κρούζ* εἰς τὰ ἀνατολικὰ αὐτῆς. Εἶναι ὀρεινὴ καὶ ἰδίως εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ αὐτῆς, μὲ ὑψηλοτέραν κορυφὴν τὸ *Μόρρο Γκράντε* (941 μ.) Παράγει δημητριακά, ἑσπεριδοειδῆ καὶ οἰκοδομικὴν ξυλείαν.

—**Φλόρες** (Flores) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν νήσων τῆς Σούνδης ἐν Μαλαισίᾳ (μεταξὺ 8°5′ καὶ 9°1′ Ν. πλάτ. καὶ 119° καὶ 123°7′ Ἀν. μῆκ. ἀπὸ Γκρήνουϊτς). Ἔχει ἔκτασιν 15.174 τ. χλμ., ὧν τὰ 10.429 ἀνήκουν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Κελέβης, τὰ δὲ 4.745 εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Τιμόρ. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου διοικεῖται κυρίως ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν, ἐνῷ τὸ δυτικὸν ὑπὸ τοπικοῦ σουλτάνου ὑποτελοῦς εἰς τὸν σουλτᾶνον τῆς Μπίμας τῆς Σουμπάβας. Ἡ ἐπιρροὴ τῶν Ὁλλανδῶν ἐκτείνεται μόνον εἰς τὰς ἀκτάς, διότι τὸ ἐσωτερικόν, λίαν ὀρεινὸν (ὑψόμ. 2.420 μ.), εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεξερεύνητον. Ἔχει 300.000 κατοίκους, Μαλαίους Ἰαβανέζους, Πορτογάλους καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν Παπούας. Παράγει κανέλλαν, σανδάλιον ξύλον καὶ ἔχει κοιτάσματα χαλκοῦ, θείου καὶ νίτρου.

—**Φλόρες** (Flores) *[Γεωγρ.]*. Διαμέρισμα τῆς Οὐρουγουάης, ἔχον ἔκτασιν 4.519 τ. χλμ. καὶ 30.000 κατ. Ἔχει κοιτάσματα χρυσοῦ καὶ ἄλλων μετάλλων.

—**Φλόρες, *θάλασσα*—** (Flores-sea) *[Γεωγρ.]*. Θάλασσα ἐν τῇ Μαλαισίᾳ, περικλειομένη ὑπὸ τῶν Σουνδαίων νήσων. Ὁρίζεται πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς θαλάσσης τῆς Ἰάβας, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς θαλάσσης τῆς Μπάντα, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ πορθμοῦ Μακασάρ, τῆς νήσου Κελέβης καὶ τῆς θαλάσσης τῶν Μολούκων καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν νήσων Λόμποκ, Σουμπάβας, Φλόρες κλπ. Μέγιστον βάθος 5.000 μέτρων.

Φλορέσκο (Floresco), ***Βονιφάτιος***. Ρουμᾶνος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1848. Διῆλθε τὴν νεότητά του ἐν Γαλλίᾳ, ἀκολούθως δὲ διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ λυκείῳ τοῦ Ἁγίου Σάββα τοῦ Βουκουρεστίου. Τῷ 1880 ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα «Portofoliul romin». Ἔγραψε: «Biblioteca omului de gust», «Dacia Viitoare», «Ritmuri si rime» καὶ διαφόρους πραγματείας ἐπὶ τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Χ. Δ.

—**Φλορέσκο,** ***Ἰωάννης***. Ρουμᾶνος στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς (1819—1894). Ἐσπούδασε στρατιωτικὰ ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Παρισίοις. Ἐπιστρέψας εἰς Ρουμανίαν, προήχθη εἰς συνταγματάρχην καὶ ἐγένετο αὐλάρχης τοῦ πενθεροῦ του ἡγεμόνος Μπιμπέσκο. Εἶτα, προαχθεὶς εἰς στρατηγόν, μετέσχε τοῦ πολέμου τῆς Τρανσυλβανίας. Κατόπιν ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἀναδιωργάνωσε τὸν ρουμανικὸν στρατὸν ἐπὶ ἡγεμόνος Κούζα, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ὁποίου ἐγένετο πρόεδρος τῆς γερουσίας καὶ ἐπανειλημμένως πρωθυπουργός. Θ. Β.

Φλόρες ντὲ Λέμους (Flores de Lemus), ***Ἀντώνιος***. Ἱσπανὸς οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1876. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βαρκελώνης καὶ τῆς Μαδρίτης καὶ οἰκονομικὸς σύμβουλος πασῶν σχεδὸν τῶν ἀπὸ τοῦ 1905 ἱσπανικῶν κυβερνήσεων, συμβαλὼν τὰ μέγιστα εἰς τὴν οἰκονομικὴν περισυλλογὴν τῆς χώρας. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων τὸ ἔργον «Ἡ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ τῶν τελευταίων κυβερνήσεων». Μ. Δ. Β.

Φλορέστι (Floresti) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Ρουμανίας, κειμένη ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ γωνίᾳ τοῦ νομοῦ Σορόκα, ἐν Βεσσαραβίᾳ. Διαβρέχεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ράουτς, παραποτάμου τοῦ Δνειστέρου, καὶ διασχίζεται ὑπὸ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἰασίου-Μπάλτσι-Οὐκρανίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖται καὶ ἡ ὁμώνυμος πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας. Κάτ. 61.790. Σ. Κ. Γ.

φλορετίνη (ἡ) *[Χημ.]*· 6λ. *φλοιορριζίνη*.

φλορετινικὸν ***ὀξὺ*** *[Χημ.]*· 6λ. *φλοιορριζίνη*.

Φλοριὰν (Florian), ***Ἰωάννης-Πέτρος Κλαρὶ*** *ντὲ* —. Διαπρεπὴς Γάλλος συγγραφεὺς (1755—1794). Ἦτο μικρανεψιὸς τοῦ Βολταίρου, διῆλθε δὲ τὴν νεότητά του ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ δουκὸς Παντιέβρ, τὸν ὁποῖον διεσκέδαζεν ἡ ἀβίαστος φαιδρότης του. Ἀνδρωθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Μπαπώμ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξῆλθεν ἀξιωματικὸς τοῦ ἱππικοῦ. Ταχέως ὅμως ἐγκατέλειψε τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐγκατασταθεὶς πλησίον τοῦ δουκὸς προστάτου του, ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Ἀνέ, ἤρχισεν ἀσχολούμενος μὲ τὴν λογοτεχνίαν, ἐπιδείξας ἐνωρὶς ἔκτακτα προσόντα ποιητοῦ, μυθιστοριογράφου, δραματικοῦ συγγραφέως καὶ ἰδίᾳ μυθογράφου. Μετὰ τὸ θάνατον τοῦ δουκὸς τοῦ Παντιέβρ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους καὶ τῷ 1788 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἀνεμείχθη εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν, γενόμενος ὅμως μετ' ὀλίγον ὕποπτος, συνελήφθη καὶ παρέμεινε φυλακισμένος μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Τρομοκρατίας (9 Θερμιδώρ). Ὁ Φλοριὰν ἀποδεικνύεται εἰς τὰ ἔργα του λεπτὴ καὶ εὐαίσθητος ψυχή, διακρίνεται δὲ διὰ τὴν ἤρεμον εἰδυλλιακὴν ἁπλότητα ἥτις κυριαρχεῖ εἰς αὐτά. Ἄριστον πάντων εἶναι οἱ «Μῦθοι», ὅπερ, μολονότι ὑστερεῖ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ περίφημα ἀνάλογα ἔργα τοῦ Λαφονταίν, ἀποτελεῖ οὐχ ἧττον ἓν τῶν ἀρίστων τοῦ εἴδους τούτου μνημείων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Ἰσάξια σχεδὸν πρὸς τοὺς μύθους θεωροῦνται καὶ τὸ ρωμαντικὸν παραμύθι «Γαλάτεια» (1783), ἀποτελοῦν μίμησιν τοῦ Θερβάντες, καὶ τὸ μυθιστόρημα «Ἐστέλλα» (1788). Εἰς τὸ θέατρον ἔδωσεν ὁ Φλοριὰν σειρὰν κωμῳδιῶν, εἰς τὰς ὁποίας παρουσίασεν ὑπὸ νέαν μορφὴν τὸν χονδροειδῆ γελοῖον τύπον τοῦ Ἀρλεκίνου, τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου, καταστήσας αὐτὸν μᾶλλον ἀνθρώπινον καὶ συμπαθητικόν. Τὰ κάλλιστα τῶν θεατρικῶν του ἔργων εἶναι: «Τὸ καλὸ νοικοκυριό», «Ὁ καλὸς πατέρας», «Ὁ καλὸς υἱός», «Οἱ δίδυμοι τοῦ Μπεργκάμο». Τὰ «Ἅπαντα» τοῦ Φλοριὰν ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον τῷ 1820 εἰς 16 τόμους, τῷ δὲ 1824 συνεπληρώθησαν διὰ τεσσάρων νέων τόμων. Χ. Δ.

Φλοριανόπολις (Florianopolis) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς Βραζιλίας, πρωτεύουσα τῆς πολιτείας τῆς Σάντα Καταρίνας, κειμένη εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς ὁμωνύμου τῇ πολιτείᾳ νήσου (πλάτος 27° 30′ νότ. καὶ μῆκ. 48° 30′ δυτ. ἀπὸ Γκρήνουϊτς). Ἔχει 19.574 κατ., ὁ δὲ δῆμος συνολικῶς 41.338. Συνδέεται μετὰ τῆς ἀπέναντι ἀμερικανικῆς ἀκτῆς διὰ γεφύρας χαλυβδίνης μήκους 850 μ. Παράγει σάκχαριν καὶ καφέν, εἶναι λίαν γνωστὸς ἐμπορικὸς σταθμὸς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ δευτερεύων στρατιωτικὸς καὶ ναυτικὸς σταθμὸς τῆς Βραζιλίας. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ντεστέρρο, Νόσσα Σενόρα ντὸ Ντεστέρρο* καὶ *Σάντα Καταρίνα*.

φλοριζίνη *[Χημ.]*· 6λ. *φλοιορριζίνη*.

φλορίνιον· 6λ. *φλωρίνιον*.

Φλορίντα-Μπλάνκα (Florida-Blanca), ***Φραγκῖσκος-Ἀντώνιος Μονίνο***, *κόμης ντὲ* —. Ἱσπανὸς πολιτικὸς (1728—1808). Κατήγετο ἐξ οἰκογενείας ἀστῶν, κατώρθωσεν ὅμως διὰ τῶν ἐκτάκτων ἱκανοτήτων του νὰ ἀνυψωθῇ μέχρι τῶν ἀνωτέρων τῆς πολιτείας ἀξιωμάτων καὶ νὰ καταστῇ τῷ 1777 πρωθυπουργὸς τοῦ Καρόλου Γ'. Κατὰ τὴν μακρὰν πρωθυπουργίαν του, ἥτις διήρκεσε μέχρι τοῦ 1792, ἐπέδειξε μεγάλην δραστηριότητα, βελτιώσας τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, προαγαγὼν τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἀναζωογονήσας σημαντικῶς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων ἐπέτυχε συμμαχίαν μετὰ τῆς Πορτογαλίας καὶ τῆς Τουρκίας καὶ εἶτα μετὰ τῆς Γαλλίας, κατὰ τὸν Βορειοαμερικανικὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἐπολέμησεν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐπέτυχεν ἐλευθερίαν ἐμπορίου μετὰ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀνα-

Digitized by Google

τραπεὶς κατόπιν αὐλικῶν ῥαδιουργιῶν, παρέμεινεν ἐπί τινα χρόνον φυλακισμένος ἐν Παμπελούνο. Ἀνεμείχθη δ' ἐκ νέου εἰς τὴν πολιτικήν, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του (1808), διαρκούσης τῆς εἰς Ἱσπανίαν εἰσβολῆς τοῦ Ναπολέοντος. Χ. Δ.

Φλόριντα (Florida) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Φλωρίς*.

—**Φλόριντα**, ἢ ***Φλωρίδος στενὸν*** (Florida Straits *[Γεωγρ.]*. Πορθμὸς διαχωρίζων τὴν χερσόνησον τῆς Φλόριντα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἀπὸ τῆς νήσου Κούβας τῶν Μεγάλων Ἀντιλλῶν. Συνδέει τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ μετὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ἔχει εὖρος 80 μιλίων, μῆκος 300 καὶ βάθος 1.828 μέτρων. Διὰ τοῦ πορθμοῦ τούτου ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ τὸ Κόλπιον Ρεῦμα. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἔξοδον τοῦ στενοῦ κεῖται τὸ Βαχαμικὸν ἀρχιπέλαγος.

Φλορὶς (Floris), ***Φραγκῖσκος ντὲ Φρὶντ***, ἐπιλεγόμενος ***Φρὰνς*** —. Διαπρεπὴς Φλαμανδὸς ζωγράφος ἐξ Ἀμβέρσης (1517—1570). Διδάσκαλός του ὑπῆρξεν ὁ περίφημος Λαμπὲρ Λομπάρ, νομισματολόγος, φιλόλογος καὶ ζωγράφος. Ἀποκτήσας ταχέως ἔκτακτον ἐπιδεξιότητα εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς κλασσικῆς τεχνοτροπίας, ἐταξίδευσεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου συνδεθεὶς μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως Βαζάρι, ἀνυμνήθη τοσοῦτον ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε προσωνομάσθη ὁ «Ραφαὴλ τῶν Κάτω Χωρῶν». Πασίγνωστος ἤδη κατὰ τὴν εἰς Ἀμβέρσον ἐπάνοδόν του, ἵδρυσεν αὐτόθι ἰδίαν καλλιτεχνικὴν σχολήν, συγκεντρώσασαν ὑπὲρ τοὺς 120 μαθητάς, καὶ ἤνοιξε πολυτελέστατον ἐργαστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀνωτάτης ἀριστοκρατίας τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἔζησε βίον ἐκτάκτως πολυτελῆ, κατώρθωνε δὲ νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς ἡγεμονικὰς δαπάνας του χάρις εἰς τὴν σπανίαν παραγωγικότητά του. Τῷ 1549 ἀνήγειρεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Καρόλου ντὲ Βριέ, τὰς θριαμβικὰς ἁψῖδας, αἵτινες ἐστήθησαν ἐν Ἀμβέρσῃ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν τῇ πόλει εἰσόδου τοῦ Καρόλου Κουίντου. Τὰ κυριώτερα καὶ μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Φλορὶς ἔργα εἶναι μεγάλαι πολυθόρυβοι σκηναί, ὡς τὸ τρίπτυχον «*Ἡ τελευταία κρίσις*» τοῦ μουσείου τῶν Βρυξελλῶν καὶ «*Ἡ πτῶσις τῶν ἐπαναστατησάντων ἀγγέλων*» τοῦ μουσείου τῆς Ἀμβέρσης. Ἐπίσης ἔδωσεν ἐπιτυχεῖς σκηνὰς λαγνείας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ τῆς Βίβλου, ὡς: «*Ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄρης συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου*» (μουσεῖον Βερολίνου), «*Ἀφροδίτη καὶ Ἔρως*» Βερολῖνον), «*Ὁ Λὼτ καὶ αἱ θυγατέρες του*» (πινακοθήκη τῆς Δρέσδης) κλπ. Εἰς τοὺς πίνακας τούτους ὁ χρωματισμὸς τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς εἶναι πολλάκις πρωτοφανοῦς φυσικότητος καὶ κάλλους. Ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ καλλιτέχνου διακρίνονται κυρίως τὰ ἁγιογραφικά, ἅτινα, μολονότι ψυχρά, εἶναι ἐν τούτοις ἄριστα εἰργασμένα. Ἐξ αὐτῶν τὰ κάλλιστα εἶναι: «*Ἡ προσκύνησις τῶν ποιμένων*», «*Ὁ Χριστὸς καὶ τὰ παιδία*», «*Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἐκδιωκόμενοι τοῦ Παραδείσου*», «*Ὁ ἅγιος Λουκᾶς ζωγραφῶν τὴν Παρθένον*», «*Ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν*». Χ. Δ.

φλορογλυκίνη *[Χημ.]*· βλ. *φλωρογλυκίνη*.

φλοσκουλαρία (ἡ) (Floscularia) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοσκουλαριιδῶν*, περιλαμβάνον σκώληκας μικροτάτους, ἐνδιαιτωμένους ἐντὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων τῶν θερμῶν καὶ εὐκράτων χωρῶν τῆς γῆς καὶ παρουσιάζοντας ἀκανόνιστον σῶμα. Δ. Ν. Π.

φλοσκουλαριίδαι (Flosculariidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *περιστροφικῶν*, περιλαμβάνουσα μικροτάτους ὑδροβίους σκώληκας μὲ σῶμα κωδωνοειδές, συσταλτόν, λεπτυνόμενον αἰσθητῶς κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμῆμά του. Τὸ στόμα του ἀπολήγει εἰς ῥύγχος κερατοειδές. Τὸ ἔντερον εἶναι διαφανές. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φλοσκουλαρία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φλόσσμαν (Flossmann), *Ἰωσήφ*. Γερμανὸς γλύπτης ἐκ Μονάχου (1862—1914). Ἐφιλοτέχνησε μέγαν ἀριθμὸν προτομῶν, ἀγαλμάτων, ἐπιτυμβίων μνημείων κλπ. καὶ διεκόσμησε γλυπτικῶς πλεῖστα ἀρχιτεκτονήματα τῶν Γ. φὸν Σαῖντλ καὶ Θ. Φίσερ. Ἰδιαίτατα διακρίνεται μεταξὺ τῶν ἔργων του τὸ μαρμάρινον σύμπλεγμα «Μητέρα». Χ. Δ.

Φλὸτ (Flotte), ***Παῦλος-Λουδοβῖκος***. Γάλλος ἐπαναστάτης, ὀπαδὸς τοῦ Φουριὲ (1817—1860). Ὑπηρέτησεν ἐν τῷ ναυτικῷ καὶ μετέσχε πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐξερευνήσεων. Μετὰ τὴν Φεβρουαριανὴν ἐπανάστασιν διεκρίθη ὡς εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ῥητόρων τῆς μπλανκιστικῆς λέσχης καὶ μετέσχε τῶν ταραχῶν τῆς 15 Μαΐου καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Ἰουνίου 1848. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1850 οἱ σοσιαλισταὶ τὸν ὑπέδειξαν ὡς ὑποψήφιον διὰ τὴν νομοθετικὴν συνέλευσιν, οἱ δὲ δημοκρᾶται ὑπεστήριξαν τὴν ἐκλογήν του. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 2 Δεκεμβρίου ἐξωρίσθη ἐκ Γαλλίας. Ὁ Φλὸτ μετέσχεν ἐπίσης τοῦ ἰταλικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος ὑπὸ τὸν Γαριβάλδην. Θ. Π.

—**Φλὸτ** (Flotte, ἢ Flote), ***Πέτρος***. Γάλλος πολιτικὸς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὁ κυριώτερος ὑπουργὸς καὶ σύμβουλος Φιλίππου τοῦ Ὡραίου, φονευθεὶς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κουρτραὶ (1302). Περὶ τῆς ζωῆς του ἐλάχισται μόνον πληροφορίαι εἶναι γνωσταί, ἀποδίδεται ὅμως εἰς αὐτὸν κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐπὶ Φιλίππου ἐπιτευχθεῖσα μείωσις τῆς δυνάμεως τῆς φεουδαρχίας, ἡ ταπείνωσις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα καὶ ἡ αὔξησις τῆς βασιλικῆς ἰσχύος ἐν Γαλλίᾳ. Ἐπρωτοστάτησεν ἰδίᾳ κατὰ τὴν μεταξὺ τοῦ πάπα Βονιφατίου Η' καὶ Φιλίππου σύγκρουσιν, καθ' ἣν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴν συγκληθεῖσαν συνέλευσιν τῶν τάξεων, ὅπως ταχθῇ ὑπὲρ τῶν βασιλικῶν ἀπόψεων (1302). Χ. Δ.

Φλόττα (Flotta) *[Γεωγρ.]*. Μία ἐκ τῶν βορειοτάτων νησίδων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ἀνήκουσα εἰς τὴν προτελευταίαν πρὸς τὸν Β. Παγωμένον ὠκεανὸν συστάδα τῶν νήσων Ὄρκνεϋ, μεταξὺ τῶν νήσων Χόϋ καὶ Νοτίας Ρονάλδσεϋ. Σ. Κ. Γ.

Φλότωβ (Flotow), ***Φρειδερῖκος φὸν*** —. Γερμανὸς μουσουργὸς (1812—1883). Ἐσπούδασεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Παρισίοις, ὅπου ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς τὰ πρῶτά του θεατρικὰ ἔργα (μελοδράματα: «Lady Melvil», «L'eau merveilleuse», «Le naufrage de la Méduse», 1839, «La duchesse de Guise», 1840). Διεθνῶς γνωστὸν κατέστησαν τὸ ὄνομα τοῦ Φλότωβ τὰ μελοδράματα: «Alessandro Stradella» (Ἀμβοῦργον 1844) καὶ «Martha» (Βιέννη 1847). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Γερμανίᾳ ὁ Φλότωβ ἔδωκε σειρὰν μελοδραμάτων, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἀπέτυχον ἢ εἶχον ἐφήμερον μόνον ἐπιτυχίαν. Βραδύτερον ὁ Φλότωβ ἐπεδόθη εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν μπαλλέττων: «Die Libelle» (1866) καὶ «Taun König» (1867). Πλὴν τῶν μελοδραμάτων ὁ Φλότωβ συνέθεσε μελῳδίας τινὰς καὶ ἔργα μουσικῆς δωματίου. Ἡ τέχνη του εἶναι κομψὴ καὶ εὔχαρις, μὲ εὔκολον καὶ ἀβίαστον μελῳδίαν, ἀλλὰ δὲν φέρει ἀτομικὴν σφραγῖδα. Σ. Γ.

Φρειδερῖκος Φλότωβ.

φλοῦδα (ἡ)· δημοτ., φλοιός, λέπυρον, κέλυφος: «φλοῦδες ἀπὸ καρύδια, — ἀπὸ πορτοκάλια, — ἀπὸ αὐγὰ κλπ.», «φλοῦδα πεπονιοῦ, — καρπουζιοῦ».

Φλοῦδα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἀστυπαλαίας, βορεία ἐσχατιὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κορμοῦ τῆς νήσου (πλάτ. 36° 38' 40'' Β., μῆκ. 26° 24'00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island), χωρίζον ἀμφιδύμως τοὺς ὅρμους Δρακοντοσπηλιὰ καὶ Γρυπαριά. Σ. Ε. Λ.

φλοῦδι (τό)· δημοτ., ἄλλως *φλοῦδα* (βλ.λ.): «φλοῦδια ἀπὸ καρύδια, — ἀπὸ ἀμύγδαλα», «τρώει τὰ σῦκα, — τὰ μῆλα μὲ τὰ φλοῦδια».

φλουελλίτης (ὁ) (Fluellit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον φθοριοῦχον ἀργίλλιον τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $AlF_3 . H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἔχει σκληρότητα 3ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,17, χρῶμα λευκὸν καὶ εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφώτιστος. Ὁ φλουελλίτης εἶναι πολὺ σπάνιον ὀρυκτόν, εὑρέθη δὲ εἰς τὸ Stenna Gwyn ἐν Κορνουάλλῃ. Γ. Κ. Γ.

Φλοὺντ (Fludd ἢ de Fluctibus), ***Ροβέρτος***. Ἄγγλος ἰατροφιλόσοφος (1574—1637). Ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν, ἡ ὁποία τὸν προώριζε διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Ἀλλ' οὗτος ἐγκατέλιπεν ἐνωρὶς τὰς τοιαύτας φιλοδοξίας καὶ ἐπεδόθη ἐν Ὀξφόρδῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἰατρικῆς, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἀλχημείας καὶ τῆς θεοσοφίας, γενόμενος εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων σοφῶν τῶν χρόνων του. Διὰ νὰ πλουτίσῃ τὰς γνώσεις του ἐπεχείρησε σειρὰν ταξιδίων ἀνὰ τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων συνεδέθη μὲ τὰς ἀδελφότητας τῶν ῥοδοσταύρων καὶ τῶν καββαλιστῶν. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀγγλίαν (1601) ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίνῳ πρὸς ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἀντίπαλος τῶν περιπατητικῶν καὶ γενικῶς ὅλης τῆς ἀρχαίας θύραθεν φιλοσοφίας, εἰσήγαγεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν καὶ θεοσοφίαν τοῦ Παρακέλσου καὶ τοῦ Κορνηλίου Ἀγρίππα διὰ σειρᾶς ἔργων του, ἐν οἷς: «Utriusque cosmi metaphysica, physica atque technica historia» (1617), «Tractatus theologiae philosophicae» (1617), «Apologia compendiaria fraternitatem de Rosea-Cruce suspicionis et infamiae maculis aspersam abluens» (1617), «Tractatus apologeticus» (1617), «De supernaturali, naturali, praeternaturali et contranaturali microcosmi historia» (1619—1621), «Veritatis proscenium» (1621), «Anatomiae theatrum» (1623), «Medicina catholica» 1629), «Summum bonum» (1629), «Integrum morborum mysterium» (1631), «Philosophia mosaica» (1638), «Pathologia daemoniaca» (1640) κλπ. Ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις ὁ Φλοὺντ προσπαθεῖ νὰ ἀναγάγῃ εἰς εὐρὺ σύστημα τὰς διαφόρους θεοσοφικὰς θεωρίας τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ φιλοσοφία του εἶναι πανθεϊστικὸς ὑλισμὸς μὲ μυστικιστικὴν μορφήν. Κατ' αὐτὸν δύο ἀρχαὶ κυριαρχοῦν ἐπὶ τῆς φύσεως: τὸ μῖσος καὶ ἡ ἀγάπη. Ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἀγάπης παράγει τὸ φῶς, τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν βούλησιν, διὰ δὲ τοῦ μίσους τὸ σκότος, τὸ κενὸν καὶ τὴν ἀβουλίαν. Τὰ ἀντίθετα ταῦτα ἑνούμενα ἀπαρτίζουν τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ ὕλης καὶ Θεοῦ καὶ εἶναι ὁ Μεσσίας, ὁ λόγος ὁ γενόμενος σάρξ, ὁ φιλοσοφικὸς λίθος. Ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου πηγάζουν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος ὁ φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἀποβαίνει σοφὸς καὶ εὐτυχὴς καὶ ταυτίζεται μετὰ τοῦ Θεοῦ. Θ. Π.

φλουοκερίτης (ὁ) (Fluocerit) *[Πετρογρ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι φθοριοῦχον ἅλας τῶν μετάλλων δημητρίου, λανθανίου καὶ διδυμίου μετὰ ὀξειδίων τῶν μετάλλων τούτων, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου 4 (Ce La Di) F_3. (Ce La. Di) O_3. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς ἑξαγωνικὰ πινακίδια, εἰς πλάκας καὶ χειροπληθεῖς. Ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον ἕως σκληθρώδη, σκληρότητα 4. 7, χρῶμα ἀνοικτὸν κεραμέρυθρον ἕως κίτρινον. Εὑρέθη εἰς γρανιτικὰς φλέβας εἰς τὸ Broddbo καὶ Finbo παρὰ τὸ Falun. Φλουοκερίτης ἐκαλεῖτο καὶ ὁ *τυσονίτης*, ὁ ὁποῖος εἶναι (Ce La Di) F_3. Γ. Κ. Γ.

φλουοράνη (ἡ) *[Ὀργαν. Χημ.]*. Ἀνυδριτικὸν παράγωγον τῶν *φλουορεσκεϊνῶν*, ἀποτελοῦν τὴν μητρικὴν ὕλην τῶν *φλουορεσκεϊνῶν*. Σ. Γ.

φλουορανθένιον (τό), ἢ ***φθορανθένιον*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Κυκλικὸς ὑδρογονάνθραξ τοῦ τύπου $C_{15}H_{10}$, ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐκ τῆς λιθανθρακοπίσσης λαμβανόμενον κλάσμα, τὸ ἀποτελοῦν τὸ ἔλαιον τοῦ ἀνθρακενίου, ὡς καὶ εἰς τὸ λίπος στοὺπ τὸ ἐξ Ἰδρίας, δι' ὃ καὶ *ἰδρύλιον* ἐκλήθη. Σῶμα κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 110°. Σ. Γ.

φλουορένιον (τό), ἢ ***φθορένιον***, ἢ ***διφαινυλεμεθάνιον*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Κυκλικὸς ὑδρογονάνθραξ τοῦ τύπου:

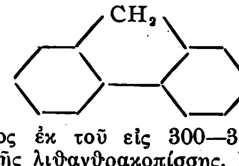

λαμβανόμενος ἐκ τοῦ εἰς 300—320° βράζοντος κλάσματος τῆς λιθανθρακοπίσσης. Κρυσταλλοῦται εἰς ἄχροα φυλλίδια μετὰ ἰώδους φθορισμοῦ. Τήκεται εἰς 116° καὶ βράζει εἰς 293°. Διαλύεται εἰς τὰ συνήθη ὀργανικὰ διαλυτικὰ ὑγρὰ μετ' ἀσθενοῦς ἰώδους φθορισμοῦ. Σ. Γ.

φλουορενόνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου:

$$(C_6H_4)_2{>}CO$$

λαμβανομένη δι' ὀξειδώσεως τοῦ *φλουορενίου*. Τήκεται εἰς 84°. Σ. Γ.

φλουορεσκεῖναι (αἱ), ἢ ***φθοριζεῖναι*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικαὶ ἑνώσεις παρασκευαζόμεναι διὰ συμπυκνώσεως φθαλικοῦ ἀνυδρίτου μετὰ φαινολῶν. Ἀποτελοῦν κιτρινέρυθρα σώματα, τῶν ὁποίων τὰ διαλύματα παρουσιάζουν πράσινον φθορισμόν. Σπουδαιοτέρα καὶ ἁπλουστέρα εἶναι ἡ κοινὴ *φλουορεσκεΐνη*. Σ. Γ.

φλουορεσκεΐνη (ἡ), ἢ ***φθοριζεΐνη*** *[Χημ.]*. Εἶναι ἡ ἁπλουστέρα τῶν *φλουορεσκεϊνῶν*, ἔχει τὸν τύπον $C_{20}H_{12}O_5$ καὶ παρασκευάζεται διὰ συντήξεως φθαλικοῦ ἀνυδρίτου μετὰ ῥεσορκίνης εἰς θερμοκρασίαν 200° περίπου. Ἀνήκει εἰς τὴν μεγαλυτέραν τάξιν τῶν φθαλεϊνῶν καὶ ἀποτελεῖ κιτρίνην κρυσταλλικὴν οὐσίαν. Τὸ διάλυμα αὐτῆς εἰς ἀλκοόλην εἶναι ἐρυθρόχρουν καὶ παρουσιάζει πράσινον φθορισμόν. Τὸ εἰς ἀλκάλια διάλυμα αὐτῆς εἶναι σκοτεινέρυθρον, μετατρεπόμενον κατὰ τὴν ἀραίωσιν αὐτοῦ εἰς κιτρινέρυθρον μετ' ἐντόνου πρασινοκιτρίνου φθορισμοῦ. Ὁ φθορισμὸς αὐτῆς εἶναι ἰσχυρότατος. Διάλυμα αὐτῆς 1:400 ἑκατομμύρια ὕδατος παρουσιάζει ἀκόμη ἀντιληπτὸν φθορισμόν, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς παρακολούθησιν τῆς ῥοῆς ὑπογείων ὑδάτων. Ὡς χρῶμα οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, χρησιμοποιεῖται ὅμως ὡς βασικὴ ὕλη διὰ τὴν παρασκευὴν πολυτίμων χρωμάτων, ὡς ἡ *ἐωσίνη*, ἡ *ἐρυθροσίνη*, ἡ *σαφρασίνη*, ἡ *φλοξίνη* κ.λ. Σ. Γ.

φλουορόναι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Προϊόντα ὀξειδώσεως ὀξυπαραγώγων τοῦ ξανθενίου. Παράγωγα τούτων εἶναι σπουδαιότατα χρώματα. Σ. Γ.

Digitized by Google

Φλουρένς (Flourens), ***Γουσταῦος.*** Γάλλος φιλέλλην, υἱὸς τοῦ φυσιολόγου Πέτρου Ἰωάννου Φλουρένς (1838—1871). Μετέσχε τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866—1869, διακριθεὶς διὰ τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ὁρμητικότητα αὐτοῦ. Γενόμενος πασίγνωστος καὶ προσφιλέστατος εἰς τοὺς Κρῆτας, ἐξελέγη ὑπ' αὐτῶν τὸν Ἰούνιον 1868 γενικὸς πληρεξούσιος τῆς Κρήτης διὰ τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν καὶ ἔκτακτος ἀπεσταλμένος παρὰ τῷ βασιλεῖ Γεωργίῳ τῷ Α'. Μὴ ἐπιτραπείσης ὅμως τότε τῆς εἰσόδου τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλήν, ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Κρήτην καὶ ἐσυνέχισε τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνάς του. Μετὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν καὶ μετέσχε τοῦ κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας κινήματος. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν δημαρχίαν καὶ συνῆψε μάχην παρὰ τὰς Βερσαλλίας κατὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, καθ' ἣν ὅμως ἐφονεύθη. Ὁ Φλουρένς ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐφημερίδα «Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς», καὶ ἐν Ἀθήναις τὴν γαλλόφωνον ἐφημερίδα «Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία». Ἐδημοσίευσε πολλὰ πολιτικὰ φυλλάδια, τὸ κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι: «La question d'Orient et l'insurrection crétoise» (1867). Ἐπίσης ἐδημοσίευσε καὶ τὰς ἑξῆς ἐπιστημονικὰς μελέτας: «Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου» (1863), «Τί εἶναι πιθανόν» (1864), «Ἐπιστήμη τοῦ ἀνθρώπου» (1865), «Οἱ Παρίσιοι ἐγκαταλελειμμένοι» (1870), κ.ἄ. ΕΡ. Μ.

Γουσταῦος Φλουρένς.

— **Φλουρένς** (Flourens), *Λεοπόλδος-**Αἰμίλιος.*** Γάλλος πολιτικὸς (1841—1920). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ σχολῇ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν καὶ κατόπιν σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας. Γενόμενος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Γκομπλὲ (1886), ἤρχισεν ἔκτοτε ἀναμιγνυόμενος εἰς τὴν πολιτικήν, ὡς μέλος τοῦ κόμματος τῆς δημοκρατικῆς ἀριστερᾶς τοῦ κέντρου. Ἔγραψε: «Διικαστικὴ καὶ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου, 1814—1875» (1875) κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Φλουρένς** (Flourens), ***Πέτρος-Ἰωάννης-Μάριος.*** Διάσημος Γάλλος φυσιολόγος (1794—1867). Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Μομπελλιὲ (1813), μετέβη εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν εἰς Παρισίους, ὅπου ἔτυχε πατρικῆς προστασίας παρὰ τοῦ Κυβιέρου, τοῦ ὁποίου ἀργότερον ἐγένετο συνεργάτης. Τὰ πρῶτά του ἔργα ἐπὶ τῆς φυσιολογίας εἶναι: «Recherches physiques sus l' irritabilité et la sensibilité», «Note sur l'effet croisé dans le système nerveux», «Recherches expérimentales sur les propriétés et les fonctions du système nerveux dans les animaux vertébrés» (1822—1824). Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπόμνημά του γίνεται διὰ πρώτην φορὰν λόγος περὶ τοῦ τετραδύμου, ἕκαστον τῶν μερῶν τοῦ ὁποίου ἀσκεῖ ἰδίαν χωριστὴν λειτουργίαν καὶ χαρακτηρίζεται ἡ παρεγκεφαλὶς ὡς ἕδρα δυνάμεων συναρμοζουσῶν τὴν κίνησιν καὶ τὴν στάσιν. Ἠκολούθησεν ἑτέρα ἐργασία του ὁμοίως ἀξιόλογος, μὲ τὸν τίτλον: «Expériences sur le système nerveux». Κατόπιν τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ τῷ 1832 τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας. Τῷ 1835 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, τῷ 1838 ἐξελέγη βουλευτής, τῷ δὲ 1840 ἐγένετο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, προτιμηθεὶς τοῦ Βίκτωρος Οὐγγώ. Ὁ Φλουρένς συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ σπουδαίας ἀνακαλύψεις ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου, ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀστῶν, ἐπὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ περιοστέου κλπ. Τὰ πρωτότυπα πειράματά του ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν του μελετῶν. Ἡ χειρουργικὴ ὠφελήθη ἐκ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ περιοστέου ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ ὀστοῦ. Πρῶτος ὁ Φλουρένς διεπίστωσε τὰ ἀναισθητικὰ ἀποτελέσματα τοῦ χλωροφορμίου, ὅπερ ὑποκατέστησε τὸν αἰθέρα. Ἠσχολήθη ἐπίσης καὶ μὲ τὴν φρενολογίαν («Recherches expérimentales sur les propriétés du cerveau» (1842), «Recherches sur le développement des os et des dents» (1842), «Anatomie générale de la peau et des membranes muqueuses» (1843). Τῷ 1854 ἐξέδωκε τὰ μαθήματα τῆς «Συγκριτικῆς φυσιολογίας». Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέδωκε τὸ ἔργον «De la longévité humaine et de la quantité de vie sur le globe», ὅπερ ἔσχε πλείστας ἐκδόσεις. Τῷ 1861 συνεκεφαλαίωσε τὰς ἀπόψεις του εἰς τὸ νέον του ἔργον «Ostéologie naturelle, ou étude philosophique des êtres». Ἐπίσης ἔγραψε καὶ ἐπὶ ποικίλων ἄλλων λίαν ἐνδιαφερόντων θεμάτων, ὡς περὶ ἐνστίκτου καὶ εὐφυΐας τῶν ζῴων (1841), περὶ τοῦ λογικοῦ, τῆς ἰδιοφυΐας καὶ φρενοπαθείας (1861), περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Darwin ἐπὶ τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν (1864), περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς συνθέσεως τῶν ὄντων κλπ. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του ἐκλήθη *ἀναπνευστικὸν κέντρον τοῦ Φλουρένς* (noeud vital ἢ point vital de Flourens), σημεῖον ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν πυρῆνα τῆς ἐξορμήσεως τοῦ πνευμονογαστρικοῦ, οὗτινος ἡ βλάβη ἢ ἡ καταστροφὴ ἐπιφέρει ἀκαριαίως τὸν θάνατον. Ο. Ρ.

Πέτρος Φλουρένς.

φλουρὶ (τό)· ἄλλως *φλωρὶ* (βλ. λ.).

φλούστρη (ἡ) (Flustra) *[Ζωολ.].* Γένος βρυοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *φλουστριδῶν,* περιλαμβάνον πολύποδας παρεμφερεῖς πρὸς τὰς ὕδρας καὶ χαρακτηριζομένους κυρίως ἐκ τῶν ἁπλῶν προσακτρίδων των, αἵτινες εἶναι πολυαριθμόταται καὶ ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς διατεταγμέναι. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας ἁπαντῶντα. Δ. Ν. Π.

φλουστρίδαι (οἱ) (Flustridae) *[Ζωολ.].* Οἰκογένεια βρυοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐξωπρώκτων,* περιλαμβάνουσα μικροὺς θαλασσοβίους ὀργανισμούς, πανταχοῦ τῶν θαλασσῶν ἀπαντῶντας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φλούστρη* (βλ.λ.). Δ. Ν. Π.

Φλυὰ *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Σπουδαῖος δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἀνήκων εἰς τὴν Κεκροπίδα φυλήν. Ἐπώνυμος ἥρως αὐτοῦ λέγεται ὁ υἱὸς τῆς γῆς Φλύος ἢ Φλιεύς, πατὴρ τοῦ Κελαινοῦ. Ὑπὸ τῶν τοπογράφων θεωρεῖται ὡς κείμενος ἐν τῷ σημερινῷ χωρίῳ Χαλάνδρι. Ι. Σ. Σ.

φλύαξ,—ακος (ὁ)· ὡς προσηγορ. μωρολόγος, φλύαρος· ‖ ὡς ἀφῃρημ., μωρολογία, φλυαρία· ‖ εἶδος παρῳδίας ἢ ἱλαροτραγῳδίας.

— *[Ἀρχ.]* Δημώδη κωμικὰ καὶ ἄσεμνα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ᾄσματα, ᾀδόμενα μετὰ σχημάτων ἢ παραστάσεων εἰς τὰς πανδήμους ἑορτάς, ἰδίως εἰς τὰς δωρικὰς χώρας. Μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ καλλιέργειαν ἔσχε τὸ εἶδος κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἰδίᾳ ἐν Τάραντι καὶ Σικελίᾳ. Τῆς συχνῆς χρησιμοποιήσεώς του ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ διαμορφωθῇ εἰς λογοτεχνικὸν εἶδος καὶ νὰ καλλιεργηθῇ ὑπὸ προσωνικῶν καὶ ὡρισμένων ποιητῶν. Πρῶτος εἰσηγητὴς τοῦ φλύακος φέρεται ὁ Ρίνθων, Ταραντῖνος ἢ Συρακούσιος, φλυακογράφοι δὲ εἶναι γνωστοὶ καὶ ὁ Βλαῖσος ὁ ἐκ Καμπανίας, ὁ Σκίρας ὁ Ταραντῖνος, Σώπατρος ὁ Πάφιος κ. ἄ. Οἱ ποιηταὶ οὗτοι διεμόρφωσαν τὸ εἶδος εἰς σατιρικὴν καὶ κωμικὴν σύνθεσιν μὲ πλοκὴν καὶ δρᾶσιν, χρησιμοποιήσαντες καὶ θέματα μυθολογικὰ ἢ παρῳδήσαντες δράματα τῆς δοκίμου περιόδου. Τοῦ Ρίνθωνος εἶναι γνωστοὶ οἱ τίτλοι φλυάκων, «Ἀμφιτρύων», «Ἡρακλῆς», «Ἰφιγένεια», ἔχοντες βεβαίως μυθολογικὰς ὑποθέσεις. Διὰ τὴν εἰς δραματικὰς ὑποθέσεις πρόσδοσιν κωμικοῦ χαρακτῆρος, οἱ φλύακες ὠνομάσθησαν *ἱλαροτραγῳδίαι.* Ὑπόδειγμα φλύακος, ἱκανὸν νὰ μᾶς δώσῃ σαφῆ τινα ἰδέαν περὶ τοῦ εἴδους, εἶναι ἡ διασωθεῖσα κωμῳδία τοῦ Πλούτου «Ἀμφιτρύων». Γ. Μ. Β.

φλυάρημα (τό)· *φλυαρία* (βλ. λ.).

φλυαρία (ἡ)· πολυλογία· ‖ λόγος ἀνόητος, ἄκαιρος, μάταιος, μωρολογία: «φλυαρία ἀκατάσχετος».

φλύαρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· πολυλόγος, μωρολόγος, ἄκριτος.

φλυαρῶ (—έω)· εἶμαι φλύαρος, μωρολογῶ, ἀνοηταίνω.

Φλύγκελ (Fluegel), ***Γουσταῦος.*** Γερμανὸς ἀνατολιστὴς (1802—1870). Καθηγητὴς (1832—1850) ἐν τῇ πριγκιπικῇ σχολῇ τοῦ Μάϊσσεν, ἐξέδωκε τὸ βιβλιογραφικὸν ἔργον τοῦ Χατζῆ Χάλσα, μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (εἰς 7 τ., 1835—1858), τὸ «Κοράνιον» (1834), τὸ «Concordantiae corani arabicae» (1842), «Τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Τζουρτζάνι» (1845), «Μάνι» (1862), «Τὰ γραμματικὰ σχολεῖα τῶν Ἀράβων». Ἐπίσης ἐπεξειργάσθη τὸν κατάλογον τῶν ἀραβικῶν, περσικῶν καὶ τουρκικῶν χειρογράφων τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης (1865—1867, 3 τ.). Θ. Κ.

— **Φλύγκελ** (Flügel), ***Ὄθων.*** Γερμανὸς θεολόγος καὶ φιλόσοφος (1842—1914). Γενόμενος ἀπὸ τοῦ 1869 ἱερεύς, ἠσχολήθη περὶ τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν ἀκολουθῶν τὴν σχολὴν τοῦ Ἕρμπαρτ. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ θεολογικαὶ ἰδέαι τοῦ Ritschl» (1895 [3]), «Ἡ θεωρητικὴ θεολογία τοῦ παρόντος κριτικῶς διαφωτιζομένη» (1888 [2]), «Ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ» (1898 [4]), «Τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφίας καὶ αἱ λύσεις αὐτῶν» (1906 [4]), «Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς» (1903 [3]), «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Χριστιανισμοῦ» (1900), «Ἡ διδασκαλία καὶ ὁ βίος τοῦ Ἕρμπαρτ» (1907), «Ὁ Ἕρμπαρτ ὡς φιλόσοφος» (1905). Ἐξέδωκεν ἔτι τὰ ἔργα τοῦ Ἕρμπαρτ (1907), καὶ ἦτο συνεκδότης τῶν περιοδικῶν «Ἐμπορικὴ φιλοσοφία» καὶ «Φιλοσοφία καὶ παιδαγωγική». Κ. Ι. Δ.

Φλύγκεν (Flüggen), ***Γιλβέρτος.*** Γερμανὸς ζωγράφος (1811—1859). Ἐσπούδασεν ἐν Ντύσσελντορφ καὶ Μονάχῳ, εἰργάσθη δὲ σκηνὰς εἰλημμένας ἐκ τῆς ζωῆς, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν τεχνικὴν των ἀρτιότητα καὶ τὴν ζωηράν των ἐκφραστικότητα. Κυριώτερα τῶν ἔργων τούτων εἶναι: «Γαμήλιον συμβόλαιον διακοπέν», «Ὁ πολιτικός», «Ὁ δικαστής», «Ἡ πατρικὴ εὐχαριστησις», «Δοκιμασία τοῦ οἴνου», «Εἰς τὸν ἀντιθάλαμον τοῦ πρίγκιπος», «Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου-Αὐγούστου τῆς Σαξονίας» κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Φλύγκεν** (Flüggen), ***Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς ζωγράφος, υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1842—1903). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν τοῦ Μονάχου, ἐζωγράφησε δὲ κυρίως ἐπιτυχεῖς ἱστορικοὺς πίνακας καὶ προσωπογραφίας. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Ἡ κόμισσα Ἰσαβέλλα τῆς Θουριγγίας ἐκδιωκομένη ἀπὸ τῆς χώρας της», «Ὁ Μίλτων ὑπαγορεύων τὸν Ἀπολεσθέντα παράδεισον», «Ἡ θυγάτηρ τοῦ χρυσοχόου», «Ρετζίνα Ἴμχοφ, σύζυγος τοῦ Γεωργ. Φοῦγκερ», «Ἡ βάπτισις τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Α'», «Ὁ θάνατος τῆς ἁγίας Ἰσαβέλλας». Χ. Δ.

Φλυγόνιον, ἢ ***Φλυγονία,*** καὶ ***Φλυγόνη*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἀρχαία πολίχνη τῆς Φωκίδος, κειμένη παρὰ τὴν δίοδον ἐκ τῆς Στείριδος παρὰ τὸ νῦν χωρίον Κυριάκι (ΒΔ.) καὶ κατὰ κωνοειδῆ λόφον. Ι. Σ. Σ.

Φλυεῖς (οἱ), ἢ ***Φλύα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἀνήκων εἰς τὴν Κεκροπίδα φυλὴν ἢ τὴν Πτολεμαΐδα. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ὑπῆρχον πλεῖστοι βωμοὶ θεῶν καὶ κοινὸν τελεστήριον τοῦ γένους τῶν Λυκομιδῶν, τὸ ὁποῖον, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐπεσκεύασε καὶ ἐκόσμησε διὰ τοιχογραφιῶν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἦτο ἐκ τοῦ γένους τούτου. ΚΑΨ.

φλυζάκιον (τὸ) *[Δερματολ.].* Ἀρχαία ἑλληνικὴ ὀνομασία τῶν φλυκταινωδῶν ἢ φυσαλιδωδῶν ἐκθύσεων τοῦ δέρματος, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τοῦ Willan καὶ τῶν παλαιοτέρων δερματολόγων ὑπὸ τὴν σημασίαν ἡ μονήρων φλυκταινῶν, ἡ δερματοπαθειῶν εἰς τὰς ὁποίας ἀναφαίνονται πολυάριθμοι φλύκταιναι, ἰδίᾳ εἰς τὰ κάτω ἄκρα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀναμορφωτοῦ τῆς δερματολογίας Χέβρα ἀντικατεστάθη ὁ ὅρος οὗτος ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὀνομασιῶν, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουσιν ἑκάστην τῶν φλυκταινωδῶν δερματικῶν παθήσεων. Κ. Κ. Κ.

φλύκταινα (ἡ) *[Δερματολ.].* Μικρὰ ἔπαρσις τῆς ἐπιδερμίδος, ὑπὸ τὴν ὁποίαν περιέχεται πύον. Αὕτη ἔχει μέγεθος συνήθως κόκκου κανάβεως μέχρι δεκαλέπτου, χρῶμα δὲ κιτρινωπὸν ἢ φαιοπράσινον, ὅταν τὸ πύον εἶναι ἀναμεμειγμένον μὲ αἷμα. Τὸ περιεχόμενον τῆς φλυκταίνης δυνατὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ εἶναι πυῶδες, δύναται ὅμως γίνεται τοιοῦτον διὰ δευτερογενοῦς ἀλλοιώσεως τοῦ ἀρχικῶς ὀρώδους τοιούτου. Αἱ φλύκταιναι ρηγνύόμεναι καλύπτονται ὑπὸ παχείας ἐφελκίδος, κάτωθι τῆς ὁποίας ὑπάρχει τὸ δέρμα ἐρυθρὸν καὶ διαβρωθέν. Ἡ διαπύησις ἐπισυμβαίνει ἐν ἀρχῇ μόνον ἐντὸς τῆς ἐπιδερμίδος καὶ ἡ ἴασις ἐπακολουθεῖ ἄνευ τοῦ σχηματισμοῦ οὐλῆς, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως προχωρεῖ καὶ πρὸς τὸ χόριον, ὁπότε ἡ ἴασις ἐπέρχεται διὰ τοῦ σχηματισμοῦ νέου συνεκτικοῦ ἱστοῦ, ἐπομένως σχηματίζεται οὐλή. Αἱ φλύκταιναι λαμβάνουσι διαφόρους μορφάς, ἀναλόγως τοῦ μέρους τοῦ δέρματος ὅπου ἀναφαίνονται, καὶ τοιουτοτρόπως χαρακτηρίζουσι διαφόρους δερματοπαθείας, π. χ. ἐπὶ τῶν σμηγματογόνων ἀδένων (ἀκμαί), ἐπὶ τῶν τριχοφόρων θυλάκων (σύκωσις), ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος μόνον (χηρίον) ἢ βαθύτερον ἐπὶ τοῦ χορίου (ἔκθυμα). Κ. Κ. Κ.

—*[Μεταλλ.]* Καλεῖται *φλύκταινα* ἐλάττωμα ἀπηνθρακωμένων τεμαχίων χάλυβος (acier cementé), συνιστάμενον εἰς ἐπιφανειακὴν φυσαλίδα προερχομένην ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ὀξειδίων περιεχομένων ἐν τῷ μετάλλῳ, ἅτινα ἀναγόμενα προκαλοῦν ἔκλυσιν ὀξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Τοιοῦτος ἀπηνθρακωμένος χάλυψ εἶναι ἐλαττωματικὸς (acier poule). Θ. Χ.

— **φλύκταινα κακοήθης** *[Ἰατρ.].* Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ *ἄνθρακος* (βλ. λ.).

φλυκταινοθεραπεία (ἡ) *[Ἰατρ.].* Καλεῖται θεραπευτικὸν σύστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς γίνεται ἔνεσις τοῦ ὀροῦ τῶν φλυκταινῶν τοῦ προηγουμένως δι' ἐπισπαστικοῦ μέσου ἐπιτευχθέντος (ἐκδόριον, ἔγκαυμα, ἀμμωνία κλ.). Ὑπ' ἄλλων τὸ θεραπευτικὸν τοῦτο σύστημα καλεῖται *λυμφοθεραπεία* ἢ *ἐξιδρωματοθεραπεία.* Ἡ παραγωγὴ τοῦ ὀροῦ ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπιθέσεως ἐκδορίου ἐπὶ ἀτρίχου χώρας· τὸ δέρμα δέον προηγουμένως νὰ εἶναι κεκαθαρμένον διὰ σάπωνος ἢ δι' οἰνο-

Digitized by Google

πνεύματος. Τὸ ἐπισπαστικὸν τοῦτο μέσον θὰ ἀφεθῇ ἐπὶ τόπου ἐπὶ 18 ὥρας περίπου. Τὸ οὕτω παραγόμενον ὑγρὸν ἐν τῇ φλυκταίνῃ, συλλεγόμενον διὰ σύριγγος, ἐνίεται διὰ τῆς αὐτῆς σύριγγος ὑπὸ τὸ δέρμα τῆς κοιλίας τοῦ θώρακος, ἢ ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ μηροῦ, εἰς ποσὸν 5 ἕως 10 κυβικῶν ἑκατοστομέτρων. Τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ δύο ἐνέσεων ὀροῦ ποικίλλει μεταξὺ 8—10 ἡμερῶν. Ἡ ἔνεσις τοῦ ἐκ τῆς φλυκταίνης ἐπιτυγχανομένου ὀροῦ προκαλεῖ φαγοκύττωσιν αὐξάνουσα τὴν λευκοκυττάρωσιν· προκαλεῖ ἐπίσης ἀνοσίαν πραγματικήν. Ι. Σ. Κ.

φλυκταινοῦμαι (*—όομαι*)· σχηματίζω φλύκταιναν, κοιν. *φουσκαλιάζω*: «τὰ ἐγκαύματα φλυκταινοῦνται».

φλυκταινώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ἔχων φλύκταιναν, ὁ καλυπτόμενος ὑπὸ φλυκταίνης: «ἔγκαυμα φλυκταινῶδες»· || ὁ πλήρης φλυκταινῶν.

φλυκταινώδης (ὁ) (Phlyctaenodes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *πυραλιδῶν*. Διὰ τῶν καμπῶν του, ἐμφανιζομένων κατ' ἀπειράριθμα στίφη, προσβάλλει τὰ φύλλα τῶν τεύτλων, τοῦ καπνοῦ, τῆς μηδικῆς κ. ἄ. Ε. Τ. Ε.

φλυκταίνωσις, *—εως* (ἡ)· σχηματισμὸς φλυκταίνης.

Φλῦος, ἢ ***Φλυὸς*** *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τῆς Γῆς καὶ πατὴρ τοῦ Κελαίνου, τοῦ πατρὸς τοῦ Καύκωνος, ὅστις μεταβὰς εἰς Μεσσηνίαν ἐξ Ἐλευσῖνος ἐμύησε τὴν Μεσσήνην εἰς τὰ ὄργια τῶν Μεγάλων θεῶν τῆς Ἐλευσῖνος. ΚΑΨ.

φλύσχης (ὁ) (Flysch) *[Πετρογρ.]*. Σύστημα πετρωμάτων παλαιογενοῦς ἡλικίας, ἐμφανιζόμενον μὲ πάχος σημαντικὸν εἰς τὰς ἀλπικὰς πτυχώσεις τῆς Εὐρώπης καὶ δὴ τὰς Ἄλπεις, τὰ Ἀπέννινα, τὰ Καρπάθια, ἀναπτυσσόμενον δὲ καὶ εἰς τὰς δύο ὀρεινὰς ζώνας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀδριατικο-ιόνιον καὶ τὴν τοῦ Ὠλονοῦ - Πίνδου. Ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ φλύσχης συνίσταται ἐξ ἀργίλλων, μαργῶν καὶ λεπτοκόκκων ψαμμιτῶν εἰς τὰ κατώτερά του ἰδίᾳ μέρη, καὶ ἐκ χονδροκόκκων ψαμμιτῶν καὶ κροκαλοπαγῶν εἰς τὰ ἀνώτερά του μέρη. Ὁ φλύσχης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι σχηματισμὸς θαλάσσης, ὀλίγον βαθείας, τῆς ὁποίας αἱ ἀκταὶ εὑρίσκοντο εἰς διηνεκῆ μετακίνησιν. Ἐντὸς τοῦ φλύσχου συναντῶνται κοιτάσματα ὑδρογονανθράκων, ὀρυκτὸν ἅλας (π. χ. παρὰ τὸ Βορδῶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀράχθου), λεπτὰ στρωματίδια ὀρυκτοῦ ἄνθρακος, ὡς καὶ ἀπολιθωμένα πρωτόζῳα (λεπιδοκυκλῖναι πρὸ παντὸς) καὶ λείψανα ἀπηνθρακωμένων φυτῶν καὶ φυκοειδῶν. Γ. Κ. Γ.

φλυτζάνι (τό)· ἄλλως *φλιτζάνι*.

Φλῶκα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Γαϊτανίου τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Ζακύνθου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 101.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα ἰδίας κοινότητος. Κάτ. (1928) 559. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τρεῖς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς.

—3) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 265. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

—4) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 292. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φλωμὶς (ἡ) *[Βοτ.]*· βλ. *φλομίς*.

φλῶμος (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. *φλόμος*.

Φλῶμος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ΒΔ. πλευρᾶς τῆς Σερίφου (πλάτ. 37° 10′ Β., μῆκ. 24° 26′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Serpho island), 3 μίλ. Β.ΒΑ. τοῦ φάρου Κύκλωψ. Σ. Ε. Λ.

Φλωμπὲρ (Flaubert), ***Γουσταῦος***. Διάσημος Γάλλος μυθιστοριογράφος (1821—1880). Υἱὸς χειρουργοῦ διακεκριμένου καὶ μητρὸς καταγομένης ἐκ παλαιᾶς νορμανδικῆς οἰκογενείας, ὑπῆρξε τέταρτος, κατὰ σειρὰν γεννήσεως, μεταξὺ ἓξ ἀποκτηθέντων τέκνων. Συμπληρώσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν τῇ γενετείρᾳ του Ρουέν, ὅπου διεκρίθη ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἐπίδοσιν καὶ τὴν κλίσιν του πρὸς τὴν ἱστορίαν, μετέβη εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν ὅπως σπουδάσῃ νομικά, συμφώνως πρὸς τὴν πατρικὴν ἐπιθυμίαν. Λόγῳ ὅμως σοβαρᾶς ἀσθενείας ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδάς, πρὸς τὰς ὁποίας οὐδεμίαν εἶχε κλίσιν, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ρουέν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης χρονολογεῖται ἡ παραίτησις αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀσχολίας, πλὴν τῆς κυρίως λογοτεχνικῆς. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μελέτην μετὰ πάθους, ἤρξατο συνθέτων ταυτοχρόνως πληθὺν ἀξιολόγων πρωτολείων, ἔργων ἡμιτελῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀνευρεθέντων μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐν τοῖς ὁποίοις, παρὰ τὸ ἐπιμόνως ἐπικρατοῦν ρωμαντικὸν στοιχεῖον, χάρις εἰς τὴν ἀρτίαν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους, τὸ συμπεπυκνωμένον τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐναργὲς καὶ τὸ περίτεχνον αὐτῆς, διαφαίνεται χαρακτηριστικῶς ὁ προσωπικὸς ἐκεῖνος τρόπος, ὁ μεθοδικὸς καὶ ἰδιότυπος, τοῦ μέλλοντος ἐξόχου λογογράφου. Εἰς τὰς νεανικὰς αὐτὰς συνθέσεις ἀνήκει καὶ τὸ ἐκτενὲς ἀπόσπασμα ρωμαντικῆς αὐτοβιογραφίας, ὑπὸ τὸν τίτλον γενικὸν «Νοέμβριος» («Novembre»). Πρῶτον δὲ ἔργον δημοσιευθὲν ὑπ' αὐτοῦ εἶναι ἀπόσπασμα, ἐπίσης ἀξιόλογον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἆσμα τοῦ θανάτου» («Chant de la mort»; 1838), καὶ δεύτερον «μυστήριον» ὑπὸ τὸν τίτλον «Smarh», συντεθὲν ἓν ἔτος κατόπιν, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον συναντᾶται ἡ κατόπιν καλλιεργηθεῖσα καὶ λαβοῦσα ἔκτασιν ἰδέα τοῦ «Πειρασμοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου», ἥτις ἀπησχόλησεν αὐτὸν ἐπὶ μακρὰν περίοδον τοῦ βίου, μέχρι τῆς ὁριστικῆς της ἀποκρυσταλλώσεως ὑπὸ τὴν τελειωτικὴν λογοτεχνικὴν αὐτῆς μορφὴν

Γουσταῦος Φλωμπέρ.
[Προσωπογραφία τοῦ Commanville.]

(1874). Ὁ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ πατρὸς τοῦ συγγραφέως, καταλιπόντος ἱκανὴν περιουσίαν, ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ἀφοσιωθῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ λογοτεχνικοῦ ἰδανικοῦ του. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Κρουασσέ, κείμενον πλησίον τῆς Ρουέν, μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας του, ἐπιχειρεῖ ὀλίγον μετὰ ταῦτα περιοδείαν ἀνὰ τὴν Βρετάνην, τῇ συνοδείᾳ τοῦ Μαξίμου ντὺ Κάν, ἑνὸς τῶν στενοτέρων αὐτοῦ φίλων. Καρπὸς τῆς περιοδείας ἐκείνης ὑπῆρξε τόμος διαφόρων ἐντυπώσεων, ἐκδοθεὶς μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον: «Διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν αἰγιαλῶν» («Par les Champs et par les Grèves»). Τῷ 1849, τῇ συνοδείᾳ τοῦ ἰδίου φίλου, ἐπιχειρήσας νέαν μακρὰν περιοδείαν, ἐπεσκέφθη ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ἑλλάδα, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ὧν ἀπεκόμισε νέας ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἐσκόπευε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἕτερον αὐτοτελὲς βιβλίον· τούτου ὅμως μόνον ἡ ἀρχὴ ἐγράφη («Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γάγγη» («A Bord de la Gange»). Αἱ συλλεγεῖσαι κατὰ τὸ ταξίδιον ἐκεῖνο λεπτομερεῖς ἱστορικαὶ πληροφορίαι ὑπῆρξαν λίαν χρήσιμοι αὐτῷ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα λεπτολόγον αὐτοῦ δημιουργίαν.

Ἐπιστρέψας μετὰ διετίαν ἐκ τῆς περιοδείας ἐκείνης εἰς Κρουασσέ, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπανασύνθεσιν τοῦ «Πειρασμοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου», πλὴν ταχέως ἐγκατέλιπεν αὐτήν, ἵνα προβῇ εἰς συγγραφὴν καὶ δημοσίευσιν ἑτέρας ἐκτενοῦς μυθιστορίας, χαρακτῆρος ὅλως διαφόρου, τῆς περιφήμου «Κυρίας Μποβαρὺ» (Madame Bovary), ρεαλιστικῆς ἠθογραφίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ μετὰ διορατικότητος καὶ τέχνης ἀληθῶς ἀπαραμίλλου ἐπιλαμβάνεται τῆς πλήρους ἀναλύσεως τῶν ἠθικῶν μοιραίων μεταπτώσεων ὑπάνδρου νεαρᾶς ἐπαρχιώτιδος, ρωμαντικῆς καὶ αἰσθηματικῆς, καταλαμβανομένης βαθμηδὸν ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἀπολυτρώσεως ἐκ τῶν ἀμέσων περιορισμῶν τοῦ μικροαστικοῦ βίου καὶ ἀποβλεπούσης μετὰ πάθους εἰς τὴν χειραφέτησιν αὐτῆς καὶ τὴν ὅσον ἔνεστι ταχεῖαν, ἐντατικὴν καὶ ἄνετον ἀπόλαυσιν τῆς εὐμαρείας τῶν μεγαλοπόλεων. Τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο μυθιστόρημα, πλὴν τῆς μεγίστης ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας, ὑπῆρξεν ἀφορμὴ καθιερώσεως καὶ τοῦ ὅρου τοῦ «μποβαρισμοῦ» (bovarisme), ὅλως εἰδικῶς χαρακτηρίζοντος τὴν ἐξημμένην, κατὰ βάθος νοσηράν, καὶ μεγαλομανῆ ἐκείνην τάσιν. Τὸ ἔργον τοῦτο, δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Παρισινὴν Ἐπιθεώρησιν» (1857), ὑπῆρξεν ἅμα ἀφορμὴ διώξεως τοῦ διακεκριμένου συγγραφέως, προσαχθέντος εἰς τὸ δικαστήριον, ὡς προσβαλόντος δι' αὐτοῦ τὰ ἤθη, πλὴν πανηγυρικῶς ἀθῳωθέντος, μετὰ δίκην πολύκροτον ἐπίσης, χάρις εἰς τὴν εὔγλωττον, νευρώδη καὶ δεξιωτάτην ὑπεράσπισιν τοῦ κατὰ ταύτην συνηγόρου του Σενάρ. Ἡ δίκη αὕτη ἔδωκε λαβὴν εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῆς φήμης τοῦ Φλωμπὲρ καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ὁριστικὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ ἐν τοῖς γράμμασιν. Τὸ βιβλίον ἐγένετο ἀνάρπαστον, ὁμοφώνως δὲ ἡ κριτική, πρωτοστατοῦντος ἰδίως τοῦ Σαὶντ - Μπέβ, παρεδέχθη τοῦτο ὡς ἐκφράζον τὰς νεωτέρας περὶ τέχνης ἀντιλήψεις, ὡς ἀπαρχὴν νέας ἐκφράσεως αὐτῆς, μᾶλλον εἰλικρινοῦς καὶ συνεποῦς πρὸς τὰς συγχρόνους ψυχολογικὰς καὶ ρεαλιστικὰς ἐπιδιώξεις. Ἡ λαμπρὰ ἐπιτυχία αὕτη, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ συγγραφέως εἰς δημιουργίαν ἔργων χαρακτῆρος ἀναλόγου, ἔδωκε νέαν ἐντελῶς τροπὴν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Σχεδὸν συγχρόνως πρὸς τὴν δημοσίευσιν τοῦ μυθιστορήματος ἐκείνου, ἐν τῇ «Παρισινῇ Ἐπιθεωρήσει», ὁ «Καλλιτέχνης» παρεῖχεν ἐκτενὲς καὶ ἐπὶ νέας ὅλως βάσεως ἀπόσπασμα τοῦ «Πειρασμοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου». Τῷ 1858 ὁ Φλωμπὲρ ἀναχωρεῖ καὶ πάλιν εἰς ταξίδιον μακρὸν ἀνὰ τὴν Τύνιδα, ὅπου ἐπεσκέφθη ἐπὶ διάστημά τι καὶ ἐμελέτησεν ἐπιτοπίως τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνος, μετὰ τετραετίαν δ' ἀπὸ τούτου ἐδημοσίευσε τὸ νέον αὐτοῦ ἔργον (μυθιστορίαν) ὑπὸ τὸν τίτλον «Σαλαμμπὼ» («Salâmmbo» 1862), ἐν τῇ ὁποίᾳ, μετὰ πάσης ἀκριβείας, ἱστορικῆς καὶ ἠθογραφικῆς, ἐκτυλίσσει τὸ μεγαλειῶδες ὅραμα καὶ ἀναπαριστάνει κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὸν ὅλον βίον καὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς πόλεως ἐκείνης. Παρὰ τὰ προφανῆ πλεονεκτήματα καὶ τοῦ νέου τούτου ἔργου τοῦ Φλωμπέρ, τὴν πλαστικὴν λαμπρότητα τοῦ ὕφους, τὴν καλλιτεχνικὴν κατεργασίαν, τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων καὶ τῆς δράσεως, τὴν γοητευτικὴν σκηνοθεσίαν, ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ ἦτο μικροτέρα τῆς «Κυρίας Μποβαρύ». Αὐτὸς οὗτος ὁ Σαὶντ-Μπέβ, ὁ ἔνθυμος ὑπέρμαχος τοῦ τελευταίου, ἐξέφρασε ρητὰς ἐπιφυλάξεις, στρεφομένας περὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀντικειμενικότητα τοῦ ἔργου, τὴν στερουμένην θέρμης βαθυτέρας, καὶ τὴν μέχρι πάθους ἐξικνουμένην ἐκζήτησιν τῆς ἀκριβολογίας. Ὁ Φλωμπὲρ ἀπήντησεν ὑπεραμυνόμενος εὐστόχως τῶν συνθετικῶν αὐτοῦ μεθόδων, ἡ δὲ συζήτησις παρετάθη, ἐξ ἴσου ζωηρά, ἐπὶ μακρόν. Διὰ τοῦ ἀκολούθου αὐτοῦ ἔργου, δημοσιευθέντος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ αἰσθηματικὴ ἀνατροφή, μυθιστορία ἑνὸς νέου» («L'Éducation Sentimentale, roman d'un jeune homme», 1869), ὁ ἀριστοτέχνης συγγραφεὺς ἐφάνη, πρὸς στιγμήν, ἐπανερχόμενος εἰς τὸ εἶδος τοῦ μυθιστορήματος, ὅπερ ἐξησφάλισεν αὐτῷ τὴν δικαίως κτηθεῖσαν φήμην του, ἀλλ' ὁ ἀμέσως μετ' αὐτὸ δοθείς, ὑπὸ τὴν ὁριστικὴν αὐτοῦ μορφήν, «Πειρασμὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου» («La Tentation de saint-Antoine», 1874), τελειωτικῶς συμπληρωθεὶς διὰ νέων ἀρτίων προσθηκῶν, κατέδειξε τὴν ἔμμονον αὐτοῦ προσήλωσιν εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ φιλοσοφικοῦ συμβολισμοῦ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἀπόπειρα ἐρασιτεχνικῆς ὅλως συνθέσεως καὶ ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίας κωμῳδίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὑποψήφιος» («Candidat»), παρασταθείσης ἐν τῷ «Κωμειδυλλίῳ», ἀπέτυχε παταγωδῶς. Ἕτερον ἔργον, πρὸ ἐκείνου συντεθέν, «Ὁ Πύργος τῶν Ἀνθέων» («Le Chateau des fleurs»), δὲν ἠξιώθη κἂν διδασκαλίας, περιληφθὲν ἁπλῶς ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν «μεταθανατίων» αὐτοῦ ἔργων. Τῷ 1877 ἐδημοσίευσε τὰ «Τρία Διηγήματα» («Trois Contes») ἤτοι τὴν «Ἁπλοϊκὴν Καρδίαν» («Un Cœur simple»), τὸν «Θρῦλον τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ τοῦ Φιλοξένου» («La Légende de Saint Julien l'Hospitalier») καὶ τὴν «Ἡρωδιάδα» («Hérodias»), γεγραμμένα κατὰ τὸν ἀπρόσωπον, ἀναμφισβητήτως ὑψηλόν, πλὴν καὶ ψυχρῶς ἀντικειμενικὸν τρόπον τῆς περιφήμου «Σαλαμμπώ». Ὁ θάνατος ἐπέτυχεν αὐτὸν καθ' ἣν στιγμὴν εἰργάζετο εἰσέτι, συμπληρῶν τὰ ὕστατα κεφάλαια τοῦ ἔργου του «Μπουβὰρ καὶ Πεκυσὲ» («Bouvard et Pécuchet»), δημοσιευθέντος, μετὰ ταῦτα, μερικῶς, εἰς τὴν «Πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐπιθεώρησιν», εἶτα δὲ καὶ αὐτοτελῶς εἰς τόμον (1881). Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀναφαίνεται ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ κλίσις εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν συγκεκριμένην, ὠμὴν καὶ λεπτεπίλεπτον ἀνάλυσιν τῆς ὅλως εἰδικῆς νοοτροπίας τῶν μετρίων ψυχικῶς ἀνθρώπων τοῦ τύπου τῆς «Κυρίας Μποβαρύ», ὡς καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς «Αἰσθηματικῆς ἀνατροφῆς», ἀλλ' εἰς τὸ ἀποκόρυφον αὐτῆς, μέχρι πραγματικοῦ παροξυσμοῦ. Περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς αὐτοῦ, οἰκονομικῶς ἐξαντληθείς, παρὰ τὴν μέχρις ὥρας ἀνθηρὰν περιουσιακὴν αὐτοῦ κατάστασιν, διωρίσθη εἰς εἰδικὴν θέσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Mazarine, χάρις εἰς τὸν Ἰούλιον Φερρύ, διατελοῦντα τότε ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως (1879). Μεταξὺ τῶν ἐκδοθέντων μετὰ θάνατον ἔργων τοῦ διασήμου συγγραφέως δέον νὰ μνημονευθῶσι καὶ αἱ «Ἐπιστολαὶ πρὸς τὴν Γεωργίαν Σάνδην» («Lettres à George Sand», 1884), ἡ μελέτη περὶ «Ραμπελαί», ὁ «Πρόλογος εἰς τὰ τελευταῖα ᾄσματα» («Préface aux dernières chansons») καὶ ἡ «Ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῆς Ρουένης» («Lettre au Conseil municipal de Rouen»), ἀπευθυνθεῖσα ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπορρίψεως ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς σχετικῆς προτάσεως περὶ ἀνεγέρσεως μνημείου πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου Μπουϊλέ.

Digitized by Google

Ὡς ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος φιλολογικὸν αὐτοῦ μνημεῖον λογίζεται ἐπίσης ἡ τετράτομος ὀγκωδεστάτη «Ἀλληλογραφία», περιλαμβάνουσα πλέον τῶν χιλίων ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς διαφόρους.

Ὁ Φλωμπέρ, θεωρούμενος δικαίως ὡς μέγιστος «διδάσκαλος τοῦ ὕφους», ὑπῆρξε κρᾶμα ἁγνοῦ ρωμαντικοῦ καὶ θεληματικοῦ ρεαλιστοῦ. Παροιμιώδης ἀπομένει ἡ προσπάθεια, ἡ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου ἐμμόνως παρ' αὐτοῦ καταβληθεῖσα, πρὸς καθυπόταξιν καὶ χαλιναγώγησιν τοῦ ἰσχυροῦ ρωμαντικοῦ στοιχείου, ὅπερ ὑπῆρχεν ἔμφυτον αὐτῷ, ἐξ ἴσου δὲ παροιμιώδης ἡ δυσχέρεια τῆς ἐπεξεργασίας, λεπτουργήσεως, ἄκρας ἐναρμονίσεως τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀναζητήσεως, εὑρέσεως καὶ ὅλως ἀκριβοῦς τοποθετήσεως τοῦ ἠχηροῦ, ἁρμόζοντος ἑκάστοτε, συνάμα δὲ σπανίου ἐπιθέτου. Μισήσας, κατὰ βάθος, τὸν ἀστὸν καὶ τὴν ἀστικὴν νοοτροπίαν, ἀνέλυσε σατιρικῶς αὐτόν, μετὰ ἰδιαιτέρας ἡδονῆς. Ὡς παρατηρητὴς ρεαλιστής, ἐπεδίωξε, μετὰ εὐσυνειδησίας, ἀκρίβειαν ἐπιστημονικὴν ἐν τῇ διαγραφῇ τῶν χαρακτήρων, ἀνατέμνων ἀπαθῶς, ὡς χειρουργός, τοὺς διαφόρους ἥρωας αὐτοῦ. Τὸ ὅλον ἔργον του χαρακτηρίζει ἄψογος τεχνικὴ καὶ πλαστικότης, αἰσθητικὴ ἐντέλεια μορφῆς, πλοῦτος καὶ λαμπρότης τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ ποιά τις ὑπερβάλλουσα δυλίσις καὶ προσοχὴ τῆς φράσεως, ἐξικνουμένη, λόγῳ καταχρήσεως, μέχρις ἀποστειρώσεως αὐτῆς. Τῷ 1890 ἡ πόλις τῆς Ρουὲν ἤγειρεν αὐτῷ κομψὸν μνημεῖον, μετ' ἀξιολόγου προτομῆς. Ν. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

Φλώρα (Flora). Ἀρχαιοτάτη θεότης τῆς Ἰταλίας, προστάτρια τῆς ἐαρινῆς βλαστήσεως καὶ τῆς καρποφορίας, συντελέσασα, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς Ἥρας, εἰς ἣν ἔδωκε δόλιως νὰ ὀσφρανθῇ ἄνθος σταλὲν παρὰ τοῦ Ἄρεως. Ἀρχαιότατος αὐτῆς ναὸς ἐν Ρώμῃ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου. Τινὲς εὑρίσκουν ἀναλογίας αὐτῆς πρὸς τὴν νύμφην τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας *Χλωρίδα*. Π. Ν. Π.

Φλώρα (Flora). Περίφημος διὰ τὴν καλλονήν της Ρωμαία ἑταίρα, ἐρωμένη τοῦ Πομπηΐου. Ἀγαπηθεῖσα ἐμμανῶς ὑπὸ τοῦ Γεμίνου, φίλου τοῦ Πομπηΐου, ἀπέκρουσε κατ' ἀρχὰς τὸν ἔρωτά του. Ὑπέκυψε δὲ κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ τοῦ Πομπηΐου, ὅστις ὅμως ἀμέσως μετὰ ταῦτα τὴν ἐγκατέλειψεν. Ἠγαπήθη ἐπίσης ἐμμανῶς ὑπὸ τοῦ Καικιλίου Μετέλλου, ὅστις ἀνέθηκε τὴν εἰκόνα της ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους. Χ. Δ.

Φλωρᾶ-Καραβία, *Θάλεια*. Ἑλληνὶς ζωγράφος (βλ. λ. *Καραβία* Θάλεια).

Φλωράλια (τὰ) (Floralia) *[Ἀρχ.]*. Παλαιοτάτη ρωμαϊκὴ ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς *Φλώρας*, τελουμένη κατ' Ἀπρίλιον ἐν συνεχείᾳ τῶν Βουφονίων (fordicidia), Δημητρίων (cerealia) κ. ἄ. ἑορτῶν τῆς ἀνοίξεως. Κατ' αὐτήν, παρατεινομένην μέχρι βαθείας νυκτὸς ὑπὸ τὸ φῶς δᾴδων, ἐρραίνετο τὸ πλῆθος διὰ καρπῶν καὶ ἐτελοῦντο αἰγοδρομίαι καὶ λαγωδρομίαι. Μεταγενεστέρως προσετέθησαν καὶ ἀγῶνες (ἐτήσιοι ἀπὸ τοῦ 173 π. Χ.) σκηνικοί, ἱπποδρομιακαὶ ἐπιδείξεις, τολμηραὶ ἐμφανίσεις ἑταιρῶν κ. ἄ., συντελέσαντες νὰ ἀλλοιωθῇ ὁ ἀρχικὸς ἀγροτικὸς χαρακτὴρ τῶν Φλωραλίων. Διήρκουν ἀπὸ τῆς 28ης Ἀπριλίου (dies natalis Florae) μέχρι τῆς 3ης Μαΐου. Π. Ν. Π.

φλωραμίνη (ἡ). Ὀργανικὸν παράγωγον τῆς ἀμμωνίας.

Φλωρᾶς, *Θεόδωρος Χ.* Ἰατρὸς καὶ λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας τῷ 1862 καὶ ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1916. Ἀποφοιτήσας τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, μετέβη εἰς Λειψίαν, ὅπου ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον διετέλεσε καὶ ἀρχισυντάκτης τοῦ ἐκεῖ ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Κλειώ». Ἐδημοσίευσεν: «Ἀνθρωπολογία» (1888), «Ἀνθρωπολογία καὶ φυσιολογία» (1892), μετέφρασε: τοῦ John Lubbock «Ἡ χρῆσις τοῦ βίου» (1900), τοῦ von Bungl «Φυσιολογία» (1905), τοῦ Ἔμερσον «Λόγια τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀγάπης» (1910), ὑπῆρξε τακτικὸς συνεργάτης τῶν περιοδικῶν «Παναθήναια» (Ἀθηνῶν) καὶ «Νέον Πνεῦμα» (Κωνσταντινουπόλεως), ἔκαμε διαφόρους ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις εἰς γερμανικὰς ἑταιρείας καὶ συνέγραψε γερμανιστί: «Περὶ τοῦ δαγγείου πυρετοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ» (1889), «Περὶ γαλουχήσεως» (1901), «Περὶ ἐνέσεων ἰωδιούχων σκευασιῶν» (1902). Διετέλεσεν ἐπὶ πλέον πρόεδρος τοῦ βιολογικοῦ τμήματος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως. Α. Γ.-Γ.

Φλωρεντία (ἰταλ. Firenze, γαλλ. Florence, ἀγγλ. Florence, γερμ. Florenz) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1569 μέχρι τοῦ 1859 ἦτο πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου τῆς Τοσκάνης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1871 διετέλεσε πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας. Εἶναι ἡ ἑβδόμη πόλις τῆς Ἰταλίας ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ, ἔχουσα 316.286 κατ. (1931) καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ ἀπόψεως καλλιτεχνικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐρχομένη εὐθὺς μετὰ τὴν Ρώμην. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 240 χλμ. ΒΔ. τῆς Ρώμης καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν κλιτύων τῶν Τοσκανικῶν Ἀπεννίνων, ἐν τῇ εὐφόρῳ καὶ γραφικῇ κοιλάδι τοῦ ποταμοῦ Ἄρνου, ὁ ὁποῖος διαρρέει καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα τμήματα, ὧν τὸ κύριον εὑρίσκεται εἰς τῆς βορείας ὄχθης. Περιβάλλεται ἀπὸ τὰ κατάφυτα ὑψώματα τοῦ Φιέζολε, τοῦ Σὰν Μενιάτο, τοῦ Μπόμπολι καὶ τοῦ Μόντε Οὔγκι καὶ ἀπὸ πυκνῶς κατῳκημένα προάστια, ἅτινα περιστοιχίζονται ὑπὸ ἀμπελώνων, ἐλαιώνων, κήπων καὶ δασοσκεπῶν λόφων, εἰς οὓς εἶναι ἐγκατεσπαρμέναι ἄφθονοι γραφικαὶ ἐπαύλεις, παλαιοὶ πύργοι καὶ μοναστήρια. Ἕνεκα τῆς θαυμασίας αὐτῆς τοποθεσίας καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν της θησαυρῶν ἐπωνομάσθη «Ἡ Ὡραία» («La Bella»). Ἐπίσης ἡ Φλωρεντία ἐπωνομάσθη «Αἱ Ἀθῆναι τῆς Ἰταλίας», καθότι ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ νεωτέρου ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ πρώτη πόλις ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ἰταλικὴ λογοτεχνία ἐγράφη εἰς τὴν κοινὴν ἰταλικὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἥτις διὰ τῶν ἔργων τοῦ Δάντου καὶ ἄλλων διεδόθη κατόπιν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν. Ὑπὸ πολλῶν ὀνομάζεται ὡσαύτως καὶ «Ἀθῆναι τῶν νεωτέρων χρόνων», λόγῳ τῆς μεγίστης πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κινήσεως κατὰ τὸν μεσαίωνα, τὴν ἀναγέννησιν καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Πράγματι, τέκνα τῆς Φλωρεντίας εἶναι πλεῖστοι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων καλλιτεχνῶν, λογοτεχνῶν καὶ ἐπιστημόνων τῆς Ἰταλίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ συγγραφεῖς Δάντης, Βοκκάκιος, Σαβοναρόλας, Μακκιαβέλης, Γαλιλαῖος, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀρνόλφο ντὲλ Κάμπιο, Μπρουνελλέσκο, οἱ γλύπται Λαυρέντιος Γκιμπέρτι, Ντονατέλλο, Λούκα ντέλλα

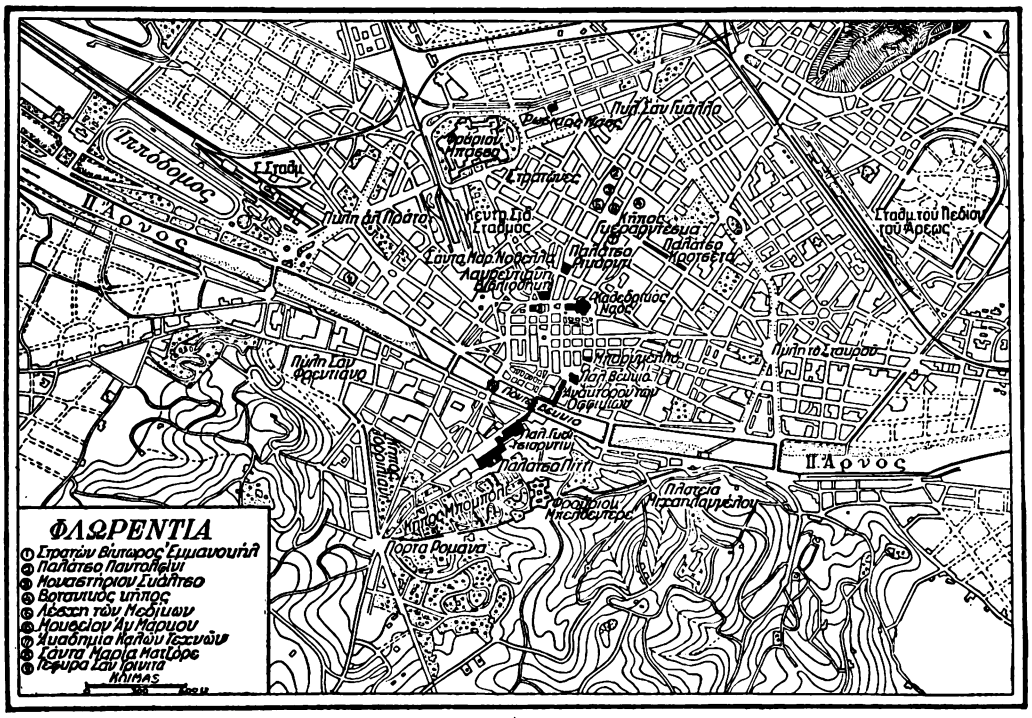

Ρόμπια, Μιχαὴλ Ἄγγελος, Μπενβενοῦτο Τσελλίνι, οἱ ζωγράφοι Τσιμαμπουὲ, Τζιόττο, Λίππι, Ἀνδρρέας ντὲλ Σάρτο, Φρὰ Βαρθολομαῖος, Λεονάδος ντὰ Βίντσι, καθὼς καὶ ἄλλοι ἔνδοξοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἄνδρες, ὡς ὁ Ἀμέρικος Βεσπούτσι, οἱ στρατάρχαι Πέτρος Στρότζι καὶ Ρέτς, ὁ μουσικὸς Λοῦλλι, ὁ συνθέτης Κερουμπίνι, οἱ Μέδικοι, κ. ἄ.

Γενικὴ ὄψις τῆς πόλεως. Ἡ Φλωρεντία ἔχει σχῆμα σχεδὸν φοειδές. Ἄλλοτε περιεβάλλετο ὑπὸ τριῶν ἐπαλλήλων τειχῶν, ἀνεγερθέντων κατὰ διαφόρους ἐποχάς, τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον τμῆμα ἔχει ἤδη κατεδαφισθῇ καὶ μεταβληθῇ εἰς εὐρείας δενδροφύτους λεωφόρους. Τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαιότερον τῶν τειχῶν τούτων περιελάμβανε τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν πόλιν καὶ εὑρίσκετο ὁλόκληρον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἄρνο. Τὰ δύο ἄλλα, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ ΙΓ' καὶ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, περιελάμβανον καί τινας τῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἄρνου συνοικιῶν τῆς πόλεως. Τὴν πόλιν ὑπερήσπιζον ἐπίσης δύο φρούρια, ἐν πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς, καλούμενον τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου* ἢ *ντὰ Μπάσσο*, ἐπὶ ὑψώματος 48 μ., καὶ ἕτερον πρὸς τὸ νότιον, καλούμενον *Μπελβεντέρε*, ἐπὶ ὑψώματος 128 μ. Τὰ τείχη εἶχον ὀκτὼ σῳζομένας μεγάλας πύλας, ὧν ἡ ὡραιοτέρα εἶναι ἡ τοῦ *Σὰν Γκάλλο*, πρὸς τὸ ΝΔ. τμῆμα τῆς πόλεως. Παρὰ τὰς ὁλονὲν ἐπερχομένας μεγάλας μεταβολὰς καὶ ἀνακαινίσεις, τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ ἡ γενικὴ αὐτῆς ὄψις διατηρεῖ τὸν βαρύν, αὐστηρὸν καὶ γαλήνιον χαρακτῆρα τῶν παλαιῶν τῆς οἰκοδομῶν. Ἐφ' ὅσον ὅμως βαίνει τις ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὰ ἄκρα, ἡ ὄψις αὐτῆς καθίσταται νεωτερικωτέρα. Αἱ ὁδοὶ τοῦ κέντρου εἶναι στεναὶ καὶ σκολιαί, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἄκρα εὐρύνονται καὶ εἶναι εὐθύγραμμοι.

Αἱ παλαιαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ κέντρου ὁμοιάζουν μὲ ἰσχυρὰ φρούρια, ἐνῷ αἱ τῶν νέων συνοικιῶν τῆς περιφερείας εἶναι ἐκτισμέναι μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ κομψότητος. Τὰ παλαιὰ μέγαρα τῆς Φλωρεντίας ἀποτελοῦν ἐπιβλητικοὺς ὄγκους ἐξαιρετικῆς στερεότητος καὶ εἰδικῆς κατασκευῆς, μὲ παχυτάτους τοίχους, ἄνευ ἐξωτερικοῦ διακόσμου, προκαλοῦντα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔχουν κτισθῇ ἰδιαιτέρως, ὅπως χρησιμοποιηθοῦν κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Ἡ Φλωρεντία ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν ἐκλήθη πόλις τῆς «ἀτομικῆς δυνάμεως», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἕκαστος πολίτης ἦτο ἄρχων καὶ κύριος ἐν τῷ οἴκῳ του. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν αἰὼν τῶν ταραχῶν, τῶν φατριῶν καὶ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ, ἐν ἑκάστῃ οἰκίᾳ ὑπῆρχε καὶ εἷς ἀμυντικὸς πύργος μετὰ πολεμιστρῶν, εἰς ὡρισμένας δὲ περιστάσεις οἱ εὐγενεῖς μιᾶς ὁλοκλήρου συνοικίας, συνεννοούμενοι, ἀπέκλειον ταύτην διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ὁδοφραγμάτων καὶ τὴν μετέβαλλον εἰς δυσπόρθητον στρατόπεδον καὶ φρούριον. Κατὰ μῆκος τοῦ Ἄρνου ἔχουν κατασκευασθῇ ὡραῖαι προκυμαῖαι (Lungarno), ἀποτελοῦσαι πολυσύχναστα κέντρα περιπάτου, ὅπου καὶ τὰ μεγάλα ξενοδοχεῖα τῆς πόλεως καὶ πολλὰ παλαιὰ μέγαρα.

Τὸ κλῖμα τῆς πόλεως εἶναι μᾶλλον εὐμετάβολον, μὲ μεγάλας διαφοράς. Ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία εἶναι 14°,3, ἡ τοῦ Ἰανουαρίου 4°8 καὶ τοῦ Ἰουλίου 24° 6. Ἡ καλυτέρα ἐποχὴ διὰ τὴν Φλωρεντίαν εἶναι ἡ ἄνοιξις καὶ τὸ φθινόπωρον, ὁπότε καὶ συρρέουν ἐν αὐτῇ πλῆθος Ἰταλῶν καὶ ἰδίως ξένων. Πολλοὶ εἶναι οἱ ξένοι οἱ διαμένοντες ἐν αὐτῇ καὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Ἡ Φλωρεντία ἔχει πολλὰς ὡραίας ὁδούς, λεωφόρους, ἀγοράς, πλατείας, παλαιὰς καὶ νέας, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι: ἡ ὁδὸς *Καλτσαϊόλι*, ὅπου συγκεντροῦται ἡ μεγαλυτέρα κίνησις, ἑνοῦσα τὴν πλατεῖαν τῆς μητροπόλεως μετὰ τῆς πλατείας τῆς Σινιορία, αἱ ὁδοὶ *Πόρτα Ρόσσα, Τορναμπουόνι, Καρρετάνι, Μαρτέλλι, Καβούρ*, καὶ ἄλλαι. Ἐκ τῶν πλατειῶν ἡ τῆς *Σινιορία* ἢ τοῦ *Μεγάλου Δουκὸς* εἶναι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσαίωνος τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῆς πόλεως. Ἐν τῇ πλατείᾳ ταύτῃ ἐλάμβανον χώραν πᾶσαι αἱ λαϊκαὶ συγκεντρώσεις, αἱ ἑορταί, οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ μάχαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς δημοκρατίας, ἐν αὐτῇ δὲ ἐκάη ὁ Σαβοναρόλα τῷ 1498 καὶ ἐξειλίχθησαν τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς Φλωρεντίας. Κοσμεῖται ὑπὸ τῆς κρήνης τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῶν Τριτώνων, κατασκευασθείσης τῷ 1563 ὑπὸ τοῦ Ἀμμανάτι, καὶ τοῦ ἐφίππου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τοῦ Κοσμᾶ Α' τῶν Μεδίκων ὑπὸ τοῦ Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια. Τὸ νότιον τμῆμα τῆς πλατείας καταλαμβάνει ἡ περίφημος Λότζια ντεῖ Λάντσι, μεγαλοπρεπὲς καὶ κομψὸν περιστύλιον, τοῦ ὁποίου ἡ στέγη ἐρείδεται ἐπὶ λεπτῶν κιόνων, κατασκευασθὲν τῷ 1355 ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ὀρκάνια. Ἡ Λότζια αὕτη, ἀποτελοῦσα εἶδος ἐξέδρας, ἧς τὸ δάπεδον εἶναι ὀλίγας βαθμῖδας ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τῆς πλατείας, ἐχρησίμευεν ὡς βῆμα τῶν ρητόρων ἢ τῶν κηρύκων ἢ ὡς θέσις τῆς φρουρᾶς. Ἤδη εἶναι πλήρης ἀριστουργημάτων τῆς γλυπτικῆς, ἐν οἷς «Ἡ ἁρπαγὴ τῶν Σαβίνων» τοῦ Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια, ὁ «Περσεὺς» τοῦ Μπενβενοῦτο Τσελλίνι, ἡ «Ἰουδὴθ» τοῦ Ντονατέλλο κλπ. Ἐκ τῶν ἄλλων πλατειῶν διακρίνονται ἡ τῆς *Μη-*

Digitized by Google

τροπόλεως (Ντουόμο), ὅπου τὸ περίφημον κωδωνοστάσιον τοῦ Τζιόττο, τὸ βαπτιστήριον, τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἀρνόλφο ντὲ Λάπο καὶ τοῦ Μπρουνελέσκι ὑπὸ τοῦ Παμπολάνι καὶ ἡ «Πέτρα τοῦ Δάντου», τεμάχιον μαρμάρου δεικνῦον τὴν θέσιν, ὅπου συνήθιζε νὰ κάθηται καὶ νὰ ἀναπαύεται ὁ Δάντης· ἡ πλατεῖα τῆς *Ἀννουντσιάτα*, ἡ ὁποία περιβάλλεται ὑπὸ περιστυλίων καὶ κοσμεῖται ὑπὸ τοῦ ἐφίππου ἀγάλματος τοῦ Φερδινάνδου Α΄ ὑπὸ τοῦ Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια· ἡ πλατεῖα τοῦ *Ἁγίου Λαυρεντίου*, ὅπου τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰωάννου τῶν Μεδίκων ἐπὶ βάθρου μετ' ἀναγλύφου τοῦ Μπάτσιο Μπαντινέλλι· ἡ πλατεῖα τῆς *Σάντα-Μαρία-Νοβέλλα*, ὅπου ὑπάρχουν δύο ὀβελίσκοι μετὰ χελωνῶν ὑπὸ τοῦ Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια καὶ ἡ λότζια τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἀποδιδομένη εἰς τὸν Μπρουνελλέσκι· ἡ πλατεῖα τῆς *Ἁγίας Τριάδος*, ὅπου ὑπάρχει κίων ἐκ γρανίτου, προερχόμενος ἐκ τῶν θερμῶν τοῦ Ἀντωνίνου τῆς Ρώμης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει τοποθετηθῆ τὸ ἄγαλμα τῆς «Δικαιοσύνης» τοῦ Φερρούτσι· ἡ πλατεῖα *Σάντα Κρότσε*, μετ' ἀγάλματος τοῦ Δάντου· ἡ τῆς *Παλαιᾶς Ἀγορᾶς* (Mercato Vecchio), ἡ ἀρχαιοτέρα τῆς πόλεως, ὅπου νῦν τὸ ἄγαλμα τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ· καὶ αἱ νεώτεραι πλατεῖαι τοῦ *Βίκτωρος Ἐμμανουήλ*, τοῦ *Καβούρ*, μετὰ θριαμβευτικῆς ἁψῖδος, τοῦ *Ντονατέλλο*, του *ντ' Ἀτζέλιο* καὶ τῆς *Ἀνεξαρτησίας*.

Ἐκ τῶν κήπων τῆς Φλωρεντίας σημαντικώτερος εἶναι ὁ τοῦ *Μπόμπολι*, παρὰ τὸ Παλάτσο Πίττι, σχεδιασθεὶς ὑπὸ τοῦ Τρίμπολο καὶ τοῦ Μπουονταλέντι καὶ χρησιμεύσας ὡς πρότυπον εἰς τὸν Γάλλον Λὲ Νὸτρ διὰ τοὺς κήπους τοῦ Κεραμεικοῦ, τῶν Βερσαλλιῶν καὶ τοῦ Μαρλύ. Ὁ κῆπος οὗτος εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τοῦ κόσμου, μετὰ πολλῶν κρηνῶν, πιδάκων, δεξαμενῶν, τεχνητῶν λιμνῶν καὶ ὑπερτριακοσίων μαρμαρίνων ἢ ὀρειχαλκίνων ἀγαλμάτων. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει τεχνητὸν σπήλαιον μὲ σταλακτίτας σχεδιασθέντας ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, γλυπτικὸν σύμπλεγμα παριστάνον τὴν «Ἁρπαγὴν τῆς Ἑλένης» ὑπὸ τοῦ Βιτσέντσο ντὲ Ρόσσι, ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ὑπὸ τοῦ Τζοβάννι ντὰ Μπολόνια, κ. ἄ. Ὄπισθεν τοῦ Παλάτσο Πίττι ὑπάρχει ἀμφιθέατρον, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ὀβελίσκος ἐξ ἐρυθροῦ γρανίτου, προερχόμενος ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου τῆς Ρώμης. Περὶ τὸ ἀμφιθέατρον τοῦτο ὑπάρχουν ἐξῶσται, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὁποίων τὸ πανόραμα τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς εἶναι ἐξαίσιον. Ἀπὸ τοὺς ἐξώστας τούτους, διὰ συσκίου λεωφόρου, πλαισιουμένης ἀπὸ ὑπερυψήλους δρῦς, κατέρχεταί τις πρὸς τεχνητὴν λίμνην, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἐγείρεται τὸ ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος. Τὸ μᾶλλον ὅμως ἀξιοθαύμαστον σημεῖον τοῦ κήπου Μπόμπολι εἶναι ἡ τεχνητὴ λίμνη τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπάρχει νησίς, συνδεομένη πρὸς τὰς ὄχθας διὰ δύο μαρμαρίνων γεφυρῶν. Τὸ κέντρον τῆς νησῖδος ταύτης καταλαμβάνει τὸ περίφημον κολοσσιαῖον σύμπλεγμα τοῦ Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια «Ὁ Ὠκεανός, ὁ Νεῖλος, ὁ Γάγγης καὶ ὁ Εὐφράτης». Ἐκ τῶν ἄλλων κήπων ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τῶν Κασσίνε, ἐκτεινόμενος κατὰ μῆκος τοῦ Ἄρνου, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως. Ἀποτελεῖ πυκνὸν καὶ ὑψίπρεμνον δάσος μὲ εὐρείας λεωφόρους, πολυσύχναστον ἀπὸ περιπατητὰς πεζούς, ἐφίππους καὶ ἁμαζόνας.

Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχουν ἓξ παλαιαὶ ὡραῖαι γέφυραι, συνδέουσαι τὰ δύο τμήματα τῆς πόλεως καὶ φέρουσαι τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τῶν πηγῶν πρὸς τὰς ἐκβολάς: *Σιδηρᾶ ἢ Κρεμαστὴ γέφυρα* (Ponte di Ferro ἢ Sospeso), *Γέφυρα τῶν Χαρίτων* (Ponte alle Grazie) τοῦ 1236, *Παλαιὰ Γέφυρα* (Ponte Vecchio) τοῦ 1345, ἡ μᾶλλον πολυσύχναστος, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ καταστήματα τῶν παλαιῶν χρυσοχόων καὶ τὸν κεκαλυμμένον διάδρομον, τὸν ἑνοῦντα τὸ Παλάτσο ντελὶ Οὐφφίτσι μετὰ τοῦ Παλάτσο Πίττι, *Γέφυρα τῆς Ἁγίας Τριάδος* (Ponte St. Trinità), ἡ ὡραιοτέρα ὅλων, κατασκευασθεῖσα τῷ 1570 ὑπὸ τοῦ Ἀμμανάτι, *Γέφυρα Καρράϊα* (Ponte alla Carraia) καὶ *Κρεμαστὴ Γέφυρα* (Ponte Sospeso). Τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν διαδρομήν του ἐκ Φλωρεντίας κυμαίνεται μεταξὺ 120 καὶ 160 μ. Ὁ Ἄρνος ἐν Φλωρεντίᾳ εἶναι πλωτὸς μόνον εἰς λέμβους καὶ μικρά τινα πλοῖα.

Ἡ ζωὴ τῆς πόλεως. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ Φλωρεντία ἦτο μία τῶν βιομηχανικωτέρων καὶ ἐμπορικωτέρων πόλεων τῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ βιοτεχνία ἦτο ἐν αὐτῇ μεγάλως ἀνεπτυγμένη. Οἱ κυριώτεροι πόροι τῆς πόλεως προέρχονται ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ξένων καὶ ἐκ τῶν βιομηχανιῶν, αἵτινες ἔχουν σχέσιν πρὸς τὴν κίνησιν αὐτῶν. Μεταξὺ τούτων καταλέγονται αἱ τῶν μεταξωτῶν, τῶν ταπήτων, τῶν ψιαθίνων φερωνύμων πίλων (paglia di Firenze), μουσικῶν ὀργάνων, χημικῶν προϊόντων. ἐπίπλων, κοσμημάτων καὶ κομψοτεχνημάτων καὶ ἀπομιμήσεις καλλιτεχνικῶν ἔργων ἐκ χρυσοῦ, ἀλαβάστρου, μαρμάρου, πορσελλάνης, μαγιόλικας, μωσαϊκῶν, κτλ. Ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπάρχει μέγα καπνοκοπτήριον καὶ παρ' αὐτὸ τὸ περίφημον ἐργοστάσιον κεραμεικῆς «La Doccia». Ὑπάρχουν ὡσαύτως μεγάλοι ἐκδοτικοὶ οἶκοι καὶ πολλὰ τυπογραφεῖα καλλιτεχνικῶν ἐκδόσεων. Ἡ κυριωτέρα πρόσοδος τῶν κατοίκων τῆς Φλωρεντίας εἶναι τὸ ἐμπόριον τῶν καλλιτεχνικῶν ἀντικειμένων. Ἐκ τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἡ Φλωρεντία παράγει καὶ ἐξάγει οἶνον καὶ ἔλαιον. Ἡ Φλωρεντία εἶναι σημαντικὸν σιδηροδρομικὸν κέντρον, συνδεομένη μετὰ τῆς Ρώμης, τῆς Βολωνίας, τῆς Φαέντσας, τῆς Πίζης, κτλ. καὶ ἔχουσα δύο σιδηροδρομικοὺς σταθμούς: τὸν κεντρικὸν ἢ τῆς Σάντα Μαρία Νοβέλλα πρὸς Β., ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ κυριώτερος, καὶ τὸν σταθμὸν τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως πρὸς Δ.

Ἡ Φλωρεντία εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων πνευματικῶν κέντρων τῆς Ἰταλίας. Ἔχει ἰνστιτοῦτον ἀνωτέρων σπουδῶν, ὅπερ ἔχει τρεῖς σχολάς: τῶν φιλολογικοφιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἰατρικῆς, καὶ παρέχει πτυχία ἰσότιμα πρὸς τὰ τῶν πανεπιστημίων. Κατέστη περίφημον ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐδίδαξεν ἐν αὐτῷ ὁ διάσημος ἱστορικὸς Πασκουάλε Βιλλάρι. Ὑπάρχει ἐπίσης ἰνστιτοῦτον τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, παρέχον πανεπιστημιακὰ διπλώματα κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, καθὼς καὶ πολλὰ λύκεια, τεχνικαὶ σχολαί, ἀνώτερον διδασκαλεῖον, περίφημον ἰνστιτοῦτον καλῶν τεχνῶν, σχολὴ καλλιτεχνικῶν βιομηχανιῶν, ἰνστιτοῦτον μουσικῆς, εἰδικὴ σχολὴ ἀπαγγελίας καὶ δραματικῆς, σχολὴ στρατιωτικῶν ἰατρῶν, γεωργικὴ σχολή, κτλ.

Ἔχει ὡσαύτως πολυαρίθμους ἀκαδημίας, ἐπιστημονικὰς ἑταιρείας καὶ σωματεῖα, ὡς εἶναι ἡ ἀκαδημία τῆς Κρούσκας, ἥτις ἐπιμελεῖται τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς διατηρήσεως ἀδιαφθόρου τῆς ἰταλικῆς γλώσσης, τοῦ Τσιμέντο, τῶν Γεωργοφίλων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας, ἡ φιλολογικὴ ἑταιρεία, ἡ ἱστορικὴ ἑταιρεία καὶ ὀνομαστὸν στρατιωτικὸν γεωγραφικὸν ἰνστιτοῦτον τῆς Ἰταλίας. Ἔχει προσέτι περίφημον μουσεῖον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, περιλαμβάνον σημαντικωτάτην συλλογὴν ἀνατομικῶν ὀργάνων ἐκ κηροῦ. Ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπάρχει ἐπίσης ἀστεροσκοπεῖον, βοτανικὸς κῆπος καὶ μεγάλα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ νοσοκομεῖον τῆς Σάντα Μαρία Νουόβα, κτισθὲν τῷ 1388 καὶ ἔχον 2.000 κλίνας, τὸ φρενοκομεῖον, τὸ ἰνστιτοῦτον κωφαλάλων, αἱ ἐπανορθωτικαὶ πρότυποι φυλακαί, κ. ἄ. Ἐκ τῶν πολλῶν θεάτρων τῆς πόλεως κυριώτερα εἶναι τὸ Παλιάνο, περιλαμβάνον 4.000 θεατάς, ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καὶ ὡραιοτέρων μελοδραματικῶν θεάτρων τῆς Ἰταλίας, τὸ Νικκολίνι, διὰ κωμῳδίας καὶ δράματα, τὸ περίφημον Πέργκολα, ὀνομαστὸν διὰ τὰς δεδομένας ἐν αὐτῷ μεγάλας ἑορτὰς καὶ χοροὺς κατὰ τὰς Ἀπόκρεω, τὸ ἀριστοκρατικὸν Ἀλφιέρι, τὸ λαϊκὸν Νατσιονάλε, κ. ἄ. Παρὰ τὸν κῆπον τῶν Κασσίνε εὑρίσκεται καὶ ὁ φερώνυμος ἱππόδρομος. Ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπάρχουν καὶ ναοὶ ξένων παροικιῶν, ἐν οἷς τῶν ἀγγλικανῶν καὶ τῶν πρεσβυτεριανῶν τῆς ἀγγλικῆς παροικίας, καὶ ὁ πολύθολος ὡραῖος ρωσικὸς ναός, ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ὁποίου ἐναπετέθησαν αἱ σοροὶ τῶν βασιλέων τῆς Ἑλλάδος Κωνσταντίνου τῷ 1925, Ὄλγας τῷ 1926 καὶ Σοφίας τῷ 1932. Ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγκατεστάθη, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀπὸ τοῦ 1923, ἡ ἐκπεσοῦσα βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Φλωρεντία εἶναι ἕδρα ἀρχιεπισκόπου ἀπὸ τοῦ 1420, ἕδρα ἀνωτέρων δικαστηρίων, ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου, μεγάλων τραπεζιτικῶν ἱδρυμάτων, σώματος στρατοῦ, κτλ.

Μνημεῖα καὶ καλλιτεχνικοὶ θησαυροί. Οὐδεμία ἄλλη πόλις τῆς Ἰταλίας, πλὴν τῆς Ρώμης, δύναται νὰ παρουσιάσῃ τόσον πλῆθος μνημείων καὶ τόσον πλοῦτον καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν πάσης φύσεως, ὡς ἐκκλησιαστικὰ οἰκοδομήματα, μουσεῖα καὶ βιβλιοθήκας. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἐκκλησιαστικὰ οἰκοδομήματα. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Φλωρεντίας ὑπερβαίνουν τὰς 80 καὶ εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τοῦ κόσμου, ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα, ἀποτελοῦντα αὐτοτελῆ καὶ τέλεια μουσεῖα καὶ πινακοθήκας, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθῆ πλῆθος ἀριστουργημάτων τῶν μεγαλυτέρων καλλιτεχνῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἐκ τούτων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι:

Ἡ μητρόπολις Σάντα Μαρία ντὲλ Φιόρε (Ντουόμο, Duomo), μία τῶν μεγαλοπρεπεστέρων καὶ μεγαλυτέρων ἐκκλησιῶν τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ σπουδαιότερον θρησκευτικὸν κτήριον τῆς Φλωρεντίας. Ἡ κτίσις αὐτῆς ἤρχισε τῷ 1298 ὑπὸ τοῦ Ἀρνόλφο ντὶ Γκάμπιο καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ 60 ἔτη ὑπὸ τῶν Τζιόττο, Ταντέο Γκάντι, Ἀνδρέα Ὀρκάνια, Λαυρεντίου ντὶ Φιλίππο καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Φιλίππο Μπρουνελλέσκι, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τὸν θαυμάσιον θόλον. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ ἔχει ὀνομαστὰ ἀγάλματα τῶν Γκιμπέρτι, Λούκα ντέλλα Ρόμπια, Μιχαὴλ Ἀγγέλου, Σανσοβίνο, Ντονατέλλο, Μαγιάνο καὶ ἄλλων, καθὼς καὶ τοιχογραφίας καὶ περίφημα ὑαλογραφήματα.

Τὸ βαπτιστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου εἶναι ἐκ τῶν περιφημοτέρων ἐκκλησιαστικῶν οἰκοδομημάτων τῆς Φλωρεντίας. Ἔχει σχῆμα ὀκτάγωνον καὶ ἐκτίσθη πιθανῶς κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα, ἀνακαινισθὲν τῷ 1293 ὑπὸ τοῦ Ἀρνόλφο. Ὀνομασταὶ εἶναι αἱ θύραι τοῦ βαπτιστηρίου τούτου, ἐξ ὧν ἡ πρὸς ἀνατολάς, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔλεγεν ὅτι «ἤξιζε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θύρα τοῦ παραδείσου», καθὼς καὶ ἡ πρὸς βορρᾶν εἶναι ἔργα τοῦ Λαυρεντίου Γκιμπέρτι. Ἄνωθεν τῆς πρὸς βορρᾶν θύρας εἶναι τοποθετημένα τρία ὀρειχάλκινα ἀγάλματα τοῦ Ρούστιτσι, ἄνωθεν τῆς πρὸς ἀνατολὰς τὸ σύμπλεγμα «Ἡ βάπτισις τοῦ Χριστοῦ» τοῦ Ἀνδρέα Σανσοβίνο καὶ ἄνωθεν τῆς πρὸς νότον θύρας τὸ σύμπλεγμα τῆς «Ἀποκεφαλίσεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ» τοῦ Ντάντι. Ὁ θόλος κοσμεῖται διὰ μωσαϊκῶν τῶν Ἀνδρέα Τάφφι, Ἀπολλωνίου Γκρέκο, Ἰακώβου ντὰ Τουρρίτα, Γκιρλαντάϊο, Ταντέο, Ἄνιολο Γκάντι καὶ Λίππο Λίππι. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαπτιστηρίου ὑπάρχει περίφημον ξύλινον ἄγαλμα τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς τοῦ Ντονατέλλο, ὁ τάφος τοῦ πάπα Ἰωάννου ΚΒ΄ καὶ ἄγαλμα τῆς «Ἐλπίδος» καὶ τῆς «Φιλανθρωπίας» τοῦ Ντονατέλλο καὶ τῆς «Πίστεως» τοῦ Μικαλότσο.

Τὸ κωδωνοστάσιον (Campanile) τοῦ Τζιόττο. Εἶναι τὸ πλουσιώτερον καὶ θαυμασιώτερον ἐκ τῶν κωδωνοστασίων τῆς Ἰταλίας. Τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ ἤρχισεν ὁ Τζιόττο τὴν 18 Ἰουλίου 1334, ἐξηκολούθησε δέ, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὁ Ἀνδρέας ντὰ Ποντεντέρα μέχρι τοῦ 1348, κατόπιν ὁ Φρ. Ταλέντι ἀπὸ τοῦ 1348 μέχρι τοῦ 1359 καὶ ἀπετελείωσεν ὁ Ἀνδρέας Πιζάνο τῷ 1387. Εἶναι ὀκτάγωνος κομψὸς πύργος ὕψους 81,75 μ. κεκαλυμμένος ἀπὸ πολύχρωμα μάρμαρα καὶ κεκοσμημένος διὰ 54 ἀναγλύφων καὶ 16 ἀγαλμάτων. Τὰ ἀγάλματα εἶναι ἔργα τῶν Ντονατέλλο, Ἀνδρέα Πιζάνο, Τζιόττο καὶ Λούκα ντέλλα Ρόμπια.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου. Εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τὰς ὡραίας τοιχογραφίας του, αἵτινες θεωροῦνται ὡς τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Κόζιμο Ροσσέλι.

Ὁ ναὸς τῆς Σάντα Ἀννουντσιάτα, κτισθεὶς κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα καὶ ἀνακαινισθεὶς ἐσχάτως, περιέχει τοιχογραφίας καὶ ἀγάλματα τῶν Μπαλντοβινέττι, Ἀνδρέα ντὲλ Σάρτο, Ρόσσο, Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια, Μπροντζίνο, Περουτζίνο, Μιχαὴλ Ἀγγέλου, Μικαλότσι, Καβαλλίνι, κ. ἄ. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον ὑπάρχει τὸ περίφημον περιστύλιον τῆς Ἀννουντσιάτας.

Ὁ ναὸς τῆς Σάντα Μαρία ντὲλ Κάρμινε ἐκτίσθη τῷ 1268 καὶ εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων τῆς Φλωρεντίας διὰ τὰς περιφήμους τοιχογραφίας του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς τῷ 1771. Περιεσώθη τὸ θαυμάσιον παρεκκλήσιον Μπρανκάτσι μὲ τὰς ἀριστουργηματικὰς τοιχογραφίας τοῦ Μαζολίνο ντὰ Πινακάλε, Μαζάτσιο καὶ Λίππι.

Ὁ ναὸς Σάντα Κρότσε, ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου πλατείας, ἐκτίσθη τῷ 1294 ὑπὸ τοῦ Ἀρνόλφο ντὶ Κάμπιο καὶ ἀπεπερατώθη τῷ 1442. Βραδύτερον ὁ ναὸς οὗτος ἐχρησίμευσεν ὡς τὸ πάνθεον τῆς Φλωρεντίας. Ἔχει ἐπίσης ἐξόχους τοιχογραφίας τοῦ Τζιόττο, τοῦ Ἀνδρέα ντὲλ Σάρτο, τοῦ Γκάντι, τοῦ Καστάνιο, τοῦ Μπρουντζίνο, κ. ἄ.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου ἀποτελεῖ τὸ μεγαλοπρεπέστερον μνημεῖον καὶ εἶδος μαυσωλείου τῶν Μεδίκων. Θεωρεῖται ἓν τῶν θαυμασιωτέρων μνημείων τῆς ἰταλικῆς τέχνης, περικλεῖον ἀμυθήτου ἀξίας ἀριστουργήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ περίφημα ἀγάλματα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐκτίσθη ἀπὸ τοῦ 1436 μέχρι τοῦ 1442 καὶ ἀνεκαινίσθη τῷ 1558 ὑπὸ τοῦ Τζιοβάννι ντὰ Μπολόνια. Περιέχει τὸν περίφημον «Χριστὸν» τοῦ Τζιόττο, τὸν τάφον τοῦ Πίκο ντέλλα Μιράντολα, καὶ ἔργα τοῦ Φρὰ Βαρθολομέο ντέλλα Πόρτα, τοῦ Φρὰ Ἀντζέλικο κλ. Μετὰ τοῦ ναοῦ τούτου συνέχεται τὸ ὁμώνυμον μοναστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχον ζήσει ὁ Φρὰ Ἀντζέλικο, ὁ Φρὰ Βαρθολομέο ντέλλα Πόρτα καὶ ὁ Σαβοναρόλας. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ μοναστηρίου περιέχει πολύτιμα χειρόγραφα καὶ μικρογραφίας, καθὼς καὶ τὸν «Μυστικὸν Δεῖπνον» τοῦ Γκιρλαντάϊο.

Ὁ ναὸς τῆς Σάντα Μαρία Νοβέλλα, τὸν ὁποῖον ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀπεκάλει «μνηστήν» του, ἐκτίσθη ἀπὸ τοῦ 1256 μέχρι τοῦ 1357. Περιέχει ἔργα τοῦ Τζιόττο, τοῦ Τσιγκόλι, τὴν περίφημον «Παναγίαν» τοῦ Τσιμαμπούε, τοῦ Λίππι, τοῦ Μαγιάνο, τὰς περιφήμους τοιχογραφίας τοῦ χοροῦ τοῦ διδασκάλου τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, Γκιρλαντάϊο καὶ τὸν θαυμάσιον «Χριστὸν» τοῦ Μπρουνελλέσκι.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκτίσθη τῷ 1432 ὑπὸ τοῦ Μπρουνελλέσκι, τοῦ ὁποίου θεωρεῖται τὸ ὡραιότερον ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον. Περιέχει ὡραῖον ἀντίγραφον τῆς «Πιετὰ» τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ ἔργα τοῦ Σανσοβίνο, τοῦ Λίππι, τοῦ Μποττιτσέλλι, τοῦ Κόζιμο, τοῦ Περουντζίνο, τοῦ Γκιρλαντάϊο, κ. ἄ.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἀξιολογώτεραι εἶναι ὁ Ἅγιος Βενέδικτος, ἡ Σάντα Μαρία Μανταλένα ντεῖ Πάτσι, ἡ Σάντα Μαρία Νουόβα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, οἱ Ἅγιοι Πάντες, ἡ Ἁγία Τριάς, ἡ Μπαντία, κ. ἄ.

Ἀνάκτορα, μέγαρα, πινακοθῆκαι καὶ μουσεῖα. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, τὸ ἐσωτερικὸν τῶν φλωρεντινῶν ἀνακτόρων καὶ μεγάρων τοῦ ΙΓ΄ καὶ ΙΔ΄ αἰῶνος εἶναι πολυτελέστα-

Digitized by Google

1) Ἡ μητρόπολις καὶ τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Τζιόττο, ὁρώμενα ἐκ τοῦ θόλου τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου. 2) Τὸ παλαιὸν ἀνάκτορον καὶ ἡ Λότζια ντεῖ Λάντσι.

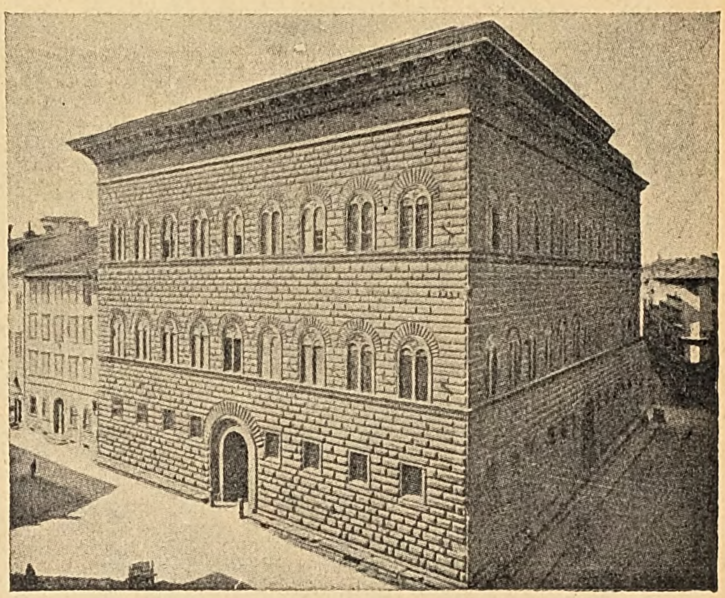

1) Τὸ βαπτιστήριον τῆς Φλωρεντίας. 2) Τὸ ἀνάκτορον Στρότσι.

Μερικὴ ἄποψις τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τῆς Φλωρεντίας καὶ ὁ Ἄρνος ποταμός.

Digitized by Google

τον καὶ πλουσιώτατον, πλῆρες χάριτος καὶ κομψότητος. Τὰ περισσότερα τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων καὶ μεγάρων ἔχουν ἤδη μεταβληθῆ εἰς πινακοθήκας, μουσεῖα καὶ καλλιτεχνικὰς συλλογὰς παντὸς εἴδους, αἵτινες θεωροῦνται ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τοῦ κόσμου. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν μέγας Ἰταλὸς καλλιτέχνης, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὰ μουσεῖα καὶ τὰς πινακοθήκας τῆς Φλωρεντίας τόσον ἐπαρκῶς, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθῇ πλήρως καὶ νὰ κριθῇ καὶ νὰ χαρακτηρισθῇ ἐπακριβῶς ἐκ μόνων τῶν ἐνταῦθα συγκεντρωμένων ἔργων του. Τὸ γεγονὸς τοῦτο παρέχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἀποτελεῖ ἓν τῶν ἰδιαιτέρων πλεονεκτημάτων καὶ γνωρισμάτων της.

Ἐκ τῶν ἀνακτόρων τούτων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: Τὸ Παλαιὸν Ἀνάκτορον (Palazzo Vecchio), ὅπερ δεσπόζει ὁλοκλήρου τῆς Φλωρεντίας μὲ τὰς ἀπειλητικάς του πολεμίστρας καὶ τὸν ὑψηλόν του πύργον (ὕψους 94 μ.), φέροντα μέγαν κώδωνα. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο χρησιμεύει νῦν ὡς δημαρχεῖον. Εἶναι κολοσσιαῖον μεσαιωνικὸν φρούριον, κτισθὲν τῷ 1298 ὑπὸ τοῦ Ἀρνόλφο ντὲλ Κάμπιο καὶ μεγεθυνθὲν κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Βαζάρι. Ἡ αἴθουσα τῶν Πεντακοσίων, ὅπου συνεδρίαζεν ἡ ἰταλικὴ βουλή, κατεσκευάσθη τῷ 1494 κατὰ διαταγὴν τοῦ Σαβοναρόλα διὰ τὰς λαϊκὰς συνελεύσεις, περιέχει δὲ πολλὰ ἀγάλματα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, τοῦ Βιτσέντσο ντὲ Ρόσσι, τοῦ Τζοβάννι ντὰ Μπολόνια, κ. ἄ. Ἡ ὀροφὴ κοσμεῖται δι' ἐλαιογραφιῶν τοῦ Βαζάρι ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Φλωρεντίας καὶ τῶν Μεδίκων. Λίαν ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τούτῳ ἰδιαίτερα διαμερίσματα τῶν Μεδίκων, διατηρούμενα εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν κατάστασιν, μὲ διάφορα κειμήλια καὶ θησαυρούς, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὸν περίφημον δουκικὸν οἶκον.

Μεταξὺ τοῦ Παλαιοῦ Ἀνακτόρου καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄρνου ἐγείρεται τὸ Παλάτσο ντέλι Οὐφφίτσι (Palazzo degli Uffizi), τριώροφον οἰκοδόμημα, κτισθὲν κατὰ τὰ ἔτη 1560—1574 ὑπὸ τοῦ Βαζάρι, ὅπως χρησιμεύσῃ πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν αὐτῷ τῶν γραφείων τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του). Ἐν αὐτῷ ἔχουν νῦν ἐγκατασταθῆ τὰ περίφημα μουσεῖα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, τὰ καλούμενα τῶν *Οὐφφίτσι* (βλ. λ.) ἢ τῶν Ὀφφικίων.

Τὸ ἀνάκτορον Πίττι εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τμῆμα τῆς πόλεως (βλ. λ. *Πίττι ἀνάκτορον*). Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ δευτέρου ὀρόφου τοῦ ἀνακτόρου τούτου εἶναι νῦν ἐγκατεστημένη περίφημος πινακοθήκη (βλ. λ. *Πίττι πινακοθήκη*).

Τὸ ἀνάκτορον Μπαρτζέλλο ἐκτίσθη τῷ 1250 (βλ. λ. *Μπαρτζέλλο*).

Τὸ ἀνάκτορον τῶν Μεδίκων, γνωστὸν ἐπίσης καὶ ὡς ἀνάκτορον Ρικκάρντι, ἐκτίσθη τῷ 1464 ὑπὸ τοῦ Μικελότσι κατὰ παραγγελίαν τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ἠγοράσθη τῷ 1659 ὑπὸ τῶν Ρικάρντι. Εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῆς Φλωρεντίας καὶ περιέχει τοιχογραφίας, ἀνάγλυφα, μωσαϊκά, ἀγάλματα, πίνακας καὶ ἄλλας διακοσμήσεις τοῦ Ντονατέλλο, τοῦ Τζορντάνο, τοῦ Μπενότσο Γκότσολι, κ. ἄ. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1871 ἐχρησίμευσεν ὡς ἕδρα τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνακτόρων τῆς Φλωρεντίας εἶναι τὸ ἀνάκτορον Στρότσι (βλ. *Στρότσι μέγαρον*), τὸ ἀνάκτορον Μπουοναρρότι, ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1858 ἀποτελοῦν ἰδιοκτησίαν τοῦ κράτους, μετὰ μουσείου καὶ πινακοθήκης περιεχούσης ἀνάγλυφα, σχέδια καὶ πρότυπα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ φλωρεντινοῦ ἱστορικοτοπογραφικοῦ μουσείου· τὸ ἀνάκτορον Καππόνι, μετὰ πινακοθήκης νεωτέρων ἔργων καὶ σημαντικῆς βιβλιοθήκης, τὰ ἀνάκτορα Ἀλμπέρτι, Ἀλτοβίτι, Μπαρτολίνι, Κορσίνι, μετὰ πλουσίας συλλογῆς πινάκων ζωγραφικῆς καὶ τοιχογραφιῶν, Γκουαντάνι, Μαρτέλλι, Μότζι, Παντολφίνι, κτισθὲν ἐπὶ σχεδίων τοῦ Ραφαήλου, Κοππαρέλλο, Φάβαρτ, Κασσίνι, μετὰ πινακοθήκης ἔργων νεωτέρας τέχνης, Γκουαντάνι, Γκόντι, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Σανγκάλλο, Τορριτζιάνι, κ. ἄ. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐνδιαφερόντων μεγάρων καὶ οἰκιῶν ὀνομασταὶ εἶναι ἡ οἰκία τοῦ Δάντου, ἡ οἰκία τοῦ ποιητοῦ Ἀλφιέρι, ὅπου οὗτος κατῴκησεν ἀπὸ τοῦ 1793 μέχρι τοῦ θανάτου του, καὶ αἱ οἰκίαι τοῦ Γαλιλαίου, του Μακκιαβέλλι καὶ τοῦ Γκουϊτσιαρντίνι.

Βιβλιοθῆκαι καὶ ἀρχεῖα. Ἡ Φλωρεντία ἔχει πολλὰς καὶ πλουσίας βιβλιοθήκας καὶ ἀρχεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ *Λαυρεντιανὴ* βιβλιοθήκη (βλ.λ.). Ἐν τῷ Παλάτσο ντέλι Οὐφφίτσι ὑπάρχει τὸ πλουσιώτατον ἀρχεῖον τοῦ κράτους καὶ ἡ περίφημος Μαλιαμπεκκιανὴ βιβλιοθήκη, ἡ ὁποία ὁμοῦ μετὰ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου Πίττι ἢ Παλατίνης, ἡνώθη μετὰ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῷ 1862, περιεχούσης 378.000 τόμους, πολλοὺς παπύρους καὶ 16.500 χειρόγραφα. Μεταξὺ τῶν πολυτιμοτέρων χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης ταύτης εἶναι τὰ τοῦ Τάσσου, τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Τοριτσέλλι, τοῦ Μακκιαβέλλι, τοῦ Μπενβενοῦτο Τσελλίνι κ. ἄ.

Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῶν Μεδίκων ἢ Ρικκάρντι ὑπάρχει ἡ Ρικκαρδιανὴ βιβλιοθήκη, ἱδρυθεῖσα κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ριχάρδου Ρικκάρντι. Περιέχει περὶ τοὺς 130.000 τόμους καὶ 14.000 χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι χειρόγραφον τοῦ Πλινίου τοῦ Θ΄ αἰῶνος, χειρόγραφος ἱστορία τῆς Βενετίας τοῦ 1275, χειρόγραφον αὐτόγραφον τῆς ἱστορίας τῆς Φλωρεντίας τοῦ Μακκιαβέλλι, δύο δίπτυχα τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ κ. ἄ. Πλὴν τῶν παλαιῶν τούτων βιβλιοθηκῶν ὑπάρχουν καὶ πλεῖσται ἄλλαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν, ἡ Μαρουτσελλιάνα καὶ αἱ νεώτεραι τῆς σχολῆς τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, τοῦ ἰνστιτούτου τῆς φυσικῆς ἱστορίας κ. ἄ.

—[*Ἱστορ.*] Ἡ Φλωρεντία ὑπῆρξε κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἂν ὄχι ἡ ἰσχυροτέρα, ἀσφαλῶς ὅμως ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἐκ τῶν ἰταλικῶν πόλεων. Ἡ ἱστορία της εἶναι ἡ σημαντικωτέρα δι' ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίσουν τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου μεταξὺ τοῦ ΙΓ΄ καὶ ΙΣΤ΄ αἰῶνος.

Εἶναι ἡ ἀρχαία Florentia, κτισθεῖσα πιθανῶς κατὰ τὸν Β΄ π. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐτρουσκικῆς κυριαρχίας ἀπετέλει μικρὸν συνοικισμόν, ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὰ Φαίσολα (νῦν Φιέζολε), ἅτινα ἔκειντο ἐφ' ὑψηλῆς καὶ δυσπροσίτου τοποθεσίας τοῦ ὑπερκειμένου λόφου καὶ εἶχον δημιουργήσει τὸν συνοικισμὸν ἐκεῖνον ὡς ἐμπορικὴν ἐγκατάστασιν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Σύλλα τῷ 82 π. Χ. καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος τῷ 59 π. Χ., ἐγένετο ρωμαϊκὴ ἀποικία καὶ ἐξωραΐσθη διὰ θερμῶν, θεάτρων, ὑδραγωγείων, συνδεθεῖσα καὶ μετὰ τῆς Ρώμης διὰ τῆς ὡραίας καὶ σῳζομένης ἔτι καὶ νῦν Κασσίας ὁδοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ εὐημερία τῆς Φλωρεντίας ὑπῆρξαν τόσον ταχεῖαι, ὥστε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τῷ 395 μ.Χ., εἶχεν ἀποβῆ ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς Τοσκάνης. Ἦτο τότε ἕδρα ἐπισκόπου. Βραδύτερον κατέλαβον αὐτὴν ἀλληλοδιαδόχως ὁ βασιλεὺς τῶν Γότθων Τοτίλας, ὁ στρατηγὸς τῶν Βυζαντινῶν Ναρσῆς καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Οὔννων Ἀττίλας, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν κατέσκαψεν. Ἀνοικοδομηθεῖσα μετ' ὀλίγον, ἐπανέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Γότθων τῷ 568, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρέλαβον αὐτὴν οἱ Λομβαρδοί, οἵτινες τὴν μετέβαλον εἰς σημαντικὸν στρατιωτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον καὶ τὴν κατέστησαν πρωτεύουσαν δουκάτου. Ἀπὸ τοὺς Λομβαρδοὺς κατέλαβεν αὐτὴν τῷ 774 ὁ Καρλομάγνος, ὁ ὁποῖος τὴν ἀνῳκοδόμησεν ἐκ βάθρων, κατὰ παράκλησιν τοῦ πάπα Λέοντος Γ΄, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅπως καταστήσῃ ταύτην ἐφάμιλλον τῆς Ρώμης. Μετά τινα ἔτη ὁ πάπας Βίκτωρ Β΄ συνεκάλεσεν ἐν αὐτῇ τὴν ὁμώνυμον σύνοδον, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου Γ΄, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη μεταξὺ ἄλλων ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ καταλήψεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, τῷ 1055. Κατόπιν ἡ Φλωρεντία περιῆλθεν εἰς χεῖρας πάντων τῶν μοναρχῶν, οἵτινες εἶχον κατακτήσει καὶ κυβερνήσει ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ἰταλίαν: τῶν ἀπογόνων τοῦ Καρόλου, τῶν Βερανζέρων καὶ τέλος τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Γερμανίας. Οὗτοι εἶχον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των τοὺς δοῦκας τῆς Φλωρεντίας, οἵτινες διῴκουν κληρονομικῶς τὸ ἔδαφος τῆς χώρας. Κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα ἡ Ματθίλδη, ἡ ἐπικαλουμένη μεγάλη κόμισσα, λαβοῦσα ἐκ κληρονομίας τὸ δουκᾶτον τῆς Τοσκάνης, ἐδώρησεν αὐτό, μεθ' ὅλων τῶν ὑπαρχόντων της, τῷ 1077, εἰς τὸν φίλον της πάπαν Γρηγόριον Ζ΄, τὸν ὁποῖον τότε κατεδίωκεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἑρρῖκος Δ΄. Οἱ Φλωρεντινοὶ ἐνέκριναν τὴν δωρεὰν τῆς κομίσσης, ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Ἑρρῖκος Δ΄ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν, ἀπέκρουσαν μετὰ γενναιότητος τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις του τῷ 1081. Ἡ Ματθίλδη ἐν τῷ μεταξὺ ἐνυμφεύθη τὸν φεουδάρχην Βέλφι, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἔμαθε κατόπιν τὴν δωρεὰν τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Τοσκάνης εἰς τὸν πάπαν, ἐγκατέλειψε τὴν σύζυγόν του καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν δωρεάν. Κατὰ τοὺς πολέμους μεταξὺ Λούκκας καὶ Πίζης οἱ Φλωρεντινοὶ εἶχον συμμαχήσει πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους, τῶν ὁποίων εἶχον ἀναλάβει καὶ τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως, κατά τινα ναυτικὴν ἐκστρατείαν τῶν Πιζανῶν.

Ὑπὸ τὴν παπικὴν ἐπιρροὴν ἡ Φλωρεντία προώδευσε μεγάλως ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς διενήργουν ἐμπόριον μὲ ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ εἶχον ἐμπορικὰς ἀποθήκας εἰς τοὺς κυριωτέρους λιμένας καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ τελειοποιηθῆ εἰς ὕψιστον σημεῖον ἐν Φλωρεντίᾳ ἡ χρυσοχοΐα καὶ ἡ κοσμηματοποιΐα. Τῷ 1153 ὁ Φρειδερῖκος Βαρβαρόσσας, παρὰ τὴν δωρεὰν τῆς Ματθίλδης, παραχώρησε τὴν Φλωρεντίαν καὶ μέρος τῆς Τοσκάνης εἰς τὸν Γουέλφον τῆς Ἔστης, ὁ ὁποῖος κατέλαβεν αὐτὴν καὶ τὴν παρεχώρησε κατόπιν εἰς τὸν διάδοχόν του Φίλιππον. Ὁ πάπας ὅμως Ἰννοκέντιος Γ΄ ἔλαβε τὰ ὅπλα πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς κληρονομίας τῆς Ματθίλδης, βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀπομεινάντων εἰς τὸν παπισμὸν Φλωρεντινῶν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν. Ἐπὶ τῆς παπικῆς κυριαρχίας ἡ Φλωρεντία ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἓξ ὑπάτων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀνατεθῆ ἅπασα ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοίκησις, καὶ ὑπὸ γερουσίας ἐξ 100 μελῶν. Κατὰ τὸ 1207 ὅμως οἱ Φλωρεντινοί, θέλοντες ν' ἀποφύγουν τὰς προσωπικὰς ἔριδας πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν δημιουργίαν κομμάτων ἀνταγωνιζομένων, συνεφώνησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν ξένου ἄρχοντος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσαν τὸ ὄνομα τοῦ ποδεστὰ καὶ ἀνέθεσαν τὰ ἐκτελεστικὰ καθήκοντα τῶν διαταγῶν καὶ ἀποφάσεων τῆς γερουσίας, τῶν δικαστῶν κτλ. Πρῶτος ποδεστὰ τῆς Φλωρεντίας ὑπῆρξεν ὁ Γκουαλφρεντόττα, ἐκ Μιλάνου, ὁ ὁποῖος ἐγκατεστάθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐν τούτοις οἱ ὕπατοι διετηρήθησαν ὡσαύτως εἰς τὴν ἀρχήν, ἀνατεθεισῶν εἰς αὐτοὺς τῶν ἄλλων ὑπηρεσιῶν τῆς διοικήσεως.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Φλωρεντία διῳκεῖτο ἄνευ ἐσωτερικῶν διαταραχῶν, ὑπὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὴν νὰ παραμένῃ μακρὰν τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων, οἵτινες τότε ἐσπάρασσον ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν, ἐξ ἀφορμῆς τῶν μεταξὺ τῶν παπῶν καὶ τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων ἀνταγωνισμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον διαιρέσει τοὺς κατοίκους τῶν ἰταλικῶν πόλεων εἰς δύο ἀλληλοσφαζόμενα στρατόπεδα, εἰς τοὺς γιβελίνους (αὐτοκρατορικοὺς) καὶ εἰς τοὺς γουέλφους (παπικούς). Ὁ ἀνταγωνισμὸς ὅμως μεταξὺ γουέλφων καὶ γιβελίνων δὲν ἐβράδυνε νὰ αἱματοκυλίσῃ καὶ τὴν Φλωρεντίαν. Ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἔδωσε τὸ ἑξῆς τυχαῖον γεγονὸς ἰδιωτικῆς ἔριδος μεταξὺ δύο οἰκογενειῶν. Ὁ νεαρὸς Μπουοντελμόντι, ἀνήκων εἰς οἰκογένειαν γνωστὴν διὰ τοὺς δεσμούς της μὲ τὸν πάπαν, ἦτο μεμνηστευμένος μὲ κόρην τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀμιντέι, οἵτινες ἦσαν συνδεδεμένοι στενῶς μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Καταληφθεὶς ὅμως ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος, ἐνυμφεύθη, παρὰ τὴν μνηστείαν του, τὴν νεαρὰν κόρην τῆς οἰκογενείας τῶν Ντονάτι. Οἱ Ἀμιντέι τότε, συνενωθέντες καὶ μὲ τὴν φιλικήν των οἰκογένειαν τῶν Οὑμπέρτι, ἐδολοφόνησαν τὸν Μπουοντελμόντι (1215). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ πόλις διηρέθη εἰς δύο κόμματα: Τεσσαράκοντα δύο οἶκοι, ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Φλωρεντίας, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν γουέλφων καὶ ὡρκίσθησαν νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατον τοῦ Μπουοντελμόντι, ἐνῷ εἴκοσι τέσσαρες ἄλλαι οἰκογένειαι, ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερουσῶν, ὑπεστήριξαν τοὺς Ἀμιντέι καὶ ἐτάχθησαν μὲ τὸ κόμμα τῶν γιβελίνων. Ἐπὶ 33 συνεχῆ ἔτη αἱ δύο φατρίαι εὑρίσκοντο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν ἐντὸς τῆς πόλεως. Αἱ οἰκίαι, τὰ μέγαρα, τὰ ἀνάκτορα, αἱ συνοικίαι τῶν ἀντιμαχομένων οἰκογενειῶν εἶχον μεταβληθῆ εἰς φρούρια καὶ εἰς στρατόπεδα, τὸ δὲ αἱματοκύλισμα τῶν ὁδῶν ἦτο συνηθέστατον. Τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου τῆς μεταβολῆς καὶ αὐτῶν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τοῦ χρώματος τῶν ἐνδυμάτων, τῆς κατασκευῆς τῶν οἰκιῶν των καὶ τῆς δημιουργίας καὶ ἄλλων διαφορῶν, μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος εἶχον ταχθῆ κατὰ μεγάλην πλειοψηφίαν αἱ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι, ἐνῷ ὁ λαὸς ἀνῆκεν εἰς τὸ παπικὸν κόμμα, τὸ ὁποῖον ἠρίθμει ἐπίσης καὶ πολλὰς ἐκ τῶν σημαντικῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Παρὰ τὸν ἐμφύλιον ὅμως τοῦτον σπαραγμὸν ἡ ἐμπορική, ἡ βιομηχανικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐν γένει κίνησις καὶ πρόοδος τῆς πόλεως ἐξηκολούθουν τὸν πυρετώδη ρυθμόν των, ὁ ὁποῖος πολλάκις ἐπέδρασε κατευναστικῶς. Κατα τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἐποχὴν ἡ Φλωρεντία δὲν ἔπαυσε τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους ἐναντίον τῆς Πίζης, τῆς Πιστόγιας, τῆς Σιέννης καὶ ἄλλων πόλεων, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπέβησαν νικηφόροι δι' αὐτήν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἀρχὴ περιήρχετο ἀλληλοδιαδόχως ἄλλοτε μὲν εἰς τοὺς γουέλφους, ἄλλοτε δὲ εἰς τοὺς γιβελίνους. Ἀπὸ τοῦ 1247 αἱ μάχαι εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ὄπισθεν ὁδοφραγμάτων, εἶχον καταστῆ συνεχεῖς. Μεθ' ἑνὸς ἔτους τοιούτους ἀγῶνας ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν 1.500 Γερμανοὶ ἱππεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν νίκην εἰς τοὺς γιβελίνους. Αἱ σφαγαὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, οἱ δὲ ἐναπομείναντες γουέλφοι ἠναγκάσθησαν, τὴν νύκτα τῆς 2 Φεβρουαρίου 1249, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τοὺς γειτονικοὺς πύργους. Οἱ γιβελῖνοι τότε κατηδάφισαν 36 ἐκ τῶν ὀχυρῶν μεγάρων τῶν γουέλφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ ἀνάκτορον Τοζίνγκι, τὸ ὡραιότερον τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ θρίαμβος τῶν γιβελίνων ὑπῆρξε βραχύς. Οἱ ἐξόριστοι γουέλφοι, λαβόντες ἐνισχύσεις, κατώρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἔξωθεν τῆς Φλωρεντίας. Τῆς νίκης ταύτης ἐπωφελήθησαν κατόπιν οἱ popolani, ἤτοι ὁ ἐντὸς τῆς πόλεως λαϊκὸς πληθυσμός, ὁ ὁποῖος συνεπάθει πρὸς τοὺς γουέλφους, καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν γιβελίνων, τοὺς ὁποίους κατέβαλον εὐκόλως καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ συνθηκολογήσουν (1251). Οἱ ἐξορισθέντες γουέλφοι ἐπέστρεψαν τότε εἰς τὴν

Digitized by Google

Φλωρεντίαν καὶ προέβησαν εἰς εὐρείας μεταρρυθμίσεις τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς πόλεως, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διασφαλίσεως τῆς λαϊκῆς θελήσεως καὶ κυριαρχίας κατὰ τῶν ἐπιβουλῶν τῶν εὐγενῶν, ἡ πλειονότης τῶν ὁποίων ἀνῆκεν εἰς τοὺς γιβελίνους. Ἡ πόλις διῃρέθη εἰς ἓξ ἕκτα (sesti) ἢ συνοικίας, αἵτινες ἐξέλεγον ἀνὰ πᾶν δίμηνον ἀπὸ δύο πρεσβύτας (anziani), οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον τῶν ἀρχόντων (signoria). Τὸ συμβούλιον τοῦτο ἀντικατέστησε τοὺς ἓξ ὑπάτους. Ἡ ἀνωτάτη πολιτικὴ καὶ ποινικὴ ἐξουσία ἠσκεῖτο ὑπὸ αἱρετοῦ ἄρχοντος φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ ποδεστὰ καὶ ὄντος ξένου τὴν καταγωγήν, πρὸς ἀποφυγὴν ἐσωτερικῶν ἀντιζηλιῶν. Ἕτερος ἄρχων, ξένος καὶ οὗτος τὴν καταγωγήν, ἐξελέγετο ὡς ἀρχιστράτηγος. Οἱ Φλωρεντινοὶ ἐπεχείρησαν κατόπιν νὰ παρασύρουν πρὸς τὸ μέρος των καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Τοσκάνης, ἐπειδὴ δὲ ἡ Πίζα καὶ ἡ Σιέννα ἠρνήθησαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν, ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1254, τὸ ὁποῖον οἱ Φλωρεντινοὶ χρονικογράφοι ἀποκαλοῦν «τὸ ἔτος τῶν νικῶν», αἱ ἐχθρικαὶ πόλεις τῆς Φλωρεντινῆς δημοκρατίας ἡττήθησαν πλειστάκις καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν, ὑποχρεωθεῖσαι νὰ μὴ παράσχουν ἄσυλον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἐξορίστους τῆς Φλωρεντίας. Ἡ αὔξησις αὐτὴ τῆς δυνάμεως τῆς Φλωρεντίας συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔτι μεγαλυτέραν αὔξησιν τῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς τῆς πόλεως, ἥτις κατέστη μία τῶν πρώτων τῆς Ἰταλίας εἰς μεγαλεῖον καὶ πλοῦτον. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως 1258 οἱ γιβελῖνοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου νὰ καταλάβουν τὴν ἀρχὴν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀλλ' ἡττήθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δέ, παρὰ τὰς προηγουμένας συνθήκας, ἡ Σιέννα παρεχώρησεν ἄσυλον εἰς αὐτούς, ἡ Φλωρεντία ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς. Τότε οἱ γιβελῖνοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ νεωστὶ στεφθέντος βασιλέως τῆς Σικελίας Μανφρέδου, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς 800 ἱππεῖς, οἵτινες κατενίκησαν τοὺς Φλωρεντινοὺς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἀρμπία (1260). Κατόπιν τούτου οἱ γιβελῖνοι εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Φλωρεντίαν, κατέλυσαν πάσας τὰς λαϊκὰς καὶ δημοκρατικὰς ἀρχὰς καὶ ἀπέδωσαν τὴν διακυβέρνησιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ὁμόσαντας ὅρκον πίστεως εἰς τὸν Μανφρέδον. Οἱ γιβελῖνοι τότε ἐπεζήτησαν νὰ κατεδαφίσουν τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντέδρασεν ὁ ἀρχηγός των Φαρινάτα ντέλι Οὐμπέρτι, τὸν ὁποῖον ἀπηθανάτισεν ὁ Δάντης διὰ τὸν πατριωτισμόν του. Μετά τινα ἔτη (1266) ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυϊκός, κατακτήσας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ὑπεσχέθη νὰ βοηθήσῃ τοὺς γουέλφους. Ὁ ἀντιπρόσωπος τότε τοῦ Μανφρέδου Γκουΐντο Νοβέλλο, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀνομασθῆ ποδεστὰ τῆς Φλωρεντίας, διαθέτων μόνον περὶ τοὺς 1.500 Γερμανοὺς ἱππεῖς καὶ φοβούμενος μήπως ἀπολέσῃ τὴν ἐξουσίαν, προσηγγισε πρὸς τοὺς γουέλφους καὶ προέβη εἰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν προσεπάθησε νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν διακυβέρνησίν του λαϊκὸν καὶ δημοκρατικὸν χαρακτῆρα. Ὅταν ὅμως ἐπεχείρησε νὰ εἰσπράξῃ φόρους πρὸς συντήρησιν τῶν Γερμανῶν μισθοφόρων του, οἱ γουέλφοι ἐξηγέρθησαν καὶ τῇ βοηθείᾳ 800 Γάλλων ἱππέων, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κόμιτος Γκὺ ντὲ Μονφόρ, ἐξεδίωξαν τοὺς γιβελίνους καὶ κατόπιν ὤμοσαν ὑπακοὴν εἰς τὸν Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυϊκὸν ἐπὶ δέκα ἔτη. Οἱ γουέλφοι ἐπανέφερον τὸ παλαιὸν δημοκρατικόν των καθεστώς, μέ τινας τροποποιήσεις. Ὁ πάπας Γρηγόριος Ι΄ ἐπεχείρησε τότε νὰ συμφιλιώσῃ τὰς δύο φατρίας, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετέβη εἰς τὴν Φλωρεντίαν τῷ 1273 καὶ κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς γουέλφους νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξορίστων. Πράγματι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων ἠμβλύνθη μεγάλως, συνεπείᾳ δὲ τῆς ἐπελθούσης συμφιλιώσεως τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἶχεν ἀναλάβει συμβούλιον ἀποτελεσθὲν ἀπὸ 8 γουέλφους καὶ 6 γιβελίνους. Τῷ 1282 εἰσήχθησαν νέαι διοικητικαὶ μεταρρυθμίσεις, τὸ δὲ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς πόλεως προσέλαβε νέαν μορφήν· ἡ ἀνωτάτη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία καὶ ἡ ἐκπροσώπησις τοῦ κράτους ἀνετέθη εἰς ἓξ πριόρι (πρώτους, ἀρχιεργάτας ἢ προϊσταμένους), ἐκλεγομένους ὑπὸ τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ λαός, μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὸ μῖσός του κατὰ τῶν γιβελίνων, ἐπέτυχε τὴν προγραφὴν 37 οἰκογενειῶν ἐκ τῶν εὐγενεστέρων τῆς πόλεως, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἐστερήθησαν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων των, καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ δικαιώματος νὰ ἀνήκουν εἰς ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα, καθὼς καὶ τοῦ δικαιώματος νὰ μηνύουν εἰς τὰ δικαστήρια τοὺς πληβείους, ν' ἀνεγείρουν οἰκίας πλησίον εἰς τὸν ποταμὸν ἢ τὰς πύλας τῆς πόλεως, κ. τ. λ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ κάτοικοι τῆς Φλωρεντίας, ἐκτὸς τοῦ χωρισμοῦ των εἰς τὰ δύο μεγάλα κόμματα, τῶν γουέλφων καὶ τῶν γιβελίνων, εἶχον διαιρεθῆ καὶ εἰς δύο ἄλλας φατρίας, τῶν λευκῶν καὶ τῶν μελανῶν. Οἱ πρῶτοι, προσκείμενοι πρὸς τὸ λαϊκὸν κόμμα, ἦσαν σχεδὸν πάντες γιβελῖνοι, ἐνῷ οἱ δεύτεροι ὑπεστήριζον τὴν ἀριστοκρατικὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς γουέλφους. Ὁ πάπας Βονιφάτιος, φρονῶν ὅτι ὁ θρίαμβος τῶν λευκῶν ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ἐξ ἴσου καταστρεπτικὸς εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν ὅσον καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κάρολον Βαλουά, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὀνομάσει «εἰρηνοποιὸν τῆς Τοσκάνης», νὰ καταλάβῃ τὴν Φλωρεντίαν. Ὁ Κάρολος, τοῦ ὁποίου τὰ στρατεύματα εἶχον αὐξηθῆ μεγάλως καθ' ὁδὸν διὰ τῆς προσελεύσεως πολλῶν Φλωρεντινῶν ἐξορίστων μελανῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἀφοῦ εἶχεν ὁρκισθῆ πρὸς τοὺς κατοίκους ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ἐξορίστους. Μόλις ὅμως ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως, ἐκάλεσε τοὺς μελανοὺς καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ λεηλατήσουν τὰς οἰκίας τῶν λευκῶν καὶ νὰ προβοῦν εἰς παντὸς εἴδους βιαιοπραγίας καὶ σφαγάς. Εἰς τὰς τάξεις τῶν λευκῶν ἀνῆκε τότε καὶ ὁ Δάντης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ, ἐνῷ ἡ οἰκία του ἐλεηλατήθη. Κατὰ τοὺς πέντε μῆνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Κάρολος παρέμεινεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν (1301—1302), κατεδικάσθησαν εἰς ἐξορίαν ὑπὲρ τοὺς 600 λευκοί. Μετὰ τινα ἔτη ὁ πάπας Κλήμης ὁ Ε΄ ἐπεχείρησε να συμφιλιώσῃ τὰς δύο φατρίας, ἀλλ' ἀπέτυχεν· οἱ μελανοὶ ἐξηκολούθησαν τὰς καταδιώξεις των κατὰ τῶν λευκῶν, τοὺς ὁποίους ἐπέτυχον νὰ ἐκδιώξουν καὶ ἀπὸ τὴν Πιστόϊαν καὶ ἀπὸ τὴν Βολωνίαν. Ἐπὶ τέλους τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1317 συνήφθη συμφωνία μεταξὺ ὅλων τῶν γουέλφων καὶ γιβελίνων τῆς Τοσκάνης, οἵτινες ὑπεσχέθησαν νὰ παύσουν τὸν μεταξύ των ἐμφύλιον σπαραγμόν. Ἡ συμφωνία αὕτη ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν νὰ ζήσῃ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐν πλήρει εἰρήνῃ καὶ ἐξωτερικῇ γαλήνῃ, ἧς εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπόλυτον ἀνάγκην. Ἑκάστη τῶν πόλεων τῆς Τοσκάνης, διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης, ἐδικαιοῦτο νὰ παραμείνῃ εἰς τὰς κεκτημένας θέσεις καὶ νὰ κατέχῃ τοὺς καταληφθέντας πύργους, οἱ δὲ Φλωρεντινοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ κάμνουν ἐλευθέραν χρῆσιν τοῦ λιμένος τῆς Πίζης. Ἡ εἰρήνη ὅμως αὕτη δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ κατευνάσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ἔριδας, αἵτινες ἐξηκολούθουν νὰ διαχωρίζουν τοὺς κατοίκους. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀρχηγὸς τῶν γιβελίνων τῆς Πίζης Καστρούτσιο Καστρακάνι συνέλαβε τὸ τολμηρὸν σχέδιον νὰ καθυποτάξῃ τὴν Φλωρεντίαν εἰς τὴν φατρίαν, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ αὐτὸς (1320). Ἐπηκολούθησε λυσσώδης πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔληξε διὰ τῆς τελείας ἥττης τῶν Φλωρεντινῶν (1325). Οἱ Φλωρεντινοὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν ἀποκαλούμενον δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν στρατηγὸν τὸν Γουαλτέριον Βρυέννιον. Οὗτος ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν δικτάτωρα καὶ καταλύσας τὰς προτέρας ἀρχὰς ἐκυβέρνα τὴν πόλιν ὡς ἀντιβασιλεὺς καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Ἡ τυραννικὴ ὅμως διοίκησις αὐτοῦ ἐξήγειρεν ἐν τέλει εἰς ἐπανάστασιν τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξεδίωξε βιαίως τὸν Ἰούλιον τοῦ 1343. Τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ λαὸς ἐπεζήτησε νέαν μεταρρύθμισιν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον. Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης πᾶσα ἡ ἐξουσία περιήρχετο εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ εὐγενεῖς προσεπάθησαν νὰ καταλάβουν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρά των ἀπέτυχε. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Φλωρεντία εἶχεν ὑπὲρ τὰς 150.000 κατοίκων, ἐξ ὧν αἱ 25.000 ἠδύναντο νὰ φέρουν ὅπλα. Τὴν 1 Νοεμβρίου 1333 τρομερὰ πλήμμυρα τοῦ ποταμοῦ Ἄρνου κατέστρεψε μέγα μέρος τῆς πόλεως, τῷ δὲ 1340 φοβερὸς λοιμὸς ἠρήμωσε τὴν Φλωρεντίαν, θανατώσας 100.000 κατοίκων. Παρὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας ἐξηκολούθουν καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες, αἵτινες τῷ 1378 κατέληξαν εἰς τὴν περίφημον στάσιν τῶν τσιόμπι (ciompi), ξαντῶν τῶν ἐργοστασίων ἐριουργίας) ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ ντὲ Λάντο καὶ τὸν Σιλβέστρον τῶν Μεδίκων, ὧν ἡ οἰκογένεια ἄρχεται ν' ἀναφαίνεται εἰς τὴν πολιτικὴν κονίστραν τῆς Φλωρεντίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ μεγίστης δημοτικότητος. Κατόπιν τῆς στάσεως ταύτης ὁ λαὸς ἔλαβε μεγαλύτερα δικαιώματα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἡ διαγωγὴ ὅμως τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐπαναστατῶν Μιχαὴλ ντὲ Λάντο προεκάλεσε γενικὴν δυσαρέσκειαν, συνεπείᾳ δὲ ταύτης οὗτος ἐξεδιώχθη, οἱ δὲ εὐγενεῖς εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀρχὴν τῷ 1382. Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα πεντήκοντα τρία ἔτη ἡ διακυβέρνησις τῆς χώρας εὑρίσκετο ἀλληλοδιαδόχως εἰς χεῖρας τῶν δημοκρατικῶν οἰκογενειῶν Ἀλμπέρτι καὶ Ρίτσι καὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς τῶν Ἀλμπίτζι. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ οἰκονομική της ἀκμή, ὥστε τῷ 1405 ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν Γαβριὴλ Βισκόντι ἀντὶ 200.000 φλωρινίων χρυσῶν τὴν πόλιν τῆς Πίζης, ἥτις ἀντισταθεῖσα ἡρωϊκῶς ὑπετάγη διὰ τῶν ὅπλων τῷ 1403, τῷ δὲ 1421 ἠγόρασεν ἀπὸ τὴν Γένουαν τὸν λιμένα τοῦ Λιβόρνου ἀντὶ 100.000 χρυσῶν φλωρινίων. Μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἀπελάμβανον τῆς μεγαλυτέρας δημοτικότητος, ἰδίως παρὰ τῷ λαῷ ἐν Φλωρεντίᾳ, ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Μεδίκων, ἥτις διὰ τῶν τραπεζιτικῶν καὶ ἄλλων ἐμπορικῶν ἐργασιῶν εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλα πλούτη καὶ ἧς πολλὰ μέλη ἐκυβέρνησαν ἐπανειλημμένως τὴν πόλιν, προστατεύσαντα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ λαμπρύναντα αὐτὴν δι' ὑπερόχων μνημείων καὶ ἀμυθήτων καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Φλωρεντία εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης της. Τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία, αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι προσέλαβον μεγίστην ἀνάπτυξιν. Εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς πόλεως ἐκτίσθησαν περίφημοι ἐκκλησίαι καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἀνηγείροντο ὡραῖα μνημεῖα καὶ ἀγάλματα. Λόγῳ τοῦ μεγάλου της πλούτου καὶ τῆς σπουδαιότητός της, ὁ πάπας Εὐγένιος Δ΄ ἀπεφάσισε τὴν μεταφορὰν εἰς αὐτὴν τῆς ἕδρας τῆς συνόδου, ἥτις μέχρι τότε συνεδρίαζεν εἰς τὴν Φερράραν καὶ εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν συνένωσιν τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάλογον ἀνάπτυξιν εἶχε λάβει καὶ ἡ στρατιωτικὴ αὐτῆς δύναμις, ἡ δὲ κυριαρχία της εἶχεν ἐπεκταθῆ ἐπὶ πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς Τοσκάνης. Μὴ ἀρκουμένη ὅμως εἰς τὴν κυριαρχίαν ταύτην, ἐπεζήτησε νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπὶ ἄλλων γειτονικῶν ἐδαφῶν. Ὁ Κοσμᾶς τῶν Μεδίκων, ἐπιχειρήσας τὴν κατάκτησιν τῆς Λούκκας καὶ ἡττηθεὶς πρὸ αὐτῆς, κατεδικάσθη εἰς δεκαετῆ ἐξορίαν. Μετὰ ἓν ὅμως ἔτος ὁ Κοσμᾶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐν θριάμβῳ, περιβληθεὶς διὰ δικτατορικῆς δυνάμεως. Ἐπονομασθεὶς πατὴρ τῆς πατρίδος, ἀπεφάσισε τὴν μεταβολὴν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου καὶ ἐνεπιστεύθη ὁλόκληρον τὴν διοίκησιν εἰς μικρὸν ἀριθμὸν πολιτῶν, καίτοι διετήρησε τὴν δημοκρατικὴν μορφὴν τοῦ πολιτεύματος. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπεχείρησε νὰ διαδεχθῇ τοῦτον ὁ υἱός του Πέτρος. Ἀλλ' αἱ παλαιαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες ἐθεώρουν πάντοτε τὴν οἰκογένειαν τῶν Μεδίκων ὡς παρείσακτον ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ἐξηγέρθησαν εἰς ἐπανάστασιν τῷ 1465, ἥτις ὅμως κατεστάλη ταχέως καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Μεδίκους νὰ ἐνισχυθοῦν ἔτι μᾶλλον. Ὁ Πέτρος τῶν Μεδίκων ἐπωφελήθη τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ἵνα προγράψῃ καὶ ἐξορίσῃ πολλὰς ἐκ τῶν διασημοτέρων οἰκογενειῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξυφάνθη νέα συνωμοσία κατὰ τῶν δύο υἱῶν του Λαυρεντίου καὶ Ἰουλιανοῦ τῶν Μεδίκων, ὧν ὁ τελευταῖος ἐφονεύθη ἐντὸς τῆς μητροπόλεως. Ὁ λαὸς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τοὺς Μεδίκους, ἐξεδικήθη τὸν θάνατόν του, φονεύων πάντα συνωμότην ὃν συνήντα καθ' ὁδόν. Ὁ πάπας Σίξτος Δ΄, κατὰ παρακίνησιν τοῦ ὁποίου εἶχεν ὀργανωθῆ ἡ ἐξέγερσις κατὰ τῶν Μεδίκων, ἐκ συμφώνου μὲ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδον, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Φλωρεντίας, ἧς τὰ στρατεύματα ἐνικήθησαν κατὰ κράτος τῷ 1479, παρὰ τὸ Πότζιο Ἰμπεριάλε ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Φερδινάνδου δουκὸς τῆς Καλαβρίας Ἀλφόνσου. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΑ΄ ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ Λαυρέντιος τῶν Μεδίκων, ὃν οἱ σύγχρονοί του εἶχον ἐπονομάσει «ὁ μεγαλοπρεπής», ἀπέθανε τὴν 2 Ἀπριλίου 1492. Ὁ υἱός του Πέτρος, ἀναγνωρισθεὶς ὡς διάδοχός του, ἐστερεῖτο τῆς ἱκανότητος τοῦ πατρός του καὶ ταχέως κατέστη μισητός, ἐκδιωχθεὶς μετὰ διετίαν ἐκ τῆς Φλωρεντίας ἕνεκα τῆς στάσεώς του ἔναντι τοῦ Καρόλου Η΄, ὁ ὁποῖος ἐβάδιζε πρὸς κατάληψιν τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Οἱ Φλωρεντινοὶ ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τὸν Κάρολον Η΄, βραδύτερον δὲ (τῷ 1515) συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Α΄, βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ὁ πάπας Ἰούλιος Β΄ τῶν Μεδίκων ἀποκατέστησε τὴν κυριαρχίαν τῆς οἰκογενείας του ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου μετέβη αὐτοπροσώπως καὶ ἐγένετο θριαμβευτικῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἔκτοτε αἱ τύχαι τῆς Φλωρεντίας ἠκολούθησαν τὰς τοῦ ποντιφικοῦ κράτους, διότι ἡ ἐπιρροὴ τῶν παπῶν ἐπ' αὐτῆς ἦτο ἰσχυροτάτη. Τῷ 1527 ἡ Φλωρεντία εἰσῆλθεν εἰς τὸν σύνδεσμον τῶν πόλεων, ὁ ὁποῖος συνεστήθη τότε ἐν Μαντούῃ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε΄. Ὅταν ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπολιόρκησε τὸν πύργον τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου τῆς Ρώμης, οἱ Φλωρεντινοὶ γιβελῖνοι, ἐπωφεληθέντες τῶν δυσχερειῶν τοῦ πάπα, ἐξεδίωξαν τοὺς Μεδίκους. Ὁ πάπας τότε, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του ὅπως ἐκδικηθῇ τοὺς Φλωρεντινούς, ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε΄, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως οὗτος ἐπαναφέρῃ τοὺς Μεδίκους εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Οἱ Φλωρεντινοί, παρὰ τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ τοῦ Φραγκίσκου Α΄, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καμπραὶ ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ τὴν Φλωρεντίαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀντέστησαν ἡρωϊκῶς μέχρι τῆς 12 Αὐγούστου 1530, ὁπότε ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν εἰς τὸν Κάρολον Ε΄, ὁ ὁποῖος διὰ διατάγματος ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον τῶν Μεδίκων, τοὺς υἱούς του καὶ τοὺς διαδόχους των ἀρχηγοὺς τῆς δημοκρατίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔπαυσεν οὐσιαστικῶς νὰ ὑφίσταται ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τῷ δὲ 1569 ὁ Κοσμᾶς Β΄ τῶν Μεδίκων ἔλαβεν ἐπισήμως τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς τῆς Τοσκάνης, ἥτις ἀνεκηρύχθη εἰς δουκᾶτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Φλωρεντίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἱστορία τῆς Φλωρεντίας ταυτίζεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ δουκάτου τῆς Τοσκάνης (βλ. λ. *Τοσκάνη*). Ἡ Φλωρεντία ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου τῆς

Digitized by Google

Τοσκάνης μέχρι τοῦ 1859, μετὰ δὲ τὴν ἐπελθοῦσαν ἵδρυσιν τοῦ ἡνωμένου βασιλείου τῆς Ἰταλίας ἐγένετο πρωτεύουσα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1864 μέχρι τοῦ 1871. Τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀνάκτησιν μεγάλου μέρους τῆς παλαιᾶς της εὐημερίας, ἥτις εἶχεν ἐλαττωθῆ σημαντικῶς κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας, καθὼς καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ της. Μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτευούσης εἰς Ρώμην ἡ Φλωρεντία ἀπέμεινεν ἓν τῶν σημαντικωτέρων τουριστικῶν καὶ ἱστορικῶν κέντρων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Μ. Δ. Β.

Ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐν Φλωρεντίᾳ ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα δύο Καλαβροὶ Ἕλληνες, ὁ Βερνάρδος Βαρλαὰμ καὶ ὁ Λεόντιος Πιλάτος, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν ποιητῶν Βοκκακίου καὶ Πετράρχη, ὅπως τοὺς διδάξωσι τὴν ἑλληνικήν· οὕτω δὲ γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Πετράρχης ἐκαυχᾶτο ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἔλαβεν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἀντίγραφον τοῦ Ὁμήρου· λαβὼν δὲ καὶ τοῦ Πλάτωνος χειρόγραφον μεγαλοφρονῶν ἔγραφε πρὸς φίλον ὅτι ἐφιλοξένει ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ δύο πολυτίμους ξένους· ἐζήτει δὲ προσέτι διὰ τῶν φίλων νὰ προμηθευθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερα χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν· καὶ ὁ Βοκκάκιος δὲ ἐσεμνύνετο ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐκ πάντων τῶν Ἰταλῶν ἀνέγνωσε τὸν Ὅμηρον. Τῷ 1396 προσεκλήθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Φλωρεντίας ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως λόγιος Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὅπως διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν διὰ συμβολαίου ἐπὶ δεκαετίαν καὶ ἐπὶ μισθῷ ἐτησίῳ 100 φλωρινίων καὶ ἰδιαιτέρᾳ πληρωμῇ τῶν φοιτητῶν. Ἐκ τῆς θεσπεσίας αὐτοῦ ἐκεῖ διδασκαλίας (1396—1400) καταγοητεύονται οἱ εὐγενεῖς τῆς πόλεως νέοι μανθάνοντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐπὶ ἑπτὰ καὶ πλέον αἰῶνας οὐδεὶς τῶν Ἰταλῶν εἶχε σπουδάσει καὶ ἥτις ἤνοιγεν εἰς τοὺς φιλομαθεῖς Φλωρεντίνους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας. Πολλοὶ καθηγηταὶ ἐκ διαφόρων τῆς Ἰταλίας μεγαλοπόλεων σπεύδουσιν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἵνα ἀκούσωσι τὴν γοητευτικὴν τοῦ ἐμπνευσμένου Ἕλληνος διδασκαλίαν. Ὁ Χρυσολωρᾶς ἵδρυσεν ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τὴν πρώτην σχολὴν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἥτις ἐγκαινίζει νέαν ἐποχὴν ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης προέκυψεν ἡ πρώτη ἐν Ἰταλίᾳ περὶ τὸν ἀνθρωσμὸν (humanismum) καὶ τὴν ἑλληνικὴν παίδευσιν σπουδάσασα γενεά, οἱ πρῶτοι ἀνθρωπισταί· διὰ τοῦ μεγαλωνύμου τούτου διδασκάλου ἡνώθησαν δύο κόσμοι πολλοὺς αἰῶνας πρότερον κεχωρισμένοι καὶ ἐχθρικῶς μάλιστα πρὸς ἀλλήλους διακείμενοι. Τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἑλληνιστὶ γινομένην ἐν Φλωρεντίᾳ, παρηκολούθουν μετ' ἐνθουσιασμοῦ λόγιοι καὶ τῶν εὐπατριδῶν οἱ ἐξέχοντες· ὁ θεῖος οὗτος διδάσκαλος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του παραβάλλεται πρὸς ἡλιακὴν ἀκτῖνα, ἥτις ἐφώτισε τὴν εἰς βαθὺν ζόφον βεβυθισμένην Ἰταλίαν. Ὁ Ἄγγελος Πολιτιανός, ἐνθουσιώδης ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἀνεφώνησε πρὸς τοὺς Φλωρεντίνους: «Ἄνδρες Φλωρεντῖνοι, ἐν τῇ πολιτείᾳ ὑμῶν πᾶσα ἑλληνικὴ παίδευσις, πρὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐκλιποῦσα, τοσοῦτον ἀνεβίωσε καὶ ἤκμασεν, ὥστε ἄνδρες ἐξ ὑμῶν δημοσίᾳ διδάσκουσι τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ παῖδες ἐκ τῆς καλλίστης τάξεως τῶν εὐγενῶν—τοῦθ' ὅπερ πρὸ χιλιετηρίδος δὲν ἔχει συμβῇ ἐν Ἰταλίᾳ—τόσον καθαρῶς καὶ εὐχερῶς λαλοῦσι τὴν ἀττικὴν γλῶσσαν, ὥστε αἱ Ἀθῆναι οὐχὶ καταστραφεῖσαι καὶ ὑπὸ βαρβάρων καταληφθεῖσαι, ἀλλ' ἑκουσίως ἐκ τοῦ ἐδάφους αὐτῶν ἀποσπασθεῖσαι μετὰ πάντων τῶν καθιδρυμάτων μετενάστευσαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἐν αὐτῇ πάλιν ἀνέτειλαν».

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χρυσολωρᾶ γίνονται διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἑνετίᾳ, Βονωνίᾳ, Φερράρᾳ, Παταβίῳ, Ρώμῃ καὶ Φλωρεντίᾳ. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν Ροβέρτος de Rossi μεταφράζει μέρη τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀντιγράφει πλείστους Ἕλληνας κλασσικούς. Ὁ εὐγενὴς Palla Strozz, ὅστις εἶχε προσκαλέσει τὸν Χρυσολωρᾶν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἐξορισθεὶς τῷ 1434 διῆλθε τὰ 28 ἔτη τῆς ἐξορίας του ἐν Παδούῃ μεταφράζων Ἕλληνας συγγραφεῖς. Ἐν τῷ μεταξὺ (1433—1464) ἀνεδείχθη μέγας πάτρων τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Κοσμᾶς ἢ Κόσμος ὁ ἐκ Μεδίκων, ὅστις ἵδρυσε τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἁγίου Μάρκου· περὶ αὐτὸν δὲ ἀπετέλεσαν κύκλον φιλόμουσον διάφοροι λόγιοι ἀνθρωπισταί, ἐν οἷς: Νίκκολο de Niccolo (1363—1437), ὅστις ἀντέγραψεν 800 χειρόγραφα ἀρχαῖα, περιελθόντα ἐν τέλει εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Μεδίκων. Οὗτος δὲν ἀντέγραφε μόνον, ἀλλὰ καὶ παρέβαλλε τὰ χειρόγραφα πρὸς ἄλληλα, διώρθου τὰ κείμενα, διῄρει αὐτὰ εἰς παραγράφους καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ πρῶτος κριτικὸς τῶν ἀρχαίων κειμένων· διηύθυνε δὲ καὶ τοὺς πράκτορας τῶν Μεδίκων εἰς τὸ νὰ περιζητῶσιν ἀρχαῖα χειρόγραφα ἐν ταῖς ξέναις χώραις, καὶ ἀπέβη τὸ κέντρον ἐνθουσιώδους ἑλληνομαθοῦς κύκλου ἐν Φλωρεντίᾳ

Ἕτεροι μαθηταὶ τοῦ Χρυσολωρᾶ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγένοντο ὁ Ἀμβρόσιος Traversari, ὁ Manetti καὶ ὁ Bruni, μεταφράσαντες Ἕλληνας συγγραφεῖς εἰς τὴν λατινικὴν καὶ περισυλλέξαντες χειρόγραφα Ἑλλήνων κλασσικῶν. Οὗτοι εἶναι οἱ μέγιστοι τῶν ἀνθρωπιστῶν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπὶ τοῦ Κοσμᾶ τῶν Μεδίκων, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν. Ἕτεροι μαθηταὶ τοῦ Χρυσολωρᾶ εἶναι ὁ Πέτρος Vergerio (1370—1445), ὅστις τριακονταετὴς τὴν ἡλικίαν ἔσπευσεν εἰς Φλωρεντίαν, ἵνα ὑπ' αὐτοῦ διδαχθῇ τὰ ἑλληνικά· οὗτος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὸν Ἀρριανὸν καὶ ἔγραψεν ἐν Κωνσταντίᾳ τὸν ἐπιτάφιον τοῦ διδασκάλου. Ὁ Γουαρῖνος ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ (1410—1414) καὶ ἐγένετο διερμηνεὺς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ συνόδῳ τῆς πόλεως ταύτης· οὗτος μετέφρασε πολλοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ 15 βίους τοῦ Πλουτάρχου. Τέλος ὁ Φραγκῖσκος Φίλελφος (1398—1481), μαθὼν τὰ ἑλληνικὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐδίδαξεν αὐτὰ ἐν Φλωρεντίᾳ· μετέφρασε πλεῖστα συγγράμματα ἑλληνικά, ἡ δὲ βιβλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας ἔχει αὐτόγραφον αὐτοῦ τόμον ἑλληνικῶν ποιημάτων ἐν ἐλεγειακῷ καὶ σαπφικῷ μέτρῳ καὶ 114 ἐπιστολὰς ἑλληνιστὶ γεγραμμένας πρὸς πρόσωπα γνωστά, ὡς ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἀργυρόπουλος, ὁ Θεόδ. Γαζῆς καὶ Μωάμεθ ὁ Β΄.

Ἕτερος μετὰ τὸν Χρυσολωρᾶν μεγαλοφυὴς Ἕλλην, ὁ Γεώργ. Γεμιστὸς-Πλήθων, εἰσαγαγὼν τὴν τέως ἄγνωστον ἐκεῖ φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος, ἐγένετο ἐμμέσως ἀρχηγὸς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ περιωνύμου Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας, ἀντέδρασε κατὰ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ διὰ τῶν σοφῶν του διδαγμάτων προπαρεσκεύασε τὴν ἐν Γερμανίᾳ θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Οὗτος εἶχεν ἐκλεγῇ μετ' ἄλλων πέντε λογίων ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον διὰ τὴν ἕνωσιν τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν σύνοδον ὀλίγην προσοχὴν ἔδωκεν, ἀναπτύξας δὲ εἰς κύκλον σπουδαίων ἀνδρῶν Φλωρεντίνων τὰ διδάγματα τοῦ Πλάτωνος κατεγοήτευσεν αὐτούς. Τὸ ζωηρὸν ὕφος καὶ ὁ ἐπαγωγὸς λόγος τοῦ Πλήθωνος περὶ τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν ἐνέπνευσαν εἰς τὸν Κοσμᾶν τῶν Μεδίκων τὴν ἰδέαν νὰ ἱδρύσῃ ἀκαδημίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Πλάτωνος, εὐθὺς ὡς ἡ εὐκαιρία δοθῇ· ὁ δὲ Φικῖνος, εὐφυέστατος ὤν, ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Κοσμᾶ, ἵνα μεταφράσῃ τὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου· ὁ Πλήθων συνέταξε τότε διατριβὴν «Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται» (*Migne*, Πατρολ. Ἑλλην. CLX, 882 ἑπ.), καὶ οὕτως ἐκέντρισε τοὺς Ἰταλοὺς ἑλληνιστὰς καὶ ἀνθρωπιστὰς πρὸς μείζονα σπουδὴν ἀμφοτέρων· τὸ γενικὸν ὅμως ἀποτέλεσμα ἦτο μείζων ἐκτίμησις πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ μείωσις τῆς αὐθεντίας τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐπεκράτει.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία ἐν Φλωρεντίᾳ ἱδρύθη καὶ ὁ Φικῖνος μετέφρασε τὸν Πλάτωνα. Ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὸ «Συμπόσιον» τοῦ φιλοσόφου εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων πρωτολείων τῆς πλατωνικῆς ταύτης Ἀκαδημίας. Τὸ ἀρχαῖον ἔθος τοῦ ἑορτάζειν τὴν μνήμην τοῦ Πλάτωνος δι' ἐτησίου συμποσίου ἀνενεώθη μετὰ πάροδον δώδεκα αἰώνων ὑπὸ τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων· ἐννέα μέλη τῆς Ἀκαδημίας, ἐν οἷς ὁ Φικῖνος, προσεκλήθησαν εἰς τὴν ἐν Careggio ἔπαυλιν, εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ συμποσίου ἡ τοῦ Φικίνου μετάφρασις τῶν ἑπτὰ ἐν τῷ «Συμποσίῳ» λόγων ἀνεγνώσθη γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ καὶ συνεζητήθη ὑπὸ πέντε ἐκ τῶν συνδαιτυμόνων. Ὁ Φικῖνος ἠσχολήθη νὰ συνδιαλλάξῃ τὸν πλατωνισμὸν μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὴν δὲ μνήμην αὐτοῦ διατηρεῖ μαρμαρίνη προτομὴ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Φλωρεντίας.

Περίφημον μέλος τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας ἐγένετο ὁ Ἄγγελος Πολιτιανὸς (Politianus, 1454—1494)· ἐν Φλωρεντίᾳ νεαρώτατος ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Φικίνου, τοῦ Ἀργυροπούλου καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Καλλίστου· τριακονταετὴς τὴν ἡλικίαν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἐγένετο δὲ καὶ διδάσκαλος τῶν υἱῶν τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων (1448—1492)· ἐσπούδασεν εἰδικῶς περὶ τοὺς Πανδέκτας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὧν τὸ περιώνυμον χειρόγραφον εἶχε μετακομισθῇ ἐκ τῆς Πίσης εἰς Φλωρεντίαν τῷ 1411. Πρὸς δὲ ἔγραψεν ἑλληνικὰ ποιήματα, μετέφρασεν ἐμμέτρως ραψῳδίας τῆς Ἰλιάδος, ποιήματα τοῦ Μόσχου, τοῦ Καλλιμάχου, τὸν «Χαρμίδην» τοῦ Πλάτωνος, τὸν Ἐπίκτητον, μέρη τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου καὶ ἄλλα τινά. Τῷ 1522 κατηργήθη ἡ Ἀκαδημία· ὅτε δὲ ἀνεκαινίσθη (1540), σκοπὸς αὐτῆς ἦτο πλέον οὐχὶ ἡ σπουδὴ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν γένει καὶ τὴν πλατωνικὴν ἰδίᾳ, ἀλλὰ μόνον σπουδὴ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης.

Πλὴν τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ τοῦ Πλήθωνος καὶ ἄλλοι Ἕλληνες σοφοὶ καταφυγόντες εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐδίδαξαν ἐν Φλωρεντίᾳ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ τὴν γενναίαν φιλοξενίαν καὶ χορηγίαν τῶν Μεδίκων. Ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος (1416—1468) ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη ὑπὸ τὴν πατρωνείαν τῶν Μεδίκων· ἐκεῖ δ' ἔσχε μαθητὴν τὸν Πολιτιανόν, ὅτε δ' ἤκουσε τὸν μαθητήν του Ρεουχλῖνον, τὸν μετὰ ταῦτα μέγαν ἀνθρωπιστὴν ἐν Γερμανίᾳ, ἀπαγγέλλοντα δημηγορίας του Θουκυδίδου, ἀνεφώνησεν: «Ἰδοὺ· διὰ τῆς ἐξορίας ἡμῶν ἡ Ἑλλὰς ὑπερέπτη τὰς Ἄλπεις».

Ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ εἴκοσιν ἔτη (1471—1491) καὶ παρεσκεύασε τὴν α΄ ἔντυπον ἔκδοσιν τοῦ Ὁμήρου, τυπωθεῖσαν ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1488. Μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος (1472), ἡ δὲ διδασκαλία του τοσοῦτον κατέθελξε τὸν Πολιτιανόν, ὥστε ἐν χαριεστάτῳ ἐλεγειακῷ ποιήματι ἐξελιπάρει τὸν Λαυρέντιον νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Κάλλιστον νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Φλωρεντίαν. Ὁ Ἰάνος Λάσκαρις (1445—1535) ἔτυχε θερμῆς δεξιώσεως ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ τοῦ Λαυρεντίου καὶ ἀφοῦ ἐδίδαξεν ἑλληνικά, ἐντολῇ τοῦ φιλομουσοτάτου ἐκείνου χορηγοῦ, δὶς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἵνα ἀναζητήσῃ χειρόγραφα ἑλληνικὰ καὶ ἀνεῦρεν ὑπὲρ τὰ διακόσια, δι' ὧν ἐπλουτίσθη ἡ Λαυρεντιανὴ βιβλιοθήκη.

Ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τοῖς μνημείοις τῆς Φλωρεντίας. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων μνημείων τῆς Φλωρεντίας εἶναι τὸ ἀνάκτορον Pitti (1440), οὗ τὸν πρόδομον κοσμοῦσιν ἑλληνικὰ ἀγάλματα, ὁ «Βάκχος» καὶ ὁ «Ἑρμῆς», μία αἴθουσα ἐπιγράφεται τῆς «Ἀφροδίτης» (Venus), ἐν ᾗ ὁ «Ἔρως, ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀφροδίτη», ὁ «Ἀπόλλων καὶ ὁ Μαρσύας», ὁ «Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων»· ἕτεραι αἴθουσαι ἐφ' ἑξῆς ἐπιγράφονται ἡ τοῦ «Ἀπόλλωνος», τοῦ «Ἄρεως» (Mars), τῆς «Ἰλιάδος» (Iliade), τοῦ «Ὀδυσσέως», τοῦ «Προμηθέως». Τοῦ μουσείου τῆς πόλεως ἡ α΄ αἴθουσα (vestibulum) ἔχει ἀγάλματα τοῦ Ἄρεως, τοῦ Σειληνοῦ μετὰ τοῦ Βάκχου· ἡ β΄, περιφανοῦς Ἕλληνος καλλιτέχνου· τὰ ἀγάλματα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων Αὐγούστου, Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ· ἡ γ΄, ἔργα τῆς νέας ἰταλικῆς τέχνης, ἐν οἷς ὁ «Βάκχος καὶ Ἄδωνις» τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ ἕτερος Βάκχος· ἑτέρα αἴθουσα εἶναι τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ἐν ᾗ ὡραῖον σύμπλεγμα τοῦ «Βάκχου καὶ τῆς Ἀμπέλου», «Ἀφροδίτη Οὐρανία» καὶ «Ἀφροδίτη genetrix» (γενέτειρα) καὶ ὡραῖος Φαῦνος· προτομαὶ ἀρχαῖαι, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Πλάτωνος. Ἑτέρα αἴθουσα ἐπιγράφεται τοῦ Ἑρμαφροδίτου, ἐν ᾗ τὸ ἄγαλμα τούτου καθεύδοντος, ὑπομιμνῆσκον τὸ ἐν Λούβρῳ, καὶ ἀγαλμάτιον τοῦ Γανυμήδους· προσέτι «Ἡρακλῆς παιδίον πνῖγον δράκοντα», «Παιδίον καὶ χήν», «Ἔρως καὶ Ψυχή»· τέλος κεφαλὴ πολύτιμος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄλλη αἴθουσα εἶναι ἡ τῆς Νιόβης, ἐν ᾗ τὸ σύμπλεγμα αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων της, εὑρεθὲν ἐν Ρώμῃ περὶ τὸ 1583. Ἐν τῇ αἰθούσῃ χαλκῶν ἀρχαίων εἶναι τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Ρήτορος, εὑρεθὲν παρὰ τὴν Τρασιμένην λίμνην, πρὸς δὲ Ἀθηνᾶ, Ἆπις, Ζεύς, Ποσειδῶν, Πλούτων, Ἥρα, πολλαὶ Ἀφροδῖται, Ἑρμαφρόδιτος, ὡραῖον ἄγαλμα τοῦ Ἄρεως, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Βάκχου καὶ οἱ «Ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους». Ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Βήματος (Tribuna) θαυμάσια ἀριστουργήματα: «Ἡ Ἀφροδίτη τῶν Μεδίκων», θελκτικὸν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος νεανίου, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους· καὶ ζωγραφίαι: «Ὁ Ἔρως καὶ ἡ Ἀφροδίτη» ὑπὸ Τιτιανοῦ καὶ «Ἀφροδίτη καθεύδουσα» ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὁ «Βάκχος», «Ὁ Ἡρακλῆς μεταξὺ Ἀφροδίτης καὶ Ἀθηνᾶς» ὑπὸ Rubens· προσέτι ζωγραφίαι τῆς φλωρεντινῆς σχολῆς: «Ἡ Ἀφροδίτη διδάσκουσα τὸν Ἔρωτα νὰ τοξεύσῃ», «Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Εὐρώπης», «Κεφαλὴ τῆς Μεδούσης», ἡ «Δηϊάνειρα» ὑπὸ Luca Giordano. Ἄλλη αἴθουσα εἶναι ἡ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, ἐν ᾗ: «Ὁ Θησεὺς ἀνευρίσκων τὸ ξίφος τοῦ πατρὸς» ὑπὸ Poussin, «Ἀφροδίτη καὶ Ἀθηνᾶ» ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. Ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Σχολῆς τῶν Φλαμανδῶν, «Ἀφροδίτη καὶ Ἄδωνις» ὑπὸ Rubens· ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑνετικῆς Σχολῆς «Ἀφροδίτη κλαίουσα τὸν Ἄδωνιν» ὑπὸ Moretti, «Βάκχος καὶ Νύμφαι» ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. Ἐν αἰθούσῃ ἰδιαιτέρᾳ τὸ περιώνυμον Vasum τῶν Μεδίκων, ἐφ' οὗ εἶναι γεγλυμμένη «Ἡ θυσία τῆς Ἰφιγενείας». Αἴθουσα τῶν ἀρχαίων νομισμάτων, ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν· αἴθουσα τῶν δακτυλιολίθων· ὁ Winckelmann τῷ 1760 ἐδημοσίευσε κατάλογον περιγραφικὸν τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ δακτυλιολίθων τῆς συλλογῆς τοῦ Stosch. Καὶ ὁ διάσημος τοῦ Βελγίου ἀρχαιολόγος Roulez (1806—1878), ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἰταλίαν τῷ 1839, ἐδημοσίευσεν ἀγγειογραφίας ἐκ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ τότε σπουδαίας συλλογῆς τοῦ Pizzati, ἥτις δυστυχῶς κατόπιν διεσκορπίσθη. Τέλος συλλογὴ ἀγγείων τυρρηνικῶν καὶ σαρκοφάγων κατέχει δύο αἰθούσας· ἐνταῦθα εἶναι καὶ ὁ περιώνυμος ἀμφορεὺς τοῦ Πηλέως.

Ἡ Φλωρεντία κέκτηται προσέτι πολλὰς καὶ πλουσιωτάτας βιβλιοθήκας, ὧν ἡ Μεδίκειος ἢ Λαυρεντίνη (1571) ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Κόσμου τῶν Μεδίκων· ἐν αὐτῇ εὕρηνται αἱ πρῶται ἔντυποι ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων (principes), δέκα χιλιάδες χειρογράφων ἀρχαίων καὶ μέγας ἀριθμὸς πολυτίμων λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν κειμένων. Τὸν Ἄλδον Μανούτιον, τὸν τυπογράφον καὶ ἐκδότην τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, διεδέχθη ὁ Πάπας Λέων Ι΄ (1503—1521)· οὗτος ἐν Φλωρεντίᾳ σπουδάσας τῇ

Digitized by Google

ἐπιμελείᾳ τοῦ Λαυρεντίου ἑλληνικὰ ὑπὸ τοὺς ἀρίστους διδασκάλους, εὐθὺς ὡς ἀνέβη εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἵδρυσεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ του τυπογραφεῖον, ἐν ᾧ ἐτυπώθησαν πλεῖστοι Ἕλληνες συγγραφεῖς. Ἡ βιβλιοθήκη του, πλουσιωτάτη, ἀπετελέσθη ἐκ τῶν μεδικείων συλλογῶν, αἵτινες εἶχον διασκορπισθῇ κατὰ τὴν εἰσβολὴν Καρόλου τοῦ Η' εἰς τὴν Φλωρεντίαν τῷ 1494. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος τούτων, περισυλλεγὲν ὑπὸ φιλομούσων μοναχῶν, ἐκομίσθη εἰς τὴν Ρώμην τῷ 1508 καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ δευτέρου ἐκ Μεδίκων πάπα Κλήμεντος τοῦ Ζ', ὅτε ἀπεδόθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν τῷ 1523, χάριν δ' αὐτῆς ὁ πάπας ἔκτισε τὸ νῦν κτήριον τῆς Λαυρεντίνης βιβλιοθήκης. Ἐν αὐτῇ σῴζεται καὶ τὸ περιώνυμον χειρόγραφον, τὸ περιέχον ἑπτὰ τραγῳδίας τοῦ Σοφοκλέους, ἓξ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τὰ «Ἀργοναυτικὰ» Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου, ὅπερ εἶναι τοῦ Ι' αἰῶνος. Τοῦτο ἔπεμψεν εἰς Φλωρεντίαν ὁ Σικελὸς καθηγητὴς Aurispa, ἀσκήσας ἐμπορίαν ἑλληνικῶν χειρογράφων. Τοῦ χειρογράφου τούτου, ὅπερ καλεῖται Λαυρεντῖνον ἢ Μεδίκειον, ἐφωτοτυπήθησαν αἱ μὲν τοῦ Σοφοκλέους τραγῳδίαι τῷ 1885, αἱ δὲ τοῦ Αἰσχύλου τῷ 1896· οὕτω δὲ οἱ φιλόλογοι σήμερον δύνανται νὰ μελετῶσιν αὐτὰς ἐν τοῖς γραφείοις των.

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

—Φλωρεντίας νομὸς *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Ἰταλίας ἐν Τοσκάνῃ, περιλαμβανόμενος μεταξὺ τῶν νομῶν Βολωνίας, Μοδένης, Ραβέννης, Φορλί, Πέζαρο-Ούρμπίνο, Ἀρέτσο, Σιέννης, Πίζης καὶ Λούκκας. Ἔχει ἔκτασιν 3.879 τ.χλμ. καὶ 840.287 κατ. Ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Φλωρεντίας, Πιστόγιας καὶ Σὰν Μινιάτο, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἄρνου καὶ ἔχει ἔδαφος εὔφορον. Παράγει κυρίως σιτηρὰ καὶ ὀνομαστοὺς οἴνους.

Μ. Δ. Β.

—Φλωρεντίας σύνοδος. Οἱ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας δυτικοί, φοβούμενοι τὴν ἐξ αὐτῆς ἀποχώρησιν τῶν ἀνατολικῶν, μετέθηκαν αὐτὴν τῇ συγκαταθέσει καὶ τῶν ἀνατολικῶν (10 Ἰανουαρίου 1439) εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα τῇ 26 Φεβρουαρίου 1439 ἐγένετο ἡ πρώτη συνεδρία, ἡ δεκάτη ἑβδόμη συνυπολογιζομένων καὶ τῶν 16 συνεδριῶν, τῶν γενομένων ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας. Ἀπὸ τῆς 18 συνεδρίας (2 Μαρτίου) μέχρι τῆς 25 (24 Μαρτίου) συνεζητήθη τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος, τῶν μὲν δυτικῶν ὑποστηριζόντων διὰ σοφισμάτων τὴν ἑαυτῶν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), τῶν δὲ ἀνατολικῶν καὶ δὴ τοῦ Μάρκου Ἐφέσου, δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ἀποκρουόντων αὐτήν. Παρὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ, ἕνεκα πολιτικῶν λόγων, καὶ οἱ παρ' αὐτῷ ἑνωτικοί, ἰδίᾳ ὁ Νικαίας Βησσαρίων καὶ ὁ Κιέβου Ἰσίδωρος, προσεπάθουν παντὶ σθένει νὰ πείσωσι τοὺς ἀνατολικοὺς νὰ δεχθῶσι τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν ὁμολογίαν τοῦ φιλοσόφου Ἰωάννου ὅτι οἱ δυτικοὶ δεχόμενοι τὸ Filioque δὲν δέχονται δύο ἀρχὰς καὶ αἰτίας ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς ταχυτέραν ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου διέταξε τὸν Ἐφέσου καὶ Ἡρακλείας νὰ μὴ παρίστανται ἐν ταῖς δημοσίαις συνεδρίαις, συνεκάλει δὲ μετὰ τὸ πέρας τούτων τοὺς ἀνατολικοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ προσεπάθει ἰδίᾳ διὰ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τοῦ Ἰσιδώρου νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ δεχθῶσι τὴν ἕνωσιν. Ἀξία ἰδίας μνείας εἶναι ἡ περὶ ἑνώσεως ὁμιλία τοῦ Βησσαρίωνος, ἡ γενομένη τῇ 13 καὶ 14 Ἀπριλίου τοῦ 1439 πρὸς τοὺς ἀνατολικούς, οἵτινες πιεζόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεφάσισαν νὰ συγκροτήσωσιν ἐπιτροπὴν πρὸς εὕρεσιν βάσεως συμφωνίας. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἡ ἐπιτροπὴ κατέληξεν εἰς ἀπόφασιν, ἥντινα διατυπώσας ὁ πατριάρχης ἐξέθηκε τῇ 2 Ἰουνίου τοῦ 1439 ὡς ἀκολούθως: «Ἀκούσαντες τῶν χωρίων τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν πατέρων, ὧν τὰ μὲν δέχονται τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ (ex patre et filio), τὰ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ (ex patre per filium) καὶ πεισθέντες περὶ τῆς ταυτότητος τῶν ἐκφράσεων τούτων, δηλοῦμεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ aeternitaliter et substantialiter tanquam ab uno principio et causa καὶ ὅτι ἡ πρόθεσις per (διὰ) δηλοῖ ἐνταῦθα τὴν αἰτίαν (causa) τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐννοεῖται ὅτι οὕτως ἐγένετο δεκτὴ ἡ διδασκαλία τῶν δυτικῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Παρὰ ταῦτα ἡ πλειονότης τῶν ἀνατολικῶν ἐδέχθη τὴν διατύπωσιν ταύτην καὶ ἑπομένως τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀρνηθεῖσα μόνον τὴν προσθήκην αὐτῆς ἐν τῷ ἑαυτῆς συμβόλῳ τῆς πίστεως. Οὕτω κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου, περατωθείσης τῆς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συζητήσεως, ἐξητάσθησαν συντόμως καὶ αἱ λοιπαὶ μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας διαφοραί, καὶ δὴ ἡ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, ἡ περὶ τῶν ἀζύμων, ἡ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας, ἐὰν δηλαδὴ ἡ μεταβολὴ ἐπέρχεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἢ διὰ τοῦ λάβετε, φάγετε καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, καὶ ἡ περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα. Κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου ἐτελεύτησεν ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ, μεταξὺ δὲ τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ εὑρέθη καὶ λατινική τις ὁμολογία, συνταχθεῖσα δῆθεν ὑπ' αὐτοῦ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐν ᾗ, ἐκφράζων τὴν πρὸς ἕνωσιν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ἐδέχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, παρὰ τὰ περὶ τοῦ ἐναντίον λεγόμενα ὑπὸ τῶν δυτικῶν, ὅτι ἡ ὁμολογία αὕτη εἶναι πλαστή. Ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου ἐπέσπευσε τὰς πρὸς ἕνωσιν προσπαθείας, τῇ δὲ 5 Ἰουλίου τοῦ 1439 ὑπέγράφη τὸ ἑνωτικόν, ὅπερ συνταχθὲν ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου Τραβερσάρι διωρθώθη ἐν τισιν ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, ὑπὸ 33 ἐκ τῶν ἀνατολικῶν, ἀνθισταμένου τοῦ Μάρκου Ἐφέσου, καὶ 115 ἐκ τῶν δυτικῶν, ἀναγνωρισθέντων ἀμφοτέρων τῶν κειμένων τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ λατινικοῦ ὡς αὐθεντικῶν. Τῇ 6 Ἰουλίου τοῦ 1439, ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ἐπισήμως ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς Φλωρεντίας τὸ ἑνωτικόν, τὸ μὲν λατινικὸν αὐτοῦ κείμενον ὑπὸ τοῦ Κεσαρίνι, τὸ δὲ ἑλληνικὸν ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος, ἐτελέσθη λειτουργία χοροστατοῦντος τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ', οὕτω δὲ ἐθεωρήθη περατωθεῖσα ἡ ἕνωσις. Κατὰ τὸ ἑνωτικὸν οἱ ἀνατολικοὶ ἐδέχοντο τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μὴ ὑποχρεούμενοι νὰ προσθέσωσι ταύτην καὶ ἐν τῷ ἑαυτῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, καὶ τὸ καθαρτήριον πῦρ, τῆς χρήσεως τῶν ἀζύμων θεωρηθείσης ὡς ἀδιαφόρου, ὡς πρὸς δὲ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα ἀνεγνώριζον μὲν τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεις τῶν δυτικῶν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ τοῦ ἑνωτικοῦ λεγόμενον «καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται», δηλοῖ περιορισμὸν τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα, ἀδιαφόρως ἐὰν ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ λατινικῷ κειμένῳ λέγεται καὶ quem ad modum etiam in gestis oecumeniocorun conciliorum et in sacris canonibus continetur», ὅπερ ἄλλως τε δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ παραφθορὰ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου.

Τελεσθείσης οὕτω τῆς ἑνώσεως, ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀναχωρήσας ἐκ Βενετίας τῇ 26 Αὐγούστου τοῦ 1439, ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 1 Φεβρουαρίου τοῦ 1440. Ἀλλ' ἡ πλειονότης τῶν ὀρθοδόξων ἀπεδοκίμαζε τὴν οὕτω γενομένην ἕνωσιν καὶ πολλοὶ τούτων ἀπεσιώπων καὶ τὸ μνημόσυνον τοῦ αὐτοκράτορος, καλοῦντες τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀναβιβασθέντα εἰς τὸν χηρεύοντα πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνην (1440) Μητροφόνον καὶ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον λῃστρικήν. Τῷ 1443 μάλιστα συνεκροτήθη σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις παρουσίᾳ καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἥτις καθῄρεσε τὸν Μητροφάνη καὶ ἀπεκήρυξε τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας, ἣν ἀπεκήρυξαν καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ρωσίας, Μολδοβλαχίας, Σερβίας καὶ Ἰβηρίας. Παρὰ ταῦτα ὁ πάπας ἐθεώρει ὡς ἰσχύουσαν τὴν ἕνωσιν, ἀνηγόρευσε δὲ τοὺς πρὸς αὐτὸν καταφυγόντας ἀνατολικοὺς Βεσσαρίωνα καὶ Ἰσίδωρον ὡς καὶ τὸν διακριθέντα ἐν τῇ συνόδῳ Τουρρεκρεμάτα καρδιναλίους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μητροφάνους (1443) ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Γρηγόριος, ὁ τῆς Μαμμῆς καλούμενος (1444), θερμὸς καὶ οὗτος ὑπερασπιστὴς τῆς ἑνώσεως. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η' (1448), ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ὁ Κωνσταντῖνος ΙΒ' ὁ Παλαιολόγος, ἐφ' οὗ συνῆλθεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας μεγάλη σύνοδος (1450), ἥτις καθαιρέσασα τὸν Γρηγόριον ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Ἀθανάσιον τὸν Β' καὶ καταδικάσασα τὴν ψευδῆ ἐν Φλωρεντίᾳ ἕνωσιν ἤλεγξε διαφόρους ἑτεροδιδασκαλίας τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ΙΒ', ἕνεκα τοῦ ἐκ τῶν Τούρκων κινδύνου, ἠναγκάσθη νὰ ἀποταθῇ πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον τὸν Ε', ὑποσχεθεὶς αὐτῷ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἑνώσεως. Τότε ὁ πάπας ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν καρδινάλιον Ἰσίδωρον, τὸν πρώην Κιέβου, ὅστις παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἀνατολικῶν συνεφώνησε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὅπως ἀναγνωσθῇ ἐπισήμως ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ ὅρος τῆς ἑνώσεως. Πράγματι τῇ 12 Δεκεμβρίου τοῦ 1452 ἀνεγνώσθη ἐπισήμως ὁ ὅρος οὗτος ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, γενομένης ἐν αὐτῷ καὶ λειτουργίας ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, καθ' ἣν ἐμνημονεύθησαν τὰ ὀνόματα τοῦ πάπα καὶ τοῦ πρώην πατριάρχου Γρηγορίου. Παρὰ ταῦτα οἱ ἀνατολικοὶ δὲν ἀνεγνώριζον τὴν ἕνωσιν, θεωροῦντες τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὡς μολυνθέντα ὑπὸ τῶν δυτικῶν δὲν μετέβαινον εἰς αὐτόν. Τέλος, τῇ 29 Μαΐου τοῦ 1453, ἐπελθούσης τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐτέθη τέρμα εἰς τὰς περὶ ἑνώσεως συζητήσεις, τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθόσον οἱ Τοῦρκοι ἐκ πολιτικῶν λόγων εὐνοοῦντες τὸ σχίσμα ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ κενοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεννάδιον Σχολάριον, τὸν πρωτοστατήσαντα ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τῆς ἑνώσεως. Οὕτω ἐματαιώθη ἡ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας γενομένη ψευδὴς ἕνωσις μεταξὺ ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, εἰ καὶ ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία, θεωροῦσα ταύτην ἰσχύουσαν, ἐνέτεινεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν οὐνίαν.

Ἄξιον τέλος μνείας εἶναι ὅτι ὡς μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγένετο ἕνωσις ἐν Φλωρεντίᾳ, οὕτω καὶ μετὰ τῶν Ἀρμενίων (22 Νοεμβρίου 1439) καὶ τῶν Ἰακωβιτῶν (4 Φεβρουαρίου 1442), τῷ δὲ 1443 πιθανῶς μετετέθη ὑπὸ τοῦ πάπα ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐγένοντο συνεδρίαι τινὲς αὐτῆς, ἐξ ὧν γνωρίζομεν μόνον τὰς πανηγυρικὰς συνεδρίας τῆς 30 Σεπτεμβρίου τοῦ 1444 καὶ τῆς 7 Αὐγούστου τοῦ 1445.

Κ. Ι. Δ.

—Φλωρεντίας *σχολὴ ζωγραφικῆς*· βλ. λ. *Ἀναγέννησις* (τ. Δ', σ. 436 β) καὶ λ. *ζωγραφική* (τ. ΙΒ', σ. 99 β).

—Φλωρεντίας *σχολὴ μουσικῆς*. Ἡ Φλωρεντία ἐγένετο διάσημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μουσικῆς, διότι ἐν αὐτῇ ἐδημιουργήθη τὸ τεχνικὸν ᾆσμα μετὰ συνοδείας ὀργάνων. Ἐν Φλωρεντίᾳ ἤκμασαν τὸ πρῶτον τὰ *μαδριγάλια*, ἡ *κάτσια* καὶ ἡ *μπαλλάντα* (βλ. λ.). Ἡ σχολὴ τῆς Φλωρεντίας κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα εἶναι τὸ λίκνον τῆς Ars nova καὶ ἡ πόλις ἐν ᾗ ἐλαμπρύνθησαν ὁ Λαντῖνο καὶ ὁ Πιέρο· ἀλλ' ἔτι μείζων εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς Φλωρεντίας εἰς τὴν μουσικὴν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὅτε, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἀναβιώσαντος ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς παιδείας, ἐστράφη ἡ προσπάθεια τοῦ κύκλου τῶν μουσικῶν τῶν συχναζόντων εἰς τὴν φλωρεντινὴν Ἀκαδημίαν πρὸς δημιουργίαν μουσικῆς τέχνης βαδιζούσης ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας. Τότε ὁ ὅμιλος τοῦ κόμητος Μπάρδι (Καβαλιέρε, Πέρι, Κατσίνι, Γκαλιλέϊ, Στρότσι, Ρινοντσίνι κ. ἄ.), ὠθούμενος ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἑλληνικῆς ὁμοφωνικῆς μουσικῆς, ἐδημιούργησε τὸ παραστατικὸν ἢ διαλογικὸν ὕφος (stile rappresentativo ἢ recitativo), τὸ ὁποῖον, ὅσον πενιχρὸν καὶ ἂν ἦτο ἐν ἀρχῇ, ἤγαγεν εἰς τὴν γένεσιν τῆς μονῳδίας καὶ τοῦ μελοδράματος, ἐπενεγκὸν καίριον πλῆγμα κατὰ τῆς πολυφωνίας. Ἡ καθαυτὸ δευτέρα περίοδος τῆς φλωρεντινῆς σχολῆς (περίοδος τῆς μονῳδίας) διήρκεσεν ἥμισυν μόνον περίπου αἰῶνα, μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁπότε τὰ σκῆπτρα τῶν νέων μουσικῶν τάσεων τῆς Ἰταλίας ἐκληρονόμησεν ἡ Βενετία (βλ. καὶ λ. *καντάτα, μελόδραμα, μουσική, ὀρατόριον*).

Γ. Σ.

Φλωρεντία, ἁγία. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου αἱ ἑξῆς: —1) Ἡ ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Καρθαγένης ἀδελφὴ τῶν ἁγίων Λεάνδρου, Φουλγεντίου καὶ Ἰσιδώρου, ἥτις εἰς τὰ θεῖα ἀφοσιωθεῖσα καὶ κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἀποθανοῦσα ἑορτάζεται τὴν 20 Ἰουνίου. —2) Ἡ ἐν Agde (Béziers) τῆς Γαλλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ἐπὶ τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ μαρτυρικὸν ὑποστᾶσα θάνατον μετὰ Τιβερίου καὶ Μοδέστου, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 10 Νοεμβρίου. —3) Ἡ ἐν Φρυγίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ἐξ ἐθνικῶν γονέων γεννηθεῖσα, ἥτις λαβοῦσα τὸ βάπτισμα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἁγίου Ἱλαρίου, ἐπισκόπου τοῦ Poitiers, ἐξορίστου τότε ὄντος ἐν Φρυγίᾳ, ἠκολούθησεν αὐτὸν ἐπιστρέφοντα εἰς Γαλλίαν καὶ ἐν Πουατιὲ ὡς μοναχὴ ζήσασα μέχρι τοῦ 367, ἑορτάζεται τὴν 1 Δεκεμβρίου.

Ε. Γ. Π.

Φλωρεντιναί· βλ. λ. *Πισάτιδες* Πανδέκται, *Ἀμάλφι* (τ. Δ' σ. 159 γ' καὶ *Ἀμαλφιτανὸς πίναξ*).

φλωρεντιναὶ φιάλαι. Καλοῦνται οὕτω δοχεῖα χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν συλλογὴν τῶν αἰθερίων ἐλαίων ἐκ τοῦ ὑδατώδους ἀποστάγματος. Τὰ δοχεῖα ταῦτα εἶναι δύο εἰδῶν: διὰ τὰ ἐλαφρότερα τοῦ ὕδατος αἰθέρια ἔλαια, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ περισσότερα, καὶ διὰ τὰ βαρύτερα τοῦ ὕδατος αἰθέρια ἔλαια. Τὰ πρῶτα εἶναι ποικιλόσχημα συνήθως ὑάλινα δοχεῖα, φέροντα πλευρικῶς ὑάλινον σωλῆνα ἀναχωροῦντα ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ πυθμένος καὶ ἔχοντα καὶ μορφὴν S. Εἰς τὰ δοχεῖα ταῦτα ρέει τὸ ἀπόσταγμα, ὅπερ περιέχει τὰ σταγονίδια τῶν αἰθερίων ἐλαίων τὰ παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν ὑδρατμῶν. Τὰ σταγονίδια ταῦτα συνενούμενα σχηματίζουν ἐπιπλέουσαν ἐλαιώδη στιβάδα ὁλονὲν παχυνομένην κατὰ

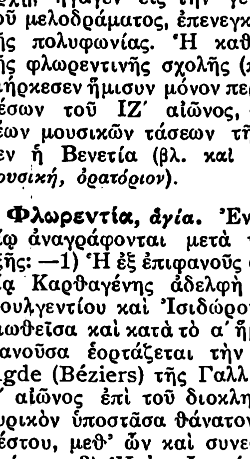

Φλωρεντινὴ φιάλη.

Digitized by Google

τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστάξεως. Τὸ ὑδατικὸν ὑγρὸν τὸ περιέχον ἔτι λίαν ἐλάχιστα ποσὰ αἰθερίου ἐλαίου ἐν διαλύσει, ὅταν ἡ στάθμη τούτου ὑπερβῇ τὸ ὕψος τοῦ πλευρικοῦ σωλῆνος, ἐκρέει ἐξ αὐτοῦ καὶ συλλέγεται χρησιμοποιούμενον ὡς *ἀρωματικὸν ὕδωρ*. Τὰ βαρύτερα τοῦ ὕδατος αἰ-

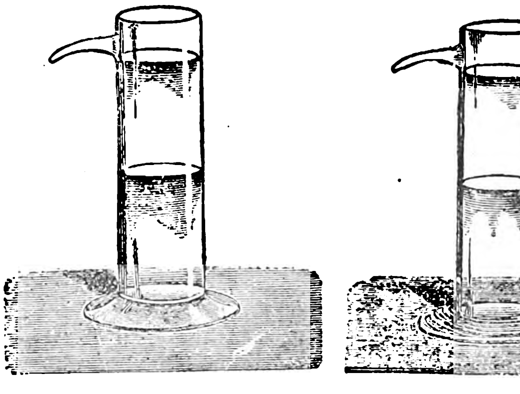

Φλωρεντιναὶ φιάλαι.

θέρια ἔλαια συγκεντροῦνται ἐντὸς φλωρεντινῶν δοχείων σχήματος κυλινδρικοῦ, ἅτινα φέρουν εἰς τὸ ἄνω μέρος σωληνοειδῆ ἀπόφυσιν, ἐξ ἧς ἐκρέει τὸ ὑδατικὸν ὑγρόν, ἐνῷ τὸ ἔλαιον κατακάθηται ὡς βαρύτερον εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου. Ἐκτὸς τῶν ἁπλῶν αὐτῶν φλωρεντινῶν δοχείων φέρονται καὶ ἄλλα πολυπλοκώτερα, χρησιμοποιούμενα εἰς μεγαλυτέρας ἐγκαταστάσεις παρασκευῆς αἰθερίων ἐλαίων. Κ. Γ. Μ.

Φλωρεντῖνος (ὁ), θηλ. *—ίνη·* ὁ κάτοικος τῆς Φλωρεντίας, ὁ ἐκ Φλωρεντίας καταγόμενος· *φλωρεντινός, —ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὁ τῆς Φλωρεντίας.

Φλωρέντιος, ἅγιος. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἀγιολογίῳ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βιέννης ὄγδοος ἐπίσκοπος (ὁμώνυμος πρὸς ἕτερον τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπον μαρτυρικὸν ὑποστάντα θάνατον περὶ τὸ 253), ὅστις, φημιζόμενος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἁγιότητι βίου, παρέστη εἰς τὴν ἐν Βαλεντίᾳ σύνοδον τῷ 374 καὶ ἑορτάζεται τὴν 3 Ἰανουαρίου. —2) Ὁ ἐν Ἱσπανίᾳ πιθανῶς ζήσας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ὅσιος, ὅστις, τῷ 485 ἀποθανών, ἑορτάζεται τὴν 23 Φεβρουαρίου ἰδίᾳ ἐν Σεβίλλῃ καὶ τοῖς περιχώροις. —3) Ὁ μαθητὴς τοῦ ἁγίου Ἀνθίμου, ἐν Ρώμῃ πρεσβυτέρου, ὅστις κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τῶν συμμαθητῶν Σισιννίου καὶ Διοκλέους, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 11 Μαΐου. —4) Ὁ μαθητὴς τοῦ ἁγίου Εὐτυχίου ἐν Ὀμβρικῇ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἡγούμενος μονῆς παρὰ τὴν Norcia, ἑορταζόμενος μετὰ τοῦ διδασκάλου τὴν 23 Μαΐου. —5) Ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Cadors (Lot), ἑορταζόμενος τὴν 4 Ἰουλίου. —6) Ὁ ἐν Καρχηδόνι τῆς Ἀφρικῆς κατ' ἄγνωστον χρόνον μαρτυρήσας μετὰ Κατουλίνου, Ἰανουαρίου, Ἰουλίας καὶ Ἰούστης, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 15 Ἰουλίου. —7) Ὁ ἐν Ἀκυληΐᾳ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα στρατιώτης μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς μετὰ τοῦ συναδέλφου Φήλικος, μεθ' οὗ καὶ συνεορτάζεται τὴν 25 Ἰουλίου. —8) Ὁ ἐν Περουζίᾳ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τῷ 250 μαρτυρήσας μετὰ Ἰουλιανοῦ, Κυριακοῦ, Μαρκελλίνου καὶ Φαυστίνου καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τῶν συναθλητῶν την 5 Ἰουνίου. —9) Ὁ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐκ Βαυαρίας πρὸς τὸν ἅγιον Μαρτῖνον τοῦ Tours τῆς Γαλλίας προσελθών, ὑφ' οὗ χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος ἔκτισε μοναστήριον ἐπὶ τοῦ ὄρους Glonne, ὅπερ κατόπιν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του, ἐν αὐτῷ δ' ἀποθανὼν ἑορτάζεται τὴν 22 Σεπτεμβρίου. —10) Ὁ ἐν Βόννῃ τῆς Γερμανίας τῷ 303 μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 10 Ὀκτωβρίου. —11) Ὁ τῷ 312 ἐν Θεσσαλονίκῃ μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 13 Ὀκτωβρίου (καὶ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας). —12) Ὁ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα πέμπτος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Orange, ὅστις παραστὰς εἰς τὴν ἐν Epaone σύνοδον τοῦ 517 καὶ εἰς τὴν ἐν Arles τοῦ 524 ἀπέθανε τῷ 526 καὶ ἑορτάζεται τὴν 17 Ὀκτωβρίου. —13) Ὁ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα μαθητὴς τοῦ ἁγίου Διδιέρου, ἐπισκόπου τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Langres, ὅστις ὑπὸ Βανδάλων ἐν Tille-Châteaü, μεταξὺ Langres καὶ Dijon, μαρτυρικὸν θάνατον εὑρὼν ἑορτάζεται τὴν 27 Ὀκτωβρίου· καὶ —14) Ὁ κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἐξ Ἰρλανδίας εἰς Ἀλσατίαν μεταβάς, ὅστις τυχὼν τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως τῆς Αὐστρασίας Δαγοβέρτου τοῦ Β' ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ Στρασβούργου, ἔκτισε τὸ μοναστήριον τοῦ Haslach καὶ τὸ ἄσυλον τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ ἐν Στρασβούργῳ καὶ τῷ 687 ἀποθανὼν ἑορτάζεται τὴν 7 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Φλωρέντιος.** Ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ βυζαντινοῦ ἱππικοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α' (527—565). Κατήγετο ἐκ Θράκης καὶ συμμετέσχεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν τοῦ 530, ἠνδραγάθησε δ' ἐξόχως εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Σάταλαν (νῦν Σατάγκ, εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐρζερούμ) μάχην, καθ' ἣν ὁ ἐκ 15 χιλ. ἱππέων βυζαντινὸς στρατός, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σίττα, κατετρόπωσε τὸν Πέρσην στρατηγὸν Μαρμερόην, ἄγοντα στρατὸν ἐκ 30 χιλιάδων ἱππέων. Κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ Φλωρέντιος, ἐπιτεθεὶς μετὰ τοῦ σώματός του κατὰ τοῦ κέντρου τῆς περσικῆς παρατάξεως, ἀνήρπασε τὴν σημαίαν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Περσῶν, καὶ ἔπεσε μὲν αὐτὸς καὶ κατεκρεουργήθη, ἀλλὰ καὶ τὰ περσικὰ στρατεύματα, μὴ βλέποντα πλέον τὴν σημαίαν νὰ κυματίζῃ, ἐνέπεσαν εἰς πανικὸν καὶ ὑπεχώρησαν. Ν. ΚΛΣ

— **«Φλωρέντιος»** (ἢ *«Περὶ Σοφίας»*). Τίτλος ἀντιρρητικοῦ διαλόγου τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ, γραφεὶς περὶ τὸ 1330. Ὁ διάλογος μιμεῖται κατὰ τὴν τεχνικὴν πρότυπα τοῦ Λουκιανοῦ καὶ ἔχει θέμα συζήτησιν περὶ τὴν ἔριδα τῶν ἡσυχαστῶν, ἐκκλίνει ὅμως εἰς ἀστρονομικὰς συζητήσεις, καθ' ἃς ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει τὴν περὶ τὴν ἀστρονομίαν ἀμάθειαν τοῦ διαλεγομένου ἡσυχαστοῦ Βαρλαάμ. Ἐξεδόθη ὑπὸ A. Jahn (ἐν Jahns Archiv, τόμ. 10 (1844), σ. 485 κ. ἑξ.). Γ. Μ. Β.

— **Φλωρέντιος ὁ Ἀννωνικός.** Εὐπατρίδης ἐκ Φλάνδρας, ὅστις, κοντόσταβλος ὢν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Νεαπόλεως τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας καὶ καπετᾶνος Κερκύρας, συνεζεύχθη κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1289 τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀποθανόντος ἡγεμόνος (πρίγκιπος) τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου Βιλλαρδουΐνου, χήραν τότε Φιλίππου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Γενόμενος ἡγεμὼν τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας διὰ τοῦ γάμου τούτου ὁ Φλωρέντιος, ἀπέπλευσεν ἐκ Νεαπόλεως εἰς Γλαρέντζαν καὶ παρέλαβε παρὰ τοῦ βαΐλου τὴν διοίκησιν, τὴν ὁποίαν καὶ διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1297). Πρώτη πρᾶξις τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀντικατάστασις ἁπασῶν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν τοῦ πριγκιπάτου, αἵτινες ἀπεμύζων πᾶσαν ζωτικὴν ἰκμάδα τοῦ τόπου, δι' ἀνθρώπων τῆς ἐμπιστοσύνης του, γενομένων ὀργάνων συνετῶν τῆς χρηστῆς διοικήσεως του. Μετὰ ταῦτα συνῆψε συνθήκην εἰρήνης μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετεύχθη ἐπταετὴς ἡσυχία ἐν Πελοποννήσῳ καὶ εὐημερία τῶν κατοίκων ταύτης Ἑλλήνων καὶ Φράγκων. Αἱ φιλικαὶ ὅμως αὗται σχέσεις διεταράχθησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ πολέμου τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου κατὰ τοῦ δεσπότου Ἠπείρου Νικηφόρου, τὸν ὁποῖον, θεῖον ὄντα τῆς συζύγου του, ἐβοήθησεν ὁ Φλωρέντιος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῆς καταλήψεως τῶν Καλαμῶν ὑπὸ τῶν Σλαύων τῆς Γιάννιτσας. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐκ προδοσίας περιῆλθε τὸ φραγκικὸν κάστρον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Φλωρεντίου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε περιέλθει εἰς προστριβὰς πρός τε τὸν κηδεμόνα τοῦ ἀνηλίκου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουΐδωνος Β' Δελαρός, Οὔγωνα Βριέννιον, διότι δὲν ἤθελε ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν ἐπικυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας, καί τινας τῶν ὑποτελῶν του βαρώνων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου ἀπέθανεν ὁ Φλωρέντιος, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ καταλάβῃ τὸ προρρηθὲν φρούριον, ἂν καὶ ἐπολιόρκησε τοῦτο καὶ ἔκτισε τὸ φρούριον Beaufort ἐκεῖ πλησίον. Ἀποθανὼν ὁ Φλωρέντιος ἄφησε κληρονόμον του τριετῆ θυγάτριον, τὴν Ματθίλδην, τὴν γενομένην σύζυγον τοῦ ψιλῷ ὀνόματι βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης Λουδοβίκου τοῦ Βουργουνδικοῦ. ΚΑΨ.

Φλωρεντίου *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κειμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκλήθη οὕτω ἐκ τοῦ ἐκεῖ μεγάρου τοῦ ἐπὶ Ἀρκαδίου (395—408) ἀκμάσαντος πατρικίου καὶ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Φλωρεντίου, τὸ ὁποῖον οὗτος, τελευτῶν, κατέστησε γηροκομεῖον. Ν. ΚΛ.

Φλωρεσαῖοι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 632. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φλωρεσιάδα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας (βλ. λ. *Φλωριάδα*).

Φλωρεστὰν (Florestan) **σπήλαιον** *[Ἀνθρωπολ.]*. Ἓν τῶν περιφήμων σπηλαίων *Γκριμάλντι* (βλ. λ.).

φλωρὶ (τό)· βυζαντιακὸν νόμισμα ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ, οἷον τὸ κωνσταντινᾶτον· || πᾶν παλαιότερον χρυσοῦν νόμισμα τουρκικὸν ἢ ἐνετικόν· || φρ. «ἔγινε σὰν φλωρί» ἐκιτρίνισε πολύ.

Φλώρια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πλεμενιανῶν τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 80. Διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα (*Ἀπάνω* καὶ *Κάτω Φλώρια*) καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας κατῳκεῖτο μόνον ὑπὸ Ὀθωμανῶν, καταγομένων ἐκ Χριστιανῶν ἐξισλαμισθέντων ὁμαδικῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἵνα ἀποφύγωσι τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων. ΕΡ. Μ.

Φλωρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Μαυριτανίας τῆς Τιγγιτανῆς, ἡ ἄλλως *Φλωρυΐα* μεταξὺ Ὑππιδίου καὶ Θερμῶν ὑδάτων (*Πτολεμ.* Δ, 6, 27). Φέρεται καὶ ἐπίσκοπος Floriensis. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Φλωριάδα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 343, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Δαφνιᾶς, Καπαροβοῦνι, Μεγδέϊκα, Παλιοκουτσή, Στρέμματα* καὶ *Συγγενᾶ*, 814. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, πταισματοδικεῖον (μεταβατικόν), ἀστυνομικὸν σταθμὸν καὶ δασοκομεῖον.

Φλωριανός, ἅγιος. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσι: —1) Ὁ ἐν Νωρικῷ τῆς Αὐστρίας κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς στρατιώτης τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τοῦ τάφου τούτου ἐκτίσθη κατόπιν ἐκκλησία καὶ μοναστήριον, τὸ ἱερὸν δὲ λείψανον αὐτοῦ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἀνεκομίσθη εἰς Ρώμην καὶ μέρος εἰς Βολωνίαν, ἧς τυγχάνει πολιοῦχος. Ἑορτάζεται τὴν 4 Μαΐου. —2) Ὁ ἐν Ἐλευθεροπόλει τῆς Παλαιστίνης κατὰ τὸ 638 μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ Ἀράβων ὑποστὰς μετὰ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 17 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Φλωριᾶς, Δημοσθένης. Ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1868, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου ὑπαξιωματικῶν. Συμμετέσχε τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου 1897, βραδύτερον δέ, τῷ 1904—1908, ἔδρασεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913 συμμετέσχεν ὡς διοικητὴς τάγματος παρὰ τῇ 7ῃ μεραρχίᾳ. Διετέλεσεν ἐπί τινα χρόνον μέραρχος καὶ εἶτα ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς. Προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου, ἀπεστρατεύθη δὲ τῷ 1927. Ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτὴς καὶ γερουσιαστὴς Σερρῶν. Ἀπὸ τοῦ 1930—1932 διετέλεσεν ὑφυπουργὸς γενικὸς διοικητὴς Θράκης. —Ω.

Φλωριβέρτος, ἅγιος. Ἡγούμενος ὢν τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Γάνδῃ τοῦ Βελγίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' αἰῶνος, προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Λιέγης κατὰ τὸ 727 καὶ τῷ 746 ἀποθανὼν ἑορτάζεται ὡς ἅγιος τὴν 1 Νοεμβρίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ε. Γ. Π.

Φλωρίδης, ἅγιος. Ἐγεννήθη ἐν Città-di-Castello τῆς Ἰταλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀστρογότθων Τωτίλας εἰσέβαλεν εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ, καταφυγὼν ὁ Φλωρίδης εἰς τὴν Περουζίαν ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ταύτης. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Τωτίλα ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του, ἣν εὗρεν ἐρείπια, διὰ τῆς ἀόκνου δραστηριότητός του πλεῖστον συνετέλεσεν εἰς ἀνοικοδόμησιν αὐτῆς. Δεχθεὶς τέλος κατ' ἀπαίτησιν τῶν κατοίκων τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάπα Βιγιλίου (537—555), ἐπεσκόπευσεν ἐπὶ 20 ἔτη, ἀποθανὼν δὲ τῷ 566 ἑορτάζεται ὡς ἅγιος ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 13 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Φλωρίδος πορθμὸς (Florida Straits) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Φλόριντα στενόν*.

φλωρικίνη (ἡ) (Floricin) *[Βιομηχ. Χημ.]*. Προϊὸν χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν παρασκευὴν ἰξωδῶν λιπαντικῶν ἐλαίων. Τὸ σκεύασμα λαμβάνεται ἐκ κικελαίου, εἶναι δὲ ὑγρὸν κιτρινόφαιον μὲ πράσινον φθορισμόν, μειγνύμενον εἰς πάσας ἀναλογίας μετὰ τῶν ὀρυκτελαίων. Παρουσιάζει τὰς ἀκολούθους σταθεράς: Εἰδικὸν βάρος 0.9505, σημεῖον πήξεως —20 Κ, δὲν θολοῦται, σημεῖον πήξεως τῶν λεπαρῶν ὀξέων +4 Κ, σημεῖον πήξεως τῶν λιπαρῶν ὀξέων —17° Κ, βαθμὸς ὀξύτητος 12.1, ἀριθμὸς σαπωνοποιήσεως 191.8, ἀριθμὸς ἰωδίου 101. Κ. Γ. Μ.

Φλώρινα. Πόλις τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ καὶ ἐπαρχίας. Κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ νοτίου τμήματος τοῦ μεγάλου λεκανοπεδίου τοῦ Ἐριγῶνος ποταμοῦ (Μοναστηρίου), εἰς ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης 680 μ. καὶ εἰς γεωγραφικὸν πλάτος Β. 40° καὶ 47' καὶ Ἀν. μῆκος 21° 31' 14" ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὸ στόμιον

Digitized by Google

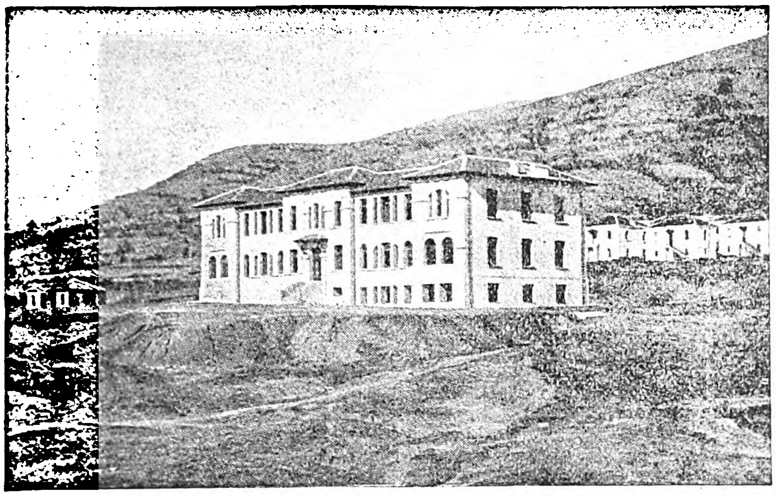

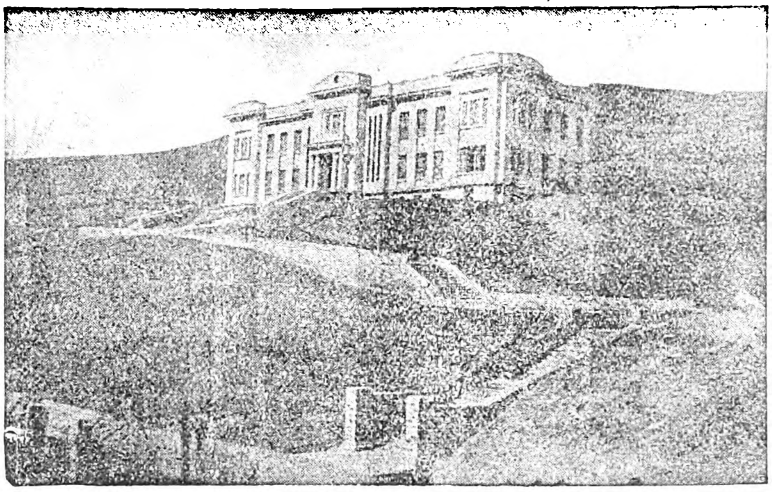

1) Οἰκοκυρικὴ σχολὴ Φλωρίνης. 2) Γεωργικὴ σχολὴ Φλωρίνης.

βαθυτάτης χαράδρας τῆς πολυπτύχου καὶ γραφικωτάτης ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Βαρνοῦντος (Περιστέρι) καὶ ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἥτις ἀποσχιζομένη παρὰ τὸν παλαιὸν σιδηροδρομικὸν τῆς πόλεως σταθμὸν καὶ τὸ χωρίον Ἀρμενοχώρι ἀπὸ τῆς κεντρικῆς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστηρίου—Κοζάνης—Σερβίων καὶ διασχίζουσα κατὰ μῆκος τήν τε πόλιν καὶ τὴν χαράδραν, φθάνει διὰ τοῦ αὐχένος τοῦ Πισοδερίου καὶ ἀποτόμου ἀνωφερείας εἰς τὴν περιφέρειαν Πρεσπῶν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν καὶ Ἤπειρον. Κάτ. (1928) 10.585.

—[ΓΕΩΓΡ.] *Ὀνομασία τῆς πόλεως.* Ἡ πόλις, κτίσμα μᾶλλον τῶν Βυζαντινῶν, ἔλαβε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς ἐκ τῆς περιβαλλούσης αὐτὴν πυκνοτάτης χλωρίδος, ὀνομασθεῖσα *Χλωρὸς* τὸ πρῶτον. Ἐπὶ τουρκοκρατίας οἱ Τοῦρκοι ἀπεκάλουν ὁλόκληρον τὴν περιφέρειαν τοῦ Μοναστηρίου, εἰς ἣν περιελαμβάνετο καὶ ἡ Φλώρινα, *Πρασίνην* περιφέρειαν (Μοναστὴρ ὀβασὶ γεσὶλ-ὀβασὶ=Μοναστηρίου περιφέρεια πρασίνη περιφέρεια). Ἐκ τοῦ ὀνόματος Χλωρὸς προῆλθον προφανῶς τὰ *Χλωρινὸς* καὶ *Χλερκός*, καὶ ἐκ τούτων τὰ *Χλέριν* καὶ *Λέριν* ἢ *Λερίν*. Δεδομένου δὲ ὅτι εἰς πλεῖστα μέρη τῆς τε Μακεδονίας καὶ Θράκης ἡ λέξις χλωρὸς λέγεται καὶ φλωρός, οὐδόλως παράδοξον ἡ πόλις νὰ ἐφέρετο ὑπὸ τὰς ὀνομασίας *Φλωρὸς* καὶ *Φλωρινός*, ἐξ ὧν προῆλθεν ὁ ἐπικρατήσας τύπος *Φλώρινα*.

Ὄψις τῆς πόλεως. Ἡ Φλώρινα, περιβαλλομένη ὑπὸ δασωδῶν καὶ καταφύτων βουνοσειρῶν, ἔχει ὡραίαν ἐσχεδιασμένην ρυμοτομίαν καὶ παρουσιάζει ὄψιν χαρίεσσαν καὶ ἑλκυστικήν. Αἱ κυριώτεραι ὁδοὶ αὐτῆς εἶναι: α) ἡ ὁδὸς *Μοναστηρίου*, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ διασχίζοντος τὴν πόλιν χειμάρρου διευθύνεται κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἀπὸ Ν. πρὸς Β. καὶ καταλήγει εἰς τὴν δημοσίαν ὀρεινὴν ὁδὸν Φλωρίνης—Μοναστηρίου· β) ἡ ὁδὸς *Ἐλευθερίας*, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Μοναστηρίου διευθύνεται ἀπὸ Α. πρὸς Δ. κατὰ μῆκος τοῦ χειμάρρου καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ καὶ φθάνει μέχρι τῆς μεγάλης καμπῆς αὐτοῦ, περὶ τὸ μέσον τῆς πόλεως. Ἐντεῦθεν συνεχιζομένη ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ὁδὸς *Ἀβέρωφ*, καταλήγει εἰς τὴν δυτικὴν ἔξοδον τῆς πόλεως· γ) ἡ κυριωτάτη ὁδικὴ ἀρτηρία, ἀσφαλτόστρωτος, ἥτις, οὖσα τμῆμα τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς Πρέσπαν καὶ Ἀλβανίαν, διασχίζει τὴν πόλιν κατὰ μῆκος ἀπ' Α. πρὸς Δ., ἀρχομένη δὲ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Μοναστηρίου φέρεται ὑπὸ τὰς ὀνομασίας: *Παύλου Μελᾶ*, *Μεγάλου Ἀλεξάνδρου* καὶ *Ἠπείρου*· δ) ἡ ὁδὸς *Μακεδονομάχων*, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Μοναστηρίου διευθύνεται ἐξ Α. πρὸς Δ., διασχίζουσα τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς πόλεως καὶ καταλήγουσα ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ· καὶ ε) ἡ ὁδὸς *Βενιζέλου*, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐλευθερίας διευθύνεται ἀπὸ Ν. πρὸς Β. καταλήγουσα εἰς τὴν πλατεῖαν Ὁμονοίας, ἐντεῦθεν δὲ συνεχιζομένη ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ὁδὸς *Στεφάνου Δραγούμη* καταλήγει εἰς τὴν ὁδὸν Μακεδονομάχων.

Διοίκησις. Ἡ Φλώρινα εἶναι ἕδρα νομαρχίας, ἐπαρχίας, μητροπόλεως, εἰσαγγελέως, πρωτοδικείου, πταισματοδικείου, φρουραρχείου, ἐφορείας, ταμείου, ταχυδρομείου-τηλεγραφείου, τηλεφωνίου, δασαρχείου, νομομηχανικοῦ, νομιάτρου, νομοκτηνιάτρου, γεωργικοῦ γραφείου, ραββίνου, ἐπιθεωρητοῦ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τάγματος προκαλύψεως τοῦ IX συνοριακοῦ τομέως καὶ τοῦ 28ου ἐκπαιδευτικοῦ τάγματος, γραφείου ἑνώσεως γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς περιφερείας Φλωρίνης καὶ τελωνειακοῦ σταθμοῦ.

Κάτοικοι. Ἡ Φλώρινα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἦτο κυρίως τουρκαλβανικὴ κωμόπολις μὲ ἐλάχιστον χριστιανικὸν πληθυσμόν, λόγῳ κυρίως τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τουρκαλβανῶν τῆς Βορείου ἰδίως Ἀλβανίας (Γκέγκηδων). Ἡ ἀναρχία αὕτη ἐν τῇ περιοχῇ διήρκεσε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁπότε μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν Τούρκων μπέηδων τοῦ Μοναστηρίου κατηρτίσθησαν τουρκικὰ καὶ χριστιανικὰ καταδιωκτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἐξώντωσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐκκαθάρισιν τῆς περιοχῆς ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται ἐν αὐτῇ πληθυσμοὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Βοΐου ὄρους καὶ τῆς ἐπαρχίας Ὀπάρεως, ἔνθα ἤκμαζον πόλεις καὶ κωμοπόλεις διακρινόμεναι διά τε τὴν εὐμάρειαν καὶ τὰ πλούτη αὐτῶν, ὡς ἡ Μοσχόπολις, ἡ Νίτσα, τὸ Βυθικούκι, ἡ Νικολίτσα, τὸ Λιανοτόπι, τὸ Δένισκο, ἡ Σίπισχα κλπ., τῶν ὁποίων ὅμως οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Γκέγκηδων καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Οὕτω κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὑπῆρχον ἐν Φλωρίνῃ περὶ τὰς 80 χριστιανικὰς οἰκογενείας. Πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁ πληθυσμὸς ἀνήρχετο εἰς 8.000 περίπου κατοίκους, ὧν 5.000 περίπου Τοῦρκοι καὶ Τουρκαλβανοὶ καὶ 3.000 περίπου Χριστιανοί. Σήμερον, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων καὶ Τουρκαλβανῶν καὶ τῶν πλείστων βουλγαριζουσῶν οἰκογενειῶν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν 500 περίπου οἰκογενειῶν ἐκ Μοναστηρίου καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, ὧν 70 οἰκογένειαι ἰσραηλιτικαί, πολλῶν οἰκογενειῶν ἐκ Β. Ἠπείρου, 3.600 προσφύγων Ἑλλήνων ἐξ ἀνταλλαγῆς ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, Θρᾴκης καὶ Καυκάσου, καὶ πολλῶν οἰκογενειῶν ἔκ τε τῆς περιφερείας τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους ὅλου, οἱ κάτοικοι ἀνέρχονται εἰς 10.585.

Οἱ κάτοικοι τῆς Φλωρίνης ἀσχολοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν, εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς διάφορα ἄλλα ἐπαγγέλματα. Αἱ γυναῖκες, ἐκτὸς τῆς οἰκοκυρικῆς, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ραπτικήν, τὴν ὑφαντουργίαν καὶ κατασκευὴν μαλλίνων καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων, πανιῶν, βελεντζῶν καὶ ἐγχωρίων καὶ ἀνατολικῶν χαλιῶν καὶ ταπήτων.

Βιοτεχνία-Βιομηχανία-Ἐμπόριον. Ἡ Φλώρινα ἔχει πέντε ἀλευρομύλους, τέσσαρα ὑφαντήρια καὶ πλεκτήρια, ταπητουργεῖα, ἐργοστάσια ἀεριωδῶν ποτῶν καὶ πάγου, ξυλουργεῖον πετρελαιοκίνητον, μηχανικὸν ἀρτοποιεῖον καὶ ἐργοστάσιον παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὅπερ χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν φωτισμὸν τῆς πόλεως. Ἡ ἐμπορικὴ κίνησις εἶναι ἀρκετὰ ζωηρά, συνισταμένη εἰς τὴν εἰσαγωγήν, ἐκτὸς τῶν ἀποικιακῶν, ἀλεύρων πολυτελείας, λαχανικῶν, ὀπωρῶν, σταφυλῶν, οἴνων, ἐλαίων καὶ ἐλαιῶν, οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ἐρίων, βάμβακος, σιδήρου, χαλκοῦ κλπ. καὶ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν δημητριακῶν, ὀσπρίων, κτηνῶν, βουτύρου καὶ τυροκομικῶν εἰδῶν, πτηνῶν, ᾠῶν, ταπήτων, βελεντζῶν καὶ διαφόρων χειροτεχνικῶν εἰδῶν, δερμάτων κλπ. Καθ' ἕκαστον Σάββατον γίνεται ἡ ἑβδομαδιαία ἀγορά, ὁπότε κατέρχονται οἱ χωρικοὶ τῆς περιφερείας πρὸς πώλησιν τῶν προϊόντων των καὶ ἀγορὰν τῶν ἐπιτηδείων, καθ' ἕκαστον δ' ἔτος, μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, γίνεται ἐμπορικὴ πανήγυρις διαρκείας 10 ἡμερῶν, καθ' ἣν ἐκτίθενται πρὸς πώλησιν διάφορα εἴδη, ἰδίως ὅμως κτήνη. Ἐν Φλωρίνῃ ὑπάρχει ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης μετὰ παραρτημάτων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τῆς Κτηματικῆς, ὑποκατάστημα τῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν, ὑποκατάστημα τῆς Ἐμπορικῆς Τραπέζης καὶ ταχυδρομικὸν ταμιευτήριον.

Γεωργικὰ ἱδρύματα. Ἡ Φλώρινα ἔχει γεωργικὴν σχολήν, ἧς τὸ κτήριον, ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς σχεδίου, ἐπερατώθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 1932, πειραματικὸν σταθμὸν καὶ σημαντικώτατον δενδροκομικὸν σταθμόν, ὅστις ἀσχολεῖται μὲ τὴν πειραματικὴν καλλιέργειαν ποικιλιῶν σιτηρῶν, μὲ τὴν δενδροκομίαν, μὲ τὴν ἀμπελουργίαν, μὲ τὴν κτηνοτροφίαν κλπ. Τὰ παραγόμενα εἰς τὸν σταθμὸν τοῦτον δενδρύλλια ὀπωροφόρων δένδρων, ἐκλεκτῶν καὶ δεδοκιμασμένων ποικιλιῶν, ἀνέρχονται εἰς 25—30.000, τὰ δὲ καλλωπιστικὰ εἰς 10—15.000. Τὰ δύο ταῦτα ἱδρύματα παρέχουν ἀνυπολογίστους ὑπηρεσίας εἰς τὴν παραγωγὴν καθόλου τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Συγκοινωνία. Ἡ Φλώρινα συνδέεται δι' ἰδιαιτέρου σιδηροδρομικοῦ βραχίονος 4 χλμ. μήκους μετὰ τοῦ παλαιοῦ αὐτῆς σταθμοῦ τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου, δι' Ἐδέσσης καὶ Βερροίας διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μήκους 191 χλμ. ἐν συνόλῳ καὶ μετὰ τοῦ Μοναστηρίου τῆς Νοτιοσλαυΐας διὰ τῶν συνοριακῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν ἀφ' ἑνὸς τοῦ Νέου Καυκάσου καὶ Κέναλη καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μήκους 20 χλμ. μέχρι τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς. Διὰ πλήρους δικτύου ἁμαξιτῶν ὁδῶν συνδέεται ἀκτινοειδῶς μὲ ὅλην τὴν περιφέρειαν αὐτῆς, τὸν νομὸν καὶ τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὡς καὶ μὲ τὰ ὅμορα κράτη Νοτιοσλαυΐαν καὶ Ἀλβανίαν καὶ διὰ τῆς Ἀλβανίας μετὰ τῆς Ἠπείρου. Οὕτω: μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τῆς παλαιᾶς δημοσίας ὁδοῦ διὰ Κέλλης, Ἀρνίσσης, Ἐδέσσης, Γενιτσῶν μήκους 160 χλμ.· μετὰ τοῦ Μοναστηρίου διὰ δύο τοιούτων, μιᾶς ὀρεινῆς κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Βαρνοῦντος (Περιστέρι), διὰ τοῦ συνοριακοῦ σταθμοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μήκους 14 χλμ. καὶ ἑτέρων 14 μέχρι Μοναστηρίου, καὶ δευτέρας διὰ μέσου τῆς πεδιάδος καὶ διὰ τοῦ συνοριακοῦ χωρίου Νίκης, μήκους 20 χλμ. καὶ ἑτέρων 14 μέχρι Μοναστηρίου· μετὰ τῆς Πρέσπας διὰ δημοσίας ὁδοῦ διερχομένης διὰ τοῦ αὐχένος τοῦ Πισοδερίου καὶ διὰ ταύτης συνεχιζομένης μετὰ τῆς νοτίου Ἀλβανίας διὰ τῶν συνοριακῶν σταθμῶν Κρυσταλλοπηγῆς—Καπεσνίτσης, μήκους 50 χλμ., καὶ διὰ τῆς Ἀλβανίας συνεχιζομένης μετὰ τῆς Ἠπείρου. Μετὰ τῆς Καστορίας συνδέεται διὰ δύο ἁμαξιτῶν ὁδῶν· μιᾶς διερχομένης διὰ Πισοδερίου καὶ Ὀρεστιάδος, μήκους 68 χλμ., καὶ ἑτέρας διερχομένης διὰ Ξινοῦ Νεροῦ, Λεχόβου καὶ τῶν στενῶν τῆς Κλεισούρας, μήκους 100 χλμ. Δι' ἰδιαιτέρας ἁμαξιτοῦ μετὰ τοῦ Νυμφαίου διὰ Φλαμπούρου, μήκους 32 χλμ., καὶ τέλος διὰ τῆς παλαιᾶς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστηρίου—Κοζάνης—Σερβίων συνδέεται μετὰ τῆς νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Διὰ πλήρους τηλεφωνικοῦ δικτύου ἐπικοινωνεῖ μεθ' ἁπάσης τῆς ἐπαρχίας, τοῦ νομοῦ, ὁλοκλήρου τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ὡς καὶ μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἡ συγκοινωνία ἐν τῇ πόλει καὶ μὲ τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς περιφερείας καὶ μὲ τὴν Πρέσπαν διεξάγεται κυρίως δι' αὐτοκινήτων ἐπιβατικῶν καὶ φορτηγῶν.

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα τῆς πόλεως εἶναι ἠπειρωτικὸν καὶ ψυχρόν. Καὶ ὁ μὲν χειμὼν εἶναι δριμὺς καὶ διαρκής, λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ὀρεινοῦ τοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ θέρος εὔκραὲς καὶ δροσερόν, τῆς θερμοκρασίας σπανίως ἀνερχομένης κατὰ τὰ συνήθη θέρη μέχρι τῶν +30° καὶ σπανίως κατερχομένης μέχρι τῶν —15° κατὰ τοὺς συνήθεις χειμῶνας. Παρὰ τὴν ταπεινὴν κατὰ τὸν χειμῶνα θερμοκρασίαν τὸ ψῦχος εἶναι ἀνεκτὸν καὶ ὄχι πολὺ αἰσθητόν, διότι δὲν πνέουν ψυχροὶ ἄνεμοι. Ἀπόλυτος μεγίστη θερμοκρασία παρετηρήθη τὴν 29 Αὐγούστου 1928, ἀνελθοῦσα εἰς 36°,7. Ἐλαχίστη ἀπόλυτος θερμοκρασία παρετηρήθη τὴν 4 Φεβρουαρίου 1929, κατελθοῦσα εἰς —23°.

Μεγίστη ἡμερησία ποσότης βροχῆς παρετηρήθη τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1927, ἀνελθοῦσα εἰς 82,8 χιλιοστὰ βροχῆς. Ἐπικρατέστεροι ἄνεμοι εἶναι ὁ δυτικός, ὁ βορρᾶς, ὁ νότος καὶ ὁ λίβας.

Digitized by Google

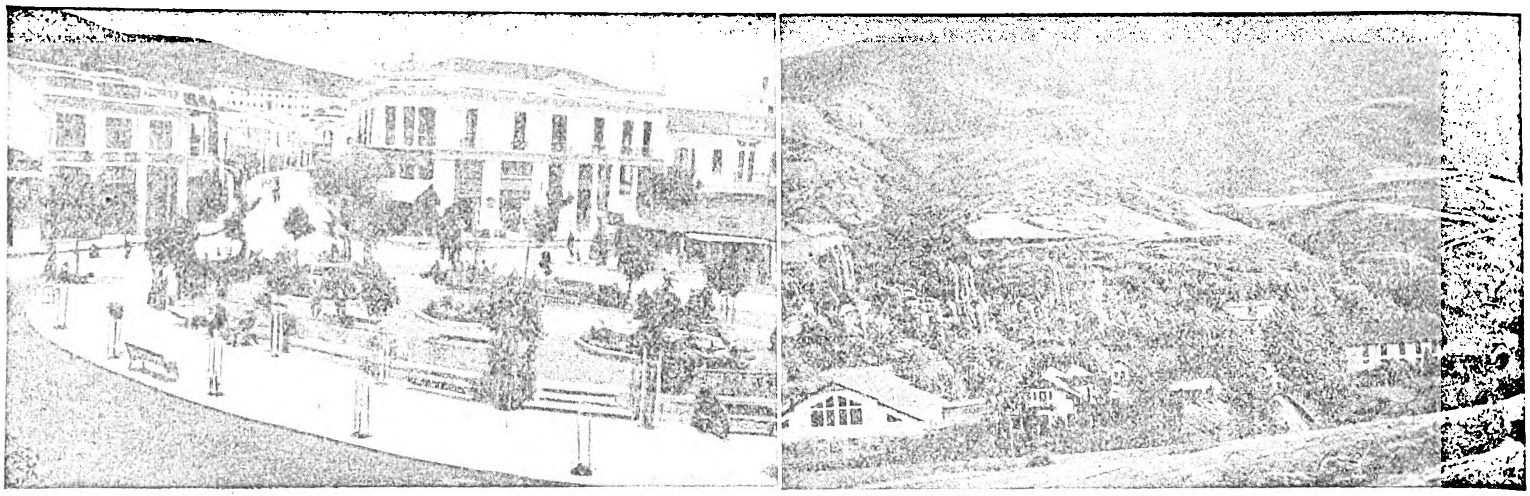

1) Πλατεῖα Ὁμονοίας. 2) Τὸ φυτώριον.

Ὕδρευσις. Ἡ ὕδρευσις τῆς πόλεως γίνεται διὰ δύο δεξαμενῶν, αἵτινες, δεχόμεναι τὸ ὕδωρ ἐκ πηγῶν ἀναβλυζουσῶν εἰς τὰς συνεχεῖς πτυχὰς τῶν ἀπὸ Β. καὶ Ν. βουνοσειρῶν αὐτῆς, διοχετεύουσι τοῦτο δι' ὑδρονομικοῦ δικτύου εἰς πολυαρίθμους βρύσεις διανεμημένας εἰς ἁπάσας τὰς συνοικίας. Ὁ φωτισμὸς τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1919 γίνεται διὰ πλήρους καὶ πυκνοῦ δικτύου ἠλεκτρικοῦ φωτός.

Κοινωνικὴ ἐξέλιξις. Ἡ Φλώρινα ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἐξειλίχθη καὶ ἐξελίσσεται ἁλματωδῶς. Ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει της ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἡ ἄσημος καὶ μᾶλλον τουρκικὴ πολίχνη, διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως πλείστων ἐκ Μοναστηρίου καὶ Βορείου Ἠπείρου οἰκογενειῶν, αἵτινες περιελάμβανον ἐπιστήμονας καὶ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὑπέστη ραγδαίαν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν. Ἡ ἐν ἔτει 1914 σύστασις πλήρους γυμνασίου καὶ ἡ παρὰ τὰς δυσμενεῖς συνθήκας κανονικὴ λειτουργία αὐτοῦ συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐκπαιδευτικὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐν γένει κοινωνικὴν τῆς πόλεως καὶ τῆς περιφερείας της ἐξέλιξιν. Τὸ γυμνάσιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι μεικτόν, τὸ ἀπὸ τοῦ 1921 συσταθὲν ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον, τὸ κατόπιν ἱδρυθὲν διδασκαλεῖον νηπιαγωγῶν καὶ τὸ πολυτάξιον μεικτὸν διδασκαλεῖον οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ ἄρρεν φῦλον μόρφωσιν καὶ τοῦ γυναικείου φύλου. Ἡ Φλώρινα ἔχει ἐπίσης δημοτικὸν νοσοκομεῖον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 70 κλίνας μετὰ πλήρους χειρουργείου, στρατῶνας μετὰ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, βιβλιοθήκην συσταθεῖσαν ἐν ἔτει 1926 ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων συλλόγου καὶ περιλαμβάνουσαν μετὰ τῆς τοῦ γυμνασίου, μεθ' ἧς συνεχωνεύθη, 1.400 τόμους. Ἡ ἕνωσις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν περιφερείας Φλωρίνης περιλαμβάνει 48 συνεταιρισμούς, ἅπαντας πιστωτικούς, μὲ ἀπεριόριστον καὶ περιωρισμένην εὐθύνην καὶ μὲ μέλη 3.200. Ἐν Φλωρίνῃ ἐκδίδονται τέσσαρες ἐφημερίδες: ἡ «Φωνὴ τοῦ λαοῦ», ἡ «Μακεδονική», τὸ «Ἔθνος» ἑβδομαδιαῖαι, καὶ ἡ κατὰ διαλείμματα ἐκδιδομένη σατιρικὴ ἐφημερὶς «Κουνούπι». Ἐπίσης ἐκδίδεται ἀνὰ δεκαπενθήμερον καὶ τὸ φιλοτελικὸν περιοδικὸν «Φιλοτελικὴ Φωνή».

Ἐκπαίδευσις. Ἡ Φλώρινα ἔχει: ἀπὸ τοῦ 1914 πλῆρες ἑξατάξιον μεικτὸν γυμνάσιον, ἐν ᾧ ἐφοίτησαν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1932—1933 μαθηταὶ 379, ὧν ἄρρενες 313 καὶ θήλεις 66· ἀπὸ τοῦ ἔτους 1921—1922 ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον τετρατάξιον μὲ 63 μαθητρίας· ἀπὸ τοῦ 1926 πεντατάξιον μεικτὸν διδασκαλεῖον μὲ 158 μαθητάς, ὧν 130 ἄρρενες καὶ 28 θήλεις· πέντε δημοτικὰ σχολεῖα, τρία ἑξατάξια, τὰ Α΄ Β΄ καὶ Δ΄, ἓν τριτάξιον, τὸ Γ΄, καὶ ἓν διτάξιον, τὸ Ε΄, μὲ 1776 μαθητάς, ὧν 1.012 ἄρρενες καὶ 784 θήλεις· ἓν πρότυπον τριτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον διδασκαλείου μὲ 120 μαθητάς, ὧν 55 ἄρρενες καὶ 65 θήλεις καὶ πέντε νηπιαγωγεῖα μὲ 252 νήπια, ὧν 121 ἄρρενα καὶ 131 θήλεα. Ἀπὸ τοῦ 1923 ἔχει ἐθνικὸν οἰκοτροφεῖον, ἐν ᾧ στεγάζονται καὶ διατρέφονται ἐκπαιδευόμενοι εἰς τὰς διαφόρους τῆς πόλεως σχολάς, δαπάνῃ τοῦ κράτους, 130—200 τρόφιμοι, προερχόμενοι ἐκ τῆς περιφερείας, ἐκτὸς ἐλαχίστων. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1930—1931 λειτουργεῖ ἐπίσης οἰκοκυρικὴ σχολὴ μὲ 93 μαθητρίας, ἁπάσας σχεδὸν ἐκ τῆς ὑπαίθρου, κτισθεῖσα δαπάνῃ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων συλλόγου καὶ συντηρουμένη ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ Φλώρινα ἔχει καὶ ἀξιόλογον γεωπονικὴν σχολήν, διαθέτουσαν μεγαλοπρεπέστατον καὶ ἐπιβλητικώτατον κτήριον. Μέχρι τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1929—1930 ἐλειτούργει ἐν Φλωρίνῃ καὶ μονοτάξιον ἰσραηλιτικὸν σχολεῖον, μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ὁποίου οἱ μαθηταί, περὶ τοὺς 40, ἄρρενες καὶ θήλεις, φοιτῶσιν εἰς τὸ Δ΄ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ πόλις εἶχε πλῆρες ἑξατάξιον σχολεῖον, ἑξατάξιον παρθεναγωγεῖον καὶ διτάξιον σχολαρχεῖον. Ἀπὸ τοῦ 1905 εἶχε καὶ οἰκοτροφεῖον, διαλυθὲν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἐν τῇ περιφερείᾳ Φλωρίνης ὑπάρχουν 91 δημοτικὰ σχολεῖα μὲ 9.911 μαθητάς, ὧν 5.343 ἄρρενες καὶ 4.568 θήλεις, καὶ 59 νηπιαγωγεῖα μὲ 252 νήπια, ὧν 121 ἄρρενα καὶ 131 θήλεα.

Ἐκκλησία. Ἡ Φλώρινα, ἄλλοτε ἕδρα τοῦ μητροπολίτου Μογλενῶν—Φλωρίνης, εἶναι ἀπὸ τοῦ 1925 ἕδρα μόνον τοῦ μητροπολίτου Φλωρίνης, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγονται ἅπασαι αἱ ὑπὸ τὴν διοικητικὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὑπαγόμεναι κοινότητες καὶ συνοικισμοί. Ἡ πόλις εἶναι διῃρημένη εἰς πέντε ἐνορίας μεθ' ἑνὸς ἐφημερίου εἰς ἑκάστην καὶ ἔχει τρεῖς ἐκκλησίας: τὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ καὶ πολιούχου τῆς πόλεως, κτισθεῖσαν ἐν ἔτει 1835, ἔνθα καὶ τὸ Α΄ νεκροταφεῖον, τὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, κτισθεῖσαν ἐν ἔτει 1890, καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, κτισθεῖσαν ἐν ἔτει 1926, ἔνθα καὶ τὸ Β΄ νεκροταφεῖον. Τεμένη ὑπῆρχον ἑπτά, ὧν τὰ τρία ἦσαν ἐκκλησίαι μετατραπεῖσαι εἰς τεμένη. Τούτων, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, ἓν μετετράπη εἰς σχολεῖον, ἓν εἰς πλατεῖαν καὶ τὰ ἄλλα ἀπαλλοτριωθέντα μετετράπησαν εἰς οἰκόπεδα.

— [ΙΣΤΟΡ] Ἡ νῦν πόλις, κτισθεῖσα εἰς τὴν ἣν κατέχει σήμερον θέσιν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὀνομαζομένη τότε *Χλωρός*, ὑπέστη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας σειρὰν ἐπιδρομῶν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ ὕπαιθρος χώρα σχεδὸν ὁλόκληρος ἦτο μεταβεβλημένη εἰς τσιφλίκια, ὁ χριστιανικὸς δὲ πληθυσμὸς αὐτῆς καὶ τῆς πόλεως ἦτο εὐάριθμος καὶ ἀραιότατος. Ἐκ τῶν πέντε παλαιῶν ἐκκλησιῶν αὐτῆς αἱ τρεῖς εἶχον μεταβληθῆ εἰς τουρκικὰ τεμένη. Αἱ εὐάριθμοι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ἐτέλουν τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα εἰς τὰ πλησιόχωρα χωρία. Ἀπὸ τὰ τέλη τῆς ΙΗ΄ ἑκατονταετηρίδος καὶ ἑξῆς ἤρξατο ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς τε πόλεως καὶ τῆς περιφερείας της ν' αὐξάνῃ καὶ νὰ δεικνύῃ συνάμα σημεῖα ζωῆς καὶ ὑπάρξεως. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως οἱ θαρραλεώτεροι τῶν κατοίκων ἀπὸ κοινοῦ μὲ πολλοὺς ὁμοϊδεάτας τῆς ὑπαίθρου, δράξαντες τὰ ὅπλα καὶ καταλαβόντες τὰ βουνὰ τοῦ Βόρα καὶ τοῦ Ὀστρόβου ἤρξαντο τῆς δράσεως ἐναντίον τοῦ τυράννου ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας. Οἱ ἐπαναστάται βλέποντες συνεχῶς διὰ Μοναστηρίου καὶ τῆς περιφερείας των κατερχομένας ὀρδὰς τῶν βορείων Ἀλβανῶν (Γκέγκηδων) καὶ ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς τελείας καταστροφῆς τῆς Ναούσης, ἠναγκάσθησαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας των ἀμνηστευθέντες. Οὐκ ὀλίγοι ὅμως κατῆλθον εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα διὰ νὰ συνεχίσωσι τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, πολεμήσαντες παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀδελφῶν των ἐπαναστατῶν.

Τῷ 1862, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πανσλαυϊστικοῦ κομιτάτου καὶ τῆς Ρωσίας, συνεστήθη ἐν Φλωρίνῃ καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως βουλγαρικὴ κοινότης ὡς καὶ βουλγαρικαὶ σχολαὶ ἔν τε τῇ πόλει καὶ εἴς τινα χωρία τῆς περιοχῆς της. Εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν βλέψεων τοῦ πανσλαυϊστικοῦ κομιτάτου εἰς τὴν ὕπαιθρον συνέβαλον καὶ τσιφλικιοῦχοι Τοῦρκοι μπέηδες, δεδομένου ὅτι τὰ πλεῖστα χωρία ἦσαν τσιφλίκια μπέηδων. Οὗτοι προέτρεπον καὶ ἐπίεζον τοὺς κολλήγους των νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν πανσλαυϊσμόν. Οὕτω, τῇ δραστηρίᾳ ἐνεργείᾳ τοῦ κομιτάτου καὶ τῇ συνεργείᾳ τῶν μπέηδων, αἱ πεποιθήσεις πολλῶν Χριστιανῶν ἐκλονίσθησαν καὶ ἤρχισε σφοδρότατος καὶ πεισματώδης φυλετικὸς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἀγών, ὁ ὁποῖος διῄρεσεν αὐτοὺς εἰς δύο ἀλληλομαχόμενα στοιχεῖα, τὸ βουλγαρικὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν. Τῷ 1872, κηρυχθέντος τοῦ σχίσματος, διεκρίθησαν τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα εἰς πατριαρχικοὺς καὶ σχισματικούς. Μετὰ τὴν σύστασιν καὶ ἀναγνώρισιν τῆς ἡγεμονίας τῆς Βουλγαρίας (1878), κατόπιν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ἀνέλαβε τὴν συνέχισιν τῆς δράσεως καὶ τῆς προπαγάνδας τοῦ πανσλαυϊστικοῦ κομιτάτου ἡ νεαρὰ ἡγεμονία, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τοῦ πανσλαυϊστικοῦ κομιτάτου καὶ τῆς Ρωσίας. Πρὸς ταῖς ἄλλαις ἐνεργείαις ἡ ἡγεμονία ἐνεκαινίασε τὴν δρᾶσίν της καὶ δι' ἀποστολῆς συμμοριῶν ἐξ εὐαρίθμων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι περιέτρεχον τὴν ὕπαιθρον κατηχοῦντες, προτρέποντες καὶ πιέζοντες τοὺς μὴ προσχωρήσαντας εἰς τὸ σχίσμα πατριαρχικοὺς πληθυσμοὺς ν' ἀσπασθῶσι τὸ σχίσμα καὶ νὰ δεχθῶσι τὸν βουλγαρισμόν.

Μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ τὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν (1855—1886), αὕτη ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχήν της εἰς τὴν Μακεδονίαν, περιορισθεῖσα κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν ἐπίπεδον. Καὶ διὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐνέτεινε τὰς ἐνεργείας της πρὸς ἵδρυσιν ἐπισκοπικῶν ἑδρῶν καὶ ἐγκαθίδρυσιν Βουλγάρων ἐπισκόπων εἰς διάφορα κέντρα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, διὰ δὲ τὸ δεύτερον προέβη εἰς ἵδρυσιν σχολείων καὶ οἰκοτροφείων μὲ τροφίμους κυρίως τῆς ὑπαίθρου. Ἀπὸ τοῦ 1897 οἱ τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου, δραττόμενοι τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἑλλάδος, λόγῳ τῆς ἥττης της, ἤρχισαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου νὰ πιέζωσι τοὺς πατριαρχικοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς, προβαίνοντες ἀκόμη καὶ εἰς δολοφονίας, κατ' ἀρχὰς σποραδικῶς, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1902 καὶ ἑξῆς, καὶ ἀθρόως κατὰ παντὸς μὴ ἐνδίδοντος εἰς τὰς ἀξιώσεις των, ὡς καὶ κατὰ παντὸς ἀποτελοῦντος πρόσκομμα εἰς τὸ ἔργον των, ἰδίᾳ δὲ κατὰ προεστώτων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, κατὰ ἱερέων καὶ διδασκάλων. Οἱ πατριαρχικοὶ εἶχον νὰ παλαίσωσιν οὐ μόνον κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ πανσλαυϊστικοῦ κομιτάτου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς σερβικῆς καὶ ρουμανικῆς προπαγάνδας καὶ κατὰ τῶν βυσσοδομιῶν τῶν γειτονικῶν τῇ Βαλκανικῇ Δυνάμεων, τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας, αἵτινες ἀπέβλεπουσαι εἰς κατακτητικὰ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς σχέδια, ὑπέθαλπον καὶ ὑπεβοήθουν τὴν ἔκρυθμον ἐν Μακεδονίᾳ κατάστασιν. Ἡ σερβικὴ προπαγάνδα, ἀρχίσασα τὴν δρᾶσίν της ἀπὸ τοῦ 1889, δὲν κατώρθωσε μεγάλα πράγματα ἐξ ἀντιδράσεως τῶν βουλγαριζόντων, οὔτε ἔφερε σοβαρὰ προσκόμματα εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Ἡ ρουμανικὴ ὅμως, ἀρχίσασα τὴν δρᾶσίν της σχεδὸν ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν βουλγαρικήν, οὐκ ὀλίγα προσκόμματα καὶ ἐνοχλήσεις ἔφερεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, διὰ τοῦ ἀφθόνου δὲ χρήματος, ὅπερ διέθετε, κατώρθωσε νὰ συστήσῃ ρουμανικὰ σχολεῖα εἴς τινα κέντρα καὶ διάφορα χωρία τῆς ὑπαίθρου (ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Φλωρίνης μόνον ἐν Πισοδερίῳ, Δροσοπηγῇ (Μπελκαμένῃ), Παπαδιᾷ καὶ Νυμφαίῳ). Ἐν τέλει δὲ προέβη καὶ εἰς ὀργάνωσιν συμμοριῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐγένετο καὶ ἡ δολοφονία τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς Φωτίου (Ἰούλιος 1907) καὶ τοῦ ἐπισκόπου Πέτρας καὶ εἶτα μητροπολίτου Γρεβενῶν Αἰμιλιανοῦ Λαζαρίδου (Ὀκτώβριος 1911). Τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, πολεμούμενον πανταχόθεν καὶ μὴ ἔχον μηδεμίαν ὑποστήριξιν ἐκ μέρους τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, περιῆλθεν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν καὶ ἔλαβε τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὅπως ἀμυνθῇ καὶ δράσῃ πάσῃ δυνάμει ὑπὲρ τῶν δικαίων του καὶ τῆς ἐθνικῆς του ὑποστάσεως. Μὴ ἔχον ἄλλο ἔρεισμα πλὴν τοῦ τότε ἐν Ἀθήναις ἱδρυθέντος ἑλληνικοῦ μακεδονικοῦ κομιτάτου ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις διαμενόντων Μακεδόνων καὶ ὁμογενῶν, ἀπετάθη πρὸς αὐτὸ καὶ ἦλθεν εἰς πλήρη συνεννόησιν μετ' αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἄμεσον σύστασιν τῶν δύο ἐθνικῶν κέντρων ἐνεργείας, τοῦ μὲν ἑνὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν τῷ γενικῷ ἑλληνικῷ

Digitized by Google

Ἄποψις τῆς Φλωρίνης.

Ἄποψις τῆς Φλωρίνης.

Digitized by Google

προξενείῳ αὐτῆς, τοῦ δὲ ἑτέρου ἐν Μοναστηρίῳ ἐν τῷ ἑλληνικῷ προξενείῳ αὐτοῦ, ἤρχισε νὰ ὀργανῶται, νὰ ἐξοπλίζηται καὶ ἐν γένει νὰ παρασκευάζηται διὰ τὴν ἄμυνάν του καὶ τὴν ἀντίδρασιν καθ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν του. Τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος τούτου ἀνέλαβεν ἐν Φλωρίνῃ ὁ Βασίλειος Μπάλκος. Πρὸς καταρτισμὸν ἐπαρκῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ἀπεστέλλοντο τακτικὰ καὶ μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ ἀγῶνος οἱ θαρραλεώτεροι καὶ ρωμαλεώτεροι νέοι εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις κεντρικὸν ἑλληνομακεδονικὸν κομιτᾶτον πρὸς προπόνησιν καὶ ἐκεῖθεν καλῶς ἐξωπλισμένοι καὶ συντεταγμένοι εἰς σώματα μετὰ πλείστων ἄλλων ὁμογενῶν καὶ ἐμπείρων ὁπλαρχηγῶν Κρητῶν καὶ ἐπιλέκτων ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πρωτοπόρος τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ἀείμνηστος Παῦλος Μελᾶς (Καπετὰν Ζέζας), ἤρχισαν νὰ εἰσβάλλωσι διὰ τῶν συνόρων εἰς τὰ μακεδονικὰ πεδία καὶ νὰ δρῶσιν ἰδίως κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ Κεντρικῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ (Μοναστήριον, Φλώρινα, Καστορία, Ἔδεσσα, Γιαννιτσά). Οὕτως ἤρχισεν ὁ πεισματώδης μετὰ τῶν βουλγαρικῶν σωμάτων καὶ μετὰ τῶν τουρκικῶν ἀποσπασμάτων ἀγών. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολυετοῦς καὶ πεισματώδους τούτου ἀγῶνος πλεῖστοι ἔπεσαν ἑκατέρωθεν ὁπλῖται καὶ ἀρχηγοὶ καὶ πλεῖστοι συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου, ὅπου, δικασθέντες ὑπὸ ἐκτάκτων δικαστηρίων κατεδικάσθησαν οἱ περισσότεροι εἰς βαρυτάτας ποινάς, τινὲς δὲ καὶ εἰς θάνατον.

Εἰς τὸν μακεδονικὸν ἀγῶνα ἔθηκε τέρμα ἡ ἐν ἔτει 1908 ἀνακήρυξις τοῦ ὀθωμανικοῦ Συντάγματος μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Νεοτούρκων καὶ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ-Χαμίτ. Κηρυχθείσης γενικῆς ἀμνηστίας, πάντες οἱ ἐν ταῖς φυλακαῖς πολῖται καὶ ἀντάρται, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν βαρυποινιτῶν καὶ τῶν εἰς θάνατον καταδικασθέντων, ἀπεφυλακίσθησαν. Ὅλα τὰ ἀνταρτικὰ σώματα, ἑλληνικά, βουλγαρικὰ καὶ σερβικά, προσελθόντα εἰς τὰς πρωτευούσας πόλεις τῆς περιφερείας, ἐν ᾗ ἕδρων, κατέθεσαν τὰ ὅπλα. Δυστυχῶς ἡ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων, ἀντὶ νὰ τηρήσῃ τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις, ἤρχισεν ἅμα τῇ ἀνακηρύξει τοῦ Συντάγματος νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὴν αὐτὴν τακτικήν, ἣν ἐφήρμοζε καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τοῦ κράτους ἐπαρχίας, καταργοῦσα τὰ προνόμια. Τοῦτο προὐκάλεσε τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἡττηθεῖσα ἔχασε σχεδὸν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις. Ἡ Φλώρινα ἠλευθερώθη καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὴν 7ην Νοεμβρίου 1912. Χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως Φλωρίνης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς καταλήψεώς της, ἐνῷ οἱ δύο στρατοὶ εὑρίσκοντο, ὁ μὲν σερβικὸς εἰς ἑξάωρον ἀπόστασιν πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ πέραν τοῦ πλημμυρήσαντος Ἐριγῶνος, καταγινόμενος εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Μοναστηρίου, ὁ δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς πεντάωρον πρὸς τὰ ΝΑ. ἀπόστασιν, εἰς τὰ στενὰ τοῦ Κιλνὶ Δερβέν, οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι αὐτῆς, συνελθόντες εἰς συνεδρίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τότε μουφτῆ, ἀπεφάσισαν παμψηφεὶ νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, προσκαλέσαντες δὲ καὶ ἀντιπροσώπους ἀμφοτέρων τῶν κοινοτήτων, τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ βουλγαρικῆς, καὶ ἀνακοινώσαντες τὴν ἀπόφασίν των προέβησαν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἐγγράφου τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως ἐκ συμφώνου καὶ ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ ἐπισήμου τούτου ἐγγράφου ἐξέλεξαν εἰδικὴν ἐπιτροπήν, ἥτις κατώρθωσε νὰ ἐπιδώσῃ τὸ ἔγγραφον ἀσφαλῶς. Πάραυτα διαταχθείσης τῆς προελάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατελήφθη ἡ πόλις ὑπ' αὐτοῦ, ἐνῷ τμήματα τοῦ ὑποχωροῦντος τουρκικοῦ στρατοῦ εὑρίσκοντο εἰσέτι ἐν τῇ πόλει, εἰς τὴν δυτικὴν ἔξοδον αὐτῆς. Δ. ΜΑΡΚΟΥ

— **Φλωρίνης** ***ἐπαρχία*** *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, κατέχουσα τὸ Β. ΒΑ. τμῆμα αὐτοῦ καὶ περιλαμβάνουσα ἕνα δῆμον, τὸν τῆς Φλωρίνης, καὶ 82 κοινότητας, ἀποτελουμένας ἐξ 102 χωρίων, ἐξ ὧν πέντε συνοικισμοί. Κάτοικοι, πλὴν τῶν τοῦ δήμου, 69.126.

Διοικητικὴ διαίρεσις. Αἱ κοινότητες τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης εἶναι αἱ ἑξῆς: *Ἁγίας Παρασκευῆς* (κάτ. 546), *Ἁγίου Ἀχιλλείου*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία: *Ἅγιος Ἀχίλλειος* (πρῴην Ἀχίλλι, κάτ. 353), *Πύλη* (Βίνενι καὶ Βίβανι, κάτ. 173) καὶ *Δασερὴ* (Δρομπέτσιστα, κάτ. 67), *Ἁγίου Βαρθολομαίου* (Βαρτολόμι, κάτ. 371), *Ἁγίου Γερμανοῦ*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ χωρίον *Ἅγιος Γερμανὸς* (Γέρμαν, κάτ. 1.666) καὶ ἀπὸ τὸν συνοικισμὸν *Καλύβια Ἁγίου Γερμανοῦ* (κάτ. 41), *Ἁγίου Παντελεήμονος* (πρῴην Πάτελι, κάτ. 1.501), *Ἀγραπιδιᾶς* (Γκόρτσκα, κάτ. 122), *Ἀετοῦ*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Ἀετὸς* (κάτ. 941) καὶ *Φανὸς* (Σπάντσα, κάτ. 102), *Ἀλώνων* (πρῴην Ἀρμέντσκο, κάτ. 855), *Ἀμμοχωρίου* (Πεσόσνιτσα, κάτ. 1.092), *Ἀμυνταίου*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὴν κωμόπολιν *Ἀμύνταιον* (Σόροβιτς, κάτ. 2.285) καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον *Σωτὴρ* (κάτ. 137), *Ἀναργύρων* (πρῴην Ροῦδνικ, κάτ. 341), *Ἀνταρτικοῦ* (Ζέλοβον, κάτ. 1.136), *Ἄνω Καλλινίκης* (Ἄνω Κάλινικ, κάτ. 423), *Ἄνω Κλεινῶν* (Ἄνω Κλέστινα, κάτ. 584), *Ἄνω Ὑδρούσης* (Ἄνω Κόττορι, κάτ. 316), *Ἀρμενοχωρίου*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ χωρίον *Ἀρμενοχώρι* (κάτ. 1.212) καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον *Σιδηροδρομικὸς Σταθμὸς Φλωρίνης* (κάτ. 167), *Ἀσπρογείων*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ χωρίον *Ἀσπρόγεια* (Στρέμπενο, κάτ. 706) καὶ ἀπὸ τὸ *Χειμάδι* (Χίντσκο, κάτ. 56), *Ἀτραποῦ* (Κραπέστινα, κάτ. 543), *Ἀχλάδας* (Κρουσουράτη, κάτ. 690), *Κατωχωρίου* (Μπρέζνιτσα, κάτ. 605), *Βεγορῶν* (Νεογράδ, κάτ. 315), *Βεύης*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ χωρίον *Βεύη* (Μπάνιτσα, κάτ. 2.146) καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον *Σιδηροδρομικὸς Σταθμὸς Βεύης* (κάτ. 151), *Βροντεροῦ* (Γκράσδανι, κάτ. 418), *Δροσοπηγῆς*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Δροσοπηγὴ* (Μπελκαμένη) καὶ *Ἐλλατιὰ* (Ἔλλοβον, κάτ. ἐν συνόλῳ 752), *Ἐθνικοῦ* (Ὀψίρινα, κάτ. 296), *Ἰτιᾶς* (Βέρμπενη, κάτ. 677), *Καλλιθέας* (Ρούδαρι, κάτ. 270), *Καρυῶν*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Καρυαὶ* (Ὄροβνικ, κάτ. 359) καὶ *Ὀξυὰ* (Μπούκοβιν, κάτ. 133), *Κάτω Κλεινῶν* (Κάτω Κλέστινα, κάτ. 817), *Κατωχωρίου* (Ρούλια, κάτ. 491), *Κάτω Καλλινίκης* (κάτ. 253), *Κέλλης* (Γκορνίτσοβον, κάτ. 1.093), *Κλαδοράχης* (Κλαδοράπη, κάτ. 407), *Κλειδίου* (Τσέροβον, κάτ. 492), *Κολχικῆς* (Πλησεβίτσα, κάτ. 352), *Κορυφῆς* (Τούρια, κάτ. 411), *Κρατεροῦ* (Ράκοβον, κάτ. 740), *Κρουσταλλοπηγῆς* (Σμαρδέσι, κάτ. 548), *Λαιμοῦ*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Λαιμὸς* (Ράμπι, κάτ. 708) καὶ *Μηλεῶνας* (Μέδοβον, κάτ. 161), *Λακκιᾶς* (κάτ. 1.002), *Λευκώνας* (Πόπλι, κάτ. 310), *Λεπτοκαρυῶν* (Λέσκοβιτς, κάτ. 294), *Λόφων* (Ζαμπούρδενι, κάτ. 41), *Μαρίνης* (Σακούλεβον, κάτ. 329), *Μελίτης* (Βοστεράνη, κάτ. 1.358), *Μεσονησίου* (Λάζενη, κάτ. 189), *Μεσοχωρίου* ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Μεσοχώρι* (Χασάνοβον, κάτ. 877), *Ἐλεοῦσα* (Ραχμανλῆ, κάτ. 59) καὶ *Μεσόκαμπος* (Ὀρτὰ Ὀβᾶ, κάτ. 179), *Μικρολίμνης*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Μικρολίμνη* (Λάγκα) καὶ *Κρανιὲς* (Δρένοβον, κάτ. ἐν συνόλῳ 360), *Μπουφίου* (κάτ. 1.760), *Νέου Καυκάσου* (κάτ. 604), *Νεοχωρακίου* (Νεοκάζι, κάτ. 585), *Νίκης* (Νεγκοτσάνη, κάτ. 662), *Νυμφαίου* (Νέβεσκα, κάτ. 1.241), *Ξινοῦ Νεροῦ* (Ἐξῆσοῦ, κάτ. 1.718), *Παλαίστρας* (Μπορέσνιτσα, κάτ. 447), *Παπαγιάννης* (Παπάζιαννη ἢ Ποπόζιαννη ἢ Βακούφ-κιοϊ, κάτ. 930), *Παρορίου* (Μπίτουσα, κάτ. 490), *Πεδινοῦ* ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Πεδινὸν* (Λιουμπέτινα, κάτ. 540), *Βαλτόνερα* (Κάτω Νεβόλιανη, κάτ. 219) καὶ *Νέα Κώμη* (Νοβόσελο, κάτ. 13), *Περάσματος* (Κουσκουβένη, κάτ. 645), *Περικοπῆς* (Πρεκοπάνα, κάτ. 423), *Πετρῶν* (Πέτερσκο, κάτ. 712), *Πισοδερίου* (κάτ. 457) καὶ *Καλύβια Πισοδερίου*, *Πλατὺ* (Στέρκοβον, κάτ. 253), *Πολυπλατάνου* (Κλαμπούστιτσα, κάτ. 742), *Πολυποτάμου* (Νερέτη, κάτ. 1.697), *Πρώτης* (Καμπάσνιτσα, κάτ. 683), *Πυξοῦ* (Ὄροβον, κάτ. 431), *Ροδώνα* (Γκιουλέντσι, κάτ. 110), *Σιταργιᾶς* (Ρόσνα, κάτ. 590), *Σκλήθρου* ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Σκλῆθρον* (Ζέλενιτς, κάτ. 1.495) καὶ *Λιμνοχώρι* (Τσερκές-κιοϊ, κάτ. 148), *Σκοπιᾶς* (Ἄνω Νεβόλιανη, κάτ. 1.478), *Σκοποῦ*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ χωρία *Σκοπὸς* (Σέτινα, κάτ. 1.192), *Παπαδιὰ* (κάτ. 135) καὶ τοὺς συνοικισμοὺς *Καλύβια Παπαδιᾶς* καὶ *Καλύβια Φαρμάκη* (κάτ. ἐν συνόλῳ 208), *Σφήκας* (Μπόψινα, κάτ. 322), *Τριανταφυλλιᾶς*, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ χωρίον *Τριανταφυλλιὰ* (Λάζενι, κάτ. 492), καὶ ἀπὸ τὸν συνοικισμὸν *Καλύβια Τριανταφυλλιᾶς*, *Τριβούνου* (Τύρσια κάτ. 611), *Τριγώνου* (Ὄστιμα, κάτ. 321), *Τριποτάμων* (Πετοράκι, κάτ. 319), *Τροπαιούχου* (Μοχαλᾶς, κάτ. 430), *Τυρνόβου* (κάτ. 404), *Ὑδρούσης* (Κάτω Κόττορι, κάτ. 846), *Φλαμπούρου* (Νεγοβάνη, κάτ. 475) καὶ *Ψαράδων* (Νίβιτσα, κάτ. 585).

Γεωργικὴ παραγωγή. Ἡ ἐπαρχία Φλωρίνης εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ καὶ δασώδης, διασχιζομένη ὑπὸ τῶν ὀρέων Βαρνοῦντος καὶ Βέρνου πρὸς Δ. καὶ Νίτσου καὶ Βόρα πρὸς Α. Περὶ τὸ μέσον ὁ Βέρνος καὶ ὁ Βόρας πέμποντες τοὺς βραχίονάς των, ἀπεργάζονται τὰ στενὰ τοῦ Κλειδίου (Κιλὲτ Δερβέν), δι' ὧν συγκοινωνεῖ ἡ πεδιὰς Φλωρίνης μετὰ τῆς τοῦ Ἀμυνταίου καὶ τῆς Βεγορᾶς. Τὸ πεδινὸν αὐτῆς, ἀποτελούμενον ἀπὸ τρία τμήματα, τὸ τῆς μικρᾶς Πρέσπας κυρίως πρὸς τὰ ΝΔ., τὸ τῆς Φλωρίνης πρὸς Α. καὶ τὸ τοῦ Ἀμυνταίου καὶ Βεγορᾶς πρὸς τὰ ΝΑ., κατὰ μέγα μέρος κατέχεται ὑπὸ λιμνῶν καὶ ἑλῶν. Τὰ ἐδάφη τῆς ἐπαρχίας εἶναι εὐκολοκαλλιέργητα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ πτωχὰ εἰς θρεπτικὰ συστατικὰ καὶ ἰδίᾳ εἰς ἄζωτον καὶ φωσφορικὸν ὀξύ, χρησιμοποιοῦνται δὲ κυρίως διὰ τὴν καλλιέργειαν δημητριακῶν καρπῶν, ὧν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ σῖτος, ἡ βρίζα καὶ ἡ κριθὴ ὡς φθινοπωρινὰ καὶ ὁ ἀραβόσιτος καὶ ἡ βρόμη ἐν μέρει ὡς ἐαρινά. Ἐλαχίστη καλλιέργεια γίνεται τοῦ λίνου καὶ τῆς καννάβεως. Ἐκ τῶν κηπευτικῶν καλλιεργοῦνται γεώμηλα, κρόμμυα, καὶ κυρίως λάχανα, πράσα καὶ πιπεριές. Ἡ καπνοφυτεία εἶναι ἀρκετὰ προηγμένη ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Ἐκ τῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν καλλιεργοῦνται ἡ ρόβη, καὶ ἰδίως ὁ βῖκος, οὗτινος γίνεται καὶ ἐξαγωγὴ εἰς ἄλλας περιφερείας. Ἡ ἀμπελουργία εἶναι ἀρκετὰ διαδεδομένη, πρὸ παντὸς εἰς Ἀμύνταιον, Ξινὸ-Νερό, Πέτρας, Ἅγιον Παντελεήμονα καὶ Βεγοράν, ἔνθα ἀποτελεῖ καὶ τὸν κύριον πόρον ζωῆς τῶν κατοίκων.

Πίναξ τῆς παραγωγῆς γεωργικῶν προϊόντων τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης κατὰ τὸ 1932.

Εἶδος προϊόντος.	Καλλιεργούμενα στρέμματα.	Ἀπόδοσις εἰς ὀκάδας.
Σῖτος	85.260	9.743.463
Κριθὴ	34.800	4.147.250
Σίκαλις	61.405	5.637.100
Βρόμη	2.813	171.050
Ἀραβόσιτος	73.975	13.543.700
Ὄσπρια (φασίολοι)	8.645	405.280
Γεώμηλα	4.943	5.139.100
Λαχανικὰ	4.343	2.747.970
Καπνὸς	2.663	146.510
Γλυκάνισον	374	29.640
Σανὸς	370	80.000
Τριφύλλια	1.685	472.100
Ἄμπελοι	13.019	3.000.000
Ρόβη	6.524	295.050
Βῖκος	1.950	120.000
Φακὴ	2.279	90.685
Ἐρέβινθοι	518	19.155
Κάνναβις	—	

Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων εὐδοκιμοῦσιν ἡ μηλέα, ἡ ἀπιδέα, ἡ κερασέα, ἡ βυσσινέα, ἡ ροδακινέα, ἡ δαμασκηνέα καὶ ἡ βερυκοκκέα. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ δενδροκομικοῦ σταθμοῦ μέχρι τῆς σήμερον (1933) ἐφυτεύθησαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φλωρίνης ἄνω τῶν 3.000 νέα στρέμματα ὀπωροφόρων δένδρων, καὶ ἰδίως μηλεῶν καὶ ἀπιδεῶν.

Κτηνοτροφία - Πτηνοτροφία. Ἕνεκα τῆς ὑγρότητος τοῦ ἐδάφους ἡ ἐπαρχία ἔχει πλουσίας νομὰς καὶ διὰ τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν κτηνοτρόφος. Ἐκτρέφει βοῦς, ἀγελάδας, ὄνους, ἵππους, ἡμιόνους, βουβάλους, πρόβατα καὶ αἶγας καὶ παράγει ἀνάλογα κτηνοτροφικὰ προϊόντα (κρέας, ἔρια, τυρόν, βούτυρον). Ἡ ὀρνιθοτροφία εἶναι ἀρκούντως διαδεδομένη, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων, ἡ δὲ μελισσοκομία ὑστερεῖ.

Δασικὰ προϊόντα. Ἡ ἐπαρχία Φλωρίνης παρουσιάζει λίαν ἱκανοποιητικὸν ποσοστὸν δασώσεως, διότι ἐκ τῆς ὁλικῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ἀποτελουμένης ἐξ 1.750.000 στρεμμάτων, κατέχονται ὑπὸ δασῶν τὰ 25 % περίπου. Κατὰ χαρακτηρισμὸν ἰδιοκτησίας ταῦτα ὑπάγονται εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας:

Ἰδιοκτησία	Ἔκτασις εἰς στρέμματα	Ἐπὶ τοῖς %
Δημόσια	241.275	53,6%
Κοινοτικὰ	90.710	20,2
Παραχωρηθέντα κατὰ νομὴν εἰς κοινότητας καὶ δήμους	15.540	3,4
Συνιδιόκτητα	45.275	10
Διακατεχόμενα	29.925	6,7
Ἀνταλλάξιμα	4.000	0,9
Διαφιλονικούμενα μεταξὺ δημοσίου καὶ τρίτων	21.100	4,7
Ἰδιωτικὰ εἰς φυσικὰ πρόσωπα	2.175	0,5%

Τὰ δένδρα, ἐξ ὧν ἀπαρτίζονται τὰ δάση ταῦτα, εἶναι τὰ ἑξῆς: ὀξυά, δρῦς, γαῦρος, λεπτοκαρυά, σφένδαμνος, φράξος, κρανιά, πύξος, κέδρος, σκλῆθρον, λεύκη, φιλύρα, ἐλάτη καὶ πεύκη ἡ ὀρεινή. Τούτων ἡ μὲν ὀξυὰ κατέχει ἔκτασιν 211.000 στρεμ. ἤτοι 41 %, ἡ δρῦς 180.000 στρέμ., ἤτοι τὰ 40 %, τὰ δὲ λοιπὰ 59.000 στρέμ., ἤτοι τὰ 13 % τῆς ὁλικῆς δασικῆς ἐκτάσεως. Τὰ ἐτησίως ἐξαγόμενα κύρια δασικὰ προϊόντα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης εἶναι τὰ ἑξῆς: ξυλεία οἰκοδομήσιμος 450 κυβικὰ μέτρα, καυσόξυλα 5.000 ζύγια, ξυλάνθρακες 500.000 ὀκάδες, ἄσβεστος 2.000 στατῆρες. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὑλοτομοῦνται καὶ 500.000 ζύγια περίπου καυσοξύλων ἐτησίως διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρικῶν ἀτελῶς.

Ὀρυκτὸς πλοῦτος. Ἡ περιφέρεια Φλωρίνης περιλαμβάνει τὰ σπουδαιότερα τοῦ κράτους λιγνιτωρυχεῖα. Ἡ ἐξόρυξις τοῦ λιγνίτου γίνεται ἐν Βεύῃ καὶ Ἀχλάδᾳ τῆς περιοχῆς Φλωρίνης καὶ ἐν Βεγορᾷ τῆς περιογῆς Ἀμυνταίου. Μέχρι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἡ ἐκμετάλλευσις καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦτο ὅλως ἀσήμαντος, ἀπὸ τούτου ὅμως, ἐγκατασταθέντων τῶν Γάλλων ἐν τῇ περιφερείᾳ Φλωρίνης, ἤρχισε συστηματικὴ ἐκμετάλλευσις αὐτοῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ. Ἔκτοτε ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις αὐτοῦ παρὰ τοῖς κατοίκοις ἁπάσης τῆς ἐπαρχίας.

Μεταλλικὰ καὶ ἰαματικὰ ὕδατα. Τοιαῦτα ὕδατα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φλωρίνης: Παρὰ τὴν λίμνην Ζάζαρι, εἰς τὴν περιοχὴν Ἀμυνταίου, θειοῦχα, χλιαρὰ μᾶλλον, χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν πασχόντων ἐκ ρευματισμῶν. Ἐν Ξινὸ-Νερό, ἀναβλύζοντα ἐκ δύο πηγῶν ὄξινα ὕδατα, διουρητικὰ καὶ ἐκ πείρας ἐν χρήσει διὰ χρονίας στομαχικὰς παθήσεις. Ἐν τοῖς χωρίοις Ἀρμενοχώρι, Ἰτέα, Μαρῖνα, Νέος Καύκασος, Μεσοχώρι ὕδωρ ὀξίνου γεύσεως. Παρὰ τὴν Κάτω Ὑδροῦσαν ὕδωρ συνήθους θερμοκρασίας, μὲ ἰζήματα λευκά, εἰς τὸν πηλὸν τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔχουσιν ἀνακουφισθῇ ἐξ ἰσχιαλγιῶν καὶ παρομοίων παθήσεων κλπ.

Ποταμοί. Οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης εἶναι ὁ τρίτος βραχίων τοῦ Ἁλιάκμονος.

Digitized by Google

ὅστις πηγάζει ἀπὸ τοῦ Βαρνοῦντος παρὰ τὸν Ἅγιον Γερμανόν, διασχίζει ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Μπέζνιτσα* τὰς δυτικὰς κλιτῦς τοῦ τε Βαρνοῦντος καὶ Βέρνου καὶ εἰσδύει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καστορίας, εἰς ἣν ἑνοῦται μετὰ τῶν ἄλλων βραχιόνων αὐτοῦ· ὁ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Σεκούλλεβον*, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Βεῦος τῶν ἀρχαίων, ὅτις πηγάζων ἐκ τοῦ Βέρνου διασχίζει ἀπὸ Ν. πρὸς ΒΑ. τὴν πεδιάδα τῆς περιοχῆς Φλωρίνης, δεχόμενος πλείστους παραποτάμους καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἐριγῶνα παρὰ τὴν ὁροθετικὴν γραμμήν· καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀμυνταίου ὁ *Κλεισουριώτικος*, ὅστις πηγάζων ἐκ τῶν νοτιοδυτικῶν κλιτύων τοῦ Βέρνου καὶ ἀνερχόμενος διὰ Σκλήθρου ἐκβάλλει εἰς τὰ ἕλη τοῦ Βαλτονέρου.

Λίμναι καὶ ἕλη. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φλωρίνης ὑπάγονται, ἐν μέρει ἢ καθ' ὁλοκληρίαν, αἱ ἑξῆς λίμναι: Ἡ μεγάλη λίμνη τῶν *Πρεσπῶν* (π. Βρυγηΐς), ἧς μικρὸν μέρος ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν καὶ ἓν μικρὸν μέρος εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ ἰχθυοτρόφος *Μικρὰ Πρέσπα* (μικρὰ Βρυγηΐς), ἐκτάσεως 48 τ. χλμ., ἀνήκουσα καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πλὴν μικροῦ μέρους ἀνήκοντος εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ *Βεγορῖτις* ἢ *Βεγορῖτις* ἢ *Ἀρνίσσης* (Ὀστρόβου), ἐπιμήκης λίμνη, ἧς μόνον τὸ νοτιοδυτικὸν τμῆμα ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φλωρίνης, τοῦ ὑπολοίπου ὑπαγομένου εἰς τὸν νομὸν Πέλλης, ἔχουσα ἔκτασιν 70 περίπου τ. χλμ. καὶ βάθος 40—50 μ. Ἡ λίμνη τῶν *Πετρῶν* (Πέτερσκο), κειμένη βορείως τῆς Βεγορίτιδος, μεταξὺ Ἀμυνταίου καὶ Πετρῶν, μικρά, ἔχουσα ἔκτασιν 13 περίπου τ. χλμ. καὶ βάθος 2,50—3,40 μ. Ἡ λίμνη τῶν *Ἁγίων Ἀναργύρων* (Ροῦδνικ) ἢ *Χειμαδῖτις*, κειμένη νοτιοδυτικῶς τοῦ Ἀμυνταίου καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Βέρνου, περιβαλλομένη ἀπὸ τῶν τριῶν πλευρῶν αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ, ἐκτάσεως 12 τ. χλμ. περίπου καὶ βάθους 9,50 μ. Ἡ λίμνη *Ζάζαρι* ἢ τῶν *Ἁγίων Θεοδώρων*, μικροτάτη, μόλις 2 τ. χλμ. καὶ βάθους 5,50 μ. Ἐκ τῶν λιμνῶν τούτων ἁλιεύονται γριβάδια, τσῖροι τῶν γλυκέων ὑδάτων, γουλιανοί, πλατύκες κλπ. Μεγαλύτερα ἐκ τῶν ἑλῶν τῆς ἐπαρχίας εἶναι τὰ τῆς Μικρᾶς Πρέσπας καὶ τὰ τῆς λίμνης τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἐπικίνδυνον νοσογόνον ἑστίαν.

Μοναί. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φλωρίνης ὑπάρχουν ἐν ὅλῳ 4 μοναί: τῆς Θεοτόκου ἐν Κλαδοράχῃ, τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Πρώτῃ, τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐν Πισοδερίῳ καὶ τῶν Ἀρχαγγέλων ἐν Ἀετῷ.

Δ. ΜΑΡΚΟΥ

— Φλωρίνης νομὸς *[Γεωγρ.]*. Ὁ βορειοδυτικώτατος νομὸς τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, ὁριζόμενος πρὸς τὰ ΝΑ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Κοζάνης, πρὸς τὰ ΒΑ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Πέλλης, πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας (Νοτιοσλαυΐας) καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Βορείου Ἠπείρου. Τὰ πρὸς Β. ὅρια ἀκολουθοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινὴν ἔκτασιν τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Μοναστηρίου (Πελαγονίας), τέμνοντα δὲ τὸν Βαρνοῦντα φθάνουν εἰς τὴν λίμνην Μεγάλην Πρέσπαν. Τὰ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν σύνορα περιλαμβάνουν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Μικρὰν Πρέσπαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ νοτιώτερον ἀκολουθοῦν τὸ ὄρος Γράμμον. Ὁ νομὸς Φλωρίνης περιλαμβάνει δύο ἐπαρχίας: τὴν ἐπαρχίαν Φλωρίνης καὶ τὴν ἐπαρχίαν Καστορίας.

Τὸ ἔδαφος ἐν γένει εἶναι ὀρεινόν. Πλὴν τῶν πρὸς Δ. ὑψηλῶν ὀρέων, κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ νομοῦ σχηματίζεται ἡ ὀροσειρὰ τοῦ Βαρνοῦντος, ἡ ὁποία ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ἔχει διεύθυνσιν Ν.ΝΑ. Ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων περικλείονται ὑψηλὰ λεκανοπέδια, τῶν ὁποίων μεγαλύτερον εἶναι τὸ τοῦ Μοναστηρίου (Φλωρίνης). Τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα τούτου κατέχει 184 τ. χλμ. ἐν μέσῳ τῆς ἐκ 3.656 τ. χλμ. ἐκτάσεως τοῦ νομοῦ. Τὰ ὕδατα τοῦ νομοῦ ἀκολουθοῦν διαφόρους διευθύνσεις. Τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Μοναστηρίου διαρρέεται ὑπὸ ποταμίων, τὰ ὁποῖα συνενούμενα συμβάλλουν εἰς τὸν παραπόταμον τοῦ Ἀξιοῦ Ἐριγῶνα (Σερβικὴ Μακεδονία). Εἰς τὸ ἀποκεκλεισμένον ὀροπέδιον τῆς Ἐορδαίας σχηματίζονται τέσσαρες λίμναι, τῶν ὁποίων μεγίστη ἡ Βεγορῖτις. Κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Καστορίας τὰ ὕδατα σχηματίζουν τὸν Ἀλιάκμονα ποταμόν, ὡς καὶ τὴν λίμνην τῆς Καστορίας.

Ἐκ τῶν πετρωμάτων αὐτῆς ἀξιόλογα δι' ἐκμετάλλευσιν εἶναι τὰ λιγνιτωρυχεῖα Βεύης (Μπανίτσης). Διὰ τὴν μεσόγειον θέσιν τὸ κλῖμα τοῦ νομοῦ εἶναι μᾶλλον ἠπειρωτικὸν καὶ σχετικῶς ψυχρὸν τὸν χειμῶνα, ὅμοιον μὲ τὸ κλῖμα τῆς Μέσης Εὐρώπης. Ἡ ὑγρασία εἶναι σχετικῶς ὀλίγη καὶ ἡ πίπτουσα βροχὴ διανέμεται σχεδὸν ἐξ ἴσου

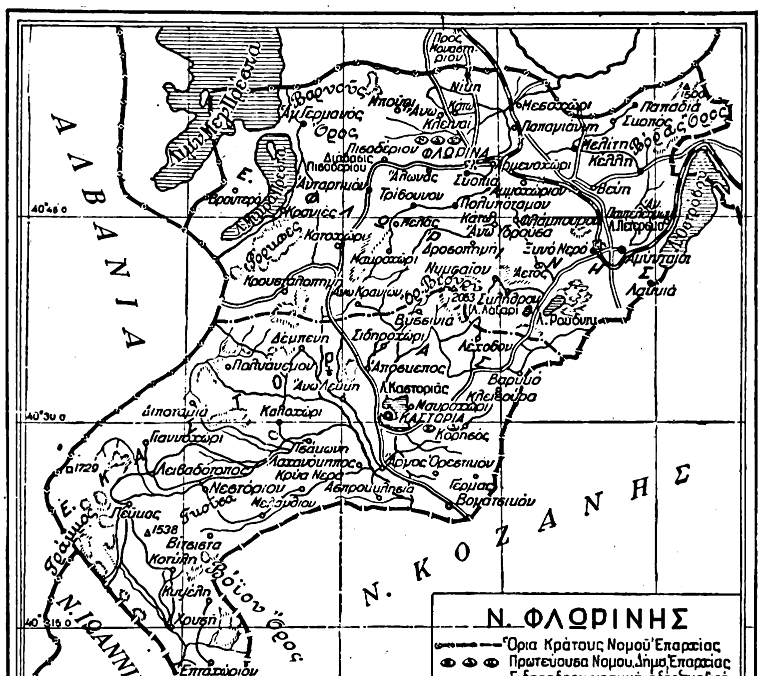

καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Ἄφθονος χιών ἀποκλείει τὸν χειμῶνα τὰ ὀρεινὰ χωριά. Τὸ κλῖμα γενικῶς εἶναι ὑγιεινόν, μὲ ἀνέμους ἀσθενεῖς. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ ἀνέρχεται εἰς (1928) 125.722 κατ.

Τὸ σύνολον τῶν κατὰ τὸ 1931 καλλιεργηθεισῶν ἐκτάσεων τοῦ νομοῦ ἀνῆλθεν εἰς 498.021 στρέμματα.

Προϊόντα	*Στρέμματα*	*Παραγωγὴ εἰς τόννους*	*Ἀξία εἰς χιλ. δρχ.*
Σιτηρὰ	384.963	31.796	112.931
Ὄσπρια	18.585	1.486	6.200
Προϊόντα λαχανοκήπων	10.432	5.477	9.177
Καπνὸς καὶ γλυκάνισον	10.543	469	10.512
Ζῳοτροφικὰ προϊόντα. .	38.171	8.926	12.214
Γλεῦκος καὶ σταφυλαὶ .	32.170	3.026	10.758
Γενικὸν Σύνολον	498.021		180.764

Ἡ παραγωγὴ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἶδος ὀπώρας κτλ.	*Ὁλικὴ παραγωγὴ εἰς μετρ. στατ.*	*Ὁλικὴ ἀξία εἰς χιλ. δρχ.*
Μῆλα	268	152
Ἀπίδια	868	353.4
Κάστανα	532	101.8
Ἀμύγδαλα	6	7.5
Καρύδια	287	262
Μορεόφυλλα.	38	7
Μοῦρα	24	4.7
Βαλανίδια	64	12.5

Ἡ κτηνοτροφία ἐν τῷ νομῷ εἶναι ἀρκετὰ προηγμένη. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ζῴων καὶ κατοικιδίων πτηνῶν ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἴδη	*Ἀριθ.*	*Εἴδη*	*Ἀριθ.*
Βόες καὶ ταῦροι .	26.024	Ὄνοι	12.130
Ἀγελάδες . . .	15.351	Πρόβατα	199.752
Βούβαλοι	1.642	Αἶγες	60.273
Ἵπποι	5.182	Χοῖροι	13.880
Φορβάδες	2 400	Πτηνὰ κατοικίδια	184.161
Ἡμίονοι	2.088	Κόνικλοι	1.118

Τὰ δάση τοῦ νομοῦ Φλωρίνης κατέχουν 193.490 στρέμματα. Ὑπάρχουν 27 ἐργαστήρια διὰ βιομηχανίαν ξύλου, ἀπασχολοῦντα 160 ἐργάτας. Διὰ τὴν συγκοινωνίαν ὑπάρχουν ἁμαξιτοὶ ὁδοὶ ἑνοῦσαι τὴν Φλώριναν μετὰ τοῦ νομοῦ Κοζάνης, μετὰ τῆς Καστορίας καὶ τῶν παραμεθορίων κρατῶν. Ὁ νομὸς Φλωρίνης διαιρεῖται εἰς δύο ἐπαρχίας (Φλωρίνης καὶ Καστορίας) καὶ περιέχει 2 δήμους, 148 κοινότητας καὶ 213 συνοικισμούς. Ἔχει 1 πρωτοδικεῖον (ἐν Φλωρίνῃ), 1 ἐπανορθωτικὴν φυλακήν, 206 δημόσια δημοτικὰ σχολεῖα, 101 νηπιαγωγεῖα, 10 ἰδιωτικὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ νηπιαγωγεῖα, μὲ διδακτικὸν προσωπικὸν ἐν ὅλῳ 433, 2 γυμνάσια, 2 ἡμιγυμνάσια, 2 ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα, 2 διδασκαλεῖα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ 2 διδασκαλεῖα νηπιαγωγῶν, μὲ διδακτικὸν προσωπικὸν 66. Ὁ νομὸς ἔχει 2 μητροπόλεις (ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν ἐπαρχιῶν) καὶ 12 μονάς.

Ι. Σ. Σ.

Φλωρίνη, ἁγία. Ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς Ρώμης καταγομένη, κατῴκει ἐν Auvergne τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὑποστᾶσα δὲ ὑπὸ Ἀλαμαννῶν μαρτυρικὸν θάνατον ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 1 Μαΐου.

Ε. Γ. Π.

φλωρίνιον (τό). Νόμισμα χρυσοῦν κοπὲν τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐξ ἧς καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα. *Φλωρίνια* ὠνομάσθησαν εἶτα τὰ χρυσᾶ νομίσματα διαφόρων κρατῶν: Βενετίας, Γενούης, Γερμανίας, Γαλλίας κλπ. Βραδύτερον, μετὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐκόπησαν τοιαῦτα ἀργυρᾶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἤδη ὑπάρχει ὡς χρυσῆ νομισματικὴ μονὰς εἰς τὸ Δάντσιχ ὑπὸ τὸ ὄνομα florin ἢ gulden, περιέχον 0,292.895 γρ. καθαροῦ χρυσοῦ· οὕτως ὥστε 1 χιλιόγραμμον χρυσοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 3414,192 florin. Ἐπίσης ἐν Ὁλλανδίᾳ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, περιέχον 0,6048 γρ. καθαροῦ χρυσοῦ· οὕτως ὥστε 1 χιλιόγραμμον καθαροῦ χρυσοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 1653,4675 florin ἢ gulden. Ἐν Ὁλλανδίᾳ κυκλοφοροῦσιν ἤδη χρυσᾶ τοιαῦτα τῶν 10 florin, βάρους 6,72 γρ. καὶ τίτλου 0,900· ἐπίσης ἀργυρᾶ τοιαῦτα τῶν $^1/_2$, 1, ἢ $2^1/_2$ florin, τίτλου 0,945.

Τ. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ

Φλωρῖνος. Λαμπρὸν κατέχων ἀξίωμα ἐν τῇ βασιλικῇ τῆς Ρώμης αὐλῇ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου Σμύρνης. Προχειρισθεὶς κατόπιν πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας Ρώμης καὶ εἰς αἱρετικὴν πλάνην ἐμπεσὼν καθῃρέθη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος.

Ε. Γ. Π.

φλωριντζίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Γλυκοζίτης τοῦ τύπου $C_{21}H_{24}O.2H_2O$, ἀπαντῶν εἰς τὴν μηλέαν, τὴν κερασέαν, τὴν ἀπιδέαν, τὴν δαμασκηνέαν καὶ εἰς πολλὰ φυτὰ τῆς οἰκογενείας τῶν ροδοειδῶν. Δὲν ὑδρολύεται δι' ἐμουλσίνης, τὰ ἀνόργανα ὅμως ὀξέα διασποῦν αὐτὴν εἰς *γλυκόζην* καὶ *φλορετίνην*. Κρυσταλλοῦται εἰς λευκοὺς ἢ ὑπορροδίνους κρυστάλλους, τηκομένους εἰς 170°. Εἶναι δυσδιάλυτος εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ, διαλυτὴ εἰς τὸ θερμὸν καὶ εὐδιάλυτος εἰς τὴν ἀλκοόλην. Ἡ φλωριντζίνη καταστρέφει τὰ παράσιτα τῆς ἑλονοσίας.

Σ. Γ.

Φλωρίντια (Floridia) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῶν Συρακουσῶν τῆς Σικελίας, εἰς ἀπόστασιν 11 χλμ. πρὸς δυσμὰς τῶν Συρακουσῶν. Κάτ. 15.223. Παράγει ἐλαίας, οἴνους καὶ σιτηρά.

Μ. Δ. Β.

«Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα». Μυθιστορηματικὸν ποίημα, ἀνῆκον εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐμμέτρων ἐρωτικῶν συνθέσεων τῶν ποιηθεισῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μετὰ τῶν Φράγκων ἐπικοινωνίας τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ ποιητής, ὅστις ἐπιγράφει τὴν διήγησίν του «ξένην», εἶναι ἄγνωστος, τοῦτο δὲ μόνον, παρὰ τὰς ποικίλας γνώμας, εἶναι βέβαιον, ὅτι εἶναι καθολικὸς Ἕλλην. Σύγκειται ἐκ 1.874 ἀνομοιοκαταλήκτων δεκαπεντασυλλάβων στίχων καὶ ἐγράφη λήγοντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἡ ὑπόθεσίς του εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἄλλων μυθιστοριῶν τοῦ αὐτοῦ κύκλου κατὰ τὰ γενικὰ χαρακτηριστικά, τὴν ἐρωτικὴν ἀφοσίωσιν, τὰς περιπετείας καὶ δοκιμασίας τῶν ἡρώων καὶ τὴν παρὰ ταύτας ἐπιμονήν των καὶ τὴν διὰ τῆς ἐν εὐτυχίᾳ ἑνώσεως ἀπαλλαγὴν τῶν ἀπ' αὐτῶν, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν κατακλεῖδα τῶν ἔργων. Οὕτως ὁ Φλώριος, Σαρακηνὸς βασιλόπαις, ἀνατραφεὶς μετὰ τῆς κατὰ τὴν γέννησίν της ἀπορφανισθείσης Πλατζιαφλώρας, κόρης Ρωμαίου ἱππότου, καὶ συνδεθεὶς μετ' αὐτῆς ἐρωτικῶς, ἀπομακρύνεται εἰς Μοντόριον ὑπὸ τῶν γονέων του. Ἀποχωριζόμενος τῆς ἀγαπητῆς του φέρει μεθ' ἑαυτοῦ μαγικὸν δακτύλιον, διὰ τοῦ ὁποίου πληροφορεῖται περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐγκαταλειφθείσης κόρης καὶ σπεύδει εἰς πάντα κίνδυνον της πρὸς σωτηρίαν. Οὕτω, καταδικασθείσης εἰς θάνατον ὑπὸ τῶν γονέων του, σπεύδει καὶ τὴν σῴζει, τέλος δέ, πωληθείσης ὡς δούλης, τὴν ἀναζητεῖ καὶ ἐλθὼν εἰς ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτῆς εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Βαβυλῶνος, συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ δικάζεται μετὰ τῆς κόρης εἰς θάνατον διὰ πυρᾶς. Ὁ μαγικὸς ὅμως δακτύλιος ἐξουδετερώνει καὶ ματαιώνει τὴν ἐνέργειαν τῆς πυρᾶς, ἐκ τούτου δὲ γενόμενος γνωστὸς εἰς τὸν βασιλέα τυγχάνει χάριτος καὶ συζευχθεὶς τὴν Πλατζιαφλώραν ἐπανέρχεται εἰς τὸν οἶκόν του, ὅπου μετ' ὀλίγον γίνεται βασιλεὺς Ρώμης καὶ ζῇ ἐν εὐτυχίᾳ μετὰ τῆς ἀγαπητῆς του.

Τὸ ποίημα θεωρεῖται ἐλευθέρα μετὰ προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων διασκευὴ τῶν πολλῶν, τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος, εὐρωπαϊκῶν παραλλαγῶν τῆς προβηγκιανῆς μυθιστορίας «Flore et Blanchefleur» ἢ τῆς ἰταλικῆς ἀρχαιοτέρας «Cantare di Florio e Biancifiore». Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπόθεσις τούτων εἶναι ἑλληνικῆς προελεύσεως, κατ' ἀνάγκην τὸ ποίημα παρουσιάζει ἀναλογίας καὶ πολλοὺς κοινοὺς τόπους πρὸς ἕτερα τοῦ εἴδους τοῦ καὶ παλαιότερα βυζαντινὰ καὶ ἀνατολικὰς μυθιστορίας. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ἡ δημώδης τῶν χρόνων μὲ

Digitized by Google

πολλὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ τυπικόν, ἡ δὲ στιχουργία εἶναι πολλάκις ἀνώμαλος μὲ χασμωδίας καὶ παρατονισμούς, ὅπως καὶ εἰς τὰ συγγενῆ καὶ σύγχρονα ἔμμετρα κείμενα. Ἐκδόσεις τοῦ ποιήματος ἔχομεν τῶν: I. Becker (ἐκ τοῦ θεολογικοῦ κώδικος τῆς Βιέννης, ἐν Abhandlungen der Berliner Akademie, 1845, σ. 127—1800), Δ. Μαυροφρύδου («Ἐκλογὴ μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης», τόμ. I, Ἀθῆναι 1866, σ. 257—323), W. Wagner («Medieval greek texts», London 1870, σ. 1—56), D. C. Hesseling («Le Roman de Phlorios et Platziaphlore, publié avec une introduction, des observations et un index», Amsterdam 1917).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ch. Gidel*, «Études sur la littérature grecque moderne» (Paris 1866, σ. 231—235).—*Κ. Κρουμβάχερ—Σωτηριάδου*, «Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας» (τόμ. Γ', σ. 163—165, ἔνθα καὶ βιβλιογρ.).—*Ἠλ. Βουτιερίδη*, «Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» (τόμ. Α', Ἀθῆναι 1924—1925, σ. 147—161).—*Ἀ. Καμπάνη*, «Ἱστορία τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας²» (6 παράρτημα τῆς «Νέας Ἑστίας» 1933, σ. 45—47).

Γ. Μ. ΒΑΛΕΤΤΑΣ

Φλωρίς, ἢ ***Φλόριντα*** (Florida), συντετμημένη γραφὴ Fla *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν 48 πολιτειῶν τῆς Βορειοαμερικανικῆς ὁμοσπονδίας, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὁμάδα τῶν πολιτειῶν τοῦ Νοτίου Ἀτλαντι-

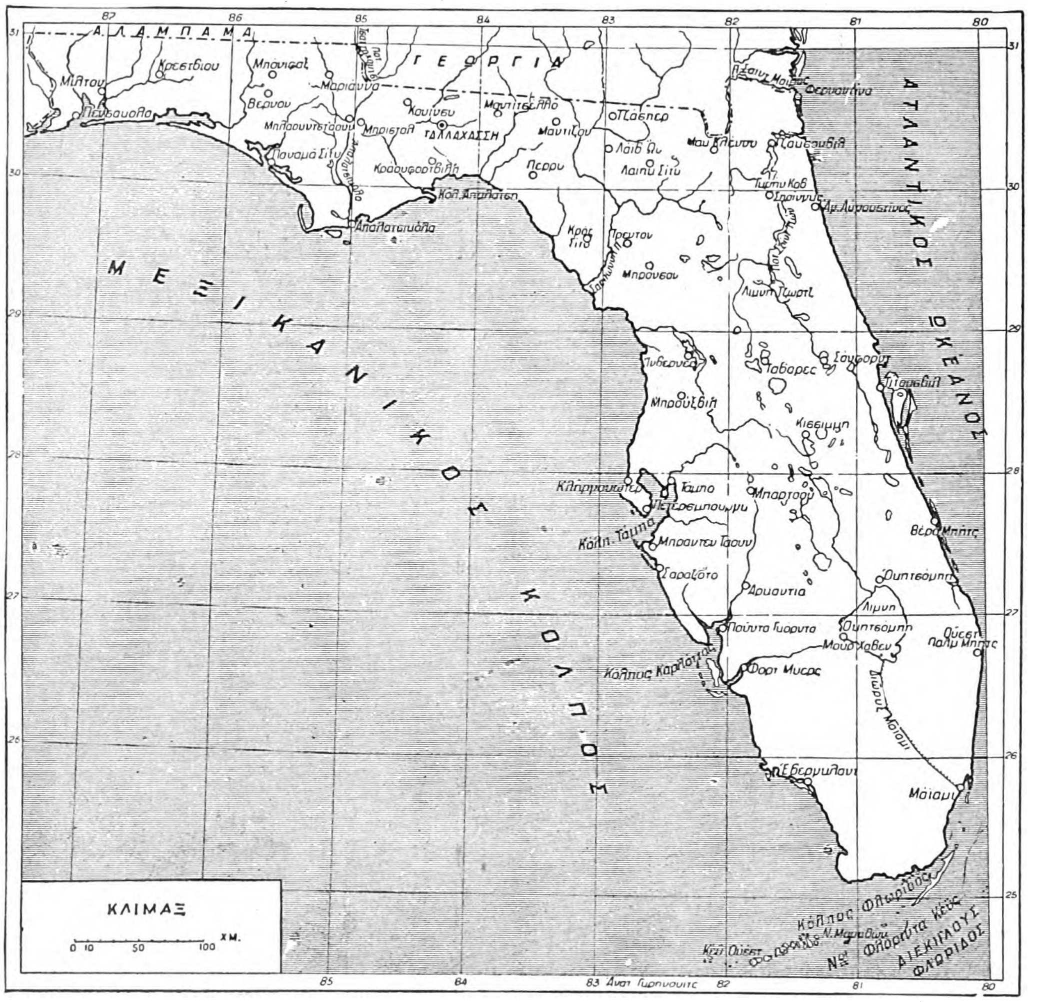

κοῦ καὶ περιλαμβάνουσα τὴν ὁμώνυμον χερσόνησον καὶ τμῆμα τῆς παρὰ τὸν λαιμὸν αὐτῆς ἠπειρωτικῆς χώρας. Ἔχει ἔκτασιν 151.939 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1930) 1:468.211 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν *Ταλλαχάση*. Ἡ πολιτεία τῆς Φλωρίδος ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν παραλλήλων 24°30' καὶ 30°31' Β. πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 80° καὶ 87°40' Δ. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς καὶ συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τῆς Γεωργίας καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. μετὰ τῆς Ἀλαμπάμα, χωριζομένη ἀπ' αὐτῶν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος μὲ σύνορα ἰδεατά. Ἡ χερσόνησος βρέχεται κατὰ μὲν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν ὑπὸ τοῦ Μεξικανικοῦ κόλπου, τὸν ὁποῖον ἀφορίζει ἀπὸ τοῦ ἀναπεπταμένου ὠκεανοῦ. Πρὸς Ν. ἡ Φλωρίς, χωροῦσα μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., προσεγγίζει τὰς Μεγάλας Ἀντίλλας, σχηματίζουσα μετὰ τῆς Κούβας καὶ τοῦ Βαχαμικοῦ ἀρχιπελάγους τὸ ὁμώνυμον αὐτῇ στενόν. Τὸ μῆκος τοῦ χερσονησίζοντος τμήματος τῆς πολιτείας ὑπολογίζεται ἀπὸ Β. πρὸς Ν. εἰς 550 χλμ., τὸ δὲ πλάτος εἰς 130. Αἱ ἀκταὶ εἶναι σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου χθαμαλαί, φρασσόμεναι κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν τμῆμα ὑπὸ μαδρεπορῶν καὶ ἄλλων κοραλλιογενῶν σχηματισμῶν. Κατὰ τὴν νοτίαν μάλιστα ἐσχατιὰν τῆς χερσονήσου, ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Φλωρίδος, σχηματίζεται ὁλόκληρος συνεχὴς σειρὰ κοραλλιογενῶν νησίδων, ἔχουσα κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ΝΔ. καὶ σχηματίζουσα μετὰ τῆς ἠπειρωτικῆς παραλίας τὸν κόλπον τῆς Φλωρίδος.

Αἱ κοραλλιογενεῖς αὗται νησῖδες εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κέϋς* ἢ *Κάγιος*. Τὸ ἔδαφος εἶναι χθαμαλὸν καὶ βαλτῶδες, καλυπτόμενον καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ ὑπὸ ἀβαθῶν λιμνῶν, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι αἱ: *Ὀκητσόμπη*, *Ἰστοκπόγκα*, *Κισσιμάνη*, *Ἄποπκα*, *Τζῶρτζ* καὶ *Σάντα Φέ*. Τὸ νότιον ἰδίᾳ ἄκρον τῆς χερσονήσου, ὅπερ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἔβεργκλαντ*, καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τελμάτων, ἅτινα καθιστῶσιν αὐτὸ ἀδιαπέραστον καὶ ἀκατάλληλον πρὸς οἱανδήποτε ἐκμετάλλευσιν. Τὸ κλῖμα εἶναι κατ' ἐξοχὴν θερμὸν καὶ ὑγρόν, ἡ δὲ βλάστησις, ὡς καὶ ἡ πανὶς τῆς χώρας, προσομοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν Ἀντιλλῶν ἢ πρὸς τὴν τῆς ἠπειρωτικῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἡ πρωτοτυπία αὕτη τοῦ κλίματος τῆς Φλωρίδος καθιστᾷ αὐτὴν συχναζόμενον τόπον χειμερινῆς διαμονῆς καὶ κλιματολογικὸν σταθμὸν τῶν ψυχρῶν πολιτειῶν τῆς ὁμοσπονδίας, περίφημοι δέ, διὰ τὸν πλοῦτόν των καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰς αὐτὰς συγκεντρουμένων ξένων εἶναι αἱ λουτροπόλεις τοῦ *Μαϊάμι* καὶ τοῦ *Πάλμ Μπήτς*. Κυριωτέρα ἀσχολία τῶν κατοίκων εἶναι ἡ γεωργία καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν δασῶν, ἅτινα καταλαμβάνουσιν ἔκτασιν 2.147.000 ἑκταρίων. Αἱ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις ἀνέρχονται εἰς 1.400.000 ἑκτάρια, αἱ δὲ βοσκαὶ εἰς 1.500.000.

Ἐκ τῶν κατοίκων τὰ 65,9 % εἶναι λευκοί, τὰ δὲ 34 % μαῦροι. Αἱ ἄνω τῶν 5.000 κατοίκων πόλεις τῆς πολιτείας ἀνέρχονται εἰς 21, μεγαλύτεραι δ' αὐτῶν εἶναι αἱ: *Τζάκσονβιλ*, *Τάμπα*, *Μαϊάμι*, *Σαὶντ Πέτερσμπουργκ* καὶ *Πενσακόλα*. Ἐν τῇ πόλει Γκαίνσβιλ λειτουργεῖ πανεπιστήμιον, ἐν δὲ τῇ Ταλλαχάσῃ ἀνώτερον κρατικὸν κολλέγιον θηλέων. Αἱ συγκοινωνίαι ἐξυπηρετοῦνται κυρίως διὰ πυκνοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου, μήκους 800 χλμ.

Ἡ Φλωρὶς ἀνεκαλύφθη τῷ 1512 ὑπὸ τοῦ Ἱσπανοῦ θαλασσοπόρου Πόνθε ντὲ Λεόν, ἀπῳκίσθη δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο πρώτων μετὰ τὴν ἀνακάλυψίν της αἰώνων ὑπὸ Ἱσπανῶν (Ἅγιος Αὐγουστῖνος, 1565), Ἄγγλων (1584) καὶ Γάλλων (Πενσακόλα, 1696) καὶ παρέμεινε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ὑπὸ τὴν ἱσπανικὴν κυριαρχίαν. Περιελθοῦσα τῷ 1753 ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἄγγλων, ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν παλαιῶν αὐτῆς κυριάρχων τῷ 1781, τῆς κατοχῆς κατακυρωθείσης εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἱσπανικῆς κατοχῆς ἡ Φλωρὶς ὑπῆρξεν ἄσυλον διαφόρων τυχοδιωκτῶν, ἀποδιδρασκόντων δούλων, τῶν ἀγρίων ἰνδικῶν φυλῶν τῶν Κρὴκ καὶ τῶν Σεμινόλων καὶ τῶν Φλιβουστίων πειρατῶν, οἵτινες ἐχρησιμοποίουν τὰς κοραλλιογενεῖς νησῖδας (κέϋς) ὡς ὁρμητήρια καὶ ὡς τόπον ἀποκρύψεως τῶν θησαυρῶν των. Τῷ 1819, κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων, ἡ Φλωρὶς παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1845 ἀπετέλεσε πολιτείαν τῆς ὁμοσπονδίας. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ χωρισμοῦ οἱ λευκοὶ κάτοικοι τῆς χώρας, κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῶν νοτίων, μετὰ τὴν νίκην ὅμως τῶν βορείων ἡ χώρα εἰσῆλθεν ἐκ νέου εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν (1868). Ἡ πολιτεία ἀποστέλλει 2 γερουσιαστὰς καὶ 4 βουλευτὰς εἰς τὸ ὁμοσπονδιακὸν Κογκρέσσον, ἔχει δὲ καὶ ἴδια νομοθετικὰ σώματα, ὧν τὸ μὲν ἓν (γερουσία) ἀποτελεῖται ἐκ 38 μελῶν, τετραετοῦς θητείας, τὸ ἥμισυ τῶν ὁποίων ἀνανεοῦται ἀνὰ διετίαν, τὸ δὲ δεύτερον (βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων) ἀποτελεῖται ἐξ 95 ἀντιπροσώπων, ἐκλεγομένων διὰ δύο ἔτη. Διοικητικῶς ἡ χώρα διαιρεῖται εἰς 67 κομιτείας.

Χ. Δ.

—**Φλωρίδος *χῶμα*.** Εἰδικὸν χῶμα, προερχόμενον ἐκ Φλωρίδος (terre à foulon). Εἶναι σμηκτρὶς γῆ (ἄργιλλος δηλαδὴ μετὰ μαγνησίας, ἀσβέστου καὶ σιδήρου), προερχομένη ἐξ ἀποσαθρώσεως ὡρισμένων πετρωμάτων τῆς χώρας ταύτης. Χρησιμοποιεῖται, κονιοποιούμενον καλῶς, διὰ τὸν ἀποχρωματισμὸν τοῦ ἐλαίου κατ' ἀναλογίας διαφόρους, ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τοῦ χρώματος τούτου.

Γ. Κ. Γ.

φλωρογλυκίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Εἶναι τριοξυβενζόλιον, ἰσομερὴς πρὸς τὴν *πυρογαλλόλην*. Ἔχει τὸν τύπον $C_6H_3(OH)_3$ [1 : 3 : 5]. Εἰς τὴν φύσιν ἀνευρίσκεται ὡς συστατικὸν γλυκοζιτῶν τινων. ὡς λ. χ. τῆς φλωρετίνης, τῆς κερκιτίνης, τῆς ἑσπεριδίνης κλ., ὡς καὶ εἰς διαφόρους ῥητίνας, ὡς λ. χ. τὸ κατεχοῦ, τὸ κίνον, τὸ αἷμα τοῦ δράκοντος κλ. Ἐκλήθη οὕτως, ὡς ληφθεῖσα διὰ τήξεως τῆς φλωρετίνης μετὰ κάλεως. Σχηματίζεται ἐπίσης δι' ὑδρολύσεως τῶν περιεχόντων ταύτην γλυκοζιτῶν, ὡς καὶ διὰ τήξεως μετὰ κάλεως ἢ νάτρου τῆς ῥεσορκίνης, ὡς καὶ ἐκ τοῦ τριαμινοβενζολίου διὰ θερμάνσεως μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Κρυσταλλοῦται μετὰ δύο μορίων ὕδατος εἰς ἀχρόους κρυστάλλους, δυσδιαλύτους εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ. Εἰς 100° χάνει τὸ κρυσταλλικὸν αὐτῆς ὕδωρ καὶ τήκεται ὡς ἄνυδρος εἰς 218°. Τὸ ὑδατικὸν αὐτῆς διάλυμα ἔχει ὑπογλυκίζουσαν γεῦσιν καὶ χρώννυται διὰ διαλύματος τριχλωριούχου σιδήρου κυανοῖῶδες. Ἀραιὸν διάλυμα αὐτῆς χρωματίζει παρασχίδα ξύλου διαπεποτισμένην δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἐρυθράν, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀνίχνευσιν ἀποξυλωθέντων ἱστῶν. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἀναλυτικὴν χημείαν διὰ τὴν ἀνίχνευσιν καὶ ποσοτικὸν προσδιορισμὸν τῶν πεντοζῶν, διότι αὗται βραζόμεναι μετ' ἀραιῶν ὀξέων παρέχουν φουρφουρόλην, ἥτις ἀντιδρᾷ χαρακτηριστικῶς μετὰ τῆς φλωρογλυκίνης. Ἡ φλωρογλυκίνη ἀντιδρᾷ ἄλλοτε μὲν ὡς τριοξυβενζόλιον

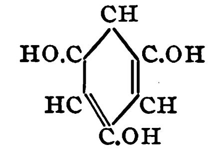

καὶ ἄλλοτε ὡς τρικετοεξαμεθυλένιον

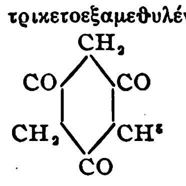

Σ. Γ.

Φλωρόπουλος, ***Χαραλάμπης***. Ἐν Σμύρνῃ γεννηθεὶς κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἐδιδάχθη τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ὑπὸ τοῦ Νικολάου Γεωργίου τοῦ πρωτοψάλτου. Ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας διωρίσθη πρωτοψάλτης τῆς μητροπόλεως, διακρινόμενος ἐπὶ καλλιφωνίᾳ. Ἐμελοποίησεν ᾄσματά τινα ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολυχρονισμόν, ὅστις ἐψάλλετο εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέθανε τῷ 1883.

Ε. Γ. Π.

φλῶρος (ὁ) *[Ζωολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ᾠδικοῦ πτηνοῦ *χλωρὶς ἡ χλωρίς*.

Φλῶρος. Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου (668—685). Ἐκστρατεύσας τῷ 673 μετὰ τῶν στρατηγῶν Πετρωνᾶ καὶ Κυπριανοῦ κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς Μ. Ἀσίαν Ἀράβων ὑπὸ τὸν Σουφιάν, κατετρόπωσεν αὐτοὺς φονεύσας περὶ τὰς 30 χιλιάδας ἐκ τῶν ἐπιδρομέων.

Ν. ΚΛΣ

—**Φλῶρος, *ἅγιος*.** Ἐκ πατρὸς Φλώρου καὶ μητρὸς Εὐφημίας ἐν Κωνσταντινουπόλει γεννηθεὶς κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα καὶ λαμπρὰν παίδευσιν λαβών, ἐχρημάτισε νοτάριος βασιλικὸς καὶ πατρίκιος. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του ἐνδυθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀπῆλθεν εἴς τι τῶν κτημάτων αὐτοῦ ἐν Ἀνάπλῳ. Διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος τῆς ἐν Πόντῳ Ἀμινσοῦ, διέπρεψε καὶ ὡς ποιμενάρχης καὶ ὡς ἅγιος ἑορτάζεται τὴν 18 Δεκεμβρίου ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Ὑπὸ δὲ τῆς δυτικῆς ἑορτάζονται οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ μάρτυς, ὅστις μετὰ Λαύρου, Προκούλου καὶ Μαξίμου ἐν Ἰλλυρίᾳ πιθανῶς ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, πνιγεὶς ἐν φρέατι κατά τινας μὲν κατὰ τὸν Β', κατά τινας δὲ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ἑορτάζεται δὲ

Digitized by Google

μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 18 Αὐγούστου. —2) Ὁ μετὰ Φαβρικιανοῦ καὶ Φλωρεντίνου ἐν Γαλλίᾳ κατ' ἄγνωστον χρόνον μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 11 Ἰουλίου. —3) Ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Lodève τῷ 389 ἀποθανὼν καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Νοεμβρίου.
Ε. Γ. Π.

—**Φλῶρος** (Florus), ***Γάϊος***, ἢ ***Λεύκιος Ἀνναῖος Ἰούλιος***. Ρωμαῖος ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, διδάσκαλος ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλατίᾳ, καὶ Ἰβηρίᾳ, φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ. Ἔγραψε: «Rerum romanarum libri IV» (ἄλλως: «Epitome de gestis Romanorum), συμπίλημα εὔστροφον καὶ εἰς ὕφος ἀξιόλογον, κυρίως βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ Λιβίου. Διαιρεῖται εἰς 4 ἐποχὰς (τὴν παιδικήν, ἐφηβικήν, ἀνδρικὴν καὶ γεροντικὴν τῆς Ρώμης) καὶ ἐμπίπτει οὐχὶ σπανίως εἰς λάθη τοπογραφικὰ καὶ χρονολογικά. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Gaguin (1471) καὶ τελευταίως ὑπὸ Rossbach (1896). Ἔγραψεν ἐπίσης ἐπιγράμματα (ἐν τῇ «Λατινικῇ Ἀνθολογίᾳ» τοῦ Burmann), τὸν διάλογον «Virgilius orator» (περισωθέντα μόνον ἐν ἀποσπάσματι), κατὰ δὲ τὸν Wernsdorf, καὶ τὸ γνωστὸν «Ἀφροδίτης παννυχίς» (Pervigilium Veneris).
Π. Ν. Π.

— **Φλῶρος** ***Γέσσιος***. Κλαζομένιος νυμφευθεὶς Κλεοπάτραν τινὰ φίλην τῆς Ποππαίας καὶ δι' αὐτὸ διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀνθύπατος τῆς Παλαιστίνης. Τελείως πεπωρωμένος, ἀφαντάστως αἰσχροκερδὴς ἀπάνθρωπος, κατετυράννησε τοὺς Ἰουδαίους, ἐνέπαιξε τὰ ἱερά των, ἐθανάτωσε πλείστους ὁμαδικῶς, συνειργάσθη μὲ τοὺς λῃστάς, μεθ' ὧν ἐμοιράζετο τὰ λάφυρα, καὶ τέλος, ἀφοῦ πλεῖστοι Ἰουδαῖοι προὐτίμησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν, ἔφερε τὸν λαὸν εἰς τοιαύτην ἀπελπισίαν, ὥστε ἐξερράγη ἡ φοβερὰ ἐκείνη ἐπανάστασις, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου ἅλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν ἔκτοτε διασπορὰν τῶν Ἰουδαίων.
Γ. Λ. Α.

Φλῶρος, *Γεώργιος*. Κερκυραῖος κληρικός, διατελέσας μέγας πρωτοπαπᾶς τῆς Κερκύρας κατὰ τὰ ἔτη 1595—1605 καὶ 1608—1645. Ἐλθὼν εἰς προστριβὰς μὲ τὸν λατινεπίσκοπον Κερκύρας Μᾶρκον Κουερίνην ἐξ ἀφορμῆς τῶν μικτῶν γάμων, ἐπέτυχε, τῇ μεσολαβήσει τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, νὰ ἐκδοθῇ συμβιβαστικὸν ψήφισμα ὑπὸ τῆς βενετικῆς συγκλήτου, περιορίζον τὰς ἐπεμβάσεις τῶν Λατίνων. Ἀπεβίωσεν ὑπερογδοηκοντούτης, τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Θεοδόσιος*, ὅστις καὶ ἐποίμανε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κερκύρας μέχρι τοῦ 1675.
Β. Γ. Μ.

Φλῶρος *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κούνου τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 30.

Φὸ (Fo). Ἕτερον ὄνομα τοῦ *Βούδδα* ἐν Κίνᾳ. Ἐπίσης ὄνομα τοῦ πρώτου προσώπου τῆς τριάδος τῆς Εὐτυχίας ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Κομφουκίου.
Μ. Δ. Β.

Φοὰ (Foa), ***Ἀρθοῦρος***. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἔγραψεν: «Ὁ ἔρως τοῦ Οὔγου Φωσκόλου» (1901), «Οὖγος Φώσκολος» (1903), «Αἱ καρδίαι μας» (1902), «Διὰ μίαν ἀγάπην» (1902), «Ἡ θυγάτηρ» δρᾶμα, ὅπερ ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν, κ. ἄ.
Μ. Δ. Β.

—**Φοὰ** (Foa), ***Κάρολος***. Ἰταλὸς φυσιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1880. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Μόσσο ἐν Τουρίνῳ, τοῦ Ὄστβαλντ ἐν Λειψίᾳ καὶ τοῦ Μπάστρ ἐν Παρισίοις καὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Μεσσήνης, τῆς Πάρμας, τῆς Παδούης καὶ τοῦ Μιλάνου. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Λυγκέων, τῆς «Kaiserlich Deutsche Akademie der Wissenschaft», τῆς «Ἑταιρείας τῆς βιολογικῆς χημείας» τῶν Παρισίων καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Μιλάνῳ τμήματος τῆς «Ἑταιρείας τῆς πειραματικῆς βιολογίας». Ἐδημοσίευσε πολυάριθμα ἔργα ἐπὶ τῆς φυσιολογίας καὶ φυσιολογικῆς χημείας, τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, τῶν ἀδένων, τῆς πέψεως κλπ.
Μ. Δ. Β.

—**Φοὰ** (Foa), ***Πῖος***. Ἰταλὸς ἰατρὸς (1848—1924). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς παθολογικῆς ἀνατομίας καὶ τῆς βακτηριολογίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Τουρίνου καὶ τῆς Μοδένης, μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκαδημίας τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ τῆς Ρώμης, τῆς Ἀκαδημίας τῶν Λυγκέων κτλ. καὶ ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν αὐτὸν ὀνομαστὸν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν ἐν γένει κόσμον. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Παθολογικὴ ἀνατομία τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων» (1872), «Περὶ τῆς παθολογίας τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ» (1874), «Περὶ φθίσεως» (1876), «Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων τοῦ αἵματος» (1880), «Περὶ πνευμονίας» (1885), «Περὶ ἐγκεφαλικῆς μηνιγγίτιδος» (1887), «Περὶ ἀναιμίας» (1888), ἀντιβακτηριολογικὴ μέθοδος, ἀνακαλυφθεῖσα συγχρόνως μὲ τὰς σχετικὰς ἀνακαλύψεις τοῦ ντὲ Ροὺ καὶ τοῦ Σαμπερτέν, «Παράσιτα τοῦ καρκίνου» (1892), «Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ αἵματος» (1899) κλπ.
Μ. Δ. Β.

— **Φοὰ** (Foa), ***Ροδόλφος***. Ἰταλὸς δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1875. Ἵδρυσε τῷ 1900 τὸ «Βασιλικὸν ἰταλικὸν γυμνάσιον Θεσσαλονίκης», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδαξεν ἐπὶ τρία ἔτη, κατόπιν δὲ ἀφιερώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ διετέλεσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνταποκριτὴς τῆς «Tribuna» τῆς Ρώμης. Ἐξετέλεσεν ἐπίσης διαφόρους εἰδικὰς ἀποστολὰς τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Λιβύην. Τῷ 1907 ἵδρυσε καὶ διηύθυνε τὸ περιοδικὸν «L' Italia all' Estero» ἐν Ρώμῃ, κατὰ δὲ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον διετέλεσεν ἀνταποκριτὴς τῆς «Gazzetta del Popolo» εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ κατόπιν μετέβη εἰς τὸ ἰταλικὸν μέτωπον ὡς ἀνταποκριτὴς τῆς «Chicago Daily News». Βραδύτερον διωρίσθη ἀνταποκριτὴς τῆς «Sera» τοῦ Μιλάνου ἐν Παρισίοις (1920—1925), λαβὼν μέρος εἰς διαφόρους διεθνεῖς διασκέψεις, καὶ κατόπιν ἐχρημάτισε περιοδεύων ἀνταποκριτὴς τῆς «Giornale d' Italia» καὶ τῆς «Gazzetta de Popolo» καὶ ἄλλων ξένων ἐφημερίδων.
Μ. Δ. Β.

φοβέρα (ἡ)· δημοτ., ἀπειλή, ἐκφόβησις: «τό 'καμε—, τὸ εἶπε γιὰ φοβέρα», «θέλει φοβέρα, γιατὶ ἐπῆρε πολὺ θάρρος».

φοβερεοθήριον (τὸ) *[Παλαιοζῳολ.]*· βλ. λ. *νησόδους*.

φοβερίζω, ἀόρ. *ἐφοβέριξα* καὶ *—σα*· δημοτ., κάμνω φοβέρα, ἀπειλῶ, ἐκφοβῶ: «ἐμένα φοβερίζεις; τὸν ἑαυτό σου νὰ φοβερίζῃς».

φοβέρισμα (τό)· δημοτ., ἀπειλή, ἐκφόβησις, ἄλλως *φοβέρα*.

φοβερός, *—ά, —όν*· ὁ πλήρης φόβου (ἐνεργητ.), ὃν φοβεῖταί τις, ὁ προξενῶν φόβον: «φοβερὸς ἐχθρός», «φοβερὸν θηρίον»· || μεγάλος, ἐξαιρετικός: «φοβερὸς φαγᾶς, — ψεύτης», «φοβερὰ ζέστη».

φόβητρον (τό)· τὸ δι' οὗ φοβίζει τίς τινα· || τὸ σκιάχτρο.

Φοβήτωρ *[Μυθολ.]*· βλ. λ. *Ἴκελος*.

φοβίαι (αἱ), ἢ ***ἰδεοληπτικοὶ φόβοι*** *[Ψυχοπαθολ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ αὐτοματισμοὶ συναισθημάτων φόβων μεμονωμένων καὶ συστηματικῶν. Πρόκειται δηλονότι περὶ εἴδους ἰδεοληψιῶν, εἰς ἃς ἡ αὐτοματιζομένη ἰδέα ἀναφέρεται εἰς φόβον ἀντικειμένου, πράξεως ἢ φαινομένου. Χαρακτηρίζουσι δὲ τὰς ἰδεοληψίας καθόλου: α) Τὸ ἐνσυνείδητον, τὸ ὅτι ὁ πάσχων ἔχει συνείδησιν τοῦ νοσηροῦ ἢ γελοίου αὐτῶν, συνήθως κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν ἤ, διά τινας περιπτώσεις, κατὰ τὰ μεσοδιαστήματα, καθόσον, κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐμφανίζονται, εἶναι τόσον ἰσχυροί, ὥστε ἐπέρχεται μετατροπὴ τῆς ὅλης τοῦ ἀτόμου διανοητικότητος ὑπὸ τοῦ συναισθήματος καὶ συνεπῶς ἡ ὅλη προσωπικότης αὐτοῦ ἡ ἐνσυνείδητος φέρεται πρὸς ταύτας ὡσεὶ θέλουσα. β) Τὸ ἔμμονον αὐτῶν. γ) Τὸ ἀκούσιον, ἤτοι ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν ἀκουσίως τῆς προσωπικότητος τῆς κεντρικῆς τοῦ πάσχοντος, ἥτις θέλει νὰ καταστείλῃ αὐτὰς καὶ καταβάλλει πρὸς τοῦτο προσπαθείας, ἐξ οὗ συνάπτεται πάλη μετὰ τῆς αὐτοματιζομένης ἰδέας. Ἐκ τῆς πάλης ταύτης γεννᾶται δ') ὁ χαρακτήρ, ἤτοι τὸ ἄγχος τοῦ πάσχοντος, ὅστις ἄγχεται ἐν τῇ προσπαθείᾳ ὅπως μὴ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν αὐτοματιζομένην ἰδέαν· δὲν δύναται ὅμως καὶ ἐκ τούτου ἐπέρχεται ὁ χαρακτήρ, ἤτοι τὸ ἀναντίστητον, δηλαδὴ ἡ ὑποχώρησις καὶ συμμόρφωσις πρὸς τὴν αὐτοματιζομένην ἰδέαν, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ πάσχων ἀνακουφίζεται. Εἶναι δὲ οἱ φόβοι οὗτοι οἱ ἰδεοληπτικοὶ φαινόμενα συγκινητικά, διέγερσις συγκινητική· αὕτη, ὅταν εἶναι διάχυτος, ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ ἁπλοῦ ἄγχους, ὅταν δὲ εἶναι συστηματοποιημένη διὰ τῆς ποικιλίας τῶν ἰδεοληψιῶν, καὶ εἰδικώτερον διὰ τῶν ἰδεοληπτικῶν φόβων. Συμβαίνει δὲ πολλάκις αἴτιόν τι νὰ προκαλῇ διάχυτον φόβον, εἶδος πανοφοβίας, καὶ εἶτα οὗτος νὰ συστηματοποιῆται εἰς μονοφοβίαν, ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοιούτων μονοφοβιῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τυγχάνει συνηθεστέρα.

Αἱ μονοφοβίαι εἶναι ἀληθῶς ἀναρίθμητοι, διότι πᾶν ἀντικείμενον, πᾶσα πρᾶξις, πᾶν φαινόμενον δύναται νὰ ἀποτελῇ τὸ θέμα φόβου ἰδεοληπτικοῦ. Λαμβάνουσι δὲ τὸ ὄνομα αἱ μονοφοβίαι ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰς ὃ ἀναφέρονται φαινομένου, πράξεως, ἀντικειμένου κλπ. καὶ τῆς λέξεως φοβία· οὕτως ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων καλεῖται *ἀνθρωποφοβία*, ὁ φόβος τῆς μονώσεως *μονωσιφοβία*, τοῦ κλειστοῦ *κλειστοφοβία* κλ. Διακρίνονται δὲ αἱ φοβίαι γενικώτερον, ἀναλόγως τοῦ θέματος εἰς ὃ ἀναφέρονται: α') Εἰς τὰς φοβίας ἀντικειμένων, αἵτινες δύνανται νὰ εἶναι τόσαι ὅσα καὶ τὰ ἐν τῇ φύσει ἀντικείμενα. Συνηθέστεραι εἶναι: ἡ *μαχαιροφοβία*, ἤτοι ὁ φόβος, ὑφ' οὗ καταλαμβάνεταί τις ὅταν πρόκειται νὰ λάβῃ μαχαίριον, ἐξ οὗ ἄγχεται, διότι γνωρίζει τὸν νοσηρόν του φόβον, προσπαθῶν δὲ νὰ τὸ λάβῃ δὲν δύναται καὶ ἀπομακρυνόμενος ἀνακουφίζεται· ἡ *αἰχμοφοβία*, ἤτοι ὁ τοιοῦτος φόβος τῶν αἰχμηρῶν πραγμάτων, ὁ φόβος τῶν δηλητηρίων, ἤτοι ἡ *φαρμακοφοβία*, ὁ φόβος τῶν ἀκαθαρσιῶν *ρυπαροφοβία*, ὁ φόβος τῶν ὅπλων, ὁ φόβος τῶν μετάλλων (*μεταλλοφοβία*), τοῦ αἵματος *αἱματοφοβία* κλπ. β') Εἰς τὰς φοβίας τῶν πράξεων, αἵτινες δυσχερῶς, πολλάκις, διακρίνονται τῶν προηγουμένων, καθόσον τὰ ἀντικείμενα πρὸς πράξεις χρησιμοποιοῦνται καὶ ὁ φόβος τοῦ ἀντικειμένου δυνατὸν νὰ εἶναι πράξεως φόβος. Εἰς ταύτας ὑπάγονται καὶ αἱ ἐπαγγελματικαὶ φοβίαι, ὡς τὸ τρὰκ τῶν ἀρτιστῶν, τὸ τρὰκ τῶν κουρέων, ὡς καλοῦμεν τὸν φόβον, ὑφ' οὗ καταλαμβάνονται οἱ κουρεῖς, ἵνα μὴ διὰ τοῦ ξυραφίου ἀποκόψωσι τὸν λαιμὸν τοῦ πελάτου κ.τ.λ. γ') Οἱ φόβοι τῶν τόπων, ἤτοι αἱ *τοποφοβίαι*· εἰς ταύτας ὑπάγονται ἡ *κλειστοφοβία*, ἤτοι ὁ φόβος τοῦ κλειστοῦ χώρου, ὁ φόβος τῆς ἀγορᾶς, ἤτοι ἡ *ἀγοραφοβία*, ἡ *ἀκροφοβία* ἢ *φόβος τῶν κορυφῶν*, ἡ *οἰκοφοβία*, ἡ *κρημνοφοβία* κτλ. δ') Αἱ φοβίαι τῶν στοιχείων, ὡς ἡ *ποταμοφοβία*, *θαλασσοφοβία*, *ὑδροφοβία*, *πυροφοβία*, *βροντοφοβία*, *ἀστραποφοβία*, *κεραυνοφοβία*, *ὀροφοβία*, *ἀνεμοφοβία*, *κενοφοβία*, *νυκτοφοβία* κτλ. ε') Αἱ φοβίαι τῶν νόσων, ὡς ἡ *ἐπιδημιοφοβία*, *δερματοπαθειοφοβία*, *ἀκαριφοβία*, *βακιλλοφοβία*, *φθισιοφοβία*, *συφιλιδοφοβία*, *ὑστεροφοβία*, *κενοφοβία*, *ψυχοπαθειοφοβία*, *κυναγχοφοβία*, *γλωσσοφοβία*, *ὀδοντοφοβία*, *τρομοφοβία*, *σπερματορροιοφοβία* κλπ. στ') Ἡ *θανατοφοβία*. ζ') Αἱ φοβίαι τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ σώματος, ὡς ἡ *δυσμορφοφοβία* τοῦ *Morsell*, ἡ *τριχοφοβία* κτλ. η') Αἱ φοβίαι τῶν λειτουργικῶν καταστάσεων καὶ φυσιολογικῶν πράξεων, ὡς ἡ *ἐρυθροφοβία*, *ἐφιδρωσιοφοβία*, *ἀφοδευσιοφοβία*, *οὐρησιοφοβία*, *στασιοφοβία*, *βασιφοβία*, *λογοφοβία*, *γραφοφοβία*, *ἐνδυμοφοβία* κλπ. θ') Αἱ φοβίαι τῶν πόνων ἢ *ἀλγοφοβίαι*. ι') Αἱ φοβίαι τῶν ζώντων ὄντων, ὡς ἡ *ἀνθρωποφοβία*, αἱ *ζῳοφοβίαι*, ὡς ἡ *κυνοφοβία*, *γαληφοβία*, *ὀφιοφοβία*, *μυοφοβία*, αἱ διάφοροι *ἐντομοφοβίαι*, ἡ *ἀνθρωποφοβία*, *γυναικοφοβία*, *ὀχλοφοβία* κττ.

Ἡ ἀνωτέρω διάκρισις δὲν εἶναι τόσον εὐγερὴς καὶ σαφής, καθόσον μονοφοβία τις δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς πλείονας, π. χ. λόγῳ τῆς σχέσεως μεταξὺ νόσου καὶ ζῴου, ὡς ἡ κυνοφοβία διὰ τὸν φόβον τῆς λύσσης, κ.ο.κ. Ἀναλόγως τῆς φύσεως αὐτῶν διακρίνονται εἰς τὰς *φοβίας τῆς ἰδιοσυστασίας*, ὡς καλοῦμεν τὰς ἀποτελούσας μέρος τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἀτόμου, καὶ τὰς *κατὰ συμβεβηκός*, αἵτινες εἶναι αἱ κυρίως ἰδεοληψίαι. Αὗται ὀφείλονται: α') Εἰς διανοητικὴν ὑπερκόπωσιν. β') Εἰς διαφόρους νόσους, προκαλούσας, ὡς καὶ ἡ ὑπερκόπωσις, νευροπαθητικὰς καταστάσεις. γ') Εἰς ὀργανικὰ ἐγκεφαλικὰ νοσήματα, ὡς ἡ ληθαργικὴ ἐγκεφαλῖτις, ἡ ἐπιληψία κττ. δ') Εἰς τὰς τοξικὰς καταστάσεις, αἵτινες κατ' ἐξοχὴν ἐξασθενοῦσι τὴν βούλησιν καὶ αὐξάνουσι τοὺς αὐτοματισμούς. ε') Εἰς τὴν ὑστερίαν. στ') Εἰς τὴν ψυχασθένειαν. Μετὰ τῶν δύο τελευταίων δέον νὰ καταλεχθῶσι καὶ αἱ ὡς ψυχικὰ στίγματα ἐκφυλισμοῦ ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων τοῦ Jannet περιγραφόμεναι ὡς σύνδρομον ἴδιον. Ὡς αἴτιον αὐτῶν, καὶ ἰδίᾳ τῶν ὑστερικῶν καὶ ψυχασθενικῶν, χρησιμεύει ἰσχυρὰ ψυχικὴ συγκίνησις, ὡς ὁ θάνατος προσφιλοῦς προσώπου, ἡ ἐκτροχίασις τραίνου κττ.· αὗται δ' εἶναι αἱ ὑπὸ τοῦ Freud *τραυματικαὶ* καλούμεναι φοβίαι. Ἡ παραγαγοῦσα τὴν συγκίνησιν αἰτία πολλάκις λησμονεῖται, ἀλλὰ μένει ἐν τῷ ὑποσυνειδήτῳ καὶ ἐκεῖθεν, κατὰ τὸν Rivers, ἐνεργεῖ ὡς λανθάνουσα καὶ μόνον ἡ ψυχανάλυσις δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν συνείδησιν. Ἄλλοτε δὲ λησμονεῖται ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸν ἰδεοληπτικὸν φόβον, ἥτις ἐνδέχεται μάλιστα καὶ νὰ μὴ ἔγινέ ποτε συνειδητὴ εἰς τὸν πάσχοντα.

Ἐπέρχονται δὲ αἱ φοβίαι κατὰ παροξυσμοὺς συνήθως, ὁσάκις εἴτε αἰσθητήριον ἐρέθισμα, εἴτε ἀνάμνησις, εἴτε συνειρμὸς ὁλοτήτων ἀφυπνίζει τὴν ἀρχικὴν συγκίνησιν. Κατὰ τὰ μεσοδιαστήματα ὑπάρχει ἢ πλήρης ὑγεία διανοητικὴ *(φοβίαι διαλείπουσαι)*, ἢ παραμένει ὁ φόβος ὡς σκέψις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συνειδητὴ (= μορφὴ ὑφέσιμος). Αἱ φοβίαι ἐξελίσσονται εἴτε πρὸς ταχεῖαν ὑποχώρησιν μονιμοποιουμένην, εἴτε ἀπορροφοῦσι τὴν ὅλην προσωπικότητα, ὅτε ἀπόλλυται ὁ ἐνσυνείδητος χαρακτήρ. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, ὁσάκις ἡ μονοφοβία ἀναφέρεται εἰς θέμα ἐπάγον πρᾶξιν πρὸς ἀπαλλαγήν, ἄγει αὕτη εἰς παρόρμησιν, ὡς π. χ. ἡ ρυπαροφοβία ἄγει εἰς τὴν παρόρμησιν τῆς καθαρομανίας. Ἢ ἐξελίσσονται πρὸς τὰς ἀγχώδεις καλουμένας ψυχώσεις, ὡς ἐναγώνιοι μελαγχολίαι κττ., ὅταν ἡ πάλη εἶναι ἔντονος, διὰ τούτων δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διχασμὸν τῆς προσωπικότητος. Ἡ θεραπεία αὐτῶν εἶναι αἰτιολογική, καταπολέμησις δηλαδὴ τοῦτο μὲν τῆς ὀργανικῆς προκαλούσης αἰτίας, ὅταν ὑπάρχῃ τοιαύτη, τοῦτο δὲ συμπτωματική, διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς ἀντιθέτου ἕξεως. Διὰ δὲ τὰς δυναμικῆς ἀρχῆς ἡ αἰτιολογικὴ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν διὰ τῆς ψυχαναλύσεως ἀνεύρεσιν τῆς λανθανούσης αἰτίας τῆς παραγαγούσης τὴν συγκίνησιν, ἥτις εἶναι ἐν πολλοῖς φύσεως γενετησιακῆς, καὶ εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἕξεως ἀντιθέτου, ὡς συμπτωματικῆς ἀπαραιτήτου θεραπείας.

Digitized by Google

Διότι αἱρομένου τοῦ αἰτίου παραμένει ἡ φοβία ὡς ἕξις πλέον, καὶ ὡς ἕξις δι' ἕξεως δέον νὰ ἀρθῇ. Τ. Α. ΖΗΣ

φοβίζω· ἀντὶ *φοβῶ* (βλ. λ.), προκαλῶ φόβον, ἐκφοβίζω, κοιν. *φοβερίζω*.

Φοβὶλ (Foville), ***παράλυσις ἐπαλλάσσουσα τύπου*** —. Πρῶτος καθώρισε τὴν νόσον ταύτην τῷ 1900 ὁ Γάλλος νευρολόγος Foville, συνεργάτης τοῦ Grasset ἐν Montpellier. Συνίσταται δ' αὕτη εἰς ποικιλίαν τῆς κινητικῆς ἐπαλλήλου παραλύσεως, φύσεως προμηκικῆς (τοῦ προμήκους μυελοῦ), χαρακτηριζομένη διὰ τῆς παραλύσεως τῶν ἄκρων τοῦ ἑνὸς πλευροῦ, τοῦ προσωπικοῦ ὁλοκλήρου καὶ τοῦ ἡμιοφθαλμικοῦ κυκλοτεροῦς τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἑτέρου πλευροῦ. Μ. Ν. Κ.

φοβισμὸς (ὁ)· ἐκφοβισμός, κοιν. *φοβέρα*.

φοβιτσιάρης (ὁ), θηλ. *—άρα*, οὐδ. *—άρικο*· δημοτ., περίφοβος, περιδεής, δειλός, ἄτολμος.

φοβλερίτης (ὁ) (Fowletit) *['Ορυκτολ.]*. 'Ορυκτὸν πυριτικὸν ἅλας μαγγανίου, ψευδαργύρου, σιδήρου, ἀσβεστίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου (Mn Zn Fe Ca) Si O_3. 'Απαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μεγάλους κρυστάλλους καὶ εἰς σχισμογενῆ τεμάχια, ὅμοια πρὸς ἄστριον, ὡς καὶ ἐγκεκλεισμένος ἐν ἀσβεστίτῃ.

Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ροδονίτης ($MnSiO_3$) μὲ σημαντικὴν περιεκτικότητα εἰς ὀξείδιον ψευδαργύρου (5—8 % ZnO), ὀξείδιον ὑποσιδήρου (3—9 % FeO) καὶ ἄσβεστον (6—7 % CaO).

Εὑρίσκεται ἐπὶ τῶν κοιτασμάτων ψευδαργύρου τοῦ Mine Hill καὶ Stirling Hill τῆς Νέας 'Ιερσέης. Γ. Κ. Γ.

φοβλήρειον *διάλυμα* (Solutio arsenicalis Fowleri) *[Φαρμ.]*. Καλεῖται τὸ θεραπευτικῶς χρησιμοποιούμενον διάλυμα τοῦ ἀρσενικώδους καλίου. Περιέχει ἀρσενικῶδες κάλιον τοῦ χημικοῦ τύπου K_2HAsO_3 καὶ παρασκευάζεται ἐξ ἑνὸς γρ. ἀρσενικώδους ὀξέος, 1 γρ. ἀνθρακικοῦ καλίου, 95 γρ. ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ 3 γρ. πνεύματος μελίσσης συνθέτου. Ὅλαι αἱ φαρμακοποιίαι περιλαμβάνουν τὸ διάλυμα τοῦτο μὲ τὴν αὐτὴν περιεκτικότητα εἰς ἀρσενικῶδες ὀξὺ 1 %. Ὡς πρὸς τὸ ἀρωματικὸν ὅμως βάμμα παρουσιάζουν διαφοράς, διότι ἄλλαι ἀναγράφουν τὸ σύνθετον πνεῦμα τῆς μελίσσης, ἄλλαι πνεῦμα τιφύου ἁπλοῦν ἢ σύνθετον καὶ ἄλλαι τὸ ἀρωματικὸν πνεῦμα. Εἶναι καλὸν ἀρσενικοῦχον σκεύασμα, χορηγούμενον κατὰ σταγόνας καὶ ἐνδεικνύμενον ὅπως καὶ τὸ ἀρσενικῶδες ὀξύ. Κ. Γ. Μ.

φοβοπάθεια (ἡ). Ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἀδικαιολογήτου φόβου (βλ. *φοβίαι*).

Φόβος *[Μυθολ.]*. Ἡ προσωποποίησις τοῦ φόβου (τοῦ φοβεῖσθαι). Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἦτο υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου Ἄρεως καὶ τῆς 'Αφροδίτης καὶ ἀδελφὸς τοῦ Δείμου (τρόμου), μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι οἱ ἀχώριστοι συνοδοὶ τοῦ πατρός των καὶ πιστοὶ ὑπηρέται του. Αὐτοὶ ζευγνύουν τὸ ἅρμα του καὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι μετ' αὐτὸν δαίμονες τῶν μαχῶν. 'Εν τῇ λάρνακι τοῦ Κυψέλου, εἰς τὴν παράστασιν τῆς μάχης 'Αγαμέμνονος καὶ Κόωνος περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ 'Ιφιδάμαντος, ὁ Φόβος ἀπεικονίζεται ἐν τῇ ἀσπίδι τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν μὲ κεφαλὴν λέοντος, εἰς τὰς ἀσπίδας ὅμως ἄλλων πολεμιστῶν παρίστατο γενειοφόρος μὲ μορφὴν Πανὸς (διὰ τοῦτο ἴσως καὶ αἱ λέξεις πανικὸς καὶ φόβος ἔγιναν ταυτόσημοι). Ἦτο δὲ ἡ μορφὴ τοῦ Φόβου ἐξ ἴσου μὲ τὸ Γοργόνειον σύνηθες ἐξωτερικὸν ἔμβλημα τῶν ἀσπίδων τῶν ὁπλιτῶν. 'Εν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Φόβου παρὰ τὸ ἀρχεῖον τῶν 'Εφόρων, εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἀπέρρεεν ἡ αὐστηρὰ ἐκείνη πειθαρχία, ἥτις ἦτο συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας. ΚΑΨ.

φόβος (ὁ)· τὸ συναίσθημα τοῦ κινδύνου, δέος, ἀντίθ. *θάρρος, τόλμη*: «τὸν κατέλαβε φόβος καὶ τρόμος», «δὲν ὑπάρχει φόβος ἀποτυχίας».

— *[Ψυχολ.]* Ὁ *φόβος* εἶναι ψυχολογικὸν συναίσθημα ἐκδηλούμενον ἐπὶ ἁπλῶν περιπτώσεων διὰ τῆς φυγῆς, ἀποκαθισταμένης οὕτω τῆς ἡσυχίας· ἡ ἐκδήλωσις τῆς συγκινήσεως εἶναι ἐλαχίστη εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας. 'Εὰν ἡ φυγὴ εἶναι ἀδύνατος, τότε ἀντικαθίσταται διὰ τῆς περιστολῆς, δηλαδὴ προσπαθεῖ τις συσπειρούμενος νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Γενικῶς ὁ φόβος ἐμφανίζεται διὰ τρόμου, ἄλλοτε μὲν ὁρατοῦ, ὅτε τὰ μέλη τρέμουν καὶ αἱ μυϊκαὶ συσπάσεις διατρέχουν ὁλόκληρον τὸ σῶμα, ἄλλοτε δὲ ὑποκρυφίου, ἐκδηλουμένου μόνον διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἀκριβείας τῶν πράξεων· λεπτή τις πρᾶξις καθίσταται ἀδύνατος. Φυσιολογικῶς παρατηρεῖται ἔντονος ἀγγειοσυστολή, περιφερικὴ ἀναιμία, ὠχρότης, ῥῖγος, δυσφορία, ἐλάττωσις τῆς ἐκκρίσεως τοῦ σιέλου καὶ αὔξησις ἄλλων ἐκκρίσεων, ἰδίως τῶν οὐροποιογεννητικῶν ὀργάνων· ὑποκειμενικῶς ὑφίσταται συγκεχυμένη κατάστασις, ὅπως εἰς ὅλας τὰς συγκινήσεις. Τὰ σπουδαιότερα αἴτια τοῦ φόβου εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1) Ὁ κίνδυνος τοῦ θανάτου, καθ' ὃν παρατηρεῖται ἐν ὅλῃ του τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως. 2) Τὸ ἄγνωστον. 3) Τὸ σκότος. 4) Ἡ ἀναμονὴ τοῦ φυσικοῦ πόνου. 5) Αἱ οἱασδήποτε μορφῆς ψυχικαὶ καὶ φυσικαὶ ἀντιδράσεις.

Ἡ θεραπεία τοῦ φόβου συνίσταται εἰς τὴν θεραπείαν τῆς διαταραχθείσης φυσιολογικῆς νευροψυχικῆς ἰσορροπίας, εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς φαντασίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν αὐθυποβολήν. Μ. Ν. Β.

—*[Λαογρ.]* Διὰ τὰς ἀσθενείας, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν λαϊκὴν διάγνωσιν, θεωροῦνται ὡς προελθοῦσαι ἐκ *φόβου*, ὑπάρχουσι διάφοροι μαγικαὶ καὶ συμβολικαὶ ἐνέργειαι πρὸς ἐπίτευξιν τῆς θεραπείας. 'Εν καιρῷ νυκτός, περὶ τὴν πρωΐαν, ὅτε ἑτοιμάζονται, κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας, τὰ φαντάσματα πρὸς ἀναχώρησιν, πληροῦσι σκεῦος δι' ὕδατος ἐξ ἑπτὰ κρηνῶν εἰλημμένου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θραύουσι τρία ᾠὰ καὶ θέτουσι ψαλίδα ἀνοικτὴν ἐν σχήματι σταυροῦ διὰ νὰ κόψῃ τὸ κακόν. Τὴν πρωΐαν, τὸν μὲν ἀσθενῆ νίπτουσι διὰ τοῦ ὕδατος τούτου, τὰ δὲ ᾠὰ θέτουσιν εἰς τρίστρατον, ὡς ἐξιλαστήριον τροφὴν τῶν κακοποιῶν πνευμάτων. Ἄλλη μαγικὴ ἐνέργεια εἶναι ἡ ἑξῆς: λαμβάνουσι κηρὸν ἐξ ἑπτὰ μονοστεφάνων καὶ ἀναλύουσιν αὐτὸν διὰ πυρᾶς ξύλων εἰλημμένων ἐξ ἑπτὰ φρακτῶν. Μετὰ ταῦτα ἀνοίγουσι τὰ σκέλη ψαλίδος καὶ χύνουσιν ἐπ' αὐτῶν τὸν κηρόν. Ὁ κηρὸς ῥέων δι' αὐτῶν καὶ πίπτων εἰς τὸ ἔδαφος λαμβάνει διάφορα σχήματα, ἅτινα παρομοιάζουσιν ἢ πρὸς ὄφιν ἢ πρὸς βάτραχον ἢ πρὸς ἄνθρωπον. Καὶ ἂν μὲν τὸ σχῆμα τοῦ κηροῦ ὁμοιάζῃ πρὸς ὄφιν, καπνίζουσι τὸν ἀσθενῆ μὲ φιδόχορτο καὶ νίπτουσιν ἔπειτα αὐτὸν δι' ὕδατος. Ἂν τὸ σχῆμα τοῦ κηροῦ ὁμοιάζῃ πρὸς βάτραχον, νίπτουσι τὸν ἀσθενῆ διὰ λιμνάζοντος ὕδατος. Ἂν δὲ ὁμοιάζῃ πρὸς ἄνθρωπον, τότε κατὰ τὴν νύκτα τῆς Πέμπτης πρὸς τὴν Παρασκευὴν φέρουσι τὸν ἀσθενῆ εἰς νεκροταφεῖον καὶ κυλίουσιν αὐτὸν τρὶς ἀπὸ μνήματός τινος, διὰ ν' ἀφήσῃ ἐκεῖ τὸ κακόν, ἢ τρίβουσιν αὐτὸν διὰ χώματος μνήματος πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἢ τῷ συνιστῶσι νὰ ῥίψῃ ἐκεῖ ὁ ἀσθενὴς τρεῖς λίθους ὄπισθέν του. Ἄλλως πιστεύεται ὅτι θεραπεύεται ἡ ἀσθένεια ὡς ἑξῆς: πληροῦσιν ὕδατος σκεῦός τι καὶ κρατοῦντες καὶ ἕτερον κενὸν σκεῦος ἔρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, χύνουσι διὰ τοῦ κρίκου τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τρὶς τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο σκεῦος καὶ διὰ τοῦ ὕδατος τούτου νίπτουσι τὸν πάσχοντα. Τέλος περιορίζονται ἁπλῶς νὰ σχηματίσωσι τρὶς διὰ μαχαίρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πάσχοντος, οἱονεὶ κόπτοντες τὸ κακὸν διὰ τῆς θείας χάριτος. [Πρβλ. *Α. Χ. Μπούτουρα*: Προλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ('Αθῆναι 1931), σ. 62.] —Ω.

—*[Νομ.]* Ὁ δι' ἀσκήσεως ψυχολογικῆς βίας προκαλούμενος *φόβος* ἐπιφέρει νομικὰς συνεπείας ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ. Οὕτω τὰς ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ συναφθείσας συμβάσεις καθιστᾷ ἐλαττωματικὰς καὶ δύναται νὰ ζητηθῇ ἡ διάρρηξίς των. Ἡ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀπειλῆς ἐκφρασθεῖσα βούλησις δὲν θεωρεῖται ἐλευθέρα καὶ ὁ νόμος προστατεύει τὸν οὕτω δικαιοπρακτήσαντα. Ἵνα ὅμως ὁ φόβος ἔχῃ τὰ ἀνωτέρω ἀποτελέσματα, δέον: 1) Νὰ εἶναι προϊὸν ἀπειλῆς σπουδαίου κακοῦ καὶ κινδύνου ἀφορῶντος εἰς τὴν ζωὴν ἢ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ σώματος, ὡς καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη δὲ νὰ περιορίζηται ἡ ἀπειλὴ εἰς μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ ἀπειλουμένου, ἀλλὰ ἔχει ἀποτελέσματα καὶ ὅταν ἐπεκτείνηται κατὰ τῶν τέκνων, ἕνεκα τοῦ πρὸς ταῦτα φίλτρου. 2) Νὰ εἶναι βάσιμος, τουτέστι τὸ ἐπικείμενον κακὸν νὰ εἶναι ἀναπότρεπτον καὶ ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μας· «Βία ἐστὶ μεγάλου πράγματος ἐπέλευσις, ἣν οὐ δυνατὸν ἀπωθεῖσθαι». Ἂν ὁ φόβος εἶναι μάταιος ἢ προέρχεται ἐκ δειλίας ἢ σεβασμοῦ, οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔχει. Κατὰ τὸν νόμον τὰ δι' ἀπειλῶν πραχθέντα ἀνατρέπονται, ἡ δὲ πρὸς τοῦτο διδομένη βοήθεια εἶναι τριπλῆ, ἤτοι ὁ ἀπειληθεὶς ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ τὴν εἰς ἀκέραιον ὑποκατάστασιν καὶ ἐπὶ πλέον, δι' ἀγωγῆς ἢ ἐνστάσεως, τὴν διάρρηξιν τῆς συμβάσεως, ἥτις δὲν εἶναι αὐτοδικαίως ἄκυρος, ἀλλὰ πρέπει προηγουμένως δι' ἐνδίκου μέσου νὰ προσβληθῇ. Ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ ἔνστασις εἶναι in rem scriptae, στρέφονται δ' οὐ μόνον κατὰ τοῦ ἐκβιάσαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπικαλουμένου τὸ βίᾳ τελεσθέν.

Ὁ φόβος καὶ ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ ἀσκεῖ ἐπιρροὴν καὶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 96 τοῦ ποινικοῦ νόμου ἀποκλείει τὸν καταλογισμὸν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν αὐτοῦ τελεσθέντων ἀδικημάτων, ὅταν αἱ ἀπειλαὶ εἶναι ἡνωμέναι μὲ παρόντα καὶ ἄφευκτον κίνδυνον σώματος ἢ ζωῆς, ἁγνείας ἢ ἐλευθερίας αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀπειλουμένου, ἢ καὶ ὅταν στρέφωνται κατὰ τῶν ἐξ αἵματος ἀνιόντων ἢ κατιόντων, τῶν ἀδελφῶν ἢ τοῦ συζύγου. Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Φόβος *[Ἀστρον.]*. Εἷς τῶν δύο δορυφόρων τοῦ πλανήτου Ἄρεως, ἀνακαλυφθεὶς τῷ 1877 ὑπὸ τοῦ Ἀσὰφ Χώλ. Εἶναι λίαν μικρός, ἔχων διάμετρον μόλις 10 χιλιομέτρων, περιφέρεται περὶ τὸν Ἄρην ἐντὸς ὡρῶν 7. 39′ καὶ ἀπέχει ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν ἴσην πρὸς 2,7 τῆς ἀκτῖνός του. Ἡ τροχιά του εἶναι αἰσθητῶς κυκλική, τὸ δὲ ἐπίπεδον αὐτῆς σχηματίζει λίαν μικρὰν γωνίαν μὲ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἰσημερινοῦ τοῦ πλανήτου. Ἡ ταχύτης τῆς περὶ τὸν Ἄρην περιφορᾶς τοῦ Φόβου, δεδομένου ὅτι ἡ περιστροφὴ τοῦ πρώτου διαρκεῖ 24 ὥρας 37′, εἶναι τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε διὰ τὸν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως παρατηρητὴν ἀνατέλλει ἀπὸ τὴν δύσιν καὶ δύει εἰς τὴν ἀνατολήν. Αἱ φάσεις του, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰ ἡμέτερα σεληνιακὰ τέταρτα, διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλην ἐντὸς διαστήματος τριῶν περίπου ὡρῶν, ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν Σελήνην, εὑρίσκεται ἐγγύτατα τοῦ πλανήτου, οὗτινος εἶναι δορυφόρος.

φοβόταξις (ἡ) *[Βιολ.]*. Καλεῖται ἡ ἰδιόρρυθμος κίνησις βακτηρίων τινῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ταῦτα ἀπομακρύνονται χημικῆς τινος οὐσίας καὶ εἶτα πάλιν παλινδρομοῦντα πλησιάζουσι πρὸς ταύτην. Δ. Ν. Π.

φοβοῦμαι (***—έομαι***)· βλ. *φοβῶ*.

φοβῶ (***—έω***), ἀόρ. *ἐφόβησα—ἐφοβήθην*· ἐκφοβῶ, ἐμβάλλω φόβον, ἄλλως *φοβίζω* (βλ. λ.)· || παθ. *φοβοῦμαι*· κατέχομαι ὑπὸ φόβου, δὲν τολμῶ, διστάζω, σκιάζομαι, ἀντίθ. *θαρρῶ*: «ἐμπρὸς νὰ πάω σκιάζομαι, πίσω νὰ πάω φοβοῦμαι», «μὴ φοβῆσαι, ἔχε θάρρος»· || μετὰ αἰτιατικῆς ἀντικειμ. ἀντὶ γενικῆς μετὰ τῆς περί: «τὸν φοβοῦμαι» φοβοῦμαι περὶ αὐτοῦ, «σὲ φοβοῦμαι μὴν πάθῃς τίποτε, —μὴ σὲ μπλέξουν»· || μετὰ αἰτιατικῆς ὡς αἰτίας τοῦ φόβου· «φοβοῦμαι τὴν θάλασσαν, — τοὺς λῃστάς», «δὲν ἔχω τίποτε νὰ φοβηθῶ».

Φοβὼ (Foveaux) *[Γεωγρ.]*. Πορθμὸς διαχωρίζων τὴν Νότιον Νῆσον τῆς Νέας Ζηλανδίας ἀπὸ τῆς νοτιώτερον αὐτῆς κειμένης νήσου Στιούαρτ. Ἔχει ἐλάχιστον εὖρος 25 χιλιομέτρων, εἰς τὴν ἀνατολικὴν δὲ αὐτοῦ ἔξοδον κεῖται ἡ νῆσος Ρουαπούκ. Εἶναι ἐγκατεσπαρμένον ὑπὸ σκοπέλων ἐπικινδύνων εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν.

φογαΐτης (ὁ) (Fogait) *[Πετρογρ.]*. Κατηγορία πυριγενῶν πετρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι παραλλαγαὶ τοῦ ἐλαιολιθικοῦ συηνίτου καὶ διακρίνονται εἰς *πυροξενικούς*, *βιοτιτικοὺς* καὶ *ἀμφιβολιτικοὺς φογαΐτας*, ἀναλόγως τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐγχρώμου ὀρυκτοῦ συστατικοῦ. Οἱ ἀλβιτικοὶ φογαΐται περιέχουν ὡς συστατικόν των ἀλβίτην. Γ. Κ. Γ.

Φογάτσης (Fogacci), ***Σαβεριανός***. Ἰταλὸς γεννηθεὶς ἐν Ἀγκῶνι (1803—1885). Ἐμαθήτευσεν εἰς τὸ ἱεροσπουδαστήριον τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἀρχῶν φιλελευθέρων, ἐδραπέτευσεν ἐκεῖθεν, κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος του, ἐγερθείσης κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ πάπα. Ὑποκυψάντων ὅμως τῶν φιλελευθέρων, ἐγένετο μετ' ἄλλων αὐτεξόριστος καὶ κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου μετήρχετο τὸν διδάσκαλον τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσης καὶ γραμματολογίας. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἐνυμφεύθη. Ἐξέδωκεν ἐν Κερκύρᾳ δύο περιοδικὰ τά: «Florilegio» καὶ «Album Ionio», «Συλλογὴν ποιήσεων», ἔμμετρον δρᾶμα «Νόρμα» καὶ ἄλλα. Ἐπιστρέψας τῷ 1846 εἰς τὴν πατρίδα του ἐπολέμησεν εἰς Βενετίαν καὶ Ρώμην καὶ ἐφυλακίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἐν Ἀγκῶνι ἐξέδωκε διάφορα ἔργα. Λ. Χ. Ζ.

φογγίστας (ὁ)· (ναυτ.), οὕτως ἐκαλεῖτο κοινῶς ὑπὸ τῶν ναυτικῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν ὁ *θερμαστής*. Σ. Ε. Λ.

φογεσίτης (ὁ) (Vogesit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα τῆς σειρᾶς τοῦ φογεσίτου-σπεσσαρτίτου-ὀδινίτου, ἀνῆκον εἰς τὰ λαμπροφυρικὰ φλεβικὰ πετρώματα, ἔχον χρῶμα ὑποπρασινόφαιον μέχρι σκοτεινοφαίου ἢ καὶ βασαλτικῶς μέλαν, ἱστὸν πανιδιομόρφως κοκκώδη καὶ συνιστάμενον ἐξ ὀρθοσχίστου (μετὰ ποικίλων ποσοτήτων ἀνδεσίτου ἢ λαβραδορίτου), κεροστίλβης καὶ βραχέων ἀλαμπῶν πρισμάτων διοψιδίου. Οἱ φογεσῖται περιέχουν ἀφθόνως ἀπατίτην καὶ πολὺ σποραδικῶς τεμάχια σιδηρομεταλλευμάτων, ὡς καὶ ἐντελῶς σπανίως ζιρκόνιον ἢ καὶ χαλαζίαν. Περιέχουν 51—53 % διοξείδιον πυριτίου. Παρουσιάζονται εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη μικρὰ φλὲψ εἰς τὴν νησῖδα Φοῦρνοι. Γ. Κ. Γ.

—φογεσίτου-σπεσσαρτίτου-ὀδινίτου σειρὰ *[Πετρογραφ.]*. Σειρὰ ἢ ὁμὰς πετρωμάτων, ἀνηκόντων εἰς τὰ λαμπροφυρικὰ φλεβικὰ πετρώματα καὶ χαρακτηριζομένων ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως ἢ τῆς ὅλως σποραδικῆς παρουσίας βιοτίτου, ἐκ τοῦ στιφροῦ ἱστοῦ καὶ ἐκ τῶν πορφυριτικῶν των κρυστάλλων, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ὑπάρχωσιν, ἀνήκουν εἰς τὴν κεροστίλβην ἢ τὸν αὐγίτην καὶ ἐξαιρετικῶς σπανίως εἰς ἄστριον. Τὰ πετρώματα τῆς σειρᾶς ταύτης εἶναι ὁ *φογεσίτης* (βλ. λ.), ὁ *σπεσσαρτίτης*, ὁ *ὀδινίτης* καὶ ὁ *γαρεβαΐτης*. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

Φογιάνο (Fojano) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ Ἀρέτσο τῆς Τοσκάνης, παρὰ τὴν διώρυγα τοῦ ποταμοῦ Κιάνα, ἐξ οὗ καὶ λέγεται *Φογιάνο ντέλλα Κιάνα*. Κάτ. 12.780. Ἦτο ἄλλοτε μία τῶν ἰσχυρότερον ὠχυρωμένων πόλεων τῆς Ἰταλίας, ἔχουσα διπλῆν σειρὰν τειχῶν, μέγα μέρος τῶν ὁποίων σῴζεται εἰσέτι. Ἔχει τεχνικὴν σχολὴν καὶ δύο σημαντικὰς ἐκκλησίας, μὲ ἔργα τοῦ ντέλλα Ρόμπια. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς καλλιεργεῖται καπνός. Μ. Δ. Β.

Φογκατσάρο (Fogazzaro), ***Ἀντώνιος***. Διάσημος Ἰταλὸς μυθιστοριογράφος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Βιτσέντσᾳ (1842—1911). Ἐσπούδασε τὰ νομικά, μετὰ τὸ πέρας δὲ τῶν σπουδῶν του ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν, διακριθεὶς ὡς εἷς τῶν σημαντικωτέρων Ἰταλῶν συγγραφέων τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἀββᾶ Ἰακώβου Τσανέλλα, τοῦ ὁποίου τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν πνεῦμα ἔσχε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐγένετο κατόπιν λίαν αἰσθητὸν καὶ εἰς τὰ ἔργα του. Κατὰ τὴν νεότητά του ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Λομβαρδίας καὶ τῆς Βενετίας ὑπὲρ τῆς ἑνότητος τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου. Τὸ πρῶτόν του ἔργον ὑπῆρξε τὸ ποίημα «Μιράντα» (1874, 11η ἔκδ. 1900), τὸ ὁποῖον ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους τῆς ἐποχῆς του. Τῷ 1876 ἐδημοσίευσε τὴν «Βαλσόλντα», ποιητικὸν καὶ τοῦτο ἔργον, ὅπερ ἐπανεκδοθὲν κατόπιν εἰς πολλὰς ἐκδόσεις, μετὰ πολλῶν προσθηκῶν, θεωρεῖται τὸ καλύτερον ἐκ τῶν ποιητικῶν του ἔργων. Διὰ τοῦ ἔργου του τούτου ὁ Φογκατσάρο ἀντέταξεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ κλασσικοῦ μεγαλείου τοῦ Καρντούτσι καὶ τοῦ ὁρμητικοῦ χειμάρρου τῆς μελωδίας τοῦ Ντ' Ἀννούντσιο συμπαθῆ λιτότητα καὶ ἁπλότητα πάθους. Μετὰ πέντε ἔτη ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτόν του μυθιστόρημα «Μαλόμπρα» (1881, 17η ἔκδ. 1900), τοῦ ὁποίου ὁ ἥρως Κορράντο Σίλλι ἀπετέλει τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ προσωποποίησιν. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Φογκατσάρο οἱ κριτικοὶ διεῖδον ἐξ ἀρχῆς τὰ χαρίσματα τοῦ Ντίκενς, ποὸς τὸν ὁποῖον ἤρχισαν ἤδη νὰ τὸν παρομοιάζουν. Τὰ ἐπακολουθήσαντα δύο ἄλλα του μυθιστορήματα: «Δανιὴλ Κόρτις» (1885, 21η ἔκδ. 1900) καὶ «τὸ μυστήριον τοῦ ποιητοῦ» (1888, 20ή ἔκδ. 1900), ἡδραίωσαν τὴν φήμην του καὶ ἀπετέλεσαν σταθμὸν εἰς τὴν ἰταλικὴν λογοτεχνίαν τῆς ἐποχῆς του καὶ εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις παρέμενεν εἰσέτι σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὸ πολὺ κοινόν, ἰδίως εἰς τὸ ἐξωτερικόν, μέχρις ὅτου τῷ 1896 οἱ Γάλλοι κριτικοὶ ἀνεκάλυψαν αὐτὸν καὶ τὸν ἀνύψωσαν εἰς περιωπὴν λογοτέχνου διεθνοῦς ἀξίας. Ἔκτοτε τὰ ἔργα του κατέστησαν περιζήτητα καὶ ἠρίθμησαν πλείστας ἐκδόσεις, ἤρχισαν δὲ νὰ μεταφράζωνται καὶ εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας. Ἐξέδωσε κατόπιν τὸ μυθιστόρημα «Παλαιὸς μικρὸς κόσμος» (1896, 35η ἔκδ. 1902), θεωρούμενον τὸ καλύτερον ἰταλικὸν ἔργον, ὅπερ ἐγράφη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ «I promessi sposi» τοῦ Μαντσόνι καὶ τῷ 1900 τὸ «Νεώτερος μικρὸς κόσμος» (12η ἔκδ. 1902). Τέλος, τῷ 1903, ἐδημοσίευσε τὸ περίφημον μυθιστόρημά του «Ὁ ἅγιος», ὅπερ ὁμοῦ μετὰ τῶν δύο προηγουμένων ἀποτελεῖ τριλογίαν. Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, διακρινόμενον διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν βαθύτητα, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς σκέψεως, προεκάλεσε μεγίστην ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον σφοδρῶν συζητήσεων μεταξὺ τοῦ καθολικοῦ κόσμου, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἀποκήρυξίς του ὑπὸ τοῦ πάπα, ἡ ἀναγραφή του εἰς τὸν «Index» καὶ ἡ ἀπαγόρευσις ὅπως ἀναγινώσκεται καὶ κυκλοφορῇ μεταξὺ τῶν καθολικῶν. Ὁ Φογκατσάρο ἐν τῷ μυθιστορήματί του τούτῳ ἠθέλησε ν' ἀναπτύξῃ τὰς ἀπόψεις τῶν καλουμένων «μοντερνιστῶν» ἐν τῇ καθολικῇ θρησκείᾳ, ἐπιτυχὼν νὰ διατυπώσῃ ταύτας σαφέστατα καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἔργον μεγάλης φιλοσοφικῆς, κοινωνιολογικῆς καὶ θεολογικῆς ἀξίας, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ ἰδέαι τῶν νεωτεριστῶν τῆς ἐποχῆς ἐξετίθεντο μετὰ τῆς μεγαλυτέρας παρρησίας, δυνάμεως καὶ πειστικότητος. Βραδύτερον ὁ συγγραφεύς, ὁ ὁποῖος κατὰ βάθος παρέμενε πιστὸς καθολικός, προέβη εἰς νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπήλειψε τὰ ἐπίμαχα χωρία, ἕνεκα δὲ τούτου ὁ πάπας Πῖος Ι', ὁ ὁποῖος ᾐσθάνετο ἐξαιρετικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Φογκατσάρο, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἰδιόχειρον ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας τὸν συνέχαιρε διὰ τὴν πρᾶξίν του. Πολλοὶ ὅμως τῶν φιλελευθέρων καλουμένων καθολικῶν διεμαρτυρήθησαν διὰ τὸν ἐξαναγκασμὸν τοῦ Φογκατσάρο εἰς ὑποχώρησιν καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ θεωροῦν τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ «Ἁγίου» του ὡς τὴν σημαίαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τελεσφορήσῃ ἡ κίνησις πρὸς διάσπασιν τῶν δεσμῶν τοῦ ἀπολυταρχικοῦ δογματισμοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τελευταῖον ἐκ τῶν σημαντικῶν ἔργων του εἶναι τὸ «Λεϊλά» (1910). Πλὴν τῶν ἔργων του τούτων ὁ Φογκατσάρο ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα διηγήματα, μυθιστορήματα, ποιήματα καὶ δραματικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀνέδειξαν αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν μεγαλυτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ Κ' αἰῶνος καὶ εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν πρὸς τὸν Ντ' Ἀννούντσιο, τοῦ ὁποίου ὅμως ὑπῆρξεν ὁ ἀντίπους ἐν τῇ ποιήσει. Μεταξὺ τῶν ἔργων του τούτων εἶναι: «Ἄρωμα» ποιήματα (1881), «Καλοκαιρινὴ τρικυμία» ποιήματα (1884), «Φεντέλι καὶ ἄλλα διηγήματα» (1887), «Εὔα» ποίημα (1891), «Σύντομα διηγήματα» (1894) «Σκόρπιες σονατίνες» (1899), «Διακοπέντα εἰδύλλια» (1901), «Λόγοι» (1898), «Ἀνθρώπινοι ἀναβάσεις» (1899) κλπ., καθὼς καὶ διάφορα δράματα ἐκδοθέντα ὑπὸ τὸν τίτλον «Σκηνή», ἥτις περιλαμβάνει «Τὸ κόκκινο γαρύφαλο», «Ἡ μετημφιεσμένη προσωπογραφία», «Ναντέϊντε» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Φόγκελ (Vogel), ***Ἀδόλφος***. Γάλλος συνθέτης (βλ. λ. *Βοζὲλ* Ἀδόλφος).

—**Φόγκελ** (Vogel), ***Ἰωάννης-Χριστόφορος***. Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Μονάχῳ τῷ 1756 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1788. Ἐγκατασταθεὶς νεώτατος ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ, ἐγένετο ἐκ τῶν ἐνθουσιωδεστέρων ὀπαδῶν τοῦ Γκλούκ, οὗτινος τὸ ὕφος καὶ ἐμιμήθη. Τῷ 1786 ἀνεβίβασεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς Ὀπερὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ μελόδραμα «Τὸ χρυσοῦν δέρας»· τὸ δεύτερον «Δημοφῶν» ἐπαίχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συνθέτου. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ μελοδράματος τούτου προσετέθη βραδύτερον εἰς τὸ μπαλλέτο «Ψυχή», ἐνῷ τὸ «Χρυσοῦν δέρας» ἐπανελήφθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Μήδεια ἐν Κολχίδι». Συνέθεσεν ὡσαύτως: συμφωνίας, κοντσέρτα κουαρτέττα κλπ.

—**Φόγκελ** (Vogel), ***Κάρολος-Λουδοβῖκος-Ἀδόλφος***. Ἔγγονος τοῦ *Ἰωάννου-Χριστοφόρου* (1808—1892). Διεκρίθη ὡς Γάλλος μουσουργὸς διὰ τῶν μελοδραμάτων: «Le podestat» (1833), «Le siège de Leyde» (1847), «La moissoneuse» (1853), «Rompons» (1857), «Le nid de cigogne» (1858), «Gredin de Pigoche» (1875) καὶ ἄλλων τινῶν δευτερευουσῶν συνθέσεων. Γ. Σ.

Φόγκελσανγκ (Vogelsang), ***Ἕρμαν***. Γερμανὸς γεωλόγος, ὀρυκτολόγος καὶ πετρογράφος, γεννηθεὶς ἐν Minden τῷ 1838. Ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ὀρυκτολογίας καὶ γεωλογίας εἰς τὸ πολυτεχνεῖον τοῦ Delft τῆς Ὁλλανδίας, ὅπου καὶ ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1874). Ἐδημοσίευσε πολλὰ ἔργα, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι: «Τὰ ἡφαίστεια τοῦ Ἄϊφελ καὶ ὁ τρόπος τοῦ σχηματισμοῦ των» (1864), «Περὶ τοῦ μικροσκοπικοῦ ἱστοῦ τῶν σκωριῶν καὶ τῶν σχέσεών των πρὸς τὴν γένεσιν τῶν κρυσταλλικῶν πετρωμάτων», «Φιλοσοφία τῆς γεωλογίας καὶ μικροσκοπικαὶ μελέται πετρωμάτων» (1867). Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη τὸ ἔργον του «Οἱ κρυσταλλῖται» (1875). Γ. Κ. Γ.

Φόγκενχοῦμπερ (Voggenhuber), ***Βίλμα*** *φὸν* —. Διακεκριμένη ἀοιδός, γεννηθεῖσα ἐν Βουδαπέστῃ τῷ 1845 καὶ ἀποθανοῦσα ἐν Βερολίνῳ τῷ 1888. Ἦτο κάτοχος ἰσχυροτάτης φωνῆς δραματικῆς ὑψιφώνου, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος εἰς τοὺς ρόλους τῆς Ἰζόλδης, τῆς Ἐλισάβετ («Ταγχώυζερ»), τῆς Νόρμας, τῆς Δόννα Ἄννας («Δὸν Ζουάν»), Φιντέλιο, Ἀρμίδος, Ἰφιγενείας κλπ. Ἀπετέλεσε μέλος τῶν μεγαλυτέρων γερμανικῶν λυρικῶν θεάτρων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1868 τοῦ μελοδράματος τῆς αὐλῆς τοῦ Βερολίνου, ἥτις καὶ ἐτίμησεν αὐτὴν διὰ τοῦ τίτλου τῆς «ἀοιδοῦ τῆς αὐλῆς». Ἦτο σύζυγος τοῦ διακεκριμένου ἀοιδοῦ Κρόλοπ. Γ. Σ.

Φὸγκλ (Vogl), ***Ἑρρῖκος***. Διακεκριμένος Γερμανὸς ἀοιδὸς (ὀξύφωνος), γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Μονάχῳ (1845—1903). Ἐμορφώθη ἐν Μονάχῳ, ἔνθα καὶ παρουσιάσθη τὸ πρῶτον ἀπὸ σκηνῆς εἰς τὸ μελόδραμα «Φραϊσὺτς» τοῦ Βέμπερ. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδεωδεστέρων ἐνσαρκωτῶν τοῦ ρόλου τοῦ «Τριστάνου» καὶ γενικῶς ἐκ τῶν κορυφαίων βαγνερείων ἀοιδῶν. Ἐγένετο γνωστὸς καὶ ὡς συνθέτης διὰ τοῦ μελοδράματος «Der Fremdling» (1899). Ἡ σύζυγος αὐτοῦ *Θηρεσία*, τὸ γένος *Thoma*, γεννηθεῖσα τῷ 1845, ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἐκ τῶν καλυτέρων βαγνερείων ἀοιδῶν καὶ ἰδεώδης ἑρμηνεύτρια τῆς Ἰζόλδης. Γ. Σ.

—**Φὸγκλ** (Vogl), ***Ἰωάννης Νεπομούκ***. Αὐστριακὸς λυρικὸς ποιητὴς (1802—1866). Διετέλεσεν ἀνώτερος δημόσιος ὑπάλληλος, διευθυντὴς ἐφημερίδος καὶ ἐκδότης. Ἔγραψε: «Λυρικὰ ποιήματα», «Μπαλλάντες καὶ ρομάντσες», «Ἦχοι καὶ εἰκόνες ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν», «Θρῦλοι τῆς μητροπόλεως», «Τραγούδια τοῦ στρατιώτου», «Ἀπὸ τὸν παράδεισον τῶν παιδιῶν», «Ἀπὸ τὴν παλαιὰν Βιέννην» κ. ἄ. Τὰ ποιήματά του, καίτοι δὲν στεροῦνται εἰλικρινείας καὶ συγκινήσεως, ὑστεροῦσιν ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς. Λ. Κ.

Φόγκλερ (Vogler), ***Γεώργιος-Ἰωσήφ***, *ἀββᾶς*—. Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Βύρτσμπουργκ τῷ 1749 καὶ ἀποθανὼν ἐν Δαρμστάτῃ τῷ 1814. Χρισθεὶς κατ' ἀρχὰς ἱερεὺς ἐν Ρώμῃ, ἐγένετο ἀποστολικὸς πρωτονοτάριος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀρκάδων. Τῷ 1775 ἐγκατεστάθη ἐν Μαγκάϊμ καὶ ἔχων ἤδη συμπεπληρωμένας τὰς μουσικὰς σπουδάς του ἵδρυσε μουσικὴν σχολήν, τάχιστα γενομένην περίφημον. Ἀπὸ τοῦ 1783 ἄρχονται αἱ μουσικαὶ περιοδεῖαί του εἰς Παρισίους, Ἱσπανίαν, Ἀνατολὴν καὶ Σουηδίαν, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1799 ὡς μουσικὸς διευθυντὴς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ διευθυντὴς τῆς μουσικῆς σχολῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπραγματοποίησε καὶ ἄλλας περιοδείας ἀνὰ τὴν Δανιμαρκίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, συναποκομίζων εἶδος ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου ἰδίας ἐμπνεύσεως, ὅπερ ἀπεκάλει «ὀρχήστριον» καὶ δι' οὗ ἐπροκάλεσεν ἐντύπωσιν ὡς δεξιοτέχνης. Τὸ ὄργανον τοῦ Φόγκλερ ἦτο ἁπλοποίησις τοῦ συνήθους ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου· ἔφερε τοὺς αὐλοὺς εἰς συνέχειαν εὐθὺς μετὰ τὰ πλῆκτρα, ἐστερεῖτο συστοιχιῶν μείξεως καὶ ἦτο πεπροικισμένον μὲ εἰδικὸν μηχανισμὸν ἐντάσεως τοῦ ἤχου (crescendo). Τῷ 1807 ἐγκατεστάθη ἐν Δαρμστάτῃ, ὅπου ἵδρυσεν ὡσαύτως «Μουσικὴν σχολήν», ἐξ ἧς μεταξὺ ἄλλων ἐξῆλθεν ὁ Βέμπερ καὶ ὁ Μάγερμπεερ. Ἔγραψε τὰ ἑξῆς μελοδράματα: «Ὁ ἔμπορος τῆς Σμύρνης» (1780), «Ἀλβέρτος Γ' τῆς Βαυαρίας» (1781), «Τὸ πανηγύρι» (1783), «Αἴγλη» (1787), «Ἔρβιν καὶ Ἐλβίρα» (1781), «Ὁ πατριωτισμός», «Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης» (1784), «Γουσταῦος Ἀδόλφος» (1792). Πλὴν τούτων συνέθεσε σκηνικὴν μουσικὴν διὰ τὸ δρᾶμα «Hermann von Unna» (1800), «Samori» (1804), «Ὁ ναύαρχος» (1810), εἰσαγωγὴν καὶ ἰντερμέδια διὰ τὸν «Ἀμλέτον», τὰ μπαλλέττα «Schusterbal.et» (1768), «Le rendez-vous de chasse» (1772), μουσικὴν ὑπόκρουσιν διὰ τὸ ἔργον «Lampado», τὴν καντάταν «Ἰνὼ» καὶ χορικὰ διὰ τὴν «Ἀταλίαν»· ἐπίσης ἄπειρα θρησκευτικὰ ἔργα: λειτουργίας, μοτέττα, ψαλμούς, ὕμνους, ρέκβιεμ κτλ., μίαν συμφωνίαν, εἰσαγωγάς, κοντσέρτα, μουσικὴν δωματίου, πρελούντια καὶ χορικά, σονάτας κτλ. Τὰ θεωρητικὰ τέλος συγγράμματα τοῦ Φόγκλερ, ἅτινα καὶ συνέβαλον μᾶλλον εἰς τὴν φήμην του ἢ αἱ συνθέσεις αὐτοῦ, εἶναι: «Tonwissenschaft und Tonsetzkunst» (1776), «Stimmbildungskunst» (1776), «Choralsystem» (1800), «Data zur Akustik» (1801), «Handbuch zur Harmonielehre» (1802), «Ueber die harmonische Akustik» (1807), «Deutsche Kirchenmusik» (1807), «Ueber Choral und Kirchengesänge» (1814), «System für die Fugenbau» κτλ. Γ. Σ.

Φὸγκτ (Vogt), ***Κάρολος***. Περίφημος Γερμανὸς φυσιοδίφης, ἐκλαϊκευτὴς τοῦ ὑλισμοῦ καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Giessen τῷ 1817 καὶ ἀποθανὼν ἐν Γενεύῃ τῷ 1895. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ τῷ πανεπιστημίῳ τῆς γενετείρας του, ἀφιερωθεὶς εἰς τὴν ἰατρικήν. Τῷ 1839 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς. Ἀπὸ τοῦ 1844 μέχρι τοῦ 1846 διέμεινεν ἐν Παρισίοις, ὅπου ἐπεδόθη εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας. Κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Ἰταλίαν καὶ τῷ 1847, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γερμανίαν, διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Giessen. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ λαοῦ καὶ ἐξελέγη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν συνταγματάρχης τῆς πολιτοφυλακῆς, μέλος τοῦ προκοινοβουλίου καὶ τῆς γερμανικῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπέβη ἡγέτης τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, διακριθεὶς διὰ τὴν βιαίαν εὐγλωττίαν του. Ὅταν τὸ κοινοβούλιον μετεφέρθη εἰς Στουτγάρδην, ὁ Φὸγκτ ἐξελέγη ἐν τῇ ἀντιβασιλείᾳ τοῦ Ράϊχ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἀπελύθη τῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας καὶ ἠναγκάσθη νὰ μεταναστεύσῃ εἰς Ἑλβετίαν, ὅπου ἐγένετο καθηγητὴς τῆς γεωλογίας καὶ ζῳολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γενεύης καὶ μέλος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, βραδύτερον δὲ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου. Ὁ Φὸγκτ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Lehrbuch der Geologie» (1848, δ' ἔκδ. 1879), «Untersuchungen über Thierstaaten» (1851), «Bildern aus dem Tierleben» (1852), «Köhlerglaube und Wissenschaft» (1854, δ' ἔκδ. 1856), «Physiologische Briefe» (1845—1847, δ' ἔκδ. 1874), «Zoologische Briefe» (1851), «Vorlesungen über den Menschen» (1863) κτλ. Ὁ Φὸγκτ μετὰ τοῦ Moleschott καὶ τοῦ L. Büchner ἀποτελεῖ τὴν τριάδα τῶν ἀποστόλων καὶ ἐκλαϊκευτῶν τοῦ μηχανικοῦ ὑλισμοῦ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Εἰς τὸ πολὺ κοινὸν ἐγένετο γνωστὸς διὰ τοῦ πολεμικοῦ ἔργου του: «Köhlerglaube und Wissenschaft» («Ἡ τυφλὴ πίστις καὶ ἡ ἐπιστήμη»), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπιτίθεται βιαιότατα κατὰ τοῦ φυσιοδίφου Ροδόλφου Wagner τῆς Γοτίγγης, ὅστις προσεπάθει διὰ τῶν θεωριῶν του περὶ πνευματικῆς ὕλης νὰ συμφιλιώσῃ τὴν ἐπιστήμην μὲ τὴν Βίβλον. Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ὁ Φὸγκτ ἔρριψε κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀντιπάλου του τὴν περίφημον καταστᾶσαν φράσιν: «ὁ ἐγκέφαλος ἐκκρίνει τὴν σκέψιν, ὅπως τὸ ἧπαρ τὴν χολὴν καὶ οἱ νεφροὶ τὸ οὖρον». Ὁ Φὸγκτ εἶναι γνωστὸς καὶ ἐκ τῆς ἔριδός του πρὸς τὸν Κ. Μάρξ. Τῷ 1859 ἐδημοσίευσεν ἔργον τι, ἐν τῷ ὁποίῳ κατηγόρει τὸν Μάρξ ὡς ἀρχηγὸν κακοποιῶν. Ὁ Μάρξ ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν ταύτην διὰ τοῦ ὀνομαστοῦ ἔργου του «Herr Vogt» (1860), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεσκεύαζε τὰς ἐναντίον του κατηγορίας καὶ ἀπεκάλυπτεν ὅτι ἡ ὅλη

Digitized by Google

πολιτεία καὶ συμπεριφορὰ τοῦ Φόγκτ (ὅστις ἐπῄνει τὸν Βοναπάρτην ὡς ἀπελευθερωτὴν τῶν καταπιεζομένων λαῶν) δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως εἰμὴ μόνον διὰ τῆς ἐξαγορᾶς του ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου. Ἡ ὑπόνοια αὕτη ἀπεδείχθη βάσιμος τῷ 1871, ὅτε, μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κομμούνας, ἀνεκαλύφθη κατάλογος τῆς ἀστυνομίας περιλαμβάνων τὰ ὀνόματα τῶν μισθάρνων ὀργάνων. Μεταξὺ αὐτῶν περιελαμβάνετο καὶ ὁ Φόγκτ. θ. π.

Φόγκτλαντ (Vogtland) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς Γερμανίας, κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν Σαξονίαν καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν Θουριγγίαν, ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ ἐδάφους τῆς Βαυαρίας, παρὰ τὸ Χόφ. Εἶναι ἐκ τῶν βιομηχανικωτέρων περιφερειῶν τῆς Γερμανίας, μὲ κέντρα τὰς πόλεις Πλάουεν, Ραϊχενμπαχ, Γκέρα διὰ τὴν ὑφαντουργίαν, Αϊλσνιτς διὰ τὴν ταπητουργίαν, Μάρκνοϋκίρχεν, Κλίνγκενταλ διὰ τὴν κατασκευὴν μηχανῶν, δερματίνων εἰδῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων. Μεγίστη καὶ σημαντικωτέρα πόλις ἡ *Πλάουεν*. Ἡ περιοχὴ ἐκλήθη οὕτω ἐκ τοῦ οἴκου Πλάουεν (μετέπειτα Ρόϋς), οὕτινος τὰ μέλη εἶχεν τὸν τίτλον τοῦ φὸκτ (Vogt), ἤτοι τοποτηρητοῦ ἢ βαΐλου. θ. κ.

φόγος (ὁ) *[Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *ἐπικρίου* (βλ. λ.).

Φόδελε *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαλεβιζίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 371. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ἡ μονὴ τοῦ *Ἁγίου Παντελεήμονος* (20 κατ.). Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Εἰς τὸν παρὰ τὸ χωρίον ὅρμον Μανδράκι ἀπεβιβάζοντο ἐθελονταὶ καὶ πολεμεφόδια κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866. Πρὸς παρεμπόδισιν δὲ ἔκτισαν οἱ Τοῦρκοι στρατιωτικὸν πύργον ἐπὶ τοῦ πλησίον λόφου. Ἐνταῦθα πιστεύεται ὅτι ἐγεννήθη ὁ ζωγράφος Θεοτοκόπουλος. ε. γ.

Φοδελιανὸς *[Γεωγρ.]*. Ὁ διαρρέων τὴν βορειοανατολικὴν κοιλάδα τοῦ ὄρους Στρούμπουλα τῆς Κρήτης ῥύαξ, τὴν ἀπολήγουσαν εἰς τὸν ὅρμον Φόδελε, ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἐκεῖνος. ε. γ.

φόδρα (ἡ)· δημοτ., ὕφασμα κατάλληλον πρὸς ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν τῶν ἐνδυμάτων (ἰταλ. fodera .

φοδράρισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐσωτερικὴ ἐπένδυσις τῶν ἐνδυμάτων.

φοδράρω, ἀόρ. *ἐφοδράρισα*· δημοτ., ἐπενδύω τὸ ἔνδυμα ἐσωτερικῶς.

φόδρο (τό)· ναυτ., τὸ σύνολον τῶν ἐπηγκενίδων τῶν ἀποτελουσῶν τὴν *ἐντερόνειαν* τῶν ξυλίνων σκαφῶν. Σ. Ε. Λ.

Φόε· βλ. λ. *Ντεφόε*.

Φοιβαία *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ παράκτιος λίμνη τῆς Τροιζηνίας, σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ ποταμίου Ὑλλικοῦ Κρεμαστοῦ κατὰ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ (παρὰ τὸ χωρίον Βαλαριό). ι. Σ. Σ.

Φοιβαῖον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἱερὸν παρὰ τὴν θέσιν Πλατανιστᾶν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ἔνθα οἱ ἔφηβοι, πρὸ τῶν ἐν ταύτῃ ἀσκήσεων, ἔθυον. Ἔκειτο πλησίον τῶν Θεραπνῶν, πάντως κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Εὐρώτα. ι. Σ. Σ.

Φοιβάμμων. Ἕλλην τεχνογράφος καὶ γραμματικὸς τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος, ἀκμάσας ἐν Αἰγύπτῳ. Ἦτο σύγχρονος τοῦ Συνεσίου πιθανώτατα καὶ ἠσχολήθη μὲ ζητήματα ῥητορικὰ καὶ τεχνοκριτικά. Ἠκολούθησε κυρίως τὸν προγενέστερόν του ῥητοροδιδάσκαλον Ἀλέξανδρον Νουμήνιον καὶ ἔγραψεν, ὅπως ἐκεῖνος: «Περὶ σχημάτων ῥητορικῶν» καὶ «Περὶ μιμήσεως», τοιοῦτον δὲ τεχνοκριτικὸν χαρακτῆρα, πλὴν τοῦ γραμματικοῦ, ἔχουν καὶ τὰ ἑρμηνευτικὰ σχόλια καὶ ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὸ «Περὶ ἰδεῶν σύγγραμμα» τοῦ Ἑρμογένους. Ὁ Φοιβάμμων ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Θουκυδίδου, πλὴν τὸ σχετικὸν ἔργον δὲν σῴζεται. Τὰ γραμματικὰ ἔργα τοῦ Φοιβάμμωνος ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς κυρία πηγὴ ὑπὸ τοῦ ῥητοροδιδασκάλου Ἰωάννου Δοξαπατρῆ. Γ. Μ. Β.

Φοίβη *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, γενομένη ἐκ τοῦ Τιτᾶνος Κοίου, μήτηρ τῆς Ἀστερίας καὶ τῆς Λητοῦς (*Ἡσιόδ*. Θεογ. 136). Κατὰ τὸν Αἰσχύλον (Εὐμεν. 8) κατεῖχε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν μετὰ τὴν Θέμιδα καὶ πρὸ τοῦ Ἀπόλλωνος.

—2) Θυγάτηρ τοῦ Λευκίππου καὶ ἀδελφὴ τῆς Ἱλαείρας, ἱέρεια τῆς Ἀθηνᾶς, ἀπαχθεῖσα μετὰ τῆς ἀδελφῆς της ὑπὸ τῶν Διοσκούρων καὶ γενομένη ἐκ τοῦ Πολυδεύκους μήτηρ τοῦ Μνησίλεω (Ἀπολλοδ. Γ, 10, 3, 11, 2). Ἀγάλματα αὐτῶν ἐκ ξύλου ἐβένου, ἔργα τῶν ἀδελφῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος, ὑπῆρχον ἐν τῷ ἐν Ἄργει ναῷ τῶν Διοσκούρων (*Παυσ*. Β, 22, 5).

—3) Μία τῶν Ἀμαζόνων, ὀπαδὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐν τῇ θήρᾳ, φονευθεῖσα μετὰ τῆς Κελαινοῦς καὶ Εὐρυβίας ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους (*Διοδ. Σικελ.* IV, 16).

—4) Θυγάτηρ τοῦ Τυνδάρεω καὶ τῆς Λήδας, ἀδελφὴ δὲ τῆς Κλυταιμήστρας καὶ Ἑλένης (*Εὐριπ*. Ἰφιγ. ἐν Αὐλ., 50).

—5) Μία τῶν Ἀμαδρυάδων, σύζυγος τοῦ Δαναοῦ (*Απολλδ*. Β, 1, 5). Α. Θ. Σ.

Φοίβη (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ἐπίθετον τῆς Ἀρτέμιδος ὡς θεᾶς τῆς Σελήνης, καθόσον αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ θῆλυς Φοῖβος ἢ Ἥλιος. Α. Θ. Σ.

Φοίβη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ Πλίνιον καὶ Στέφανον Βυζάντιον ὀνομασία νήσου μικρᾶς ἐν τῇ Προποντίδι, τῆς συγχρόνου *Φανὰρ Ἀντασσὶ* (πλάτ. 40° 38' Β., μῆκ. 27° 41' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2242: Marmara island and Pasha liman group). Σ. Ε. Λ.

Φοίβη (Phoebe) *[Ἀστρον.]*. Ὁ ἔνατος κατὰ σειρὰν ἀνακαλύψεως καὶ ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ πλανήτου δορυφόρος τοῦ Κρόνου. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1898 ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου W. Pickering. Εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 12.930.009 χλμ. ἀπὸ τοῦ Κρόνου καὶ συμπληροῖ τὴν περὶ αὐτὸν ἀστρικὴν περιφοράν του ἐντὸς 550,44 ἡμερῶν. Ἔχει ἀστρικὸν μέγεθος περίπου 14,5 καὶ ἐξ αὐτοῦ ὑπολογίζεται ὅτι ἡ διάμετρός του ἀνέρχεται εἰς 250 χλμ. περίπου (βλ. *Κρόνος*). Σ. Π.

Φοιβία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλισμα πρὸς τὰ μεσημβρινὰ ὅρια τῆς Σικυωνίας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ παρὰ τὴν πεδιάδα τῶν Φλιασίων, τὸ ὁποῖον ἐκυρίευσεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (*Παυσ*. 9, 15, 4). Τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέχει τὸ *Παλιοκαστράκι* τοῦ χωρίου Κούτσι. Α. Θ. Σ.

Φοιβίδας. Στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν. Οὗτος πορευόμενος μετὰ στρατοῦ εἰς Χαλκιδικὴν χερσόνησον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ὀλύνθου πολέμου (383—379 π. Χ.), κατέλαβεν, ὅτε διήρχετο διὰ τῆς Βοιωτίας, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν κατόπιν προσκλήσεως τοῦ πολεμάρχου Λεοντιάδου, ἀρχηγοῦ τῆς φατρίας τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὅστις μετὰ τὴν προδοτικὴν ταύτην πρᾶξιν ἔσπευσε νὰ συλλάβῃ τὸν συνάρχοντά του Ἰσμηνίαν, ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπάλου πολιτικῆς φατρίας τῶν δημοκρατικῶν. Ἡ αὐτόβουλος αὕτη ἐνέργεια τοῦ Φοιβίδα προεκάλεσε μὲν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Σπαρτιατῶν, ἰδίως τῶν περὶ τὸν Ἀγησίπολιν, καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ στρατηγοῦ δι' ἀφαιρέσεως ἀπ' αὐτοῦ τῆς στρατηγίας καὶ προστίμου, ἡ ἀγανάκτησίς των ὅμως αὕτη δὲν ἔφθασε καὶ μέχρι τῆς πλήρους θεραπείας τῆς ἀδικίας ἐκείνης, διότι ἡ στρατιά, πρὸς διοίκησιν τῆς ὁποίας ἀπεστάλησαν ἐκ Σπάρτης τρεῖς ἁρμοσταί, διετάχθη νὰ κρατήσῃ τὴν Καδμείαν. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Φοιβίδα καὶ ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ Ἰσμηνία κατέστησαν ἐχθρικωτέρας τὰς σχέσεις Θηβῶν καὶ Σπάρτης καὶ διετήρησαν ἀκοίμητον τὸ μῖσος τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καδμείας (379 π. Χ.), ἠδυνήθησαν δὲ οὗτοι νὰ ἐκδικηθῶσι καὶ αὐτὸν τὸν Φοιβίδαν, φονεύσαντες τοῦτον κατὰ τὸ 375 π. Χ., ὅτε κατέλαβον τὰς Θεσπιάς, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφήσει τοῦτον φρούραρχον τῆς ἐν αὐτοῖς λακωνικῆς φρουρᾶς ὁ φίλος του βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος. ΚΑΨ.

φοιβόληπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Φοίβου, ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος κατεχόμενος, ἐμπνευσμένος, ἐνθουσιώδης, ὁ ἐν ἐκστάσει διατελῶν.

Φοῖβος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς φωτεινοῦ καὶ λάμποντος θεοῦ. Ἐν Σπάρτῃ ὁ θεὸς Φοῖβος ἐτιμᾶτο ἐν τῷ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θεράπνης ἱερῷ του, τῷ Φοιβαίῳ, ἔνθα οἱ ἔφηβοι ἐθυσίαζον σκύλακα εἰς τὸν θεὸν Ἐνυάλιον πρὸ τῆς ἐν τῷ Πλατανιστᾷ ψευδομάχης των (*Παυσ*. Γ, 14, 9). ΚΑΨ.

Φοίβου ἄκρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον Μαυριτανίας τῆς Τιγγιτανῆς ἐν τῷ Ἰβηρικῷ πελάγει, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀβύλη στήλη καὶ Λαγάθου ἄκρον. Κατὰ τὸν Tissot τὸ «Φοῖβος» ἐνταῦθα εἶναι κακὴ ἀντιγραφὴ τῆς «φάβος», σημαινούσης «εἶδος ἱέρακος» (*Ἡσυχ*.), ὅπως καὶ τὸ Λαγάθου κακὴ ἀντιγραφὴ τοῦ Ἰαγάθ, σημαίνοντος φοινικιστὶ ἀετιδέα. Εἶναι δὲ ἡ Φοίβου ἄκρα τὸ σύγχρονον Punta Castillejos (πλάτ. 35° 45' Β., μῆκ. 5° 23' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 142: Strait of Gibraltar). Σ. Ε. Λ.

φοιδερᾶτοι (οἱ) (Foederati=ἔνσπονδοι) *[Βυζ.]*. Ἐκαλοῦντο οὕτω ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (ἐκ τῆς λατ. λέξεως foedus=σπονδή) τὰ στρατιωτικὰ σώματα τὰ στρατολογούμενα ἐκ συμμάχων ἢ ἐνσπόνδων βαρβάρων (Ἀλαμανῶν, Σουήβων, Φράγκων, Γότθων κλπ.). Κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίᾳ αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τὴν περίοδον δηλαδὴ τῆς παρακμῆς αὐτῆς, τὰ σώματα ἐκεῖνα τῶν φοιδεράτων, ὄντα πολυαριθμότατα, ἐπετάχυναν τὸ τέλος αὐτῆς διὰ τῶν συνεχῶν αὐτῶν στάσεων. Σώματα φοιδεράτων διετήρει κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας αὐτῆς καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἥτις ἐστρατολόγει αὐτὰ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως, εἶτα δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ κράτους ἐγκατεστημένων Γότθων. Τὰ σώματα ταῦτα εἶχον ἴδιον ὁπλισμὸν καὶ τρόπον τοῦ μάχεσθαι καὶ διῳκοῦντο ὑπὸ Γότθων ἀρχηγῶν, οἵτινες ἀπελάμβανον μεγάλων τιμῶν καὶ ἤσκουν μεγίστην ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐν γένει ὑποθέσεων τῆς αὐτοκρατορίας, ἕνεκα ὅμως τῶν συνεχῶν αὐτῶν ἐπαναστάσεων οἱ Γότθοι οὗτοι μισθοφόροι ἐξεδιώχθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἔκτοτε τὰ τάγματα τῶν φοιδεράτων διωργανώθησαν ἐπὶ νέων ὅλως βάσεων. Ἐστρατολογοῦντο οὐχὶ πλέον ἐξ ἑνὸς ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἐκ ποικίλων βαρβάρων μισθοφόρων, ἀναμεμιγμένων μετὰ ἐθελοντῶν Ἑλλήνων κλπ., ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σύνθεσις καὶ ὁπλισμὸς αὐτῶν ἦτο οἷοι τῶν λοιπῶν ταγμάτων, τὰ δὲ στελέχη καὶ οἱ διοικηταὶ αὐτῶν προήρχοντο ἐκ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Βραδύτερον, ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε, τὰ σώματα τῶν φοιδεράτων μετωνομάσθησαν *ἑταιρεῖαι* (βλ. λ., τόμ. ΙΑ', σελ. 663). Ν. ΚΛ.

Φόϊερμπαχ (Feuerbach)· βλ. λ. *Φόϋερμπαχ*.

Φοίζων *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Θέσις τῆς ἀρχαίας Μαντινείας, ἐξ ἧς πόλεως ἔφερεν ὁδὸς κατὰ νοτιοανατολικὴν διεύθυνσιν. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε λόφος μετὰ κυκλικοῦ λιθίνου βάθρου, θεωρούμενος ὡς μνημεῖον τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Ἀρειθόου (*Παυσ*. Η', 11, 4). Ι. Σ. Σ.

Φοίμιος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας Καισαρησίας (νῦν Ἀλγέριον) συμβάλλων κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ' 2, 6) εἰς τὸν Σαῦον ποταμὸν (νῦν Oued Haratch). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος, καθὼς καὶ ἡ παρὰ τὰς πηγὰς αὐτοῦ ἀναφερομένη πόλις Σουβουργία. Α. Θ. Σ.

Φοίνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας ἄλλοτε ἕδρα ἐπισκόπου καὶ πολυάνθρωπος, ἡ σήμερον καλουμένη *Ἐλ-Μισμίγε*, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Δαμασκοῦ—Χετζάζης. Ἀπ' αὐτῆς ἄρχεται πρὸς Ἀνατολὰς ἡ Τραχωνῖτις (σήμερον Ἐλ-Λετζάχ). Γ. Λ. Α.

Φοινί, ἢ ***Φινὶ*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λεμεσοῦ καὶ διαμερίσματι Κοιλανίου. Κάτ. 760 περίπου, ἅπαντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

φοινιγμὸς (ὁ). Ἡ ἐρυθρότης τοῦ δέρματος ἡ προκαλουμένη ἐκ τῆς χρήσεως ἐπισπαστικῶν μέσων (σιναπισμῶν, ἐκδορίων, ἀλοιφῶν κλπ.).

Φοινίκαιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Κορίνθου ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου ὡς εὕρηται παρὰ Στεφάνῳ (668,17). Σ. Ε. Λ.

Φοινικάρια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ διαμερίσματι Λεμεσοῦ. Κάτ. 240 περίπου, ἅπαντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

Φοίνικας *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν εἴκοσι δύο συνοικισμῶν, οἵτινες ἀποτελοῦν τὴν κοινότητα Ποσειδωνίας τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 55. Ἔχει ὡραῖον φυσικὸν λιμένα, διανοιγόμενον κατὰ τὰ Ν.ΝΔ. τῆς Σύρου (πλάτ. 37°23'30" Β., μῆκ. 23°53'30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island. *Ν. Κοτσοβίλλη* νῆσος Σῦρος), μεταξὺ τῆς προβολῆς τοῦ Χαρασσῶνος καὶ τῆς χερσονήσου Διακόφτης. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν μυχόν του, συνδεόμενον δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἑρμούπολιν, κεῖται ἡ Δελλαγράτζια (Ποσειδωνία). *Φοίνικας* καὶ ἡ κατὰ τὸν μυχόν του περιοχὴ τῆς νήσου, ἡ μεταξὺ Χαρασσῶνος, Βήσσης καὶ Παρακοπῆς. Σ. Ε. Λ.

—**Φοίνικας** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ διαμερίσματι Πάφου. Κάτ. περίπου 130, ἐξ ὧν δέκα περίπου Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Μωαμεθανοί. Α. Κ. Α.

—**Φοίνικας** (τουρκ. Finike) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, ἕδρα ὁμωνύμου καζᾶ, ὑπαγομένου εἰς τὸν νομὸν Ἀτταλείας. Πρὸ τοῦ 1922 εἶχε 3.000 περίπου κατοίκους, ὧν πλεῖστοι Ἕλληνες ἐκ Καστελλορίζου, καταγινόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἡ περιοχὴ τοῦ Φοίνικα παράγει δημητριακά, ἑσπεριδοειδῆ καὶ ξυλείαν ἐξαγομένην εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ πολίχνη εἶναι ἐπίνειον εὐρείας περιοχῆς τῆς ἐνδοχώρας καὶ ἰδίως τοῦ καζᾶ Ἐλμαλί, εἶναι ἐκτισμένη παρὰ τὴν ἀρχαίαν πολίχνην Γάγαι καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Φοινικοῦς*, πιθανῶς ἀπὸ τῶν Φοινίκων, οἵτινες εἶχον ἱδρύσει ἐμπορεῖον αὐτόθι. Τὸ κλῖμα εἶναι ὑγρὸν καὶ νοσηρότατον. Ὁ καζᾶς τοῦ Φοίνικα, ὢν εἷς ἐκ τῶν ἐννέα καζάδων τοῦ νομοῦ Ἀτταλείας, ἔχει ἔκτασιν 1.850 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ 15.113 κατοίκους, κατανεμημένους εἰς 36 χωρία.

—**Φοίνικας** (τουρκ. Finike) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς νοτίας παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τῆς Μεσογείου, κείμενος ἀμέσως δυτικώτερον τοῦ κόλπου τῆς Ἀτταλείας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται διὰ τοῦ **Χελιδονίου ἀκρωτηρίου** (Κάβο

Digitized by Google

Χελιδόνια). Εἶναι ἀναπεπταμένος, οὐχὶ πολὺ ἀσφαλής, ἀβαθὴς καὶ μὲ ἀμμώδη παραλίαν κατὰ τὸν βόρειον μυχόν, εἰς ὃν καὶ ἡ ὁμώνυμος πολίχνη. Εἰς τὸν κόλπον ἐκβάλλουσι πλεῖστοι ρύακες καὶ ὁ ποταμὸς Ἀρύκανδος (τουρκ. Ζαβάτ), διὰ τοῦ ὁποίου μεταφέρεται οἰκοδομικὴ ξυλεία ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς τὸν Φοίνικαν, ὁπόθεν παραλαμβάνουσιν αὐτὴν τὰ καταπλέοντα κανονικῶς ἑκάστην ἑβδομάδα ἀτμόπλοια, μεταφέροντα αὐτὴν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἐντὸς τοῦ κόλπου καὶ εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ἀκτὴν ὑπάρχει ἀσφαλὲς ὁρμητήριον διὰ μικρὰ πλοῖα, φερόμενον ὑπὸ τὰ ὀνόματα *Καραούζι, Καρόζι* καὶ *Καρότο*, συχναζόμενον ὑπὸ λαθρεμπόρων καὶ ἔχον περίεργον ἀκτήν, ὁμοιάζουσαν μακρόθεν πρὸς ὑψηλὸν καὶ συμμετρικὸν φρούριον. Εἶναι ὁ *Φοινικοῦς κόλπος* τῶν ἀρχαίων.

φοινικέλαιον (τό), ἢ ***φοινικόλιπος*** (τό) Καλεῖται οὕτω τὸ λίπος τὸ λαμβανόμενον ἐκ τοῦ καρπικοῦ σαρκώματος τοῦ ἐλαιοφοίνικος (elais guineensis), φυτοῦ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ φοίνιξ οὗτος σχηματίζει μεγάλους βαρυτάτους βότρυς ἐκ πολυαρίθμων μεμονωμένων καρπῶν, μορφῆς καὶ μεγέθους κυμαινομένου ἀπὸ ἀπὸ ᾠοῦ περιστερᾶς μέχρι ᾠοῦ ὄρνιθος, τῶν ὁποίων τὸ καρπικὸν σάρκωμα καὶ ὁ σπερματικὸς πυρὴν εἶναι λίαν πλούσια εἰς λίπος. Τὸ ἔλαιον τοῦ σαρκώματος λαμβάνεται παρὰ τῶν μαύρων κατὰ λίαν πρωτόγονον τρόπον. Οἱ καρποὶ ἐκτίθενται συγκεντρωμένοι εἰς σωροὺς εἰς τὴν ἡλιακὴν θερμότητα, ὁπότε ταχέως τῇ βοηθείᾳ ἀνακινήσεως ἢ κτυπήματος ἀποχωρίζεται τὸ σάρκωμα ἀπὸ τῶν πυρήνων. Τὸ σάρκωμα βράζεται εἰς χωμάτινα δοχεῖα καὶ τὸ ἔλαιον ἀποχωρίζεται ἀπὸ τῶν ἰνωδῶν συστατικῶν διὰ κτυπήματος ἐντὸς ἀνθεκτικῶν ὑφασμάτων ἢ διὰ πιέσεως. Ἀπό τινος χρησιμοποιοῦνται καὶ μηχανικὰ μέσα. Τὸ ἀκαθάριστον φοινικέλαιον ἔχει εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν βουτυροειδῆ σύστασιν καὶ κέκτηται ἐν προσφάτῳ καταστάσει πορτοκαλόχρουν χρῶμα καὶ εὐχάριστον ὀσμὴν ἴων, ταχέως ὅμως ταγγίζει καὶ καθίσταται χρώματος βρωμεροῦ λευκοῦ. Αἱ φυσικαὶ καὶ χημικαὶ αὐτοῦ σταθεραὶ εἶναι αἱ ἑξῆς: Εἰδικὸν βάρος εἰς 15° C. 0,945, δείκτης διαθλάσεως εἰς 45° C. 1,4555, ἀριθμὸς σαπωνοποιήσεως 196—202, ἀριθμὸς ἰωδίου 51—53, ἀριθμὸς Hehner 95—97, ἀριθμὸς Reichert-Meissl 0,3—1,9. Ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ παλμιτίνης καὶ ἐλαΐνης καὶ μικροτέρων ποσοτήτων στεατίνης καὶ λινολεΐνης. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι πάντοτε ταγγόν, περιέχει συνήθως ἐλεύθερον παλμιτικὸν ὀξύ, ἐλαϊκὸν ὀξὺ καὶ γλυκερίνην, ἥτις δύναται νὰ παραληφθῇ δι' ὕδατος. Διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς παρασκευὴν σαπώνων καὶ κηρῶν, πρέπει προηγουμένως τὸ σκοτεινόχρουν φοινικέλαιον νὰ λευκανθῇ καὶ νὰ καθαρισθῇ. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν βλεννωδῶν ὑλῶν γίνεται διὰ παρατεταμένης τήξεως, ὁπότε καθιζάνονται αἱ ξέναι ὗλαι. Ἡ λεύκανσις γίνεται συνήθως δι' ἁπλῆς θερμάνσεως εἰς κεκαλυμμένα δοχεῖα εἰς 210°—220°, ὁπότε τὰ ἰνώδη, βλεννώδη καὶ χρωννύοντα συστατικὰ ἀπανθρακοῦνται, ἐνῷ τὸ ἔλαιον μικρὰν μόνον ἀλλοίωσιν ὑφίσταται. Ἐνίοτε καθαρίζεται καὶ διὰ χημικῶν λευκαντικῶν μέσων. Τὸ φοινικέλαιον ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν χρησιμοποιεῖται ὡς ἐδώδιμον, ἐνῷ εἰς τὴν Εὐρώπην μόνον πρὸς παρασκευὴν σαπώνων καὶ κηρῶν. Οἱ πυρῆνες τοῦ ἐλαιοφοίνικος μεταφέρονται εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου δι' ἐκχυλίσεως ἢ ἐκθλίψεως ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν τὸ *φοινικοπυρηνέλαιον*. Τοῦτο ὁμοιάζει πολὺ κατὰ τὴν σύστασιν, τὸ χρῶμα καὶ τὴν χημικὴν σύστασιν πρὸς τὸ φοινικέλαιον, χρησιμοποιεῖται δὲ εἰς εὐρεῖαν κλίμακα πρὸς παρασκευὴν μαγειρικῶν λιπῶν, μαργαρίνης καὶ ἰσχυρῶς ἀφριζόντων σαπώνων. Χαρακτηριστικὴ δι' αὐτὸ εἶναι ἡ μεγάλη περιεκτικότης εἰς γλυκερίδια τοῦ λαουρικοῦ, τοῦ καπρονικοῦ, τοῦ καπρυνικοῦ καὶ τοῦ καπρυλικοῦ ὀξέος, τὰ ὁποῖα αὐξάνουν σημαντικῶς τὸν βαθμὸν σαπωνοποιήσεως αὐτοῦ. Αἱ φυσικαὶ καὶ χημικαὶ αὐτοῦ σταθεραὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: εἰδικὸν βάρος εἰς 15° C. 0,925—0,952, δείκτης διαθλάσεως εἰς 40° C. 1,450, ἀριθμὸς σαπωνοποιήσεως 239—257, ἀριθμὸς ἰωδίου 12—18, ἀριθμὸς Reichert-Meissl 5—7, ἀριθμὸς Hehner 90—94. Τὰ ὑπολείμματα τῆς ἐκθλίψεως τούτου, ἤτοι οἱ πλακοῦντες τῶν φοινικοπυρήνων, εἶναι πολύτιμος τροφὴ τῶν ζῴων, περιέχουσα 16—17% πρωτεΐνην, 9—10% λίπος, 24% ξυλώδεις ἶνας καὶ 35% ἐλευθέρας ἀζώτου ἐκχυλισματικὰς ὕλας. Οἱ πλακοῦντες οὗτοι ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπὶ μακρὸν πρὸς νόθευσιν τοῦ πεπέρεως. Σ. Γ.—Ι. Δ. Κ.

Φοίνικες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Φοινίκης, λαὸς σημιτικὸς τήν τε καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, συγγενὴς πρὸς τοὺς Ἀραμαίους. Κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχον κληθῆ Φοίνικες ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου των Φοίνικος, ὅστις ἐλέγετο ἀδελφὸς τοῦ ἱδρυτοῦ τῶν Θηβῶν τῆς Βοιωτίας Κάδμου. Οἱ νεώτεροι γλωσσολόγοι, στηριζόμενοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ὀνόματος τοῦ λαοῦ τούτου (Poenus, Punicus), ὑποστηρίζουν ὅτι αἱ λέξεις Punicus, φοίνιξ, εἶναι παραμόρφωσις τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως Poun ἢ Pount, μὲ τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι τὴν ἀπέναντι τοῦ νοτιοδυτικοῦ τμήματος τῆς Ἀραβίας ἀκτὴν τῆς Σομαλίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας πιστεύουν ὅτι καὶ μετῴκησαν οἱ Φοίνικες εἰς τὰς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου (τῆς θαλάσσης τῆς Συρίας) ἀκτὰς τῆς χώρας τοῦ Λιβάνου. Ἀλλ' αἱ ὑποθέσεις αὗται εὑρίσκονται εἰς ἀντίφασιν μὲ τὴν κρατοῦσαν νῦν θεωρίαν ὅτι κοιτὶς ἁπάντων τῶν σημιτικῶν λαῶν (Ἰουδαίων, Ἀράβων, Σύρων, Φοινίκων, Ἀραμαίων κ.λ.π.) εἶναι ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη.

Οἱ Φοίνικες ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ ὄρους Λιβάνου καὶ τῆς θαλάσσης στενὴν λωρίδα γῆς, κατοικοῦντες τὰς κτισθείσας εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νησῖδας ταύτης πόλεις των, ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐξαρτώμενοι ἐξηκριβωμένως ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος πολιτικῶς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ κατὰ τὸν ΙΒ' ὅμως π. Χ. αἰῶνα ἀγῶνες μεταξὺ τῶν Χετταίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ἐπέφερον τὴν παρακμὴν τῶν πρώτων, καὶ αἱ διαδεχθεῖσαι τούτους ἐπιδρομαὶ ἀπὸ θαλάσσης καὶ βορρᾶ, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν κάθοδον τῶν Φρυγῶν εἰς τὰ ΒΔ. τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, ὑπεβοήθησαν τοὺς Φοίνικας ν' ἀποτινάξουν τὸν αἰγυπτιακὸν ζυγόν. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ ἐλευθέρου βίου των, ὡς καὶ κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆ ὑποταγῆς των εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ Φοίνικες ἐκυβερνῶντο κατὰ πόλεις, ἑκάστη δηλαδὴ τῶν πόλεών των εἶχεν ἴδιον βασιλέα, ἰδίους ἄρχοντας καὶ ἰδίους ἱερεῖς. Δὲν εἶχον ἑνιαίαν διοίκησιν. Ὁσάκις αὕτη ὑπῆρχε, προήρχετο ἐκ τῆς ὑποταγῆς τῶν ἄλλων πόλεων εἰς μίαν, τὴν ἰσχυροτέραν, τὴν Σιδῶνα ἢ Τύρον. Οὕτω κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Τύρου Ἰθβάαλ εἶναι καὶ βασιλεὺς τῆς Σιδῶνος. Οἱ Τύριοι, προσηλωμένοι εἰς τὰ ἐμπορικά των ἰδίως συμφέροντα, ἀπέφευγον ἐπιμελῶς ν' ἀναμειγνύωνται εἰς τὰς συρράξεις τῶν γειτόνων των καὶ τῶν αὐτοκρατοριῶν Ἀσίας (Ἀσσυρίων) καὶ Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὸ 876 π. Χ. ἐδέχθησαν νὰ πληρώνουν φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων Ἀσσουρβανιπὰλ πρὸς ἀποφυγὴν ὑποδουλώσεως εἰς τοῦτον. Διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν τοῦ φόρου τούτου συνεμάχησαν βραδύτερον μετὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ Αἰγυπτίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας Σενναχερείβ, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἔληξε μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Τύρου (702 π. Χ.), τῆς ὁποίας ἐπωφελήθη ἡ ἕως τότε ὑποτελὴς εἰς αὐτὴν Σιδών, διὰ νὰ ἡγηθῇ αὕτη τῶν Φοινίκων, τῶν ὁποίων ὅμως εἶχεν ἀρχίσει ἡ παρακμή. Τῆς παρακμῆς των ταύτης ἐπωφελήθησαν, ἰδίως μετὰ τὴν δευτέραν καταστροφὴν τῆς Τύρου ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος (572 π. Χ.), οἱ Ἕλληνες, καὶ δὴ οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἰδικῶν των ἀποικιῶν, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, οἵτινες ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀμάσιος (570—526 π. Χ.) ἀπέσπασαν τὴν Κύπρον ἀπὸ τοῦ φοινικικοῦ ζυγοῦ. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν μεταξὺ Καμβύσου, βασιλέως τῶν Περσῶν, καὶ Ἀμάσιος πόλεμον οἱ Φοίνικες συνεμάχησαν μετὰ τῶν Περσῶν καὶ συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὑπὸ τούτων ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου, ἠρνήθησαν ὅμως καὶ νὰ χορηγήσουν τὰ πλοῖά των εἰς τὸν Καμβύσην, ὅτε οὗτος ἐμελέτησεν, ἐν τῇ μέθῃ τῶν ἐπιτυχιῶν του, καὶ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς φοινικικῆς ἀποικίας Καρχηδόνος. Κατὰ τὴν ἰωνικὴν ἐπανάστασιν (499—494 π. Χ.) οἱ Φοίνικες, οἵτινες ἐμίσουν τοὺς δεινοὺς ἀπὸ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος ἀνταγωνιστάς των εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν Ἕλληνας, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα διὰ τοῦ στόλου των εἰς τὴν νίκην τῶν Περσῶν ἐν τῇ παρὰ τὴν Λάδην ναυμαχίᾳ καὶ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἰωνίας. Ὁμοίως ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἀπετέλουν τὴν κυριωτέραν ναυτικὴν πολεμικὴν δύναμιν τούτου, καὶ κατὰ τὴν λαμπρὰν νίκην τοῦ Κίμωνος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ (465 π.Χ.). Ἀπὸ συμμάχων τῶν Περσῶν οἱ Φοίνικες εἶχον καταστῆ ὑποτελεῖς τούτων, ἂν καὶ διετήρουν πολλὰ προνόμια.

Ἐπὶ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ' (358—338 π. Χ.) ἀπεστάτησαν ἐν συμμαχίᾳ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Νεκτανεβῶ καὶ τοὺς Κυπρίους, ἀλλ' ἡ ἀποστασία των δὲν ἀπέβη ὑπὲρ αὐτῶν. Ὑπετάγησαν ἐκ νέου μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σιδῶνος, ὅτε 40 χιλ. ἄνθρωποι ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας διὰ νὰ μὴ αἰχμαλωτισθοῦν. Ἀπὸ τῶν Περσῶν περιῆλθεν ἡ Φοινίκη, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τύρου, εἰς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου, ἀλληλοδιαδόχως εἰς τοὺς διαφόρους διαδόχους του (Πτολεμαῖον, Εὐμένη, Ἀντίγονον, Σέλευκον) καὶ τοὺς ἐπιγόνους των. Ἀπὸ τῶν Πτολεμαίων ἡ Φοινίκη περιῆλθεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Ἀντώνιος ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὴν Κλεοπάτραν, ὁ Αὔγουστος τὴν ὠργάνωσεν εἰς μίαν μετὰ τῆς Συρίας ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Ἀδριανὸς τὴν ἐχώρισεν ἀπὸ τῆς Συρίας, ἐκτείνας τὰ ὅριά της καὶ πέραν τῆς Δαμασκοῦ. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο διῃρημένη εἰς δύο διαμερίσματα τοῦ αὐτοῦ θέματος, τὸ τοῦ Λιβάνου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Δαμασκόν, καὶ τὸ παραλιακὸν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τύρον. Ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἄραβας καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τοὺς Τούρκους, παρακολουθήσασα τὴν τύχην τῶν γειτονικῶν της χωρῶν. Νῦν ἡ ἀρχαία Φοινίκη περιλαμβάνεται εἰς τὴν δημοκρατίαν τοῦ Λιβάνου.

Ἡ ἀποικιακὴ καὶ ἐμπορικὴ δρᾶσις τῶν Φοινίκων. Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς Φοινίκης πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων της, τὰ κυριώτερα τῶν φυσικῶν προϊόντων της, ἡ ναυπηγήσιμος ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Λιβάνου ξυλεία, ἡ ὑαλῖτις ἄμμος της καὶ τὰ πορφυροῦχα τῆς θαλάσσης της κογχύλια, ἡ τοποθεσία της κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου καὶ τὴν φυσικὴν πρὸς ταύτην ἔξοδον τῶν προϊόντων τῶν πεδιάδων τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, ἡ μικρὰ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἀπόστασίς της καὶ ἡ ἐν γένει διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους της ὤθησαν τὴν δραστηριότητα τῶν κατοίκων της πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν ἀποικισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔγιναν οἱ ἀκούσιοι διδάσκαλοι τῶν Ἑλλήνων. Ὑπῆρξαν οἱ μεσῖται μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, τῶν ὁποίων ἀντήλλασσον τὰ φυσικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ μετέφερον ἀμοιβαίως τὰς ἐφευρέσεις καὶ προόδους εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τούτων. Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη συμβολὴ τῶν Φοινίκων εἰς τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Τὰ δάση τοῦ Λιβάνου ἐχορήγησαν τὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ ἡ ἁλιεία τῶν πορφυρούχων κογχυλίων ἔφερε τὰ πλοῖά των ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Φοινίκης εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, τῆς Κιλικίας, τῆς Κύπρου, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ δυσκολία τῆς μεταφορᾶς τῶν πορφυρούχων κογχυλίων ἐκ τόπων μεμακρυσμένων εἰς τὴν Φοινίκην, τοὺς ἠνάγκασε νὰ σταθμεύουν ἐπί τινα χρόνον εἰς ἀσφαλῆ ἀγκυροβόλια νήσων τινῶν (Κύπρου, Ῥόδου, Κρήτης, Κυθήρων, Κρανάης τῆς Λακωνικῆς, Σαλαμῖνος κτλ.) καὶ χωρῶν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ ἐκεῖ νὰ ἐξάγουν τὸν πολύτιμον τῶν κογχυλίων χυμόν. Ἡ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὅμως προκληθεῖσα προσωρινὴ στάθμευσις ἔφερε τοὺς Φοίνικας εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἐστάθμευον καὶ ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν Φοινίκων πρὸς τὰ φυσικὰ προϊόντα τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν Φοινίκων, ὀργανωθέντων εἰς ἐμπορικοὺς συνεταιρισμούς, ἐκμετάλλευσις τοῦ φυσικοῦ πλούτου τῶν χωρῶν, μὲ τοὺς κατοίκους τῶν ὁποίων ἐπεκοινώνουν, ἤτοι τῶν δασῶν των κατὰ πρῶτον, ἅτινα παρεῖχον ποικίλην ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ φλοιὸν καὶ βαλάνους (ὡς ἡ πρῖνος) πρὸς βυρσοδεψίαν καὶ βαφήν, τῶν μετάλλων των ἔπειτα, τῶν ὁποίων φλέβας ἀνεκάλυπτον εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τὰ ὁποῖα παρέπλεον. Ἀλλ' ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ φυσικοῦ τούτου πλούτου ἀπῄτησε μονιμωτέραν διατριβὴν εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἵδρυσιν ἐμπορικῶν πρακτορείων εἰς ἐπικαίρους τοποθεσίας, στρῶσιν ὁδῶν, κατασκευὴν ἀποβαθρῶν καὶ λιμένων καὶ τελειοποίησιν τῶν μεταγωγικῶν μέσων. Οὕτως οἱ προσωρινοὶ σταθμοὶ τῶν ἁλιέων τῶν πορφυρούχων κογχυλίων ἐξειλίχθησαν εἰς ἐμπορικὰ πρακτορεῖα καὶ ταῦτα εἰς μονίμους ἐγκαταστάσεις, τὰς ἀποικίας. Εἰς τοὺς Φοίνικας ἀκόμη ὀφείλεται καὶ ἡ μεταφύτευσις εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος ποικίλων δένδρων καὶ φυτῶν (τοῦ φοίνικος, τῆς κυπαρίσσου, τῆς συκῆς, τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας πιθανώτατα, τῆς ἀμυγδαλῆς, τῆς ῥοδῆς κτλ.). Κατὰ τὰς πρώτας κατὰ θάλασσαν ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των εἶχον οἱ Φοίνικες ἀνταγωνιστάς των τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ Τεύκρους, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ ἠμφεσβήτησαν τὴν κατοχὴν τῆς Κύπρου, πλουσίας πηγῆς χαλκοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκτισαν βαθμιαίως τὰς ἀποικίας των Κίτιον (Λάρνακα), Κούριον, Μάριον, Ἀμαθοῦντα (Λεμεσόν), Πάφον καὶ Τάμασσον, αἵτινες καὶ διετηρήθησαν ὡς φοινικικαὶ πόλεις ἐπὶ ὀκτὼ ὅλους αἰῶνας. Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς ἰσχύος τῶν Ἀχαιῶν (μετὰ τὸν ΙΒ' π. Χ. αἰῶνα) ἐξεχύθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους πρὸς ἁλιείαν κογχυλίων πορφύρας, τῆς ὁποίας ἡ βιομηχανία ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἱδρυθοῦν ἄφθονα ἐριουργεῖα καὶ βαφεῖα μὲ πολυαρίθμους ἐργάτας ἐν Φοινίκῃ, καὶ ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος νὰ γίνουν αἱ πρῶται βιομηχανικαὶ πόλεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ αἱ παγκόσμιοι ἐμπορικαὶ ἀγοραὶ τῶν πολυτίμων πορφυρῶν ὑφασμάτων. Εἰς τὴν ἐξάπλωσιν ταύτην τῶν Φοινίκων ἐπρωτοστάτησεν ἐν ἀρχῇ (μέχρι τοῦ ΙΒ' π. Χ. αἰῶνος) ἡ Σιδών, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀνεζήτησαν χρυσὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν νῆσον Θάσον, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστήσει κέντρον τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πρακτορείων των, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ Τύρος, ἡ ὁποία ἐπλήρωσεν ἐμπορικῶν πρακτορείων τὰς νοτίους ἀκτὰς τῆς δυτικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Τυρίων θαλασσοπόρων ἀνεζητήθη ἄργυρος, χαλκὸς καὶ κασσίτερος εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Ἰβη-

Digitized by Google

ρίαν (Ἱσπανίαν) καὶ μετὰ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τοῦ δυτικοῦ στομίου τῆς Μεσογείου καὶ εἰς τὰς νήσους τῆς Μεγάλης Βρεττανίας (τὰς μυστηριώδεις Κασσιτερίδας νήσους). Τὰ κτίσματα ταῦτα ἦσαν ἀγκυροβόλια τῶν τολμηρῶν θαλασσοπόρων, οἵτινες ἔπλεον εἰς μεμακρυσμένους τόπους, ἀποθῆκαι τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τῶν Φοινίκων, ἀγοραὶ ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας των μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν, ἀλλ' οὐχὶ πόλεις, πλὴν δύο, ἀμφοτέρων κτισθεισῶν ὑπὸ τῆς Τύρου, τῆς Καρχηδόνος καὶ τῶν κατὰ τὰς Ἡρακλείους στήλας Γαδείρων. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν παρετάθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ ἀποικιστικὴ δρᾶσίς των. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα οἱ Ἕλληνες ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς Φοίνικας νὰ πλέουν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀπὸ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος ἐσταμάτησεν ἡ ἀποικιστικὴ δρᾶσις τῆς Τύρου, ἀπέμεινε δὲ μόνον ἰσχυρὸν ἀποικιστικὸν φοινικικὸν κράτος, μέχρι τέλους τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος, ἡ εἰς αὐτόνομον πολιτείαν ἐξελιχθεῖσα ἀποικία τῆς Τύρου Καρχηδὼν (κτισθεῖσα κατὰ τὸ 814—813 π. Χ.). Ὡς εἶχον δὲ συγκεντρώσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου των εἰς τὰς χεῖράς των οἱ Φοίνικες πᾶσαν ἐμπορικὴν κατὰ θάλασσαν κίνησιν, οὕτως εἶχον συγκεντρώσει εἰς τὰς χεῖράς των καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς ξηρᾶς. Εἰς ὅλας τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Ἀσίας ὑπῆρχον Φοίνικες ἔμποροι, καὶ τὰ ὑπὸ Φοινίκων ἐμπόρων διευθυνόμενα καραβάνια συνέδεον τὰς ἀκτὰς τῆς Φοινίκης μὲ τὰ παράλια τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, οὕτω δὲ ἡ Τύρος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμπορικῆς ἀκμῆς της ἦτο ἡ κεντρικὴ παγκόσμιος ἀποθήκη τῶν προϊόντων ὅλου τοῦ κόσμου, ἅτινα ἐσώρευον εἰς αὐτὴν τὰ πλοῖα καὶ αἱ κάμηλοι τῶν Τυρίων ἐμπόρων. Εἰς ταύτην μετεκομίζοντο, διὰ ξηρᾶς μὲν ἀχάτης, ὄνυξ, λίβανος καὶ σμύρνα Ἀραβίας, μαργαρῖται, ἀρώματα, ἐλεφαντοτοῦν, ἔβενος, πτερὰ στρουθοκαμήλου καὶ πίθηκοι τῶν Ἰνδιῶν, διὰ τῶν κατευθυνομένων πρὸς τὴν Ἀραβίαν καραβανίων, βαμβακερὰ καὶ λινᾶ ὑφάσματα, ἄσφαλτος, πολύτιμοι λίθοι, μύρα καὶ μέταξα τῆς Κίνας, διὰ τῶν πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν, καὶ ἵπποι διὰ τῶν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον, διὰ θαλάσσης δὲ ἄργυρος, κασσίτερος. τὸν ὁποῖον ἀναμειγνύοντες μὲ τὸν χαλκὸν παρῆγον τὸν ὀρείχαλκον, καὶ δοῦλοι (ἰδίως ἐξ Ἀφρικῆς). Ἡ ἐκπολιτιστικὴ δρᾶσις τῶν Φοινίκων δὲν ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀποικιακὴν δρᾶσίν των. Ἔχουν τὴν δόξαν ὅτι πρῶτοι ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ πλείστους ξένους λαούς, ἀλλ' ἡ ἐπικοινωνία των αὕτη εἶχεν ἁπλῶς σκοπὸν τὸν σφετερισμὸν τοῦ φυσικοῦ πλούτου τῶν ξένων χωρῶν. Περιέπλευσαν μὲν τολμηροὶ Φοίνικες θαλασσοπόροι τὴν Ἀφρικὴν κατ' ἐντολὴν τοῦ Φαραὼ Νεκώ, δὲν ἀνεδείχθησαν ὅμως ἐξ αὐτῶν μεγάλοι ἄνδρες οὔτε εἰς τὰ γράμματα οὔτε εἰς τὰς τέχνας. Καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ καὶ βιομηχανικαὶ ἀνακαλύψεις (γραφῆς, ἀστρονομίας, μαθηματικῆς ἐπιστήμης καὶ λογιστικῆς τέχνης, νομισμάτων, ὑάλου κ. λ. π.) καὶ ἐφευρέσεις καὶ περιλάλητοι καλλιτεχνικαὶ δεξιότητες (ἡ κατεργασία τῶν μετάλλων, γλυφὴ πολυτίμων λίθων, κατασκευὴ λεπτῶν ἐνδυμάτων, καλλιτεχνικῶν ἀγγείων καὶ κοσμημάτων κ. λ. π.), αἵτινες ἕνεκα τοῦ ἐξαφανισμοῦ τοῦ ἀχαϊκοῦ (μυκηναϊκοῦ) καὶ κρηνικοῦ (μινωϊκοῦ) πολιτισμοῦ κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους (1000—800 π. Χ.) εἶχον ἀποδοθῆ ἐκ πλάνης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τοὺς Φοίνικας, ἀπεδείχθη ἐκ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας διενεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, τὴν Κρήτην τὴν Αἴγυπτον, αὐτὴν τὴν Φοινίκην, καὶ πρὸ πάντων τὴν χώραν τῶν Σουμερίων (ἀνασκαφαὶ τῆς Οὔρ, 1925—1930), καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐλθόντων εἰς φῶς πολυτίμων εὑρημάτων, ὅτι εἶναι ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ καλλιτεχνικαὶ δημιουργίαι ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς (Σουμερίων, Ἀσσυρίων, Χαλδαίων, Βαβυλωνίων), τῆς Ἀφρικῆς (Αἰγυπτίων) καὶ τῶν νήσων καὶ χωρῶν τοῦ Αἰγαίου (Κρητῶν, Ἀχαιῶν), αἰῶνας ὅλους τινῶν προηγηθέντων τῶν Φοινίκων εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἔργον των ὅμως εἶναι ἡ θαυμασία ὀργάνωσις τοῦ μετακομιστικοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ συστήματος τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ἡ μετατροπὴ τῆς ἱερογλυφικῆς γραφῆς εἰς τὴν φωνητικὴν τοῦ ἀλφαβήτου, ἡ προαγωγὴ τῆς ἐριουργίας καὶ τῆς βαφικῆς, ἡ βιομηχανία τῆς διαφανοῦς ὑάλου, ἡ παραγωγή, διὰ τῆς ἱδρύσεως πολλαπλῶν ἐργοστασίων, πολυπείρων τεχνιτῶν καὶ ἡ ἄφθονος βιομηχανικὴ παραγωγὴ ἀγγείων, κοσμημάτων καὶ εἰδωλίων.

Ἐν τῇ θρησκείᾳ οἱ Φοίνικες ἦσαν οἱ κληρονόμοι καὶ ἀντιγραφεῖς τῶν δογμάτων τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ πόλει τῶν Φοινίκων Βύβλῳ, τῆς ὁποίας τὰ ἱερατεῖα καὶ οἱ κάτοικοι πρῶτοι ἐκ τῶν Φοινίκων ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ ἱερατεῖα καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Μέμφιδος καὶ τῶν Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου, εἶχον γίνει αἱ ἀνταλλαγαὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων Χαλδαίας καὶ Αἰγύπτου ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Β' π. Χ. περίπου χιλιετηρίδος (τῆς δυναστείας τῶν Ραμσιδῶν). Ἐκεῖ οἱ μῦθοι καὶ τὰ δόγματα τῶν Χαλδαίων, τῶν ὁποίων μαθηταὶ ἦσαν οἱ Φοίνικες, ὑπέστησαν τὴν πρώτην ἐπίδρασιν τῶν μύθων καὶ δογμάτων τῶν Αἰγυπτίων. Ἑκάστη φοινικικὴ πόλις ἐλάτρευεν ἀνὰ ἓν θεῖον ζεῦγος, τὸν θεὸν κύριον (Βάαλ), χαρακτηριζόμενον καὶ ὡς βασιλέα (Μελὲκ ἢ Μολὸκ—Μολὸχ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ) τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν θεὰν κυρίαν (Βααλάτ), τιτλοφορουμένην καὶ βασίλισσαν (Μιλκὰτ) τῶν οὐρανῶν. Τὸ θεῖον τοῦτο ζεῦγος, τοῦ ὁποίου τὰ ὀνόματα δὲν ἦσαν ὀνόματα κύρια, ἀλλὰ προσηγορικὰ (κύριαι ἰδιότητες αὐτῶν), ἐλάμβανε καὶ τοπικὰ ἐπίθετα ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὴν ὁποίαν ἐλατρεύετο καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς φύσεώς του (π. χ. Βάαλ-Σιδὼν ἐκαλεῖτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ Ἥλιος καὶ Ἀστορὲθ ἡ θεὰ Σελήνη ἐν Σιδῶνι, Βάαλ-Ταμμοὺζ καὶ Βααλὲθ ἐν Γκέμπελ ἢ Βύβλῳ), διότι τὸ θεῖον ζεῦγος, αἱ δύο αὗται μεγάλαι δυνάμεις, ἦσαν κατὰ τὰς περιστάσεις θεότητες δημιουργικαὶ καὶ παραγωγικαί, ὅτε ἐτίμων ταύτας μὲ ὄργια καὶ θορυβώδεις ἑορτάς, καὶ θεότητες φθοροποιοί, ὅτε ἐτέλουν εἰς ταύτας ἀνθρωποθυσίας. Οἱ θεοὶ οὗτοι εἶχον τοὺς ναούς των, τοὺς βωμούς των καὶ τοὺς ἱερεῖς των, ἀνεπαρίσταντο δὲ δι' εἰδωλίων. Ἐκ τῶν φοινικικῶν θεῶν ἐλατρεύθησαν ἐνωρὶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἡ λατρευομένη εἰς τὰ ἐν Φοινίκῃ ἱερὰ δάση Μεγάλη θεὰ τῆς Σιδῶνος Ἀστορὲθ (Ἀστάρτη), τῆς ὁποίας τὸ εἰδώλιον ἦτο γυναικεία μορφὴ συνοδευομένη καὶ μὲ τὰ σύμβολά της, ἡμισέληνον καὶ περιστεράν. ὡς Ἀφροδίτη, καὶ ὁ Μέγας Τύριος θεὸς Βάαλ-Μελκὰρθ ὡς Ἡρακλῆς. Ἡ διάδοσις ὅμως τῆς λατρείας τῶν φοινικικῶν θεῶν καὶ τῶν φοινικικῶν μύθων εἶναι κυρίως ἔργον τῶν θρησκευτικῶν σωματείων καὶ ἑταιρειῶν τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὅτε ἔμποροι ἐκ Συρίας καὶ Φοινίκης, ὠργανωμένοι εἰς συλλόγους καὶ σωματεῖα, ὑπῆρχον εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—*[Γλωσσ.]* Βλ. λ. *φοινικικὴ* γλῶσσα.

—*[Τεχν.]* Βλ. λ. *Φοινίκη*.

Φοινικεῶν ***ἀκρωτήριον*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τὰς σχολικὰς γεωγραφίας ὀνομασία τοῦ Ἀφρικανικοῦ ἀκρωτηρίου Cap des Palmes ἐν Λιβερίᾳ.

Φοινίκη ***(καὶ Φοινικία)*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τὸ μεταξὺ τῆς Μεσογείου θαλάσσης (τῆς θαλάσσης τῆς Συρίας) καὶ τοῦ ὄρους Λιβάνου ἐκτεινόμενον τμῆμα τῆς Συρίας, τὸ ὁποῖον εἶναι στενή, εὐθύγραμμος σχεδὸν κατὰ τὰς ἀκτάς της, λωρὶς γῆς μήκους 200 χλμ. καὶ μεγίστου πλάτους 40, ἀποτε-

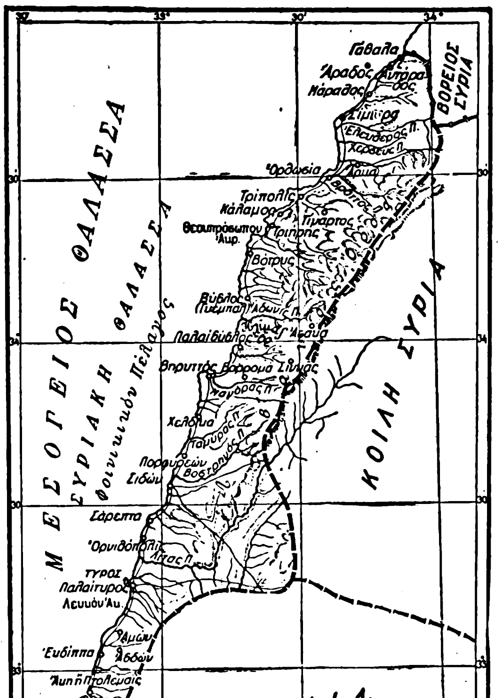

λουμένη ἐκ μιᾶς σειρᾶς κοιλάδων καὶ φαράγγων, χωριζομένων μεταξύ των ὑπὸ ἀποκρήμνων λόφων, κατερχομένων ἐκ τοῦ Λιβάνου πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ χώρα αὕτη εἶχεν ὅρια πρὸς Α. τὴν Κοίλην Συρίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο διὰ τοῦ Λιβάνου, πρὸς ΝΑ. τὴν Γαλιλαίαν, πρὸς Ν. τὴν Ἰουδαίαν, πρὸς Δ. τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ πρὸς Β. τὴν Σελευκίδα (Βόρειον Συρίαν), ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο διὰ τοῦ Ἐλευθέρου (Νὰρ-ελ-κεμπίρ) ποταμοῦ. Ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Φοινίκης κυριώτερα εἶναι ὁ *Λίβανος* (3.063 μ.), κατάφυτος κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐκ κέδρων, πευκῶν, κυπαρίσσων καὶ φοινίκων, ὁ *Ἀντιλίβανος* (ἐν μέρει), ἡ *Κλῖμαξ*, παραφυὰς τοῦ Λιβάνου, καὶ ὁ *Κάρμηλος* κατὰ τὰ πρὸς Ν. ὅριά της πρὸς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκ δὲ τῶν ποταμῶν της, ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ὁ *Ἐλεύθερος*, ὅστις ἦτο τὸ φυσικὸν ὅριον τῆς Σελευκίδος πρός τε τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Κοίλην Συρίαν, *Χερσεύς*, *Ἄδωνις*, *Λύκος*, *Μαγόρας*, *Ταμύρας*, *Λέων* ἢ *Βοστρηνός*, *Λίτας* ἢ *ποταμὸς τῶν λεόντων*, ὁ καὶ μεγαλύτερος πάντων, πηγάζων ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου περικλειομένης πεδιάδος τῆς Κοίλης Συρίας, *Βῆλος* (Νὰρ-μαμάν), καὶ *Κίσων*.

Εἰς τὴν χώραν ταύτην, «Χνᾶ», ἤτοι Χαναάν, παλαιότατα καλουμένην, εἶχον κτίσει οἱ ἀπὸ τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένοι Φοίνικες τὰς ἑξῆς πόλεις, αἵτινες κατενέμοντο εἰς τρεῖς ὁμάδας, τὴν ἐπὶ βράχου «περικλύστου» ἐκτισμένην *Ἄραδον*, ἥτις μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἀπέναντί της σχεδὸν πεδινῆς ἐκτάσεως ἐκτισμένης *Σιμύρας* (ἢ Σιμήρων) ἀπετέλει τὴν βόρειον ὁμάδα, τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀδώνιδος *Βύβλον* (ἢ Γκέμπελ), *Βηρυτὸν* καὶ *Σιδῶνα*, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν κεντρικὴν ὁμάδα, καὶ τὴν ὀχυρὰν ἐπὶ νησῖδος *Τύρον*, ἥτις μετὰ τῆς *Παλαιτύρου* ἀπετέλει τὴν νότιον ὁμάδα. Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ὁμάδας κατενεμήθησαν καὶ αἱ βραδύτερον κτισθεῖσαι *Τρίπολις*, ἀποικία τῶν τριῶν ἀρχαίων πόλεων Ἀράδου, Σιδῶνος καὶ Τύρου, ἡ *Μάραθος*, καταστραφεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀράδου, ἡ *Ἄκη* (Ἄκκο), ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ Πτολεμαίου μετονομασθεῖσα *Πτολεμαΐς*, *Ἀντάραδος*, *Ἐκδίππα*, *Γκάμπα*, καὶ ἄλλαι τινές. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος μνημονεύονται ὡς πόλεις τῆς Φοινίκης καὶ αἱ ἑξῆς: *Πάλτος*, *Βαλαναία* καὶ *Κάρνος* ἢ *Κάρνη*. Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀράδου ἡ *Ἄρκη*, μετονομασθεῖσα *Πύργος Στράτωνος* κατ' ἀρχὰς καὶ *Καισάρεια τοῦ Λιβάνου* βραδύτερον, ἐπὶ τῆς εὐφόρου πεδιάδος Μάκρας ἐκτισμένη, *Ὀρθωσία*, μεταξὺ Ἀράδου καὶ Τριπόλεως κειμένη, *Γίγαρτος*, μεσόγειος καὶ *Βότρυς* παραλία πόλις, *Πλάτανος*, *Λεόντων πόλις*, *Πορφυρεών*, *Σάρεντα*, *Συκαμίνων πόλις* κλπ. Ἁπασῶν τῶν πόλεων τούτων ἐπιφανεστάτη ἦτο ἐν ἀρχῇ ἡ Βύβλος, τὴν ὁποίαν διεδέχθη ἀπὸ τοῦ ΙΖ' ἢ ΙϚ' π. Χ. αἰῶνος ἡ Σιδὼν καὶ ταύτην ἀπὸ τοῦ ΙΒ' π. Χ. αἰῶνος ἡ Τύρος. ΚΑΨ.

—*[Γλωσσ.]* Βλ. λ. *φοινικικὴ* γλῶσσα.

—*[Τεχν.]* Τυχαῖαι ἀνακαλύψεις ὡδήγησαν εἰς τὴν ἔναρξιν συστηματικῶν ἐν Φοινίκῃ ἀνασκαφῶν. Πρώτη ἡ Γαλλία διὰ τοῦ Ἐρνέστου Ρενάν, γνωστοῦ ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπὸ σοφὰς ἐργασίας του περὶ τῶν σημιτικῶν λαῶν, ἠσχολήθη μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς χώρας ταύτης. Αἱ ὑπὸ τὸν Ρενὰν ἀνασκαφαὶ ἔλαβον χώραν ἀπὸ τοῦ 1860 καὶ ἐφεξῆς, ὑπῆρξαν δὲ πλουσιώταται εἰς εὑρήματα. Δεκαεπτὰ ἔτη κατόπιν ὁ Χαμδῆ βέης, διευθυντὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ὀθωμανικοῦ μουσείου, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἀποστολῆς, ἡ ὁποία ἐνήργησε νέας ἀρχαιολογικὰς ἐξερευνήσεις. Τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ Μακρίδης βέης, διευθυντὴς τότε τοῦ μουσείου Κωνσταντινουπόλεως, μετ' αὐτὸν δ' εἰργάσθησαν εἰς τὴν Φοινίκην Γερμανοὶ ἐπιστήμονες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ von Landau. Διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτῶν προσπαθειῶν ηὐρύνθησαν σημαντικώτατα αἱ γνώσεις μας περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης χώρας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ, ὅστις τὴν κατῴκησεν. Ἀλλ' αἱ γνώσεις αὐταὶ κατέστησαν εὐρύτεραι ἔτι, πλουσιώτεραι, καὶ ἀπηκριβώθησαν πληρέστερον διὰ τῶν ὠργανωμένων ἐρευνῶν, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησαν διάσημοι Γάλλοι ἀρχαιολόγοι ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Συρίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὑπὸ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων καὶ ἐντεῦθεν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ στρατηγὸς Γκουρὼ κατεῖχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς ταραχώδους ταύτης περιοχῆς καὶ ἐπραγματοποίει τὴν ἐντολήν, ἥτις ἐδόθη ὑπὸ τῶν νικητῶν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ Φοινίκη ἐγνώρισε τὴν σκαπάνην ἀξιολόγου πλήθους ἐπιστημόνων. Ὁ de Lorey, ὁ Contenau, ὁ Le Lasseur, ὁ Montet, καθηγητὴς τῆς αἰγυπτιολογίας εἰς τὸ Στρασβοῦργον, ὁ Virolleaud, διευθυντὴς τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Συρίας, ὁ P. E. Guignes καί τινες ἄλλοι ὑπῆρξαν οἱ διεξαγαγόντες τὰς προσφάτους ἐν Φοινίκῃ ἀνασκαφάς, ἄμεσος συνέπεια τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ κατ' ἀριθμὸν καὶ ποιὸν σπουδαιοτάτη αὔξησις τῆς περὶ τῆς χώρας αὐτῆς ὑπαρχούσης βιβλιογραφίας.

Χαρακτηρίζοντες γενικῶς τὴν τέχνην τῆς Φοινίκης, δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἠσκήθησαν βαθεῖαι καὶ διηνεκεῖς ἐπιδράσεις. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἐπιδράσεων τούτων προῆλθον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, κατὰ τρίτον δὲ λόγον ἀπὸ τοὺς λαούς, οἵτινες κατῴκουν τὰς νήσους τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρχιπελάγους καὶ τὴν ἠπειρωτικήν, ἐν Εὐρώπῃ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Ἑλλάδα. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἐπίδρασις ὑπῆρξεν ὁπωσδήποτε ὑστερογενὴς καὶ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀμοιβὴ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποίαν προσήνεγκον οἱ Φοίνικες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, με-

Digitized by Google

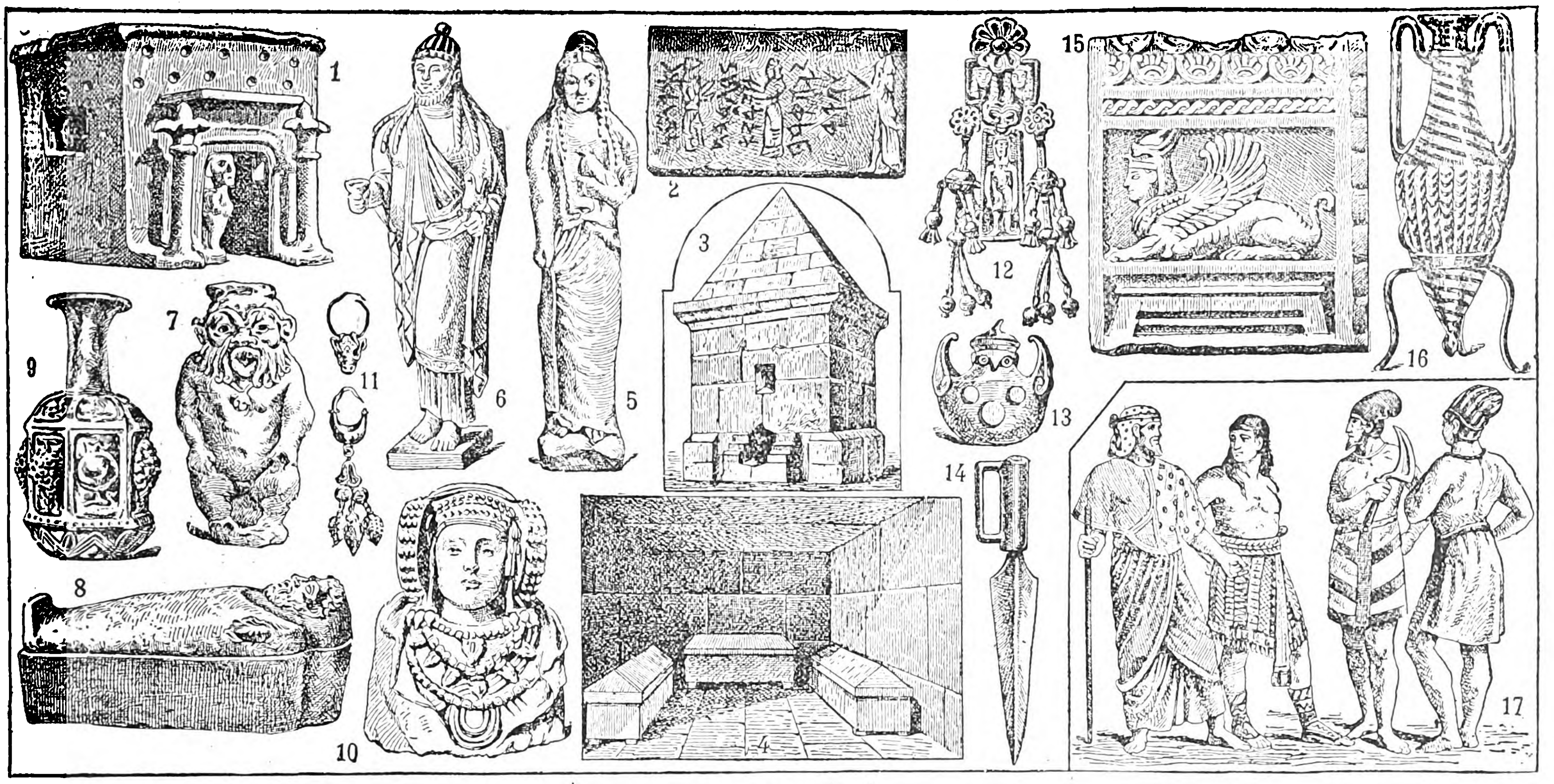

Φοινικικὴ τέχνη.

[1=τερρακόττα ἀποτελοῦσα ἀναπαράστασιν οἰκίας, 2=ἐγχάρακτος σφραγὶς μὲ φοινικικοὺς χαρακτῆρας, 3=ἐπιτύμβιον μνημεῖον, 4=ἐσωτερικὸν τάφου, 5=ἄγαλμα τῆς Ἀστάρτης, 6=ἄγαλμα ἱερέως, 7=ἀγαλμάτιον πυγμαίου, 8=ἀνθρωποειδὴς σαρκοφάγος, 9=ὑαλίνη φιάλη τῆς Σιδῶνος, 10=προτομὴ ἐκ τερρακόττας μετὰ κοσμημάτων τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ λαιμοῦ, 11=ἐνώτια, 12=κόσμημα φερόμενον ἐπὶ τοῦ στήθους, 13=ἀγγεῖον, 14=ἐγχειρίδιον, 15=ἀνάγλυφον, 16=ὑάλινον ἀγγεῖον, 17=ἐνδυμασία φοινίκων]

ταφέροντες εἰς αὐτὰς σημαντικώτατα πολιτιστικὰ στοιχεῖα ἐξ Ἀνατολῆς. Κατ' ἀρχὴν δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Φοινίκων τοὺς ἠμπόδισε νὰ δημιουργήσουν ἰδίαν, αὐτοτελῆ καὶ αὐθύπαρκτον τέχνην, στηριζομένην ἐπὶ ἀδιαμφισβητήτως ἐθνικῶν κατευθύνσεων. Οἱ Φοίνικες ἐθεώρησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν ὡς ἐμπορικῶς ἐκμεταλλεύσιμον εἶδος καὶ διηυθέτησαν τὰς περὶ ταύτης ἀντιλήψεις των συμφώνως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ἢ τὰς ὀρέξεις τῆς πολυπληθοῦς των πελατείας. Κομψοτεχνήματα παντοειδῆ, κοσμήματα ἐκ πολυτίμων λίθων, μετάλλων, ὑάλου, τῆς ὁποίας τὴν ἐφεύρεσιν ἀπέδιδον οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς Φοίνικας, προσέτι δὲ ἀγαλμάτια, μικρὰ ἀνάγλυφα κλπ., κομιζόμενα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μεσοποταμίαν εἰς τὴν Τύρον ἢ τὴν Σιδῶνα καὶ τὰς ἄλλας φοινικικὰς πόλεις, μετεφέροντο διὰ τῶν φοινικικῶν πλοίων εἰς τὰς τότε ἡμιβαρβάρους ἀγορὰς τῶν δυτικῶν χωρῶν καὶ ἐπωλοῦντο εἰς ἱκανοποιητικὰς τιμάς. Ἡ συνεχὴς ζήτησις ἐπέβαλλε τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τῶν τοιαύτης φύσεως ἀντικειμένων. Κατ' ἀκολουθίαν κατενοήθη ἡ ἀνάγκη νὰ ἱδρυθοῦν πολυάριθμα ἐργαστήρια εἰς τὴν Φοινίκην, εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο τεχνῖται προερχόμενοι ἀπὸ τὰς μᾶλλον προηγμένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς ἢ ἐντόπιοι μιμούμενοι τὰς ἀνατολικὰς τεχνοτροπίας, αἵτινες ἦσαν ἤδη εἰς εὐρυτάτην κλίμακα παραδεδεγμέναι. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ Φοίνικες ὑπηρέτησαν τὰς διαφόρους καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις μᾶλλον μηχανικῶς. Ἐὰν προσέξωμεν ὅμως εἰς ὡρισμένα, δευτερευούσης ἴσως σημασίας, σημεῖα, θὰ δυνηθῶμεν νὰ σημειώσωμεν μερικὰς ἐνδιαφερούσας παρεκκλίσεις καὶ μερικοὺς ἀξιολόγους νεωτερισμούς, οἵτινες, παρὰ τὸν καταφανῶς ψυχρὸν χαρακτῆρά των, ἀπομακρύνουν τὸν ἐρευνητὴν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν περιοχῶν καὶ τὸν στρέφουν πρὸς τὴν λεπτὴν καὶ ἰδεωδῶς εὔρυθμον Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Κύπρον μάλιστα τῆς φοινικικῆς κατακτήσεως αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ προξένου Cesnola καὶ πολλῶν ἄλλων γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς πλουσιώτατα εὑρήματα, ἀποκείμενα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ μητροπολιτικὸν μουσεῖον τῆς Νέας Ὑόρκης, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν, κατά τινα τρόπον, εἰσαγωγὴν εἰς τὴν παλαιοτάτην ἑλληνικὴν τέχνην. Κατ' ἴσον δὲ λόγον καὶ τὰ ἐκ Καρχηδόνος εὑρήματα ἀποκαλύπτουν λεπτοτέρας καὶ ἰδεαλιστικωτέρας ἀπόψεις.

Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἡ ἐπιδίωξις τεραστίων ἀρχιτεκτονικῶν ἀποτελεσμάτων, ἣν συναντῶμεν εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν καὶ βαβυλωνοασσυριακὴν ἀρχαιολογίαν, δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ εἰς τὴν Φοινίκην· μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ διασωθέντα ἐν αὐτῇ ἐρείπια μνημείων δὲν μαρτυροῦν ὑπερβολικὸν ζῆλον πρὸς τοῦτο, οὐδὲ δύνανται ὁπωσδήποτε νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ ἀνάλογα οἰκοδομήματα τῶν προμνημονευθεισῶν χωρῶν. Ἀπὸ τῶν ὀγκωδῶν μνημείων οἱ Φοίνικες καταλήγουν εἰς πολὺ λεπτότερα, πολὺ μικρότερα καὶ χαριέστερα. Ἐὰν προσέξωμεν τὰ ὑπολείμματα ναῶν τῆς Α' χιλιετηρίδος π. Χ. καὶ τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδων, συναφῶς δὲ τοὺς λατρευτικοὺς βωμούς, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον εἰς δημοσίους τόπους καὶ εἰς τὰς κατοικίας τῶν ἰδιωτῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ παρατηρουμένη ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου πρόοδος εἶναι ἀξιολογωτάτη. Οἱ Φοίνικες κατεσκεύαζον συνήθως τοὺς ναούς των εἰς τὰς ἀνωφερείας βραχωδῶν ὑψωμάτων, σκάπτοντες εὐρυτάτην περιοχὴν καὶ τοποθετοῦντες ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων τὴν κατάλληλον ἐξεργασίαν βράχων μεγίστους κανονικοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σχήματος λίθους, τοὺς ὁποίους προσήρμοζον πρὸς ἀλλήλους τελείως καὶ ἀσφαλῶς.

Διὰ τῶν λίθων τούτων ἀπετελεῖτο εὐρύτατος περίβολος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο μικρὸς ναός, ὁμοίως κατεσκευασμένος, περιλαμβάνων τὸ ἄγαλμα τοῦ λατρευομένου θεοῦ. Ἐνίοτε, μετὰ τὸν περίβολον ὑπῆρχε σειρὰ κιόνων, ἀποτελοῦσα ἀναμφισβητήτως ἀνάμνησιν τῶν αἰγυπτιακῶν μνημείων τῶν τελευταίων θηβαϊκῶν δυναστειῶν. Ὁ ναὸς τοῦ Ἄμριτ παρὰ τὴν Μάραθον, εὑρισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ αὐλῆς 25 μ. μήκους καὶ 48 πλάτους, ἀποτελεῖ τὸν κλασσικὸν τύπον τῶν ἀρχαιοτέρων φοινικικῶν ναῶν. Περὶ τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τούτου ὑπῆρχον μικρὰ διαμερίσματα ἐσκαμμένα εἰς τὸν βράχον, εἰς τὰ ὁποῖα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ καθὼς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀπὸ ἀναλόγους ἐν Ἑλλάδι περιπτώσεις, ἐναπετίθεντο εἰδώλια καὶ ἀφιερώματα τῶν πιστῶν. Ὁ κυρίως ναὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὸν ἐπὶ τοῦ βράχου δι' ὀγκολίθων κτίσμα, ὕψους τριῶν μέτρων. Ὁ κλιμακωτῆς ἐμφανίσεως ναὸς τοῦ Ἐσμούν, παρὰ τὴν Σιδῶνα, κατὰ τὸ 1901 ὑπὸ τοῦ Μακρίδη βέη ἀνασκαφείς, εὑρίσκεται ἐντὸς περιβόλου πλάτους 59 μέτρων καὶ μήκους 45, κατὰ τὰ κύρια δὲ σημεῖά του συμφωνεῖ πρὸς τὸ διάγραμμα τοῦ προηγουμένου. Ἐπίσης ἐνδιαφέρων εἶναι καὶ ὁ ναὸς τῆς Afka, ἱδρυθεὶς κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, ἴσως ὑπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, καὶ καταστραφεὶς ὑπὸ σεισμοῦ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Μεταγενέστεροι ναοὶ εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοῦ εὐρέος περιβόλου καὶ κομψότερον ἐξειργασμένοι. Σύνηθες προσάρτημα τῶν ναῶν ἦτο ὁ βωμός: ἐτοποθετεῖτο ἐντὸς τῆς αὐλῆς καὶ οὗτος, πρὸ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ κυρίως ναοῦ, καὶ ἀπετέλει σύμμετρον κτίσμα ἐκ μεγίστων λίθων, στηριζομένων ἐπὶ πλατυτέρας αὐτῶν βάσεως, εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον μέρος του ἔφερε κοίλωμα διὰ τὰς τελετουργικὰς ἀνάγκας. Κοινὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τόσον εἰς τοὺς ναοὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς βωμούς, ἦσαν τὰ ποικίλων ἐπιδράσεων κοσμήματα, δι' ὧν διεκόσμουν αὐτούς. Πλάκες ἐξ ἀλαβάστρου ἀνάγλυφοι, φέρουσαι παραστάσεις μαρτυρούσας ἀσσυριακὴν ἢ αἰγυπτιακὴν ἢ καὶ περσικὴν ἔτι προέλευσιν, ἀνευρέθησαν παρὰ τὴν Βύβλον, τὴν Σιδῶνα, τὴν Σαΐν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀτελῶς διαγραφόμεναι μορφαὶ ἀνθρώπων, φοινικίσκοι, σφίγγες καὶ γῦπες, ῥόδακες καὶ ἀνθέμια, κλάδοι ἐλαίας μὲ φύλλα καὶ καρπούς, ἦσαν διακοσμητικὰ στοιχεῖα συνήθη ἐν Φοινίκῃ. Ὁμοίαν προέλευσιν μαρτυροῦν καὶ οἱ κίονες, οὓς οἱ Φοίνικες κατειργάσθησαν: ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ αὐτῶν τὸ παραλαμβάνομεν ἰδίως ἀπὸ τὴν Κύπρον, διότι ἡ Φοινίκη ἐχρησιμοποίησε τὸν κίονα μετὰ μεγάλης φειδοῦς. Τὸ κιονόκρανον μαρτυρεῖ συνήθως αἰγυπτιακὴν ἢ περσικὴν ἐπίδρασιν· εἶναι φοινικόσχημον ἢ διακοσμεῖται διὰ προτομῶν ταύρων. Ἡ βάσις τοῦ κίονος πολλάκις εἶναι ᾠοειδής, φέρουσα κυκλόσχημον καὶ ἐλαφρῶς γωνιώδη διακόσμησιν, εἴς τινας δὲ περιπτώσεις πολυγωνική. Αἱ ῥαβδώσεις του, διήκουσαι δι' ὅλου τοῦ μήκους αὐτοῦ, τοῦ προσδίδουν ἐλαφρότητα καὶ χάριν ὑπενθυμίζουσαν τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικὸν κίονα.

Ὁ λίθος, τὸ μέταλλον καὶ ὁ πηλὸς ἦσαν αἱ συνήθεις ὗλαι, δι' ὧν οἱ Φοίνικες κατεσκεύαζον τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφά των. Εἰς τὴν ἐξεργασίαν των διακρίνομεν δύο τάσεις ἐπικρατούσας· ἡ μία προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴν Δύσιν. Προσωπικὰ στοιχεῖα, ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά, ἐθνικὰ γνωρίσματα σχεδὸν ἀπουσιάζουν· μόνον εἰς μερικὰς θρησκευτικὰς ἀναπαραστάσεις ἐπικρατεῖ εἷς ἰδιόρρυθμος φοινικικὸς τύπος, ὅστις, ἂν καὶ στερεῖται χάριτος, ἔχει τοὐλάχιστον τὸ προνόμιον ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῆν μίμησιν ἀλλογενοῦς ὁμοίου τύπου. Τὰ παλαιότερα τῶν ἐν Φοινίκῃ εὑρεθέντων γλυπτικῶν ἔργων ἀνάγονται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Α' χιλιετηρίδος π. Χ. καὶ εἶναι τόσον εὐάριθμα ὥστε νὰ ἐνισχύουν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ γλυπτικὴ δὲν ἐκαλλιεργήθη ἐπαρκῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰ συριακὰ παράλια. Ὅλα δὲ μαρτυροῦν ἀσσυριακάς, αἰγυπτιακάς, χεττιτικὰς ἢ ἄλλας ἐπιδράσεις, μεμονωμένας ἢ συνηνωμένας εἰς ἰδιότυπον σύνολον. Ἡ στήλη τοῦ Ἄμριτ, φέρουσα πιθανῶς ἀνάγλυπτον τὸν Βάαλ τοῦ Ἄμριτ βαίνοντα διὰ τοῦ ἑνὸς ποδὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ τοῦ ἑτέρου ἐπὶ τῆς ἠνωρθωμένης οὐρᾶς λέοντος πορευομένου εἰς πετρῶδες ὕψωμα, ἀτελῶς διὰ σωροῦ κανονικῶν ᾠοειδῶν λίθων διασημαινόμενον, εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἴσως ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον συναναφύρονται στοιχεῖα προερχόμενα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Ἡ στήλη τῆς Βύβλου, τῆς ὁποίας ἀντίγλυφον ἀπόκειται εἰς τὸ παρισινὸν μουσεῖον τοῦ Λούβρου, παρουσιάζει τὸν βασιλέα Γεχαβμὶλκ παρέχοντα προσφορὰς εἰς τὴν Βαλαὰτ Γκεμπάλ, τὴν Ἀστάρτην τῆς Βύβλου· καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι ἀτελὴς προσπάθεια καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως, στηριχθεῖσα ἐπὶ αἰγυπτιακῶν στοιχείων· ἀρκεῖ συναφῶς νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ Βαλαὰτ Γκεμπὰλ παρίσταται ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς θεᾶς Ἁθώρ. Ὁμοίως μικρὰν ἀξίαν, ὄχι βεβαίως ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς, ἀλλ' ἀπὸ αὐστηρῶς καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως, ἔχουν διάφορα ἄλλα ἀνάγλυφα εὑρεθέντα παρὰ τὴν Βύβλον ἢ ἀλλαχοῦ· κεχωρισμένως πρέπει ἴσως νὰ σημειώσωμεν μόνον τὸ κολοβωμένον ἐκεῖνο ἀνάγλυφον, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη παρὰ τὸ Ghineh, εἰς τὸν Λίβανον, καὶ τὸ ὁποῖον παριστάνει τὸν θάνατον τοῦ Ἀδώνιδος σπαραχθέντος ἀπὸ ἀγριόχοιρον. Τὰ παλαιότατα ἀγάλματα εἶναι ἰδιοτύπως δύσμορφα καὶ ἀφύσικα δημιουργήματα. Περισσότερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ κορμὸς ὁ ἀνευρεθεὶς παρὰ τὰ Σαρεπτὰ καὶ ἀποκείμενος εἰς τὸ Λοῦβρον· πρόκειται περὶ ἀκεφάλου καὶ μὲ κεκομμένους κατὰ μέγα μέρος τοὺς πόδας ἀγάλματος, ἐν ᾧ δείκνυται ἱκανὴ σπουδὴ λεπτομερειῶν.

Digitized by Google

Ὁμοίως καὶ μία ἐξ ὀρειχάλκου Ἀστάρτη, δυναμένη νὰ προκαλέσῃ τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τοῦ ἐρευνητοῦ, ἀποτελεῖ ἀμάλγαμα αἰγυπτιακῶν αὐτοχθόνων στοιχείων τεθειμένων μετ' ἐπιμελείας τινὸς καὶ προσοχῆς. Ὁ θεὸς Βησᾶς, ἀνευρεθεὶς εἰς πλῆθος ὁμοιωμάτων, εἶναι μία ἀπὸ τὰς κοινοτέρας καλλιτεχνικὰς δημιουργίας τῆς Φοινίκης· τὸ μικρόν του ἀνάστημα, τὸ παχύ του σῶμα, ἡ ἐξωγκωμένη κοιλία του, οἱ μαστοὶ καὶ αἱ χεῖρές του, ἡ βοστρυχωτὴ γενειάς του, οἱ ὡς οἰνόφλυγος ὀφθαλμοί του, ἡ πλατεῖα του ῥίς, τὸ ἀποκρουστικόν του, ἐν ἑνὶ λόγῳ, σύνολον ἐκίνει εἰς γέλωτα τοὺς Φοίνικας.

Ἀλλ' ἡ γλυπτικὴ τῆς Φοινίκης δὲν ἔμεινεν εἰς τὸ ταπεινὸν αὐτὸ σημεῖον· ἂν αἱ ἀνατολικαὶ ἐπιδράσεις ἀπεδείχθησαν ἀνίσχυροι πρὸς παραγωγὴν ζωντανῶν ἔργων, ἡ ἑλληνικὴ ἐπιρροὴ ὑπῆρξε γονιμωτέρα καὶ τὰ ἀποτελέσματά της καταπληκτικῶς εὐτυχέστερα. Οἱ ἑλληνιστικοὶ χρόνοι ἐδημιούργησαν εἰς τὴν Φοινίκην καλλιτεχνικὴν παράδοσιν ἐκδηλωθεῖσαν εἰς δημιουργήματα ἐξόχου λεπτότητος καὶ εὐρυθμίας. Ὁ ἐν Σιδῶνι ὑπὸ τοῦ Virolleaud ἀνευρεθεὶς Ἑρμῆς εἶναι ἓν τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἔργων τῆς περιόδου ταύτης. Ἡ κεφαλή, στεφανουμένη ἀπὸ κόμην κυμαινομένην μὲ ἄφθαστον χάριν, καὶ τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει διάχυτος μία ἄγνωστος ἕως τώρα γοητεία, μᾶς ἀνοίγουν τὸν δρόμον πρὸς τὸ θαῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ὁμοίως τὸ προσφάτως ἀνευρεθὲν καὶ ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βηρυτοῦ ἀκέφαλον ἄγαλμα γυναικὸς ἔχει τὴν στάσιν καὶ τὴν ἁρμονικότητα τῶν ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων: οἱ πόδες εἶναι διεσταλμένοι, ὁ εἷς ἔχει προεκταθῆ καὶ κάμπτεται ἐλαφρῶς εἰς τὸ γόνυ· ὁ χιτὼν σχηματίζει καλαισθήτους πτυχάς· ὁ δὲ κορμὸς διαγράφεται κατὰ τρόπον ἐξόχως ἐπιτυχῆ. Ἀναλόγους παρατηρήσεις δύναταί τις νὰ κάμῃ καὶ δι' ἀρκετὰ ἄλλα, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ προσφάτως ἐπίσης ἀνευρέθησαν, ἔργα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν καὶ τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴν περίοδον. Γενικῶς ἡ φοινικικὴ γλυπτικὴ μόνον ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν παρουσιάζει εὐτυχῆ ἀποτελέσματα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ζωγραφικῆς ἐν Φοινίκῃ δὲν ἔχομεν ἐπαρκεῖς ἐνδείξεις εἰς τὴν ἄπω ἀρχαιότητα ἀναγομένας. Οἱ Φοίνικες τῶν συριακῶν παραλίων οὔτε τοὺς τοίχους τῶν κτισμάτων των διεκόσμουν, ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι, διὰ πολυχρώμων παραστάσεων, οὔτε τοὺς ἐγχρώμους ἐσμαλτωμένους πλίνθους μετεχειρίζοντο, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Περσῶν. Βέβαιον εἶναι μόνον ὅτι ἠρέσκοντο εἰς τὴν πολύχρωμον διακόσμησιν τῶν ὑπογείων αἰθουσῶν, τὰς ὁποίας ἀνώρυσσον κατὰ τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐπίσης ἐχρωμάτιζον καὶ τὰς ἀνθρωποειδεῖς σαρκοφάγους καὶ τὰς ἐπιτυμβίους στήλας.

Ἔξοχος ὑπῆρξεν ἡ καλλιέργεια τῆς ἐπιταφίου τέχνης εἰς τὴν Φοινίκην. Πολυάριθμα εὑρήματα πείθουν ὅτι ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἐνταφίου γαλήνης των ὑπῆρξε σοβαρὰ μέριμνα τῶν Φοινίκων, ὅπως καὶ τῶν Αἰγυπτίων, κατοικούντων χώρας, ἔνθα ἡ σύλησις τῶν τάφων, ἀκριβῶς ἕνεκα τῶν πολυπληθῶν καὶ πολυτίμων ἀντικειμένων, ἅτινα ἀπετίθεντο ἐν αὐτοῖς, ἀπετέλεσε σύνηθες φαινόμενον καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς μακρᾶς ἱστορικῆς των ζωῆς. Ὅπως εἰς τὴν Αἴγυπτον, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Φοινίκην ἀνεσκάφησαν τάφοι κατεσκευασμένοι κατὰ ποικίλους τρόπους: ἐσκαμμένοι εἰς βράχον, φρεατοειδεῖς ἢ μή, ὠρυγμένοι εἰς ἱκανὸν βάθος ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ᾠκοδομημένοι δι' ἐπιμελῶς συνηρμοσμένων λίθων μικρὸν ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἄνωθεν τούτου, διακεκοσμημένοι δι' ἀναγλύφων ἢ ζωγραφικῶν ἔργων ἢ ὅλως ἀκόσμητοι, συνεχόμενοι πρὸς μικρὸν ναόν, ἐκτισμένον παρὰ τὴν εἴσοδον των συνήθως, ἢ ἄνευ ναοῦ. Πολυάριθμα καὶ ποικιλώτατα εἶναι τὰ εἴδη τῶν σαρκοφάγων, αἵτινες ἀνευρέθησαν εἰς τοὺς τάφους αὐτούς· ἐκ τούτων αἱ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαι ἀπόκεινται εἰς τὸ Λοῦβρον καὶ εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ σαρκοφάγοι αὗται εἶναι ἢ ἁπλαῖ ὀρθογωνίου σχήματος ἐκ λίθου θῆκαι, μὲ ἀτελεῖς ἐγχαράξεις εἰς τὰς πλευράς των, ἢ καὶ χωρὶς καμμίαν διακόσμησιν ἢ ἀνθρωποειδεῖς, ἐκ λίθου ἐπίσης κατεσκευασμέναι καὶ μὲ ἀναγεγλυμμένα σαφῶς καὶ μετὰ θαυμαστῆς πολλάκις δεξιότητος τὰ χαρακτηριστικὰ ἀνθρωπίνων μορφῶν εἰς τὸ ἀνώτατον μέρος αὐτῶν, ἢ πλούσιαι λάρνακες μὲ ἀναγλύπτους παραστάσεις μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Ὁμοίως καὶ τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τοὺς τάφους κτερίσματα εἶναι ἄξια ἰδιαζούσης προσοχῆς: κατεσκευασμένα ἀπὸ πηλόν, λίθον, εὐγενῆ μέταλλα, ἐλεφαντοστοῦν καὶ ποικίλας ἄλλας ὕλας, μαρτυροῦν ἱκανότητα περὶ τὴν ἐξεργασίαν ἀξιοθαύμαστον ἐνίοτε.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἀνασκαφῶν τοῦ Ρενὰν μέχρι τῶν ἐσχάτως γενομένων, ἦλθον εἰς φῶς ὑπόγεια νεκρικὰ διαμερίσματα καὶ τάφοι, χρονολογούμενοι ἀπὸ τοῦ 1800 π. Χ., δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ΙΒ' ἐν Αἰγύπτῳ δυναστείας, μέχρι τῶν τελευταίων π. Χ. αἰώνων. Παρὰ τὴν Βύβλον, παρὰ τὴν Σιδῶνα, παρὰ τὴν Τύρον, καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς φοινικικῆς παραλίας μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Λιβάνου, αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἔσχον ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα μᾶς διεφώτισαν πλήρως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιτάφιον τέχνην τῆς Φοινίκης. Ποικίλαι καὶ εἰς τὴν ἐξεργασίαν τῶν φοινικικῶν σαρκοφάγων παρατηροῦνται ἐπιδράσεις. Εἰς τὴν Βύβλον, αἴφνης, παρατηροῦμεν ὅτι ἐπικρατεῖ ἡ αἰγυπτιακὴ ἐπίδρασις. Ἀντιθέτως εἰς Kafer-ed-Djarra, παρὰ τὸν Λίβανον, ἀνευρίσκομεν ἐπιδράσεις προερχομένας ἀπὸ τὴν εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀσκουμένην τέχνην, ἐνῷ ἡ σαρκοφάγος τοῦ Ἀχιράμ, σύγχρονος Ραμσῆ τοῦ Β' (ΙΓ' αἰὼν π. Χ.), μαρτυρεῖ ἀσσυριακὰς καὶ χεττιτικὰς ἐπιρροάς. Αἱ λαμπρότεραι τῶν σαρκοφάγων αὐτῶν εἶναι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τοὺς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας, ὁπότε ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐμφανίζεται ἀποκλειστικὴ καὶ δημιουργεῖ ἔργα ἀνωτέρας ἀξίας. Αἱ σπουδαιότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἀνευρέθησαν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς σαρκοφάγου τοῦ βασιλέως Tabnit, εἰς Σιδῶνα, εἰς σύστημα ταφῶν παλαιοτέρων ἐποχῶν, καὶ περιεγράφησαν ἀπὸ τὸν Θεόδωρον Ρενάκ, τὸν Χαμδῆ βέην καὶ τὸν Μαντέλ, εἶναι δὲ γνωσταὶ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα· ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Λύκιος» φερομένη ἔχει κατασκευασθῆ ἀπὸ πάριον μάρμαρον καὶ φέρει ἀναγλύπτους παραστάσεις θήρας κάπρων, θήρας λεόντων, μαχῶν κενταύρων, πτερωτῶν σφιγγῶν κλπ.· ἑτέρα, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σατράπης», ἐκ παρίου μαρμάρου καὶ αὐτή, φέρει διαφόρους θηρευτικὰς ἢ ἐκ τῆς ἐπισήμου ἢ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς μεγιστάνων εἰλημμένας παραστάσεις· τρίτη, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κλαίουσαι», ἐκ πεντελησίου μαρμάρου, παρουσιάζει σειρὰν γυναικῶν, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ κομψῶν κιονίσκων, εἰς στάσιν εὐγενοῦς ὀδύνης καὶ συγκινούσης μελαγχολίας· ἀλλ' ἡ ὡραιοτέρα ἀπὸ ὅλας εἶναι ἡ ὀνομαζομένη τοῦ «Ἀλεξάνδρου», ἐκ πεντελησίου μαρμάρου καὶ αὐτή, παριστῶσα μάχην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, εἰς ἣν λαμβάνει μέρος καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἐνδεδυμένος λεοντῆν, ἔτι δὲ θήραν λεόντων καὶ ἐλάφων, θήραν πανθήρων καὶ πολεμικὰς σκηνάς. Τὰ ἐντὸς τῶν τάφων ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα παρουσιάζουν ἐνδιαφέρουσαν ποικιλίαν: ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων, ξίφη καὶ ψέλια, λύχνοι κομψῶν σχημάτων καὶ λεπτῆς διακοσμήσεως, εἰδώλια ἀπὸ πηλόν, κάτοπτρα μεταλλικά, σκαραβαῖοι καὶ ταινίαι ἀπὸ χρυσόν, εἶναι οἱ συνηθέστεροι τύποι τῶν εὑρημάτων τούτων. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι καὶ αἱ ἐν Φοινίκῃ ἀποκαλυφθεῖσαι ἐπιτάφιοι στῆλαι.

Ἐν τέλει δέον νὰ σημειωθῶσι παρατηρήσεις τινὲς καὶ διὰ τὴν ἐν Φοινίκῃ καλλιέργειαν τῶν λεγομένων μικρῶν τεχνῶν. Ἡ ἀγγειοπλαστική, ἡ ἐκ μετάλλου καὶ ἐλεφαντοστοῦ κατασκευὴ ποικίλων ἀντικειμένων, ἡ ὑαλουργία καὶ ἡ ψηφοθεσία ἀνεπτύχθησαν ἐπαρκῶς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κεραμευτικήν, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων κατεσκευάζοντο ἐν Φοινίκῃ ἀγγεῖα ἐκ πηλοῦ ποικιλόσχημα μετ' ἐγχαράξεων ἢ γραφῶν. Ἡ διακόσμησις τῶν ἀγγείων τούτων, χρησιμοποιουμένων ἢ πρὸς φύλαξιν ἀρωμάτων ἢ πρὸς ἐναπόθεσιν εἰς τοὺς τάφους ποτῶν καὶ λοιπῶν ὑγρῶν, ὅσα ἀπῄτουν αἱ συνήθειαι τῶν χρόνων ἐκείνων, ἢ δι' ἄλλας ἰδιωτικὰς χρήσεις, περιελάμβανε ῥόδακας, ἀνθέμια, κλόσχημα κοσμήματα, ταύρους ἀσσυριακῆς προελεύσεως, φυτοσχήμους παραστάσεις ἐξ Αἰγύπτου προερχομένας καὶ γεωμετρικὰ σχέδια ἐξ Αἰγύπτου ἕλκοντα τὴν καταγωγήν. Ἐξ ἴσου πρὸς τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ἐκ πηλοῦ εἰδώλια, τερατώδεις κεφαλαὶ μὲ ἐξωγκωμένους ὀφθαλμοὺς καὶ πλατέα μέτωπα ἀπεικονίζοντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅπως καὶ τὰ ἐκ πηλοῦ, ἀγάλματα τῆς Ἀστάρτης π. χ., τοῦ Βαάλ-Ἄμμωνος καὶ τοῦ Βησᾶ, τὰ ὁποῖα ἀπέθετον οἱ πιστοὶ εἰς τοὺς ναοὺς τῶν παντοδυνάμων θεῶν· εἰς τὴν ἰδίαν σειρὰν ἀνήκουν καὶ τὰ ἐκ πηλοῦ ζῷα, κάμηλοι, πτηνά, ἵπποι, εὑρισκόμενα ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τοὺς φοινικικοὺς τάφους. Ἀλλ' ἀγάλματα δὲν κατεσκευάζοντο μόνον ἀπὸ πηλὸν ἢ ἀπὸ λίθον· ἐξ ἴσου πρὸς τὰς ὕλας αὐτὰς ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος καὶ ὁ ὀρείχαλκος, μέταλλα, εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν ὁποίων οἱ Φοίνικες ἦσαν ἱκανῶς ἐπιτήδειοι, ὅπως μαρτυροῦν καὶ αἱ ὀρειχάλκινοι αἰχμαὶ αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς Kafer-ed-Djarra, καὶ πάμπολλα ἄλλα εὑρήματα. Ἀπὸ τὰ ἴδια μέταλλα κατεσκευάζοντο παντὸς εἴδους κοσμήματα: πόρπαι, καρφίδες, ἐνώτια, περιδέραια, πυξίδες, ψέλια, δακτύλιοι, περίαπτα κλπ. Πλὴν αὐτῶν, οἱ Φοίνικες κατειργάσθησαν τὴν ὕαλον, κατασκευάζοντες διάφορα δοχεῖα καὶ ἐπιδιώκοντες διὰ συνεχοῦς προσπαθείας νὰ τὴν καταστήσουν λεπτοτέραν, μᾶλλον διαφανῆ ἢ νὰ δημιουργήσουν ἐξ αὐτῆς, τῇ βοηθείᾳ ἐπιθέτων χρωμάτων, ἀπομιμήσεις τῆς ἐπιφανείας διαφόρων σπανίων λίθων. Παρὰ τὴν ὑαλουργίαν πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἡ ψηφοθεσία· ἡ ἄνθησις της ἀναφέρεται εἰς πολὺ μεταγενεστέραν ἐποχὴν (500—600 μ. Χ.), ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς καθαρᾶς φοινικικῆς τέχνης· πάντως ὅμως, ἀκολουθοῦντες ἐν τούτῳ τὸν Ρενὰν καὶ τὸν Κοντενώ, δυνάμεθα νὰ τὴν ἀναφέρωμεν ἁπλῶς μὲ τὴν προσθήκην ὅτι παρήγαγεν ἐξαίρετα ἔργα, ὅπως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν εἰς τὴν Τύρον (μουσεῖον Λούβρου) καὶ παρὰ τὴν Σιδῶνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. Contenau*, La Civilisation Phénicienne (Paris 1926).—*R. Dussaud*, Les fouilles de Byblos («Illustration», Paris, 3 Mai 1924).—*Ch. Virolleaud*, Les travaux archéologiques en Syrie en 1922-1923 (Revue «Syria», V, 1924).—*A. Moret*, Des clans aux Empires (Paris, 1923).—*G. Mendel*, Catalogue des sculptures du Musée impérial ottoman (t. I, Constantinople 1912).—*E. C. Movers*, Die Phönizier (Bonn 1841—1856).—*E. Reclus*, La Phénicie et les Phéniciens (Neuchâtel 1900).

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **Φοινίκη** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποιητικὴ ὀνομασία τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας *Καρίας* (6λ. λ.).

—**Φοινίκη** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἠπείρου ἐν τῇ Χαονίᾳ, βορειότερον τοῦ κερκυραϊκοῦ πόρου, εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, ἐν ἐλώδει πεδιάδι καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ὀγχησμοῦ. Ἡ Φοινίκη εἶχε φθάσει εἰς ἀκμὴν κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα, ἀλλὰ καταληφθεῖσα ὑπὸ Ἰλλυριῶν πειρατῶν κατὰ τὸ 230 π. Χ. κατεστράφη. Ἀνεκτίσθη ὅμως καὶ πάλιν ταχέως. Ἐν ταύτῃ κατὰ τὸ 205 π. Χ. ἔγιναν αἱ μεταξὺ τοῦ Φιλίππου Ε', βασιλέως τῆς Μακεδονίας, καὶ Ρωμαίων διαπραγματεύσεις τῆς συναφθείσης μεταξύ των βραχυβίου εἰρήνης. Ὑφίστατο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἶχεν ὀχυρωθῆ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (μέσα τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος). Ἐρείπια ταύτης σῴζονται σήμερον παρὰ τὸ χωρίον *Φοινίκι*. Τῆς Φοινίκης διεσώθησαν καὶ νομίσματα χαλκᾶ τῶν ἐτῶν 238—168 π. Χ. καὶ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. ΚΑΨ.

— **Φοινίκη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μεθώνης τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 162. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀγαντζίκι*.

Φοινίκη *[Ἀστρον]*. Ἀρχαιοτάτη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομασία τῆς Μικρᾶς *Ἄρκτου* (6λ λ.).

Φοινίκη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τῆς νήσου *Ἴου* (6λ. λ.) πρὸ τῆς ἰωνικῆς ἀποικήσεως.

φοινίκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ τοῦ φοίνικος.

Φοινίκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 652. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον.

— **Φοινίκι** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ὅρμος ἐν τῷ Λακωνικῷ κόλπῳ, κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἕλους (Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς), ἀναπεπταμένος πρὸς Δ. καὶ διανοιγόμενος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐλαία τῶν Μολάων μέχρι τῆς χερσονησώδους προβολῆς Ξυλή, 3 μίλ. νοτιώτερον (τὸ μέσον τοῦ αἰγιαλοῦ του: πλάτ. 36° 43' 50" Β. μηκ. 22° 49' 00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia). Κατ' αὐτὸν τερματίζεται πεδιὰς φερώνυμος. —2) Ὅρμος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Καρπάθου (πλάτ. 35° 30' Β., μηκ. 27° 09' 30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2824: Kasso and Scarpanto, βόρειος μυχὸς τοῦ ὅρμου Ἀρκάσα. Σ. Ε. Λ.

φοινίκια (τά) 6λ. λ. *μελομακάρουνα*.

φοινικιά (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *φοῖνιξ*.

Φοινικιά *[Γεωγρ.]*. —1) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Αἰτωλικοῦ τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 17.

— 2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Καλυβίων Θορικοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 79.

— 3) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Καρτεράδου τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 99.

— 4) Χωρίον τῆς κοινότητος Οἴας (Ἐπάνω Μεριᾶς) τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 332.

— 5) Συνοικισμὸς τοῦ δήμου Ἡρακλείου τῆς ἐπαρχίας Τεμένους τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 60.

Φοινικιᾶς *[Γεωγρ.]*. Παράλιος συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Σελλιῶν τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. (1928) 7. Κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις ἀπεβιβάζοντο ἐνταῦθα πολεμεφόδια. Ε. Γ.

— **Φοινικιᾶς** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κρήτης (πλάτ. 35° 11' 00" Β., μηκ. 24° 20' 40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536a: Candia western portion), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Καλόγερος καὶ Κακομούρης καὶ ἀμέσως πρὸς Δ. τῆς ἄκρας Σταυρός. Ὁ Σταδιασμὸς τῆς Μεγάλης θαλάσσης (327) καταδεικνύει ταυτότητα τοῦ Φοινικιᾶ πρὸς τὴν μεταξὺ Λάμωνος καὶ Φοίνικος *Ἀπολλωνιάδα*. Σ. Ε. Λ.

— **Φοινικιᾶς Μετόχια** *[Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐπὶ τουρκοκρατίας συνοικισμοί τινες τοῦ

Digitized by Google

δήμου Δαφνῶν τῆς ἐπαρχίας Τεμένους τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου *(Μετόχι Στιακοῦ, Γοῦρνες, Ἀθάνατοι)*, ὑπαγόμενοι σήμερον εἰς τὸν δῆμον Ἡρακλείου. Ε. Γ.

φοινικίδαι (οἱ) *[Βοτ.]*. Ἕτερος τύπος τῶν *φοινικοειδῶν* (βλ. λ.).

Φοινικίδης. Ποιητὴς τῆς νέας ἀττικῆς κωμῳδίας, ἀκμάσας κατὰ τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνους. Κατήγετο ἐκ Μεγάρων καὶ φέρεται γράψας πλὴν ἄλλων κωμῳδιῶν, καὶ τὰς «Αὐλητρίδας», ἐν αἷς διεκφωμῴδει τὴν συνθήκην τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Πύρρου. Γ. Μ. Β.

Φοινικιὲς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Ἀμοργοῦ (πλάτ. 36° 49' 00'' Β., μῆκ. 25° 52' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1866 : Amorgos and Denusa), μεταξὺ τοῦ λιμένος Καταπόλων (Βαθὺ) καὶ τοῦ ὅρμου Ἁγίων Σαράντα. Ἀνώνυμος ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ, σημειοῦται εἰς τὸν τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη (νῆσος Ἀμοργὸς 1884) Σ. Ε. Λ.

φοινικίζω· ἀρχ., μιμοῦμαι τοὺς Φοίνικας ἀφροδισιακῶς, ἀσελγῶ παρὰ φύσιν, λεσβιάζω.

φοινικικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φοίνικας, ὁ τῶν Φοινίκων: «φοινικικὰ πορφυρεῖα, — πλοῖα».

—**φοινικικὴ** *γλῶσσα*. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ἐλάλουν οἱ ἀρχαῖοι Φοίνικες, εἶναι μία ἐκ τῶν σημιτικῶν, καὶ δὴ τῶν βορείων σημιτικῶν γλωσσῶν, συγγενεστάτη δὲ πρὸς τὴν ἑβραϊκήν. Ὡμιλεῖτο ἐν τῇ Φοινίκῃ—τῆς ὁποίας τὰ κυριώτερα κέντρα ἦσαν αἱ πόλεις Τύρος, Σιδὼν καὶ Βύβλος —καὶ ταῖς πολλαχοῦ τῆς Μεσογείου φοινικικαῖς ἀποικίαις, ἰδίως ἐν Κύπρῳ καὶ Καρχηδόνι. Τῆς ἀρχαίας φοινικικῆς φιλολογίας ἐσώθησαν μικρὰ μόνον ἀποσπάσματα ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει, οὐχὶ ἐν πρωτοτύπῳ. Δι' ὃ εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος τῆς φοινικικῆς γλώσσης μᾶς παρέχουν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν αἱ σωθεῖσαι φοινικικαὶ ἐπιγραφαί, αἵτινες ἀνέρχονται μέχρι τοῦ Θ' καὶ Ι' αἰῶνος π.Χ., ἰδίως δὲ μακροτέρα τις ἐπιγραφὴ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου βασιλέως τινὸς τῆς Σιδῶνος. Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι εὑρέθησαν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ὑπερηφάνου Καρχηδόνος. Ἐκ τούτων—καθὼς καὶ ἐκ τῶν παρὰ Πλαύτῳ ἀπαντώντων ὀλίγων στίχων εἰς καρχηδονιακὴν γλῶσσαν (ἐν τῇ κωμῳδίᾳ Poenulus)—δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσαν, ἥτις ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ., καὶ δὴ ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Καρχηδόνος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (146 π. Χ.), ἤρχισε νὰ ὑφίσταται ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τῆς λατινικῆς. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐν Καρχηδόνι λαλουμένη διετηρήθη πιθανῶς μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ., ἴσως δὲ καὶ μέχρι τῆς κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα κατακτήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ὁπότε ἐπῆλθεν ὁ πλήρης ἐξαραβισμὸς τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ ἑπομένως ἡ ἐξαφάνισις τῶν πρότερον ἐν αὐτῇ λαλουμένων γλωσσῶν. Ἡ ἀρχαιοτέρα καρχηδονιακὴ εἶναι ἡ αὐτὴ σχεδὸν πρὸς τὴν ἐν Φοινίκῃ ὁμιλουμένην καὶ γραφομένην, ἀλλὰ βραδύτερον ἡ γλῶσσα τῆς Καρχηδόνος παρουσιάζει μεγάλας διαφορὰς ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῆς μητροπόλεως, ἥτις, περιοριζομένη βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. ὑπὸ τῆς ἀραμαϊκῆς, ἐξηφανίσθη ἐντελῶς καὶ ἀντικατεστάθη ὑπ' αὐτῆς πιθανῶς κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π. Χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὴν περὶ τῶν σημιτικῶν καθόλου γλωσσῶν βιβλιογραφίαν βλ. ἐν λ. *σημιτικαὶ* γλῶσσαι. Εἰδικῶς: πρὸς μελέτην τῆς φοινικικῆς εἶναι ἄξια συστάσεως τὰ ἔργα τοῦ *T. Movers*, Phönizische Texte, I—II (1845—1847) καὶ τοῦ *Schröder*, Die phönizische Sprache (1869).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—**φοινικικὴ** *τέχνη*· βλ. λ. *Φοινίκη [Τεχν.]*.

—**φοινικικὸν** *ὀξὺ* *[Χημ.]*. Συνώνυμον τοῦ *παλμιτικοῦ ὀξέος*.

φοινίκιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου *φοῖνιξ ὁ δακτυλοφόρος*.

φοινίκιον (τὸ) *[Ἀρχ. Μουσ.]*. Ὄνομα διδόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν *φοινικικὴν λύραν*, δηλαδὴ εἰς ἔγχορδον ὄργανον ἔχον χορδὰς ἀνὰ ζεύγη, ἐπιτρεπούσας νὰ ἀποδίδηται ταυτοχρόνως καὶ ἡ ὀγδόη. Γ. Σ.

Φοινίκιον *[Γεωγρ.]*. Χαμηλὸν ὄρος τῆς Βοιωτίας, ἐκτεινόμενον πρὸς Β. τοῦ Φικίου, μεθ' οὗ καὶ συνέχεται. Ὑψοῦται μεταξὺ τῆς Κωπαΐδικῆς λεκάνης καὶ τῆς Ὑλικῆς λίμνης. Ι. Σ. Σ.

Φοινικιοῦν *δικαστήριον* *[Ἀρχ.]*. Δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας, ὀνομασθὲν οὕτως ἐκ τοῦ χρώματος τῆς προσόψεώς του, διατηρηθὲν δὲ μέχρι τοῦ 150 περίπου μ. Χ. Ι. Δ. Ζ.

φοινικιοῦς (ὁ), καὶ οὐδ. —*οῦν*· ὁ ἔχων χρῶμα φοινικοῦν, ἐρυθρόν.

φοινικίς, —*ίδος* (ἡ)· ὕφασμα οἱονδήποτε πορφυροῦν εἴτε ὡς ἔνδυμα εἴτε ἄλλως χρησιμοποιούμενον· ‖ μικρὸς πίναξ ὑποκάτω εἰκόνος ἐν τῷ ναῷ, δηλῶν τὸ εἰκονιζόμενον.

—*[Ναυτ.]* Παρ' ἀρχαίοις ἐρυθρὰ σημαία, ἧς ἡ ἔπαρσις διέτασσε τὴν γενικὴν ἔναρξιν τῆς ναυμαχίας. Τανῦν ἐρυθρὸν σῆμα δηλοῦν ὅτι εἰς τὸ πλοῖον, εἰς ὃ τοῦτο εἶναι ἐπηρμένον, καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπάρσεώς του, ἐκτελεῖται μετακίνησις ἢ φόρτωσις εὐφλέκτων ἢ ἐκρηκτικῶν ὑλῶν. Συνήθως ὡς φοινικὶς χρησιμοποιεῖται τὸ σημεῖον Β τοῦ διεθνοῦς κώδικος σημάτων. Σ. Ε. Λ.

Φοινικὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βοιωτίας, κειμένη εἰς τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς Κωπαΐδος λίμνης, εἰς τὴν νῦν θέσιν Κασνέσι, «πλησίον Ὀγχηστοῦ ὑπὸ τῷ Φοινικίῳ ὄρει, ἀφ' οὗ καὶ μετωνόμασται Φοινικίς» (*Στράβ. Θ*, 410), πρότερον καλουμένη *Μεδεών*. Α. Θ. Σ.

φοινικίτης (ὁ) (Phönicit) *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. λ. *μελανοχρωΐτης*.

φοινικοειδῆ (τὰ) (Palmaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν μονοκοτυληδόνων, περιλαμβάνουσα πολυπληθῆ γένη καλλιεργούμενα κυρίως πρὸς κόσμον καὶ ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Γνωστότερα γένη εἶναι τὰ ἑξῆς: *ἀρέγκα, ἀρέκα, ἀστροκάρυον, ἀττάλεια, βακτρίς, βόρασσος, βράχειος, δαιμονόρωψ, ἐλαΐς, ἐρύθεια, εὐτέρπη, ζαλάκκα, θρῖναξ, ἰουβαία, καρυῶτις, κεντία, κηρόξυλον, κοπερνικία, κορυφάς, λαοδίκη, λατανία, λιβιστονία, μαυριτία, μητρόξυλον, ὀρεόδοξα, οὐασιγκτωνία, περίκυκλος, πριτχαρδία, ραπίς, ραφίς, σαβάλη, σερενόα, τριθρῖναξ, ὑφαντική, φοινικοκαρύα, φοῖνιξ, φυτελέφας, χαμαίδωρον, χαμαίρωψ, ψευδοκάλαμος* καὶ *ψευδοφοῖνιξ*. Δ. Ν. Π.

φοινικοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φοίνικα· ‖ *φοινικοειδῆ* (τά)· φυτὰ ὁμοιάζοντα πρὸς τὸ φυτὸν φοίνικα.

—**φοινικοειδεῖς** *πτυχαὶ* *[Ἀνατομ.]*. Πτυχαὶ ἐπὶ τοῦ τοιχώματος τῆς κοιλότητος τοῦ αὐχένος τῆς μήτρας, παράλληλοι, λοξῶς φερόμεναι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, αἵτινες ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ τοῦ προσθίου καὶ τοῦ ὀπισθίου τοιχώματος συγκλίνουσιν εἰς μείζονα ἐπιμήκη πτυχήν, τὴν *στελεχιαίαν φοινικοειδῆ πτυχήν*. Ι. Π.

φοινικοκαρύα (ἡ) (Cocos) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα, ὧν εἶναι γνωστὰ περὶ τὰ 25 εἴδη, πάντα ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος τοῦ γένους εἶναι ἡ *φοινι-*

Φοινικοκαρύα ἡ καρυοφόρος.

κοκαρύα ἡ καρυοφόρος (Cocos nucifera), μέγα δένδρον, ὅπερ φθάνει εἰς ὕψος 30 περίπου μέτρων καὶ ἔχει περίμετρον 50 ἑκατοστομέτρων. Ὁ κορμὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν κορμὸν τοῦ φοίνικος καὶ εἶναι κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τοῦ φυτοῦ εὐθυτενής, κλίνων τὴν κορυφήν του ἐφ' ὅσον παρέρχεται ἡ ἡλικία του. Ἐπειδὴ ὁ κορμός, ἐφ' ὅσον γηράσκει, διαυλακοῦται, τὰ φύλλα μόνον κατὰ τὴν κορυφὴν ἀναφαίνονται. Τὸ μῆκος αὐτῶν φθάνει τὰ 5—6 μέτρα, τὰ ἄνθη εἶναι μονόοικα καὶ διατεταγμένα κατὰ σπάδικας, τὰ βράκτεια τῶν ἀνθέων ἔχουσι μῆκος 2 περίπου μέτρων. Ὁ καρπὸς της, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἰνδικὸν κάρυον* ἢ *κοκό*,

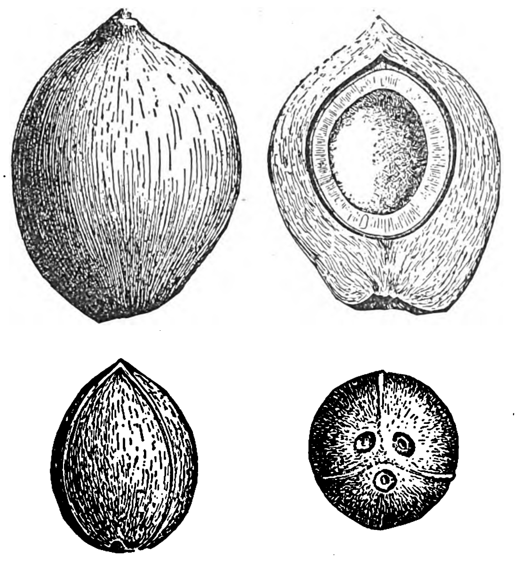

Καρποὶ φοινικοκαρύας.

περιβάλλεται ὑπὸ στρώματος ἐξ ἰνῶν ἀνθεκτικῶν, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ψιαθίνων σκευῶν καὶ ἐπίπλων, ὡς καὶ σχοινίων. Τὰ ὑπολείμματα τὰ λαμβανόμενα ἐκ τῆς ξάνσεως τῶν ἰνῶν τῶν καρπῶν τούτων εἰσάγονται κατὰ μεγάλα ποσὰ εἰς Εὐρώπην, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὁλλανδίαν, ὅπου χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθοκόμων ἀντὶ βρύων πρὸς ρίζωσιν τῶν μοσχευμάτων καὶ βλάστησιν σκληρῶν σπόρων ἑτέρων ἐξωτικῶν φυτῶν. Ἡ λευκὴ οὐσία, δηλαδὴ ἡ ψύχα, μὲ τὴν ὁποίαν περιβάλλεται τὸ ἐσωτερικὸν περίβλημα τοῦ καρποῦ ἀποξηραινομένη ἀποτελεῖ τὴν γνωστὴν οὐσίαν *κόπρα*, ἥτις κατὰ μεγάλας ποσότητας εἰσάγεται εἰς τὴν Εὐρώπην, τὸ δ' ἐξ αὐτῆς δι' ἐκθλίψεως λαμβανόμενον ἔλαιον χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν σαπωνοποιίαν. Τὰ ὑπολείμματα τοῦ κόπρα ἀποτελοῦσιν ἐκλεκτὴν κτηνοτροφικὴν οὐσίαν. Τὸ ἔλαιον ρευστοποιεῖται ὑπὸ θερμοκρασίαν 25° Κελσίου καὶ ἀποτελεῖ εἶδος λευκοῦ φυτικοῦ βουτύρου, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα végétaline, ὅπερ εἶναι βρώσιμον καὶ χρησιμοποιεῖται εὐρέως ἐν Εὐρώπῃ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν εἰδῶν ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ *φοινικοκαρύα ἡ οὐεδδελιανὴ* (Cocos weddeliana), *φοινικοκαρύα ἡ πτερόφυλλος* (Cocos plumosa), *φοινικοκαρύα ἡ νότιος* (Cocos australis) καὶ *φοινικοκαρύα ἡ λιθόσπερμος* (Cocos lapidea). Τὸ τελευταῖον εἶδος εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

φοινικόκοκκος (ὁ) (Phoenicococcus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν κοκκοειδῶν. Προσβάλλουσι τὸν φοίνικα μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πτῶσιν τῶν καρπῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ δένδρου. Ἡ ψώρα αὕτη καταπολεμεῖται δι' ἐπανειλημμένων ψεκασμῶν διὰ πετρελαιοσάπωνος ὑπὸ ἰσχυρὰν πίεσιν. Ε. Τ. Ε.

φοινικολάχανον (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *νανόρωψ*.

φοινικόλιπος (τό)· βλ. λ. *φοινικέλαιον*.

Φοινίκου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θυάμιδος (Φιλιατῶν) τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 342, ἀσχολούμενοι κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φοινικόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς πόλεως *Παλμύρας* (βλ. λ.).

φοινικοπτερίδαι (οἱ) (Phoenicopteridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν πλατυρράμφων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν*, περιλαμβάνουσα μεγάλου μεγέθους πτηνά, ἀπαντῶντα εἰς τὰ εὔκρατα καὶ θερμὰ κλίματα. Γνωστότερον γένος τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ὁ *φοινικόπτερος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φοινικόπτερος (ὁ) (Phoenicopterus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν πλατυρράμφων τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοπτερίδων*, περιλαμβάνον μεγάλα πτηνὰ μὲ σῶμα λεπτὸν καὶ κομψόν, ράμφος χονδρόν, ἰσχυρόν, ὀδοντωτὸν κατὰ τὰ ἄκρα του καὶ ἀποτόμως κυρτούμενον κατὰ τὸ μέσον του. Ἡ κάτω σιαγὼν εἶναι εὐρυτέρα τῆς ἄνω. Αἱ πτέρυγες ἔχουσι μέτριον μέγεθος. Οἱ πόδες εἶναι μακρότατοι καὶ οἱ δάκτυλοι φέρουσιν ὄνυχας βραχεῖς καὶ πεπλατυσμένους.

Digitized by Google

Τὸ γένος περιλαμβάνει 5 εἴδη. ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τοῦ Παλαιοῦ καὶ Νέου Νόσμου καὶ ἅτινα ἐλαχίστας διαφορὰς παρουσιάζουσι μεταξύ των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φοινικόπτερος ὁ ῥοδόχρους* (Phoenicopterus roseus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 165 ἑκατοστομέτρων εἰς τὰ ἄρρενα· καὶ 125—135 εἰς τὰ θήλεα. Οὗτος φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα γενικῶς ἐρυθρόν. Ἡ κεφαλή, τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ καὶ ἡ ῥάχη ἔχουσι ζωηρότερον ἐρυθρὸν χρῶμα, οἱ δὲ πόδες εἶναι ὑπέρυθροι. Αἱ θήλειαι ἔχουσιν ἀτονωτέρους χρωματισμοὺς καὶ τὸ σῶμά των εἶναι λευκὸν μὲ ἀποχρώσεις ὑπερύθρους καὶ μόνον αἱ πτέρυγές των εἶναι ἐρυθραί. Τὰ νεαρὰ πτηνὰ ἔχουσι χρῶμα φαιοτεφρόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐνδιαιτᾶται κατὰ πολυπληθεῖς συνήθως ὁμάδας παρὰ τὰς ἀκτάς, ὡς καὶ τὰς λιμνοθαλάσσας. Ἡ πτῆσίς του εἶναι ταχεῖα καὶ μεγάλης διαρκείας. Ἡ διάταξις τοῦ ἄκρου ποδὸς ἐπιτρέπει εἰς τὰ πτηνὰ ταῦτα νὰ βαδίζωσιν εὐκόλως καὶ ἐντὸς τῶν τελματωδῶν ἐκτάσεων εὐχερῶς. Τρέφεται ἐξ ᾠῶν ἰχθύων, μαλακοστράκων, μαλακίων καὶ σκωλήκων, ἅτινα ἀνευρίσκει ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς ἄμμου καὶ τῆς ἰλύος. Αἱ ὀδοντώσεις τοῦ ῥάμφους ἐπιτρέπουσιν εἰς τὸ πτηνὸν νὰ συγκρατῇ στερρῶς τὴν λείαν του. Ἐπίσης τρώγει καὶ ἰχθῦς, οὓς ἐπιτηδειότατα συλλαμβάνει. Εἶναι δειλὸν καὶ καχύποπτον πτηνόν, ἀποφεύγει τὰ κατῳκημένα μέρη καὶ ἐνδιαιτᾶται εἰς τὰς ἐρημικὰς ἀκτάς. Ὅταν πρόκειται νὰ εὕρωσι τὴν λείαν των παρατάσσονται κατὰ σειρὰν καὶ ἀναμένουν αὐτήν. Ἐπίσης καὶ ὅταν ἀναπαύωνται, παρατάσσονται κατὰ σειρὰν καὶ ἵστανται ὄρθιοι ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ποδός, ἐνῷ τὸν ἕτερον πόδα ἀναδιπλοῦσι κάτωθεν τῆς κοιλίας των.

Φοινικόπτερος ὁ ῥοδόχρους.

Οἱ φοινικόπτεροι, εἰς τὰς θερμὰς χώρας, ἐκτελοῦσι συχνὰ μακρινὰς μεταναστεύσεις, σχεδὸν πάντοτε κατὰ πολυαρίθμους ὁμάδας. Μεταναστεύοντες σχηματίζουσι τεράστιον τρίγωνον ἐξ ἑκατοντάδων πτηνῶν ἀποτελούμενον, ὁπότε νομίζει τις ὅτι πρόκειται περὶ φλογῶν πυρός, αἵτινες ταχύτατα διασχίζουσι τὸν οὐρανόν. Ἡ μετανάστευσις τῶν φοινικοπτέρων εἶναι ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων θεαμάτων. Ὅταν διέρχωνται ἄνωθεν τῶν λιμνῶν ἢ τῶν τελμάτων, ἐπιβραδύνουσι πρὸς στιγμὴν τὴν πτῆσίν των. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουσι παρὰ τὰ ὕδατα καὶ ἐπὶ ὑγροῦ ἐδάφους. Αὕτη ἔχει ὕψος 50 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ σχῆμα κώνου, οὗ ἡ βάσις εἶναι βεβυθισμένη ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ἐκεῖ ἡ θήλεια ἐναποθέτει 2—3 ᾠὰ λευκά, μεγέθους ᾠῶν χηνός, ἀλλὰ ἐπιμηκέστερα τούτων. Τὰ ᾠὰ καλύπτονται ὑπὸ λεπτοῦ λευκοῦ στρώματος κόνεως, ἥτις καὶ λευκαίνει τοὺς δακτύλους ἅμα τῇ ἐπαφῇ. Οἱ νεοσσοὶ μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκκολάψεώς των τρέχουσι ταχύτατα, ἀλλὰ ἵπτανται πολὺ βραδύτερον. Εἰς μικρὰν ἡλικίαν συλλαμβανόμενοι οἱ φοινικόπτεροι ἐξημεροῦνται εὐκόλως, ἐλάχιστον ὅμως χρόνον ζῶσιν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ὅπου καὶ τρέφονται, συνήθως τὴν νύκτα, διὰ τεμαχίων ἄρτου, ἅτινα ἐμβαπτίζουσι πρῶτον εἰς τὸ ὕδωρ, ὡς καὶ δι' ἰχθύων. Ἐνίοτε ἀναπαράγουσι καὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Εἴς τινας χώρας τρώγουσι τὸ κρέας τοῦ φοινικοπτέρου, ὅπερ, ὡς λέγεται, εἶναι νόστιμον. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν ἰδίως ἐν Ἀφρικῇ, ὅπου μαῦροί τινες λαοὶ θεωροῦσιν αὐτὰ ὡς ἱερά, τὸν δὲ φονεύοντα αὐτὰ τιμωροῦσι διὰ θανάτου.

Γνωστότερον ἐξωτικὸν εἶδος εἶναι ὁ *φοινικόπτερος ὁ πυρρόχρους* (Phoenicopterus ruffus), ὅστις εἶναι κατά τι μικρότερος τοῦ προηγουμένου εἴδους καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Τὸ κρέας του εἶναι σχεδὸν μελανόν, ἀλλὰ νοστιμώτατον, ἰδίως ἡ γλῶσσά του, ἥτις θεωρεῖται ἓν τῶν ἐκλεκτοτέρων ἐδεσμάτων. Ἐπίσης τρώγουσι καὶ τὰ ᾠὰ τοῦ πτηνοῦ τούτου. **Δ. Ν. Π.**

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *φοινικοπτέρων* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸν νομὸν Allier τῆς Γαλλίας καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Oregon. **Γ. Κ. Γ.**

φοινικοπυρηνέλαιον (τό)· βλ. *φοινικέλαιον.*

Φοίνικος ***λιμὴν*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φοίνικας* (Σύρου).

—Φοίνικος ***νῆσοι*** (Phoenix) *[Γεωγρ.]*. Συστὰς νήσων τῆς Πολυνησίας ἐν Ὠκεανίᾳ, ἀνηκουσῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, περιλαμβανομένη ἐντὸς τῶν παραλλήλων 2° 30′ καὶ 4°30′ νοτίου πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 171° καὶ 174° 30′ δυτικοῦ μήκους ἀπὸ τοῦ Γκρήνουϊτς. Κατέχει ἔκτασιν 41 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 100 περίπου ἀτόμων, ἁπάντων διαβιούντων ἐν τῇ μεγαλυτέρᾳ τῆς συστάδος νήσῳ *Ἐντερμπουρυ.* Ἄλλαι τοῦ συμπλέγματος νῆσοι εἶναι αἱ *Φοῖνιξ, Μπέρνεϋ, Γκάρντνερ, Χούλ, Σίντνεϋ* καὶ *Μὰκ Κήν,* ἅπασαι κοραλλιογενεῖς.

—Φοίνικος ***Χαλέπα*** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Χαλέπα* Φοίνικος.

φοινίκουρος (ὁ) (Phoenicurus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοττυφιδῶν* ἢ *κοσσυφιδῶν,* περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων πτηνῶν, παρεμφερῶν πρὸς τοὺς κοσσύφους, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φοινίκουρος ὁ κοινὸς* (Phoenicurus vulgaris), κοινῶς *κοκκινόκωλος, σπεντζᾶς, κομπογιαννίτης, γιαννάκος,* πτηνὸν μικρότερον τῆς ἀηδόνος.

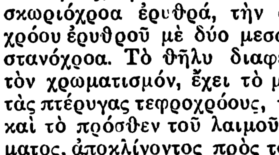

Φοινίκουρος ὁ κοινός.

Τὸ ἄρρεν ἔχει μέτωπον λευκόν, τὴν ῥίζαν τοῦ ῥάμφους, τὸ πρόσθεν τοῦ λαιμοῦ καὶ τὰς παρειὰς μέλανα, τὸ ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς, τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ σώματος λευκόφαια, τὰς πτέρυγας βαθέος καστανοῦ χρώματος μὲ ἀνοικτὰς κιτρινοκαστανοχρόους παρυφάς, τὸ στῆθος, τὴν κοιλίαν καὶ τὰ πλάγια τοῦ σώματος σκωριόχροα ἐρυθρά, τὴν οὐρὰν ζωηροῦ σκωριοχρόου ἐρυθροῦ μὲ δύο μεσαῖα πτερὰ σκοτεινὰ καστανόχροα. Τὸ θῆλυ διαφέρει τοῦ ἄρρενος κατὰ τὸν χρωματισμόν, ἔχει τὸ μέτωπον, τὴν ῥάχιν καὶ τὰς πτέρυγας τεφροχρόους, τὴν ῥίζαν τοῦ ῥάμφους καὶ τὸ πρόσθεν τοῦ λαιμοῦ ἀνοικτοῦ τεφροῦ χρώματος, ἀποκλίνοντος πρὸς τὸ τοῦ καφέ, τὸ στῆθος εἰς τὸ μέσον λευκόν, τὰ πλάγια καὶ ἄνωθεν ἀνοικτοῦ κιτρίνου καστανοφαίου, πάντα τὰ ἄνω μέρη ἀμαυρὰ φαιοκαστανόχροα. Τὸ κοιλιακὸν μέρος ἀνοικτὸν καφέ, καταλῆγον εἰς τὸ λευκόν, τὴν οὐρὰν τεφρόχρουν μὲ καφεχρόους ἀποχρώσεις. Εἶναι πτηνὸν ἀποδημητικόν. Προερχόμενον ἐξ Ἀφρικῆς, διέρχεται κατ' Ἀπρίλιον ἢ καὶ ὀλίγον πρότερον ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐπανέρχεται κατὰ Σεπτέμβριον, προερχόμενον ἐκ τῶν βορείων χωρῶν, ἵνα κατέλθῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν πρὸς διαχείμασιν, ἀποτελεῖ δὲ τὴν πρωτοπορίαν τῶν διερχομένων ἐξ Ἑλλάδος ἀποδημητικῶν πτηνῶν. Τινὲς φοινίκουροι παραμένουσι κατὰ τὴν ἐαρινὴν διέλευσίν των καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλα εἴδη ἀποδημητικῶν πτηνῶν. Εἶναι ἀμφισβητήσιμον ἂν καὶ κατὰ τὸν χειμῶνά τινες παραμένουσιν ἐν Ἑλλάδι. Διαμένει πλησίον χωρίων, κωμῶν, πόλεων. Ἐπικάθηται εἰς δένδρα, θάμνους, ἐρείπια παλαιῶν κτισμάτων, ἐπὶ βράχων, ὑψηλῶν λίθων. Συχνάζει εἰς τοὺς κήπους καὶ καθίσταται ἀνθρωπόφιλον. Καθήμενον κινεῖ καὶ ταλαντεύει τὸ ὅλον σῶμά του, ἀνυψοῖ καὶ καταβιβάζει τὴν οὐράν του, ὡς νὰ θέλῃ νὰ ἐπιδείξῃ τὰ ποικίλα χρώματά του. Ἀπαντᾷ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ ἀρκτικοῦ κύκλου, ἔν τε ταῖς μεσημβριναῖς καὶ ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις πανταχοῦ καὶ ἐν πάσῃ τῇ βορείῳ Ἀσίᾳ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ἔνθα δὲν ὑπάρχουσι δένδρα καὶ θάμνοι. Φωλεοποιεῖ εἰς ὀπὰς βράχων, εἰς κοιλότητας δένδρων, εἰς ἐρείπια παλαιῶν κτισμάτων. Παρετηρήθη νεοσσοποιῶν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τρώγει μυίας, κώνωπας, μικρὰς πεταλούδας, παντὸς εἴδους ἔντομα. Τὸ θῆλυ τίκτει 5 ἕως 7 καὶ 8 ἐνίοτε ᾠά, ἅτινα ἐπῳάζει ἐπὶ 16—17 ἡμέρας. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπῳάσεως τὸ ἄρρεν προσκομίζει τὴν τροφὴν εἰς τὸ θῆλυ, παραμένει πλησίον τῆς συντρόφου του καὶ πρὸς ἀνακούφισιν καὶ τέρψιν της τονίζει τὸ γλυκύ του ᾆσμα. Τὸ κρέας του εἶναι λίαν τρυφερὸν καὶ νόστιμον, ἀλλ' ἡ θανάτωσις ἢ ἡ ζώγρησίς του ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν κειμένων ἐν Ἑλλάδι περὶ θήρας διατάξεων ἕνεκα τῆς σμικρότητός του καὶ τῆς μεγίστης ὠφελιμότητός του ὡς ἐντομοφάγου. **Φ. Δ. Γ.**

Φοινικοῦς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Μεσσηνίας, δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα, σχηματιζόμενος ὑπὸ τῶν Οἰνουσῶν νήσων. Εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ σύγχρονος *Πόρτο Λογγὸ* (πλάτ. 36° 46′ Β., μῆκ. 21° 43′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 207 : Kastro Tornese to Venetico) τῆς Μεγάλης Σαπιέντζας. **Σ. Ε. Λ.**

— **Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς νήσου τῶν Κυθήρων. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. Δ, η, 7), τονίζοντος τὴν εἰς αὐτὸν ἀγκυροβολίαν τοῦ Κόνωνος πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ στόλου του, συνάγεται ὅτι εἶναι ὁ ἀσφαλὴς τοῦ *Αὐλέμωνος* ὅρμος, ἀφοῦ καὶ ἡ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ ὕπαρξις τῶν ἰχνῶν τῆς ὀχυρώσεως τῶν Κυθήρων συμπίπτει πρὸς τοῦ Ξενοφῶντος τὴν περιγραφήν. **Σ. Ε. Λ.**

— **Φοινικοῦς, ἢ** ***Φοῖνιξ ὁ Λαμπέων*** *[Ἀρχ. Γεωγραφ.]*. Κρητικὸς λιμὴν ἐν τῇ Νοτίῳ Θαλάσσῃ (Λιβυκὸν πέλαγος), καθ' ὃν τελευτᾷ ἡ πρὸς τὴν Ἀμφίμαλλαν (Γεωργιούπολιν) στενότης τῆς Κρήτης (*Στράβ.* Ι, 475). Κατὰ Πτολεμαῖον (Γ, ιζ, 3) ἔκειτο μεταξὺ Ἑρμαίας ἄκρας (Κάβο-Πλάκα) καὶ Μασσαλία ποταμοῦ (Μεγαλοπόταμον). **Σ. Ε. Λ.**

— **Φοινικοῦς** ***λιμὴν*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Αὐλὼν τῆς χερσονήσου τῶν Ἐρυθρῶν, ὁ σημερινὸς *Ἐγρὶ-λιμὰν* (βλ. λ.).

— **Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χερσονησίζουσα προβολὴ τῆς Καρίας, ἀντικρύζουσα τὴν ΒΔ. πλευρὰν τῆς Ῥόδου καὶ διαθεομένη ὑπὸ φερωνύμου ὄρους ἐπιστεφομένου ὑπὸ φρουρίου. Χωρίζουσα ἀμφιδύμως τοὺς κόλπους Σχοινοῦντα (Ἀρινὲ) καὶ Φύσκον (Μαρμαρίσι), ἀπέληγεν εἰς τὴν ἐλάσσονα χερσόνησον, τὰ *Λώρυμα,* καὶ εἰς τὰ ἀκρωτήρια *Ἀφροδίσιον* (Ἅγιοι Ἀπόστολοι), *Παρίδιον* (κάβο Νοριὰ ἢ Βολπέ), *Κυνὸς Σῆμα* ἢ *Ὄνου Γνάθος* (Ἀλοῦπο), *Φοῖνιξ* (Ἀσπρομύτης) καὶ *Ποσείδιον* (Πάνδιον), καὶ εἶχε κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν της πόλιν, ἣν ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ὡς Phalarus Cressa, ὁ Σταδιασμὸς ὡς *Φάλαρον* καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὡς *Κρῆσσαν,* εἰς τὸ κέντρον δὲ χωρίον *Φοῖνιξ* (νῦν *Φινὶ* καὶ *Φινιούτι :* πλάτ. 36° 36′ 40″ Β., μῆκ. 28° 07′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872 : Kalymnos to Rhodes), καθ' ὃ τὸ ὅριον μέχρις οὗ ἐξετείνετο ἡ Ῥοδίων Περαία (*Πτολεμ.* Ε, 6, 11). **Σ. Ε. Λ.**

— **Φοινικοῦς** *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τοῦ κόλπου τῆς Ἀτταλείας, ὁ ἄλλως καὶ *Ὄλυμπος* καλούμενος, ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου ἀρχαίας πόλεως καὶ τοῦ ὑπερκειμένου βουνοῦ τοῦ Μυσιακοῦ Ὀλύμπου. Εἶναι ὁ σύγχρονος *Τσιραλοῦ.*

— **Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Λυκίας κατὰ τὰ σύνορα πρὸς τὴν Παμφυλίαν, ἣν διατέμνον ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σιδαροῦς. Ἐλέγετο καὶ *Ὄλυμπος,* εἶχε δὲ ναὸν τοῦ Ἡφαίστου. Εἶναι τὸ σύγχρονον *Μορισὰρ-ντὰγ* καὶ δὴ ὁ κρατήρ του *Γιανάρ,* ὁ κατὰ περιόδους ἐν ἐνεργείᾳ. **Σ. Ε. Λ.**

—**Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις παρὰ τὸν φερώνυμον τῆς Παμφυλίας λιμένα. Ὑπῆρξεν ὁρμητήριον πειρατῶν. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐκαλεῖτο *Φοῖνιξ.* **Σ. Ε. Λ.**

—**Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Παμφυλίας κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ κόλπου, μεταξὺ Φασήλιδος καὶ Κραμβούσης ἄκρας, πλησίον τοῦ Κωρύκου καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παμφυλιακοῦ Ὀλύμπου (Σταδιασμὸς 227 — 229). Εἶναι ὁ σύγχρονος *Ντελικτάς.* **Σ. Ε. Λ.**

—**Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σικελίας μεταξὺ Παχύνου ἄκρου (Capo Passaro) καὶ Χερσονήσου (Murro di Porco). Ἐκ περικοπῆς τοῦ Θουκυδίδου (ΣΤ′, β, 6), καθ' ἣν οἱ Φοίνικες ἐκράτουν «καὶ τὰ ἐπικείμενα νησίδια, ἐμπορίας ἕνεκα τῆς πρὸς Σικελούς», ἤχθησαν εἰς ταυτότητα τοῦ λιμένος τούτου πρὸς τὸν ὅρμον, ὃν σχηματίζει ἡ νησὶς Vendicari (πλάτ. 36° 47 Β., μῆκ. 15° 09′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 187 : Palma to Katania). **Σ. Ε. Λ.**

—**Φοινικοῦς** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν καὶ πόλις τῆς Λιβύης κατὰ τὰ πρὸς τὴν Αἴγυπτον σύνορα, μεταξὺ Ἑρμαίων (Ras Kanais) καὶ Πνιγέως (Ras el Taba), ἔχων πρὸ αὐτῆς ζεῦγος νησίδων (Tanum reef), ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν Λευκὴν ἀκτὴν (Στραβ. ΙΖ, 799). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀγκυροβόλιον Abu Jerab (πλάτ. 31° 04 1/2 Β., μῆκ. 28° 00 1/2 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 374 : Mersa Matruh to Alexandria), δυτικῶς τοῦ Κόλπου τῶν Ἀράβων. **Σ. Ε. Λ.**

Φοινικοῦσ(σ)α (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν Λιπάρων νήσων (βλ. *Αἰόλου* νῆσοι), ὀφείλουσα τὴν ὀνομασίαν της, ὡς καὶ ἡ γείτων της Ἐρικοῦσσα (Alicudi), εἰς τὰ εἰς αὐτὴν ἐπικρατοῦντα δένδρα (*Στράβ.* ΣΤ, 276). *Φοινικώδης* κατὰ Πτολεμαῖον (Γ, δ, 16), ἣν ὀνομασίαν παρέφθειρεν εἰς **Enico-**

Digitized by Google

dis ὁ γεωγράφος τῆς Ραβένης, εἶναι ἡ σύγχρονος Felicudi (πλάτ. 38° 35′ Β., μῆκ. 14° 34′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 172: Lipari islands). Σ. Ε. Λ.

Φοινικοῦσσαι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ κατὰ Ἑκαταῖον (ὡς εὕρηται παρὰ Στεφάνῳ 669,9) ὀνομασία: —1) Δύο νῆσοι ἐν τῷ Λιβυκῷ κόλπῳ πρὸς τὴν Καρχηδόνα· οἱ νησιῶται *Φοινικουσσαῖοι*. —2) Πόλεως Φοινίκων ἐν τῇ Συρίᾳ. Ἀμφοτέρων ἡ ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

φοινικοφαὴς (ὁ) (Phoenicophaes) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκρακτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκυγιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους πτηνά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φοινικοφαὴς ὁ πυρροκέφαλος* (Phoenicophaes ruficapis), ὅστις ἔχει ῥάμφος μέτριον, ἰσχυρὸν καὶ κεκαμμένον κατὰ τὸ ἄκρον του, πτέρυγας βραχείας καὶ χρῶμα μελανὸν κατὰ τὴν ῥάχιν, λευκὸν κατὰ τὴ κοιλίαν καὶ πυρρὸν κατὰ τὴν κεφαλήν. Ἐνδιαιτᾶται εἰς τὰ μεγάλα δάση τῆς Κεϋλάνης. Δ. Ν. Π.

φοινικοχροΐτης (ὁ) (Phönikochroit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν συνώνυμον τῷ *φοινικίτῃ* (βλ. λ.) Γ. Κ. Γ.

Φοινίκων *θάλασσα* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὀνομασία διδομένη (*Παυσαν*. Γ, κα, 6) εἰς τὸ ἀνατολικώτατον τοῦ Μεσογείου τμῆμα, τὸ βρέχον τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης, καὶ ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου (νῦν Ἰσκενδερούμ) μέχρι Ρινοκορούρων (νῦν Ἔλ Ἀρὶς) ἐκτεινόμενον. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο Phoenicium mare (*Plin*. 5, 67 καὶ 97 καὶ 128). Κατὰ τὸν Διονύσιον τὸν Χαρακηνὸν (Οἰκουμ. Περιηγ. 117, *Εὐσταθίου Θεσσαλον*. Παρεκβ. 117) *Σιδονίη θάλασσα*. Σ. Ε. Λ.

φοινικών, —ῶνος (ὁ)· τόπος ἔνθα φύονται πολλοὶ φοίνικες.

φοῖνιξ (ὁ), ἡ *φοίνιξ* (Foenix) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μονοκοτυληδόνων-φοινικωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν* ἢ *φοινικιδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς, Ἀσίας καὶ Αὐστραλίας καὶ ἀφθονοῦντα κυρίως εἰς τὴν Ἀμερικήν. Οἱ φοίνικες γενικῶς εἶναι φυτὰ δενδρώδη. Ὁ κορμός των εἶναι συνήθως ἄκλωνος, φέρων κατὰ τὴν κορυφήν του φύλλα ἡνωμένα μεταξύ των ἐν εἴδει καταληκτικῆς ἀνθοδέσμης. Τὰ ἄνθη εἶναι κατὰ βότρυς διατεταγμένα καὶ περιβάλλονται ὑπὸ μεγάλων βρακτείων ἢ σπαθῶν. Γενικῶς εἶναι δίκλωνα καὶ ἐνίοτε πολύγαμα, συνήθως ὑποπράσινα. Ὁ καρπὸς τῶν φοινίκων εἶναι δρύπη.

Ἐκ τῶν 12 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: *Φοῖνιξ ὁ δακτυλοφόρος* (Foenix dactylifera), κοινῶς παρ' ἡμῖν γνωστὸς ὑπὸ τὰ ὀνόματα *βαΐά, κουρμαδιά, ταταλιὰ* (ἐν Κεφαλληνίᾳ), *χουρμαδιὰ* καὶ *φοινικιά*. Εἶναι δένδρον δίοικον, μακρόβιον, εὐθυτενές, μακρυστέλεχον καί, συνηθέστερον, μονοστέλεχον, ὑψούμενον μέχρις 25 μέτρων. Πολλάκις ἀπαντῶσι καὶ φοίνικες διακεκλαδισμένοι. Κλαδώδης φοῖνιξ ὑπάρχει εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Kew Gardens. Τὸ δένδρον τοῦτο ἀντέχει καὶ εἰς τὰ ψυχρότερα κλίματα, εἰς θερμοκρασίαν μέχρι 10° ὑπὸ τὸ μηδέν. Ὡριμάζει ὅμως καὶ ἀποδίδει καλοὺς καὶ πολλοὺς καρποὺς μόνον εἰς τὰς θερμὰς χώρας. Καλλιεργεῖται ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, εἰς ἃς χώρας θεωρεῖται καὶ ἰθαγενής. Ἐκ τῶν χωρῶν τούτων, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, διεδόθη μέχρι τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Σήμερον καλλιεργεῖται ἐντατικῶς καὶ ὡς προσοδοφόρον δένδρον εἰς τὸ Ἀλγέριον, τὴν Τύνιδα, τὴν Τριπολίτιδα, τὴν Κυρηναϊκήν, τὰς Καναρίους νήσους, τὴν Αἴγυπτον, Ἀραβίαν, Συρίαν, Μεσοποταμίαν, Περσίαν, Καλιφορνίαν καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Ἐπίσης μεγάλαι φυτεῖαι ἐκ φοινίκων ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν, χρονολογούμεναι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς καταλήψεως ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου φαίνεται ὅτι εἰσήχθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὡριμάζει ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου πλήρως. Οἱ φοίνικες ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Κύπρον αὐτοφυεῖς, καλλιεργοῦνται δὲ καὶ σποραδικῶς πρὸς κόσμον. Ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὸ πρώην δημόσιον δενδροκομεῖον, κατὰ τὸ 1886, ὁ ἐν αὐτῷ ὑπάρχων μέγας φοῖνιξ ὡρίμασεν ἀρκετὴν ποσότητα τῶν καρπῶν του.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἡ Λητὼ ἐγέννησεν ἐν Δήλῳ τὸν Ἀπόλλωνα ὑπὸ φοίνικα, ὅστις, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, αὐτομάτως ἀνεφύη ἀπὸ τῆς γῆς. Τὸν ἐν Δήλῳ φοίνικα ἀναφέρει καὶ ὁ Ὅμηρος (Ὀδυσ. ζ, 162) ὅτι ἐφύετο εἰς τὸν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴν ὕπαρξιν τοῦ φοίνικος τούτου πιστοποιοῦσι καὶ ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πλίνιος. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι φοίνικες ἐφύοντο εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν καὶ εἰς τὸν παρὰ τὴν Αὐλίδα ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὁ δὲ Στράβων (14,645) ὅτι καὶ ἐν Χίῳ, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπῆρχον φοίνικες. Ὁ φοῖνιξ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καλλιεργεῖται διὰ τὸν καρπόν του,

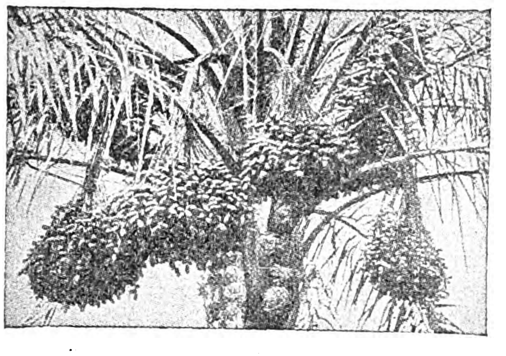

Καρποφόροι κλάδοι φοίνικος τοῦ δακτυλοφόρου.

ὅστις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο φοῖνιξ, δάκτυλος, βάλανος, φοινικοβάλανος, σήμερον δὲ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὰ ὀνόματα φοινίκι, κουρμᾶς καὶ χουρμᾶς. Εἰς τὰς χώρας ὅπου καλλιεργεῖται ἐντατικῶς ὁ φοῖνιξ, ὁ καρπός του εἶναι κοινοτάτη τροφή, μοναδικὴ πολλάκις τῶν πτωχῶν τῶν μερῶν ἐκείνων, τρωγόμενος ξηρός, νωπὸς ἢ καὶ ἀλευροποιημένος. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν διαφόρων γλυκισμάτων, ὡς καὶ εἶδους ὄξους ἢ οἴνου, γνωστοῦ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (*Ἡροδ*. Α, 193. *Ξενοφ*. Κύρου Ἀνάβ. 2, 3, 14. *Στράβων*, 16,742). Ἐκ τῆς ἀποστάξεως ἐπίσης τῶν καρπῶν τοῦ φοίνικος λαμβάνεται ἀρίστης ποιότητος οἰνοπνευματῶδες ποτόν, ὅπερ ἀρωματιζόμενον ποικίλως καταναλίσκεται ἀφθόνως εἰς τὰς χώρας τῆς βορείου Ἀφρικῆς ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα ρὰκ (rak).

Μεγάλαι ποσότητες φοινίκων ἐξάγονται κατ' ἔτος ἐκ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικήν. Ἀρίστης ποιότητος θεωροῦνται οἱ καρποὶ τῶν φοινίκων τῆς Ἀλγερίας καὶ τῆς Τύνιδος. Οἱ φοίνικες (καρποὶ) συλλέγονται καὶ ἀποξηραίνονται μετὰ τῶν φερόντων τούτους κλώνων καὶ συσκευάζονται ἐντὸς ἰδίων κυτίων· εἶναι δὲ μικροί, ξανθοί, ἁπαλοί, μελιτώδεις, γλυκύτατοι. Ὑπάρχουν καὶ μεγάλου μεγέθους καρποί, ἔχοντες ἀλευρώδη γεῦσιν, χρῶμα καστανέρυθρον καὶ ὧν ἡ ἐπιδερμὶς ἀποσπᾶται εὐκόλως. Οὗτοι θεωροῦνται κατωτέρας ποιότητος τῶν προηγουμένων. Οἱ δεύτεροι οὗτοι φοίνικες προέρχονται ἐκ τῶν χωρῶν παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον, ἐξ οὗ διενεργεῖται κατ' ἔτος μεγάλη ἐξαγωγή. Τὸ δι' ἐκθλίψεως λαμβανόμενον φοινικόμελι προέρχεται ἐκ τῆς κατωτάτης ποιότητος τῶν φοινίκων τούτων, καλουμένης ὑπὸ τῶν Ἀράβων taldikourmas, χαρακτηριζούσης δὲ καρποὺς παρουσιαζομένους ὑπὸ μορφὴν κεραμοχρόου πεπιεσμένης μάζης. Εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ἡμιωρίμων φοινίκων, παρασκευάζεται ἐξαίρετον γλυκόν. Εἰς τὴν Ἀραβίαν οἱ καρποὶ τῶν φοινίκων χρησιμοποιοῦνται πρὸς παρασκευὴν στυπτικῶν φαρμάκων, ὡς περιέχοντες γαλλικὸν ὀξύ, καὶ εἰς τὰς βρογχικὰς παθήσεις, εἰς ἃς ἐπιδρῶσιν εὐεργετικῶς. Ὁ Διοσκορίδης ἀναφέρει πολλὰς θεραπευτικὰς ἰδιότητας τῶν φοινίκων, ὡς καὶ ἀρωματικὰς καὶ μυρεψικὰς τοιαύτας. Οἱ πυρῆνες τῶν φοινίκων, ἐμβαπτιζόμενοι ἐντὸς θερμοῦ ὕδατος, δίδονται ὑπὸ τῶν Ἀράβων εἰς τὰ κτήνη. Φρυγόμενοι χρησιμοποιοῦνται πρὸς νοθείαν τοῦ καφέ. Εἰς τὴν Κίναν τὸ ἀπομένον ἐκ τῆς καύσεως τῶν πυρήνων χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τῆς σινικῆς μελάνης καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν πρὸς παρασκευὴν ὀδοντοκόνεων. Ἐκ τῶν ξύλων τῶν φοινίκων οἱ Βαβυλώνιοι κατεσκεύαζον κλίνας καὶ ἄλλα οἰκιακὰ σκεύη, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι τὰ εἴδωλά των. Σήμερον τὸ ξύλον τοῦ φοίνικος χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἀφρικῆς ἀντὶ δοκῶν, πρὸς κατασκευὴν τῶν οἰκιῶν των, ὑδρορροῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων. Καιόμενον ἀναδίδει ὀλίγην φλόγα καὶ μεγάλην θερμοκρασίαν. Ὁ χυμὸς τῶν φοινίκων παρέχει εὔγευστον ποτόν, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ἀραβικὸν ὄνομα «λάγμι» (lagmi). Τὸ ποτὸν τοῦτο διὰ ζυμώσεως λαμβάνει γεῦσιν παρομοίαν πρὸς τὴν τοῦ οἴνου καὶ ἀποτελεῖ τὸν φοινικίτην οἶνον. Οἱ κλάδοι τοῦ φοίνικος (βάΐα, βαΐδες κοιν. βάγια) ἐθεωροῦντο τὸ σύμβολον τῆς νίκης, διὰ τούτων δὲ ἐστέφοντο οἱ νικηταὶ ἀγώνων. Τὰ βάΐα χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς ὡρισμένας ἑορτάς, ὑπὸ δὲ τῶν καθολικῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων δίδονται βάΐα εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ Βηθανίας εἰς Ἱερουσαλὴμ μεταβάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντὶ βαΐων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς κλάδους ἐλαίας ἢ δάφνης, εἰς οὓς ἐντίθεται, εἴς τινα μέρη, φύλλον φοίνικος, εἰς ὃ δίδεται τὸ σχῆμα σταυροῦ, δι' ὃ καὶ ἐπεκράτησε νὰ λέγηται ἡ δάφνη βαΐα καὶ τὰ φύλλα αὐτῆς βαΐα. Ἡ ῥάχις τοῦ τελείως ἀνεπτυγμένου φύλλου τοῦ φοίνικος εἶναι ῥάβδος μακρά, εὔκαμπτος καὶ ἀσαπής, χρησιμοποιεῖται δὲ διὰ τὴν κατασκευὴν φραγμῶν καὶ κλωβίων. Αἱ ἐξωτερικαὶ ἶνες τῶν φύλλων τούτων εἶναι ἀνθεκτικώταται καὶ χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατασκευὴν σχοινίων. Τὰ φυλλάρια εἶναι στενά, μακρά, σχίζονται εὐκόλως καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν διαφόρων πλεκτῶν ἀντικειμένων, ψαθῶν, ριπιδίων, πίλων, σαρώθρων κλπ. Τὸ περίβλημα ἢ περικάλυμμα τοῦ ἀνθοφόρου βότρυος καλεῖται σπάθη. Αὕτη μετὰ τὴν γονιμοποίησιν τοῦ καρποῦ καθίσταται σαρκώδης καὶ ἀρκούντως σκληρὰ καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς πλεῖστα μέρη πρὸς κατασκευὴν δοχείων οἰκιακῆς χρήσεως. Ὁ φέρων τὸν καρπὸν βότρυς καλεῖται σπάδιξ καὶ εἶναι ῥάβδος μακρά, ἀνθεκτικὴ καὶ διακεκλαδισμένη παρὰ τὴν κορυφήν της. Μετὰ τὴν συλλογὴν τοῦ καρποῦ της χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν σαρώθρων. Αἱ ἶνες τῆς ῥάβδου ἀναμειγνυόμεναι μετὰ τριχῶν καμήλου χρησιμεύουσι πρὸς ὕφανσιν ἀδιαβρόχων ὑφασμάτων, καταλλήλων πρὸς κατασκευὴν σκηνῶν.

Οἱ φοίνικες πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς, οἱ ἐκ ταύτης ὅμως προερχόμενοι δὲν διακρίνονται πρὸ τῆς ἀνθήσεώς των ἐὰν εἶναι ἄρρενες ἢ θήλεις καὶ δὲν διατηροῦσι πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ εἴδους, ἐξ οὗ προῆλθον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον προτιμᾶται ὁ πολλαπλασιασμὸς δι' ἀρρίζων παραφυάδων, αἱ ὁποῖαι βλαστάνουσι παρὰ τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ τοῦ δένδρου. Ὁ φοῖνιξ εὐδοκιμεῖ εἰς ἀραιὰ καὶ ὑγρὰ ἐδάφη, εἰς ἃ καὶ εὐχερῶς πολλαπλασιάζεται. Καταλληλότερα θεωροῦνται τὰ ἀσθενῶς ὑφάλμυρα.

Ὁ φοῖνιξ διὰ νὰ δίδῃ ἀφθόνους καὶ ὡρίμους καρποὺς ἔχει ἀνάγκην κυρίως θερμῆς καὶ ξηρᾶς ἀτμοσφαίρας καὶ ἀφθόνου ἀρδεύσεως. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους τὸ δένδρον τοῦτο καλλιεργεῖται εἰς χώρας ὅπου ὑπάρχει ὑψηλὴ θερμοκρασία καὶ ἄφθονον ὕδωρ, ὅπως εἶναι αἱ ὀάσεις τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἐπειδὴ ὁ φοῖνιξ εἶναι δίοικον δένδρον, εἶναι ἀνάγκη, διὰ νὰ κρατήσῃ καὶ ὡριμάσῃ τὸν καρπόν του, νὰ γονιμοποιηθῇ τὸ θῆλυ τεχνητῶς ἤ, ὅπερ δυσχερές, νὰ φυτεύηται πλησίον ἄρρενος δένδρου. Ἡ τεχνητὴ γονιμοποίησις διενεργεῖται καὶ εἰς ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ μέρη, ὅπου οὗτοι ἀπαντῶσι σποραδικῶς, ὅπως λόγου χάριν εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον, τὴν Ρόδον καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ ἐργασία αὕτη καλεῖται κοινῶς τάτσιμα. Διὰ τὴν τεχνητὴν γονιμοποίησιν, κατὰ τὸν Μάρτιον ἢ τὸν Ἀπρίλιον, ἐπιτίθεται ἐπὶ τῶν ἀνθέων τοῦ θήλεος δένδρου δέσμη ἀρρένων ἀνθέων. Ἡ ὡρίμανσις τοῦ καρποῦ γίνεται εἰς διαφόρους ἐποχάς, ἀναλόγως τοῦ κλίματος καὶ τῆς καλλιεργουμένης ποικιλίας. Οὕτω ποικιλίαι τινὲς ὡριμάζουσι τὸν καρπόν των κατὰ Σεπτέμβριον, ἄλλαι

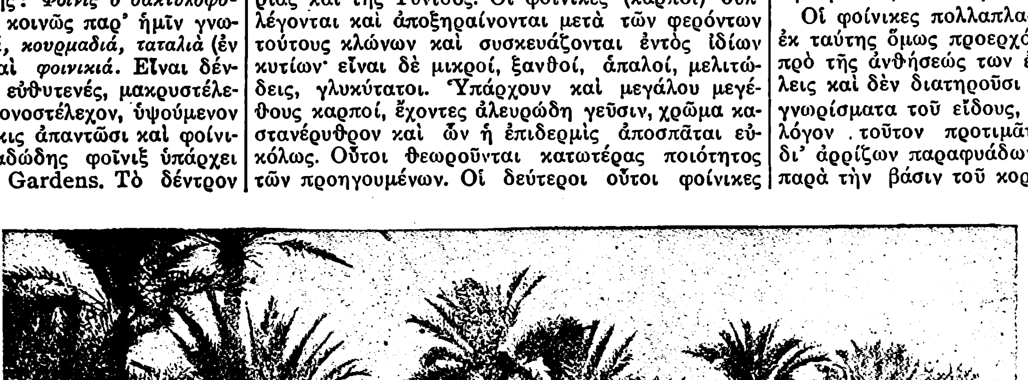

Ὄασις ἐν Ἀλγερίᾳ κατάφυτος ὑπὸ φοινίκων.

Digitized by Google

κατὰ Δεκέμβριον. Ὁ φοῖνιξ ἀποδίδει κατ' ἔτος συνήθως περὶ τὰς 50 ὀκάδας καρποῦ, σπανίως μέχρις 120 ὀκάδων καὶ σπανιώτατα 500 ὀκάδας.

Ἄλλα γνωστὰ εἴδη εἶναι τὰ ἀκόλουθα: *φοῖνιξ ὁ ἄγριος* (Foenix sylvestris), *φοῖνιξ ὁ ἀκανθώδης* (Foenix spinosa), *φοῖνιξ ὁ ἄκαυλος* (Foenix acaulis), *φοῖνιξ ὁ ἀλευροφόρος* (Foenix farinifera), *φοῖνιξ ὁ ἑλώδης* (Foenix paludea), *φοῖνιξ ὁ ἐρπινώδης* (Foenix rupicola), *φοῖνιξ ὁ κανάριος* (Foenix canariensis). Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω εἴδη καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Ὁ καρπὸς τοῦ φοίνικος τοῦ ἀγρίου εἶναι ἄβρωτος, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται διὰ τὸ σάκχαρον, ὅπερ ἐνέχει καὶ ὅπερ λαμβάνεται ἐκ τῶν ἐντομῶν τῶν προξενουμένων ἐπὶ τῆς κορυφῆς του. Τὸ στέλεχος τοῦ φοίνικος τοῦ ἀλευροφόρου παρέχει εἶδός τι σάγου, ὅπερ ἀρτοποιοῦν ἢ καὶ χρησιμοποιοῦν πρὸς κατασκευὴν οἰνοπνευματώδους ποτοῦ. Ὁ φοῖνιξ ὁ κανάριος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν κοσμητικὸν δένδρον καὶ καλλιεργεῖται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν. Πλεῖστα τοιαῦτα δένδρα ἀπαντῶσι καὶ εἰς τοὺς δημοσίους καὶ ἰδιωτικοὺς κήπους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν πέριξ.

Παρ' ἀρχαίοις ἦσαν γνωστὰ καὶ τὰ ἑξῆς εἴδη: *φοῖνιξ ὁ κύκας*, ὅστις ἐφύετο ἐν Αἰθιοπίᾳ καὶ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου, καὶ *φοῖνιξ ὁ χαμαιριφής*, ὅστις ἐφύετο εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κρήτην. Κατά τινας τὰ ἀνωτέρω εἴδη εἶναι ἁπλῆ ποικιλία τοῦ *φοίνικος τοῦ δακτυλοφόρου*. Οἱ φοίνικες ὑφίστανται φθορὰς ὑπὸ τῶν μυῶν, τῶν μεγαλοσώμων νυκτερίδων καὶ διαφόρων πτηνῶν. Τὰ ἄνθη καὶ οἱ καρποί των προσβάλλονται ὑπὸ πλείστων κρυπτογαμικῶν φυτῶν. Δ. Ν. Π.

Φοῖνιξ *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς γενάρχης τῶν Φοινίκων, υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος καὶ τῆς Τηλεφάσσης ἢ τῆς Δαμνοῦς, πατὴρ τῆς Εὐρώπης ἢ κατ' ἄλλους ἀδελφὸς τῆς Εὐρώπης, τοῦ Κάδμου καὶ Κίλικος (*Ἀπολλοδ*. Γ', 1, 1). Ἀπελθὼν εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἀδελφῆς του Εὐρώπης, ἁρπαγείσης ὑπὸ τοῦ Διός, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν χώραν, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἐκλήθη Φοινίκη καὶ ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Τύρου ἢ Σιδῶνος. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἐγένετο διὰ τῆς Περιμήδης, θυγατρὸς τοῦ Οἰνέως, πατὴρ τῆς Ἀστυπαλαίας καὶ Εὐρώπης (*Παυσ*. VII, 4, 1). Α. Θ. Σ.

—**Φοῖνιξ** *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἀμύντορος καὶ τῆς Κλεοβούλης ἢ τῆς Ἱπποδαμείας. Ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του, πιστεύσαντος εἰς τὰς ψευδεῖς διαβολὰς τῆς παλλακῆς του Φθίας, ἢ τυφλωθεὶς κατ' ἄλλους, κατέφυγεν εἰς τὸν Πηλέα, βασιλέα τῆς Φθίας, ὅστις, ἀφοῦ τὸν ἐθεράπευσε διὰ τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, κατέστησε βασιλέα τῶν Δολόπων καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ του Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον καὶ συνώδευσε κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, παρέχων εἰς αὐτὸν τὰς πολυτίμους συμβουλάς του (*Ἀπολλοδ*. Γ, 13, 8). Α. Θ. Σ.

—**Φοῖνιξ**. Εἷς τῶν ἐν Θήβαις ἡγετῶν τῆς ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου στάσεως τοῦ 335 π. Χ. Ἀπαιτηθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς παραδόσεως τῶν πρωταιτίων τῆς στάσεως Φοίνικος καὶ Προθύτου, οἱ Θηβαῖοι ἀπεκρίθησαν ὅτι, ἂν θέλῃ εἰρήνην, πρέπει νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν Ἀντίπατρον καὶ Φιλώταν (*Πλουτ*. Ἀλέξ. 11). Α. Θ. Σ.

—**Φοῖνιξ** ὁ ***Κολοφώνιος***. Ποιητὴς ἐκ Κολοφῶνος, ποιήσας περὶ τὴν 118 Ὀλυμπιάδα, ἐπὶ Λυσιμάχου, χωλιάμβους καὶ ποίημά τι πραγματευόμενον τὴν ἅλωσιν τῆς πατρίδος του. Χωλίαμβοι αὐτοῦ ἀνεκαλύφθησαν ἐν παπύρῳ τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος. Α. Θ. Σ.

φοῖνιξ *[Μυθολ.]*. Ἱερὸν ὄρνεον τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Καθ' Ἡρόδοτον (Β, 73), ἦτο ἰσομεγεθες πρὸς ἀετόν, εἶχε πτίλωμα ἐρυθρὸν καὶ χρυσοῦν, ἤρχετο δὲ ἀνὰ 500 ἔτη ἐξ Ἀραβίας, ὅπου ἐγεννᾶτο, εἰς Ἡλιούπολιν τῆς Αἰγύπτου, κομίζον τὴν σορὸν τοῦ πατρός του, ἵνα περιτυλιγμένην ἐν σμύρνᾳ καὶ εἰς σχῆμα ᾠῶν, τὴν ἐνταφιάσῃ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡλίου. Ὁ Πλίνιος (Hist. nat. 60,2) γράφει περὶ αὐτοῦ ὅτι ζῇ εἷς καὶ μόνος καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον, ὀλίγοι δὲ τὸν εἶδον. Ἔχει κατὰ τὸν θρῦλον, μέγεθος ἀετοῦ, πτίλωμα περὶ τὸν λαιμὸν λάμπον ὡς χρυσός, τὸ λοιπὸν σῶμα πορφυροῦν καὶ τὴν οὐρὰν κυανῆν μὲ παρένθετα ροδόχροα πτερὰ καὶ λόφον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

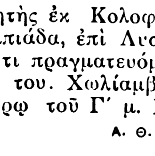

Παράστασις φοίνικος ἐπὶ ἑλληνικοῦ νομίσματος.

Γηράσκον κατασκευάζει καλιὰν ἐκ κασσίας καὶ ἄλλων εὐωδῶν κλάδων, πληροῖ ταύτην ἀρωμάτων καὶ θνήσκει καιόμενον ἐπ' αὐτῆς, διὰ νὰ γεννηθῇ ἐκ τῆς τέφρας τῶν ὀστέων καὶ τοῦ μυελοῦ σκώληξ μεταμορφούμενος κατόπιν εἰς φοίνικα, ὅστις μεταφέρει ἀμέσως τὰ λείψανα τῆς προτέρας ὑπάρξεως μεθ' ὅλης τῆς καλιᾶς, εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἡλίου πρὸς ταφήν. Κατ' ἄλλους (*Tac*. Ann. 6.28, *Ovid*. Met. 15.392) πάλιν, ὁ φοῖνιξ ἔκτιζε τὴν καλιάν του ἅμα ᾐσθάνετο προσεγγίζον τὸ τέλος του καὶ ἐκ ταύτης ἐξήρχετο νέος φοῖνιξ, ὅστις ἔκαιε τὸν πατέρα του, θάπτων τὴν σποδὸν αὐτοῦ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου. Κατ' ἄλλην, ἔτι ποιητικωτέραν, παράδοσιν, ἔθετε πῦρ αὐτὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξ εὐωδῶν κλάδων καλιάν του, καιόμενος μετ' αὐτῆς, ἐνῷ ὁ νέος φοῖνιξ ἀνεγεννᾶτο ἐκ ταύτης. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐχρησιμοποίησε τὸν φοίνικα ὡς σύμβολον τοῦ δόγματος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ὡς σύμβολον ἐπίσης τοῦ ἐκ τῆς τέφρας ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησε τὸν φοίνικα ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐν τῇ σημαίᾳ αὐτοῦ, ἣν ὕψωσε τὸν Φεβρουάριον 1821 εἰς τὴν παρὰ τὸ Ἰάσιον μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, εἶχεν ἀπὸ τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον μετὰ τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἀπὸ τῆς ἑτέρας δὲ παράστασιν φοίνικος ἀναγεννωμένου ἐκ τῆς τέφρας του, μὲ τὴν ῥῆσιν: «ἐκ τῆς κόνεώς μου ἀναγεννῶμαι». Ὁ Καποδίστριας ἐθέσπισε τὸν φοίνικα ὡς ἐπίσημον τοῦ κράτους ἔμβλημα, τεθὲν καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισήμων σφραγίδων. [Πρβλ. *Ε. Σ. Λυκούδη*, Σελίδες (1920), σ. 104 καὶ ἑξ.] Σ. Ε. Λ.

—*[Χριστ.]* Ὁ ***Φοῖνιξ*** ἀναφέρεται ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ χριστιανικῇ τέχνῃ καὶ φιλολογίᾳ (*Κλήμ*. Ρώμης α' ἐπιστ. 25—26. *Τερτυλλ*. De resur. carn. 13. *Κομμοδ*. Carmen apol. στίχ. 139 ἑ. *Λακτ*. De ave phoenice) ὡς σύμβολον τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων. Ὁ Λακτάντιος ὡς ἀκολούθως διηγεῖται τὸν περὶ φοίνικος μῦθον: «Οὗτος ζῇ ἐν τῇ ἄπω Ἀνατολῇ ἐν ἀειθαλεῖ ἄλσει τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Φοίβου ἐπὶ χίλια ἔτη. Προαισθανόμενος τὸ τέλος του ἔρχεται εἰς Φοινίκην, ἔνθα μόλις κτίσῃ τὴν φωλεάν του θνήσκει, ἀλλὰ θνήσκων ἀναγεννᾶται ἐκ τῆς τέφρας τοῦ καιομένου σώματός του. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς τέφρας φέρει εἰς Ἡλιούπολιν τῆς Αἰγύπτου, ἐκεῖθεν δ' ἐπανέρχεται εἰς τὴν πατρίδα του» (ἔνθ. ἀν.). Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ Φώτιος ἐν τῇ «Μυριοβίβλῳ» αὐτοῦ (126,25), κρίνων τὰ ἔργα τοῦ Κλήμεντος Ρώμης, παρατηρεῖ μεταξὺ ἄλλων ὅτι «ὡς παναληθεστάτῳ τῷ κατὰ τὸν φοίνικα, τὸ ὄρνεον, ὑποδείγματι κέχρηται». Κ. Ι. Δ.

φοῖνιξ (ὁ) *[Νομισμ.]*. Ὄνομα ὁρισθὲν διὰ τὴν μονάδα καὶ βάσιν τοῦ ἑλληνικοῦ νομίσματος ὑπὸ τῆς ἐν Ἄργει Δ' ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων συνελεύσεως διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Ἰουλίου 1828 ψηφίσματός της, ἐγκριθέντος ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου. Ὁ φοῖνιξ ἦτο νόμισμα ἀργυροῦν, ζυγίζον 1 δράμιον καὶ $^{3}/_{8}$ τοῦ δραμίου, καὶ συνίστατο, ὡς καὶ τὸ γαλλικὸν ἀργυροῦν νόμισμα, ἀπὸ 90 ἑκατοστημόρια καθαροῦ ἀργύρου καὶ 10 ἑκατοστημόρια χαλκοῦ, διῃρεῖτο δὲ εἰς 10 λεπτά· ἓξ φοίνικες συνίστων ἓν δίστηλον τῆς Ἱσπανίας. Τοῦ φοίνικος πολλαπλάσια ὡρίσθησαν, χρυσᾶ μέν: α') ἀξίας 20 φοινίκων ὀνομασθέντα «Ἀθηνᾶ», ὡς ἐκ τῆς εἰκόνος τῆς θεᾶς, ἣν θὰ ἔφερον ἔκτυπον ἐπ' αὐτῶν, καὶ β') ἀξίας 10 φοινίκων ἡμίσεια «Ἀθηνᾶ», ἀργυρᾶ δέ, ἐκτὸς τοῦ φοίνικος, ἡ «Αἰγίς», ἴση πρὸς 5 φοίνικας, καὶ ἡ ἡμίσεια «Αἰγίς», ὡς ἐπίσης καὶ νομίσματα «ἡμίσεος φοίνικος». Χαλκᾶ ὡρίσθησαν τὸ λεπτόν, τὸ δεύτερον, ἴσον πρὸς ἥμισυ λεπτόν, καὶ τὸ πεντάριον ἴσον πρὸς 5 λεπτά. Γ. Ν. Κ.

— **Φοῖνιξ** (Phoenix) *[Ἀστρον.]*. Ἀστερισμὸς τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, ἐκτεινόμενος μεταξὺ τοῦ Γερανοῦ καὶ τοῦ Ἠριδανοῦ καὶ πρὸς Ν. τοῦ Γλύπτου καὶ τοῦ Πυραύνου. Ἐκ τῶν λαμπροτέρων αὐτοῦ ἀστέρων ὁ μὲν α εἶναι δευτέρου μεγέθους, οἱ δὲ β καὶ γ περίπου τρίτου. Σ. Π.

— **«Φοῖνιξ»** *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Μυοδρόμων (γαβάρρα) 305 τόννων, ἐξωπλισμένος διὰ 8 πυροβόλων τῶν 12 καὶ 2 τῶν 9 λιτρῶν, ἀποτελῶν μονάδα τοῦ στόλου κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Κατὰ τὸν ἀγῶνα ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν Ἀποστόλη, ἐπωλήθη παρ' αὐτῆς εἰς τὸ κράτος Σ. Ε. Λ.

—**«Φοῖνιξ»**. Πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Πάτραις τῷ 1858 καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι τοῦ 1882.

Φοῖνιξ, ἢ ***Φοινικοῦς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κρήτης μεταξὺ Ἀπολλωνιάδος καὶ Τάρρου, ἔχουσα λιμένα καὶ πρὸ αὐτοῦ νησῖδα. Ἐν αὐτῷ ἀπεπειράθη νὰ παραχειμάσῃ τὸ πλοῖον τὸ φέρον εἰς Ἰταλίαν τὸν ἀπόστολον Παῦλον μετὰ τὸν ἀπὸ Καλῶν Λιμένων ἀπόπλουν του (Πράξ. Ἀποστ. ΚΖ'). Εἶναι ὁ σύγχρονος ὅρμος Φοίνικας τῆς ἀκτῆς τῶν Σφακίων, ὃν ἀμφιδύμως χωρίζει (πλάτ. 35° 11' 40'' Β., μῆκ. 24° 03' 40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536a: Candia western portion) ἀπὸ τοῦ λιμένος Λουτρὸ Σφακίων τὸ ἀκρωτήριον Κάβο Μοῦρος. Σ. Ε. Λ.

— **Φοῖνιξ** *[Γεωγρ.]*. Χείμαρρος τῆς Ἀχαΐας (νῦν τοῦ Σαλμενίκου) κατερχόμενος ὁρμητικῶς ἐκ τοῦ Παναχαϊκοῦ μὲ διεύθυνσιν βορειοανατολικὴν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ι. Σ. Σ.

—**Φοῖνιξ**, καὶ ***Φοίνικας*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Καρίας) ἐν τῇ Ροδίων Περαίᾳ κατὰ τὴν σύγχρονον ἀκτὴν Ἀπλοθήκη (πλάτ. 36° 35' Β., μῆκ. 28° 06' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: Gulfs of Kos, Doris and Symi). Ὑπὸ τῶν ναυτικῶν λέγεται καὶ *Πρινάρι*, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων *Σερτσέ*. Σ. Ε. Λ.

«Φοίνισσαι». Τραγῳδία τοῦ Εὐριπίδου, διδαχθεῖσα μετὰ τοῦ «Οἰνομάου» καὶ τοῦ «Χρυσίππου» περὶ τὸ 408 ἢ 409 π. Χ. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὅμως τῶν δραμάτων τούτων ὁ ποιητὴς ἔλαβε τὰ δευτερεῖα, ἀλλ' οἱ γραμματικοὶ ἐθεώρουν κατόπιν, καὶ δικαίως, τὸ ἔργον ὡς ἓν τῶν τελειοτάτων αὐτοῦ. Ἐπεγράφη δ' οὕτω τὸ δρᾶμα ἐκ τοῦ χοροῦ, συναποτελουμένου ἐκ Φοινισσῶν, ἃς ἔπεμψαν οἱ Ἀγηνορίδαι ὡς ἀκροθίνια τῆς ἁλώσεως τῆς Τύρου εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον· πῶς δ' εὑρέθησαν ἐν Θήβαις διηγοῦνται αὐταὶ αὗται (στ. 202 ἑπ.). Αἱ «Φοίνισσαι» εἶναι τὸ μόνον περισωθὲν δρᾶμα ἐκ τῆς εὐριπιδείου τριλογίας. Αὐτὸ τοῦτο τὸ θέμα συνεῖχεν, ὡς φαίνεται, καὶ τὴν τετραλογίαν τοῦ Αἰσχύλου «Λάϊον», «Οἰδίπουν», «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», «Σφίγγα» σατυρικήν, ἐξ ἧς περιεσώθη μόνον ἡ τραγῳδία «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας». Τὸ θέμα τοῦτο ἦτο πασίγνωστον ἄλλως ἐκ τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, ὁ δ' Εὐριπίδης παρεξέτεινε διὰ τοῦ «Οἰνομάου» ἄχρις αὐτοῦ τοῦ Πέλοπος τὰ ὅρια τῆς ἐν τῇ αἰσχυλείῳ τριλογίᾳ μυθοποιίας. Θυγάτηρ τοῦ Οἰνομάου τούτου, βασιλέως τῆς Πίσης, ἦτο ἡ περικαλλὴς Ἱπποδάμεια, ἣν πολλοὶ μὲν πολλαχόθεν ἐζήτουν εἰς γάμον, ὁ δὲ πατὴρ συγκατένευε νὰ δώσῃ εἰς ἐκεῖνον μόνον, ὅστις ἀνεδέχετο ἢ νὰ νικήσῃ αὐτὸν ἐν ἁρματοδρομίᾳ, ἢ νικηθεὶς νὰ φονευθῇ, ὅθεν καὶ πολλαὶ μνηστήρων κεφαλαὶ ἐκρέμαντο ὑπεράνω τῆς βασιλικῆς τοῦ Οἰνομάου πύλης, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ἐκδώσῃ τὴν Ἱπποδάμειαν, εἴτε διότι εἶχε λάβει χρησμὸν ὅτι θέλει φονευθῇ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ, εἴτε διότι, κατ' ἄλλην παράδοσιν, ἤρα αὐτῆς ἀθέσμως καὶ παρὰ φύσιν. Ἐλθὼν εἰς Πῖσαν καὶ Πέλοψ ὁ Ταντάλου, καὶ ὑπὸ δεινοῦ τῆς βασιλόπαιδος ἔρωτος καταληφθείς, ὑπόσχεται εἰς τὸν ἡνίοχον τὸν Οἰνομάου Μυρτίλον τὸ ἥμισυ τῆς βασιλείας, ἐὰν συνεργήσῃ αὐτῷ διὰ δόλου εἰς τὴν νίκην· οὗτος δέ, πεισθείς, ἐξαιρεῖ τοὺς συνδέσμους ἐκ τῶν τροχῶν τοῦ ἅρματος τοῦ Οἰνομάου, ὅπερ καὶ διασπασθὲν ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ δρόμου συνετρίβη ὑπὸ τῶν ἵππων. Ὁ Πέλοψ ἐπανάγει νικητὴς εἰς Πῖσαν, καὶ τὸν μὲν συνεργὸν Μυρτίλον ῥίπτει εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μήτε συναπαιτητὴν τοῦ θρόνου ἔχῃ αὐτὸν ζῶντα, μήτε μάρτυρα τοῦ δόλου, νυμφεύεται δὲ τὴν Ἱπποδάμειαν καὶ παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν. Καὶ ἐκ μὲν τῆς Ἱπποδαμείας ὁ Πέλοψ ἔσχεν υἱοὺς τὸν Θυέστην καὶ Ἀτρέα, ἐξ οὗ οἱ δύο Ἀτρεῖδαι Ἀγαμέμνων καὶ Μενέλαος, ἐκ δὲ τῆς νύμφης Δαναΐδος τὸν Χρύσιππον, ὃν καὶ ἰδιαζόντως ὁ πατὴρ ἠγάπα, καὶ ὃν ἐλθὼν εἰς Ἦλιν ὁ υἱὸς τοῦ Λαβδάκου Λάϊος καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πέλοπος ἥρπασε, «καὶ συνῆν αὐτῷ τὰ ἐρωτικά, πρῶτος ἐν ἀνθρώποις τὴν ἀρρενοφθορίαν εὑρών, καθὼς δὴ καὶ ὁ Ζεὺς ἐν θεοῖς τὸν Γανυμήδην ἁρπάσας» (*Ἀριστοφ. Γραμματ*. ὑπόθ.). Τοιουτοτρόπως εἰς τὰ παρ' Αἰσχύλῳ ἀνοσιουργήματα τῶν Λαβδακιδῶν προσετέθησαν ἐν τῇ εὐριπιδείῳ τριλογίᾳ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Πέλοπος καὶ τῶν Πελοπιδῶν σχετικά, καὶ συμπεριλήφθησαν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μεγαλοπρεπῆ ἅμα καὶ φοβερὸν πίνακα αἱ τραγικαὶ αὗται παραδόσεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ μῦθος τῶν «Φοινισσῶν» εἶναι μὲν γνωστὸς ἐκ τῶν δύο ἄλλων τραγικῶν, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης διεσκεύασε τοῦτον καὶ ἐπειράθη οὕτω νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὸ πρὸς τὴν παλαιὰν ὑπόθεσιν ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Μετὰ τὸν πρόλογον ἀκολουθεῖ μεγαλοπρεπὴς σκηνή, ἐν ᾗ ἡ Ἀντιγόνη μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ θεᾶται τὸν στρατὸν τῶν πολιορκητῶν. Ἡ Ἰοκάστη ἔπεισε τὸν υἱὸν αὐτῆς Πολυνείκη, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ὑπόσπονδος καὶ διαλεχθῇ πρὸς τὸν Ἐτεοκλέα περὶ τῆς ἀρχῆς. Ἀφοῦ δ' οὗτος συνδιελέχθη πρὸς τὴν μητέρα περὶ πατρίδος, ὑπισχνεῖται εἰς τὸν Ἐτεοκλέα ὅπως ἀποστείλῃ τὸν στρατὸν ἔξω τῆς χώρας, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ἵνα κατὰ τὰ ὡμολογημένα ἑκάτερος βασιλεύῃ κατὰ διαδοχήν. Τὴν πρότασιν ἐπιδοκιμάζει ὁ χορός, ἀλλ' ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν δέχεται ταύτην, λέγων ὅτι ἔπρεπεν ὁ Πολυνείκης νὰ κάμῃ τὰς διαλλαγὰς ἄνευ ὅπλων· διότι ἄλλως φαίνεται ὅτι ἐβιάσθη. Ἡ Ἰοκάστη πειρᾶται διὰ συμβουλῶν ὅπως πείσῃ τὸν υἱὸν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς δικαίας τοῦ Πολυνείκους προτάσεως, ἀλλ' οὗτος μένει ἄκαμπτος καὶ κελεύει τὸν ἀδελφόν, ἵνα τάχιστα ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, ὅπως μὴ φονευθῇ. Τούτου ἐξελθόντος, ὁ μάντις Τειρεσίας κληθεὶς λέγει εἰς τὸν Κρέοντα ὅτι τὸ μέλλον τῆς πόλεως εἶναι κακόν, ἂν μὴ οἱ Θηβαῖοι ἀκολουθήσωσι τρόπον σωτηρίας, ὃν ὅμως δὲν στέργει νὰ δηλώσῃ. Τὸν μάντιν ἀπερχόμενον ὁ Κρέων παρακαλεῖ, ὅπως εἴπῃ τὸν τρόπον. Ὁ Τειρεσίας πείθεται μὲν νὰ δηλώσῃ τοῦτον, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ὅπως ἀπέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ Κρέοντος Μενοικεύς. Ὁ Κρέων ὅμως ἐπιθυμεῖ ὅπως ἀκούσῃ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς καὶ οὕτως ὁ Τειρεσίας λέγει τὸ θέσφατον, καθ' ὃ ὁ πατὴρ πρέπει νὰ σφάξῃ τὸν Μενοικέα χάριν τῆς πατρίδος. Ὁ δυ-

Digitized by Google

στυχὴς **Κρέων κελεύει τάχιστα** τὸν υἱὸν ν' ἀπέλθῃ εἰς Δελφούς, καὶ οὗτος ὑποκριθεὶς ὅτι πείθεται ἀποσφάζει ἑαυτόν. Τούτου γενομένου, οἱ Θηβαῖοι ἐφόνευσαν τοὺς στρατηγοὺς τῶν πολιορκητῶν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ μέλλουσι νὰ μονομαχήσωσιν, ὅπερ ἄγγελος ἀνακοινοῖ εἰς τὴν Ἰοκάστην. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ τὴν Ἀντιγόνην παραλαβοῦσα σπεύδει εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' εὑρίσκει τούτους θανασίμως τετρωμένους. Ὁ Πολυνείκης ἔμπνους ἔτι ὢν λέγει πρὸς τὴν μητέρα οἰκτροὺς λόγους, παρακαλῶν αὐτήν, ὅπως συναρμόσῃ τὰ βλέφαρα καὶ θάψῃ τὸν νεκρόν. Ἀλλ' ἡ Ἰοκάστη ἰδοῦσα τοὺς δύο υἱοὺς τεθνεῶτας λαμβάνει ἐξ αὐτῶν τὸ ξίφος καὶ αὐτοκτονεῖ. Ταύτης θανούσης, παραλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ Κρέων κελεύει τὸν Οἰδίποδα ὅπως ἐξέλθῃ τῆς χώρας. Πρὸς δὲ ἐντέλλεται ἵνα ὁ μὲν Ἐτεοκλῆς κομισθῇ εἰς τοὺς οἴκους, ὁ δὲ Πολυνείκης ἐκβληθῇ ἄταφος τῶν ὁρίων τῆς χώρας καὶ κηρύσσει θάνατον δι' ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἐτόλμα νὰ θάψῃ ἢ καταστρέψῃ τὸν νεκρόν. Ἡ Ἀντιγόνη ὅμως, μὴ δεχομένη τὰς ἀποφάσεις τοῦ τυράννου, ἐρίζει πρὸς αὐτὸν καὶ κατανεύει νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὸν Αἵμονα, ἀλλ' εὐσεβῶς ἀκολουθεῖ τὸν πατέρα, ὅστις προλέγει εἰς αὐτὴν ὅτι μέλλει νὰ ἀποθάνῃ ἐν Κολωνῷ.

Τοιαύτη τις ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλία εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τοὺς ἀκροατὰς καθ' ὃν χρόνον διεδραματίζετο ἀκόμη ἐπὶ τῆς εὐρείας καὶ πραγματικῆς σκηνῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου φοβερὰ καὶ ζῶσα τραγῳδία, ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, οὕτω καὶ ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης ἐνέπηξαν εἰς ἀλλήλων τὰ στήθη ἀδελφοκτόνον ξίφος, ἐπὶ δὲ τῶν πτωμάτων αὐτῶν ἔπεσε θνήσκουσα ἡ μήτηρ αὐτῶν Ἰοκάστη, ὅπως καὶ ἡ μήτηρ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης Ἑλλάς, θανασίμως ἤδη τετρωμένη ἐκ τοῦ ἀδελφοκτόνου πολέμου, ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ πέσῃ νεκρὰ ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Κορίνθῳ.

Αἱ «Φοίνισσαι» ἔχουσι μὲν καθ' ὅλου τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν καὶ οἱ «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης, ὑπερβὰς κατὰ πάντα τὸ στενὸν ὅριον τοῦ δράματος τοῦ Αἰσχύλου, ἐπόρισεν εἰς τὸ νέον δρᾶμα ἔκτακτον ποικιλίαν καὶ ἔκτασιν (1.766 στίχων). Ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ἐκαινούργησεν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ δράματος. Διότι ἐν μὲν τοῖς «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» συνίστατο ὁ χορὸς ἐκ Θηβαίων παρθένων, αἵτινες περιδεεῖς κατέφυγον εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν. Ὁ δ' Εὐριπίδης ἔταξεν ἀντ' αὐτῶν παρθένους ἐκ Φοινίκης, αἵτινες πεμπόμεναι εἰς Δελφοὺς διῆλθον ἐκ Θηβῶν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ καινοτομία αὕτη οὐχὶ λίαν ἐπιτυχής, διότι μάλιστα ἡ ὁδὸς τῶν διὰ θαλάσσης εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐρχομένων (στ. 210) ἦγεν οὐχὶ διὰ Θηβῶν, ἀλλ' ἐπόριζεν εἰς τὸν πο ητὴν τὸ πλεονέκτημα ὅτι τὰ χορικὰ ᾄσματα, τὸ εἰς τὸν Κάδμον (στ. 638—689) καὶ τὴν Σφίγγα (στ. 1019—1066), ἅτινα ἐποίησε κατὰ τὸν ἴδιον εἰς αὐτὸν τρόπον, συσχετίζονται πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ χοροῦ. Ἔπειτα ὁ μὲν Αἰσχύλος εἰσήγαγε διαδοχικῶς τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον τοὺς δὶς ἑπτὰ ἀρχηγοὺς ἐν μονοτόνῳ τρόπῳ καὶ ἐν πλατυρρημοσύνῃ, ὁ δ' Εὐριπίδης, ἀποδοκιμάσας καὶ δικαίως τὸν τρόπον τοῦτον, ἐπέτυχε τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ δραστικώτερον τὸ μὲν διὰ τῆς τειχοσκοπίας, καθ' ἣν ὁ παιδαγωγὸς δεικνύει εἰς τὴν Ἀντιγόνην καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς ἡ Ἑλένη τῆς «Ἰλιάδος» εἰς τὸν Πρίαμον ἕνα ἕκαστον τῶν ἡρώων (88—201), τὸ δὲ διὰ τῶν δραματικῶν περιγραφῶν τῶν μαχῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου (1090—1199, 1217—1269). Τέλος, παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ δὲν μετέχουσι τῆς πράξεως οὔτε ἡ Ἰοκάστη οὔτε ὁ Οἰδίπους, ὁ δ' Εὐριπίδης, ἐναντίον τῆς παραστάσεως τοῦ Σοφοκλέους, παριστᾷ αὐτοὺς ἐν Θήβαις ἔτι ζῶντας καὶ ἐκκαρποῦται ἐπιτηδείως τὴν παρουσίαν αὐτῶν πρὸς δημιουργίαν συγκινητικωτάτων σκηνῶν. Ὁ ποιητὴς διὰ τῶν καινουργιῶν ἃς εἰσήγαγε καὶ διὰ τῆς τέχνης τῆς γλωσσικῆς παραστάσεως κατέστησε τὸ δρᾶμα πλουσιώτερον, συγκινητικώτερον καὶ συγχρόνως μᾶλλον ἁρμόζον πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. Ἐποίησαν δὲ «Φοινίσσας» καὶ οἱ κωμικοὶ Στράττις καὶ Ἀριστοφάνης, πιθανώτατα πρὸς παρῴδησιν τῆς εὐριπιδείου τραγῳδίας, τραγῳδίαν δὲ «Φοινίσσας» ἐποίησεν ὁ Φρύνιχος, ἧς ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τῶν «Περσῶν» τοῦ Αἰσχύλου.

[Εὐριπίδου δράματα ἐξ ἑρμηνείας καὶ διορθώσεως *Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη*, τόμος α' «Φοίνισσαι» Ἀθήνησι, 1888].

Ι. Φ. Δ.

φοῖνος (ὁ) (Foenus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐντομοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐβανιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντῶντα. Οἱ φοῖνοι διακρίνονται ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ τερέτρου, ὃ φέρουσιν αἱ θήλειαι, ἐκ τῶν λίαν ἐπιμήκων προσθίων ποδῶν, τῶν νηματωδῶν κεραιῶν καὶ τῆς ὀγκώδους κοιλίας των. Αἱ θήλειαι ἐναποθέτουσι τὰ ᾠά των ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν νεαρῶν μελισσῶν. Ἐκ τῶν 15 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *φοῖνος ὁ τρυπόξυλος* (Foenus tripoxylon), ὅστις εἶναι κοινὸς καὶ παρ' ἡμῖν, φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρῶμα φαιὸν μετὰ ἐρυθρῶν κηλίδων ἐπὶ τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματος.

Δ. Ν. Π.

φοίτησις, *—εως* (ἡ)· συχνὴ ἢ τακτικὴ μετάβασις εἴς τινα, τόπον, τὸ νὰ συχνάζῃ τις κάπου: «φοίτησις εἰς τὰς λέσχας, — εἰς τὰ καφενεῖα»· ‖ ἡ ἐν τῷ σχολείῳ μαθητεία: «ὑποχρεωτικὴ φοίτησις»· ἰδίᾳ, ἡ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ μαθητεία, σπουδή: «τακτικὴ —, ἐλλιπὴς φοίτησις», «τετραετὴς φοίτησις».

—[Νομοθ.] Κατὰ τὸ ἰσχῦον Σύνταγμα (ἄρθρ. 23) ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτική. Εἰς τὸν νόμον ἀφέθη νὰ καθορίσῃ τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ὁποῖα πάντως δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἕξ. Διὰ νόμου ἐπίσης ἐπιτρέπεται νὰ καταστῇ ὑποχρεωτικὴ ἡ φοίτησις καὶ εἰς σχολεῖα συμπληρωματικὰ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως μέχρι τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ὁ νόμος 4397 (ἄρθρ. 6, Ἐφ. Κυβ. 307/1929) καθώρισεν ὑποχρεωτικὴν τὴν φοίτησιν ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας, συμπεπληρωμένου (ἢ συμπληρουμένου μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου), μέχρι τέλους τῶν μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅπερ εἶναι ἑξατάξιον. Ἐξῃρέθησαν οἱ νοσοῦντες νόσημα μεταδοτικόν, οἱ πνευματικῶς ἀνώμαλοι καὶ οἱ συμπληρώσαντες τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας. Εἰς τοὺς γονεῖς ἢ κηδεμόνας, τοὺς μὴ ἐγγράφοντας ἐντὸς τῶν νομίμων προθεσμιῶν τοὺς ὑποχρέους πρὸς φοίτησιν παῖδας ἢ ἀμελοῦντας τῆς τακτικῆς αὐτῶν φοιτήσεως, ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων ἐπιθεωρητῶν πρόστιμον 50—500 δραχμῶν καὶ ἐν ὑποτροπῇ μέχρι 1000. Παρὰ ταῦτα ἱκανὸς ἀριθμὸς ὑποχρέων πρὸς φοίτησιν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν διαφεύγει τῆς ὑποχρεωτικῆς ταύτης φοιτήσεως. Κατὰ σχετικοὺς στατιστικοὺς πίνακας τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, ἐνῷ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1930—1931 ἐφοίτησαν ἐν τῇ α' τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων ἄρρενες μαθηταὶ 103.685, θήλεις 101.425, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1931—1932 ἐνεγράφησαν ἐν τῇ β' τάξει ἄρρενες 77.589, θήλεις 68.822, κατὰ δὲ τὸ σχολικὸν ἔτος 1932—1933 ἐνεγράφησαν ἐν τῇ γ' τάξει ἄρρενες 75.016, θήλεις 63.154. Ὁ ἀρχικὸς δηλονότι ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—1931 ἀρξαμένων τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν μαθητῶν ἐμειώθη κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς φοιτήσεως, τῶν μὲν ἀρρένων κατὰ 27 %, τῶν δὲ θηλέων κατὰ 32 %, κατὰ δὲ τὸ τρίτον ἔτος ἡ μείωσις ἀνῆλθε, τῶν μὲν ἀρρένων εἰς 29 %, τῶν δὲ θηλέων εἰς 37 %. Τὸ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ὑπ' ὄψιν στατιστικῶν στοιχείων προκῦπτον σχετικῶς μέγα ποσοστὸν μειώσεως, μὴ δυνάμενον ν' ἀποδοθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν θνησιμότητα ἢ εἰς τοὺς κατὰ τὸν νόμον ὅρους ἐξαιρέσεως, ἐμφανίζει ἀρκετὰ σαφῶς τὴν διαφυγὴν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ, καὶ δὴ προοδευτικῶς αὐξανομένου κατὰ ἔτος φοιτήσεως, μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, ἐκ τῆς νομοθετημένης ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Εἰς ἕτερα σχολεῖα ὑποχρεωτικὴ φοίτησις δὲν ἐθεσπίσθη μέχρι σήμερον.

Γ. ΜΠΣ

φοιτητὴς (ὁ)· ἰδίᾳ, ὁ μαθητεύων, ὁ σπουδάζων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ: «φοιτητὴς τῆς νομικῆς, — τῆς ἰατρικῆς σχολῆς».

—[Ἐγκυκλ.] Φοιτηταὶ καλοῦνται οἱ σπουδάζοντες ἐν τῷ πανεπιστημίῳ νέοι (γαλ. étudiant, γερμ. Student). Παρ' ἡμῖν ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται μόνον ἐπὶ τῶν εἰς τὸ πανεπιστήμιον φοιτώντων, τῶν εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα (πολυτεχνεῖον, ἀνωτάτην γεωπονικὴν ἢ δασολογικὴν σχολήν, ναυτικὴν σχολήν, στρατιωτικὸν σχολεῖον Εὐελπίδων κλπ.) φοιτώντων καλουμένων συνήθως *μαθητῶν* ἢ *σπουδαστῶν*. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πανεπιστημίων, κατὰ τὸν μεσαίωνα, οἱ πρὸς σπουδὴν ἐν αὐτοῖς φοιτῶντες ἀπετέλεσαν ὅλως ἰδιαιτέραν κατηγορίαν μαθητῶν καὶ διεδραμάτισαν κατὰ καιροὺς σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ πολιτικῇ ζωῇ τῶν διαφόρων χωρῶν. Πολὺ ἐνωρὶς μάλιστα, πρὸς λυσιτελεστέραν διεκδίκησιν τῶν πνευματικῶν, τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν αἰτημάτων των, ἤρχισαν νὰ συσσωματοῦνται εἰς ἰδιαίτερα σωματεῖα. Τοιαῦτα σωματεῖα, κατὰ ἐθνικότητας, ἀναφαίνονται ἤδη ἀπὸ τοῦ 1222 ἐν Παρισίοις. Τῷ 1348 ἱδρύθησαν φοιτητικὰ σωματεῖα καὶ ἐν Πράγᾳ, κατόπιν δὲ καὶ ἐν Σαλαμάνκᾳ καὶ τῷ 1409 ἐν Λειψίᾳ καὶ εἰς ἄλλα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Πολὺ ἐνωρὶς ἐπίσης ἱδρύθησαν ἐν Βολωνίᾳ δύο μεγάλα σωματεῖα φοιτητῶν: τῶν citramontani (ἤτοι τῶν ἐντεῦθεν των Ἄλπεων, δηλαδὴ Ἰταλῶν) καὶ τῶν ultramontani (τῶν ἐκεῖθεν τῶν Ἄλπεων, ἤτοι τῶν ξένων). Τὸ δεύτερον τοῦτο σωματεῖον ὑποδιῃρεῖτο εἰς διαφόρους ὁμάδας κατὰ ἐθνικότητας. Πολλὰ τῶν σωματείων τούτων ἀνεμείχθησαν καὶ εἰς τὴν πολιτικήν, ἄλλα δὲ εἶχον καθαρῶς πολιτικὸν καὶ πατριωτικὸν σκοπόν, πρωτοστατήσαντα εἰς πλείστας ἐθνικὰς ὑποθέσεις καὶ πολλάκις εὑρεθέντα ἀντιμέτωπα τῶν κυβερνήσεών των. Ἕνεκα τούτου τὰ τοιαῦτα σωματεῖα τῶν φοιτητῶν, καταστάντα λίαν ἐπικίνδυνα, πολλάκις κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχῶν. Ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐποχαί, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ φοιτηταὶ συνεπηγνύοντο καὶ κατὰ θρησκεύματα εἰς σωματεῖα ἀντιμαχόμενα. Περιώνυμα εἶχον καταστῇ τὰ φοιτητικὰ σωματεῖα τὰ ἔχοντα σκοποὺς γυμναστικοὺς καὶ ἀθλητικούς, ἰδίως δὲ τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν φοιτητῶν εἰς τὴν ξιφασκίαν καὶ τὴν σπαθασκίαν. Τοιαῦτα σωματεῖα ἤκμασαν κυρίως ἐν Γερμανίᾳ. Τῷ 1895 ἱδρύθη ἡ διεθνὴς συνομοσπονδία τῶν Χριστιανῶν φοιτητῶν (γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Corda fratres»), περιλαμβάνουσα ἀντιπροσώπους τῶν ὁμοσπονδιῶν τῶν Χριστιανῶν φοιτητῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Σκανδιναυΐας κλπ. καὶ ὀργανώσασα πλεῖστα συνέδρια (1898 ἐν Ἀϊζεναχ, 1900 ἐν Βερσαλλίαις, 1902 ἐν Σόραι τῆς Δανίας, 1905 ἐν Τσάϊστ τῆς Ὁλλανδίας, 1907 ἐν Τόκιο τῆς Ἰαπωνίας, 1909 ἐν Ὀξφόρδῃ, 1911 ἐν Κωνσταντινουπόλει). Ἕτερα διεθνῆ συνέδρια ἀντιπροσώπων φοιτητικῶν σωματείων συνῆλθον τῷ 1900 ἐν Ρώμῃ καὶ τῷ 1911 ἐν Ἄμστερνταμ. Ἄλλοτε, εἰς πολλὰ μέρη, τὰ σωματεῖα τῶν φοιτητῶν ὑπεχρέωνον τὰ μέλη των νὰ φέρουν ἰδιαιτέρας στολάς. Τὰς στολὰς ταύτας φέρουν εἰσέτι οἱ φοιτηταὶ πανεπιστημίων τινῶν τῆς Γερμανίας εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις καὶ τελετὰς ἢ ἐκδρομάς. Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ὅπως οἱ φοιτηταὶ φέρουν μόνον ἰδιαίτερον διακριτικὸν πῖλον, καθοριζόμενον ὑπὸ τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν. Εἰς πολλὰς χώρας ἑκάστη πανεπιστημιακὴ σχολὴ ἔχει καθορίσει καὶ ἰδιαίτερον χρῶμα διὰ τοὺς φοιτητάς της. Ἰδιαίτερος πῖλος διὰ τοὺς φοιτητὰς καθωρίσθη καὶ ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1932, μέ τινα παραλλαγὴν διὰ τὰς φοιτητρίας. Τὰ φοιτητικὰ σωματεῖα ἐν Γερμανίᾳ ἐπιβάλλουν εἰς τὰ μέλη των ἐντελῶς στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἤθη καὶ ἔθιμα πρὸς τὰ τῆς Γερμανίας ἐπικρατοῦν διὰ τοὺς φοιτητὰς καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ τὰ φοιτητικὰ σωματεῖα ἔχουν κυρίως ὡς σκοπὸν τὸν ἀθλητισμὸν καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῶν μελῶν των, διὰ ῥητορικῶν ἐξασκήσεων, εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς συζητήσεις. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον συνεκροτήθησαν εἰς διαφόρους χώρας πολλὰ διεθνῆ συνέδρια φοιτητῶν, ἀσχοληθέντα μὲ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἐνίσχυσιν τῶν φοιτητικῶν σωματείων καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν συνεργασίαν των. Τῷ 1925, κατόπιν γενναίας δωρεᾶς τοῦ φιλανθρώπου Deutsh de la Meurthe, ἐδημιουργήθη ἐν Παρισίοις ἡ πανεπιστημιακὴ πόλις («Cité Universitaire») πρὸς στέγασιν τῶν φοιτητῶν ὑπὸ τοὺς καλυτέρους δυνατοὺς ὅρους τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς διαβιώσεως. Ἡ πόλις αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα περίπτερα, τὰ ὁποῖα ἵδρυσαν Γάλλοι καὶ ξένοι. Ἤδη κατεσκευάσθησαν ὑπὲρ τὰ 15 τοιαῦτα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἓν ἑλληνικόν, δυνάμενα νὰ περιλάβουν ὑπὲρ τοὺς 2.000 φοιτητάς. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο τῶν Παρισίων καὶ ἄλλαι μεγαλοπόλεις ἀπεφάσισαν ἤδη νὰ ἱδρύσουν παρομοίας πανεπιστημιακὰς πόλεις ἢ κέντρα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ζωῆς τῶν φοιτητῶν.

Καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα οἱ φοιτηταὶ ἐπρωτοστάτησαν πάντοτε εἰς πάσας τὰς χώρας εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Ἐν Γαλλίᾳ πολλάκις ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἐπαναστάσεις πρὸς ἐγκαθίδρυσιν καὶ στερέωσιν τῆς δημοκρατίας ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν ἐπὶ τῶν ὁδοφραγμάτων τῷ 1830, 1832, 1848 καὶ 1851. Ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν ἀνέπτυξαν οἱ φοιτηταὶ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ κατὰ τὰ πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἔτη εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὅπου ὑπῆρχον ἐθνικαὶ μειονότητες, ὅπως εἶναι ἡ Πολωνία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Κροατία, ἡ Ἰρλανδία. Εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ φοιτηταὶ ἐπανειλημμένως ἐγένοντο τὰ κυριώτερα ὄργανα διαφόρων πατριωτῶν, ἡ δὲ δρᾶσίς των ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς τελεσφόρος καὶ προπαρασκευαστικὴ τῶν ἐπελθουσῶν κατόπιν λύσεων πολλῶν ἐθνικῶν προβλημάτων. Παραλλήλως πρὸς τὴν δρᾶσιν τῶν φοιτητῶν εἰς τὰ ἐθνικὰ ζητήματα ἀνεπτύχθη, ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη, καὶ ἑτέρα κίνησις τῶν φοιτητῶν πρὸς κοινωνιολογικὰς κατευθύνσεις. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Κ' αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἐγγράφωνται εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ φοιτήτριαι. Ἐν ἀρχῇ αἱ φοιτήτριαι αὗται συνήντησαν σφοδρὰν ἐχθρότητα εἰς τὰς τάξεις τῶν φοιτητῶν, οἵτινες διέβλεπον κυρίως ἐν τῷ προσώπῳ των ἐπικίνδυνον μελλοντικὸν ἐπαγγελματικὸν ἀντίπαλον. Ἡ ἐχθρότης αὕτη ἔφθασε καὶ μέχρι τῆς δημιουργίας ζωηρῶν ἐπεισοδίων. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ ἀντίδρασις κατέπαυσεν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν φοιτητριῶν ηὔξησε μεγάλως, φθάνων εἰς πολλὰ ξένα πανεπιστήμια τὸ 1/3 τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν.

Διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ζωῆς τῶν φοιτητῶν εἰς τὰ περισσότερα πανεπιστήμια ἔχουν ἱδρυθῆ καὶ ἰδιαίτεραι λέσχαι μετὰ οἰκονομικῶν συσσιτίων καὶ προσηρτημένων βιβλιοθηκῶν.

Μ. Δ. Β.

φοιτητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς φοιτητάς, ὁ τῶν φοιτητῶν: «φοιτητικὴ περίοδος, —ἐποχή», «φοιτητικὰ χρόνια».

—φοιτητικαὶ *ταραχαί*. Ἐκλήθησαν οὕτω γενικῶς αἱ κατὰ καιροὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ πα-

Digitized by Google

νεπιστημίου προκληθεῖσαι ὑπὸ τῶν φοιτητῶν ταραχαί. Αἱ πρῶται ταραχώδεις ἐκδηλώσεις συνέβησαν κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ κατὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας Δημ. Μαυροκορδάτου. Ὑποκινηταὶ τῆς στάσεως ἀναφέρονται οἱ φοιτηταὶ Ἀναστ. Γούδας καὶ Ν. Κομπότης, παραπονούμενοι διὰ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τοῦ καθηγητοῦ. Παρασυρθέντες καὶ οἱ λοιποὶ φοιτηταὶ τῆς ἰατρικῆς, ἀπεχώρησαν ἐκ τῶν παραδόσεων, ἀλλ' ἡ σύγκλητος ἐπιληφθεῖσα συντόνως ἐτιμώρησε τοὺς πρωταιτίους καὶ ἔδωκε τέρμα εἰς τὰς ἀταξίας. Αἱ κατὰ τὰ ἔτη 1843 καὶ 1844 καὶ 1845 γενόμεναι ἀταξίαι εἰς τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν Μαυρογιάννη τῆς ἰατρικῆς, Λάνδερερ τῆς χημείας καὶ Πυλαρινοῦ τῆς φιλοσοφίας κατεστάλησαν ἐγκαίρως τῇ ἐπεμβάσει τῆς συγκλήτου, εἶχον ὅμως ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατὰ τὸ 1846 ἀποχώρησιν τοῦ καθηγητοῦ Μαυρογιάννη. Σπουδαιότερον χαρακτῆρα εἶχον αἱ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1848 ταραχαί, ἐξ ἀφορμῆς διατριβῆς δημοσιευθείσης ἐν τῷ «Αἰῶνι» ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Μανούση (ἔλ. *Μανούσεια*). Ἑπτὰ ἔτη βραδύτερον ἔλαβον χώραν τὰ *«Αἰγινήτεια»*, ἕνεκα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Διον. Αἰγινήτου ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς εἰδικῆς νοσολογίας, διδασκομένης ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς Γ. Μακκᾶ. Πρὸς τελικὴν θεραπείαν τῆς δημιουργηθείσης ὑπὸ τῶν φοιτητῶν καταστάσεως, μὴ ἀνεχομένων τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐν λόγῳ μαθήματος ἀπὸ τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν καθηγητῶν, τὸ ὑπουργεῖον ἐξέδωκε διάταγμα καθορίζον ὅπως ἡ εἰδικὴ νοσολογία διδάσκεται ὑπὸ δύο καθηγητῶν, ὧν ὁ ἕτερος τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς. Ταραχαὶ ὡσαύτως συνέβησαν κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1857, ἔχουσαι πολιτικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα καὶ οἱονεὶ οὖσαι τὸ προανάκρουσμα τῆς συμπράξεως τῶν φοιτητῶν μετέπειτα εἰς τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἀντίδρασιν, ἧς ἀπότοκος ἐγένετο ἡ ναυπλιακὴ ἀνταρσία καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1862. Ὁμοίως πολιτικὸν χαρακτῆρα εἶχε καὶ ἡ κατὰ Μάϊον τοῦ 1859 ὀχλαγωγία, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Σκιαδικά*. Φοιτηταὶ καὶ μαθηταὶ ἀπεφάσισαν νὰ φέρωσι κατὰ τὸ θέρος εὐτελῆ σκιάδια τῆς Σίφνου, ἀντὶ τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰσαγομένων πολυτελῶν. Τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, οὖσαν τρόπον τινὰ ἐπίδειξιν κατὰ τοῦ κρατοῦντος κυβερνητικοῦ συστήματος, ἐνέπαιξαν, εἰσηγήσει τῆς ἀστυνομίας καὶ τῶν ἐμπόρων, ἄλλοι νέοι, φορέσαντες εὐτελέστερα σκιάδια. Οὕτω, ἀμφότεραι αἱ ὁμάδες τὴν 10 Μαΐου ἡμέραν Κυριακήν, παιανιζούσης τῆς μουσικῆς ἐν τῷ Πολυγώνῳ, συνεπλάκησαν, ἡ δὲ ἀστυνομία ἐπετέθη ἀγρίως κατὰ τῶν φοιτητῶν καὶ μαθητῶν, ὧν τινας συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε. Τὴν ἐπαύριον αἱ ὀχλαγωγίαι ἐπανελήφθησαν καὶ κλεισθείσης τῆς ἀγορᾶς ὁ ὄχλος μετὰ πολλῶν φοιτητῶν εἰσήλασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον κραυγάζων κατὰ τῆς ἀστυνομίας. Καὶ ἡ μὲν τάξις ἀποκατέστη, διεκόπησαν ὅμως τὰ μαθήματα ἐπὶ πενθήμερον. Κατὰ τὸ 1860 συνέβησαν ταραχαὶ εἰς τὸ μάθημα τοῦ ὑφηγητοῦ Κ. Ν. Κωστῆ, οὗτινος ὁ πατήρ, καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς, ἦτο καὶ ἰδιαίτερος ἰατρὸς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἀλλ' ἡ ἄκαμπτος στάσις τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ποινικοῦ δικαίου Σπ. Πήλικα, ἀπειλήσαντος παραίτησιν, ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἄνευ σοβαρῶν συνεπειῶν.

Σοβαρώτεραι ἦσαν αἱ ταραχαὶ τῶν φοιτητῶν, αἱ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1862 γενόμεναι, ἐναντίον τοῦ καθηγητοῦ τῆς νομικῆς σχολῆς Ν. Σαριπόλου, ὅστις ὡς πληρεξούσιος τοῦ πανεπιστημίου ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἔψεξε δριμέως τὴν ἀξίωσιν τῶν φοιτητῶν νὰ ἔχωσι πληρεξούσιον ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει, δι' ὃ καὶ ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ πολλῶν φοιτητῶν, διεκόπησαν δ' ἐκ τούτου καὶ τὰ μαθήματα κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1863. Ἀλλὰ πολλῷ σοβαρώταται ὑπῆρξαν αἱ κατὰ τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ ἀποδοκιμασίαι καὶ ταραχαὶ αἱ ἀρξάμεναι κατὰ τὴν 18 Ἀπριλίου τοῦ 1866 καὶ διαρκέσασαι ἐπὶ ἓν σχεδὸν ἔτος μετά τινων διαλειμμάτων. Αἰτία τῶν ταραχῶν τούτων, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ καθηγητοῦ πρὸς τὸν πρύτανιν Μ. Βενιζέλον, ἦτο τὸ μὲν ἡ αὐστηρὰ ἐπίπληξις πρός τινας γελάσαντας φοιτητὰς κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραδόσεως, οὓς ἀπεκάλεσε βεβήλους, τὸ δὲ ἡ αὐστηρότης περί τε τὴν ἔκδοσιν ἀποδείξεων ἀκροάσεως καὶ περὶ τὰς ἐξετάσεις. Αἱ ταραχαὶ αὗται ὑπῆρξαν ἀγριώταται, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου ἠδυνήθη πρὸς στιγμὴν ὁ πρύτανις νὰ καθυσυχάσῃ τοὺς φοιτητάς, οἵτινες ὅμως, πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ καθηγητοῦ νὰ συνεχίσῃ τὴν παράδοσίν του, ἐξέβαλον αὐτὸν βιαίως ἐκ τῆς αἰθούσης. Διακοπέντων τῶν μαθημάτων ἐπῆλθεν ἠρεμία τις εἰς τὰ πνεύματα τῶν φοιτητῶν, ἀλλὰ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1867 ἐξερράγησαν καὶ πάλιν ταραχαὶ εἰς τὰς παραδόσεις. Ἡ σύγκλητος ἐτιμώρησε τοὺς πρωταιτίους, ἄλλους μὲν δι' ἐπιπλήξεως, ἄλλους δὲ δι' ἀποβολῆς. Ἀλλ' ἡ προκληθεῖσα ἐντεῦθεν ἔξαψις τῆς ὀργῆς τῶν φοιτητῶν ἐκώλυσε τὴν ἐπανάληψιν τῶν παραδόσεων τοῦ Σαριπόλου, μέχρις οὗ, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὑπέγραψαν οἱ φοιτηταὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν πρύτανιν ἐκφράζοντες τὴν λύπην των διὰ τὰ γενόμενα καὶ παρακαλοῦντες νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ καθηγητὴς τὴν διδασκαλίαν. Ταραχαὶ ὡσαύτως σοβαρώταται συνέβησαν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1873, ὅτε οἱ φοιτηταὶ ἐζήτησαν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς πανεπιστημιακῆς φάλαγγος. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τῶν φοιτητῶν, ὑποδαυλιζομένη ὑπ' ἀνδρῶν ἐκτὸς τοῦ πανεπιστημίου, προσέλαβε τάχιστα χαρακτῆρα ὀχλαγωγικόν, τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ καταστείλῃ ἡ κυβέρνησις διὰ βιαίων μέσων, κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν ὁποίων δὲν ἐδίστασαν τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας νὰ παραβιάσωσι καὶ τὸ πανεπιστήμιον, εἰς ὃ εἰσῆλθον ἐπιτιθέμενα κατὰ τῶν φοιτητῶν. Ἡ ἐντεῦθεν δημιουργηθεῖσα ἔκρυθμος κατάστασις ἠνάγκασε τὴν σύγκλητον νὰ μεταβῇ ἐν σώματι εἰς τὸν ὑπουργὸν (Δ. Καλλιφρονᾶν) καὶ νὰ καταγγείλῃ τὴν ἄτοπον καὶ παράνομον ἐνέργειαν τῆς ἀστυνομίας, οὕτω δ' ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ πανεπιστημίου καὶ κυβερνήσεως, ἐκδηλωθεῖσα διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς χαρακτηριστικῶν ἐγγράφων. Αἱ ταραχαὶ ἐτερματίσθησαν μὲ τὴν κατὰ τὴν 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1867 ἐπελθοῦσαν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως.

Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1875 νέαι ταραχαὶ ἐξερράγησαν καὶ πάλιν κατὰ τοῦ καθηγητοῦ Σαριπόλου, ὀφειλόμεναι ἐν μέρει καὶ εἰς τὸν ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν καὶ ἄλλων ὁμοίας φύσεως αἰτίων ὁ Σαρίπολος περιῆλθεν εἰς διάστασιν καὶ πρὸς τὴν νομικὴν σχολὴν καὶ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1875 ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας.

Τῷ 1866 ἐγένοντο ταραχαὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ μαθήματος τοῦ καθηγητοῦ τῆς χημείας Ἀν. Χρηστομάνου, ἀφορμὴν παρασχόντος φαρμακοποιοῦ μὴ φοιτητοῦ, ὅστις ἐξεδιώχθη κακῶς ἔχων μὲ τοὺς ὀλίγους ὀπαδούς του ἐκ τῆς αἰθούσης. Τὴν ἐπομένην ἐπανελήφθησαν αἱ ταραχαί, προκληθεῖσαι ὑπὸ φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας, ὁ ὁποῖος ἔθραυσε διὰ ῥάβδου τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης συσκευὰς τοῦ μαθήματος. Αἱ ταραχαὶ ἔληξαν μὲ τὴν ἀποβολήν, ἐπὶ ἓν ἔτος, τοῦ φοιτητοῦ τοῦ θραύσαντος τὰ ἐργαλεῖα, ἀλλ' ἡ αἰτία τῶν ταραχῶν δὲν ἐξηκριβώθη.

Ἀταξίαι γενόμεναι κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1867 ἐν τῇ παραδόσει τοῦ καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς Δ. Στρούμπου καὶ συνεχισθεῖσαι καὶ ἐκτὸς τοῦ πανεπιστημίου μὲ διαπληκτισμούς, ἔληξαν ἄνευ συνεπειῶν. Νέαι ταραχαὶ συνέβησαν τῷ 1868 κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ τῆς γενικῆς ἱστορίας Δημητρ. Βερναρδάκη. Αἱ ταραχαὶ αὗται εἶχον ὡς αἴτια ἐπαγγελματικὴν ἀντιζηλίαν τινῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ συναδέλφων του, ὑπεδαυλίζοντο δὲ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλολογίας Κ. Κόντου καὶ τῶν ὀπαδῶν του καὶ προσέλαβον ἐπίμονον χαρακτῆρα, οὕτως ὥστε ὁσάκις ἀπεπειράθη νὰ διδάξῃ ὁ Βερναρδάκης εὑρέθη ἐνώπιον συστηματικῆς ἀντιδράσεως ὀλίγων φοιτητῶν, ἀδιακόπως κατ' αὐτοῦ ὑποκινουμένων, δι' ὅπερ καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς θέσεώς του. Ὅτι αἱ κατ' αὐτοῦ ταραχαὶ κύριον ἐλατήριον εἶχον οὐχὶ τοὺς φοιτητάς, ἀλλ' ὡρισμένους ὑποκινητάς, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι, καὶ ἀφοῦ μετὰ 13 ἔτη διορισθεὶς εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἕδραν ἐπεχείρησε νὰ διδάξῃ, ὀλίγοι τινὲς ταραξίαι, ἄνευ ἀφορμῆς τινος, διέκοψαν τὴν παράδοσιν αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ καὶ αὖθις τῆς θέσεως.

Τῷ 1882 ἔγιναν ταραχαὶ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ τῆς νομικῆς Ἀθ. Ροντήρη, καθ' ἃς καὶ τραυματισμοὶ μεταξὺ τῶν φοιτητῶν συνέβησαν. Ἡ διδασκαλία διεκόπη χωρὶς νὰ ἐπαναληφθῇ, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας ὁ καθηγητής. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ φοιτηταὶ διὰ ταραχῶν διέκοψαν τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν λόγῳ τῆς ἐπιδημίας τῆς εὐλογίας, ἡ δὲ σύγκλητος σιωπηρῶς ἀπεδέχθη τὴν διακοπήν. Ἐφεξῆς ἔλαβον χώραν σοβαραὶ ταραχαὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1892—1893, ἕνεκα τῆς ἐπιβολῆς ἐκπαιδευτικῶν τελῶν, ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἐπέβαλε τὸ κράτος τοῦ νόμου διὰ βιαίας καταστολῆς τοῦ κινήματος τῶν φοιτητῶν. Κατὰ τὸ ἐπόμενον πανεπιστημιακὸν ἔτος δὶς διεταράχθη ἡ τάξις ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ἀφ' ἑνὸς ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ, λόγῳ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου περὶ ἐξετάσεων διατάγματος, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ, διὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας Ἀντ. Οἰκονόμου. Ἡ πρυτανεία, εὑρεθεῖσα εἰς τὴν ἀνάγκην κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν φοιτητῶν τῆς νομικῆς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἀστυνομίας, παρώξυνε τὰ πράγματα ἐπὶ μᾶλλον, ὕβρις δὲ βαρεῖα ἐκστομισθεῖσα κατὰ τῶν φοιτητῶν ὑπό τινος ἀστυνόμου, συνετέλεσεν ὥστε οἱ φοιτηταὶ ὅλων τῶν σχολῶν σύσσωμοι νὰ ἐξεγερθῶσιν, ἀξιοῦντες τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀστυνόμου, ὅπερ καὶ ἐγένετο, διακοπέντων ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα τῶν μαθημάτων. Τῷ 1897 ἔλαβον χώραν, ἐπὶ πρυτανείας Ἀ. Χρηστομάνου, αἱ σοβαρώτεραι τῶν μέχρι τότε γενομένων ταραχῶν, ἐξ ἀφορμῆς φράσεως τοῦ καθηγητοῦ Γαλβάνη θεωρηθείσης ὑβριστικῆς ὑπὸ τῶν φοιτητῶν (ἔλ. λ. *Γαλβανικά*).

Σοβαρώταται ὡσαύτως ὑπῆρξαν καὶ αἱ ταραχαὶ αἱ γενόμεναι κατὰ τὸ πανεπιστημιακὸν ἔτος 1901—1902 ἐξ ἀφορμῆς τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν καθωμιλημένην (ἔλ. λ. *Εὐαγγελικά*). Ἄλλαι ταραχαὶ συνέβησαν, ἀλλ' αὗται μόνον ἐκτὸς τοῦ πανεπιστημίου, ἐξ αἰτίας τῆς ἐν τῷ Βασιλικῷ θεάτρῳ παραστάσεως τῆς αἰσχυλείου τριλογίας «Ὀρέστεια», μεταπεφρασμένης εἰς τὸ δημῶδες ἰδίωμα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γ. Σωτηριάδου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1903. Αἱ διαδηλώσεις τῶν φοιτητῶν διελύθησαν βιαίως, ὑπῆρξαν δὲ καὶ δύο θύματα αὐτῶν. Ταραχαὶ ὡσαύτως συνέβησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1907—1908 ἐξ ἀφορμῆς παραπόνων ἐναντίον τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ γυμναστηρίου καὶ διότι τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς ἀπὸ προαιρετικοῦ ἐγένετο ὑποχρεωτικόν. Αἱ ταραχαὶ αὗται προσέλαβον ὀξύτατον χαρακτῆρα, τῶν φοιτητῶν ἀξιούντων ν' ἀπολυθῇ ὁ διευθυντὴς καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ σουηδικὴ γυμναστικὴ διὰ στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Πρὸ τοῦ κινδύνου πλήρους διαταράξεως τῆς τάξεως, τὸ πανεπιστήμιον κατελήφθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' οἱ φοιτηταὶ καταλαβόντες τὸ ἀνατομεῖον προέβησαν εἰς ἐκτρόπους ἐνεργείας, ὧν ἕνεκα, κατόπιν ἐπεμβάσεως τῆς δικαιοσύνης, ἐπεβλήθησαν βαρεῖαι ποιναὶ εἰς τοὺς πρωταιτίους καὶ οὕτω ἔπαυσαν αἱ ταραχαί. Αἱ μετὰ τὸ 1912 λαβοῦσαι χώραν ταραχαὶ ἀφορμὴν εἶχον κατὰ κανόνα τὴν ἄρνησιν τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν εἰς τὴν ἀποδοχὴν αἰτημάτων τῶν φοιτητῶν σχετικῶς πρὸς τὰς ἐγγραφὰς καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὰς ἐξετάσεις αὐτῶν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ πρὸς οἰκονομικὰς διευκολύνσεις περὶ τὴν καταβολὴν τῶν διδάκτρων ἢ καὶ ἀπαλλαγὴν ἐξ αὐτῶν. Λόγῳ τῶν ἐπανειλημμένων ἐπιστρατεύσεων ἡ πολιτεία ἐνόμισεν ὅτι ὑπεχρεοῦτο νὰ παρέχῃ διὰ νόμου πλεονεκτήματα ἢ ἄλλως εὐεργετήματα εἰς τοὺς στρατευομένους φοιτητάς. Ἀλλ' ἡ εὐκολία, μεθ' ἧς ἐγίνοντο παρ' αὐτῆς δεκτὰ τὰ αἰτήματα τῶν φοιτητῶν ὑπερέβη κάθε ὅριον καὶ ὁσάκις ἠθέλησαν αἱ πανεπιστημιακαὶ ἀρχαὶ νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι ζωηροτάτων διαμαρτυριῶν ἢ καὶ ἀπεργιῶν δι' ἀποχῆς ἀπὸ τῶν μαθημάτων, κατ' απομίμησιν τῶν ἀπεργιῶν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Βραδύτερον, μετὰ τὸ 1918, ὅτε ἤρχισαν καὶ παρ' ἡμῖν διαδιδόμεναι ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι, προεκλήθησαν πολλαὶ ταραχαὶ ἐκ μέρους κομμουνιζόντων φοιτητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροπαγάνδιζον ὑπὲρ τῆς διεκδικήσεως οἰκονομικῶν καὶ ἄλλων αἰτημάτων μεθ' ὑπερβολῶν. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ κατὰ τὸ πανεπιστημιακὸν ἔτος 1930—1931 ταραχαί, αἱ προκληθεῖσαι λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ διαδηλώσουν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τὴν διαμαρτυρίαν αὐτῶν διὰ τὰ ἐν Κύπρῳ συμβάντα εἰς βάρος τῶν ἐλευθερίων τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Δ. Α. Δ.

— **«Φοιτητικὴ *Συντροφιά*».** Φοιτητικὸν σωματεῖον, ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1909 μὲ σκοπὸν τὴν μελέτην, καλλιέργειαν καὶ διάδοσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὑποστήριξιν προοδευτικῶν ἰδεῶν, ἰδίως παιδαγωγικῶν καὶ κοινωνικοπολιτικῶν. Τὸ σωματεῖον τοῦτο εἶχεν ἱδρύσει καὶ ἴδιον ὄργανον, τὸ «Δελτίο τῆς Φοιτητικῆς Συντροφιᾶς», συνεκδιδόμενον μετὰ τοῦ «Νουμᾶ», ἔδρασε κατὰ τοὺς γλωσσικοὺς ἀγῶνας τοῦ 1910, τοὺς προκληθέντας ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν περὶ τῆς γλώσσης ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, διωργάνωσε πολλὰς διαλέξεις, ἵδρυσε παραρτήματα εἰς διαφόρους πόλεις καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου». Κατὰ καιροὺς καὶ ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε πλειοψηφίας καὶ τῶν τάσεων τῶν διοικούντων αὐτό, ἐστράφη καὶ πρὸς ἀριστεριζούσας κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιδιώξεις.

Φοιτίαι, *Φοίτιον* καὶ *Φυτία* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀκαρνανίας, πρὸς Δ. τῆς Στράτου. Τὸ ἐθνικὸν εἶναι ὁ Φοιτιάν. Ἡ θέσις τῆς πόλεως δεικνύεται ἐπὶ λόφου παρὰ τὴν μονὴν Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὸ χωρίον Μπαμπίνι. Ι. Σ. Σ.

φοιτῶ (—άω)· μεταβαίνω συχνά, συχνάζω: «φοιτᾷ εἰς τὰς λέσχας, — εἰς τὰ καφφενεῖα» ‖ εἶμαι φοιτητής, σπουδάζω εἰς τὸ πανεπιστήμιον.

Φὸκ (Fock), **Γκόρχ.** Γερμανὸς ποιητὴς (1880—1916). Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἔγραψεν εἰς τὴν δημώδη γερμανικὴν ἐπιτυχῆ ναυτικὰ ποιήματα καὶ τὸ μυθιστόρημα: «Seefahr ist not!», μετὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν αὐτοῦ ἐδημοσίευσε τὰ πατριωτικὰ ἔργα: «John Bull, John Bull!!» (1914), «Uns mariners» (1914), «Op em Jungs!» (1915), «Zeppelin hummt» κ. ἄ., ἅτινα ἔσχον εὐρυτάτην παρὰ τῷ λαῷ διάδοσιν. Ἐφονεύθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Σκαγεράκη. Χ. Δ.

φοκιενία (ἡ) (Fokienia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κωνοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πιτυοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Ἀσίας. Αἱ φοκιενίαι εἶναι δενδρύλλια, καλλιεργούμενα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

Φόκκερ (Fokker), ***Ἀντώνιος - Ἕρμανος - Γεράρδος.*** Ὁλλανδὸς κατασκευαστὴς ἀεροπλάνων, γεννηθεὶς ἐν ταῖς Ὁλλανδικαῖς Ἰνδίαις τῷ 1890. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἄαρλεμ, ἀπὸ ἡλικίας δὲ 20 ἐτῶν ἐξεδήλωσεν ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἀεροπλοΐαν. Μετέβη τότε εἰς Γερμανίαν, ὅπου παρουσίαζετο μεγαλύτερα πιθανότης ἐπιτυχίας, καὶ κα-

Digitized by Google

τώρθωσε κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιτελείου ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευαζομένων τύπων ἀεροπλάνων. Ἵδρυσε τότε μέγα ἐργοστάσιον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατεσκευάζοντο μηνιαίως 250 ἀεροπλάνα, χρησιμοποιηθέντα εἰς εὐρυτάτην κλίμακα καὶ ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ αἱ συνθῆκαι ἀπηγόρευον τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐργοστασίου του ἐπὶ γερμανικοῦ ἐδάφους, ἵδρυσε νέον ἐν Ἄμστερνταμ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἤρχισε κατασκευάζων ἐμπορικὰ ἀεροπλάνα, χρησιμοποιούμενα κυρίως εἰς τὰς ἀμερικανικάς, ἰσπανικάς, ἀγγλικὰς καὶ ὀλλανδικὰς γραμμὰς συγκοινωνιῶν. Χ. Δ.

Φοκόνε (Focone) *[Γεωγρ.]*. Βουνὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Γενούης (βλ. λ. *Βέ*).

Φόκρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος σχηματίζον τὴν ὀρεινὴν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ παράλιον Μαυριτανίας τῆς Τιγγιτανῆς, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Ἐλάττονος Ἄτλαντος καὶ ἀπολῆγον εἰς τὸ Οὐσάδιον ἄκρον (*Πτολεμ.* Δ, α, 12). Λέγεται καὶ *Ὄκρα*, εἶναι δὲ τὸ σύγχρονον *Ὀλέέ*. Σ. Ε. Α.

Φοκσάνι (Focsani) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας ἐν Μολδαυΐᾳ, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Πούτνα, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μίλκοβ, 70 χιλιόμετρα βορειοδυτικῶς τῆς Βραΐλας. Ἔχει 25.000 κατοίκους, ὧν οἱ 6.000 Ἑβραῖοι, ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ σίτου. Ἡ πόλις κοσμεῖται ὑπὸ 27 ἐκκλησιῶν καὶ νομαρχιακοῦ καταστήματος καὶ εἶναι ἕδρα ἐφετείου.

Φόκστον (Folkestone) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Κὲντ καὶ ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μάγχης, 71 μίλια ΝΑ. τοῦ Λονδίνου. Κάτ. 35.890 (1931). Ἔχει πυκνὴν ἀτμοπλοϊκὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν λιμένων τῆς Βορείου Θαλάσσης καὶ ἀσφαλῆ λιμένα. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον τὸ Φόκστον ἐχρησιμοποιήθη ὡς λιμὴν ἐπιβιβάσεως τῶν διὰ τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην στρατευμάτων καὶ ὑπέστη κατ' ἐπανάληψιν ἐναερίους ἐπιθέσεις ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν. Η. Π. Γ.

φόλα (ἡ)· δημοτ., τεμάχιον δέρματος ἐπιρραπτόμενον ἐπὶ ἐφθαρμένου ὑποδήματος· || μικρὸν τεμάχιον ἄρτου ἢ κρέατος, βλωμὸς περιέχων δηλητήριον πρὸς θανάτωσιν τῶν ἀδεσπότων κυνῶν.

Φολὰρ (Folard), *Ἰωάννης-Κάρολος*, *ἱππότης* —. Γάλλος στρατιωτικὸς συγγραφεὺς (1669—1752). Εἰσελθὼν νεώτατος εἰς τὸν στρατόν, ἐπολέμησε γενναίως ὡς ἀξιωματικὸς ἐν Ἰταλίᾳ, Λομβαρδίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀκολουθῶς δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Καρόλου ΙΒ' τῆς Σουηδίας, διακριθεὶς ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Φριντερικσαλλ. Συνέγραψε: «Νέαι ἀνακαλύψεις ἐπὶ τοῦ πολέμου» (1724), «Σχόλια εἰς τὸν Πολύβιον» (1727—1730 εἰς 6 τόμ.) Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον ἐθεωρεῖτο ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν κλασσικὸν εἰς τὸ εἶδός του. Αἱ περὶ στρατιωτικῆς τέχνης θεωρίαι του κατεκρίθησαν σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ σύνοψις τῶν στρατιωτικῶν ἔργων τοῦ Φολάρ. Η. Π. Γ.

φολγερίτης (ὁ) (Folgerit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, συνώνυμον τοῦ *πεντλανδίτου* (βλ. λ.) Γ. Κ. Γ.

Φολέγανδρος *[Γεωγρ.]*. Ἡ Ν. ΝΔ. τῶν Κυκλάδων νῆσος, κειμένη μεταξὺ Μήλου (15 μίλ. Α.), Θήρας (22 μίλ. ΒΔ.) καὶ ἀμέσως πρὸς Δ. τῆς Σικίνου, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ διαύλου 52 ναυτικῶν σταδίων εὖρος λόγῳ δὲ παρεμβολῆς εἰς τὸν δίαυλον τῶν νησίδων *Ἀδέλφια ἢ Κάραβος, Καριώτισσα* καὶ *Καλόγερος*, διαιρεῖται οὗτος εἰς τέσσαρας πόρους, ὧν εὐρύτεροι (12 ναυτ. στάδ.) καὶ καθαρώτεροι εἶναι οἱ δύο δυτικώτεροι. *Πολύκαντρο* (ἡ) ὑπὸ τῶν ναυτικῶν μας καὶ τῶν ξένων ὀνομαζομένη, ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἰσομήκων κορμῶν συνδεομένων δι' ἰσθμοῦ 6 ναυτικῶν σταδίων, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου οἱ ἀμφίπυγοι ὅρμοι *Πόρτο Βαθὺ* πρὸς Δ. καὶ *Πλάκα* πρὸς Α. Ἔχουσα δὲ μῆκος 7 μιλ. ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΔ. καὶ μέγιστον εὖρος 2 μιλ. κατὰ τὸ μέσον τοῦ νοτίου κορμοῦ της, ἔχει μέγιστον ὑψόμετρον κατὰ τὴν κορυφὴν *Ἅγιος Ἐλευθέριος*, 1363 πόδας ἐν τῷ νοτίῳ κορμῷ καὶ 1022 ἐν τῷ βορείῳ. Αἱ ἀπορρῶγες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκταί της σχηματίζουσιν ὅρμους καὶ ἀκρωτήρια (βλ. λ. *Αἰγαῖον*, τόμ. Β', σελ. 404 6). Ὁ ναυτικὸς τῆς νήσου φωτισμὸς ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς φανοῦ λιμένος ἐπισημαίνοντος (1899) δι' ἐρυθροῦ σταθεροῦ φωτὸς 5 μιλ. τὸ ἐπίνειον *Καραβοστάσι* καὶ ἑνὸς φάρου ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀσπρόποντα* (1920), λευκοῦ σκαρδαμύσσοντος φωτὸς 15 μιλ., σπουδαιότατα βοηθοῦντος τοὺς πλέοντας τὴν διεθνῆ γραμμὴν Ἀλεξανδρείας—Πειραιῶς. Ὁ ὑδρογραφικὸς καὶ ὑπὸ μεγάλην κλίμακα χάρτης τῆς νήσου (2753: Polykandro, Sikinos and Nio) ὑπετυπώθη τῷ 1847—1848 ὑπὸ τοῦ Βρεττανοῦ πλοιάρχου Thomas Graves καὶ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνωμένου ὑδρογραφικοῦ H. M. S. «Vollage».

Ἡ Φολέγανδρος ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μήλου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 528.

Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Γκρόττο*, κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ἀντίπαρον καὶ τὴν Πάρον τετραμμένην πλευράν, εὕρηται μέγα σπήλαιον, ἔχον τὸ στόμιον αὐτοῦ εἰς ὕψος ὅσον 10 μέτρων ἄνωθεν τῆς θαλάσσης. Πηγὴ ψυχροτάτου ὕδατος, ἐν τῷ στομίῳ του ἀναβλύζουσα, πληροῖ δύο ἐν ρωμαϊκοῖς χρόνοις κατασκευασθείσας δεξαμενάς, ἀφ' ὧν ποτίζονται αἱ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου βόσκουσαι αἶγες. Τὸ σπήλαιον, ὅπερ κοινῶς ὀνομάζεται *Χρυσοσπηλιά*, ἐχρησίμευε τὸ πάλαι ὡς ἱερόν, διὸ καὶ ἐπὶ τῶν παρειῶν αὐτοῦ φαίνονται πλεῖστοι σηκοί, ἐσκαμμένοι πρὸς ἐναπόθεσιν ἀναθημάτων· εὑρέθησαν δ' ἐν αὐτῷ καί τινα ἀγαλμάτια, τεμάχια μαρμάρων καὶ θραύσματα ἀγγείων· τὸν θόλον δ' ὑποβαστάζουσι σταλακτῖται περιεργοτάτων σχημάτων, εὕρηνται δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ φέρουσαι τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ

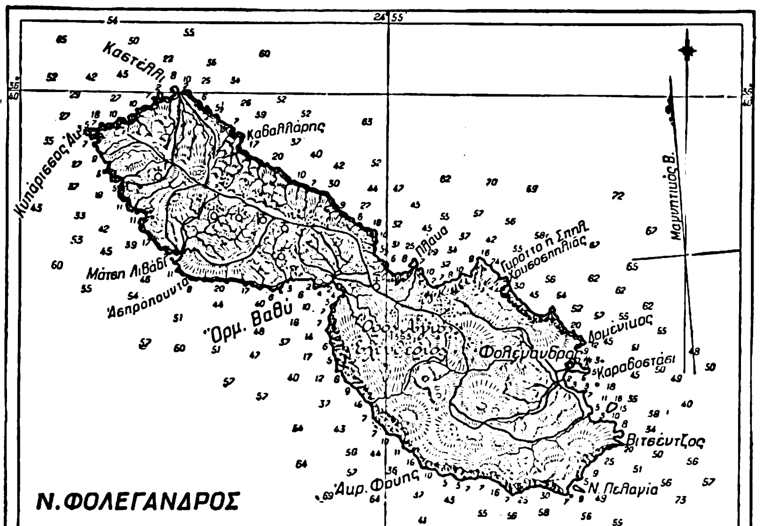

καιροὺς ἐπισκεφθέντων τὸ σπήλαιον. Φωλεύει δ' ἐν τῷ σπηλαίῳ καὶ πληθὺς ἀγρίων περιστερῶν. Ἐκ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν πρῶτος ὁ Ὀλλανδὸς Πὰς βὰν Κρῖνεν διέκρινε τὸ σπήλαιον καὶ κατόπιν ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Λουδοβῖκος Ρός, οἵτινες καὶ περιέγραψαν αὐτό. Παρὰ τὴν Φολέγανδρον οἱ παλαιοὶ ἔτασσον καὶ τὴν νησῖδα *Λάγουσαν*, ἥτις εἶναι πιθανῶς ἡ προμνημονευθεῖσα Καριώτισσα. Κατετάσσετο δ' ἡ νῆσος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὰς Σποράδας.

Ἡ νῆσος διαιρεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων εἰς τὴν *Ἄνω Μεριὰν* καὶ *Χώραν*, τὴν καὶ πρωτεύουσαν αὐτῆς, ἐπισήμως *Φολέγανδρον* καλουμένην. Ὑπάρχουσι δ' ἐν αὐτῇ τόποι ὀνομαζόμενοι *Σιφναίικα* καὶ *Σερφιώτικα*, δηλοῦντες ἐποίκισιν Σιφνίων καὶ Σεριφίων. Οἱ κάτοικοι εἶναι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, πολλοὶ δ' ἀποδημοῦσιν, ἰδίᾳ εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα διακρίνονται ὡς ἔμποροι καὶ ἐπιστήμονες. Ἡ νῆσος παράγει κριθήν, σῖτον καὶ οἶνον ἐπαρκῆ διὰ τοὺς κατοίκους, ὀλίγον ἔλαιον, τυρόν, σῦκα, μέλι, ἔχει δὲ καὶ σχετικῶς ἀνεπτυγμένην κτηνοτροφίαν· ὡσαύτως ὑπάρχει καὶ ἄφθονον κυνήγιον τρυγόνων, τὰς ὁποίας οἱ κάτοικοι διατηροῦσιν ἐντὸς ὄξους. Τὰ βουνὰ τῆς νήσου εἶναι ἄδενδρα, οὕτω δ' οἱ κάτοικοι, ἐλλείψει καυσίμου ὕλης, καίουσι τιθύμαλλον (γαλατσίδες), ὑφ' οὗ καλύπτεται ἀφθόνως ἡ νῆσος, καὶ ἐλελίφασκον, ἀποξηραίνοντες αὐτούς. Ὁ πολίτης *Φολεγάνδριος* καὶ *Φολεγανδρινός*, κοινῶς δὲ *Πολυκανδριώτης*.

—*['Ιστορ.]* Αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν *Φολεγάνδρῳ* ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους δωρικῆς καταγωγῆς· ἐκ δὲ τῶν ἐν αὐταῖς ἀναφερομένων ὀνομάτων φαίνεται ὅτι τὰ αὐτὰ γένη τῶν Αἰγιδῶν, τὰ ἐν Θήρᾳ οἰκήσαντα, ᾤκησαν καὶ ἐν Φολεγάνδρῳ. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον φαίνεται ὅτι ἀπῴκισαν τὴν νῆσον Κρῆτες, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μίνωος *Φολεγάνδρον*, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἐν τῇ νήσῳ ἐλατρεύετο ἡ Ἄρτεμις ἡ Σελασφόρος καὶ ὁ Ἀπόλλων ὁ Προστατήριος. Σῴζονται δὲ καὶ χαλκᾶ νομίσματα αὐτῆς τοῦ Γ' ἢ Β' π. Χ. αἰῶνος, ἐφ' ὧν εἰκονίζεται κεφαλὴ ἀνδρὸς νεαροῦ, τοῦ Φολεγάνδρου, ὄπισθεν δὲ ταύρος κυρίσσων μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν ΦΟΛΕ, ΦΟΛΙΓ, ΦΟΛΙΓΑ.

Ἡ Φολέγανδρος, οἰκουμένη ὑπὸ Δωριέων, δὲν μετέσχε τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἀλλ' ὀλίγον ὕστερον συνετάγη καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἀναφέρεται δ' ἐν ἔτει 425 ὡς καταβάλλουσα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐτήσιον φόρον δισχιλίων δραχμῶν. Ἐπὶ Ρωμαίων ἐχρησιμοποιεῖτο συχνὰ ὡς τόπος ἐξορίας, εἶχον δ' οἱ Φολεγάνδριοι θεοποιήσει πολλοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὁ Ἄραψ γεωγράφος Ἐδριζῖ, συντάξας περὶ τὸ 1153 γεωγραφικὴν συγγραφὴν χάριν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ρογήρου Β', ὀνομάζει τὴν Φολέγανδρον *Μπελίκενταρ*. Ἐπὶ φραγκοκρατίας ἀπετέλει μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Νάξου, ὅτε ὁ Μᾶρκος Σανοῦδος ἀνήγειρεν ὀχυρὸν κάστρον ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πολίχνης τῆς νήσου. Τὸν Μάϊον τοῦ 1336 ὁ δοὺξ τοῦ Αἰγαίου πελάγους Νικόλαος Α' Σανοῦδος, διὰ πράξεως αὐτοῦ, συνταχθείσης ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Ἄνδρου, ἐδώρησεν εἰς τὸν δυνάστην τῆς Κύθνου Φραγκῖσκον Γοζαδῖνον διαφόρους ἐν Φολεγάνδρῳ δουλοπαροίκους. Μεσοῦντος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἡ Φολέγανδρος εἶχεν ἐρημωθῆ ἕνεκα συνεχῶν κατ' αὐτῆς ἐπιδρομῶν Τούρκων πειρατῶν. Τῷ 1607 ἐδέσποζεν εἰσέτι τῆς Φολεγάνδρου ὁ ἐξ εὐγενοῦς οἴκου τῆς Βονωνίας ὁρμώμενος Ἀγγελέτος Γοζαδῖνος, ὅστις συγχρόνως ἦτο τότε δυνάστης φόρου ὑποτελὴς εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἄλλων ἓξ νήσων, τῆς Σίφνου, Κύθνου, Κιμώλου, Σικίνου, Πολυαίγου καὶ Γυάρου. Ἀλλὰ μετὰ δεκαετίαν, τῷ 161 , οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον ὁριστικῶς τὴν νῆσον, παραμείνασαν ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ 1821.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ Φολέγανδρος ὑπήγετο ὑπὸ τὸν καπουδὰν πασᾶν. Τῷ 1785 πουγιουρουλδὶ τοῦ ἀρχιναυάρχου τοῦ τουρκικοῦ στόλου Γαζῆ Χατζῆ Χασὰν πασᾶ, πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου ἀγγέλλει πρὸς αὐτοὺς ὅτι τὸ ἰλτιζάμι τῆς νήσου των ἀπὸ 1 Μαρτίου 1785 μέχρι τοῦ ἐπιόντος Φεβρουαρίου τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν Λεονάρδον Βαλέτταν, διατάσσει δὲ τοὺς Φολεγανδρίους ἵνα αναγνωρίζωσιν αὐτὸν βοϊβόδα καὶ ζαμπίτην καὶ νὰ ἔχωσι πρὸς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγήν. Ἐπληρωνον δ' οἱ Φολεγάνδριοι εἰς τοὺς Τούρκους ἐτησίως χαράτσι 1.500 γρόσια, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Ριχάουτ. Τῷ 1715 ὁ καπουδὰν πασᾶς Τζανοὺμ Χότζας ἐλεηλάτησεν ἀγρίως τὴν νῆσον καὶ ἐξηνδραπόδισε πάντας σχεδὸν τοὺς κατοίκους της, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτοι εὑρίσκοντο ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν λυμαινομένων τὰς πέριξ νήσους πειρατῶν. Ἱκανὰ δ' ὑπέστησαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ Φολεγάνδριοι καὶ ὑπὸ τῶν Μανιατῶν, οἵτινες περιέτρεχον τὴν Μεσόγειον ὡς συστηματικοὶ πειραταί, ἰδίως Κακοβουλιῶται. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπῆρχον ἐν Φολεγάνδρῳ καὶ πρόξενοι Μεγάλων Δυνάμεων. Οὕτω τῷ 1700 πρόξενος τῆς Γαλλίας ἦτο ὁ Γεωργάκης Στάης, ἐκ Κρήτης ἕλκων τὴν καταγωγήν, ἀνὴρ εὐφυής, ὁ ὁποῖος ἐφιλοξένησε τὸν Τουρνεφὸρτ εἰς τὸν οἶκόν του, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπεσκέφθη οὗτος τὴν νῆσον, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ προμνησθεὶς πρόξενος ἐξετέλει συγχρόνως καὶ καθήκοντα βοϊβόδα. Τῷ 1770 οἱ Ρῶσοι μετὰ τῶν ἄλλων Κυκλάδων κατέλαβον καὶ τὴν Φολέγανδρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον μέχρι τοῦ 1774. Ἔχουσα δὲ τότε ἡ νῆσος 700 κατοίκους, διῳκεῖτο ὑπὸ τεσσάρων συνδίκων. Ἐν ἔτει 1774, καίτοι κατεχομένη εἰσέτι ὑπὸ τῶν Ρώσων, ὑπέστη ἐπίθεσιν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι διήρπασαν τριάκοντα δύο οἰκίας, τὰς καλυτέρας τοῦ κάστρου της.

Ἡ Φολέγανδρος μέχρι τοῦ 1646 ἦτο πατριαρχικὴ ἐξαρχία, κατὰ δὲ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σίφνου. Ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐκκλησιῶν ἀξιοσημείωτος σχετικῶς εἶναι ἡ τῆς Παναγίας, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ μετὰ τριῶν ἀψιδωτῶν θόλων, ἐγειρομένη ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ βράχου, ἔνθα ἔκειτό ποτε ἡ ἀρχαία πόλις τῆς νήσου. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀνάκειται παλαιοτάτη βυζαντινῶν χρόνων εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἥτις θεωρεῖται ἡ πολιοῦχος τῆς νήσου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Christoph. Bondelmontii, Florentini*, Librum insularum Archipelagi, ed. *L. Sinner*, σ 18 καὶ 80. (Ὁ *Bondelmontii* ἐπεσκέφθη τὴν Φολέγανδρον τῷ 1422).—*J. Thevenot*, Relation d'un voyage au Levant (Paris 1665, σ. 205).—*Marco Boschini*, L'Arcipelago con tutte le isole (Venezia 1658).—*C. S. Sonnini*, Voyage en Grèce et en Turquie (τ. Β', Paris 1801, σ. 186 καὶ 261).—*Jos. Tournefort*, Relation d'un voyage du Levant (τ. Α', Amsterdam 1718, σ. 99).—*Κ. Ν. Σάθα*, Διάταγμα Γαζῆ Χατζῆ Χασὰν πασᾶ περὶ Πολυκάνδρου (ἐν περιοδ «Χρυσαλλίδι, τ. Δ', 1866, σ. 142).—*Villoison*, ἐν Histoire de l'Académie des Inscriptions (τ. 47ος, σ. 339 κ. ἑ.).—*Graf Pasch van Krienen*, Breve descrizione dell'Arcipelago, Β' ἐκδ. ὑπὸ *L. Ross* (Halle 1860, σ. 27—32, 112 καὶ 116).—Κανονισμὸς τῶν προεστώτων τῆς νήσου Φολεγάνδρου, ἀφορῶν τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας (βλ. *Maurer*, Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν, μετάφρ. *Δ. Χρυσανθοπούλου*, Ἀθῆναι 1853, σ. 183 κ. ἑ., «Οἰκονομικὴν Ἐπιθεώρησιν», τ. Θ', 1881, σ. 232 κ. ἑ., *Ἰω. Δ. Ζέπου* καὶ *Παναγ. Ι. Ζέπου*, Συλλογὴ τοπικῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων, Ἀθῆναι 1931, σ. 84).—«Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος» (ἔτ. 1832, σ. 51).—*L. Ross*, Reisen auf den Griechischen inseln (Stuttgart 1840, τ. Α', σ. 146 κ. ἑ.).—*Karl Fiedler*, Reise durch alle Theile des Koenigreiches Griechenland (τ. Β', 1841, σ. 145 κ. ἑ.).—*Ἰω. Ν. Κονταρίνη*, Περιγραφὴ τῆς ἐν Φολεγάνδρῳ Χρυσοσπηλιᾶς (ἐφημ. «Ταχύπτερος Φήμη», ἀριθ. 482 τοῦ ἔτ. 1815).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Περιγραφὴ τῆς νήσου Φολεγάνδρου (ἐν περιοδ. «Πανδώρα», τ. Κ', 1870, σ. 460—463 καὶ ΚΑ', σ. 25 κ. ἑ.).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀνέκδοτος συλλογὴ 386 παροιμιῶν τῆς Φολεγάνδρου (βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παροιμίαι, τ. Α', σ. ξθ').—*Conrad Bur-*

Digitized by Google

siam, Geographie von Griechenland (τ. Β', Leipzig 1868—1872, σ 501).—*Αντ. Βάλληνδα*, Ἱστορικὴ παράδοσις περὶ Φολεγάνδρου («Ἐφημ. Φιλομαθῶν», τ. Ζ', 1859, σ. 1067).—*Ζαφ. Δ. Γαβαλᾶ*, Ἡ νῆσος Φολέγανδρος (ἐν Ἀθήναις, 1886).—*Ἀλκιβ. Χαριλάου*, Ἡ νῆσος Φολέγανδρος (ἐν Ἀθήναις, 1888).—*Ἐλισαβέττας Ἰ. Κονταρίνη*, Ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Φολεγάνδρῳ («Κυκλαδικὸν Ἡμερολόγιον», ἔτ. Α', 1927 σ. 149 κ. ἑ.).—*Ἰ. Ν. Παπαδοπούλου*, Φολέγανδρος (ἔνθ. ἀν., σ. 195 κ. ἑ.).—*Π. Μ. Κοντογιάννη*, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον (ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 211, 232, 236).—*Δ. Π. Πασχάλη*, Πρόξενοι καὶ προξενεῖα εἰς τὰς νήσους ἐπὶ τουρκοκρατίας («Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» ἔτ. 1931, σ. 455).—Τὰς ἐπιγραφὰς τῆς νήσου ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1898 ὁ *Fr. Hiller von Gaertringen*. Ἔγραψε δὲ περὶ τῆς νήσου γεωλογικῶς ὁ *Alfred Philippson* ἐν τῷ ἐν ἔτει 1901 ἐκδοθέντι ἐν Γόθᾳ ἔργῳ του Beiträge zur Kenntnis der griechischen Inselwelt, σ. 83—88. Ὁ *Ἀνδρ. Κορδέλλας* ἐν τῷ ἔργῳ του «Ἡ Ἑλλὰς ἐξεταζομένη γεωλογικῶς καὶ ὀρυκτολογικῶς» (ἐν Ἀθήναις, 1878, σ. 52), ὁμιλεῖ περὶ Πολυκάνδρου καὶ Φολεγάνδρου ὡς περὶ διαφόρων νήσων. Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

—**Φολέγανδρος** (κοιν. *Χώρα*) *[Γεωγρ.]*. Κώμη ἐν τῇ ὁμωνύμῳ νήσῳ τῆς ἐπαρχίας Μήλου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἕδρα ἰδίας κοινότητος. Κάτ. (1928) 375. Κεῖται πρὸς τὰ ΒΑ. παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους, ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἠγείρετο ἡ παλαιὰ Φολέγανδρος καὶ εἶτα τὸ βενετικὸν κάστρον (νῦν *Παλιόκαστρο*). Ἀπέχει ἀπὸ τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 5 χλμ., χρησιμοποιοῦσα ὡς ἐπίνειον αὐτῆς τὸν ὅρμον *Καραβοστάσην*, ἐν ᾧ δύνανται νὰ ἀσφαλισθῶσι πλοῖα ἀπὸ τῶν νοτίων, δυτικῶν καὶ βορειοδυτικῶν ἀνέμων. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Κάστρο, Λιβάδι* καὶ *Πετοῦσα*. Δ. Π. Π.

—**Φολεγάνδρου, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἓξ δήμων, οἵτινες ἀπήρτιζον τὴν ἐπαρχίαν Μήλου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ'. Συνέκειτο ἐκ τῶν χωρίων *Φολέγανδρος* καὶ *Ἄνω Μεριὰ* μετὰ τῶν εἰς αὐτὰ ὑπαγομένων συνοικισμῶν *Λιβάδι, Πετοῦσα* καὶ *Ἀγκάλη* καὶ ἦτο δῆμος τρίτης τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1834 βασιλικοῦ διατάγματος.

Φολέγγιο (Folengio ἢ Folengo), ***Ἰωάννης***. Ἰταλὸς θεολόγος (1490—1559). Εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τῶν βενεδικτίνων τῷ 1512, τοσοῦτον ηὐδοκίμησεν ἐν αὐτῷ, ὥστε ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πάπα Παύλου τοῦ Δ' εἰς Ἱσπανίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐκεῖ μοναστηρίων. Ἐξέδωκεν ἐν Παδούῃ τῷ 1542 ὑπομνήματα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυῒδ («In omnes Psalmos Davidis commentaria»), λίαν ἐπαινεθέντα ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ τῷ 1546 ἐξέδωκεν ἐν Ἀμβέρσῃ ὑπομνήματα εἰς πάσας τὰς κανονικὰς ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν Α' τοῦ Ἰωάννου («Commentaria in omnes canonicas Epistolas Apostolorum et in primam Joannis»), ἅτινα ἀπεκηρύχθησαν ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἕδρας, διότι περιεῖχον ἐκφράσεις συμφωνούσας πρὸς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τοῦ Λουθήρου. Ε. Γ. Π.

Φολέκανδρος, καὶ ***Φελόκανδρος*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Αἱ κατὰ Πτολεμαῖον (Γ, ιε, 32) ὀνομασίαι τῆς τε νήσου Φολεγάνδρου καὶ τῆς πόλεώς της. Σ. Ε. Λ.

Φολὲν (Folin). Ἀμερικανὸς χημικός, ἀσχοληθεὶς ἰδιαιτέρως εἰς τὴν βιολογικὴν χημείαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰσήγαγεν ἰδίας μεθόδους ἀνιχνεύσεως καὶ προσδιορισμοῦ. Ἰδιαιτέρως γνωσταὶ εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ ποσοτικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ σακχάρου ἐν τῷ αἵματι, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ θειικοῦ χαλκοῦ ὑπὸ τοῦ σακχάρου τοῦ αἵματος, ὡς καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος ἔν τε τῷ αἵματι καὶ τοῖς οὔροις. Ἡ δευτέρα ἐγένετο ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Denis καὶ τοῦ Wu. Ν. Α. Μ.

Φολένγκο (Folengo), ***Θεόφιλος*** ἢ ***Ἱερώνυμος***. Ἰταλὸς ποιητής, γνωστὸς ἐπίσης ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μερλῖνο Κοκκάϊ* ἢ ***Κοκκάϊ*** (1496—1544). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βολωνίας καὶ ἐγένετο κατ' ἀρχὰς μοναχὸς βενεδικτῖνος. Βραδύτερον ἀπέβαλε τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα, ἀλλὰ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐπανῆλθεν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἐγένετο ἡγούμενος μονῆς ἐν Σικελίᾳ. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν γονιμωτέρων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας, θεωρούμενος ὡς ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος τῆς κωμικοσατιρικῆς ποιήσεως καὶ γράψας εἰς γλῶσσαν ἰταλικὴν ἀνάμεικτον μετὰ πλείστων λατινικῶν λέξεων. Τὰ ἔργα του δύνανται νὰ καταταχθοῦν εἰς δύο σειράς: εἰς τὰ εὔθυμογραφικὰ καὶ εἰς τὰ σοβαρά. Εἰς τὰ πρῶτα ἀνήκουν τὸ ἐπικὸν κωμικὸν ποίημα «Μπάλντους» ἢ «Μακαρονικά», ἐκδοθὲν τῷ 1517 εἰς 17 βιβλία καὶ ἐπανεκδοθὲν τῷ 1521 εἰς 25 βιβλία μετὰ προσθηκῶν διαφόρων ἐπεισοδίων εἰλημμένων ἐκ τοῦ «Ὀρλάνδου» τοῦ Ἀριόστου, τῆς «Αἰνειάδος» τοῦ Βιργιλίου καὶ ἰδίως ἐκ τῆς «Θείας κωμῳδίας» τοῦ Δάντου. Τὸ ἔργον του «Τσανιτονέλλα» εἶναι παρῳδία τῶν «Βουκολικῶν» τοῦ Βιργιλίου καὶ τῶν ἐρωτικῶν σονέτων τοῦ Πετράρχη. Ἡ «Μυιομαχία», εἰς τρία βιβλία, περιγράφει τοὺς ἀγῶνας μεταξὺ μυρμήκων καὶ μυιῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς «Βατραχομυομαχίας». Εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν τῶν ἔργων του ἀνήκουν τὸ ἐν ἑξαμέτρῳ λατινικῇ γεγραμμένον ποίημα «Ἰανός», «Ἡ Παλξημτίνα» καὶ ἡ «Ἁγιομαχία», εἰς λατινικὸν ἑξάμετρον, ἐν ᾧ διηγεῖται τοὺς βίους ὀκτὼ ἁγίων. Μ. Δ. Β.

φολερίτης (ὁ) (Folerit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι καθαρὰ παραλλαγὴ τοῦ *καολινίτου*. Εἶναι δηλαδὴ λεπιοειδὲς συσσωμάτωμα κρυσταλλικῶν φυλλιδίων τοῦ ὀρυκτοῦ τούτου. Γ. Κ. Γ.

φολιδίδαι (οἱ) (Pholididae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν θαλασσῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φολιδόσαυρος (ὁ) (Pholidosaurus) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φολιδοσαυριδῶν κροκοδειλίων* ἑρπετῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς γουηλδίου σειρᾶς τῆς παλαιοκρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς Ἀννόβερον καὶ Ἀγγλίαν. Συνώνυμον: *μακρόρρυγχος*. Γ. Κ. Γ.

φολιδοφόρος (ὁ) (Pholidophorus Ag.) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φολιδοφοριδῶν ὀρθογανοειδῶν γανοειδῶν* ἰχθύων. Οἱ ἰχθύες οὗτοι εἶχον λέπια λεπτὰ καὶ λάμποντα, τὸ δὲ οὐραῖον πτερύγιον ἦτο βαθέως ἐντετμημένον καὶ ἐξωτερικῶς ὁμόκερκον. Λείψανα των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς Gandersheim, Πυρηναῖα, Βυρτεμβέργην, Νότιον Γερμανίαν, Βέλγιον καὶ ἀλλαχοῦ. Συνώνυμον: *βραχυΐχθύς*. Γ. Κ. Γ.

φολιδωτός,—*ή,—όν*· ὁ ἔχων φολίδας, ὁ κεκαλυμμένος ὑπὸ φολίδων, οἷον τὸ δέρμα τοῦ ὄφεως, τοῦ κροκοδείλου κττ. ‖ «φολιδωτὸς θώραξ» ὁ συγκείμενος ἐκ μικρῶν μεταλλίνων πλακῶν, κειμένων ἐπ' ἀλλήλας δίκην δέρματος ὄφεως.

φολιέττο (τὸ) (ἰταλ. foglietto). Παλαιὸν ἰταλικὸν μέτρον χωρητικότητος, ἀντίστοιχον ἀρχικῶς μὲν πρὸς 0,456 γαλλ. λίτρου, μεταγενεστέρως δὲ πρὸς 1/2 γαλλ. λίτρ. Ι. Α. Β.

φόλιζα (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς *φαλαρίδος* (βλ. λ.).

Φολίνιο (Foligno) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ Περουγίας τῆς Οὐμβρίας, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τοπίνο, σιδηροδρομικὸς κόμβος τῆς γραμμῆς Ἀγκῶνος—Ρώμης. Κάτ. 33.400. Ἔχει ὡραίαν μητρόπολιν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ πολλὰς ἄλλας ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Ἁγία Ἄννα, ἧς τὸν θόλον κατεσκεύασεν ὁ Μπραμάντε καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ραφαὴλ ἐζωγράφησε τὴν περίφημον «Παναγίαν τοῦ Φολίνιο», εὑρισκομένην ἐν τῷ Βατικανῷ. Ἔχει ἐπίσης ἐνδιαφέρουσαν πινακοθήκην. Εἶναι πόλις βιομηχανικὴ καὶ γεωργική, μὲ ἐργοστάσια βυρσοδεψίας, κηρίων καὶ κουφέτων. Μ. Δ. Β.

—**Φολίνιο** (Foligno), ***Καῖσαρ***. Ἰταλὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1878. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τοῦ Μιλάνου καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰργάσθη ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ τοῦ Λονδίνου πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν ἐνετικῶν καὶ ἰταλικῶν χειρογράφων καὶ κατόπιν ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καίμπριτζ. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Ἐπιστολαὶ τοῦ Λοδάτο ντὲ' Λοδάτι καὶ ἄλλων πρὸς αὐτὸν» (1909), «Ἰταλοὶ ταξιδιῶται εἰς τὴν Ἀγγλίαν» (1910) ἀγγλιστί, «Αἱ περίοδοι τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας» (1920) ἀγγλιστί, «Δάντης» (1921), «Ἡ λατινικὴ γλῶσσα κατὰ τὸν μεσαίωνα» (1929), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

φολίς, —*ίδος* (ἡ)· λεπτὸν καὶ σκληρὸν πετάλιον, καλύπτον τὸ σῶμα τῶν ἑρπετῶν, κοιν. *λέπι*.

φολὶς (ἡ) (Pholis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βλεννιδῶν*, περιλαμβάνον πέντε εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ παράλια. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φολὶς ἡ κοινὴ* (Pholis vulgaris), ἧς ὁ χρωματισμὸς εἶναι φαιὸς κατὰ τὴν ῥάχιν, φαιόλευκος κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ ἀργυρόχροος κατὰ τὴν κοιλίαν. Τὸ κρέας της εἶναι εὔγευστον. Δ. Ν. Π.

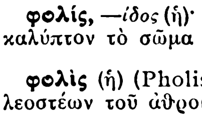

Φαλὶς ἡ κοινή.

Φόλκαρντ (Folkard), ***Κάρολος - Τζαίημς***. Ἄγγλος ζωγράφος, σχεδιαστὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1878. Ἐχρημάτισε καλλιτεχνικὸς συνεργάτης τοῦ «Daily Mail» καὶ συνέγραψε διάφορα παιδικὰ βιβλία, ἤτοι διηγήματα, ποιήματα καὶ θεατρικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων τὰς εἰκόνας ἐφιλοτέχνησεν ὁ ἴδιος. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι: «Flint Heart» (1910), «Swiss family Robinson» (1910), «Pinocchio» (1911), «Grimm's fairy tales» (1911), «Aesops fables» (1912), «Arabian nights» (1913), «Ottoman wonder tales» (1915), «British fairy and Folk tales» (1920), «Songs from Alice in Wonderland» (1921), «Magie egg» (1922) «Teddy Tail», παιδικὸν δρᾶμα, κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Φόλκελτ (Volkelt), ***Ἰωάννης***. Ἐγεννήθη τῷ 1848 ἐν Biala Bielitz τῆς Γαλικίας καὶ ἀπέθανε τῷ 1930. Ἀπὸ τοῦ 1894 ἦτο καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, ἀπεχώρησε δὲ τῆς θέσεως ταύτης τῷ 1921.

Εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς βαθείας εὐσεβείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀποδίδει ὁ Φόλκελτ κατὰ μέγα μέρος τὸ κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν γεννηθὲν αὐτῷ διαφέρον πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ ὑπὸ καθηγητοῦ αὐστηροτάτου περὶ τὰ διδάγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατέστησεν αὐτὸν ἐπί τινα χρόνον ἐντελῶς ἄθεον. Περὶ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ἦτο τὸ βιβλίον τοῦ Büchner «Δύναμις καὶ ὕλη». Τοσαύτην ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν νεότητα ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου, ὥστε, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, βραδύτερον οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ ὅλως αὐτῆς. Ἐπὶ τοῦ Φόλκελτ ἐπέδρασαν πρὸς τούτοις ὁ Χάρτμαν, ὁ Σοπεγχάουερ καὶ ὁ Κάντιος. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι τὰ σπουδαιότατα τῶν θεωρητικῶν αὐτοῦ ἔργων ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 70οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς: «Gewissheit und Wahrheit (1918), «Das ästhetische Bewusstsein (1920), «Die Gefühlsgewissheit» (1922), καὶ «Phänomenologie und Metaphysik der Zeit» (1925). Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων συγγραμμάτων κυρίως δύναταί τις νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὴν γνωσιολογίαν καὶ μεταφυσικὴν τοῦ Φόλκελτ, κατὰ μέγα δὲ μέρος καὶ τὴν αἰσθητικὴν αὐτοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξαιρέτως διέπρεπεν.

Κατὰ Φόλκελτ ἡ ἀλήθεια διαφέρει τῆς βεβαιότητος· σημαίνει ἀπόλυτον γενικὸν καὶ ὀντολογικὸν κῦρος ἐντελῶς ἀνεξάρτητον τοῦ ἀτόμου. Οὖσα δὲ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι ἀφετηρία αὐτῆς. Τὸ πρῶτον ζήτημα τῆς φιλοσοφίας εἶναι, ἐὰν ὑπάρχῃ δι' ἑαυτῆς πρόδηλος γινομένη βεβαιότης. Ἡ ὁδὸς τῆς φιλοσοφίας: ἄγει ἀπὸ τῆς βεβαιότητος εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ὅθεν ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν αἱ σχολαὶ τῶν Cohen, Rickert καὶ Husserl, εἶναι ἐσφαλμένη.

Πᾶσαι αἱ γνώσεις ἀφετηρίαν ἔχουν τὴν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ βεβαιότητα (Intrasubjektive Gewissheitssphäre). Ὄχι μόνον ἀπόλυτον γενικὸν κῦρος, ἀλλ' οὐδ' ἡ ὕπαρξις τῶν ἑτέρων ἐγὼ ἐπιτρέπεται νὰ τεθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ φιλοσοφεῖν: «Τῶν ἑτέρων ἐγὼ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οὐδεμίαν ἔχω ἄμεσον πεῖραν». Τὸ «νοεῖν» οὐδόλως μετέχει τῆς «προλογικῆς» ταύτης βεβαιότητος· διότι αὕτη εἶναι δεδομένη: «Ἀναριθμήτων γεγονότων τῆς συνειδήσεως ἔχω βεβαιοτάτην ἄμεσον γνῶσιν». Ἀλλ' ὅμως τὸ ἀμέσως δεδομένον δὲν εἶναι μόνον συγκεκριμένον ἐν εἴδει αἰσθημάτων, ἀντιλήψεων, ἀναμνήσεων, ἀλλὰ καὶ ἔννοιαι, σκέψεις, ἐν γένει λογικαὶ συνδέσεις εἶναι ἀμέσως δεδομέναι.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἀποδίδει ὁ Φόλκελτ εἰς τὴν βεβαιότητα τῆς ἀναμνήσεως. Αὕτη δυνατὸν ποτε νὰ εἶναι πλήρης· ἀλλὰ μόνον αὐτὸς οὗτος ὁ φορεὺς αὐτῆς δύναται νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ βαθμοῦ αὐτῆς. Πᾶσα ἀνάμνησις ἔχει τι τὸ μυστηριῶδες· διότι ἐν αὐτῇ τὸ παρελθὸν γίνεται παρόν. Ὑπάρχει καὶ ἄμεσος βεβαιότης ἀναφορῶν (σχέσεων), καθ' ἣν π. χ. λέγω ὅτι τὸ λευκὸν δὲν εἶναι μέλαν. Ἕτερον εἶδος τῆς βεβαιότητος εἶναι ἡ ἐπέκεινα τοῦ ὑποκειμένου (Transsubjektive), καθ' ἣν νομίζεταί τι ἀρχῆθεν ὑπάρχον, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν ἔχω ἄμεσον πεῖραν. Τοιοῦτόν τι εἶναι ὅλη ἡ φύσις, τὰ περὶ ὧν ἀσχολεῖται ἡ ψυχολογία, τὸ «σύ», τὸ ἕτερον ἐγώ. Κυρίως εἰπεῖν τὸ «σύ» κεῖται τόσον ἔξω τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας, ὅσον καὶ τὸ κατὰ Κάντιον «πρᾶγμα καθ' ἑαυτό». Ἄνευ τοῦ εἴδους τούτου τῆς βεβαιότητος ἡ καθαρὰ ἐμπειρία θὰ ἦτο ἀσυνάρτητος.

Νέα πηγὴ τῆς βεβαιότητος εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ νοεῖν. Τὸ νοεῖν ἐξαρτᾶται ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους κατορθώμασιν αὐτοῦ ἀπὸ ἀναγκαίων πραγματικῶν καὶ λογικῶν στοιχείων τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας, ἡ δὲ πρόοδος αὐτοῦ διορίζεται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν νόμων τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ τῆς συναφείας, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ θεωρηθῇ πρώτη κατηγορία. Ἡ πεποίθησις περὶ τοῦ κύρους τοῦ νοεῖν δύναται νὰ ὑπάρχῃ μόνον ἐν εἴδει βεβαιότης· εἶναι ἄρα ἐνορατική, εἶναι πίστις, ἀλλὰ πίστις συναισθανομένη ὅτι συμπίπτει μετὰ τοῦ πράγματος.

Σπουδαῖον δίδαγμα τῆς γνωσιολογίας τοῦ Φόλκελτ εἶναι τὸ περὶ τοῦ ἐπέκεινα τοῦ ὑποκειμένου ἐλαχίστου (transsubjektives Minimum), τὸ δίδαγμα δηλαδὴ περὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ἐπεκτάσεων τῆς καθαρᾶς ἐμπειρίας. Τὸ ἐπέκεινα τοῦ ὑποκειμένου ἐλάχιστον τοῦτο περιλαμβάνει: πρῶτον τὴν ἔννοιαν τοῦ «σύ», ἥτις νῦν τὸ πρῶτον εὐλόγως ἐμφανίζεται. Δεύτερον ἐν παντὶ κειμένῳ ἐπέκεινα τοῦ ὑποκειμένου οἴκοθεν συννοεῖταί τι παραμόνιμον. Τρίτον προστίθεται ἡ ἔννοια τῆς κατὰ νόμον γινομένης συναφείας. Τέταρτον δὲ ἡ ἔννοια τοῦ ἅπαξ μόνον ὑπάρχειν αὐτῆν.

Προβαίνων δὲ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐννοίας τῆς

Digitized by Google

ἀληθείας ὁρίζει αὐτὴν ὡς «τὴν μετὰ λόγου τιθεμένην ἀξίωσιν τῶν (διὰ συνειδητῆς νοήσεως κεκτημένων) γνώσεων ὅτι εἶναι ἔγκυροι». Ἀλήθεια τῶν πράξεων τοῦ νοεῖν, ἑπομένως ἀλήθεια ἐν στενοτέρᾳ εὐνοίᾳ, σημαίνει ὅτι αἱ ἐπὶ μέρους πράξεις τοῦ νοεῖν «ὑπολαμβάνουν ὑπάρχον ὡρισμένον τι ἐπέκεινα τοῦ ὑποκειμένου κείμενον ὂν καὶ δὴ μετὰ λόγου».

Ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους λογικῶν ἐρευνῶν τοῦ Φόλκελτ παραθέτομεν τὴν περὶ κρίσεως γνώμην. Ἐν τῇ κρίσει οὐσιῶδες εἶναι ἡ συνύπαρξις δύο πραγμάτων ἢ ἀναφορῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἡ μορφὴ τῆς κρίσεως ὡς τοιαύτη. Ψυχολογικῶς δὲ θεωρουμένη πᾶσα κρίσις γίνεται πρός τι τέλος, πρὸς σκοπόν τινα κτλ. Τέλος δυνάμεθα, ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς ἐμπειρίας ὁρμώμενοι, νὰ προβῶμεν εἰς μεταφυσικὴν τῶν ὑψίστων προβλημάτων, τὴν ὁποίαν ὁ Φόλκελτ θεωρεῖ δυνατὴν καὶ ἐπιτρεπομένην. Ἡ μεταφυσικὴ γνῶσις δύναται νὰ ὀνομασθῇ τὸ ἐπέκεινα τοῦ ὑποκειμένου μέγιστον (Transsubjektives Maximum).

Τὸ βιβλίον «Φαινομενολογία καὶ μεταφυσικὴ τοῦ χρόνου», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τῷ 1925, περιέχει τὰς μεταφυσικὰς γνώμας τοῦ Φόλκελτ. Ἀμέσως συνειδητὰ ἔχει μόνον χρονικὰ πλάσματα, ἐν οἷς οἴκοθεν εἶναι δεδομένος ὁ χρόνος. Ὁ χρόνος εἶναι σύνθεσις προκύπτουσα ἐπὶ μέρους μικροτάτων μικρῶν τοῦ νῦν. Εἰς τὴν γένεσιν τῆς συνθέσεως ταύτης εἶναι μὲν βεβαίως σημαντικὴ ἡ ἐμπειρία τοῦ «πρότερον» καὶ «ὕστερον», ἀλλ' οὐχὶ ὅλως ἐπαρκὴς εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὡς συνεχοῦς· ἡ πλήρης κατάληψις δίδεται ὡς ἄμμεσον ἐμπειρικὸν φαινόμενον.

Ὁ χρόνος ὡς τοιοῦτος ὑπάρχει καὶ μεταφυσικῶς. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ κατ' οὐσίαν ἑνὸς χρόνου ἄγει τὸν Φόλκελτ εἰς ἔλεγχον τῆς θεωρίας τοῦ Einstein, ἥτις, κατ' αὐτόν, συμφωνοῦντα πλήρως μὲ τὸν Driesch, οὐδεμίαν κέκτηται γενικωτέραν, πέραν τῶν μαθηματικῶν κειμένην, καὶ δὴ μεταφυσικήν, σημασίαν. Ὁ χρόνος δύναται νὰ νοῆται πεπερασμένος, ἀλλ' οὐχὶ κενός. Βάσις τῶν ἐν τῷ χρόνῳ γινομένων ὑπόκειται ἄχρονόν τι ὄν, φύσεως πνευματικῆς. Τὰ ἐν τῷ χρόνῳ γινόμενα κατ' ἀνάγκην τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ὑψίστου ὄντος, τὸ ὁποῖον ἀνάγκη νὰ νοῆται τέλειον πρὸ τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ πράξεως. Ὁ Θεὸς ἦτο τέλειος πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ὅθεν ὁ Φόλκελτ ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς θεοκρατίας (Theismus).

Ἐπιτρέπεται κατὰ Φόλκελτ νὰ παραδεχώμεθα ἄχρονον ἀθανασίαν. «Ὅσον ἀληθὲς εἶναι ὅτι εἶμαι ὂν αὐτοσυνείδητον, αὐτενεργόν, λογικόν, προσωπικότης, τόσον ἀληθὲς εἶναι ὡσαύτως ὅτι ἡ ζωή μου ἀνάγκη νά μοι ἀποτελέσῃ ποτὲ πλῆρές τι ὅλον. Ἡ νῦν ὑπὸ τυχαίων γεγονότων κατειλημμένη, ὅλως χασματώδης, ζωὴ ἀδύνατον νά μοι εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωή. Ὅθεν ἀκριβέστερον θὰ ἠδυνάμην νὰ εἴπω: ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ὁλότητος ἀπαιτῶ κατ' ἐνορατικὴν βεβαιότητα τὴν κατ' ἀνάγκην ὕπαρξιν ζωῆς ὑπαρχούσης πέραν τῆς ἐπιγείου· διότι μόνον οὕτως ἀναπτύσσεται τὸ ἐγώ μου εἰς ὁλότητα».

Πολύ, ὡς εἴπομεν, διέπρεψεν ὁ Φόλκελτ ἐν τῇ αἰσθητικῇ. Προσπαθεῖ νὰ συνάψῃ τὴν νεωτέραν ψυχολογικὴν-ἀναλυτικὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ τὴν κυρίαν μέθοδον, μετὰ τῆς θεωρητικῆς γερμανικῆς αἰσθητικῆς (Schiller, Hegel). Διαρρήδην ἀπορρίπτει τὴν ὑπὸ τῆς Μαρβουργίου καὶ Βαδίου σχολῆς ἀναπτυχθεῖσαν ὑπερβατικὴν αἰσθητικήν. Μετὰ τῆς μεγίστης δὲ βαθυνοίας ὁ Φόλκελτ προάγει ἐν τέλει τὴν αἰσθητικὴν εἰς τὴν μεταφυσικήν. Τὴν κρηπῖδα παντὸς ἐν γένει ὄντος ἀποτελεῖ ἡ ἀπόλυτος ἀξία. Αἱ ἐπὶ μέρους ἀξίαι, δι' ὧν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις πραγματοῦται ἡ ἀπόλυτος ἀξία, εἶναι τέσσαρες: ἡ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως· ἡ τῆς ἠθικῆς βουλήσεως· ἡ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ ἡ τοῦ θεωρεῖν τὸ καλὸν (τὸ ὡραῖον). Συγγενεστάτη πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἡ συμφωνία τῆς φύσεως μετὰ τῶν ὅρων τῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ἐκ παγκοσμίου τινὸς ἁρμονίας, ἡ ὁποία πηγάζει ἐκ τοῦ ἀπολύτου.

Ὁ Φόλκελτ εἰς οὐδεμίαν ἀνήκει φιλοσοφικὴν σχολήν, οὐδ' ἠθέλησε νὰ ἱδρύσῃ ἰδικήν του, καίτοι τὸ φιλοσόφημα αὐτοῦ εἶναι κατὰ τὰ κύρια πρωτότυπον. Εἰς πολλά, καὶ δὴ λίαν οὐσιώδη, συμφωνεῖ μὲ τὸν Driesch· ἡ δὲ συμφωνία αὕτη εἶναι λίαν σημαντική, καὶ ἐπειδὴ ἑκάτερος τῶν φιλοσόφων τούτων ἰδίαν ὁδὸν ἠκολούθησεν, οὐδέτερος αὐτῶν ἐξηρτήθη ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. Ὁ Φόλκελτ δύναται νὰ καταλεχθῇ εἰς τοὺς σπουδαιοτάτους τῶν συγχρόνων φιλοσόφων. Πλὴν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευθέντων συγγραμμάτων συνέγραψε καὶ ἄλλα πολλά, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἶναι: «Erfahrung und Denken» (1886), «Die Quellen der menschlichen Gewissheit» (1900), «Kants Erkenntnistheorie» (1879), «System der Aesthetik» (1905, 1910, 1914), «Kunst und Volkserziehung» (1912), «Religion und Schule» (1919) κλ.

[Περὶ τῆς **αἰσθητικῆς** τοῦ Φόλκελτ ἐπραγματεύθη ὁ *Κ. Γεροργιάννης* ἐν τῷ περιοδ. «Ἐπιστημολόγος», τόμ. Α' 1932, τεῦχ. 11.] Σ. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ

φόλκετινγκ (δαν. folketing = συνέλευσις τοῦ λαοῦ). Ὄνομα τῆς κάτω βουλῆς τῆς Δανίας. Ἀποτελεῖται ἐξ 149 μελῶν, ἐκλεγομένων, ἀνὰ τετραετίαν, δι' ἀμέσου καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ κατὰ τὸ ἀναλογικὸν σύστημα, ὑπὸ πάντων τῶν πολιτῶν (ἀρρένων καὶ θηλέων) ἀπὸ ἡλικίας 25 ἐτῶν καὶ ἄνω. Τὸ φόλκετινγκ συνερχόμενον εἰς κοινὴν συνεδρίασιν μετὰ τῆς ἄνω βουλῆς *(λάντστινγκ)* συγκροτεῖ τὴν δίαιταν *(ρίγκσνταγκ)*, ἀνώτατον νομοθετικὸν ὄργανον τῆς πολιτείας. Χ. Δ.

φολκίδαι (οἱ) (Pholcidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ μικροσώμων ἀραχνῶν μὲ 6—8 ὀφθαλμούς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *φολκὸς* (βλ. λ.) Δ. Ν. Π.

Φόλκμαν (Volkmann), ***Ἀλφρέδος-Γουλιέλμος***. Γερμανὸς φυσιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Λειψίᾳ (1800—1877). Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1837 καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας καὶ παθολογίας ἐν Dorpat καὶ ἀπὸ τοῦ 1843 μέχρι τοῦ τέλους του καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας ἐν Χάλλῃ. Συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων φυσιολόγων τῶν νέων χρόνων. Αἱ ἐργασίαι του ἀφορῶσι κυρίως τὸ νευρικὸν σύστημα, τὴν φυσιολογίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τὴν κίνησιν τοῦ αἵματος: «Die selbständigkeit des sympatischen Nervensystems durch. anat. Untersuchungen nachgewiesen» (1842), «Anatomia animalium» (1831—1833, δίτομος), «Die Hämodynamik nach Versuchen» (1856), «Physiologische Untersuchungen im gebiet der Optik» (1863—1864) κλπ. Ἐπίσης πλείστας ἄλλας του πραγματείας κατεχώρισεν εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικά, ὡς καὶ ἄρθρα του εἰς τὸ «Λεξικὸν Φυσιολογίας» τοῦ Wagner. Ὡς σωληνάρια τοῦ Φόλκμαν εἶναι γνωστὰ τὰ αἱμοφόρα σωληνάρια τοῦ ὀστίτου ἱστοῦ, τὰ μὴ περιβαλλόμενα ὑπὸ τῶν συγκεντρικῶν ὀστεΐνων πεταλίων. Διατρέχουσι ταῦτα ἐγκαρσίως, διατρυπῶντα τὰ κατὰ τὴν διαδρομήν των συναντώμενα ὀστεΐνα πετάλια, ἐξ οὗ καὶ διατιτραίνοντα ἐκλήθησαν. Ὡς αἱματοδρομόμετρον τοῦ Φόλκμαν ἐκλήθη φυσιολογικὸν ὄργανον ὑπὸ τοῦ ἰδίου κατασκευασθὲν πρὸς καταμέτρησιν τῆς ταχύτητος τοῦ αἵματος. Ο. Ρ.

—**Φόλκμαν** (Volkmann), ***Ἀρθοῦρος***. Γερμανὸς γλύπτης καὶ ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1851. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Χαῖνελ ἐν Δρέσδῃ καὶ τοῦ Βόλφ ἐν Βερολίνῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1876 μέχρι τοῦ 1910 διέμεινεν ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἐδημιούργησε πλούσια ἔργα, ἐγκατασταθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Φραγκφούρτην. Κυριώτερα γλυπτὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Προτομὴ νεάνιδος» (μουσεῖον Λειψίας), «Προτομὴ γυναικός» (Ἐθνικὸν μουσεῖον Βερολίνου), «Ἀμαζών, Εὔα καὶ Τοξότης» (μουσεῖον Δρέσδης), «Βάκχος» (μουσεῖον Μπρεσλάου), καθὼς καὶ πολλὰ μνημεῖα καὶ προτομαὶ βασιλέων καὶ πριγκίπων. Ζωγραφικὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Χορὸς Σατύρων», «Εἰδύλλιον εἰς τὸ ὄρος», «Δύο ἐρασταί», «Λουτρὸν εἰς τὸν Τίβεριν», κ.τ.λ. Μ. Δ. Β.

— **Φόλκμαν** (Folkmann), ***Γουλιέλμος-Φριντολὶν Ρίττερ φὸν Φόλκμαρ***. Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ ψυχολόγος (1821—1877). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐν Πράγᾳ καὶ ἔγραψεν ἔργα, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἕρμπαρτ. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Περὶ τῶν στοιχείων τῆς ψυχολογίας ὡς ἐπιστήμης» (1850), «Ἐγχειρίδιον ψυχολογίας» (1856), «Στοιχεῖα τῆς ἀριστοτελικῆς ψυχολογίας» (1858), «Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φόλκμαν** (Folkmann), ***Ἰωάννης** φὸν* —. Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1860. Θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν σημαντικωτέρων νεωτέρων Γερμανῶν τοπιογράφων. Πολλοὶ τῶν πινάκων του ἠγοράσθησαν ὑπὸ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ ἐναπόκεινται εἰς τὰ μουσεῖα καὶ τὰς πινακοθήκας τοῦ Μονάχου, τοῦ Βερολίνου, τοῦ Μπρεσλάου, τῆς Καρλσρούης, τοῦ Μαγδεμβούργου, τῆς Λειψίας κτλ. Μ. Δ. Β.

— **Φόλκμαν** (Folkmann), ***Κάρολος - Βερνάρδος-Γουλιέλμος***. Γερμανὸς φυσικός, γεννηθεὶς τῷ 1872. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνωτάτης γεωργικῆς σχολῆς τοῦ Βερολίνου. Εἶναι κυρίως γνωστὸς ὡς ἐφευρέτης πολλῶν ὀργάνων τῆς φυσικῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁμώνυμα ὄργανά τινα ὀπτικῆς καὶ συσκευὴ καταγραφῆς τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀνέμου. Ἔγραψεν ἐπίσης πολλὰ ἔργα περὶ πρισμάτων, μαγνητῶν καὶ ὀπτικῆς. Μ. Δ. Β.

— **Φόλκμαν** (Folkmann), ***Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς καὶ ἐκδότης, γεννηθεὶς τῷ 1870. Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Βόννης, τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Μονάχου, βραδύτερον δὲ προσελήφθη ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Μπράϊτκοπφ καὶ Χαῖρτελ, τοῦ ὁποίου ἐγένετο κατόπιν εἷς τῶν κυριωτέρων μετόχων. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς ἑνώσεως τῶν βιβλιοπωλῶν τῆς Γερμανίας, πρόεδρος τῆς ἐκθέσεως τῶν γραφικῶν τεχνῶν καὶ τοῦ βιβλίου τῆς Λειψίας, κατὰ δὲ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῆς προπαγάνδας διὰ τοῦ βιβλίου παρὰ τῷ στρατηγείῳ τῆς στρατιᾶς τοῦ Μάκενσεν. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Ἡ Θεία Κωμῳδία τοῦ Δάντη» (1892), «Ἡ εἰκονογραφία τῶν ἔργων τοῦ Δάντη» (1897), «Παδούη» (1904), «Αἱ πρῶται γνώσεις περὶ καλλιτεχνίας» (1925) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φόλκμαν** (Volkmann), ***Ριχάρδος** φὸν*—. Γερμανὸς χειρουργός, υἱὸς τοῦ φυσιολόγου *Ἀλφρέδου-Γουλιέλμου*, γεννηθεὶς ἐν Λειψίᾳ (1830—1889). Διετέλεσε καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς πανεπιστημιακῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τῆς Χάλλης ἀπὸ τοῦ 1867 μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἦτο ἐκ τῶν ἰδιοφυεστέρων Γερμανῶν χειρουργῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ἐκ τῶν ἐνθερμοτάτων θιασωτῶν τῆς ἀντισηπτικῆς ἀγωγῆς. Ἔγραψε περὶ τῆς θεραπείας τῶν ἐπιπεπλεγμένων καταγμάτων, ἀρθρεκτομῶν, ἐκτομῆς τοῦ ὀρθοῦ κλ. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του φέρονται τὰ πρὸς ἀπόξεσιν τῶν βεβλαμμένων ἱστῶν *ἔπακμα κοχλιάρια*. Ἐπίσης ὡς *δυσμορφία τοῦ Φόλκμαν* θεωρεῖται τὸ συγγενὲς κνημοταρσιαῖον ἐξάρθρημα. Ο. Ρ.

— **Φόλκμαν** (Volkmann), ***Φρειδερῖκος-Ροβέρτος***. Γερμανὸς μουσουργὸς (1815—1883). Ἐμορφώθη κυρίως ἐν Λειψίᾳ καὶ ὑπέστη τὴν ἐπήρειαν τοῦ Σοῦμαν, μεθ' οὗ στενῶς συνεδέετο. Ὁ Φόλκμαν ἀνέπτυξε τὴν μουσικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν ἐν Πράγᾳ, Βιέννῃ καὶ ἰδίᾳ ἐν Βουδαπέστῃ, ἐν τῇ Μουσικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς ὁποίας διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἀντιστίξεως. Ἡ κομψὴ μοῦσα τοῦ Φόλκμαν διαφαίνεται κυρίως εἰς τὰς μελῳδίας καὶ λοιπὰ φωνητικὰ αὐτοῦ ἔργα, ἅτινα ἀποτελοῦνται ἐκ 2 λειτουργιῶν δι' ἀνδρικὰς φωνάς, ἐκ 3 θρησκευτικῶν ᾀσμάτων διὰ μικτὴν χορῳδίαν, ὀφφερτορίων, πολλῶν χορῳδιῶν, «An die Nacht» (σόλο μεσοφώνου, μὲ ὀρχήστραν), «Σαπφὼ» (δραματικὴ σκηνὴ δι' ὑψίφωνον) κτλ. Τὰ δὲ ἔργα ἐνοργάνου μουσικῆς τοῦ Φόλκμαν εἶναι: συμφωνίαι, σερενάται, κουαρτέττα, εἰσαγωγαί, κοντσέρτα, μία ρωμάντσα διὰ βιολοντσέλλον καὶ ἑτέρα διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον, «Allegretto cappriccioso» διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον, «Ραψῳδία» καὶ πολλὰ ἄλλα τεμάχια καὶ διασκευαὶ διὰ κλειδοκύμβαλον κτλ. Γ. Σ.

φολκμάννειοι ***σωλῆνες*** *[Ἀνατομ.]*. Σωλῆνες τῆς ὀστεΐνης οὐσίας τῶν ὀστῶν, οἵτινες διελαύνουσιν ἐγκαρσίως ἢ λοξῶς τὴν περιφερικὴν στιβάδα αὐτῶν, περιέχοντες ἀγγεῖα καὶ νεῦρα, ὡς καὶ οἱ ἀβέρσειοι σωλῆνες, εἰς οὓς πολλαχοῦ ἐκβάλλουσιν. Ι. Π.

φολκὸς (ὁ) (Pholcus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φολκιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς ἀράχνας ἀπαντώσας ἐν Ἀφρικῇ καὶ Εὐρώπῃ. Οἱ φολκοὶ ἔχουσιν 8 ὀφθαλμούς, σχεδὸν ὁμοίους μεταξύ των, ἐνδιαιτῶνται δὲ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ὑφαίνουσι πολύπλοκον καὶ θαυμαστῆς τέχνης ἀράχνιον. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φολκὸς ὁ φαλαγγοειδὴς* (Pholcus phalangoides), κοινὸς ἐν Εὐρώπῃ, ὅστις εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν εἶδος. Δ. Ν. Π.

Φολκοῦγγοι (οἱ) (σκανδ. Folkunga - Ätten). Ἡγεμονικὴ οἰκογένεια τῆς Σουηδίας, καταγομένη ἐκ τοῦ εὐγενοῦς *Φόλκε*, ζήσαντος περὶ τὸ 1100, καὶ τῆς *Ἰγγεγέρδης*, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας ἁγίου Κανούτου. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἔφερον κατ' ἀρχὰς (ΙΒ' αἰὼν) τὸν τίτλον γιὰρλ (δοὺξ) τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Γκαιταλάνδης. τινὰ δ' ἐξ αὐτῶν ἐβασίλευσαν κατὰ τοὺς ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνας ἐν τῇ Σουηδίᾳ, τῇ Δανίᾳ καὶ τῷ μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Φιλλανδίας. Χ. Δ.

Φολλὲν (Follin), ***Φραγκῖσκος-Ἄνθιμος-Εὐγένιος***. Γάλλος χειρουργὸς καὶ ὀφθαλμολόγος (1823—1867). Ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς χειρουργικῆς τῷ 1853 μὲ τὴν ἐπὶ τῶν στενώσεων τοῦ οἰσοφάγου ἐργασίαν του. Ἠσχολήθη μὲ πλεῖστα θέματα τῆς γενικῆς χειρουργικῆς καὶ ἔγραψεν ἐπὶ τούτων. Θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς ἐν Γαλλίᾳ τῆς διὰ τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου ἐξερευνητικῆς μεθόδου τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1862—1865 ἐδίδαξεν ὀφθαλμολογίαν. Συνέγραψε σύγγραμμα χειρουργικῆς: «Traité élémentaire de pathologie externe» (1862), οὗτινος τοὺς δύο τελευταίους τόμους (6ον καὶ 7ον, 1884) συνεπλήρωσεν ὁ φίλος του Simon Duplay. Ἐξέδωκεν ἐπίσης: «Leçons sur l'application de l'ophthalmoscope au diagnostic des maladies de l'oeil» (Παρίσιοι 1859), μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν γερμανικήν. Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρεται μέθοδος ἐγχειρητικὴ τῆς *πλαγίας ὀνύξεως*. Ο. Ρ.

φολλία (follia ἢ καὶ folia). Εἶδος μουσικῆς συνθέσεως δι' ὄργανα, διαδοθὲν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἀρχικῶς ἦτο ἰσπανικὸς χορὸς σχετικὸς πρὸς τὴν σαραμπάνταν. Ἡ φολλία διεδόθη τὸ πρῶτον εἰς Λονδῖνον χάρις εἰς τὸν Ἰω. Βαπτ. Φαρινέλλι, ἐξ οὗ καὶ ἡ παρὰ πολλῶν ὑποστηριχθεῖσα γνώμη ὅτι τὸ μουσικὸν τοῦτο εἶδος εἶναι ἐπινόησις τοῦ Ἰταλοῦ μουσουργοῦ (αἱ

Digitized by Google

εἰς Λονδῖνον τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσαι φολλίαι ἐπεγράφοντο: «Farinelli's ground»). Κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Φαρινέλλι ἔγραψαν μεταξὺ ἄλλων ὁ Κορέλλι τὴν περίφημον «φολλίαν» (τελευταῖον μέρος τοῦ Ε' ἔργου), ὁ Βιβάλντι κ. ἄ. Γ. Σ.

φόλλις, —εως (ἡ), ἡ *φόλις*, καὶ *φόλλη*, ἡ *φόλερον*. Νόμισμα βυζαντινὸν ἰσοδυναμοῦν πρὸς 5 ²/₁₀ περίπου χρυσᾶ λεπτὰ σημερινά. Δώδεκα φόλλεις ἀπετέλουν ἓν «κεράτιον», δύο δὲ κεράτια ἓν «μιλιαρίσιον», ἰσοδυναμοῦν πρὸς 1.25 χρυσῆς δραχμῆς σημερινῆς. Δώδεκα μιλιαρίσια ἀπετέλουν τὴν «ὁλοκοτίνην», ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς 15 περίπου χρυσᾶς δραχμὰς σημερινάς. Ν. ΚΛΖ

Φόλλμαρ (Vollmar), *Γεώργιος φὸν* —. Γερμανὸς σοσιαλδημοκράτης, γεννηθεὶς τῷ 1850 ἐν Μονάχῳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1922. Ἀξιωματικὸς κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ βαυαρικῷ στρατῷ καὶ κατόπιν ἐθελοντὴς τοῦ παπικοῦ στρατοῦ, μετεστράφη εἰς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἰσχύος τοῦ ἐναντίον τῶν σοσιαλιστῶν νόμου εἰργάσθη ἐν Δρέσδῃ, κατεδιώχθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπανειλημμένως καὶ τέλος ἠναγκάσθη ν' αὐτοεξορισθῇ (1879—1881). Ἐπιστρέψας εἰς Βαυαρίαν τῷ 1883 ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ σαξονικοῦ κοινοβουλίου καὶ κατόπιν τοῦ Ράϊχσταγ (1884—1887, 1890—1914). Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ρεβιζιονιστικῆς πτέρυγος τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ὑποστηρίξας πολὺ πρὸ τοῦ Bernstein γνώμας περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Περίφημος εἶναι ἡ ἰδεολογικὴ μονομαχία του μὲ τὸν Α. Bebel εἰς τὸ συνέδριον τῆς Δρέσδης (1902). Τῷ 1914 προσβληθεὶς ὑπὸ χρονίας νόσου ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς. Θ. Π.

Φόλμπαχ (Volbach), *Φρίτς*. Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1861. Ἠσχολήθη κατ' ἐξοχὴν μὲ τὴν διεύθυνσιν χορῳδιῶν («Ἀκαδημαϊκὸς Ὅμιλος», «Χορῳδία Κλίντεορτ» Βερολίνου), ἀπὸ δὲ τοῦ 1907 ὠνομάσθη ἀκαδημαϊκὸς μουσικὸς διευθυντὴς ἐν Τυβίγγῃ. Ὁ Φόλμπαχ συνέθεσε τὰ συμφωνικὰ ποιήματα: «Ostern», «Es waren zwei Königskinder», «Alt-Heidelberg du Feine», μίαν συμφωνίαν, πολλὰς χορῳδίας μετ' ὀρχήστρας κ.λ.π. Ἐγένετο ὡσαύτως γνωστὸς καὶ ὡς μουσικὸς συγγραφεὺς διὰ τῶν ἔργων: «Lehrbuch des Gregorianischen Gesangs Händel» «Beethowen» κ.τ.λ. Γ. Σ.

Φολνέγκοβιτς (Folnegovich), *Φράν*. Κροάτης πολιτικὸς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1848. Ἐσπούδασεν ἐν Ζάγρεμπ, Βουδαπέστῃ καὶ Γκράτς. Τῷ 1875 ἐξελέγη βουλευτὴς ἐν τῇ τοπικῇ βουλῇ τοῦ Ζάγρεμπ καὶ ἔκτοτε ἐξηκολούθησε ν' ἀναμειγνύεται εἰς τὴν πολιτικήν. Εἶναι ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων ῥητόρων τῆς Κροατίας καὶ ἐκ τῶν πολεμικωτέρων πολιτικῶν συγγραφέων. Συνειργάσθη ὡς ἀρθρογράφος εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, τινὰ τῶν ὁποίων καὶ διηύθυνε, ἐδημοσίευσε δέ, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Βίλκο Σλαβόϊ*, καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, ἅτινα διακρίνονται διὰ τὴν μεγάλην των δηκτικότητα καὶ τὸ ἄφθονον χιοῦμορ. Ἐξ αὐτῶν τὸ «Ζανοβιετάνια» (1874) ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ κατέστη δημοφιλέστατον. Μ. Δ. Β.

φολόη (ἡ) (Pholoë) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀφροδιτιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς ἐπιμήκεις σκώληκας ἀπαντῶντας εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Φολόη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀροπέδιον τῆς Πελοποννήσου μεταξὺ Ἤλιδος καὶ Ἀρκαδίας, κείμενον νοτίως τοῦ ὄρους Ἐρυμάνθου, κατοικία τοῦ κενταύρου Φόλου. Σήμερον καλεῖται *Ξηριά*, ἔχει ὕψος 688 μ. καὶ καλύπτεται ὑπὸ δάσους δρυῶν.

—**Φολόη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἤλιδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 441. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν τριῶν ὡρῶν δυτικῶς τῆς Δίβρης καὶ παρὰ τὸν Λάδωνα ποταμὸν (Λαγανέϊκο ποτάμι) καὶ παράγει δασικὰ προϊόντα, προϊόντα τῆς ἀμπέλου καὶ κτηνοτροφικά. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δασικὸν σταθμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιάρμενα*.

Φόλος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν Κενταύρων, υἱὸς τοῦ Σειληνοῦ καί τινος νύμφης, ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, κατοικῶν τὸ ἐν Πελοποννήσῳ ὄρος *Φολόην*. Φιλοξενήσας τὸν Ἡρακλέα διερχόμενον ἐκεῖθεν, ἤνοιξε πίθον οἴνου παλαιοῦ. Ἀλλ' ἡ ὀσμὴ αὐτοῦ προὐκάλεσε τὴν συρροὴν τῶν ἀγρίων Κενταύρων, οἵτινες εἰσώρμησαν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Φόλου «πέτραις ὡπλισμένοι καὶ ἐλάταις». Ἐπιτεθεὶς τότε κατ' αὐτῶν ὁ Ἡρακλῆς κατετρόπωσεν αὐτούς, ὁ δὲ Φόλος, περιεργαζόμενος δηλητηριῶδές τι βέλος, τὸ ὁποῖον ἐξήγαγεν ἔκ τινος νεκροῦ Κενταύρου, ἐτρώθη ἀκουσίως εἰς τὸν πόδα καὶ ἀπέθανε (Ἀπολλόδ. Β, 5, 4). Α. Θ. Σ.

Φομαλῶ (Fomalhaut) *[Ἀστρον.]*. Ἐπωνυμία ὑφ' ἣν φέρεται ὁ ἀπλανὴς ἀστὴρ *α Νοτίου Ἰχθύος*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος εἶναι μεγέθους 1,3 περίπου καὶ φασματικοῦ τύπου A_3 (βλ. *Ἰχθὺς Νότιος*). Σ. Π.

φόμης (ὁ) (Fomes) *[Βοτ.]*. Γένος βασιδιομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν πολυπορειδῶν, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη χαρακτηριζόμενα ἀπὸ καρποφόρον ξυλώδους ὑφῆς, ἄμισχον, ἰσχυρῶς προσκεκολλημένον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῶν δένδρων. Τὰ διάφορα εἴδη τοῦ γένους τούτου ζοῦν ἐπὶ τῆς φηγοῦ, τῆς δρυός, τῆς ἰτέας, τῆς λεύκης, τῆς πρίνου, τῆς πτελέας, τῆς ἐλαίας, τῆς πεύκης κλπ. Ε. Τ. Ε.

φὸμπ (διεθν. συντομ. f. o. b.). Διεθνὴς ἐμπορικὸς ὅρος, ἀποτελούμενος ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῶν ἀγγλικῶν λέξεων: «Free on bord» (=ἐλεύθερον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος) καὶ σημαίνων ἀγοραπωλησίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πωλητής, ἀντὶ τοῦ συμφωνηθέντος ἐνιαίου τιμήματος, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παραδώσῃ τὸ ἐμπόρευμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐν τῷ τόπῳ τῆς φορτώσεως συσκευασμένον (ἐν δοχείοις, σάκκοις κλπ.) καὶ ἐλεύθερον παντὸς δασμοῦ ἢ φόρου ἐξαγωγικοῦ, τῆς δαπάνης τοῦ ναύλου καὶ τῶν ἀσφαλίστρων μέχρι τοῦ τόπου τοῦ προορισμοῦ βαρυνούσης οὕτω τὸν ἀγοραστήν. Ἀπὸ τῆς φορτώσεως οἱ κίνδυνοι μεθίστανται εἰς τὸν ἀγοραστήν· ἐὰν ὅμως τὸ ἐμπόρευμα καταστραφῇ πρὸ τῆς φορτώσεως, τὴν εὐθύνην ὑπέχει ὁ πωλητής. Ὁμοίως ἐὰν ἡ ἀγοραπωλησία ἐγένετο ἐν γνώσει τοῦ πωλητοῦ παρ' ἀγοραστοῦ ἑδρεύοντος εἰς λιμένα ἔνθα καθίσταται ἀδύνατος ἡ μεταφορὰ λόγῳ ἀνωτέρας βίας (πολέμου κλπ.), ὁ ἀγοραστὴς δὲν ὑποχρεοῦται νὰ παραλάβῃ τὸ πωληθέν. Ι. Α. Β.

Φοναΐτικα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Ἠλείας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 275. Ἀπέχει τρίωρον ἀπὸ τοῦ Πύργου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

Φονβίζιν, *Διονύσιος*· βλ. λ. *Βίζιν*, Διονύσιος Ἰβάνοβιτς, φὸν —.

Φονέας *[Γεωγρ.]*. Βυζαντινὴ ὀνομασία σφοδροῦ ῥεύματος ἐν τῷ Βοσπόρῳ, τοῦ ἄλλως *Πυρρὰ Κύων* (βλ. λ.) καλουμένου (τουρκ. *Σεϊτὰν Ἀκχουντί*).

Φονὲς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μάζας τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων Κρήτης. Κάτ. 223. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Ε. Γ.

φονεύς, —έως (ὁ, ἡ)· ὁ φονεύων, ὁ ἀποκτείνων, ἀνθρωποκτόνος, κοιν. *φονιάς*.

φονεύω· διακόπτω τὴν ζωήν, ἀποκτείνω, κοιν. *σκοτώνω*: «φονεύω ἀνθρώπους,—θηρία,—πτηνά κλπ.».

Φονιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 300. Κεῖται εἰς τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς λίμνης τοῦ Φενεοῦ καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Καστανοβούνι καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

Φονιαδάκης, *Νικόλαος*. Κρὴς ὁπλαρχηγὸς (1828—1905) ἐκ Καλαμαύκας τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας. Διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του ὡς ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὰς κρητικὰς ἐπαναστάσεις 1866—1869 καὶ 1878. Ν. ΚΛΖ

φονιὰς (ὁ), *φόνισσα* (ἡ)· βλ. λ. *φονεύς*.

Φονιὰς *[Γεωγρ.]*. —1) Νῆσος μικρὰ ἐν τῇ Ἀλκυονίδι θαλάσσῃ τοῦ Κορινθιακοῦ (πλάτ. 38° 10' 40'' Β., μῆκ. 22° 57' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1600: Gulf of Corinth καὶ ἑλλ. ὑδρ. «Ἀλκυωνὶς θάλασσα») πρὸ τοῦ δυτικοῦ στομίου τοῦ κόλπου τῆς Δομβραίνης.—2) Νησίον τοῦ νοτίου Εὐβοϊκοῦ (πλάτ. 38° 21' 30'' Β., μῆκ. 24° 09' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1597: Petali gulf and eastern part of Euripo channel) ἐν τῷ πρὸ τοῦ ὅρμου τῶν Στούρων (ἀρχ. Στύρα) συστάδι, ἀντιστοίχως πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Στρογγυλὸ (ἀρχ. Λέων). Σ. Ε. Λ.

—**Φονιὰς** *[Γεωγρ.]*.—1) Ἀκρωτήριον τῆς Λαυρεωτικῆς ἐπὶ τοῦ διαύλου τῆς Μακρονήσου, ὀνομαζόμενον ἐπίσης καὶ *Πασᾶ* καὶ *Φοντριὲ* (πλάτ. 37° 40' 55'' Β., μῆκ. 24° 04' 55'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens). Ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν του εἰς τὴν πρὸ αὐτοῦ ὕφαλον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προφυλάσσονται τὰ πλοῖα διὰ τοῦ φάρου *Φονιᾶ* (1889) ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν φάρον *Βρυσάκι*. —2) Ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθωνος (πλάτ. 40° 06' 30'' Β., μῆκ. 24° 21' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Πίννες (C. Capso) καὶ Τίμιος Πρόδρομος (C. Laura), ἀποτελοῦν τὴν νοτιοανατολικὴν τῆς χερσονήσου ἐσχατιάν. Ὀνομάζεται καὶ *Ἅγιος Γεώργιος* καὶ *Σταυρός*, ὑπὸ δὲ τῶν ξένων Capo Santo. Εἶναι τὸ *Νυμφαῖον* τῶν ἀρχαίων. Παρ' αὐτὸ κατεστράφη ὁ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον περσικὸς στόλος. —3) Ἀπορρὼξ ἀκτὴ τῆς ἀνατολικῆς παραλίου τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου (πλάτ. 36° 37' Β., μῆκ. 22° 54' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3372: Kolpos Lakonikos) κατὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς (χερσονήσου τοῦ Ἕλους), νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀρχάγγελος καὶ βορείως τοῦ νησίου Γλάρος. Ἐπιστέφεται ὑπὸ μεσαιωνικοῦ πύργου. —4) Ἀκρωτήριον τῆς Σάμου, ἡ Δ.ΝΔ. τῆς νήσου ἐσχατιὰ (πλάτ. 37° 41' Β., μῆκ. 26° 59' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1530: The Samos Boghaz), ἀνατολικὸν κέρας τοῦ στομίου τοῦ λιμένος Τηγάνι. Ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν ναυτικῶν *Γλύκορα*, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ξένων (Glykora point), ἐπισημαίνεται διὰ ναυτικοῦ φανοῦ σταθεροῦ φωτὸς 10 μιλ., ἱδρυθέντος τῷ 1864 ὑπὸ τῆς ἑταιρείας τῶν ὀθωμανικῶν φάρων καὶ περιληφθέντος εἰς τὸ κρατικὸν μας φωτιστικὸν δίκτυον τὸν Μάϊον τοῦ 1915. Εἶναι τὸ *Ἀρήϊον* τῶν ἀρχαίων. —5) Ἀκρωτήριον τῆς Σερίφου, ἡ Β.ΒΑ. τῆς νήσου ἐσχατιὰ (πλάτ. 37° 12' Β., μῆκ. 24° 31' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Serpho island). Ὑπὸ τῶν ξένων ὀνομάζεται Agrouphi point, διότι παλαιότερον ἐκαλεῖτο *Ἀγρούφι*. —6) Ἀκρωτήριον τῆς Σαμοθράκης (πλάτ. 40° 28' Β., μῆκ. 25° 40' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1087: Thasso to Dardanelles), βορειοανατολικὴ τῆς νήσου ἐσχατιά. Σ. Ε. Λ.

Φονιάτικο *ποτάμι* *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ποταμοῦ τῆς Φενεάτιδος *Ὀλβίου* ἢ *Ἀροανίου* (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας). Οὗτος, πηγάζων ἐκ τῆς Χελυδορέας (Μαύρου ὄρους), ῥέει πρὸς ΝΔ. διεύθυνσιν, διερχόμενος παρὰ τὰ χωρία Καρυά, Ταρσός, Στενό, Φενεός, Γκούρα, καὶ κατέρχεται εἰς τὴν λεκάνην τῆς λίμνης Φενεοῦ, ἔνθα βυθίζεται εἰς καταβόθραν. Ι. Σ. Σ.

Φονιὲς *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Σκάλας τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 32.

φονικός,—ή,—όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν φόνον, ὁ τοῦ φόνου: «φονικαὶ δίκαι» || «φονικὸν ὄργανον» τὸ δι' οὗ φονεύει τις· || *φονικὸ* (τό)· δημοτ., φόνος ἢ πολλοὶ ὁμοῦ φόνοι: «ἔγινε μεγάλο φονικό» ἐφονεύθησαν πολλοί.

Φόνισσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κοπανίτσης τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 61.

—**Φόνισσα** *[Γεωγρ.]*. Ποτάμιον ὁρμητικὸν τῆς Πελοποννήσου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας (ὁ *Κριὸς* τῶν ἀρχαίων), τὸ ὁποῖον πηγάζει ἐκ τῆς Χελυδορέας (Μαῦρον ὄρος), διευθύνεται πρὸς Α. καὶ Β., διέρχεται βορείως τῆς ἀρχαίας Πελλήνης καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Κορινθιακὸν παρὰ τὸ χωρίον Κάτω Λουτρόν. Ι. Σ. Σ.

—**Φόνισσα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τὴν Β. ΒΑ. τῆς Σύρου ἀκτὴν (Ἐπάνω Μεριὰ) χερσονησίζουσα ἀπόληξις (πλάτ. 37° 30' 10'' Β., μῆκ. 24° 55' 15'' Ἀν., χάρτ. *Κοτσοβίλλη* Νῆσος Σῦρος) τῆς βουνοσειρᾶς Πάλος—Βόλτες—Μεσάπυργος, ἣν ὁ ἀγγλικὸς χάρτης (1542: Syra island) συγχέει πρὸς τὸ βορειότερον αὐτῆς ἄκρον Μουσταφᾶ. Καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς πρὸς Β. της ἄκρας Ξυλοφᾶς (ξυλοφάγος=τόπος ναυαγίων) μικρὸς ὅρμος, ἔχων ὕδρεῖον. Σ. Ε. Λ.

φονοπυρρολοκαρβονικὸν *ὀξὺ* *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_9H_{13}O_2N$, τηκομένη εἰς 125°. Σ. Γ.

φόνος (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φονεύειν, ἡ βιαία διακοπὴ τῆς ζωῆς, βιαία θανάτωσις: «κατηγορεῖται ἐπὶ φόνῳ».

— *[Ποιν. Δίκ.]* Βλ. λ. *ἀνθρωποκτονία*.

φόνος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κενταύριον* τὸ ἀκανθῶδες.

φονόχορτο, ἡ *φονοχόρταρο* (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀγριμόνιον*.

Φονσαγκράντα (Fonsagrada) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς βορειοδυτικῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ Λοῦγκο εἰς ἀπόστασιν 42 χλμ. βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως Λοῦγκο. Κάτ. 19.219. Παράγει σίκαλιν, ὀπώρας, οἶνον καὶ ἐξάγει βούτυρον καὶ ᾠά.

Φονσέκα *κόλπος* (Fonseca) *[Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς, σχηματιζόμενος ὑπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, μεταξὺ τῶν δημοκρατιῶν Σαλβατώρ, Ὁνδούρας καὶ Νικαράγουας, ὁ ὡραιότερος τῆς τῶν δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ ἰθαγενεῖς ὠνόμαζον αὐτὸν ἄλλοτε *Τσορυτέγκα*, εἶναι δὲ ἐπίσης γνωστὸς καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *Κοντσάγκουα* καὶ *Ἀμαπάλα*. Ὁ κόλπος οὗτος ἔχει μῆκος 75 χλμ. καὶ πλάτος 35 χλμ., ἀποτελεῖ δὲ τεράστιον φυσικὸν ἀσφαλῆ καὶ ὀχυρὸν λιμένα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν πολλοὶ ὅρμοι καὶ μικρότεροι ἄλλοι λιμένες. Εἰς τὸν κόλπον ἐκβάλλουν πολλοὶ ποταμοί, ἐν οἷς οἱ *Γκοασκοράν* καὶ *Τσολοντέκα*, οἵτινες εἶναι πλωτοί. Τῷ 1915 ἡ Νικαράγουα παρεχώρησεν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, κατόπιν συμβάσεως, τὸ δικαίωμα τῆς δημιουργίας ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ ναυτικῆς πολεμικῆς βάσεως. Μ. Δ. Β.

Digitized by Google

Φονσέκα (Fonseca). Ἐκχριστιανισθεῖσα ἑβραϊκὴ οἰκογένεια (βλ. λ. *Μανίν, Γεώργιος καὶ Δανιήλ*).

—**Φονσέκα** (Fonseca), ***Ἑρμῆς, Ρουτριγκὲς ντὲ*** —. Βραζιλιανὸς στρατιωτικὸς (1855—1923). Διετέλεσεν ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Πέννα καὶ πρόεδρος τῆς Βραζιλιανῆς δημοκρατίας (1910—1914). Μ. Δ. Β.

—**Φονσέκα** (Fonseca), ***Μανουὴλ - Διόδωρος ντὰ***—. Στρατηγὸς καὶ πρῶτος πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βραζιλίας (1827—1892). Διετέλεσε διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ρίο Γκράντε ντὸ Σούλ, μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1889, ἡ ὁποία μετέτρεψε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Βραζιλίας εἰς δημοκρατίαν, καὶ διετέλεσε πρόεδρος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως καὶ εἶτα πρῶτος πρόεδρος τῆς Βραζιλιανῆς δημοκρατίας (1891). Ἐγκαθιδρύσας μετ' ὀλίγον δικτατορίαν, ἐξηναγκάσθη ὑπὸ ἐπαναστάσεως τῶν δημοκρατικῶν εἰς παραίτησιν (Νοέμβριος 1891). Ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας ἐκ χρονίου νοσήματος. Μ. Δ. Β.

—**Φονσέκα** (Fonseca), ***Πέτρος ντὲ*** —. Πορτογάλος ἰησουΐτης, φιλόσοφος καὶ θεολόγος (1528—1599). Ἐδίδαξε μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κοΐμπρας καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἀριστοτελικῶν σπουδῶν. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Institutionum dialecticarum libri octo» (1564), ἀριθμήσαν 34 ἐκδόσεις εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος, «Commentarii in libros metaphysicorum Aristotelis» (1577), «Isagoge philosophica» (1591), «Commentarii in logicam» (1604). Ἐν τῇ θεολογίᾳ ὁ Φονσέκα προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ καὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς θείας προβλέψεως μὲ τὸ δόγμα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Μ. Δ. Β.

φόντ. Παλαιὸν μέτρον μήκους ἐν Νορβηγίᾳ, ἰσότιμον πρὸς 0,3235 μέτρου, καὶ ἐν Δανίᾳ, ἰσότιμον πρὸς 0,31385 μ. Ι. Α. Β.

Φονταίν (La Fontaine), ***Ἰωάννης ντὲ Λὰ*** —. Γάλλος μυθογράφος (βλ. λ. *Λὰ-Φονταίν*).

—**Φονταίν** (Fontaine), ***Νικόλαος.*** Γάλλος ἰανσενιστὴς (1625—1709). Εἰσελθὼν τῷ 1645 εἰς τὴν παρὰ τοὺς Παρισίους μονὴν Port-Royal, κέντρον τοῦ ἰανσενισμοῦ, ἐγένετο γραμματεὺς τῶν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ Arnauld καὶ τοῦ Le Maistre de Sacy, μεθ' οὗ καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Βαστίλλῃ τῷ 1666. Ἐξελθὼν ἐκ τῶν φυλακῶν τῷ 1668, ἦτο ἐπιφυλακτικώτερος εἰς τὰς θρησκευτικὰς κρίσεις του καὶ πάντα σχεδὸν τὰ ἔργα του ἐξέδωκεν ἀνωνύμως ἢ ψευδωνύμως. Ἐδημοσίευσε: «Psautier de David, traduit en français avec des notes courtes tirées de saint Augustin et des autres Pères» (1674), «Explication de saint Augustin et des autres Pères latins sur le Nouveau Testament» (1675), «Abrégé de saint Jean Chrysostome sur l'Ancien Testament» (1688). Μεταφράσας δὲ καὶ Ὁμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου, κατηγορήθη ὅτι παρενέβαλεν ἐν αὐταῖς δοξασίας νεστοριανὰς καὶ ἰανσενιτικὰς καὶ οὕτως ἠναγκάσθη ν' ἀποκηρύξῃ τὴν μετάφρασιν ταύτην τῷ 1693. Ε. Γ. Π.

—**Φονταίν** (Fontaines), ***Πέτρος ντὲ*** —. Γάλλος νομομαθής, ἀποθανὼν τῷ 1277. Διετέλεσε μέλος τοῦ παρλαμέντου καὶ σύμβουλος τῆς αὐλῆς καὶ ἔγραψε: «Συμβουλὴ τοῦ Πέτρου ντὲ Φονταὶν εἰς τὸν φίλον του», ἥτις ἀποτελεῖ συναγωγὴν τοῦ ἐν ἰσχύϊ ἀγράφου δικαίου ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ ρωμαϊκόν. Π. Ν. Π.

—**Φονταίν** (Fontaine), ***Πέτρος-Φραγκῖσκος-Λεονάρδος.*** Γάλλος ἀρχιτέκτων (1762—1853). Τῷ 1785 ἔλαβε τὸ μέγα βραβεῖον τῆς Ρώμης. Ἐξετέλεσεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ διευθυντοῦ τῶν διακοσμήσεων τῆς Ὄπερας Περσιέ, διαφόρους σκηνογραφίας μπαλέττων, τὴν ἐπισκευὴν τῆς Μαλμαιζόν, κατὰ διαταγὴν τοῦ Βοναπάρτου, καὶ σχέδιον συνδέσεως τοῦ Κεραμεικοῦ μετὰ τοῦ Λούβρου. Τῷ 1806 ὁ Φονταὶν μόνος ἀνήγειρε τὴν μεταξὺ Λούβρου καὶ Κεραμεικοῦ θριαμβευτικὴν ἀψῖδα τῆς Καρρουζέλ, καὶ τῷ 1813 ὠνομάσθη πρῶτος ἀρχιτέκτων τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων ηὐνοήθη ὑπό τε τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου, ᾠκοδόμησε δὲ τὴν «Στοὰν τῆς Ὀρλεάνης» ἐν τῷ βασιλικῷ ἀνακτόρῳ. Ἔγραψεν: «Ἰταλικαὶ κατοικίαι ἀναψυχῆς», «Ἀνάκτορα καὶ οἰκίαι τῆς Ρώμης», μετὰ δὲ τοῦ Περσιὲ «Περιγραφὴ τῶν ἑορτῶν καὶ τελετῶν κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς Μαρίας Λουΐζης» καὶ «Συλλογὴ ἐσωτερικῶν διακοσμήσεων, ἀφορωσῶν γενικῶς τὴν ἐπίπλωσιν». Χ. Δ.

Φονταινεμπλώ (Fontainebleau) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας, κειμένη 59 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῶν Παρισίων, μεθ' ὧν συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Κεῖται ἐντὸς ὁμωνύμου δάσους, εἰς ἀπόστασιν 3 χλμ. ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Σηκουάνα. Κάτ. 15.560. Κοσμεῖται ὑπὸ λαμπροῦ ἀνακτόρου (βλ. κατωτέρω) καὶ ἔχει στρατιωτικὴν σχολὴν ἐφαρμογῆς πυροβολικοῦ, ἐστεγασμένην εἰς μίαν τῶν πτερύγων τοῦ ἀνακτόρου. Τὸ Φονταινεμπλὼ ἦτο κατ' ἀρχὰς τόπος κυνηγίου, προσελκύσαν ὅμως τὴν προσοχὴν τῆς αὐλῆς, διὰ τὰς ἐξόχους φυσικὰς καλλονάς του, ἀπέβη, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τοῦ Φραγκίσκου Α', ἱδρυτοῦ τοῦ ἀνακτόρου, μία τῶν μᾶλλον συχναζομένων βασιλικῶν διαμονῶν, κατέλαβε δὲ σημαντικὴν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας. Ἐν αὐτῷ ἐτελέσθη τῷ 1560 ὁ γάμος τοῦ Φραγκίσκου Β' μετὰ τῆς Μαρίας Στούαρτ, ἐδολοφονήθη τῷ 1657 ὁ Μοναλντέσκι κατὰ διαταγὴν τῆς Χριστίνας τῆς Σουηδίας, συνεκλήθη τῷ 1701 τὸ συμβούλιον, ὅπερ ἀπεφάσισε τὴν ἀποδοχὴν τῆς διαθήκης τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας Καρόλου Β', ἐκρατήθη αἰχμάλωτος ὁ πάπας Πίος Ζ' καὶ ὑπεγράφη τῷ 1814 ἡ παραίτησις τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Χ. Δ.

—**Φονταινεμπλὼ ἀνάκτορον.** Περίφημον ἀνάκτορον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ γαλλικῇ πόλει, ἓν τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἱστορικωτέρων βασιλικῶν κτηρίων τῆς Γαλλίας, κτισθὲν ἐπὶ Φραγκίσκου Α'. Εἶναι ρυθμοῦ Ἀναγεννήσεως, εἰργάσθησαν δὲ διὰ τὴν ἀνέγερσίν του οἱ καλλιτέχναι Γίλλης ὁ Βρετόνος, ὁ Ἰταλὸς Σέρλιο, ὁ Φιλιβέρτος Ντελόρμ, ὁ Ρόσσο, ὁ περίφημος Πριμάτιτσε, ὁ Νικκόλο ντὲλ Ἀμπάτε, ὁ Μαρτῖνος Φρεμινέ, ὁ Ἀμβρόσιος Ντυμπουὰ κ. ἄ. Ἀποτελεῖ ἄριστον μουσεῖον ἐπιπλώσεων, ἐγκλεῖον ἅμα καὶ λαμπρὰς συλλογὰς γοβελινίων ταπήτων καὶ ζωγραφικοὺς πίνακας κυνηγίων τῶν Βὰν Λόο καὶ Οὐντρύ. Χ. Δ.

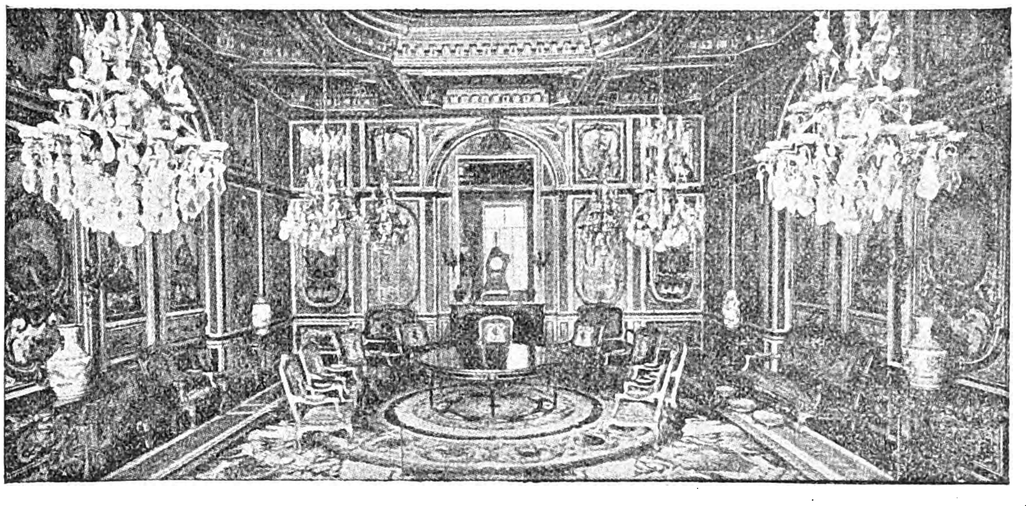

Αἴθουσα ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Φονταινεμπλώ.

φοντὰν (τὸ) (γαλλ. fondant). Σακχαρωτὸν εὔχυμον, διαλυόμενον εὐκόλως ἐντὸς τοῦ στόματος. Ἀποφλοιοῦνται 100 δράμια ἀμύγδαλα, κοπανίζονται μὲ ὀλίγην ψιλὴν ζάχαριν, ρίπτονται εἰς λεκάνην καὶ ἐπ' αὐτῶν 100 δράμια ψιλὴ ζάχαρις καὶ 100 δράμια τριμμένη σοκολάτα· ραντίζονται μὲ 2 κουταλιὲς κονιὰκ ἢ μὲ ἀνθόνερον καὶ ζυμώνονται, πλαθόμενα εἰς σχῆμα ἀμυγδάλου ἢ σφαιριδίων· τυλίγονται ἔπειτα εἰς ζάχαριν κρυσταλιζὲ καὶ προσφέρονται.

Φοντὰν (Fontanes), ***Λουδοβῖκος,*** *μαρκήσιος ντὲ* —. Γάλλος πολιτικὸς καὶ ποιητὴς (1761—1821). Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις, ὅπου συνεδέθη μετὰ τῶν σπουδαιοτέρων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς, ταχέως δὲ ἤρξατο δημοσιεύων συλλογὰς ποιημάτων, ἐν αἷς τὸν «Κῆπον», τὸ «Μοναστήρι τοῦ Σαρτρέ», «Τὴν ἡμέραν τῶν νεκρῶν» κτλ. Ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ κομψότης του τὸν κατέστησαν περιζήτητον εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνίαν. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐνεκολπώθη τὰς ἰδέας της, ἀλλὰ καταπλαγεὶς ἐκ τῆς τροπῆς, ἣν ἐλάμβανεν αὕτη, ἀπῆλθεν εἰς Λυῶνα, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους ὀλίγον πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ροβεσπιέρου. Διωρίσθη κατόπιν μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Τεσσάρων Ἐθνῶν. Προγραφεὶς ὡς ἑταῖρος τῆς λέσχης τοῦ Κλισύ, ἔφυγεν εἰς Γερμανίαν καὶ κατόπιν ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίνῳ, ὅπου συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Σατωβριάνδου, ὅστις τοῦ ἐνέπνευσε τὴν πρὸς τὴν Νέαν Ἑλλάδα ἀγάπην. Ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν ἐπὶ Ναπολέοντος Α', ηὐνοήθη παρ' αὐτοῦ, διωρίσθη δὲ βουλευτὴς καὶ ἐξελέγη πρόεδρος τῆς βουλῆς καὶ εἶτα γερουσιαστής. Ὁ Ναπολέων διώρισεν ὡσαύτως αὐτὸν διευθυντὴν τοῦ πανεπιστημίου καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν ὀργάνωσιν αὐτοῦ. Κατόπιν ὁ Λουδοβῖκος ΙΗ' διώρισεν αὐτὸν γερουσιαστήν, ὑπουργὸν καὶ τὸν ὠνόμασεν ἰδιαίτερόν του σύμβουλον. Ἐν τοῖς χειρογράφοις του εὑρέθη ἓν τῶν ὡραιοτέρων ποιημάτων του «La Grèce délivrée», δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Σαὶντ-Μπὲβ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Θ. Β.

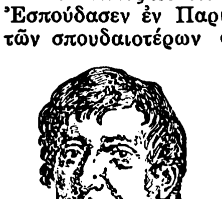

Λουδοβῖκος Φοντάν.

Φοντάνα [*Γεωγρ.*]. Κωνοειδὴς καὶ ἀπότομος κορυφὴ τοῦ πρὸς ΝΑ. τοῦ Καλλιδρόμου λοκρικοῦ ὄρους *Κνημὶς* (βλ. λ.) καὶ ὁμώνυμος δίοδος στρατηγικῆς σημασίας, δι' ἧς διέρχεται ἡ ἡμιονικὴ ὁδὸς Ἐλατείας—Βοαγρίου ποταμοῦ (Ξηριᾶ)—Θερμοπυλῶν. Ι. Σ. Σ.

—**Φοντάνα** (Fontana cape) [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου (πλάτ. 46° 23' Β., μῆκ. 30° 46' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2231: Cape Kaliakra to Sebastopol), 6 μίλ. νοτίως τοῦ λιμένος τῆς Ὀδησσοῦ. Ἔχει μέγαν φάρον, ἐκπέμποντα παρατεταμένους συριγμοὺς ἐν ὁμίχλῃ καὶ σημεῖα εὐθυγραμμίσεων πρὸς ἔλεγχον καὶ ρύθμισιν τῶν πυξίδων ὑπὸ τῶν παραπλεόντων πλοίων. Ὑπ' αὐτὸ ὁ *Ἰσιακῶν λιμὴν* τοῦ Ἀρριανοῦ (Περίπλ. Εὐξ. 61). Σ. Ε. Λ.

— **Φοντάνας μάχη.** Συνήφθη τῇ 30ῇ Σεπτεμβρίου 1822. Κατ' αὐτὴν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Γούρας καὶ ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης, τῶν δὲ Τούρκων ὁ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς, ὅστις ἐζήτει νὰ ἐκβιάσῃ τὴν δίοδον, ἵνα διέλθῃ πρὸς τὴν Λαμίαν διὰ τοῦ Δραχμανίου. Κατ' ἀρχάς, φονευθέντων ἱκανῶν Τούρκων, ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Νευρόπολιν, ἔπειτα ὅμως, λαβὼν ἐπικουρίας ὑπὸ τὸν Τζελαλεδδὶν πασᾶν τῆς Ἀχρίδος, ἀντεπετέθη· ἀλλ' ἡ μάχη ὑπῆρξεν ἀμφίρροπος, ἐν τέλει δὲ οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν εἰς Ἄμφισσαν διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Γραβιᾶς. Τ. Ε. Ε.

Φοντάνα (Fontana), ***Δομίνικος.*** Ἰταλὸς ἀρχιτέκτων (1545—1607). Ἐσπούδασε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μετὰ τοῦ μεγαλυτέρου του ἀδελφοῦ Ἰωάννου ἐν Ρώμῃ, ὅπου ὁ καρδινάλιος Μοντάλτο ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν τοῦ καλουμένου παρεκκλησίου τῆς φάτνης ἐν τῷ ναῷ τῆς Σάντα Μαρία Ματζιόρε καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν μικροῦ ἀνακτόρου, τοῦ ἐπονομασθέντος Παλατσέττο καὶ κατόπιν βίλλα Νεγκρόνι. Ὁ πάπας Σίξτος Ε' προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ἀρχιτέκτονα τοῦ Βατικανοῦ καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κατασκευὴν τοῦ Λατερανοῦ ἀνακτόρου, τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κυρηναλίου καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν, καθὼς καὶ πολλῶν μνημειωδῶν κρηνῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχει ἡ καλουμένη Ἄκουα Φελίτσε. Ἓν τῶν σημαντικωτέρων ἔργων τοῦ Φοντάνα εἶναι ἡ μεταφορὰ καὶ ἡ ἀναστήλωσις εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ μεγάλου ὀβελίσκου, ὁ ὁποῖος ἀπέκειτο εἰς τὸν παλαιὸν ἱππόδρομον τοῦ Νέρωνος. Ὁ Φοντάνα ἀνεστήλωσε τρεῖς ἀκόμη ὀβελίσκους ἐν Ρώμῃ: ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Λατερανοῦ, ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Λαοῦ καὶ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Σάντα Μαρία Ματζιόρε, ἐπεσκεύασε τοὺς κίονας τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίνου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔστησε τὰ ἀγάλματα τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τοῦ ἁγίου Παύλου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάπα Σίξτου Ε', ὁ Φοντάνα κατηγορήθη διὰ πολλὰς καταχρήσεις καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Νεάπολιν, ὅπου ὁ ἀντιβασιλεὺς κόμης Μιράντα ὠνόμασεν αὐτὸν ἀρχιτέκτονα καὶ μηχανικὸν τοῦ βασιλέως τῶν Δύο Σικελιῶν. Ἐκεῖ ἐξετέλεσε σημαντικὰ ἀποξη-

Δομίνικος Φοντάνα.

Digitized by Google

ραντικὰ καὶ ἀρδευτικὰ ἔργα, διεχάραξε τὴν ὁδὸν Κιάγια καὶ κατεσκεύασεν ἓν τῶν σημαντικωτέρων του ἔργων, τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, τοῦ ὁποίου ὅμως μεταγενέστεραι τροποποιήσεις ἠλλοίωσαν μεγάλως τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Φοντάνα θεωρεῖται εἷς τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ ρυθμοῦ μπαρρὸκ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τὰ δὲ ἔργα του διακρίνονται ἰδίως διὰ τὴν τελειότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἣν ἐμφανίζουν ἐν τῷ συνόλῳ των, ὑστεροῦντα πολλάκις εἰς τὰς λεπτομερείας. Ὁ Φοντάνα ἔγραψε: «Περὶ τῆς χρησιμοποιηθείσης μεθόδου κατὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Βατικανοῦ καὶ περὶ τῶν ἐργοστασίων τοῦ πάπα Σίξτου Ε'» (1589). Μ. Δ. Β.

— **Φοντάνα** (Fontana), ***Ἰωάννης - Βαπτιστής***. Ἰταλὸς βιολιστὴς καὶ συνθέτης, ἀποθανὼν τῷ 1630. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασημοτέρων δεξιοτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐκ τῶν προαγαγόντων τὸ ὕφος τῆς μουσικῆς δωματίου. Γ. Σ.

— **Φοντάνα** (Fontana), ***Πρόσπερος***. Ἰταλὸς ζωγράφος (1512—1597). Διεκρίθη κυρίως ὡς προσωπογράφος, ὡς τοιοῦτον δὲ παρουσίασεν αὐτὸν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος εἰς τὸν πάπαν Ἰούλιον Γ', ὁ ὁποῖος τὸν προσέλαβεν εἰς τὸ Βατικανὸν καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν διακόσμησιν τῆς ἐπαύλεώς του. Ὁ Φοντάνα ἤνοιξε κατόπιν ἰδίαν σχολὴν ζωγραφικῆς, ἡ ὁποία κατέστη περίφημος. Ἐκ τῶν κυριωτέρων μαθητῶν τῆς σχολῆς ταύτης ἦτο καὶ ἡ θυγάτηρ του *Λαβινία*, ἥτις διεκρίθη ἐπίσης ὡς προσωπογράφος. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὁ ἐνταφιασμός» (ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Βολωνίας), «Ὁ Εὐαγγελισμός» (πινακοθήκη τῆς Μοδένας), «Ἡ ἁγία οἰκογένεια» (πινακοθήκη τῆς Δρέσδης), «Ἡ προσκύνησις τῶν μάγων» (ἐν τῷ ναῷ τῶν Χαρίτων τῆς Βολωνίας), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φοντάνα** (Fontana), ***Φερδινάνδος***. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ δημοσιογράφος (1850—1919). Ὑπῆρξε συνεργάτης τῶν κυριωτέρων ἰταλικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν καὶ ἔγραψε πολλὰ λιμπρέττα μελοδραμάτων, δράματα, ποιήματα, κτλ. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Νοβουχοδονόσωρ» (1893), «Φλόρα μιράμπιλις», «Ὁ ἐξόριστος», «Ὁ Ἀννίβας», «Ἐδγάρδος», «Ποιήματα καὶ διηγήματα», «Τὸ τραγοῦδι τοῦ μίσους», «Τὸ μοναστήρι», «Ὁ σοσιαλισμός», «Παρίσιοι», «Νέα ποιήματα», «Μεταξὺ ἀοιδῶν» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φοντάνα** (Fontana), ***Φῆλιξ***. Διάσημος Ἰταλὸς σοφός, ἰατρὸς καὶ φυσιοδίφης (1725—1805). Ἐσπούδασεν ἐν Παδούῃ, Βολωνίᾳ καὶ Ρώμῃ, κατόπιν ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ἐν Πίζῃ καὶ βραδύτερον ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνης πρὸς ἵδρυσιν ἱστορικοφυσιοδιφικοῦ μουσείου. Ἐπενόησε μέθοδον καταμετρήσεως τῆς ἐξυγιάνσεως τοῦ ἀέρος διὰ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ ἐδημοσίευσε: «Sui noti dell'iride» (1765), «Ricerche sopra la fisica animale» (1775), «Sopra il veleno della viper» (1777), «Expériences cliniques sur la bile de boeuf» (1781), «Memoire intorno ai globetti rossi del sangue» (1776). Τὰ *διαστήματα τοῦ Φοντάνα* ἀποτελοῦσι λυμφατικὰ διαστήματα τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀφοριζόμενα ὑπὸ τῶν ἀλληλοδιασταυρουμένων ἰνωδῶν δεσμίδων τοῦ κτενιαίου συνδέσμου τοῦ Hueck. Ο. Ρ.

Φοντάνε (Fontane), ***Θεόδωρος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1819—1898). Ἐσπούδασε φαρμακευτικὴν καὶ διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετίαν φαρμακοποιός. Ἀπὸ τοῦ 1849 ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν, διέμεινε δὲ ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς ἀνταποκριτὴς τῆς «Πρωσσικῆς Ἐφημερίδος». Ἔγραψε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Διὰ τὴν ὡραίαν Ροζαμούνδην», «Ποιήματα», τὰ μυθιστορήματα: «Πρὸ τῆς θυέλλης», «Γκρέτα Μίντε», «Ἑλλεργκλίπ», «Ἡ μοιχαλίς», «Σὰχ φὸν Βούθενωβ», «Ὁ κόμις Πέταιφυ», «Κάτω ἀπὸ τὴν ἀχλαδιά», «Καικιλία», «Ἀπάται καὶ πλάναι», «Στίνε», «Quitt», «Ἀνεπιστρεπτί», «Ἡ κυρία Τζέννυ Τραῖμπελ», «Οἱ πόγκενπουλς», «Ἔφφι Μπρεῖστ», «Ὁ Σταχλίν», ταξιδιωτικὰς καὶ πολεμικὰς ἐντυπώσεις καί τινα βιογραφικὰ καὶ κριτικὰ ἔργα («Τὰ παιδικά μου ἔτη», «Ἀπὸ εἴκοσι μέχρι τριάντα» κ. ἄ.). Ὡς ποιητὴς ἔγραψε μερικὰς ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας μπαλλάντας τῆς γερμανικῆς ποιήσεως. Ὡς πεζογράφος δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀρχηγὸς τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ, τὰ δὲ μυθιστορήματά του διακρίνονται διὰ τὴν ζωηρὰν περιγραφὴν τῆς πραγματικότητος, τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν καὶ τὸ ἐναργὲς καὶ νευρῶδες ὕφος. Λ. Κ.

Φοντὰνζ (Fontanges), ***Μαρία-Ἀγγελικὴ ντὲ Σκοράϊγ ντὲ Ρουσίγι***, *δούκισσα ντὲ* —. Μία τῶν εὐνοουμένων τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ' (1661—1681), καταγομένη ἐκ παλαιᾶς οἰκογενείας τοῦ Ρουέργκ. Προσληφθεῖσα ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ ὡς δεσποινὶς ἐπὶ τῶν τιμῶν, προσείλκυσε ταχέως διὰ τῆς ἐξόχου καλλονῆς της τὴν προσοχὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἡ τότε βασιλικὴ εὐνοουμένη κυρία Μοντεσπάν, φοβουμένη τὴν ἐπιρροήν, ἣν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀσκῇ ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου ἡ κυρία Μαιντενόν, ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Φοντὰνζ, ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ κερδήσῃ τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν.

Μαρία ντὲ Φοντὰνζ.

Ἡ ἀκμή της ὅμως ὑπῆρξε βραχεῖα, διότι, ὑποστᾶσα ἀλλοίωσιν τῆς καλλονῆς της κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐγκυμοσύνην καὶ τὸν ἐξαιρετικῶς δύσκολον τοκετόν, περιέπεσεν ὑπὸ δυσμένειαν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον Πὸρ-Ρουαγιάλ, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, εἰκοσαέτις μόλις. Ἡ Φοντὰνζ κατηγορήθη ὡς ἀνόητος, ἄπληστος καὶ ἀχάριστος, διότι κατὰ τὴν περίοδον τῆς δόξης της προσηνέχθη μετὰ πολλῆς σκληρότητος πρὸς τὴν Μοντεσπάν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὤφειλεν εὐγνωμοσύνην. Χ. Δ.

Φοντανιὲ (Fontanier), ***Βίκτωρ***. Γάλλος περιηγητὴς (1796—1857). Ἐσπούδασεν ἐν τῇ «Σχολῇ τῶν φυσιοδιφῶν» τῶν Παρισίων καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς ἐξερευνητικὸν ταξίδιον εἰς τὴν Ἀνατολὴν διαρκέσαν ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1829, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Κατόπιν εἰσῆλθεν εἰς τὸν προξενικὸν κλάδον, ὑπηρετήσας εἰς πολλὰ προξενεῖα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα καὶ ὑπῆρξε μέλος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Καλῶν τεχνῶν. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ταξίδιον εἰς τὴν Ἀνατολὴν» (1822—1829), «Ἀσιατικὴ Τουρκία, Κωνσταντινούπολις, Ἑλλάς» (1919), «Ταξίδιον εἰς τὴν Ἀνατολήν, 1831—1832» (1834), «Ταξίδιον εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον» (1844—1847), «Ταξίδιον εἰς τὸ Ἰνδικὸν ἀρχιπέλαγος» (1852) κλπ. Μ. Δ. Β.

Φοντὲλ (Fontel), ***Ἰουστῖνος***. Ὁλλανδὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Βοντὲλ* Ἰουστῖνος).

Φοντεναὶ λὲ Κὸντ (Fontenay Le Compte) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Βανδέας καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βανδέα, ἔχουσα 11.000 κατοίκους. Διεξάγει ἐμπόριον ἵππων, ἡμιόνων, σίτου, ξυλείας καὶ ἰούτης. Παρ' αὐτήν, τὴν 16 Μαΐου 1793, τὰ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα ἐνίκησαν τοὺς βασιλόφρονας τῆς Βανδέας.

Φοντενὲλ (de Fontenelle), ***Βερνάρδος Δὲ Μποβιὲ ντὲ*** —. Ὀνομαστὸς Γάλλος συγγραφεύς, φιλόσοφος καὶ δοκιμιογράφος, γεννηθεὶς ἐν τῇ πόλει τῆς Ρουὲν τῷ 1657 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1757. Υἱὸς δικηγόρου τῆς Ρουὲν καὶ τῆς Μάρθας Κορνηλίου, ἀδελφῆς τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Πέτρου Κορνηλίου (Corneille), ἔτυχεν ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως, ἐνωρὶς δ' ἐδημοσίευσε ποιήματα καὶ δράματα, χαρακτηριστικῶς ἐνδεικτικὰ τῆς πρωΐμου εὐφυΐας καὶ τοῦ ὅλως ἐξαιρετικοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ ταλέντου.

Βερνάρδος ντὲ Φοντενέλ.

Τυχὼν ἐπαίνου παρὰ τῆς Ἀκαδημίας (1675), δὲν ἔπαυσεν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δημοσιεύων διάφορα συγγράμματα πάσης κατηγορίας καὶ μορφῆς, ὧν ἀξιολογώτερα εἶναι: «Ὁ πνιγεὶς Ἔρως» («L'Amour noyé») καὶ ἡ «Ἀφήγησις τῶν κατακτήσεών μου» («Histoire de mes conquêtes»). Μετὰ τὴν παταγώδη ἀποτυχίαν τῆς πρώτης συντεθείσης παρ' αὐτοῦ καὶ ἀναβιβασθείσης τραγῳδίας («Aspar», 1681), ἐπανέκτησεν, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κοινοῦ διὰ τῆς «Ψυχῆς» («Psyché») καὶ τοῦ «Βελλεροφόντου» («Bellérophon»). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Παρισίοις, ἔδωκεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἑξῆς ἔργα: «Νεκρικοὶ διάλογοι» («Les Dialogues des morts» 1683), «Ἡ κρίσις τοῦ Πλούτωνος» («Le Jugement de Pluton», 1684), «Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἱππότου ντ' Ἐρ...» («Les Lettres du chevalier d'Her...», 1685), «Ἐγκώμιον τοῦ Κορνηλίου» («Éloge de M. Corneille», 1685), συμπληρωθὲν βραδύτερον διὰ τῆς «Ἱστορίας τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου μέχρι τοῦ Κορνηλίου» («Histoire du théâtre français jusqu'à Corneille») τῶν «Σκέψεων ἐπὶ τῆς ποιητικῆς» («Réflexions sur la poétique»), τῆς «Περιγραφῆς τοῦ βασιλείου τῆς ποιήσεως» («Description de l'empire de la poésie», 1678) καὶ τοῦ «Περὶ τῆς ποιήσεως ἐν γένει» («Sur la Poésie en général»). Τὰ ἔργα ταῦτα ἀκολουθοῦσιν «Αἱ συνομιλίαι περὶ τῆς πληθύος τῶν κόσμων» («Les Entretiens sur la pluralité des mondes», 1686), σύνθεσις πλήρης εἰρωνείας, εὐφυΐας, ἀλλὰ καὶ σκέψεων ἐξόχως ὑψηλῶν, χαρακτῆρος ἐπιστημονικοῦ καὶ ἠθικοῦ, θεωρουμένη ὡς τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ, μετ' αὐτὰς δὲ αἱ «Ἀμφιβολίαι περὶ τῶν τυχαίων αἰτίων» («Doutes sur les Causes occasionnelles», 1686), κριτικὴ ἀγχίνους τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Μαλεβραγχίου, ἡ «Ἱστορία τῶν μαντείων» («Histoires des oracles», 1687), αἱ «Βουκολικαὶ ποιήσεις» («Poésies pastorales», 1688), ἡ «Ὁμιλία περὶ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως» («Discours sur l'églogue») καὶ ἡ «Παρέκβασις περὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νεωτέρων» («Digression sur les anciens et les modernes»). Τῷ 1691 ἐγένετο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας μετὰ προηγηθεῖσαν, παρὰ ταύτης, βράβευσιν τοῦ ἔργου του «Ὁμιλία περὶ τῆς ὑπομονῆς» («Discours sur la patience», 1687). Τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μελοδράματος «Θέτις καὶ Πηλεὺς» («Thétis et Pélée», 1689), ἐπὶ κειμένου συντεθέντος παρ' αὐτοῦ, διαδέχεται μετ' ὀλίγον ἑτέρου τοιούτου ὑπὸ τὸν τίτλον: «Αἰνείας καὶ Λαβινία» («Énée et Lavinie», 1690). Ἐπακολουθεῖ ὁ «Παραλληλισμὸς Κορνηλίου καὶ Ρακίνα» («Parallèle de Çorneille et de Racine», 1693), κριτικὸν δοκίμιον ἐξαίρετον. Ὀνομασθείς, μετὰ ταῦτα, γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, δημοσιεύει τὰ «Στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας τοῦ ἀπείρου» («Éléments de la géométrie de l'infini», 1727) καὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν» («Histoire de l'Académie royale des sciences»), θεωρουμένην ὑπὸ πολλῶν ὡς τὸ σημαντικώτερον καὶ τὸ μᾶλλον ἐμβριθὲς τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἔργων του ὁ Φοντενὲλ ἠνέωξε τὴν ὁδὸν εἰς τὰς μελλοντικὰς ἐρεύνας τόσον τοῦ ντ' Ἀλαμπὲρ καὶ τοῦ Κοντορσέ, ὅσον καὶ τοῦ Κυβιέρου καὶ Ἀραγκώ. Ἐκδώσας εἶτα δύο τόμους ποιημάτων καὶ τόμον ἐξ κωμῳδιῶν μετὰ προλόγου (1752), ἐπανέρχεται εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὰς προσφιλεῖς του ἀσχολίας, τὰς καθαρῶς ἐπιστημονικάς, διὰ τῆς μελέτης «Θεωρία τῶν καρτεσιανῶν στροβίλων» («Théorie des tourbillons cartésiens», 1752), μέχρι δὲ τοῦ 1766 δημοσιεύει τὰ ἑξῆς δοκίμια: «Περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ» («De l' Éxistence de Dieu»), «Περὶ τῆς εὐτυχίας» («Du Bonheur»), «Περὶ τῆς προελεύσεως τῶν μύθων» («De l' Origine des fables»), «Περὶ τοῦ ἐνστίκτου» («Sur l' Instinct»), «Περὶ τῆς ἱστορίας» («Sur l' Histoire»), καὶ μετ' αὐτὰ τὴν «Πραγματείαν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης λογικῆς» («Traité de la raison humaine»), τὸ «Περὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος» («De la Connaissance de l' Esprit humain») καὶ τὴν «Δημοκρατίαν μου» («Ma République»). Ἡ νεωτέρα κριτική, αὐστηροτέρα, ἀποδίδει εἰς τὸν Φοντενὲλ νοοτροπίαν ἰδιοτελῆ καὶ ἐγωϊστικήν, ἐμφανίζουσα αὐτὸν ὡς ματαιόδοξον, μὴ μεριμνήσαντα εἰμὴ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φήμην, πλὴν ἡ εὔστροφος ἀγχίνοια αὐτοῦ, ἡ φιλοπαίγμων ἑτοιμότης τοῦ πνεύματος, ἡ παραδοξολόγος δηκτικότης καὶ ἡ ὅλως πηγαία δροσερότης τῆς σπινθηροβολούσης αὐτοῦ σκέψεως κατατάσσουσιν αὐτὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν εὐφυεστάτων συγγραφέων, τῶν μᾶλλον σοβαρῶς διαγραψάντων τὴν ὀρθὴν καὶ σταθερὰν κατεύθυνσιν εἰς τὴν διανόησιν τῆς ἐποχῆς αὐτῶν. Ζῶντος ἔτι τοῦ συγγραφέως, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτοῦ, ἐγένοντο τρεῖς ἐκδόσεις ἔργων του, τῷ 1724, τῷ 1742 καὶ τῷ 1752—1757. Πρέπει ἐπίσης ν' ἀναφέρωμεν τὴν ἔκδοσιν τῶν «Διαφόρων ἔργων» (1728—1729, εἰς 3 τόμ.) καὶ τῶν «Ἁπάντων» (1758—1866, εἰς 11 τόμ., 1818 εἰς 3 τόμ., 1790 εἰς 8 καὶ 1824—1825).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀββᾶ Τρυμπλέ*, «Ἀπομνημονεύματα περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Φοντενὲλ» (Ἄμστερνταμ 1759).—*Βολταίρου*, «Αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου XIV» καὶ «Ἀλληλογραφία».—*Γκρίμμ*, «Φιλολογικὴ ἀλληλογραφία».—*Κυβιέρου*, «Μαθήματα ἱστορίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν».—*Σαρμά*, «Βιογραφία τοῦ Φοντενὲλ» (1846).—*Π. Φλουρένς*, «Φοντενὲλ ἢ περὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας» (1847). —*Σαὶντ-Μπέβ*, «Συνομιλίαι τῆς Δευτέρας» (τόμος Γ').—*Φαγκέ*, «Δέκατος ὄγδοος αἰὼν» (1890). Διάφορα ἄρθρα τοῦ ντ' Ἀλαμπὲρ καὶ τὰ σχετικὰ ἔργα τοῦ *Λαμπὸρ* (1905) καὶ τοῦ *Μαιγκρὸν* (1906). Μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπάρχει ἡ τοῦ «Περὶ τῆς πληθύος τῶν κόσμων», ἡ γενομένη παρὰ τοῦ *Π. Κοδρικᾶ* καὶ ἐκδοθεῖσα ἐν Βιέννῃ τῷ 1794.

Ν. Λ. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

Digitized by Google

Φοντενουὰ (Fontenoy) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀννωνίας (Hainaut), 8 χλμ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Τουρναί. Κάτ. 1.000 περίπου. Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς παρ' αὐτὸ συγκροτηθείσης μάχης (11 Μαΐου 1745), καθ' ἣν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαυρίκιον τῆς Σαξονίας ἐνίκησαν τὰ ἡνωμένα ἀγγλικά, αὐστριακὰ καὶ ὀλλανδικὰ στρατεύματα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δουκὸς τῆς Κουμβερλάνδης.

Φοντερὲ (Foderé), ***Φραγκῖσκος-Ἐμμανουήλ.*** Γάλλος ὑγιεινολόγος καὶ ἰατροδικαστὴς (1764—1835). Ὑπῆρξεν ὑπότροφος τοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἀμεδαίου τοῦ Γ'. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του διωρίσθη ἰατροδικαστὴς τοῦ δουκάτου τῆς Ἀόστης. Εἶτα ἐπολέμησε μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἰταλικὴν ἐκστρατείαν καὶ κατὰ τὴν ἐπάνοδον (1793) διωρίσθη ἰατρὸς τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ἀσύλου τῶν ψυχοπαθῶν. Βραδύτερον διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φυσικῆς καὶ χημείας ἐν τῇ κεντρικῇ σχολῇ Νικαίας. Τῷ 1814 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Στρασβούργου. Ἔγραψε: «Les lois éclairés par les sciences physiques, ou Traité de médecine légale et d'hygiène publique» (Παρίσιοι 1798), «Leçons sur les épidémies et l'hygiène publique faites à la faculté de médécine de Strassburg» (1822—1824), «Essai historique et moral sur la pauvreté des nations, la population, la mendicité, les hôpitaux et les enfants trouvés» (Παρίσιοι 1825), «Essai de physiologie positive, appliquée spécialement à la médecine pratique» (Avignon 1806) κλπ. Ο. Ρ.

φόντι (τό). Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὑποδήματος, τὸ ἀποτελούμενον ἀπὸ τὸ μαλακὸν δέρμα καὶ τὴν φόδραν. Τὰ κύρια μέρη τοῦ φοντιοῦ εἶναι: τὸ ψίδι, ἡ φτέρνα, τὸ ποντίνι (μασκαρέτο), τὸ φιλετάκι, ἡ γλῶσσα διὰ τὰ σκαρπίνια, καὶ τὸ ψίδι, ὁ γῦρος ἢ φτέρνα, τὸ ποντίνι, τὸ φιλετάκι καὶ ἡ γλῶσσα διὰ τὶς μπότες.

Φόντι (Fondi) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Νεαπόλεως, εἰς ἀπόστασιν 22 χλμ. πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς Γαέτας. Κάτ. 11.930. Ἔχει μητρόπολιν τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν καὶ μεσαιωνικὸν καστέλλιον. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐκαλεῖτο Fundi. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο πρωτεύουσα κομιτείας. Μ. Δ. Β.

φοντιναλὶς (ἡ) (Fontinalis) *[Βοτ.]*. Γένος βρυοφύτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρύων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πλευροκαρπιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰ παραποτάμια καὶ παραλίμνια μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, ἀπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν ἐν Θεσσαλίᾳ, εἶναι ἡ *φοντιναλὶς ἡ φαρμακευτικὴ* (Fontinalis officinalis), ἥτις εἶναι πολυετής, φθάνει εἰς ὕψος 0,30 μ. καὶ ἐνδείκνυται ὡς ἀντιπυρετικόν. Δ. Ν. Π.

Φόντλι (οἱ). Φυλὴ ἀραβική, κατοικοῦσα ἐν Ἀδραμοὺτ τῆς Ν. Ἀραβίας, ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ κόλπου τοῦ Ἄδεν, καὶ ἀριθμοῦσα περὶ τὰ 20.000 ἄτομα. Οἱ Φόντλι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἐξεγερθέντες κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας τῷ 1905. Σ. Κ. Γ.

Φὸντ-ντὺ-Λὰκ (Fond du Lac) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Γουϊσκόνσιν ἐπὶ τῆς λίμνης Γουΐννεμπάγκο. Κάτ. 20.000 (1928). Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν κατεργασίας δερμάτων, αὐτοκινήτων, σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων, ἀλευρομύλους καὶ ζωηρὸν ἐμπόριον ξυλείας. Η. Π. Γ.

φόντο (τό) δημοτ., τὸ βάθος τῆς εἰκόνος, τὸ λοιπὸν μέρος τῆς εἰκονογραφίας, τοῦ πίνακος, πλὴν τῶν εἰκονιζομένων: «εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μὲ φόντο χρυσό» ‖ μεταφ., τὸ ἐφ' οὗ τις στηρίζεται κεφάλαιον, ἠθικὸν ἢ χρηματικόν, συνήθως πληθ. «δὲν ἔχει τὰ φόντα (ἢ φόντια) γιὰ νὰ κάμῃ μιὰ καλὴ δουλειά», «ἔχει γερὰ φόντια καὶ θὰ προοδεύσῃ».

Φοντόϋνοντ, *νόσος τοῦ*—. Νόσος ἐνδημικὴ τῶν ὑψηλῶν ὀροπεδίων τῆς Μαδαγασκάρης, χαρακτηριζομένη ὑπὸ χρονίας παρωτιδίτιδος, ἀμφοτεροπλεύρου γενικῶς· δὲν παρακολουθεῖται οὔτε ὑπὸ ἄλγους οὔτε ὑπὸ φλεγμονώδους ἀντιδράσεως. Θεωρεῖται δ' αὕτη διὰ τὸν παρώτιον ἀδένα, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἐξοφθάλμιος βρογχοκήλη διὰ τὸν θυρεοειδῆ. Ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ πρώτου περιγράψαντος αὐτὴν τῷ 1911 Γάλλου ἰατροῦ Fontoynont. Μ. Ν. Κ.

Φοντράϊγ (Fontrailles), ***Λουδοβῖκος ντ' Ἀσταράκ,*** *μαρκήσιος ντὲ*—. Γασκῶνος εὐγενής, ἀποθανὼν τῷ 1677. Ἐξαιρετικῆς δυσμορφίας, ἀλλ' ἐκτάκτου ἰδιοφυΐας, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σημαινόντων παραγόντων εἰς τὰς κατὰ τοῦ Ρισελιὲ καὶ Μαζαρίνου συνωμοσίας. Μετέβη εἰς Ἱσπανίαν πρὸς σύναψιν τῆς μυστικῆς μετ' αὐτῆς συμμαχίας, ἧς ἕνεκα κατέφυγε διωκόμενος εἰς Ἀγγλίαν. Ἀργότερον μετέσχε τῶν ταραχῶν τῆς Σφενδόνης. Τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1663. Π. Ν. Π.

Φοντριὲ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ διαύλου τῆς Μακρονήσου (πλάτ. 37°40'50" Β., μῆκ. 24°04'55" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens), ἀπολήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Πασᾶ* τῆς Λαυρεωτικῆς. Σ. Ε. Λ.

Φὸξ (Fox) *[Γεωγρ.]*.—1) Ποταμὸς τῆς πολιτείας Βίσκονσιν, ἐν Β. Ἀμερικῇ, ὀνομαζόμενος *Ρενὰρ* ὑπὸ τῶν Γάλλων Καναδῶν, ὅστις, ἀφοῦ δεχθῇ τὰ ὕδατα τοῦ ὑπερβαίνοντος αὐτὸν κατά τε τὸ μῆκος καὶ τὴν παροχὴν ποταμοῦ Βόλφ, διασχίζει τὴν λίμνην Οὐΐννεμπάγκο καὶ χύνεται εἰς τὸν Πράσινον ὅρμον τῆς λίμνης Μίσσιγκαν. Ἔχει μῆκος 250 χλμ. καὶ παρέχει κινητήριον δύναμιν εἰς πλῆθος ἐργοστασίων, ἰδίως χαρτοποιείων. Διῶρυξ συνδέει τὸν Φὸξ μετὰ τοῦ παραποτάμου τοῦ Μισσούρι Βίσκονσιν, ἀποκαθιστῶσα οὕτω τὴν συγκοινωνίαν τῶν περιοχῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ Μεξικανικοῦ κόλπου. —2) Ποταμὸς πηγάζων ὡσαύτως ἐν τῇ πολιτείᾳ Βίσκονσιν καὶ ρέων πρὸς νότον, παραλλήλως τῆς λίμνης Μίσσιγκαν. Εἰσέρχεται εἰς τὴν πολιτείαν Ἰλλινόϊς καὶ διαβρέχων τὰς πόλεις Ἐλγῖνον καὶ Ὠρόραν, εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς ὁποίας παρέχει κίνησιν, χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Ἰλλινόϊς, παρὰ τὴν Ὀττάβαν, μετὰ ροῦν 275 χλμ. Σ. Κ. Γ.

Φὸξ (Fox), ***Γεώργιος.*** Ἱδρυτὴς τῆς θρησκευτικῆς αἱρέσεως τῶν Κουακέρων, γεννηθεὶς ἐν Ντράϊτον τοῦ Λέστερσαϊρ τῷ 1624 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1691. Εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ὑπῆρξε βοσκὸς καὶ μαθητευόμενος ὑποδηματοποιός, ρέπων δὲ ἐκ φύσεως πρὸς τὸν μυστικισμὸν ἐθεώρησεν ἐνωρίτατα ἑαυτὸν προορισθέντα ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς ἐσφαλμένης ὁδοῦ, εἰς ἥν, κατ' αὐτόν, εἶχε παρεκκλίνει, εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀληθείας. Ἤρχισεν ὅθεν ἀπὸ τοῦ 1647 νὰ κηρύττῃ ἀνὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Μάντσεστερ τὰς δοξασίας του. Ἡ ἰσχυρά του προσωπικότης προσείλκυσε ταχέως περὶ ἑαυτὸν πλῆθος προσηλύτων, οὕτω δὲ ἱδρύθη ἡ ἀποκληθεῖσα «Ἑταιρεία τῶν Φίλων» (Society of Friends), οἵτινες ἀργότερον ὠνομάσθησαν Κουάκεροι. Ἐν τούτοις ἐξήγειρε συντόμως καθ' ἑαυτοῦ τὴν μῆνιν τῆς τότε ἀρχούσης ἐν Ἀγγλίᾳ τάξεως, ἥτις ἐθεώρησε τὸν Φὸξ ὡς δημόσιον ταραξίαν, διασαλεύοντα τὰ θεμέλια τῆς κοινωνικῆς πειθαρχίας, καθότι ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ὀπαδούς του ὅτι πρέπει νὰ ἀρνοῦνται πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, νὰ μὴ ὁρκίζωνται ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ νὰ μὴ ἐκτελοῦν τὰς ἐπιβαλλομένας στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις. Ἐφυλακίσθη ὅθεν κατ' ἐπανάληψιν, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ φήμη του ἐξηπλώθη. Πολλαχοῦ τῆς Ἀγγλίας ἱδρύθησαν κοινότητες Κουακέρων. Τῷ 1669 ὁ Φὸξ ἐνυμφεύθη, ἀλλ' ἐξακολουθῶν τὴν περιοδευτικήν του ἀποστολὴν μετέβη εἰς τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀμερικὴν (1671—1672), ἐπιστρέψας δὲ ἐκεῖθεν περιώδευσεν ἀνὰ τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν (1677) καὶ ἐκ νέου ἀνὰ τὴν Ὁλλανδίαν τῷ 1681. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του παρέμεινεν ἐν Λονδίνῳ, ὅπου εἰργάσθη διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κοινοτήτων τῶν Κουακέρων.

Τὸ κύριον σύγγραμμα τοῦ Φόξ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται αἱ δοξασίαι του εἶναι τὸ «Ἡμερολόγιον» (Journal), ἐκτυπωθὲν τὸ πρῶτον τῷ 1694 ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἔλλγουντ. Νέα πληρεστέρα ἔκδοσίς του ἐγένετο τῷ 1911 ὑπὸ τοῦ Νόρμαν Πέννυ, τῷ δὲ 1925 ἐξεδόθη τὸ «Σύντομον ἡμερολόγιον» καὶ τὰ ἡμερολόγια τῶν ταξιδίων του. Πλήρης ἔκδοσις τῶν ἔργων του ἐγένετο τῷ 1852 ἐν Φιλαδελφείᾳ. Η. Π. Γ.

—**Φὸξ** (Fox), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος θεολόγος καὶ θρησκευτικὸς μεταρρυθμιστὴς (1517—1587). Τὰς πρώτας σπουδάς του διήνυσεν ἐν Ὀξφόρδῃ, ὅποθεν ὅμως ἐξεδιώχθη τῷ 1545 ὡς ἀσπαζόμενος τὰς ἀρχὰς τοῦ Λουθήρου καὶ ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ παιδαγωγὸς εἰς διαφόρους οἰκογενείας ἀριστοκρατῶν. Ἅμα τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν θρόνον τῆς Μαρίας Στούαρτ κατέφυγεν εἰς Βασιλείαν, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ μετέρχεται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διορθωτοῦ τυπογραφικῶν δοκιμίων, ἵνα πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐξεπόνησε τὸ μέγα του σύγγραμμα «Πράξεις καὶ μνημεῖα τῆς Ἐκκλησίας», τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον μέρος ἐξεδόθη λατινιστὶ τῷ 1554 ὑπὸ τὸν τίτλον «Commentarii rerum in ecclesia gestarum». Τὸ περισπούδαστον τοῦτο ἔργον τοῦ Φόξ, γνωστὸν μᾶλλον ὡς «Βίβλος μαρτύρων τοῦ Φόξ» (Fox's book of martyrs), ἐξεδόθη ἐν τῇ ὁριστικῇ του μορφῇ τῷ 1563, ὁπότε ὁ συγγραφεύς, ἀνελθούσης εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἐλισάβετ, ἐγκατεστάθη ἐκ νέου ἐν Ἀγγλίᾳ. Η. Π. Γ.

—**Φὸξ** (Fox), ***Κάρολος-Βίντσεντ.*** Ἄγγλος στρατιωτικὸς καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἐσπούδασεν ἐν Ὀξφόρδῃ, κατετάγη εἰς τὸν στρατὸν τῷ 1900 καὶ ὑπηρέτησεν εἰς τὰς ἀφρικανικὰς κτήσεις τῆς Ἀγγλίας, ἐν Αἰγύπτῳ, Σουδὰν καὶ Ἰράκ. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους διετέλεσεν εἰδικὸς πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς παρὰ τῷ τουρκικῷ στρατῷ (1912). Συνέγραψεν ἀρκετὰ βιβλία ἐπὶ πολεμικῶν καὶ ἀθλητικῶν θεμάτων. Η. Π. Γ.

—**Φὸξ** (Fox), ***Κάρολος-Ἰάκωβος.*** Διάσημος Ἄγγλος πολιτικὸς (1749—1806). Ἦτο τριτότοκος υἱὸς τοῦ βαρώνου Ὅλλαντ καὶ κατήγετο ἐκ μητρὸς ἀπὸ τὸν Κάρολον Β'. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ κολλέγιον τοῦ Ἦτον καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης φιλολογίαν, ἀποφοιτήσας δὲ εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν ἐπεχείρησεν ἐπὶ διετίαν διάφορα ταξίδια εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἐξώδευσε μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ εἰς παντοειδεῖς καὶ σκανδαλώδεις διασκεδάσεις. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὸ Λονδῖνον ἐξελέγη, τῷ 1768, μὴ ὢν ἀκόμη ἐκλόγιμος, βουλευτὴς ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων, ὅπου εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου του λόγου, ὁ ὁποῖος ἀνέδειξεν αὐτὸν ἕνα τῶν σημαντικωτέρων ρητόρων τοῦ κοινοβουλίου, ἀπέκτησε μεγίστην δημοτικότητα καὶ ἐφείλκυσε τὴν γενικὴν προσοχήν. Μετὰ δύο μόλις ἔτη, τῷ 1770, ἐγένετο λόρδος τοῦ Ναυαρχείου. Ἐν τῇ θέσει του

Κάρολος Φόξ.

ὅμως ταύτῃ ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς δημοτικότητός του, ἰδίως ἕνεκα τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ ἐναντίον τοῦ τύπου, συνεπείᾳ δὲ τούτων καὶ λόγῳ σοβαρῶν διαφωνιῶν, αἵτινες ἀνεφύησαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Νώρθ, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του τῷ 1772. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο λόρδος τοῦ Θησαυροφυλακίου καὶ ἐπανέλαβε τὴν πολεμικήν του κατὰ τοῦ τύπου, ἀλλὰ καὶ πάλιν, μετὰ διετίαν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, συνεπείᾳ ἀπαιτήσεως τοῦ βασιλέως, πρὸς πρόληψιν τῆς πτώσεως ὁλοκλήρου τῆς κυβερνήσεως, ἕνεκα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντων νομοσχεδίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Φὸξ εἶχε χάσει μεγάλα ποσὰ εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον, εἰς ὃ ἀπώλεσεν, ὀλίγον βραδύτερον, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ὁλόκληρον τήν, ἀποθανόντος τοῦ πατρός του, κληρονομηθεῖσαν περιουσίαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ διένεξις μεταξὺ Βορείου Ἀμερικῆς καὶ Ἀγγλίας εὑρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον, ὁ δὲ Φόξ, ἀντιταχθεὶς κατὰ πάσης ἐνασκήσεως βίας ἐναντίον τῶν ἀποικιῶν, ὑπῆρξε, κατὰ τὸ διάστημα τῆς πενταετίας 1774—1779, ὁ κυριώτερος ὑπερασπιστὴς τῶν δικαιωμάτων των, φθάσας μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπιτεθῇ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, πρᾶγμα ὅπερ ηὔξησε μεγάλως τὴν δημοτικότητά του. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐπιθυμῶν ν' ἀπαλλαγῇ ἑνὸς τόσον ἐπικινδύνου ἐχθροῦ καὶ γνωρίζων τὴν δυσχερῆ οἰκονομικὴν θέσιν τοῦ Φόξ, ἐπεχείρησε, ματαίως ὅμως, νὰ πείσῃ τοῦτον ὅπως δεχθῇ ἄκρως προσοδοφόρον θέσιν. Τῷ 1780 ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ Οὐεστμίνστερ, τῷ δὲ 1782 ἐπροκάλεσε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Νώρθ. Ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τῇ σχηματισθείσῃ κατόπιν κυβερνήσει τοῦ Ρόκκινγκαμ, προέτεινε τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, μετὰ τῆς ὁποίας συνῆψεν εἰρήνην καὶ προέβη εἰς σημαντικὰς παραχωρήσεις πρὸς τὴν Ἰρλανδίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρόκκινγκαμ ἀπέβη εἷς τῶν σημαντικωτέρων ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ δουκὸς τοῦ Πόρτλανδ ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπέβαλε δὲ τότε εἰς τὴν βουλὴν νομοσχέδιον περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ τρόπου τῆς διακυβερνήσεως τῶν Ἰνδιῶν, ὅπερ ἐψηφίσθη μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, ἀπερρίφθη ὅμως ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν Λόρδων, ἣν ἐπηρέασε μεγάλως ὁ βασιλεύς, ὅστις εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ Φόξ. Ὁ δοὺξ τοῦ Πόρτλαντ ἠναγκάσθη τότε νὰ παραιτηθῇ, κατὰ τὰς νέας δὲ ἐκλογὰς τὸ κόμμα τοῦ Φὸξ ἔπαθε πανωλεθρίαν. Ἡ πολιτική του ἧττα συνέπεσε μὲ τὴν τελείαν οἰκονομικὴν καταστροφήν του, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐρωμένης του Ἄρμεστηντ, ἣν κατόπιν (1795) ἐνυμφεύθη. Μετά τινα χρόνον ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς καὶ ἀπεφάσισε νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐπανελθὼν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας, ἀσκοῦντος ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1787 τὴν ἀντιβασιλείαν. Ὁ Φόξ, καίτοι ὡς ὑπουργὸς εἶχε καταπολεμήσει τὴν Γαλλίαν, μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐχαιρέτησεν αὐτὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, τῷ 1789. Τοῦτο ὅμως ἐστοίχισεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀπώλειαν τῶν περισσοτέρων ὀπαδῶν του. Παρὰ τοῦτο ὁ Φὸξ ἐξηκολούθησε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ νὰ ἐκφωνῇ σημαντικοὺς λόγους εἰς τὴν βουλήν, ὅταν δὲ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐπέδειξε μεγίστην δραστηριότητα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, αὐξήσας οὕτω ἔτι μᾶλλον τὴν ἀντιδημοτικότητά του. Μετὰ τὸ 1795 ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς, σπανιώτατα ἐμφανιζόμενος εἰς τὴν βουλήν. Τῷ 1802 ἐπεσκέφθη τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, εἰς δὲ τοὺς Παρισίους συνην-

Digitized by Google

τήθη μετὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ ἀντίπαλός του Πὶττ ἐπρότεινεν εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἀνάθεσιν εἰς τὸν Φὸξ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῷ 1803. Ὁ βασιλεὺς ὅμως Γεώργιος Γ' ἠρνήθη νὰ εἰσακούσῃ τὴν πρότασιν ταύτην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πίττ, ὁ νέος πρωθυπουργὸς λόρδος Γκράνβιλ ἐπέμεινε νὰ ἀνατεθῇ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὸν Φόξ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ συγκατανεύσῃ. Ἀπέθανε χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης μετὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἣν εἶχε κατορθώσει νὰ προπαρασκευάσῃ. Τὸ τελευταῖόν του ἔργον ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις (1806) τοῦ ἐμπορίου τῶν μαύρων. Ὁ Φὸξ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ εἷς τῶν μεγαλυτέρων ῥητόρων αὐτῆς, ἦτο δὲ προικισμένος διὰ τοιούτων μεγάλων χαρισμάτων, ὥστε, ἐὰν δὲν εἶχε συγχρόνως καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀτάκτου ἀφ' ἑνὸς ἰδιωτικῆς ζωῆς του καὶ τῆς βιαιότητος ἀφ' ἑτέρου τῆς γλώσσης, ἡ ὁποία τὸν ἠμπόδιζε νὰ συνεργάζεται ἐπὶ πολὺ μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικοὺς ἄνδρας, θὰ ἀπέβαινεν εἷς τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ θὰ ἐκυριάρχει τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας του, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὐχὶ ἅπαξ εἶχε κατορθώσει νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀληθινὸν εἴδωλον τοῦ λαοῦ. Πλεῖστα ἐκ τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς πρῶτος ἀντεμετώπισε, μὴ διστάσας νὰ θυσιάσῃ χάριν αὐτῶν καὶ αὐτὴν τὴν δημοτικότητά του, ἀπετέλεσαν βραδύτερον, ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας, τὸν ἄξονα περὶ τὸν ὁποῖον ἐστρέφετο ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ διεθνὴς πολιτική, ἐλύθησαν δὲ τέλος συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχικὰς ὑπ' αὐτοῦ τεθείσας κατευθύνσεις, ὡς εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, τὸ ζήτημα τῆς Ἰρλανδίας, ἡ κατάργησις τῆς δουλείας, αἱ κοινοβουλευτικαὶ μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰ δόγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, κ. ἄ. Μεγάλης ἀξίας εἶναι οἱ «Λόγοι» του, ἐκδοθέντες τῷ 1815. Συνέγραψεν ἐπίσης «Ἱστορίαν τοῦ πρώτου μέρους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰακώβου Β'» (1808). Μ. Δ. Β.

— **Φὸξ** (Fox), ***σὲρ Φράνκ.*** Αὐστραλὸς δημοσιογράφος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1874. Ἐσπούδασεν ἐν Αὐστραλίᾳ, ὅπου ἐδημοσιογράφησε μέχρι τοῦ 1909, ὁπότε, ἐλθὼν εἰς Λονδῖνον, προσελήφθη παρὰ τῷ «Μόρνιγκ Πόστ». Ἐχρημάτισε πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τῆς ἰδίας ἐφημερίδος παρὰ τῷ βουλγαρικῷ στρατῷ κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ παρὰ τῷ βελγικῷ κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, διαρκοῦντος τοῦ ὁποίου ἐπιστρατευθεὶς ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικός. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀργανωτῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς Βρεττανικῆς Ἐκθέσεως. Συνέγραψε: «Προπύργια τῆς αὐτοκρατορίας», «Αὐστραλία», «Ὠκεανία», «Ἡ βρεττανικὴ αὐτοκρατορία», «Προβλήματα τοῦ Εἰρηνικοῦ», «Ἡ ἀγωνία τοῦ Βελγίου», «Βουλγαρία», «Ἡ περιοδεία τοῦ βασιλέως», «Ὑπὸ φλέγοντα ἥλιον», «Ἡ σύγχρονος Φιλλανδία» κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Φοξάνη (Focsani) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Πούτνα τῆς Μολδαυΐας καὶ παρὰ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τῶν Καρπαθίων. Κάτ. 32.799. Εἶναι σπουδαῖον ὁδικὸν κέντρον καὶ κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βουκουρεστίου—Τσέρνοβιτς. Σ. Κ. Γ.

Φοξίδας. Ἀχαιός, εἷς τῶν στρατηγῶν Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος εἰς τὸν κατὰ Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου πόλεμον, ὅστις ἦρχε τῶν ὀκτακισχιλίων μισθοφόρων Ἑλλήνων (*Πολυβ*. Ε. στ.).

φοξινίδαι (αἱ) (Phoxinidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμφιπόδων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς βορείους θαλάσσας τῆς Εὐρώπης καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *φοξός* (βλ. λ.).

φοξῖνος (ὁ) (Phoxinus) *[Ζῳολ.]*. Γένον ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπρινιδῶν*, περιλαμβάνων ἰχθῦς παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς κυπρίνους. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς βορείου Εὐρώπης καὶ ὧν τὸ κρέας εἶναι ἐδώδιμον καὶ εὔγευστον. Δ. Ν. Π.

Φόξιοι (οἱ) (Foxes). Ἰνδικὴ φυλὴ τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐγκατεστημένη ἀρχικῶς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Πρασίνου ὅρμου, ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Βίσκονσιν, καὶ εἶτα μετακινηθεῖσα πρὸς δυσμὰς τοῦ Μισσισσιπῆ. τῷ 1842, εἰς τὸ κέντρον τῆς ἰνδικῆς περιοχῆς. Εἶναι φυλὴ ὡραία, γενναία καὶ πολεμική, τείνει ὅμως πρὸς ἐξαφάνισιν. Σ. Κ. Γ.

φοξιχειλίδιον (τὸ) (Fhoxichilidium) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *παντοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυκνογονιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτου μεγέθους ἀράχνας, ζώσας ἐντὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν θαλασσῶν, προσκεκολλημένας δὲ ἐπὶ διαφόρων ἀλγῶν ἢ ἄλλων ὑδροβίων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

φοξοπτέρυξ (ἡ) (Phoxopteryx) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μικρολεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τορτρικιδῶν*, περιλαμβάνον μικροσώμους ψυχὰς ἀπαντώσας πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

φοξὸς (ὁ) (Phoxus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *φοξινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς καρκίνους ἀπαντῶντας εἰς τὰς βορείους εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους, πεπλατυσμένου καὶ διαφανοῦς σώματός των, ἐκ τῆς ῥαμφοειδοῦς διαπλάσεως τοῦ προσθίου μέρους τῆς κεφαλῆς των καὶ ἐκ τῶν εἰς ἀγκιστροειδεῖς ἀποφύσεις τελευτώντων μασητικῶν ποδῶν των. Δ. Ν. Π.

φὸξ-τέρριερ (ὁ) *[Ζῳολ.]*. Ποικιλία τοῦ ζῴου *κύων ὁ ἀλωπεκοθήρας* (βλ. λ. *κύων*).

φὸξ-τρὸτ (fox-trot=τροχασμὸς ἀλώπεκος). Λαϊκὸς χορὸς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, εἰσαχθεὶς ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐπικρατήσας διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τζὰζ-μπάντ. Ἡ ὀνομασία τοῦ χοροῦ προῆλθεν ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἀρχικῶν βηματισμῶν τοῦ πρὸς τὸ βάδισμα τῆς ἀλώπεκος· αἱ φιγοῦραί του παρίστων διαφόρους κινήσεις αὐτῆς, εὑρισκομένης ἐν καταδιώξει ἢ κατεχομένης ὑπό τινος εὐαρέστου συναισθήματος. Τοιαῦται φιγοῦραι ἦσαν τὸ «Ἰνκλ», τὸ «τουτ-κλ» κ. ἄ. Ὁ χορὸς οὗτος ἀπώλεσε σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ἀνωτέρω χαρακτηριστικά του, χορευόμενος νῦν μὲ στρωτά, ἁπλᾶ καὶ λεπτὰ βήματα ὅπως τὸ οὐὰν στέπ, ἤτοι βάδην ἐμπρός, πλάγια (δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ) καὶ ὀπίσω, εἰς χρόνον 2/4 μὲ μουσικὴν εὔθυμον καὶ κίνησιν μετρίαν. Παραλλαγὴ τοῦ φὸξ-τρὸτ εἶναι τὸ *σλόου φόξ*, ὅπερ ἔχει βήματα ὅμοια μὲ τῆς πόλκας ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἁπλᾶ βήματα βάδην καὶ χορεύεται εἰς χρόνον 2/4. Τὸ φὸξ-τρὸτ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν οἰκογενείας ὅλως χορῶν. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων συνθετῶν φὸξ-τρότ, ὧν αἱ συνθέσεις ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν καὶ διεδόθησαν καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον, εἶναι οἱ Κάρρολλ, Κέππλερ, Λάϊς, Ἰβαίν, Πολλάκ, Στόλτς, Βόρσλεϋ, Μιλιάν, Πατσέκο, Γκερρέρο Χοσὲ Παντίλια κ. ἄ. Ε. Γ. ΚΑΛΗΜΚΕΡΑΚΙΣ

Φὸξ-Φορντάϋς (Fox-Fordyce), ***νόσος*** — *[Δερματολ.]*. Σπανία δερματοπάθεια, ἐμφανιζομένη εἰς τὰς μασχάλας, τοὺς μαστοὺς καὶ τὰ μεγάλα χείλη γυναικῶν ὑπὸ μορφὴν φαιοερυθρῶν μικροτάτων κοκκίων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν ἔντονον κνησμὸν καὶ ὑποτροπιάζουν κατὰ τὴν ἔμμηνον ῥύσιν. Ἡ αἰτιολογία τῆς νόσου εἶναι ἀνεπάρκεια ἐνδοκρινικὴ τῶν ᾠοθηκῶν. Θεραπευτικῶς συνιστῶνται ἡ ἀκτινοθεραπεία καὶ ἡ χρῆσις παρασκευασμάτων ᾠοθήκης. Ὠνομάσθη οὕτως ὡς περιγραφεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἰατρῶν *Φὸξ* καὶ *Φορντάϋς*. Κ. Κ. Κ.

Φόππα (Foppa), ***Βικέντιος.*** Ἰταλὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Βρεσκίᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν αὐτῇ τῷ 1462. Εἰργάσθη κυρίως ἐν Μιλάνῳ, Παβίᾳ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς βορείου Ἰταλίας, διακριθεὶς διὰ τὰς τοιχογραφίας του, ἐξ ὧν διατηροῦνται μόνον τὸ «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ» ἐν τῷ ναῷ τῆς Σάντα Μαρία ντὶ Μπρέρα (νῦν μουσεῖον Μπρέρα) καὶ «Οἱ τέσσαρες πατέρες τῆς Ἐκκλησίας» ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Εὐστοργίου τοῦ Μιλάνου. Ἐπίσης ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν τέσσαρες πίνακες ἐπὶ θρησκευτικῶν θεμάτων ἐν τῷ ναῷ τῆς Μπρέρα καὶ ἡ «Προσκύνησις τῶν μάγων» ἐν τῇ ἐθνικῇ πινακοθήκῃ τοῦ Λονδίνου. Ὁ Φόππα θεωρεῖται ὁ ἱδρυτὴς τῆς λομβαρδικῆς σχολῆς ζωγραφικῆς, τὰ δὲ ἔργα του μαρτυροῦν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μπελλίνι καὶ τοῦ Μαντάνια. Μ. Δ. Β.

—**Φόππα** (Foppa), ***Καραντόσσο.*** Ἰταλὸς γλύπτης, χρυσοχόος καὶ χαράκτης (1452 — 1527). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ πατρός του Τζιὰν Μαφφέο καὶ ἀπέκτησε ταχέως μεγάλην φήμην, ἐργασθεὶς ἐν Μιλάνῳ διὰ τὸν Λουδοβῖκον Μόρον καὶ εἰς τὰς αὐλὰς πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνων. Κυριώτερον ἔργον τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι ἡ «Ἀποκαθήλωσις» ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σατύρου τοῦ Μιλάνου. Βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου εἰργάσθη διὰ τοὺς πάπας Ἰούλιον Β' καὶ Κλήμεντα τὸν Ζ'. Μ. Δ. Β.

Φὸρ (Fort), ***Ἰωάννης-Ἀντώνιος-Συμεών,*** ὁ ἐπικαλούμενος ***Συμεὼν-Φόρ.*** Γάλλος ζωγράφος (1793—1861). Κύρια ἔργα του εἶναι τὰ σχέδιά του εἰς τὸ «Λεύκωμα τῆς δουκίσσης ντὲ Μπερρὺ» (1828) καὶ τὸ «Λεύκωμα τῶν Ἑλλήνων» (1829) καὶ ἡ διακόσμησις τῶν ἀνακτόρων τῶν Βερσαλλιῶν διὰ θεμάτων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. —Π.

—**Φὸρ** (Fort), ***Πώλ.*** Γάλλος ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Reims τῷ 1872. Τῷ 1890 ἵδρυσε τὸ «Θέατρον τέχνης», πρὸς διδασκαλίαν θεατρικῶν ἔργων παρεγνωρισμένων. Μετὰ ταῦτα ἀφιερώθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ποίησιν, ἐκδώσας πολυάριθμα τεύχη, ἅτινα περιέλαβε τῷ 1897 εἰς μίαν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ballades Françaises». Ἀνήκει εἰς τὴν σχολὴν τῶν συμβολιστῶν καὶ ἵδρυσεν, ἐν ἔτει 1905, τὸ περιοδικὸν «Στίχοι καὶ πρόζα», εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθησαν οἱ κυριώτεροι συμβολισταὶ ποιηταί. Τὰ θέματα τῶν ποιημάτων του ἤντλησε κυρίως ὁ Πὼλ Φὸρ ἀπὸ τὰ παντὸς εἴδους λαϊκὰ τραγούδια τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς φύσεως. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν φύσιν εἶναι τὸ δεσπόζον αἴσθημά του. Ἡ ποίησίς του συνδυάζει τὴν λυρικὴν εὐφράδειαν τῶν ῥωμαντικῶν καὶ τὴν φιλοπαίγμονα χάριν τῶν Γάλλων χιουμοριστῶν, οἱ δὲ στίχοι του διακρίνονται διὰ τὴν λεπτὴν αἰσθητικήν των. Ὁ Πὼλ Φὸρ καθιέρωσε νέαν ποιητικὴν μορφήν, τὴν ὀνομαζομένην «prose rythmée» (ἔμμετρος πεζὸς λόγος). Οἱ στίχοι του, δωδεκασύλλαβοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ μὲ ὁμοιοκαταληξίαν σχεδὸν πάντοτε, παρατίθενται ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ μορφὴν πεζοῦ λόγου, ὁ δὲ ποιητής, παρεκκλίνων ἀπὸ τοὺς αὐστηροὺς κανόνας τῆς στιχουργικῆς, ἐκφράζει εἰς ῥυθμὸν πλέον ἐλεύθερον καί, ἐνίοτε, μὲ τὸν ζωηρότερον παλμὸν τοῦ πεζοῦ λόγου, τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰ συναισθήματά του. Τῷ 1912 ἀπενεμήθη εἰς τὸν Πὼλ Φὸρ ὁ τίτλος τοῦ «prince des poètes» (πρίγκιψ τῶν ποιητῶν). Θ. Α. Γ.-Γ.

Φόρ, *Χώρα τῶν* — *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Νταρφόρ*.

φόρα (ἡ)· ὁρμή, ἐφόρμησις, ἡ οἱονεὶ προπαρασκευαστικὴ κίνησις: «πηδάει μὲ φόρα», «ἐπῆρε φόρα καὶ τὸ πήδησε»· ‖ φρ. «ἐπῆρε φόρα» ἐπὶ ὁμιλοῦντος ἀδιακόπως καὶ ἀκατασχέτως: «ἐπῆρε φόρα καὶ δὲν κρατιέται».

—**φόρα** (ἡ)· φανέρωσις ἀποκάλυψις, μόνον εἰς τὴν φράσιν «βγάνω 'ς τὴ φόρα» ἀποκαλύπτω: «ἔβγαλαν 'ς τὴ φόρα τὰ μυστικά των», ἄλλως «βγάνω 'ς τὸ φόρο» (ἰταλ. foro).

φορὰ (ἡ)· τὸ φέρεσθαι, διεύθυνσις, κίνησις πρός τι: «ἡ φορὰ τοῦ ῥεύματος, — τοῦ βλήματος κττ.»· ‖ μεταφ. «ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων» ὅπως ἔρχονται τὰ πράγματα· ‖ φρ. «μιὰ φορά, δυὸ φορές, τρεῖς φορὲς κλπ.». ἅπαξ, δίς, τρὶς κλπ.: «τοῦ τό 'πα δυὸ φορές»· ‖ καὶ μετὰ ἐπιθέτου ποσοτικοῦ: «πολλὲς —, λίγες—, μερικὲς—, κάμποσες φορές»· ‖ «κάθε φορὰ» εἰς κάθε περίστασιν, ὁσάκις: «κάθε φορὰ ποὺ τὸν βλέπω τοῦ τὸ ὑπενθυμίζω»· ‖ πόσες φορὲς» ποσάκις: «πόσες φορὲς χωρεῖ τὸ 3 εἰς τὸ 6»· ‖ σειρά, ἀράδα: «φορά σου καὶ φορά μου»· ‖ «ἄλλη φορὰ» ἄλλοτε, εἰς ἄλλην περίστασιν ἢ ἐποχήν: ‖ «θὰ σοῦ τὸ πῶ ἄλλη φορά»· ‖ «μιὰ φορὰ» εἰς μίαν ἐποχὴν παλαιοτέραν: «μιὰ φορὰ τοῦ 'πα πῶς θέλω νὰ τοῦ πῶ κάτι», «μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρό»· οὕτω ἀρχίζουν τὰ παραμύθια· ‖ «νὰ μιὰ φορὰ ἄνθρωπος,—κρασὶ κττ.» ἰδοὺ ἀληθὴς ἄνθρωπος, καλὸ κρασὶ κττ.

— *['Αττ. Δίκ.]* Ἐκαλεῖτο *φορὰ* ἡ μηνιαία καταβολή, ἣν ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλῃ ἕκαστος τῶν ἐρανιστῶν εἰς τὸ κοινὸν αὐτῶν ταμεῖον, τὸ ὁποῖον σκοπὸν εἶχε τὴν ἀλληλοβοήθειαν τῶν μελῶν του καὶ τὴν δαπάνην διὰ τὰ κοινὰ δεῖπνα. Ἡ φορὰ αὕτη διὰ τῶν *πληρωτῶν* κατεβάλλετο εἰς τὰ ἀναξιοπαθοῦντα μέλη. Ὑπεστηρίχθη ὅτι ἠδύνατο ν' ἀσκηθῇ *δίκη φορᾶς ἢ μεθημερινῆς* ἐκ μέρους τοῦ κυρίου κατὰ τοῦ οἰκέτου, τοῦ ἀρνουμένου νὰ καταβάλῃ αὐτῷ τὸ εἰσπραττόμενον μίσθωμα. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι ὁ οἰκέτης ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος τῆς ἐμφανίσεως ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Ι. Δ. Ζ.

— *[Μηχαν.]* Ἐν τῇ ἀναλυτικῇ καὶ τῇ διανυσματικῇ γεωμετρίᾳ, ὅπως καὶ ἐν τῇ μηχανικῇ, διακρίνεται ἡ *θετικὴ* καὶ ἡ *ἀρνητικὴ* φορὰ διανυσμάτων, ἀξόνων, περιστροφῶν, κινήσεων κ. λ. π., αἵτινες καθορίζονται συμβατικῶς. Διὰ τοὺς ἄξονας συντεταγμένων εἰς μονοαξονικὰ μὲν συστήματα καθορίζεται συνήθως ὡς θετικὴ φορὰ ἡ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, εἰς διαξονικὰ δὲ συστήματα ὁρίζεται ὡς θετικὴ φορὰ τοῦ ἄξονος τῶν τετμημένων x, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν συντεταγμένων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τοῦ ἄξονος τῶν τεταγμένων y ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς πρὸς τὰ ἄνω. Διὰ τὰς περιστροφὰς καθορίζεται ὡς θετικὴ φορὰ ὁτὲ μὲν ἡ δεξιόστροφος (ἡ φορὰ τῆς κινήσεως τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου), ὁτὲ δὲ ἡ ἀριστερόστροφος. Εἰς τὰς συντεταγμένας τοῦ χώρου, ἡ θετικὴ φορὰ τοῦ ἄξονος τῶν κατηγμένων z καθορίζεται ποικιλοτρόπως, καὶ διακρίνονται τὰ δεξιόστροφα καὶ ἀριστερόστροφα συστήματα συντεταγμένων, ἀναλόγως τοῦ ἂν παρατηρητὴς κεκλιμένος ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν z μὲ τοὺς πόδας αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν συντεταγμένων καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν θετικὴν φορὰν αὐτοῦ, βλέπει ὅτι διὰ νὰ συμπέσωσι διὰ τῆς συντομωτέρας περιστροφῆς τὰ θετικὰ τμήματα τῶν ἀξόνων x καὶ y (τὰ τμήματα δηλαδὴ τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πρὸς τὰς θετικὰς φορὰς αὐτῶν), δέον νὰ γίνῃ περιστροφὴ τοῦ ἄξονος τῶν x περὶ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸν ἄξονα τῶν y, δεξιόστροφος ἢ ἀριστερόστροφος.

Εἰς τὴν ἀστρονομίαν διακρίνεται ἡ *ὀρθὴ φορὰ* καὶ ἡ *ἀνάδρομος φορὰ* κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὀρθὴ φορὰ κινήσεως θεωρεῖται ἡ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ αὕτη συμπίπτει πρὸς κίνησιν ἀντίθετον τῆς τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου, διὰ παρατηρητὴν κεκλιμένον ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου, ἔχοντα τοὺς πόδας του πρὸς τὸν νότιον πόλον καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν βόρειον καὶ προσβλέποντα τὴν κίνησιν ἐπὶ ἐπιπέδου κειμένου

Digitized by Google

παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ καθέτου πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου. Ἀνάδρομος φορὰ εἶναι ἡ ἀντίθετος πρὸς τὴν ὀρθήν, καὶ συμπίπτει πρὸς τὴν φαινομενικὴν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. Α. Α. Κ.

φορὰ (ἡ) (Phora) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιϊδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη μικροσώμων μυιῶν ἀπαντώντων πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Αἱ φοραὶ ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες, σχεδὸν κυλινδρικόν, κεφαλὴν πεπλατυσμένην καὶ σφαιρικὴν κατὰ τὴν κορυφήν της, θώρακα ᾠοειδῆ, κοιλίαν ᾠοειδῆ καὶ τελείως διακεκριμένην τοῦ θώρακος διὰ χαρακτηριστικῆς συσφίγξεως, πόδας λεπτοὺς καὶ ἐπιμήκεις καὶ πτέρυγας ἐπιμήκεις καὶ πολυνευρωτάς. Τὸ ῥύγχος εἶναι μυζητικόν. Τρέχουσι ταχύτατα καὶ ἵπτανται οὐχὶ ἐπιτηδείως. Αἱ νύμφαι των ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ ἑτέρων ἐντόμων ἢ ἐπὶ ἀποσυντεθειμένων φυτικῶν οὐσιῶν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φορὰ ἡ πυρρόπους* (Phora rufipes), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος 4 χλστ. περίπου καὶ ἀναφαίνεται κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπὶ τῶν θάμνων. Ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὰ ᾠά της ἐντὸς τῶν κυψελῶν τῶν μελισσῶν, μεταδίδουσα εἰς ὁλόκληρον τὴν κοινότητα τῶν μελισσῶν στρεπτοκοκκίασιν. Ποικιλία ταύτης εἶναι ἡ *φορὰ ἡ πυρρόπους ἡ τῶν ὀφθαλμῶν* (Phora rufipes oculi), ἧς ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὰ ᾠὰ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδίως τῶν παιδίων καὶ προκαλεῖ μίαν τῶν μορφῶν τῆς ὀφθαλμίας. Δ.Ν.Π.

φοράδα (ἡ)· τὸ θηλυκὸ ἄλογο, *φορβὰς* (βλ. λ.)· || ὑβριστικῶς ἐπὶ γυναικός: «αὐτὴ ἡ φοράδα!».

φοράδενδρον (τὸ) (Phoradendron) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λωρανθοειδῶν* ἢ *λωρανθιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ φυόμενα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Φοραὶν (Forain), *Ἰωάννης-Λουδοβῖκος*. Διαπρεπὴς Γάλλος σχεδιαστὴς καὶ ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1852. Ἐνεφανίσθη τῷ 1884 καὶ 1885 εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ «Salon» διὰ τῶν ἰμπρεσσιονιστικῶν ζωγραφικῶν συνθέσεων «Εἰς τὸ κυλικεῖον», «Ὁ χῆρος» κ. ἄ., ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐγένετο γνωστότερος ὡς σχεδιαστής, σημειώσας εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν τοῦτο εἶδος πρωτοφανῆ ἐπιτυχίαν. Ἔκτοτε ἐπεδόθη κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν σκιτσογραφίαν, ἐφιλοτέχνησε δὲ μέγαν ἀριθμὸν σχεδιασμάτων, ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ἰδίᾳ δὲ τὸ «Monde parisien», τὴν «Revue illustrée», τὸν «Courrier français», τὴν «Vie parisienne», τὸν «Figaro» καὶ τὴν «Echo de Paris». Πολλὰ τῶν σχεδίων τούτων ἐξεδόθησαν καὶ εἰς εἰδικὰ λευκώματα, ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Λεύκωμα Φοραίν», «Ἡ παρισινὴ κωμῳδία», «Οἱ δύσκολοι καιροί», «Ἡμεῖς, σεῖς, αὐτοί» κλπ. Ὁ Φοραὶν ἐξέδωκεν ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα καὶ τὰ σατιρικὰ περιοδικὰ «Filtre» καὶ «Psst» (1898), τὸ δεύτερον τῶν ὁποίων διηύθυνεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ περιφήμου ἐπίσης γελοιογράφου Καρὰν ντ' Ἄς. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ λεπτὴ εἰρωνεία, ἥτις διαπνέει τὰ σχεδιάσματα τοῦ Φοραίν, ἀποκληθέντος διὰ τοῦτο «Ἰουβενάλη τοῦ σκίτσου», ὡς καὶ οἱ μεστοὶ πνευματώδους καυστικότητος ἐπεξηγηματικοὶ τίτλοι των. Σημαντικὴν ἐξ ἄλλου ἐπιτυχίαν ἐσημείωσεν ὁ καλλιτέχνης εἰς τὴν μετὰ μεγάλης λιτότητος ἀναπαράστασιν σκηνῶν δικαστηρίων, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν καὶ τὴν ἀκριβῆ των ἐκτέλεσιν. Ἀξιομνημόνευτοι τέλος εἶναι διάφοροι λιθογραφίαι του ἐπὶ θρησκευτικῶν θεμάτων. Τῷ 1923 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν. Χ. Δ.

Φόραλμπεργκ (Voralberg, λατιν. Albergica Provincia) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν ἐννέα ὁμοσπόνδων πολιτειῶν τῆς δημοκρατίας τῆς Αὐστρίας, ἡ ἐσχάτη πρὸς Δ., ὁριζομένη πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς λίμνης Κωνσταντίας, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ Τυρόλου, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ ἑλβετικοῦ καντονίου τῆς Γρισσωνίας καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ πριγκιπάτου τοῦ Λίχτενσταϊν καὶ τοῦ ἑλβετικοῦ καντονίου τοῦ Ἁγίου Γάλλου. Ἔχει ἔκτασιν 2.602 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν (1923) 139.999 κατοίκων. Εἶναι ἐκ τῶν ὀρεινοτέρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, περικλειομένη μεταξὺ τῶν ἀλπικῶν ὀροσειρῶν τῶν Ἀλγαβρικῶν Ἄλπεων πρὸς Δ. καὶ τῶν Ραιτικῶν πρὸς Ν., ἐπικοινωνεῖ δὲ μετὰ τῶν παρακειμένων χωρῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ρήνου καὶ τῆς Κωνσταντίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς διόδου Ἄλμπεργκ. Σχηματίζονται ἐν τούτοις πολλαὶ γραφικαί, κατάφυτοι καὶ κατάρρυτοι κοιλάδες, ὧν κυριώτεραι αἱ τοῦ *Ἴλλερ*, τοῦ *Λέχ*, τοῦ *Ἴλ* καὶ τοῦ *Ἀάχ*. Ἐκ τοῦ ὅλου ἐδάφους τὰ 88 % εἶναι παραγωγικά, ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ μὲν 30 % καλύπτονται ὑπὸ δασῶν. τὰ 3,5 % ὑπὸ ἀροσίμων ἐκτάσεων, τὰ δὲ ὑπόλοιπα (54,5 %) ὑπὸ φυσικῶν ἢ τεχνητῶν βοσκῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀκμάζει ἰδιαιτέρως ἡ κτηνοτροφία. Οἱ κάτοικοι εἶναι πάντες σχεδὸν γερμανόφωνοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρήσκευμα, οἰκοῦσι δὲ μικροὺς συνοικισμοὺς ἐγκατεσπαρμένους κατὰ μῆκος τῶν κοιλάδων καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν γεωργίαν, τὴν θήραν καὶ τὴν βιοτεχνίαν (ὑφαντουργικὴν κυρίως καὶ ξυλουργικήν), ἥτις ἀκμάζει ὅπως καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλβετίας. Δύο μόνον κέντρα τῆς χώρας ἔχουσι πλείονας τῶν 10.000 κατοίκων, ἡ πρωτεύουσα *Μπρέγκεντς* καὶ τὸ *Ντόρνμπιρν*, κυριώτερον βιομηχανικὸν κέντρον.

Τὸ Φόραλμπεργκ ἀπετέλει πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐπαρχίαν τῆς Αὐστροουγγρικῆς μοναρχίας, ἦτο δὲ ἡνωμένον διοικητικῶς μετὰ τοῦ Τυρόλου. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Αὐστρίας εἰς δημοκρατίαν ἀπετέλεσε μίαν τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν αὐτῆς, διοικεῖται δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπὸ τῆς 30 Ἰουλίου 1923 Συντάγματος, ὡς ἐτροποποιήθη τῇ 25 Φεβρουαρίου 1930. Κατ' αὐτὸ νομοθετικὸν ὄργανον τῆς πολιτείας εἶναι ἡ δίαιτα (Landtag) συγκροτουμένη ἐξ 26 μελῶν, ἐκλεγομένων ἀνὰ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τὴν κυβέρνησιν (Landesregierung) ἀποτελοῦσιν ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας (Landeshauptmann), ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῆς διαίτης, ὁ κυβερνήτης (Landesstatthalter) ἀντικαταστάτης τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας, ἐκλεγόμενος ἐπίσης ὑπὸ τῆς διαίτης, καὶ πέντε σύμβουλοι. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1931 προέβλεπεν ἔσοδα μὲν 9.489.430 σελλινίων, ἔξοδα δὲ 9.765.430. Χ. Δ.

φορατζῆς (ὁ)· δημοτ., ὁ ἐνοικιαστὴς ἀμέσων φόρων καὶ ὁ εἰσπράττων αὐτοὺς ὑπάλληλος.

«Φόρβαιρτς» (Vorwaerts=ἐμπρός!). Κεντρικὸν ὄργανον τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Ἤρξατο ἐκδιδόμενον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ W. Liebknecht καὶ τοῦ Hasenclever τῷ 1876, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ «Φόλκστάατ» (Volksstaat=Λαϊκὸν κράτος), τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις ἀπηγορεύθη μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν νόμου. Τὸ «Φόρβαιρτς» μέχρι τοῦ 1914 ἐξεπροσώπει τὰς ἀπόψεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ, κατεχώρει ὅμως καὶ ἄρθρα τῆς ὁμάδος τῶν ρεβιζιονιστῶν. Μετὰ τὸν πόλεμον παρέμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ἐνῷ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀποσπασθεῖσα ἀριστερά, ἥτις ἵδρυσε τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα, ἐξέδωκε τὴν «Ρότε Φάνε». Ἡ ἔκδοσις τοῦ «Φόρβαιρτς» ἀπηγορεύθη ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χιτλερισμοῦ (1933). Θ. Π.

Φορβαντία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος εὑρισκομένη εἰς τὴν βορειοδυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς Σικελίας ἐν τῇ συστάδι τῶν Αἰγάδων νήσων (νῦν Aegate isola) καὶ 20 στάδια βορείως τῆς Ἀπονιάνα (νῦν Favignana), κατέναντι δὲ τοῦ Δρεπάνου (νῦν Trappani). Ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐγράφετο ὡσαύτως Phorbantia (*Πτολεμ.* Γ, δ, 17 καὶ Corp. inscr. Latin. 10,773), εἶναι δὲ ἡ σύγχρονος Levantzo. Σ. Ε. Λ.

Φόρβας *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Λαπίθου καὶ τῆς Ὀρσινόμης, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Περίφαντος. Προσκληθεὶς κατά τινα χρησμὸν ὑπὸ τῶν Ροδίων καὶ καθαρίσας τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν δηλητηριωδῶν ὄφεων, ἐλατρεύθη ἐν αὐτῇ ὡς ἥρως. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, μεταβὰς ἐκ Θεσσαλίας εἰς Ὤλενον τῆς Ἀχαΐας καὶ βοηθήσας τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀλέκτορα κατὰ τοῦ Πέλοπος, μετεῖχε τῆς βασιλείας καὶ εἰς αὐτὸν μὲν ἔδωκεν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του Διογένειαν, αὐτὸς δὲ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν ἐκείνου Ὑρμίνην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγένετο πατὴρ τοῦ Ἄκτορος καὶ Αὐγείου. Περιγράφεται ὡς τολμηρὸς πυγμάχος καὶ ἁρπακτικὸν χαρακτῆρος. Ἐπελθὼν μετὰ τῶν Φλεγυῶν κατὰ τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, ἐπληγώθη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος. —2) Βασιλεὺς τῶν Κουρήτων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐρεχθέως. Ἱερὸν αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις καλούμενον Φορβαντεῖον. —3) Βασιλεὺς τῆς νήσου Λέσβου, πατὴρ τῆς Διομήδης, τὴν ὁποίαν ἀπήγαγεν ὁ Ἀχιλλεύς. —4) Υἱὸς τοῦ Ἄργου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Πειράσου, γενόμενος ἐκ τῆς Εὐβοίας πατὴρ τοῦ Τριόπα. —5) Υἱὸς τοῦ Κριάσου καὶ τῆς Μελανθοῦς, ἀδελφὸς τοῦ Ἐρευθαλίωνος καὶ τῆς Κλεοβουλῆς, πατὴρ δὲ τοῦ Ἀρέστορος. —6) Ἐπίσημος Τρώς, πατὴρ τοῦ Ἰλιονέως, φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Πηνελάου, ἀρχηγοῦ τῶν Βοιωτῶν. Α. Θ. Σ.

φορβάς, —άδος (ἡ)· τὸ θηλυκὸ ἄλογο, κοιν. *φοράδα* (βλ. λ.).

φορβὴ (ἡ)· ἡ τροφὴ τῶν κτηνῶν, ἰδίᾳ ἡ ξηρὰ ἀποθηκευμένη, οἷον σανός, ἄχυρον κττ.

—*[Ζῳοτεχν.]* Διὰ τοῦ ὅρου τούτου δηλοῦνται γενικῶς τὰ περισσότερα τῶν ξυλωδῶν φυτικῶν προϊόντων (κλάδοι, φύλλα, ρίζαι, σπόροι κ. λ. π.), ἅτινα χρησιμεύουσι πρὸς τροφὴν τῶν κατοικιδίων ζῴων, χλωρὰ ἢ ξηρά. Ἡ χλωρὰ φορβὴ περιέχει 15—75 % ὕδωρ, ἐνῷ ἡ ξηρὰ πολὺ μικροτέραν ποσότητα. Ἡ φορβὴ διακρίνεται εἰς ξυλώδη φορβὴν (σανός, ἄχυρον, κ.τ.λ.) καὶ εἰς συμπεπυκνωμένην (σπόροι καὶ πλακούντια ἐκ σπόρων). Ἡ ξυλώδης φορβὴ περιέχει ἀρκετὴν ποσότητα κυτταρίνης, εἶναι δυσκόλως πεπτὴ καὶ περιέχει ὀλίγας θρεπτικὰς οὐσίας, ἐνῷ ἡ συμπεπυκνωμένη εἶναι πλουσία εἰς θρεπτικὰς οὐσίας. Τὰ πρὸς τροφὴν τῶν ζῴων χρησιμοποιούμενα φυτὰ διακρίνονται: εἰς φυτὰ τεχνητῶν ἀγρῶν, εἰς φυτὰ λαχανώδη ἢ χεδροπὰ μονοετῆ, εἰς φυτὰ ἀγρωστώδη καὶ εἰς φυτὰ φορβῆς αὐτοφυῆ.

Φυτὰ τεχνητῶν ἀγρῶν. Κυριώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ διάφορα εἴδη τοῦ τριφυλλίου, καὶ ἰδίως τὸ λευκὸν τριφύλλιον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἰδεώδη τροφὴν τῶν κτηνῶν καὶ πολλαπλασιάζεται εὐκολώτατα. Ἐπίσης ἄριστα πρὸς φορβὴν θεωροῦνται καὶ ὁ λάθυρος (λαθοῦρι) καὶ ἡ ἀνθυλλίς. Ἡ θρεπτικὴ ἀξία τῶν φυτῶν τούτων ποικίλλει ἀναλόγως τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος κ.τ.λ. Γενικῶς ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι τὰ φυτὰ ταῦτα ἐνέχουσι θρεπτικωτέρας οὐσίας, ὅταν φύωνται εἰς ἐδάφη πλούσια εἰς θρεπτικὰ ἅλατα. Κατὰ τὰ ὑγρὰ ἔτη τὰ χλωρὰ φυτὰ φορβῆς ἐνέχουσι μεγαλυτέραν ποσότητα ὑδαρῶν οὐσιῶν καὶ μικροτέραν ξηρῶν. Γενικῶς, τὰ νεαρὰ φυτὰ καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὐχὶ ὥριμα ἐνέχουσι μεγαλυτέραν ποσότητα ὕδατος καὶ εἶναι πλούσια μὲν εἰς ἀζωτούχους οὐσίας, ἀλλὰ πτωχὰ εἰς κυτταρίνην.

Πίναξ δεικνύων τὰς θρεπτικὰς οὐσίας τῶν διαφόρων φυτῶν φορβῆς τῶν τεχνητῶν ἀγρῶν.

Εἶδος φυτῶν	Ἐτησία ἀπόδοσις κατὰ ἑκτάρια (Εἰς χιλιόγραμμα)	Ξηραὶ οὐσίαι (Ἐπὶ τοῖς %)	Ἀζωτοῦχοι οὐσίαι εὔπεπτοι (Ἐπὶ τοῖς %)	Οὐσίαι πεπταὶ κατὰ ἑκτάριον (Εἰς χιλιόγραμμα)
Μηδικὴ ἐν ἀνθήσει	32.000	24	3,0	4,064
Τριφύλλιον ἰῶδες	28.000	20	1,8	3,276
Τριφύλλιον ἱσπανικὸν	24.000	22	2,6	2,976
Ἀνθυλλὶς	16 000	16	1,5	1,616
Τριφύλλιον λευκὸν	15.000	20	2.8	1,695

Φυτὰ λαχανώδη ἢ χεδροπὰ μονοετῆ. Εἰς ταῦτα ὑπάγονται ὁ λάθυρος, τὸ πίσον, ὁ κύαμος, ὁ λούπινος, ὁ λυκίσκος. Τὰ φυτὰ ταῦτα καταναλίσκονται, γενικῶς, ἐν χλωρᾷ καταστάσει, καὶ σπανιώτατα ἐν ξηρᾷ, διότι κακῶς ἀποξηραίνονται.

Πίναξ δεικνύων τὰς θρεπτικὰς οὐσίας τῶν κυριωτέρων χεδροπῶν φυτῶν

Εἶδος	Ξηραὶ οὐσίαι	Ἀζωτοῦχοι οὐσίαι	Λιπαραὶ οὐσίαι	Ἐκχυλίσιμοι οὐσίαι	Κυτταρίνη ἀκατέργαστος
	Ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν				
Πίσον	19	3,5	0,5	7,8	5,5
Λάθυρος	18,5	3,6	0,5	7,0	5,5
Κύαμος	17	3,5	0,5	7,0	3,5
Λούπινος	15	3,5	0,1	6,0	4,0
Λυκίσκος	20	3,8	0,9	8,0	6,0

Ἡ πεπτικότης τῶν φυτῶν τούτων ποικίλλει. Γενικῶς αἱ ἀζωτοῦχοι οὐσίαι πέπτονται κατὰ 75 ‰, ἡ δὲ κυτταρίνη κατὰ 55 ‰. Οἱ λάθυροι συντελοῦσιν εἰς τὴν γαλακτοπαραγωγήν. Τὰ πίσα τρώγονται κατὰ προτίμησιν ὑπὸ τῶν βοῶν, τῶν προβάτων καὶ τῶν αἰγῶν, οἱ δὲ κύαμοι ὑφ' ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κατοικιδίων ζῴων.

Φυτὰ ἀγρωστώδη. Εἰς ταῦτα ὑπάγονται ὁ ἀλωπέκουρος, ὁ φλέως, ὁ λειμώνιος, τὸ καρφοειδές, ὁ δάκτυλος κλπ. Ἐκ τῶν ἐνιαυσίων ἀγρωστωδῶν φυτῶν ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ σόργον, ὁ ἀραβόσιτος ὁ γιγάντειος, ὁ ἀραβόσιτος ὁ κοινός, ὁ κέγχρος ὁ γερμανικὸς κλπ. Ὁ ἀραβόσιτος ὁ γιγάντειος, μετὰ 15—20 ἡμέρας ἀπὸ τῆς σπορᾶς του, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται ὁ καιρὸς εἶναι εὐνοϊκός, παρέχει ἀξιολογωτάτην φορβήν. Ἀποδίδει 75—100.000 χιλιόγραμμα κατὰ ἑκτάριον, ἐνῷ ὁ ἀραβόσιτος ὁ κοινὸς ἀποδίδει 35—60.000 χιλιόγραμμα κατὰ ἑκτάριον. Ἐπίσης καὶ τὸ σόργον τὸ σακχαρῶδες θεωρεῖται ὡς θρεπτικωτάτη φορβὴ λόγῳ τοῦ σακχάρου, τὸ ὁποῖον περιέχει.

Πίναξ δεικνύων τὰς θρεπτικὰς ἰδιότητας τῶν κυριωτέρων ἀγρωστωδῶν φορβῆς.

Εἶδος φυτοῦ	Ἀπόδοσις κατὰ ἑκτάριον εἰς χιλιόγραμμα	Ξηραὶ οὐσίαι	Ἀζωτοῦχοι πεπταὶ οὐσίαι	Πεπταὶ ὁλικῶς οὐσίαι	Πεπταὶ οὐσίαι κατὰ ἑκτάριον εἰς χιλιόγραμμα
		Ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν			
Σόργον τὸ σακχαρῶδες	75 000	20,5	12	12	9.000
Ἀραβόσιτος ὁ γιγάντειος	80 000	17.0	9	9	
Ἀραβόσιτος ὁ κοινὸς	50.000	19,5	12	12	
Κέγχρος ὁ γερμανικὸς	25.000	25,0	14,5	14,5	

Digitized by Google

Φυτὰ φορβῆς αὐτοφυῆ. Ἀξιολογώτερα ἐκ τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ὁ σῖτος ὁ μελανός, ἡ ἀγριοκράμβη, τὸ σίναπι τὸ λευκόν, ἡ ἀγριογογγύλη, ἡ φακελία κλπ.

Πίναξ δεικνύων τὰς θρεπτικὰς ἰδιότητας τῶν κυριωτέρων αὐτοφυῶν φυτῶν φορβῆς.

Εἶδος φυτοῦ	Ἀπόδοσις κατὰ ἑκτάριον εἰς χιλιόγραμμα	Ξηραὶ οὐσίαι	Ἀζωτοῦχοι πεπταὶ οὐσίαι	Πεπταὶ ὁλικῶς οὐσίαι	Πεπταὶ οὐσίαι κατὰ ἑκτάριον εἰς χιλιόγραμμα
		Ἐπὶ τοῖς ἑκατόν			
Σῖτος ὁ μελαν ς	17.000	15	1,8	9,5	1.710
Ἀγριοκράμβη	20.000	16	2,0	10,5	2.100
Σίναπι τὸ λευκὸν	20.000	18	1,8	10,0	2.100
Ἀγριογογγύλη	15.000	16	2,0	10,2	1.530

Ἐκ τούτων ὁ σῖτος ὁ μελανὸς λαμβάνεται εὐχαρίστως ὑφ' ὅλων τῶν κατοικιδίων ζῴων, ἀλλὰ πρέπει νὰ δίδεται εἰς μικρὰς ποσότητας εἰς τὰ πρόβατα καὶ τοὺς ἵππους. Ἡ ἀγριοκράμβη καὶ αἱ ἀγριογογγύλαι πρέπει νὰ δίδωνται κυρίως εἰς τὰ μηρυκαστικὰ ζῷα, ἀλλὰ καὶ εἰς ταῦτα κατὰ μικρὰς ποσότητας. Τὸ σίναπι τὸ λευκὸν ἀναπτύσσεται ταχέως, καθιστάμενον κατάλληλον πρὸς τροφὴν ἓξ περίπου ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς σπορᾶς του.
Δ. Ν. Π.

Φορβηνός, *Ἀνδρόνικος.* Βυζαντινὸς στρατηγός, ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143—1180), παρὰ τοῦ ὁποίου διωρίσθη στρατηγὸς Κιλικίας, ἔνθα διεξήγαγε μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Ἀρμενίου ἡγεμόνος Τερόζη καὶ εἶτα κατὰ τοῦ διαδεχθέντος τοῦτον (περὶ τὸ 1160) ἀδελφοῦ του Μελία. Ἐν τέλει, μὴ κατορθώσας νὰ περιστείλῃ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Μελία καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὰς ὑπ' αὐτοῦ καταληφθείσας βυζαντινὰς πόλεις, ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἀρχηγίας, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κωνσταντίνου Καλαμάνου.
Ν. ΚΛΣ

Φορβία ἄκρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τῆς Μυκόνου (*Πτολεμ.* Γ, ιε', 29). Εἶναι πιθανῶς τὸ ἀκρωτήριον *Ἀρμενιστής* (πλάτ. 37°29'23'' Β., μήκ. 25°19'23'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1815 : Tinos, Mykoni, Rhenea, Delos).
Σ. Ε. Λ.

φορβιά (ἡ). Τὸ σύνολον τῶν σκυτίνων ἢ σχοινίνων περικεφαλῶν, τῶν τιθεμένων ἐπὶ τοῦ κτήνους. Διακρίνομεν τὴν *φορβιὰν προσδέσεως* καὶ τὴν *φορβιὰν ἐργασίας.*

Φορβιὰ προσδέσεως (κοιν. *καπίστρι*). Εἶδος σαγῆς τοῦ ἵππου, ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν πρόσδεσιν αὐτοῦ ἐν τῷ στάβλῳ. Ἀπαρτίζεται ἀπὸ δερματίνους ἱμάντας ἡνωμένους μεταξύ των διὰ πορπῶν. Ἡ ὀνοματολογία τῶν ἱμάντων τούτων ποικίλλει ἀναλόγως τῆς χώρας, ἣν ἕκαστος κατέχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου· οὕτω διακρίνομεν τὴν *κορυφαίαν*, τὸ *προμετωπίδιον*, τὸ *ὑποδέραιον*, τὰ *παραγναθίδια*, τὸ *ἐπιρρίνιον*, τὸ *περισιαγόνιον* καὶ τὸ *ὑπογνάθιον*, ὅπερ ἑνώνει τὸ ὑποδέραιον μετὰ τοῦ περισιαγονίου. Ἐπὶ κρίκου, τὸν ὁποῖον φέρει τὸ περισιαγόνιον, ἀναρτᾶται τὸ σχοινίον προσδέσεως, δι' οὗ ὁ ἵππος προσδένεται ἐπὶ εἰδικῆς μεταλλίνης ῥάβδου τῆς φάτνης. Ἡ φορβιὰ προσδέσεως ἀποτελεῖ τὸ καλύτερον καὶ ἀσφαλέστερον μέσον προσδέσεως τοῦ ἵππου ἐν τῷ στάβλῳ. Δέον δὲ νὰ προτιμᾶται τοῦ περιλαιμίου, τὸ ὁποῖον, καίπερ ἁπλούστερον, παρουσιάζει τὸ μέγα μειονέκτημα ὅτι ἀποβαίνει ἔστιν ὅτε πρόξενος ἀτυχημάτων παρὰ τῷ ἵππῳ (στραγγαλισμῶν κλ.).

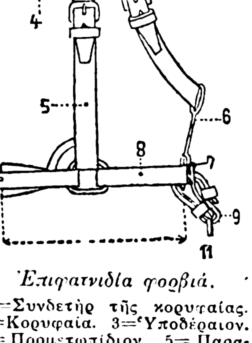

Ἐπιφατνιδία φορβιά.
[1=Συνδετὴρ τῆς κορυφαίας. 2=Κορυφαία. 3=Ὑποδέραιον. 4=Προμετωπίδιον. 5=Παραγναθίδια. 6=Συνδετὴρ τοῦ ὑποδεραίου. 7=Δακτύλιος τετράγωνος. 8=Γενειαστήρ. 9=Ἀκρόπορπον. 10=Ἐπίρρινον. 11=Δακτύλιος τοῦ δεσμοῦ.]

Φορβιὰ ἐργασίας (κοιν. *χαβεσόνι*). Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐκγύμνασιν τοῦ ἵππου ἐν τοῖς ἱπποδρομίοις. Στερεωτέρα τῆς κοινῆς φορβιᾶς προσδέσεως, διαφέρει ταύτης κατὰ τὸν ἐπιρρίνιον ἱμάντα, ὅστις ἀντικαθίσταται ὑπὸ σιδηροῦ ἐλάσματος περιβεβλημένου ὑπὸ δέρματος καὶ ἐφαρμοζομένου ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ὀστῶν τῆς ῥινὸς τοῦ ἵππου, εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ἐλαχίστη αὐτοῦ μετακίνησις νὰ προκαλῇ πόνον, καὶ κατὰ συνέπειαν τὸν δαμασμὸν τοῦ ἵππου κατὰ τὴν ἐκγύμνασιν. Ἐπὶ κρίκου τὸν ὁποῖον φέρει εἰς τὸ μέσον τὸ σιδηροῦν το το ἔλασμα, προσδένεται μακρὸν (5—10 μέτρα) καὶ στερ ὸν σχοινίον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐλευθέρα ἄκρα, κρατουμένη ὑπὸ τοῦ ἐκγυμναστοῦ, ἐπιτρέπει τὴν ἐξ ἱκανῆς ἀποστάσεως ἐκγύμνασιν τοῦ ἵππου ἐν τοῖς ἱπποδρομίοις, ἅμα δὲ καὶ τὸν δαμασμὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκγύμνασιν δι' ἐντέχνου ἕλξεως ἐπὶ τοῦ σιδηροῦ ἐπιρρινίου ἐλάσματος.
Θ. Α. Φ.

Φόρβος *[Μυθολ.].* Πατὴρ τῆς Προνόης, σύζυγος **τοῦ Αἰτωλοῦ,** καὶ πάππος τοῦ Πλευρῶνος **καὶ Καλυδῶνος, «ἀφ' ὧν αἱ ἐν Αἰ ωλίᾳ πόλεις ὠνομάσθησαν»** (*Ἀπολλόδ.* Α, 7, 7).
Α. Θ. Σ.

Φὸρδ (Ford), ***Ἐρρῖκος***· ϐλ. λ. *Φὸρντ* Ἐρρῖκος.

φορδισμὸς (ὁ). Ὅρος ποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ οἰκονομολόγου καθηγητοῦ Fr. von Gottl-Ottlilienfeld πρὸς δήλωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ διασήμου βιομηχάνου αὐτοκινήτων Ἐρρίκου Φὸρντ ἐφαρμοσθεισῶν μεθόδων κατασκευῆς, διατιμήσεως καὶ πωλήσεως αὐτοκινήτων, ὡς καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποστηριχθεισῶν διὰ τῶν συγγραμμάτων του καὶ ἐφαρμοσθεισῶν ἀρχῶν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ βιομηχάνου καὶ τῆς ὑψηλῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων πρὸς συνεχῆ ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἀδιάλειπτον προσπάθειαν ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς τῶν εἰδῶν, πρὸς ἐπάνοδον τῆς βιομηχανίας εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν γεωργίαν κτλ. Συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτας ὁ βιομήχανος, ἔχων σαφῆ τὸν σκοπόν, ὃν προδιαγράφει εἰς ἑαυτόν, ἀναλύει εἰς ἑκάστην πρᾶξιν τὰ στοιχεῖα, ἀναζητεῖ τὰ ἑκάστοτε χρήσιμα πρὸς τὸν σκοπόν του γεγονότα καὶ μέσα, ἀναπτύσσει τὴν πλέον ἀποτελεσματικὴν πρὸς ἀνάπτυξιν τούτων μέθοδον ἐξοικονομῶν ἐνέργειαν, χρόνον, χῶρον καὶ ὑλικά, προσδιορίζει τὴν σχέσιν μεταξὺ λεπτομερειῶν καὶ συνόλου τῆς ἐπιδιωκομένης ἐντολῆς, ἀναζητεῖ καὶ ἐξευρίσκει τὸ πλέον κατάλληλον πρόσωπον δι' ἑκάστην ἐργασίαν, διδάσκει εἰς τὸ καταλληλότερον πρόσωπον τὴν πλέον ἀποτελεσματικὴν μέθοδον ἐργασίας, καταρτίζει λεπτομερέστατα τὸ σχέδιον τῆς ἐργασίας κατὰ τὴν λογικὴν σειρὰν τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπὶ μέρους κατεργασιῶν κατὰ τρόπον σαφῆ, ταχὺν καὶ οἰκονομικόν, ἐξασφαλίζει δὲ τὴν συνεργασίαν ὁλοκλήρου τοῦ προσωπικοῦ οὐχὶ δι' ἀπαιτήσεων ἐπιβαλλομένων τρόπον τινὰ βιαίως, ἀλλὰ κερδαινομένων ἑκουσίως ἐκ μέρους τοῦ προσωπικοῦ, ὅπερ ἀναλαμβάνει δι' ἑαυτὸ τὸ ἀναλογοῦν μέρος τῆς εὐθύνης ἐπὶ τῇ βάσει ἀπολύτου σεβασμοῦ τῶν δικαίων καὶ τῶν βλέψεων ἑκάστου. Ὁ Φὸρντ, ἔχων ὡς βάσιν τὸν ὀρθὸν λόγον, κατώρθωσε διὰ τῶν ὡς ἄνω ἀρχῶν, αἵτινες εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῆς συγχρόνου ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως τῶν ἐργασιῶν, νὰ ἁπλοποιήσῃ τὴν κατασκευὴν τοῦ αὐτοκινήτου του ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ κατασκευάζῃ αὐτὸ οἰκονομικώτατα, ἄνευ ζημίας τῆς ποιότητος τῆς ἐργασίας του. Διὰ τῆς μελέτης τῶν τε ἐπὶ μέρους κατεργασιῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς συναρμολογήσεως, διὰ τῆς χρήσεως κατανομῆς τῆς ἐργασίας μηχανικῶν μέσων, μεταφορέων προσαγωγῆς καὶ συναρμολογήσεως (ϐλ. λ. *συναρμολόγησις*) καὶ τῆς ἐξευρέσεως καὶ συνεργασίας τοῦ καταλλήλου προσωπικοῦ, ἐπέτυχε τὸ ἀποτέλεσμά του, ἐλαττώνων εἰς τὸ ἐλάχιστον τὸν χρόνον κατεργασίας, τὰ ἀποθέματα πρώτων καὶ ἡμικατειργασμένων ὑλῶν καὶ συνεπῶς τὰ ἀκινητοποιημένα εἰς ταῦτα κεφάλαια. Θεωρεῖ ὅτι τὸ συμφέρον τῶν καταναλωτῶν πρέπει νὰ προέχῃ τοῦ συμφέροντος τοῦ παραγωγοῦ. Ἀκολουθῶν τὰς ἀντιλήψεις του περὶ τῆς ὑψηλῆς κατ' αὐτὸν ἀποστολῆς τῆς βιομηχανίας ἐπιζητεῖ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινοῦ διὰ τῆς συνεχοῦς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τῶν παραγομένων εἰδῶν, ἵνα δυνηθῇ διηνεκῶς αὔξων ἀριθμὸς καταναλωτῶν νὰ ἐπωφελῆται αὐτῶν. Ἔχων τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὴν πελατείαν τῶν αὐτοκινήτων Φὸρντ πρέπει νὰ περιλαμβάνωνται καὶ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν ἐργοστασίων του καὶ πάσης ἄλλης βιομηχανίας, ἐφαρμόζει τὴν λεγομένην πολιτικὴν τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων, ἥτις εἶναι δυνατὴ ἐν συνδυασμῷ μόνον μὲ αὔξουσαν ἀπόδοσιν τῶν ἐργαζομένων. Διότι αὔξησις ἡμερομισθίων μὲ αὔξησιν τῶν τιμῶν τῶν παραγομένων εἰδῶν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πάντοτε ὡς συνέπειαν γενικὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ αὔξησις τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐργαζομένων μὲ ἀνάλογον ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν ἐν συνδυασμῷ μὲ ἀρίστην ποιότητα καὶ ἄνευ αὐξήσεως τῶν ἀμοιβῶν ἐπιφέρει βελτίωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς. Ὁ Φὸρντ συνεδύασεν ἀμφότερα, κανονίσας ἀπὸ ἐτῶν ἐλάχιστον ἡμερομίσθιον παντὸς ἐργαζομένου εἰς τὰ ἐργοστάσιά του τὰ 6 δολλάρια.

Ὁ Gottl'-Ottlilienfeld συνοψίζει ὡς ἑξῆς τὰς ἀρχὰς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κληθέντος τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ (Technische Vernunft), αἵτινες διέπουσι τὴν κατὰ Φὸρντ πληθοπαραγωγήν: 1) Οὐδὲν ἐργοστάσιον εἶναι ἀρκούντως μέγα, διὰ νὰ κατασκευάζῃ πλέον τοῦ ἑνὸς προϊόντος. 2) Μεγίστη διαίρεσις τῆς ἐργασίας καὶ τακτοποίησις τῶν ὁμοίων κατὰ χῶρον καὶ χρόνον ἐπὶ τῇ βάσει κανονικοποιήσεως καὶ τυποποιήσεως. 3) Ἀρχὴ τοῦ διαρκοῦς ὑποβιβασμοῦ τῶν τιμῶν. Πρέπει τὸ παραγόμενον εἶδος νὰ εἶναι εὐκόλου χρήσεως καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλου πωλήσεως (ϐλ. λ. *τυποποίησις*)

Ὁ Φὸρντ ὁλοκληρώνει ἐν μέρει τὴν βιομηχανίαν του ἐξάγων μεταλλεύματα, ἐκκαμινεύων αὐτά, παράγων κώκ μεταλλουργικὸν καὶ πλεῖστα ἐκ τῶν τεμαχίων ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ αὐτοκίνητόν του. Ἐν τούτοις, πλέον τῶν 5.200 ἄλλων βιομηχανιῶν ἀσχολοῦνται πρὸς παραγωγὴν μερῶν καὶ ἐξαρτημάτων. Ἀντιλαμβανόμενος τὴν σημασίαν τῆς νεωτέρας βιομηχανίας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐκ κρίσεων, ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ αὐτὴν εἰς τοὺς ἀγρούς. Οὕτω σήμερον ἐργοστάσιά τινα τεμαχίων λειτουργοῦσιν εἰς ἐξοχικὰ κέντρα, ὅπου οἱ ἐργαζόμενοι ἀσχολοῦνται ἐναλλὰξ καὶ περὶ ἀγροτικὰ ἔργα. Παραδέχεται ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, ὑψουμένου τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς, ἔχουσιν ἀπεριόριστον πεδίον ἀναπτύξεως καὶ ὅτι ἑπομένως θὰ ἐμφανίζωνται διαρκῶς νέαι εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως εἰς νέας βιομηχανίας. Εἰς τὰ ἐργοστάσιά του ἐφαρμόζει τὴν ἑβδομάδα τῶν 5 ἡμερῶν, ἵνα ἔχῃ ὁ ἐργαζόμενος καιρὸν νὰ γίνηται καταναλωτής.

Ὁ φορδισμὸς ἐμφανίζεται ὡς ἐμπειρικὴ συμβολὴ εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν, προελθοῦσα, ὡς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας τοῦ Ταίυλορ, ἐξ ὡρισμένων θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προσπαθειῶν, ὀφειλομένων εἰς πρόσωπα, ἅτινα (ὁ Frederick Winslow Taylor, ὁ Henri Fayol, ὁ Henry Ford, ὁ Walter Ratenau καὶ ἄλλοι) ἐφήρμοσαν ἐμπράκτως νέους τρόπους εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν. Ἡ συμβολὴ αὕτη ἔρχεται ἐπίκουρος τῶν προσπαθειῶν τῆς φιλελευθέρας κλασσικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς. Ἐν σχέσει μὲ τὸν ταιυλορισμὸν ὁ φορδισμός, ὅστις ἐγεννήθη εἴκοσιν ἔτη βραδύτερον, ἐμφανίζεται ὡς ἁδροτέρα καὶ γενναιοτέρα ἀνάπτυξις τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ὀργανώσεως διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων, διὰ τῆς ἀποφυγῆς διαφόρων λεπτολογιῶν κα περιορισμοῦ τῶν ἀμοιβῶν καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἐλαστικότητος, ἣν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ὀργανώσεως, διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων καὶ τῆς καλῆς ποιότητος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Fourgeaud.* La rationalisation (Παρίσιοι 1929) —*Henrey Ford* καὶ *S. Crowther,* Le progrès (γαλ. μετάφρασις, Παρίσιοι 1930). Βλέπε καὶ βιβλιογραφίαν ἄρθρου: *συναρμολόγησις.*
Θ. Χ.

φορδίλλα (Fordilla) *[Παλαιοζῳολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *γραμμοσιιδῶν δεσμοδόντων ὁμομυαρίων ἐλασματοβραγχίων* μαλακίων. Πιθανῶς κατ' ἄλλους τὸ γένος τοῦτο νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰ μαλακόστρακα ἀρθρόποδα. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων ἦτο μικρόν, ᾠοειδές, μὲ λεπτὰς συγκεντρικὰς ῥαβδώσεις, ἀσθενῶς θολωτόν. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας καμβρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ Πορτογαλίαν.
Γ. Κ. Γ.

Φορὲ (Forest) *[Γεωγρ.].* Πόλις τοῦ Βελγίου εἰς ἀπόστασιν 3 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῶν Βρυξελλῶν, ὧν ἀποτελεῖ προάστιον καὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνδέεται διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Κάτ. 10.000. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφασμάτων.

Φορὲ (Forez) *[Γεωγρ.].* —1) Ὀροσειρὰ τῆς Γαλλίας, ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χώρας ὀρεινοῦ ὄγκου, ὑψουμένη δὲ μεταξὺ τῶν κοιλάδων τοῦ Λίγειρος καὶ τοῦ Ἀλλιέ, μὲ γενικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ὑψίστη κορυφὴ τοῦ Φορὲ εἶναι τὸ ὄρος *Πὺϊ-ντὺ Ὢτ* (1.640 μ.).

—2) Προσχωσιγενὴς πεδιὰς τῆς κεντρῴας Γαλλίας, πρὸς ἀνατολὰς τῆς ὁμωνύμου ὀροσειρᾶς καὶ πρὸς δ. σμὰς τῆς λοφοσειρᾶς Λυονναί, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Λίγειρος. Ἔχει καλλιεργείας σιτηρῶν καὶ ἐκτεταμένας βοσκάς.

—3) Ἀρδευτικὴ διῶρυξ τῆς ὁμωνύμου πεδιάδος. Ὁ κύριος βραχίων της ἔχει μῆκος 125 χλμ., αἱ δὲ διακλαδώσεις του 200 χλμ.

—4) Παλαιὰ χώρα τῆς Γαλλίας, ὑπαγομένη σήμερον εἰς τὸν νομὸν Λουαρέ, ἀποτελέσασα δὲ ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος μέχρι τοῦ 1531 ὁμώνυμον κομιτεῖαν.
Χ. Δ.

Φορὲ (Forey), ***Ἠλίας - Φρειδερῖκος.*** Γάλλος στρατάρχης (1804—1872). Σπουδάσας εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Σαὶν-Σὺρ καὶ ἀπολυθεὶς αὐτῆς τῷ 1824, ὠνομάσθη ἀνθυπολοχαγός, εἶτα μετασχὼν εἰς τὰς πρώτας ἐκστρατείας τῆς Γαλλίας ἐν Ἀφρικῇ προήχθη μόλις τῷ 1835 εἰς λοχαγόν. Τῷ 1840 προήχθη εἰς ταγματάρχην καὶ τῷ 1844, διακριθείς, ἐγένετο συνταγματάρχης. Ἀκολούθως μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Γαλλίαν ἐγένετο στρατηγός. Διέπρεψε κατὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1851, καθ' ὃ ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Λουδοβίκου-Ναπολέοντος. Τὴν 12ην Μαΐου τοῦ 1854 κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ ἐπὶ κεφαλῆς γαλλικοῦ στόλου μεθ' ὁπλιταγωγῶν πλήρων στρατοῦ. Διαθέσας δὲ 3.500, ἄνδρας κατέλαβε μόνον τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπέπλευσε μετὰ τρεῖς ἡμέρας διὰ Κριμαίαν, ἀφήσας διοικητὴν τῆς δυνάμεως ταύτης ἐν Πειραιεῖ τὸν ὑποναύαρχον Τινάν.

Digitized by Google

Ἀρχηγὸς ὢν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ἐπολιόρκησε τὴν Σεβαστούπολιν, ἀνεπιτυχῶς ὅμως. Τῷ 1862 ἡγήθη τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐναντίον τῆς Πουέμπλα, ἣν ἐκυρίευσε τῷ 1863, καὶ ὑπέταξε τὸ Μεξικὸν ἐγκαταστήσας κυβέρνησιν τριανδρίας, ἥτις παρεσκεύασε τὴν ἄνοδον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Α. Σ. Χ.

Φόρεϊν ὄφφις (Foreign office=ἐξωτερικὸν γραφεῖον). Ἀγγλικὴ ὀνομασία τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας.

φορεῖον (τό)· τὸ δι' οὗ φέρεταί τις, εἶον κλίνη φορητὴ πρὸς μεταφορὰν ἀσθενῶν ἢ τραυματιῶν.

—*[Πυροβ.] Φορεῖον βλημάτων* ἢ *γεμίσεως* καλεῖται διάταξις μεταλλικὴ κοίλη με ά λαβῶν, ἐν ᾗ, ἐπικειμένης γεμίσεως, τοποθετεῖται τὸ βλῆμα. Τὸ φέρον τὸ βλῆμα φορεῖον, διὰ τὴν γέμισιν, στηρίζεται ἐπὶ τῆς κοιτίδος καὶ διὰ μικροῦ ἐμβολέως ὠθεῖται βιαίως ἀπὸ τοῦ πυθμενίου του ἐν τῇ θαλάμῃ τοῦ πυροβόλου. Ἡ τοιαύτη διάταξις ἐφαρμόζεται διὰ τὰ 15 ἑκ. διαμετρήματος πυροβόλα· εἰς τὰ μείζο α διαμετρήματα, λόγῳ τοῦ μεγάλου βάρους τοῦ βλήματος, τὸ φορεῖον συνήθως εἶναι ἠλεκτροκίνητον καὶ φέρει τὸ βλῆμα ὄπισθεν τῆς τομῆς τοῦ πυγαίου, ὁπότε ὑδραυλικὸς ἐμβολεὺς ὠθεῖ, διὰ τὴν γέμισιν, τοῦτο ἐν τῇ θαλάμῃ. Γ. Α. ΚΝ.

Φορὲλ (Forel), ***Αὔγουστος***. Ἑλβετὸς ψυχίατρος, γεννηθεὶς τῷ 1848. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ψυχιατρικῆς ἐν Ζυρίχῃ καὶ διευθυντὴς τοῦ αὐτόθι ἀσύλου ψυχοπαθῶν «Burghölzli». Ἐπεδόθη εἰς ζῳοτομικὰς ἐρεύνας καὶ κατέστη γνωστὸς διὰ τὰς ἀνατομικάς του ἐργασίας ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀνακαλύψας τῷ 1855 τὴν προέλευσιν τῶν ἀκουστικῶν νεύρων, διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ ὑπνωτισμοῦ ἐρεύνας του, ὡς καὶ διὰ τὰς βιολογικὰς καὶ ἀνατομικὰς ἐργασίας του ἐπὶ τῶν μυρμήκων («Les fourmis de la Suisse» Γενεύη 1874). Σπουδαιότερα ἔργα του: «Untersuchungen über die Haubenregion etc. im Gehirn des Menschen und einiger Säuger» (1877), «Expériences et remarques critiques sur les sensations des insectes» (1886—1887), «Der Hypnotismus» (Στουτγάρδη 1891), «Der Giftapparat und die Analdrüsen der Ameisen» (1878), «Gehirn und Seele» (Βόννη 1899) κλπ. *Ἔδαφος τοῦ Φορὲλ* καλεῖται ἡ λευκὴ στιβάς, ἡ ἀμέσως κάτωθεν τῆς ὀπτικῆς στιβάδος κειμένη. Ο. Ρ.

—**Φορὲλ** (Forel), ***Φραγκῖσκος-Ἀλφόνσος***. Ἑλβετὸς ἰατρὸς καὶ φυσιοδίφης (1841—1912). Ἦτο καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λωζάννης (1869—1895), συνέγραψε δέ, πλὴν διαφόρων ἰατρικῶν ὑπομνημάτων, καὶ πλείστας μελέτας ἐπὶ τῶν λιμνῶν τῆς Ἑλβετίας καὶ ἰδίᾳ τῆς λίμνης Λεμάν. Εἰς πλείονα τῶν 150 ὑπομνημάτων ἐπὶ τῆς λίμνης ταύτης πραγματεύεται περὶ τῆς θερμοκρασίας καὶ τῶν μεταβολῶν τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων αὐτῆς, περὶ τῶν ταλαντώσεων (seiches) τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ πανίσκης. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του σπουδαιότερα εἶναι: «Les tremblements de terre» (1881), «Le lac Léman» (1886), «Handbuch der Seenkunde (1901) κλπ. Σ. Π.

φορέλλη (ἡ) (Forella) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σαλμωνιδῶν*, περιλαμβάνον ἰχθῦς τῶν γλυκέων ὑδάτων τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

φόρεμα (τό). Πᾶν τὸ φερόμενον ὡς κάλυμμα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· ἱμάτιον, ἐσθής, ἔνδυμα· ‖ τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα τῶν δύο φύλων· ἰδίως τὸ γυναικεῖον (κοιν. *φουστάνι*)· ‖ τὸ ἐπανωφόρι· ‖ *φορέματα* (τά)· πληθ., τὸ σύνολον τοῦ ρουχισμοῦ (βλ. λ. *ἔνδυμα*).

φορεσιὰ (ἡ)· δημοτ., ἐνδυμασία, ἄλλως *κοστούμι*.

φορέσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὅ,τι δύναται νὰ φορεθῇ ὡς ἔνδυμα.

φορεσίτης (ὁ) (Foresit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ζεολίθων. Εἶναι ὅμοιον κατὰ τὴν μορφὴν μὲ τὸν *δεσμίνην*, ἀλλ' ἔχει διαφορετικὴν χημικὴν σύστασιν, εἶναι δηλαδὴ πτωχότερός του εἰς διοξείδιον πυριτίου (SiO_2). Εὑρέθη εἰς τὴν νῆσον Ἔλβαν ἐπὶ γρανίτου. Γ. Κ. Γ.

φόρεστ-γυώς, ἢ ***Πιανμπουὰ*** (Forest-Yaws ἢ Pianbois) *[Δερματολ.]*. Δερματοπάθεια συνήθης εἰς τὴν Κολομβίαν, Βραζιλίαν καὶ Γουϊνέαν, προσβάλλουσα τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ δάση, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν. Αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὰ ἀκάλυπτα μέρη τοῦ σώματος, τὸ πρόσωπον, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ὑπὸ μορφὴν μικρᾶς σκληρᾶς βλατίδος, ἡ ὁποία μετ' ὀλίγον ἐξελκοῦται καὶ μεγεθύνεται. Τὰ γειτονικὰ γάγγλια εἶναι σκληρά, ἐξῳδημένα καὶ ἐνίοτε ἐξελκοῦνται. Ἡ πάθησις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν τροπικὴν λεϊσμανίαν, ὁμοιάζει δὲ κατὰ πολὺ πρὸς τὸ φῦμα τῆς Ἀνατολῆς. Θεραπευτικῶς συνιστῶνται ἐνέσεις σαλβαρσάνης, ἀκτῖνες Ραΐντγκεν ἢ ραδίου ἢ ἡ χειρουργικὴ ἐξαίρεσις τοῦ ἕλκους. Κ. Κ. Κ.

Φόρεστ (Forest), ***Δὴ ντὲ*** —· βλ. λ. *Ντὲ Φόρεστ*.

Φόρεστ (New Forest), ***Νιοὺ*** — *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Νιοὺ Φόρεστ*.

Φορέστης. Ὄνομα κλάδου τῆς οἰκογενείας τῶν *Τυπάλδων* (βλ. λ.).

φορεύς, *—έως* (ὁ)· ὁ φέρων, ὁ μεταδίδων τι: «φορεὺς μικροβίων».

— *[Στατικ.]* Οἱ *φορεῖς* εἶναι κατασκευαὶ προωρισμέναι νὰ δέχωνται φορτία, νὰ ἀνθίστανται εἰς αὐτὰ καὶ νὰ τὰ μεταφέρωσιν ἐπὶ ἄλλων φορέων ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τὰ φορτία, τὰ ὁποῖα δέχονται καὶ μεταβιβάζουσιν οἱ φορεῖς, προέρχονται τόσον ἀπὸ ἐξωτερικὰς δυνάμεις (ἄνεμον, χιόνα, κλ.), ὅσον καὶ ἀπὸ ἐσωτερικὰς τοιαύτας (ἴδια βάρη, ἀρχικὰς τάσεις κττ.). Τὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν φορέων χρησιμοποιούμενα συνήθως ὑλικὰ εἶναι οἱ φυσικοὶ ἢ τεχνητοὶ *λίθοι*, οἵτινες συνδέονται ἐν γένει διὰ κονιάματος, τὸ *σκυρόδεμα*, ὅπερ συνήθως ὁπλίζεται, τὸ *ξύλον* καὶ ὁ *σίδηρος*. Οἱ λίθινοι καθὼς καὶ οἱ ἐξ ἀόπλου σκυροδέματος φορεῖς εἶναι συμπαγεῖς συνήθως καὶ παρουσιάζουσι διατομὴν ἀμέριστον. Οἱ ξύλινοι καὶ σιδηροῖ φορεῖς ἐμφανίζονται εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ὡς ἀποτελούμενοι ἐκ μικροτέρων στοιχείων, τῶν ὁποίων ἡ θεμελιώδης μορφὴ εἶναι ἡ *ράβδος* (ἤτοι σῶμα σχηματιζόμενον διὰ τῆς κινήσεως ἐπιπέδου σχήματος—τῆς διατομῆς τῆς ράβδου—κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ κέντρον αὐτοῦ νὰ μένῃ πάντοτε ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς—τοῦ ἄξονος τῆς ράβδου—, εὐθείας ἢ καὶ καμπύλης) καὶ παρουσιάζουσιν ἐν γένει διατομὴν μεμερισμένην. Οἱ ἐξ ὡπλισμένου σκυροδέματος φορεῖς παρουσιάζονται ὁτὲ μὲν μὲ διατομὴν ἀμέριστον, ὁτὲ δὲ ὄχι. Τὸ ὑλικὸν ἐκ τοῦ ὁποίου κατασκευάζονται οἱ φορεῖς τοὺς ἀντιανεμίους συνδέσμους (φορεῖς ἐπίπεδοι συνήθως καὶ ὁριζόντιοι) κλπ. Ἐπιπέδους φορεῖς ἀποτελοῦσιν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, τὰ ζευκτὰ τῶν συνήθων στεγῶν, οἱ τοῖχοι ἀντιστηρίξεως γαιῶν, οἱ θόλοι κ. ἄ. Οἱ στερεοὶ φορεῖς δύνανται νὰ ἰσορροπήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν φορτίων ὁπωσδήποτε κατευθυνομένων, ἐπιδιώκεται ὅμως παρὰ τοῦτο ὅπως καὶ οὗτοι ἀκολουθῶσι τὴν κατεύθυνσιν τῆς βαρύτητος. Φορεῖς ἐν τῷ χώρῳ εἶναι αἱ διάφοροι πυραμιδοειδεῖς καὶ αἱ ἀνάλογοι πρὸς ταύτας στέγαι, οἱ τροῦλλοι κ. λ.

Ὁ φορεὺς ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν, ἀπὸ τὸ δεχόμενον καὶ βαστάζον τὰ φορτία καὶ ἀπὸ τὸ μεταφέρον ταῦτα εἰς τὸ ἔδαφος (ἢ εἰς ἕτερον φορέα), ὅπερ καὶ στηρίζει τὸ προηγούμενον. Τὸ πρῶτον μέρος καλεῖται *ἐλεύθερος φορεύς*, τὸ δὲ ἄλλο *στήριξις τοῦ φορέως*. Ὁ τοιοῦτος διαχωρισμὸς τῶν φορέων εἰς δύο μέρη δὲν εἶναι πάντοτε δυνατός, διὸ ὑπάρχουσι φορεῖς, λίθινοι συνήθως (τοῖχοι, θόλοι, κ. ἄ.), οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην μεσολαβήσεως ἰδιαιτέρας κατασκευῆς (τῆς στηρίξεως) διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐνεργούντων φορτίων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Αἱ κατασκευαὶ αὗται παρουσιάζουσιν ἐπιφανείας ἐδράσεως τοιαύτας, ὥστε ἡ μετάδοσις τῶν φορτίων ἐκ τοῦ φορέως εἰς τὸ ἔδαφος νὰ γίνεται ἀμέσως καὶ χωρὶς παρεμβολὴν στηρίξεως. Εἰς ἄλλας κατασκευάς, ὅπως εἶναι γενικῶς αἱ ξύλιναι, αἱ σιδηραῖ κ.λ., διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πιέσεων εἰς τὸ ἔδαφος,εἶναι ἀπαραίτητος ἡ μεσολάβησις ἰδιαιτέρων ὑποστηριγμάτων, καλουμένων *βάθρων, στύλων, ἑδράνων* κ.λ. καὶ ἀποτελούντων τὴν κληθεῖσαν στήριξιν τοῦ φορέως, σαφῶς διακρινομένην ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου φορέως.

Καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα τμήματα τῶν φορέων, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν στήριξιν αὐτῶν, δύνανται νὰ

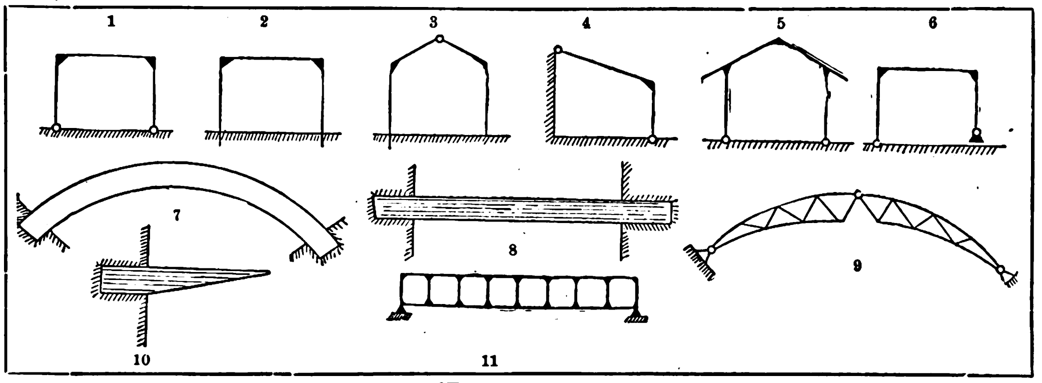

Ἐπίπεδοι φορεῖς.

[1 ἕως 6 ἁπλᾶ πλαίσια (1 καὶ 4=διαρθρωτὰ πλαίσια, 2=πεπακτωμένον πλαίσιον, 3=ἀμφιπεπακτωμένον πλαίσιον μὲ μίαν ἄρθρωσιν, 5=διαρθρωτὸν πλαίσιον μὲ προβόλους, 6=ἀμφιερείσιον πλαίσιον), 7=πεπακτωμένον ὁλόσωμον τόξον, 8=ἀμφιπεπακτωμένη δοκὸς ὁλόσωμος, 9=τριαρθρωτὸς δικτυωτὸς φορεύς, 10=πρόβολος, 11=δοκὸς φιραντέλ.]

δὲν ἐνδιαφέρει ἀπὸ στατικῆς ἀπόψεως, δύνανται ὅμως οὗτοι νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας, ἀναλόγως τοῦ ἀμερίστου ἢ μὴ τῆς διατομῆς αὐτῶν. Φορεῖς χαρακτηριζόμενοι ἐκ τῆς ἰδιότητος τοῦ νὰ παρουσιάζωσι πανταχοῦ ἀμέριστον διατομὴν καλοῦνται *ὁλόσωμοι φορεῖς*. Φορεῖς ἀποτελούμενοι ἐκ συμπλέγματος ράβδων παρουσιάζουσι διατομὴν μεμερισμένην καὶ καλοῦνται *δικτυωτοὶ φορεῖς*. Οἱ ὁλόσωμοι φορεῖς κατασκευάζονται ἐν γένει ἐκ πάσης φύσεως ὑλικῶν, ἐνῷ οἱ δικτυωτοὶ γίνονται συνήθως σιδηροῖ ἢ ξύλινοι, πολλάκις ὅμως καὶ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος.

Πλὴν τῆς ὡς ἄνω διακρίσεως τῶν φορέων, εἰς ὁλοσώμους καὶ δικτυωτοὺς τοιούτους, χωρίζονται οὗτοι κατὰ τὴν στατικὴν ἐξέτασιν αὐτῶν εἰς *ἐπιπέδους* καὶ εἰς *στερεοὺς* ἢ *φορεῖς ἐν τῷ χώρῳ*, ἂν καὶ γενικῶς πάντες οἱ φορεῖς ἀποτελοῦσι κατασκευὰς ἐν τῷ χώρῳ. Ἐπίπεδοι φορεῖς καλοῦνται ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ ἄξονες τῶν διαφόρων μελῶν κεῖνται ἐν γένει εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον. Στερεοὶ φορεῖς ἢ φορεῖς ἐν τῷ χώρῳ καλοῦνται ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ ἄξονες τῶν διαφόρων μελῶν δὲν κεῖνται εἰς ἓν ἐπίπεδον, ἀλλ' εἰς διάφορα. Οἱ ἐπίπεδοι φορεῖς δύνανται νὰ δεχθῶσι καὶ μεταφέρωσι φορτία κείμενα μόνον ἐν τῷ ἐπιπέδῳ των, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἰσορροπία αὐτῶν. Τὸ ἐπίπεδον τῶν τοιούτων φορέων εἶναι συνήθως κατακόρυφον, λόγῳ τῆς ἀνάγκης τῆς ἰσορροπίας καὶ τοῦ ἰδίου βάρους αὐτῶν· παρὰ τοῦτο ὅμως πολλάκις χρησιμοποιοῦνται καὶ φορεῖς ὁριζόντιοι ἢ κεκλιμένοι διὰ τὴν ἀνάληψιν ὁριζοντίων ἢ κεκλιμένων φορτίων. Διὰ καταλλήλου συνδυασμοῦ διαφόρων ἐπιπέδων φορέων λαμβάνονται κατασκευαὶ δυνάμεναι νὰ ἰσορροπήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν φορτίων ὁπωσδήποτε κατευθυνομένων. Αἱ τοιαῦται κατασκευαί, αἵτινες ἀποτελοῦσι φορεῖς ἐν τῷ χώρῳ, καλοῦνται *σύνθετοι φορεῖς*. Ἡ στατικὴ διερεύνησις καὶ μελέτη τῶν συνθέτων φορέων γίνεται δι' ἀναλύσεως αὐτῶν εἰς τὰ μέρη ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται, ἅτινα συνιστῶσιν, ὡς ἐλέχθη, ἰδίους ἐπιπέδους φορεῖς, ἐξεταζομένους ἰδιαιτέρως. Παράδειγμα συνθέτων φορέων εἶναι αἱ ξύλιναι καὶ αἱ σιδηραῖ γέφυραι, αἵτινες δύνανται ν' ἀναλυθῶσιν εἰς τὰς κυρίας δοκοὺς (φορεῖς ἐπίπεδοι κατακόρυφοι), εἰς θεωρηθῶσιν ἕκαστον ὡς ἴδιος φορεύς, ἐξεταζόμενος ἰδιαιτέρως, μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐλευθέρου φορέως, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται συνήθως μόνον ὁ ἁπλοῦς ὅρος *φορεύς*.

Τὰ ἐξωτερικὰ τμήματα τῶν φορέων, τὰ περιορίζοντα καὶ περικλείοντα αὐτοὺς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν κυρίως ἐνεργούντων ἐπ' αὐτῶν φορτίων, ἢ τὴν ἀντίθετον πρὸς ταύτην, καλοῦνται *πέλματα τῶν φορέων*. Ἐπειδὴ τὸ πλεῖστον τῶν φορέων ἀκολουθεῖ τὴν κατεύθυνσιν τῆς κατακορύφου, διότι τὰ κυρίως ἐνεργοῦντα ἐπ' αὐτῶν φορτία ἀκολουθοῦσι τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πέλματα τῶν τοιούτων φορέων εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ τμήματα αὐτῶν, ἅτινα περικλείουσι τούτους πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω αὐτῶν. Τὸ τμῆμα τῶν φορέων τὸ περιορίζον αὐτοὺς πρὸς τὰ ἄνω καλεῖται *ἄνω πέλμα*, τὸ δὲ ἄλλο *κάτω πέλμα*. Ἡ τοιαύτη διάκρισις τῶν πελμάτων δὲν εἶναι δυνατὴ εἰς τοὺς μὴ ἀκολουθοῦντας τὴν κατεύθυνσιν τῆς βαρύτητος φορεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ μὲν ἄνω πέλμα ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ τμήματα αὐτῶν τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν κυρίων φορτίων, τὸ δὲ κάτω πέλμα εἰς τὰ τμήματα τὰ περικλείοντα τούτους πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν φορτίων. Εἰς ὁλοσώμους ἁπλοῦς φορεῖς, ὅπως εἶναι αἱ ἐξ ἑνὸς μόνον ἐλάσματος δοκοί, τὰ πέλματα αὐτῶν ἀποτελοῦνται ἀπὸ τμήματα μὴ δυνάμενα ν' ἀποχωρισθῶσι τῶν φορέων, εἰς τοὺς συνθέτους ὅμως ὁλοσώμους φορεῖς καὶ εἰς τοὺς δικτυωτοὺς τοιούτους ἡ διάκρισις εἶναι σαφεστάτη. Οὕτως εἰς τοὺς ὁλοσώμους σιδηροῦς συνθέτους φορεῖς τὰ πέλματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ ἐλάσματα, ἅτινα θὰ παραμείνωσι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κορμοῦ τοῦ φορέως, εἰς δὲ τοὺς δικτυωτοὺς φορεῖς τὰ πέλματα ἀποτελοῦνται ἐξ ὁλοκλήρων ράβδων συνισταμένων ἐξ ἁπλῶν ἢ συνθέτων ἐλασμάτων καὶ περικλειουσῶν αὐτούς.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι οἱ δικτυωτοὶ φορεῖς ἀποτελοῦνται ἐκ συμπλέγματος ράβδων. Αὗται εἶναι συνήθως εὐθύγραμμοι καὶ συνδέονται μετ' ἀλλήλων εἴτε μόνον κατὰ τὰ δύο ἄκρα αὐτῶν, ὁπότε καὶ καλοῦνται *ἁπλαῖ ράβδοι*, εἴτε καὶ εἰς ἐνδιάμεσα σημεῖά των, ὁπότε καλοῦνται *συνεχεῖς ράβδοι*. Τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα συναντῶνται οἱ ἄξονες τῶν

Digitized by Google

ἀποτελουσῶν τὸν δικτυωτὸν φορέα ράβδων καλοῦνται *κόμβοι* τοῦ δικτυώματος ἢ τοῦ φορέως· διακρίνονται δ' οὗτοι εἰς τοὺς *ἁπλοῦς κόμβους*, τοὺς *διπλοῦς* καὶ γενικῶς τοὺς *πολλαπλοῦς κόμβους*, ἀναλόγως τοῦ ἂν εἰς αὐτοὺς συντρέχωσι δύο, τρεῖς ἢ περισσότεραι ράβδοι, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐπιπέδων φορέων, καὶ τρεῖς, τέσσαρες ἢ πλείονες ράβδοι, ἂν πρόκειται περὶ δικτυωμάτων ἐν τῷ χώρῳ. Ἀναλόγως τῶν θέσεων τῶν κόμβων συνδέονται καὶ αἱ διάφοροι ράβδοι μεταξύ των, εἴτε κατὰ τρόπον ἐμποδίζοντα καὶ ἀποκλείοντα πᾶσαν μετακίνησιν καὶ περιστροφὴν τῶν συνδεομένων μερῶν, εἴτε κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα πᾶσαν δυνατὴν περιστροφὴν τῶν συνδεομένων μερῶν περὶ τὸ σημεῖον συνδέσεως αὐτῶν. Ἡ σύνδεσις τῆς πρώτης περιπτώσεως καλεῖται *πάκτωσις* ἢ *σύνδεσις διὰ πακτώσεως*, ἡ τῆς δευτέρας *ἄρθρωσις* ἢ *ἀρθρωτὴ σύνδεσις* ἢ *ἀρθρωτὸς κόμβος*, καὶ δὴ *ἁπλῆ*, *διπλῆ*, ἢ *πολλαπλῆ ἄρθρωσις*, ἀναλόγως τοῦ ἂν ὁ κόμβος εἶναι ἁπλοῦς, διπλοῦς ἢ πολλαπλοῦς, πᾶσαι δ' αἱ εἰς αὐτὸν συντρέχουσαι ράβδοι συνδέονται διὰ μιᾶς καὶ μόνης κοινῆς ἀρθρώσεως. Αἱ πακτώσεις ἐπιτυγχάνονται διὰ συνδέσεως τῶν ράβδων μὲ πολλοὺς ἥλους. Αἱ ἀρθρώσεις κατασκευάζονται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως σφαιρικῶν ἢ κυλινδρικῶν στροφέων, ἀναλόγως τοῦ ἂν πρόκειται νὰ ἐπιτραπῇ ἡ περιστροφὴ ἐν τῷ χώρῳ ἢ ἐν ἐπιπέδῳ μόνον. Πολλάκις, ὡς λ. χ. συμβαίνει μὲ τὰς ξυλίνας κατασκευάς, παρουσιάζεται καὶ ἡ περίπτωσις τῆς *μεικτῆς συνδέσεως*, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπονται περιωρισμέναι σχετικαὶ κινήσεις τῶν συνδεομένων ράβδων.

Πᾶν ἀρθρωτὸν σύστημα εἶναι ἐκ κατασκευῆς κινητὸν καὶ δύναται νὰ παραμορφωθῇ μεταβάλλον τὸ γεωμετρικὸν αὐτοῦ σχῆμα, εἶναι δηλαδή, ὡς λέγομεν, γεωμετρικῶς ἀόριστον. Παρὰ τοῦτο, εἶναι δυνατόν, διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως καταλλήλου ἀριθμοῦ ράβδων καὶ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἁρμοζούσης διατάξεως αὐτῶν, νὰ ληφθῇ, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐλαστικῶν παραμορφώσεων, ἀρθρωτὸν δικτυωτὸν σύστημα, ὅπερ δὲν παραμορφοῦται κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἀρθρωτὸν σύστημα γεωμετρικῶς ὡρισμένον. Τοιαῦτα γεωμετρικῶς ὡρισμένα συστήματα εἶναι τὰ κατασκευαζόμενα διὰ τῆς παραθέσεως τριγώνων διὰ τὸ ἐπίπεδον, ἢ τετραέδρων διὰ τὸν χῶρον, σχηματιζομένων ἐκ ράβδων ἀρθρωτῶν, συνδεομένων μεταξύ των κατὰ τὰς κορυφὰς τῶν ἀποτελουμένων σχημάτων. Ἂν ἀπὸ γεωμετρικῶς ὡρισμένον φορέα ἀφαιρέσωμεν μίαν ἢ περισσοτέρας ράβδους, τότε θὰ προκύψῃ σύστημα κινητὸν ἢ σύστημα γεωμετρικῶς ἀόριστον. Ἂν, ἀντὶ ν' ἀφαιρέσωμεν, προσθέσωμεν μίαν ἢ περισσοτέρας ράβδους, θὰ προκύψῃ μὴ κινητὸς καὶ ἀπαραμόρφωτος φορεύς, καλούμενος γεωμετρικῶς ὑπερωρισμένος. Ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ράβδων τῶν ἀπαιτουμένων νὰ προστεθῶσιν εἰς φορέα γεωμετρικῶς ἀόριστον, ἢ ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ φορέα γεωμετρικῶς ὑπερωρισμένον, διὰ νὰ καταστῇ γεωμετρικῶς ὡρισμένος, καλεῖται οὗτος ἅπαξ, δίς, τρὶς κλπ. γεωμετρικῶς ἀόριστος ἢ ὑπερωρισμένος.

Δικτυωτός τις ἐλεύθερος φορεὺς δύναται ν' ἀποτελῆται εἴτε ἀπὸ σύμπλεγμα ἁπλῶν ράβδων, ὁπότε καλεῖται *ἁπλοῦς δικτυωτὸς φορεὺς* ἢ *ἁπλοῦν δικτύωμα*, εἴτε ἀπὸ σύμπλεγμα ἁπλῶν ράβδων, συνεχῶν τοιούτων, καὶ ἄλλων δικτυωμάτων, συνήθως γεωμετρικῶς ὡρισμένων, ὁπότε καλεῖται *σύνθετος δικτυωτὸς φορεὺς* ἢ *σύνθετον δικτύωμα*. Οἱ γεωμετρικῶς ὡρισμένοι δικτυωτοὶ φορεῖς, οἱ ἀποτελούμενοι ἀπὸ σύμπλεγμα ἁπλῶν ράβδων, καλοῦνται πρὸς διάκρισιν *δίσκοι* μὲν ἂν πρόκειται περὶ ἐπιπέδων δικτυωμάτων, *σώματα* δὲ ἂν πρόκειται περὶ δικτυωμάτων ἐν τῷ χώρῳ. Κατόπιν τούτων, ἡ γενικωτέρα μορφὴ δικτυωτοῦ ἐλευθέρου φορέως παρουσιάζεται ὡς σύμπλεγμα ράβδων, δίσκων καὶ σωμάτων. Ἐπίσης, ὡς τοιοῦτον σύμπλεγμα δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ στήριξις τοῦ φορέως. Ἂν φαντασθῶμεν ὅτι τὸ ἔδαφος, ὅπου μεταφέρονται διὰ τῆς στηρίξεως τὰ φορτία, συνίσταται ἀπὸ δίσκον ἢ σῶμα ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ὅλου συστήματος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται διὰ τῆς στηρίξεως, θὰ ἔχωμεν τότε τὸν *πλήρη φορέα*, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ὁρισθῇ ὡς τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἐλευθέρου φορέως, τῆς στηρίξεως καὶ τοῦ ἐδάφους. Ὅπως καταστῇ δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ πλήρης φορεὺς δι' ὃν σκοπὸν προορίζεται, πρέπει ἡ σύνδεσις τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν μερῶν νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὁλόκληρον τὸ σύμπλεγμα νὰ εἶναι γεωμετρικῶς ὡρισμένον.

Οἱ ὁλόσωμοι ἐλεύθεροι φορεῖς, ἐφ' ὅσον ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓν μέλος μόνον, καλούμενον καὶ τοῦτο δίσκον ἢ σῶμα, εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν γεωμετρικῶς ὡρισμένοι· ἂν ὅμως ἀποτελοῦνται ἀπὸ πλείονα μέλη, διὰ νὰ εἶναι γεωμετρικῶς ὡρισμένοι ἀπαιτεῖται νὰ ὑφίστανται ὡρισμέναι συνθῆκαι διὰ τὴν σύνδεσιν τῶν διαφόρων δίσκων καὶ σωμάτων μεταξύ των. Αἱ αὐταὶ συνθῆκαι πρέπει φυσικὰ νὰ ἐκπληροῦνται καὶ κατὰ τὴν σύνδεσιν τῶν δικτυωτῶν δίσκων καὶ σωμάτων μεταξύ των καὶ μετὰ τῶν ράβδων, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὁλόσωμοι δίσκοι. Αἱ διάφοροι συνδέσεις γίνονται εἴτε διὰ πακτώσεως εἴτε δι' ἀρθρώσεως. Πολλάκις εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς συνδέσεως διὰ πακτώσεως θεωρεῖται κατὰ τοὺς στατικοὺς ὑπολογισμοὺς ὅτι ἡ σύνδεσις εἶναι ἀρθρωτή, διότι τοῦτο παρέχει ἀφ' ἑνὸς μὲν μεγάλην εὐκολίαν εἰς τοὺς ὑπολογισμούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν εἰς τὰς κατασκευάς, καθόσον ἡ περίπτωσις τῆς ἀρθρώσεως εἶναι δυσμενεστέρα τῆς πακτώσεως διότι κατὰ ταύτην πρέπει νὰ ληφθῶσι κατάλληλα μέτρα, διὰ νὰ καταστῶσιν αἱ κατασκευαὶ γεωμετρικῶς ὡρισμέναι, πρᾶγμα μὴ ἀπαιτούμενον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πακτώσεως. Σύμπλεγμα ράβδων, δίσκων καὶ σωμάτων, συνδεομένων διὰ πακτώσεων μεταξύ των, εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ γεωμετρικῶς ὡρισμένον ἢ μᾶλλον γεωμετρικῶς ὑπερωρισμένον. Διὰ νὰ συνδεθῶσι δύο δίσκοι μεταξύ των, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον σύστημα νὰ εἶναι στερεὸν ἐν τῷ κοινῷ ἐπιπέδῳ αὐτῶν, ἀπαιτεῖται ὅπως οὗτοι ἑνωθῶσι διὰ τριῶν τοὐλάχιστον ράβδων μὴ συναντωμένων εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἀποτελοῦν κοινὴν ἄρθρωσιν πραγματικὴν ἢ ἰδεατὴν καὶ τῶν τριῶν τούτων ράβδων. Ἀποκλείεται διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς στερεότητος καὶ ἡ σύνδεσις τῶν δίσκων διὰ τριῶν παραλλήλων ράβδων, καθόσον τότε ὑπάρχει *φανταστικὴ* ἢ *ἰδεατὴ ἄρθρωσις* εἰς τὸ ἄπειρον. Ἐπίσης ἀκίνητον σύστημα ἐπιτυγχάνεται ἂν οἱ δύο δίσκοι ἑνωθῶσι διὰ μιᾶς ἀρθρώσεως καὶ μιᾶς ράβδου. Αἱ συνδέουσαι δύο δίσκους ράβδοι καλοῦνται *δεσμικαί*, μία δὲ ἄρθρωσις, ἑνοῦσα δύο δίσκους, δηλαδὴ μία ἁπλῆ ἄρθρωσις, ἰσοδυναμεῖ μὲ δύο δεσμικὰς ράβδους. Εἰς τὴν περίπτωσιν φορέων ἐν τῷ χώρῳ, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ στερεὰ ἐν αὐτῷ ἕνωσις δύο σωμάτων, ἀπαιτοῦνται ἓξ τοὐλάχιστον δεσμικαὶ ράβδοι ἢ μία ἄρθρωσις ἐν τῷ χώρῳ, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τρεῖς δεσμικὰς ράβδους καὶ τρεῖς ἀκόμη ἄλλαι τοιαῦται, καταλλήλως διατεταγμέναι.

Πρὸς σύνδεσιν πλειοτέρων τῶν δύο δίσκων ἢ σωμάτων ἀπαιτεῖται ἀνάλογος ἀριθμὸς δεσμικῶν ράβδων, εἰς τὰς ὁποίας δέον νὰ συνυπολογίζωνται διὰ τὴν τυχὸν περίπτωσιν συνδέσεως τινῶν ἐκ τῶν δίσκων ἢ σωμάτων δι' ἀρθρώσεων καὶ αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς ἀρθρώσεις ταύτας δεσμικαὶ ράβδοι. Ὁ συνυπολογισμὸς οὗτος θὰ γίνῃ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἁπλῆ ἄρθρωσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο δεσμικὰς ράβδους, ἂν πρόκειται περὶ συνδέσεως δύο δίσκων, καὶ πρὸς τρεῖς, ἂν πρόκειται περὶ ἀρθρώσεως δύο σωμάτων, ἐπιτρεπούσης πᾶσαν περιστροφήν. Αἱ διπλαῖ ἀρθρώσεις ἰσοδυναμοῦσι πρὸς διπλασίας τῶν ἀνωτέρω δεσμικὰς ράβδους, αἱ τριπλαῖ πρὸς τριπλασίας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐὰν αἱ ἑνοῦσαι δύο δίσκους ἢ σώματα δεσμικαὶ ράβδοι εἶναι ὀλιγώτεραι τῶν μνημονευθεισῶν, τότε τὸ σχηματιζόμενον σύστημα εἶναι κινητὸν καὶ ἀόριστον γεωμετρικῶς. Ἐπίσης εἶναι ἀόριστος γεωμετρικῶς ὁ λαμβανόμενος σχηματισμός, ἂν ὑπάρχῃ μὲν ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ράβδων, αὗται ὅμως εἶναι ἀκαταλλήλως διατεταγμέναι. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ συμβῇ ἐνίοτε, καὶ ὅταν αἱ ὑπάρχουσαι δεσμικαὶ ράβδοι εἶναι πλειότεραι μὲν τῶν ἀπαιτουμένων, ἀλλ' ἀκανονίστως διατεταγμέναι. Τοιαῦτα συστήματα, ἀόριστα γεωμετρικῶς, δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὡς φορεῖς. Μόνον συστήματα ἀποτελούμενα ἐκ συνδέσεως ὡρισμένου ἀριθμοῦ δίσκων ἢ σωμάτων διὰ τοῦ καταλλήλου ἀριθμοῦ δεσμικῶν ράβδων, δεόντως διατεταγμένων, ὥστε ν' ἀποτελῶνται δι' αὐτῶν συστήματα ἀμεταβλήτου καὶ σταθερᾶς μορφῆς, μὴ κινητὰ καὶ γεωμετρικῶς ὡρισμένα, δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ τὴν ἀνάληψιν καὶ μεταφορὰν φορτίων. Εἰς τὰ γεωμετρικῶς ὡρισμένα ταῦτα συστήματα, ὅταν εὑρίσκωνται ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν ἐξωτερικῶν φορτίων, εἶναι δυνατὸς διὰ τῶν μεθόδων τῆς στατικῆς ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐπιβαρύνσεων, τὰς ὁποίας ὑφίστανται πάντα τὰ διάφορα μέλη αὐτῶν, κατὰ τρόπον μονότιμον, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐλαστικῶν αὐτῶν παραμορφώσεων· διὰ τοῦτο τὰ συστήμανα ταῦτα καλοῦνται στατικῶς ὡρισμένα, οἱ δὲ φορεῖς, τοὺς ὁποίους ἀποτελοῦσι ταῦτα, ὀνομάζονται *στατικῶς ὡρισμένοι φορεῖς*.

Εἰς πλείστους φορεῖς, ἐν τῇ πράξει, ἡ σύνδεσις τῶν διαφόρων μελῶν αὐτῶν γίνεται διὰ δεσμικῶν ράβδων περισσοτέρων τῶν ἀπαιτουμένων καὶ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀκινησία τοῦ συνόλου. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, αἱ συνήθεις συνθῆκαι τῆς στατικῆς δὲν ἐπαρκοῦσι διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἐπιβαρύνσεων πάντων τῶν ἀποτελούντων τὸν φορέα μελῶν, καὶ μόνον ἂν δώσωμεν αὐθαιρέτως τιμὰς εἰς τὰς ἐπιβαρύνσεις τῶν ὑπεραρίθμων δεσμικῶν ράβδων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὰς ἀντιστοίχους τιμὰς τῶν ἐπιβαρύνσεων τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ συστήματος. Ἐπειδὴ αἱ αὐθαιρέτως διδόμεναι τιμαὶ δύνανται νὰ εἶναι διάφοροι ἑκάστοτε, ὅπως διάφοροι δύνανται νὰ εἶναι καὶ αἱ ἑκάστοτε λαμβανόμεναι ὡς ὑπεράριθμοι ράβδοι, ἕπεται ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐπιβαρύνσεων τῶν μελῶν τοιούτων φορέων δὲν δύναται νὰ γίνῃ κατὰ τρόπον μονότιμον διὰ τῶν συνήθων συνθηκῶν ἰσορροπίας τῆς στατικῆς. Οἱ τοιοῦτοι φορεῖς, οἵτινες εἶναι γεωμετρικῶς ὑπερωρισμένοι, καλοῦνται *ὑπερστατικοὶ* ἢ *στατικῶς ἀόριστοι φορεῖς* ἅπαξ, δίς, τρὶς κ. λ. π., ἀναλόγως τοῦ ἂν ἔχωσι μίαν, δύο, τρεῖς κ.λ.π. ὑπεραρίθμους ράβδους. Ὡς ὑπεράριθμοι ράβδοι δύνανται νὰ ληφθῶσιν οἱαιδήποτε, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν αὐτῶν σύστημα εἶναι γεωμετρικῶς ὡρισμένον. Καὶ τῶν τελευταίων τούτων φορέων, τῶν σχετικῶς ἀορίστων, εἶναι δυνατός, διὰ μεθόδων ἐξεταζομένων ἐν τῇ στατικῇ δομημάτων, ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐπιβαρύνσεων τῶν διαφόρων μελῶν αὐτῶν κατὰ τρόπον μονότιμον, ἂν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ ἐλαστικαὶ παραμορφώσεις αὐτῶν, λόγῳ τῆς ἐπενεργείας τῶν διαφόρων φορτίων.

Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα διὰ τὴν σύνδεσιν δύο δίσκων ἢ σωμάτων μεταξύ των ἰσχύουσι καὶ διὰ τὴν σύνδεσιν ἑνὸς δίσκου ἢ σώματος μετὰ τοῦ δίσκου ἢ τοῦ σώματος τοῦ ἐδάφους, διὰ τὴν σύνδεσιν δηλαδὴ τοῦ ἐλευθέρου φορέως μετὰ τοῦ ἐδάφους. Ἐπίσης ἰσχύουσι τὰ αὐτὰ διὰ τὴν σύνδεσιν καὶ περισσοτέρων δίσκων ἢ σωμάτων μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τοῦ ἐδάφους. Αἱ δεσμικαὶ ράβδοι, αἱ συνδέουσαι τὸν ἐλεύθερον φορέα, ἀποτελούμενον ἐξ ἑνὸς ἢ πλειοτέρων δίσκων ἢ σωμάτων, μετὰ τοῦ *ἐδάφους*, ἀποτελοῦσι τὴν κληθεῖσαν *στήριξιν τοῦ φορέως*.

Ἡ στήριξις τῶν φορέων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐνίοτε καὶ ἐπὶ ἄλλων φορέων ἐπιτυγχάνεται κατὰ ποικίλους τρόπους καὶ διακρίνεται εἰς *σταθερὰν στήριξιν* καὶ *κινητήν*, ἀναλόγως τοῦ ἂν διὰ ταύτης τὸ σημεῖον τοῦ φορέως, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ στήριξις, καθίσταται σταθερὸν ἢ κινητὸν ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος ἢ τὸν ἕτερον φορέα. Ἡ ἁπλουστέρα κινητὴ στήριξις εἶναι ἡ ἐπιτυγχανομένη δι' ἁπλῆς ἐπαφῆς τοῦ πρὸς στήριξιν δίσκου ἢ σώματος καὶ τοῦ ἐδάφους· θεωρεῖται δὲ αὕτη ὡς τελεία, ὅταν λαμβάνῃ χώραν κατὰ σημεῖον. Διὰ τῆς τοιαύτης στηρίξεως αἴρεται μία μόνον δυνατότης κινήσεως τοῦ ἐλευθέρου φορέως ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος, τῆς κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς καθέτου ἐπὶ τὸ κοινὸν ἐφαπτόμενον ἐπίπεδον κατὰ τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς. Ἡ ἰσορροπία τοῦ συστήματος ἐπιτυγχάνεται μόνον ὅταν ἡ συνισταμένη τῶν ἐπὶ τοῦ δίσκου ἢ σώματος ἐνεργούντων φορτίων συμπίπτῃ μὲ τὴν ὡς ἄνω κάθετον· συνεπῶς ἡ στήριξις αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ μόνη κατάλληλος πρὸς ἀποτέλεσιν πλήρους φορέως γεωμετρικῶς ὡρισμένου. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ συνισταμένη αὕτη τείνει νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν φορέα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, λαμβάνονται εἰδικὰ μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀπομακρύνσεως ταύτης. Αἱ ὡς ἄνω στηρίξεις δι' ἁπλῆς ἐπαφῆς καλοῦνται *στηρίξεις ὀλισθήσεως* καὶ ἐπιτυγχάνονται ἐν τῇ πράξει διὰ καταλλήλων ἐφεδράνων, καλουμένων εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν *ἐφεδράνων ὀλισθήσεως*. Ἂν ἡ στήριξις τοῦ δίσκου ἢ σώματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους γίνεται διὰ δύο ἐπαφῶν, θὰ ὑπάρχῃ ἰσορροπία μόνον ὅταν ἡ συνισταμένη τῶν ἐπὶ τοῦ δίσκου ἢ σώματος φορτίων διέρχηται διὰ τοῦ σημείου τῆς τομῆς τῶν καθέτων εἰς τὰ δύο κοινὰ ἐφαπτόμενα ἐπίπεδα τοῦ δίσκου ἢ σώματος μετὰ τοῦ ἐδάφους, κατὰ τὰ σημεῖα ἐπαφῆς, καθόσον αἱ διὰ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ συστήματος δημιουργούμεναι ἀντιδράσεις θὰ διευθύνωνται κατὰ τὰς καθέτους ταύτας. Κατόπιν τούτου, καὶ ἡ διὰ δύο ἐπαφῶν στήριξις εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν ἀποτέλεσιν πλήρους φορέως, γεωμετρικῶς ὡρισμένου. Διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς μιᾶς ἐπαφῆς δι' ἀρθρώσεως, ἡ ἰσορροπία τοῦ συστήματος εἶναι πάντοτε δυνατή, ἐφ' ὅσον ἡ συνισταμένη τῶν ἐπὶ τοῦ δίσκου ἢ σώματος ἐνεργούντων φορτίων κεῖται ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τῆς ἑνούσης τὰ δύο σημεῖα στηρίξεως καὶ τῆς καθέτου ἐπὶ τὸ κοινὸν ἐφαπτόμενον ἐπίπεδον κατὰ τὸ ἕτερον σημεῖον ἐπαφῆς. Τοῦτο συμβαίνει, διότι εἰς τὴν ἄρθρωσιν δὲν ὑπάρχει περιορισμὸς ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς προκαλουμένης ἀντιδράσεως. Ἡ τελευταία αὕτη στήριξις εἶναι κατάλληλος διὰ τὸν σχηματισμὸν πλήρων ἐπιπέδων φορέων, διότι διὰ ταύτης αἴρονται καὶ αἱ τρεῖς ἐν τῷ ἐπιπέδῳ πιθανότητες κινήσεως, ἤτοι δύο μεταφοραὶ καὶ μία περιστροφή. Ἡ στήριξις αὕτη δὲν εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν στήριξιν σωμάτων καὶ ἀποτέλεσιν ἐκ τούτων φορέων ἐν τῷ χώρῳ, διότι ἐπιτρέπονται ἀκόμη δύο περιστροφαὶ ἐκτὸς τοῦ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δηλωθέντος ἐπιπέδου. Πρὸς ἄρσιν καὶ τῶν δύο τούτων ἐλευθεριῶν κινήσεως τοῦ σώματος ἀρκοῦσιν ἀκόμη δύο ἁπλαῖ ἐπαφαί, μὴ κείμεναι εἰς τὸ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὁρισθὲν ἐπίπεδον. Συμφώνως πρὸς αὐτά, διὰ τὴν στήριξιν ἑνὸς ἐπιπέδου φορέως, ἀποτελουμένου ἐξ ἑνὸς δίσκου, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀρκοῦσι μία ἄρθρωσις καὶ μία ἁπλῆ ἐπαφή, ἐνῷ διὰ τὴν στήριξιν ἑνὸς σώματος ἀπαιτοῦνται μία ἄρθρωσις καὶ τρεῖς ἐπαφαί. Αἱ κατὰ τὰ ἄνω ἀρθρώσεις ἐπιτρέπουσι πᾶσαν περιστροφὴν τοῦ δίσκου ἢ σώματος περὶ τὸ σημεῖον ἀρθρώσεως, οὐδεμίαν ὅμως μετάθεσιν, καὶ εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ δυνάμεναι νὰ συντελεσθῶσι περιστροφαὶ δύνανται νὰ γίνωσιν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ μὲν μόνον τοῦ φορέως, ἂν πρόκειται περὶ ἐπιπέδου τοιούτου, ὁπωσδήποτε δέ, ἂν πρόκειται περὶ φορέως ἐν τῷ χώρῳ. Διὰ νὰ καταστῇ σημεῖόν τι ἀκίνητον ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, ὡς πρὸς τὸν δίσκον τοῦ ἐδάφους, ἀρκεῖ ἡ σύνδεσις αὐτοῦ διὰ δύο ράβδων μετὰ τοῦ δίσκου τοῦ ἐδάφους, ἐνῷ διὰ νὰ γίνῃ τὸ αὐτὸ ἐν τῷ

Digitized by Google

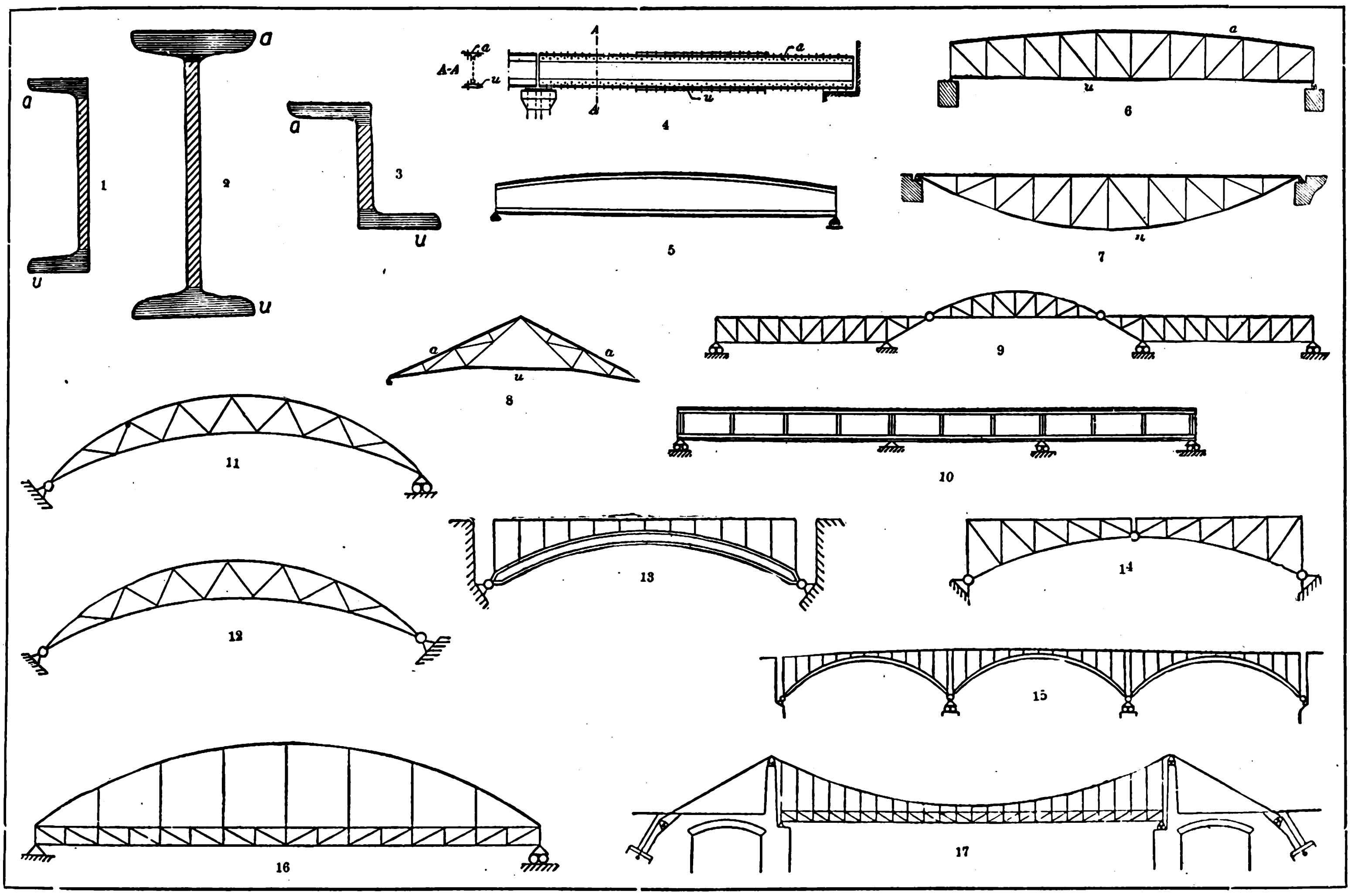

'Επίπεδοι φορεῖς.

[1 ἕως 3=Διατομὴ ὁλοσώμων ἁπλῶν φορέων (ἐξ ἁπλῶν ῥάβδων. a : ἄνω πέλμα, u : κάτω πέλμα). 4 καὶ 5=Ὁλόσωμοι ἀμφιέρειστοι δοκοὶ ἐκ συνθέτων ἐλασμάτων. a : ἄνω πέλμα, u : κάτω πέλμα). 6 ἕως 8=Δικτυωτοὶ ἀμφιέρειστοι φορεῖς (6 καὶ 7 κύριαι δοκοὶ γεφυρῶν, 8 ζευκτὸν στέγης, a : ἄνω πέλμα, u : κάτω πέλμα). 9=Συνεχὴς ἀρθρωτὴ δικτυωτὴ δοκὸς ἢ δοκὸς Gerber. 10=Ὁλόσωμος συνεχὴς δοκός. 11=Τοξοειδὴς δικτυωτὸς ἀμφιέρειστος φορεύς. 12=Διαρθρωτὸν δικτυωτὸν τόξον (ζευκτὸν στέγης). 13=Ὁλόσωμον διαρθρωτὸν τόξον γεφύρας. 14=Τριαρθρωτὸν δικτυωτὸν τόξον (κυρία δοκὸς γεφύρας). 15=Συνεχὴς τοξωτὸς φορεύς. 16=Δοκὸς Lang. 17=Κρεμαστὴ κυρία δοκὸς γεφύρας (ἁλυσοειδὴς φορεύς).

χώρῳ, ἀπαιτεῖται σύνδεσις αὐτοῦ διὰ τριῶν ῥάβδων μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ἐδάφους. Κατὰ ταῦτα, ἡ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ ἄρθρωσις, ἡ ἐμποδίζουσα πᾶσαν μετάθεσιν ἐν αὐτῷ, ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο δεσμικὰς ῥάβδους, ἐνῷ ἡ ἐν τῷ χώρῳ ἄρθρωσις, ἡ ἀποκλείουσα πᾶσαν δυνατότητα μεταθέσεως ὁπωσδήποτε, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τρεῖς δεσμικὰς ῥάβδους. Αἱ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ ἀρθρώσεις ἐπιτυγχάνονται διὰ κυλινδρικῶν στροφέων, ἐνῷ αἱ ἀρθρώσεις ἐν τῷ χώρῳ ἐπιτυγχάνονται διὰ σφαιρῶν. Διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ συνιστάμεναι τῶν ἐπὶ τῶν στηριζομένων δίσκων ἢ σωμάτων δυνάμεων τείνουσι ν' ἀπομακρύνωσι ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, λαμβάνονται μέτρα ἀποκλείοντα τὴν ἀπομάκρυνσιν ταύτην.

Αἱ περιγραφεῖσαι ἀρθρώσεις ἀποτελοῦσι τὴν κληθεῖσαν σταθερὰν στήριξιν καὶ κατασκευάζονται διὰ τῆς χρήσεως τῶν καλουμένων *σταθερῶν ἑφεδράνων*. Κινητὴ στήριξις ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ τῆς προαναφερθείσης ἁπλῆς ἐπαφῆς, εἴτε διὰ μιᾶς δεσμικῆς ῥάβδου, συνδεομένης ἀρθρωτῶς κατὰ τὰ δύο ἄκρα της ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὸ πρὸς στήριξιν σῶμα ἢ δίσκον, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ ἔδαφος. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἁπλῆς ἐπαφῆς στερεοῦται ἐπὶ τοῦ πρὸς στήριξιν δίσκου ἢ σώματος ἐπίπεδος συνήθως πλάξ, δυναμένη νὰ ὀλισθήσῃ ἐπὶ μεταλλικοῦ ἑδράνου, προσηρμοσμένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ παρουσιάζοντος ἐπιφάνειαν ἐπαφῆς κυλινδρικὴν ἢ σφαιρικήν, ἀναλόγως τοῦ ἂν πρόκειται ἐπίπεδος ἢ στερεὸς φορεύς. Διὰ τῶν ἀμφιαρθρωτῶν δεσμικῶν ῥάβδων ἐπιτυγχάνονται αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς ἁπλᾶς ἐπαφὰς ἐλευθερίαι κινήσεως. Αἱ κινηταὶ στηρίξεις δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι καὶ διὰ τῆς παρεμβολῆς μεταξὺ τοῦ ἐλευθέρου φορέως καὶ τοῦ ἐδάφους κυλίνδρων ἢ σφαιρῶν, ἐλευθέρως κυλιομένων ἐπὶ ἐπιπέδων, κυλινδρικῶν ἢ καὶ σφαιρικῶν ἐνίοτε ἐπιφανειῶν, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ φορέως καὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τῆς στηρίξεως, καὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς μίαν δεσμικὴν ῥάβδον.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν στηρίξεως, συχνάκις παρουσιάζεται ἐν τῇ πράξει ἡ καλουμένη *στήριξις διὰ πακτώσεως* ἢ ἁπλῶς *πάκτωσις*, καθ' ἣν ἡ στήριξις ἐπιτυγχάνεται δι' ἑδράσεως κατ' ἐπιφάνειαν ἢ κατὰ γραμμήν, ἀναλόγως τοῦ ἂν πρόκειται περὶ πακτώσεως δίσκου ἢ σώματος. Κατὰ τὴν πάκτωσιν κρατεῖται σταθερά, ὡς πρὸς τὸν δίσκον τοῦ ἐδάφους, ὁλόκληρος γραμμὴ εἰς περίπτωσιν στηρίξεως δίσκου καὶ ὁλόκληρος ἐπιφάνεια εἰς τὴν περίπτωσιν στηρίξεως σώματος. Πάκτωσίς τις παρέχει πλήρη σύνδεσιν τοῦ ἐλευθέρου φορέως καὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τρεῖς ἢ ἓξ δρομικὰς ῥάβδους, ἀναλόγως τοῦ ἂν ὁ ἐλεύθερος φορεὺς εἶναι ἐπίπεδος ἢ στερεός.

Οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ τρόπος στηρίξεως, οὗτος ἰσοδυναμεῖ πρὸς ὡρισμένας ἑκάστοτε δεσμικὰς ῥάβδους, κατὰ τὰ προεκτεθέντα. Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ῥάβδων στηρίξεως εἶναι ὁ ἀπαιτούμενος καὶ αὗται εἶναι καταλλήλως διατεταγμέναι, θὰ ἔχωμεν σύστημα γεωμετρικῶς καὶ στατικῶς ὡρισμένον, ἐὰν καὶ ὁ ἐλεύθερος φορεὺς εἶναι στατικῶς ὡρισμένος. Ἂν αἱ ῥάβδοι στηρίξεως εἶναι ὀλιγώτεραι τῶν ἀπαιτουμένων, θὰ ἔχωμεν φορέα κινητὸν ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος, ἀκατάλληλον διὰ νὰ φορτισθῇ καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ἂν αἱ ῥάβδοι εἶναι περισσότεραι τῶν ἀπαιτουμένων, θὰ ἔχωμεν φορέα ὑπερστατικόν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ὁ ἐλεύθερος φορεὺς εἶναι ἢ ὄχι στατικῶς ἀόριστος. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ στατικὴ ἀοριστία φορέως τινὸς δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἴτε εἰς τὸν ἐλεύθερον φορέα μόνον, ὅταν τὸ σύστημα αὐτοῦ εἶναι στατικῶς ἀόριστον, ἐνῷ ἡ στήριξις πληροῖ τὰς ἀπαιτουμένας συνθήκας σταθερότητος, εἴτε εἰς τὴν στήριξιν μόνον, ὅταν αὕτη εἶναι στατικῶς ἀόριστος, εἴτε καὶ εἰς ἀμφότερα. Πρὸς διάκρισιν χαρακτηρίζομεν τὴν στατικὴν ἀοριστίαν ὡς *ἐσωτερικήν*, ὅταν αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν ἐλεύθερον φορέα, καὶ ὡς *ἐξωτερικήν*, ὅταν ὀφείλεται εἰς τὴν στήριξιν. Ἐκ τούτων προκύπτουσιν εὐκόλως αἱ ἔννοιαι τοῦ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς στατικῶς ὡρισμένου φορέως, τοῦ ἐσωτερικῶς ὡρισμένου στατικῶς ἀλλ' ἐξωτερικῶς ἀορίστου, τοῦ ἐσωτερικῶς ἀορίστου ἀλλ' ἐξωτερικῶς στατικῶς ὡρισμένου φορέως καὶ τοῦ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς στατικῶς ἀορίστου φορέως. Αἱ ἔννοιαι αὗται δύνανται νὰ ποικιλθῶσιν ἀκόμη ἀναλόγως τοῦ ἑκάστοτε φορέως: ἐπιπέδου ἢ στερεοῦ, ὁλοσώμου ἢ δικτυωτοῦ. Αἱ εἰδικαὶ συνθῆκαι, αἵτινες δέον νὰ πληρῶνται ἵνα φορεύς τις εἶναι στατικῶς ὡρισμένος, αἱ συνθῆκαι τῆς στερεᾶς συνδέσεως δίσκων ἢ σωμάτων, οἱ τρόποι μορφώσεως στερεῶν σχηματισμῶν, ὅπως καὶ αἱ μέθοδοι τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν στατικῶν μεγεθῶν τῶν φορέων, ἀναπτύσσονται ἐν λ. *στατικὴ* δομημάτων. Οἱ πλέον ἐν χρήσει φορεῖς εἶναι οἱ ἐπίπεδοι, οἵτινες, συνδυαζόμενοι μετ' ἄλλων ἐπίσης ἐπιπέδων, ἀποτελοῦσι φορεῖς ἐν τῷ χώρῳ. Διακρίνονται δὲ γενικῶς τέσσαρες κύριαι κατηγορίαι ἐπιπέδων φορέων, αἱ *δοκοί*, τὰ *τόξα*, αἱ *ἁλύσεις* καὶ τὰ *πλαισιωτὰ συστήματα*.

Αἱ *δοκοὶ* διακρίνονται, ἀναλόγως τῆς στηρίξεως αὐτῶν, εἰς πέντε κυρίως εἴδη: α') Εἰς δοκοὺς πεπακτωμένας κατὰ τὸ ἓν ἄκρον ἢ *προβόλους*. Εἰς ταύτας αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν μετὰ τοῦ ἐδάφους σύνδεσιν τρεῖς ῥάβδοι στηρίξεως συγκεντροῦνται εἰς τὸ αὐτὸ ἄκρον τοῦ φορέως, ὁ ὁποῖος ἐξωτερικῶς εἶναι στατικῶς ὡρισμένος, διότι ἡ πάκτωσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τρεῖς δεσμικὰς ῥάβδους. Διὰ τῆς προσθήκης μιᾶς ῥάβδου στηρίξεως, θλιβομένης ἢ ἑλκυομένης, ὁ φορεὺς καθίσταται ἅπαξ στατικῶς ἀόριστος ἐξωτερικῶς. β') Εἰς τὰς ἁπλᾶς δοκούς, αἱ ὁποῖαι στηρίζονται κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῶν ἢ παρὰ ταῦτα δι' ἑνὸς σταθεροῦ ἑφεδράνου ἢ ἀρθρώσεως ἢ δύο ῥάβδων στηρίξεως κατὰ τὸ ἓν ἄκρον καὶ δι' ἁπλῆς ἐπαφῆς, ἰσοδυναμούσης πρὸς μίαν ῥάβδον στηρίξεως, κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον. Τὸ σύστημα εἶναι στατικῶς ὡρισμένον ἐξωτερικῶς. γ') Εἰς δοκοὺς ἀμφιπεπακτωμένας κατ' ἀμφότερα τὰ ἄκρα αὐτῶν, αἵτινες συνίστανται ἐκ συνήθους δοκοῦ ἐντετοιχισμένης κατὰ τὰ ἄκρα της. Τὸ σύστημα εἶναι τριστατικῶς ἀόριστον ἐξωτερικῶς, δεδομένου ὅτι ὑπάρχουσι δύο πακτώσεις ἰσοδυναμοῦσαι πρὸς ἓξ ἐν ὅλῳ δεσμικὰς ῥάβδους, ἐνῷ διὰ τὴν μετὰ τοῦ ἐδάφους σύνδεσιν ἀρκοῦσι τρεῖς μόνον δεσμικαὶ ῥάβδοι. δ') Εἰς ἀρθρωτὰς συνεχεῖς δοκοὺς ἢ δοκοὺς Gerber, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦνται ἐκ πολλῶν δίσκων (ἔστω ν τὸν ἀριθμὸν) συνδεδεμένων μεταξύ των διὰ (ν—1) ἀρθρώσεων καὶ μετὰ τοῦ δίσκου τοῦ ἐδάφους δι' ἑνὸς σταθεροῦ ἑφεδράνου, ἰσοδυναμοῦντος πρὸς δύο δεσμικὰς ῥάβδους καὶ διὰ ν κινητῶν ἑφεδράνων, ἰσοδυναμούντων πρὸς μίαν δεσμικὴν ῥάβδον ἕκαστον. Τὸ ὅλον σύστημα εἶναι στατικῶς ὡρισμένον ἐξωτερικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς φορεῖς γεφυρῶν καὶ εἰς τὰς τεγίδας τῶν σιδηρῶν στεγῶν. ε') Εἰς τὰς συνεχεῖς δοκούς, αἵτινες ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕνα δίσκον συνδεόμενον μετὰ τοῦ ἐδάφους δι' ἑνὸς σταθεροῦ ἑφεδράνου καὶ διὰ πολλῶν (ἔστω ν) κινητῶν ἑφεδράνων. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στήριξις γίνεται οὕτω διὰ (ν+2) δεσμικῶν ῥάβδων, καὶ ἐπομένως τὸ σύστημα εἶναι ν+2—3=ν—1 φορὰς στατικῶς ἀόριστον ἐξωτερικῶς. Αἱ δοκοὶ κατασκευάζονται ὁλόσωμοι ἢ δικτυωταί, παρουσιάζουσι πάντοτε δύο πέλματα καὶ παρέχουσιν ἐν γένει κατακορύφους ἀντιδράσεις διὰ κατακόρυφα φορτία.

Τὰ *τόξα* παρέχουσι καὶ διὰ κατακόρυφα φορτία λοξὰς ἀντιδράσεις καὶ ἀποτελοῦνται συνήθως ἀπὸ τοξοειδεῖς δίσκους. Διακρίνονται δέ, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποτελούντων ταῦτα δί-

Digitized by Google

σκων καὶ τοῦ τρόπου τῆς στηρίξεώς των, εἰς τρία κυρίως εἴδη: α') Τὰ τόξα μὲ τρεῖς ἀρθρώσεις ἢ τριαρθρωτὰ τόξα, ἅτινα εἶναι φορεῖς στατικῶς ὡρισμένοι ἐξωτερικῶς καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δύο δίσκων συνδεομένων ἀρθρωτῶς μεταξύ των καὶ μετὰ τοῦ δίσκου τοῦ ἐδάφους. β') Τὰ διαρθρωτὰ τόξα, ἅτινα εἶναι ἅπαξ στατικῶς ἀόριστα ἐξωτερικῶς, ὡς ἀποτελούμενα ἐξ ἑνὸς δίσκου συνδεομένου διὰ δύο ἀρθρώσεων μετὰ τοῦ δίσκου τοῦ ἐδάφους. γ') Τὰ πεπακτωμένα τόξα, ἅτινα ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς φορέως συνδεομένου διὰ δύο πακτώσεων μετὰ τοῦ ἐδάφους καὶ κατασκευαζομένου συνήθως ἐκ μετάλλου. Τὸ σύστημα εἶναι τριστατικῶς ἀόριστον ἐξωτερικῶς. Πλὴν ὅμως τῶν ἀνωτέρω τριῶν κυρίων μορφῶν τῶν τόξων, ἔχομεν καὶ φορεῖς τοξοειδεῖς παρουσιάζοντας σύνθετον μορφήν, ἀποτελουμένην ἐκ τόξων καὶ δοκῶν. Τοιοῦτοι φορεῖς εἶναι τὸ διὰ δοκοῦ ἀκαμψίας ἐνισχυμένον τόξον, ὅπερ καλεῖται *δοκὸς Lang* καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δι' ἑνὸς σταθεροῦ καὶ ἑνὸς κινητοῦ ἐφεδράνου. Ὁ φορεὺς οὗτος παρουσιάζει τὴν στήριξιν τῆς ἁπλῆς δοκοῦ, δὲν εἶναι ὅμως δοκός, διότι ἔχει πλείονα τῶν δύο πελμάτων. Ἡ δοκὸς Lang παρουσιάζεται ὑπὸ ποικίλας μορφάς, μὲ τόξον ὁλόσωμον ἢ δικτυωτὸν ἐνισχυμένον διὰ δοκοῦ ὁλοσώμου ἢ δικτυωτῆς. Ἄλλοι τοξοειδεῖς φορεῖς εἶναι τὰ τόξα μὲ προβολάς, τὰ συνεχῆ τόξα κλπ.

Αἱ *ἁλύσεις* εἶναι φορεῖς παρουσιάζοντες τὴν μορφὴν ἀνεστραμμένου τόξου, δηλαδὴ στρέφοντος τὰ κυρτὰ πρὸς τὰ κάτω, ἀντὶ πρὸς τὰ ἄνω, ὡς συνέβαινε μὲ τὰ τόξα. Ἀπὸ τῶν τοιούτων ἁλυσοειδῶν δίσκων γίνεται ἀνάρτησις εὐθυγράμμων συνήθως δίσκων, πρὸς ἀποτέλεσιν πλήρους φορέως, χρησιμοποιουμένου συνήθως πρὸς κατασκευὴν τῶν καλουμένων κρεμαστῶν γεφυρῶν καὶ ἀκόμη σήμερον πρὸς κατασκευὴν ζευκτῶν μεγάλων ὑποστέγων ἀεροπλάνων καὶ ἀεροπλοίων.

Τὰ *πλαισιωτὰ συστήματα*, ἢ ἁπλῶς *πλαίσια*, κατασκευάζονται συνήθως μόνον ὁλόσωμα καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ ράβδου παρουσιαζούσης πολυγωνικὸν ἄξονα καὶ συνδεομένης ποικιλοτρόπως μετὰ τοῦ ἐδάφους. Οἱ πλαισιωτοὶ φορεῖς εἶναι ἐσωτερικῶς ἀόριστοι στατικῶς, ἐξωτερικῶς δὲ στατικῶς ὡρισμένοι ἢ ὄχι, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς στηρίξεως αὐτῶν. Χρησιμοποιοῦνται πλαίσια τριαρθρωτά, (στατικῶς ὡρισμένα ἐξωτερικῶς), διαρθρωτὰ (ἅπαξ στατικῶς ἀόριστα ἐξωτερικῶς), ἀμφιπεπακτωμένα (τριστατικῶς ἀόριστα ἐξωτερικῶς), καὶ μὲ ποικίλας ἄλλας μορφάς, ἀποτελούσας ἁπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ πλαίσια καὶ χρησιμοποιουμένας συνήθως διὰ κατασκευὰς ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος. Κατὰ τὰ σημεῖα θλάσεως τοῦ ἄξονος τὰ δύο ἑκατέρωθεν τῆς σχηματιζομένης γωνίας τμήματα τῆς ράβδου συνδέονται στερεῶς διὰ πακτώσεως, κατὰ τρόπον ὥστε αἱ σχηματιζόμεναι γωνίαι νὰ εἶναι γενικῶς ἀπαραμόρφωτοι. Εἰς τὰ πλαισιωτὰ συστήματα πρέπει ἴσως νὰ ὑπαχθῇ καὶ ἡ *δοκὸς Φιραντὲλ* (Vierendell-Träger), ἡ ὁποία παρουσιάζει τὴν στήριξιν τῶν δοκῶν, ἀλλὰ παρουσιάζεται ἐσωτερικῶς στατικῶς ἀόριστος, ἀποτελεῖται δ' ἐκ τῆς παραθέσεως ἐν σειρᾷ ὀρθογωνίων ἐμφανιζόντων ἀπαραμορφώτους ἐνισχυμένας γωνίας.

Μορφὰς διαφόρων ἄλλων φορέων βλ. εἰς τὰς λ. *γέφυρα, θόλος, στέγη*. Α. Λ. Κ.

—*[Ἱππολ.] Φορεῖς* καλοῦνται τὰ ἑκατέρωθεν τῆς κάτω σιαγόνος τοῦ ἵππου ἐλεύθερα ὀδόντων τμήματα τῶν οὔλων, τὰ περιλαμβανόμενα μεταξὺ τῶν κοπτήρων ὀδόντων καὶ τῶν τραπεζιτῶν. Ὀνομάζονται οὕτω, διότι φέρουσι τὴν στομίδα τοῦ χαλινοῦ, ἡ ἐνέργεια τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἐπὶ τῆς εὐαισθησίας τοῦ μέρους τούτου τοῦ στόματος. Σ. Κ. Γ.

—**φορεὺς εὐσταθὴς** *[Τεχν.]* βλ.λ. *εὐσταθὴς* φορεύς.

Φορζὲ (Forget), ***Πέτρος***, *ἄρχων τοῦ Φρέν.* Γάλλος πολιτικὸς (1544—1610). Ἐπὶ Ἑρρίκου Γ' διετέλεσε σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας. Συνέταξε τὸ περίφημον ἔδικτον τῆς Νάντης. Χ. Δ.

Φὸρζ - λὲζ - Ὤ (Forges - les - Eaux) *[Γεωγρ.]*. Κοινότης καὶ λουτρόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Κάτω Σηκουάνα, ἔχουσα σιδηρούχους μεταλλικὰς πηγὰς ψυχροῦ ὕδατος, ἐνδεικνυομένας διὰ τὴν ἀναιμίαν καὶ τὴν χλώρωσιν. Κάτ. 2.000, τοῦ ὁμωνύμου δὲ δήμου, περιλαμβάνοντος 21 κοινότητας, 12.000.

φορητός, *—ή, —όν* ὁ φερόμενος, ὁ δυνάμενος νὰ μεταφερθῇ, νὰ μετακομισθῇ, ἀντίθ. *ἑδραῖος*: «*φορητὸν δοχεῖον οἴνου*» ‖ «*φορηταὶ εἰκόνες*» αἱ μεταφερόμεναι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς τοιχογραφίας.

Φὸρθ (Forth) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Σκωτίας, ἐκβάλλων εἰς τὴν Βόρειον Θάλασσαν μετὰ ροῦν 97 περίπου χιλιομέτρων καὶ σχηματίζων κατὰ τὰς ἐκβολάς του τὸν ποταμόκολπον τοῦ Φὶρθ ὂφ Φόρθ. Εἶναι πλωτὸς μέχρι τῆς πόλεως Στέρλιγκ. Η. Π. Γ.

Φόρθεργιλλ (Forthergill), *νόσος τοῦ* —. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην τοῦ τὸ πρῶτον καθορίσαντος τὴν νόσον Ἄγγλου ἰατροῦ νοεῖται ἡ *νευραλγία τοῦ προσωπικοῦ* τῆς δ' συζυγίας. Μ. Ν. Κ.

Φορκαντὲλ (Forcadel), ***Στέφανος***. Γάλλος νομομαθὴς καὶ ποιητής, γνωστὸς ἐπίσης ὑπὸ τὸν ἐκλατινισμένον τύπον τοῦ ὀνόματός του «Forcatulus» (1534—1574). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ δικαίου ἐν Τουλούζῃ καὶ ἔγραψε πλείστας νομικὰς πραγματείας, ὧν κυριώτεραι αἱ: «Sphaera legalis» καὶ «Necyomantia». Ἐπίσης ἐδημοσίευσε τὰς ἱστορικὰς μελέτας: «De Gallorum imperio et philosophia libri VII» (1569) καὶ «Montmorency gaulois» (1571) καὶ τὸ ποίημα «Τραγοῦδι τῶν σειρηνῶν». Χ. Δ.

Φόρκελ (Forkel), ***Ἰωάννης-Νικόλαος***. Γερμανὸς μουσικὸς συγγραφεὺς (1749—1818). Ἔτυχε σοβαρῶν σπουδῶν τόσον εἰς τὴν μουσικήν, ὅσον καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν, γενόμενος μουσικὸς διευθυντὴς ἐν Σβέριν, εἶτα δὲ ἐν Γοττίγγῃ, ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς ὁποίας ἦτο ὡσαύτως διευθυντὴς τῆς μουσικῆς καὶ ἔνθα ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος. Θεωρεῖται ὡς ὁ πρόδρομος τῶν Γερμανῶν μουσικῶν συγγραφέων, αἱ δὲ μουσικοϊστορικαὶ αὐτοῦ ἔρευναι ὑπῆρξαν μεγίστης σποδαιότητος διὰ τὴν μελέτην τῆς βιβλιογραφίας τῆς μουσικῆς. Τὰ κυριώτερα αὐτοῦ συγγράμματα εἶναι: «Ueber die Theorie der Musik, sofern sie Liebhabern und Kennern derselben notwendig und nutzlich ist» (1777), «Ueber die beste Einrichtung öffentlicher Konzerte» (1779), «Genauere Bestimmung einiger musikalischer Begriffe» (1780), «Musikalischer Almanach für Deutschland» (ἐτῶν 1782—1789), «Allgemeine Geschichte der Musik» (2 τόμοι μέχρι τοῦ 1550, 1788—1801), «Allgemeine Litteratur der Musik oder Anleitung zur Kenntnis musikalischen Bücher» (1792), «Ueber Bach's Leben Kunst und Kunstwerke» (1803, ὡσαύτως γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστί). Ὁ Φόρκελ ἐγένετο γνωστὸς καὶ ὡς συνθέτης διὰ πολλῶν μελῳδιῶν, τεμαχίων διὰ κλειδοκύμβαλον, τοῦ ὀρατορίου «Ἰεζεκίας», συμφωνιῶν, χορῳδιῶν κλπ. Γ. Σ.

Φορκελλίνι (Forcellini), ***Αἰγίδιος***. Ὀνομαστὸς Ἰταλὸς λεξικογράφος (1688—1768). Ἐσπούδασεν ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Παδούης τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν, τὸ δὲ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ὑπῆρξεν ἡ ἀναθεώρησις τοῦ ἑλληνικοῦ λεξικοῦ Σχρεβέλιους (Schrevelius) καὶ τοῦ λεξιλογίου τοῦ Καλεπῖνο. Ἀπὸ τοῦ 1718 ἤρχισε νὰ συλλέγῃ τὸ ὑλικὸν διὰ τὸ μέγα λατινικὸν λεξικόν του, ὅπερ ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατόν του τῷ 1791 εἰς 4 τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Totius latinitatis Lexicon». Αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ λεξικοῦ τούτου διήρκεσαν ἐπὶ 35 ἔτη. Ἡ ἔκδοσις τούτου ἐγένετο ἐπιμελείᾳ τοῦ Κονιολάτο καὶ Φατσιολάτι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος ἐπὶ πολὺ ἐθεωρεῖτο ὁ κυριώτερος συνεργάτης τοῦ Φορκελλίνι, τὸ δὲ λεξικὸν πολλάκις ἐφέρετο καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομά του. Ἀλλ' ὁ Φατσιολάτι ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ κατόπιν ὅτι ἀποκλειστικὸς συγγραφεὺς του ὑπῆρξε μόνος ὁ Φορκελλίνι, τοῦ ὁποίου σῴζονται καὶ τὰ αὐτόγραφα εἰς 12 τόμους in folio. Βραδύτερον ἐγένοντο ἐπανειλημμέναι ἐκδόσεις τοῦ λεξικοῦ τούτου, κυριώτεραι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν αἱ τοῦ Λονδίνου εἰς 2 τόμους (1826), τῆς Παδούης εἰς 4 τόμους (1827—1831), τοῦ Σχνέεμπεργκ ὡσαύτως (1828—1835), τοῦ Κορραντίνι ἐν Παδούῃ (1858) καὶ τοῦ Βιτ ἐν Πράτο εἰς 6 τόμους (1858—1880). Γ. Γ.

Φορκίδες *[Μυθολ.]*. Αἱ θυγατέρες τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Νηρηίδος Κητοῦς, Γραῖαι καὶ Γοργόνες (*Ἀπολλοδ.* Β, 4, 2). Α. Θ. Σ.

Φόρκυνος λιμὴν *(Ἀρχ. Γεωγρ.)*. Λιμὴν τῆς Ἰθάκης, εἰς ὃν οἱ Φαίακες ναῦται ἀπεβίβασαν τὸν παλινοστοῦντα Ὀδυσσέα. Ὁ Ὅμηρος (Ὀδυσ. ν, 96 καὶ 345) περιγράφει αὐτὸν ἀσφαλέστατον χάρις εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἀπορρώγων ἀκτῶν προάσπισίν του, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποτρέπουσαν τὰ κύματα καὶ τοὺς ἀνέμους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιτρέπουσαν εἰς τὸ πλοῖον νὰ παραμένῃ ἐν τῷ λιμένι ἐλεύθερον πρυμνησίων. Σπήλαιον ἀφιερωμένον εἰς τὰς Νηϊάδας Νύμφας εὑρίσκετο ἐγγὺς τῆς ἀκτῆς ἔχον δύο θύρας, τὴν μὲν πρὸς βορρᾶν πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, τὴν δὲ πρὸς νότον ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς θεούς. Νάματα πηγῆς ἀστειρεύτου ἐδρόσιζον τὸ σπήλαιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἱ μέλισσαι ἀπέθετον τὸ μέλι των καὶ αἱ νύμφαι ὕφαινον θαλασσοπόρφυρα θαυμάσια ὑφάσματα. Παντοῦ τοῦ αἰγιαλοῦ του ἡ στενόφυλλος ἐλαία ἔθαλλε. Ἡ ταυτότης τοῦ λιμένος τούτου εἶναι ἀνεξακρίβωτος. Τινὲς θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν σημερινὸν *Ἅγιον Ἀνδρέαν* (πλάτ. 38°18'30'' Β., μήκ. 20°44'15'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cephalonia), ἄλλοι δὲ ὡς τὸν ὅρμον *Σύβοτα* (βλ. λ. *Λευκάς*, τ. ΙΣΤ, σελ. 29, γ'). Σ. Ε. Λ.

Φόρκυς (Φόρκος) *[Μυθολ.]*. —1) Θαλασσία θεότης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, παραλλαγὴ οὖσα τοῦ ἐναλίου γέροντος Νηρέως, τοῦ ὁποίου ἐλέγετο καὶ ἀδελφός, ἢ Πρωτέως. Ἦτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς ἤ, κατ' ἄλλον μῦθον, τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος ἢ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Θοώσης, νύμφης τῶν τρικυμιῶν, ἥτις ὅμως κατὰ τὴν Ὀδύσσειαν ἦτο θυγάτηρ του. Εἶχε σύζυγον τὴν Κητὼ (κατὰ τὸν Πίνδαρον καὶ ἄλλους ποιητὰς) καὶ ἦτο πατὴρ τῶν Γραιῶν καὶ τῶν Γοργόνων, αἵτινες διὰ τοῦτο καὶ Φορκίδες ἐκαλοῦντο. Ἐλέγετο ἀκόμη καὶ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας ἀδελφός. Εἶχε συνήθη κατοικίαν τὴν ἐν τῇ Λιβύῃ Τριτωνίδα λίμνην καὶ παρίστατο ὡς γέρων. Κατὰ τὸν Σοφοκλέα (ἔν τινι ἀποσπάσματι παρὰ Πλουτάρχῳ) ἦτο ὁ Φόρκυς πατὴρ τῶν Σειρήνων, κατὰ δὲ τὸν Λυκόφρονα, τῆς Σκύλλας, τὴν ὁποίαν ἐλέγετο καὶ ὅτι ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν ζωήν, φονευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὅτε κατεβρόχθισεν ἕνα βοῦν τῆς ἀγέλης τοῦ Γηριόνου κατὰ τὴν διάβασιν ταύτης διὰ τοῦ σικελικοῦ πορθμοῦ.

—2) Ἡγεμὼν τῶν Φρυγῶν, υἱὸς τοῦ Φαίνοπος. Ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἅλωσιν τῆς Τροίας. ΚΑΥ.

Φορχχάμμερ (Forchhammer), ***Πέτρος-Γουλιέλμος***. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος καὶ γεωγράφος (1801—1894). Σπουδάσας ἐν Κιέλῳ ἀπεδήμησεν εἰς Ἰταλίαν, Ἑλλάδα καὶ Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1836 καὶ μετὰ ταῦτα διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Κιέλῳ κατὰ τὸ ὑπόλοιπα 58 ἔτη τοῦ βίου του. Τὰς παρατηρήσεις του κατὰ τὴν ἀποδημίαν ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Hellenika» (1837). Ἔγραψεν ὡσαύτως περὶ τῆς τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν (1841) καὶ σχεδὸν τεσσαράκοντα ἔτη κατόπιν περὶ τῶν ἐν Μυκήναις εὑρημάτων. Ἐν τοῖς πολυαρίθμοις μυθολογικοῖς του ἄρθροις διετείνετο ὅτι ἡ μυθολογία ἔσχε τὴν καταγωγήν της ἐκ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἰδίᾳ τῶν συνδεομένων μετὰ τοῦ ὕδατος. Ἐν τῷ ἔργῳ του «Ὁ Σωκράτης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι» παρίστανε τὸν Σωκράτην ὡς ἐπαναστάτην καὶ τοὺς Ἀθηναίους δικαίως προθυμηθέντας νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸν εἰς θάνατον ἐφαρμόζοντες τὸν νόμον. Γ. Γ.

Φορλαῖντερ (Forländer), ***Κάρολος***. Γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλόσοφος, υἱὸς τοῦ Φραγκίσκου, γεννηθεὶς ἐν Μαρβούργῳ τῷ 1860. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Μαρβούργου καὶ τοῦ Βερολίνου, ἀφιερώθη δὲ εἰδικῶς εἰς τὴν μελέτην τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, λογοτεχνίας καὶ ἱστορίας. Τῷ 1853 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Σήμερον εἶναι τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Münster. Ὁ Φορλαῖντερ ἔγραψε πλεῖστα ἔργα. Ἐκ τῶν κοινωνιολογικοϊστορικῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Zum Durchführung des Transzesdentalbegriffs» (1919,) «Die Philosophie unsener klassiker Lessing, Herder, Schiller, Goethe» (1923), «Völkstümliche Geschichte der Philosophie» (γ' ἔκδ. 1923), «Von Machiaveli bis Lenin» (1926), «Marx, Engels und Lassalle als Philosophen» (γ' ἔκδ. 1926). Ὁ Φορλαῖντερ εἶναι εἷς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐκπροσώπων τοῦ νεοκριτικισμοῦ, ἐπιχειρήσας νὰ συμπληρώσῃ τὸν μαρξισμὸν δι' αὐτοῦ. Ἐξέδωκε μετὰ πολλῶν καὶ χρησίμων κριτικῶν σημειώσεων τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Καντίου, ἔγραψε δὲ καὶ πλῆθος μελετῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν καντιανὴν φιλοσοφίαν. Σπουδαιότεραι ἐκ τῶν μελετῶν τούτων εἶναι: «Kant und der Sozialismus» (1900), «Die neukantische Bewegung im Sozialismus» (1902), «Marx und Kant» (1904) «Kant, Schiller, Goethe» (1907, β' ἔκδ. 1923), Kant und seine Einfluss auf d. deutschen Denken» (1921, β' ἔκδ. 1922) κλπ. Κατὰ τὸν Φορλαῖντερ ἡ καντιανὴ μέθοδος καὶ ἡ καντιανὴ ἠθικὴ εὑρίσκονται ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ σοσιαλιστικὰ ἰδεώδη. Θ. Π.

— **Φορλαῖντερ** (Vorländer), ***Φραγκῖσκος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1806—1867). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ Μαρβούργου. Ὑπῆρξεν ὀπαδὸς τοῦ Ἕγελου καὶ τοῦ Σλάϊερμάχερ, ἔγραψε δὲ ἀρκετὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Grundlinien einer organischen Wissenschaft der menschlichen Seele» (1841), «Wissenschaft der Erkenntnis» (1847), «Schleiermacher Sittenlehre ausführlich dargestellt und beurteilt mit einlit» (1851), «Geschichte der philosophische Moral» (1855), «Die moralische Statistik und die sittliche Freiheit» (1866) κτλ. Εἰς πάντα τὰ ἔργα του εἶναι καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐθνικοθρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Σλάϊερμάχερ. Θ. Π.

Φορλανίνι (Forlanini) *μέθοδος*. Συνίσταται εἰς τὴν δι' ἁπλῆς παρακεντήσεως διὰ βελόνης ἐφαρμογὴν τεχνητοῦ πνευμοθώρακος. Ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ ἐφαρμόσαντος ταύτην Ἰταλοῦ ἰατροῦ. Ι. Κ. Κ.

Φόρλαντ (Foreland) *[Γεωγρ.]*. —1) Τὸ ἀνατολικώτερον ἀκρωτήριον τῆς νήσου Ουάϊτ, ἐν τῇ Μάγχῃ, παρὰ τὴν ἀγγλικὴν ἀκτήν. —2) Ἀκρωτήριον τῆς κομητείας Κέντ, ἀνατολικῶς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ταμέσεως, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀγγλίας, ἐπὶ τῆς Βορείου ἢ Γερμανικῆς θαλάσσης. Ι. Κ. Γ.

Digitized by Google

— Φόρλαντ, Νὸρθ — (North Foreland) *[Γεωγραφ.]*· βλ. λ. *Νὸρθ Φόρλαντ.*

Φορλὶ (Forli) *[Γεωγρ.]*. —1) Νομὸς τῆς Ἰταλίας μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῆς Ἀδριατικῆς. Ἔχει ἔκτασιν 2.907 τ. χλμ. καὶ 422.831 κατοίκους. Παράγει σιτηρά, κάστανα καὶ οἴνους καὶ ἔχει ἀκμαίαν σηροτροφίαν. —2) Πόλις τῆς Ἰταλίας, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Μοντόνε, ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Αἰμιλίας ὁδοῦ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βολωνίας—Ἀγκῶνος. Κάτ. 60.232. Ἔχει ἐνδιαφέροντα μεσαιωνικὰ μέγαρα, ἐπιβλητικὴν μητρόπολιν μετὰ τοιχογραφιῶν τοῦ Τσινιάνι, ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἱερωνύμου μετὰ τοιχογραφιῶν τοῦ Παρμιτζιάνο καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Μερκουρίου μετὰ πύργου τοῦ 1180, κτλ. Εἶναι πόλις βιομηχανικὴ καὶ γεωργική, μὲ ἐργοστάσια μηχανημάτων, ἀγγειοπλαστικῆς, ἐπίπλων καὶ πίλων, μεταξουργεῖα, κ. ἄ. Ἔχει τεχνικὸν ἰνστιτοῦτον, σημαντικὴν βιβλιοθήκην, πινακοθήκην, θέατρα κ.τ.λ. Εἶναι τὸ Forum Livii τῶν Ρωμαίων, ἐξ οὗ καὶ ἡ σημερινή της ὀνομασία. Μ. Δ. Β.

φόρμα (ἡ)· δημοτ., μορφή, σχῆμα· ‖ τὸ δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ὡρισμένη μορφή, μήτρα, καλούπι.

—*[Μαγειρ.—Ζαχαρ.]* Καλοῦνται *φόρμες* σκεύη βοηθητικὰ τοῦ μαγειρείου ἐκ λευκοσιδήρου ἁπλοῦ ἢ γαλβανισμένου, ἐξ ἀλουμινίου, εἰδικῶν σχημάτων, μετὰ ἢ ἄνευ καλύμματος. Ἐντὸς τούτων τίθεται ἡ ρευστὴ ἢ ἡ ἡμίρρευστος μᾶζα, ἥτις μετὰ ἕψησιν ἢ πῆξιν λαμβάνει σταθερὸν σχῆμα, τὸ τῆς φόρμας. Αἱ φόρμες εἰδικώτερον εἶναι: τοῦ ψαριοῦ ἢ στεφάνη, κύκλος ἁπλοῦς, ὕψους 0.03—0.04 μ.· αἱ φόρμες διὰ ζελέδες διαφόρων σχημάτων· διὰ πουτίγκας, σαβαρὲν καὶ κέϊκ, στρογγύλαι, ἐπιμήκεις, φοειδεῖς· ἡ σαρλότ, ἡ μπορδοῦρα διὰ τοῦρτες· μικραὶ φόρμες διαφόρων σχημάτων διὰ κουραμπιέδες, πετὶ-φούρ, ταρτελέτ, μπισκότα, μπλὰν μανζέ, μπαβαρουᾶ κλπ.· περιφέρειαι μεταλλικαὶ μικρῶν σχημάτων διὰ τὴν κοπὴν ζύμης, χαλβᾶ κτλ.· τέλος αἱ φόρμες παγωτοῦ.

—*[Σπογγαλ.]* Καλοῦνται κοινῶς *φόρμες* τὸ ἄριστον σχῆμα τῶν ἐκλεκτῶν σπόγγων Συρίας, Μανδρούχας καὶ Κυκλάδων, ἁπαντῶν εἰς τὰ εἴδη χονδρά, καὶ ψιλά, βράχων ἢ φυκιάδας. Πλησιάζει πρὸς ἐλλειψοειδὲς ἐκ περιστροφῆς, διαμέτρου ἰσημερινοῦ 0.20 ἕως 0.30, μ. ἀποκεκομμένον εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν ἥμισυ τοῦ μικροῦ ἄξονος, καθ' ὃ ἡ ρίζα τοῦ σπόγγου. Τὰ κάτω τῶν 0,20 διαμέτρου λέγονται *φορμίτες*. Σ. Ε. Λ.

φορμαλδεΰδη (ἡ), ἡ ***μυρμηκικὴ ἀλδεΰδη***, ἡ ***μυρμηκαλδεΰδη*** ἢ ***μεθανάλη***, ἡ ***μεθυλαλδεΰδη*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἡ ἁπλουστέρα τῶν ἀλδεϋδῶν, ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1867 ὑπὸ A. W. Hofmann. Ἔχει τὸν τύπον H.CHO καὶ ἀποτελεῖ ἰδιάζουσης δριμείας ὀσμῆς ἀέριον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν μορφὴν ὑδατικοῦ διαλύματος ἔχει σπουδαιοτάτην τεχνικὴν σημασίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *φορμαλίνη* ἢ *φορμόλη*. Ἡ ἐν μεγάλῳ παρασκευὴ αὐτῆς γίνεται διὰ διοχετεύσεως ξηροῦ ρεύματος ἀέρος διὰ μεθυλικῆς ἀλκοόλης 50% καὶ διαβιβάσεως τοῦ μίγματος τοῦ ἀτμοῦ τῆς μεθυλικῆς ἀλκοόλης καὶ τοῦ ἀέρος διὰ διαπύρου πλέγματος χαλκοῦ. Τὸ εἰς ψυχόμενον ὑποδοχέα συλλεγόμενον ἀπόσταγμα ἀποτελεῖται ἐξ ὑδατικοῦ, 30—40%, διαλύματος φορμαλδεΰδης, ὅθεν δι' ἀποστάξεως ἀπελευθεροῦται τῆς συμπαρασυρθείσης μικρᾶς ποσότητος μεθυλικῆς ἀλκοόλης καὶ ἀποτελεῖ οὕτω ἄχρουν δριμείας ὀσμῆς ὑγρὸν εἰδικοῦ βάρους 1.079—1,081. Ἡ φορμαλδεΰδη ἀνάγει ἀμμωνιακὸν διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου σχηματιζομένου κατόπτρου, ἐγκαταλείπει κατὰ τὴν ἐξάτμισιν λευκὴν μᾶζαν, τὴν *παραφορμαλδεΰδην* $(CH_2O)_n$, ἥτις διὰ ξηράνσεως μετατρέπεται εἰς *τριοξυμεθυλένιον* $(CH_2O)_3$ καὶ δι' ἐπιδράσεως ἀμμωνίας σχηματίζει *ἑξαμεθυλενοτετραμίνην (οὐροτροπίνην)*. Ἡ καθαρὰ *φορμαλίνη* πρέπει διὰ θερμάνσεως νὰ ἀφίνηται πλήρως καὶ νὰ μὴ περιέχῃ μέταλλα, χλωρίδια καὶ θειικὰ ἅλατα, οὐδὲ μυρμηκικὸν ὀξὺ εἰς ποσότητα μεγαλυτέραν τοῦ 0,25 %. Εἶναι ἰσχυρὸν δηλητήριον τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ ὡς ἐκ τούτου δρᾷ ἐξόχως ἀντισηπτικῶς καὶ διατηρητικῶς. Εἰς τὴν ἰατρικὴν χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντισηπτικὸν εἰς διάλυμα $^1/_{20}$—1%. Ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς πρὸς διατήρησιν τῶν τροφίμων γενικῶς ἀπαγορεύεται, εἰς τὴν βιομηχανίαν ὅμως χρησιμοποιεῖται ἀπὸ μακροῦ πρὸς διατήρησιν τῶν πρώτων ὑλῶν (βυρσοδεψεῖα κ. λ.), ὡς καὶ ὀργανικῶν διαλυμάτων (κόμμι, κόλλα, ἄμυλον κ. λ.).

Ἡ φορμόλη ἐπίσης χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν, τὴν βιομηχανίαν τῶν ἐλαστικῶν, τὴν φωτογραφίαν, τὴν βιομηχανίαν τῶν δερμάτων (σκλήρυνσις τοῦ δέρματος), εἰς τὴν ὑαλουργίαν κ.λ. Εἰς τὴν γεωργίαν ἐπίσης χρησιμοποιεῖται πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀσθενειῶν τῶν φυτῶν, ὡς ἐπίσης χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὴν κτηνιατρικήν. Εἰς τὰς ζυμοτεχνίας χρησιμοποιεῖται πρὸς καθαρισμὸν τῶν ἀποθηκῶν, ἐπίσης χρησιμεύει πρὸς σκλήρυνσιν ἀνατομικῶν παρασκευασμάτων καὶ βαλσάμωσιν πτωμάτων. Ἐπίσης γνωστὴ εἶναι ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς κατὰ τῆς ἀφθόνου ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος καὶ πρὸς ἀπολύμανσιν χώρων. Ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα ἀπολυμαντικὰ μέσα παρουσιάζει τὸ προσὸν ὅτι ὡς ἀέριον κατανέμεται κανονικῶς εἰς ὅλον τὸν χῶρον καὶ ἀπολυμαίνει τὸ δωμάτιον μετὰ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, χωρὶς νὰ προκαλῇ καταστροφὴν τῶν ἀντικειμένων καὶ νὰ ἐγκαταλείπῃ δυσάρεστον ὀσμήν. Λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν βλεννωδῶν ὑμένων πρέπει κατὰ τὴν ὄσφρησιν τῶν διαλυμάτων τῆς φορμαλδεΰδης νὰ ἐπιδεικνύηται ἡ δέουσα προσοχή. Σ. Γ.

φορμαλδεϋδοδιμεθυλακετάλη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *μεθυλάλη.*

φορμαλδεϋδοδιμεθυλομερκαπτάνη (ἡ) *[Ὀργαν. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου:

$$CH_2(S.C_2H_5)_2.$$

Βράζει εἰς 184°. Σ. Γ.

φορμαλδεϋδοκαζεΐνη (ἡ) (Formaldehydkaseinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Προϊὸν συμπυκνώσεως φορμαλδεΰδης καὶ καζεΐνης. Ἄοσμος κιτρίνη κόνις, βραδέως διαλυομένη εἰς ἀραιὰ ὀξέα. Τὸ σκεύασμα ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἀντισηπτικὸν πληγῶν. Προϊὸν συμπυκνώσεως φορμαλδεΰδης καὶ καζεΐνης εἶναι καὶ ὁ *γαλάλιθος*, ὅπερ εἶναι σκληρὸν ἐλαστικὸν ὑλικόν, δυνάμενον νὰ ὑποστῇ μηχανικὴν ἐπεξεργασίαν (κοπὴν διὰ πρίονος, διάτρησιν, στίλβωσιν κλπ.) καὶ ἐξ οὗ κατασκευάζονται διάφορα ἀντικείμενα, ὡς κτένια, κομβία κλπ. Κ. Γ. Μ.

φορμαλδοξίμη, ἡ ***μεθανοξίμη*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἡ ὀξίμη τῆς μυρμηκικῆς ἀλδεΰδης. Ἔχει τὸν τύπον $CH_2:N.OH$ καὶ ἀποτελεῖ ἰσχυρῶς φωτοθλαστικὸν ὑγρόν, ἰδιαζούσης ὀσμῆς, βράζον εἰς 85°. Πολυμερίζεται εὐκόλως πρὸς τριμοριακὴν στερεὰν μορφήν. Τὸ ὑδροχλωρικὸν αὐτῆς ἅλας $CH_2:N.OH, HCl$ εἶναι σῶμα κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 136°. Σ.Γ.

φορμαλίνη (ἡ)· βλ. *φορμαλδεΰδη.*

φορμαλισμὸς (ὁ)· βλ. *τυπολατρία.*

φορμαλοΐνη (ἡ) (Formaloin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Προϊὸν συμπυκνώσεως ἀλοΐνης καὶ φορμαλδεΰδης. Ὀγκώδης κιτρίνη κόνις ἄνευ γεύσεως, ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ, σχεδὸν ἀδιάλυτος εἰς τὴν ἀλκοόλην. Κ. Γ. Μ.

φορμαμιδίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *μεθαναμιδίνη.*

φορμαμίδιον (τό), ἢ ***μεθαναμίδιον*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Τὸ ἁπλούστερον ἀμίδιον τοῦ τύπου: $H.CO.NH_2$. Εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην ὑγρόν, βράζον ὑπὸ μερικὴν ἀποσύνθεσιν εἰς 200° περίπου. Διὰ ταχείας θερμάνσεως διασπᾶται εἰς μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ ἀμμωνίαν. Χρησιμοποιεῖται ἡνωμένον μετὰ χλωράλης (chloralum formamidatum) ὡς ὑπνωτικόν, ὡς ἀπολυμαντικὸν καὶ ὡς μέσον διατηρήσεως. Σ. Γ.

φορμαμιδοξίμη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *ἰσουρετίνη.*

φορμὰν (Forman) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι ὁ χλωρομεθυλομενθυλαιθήρ: $C_{10}H_{19}O.CH_2.Cl$, σκεύασμα λαμβανόμενον τῇ ἐπιδράσει φορμαλδεΰδης ἐπὶ μινθόλης παρουσίᾳ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Ἄχρουν ἐλαιῶδες σῶμα ἀσθενῶς καπνίζον εἰς τὸν ἀέρα, ὑπὸ τοῦ ὕδατος διασπώμενον εἰς τὰ συστατικά του. Τὸ σκεύασμα ἐχρησιμοποιήθη ἐπὶ κατάρρων τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων. Κ. Γ. Μ.

φορμανιλίδη (ἡ) (Formanilidum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Καλεῖται καὶ *φαινυλοφορμαμίδη* καὶ λαμβάνεται διὰ θερμάνσεως μυρμηκικοῦ ἐστέρος μετ' ἀνιλίνης. Μικρὰ τετραγωνικὰ πρίσματα τηκόμενα εἰς 46°, διαλυόμενα εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Τὸ σκεύασμα ἀνεγράφη εἰς δόσιν 0.15 γρμ. δὶς τῆς ἡμέρας, ὡς ἀντινευραλγικὸν καὶ παυσίπονον. Πυκνὸν διάλυμα τοῦ σκευάσματος (20%) δρᾷ ὡς αἱμοστατικόν, ἀραιότερα δὲ (2—3%) δρῶσιν ἀναισθητικῶς ἐπὶ τῶν βλεννομεμβρανῶν. Κ. Γ. Μ.

Φορμὲ (Formey), ***Ἰωάννης-Λουδοβῖκος-Σαμουήλ***. Γάλλος δημοσιογράφος καὶ φιλόσοφος τῆς σχολῆς τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν (1711—1797). Ἐζησεν ἐν Βερολίνῳ καὶ διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ αὐτόθι γαλλικῷ κολλεγίῳ. Βραδύτερον ἐξέδωκεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Μπωζόμπρ καὶ τοῦ Μωκλὲρκ τὴν «Γερμανικὴν Βιβλιοθήκην», ἣν συνεχίσας μετὰ τὸν θάνατον τῶν συνεργατῶν του διέκοψεν εἰς τὸν 25ον τόμον. Ἰσαρίθμους νέους τόμους ἐξέδωκε μόνος ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέα γερμανικὴ βιβλιοθήκη». Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὴν ἐφημερίδα «Journal de Berlin» ἢ «Nouvelles politiques et littéraires» (1740). Ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Β', ὅστις καὶ τὸν ὑπεστήριξε, τὸν ὠνόμασεν ἰσόβιον γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψεν: «Ἀπάνθισμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Βόλφ» (1741—1743), «Ὁ ἀντι-ἅγιος Πέτρος», ἔργον στρεφόμενον ἐναντίον τοῦ Μπεραρντὲν ντὲ Σαὶν-Πιέρ, «Ἱστορία τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου» (1750), «Φιλοσοφικὰ σύμμεικτα» (1754) κ.ἄ. Χ. Δ.

Φορμεντέρα (Formentera) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἱσπανίας, ἡ νοτιωτάτη τῶν Βαλεαρίδων. Κεῖται νοτίως τῆς Ἰμπίθα, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ στενοῦ, εὔρους 3,5 μιλίων, σχηματίζοντος πλείστους πόρους διὰ τῆς παρεμβολῆς τῶν νήσων Νέγκρας, Ἀορκάντος, τῆς νήσου Ἐσπαλμαντὸρ καὶ ἄλλων. Ἔχει περίμετρον 37 μιλίων, 2.616 κατοίκους καὶ παράγει σιτηρά. Ἡ Φορμεντέρα (ἀρχ. *Ὀφιοῦσσα*) ἀπετέλει μετὰ τῆς Ἰμπίθα (ἀρχ. *Ἔβυσσος*) τὸ ζεῦγος τῶν *Πιτυουσῶν* τοῦ Πτολεμαίου.

Φόρμια (Formia) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Καμπανίᾳ, ἀνήκουσα εἰς τὸν νομὸν τῆς Νεαπόλεως, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ρώμης—Φόρμια—Νεαπόλεως. Κάτ. 11.950. Ἔχει ἐργοστάσια ζυμαρικῶν καὶ ἐλαιουργεῖα, καθὼς καὶ καλὸν λιμένα. Εἶναι ἡ ἀρχαία Formiae. Μ. Δ. Β.

Φορμίαι (Formiae) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις ἐν Ἰταλίᾳ, κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Καιάτα ἢ Καιήτου κόλπου (νῦν Golfo di Gaeta), ἐπὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους. Τῷ 338 π. Χ. ἐκηρύχθη civitas sine suffragio, τῷ δὲ 188 π. Χ. ἀπέκτησε πολιτικὰ δικαιώματα. Ὑπέφερε πολλὰ ἐκ τῶν πειρατῶν καὶ τοῦ Σέξτου Πομπηΐου. Ἀναδειχθεῖσα ἀκολούθως ἰσοπολῖτις (municipium), ἐγένετο ἐπὶ Ἀδριανοῦ ρωμαϊκὴ ἀποικία. Ἕνεκα τοῦ τερπνοῦ κλίματος καὶ τῆς λαμπρᾶς τοποθεσίας της ἦτο προσφιλὲς θέρετρον πολλῶν Ρωμαίων, ἐν οἷς καὶ τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἐφονεύθη ἐνταῦθα. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ νῦν *Φόρμια*. Α. Θ. Σ.

φόρμιγξ (ἡ). Εἶδος κιθάρας, τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐγχόρδων ὀργάνων τῶν Ἑλλήνων ἀοιδῶν, συνώνυμον παρ' Ὁμήρῳ πρὸς τὴν κίθαριν.

Φορμιζὲ (Formigé), ***Ἰωάννης-Κάμιλλος***. Γάλλος ἀρχιτέκτων (1845—1926). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες εἰσήγαγον εἰς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς κατασκευὰς τὸν συνδυασμὸν τῶν πλίνθων καὶ τοῦ σιδήρου. Ἐκέρδισε τὸ πρῶτον μεγάλην φήμην κατὰ τὴν διεθνῆ ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1889, καθ' ἣν ἀνήγειρε τὰ περίπτερα τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, ὡς καὶ τὰς φωτεινὰς κρήνας τῆς ἐκθέσεως. Ἀνεστύλωσε τὴν θριαμβικὴν ἀψῖδα τοῦ Σαὶν-Ρεμύ, τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῆς Ὀράγγης καὶ διαφόρους ναούς, ἵδρυσε δὲ τὰ ἐν Παρισίοις κοιμητήρια τοῦ Παντὲν καὶ τοῦ Μπανιὲ καὶ ἀνήγειρε τὸ ἐν Πὲρ-Λασαὶζ μνημεῖον τῶν νεκρῶν καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονήματα. Ἀπὸ τοῦ 1920 ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν. Ὁ υἱός του *Ἰούλιος*, γεννηθεὶς τῷ 1879, διεκρίθη ἐπίσης ὡς ἀρχιτέκτων, εἰδικευθεὶς κυρίως εἰς τὴν ἀναστύλωσιν ἀρχαίων μνημείων. Χ. Δ.

φορμίκα (ἡ) (Formica) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν φορμικιδῶν (μύρμηκες), τὰ ὁποῖα προσβάλλουν τὰ μικρὰ δένδρα. Ε. Τ. Ε.

φορμικίδαι (οἱ) (Formicidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ὑμενοπτέρων, περιλαμβάνουσα ἔντομα (μύρμηκες) ζῶντα κατ' ἀγέλας. Εἶναι ἐπιβλαβῆ, εἴτε διαδίδοντες βλαβερὰ ἔντομα, ὧν ἀπορροφοῦν τὰ γλυκέα ἐκκρίματα, εἴτε διαβιβρώσκοντες διάφορα μέρη φυτῶν. Ε. Τ. Ε.

φορμικίνη (ἡ) (Formicin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Σκεύασμα λαμβανόμενον ἐκ φορμαλδεΰδης καὶ ἀκετυλαμιδίου. Ἀποτελεῖ ὑγρὸν ὠχρὸν σιροπιῶδες, εἰδικοῦ βάρους 1.24 — 1.26, ζέον εἰς 120 — 121°. Ἔχει γεῦσιν ὀξεῖαν καὶ ὑπόπικρον καὶ ὀσμὴν ἰδιάζουσαν, διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκόλην, τὸ χλωροφόρμιον, τὴν γλυκερίνην. Τὸ σκεύασμα προυτάθη ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ ἰωδοφορμίου. Κ. Γ. Μ.

φορμικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *μυρμηκικὸν ὀξύ.*

Φορμίκουλα, ἡ ***Φορμέκουλο*** *[Γεωγρ.]*. Βραχονησὶς τοῦ Ἰονίου πελάγους (πλάτ. 38°33'33" Β., μήκ. 20°51'49" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3496: Scropha point to cape Kamilafka), καὶ πρὸ αὐτῆς ὕφαλος φερώνυμος καὶ πέτρα, ἀποτελοῦσαι τὴν συστάδα *Τρίπετρο*, 1 μιλ. νοτιοδυτικῶς τῆς νήσου Καλάμου. Ἐπὶ τῆς βραχονησῖδος φάρος Ἄγκα (1914) λευκῶν ἐκλάμψεων 13 μιλ. μετὰ τομέως ἐρυθρῶν ἐκλάμψεων 9 μιλ., λίαν ἐξυπηρετικὸς τῆς ἀπὸ Πατρῶν πρὸς Λευκάδα καὶ Ἀμβρακικὸν ἀκτοπλοΐας. Σ. Ε. Λ.

φορμίνη (ἡ) *[Φαρμακ.]*· βλ. λ. *ἑξαμεθυλενοτετραμίνη.*

φόρμιον (τὸ) (Phormium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν ἀξιολογώτερον τὸ *φόρμιον τὸ ἰσχυρὸν* (Phormium tenax). Εἶναι πόα πολυετής, ἰθαγενὴς τῆς Νέας Ζηλανδίας, μὲ μακρὰ φύλλα σπαθοειδῆ, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατα-

Digitized by Google

σκευὴν σχοινίων, χονδρῶν ὑφασμάτων καὶ χάρτου. Τὰ φύλλα της ἐξάγονται ἐτησίως κατὰ μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Καλλιεργεῖται πρὸς κόσμον ὑπὸ πλείστας ποικιλίας καὶ εὐδοκιμεῖ εἰς ὑγρὰς ἢ ἀρδευομένας χώρας. Δ. Ν. Π.

Φόρμιον τὸ ἰσχυρόν.
[Α=καρπός. Β=ἄνθος.]

Φόρμις. Ἕλλην κωμικὸς ποιητής, καταγόμενος ἐκ Μαινάλου τῆς Ἀρκαδίας καὶ ζήσας κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Ἐνωρὶς ἀνεχώρησεν εἰς Σικελίαν καὶ κατετάγη ὡς μισθοφόρος εἰς τὰ στρατεύματα τῶν τυράννων τῶν Συρακουσῶν Γέλωνος καὶ Ἱέρωνος καὶ κατόπιν προσελήφθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Γέλωνος ὡς παιδαγωγὸς τῶν τέκνων του. Ὁ Φόρμις ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν κωμῳδίαν καὶ ἀνήκει ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἐπιχάρμου, μετὰ τοῦ ὁποίου, κατ' Ἀριστοτέλην, πρῶτος ἤρξατο νὰ χρησιμοποιῇ μυθολογικὰς ὑποθέσεις εἰς τὰ ἔργα του. Ὁ Φόρμις φέρεται γράψας τὰς κωμῳδίας: «Ἄδμητος», «Ἀλκίνοος», «Ἀλκυόνες», «Ἰλίου πόρθησις», «Ἵππος», «Κηφεὺς ἢ Κεφάλαια», «Περσεύς», «Ἀταλάντη» κ. ἄ. Γ. Μ. Β.

Φορμίσιος. Μαθητὴς τοῦ Αἰσχύλου, χλευαζόμενος μετὰ τοῦ Μεγαινέτου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς τρέφων πώγωνα, ἵνα φαίνεται σοβαρὸς (Βατρ. 965). Α. Θ. Σ.

Φορμίων *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποτάμιον τῆς Ἰστρίας ἐκβάλλον μεταξὺ Τεργέστρου κολωνίας (Trieste) καὶ Παρεντίου (Parenzo), καὶ λιμὴν παρὰ τὴν ἐκβολήν του. Κατὰ τὴν μεταξὺ Καίσαρος καὶ Αὐγούστου ἐποχήν, ὁ ποταμὸς ἀπετέλει τὸ σύνορον τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν Ἰστρίαν. Καὶ ὁ μὲν ποταμὸς εἶναι ὁ σύγχρονος Risano τῆς Ἰστρίας, ὁ δὲ λιμὴν ὁ σύγχρονος Capo d'Istria (πλάτ. 45°34' Β., μῆκ. 13°42' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 201: Gulfs of Venice and Trieste). Σ. Ε. Λ.

Φορμίων. Ἀθηναῖος στρατηγός, υἱὸς τοῦ Ἀσωπίου (ἢ Ἀσωπίχου), Παιανιεὺς τὸν δῆμον. Κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν Σαμίων πόλεμον τῶν Ἀθηναίων (440 π. Χ.) ἦτο ἐκ τῶν νέων στρατηγῶν, οἵτινες ἀπεστάλησαν μετὰ στόλου 90 τριήρων πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ πολιορκοῦντος τὴν Σάμον ἀθηναϊκοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Περικλέα. Κατὰ τὸ 432 π. Χ. μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Ποτιδαίας καὶ προέβη καὶ εἰς τὴν δῄωσιν τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Βοττιαίας. Κατὰ τὸ 430 κατήγαγε περιφανῆ κατὰ τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου νίκην ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, διασκορπίσας αὐτὸν καὶ συλλαβὼν ὀκτὼ τριήρεις μετὰ πλήθους αἰχμαλώτων. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 429 ἀποσταλεὶς εἰς Ἀκαρνανίαν, ἀπεβιβάσθη μετὰ στρατοῦ εἰς Ἀστακὸν καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ διαφόρων πόλεων τῆς Ἀκαρνανίας τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἀντιαθηναϊκῶν φατριῶν καὶ ἠτοιμάσθη νὰ πολιορκήσῃ τὴν ὀχυρὰν πόλιν τῶν Οἰνιαδῶν, κυριωτάτην ἕδραν τῆς ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐχθρικῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους φατρίας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ἕνεκα πλημμύρας τοῦ Ἀχελῴου. Ἕνεκα τοῦ ἐμποδίου τούτου ἀπῆλθεν εἰς Ναύπακτον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας μετὰ τῶν συλληφθέντων ἐχθρικῶν πλοίων καὶ πολλῶν αἰχμαλώτων. Ἐν Ἀθήναις ὅμως κατηγορήθη καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἡλιαίας εἰς πρόστιμον 10 χιλ. δραχμῶν. ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε νὰ τὰς πληρώσῃ, ἐκηρύχθη ἄτιμος καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τοὺς ἐν Παιανίᾳ ἀγρούς του, ὅθεν προσεκλήθη μετά τινας μῆνας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ἀκαρνάνων, διὰ νὰ σταλῇ ὡς στρατηγὸς εἰς τὴν χώραν των, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τῆς ἀναθέσεως εἰς αὐτὸν κατωτέρας τινὸς ὑπηρεσίας θὰ ἐλάμβανεν ὡς ἀντιμισθίαν τὸ χρηματικὸν ποσόν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταδικασθῆ, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον καὶ ἀνακτήσῃ τὰ πολιτικὰ του δικαιώματα. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φορμίων ἀπέθανεν, οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐζήτησαν ν' ἀποσταλῇ συγγενής τις αὐτοῦ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν υἱόν του Ἀσώπιον, ὅστις καὶ ἐφονεύθη κατά τινα πεισματώδη μάχην ἐν Λευκάδι (*Θουκ.* III. 15, 16). ΚΑΨ.

—**Φορμίων.** Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, περὶ ὁποίου εἶναι γνωστὸν ὅτι προσεκλήθη εἰς διαφόρους πόλεις πρὸς διαρρύθμισιν τῆς πολιτικῆς των συντάξεως. Γ. Μ. Β.

— **Φορμίων.** Ἀκαρνάν τις, ὅστις μετὰ τοῦ συμπολίτου του Καρφίνα ἐπηνέθη καὶ ἀνεκηρύχθη πολίτης Ἀθηναῖος διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, διότι ἐπολέμησε γενναίως ἐν Χαιρωνείᾳ.

— **Φορμίων.** Ἀπελεύθερος τοῦ Ἀθηναίου τραπεζίτου Πασίωνος, τοῦ ὁποίου τὴν χήραν συνεζεύχθη μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ ἔγινε κηδεμὼν τοῦ νεωτέρου υἱοῦ του. Ὑπὲρ τοῦ Φορμίωνος τούτου ἔγραψε τὸν «Ὑπὲρ Φορμίωνος» λόγον του ὁ Δημοσθένης, ὅτε ἐνήγαγε τοῦτον εἰς δίκην ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν τοῦ Πασίωνος Ἀπολλόδωρος. ΚΑΨ.

Φορμόζα (Formosa, κινεζ. καὶ ιαπων. *Ταϊβὰν ἢ Ταϊ-οὐὰν [Γεωγρ.]*. Μεγάλη νῆσος τοῦ Εἰρηνικοῦ, παρὰ τὰς ἀσιατικὰς ἀκτάς, κειμένη κατέναντι τῶν παραλίων τῆς Κίνας (γενικὴ διοίκησις Φουκιέν), ἀφ' ὧν χωρίζεται διὰ τοῦ ὁμωνύμου στενοῦ, καὶ μεταξὺ τῶν θαλασσῶν Ἀνατολικῆς Σινικῆς καὶ Νοτίου Σινικῆς. Ἀνήκει, ἀπὸ τοῦ 1895, εἰς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ ἔχει ἔκτασιν 35.847 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν (1930) 4.592.537 κατοίκων, ὧν οἱ 220.730 Ἰάπωνες. Πρωτεύουσα *Ταϊχόκου* ἢ *Ταϊπεχ* (κάτ. 22.005). Τὸ ὄνομα Formosa ἢ Hermosa, σημαῖνον ὡραία, ἐδόθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῶν Πορτογάλων καὶ Ἱσπανῶν θαλασσοπόρων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, λόγῳ τῆς εὐφορίας καὶ τῶν φυσικῶν καλλονῶν της. Ἡ Φορμόζα εἶναι ἀτρακτοειδοῦς σχήματος, ἔχουσα μῆκος 390 χλμ. ἀπὸ Β. πρὸ Ν. καὶ μέγιστον πλάτος 121 χλμ., διὰ τοῦ μέσου δὲ σχεδὸν τοῦ μήκους αὐτῆς διέρχεται ὁ τροπικὸς τοῦ Καρκίνου. Αἱ ἀκταὶ εἶναι κατὰ μὲν τὸ δυτικὸν τμῆμα χθαμαλαὶ καὶ εὐλίμενοι, κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν ἀπότομοι, βραχώδεις καὶ ἀφιλόξενοι· ὁμοίαν δὲ μορφολογίαν παρουσιάζει καὶ τὸ ὅλον ἔδαφος τῆς νήσου, διακρινόμενον εἰς τὴν πεδινὴν καὶ εὔφορον δυτικὴν περιοχὴν καὶ τὴν ὀρεινὴν καὶ ἀπολίτιστον ἀνατολικήν, ἣν καλύπτει ἡ μακρὰ ὀροσειρὰ *Νιτάκα Γιάμα*, μὲ ὑψηλοτέρας κορυφὰς τὰ ὄρη *Μόρρισον* καὶ *Σύλβια*, ὑπερβαίνοντα τὰς 3.000 μέτρων. Οἱ ποταμοὶ εἶναι μικροί, σχεδὸν χειμαρρώδεις καὶ ἀκατάλληλοι διὰ τὴν ναυσιπλοΐαν. Τὸ κλῖμα εἶναι θερμὸν καὶ ὑγρόν, αἱ βροχαὶ ἄφθονοι, πίπτουσαι κυρίως ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Μαΐου, καὶ ἡ βλάστησις πλουσία, περιλαμβάνουσα ἀφθονίαν τροπικῶν δένδρων, ἅτινα σχηματίζουσιν ἐν τῇ ὀρεινῇ περιοχῇ πυκνὰ δάση, καὶ διάφορα εἴδη αὐτοφυῶν κοσμητικῶν φυτῶν, ἰδίᾳ δὲ ὀρχεοειδῶν. Οἱ κάτοικοι, ἐκτὸς τῶν Ἰαπώνων, οἵτινες εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον διοικητικοὶ ὑπάλληλοι καὶ στρατιωτικοί, διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας: τοὺς Κινέζους ἀποίκους, οἵτινες διεπεραιώθησαν ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐκ τῆς κατέναντι παραλίας, οἰκοῦσι τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς νήσου καὶ ἀποτελοῦσι τὸν πεπολιτισμένον ἀγροτικὸν καὶ ἀστικὸν πληθυσμὸν αὐτῆς· τοὺς *Χάκκας*, οἵτινες εἶναι ἡμιπολίτιστοι παλαιοὶ ἰθαγενεῖς, οἰκοῦντες ἀνατολικώτερον τῶν Κινέζων καὶ χωρίζοντες αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ἐν ἀγρίᾳ σχεδὸν καταστάσει ζῶντας *Ἀβορίγινας* (αὐτόχθονας), ἀποτελοῦντας τὴν τρίτην κατηγορίαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου καὶ ἀνήκοντας εἰς τὴν μαλαϊκὴν φυλήν. Οἱ τελευταῖοι οἰκοῦσι τὸ ὑψηλότερον τμῆμα τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς καὶ διακρίνονται εἰς διαφόρους φυλάς, πολλαὶ τῶν ὁποίων χαρακτηρίζονται καὶ ὡς ἀνθρωποφάγοι. Κυριώτερα προϊόντα τῆς Φορμόζης εἶναι: ὄρυζα, τεῖον, σάκχαρις, ἅλας, καφουρά, ἰοῦτα, ἰνδικόν, πολύτιμα ξύλα, χρυσός, ἄργυρος, γαιάνθραξ, χαλκός, πετρέλαιον καὶ θεῖον. Τὰς συγκοινωνίας ἐξυπηρετεῖ σιδηροδρομικὸν δίκτυον μήκους 1.949 χλμ.

Ἡ Φορμόζα ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, δὲν ἀπῳκίσθη ὅμως ὑπ' αὐτῶν λόγῳ τῆς ἀγριότητος τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα διάφοροι Εὐρωπαῖοι θαλασσοπόροι προσήγγισαν τὰ παράλια τῆς νήσου, ἀλλ' ὁ ἀποικισμὸς αὐτῶν ἤρχισε μόλις τῷ 1622, ὅτε οἱ Ὁλλανδοὶ κατέλαβον τὸ Ταϊ-Οὐάν. Μετὰ δωδεκαετίαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἄποικοι ἵδρυσαν καὶ φρούριον, τῷ 1661 ὅμως ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ πειρατοῦ Τσὲν-τσὶνγκ-κόνγκ. Τέλος, τῷ 1683, οἱ Κινέζοι ἐπέτυχον τὴν κατάληψιν τῆς Φορμόζης καὶ προσαρτήσαντες αὐτὴν ἀπῴκισαν τὰ δυτικὰ της παράλια διὰ κινεζικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ κατώρθωσαν, μετὰ μακροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἀγρίους ἰθαγενεῖς, νὰ σταθεροποιήσωσι τὴν κατοχήν των. Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ ἐπίκαιρος θέσις καὶ ἡ εὐφορία τῆς νήσου προσείλκυσε τὰς κατακτητικὰς βλέψεις τῶν Ἰαπώνων, οἵτινες, ἐπωφελούμενοι τῷ 1874 τῆς ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν σφαγῆς τοῦ πληρώματος ιαπωνικοῦ πλοίου ναυαγήσαντος ἐγγὺς τῶν παραλίων, ἐνήργησαν ἀπόβασιν ἐν τῷ ὅρμῳ Λιάγγκ-Κιάο. Καὶ κατώρθωσε μὲν τὴν φορὰν ταύτην ἡ Κίνα νὰ περισώσῃ τὴν κατοχήν της, καταβαλοῦσα ἀποζημίωσιν, βραδύτερον δὲ ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς καὶ γαλλικὴν ἀπόβασιν γενομένην τῷ 1884 ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κουρμπέ, κατόπιν ὅμως τοῦ ἀτυχοῦς Σινοϊαπωνικοῦ πολέμου τοῦ 1894, ἠναγκάσθη, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Σιμονοσέκι (1895), νὰ ἐκχωρήσῃ τὰ δικαιώματά της εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ἥτις ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε νὰ κατέχῃ τὴν νῆσον. Σήμερον ἡ Φορμόζα, συμφώνως πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ 1896 ἰσχύοντα καταστατικὸν νόμον, διοικεῖται ὑπὸ Ἰάπωνος κυβερνήτου ἔχοντος παρ' αὐτῷ συμβούλιον εἰκοσιπενταμελές. Χ. Δ.

—**Φορμόζα** (Formosa) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν διοικητικῶν περιοχῶν (territorios) τῆς Ἀργεντινῆς δημοκρατίας, κειμένη ἐν τῷ βορειοανατολικῷ αὐτῆς τμήματι. Περιλαμβάνει λωρίδας γῆς μεταξὺ τῶν ποταμῶν Πιλκομάγιο καὶ Μπερμέχο, ἐγκλείει δ' ἐντὸς τοῦ ἐδάφους της τμῆμα τῆς περιοχῆς τοῦ Γκρὰν Τσάκο, ὁριζομένη πρὸς Β. καὶ Α. ὑπὸ τῆς Παραγουάης, πρὸς Ν. καὶ ΝΔ. ὑπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Τσάκο καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἀργεντινῆς ἐπαρχίας Σάλτα. Ἔκτασις 71.000 τ. χλμ., κάτοικοι 20.458, πρωτεύουσα *Φορμόζα* (κάτ. 10.000). Ἡ περιοχὴ αὕτη εἶναι ἀραιότατα κατῳκημένη, τὸ ἥμισυ δὲ περίπου τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι συγκεντρωμένον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πρωτευούσῃ, κειμένῃ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Παραγουάη. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν δασῶν καὶ λειμώνων, κυριωτέρα δὲ πλουτολογικὴ πηγὴ τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης καλλιέργειαι καπνοῦ καὶ σακχάρεως. Χ. Δ.

—**Φορμόζα** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας (βλ. λ. *Κάγκουλ*).

—**Φορμόζης στενὸν** *[Γεωγρ.]*. Διέκπλους πλάτους 240 χλμ., σχηματιζόμενος μεταξὺ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς ἐν τῷ Εἰρηνικῷ νήσου Φορμόζης καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν παραλίων τῆς Κίνας (γενικὴ διοίκησις Φουκιέν) καὶ συνδέον τὰς θαλάσσας Ἀνατολικὴν Σινικὴν καὶ Νότιον Σινικήν. Ἐν αὐτῷ κεῖται τὸ σύμπλεγμα τῶν 12 νήσων *Πεσκαντόρες*. Χ. Δ.

φορμόζη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Μεῖγμα σακχαροειδῶν ἑνώσεων, ληφθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Butlerow καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ Loew δι' ἐπιδράσεως γάλακτος ἀσβέστου ἐπὶ διαλύματος φορμαλδεΰδης. Εἰς τὸ μεῖγμα τοῦτο, τὸ ὑπὸ τοῦ Loew κληθὲν *φορμόζη*, ἀπέδειξεν ὁ Emil Fischer ὅτι περιέχονται σάκχαρα τοῦ τύπου $C_6H_{12}O_6$, ἀπεμόνωσε δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν *α-ἀκρόζην*, ἕνωσιν στενὴν σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὰ φυσικὰ σάκχαρα καὶ συμπίπτουσαν πρὸς τὴν d, l-φρουκτόζην. Σ. Γ.

Φορμόζος (Formosus), πάπας *Ρώμης* (816—896). Διετέλεσεν ἐπίσκοπος τοῦ Πόρτο. Τῷ 891 ἐξελέγη πάπας, τῷ δὲ 892 ἔστεψεν ὡς αὐτοκράτορα τὸν Λαμβέρτον τοῦ Σπολέτο. Τῷ 893 ὅμως ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις μὲ τὸν βασιλέα τῶν Γερμανῶν Ἀρνοῦλφον, ὃν προσεκάλεσεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔστεψεν αὐτοκράτορα τῷ 896. Μ. Δ. Β.

φορμοκρεσόλη (ἡ) *[Φαρμ.]*. Συσκευασία ἀποτελουμένη ἐξ ἴσων μερῶν φορμαλίνης καὶ κρεσόλης καὶ χρησιμοποιουμένη ἐν τῇ ὀδοντικῇ θεραπευτικῇ πρὸς ἀποστείρωσιν τῶν ριζικῶν σωλήνων καὶ τοῦ πολφικοῦ θαλάμου τῶν ἐκ γαγγραίνης τοῦ πολφοῦ πασχόντων ὀδόντων.

φορμόλη (ἡ) (Formol) *[Φαρμ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως εἰδικώτερον τὸ διάλυμα τῆς *φορμαλδεΰδης* (βλ. λ.). Ὑγρὸν διαυγές, ἄχρουν, δηκτικῆς ὀσμῆς, ἐρεθίζον τοὺς ὀφθαλμούς. Φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς περιεκτικότητα 35 ἢ 40%. Τὸ καθαρὸν διάλυμα τῆς φορμαλδεΰδης ἔχει ἀντίδρασιν οὐδετέραν, τὸ τοῦ ἐμπορίου ὅμως ἔχει ἀσθενῶς ὄξινον, λόγῳ τῆς ἐνεχομένης εἰς αὐτὸ μικρᾶς ποσότητος ὀξικοῦ καὶ μυρμηκικοῦ ὀξέος. Τὸ διάλυμα τῆς φορμαλδεΰδης εἶναι ἰσχυρὸν ἀπολυμαντικόν, ἀντισηπτικὸν καὶ βακτηριοκτόνον. Καὶ εἰς ἀραίωσιν 1:10000 παρακωλύει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σπορίων τῶν βακτηρίων τῆς χολέρας, τῆς διφθερίτιδος, τοῦ ἄνθρακος, τῶν σταφυλοκόκκων καὶ τοῦ τύφου, ἐν διαλύματι δὲ 1% καταστρέφει καὶ τὰς ἐκ τῶν βακτηρίων τούτων καλλιεργείας ἐντὸς ὥρας ἢ καὶ ταχύτερον, ὅταν προστεθῇ οἰνόπνευμα. Πρὸς τὴν ἀπολυμαντικὴν δρᾶσιν τὸ διάλυμα τῆς φορμαλδεΰδης παρουσιάζει καὶ ἀρσικάκοσμον τοιαύτην. Οὕτω κόπρανα καθίστανται ἄοσμα προσθήκῃ διαλυμάτων φορμαλδεΰδης 1% καὶ διὰ πυκνοτέρων διαλυμάτων 8—10% ἀπολυμαίνονται τελείως ἐντὸς 10 λεπτῶν. Τὸ διάλυμα τῆς φορμαλδεΰδης δίδει μετὰ πλείστων ἀντισηπτικῶν καὶ φαρμακευτικῶν οὐσιῶν προϊόντα συμπυκνώσεως χρησιμοποιούμενα πολλαχῶς εἰς τὴν ὑγιεινὴν καὶ τὴν θεραπευτικήν. Πρὸς ἀπολυμάνσεις ἀσπρορρούχων, ἐργαλείων, πτυέλων εἶναι ἐπαρκῆ διαλύματα 1%, ἤτοι 3 γρ. τοῦ ἀγοραίου διαλύματος τῆς φορμαλδεΰδης εἰς 100 γρ. ὕδατος. Πρὸς ἀπολύμανσιν χειρῶν καὶ πλύσεις τοῦ κόλπου χρησιμοποιοῦνται διαλύματα 0,5%, διὰ δὲ τὴν ὀφθαλμιατρικὴν λίαν ἀραιὰ διαλύματα 1:3000. Πυκνὰ διαλύματα τῆς φορμαλδεΰδης χρησιμοποιοῦνται πρὸς καυτηριάσεις ἀκροχορδόνων, κονδυλωμάτων, μαλακῶν ἑλκῶν. Ἡ φορμόλη χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ὀδοντιατρικὴν ὑπὸ τὴν μορφὴν φυράματος κατὰ τὴν ἔμφραξιν τῶν τερηδονισμένων ὀδόντων. Ἡ κυριωτέρα χρῆσίς της γίνεται πρὸς ἀπολύμανσιν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ τοῦ χώρου διαφόρων δωματίων κλπ. Ἡ ἀπολύμανσις αὕτη γίνεται εἴτε δι' ἀφέσεως διαλυμάτων φορμαλδεΰδης 10% ἐντὸς μεγάλων καὶ ἀβαθῶν πινακίων ἢ διὰ

Digitized by Google

ψεκαστήρων εἴτε τέλος δι' εἰδικῶν συσκευῶν. Μετὰ τὴν ἀπολύμανσιν δι' εἰδικῶν συσκευῶν διαβιβάζεται ἀμμωνία πρὸς ἐξάλειψιν τῆς ὀσμῆς τῆς φορμαλδεΰδης. Ὡς ἀπολυμαντικὸν παρουσιάζει ἐξαιρετικὰ προτερήματα, διότι χρησιμοποιεῖται εὐχερῶς, δὲν καταστρέφει τὰ διάφορα ἀντικείμενα, χάνει τὴν ὀσμήν της ταχέως καὶ διεισδύει εὐχερῶς μεταξὺ τῶν ἀπολυμαντέων εἰδῶν. Διὰ χῶρον 80 κυβικῶν μέτρων ὑπολογίζονται 1300—1400 γρ. τοῦ σκευάσματος καὶ 1000 γρ. ὑγρᾶς ἀμμωνίας 25 %. Ἡ φορμαλδεΰδη δὲν βλάπτει τὸν ζωϊκὸν ὀργανισμόν, διὸ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς διατήρησιν τροφίμων καὶ ποτῶν. Δι' ἓν λίτρον οἴνου ἀρκεῖ ποσότης 0,005 γρ., διὰ λίτρον ζύθου 0,001 γρ. καὶ δι' 100 γρ. σακχαροπήκτων καρπῶν 0,01 γρ. φορμόλης. Ἐπὶ ὑπεριδρώσεως χρησιμοποιεῖται ἡ φορμόλη μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα, καθότι δέφει τὴν ἐπιδερμίδα καὶ ἀφαιρεῖ τὴν κακοσμίαν. Ἐπὶ χρονίας φαρυγγίτιδος, θυλακιώδους ἀμυγδαλίτιδος, ἀφθώδους στοματίτιδος, τὸ διάλυμα τῆς φορμαλδεΰδης παρέχει καλὰ ἀποτελέσματα. Κ. Γ. Μ.

Φόρμος. Ἀθηναῖος, κυβερνήτης ἀθηναϊκῆς νηός, περιπολούσης μετ' ἄλλων δύο περὶ τὴν Σκίαθον, ὀλίγον πρὸ τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν. Φεύγων πρὸ τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ ἐξώκειλεν εἰς τὸν Πηνειὸν ποταμόν, καὶ τὸ μὲν πλοῖον ᾐχμαλωτίσθη, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ πληρώματος κατώρθωσε νὰ σωθῇ (*Ἡροδ.* VII, 182). Α. Θ. Σ.

φόρμουλα (ἡ) (formula) *[Ρωμ. Δίκ.]*. Ἡ δικαστικὴ προστασία ἐν Ρώμῃ ἀρχικῶς ἐγίνετο διὰ τῆς διαδικασίας τῶν legis actiones. Ἡ διαδικασία ὅμως αὕτη δὲν ἦτο προσιτὴ εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς Ρωμαίους πολίτας, περιωρίζετο δέ, λόγῳ τῆς τυπικότητος καὶ τῆς πανηγυρικότητος αὐτῆς, εἰς μόνας τὰς περιπτώσεις τὰς ἐν τῷ νόμῳ περιλαμβανομένας, τοῦ δικάζοντος ἄρχοντος μὴ δυναμένου νὰ παράσχῃ προστασίαν ἐν ἀνυπαρξίᾳ ρητῆς ἐν τῷ νόμῳ διατάξεως περιλαμβανούσης τὴν δικαζομένην περίπτωσιν. Ἀναπτυσσομένων τῶν συναλλαγῶν καθίστατο ὁσημέραι δύσχρηστος ἡ διαδικασία τῶν legis actiones, καίτοι σὺν τῷ χρόνῳ ἤρχισε καταβαλλομένη προσπάθεια προσαρμογῆς τῆς ἐν τῷ νόμῳ προβλεπομένης περιπτώσεως μὲ τὴν ὑπὸ κρίσιν τοιαύτην. Τὴν διέξοδον εὗρον οἱ Ρωμαῖοι ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ξενοδίκου (praetor peregrinus) τηρουμένῃ διαδικασίᾳ εἰς τὰς δίκας, εἰς ἃς ἐλάμβανον μέρος μὴ Ρωμαῖοι πολῖται (peregrini). Ὁ πραίτωρ οὗτος, ποιούμενος χρῆσιν τοῦ imperium αὐτοῦ, ἐξεδίκαζεν ὑποθέσεις ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν αὗται περιελαμβάνοντο ἐν τῷ νόμῳ ἢ μή. Εἰς τὸν πραίτωρα τοῦτον ἤρχισαν καταφεύγοντες καὶ οἱ Ρωμαῖοι πολῖται, ἡ δ' ἐξέλιξις συνεπληρώθη ὅτε διὰ τῆς Lex Aebutia (130 π. Χ.) ἐπετράπη ἡ τοιαύτη διαδικασία καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀστυδίκου (praetor urbanus), καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἔτι ἐκείνων, καθ' ἃς ὑπῆρχε legis actio, μεταβληθέντος οὕτως εἰς judicium legitimum καὶ τοῦ judicium imperio continens. Τέλος διὰ τῶν leges Juliae judiciariae, ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου τῷ 17 π. Χ., κατηργήθη σχεδὸν ἐντελῶς ἡ διαδικασία τῶν legis actiones. Ὁ πραίτωρ κατὰ τὰς μεταξὺ Ρωμαίων πολιτῶν δίκας διετήρησε τὸ ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς legis actio σύστημα τοῦ διχασμοῦ τῶν δικῶν εἰς τὸ στάδιον in jure καὶ τὸ in judicio. Οἱ διάδικοι διετύπουν τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ πραίτωρος, ὅστις παρέπεμπε τὴν ὑπόθεσιν δι' ἐγγράφου του, καλουμένου formula, εἰς δικαστήριον ἀποτελούμενον κατὰ κανόνα ἐκ πλειόνων δικαστῶν, τῶν recuperatores. Ἐν τῇ formula κατεχωρίζετο ἡ ὑπόθεσις καὶ παρείχετο ὁδηγία εἰς τὸ δικαστήριον ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις ν' ἀποδεχθῇ ἢ ν' ἀπορρίψῃ τὴν ἀγωγήν. Τὸ δικαστήριον οὕτω ἐδεσμεύετο οὐχὶ ὡς ἐπὶ τῆς legis actio ἐκ τῶν πανηγυρικῶν λέξεων, ἀλλ' ἐκ τῆς formula, ὁ δὲ πραίτωρ πρὸς διατύπωσιν αὐτῆς ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τοῦ αὐστηροῦ jus civile, περιλαμβάνων εἰς ταύτην καὶ περιπτώσεις ἀγνώστους εἰς ἐκεῖνο, ἔτι δὲ μὴ δεχόμενος ἐνίοτε ἐνστάσεις τοῦ jus civile, ἃς ἔκρινε μὴ ἀνταποκρινομένας πλέον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιεικείας καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν συγχρόνων συναλλαγῶν. Τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ πραίτωρ ἐσκόπει νὰ χορηγήσῃ formula, ἀνέγραφεν οὗτος εἰς τὸ edictum, οὕτω δὲ κατ' ἔτος ὁ ἀριθμὸς τῶν formulae ηὔξανε, τοῦ νέου πραίτωρος παρέχοντος, ἐκτὸς τῶν προγενεστέρων ἑκάστοτε καὶ νέας τοιαύτας.

Ἡ διὰ τῆς formula διαδικασία συνέτεινεν ὥστε νὰ καταστῇ ἐνεργὸς ἐν τῇ πράξει ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλαστικοῦ jus gentium ἐπὶ τοῦ αὐστηροῦ jus civile, τοσαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ σημασία τῆς formula ἐπὶ τῆς ἐν γένει ἐξελίξεως τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὥστε κατὰ τὴν κλασσικὴν ἰδίᾳ ἐποχὴν τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἀπετέλει μᾶλλον σύστημα ἀγωγῶν ἢ σύστημα οὐσιαστικῶν διατάξεων. Ἡ ἀξίωσις καὶ τὸ δικαίωμα ἦσαν συνέπεια τῆς ὑπὸ τοῦ πραίτωρος χορηγουμένης δικονομικῆς προστασίας καὶ οὐχὶ ἀντιστρόφως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Bethmann—Hollweg,* Der Zivilprozess des gem. Rechtes in geschichtl. Entwickelung (1866). *Keller—Wach,* Der römische Zivilprozess und die Aktionen (1833). —*Wlassak,* Römische Prozessgesetze (1888, 1891).—*Τοῦ αὐτοῦ,* Zum röm. Provinzialprozess (1919).—*Schott,* Das Gewähren des Rechtsschutzes im röm. Zivilprozess (1903).

Δ. Φ. ΠΑΠΑΜΗΤΡΟΣ

Φορμπὰχ (Forbach) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Μοζέλα παρὰ τὰ γαλλογερμανικὰ σύνορα, 8 χλμ. νοτιοδυτικῶς τοῦ Σάαρμπρύκεν. Κάτ. 8.000. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφασμάτων, δερμάτων καὶ ἀλεύρων. Παρὰ τὴν πόλιν ταύτην συνήφθη τὴν 6 Αὐγούστου 1870 μάχη μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν, καλουμένη συνήθως μάχη τοῦ *Σπίκερεν* (6λ. λ.).

Φορμπὲν (Forbin), ***Κλαύδιος*** *ἱππότης* καὶ εἶτα *κόμις ντὲ* —. Γάλλος ναυτικὸς (1656—1733). Καταταχθεὶς τῷ 1675 εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν, ὑπηρέτησεν ἐν αὐτῷ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν, ἀποβὰς εἷς τῶν ἐνδοξοτάτων ναυμάχων τῆς γαλλικῆς ναυτικῆς ἱστορίας, ἰσάξιος πρὸς τοὺς περιφήμους συγχρόνους του ναυτικοὺς Ντυκέν, Ζὰν Μπάρτ, Ντυγκαὶ-Τρουέν, Τουρβὶλ κλπ. Ἐπολέμησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Μεσσήνην (1675), τὰς Ἀντίλλας (1680) καὶ τὸ Ἀλγέριον (1682—1683), ἀκολούθως δὲ μετασχὼν πρεσβείας ἀποσταλείσης πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Σιάμ, ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀρχιναύαρχος. Μετὰ τὴν εἰς Εὐρώπην ἐπάνοδόν του ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Ἄγγλων, συλληφθεὶς δὲ αἰχμάλωτος ὑπ' αὐτῶν, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ζὰν Μπάρτ, καὶ ἀχθεὶς δέσμιος εἰς Πλυμούθ, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Ἀπὸ τοῦ 1690 μέχρι τοῦ 1707 ἐσημειώθη ἡ ἐνδοξοτέρα δρᾶσις τοῦ Φορμπέν, ἀνὰ τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ τὴν Μεσόγειον· εἰς ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται τὰ ὑπ' αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντα ἀγγλικὰ ὁλλανδικὰ καὶ αὐστριακὰ σκάφη. Τῷ 1708 ἡγούμενος γαλλικῆς πολεμικῆς μοίρας, ἐπεχείρησε νὰ διαπεραιώσῃ μέχρις Ἐδιμβούργου τὸν ἱππότην ντὲ Σαὶν-Ζὼρζ, υἱὸν τοῦ Ἰακώβου Β' καὶ μνηστῆρα τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἔκτοτε ἀπεσύρθη τῶν τάξεων τοῦ ναυτικοῦ. Ἔγραψεν «Ἀπομνημονεύματα», δημοσιευθέντα τῷ 1730. Χ. Δ.

—**Φορμπὲν** (Forbin), ***Λουδοβῖκος-Νικόλαος-Φίλιππος-Αὔγουστος***, *κόμις ντὲ* —. Γάλλος ζωγράφος, ἀρχαιολόγος καὶ περιηγητής, γεννηθεὶς τῷ 1777 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1841. Τῷ 1802 ἀνεχώρησεν εἰς Ρώμην χάριν εἰδικῶν καλλιτεχνικῶν σπουδῶν. Συνδεθεὶς μετὰ πολλῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας Βοναπάρτου, κατέλαβε τῷ 1804 σημαντικὴν αὐλικὴν θέσιν παρὰ τῇ ἀδελφῇ τοῦ Ναπολέοντος πριγκιπίσσῃ Παυλίνᾳ, κατόπιν δ' ἀφωσιώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Γενόμενος διευθυντὴς τῶν ἐν Παρισίοις μουσείων, ἀναδιωργάνωσε τὸ Λοῦβρον καὶ ἵδρυσε τὸ μουσεῖον τοῦ Λουξεμβούργου. Κατὰ τὰ ἔτη 1817—1818 περιηγηθεὶς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἑλλάδα, μετέφερεν εἰς Γαλλίαν πολλὰς ἀρχαιότητας καὶ ἐξέδωκε τὸ ἔργον «Ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν». Ἔγραψε πρὸς τούτοις: «Ἀναμνήσεις ἐκ Σικελίας» (1823), «Ἐπὶ ἕνα μῆνα ἐν Βενετίᾳ» (1824—1825) κ. ἄ., ἐν οἷς καὶ τὸ μυθιστόρημα «Κάρολος Μπαριμόρ». Δ.Π.Π.

—**Φορμπὲν** (Forbin), ***Παλαμήδης*** *ντὲ* —. Γάλλος εὐπατρίδης πολιτικός, ἀποθανὼν τῷ 1508. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῶν κομίτων καὶ ὑπουργὸς τοῦ βασιλέως τῆς Προβηγκίας Ρενὲ καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυικοῦ, ὃν κατέπεισε νὰ ἑνώσῃ τὸ κράτος του ὑπὸ τὸ γαλλικὸν στέμμα. Χ. Δ.

Φόρμπιγκερ (Forbiger), ***Ἀλβέρτος.*** Γερμανὸς λατινιστὴς καὶ λεξικογράφος (1798—1878). Διετέλεσεν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν καθηγητὴς τῆς ἐν Λειψίᾳ σχολῆς Nicolai. Τὴν πρώτην αὐτοῦ διατριβὴν περὶ τοῦ Λουκρητίου ἐπηκολούθησεν ἡ ἔκδοσις τοῦ ποιητοῦ τούτου, μεθ' ἣν ἡ τοῦ Βιργιλίου· ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται εἶναι ἀξιοσημείωτοι μᾶλλον διὰ τὴν φιλοπονίαν ἢ τὴν κριτικὴν εὐφυΐαν. Συνέγραψε «Γερμανολατινικὸν λεξικὸν» καὶ ἔργον περὶ τοῦ λατινικοῦ ὕφους. Ὡσαύτως ἐδημοσίευσεν ἔργον εὐρὺ περὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας καὶ μετάφρασιν τοῦ Στράβωνος, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ βίου του λαϊκὸν ἔργον ἐπιγραφόμενον «Ἑλλὰς καὶ Ρώμη». Γ. Γ.

Φορμποννὰι (Forbonnais), ***Φραγκῖσκος-Βερὸν-Ντυβερζὲ*** *ντὲ* —. Γάλλος οἰκονομολόγος (1722—1800). Δημοσιεύσας τῷ 1758 ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀναζητήσεις καὶ σκέψεις ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ 1595 μέχρι τοῦ 1721», ἀπέκτησε φήμην δεινοῦ οἰκονομολόγου. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπηρέτησεν ἐν τῇ ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν ἐπιτροπῇ τῆς συνταχτικῆς συνελεύσεως. Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ διαφόρους ἄλλας οἰκονομολογικὰς πραγματείας, εἰς τὰς ὁποίας κατεπολέμησε τὰς θεωρίας τῶν φυσιοκρατῶν. Χ. Δ.

Φὸρμπς (Forbes), ***Γεώργιος.*** Σύγχρονος Ἄγγλος φυσιοδίφης, γεννηθεὶς τῷ 1849. Ἀποφοιτήσας τῶν πανεπιστημίων τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ τοῦ Καῖμπριτς, κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ἐν Γλασκώβῃ, ἀκολούθως δὲ μετέσχε διαφόρων ἐπιστημονικῶν καὶ ἀστρονομικῶν ἀποστολῶν. Εἰργάσθη ὡς μηχανικὸς εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν πρώτων ἠλεκτρικῶν ἔργων τῶν καταρρακτῶν τοῦ Νιαγάρα (1891—1895). Ἐπενόησε διαφόρους τεχνικὰς τελειοποιήσεις ἐπὶ πολεμικῶν ὅπλων καὶ πυροβόλων, ὡς καὶ ἐργαλείων ἠλεκτροδυναμικῆς. Συνέγραψεν ἀρκετὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Ἡ διάβασις τῆς Ἀφροδίτης» (1874), «Μαθήματα ἠλεκτρισμοῦ» (1888), «Ἱστορία τῆς ἀστρονομίας» (1909), «Συνομιλίαι ἄστρων μὲ παιδία» (1911), «Τὰ θαύματα, ἡ δόξα τῶν ἄστρων» (1926), «Ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη» (1927), «Τὰ ἄστρα» (1927) κλπ. Η. Π. Γ.

— **Φὸρμπς** (Forbes), ***Ἐρρῖκος - Ὄγκ.*** Ἄγγλος φυσιοδίφης καὶ ἐξερευνητής, γεννηθεὶς τῷ 1851. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Ἀμπερντὴν καὶ Ἐδιμβούργου καὶ περιηγήθη χάριν ἐθνολογικῶν, βιολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν παρατηρήσεων τὰς νήσους τοῦ ἀνατολικοῦ ἀρχιπελάγους. Συνέγραψε: «Περιηγήσεις ἐξερευνητοῦ ἀνὰ τὸ Ἀνατολικὸν Ἀρχιπέλαγος» (1885). «Τρίμηνος ἐξερεύνησις ἀνὰ τὰς νήσους Φένιμπερ τῆς Τίμορ-Λάουτ» (1884), «Νέα Γουινέα» (1885) κλπ. Η. Π. Γ.

— **Φὸρμπς** (Forbes), ***Νέβιλ.*** Ἄγγλος σλαυολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1883. Ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν σλαυονικῶν γλωσσῶν καὶ διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Ὀξφόρδῃ. Συνέγραψεν: «Ἡ σύγχρονος θέσις τῶν σλαυονικῶν γλωσσῶν» (1910), «Γραφικοὶ ρωσικοὶ μῦθοι» (μεταφράσεις 1913, 1914, 1915), «Τὸ χρονικὸν τοῦ Νοβγορὸδ» (μετάφρασις 1914), «Ρωσικὴ γραμματική» (1914), «Τὰ Βαλκάνια» (1915), «Ρωσία» (διήγημα 1918), «Ἀγγλικὴ γραμματικὴ διὰ Σέρβους» (1920) κλπ. Η. Π. Γ.

— **Φὸρμπς** (Forbes), ***Τζόαν - Ροζίτα.*** Ἀγγλὶς ἐξερευνήτρια καὶ συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1893. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπεδόθη εἰς περιηγήσεις ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικήν, ὑπῆρξε δὲ ἡ πρώτη λευκὴ γυνή, ἥτις διέσχισε τὴν Σαχάραν. Τῷ 1920 ἔφθασε μέχρι τῆς Κουφάρα εἰς τὸ κέντρον τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου, καὶ μέχρι σημείου, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε εἶχεν ἐπισκεφθῆ Εὐρωπαῖος. Τῷ 1922—1923 περιηγήθη τὴν ἄγνωστον περιοχὴν τοῦ Ἀσὶρ ἐν τῇ Δ. Ἀραβίᾳ, τῷ 1923 εἰσέδυσε μέχρι τῶν ἀπροσίτων ὀρεινῶν φυλῶν τοῦ Μαρόκκου, ἀκολούθως δὲ ἐξηκολούθησε περιηγουμένη διαφόρους ἄλλας χώρας. Μέλος πλείστων γεωγραφικῶν ἑταιρειῶν, συνέγραψεν, ἐκτὸς ἀνταποκρίσεών της εἰς τοὺς «Τάϊμς», «Μόρνιγκ Πόστ», «Τέλεγκραφ» κλπ., καὶ ἐπιτυχεῖς περιγραφὰς τῶν ταξιδίων καὶ περιηγήσεών της, ὡς: «Οἱ ἄνευ ὁδηγοῦ περιηγηταί», «Τὸ μυστικὸν τῆς Σαχάρα - Κουφάρα», «Τὸ κόσμημα τοῦ λωτοῦ» (διήγημα), «Ἔρευναι», «Ραϊζουνί, ὁ σουλτᾶνος τῶν ὀρέων», «Ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰς τὸν γαλανὸν Νεῖλον» κλπ. Η. Π. Γ.

φορμύλιον (τό), ἢ ***μεθανοῦλιον*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ ἀκύλιον τοῦ μυρμηκικοῦ ὀξέος, ἤτοι ἡ μονοσθενὴς ρίζα H.CO. Σ. Γ.

φορμυλιωδίδιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]* 6λ. *ἰωδοφόρμιον.*

φορμυλομηλονικὸν ***ὀξὺ*** *[Ὀργ. Χημ.]* 6λ. *αἰθοξυμεθυλενομηλονικὸς* διαιθυλεστήρ.

Φορναρίνα (Fornarina) Ρωμαία δέσποινα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἐξαιρετικῆς ὡραιότητος, ἀπαθανατισθεῖσα διὰ τοῦ χρωστῆρος ὑπὸ τοῦ Ραφαήλου. Ἦτο κόρη ἀρτοποιοῦ (ἐξ οὗ ἐκλήθη *Φορναρίνα*), κατῴκει εἰς τὴν ρωμαϊκὴν συνοικίαν τοῦ Τραστέβερε, τὸ δὲ πραγματικόν της ὄνομα ἦτο *Μαργαρίτα.* Συνεδέθη διὰ στενῶν σχέσεων μετὰ τοῦ Ραφαήλου, ὅστις τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὡς πρότυπον εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἀριστουργημάτων του καὶ τὴν ἐζωγράφησε μόνην, εἰς ἰδιαίτερον πίνακα, ὁ ὁποῖος κατέστη περίφημος καὶ εὑρίσκεται ἐν τῇ πινακοθήκῃ Μπαρμπερίνι τῆς Ρώμης. Μ. Δ. Β.

Φορνεζύ, ***Ἐρρῖκος.*** Ἑλβετὸς φιλέλλην, γεννηθεὶς τῷ 1803. Κατελθὼν εἰς τὴν μαχομένην Ἑλλάδα, μετέσχε τοῦ Ἀγῶνος καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν διάρκειαν, προαχθεὶς εἰς ἀξιωματικόν, καὶ παρέμεινεν ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἐγένετο ἀνταποκριτὴς ξένων ἐφημερίδων, γραμματεὺς τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη καὶ τέλος προϊστάμενος τῆς ξένης ἀλληλογραφίας ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. Συνεπλήρωσε τῷ 1860 τὸν ὑπὸ τοῦ Τουρὲ συγγραφέντα κατάλογον τῶν Γάλλων φιλελλήνων. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1892. Τ. Ε. Ε.

Φὸρντ (Ford), ***Ἐρρῖκος.*** Ἀμερικανὸς μηχανικός, μεγαλοβιομήχανος καὶ οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς ἐν Γκρήνφηλντ τῆς πολιτείας τοῦ Μίτσιγκαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς τῷ 1863. Ἐσπούδασεν ἐν Ντητρόϊτ καὶ εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἀγρόκτημά του. Αἰσθανόμενος ὅμως κλίσιν πρὸς τὴν μηχανικήν, ἀπῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς Ντητρόϊτ, ὅπου εἰργάσθη εἰς ἐργοστάσιον μηχανημάτων καὶ κατώρθωσε σὺν τῷ χρόνῳ ν' ἀποβῇ, τῷ 1887, ἀρχιμηχανικὸς τῆς «Edison illuminating Co». Τῷ 1903 ἵδρυσε τὴν «Ford Motor Co», ἥτις ἀρχίσασα τὰς ἐργασίας

Digitized by Google

της μὲ κεφάλαιον 100.000 δολλαρίων, ἀπέβη ἡ μεγαλυτέρα ἐπιχείρησις κατασκευῆς αὐτοκινήτων ἐν τῷ κόσμῳ, περιλαμβάνουσα περὶ τὰς πεντήκοντα ἄλλας συγγενεῖς βιομηχανίας καὶ χρησιμοποιοῦσα ἀμέσως μὲν περὶ τὰς 200.000 ἐργαζομένων, ἐμμέσως δὲ ἄλλας 200.000 ἐργατῶν περίπου. Μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1928 ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκινήτων, τὰ ὁποῖα εἶχε κατασκευάσει, ἔφθανε τὰ 15.000.000, ἀπὸ δὲ τοῦ 1926 ἡ ἐτησία παραγωγὴ αὐτοκινήτων τῶν ἐργοστασίων Φὸρντ καθωρίσθη εἰς 2.000.000, ἤτοι περὶ τὰς 6.000 ἡμερησίως. Ὁ Φὸρντ ἔστρεψεν ἐπίσης τὴν προσοχήν του καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν γεωργικῶν μηχανημάτων, τῷ δὲ 1926 ἐπεχείρησε καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ ἐκμετάλλευσιν νέου τύπου ἀεροπλάνων, καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ μετάλλου, ἐγκαταστήσας δοκιμαστικῶς δι' αὐτὰ ἰδίας τακτικὰς γραμμὰς συγκοινωνίας, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ στρέψῃ βραδύτερον τὴν δρᾶσίν του καὶ πρὸς τὴν ἀεροπλοΐαν. Ὁ Φὸρντ ὠργάνωσε τὴν ἐπιχείρησίν του ἐπὶ ἰδίων ἀρχῶν, αἵτινες ἀπεκλήθησαν *φορδισμὸς* (βλ. λ.), διεκρίθη δὲ καὶ ὡς μέγας φιλάνθρωπος, προικοδοτήσας διὰ μεγάλων δωρεῶν διάφορα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα καὶ ἱδρύσας ἐν Ντητρόϊτ τὸ μέγα φερώνυμον νοσοκομεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπάνησε 5.000.000 δολλάρια. Ὁ Φὸρντ δὲν ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικήν, καίτοι τῷ 1918 ὠνομάσθη γερουσιαστής. Τῷ 1915, πεισθεὶς ὑπὸ πολλῶν εἰρηνοφίλων, ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς συγκλήσεως τοῦ εἰρηνιστικοῦ συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐναύλωσεν ἴδιον ἀτμόπλοιον, διὰ τοῦ ὁποίου μετέφερεν εἰς τὴν σουηδικὴν πρωτεύουσαν τοὺς σπουδαιοτέρους εἰρηνοφίλους τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἄλλων χωρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πρωτοβουλία του δὲν ἔσχε σοβαρὸν ἀντίκτυπον εἰς τὰς ἐμπολέμους χώρας, ἐπέστρεψεν ἀπογοητευμένος εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἃς ἐβοήθησε κατόπιν διὰ δανείων, κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, θέσας εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κράτους ἅπαντα τὰ ἐργοστάσιά του. Ὁ Φὸρντ ἔγραψε διάφορα ἔργα, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἐκθέτει τὰς θεωρίας του ἐπὶ τῆς ἐργασίας, ὡς: «Ὁ διεθνὴς Ἰουδαῖος» (1921—1922), «Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον μου» (1922), «Τὸ μέγα σήμερον καὶ ἡ μεγαλυτέρα αὔριον» (1926), «Φιλοσοφία τῆς ἐργασίας» (1929), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ἐρρῖκος Φὸρντ.

— **Φὸρντ** (Ford), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1586—1640). Αἱ τραγῳδίαι του, ἐπὶ θεμάτων πολλάκις ἐλευθεριαζόντων, διακρίνονται διὰ τὴν ἀγρίαν των τραγικότητα. Τὰ κυριώτερά του ἔργα εἶναι: «Ἡ μελαγχολία τοῦ ἐραστοῦ» (1628), «Κρῖμα νὰ εἶναι πρόστυχη!» (1633), «Ἡ συντετριμμένη καρδία» (1633), τὸ ἄριστον τῶν ἔργων του, «Ἡ ἐρωτικὴ θυσία» (1633), «Πέρκιν Γουῶρμπεκ» (1634), «Ἁγναὶ καὶ εὐγενεῖς φαντασιοπληξίαι» (1638) καὶ «Ἡ δοκιμασία τῆς κυρίας» (1639). Η. Π. Γ.

— **Φὸρντ** (Ford), ***Μάντοξ.*** Σύγχρονος Ἄγγλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1873. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ μαύρη γλαῦξ», «Τὸ πτερόν», «Ἡ ζωὴ τοῦ Μάντοξ Μπράουν», «Ρομάντσο» (ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Ἰωσ. Κόνραντ), «Ἡ καρδία τῆς χήρας», «Τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ», «Τραγούδια ἀπὸ τὸ Λονδῖνον», «Ἐρρῖκος Τζαίημς», «Ὁ καλὸς στρατιώτης», «Ἕνα σπίτι», «Ὁ κύριος Βόσπορος», «Ἡ Νέα Ὑόρκη δὲν εἶναι ἡ Ἀμερική» κ.ἄ. Η.Π.Γ.

Φορντάϋς (Fordyce), ***νόσος τοῦ*** —· βλ. λ. *Φὸξ -Φορντάϋς* νόσος. Μ. Ν. Κ.

Φὸρ-ντὲ-Φράνς, ἢ ***Φὸρ-Ρουαγιὰλ*** (Fort-de-France, ἢ Fort-Royal) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς νήσου Μαρτινίκας, κειμένη ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ὁμωνύμῳ ὅρμῳ. Κάτ. 39.600. Εἶναι τὸ κυριώτερον ἐμπορικὸν κέντρον τῶν Γαλλικῶν Ἀντιλλῶν καὶ ἔχει ὠχυρωμένον λιμένα, πολεμικὸν ναύσταθμον, κολλέγιον καὶ σανατόριον ἐπὶ τοῦ λόφου Μπαλάτα. Ἐν Φὸρ-ντὲ-Φρὰνς ἐγεννήθη ἡ αὐτοκράτειρα Ἰωσηφίνη, τῆς ὁποίας τὸ ἄγαλμα κοσμεῖ τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως. Χ. Δ.

φορόδεσμος (ὁ) (Phorodesmus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μικρολεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαινιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραίας ψυχὰς μετρίου μεγέθους, διακρινομένας διὰ τοὺς λαμπροὺς χρωματισμούς των καὶ ἀπαντώσας ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

φοροδοτικός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ δώσῃ, νὰ παράσχῃ φόρους.

φορόδων (ὁ) (Phorodon) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀφιδιδῶν*. Τὰ εἴδη τοῦ γένους τούτου προσβάλλουν τὸν λυκίσκον, τὰ φύλλα τῆς ροδακινέας καὶ ἐνίοτε τῆς βερικοκκέας καὶ κερασέας καὶ διάφορα ποώδη καλλιεργούμενα καὶ αὐτοφυῆ φυτὰ (καπνόν, γεώμηλα, μολόχην κτλ.). Ε. Τ. Ε.

φορολογία (ἡ)· συλλογή, εἴσπραξις φόρων· || συνεκδ., ζήτησις, ἐπιβολὴ φόρων: «ἡ φορολογία τοῦ καπνοῦ, — τῆς σταφίδος».

— *[Δημοσιον.] Φορολογία* ἢ *φόρος*, ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν, εἶναι ἡ ὑπὲρ τοῦ κράτους καὶ ἄλλων νομικῶν προσώπων ἐπιβαλλομένη διὰ νόμου εἰς φυσικὰ καὶ νομικὰ πρόσωπα καταβολή. Βασίζεται δὲ ἡ ὑποχρέωσις αὐτῆς ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξ ἴσου ὑποβολῆς εἰς τὴν κυρίαρχον θέλησιν τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας πάντων τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτήν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πραγματοποιήσεως τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας διὰ τῶν συνηνωμένων δυνάμεων τῶν μελῶν της. Οὕτως ὁ φόρος ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον τῆς ὑπάρξεως τοῦ κράτους θεσμὸν κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ καταβάλλεται εἰς αὐτό, ὡς ἐκπροσωποῦν τὸ κοινωνικὸν σύνολον, πρὸς κοινὸν ὄφελος. Οἱ φόροι ἐπιβάλλονται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, διὰ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, κύριον δὲ χαρακτηριστικὸν τοῦ φόρου εἶναι ὅτι ἐπιβάλλεται διὰ νόμου, ὡς ἐνοχὴ ἢ ὑποχρέωσις ἐκ δημοσίου δικαίου, καὶ κατ' ἀρχὴν τοῦ Συντάγματος (ἄρθρ. 6) ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν δυνάμεων τῶν πολιτῶν, ἡ δὲ διοίκησις καὶ διαχείρισις τῶν φόρων γίνεται διὰ κρατικῶν ὑπευθύνων ὀργάνων. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπιβολῆς φόρων, δὲν δεσμεύεται ἐξ ἑτέρων νομικῶν κανόνων, ἐκτὸς τῶν διὰ τοῦ Συντάγματος καθιερουμένων (π. χ. ἄρθρ. 6, 19, 51) ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν φύσιν τοῦ φόρου. Δεσμεύεται ὅμως ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὑπὸ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν φορολογικῆς δικαιοσύνης, ἥτις ἐπιβάλλει ὁ φόρος νὰ εἶναι γενικὸς καὶ ὁμοιόμορφος. Ἡ καθολικότης τοῦ φόρου ἀντιτίθεται πρὸς *φορολογικὰς ἀπαλλαγὰς* (βλ. λ.) καὶ ἐξαιρέσεις, ἡ δὲ ὁμοιομορφία ἐπιβάλλει ὅπως τὰ διάφορα φορολογικὰ ἀντικείμενα φορολογοῦνται ὁμοιομόρφως. Οὐσιῶδες εἶναι νὰ ἐπιβάλληται ὁ φόρος ἐπὶ τῇ βάσει γενικοῦ καὶ σταθεροῦ κανόνος, δηλαδὴ νὰ προσδιορίζηται μὲν ἀπροσώπως, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς γεγονότα ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένα καὶ ἐμφανίζοντα σταθερότητά τινα, χωρὶς ὅμως νὰ καθορίζῃ πάντοτε ὡρισμένα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα βαρύνονται διὰ τῆς φορολογικῆς ὑποχρεώσεως. Ὁ φόρος ἐπιβάλλεται, κατὰ γενικὸν κανόνα, εἰς χρῆμα πρὸς δημιουργίαν ἐσόδων τοῦ κράτους καὶ χάριν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ. Κατ' ἐξαίρεσιν δὲ ἐπιβάλλεται ἐνίοτε ὁ φόρος εἰς εἶδος, ὡς ἐπὶ τῆς φορολογίας τοῦ ἐλαίου (ν. 1238 τοῦ 1918), ἢ καὶ εἰς ἐργασίαν, ὡς ἡ πρὸς ὁδοποιίαν προσωπικὴ ἐργασία καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία.

Ἐν τῇ ἁπλουστέρᾳ του θεωρίᾳ, ὁ φόρος εἶναι ποσοστὸν τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας, ὀφειλόμενον εἰς τὸ κράτος, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὰς δημοσίας δαπάνας, τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἐξασφάλισιν τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ νεωτέρᾳ του ἐξελίξει ὁ φόρος χρησιμεύει προσέτι ὡς μέσον ρυθμίσεως τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου (βλ. λ. *φορολογία σοσιαλιστική*). Ἰδιαίτερον δὲ χαρακτηριστικὸν τοῦ φόρου εἶναι ὅτι οὗτος καταβάλλεται ἄνευ ἀνταλλάγματος, μὴ ἐπαγόμενος οὐδεμίαν εἰδικὴν ἀντιπαροχὴν τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ὑφίσταται, καὶ πρέπει τοὐλάχιστον νὰ ὑφίσταται, ἀντιστοιχία τις μεταξὺ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ κράτους καὶ τῶν καταβαλλομένων φόρων, ἀλλ' αὕτη δέον ν' ἀναζητῆται ἐξ ἀπόψεως τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ οὐχὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων τῶν φορολογουμένων. Ἄλλως ὅμως ἔχει, ὁσάκις ἡ καταβολὴ γίνεται ἐπὶ ἀντιπαροχῇ εἴδους ἢ ὑπηρεσίας ἐκ μέρους τοῦ κράτους, ὡς ἐπὶ ταχυδρομικῶν ἢ τηλεγραφικῶν τελῶν, ὁπότε ἡ ὑποχρέωσις τῆς καταβολῆς ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀντιπαροχῆς καὶ δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε φόρον. Ἐντεῦθεν ἀπορρέει ἡ διάκρισις μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῶν *κυρίως* λεγομένων *φόρων* (impôts), οἵτινες εἶναι ποσοστὰ λαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκ τῆς περιουσίας τῶν προσώπων γενικῶς, ἄνευ ὡρισμένης ἀντιπαροχῆς ἐκ μέρους τοῦ κράτους, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν *τελῶν* (taxes), ἅτινα εἶναι ποσὰ λαμβανόμενα ἐκ τῆς περιουσίας προσώπων τινῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὡρισμένης ἀντιπαροχῆς παρεχομένης εἰς αὐτὰ ὑπὸ τῆς διοικήσεως ἢ λόγῳ ἰδιαιτέρων δαπανῶν ἀναγκαίων ἕνεκεν αὐτῆς (*Gaston Jèze*, Cours élémentaire de science des finances, ἔκδ. 1931, σελ. 331 καὶ ἑπ., ἔνθα καὶ εὐρυτέρα ἀνάπτυξις). Ἀλλ' ἡ πώλησις εἰδῶν μονοπωλίων εἰς τιμὰς ὑπερβαινούσας τὴν πραγματικὴν ἀξίαν των ἐμμέσως ἐνέχει φορολογίαν καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀξίας τῶν πωλουμένων εἰδῶν ἢ τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν ἀποτελεῖ φόρον. Ἡ διάκρισις μεταξὺ *ἀμέσων* καὶ *ἐμμέσων* φόρων ἀπησχόλησε πάντοτε τοὺς δημοσιολόγους, διάφοροι δὲ θεωρίαι ἐδιδάχθησαν περὶ τῆς ἐννοίας αὐτῶν. Ἡ διάκρισις, βασιζομένη ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰσπράξεως τῶν ἀμέσων φόρων, διὰ *φορολογικῶν* καταλόγων (βλ. λ.), ἐνῷ ἀντιθέτως οἱ ἔμμεσοι εἰσπράττονται ἐπὶ τῇ βάσει *τιμολογίων*, δὲν εἶναι οὐσιαστική, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως. Κατ' οὐσίαν, διὰ τοῦ ἀμέσου φόρου ἐπιδιώκεται ἡ ἐπιβάρυνσις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου φορολογουμένου κατὰ λόγον τῆς φορολογικῆς του ἀντοχῆς, ἐνῷ ὁ ἔμμεσος φόρος καὶ δεκτικὸς *ἐπιπτώσεως* εἶναι καὶ βασίζεται ὄχι ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἢ τοῦ εἰσοδήματος, δηλαδὴ ἐπὶ στοιχείων ἐχόντων μονιμότητά τινα καὶ χαρακτηριστικὸν τῆς ἱκανότητος, ἀλλ' ἐπὶ ἐμμέσου στοιχείου, τῆς δαπάνης. Πολλοὶ δὲ τῶν νεωτέρων ἰδίως δέχονται, ὅτι ἔλλογον φορολογικὸν σύστημα εἶναι μόνον τὸ στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ἀμέσου καὶ προσωπικοῦ φόρου, κατακρίνοντες τὸ σύστημα τῶν ἐμμέσων φόρων ὡς ἀπηρχαιωμένον καὶ ἐμπειρικὸν καὶ βαρύνον τοὺς φορολογουμένους, πάντας συνολικῶς καὶ ἀδιακρίτως, χωρὶς νὰ ᾖ δυνατὴ ἡ δικαιοτέρα ρύθμισις τῆς φορολογίας διὰ τῆς προόδου τοῦ συντελεστοῦ αὐτῆς, ἐφ' ὅσον πλήττονται μεγάλα εἰσοδήματα. Ἐκτὸς τούτου, διότι ἐπὶ ἀμέσων φόρων ἡ ἐπίπτωσις συντελεῖται τελικῶς ἐπ' αὐτὸν τὸν φορολογούμενον, μὴ δυνάμενον νὰ μεταβιβάζῃ τὸν φόρον εἰς ἄλλους, ἐνῷ ὁ ἔμμεσος φόρος, καὶ κυρίως ὁ τῆς καταναλώσεως, ὡς ἐνσωματούμενος εἰς τὰς τιμάς, εἶναι μὲν σχεδὸν ἀνεπαίσθητος εἰς τὸν καταναλωτήν, ἀλλὰ μεταβιβάζεται αὐτομάτως καὶ ἀνεπίδεκτος προοδευτικότητος, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀναλογικὸς πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δαπάνας τοῦ φορολογουμένου, ἄσχετος δὲ πρὸς τὸ εἰσόδημα αὐτοῦ. Ἐν τούτοις καὶ οἱ ἄμεσοι φόροι δὲν ἐπιπίπτουσι πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἰδίου φορολογουμένου, δυναμένου π. χ. ἐπὶ βιομηχανικῶν, ἐμπορικῶν, γεωργικῶν κλπ. κερδῶν νὰ ἐνσωματώνῃ εἰς τὰς τιμὰς τῆς πωλήσεως τὸν ἄμεσον φόρον, μεταβαλλόμενον οὕτως εἰς ἔμμεσον. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, διὰ μόνης τῆς ἀμέσου φορολογίας δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν τοῦ κράτους, ἐπὶ πλέον δὲ μετριάζονται τὰ ἄτοπα τῆς ἀμέσου φορολογίας, ὡς ἀναλογικῆς, διὰ τῆς μεγαλυτέρας ἐπιβαρύνσεως τῶν εἰδῶν πολυτελείας. Ἡ διάκρισις μεταξὺ *προσωπικῶν καὶ πραγματικῶν* φόρων ἀπορρέει ἐκ τῆς δημοσιονομικῆς ἐπιστήμης, διότι ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως πάντες οἱ φόροι, ὡς καταβαλλόμενοι παρ' ὑποχρέου προσώπου, καθίστανται *προσωπικοὶ* (βλ. λ. *φορολογία* καθαρῶν προσόδων).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Βλ. λ. *δημόσια* οἰκονομικά. —*Γ. Ν. Κοφινᾶ*, «Ἐγχειρίδιον φορολογικοῦ δικαίου» (ἔκδ. 1929, σελ. 29).—*Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου*, «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι» (ἔκδ. 1933). Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

—**φορολογία** ***αἰγοπροβάτων***· βλ. λ. *φορολογία* κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ *φορολογία* σφαζομένων ζῴων.

—**φορολογία** ***ἀμβύκων***· βλ. λ. *καταναλώσεως* φόροι.

—**φορολογία** ***ἀροτριώντων κτηνῶν.*** Αὕτη εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ πρωθυπουργίας Χ. Τρικούπη διὰ τοῦ νόμου ΩΙ' τῆς 15 Ἀπριλίου 1880, καταργήσαντος τὴν φορολογίαν τοῦ εἰς εἶδος φόρου τῆς ἐγγείου παραγωγῆς, τὴν λεγομένην *δεκάτην*, ἐπεβάλλετο δὲ ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς καλλιεργείας, ἤτοι τῶν ζῴων (βοῶν, ἀγελάδων, ἵππων, ἡμιόνων, βουβαλίων) καὶ λοιπῶν, ὅσα μετεχειρίζοντο οἱ γεωργοὶ εἰς τὸ ἄροτρον, ἐπὶ τῇ βάσει τεκμηρίου τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ὑπολογιζομένης κατὰ τὸν μέσον ὅρον παραγωγῆς ἑκάστου δήμου τῆς τελευταίας πενταετίας τοῦ 1880, διαιρούμενον διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ἀροτριώντων κτηνῶν ἑκάστου δήμου. Τὸ πηλίκον ἐσήμαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν κοιλῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τεκμήριον ἠροτρία ἕκαστον κτῆνος καὶ ἀναλόγως ἐπεβάλλετο φόρος δρχ. 2,40 ἕως 30 κατὰ κτῆνος παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ κατόχου αὐτοῦ (βλ. λ. *φορολογία* ἐγγείου παραγωγῆς). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία** ***ἀσφαλίστρων.*** Ἄμεσος φορολογία ἐπιβαλλομένη ἐπὶ τῶν ἐξ ἀσφαλίστρων εἰσπράξεων, τῶν πραγματοποιουμένων ὑπὸ τῶν ἡμεδαπῶν ἀσφαλιστικῶν ἑταιρειῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ὑπὸ δὲ τῶν ἀλλοδαπῶν ἑταιρειῶν ἐν Ἑλλάδι. Κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἀμέσων φόρων ἐπὶ τῶν προσόδων καὶ διέπεται ὑπὸ τῶν νόμων 1176 τοῦ 1918, 2914 τοῦ 1920, 2749 τοῦ 1922, 4661 τοῦ 1930 καὶ ἄλλων διαταγμάτων. Τὸ ποσὸν τοῦ φόρου εἶναι 2 % διὰ τὰ ἀσφάλιστρα κλάδου ζωῆς. Διὰ δὲ τὸν κλάδον πυρὸς 10 %, ἀποτελοῦν πόρον τοῦ διὰ τοῦ νόμου 4661 συσταθέντος «ταμείου πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας». Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία** ***αὐτομάτου ὑπερτιμήσεως***· βλ. λ. *ὑπερτίμημα*.

— **φορολογία** ***ἀφιονοσπόρων***· βλ. λ. *φορολογία* ὀπίου καὶ ἀφιονοσπόρων.

— **φορολογία** ***γαιῶν.*** Ἄμεσος φορολογία, ἐπιβαλλομένη ἐπὶ τῆς ἐντὸς τοῦ προηγηθέντος οἰκονομικοῦ ἤ, κατὰ τὴν περίπτωσιν, γεωργικοῦ ἔτους, δι' «ἐκμισθώσεως» (βλ. λ. *μίσθωσις*) μιᾶς ἢ πλειόνων γαιῶν κειμένων ἐν Ἑλλάδι, προκυψάσης, ἐκ βοσκησίμων ἢ καὶ ἐν γένει ἐκ γαιῶν, καθαρᾶς

Digitized by Google

προσόδου εἰς ἰδιοκτήτην νομέα, ἐπιφανειοῦχον, ἐμφυτευτήν, ἐπικαρπωτήν, ἢ εἰς ὃν μετεβιβάσθη ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπικαρπίας ἢ ἔχοντα δικαίωμα χρήσεως αὐτῶν ἢ ἐπὶ ὑπεκμισθώσεως εἰς τὸν μισθωτὴν ἐπὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ εἰσπραττομένου ὑπεκμισθώματος. Ἡ φορολογία αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν β' κατηγορίαν τῶν ἀναλυτικῶν φορολογιῶν τοῦ νόμου 1640 περὶ *φορολογίας καθαρῶν προσόδων* (βλ. λ.) καὶ διέπεται ὑπὸ τῶν διατάξεων αὐτοῦ καὶ τῶν τροποποιήσεων αὐτῶν. Ὁ δὲ νόμος 5420 ἡρμήνευσεν ὅτι ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ νόμου 1640 εἶναι ὅτι ἡ ἐκ δασικῶν προϊόντων πρόσοδος, εἴτε προερχομένη ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ δάσους παρὰ τοῦ ἰδίου ἰδιοκτήτου, εἴτε ἐξ ἐκμισθώσεως αὐτοῦ ἢ παραχωρήσεως τοῦ δικαιώματος ἐκμεταλλεύσεως πρὸς τρίτους, ἐφ' ὅσον κατεβλήθη ὁ κατὰ τὸν δασικὸν κώδικα εἰδικὸς φόρος παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τοῦ τρίτου, δὲν ὑπάγεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 1640, δηλαδὴ δὲν ὑπάγεται καὶ εἰς τὸν φόρον τοῦτον, πρὸς ἀποφυγὴν διπλῆς φορολογίας. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπαλλάσσονται τοῦ φόρου τὰ ἐκμισθούμενα μεταλλεῖα καὶ λατομεῖα, καθορίζονται δὲ ἐν ἄρθρῳ 12 τοῦ νόμου 1640 καὶ ἄλλαι τινὲς ἀπαλλαγαί. Τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου εἶναι 12 % ἐπὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, προσαυξανόμενον κατὰ 10 % καὶ προσέτι κατὰ 40 % λόγῳ τοῦ ἀναγκαστικοῦ δανείου καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν προσαυξήσεων ἀνέρχεται ἐν συνόλῳ εἰς 20.41 %.

Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *γεωργικῆς παραγωγῆς*.** Αὕτη ἔχει ἐπιβληθῆ ὑπὸ τὸν τίτλον «φόρος ἐπὶ τῆς ἀκαθαρίστου γεωργικῆς παραγωγῆς» διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 3 Ἰουνίου 1927 καὶ τοῦ νόμου 3408 τοῦ 1927 ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1927—1928 ὡς προσωρινὸς ἐτήσιος φόρος κατὰ δῆμον ἢ κοινότητα ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν καθ' ἕκαστον οἰκονομικὸν ἔτος συγκομιζομένων προϊόντων. Ὁ φόρος ἐπιβάλλεται εἰς βάρος τῆς κοινότητος εἰς 2 1/2 % ἐπὶ τῶν συγκομιζομένων προϊόντων, μὴ δυνάμενος νὰ ὑπερβῇ μετὰ τῶν προσθέτων ποσοστῶν τὰ 3 % ἐπὶ τῶν συγκομιζομένων προϊόντων. Ἡ κοινότης κατανέμει τὸν φόρον μεταξὺ τῶν φορολογουμένων ἀναλόγως τῆς συγκομιδῆς ἑκάστου καὶ εἰσπράττει αὐτὸν εἰς χρῆμα. Τὸ ποσὸν τοῦ καταβλητέου παρ' ἑκάστης κοινότητος φόρου προσδιορίζεται παρ' ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ νόμου. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς φορολογίας ταύτης ἔχει προσωρινῶς ἀνασταλῆ (βλ. λ. *φορολογία ἀροτριώντων κτηνῶν* καὶ *φορολογία* ἐγγείου παραγωγῆς). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων*.** Αὕτη εἶχε συμπεριληφθῆ εἰς τὸν ἀρχικὸν νόμον 1640 περὶ *φορολογίας καθαρῶν προσόδων* (ἄρθρ. 21 καὶ εἰς τὴν Ε' κατηγορίαν αὐτῶν), ἀλλὰ βραδύτερον ἐπεβλήθη, ἀντ' αὐτῆς, ὁ κατὰ τὸν νόμον 3408 ὁρισθεὶς καὶ εἶτα ἀνασταλεὶς διὰ τοῦ νόμου 4576 προσωρινὸς φόρος ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς (βλ. λ. *φορολογία* ἐγγείου παραγωγῆς). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *δημοσίων θεαμάτων*·** βλ. λ. *θεαμάτων* φορολογία.

— **φορολογία *δημοτική*·** βλ. λ. *δημοτικὴ* φορολογία.

— **φορολογία *διπλῆ ἢ ἀμφιλαφής*.** Τοιαύτη φορολογία ὑπάρχει, ὁσάκις φορολογεῖται δὶς ἢ πολλάκις τὸ αὐτὸ πρόσωπον διὰ τὴν αὐτὴν πρόσοδον ἢ διὰ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Εἶναι ἐπαναληπτικὴ φορολογία τοῦ αὐτοῦ φορολογικοῦ στοιχείου, ἕνεκα ποικιλίας τῶν φορολογικῶν νόμων, οἵτινες λαμβάνουσιν ὡς βάσιν, ἐξ ἀντικειμενικῆς ἀπόψεως, ἄλλοτε μὲν τὴν πηγὴν τῆς προσόδου, ἄλλοτε δὲ αὐτὴν τὴν πρόσοδον, ἐξ ὑποκειμενικῆς δὲ ἀπόψεως ἄλλοτε μὲν τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτου ἢ τοῦ δημότου, ἄλλοτε δὲ τὴν κατοικίαν καὶ ἄλλοτε τὴν διαμονήν. Οὕτως ἡ αὐτὴ φορολογικὴ πηγὴ ὑφίσταται πολλάκις διπλῆν φορολογίαν παρὰ τῷ αὐτῷ ἢ παρὰ διαφόροις προσώποις. Εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον ν' ἀποφευχθῇ ἡ διπλῆ φορολογία ὡς ἐκ τῆς ὑπάρξεως πολλαπλῶν φόρων, οἵτινες συναντῶνται εἰς τὸ δημοσιονομικὸν σύστημα. Ἐπίσης δὲ ὡς ἐκ τῆς ὑπάρξεως διαφόρων φορολογικῶν ἐξουσιῶν (κράτους, νομαρχιακῶν, δημοτικῶν, κοινοτικῶν συμβουλίων) συμβαίνει ἀναγκαίως ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ φορολογικὴ βάσις δυνατὸν νὰ βαρύνεται παρ' ἑκάστης τῶν ἐξουσιῶν τούτων διὰ φορολογιῶν. Φόροι τινὲς εὐχερῶς προσαρμόζονται εἰς τὴν διπλῆν φορολογίαν, ὡς ὁ τῶν κληρονομιῶν, ὁ τῆς προσόδου, ὁ τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, ὁ τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν κερδῶν, τὰ τέλη χαρτοσήμου. Εἶναι σκόπιμον, ὅπως περιορίζωνται εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὅριον αἱ περιπτώσεις τῆς διπλῆς φορολογίας καὶ ὅπως τὸ σύνολον τῶν φορολογικῶν βαρῶν, τὸ ἐπιπῖπτον ἐφ' ἑκάστου στοιχείου, ᾖ ἀνάλογον πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν φορολογουμένων, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δέον νὰ καταβάλληται μεγάλη προσοχὴ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν νέων φορολογιῶν, νὰ καθορίζωνται δὲ μετ' ἀκριβείας αἱ περιπτώσεις, κατὰ τρόπον ἀποτρέποντα ἄδικον διπλῆν φορολογίαν. Οἱ νόμοι τῆς ἀμέσου φορολογίας, δι' ἐξαιρέσεων τινων καὶ ἀπαλλαγῶν, προνοοῦσιν εἰς τινας περιπτώσες περὶ ἀποτροπῆς τῆς διπλῆς φορολογίας. Διὰ διεθνῶν δὲ συμβάσεων ἐλήφθησαν μέτρα σκοποῦντα τὴν ἀποφυγὴν τῆς διπλῆς φορολογίας, τοιαῦτα δὲ εἶναι ἰδίως αἱ συμβάσεις περὶ ἀμοιβαίας ἀπαλλαγῆς φόρου κληρονομιῶν (ἄρθρ. 11 τοῦ νόμου 1641 καὶ αἱ ἐν σελ. 67 καὶ ἑπ. τοῦ τεύχους «Ἡ φορολογία κληρονομιῶν, δωρεῶν καὶ προικῶν» ὑπὸ *Α. Ι. Τσιώρη* περιεχόμεναι σχετικαὶ συμβάσεις), δι' ἐμπορικῶν δὲ συμβάσεων ἐλήφθη πρόνοια νὰ συναφθῶσιν ἰδιαίτεραι συμφωνίαι περὶ ἀποφυγῆς τῆς διπλῆς φορολογίας, οἷον διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ νόμου 3627 τοῦ 1928. Τὰ ποικίλα καὶ πολύπλοκα προβλήματα περὶ τὴν διπλῆν φορολογίαν ἤγαγον εἰς τὴν σύστασιν, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, εἰδικῆς «φορολογικῆς ἐπιτροπῆς» (Comité Fiscal), ἐπιφορτισθείσης τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἡ ὑπ' αὐτῆς συσταθεῖσα ὑποεπιτροπὴ συνέταξε σχέδιον πολυμεροῦς συμβάσεως πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συμβάσεως τῆς διπλῆς φορολογίας.

[Εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν εὑρίσκει τις εἰς τὸν ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης πρῶτον τόμον «L'Imposition des Entreprises étrangères et nationales».—*Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου*, «Ἡ ἄμεσος φολολογία ἐν Ἑλλάδι» (σελ. 315, 389—391). —*Γ. Ν. Κοφινᾶ*, «Ἐγχειρίδιον φορολογικοῦ δικαίου» (σελ. 155 καὶ ἑπ.).—*Π. Δερτιλῆ*, «Περὶ τῆς διεθνοῦς διπλῆς φορολογίας» (ἔκδ. 1932), ἔνθα (σελ. 11—12) καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.—*Ἀθ. Σμπαρούνη*, «Διεθνὴς διπλῆ φορολογία καὶ φορολογικὴ διαφυγὴ» (εἰς περιοδικὸν «*Ἐργασία*» 1932, τεύχ. 110, 111). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *δωρεῶν*.** Αὕτη ἐπιβάλλεται, κατὰ τὸν νόμον 1641 (ἄρθρ. 36 ἑπ.), ἀναλόγως τῆς ἀξίας τῆς δωρεᾶς καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς μεταξὺ δωρητοῦ καὶ δωρεοδόχου συγγενείας, κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ περὶ δωρεᾶς συμβολαίου. Κατὰ τὸν νέον κώδικα χαρτοσήμου (ἄρθρ. 45), αἱ περὶ *δωρεᾶς* (βλ. λ.) *συμβάσεις*, καὶ οὐχὶ τὰ *ἔγγραφα δωρήσεως*, ὡς εἶχεν ὁ προγενέστερος νόμος, καὶ τὰ προσύμφωνα αὐτῶν γίνονται πάντοτε, ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος, ἐνώπιον συμβολαιογράφου.

[Διατάξεις περὶ χαρτοσήμου τῶν ἐν ζωῇ καὶ τῶν αἰτίᾳ θανάτου δωρεῶν εὕρηνται ἐν *Δημ. Ἰ. Μαγκριώτου* «Ἑρμηνεία τῶν νόμων περὶ τελῶν χαρτοσήμου», ἔκδ. 1932, σελ. 72—73, 200, 03—204.] Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *ἐγγείου παραγωγῆς*.** Ὡς τοιαύτη νοεῖται γενικῶς ἡ ἐπιβαλλομένη ἐπὶ τῶν προσόδων τῶν προκυπτουσῶν ἐκ γαιῶν, ἔχει δὲ τὴν γενικωτέραν δικαιολογίαν τῆς ἐπιβαρύνσεως ἑκάστου ἀναλόγως τῶν δυνάμεών του, τῶν διὰ τῶν προσόδων του ἐκφραζομένων. Τινὲς ὑπεστήριξαν ὅτι γενικὸν συμφέρον ἐπιβάλλει τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ φόρου ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου, ἀντὶ τῆς προσόδου, ἵνα οὕτω φορολογῶνται καὶ ἀπρόσοδα κεφάλαια (*ἄλση* κλπ.) καὶ ὁ φόρος ἀποβαίνῃ παραγωγικώτερος καὶ δικαιότερος. Ἀλλ' αἱ ἀπρόσοδοι περιουσίαι εἶναι ἀσήμαντοι ἐν σχέσει πρὸς τὸν συνολικὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐκ τῆς φορολογίας αὐτῶν πλεονέκτημα δὲν δικαιολογεῖ γενικὴν φορολογίαν κατὰ λόγον τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου. Τούτου δ' ἕνεκεν σκοπιμώτερον εἶναι ἡ φορολογία νὰ ἐπιβάλληται κατὰ δύο τρόπους, δηλαδὴ κατὰ γενικὸν κανόνα ἐπὶ τῆς προσόδου τοῦ κεκτημένου πλούτου καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἐπὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ. Εἰδικώτερον δέ, ὡς πρὸς τὴν φορολογίαν τῶν γαιῶν, παρατηροῦμεν ὅτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ γῆ ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα μορφὴ πλούτου καὶ πηγὴ προσόδου καὶ φορολογίας. Ἀλλ' ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῶν οἰκοδομῶν, τῆς ναυτιλίας καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν ἐδημιούργησε κεφάλαια καὶ ἐξ αὐτῶν προσόδους, ὧν ἕνεκεν ὁ ἔγγειος φόρος ἀπώλεσε τὴν παλαιάν του ὑπεροχήν. Ἡ πρωτόγονος μορφὴ τῆς ἐγγείου φορολογίας ἐμφανίζεται εἰς τὴν *δεκάτην* (βλ. λ.), ἥτις, ἰσχύουσα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι ὡς λείψανον τοῦ τουρκικοῦ φορολογικοῦ συστήματος, ἀντικατεστάθη, διὰ τοῦ νόμου ΩΙ' τῆς 15 Ἀπριλίου 1880, διὰ τῆς φορολογίας τῶν *ἀροτριώντων* κτηνῶν (βλ. λ.) ἥτις κατηργήθη διὰ τοῦ νόμου ͵ΓΦΛΒ' (ὑπ' ἀριθ. 3532) τῆς 14 Ἰανουαρίου 1910, ἀντικατασταθεῖσα διὰ τοῦ νόμου ͵ΓΩΛΑ' (ὑπ' ἀριθ. 5831) τῆς 18 Ἰουλίου 1911 «Περὶ ἐπιβολῆς φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος τῶν σπειρομένων γαιῶν», ὅστις ὅμως δὲν ἐφηρμόσθη, καὶ ἐξηκολούθησε προσωρινῶς ἐφαρμοζομένη ἡ φορολογία τῶν ἀροτριώντων κτηνῶν, καταργηθεῖσα ὁριστικῶς διὰ τοῦ νόμου 1640 τοῦ 1919. Ὁ νόμος οὗτος εἰσήγαγε τὴν φορολογίαν τῶν καθαρῶν προσόδων, καταργήσας καὶ τὰ ἐν ταῖς νέαις χώραις κρατοῦντα φορολογικὰ συστήματα τοῦ τουρκικοῦ καθεστῶτος καὶ τὰς εἰς τμήματά τινα τοῦ κράτους ἕως τότε ἰσχυούσας εἰδικὰς φορολογίας τῆς ἐγγείου παραγωγῆς καὶ ἀφομοιώσας οὕτω τὴν φορολογίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος. Καὶ ὁ μὲν φόρος τῆς Β' κατηγορίας τῶν καθαρῶν προσόδων ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν δι' ἐκμισθώσεως προκυπτόντων εἰσοδημάτων, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν Ε' κατηγορίαν κέρδη ἐκ γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰ ὁποῖα ἐγένετο ἀπόπειρα διὰ τοῦ ἀρχικοῦ νόμου 1640 νὰ φορολογηθῶσιν ὡς καθαρὰ κέρδη κατὰ τὰ ἄρθρα 21—23 αὐτοῦ, κατὰ τὸ πρῶτον οἰκονομικὸν ἔτος 1919—1920, δὲν κατωρθώθη νὰ φορολογῶνται κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ἀποτυχὸν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ του. Ὡς ἐκ τούτου, διὰ τοῦ νόμου 2647 τοῦ 1921, κατηργήθη ἡ φορολογία τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀντικατασταθεῖσα διὰ τῆς φορολογίας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἥτις ἐφηρμόσθη μέχρι καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1924—1925. Ἐπηκολούθησεν ὁ νόμος 3338 τοῦ 1925, ὅστις ἐπέβαλε «στρεμματικὸν δικαίωμα», τὸ ὁποῖον ὅμως, χωρὶς νὰ ἐφαρμοσθῇ, κατηργήθη διὰ τοῦ ἄρθρου 15 τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 18 Ἀπριλίου 1926 «Περὶ φορολογίας τῆς ἐγγείου παραγωγῆς», διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεβλήθη ἐκ νέου, ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1926—1927, ἔγγειος φόρος ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν συγκομιζομένων γεωργικῶν προϊόντων, εἰσπραττόμενος δι' ἐνοικιάσεως (βλ. λ. *φορολογίας* ἐνοικίασις), ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐφηρμόσθη, καταργηθεὶς διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1926 καὶ ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ στρεμματικοῦ δικαιώματος. Διὰ δὲ τοῦ ψηφίσματος τῆς 3 Ἰουνίου 1927 καὶ τοῦ νόμου 3408 τοῦ 1927 εἰσήχθη ἡ φορολογία ἐπὶ τῶν συγκομιζομένων γεωργικῶν προϊόντων, ἧς ἡ ἐφαρμογὴ ἀνεστάλη προσωρινῶς διὰ τοῦ νόμου 4576. Οὕτως ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ διατελεῖ ἀφορολόγητος, συντελεσάσης εἰς τοῦτο τῆς γενικωτέρας οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τῆς ἀνάγκης προστασίας τῆς γεωργίας. Ἡ δὲ κατάτμησις τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, διὰ τῆς δημιουργίας πολυαρίθμων μικρῶν ἰδιοκτησιῶν, τὴν ὁποίαν διηυκόλυνεν εἰς διαφόρους χώρας, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἡ νεωτέρα νομοθεσία (βλ. λ. *ἀγροτικὴ* νομοθεσία, *ἀγροτικὸν* ζήτημα) ἐπέφερεν ἔτι μείζονα τῆς φορολογίας ταύτης ἐξασθένησιν, ἰδιαιτέρως δὲ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου, μετὰ πολλὰς μεταβολάς, ἔχει ἀνασταλῆ ἤδη, ὡς προείρηται, ἀπό τινων ἐτῶν ἡ ἐπιβολὴ τῆς *φορολογίας* ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς (βλ. λ.). Εἰς ἃς χώρας λειτουργεῖ *κτηματολόγιον*, χρησιμεύει ὡς βάσις τοῦ συστήματος τῆς ἐγγείου φορολογίας (*Σούτζου*, Δημοσιολογία, σελ. 94). Ἀλλ' ἡ μὴ ὕπαρξις *κτηματολογίου* (βλ. λ.) δὲν εἶναι λόγος δικαιολογῶν τὴν καθυστέρησιν τῆς φορολογίας ταύτης (*Κ. Β. Δεμερτζῆ*, «Εἰσήγησις ἐπὶ τῶν ἐσόδων τοῦ κράτους», 1913, μέρος α', σελ. 12), διότι αὕτη δύναται νὰ ἐπιβληθῇ δι' ἄλλων μέσων. Ὑφίστανται ὅμως ἐν Ἑλλάδι, ὡς «φόροι ἐπὶ τῆς ἐγγείου παραγωγῆς», εἰδικαί τινες φορολογίαι, ἤτοι ὁ ἀνασταλεὶς φόρος ἐπὶ τῆς ἀκαθαρίστου γεωργικῆς παραγωγῆς, ὁ φόρος ἐλαίου καὶ ἐλαιῶν, ὁ φόρος σύκων, ὁ φόρος σταφίδος, ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ παραγομένου καπνοῦ καὶ ὁ φόρος ἐπὶ τῶν κουκουλίων, ὀπίου, ἀφιονοσπόρου κλπ. Ὑφίστανται δὲ καὶ τὰ δικαιώματα ἐκ διαφόρων δασικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα, ἐφ' ὅσον ἐπιβάλλονται ἐπὶ προϊόντων ἰδιωτικῶν δασῶν, ἀντιστοιχοῦσι πρὸς φόρον ἐγγείου παραγωγῆς, καθὼς ἐπίσης ὑφίσταται ἡ φορολογία τῶν βοσκουμένων γαιῶν (κατηγορία β' τῆς φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων νόμου 1640), ἥτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἔγγειον φορολογίαν, καὶ ἡ φορολογία τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν τῶν ἀσκουσῶν γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις (κατηγορία γ' τῶν καθαρῶν προσόδων). Ἡ συχνὴ μεταβολὴ τῆς περὶ τῆς φορολογίας ταύτης νομοθεσίας καὶ ἡ ἀσυδοσία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐδημιούργησαν φορολογικὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἀνισότητα, ἡ δὲ πολυνομία τῶν εἰδικῶν (ἐγγείων) φορολογιῶν, ἀντιτιθεμένη πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμοιομορφίας καὶ τῆς καθολικότητος τοῦ φόρου, ἐπεδείνωσε τὰ ἄτοπα ταῦτα. Ὡς ἐκ τούτου ἡ γενικωτέρα μεταρρύθμισις τῆς ἐγγείου φορολογίας εἶναι ἐνδεδειγμένη (βλ. λ. *ἔγγειος* φόρος, *πρόσοδος*, *φορολογία* στρεμματική, *φορολογία* γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων, *φορολογία* μεταλλείων, *φορολογία* ὀπίου καὶ ἀφιονοσπόρου, *φορολογία* ἐλαίου, *φορολογία* καπνοῦ).

Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *εἰσιτηρίων σιδηροδρόμων*·** βλ. λ. *τέλη*.

— **φορολογία *ἐκρηκτικῶν ὑλῶν*·** βλ. λ. *καταναλώσεως* φόρος.

— **φορολογία *ἐκτάκτων κερδῶν*.** Ὠνομάσθη οὕτω ἡ κατὰ τὸν μέγαν πόλεμον εἰς πολλὰ κράτη ἐπιβληθεῖσα ἐξαιρετικὴ καὶ προσωρινὴ φορολογία τῶν μεγάλων καὶ δυσαναλόγων, πρὸς τὰ κεφάλαια τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ πρὸς τὰς συνήθεις δαπάνας τοῦ ἐμπορίου, κερδῶν οἱασδήποτε ἐπιχειρήσεως. Ἐν Ἑλλάδι ἡ φορολογία αὕτη, διὰ τοῦ νόμου 1043 τῆς 6 Νοεμβρίου 1917 «Περὶ φορολογίας τῶν ἐκτάκτων κερδῶν», τροποποιηθέντος διὰ τοῦ νόμου 1285 τῆς 10 Ἀπριλίου 1918 καὶ δι' ἄλλων μεταγενεστέρων νομοθετημάτων, ἐπεβλήθη ἀναδρομικῶς ἐπὶ τῶν πραγματοποιηθέντων καθαρῶν ἐκτάκτων κερδῶν τῶν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915 καὶ ἐφεξῆς, ἐτῶν, κατηργήθη δὲ διὰ τοῦ νόμου 2173 τῆς 30 Ἀπριλίου 1920. Ἀλλ' ὁ νόμος 2962 τῆς 30 Ἰουλίου 1922 ἐπανέφερε τὴν φορολογίαν ταύτην ὡς πρὸς τὰ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1921 καὶ ἐφεξῆς πραγματοποιηθέντα κέρδη. Ταυτοχρόνως δὲ ἐπεβλήθη, διὰ τοῦ νόμου 2965 τῆς 30 Ἰουλίου 1922, πρόσθετος καὶ προσωρινὴ φορολογία ἐπὶ τῶν κερδῶν τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, αἵτινες διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου (ἄρθρ. 5) ἐξῃρέθησαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1921 καὶ ἐφεξῆς τῆς φορολογίας τῶν ἐκτάκτων κερδῶν. Ἀμφότεραι αἱ φορολογίαι αὗται, καταργηθεῖσαι διὰ νεωτέρων νόμων, δὲν ἰσχύουσιν ἤδη. Γ. Ν. Κ.

Digitized by Google

—**φορολογία ἐλαίου καὶ ἐλαιῶν.** Ἄμεσος πραγματική (ἔγγειος) φορολογία ἐπὶ προϊόντος τῆς γῆς εὐρείας καταναλώσεως, τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν ἐλαιῶν, σκοποῦσα *φορολογίαν ἐγγείου παραγωγῆς* (βλ. λ.). Ἐπιβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἀκαθαρίστου εἰσοδήματος, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ παραγομένου ἐλαίου καὶ τῶν ἐλαιῶν, λόγῳ τῆς εὐχερείας, ἣν παρέχει ἡ φορολογία αὐτοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὰς δυσχερείας τῆς ἐπὶ τῆς καθαρᾶς προσόδου τῶν ἐλαιοδένδρων φορολογίας. Τὸ σύστημα τῆς φορολογίας ταύτης, ἐξ ἱστορικῶν λόγων, δὲν εἶναι ὁμοιόμορφον καθ' ἅπαν τὸ κράτος, εἶναι δὲ καὶ πολύπλοκον.

Α') Πᾶσα ἡ Ἑλλάς, ἐκτὸς Ἑπτανήσου, Κρήτης, Λέσβου, Χίου, Σάμου καὶ Θάσου καὶ τοῦ διαμερίσματος τῶν 12 τέως δήμων τῆς ἐπαρχίας Βόλου, ὑπάγεται εἰς ἑνιαῖον φορολογικὸν σύστημα, δηλαδὴ εἰς τὸν ἔγγειον φόρον ἐπὶ τοῦ ἐξ ἐλαιῶν παραγομένου ἐλαίου, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν, τῶν διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης ἐξαγομένων ἢ μεταφερομένων ἐκ τοῦ δήμου τῆς παραγωγῆς εἰς ἕτερον δῆμον, ἡ εἴσπραξις δὲ τοῦ φόρου τούτου γίνεται κατὰ δῆμον δι' *ἐνοικιάσεως* (βλ. λ.) εἰς χρῆμα, τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐνοικίου καταβαλλομένου πρὸς τὸ δημόσιον ὑπὸ τοῦ ἐνοικιαστοῦ. Ἡ ἐνοικίασις περιλαμβάνει:

α) *Φόρον ἐπὶ τοῦ ἐκθλιβομένου ἐν τοῖς ἐλαιοτριβείοις ἐλαίου*, ὅστις, ὁρισθεὶς πρότερον ὑποχρεωτικῶς «εἰς εἶδος» καὶ εἰς 7 % ἐπὶ τοῦ παραγομένου ποσοῦ, ἐμειώθη ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1930 εἰς 5,25 %, ἐξαιρετικῶς δέ, ἐν ταῖς περιπτώσεσι τῆς ἐκθλίψεως ἐλαίου πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐνοικιαστοῦ καὶ εἰσπράξεως τοῦ φόρου διὰ λογαριασμὸν τοῦ δημοσίου, εἰσπράττεται «εἰς χρῆμα» διὰ λογαριασμὸν τοῦ δημοσίου, ἢ κατ' ἀπόλυτον ἐκλογὴν τοῦ φορολογουμένου «εἰς εἶδος».

β) *Φόρον ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν* ἐκ λεπτῶν 20 κατ' ὀκᾶν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐφ' ἅπαξ ὁριζομένη κατ' ἔτος παρὰ τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένης ἐπιτροπῆς μέση ἀγοραία τιμὴ τοῦ ἐλαίου ἤθελεν ὁρισθῆ εἰς δραχμὰς 10 κατ' ὀκᾶν, αὐξομειούμενος κατὰ 2 λεπτὰ κατ' ὀκᾶν ἐλαιῶν, δι' ἑκάστην κατὰ μίαν δραχμὴν αὐξομείωσιν τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐλαίου.

Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ ἐλαίου, εἰσπραττομένου «εἰς εἶδος», τὸ σύστημα τῆς «δι' ἐνοικιάσεως» εἰσπράξεώς του, εἰ καὶ κατ' ἀρχὴν ἀποκρουόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἐγένετο κατὰ κανόνα δεκτὸν καὶ μόνον ἐν περιπτώσει μὴ ἀναδείξεως ἐνοικιαστοῦ ἡ βεβαίωσις καὶ εἴσπραξις τοῦ φόρου γίνεται διὰ λογαριασμὸν τοῦ δημοσίου καὶ διὰ δημοσίων ὑπαλλήλων ἢ ὑπηρετῶν ἢ ἐπιστατῶν, οἵτινες εἰσπράττουσιν εἰς εἶδος τὸν φόρον, ὅστις τότε ἐκποιεῖται, ἀποφάσει τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, διὰ δημοπρασίας. Ὁ ἔγγειος φόρος βεβαιοῦται τοῦ μὲν ἐλαίου διὰ μετρήσεως εἰς τὰ ἐλαιοτριβεῖα, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκθλιψιν τῶν ἐλαιῶν, καὶ ἀποδίδεται παρὰ τῶν φορολογουμένων εἰς τὸν ἐνοικιαστὴν εἰς εἶδος, τῶν δὲ ἐλαιῶν διὰ ζυγίσεως κατὰ τὸν χρόνον καὶ τόπον τῆς ἐξαγωγῆς ἢ μεταφορᾶς αὐτῶν.

γ) *Φόρον διυλισμένου ἐλαίου.* Ὡς πρὸς τὰ «ἐλαιουργεῖα», τὰ ἔχοντα ἐγκατάστασιν καὶ κατάλληλα μηχανήματα, ὡς καὶ τέλεια διυλιστήρια ἀνεγνωρισμένου συστήματος, παράγοντα δὲ ἔλαια διυλισμένα ἄνευ ὀσμῆς, τῶν ὁποίων τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα ἐβεβαίωσεν ἁρμοδία ἐπιτροπή, ὁ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου φόρος εἰσπράττεται διὰ ζυγίσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ εἰς αὐτὰ πρὸς ἔκθλιψιν εἰσαγομένου ἐλαιοκάρπου, πρὸς παραγωγὴν ἐλαίου διυλισμένου, ὁριζόμενος εἰς λεπτὰ 20 κατ' ὀκᾶν ἐλαιῶν, ἐφ' ὅσον ἡ μέση ἀγοραία τιμὴ τοῦ ἐλαίου ἤθελεν ὁρισθῆ κατὰ τ' ἀνωτέρω εἰς δραχμὰς 10 κατ' ὀκᾶν, αὐξανόμενος κατὰ 2 λεπτὰ κατ' ὀκᾶν ἐλαιῶν δι' ἑκάστην κατὰ μίαν δραχμὴν αὔξησιν τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐλαίου, εἰς περίπτωσιν δὲ καθ' ἣν ἡ τιμὴ αὕτη ἤθελε καθορισθῆ κατωτέρα τῶν δραχμῶν 10 κατ' ὀκᾶν, ὁ φόρος ὁρίζεται εἰς λεπτὰ 15 κατ' ὀκᾶν.

δ) *Ἐπὶ ἐλαίου παραγομένου κατ' ἄλλον τρόπον*, δηλαδὴ οὐχὶ ἐν ἐλαιοτριβείοις ἢ ἐλαιουργείοις, ὁ ἔγγειος φόρος βεβαιοῦται καὶ εἰσπράττεται εἰς χρῆμα ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν πρὸς λεπτὰ 20 μὲν κατ' ὀκᾶν ἐλαιῶν, ὅταν ὑπάρχῃ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ δήμου ἐλαιοτριβεῖον ἐν ἐνεργείᾳ, πρὸς λεπτὰ δὲ 10 κατ' ὀκᾶν, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ τοιοῦτο ἢ πιστοποιηθῇ ὅτι τὸ ὑπάρχον δὲν ἐξαρκεῖ διὰ τὴν ἔκθλιψιν ὅλων τῶν ἐλαιῶν τοῦ χωρίου καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἀγοραία τιμὴ τοῦ ἐλαίου ἤθελεν ὁρισθῆ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς εἰς δραχμὰς 10 κατ' ὀκᾶν, αὐξομειοῦται δὲ ὁ φόρος ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει κατὰ 2 λεπτά, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει κατὰ 1 λεπτὸν δι' ἑκάστην κατὰ μίαν δραχμὴν αὐξομείωσιν τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐλαίου.

ε) *Δημοτικὸς φόρος.* Συμβεβαιοῦται καὶ συνεισπράττεται προσθέτως ὑπὲρ τοῦ οἰκείου δήμου ἢ κοινότητος δημοτικὴ εἰσφορά, ὁριζομένη εἰς τὸ 1/4 τοῦ δημοσίου φόρου ἐπὶ τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν ἐλαιῶν, συνενοικιάζεται δὲ μετ' αὐτοῦ.

Β') Τὸ ἔλαιον, αἱ ἐλαῖαι καὶ τὰ λοιπὰ ἐλαιώδη προϊόντα τῆς Ἑπτανήσου, τῶν νήσων Κρήτης, Λέσβου, Χίου, Σάμου καὶ Θάσου καὶ τοῦ φορολογικοῦ διαμερίσματος τῶν 12 τέως δήμων τῆς ἐπαρχίας Βόλου ὑπόκειται εἰς ἔγγειον φόρον, βεβαιούμενον καὶ εἰσπραττόμενον ἐν τοῖς τελωνείοις κατὰ τὴν διὰ θαλάσσης ἐξαγωγὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἢ μεταφορὰν αὐτῶν ἐντὸς τοῦ κράτους, τοῦ δὲ διαμερίσματος τῶν 12 τέων δήμων τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ κατὰ τὴν διὰ ξηρᾶς ἐξαγωγὴν ἢ μεταφορὰν αὐτῶν ἐκ τοῦ διαμερίσματος τούτου. Ὁ φόρος δ' αὐτῶν ὁρίζεται ἐπὶ τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ εἴδους ὡς ἑξῆς: α) *ἐλαιόλαδον* ἐν γένει, ἐν τῷ ὁποίῳ περιλαμβάνεται καὶ χονδρέλαιον, 9 %, β) *μουργέλαιον* 8,25 %, γ) *πυρηνέλαιον* 3 %, δ) *ἐλαῖαι* 1 1/2 τοῖς % ἐπὶ τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐλαίου, ε) *ἐλαιοσάπων* 3,75 % ἐπὶ τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐλαίου, ς') *πυρηνοσάπων* 15 λεπτὰ κατ' ὀκᾶν, αὐξομειούμενος κατὰ 1 1/2 λεπτὸν κατ' ὀκᾶν δι' ἑκάστην κατὰ 1 δραχμὴν αὐξομείωσιν τῆς μέσης τιμῆς τῶν δραχ. 10 κατ' ὀκᾶν. Ἀλλὰ τὰ ποσοστὰ τοῦ φόρου τούτου ἔχουσιν ὑποστῆ αὐξομειώσεις τινὰς δι' ὡρισμένας νήσους (Λέσβου, Κερκύρας, Παξῶν).

Ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων ἐλαιοπυρήνων, τῶν μεταφερομένων ἢ ἐξαγομένων ἐκ τῶν φορολογικῶν διαμερισμάτων τοῦ κράτους, ἐν οἷς τὰ ἐλαιώδη προϊόντα φορολογοῦνται ἐν τοῖς τελωνείοις, διὰ δὲ τὸ φορολογικὸν διαμέρισμα τῶν 12 τέως δήμων τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ ἐπὶ τῶν διὰ ξηρᾶς μεταφερομένων ἐκτὸς τοῦ διαμερίσματος τούτου, ἐπιβάλλεται ἔγγειος δημόσιος φόρος 3 ἐπὶ τοῖς χιλίοις ἐπὶ τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τοῦ πυρηνελαίου.

Γ') *Εἰδικοὶ πρόσθετοι φόροι* εἶναι: α) ὑπὲρ τῆς Γεωργικῆς τραπέζης τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πρόσθετος φόρος ἐπὶ τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ χονδρελαίου τῆς νήσου Λέσβου 1 % ἐπὶ τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς αὐτοῦ, β) τὸ ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπιβαλλόμενον ἐπαρχιακὸν ἢ ὁδικὸν δικαίωμα 8 % ἐπὶ τοῦ φόρου, γ) 40 % ἐπὶ τοῦ κυρίου φόρου λόγῳ τοῦ ἀναγκαστικοῦ δανείου, κατὰ τοὺς νόμους 2749, 3312 καὶ νομοθετικὸν διάταγμα 18/4/26 καὶ ψήφισμα τῆς 2 Ἰουνίου 1927, δ) πρόσθετος φόρος Ταμείου Ἐλαίας, συμφώνως τοῖς νόμοις 2805 καὶ 3553, ε) ὑπὲρ ταμείου προνοίας ἐλαιοπαραγωγῆς, συμφώνως τοῖς νόμοις 3147 καὶ 3553, ς) ὑπὲρ γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων, συμφώνως νόμῳ 280 καὶ νομοθετικῷ διατάγματι τῆς 28/11/25, ζ) ὑπὲρ γεωργικῶν τραπεζῶν, δυνάμει τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 28/9/25, η) ὑπὲρ τῶν εἰδικῶν ταμείων ἐπαρχιακῆς ὁδοποιίας συμφώνως τοῖς νόμοις 3405, 4098 καὶ 4421, θ) ὑπὲρ ἐκπαιδευτικῆς προνοίας, συμφώνως τῷ νόμῳ 2442, καὶ ι) ἄλλοι τινὲς τοπικοὶ φόροι, ἐν οἷς καὶ ἡ κατὰ τὸν νόμον 2851 τοῦ 1922 εἰδικὴ εἰσφορὰ 10 λεπτῶν κατ' ὀκᾶν ἐπὶ τοῦ ἐξαγομένου ἔκ τινων περιφερειῶν ἐλαίου διὰ τὴν συντήρησιν ὀρφανοτροφείων κλπ.

Δ') *Ἀπαλλαγαὶ* ἐκ τοῦ φόρου ἔχουσι καθορισθῆ: α) ἐλαίου, πυρηνελαίου καὶ σάπωνος, παραγομένων ἐξ ἐλαίου ἢ ἐλαιῶν εἰσαγομένων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ὡς προσωρινὴ ἀτέλεια, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξαγωγῆς τῶν ἐξ αὐτῶν προϊόντων, ἐλαίου, πυρηνελαίου καὶ σάπωνος, καὶ β) ἐλαίου, πυρηνελαίου καὶ σάπωνος, παραγομένων ἐξ ἐλαιοκάρπου, ἐλαίου, πυρηνελαίου καὶ ἐλαιοπυρήνων, ἐγχωρίων, ἐφ' ὅσον ταῦτα ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἐν τῷ τόπῳ, τῆς παραγωγῆς των φορολογίαν.

Ε') Πρὸς προστασίαν τῆς ἐλαιοπαραγωγῆς κατὰ τὸν νόμον 5365 τοῦ 1931, ἐπεβλήθη ἐπὶ τοῦ διὰ θαλάσσης μεταφερομένου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐλαίου τῶν περιφερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἔγγειος φόρος εἰσπράττεται εἰς τὰ τελωνεῖα, εἰσφορὰ δραχ. 1,50 κατ' ὀκᾶν, συνεισπραττομένη μετὰ τοῦ φόρου.

ΣΤ') *Φορολογία σπορελαίων*, παραγομένων ἐντὸς τοῦ κράτους, ὡρίσθη εἰς ποσοστὸν ἴσον πρὸς τὸ ἑκάστοτε ἰσχῦον ποσοστὸν τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ ἐξ ἐλαιῶν παραγομένου ἐλαίου τῶν περιφερειῶν, εἰς ἃς ὁ φόρος οὗτος καταβάλλεται ἐν τοῖς ἐλαιοτριβείοις, εἰσπράττεται δὲ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ δημοσίου κατὰ τὴν εἰς τὰ ἐλαιουργεῖα εἰσαγωγὴν τῶν πρὸς παραγωγὴν τῶν σπορελαίων χρησιμοποιουμένων ἐλαιοσπόρων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μέσης ἀγοραίας τιμῆς τῶν ἐντὸς τοῦ κράτους παραγομένων σπορελαίων. Συνεπιβάλλονται δὲ καὶ πάντες οἱ κατὰ περιφερείας ἰσχύοντες ἐπὶ τοῦ ἐξ ἐλαιῶν παραγομένου ἐλαίου πρόσθετοι φόροι. Δὲν θεωροῦνται σπορέλαια διὰ τὴν φορολογίαν τὸ κοινὸν λινέλαιον, βεβρασμένον ἢ μή, τὸ κικινέλαιον καὶ τὰ στερεὰ φυτικὰ λίπη.

Νομοθεσία: Διάταγμα τῆς 18 Νοεμβρίου 1929 περὶ κώδικος φορολογίας ἐλαίου, ἐλαιῶν καὶ ἐλαιωδῶν ἐν γένει προϊόντων, νόμοι 4624 τοῦ 1930, διατάγματα τῆς 28 Ἰουνίου 1930 καὶ τῆς 30 Ἰουλίου 1930 καὶ ἄλλα εἰδικὰ νομοθετήματα. Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία ἐμπορικῆς ναυτιλίας.** Αὕτη γενικώτερον μὲν περιλαμβάνει πάντα τὰ κατὰ τοὺς ἰσχύοντας νόμους ἐπιβαλλόμενα τέλη καὶ φόρους, τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, εἰδικώτερον δὲ τὸν φόρον ἐπὶ τῶν καθαρῶν προσόδων αὐτῶν, διεπόμενον ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 1640 καὶ τῶν τροποποιησάντων αὐτὸν νόμων (βλ. λ. *φορολογία καθαρῶν προσόδων*). Πρὸς τὴν φορολογίαν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας σχετίζονται προσέτι: α') Τέλη ἀγκυροβολίας φαρικὰ καὶ ὑγειονομικὰ (βλ. λ. *τέλη*). β') Τέλη ἐπὶ τῶν κομίστρων ἐμπορευμάτων μεταφερομένων δι' ἀτμοπλοίων καὶ τέλη ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν ἀτμοπλοίων. γ') Δικαίωμα ἐκ τῆς δοκιμασίας τῶν ἀτμολεβήτων. δ') Εἰδικὸν καὶ πρόσθετον τέλος ἐπὶ τῶν βενζινακάτων. ε') Φόρος ἐπιτηδεύματος ἰδιοκτητῶν μηχανοκινήτων πλοίων, φορτηγίδων, ἱστιοφόρων καὶ τρίτων ἐκμεταλλευτῶν αὐτῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀντικατεστάθη ὁ φόρος καθαρᾶς προσόδου, κατὰ τὸν νόμον 5117 τοῦ 1931. ς') Τὰ ναυτιλιακὰ διπλώματα τῶν ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν πλοίων, τὸ ἔγγραφον ἀναγνωρίσεως ἐμπορικοῦ πλοίου ὡς ἐθνικοῦ, τὰ ναυτολόγια καὶ λοιπὰ ἔγγραφα τοῦ ἄρθρου 23 τοῦ κώδικος περὶ τελῶν χαρτοσήμου καὶ τοῦ προξενικοῦ νόμου, καθὼς καὶ τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον 15 § 10 αὐτοῦ τέλη ναυτικῆς ὑποθήκης. Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία ἐπιτηδεύματος**· βλ. λ. *ἐπιτηδεύματος φορολογία*.

—**φορολογία ζύθου** καὶ **βύνης.** Ἡ φορολογία τοῦ ἐντὸς τοῦ κράτους παραγομένου ζύθου ἐπιβάλλεται ὡς φόρος καταναλώσεως ἐπὶ τῆς βύνης τῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένης καὶ τῆς ἐντὸς τοῦ κράτους παραγομένης. Ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγόμενος ζῦθος ὑποβάλλεται εἰς τὸ κατὰ τὸ τελωνειακὸν δασμολόγιον εἰσαγωγικὸν τέλος (βλ. λ. *καταναλώσεως φόρος*). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία ζῴων**· βλ. λ. *φορολογία σφαζομένων ζῴων*.

—**φορολογία θηραϊκῆς γῆς.** Ἡ φορολογία ἐπὶ τῆς θηραϊκῆς γῆς, μεταφερομένης διὰ θαλάσσης ἢ ἐξαγομένης, ὡς καὶ ἀντὶ ἕρματος παραλαμβανομένης, ἐκ Θήρας, Θηρεσίας καὶ Ἀσπρονησίου, ἐπεβάλλετο ἄλλοτε ὑπὲρ τοῦ δημοσίου καὶ ὑπὲρ τοῦ λιμενικοῦ ταμείου Θήρας, σήμερον ὅμως ὑφίσταται μόνον ὑπὲρ τοῦ λιμενικοῦ ταμείου τούτου. Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία ἰνδικῆς καννάβεως.** Αὕτη εἶχεν ἐπιβληθῆ βαρυτάτη διὰ τοῦ νόμου ,ΓΠΚΓ' τοῦ 1906 «Περὶ φορολογίας τῆς ἰνδικῆς καννάβεως κλπ.», συμπληρωθεὶς διὰ τοῦ νόμου 3070 τοῦ 1924 καὶ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 7 Νοεμβρίου 1925, γενόμενος δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παρεμποδίσεως τῆς καλλιεργείας αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ νόμος 2107 τῆς 11 Μαρτίου 1920 «Περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς καλλιεργείας καὶ ἐμπορίας καὶ τῆς καταναλώσεως τῆς ἰνδικῆς καννάβεως (χασίς)» κατήργησε τὴν φορολογίαν, ἀπαγορεύσας τὴν καλλιέργειαν καὶ πᾶσαν δικαιοπραξίαν πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο. Εἰς τὴν διὰ τοῦ νόμου 475 τοῦ 1929 κυρωθεῖσαν διεθνῆ σύμβασιν περὶ *ὀπίου* (βλ. λ.) καὶ ἐν ἄρθρῳ 11 αὐτῆς περιελήφθησαν διατάξεις περιοριστικαὶ τῆς χρήσεως κλπ. τῆς ἰνδικῆς καννάβεως. Διὰ δὲ τοῦ νόμου 5539 τοῦ 1932 περὶ μονοπωλίου τῶν ναρκωτικῶν, ἡ ἰνδικὴ κάνναβις καὶ πάντα τὰ σκευάσματα αὐτῆς συμπεριελήφθησαν εἰς αὐτό, τῆς εἰς τὸ κράτος εἰσαγωγῆς καὶ πωλήσεως αὐτῶν καταστάθείσης ἀποκλειστικοῦ μονοπωλίου τοῦ κράτους, ἀπαγορευθείσης τῆς καλλιεργείας, κατοχῆς καὶ συνεπῶς τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῆς. Ἡ ἰνδικὴ κάνναβις, κατὰ τὸν νόμον 3070, ἐφ' ὅσον ἐπετρέπετο ἡ ἐξαγωγή της, ὑπέκειτο εἰς ἐξαγωγικὸν τέλος κατ' ὀκᾶν δρχ. 50 (βλ. λ. *μονοπώλια, ὄπιον, ναρκωτικῶν ἀπαγόρευσις*). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία καθαρῶν προσόδων.** Αὕτη ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ *πρόσοδος* (βλ. λ.) εἶναι ἡ δικαιοτέρα βάσις τῆς φορολογίας. Ἡ φορολογητέα πρόσοδος ἔχει κύριον χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐπαναλαμβάνεται συνήθως κατὰ χρονικὴν σταθερὰν περίοδον, καὶ δὴ κατ' ἔτος, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοῦ φορολογουμένου καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ περιοδικότης καὶ ἡ ὕπαρξις διαρκοῦς πηγῆς τῆς προσόδου, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνον τοῦτο: ἀπαιτεῖται προσέτι ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς πηγῆς δι' ἐνεργείας τοῦ προσώπου (*Καραπαύλου-Νομικοῦ*, σελ. 49, *Κοφινᾶ*, Ἐγχ. φορ. δικ., σελ. 45). Ἐν Ἑλλάδι ἡ φορολογία αὕτη εἰσήχθη διὰ τοῦ νόμου 1640 τοῦ 1919 «Περὶ φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων», διὰ τοῦ ὁποίου ἀφωμοιώθη καθ' ἅπαν τὸ κράτος ἡ ἄμεσος φορολογία κατηργήθησαν δὲ οἱ πρότερον ἰσχύοντες, ἐξ ἱστορικῶν λόγων, ἰδιαίτεροι φορολογικοὶ νόμοι εἰς τμήματά τινα τοῦ κράτους (Ἑπτάνησον, ἐπαρχίας Γυθείου καὶ Οἰτύλου, κλπ.), κατηργήθησαν δὲ προσέτι προϋπάρχοντες διάφοροι φορολογικοὶ νόμοι (ἄρθρ. 1). Ἡ φορολογία αὕτη, ἰσχύσασα ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1919, περιλαμβάνει: α) *Ἀναλυτικὸν* φόρον ἐπὶ εἰδικῷ συντελεστῇ (φορολογικῷ ποσοστῷ), ἐπιβαλλόμενῳ κατὰ κατηγορίαν προσόδων προκυψασῶν, κατὰ κανόνα, ἐντὸς ἑκάστου ἀμέσως προηγουμένου οἰκονομικοῦ ἔτους ἐν Ἑλλάδι, θεωρουμένου ὡς οἰκονομικοῦ ἔτους κατὰ τὸ πρῶτον φορολογικὸν ἔτος 1919—1920 τοῦ ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1918 μέχρι 31 Μαρτίου 1919 δωδεκαμήνου. β) *Συνθετικόν*, συμπληρωματικόν, φόρον ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ ἀμέσως προηγούμενον ἔτος κτηθείσης συνολικῆς καθαρᾶς προσόδου ἐπὶ παντὸς ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντος ἢ ἐπὶ ἐξάμη-

Digitized by Google

νον τοὐλάχιστον ἐντὸς τοῦ προηγηθέντος οἰκονομικοῦ ἔτους διαμένοντος φυσικοῦ προσώπου. Ὁ συμπληρωματικὸς φόρος ἐτέθη πρὸς δικαιοτέραν ρύθμισιν τῆς κατανομῆς τῶν φορολογικῶν βαρῶν, ἐπὶ τῇ βάσει προοδευτικῶς καθωρισμένης φορολογικῆς κλίμακος, βασιζομένης ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἱκανοτήτων τοῦ φορολογουμένου. Ὁ μὲν ἀναλυτικὸς φόρος εἶναι πραγματικός, ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς φορολογίας, ὁ δὲ συνθετικὸς εἶναι προσωπικὸς φόρος.

Ἡ φορολογία διέπεται ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐτησίας περιοδικότητος, ὡς προείρηται, τοῦ φόρου καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς προσωπικότητος τοῦ φόρου, ὅστις κατευθύνεται καθ' ὡρισμένου ἐξ ὑπαρχῆς προσώπου, ὅπερ προσωπικῶς βαρύνεται διὰ τοῦ φόρου καὶ ὑποχρεοῦται εἰς δήλωσιν. Αἱ φορολογητέαι ἐν γένει πρόσοδοι κατατάσσονται εἰς ἑπτὰ κατηγορίας, ἤτοι: Α' εἰσοδήματα ἐξ οἰκοδομῶν, Β' εἰσοδήματα ἐκ γαιῶν, Γ' εἰσοδήματα ἐκ κινητῶν ἀξιῶν, Δ' κέρδη ἐξ ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, Ε' κέρδη ἐκ γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων (φορολογούμενα κατὰ τοὺς περὶ αὐτῶν εἰδικοὺς νόμους, περὶ ὧν βλ. λ. *φορολογία* γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ *φορολογία ἐγγείου* παραγωγῆς), ΣΤ' ἀμοιβαὶ ἐκ μισθωτῶν ὑπηρεσιῶν, καὶ Ζ' ἀμοιβαὶ ἐξ ὑπηρεσιῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων.

Ἀπὸ δημοσιονομικῆς ἀπόψεως, αἱ ἀναλυτικαὶ φορολογίαι χαρακτηρίζονται ὡς πραγματικαί, διότι βαρύνουσιν ὡρισμένον πρᾶγμα, τὸ εἰσόδημα, ἀλλ' ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως καθίστανται, καὶ αὗται, ὅπως ὁ συνθετικὸς φόρος, προσωπικαί, διότι βαρύνουσιν ὡρισμένον πρόσωπον. Χρονικὸν σημεῖον ἐπιβολῆς τῆς φορολογίας ταύτης εἶναι ἡ 1 Ἀπριλίου ἑκάστου ἔτους, καθ' ἣν τίκτεται, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἡ φορολογικὴ ὑποχρέωσις, ἡ δὲ ἐτησία περίοδος, ἥτις καλεῖται οἰκονομικὸν ἔτος καὶ ἧς τὰ εἰσοδήματα λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν πρὸς προσδιορισμὸν τῆς φορολογικῆς ὑποχρεώσεως, εἶναι ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου μέχρι 31 Μαρτίου ἑκάστου ἔτους. Κατ' ἐξαίρεσιν, ἐπὶ τοῦ φόρου τῆς Γ' κατηγορίας, ἡ φορολογικὴ ὑποχρέωσις τίκτεται κατ' ἄλλον χρόνον (διανομῆς μερίσματος κλπ.). Τὰ μέχρι δραχμῶν 300.000 ἐτήσια κέρδη τῆς Δ' κατηγορίας φορολογοῦνται ἤδη διὰ τοῦ *φορολογίας* ἐπιτηδεύματος (βλ. λ.).

Τὸ μικτὸν σύστημα τῶν ἀναλυτικῶν φόρων καὶ τοῦ συνθετικοῦ ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι ὅλα τὰ εἰσοδήματα πρέπει νὰ φορολογῶνται ἀναλόγως τῆς προελεύσεως αὐτῶν, ἤτοι ἐκ κεφαλαίου, ἢ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἢ μόνον ἐργασίας. Ἡ διάκρισις αὕτη ἐπιτρέπει, ὅπως ἡ ἀναλυτικὴ φορολογία ἐπὶ εἰσοδήματος ἐξ ἑκάστης τῶν τριῶν τούτων πηγῶν διαβαθμίζεται ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιαιτέρου συντελεστοῦ, ἐπιτρέποντος τὴν ἠπιωτέραν ἀναλογικὴν ἐπιβάρυνσιν τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας μόνον προερχομένων εἰσοδημάτων, ἢ ἐκ κεφαλαίου ἅμα καὶ ἐργασίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐκ κεφαλαίου μόνον προερχόμενα. Ὁ συνθετικὸς φόρος, ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν προσόδων τῶν ἀναλυτικῶν φορολογιῶν, λειτουργῶν κατὰ τὸ σύστημα τῆς προοδευτικότητος, διὰ φορολογικοῦ συντελεστοῦ ἀνιούσης προόδου κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος καὶ διὰ τῆς ἐκπτώσεως οἰκογενειακῶν βαρῶν, χρεῶν κλπ., λεγόμενος δὲ καὶ *συμπληρωματικός*, ἐτέθη εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀναλυτικῶν φόρων καὶ ἀποβαίνει ρυθμιστὴς τῆς ἐκ τῆς ἀναλογικῆς φορολογίας τῶν ἀναλυτικῶν κατηγοριῶν προκυπτουσῶν ἀνισοτήτων. Νεαρὸς νόμος 5821 τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1933 ἐπήνεγκε τροποποιήσεις καὶ συμπληρώσεις τινὰς εἰς τὸν κώδικα φορολογίας καθαρῶν προσόδων. Ὁ κῶδιξ οὗτος, κυρωθεὶς διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 6 Σεπτεμβρίου 1929, εἶχεν ὑποστῇ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλας τινὰς τροποποιήσεις διὰ μεταγενεστέρων νομοθετημάτων (βλ. λ. *οἰκοδομῶν* φορολογία, *φορολογία* ἐπιτηδεύματος, *φόρων* ἀπαλλαγή, *φόρων* ἔκπτωσις).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἠλία Καραπαύλου* καὶ *Πέτρου Α. Νομικοῦ*, «Ἡ φορολογία τῶν καθαρῶν προσόδων» καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ἀναγραφομένη βιβλιογραφία.—*Ἠλία Ν. Γεωργουλοπούλου*, «Τὸ ἐν Ἑλλάδι φορολογικὸν δίκαιον», ἔκδ. 1932 (φορολογία καθαρῶν προσόδων).—*P. B. Dertilis*, «Le système de l'impôt sur les revenus en Grèce» (1933). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *καπνεμπορικῶν ἐπιχειρήσεων*.** Αὕτη ἀνήκει εἰς μίαν τῶν 5 κατηγοριῶν τῆς *φορολογίας* ἐπιτηδεύματος (βλ. λ.), ἀντικαταστήσασα τὴν τῆς καθαρᾶς προσόδου (ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων) καὶ εἶναι εἰδικὴ ἐπιτηδεύματος, ρυθμιζομένη ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 3 § 6 τοῦ νόμου 5117 καὶ τῶν ἄρθρων 18—24 τοῦ περὶ ἐκτελέσεως αὐτοῦ διατάγματος τῆς 19 Ἀπριλίου 1933. Ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν ἐν γένει καπνεμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡμεδαπῶν ἢ ἀλλοδαπῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐξαγομένων εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καπνῶν εἰς φύλλα καὶ ἐπὶ τῶν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἐνεργουμένων πωλήσεων αὐτῶν καὶ κατ' ὀκᾶν ἐξαγομένου ἢ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας πωλουμένου καπνοῦ. Ὁ φόρος εἶναι ἐτήσιος καὶ προσδιορίζεται κατ' ἔτος παρ' ἐπιτροπῆς (βλ. σελ. 7, 53, 65, 69 καὶ 96 «Νομοθ. περὶ φορ. ἐπιτηδ.» ὑπὸ Ἀθ. Καρώνη, ἔκδ. 1933) (βλ. λ. *καταναλώσεως φόρος*, *φορολογία καπνοῦ*). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *καπνοῦ*.** Αὕτη εἶναι ἰδίως ὁ φόρος *καταναλώσεως καπνοῦ*. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ φόρου καταναλώσεως, ὅστις εἶναι σημαντικὸν ἔσοδον τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους, δεκτικὸν αὐξήσεως, τοιαύτη δὲ ἐγένετο διὰ τοῦ νεαροῦ νόμου 5833 τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1933 «Περὶ διαρρυθμίσεως τῆς φορολογίας τοῦ καπνοῦ», ὁ καπνὸς ὑποβάλλεται καὶ εἰς ἄλλας τινὰς φορολογίας, ὧν σπουδαιοτέρα εἶναι ὁ ἑνιαῖος φόρος ἐπὶ τοῦ καπνοῦ εἰς φύλλα, ἀνερχόμενος εἰς 16% ἐπὶ τῆς τιμῆς τῆς πωλήσεως τοῦ καπνοῦ καὶ διεπόμενος ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων τῆς 24 Δεκεμβρίου 1925 καὶ τῆς 24 Φεβρουαρίου 1926, καὶ λοιπῶν νόμων (κεφ. 4, ἄρθρ. 11 τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων τοῦ κράτους καὶ σελ. 116 ἑπ. τοῦ τεύχους τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως 1932—1933). Κατὰ δὲ τὸ δασμολόγιον εἰσαγωγῆς ἐπιβάλλονται τέλη εἰσαγωγῆς ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένου καπνοῦ, ἄσχετα πρὸς τὸν ἐπίσης ἐπιβαλλόμενον φόρον καταναλώσεως (βλ. *φορολογία* καπνεμπορικῶν ἐπιχειρήσεων). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *«κατ' ἀποκοπήν»*.** Τοιαύτη φορολογία ὑπάρχει, ὁσάκις ὁ φόρος ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῇ βάσει ἐξωτερικῶν τινων ἐνδείξεων, τόσον ἐπὶ ἀμέσου, ὅσον καὶ ἐπὶ ἐμμέσου φόρου. Διακρίνεται εἰς τὴν νόμιμον καὶ εἰς τὴν ἔμπρακτον (πρβλ. *Κοφινᾶ*, «Ἐγχειρίδιον φορολογικοῦ δικαίου», σελ. 110 ἑπ.). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *κέντρων διασκεδάσεως καὶ πολυτελείας*·** βλ. λ. *πολυτέλεια* (τ. Κ', σελ. 504).

— **φορολογία *κεφαλαίου*.** Αὕτη ἔγκειται εἰς τὴν ἀφαίρεσιν ποσοστοῦ ὁριζομένου ὑπὸ τοῦ νόμου ἐκ τῆς κεκτημένης περιουσίας καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἐλάττωσις τῶν κεφαλαίων. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ ποσοστὸν τοῦτο εἶναι μικρόν, δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς τὴν πρόσοδον ἑνὸς ἢ τινων ἐτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐλάττωσις τῶν κεφαλαίων ἀποβαίνει ἀνεπαίσθητος. Ὡς μειοῦσα τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ πλήττουσα καιρίως αὐτήν, ἡ φορολογία αὕτη ἐπικρίνεται. Ἄλλοι ὅμως διακρίνουσι μεταξὺ τοῦ ἀτομικοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ, θεωροῦντες ὅτι ἡ προαφαίρεσις διὰ τοῦ φόρου μέρους τοῦ ἀτομικοῦ κεφαλαίου, καὶ δὴ τοῦ ἀργοῦντος ἢ πληθωρικοῦ, ἐπὶ αὐξήσει τοῦ ἐνεργοῦ καὶ δρῶντος κοινωνικοῦ κεφαλαίου, δὲν ζημιοῖ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν, ἀλλ' ἐνισχύει αὐτήν. Ἡ φορολογία αὕτη, ἰδίως μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον, εἰσήχθη ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἰς τινα ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἐν Ἑλλάδι δὲ διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 3 Μαρτίου 1923 «Περὶ ἐφ' ἅπαξ φορολογίας κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας» ἐπεβλήθη «ἐφ' ἅπαξ» ἡ φορολογία αὕτη, συνδυασθεῖσα πρὸς τὴν ἔκδοσιν τραπεζογραμματίου τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος διὰ δανείου αὐτῆς πρὸς τὸ κράτος, ἵνα τὸ ἐκ τῆς φορολογίας ταύτης ἔσοδον χρησιμεύσῃ πρὸς ἄρσιν ἐκ τῆς κυκλοφορίας τοῦ οὕτως ἐκδοθέντος τραπεζογραμματίου. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος συνετέλεσεν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος καὶ ἡ φορολογία αὕτη, παρὰ τὴν ἣν εὗρεν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν καὶ παρ' αὐταῖς ἀκόμη ταῖς διαδεχθείσαις τὴν τοῦ 1923 κυβερνήσεσιν, ἐσημείωσε μεγάλην ἐπιτυχίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Νομοθεσία φορολογίας κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας (ἔκδ. ὑπουργ. Οἰκον. 1923).—*Α. Κοτρόζου*, «Ἡ φορολογία τοῦ κεφαλαίου» (ἐν φύλλῳ 150 τῆς 24 Φεβρ. 1929 τοῦ «Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου»). Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *κληρονομιῶν*.** Ἡ φορολογία αὕτη δικαιολογητικὴν βάσιν ἔχει ὅτι ἡ πολιτεία, ἀναγνωρίζουσα καὶ ἐξασφαλίζουσα τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν μεταβίβασιν τῶν περιουσιῶν αἰτίᾳ θανάτου, δικαιοῦται νὰ ἐπιβάλλῃ φόρον ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν δημοσίων ἀναγκῶν, δι' ἐπιβαρύνσεως ἰδίως τῶν μεγάλων περιουσιῶν καὶ τῶν παρεχομένων εἰς ἀπωτέρους συγγενεῖς καὶ εἰς ἐξωτικούς. Εἶναι ἄμεσος φόρος ἐπὶ τῆς μεταβιβάσεως τῶν περιουσιῶν καὶ διέπεται σήμερον ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ νόμου 1641 τοῦ 1919 «Περὶ φορολογίας τῶν κληρονομικῶν δωρεῶν καὶ κερδῶν λαχείων», ὡς οὗτος ἐτροποποιήθη διὰ νεωτέρων νόμων, ἐξ ὧν ὁ κατὰ Σεπτέμβριον 1933 ψηφισθεὶς ἠλάττωσε σημαντικῶς τὴν φορολογίαν ταύτην, διότι ἕνεκα τῶν βαρυτάτων φορολογικῶν συντελεστῶν (ποσοστῶν) αὐτῆς, ἐπιβαλλομένης ἐπὶ τῇ βάσει ἀνιούσης προοδευτικῆς κλίμακος, κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους τῆς ἀξίας τῶν περιερχομένων εἰς κληρονόμους περιουσιῶν καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τὸν κληρονομούμενον, ἐπενοοῦντο διάφοροι τρόποι ὑπεκφυγῆς. Ἡ φορολογία αὕτη εἶναι δυαδική, διότι, ἐκτὸς τοῦ καθαυτὸ φόρου τῶν κληρονομιῶν, ἐπιβάλλονται καὶ ἀναλογικὰ «τέλη χαρτοσήμου» ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, κληροδοσιῶν καὶ αἰτίᾳ θανάτου δωρεῶν, ἐκτὸς τῶν περιερχομένων εἰς ἀνιόντας καὶ κατιόντας, ἐφ' ὧν ἐπιβάλλεται μόνον ὁ φόρος κληρονομιῶν. Ὁ φόρος ὑπολογίζεται ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν χρόνον τῆς μεταβιβάσεως, ἤτοι τοῦ θανάτου τοῦ κληρονομουμένου, ἀγοραίας ἀξίας τῆς περιουσίας κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ νόμου (ἄρθρ. 2 καὶ ἑπ.) τεθειμένους κανόνας. Ὁ νόμος 1641 περιλαμβάνει προσέτι καὶ τὴν φορολογίαν τῶν προικῶν καὶ τῶν ἐκ λαχείων κερδῶν.

[Πρόβλ. *Γ. Ν. Κοφινᾶ*, Περὶ φορολογίας τῶν κληρονομιῶν (ἔκδ. 1911).—*Ἀναστασίου Ι. Τσώρη*, Ἡ φορολογία κληρονομιῶν, δωρεῶν καὶ προικῶν (ἔκδ. 1933).] Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *κομίστρων* καὶ *διοδίων*·** βλ. λ. *τέλη* καὶ *φορολογία* ὁδοποιίας.

— **φορολογία *κουκουλίων*.** Ἡ φορολογία αὕτη, ὡς ἄμεσος ἔγγειος φόρος εἰσπραττόμενος ἐν τοῖς τελωνείοις κατὰ τὴν ἐξαγωγήν, ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ νόμου 3408 τοῦ 1927 (ἄρθρ. 9) καὶ 3608 διὰ ἐγγείου φόρου ἐπὶ τῶν παραγομένων κουκουλίων 3% ἐπὶ τῆς ἀγοραίας ἀξίας αὐτῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἀλλὰ χάριν προστασίας τῆς σηροτροφίας πρόκειται νὰ καταργηθῇ ἢ μεταρρυθμισθῇ. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐγγείου φόρου ἐπιβάλλεται ἐν τοῖς τελωνείοις ἐπὶ τῶν ἐξαγομένων κουκουλίων ἐξαγωγικὸν τέλος, μειωθὲν διὰ τοῦ νόμου 4607 εἰς 6% καὶ δυνάμενον ν' ἀνασταλῇ, κατόπιν τοῦ νόμου 4576, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐξαγωγῆς. Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων*.** Αὕτη ἐπιβάλλεται, κατὰ τὸ ἄρθρον 22 καὶ 23 τοῦ νόμου 1640 «Περὶ φορολογίας καθαρῶν προσόδων», ἐπὶ τῶν κερδῶν ἐκ κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν προκυψασῶν κατὰ τὴν κτηνοτροφικὴν περίοδον, τὴν λήγουσαν ἐντὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους τῆς φορολογίας, ἐπὶ τῇ βάσει δηλώσεως τοῦ εἰς τὸν φόρον ὑποχρέου, ὅστις εἶναι ὁ ὁπωσδήποτε ἀσκήσας κτηνοτροφικὴν ἐπιχείρησιν ἢ ἐκμετάλλευσιν, πλὴν τῶν δι' αἰγοπρόβατα καὶ χοίρους ἐπιχειρήσεων. Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *κύκλου ἐργασιῶν*.** Αὕτη συνίσταται εἰς ἐλαφρὸν φορολογικὸν ποσοστὸν ἐπὶ τῆς τιμῆς πάσης μεταβιβάσεως εἰδῶν καταναλώσεως ἢ καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῶν ἀκαθαρίστων ἐσόδων πάσης ἐπιχειρήσεως, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν *φόρων καταναλώσεως* καὶ εἰδικῶς τῶν ἐπὶ τῆς *κυκλοφορίας* (βλ. λ.) τῶν καταναλισκομένων πραγμάτων. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Γ. Κοφινᾶς, ἀποβλέπων εἰς τὴν κάλυψιν τῶν μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν προκυψασῶν ἐξαιρετικῶν ἀναγκῶν τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἰσοζυγίου τοῦ προϋπολογισμοῦ, διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 26 Δεκεμβρίου 1923 «Περὶ φόρου κύκλου ἐργασιῶν», εἶχεν εἰσαγάγει τὸν φόρον τοῦτον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἡ διάδοχος κυβέρνησις ἐματαίωσε τὴν ἐφαρμογήν του διὰ τοῦ νόμου 3210 τοῦ 1924. Ἀλλ' αἱ ἀνάγκαι τοῦ προϋπολογισμοῦ κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν ψήφισιν τοῦ νεαροῦ «Περὶ ἐπιβολῆς φόρου ἐπὶ τοῦ κύκλου ἐργασιῶν» νόμου 5822 τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1933. Σκοπὸς τοῦ φόρου τούτου εἶναι ἡ ἐπιβάρυνσις τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως τῶν τε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων καὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ παραγομένων εἰδῶν, ἐφ' ὅσον δὲ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐγχώριος βιομηχανία προώδευσε καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς ἀντικατέστησαν τὴν κατανάλωσιν τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων, ἐπὶ μειώσει τῶν ἐξ εἰσαγωγικοῦ δασμοῦ ἐσόδων τοῦ κράτους, ἡ ἀνάγκη τῆς φορολογίας αὐτῶν κατέστη ἔτι μᾶλλον αἰσθητή, ἵνα δημιουργηθῇ δι' αὐτῆς νέον ἔσοδον πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἀλλὰ ὁ νεαρὸς νόμος περιώρισε τὴν ἐπιβολὴν τοῦ φόρου τούτου ἐπὶ τῶν ἀκαθαρίστων ἐσόδων: α) πάσης βιομηχανικῆς ἢ βιοτεχνικῆς ἐπιχειρήσεως ἀσκουμένης ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ φυσικοῦ ἢ νομικοῦ προσώπου, τῶν προερχομένων ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἰδίων αὐτῆς προϊόντων, εἰς ποσοστὸν συνιστάμενον εἰς ἓν καὶ ἥμισυ τοῖς ἑκατόν, καὶ β) πάσης ἐπιχειρήσεως, ἧς τὰ καθαρὰ κέρδη τῆς προηγουμένης τοῦ ἔτους τῆς φορολογίας τριετίας προέρχονται κατὰ τὸ τρίτον τοὐλάχιστον ἐξ ἐπικαταλλακτικῶν καὶ τραπεζιτικῶν ἐν γένει ἐργασιῶν, εἰς ποσοστὸν συνιστάμενον εἰς ἥμισυ τοῖς ἑκατόν. Ἐπέβαλε δὲ προσέτι φόρον ὁρισθέντα εἰς ἓν καὶ ἥμισυ τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς ἀξίας παντὸς εἰσαγομένου ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐμπορεύματος ἢ ἄλλου ἀντικειμένου. Ὁ *Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος* («Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι») κατατάσσει τὸν φόρον τοῦ κύκλου ἐργασιῶν εἰς τὴν «μεικτὴν» ἢ «μέσην» ὁμάδα, δηλαδὴ εἰς τοὺς φόρους τοὺς ἔχοντας ἔννοιαν ἀμέσου τε καὶ ἐμμέσου φόρου (σελ. 11), τὸν συμπεριλαμβάνει δὲ μεταξὺ τῶν ἀμέσων φόρων τῶν ἐπιβαλλομένων ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν ἀκαθαρίστων προσόδων (σελ. 286).
Γ. Ν. Κ.

— **φορολογία *λαχείων*·** βλ. λ. *λαχεῖον*.

— **φορολογία *λιμενική*.** Αὕτη καταλέγεται εἰς τὴν *φορολογίαν* τοπικὴν (βλ. λ.) καὶ τελεῖται ὑπὲρ τῶν λιμενικῶν ταμείων, πρὸς δημιουργίαν πόρων αὐτῶν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἰδίως λιμενικῶν ἔργων. Ἐν ἔτει 1834 ἐξεδόθη τὸ πρῶτον βασιλικὸν διάταγμα περὶ κατασκευῆς τῆς προκυμαίας Σύρου καὶ κατὰ τὸ 1836 ἐξεδόθησαν δύο ἕτερα βασιλικὰ διατάγματα, ἐπιβάλλοντα ἐπιτοπίους φόρους διὰ κατασκευὴν μύλων ἐν Πάτραις καὶ Πειραιεῖ. Κατὰ τὸ 1847 ἀλλεπάλληλοι νόμοι καθώρισαν διάφορα οἰκονομικὰ μέτρα πρὸς διαμόρφωσιν λιμένων εἰς παράλια κέντρα ἐμπορικῆς καὶ ναυτιλιακῆς κινήσεως

Digitized by Google

καὶ τέλος ἡ προϊοῦσα ἀνάπτυξις τῆς χώρας ἐπέβαλε τὸ γενικώτερον μέτρον τοῦ νόμου ΡΚΘ' τῆς 29 Δ/βρίου 1865 «Περὶ ἐπιβολῆς φόρων διὰ τὴν κατασκευὴν προκυμαιῶν κλπ.», εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ὁποίου ὑπήχθησαν ἅπαντα τὰ δι' εἰδικῶν νόμων ἱδρυθέντα προγενεστέρως λιμενικὰ ταμεῖα. Οἱ φόροι οὗτοι, λεγόμενοι λιμενικοί, καθωρίσθησαν ὡς πρόσθετοι εἰς τοὺς δημοσίους φόρους ἐπὶ τῶν ἀποβιβαζομένων καὶ ἐπιβιβαζομένων προϊόντων καὶ ἐμπορευμάτων διὰ τῶν παραλίων ἑνὸς καὶ πλειοτέρων δήμων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προσορμιζομένων εἰς αὐτὰ πλοίων. Χάρις δὲ εἰς τοὺς λιμενικοὺς φόρους κατεσκευάσθησαν ἀξιόλογα λιμενικὰ ἔργα (βλ. λ. *λιμενικὸν ταμεῖον, λιμενικὸς φόρος*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀχιλλέως Ι. Μάντζαρη*, Νομοθεσία τῶν λιμενικῶν ταμείων (ἐκδ. 1911). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία μεταλλείων.** Ἡ φορολογία αὕτη εἶναι ἡ τῆς ἐκ μεταλλείων προσόδου, διεπομένη ἐκ τῶν διατάξεων τῆς *φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων* τῆς Δ' κατηγορίας καί, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, τῆς Γ' κατηγορίας (κλάσεως α'). Ἐκτὸς τῆς φορολογίας ταύτης ἐπιβάλλονται, κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 28 Νοεμβρίου 1930 περὶ κώδικος μεταλλείων καὶ τὸν νόμον 4705 τοῦ 1930: α') ἐπὶ τοῦ κυρίου φόρου καθαρῶν προσόδων 4 πρόσθετα δέκατα ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῶν μεταλλευτῶν καὶ β') ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ταμείου ὑποχρεωτικὴ εἰσφορὰ τῶν κυρίων ἐπιχειρήσεων μεταλλουργείων ἢ ἐκμεταλλεύσεως λατομείων καὶ ὀρυχείων μέχρι 2% ἐπὶ τῶν ἡμερομισθίων ἢ μισθῶν τοῦ προσωπικοῦ των. Ἐπιβάλλονται προσέτι, κατὰ τὸν αὐτὸν κώδικα καὶ τὸν νόμον 4293: α') τέλος 10%, ὡς φόρος μεταβιβάσεως κεφαλαίων, ἐπὶ τοῦ ἀντιτίμου πωλήσεως ἢ ἀνταλλαγῆς μεταλλείων κλπ. καὶ τέλος δραχ. 2 κατὰ στρέμμα ἐπὶ δωρεῶν μεταλλείων (νόμος ,ΓΦΚΔ' ἄρθρ. 25)· β') τέλος 10% ἐπὶ τοῦ ἐνοικίου τῶν ἰδιωτικῶν μεταλλείων καὶ πρόσθετον 10% ἐπὶ τῶν ἐνοικίων ἰδιωτικῶν μεταλλείων καὶ 2 1/2 % ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῶν μεταλλευτῶν, καὶ γ') φόρος στρεμματικὸς μεταλλείων καὶ λατομείων Νέων Χωρῶν (βλ. λ. *μεταλλεῖα, τέλη*). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία ξενογλώσσων ἐπιγραφῶν.** Αὕτη ἐπεβλήθη τὸ πρῶτον, ὡς αὐτοτελὴς φορολογία, διὰ τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων 17 Ἰανουαρίου 1923 καὶ 13 Φεβρουαρίου 1923 καὶ τοῦ διατάγματος τῆς 27 Μαρτίου 1923. Ἀλλὰ βραδύτερον συνεχωνεύθη εἰς τὴν *φορολογίαν* ἐπιτηδεύματος (βλ. λ.) καὶ ἐπιβάλλεται, κατὰ τὰ ἄρθρα 10 καὶ 11 τοῦ νόμου 5117 τοῦ 1931 «Περὶ φορολογίας ἐπιτηδεύματος», ὡς εἰδικὸν τέλος ἐπιτηδεύματος, κατὰ τὴν περίπτωσιν ἀναρτήσεως ξενογλώσσου ἐπιγραφῆς ἢ οἱασδήποτε διαφημιστικῆς ἀναγραφῆς. Ὡς ξενόγλωσσος ἐπιγραφὴ ἢ ξενόγλωσσος διαφημιστικὴ ἀναγραφὴ νοεῖται: α') ἡ γεγραμμένη διὰ ψηφίων ξένης γλώσσης, β') ἡ γεγραμμένη διὰ ψηφίων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ διὰ λέξεων ξένης γλώσσης, ἐκτὸς ἐὰν αἱ λέξεις αὗται δὲν δύναται ν' ἀποδοθοῦν ἄλλως εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, π. χ. κατάστημα ἡ «Μονμάρτη» [Πρβλ. *Ἀθ. Καρώνη*, Νομοθ. περὶ φορ. ἐπιτηδ., ἐκδ. 1933, σελ. 63, 74, 75.] Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία ὁδοποιίας.** Ὡς τοιαύτη γενικῶς νοεῖται ἡ κατὰ νόμον προσδιωρισμένη ὡς ἔσοδον «τοῦ ταμείου Ἐθνικῆς Ὁδοποιίας», κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ διατάγματος τῆς 25 Νοεμβρίου 1929 «Περὶ κωδικοποιήσεως τῶν περὶ κατασκευῆς καὶ συντηρήσεως τῶν ὁδῶν κειμένων διατάξεων» καὶ τῶν «εἰδικῶν ταμείων ἐπαρχιακῆς ὁδοποιίας». Μεταξὺ τῶν πόρων τοῦ ταμείου ἐθνικῆς ὁδοποιίας εἶναι φορολογία ἐπὶ τῶν διὰ τῶν ὁδῶν μεταφερομένων ὠνίων καὶ ἐμπορευμάτων, καθωριζομένη εἰδικῶς δι' ἑκάστην ὁδὸν διὰ διατάγματος, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ διπλάσιον τοῦ ἑκάστοτε ἰσχύοντος δημοτικοῦ δασμολογίου καὶ φορολογία ἐπὶ ἑκάστου διερχομένου δι' ὁσουδήποτε μικροῦ τμήματος ὁδοῦ τροχοφόρου. Αἱ φορολογίαι αὗται εἰσπράττονται δι' ἐνοικιάσεως (βλ. λ. *φορολογίας ἐνοικίασις*). Ὑπὲρ δὲ τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ αὐτοῦ κώδικος συνιστωμένων εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν νομῶν «Εἰδικῶν ταμείων Ἐπαρχιακῆς Ὁδοποιίας», κατὰ τὸ ἄρθρον 17 αὐτοῦ, ἐπιβάλλεται εἰδικὴ φολογία, συνισταμένη εἰς ποσοστὸν ἐπὶ τῶν ἀμέσων φόρων 2% ἕως 7%, ἔτι δὲ καὶ εἰδικὴ φορολογία συνισταμένη εἰς ὅμοιον ποσοστὸν ἐπὶ τῶν ἐμμέσων φόρων. Κατὰ δὲ τὸ διάταγμα τῆς 9 Δεκεμβρίου 1929 «Περὶ κωδικοποιήσεως τῶν περὶ εἰδικοῦ ταμείου μονίμων ὁδοστρωμάτων Ἀθηνῶν κειμένων διατάξεων» καὶ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὰς διατάξεις αὐτοῦ λειτουργοῦντος εἰδικοῦ ταμείου, ἐπιβάλλεται «εἰδικὸν τέλος» ἐπὶ τῶν εἰσοδημάτων ἐξ οἰκοδομῶν τῶν πόλεων Ἀθηνῶν, Πειραιῶς καὶ τῶν προαστίων Φαλήρων καὶ Κηφισίας, ὁριζόμενον εἰς 10% ἐπὶ τοῦ φόρου καθαρῶν προσόδων, δυνάμενον ν' αὐξηθῇ μέχρις 20% διὰ τὰς οἰκοδομὰς τὰς κειμένας ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ἐφ' ὧν κατασκευάζονται τὰ ὁδοστρώματα, ἔτι δὲ καὶ «εἰδικὸν τέλος» ἐπὶ αὐτοκινήτων καὶ ποδηλάτων κυκλοφορούντων εἰς τὰς πόλεις ταύτας μετὰ τῶν περιχώρων αὐτῶν 10% ἐπὶ τοῦ δημοσίου φόρου αὐτῶν καὶ προσέτι «εἰδικὸν τέλος» δραχμὰς 50 δι' ἕκαστον δίτροχον καὶ δραχμὰς 100 δι' ἕκαστον τετράτροχον ἐτησίως. Τέλος ἐπιβάλλεται διὰ διατάγματος «πρόσθετος εἰδικὴ φορολογία» ἐπὶ τῶν πάσης φύσεως ὀχημάτων τῶν κυκλοφορούντων ἐπὶ τῶν δημοσίων ὁδῶν Ἀθηνῶν, Πειραιῶς καὶ τῶν προαστίων αὐτῶν (ἄρθρον 5 § 2) (βλ. λ. *τέλη καὶ φορολογία* καθαρῶν προσόδων). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία οἰκοδομῶν**· βλ. λ. *οἰκοδομῶν φορολογία*.

—**φορολογία οἰκοπέδων**· βλ. λ. *οἰκόπεδον*.

—**φορολογία οἰνοπνεύματος** καὶ — **οἴνου**· βλ. λ. *καταναλώσεως φόροι*.

—**φορολογία ὀπίου καὶ ἀφιονοσπόρου.** Αὕτη ἐπιβάλλεται, κατὰ τὸν νόμον 391 τοῦ 1914, ἐν τοῖς τελωνείοις κατὰ τὴν ἐξαγωγήν, ἀνερχομένη εἰς δραχμὰς 4 κατ' ὀκᾶν ὀπίου καὶ λεπτὰ 3 κατ' ὀκᾶν ἀφιονοσπόρου, ἐκτὸς Ἑπτανήσου, Χίου καὶ Σάμου. Τὸ κατὰ τὴν κλάσιν 161 γ' τοῦ δασμολογίου εἰσαγωγῆς ἀναγραφόμενον εἰσαγωγικὸν τέλος τοῦ ὀπίου, εἰσαχθέντος ἐν Ἑλλάδι τοῦ μονοπωλίου τῶν ναρκωτικῶν, δυνάμει τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1925 καὶ ἀπαγορευθείσης τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ὀπίου, δὲν ἰσχύει. Διὰ δὲ τοῦ νόμου 5539 τοῦ 1932, τὸ ἀκατέργαστον ὄπιον καὶ τὸ φαρμακευτικὸν ὄπιον συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ *μονοπώλιον* (βλ. λ.) τῶν ναρκωτικῶν. Ἡ ἐξαγωγὴ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὀπίου, ἐνεργουμένη δι' ἀδείας τοῦ ὑπουργείου Ὑγιεινῆς κατὰ τὸν νόμον 5539 τοῦ 1932 (ἄρθρ. 12 καὶ 22), ὑπόκειται εἰς τέλος ἐξαγωγῆς ἐπὶ τῆς ἀξίας 5%, τοῦ δὲ ἀφιονοσπόρου εἰς λεπτὰ 40 κατὰ χιλιόγραμμον (βλ. λ. *φορολογία ἰνδικῆς καννάβεως*). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία προικός.** Αὕτη ἐπιβάλλεται, κατὰ τὸν νόμον 1641 (ἄρθρ. 42 καὶ ἑπ.), ἐπὶ τῶν λόγῳ προικὸς μεταβιβάσεων περιουσιῶν, ὑπερβαινουσῶν τὸ ποσὸν τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου καὶ διὰ τὸ πέραν τοῦ ποσοῦ τούτου μέρος αὐτῶν καὶ ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῆς προικὸς καὶ τοῦ μεταξὺ τοῦ προικοδότου καὶ τῆς ὑπὲρ ἧς ἡ προὶξ βαθμοῦ συγγενείας. Τὰ *προικοσύμφωνα* (βλ. λ.), ὡς καὶ τὰ προσύμφωνα αὐτῶν, γίνονται πάντοτε ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ἐνώπιον συμβολαιογράφου (ἄρθρ. 45 κώδικος χαρτοσήμου· βλ. λ. *προὶξ* καὶ *φορολογία κληρονομιῶν*). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία σοσιαλιστική.** Ἡ φορολογία, ὡς θίγουσα τὴν περιουσίαν, ἔχει ἀφ' ἑαυτῆς ὄχι μόνον οἰκονομικὰς καὶ δημοσιονομικάς, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὰς συνεπείας. Εἴρηται περὶ *φορολογίας* (βλ. λ.) ὅτι αὕτη ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐξελίξει τῆς χρησιμεύει καὶ ὡς μέσον ρυθμίσεως τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου. Διὰ τοῦ συστήματος τῶν φόρων ἐν τῷ νεωτέρῳ κράτει ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν διανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατὰ τρόπον διάφορον τῆς πραγματοποιουμένης διὰ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κρατοῦντος συστήματος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου. Ἡ κοινωνικὴ ἄποψις ὑποστηρίζεται σθεναρῶς παρὰ νεωτέρων δημοσιολόγων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ Γερμανὸς Βάγνερ, ἐπιδιωκόντων, διὰ τῶν φόρων, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσότητος τῶν περιουσιῶν μεταξὺ τῶν ἀτόμων. Ἕτεροι ὅμως ὑποστηρίζουσι τὴν καθαρῶς κοινωνικὴν ἄποψιν, καθ' ἣν ὁ σκοπὸς τῶν φορολογικῶν θεσμῶν δὲν εἶναι ἡ ἀποκατάστασις ἰσότητος τῶν περιουσιῶν μεταξὺ ἀτόμων. Ὁ Βάγνερ καθορίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρέπει ν' ἀντιλαμβάνεται τις τὴν κοινωνικὴν ἄποψιν, ὡς ἑξῆς: «Παραπλεύρως εἰς τὴν καθαρῶς ταμιευτικὴν ἄποψιν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν δημοσιονομικῶν ἀναγκῶν τίθεται ἡ ἄποψις κοινωνικῆς φορολογικῆς πολιτικῆς, ἐχούσης ὡς σκοπὸν μὴ ἀποκρυπτόμενον νὰ προκαλῇ, τῇ βοηθείᾳ φορολογικοῦ συστήματος, διανομὴν τῆς ἐθνικῆς προσόδου, διάφορον ἀπὸ ἐκείνην, ἥτις πραγματοποιεῖται ἐν τῷ συστήματι τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σημερινοῦ συστήματος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἀποκτήσεως». Τῆς κοινωνικῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς μέσον δὲν εἶναι μόνον ἡ φορολογία, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν μέσων, ὡς οἱ σιδηρόδρομοι, αἱ ἀσφάλειαι, αἱ τράπεζαι, τὰ μονοπώλια κ.λ.π., τῶν ὁποίων ἡ κρατικοποίησις θὰ ἐπέδρα εὐεργετικῶς ἐπὶ τῶν πολυαρίθμων κοινωνικῶν τάξεων. «Μία κοινωνικὴ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ μοῦ φαίνεται τόσον δικαιολογημένη, λέγει ὁ Βάγνερ, ὅσον καὶ ἀναπόφευκτος, ἐὰν θέλῃ τις ν' ἀποφύγῃ μεγαλυτέρας ἐσωτερικὰς καταστροφὰς» (*A. Wagner*, Traité de la science des finances, éd. française, I, σελ. 67 καὶ ἑπ.). Προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ δὴ μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον τοῦ 1914, καὶ συνεπείᾳ τῶν οἰκονομικῶν βαρῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ προκυψάντων, αἱ κυβερνήσεις ἐπιδιώκουσιν ἔτι μᾶλλον, διὰ τῶν φόρων, τὴν πραγματοποίησιν κοινωνικῶν σκοπῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν μέσων τούτων εἶναι καὶ *ἡ φορολογία* τοῦ κεφαλαίου (βλ. λ.), τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ἐφηρμόσαμεν ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὸ 1923, ὡς φόρον, ἐφ' ἅπαξ ἐπιβληθέντα, ἐπὶ τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας. Ὁ ταμιευτικὸς σκοπὸς τοῦ φόρου ἔγκειται εἰς τὴν δημιουργίαν δημοσίων ἐσόδων, ἐνῷ ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς αὐτοῦ ἀποβλέπει εἰς τὴν πραγματοποίησιν μεταβολῆς ἢ τοὐλάχιστον αἰσθητῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Πᾶς φόρος ἐπηρεάζει ἀναγκαίως τὴν περιουσίαν ἑκάστου, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐπεβλήθη ἐκ πνεύματος καθαρῶς ταμιευτικοῦ συνεπάγεται κοινωνικὰς συνεπείας. Εἰς τὸ κοινωνικοπολιτικὸν δὲ στοιχεῖον τοῦ φόρου ἔγκειται ἡ σοσιαλιστικὴ φορολογία, ἥτις σκοπὸν ἔχει τὴν ἐξαφάνισιν πάσης περιουσιακῆς ἀνισότητος, ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ὡς ἀποτελούσης καθῆκον τοῦ κράτους. Ἡ τάσις αὕτη ἐπεκρίθη αὐστηρῶς, ὡς δυναμένη νὰ καταλήξῃ πρακτικῶς ὄχι πλέον εἰς τὸν σοσιαλισμόν, ἀλλ' εἰς τὸν κομμουνισμόν. Ἐπεκρίθη προσέτι, διότι ἡ δικαιοσύνη ἀποκρούει τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους πρὸς διανομὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐξαφάνισιν τῆς ἀνισότητος. [*Gaston Jèze*, Cours élémentaire de science des finances et de législation financière française», ἐκδ. 1931, σελ. 5 ἑπ.] Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία σταφίδος**· βλ. λ. *σταφίδος φορολογία*.

—**φορολογία στρεμματική.** Καλεῖται οὕτω ἡ φορολογία ἡ ἐπιβαλλομένη κατὰ λόγον τῆς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως, οἷον τόσα κατὰ στρέμμα γῆς, εἶναι δὲ ἐκ τῶν μορφῶν τοῦ *ἐγγείου φόρου* (βλ. λ.) καὶ τὸ ἁπλούστερον σύστημα αὐτοῦ, τὸ ἐπικρατῆσαν ἐν τῇ ἀρχικῇ περιόδῳ τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀρτισυστάτοις ἀποικίαις, ὁπότε ἡ καλλιέργεια, ἀτελεστάτη οὖσα, ὑπάρχει σχεδὸν ὁμοιόμορφος δι' ἔλλειψιν κεφαλαίων καὶ μέσων συγκοινωνίας. Τελειότερος δὲ τρόπος τῆς κατὰ λόγον τῆς ἐκτάσεως φορολογίας εἶναι ὁ συνδυάζων τὴν ἔκτασιν μετὰ τῆς ποιότητος τῶν γαιῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο ἴσχυεν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἀπὸ πολλοῦ καταργηθείσης ἤδη κατὰ στρέμμα φορολογίας τῶν ἀμπέλων καὶ τῶν περιβολίων, ἰσχύει δὲ σήμερον μόνον ὁ στρεμματικὸς φόρος μεταλλείων καὶ λατομείων νέων χωρῶν καὶ τὸ στρεμματικὸν δικαίωμα ἐπὶ ἰδιωτικῶν δασῶν. Διὰ δὲ τοῦ νόμου 3338 τοῦ 1925 ἐγένετο ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς ἐν Ἑλλάδι τοῦ στρεμματικοῦ φόρου ἐπὶ τῶν γαιῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς φορολογίας τῆς ἐγγείου γεωργικῆς προσόδου, εἶχε δὲ ἐκδοθῇ τὸ περὶ ἐκτελέσεώς του διάταγμα τῆς 27 Αὐγούστου 1925. Ἀλλὰ τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 18 Ἀπριλίου 1926 ἐπανέφερε τὴν *φορολογίαν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς* (βλ. λ.), ματαιωθείσης οὕτω τῆς εἰσαγωγῆς τῆς στρεμματικῆς φορολογίας (βλ. λ. *πρόσοδος* καὶ *φορολογία* ἐγγείου παραγωγῆς). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία σύκων.** Αὕτη ἐπιβάλλεται: α') Ὡς ἄμεσος ἔγγειος φορολογία, εἰσπραττομένη ἐν τοῖς τελωνείοις ἐπὶ τῶν μεταφερομένων διὰ ξηρᾶς ἢ θαλάσσης ἐν τῷ ἐσωτερικῷ σύκων, πλὴν Ἑπτανήσου, Κρήτης, Θράκης καὶ Σάμου, καταβαλλομένη ὑπὸ τῶν μεταφερόντων εἰς δρχ. 4 κατὰ στατῆρα, διὰ δὲ τὰ κατόπιν μαλάξεως κατειργασμένα ἐν κιβωτίοις εἰς δρχ. 2 κατὰ στατῆρα. Ὁ φόρος οὗτος, κατὰ τὸν νόμον 3338 (ἄρθρ. 45), συμψηφίζεται εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν τέλος τῶν σύκων, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἐξάγονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ καταβαλόντος τὸν φόρον εἰς τὸ ἐξωτερικόν. β') Ἐπὶ τῶν ἐξαγομένων ἐκ τῆς νήσου Σάμου ξηρῶν σύκων εἰς 10% ἐπὶ τῆς ἀξίας των κατὰ τὴν διὰ τῶν τελωνείων ἐξαγωγήν. γ') Τὸ τέλος ἐξαγωγῆς σύκων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὸ κατὰ τὸ ἀνωτέρω συμψηφιζόμενον, ἀνέρχεται εἰς λεπτὰ 20 κατὰ σταθμικὸν χιλιόγραμμον, κατὰ τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 16 Ἰουνίου 1923, εἰδικὸν δὲ ἐξαγωγικὸν τέλος εἰσπράττεται ὑπὲρ Γραφείου Προστασίας Ἑλληνικῶν Σύκων, κατὰ τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 20 Νοεμβρίου 1930 καὶ πρόσθετος εἰσφορὰ ὑπὲρ Ταμείου Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων ἐπὶ τῶν ἐξαγομένων σύκων (νόμος 5219 καὶ 5708 ἄρθρ. 5, καὶ Διάταγμα τῆς 5 Ἰανουαρίου 1932). [*Δημ. Καχαλιούρα* καὶ *Λουκᾶ Τεμπέλου*, Τελωνειακὸς Ὁδηγός, ἐκδ. ἐν Πάτραις 1933, σελ. 57). Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία σφαζομένων ζῴων.** Ἡ φορολογία αὕτη ἐπιβάλλεται ὡς ἄμεσος φόρος κατὰ κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ σφαζομένων ἢ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγομένων ζῴων, καταβαλλόμενος ὑπὸ τῶν κυρίων ἢ κατόχων αὐτῶν, συνιστάμενος δὲ εἰς δραχμὰς 10 ἐπὶ αἰγῶν καὶ προβάτων, εἰς δραχμὰς 40 ἐπὶ βοῶν, ἀγελάδων καὶ βουβάλων, καὶ εἰς δραχμὰς 30 ἐπὶ χοίρων, εἰσπράττεται δὲ δι' ἐνοικιάσεως, κατὰ τὸν νόμον 5353 τοῦ 1932, διὰ τοῦ ὁποίου (ἄρθρ. 15) κατηργήθη ὁ φόρος ἐπὶ τῶν αἰγοπροβάτων καὶ χοίρων, ὁ πρότερον ἐπιβαλλόμενος ὑπὲρ τοῦ δημοσίου εἰς βάρος τῶν κτηνοτρόφων δι' ἀπαριθμήσεως αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον ἐπιβάλλονται εἰδικοί τινες φόροι. Γ. Ν. Κ.

—**φορολογία τοπική.** Εἶναι ἡ ἐπιβαλλομένη ὑπὲρ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ περιλαμβάνει τοὺς νομαρχιακούς, δημοτικοὺς καὶ κοινοτικοὺς φόρους. Οἱ ὀργανισμοὶ τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, κατὰ τὸ ἄρθρον 107 τοῦ Συντάγματος, πρέπει νὰ εἶναι, κατ' ἐλάχιστον ὅρον, δύο βαθμῶν, «ἀνεξαρτήτως τῶν δήμων καὶ τῶν συνδέσμων τῶν κοινοτήτων», ἤτοι ὁ νομὸς καὶ ἡ κοινότης ἢ ὁ δῆμος. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθοῦν πλεῖστα ἄλλα νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου,

Digitized by Google

οἷον λιμενικὰ ταμεῖα, ταμεῖον Ἐθνικοῦ Στόλου, ταμεῖον μεταλλευτῶν, ἐπιμελητήρια ἐμπορικά, βιομηχανικά, γεωργικὰ καὶ ἄλλα μᾶλλον περιωρισμένης ἐνεργείας, ἀλλ' ἐπίσης ἔχοντα τὴν ἐπιμέλειαν κοινωνικῶν συμφερόντων. Περὶ πάντων τούτων ἡ νομοθεσία ἐπρονόησε νὰ δημιουργήσῃ ἔσοδα ἢ φόρους, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τοὺς τοπικοὺς λεγομένους φόρους. Τὸ σύστημα τῶν νομαρχιακῶν φόρων δὲν ἐλειτούργησεν εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι. [*Γ. Ν. Κοφινᾶ*, «Ἐγχειρίδιον φορολογικοῦ δικαίου», Α' σελ. 163 ἑπ.] Γ. Ν. Κ.

—φορολογία *τυχηρῶν καὶ μὴ παιγνίων*· βλ. λ. *παιγνίων καὶ παιγνιοχάρτων* φορολογία.

—φορολογία *φωτιστικῶν ὑλῶν*· βλ. λ. *καταναλώσεως* φόρος (τ. ΙΔ', σ. 70 καὶ 71) (φόρος καταναλώσεως ἐπὶ τοῦ μετουσιωμένου οἰνοπνεύματος, φόρος καταναλώσεως ἀνθρακασβεστίου καὶ φόρος καταναλώσεως ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καὶ φωταερίου) καὶ *μονοπώλια* (τ. ΙΖ' σ. 352) (μονοπώλιον πετρελαίου). Γ. Ν. Κ.

—φορολογία *χοίρων*· βλ. λ. *φορολογία* κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ *φορολογία* σφαζομένων ζῴων.

—φορολογία *χρηματιστηριακῶν συμβάσεων*. Αὕτη συνίσταται εἰς τέλος ἐπιβαλλόμενον κατὰ τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρίου 1925 καὶ τὸ διάταγμα τῆς 16 Ἰανουαρίου 1926 ἐπὶ τῶν χρηματιστηριακῶν συμβάσεων, τῶν ἐχουσῶν ὡς ἀντικείμενον χρηματιστηριακὰ χρεόγραφα, οἷαι ἡ ἀγορὰ καὶ πώλησις τοῖς μετρητοῖς καὶ ἡ ἀγορὰ καὶ πώλησις ἐπὶ χρηματιστηριακῇ προθεσμίᾳ. Τὸ τέλος ὑπολογίζεται ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῆς πωλήσεως. Ἐξαιροῦνται τοῦ τέλους αἱ ἀφορῶσαι εἰς χρεόγραφα τοῦ κράτους συμβάσεις. Γ. Ν. Κ.

—φορολογίας *ἐνοικίασις*. Τοιαύτη ὑπάρχει, ὁσάκις ἡ εἴσπραξις τοῦ φόρου, ἀντὶ νὰ ἐνεργῆται δι' ὀργάνων τοῦ κράτους, ἀνατίθεται εἰς ἰδιώτας, οἵτινες ἀναλαμβάνουσιν, ἐπὶ ἰδίᾳ εὐθύνῃ, τὴν εἴσπραξιν τοῦ φόρου, καταβάλλοντες πρὸς τὸ δημόσιον τὸ διὰ τῆς συμβάσεως ὁριζόμενον ποσόν, τὸ ὁποῖον, κατὰ κανόνα τοῦ λογιστικοῦ νόμου (ἄρθρ. 34), προκύπτει ἐκ δημοσίου διαγωνισμοῦ. Ὁ ὅρος *ἐνοικίασις* χρησιμοποιεῖται ἐν τοῖς φορολογικοῖς νόμοις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκμισθώσεως ἢ ἐκληπτορίας δημοσίων προσόδων, ἀλλ' ἀπορρέουσα ἐξ ἐνοχῆς τοῦ δημοσίου δικαίου διέπεται ὑπὸ τῶν κανόνων αὐτοῦ. Λόγῳ δὲ τῶν μειονεκτημάτων, ἅτινα ἐμφανίζει τὸ σύστημα τοῦτο, κατὰ σπανίαν ἐξαίρεσιν γίνεται δεκτὸν διὰ τὴν βεβαίωσιν καὶ εἴσπραξιν. Οἱ ἰδιαίτεροι νόμοι οἱ ἐπιτρέποντες τὴν δι' ἐνοικιάσεως εἴσπραξιν φόρων τινῶν (π. χ. *φόρου ἐλαίου*) καὶ τὰ περὶ ἐκτελέσεως τῶν νόμων τούτων διατάγματα προβλέπουσι περὶ τῶν ὅρων τῆς ἐνοικιάσεως (βλ. λ. *φορολογία* σφαζομένων ζῴων). [*Κοφινᾶ,* «Ἐγχειρίδιον φορολογικοῦ δικαίου», σελ. 160—162.] Γ. Ν. Κ.

φορολογικός,*—ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φορολογίαν, ὁ τῆς φορολογίας: «φορολογικοὶ κατάλογοι».—Ἐπίρρ. ***φορολογικῶς.***

—φορολογικὰ *δικαστήρια*. Διοικητικὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὑπαχθῆ, ὡς ὑποθέσεις τοῦ *ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ*, αἱ περὶ τοὺς φόρους ἐγειρόμεναι διαφοραί, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῶν εἰδικῶν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ταῦτα ἔχουσι συσταθῆ, εἴτε ὑπὸ ὄνομα «διοικητικοῦ δικαστηρίου», εἴτε ὑπὸ ὄνομα «ἐκδικαστικῆς ἐπιτροπῆς». Τοιαῦται ἐπιτροπαὶ καὶ δικαστήρια εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) αἱ ἐκδικαστικαὶ ἐπιτροπαὶ τῶν ἐνστάσεων τῆς φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων, αἱ λειτουργοῦσαι παρ' ἑκάστῃ οἰκονομικῇ ἐφορείᾳ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ κώδικος τῆς φορολογίας ταύτης, καθὼς καὶ αἱ κατὰ τὰς διατάξεις ἄλλων νόμων περὶ ἀμέσων φόρων (ἐπιτηδεύματος, κληρονομιῶν κλπ.) λειτουργοῦσαι πρωτοβάθμιοι ἐπιτροπαί, 2) αἱ «ἐκδικαστικαὶ ἐπιτροπαὶ ἐφέσεων» κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν πρωτοβαθμίων ἐπιτροπῶν, αἱ συσταθεῖσαι διὰ τοῦ νόμου 5116 τῆς 13 Ἰουλίου 1931, καὶ εἰς ἃς ὑπήχθησαν ὡρισμέναι κατηγορίαι ἐφέσεων ἐπὶ ἀμέσων φόρων, ἀποσπασθεῖσαι ἐκ τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου, 3) τὸ ἐλεγκτικὸν συνέδριον, ἁρμόδιον, κατὰ τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς 4 Ἰουλίου 1923 περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ του, πρὸς ἐκδίκασιν τῶν αὐτῶν ἐφέσεων ἐπὶ ὡρισμένης κατηγορίας ὑποθέσεων, καὶ 4) τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, κατὰ τοὺς νόμους 3713 καὶ 4210. Ἐκτὸς τούτων, φορολογικὰ δικαστήρια εἶναι τὸ διοικητικὸν δικαστήριον τῶν φορολογικῶν παραβάσεων καὶ τὸ τῶν παραβάσεων τῆς φορολογίας τοῦ οἰνοπνεύματος. Ἐπιτροπαὶ δὲ προσέτι εἶναι αἱ τῶν τελωνειακῶν ἀμφισβητήσεων. Διαφέρουσι τῶν ἐκδικαστικῶν ἐπιτροπῶν αἱ κατὰ τὰ διατάγματα τῆς 13 Ἰανουαρίου καὶ 13 Σεπτεμβρίου 1927 συσταθεῖσαι «συμβουλευτικαὶ ἐπιτροπαὶ» καθορισμοῦ τῆς φορολογίας καθαρῶν προσόδων (βλ. λ. *φορολογικαὶ ἀμφισβητήσεις*). [Πρβλ. *Στ. Παπαφράγκου,* «Ἡ ἀπονομὴ τῆς φορολογικῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ ἀμέσῳ φορολογίᾳ» (1932).—*Ἀγγελ. Θ. Ἀγγελοπούλου,* «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι», 1933, σελ. 30, 220, 228, 334 καὶ 371.] Γ. Ν. Κ.

—φορολογικαὶ *ἀμφισβητήσεις*. Τοιαῦται εἶναι ἰδίως αἱ κατὰ τὸν *τελωνισμὸν* (βλ. λ.) ἐγειρόμεναι ἀμφισβητήσεις, αἵτινες ἐπιλύονται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 25 Ἰουλίου 1920 περὶ κώδικος τῶν νόμων περὶ τελωνειακοῦ δασμολογίου (ἄρθρ. 10 ἑπ.) καὶ αἵτινες εἰδικώτερον λέγονται «τελωνειακαὶ ἀμφισβητήσεις». Ὡς *φορολογικὰ* δικαστήρια (βλ. λ.) λειτουργοῦσιν ἐν τοῖς τελωνείοις Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν καὶ Χανίων ἐπιτροπαὶ τῶν τελωνειακῶν ἀμφισβητήσεων καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ ἀνωτάτη ἐπιτροπὴ τῶν τελωνειακῶν ἀμφισβητήσεων. Αἱ φορολογικαὶ ἀμφισβητήσεις ἐπὶ ἀμέσων φόρων δὲν φέρουσι τὸν τίτλον τοῦτον, ἀλλὰ διέπονται ὑπὸ τῆς ἰδιαιτέρας τῶν οἰκείων νόμων διαδικασίας. Γ. Ν. Κ.

—φορολογικαὶ *διευκολύνσεις*. Ὅρος χρησιμοποιηθεὶς εἰς νεωτέρους τινὰς δημοσιονομικοὺς νόμους, καὶ ἰδίως ἐν τῷ τίτλῳ αὐτῶν, π. χ. νόμος 5056 τῆς 30 Ἰουνίου 1931 «Περὶ παροχῆς διευκολύνσεων ἐν τῇ καταβολῇ χρεῶν τινων πρὸς τὸ δημόσιον», σημαίνων ἰδίως τὴν πρὸς ὀφειλέτας τοῦ δημοσίου παροχὴν νέων προθεσμιῶν πρὸς πληρωμὴν ἄνευ τῶν συνεπειῶν ὑπερημερίας, καθὼς καὶ φορολογικῶν τινων ἐκπτώσεων. Νόμοι διαλαβόντες τοιαύτας διατάξεις εἶναι οἱ 3338, 3779, 4168, 4199 τοῦ 1932, τιτλοφορούμενοι «περὶ ρυθμίσεως χρεῶν», ὁ νόμος 5420, δι' οὗ ἐκυρώθη τὸ ἀπὸ 6 Φεβρουαρίου 1932 νομοθετικὸν διάταγμα «Περὶ παροχῆς φορολογικῶν διευκολύνσεων» καί τινες ἄλλοι. Εἰς τοὺς νόμους τούτους ἔχουσι συμπεριληφθῆ πλεῖσται ἄλλαι διατάξεις, τροποποιοῦσαι διαφόρους φορολογικοὺς νόμους. Μεταξὺ τῶν διευκολύνσεων τούτων εἶναι καὶ διατάξεις μειοῦσαι καθ' ὡρισμένον ποσοστὸν παλαιὰς φορολογικὰς ὀφειλάς, αἵτινες ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς «φορολογικὴ ἀμνηστία». [*Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου,* «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι», σελ. 184.] Γ. Ν. Κ.

—φορολογικαὶ *ἐξαιρέσεις*· βλ. λ. *φορολογικαὶ* ἀπαλλαγαί.

—φορολογικαὶ *ἐπιτροπαί*, καὶ *συμβουλευτικαὶ* ἐπιτροπαί· βλ. λ. *φορολογικὰ δικαστήρια*.

—φορολογικαὶ *ταινίαι*· βλ. λ. *καταναλώσεως* φόρος.

—φορολογικὴ *ἀμνηστία*· βλ. λ. *φορολογικαὶ* διευκολύνσεις.

—φορολογικὴ *ἀφομοίωσις*. Ὅρος χρησιμοποιηθεὶς κατὰ τὰς συζητήσεις ἐν τῇ Συνελεύσει τοῦ 1864 περὶ ἀφομοιώσεως τῆς φορολογίας τῆς Ἑπτανήσου, ἐπὶ τῇ ἑνώσει μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν φορολογίαν αὐτῆς (πρβλ. *Γ. Ν. Κοφινᾶ*, Ἡ φορολογία καὶ ἡ φορολογικὴ ἀφομοίωσις τῆς Ἑπτανήσου 1912, ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ εἰκονογραφημένου ἑπτανησιακοῦ ἡμερολογίου τοῦ Ἰω. Πήλικα). Ἡ ἀφομοίωσις αὕτη συνετελέσθη διὰ τοῦ νόμου 1640 τοῦ 1919 περὶ φορολογίας καθαρῶν προσόδων, ὅστις ἐφηρμόσθη καθ' ὅλον τὸ κράτος. Ζήτημα ἀφομοιώσεως τῆς φορολογίας τῶν νέων χωρῶν προέκυψεν ἐπίσης μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1912 ἐπέκτασιν τοῦ κράτους, διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ νόμου ἐγένετο πλήρης ἀφομοίωσις. Ἐν τούτοις ὑφίστανται ἀκόμη διαφορισμοί τινες, π. χ. εἰς τὴν *φορολογίαν* ἐλαίων καὶ ἐλαιῶν (βλ. λ.). Γ. Ν. Κ.

—φορολογικὴ *διαμονή*· βλ. λ. *φόρος* ἀποδήμων.

—φορολογικὴ *διαφυγή*· βλ. λ. *φορολογικὴ* ὑπεκφυγή.

—φορολογικὴ *κατοικία*· βλ. λ. *φόρος* ἀποδήμων.

—φορολογικὴ *οἰκονομία*· βλ. λ. *δημόσια* οἰκονομικά.

—φορολογικὴ *προθεσμία*. Ἡ κατὰ τοὺς φορολογικοὺς νόμους καθωρισμένη προθεσμία, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ φορολογούμενος ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν διαγεγραμμένην ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν κανονιστικῶν διαταγμάτων, ὑποχρέωσίν του. Τοιαύτη εἶναι ἰδίως ἡ πρὸς ἐπίδοσιν δηλώσεως, ἡ πρὸς πληρωμὴν χρέους κλπ. Ἐν περιπτώσει παραλείψεως ἐμπροθέσμου ἐκτελέσεως τῆς ὑποχρεώσεως, ἐπέρχονται αἱ ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπόμεναι συνέπειαι, π. χ. ἐπιβολὴ διὰ πράξεως τῆς ἀρχῆς τοῦ τε φόρου καὶ τοῦ προστίμου. Εἴς τινας δὲ φορολογικοὺς νόμους ὁρίζονται προθεσμίαι, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ ἁρμοδία ἀρχὴ ὀφείλει νὰ ἐκδώσῃ τὴν πρᾶξιν ἢ ἀπόφασίν της. Αἱ προθεσμίαι αὗται εἶναι «ἀνατρεπτικαί», ὁσάκις τοῦτο ρητῶς ὁρίζει ὁ νόμος ἢ ἀπαγορεύει τὴν ἐνέργειαν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς προθεσμίας (βλ. λ. *φόρων* παραγραφή). Γ. Ν. Κ.

—φορολογικὴ *ὑπεκφυγὴ* ἢ ***διαφυγή*.** Ὅρος σημαίνων τὴν ὑπὸ τοῦ φορολογουμένου παράλειψιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς φορολογικάς του ὑποχρεώσεις ἢ τὴν ἐλλιπῆ ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, οἷαι ἡ παράλειψις δηλώσεως, ὅπου αὕτη ἐπιβάλλεται, κατὰ τοὺς νόμους περὶ φορολογίας καθαρῶν κερδῶν καὶ λοιποὺς ἀμέσους φόρους, ἡ ἀνακριβὴς δήλωσις κλπ. Οἱ νόμοι διέλαβον διατάξεις σκοπούσας τὴν καταστολὴν τῆς φορολογικῆς διαφυγῆς (π. χ. ἄρθρ. 34 καὶ ἑπ. κώδικος φορολογίας καθαρῶν προσόδων, ἄρθρ. 31 καὶ ἑπ. νόμου 1640 περὶ φορολογίας κληρονομιῶν). Τὸ ζήτημα τῆς φορολογικῆς διαφυγῆς εἶναι σπουδαιότατον καὶ πολὺ ἀπασχολεῖ τὴν ἐπιστήμην. Εἰς χώρας, ἰδίως ἀγροτικάς, χαμηλοῦ ἐπιπέδου φορολογικῆς ἠθικῆς καὶ ἐλλείψεως ὠργανωμένης *φοροτεχνικῆς* ὑπηρεσίας (βλ. λ.) καὶ ὑπερμέτρων *φορολογικῶν* συντελεστῶν (βλ. λ.) ἡ διαφυγὴ ἐνισχύεται.

[*Roche,* L'évasion et l'inquisition fiscales».—*Champion,* «Le contrôle en matière de contibutio s directes», 1926. —*Bertin,* «Les pouvoirs de contrôle du isc», ἐν τέλει τοῦ ὁποίου βιβλιογραφία.—*Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου,* «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι».] Γ. Ν. Κ.

—φορολογικὴ *ὑποχρέωσις*. Ἡ ἐκ τοῦ νόμου γεννωμένη εἰς χρῆμα ἢ εἰς εἶδος φορολογικὴ ἐνοχὴ τοῦ ὑποχρέου, καὶ ἥτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ φορολογικὸν δικαίωμα τοῦ δημοσίου. Διακρίνεται δὲ ἀπὸ τὸ χρέος τοῦ φορολογουμένου, τὸ ἀπορρέον ἐκ τῆς φορολογικῆς ὑποχρεώσεως καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς εἰσπράξεώς του. [Πρβλ. *Γ. Ν. Κοφινᾶ,* Ἐγχειρίδιον φορολογικοῦ δικαίου, σελ. 51, *Καραπαύλου-Νομικοῦ*, Α', σελ. 54—55.] Γ. Ν. Κ.

—φορολογικοὶ *κατάλογοι*. Οἱ συντασσόμενοι ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐφορείας, ἢ ἄλλης κατὰ νόμον ἁρμοδίας ἀρχῆς, ἐν οἷς ἐγγράφονται οἱ ὑπέχοντες *φορολογικὴν* ὑποχρέωσιν (βλ. λ.) εἴτε ἐπὶ τῇ βάσει δηλώσεως αὐτῶν εἴτε ἐξ ἐπαγγέλματος. Διακρίνονται κατὰ τὸν «Κώδικα τῆς φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων» (ἄρθρ. 34 καὶ ἑπ.) καὶ τὸ διάταγμα τῆς 27 Φεβρουαρίου 1919, εἰς *κυρίους*, εἰς οὓς ἐγγράφονται αἱ ἀκριβεῖς δηλώσεις, καὶ εἰς *συμπληρωματικούς*, εἰς οὓς ἐγγράφονται οἱ ἀνακριβῶς δηλώσαντες. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐγγραφὴ δὲν δύναται νὰ ἐνεργηθῇ μετὰ τὴν πάροδον πενταετίας ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς πρὸς ὑποβολὴν δηλώσεως προθεσμίας (βλ. λ. *φόρων* παραγραφή, *φορολογικὴ* ἐγγραφή). Γ. Ν. Κ.

—φορολογικὸν *δίκαιον*. Τὸ σύνολον τῶν νόμων καὶ κανονισμῶν τῶν διεπόντων ἐξ ἀπόψεως οὐσιαστικῆς καὶ δικονομικῆς τὴν φορολογίαν. Τὸ φορολογικὸν δίκαιον ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπιστήμης τῆς δημοσίας οἰκονομίας καὶ κλάδον εὐρύτατον τοῦ δημοσιονομικοῦ δικαίου, ὅπερ περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῆς διεπούσης τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους νομοθεσίας. Συστηματικὴ καὶ αὐτοτελὴς μελέτη τοῦ φορολογικοῦ δικαίου ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ «Ἐχειριδίου τοῦ φορολογικοῦ δικαίου» (ἔκδ. 1929, ὑπὸ *Γ. Ν. Κοφινᾶ*). Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι διάσημοι δημοσιολόγοι ἐπικρίνοντες τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς δημοσιονομίας ἀπὸ τοῦ φορολογικοῦ δικαίου καὶ θεωροῦντες τὴν μελέτην αὐτῶν ἀλληλένδετον. [*Gaston Jèze,* «Cours de science des finances et de lég. fin. 1931, σελ. 20.] Γ. Ν. Κ.

—φορολογικὸν *σύστημα*. Τὸ σύνολον τῶν φορολογιῶν κράτους τινός, ἐξεταζόμενον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διεπουσῶν αὐτὸ ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν. Τὸ φορολογικὸν σύστημα χώρας τινός, ἵνα εἶναι ἄρτιον, δέον ν' ἀκολουθῇ ὡρισμένας ἀρχὰς καὶ νὰ διέπηται ἀπὸ ὡρισμένα ἀξιώματα. Αἱ ἀρχαὶ καλοῦ φορολογικοῦ συστήματος εἶναι: α) ὁ κανὼν τῆς παραγωγικότητος, διότι φόρος μὴ παραγωγικὸς εἶναι καταδικαστέος, καὶ β') ὁ κανὼν τῆς ἐλαστικότητος, ὅστις ἐπιτρέπει εἴς τινας τῶν φόρων τὸ πλεονέκτημα τῆς εὐχεροῦς αὐξήσεως τῶν φορολογικῶν συντελεστῶν, ὡς φόρων τινῶν καταναλώσεως (καπνοῦ κλπ.). [Πρβλ. *Jèze - Γεωργαντᾶ*, γ', σελ. 326 καὶ ἑπ. *Ἀγγ. Ἀγγελοπούλου,* «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι», σελ. 30 ἑπ.] Γ. Ν. Κ.

—φορολογικὸς *συντελεστής*. Ὅρος σημαίνων τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενον ἐπακριβῶς τόσον τοῖς ἑκατὸν ἢ τόσον κατὰ μονάδα βάρους κλπ. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν φορολογικὴν ἐπιβάρυνσιν καὶ ἐνδεικνύει τὸ μέτρον αὐτῆς. Κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου χωρεῖ *φορολογία* κατ' ἀποκοπὴν (βλ. λ.). [Πρβλ. *Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου*, «Ἡ φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις ἐν Ἑλλάδι», σελ. 168.] Γ. Ν. Κ.

φορολογῶ (*—έω*)· συλλέγω, εἰσπράττω φόρους· ‖ ζητῶ, ἐπιβάλλω φόρους: «τὸ κράτος φορολογεῖ τὰ εἰσαγόμενα εἴδη» ‖ παθ. **φορολογοῦμαι**· ὑπόκειμαι εἰς πληρωμὴν φόρου, καὶ ἐπὶ τοῦ πράγματος καὶ ἐπὶ τοῦ κτήτορος: «τὰ προϊόντα φορολογοῦνται», «οἱ Ἕλληνες εἶναι ἐκ τῶν βαρύτατα φορολογουμένων»· ‖ μεταφ., εἰσπράττω, λαμβάνω χρήματα οἱονεὶ βιαίως ἢ κατ' ἐπιβολήν: «μὲ ἐφορολόγησε μὲ δύο εἰσιτήρια».

φορομπήχτης (ὁ)· δημοτ., ὁ ἐπιβαρύνων, ὁ ἐπιβάλλων πολλοὺς φόρους.

φορόνη (ἡ), ἡ 2 6-*διμεθυλεπταδιενο*-(2,5)-*όνη*-(4) [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἡ σπουδαιοτέρα ἐκ τῶν ἀκορέστων κετονῶν μετὰ δύο διπλῶν δεσμῶν Κέκτηται ὀσμὴν ὑπενθυμίζουσαν μὲν τὸ γεράνιον, ἀλλὰ δυσάρεστον. Ε. Γ.

Digitized by Google

Φορόνι (Foroni), ***Ἰάκωβος.*** Ἰταλὸς μουσουργὸς (1825—1858 καὶ διευθυντὴς ὀρχήστρας μελοδράματος. Ὡς τοιοῦτος ἐπεσκέφθη τὴν Σουηδίαν, ἔνθα ὠνομάσθη μουσικὸς διευθυντὴς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐκ χολέρας. Ὁ Φορόνι συνέθεσε τὰ μελοδράματα: «Margherita» (1847), «Cristina di Suezia», «I gladiatori» καὶ «L'avocat Pathelin» (1850), πολλὰς εἰσαγωγὰς κτλ. γ. σ.

φορονικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. λ. *ἀκετονοδιοξικὸν* ὀξύ.

φορονομία (ἡ, γαλ. phoronomie). Ὅρος πλασθεὶς ὑπὸ τῶν ξένων ἐκ τῶν λέξεων *φορὰ* καὶ *νόμος* καὶ δηλῶν τὴν περὶ τῶν νόμων τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἰσορροπίας τῶν σωμάτων διδασκαλίαν.

φόρος (ὁ)· τὸ φερόμενον, τὸ παρεχόμενον, ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπιβαλλομένη τακτὴ εἰσφορά: «εἴσπραξις —, ἐπιβολὴ φόρων».

— [*Δημοσιον.*] Βλ. λ. *φορολογία*.

—[ΙΣΤΟΡ.] ***I. Ἡ φορολογία ἐν Ἀθήναις.*** Αἱ πρόσοδοι τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς διῃροῦντο εἰς τακτικὰς καὶ εἰς ἐκτάκτους, ἑκάστη δὲ τῶν κατηγοριῶν τούτων ὑποδιῃρεῖτο προσέτι εἰς τὰς ἀμέσους καὶ τὰς ἐμμέσους.

Τακτικαὶ ἄμεσοι πρόσοδοι. Ἡ κυριωτάτη τῶν ἀμέσων τακτικῶν προσόδων ἦσαν τὰ *τέλη*, ἐν οἷς σπουδαιότερα τὰ ἑξῆς:

α) *Πεντηκοστή*. Τέλος 2 %, ὅπερ κατέβαλλον πάντα τὰ εἰς τοὺς ἀττικοὺς λιμένας εἰσαγόμενα ἢ ἐκ τούτων ἐξαγόμενα φορτία. Κατεβάλλετο κατὰ τὴν φόρτωσιν καὶ τὴν ἐκφόρτωσιν, ἀνῆλθε δέ ποτε εἰς 36 τάλαντα. Περὶ τοῦ καταβαλλομένου τέλους ἐκ τῆς κατὰ ξηρὰν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκομεν. β) *Ἐλλιμένιον*. Ἐδίδετο πιθανῶς διὰ τὸ δικαίωμα ναυλοχίας ἐν τῷ λιμένι, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον τὸ ποσοστὸν αὐτοῦ. γ) *Δεκάτη* Τέλος 10 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ φορτίου, ἐκλεγόμενον, ἔστιν ὅτε, ἐκ τῶν διαπλεόντων τὸν Ἑλλήσποντον πλοίων. δ) *Ἐπώνιον*. Τέλος ἐπὶ τῶν πωλουμένων, ὅπερ οἱ ἀγορασταὶ κατέβαλλον εἰς τὸ δημόσιον. Ἦτο ἄλλοτε μεῖζον, ἄλλοτε δ' ἔλαττον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν διαφόροις χρόνοις φαίνεται ὅτι ἦτο 1 %, ἴσως πρέπει νὰ θεωρηθῇ οὐχὶ διάφορον τῆς *ἑκατοστῆς*, περὶ τῆς ὁποίας ὅμως δὲν γινώσκομέν τι σαφές. ε) *Διαπύλιον*. Ἐλαμβάνετο παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐκ τῶν πρὸς πώλησιν εἰσαγομένων εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἦτο διάφορον ἑκάστοτε, κατὰ λόγον τῆς διαφόρου ποιότητος καὶ ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων. ζ) *Μετοίκιον*. Προσωπικὸν τέλος, ὅπερ κατέβαλλον οἱ μέτοικοι. Ἐτέλει δὲ ὁ μὲν ἀνὴρ μέτοικος 12 δραχμὰς κατ' ἔτος, ἡ δὲ γυνὴ ἡ μὴ ἔχουσα σύζυγον ἢ υἱοὺς ἐνηλίκους 6 δραχμάς· ἐνηλικιουμένου ὅμως τοῦ υἱοῦ καὶ καταβάλλοντος τὸ μετοίκιον, ἡ μήτηρ ἀπηλλάσσετο. η) *Ξενικόν*. Τέλος, ὅπερ κατέβαλλον προσθέτως οἱ μέτοικοι, ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ὅπως ἐργάζωνται ἐν τῇ ἀγορᾷ, διότι τὸ μετοίκιον δὲν παρεῖχε τοιοῦτο δικαίωμα. θ) *Πορνικόν*. Ἐπεβάλλετο εἰς τὰς πόρνας, τῶν ἀγορανόμων καθοριζόντων τὸ ποσόν, ὅπερ ὤφειλε νὰ δίδῃ ἑκάστη αὐτῶν. Τὰς προσόδους ταύτας ἐκ τῶν διαφόρων τελῶν δὲν τὰς ἐλάμβανεν ἀπ' εὐθείας ἡ πολιτεία δι' ἀρχόντων της, ἀλλὰ τὰς ἐπώλει εἰς *τελώνας*, καταβάλλοντας ῥητόν τι κατ' ἔτος τίμημα. Μεταξὺ τῶν ἀμέσων τακτικῶν προσόδων συγκατελέγοντο καὶ τὰ *μισθώματα* τῶν λαυρεωτικῶν μετάλλων ($4^1/_6$ % τοῦ ἐξαγομένου μετάλλου, ὑπὸ τοῦ μισθωτοῦ), τῶν δημοσίων ἀγρῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκιῶν. Τρίτην τέλος κατηγορίαν τῶν ἀμέσων τακτικῶν προσόδων ἀπετέλουν αἱ *δικαστικαὶ καταβολαὶ* (ἀνάλογοι πρὸς τὸ γραφόμενον τίμημα τῆς δίκης ἢ ὁριζόμεναι ὑπὸ τοῦ νόμου ῥητῶς καὶ ἀποτελοῦσαι προϋπόθεσιν πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς δίκης) καὶ τὰ *πρόστιμα* (ἐπιβαλλόμενα εἰς τὸν κατήγορον, ἂν δὲν μετελάμβανε τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν, ἢ εἰς τὸν κατηγορούμενον).

Αἱ ἀνωτέρω πρόσοδοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων διῃροῦντο εἰς δύο τάξεις: εἰς τὰς *καταβολάς*, τὰς τακτικὰς δηλαδὴ πληρωμάς, τὰς ἀποτελουμένας ἐκ τῶν τελῶν καὶ τῶν μισθωμάτων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων γνωσταὶ καὶ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις διὰ τὸν κατ' αὐτὰς διακανονισμὸν τῶν ἀναλωμάτων τῆς διοικήσεως, καὶ εἰς τὰ *προσκαταβλήματα*, τὰς συμπληρωματικὰς δηλαδὴ πληρωμάς, τὰς ἀποτελουμένας ἐκ τῶν δικαστικῶν καταβολῶν καὶ τῶν προστίμων.

Ἀλλά, ἐκτὸς τούτων, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπορίζετο μεγάλας τακτικὰς προσόδους ἀπὸ τῶν *φόρων τῶν συμμάχων* κατά τε τὴν πρώτην (454—412) καὶ τὴν δευτέραν (378—338) συμμαχίαν. Κατὰ τὴν πρώτην συμμαχίαν, οἱ μετέχοντες αὐτῆς διεκρίνοντο εἰς αὐτονόμους καὶ εἰς μὴ αὐτονόμους συμμάχους. Καὶ οἱ μὲν αὐτόνομοι παρεῖχον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐξωπλισμένων πλοίων, ἀλλ' ἦσαν κύριοι νὰ διοικῶσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ὅπως ἤθελον, οἱ δὲ μὴ αὐτόνομοι ἐτέλουν τεταγμένον φόρον κατ' ἔτος καὶ δὲν εἶχον πλήρη ἐλευθερίαν ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἰδίων καὶ τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης. Τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν ὑποτελῶν πόλεων διδομένων φόρων ἦτο τὸ πρῶτον 460 τάλαντα. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 425 διαρρύθμισιν ἀνεβιβάσθη ὁ φόρος εἰς 1.200 τάλαντα, ἐξ ὧν ὅμως δὲν εἰσεπράττοντο κατ' ἔτος πλείονα τῶν 800 μέχρις 900 ταλάντων. Ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν ἡ βουλὴ καθώριζε τὸ ποσὸν τοῦ φόρου, ὅπερ ἔδει νὰ καταβάλλῃ ἐτησίως ἑκάστη συμμαχίς, ἡ δ' ἀπόφασις αὐτῆς ἐκυροῦτο ὑπὸ τοῦ δήμου (τάξις τοῦ φόρου). Πλὴν τοῦ συνήθους ὅμως φόρου οἱ Ἀθηναῖοι ἔτασσον ἔστιν ὅτε εἴς τινας τῶν συμμαχίδων πόλεων καὶ πρόσθετον, τὴν λεγομένην *ἐπιφορὰν* (τὸ πρῶτον τῷ 440 π. Χ.). Ἀντιθέτως, εἴς τινας πόλεις ἐδίδετο ἐπὶ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀτέλεια τοῦ φόρου, ὀφειλούσας ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μόνον τὴν *ἀπαρχήν*, ἤτοι τὸ ἑξηκοστὸν τοῦ φόρου, τὸ ἀποτινόμενον εἰς τὸ ταμεῖον τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς. Τοὺς φόρους ἐκόμιζον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ σύμμαχοι εἰς τὰ μεγάλα Διονύσια, ἐδέχοντο δ' αὐτοὺς οἱ ἑλληνοταμίαι ἐνώπιον τῆς βουλῆς. Οἱ ἑλληνοταμίαι ἀπέγραφον τὰς καταβολὰς μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν κομισάντων τὸν φόρον ἑκάστης πόλεως. Εἰς τὰ πόλεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι μέρος μόνον τοῦ φόρου ἔπεμψαν ἢ καὶ παντελῶς ἀπέφυγον τὴν καταβολήν, ἐστέλλοντο *ἐκλογεῖς* (αἱρετοὶ ἄρχοντες ἐκ πεντακοσιομεδίμνων, συνοδευόμενοι ὑπὸ ναυτικῆς δυνάμεως) πρὸς εἴσπραξιν τῶν χρημάτων. Ὅπως εἰσπράττωσι πλείονα χρήματα παρὰ τῶν συμμάχων οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπέβαλον τῷ 413 ἀντὶ τοῦ φόρου τὴν *εἰκοστήν*, ἥτις ἦτο τέλος 5 %, ἐπιβαλλόμενον ἐπὶ τῆς ἀξίας πάντων τῶν εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων. Αἱ πρόσοδοι τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἐκ τῆς δευτέρας συμμαχίας ἦσαν πάντως ὀλιγώτεραι τῶν τῆς πρώτης. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν σύστασιν τῆς δευτέρας συμμαχίας οἱ σύμμαχοι δὲν ἔφερον φόρον, κατὰ ῥητὴν ὑπόσχεσιν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ συμμαχίᾳ τὰ πράγματα ἐβάδισαν ἣν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁδόν. Αἱ μικρότεραι τῶν πόλεων ἐξηγόρασαν δι' ἐνιαυσίου καταβολῆς χρημάτων τὴν ὑποχρέωσιν τῆς στρατείας, ἀλλ' αἱ μείζονες ἐξηκολούθουν παρέχουσαι πολεμικὴν δύναμιν. Τὰ χρήματα δ' ἐκεῖνα ὠνόμασαν *συντάξεις*, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακῶς ἠχοῦντος ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πρώτης συμμαχίας ὀνόματος τῶν φόρων. Αἱ συντάξεις ἐκομίζοντο τακτικῶς ὑπὸ τῶν συμμάχων εἰς Ἀθήνας, ἂν δὲ καθυστέρουν, τὰς εἰσέπραττον οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς βίας. Κατετίθενο εἰς τὸ κοινὸν συμμαχικὸν ταμεῖον, ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο αἱ πρὸς πόλεμον δαπάναι.

Τακτικαὶ ἔμμεσοι πρόσοδοι. Πλὴν τῶν ἀμέσων τακτικῶν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐμμέσους προσόδους, προερχομένας ἐκ τακτικῶν τινων χρηματικῶν ὑποχρεώσεων ἐπιβαλλομένων εἰς εὐπόρους πολίτας. Αἱ ὑποχρεώσεις αὗται ἐκαλοῦντο *λειτουργίαι*, ἀνελαμβάνοντο δὲ ἐναλλὰξ καὶ κατὰ σειρὰν ὑπὸ πάντων τῶν εὐπόρων. Εἰς τὰς λειτουργίας κατελέγοντο: ἡ τριηραρχία (ἥτις χαρακτηρίζεται ὡς ἔκτακτος πρόσοδος), ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία καὶ ἡ ἑστίασις. Ἑκάστη φυλὴ ὥριζε τοὺς ἐξ ἑαυτῆς ὑποχρέους πρὸς λειτουργίαν.

α') *Χορηγία*. Ἐπεβάλλετο εἰς τὰς ἑορτὰς ἐκείνας, ἐν αἷς ἦσαν τεθειμένοι καὶ δραματικοὶ μουσικοὶ ἢ ὀρχηστικοὶ ἀγῶνες (Παναθήναια, Διονύσια, Θαργήλια, Προμήθεια, Ἡφαίστια). Οἱ χορηγοὶ ἔργον εἶχον νὰ συλλέγωσι τὸν χορόν, νὰ δίδωσι μισθὸν τοῖς χορευταῖς καὶ νὰ τρέφωσιν αὐτοὺς ἐν ὅσῳ ἠσκοῦντο καὶ νὰ παρασκευάζωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐσθῆτα, τὰ προσωπεῖα καὶ τοὺς στεφάνους. Πρὸς τούτοις ἐξέλεγον καὶ τὸν ἀσκοῦντα τὸν χορὸν χοροδιδάσκαλον καὶ ἔδιδον αὐτῷ μισθόν. Ἡ δαπάνη τῆς χορηγίας, ἀνάλογος πρὸς τὴν παρασκευὴν τοῦ χοροῦ, ἐποίκιλλεν ἀπὸ 300 μέχρι 5.000 δραχμῶν. β') *Γυμνασιαρχία*. Συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης πρὸς τροφὴν καὶ ἄσκησιν τῶν μετεχόντων εἰς ἀγῶνας λαμπαδηδρομίας κατὰ τὰ Παναθήναια, τὰ Ἡφαίστια, τὰ Προμήθεια, τὰ Πάνεια καὶ τὰ Βενδίδεια. Οἱ γυμνασίαρχοι ὑπεδεικνύοντο ὑπὸ τῶν φυλῶν. γ') *Ἑστίασις*. Ὑποχρέωσις παραθέσεως δείπνου ὑπὸ τοῦ ἑστιάτορος εἰς τοὺς φυλέτας αὐτοῦ, περὶ ἧς οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκομεν.

Ἄν τις ἐνόμιζεν ὅτι τὴν ταχθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν ἦτο δίκαιον νὰ λειτουργήσῃ ἄλλος πλουσιώτερος καὶ μὴ λειτουργῶν, ὁ νόμος ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ ὑποδείξῃ τοῦτον· καὶ ἂν ὁ ἰσχυρισμός του ἦτο ἀκριβής, αὐτὸς μὲν ν' ἀπαλλαγῇ, νὰ ἐπιβληθῇ δὲ ἡ λειτουργία εἰς ἐκεῖνον. Ὁ τύπος, καθ' ὃν ἐγίνετο τοῦτο, ἐκαλεῖτο *ἀντίδοσις* (βλ. λ.).

Ἔκτακτοι ἄμεσοι πρόσοδοι. Πλὴν τῶν τακτικῶν εἶχεν ὁ δῆμος καὶ ἐκτάκτους προσόδους διακρινομένας ὡσαύτως εἰς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους. Εἰς τὰς ἀμέσους τοιαύτας προσόδους τάσσονται αἱ ἐπιδόσεις καὶ αἱ εἰσφοραί: α') *Ἐπιδόσεις*. Ἑκούσιαι εἰσφοραί, αἱ ὁποῖαι ἐδίδοντο εἰς χρήματα ἢ εἰς εἴδη πρὸς παρασκευὴν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς φυλακὴν τῆς χώρας ἢ πρὸς θυσίας, κατόπιν ἐκκλήσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου διὰ ψηφίσματος. β') *Εἰσφορά*. Πρὸς παρασκευὴν τοῦ πολέμου ἐτάσσετο ἡ εἰσφορά, ἧς οὔτε οἱ ὀρφανοὶ οὔτε οἱ τριηραρχοῦντες ἦσαν ἀπηλλαγμένοι. Ἡ εἰσφορὰ ἦτο ἔκτακτος φόρος κατὰ λόγον τῆς περιουσίας τῶν τελούντων αὐτόν, τασσόμενος ἑκάστοτε διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἀκριβῶς κατὰ τίνα τρόπον κατενέμετο κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Φαίνεται ὅτι βάσις τῆς κατανομῆς ἦσαν τὰ τέσσαρα σολώνεια τέλη μέχρι τοῦ 380 π. Χ. περίπου. Τῷ 378 ἐγένετο νέα κατανομή. Οἱ ὑπόχρεοι νὰ εἰσφέρωσιν εἰσφορὰς κατενέμοντο εἰς *συμμορίας*, ἑκάστης τῶν ὁποίων προΐστατο ἡγεμών, ἐκλεγόμενος πιθανῶς ἐκ τῶν πλουσιωτάτων. Αἱ συμμορίαι ἦσαν κλάσματα τρόπον τινὰ ἴσα περίπου πρὸς ἄλληλα τῆς ὅλης τιμήσεως· ἐν ἄλλοις λόγοις, κατενέμοντο εἰς αὐτὰς πολλοὶ ἢ ὀλίγοι κατὰ λόγον τῶν εἰσφορῶν, ἃς εἰσέφερον, οὕτως ὥστε ἐξ ἑκάστης αὐτῶν εἰσεπράττετο τὸ αὐτὸ περίπου ποσὸν χρημάτων. Τὴν πρώτην τάξιν τῆς τιμήσεως ἀποδίδουν οἱ 300 πλουσιώτατοι. Εἰς τὰς συμμορίας ἐνέγραφον τοὺς δυναμένους νὰ εἰσφέρωσιν οἱ στρατηγοί. Ὁσάκις διὰ ψηφίσματος ἐτάσσετο εἰσφορά, ἧς τὸ ποσὸν ὡρίζετο πάντοτε, κατενέμετο αὕτη ἐν πρώτοις εἰς πάσας τὰς συμμορίας ἐξ ἴσου. Ἐν ἑκάστῃ συμμορίᾳ ἐγίνετο τὸ διάγραμμα, ἐν ᾧ ὡρίζετο πόσον ἕκαστος τῶν ἐν τῇ συμμορίᾳ ἀνδρῶν ὤφειλε νὰ εἰσενέγκῃ κατὰ λόγον τῆς τιμήσεως τῆς περιουσίας του. Βραδύτερον ὅμως (περὶ τὸ 360) ἐπεβλήθη εἰς τοὺς 300, τοὺς πλουσιωτάτους, νὰ προκαταβάλλωσιν εἰς τὸ δημόσιον τὸ σύνολον τῆς τεταγμένης εἰσφορᾶς *(προεισφορά)*. Οὗτοι, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἀναλογοῦντος αὐτοῖς μέρους, εἰσέπραττον τὸ ὑπόλοιπον οἱ ἴδιοι παρὰ τῶν ἄλλων ὀφειλόντων τὴν εἰσφοράν, κατὰ τὸ διάγραμμα.

Ἔκτακτοι ἔμμεσοι πρόσοδοι. Ἔκτακτος ἔμμεσος πρόσοδος τῆς πόλεως ἦτο ἡ ἐκ τῆς *τριηραρχίας*, τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς τοὺς ἰδιώτας λειτουργίας, ἧς τὸ ὄνομα παρέμεινε καὶ ὅτε κατεσκευάζοντο τετρήρεις καὶ πεντήρεις. Ἐν ἀρχῇ τριηραρχίαν ἐλειτούργει ἰδίᾳ εἷς ἕκαστος, ἀτελὴς ὢν τῆς λειτουργίας τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν ὅμως πόλεμον, ἐπειδὴ ἐμειώθησαν αἱ περιουσίαι, ἐπετράπη (405 π. Χ.) ν' ἀναδέχωνται τὴν τριηραρχίαν μιᾶς τριήρους δύο ἀπὸ κοινοῦ τριήραρχοι *(συντριηραρχία)*. Καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τούτου ἡ λειτουργία ἦτο ἡ τριηραρχία ἢ συντριηραρχία, μέχρι τοῦ 357 π. Χ., ὁπότε ἐθεσπίσθησαν καὶ αἱ τριηραρχικαὶ συμμορίαι (βλ. λ. *τριηραρχία*).

II. Ἡ φορολογία ἐν Ῥώμῃ. Πηγαὶ τῶν προσόδων τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦσαν: τὰ δημόσια κτήματα, οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ τακτικοὶ ἔμμεσοι φόροι, τὰ μονοπώλια, οἱ τακτικοὶ ἄμεσοι φόροι καὶ οἱ ἔκτακτοι ἄμεσοι φόροι.

1. *Ἡ πρόσοδος τῶν δημοσίων κτημάτων*. Ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεπόρθουν μίαν πόλιν, ἐλάμβανον ὑπὸ τὴν κατοχήν των μέρος τοῦ ἐδάφους της, τὸ ὁποῖον ὁτὲ μὲν παρεχωρεῖτο εἰς ἰδιώτας (datum assignatum), ὁτὲ δὲ παρέμενεν ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ κράτους. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξεχωρεῖτο τοῦτο εἰς καλλιεργητὰς ἢ κτηνοτρόφους ἐπὶ καταβολῇ ὡρισμένης ἀποζημιώσεως εἰς τὸ κράτος· βραδύτερον αἱ γαῖαι ἐξεμισθοῦντο δι' ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐτῶν καὶ εἰς συμπεφωνημένην ἐκ τῶν προτέρων τιμήν. Τὸ κράτος εἶχεν ἐπίσης ὑπὸ τὴν κυριότητά του καὶ ἐξεμίσθωνε μεταλλεῖα, περιοχὰς ἁλιείας καὶ δάση.

2. *Φόροι τῶν ἐπαρχιῶν*. Τὸ σύνολον μιᾶς ἐπαρχίας ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνῆκον εἰς τὴν Ῥώμην, ἡ ὁποία, λαμβάνουσα πλήρη κυριότητα ἐπὶ τμήματος τοῦ ἐδάφους της, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς κατοίκους τὴν νομὴν τοῦ ὑπολοίπου, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτὴν εἴτε τὰ δέκατον τῶν προϊόντων εἰς εἶδος (decuma), εἴτε χρηματικόν τι ποσὸν ὁριζόμενον ἐφ' ἅπαξ (stipendium, vectigal certum). Τὸ πρῶτον σύστημα ἐφηρμόσθη ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἀσίᾳ, τὸ δὲ δεύτερον εἰς πάσας τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὁποίας συμπεριελήφθησαν ἐπὶ αὐτοκρατορίας ἡ Σικελία καὶ ἡ Ἀσία. Ἐκτὸς τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ἡ σύγκλητος ἠδύνατο κατὰ περιόδους νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὰς ἐπαρχίας τὴν ὑποχρέωσιν παροχῆς ὡρισμένων ἐμπορευμάτων εἰς τιμὴν καθωρισμένην. Ἡ καταβολὴ τῶν φόρων διενηργεῖτο οὐχὶ κατ' ἄτομον, ἀλλὰ κατὰ ἐπαρχίας, αἵτινες κατένεμον τὸ ὁλικὸν ποσὸν αὐτῶν μεταξὺ τῶν φορολογουμένων. Ἐπὶ αὐτοκρατορίας, ὅταν παρίστατο ἀνάγκη εἰσπράξεως ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρου χρήματος, ἡ ἀναλογία τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ καταβάλλῃ ἑκάστη ἐπαρχία, ὑπελογίζετο μετ' ἀκριβείας, ἀναλόγως τῶν πόρων τῶν κατοίκων, διὰ τοῦτο δὲ ὁ Αὔγουστος εἰσήγαγε τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ περίσσευμα τῶν ἐπαρχιακῶν προσόδων (vectigalia), μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν δαπανῶν των, κατετίθετο εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν δημόσιον ταμεῖον.

3. *Τακτικοὶ ἔμμεσοι φόροι*. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λι-

Digitized by Google

μενικοί, τελωνειακοί, ἀγορᾶς κλπ. Πάντες οἱ δασμοὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο γενικῶς portoria (ἐλλιμένια τέλη).

4. *Μονοπώλια*. Ἀπὸ τοῦ 508 π. Χ. τὸ κράτος ἀνέλαβε διὰ λογαριασμόν του τὸ μονοπώλιον τῆς πωλήσεως τοῦ ἅλατος. Βραδύτερον ἀπεκόμισεν ἐπίσης σημαντικὰς προσόδους ἐκ τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων, ἐκ τῶν προστίμων, ἐκ τῶν δημεύσεων, ἐκ τῶν παραβόλων (sacramenta) κλπ.

5. *Τακτικοὶ ἄμεσοι φόροι*. Οὗτοι ἐπεβλήθησαν πάντες ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, συνίσταντο δὲ ἰδίως εἰς τέλος 1% ἐπὶ τῶν δημοπρασιῶν (centesima rerum venalium), εἰς 4% ἐπὶ τῶν πωλήσεων δούλων (quinta et vicesima), εἰς 5% ἐπὶ τῶν ἀπελευθερώσεων δούλων (vicesima, παλαιὸς οὗτος φόρος, ἀπὸ τοῦ 357 π. Χ.) καὶ εἰς 5% ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν (hereditates).

6. *Ἔκτακτοι ἄμεσοι φόροι*. Ἐπὶ ἐλευθέρας πολιτείας ὑπῆρχε νόμος, κατὰ τὸν ὁποῖον οὐδενὸς πολίτου τὰ κτήματα ἠδύναντο νὰ φορολογηθοῦν, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τοῦ νόμου τούτου ἀνεστέλλετο ἐν καιρῷ πολέμου, ἐπιβαλλομένης φορολογίας, ἡ ὁποία ἦτο ὡρισμένον τι τέλος ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς στιγμῆς, ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, οἷα ἀνεγράφετο εἰς τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν. Φαίνεται ὅτι ὁ φόρος θεωρητικῶς ἦτο ἀναγκαστικὸν δάνειον, συναπτόμενον ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ προωρισμένον νὰ ἐξοφληθῇ, πράγματι δὲ γνωρίζομεν ὅτι ἐνίοτε ἐξωφλεῖτο, ὁλικῶς ἢ μερικῶς, ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ ἐχθροῦ. Μετὰ τὸ 167 π. Χ. ὅμως, ὁπότε αἱ πρόσοδοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπήρκουν διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας, δὲν ἐπεβάλλετο πλέον τοιαύτη φορολογία. θ. π.

Φόροι ἐν τῇ Βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ὁ *φόρος* ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν *τέλεσμα* καὶ *τέλος* καὶ *συντέλεια* καὶ *δημόσιον* καὶ *δόσιμον*, οἱ δὲ φορολογούμενοι *τελεσταὶ* καὶ *συντελεσταί*. Τὸ φορολογικὸν σύστημα τῶν Βυζαντινῶν ἦτο λίαν πολυσχιδές. Γενικῶς ἅπαντες οἱ φόροι (ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι, τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι) καθωρίζοντο, ὅπως καὶ ἐπὶ Ρωμαίων, ἐπὶ τῇ βάσει ἀπογραφῶν, αἵτινες κανονικῶς μὲν ἔδει νὰ ἐκτελῶνται κατὰ δεκαπενταετίαν (ἰνδικτιῶνα), πράγματι ὅμως ἐνηργοῦντο κατὰ πολὺ ἀραιότερα διαστήματα. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπογραφῶν τούτων συνετάσσοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει *γενικοῦ σεκρέτου* (γενικοῦ λογιστηρίου) τὰ *ἀκρόστιχα* (δηλαδὴ οἱ φορολογικοὶ κατάλογοι), τῶν ὁποίων ἀντίγραφα, τὰ λεγόμενα *ἰσοκώδικα*, ἀπεστέλλοντο εἰς τὰ διάφορα ἐπαρχιακὰ κέντρα διὰ τὴν εἴσπραξιν. Οἱαδήποτε τροποποίησις τῶν ἰσοκωδίκων τούτων, ἐπὶ πλέον ἢ ἐπὶ ἔλαττον, ἦτο ἀπηγορευμένη, ἐὰν δὲν ἀνεγράφετο αὕτη προηγουμένως εἰς τὰ ἀκρόστιχα.

Ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων ἐνηργεῖτο ἢ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἢ ἀνετίθετο διὰ πλειοδοτικῆς δημοπρασίας εἰς ἐνοικιαστάς, οἵτινες ἐλέγοντο *τελῶναι*. Ὁσάκις φορολογούμενός τις ἀμφέβαλλεν, ἐὰν τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἀπῄτουν παρ' αὐτοῦ οἱ εἰσπράκτορες ἦτο ὄντως τὸ ἐν τοῖς ἰσοκωδίκοις ἀναγεγραμμένον, ἐβεβαιοῦτο περὶ τούτου προσφεύγων εἰς τὸν ἔπαρχον εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε διὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς περιφερείας του. Ἐὰν ὁ τελώνης εἰσέπραττε πλέον τοῦ νομίμου φόρου, ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ διπλάσιον τοῦ ἐπὶ πλέον ληφθέντος, ἐὰν δ' ἔλαβε βίᾳ τὸ ἐπὶ πλέον, ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ τετραπλάσιον, συγχρόνως δὲ κατεδικάζετο εἰς φυλάκισιν καὶ εἰς ἐξορίαν. Ὁσάκις πολίτης τις ἐστερεῖτο χρημάτων, ἵνα καταβάλῃ τοὺς φόρους του, κατωνόμαζε τοὺς ὀφείλοντας εἰς αὐτὸν καὶ τότε οἱ φόροι εἰσεπράττοντο ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας. Προσωποκράτησις διὰ καθυστερουμένους φόρους δὲν ἐπετρέπετο, ἐνηργεῖτο ὅμως κατάσχεσις τοῦ εἰσοδήματος ἢ τῆς περιουσίας μέχρις ἀποπληρωμῆς τῶν καθυστερουμένων. Εἰς τοὺς καταβάλλοντας τοὺς φόρους πολίτας ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ εἰσπράκτορος ἔγγραφον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφοντο τὰ καταβληθέντα χρήματα ἢ εἴδη καθὼς καὶ ὁ λόγος (κτήματα, ποίμνια κλπ.), δι' ὃν κατεβλήθησαν ταῦτα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐλέγετο *ἀποχὴ* ἢ *ἀμεριμνία*. Εἰσπράκτωρ ἀρνούμενος νὰ δώσῃ τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἰς τὸν φορολογούμενον, ἐτιμωρεῖτο διὰ φυλακίσεως καὶ διὰ προστίμου 10 λιτρῶν χρυσίου (10.000 σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν). Ὁ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνεφέρθη πολίτης τις διὰ τὴν ἀνωτέρω αἰτίαν, ἐτιμωρεῖτο διὰ προστίμου 10 λιτρῶν χρυσίου ἐὰν δὲν ἱκανοποίει τὸν παραπονούμενον.

Ὁσάκις ἡ εἴσπραξις ἐνηργεῖτο δι' εἰσπρακτόρων τοῦ δημοσίου (οἵτινες ἐλέγοντο *ὑποδέκται*), οὗτοι καὶ οἱ σύνοδοι αὐτῶν δὲν ἠμείβοντο ὑπὸ τοῦ δημοσίου (διὰ μισθοῦ ἢ ποσοστῶν ἐπὶ τῶν εἰσπράξεων), ἀλλ' ὑπὸ τῶν φορολογουμένων, οἵτινες ὑπεχρεοῦντο νὰ καταβάλλωσιν ἐπὶ πλέον καὶ ἓν *μιλλιαρίσιον* (1.25 σημ. χρυσ. δραχ.) δι' ἕκαστον χρυσοῦν νόμισμα (15 σημ. χρυσ. δραχ.) τοῦ καταβαλλομένου φόρου. Τὸ ὑπὲρ τοῦ εἰσπράκτορος καταβαλλόμενον τοῦτο ποσὸν ἐλέγετο *ποδοκόπιον*. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους οἱ εἰσπράκτορες τοῦ δημοσίου ἦσαν μισθωτοὶ καὶ ἐλέγοντο *βίνδικες*· ἐν τούτοις οἱ φορολογούμενοι ἐξηκολούθουν νὰ καταβάλλωσι τὸ ποδοκόπιον, τὸ ὁποῖον ὅμως κατετίθετο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Τοιουτοτρόπως ἀπετέλεσε τοῦτο μίαν πρόσθετον φορολογίαν μόνιμον. Διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ τὴν ἐπίσπευσιν αὐτῆς ἀπεστέλλοντο ἐνίοτε εἰδικοί τινες ὑπάλληλοι, οἵτινες ἐλέγοντο *κανονικάριοι*.

Σημαντικώτεραι τοῦ κράτους πρόσοδοι ἦσαν οἱ γεωργικοὶ φόροι, οὗτοι δὲ ἐβάρυνον οὐχὶ τὰ ἄτομα (ἰδιοκτήτας ἢ καλλιεργητάς), ἀλλὰ τὰ κτήματα, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νομικῆς διατάξεως, καθ' ἣν «τὰ δημόσια τέλη οὐκ εἰσὶ κατὰ προσώπου ἀλλὰ κατὰ πραγμάτων». Κυριώτερος τῶν γεωργικῶν φόρων ἦτο τὸ *ἐδαφικὸν τέλεσμα*, ὅστις ὑπελογίζετο κατὰ *ζυγοκέφαλα*. Ἕκαστον ζυγοκέφαλον ἀντεστοίχει περίπου διὰ μὲν τὰς ἀμπέλους πρὸς 10 στρέμματα, διὰ δὲ τὰς ἀροσίμους γαίας πρὸς 40 στρέμματα εἰς τὰς πεδινὰς περιφερείας, πρὸς 80 στρέμματα εἰς τὰς ὀρεινὰς καὶ πρὸς 120 στρέμματα εἰς τὰς ἔτι ὀρεινοτέρας. Προκειμένου περὶ ἐλαιώνων, ἐκαλεῖτο ζυγοκέφαλον ἡ ἔκτασις ἡ περιλαμβάνουσα 225 ἐλαιόδενδρα, εἰς δὲ τὰς ὀρεινὰς περιφερείας ἡ περιλαμβάνουσα 450 ἐλαιόδενδρα. Τὸ κατὰ ζυγοκεφαλὴν τέλεσμα (φόρος) κατεβάλλετο εἰς χρῆμα καὶ εἰς εἴδη (τρόφιμα, φορβή, ἱματισμός), εἰσεπράττετο δὲ εἰς τρεῖς δόσεις (κατὰ Σεπτέμβριον, Ἰανουάριον καὶ Μάϊον). Ὁ εἰς εἴδη φόρος ἐλέγετο *ἀννώνα*. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ κατὰ ζυγοκεφαλὴν τελέσματος, ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία ὑπεβάλλετο καὶ εἰς ἄλλους φόρους, ἤτοι: τὸ *ἐννόμιον* ἢ *νόμιστρον* (φόρος ἐπὶ τῶν ποιμνίων), τὸ *μελισσονόμιον* (φόρος ἐπὶ τῶν μελισσῶν), τὴν *χοιροδεκατίαν* (φόρος ἐπὶ τῶν χοίρων), τὸ *καπνικόν*, ὁ φόρος διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κλήρου, ὁ *κεφαλικὸς φόρος* καὶ ἄλλοι ἔκτακτοι φόροι.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται αὐτῶν ὑπεχρεοῦντο νὰ καταβάλλωσι καὶ ὅλους τοὺς φόρους τοὺς βαρύνοντας τοὺς ἐν τῷ κτήματι αὐτῶν ἐργαζομένους ἀγρότας, τοὺς λεγομένους *ἐναπογράφους*. Διὰ τὰς μικρὰς ἰδιοκτησίας τῶν ἐναπογράφων ὁ φόρος κατεβάλλετο ὑπὸ τούτων. Ἰδιοκτήτης, ἀρνούμενος ἢ μὴ δυνάμενος ἕνεκα διαφόρων λόγων (παρατεταμένης ἀφορίας, ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, θεομηνιῶν) νὰ καταβάλῃ τοὺς βαρύνοντας τὸ κτῆμά του φόρους, ἀπεξενοῦτο αὐτοῦ, καὶ τὸ κτῆμα ἐδίδετο εἰς ἄλλον ἢ κατενέμετο μεταξὺ τῶν ἐναπογράφων, οἵτινες ἀνελάμβανον ἀλληλεγγύως τὴν πλήρη καταβολὴν τῶν καθυστερουμένων φόρων. Τοῦτο ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικῆς τοῦ νόμου διατάξεως καθ' ἣν «πᾶν ἀκίνητον, ὑποδημόσιον ὄν, ἐκχωρεῖ ἡ βασιλεία τῷ τὴν καταβολὴν ποιουμένῳ τῶν δημοσίων βαρῶν». Οἱ ἐναπόγραφοι, καταβάλλοντες τοὺς καθυστερουμένους φόρους τοῦ κτήματος (οἵτινες ἐλέγοντο *ὀπισθοτέλειαι*), ἐγίνοντο κύριοι αὐτοῦ. Τὰ οὕτω ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἰδιοκτήτου ἀπελευθερούμενα χωρία ἐλέγοντο *μητροκωμίαι* (κεφαλοχώρια). Ἐνίοτε ὅμως, ἕνεκα τῶν ἐκ διαφόρων, ὡς ἀνωτέρω, λόγων ἐπελθουσῶν καταστροφῶν, οὐδεὶς ἔστεργε νὰ ἀναλάβῃ τὸ κτῆμα μεθ' ὅλων τῶν πρὸς τὸ δημόσιον βαρῶν αὐτοῦ, καὶ τότε ἐφηρμόζετο ἡ λεγομένη *ἐπιβολή*, τουτέστι τὸ κτῆμα κατενέμετο ἀναγκαστικῶς εἰς τοὺς ἐναπογράφους, οἵτινες, θέλοντες καὶ μή, ἀνελάμβανον αὐτό, ἀφοῦ ἐκ τοῦ νόμου ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παραμείνωσιν ἐσαεὶ εἰς τὴν γῆν, μεθ' ἧς ἅπαξ συνεδέθησαν διὰ τῆς γεννήσεως ἢ διὰ τῆς μακρᾶς ἐν αὐτῇ διαμονῆς. Ἐνίοτε ἡ κατάστασις τοῦ κτήματος καὶ οἱ βαρύνοντες αὐτὸ φόροι ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε οἱ ἐναπόγραφοι ἐγκατέλειπον λάθρα αὐτὸ καὶ ἐτρέποντο πρὸς ἀγνώστους διευθύνσεις. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δημόσιον ἠναγκάζετο νὰ διαγράφῃ τοὺς καθυστερημένους φόρους, ἵνα μὴ παραμένωσιν ἔρημα τὰ ἐγκαταλειφθέντα κτήματα. Τὰ *στρατιωτοτόπια* ἦσαν ἀπηλλαγμένα παντὸς γεωργικοῦ φόρου.

Πλὴν τῶν ὡς ἄνω κυρίως γεωργικῶν φόρων, τὸ δημόσιον εἰσέπραττε ποικίλους ἄλλους φόρους ἔκ τε τῶν ἀστικῶν καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν. Κυριώτεροι τῶν φόρων τούτων ἦσαν οἱ ἑξῆς:

Ὁ *κεφαλικός*. Τὸν φόρον τοῦτον κατέβαλλον ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ ὑπήκοοι τῆς αὐτοκρατορίας, ἀστοὶ καὶ ἀγρόται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἄρχοντες καὶ κληρικοί, πλούσιοι καὶ πένητες. Ἐξῃροῦντο οἱ δοῦλοι (οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τῆς περιουσίας τοῦ κυρίου των), οἱ συγκλητικοί, οἱ στρατιωτικοὶ ἐν γένει, οἱ κάτω τῶν 25 ἐτῶν ἄρρενες, αἱ ἄγαμοι, αἱ μονάζουσαι καὶ οἱ ζωγράφοι. Ὁ φόρος οὗτος εἰσήχθη εἰς τὸ Βυζάντιον ἐκ Ρώμης, ἴσχυσε δὲ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἶτα κατηργήθη, περιοδικῶς ὅμως ἐφηρμόζετο πάλιν εἴς τινας ἐπαρχίας διὰ διαταγῆς τοῦ βασιλέως.

Ὁ *στρατιωτικὸς* φόρος. Ἕκαστος πολίτης ὑπεχρεοῦτο νὰ χορηγῇ, ἀναλόγως τοῦ εἰσοδήματός του, ἕνα ἢ πλείονας στρατευσίμους μετὰ τῆς δαπάνης τῆς στρατείας του. Οἱ ἔχοντες μικρὸν εἰσόδημα ἐχορήγουν, πλείονες ὁμοῦ, ἕνα στρατεύσιμον.

Τὸ *καπνικὸν τέλεσμα*. Οὗτος ἦτο φόρος ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, δηλαδὴ φόρος ἐπὶ ἑκάστης καπνοδόχου οἰκίας, ἀνήρχετο δὲ εἰς δύο μιλλιαρίσια (2.50 σημ. χρ. δραχ.) ἐτησίως δι' ἑκάστην καπνοδόχον. Οἱ εἰσπράκτορες τοῦ φόρου τούτου ἐλέγοντο *καπνικάραι*.

Τὸ *ἀερικὸν τέλεσμα*, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχουσι σαφεῖς πληροφορίαι. Ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς δέχεται ὅτι *ἀερικὸν* καὶ *καπνικὸν* ἦτο ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τέλεσμα.

Τὸ *ἁλατότελος* (φόρος ἐπὶ τοῦ ἅλατος). Τὸ *ἐδαφονόμιον* (φόρος μεταβιβάσεως ἀκινήτου). Τὸ *χρυσάργυρον* (ἄγνωστον παρὰ τίνων καὶ εἰς τίνας περιστάσεις ἐπεβάλλετο). Τὸ τῆς *παρθενοφθορίας* (φόρος ἐπὶ τῇ τελέσει γάμου). Τὰ *τελωνειακὰ τέλη* ἐπί τε τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς. Τὰ λαθρεμπόρια (ἅτινα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐλέγοντο *κλεπτοτελωνήματα*), ἐὰν ἐνηργοῦντο «κατὰ πλάνην καὶ οὐκ ἀπάτῃ», ἐτιμωροῦντο διὰ καταβολῆς τοῦ διπλασίου τέλους, «ὁ βουληθεὶς ὅμως ἀποκρύψαι τι τῶν ἰδίων φορτίων ὑπὲρ τοῦ μὴ δοῦναι τὸ τέλος, καὶ ἐλεγχθεὶς» ἔχανεν ὁλόκληρον τὸ φορτίον, τὸ ὁποῖον ἐπωλεῖτο ὑπὲρ τοῦ δημοσίου.

Ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι φόροι κατεβάλλοντο, περὶ ὧν ἐλάχιστα ἢ οὐδεμίαν ἔχομεν σήμερον σαφῆ πληροφορίαν, ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ λιμενικοί, οἱ ἐπὶ τῆς βιομηχανίας, τῶν κληρονομιῶν, τῆς ἀνακαλύψεως θησαυρῶν, τῶν λατομείων, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι φόροι (μηνιατικοῦ, ἀβιωτικίου, ξυλελαίου, ξενοτελοῦς, ὁδοστρῶν, γεφυρῶν, παροικιατῶν, κηρίου καὶ μέλιτος, κοπῆς καὶ μεταφορᾶς ξυλείας κλπ. τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι φόροι). Πλὴν τούτων, πάντες οἱ πολῖται, τῶν χωρίων καὶ τῶν πόλεων, ἦσαν ὑποχρεωμένοι εἰς τὴν παροχὴν *μιτάτου*, δηλαδὴ στέγης καὶ τροφῆς δωρεὰν εἰς πάντας τοὺς διαβατικοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους, στρατιωτικούς τε καὶ πολιτικούς.

Ἡ ἀνωτέρω φορολογία ἴσχυε δι' ὅλον τὸ κράτος, ἐνίοτε ὅμως φόροι τινὲς (ἐν οἷς καὶ ὁ κεφαλικὸς) ἐπεβάλλοντο μόνον εἰς περιφερείας τινάς, ἄλλαι δὲ κατέβαλλον προνομιακῶς ὀλιγωτέρους φόρους ἢ ἔχαιρον πλήρους ἀτελείας. Τῆς ἀτελείας ταύτης ἔχαιρον συνήθως οἱ κάτοικοι παραμεθορίων τινῶν περιφερειῶν, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, εἰς ἣν ὑπεβάλλοντο ὁμαδικῶς πρὸς φρούρησιν τῆς μεθορίου γραμμῆς (οὗτοι ἦσαν οἱ *ἀκρῖται*). Ἐνίοτε ἐπεβάλλετο ἐπαύξησις τῶν τακτικῶν φόρων πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐκτάκτων δαπανῶν, λόγῳ σεισμῶν, πολέμων κλ., ἄλλοτε δὲ ἐπεβάλλοντο καὶ ἔκτακτοί τινες φόροι, ὡς ὁ τῆς *καστροκτισίας* καὶ ὁ *φλωριατικός*, οἱ ἐπιβληθέντες πρὸς ἀνέγερσιν φρουρίων ἢ πρὸς ἐπισκευὴν τῶν λόγῳ σεισμῶν κ.λ. καταπεσόντων τειχῶν τῶν πόλεων, ὁ τῆς *καραβοποιίας*, ὁ ἐπιβληθεὶς διὰ τὴν ναυπήγησιν στόλου, ὁ τῆς *σιταρκείας* διὰ τὴν προμήθειαν σίτου χάριν τῶν πτωχῶν, ἄλλος *φόρος στρατιωτικός*, ἐπιβληθεὶς διὰ τὰς ἀνάγκας ἐκστρατείας τινός, καὶ ἄλλοι. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, εἰς ἐκτάκτους τινὰς περιστάσεις (ἀφορίας, ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, θεομηνιῶν) διετάσσετο γενικὸς ἢ μερικὸς (κατ' ἐπαρχίας) *κουφισμός*, δηλαδὴ μείωσις φόρων τινῶν ἢ καὶ πλήρης διαγραφὴ τῶν *ὀπισθοτελειῶν*, δηλαδὴ τῶν καθυστερουμένων φόρων.

Ἀτέλειαί τινες ἐχορηγοῦντο εἰς ὡρισμένα κοινωφελῆ ἢ ἱερὰ ἱδρύματα (μονάς, ἐκκλησίας), πρὸς δὲ εἰς τοὺς νεοφωτίστους ἐπὶ τρία ἔτη ἀπὸ τῆς βαπτίσεως αὐτῶν. Πλήρους ἀτελείας ἔχαιρον μόνον τὰ *στρατιωτοτόπια*. Οἱ πρέσβεις τῶν ξένων κρατῶν, εἰσερχόμενοι εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος, κατέβαλλον τὸν τελωνειακὸν δασμὸν δι' ὅσα πράγματα ἔφερον, ἀπηλλάσσοντο ὅμως παντὸς ἐξαγωγικοῦ δασμοῦ.

Φόροι ἐπὶ τουρκοκρατίας. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ὀσμανιδῶν οἱ φόροι διῃροῦντο νομικῶς εἰς δύο κατηγορίας: α) τοὺς προβλεπομένους ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ νόμου τῶν Μουσουλμάνων (τοῦ Σερί), καὶ β) τοὺς ἐπιβληθέντας ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς σουλτάνων. Ἡ πρώτη κατηγορία περιελάμβανε τὸν *κεφαλικὸν φόρον* καὶ τὴν *δεκάτην*, ἡ δὲ δευτέρα πάντας τοὺς λοιπούς. Δι' ἅπαντας τοὺς φόρους τούτους ἐτηρεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ γενικὸν κτηματολόγιον καὶ οἱ ἐν γένει φορολογικοὶ κατάλογοι, ἀντίγραφα δ' αὐτῶν ἀπεστέλλοντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἕδρας τῶν σαντζακίων (ἐπαρχιῶν) διὰ τὴν εἴσπραξιν. Εἰς τοὺς ἐντελλομένους φόρους ὡρίζετο τὸ εἰσπρακτέον ποσὸν κατ' ἄτομον ἢ καθ' ὡρισμένην ἔκτασιν (ὡς εἰς τὸν κεφαλικὸν φόρον, τὸν στρεμματικὸν κ.λ.), εἰς ἄλλας δὲ ὡρίζετο τὸ ὁλικὸν ποσὸν τὸ βαρῦνον ἑκάστην ἐπαρχίαν, ἡ διοίκησις δὲ αὐτῆς καθώριζε τὸ ἀναλογοῦν εἰς ἑκάστην κοινότητα ποσόν. Ἐπιτροπὴ ἐκ δημογερόντων καὶ προκρίτων τῆς κοινότητος καθώριζε τὸ ὑφ' ἑκάστου ἀτόμου πληρωτέον ποσόν. Ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων ἐνηργεῖτο εἰς μὲν τὰς *ὑποδημοσίους* γαίας ὑπὸ τῶν *σπαχήδων* καὶ *ζαΐμων*, προϊσταμένων τῶν φορολογικῶν περιφερειῶν (τιμαρίων), εἰς ἃς ὑποδιῃρεῖτο ἕκαστον σαντζάκιον. Διὰ τὰς λοιπὰς γαίας ἐνηργεῖτο ὑπὸ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν φόρων. Ἐὰν ὁ σπαχῆς ἢ ὁ ζαΐμης ἢ ὁ ἐνοικιαστὴς ἀπῄτει φόρον πλέον τοῦ ὡς ἄνω ὁριζομένου, ὁ φορολογούμενος ἐνίστατο ἐνώπιον τοῦ *καδῆ*.

Σημαντικωτέρα τοῦ κράτους πρόσοδος ἦτο ἡ ἐκ τῶν γεωργικῶν φόρων, οἵτινες ἦσαν ποικίλοι. Αἱ γαῖαι διεκρίνοντο εἰς *ὑποδημοσίους*, εἰς *τελείας ἰδιοκτησίας* τῶν Μουσουλμάνων καὶ εἰς *φορολογουμένας*. Πλὴν τούτων ὅμως ὑπῆρχον καὶ γαῖαι τοῦ

Digitized by Google

στέμματος (δημόσιαι), γαῖαι *βακουφικαί*, γαῖαι *κοινῆς χρήσεως* (βοσκαὶ κλπ.), καὶ γαῖαι *νεκραί*, αἵτινες, κείμεναι μακρὰν τῶν κατῳκημένων μερῶν, δὲν ἀνῆκον εἰς κανένα.

Ὑποδημόσιαι γαῖαι (ἐραζὶ μιριέ, ἔρσι μεμλεκέτ) ἐκαλοῦντο αἱ ἀνήκουσαι εἰς μὴ Μουσουλμάνους, οἵτινες, ὑποταχθέντες ἄνευ ἀντιστάσεως, διετήρησαν τὴν περιουσίαν των (δοθέντος ὅτι αἱ περιουσίαι τῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὑποταχθέντων ἐδημεύοντο καὶ μέρος μὲν (τὸ 1/5) ἐλάμβανεν ὁ σουλτᾶνος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διενέμετο εἰς τοὺς συμμετασχόντας εἰς τὸν πόλεμον στρατιωτικούς). Οἱ κάτοχοι τῶν γαιῶν τούτων κατέβαλλον τὸν *κεφαλικὸν φόρον*, τὴν *δεκάτην* καὶ ἅπαντας τοὺς λοιποὺς φόρους.

Τέλειαι ἰδιοκτησίαι τῶν Μουσουλμάνων (μοὺλκ) ἦσαν αἱ γαῖαι αἱ διανεμηθεῖσαι εἰς τοὺς διαφόρους στρατιωτικοὺς καὶ ἄλλους Τούρκους κατὰ τὴν κατάκτησιν ἑκάστης χώρας. Αὗται κατέβαλλον μόνον τὴν *δεκάτην*, δι' ὃ ἐλέγοντο καὶ *δεκατιζόμεναι* (ἀσριγιέ). Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπήγοντο καὶ αἱ γαῖαι τῶν ἐξισλαμιζομένων Χριστιανῶν.

Φορολογούμεναι γαῖαι (χαρατζιὲ) ἐλέγοντο ἐκεῖναι, αἵτινες ἀνῆκον μὲν εἰς Μουσουλμάνους, δὲν ἦσαν ὅμως «μούλκ», ὡς αἱ προηγούμεναι, ἀλλ' ἠγοράσθησαν ὑπ' αὐτῶν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπὸ μὴ Μουσουλμάνους. Αἱ γαῖαι αὗται κατέβαλλον διπλοῦν ἔγγειον φόρον: *δεκάτην* καὶ *στρεμματικόν*.

Ἡ δεκάτη. Αὕτη ἐβάρυνε τὰ κτήματα καὶ οὐχὶ τὰ πρόσωπα· καὶ τὰ μὲν κτήματα τῶν Μουσουλμάνων κατέβαλλον τὸ 1/10 τῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀρχικῶς παραχωρηθείσας αὐτοῖς γαίας (τὰ μούλκ), οἱ δὲ μὴ Μουσουλμᾶνοι τὸ 1/10, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πλείονα, ἀναλόγως τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους, ἤτοι τὸ 1/8 μέχρι τοῦ 1/2 τῆς παραγωγῆς. Γαῖαι Χριστιανῶν περιερχόμεναι εἰς τὴν κυριότητα τῶν Μουσουλμάνων ἐξηκολούθουν νὰ καταβάλλωσι τὸν αὐτὸν φόρον, οἷον καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων κυρίων των.

Ὁ *κεφαλικὸς φόρος* (τζιζιγιέ). Οὗτος κατεβάλλετο ὑπὸ πάντων τῶν μὴ Μουσουλμάνων. Οἱ φορολογούμενοι διῃροῦντο εἰς 3 κλάσεις· καὶ οἱ μὲν εὐπορώτεροι ἐπλήρωνον 48 ντιρὲμ (ἤτοι δραχμάς, ὧν ἑκάστη εἶχεν ἀξίαν 4 ἄσπρων), οἱ ὀλιγώτερον εὔποροι 24 ντιρέμ, καὶ οἱ πένητες 12 ντιρέμ. Βραδύτερον, ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμὲτ Β' (1691—1695), οἱ τῆς πρώτης κλάσεως ἐπλήρωνον 4 ὀλλανδικὰ δουκᾶτα, οἱ τῆς δευτέρας 2 ὀλλανδικὰ δουκᾶτα καὶ οἱ τῆς τρίτης 1 ὀλλανδικὸν δουκᾶτον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ κεφαλικὸς οὗτος φόρος ἠλαττώθη εἰς τὸ τέταρτον, διότι οἱ μὲν τῆς πρώτης κλάσεως ἐπλήρωνον 12 γρόσια (ἰσοδυναμοῦντα πρὸς ἓν ὀλλανδικὸν δουκᾶτον), οἱ δὲ τῆς δευτέρας ἓξ γρόσια, καὶ οἱ τῆς τρίτης τρία γρόσια.

Ἄλλοι γεωργικοὶ φόροι. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω φόρων ἡ γεωργικὴ ἰδιοκτησία ἐβαρύνετο καὶ ὑπὸ τῶν ἑξῆς φόρων: Τὸ *ταποῦ* (τὸ *ἐδαφονόμιον* τῶν Βυζαντινῶν), ἤτοι φόρος μεταβιβάσεως, ἦτο ἴσος πρὸς τὸ εἰσόδημα ἑνὸς ἔτους, τὸ ὁποῖον ὑπελογίζετο εἰς τὸ $^1/_{10}$ τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος. Τὸ *ρέσμι τσίφτ* (τὸ ἐδαφικὸν ἢ κατὰ ζυγοκεφαλὴν τέλεσμα τῶν Βυζαντινῶν). Κατεβάλλετο φόρος 30—42 ἄσπρα κατὰ ζευγάριον, ἀναλόγως τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους. Τὸ *νεμπάκ*. Φόρος (6 — 12 ἄσπρων) καταβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἐχόντων γῆν μικροτέραν τοῦ ἡμίσεος ζευγαρίου. Τὸν αὐτὸν φόρον ἐπλήρωνον καὶ οἱ *παρακεντέδες* (χωρικοὶ μὴ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα). Τὸ *ντένιμ ἀκτσεσὶ* (στρεμματικὸς φόρος). Κατεβάλλετο διὰ τὰς γαίας τὰς κειμένας εἰς ἄλλα τιμάρια, δηλαδὴ οὐχὶ εἰς ἐκεῖνο, ἔνθα ἦτο ἐγκατεστημένος ὁ κάτοχος αὐτῶν, καὶ διὰ γαίας μικρὰς καὶ κατατετμημένας. Ὁ φόρος οὗτος ἀνήρχετο εἰς ἓν ἄσπρον ἐπὶ 2—4 στρεμμάτων τῆς ἑκάστοτε καλλιεργουμένης γῆς. Τὸν φόρον τοῦτον ἐπλήρωνον καὶ διὰ τοὺς κήπους καὶ τοὺς ἀμπελῶνας, ἐκτὸς τῆς δεκάτης τῶν προϊόντων των. Τὸ *σαλαριγὲ* (ἱπποφορβή). Ἐκαλεῖτο οὕτως ὁ ἐπὶ πλέον τῆς δεκάτης φόρος ἐπὶ τῆς κριθῆς, τοῦ κέγχρου καὶ τῆς βρόμης. Πλὴν τῆς δεκάτης τῶν προϊόντων τούτων ὁ γεωργὸς κατέβαλλεν εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα τὸ $^1/_3$ τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ($2^1/_2$ κοιλὰ ἕως 8). Τὸ *ρέσμι ὀτλὰκ* (τὸ ἐννόμιον ἢ νόμιστρον τῶν Βυζαντινῶν). Οἱ μὴ γεωργοὶ κάτοχοι ποιμνίων κατέβαλλον ἕνα κριὸν ἢ ἓν πρόβατον ἀνὰ 300 πρόβατα, ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ ποιμνίου. Τὸ *ρέσμι γιαϊλάκ*. Φόρος τοῦ εἰσκομιζομένου ξηροῦ χόρτου ἐν τοῖς θερινοῖς λιβαδίοις. Οὗτος ἀνήρχετο εἰς τὸ $^1/_{10}$ ἢ εἰς ἓν ἄσπρον δι' ἕκαστον ἁμάξιον. Ὁ χόρτος τῶν ἐπὶ ἓν ἔτος ἀναπαυομένων ἀγρῶν δὲν ἐφορολογεῖτο. Τὸ *ρέσμι κισλὰκ* (τὸ ἐννόμιον τῶν φθινοπωρινῶν χωροσταβλίων τῶν Βυζαντινῶν). Οὗτος ἦτο φόρος διαχειμάσεως τῶν ποιμνίων, ἀνήρχετο δὲ εἰς ἓν πρόβατον ἢ 50 ἄσπρα κατὰ 300 κεφαλάς, ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ ποιμνίου. Τὸ *ρέσμι ἀγγνάμ* καὶ *ρέσμι ἀγγὶλ* (προβατονόμιον καὶ μανδριάτικον). Ἀνήρχετο εἰς $^1/_2$ ἄσπρου κατὰ πρόβατον καὶ κατεβάλλετο ὑπό τε τῶν νομάδων καὶ τῶν μονίμων ποιμένων. Πλὴν τούτου οἱ μόνιμοι ποιμένες ἐπλήρωνον ὡς μανδριάτικο 6—12 ἄσπρα δι' ἕκαστον ποίμνιον 300 κεφαλῶν. Βραδύτερον ὁ φόρος οὗτος ἐμειώθη εἰς 5 ἄσπρα. Τὸ *ρέσμι κουβὰν* (τὸ μελισσονόμιον τῶν Βυζαντινῶν). Ὁ φόρος οὗτος κατεβάλλετο κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἢ εἰς εἶδος (τὸ $^1/_{10}$ τῆς παραγωγῆς) ἢ εἰς χρῆμα ($^1/_2$ ἕως 2 ἄσπρα δι' ἕκαστον μελισσοκόφινον). Τὸ *ρέσμι ντιγγιρμέν*. Φόρος ἐπὶ τῶν μύλων. Οἱ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐργαζόμενοι ὑδρόμυλοι ἐπλήρωνον 60 ἄσπρα, οἱ ἐπὶ 6 μῆνας 30 ἄσπρα, οἱ δὲ ἀνεμόμυλοι 15 ἄσπρα. Τὸ *ρέσμι ἀρουσὰν* (ὁ φόρος παρθενοφθορίας τῶν Βυζαντινῶν). Κατεβάλλετο ὑπὸ τοῦ ἐκδίδοντος τὴν θυγατέρα εἰς γάμον καὶ ἀνήρχετο διὰ μὲν τὰς παρθένους εἰς 60 ἄσπρα, διὰ δὲ τὰς χήρας εἰς 40 ἄσπρα. Οἱ ἄποροι ἐπλήρωνον τὸ ἥμισυ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω φόρων, ὑπῆρχον ἐν Τουρκίᾳ καὶ διάφοροι ἄλλοι φόροι: ὁ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, ὁ ἐπὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος, ὁ ἐπὶ τοῦ ἅλατος, ὁ φόρος ἀποβάθρας (σπίντζα), ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων, ὁ ἐπὶ τῆς κληρονομίας καὶ ἄλλοι, ἐν τέλει δὲ οἱ τελωνειακοὶ δασμοί, οἵτινες ἦσαν συνήθως τὸ $^1/_{10}$ ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος, ἔλαττον δὲ τούτου διὰ τοὺς Μουσουλμάνους. Περιφέρειαί τινες τῆς αὐτοκρατορίας (ὡς ἡ Κρήτη καί τινες ἄλλαι) δὲν κατέβαλλον ἅπαντας τοὺς φόρους τούτους ἢ κατέβαλλον αὐτοὺς ἠλαττωμένους, ἄλλαι δὲ πάλιν (ὡς ἡ Μάνη, ἡ Χιμάρα, τὰ Σφακιὰ τῆς Κρήτης, ὁ Λίβανος καὶ ἄλλαι) κατέβαλλον προνομιακῶς ἐλαχίστους φόρους ἢ ἦσαν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀφορολόγητοι.

Τὸ φορολογικὸν τοῦτο σύστημα διετηρήθη, μὲ ἐλαφράς τινας τροποποιήσεις, μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τῷ 1854 ὁ σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ ἐξέδοτο διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπέσχετο μεταρρύθμισιν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος τῆς αὐτοκρατορίας, ἔκτοτε δὲ ἐπηνέχθησαν διάφοροι τροποποιήσεις, ὥστε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ σουλτανικοῦ καθεστῶτος ὑφίστατο ἡ ἑξῆς κατάστασις: Τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους διῃροῦντο εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τοὺς *ἀμέσους* φόρους καὶ εἰς τοὺς *ἐμμέσους* φόρους.

Α') *Ἄμεσοι φόροι*. α') Ἡ *δεκάτη*. Αὕτη ἀπετέλει τὸν κυριώτερον πάντων τῶν ἀμέσων φόρων, ἦτο δὲ τὸ δέκατον τοῦ ἀκαθαρίστου εἰσοδήματος πάσης παραγωγῆς τῆς γῆς καὶ εἰσεπράττετο εἴτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς χρῆμα ἢ εἰς εἶδος, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῶν ἐνοικιαστῶν εἰς χρῆμα. Εἰς τὸ δέκατον τοῦτο τῆς παραγωγῆς προσετίθετο καὶ ποσόν τι, ὑπὲρ ὡρισμένων σκοπῶν (ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς τραπέζης, ὑπὲρ τῶν στρατιωτικῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως), ὥστε ὁ ὁλικὸς φόρος ἀνήρχετο εἰς 12 $^1/_2$ %.

β') *Ὁ κτηματικὸς φόρος*. Πλὴν τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, καὶ ἀσχέτως πρὸς αὐτόν, οἱ γεωργοὶ καὶ πᾶς κτηματίας κατέβαλλον καὶ τὸν *κτηματικὸν* φόρον, ὅστις ὡρίζετο ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς γῆς, εἰς 4 μὲν ἐπὶ τῆς χιλίοις διὰ τὰς γαίας τὰς ὑποκειμένας εἰς δεκάτην, εἰς 10 δ' ἐπὶ τῆς χιλίοις διὰ τὰς μὴ ὑποκειμένας εἰς δεκάτην. Ἡ ἐκτίμησις τῶν τοιούτων ἀκινήτων ἐγίνετο ὑπὸ ἐπιτροπῆς πραγματογνωμόνων, ἀποτελουμένης ἐξ ἡμισείας ἐκ κτηματιῶν καὶ δημοσίων ὑπαλλήλων. Διὰ τὰς οἰκοδομὰς ἐπληρώνετο φόρος 4—10 %, ἀναλόγως τῆς χρήσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν (ἀστικαὶ ἢ ἀγροτικαί), ἐπὶ πλέον δὲ 5 % ἐπὶ τοῦ φόρου χάριν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ 6 % διὰ τοὺς στρατιωτικοὺς ἐξοπλισμούς.

γ') *Ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ζῴων*. Ἐποίκιλλε κατὰ περιφερείας καὶ ἀνήρχετο εἰς 4—5 $^1/_2$ γρόσια κατὰ κεφαλὴν αἰγῶν ἢ προβάτων, εἰς 10 γρόσια δι' ἑκάστην κάμηλον καὶ εἰς 3 $^1/_2$—5 γρόσια κατὰ κεφαλὴν χοίρου. Ἐπὶ πλέον 6 % ἐπὶ τοῦ φόρου χάριν τῶν στρατιωτικῶν ἐξοπλισμῶν.

δ') *Ὁ στρατιωτικὸς φόρος*. Οὗτος ἀντικατέστησε τὸν κεφαλικὸν φόρον καὶ ἐβάρυνε τοὺς μὴ Μουσουλμάνους. Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ 1912 κατηργήθη, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐθεσπίσθη ἀντισήκωμα προαιρετικῆς ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, τὸ ὁποῖον ἀνήρχετο εἰς 50 τουρκικὰς λίρας.

ε') *Ὁ φόρος ἐπιτηδεύματος*. Οὗτος ἐπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τὰ ἔχοντα πληθυσμὸν ἄνω τῶν 2.000 κατοίκων. Ἐξῃρεῖτο ἡ Κωνσταντινούπολις μέχρι τοῦ 1910, ὅτε συμπεριελήφθη καὶ αὕτη εἰς τὴν φορολογίαν ταύτην. Ὁ φόρος ἐπιτηδεύματος ἦτο δύο εἰδῶν: *πάγιος* ἢ *ἀναλογικός*. Καὶ *πάγιος* μὲν ἐπεβάλλετο εἰς ὡρισμένας τάξεις ἐπαγγελματιῶν, ἐν εὐρυτάτῳ κύκλῳ ἐργαζομένων, ἢ ἀνωνύμους ἑταιρείας, διῃρεῖτο δὲ εἰς τέσσαρας τάξεις, ἀναλόγως τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐργασιῶν. *Ἀναλογικὸς* φόρος ἐπεβάλλετο κατ' ἀναλογίαν τοῦ χώρου, ἔνθα ἠσκεῖτο τὸ ἐπάγγελμα: εἰς 4 % ἐπὶ τοῦ ἐνοικίου τοῦ καταστήματος ἢ εἰς 3 ‰ ἐπὶ τῆς κατ' ἐκτίμησιν ἀξίας τοῦ καταστήματος, προκειμένου περὶ ἐμπόρων, βιομηχάνων ἢ ἑταιρειῶν. Εἰς 3 % ἐπὶ τῶν κερδῶν προμηθευτῶν τροφίμων, ἐργολάβων δημοσίων ἔργων καὶ ἐνοικιαστῶν δεκάτης ἢ ἄλλων δημοσίων φόρων. Εἰς τὸν φόρον προσετίθετο καὶ 6 % αὐτοῦ χάριν τῶν στρατιωτικῶν ἐξοπλισμῶν. Οἱ ξένοι ὑπήκοοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρου ἐπιτηδεύματος.

ϛ') *Ὁ φόρος ὁδοποιίας*. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους κατεβάλλετο οὗτος διὰ προσωπικῆς ἐργασίας μόνον, μετέπειτα δὲ καὶ διὰ χρημάτων, κατ' ἐκλογὴν τοῦ ὑποχρέου, ἦσαν δὲ ὑπόχρεοι πάντες οἱ ἄρρενες πλὴν τῶν ἱερωμένων, τῶν στρατιωτικῶν κλ. Ἡ ἐργασία ἦτο 4 ἡμερῶν. Μετὰ τὸ τουρκικὸν Σύνταγμα (1908) ἡ προσωπικὴ ἐργασία ἀντικατεστάθη διὰ χρηματικῆς καταβολῆς.

ζ') *Φόρος μεταλλείων*. Τὰ μεταλλεῖα παρεχωροῦντο δι' αὐτοκρατορικοῦ φιρμανίου ἐπὶ καταβολῇ φόρου 50—200 λιρῶν, ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τοῦ μεταλλείου. Πλὴν τούτου οἱ ἀνάδοχοι ὑπεχρεοῦντο καὶ εἰς τὴν καταβολὴν φόρου κατ' ἔκτασιν (10 γρόσια κατὰ τζερίπ, ἤτοι κατὰ 10 στρέμματα), πρὸς δὲ εἰς ἐτήσιον φόρον 1—20 %, ἀναλόγως τοῦ βάθους τοῦ μεταλλείου καὶ τοῦ εἴδους τοῦ μεταλλεύματος. Εἰδικῶς διὰ τὰ λατομεῖα κατεβάλλετο ὡς φόρος ἀδείας ἐκμεταλλεύσεως 5—100 λίραι, ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ λατομείου καὶ τῆς διαρκείας τῆς ἐκμεταλλεύσεως. Πλὴν τούτου, ἐπεβάλλετο καὶ φόρος 10 παράδων κατὰ στρέμμα καὶ 5 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐξορυσσομένης ὕλης.

η') *Φόρος δασῶν*. Ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν ἐπεβάλλετο φόρος 10 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς ὑλοτομουμένης ξυλείας, ἐπὶ δὲ τῶν ξυλανθράκων καὶ καυσοξύλων τέλος χαρτοσήμου 20 παράδων ἀνὰ 100 ὀκάδας καυσοξύλων καὶ 1 γροσίου ἀνὰ 100 ὀκάδας ἀνθράκων. Ἐπὶ τῶν δημοσίων δασῶν ὁ φόρος ἐποίκιλλε μεταξὺ 10—25 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς ξυλείας, καὶ μεταξὺ 2—12 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀνθράκων καὶ καυσοξύλων. Οἱ κάτοικοι τῶν περὶ τὸ δάσος χωρίων ἀπηλλάσσοντο τῶν ἀνωτέρω φόρων.

Β') *Ἔμμεσοι φόροι*. α') *Τελωνειακοὶ δασμοί*. Ἐν Τουρκίᾳ δὲν ὑπῆρχον δασμοὶ εἰδικοὶ δι' ἕκαστον εἶδος ἐμπορεύματος, ἀλλ' ἐπεβάλλετο γενικὸς δασμὸς 11 % κατ' ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας αὐτῶν. Τοῦ δασμοῦ τούτου ἀπηλλάσσοντο: 1) οἱ πρέσβεις καὶ οἱ πρόξενοι τῶν ξένων κρατῶν διὰ τὰ εἴδη τῆς ἀτομικῆς χρήσεως αὐτῶν, 2) αἱ μοναὶ καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα δι' ὡρισμένα τινὰ εἴδη, 3) αἱ μηχαναὶ καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως τῶν ἐργοστασίων. Ὁ ἐξαγωγικὸς δασμὸς καὶ τὸ δικαίωμα διαμετακομίσεως ἦτο 1 % ἐπὶ τῆς ἀξίας.

β') *Φόρος οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν*. Τὸ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγόμενον οἰνόπνευμα κατέβαλλε δασμὸν 11 % ἐπὶ τῆς ἀξίας καὶ προσέτι 24—48 παρᾶδες κατ' ὀκᾶν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἀναλογίαν ἐφορολογεῖτο καὶ τὸ παραγόμενον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Τὰ οἰνοπνευματώδη ποτά, πλὴν τοῦ εἰσαγωγικοῦ δασμοῦ τοῦ 11 %, ἐφορολογοῦντο προσθέτως καὶ μὲ 48 παρᾶδες κατ' ὀκᾶν. Ὁ ἐγχώριος οἶνος, καθὼς καὶ ἡ ρακὴ καὶ ὁ ζῦθος, ἐφορολογοῦντο μὲ δικαίωμα κατασκευῆς 15 % ἐπὶ τῆς ἀξίας. Πλὴν τούτων οἱ πωληταὶ τῶν ποτῶν κατέβαλλον ἴδιον φόρον, ὅστις ἦτο ἴσος πρὸς τὸ $^1/_4$ τοῦ ἐνοικίου τοῦ καταστήματος.

γ') *Φόρος ἁλιείας*. Διὰ πᾶσαν ἄδειαν ἁλιείας κατεβάλλετο τέλος 10 γροσίων, ἀλλὰ πλὴν τούτου διὰ τοὺς ἰχθῦς, ὄστρακα κλπ. τοὺς ἁλιευομένους ἐν θαλάσσῃ κατεβάλλετο ἕτερος φόρος 20 %, διὰ δὲ τοὺς ἁλιευομένους εἰς λίμνας καὶ ποταμοὺς 10 %.

δ') *Φόρος θήρας*. Διὰ πᾶσαν ἄδειαν θήρας διαρκείας ἑνὸς ἔτους κατεβάλλετο τέλος 40 γροσίων μὲν διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, 20 δὲ γροσίων διὰ τὰς πρωτευούσας τῶν νομῶν καὶ 10 γροσίων διὰ τὰ λοιπὰ μέρη.

ε') *Φόρος καπνοῦ*. Ὁ φόρος οὗτος εἰσεπράττετο ὑπὸ τῆς ἑταιρείας μονοπωλίου τοῦ καπνοῦ. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ καλλιεργήσῃ καπνὸν ἄνευ ἀδείας τῆς ἑταιρείας, ἥτις ἐχορήγει αὐτὴν δωρεάν. Τὸ προϊὸν μετεφέρετο τῇ φροντίδι τῆς ἑταιρείας εἰς τὰς ἀποθήκας αὐτῆς καὶ ἐκεῖθεν ἢ ἐπωλεῖτο εἰς τὴν ἑταιρείαν ταύτην ἢ ἐξήγετο εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ καταβλητέος φόρος ἦτο οἷος καὶ διὰ τὰ λοιπὰ προϊόντα (δεκάτη κλπ.). Ἡ κατεργασία ἐνηργεῖτο εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς ἑταιρείας, ἐπωλεῖτο δὲ εἰς τὰ καταστήματα ἀδείᾳ τῆς αὐτῆς ἑταιρείας, ἥτις ὥριζε καὶ τὴν τιμὴν κατὰ ποιότητα. Διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ καπνοῦ κατεβάλλετο εἰς τὴν ἑταιρείαν δικαίωμα 3 $^1/_2$—8 γροσίων κατ' ὀκᾶν, ἀναλόγως τῆς χώρας εἰς ἣν ἀπεστέλλετο. Ἡ εἰσαγωγὴ καπνοῦ εἰς Τουρκίαν ἦτο ἀπηγορευμένη, ἐπετρέπετο δὲ μόνον ἡ τῶν πούρων καὶ ἡ τοῦ ταμβάκου.

Ν. ΚΛΣ

—φόρος ἀποδήμων. Ὡς τοιοῦτος νοεῖται ἰδίως ὁ βαρύνων πρόσωπα ἡμεδαπῶν διαμένοντα κατὰ περιόδους ἢ διαρκῶς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἐν τῇ συνθετικῇ φορολογίᾳ τῶν καθαρῶν προσόδων ἐπροτάθη ἡ παρακολούθησις τῶν φορολογουμένων, ὧν τὰ εἰς ἀλλοδαπὴν ταξίδια εἶναι ἐνδεικτικὰ ἐξόδων. Τὸ ζήτημα συνδέεται πρὸς τὴν *φορολογικὴν κατοικίαν* (βλ. λ.) καὶ προβλέπεται ἐν τῇ συνθετικῇ φορολογίᾳ δι' εἰδικῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ νόμου 1610, ὁρίζοντος ὅτι θεωρεῖται διαμείνας ἐν Ἑλλάδι ἐπί τινα περίοδον χρόνου πᾶς ὅστις, ἔστω καὶ τὴν κατοικίαν αὐτοῦ ἐν ἀλλοδαπῇ ἔχων, ἐτήρησεν οὐχ ἧττον εἰς διάθεσιν αὐτοῦ πρὸς διαμονήν, καθ' ὅλην τὴν περίοδον, ἢ ἐπὶ χρονικὰ διαστήματα μὴ συναπτὰ μέν, ἀλλὰ τῶν

Digitized by Google

ὁποίων τὸ ἄθροισμα ἰσοῦται πρὸς τὸ μέγεθος τῆς περιόδου, ἓν ἢ πλειότερα ἐνδιαιτήματα, ἀνεξαρτήτως τοῦ διαρκοῦς ἢ μὴ τῆς ἐν Ἑλλάδι πραγματικῆς διαμονῆς αὐτοῦ. [Πρβλ. *Jèze-Γεωργαντᾶ*, γ', σελ. 288 ἑπ., *Δερτιλῆ*, Περὶ διεθνοῦς διπλῆς φορολ., σελ. 127—132, *Γεωργουλοπούλου*, σελ. 12, *Ἀνδρεάδου*, Ἡ φορολογία τῶν ἀποδημούντων, εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» τοῦ 1924.] Γ. Ν. Κ.

—**φόρος *εἰσπραττόμενος ἐν τοῖς τελωνείοις*.** Ὡς τοιοῦτος νοεῖται, ἰδίως, ὁ ἐπὶ προϊόντων τῆς γῆς, ἐξαγομένων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ μεταφερομένων διὰ ξηρᾶς ἢ θαλάσσης ἐντὸς τοῦ κράτους, εἰσπραττόμενος κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἢ μεταφοράν των καὶ ἀντιστοιχῶν εἰς φόρον ἐγγείου προσόδου, ὡς ὁ φόρος σύκων κλπ. Διακρίνεται δὲ ὁ φόρος ὁ εἰσπραττόμενος ἐν τοῖς τελωνείοις ἀπὸ τὰ ἐπίσης ἐν αὐτοῖς εἰσπραττόμενα *τέλη* εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς (βλ. λ. *δασμός, τέλη, τελωνεῖα*). Γ. Ν. Κ.

—**φόρος *καταναλώσεως*·** βλ. λ. *καταναλώσεως* φόρος.

—**φόρος *κεφαλικός*.** Ὁ ἐπιβαλλόμενος κατὰ κεφαλήν, δηλαδὴ ἕκαστον ἄτομον, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ὡς ἴση ἑκάστου ἀτόμου εἰσφορά, ἀδιαφόρως τοῦ εἰσοδήματος ἢ τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Δυνατὸν νὰ ἐπιβάλληται κατὰ οἰκογένειαν ἢ μόνον ἐπὶ ἀτόμων πληρούντων ὡρισμένας προϋποθέσεις, ἡλικίας, φύλου κλπ., ἢ ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν. Εἶναι ὁ ἁπλούστερος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδικώτατος τῶν φόρων, ὡς ἀπαιτῶν ἴσην εἰσφορὰν ἀδιακρίτως τῶν δυνάμεων ἑκάστου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων κρατῶν. [Πρβλ. *Gaston-Jèze* «Δημόσια Οἰκονομικὰ» ὑπὸ *Γεωργαντᾶ*, γ', σελ. 469 ἑπ.] Γ. Ν. Κ.

—**φόρος *κυκλοφορίας κινητῶν ἀξιῶν*.** Οὗτος εἶχεν ἐπιβληθῇ διὰ τοῦ νόμου ͵ΓΤΗΓ' τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1909 ὡς «τέλος μεταβιβάσεως» ἐπὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν, κατηργήθη δὲ διὰ τοῦ νόμου 1640 τοῦ 1919 περὶ φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων (ἄρθρ. 1 § 2 β'). Γ. Ν. Κ.

—**φόρος *κυνῶν*.** Ὁ φόρος οὗτος δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τοὺς *πολυτελείας* (βλ. λ.) φόρους, διότι ἐπιβάλλεται ἐπὶ κυνῶν διασκεδάσεως (πρβλ. σελ. 963, γ' τόμ., «Τὰ Δημόσια Οἰκονομικὰ κατὰ *Jèze* ὑπὸ *Β. Δ. Γεωργαντᾶ*). Ὁ φόρος οὗτος, ἐπιβληθεὶς ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν Α. Σιμοπούλου, διὰ τοῦ νόμου ΒΦΟΘ' τῆς 9 Ἰανουαρίου 1899 περὶ φορολογίας τῶν ζῴων (κεφ. Γ' «περὶ φορολογίας τῶν μεγάλων ζῴων καὶ τῶν κυνῶν», ἄρθρ. 14) διὰ τοὺς κύνας τῆς πολυτελείας δρχ. 10 κατὰ κεφαλὴν καὶ κατ' ἔτος καὶ δρχ. 3 διὰ τοὺς λοιποὺς (ἐκτὸς τῶν ποιμενικῶν), ταχέως κατηργήθη, ἀποτυχὼν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ του. Γ.Ν.Κ

—**φόρος *μεταβιβάσεως ἀκινήτων*.** Ἄμεσος φόρος, ἐπιβληθεὶς διὰ τοῦ νόμου 4225 τοῦ 1929 καὶ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 19 Μαρτίου 1929 ἐφ' ἑκάστης ἀπαλλοτριώσεως ἐξ ἐπαχθοῦς αἰτίας ἀκινήτου ἢ πραγματικοῦ ἐπὶ ἀκινήτου δικαιώματος, ὑπολογιζόμενος εἰς ἐλαφρὸν ποσοστὸν ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀπαλλοτριουμένου δικαιώματος (βλ. λ. *ὑπερτίμημα*). Γ. Ν. Κ.

—**φόρος *ὑδρεύσεως*.** Καλεῖται κοινῶς οὕτω ὁ δυνάμει τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 11 Ὀκτωβρίου 1925, κυρωθέντος διὰ τοῦ νόμου 4670 τοῦ 1930, ἐπιβληθεὶς πρόσθετος *φόρος* οἰκοδομῶν (βλ. λ.) Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Παλαιοῦ καὶ Νέου Φαλήρου, Τζιτζιφιῶν καὶ Καλλιθέας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ δανείου ὑδρεύσεως αὐτῶν, διὰ τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθησαν τὸ φράγμα τοῦ Μαραθῶνος καὶ λοιπὰ ἔργα *ὑδρεύσεως*. Συντελεσθέντων τῶν ἔργων τούτων, ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ δανείου τούτου γίνεται διὰ τῶν ἐκ τῆς ὑδροληψίας εἰσπράξεων καὶ ὁ φόρος οὗτος ἔπαυσεν ἐπιβαλλόμενος. Γ. Ν. Κ.

—**φόρος *ὑπερεισοδήματος*.** Ὁ φόρος οὗτος εἶχεν ἐπιβληθῇ διὰ τοῦ νόμου 1642 τοῦ 1919 «Περὶ φορολογίας τῆς αὐτομάτου ὑπερτιμήσεως τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας» (ἄρθρ. 1 καὶ 6) ὡς φόρος ἐπὶ τῆς καθ' ἕκαστον οἰκονομικὸν ἔτος πραγματοποιηθείσης αὐτομάτου αὐξήσεως τοῦ ἐξ ἐκμισθώσεως καθαροῦ εἰσοδήματος ἀκινήτου. Ἀλλ' ἐκλειψασῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῶν δημιουργουσῶν τοιαῦτα ὑπερεισοδήματα καὶ ἀποτυχούσης, ἄλλως τε, τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ φόρου τούτου, οὗτος κατηργήθη διὰ τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων τῆς 8 Σεπτεμβρίου 1923 καὶ τῆς 12 Δεκεμβρίου 1923. Γ. Ν. Κ.

—**φόρου *ἐπίπτωσις*.** Ἡ ὑπὸ τοῦ καταβάλλοντος τὸν φόρον ἐπίρριψις τοῦ βάρους εἰς ἕτερον, τὸν ὁριστικῶς ὑφιστάμενον αὐτόν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον τῆς ἀνταναχλάσεως τοῦ φόρου καὶ εἶναι ἐκ τῶν δυσκολωτέρων ζητημάτων τῆς δημοσιονομίας (πρβλ. «Τὰ δημόσια οἰκονομικὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομικὴ νομοθεσία» κατὰ *Jèze* ὑπὸ *Β. Δ. Γεωργαντᾶ*, γ', σελ. 340 ἑπ.). Ὁ ἄμεσος φόρος θεωρεῖται κατ' ἀρχὴν ὅτι εἶναι ὁ ἐπιπίπτων εἰς αὐτὸν τὸν φορολογούμενον, χωρὶς νὰ μεταβιβάζηται εἰς ἄλλον. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβὴς (βλ. λ. *φορολογία*), οὔτε κεῖται πάντοτε εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νομοθέτου νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὸ ἀμεταβίβαστον τῶν φόρων ἀπὸ τοὺς φορολογουμένους εἰς ἕτερα πρόσωπα. Ἐξ ἄλλου, παρετηρήθη τὸ φαινόμενον τῆς διπλῆς ἐπιπτώσεως, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἔμμεσοι φόροι, ἐνσωματούμενοι εἰς τὰς τιμάς, ἐπάγονται αὔξησιν τῶν ἡμερομισθίων, καθιστάμενοι ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκοὶ εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις. Γ. Ν. Κ.

—**φόρων *ἀπαλλαγή*.** Αὕτη, κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ κανόνος τῆς καθολικότητος τοῦ φόρου, ὑπάρχει, κατὰ νόμον, ὑπὲρ προσώπων τινῶν, τὰ ὁποῖα ἀπολαύουσιν ἀπαλλαγῆς φόρων τινῶν ἢ σειρᾶς φόρων. Αἱ ἀπαλλαγαὶ αὗται λέγονται «προσωπικαὶ» καὶ δικαιολογοῦνται ἐκ τῆς πολιτικῆς ἢ διπλωματικῆς θέσεως, τῶν γενικοῦ συμφέροντος καθηκόντων, τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἀποδοχῶν καὶ ἐν γένει τῆς ἐλλείψεως φορολογικῆς ἱκανότητος προσώπων τινῶν. Ἀντιθέτως, ὑπάρχουσιν ἐκ τοῦ νόμου φορολογικαὶ ἀπαλλαγαί, εἰσαχθεῖσαι λόγῳ τῆς φύσεως ἢ τοῦ προορισμοῦ τοῦ πράγματος, κυρίως ἕνεκα γενικωτέρων ἀναγκῶν ἢ σκοπῶν (κρατικῶν, κοινωνικῶν, φιλανθρωπικῶν, ἐκτελέσεως μεγάλων ἔργων κλπ.), ἰδίως χάριν προστασίας βιομηχανίας καὶ ἐν γένει ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλούτου τῆς χώρας, καὶ αἱ ἀπαλλαγαὶ αὗται λέγονται «πραγματικαί».

Ἰδιαιτέρα κατηγορία εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ φόρου τῶν τόκων καὶ κεφαλαίων τῶν δημοσίων ἑλληνικῶν δανείων, κατὰ τὸ ἄρθρον 27 τοῦ νόμου ͵ΒΦΙΘ' τοῦ 1898 καὶ τοὺς εἰδικοὺς περὶ συνομολογήσεως αὐτῶν νόμους, εἰς οὓς ἐπήνεγκε τροποποίησιν, καταργήσας τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ συνθετικοῦ φόρου τῶν εἰς χρυσὸν δανείων ὁ νόμος 5456 τοῦ 1932 «Περὶ προσωρινῆς ρυθμίσεως ζητημάτων δημοσίου χρέους». Ἐπίσης ἰδιάζουσα εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς φορολογίας τῶν εἰσοδημάτων τῶν νεοδμήτων οἰκοδομῶν, εἰσαχθεῖσα δι' ὡρισμένου χρόνου διάρκειαν διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 26 Ἀπριλίου 1923, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ μετὰ τὴν συρροὴν τῶν προσφύγων δημιουργηθέντος κοινωνικοῦ προβλήματος τῆς στέγης καὶ συντελέσασα σπουδαίως εἰς ἐπίλυσιν αὐτοῦ, ἀνασταλεῖσα δὲ προσωρινῶς διὰ τοῦ νόμου 5821 τοῦ 1933. Αἱ φορολογικαὶ ἀπαλλαγαί, ἰδίως ἐν τῇ φορολογίᾳ τῶν καθαρῶν προσόδων καὶ λοιποῖς ἀμέσοις φόροις, χρησιμεύουσι προσέτι εἴτε πρὸς περιορισμὸν τῆς διπλῆς φορολογίας, εἴτε πρὸς μετριασμὸν καὶ δικαιοτέραν ρύθμισιν τοῦ φορολογικοῦ βάρους (βλ. καὶ λ. *ἀτέλεια*). Ἡ κατάχρησις τῆς νομοθετήσεως πολυαρίθμων φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν, δημιουργουσῶν πηγὴν φορολογικῆς ἀνισότητος καὶ ὑπεκφυγῆς, ἤγαγε τὸν νομοθέτην εἰς ρύθμισιν τοῦ θέματος τούτου διὰ νεωτέρων νομοθετημάτων, ἐξ ὧν τὸ σπουδαιότερον ἐψηφίσθη κατὰ Σεπτέμβριον 1933.

[Πρβλ. *Γ. Ν. Κοφινᾶ*, «Ἐγχ. φορ. δικ.», σελ. 78 ἑπ.—*Καραπαύλου-Νομικοῦ*, σελ. 18,23 ἑπ., 128 ἑπ., 199 ἑπ.—*Γεωργουλοπούλου*, σελ. 23—35,55—56, 81—86, 88 ἑπ., 151, 161, 175.—*Δερτιλῆ*, «Περὶ τῆς διεθνοῦς διπλῆς φορ.», σελ. 103 ἑπ.—*Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου*, «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι», σελ. 241, 262, 271, 301, 311, 357. Γ. Ν. Κ.

—**φόρων *βεβαίωσις*.** Αὕτη γίνεται δι' ἐγγραφῆς τοῦ παρ' ἑκάστου ὀφειλέτου εἰσπρακτέου ποσοῦ ἐν φορολογικῷ καταλόγῳ ἐπὶ ἀμέσων φόρων ἢ ἐν τῇ κατὰ νόμον συντασσομένῃ πράξει βεβαιώσεως παρὰ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς. [Πρβλ. *Κοφινᾶ*, Ἐγχ. φορ. δικ., σελ. 125 ἑπ.] Γ. Ν. Κ.

—**φόρων *ἔκπτωσις*.** Ἡ ὁλικὴ ἢ μερικὴ ἀπόσβεσις βεβαιωθέντος ἐν τοῖς βιβλίοις εἰσπρακτέων δημοσίου ταμείου χρέους, δυνάμει διοικητικῆς πράξεως, ἥτις κατὰ τοὺς ὑπηρεσιακοὺς κανονισμοὺς λέγεται «πρωτόκολλον ἐκπτώσεως» καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐκδίδεται ἡ ἄδεια διαγραφῆς τοῦ χρέους ἐκ τῶν εἰσπρακτέων ποσῶν. Ἐξ ἄλλου, ἐκπτώσεις ἐμφανίζονται ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῶν ἀμέσων φόρων πρὸς δικαιοτέραν ρύθμισιν αὐτῆς, π. χ. ἐκπτώσεις λόγῳ ἐλαχίστου ὁρίου συντηρήσεως, λόγῳ οἰκογενειακῶν βαρῶν κ. λ. π. [Πρβλ. *Κοφινᾶ*, Ἐγχ. φορ. δικ., σελ. 146.] Γ. Ν. Κ.

—**φόρων *ἐπιστροφή*.** Αὕτη γίνεται πρὸς τὸν καταβαλόντα αὐτὸν ἄνευ νομίμου αἰτίας ἢ ὑπὲρ τὸ νόμιμον μέτρον, καθὼς καὶ εἴς τινας περιπτώσεις, εἰδικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένας. Ἐξαιρετικῶς ἐπὶ τελῶν χαρτοσήμου ὁ νόμος ἀπαγορεύει κατὰ κανόνα τὴν ἐπιστροφήν. [Πρβλ. *Κοφινᾶ*, Ἐγχ. φορ. δικ., σελ. 148.] Γ. Ν. Κ.

—**φόρων *παραγραφή*.** Ἡ διὰ τῆς παρελεύσεως ὡρισμένου χρόνου ἀπόσβεσις τῆς *φορολογικῆς* ὑποχρεώσεως (βλ. λ.) καὶ τοῦ χρέους τοῦ φόρου. Κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχῦον ρωμαϊκὸν δίκαιον, αἱ ἐκ φόρων ἀπαιτήσεις τοῦ δημοσίου ἦσαν ἀπαράγραπτοι. Ἀλλὰ διὰ νεωτέρων νόμων ὡρίσθησαν «ἀνατρεπτικαὶ προθεσμίαι» ἢ παραγραφαί, ἐντὸς τοῦ χρόνου τῶν ὁποίων δέον νὰ γίνεται ἡ *φορολογικὴ* ἐγγραφὴ (βλ. λ.) ἢ ἡ πρᾶξις τῆς ἁρμοδίας πρὸς βεβαίωσιν τοῦ φόρου ἀρχῆς. Ὁ δὲ κῶδιξ περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων (ἄρθρ. 86) ὁρίζει χρόνον παραγραφῆς τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις εἰσπρακτέων ἐγγεγραμμένων χρεῶν τοῦ δημοσίου (βλ. καὶ λ. *φορολογικὴ* προθεσμία, *φορολογικοὶ* κατάλογοι). [Βλ. εἰς σελ. 181—183 καὶ 255—257 «Φορολογικῆς Ἐπιθεωρήσεως», ἔτους Β', ἄρθρα Γ'. *Ν. Κοφινᾶ* καὶ μονογραφίας «Περὶ παραγραφῆς» *Δημ. Παπαευστρατίου* καὶ *Π. Δερτιλῆ*.] Γ. Ν. Κ.

φόρος (ὁ), ἢ ***φόρον*** (τὸ) (λατ. forum). Παρὰ Ρωμαίοις καὶ Βυζαντινοῖς αἱ ἀγοραὶ τῶν πόλεων, ἰδίως δὲ αἱ μεγάλαι ἀγοραὶ τῆς *Ρώμης* καὶ *Κωνσταντινουπόλεως* (βλ. τὰς λ.)· ‖ δημοτ., ἡ ἀγορά, τὸ ἔξω τοῦ οἴκου, τὸ φανερόν: «τὰ βγάλανε 'ς τὸ φόρο τὰ μυστικά του».

Φόρος, ἢ ***Φόρον*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου, συνοδευομένου καὶ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος ἱδρυτοῦ, εὐεργέτου ἢ λαοῦ τινος, ὠνομάζοντο πλεῖσται πόλεις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀναγνωριζόμεναι ἐνίοτε καὶ εἰς τὰ σημερινά των ὀνόματα, ὡς *Φόρον Σεμπρωνίου, Φόρον Ποπλίου, Φόρον Λιβίου κλπ., περὶ ὧν βλ. κατωτ.* Π. Ν. Π.

—**Φόρος *Ἀδριανοῦ*** (Forum Hadriani) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κάτω Γερμανίας (Βαταυΐας) κατὰ τὸ στόμα τοῦ δέλτα τοῦ Ρήνου, τὸ ἐκβάλλον νοτίως τοῦ Λουγιδίνου (*Πτολεμ.* Β, ια, 28), τοῦ νῦν Leyd. Ἀναφέρεται ἐν τῷ Πεουτιγγεριανῷ χάρτῃ καὶ εἶναι τὸ σύγχρονον Voorburg. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Ἀππίου*** (Appii Forum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Ἀππίου* Φόρος.

—**Φόρος *Βιβαλῶν*** (Forum Bibalorum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βιβαλῶν (*Πτολεμ.* Β, στ, 42). Ἡ σύγχρονος Vianna del Bollo. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Γάλλων*** (Forum Gallorum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας βορείως τῆς Καισαραυγούστας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ γεωγράφου Ραβέννης καὶ τοῦ Ἀντωνινιανοῦ Ὁδοιπορικοῦ. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Γιγουρῶν*** (Forum Gigorum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τειβούρων. Ἀπαντᾷ καὶ *Φόρος Ἡγουρῶν* (*Πτολεμ.* Β, στ, 38). Εἶναι ἡ σύγχρονος Val de Guerrez. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Διουγουντῶν*** (Forum Diuguntorum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἑνετίας ἐν τῇ «ὑπὸ τὴν Οὐενετίαν» χώρᾳ τῶν Κενομανῶν (*Πτολεμ.* Γ, α, 31). Ἀπαντᾷ καὶ *Ἰουγούντων* καὶ *Ἰουτούντων*. Εἶναι ἡ σύγχρονος Crema κατὰ τοὺς μέν, Chiari κατ' ἄλλους. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Δομιτίου*** (Forum Domitii) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία Κελτογαλατίας τῆς Ναρβωνησίας, ὀλίγον ἔσω τῆς θαλάσσης ἐπὶ τῆς Δομιτίας ὁδοῦ τῆς ἑνούσης τὸν Νάρβωνα (*Στράβ.* Β, 105) πρὸς τὴν Νέμαυσον κολωνίαν (*Πτολεμ.* Β, ι, 10). Ἀναφέρεται εἰς τὸν Πεουτιγγεριανὸν χάρτην καὶ τὸ Ἀντωνινιανὸν Ὁδοιπορικόν, εἶναι δὲ τὸ σύγχρονον Mont-bazin. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Ἡγουρῶν*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Φόρος* Γιγουρῶν.

—**Φόρος *Ἰουγούντων*** (ForumIoguntorum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Φόρος* Διουγουντῶν.

—**Φόρος *Ἰούλιος*** (Forum Iulium colonia) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Καρνῶν (*Πτολεμ.* Γ, α, 29) εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Καρνικῶν Ἄλπεων, κτίσμα τοῦ Καίσαρος ἢ τοῦ Αὐγούστου, πρωτεύουσα τῆς Ἑνετίας μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκυληΐας (454 μ. Χ.). Ἀπαντᾷ καὶ ὡς *Φοροϊούλιον*, εἶναι δὲ ἡ σύγχρονος Cividale τοῦ *Φριούλ*. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Ἰουλίου*** (Forum Iulii colonia) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Κελτογαλατίας τῆς Ναρβωνησίας, ἐγγὺς καὶ βορειοανατολικῶς τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀργεντίου (νῦν Argens) κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Β, ι, 8). Κατὰ τὸν Στράβωνα (Δ, 184) εἰς τὸν ὡραῖον του λιμένα, εὑρισκόμενον μεταξὺ Ὀλβίας (νῦν Eoube) καὶ Ἀντιπόλεως (νῦν Antibes), ἦτο ὁ πολεμικὸς ναύσταθμος τοῦ «Καίσαρος τοῦ σεβαστοῦ», οὗ ναυστάθμου διακρίνονται ἔτι καὶ νῦν λείψανα λιμενικῶν ἔργων. Πατρὶς τοῦ Ἀγρικόλα. Σῴζονται ἐνδιαφέροντα ἐρείπια ὀχυρωματικῶν ἔργων, πυλῶν, ὑδραγωγείου, ἀμφιθεάτρου. Εἶναι τὸ σύγχρονον Frejus. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Ἰουτούντων*** (Forum Iotuntorum) *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Φόρος* Διουγουντῶν.

—**Φόρος *Κλωδίου*** (Forum Clodii) *['Αρχ. Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τούσκων (*Πτολεμ.* Γ, α, 50), ἐπὶ τῆς φερωνύμου ἐθνικῆς ὁδοῦ, ὡς δείκνυται εἰς τὸν Πεουτιγγεριανὸν χάρτην. Ἡ τοποθεσία της παρὰ τὴν σύγχρονον Bracciano καὶ δὴ μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν S. Marco, S. Marciano καὶ S. Liberato (βλ. *Muller* καὶ *Πτολεμ.* I, 350, 4). Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Κλαυδίου*** (Forum Claudii) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ «Κεντρώνων ἐν Γραίαις Ἄλπεσι» (*Πτολεμ.* Γ, α 37). Εἶναι ἡ σύγχρονος Centron, πλησίον τῆς Aixme (ἀρχ. Ἄξιμα) τῆς Ἀόστης. Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

— **Φόρος *Κορνηλίου*** (Forum Cornelii) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῇ λεγομένῃ Γαλλία ἡ Τογάτα, τῇ μεταξὺ Ἀπεννίνων καὶ Ραουένης (*Πτολ.* Γ, α, 50). Φέρεται ὡς κτίσμα τοῦ Σύλλα, ἔκειτο δὲ ἀνατολικῶς τῆς Βονωνίας καὶ ἐπὶ τῶν Σιννίου ποταμοῦ καὶ Αἰμιλίας ὁδοῦ. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῇ χειμερινὸν στρατόπεδον κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Εἶναι ἡ σύγχρονος Imola. Σ. Ε. Λ.

— **Φόρος *Λιμικῶν*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Λιμία*.

— **Φόρος *Ναρβασῶν*** (Forum Narbasorum) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις Ἱσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας, πρωτεύουσα τῆς χώρας τῶν Ναρβασῶν (*Πτολεμ.* Β, στ, 49), ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουρίου ἐκτισμένη. Πιθανῶς ἡ σύγχρονος Orense. Σ. Ε. Λ.

— **Φόρος *Νέος*** (Forum Novum) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς Τραϊανῆς ὁδοῦ (ἀνατολικῶς τοῦ Benevento), ὡς ὁ Πεουτιγγεριανὸς χάρτης καὶ τὸ Ἀντωνινιανὸν Ὁδοιπορικόν. Εἶναι τὸ σύγχρονον Montemole. Σ. Ε. Λ.

— **Φόρος *Νέρωνος*** (Forum Neronis) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις Κελτογαλατίας Ναρβωνησίας, πρωτεύουσα τῆς χώρας τῶν Μημίνων (*Πτολεμ.* Β, ι, 16). Εἶναι ἡ σύγχρονος Forcalquier. Σ. Ε. Λ.

— **Φόρος *Ποπιλίου*** (Forum Popilii) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς Ποπιλίας ὁδοῦ, ἀνατολικῶς τοῦ ὄρους Ἀλβούρνου (Πεουτιγγεριανὸς χάρτης, γεωγράφος Ραβένης καὶ ἐπιγραφαί)· εἶναι ἡ σύγχρονος La Polla. Καὶ ἄλλη πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς Αἰμιλίας ὁδοῦ, ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀναφερομένη γεωγραφικῶν πηγῶν. Ἀμφότεραι ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ Ποπλίου Ποπιλίου Λαίνα, ὑπατεύσαντος τῷ 132 π. Χ. Σ. Ε. Λ.

— **Φόρος *Σεμπρωνίου*** (Forum Sempronii) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὄμβρων (*Πτολεμ.* Γ, α, 53), ἐπὶ τοῦ Μεταύρου ποταμοῦ καὶ τῆς Φλαμινίας ὁδοῦ (*Στράβ.* Ε, 227). Παρ' αὐτὴν ἐνικήθη ὁ Ἀσδρούβας (207 π. Χ.). Νῦν ὀνομάζεται κατὰ παραφθορὰν καὶ σύμπτυξιν Fossembrone. Σ. Ε. Λ.

— **Φόρος *Τιβερίου*** (Fornm Tiberii) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις Κελτογαλατίας τῆς Βελγικῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἐλουητίων (*Πτολ.* Β, θ, 20), εἰς λιμένα, ὅν, κατὰ τὸν Στράβωνα, ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὁρμητήριον ὁ Τιβέριος ναυμαχῶν πρὸς Οὐϊνδελικούς. Εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ Ρήνου λιμὴν Zurrach (*Muller* καὶ Πτολεμ. I, 231, 11). Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Τραϊανοῦ*** (Forum Traiani) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μεσόγειος πόλις τῆς Σαρδηνίας ἐπὶ τοῦ Θύρσου, οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμ. 6,7) καὶ τοῦ Ἀντωνινιανοῦ Ὁδοιπορικοῦ. Ἴχνη αὐτῆς (θέρμαι, γέφυρα) σῴζονται παρὰ τὸ χωρίον Fordugiannu. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Φλαμινίου*** (Forum Flaminii) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὄμβρων (*Πτολεμ.* Γ, α, 54). Εἶναι ἡ σύγχρονος Foligno. Σ. Ε. Λ.

—**Φόρος *Φουλβίου*** (Forum Fulvi) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Λιγουρίᾳ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πάδου, κατὰ τὴν συμβολήν του μετὰ τοῦ Τανάρου (Πεουτιγγεριανὸς χάρτης, *Πλίνιος* 3,49). Εἶναι ἡ σύγχρονος Valenza. Σ. Ε. Λ.

φορὸς (ὁ, ἡ), —*ὸν* (τό)· ὁ φέρων, ὁ κομίζων, φορεὺς (πρβ. *προσοδοφόρος, σηματοφόρος* κττ.).

—[*Ναυτ.*] Καλεῖται *φορὸς* (κοιν. *λασκάδα* ἢ *χυτὰ*) ἡ ἱστιοδρομία, καθ' ἣν τὰ ἱστία δέχονται τὸν ἄνεμον ἀπὸ διευθύνσεως καθέτου πρὸς τὸ διάμηκες τοῦ πλοίου ἐπίπεδον· εἶναι ἡ ἀρίστη τῶν ἱστιοδρομιῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἀποδόσεως εἰς ταχύτητα, διακρίνεται δὲ εἰς «φορὸν μὲ πρόποδας δεξιὰ» (δεξιήνεμον) καὶ εἰς τοιαύτην «μὲ πρόποδας ἀριστερὰ» (ἀριστερήνεμον). *Φορὸς ἄνεμος* καλεῖται ὁ ἐπιτρέπων καὶ παρέχων τὴν τοιαύτην ἱστιοδρομίαν. Σ. Ε. Λ.

φορόσημον (τό). Λέγεται οὕτω, ἐν ἄρθρῳ 15 τοῦ νόμου 1640 «Περὶ φορολογίας καθαρῶν προσόδων», τὸ ἔνσημον, διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὁποίου εἰσπράττεται ὁ φόρος ἐπὶ τῶν τόκων, εἰς ἃς περιπτώσεις προβλέπεται εἴσπραξις διὰ φοροσήμου, κατὰ τὸ ἀπὸ 29 Φεβρουαρίου 1932 διάταγμα. Διὰ χρήσεως ἐνσήμου εἰσπράττονται, ἐκτὸς τῶν τελῶν χαρτοσήμου, καί τινες ἄλλοι φόροι, ὡς ὁ ἐπὶ τοῦ εἰς φιάλας οἴνου, ὁ ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος κ. τ. λ. (βλ. λ. *ἔνσημον, τοκόσημον*). Γ. Ν. Κ.

— [*Ἱστορ.*] Ὁ τύπος καὶ ἡ κατ' ἀξίαν διαβάθμισις τοῦ *φοροσήμου* ἀρχικῶς εἶχε καθορισθῆ διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Φεβρουαρίου 1919 βασιλικοῦ διατάγματος, ὅπερ ὅμως οὐδέποτε ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ ὡς πρὸς τὸ φορόσημον καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπετεύχθη δυνάμει αὐτοῦ ἡ ἐκτύπωσις εἰδικοῦ ἐνσήμου. Ὡς φορόσημον ἐχρησιμοποιεῖτο ἐξ ἀρχῆς ἔνσημον Νέων Χωρῶν καταλλήλως ἐπισημανθὲν εἰς 25 κλάσεις, μέχρι τῆς 1ης Ἀπριλίου 1932, ἀφ' ἧς, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 29 Φεβρουαρίου 1932 διατάγματος «Περὶ βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τοῦ φόρου καθαρῶν προσόδων ἐπὶ τῶν τόκων», ἐτέθη εἰς χρῆσιν τὸ νέον εἰδικοῦ τύπου φορόσημον, καθορίζον τὰς κατ' ἀξίαν διαβαθμίσεις του (ἀπὸ λεπτῶν 50 ἕως δραχμῶν 200), τὸ σχῆμα, ὄψεις, διαστάσεις, χρῶμα καὶ λοιπὰ χαρακτηριστικά του. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ὅμως τῆς κυκλοφορίας τοῦ νέου τύπου φοροσήμου, τοῦτο καταναλίσκεται μόνον διὰ τὴν καταβολὴν φόρου τόκου μὴ ὑπερβαίνοντος τὰς χιλίας δραχμάς, ἐννοουμένου τοῦ ἄνευ τοῦ προσθέτου ποσοστοῦ ὑπὲρ ἀναγκαστικοῦ δανείου κυρίου φόρου, καθόσον ὅταν ὁ ἀναλογῶν κύριος φόρος ὑπερβαίνῃ τὸ ἄνω ὅριον καταβάλλεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον δι' ἐκδόσεως διπλοτύπου εἰσπράξεως. Περιωρίσθη δὲ ἡ τοῦ φοροσήμου ἀνάλωσις, διότι ἐν τῇ πράξει ἐγέννα δυσχερείας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐξόφλησιν τόκων μεγάλων ποσῶν, ὁπότε παρίστατο ἀνάγκη ἐπικολλήσεως πολλῶν τεμαχίων φοροσήμου, καθιστῶσα καὶ τὸν ἔλεγχον δυσχερῆ. Ἡ ἐπικόλλησις τοῦ φοροσήμου δὲν ἀρκεῖ πρὸς εἴσπραξιν τοῦ φόρου, τοῦ νόμου ἀπαιτοῦντος καὶ τὴν ἀκύρωσιν αὐτοῦ διὰ τῆς διαγραφῆς του. Τὸ ἀπὸ 4 Φεβρουαρίου 1919 βασιλικὸν διάταγμα διὰ τοῦ ἄρθρου 4 καθώριζε τὴν διαγραφὴν διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὑπογραφῆς τοῦ εἰσπράττοντος ἢ ἄλλως δι' ἐπὶ τούτῳ σφραγῖδος, ἧστινος ἀντίτυπον κατετίθετο δι' ἐγγράφου δηλώσεως τοῦ ἐνδιαφερομένου πρὸ πάσης χρήσεώς της εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἢ τὸν ἁρμόδιον ταμίαν, τὸ δὲ ἀπὸ 29 Φεβρουαρίου 1932 διάταγμα διὰ τοῦ ἄρθρου 3 καθώρισε ταύτην διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἐξοφλοῦντος πιστωτοῦ ἢ τοῦ παρακρατοῦντος χρεώστου ἐπιτιθεμένης καὶ τῆς ἡμερομηνίας της πράξεως, διηκουσῶν καὶ πέραν τῆς μιᾶς τοὐλάχιστον πλευρᾶς αὐτοῦ καὶ ἐκτεινομένων καὶ ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου. Ν. Ι. ΔΑΠΟΝΤΕΣ

φοροτεχνικὴ *ὑπηρεσία*. Ὅρος γενικώτερον σημαίνων τὸ σύνολον τῆς ὀργανώσεως τῆς ὑπηρεσίας βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τῶν φόρων, εἰδικώτερον δὲ τῶν ἀμέσων φόρων. [Πρβλ. *Ἀγγ. Ἀγγελοπούλου*, «Ἡ ἄμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι», σελ. 70, 90, 105, 125, 182, 197, 232, 336, 340.] Γ. Ν. Κ.

Φόρρερ (Forrer), ***Αἰμίλιος*.** Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1794. Υἱὸς τοῦ *Ροβέρτου Φόρρερ*, διευθυντοῦ τοῦ μουσείου τοῦ Στρασβούργου, ἠσχολήθη εἰδικῶς μὲ θέματα προϊστορίας καὶ ἱστορίας τῆς τέχνης. Τῷ 1926 περιηγήθη χάριν μελετῶν τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἔγραψεν: «Ἐξερευνήσεις» (1926—1927).

— **Φόρρερ** (Forrer), ***Ροβέρτο*ς.** Ἑλβετὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1866. Ἐπιμελητὴς τοῦ προϊστορικοῦ μουσείου τῆς Ζυρίχης, ἔγραψε: «Τάφοι καὶ ὑφαντουργικὰ εὑρήματα τοῦ Ἀσμὶν» (1891), «Ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινὰ εὑρήματα μεταξουργίας ἐν Ἀσμὶν—Πανοπόλει» (1891), «Συμβολαὶ εἰς τὴν προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν» (1892), «Δείγματα τῆς βυζαντινῆς, ρομανικῆς καὶ μεταγενεστέρων ἐποχῶν τέχνης» (1894), «Βιβλίον διευθύνσεων τῶν μουσείων, βιβλιοθηκῶν, συλλεκτῶν, καὶ ἀρχαιοπωλῶν» (1896), «Περὶ παλαιᾶς καὶ ἀρχαίας χωρικῆς τέχνης» (1906), «Προϊστορία τοῦ Εὐρωπαίου» (1908) κ.τ.λ. Θ. Κ.

Φὸρ-Ρουαγιὰλ (Fort-Royal) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τῆς Μαρτινίκας (βλ. *Φὸρ-ντὲ-Φρὰνς*).

Φόρς, *Ὄλγα*. Σύγχρονος Ρωσὶς μυθιστοριογράφος, γεννηθεῖσα τῷ 1899. Ἐδημοσίευσε τὰ πρῶτά της ἔργα μετὰ τὴν ρωσικὴν ἐπανάστασιν, πάντα δὲ εἶναι ἱστορικὰ μυθιστορήματα τῶν ἐποχῶν τῆς Αἰκατερίνης Β' καὶ Νικολάου Α'. Τὸ ἄριστον αὐτῆς εἶναι «Τὸ ἔνδυμα τοῦ Πέτρου», εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζει τὴν περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Δεκεμβριστῶν (1825) καὶ τὴν μετ' αὐτήν. Ἐκλέξασα ὡς κύριον ἥρωά της τὸν Γκόγκολ, παρουσιάζει μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ ἀκριβείας τὰς φυσιογνωμίας τῶν συγχρόνων του καὶ ἐν γένει τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου Α'. Θ. Β.

Φόρς, *Λὰ* — (La Force)· βλ. λ. *Λὰ-Φόρς*.

Φορσάνο, *Ἀντώνιος*. Φιλέλλην ἐκ Σαρδηνίας, γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὑπηρέτησεν ὡς ὑπαξιωματικὸς κατὰ τοὺς πολέμους ἐν Ἱσπανίᾳ τοῦ Μ. Ναπολέοντος ἀπὸ τοῦ 1804 καὶ ἐντεῦθεν. Ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τῷ 1821, κατῆλθεν εἰς τὴν μαχομένην Ἑλλάδα καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου, εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀλλαχοῦ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐξηκολούθησεν ὑπηρετῶν ἐν τῷ στρατῷ. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1836. Τ. Ε. Ε.

φορσῖτις (ἡ), ἢ ***σθενῖτις*.** Ζελατινοδυναμῖτις ἰσχυροτάτης δράσεως. Συνίσταται ἐκ νιτρογλυκερίνης (64 %), κολλωδιοβάμβακος (3,5 %), νιτρικοῦ ἀμμωνίου (25 %), ξυλαλεύρου (6,5 %) καὶ μαγνησίας (1 %). Σ. Γ.

Φορσκὰλ (Forskal), ***Πέτρος*.** Σουηδὸς βοτανικὸς (1732—1763). Ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ ἀνατολικὰς γλώσσας, φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ φιλοσοφίαν. Τῷ 1759 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν Κοπεγχάγῃ, τῷ δὲ 1761 ἐταξίδευσεν εἰς Ἀραβίαν πρὸς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας καὶ συνέλεξε 2.000 εἴδη φυτῶν. Ἔγραψεν εἰς τὴν λατινικήν: «Descriptiones animalium etc., quae in itinere orientali observavit P. F.» (1755), «Χλωρὶς ἀραβοαιγυπτιακὴ» (1775), «Εἰκόνες φυσικῶν εἰδῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἠπείρῳ, συλλεγέντων καὶ περιγραφέντων ὑπὸ τοῦ Π.Φ.» (1776). Ἀπέθανεν ἐκ πανώλους, καθ' ὃν χρόνον ἡτοιμάζετο πρὸς νέαν ἐξερεύνησιν. Θ. Κ.

φορσκαλία (ἡ) (Forskalia) [*Ζωολ.*]. Γένος σιφωνοφόρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαλμιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραιότατα θαλάσσια ζῷα μὲ σῶμα κωδωνοειδές, διαφανές, περιβαλλόμενον ὑπὸ νηματοειδῶν κροσσίων. Ἐνδιαιτῶνται κατ' ἀποικίας, ὧν τὸ μῆκος κυμαίνεται μεταξὺ 10—13 ἑκατοστομέτρων. Δ. Ν. Π.

Φὸρστ (Forst) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ περιφερείᾳ Κάτω Λάουζιτς (Πρωσσία), ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νάϊσσε καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κόττμπους—Ζάγκαν. Κάτ. 36.114 (1931). Ἔχει ἀξιόλογον ὑφαντουργίαν. Θ. Κ.

Φόρστερ (Forster), ***Ἐδουάρδος-Μόργκαν*.** Σύγχρονος Ἄγγλος μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1879. Ἐσπούδασεν ἐν Καῖμπριτς, ἐνεφανίσθη δὲ τὸ πρῶτον ὡς συγγραφεὺς τῷ 1905. Τὰ ἔργα του, μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, διακρίνει τέχνη περιγραφῆς καὶ πλοῦτος φαντασίας συνδυαζόμενος μὲ ὀξεῖαν παρατηρητικότητα καὶ χιοῦμορ. Συνέγραψεν: «Ἐκεῖ ποῦ οἱ Ἄγγελοι διστάζουν νὰ περιπατήσουν» (1905), «Τὸ μακρότερον ταξίδιον» (1907), «Δωμάτιον μὲ θέαν» (1908), «Τὸ τέλος τοῦ Χαουγουώρντ» (1910), «Τὸ οὐράνιον λεωφορεῖον» (1911), «Ταξίδιον τῶν Ἰνδιῶν» (1924), καὶ «Αἱ ἀπόψεις τοῦ μυθιστορήματος» (1927) πρώτη του κριτικὴ μελέτη. Η. Π. Γ.

—**Φόρστερ** (Forster), ***Ἰωάννης*.** Ἄγγλος δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς (1812—1876). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ «Examiner», τῆς «Foreign Quarterly Review» καὶ τῶν «Daily News», διαπρέψας ὡς δημοσιογράφος ὅσον καὶ ὡς κριτικὸς καὶ συγγραφεὺς πλήρης ὁρμητικότητος καὶ ζωῆς. Τὰ κυριώτερα τῶν συγγραμμάτων, ὧν τὰ πλεῖστα βιογραφίαι διαπρεπῶν ἀνδρῶν, εἶναι: «Βιογραφίαι ἀνδρῶν τῆς ἀγγλικῆς ἐπικρατείας» (1836 — 1839), «Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἔλιβερ Γκόλντσμιθ» (1848, 2α ἔκδ. βελτιωμένη 1854), «Ἱστορικὰ καὶ βιογραφικὰ δοκίμια» (1859), «Ἱστορία τῆς Μεγάλης Ἐνστάσεως» (1860), «Σὲρ Τζὼν Ἔλλιοτ» (1864), «Ὁ βίος τοῦ Γουῶλτερ Σάβαιτζ Λάντορ» (1868), «Βιογραφία τοῦ Καρόλου Ντίκενς» (1871—1874) καὶ «Βιογραφία τοῦ Σουΐφτ», τῆς ὁποίας ἐξεδόθη μόνον ὁ πρῶτος τόμος (1875). Η. Π. Γ.

—**Φόρστερ** (Forster), ***Ἰωάννης-Κοῦπερ*.** Ἄγγλος χειρουργὸς (1823—1886). Ἔγραψε περὶ διαφόρων θεμάτων καὶ ἐξέδωκε σύγγραμμα «Χειρουργικῆς τῶν παίδων» (1860), ἵδρυσε δὲ καὶ νοσοκομεῖον τῶν παίδων καὶ γυναικῶν. Ο. Ρ.

—**Φόρστερ** (Forster), ***Ἰωάννης-Ράϊνχολντ*.** Γερμανὸς φυσιοδίφης καὶ περιηγητὴς (1729—1798). Ἱεροκήρυξ, ἐγένετο τῷ 1780 καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης. Ἔγραψε: «Χλωρὶς τῆς Β. Ἀμερικῆς» (1771), «Παρατηρήσεις κατὰ τὸν γῦρον τοῦ κόσμου» (1778), «Ἱστορία τῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῶν πλόων πρὸς βορρᾶν» (1784), «Συμβολὴ εἰς τὴν λαογραφίαν καὶ χωρογραφίαν» (1781). Θ. Κ.

φορστερίτης (ὁ) (Forsterit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν σειρὰν τοῦ *ὀλιβίνου* (βλ. λ.) καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι πυριτικὸν μαγνήσιον (Mg_2SiO_4), μὲ ὀλίγον ὀξείδιον ὑποσιδήρου καὶ ὡς ἐκ τούτου μεταπῖπτον βαθμηδὸν εἰς ὀλιβίνην. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μικροὺς ἐπιπεφυκότας κρυστάλλους καὶ ἐμπεφυκὼς εἰς κοκκία. Εἶναι ἄχρους, λευκός, ὑποκίτρινος, πράσινος, φαιός. Ἔχει σκληρότητα 6—7 βαθμοῦ. Εὑρέθη μὲ σπινέλλιον καὶ αὐγίτην εἰς τὰ ἡφαίστεια ἀναβλήματα τῆς Σόμμα, ἐπίσης εἰς τὸ μεταλλεῖον τοῦ Nikolaye-Maximilian εἰς τὴν περιφέρειαν Slatoust, καὶ εἰς τὸ Suarum ἐν κιτρίνῳ ὀφείτῃ. Γ. Κ. Γ.

Φόρστιους (Vorstius), ***Ἀδόλφος*.** Ὁλλανδὸς ἰατρός, υἱὸς τοῦ *Αἰλιανοῦ Φόρστιους* (1597—1663). Πλὴν τῆς βοτανικῆς, ἠσχολήθη καὶ εἰς τὴν γλωσσολογίαν. Ἐξήσκησε τὴν ἰατρικὴν καὶ διετέλεσεν ἔκτακτος καθηγητὴς ταύτης ἐν Λουγδούνῳ (1624), ὡς καὶ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς (1625). Ἐδημοσίευσε: «Recognitio versionis J. Opsopaei aphorismorum Hippocratis κ. λ. π.» (1628), «Liber der divino in morbis, quod Hippocrates in prognosticis medicum observare jussit» (1634), «Catalogus plantarum horti Acad. Lugd. Bat.». Ἐπίσης φαίνεται ἐγκαταλείψας ἐν χειρογράφῳ «Σχόλια ἐπὶ τοῦ Θεοφράστου». Μαθηταί του ὑπῆρξαν οἱ διάσημοι F. De le Boe Sylvius, Ia. Van der Linden καὶ I. Van Beverwyck, ὡς καὶ ὁ Bartholinus. Ο. Ρ.

Digitized by Google

— **Φόρστιους** (Vorstius), ***Αἰλιανὸς-Ἔβερχαρντ.*** Ὀλλανδὸς ἰατρὸς (1565—1624). Διετέλεσεν ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Λουγδούνῳ (1598) καὶ ἀπὸ τοῦ 1599 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς. Τῷ 1614 ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς βοτανικῆς καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ βοτανικοῦ κήπου. Ἐπεδόθη ἐπίσης καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας, καὶ ἰδίως τῆς νομισματικῆς ὡς καὶ τῶν οἰκοσήμων. Διετέλεσε τετράκις πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου Λουγδούνου. Τούτου φέρεται πραγματεία ἀνωνύμως ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τὸν τίτλον «De annulorum origine», ὡς καὶ δύο φιλολογικαὶ ἐργασίαι: «Oratio de Caroli Clusti vita et obitu» (1609), «Oratio honori et memoriae Petri Paawi dicata» (1617). ο. ρ.

Φὸρτ (Forte'), ***ὑπόθεσις τοῦ —.*** Τῇ 7 Ἰουνίου 1862 τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ εὑρισκομένου εἰς Ρίον Ἰανέϊρον ἀγγλικοῦ πλοίου «Φὸρτ» συνεπλάκησαν μετ' ὀργάνων τῆς ἀστυνομίας τῆς Βραζιλίας. Οἱ ἀξιωματικοὶ συλληφθέντες πρὸς στιγμὴν ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἡ Ἀγγλία διεμαρτυρήθη ἐντόνως διὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο καὶ ἡ ὑπόθεσις παρεπέμφθη εἰς διαιτησίαν, ὁρισθέντος ὡς διαιτητοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ Βελγίου. Οὗτος ἠρνήθη νὰ καταδικάσῃ τὴν Βραζιλίαν, δηλώσας ὅτι τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα τῆς Βραζιλίας καλῶς ἐφήρμοσαν τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν τὰ προκαλέσαντα τὸ ἐπεισόδιον. Ἡ διαφορὰ ἐν τέλει διηυθετήθη φιλικῶς. Σ. Φ. Ν.

φορταγωγὸς (ὁ, ἡ), *—ὸν* (τό)· ὁ ἄγων φορτίον, φορτηγός.

Φορταλέζα (Fortaleza) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Βραζιλίας, πρωτεύουσα τῆς πολιτείας Σεαρά, κειμένη ἐντὸς ἀναπεπταμένου κόλπου, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Σεαρά. Ἔχει καλὸν λιμένα καὶ εἶναι σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου, ἐξάγουσα καουτσούκ, βάμβακα, καφέν, κτηνοτροφικὰ προϊόντα, σάκχαριν κλπ., ἔλαβε δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τεραστίαν ἀνάπτυξιν, διπλασιασθεῖσα σχεδὸν εἰς πληθυσμὸν ἐντὸς τοῦ Κ' αἰῶνος. Κάτ. (1932) 129.827. Παλαιότερον ἐκαλεῖτο *Σεαρά.* Χ. Δ.

φόρτε (τό)· τὸ ἄκρον ὅριον τῆς ἱκανότητος, τῆς ἐπιτηδειότητος, τῆς γνώσεώς τινος: «τὸ φόρτε του εἶναι 'ς τὰ οἰκονομικά» ἰταλ., λατιν. forte).

— **φόρτε·** δημ. ἐπίρρ., ἰσχυρῶς (λ. ἰταλ.).

—*[Μουσ.]* Μουσικὸς ὅρος (ἰταλ. forte καὶ συγκεκομμένως *f*, ἐπικρατήσας διεθνῶς καὶ σημαίνων ἰσχυρῶς). Τὸ φόρτε ἀνήκει εἰς τοὺς δυναμικοὺς χρωματισμοὺς καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὸ πιάνο ὑποδηλοῖ ἐκτέλεσιν μετὰ δυνάμεως. Τὸ δὲ *φορτίσσιμο* (fortissimo, *ff*) σημαίνει λίαν ἰσχυρῶς, τὸ *μετζοφόρτε* (mezzoforte, *fm*), δυνατὰ κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ τὸ *φορτεπιάνο* (fortepiano, *fp*) δυνατὰ καὶ εὐθὺς ἀμέσως σιγά. Γ. Σ.

Φορτεγκουέρρα, ***ἢ Φορτινγκουέρρι*** (Forteguerra, Fortinguerri), ***Νικόλαος.*** Ἰταλὸς ποιητὴς (1674—1735). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ κατόπιν ἐγένετο κληρικός, ἔγραψε δὲ πολλὰ ποιήματα, ἅτινα κατέστησαν αὐτὸν λίαν ὀνομαστὸν μεταξὺ τῶν συγχρόνων του. Τὸ περιφημότερον τούτων εἶναι ἡ σατιρικὴ ἐποποιία «Ὁ Ριτσιαρντέττος» (1725), ὅπου θεωρεῖται ὡς συνέχεια τοῦ «Μαινομένου Ὀρλάνδου» τοῦ Ἀριόστου. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς σατιρίζον καυστικώτατα τοὺς κληρικούς, ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ μὴ προαχθῇ οὗτος εἰς καρδινάλιον. Ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀρκάδων τῆς Ρώμης ὑπὸ τὸ ὄνομα Nidalmo Tisco. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Συλλογὴ εὐθύμων στίχων» (1763) καὶ ἔμμετρος μετάφρασις τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Τερεντίου (1736). Μ. Δ. Β.

Φόρτεσκυ (Fortescue), *σὲρ* ***Τζών.*** Ἄγγλος νομομαθὴς καὶ συγγραφεὺς (1394—1476). Ἐσπούδασεν ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ τῷ 1442 ἐγένετο ἀρχιδικαστής. Ἔγραψε: «De laudibus legum Angliae», ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχαιοτέρα πραγματεία περὶ τοῦ ἀγγλικοῦ συνταγματικοῦ δικαίου, «Περὶ τῆς διακυβερνήσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ βασιλείου» («On the Governance of the Kingdom of England»), ἐν τῷ ὁποίῳ ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ἀπολύτου μοναρχίας (dominium regale) καὶ συνταγματικῆς μοναρχίας (dominium politicum et regale). Τὰ ἅπαντα τοῦ Φόρτεσκυ ἐξέδωκε τῷ 1869 ὁ λόρδος Κλέρμοντ. Η. Π. Γ.

φορτέτσα (ἡ)· δημοτ., εἶδος ὑφάσματος χρησιμοποιούμενον εἰς μέρη ἐνδύματος πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ρικνώσεως· || τεμάχιον ἐκ χονδροῦ δέρματος, ξύλου ἢ μετάλλου, ἐφαρμοζόμενον κάτωθεν τοῦ πάτου ὡς ὑποστήριγμα τῆς καμάρας τοῦ ποδὸς (ἰταλ. fortezza).

φορτηγίς, *—ίδος* (ἡ), ἡ *φορτὶς* κοιν. *μαούνα) [Ναυτ.].* Σκάφος πλατὺ καὶ χθαμαλόν, ἄκομψον ἀλλὰ στερεώτατον, μὲ παχέα τείχη κατὰ τὰ πλευρά του ἰδίως. Χρησιμεύει διὰ τὰς μεταφορὰς ἐμπορευμάτων ἀπὸ πλοίου ἐκφορτώνοντος εἰς τὴν προκυμαίαν ἢ ἀπὸ τῆς προκυμαίας εἰς πλοῖον πρὸς φόρτωσιν. Εἶναι μετὰ ἢ ἄνευ καταστρώματος, καλύπτονται δὲ δι' ἀδιαβρόχων καλυμμάτων, ἐὰν δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐκκένωσις τοῦ φορτίου των μέχρι τῆς ὥρας τῆς παύσεως τῆς ἐργασίας. Συνήθως κινοῦνται διὰ ρυμουλκίας ἢ καὶ δι' ἕλξεως σχοινίου τεταμένου ἀπὸ τῆς προκυμαίας πρὸς τὸ πλοῖον, πρὸς ὃ ἡ φορτηγὶς κατευθύνεται· εἰς τινας ὅμως λιμένας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους αἱ φορτηγίδες πρέπει νὰ ἀπομακρύνωνται (καθὼς εἰς τοὺς ἀβαθεῖς λιμένας τῆς Ἀζοφικῆς) ὅπως φθάσωσιν εἰς τὸ μὴ δυνάμενον νὰ πλησιάσῃ πλοῖον, ἦσαν αὗται ἄλλοτε ἱστιοφόροι, νῦν δὲ βενζινοκίνητοι. Πάντως ὅμως δύνανται νὰ προωθοῦνται βραδύτατα, ἐλαυνόμεναι καὶ διὰ κωπῶν. Ὑπάρχουν καὶ φορτηγίδες μὲ πλατείας τήν τε πρῴραν των καὶ τὴν πρύμναν, στερούμεναι δὲ τρόπιδος· αὗται εἶναι ναυπηγημέναι κατὰ τὸ πρότυπον τῶν χρησιμοποιηθεισῶν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον σιδηρῶν αὐτοκινήτων φορτηγίδων, πρὸς ἀποβάσεις στρατιωτῶν καὶ ἵππων. Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ διεθνοῦς κανονισμοῦ πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων «ἡ φορτηγὶς ἥτις ἐσχεδιάσθη ἵνα ρυμουλκῆται καὶ δύναται νὰ οἰακίζηται λογίζεται ὡς πλοῖον», διότι κέκτηται τὴν ἱκανότητα τοῦ κινεῖσθαι, ἀδιάφορον ἂν κατὰ τὴν δεδομένην στιγμὴν δὲν χρησιμοποιῇ ταύτην. Σ. Ε. Λ.

φορτηγὸν (τὸ) *[Ναυτ.].* Ἀτμόπλοιον, ἢ πλοῖον ἐξομοιούμενον πρὸ αὐτό, προωρισμένον ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν μεταφορὰν ἐμπορευμάτων, ἰδίως δὲ ἑνιαίου εἴδους φορτίου ἑκάστοτε. Τὰ σκάφη των, ἐκ σιδήρου ἢ χάλυβος στερεῶς ναυπηγούμενα, σχεδιάζονται οὕτως, ὥστε νὰ δύνανται νὰ παραλαμβάνωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον φορτίον, κατανεμόμενον εἰς τὰ κύτη (ἀμπάρια) τοῦ φορτηγοῦ, ἅτινα πρὸς διάκρισιν ἀριθμολογοῦνται κατὰ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν ἀριθμῶν· εἰδικῆς ὅμως διασκευῆς εἶναι τὰ *πετρελαιοφόρα*. Αἱ μηχαναί των, τριπλῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκτονώσεως (ἢ ἐσωτερικῆς καύσεως εἴς τινα τελευταῖον τύπον φορτηγῶν, μὴ ἐπικρατήσαντα εἰσέτι ἐντελῶς), σπανίως δίδουν ταχύτητα μείζονα τῶν 13 μιλίων, δεδομένου ὅτι ἡ συνήθης καὶ οἰκονομικὴ ταχύτης τῶν φορτηγῶν εἶναι 8—9 μίλια. Ἡ χωρητικότης των παίζει σπουδαῖον μέρος εἰς τὰς μελέτας τῶν ναυπηγῶν, καὶ ἐνῷ φορτηγὸν 3.000 τόννων ἐθεωρεῖτο μέγιστον πρὸ τριακονταετίας, νῦν φορτηγὸν 8.000 τόννων θεωρεῖται σύνηθες. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐνδιαιτημάτων, δὲν ἔχουν παρὰ ὅσα ἀναγκαιοῦν διὰ τὴν ἄνετον διαβίωσιν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ πληρώματος, σπανιώτατα δὲ ἔχουν καί τινας θαλαμίσκους πρὸς χρῆσιν ἐπιβατῶν περιστατικῶς ἐπιβαινόντων. Οἱ σπουδαιότεροι τύποι τῶν φορτηγῶν εἶναι οἱ ὑπὸ τὰς κάτωθι ἀγγλικάς, καὶ διεθνῶς σχεδὸν ἐπικρατησάσας, ὀνομασίας γνωστοί: 1) *Θρῆ-αϊλάνδς* (Three islands ship), εἰς ὃν τύπον τὸ πρόστεγον, τὸ μεσόστεγον καὶ τὸ ἐπίστεγον ὑψοῦνται ὑπὲρ τὴν γραμμὴν τοῦ καταστρώματος. 2) *Λόνγκμπριδζ* (Longbridge), ὅμοιον τοῦ προηγουμένου ἀλλὰ μὲ τὸ μεσόστεγον καταλαμβάνον μέγα μῆκος. 3) *Βελντὲκ* (Welldeck), ὅμοιον πρὸς τὸ προηγούμενον πλὴν τοῦ ὅτι τὸ ἐπίστεγον καὶ τὸ μεσόστεγον εἶναι ἡνωμένα εἰς ἕν. 4) *Σελτερντὲκ* (Shelterdeck), ἔχον προστατευτικὸν κατάστρωμα. 5) *Ὀβιγκντὲκ* (Awigdeck), τύπος σπανίως ναυπηγούμενος πλέον, ἔχων δὲ συνεχόμενον κατάστρωμα ὑπερκατασκευάσματος. 6) *Σπαρντὲκ* (Sparedeck), τύπος πρόδρομος τοῦ *Σελτερντέκ*, χρησιμοποιούμενος εἰς σιταγωγὰ πλοῖα, τείνων ὅμως νὰ ἐκλίπῃ μεταξὺ τῶν φορτηγῶν. 7) *Σάντεντεκ* (Shadedeck) συνδυασμὸς τῶν τύπων 1 καὶ 6, τείνων ὡσαύτως νὰ ἐκλίπῃ. 8) *Κουῶτερ-ντὲκ* (Quarterdeck), καθ' ὃν τύπον τὸ πλοῖον ἐμφανίζει μερικὴν ἀνύψωσιν καταστρώματος. 9) Τὰ *πυργωτά*, ὧν ἡ ναυπήγησις ὁλονὲν περιορίζεται τείνουσα νὰ ἐκλίπῃ, διὰ τὸ ἀσύμφορον τῆς καταμετρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸν τῆς εὐσταθείας των. Παλαιότερον τὰ φορτηγὰ εἶχον πλήρεις ἱστούς, οἵτινες σήμερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξέλιπον, ἀντικατασταθέντες διὰ τῶν ζευγῶν τῶν στύλων τῶν φορτωτήρων. Σ. Ε. Λ.

φορτηγὸς (ὁ, ἡ), *—ὸν* (τό)· ὁ ἄγων, ὁ φέρων φορτίον: «φορτηγὸν πλοῖον» κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ ἐπιβατηγόν, «φορτηγὸς ἅμαξα» || «φορτηγὰ ζῷα» τὰ πρὸς μεταφορὰν φορτίων χρησιμοποιούμενα, ἄλλως *ὑποζύγια*.

Φόρτι (Forti). Ἰταλὸς φιλέλλην ἐκ Λομβαρδίας, ὅστις ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως τῷ 1821 κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἔλαβε μέρος τοῦ σώματος τῶν φιλελλήνων μέχρις εἰς τὴν ἐν Πέτα μάχην (4 Ἰουλίου 1822). Κατόπιν διεκρίθη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τῇ 24 Μαΐου 1824. Τ. Ε. Ε.

φόρτια (τά). Τὰ ἀπὸ σολόδερμα τεμάχια, τὰ ὁποῖα παρενιτθέμενα μεταξὺ τῆς φόδρας καὶ τοῦ δέρματος εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ φοντιοῦ χρησιμεύουν εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίζουν τὸ τακουνι καὶ νὰ συγκρατοῦν τὸ σχῆμα τοῦ ὑποδήματος. Λ. Μ.

Φορτιὰ ντ' Ὑρμπὰν (Fortia d'Urban), ***Ἀγρικόλας-Ἰωσὴφ-Φραγκίσκος-Ξαβέριος,*** *μαρκήσιος ντὲ* —. Γάλλος σοφὸς (1756—1843). Τῷ 1809 ἐγένετο μέλος τῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Εἰσήγησις εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἱστορίας» (1805—1809, τόμοι 10) καὶ «Μελέτη περὶ τῆς γενέσεως τῆς γραφῆς» (1832). Χ. Δ.

Φορτιγκουέρρα (Fortiguerra), ***Σκηπίων*** ὁ ἐκ τῆς Pistoia. Εἷς τῶν πρώτων ἀνθρωπιστῶν (Humanisti) Ἰταλῶν καὶ ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ Δημοσθένους. Γενόμενος γραμματεὺς τῆς Νέας Ἀκαδημίας τῶν Ἑλληνιστῶν, ἣν ἵδρυσεν ὁ Μανούτιος Ἄλδος τῷ 1500, μετωνομάσθη *Κρατερομάχος*, συμφώνως πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῇ ἔθιμον νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματά των. Γ. Γ.

φορτίζω· φορτώνω, πρβλ. *ἐπιφορτίζω.*

φορτικός, *—ή, —όν·* ὁ ἐπιβαρύνων, ὁ ἐνοχλῶν τινα, δυσάρεστος, ἐνοχλητικός: «εἶναι φορτικὸς διὰ τὴν φλυαρίαν του».—Ἐπιρρ. ***φορτικῶς.***

φορτικότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φορτικός, ἐνοχλητικότης.

φορτίον (τό)· πᾶν ὅ,τι φέρει τις ὡς βάρος, φόρτος, φόρτωμα: «φορτίον πλοίου, — ἁμάξης, — ὑποζυγίου» || «φορτίον μηχανῆς» ἡ ἀντίστασις τὴν ὁποίαν εἶναι προωρισμένη νὰ ὑπερνικᾷ ἡ μηχανή· || νομ., τὸ σύνολον τῶν διὰ πλοίου, σιδηροδρόμου, ἢ ἄλλης ἐπιχειρήσεως μεταφορᾶς, μετατοπιζομένων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀντικειμένων (ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἄρθρ. 2 ἐδ. 3 καὶ 3 ἐδ. 4 νόμου Ἁρμοδ. Ἐμποροδικ.).

—*[Στατικ.]* Ἐν τῇ στατικῇ δομημάτων καὶ τῇ ἐφηρμοσμένῃ στατικῇ καλοῦνται γενικῶς *φορτία*, αἱ ἐπὶ τῶν διαφόρων κατασκευῶν, τῶν *φορέων* (βλ. λ.), ἐνεργοῦσαι δυνάμεις. Αἱ δυνάμεις αὗται εἴτε ὀφείλονται εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς φορεῖς ἢ εἰς ἄλλας κατασκευὰς συμπληρούσας αὐτούς, εἴτε εἰς διάφορα ἐξωτερικὰ αἴτια. Αἱ τελευταῖαι αὗται δυνάμεις ἢ τὰ φορτία τὰ εἰς ἐξωτερικὰ αἴτια ὀφειλόμενα εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα, χάριν τῶν ὁποίων καὶ κατασκευάζονται οἱ φορεῖς, διὰ ν' ἀναλάβωσι ταῦτα καὶ τὰ μεταφέρωσιν εἰς τὸ ἔδαφος· λόγῳ ὅμως τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν ἄλλων φορτίων, τῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους φορεῖς καὶ τὰς συμπληρωματικὰς αὐτῶν κατασκευὰς ὀφειλομένων, οἱ φορεῖς μεταφέρουσιν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα· πρέπει ὅμως νὰ ἔχωσι καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἀντοχὴν καὶ νὰ εἶναι καταλλήλως κατεσκευασμένοι, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐκπληρῶσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Τὰ εἰς ἐξωτερικὰ ἐν γένει αἴτια ὀφειλόμενα φορτία, χάριν τῶν ὁποίων κατασκευάζονται οἱ φορεῖς, καλοῦνται *ὠφέλιμα φορτία*, τὰ δὲ ἄλλα, τὰ προερχόμενα ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν φορέων ἢ τῶν συμπληρωματικῶν αὐτῶν κατασκευῶν, καλοῦνται *νεκρὰ φορτία*. Εἰς τὰ οὕτως ὁρισθέντα ὡς ὠφέλιμα φορτία περιλαμβάνονται ἐνίοτε καὶ φορτία μὴ πραγματικῶς ὠφέλιμα, ὀφειλόμενα εἰς ἐξωτερικὰ φυσικὰ αἴτια, ἐπιβαρύνοντα ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς φορεῖς. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, αἱ γέφυραι κατασκευάζονται διὰ δεχθῶσι τὰ ἐκ τῶν κυκλοφορούντων ὀχημάτων καὶ πεζῶν φορτία. Τὰ φορτία ταῦτα εἶναι τὰ πραγματικῶς ὠφέλιμα, καὶ χάριν αὐτῶν καὶ μόνον κατασκευάζομεν τοὺς φορεῖς τούτους. Πλὴν ὅμως τῶν φορτίων αὐτῶν, ἡ κατασκευαζομένη γέφυρα δὲν εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀναλάβῃ καὶ τὰς ἐκ τοῦ ἀνέμου ἐπιβαρύνσεις, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐκ τῆς πιπτούσης χιόνος. Τὰ τελευταῖα ταῦτα φορτία δὲν εἶναι πραγματικῶς ὠφέλιμα εἰς τοὺς κατασκευαστάς, ἂν καὶ εἶναι φορτία μὴ ὀφειλόμενα εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς φορεῖς· ἐν τούτοις δέον νὰ κατατάξωμεν εἰς τὰ ὠφέλιμα φορτία, πολὺ περισσότερον μάλιστα, ὅταν εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὡς εἰς τὰς στέγας, εἶναι ταῦτα τὰ πραγματικῶς ὠφέλιμα φορτία. Τὰ συνήθη νεκρὰ φορτία, ἅτινα ἐνεργοῦσιν ἐπὶ μιᾶς γεφύρας, εἶναι τὸ ἴδιον βάρος αὐτῆς καὶ τὸ τοῦ καταστρώματός της.

Τὰ φορτίζοντα τὰς διαφόρους κατασκευὰς φορτία ἐνεργοῦσιν ἐπ' αὐτῶν ὁτὲ μὲν συνεχῶς, ὁτὲ δὲ καθ' ὡρισμένας χρονικὰς περιόδους, γνωστὰς ἢ ὄχι ἐκ τῶν προτέρων. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν καλοῦνται ταῦτα *μόνιμα φορτία*, εἰς δὲ τὴν δευτέραν *κινητά*, ἂν ἡ ἐπενέργεια αὐτῶν δύναται νὰ προβλεφθῇ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν εἶναι ἢ ὄχι καθωρισμένος ὁ χρόνος τῆς ἐπενεργείας των, καὶ *τυχαῖα*, ἂν ὀφείλωνται εἰς ἄγνωστα αἴτια, μὴ δυνάμενα ἐν γένει νὰ προβλεφθῶσιν ἀσφαλῶς. Εἰς τὰ μόνιμα φορτία ὑπάγονται τὰ πλεῖστα τῶν νεκρῶν φορτίων, εἰς δὲ τὰ κινητὰ τὸ ὅλον σχεδὸν τῶν ὠφελίμων φορτίων, δι' ὃ καὶ συχνάκις γίνεται ἐναλλαγὴ τῶν ὅρων ὠφέλιμον καὶ κινητὸν φορτίον. Τὰ τυχαῖα φορτία, ὁποῖα εἶναι λ. χ. τὰ ἐκ τῶν σεισμῶν εἰς μὴ σεισμοπλήκτους περιοχὰς δημιουργούμενα καὶ ἐπιβαρύνοντα τοὺς φορεῖς, δὲν δύνανται νὰ ἐξετασθῶσιν ἰδιαιτέρως.

Ἐλέχθη ὅτι κινητὰ φορτία εἶναι τὰ καθ' ὡρισμένον ἢ ὄχι χρόνον ἐνεργοῦντα ἐπὶ τῶν φορέων, τὰ γνωστὰ μὲν ἀλλὰ μὴ μόνιμα. Ἐκ τῶν φορτίων τούτων τὰ φορτίζοντα τὸν φορέα οὐχὶ καθ' ὡρισμένας καὶ γνωστὰς χρονικὰς περιόδους, ὅπως εἶναι τὰ ἐκ τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς χιόνος φορτία, καλοῦνται, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων, *διαλεί-*

Digitized by Google

ποντα φορτία. Τὰ λοιπὰ κινητὰ φορτία ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῶν φορέων καθ' ὡρισμένα ἑκάστοτε χρονικὰ διαστήματα, ἄνισα συνήθως, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἴσα μεταξύ των. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν λέγεται ὅτι πρόκειται περὶ *περιοδικῶν* φορτίων. Ἐνίοτε ἡ ἐπιφόρτισις τοῦ φορέως γίνεται ὁτὲ μὲν κατὰ τὴν μίαν κατεύθυνσιν, ὁτὲ δὲ κατὰ τὴν ἀντίθετον. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην πρόκειται περὶ τῶν φορτίων ἐναλλασσομένης φορᾶς ἢ *ἐναλλασσομένων* φορτίων, ὅπως εἶναι τὸ ἐκ τοῦ ἀνέμου φορτίον τῶν γεφυρῶν, ὅπου ὁ ἄνεμος πνέει ὁτὲ μὲν ἐκ τῶν ἀνάντων τῆς γεφυρουμένης χαράδρας, ὁτὲ δὲ ἐκ τῶν κατάντων αὐτῆς. Τὰ κινητὰ φορτία ἐπιβάλλονται καὶ ἐνεργοῦσιν ὁτὲ μὲν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ φορέως ἢ μέρους αὐτοῦ καὶ κατόπιν ἀπομακρύνονται, ὁτὲ δὲ ἐπιβάλλονται εἰς ἓν μέρος τοῦ φορέως, συνήθως εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ, καὶ κατόπιν μετατίθενται προχωροῦντα πρὸς τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ φορέως, διαδοχικῶς φορτίζοντα ταῦτα, μέχρι οὗ ἀπομακρυνθῶσι πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον αὐτοῦ. Ἡ τελευταία αὕτη περίπτωσις φορτίσεως παρουσιάζεται εἰς τὰς γεφύρας ὁδῶν, τὰς γερανογεφύρας καὶ ἄλλας κατασκευάς. Εἰς τὰς συνήθεις γεφύρας τὰ φορτία ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶναι κατὰ κυριολεξίαν κινητά, εἶναι τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν διαφόρων ὀχημάτων κλπ., ἅτινα διέρχονται διὰ τῆς γεφύρας. Εἰς τὰ ἄλλα, τὰ φορτίζοντα ἐπί τι χρονικὸν διάστημα τὸ ὅλον ἢ μέρος τοῦ φορέως, ὑπάγονται τὸ φορτίον ἐκ χιόνος τῶν στεγῶν, τὰ φορτία τῶν διαφόρων ἀποθηκῶν, δεξαμενῶν κ.ἄ. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὰ κινητὰ φορτία ἐνεργοῦσιν ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ φορέως, λέγομεν ὅτι πρόκειται περὶ *ὁλικῆς* φορτίσεως τοῦ φορέως, εἰς δὲ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἐνεργοῦσιν ἐπὶ μέρους, λέγομεν ὅτι πρόκειται περὶ *μερικῆς* φορτίσεως.

Τὰ διάφορα φορτία δύνανται νὰ ἐνεργῶσιν ἐπὶ τῶν φορέων εἴτε εἰς ἓν καθωρισμένον ἑκάστοτε σημεῖον αὐτῶν, εἴτε καὶ εἰς ὁλόκληρον γραμμὴν ἢ ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Τὰ φορτία τῆς πρώτης περιπτώσεως, τὰ ἐφ' ἑνὸς ὡρισμένου σημείου ἐνεργοῦντα, καλοῦνται *συγκεντρωμένα* φορτία, ἐνῷ τὰ ἄλλα, τὰ φορτίζοντα συγχρόνως ὁλόκληρον ἐπιφάνειαν ἢ γραμμὴν τοῦ φορέως, καλοῦνται *συνεχῆ*. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἴτε δύνανται νὰ εἶναι ὁμοιομόρφως διανεμημένα ἐπὶ τῆς φορτιζομένης ἐπιφανείας ἢ γραμμῆς, ὁπότε αὕτη φορτίζεται εἰς πάντα τὰ σημεῖα αὐτῆς μὲ τὴν ἰδίαν ἔντασιν, εἴτε ἀνομοιομόρφως διανεμημένα, ἀκολουθοῦντα ἢ ὄχι ὡρισμένον νόμον κατανομῆς. Συγκεντρωμένα φορτία εἶναι τὰ ἐκ τῶν διαφόρων στύλων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐνεργοῦντα, τὰ ἐκ τῶν διαφόρων δοκῶν εἰς τὰ σημεῖα στηρίξεως αὐτῶν, τὰ ἐπὶ τῶν γεφυρῶν ἐκ τῶν τροχῶν τῶν ὀχημάτων φορτία κ. ἄ. Συνεχῆ φορτία εἶναι τὰ φορτία τῶν συνήθων πατωμάτων, τὰ ἐκ τοῦ συνωστισμοῦ τῶν γεφυρῶν κ. ἄ. Τὸ ὕδωρ, ὅπερ πληροῖ δεξαμενήν τινα, φορτίζει τὸν πυθμένα μὲν αὐτῆς ὁμοιομόρφως, τὰ τοιχώματα δὲ ἀνομοιομόρφως καθ' ὕψος.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ εἴδους τῶν ἐπὶ τῶν διαφόρων φορέων ἐπιβαλλομένων φορτίων, ταῦτα δύνανται νὰ ἐνεργῶσιν εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐπ' αὐτῶν, εἴτε ἐμμέσως, τῇ μεσολαβήσει ὡρισμένων βοηθητικῶν κατασκευῶν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὰ φορτία καλοῦνται *ἄμεσα* καὶ ἡ δι' αὐτῶν φόρτισις *ἄμεσος*. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν καλοῦνται ταῦτα *ἔμμεσα* διὰ τὸν φορέα, ἡ δὲ δι' αὐτῶν φόρτισις *ἔμμεσος φόρτισις τοῦ φορέως*. Διὰ τῆς ἐμμέσου φορτίσεως τῶν φορέων κατορθοῦται, ὅπως τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπιβαλλόμενα φορτία καθίστανται πάντοτε συγκεντρωμένα, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἀρχικῶς ἦσαν ἢ ὄχι τοιαῦτα, ἐπὶ πλέον δὲ νὰ ἐνεργῶσιν εἰς ὡρισμένα μόνον σημεῖα τοῦ φορέως, πάντοτε τὰ αὐτά. Ἡ ἔμμεσος φόρτισις, ἥτις παρέχει πολλὰς εὐκολίας, τόσον εἰς τὸν ἀκριβῆ ὑπολογισμὸν τοῦ φορέως, ὅσον καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ, ἐπιτυγχάνεται διὰ διαφόρων μέσων, ὅπως λ. χ. εἰς τὰ ζευκτὰ τῶν στεγῶν διὰ τῶν τεγίδων, εἰς τὰς κυρίας δοκοὺς τῶν γεφυρῶν διὰ τῶν διαδοκίδων κλπ. Τὰ διάφορα ἐπὶ τῶν φορέων ἐνεργοῦντα φορτία, ὁτὲ μὲν ἐπιβάλλονται ἠρέμα ἐπ' αὐτῶν, λαμβάνοντα ἀρχικῶς μικρὰν τιμὴν διὰ νὰ φθάσωσιν ἀκολούθως εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν τιμήν, ἣν θ' ἀφήσωσι πάλιν βαθμηδόν, ὁτὲ δὲ ἐπιβάλλονται ἀποτόμως ἐπ' αὐτῶν, διὰ τῆς ἐπιβολῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁλοκλήρου τοῦ μεγέθους τοῦ φορτίου. Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον τῆς *κρούσεως*, εἶναι δ' αὕτη ἡ πλέον δυσμενὴς διὰ τὸν φορέα, δι' ὃ καὶ ἀπαιτεῖται ὅπως οὗτος γίνεται ἰσχυρότερος καὶ ἀνθεκτικώτερος παρὰ ἐὰν τὰ φορτία ἐφηρμόζοντο καὶ ἐνήργουν ἠρέμα ἐπ' αὐτοῦ.

Οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ εἶδος τῶν ἐπὶ τῶν φορέων ἐνεργούντων φορτίων, καθίσταται ἀναγκαῖον, ὅπως προσδιορίζηται ἑκάστοτε ἡ θέσις ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ἡ διεύθυνσίς των καὶ τὸ μέγεθος, διὰ νὰ εἶναι δυνατὸς κατόπιν ὁ στατικὸς ὑπολογισμὸς τοῦ φορέως καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ἀναγκαιουσῶν διαστάσεων αὐτῶν. Ἡ θέσις ἐφαρμογῆς τῶν φορτίων εἶναι συνήθως καθωρισμένη ἑκάστοτε ἢ δύναται ἐν γένει νὰ προσδιορισθῇ εὐχερῶς ὅπως καὶ ἡ διεύθυνσις αὐτῶν. Εἰς ἣν περίπτωσιν δὲν καταστῇ ἐφικτὸν τοῦτο, λαμβάνεται κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς ἡ δυσμενεστέρα θέσις καὶ διεύθυνσις αὐτῶν. Τὸ μέγεθος τῶν φορτίων καθορίζεται ἑκάστοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢν ἧττον ἀκριβῶς διά τινα αὐτῶν ἢ ἐκτιμᾶται τὸ πιθανὸν μέγεθος δι' ἄλλα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῆς πείρας, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἑκάστοτε τὸ ἀκριβὲς μέγεθος τῶν τελευταίων τούτων. Κατὰ ταῦτα τὰ φορτία διακρίνονται εἰς *πραγματικὰ* καὶ εἰς *συμβατικά*. Τὰ πραγματικὰ φορτία προέρχονται ἐκ σαφῶς καθωρισμένων αἰτίων καὶ δύνανται νὰ προσδιορισθῶσιν ἀρκετὰ ἀκριβῶς. Τοιαῦτα φορτία εἶναι τὰ νεκρὰ βάρη τῶν πλείστων φορέων, τὸ ὠφέλιμον φορτίον τῶν συνήθων δεξαμενῶν ὕδατος κ. ἄ. Εἰς τοὺς δικτυωτοὺς φορεῖς εἶναι δύσκολος ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἰδίο βάρους αὐτῶν, ὡς ἐκ τούτου διὰ τοὺς κυριωτέρους, ὅπως εἶναι τὰ ζευκτὰ τῶν στεγῶν καὶ αἱ γέφυραι, προεκτιμᾶται τοῦτο διὰ πινάκων καὶ τύπων ἐμπειρικῶν, παρεχόντων ἀρκετὴν ὁπωσοῦν ἀκρίβειαν. Μετὰ τὸν στατικὸν ὑπολογισμὸν τῶν τελευταίων τούτων φορέων καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διατομῶν τῶν διαφόρων μελῶν αὐτῶν εὑρίσκεται τὸ πραγματικὸν ἴδιον βάρος αὐτῶν, ἂν δὲ τοῦτο διαφέρῃ μεγάλως τοῦ γενομένου παραδεκτοῦ, ἐπαναλαμβάνεται ὁ ὑπολογισμὸς μὲ τοὺς ἀκριβεστέρους ἀριθμούς. *Συμβατικὰ* φορτία λέγομεν ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν καὶ ἐκτιμήσωμεν τὸ μέγεθος, διὸ καὶ καθορίζεται τοῦτο συμβατικῶς. Τὸ τοιοῦτο συμβαίνει διὰ τὸ πλεῖστον τῶν κινητῶν φορτίων, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος καθορίζουσι δι' ἑκάστην περίπτωσιν οἱ εἰς τὰ διάφορα κράτη ἰσχύοντες σχετικοὶ κανονισμοί. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, καθορίζεται ὅτι τὸ κινητὸν φορτίον τῶν συνήθων πατωμάτων τῶν οἰκιῶν δέον νὰ λαμβάνεται ἴσον πρὸς 250 χιλιόγραμμα κατὰ τετραγ. μέτρον, ἐνῷ τὸ τῶν ταρατσῶν ἴσον πρὸς 150. Ἐπίσης τὸ φορτίον τῶν ἀνέμων διὰ τὰς διαφόρους κατασκευὰς λαμβάνεται παρ' ἡμῖν συνήθως ἴσον πρὸς 125 ἕως 150 χλγρ/μ² κατακορύφου προσβαλλομένης ἐπιφανείας διὰ κατασκευὰς ἐπιγείους, ἐνῷ διὰ τοὺς φάρους λαμβάνεται συνήθως ἴσον πρὸς 275 χλγρ/μ² κατακορύφου ἐπιφανείας, ἂν καὶ παρετηρήθησαν καὶ μεγαλύτεραι φορτίσεις. Διὰ τὰς σιδηροδρομικὰς γεφύρας καθορίζονται ὑπὸ τῶν κανονισμῶν τύποι συρμῶν παρέχοντες τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰ μεγέθη τῶν κινητῶν φορτίων ἐκ τῶν ἀξόνων τῶν ὀχημάτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων γίνεται ὁ ὑπολογισμός. Α. Α. Κ.

— *[Διεθν. Δίκ.]* Ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ φιλίας μεταξὺ τῶν κρατῶν οὐδὲν σοβαρὸν ζήτημα διεθνοῦς φύσεως ἀναφύεται ὡς πρὸς τὸ *φορτίον* ἐμπορευμάτων τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πλοίων. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν περιπτώσει πολέμου. Παρὰ πάσας ὅμως τὰς καταβληθείσας μέχρι τοῦδε παντοειδεῖς προσπαθείας καὶ ἐνεργείας, δὲν κατέστη εἰσέτι δυνατὸν ὅπως ἀναγνωρισθῇ ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ τὸ ἀπρόσβλητον τῆς ἐχθρικῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν πολέμῳ, καὶ ὡς ἐκ τούτου αὕτη ἐξακολουθεῖ ἔτι καὶ νῦν νὰ ὑπόκειται εἰς κατάληψιν ἐντὸς τοῦ θεάτρου τῆς διεξαγωγῆς τοῦ τοιούτου πολέμου εἴτε παρίσταται ὡς πλοῖον εἴτε καὶ ὡς φορτίον ἐμπορευμάτων. Αἱ ἐξαιρέσεις εἰς τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα εἶναι ἐλάχισται, καθορισθεῖσαι ὑπὸ τῆς εἰδικῆς ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου 1907 συμβάσεως τῆς Χάγης καὶ ἀφορῶσαι εἰς τὰ πλοιάρια τῆς παρακτίου ἁλιείας ἢ τῆς μικρᾶς ἀκτοπλοΐας, ὡς καὶ εἰς τὸ φορτίον αὐτῶν, εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀνατεθῆ ἀποστολαὶ θρησκευτικῆς, ἐπιστημονικῆς ἢ φιλανθρωπικῆς φύσεως κτλ. Ποῖον ὅμως τὸ κριτήριον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ καθορισθῇ ἡ ἐχθρικὴ ἢ ἡ οὐδετέρα ἰδιότης προκειμένου ἰδίᾳ περὶ τοῦ φορτίου δεδομένου πλοίου; Τὰ περισσότερα τῶν κρατῶν παραδέχονται ὅτι τὴν ἐχθρικὴν ἢ οὐδετέραν ἰδιότητα τοῦ φορτίου καθιεροῖ ἡ ἐχθρικὴ ἢ οὐδετέρα ἰθαγένεια τοῦ ἰδιοκτήτου. Ἡ Μεγάλη Βρεττανία ὅμως κανονίζει τὴν ἀνωτέρω ἰδιότητα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐχθρικῆς ἢ οὐδετέρας κατοικίας τοῦ ἰδιοκτήτου, καὶ δὴ ἀνεξαρτήτως τῆς ἰθαγενείας αὐτοῦ, ἡ ὁποία δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ θέματι. Μεταβίβασις τοῦ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πλοίου ἐχθρικοῦ αὐτοῦ φορτίου εἴς τινα οὐδέτερον πολίτην θεωρεῖται ὡς ἄκυρος ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου ἐμπολέμου κράτους, ἂν ἐγένετο κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου τοῦ πλοίου ἢ καθ' ὃν χρόνον τὸ πλοῖον εὑρίσκετο ἐν πολεμικῶς ἀποκεκλεισμένῳ τόπῳ. Καὶ τοῦτο διότι τεκμαίρεται ὅτι ἡ μεταβίβασις τοῦ φορτίου ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους ἐγένετο οὐχὶ εἰλικρινῶς, ἀλλὰ ψευδῶς, καὶ δὴ πρὸς ἀποφυγὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τῶν συνεπειῶν τοῦ ἐχθρικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, καθισταμένης οὕτως ἀδυνάτου τῆς ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματος πρὸς λῃϊσμὸν τῆς ἐχθρικῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας, τὸ ὁποῖον κέκτηται τὸ ἀντίπαλον ἐμπόλεμον κράτος. Ἂν ὅμως ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ φορτίου κατορθώσῃ ν' ἀποδείξῃ τὴν καλὴν αὐτοῦ πίστιν, ὡς π. χ. προκειμένου περὶ μεταβιβάσεως ἐκ λόγων μὴ ἐχόντων οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς ἡ κληρονομία, τότε ἡ τοιαύτη μεταβίβασις δέον νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς νομικῶς ἰσχυρὰ καὶ συνεπῶς ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸ ἀντίπαλον ἐμπόλεμον κράτος. Τὸ ἄρθρον 58 τῆς ἀπὸ 26 Φεβρουαρίου 1909 ναυτικῆς διακηρύξεως τοῦ Λονδίνου λέγει ὅτι ὁ ἐχθρικὸς ἢ οὐδέτερος χαρακτὴρ τοῦ φορτίου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐπὶ ἐχθρικοῦ πλοίου, καθορίζεται ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ ἢ οὐδετέρου χαρακτῆρος τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ φορτίου, δὲν ἐπιλύει ὅμως διὰ κατηγορηματικῆς διατάξεως οὕτως ἢ ἄλλως καὶ τὸ ἐπίμαχον ζήτημα ἄν, πρὸς καθορισμὸν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἰδιοκτήτου, δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἰθαγένεια ἢ ἡ κατοικία αὐτοῦ. Τὸ τόσον οὐσιῶδες τοῦτο ζήτημα παρέμεινεν ἄλυτον πρὸ τῶν ἀναφυεισῶν δυσχερειῶν ἐν τῷ καθορισμῷ αὐτοῦ. Τὸ ἄρθρον 60 § 1 λέγει περαιτέρω ὅτι ὁ ἐχθρικὸς χαρακτὴρ τοῦ φορτίου ὑφίσταται μέχρι τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, παρὰ τὴν γενομένην μεταβίβασιν ἐν πλῷ.

Τὸ ζήτημα περὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τύχης τοῦ φορτίου ἐξετάζεται ὑπὸ τὰς ἑξῆς τέσσαρας ἀπόψεις:

Α΄) *Ἐχθρικὸν φορτίον ἐπὶ ἐχθρικοῦ πλοίου*. Τὸ πολεμικὸν πλοῖον τοῦ ἀντιπάλου ἐμπολέμου κράτους ἔχει τὸ δικαίωμα, ὅπως καταλάβῃ τό τε πλοῖον ὡς καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ, συντασσομένης ἐπισήμου ἐκθέσεως περὶ τῆς γενομένης καταλήψεως, καὶ δὴ καὶ συμφώνως πρὸς τὰς σχετικὰς διατάξεις τῆς ἐσωτερικῆς νομοθεσίας τοῦ καταλαμβάνοντος κράτους. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ πολεμικὸν πλοῖον δέον νὰ καταγράψῃ λεπτομερῶς πάντα τὰ ἀντικείμενα, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ φορτίον, καὶ νὰ σφραγίσῃ ταῦτα δεόντως. Δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε πώλησις οὔτε ἐκφόρτωσις οὔτε κατανάλωσις οὔτε ἐν γένει ἀλλοίωσις τῶν διαφόρων ἐμπορευμάτων τοῦ φορτίου, ἐκτὸς ἂν ταῦτα ὑπόκεινται εἰς φθορὰν ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, ὁπότε τὸ πολεμικὸν πλοῖον εἴτε ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας εἴτε μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ πάντα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα πρὸς διαφύλαξιν ἢ καὶ διάθεσιν τοῦ τοιούτου φορτίου. Τὸ καταληφθὲν ἐχθρικὸν πλοῖον ὁδηγεῖται εἰς λιμένα τοῦ ἐμπολέμου κράτους καὶ ἐκεῖ τὸ ὅλον ζήτημα περὶ τῆς νομιμότητος τῆς γενομένης καταλήψεως τοῦ πλοίου καὶ τοῦ φορτίου παραπέμπεται πρὸς ἀνάκρισιν καὶ ἐκδίκασιν εἰς τὸ καλούμενον «δικαστήριον τῶν λειῶν», τὸ ὁποῖον σχετικῶς θὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν. Κατὰ τεκμήριον, πᾶν φορτίον εὑρισκόμενον ἐπὶ ἐχθρικοῦ πλοίου θεωρεῖται ὡς ἐχθρικόν, ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ ἰδιοκτήτης του δὲν κατορθώσῃ ν' ἀποδείξῃ πλήρως ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν οὐδετέραν αὐτοῦ ἰδιότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν κυριότητά του. Ἡ κυριότης τοῦ ἰδιοκτήτου ἐπὶ τοῦ φορτίου θ' ἀποδειχθῇ μόνον διὰ τῶν ναυτιλιακῶν ἐγγράφων τοῦ πλοίου, ἂν καί τινα κράτη ἀφήνουσιν ἐν τούτῳ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὰ δικαστήρια τῶν λειῶν. Ἡ οὐδετέρα ἰδιότης τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ φορτίου ἀποδεικνύεται διὰ παντὸς οἱουδήποτε μέσου, τὸ ὁποῖον κέκτηται καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπικαλεσθῇ. Ἡ πρακτικὴ αὕτη τῆς καταλήψεως καὶ δημεύσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἐχθρικῆς περιουσίας ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν πολέμῳ ἰσχύει ἤδη ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας πρὸς κατάργησιν αὐτῆς, τὰς ὁποίας κατέβαλον ἰδίᾳ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι συνῆψαν τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1785 συνθήκην φιλίας καὶ ἐμπορίου μετὰ τῆς Πρωσσίας, τῆς ὁποίας τὸ ἄρθρον 23 ἀπηγόρευε τὴν κατάληψιν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πλοίων ἐν περιπτώσει πολέμου μεταξὺ τῶν συμβληθέντων τούτων κρατῶν. Τὴν ἀπαγορευτικὴν ταύτην διάταξιν ἐπανέλαβε καὶ ἡ μετὰ τῆς Ἰταλίας συνθήκη τῆς 26 Φεβρουαρίου 1871 (ἄρθρ. 12), ἡ ὁποία ὅμως ρητῶς ἐξαιρεῖ τὰ εἴδη λαθρεμπορίου πολέμου καὶ τὴν παραβίασιν πολεμικοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἀλλὰ τὰ λοιπὰ κράτη δὲν ἐθεώρησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ μιμηθῶσι τὸ οὕτω δοθὲν παράδειγμα. Πάντως, ἡ ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1856 διακήρυξις τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας κατηργήθη ἡ καταδρομή, δὲν εἰσάγει οὐδεμίαν καινοτομίαν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τύχην τοῦ ἐχθρικοῦ φορτίου, τοῦ καταληφθέντος ἐπὶ ἐχθρικοῦ πλοίου. Συνεπῶς τὸ φορτίον τοῦτο θὰ ἐξηκολουθεῖ περαιτέρω νὰ διέπεται ὑπὸ τῶν ἐν ἰσχύϊ κανόνων τῆς καταλήψεως καὶ δημεύσεως. Εἰς τὴν Α΄, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Β΄ ἐν Χάγῃ συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης τὸ ζήτημα συνεζητήθη εὐρέως χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Διάφοροι προτάσεις διετυπώθησαν ἐν τῇ Β΄ συνδιασκέψει, ὡς π. χ. ἡ τῆς χρηματικῆς ἀποζημιώσεως τοῦ καταληφθέντος φορτίου ἢ τῆς ἁπλῆς μεσεγγυήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ γενόμεναι συζητήσεις δὲν κατέληξαν εἰς θετικόν τι ἀποτέλεσμα πρὸ τῶν ἀντιμαχομένων συμφερόντων τῶν κρατῶν. Οὕτως ἡ συνδιάσκεψις περιωρίσθη εἰς πλατωνικάς τινας εὐχὰς ἐπὶ τοῦ θέματος.

Β΄) *Ἐχθρικὸν φορτίον ἐπὶ οὐδετέρου πλοίου*. Τὸ ἄρθρον 2 τῆς ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1856 διακηρύξεως τῶν Παρισίων ὁρίζει ὅτι τὸ τοιοῦτον φορτίον δὲν δύναται νὰ καταληφθῇ, ἂν μεταφέρεται δι' οὐδετέρου πλοίου, ἐξαιρέσει τοῦ λαθρεμπορίου

Digitized by Google

πολέμου. Διὰ τοῦ ὅρου «ἐχθρικὸν φορτίον» ἐννοεῖται προφανῶς τὸ φορτίον, τὸ ὁποῖον ἀνήκει κατὰ κυριότητα εἰς πολίτην τινὰ τοῦ ἐχθρικοῦ κράτους, διότι, ἂν τοῦτο ἀνήκῃ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος, δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἰδιωτικῆς περιουσίας, προστατευομένης ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω διατάξεως, ἀλλὰ περὶ δημοσίου τοιαύτης, ἡ ὁποία, τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, θὰ ἠδύνατο νομίμως νὰ καταληφθῇ καὶ δημευθῇ. Ἔνοπλος ἀντίστασις εἰς νηοψίαν ἢ κατάληψιν, προβαλλομένη τυχὸν ὑπὸ τοῦ οὐδετέρου πλοίου, ἐπιφέρει τὴν δήμευσιν τοῦ πλοίου τούτου, χαρακτηριζομένου πλέον ὡς ἐχθρικοῦ, ἔστω καὶ ἂν ἡ νηοψία δὲν ἀπέδειξεν ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι ἔνοχον πράξεως ἀντιβαινούσης πρὸς τὴν ὀφειλομένην οὐδετερότητα. Τὸ φορτίον τοῦ τοιούτου πλοίου, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν πλοίαρχον αὐτοῦ ἢ τὸν ἰδιοκτήτην, θεωρεῖται ἐντεῦθεν ὡς ἐχθρικὸν ἐμπόρευμα καὶ δημεύεται ὡσαύτως. Τὸ ἐπίλοιπον φορτίον θεωρεῖται ὡς φορτίον εὑρισκόμενον ἐπὶ ἐχθρικοῦ πλοίου, καὶ συνεπῶς τὸ μὲν οὐδέτερον φορτίον δὲν καταλαμβάνεται, τὸ ἐχθρικὸν ὅμως τοιοῦτον καταλαμβάνεται. Τὸ καταληφθὲν οὐδέτερον πλοῖον δὲν θὰ ἐπετρέπετο, ὅπως καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου, ἐκτὸς ἂν ἡ περαιτέρω διατήρησις αὐτοῦ θὰ διεκινδύνευε τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πολεμικοῦ πλοίου ἢ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἔχουσιν εἰς αὐτὸ ἀνατεθῆ. Ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καταστραφέντος πλοίου οὐδέτερον φορτίον, μὴ ὑποκείμενον εἰς κατάληψιν καὶ δήμευσιν, ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ ἔχει δικαίωμα χρηματικῆς ἀποζημιώσεως διὰ τὴν προξενηθεῖσαν εἰς αὐτὸν ζημίαν. Παρατηρητέον, ἐν τέλει, ὅτι ἡ ἀνωτέρω διάταξις τοῦ ἄρθρου 2 τῆς διακηρύξεως τῶν Παρισίων, καθ' ἣν ἡ οὐδετέρα σημαία καλύπτει καὶ ἐξασφαλίζει τὸ ἐχθρικὸν φορτίον, ἐτηρήθη κατὰ τοὺς πολέμους τῶν τελευταίων ἐτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ δικαιώματα τῶν οὐδετέρων κρατῶν ἐθίγησαν οὐσιωδῶς, καὶ τοῦτο παρὰ τὰς ἐντόνους αὐτῶν διαμαρτυρίας πρὸς τὰ ἐμπόλεμα κράτη, καὶ ἰδίᾳ τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν καὶ Γαλλίαν.

Γ') *Οὐδέτερον φορτίον ἐπὶ ἐχθρικοῦ πλοίου.* Τὸ ἄρθρον 3 τῆς διακηρύξεως τῶν Παρισίων ὁρίζει ὅτι τὸ τοιοῦτον φορτίον, ἐξαιρέσει τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι λαθρεμπόριον πολέμου, δὲν δύναται νὰ καταληφθῇ, ἐφ' ὅσον μεταφέρεται διὰ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἂν τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον εἶναι ἐξωπλισμένον οὐχὶ πρὸς ἐπίθεσιν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον πρὸς ἄμυναν αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ ἀντιπάλου ἐμπολέμου κράτους, τὸ τοιοῦτο πλοῖον δὲν ἀποβάλλει διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐχθρικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου. Συνεπῶς τὸ οὐδέτερον αὐτοῦ φορτίον δὲν θίγεται ἐντεῦθεν οὔτε ἀποβάλλει τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα ταύτην. Παρατηρητέον ἐν τούτοις ὅτι περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου ζητήματος, τὸ ὁποῖον ἀνεφύη κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, δὲν ὑφίσταται ὁμοφωνία ἐν τῇ ἐπιλύσει του οὔτε ἐν τῇ πρακτικῇ τῶν κρατῶν οὔτε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ὑπεστήριξαν τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν, ἐνῷ ἡ Γερμανία, τοὐναντίον, ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν ὅτι πᾶν οἱονδήποτε ἐχθρικὸν ἐμπορικὸν πλοῖον ἐξωπλισμένον εἴτε πρὸς ἐπίθεσιν εἴτε καὶ ἁπλῶς πρὸς ἄμυναν ἀποβάλλει ἐντεῦθεν αὐτοδικαίως τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου, θεωρούμενον ὡς πολεμικόν. Σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον, δὲν ἐπιτρέπεται ἐξοπλισμὸς ἐχθρικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου ἐπὶ σκοπῷ ἐπιθέσεως. Πάντως, ἡ ἀνωτέρω εὐεργετικὴ διάταξις τοῦ ἄρθρου 3 τῆς διακηρύξεως τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίσθη ἡ ἰδιωτικὴ οὐδετέρα περιουσία φορτίου ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν πολέμῳ, δὲν ἔτυχεν ἐφαρμογῆς κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, σημειώσαντα ὀπισθοδρόμησιν ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ, θίξασαν οὐσιωδῶς τὰ δικαιώματα τῶν οὐδετέρων κρατῶν.

Δ') *Οὐδέτερον φορτίον ἐπὶ οὐδετέρου πλοίου.* Τὸ τοιοῦτο φορτίον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταληφθῇ θεωρούμενον ὡς καλὴ λεία. Ἐκτὸς ἂν τὸ φορτίον τοῦτο ἀποτελῇ λαθρεμπόριον τοῦ πολέμου ἢ τὸ μεταφέρον τὸ οὐδέτερον φορτίον οὐδέτερον πλοῖον κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ παραβιάζῃ τὸν τεθειμένον πολεμικὸν ἀποκλεισμόν. Τὸ ἄρθρον 39 τῆς διακηρύξεως τοῦ Λονδίνου λέγει σχετικῶς ὅτι τὰ ἀντικείμενα λαθρεμπορίου τοῦ πολέμου ὑπόκεινται εἰς κατάληψιν καὶ δήμευσιν εἴτε πρόκειται περὶ ἀπολύτου, εἴτε πρόκειται καὶ περὶ σχετικοῦ λαθρεμπορίου. Τὰ ἐπίλοιπα ὅμως ἀντικείμενα τοῦ φορτίου τοῦ οὐδέτερου πλοίου, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποτελοῦσι λαθρεμπόριον πολέμου, δὲν ὑπόκεινται εἰς κατάληψιν, ἐκτὸς ἂν ἀνήκωσι κατὰ κυριότητα εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τῶν εἰδῶν λαθρεμπορίου (ἄρθρ. 42), ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τιμωρεῖται αὐστηρῶς πρὸς παραδειγματισμόν. Προκειμένου περὶ πολεμικοῦ ἀποκλεισμοῦ, αἱ διατάξεις τῆς διακηρύξεως εἶναι αὐστηρότεραι. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄρθρον 21 αὐτῆς, τὸ οὐδέτερον πλοῖον, τὸ ὁποῖον παρεβίασε τὸν πολεμικὸν ἀποκλεισμόν, δημεύεται. Τὸ φορτίον τούτου ὡσαύτως δημεύεται κατ' ἀρχήν, καὶ τοῦτο ἀνεξαρτήτως τῆς φύσεως αὐτοῦ ἢ τοῦ χαρακτῆρος. Θὰ ἠδύνατο ὅμως ν' ἀπαλλαγῇ, ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι τὴν στιγμὴν τῆς φορτώσεως ὁ ἰδιοκτήτης δὲν ἐγνώριζεν, οὔτε ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὴν περὶ παραβιάσεως τοῦ πολεμικοῦ ἀποκλεισμοῦ πρόθεσιν τοῦ πλοίου. Διὰ νὰ ὑπάρξῃ ὅμως παραβίασις πολεμικοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸ πλοῖον δέον νὰ συλληφθῇ ἐπ' αὐτοφώρῳ, τουτέστι καθ' ἣν στιγμὴν διέρχεται τὴν γραμμὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἴτε δι' ἀπάτης, εἴτε καὶ διὰ βίας. Ἡ ἁπλῆ πρόθεσις παραβιάσεως δὲν πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ θέματι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hirst,* The treatment of commerce in naval warfare (1912).— *Pohl,* Deutsche Prisengerichtsbarkeit (1911).— *Boeck,* De la propriété privée ennemie sous pavillon ennemi (1882).— *Bentwich,* The law of private property in war (1907).— *Brusa,* Sulla proprietà privata nelle guerre maritime (1907).— *Gillet,* Le caractère hostile de la propriété privée dans la guerre maritime (1911).— *Hamman,* Der Streit um das Seebeuterecht (1907). —*Röpcke,* Das Seebeuterecht (1904).—*Fauchille,* Jurisprudence française en matière de prises maritimes (1916).— *Garner,* Prize law during the world war (1927). Δ. ΔΡΟΣΟΣ

—*[Φορολ.]* Τὸ *φορτίον* τοῦ πλοίου ἀναγράφεται ἐν τῷ *δηλωτικῷ* τοῦ πλοιάρχου τῷ κατατεθειμένῳ κατὰ τὸ ἄρθρον 11 καὶ ἑπ. τοῦ τελωνειακοῦ κώδικος. Διαφοραὶ μεταξὺ δηλωτικοῦ καὶ φορτίου τιμωροῦνται κατὰ τὰ ἄρθρα 90 καὶ ἑπ. αὐτοῦ, ἐν περιπτώσει δὲ λαθρεμπορίας κατάσχεται καὶ δημεύεται (ἄρθρ. 120 καὶ ἑπ.). Ἀπαγορεύεται εἰς πλοῖα, φέροντα φορτίον, ἡ προσέγγισις εἰς λιμένας ἢ ὅρμους, ἔνθα δὲν ὑπάρχει τελωνειακὴ ἀρχή, ἢ εἰς ἄλλους παρὰ τοὺς ὡρισμένους (ἄρθρον 7). Ὁ ὅρος *φορτίον* εὕρηται καὶ ἐν τῇ περὶ δασῶν νομοθεσίᾳ, κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ὁποίας (ἄρθρ. 121 § 1 τοῦ Ν. Δ. τῆς 11 Μαΐου 1929 «περὶ δασικοῦ κώδικος») ἀτελῶς καὶ ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς δασικῆς ἀρχῆς ἀπολαμβάνεται ἡ καύσιμος ὕλη μέχρι τριῶν φορτίων ἢ τριακοσίων ὀκάδων κατ' ἄτομον καὶ καθ' ἑκάστην. Γ. Ν. Κ.

—**φορτίον ἠλεκτρικὸν** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ μᾶζα.*

—**φορτίον ὑδροστατικὸν** *[Ὑδραυλ.]*· βλ.λ. *ὑδρομηχανική.*

— **φορτίον ὑπονόμου** *[Μεταλλευτ.]*. Καλεῖται τὸ ποσὸν τῆς ἐκρηκτικῆς ὕλης, τὸ ὁποῖον τοποθετεῖται εἰς τὸν θάλαμον ἐκρήξεως ἢ ἁπλῶς εἰς τὸ βάθος ἑκάστου διατρήματος ἐκρηκτικῆς ὑπονόμου. Ἡ τοποθέτησις τῆς ποσότητος ταύτης τῆς ἐκρηκτικῆς οὐσίας καλεῖται *γόμωσις* τῆς ὑπονόμου ἢ τοῦ διατρήματος. Ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται καχῶς ὁ ὅρος γόμωσις πρὸς δήλωσιν τοῦ *φορτίου* τῆς ὑπονόμου. Ὁ ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς τοῦ φορτίου τῶν ὑπονόμων ἔχει σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν προσδοκωμένων ἀποτελεσμάτων μὲ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν οἰκονομίαν, τὴν ἀποφυγὴν δυστυχημάτων κτλ. Ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ φορτίου ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν πεῖραν τῶν ὑπονομοποιῶν, οἵτινες κανονίζουσι τὴν ἀπαιτουμένην ἑκάστοτε ποσότητα ἐκρηκτικῆς ὕλης, ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ πετρώματος, τοῦ εἴδους τῆς ἐκρηκτικῆς ὕλης καὶ τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς τῆς μικροτέρας ἀντιστάσεως ἢ προχωρήσεως τοῦ διατρήματος. Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀπαιτουμένης ποσότητος ἐκρηκτικῆς ὕλης γίνεται ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τύπων $C = g\,l^3$ ἢ $C = E.\,R.\,l^2$, ἔνθα C ἡ ἀπαιτουμένη ποσότης ἐκρηκτικῆς ὕλης εἰς χιλιόγραμμα, l ἡ προχώρησις τοῦ διατρήματος καὶ g ὁ ἐμπειρικὸς συντελεστής, κανονιζόμενος ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐκρηκτικῆς ὕλης καὶ τοῦ πετρώματος. Εἰς τὸν δεύτερον τύπον τὸ g ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ γινομένου E.R, ἔνθα E καὶ R οἱ ἐμπειρικοὶ συντελεσταί, ἐξαρτώμενοι ὁ μὲν πρῶτος ἀπὸ τὴν ἐκρηκτικὴν οὐσίαν ἥτις χρησιμοποιεῖται ἑκάστοτε, ὁ δὲ δεύτερος ἀπὸ τὸ πέτρωμα. Διὰ τὴν πυρίτιδα τὸ g ποικίλλει ἀπὸ 7 διὰ τὰ σκληρὰ πετρώματα μέχρις 1,6 διὰ τὰς γαίας. Τὸ E διὰ τὴν πεπιεσμένην πυρίτιδα λαμβάνεται ἴσον μὲ 2,00, διὰ τὴν σεδίτιδα ἴσον πρὸς 1,25, διὰ τὴν δυναμίτιδα Νο 1 ἴσον πρὸς 1,00 καὶ διὰ τὴν γομοδυναμίτιδα ἴσον πρὸς 0,70. Τὸ E ποικίλλει ἀπὸ 0,03 διὰ τὰ πολὺ μαλακὰ πετρώματα μέχρις 0,60 διὰ τὰ λίαν σκληρὰ τοιαῦτα. Α. Α. Κ.

Φόρτιουν (Fortune, προφ. Φόρτσιουν), ***Ροβέρτος.*** Σκῶτος βοτανολόγος καὶ περιηγητὴς (1813—1880). Περιηγήθη τὴν Κίναν πρὸς συλλογὴν φυτῶν καὶ συνέγραψε: «Τρία ἔτη περιηγήσεων ἀνὰ τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς Κίνας» (1847), «Δύο ταξίδια εἰς τὴν χώραν τοῦ τεΐου» (1852), «Γέντο καὶ Πεκῖνον» (1863). Η. Π. Γ.

Φόρτις (Fortis), ***Ἀλέξανδρος.*** Ἰταλὸς πολιτικὸς (1844—1909). Ἐκλεγεὶς βουλευτὴς (1880), ἀνεδείχθη ταχέως εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς ἐν τῇ βουλῇ. Τῷ 1888 ἐγένετο ὑφυπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Κρίσπι, τῷ δὲ 1898 ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας. Μ. Δ. Β.

φορτίς, *—ίδος* (ἡ)· ἄλλως *φορτηγίς* (βλ. λ).

φόρτισις, *—εως* (ἡ) *[Στατικ.]*. Καλεῖται *φόρτισις* φορέως ἡ ὕπαρξις φορτίων ἐπ' αὐτοῦ, ὁπότε λέγομεν ὅτι ὁ φορεὺς φορτίζεται ἢ ὑφίσταται φόρτισιν. Ἐπίσης καλεῖται φόρτισις ἡ ἐπιβολὴ τῶν φορτίων ἐπί τινος φορέως, εἴτε κατὰ τὴν στατικὴν μελέτην καὶ ἐξέτασιν αὐτοῦ, εἴτε καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι. Ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ φόρτισις φορέως τινὸς γίνεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, διὰ τῆς παρεμβολῆς ὡρισμένων κατασκευῶν, διακρίνεται αὕτη εἰς τὴν *ἄμεσον φόρτισιν* καὶ τὴν *ἔμμεσον.* Ἐπίσης διακρίνομεν τὴν *ὁλικὴν* καὶ τὴν *μερικὴν φόρτισιν* τοῦ φορέως, ἀναλόγως τοῦ ἂν αὕτη γίνεται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ φορέως ἢ ἐπὶ μέρους μόνον αὐτοῦ. Ἐὰν τὰ ἐπιβεβλημένα ἢ ἐπιβαλλόμενα φορτία ἐνεργῶσι συνεχῶς ἐν χρόνῳ, θὰ ἔχωμεν τὴν *μόνιμον φόρτισιν,* ἂν ὅμως ταῦτα ἐνεργῶσι καθ' ὡρισμένους μόνον χρονικὰς περιόδους, τότε θὰ ἔχωμεν τὴν καλουμένην *κινητὴν φόρτισιν.* Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ προκαλοῦντα τὴν φόρτισιν φορτία εἶναι συγκεντρωμένα, θὰ ἔχωμεν τὴν φόρτισιν *διὰ συγκεντρωμένων φορτίων,* ἐνῷ, ἂν ταῦτα ἐνεργῶσιν ἐπὶ ὁλοκλήρου γραμμῆς ἢ ἐπιφανείας τοῦ φορέως, θὰ ἔχωμεν τὴν *συνεχῆ* φόρτισιν, καὶ δὴ *ὁμοιόμορφον* ἢ *ἀνομοιόμορφον,* ἀναλόγως τοῦ ἂν εἶναι ἢ ὄχι ὁμοιομόρφως κατανεμημένον τὸ προκαλοῦν ταύτην φορτίον. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν φορτίσεις *πραγματικὰς* ἢ *συμβατικάς, τυχαίας* κ. λ. π., ἀναλόγως πάντοτε τοῦ εἴδους, τῆς φύσεως καὶ τοῦ τρόπου ἐνεργείας τῶν ἐπὶ τοῦ φορέως *φορτίων.* Εἰς πλείστας περιπτώσεις φορτίσεων συνυπάρχουσι πολλοὶ ἐκ τῶν προαναφερθέντων ὅρων. Οὕτω λ. χ. δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἔμμεσον μερικὴν φόρτισιν διὰ συγκεντρωμένων φορτίων, κινητὴν ἢ μόνιμον, κ. ἄ. Α. Α. Κ.

Φὸρτ-Μάντισον (Fort-Madison) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομητείας Λῆ ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἀϊόβα, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μισσισσιπῆ. Κάτ. (1928) 14.000. Ἔχει βιομηχανίαν καλλιεργητικῶν ἐργαλείων, διεξάγει δὲ ἐμπόριον ξυλείας, σιτηρῶν καὶ κτηνῶν. Χ. Δ.

Φὸρτ-Ντὸτζ (Fort-Dodge) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομητείας Οὐέμπστερ τῆς πολιτείας Ἀϊόβα, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντὲς Μόϊνες. Ἔχει πολλὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι τὸ Tobin College, δεσπόζει δὲ πλουσίας εἰς γύψον, ὑαλουργικὴν ἄμμον καὶ γαιανθρακοφόρα κοιτάσματα περιοχῆς. Κάτ. 21.040. Χ. Δ.

φορτοεκφορτωτὴς (ὁ)· ἐργάτης ἔχων ἔργον τὴν φόρτωσιν ἅμα καὶ ἐκφόρτωσιν πλοίων.

φορτοθυρίς, *—ίδος* (ἡ) (κοιν. *μπουκαπόρτα φορτώματος*) *[Ναυτ.].* Θυρὶς ἀνοιγομένη εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ πλοίου, πρὸς ἀνθράκευσιν ἢ εἰσαγωγὴν φορτίου, ὅπερ πρόκειται νὰ ἀποτεθῇ εἰς τὸ ὑπόφραγμα (κοραδοῦρον) ἢ καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὰ κύτη (ἀμπάρια). Σ. Ε. Λ.

φορτοΐνη (ἡ) (Fortoin) *[Φαρμ. Χημ.].* Εἶναι ἡ μεθυλενοδικοτοΐνη: $CH_2(C_{14}H_{11}O_4)_2$. Σκεύασμα λαμβανόμενον ἐκ φορμαλδεΰδης καὶ κοτοΐνης. Κίτρινα κρυστάλλια ἄνευ γεύσεως καὶ ὀσμῆς κινναμώμου, ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ, δυσδιάλυτα εἰς τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα, εὐδιάλυτα εἰς τὸ χλωροφόρμιον καὶ τὴν ἀκετόνην, τηκόμενα εἰς 211—213°. Τὸ σκεύασμα εἶναι ἀντισηπτικόν, ἀντιδιαρροϊκὸν καὶ ἀνθιδρωτικόν. Ἀνεγράφη εἰς ἐπαλείψεις ἐπὶ πυορροουσῶν ἀμυγδαλῶν, εἰς ἐγχύσεις ἐπὶ βλεννορροίας. Χορηγεῖται ἐσωτερικῶς κατὰ τῆς διαρροίας μετὰ κωλικῶν καὶ κατάρρων τῶν ἐντέρων. Κ. Γ. Μ.

Φορτόπους (Fortopus) *[Γεωγρ.]·* βλ. λ. *Ὀπους.*

φόρτος (ὁ)· φορτίον, ὅ,τι φέρει τις ὡς βάρος, φόρτωμα: «περιττὸς φόρτος»· ‖ μεταφ., τὸ παρέχον ἐνόχλησιν, λύπην: «εἶναι φόρτος!».

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸ φορτηγὸν κτῆνος ἔχει κανονικὸν *φόρτον,* πλὴν τῆς σαγῆς ἐν γένει, περὶ τὰς 60 ὀκάδας (ἢ περὶ τὰ 75 χιλιόγραμμα), τὸ δίτροχον περὶ τὰς 200—250 ὀκάδας, τὸ τετράτροχον περὶ τὰς 400—500 ὀκάδας, τὸ ἐλαφρὸν φορτηγὸν αὐτοκίνητον τῶν 1 ½ τόννων περὶ τὰς 750—800 ὀκάδας, τὸ βαρὺ φορτηγὸν αὐτοκίνητον τῶν 3 τόννων περὶ τὰς 1.400—1.500 ὀκάδας, τὸ σιδηροδρομικὸν ὄχημα τῶν 10 τόννων περὶ τὰς 7.800 καὶ τὸ τῶν 15 τόννων περὶ τὰς 11.700 ὀκάδας. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ δυνατότης τῆς φορτώσεως τοῦ βάρους τούτου σχετίζεται καὶ μὲ τὸν ὄγκον τῶν εἰδῶν. Ἐπὶ τῶν φορτηγῶν κτηνῶν ὁ φόρτος πρέπει νὰ κατανέμηται ἑκατέρωθεν τοῦ σάγματος διὰ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν ἀποφυγὴν πληγῶν τοῦ ζῴου. Ὡς πρὸς τὸν φόρτον τῶν διτρόχων, οὗτος δέον νὰ ἰσορροπῇ ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν τροχῶν, μὲ τὸ βάρος κατά τι πρὸς τὰ ἐμπρός, εἰς δὲ τὰ τετράτροχα ὀχήματα ὁ φόρτος δέον νὰ εἶναι μεγαλύτερος ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου ἄξονος τῶν τροχῶν, διὰ τὴν εὐχέρειαν τῆς ἕλξεως. Εἰς τὰ φορτηγὰ αὐτοκίνητα φορτοῦται γενικῶς βάρος ἴσον πρὸς τὰ ⅔ τοῦ ὀνομαστικοῦ των βάρους, ἐπιτρεπομένης ὑπερ-

Digitized by Google

βάσεως μέχρι τοῦ $1/4$ τῶν δύο τούτων τρίτων, προκειμένου περὶ διαδρομῆς ἐπὶ πρώτης τάξεως ὁδοῦ. Ὡς πρὸς τὸν φόρτον τῶν σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων, ὁ ἀνωτέρω ἀναγραφόμενος ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀνώτατον ὅριον βάρους τοῦ ἐπ' αὐτῶν φορτουμένου. Ν. Ι. Μ.

φορτοσσάνη (τὸ) (Fortossan) *[Φαρμ.]*. Σκεύασμα ἐκ φυτίνης καὶ γαλακτοσακχάρου λαμβανόμενον. Χρησιμοποιεῖται ὡς συμπληρωματικὴ τροφὴ διὰ τὰ νήπια καὶ τὰ παιδία καὶ ἐνδεικνυομένη κατὰ τοῦ ραχιτισμοῦ, τῆς κακῆς ἀναπτύξεως, τῆς ἐπιβραδύνσεως τῆς ὀδοντοφυΐας, τῆς χοιραδώσεως, τῆς φυματιάσεως καὶ ἐπὶ ἀναρρώσεων ἐκ μολυσματικῶν νόσων. Χορηγεῖται μετὰ τοῦ γάλακτος ἢ ζωμοῦ, ὧν δὲν ἀλλοιοῖ τὴν γεῦσιν. Κ. Γ. Μ.

Φὸρτ-Οὐαὶν (Fort-Wayne) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἰνδιάνα. Κάτ. (1928) 115.000. Κεῖται ἐπὶ τοῦ Μάομη ποταμοῦ, εἶναι σπουδαῖος σιδηροδρομικὸς κόμβος καὶ ἔχει ἀερολιμένα, ποταμίας συγκοινωνίας, βιομηχανίαν μουσικῶν ὀργάνων, γεωργικῶν ἐργαλείων, ἠλεκτρικῶν ἀνταλλακτικῶν, σιδηροδρομικῶν εἰδῶν κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Φὸρτ Οὐΐλλιαμ (Fort Wiliam) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμναῖος λιμὴν τοῦ Καναδᾶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὤλγκομα τοῦ Ὀντάριο. Κεῖται ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς λίμνης Σουπέριορ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Καμινιστίκια καὶ κατέχει ἐπικαιροτάτην ἀπὸ ἐμπορικῆς καὶ συγκοινωνιακῆς ἀπόψεως θέσιν μεταξὺ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ Καναδᾶ. Εἶναι κόμβος τριῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ ἀφετηρία πολλῶν ἀτμοπλοϊκῶν συγκοινωνιῶν πρὸς τοὺς κυριωτέρους ἀμερικανικοὺς καὶ καναδικοὺς λιμένας τῶν πέντε λιμνῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου. Ἐξάγει μεγάλας ποσότητας σιτηρῶν καὶ ἔχει ἀλευρομύλους, σιδηροχυτήρια καὶ ἄλλας βιομηχανίας. Κάτ. (1931) 26.277. Χ. Δ.

Φορτοὺλ (Fortoul), ***Ἱππόλυτος-Νικόλαος-Ὀνορέ***. Γάλλος φιλόλογος καὶ πολιτικὸς (1811—1856). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς λογοτεχνίας ἐν ταῖς σχολαῖς Τουλούζης καὶ Αἴξ, ἀναμιχθεὶς δὲ βραδύτερον εἰς τὴν πολιτικήν, ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, τῷ δὲ 1851 τῆς Παιδείας. Ἔγραψε: «Περὶ τῆς τέχνης ἐν Γερμανίᾳ» (1841), «Περὶ τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα» (1842), «Μελέτη ἐπὶ τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ζωγραφικῆς» (1845), «Ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ μελέται» (1854) κ. ἄ. Χ. Δ.

φορτούνα (ἡ)· ἀντὶ *φουρτούνα* (βλ. λ.).

Φορτοῦνα (Fortuna). Ρωμαϊκὴ θεότης, ἀνάλογος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ***Τύχην*** (βλ. λ.).

Φορτουνάται ***νῆσοι*** (Fortunatae insulae) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς ὀνομασία τῶν νήσων τῶν ***Μακάρων***, τῶν συγχρόνων *Καναρίων*. Σ. Ε. Λ.

Φορτουνάτη (Fortunata), ***ἁγία***. Ἀδελφὴ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παιλαιστίνης ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, τῷ 303, μαρτυρησάντων Κάρπωνος, Εὐαρέστου καὶ Πρισκιανοῦ. Ὑπέστη καὶ αὐτὴ μαρτυρικὸν θάνατον ὀλίγας μετὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἡμέρας καὶ ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 14 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

Φορτουνᾶτος (Fortunatus), ***ἅγιος***. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐν Σμύρνῃ κατά τινα τῶν πρώτων διωγμῶν μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς μετὰ Βιταλίου καὶ Ρεκοβάτου, μεθ' ὧν συνεορτάζεται τὴν 9 Ἰανουαρίου. —2) Ὁ ἐν Ρώμῃ κατ' ἄγνωστον χρόνον μαρτυρήσας μετὰ Φηλικιανοῦ, Φίρμου καὶ Κανδίδου, μεθ' ὧν συνεορτάζεται τὴν 2 Φεβρουαρίου. —3) Ὁ ἐν Ἀφρικῇ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Βανδάλων (430—534) μαρτυρικὸν θάνατον εὑρὼν μετὰ 22 ἄλλων Χριστιανῶν, μεθ' ὧν συνεορτάζεται τὴν 21 Φεβρουαρίου.—4) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μετὰ Φήλικος καὶ 27 ἄλλων Χριστιανῶν μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 26 Φεβρουαρίου. —5) Ὁ μετ' Ἀλεξάνδρου καὶ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν κατ' ἄγνωστον χρόνον ἐν Ρώμῃ (ἢ Θεσσαλονίκῃ) μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 27 Φεβρουαρίου.—6) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας μετὰ Φήλικος, Λουκιόλης, Μαρκίας καὶ ἄλλων καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 3 Μαρτίου. —7) Ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας (ἢ ἐν Ἀφρικῇ) κατ' ἄγνωστον χρόνον μετὰ Μαρκιανοῦ μαρτυρήσας, μεθ' οὗ καὶ συνεορτάζεται τὴν 17 Ἀπριλίου. —8) Ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατά τινα τῶν πρώτων διωγμῶν μαρτυρήσας μετ' Ἀράτου, Φήλικος, Σιλβίου καὶ Βιταλίου, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 21 Ἀπριλίου.—9) Ὁ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἐν Βαλεντίᾳ τῆς Γαλλίας μαρτυρήσας μετὰ τοῦ Φήλικος καὶ Ἀχιλλίου καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 23 Ἀπριλίου. —10) Ὁ κατὰ τὸν Α' αἰῶνα ἱερεὺς ἐν Παβίᾳ τῆς Ἰταλίας, ἑορταζόμενος τὴν 15 Μαΐου. —11) Ὁ κατὰ τὸ 400 ἀποθανὼν ἐν Ὀμβρικῇ τῆς Ἰταλίας ἱερεύς, ἑορταζόμενος τὴν 1 Ἰουνίου. —12) Ὁ ἐν Ἀκυληΐᾳ τῷ 296 μαρτυρικὸν θάνατον εὑρὼν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Φήλικος καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 11 Ἰουνίου. —13) Ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Νεαπόλεως, ἑορταζόμενος τὴν 15 Ἰουνίου. —14) Ὁ ἐν Ἀφρικῇ κατ' ἄγνωστον χρόνον μετὰ Λουκιανοῦ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 13 Ἰουνίου. —15) Ὁ ἐκ Verceil τοῦ Πεδεμοντίου καταγόμενος, ὅστις διὰ τὴν ἁδροτάτην παιδείαν του ἐπονομασθεὶς φιλόσοφος, ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος ἐν Λομβαρδίᾳ, ἔπειτα δ' ἀποσυρθεὶς εἰς Chelles τῆς Γαλλίας συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Παρισίων ἁγίου Γερμανοῦ, ἔγραψε τὸν βίον τοῦ ἁγίου Μαρκέλλου, ἐπισκόπου Παρισίων, καὶ τῷ 569 ἀποθανὼν ἑορτάζεται τὴν 18 Ἰουνίου. —16) Ὁ διάκονος τοῦ ἐν Ἀκυληΐᾳ ἐπισκόπου Ἑρμαγόρου, μεθ' οὗ μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος (64—68) ὑποστάς, συνεορτάζεται μετ' αὐτοῦ τὴν 12 Ἰουλίου. —17) Ὁ ἐν Σαλέρνῳ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν τῷ 303 μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Λεοντίου καὶ ἑορταζόμενος τὴν 28 Αὐγούστου. —18) Ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἐπίσκοπος ἐν Todi τῆς Ἰταλίας, ὅστις ἀποθανὼν τῷ 537 καὶ ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου ἐγκωμιασθείς, ἑορτάζεται τὴν 14 Ὀκτωβρίου. —19) Ὁ κατ' ἄγνωστον χρόνον μαρτυρήσας ἐν Ρώμῃ καὶ ἑορταζόμενος τὴν 15 Ὀκτωβρίου. —20) Ὁ ἐν Venosa ἢ Nola τῆς Ἰταλίας τῷ 303 μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς μετὰ Φήλικος, Ἀποδάκτου, Ἰανουαρίου καὶ Σεπτιμίου, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 24 Ὀκτωβρίου (καὶ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας οὗτοι ἑορτάζονται τὴν 16 Ἀπριλίου). —21) Φορτουνᾶτος ὁ ἐπίσκοπος (βλ. λ.) Πικταβίου καὶ ποιητής, ἑορταζόμενος τὴν 14 Δεκεμβρίου. —22) Ὁ κατ' ἄγνωστον χρόνον ἐν Ἀφρικῇ μαρτυρήσας μετὰ Φαυστίνου, Λουκίου, Κανδίδου καὶ ἄλλων Χριστιανῶν, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 15 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Φορτουνᾶτος**, ***ἀπόστολος***. Χριστιανὸς Κορίνθιος, ὅστις εὑρίσκετο ἐν Ἐφέσῳ μετὰ Στεφανᾶ καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτε ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔγραψε τὴν πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολὴν (ΙϚ', 17). Κατὰ τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν ἦτο εἷς τῶν 70 μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ἑορταζόμενος ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὴν 15 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

— **Φορτουνᾶτος**, ***ἐπίσκοπος***. Ἐγεννήθη τῷ 530 ἐν Duplavilis παρὰ τὴν Βενετίαν, σπουδάσας δ' ἐν Ραβέννῃ γραμματικήν, ρητορικὴν καὶ νομικὴν μετέβη τῷ 567 εἰς Tours τῆς Γαλλίας. Προσληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Κλοθαρίου, ἐχρημάτισεν ἰδιαίτερος γραμματεὺς τῆς βασιλίσσης Ραδεγόνδης. προεχειρίσθη ἐπίσκοπος Πικταβίου (Poitiers) τῷ 597 καὶ ἀπέθανε τῷ 605. Ὁ Φορνουνᾶτος ὑπῆρξε γονιμώτατος συγγραφεύς, γράψας τοὺς βίους πολλῶν ἁγίων. Ποιητικὰ δ' ἔργα ἔγραψε τὸν βίον τοῦ ἁγίου Μαρτίνου εἰς 2.243 δακτυλικοὺς ἑξαμέτρους καὶ τὰ Ἄσματα ἢ Σύμμεικτα, ἤτοι συλλογὴν 300 περίπου ποιημάτων ποικίλου περιεχομένου (ἐπιγράμματα, ἐλεγεῖα, ἐπιτάφια, ἐγκώμια, περιγραφαὶ τόπων, ναῶν κλπ., ὕμνοι καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ ἐπιστολαί, ἑρμηνεία τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καὶ τοῦ συμβόλου). Ἐκ τῶν ὕμνων δ' αὐτοῦ τινες εἰσήχθησαν εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία. Ε. Γ. Π.

«Φορτουνᾶτος». Τίτλος κωμῳδίας ἀνηκούσης εἰς τὸν κύκλον τοῦ κρητικοῦ θεάτρου καὶ ποιηθείσης, κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα, ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας του (1667—1669) ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φωσκόλου. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου εἶναι ἡ κοινὴ εἰς τὸν Στάθην καὶ ἄλλας συγχρόνους ἰταλικὰς κωμῳδίας, ἡ ἀναγνώρισις τουτέστιν ἀπολεσθέντος υἱοῦ ὑπὸ πατρὸς ἐρῶντος τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ παραίτησίς του. Οὕτω ὁ ἰατρὸς Λούρας, ἀναζητῶν ἐπὶ δεκαεξαετίαν τὸν ὑπὸ πειρατῶν ἀπαχθέντα ἐκ Κεφαλληνίας ἀνήλικον υἱόν του Νικολέτον, καταλήγει εἰς Χάνδακα τῆς Κρήτης, ἔνθα, μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν εὕρῃ καὶ ἀπελπισθεὶς ἐκ τῶν ἀναζητήσεών του, ἐγκαθίσταται μονίμως. Ἐνταῦθα ἐρᾶται νεαρᾶς καὶ ὡραίας κόρης ὀνόματι Πετρονέλλας, θυγατρὸς Κρήσσης τινὸς Μηλιᾶς. Τὴν κόρην ὅμως ταύτην ἀγαπᾷ μετὰ πάθους καὶ ἀνταγαπᾶται ὑπ' αὐτῆς ὁ νεαρὸς Φορτουνᾶτος, ὅστις εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἀγνοούμενος υἱὸς τοῦ Λούρα, ἐξαγορασθεὶς παρὰ τῶν εἰς Κρήτην προσορμισθέντων ἀπαγωγέων του πειρατῶν καὶ ἄριστα ἀνατραφεὶς ὑπὸ τοῦ πραματευτοῦ Γιαννούτσου. Ὁ Λούρας πᾶν μέσον μετέρχεται πρὸς ἀπόκτησιν τῆς Πετρονέλλας, διὰ δὲ τῆς μαστρωποῦ Πετροῦς ἐπιτυγχάνει, παρὰ τὴν θέλησιν τῆς κόρης, τὴν συγκατάθεσιν τῆς μητρός της. Ἡ Πετρονέλλα ὅμως εἶναι ἀμετάπειστος καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ Φορτουνάτου καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν γέροντα καὶ ξένον Λούραν. Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ γάμου της μετὰ τούτου, ὁ Θόδωρος, φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Φορτουνάτου, μαθὼν τὰ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς εἰς Χάνδακα παραμονῆς τοῦ Λούρα, ἔρχεται εἰς ὑπόνοιαν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ θετοῦ καὶ ἀγνώστου καταγωγῆς Φορτουνάτου. Ἀνακοινώσας τοῦτο εἰς τὸν Γιαννοῦτσον καὶ ἐξετάσας μετ' αὐτοῦ τὸν Λούραν, ἀποκαλύπτει τὸ πρᾶγμα καὶ γίνεται ἡ ἀναγνώρισις υἱοῦ καὶ πατρός, ὅστις μὲ μεγάλην χαρὰν παραιτεῖται τῶν ἀπαιτήσεών του ἐπὶ τοῦ συνοικεσίου του μετὰ τῆς Πετρονέλλας. Τὸ ἔργον περαίνεται διὰ τῶν εὐτυχῶν γάμων τοῦ Φορτουνάτου μετὰ τῆς ποθητῆς του Πετρονέλλας.

Εἰς τὴν ἀρχὴν προλογίζει ἡ Τύχη, εἰς δὲ τὰ διάμεσα τῶν πράξεων, γεγραμμένα ὅμως εἰς τὸ τέλος, παρεντίθενται τέσσαρα ἐμβόλιμα ᾄσματα, τὰ ἰντερμέδια. Πάντα ἔχουσι μυθολογικὴν ὑπόθεσιν, τὴν κρίσιν τοῦ Πάριδος καὶ τὰ ἐπακόλουθά της. Εἰς τὸ πρῶτον αἱ τρεῖς θεαὶ ἀξιοῦσιν ἑκάστη ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ μῆλον τῆς ὡραιότητος, ἐν τῇ ἐπιμονῇ των δὲ παραπέμπονται ὑπὸ τοῦ Διός, τῇ συνοδείᾳ τοῦ Ἑρμοῦ, πρὸς τὸν Πάριν, ἵνα κριθῶσιν. Εἰς τὸ δεύτερον, ὁ Πάρις ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἴδη, ἀκούσας τὰς διαφερομένας, ἐπιδικάζει τὸ μῆλον εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἥτις εἰς ἀνταμοιβὴν τῷ ὑπισχνεῖται τὴν ὡραιοτέραν γυναῖκα τοῦ κόσμου, τὴν Ἑλένην. Εἰς τὸ τρίτον ἐμβόλιμον ᾆσμα ὁ Πάρις ἀπάγει τὴν λαχοῦσαν αὐτῷ Ἑλένην καὶ φθάνει εἰς τὴν Τροίαν, ἔνθα πρὸ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Μενελάου συνάπτεται μορέσκα (μονομαχία) μεταξὺ Τρῴων καὶ Ἑλλήνων. Τὸ τέταρτον ἰντερμέδιο ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τροίας τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἑλένης, τὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας διὰ δόλου καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Τὰ ἰντερμέδια ταῦτα ἔχουσι ζωηρότητα καὶ ποιητικὴν διάθεσιν.

Ὁ Φορτουνᾶτος, γεγραμμένος εἰς γλῶσσαν κρητικὴν τῶν χρόνων ἐκείνων, μὲ πολλοὺς ἰταλισμούς, ἔχει τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἐσώθη ἐξ αὐτογράφου αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ μὲ ἰταλικοὺς χαρακτῆρας καὶ εἶναι ἀκριβῶς καθωρισμένος ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς του. Ἀποτελεῖ διὰ τοῦτο ἀσφαλὲς καὶ πολύτιμον γλωσσικὸν καὶ φιλολογικὸν κείμενον, πρὸς μελέτην τοῦ συγχρόνου του κρητικοῦ ἰδιώματος, καὶ τὴν βάσιν τῆς γλωσσολογικῆς μελέτης τῶν συγχρόνων του κρητικῶν κειμένων, ὧν ἡ γραπτὴ παράδοσις δὲν ἔχει τὴν αὐθεντικότητα τῆς τοῦ Φορτουνάτου. Ἀλλὰ καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν ἔχει, διότι κατὰ τὴν διάρθρωσιν καὶ οἰκονομίαν εἶναι τελειοτέρα ἡ κωμῳδία αὕτη τῆς τοῦ Στάθη. Οἱ κωμικοὶ τύποι, ὡς ὁ τοῦ καυχηματίου καὶ θρασυδείλου ἥρωος Τζαβάρλα, τοῦ νεάζοντος ἐρωτοπαθοῦς γέροντος Λούρα, τοῦ ἀκαιρολόγου καὶ λατινομανοῦς σχολαστικοῦ δασκάλου, τῶν γαστριμάργων καὶ βωμολόχων ὑπηρετῶν (φαμέγιων) Μποζίκη καὶ Μπερναμποῦτσο, ἔχουν διαγραφῆ μετὰ πνεύματος, ἂν καὶ οὐχὶ λεπτοῦ, καὶ κωμικῆς διαθέσεως. Ὁ ἔρως τοῦ Φορτουνάτου καὶ τῆς Πετρονέλλας φαίνεται εἰλικρινὴς καὶ ἐμπνέει συμπάθειαν, ἐπιτυχέστατος δ' εἶναι ὁ τύπος τῆς μαστρωποῦ Πετροῦς. Τὸ ἔργον ἔχει σκηνὰς ἐπιτυχεῖς, εἰς τινα δὲ σημεῖα οἱ ὑπηρέται ἰδίως ἐκτρέπονται εἰς ἀπρεπείας καὶ ἀχρειότητας, διὰ τὰς ὁποίας καὶ ἔμεινε μέχρι πρό τινος τὸ ἔργον ἀνέκδοτον καὶ ἄγνωστον, γνωρισθὲν μόνον διά τινων περικοπῶν του ὑπὸ τοῦ Σάθα. Ἐξεδόθη μόλις τῷ 1922, μεταγραμματισθὲν ἐκ τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XIX, 92 εἰς ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου μετὰ εἰσαγωγῆς, ἀναλύσεως, σημειώσεων καὶ γλωσσαρίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Σάθα*, «Κρητικὸν θέατρον» (Βενετία 1879, προλεγόμ.).—*H. Labaste*, «Une comédie crétoise inédite du XVII siècle» (Byzantinisch-Zeitschrift, XIII, 1904 σ. 389—397).—*Ἀρ. Καμπάνη*, «Ἱστορία τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας» (Ἀθῆναι 1933^2, σ. 78—80).—*Μανόλη Κριαρᾶ*, «Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν» (τόμ. Ι (1933), σ. 83 κ. ἑ.). Γ. Μ. ΒΑΛΕΤΤΑΣ

Φορτουνιάδης, ***Γρηγόριος***. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (βλ. λ. *Γρηγόριος* ΣΤ').

φορτουνίτης (ὁ) (Fortunit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα ἀνῆκον εἰς τὰ ἔχχυτα *λαμπροφυρικὰ* (βλ.λ.) πετρώματα, ἔχον καστανωπόφαιον χρῶμα, λεπτοκοκκώδη ἱστὸν καὶ συνιστάμενον ἐξ ἀνοικτοχρώμου ἐνστατίτου, διοψιδίου, φλογωπίτου, σανιδίνου, ἀπατίτου καὶ τιτανίτου, ὡς δευτερευόντων συστατικῶν, καὶ ἐξ ἀρκούντως ἀφθόνου καστανοχρόου ὑελώδους μάζης. Ἐντὸς τῆς μάζης ταύτης διακρίνονται διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοικτοπράσινα πρίσματα πυροξένου τινός. Οἱ φορτουνῖται περιέχουν καὶ κονδύλους ὀλιβινίτου μεγέθους καρύου, συνισταμένους ἐκ κοκκώδους μείγματος ἀχρόου ὀλιβίνου, διοψιδίου, βρονζίτου (ἀφθόνου), πικοτίτου καὶ φλογωπίτου.

Σύμφωνα μὲ τὴν ποιοτικὴν ὀρυκτολογικήν του σύνθεσιν δέον νὰ χαρακτηρίζεται ὡς ὀλιβινοφόρος ἐνστατιτομειγὴς μαρμαρυγιακὸς τραχείτης. Εὑρέθη εἰς τὴν Φορτούναν τῆς Μουρσίας τῆς Ἱσπανίας καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Φορτούνυ (Fortuny), ***Μαριανός***. Ἱσπανὸς ζωγράφος ἐκ Καταλωνίας (1838—1874). Τῷ 1856 ἔλαβε τὸ μέγα βραβεῖον τῆς Ρώμης, ἀκολούθως δέ, καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατόν, ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Πρὶμ ἐν Μαρόκκῳ. Ἐν τῇ χώρᾳ

Digitized by Google

ταύτῃ ἐνεπνεύσθη τοὺς καλυτέρους πίνακάς του, διακρινομένους διὰ τὴν γραφικότητα, τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν δεξιότητα τῆς ἐκτελέσεως. Κυριώτερα τῶν ἔργων τούτων εἶναι τά: «Ἔμπορος ταπήτων ἐν Μαρόκκῳ» (ὑδατογραφία), «Τὸ καφενεῖον τῶν χελιδόνων» (ὑδατογραφία), «Ὁ γόης τῶν ὄφεων» καὶ «Τὸ μοντέλο». Χ. Δ.

Φὸρτ-Οὐὸρθ (Fort-Worth) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Τάρραντ ἐν τῇ πολιτείᾳ Τεξάς, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τρίνιτυ. Κάτ. (1930) 163.447. Εἶναι ἐμπορικὸν καὶ οἰκονομικὸν κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιοχῆς καὶ ἔχει λατομεῖα καὶ βιομηχανίας ἀλεύρων, ὑφαντουργικῶν προϊόντων, ἰδία δὲ βάμβακος, χημικῶν προϊόντων καὶ τροφίμων. Ἀποτελεῖ σημαῖνον ἐκπαιδευτικὸν κέντρον, ἔχουσα ἀνώτερον κολλέγιον θηλέων, πολυτεχνικὸν καὶ ἰατρικὸν κολλέγιον καὶ πανεπιστήμιον (Texas Christian University). Χ. Δ.

φορτσάδος (ὁ) *[Ναυτ. Μετεωρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία του *σφοδροῦ* ἀνέμου (ὅλ. λ.).

Φορτσάνο (Forzano), *Ἰωακείμ*. Ἰταλὸς δραματικὸς συγγραφεύς, λιμπρεττίστας καὶ σκηνοθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1884. Ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς, ἣν κατόπιν ἐγκατέλειψεν, ἵνα ἀφιερωθῇ εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ᾄσματος. Ἐπί τι διάστημα ἐνεφανίζετο ἀπὸ τῆς μελοδραματικῆς σκηνῆς ὡς βαρύτονος, βραδύτερον δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἵδρυσε καὶ διηύθυνεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ ἑβδομαδιαῖον σατιρικὸν περιοδικὸν «Cizano» καὶ κατόπιν διηύθυνε τὴν «Giornale Apuano» τῆς Καρράρας καὶ ἐγένετο συνεργάτης τοῦ «Ἔθνους» τῆς Φλωρεντίας. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς λιμπρέττων διαφόρων μελοδραμάτων, καθὼς καὶ πρωτοτύπων θεατρικῶν ἔργων. Ἐπίσης διετέλεσε συνθέτης τῆς «Σκάλας» τοῦ Μιλάνου. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: τὰ λιμπρέττα τῶν μελοδραμάτων «Θρυλικὴ νύκτα» τοῦ Φρανκέττι, «Λοντολέττα» τοῦ Μασκάνι, «Σουὸρ Ἀντζέλικα» τοῦ Πουτσίνι, «Γκαλέιρία» τοῦ Φερράρι Τρεχάτε, «Ἡ βασιλοπούλα τῶν ῥόδων» τοῦ Λεονκαβάλλο (1912), «Ὁ ἀετὸς καὶ αἱ περιστεραί» τοῦ Λουπορίνι (1914), «Ἡ ὑποψηφία» τοῦ Λεονκαβάλλο (1915), «Ὁ μικρὸς Μαρὰ» τοῦ Μασκάνι (1917), «Τζιάννι Σκίκκι» τοῦ Πουτσίνι (1918), «Ὁ βασιλεὺς» τοῦ Τζιορντάνο (1929), κ. ἄ. Μεταξὺ τῶν δραματικῶν του ἔργων, πολλὰ τῶν ὁποίων ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν, εἶναι: «Αἱ χορεύτριαι τοῦ Φάουστ» (1908), «Ὁ πατὴρ τοῦ τενόρου» (1910), «Οἱ καμπάνες τοῦ Σὰν Λούτσιο» (1916), «Μαντόννα Ὀρέττα» (1918), «Ὁ κόμις Μπρεσάρ», «Κυρία Ρολλάν», «Λορεντζίνο», «Μαέστρο Δάντι», «Σλάϋ», «Πέτρος ὁ Μέγας» (1928), «Δαντὼν» (1930), «Κάμπο ντὶ Μάτζιο» (1931), κτλ. Συνέγραψεν ἐπίσης πολλὰς ἐπιθεωρήσεις, ὡς εἶναι: «Ἡ ἀπεργία τῶν ὑδάτων» (1909), «Μονοπωλιόνε» (1910), «Μιὰ φορὰ καὶ ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνας λύκος...» (1915) ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Καράμπα κ. ἄ. καὶ ἐφιλοτέχνησε πολλὰς μεταφράσεις ξένων μελοδραμάτων, ὀπερεττῶν καὶ δραματικῶν ἔργων. Μ. Δ. Β.

φορτσάρω, ἀόρ. *ἐ)φορτσάρισα*· δημοτ., κάμνω τι νὰ φθάσῃ εἰς τὸ φόρτε του, ἐνδυναμώνω, ἐντείνω μέχρις ὑπερβολῆς: «φόρτσαρες τὸ ζῶ σου 'ς τὸ φόρτωμα» (ἰταλ. forzare)· || ναυτ., 1) ἐπὶ ἀνέμου, σφοδρύνομαι αὐξάνω, εἰς ἔντασιν, δυναμώνω· 2) ὡς πρὸς κυβέρνησιν ἱστιοφόρου πλοίου, αὐξάνω τὴν ἱστιοφορίαν καὶ δὴ ὑπὲρ τὸ πρέπον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ ἀνέμου· *βιάζω τὰ ἱστία*. Σ. Ε. Λ.

Φορτσελλίνα (Forcellina) *[Γεωγρ.]*. Κορυφὴ καὶ διάβασις τῶν Ἄλπεων ἐν νοτιοανατολικῇ Ἑλβετίᾳ, παρὰ τὰ ἰταλικὰ σύνορα. Ὕψος κορυφῆς 3.032 μ„ αὐχένος 2.673 μ. Σ. Κ. Γ.

φορτσέρι (τὸ) (ἰταλ. forziere). Μέγα κιβώτιον ξύλινον, παλαιᾶς ἐποχῆς, μήκους μέχρις 1,20 μ. καὶ ὕψους ἕως 0,95 μ., μὲ κάλυμμα καμπύλον, ἐπενδεδυμένον μὲ δέρμα, ἐν ᾧ φυλάσσονται ἐξωτερικὰ κυρίως ἐνδύματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Χάρις εἰς τὰς ἐν αὐτῷ ὁριζοντίας κινητὰς θέσεις (μάτια), τὰ ἐνδύματα δὲν συμπιέζονται· λέγεται καὶ *μπαοῦλον*, εἶναι δὲ διάφορον τῆς *κασσέλας*, καὶ τοῦ *σεπετίου*. Α. Γ. - Γ.

Φὸρτ-Σλόσσερ (Fort-Schlosser) *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἢ Ἀνατολικοῦ καταρράκτου τοῦ Νιαγάρα.

Φὸρτ Σμὶθ (Fort Smith) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Σεμπαστιὰν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἀρκάνσας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀρκάνσας. Κεῖται ἐν μέσῳ πλουσίας γεωργικῆς καὶ γαιανθρακοφόρου περιοχῆς, ἔχει βιομηχανίαν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, πλίνθων, ψυγείων, ξυλουργικὰς κλπ. καὶ διεξάγει ἐμπόριον γαιανθράκων, βάμβακος, ἀλεύρων κλπ. Κάτ. 29.390. Χ. Δ.

Φορτσπὲς *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χαλκιοπούλων τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 77.

φόρτωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *φορτώνειν*: «σήμερα ἔχομε φόρτωμα»· || τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φορτώνειν*, φορτίον: «βαρὺ —, ἐλαφρὸ φόρτωμα»· || μεταφ., ἐνόχλησις, βάρος: «τὸν ἔχω φόρτωμα κάθε ἡμέρα».

φορτώνω· φορτίζω, ἐπιθέτω φορτίον: «φορτώνω τὸ πλοῖον, — τὸ ἁμάξι, — τὸν ὕπνον»· || παθ. *φορτώνομαι*· φέρω φορτίον: «ἐφορτώθηκα τόσας φροντίδας»· || φρ. «μοῦ φορτώνεται κάθε ἡμέρα» μοῦ γίνεται φορτίον, ἐνόχλησις.

Φορτώσιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 128, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Καστῆτσι*, *Νίστορα* καὶ *Τάτερον*, 383. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ παράγει δασικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

φόρτωσις, —*εως* (ἡ)· ἐπίθεσις, ἔνθεσις φορτίου, φόρτωμα: «φόρτωσις πλοίου, — ἁμάξης».

— *[Τελων.]* *Φόρτωσις* τοῦ ἐμπορεύματος ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀποδεικνύεται διὰ τῆς νομίμως συντεταγμένης φορτωτικῆς (ἐμπ. νόμ. ἄρθρ. 311 καὶ 378), ἐν ἐλλείψει δ' ἐκδόσεως φορτωτικῆς, διὰ παντὸς μέσου. Οὐδεμία δὲ ἐργασία πρὸς φόρτωσιν, ἐκφόρτωσιν ἢ μεταφόρτωσιν ἐμπορευμάτων ἐπιτρέπεται ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς τελωνειακῆς ἀρχῆς καὶ ἄνευ παρουσίας ὑπαλλήλου αὐτῆς (τελων. κώδικος, ἄρθρ. 4—5), ἐκτὸς ἐπὶ μεταφορᾶς ἐγχωρίων προϊόντων, ὧν ἡ φόρτωσις δύναται νὰ γίνῃ καὶ ἄνευ παρουσίας ὑπαλλήλου (ἄρθρ. 6). Γ. Ν. Κ.

— *[Στρατ.]* *Φόρτωσις* καλεῖται εἰδικῶς τὸ σύνολον τῶν ἐργασιῶν, τῶν ἐκτελουμένων διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ σάγματος φορτηγοῦ κτήνους ἀπόθεσιν καὶ προσαρμογὴν τῶν διαφόρων τεμαχίων τοῦ πυροβόλου ἢ τοῦ πολυβόλου, τῶν κιβωτίων πυρομαχικῶν, κτλ. Ν. Θ. Κ.

— **φορτώσεως σαγή**· ὅλ. λ. *σαγή*.

φορτωτήρ, —*ῆρος* (ὁ) (κοιν. *ἡ φορτωτήρα*). Σύσκευον, δι' οὗ ἐνθέτονται ἐν τῷ πλοίῳ βάρη παραλαμβανόμενα ἀπὸ τῆς πλευρισμένης φορτηγίδος ἢ ἀπὸ κρηπιδώματος, πρὸς ἐναπόθεσιν ἐντὸς τοῦ κύτους τοῦ πλοίου. Ἀποτελεῖται δὲ ἐκ σφηνίσκου ἑδραζομένου διὰ τοῦ κάτω ἄκρου του ἐν χυτοσιδηρᾷ κοτύλῃ, φέροντος δὲ εἰς τὸ ἄνω ἄκρον (τηρούμενον εἰς τὴν κατάλληλον ἔγκλισιν, ὅπως προβάλληται ἔξω τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, δι' ὀρθωτήρων συνδεόντων τὸ ἄκρον τοῦτο πρὸς τὸν ἱστὸν) τὸ σύσπαστον τῆς ἄρσεως τῶν βαρῶν. Εἰς τὰ σύγχρονα φορτηγὰ τὸ σύστημα τῶν φορτωτήρων, ἐκ σιδηρῶν γεράνων ἀποτελουμένων, εἶναι μεθοδικώτατα διεσκευασμένον, τῶν ὀρθωτήρων ἀπολήγοντων οὐχὶ εἰς τοὺς κυρίως ἱστοὺς τοῦ πλοίου, ἀλλ' εἰς ἰσχυροὺς σιδηροῦς στύλους διατιθεμένους συμμετρικῶς ἑκατέρωθεν τοῦ διαμήκους ἐπιπέδου, οὕτως ὥστε δύο τοὐλάχιστον φορτωτῆρες νὰ ἐξυπηρετοῦν ἕκαστον κύτος. Αἱ ἁλύσεις τῆς ἄρσεως τῶν ἐμπορευμάτων, διερχόμεναι δι' ἐντὸς ὑπάρχοντος εἰς κλοιὸν περιβάλλοντα τὸ ἄκρον τοῦ γεράνου, ἀπολήγουσι διὰ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἐξέλικτρον βαρούλκου, ἐνῷ διὰ τοῦ ἑτέρου, φέροντος ἄγκιστρον, ἢ ἡμικλοιὸν πρὸς ἀρτάνην, παραλαμβάνονται τὰ πρὸς φόρτωσιν εἴδη. Εἰς τινα τῶν τελευταίου τύπου φορτηγῶν, καταργηθέντων τῶν ἱστῶν, ἐπέχουν θέσιν τοιούτων οἱ στῦλοι τῶν φορτωτήρων, ἐγκαρσίως ἀνὰ δύο διατιθέμενοι καὶ συνενούμενοι κατὰ τὰς κορυφάς των δι' ἐγκαρσίας διάπηγος, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπάρχει στυλίδιον διὰ τὴν ἔπαρσιν τῶν σημάτων. Σ. Ε. Λ.

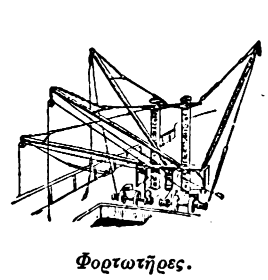

Φορτωτῆρες.

φορτωτής (ὁ)· ὁ εἰδικὸς ἐργάτης διὰ τὴν φόρτωσιν· || ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ φορτίου, ὁ εἰς ὃν ἀνήκει ἢ ὁ ἀποστολεὺς τοῦ φορτίου.

φορτωτική (ἡ). Ἡ ἔγγραφος ἀπόδειξις τῆς παραλαβῆς τῶν ἐμπορευμάτων ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου. Ἀποτελεῖ ἐπίσης τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ παραλήπτης νομιμοποιεῖται πρὸς ἀπόκτησιν τῆς παραδόσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ περιεχόμενόν της ὁρίζεται εἰς τὸν νόμον (ἄρθρ. 376). Ἡ σημασία της εἶναι πολλαπλῆ καὶ ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον θεσμὸν τῆς ἐμπορικῆς ναυτικῆς συναλλαγῆς.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ θαλασσοπόροι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἰδιοκτῆται τοῦ πλοίου καὶ κερδοσκόποι ἐπὶ τῶν μεταφερομένων πραγμάτων. Ὅταν ἤρχισε νὰ διαχωρίζεται ἡ κερδοσκοπία ἐπὶ τῶν ὑπὸ μεταφορὰν πραγμάτων ἀπὸ τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ πλοίου, οἱ ἰδιοκτῆται τῶν πραγμάτων ἐπεβιβάζοντο τοῦ πλοίου καὶ παρηκολούθουν τὴν μεταφοράν, ἀποφασίζοντες μάλιστα εἰς πολλὰς περιπτώσεις διὰ τὴν ἀβαρίαν καὶ τὰ ἄλλα ζητήματα τῆς μεταφορᾶς. Βραδύτερον, πρὸς τακτοποίησιν τῶν ζητημάτων, ἅτινα προέκυπτον ἐκ τῆς φορτώσεως, καὶ δεδομένου ὅτι οἱ φορτωταὶ δὲν ἦσαν ἐγγράμματοι, προσελαμβάνετο ἐπὶ τοῦ πλοίου γραφεύς, ὅστις κατέγραφε τὸ φορτίον καὶ παρεῖχεν ἀπόδειξιν περὶ τῆς φορτώσεως εἰς κάθε φορτωτήν. Εἰς τὴν ἔγγραφον ταύτην ἀπόδειξιν ἤρχισε κατὰ συνήθειαν ν' ἀποδίδεται ἐν τῇ ναυτικῇ συναλλαγῇ ἐπηυξημένη πίστις καὶ ν' ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, ὡς ἀποτελοῦσα ἀλήθειαν δι' ὅ,τι ἀφεώρα τὸ φορτίον καὶ τὰ γνωρίσματά του. Ἐντεῦθεν ἐξεπήγασεν ἡ ἀξία τῆς φορτωτικῆς καὶ ἡ ἱκανότης της νὰ ἐκπροσωπῇ καὶ ν' ἀποδεικνύῃ πάντα τ' ἀφορῶντα τὸ φορτίον. Τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ὑπεστήριξε πρὸ παντὸς ὁ Goldschmidt. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς αἱ συναλλαγαὶ προήχθησαν τόσον, ὥστε οἱ φορτωταὶ νὰ μὴ ταξιδεύουν ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἡ ἀπόδειξις, ἥτις τοὺς παρείχετο ἐπὶ τῇ φορτώσει, πρὸς βεβαίωσιν τῆς παραδόσεως τῶν πραγμάτων, ἀπέκτησεν ἀποδεικτικὴν δύναμιν ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ φορτωτοῦ, ὡς καὶ ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ πλοιάρχου. Ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας ταύτης ὡρμήθη ἡ ἐξέλιξις τῆς φορτωτικῆς, ἥτις, βοηθούσης μετὰ ταῦτα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐννοίας τῶν ἐγγράφων εἰς διαταγὴν καὶ τῶν δικαιογράφων ἐν γένει, κατέληξεν εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ τὸ σήμερον ἰσχῦον πρότυπον. Αἱ ἱστορικαὶ αὗται παρατηρήσεις ἔχουν κατὰ τοῦτο ἀξίαν, καθότι ὁ ἡμέτερος νόμος, διατηρήσας ἐν πολλοῖς τὰς διατάξεις τοῦ γαλλικοῦ νόμου, εὑρίσκεται ὑπὸ τὸ καθεστὼς παλαιοτέρων νομοθετικῶν ἀρχῶν, αἵτινες μόνον δι' ἀναδρομῆς εἰς τὴν ἱστορίαν δύνανται νὰ ἑρμηνευθοῦν σαφῶς.

Εἰς τὸ ἰσχῦον δίκαιον, ἡ φορτωτικὴ δὲν χρησιμεύει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ συναλλάγματος τῆς ναυλώσεως. Τὴν ἀπόδειξιν ταύτην πραγματοποιεῖ τὸ ναυλωτικόν, ὅπερ συνάπτεται μεταξὺ πλοιοκτήτου ἢ θαλασσίου μεταφορέως καὶ τοῦ φορτωτοῦ. Τὴν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν της ἡ φορτωτικὴ ἐκτείνει εἰς κύκλον προσώπων πολὺ εὐρύτερον. Λόγῳ τοῦ ὅτι κυκλοφορεῖ καὶ εἰς χεῖρας τρίτων, τὸ περιεχόμενόν της χρησιμεύει διὰ ν' ἀποδείξῃ κατὰ τοὺς ὅρους του τὴν σχέσιν καὶ ὡς πρὸς τοὺς τρίτους. Ἐντεῦθεν ὅθεν ἡ διαφορὰ πρὸς τὸ ναυλωτικόν. Τὸ τελευταῖον ἔχει λίαν περιωρισμένην ἰσχύν. Διότι συνάπτεται μεταξὺ τοῦ φορτωτοῦ καὶ τοῦ μεταφορέως καὶ ἀφορᾷ μόνον τούτους, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν κυκλοφορεῖ εἰς τὰς συναλλαγάς, τρίτοι ἔχοντες δικαιώματα ἐπὶ τοῦ φορτίου οὐδόλως δεσμεύονται ἐκ τοῦ ναυλωτικοῦ. Ἡ φορτωτικὴ ἐπομένως, μολονότι δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἔγγραφον ἀποδείξεως τῆς ναυλώσεως, χρησιμεύει κατὰ δευτερεύοντα λόγον πρὸς ἀπόδειξιν ἐκείνων τῶν ὅρων τοῦ ναυλωτικοῦ, οἵτινες περιέχονται εἰς τὸ κείμενόν της. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος παρατηρητέον ἀκόμη: 1) Διὰ τῆς φορτωτικῆς ἀποδεικνύεται κατὰ πρῶτον τὸ γεγονὸς τῆς φορτώσεως τῶν πραγμάτων, ἡ ποιότης καὶ ποσότης αἵτινες παρεδόθησαν καὶ τὰ λοιπὰ διακριτικά του γνωρίσματα. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συμπληρώνει τὸ ναυλωτικόν· διότι συμφωνεῖται τὸ εἶδος καὶ ἡ ποσότης τοῦ ὑπὸ φόρτωσιν ἐμπορεύματος καὶ τὸ ναυλωτικόν, ἀλλ' εἰς τὴν πρακτικὴν πολλάκις συμβαίνει νὰ μὴ φορτωθῇ τὸ πρᾶγμα ὅπως συνεφωνήθη. Ἰδίως ὅταν πρόκειται περὶ μεγάλων ποσοτήτων ἐμπορευμάτων γένους, ἅτινα δὲν εἶναι συνεσκευασμένα, οὔτε ἕτοιμα πρὸς φόρτωσιν κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ ναυλωτικοῦ, ὁπότε δὲν καθίσταται ἐφικτὴ ἡ κατάλληλος περιγραφή των. Ἡ ἀξία αὕτη τῆς φορτωτικῆς ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν καὶ ἀπέναντι τοῦ παραλήπτου, ὅστις δικαιοῦται νὰ ζητήσῃ τὰ φορτωθέντα πράγματα, ἀναλόγως τῶν ἐνδείξεων καὶ τῆς περιγραφῆς, ἣν τοὺς παρέχει τὸ κείμενον αὐτῆς. 2) Νομιμοποιεῖ περαιτέρω τὸν παραλήπτην νὰ ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τῶν πραγμάτων παρὰ τοῦ πλοιάρχου. Ἡ ἰδιότης αὕτη τῆς φορτωτικῆς εἶναι ἐπίσης σπουδαιοτάτη, διότι μόνον διὰ τῆς προσαγωγῆς της δικαιοῦται ὁ παραλήπτης ν' ἀξιώσῃ παράδοσιν. Ὡς τοὐλάχιστον ἐπανειλημμένως ἀπεφάνθη ἡ παρ' ἡμῖν ἑρμηνεία, ὁ πλοίαρχος ὑποχρεοῦται νὰ παραδώσῃ μόνον πρὸς τὸν κομιστὴν τῆς φορτωτικῆς. Ὅταν μάλιστα ἔχουν ἐκδοθῇ πλείονα ἀντίτυπα ἢ ἀντίγραφα τῆς φορτωτικῆς, παραδίδει τὸ πρᾶγμα κατόπιν προσαγωγῆς πάντων τῶν ἀντιτύπων. Τέλος, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φορτωτικὴ εἶναι ὀνομαστική, ἐγένετο δεκτὸν εἰς τὴν νομολογίαν ὅτι παραδίδει ὁ πλοίαρχος, κατόπιν καταβολῆς ἐγγυήσεως ὑπὸ τοῦ παραλήπτου μέχρι προσαγωγῆς τῆς φορτωτικῆς. 3) Ἀντικαθιστᾷ ἐν τέλει ἐν μέτρῳ τὴν ναυλωτικὴν σύμβασιν, χρησιμεύουσα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς συμβάσεως, ἐφ' ὅσον δὲν συνετάγη ναυλωτικόν. 4) Ἰδιαίτερον ὅλως, λίαν ἐκτεταμένον κεφάλαιον ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῶν ἐμπραγμάτων συνεπειῶν τῆς κυκλοφορίας φορτωτικῆς. Ἡ παλαιοτέρα καὶ νεωτέρα ἑρμηνεία ἀπονέμουν εἰς τὴν φορτωτικὴν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς ἰδιότητας ἐγγράφου εἰς διαταγὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκπροσωπῇ τὸ ἐμπόρευμα. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἰδιότης ταυτίζεται καὶ ἀπαντᾷ εἰς

Digitized by Google

πάντα τὰ εἴδη τῶν εἰς διαταγὴν δικαιογράφων, ἡ δευτέρα δὲ δὲν ἔχει ἀκόμη διαπλασθῆ σαφῶς εἰς τὴν ἰσχύουσαν πρακτικήν. Παρατηροῦνται διάφοροι τάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων πλέον διακεκριμέναι καὶ αὐτοτελεῖς εἶναι αἱ ἐν τῇ γαλλικῇ πρακτικῇ. Παρ' ἡμῖν τὸ ζήτημα δὲν ἐλύθη ἀκόμη. Ἐν συνόψει τὰ πράγματα ἔχουν ὡς ἑξῆς: α) Κατὰ τὴν γαλλικὴν πρακτικήν, ἥτις ἐξεδηλώθη ἰδίως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ναυτικῶν ἀγοραπωλησιῶν, ἡ φορτωτικὴ ἐνσαρκώνει πλήρως τὴν νομὴν τῶν μεταφερομένων πραγμάτων. Ὁ ἀποκτῶν συνεπῶς, δυνάμει οιασδήποτε πράξεως, τὸ ἔγγραφον τῆς φορτωτικῆς, ἀποκτᾷ τὴν ἐπὶ τῶν πραγμάτων νομὴν καὶ δύναται νὰ διαθέτῃ ταῦτα κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ νομὴ αὕτη δὲν ἐχαρακτηρίσθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς πραγματική, ἀλλὰ τῆς ἐδόθη ὁ τίτλος τῆς συμβολικῆς· Θεωρεῖται δηλονότι ὅτι τὸ ἔγγραφον συμβολίζει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἑπομένως ὁ κατέχων τὸ σύμβολον κατέχει καὶ τὸ πρᾶγμα ἢ δύναται νὰ τὸ διαθέτῃ διὰ τοῦ συμβόλου. Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις ἡ ἀξία τῆς φορτωτικῆς εἶναι σαφῶς προσδιωρισμένη εἰς τὴν γαλλικὴν πρακτικήν, μόναι δὲ δυσχέρειαι, αἵτινες παρουσιάζονται, εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς ταυτοχρόνου μεταβιβάσεως πλειόνων ἀντιτύπων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φορτωτικῆς, ὁπότε τίθεται τὸ ζήτημα ποῖος ὁ δικαιοῦχος πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Τοῦτο ὅμως ἐλύθη ὑπὲρ τοῦ πρώτου προλαβόντος νὰ ἐμφανίσῃ τὸ δικαιόγραφόν του κομιστοῦ τῆς φορτωτιικῆς. Οἱ λοιποὶ κομισταὶ χάνουν τὴν ἀξίωσιν παραδόσεως. β) Εἰς τὴν γερμανικὴν πρακτικήν, καὶ ἰδίως τὴν πρακτικὴν τοῦ παλαιοτέρου γερμανικοῦ κώδικος (γενικοῦ γερμανικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικος), ἡ φορτωτικὴ εἰς διαταγὴν μετεβίβαζε μὲν νομὴν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δὲν ἦτο βέβαιον ἂν μετεβίβαζε καὶ τὴν κυριότητα. Ἡ πληθὺς τῶν θεωριῶν, αἵτινες ἔκτοτε ὑπεστηρίζοντο, ἔσχον ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν συσκότισιν τῆς πρακτικῆς καὶ τὴν δημιουργίαν πολλῶν κενῶν, λόγῳ τῶν ὁποίων πλεῖστα ζητήματα παραμένουν ἐν ἀμφισβητήσει. γ) Τὴν ἀσάφειαν τῆς γερμανικῆς πρακτικῆς ἐκληρονόμησεν ἐν μέτρῳ καὶ ἡ ἰδική μας νομολογία. Διότι εὑρίσκομεν νῦν ἐξ ἴσου ὑποστηριζομένας ἀμφοτέρας τὰς ἐκδοχάς· κατὰ τὴν πρώτην, καθ' ἣν ἡ φορτωτικὴ μεταβιβάζει τὴν νομὴν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ἄποψιν ὅτι μεταβιβάζει κυριότητα. Ἐπ' ἐσχάτων ἐσημειώθη ἡ ἐπίδρασις τοῦ γαλλικοῦ δικαίου καὶ ἰδίως τῆς ἐπὶ ναυτικῶν ἀγοραπωλησιῶν πρακτικῆς, δυνάμει τῆς ὁποίας μετεφυτεύθησαν εἰς ἀρκετὰ εὐρεῖαν κλίμακα ἀντιλήψεις καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης. δ) Κατὰ τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον ἡ φορτωτικὴ μόνον δικαίωμα διαθέσεως τῶν πραγμάτων τίκτει καὶ ἀξίωσιν περὶ παραδόσεώς των κατὰ τοῦ πλοιάρχου. Τὴν νομὴν τοῦ πράγματος ἀποκτᾷ τὸ πρῶτον ὁ δυνάμει αὐτῆς ἐπιτυχὼν τὴν παράδοσιν ἀπὸ τὸν πλοίαρχον. Συμβολικὴν νομὴν δὲν δύναται ν' ἀποκτήσῃ ὁ κομιστὴς τῆς φορτωτικῆς κατὰ τὸ ἡμέτερον δίκαιον, διότι ἡ ἔννοια αὕτη δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ ἰσχύοντος ἀστικοῦ δικαίου.

Δύο εἴδη φορτωτικῆς γνωρίζουν αἱ νεώτεραι συναλλαγαί, τὴν *φορτωτικὴν φορτώσεως* καὶ τὴν *φορτωτικὴν πρὸς φόρτωσιν*. Ἡ δευτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ νεωτέρα, περὶ τὴν σημασίαν δὲ ταύτης ἔχουν διαμορφωθῆ πλεῖσται γνῶμαι. Ἀφορμὴν πρὸς γένεσίν της παρέσχον αἱ νεώτεραι συναλλαγαί. Κατέστη δηλονότι ἀδύνατον εἰς τὰς μεγάλας ἑταιρείας μεταφορῶν νὰ ἐκδίδουν ἅμα τῇ παραλαβῇ των φορτωτικάς, πιστοποιούσας τὴν φόρτωσιν, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ἅμα τῇ παραδόσει φόρτωσις. Αἱ μεταφοραὶ γίνονται κατὰ μεγάλας μάζας, τὰ πράγματα παραδίδονται καὶ πρέπει ν' ἀναμείνουν πολλάκις ἐπὶ πολὺ τὴν σειράν των πρὸς φόρτωσιν. Τέλος αἱ ἑταιρεῖαι μεταφορῶν χρειάζονται διὰ τεχνικοὺς λόγους χρόνον, ὅπως ταξινομήσουν καὶ διευθετήσουν τὰ φορτία τῶν πλοίων, ἅτινα διαθέτουν πρὸς μεταφοράν. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἀκάλυπτος ὁ φορτωτὴς κατὰ τὸν χρόνον ὅστις μεσολαβεῖ ἀπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὰς ἀποθήκας μέχρι τῆς φορτώσεως ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἡ συνήθεια εἰσήγαγε τὸν θεσμὸν τῶν φορτωτικῶν πρὸς φόρτωσιν. Πιστοποιεῖται δηλονότι διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ὅτι τὰ πράγματα παρελήφθησαν πρὸς φόρτωσιν, ἥτις πρόκειται νὰ γίνῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου. Ἡ διεθνὴς πρακτικὴ ἐταλαντεύθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς πρὸς τὴν στάσιν, ἣν ὤφειλε νὰ τηρήσῃ ἀπέναντι τοῦ δικαιογράφου τούτου. Ὑπεστηρίχθησαν μάλιστα ἀμφότεραι αἱ γνῶμαι, καὶ ἡ ἐξομοιώνουσα πλήρως τὸ δικαιόγραφον πρὸς τὴν κοινὴν φορτωτικήν, καὶ ἡ θέτουσα τὴν φορτωτικὴν πρὸς φόρτωσιν εἰς ἥσσονα τῆς κοινῆς μοῖραν. Κατὰ τὴν διαρρεύσασαν δεκαετίαν ἐκρίθη ἐν τούτοις καὶ ἡ τύχη τοῦ δικαιογράφου τούτου, γενομένου ὁριστικῶς καὶ ἐπισήμως δεκτοῦ εἰς τὴν χορείαν τῶν λοιπῶν δικαιογράφων, ἀναγνωρισθέντος ἰδίᾳ ὅτι συνεπάγεται τὰ ἴδια ἀποτελέσματα ἀποδείξεως ὡς καὶ ἡ φορτωτικὴ φορτώσεως. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶχεν ἤδη ἀποφανθῆ ἡ διεθνὴς πρακτική, λαμβάνουσα πρὸ παντὸς ὑπ' ὄψιν τὰς δυσχερείας καὶ πολλάκις τὴν πλήρη ἀδυναμίαν τοῦ φορτωτοῦ νὰ προμηθευθῇ φορτωτικὴν πρὸς φόρτωσιν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τόσον αἱ διεθνεῖς συμβάσεις τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1924 καὶ 1926, ὅσον καὶ τὰ διάφορα ἔκτοτε προσχέδια ναυτικῶν κωδίκων, μηδὲ τοῦ ἡμετέρου τοῦ 1930 ἐξαιρουμένου, ἀπεδέχθησαν τὴν ἔννοιαν τῆς φορτωτικῆς πρὸς φόρτωσιν καὶ τὴν ἐτοποθέτησαν εἰς τὴν αὐτήν, ὡς ἡ κοινή, μοῖραν.

Περιεχόμενον, ἐγκυρότης. 1) Ἡ *φορτωτικὴ φορτώσεως*, τὴν ὁποίαν ἐξετάζει τὸ ἡμέτερον δίκαιον, πρέπει κατὰ νόμον νὰ συγκεντρώνῃ ὡρισμένα στοιχεῖα καὶ νὰ ἔχῃ περιεχόμενον ὡρισμένον, διότι ἄλλως τίθεται ζήτημα ἀκυρότητος αὐτῆς. Σχετικῶς μὲ τὸ περιεχόμενον ἁρμόδιον εἶναι τὸ ἄρθρον 376 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου. Κατὰ τοῦτο: α) Ἡ φορτωτικὴ ἀναφέρει γένος, εἶδος, ποιότητα καὶ ποσότητα τῶν μεταφερομένων πραγμάτων. Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ ἄρθρου 376 δὲν τηρεῖται ἐν τούτοις εἰς τὴν πρακτικήν. Παλαιότερον αἱ μεταφοραὶ ἐξετελοῦντο εἰς ρυθμὸν πολὺ ὀλιγώτερον ταχύν, τὰ μεταφερόμενα πράγματα ἦσαν ὀλιγώτερα, οὐχὶ χιλιάδες τόννοι ὅπως σήμερον, καὶ συνεπῶς ὁ πλοίαρχος εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην εὐχέρειαν νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ παραλαμβανομένου φορτίου. Ἠδύνατο ὅθεν καὶ ὤφειλε, συμφώνως πρὸς τὴν ὡς ἄνω διάταξιν, νὰ πιστοποιήσῃ γένος, εἶδος, ποιότητα καὶ ποσότητα τῶν μεταφερομένων. Ὑπὸ τὰς σημερινὰς ἐν τούτοις συνθήκας ἡ τήρησις τῆς διατάξεως θὰ ἀπῄτει χρόνον μακρότατον, πρᾶγμα ὅπερ θὰ παρέλυε πᾶσαν μεταφοράν. Οἱ ἐκδίδοντες φορτωτικὰς πλοίαρχοι δι' εἰδικῶν ρητρῶν ἀγνοοῦν βάρος, ποιότητα, ποσότητα κλπ., παρακάμπτοντες οὕτω τὴν ἐφαρμογήν της. Ἡ πρακτικὴ θεωρεῖ τὰς ρήτρας ταύτας ἐγκύρους καὶ ἀρκεῖται μὲ τὴν νέαν διαμόρφωσιν τῆς καταστάσεως. Παρατηρητέον ἀκόμη ὅτι διεμορφώθη ἤδη εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν μεταφορῶν νέον καθεστώς, καθ' ὃ τὸ φορτίον, ἀντὶ νὰ περιγραφῇ οὐσιαστικῶς, περιγράφεται κατὰ τὰ ἐξωτερικά του γνωρίσματα· π. χ. 100 κιβώτια, συσκευασμένα κατὰ τὸν δεῖνα τρόπον, φέροντα τοὺς ἀριθμοὺς κλπ. ἢ 30 δοχεῖα, ἐκ κασσιτέρου κλπ. Διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ταύτης περιγραφῆς, τὴν ὁποίαν βοηθεῖ σήμερον ἡ τυποποίησις τῆς σκευασίας καὶ ἡ τέχνη τῆς διακρίσεώς της ἀπὸ ἄλλας, κατορθώνεται νὰ διαφυλάσσεται, ἂν μή τι ἄλλο, τοὐλάχιστον ἡ ταυτότης τοῦ φορτωθέντος πράγματος καὶ νὰ εἶναι βέβαιος ὁ παραλήπτης ὅτι τοῦ παραδίδεται τὸ φορτωθέν, ἔστω καὶ ἂν δὲν γνωρίζῃ τί ἦτο τοῦτο. β) Περὶ σημείων καὶ ἀριθμῶν τῶν μεταφερομένων πραγμάτων ἀναφέρει ἄλλως τε ρητῶς καὶ τὸ ἄρθρ. 176 ἐδ. 1. γ) Πρέπει περαιτέρω ἡ φορτωτικὴ νὰ εἶναι χρονολογημένη καὶ νὰ περιέχῃ ὀνοματεπώνυμον καὶ κατοικίαν τοῦ φορτωτοῦ. δ) Νὰ περιέχῃ ἐπίσης τὰ διακριτικὰ γνωρίσματα τοῦ πλοίου καὶ τὰ περὶ τοῦ πλοῦ ἀπαραίτητα στοιχεῖα. Ἂν ἔχῃ συνομολογηθῆ δικαίωμα μεταφορτώσεως ἐπὶ ἄλλου πλοίου, πρέπει ν' ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως τοῦτο εἰς τὴν φορτωτικήν. 2) Ἡ φορτωτικὴ ἐκδίδεται εἰς τέσσαρα πρωτότυπα: διὰ τὸν φορτωτήν, τὸν παραλήπτην, τὸν πλοίαρχον καὶ τὸν πλοιοκτήτην. Κυρίως ἐν τούτοις δύο εἶναι τὰ ἀντίτυπα τῆς φορτωτικῆς, ἅτινα ἔχουν σημασίαν. Τὸ διὰ τὸν πλοίαρχον προοριζόμενον ὅπερ παραμένει εἰς τὸ πλοῖον καὶ χρησιμεύει πρὸς νομιμοποίησιν τοῦ φορτίου κατὰ τὰ διεθνῆ νόμιμα, καὶ τὸ διὰ τὸν παραλήπτην προοριζόμενον, ὅπερ εἶναι τὸ ἀφορῶν τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὰς συναλλαγάς. 3) Τῆς φορτωτικῆς δύνανται νὰ ἐκδοθῶσι καὶ ἀντίγραφα, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς ὀπισθογράφησιν. Ἐπιτρέπεται τοῦτο ρητῶς κατὰ τὸ ἄρθρον 377 ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ· πάντως ἡ ἔκδοσις ἀντιγράφου δημιουργεῖ τὸν κίνδυνον ἀπωλείας καὶ συνεπῶς νομιμοποιήσεως πλειόνων πρὸς ζήτησιν τῶν πραγμάτων. 4) Ἡ ἀποδεικτικὴ δύναμις τῆς φορτωτικῆς καθορίζεται σαφῶς εἰς τὸ ἄρθρον 378. Νομίμως συντεταγμένη, ἀποδεικνύει πλήρως κατὰ πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὸν πλοῦν.

Ἀνωμαλίαι διατυπώσεως. Ὑποβολὴ στοιχείου. Τὰ ζητήματα τῆς ἐλλείψεως διατυπώσεως καὶ ἀνωμαλιῶν κατὰ τὴν σύνταξιν δὲν καθορίζονται εἰς τὸν ἐμπορικὸν νόμον, καὶ δὴ εἰς τὸ περὶ φορτωτικῆς τμῆμα. Κανονικῶς ἐχόντων των πραγμάτων, ἔπρεπε πᾶσα ἔλλειψις ἀναφερομένη εἰς τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 376 περιεχόμενον, νὰ ἐπιφέρῃ ἀκυρότητα τῆς φορτωτικῆς. Διότι πρόκειται περὶ δικαιογράφου τυπικοῦ καὶ συνεπῶς ἡ διάταξις θὰ θεωρηθῇ δημοσίας τάξεως καὶ ἀναγκαστικοῦ περιεχομένου. Διὰ λόγους ἐν τούτοις πρακτικῆς σκοπιμότητος ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐκάμφθη καὶ ἐκεῖναι αἱ παραβάσεις, αἵτινες δὲν ἐπηρεάζουν τὴν οὐσίαν, ἐκρίθησαν ἐπιεικῶς εἰς τὴν νομολογίαν. Πάντως ὡς δικαιόγραφον εἰς διαταγὴν ἡ φορτωτικὴ ὑπήχθη εἰς τὰς διατάξεις τῶν συναλλαγματικῶν, αἵτινες ἀνεπισήμως ἄλλωστε ἐφαρμόζονται εἰς θέματα ἀφορῶντα τὴν φορτωτικήν. 1) Σήμερον συνεπῶς δέον νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἰδιορρυθμίαν, ἥτις ἰσχύει εἰς τὴν ἡμετέραν πρακτικήν, καθ' ἣν ἐπὶ φορτωτικῆς ἐφαρμόζονται αἱ περὶ δικαιογράφου εἰς διαταγὴν διατάξεις τῶν ἄρθρων 1—10 τοῦ νόμου 5325 περὶ συναλλαγματικῶν καὶ γραμματίων. Ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη καθίσταται ἀναπόφευκτος, διότι οὐδεμία οὐσιαστικὴ διάταξις τῶν περὶ εἰς διαταγὴν ἐγγράφων ἀναφέρεται εἰς τὸ περὶ φορτωτικῆς κεφάλαιον. Ἡ νομολογία οὕτω, μόλις τῆς δοθῇ ἀφορμὴ νὰ ἐκλέξῃ, θὰ εὑρεθῇ πρὸ τοῦ διλήμματος, εἴτε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς περὶ συναλλαγματικῶν νέας διατάξεις τοῦ νόμου 5325 καὶ εἰς φορτωτικάς, εἴτε νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν ἀναλογικὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ παλαιοῦ νόμου, δηλαδὴ τῶν περὶ συναλλαγματικῶν διατάξεων τῶν ἀρθ. 109 κ.ἑπ. τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου, αἵτινες νῦν κατηργήθησαν ὑπὸ τοῦ νόμου 5325 τοῦ 1932. 2) Πλείονα περὶ τῶν ἀνωμαλιῶν διατυπώσεως φορτωτικῆς βλ. εἰς λ. *συναλλαγματική*. 3) Ἡ ὑποβολὴ ἰδιαιτέρως εἶναι ἐκείνη ἡ ἐνέργεια, καθ' ἣν εἴτε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, εἴτε μετὰ τὴν ἔκδοσίν της προστίθεται εἰς τὴν φορτωτικὴν στοιχεῖον ψευδὲς καὶ μὴ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰ πράγματα. α) Ἡ ὑποβολὴ δύναται νὰ εἶναι ἢ ἀρχικὴ ἢ μεταγενεστέρα. Ἡ ἀρχικὴ ὑποβολὴ συνιστᾶται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἐκδότου προσθήκην στοιχείου ψευδοῦς εἰς τὴν φορτωτικήν. Ἡ μεταγενεστέρα ὑπάρχει, ὅταν ἄλλος κομιστὴς ἢ κάτοχος τῆς συναλλαγματικῆς, ἐκτὸς τοῦ ἐκδότου, προσθέτῃ τὸ ἀναληθὲς στοιχεῖον. β) Ἡ ὑποβολὴ προϋποθέτει τεχνικῶς ἔγκυρον κατὰ τὰ ἄλλα συναλλαγματικήν, περιέχουσαν ἐλάχιστά τινα τοὐλάχιστον στοιχεῖα ἀληθῆ. Ἂν ὁλόκληρον τὸ κείμενον εἶναι ἀναληθές, τότε ὑπάρχει πλαστότης τοῦ ἐγγράφου καὶ οὐχὶ ὑποβολὴ ἀναληθοῦς στοιχείου. Πρέπει πάντως εἰς τὴν πρακτικὴν νὰ διακρίνεται σαφῶς ἡ πλαστότης τῆς ὑποβολῆς στοιχείου. Ἡ ὑποβολὴ καθ' ἑαυτὴν προϋποθέτει ἔγκυρον δικαιόγραφον, δυνάμενον νὰ γεννήσῃ ὑποχρεώσεις τῶν ἐξ αὐτοῦ ὑποχρέων. Εἶναι ἐπίσης ἐκ τῆς φύσεώς της πρᾶξις μεμονωμένη, δηλαδὴ ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ δικαιόγραφον, ἀλλ' εἰς μεμονωμένον αὐτοῦ στοιχεῖον. γ) Ἡ ὑποβολὴ εἶναι τέλος κατὰ τὴν φύσιν της μόνον προσθήκη εἰς τὸ γνήσιον κείμενον τοῦ δικαιογράφου. Ὁ ὑποβάλλων δηλονότι δὲν τροποποιεῖ τὸ ἀρχικὸν γνήσιον κείμενον, ὁπότε πρόκειται περὶ πλαστογραφήσεως, ἀλλὰ προσθέτει στοιχεῖον μὴ ὑπάρχον πρὶν καὶ ἀναληθές. Εἰς μίαν μόνην περίπτωσιν δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις πλαστογραφήσεως καὶ ὑποβολῆς, ὅταν δηλονότι τὴν ὑποβολὴν διαπράττῃ ὁ ἐκδότης τοῦ δικαιογράφου. δ) Ἡ ὑποβολὴ δύναται ν' ἀναφέρεται εἰς πᾶν στοιχεῖον τοῦ δικαιογράφου, εἴτε ἐκ τῶν ἐν ἄρθρῳ 376 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου ἀναφερομένων, προκειμένου περὶ φορτωτικῆς, εἴτε ἐκ τῶν ἐν ἄρθροις 1—10 τοῦ νόμου 5325 περὶ συναλλαγματικῆς καὶ γραμματίων. ε) Ὁ τελευταῖος νόμος ἐπέφερεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑποβολῆς οὐσιώδη τροποποίησιν, ἀναφερομένην εἰς τὴν προστασίαν τῶν συναλλαγῶν. Ὁ ἀποκτῶν δηλονότι δικαιόγραφον εἰς διαταγήν, καλῇ τῇ πίστει, κατόπιν μεταβολῆς τοῦ ἀρχικοῦ του κειμένου, δι' ὑποβολῆς νέου στοιχείου, ὑποχρεοῦται ἐκ τοῦ δικαιογράφου κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς ἐὰν τὸ ὑποβληθὲν στοιχεῖον ἦτο πράγματι ἔγκυρον.

Αἱ ρῆτραι τῆς φορτωτικῆς. Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀνάπτυξιν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ κανονικαὶ συνθῆκαι ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας τοῦ τίτλου, καὶ οὐχὶ ἀνωμαλίαι αἵτινες δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν. Αἱ ἀνωμαλίαι αὗται ἀποτελοῦν σήμερον, προκειμένου περὶ φορτωτικῆς, τὸν κανόνα καὶ ἀπασχολοῦν διαρκῶς τὴν πρακτικήν. Ὡς ἀποδεικτικὸν δηλονότι ἔγγραφον, ἡ φορτωτική, καὶ ἰδίως ὡς ἔγγραφον ὅπερ ὑποχρεοῖ κατὰ τὸ περιεχόμενόν του τοὺς ἐνδιαφερομένους εἰς τὸν πλοῦν, δύναται δι' ἐπεκτάσεως τοῦ περιεχομένου του νὰ δημιουργήσῃ ἰδιαίτερον, νέον ὅλως, κύκλον ὑποχρεώσεων ἢ δικαιωμάτων καὶ νὰ ρυθμίσῃ οἱονδήποτε θέμα τῆς ναυλωτικῆς σχέσεως. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ἔχοντες ἐπίγνωσιν τῆς τοιαύτης σημασίας τῆς φορτωτικῆς, ἔκαμον κατάχρησιν καὶ προσεπάθησαν νὰ λύσουν δι' αὐτῆς πάντα τὰ ἐπίμαχα ζητήματα τῆς ναυλωτικῆς σχέσεως. Τοῦτο ἐπετεύχθη διὰ τῶν *ρητρῶν τῆς φορτωτικῆς*. Αὗται εἶναι πρόσθετοι ὅροι, οἵτινες, προστιθέμενοι εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον, ζητοῦν νὰ δημιουργήσουν συμφωνίαν ἐπὶ ὡρισμένου ζητήματος, ἀφορῶντος τὴν θαλασσίαν μεταφοράν. Κεῖνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἐλαχίστου περιεχομένου, ὅπερ διαγράφει τὸ ἄρθρον 376 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου. Ἡ συμβατικὴ φύσις ὅλων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ναύλωσιν ζητημάτων ἐπιτρέπει ἀντιθέτους πρὸς τὰς νομοθετικὰς λύσεις συμφωνίας. Διὰ νὰ ἰσχύσουν ἀπέναντι πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὸν πλοῦν, αἱ συμφωνίαι αὗται διετυπώθησαν εἰς τὴν φορτωτικήν. Τοιουτοτρόπως ἡ φορτωτικὴ ἐξέφυγεν ἐν μέτρῳ τοῦ ἀρχικοῦ της προορισμοῦ καὶ μετεβλήθη εἰς ἔγγραφον ἀποδείξεως συμφωνιῶν ἀναφερομένων εἰς μὴ ἀμέσως ἀποβλέποντα τὴν θαλασσίαν μεταφορὰν θέματα. Παρουσιάζεται κατὰ ταῦτα τὸ φαινόμενον νὰ κέκτηνται αἱ φορτωτικαὶ μακροσκελέστατον περιεχόμενον, πολὺ πέραν τῶν στενῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα προβλέπει τὸ ἄρθρον 376 ἐμπορικοῦ νόμου. Αἱ ρῆτραι τῆς φορτωτικῆς ἀπέβλεψαν πρὸ παντὸς εἰς τὴν συμβατικὴν ρύθμισιν ἑνὸς ἰδιαιτέρου πεδίου, τῆς εὐθύνης τοῦ θαλασσίου μεταφορέως διὰ πταίσματα τῶν βοηθῶν του, ἢ ἄλλα συμβάντα τῆς θαλασσίας μεταφορᾶς. Ἐν τῇ

Digitized by Google

κατευθύνσει ταύτῃ ἐπετεύχθησαν τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα:

Α') *Ἡ ῥήτρα ἀπαλλαγῆς πάσης εὐθύνης* (négligence clause). 1) Ἡ γένεσις τῆς ῥήτρας ταύτης καὶ ἡ σημασία της εἶναι ἡ ἑξῆς: α) Ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἰσχύει εἰς τὸ ναυτικὸν δίκαιον τὸ ἀξίωμα τῆς εὐθύνης τοῦ πλοιοκτήτου διὰ τὰς πράξεις τοῦ πλοιάρχου καὶ τοῦ πληρώματος καὶ ἐν γένει ὑφίσταται ἡ ὑποχρέωσίς του ἀναπληρώσεως ζημίας ἐπελθούσης εἰς τὰ ὑπὸ τὴν φύλαξίν του πρὸς μεταφορὰν πράγματα. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀναπτυχθὲν καὶ εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον ὑπὸ τὸν τύπον τῆς actio exercitoria, ἐκαλλιεργήθη τὸν μεσαίωνα καὶ ἔτυχε παγκοίνου ἀναγνωρίσεως εἰς τὰς συγχρόνως νομοθεσίας. β) Ὅσον προσεγγίζομεν ἐν τούτοις τὴν νεωτέραν ἐποχήν, ἐπὶ τοσοῦτον καταβάλλεται ἡ προσπάθεια καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη περιορισμοῦ τῆς εὐθύνης. Ὁ ὄγκος ἰδίως τῶν μεταφερομένων ἀγαθῶν καθιστᾷ τὴν εὐθύνην διὰ τὸν πλοιοκτήτην δυσβάστακτον, δυνάμενον νὰ καταστραφῇ ὁλοσχερῶς ἐκ τυχαίας ἀπωλείας πραγμάτων μεγάλης ἀξίας. Πρὸς μετριασμὸν τῶν ἀκροτήτων τοῦ συστήματος τῆς ἀπεριορίστου εὐθύνης ἐδημιουργήθησαν τὰ νεώτερα τοῦ περιορισμοῦ της εἰς τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τῆς ναυτικῆς περιουσίας. γ) Ἡ νεωτέρα συναλλαγή, ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀτμήρους ναυτιλίας, ἐγνώρισε τὸν ὀξύτερον ἀγῶνα, ὅστις ἀναγράφεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ παγκοσμίου δικαίου πρὸς πλήρη κατάργησιν τῆς εὐθύνης τοῦ πλοιοκτήτου διὰ τὰ ὑπὸ μεταφορὰν πράγματα. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς ὠργανώθη μὲ ἐξαιρετικὴν δεξιοτεχνίαν ἀπὸ τοὺς πλοιοκτήτας, παρηκολούθησε τὴν νομολογικὴν ἐξέλιξιν κατὰ πόδας καὶ προσεπάθησε πάντοτε νὰ καλύπτῃ τὰ κενά, ἅτινα τυχὸν παρουσίαζον αἱ ῥῆτραι εἰς τὴν πρακτικήν. Ἡ τακτικὴ αὕτη κατέληξεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀπαλλακτικῆς ῥήτρας πάσης εὐθύνης. Ὁ πλοιοκτήτης ἀπαλλάσσεται οὕτω πάσης ἀνεξαιρέτως ἀτομικῆς ἢ τῶν βοηθητικῶν του προσώπων εὐθύνης διὰ πᾶσαν πρᾶξιν ἢ παράλειψιν κατὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς θαλασσίας ἀποστολῆς. 2) Ἀπὸ τῆς γενέσεώς της ἡ ῥήτρα εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ ἐν πρώτοις πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς νομολογίας, ἥτις, ἐχομένη στερεῶς παλαιοτέρων ἀντιλήψεων, εἶχεν ἐν μέρει ἀνακηρύξει τὰς περὶ εὐθύνης διατάξεις τῶν ἐμπορικῶν κωδίκων ὡς διατάξεις δημοσίας τάξεως, καὶ ἐθεώρησε τὴν ῥήτραν ἄκυρον, δεδομένου ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸς ὁ συμβατικὸς ἀποκλεισμὸς κανόνων δημοσίας τάξεως. Τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος διέρρευσεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀντιλήψεως ταύτης καὶ ἐκηρύχθη ἐν πολλοῖς ἄκυρος ἡ ῥήτρα ἀπαλλαγῆς πάσης εὐθύνης. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς ὡς ἄνω ἐποχῆς ἐσημειώθησαν ἐγκαίρως ἀντιδράσεις καὶ τέλος, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ εὐθύνη τοῦ πλοιοκτήτου εἶναι ἀντικαταστατή, ἀναπληροῦται δηλονότι ὑπὸ τῆς ἀσφαλείας καὶ τῶν πρὸς ταύτην συναφῶν θεσμῶν, ἐγένετο δεκτὴ καὶ ἡ ἄποψις τῆς ἰσχύος τῆς ῥήτρας. Δύο περιορισμοὶ ἴσχυσαν ἐν τούτοις: α) Ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαλλαγῇ ποτε ὁ πλοιοκτήτης τῆς εὐθύνης διὰ προσωπικόν του δόλον καὶ βαρεῖαν ἀμέλειαν. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς εὐθύνης ταύτης ἐθεωρήθη, καὶ δικαίως, ἀντιβαίνουσα εἰς τοὺς νόμους δημοσίας τάξεως καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν συναλλαγῶν. β) Ὅτι ἡ ἀπαλλαγὴ διὰ τὰ βοηθητικὰ πρόσωπα τοῦ πλοιοκτήτου ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰ ναυτικὰ καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ἐμπορικὰ σφάλματα ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἐντολῆς των. Ἡ τελευταία διάκρισις ἀνεπτύχθη πρὸ παντὸς εἰς τὴν γαλλικὴν νομολογίαν, στηρίζεται δὲ ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ πλοιοκτήτης ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τῶν διαχειριζομένων τὴν ναυτικήν του περιουσίαν τρίτων προσώπων κατὰ διττὸν τρόπον: ὅτι διοικοῦν τὰ πρόσωπα ταῦτα τὸ πλοῖον ἀφ' ἑνός, ἡ δὲ διοίκησις περιλαμβάνει τεχνικῶς ναυτικὰς πράξεις, καὶ ὅτι ἀφ' ἑτέρου ἐκπροσωποῦν αὐτὸν ἐμπορικῶς, ἐκτελοῦντες πράξεις ἐμπορικῆς διαχειρίσεως, ἀναγομένας ἰδίᾳ εἰς τὴν παράδοσιν καὶ διαχείρισιν τοῦ φορτίου. γ) Τὴν τελευταίαν διάκρισιν εἰσήγαγε μὲν ἡ γαλλικὴ πρακτική, δὲν τὴν ἀπεδέχθη ὅμως πλήρως, ἐνῷ ἐν τῇ παγκοσμίῳ πρακτικῇ κατέστη ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ. Παρ' ἡμῖν ἐγένετο ἐπανειλημμένως διάκρισις ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σφαλμάτων τῶν βοηθητικῶν προσώπων τοῦ πλοιοκτήτου, ἡ νομολογία ὅμως δὲν εἶναι τοσοῦτον σαφὴς οὔτε καὶ παγία. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἀποδέχεται τὰς ἀπόψεις τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης. 3) Τέλος ἡ σημασία τοῦ ὅλου θέματος ἐξέφυγε τῶν στενῶς νομικῶν ὁρίων καὶ ἔλαβε διαστάσεις γενικωτέρου οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ζητήματος· συνέβη δηλονότι τὸ ἑξῆς: α) Τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ἅτινα διαθέτουν ἐφοπλιστικὰς ἐπιχειρήσεις, ἔνθα ἡ ἐφοπλιστικὴ ἐπιχείρησις ἀποτελεῖ ζωτικὸν κλάδον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ηὐνόησαν τὰς ὑπὲρ τῆς ἀπαλλακτικῆς ῥήτρας ἀπόψεις καὶ ἐκήρυξαν αὐτὴν ἰσχυρὰν καὶ δεσμευτικὴν διὰ τοὺς συμβαλλομένους. Ὁ λόγος εἶναι αὐτονόητος. Ἡ ἰσχὺς τῆς ἀπαλλακτικῆς ῥήτρας ἀπαλλάσσει τοὺς πλοιοκτήτας πάσης εὐθύνης, εὐνοεῖ τὴν ἐφοπλιστικὴν ἐπιχείρησιν καὶ μεταθέτει τὸ βάρος τῶν κινδύνων καὶ τὰς ζημίας εἰς τοὺς ὤμους τῶν φορτωτῶν. Προστατεύεται οὕτω ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία. Τὴν στάσιν ταύτην ἐτήρησε πρὸ παντὸς ἡ Ἀγγλία, ὀνομασθεῖσα πατρὶς τῶν ἐφοπλιστῶν καὶ μήτηρ τῆς ἀπαλλακτικῆς ῥήτρας. γ) Ἀντίθετον ὅλως στάσιν ἐτήρησαν ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ἅτινα δὲν διέθετον ἐμπορικοὺς στόλους καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰς ἀποστολάς των διὰ ξένων πλοίων. Ἐπροστάτευσαν τοὺς φορτωτὰς καὶ ἐδημιούργησαν νομολογίαν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἰσχὺν τῆς ἀπαλλακτικῆς ῥήτρας. Παράδειγμα τοιούτου ἔθνους ἀποτελεῖ ἡ Ἀμερική, ἥτις εἶναι κατ' ἐξοχὴν χώρα ἐξαγωγέων καὶ δὲν διέθετεν ἐμπορικὸν στόλον, ἐξυπηρετουμένη ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸν καὶ ἄλλους. Διὰ τοῦ λεγομένου «Harter Act» ἀπὸ τῆς τελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πλοιοκτήτου πάσης εὐθύνης καὶ ἐθέσπισεν ἀκυρότητα τῆς ῥήτρας. γ) Τέλος ἡ διεθνὴς σημασία τοῦ θέματος προεκάλεσε τὴν ἀπασχόλησιν ἐκείνων τῶν διεθνῶν ἑνώσεων, αἵτινες ἀνέλαβον τὴν πραγματοποίησιν τῆς διεθνοποιήσεως τοῦ ναυτικοῦ δικαίου, ὡς ἐπίσης προεκάλεσεν ἐπανειλημμένας συσσωματώσεις καὶ διαμαρτυρίας τῶν φορτωτῶν καὶ τραπεζιτῶν καὶ ἀσφαλιστῶν, οἵτινες ἔχουν κύκλους συμφερόντων παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς φορτωτάς. 4) Προϊὸν τῆς ὅλης διεθνοῦς κινήσεως ἐπὶ τοῦ θέματος ὑπῆρξαν αἱ διεθνεῖς συμβάσεις τοῦ 1924/1926 περὶ ῥητρῶν τῆς φορτωτικῆς, αἵτινες ἐζήτησαν νὰ ῥυθμίσουν τὸ θέμα διὰ κοινῆς πασῶν τῶν πολιτειῶν διεθνοῦς νομοθεσίας. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐν τούτοις αἱ συμβάσεις δὲν ἐγένοντο ἀποδεκταὶ εἰς οὐδὲν ἔθνος καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη ἡ διεθνὴς πρακτικὴ νὰ τελῇ ὑπὸ τὴν ἀβεβαιότητα ἀντικρουομένων νομολογιακῶν ἀπόψεων, νομοθεσιῶν ἀντιφατικῶν καὶ συγκρουομένων συμφερόντων. 5) Ἡ παρ' ἡμῖν νομολογία, μέχρις ἐπ' ἐσχάτων, ἐθεώρει ἄκυρον τὴν ἀπαλλακτικὴν ῥήτραν πάσης εὐθύνης, διότι ἀντέβαινεν εἰς νόμους δημοσίας τάξεως, νῦν ὅμως παρατηρεῖται μεταστροφή, ὀφειλομένη εἰς τὸν παγκόσμιον προσανατολισμὸν τῆς νομολογίας πρὸς τὴν ἄποψιν τῆς πλήρους ἰσχύος τῆς ῥήτρας.

Β') *Ἄλλαι ῥῆτραι.* Οὐσιαστικῶς μία καὶ μόνη ῥήτρα ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ, ἡ ἀπαλλακτικὴ πάσης εὐθύνης, διότι ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη ἐπιφέρει τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξουδετερώνῃ πάντα κίνδυνον εἰς βάρος τοῦ πλοιοκτήτου. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις πολλάκις δὲν εἶναι βέβαιον ἂν θὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ ἀπαλλακτικὴ ῥήτρα, ἐπειδὴ ἐπίσης διετυπώθησαν ἀμφιβολίαι, ἂν περιλαμβάνῃ ὡρισμένα γεγονότα, καὶ ἐπειδὴ οἱ πλοιοκτῆται ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ προβλέψουν ἰδιαιτέρως ὡρισμένους κινδύνους, διετυπώθησαν αἱ ὑπόλοιποι ἐν τῇ πρακτικῇ ῥῆτραι. Αἱ ῥῆτραι αὗται εἶναι εἰδικαί, ἀναφέρονται δηλονότι εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις κινδύνων, δι' οὓς ἀπαλλάσσουν πάσης εὐθύνης τὸν πλοιοκτήτην. Κυριώτεραι τούτων εἶναι: 1) Ἡ ῥήτρα *«ἀγνῶ τὸ βάρος ἢ ἀγνώστου περιεχομένου»*. Συνηθεστάτη εἰς φορτώσεις ἀντικειμένων συνεσκευασμένων ἢ κατὰ μεγάλας ποσότητας. Ὁ πλοίαρχος δὲν εὐκαιρεῖ ἢ δὲν δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ ἄνω στοιχεῖα τοῦ πράγματος καὶ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης εὐθύνης του ὑπογράφει τὴν ῥήτραν. Ἐγεννήθη ἀμφισβήτησις περὶ τὴν ἰσχὺν τῆς ῥήτρας εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν δύναται πράγματι ὁ πλοίαρχος νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα. Ἡ διεθνὴς πρακτικὴ τὴν θεωρεῖ τότε μόνον ἀνίσχυρον, ὅταν ὑποκρύπτῃ συμπαιγνίαν φορτωτοῦ-πλοιάρχου εἰς βάρος τοῦ ἀποδέκτου. 2) Ἡ ῥήτρα *«ἐλεύθερον ῥοῆς, θραύσεως ἢ βλάβης»*. Ἀπαντᾷ κατὰ τὰς μεταφορὰς ὑγρῶν συνεσκευασμένων εἰς δοχεῖα ἢ ἄλλα παραπλήσια σκεύη. Εἰς τοιαύτας μεταφορὰς παίζει σημαντικώτατον ῥόλον ἡ συσκευασία καὶ ἡ στοιβασία τοῦ φορτίου εἰς τὸ κύτος. Ὁ πλοίαρχος ὑπέχει πολλάκις τὴν εὐθύνην τῆς διαρροῆς λόγῳ τῆς πλημμελοῦς στοιβασίας. Ἠμφεσβητήθη συνεπῶς ἡ ἰσχὺς τῆς ῥήτρας εἰς τὴν περίπτωσιν πλημμελοῦς στοιβασίας, ὁπότε ἡ ζημία ὀφείλεται εἰς σφάλμα τοῦ πλοιάρχου. Καὶ ἐδῶ ἐγένετο διάκρισις δόλου, βαρείας καὶ ἐλαφρᾶς ἀμελείας. Ἀπὸ τοῦ δόλου πάντως δὲν ἀπαλλάσσει ἡ ῥήτρα. 3) Ἡ ῥήτρα *«ἐλεύθερον ὑγράνσεως θαλασσίου ὕδατος»*. Ἀπαραίτητος διὰ πράγματα, ἅτινα εἶναι λεπτῆς φύσεως καὶ μεταφέρονται συνήθως εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τοῦ κύτους, χρήζουν δὲ τακτικοῦ ἀερισμοῦ. Συμβαίνει εἰς περιπτώσεις μεγάλων θαλασσοταραχῶν νὰ διαβραχοῦν ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ νὰ ὑποστοῦν βλάβας. Τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν εὐθύνης ἐπιδιώκει ἡ ῥήτρα. *Διαδοχικὴ φορτωτική*. Καλεῖται οὕτω ἡ ἀφορῶσα τὴν μεταφορὰν πραγμάτων διαδοχικῶς διὰ πλειόνων μεταφορικῶν μέσων, σιδηροδρόμου, πλοίου, ἢ καὶ μεταφορτώσεως ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον. Ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ ἀρχικοῦ παραλήπτου καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς περαιτέρω ἀποστολῆς τοῦ πράγματος. Περὶ τοῦ δικαιογράφου τούτου οὐδεμία σαφὴς ἄποψις ἰσχύει εἰς τὴν σύγχρονον διεθνῆ πρακτικήν. Ἡ νομολογία θεωρεῖ τὴν δι' αὐτῆς ἀναλαμβανομένην μεταφορὰν ἑνιαίαν. Νομοθετικαὶ διατάξεις ἐλλείπουν. *Διαταγαὶ παραδόσεως*. Εἰς τὴν πρακτικὴν ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ πλοίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ προορισμοῦ, ὁ παραλήπτης, ὅστις τὸ διαθέτει ἐν τῷ συνόλῳ, δύναται, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κερδοσκοπίας του, νὰ ἀποσύρῃ τὴν φορτωτικὴν τῆς κυκλοφορίας καὶ νὰ ἐκδώσῃ εἰς τὴν θέσιν της διαταγὰς παραδόσεως. Αἱ διαταγαὶ αὗται εἶναι συνήθως ἔγγραφα εἰς διαταγήν, διὰ τῶν ὁποίων ἐντέλλεται ὁ πλοίαρχος ἢ ὁ κάτοχος τοῦ πράγματος (τελωνεῖα, ἀποθῆκαι) νὰ παραδώσουν τοῦτο εἰς τὸν κομιστήν. Ἐκδίδονται συνήθως διὰ μέρος τοῦ φορτίου καὶ οὕτω διευκολύνεται ἡ τμηματική του πρὸς τρίτους κερδοσκοπικὴ διάθεσις. Ὡς πρὸς τὰς διαταγὰς παραδόσεως ἐτέθησαν τὰ ἀκόλουθα ζητήματα: 1) Ἀντικαθιστοῦν τὴν φορτωτικήν; Ἂν ναί, τότε πρόκειται περὶ ἀνανεώσεως τῆς ἐνοχῆς τοῦ πλοιάρχου, ἀντικαθισταμένης τῆς παλαιᾶς ὡς φορτωτικῆς τοιαύτης. 2) Ἀποτελοῦν ἰδίας φύσεως δικαιόγραφα εἰς διαταγήν; Ἂν ναί, ὑπὸ ποίων κανόνων διέπονται; Ἀμφότερα τὰ θέματα ἡ πρακτικὴ τὰ λύει πρὸς τὸ συμφέρον τῶν συναλλαγῶν. Λέγεται δηλονότι ὅτι πρόκειται μόνον περὶ τεχνικῆς ἀντικαταστάσεως καὶ ὅτι ἡ οὐσία παραμένει ἀμετάβλητος. Διότι ἂν ἐγίνοντο δεκταὶ αἱ καταφατικαὶ ἀπόψεις εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα, τότε θὰ ἐδημιουργοῦντο σωρεία ζητημάτων, ἅτινα θὰ παρέλυον τὴν συναλλαγὴν καὶ θὰ ἐκλόνιζον τὴν πίστιν.

Π. Λ. ΠΕΡΔΙΚΑΣ

—*[Φορολ.]* Διακρίνομεν: α) Τὰ *φορτωτικὰ ἔγγραφα* παντὸς εἴδους καὶ συμφωνητικὰ ἀγωγίων διὰ γῆς καὶ ὕδατος μεταφορᾶς καὶ ναύλου πλοίων ἢ δελτία ἀποσκευῶν καὶ πᾶν ἔγγραφον χρησιμοποιούμενον ἢ ἐξομοιούμενον πρὸς φορτωτικήν, τὰ ὁποῖα ἀναγράφουσι τὸ ποσὸν ναύλου, κομίστρων, ἔξοδα φορτώσεως κτλ. καὶ ὑπόκεινται εἰς τέλος δρχ. 1 διὰ ποσὸν ἀπὸ δρχ. 11 ἕως 100, δρχ. 5 ἀπὸ 101—3.000, δρχ. 10 ἀπὸ 3.001—5.000 καὶ δρχ. 20 ἀπὸ 5.000 καὶ ἄνω, εἶναι δὲ ἀτελῆ διὰ ποσὸν μέχρι δρχ. 10· καὶ β) Τὰς εἰδικὰς (τελωνειακὰς) *φορτωτικὰς* μεταφορᾶς, ἐξαγωγῆς, ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀποστολῶν, μεταφορᾶς ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον καὶ διαμετακομίσεως, αἵτινες ὑπόκεινται εἰς τέλος δρχ. 5, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐκδεδομένων καὶ διδομένων εἰς τὰ τελωνεῖα καὶ τῶν τόπον φορτωτικῆς ἐπεχουσῶν ἀδειῶν τῶν πρακτορείων, αἵτινες ὑπόκεινται εἰς τέλος δρχ. 20 (χαρτ. κωδ. ἄρθρ. 16 § 1α. Πολλαπλαῖ, ἄρθρ. 32 § 5α). Ἀντίγραφα ὑπόκεινται εἰς τὰ αὐτὰ τέλη (ἄρθρ. 16 § 16). Αἱ διευθύνσεις καὶ τὰ πρακτορεῖα ἀτμοπλοϊκῶν ἑταιρειῶν κτλ. ὀφείλουσι νὰ προσκομίζωσιν εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἔφορον πρὸς σφράγισιν καὶ θεώρησιν, πρὸ πάσης χρήσεως, τὰς φορτωτικὰς (διάταγμα 21 Αὐγ. 1931 ἄρθρ. 1).

Γ. Ν. Κ.

— **φορτωτικὴ *σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν***. Νοεῖται ἡ ὑπὸ τῶν σιδηροδρομικῶν ἐπιχειρήσεων ἐκδιδομένη ἀπόδειξις (récepissé ἢ lettre de voiture) διὰ τὰς ὑπὸ τούτων διενεργουμένας, ἐπ' ἀμοιβῇ, μεταφοράς, ἐνῷ ἡ ὑπὸ τῶν πλοιοκτητῶν παρεχομένη ἀφορᾷ κυρίως τὰς θαλασσίας. Ὁ τύπος τῆς σιδηροδρομικῆς φορτωτικῆς καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκδόσεώς της ἐκανονίσθησαν ὁμοιομόρφως δι' ἁπάσας τὰς σιδηροδρομικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ κατέστησαν δι' αὐτὰς ὑποχρεωτικαὶ συνεπείᾳ τῆς διεπούσης τὰς μεταφορὰς ταύτας νομοθεσίας καὶ τῶν ἐν ἰσχύϊ διεθνῶν συμβάσεων.

Ἡ σιδηροδρομικὴ φορτωτικὴ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν φύλλων, συντασσομένων διὰ χημικοῦ χάρτου (carbon) καὶ χημικοῦ μολυβδοκονδύλου. Τὸ πρῶτον φύλλον (Α) ἀποτελεῖ τὴν κυρίως φορτωτικήν, ἥτις παραδίδεται, δεόντως χαρτοσημασμένη, εἰς τὸν ἀποστολέα, ὡς ἀπόδειξις καὶ συμφωνητικὸν τῆς διενεργηθησομένης σιδηροδρομικῆς μεταφορᾶς, τὸ δεύτερον (Β) χρησιμεύει ἀφ' ἑνὸς ὡς φύλλον πορείας, δι' ὃ καὶ συνοδεύει τὴν μεταφορὰν ταύτην, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἀπόδειξις, δι' ὃ καὶ παραδίδεται ὑπὸ τοῦ σταθμοῦ ἀφίξεως, εἰς τὸν παραλήπτην, καὶ τὸ τρίτον φύλλον (Γ) ἀποτελεῖ τὸ στέλεχος, τὸ ὁποῖον παραμένει ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν φορτωτικῶν τοῦ σταθμοῦ ἀποστολῆς. Τοῦτο ἀντικαθιστᾷ κυρίως τὸ βιβλίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀντιγράφονται τὰ ἀγωγιαστήρια, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 101 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου. Τὸ δεύτερον (Β), συνοδεῦον τὴν μεταφορὰν ὡς φύλλον πορείας, χρησιμεύει διὰ τὸν παραλήπτην ὡς ἐπίσημον τεκμήριον τῆς γενομένης ἀποστολῆς καὶ ἰδίᾳ τῶν γενικῶν ὅρων, ὑφ' οὓς συνωμολογήθη τὸ ἀφορῶν τὴν ὑπ' ὄψιν μεταγωγὴν συμβολαίου μεταφορᾶς, ἐὰν δηλονότι ὁ ἀποστολεὺς ἐνήργησε τὴν ἀποστολὴν κατὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ συμφωνηθέντας ὅρους, ἐὰν ἀπωλέσθησαν δέματα ἢ παρουσιάσθησαν διαφοραὶ εἰς τὸ ἀναγραφόμενον ἐν τῇ φορτωτικῇ συνολικὸν βάρος. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον (Α), τὴν κυρίως φορτωτικήν, τοῦτο χρησιμεύει διὰ τὸν ἀποστολέα ὡς ἐπίσημος τίτλος τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς συνεβλήθη διὰ τὴν ἐν αὐτῷ μεταφοράν, ἀφ' ἑνὸς ἵνα δι' αὐτοῦ ἐναγάγῃ τὸν μεταφορέα (σιδηρόδρομον), εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν οὗτος δὲν θὰ ἐξεπλήρου τὰς ἐν γένει ὑποχρεώσεις του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ ν' ἀποδείξῃ εἰς τὸν παραλήπτην ὅτι ἐνήργησε κανονικῶς τὴν ἀποστολήν, κατὰ τοὺς ὅρους τῆς μεταξὺ των συμφωνίας.

Ὁ προσδιορισμὸς ἀποζημιώσεως συνεπείᾳ βραδύτητος δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἔγκυρον ὅρον, δυνάμενον ν' ἀναγραφῇ εἰς τὴν φορτωτικήν, κα-

Digitized by Google

θόσον ἡ ἀποζημίωσις αὕτη καθορίζεται εἰς τὰ γ νικὰ τιμολόγια ἢ τοὺς σχετικοὺς κανονισμούς, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους ἐνεργεῖται ἡ ἐν τῇ φορτωτικῇ ἀποστολή, οἱ δὲ συμβαλλόμενοι δὲν δύνανται νὰ προσθέσωσιν ἢ ν' ἀφαιρέσωσι συναφεῖς ὅρους τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπισήμως ἐγκεκριμένων τιμολογίων καὶ κανονισμῶν. Ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι μᾶλλον φαινομενικὴ ἢ πραγματική, καθόσον ἡ νομολογία, τόσον ἡ ἡμετέρα ὅσον καὶ ἡ ἀλλοδαπή, δὲν παραδέχεται ὅτι ὁ μεταφορεὺς ὑποχρεοῦται νὰ περιλάβῃ ἐν τῇ φορτωτικῇ τὸν ὅρον τῆς λόγῳ βραδύτητος ἀποζημιώσεως, ἐὰν οὗτος ἀρνηθῇ τοῦτο.

Ἡ σιδηροδρομικὴ φωρτωτικὴ δέον νὰ φέρῃ ἀπαραιτήτως τὰς ἐν τῇ δηλώσει ἐγγραφάς, ἤτοι τὴν σειράν, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ σημεῖα τῆς κυριότητος τῆς ἀποστολῆς, τὰ ὀνόματα καὶ τὰς διευθύνσεις τῶν ἀποστολέων καὶ παραληπτῶν, ὡς καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ σημεῖα καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν δεμάτων, ὡς καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ βάρος αὐτῶν. Προκειμένου περὶ ἐμπορευμάτων, τῶν ὁποίων ἡ φόρτωσις ἐγένετο παρὰ τοῦ ἀποστολέως, ἡ φορτωτικὴ δέον νὰ ἀναγράφῃ τὴν σειράν, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ σημεῖα κυριότητος τῶν φορταμαξῶν τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐγγεγραμμένα. Ἡ φορτωτικὴ σιδηροδρόμου, ὑπογραφομένη ὑπὸ τοῦ παραλήπτου, παραδίδεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν σταθμὸν ἀφίξεως κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀποστολῆς. Ὁ ἀποστολεὺς εὐθύνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν δηλώσεών του, ὡς καὶ διὰ τὰς συνεπείας, αἵτινες ἤθελον προκύψει ἐκ τῆς ψευδοῦς, ἀνακριβοῦς ἢ ἀτελοῦς ταύτης δηλώσεώς του. Ἡ σιδηροδρομικὴ ὑπηρεσία δὲν εὐθύνεται διὰ τὰ ἐμπορεύματα ὡς πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστολέως δηλωθὲν καὶ ἀναγραφὲν ἐπὶ τοῦ δηλωτικοῦ βάρος, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία ἤλεγξε προηγουμένως τὸ βάρος τοῦτο. Ἐν τούτοις διὰ τὰς ἀποστολὰς κατὰ πλήρη σιδηροδρομικὴν φορτάμαξαν, ὧν ἡ φόρτωσις καὶ ἐκφόρτωσις γίνεται τῇ φροντίδι τοῦ ἀποστολέως καὶ παραλήπτου, παρέχεται αὐτῷ τὸ δικαίωμα ὅπως σφραγίζῃ αὐτὰς δι' ἰδίας σφραγῖδος ἢ κλεῖθρων.

Διεθνὴς φορτωτικὴ σιδηροδρόμων. Κατὰ τὸ ἄρθρον 8 τῆς ἐν Βέρνῃ συνομολογηθείσης τὴν 23 Ὀκτωβρίου 1924 διεθνοῦς συμβάσεως μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων σιδηροδρομικῶς (C. I. M.), ἡ διεθνὴς φορτωτικὴ σιδηροδρόμων περιλαμβάνει ὑποχρεωτικῶς τὰς ἀκολούθους ἐνδείξεις: α) Τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς συντάξεως αὐτῆς. β) Ἔνδειξιν τοῦ ἀποστολέως σιδηροδρόμου καὶ τοῦ σταθμοῦ ἀποστολῆς. γ) Ἔνδειξιν τοῦ παραλήπτου σιδηροδρόμου καὶ τοῦ παραλήπτου σταθμοῦ, μὲ ὅλας τὰς ἀναγκαίας διασαφήσεις πρὸς ἀποφυγὴν πάσης συγχύσεως μεταξὺ τῶν διαφόρων σταθμῶν τῶν ὑπηρετούντων, εἴτε τὸν αὐτὸν τόπον, εἴτε τόπους φέροντας τὸ αὐτὸ ὄνομα ἢ ἀνάλογα ὀνόματα. δ) Τὸ ὄνομα καὶ τὴν διαμονὴν τοῦ παραλήπτου. Ἓν μόνον ἄτομον, ἐμπορικὸς οἶκος ἢ νομικὸν πρόσωπον, δέον νὰ σημειοῦται ὡς παραλήπτης. Ἡ δήλωσις ὡς παραλήπτου τοῦ σταθμοῦ ἢ τοῦ σταθμάρχου τοῦ σταθμοῦ παραλαβῆς δὲν ἐπιτρέπεται, ἐκτὸς ἐὰν τὸ ἐφαρμοστέον τιμολόγιον ἐπιτρέπῃ τοῦτο ρητῶς. Αἱ διευθύνσεις, αἵτινες δὲν φέρουσι τὸ ὀνοματεπώνυμον τοῦ παραλήπτου ἢ ἀναγράφουσιν ἁπλῶς «κατὰ διαταγὴν τοῦ . . .» ἢ «εἰς τὸν κομιστὴν τοῦ διπλοτύπου τῆς φορτωτικῆς», ἀπαγορεύονται ἀπολύτως. ε) Τὴν ἀναγραφὴν τῆς φύσεως τοῦ ἐμπορεύματος, τὴν ἔνδειξιν τοῦ βάρους, ἢ ἀνάλογον τοιαύτην ἔνδειξιν, σύμφωνον πρὸς τοὺς κανονισμοὺς τῶν σιδηροδρόμων ἀποστολῆς, διὰ δὲ τὰς τμηματικὰς ἀποστολὰς τὸν ἀριθμὸν καὶ περιγραφὴν τῆς συσκευῆς, τὰ σημεῖα καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν δεμάτων, καὶ δι' ἀποστολάς, τῶν ὁποίων ἡ φόρτωσις ἐπιβαρύνει τὸν ἀποστολέα, τὴν σειράν, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς φορταμάξης. στ') Λεπτομερῆ ἀπαρίθμησιν τῶν ἀπαιτουμένων ἐγγράφων διὰ τὸ τελωνεῖον, φόρους δημοτικούς, ἐφορειακὰς ἢ ἀστυνομικὰς καὶ ἄλλας διοικητικὰς ἀρχάς, τὰ ὁποῖα εἶσι συνημμένα εἰς τὴν φορτωτικὴν ἢ ἀναφέρονται ὡς κατατεθέντα ἔν τινι ἐνδεικνυομένῳ σταθμῷ. ζ') Τὸ ὄνομα ἢ τὴν ἐμπορικὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀποστολέως, πιστοποιουμένην διὰ τῆς ὑπογραφῆς του, καθὼς καὶ τὴν ἔνδειξιν τῆς διευθύνσεώς του, συμπληρουμένης ἐὰν τὸ κρίνῃ χρήσιμον διὰ τῆς τηλεγραφικῆς διευθύνσεώς του. Ὡς ἀποστολεὺς δὲν δύναται να ἐμφαίνηται ἐν τῇ διεθνεῖ σιδηροδρομικῇ φορτωτικῇ εἰμὴ ἓν ἄτομον, εἷς ἐμπορικὸς οἶκος ἢ ἓν νομικὸν πρόσωπον. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἡ διεθνὴς φορτωτικὴ δύναται νὰ περιλάβῃ τὰς ἀκολούθους ἐγγραφάς: α') Τὴν ἐγγραφὴν «παραδοτέον εἰς τὸν σταθμόν» ἢ τὴν ἐγγραφὴν «παραδοτέον κατ' οἶκον», ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ὁ τελευταῖος οὗτος τρόπος παραδόσεως ἐφαρμόζεται εἰς τὸν σταθμὸν τῆς παραλαβῆς. β') Τὴν ἀναγραφὴν τῶν πρὸς ἐφαρμογὴν τιμολογίων. γ') Τὸ ὁλικὸν ποσὸν τὸ ἀντιπροσωπεῦον τὴν καταβλητέαν ἀποζημίωσιν ἐν περιπτώσει καθυστερήσεως. δ') Τὴν ἔνδειξιν τῶν ἐξόδων, τὰ ὁποῖα ὁ ἀποστολεὺς ἀναλαμβάνει εἰς βάρος του. ε') Τὸ ποσὸν τῆς ἀπαιτήσεως, δι' οὗ ἐπιβαρύνεται τὸ ἐμπόρευμα καὶ τῶν προϋπαρχόντων τελῶν. στ') Τὸ αἰτούμενον δρομολόγιον καὶ τὴν ἔνδειξιν τῶν σταθμῶν, ὅπου θὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ τελωνειακαὶ διατυπώσεις· καὶ ζ') Τὸν διορισμὸν ἐντολοδόχου.

Ἀπαγορεύεται ἡ ἀντικατάστασις τῆς φορτωτικῆς δι' ἄλλων ἐγγράφων ἢ ἡ προσθήκη ἄλλων ἐγγράφων, ἐκτὸς τῶν ἐπιτρεπομένων ὑπὸ τῆς διεθνοῦς ταύτης συμβάσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. «*Ἠλία Κ. Ἀναστασιάδου*, Ἐγχειρίδιον ἐμπορικοῦ δικαίου» (Ἀθῆναι 1923).—*Σ. Κροκιδᾶ*, «Ἐμπορικὸν δίκαιον» (2α ἔκδ. Ἀθῆναι 1928).—*Γεωρ. Βολ. Πογγῆ*, «Συγκοινωνιακὸν δίκαιον» (τόμ. Α' ἔκδ. α', Ἀθῆναι 1928).—*Bonnal A.* «Exploitation commerciale des chemins de fer (1922).—*R. Roger*, «Manuel Juridique et Pratique des Transports» (1922).—*Colson A*, «Transport et Tarifs» (3η ἔκδ. 1918).—*Louis Josserand*, «Les Transports en service intérieur et en service international» (1926, 2α ἔκδ.).—*Dr P. Eckardt und Kal von der Aa*, «Betriebwirterschaftolehre» (1928).—*Dr S. Blume*, «Recht des Deutschen Verkenreswesen».

Γ. Π. ΠΟΓΓΗΣ

φορτωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φόρτωσιν, ὁ τῆς φορτώσεως· || *φορτωτικὰ* (τά)· ὡς οὐσ., ἡ ἀμοιβή, τὰ ἔξοδα τῆς φορτώσεως· || *φορτωτικὴ* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

φορυτὸς (ὁ)· πλῆθος διαφόρων πραγμάτων ἀπορριψίμων, ἀκαθαρσίαι, σκουπίδια.

Φόρφαρ (Forfar ἢ Angus) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος κομιτεία τῆς ἀνατολικῆς Σκωτίας. Ἔχει ἔκτασιν 2.262 τ. χλμ. καὶ 270.190 (1931) κατ. Πρωτεύουσα ἡ ὁμώνυμος πόλις. Η. Π. Γ.

φορφικούλη (ἡ) (Forficula) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φορφικουλιδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μὲ σῶμα ἐπίμηκες, κεφαλὴν ᾠοειδῆ, ὀφθαλμοὺς μετρίου μεγέθους, κεραίας ἀρκετὰ ἐπιμήκεις, θώρακα ἀπεστρογγυλωμένον κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτοῦ τμῆμα, κοιλίαν ἐκ 16 ἀρθρώσεων ἀποτελουμένην καὶ ἀπολήγουσαν εἰς τὰς θηλείας εἰς αἰχμηρὸν ἄκρον. Αἱ πτέρυγες ἀναδιπλοῦνται ἐν σχήματι ριπιδίου. Αἱ θήλειαι διακρίνονται τῶν ἀρρένων, διότι ἔχουσι μεγαλύτερον μέγεθος καὶ χρῶμα ἀνοικτότερον. Ἡ ὀχεία τῶν ἐντόμων τούτων γίνεται τὸ ἔαρ. Μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ὀχείας ἡ θήλεια γεννᾷ ἀριθμόν τινα ᾠῶν, ἅτινα φαίνεται ὅτι ἐπῳάζει, μένουσα παρ' αὐτὰ μέχρι τῆς ἐκκολάψεώς των, ὁπότε μεταφέρει τὰς ἐκκολαπτομένας νύμφας εἰς μέρος ἀσφαλέστερον. Αἱ φορφίκουλαι ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τῆς γῆς καὶ ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ὀπῶν τῆς γῆς, τῶν ρωγμῶν τῶν δένδρων καὶ γενικῶς εἰς ὑγροὺς τόπους. Εἶναι νυκτόβια ἔντομα καὶ ἀποφεύγουσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Τρέχουσι ταχύτατα καὶ ἵπτανται ἐπιτηδείως. Γίνονται λεία ἑτέρων μεγαλυτέρων ἐντόμων, ὡς καὶ διαφόρων ἐντομοφάγων πτηνῶν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φορφικούλη ἡ κοινὴ* (Forficula vulgaris), σύνηθες ἔντομον εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα βαθέως ἐρυθρόφαιον. Δ. Ν. Π.

φορφικουλίδαι (οἱ) (Forficulidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δρομικῶν*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φορφικούλη* (6λ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φορχάμμερ (Forchhammer), *Ἔννυ*. Δανὶς φεμινίστρια, γεννηθεῖσα τῷ 1863. Διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετηρίδας πρόεδρος τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν Δανίδων καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ διεθνοῦς συμβουλίου γυναικῶν. Εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν γυναικείων δικαιωμάτων, τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεωδῶν. Ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κρατικὴ ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Κ. Τ. Ε., ἐπὶ δεκαετίαν, καὶ ὡμίλησεν ὑπὲρ τῶν προσφυγοπαίδων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν Ἀρμενίων γυναικοπαίδων, τῶν ἀπαχθέντων εἰς τὰ τουρκικὰ χαρέμια τῆς Μεσοποταμίας κατὰ τὸν μεγάλον πόλεμον. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1926, ἐντολῇ τῆς Κ. Τ. Ε., μετέβη εἰς Συρίαν πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην καὶ περισυλλογὴν τῶν Ἀρμενοπαίδων. Α. Γ.-Γ.

φορχάνια (τά)· ἰδιωμ., κουρτῖνες βαρεῖαι, ὑφανταί, χρησιμοποιούμεναι ἐν Μακεδονίᾳ εἰς τὰς θύρας, διὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ψύχους.

φορχερίτης (ὁ) (Forcherit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ *ὀπαλίου* (6λ. λ.), περιέχουσα τριθειοῦχον ἀρσενικόν. Ἔχει χρῶμα πορτοκαλιόχρουν καὶ εὑρίσκεται εἰς τὸ Knittefeld τῆς Στυρίας. Γ. Κ. Γ.

φορῶ *(—έω)*, ἀόρ. *ἐφόρεσα—ἐφορέθηκα*, παθ. μετχ. *φορεμένος*· εἶμαι ἐνδεδυμένος: «φορῶ τὰ καινούργια μου, — τὰ ροῦχα τῆς δουλειᾶς» || καθόλου, φέρω ὡς περίβλημα: «φορῶ τὰ παπούτσια μου, — τὸ καπέλο μου» || «φορεῖ μασέλλες, — περούκα» || «φορεμένα ροῦχα» τὰ ὁπωσδήποτε μεταχειρισμένα, ἀντίθ. *ἀφόρετα*.

Φορωνεὺς *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς ἥρως καὶ βασιλεὺς τῆς Ἀργολίδος. Ἐλέγετο υἱὸς τοῦ ποταμίου θεοῦ Ἰνάχου καὶ τῆς Νύμφης Μελίας. Κατὰ τὴν ἐπιχώριον ἐν Ἄργει παράδοσιν ὁ Φορωνεὺς μετὰ τοῦ πατρός του Ἰνάχου, τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ Ἀστερίωνος, ὡς κριταὶ τῶν ἐριζόντων περὶ προστασίας τῆς χώρας θεῶν Ποσειδῶνος καὶ Ἥρας, ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς μεγάλης θεᾶς, ἥτις ἀπὸ τότε ἦτο ἡ προστάτις καὶ πολιοῦχος τοῦ Ἄργους, ἐνῷ ὁ Ποσειδῶν, χολωθείς, ἐξηφάνισεν ἐκ τῆς χώρας τὸ ὕδωρ. Ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος τῆς Ἀργολίδος ἄνθρωπος καὶ ὁ πρῶτος συναγαγὼν τοὺς ἀνθρώπους, σποράδην πρότερον οἰκοῦντας, καὶ κτίσας τὴν πρώτην πόλιν, ἥτις πρὸς τιμήν του ὠνομάσθη *Φορωνικὸν ἄστυ*. Οἱ Ἀργεῖοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ Φορωνεὺς ἔφερεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν τὸ πῦρ καὶ οὐχὶ ὁ Ἥφαιστος· διὰ τοῦτο καὶ ἔκαιεν ἀείζωον πῦρ πρὸς τιμήν του ἐν τῇ πόλει των, ἔνθα καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του Κερδοῦς ἐδεικνύετο. ΚΑΨ.

Φορωνικὸν ἄστυ *[Μυθολ.]*. Οὕτως εἶχε κληθῆ κατὰ τὴν ἐπιχώριον ἐν Ἄργει παράδοσιν (*Παυσ.* Β'. 15. 5) ὁ ὑπὸ τοῦ *Φορωνέως* (6λ. λ.) πρῶτος κτισθεὶς συνοικισμός, εἰς τὸν ὁποῖον συνήγαγεν οὗτος τοὺς σποραδικῶς πρότερον κατοικοῦντας ἀνθρώπους τῆς χώρας. ΚΑΨ.

Φὸς (Voss), ***Ἰωάννης-Ἐρρῖκος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ κλασσικὸς φιλόλογος (1751—1826), γεννηθεὶς παρὰ τὸ Μεκλεμβοῦργον. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοττίγγης (1772) παρὰ τῷ Heyne, ἀφωσιώθη δὲ εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Ὁμήρου. Μέλος τοῦ «Ποιητικοῦ συνδέσμου» τῆς Γοττίγγης, ἀνεκηρύχθη βραδύτερον ἀρχηγὸς αὐτοῦ. Ἔγραψε πλεῖστα εἰδυλλιακὰ ποιήματα, ἐκτιμηθέντα ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἐποχήν του. Τὸ ἐπικολυρικὸν «Λουΐζα» (1795) θεωρεῖται τὸ ἀρτιώτερον τῶν ἔργων του, ἐξ αὐτοῦ δ' ἐνεπνεύσθη ὁ Γκαῖτε τὸν «Ἑρμάννον καὶ τὴν Δωροθέαν». Ἡ ποίησίς του, εὔχαρις, ἀφελὴς καὶ παιγνιώδης, στερεῖται ἀνωτέρας τινὸς καὶ μονίμου ἀξίας. Παρὰ τοῦτο εὗρε πλείστους μιμητὰς καὶ ἐθεωρεῖτο ἐπὶ μακρὸν ἀρχηγέτης ἰδίας ποιητικῆς σχολῆς. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον τῷ κατησφάλισε θέσιν ἀδιαφιλονίκητον, μέχρι τοῦ νὰ θεωρηθῇ ὁ ἱδρυτὴς τῆς γενικῆς κλασσικῆς μορφώσεως ἐν Γερμανίᾳ, εἶναι τὸ μεταφραστικὸν αὐτοῦ ἔργον. Ἤδη πρὶν ἢ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γοττίγγην ἤρχισε νὰ μεταφράζῃ μέρη τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἰς γερμανικὸν ἑξάμετρον. Τὰ πρῶτα δοκίμια τῶν μεταφράσεων τούτων ἐδημοσίευσε τῷ 1776. Κατόπιν ἐσχεδίασε νὰ μεταφράσῃ ὁλόκληρον τὴν «Ὀδύσσειαν». Μέρη τῆς μεταφράσεως ταύτης ἐπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τοῦ Klopstock τῷ 1777, τὸ ὅλον δὲ ἔργον του ὑπέβαλεν εἰς τέσσαρας ἀναθεωρήσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγκατέστη παρὰ τὸ Ἀμβοῦργον (1775—1782) ὡς διευθυντὴς τῆς ἐν Ottendorf σχολῆς. Ἡ «Ὀδύσσεια», μεταφρασθεῖσα (1781) εἰς γερμανικοὺς στίχους, ὑπερέβαλεν εἰς ἐπιτυχίαν πάσας τὰς προσδοκίας του. Τὸ αὐτὸ ἔτος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὸν εἰς Δήμητρα ὁμηρικὸν ὕμνον καὶ κατόπιν εἰς τὴν γερμανικὴν μετὰ περιεκτικοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ ἐδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατόν του. Δώδεκα ἔτη μετὰ τὴν «Ὀδύσσειαν» (1793) ἐδημοσίευσε τὴν «Ἰλιάδα», ἐφαρμόσας τὰς ἀρχὰς τῆς αὐστηρᾶς φιλολογικῆς μεταφράσεως καὶ εἰς τὰς μετέπειτα μεταφράσεις του, ὡς τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Βιργιλίου ὁλοκλήρου, τῶν «Μεταμορφώσεων» τοῦ Ὀβιδίου, τοῦ Τιβούλλου καὶ τοῦ Προπερτίου. Τέλος μετέφρασε καὶ ἐσχολίασε τὸν Ἄρατον (1824). Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Ὀβιδίου, μηχανική πως οὖσα, δὲν ἀπέδωκεν οὔτε τὴν ποικιλίαν τοῦ πρώτου οὔτε τὰ θέλγητρα τοῦ δευτέρου. Ἀπὸ τοῦ 1802—1805 ἔζησεν ἐν Ἰένῃ καὶ τὰ τελευταῖα ἔτη 1805—1826 ὡς καθηγητὴς ἐν Ἀϊδελβέργῃ. Πλὴν τῆς μεταφράσεως τοῦ Ὁμήρου, ἄριστον ἔργον του θεωρεῖται καὶ τὸ ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας, ὅπερ ἐσυνέχισεν ὁ μαθητής του F. A. Ukert (1780—1851). Γ. Γ.—Λ. Κ.

— **Φὸς** (Voss), ***Ριχάρδος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1851—1918). Διετέλεσε βιβλιοθηκάριος ἐν Βάρτμπουργ, εἶτα δὲ μετέβη εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα διῆλθε τὸ πλεῖστον σχεδὸν τοῦ βίου του. Ἔγραψε πλεῖστα δράματα, σημειώσαντα ἀπὸ σκηνῆς ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν: «Μάγδα», «Ἀλάθητος», «Ἡ πατρικία», «Λουδοβίκη Σανφελίτσε», «Ρέγουλα Μπράντ», «Ἄτιμος λαός», «Ἡ μητέρα Γερτρούδη», «Ἀλεξάνδρα», «Ἡ νέα ἐποχή», «Εὕα», «Ἔνοχος», «Πτωχὴ Μαρία», «Ἡ ξανθὴ Κάθριν» κ. ἄ. Μεγαλυτέραν σχετικῶς ἀξίαν ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως ἔχουσι τὰ μυθιστορήματά του, ἐξ ὧν σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Τὸ κρησφύγετον», «Ρολλά», «Οἱ νέοι Ρωμαῖοι», «Δανιὴλ ὁ προσήλυτος», «Ἡ βίλλα Φαλκονιέρι», «Σιμούν», «Δύο ἄνθρωποι», «Ὁ οἶκος Γριμάνι» κ. ἄ. Ἐκ τῶν διηγημάτων τέλος τοῦ Φὸς ἀξιομνημόνευτοι τυγχάνουσιν αἱ «Ρωμαϊκαὶ ἱστορίαι» του. Λ. Κ.

Φὸς (Foch), ***Φερδινάνδος***. Στρατάρχης τῆς Γαλλίας, γεννηθεὶς τῷ 1851 ἐν Τὰρμπ (Tarbes) τῶν Ἄνω Πυρηναίων καὶ ἀποθανὼν τῷ 1929 ἐν Παρισίοις. Ἦτο υἱὸς ἀνωτέρου διοικητικοῦ ὑπαλ-

Digitized by Google

λήλου καὶ ἀφοῦ διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἐνεγράφη ἐν τῷ ἰησουϊτικῷ κολλεγίῳ τοῦ Μέτς, ὅπως προπαρασκευασθῇ διὰ τὴν εἰσοδόντου εἰς τὴν πολυτεχνικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἐγκατέλιπε τὰς σπουδάς του καὶ κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἐθελοντής, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον, καθόσον μέχρις οὗ περατώσῃ τὴν στρατιωτικήν του προπαίδευσιν, ἐπῆλθεν ἡ ἀνακωχή. Ἐπαναλαβὼν τὰς προπαρασκευαστικάς του σπουδὰς μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πολυτεχνικὴν σχολὴν τῷ 1871 καὶ κατόπιν ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν ἐφαρμογῆς τοῦ Φοντενεμπλώ, ὁπόθεν ἐξῆλθε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ τῷ 1874. Τῷ 1877 ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σωμὺρ καὶ ἐτοποθετήθη κατόπιν, προαχθεὶς τῷ 1878 εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Ρὲν (Rennes). Τῷ 1884 ἐτοποθετήθη εἰς τὸ τεχνικὸν τμῆμα τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνωτάτην σχολὴν πολέμου (École de guerre), ὁπόθεν, μετὰ διετίαν, ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ 16ου σώματος στρατοῦ, ἐν Μομπελλιέ. Τῷ 1894, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, ἐτοποθετήθη εἰς τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ στρατοῦ, τῷ δὲ 1895 διωρίσθη ὑφηγητὴς (professeur adjoint) τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας, τῆς στρατηγικῆς καὶ τῆς τακτικῆς ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ πολέμου, τῷ δὲ 1896, προαχθεὶς εἰς ἀντισυνταγματάρχην, ὠνομάσθη καθηγητὴς τῶν ἄνω μαθημάτων. Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδίδαξεν ἐπὶ πέντε ἔτη, τὰ δὲ μαθήματά του, ἐκδοθέντα κατόπιν εἰς δύο συγγράμματα ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Περὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου» (1904) καὶ «Περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ πολέμου» (1903), κατέστησαν αὐτὸν ὀνομαστὸν ὡς ἕνα τῶν σημαντικωτέρων Γάλλων στρατιωτικῶν καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν. Ἅμα τῇ ἐν ἔτει 1900 ἀναλήψει τῆς διοικήσεως τῆς σχολῆς πολέμου ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Bonnal, ἐκρίθη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ διδάσκῃ ὁ Φός, καθ' ὃ φανατικὸς καθολικὸς τὸ θρήσκευμα, δι' ὃ μετετέθη ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ ἐτοποθετήθη εἰς ἓν σύνταγμα πυροβολικοῦ. Τῷ 1903 προήχθη εἰς συνταγματάρχην καὶ ἐτοποθετήθη διοικητὴς τοῦ 35ου συντάγματος πυροβολικοῦ, τῷ δὲ 1905 ἐπιτελάρχης τοῦ 5ου σώματος στρατοῦ ἐν Ὀρλεάνῃ. Τῷ 1907 προήχθη εἰς ὑποστράτηγον καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον στρατοῦ. Ἐντὸς τοῦ ἰδίου ἔτους 1907 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ Κλεμανσώ, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτάτης σχολῆς πολέμου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης χρονολογεῖται ὁ στενὸς δεσμὸς μεταξὺ τοῦ Φὸς καὶ τοῦ Κλεμανσώ. Τῷ 1909 συνέστησε τὸ νέον μάθημα τῆς ἀνωτέρας στρατηγικῆς καὶ κατόπιν ἵδρυσε τὸ κέντρον τῶν ἀνωτέρων στρατιωτικῶν σπουδῶν. Ὁ Φὸς διηύθυνε τὴν ἀνωτάτην σχολὴν πολέμου ἐπὶ τετραετίαν μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Τῷ 1911 προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον καὶ ἐτοποθετήθη διοικητὴς τῆς 13ης μεραρχίας ἐν Σωμὸν (Chaumont) καὶ κατόπιν τῷ 1912 διοικητὴς τοῦ 8ου σώματος στρατοῦ. Ὅταν, τῷ 1913, προωρίσθη τὸ 20ὸν σῶμα τοῦ Νανσὺ ὑπὸ τῆς ἀνωτάτης στρατιωτικῆς διοικήσεως τῆς Γαλλίας, ὅπως ἀποτελέσῃ τὸ σημαντικώτερον σημεῖον δράσεως, εἰς περίπτωσιν πολέμου πρὸς τὴν Γερμανίαν, τὰ βλέμματα ὅλων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Φός, ὡς τὸν μᾶλλον ἐνδεδειγμένον ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ σώματος τούτου. Ἡ ἔκρηξις τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εὗρεν αὐτὸν παραθερίζοντα ἐν τῷ κτήματί του τῆς Τραουνφεντενιοὺ τῆς Βρετάνης. Ὁ Φός, ἐπανελθὼν ἐσπευσμένως εἰς τὸ Νανσύ, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματός του, ὅπερ ἀπετέλει μέρος τῆς 2ας στρατιᾶς, ἥτις, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Καστελνώ, προωρίζετο διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς δράσεως ἐντὸς τοῦ γερμανικοῦ ἐδάφους. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις τῶν ἀνατολικῶν συνόρων, ἀλλὰ κατόπιν νικηφόρου προελάσεως διετάχθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς προτέρας του θέσεις ἐπὶ τοῦ Γκρὰν Κουροννὲ τοῦ Νανσύ. Διακριθεὶς κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας διὰ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς διοικήσεως, ἣν ἐπέδειξεν, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ τότε ἀρχιστρατήγου Ζόφρ, τὴν 29 Αὐγούστου 1914, καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τμήματος στρατιᾶς, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐξασφαλίσῃ κατὰ τὴν μεγάλην πρὸς τὸν Μάρνην στρατηγικὴν ὑποχώρησιν τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῆς 4ης καὶ 5ης στρατιᾶς καὶ τὴν πωμάτισιν τοῦ μεταξὺ τῶν στρατιῶν τούτων παραχθέντο κενοῦ. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τμήματος τούτου, ὅπερ ἀπετέλεσεν, ὀλίγον κατόπιν, τὴν 9ην στρατιάν, ὁ Φὸς μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Μάρνη καὶ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν νίκην τοῦ Μάρνη, διὰ τῆς ἐπιθετικῆς δράσεώς του ἐν Μοντεμάν, Φὲρ-Σαμπενουὰζ καὶ εἰς τὰ ἕλη τοῦ Σαὶν-Γκόν. Συνεπείᾳ τῶν νέων τούτων ἐπιτυχιῶν του ὁ ἀρχιστράτηγος Ζόφρ ὠνόμασε, τὸν Ὀκτώβριον 1914, τὸν Φὸς βοηθὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῷ ἀνέθεσε τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐναρμονίσεως (coordination) τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν συμμαχικῶν στρατῶν (γαλλικοῦ, ἀγγλικοῦ, βελγικοῦ) τῆς ὁμάδος στρατιῶν τοῦ Βορρᾶ κατὰ τὰς φερομένας ὑπὸ τὸ ὄνομα «δρόμος πρὸς τὴν θάλασσαν» ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὁ στατηγὸς Φὸς ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν, διὰ πρώτην φορὰν μεταξὺ τῶν συμμάχων, νὰ συντονίσῃ ἐπιτυχῶς τὴν δρᾶσιν τῶν γαλλικῶν, βρεττανικῶν καὶ βελγικῶν στρατευμάτων, ἅτινα ἠγωνίζοντο μεταξὺ τοῦ Οὐὰζ καὶ τῆς θαλάσσης. Χάρις εἰς τὴν μεγάλην του διοικητικὴν ἱκανότητα κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ τόσον εἰς τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Φρὲντς ὅσον καὶ εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Βελγίου Ἀλβέρτον καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην, συγκρατήσας τὴν ὁρμητικὴν προέλασιν τῶν Γερμανῶν. Κατόπιν τούτου ὁ Φὸς διωρίσθη διοικητὴς τῆς ὁμάδος τῶν στρατιῶν τοῦ Βορρᾶ, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐπὶ διετίαν καὶ εὑρισκόμενος εἰς συνεχῆ ἐπαφὴν καὶ συνεργασίαν μὲ τὰ ἀγγλικὰ καὶ βελγικὰ στρατεύματα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διηύθυνε τὰς μεγάλας, κατὰ τὸν Μάϊον καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915, ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀρτουᾶ. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπροτάθη ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, διὰ πολιτικοὺς ὅμως λόγους ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη τότε. Ὡς ἀρχηγὸς τῶν στρατῶν τοῦ Βορρᾶ κατέστρωσε τὸ λεπτομερὲς σχέδιον τῆς διὰ τῆς συνεργασίας τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν στρατευμάτων διεξαχθείσης ἐπιθέσεως Ἰουλίου—Νοεμβρίου 1916, τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «μάχη τοῦ Σόμ». Ἡ διεξαγωγὴ τῆς μάχης ταύτης δι' ὅλων τῶν προϋπολογισθέντων μέσων παρημποδίσθη ἐκ τῆς ἐνεργουμένης ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα Φεβρουάριος—Δεκέμβριος 1916, ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Βερντέν, ἕνεκα τῆς ὁποίας παρέστη πολλάκις ἀνάγκη, ὅπως ἀφαιρεθοῦν στρατεύματα ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ Σὸμ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ μετώπου τοῦ Βερντέν. Ἕνεκα τούτου δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ πραγματοποίησις τῆς προθέσεως τοῦ Φὸς πρὸς διάσπασιν τοῦ γερμανικοῦ μετώπου τοῦ Σόμ. Παρὰ τοῦτο ὅμως ἡ μάχη τοῦ Σὸμ συνέβαλεν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ Βερντέν, καθότι καθήλωσεν ἀκινήτους 67 γερμανικὰς μεραρχίας. Ἐπίσης ἡ ὑποχώρησις τῶν Γερμανῶν τῷ 1917 εἰς τὴν «γραμμὴν Χίντενμπουργ» θεωρεῖται ὡς συνέπεια τῶν ἐπιτευχθέντων κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην μάχην τοῦ Σὸμ στρατηγικῶν πλεονεκτημάτων. Ἀλλ' ἡ μὴ ἄμεσος ἐπίτευξις τῶν προϋπολογισθέντων ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης τοῦ Σὸμ ἔθεσεν ὑπὸ δυσμένειαν τὸν Ζόφρ καὶ τὸν Φός, οἵτινες καὶ ἀντικατεστάθησαν. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Φὸς κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ὁρίου τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ διετηρήθη κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπεστάλη τὸν Δεκέμβριον ὡς ἐπιθεωρητὴς τῶν πρὸς τὴν Ἑλβετίαν συνόρων, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μελετήσῃ τὰ τῆς στρατιωτικῆς συνεργασίας μετὰ τῆς Ἑλβετίας καὶ Ἰταλίας, ἐπὶ τῇ προόψει ἐνδεχομένης παραβιάσεως ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν τῆς ἑλβετικῆς οὐδετερότητος. Ὅταν, τὸν Μάϊον τοῦ 1917, ὁ Πεταὶν ἀντικατέστησε τὸν Νιβὲλ εἰς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὁ Φὸς διωρίσθη στρατιωτικὸς τεχνικὸς σύμβουλος τῆς κυβερνήσεως καὶ κατόπιν πρόεδρος τοῦ διασυμμαχικοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου (Comité de guerre interallié) τῶν Βερσαλλιῶν, ὅπερ ὠργανώθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ συντονισμοῦ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν συμμάχων. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1917 ὁ Φὸς ἀπεστάλη, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην, εἰς τὴν Ἰταλίαν, πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἰταλικῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ μελέτην τοῦ τρόπου τῆς ἀποτελεσματικωτέρας παροχῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν συμμάχων πρὸς τὰ ἐν ὑποχωρήσει εὑρισκόμενα ἰταλικὰ στρατεύματα, μετὰ τὴν ἧττάν των εἰς Καπορέττο. Κατὰ τὴν συνάντησίν του ἐκείνην μὲ τὰς ἰταλικὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς ἐξεῦρε τρόπον πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἑνιαίας ἐν τῷ ἰταλικῷ μετώπῳ διοικήσεως. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἑνιαίας διοικήσεως ἀπετέλεσε κατόπιν τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀνωτάτης στρατιωτικῆς διοικήσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Ἡ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Μαΐου 1918 ἐπιχειρηθεῖσα μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἀμιένης καὶ ἡ συνεπείᾳ ταύτης δημιουργηθεῖσα σοβαρότης τῆς καταστάσεως, ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκην τῆς γενικωτέρας συνεργασίας μεταξὺ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Δι' ὅ, εἰς τὸ ἐν Doullens συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον τὴν 26 Μαρτίου 1918, ἀπεφασίσθη ὅπως ἐπιφορτισθῇ ὁ Φὸς μὲ τὴν ἐναρμόνισιν τῆς δράσεως ἁπάντων τῶν συμμαχικῶν στρατιῶν τοῦ δυτικοῦ θεάτρου. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατάστασις ἐξηκολούθει οὖσα κρίσιμος, εἰς τὰ πολεμικὰ συμβούλια τὰ συγκληθέντα εἰς Μπωβαί, τὴν μὲν 3 Ἀπριλίου 1918 διωρίσθη ὁ Φὸς διευθυντὴς τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ δυτικοῦ θεάτρου, τὴν δὲ 14 Ἀπριλίου 1918 ἀρχιστράτηγος τοῦ δυτικοῦ θεάτρου, τέλος δ' εἰς τὸ ἐν Abbeville συμβούλιον τῆς 2 Μαΐου 1918 ὠνομάσθη γενικὸς ἀρχιστράτηγος τῶν συμμάχων στρατῶν. Οὕτω, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τῶν συμμάχων ἐτέθη εἷς γενικὸς ἀρχηγός, ὁ ὁποῖος ἠδυνήθη νὰ συντονίσῃ τὰς στρατιωτικὰς ἐνεργείας καὶ διὰ τῆς σθεναρᾶς διοικήσεώς του κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους τοῦ 1918 καὶ ν' ἀναλάβῃ, ἀπὸ τῆς 18 Ἰουλίου 1918, τὴν μεγάλην συμμαχικὴν ἀντεπίθεσιν, τὴν ἀποκληθεῖσαν «μάχη τῆς Γαλλίας», (ἢ 2α μάχη τοῦ Μάρνη), τὴν κατόπιν τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως τῶν συμμάχων, κατὰ Σεπτέμβριον—Ὀκτώβριον 1918, ἀπολήξασαν εἰς τὴν τελικὴν νίκην τῶν συμμάχων, διὰ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν Γερμανῶν νὰ ζητήσουν ἀνακωχὴν τὴν 11 Νοεμβρίου 1918. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φὸς προήχθη, τὸν Αὔγουστον τοῦ 1918, εἰς στρατάρχην τῆς Γαλλίας, κατόπιν δὲ ἐτιμήθη διὰ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, βραδύτερον δὲ καὶ ὑπὸ τῆς Πολωνίας. Ὁ Φὸς διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ἱκανότητα, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν τεραστίων εἰς ἀνθρώπινον καὶ εἰς πολεμικὸν ὑλικὸν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔθεσαν εἰς τὴν διάθεσίν του οἱ σύμμαχοι, καὶ διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα, μεθ' ἧς κατώρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὰς προστριβὰς καὶ νὰ διατηρήσῃ καλὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στρατευμάτων τῶν διαφόρων συμμαχικῶν ἐθνῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἀκλόνητον πεποίθησίν του ἐπὶ τὴν νίκην, διὰ τὴν ἐπιμονήν του, τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρά του καὶ τὴν ἀδάμαστον θέλησίν του. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ὠνομάσθη τεχνικὸς σύμβουλος τῶν συμμάχων καὶ διηύθυνε τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν στρατιωτικῶν ὅρων τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν καὶ τῶν ἄλλων συνθηκῶν, λαβὼν μέρος, ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν, εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς συνεννοήσεις καὶ τὰς συνεδριάσεις τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν διασκέψεων. Τὸν Νοέμβριον 1918 ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς βουλῆς «ἄξιος τῆς πατρίδος» (bien mérité de la patrie). Τῷ 1919 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, τὸν Ἰούλιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους διῆλθεν ἐν μεγαλοπρεπεῖ τελετῇ κάτωθεν τῆς θριαμβευτικῆς ἁψῖδος τῆς πλατείας τοῦ Ἐτουὰλ τῶν Παρισίων, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐκ τοῦ μετώπου ἐπιστρεφόντων γαλλικῶν καὶ συμμαχικῶν στρατευμάτων. Μετὰ τὴν σύναψιν τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθει νὰ ἀσκῇ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων τῆς Γαλλίας καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν αὐστηρότητα περὶ τὴν τήρησιν τῶν εἰς τοὺς ἡττημένους ἐπιβληθέντων στρατιωτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, καὶ ἐθεωρεῖτο ὁ σημαντικώτερος ἐκπρόσωπος τῆς αὐστηρᾶς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ἔναντι τῆς Γερμανίας. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ σορὸς αὐτοῦ ἐναπετέθη παρὰ τὸν τάφον τοῦ ἀγνώστου στρατιώτου ὑπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἁψῖδα τῶν Παρισίων καὶ κατόπιν μετεφέρθη εἰς τὸ μέγαρον τῶν Ἀπομάχων, ὅπου ἐτοποθετήθη παρὰ τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Ν. Θ. Κ.—Μ. Δ. Β.

Φερδινάνδος Φός.

Φοσιὲ (Fochier), ***μέθοδος τοῦ —***. Θεραπευτικὴ μέθοδος κατὰ τῶν λοιμώξεων, συνισταμένη εἰς τὴν πρόκλησιν τεχνητῶν ἀποστημάτων παρὰ τῷ πάσχοντι, καλουμένων καθηλωτικῶν ἀποστημάτων, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ἡ ἴασις τοῦ πάσχοντος. Θαυμάσια ἀποτελέσματα παρατηροῦνται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου ταύτης, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐπιλοχείους λοιμώξεις, τὰς βαρείας μάλιστα μορφῆς. Μ. Ν. Κ.

Φόσκαρι (Foscari). Παλαιὰ ἰταλικὴ οἰκογένεια εὐγενῶν, ἡ ὁποία κατὰ τὰ τέλη τοῦ Θ' αἰῶνος ἐγκατεστάθη ἐν Βενετίᾳ, ὅπου ταχέως πολλὰ τῶν μελῶν της κατέλαβον σημαντικὴν θέσιν ἐν τῇ ἑνετικῇ δημοκρατίᾳ. Κατὰ τὸ 1122 δύο ἐκ τῶν μελῶν της, ὁ *Ἰωάννης* καὶ ὁ *Γουλιέλμος Φόσκαρι*, εἶχον ἐκλεγῆ μέλη τοῦ συμβουλίου τῶν Δέκα. Τῷ 1211 τρεῖς Φόσκαρι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἑνετῶν πρὸς ὑποταγὴν τῆς Κρήτης. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀνήκουν καὶ ὁ *Φραγκῖσκος Φόσκαρι*, δοὺξ τῆς Βενετίας τῷ 1423, καὶ ἕτερος *Φραγκῖσκος Φόσκαρι*, Ἑνετὸς διπλωμάτης (1704—1790). Μ. Δ. Β.

— **Φόσκαρι** (Foscari), ***Φραγκῖσκος***. Δόγης τῆς Βενετίας (1372—1457). Ἐξελέγη δόγης τῆς Βενετίας τῷ 1423, διεξήγαγε δὲ πολλοὺς πολέμους ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀνατολῇ, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τῆς δημοκρατίας καὶ ηὔξησε τὰς κτήσεις της. Ἐκ τῶν πολέμων τούτων οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Μιλάνου Φι-

Digitized by Google

λιππον Μαρία Βισκόντι, κατόπιν τῶν ὁποίων τὰ ὅρια τῆς δημοκρατίας τῆς Βενετίας καθωρίσθησαν διὰ τοῦ ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ Ἄντα, καὶ οἱ πρὸς τὴν Βολωνίαν καὶ τὴν Ραβένναν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσε. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως ταύτην ὁ σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἑνετοὺς ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Τριπόλεως, τῆς Δαμασκοῦ καὶ ἐξ ἄλλων σημείων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Φόσκαρι ἐπολέμησε κατόπιν κατὰ τοῦ πάπα Νικολάου Ε΄ καὶ κατὰ τοῦ Ἀλφόνσου τῆς Ἀραγῶνος, βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, καὶ διὰ στόλου ἐκ 45 γαλερῶν ἐπροξένησε μεγίστας ζημίας εἰς τὴν Μεσσήνην καὶ τὰς Συρακούσας. Βραδύτερον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τοῦ πρῴην συμμάχου του Σφόρτσα καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λόντι προσήρτησε τὰς περιοχὰς τῆς Περγάμου καὶ τῆς Κρεμόνας. Ἐπηκολούθησε περίοδος μακρᾶς εἰρήνης, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πολυάριθμοι ἐχθροὶ τοῦ Φόσκαρι προσεπάθησαν ν' ἀπαλλαγοῦν αὐτοῦ καὶ κατηγόρησαν τὸν τέταρτον τῶν υἱῶν του Ἰάκωβον (οἱ τρεῖς ἄλλοι εἶχον φονευθῆ κατὰ τοὺς προηγουμένους πολέμους) ἐπὶ προδοσίᾳ. Κατόπιν τούτου ὁ Ἰάκωβος Φόσκαρι συνελήφθη καὶ ἀφοῦ ὑπέστη πολλὰ βασανιστήρια κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ὁ πατήρ του, μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἄλλως, ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀπόφασιν. Βραδύτερον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Φόσκαρι κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς ὑπαίτιον τοῦ θανάτου τοῦ ναυάρχου Πέτρου Λορεντάνο, ἕνεκα δὲ τούτου τὸ συμβούλιον τῶν Δέκα, διὰ μικρᾶς πλειοψηφίας, ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔκπτωτον τῷ 1457. Ἡ οἰκογενειακὴ τραγῳδία τοῦ Φόσκαρι ἀπετέλεσε θέμα τῶν «Δύο Φόσκαρι» τοῦ Βύρωνος, τοῦ ὁμωνύμου μελοδράματος τοῦ Βέρντι καὶ τοῦ ὁμωνύμου πίνακος τοῦ Ντελακρουά. Μ. Δ. Β.

Φοσκαρίνι (Foscarini). Εὐγενὴς ἑνετικὸς οἶκος, ἀρχικῆς καταγωγῆς ἐξ Ἀλτίνου, πολλὰ μέλη τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισαν δήμαρχοι, προβλέπται, γερουσιασταὶ κλπ. Οἱ μᾶλλον διαπρέψαντες εἶναι:

—1) *Ἰάκωβος.* Διετέλεσεν ἀρχιναύαρχος τοῦ ἑνετικοῦ στόλου (1572) καὶ ἀπεστάλη τῷ 1574 εἰς Κρήτην ὡς γενικὸς προβλέπτης, μετὰ πληρεξουσιότητος δικτατωρικῆς, ἵνα προβῇ εἰς εὐρείας μεταρρυθμίσεις. Καὶ κατὰ πρῶτον προέβη εἰς μεταρρύθμισιν τοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐπικρατοῦντος φεουδαρχικοῦ συστήματος, εἶτα δὲ εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ ἐκ φεουδαρχῶν καὶ τοῦ περὶ αὐτοὺς συγκροτουμένου ἐγχωρίου στρατοῦ. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις φαίνεται ὅτι συνετάχθη καὶ λεπτομερὲς κτηματολόγιον τῆς νήσου κατὰ ἐπαρχίας καὶ χωρία, καὶ ἐγένετο καὶ ἀπογραφὴ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἐπίσης συνῆψε συνθήκην μετὰ τῶν Σφακιωτῶν (15 Σεπτεμβρίου 1575), δι' ἧς παρεχωροῦντο πλεῖστα προνόμια εἰς αὐτούς. Ἀπεβίωσεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1602.

—2) *Μᾶρκος.* Ἱστορικὸς καὶ πολιτευτής, εἷς τῶν περιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας, γεννηθεὶς τῷ 1695 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1763. Διετέλεσε προβλέπτης, πρεσβευτὴς τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας ἐν Βιέννῃ (1740), πρεσβευτὴς παρὰ τῷ πάπᾳ Ρώμης Βενεδίκτῳ ΙΔ΄, ἔκτακτος ἀπεσταλμένος παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Τουρίνου, καὶ τέλος δόγης τῆς Βενετίας. Συνέγραψεν ἱστορίαν τῆς ἑνετικῆς φιλολογίας, τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος τόμος, ἀποτελούμενος ἐκ τεσσάρων βιβλίων, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Della litteratura veneziana» ἐν Πάδοβῃ τῷ 1752. Μέρος τοῦ δευτέρου τόμου, ἀφορῶν τὴν ποίησιν, ἐδημοσιεύθη ἐν συλλογῇ ὑπὸ τὸν τίτλον «Opuscoli inediti o rari di classici o approvati scrittori (Firenze 1844)». Ἐπίσης τῷ 1826, ἐδημοσιεύθη ἐν Βενετίᾳ μελέτη τοῦ Φοσκαρίνι ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ragionamento intorno alla litteratura veneziana». Τῷ 1762 ἐξελέγη δόγης, ἀπέθανεν ὅμως ἐξ μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογήν του.

—3) *Μιχαήλ.* Ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1632 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1692. Διετέλεσε διοικητὴς Κερκύρας (1664) καὶ ἱστοριογράφος τῆς δημοκρατίας (1678). Ἐσυνέχισεν τὴν ὑπὸ τοῦ Νάνι συγγραφεῖσαν ἱστορίαν τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας.

—4) *Πέτρος.* Ἀπεστάλη τῷ 1645 ὑπὸ τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας πρὸς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχον ἀποβιβάσει εἰς Κρήτην στρατὸν πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου. Ἀλλά, παρὰ τὰς δαψιλεῖς ὑποσχέσεις τοῦ πάπα, αἱ ἀποσταλεῖσαι ἐπικουρίαι ἦσαν ἀνάξιαι λόγου. ΕΡ. Μ.

Φόσκολος· ὅλ. λ. *Φώσκολος.*

φοσσατεύω· εὐζαντ.· στρατοπεδεύω· ‖ ἐκστρατεύω.

φοσσᾶτον (τό), ἢ ***φωσσᾶτον, καὶ φουσσᾶτον*** [*Βυζαντ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτω ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ περικεχαρακωμένον στρατόπεδον ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως fossa (τάφρος). Μὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀναφέρεται ὁ ὅρος οὗτος εἰς ἅπαντα τὰ βυζαντινὰ στρατιωτικὰ συγγράμματα. Βραδύτερον διὰ τῆς λέξεως *φοσσᾶτον* ἐδηλοῦτο γενικῶς καὶ τὸ ἐν ἐκστρατείᾳ στράτευμα, μὲ τὴν σημασίαν δὲ ταύτην, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τοῦ στρατοπέδου, ἀπαντᾷ εἰς τὰ κείμενα πλείστων ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων. Ν. ΚΛΣ

Φοσσᾶτον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας παρὰ τὸν Ἴστρον ποταμόν, ἀνακαινισθὲν κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ κτισμ. IV, 11) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α. Θ. Ι.

Φόσσιος (Vossius), ***Γεράρδος - Ἰωάννης.*** Γερμανὸς σοφὸς (1577—1649). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς ἐν Λουγδούνῳ (1622) καὶ τῆς ἱστορίας ἐν Ἀμστελλοδάμῳ (1631). Ἔγραψε: «Ῥητορική» (1606), «Λατινικὴ γραμματική» (1607) καὶ «Ἀρίσταρχος ἢ περὶ τέχνης γραμματικῆς». Τὰ τρία ταῦτα ἔργα ἐπανεξεδόθησαν πολλάκις. Ὡσαύτως ἔγραψε: «De vitiis sermonis et glossematis latino-barbaris», «De historicis Graecis» (1623—1624), «De historicis Latinis» (1627), «Περὶ ποιήσεως» (1647), «De graphice» κλπ. Γ. Γ.

—**Φόσσιος** (Vossius), ***Ἰσαάκ.*** Γερμανὸς σοφὸς (1618—1689), υἱὸς τοῦ Γεράρδου Φοσσίου. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν Ἀμστελλοδάμῳ, διδάσκαλος τῆς βασιλίσσης τῆς Σουηδίας Χριστίνας καὶ καθηγητὴς ἐν Ὀξφόρδῃ (1670). Ἔγραψε «Περὶ τῶν σιβυλλείων χρησμῶν» (1679) καὶ ἐξέδωκε τὸν Κάτουλλον (1684), τὸν Ἰουστῖνον, τὸν Σκύλακα καὶ τὸν Πομπώνιον Μέλαν. Γ. Γ.

Φοσσομπρόνε (Fossombrone) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας, ἐν τῷ νομῷ τοῦ Πέζαρο καὶ Οὐρμπίνο. Κάτ. 14.200. Εἶναι ἕδρα ἐπισκόπου, ἔχει δὲ διδασκαλεῖον, τεχνικὴν σχολὴν καὶ βιομηχανίαν μετάξης καὶ ἐλαίου. Μ. Δ. Β.

Φοστάτ [*Γεωγρ.*]. Ἀραβικὸν ὄνομα τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Καΐρου, κτισθείσης ὑπὸ τοῦ Ἄραβος κατακτητοῦ τῆς Αἰγύπτου Ὀμὰρ - ἰμπν - ἐλ - Ἄς. Ἀπὸ τοῦ 969 μ. Χ., ὁπότε ἐκτίσθη ἡ κυρίως πόλις τοῦ Καΐρου, τὸ Φοστὰτ ἔγινεν ἁπλῆ τούτου συνοικία. Ν. Μ.

Φότζια (Foggia) *Γεωγρ.*]. —1) Νομὸς τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀπουλίᾳ, καλούμενος ἄλλοτε *Καπιτανάτα.* Περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῶν νομῶν Μπάρι, Ποτέντσα, Ἀβελλίνο, Μπενεβέντο καὶ Καμπομπάσσο. Ἔχει ἐπιφάνειαν 7.112 τετρ. χλμ. καὶ 505.586 κατ. Διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπαρχίας καὶ παράγει κυρίως οἶνους καὶ ἔλαιον. —2) Πόλις τῆς Ἰταλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τσερβάρο καὶ Τσελόνε. Κάτ. 57.636. Εἶναι σημαντικὸν σιδηροδρομικὸν κέντρον καὶ ἔχει ὡραίαν μητρόπολιν τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος, θέατρα, τεχνικὴν καὶ βιομηχανικὴν σχολήν, τεχνικὸν ἰνστιτοῦτον. Διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον οἴνου καὶ ἐλαίου. Παρὰ τὴν Φότζιαν ὁ Μανφρέδος κατενίκησε τὴν 2 Δεκεμβρίου 1254 τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰννοκεντίου Δ΄, διοικούμενα ὑπὸ τοῦ μαργράβου Ὄθωνος τοῦ Χοχενβούργου. Μ. Δ. Β.

Φότσιο (Fozio). Ἰταλὸς φιλέλλην ἐκ Πεδεμοντίου. Πολεμήσας κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Πεδεμοντίου, καταληφθέντος ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ λαβὼν μετὰ τῶν ἄλλων φιλελλήνων μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα ἔπεσε τῇ 4 Ἰουλίου 1822. Τ. Ε. Ε.

Φόυ (Foy), ***Κάρολος.*** Ἐπιφανὴς Γερμανὸς νεοελληνιστὴς καὶ τουρκολόγος, γεννηθεὶς εἰς τὸ χωρίον Ludwigslust τοῦ Μεκλεμβούργου—Σχβερὶν τῷ 1856 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1907 ἐν Βερολίνῳ. Ὁ πατήρ του Γουλιέλμος Foy εἷλκε τὸ γένος ἐξ Οὐγενότων. Κατ' ἀρχὰς ὁ Κάρολος Foy ἐφοίτησεν εἰς τὸ μικρὸν σχολεῖον τῆς γενετείρας του καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Parchim. Αἰσθανόμενος δὲ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἐνεγράφη, ἅμα τῇ περατώσει τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν του, εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἤκουσε τοὺς διασήμους καθηγητὰς Hermann, Drobisch, Heinze, Lipsius, Ribbeck, Ritschl, Hildebrand καὶ ἰδίως τὸν Γεώργιον Κούρτιον, τὸν ἐπιφανῆ γλωσσολόγον, ὁ ὁποῖος μετ' εὐμενεστάτου ἐνδιαφέροντος τὸν ἐχειραγώγησεν εἰς τὰς σπουδάς του καὶ κατηύθυνεν αὐτὸν πρὸς τὴν μετ' ἀγάπης ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Δι' ὃ ὁ Foy—εὐγνωμονῶν—εἰς τὸν Γ. Κούρτιον ἀφιέρωσε τὸ πρῶτον ἐπιστημονικὸν ἔργον του, ἀναφερόμενον εἰς τὴν φωνητικὴν τῆς νέας ἑλληνικῆς καὶ ἐπιγραφόμενον: «Das Lautsystem der griechischen Vulgärsprache (Λειψία 1879). Μέρος τοῦ ἔργου τούτου εἶχεν ὑποβάλει πρότερον ὡς ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβήν, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Studien zur Lautlehre des Vulgärgriechischen» (Leipzig 1879). Τὸ ῥηθὲν βιβλίον τοῦ Foy εἶναι ἤδη ἀπηρχαιωμένον, ἀλλ' ἐκδοθὲν εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶχεν ἀκόμη γίνει ἀντικείμενον αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, συνετέλεσεν οὐχὶ ὀλίγον εἰς τὴν ἐπὶ στερεωτέρων βάσεων θεμελίωσιν τῶν περὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἐρευνῶν, ὅπερ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἤρχισε νὰ ἐπιτελῇ μὲ μέθοδον ἐπιστημονικὴν ὑποδειγματικὴν καὶ μὲ ἔκτακτον ἐπιτυχίαν ὁ πατὴρ τῆς νεοελληνικῆς γλωσσολογίας Γεώργιος Χατζιδάκις. Τῷ 1880 ὁ Foy ἀπεδήμησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον ὡς οἰκοδιδάσκαλος εὐγενοῦς ἑλληνικῆς οἰκογενείας. Τὴν διαμονήν του ταύτην ἐπωφελήθη πρὸς τελείαν ἐκμάθησιν τῆς νέας ἑλληνικῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἔρευναν εἶχε τάξει—ἀφ' ὅτου ἦτο ἀκόμη σπουδαστὴς ἐν Λειψίᾳ—ὡς σκοπὸν τοῦ βίου. Ἐκτὸς τῆς νέας ἑλληνικῆς ἐξέμαθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὴν τουρκικήν, τὴν ὁποίαν κατὰ περίεργον τύχην, καὶ παρὰ τὴν ἀνωτέρω πρόθεσίν του, ἐπρόκειτο νὰ καταστήσῃ ἀντικείμενον τῆς μεγαλυτέρας ἐπιστημονικῆς δράσεώς του. Τῷ 1887 καὶ 1888 ἐδημοσίευσεν ἀξιολόγους πραγματείας εἰς τὸ ἔγκριτον γλωσσολογικὸν περιοδικὸν «Bezzemberger's Beiträge», τὴν μὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Griechische Vokalstudien», τὴν δὲ δευτέραν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Vulgärgriechisches zu Karl Krumbacher's, Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter», εἰς τὰς ὁποίας ἡρμήνευσε μὲ πολλὴν ὀξύνοιαν καὶ εὐστοχίαν διάφορα φαινόμενα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν ἐπιτυχεῖς καὶ γονίμους μελέτας του ἐπέπρωτο νὰ διακόψῃ ὁριστικῶς ὁ κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1890 διορισμός του ὡς καθηγητοῦ τῆς τουρκικῆς γλώσσης ἐν τῷ νεοϊδρυθέντι σεμιναρίῳ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν τοῦ ἐν Βερολίνῳ πανεπιστημίου. Ἔκτοτε ἐπεδόθη κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἔρευναν τῆς τουρκικῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ εὐφυΐα τοῦ Foy, ἡ φιλοπονία του καὶ ἡ ἔκτακτος ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία του προσήνεγκον συμβολὴν ἀξιολογωτάτην. Ἐκ τῶν περὶ τὴν τουρκικὴν ἐρευνῶν τοῦ Foy, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ γνωστὸν γερμανικὸν περιοδικὸν «Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen», ἀξιομνημόνευτοι εἶναι ἰδίως αἱ ἑξῆς: «Der Purismus bei den Osmanen» (1888), «Studien zur osmanischen Syntax» (1889), «Türkische Vokalstudien, besonders das Köktürkische und Osmanische betreffend» (ἐν τῷ Γ΄ τόμῳ τοῦ ῥηθέντος περιοδικοῦ), «Azerbaiganische Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen» (1903 καὶ 1904). Τῷ 1904 ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς πρωσσικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τὴν πραγματείαν του «Die Sprache der türkischen Turfanfragmente in manichäischer Schrift», τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἀκαδημίαν διὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Sachau. Τὴν γόνιμον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν του διέκοψεν ὁ μετ' ὀλίγον (1907) ἐπισυμβὰς θάνατός του. Ἡ ἐκ τοῦ προώρου θανάτου τοῦ Foy ἀπώλεια εἶναι ἀληθῶς μεγάλη, οὐχὶ μόνον διὰ τὴν τουρκικήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν —ἕνεκα τῆς ἰδιαιτέρας πρὸς αὐτὴν στοργῆς του— ἐσκόπευε νὰ ἐπανέλθῃ καὶ οὕτω νὰ συμπληρώσῃ τὰς προσφιλεῖς εἰς αὐτὸν νεοελληνικὰς ἐρεύνας του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Συντόμους βιογραφίας τοῦ *Foy* ἐδημοσίευσαν ἑλληνιστὶ οἱ καθηγηταὶ *Ι. Καλιτσουνάκις* ἐν τῇ «Νέᾳ Ἡμέρᾳ» τῆς Τεργέστης (1908) καὶ *Π. Βιζουκίδης* ἐν τῷ «Ταχυδρόμῳ» τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1907).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Φουά (Foix) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τοῦ γαλλικοῦ νομοῦ Ἀριέζ. Κάτ. (1921) 6.165. Κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀριέζ καὶ ἔχει σιδηρούχους ἰαματικὰς πηγὰς (+11° Κ). Εἶναι τὸ ῥωμαϊκὸν Fuxum.

Φουά (Foix). Γαλλικὴ φεουδαρχικὴ οἰκογένεια, εἰς ἣν ἀνῆκον οἱ κόμητες τῆς Καρκασσὸν καὶ ἧς ἡ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τὸν Θ΄ αἰῶνα. Ὡς γενάρχης αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ *Ρογῆρος-Βερνάρδος Α΄* (1012—1035), κυριώτερα δὲ μέλη οἱ ἑξῆς: —1) ***Ραϊμόνδος - Ρογῆρος*** (1188—1222), ὁ ὁποῖος ἐπεξέτεινε τὰς κτήσεις του διὰ δωρεᾶς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας, συνώδευσε τὸν βασιλέα Φίλιππον-Αὔγουστον κατὰ τὴν σταυροφορίαν τοῦ 1191 καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ἀλβιγηνῶν, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου ἐστερήθη τῶν κτήσεών του. —2) ***Ρογῆρος - Βερνάρδος Β΄,*** υἱὸς τοῦ προηγουμένου, εἷς τῶν ὀνομαστοτέρων τρουβαδούρων. Οὗτος, πολεμήσας τοὺς Ἀρμανιάκους, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ 11 ἔτη. —3) ***Γάστων Γ΄,*** *κόμης τοῦ Φουά,* ἀποκληθεὶς διὰ τὴν καλλονήν του *Φοῖβος* (1331—1391). Ὑπεστήριξε τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον ΣΤ΄ κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐγένετο γνωστὸς διὰ τὸν ἔκλυτον βίον, ὃν διῆγε. —4) ***Ἰωάννης,*** υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1412—1436). Διετέλεσεν ἀρχιστράτηγος τῆς Γαλλίας ὑπὸ τὸν Κάρολον Ζ΄. Μ. Δ. Β.

—**Φουά** (Foix), ***Γάστων ντὲ —.*** Διάσημος Γάλλος πολεμιστὴς (1489—1512), υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ΄ Μαρίας τῆς Ὀρλεάνης. Εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, ἅτινα εἶχον ἀποσταλῆ εἰς Λομβαρδίαν διὰ νὰ πολεμήσωσιν ἐναντίον τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β΄, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἱσπανίας. Ἀφοῦ ὠργάνωσε τὸν στρατὸν του ἐν Λομβαρδίᾳ καὶ ἐπέτυχε τὴν οὐδετερότητα τῶν Ἑλβετῶν, ἔσπευσε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1512 πρὸς τὴν

Digitized by Google

Βολωνίαν, τῆς ὁποίας ἠλευθέρωσε τὴν πολιορκουμένην μικρὰν φρουράν. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τοῦ Βενετοῦ κοντοττιέρου Ἀνδρέου Γκρίττι, ὅστις εἶχεν ἐπωφεληθῆ τῆς ἀπουσίας του διὰ νὰ προσβάλῃ τὴν Βρεσκίαν, καὶ ἀνέπτυξε τοιαύτην δραστηριότητα κατὰ τὴν πορείαν ταύτην, ὥστε ἀπεκλήθη «*κεραυνὸς τῆς Ἰταλίας*». Ἀκολούθως ἐτράπη ἐναντίον τοῦ κυρίου ὄγκου τῶν στρατευμάτων τοῦ συνασπισμοῦ, ἅτινα εὑρίσκοντο εἰς Ρωμανίαν, καὶ παρὰ τὴν Ραβέναν κατώρθωσε νὰ καταγάγῃ λαμπρὰν νίκην διὰ συνδεδυασμένης ἐπιθέσεως ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ. Καταδιώκων ὅμως τοὺς ἡττημένους ἐφονεύθη. Χ. Δ.

Φουὰ (Foy), ***Μαξιμιλιανὸς-Σεβαστιανός***. Γάλλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (1775—1825). Διεκρίθη κυρίως ἐν Ἱσπανίᾳ, ὅπου τῷ 1809 προήχθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς ὑποστράτηγον καὶ τῷ 1811 εἰς στρατηγὸν καὶ ὑπεστήριξε τὴν ὑποχώρησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, ἀντιτάξας εἰς τὸν Οὐέλλιγκτον πείσμονα ἀντίστασιν. Ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βατερλὼ ἦτο διοικητὴς μεραρχίας, μετὰ τὴν ἧτταν δὲ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄, ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ ἔγραψε τὴν «Ἱστορίαν τῶν πολέμων τῆς Χερσονήσου». Τῷ 1819 ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ ἀπέβη εἷς τῶν δημοφιλεστέρων ῥητόρων τῆς βουλῆς. Μ. Δ. Β.

Μαξιμιλιανὸς Φουά.

Φουαγιατιὲ (Foyatier), ***Διονύσιος***. Γάλλος γλύπτης (1793—1863). Ἀνατραφεὶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς τέχνης, ἐξειργάσθη πλαστικὰ συμπλέγματα καὶ ἀγάλματα κλασσικίζοντος ὕφους. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται: «Ὁ νεαρὸς Φαῦνος», «Ὁ Σπάρτακος» καὶ «Ὁ νεαρὸς Ἕλλην ῥαίνων δι' ἀνθέων τὸν τύμβον τῶν Θερμοπυλῶν». Ι. Μ. Π.

φουαγιὲ (τὸ) (γαλ. foyer). Μέρος τοῦ θεάτρου προωρισμένον διὰ συγκεντρώσεις. Εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ θέατρα ὑπάρχουν: α) τὸ φουαγιὲ τῶν ἠθοποιῶν, συγγραφέων καὶ λοιπῶν ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου, ὅπου συνήθως γίνεται ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἔργων. Τὸ μέρος τοῦτο εὑρίσκεται πλησίον τῶν καμαρινίων τῶν ἠθοποιῶν· β) τὸ φουαγιὲ τοῦ κοινοῦ, ὅπου κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν παραστάσεων συγκεντρώνονται οἱ θεαταὶ χάριν ἀναψυχῆς καὶ συζητήσεως καὶ ὅπου ὑπάρχει καὶ τὸ σχετικὸν κυλικεῖον. Εἰς τὰ ἰδικά μας δύο συστηματικὰ θέατρα, τὸ Ἐθνικὸν καὶ τὸ Δημοτικόν, ὑπάρχει μόνον τὸ διὰ τὸ κοινὸν προωρισμένον φουαγιέ. Π. Α. Κ.

φουὰ γκρὰ (τὸ) (foie gras). Ὀρεκτικὸν κονσέρβας, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἧπαρ χηνὸς παρεσκευασμένον εἰς πατὲ (pâté) μὲ τρούφας ἢ ἄνευ αὐτῶν. Τὰ κυτία τῶν πατὲ ντὲ φουὰ γκρὰ περιέχουν ποσὸν δι' 8, 10 ἢ 15 ἄτομα.

Φουανὰρ (Foinard), ***Φρειδερῖκος-Μαυρίκιος***. Γάλλος θεολόγος (1683—1743). Εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον ὑπηρέτησεν ἐπί τινα ἔτη ὡς ἐφημέριος ἐν Calais καὶ ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τῷ μὲν 1732 «La Genèse en latin et en français avec une explication du sens littéral et du sens spirituel», τῷ δὲ 1740 «La clef des Psaumes» καὶ τῷ 1742 «Les Psaumes dans l' ordre historique». Ε. Γ. Π.

Φουὰτ Α΄. Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, υἱὸς τοῦ χεδίβου Ἰσμαὴλ τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ἔγγονος Ἰμπραὴμ πασᾶ τοῦ πορθητοῦ τοῦ Μεσολογγίου καὶ νικητοῦ τῆς Τουρκίας καὶ δισέγγονος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας Μωχάμμετ Ἄλη, γεννηθεὶς τὴν 26 Μαρτίου 1868. Ὁ Φουὰτ ἐσπούδασεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀκαδημίαν τοῦ Τουρίνου, ἐπέδειξε δ' εὐδόκιμον ἐπίδοσιν εἰς τὰ ἐφηρμοσμένα μαθηματικά. Ὑπηρετῶν ὡς ὑπολοχαγὸς εἰς τὸ 13ον σύνταγμα τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ, ἑδρεύοντος ἐν Ρώμῃ, διωρίσθη τῷ 1900 ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Χαμίτ, ἐπικυριάρχου τῆς Αἰγύπτου, στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Βιέννῃ ὀθωμανικῆς πρεσβείας. Κατόπιν ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἀμπὰς Χιλμῆ τοῦ Β΄ εἰς Κάϊρον καὶ προήχθη εἰς στρατηγὸν διοικητὴν μεραρχίας, εἶτα δὲ εἰς ἀρχιυπασπιστήν του. Ἀλλ' ὁ Φουὰτ μετὰ τρία ἔτη παρῃτήθη καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἰδιώτευσεν, ἀπέχων αὐστηρῶς πάσης ἀναμίξεως εἰς τὴν πολιτικήν. Ἐκραγέντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὁ Ἀμπὰς ἐξεθρονίσθη καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἑτεροθαλὴς αὐτοῦ, ὁμομήτριος δὲ τοῦ Φουὰτ ἀδελφὸς Χουσσεὶν μὲ τὸν τίτλον τοῦ σουλτάνου καὶ ὑψηλοτάτου. Τούτου θανόντος ἀνηγορεύθη ὁ Ἀχμὲτ Φουὰτ Α΄. Ἀνελθὼν τὸν θρόνον ὁ Φουάτ, ἀνέλαβεν ἔργον δυσχερέστατον, εἰς ὃ ἀνεδείχθη δεξιοτέχνης. Συνετός, μετριοπαθής, φιλοπονώτατος, μὲ μόρφωσιν πολὺ ἐκτεταμένην, προήγαγεν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τὴν εὐημερίαν τῆς χώρας του. Ἔχων ν' ἀντιπαλαίσῃ ἀφ' ἑνὸς κατὰ τῶν ἄκρως συντηρητικῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῶν ἄκρως ἐθνικιστῶν τῆς «Οὐάφντ», ἠναγκάσθη ν' ἀναστείλῃ δὶς τὸ Σύνταγμα: πρῶτον τὴν 25 Ἰουνίου 1928, ὁπότε ἀπέπεμψε τὸ οὐαφντικὸν ὑπουργεῖον Ναχὰζ πασᾶ καὶ τὸ ἀντικατέστησε διὰ τῆς δικτατωρικῆς κυβερνήσεως τοῦ Μωχαμὲτ Μαχμοὺτ πασᾶ, δεύτερον δὲ τὴν 20 Ἰουνίου 1930, ὁπότε ἐξηνάγκασεν εἰς παραίτησιν τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἰδίου Ναχὰζ πασᾶ καὶ ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Ἰσμαὴλ Σίδκη πασᾶν, ὅστις διέλυσε τὴν βουλήν, ἀνεθεώρησε τὸ Σύνταγμα καὶ ἐτροποποίησε τὸν ἐκλογικὸν νόμον. Διὰ τῆς συνετῆς πολιτικῆς του ἐπέτυχε ν' ἀναγνωρισθῇ διεθνῶς ἡ Αἴγυπτος ὡς βασίλειον ἀνεξάρτητον τὴν 15 Μαρτίου 1922. Τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέφθη κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Δ΄ συνέδριον τῶν ἀνατολιστῶν. Ὁ Φουὰτ ἀπέκτησεν ἐκ τοῦ πρώτου του γάμου τὴν πριγκίπισσαν Φεουκίε. Νυμφευθεὶς ἐκ δευτέρου (24 Μαΐου 1919) τὴν περικαλλεστάτην Νάζλη Σάμπρη πασᾶ, ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς τὸν διάδοχον Φαροὺκ καὶ τὰς πριγκιπίσσας Φεουζίε, Φαϊζὰχ καὶ Φαϊκάχ. Γ. Λ. Α.

Φουὰτ Α΄, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου.

— ***Φουὰτ πασᾶς, Κετσετζῆ-ζαδὲ Μεχμέτ***. Διάσημος πολιτικὸς τῆς Τουρκίας, υἱὸς τοῦ ποιητοῦ Ἰζζὲτ Μολλᾶ Κετσετζῆ-ζαδέ, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1814. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς θεολογίαν καὶ κατόπιν ἰατρικήν, ἣν καὶ ἐξήσκησεν ὡς στρατιωτικὸς ἰατρός. Τῷ 1837 εἰσῆλθεν εἰς τὸ μεταφραστικὸν γραφεῖον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὅπου προήχθη ταχέως εἰς ἀρχιμεταφραστὴν καὶ εἰς μέγαν διερμηνέα. Τῷ 1848 ἀπεστάλη ὡς γενικὸς ἐπίτροπος τῆς Τουρκίας εἰς τὰς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας, καὶ κατόπιν διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Πετρουπόλει. Μετακληθεὶς βραδύτερον εἰς Κωνσταντινούπολιν διωρίσθη ὑφυπουργὸς τῆς Μεγάλης Βεζυρείας καὶ βραδύτερον ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, συνεπείᾳ προσβλητικῆς στάσεως τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ Μεντσικὼφ ἐναντίον του. Ἡ μῆνις τῆς ῥωσικῆς διπλωματίας κατὰ τοῦ Φουὰτ ὠφείλετο εἰς μελέτην, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὑπὸ τὸν τίτλον «La vérité sur la question d' Orient», ὅπως πολεμήσῃ τὰς ῥωσικὰς ἐν Ἀνατολῇ ἀξιώσεις. Ἀρξαμένου κατόπιν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὁ Φουὰτ ἀπεστάλη εἰς Ἤπειρον μετὰ στρατιωτικῶν ἐνισχύσεων πρὸς καταστολὴν τῆς ἠπειροθεσσαλικῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτης ὁ Φουὰτ προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ βεζύρου (πασᾶ). Διωρισθεὶς κατόπιν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, μετέσχε τῶν προκαταρκτικῶν διαπραγματεύσεων τῆς συνθήκης Παρισίων (1856). Τῷ 1860 ἀπεστάλη εἰς Συρίαν ἐξ ἀφορμῆς τῶν σφαγῶν τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Δρούσων. Ἔκτοτε διετέλεσεν ἐπανειλημμένως ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐναλλασσόμενος μετὰ τοῦ φίλου του Ἀαλῆ πασᾶ. Τῷ 1861 διωρίσθη μέγας βεζύρης, κατόπιν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ πάλιν (1862) μέγας βεζύρης. Ἀνατραπεὶς τῷ 1866 ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν ἀντιδραστικῶν, ἐκλήθη καὶ πάλιν τῷ 1867 ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόγῳ τῆς κρίσεως, ἣν προὐκάλεσαν ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, τὸ σερβικὸν ζήτημα καὶ αἱ χωριστικαὶ τάσεις τοῦ χεδίβου τῆς Αἰγύπτου. Τῷ 1867 συνώδευσε τὸν σουλτᾶνον Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ εἰς Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν παγκόσμιον ἔκθεσιν τῶν Παρισίων. Ἀποσυρθεὶς κατόπιν χάριν θεραπείας εἰς Νίκαιαν τῆς Γαλλίας, ἀπέθανεν αὐτόθι τῷ 1869.

Ὁ Φουὰτ πασᾶς θεωρεῖται εἷς τῶν μεγαλυτέρων διπλωματῶν τῆς Τουρκίας τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Κατηγορεῖται ὅμως ὡς ἀκολουθήσας σφαλερὰν δημοσιονομικὴν πολιτικήν, ἥτις ἐπήνεγκε κατόπιν τὴν οἰκονομικὴν κατάρρευσιν τῆς Τουρκίας. Γνώστης τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, ὡς καὶ τῆς ἀραβικῆς καὶ περσικῆς, εἰργάσθη καὶ διὰ τὴν γλωσσικὴν μεταρρύθμισιν, γράψας μετὰ τοῦ Δζεβδὲτ πασᾶ τὴν πρώτην τουρκικὴν γραμματικήν, καλυτέρα τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἔκτοτε ἐξεδόθη. Ν. Μ.

—***Φουὰτ πασᾶς, Μεχμέτ***. Τοῦρκος στρατιωτικός, Κιρκάσιος τὸ γένος, γεννηθεὶς ἐν Καΐρῳ. Υἱὸς τοῦ κατόπιν στρατάρχου Χασᾶν πασᾶ, ἐσπούδασεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῷ 1867 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ προήχθη ταχέως εἰς τὸν βαθμὸν ἀντιστρατήγου. Μετέσχε τοῦ Σερβοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1876 καὶ κατόπιν διεκρίθη κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1877—1878), μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὁποίου προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου. Ὑποπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμὶτ ὡς ἐκ τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του, ἔζησεν ἐν ἀπομονώσει μέχρι τοῦ 1908, ὅτε διωρίσθη ἰσόβιος γερουσιαστής. Ἀπέθανε τῷ 1931 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ν. Μ.

Φουάχ, ἢ ***Φουὲχ*** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κάτω Αἰγύπτου ἐν τῇ μουδιρίᾳ Γκαρμπιγιέ. Κάτ. (1926) 15.000. Εἶναι ποταμολιμὴν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Νείλου καὶ πρωτεύουσα διαμερίσματος. Π. Ν. Π.

φουγάρο (τό)· δημοτ., ἡ καπνοδόχος ἐργοστασίου ἢ ἀτμοπλοίου: «βαπόρι μὲ δύο φουγάρα».

Φοῦγγερ (Fugger). Γερμανικὸς οἶκος πριγκίπων καὶ κομίτων ἐν τῇ βαυαρικῇ Σουηβίᾳ, οὗτινος κυριώτερα μέλη ὑπῆρξαν: —1) ***Ἰάκωβος***, ἀποθανὼν τῷ 1468. Νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ νομισματοκόπου Μπαίζινγκερ, ἀνεμείχθη εἰς κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐξ ὧν ἀπεκόμισε μέγαν πλοῦτον. —2) ***Ἰάκωβος***, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἀποθανὼν τῷ 1525. Διδαχθεὶς ἐν Βενετίᾳ τὴν ἐμπορίαν, ἐπεδόθη εἰς τὸ μέγα εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον ἐκ τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεκόμισε τοσαῦτα κέρδη, ὥστε ἐδάνεισεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανόν, πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῆς Βενετίας πολέμου, 240.000 χρυσῶν ὁλλανδικῶν δουκάτων. Ἐπίσης ὑπεστήριξε χρηματικῶς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε΄ κατὰ τὴν ἐκλογήν του. Μέγας φιλάνθρωπος, παρέσχε γενναίαν ἀρωγὴν εἰς ἔργα εὐποιίας καὶ κοινωνικῆς προόδου, ἵδρυσε δέ, πρὸς κατοικίαν τῶν πτωχῶν, τὸν καὶ σήμερον σῳζόμενον φερώνυμον συνοικισμὸν ἐν Ἄουγκσμπουργ. Ὠνομάσθη εὐγενὴς τῷ 1508, εἰς δὲ τοὺς ἀνεψιούς του ὁ Κάρολος Ε΄ ἀπένειμε τῷ 1530 τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κοπῆς νομισμάτων. Θ. Κ.

—**Φοῦγγερ** (Fugger), ***Ἰωάννης-Ἰάκωβος***. Πλούσιος ἔμπορος ἐν Αὐγούστᾳ τῆς Βαυαρίας, ὅστις συγκροτήσας λαμπρὰν βιβλιοθήκην προσέλαβεν ὡς γραμματέα καὶ βιβλιοφύλακα τὸν μαθητὴν τοῦ Μελάγχθονος Ἱερώνυμον Wolf (1516—1580). Ὁ Ρογῆρος Ascham κατὰ τὴν ἐν Αὐγούστᾳ διαμονήν του (1550—1551) ἐποιήσατο χρῆσιν καταλόγου τινὸς τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης, συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Wolf.

—**Φοῦγγερ** (Fugger), ***Ραϋμοῦνδος***, *κόμις* —. Ἐβοήθησε χρηματικῶς τὸν Πέτρον Ἀπιανόν, ὅστις τῷ 1534 συνέλεξε μέγαν ἀριθμὸν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν, δημοσιευθεισῶν ἐν Ἰνγκολστάντῃ τῷ 1534. Γ. Γ.

φουγγερίτης (ὁ) (Fuggerit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, συνώνυμον τοῦ *γελενίτου* (βλ. λ.).

φουγγία (ἡ) (Fungia) *[Ζῳολ.]*. Γένος πολυπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φουγγιδῶν*, περιλαμβάνον ζῷα μεμβρανώδη, ἁπλᾶ καὶ πεπιεσμένα. Ἐκ τῶν 50 εἰδῶν τοῦ γένους, ἅτινα ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἰνδικὸν καὶ Εἰρηνικὸν ὠκεανόν, ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *φουγγία ἡ ἀκτινοειδὴς* (Fungia actinoides), ἀπαντῶσα περὶ τὰς νήσους τοῦ Κόκο καὶ φθάνουσα εἰς μῆκος 0,5 χιλιοστομέτρων· ἔχει σῶμα περιεστραμμένον καὶ ὑποκίτρινον, σῶμα ᾠοειδὲς καὶ πτυχωτόν. Ὅταν εὑρίσκηται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων προσομοιάζει πρὸς ἀκτίνιον, ἀλλ' ὅταν ἐγγίσῃ τις ταύτην, συστέλλει τὰς προσακτρίδας της καὶ παρουσιάζεται ὡς πολύπους. Δ. Ν. Π.

φουγγίδαι (οἱ) (Fungidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πολυπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀνθοζῳαρίων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φουγγία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *φουγγιδῶν* εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφό-

Digitized by Google

ρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς τριασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. γ. κ. γ.

φούγκα (ἡ) (fuga) *[Μουσ.]*· βλ. *φυγή*.

Φούγκα (Fuga), ***Φερδινάνδος***. Ἰταλὸς ἀρχιτέκτων (1699—1781). Ἔργα του εἶναι ἐν Ρώμῃ τὸ μέγαρον τῆς Κονσούλτας, ἡ πρόσοψις τῆς Σάντα Μαρίας Ματζιόρε, ὁ τάφος τοῦ Ἰννοκεντίου ΙΒ' ἐν τῷ Ἁγίῳ Πέτρῳ κ. ἄ., καὶ ἐν Νεαπόλει τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα τὸ καλούμενον Albergo reale dei poveri, ὅπερ παρέμεινεν ἡμιτελὲς καὶ δύναται νὰ περιλάβῃ περὶ τὰς 8.000 προσώπων. μ. δ. β.

φουγκία (ἡ) (Funkia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς Κίνας. Ἀξιολογώτερα εἴδη εἶναι ἡ *φουγκία ἡ μεγανθής* (Funkia grandiflora), πόα κονδυλόρριζος, καὶ ἡ *φουγκία ἡ λογχόφυλλος* (Funkia lancifolia). Ἀμφότερα τὰ εἴδη εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Ἰαπωνίας καὶ καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. δ. ν. π.

φουδούρα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑπερικόν* (βλ. λ.).

Φουεγία (Fuegia) *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τῆς *Γῆς τοῦ Πυρός*, ἧς οἱ κάτοικοι ἐκαλοῦντο *Φουεγιανοὶ* (Fuegianos) ἢ *Φουέγιοι*.

Φουέγκο (Fuego) *[Γεωγρ.]*. Ἡφαιστειῶδες ὄρος τῆς Γουατεμάλας, ἔχον ὕψος 4.260 μ. Ἐπ' αὐτοῦ κεῖνται ἐνεργοί τινες κρατῆρες. π. ν. π.

Φουενλλάνα (Fuenllana), ***Μιχαὴλ ντὲ*** —. Διάσημος Ἱσπανὸς δεξιοτέχνης τοῦ λαούτου, ζήσας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἂν καὶ τυφλὸς ἐκ γενετῆς, ἀπήρτισε περίφημον ἀνθολογίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Libro de musica para vihuela intitulando Orphenica lira», περιλαμβάνουσαν μεταγραφὴν διὰ λαοῦτον φωνητικῶν συνθέσεων τῶν διασημοτέρων Ἱσπανῶν μουσουργῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. γ. σ.

Φόϋεραμπεντ (Feyerabend), ***Σιγμοῦνδος***. Περίφημος Γερμανὸς ἐκδότης καὶ ξυλογράφος (1528—1590). Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ζωγραφικήν, εἰδικεύθη κατόπιν εἰς τὴν ξυλογλυπτικήν. Συνεταιρισθεὶς μετὰ διαφόρων τυπογράφων καὶ τελευταίως μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Ἰω. Φόϋεραμπεντ, ἵδρυσεν ἐν Φραγκφούρτῃ ἐκδοτικὸν οἶκον, καταστάντα περιώνυμον διὰ τὰς καλλιτεχνικὰς ἐκδόσεις κλασσικῶν ἔργων, μετὰ ξυλογραφιῶν ἐπὶ σχεδίου τῶν Solis καὶ Amman, ἃς ἐπεξειργάζετο ὁ ἴδιος. θ. κ.

Φόϋερμπαχ (Feuerbach) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βυρτεμβέργῃ, βορείως τῆς Στουτγάρδης. Κάτ. (1925) 17.545. Ἔχει βιομηχανίαν χημικῶν προϊόντων, μετάλλων καὶ πλεκτῶν εἰδῶν. θ. κ.

Φόϋερμπαχ (Feuerbach), ***Ἄνσελμος-Παῦλος-Ἰωάννης φὸν*** —. Γερμανὸς ποινικολόγος, ἱδρυτὴς τῆς νέας γερμανικῆς ἐπιστήμης τοῦ ποινικοῦ δικαίου (1775—1833). Διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ δικαίου, διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ δικαίου ἐν Ἰένᾳ (1801), Κιέλῳ (1804) καὶ Λάντσχουτ. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανὸς Ἰωσὴφ διώρισεν αὐτὸν μυστικοσύμβουλον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀστυνομίας καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν σύνταξιν σχεδίου ποινικοῦ κώδικος. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν τῷ 1806 καὶ ἐβελτιώθη τῷ 1813 διὰ τῆς «ποινικῆς νομοθεσίας τοῦ βασιλείου τῆς Βαυαρίας». Τὸ πρώτιστον ἀγαθὸν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τῶν σωματικῶν βασανιστηρίων, ἡ σκληρὰ ἐπιβολὴ τῶν ὁποίων κατῄσχυνε τὴν ἐποχήν. Διὰ τοῦ ἔργου «Ἡ δημοσιότης καὶ ἡ προφορικὴ ἀνάπτυξις ἐν τῇ δικαστικῇ διαδικασίᾳ» (1821), ὁ Φόϋερμπαχ προπαρεσκεύασε τὴν ἐπικράτησιν τῶν δύο τούτων θεμελιωδῶν ἀρχῶν πρὸς ἀπονομὴν ἀληθοῦς δικαιοσύνης. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ δημιουργὸς τῆς θεωρίας τοῦ παραδειγματισμοῦ ἢ τοῦ ἐκφοβισμοῦ ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ, ἥτις στηρίζει κυρίως τὴν δικαιολογίαν τῆς ποινῆς. Κύρια ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Κριτικὴ τοῦ φυσικοῦ δικαίου» (1796), «Περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀνωτέρας βίας» (1798), «Τὸ ἔγκλημα τῆς ἐσχάτης προδοσίας» (1798), «Ἀναθεώρησις τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ θετικοῦ ποινικοῦ δικαίου» (1799), «Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἰσχύοντος κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου» (1801), «Περὶ τῆς ποινῆς ὡς μέσου ἐξασφαλίσεως» (1800), «Θεωρία τοῦ ποινικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν καὶ γερμανικὴν νομοθεσίαν», ἔργον μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Χριστοδ. Ρουσσοπούλου (1857). Ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως τὰς συλλογάς: «Ἀξιοσημείωτοι περιπτώσεις ποινικοῦ δικαίου» (1808, 1811, εἰς 2 τόμ.), «Περιγραφὴ ἐκ τῶν πρακτικῶν ἀξιοσημειώτων τινῶν ἐγκλημάτων» (1829, τόμ. 2). θ. κ.

—**Φόϋερμπαχ** (Feurbach), ***Ἄνσελμος***. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος καὶ φιλόλογος (1798—1851). Καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Φρειβούργου, ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἔργου «Der vatikanische Apollo» (1833) καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, περιεχομένης ἐν τῷ β' καὶ γ' τόμῳ τῶν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ δημοσιευθέντων ἔργων του ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Nachgelassene Schriften» (τόμ. 4). β. δ. θ.

— **Φόϋερμπαχ** (Feuerbach), ***Ἄνσελμος***. Γερμανὸς ζωγράφος (1829—1880). Ἐμαθήτευσε διαδοχικῶς παρὰ τῷ Σάντοβ ἐν Ντύσσελντορφ, τῷ Ρὰλ ἐν Μονάχῳ καὶ τῷ ντὲ Κουτὺρ ἐν Παρισίοις. Ἀσχοληθεὶς κυρίως εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἱστορικῶν πινάκων, ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἀρίστων εἰς τὸ εἶδος τοῦτο καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του. Πρῶτος σημαντικὸς πίναξ του ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Δάντης ἐν μέσῳ εὐγενῶν δεσποινῶν ἐν Ραβέννῃ», ὅστις, ἐκτεθεὶς τῷ 1857, προεκάλεσε μεγάλην ἔριδα μεταξὺ τῶν τεχνοκριτῶν. Ἀκολούθως ἐζωγράφησε τὰ ἔργα: «Φραντσέσκα ντὰ Ριμίνι», «Ὁ Ἀριόστος ἐν Φερράρᾳ» κ. ἄ., διὰ τῶν ὁποίων ἐπεβλήθη ὁριστικῶς. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἤρχισε χρησιμοποιῶν κατὰ προτίμησιν θέματα ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας. Εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην σειρὰν τῶν ἔργων του τὴν κυριωτέραν θέσιν κατέχουσιν: «Ἡ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι», «Ὀρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη», «Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος», «Λεσβία» καὶ «Παλλάς». Ὁ Φόϋερμπαχ διακρίνεται κυρίως εἰς ὀλιγοπροσώπους συνθέσεις, ἀποβλέπει δὲ κυρίως εἰς τὴν ἀρτιότητα τοῦ συνόλου. χ. δ.

— **Φόϋερμπαχ** (Feuerbach), ***Λουδοβῖκος***. Ὀνομαστὸς Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Landshut τῷ 1804 καὶ ἀποθανὼν ἐν Rechenberg παρὰ τὴν Νυρεμβέργην τῷ 1872. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Anspach καὶ ἔδειξε κλίσιν πρὸς τὴν θεολογίαν, διὸ τῷ 1823 μετέβη εἰς Ἀϊδελβέργην, ὅπως παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματα τοῦ θεολόγου Καρόλου Ντάουμπ. Ταχέως ὅμως τὸ κριτικόν του πνεῦμα ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ θεολογικοῦ δογματισμοῦ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος μετέβη εἰς Βερολῖνον, ὅπου διήκουσε τοῦ Ἑγέλου, τοῦ Σλαϊερμάχερ καὶ

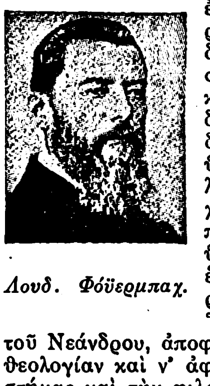

Λουδ. Φόϋερμπαχ.

τοῦ Νεάνδρου, ἀποφασίσας νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θεολογίαν καὶ ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τῷ 1828 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης διὰ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς του «De ratione una, universali, infinita», διὰ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ ὑφηγητικὴν ἕδραν τοῦ πανεπιστημίου τούτου. Εἰς τὰ πρῶτα μαθήματά του ὁ Φόϋερμπαχ ἐξεδηλώθη πιστὸς ὀπαδὸς τοῦ Ἑγέλου καὶ ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν· ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ἀπεσπάσθη τοῦ ἑγελειανοῦ ἰδεαλιστικοῦ πανθεϊσμοῦ, διὰ νὰ ἐξελιχθῇ, μέσῳ μιᾶς ἀτομικιστικῆς φυσιοκρατίας, πρὸς τὸν ἀπόλυτον ὑλισμόν. Τῷ 1830 ἐδημοσίευσεν ἀνωνύμως τὸ ἔργον: «Gedanken über Tod und Unsterblichkeit», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπανήρχετο εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ παλαιοτέρου ὑλισμοῦ κατὰ τοῦ δόγματος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Τὸ ἔργον τοῦτο καὶ αἱ προφορικαὶ διδασκαλίαι του ἐπροκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖοι οὐ μόνον ἐματαίωσαν τὰς προσπαθείας του ὅπως γίνῃ τακτικὸς καθηγητὴς ἐν Ἐρλάγγῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ τῆς ὑφηγητικῆς ἕδρας, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν. Ἀποσυρθεὶς τῷ 1836 εἰς τὸ Ansbach, ἐνυμφεύθη τὸ ἑπόμενον ἔτος τὴν Berta Loew, τῆς ὁποίας ἡ μετρία προὶξ (δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη ἐργοστασίου τῆς περιοχῆς ἐκείνης) τῷ ἐπέτρεψε νὰ ζήσῃ ἀνεξάρτητος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου ταύτης ἀνέπτυξε μεγάλην συγγραφικὴν δραστηριότητα, ἤσκησε δὲ διὰ τῶν συγγραμμάτων του τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συγχρόνου γερμανικῆς νεολαίας. Τὰ συγγράμματά του ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, περιλαμβάνουν ὅμως καὶ τὰς προσωπικὰς φιλοσοφικὰς γνώμας τοῦ συγγραφέως: «Geschichte der neueren Philosophie von Bacon von Verulam bis B. Spinoza» (1833, β' ἐκδ. 1844), «Darstellung, Entwickelung und Kritik der leibnizschen Philosophie» (1837), «Pierre Bayle» (1838, β' ἐκδ. 1844), «Kritik auf dem Gebiete der Philosophie» (1839), «Ueber Philosophie und Christentum in Beziehung auf den der hegelschen Philosophie gemachten Vorwurf der Unchristlichkeit» (1839). Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἀνήκει καὶ τὸ ἔργον του: «Abälard und Heloise, eine Reihe humoristisch-philosophischer Aphorismen» (1834, δ' ἐκδ. 1888).

Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλει τὴν μεγάλην φήμην του ὁ Φόϋερμπαχ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται μὲ σαφήνειαν καὶ πρωτοτυπίαν αἱ ἀντιλήψεις του ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου, εἶναι τὸ τιτλοφορούμενον: «Das Wesen des Christentums» (1841), ἐπανεκδοθὲν πολλάκις καὶ μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπὸ M. Evans (α' ἐκδ. 1853, β' ἐκδ. Λονδῖνον 1882), εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ A. Ewerbeck (1850) καὶ ὑπὸ J. Roy (Παρίσιοι 1864) καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν τῷ 1861. Σημαντικώτατα ἐπίσης καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ τῶν ἀντιλήψεών του εἶναι καὶ τὰ ἔργα: «Vorläufige Thesen über Reform der Philosophie» (1842), «Grundsätze der Philosophie der Zukunft» (1843) καὶ «Das Wesen der Religion» (1845).

Τῷ 1848, ὅταν συνῆλθε τὸ γερμανικὸν κοινοβούλιον ἐν Φραγκφούρτῃ, ὁ Φόϋερμπαχ ἤλπισεν ὅτι θὰ ἀνετρέπετο τὸ καθεστὼς τῆς ἀπολυταρχίας καὶ ἐγκατέλιπε τὸ ἐρημητήριόν του, διὰ νὰ παρακολουθῇ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γεγονότα. Τότε, κατὰ παράκλησιν τῶν φοιτητῶν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης, ἔδωσε σειρὰν μαθημάτων περὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας ἀπὸ τῆς 1 Δεκεμβρίου 1848 μέχρι τῆς 1 Μαρτίου 1849 εἰς αἴθουσαν παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δήμου. Κατὰ τὰ δημόσια ταῦτα μαθήματα ἀνέπτυξε μετὰ θέρμης τὰς ὑλιστικάς του ἀντιλήψεις. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις δὲν ἤργησε νὰ θριαμβεύσῃ. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Φόϋερμπαχ ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ ἐκ νέου εἰς τὸ ἐρημητήριόν του. Τῷ 1851 ἐδημοσίευσε τά: «Vorlesungen über das Wesen der Religion» τῷ δὲ 1857 τὴν «Theogonie oder von dem Ursprung der Götter nach den Quellen des klassischen hebraischen und christlichen Alterthums» (β' ἐκδ. 1866). Τῷ 1870 ὅμως, συνεπείᾳ μεγάλης βιομηχανικῆς κρίσεως, κατεστράφη ἡ περιουσία τῆς συζύγου του. Ἠναγκάσθη τότε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Rechenberg, προάστιον τῆς Νυρεμβέργης, ὅπου ἔζησε τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τοῦ βίου του ἐν πενίᾳ. Τελευταῖα του ἔργα εἶναι: «Gottheit, Freiheit und Unsterblichkeit von Standpunkte der Anthropologie» (1866), «Über Spiritualismus und Materialismus besonders in Beziehung auf die Willensfreiheit» (1866), «Der Eudämonismus» κλπ. Τὰ ἅπαντά του ἐξεδόθησαν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1846—1866 καὶ ἐν Στουτγάρδῃ τῷ 1903—1911.

Ὁ Φόϋερμπαχ εἶναι εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων φιλοσόφων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, σημειοῖ δὲ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς κλασσικῆς γερμανικῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἐπιστημονικήν, ὑλιστικὴν καὶ διαλεκτικὴν φιλοσοφίαν. Ὁρμηθεὶς ἀπὸ τοῦ ἑγελειανισμοῦ, ἀντελήφθη ἐνωρὶς τὰ ἀσθενῆ σημεῖά του, καὶ μάλιστα τὴν ἰδεαλιστικὴν προ εροδοξίαν του. Ὁ Φόϋερμπαχ ἔθηκεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐρώτημα: ἡ ἀπόλυτος ἰδέα τοῦ Ἑγέλου δύναται πράγματι ἐν τῇ προοδευτικῇ πορείᾳ της νὰ καθορίζῃ πάντα τὰ ὄντα, νὰ δημιουργῇ δηλαδὴ αὐτά; καὶ ἀπήντησεν ἀρνητικῶς. Ἀντέστρεψε τὴν θεμελιώδη θέσιν τοῦ Ἑγέλου καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἀπεναντίας τὸ εἶναι καθορίζει τὴν συνείδησιν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ ὂν δὲν εἶχεν ἀκόμη συνείδησιν καὶ ὅτι ἡ νόησις, ἡ ἰδέα, εἶναι προϊὸν τοῦ ὄντος. Κατ' αὐτὸν τὸ ἑγελειανὸν σύστημα εἶναι τὸ τελευταῖον ἐκ τῶν θεολογικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, διότι ἀντικαθιστᾷ ἁπλῶς τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀπολύτου Ἰδέας, ἐξ ἧς τὰ πάντα προέρχονται. Κατὰ τὸν Φόϋερμπαχ, πᾶσαι αἱ περὶ Θεοῦ ἰδέαι ἡμῶν καὶ τὰ διάφορα θρησκευτικὰ συστήματα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ· ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸν Θεὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του καὶ ὄχι ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Φόϋερμπαχ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ὑπέρτατος νόμος τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι ὁ λεγόμενος θεῖος νόμος, ἀλλὰ ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Φόϋερμπαχ ἀντέταξεν εἰς τὴν παλαιὰν θεολογικὴν ἀρχὴν μίαν νέαν ἀρχήν, τὴν ἀνθρωπολογικήν. Κρίνων τὸν Χριστιανισμόν, κατέληξεν εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον καταλήξει καὶ οἱ ἄκροι ὑλισταὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀλλὰ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ ὅπου οὗτοι ἔβλεπον ἁπλῶς μωρίαν καὶ δεισιδαιμονίαν, ὁ Φόϋερμπαχ, ὡς μαθητὴς τοῦ Ἑγέλου, ἔβλεπε μίαν ἀναγκαίαν φάσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Ἡ θεολογία, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὴν πίστιν σκοπὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην μέσον, δεσμεύει τὸ πνεῦμα, διότι τὸ δόγμα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπαγόρευσις τῆς σκέψεως. Προορισμὸς τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι νὰ διορθώνῃ τὸ δόγμα, ἀλλὰ ν' ἀποδεικνύῃ τὸ ἀπόλυτον ψεῦδός του. Θρησκεία καὶ φιλοσοφία, πίστις καὶ ἐπιστήμη, εἶναι πράγματα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, μὴ δυνάμενα νὰ συμφιλιωθῶσιν ἢ νὰ προέλθωσιν εἰς συμβιβασμούς. Ἡ θρησκεία εἶναι ἐπινόησις τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγωϊσμοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἐξογκώνει ἑαυτὸν καὶ τὸν προβάλλει εἰς τὸ ἄπειρον. Θέτει ἐνώπιόν του καὶ λατρεύει τὴν φανταστικὴν ταύτην προβολήν, ἐλπίζων ὅτι θὰ τύχῃ παρ' αὐτῆς ἐγγυήσεων εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν τῷ ἀρνεῖται ἡ πραγματικότης. Ἡ περὶ μελλούσης ζωῆς δόξα εἶναι συνέπεια ἐξιδανικεύσεως τῆς παρούσης ζωῆς. Ἡ νεωτέρα φιλοσοφία δέον νὰ ἔχῃ ὡς ὑπέρτατον ὑποκείμενον ἐρεύνης τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ θεμελιώδης προϋπόθεσις τοῦ ἀνθρώπου, μεταβάλλουσα οὕτω τὴν περιωρισμένην ἀνθρωπολογίαν καὶ φυσιολογίαν εἰς καθολικὴν ἐπιστήμην. Ὁ Φόϋερμπαχ, μολονότι ἐκφράζεται κατὰ τρόπον περιφρονητικὸν διὰ τὸν γαλλικὸν ὑλισμὸν τοῦ ΙΗ'

Digitized by Google

αἰῶνος, ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἀνανεωτὴς τοῦ ὑλισμοῦ τούτου μὲ ὅλα τὰ μεγάλα του πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα του σφάλματα, μὲ τὸ ἀκοίμητον μῖσος ἐναντίον πάσης θεολογίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰδεαλιστικήν του κλίσιν προκειμένου περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ὁ ὑλισμὸς τοῦ Φόϋερμπαχ ἀπετέλεσε τὴν ἀφετηρίαν τῶν ἱδρυτῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ K. Marx καὶ F. Engels, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐπλούτισαν καὶ τὸν ἐπεξέτειναν καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, δημιουργήσαντες τὸν λεγόμενον διαλεκτικὸν ὑλισμόν, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Engels*, Ludwig Feu rbach et la fin de la Philosophie classique (1888, γαλλ. μετ. *M. Ollivier* 1932, ἑλλ μετ. Ἀθῆναι 1927, ἔνθα καὶ *K. Marx*: Thesen über Feuerbach (1845) σ. 145 κ. ἑ:.).—*W. Bolin*, L. Feuerbach, sein Werken und seine Zeitgenossen (1891).—*C. N. Starcke*, L. Feuerbach (Κοπεγχάνη 1883).—*A. Levy*, La philosophie de Feuerbach et son influence sur la littérature allemande (1904).—*Oenoft*, Feuerbach's Erkenntnistheorie und Metaphysik (1911).—*O. Tugeman*, L. Feuerbach's Religions theorie (1915). Θ. Π.

Φουερτεβεντούρα (Fuerteventura) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ ἀρχιπελάγει τῶν Καναρίων, ἡ μεγαλυτέρα μετὰ τὴν Τενερίφην, εἰς ἀπόστασιν 100 χλμ. βορειοδυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Τζούμπι τῆς Χρυσῆς Ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς. Κεῖται μεταξὺ τῶν παραλλήλων 28°2′ καὶ 28°45′ βορείου πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 13°50′ καὶ 14°40′ δυτικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς. Ἔχει μῆκος 100 χλμ. καὶ πλάτος 30, ἐπιφάνειαν μετὰ τῆς νησῖδος *Λόμπος* 1.722 τετραγωνικῶν χλμ. καὶ 11.305 κατοίκους. Τὸ κλῖμά της εἶναι ὑγιεινὸν καὶ εὐχάριστον, ὁ δὲ οὐρανός της καλύπτεται συνήθως ὑπὸ νεφῶν, ἅτινα μετριάζουν τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἡλίου. Τὸ κέντρον τῆς νήσου καταλαμβάνει ἡφαίστειον, τὸ ὑψηλότερον δὲ βουνόν της, *Ὀρέχας ντὲ Ἄσνο*, εἰς τὰ νότια τῆς νήσου, ἔχει ὕψος 842 μ. Ἐξάγει ἰχθῦς, ἅλας καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Πρωτεύουσα ἔχει τὴν *Πουέρτο ντὲ λὰς Κάμπρας*.

Φουὲχ *[Γεωγρ.]*· βλ. *Φουάχ*.

φούζα (λατ. fusa) *[Μουσ.]*. Μουσικὸν σημεῖον ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀναλογικὴν σημειογραφίαν καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ σύγχρονον ὄγδοον. Ἡ φούζα (ρόμβος μετὰ μιᾶς ἀγκύλης), εἰσήχθη πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἡμίσεος ἡμιελαχίστου τοῦ σημειουμένου (ρόμβος διάκενος μετὰ δύο ἀγκυλῶν). Ἡ φούζα ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸ ὄνομα chrotea (χρῶμα) κατὰ τὸν ΙΕ′ αἰῶνα. Ἐκ τοῦ παλαιοῦ της δὲ ὀνόματος παρήχθη ἡ παρὰ τοῖς Γάλλοις ὀνομασία τοῦ ὀγδόου croche, ἐνῷ οἱ Ἄγγλοι ἀποκαλοῦν crotchet τὸ τέταρτον. Γ. Σ.

φουζάριον (τὸ) (Fusarium) *[Βοτ.]*. Γένος δευτερομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *τουβερκουλαριδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ σποροδοχεῖα, ἀποτελούμενα ἀπὸ κονιδιοφόρα ὑελώδη διακλαδιζόμενα. Τὸ γένος εἶναι πλουσιώτατον εἰς εἴδη, κυρίως σαπρόφυτα, ἐπικίνδυνα ὅμως, διότι εὐκόλως προσαρμόζονται εἰς τὴν παρασιτικὴν ζωήν. Τὸ μυκήλιόν των δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν κυτταρίνην καὶ νὰ προξενήσῃ σοβαρὰς νόσους εἰς τὰ φυτά. Τὰ διάφορα εἴδη ζῶσιν ἐπὶ τῶν σιτηρῶν, τῶν σταχύων, τῶν γαρυφάλλων, τῶν ψυχανθῶν, τῶν ἑσπεριδοειδῶν, τῆς ἀμπέλου, ἄλλα προκαλοῦν τὴν ξηρὰν σῆψιν τῶν κονδύλων ἢ τοῦ στελέχους τῶν γεωμήλων κλπ. Ε. Τ. Ε.

Φουζάρο ***λίμνη*** (Lago del Fusaro) *[Γεωγρ.]*. Λιμνοθάλασσα τῆς Ἰταλίας παρὰ τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως. Ἔχει μῆκος 6 χλμ. καὶ ἐπιφάνειαν 12. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὠνομάζετο *Ἀχερουσία* καὶ ἦτο ὀνομαστὴ διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῆς εἰς ἰχθῦς καὶ ὄστρεα. Παρ' αὐτὴν ἔκειτο ἡ ἀρχαία Κύμη, ἧς ἀπετέλει ἀρχικῶς τὸν λιμένα, ὅστις ἐφράχθη κατόπιν διὰ στενῆς λωρίδος γῆς. Ἐπὶ νησῖδος εὑρισκομένης ἐν αὐτῇ ἔχει ἐγκατασταθῇ ὑδροβιολογικὸς σταθμός. Μ. Δ. Β.

Φουζὲρ (Fougères) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν Βρετάνῃ, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἰλλ-ἐ-Βιλαίν. Κάτ. (1926) 20.407. Ἔχει ὡραῖον γοτθικὸν ναὸν τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀχυρῶν θέσεων τῆς Βρετάνης καὶ ἕδρα τοπαρχίας. Ἀπὸ τοῦ 1166 μέχρι τοῦ 1448 διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Ἄγγλων. Χ. Δ.

Φουζὲρ (Fougères), ***Γουσταῦος***. Γάλλος ἀρχαιολόγος (1863—1927). Ἀπλοῦν, κατ' ἀρχάς, μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, παρηκολούθησε (1885—1889) διαφόρους ἐν Ἑλλάδι καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀνασκαφὰς αὐτῆς καὶ κατόπιν (1889) διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λίλλης. Ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1919 ἐχρημάτισε διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο διενήργησε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, καὶ μάλιστα ἐν Δήλῳ καὶ Μαντινείᾳ. Τῷ 1919 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, τῷ δὲ 1922 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Ὁ Φουζὲρ ὑπῆρξεν ἀκάματος ἐρευνητὴς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐδημοσίευσε δὲ πλῆθος συγγραμμάτων καὶ διατριβῶν, ὧν κυριώτερα: «Fouilles de Delos. Dédicaces grecques et latines. Fouilles de Mantinée» (1887), «Bas-reliefs de Mantinée» (1888), «La confédération des Magnètes de Thessalie. Le lion de Tégée» (1889), «Fouilles de Mantinée. L'enceinte et ses environs. Topographie intérieure» (1890), «Fouilles au gymnase de Délos» (1891), «Inscriptions de Salamine. Inscriptions archaïques de Mantinée» (1892), «De Lyciorum Communi» («Τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων» 1898), «Mantinée et l'Arcadie orientale» (1898), «Sélinonte» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Jean Hulot (1910), «Grèce» (1911), «Athènes» (1912). Β. Δ. Θ.

Φουζερὰ (Fougerat), ***Ἐμμανουήλ***. Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1869. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς σχολῆς Καλῶν τεχνῶν τῆς Νάντης καὶ ἵδρυσε τὸ αὐτόθι μουσεῖον. Ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν προσωπογραφίαν. —Π.

Φουζιβάρα ***νὸ Γιοσιτακέ***. Ἰάπων ποιητὴς (βλ. λ. *Γιοσιτακέ*).

Φούζι Γιάμα *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Ἰαπωνίας (βλ. *Φούτζι-Γιάμο)*.

φουζικλάδιον (τὸ) (Fusicladium) *[Βοτ.]*. Γένος δευτερομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν δεματιδῶν. Περιλαμβάνει πολλὰ εἴδη, κυρίως παράσιτα φυτῶν, ὧν τὰ πλεῖστα ἀνάγονται εἰς τὸν βιολογικὸν κύκλον τῶν πυρηνομυκήτων σφαιριδῶν. Τὰ διάφορα εἴδη τοῦ γένους τούτου προσβάλλουν τὴν ἀχλαδέαν, τὴν μηλέαν, τὴν ἰαπωνικὴν μεσπιλέαν, τὴν κερασέαν κλπ. Ἡ ἐμφάνισις τῶν φουζικλαδίων προλαμβάνεται διὰ ψεκασμῶν διὰ βορδιγαλλίου πολτοῦ. Ε. Τ. Ε.

Φουζινᾶτο (Fusinato). —1) ***Ἀρνάλδος***. Ἰταλὸς ποιητὴς (1817—1888). Μετέσχε τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῆς Ἰταλίας καὶ ὑπέστη πολλὰς καταδιώξεις ἐκ μέρους τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, ἔγραψε δὲ κυρίως πολιτικοσατιρικὰ ποιήματα, ἐκδοθέντα ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Ποιήματα» (1853), «Πατριωτικὰ ποιήματα» (1871) κλπ. —2) ***Γουίδων***. Ἰταλὸς νομομαθής, πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1860—1914). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ματσεράτα καὶ τοῦ Τουρίνου, τῷ δὲ 1892 ἐξελέγη βουλευτής. Κατὰ τὰ ἔτη 1899—1901 καὶ 1903—1906 διετέλεσεν ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῶν κυβερνήσεων Βισκόντι Βενόστα καὶ Τιττόνι καὶ ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1906 ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Διωρίσθη ἐπίσης μέλος τοῦ διαρκοῦς δικαστηρίου τῆς Χάγης καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας τῷ 1912 ἐν Οὐσύ. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ ἐκτέλεσις ξένων δικαστικῶν ἀποφάσεων ἐπὶ πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν ὑποθέσεων» (1884), «Αἱ ἐδαφικαὶ μεταβολαὶ» (1885), «Ζητήματα διεθνοῦς ἰδιωτικοῦ δικαίου», «Ἡ θεωρία τῶν ἐθνικοτήτων ἐν τῷ συστήματι τοῦ διεθνοῦς δικαίου» (1890), κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης μελέτας ἐπὶ τοῦ Φραγκίσκου τῆς Ἀσίζης καὶ ἐπὶ τοῦ Δάντου. Μ. Δ. Β.

Φουζουλῆ. Τουρκοπέρσης ποιητὴς τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος, γράψας τουρκικὰ καὶ περσικὰ ποιήματα καὶ ἀποθανὼν τῷ 1563. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Τὰ κατὰ Λεϊλᾶ καὶ Μετζνοὺν» καὶ τὸ «Ντιβάνι-τουρκὶ» (τουρκικὸν διβάνιον). Ν. Μ.

Φούνης ***κάβο*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τοῦ νοτίου κορμοῦ τῆς Φολεγάνδρου (πλάτ. 36° 35′ 50″ Β., μῆκ. 24° 55′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2753: Polykandro, Sikinos and Nio island), νοτιοδυτικὴ τῆς νήσου ἐσχατιά. —2) Ἀκρωτήριον τοῦ μέσου Αἰγαίου (πλάτ. 37° 36′ Β., μῆκ. 24° 40′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Jura island), νοτιοδυτικὴ ἄκρα τῆς κυκλαδικῆς *Γυάρου*. Ἀνώνυμος ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ. Σ. Ε. Λ.

Φοὺθ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Μαυριτανίας Τιγγιτανῆς (νῦν Μαρόκκου), ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Ἄτλαντος ἐκβάλλει κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 1, 2) πρὸς νότον τοῦ ἀκρωτηρίου Σολόεντος ἢ Ἡλίου ὄρος (νῦν Cap Cantin) μετὰ ροῦν 210 χλμ. Εἶναι ὁ σημερινὸς *Τένσιφτ* (Tensift). Α. Θ. Σ.

Φουϊγὲ (Fouillée), ***Ἀλφρέδος-Ἰούλιος-Αἰμίλιος***. Γάλλος φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν La Pouëze τοῦ Maine-et-Loire τῷ 1838 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λυῶνι τῷ 1912. Ἐδίδαξε κατ' ἀρχὰς ἐν διαφόροις λυκείοις τὴν φιλοσοφίαν, τῷ δὲ 1863 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ φιλολογικῷ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μπορντώ. Τῷ 1872 ἐγένετο μέλος τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία εἶχε βραβεύσει αὐτὸν δίς, εἰς διαγωνισμούς, τὸ αὐτὸ δ' ἔτος διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ École normale supérieure, ἀφοῦ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ διὰ τῶν ἐναισίμων διατριβῶν του: Platonis Hippias minor, sive socratica contra liberum arbitrium argumenta» καὶ «La liberté et le déterminisme» (1872). Μετὰ τριετῆ λαμπρὰν διδασκαλίαν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ταύτῃ σχολῇ, ὁ Φουϊγὲ ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ ἕνεκα σοβαροῦ κλονισμοῦ τῆς ὑγείας του, προελθόντος ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐργασίας του. Ὁ Φουϊγέ, παρὰ τὴν πρόωρον ἀποχώρησίν του ἐκ τῆς ἀκαδημαϊκῆς δράσεως, ὑπῆρξε γονιμώτατος συγγραφεύς. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «La philosophie de Platon» (1869, τόμ. 2, β′ ἔκδ. 1888), «La philosophie de Socrate (1874, τόμ. 2), «Histoire de la philosophie» (1875, στ′ ἔκδ. 1892), «L'idée moderne du droit en Allemagne, en Angleterre et en France» (1878, β′ ἔκδ. 1883), «Critique des systèmes de morale contemporains» (1883, β′ ἔκδ. 1887), «La science sociale contemporaine» (1880, β′ ἔκδ. 1885), «La propriété sociale et la démocratie» (1884), «La morale, l'art et la religion d'après Guyan» (1889), «L'avenir de la métaphysique fondée sur l'expérience» (1889), «L'évolutionnisme des idées-forces» (1890), «L'enseignement au point de vue national» (1891), «La psychologie des idées-forces» (1893, τόμ. 2), «Tempérament et caractère» (1895), «Le mouvement positiviste et la conception sociologique du monde» (1896), «Le mouvement idéaliste et la réaction contre la science positive» (1896), «Psychologie du peuple français» (1898). Ὁ Φουϊγὲ προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τὴν φυσιοκρατίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καταλήγουν αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι, μὲ τὸν ἰδεαλισμόν, τὸν ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἡ ἠθική. Εἰς τὸν μηχανικὸν ἐξελικτισμὸν τοῦ Ἐρ. Σπένσερ ἀντιπροβάλλει τὸν ἐξελικτισμὸν τῶν ἰδεῶν-δυνάμεων (idées-forces). Κατὰ τὸν Φρυϊγὲ αἱ ἰδέαι εἶναι ἐντελῶς ἰδιότυποι δυνάμεις. Φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς μίαν τοιαύτην δύναμιν πραγματοποιήσεως, ὥστε μεταμορφώνουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀτόμων καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ κοινωνικὰ περιβάλλοντα ἐντὸς τῶν ὁποίων διαδίδονται. Γεννῶνται βεβαίως αἱ ἰδέαι αἰτιοκρατικῶς καὶ οὐχὶ αὐθαιρέτως. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς γεννήσεώς των ἀποκτοῦν ἐντελῶς ἰδιότυπον αὐτοτέλειαν καὶ ἀποβαίνουν ἀπελευθερωτικοὶ παράγοντες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει αἱ ἰδέαι τοῦ Φουϊγὲ ἀποτελοῦν περίεργον ἀπόπειραν συμφιλιώσεως τῆς αἰτιοκρατίας (déterminisme) μετὰ τῆς αὐταρχίας (indéterminisme). Θ. Π.

φουκάλι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑπερικὸν* (βλ. λ.).

Φουκὰρ (Foucart), ***Παῦλος-Φραγκῖσκος***. Γάλλος ἀρχαιολόγος (1836—1926). Διπλωματοῦχος τῆς École Normale τῶν Παρισίων, διεκρίθη ἐνωρὶς ὡς ἐπιγραφικὸς καὶ διωρίσθη ἀπὸ τοῦ 1874 κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ὑφηγητής, μετὰ τετραετίαν δὲ ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἐπιγραφικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας. Τῷ 1878 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Κατὰ τὴν περίοδον 1878—1890 διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς καὶ μετέσχε πολλῶν ἀνασκαφῶν (ἐν αἷς καὶ τῶν Δελφῶν), διενεργηθεισῶν ὑπὸ τῆς σχολῆς ταύτης. Ὁ Φουκὰρ ἐδημοσίευσε πολλὰς καὶ σημαντικὰς μελέτας περὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν διαφόροις ἀρχαιολογικοῖς περιοδικοῖς («Revue Archéologique», «Recueil des Mémoires de l'Académie des Inscriptions», «Bulletin de Correspondence Hellénique»). Σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Inscriptions recueillies à Delphes» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Wescher G., 1863), «Mémoire sur les ruines et l'histoire de Delphes» (1865), «Mémoire sur l'affranchrissement des esclaves par forme de vente à une divinité, d'après les inscriptions de Delphes» (1867), «Inscriptions inédites de l'île de Rhodes» (1867), «Mémoire sur un décret de le ligue arcadienne en l'honneur de l'Athénien Phylarchos» (1870), «Des associations religieuses chez les Grecs; thiases, éranes, orgéons. Avec le texte des inscriptions» (1873), «Décret en l'honneur de Phanocritos de Parium» (1877), «Décret des Atheniens relatif à la ville de Chalkis» (1877), «Recherches sur l'origine et la nature des mystères d'Éleusis» (1895), «Les grands mystères d'Éleusis; personnel-cérémonies» (1900), «Un papyrus de Ptolémée» (1904), «Le culte de Dionysos en Attique» (1904), «Étude sur Didymes d'après un papyrus de Berlin» (1906, «Les Athéniens dans la Chersonèse de Thrace au IV siècle» (1909), «Inscriptions de Gythion» (1909), «Les mystères d'Éleusis» (1914). Β. Δ. Θ.

φουκαρᾶς (ὁ)· δημοτ., πτωχός, ἄθλιος, δυστυχής, ταλαίπωρος, λέγεται συνήθως σχετλιαστικῶς· «τό φουκαρᾶ τί ἔπαθε!», «φουκαρᾶ μου, δὲν ξέρεις τί σοῦ γίνεται» (λ. τουρκ.).

Digitized by Google

φουκαριάρης (ὁ)· θηλ. —*ιάρα*· ἄλλως *φουκαρᾶς* (βλ. λ.).

Φούκας *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κῶ, ἀνατολικὴ τῆς νήσου ἐσχατιά (πλάτ. 36° 51′ 20″ Β., μήκ. 27° 23′ 20″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymno to Rhodos), ἀντικρύζον τὸν κόλπον τῆς Κῶ. Ἐπιστέφεται ὑπὸ ἐρημοκκλησίου τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία του. Σ. Ε. Λ.

Φουκᾶς *[Γεωγρ.]*. Χαμηλὸν ὄρος τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας (ὑψόμ. 863), ὁ *Ἀπέσας* τῶν ἀρχαίων, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Κλεωνῶν. Ι. Σ. Σ.

φουκᾶς (ὁ). Οἰνοπνευματῶδες ποτὸν τῶν Βυζαντινῶν, παραπλήσιον πρὸς τὸν ζῦθον, παραγόμενον ἐκ κριθῆς.

Φουκὲ (Fouquet, ἢ Foucquet), ***Ἰωάννης***. Γάλλος ζωγράφος ἐκ Τούρ, γεννηθεὶς τῷ 1415 ἢ τῷ 1420 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1480. Τῷ 1442, διάσημος ἤδη, ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Καρόλου Ζ′ νὰ ζωγραφήσῃ τὴν προσωπογραφίαν του, ἐσημείωσε δὲ τοιαύτην ἐπιτυχίαν, ὥστε τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐκλήθη εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ πάπα

Ἰωάν. Φουκέ : *Ἡ στέψις τῆς Παρθένου.*
[Μουσεῖον Κονδέ, ἐν Σαντιγύ.]

Εὐγενίου Δ′, τὸν ὁποῖον ἐπροσωπογράφησεν ἐπίσης. Μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδόν του ἠσχολήθη ἐπιτυχῶς μὲ τὴν διακόσμησιν χειρογράφων διὰ μικρογραφιῶν. Βραδύτερον ἐζωγράφησεν ὡραῖον δίπτυχον διὰ τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Μελέν, οὗτινος τὸ μὲν ἓν τμῆμα φυλάσσεται σήμερον ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀμβέρσης, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου. Ὁ Φουκὲ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρίστων Γάλλων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του, ἀσκήσας ἐπὶ τῶν συγχρόνων του μεγάλην ἐπιρροήν. Ἡ τεχνοτροπία του διακρίνεται εἰς δύο περιόδους, ἡ πρώτη τῶν ὁποίων εἶναι ἐπηρεασμένη ἐκ τοῦ φλαμανδικοῦ ρεαλισμοῦ, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Χ. Δ.

—**Φουκὲ** (Fouquet, ἢ Foucquet), ***Νικόλαος***, *ὑποκόμης τοῦ **Μελὲν** καὶ τοῦ **Βῶ***. Γάλλος πολιτικὸς (1615—1680). Συνδεθεὶς μετὰ τοῦ Μαζαρίνου καὶ κερδίσας τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σφενδόνης, διωρίσθη γενικὸς εἰσαγγελεὺς παρὰ τῷ παρλαμέντῳ τῶν Παρισίων (1650) καὶ ἀκολούθως γενικὸς ἐπίτροπος ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν (1653). Ἐπωφεληθεὶς τῆς θέσεώς του, κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἀποκτήσῃ τεραστίαν περιουσίαν, διὰ τῆς ὁποίας κατήρτισε πλουσίαν βιβλιοθήκην σπανίων βιβλίων καὶ συλλογὰς καλλιτεχνικῶν ἀντικειμένων καὶ ὑπεστήριξεν οἰκονομικῶς πολλοὺς καλλιτέχνας (Πυζέ, Λενότρ, Πουσσέν, Λεμπρὲν) καὶ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων (Μολιέρον, Λὰ Φονταὶν κλπ.). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου, ὁ Κολμπὲρ ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν βασιλέα τὰς ἀνωμαλίας περὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, τῶν

Νικόλαος Φουκέ.

ὁποίων ἦτο ὑπεύθυνος ὁ Φουκέ. Διετάχθη τότε ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ′ (ὅστις ἐμήνυε καὶ διότι εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ὁ Φουκὲ ἐπωφθαλμία τὴν φίλην του Λὰ Βαλλιὲρ) ἡ σύλληψίς του καὶ συνεκροτήθη εἰδικὸν δικαστήριον, ἀποτελεσθὲν ἐξ ἑνὸς δικαστοῦ ἐξ ἑκάστου παρλαμέντου τῆς Γαλλίας. Κατόπιν μακρᾶς διαδικασίας, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ὁ Φουκὲ κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ′ ὅμως μετέβαλε τὴν ποινὴν εἰς ἰσόβια καὶ τὸν ἐκράτησε φυλακισμένον μέχρι τοῦ θανάτου του, παρὰ τὰς δραστηρίας ἐνεργείας τοῦ Λὰ Φονταίν, τῆς κυρίας ντὲ Σκυντερύ, τῆς Σεβινιὲ καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπιφανῶν φίλων του. Χ. Δ.

—**Φουκὲ** (Fouqué), ***Φερδινάνδος***. Γάλλος ὀρυκτολόγος (1828—1904). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Παρισίοις. Ἔγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Μ. Λεβύ: «Μικρογραφικὴ γεωλογία» (1879) καὶ «Σύνθεσις τῶν ὀρυκτῶν καὶ τῶν πετρωμάτων». Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου Σαντορίνης τῶν ἐτῶν 1866—1870 κατῆλθεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν νῆσον Σαντορίνην καὶ ἐμελέτησεν αὐτὴν ὡς καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ἐκρήξεως, ἐδημοσίευσε δὲ τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν του εἰς τὸ ἔργον του «Σαντορίνη καὶ αἱ ἐκρήξεις της» (Παρίσιοι 1879). Γ. Κ. Γ.

—**Φουκὲ** (Fouqué), ***Φρειδερῖκος***, *βαρῶνος ντὲ λὰ Μὸτ* —. Γερμανὸς ποιητὴς (1777—1843), γαλλικῆς καταγωγῆς. Ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς γερμανικοὺς ἀπελευθερωτικοὺς πολέμους ὡς ἀξιωματικὸς τῆς φρουρᾶς, εἶτα δὲ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἐν Ρεννχάουζεν κτῆμά του, ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Ἔγραψεν ἱπποτικὰ μυθιστορήματα: («Τὸ μαγεμένο δακτυλίδι», «Οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ ἀπὸ τὸ Βέζερμπουργ», «Βελλέδα καὶ Γκάννα»), δράματα («Ὁ ἥρως τοῦ Βορρᾶ», «Ἔγκινχαρδ καὶ Ἔμμα») καὶ πλεῖστα λυρικὰ ποιήματα. Ἡ ἐπιπολαίως αἰσθηματικὴ ποίησίς του ἐνεθουσίασε τὴν γενεάν του, ἀλλ' ἐλησμονήθη ταχέως. Τὸ φανταστικὸν διήγημα «Undine» (Ναϊὰς) θεωρεῖται ὡς τὸ κράτιστον ἔργον του. Λ. Κ.

φουκεΐτης (ὁ) (Fouquéit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι πτωχὸν εἰς σίδηρον *ἐπίδοτον* (βλ. λ.). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μικροὺς βελονοειδεῖς κρυστάλλους, μὲ χρῶμα κίτρινον μέχρι λευκοῦ, εἰς ἀνορθιτικὸν γνεύσιον τοῦ Salem τῆς νήσου Κεϋλάνης καὶ εἰς τὸ Schollach τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ. Κ.

Φοῦ-κιέν, ἢ ***Φὸ-κιὲν*** (Fu-kien, ἢ Fo-kien) *[Γεωγρ.]*. Παραθαλάσσιος γενικὴ διοίκησις τῆς ΝΑ. Κίνας, κειμένη ἐπὶ τῆς κατέναντι τῆς νήσου Φορμόζας παραλίας. Ἔχει ἔκτασιν 120.466 τ. χλμ. καὶ (1926) 14.329.594 κατ. Πρωτεύουσα *Φουτσόου* (κάτ. 338.000). Εἶναι σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὀρεινή, καλυπτομένη ὑπὸ τῶν τελευταίων πρὸς Α. προεκτάσεων τῆς ὀροσειρᾶς Νὰν-Λίνγκ, αἵτινες διασχίζουσι τὴν χώραν διὰ σειρᾶς ὀροστοιχιῶν, παραλλήλων πρὸς τὴν ἀκτήν. Ἔχει ἐν τούτοις ἔδαφος γόνιμον, διακοπτόμενον ὑπὸ πολλῶν εὐφόρων κοιλάδων, παράγει δὲ κυρίως ἐκλεκτῆς ποιότητος τέϊον καὶ ἔχει ἐκτεταμένα δάση ἐν ἐκμεταλλεύσει. Μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἁλιείαν. Κυριώτερος ποταμὸς τῆς χώρας εἶναι ὁ Μίν. Χ. Δ.

Φουκιὲρ (Fouquières), ***Ἰάκωβος***. Φλαμανδὸς τοπιογράφος ἐξ Ἀμβέρσης (1596—1659). Ἐσημείωσε τοιαύτην ἐπιτυχίαν εἰς τὴν τοπιογραφίαν, ὥστε ὁ Ρούμπενς τῷ ἀνέθεσε νὰ ζωγραφήσῃ τὸ βάθος διαφόρων πινάκων του. Ὅτε ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἐκλήθη εἰς Γαλλίαν, ἵνα διακοσμήσῃ τὸ Λουξεμβοῦργον, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Φουκιέρ, ὅστις παρέμεινεν ἔκτοτε ἐν Παρισίοις μέχρι τοῦ θανάτου του, λαβὼν παρὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ′ τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου. Τὰ τοπία τοῦ καλλιτέχνου τούτου ἐγένοντο δημοφιλέστατα, χαλκογραφηθέντα καὶ κυκλοφορήσαντα εἰς πολυάριθμα ἀντίτυπα. Χ. Δ.

φουκιερία (ἡ) (Fuquieria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φουκιεριοειδῶν* ἢ *φουκιεριδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἀπαντῶντας εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

φουκιεριοειδῆ, ἢ ***φουκιερίδαι*** (τά, οἱ) (Fuqueroidaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα θάμνους ἀπαντῶντας εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ ὧν γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *φουκιερία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φουκιὲ-Τενβὶλ (Fouquier-Tinville), ***Ἀντώνιος***. Γάλλος ἐπαναστάτης, γεννηθεὶς τῷ 1746 καὶ καρατομηθεὶς τῷ 1795. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις τὸ δίκαιον, ὅταν δ' ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789, ἐτάχθη ἐνθύμως ὑπὲρ αὐτῆς καὶ φαίνεται ὅτι ἔδρασεν ἐνεργῶς κατὰ τὰ γεγονότα τῆς 14 Ἰουλίου 1789 καὶ τῆς 10 Αὐγούστου 1792. Ὀλίγον κατόπιν διωρίσθη ἀναπληρωτὴς τοῦ δημοσίου κατηγόρου ἐν τῷ ἐπαναστατικῷ ποινικῷ δικαστηρίῳ καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Faure τακτικὸς δημόσιος κατήγορος. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ὁ Φουκιὲ-Τενβὶλ ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἐπέδειξεν ἀμείλικτον σκληρότητα. Ὑπεστήριξε συστηματικῶς πάντα τὰ κατηγορητήρια (κατὰ τῆς βασιλίσσης, κατὰ τοῦ Δαντών, κατὰ τῶν ἑβερτιστῶν κλπ.), μηδ' αὐτὸν τὸν φίλον του καὶ συγγενῆ του Κάμιλλον Ντεμουλὲν εὐσπλαγχνισθείς. Ὅταν, μετὰ τὴν 9 Θερμιδώρ, ἐξέπεσε τοῦ ἀξιώματός του καὶ εἰσήχθη εἰς δίκην, ἀπέφυγε συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ἐναντίον του κατηγορητηρίου καὶ ἀπολογούμενος εἶπεν ἁπλῶς ὅτι ἦτο ὄργανον τῆς ἐπιτροπῆς κοινῆς σωτηρίας. Καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐκαρατομήθη. Θ. Π.

Φουκιὲ-Τενβίλ.

φουκόζαι (αἱ)· βλ. *φυκόζη*.

φουκόλη (ἡ) (Fucol) *[Φαρμ.]*. Σκεύασμα φερόμενον ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ ὀνισκελαίου (μουρουνελαίου). Παρασκευάζεται διὰ κατεργασίας φρυχθέντων θαλασσίων ἀλγῶν, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Fucus vesiculosus, μετὰ σησαμελαίου. Τὸ σκεύασμα ἐνέχει ἐλάχιστα ποσὰ ἰωδίου, πιθανὸν δὲ καὶ τὰς λιποδιαλυτὰς βιταμίνας τῶν φυκῶν, ἐξ ὧν παρασκευάζεται. Ἡ φουκόλη γαλακτωματοποιεῖται εὐκόλως. Κ. Γ. Μ.

Φουκουγιάμα *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς νήσου Χόντο. Κάτοικοι (1920) 29.768. Εἶναι κόμβος τοῦ σιδηροδρόμου Κόμπε-Σιμονοσέκι. —Π.

Φουκουζάβα, ***Γιούκιχι***. Ἰάπων λόγιος (1835—1901). Ἠσχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ὑπερμάχων τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ του. Ἵδρυσεν ἴδιον διδασκαλεῖον καὶ ἐξέδιδε τὴν ἐπιθεώρησιν «Γιοῦγι Σίμπο», ἥτις ἐθεωρήθη ἐπαναστατική. —Π.

Φουκουΐ *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐγγὺς τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Χόντο. Κάτ. (1920) 56.635. Εἶναι κόμβος σιδηροδρομικὸς καὶ μία τῶν ἐμπορικωτέρων πόλεων τῆς χώρας, μὲ βιομηχανίαν χάρτου καὶ μετάξης. —Π.

Φουκουόκα *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας, ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Κυουσού. Κάτ. (1920) 95.381. Εἶναι σημαντικὸς σιδηροδρομικὸς κόμβος καὶ ἔχει βιομηχανίας μετάξης καὶ ἐρίων. —Π.

Φουκουσίμα *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰβασίρο τῆς νήσου Χόντο. Κάτ. (1920) 35.762. Εἶναι σιδηροδρομικὸς κόμβος καὶ ἐμπορικὸν κέντρον. —Π.

Φουκουσίμα, ***Γιασουμάσα***. Ἰάπων στρατηγὸς (1852—1919). Διετέλεσε ναυτικὸς ἀκόλουθος ἐν Βερολίνῳ, ἀρχηγὸς τῶν ἰαπωνικῶν δυνάμεων κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Μπόξερς, γενικὸς ἐπιτελάρχης τῷ 1906 καὶ κυβερνήτης τοῦ Κουάντουνγκ μέχρι τοῦ 1914. —Π.

Φουκὼ (Foucaux), ***Φίλιππος-Ἐδουάρδος***. Γάλλος ἀνατολιστὴς ἐξ Ἀγγέρης (1811—1894). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Εὐγ. Μπυρνούφ, ἀφοῦ δὲ ἐδίδαξε τὴν θιβετανὴν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις σχολὴν τῶν ζωσῶν γλωσσῶν, ἀντικατέστησε τὸν διδάσκαλόν του ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς σανσκριτικῆς τοῦ Collège de France. Συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῇ Δύσει καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν διάφορα κλασσικὰ ἔργα τῆς θιβετανῆς καὶ σανσκριτικῆς φιλολογίας, ἐν οἷς τὰ ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Rgya tch'er rol pa» (Ἱστορία τοῦ βούδα Σάκυα Μουνι), «Vikramorvaci» (δρᾶμα) καὶ «Parabole de l'enfan égaré». Χ. Δ.

Φουκὼ (Foucault), ***Ἰωάννης-Βερνάρδος-Λέων***. Διάσημος Γάλλος φυσικός, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1819 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1868. Κατ' ἀρχὰς ἐσπούδασεν ἰατρικήν, ἣν ὅμως ταχέως ἐγκατέλειψεν ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὴν πειραματικὴν φυσικὴν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ὀπτικὴν καὶ τὴν δαγκεροτυπίαν. Κατήρτισε μαθήματα μικροσκοπίου δι' ἰατροὺς καὶ συνειργάσθη μὲ τὸν Φιζὼ καὶ τὸν Ἀραγκώ. Τῷ 1855 διωρίσθη φυσικὸς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων, τῷ 1862 μέλος τοῦ γραφείου μήκων καὶ τέλος μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου. Ἀπὸ τοῦ 1845 διηύθυνε τὸ ἐπιστημονικὸν παράρτημα τῆς «Journal des Débats». Αἱ ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐργασίαι του εἶναι πολλαὶ καὶ σημαντικαί, ὡς ἡ πειραματικὴ ἀπόδειξις τῆς ταχύτητος τοῦ φωτὸς εἰς τὸ κενόν, τὸν ἀέρα καὶ ὅλα τὰ διαφανῆ μέσα, αἱ ἔρευναί του ἐπὶ τῶν τηλεσκοπίων, τῆς θερμό-

Digitized by Google

τητος, τῶν φερόντων τὸ ὄνομα αὐτοῦ ρευμάτων, τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα αὐτοῦ ρυθμιστοῦ διὰ τὸ βολταϊκὸν τόξον κ. ἄ. Αἱ εἰς τὸν κλάδον τῆς μηχανικῆς ἀνακαλύψεις τοῦ Φουκὼ εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικαί, ὡς ἡ μελέτη τῶν ἰδιοτήτων τοῦ γυροσκοπίου, ἡ δὲ ἰδιότης τῶν αἰωρήσεων τοῦ ἐκκρεμοῦς, ἐκτελοῦντος αὐτὰς ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἔδωσεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν ἵνα ἀποδείξῃ τὴν περιστροφὴν τῆς γῆς τῷ 1851. Τῷ 1867 ἤρχισε σειρὰν σπουδαίων ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἀστρονομίας, ὅτε προσβληθεὶς ὑπὸ παραλύσεως ἀπεβίωσε τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Ἰωάννης Φουκώ.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἐργασιῶν τοῦ Φουκὼ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων (1847—1869), μεταξὺ δὲ αὐτῶν εἶναι: «Procédé qui permet de réproduire avec une égale perfection dans une image Daguerrienne les tons brillants et les tons obscurs du modele» (1847), «Sur les phénomènes de la polarisation chromatique» (1850), «Sur les vitesses relatives de la lumière dans l'air et dans l'eau» (1854), «De la chaleur produite par l'influence de l'aimant sur les corps en mouvement» (1855), «Appareil photo-electrique à regulateur électro-magnètique» (1849), «Démonstration physique du mouvement de rotation de la Terre au moyen du pendule» (1851), «Sur les phénomènes d'arientation des corps tournants entrainés par un axe fixe à la surface de la Terre, etc.» (1852), «Construction de télescopes en verre argenté» (1859) κ. ἄ.

— **Φουκὼ** (Foucault) ***πείραμα*** *[Ἀστρον.]*. Πείραμα ἐκτελεσθὲν τῷ 1851 ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Γάλλου φυσικοῦ Λέοντος Φουκώ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεδείχθη ἡ περιστροφικὴ κίνησις τῆς γῆς. Περὶ τῆς κινήσεως τῆς γῆς εἶχεν ἀποφανθῆ πρὸ πολλοῦ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει ὑποθέσεων. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ὁ Φουκὼ ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ ἐκκρεμοῦς, καθ' ἣν αἱ αἰωρήσεις αὐτοῦ πραγματοποιοῦνται ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κατακορύφου ἐπιπέδου, οἱανδήποτε κάθετον θέσιν καὶ ἂν λάβῃ ὡς πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο ὁ βραχίων ἐξαρτήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς. Ὅθεν ἐὰν λάβωμεν μικρὸν ἐκκρεμές, ἀποτελούμενον ἐκ νήματος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνηρτημένη μολυβδίνη σφαῖρα, καὶ ἐξαρτήσωμεν τοῦτο ἀπὸ δοκοῦ καθηλωμένης ἐπὶ ὁριζοντίου περιστρεψίμου ἐπιπέδου, τότε, θέτοντες εἰς κίνησιν τὸ ἐκκρεμές, χωρὶς νὰ ἀλλάξωμεν τὴν θέσιν τοῦ ἐπιπέδου, θὰ ἴδωμεν ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ σειρὰν αἰωρήσεων, αἵτινες θὰ περιλαμβάνωνται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κατακορύφου ἐπιπέδου. Κατόπιν, περιστρέφοντες διὰ τῆς χειρὸς τὸ ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν δοκόν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ περιστροφὴ αὕτη οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς. Τὸ πείραμα τοῦτο ἤγαγε τὸν Φουκὼ εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς. Ἐπειδὴ τὸ ἐπίπεδον τῶν αἰωρήσεων τοῦ ἐκκρεμοῦς παρέχει σταθερὰν ἔνδειξιν τῆς κινήσεως ἢ τῆς ἀκινησίας τῶν πέριξ αὐτοῦ σωμάτων, ἐκκρεμὲς προσηρμοσμένον ἐπὶ τῆς ἐν περιστροφικῇ κινήσει γῆς θὰ πρέπῃ νὰ φαίνεται ἀλλάσσον διεύθυνσιν αἰωρήσεων ἐν σχέσει πρὸς τὴν γῆν.

Τὸ πείραμα τοῦτο ἐπραγματοποιήθη τὸ πρῶτον τῷ 1851 ὑπὸ τοῦ Φουκὼ ἐν τῇ οἰκίᾳ του καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐν τῷ Πανθείῳ. Σφαῖρα ἐξ ὀρειχάλκου εἶχε προσαρμοσθῆ ἐπὶ νήματος, τοῦ ὁποίου τὸ ἄκρον εἶχε προσδεθῆ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τρούλλου τοῦ Πανθέου. Τὸ νῆμα ἦτο χαλύβδινον, ἡ δὲ σφαῖρα εἶχε βάρος 28 χιλιογράμμων. Ὑπὸ τὴν σφαῖραν εὑρίσκετο ὀξεῖα χαλυβδίνη ἀκίς, ἥτις εἰς ἑκάστην αἰώρησιν τοῦ ἐκκρεμοῦς ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ μικροῦ σωροῦ ἄμμου, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου ἐχάρασσε γραμμήν. Ἐὰν ἡ γῆ δὲν περιεστρέφετο, ἡ ἀκὶς εἰς ἑκάστην αἰώρησιν θὰ ἔπρεπε νὰ διέρχηται διὰ τοῦ αὐτοῦ ἴχνους, ὅπερ εἶχε χαράξει κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς διαδρομήν. Ἐὰν ὅμως εἰς ἑκάστην αἰώρησιν ἐχάρασσε καὶ νέον ἴχνος, θὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι ὑπάρχει σχέσις μετακινήσεως μεταξὺ ἄμμου καὶ ἐκκρεμοῦς. Πράγματι δὲ ἡ βελόνη ἐχάρασσε νέαν διεύθυνσιν, ἀποδειχθείσης οὕτω τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς. Τῷ 1902, ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ ἀρχικοῦ πειράματος, ἐπανελήφθη τοῦτο ἐν τῷ Πανθέῳ ἐνώπιον τῶν ἐπισήμων, τῇ εἰσηγήσει τῆς ἀστρονομικῆς ἑταιρείας τῆς Γαλλίας, ἧς πρόεδρος ἦτο ὁ διάσημος μαθηματικὸς Ἑρρῖκος Πουανκαρέ, γενικὸς δὲ γραμματεὺς ὁ Κάμιλλος Φλαμμαρίων.

Ἡ μελέτη τῶν κινήσεων τοῦ ἐκκρεμοῦς ἀπέδειξεν ὅτι διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῆς διευθύνσεως τῶν αἰωρήσεών του ἐπραγματοποίει κύκλον ἐντὸς διαστήματος 32 ὡρῶν. Τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται περίεργον, δεδομένου ὅτι ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας εἶναι 24 ὡρῶν, ἐξηγεῖται ὅμως ὡς ἀκολούθως: Ἐκκρεμὲς αἰωρούμενον εἰς τὸν πόλον θὰ φαίνεται πραγματοποιοῦν πλήρη κύκλον διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῆς διευθύνσεως τῶν αἰωρήσεών του εἰς διάστημα 24 ὡρῶν, ὅση εἶναι καὶ ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα, μεταφερόμενον δὲ εἰς τὸν ἰσημερινὸν θὰ φαίνεται μὴ ἀλλάσσον διεύθυνσιν, ἤτοι θὰ ἔχῃ ταχύτητα μηδέν. Εἰς τὰ ἐνδιάμεσα δὲ πλάτη ὀφείλει (συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς, καθ' οὓς ἡ ταχύτης περιστρεφομένου σώματος ἀναλύεται εἰς δύο συνιστώσας, μίαν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς κατακορύφου τοῦ τόπου καὶ μίαν κατὰ τὴν ἐφαπτομένην τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου) νὰ ἐλαττοῦται, ὅσον τὸ πλάτος πλησιάζει πρὸς τὸν ἰσημερινόν, μεταβαλλομένη κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἡμιτόνου τοῦ πλάτους. Οὕτω διὰ πλάτος γεωγραφικὸν ἴσον πρὸς τὸ τοῦ Πανθέου τῶν Παρισίων, ὀφείλει νὰ ἐπιβραδυνθῇ ἡ κίνησις αὐτοῦ τόσον, ὥστε νὰ γράφῃ πλήρη κύκλον εἰς διάστημα 32 ὡρῶν. Τὰ πειράματα ταῦτα, ἐπαναληφθέντα εἰς τὰ βόρεια τῆς Σουηδίας παρὰ τὸν πόλον, εἰς τὸ Κουΐτο, πρωτεύουσαν τῆς δημοκρατίας τοῦ Ἰσημερινοῦ, καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπεβεβαίωσαν πλήρως τὰ ἀνωτέρω.

Τὴν ἀπόδειξιν τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς ἔδωσε βραδύτερον ὁ Φουκὼ καὶ διὰ τῆς μελέτης τοῦ γυροσκοπίου. Συμφώνως πρὸς τὸν πρῶτον νόμον τῆς κινήσεως τοῦ γυροσκοπίου, καθ' ὃν τοῦτο, στρεφόμενον περὶ ἕνα τῶν ἐλευθέρων αὐτοῦ ἀξόνων, τηρεῖ τὸν ἄξονα αὐτοῦ ἀμετάβλητον ἐν τῷ χώρῳ, ἀποδεικνύεται ἡ κίνησις τῆς γῆς ἐὰν δοθῇ εἰς γυροσκόπιον, ἐξηρτημένον εἰς τριπλῆν ἐξάρτησιν Καρντὰν καὶ ἔχον τὸν ἄξονα αὐτοῦ ὁριζόντιον καὶ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ἀνατολῶν-δυσμῶν, ταχεῖα περιστροφικὴ κίνησις. Ἕνεκα τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς θὰ φαίνεται ὁ ἄξων τοῦ γυροσκοπίου διαγράφων κύκλον κατ' ἀντίθετον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς διεύθυνσιν.

— **Φουκὼ** ***ρεύματα***. Οὕτω καλοῦμεν ρεύματα ἐξ ἐπαγωγῆς, παραγόμενα ἐντὸς μεταλλικῶν μαζῶν. Οὕτω, ὅταν μᾶζα, ἀγωγὸς π. χ. ἐκ χαλκοῦ ἢ σιδήρου, μετατίθεται ἐντὸς μαγνητικοῦ πεδίου, ἀναπτύσσονται ἐν αὐτῇ ρεύματα Φουκώ. Ἐν σχ. 1 δεικνύεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν ρευμάτων Φουκὼ ἐπὶ μεταλλικοῦ, π.χ. ἐκ μαλακοῦ σιδήρου, κυλίνδρου Κ, περιστρεφομένου περὶ ἄξονα ἐντὸς τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου τοῦ παραγομένου ὑπὸ τῶν πόλων Β Ν.

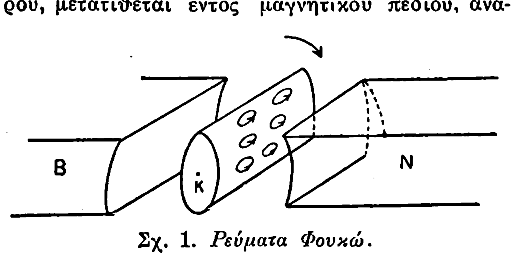

Σχ. 1. *Ρεύματα Φουκώ.*

Τὰ ρεύματα Φουκώ, ὧν ἡ μορφὴ δὲν εἶναι γνωστή, ἀναπτύσσονται ἐν ἐπιπέδοις καθέτοις πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ πεδίου καὶ ὑπόκεινται εἰς τὸν γνωστὸν νόμον τοῦ Lenz, ἤτοι τείνουσι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν μετατόπισιν, ἥτις προκαλεῖ τὴν γένεσιν αὐτῶν. Ἐκ τούτου ὅθεν προκύπτει ὅτι, ὅπως διατηρήσωμεν τὴν κίνησιν μεταλλικῆς μάζης ἐν μαγνητικῷ πεδίῳ, δέον νὰ δαπανήσωμεν σημαντικὴν ἐνέργειαν, ἥτις μετατρέπεται εἰς θερμότητα ἐντὸς τῆς μεταλλικῆς μάζης.

Πρὸς ἀποφυγὴν ἀναπτύξεως τῶν ρευμάτων Φουκὼ ἐντὸς τῶν μεταλλικῶν μαζῶν, π. χ. ἐντὸς τοῦ κυλίνδρου Κ (σχ. 1), ὑποδιαιροῦμεν τοῦτον εἰς λεπτοὺς δίσκους καθέτως τῷ ἄξονι αὐτοῦ, οὓς ἀκολούθως προσαρμόζομεν, ὥστε νὰ σχηματισθῇ ὁ κύλινδρος, φροντίζομεν ὅμως ὅπως αἱ ἐπιφάνειαι συνεπαφῆς τῶν δίσκων ἀπομονοῦνται δι' ἐπικαλύψεως αὐτῶν διὰ στρώματος βερνικίου μονωτικοῦ. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας τὰ ρεύματα Φουκὼ περιορίζονται ἐντὸς τοῦ πάχους ἑκάστου δίσκου,

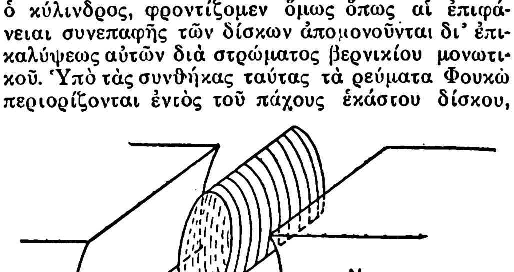

Σχ. 2. *Ὑποδιαίρεσις κυλίνδρου πρὸς ἐλάττωσιν ἀπωλειῶν ἐκ ρευμάτων Φουκώ.*

οὕτω δὲ ἡ ἀπώλεια ἐνεργείας περιορίζεται οὐσιωδῶς. Γενικῶς ἡ ὑποδιαίρεσις τῆς μεταλλικῆς μάζης δέον νὰ γίνεται εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ἐπίπεδον τῶν δίσκων νὰ εἶναι παράλληλον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ πεδίου. Τὸ σχ. 2 δεικνύει τὴν ὑποδιαίρεσιν τοῦ κυλίνδρου Κ πρὸς μείωσιν τῶν ἀπωλειῶν ἐκ ρευμάτων Φουκώ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ πυρῆνες τῶν μετατροπέων, ὡς καὶ ἐν γένει μεταλλικῶν μαζῶν, εὑρισκόμενοι ἐντὸς μεταβλητοῦ μαγνητικοῦ πεδίου δὲν εἶναι συμπαγεῖς, ἀλλὰ σχηματίζονται διὰ τῆς προσαρμογῆς πολλῶν ὁμοίων τεμαχίων μονουμένων διὰ βερνικίου ἢ χάρτου. Ἡ ἰσχὺς ἡ καταναλισκομένη ἐν δέσμῃ δίσκων ἀποτελούντων πυρῆνα παρέχεται ὑπὸ τῆς σχέσεως:

$$W = KV\left[\frac{N.\ e.\ B}{10^3}\right]^2 \text{watt}$$

ὅπου V ὁ ὁλικὸς ὄγκος τῶν δίσκων εἰς κυβικὰ δεκατόμετρα, e τὸ πάχος αὐτῶν εἰς χιλιοστόμετρα, N ὁ ἀριθμὸς τῶν κύκλων κατὰ δευτερόλεπτα, B ἡ μεγίστη ἐπαγωγὴ καὶ K συντελεστής, οὗτινος ἡ τιμὴ κυμαίνεται μεταξὺ 2 καὶ 2,5.

Τὰ ρεύματα Φουκὼ χρησιμοποιοῦνται εἰς πολλὰς συσκευάς, ἰδίᾳ πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως τῶν ταλαντευομένων κινητῶν συστημάτων. Πρὸς τοῦτο κατὰ ἄκρον τοῦ ἄξονος περιστροφῆς τοῦ ταλαντευομένου συστήματος προσαρμόζεται μεταλλικὴ μᾶζα ἐξ ἐρυθροῦ χαλκοῦ, διατιθεμένη μεταξὺ τῶν πόλων μαγνήτου. Αἱ ταλαντώσεις τοῦ συστήματος, καὶ ἑπομένως τῆς μεταλλικῆς μάζης, ἐν τῷ μαγνητικῷ πεδίῳ γεννῶσιν ἐν αὐτῷ ρεύματα Φουκώ, ἅτινα ἀντιδρῶσιν εἰς τὴν κίνησιν τοῦ συστήματος καὶ ἑπομένως προκαλοῦσιν ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως αὐτῶν.

Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ κινητὸν σύστημα εἶναι μαγνήτης Μ (σχ. 3), ἀρκεῖ πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως νὰ περιβάλωμεν τὸν μαγνήτην ὑπὸ κυλίνδρου ἐξ ἐρυθροῦ χαλκοῦ Κ, ὅτε τὰ ρεύματα Φουκὼ παράγονται ἐν τῷ κυλίνδρῳ καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως τοῦ μαγνήτου. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τύπου, τοῦ παρέχοντος τὴν καταναλισκομένην ἐνέργειαν ὑπὸ μορφὴν ρευμάτων Φουκώ, προκύπτει ὅτι αὕτη εἶναι ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τῆς συχνότητος N καὶ τοῦ τετραγώνου τῆς ἐπαγωγῆς B.

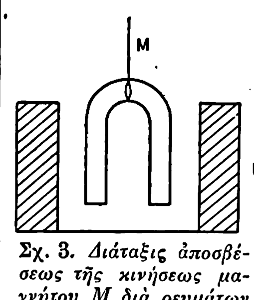

Σχ. 3. *Διάταξις ἀποσβέσεως τῆς κινήσεως μαγνήτου Μ διὰ ρευμάτων Φουκώ.*

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Φοὺλ, ἢ ***Πῶρος***, ἢ ***Θαλγαθφελασσάρ***. Βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἀπὸ τοῦ 729 μέχρι τοῦ 728 π. Χ. (βλ. λ. *Ἀσσυρία*, τ. Ε', σ. 872 β').

φοὺλ (τὸ) (ἀγγλ. full in hand, γαλλ. main pleine). Συνδυασμὸς χαρτιῶν εἰς τὸ *πόκερ* (βλ. λ., τ. Κ', σ. 414 α) ἐκ τῶν κερδιζόντων. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ὁμοίων μετ' ἄλλων δύο ὁμοίων, ἤτοι ἐκ τῆς ἑνώσεως ἑνὸς *μπρελὰν* (τρία) μεθ' ἑνὸς *ζεύγους*, π. χ. τρεῖς ἄσσοι καὶ δύο βαλέδες κλπ. Εἶναι ἀμέσως ἀνώτερον κατ' ἀξίαν τοῦ μπρελὰν (τρία) καὶ ἀμέσως κατώτερον τοῦ χρώματος. Μ. Δ. Β.

Φοὺλ (οἱ) (Foules) *[Ἐθνολ.]*. Φυλὴ τῆς Κεντρῴας καὶ Δυτικῆς Ἀφρικῆς (βλ. λ. *Φελλατά*).

φουλάρι (τὸ) (γαλλ. foulard). Ὕφασμα μεταξωτὸν ἐλαφρὸν διὰ φορέματα, καλύπτρας, λαιμοδέτας, μανδήλια, φόδραν φορεμάτων κλπ. Ἡ ὀνομασία δίδεται καὶ εἰς ἄλλα εἴδη ὑφασμάτων, ὡς: «φουλὰρ ἐμπριμέ, —μεταξωτόν, —βαμβακερόν». Ἐν Ἑλλάδι ἡ βιομηχανία τῶν φουλὰρ, ἐμφανισθεῖσα ἀπὸ 35ετίας, δίδει εἰς τὴν ἐντοπίαν ἀγορὰν διαφόρους ποιότητας. Α. Γ.-Γ.

Φουλβία (Fulvia). Θυγάτηρ τοῦ Φουλβίου Βαμβαλίωνος καὶ διαδοχικῶς σύζυγος τοῦ δημαγωγοῦ Κλωδίου (τοῦ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Μίλωνος), τοῦ Σκριβωνίου Κουρίωνος καὶ τοῦ τριάρχου Μάρκου Ἀντωνίου. Περὶ αὐτῆς λέγεται ὅτι διετρύπησε διὰ βελόνης τὴν γλῶσσαν τοῦ νεκροῦ τοῦ Κικέρωνος. Κατὰ τὴν παρὰ τῇ Κλεοπάτρᾳ διαμονὴν τοῦ συζύγου της Μάρκου Ἀντωνίου προὐκάλεσεν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀνδραδέλφου της Λ. Ἀντωνίου, τὸν πόλεμον τῆς Περουγίας κατὰ τοῦ Ὀκταβίου (41 π. Χ.). Ἡττηθεῖσα κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ συζύγου της. Ἀπέθανε τῷ 40 π. Χ. Π. Ν. Π.

Φούλβιος (Fulvius). Ὄνομα ρωμαϊκοῦ γένους πληβείων, ἐκ τῶν μελῶν τοῦ ὁποίου διέπρεψαν οἱ ἑξῆς:

— 1) *Φούλβιος Νοβίλιορ* (Fulvius Nobilior), *Μάρκος*. Ρωμαῖος ὕπατος τῷ 189 π. Χ. Ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐν Ἰβηρίᾳ ὡς πραίτωρ καὶ ὕπατος, ἀποσταλεὶς δὲ ἀνθύπατος εἰς Αἰτωλίαν κατέλαβε τὴν Ἀμβρακίαν καὶ Κεφαλληνίαν καὶ ἐτέλεσε θρίαμβον τῷ 187. Τῷ 179 ἐγένετο τιμητὴς

Digitized by Google

μετὰ τοῦ προσωπικοῦ του ἀντιπάλου Μ. Αἰμιλίου Λεπίδου, μεθ' οὗ συνεφιλιώθη. Ὑπεστήριξε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἱδρύσας ναὸν τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ἡρακλέους, διακοσμηθέντα διὰ λαφύρων τῆς Αἰτωλίας.

— *Φούλβιος Φλάκκος* (Fulvius Flaccus), *Κόϊντος*. Ρωμαῖος, τρὶς ὑπατεύσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Ἐπολέμησε κατὰ τὸν β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, κυριεύσας τὴν παρὰ τοῦ Ἀννίβα κατεχομένην Καπύην (211 π. Χ.) καὶ ἐγένετο δικτάτωρ (210).

— 3) *Φούλβιος Φλάκκος* (Fulvius Flaccus). *Κόϊντος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Διετέλεσε πραίτωρ (182 π. Χ.), ὕπατος (179) καὶ τιμητὴς (174). Ἐνίκησε τοὺς Κελτίβηρας καὶ τοὺς Λίγυρας. Παθὼν τὰς φρένας ηὐτοκτόνησεν.

— 4) *Φούλβιος Φλάκκος* (Fulvius Flaccus), *Μᾶρκος*. Ρωμαῖος ὕπατος τῷ 125 π. Χ., ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν ἰσοπολιτείαν τῶν ἰταλικῶν πόλεων. Ἐγένετο δήμαρχος (122 π. Χ.), ὑπεστήριξε τὸν Γάϊον Γράκχον καὶ ἐσφάγη μετὰ τῶν δύο υἱῶν του ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ὀπιμίου. Π. Ν. Π.

— **Φούλβιος *Μᾶρκος-Μακριανός*** βλ. λ. *Μακριανὸς* Μᾶρκος Φούλβιος.

Φοῦλβος (Fulvius). Ὄνομα ρωμαϊκοῦ γένους, κλάδου τῶν Αὐρηλίων. Τούτου διέπρεψαν οἱ ἑξῆς: —*Φοῦλβος* (Fulvus), *Τ. Αὐρήλιος*. Πάππος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς. Διετέλεσεν ὕπατος ἐπὶ Δομιτιανοῦ τῷ 85 καὶ 89 μ. Χ. καὶ ἔπαρχος τῆς Ρώμης.

— *Φοῦλβος* (Fulvus), *Αὐρήλιος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου καὶ πατὴρ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς. Ἔσχε σύζυγον τὴν Ἀρρίαν Φαδίλλαν καὶ ἐγένετο τῷ 89 μ. Χ. ὕπατος. Π. Ν. Π.

Φουλγέντιος *Πλαγκιάδης* (Fulgentius Planciades), ***Φάβιος***. Λατῖνος συγγραφεὺς τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος, συγγενὴς τοῦ ἁγίου Φουλγεντίου. Ἔγραψεν εἰς ὕφος πομπῶδες: «Mythologiae» (εἰς τρία βιβλία), συλλογὴν ἐθνικῶν μύθων μετὰ ἑρμηνειῶν καὶ ἐτυμολογιῶν συχνάκις γελοίων, «Expositio sermonum antiquorum», βραχὺ λεξιλόγιον ἀρχαϊσμῶν, πάντοτε συνεκδιδόμενον μετὰ τοῦ Νονίου Μαρκέλλου, «De expositione virgilianae continentiae», ἑρμηνευτικὸν τῆς «Αἰνειάδος», καὶ «De aetatibus mundi et hominis» συναγωγὴν ἱστορικῶν δεδομένων τῆς Βίβλου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Τὰ ἔργα του ἐξέδωκεν ὁ Helm (1898). Π. Ν. Π.

φούλης (ὁ), **φούλα** (ἡ)· ἰδιωμ. ὑποκορ. τοῦ *ἀδελφός, ἀδελφούλης*.

φοῦλι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἴασμος ὁ ἀραβικός*.

Φούλκαρις. Ἀρχηγὸς Ἑρούλων μισθοφόρων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Ἑρούλου ἐπίσης ἀρχηγοῦ μισθοφόρων Φανιθέου, μεθ' οὗ ἀπεστάλη ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἰταλίαν τῷ 539 πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκεῖ βυζαντινοῦ στρατοῦ, τοῦ μαχομένου κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν χώραν ταύτην Γότθων. Ὅτε μετά τινας μῆνας ἐφονεύθη ὁ Φανίθεος εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Καισίνης (Cesina), ὁ Φούλκαρις ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σώματος καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς πλείστας μάχας. Τῷ 554 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ναρσῆ εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, ἵνα καταλάβῃ τάς περὶ τὸν ποταμὸν Πάδον θέσεις καὶ ἀναχαιτίσῃ τοὺς ἐκ Γαλλίας κατελθόντας Φράγκους ὑπὸ τοὺς Λεύθαριν καὶ Βουτιλῖνον. Ἐν ἀρχῇ κατώρθωσε διὰ τῆς συνετῆς ἐνεργείας του νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν πρόοδον τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐν τέλει, παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχιστρατήγου Ναρσῆ, ἀπεφάσισε νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων καταληφθεῖσαν Πάρμαν· παραλαβὼν τοὺς Ἑρούλους καὶ τάγματά τινα βυζαντινοῦ στρατοῦ, ἐβάδισε κατὰ τῆς πόλεως ταύτης χωρὶς νὰ λάβῃ τὰ ἐνδεδειγμένα μέτρα ἀσφαλείας, ὅτε δὲ ἔφθασε πλησίον αὐτῆς ἐνέπεσεν εἰς ἐχθρικὴν ἐνέδραν. Τα στρατεύματά του διεσκορπίσθησαν, αὐτὸς δέ, πολεμήσας ἡρωϊκώτατα, ἐφονεύθη μετὰ πάντων τῶν συναγωνιστῶν του (θέρος 554). Ν. ΚΛΣ

φοῦλκον (τὸ) *[Βυζ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ ὁ πυκνὸς σχηματισμός, ἡ *χελώνη* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁ σχηματισμὸς οὗτος ἐλαμβάνετο ὑπὸ τῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ παραγγέλματος: «ἀδεφούλκῳ!» (ἐκ τοῦ λατ. «Ad phulcum»). Ν. ΚΛΣ

Φούλκων *ὁ Ἀνδεγαυϊκός* (Foulques d'Anjou). Βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, γεννηθεὶς τῷ 1090. Ἦτο υἱὸς τοῦ κόμητος τοῦ Anjou Φούλκωνος Δ' ἐκ τοῦ τρίτου γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Βερτράδης de Montfort. Τῷ 1109, ἀποθανόντος τοῦ πατρός του, ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν τῆς κομητείας τοῦ Anjou (ὡς Φούλκων Ε') καὶ μετ' ὀλίγον προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν κομητείαν τοῦ **Maine, κληρονομίαν** τῆς συζύγου του. Τῷ 1120 ὁ Φούλκων ἀπῆλθεν εἰς Παλαιστίνην, ὅπου διέπρεψεν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μουσουλμάνων πολέμους τοῦ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουίνου Β'. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν ἐνύμφευσε τῷ 1128 τὸν υἱόν του Geoffroy de Plantagénète μετὰ τῆς Ματθίλδης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Α' καὶ χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Ἑρρίκου Ε'. Καταλιπὼν κατόπιν τὴν κομητείαν εἰς τὸν υἱόν του, ἀπῆλθεν ἐκ νέου εἰς Παλαιστίνην, ἔνθα ἐνυμφεύθη τὴν Μελισσάνδην, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουίνου Β', ὃν καὶ διεδέχθη ἀποθανόντα τῷ 1131. Ἐτελεύτησε τῷ 1144 συνεπείᾳ πτώσεως ἐκ τοῦ ἵππου. Ν. ΚΛΣ

Φοῦλλερ (Fuller), ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος ἱστορικὸς καὶ θεολόγος (1608—1661). Συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν κυριώτερον εἶναι: «Οἱ διαπρεπεῖς ἄνδρες τῆς Ἀγγλίας καὶ Οὐαλλίας», ἐκδοθὲν τῷ 1662. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Ἱστορία τοῦ Ἱεροῦ Πολέμου» (1639), «Περιγραφὴ τῆς Παλαιστίνης» (1650), «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας» (1655) καὶ «Ἱστορία τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Καῖμπριτζ» (1655). Η. Π. Γ.

— **Φοῦλλερ** (Fuller), ***Λόϊε***. Ἀμερικανὶς καλλιτέχνις καὶ διαπρεπὴς χορεύτρια, γεννηθεῖσα παρὰ τὸ Σικάγον τῷ 1869 καὶ ἀποθανοῦσα ἐν Παρισίοις τῷ 1928. Τυχοῦσα ἐπιμεμελημένης καλλιτεχνικῆς μορφώσεως, ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας, ὑποδυομένη παιδικοὺς ρόλους. Ὁ πρῶτος θρίαμβος ὡς χορευτρίας χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1892, ὅτε ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν Φολὶ-Μπερζὲρ τῶν Παρισίων, ἡ δὲ μεγάλη της φήμη ὡς διαπρεποῦς χορογράφου καὶ καλλιτέχνιδος τοῦ χοροῦ ἡδραιώθη, ἀφ' ἧς ἐδημιούργησε τοὺς ἰδιοτύπους της χορούς (τοῦ ὄφεως, τῆς πεταλούδας, τοῦ πυρὸς) καὶ εἰσήγαγε πρωτοτύπους σκηνικὰς καινοτομίας περὶ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐγχρώμου φωτὸς τῶν προβολέων, τὸ ὁποῖον, προσπῖπτον καταλλήλως ἐπὶ κυματιζόντων καὶ ἐλαφροτάτων πέπλων, προὐξένει θέαμα αὐτόχρημα ὀνειρῶδες. Διέπρεψεν ὡσαύτως κατὰ τὰς παραστάσεις τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως τῶν Παρισίων τοῦ 1900 καὶ κατόπιν περιηγήθη τὰ μεγαλύτερα καλλιτεχνικὰ κέντρα τοῦ κόσμου. Ἱδρύσασα ἰδίαν σχολὴν χοροῦ, μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐξηκολούθησε τὰς χορογραφικὰς καὶ σκηνικὰς καινοτομίας της. Η. Π. Γ.

—**Φοῦλλερ-Μαίτλαντ** (Fuller-Maitland), ***Ἰωάννης-Ἀλέξανδρος***. Ἄγγλος μουσικὸς κριτικός, γεννηθεὶς τῷ 1856. Ἀποφοιτήσας τοῦ Καῖμπριτζ τῷ 1882, διεδέχθη τῷ 1889 τὸν Φραγκ. Χοῦφφερ ὡς μουσικὸς κριτικὸς τῶν «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου. Ἐκτὸς τῆς συντάξεως τοῦ 4ου τόμου τῆς μεγάλης «Oxford history of music» (1902), συνέγραψε τὰ ἔργα: «Βιογραφία τοῦ Σοῦμαν», «Διδάσκαλοι τῆς γερμανικῆς μουσικῆς» (1894), «Ἡ περιοδεία τοῦ μουσικοῦ» (1899), «Ἡ ἀγγλικὴ μουσικὴ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα» (1902), «Μπρὰμς» (1911), «Ὁ σύντροφος τῆς μουσικῆς» (1915), «Ἀρθοῦρος Κόλεριτζ» (1921) «Ἡ γοητεία τῆς μουσικῆς» (1926) κ.ἄ. Η. Π. Γ.

Φοῦλλερτον (Fullerton), ***λαίδη Γεωργιάνα***. Ἀγγλὶς μυθιστοριογράφος (1812—1885). Θυγάτηρ τοῦ λόρδου Γκράνβιλλ, πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας ἐν Παρισίοις, παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ ὀκταετίαν (1833—1841), μεθ' ὅ, συζευχθεῖσα τὸν Ἰρλανδὸν Ἀλ. Φοῦλλερτον, διέτριβεν ἐν Κάνναις καὶ Ρώμῃ. Ἀσπασθεῖσα τὸν καθολικισμὸν τῷ 1846, κατετάγη εἰς τὸ τάγμα τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου καὶ διῆλθε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἀσχολουμένη εἰς ἔργα φιλανθρωπικὰ καὶ θρησκευτικά. Ὡς μυθιστοριογράφος ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὴ τῷ 1844, διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἔλλεν Μίντλτον», ἀκολούθως δὲ συνέγραψε σειρὰν μυθιστορημάτων, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Γκράντλεϋ Μάνορ» (1848), «Λαίδη Μπέρντ» (1852), «Ἡ κόμισσα ντὲ Μπονέλ» (1857), «Λαυρεντία» (1862), «Τόσο παράξενο ὥστε νὰ μὴ εἶναι πιστευτό» (1864), «Κωνσταντία Σέργουντ» (1865), «Ἔγκλημα καὶ μεταμέλεια» (1868), «Μία τρικυμία στὴ ζωή» (1869), «Ἡ ἀνεψιὰ τῆς Κυρίας Τζέραλντ» (1871), «Μία θέλησις καὶ ἕνας δρόμος» (1881). Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Ὁ χρυσωρύχος καὶ ἄλλα ποιήματα» (1872). Η. Π. Γ.

Φουλλὸν (Foullon), ***Ἰωάννης-Ἐράρδος***. Βέλγος θεολόγος (1609—1668). Ἐξέδωκε: «Commentarii historici et morales perpetui ad primum Machabaeorum librum» (1660) καὶ «Ad secundum Machabaeorum librum» (1665). Ε. Γ. Π.

φουλμάρος (ὁ) (Fulmarus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν νηκτικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀελλωδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς πλείστας χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Οἱ φουλμάροι εἶναι εὐμεγέθη πτηνὰ μὲ ράμφος χονδρόν, ρώθωνας ἡνωμένους ἐπὶ ἑνὸς καὶ μόνου τρήματος, σῶμα ἀτρακτοειδὲς καὶ εὔρωστον, πτέρυγας μακράς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φουλμάρος ὁ μέγιστος* (Fulmarus maximus), ὅστις ἔχει χρῶμα ὑπόλευκον κατὰ τὴν ράχιν καὶ λευκὸν κατὰ τὴν κοιλίαν· ἡ κεφαλή του εἶναι ὑπομελανή, οἱ πόδες του φαιοκίτρινοι καὶ ἡ δερματοπτυχὴ ἡ συνδέουσα τοὺς δακτύλους μελανή. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς νοτίους θαλάσσας καὶ σπανίως πλησιάζει τὰς ἀκτάς. Ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ὁ *φουλμάρος ὁ χηνοειδὴς* (Fulmarus anseroides). Ἔχει μέγεθος νήσσης καὶ χρωματισμὸν φαιὸν μὲ μελανὰς κηλῖδας κατὰ τὴν ράχιν καὶ ὑπόλευκον εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Βόρειον Παγωμένον ὠκεανὸν καὶ πολλάκις παρακολουθεῖ τὰς φαλαινοθηρίδας, ἵνα καταβροχθίσῃ τὰ ἀπορριπτόμενα ἐκ τῆς ἁλιείας τῶν φαλαινῶν. Δ. Ν. Π.

φουλμινάτο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ βροντώδους ὑδραργύρου.

φουλμινικὰ *ἅλατα [Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *κροτικὸν ὀξύ*.

φουλμινουρικὸν *ὀξύ*, ἢ *νιτροκυανακεταμίδιον [Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $O_2N.CH(CN).CO.NH_2$, λαμβανομένη διὰ βρασμοῦ κροτικοῦ ὑδραργύρου μετὰ καλιοχλωριδίου ἢ ἀμμωνιοχλωριδίου ἐν ὑδατικῷ διαλύματι. Ἀποτελεῖ μικρὰ κρυσταλλικὰ πρίσματα, εὐδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην, τηκόμενα μετ' ἀποσυνθέσεως εἰς 145°. Σ. Γ.

Φοῦλντα (Fulda) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἔσσεν Νασσάου. Κάτ. 25.958 (1925). Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς περιέχει τὴν κρύπτην μετὰ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Βονιφατίου. Ἐν τῇ πόλει λειτουργεῖ θεολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ σχολή. Θ. Κ.

—**Φοῦλντα** (Fulda) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βορείου Γερμανίας, μήκους 218 χλμ., πηγάζων εἰς ὕψος 855 μ. ἐκ τῆς κορυφῆς Βάσερκουπε τοῦ ὄρους Ραίν. Παρὰ τὸ Μύντεν ἑνοῦται μετὰ τοῦ ποταμοῦ Βέρα καὶ συμβάλλει εἰς τὸν ποταμὸν Βέζερ. Θ. Κ.

—**Φοῦλντα** *συνθήκη* (Vertrag zu Fulda). Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης (2 Νοεμβρίου 1813) ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης Φρειδερῖκος, ἐγκαταλιπὼν τὸν Ναπολέοντα, μεθ' οὗ εἶχε συμπολεμήσει, προσεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους, ἀφοῦ προηγουμένως ἡ Αὐστρία ἠγγυήθη εἰς αὐτὸν εὐρείας ἐδαφικὰς παραχωρήσεις. Θ. Κ.

Φοῦλντα (Fulda), ***Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἔγραψε πλεῖστα σκηνικὰ ἔργα, διακρινόμενα διὰ τὸν πνευματώδη διάλογον καὶ τὴν τεχνικωτάτην πλοκήν των, ἀλλ' ἐστερημένα ἀνωτέρας δραματικῆς πνοῆς. Ἐκ τῶν ἔργων του διακρίνονται αἱ κωμῳδίαι: «Τὸ δικαίωμα τῆς γυναικός», «Κατὰ μόνας», «Τὸ νησὶ τοῦ Ροβινσῶνος», «Νεανικὴ χαρά», «Δίδυμες ἀδελφές», «Ὁ βλάκας», «Τὸ θαυματουργὸν μέσον», τὰ δράματα: «Ὁ χαμένος παράδεισος», «Ἡ σκλάβα», «Μασκαράτα», τὰ δραματικὰ παραμύθια: «Τὸ φυλακτό», «Ὁ γυιὸς τοῦ Χαλίφου» καὶ η τραγῳδία «Ἡρόστρατος». Ἐφιλοτέχνησεν ὡσαύτως πλείστας μεταφράσεις γαλλικῶν ἔργων, μετ' ἐξαιρετικῆς δὲ ἐπιτυχίας ἀπέδωκεν εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν τὰς κωμῳδίας τοῦ Μολιέρου. Λ. Κ.

Φουλποuὰντ (Foulpointe) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς Μαδαγασκάρης (βλ. λ. *Μααβελόνα*).

Φοῦλτον (Fulton) *[Γεωγρ.]*. Βιομηχανικὴ πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Νέα Ὑόρκη, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὄσβεγκω. Κάτ. 13.000. Σ. Κ. Γ.

Φοῦλτον (Fulton), ***Ροβέρτος***. Βορειοαμερικανὸς μηχανικὸς καὶ ἐφευρέτης περιώνυμος, καταγόμενος ἐξ οἰκογενείας ἰρλανδικῆς μεταναστεύσεως, γεννηθεὶς ἐν Μικρᾷ Βρεττανίᾳ (Little Britain, Πενσυλβανίας) τῷ 1765 καὶ ἀποθανὼν ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τῷ 1815. Ἀπορφανισθεὶς ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, ἐμαθήτευσε παρά τινι χρυσοχόῳ τῆς Φιλαδελφείας καὶ ἐπεδείξατο μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν ζωγραφικήν. Συνοδεύσας τῷ 1787 εἰς Ἀγγλίαν τὸν συμπατριώτην του Βενιαμὶν West, ἐγνωρίσθη ἐκεῖ μετὰ τοῦ δουκὸς Bridgewater, τοῦ κόμητος Stanhop καὶ τοῦ Τζαίημς Οὐάττ, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποίου ἐξωογονήθη ἡ πρὸς τὴν μηχανικὴν κλίσις του. Ἐπέτυχεν οὕτω τῷ 1794 προνόμιον ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ μέσου νηοδόκων ἀνάπλου τῶν διωρύγων. Ἐκεῖ ὡσαύτως ἐπενόησε μηχανὴν πλεκτικῆς, καθὼς καὶ σχοινοπλοκίας, κοπῆς καὶ λειάνσεως τοῦ μαρμάρου. Μεταβὰς κατόπιν εἰς Παρισίους ἐγκατέστησε τὸ πρῶτον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κατασκευασθὲν πανόραμα καὶ ἐδοκίμασε (1803) ἐν τῷ Σηκουάνᾳ ὑποβρύχιον σκαφίδιον, ὅπερ εἶχεν ὀνομάσει «Nautilus», τὰ γενόμενα ὅμως πειράματα δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἀπὸ μακροῦ προσπαθῶν νὰ χρησιμο-

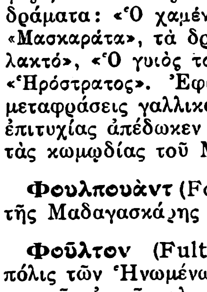

Ροβέρτος Φοῦλτον.

Digitized by Google

ποιήσῃ τὸν ἀτμὸν ὡς κινητήριον δύναμιν προώσεως τῶν πλοίων, εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὸ «Μουσεῖον τῶν τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων» πρὸς ἀπόκτησιν προνομίου εὑρεσιτεχνίας περιγραφὴν τοιαύτης ἐπινοήσεως, ἣν ἐσκόπει νὰ ἐκμεταλλευθῇ μετὰ τοῦ ἐν Παρισίοις πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς Ροβέρτου Λίβιγκστον (1797)· πλὴν τὸ σκάφος, δι' οὗ ἠθέλησε νὰ πειραματισθῇ, ἐβυθίσθη ἐν τῷ Σηκουάνᾳ, ἀποδειχθὲν λίαν ἐλαφρὸν διὰ τόσον βαρεῖαν μηχανήν. Νέον κατάλληλον σκάφος, ἐφοδιασθὲν διὰ τῆς αὐτῆς μηχανῆς ἐδοκιμάσθη ἐπιτυχῶς τὴν 9 Αὐγούστου 1803, δυνηθὲν νὰ πλεύσῃ ἐναντίον τοῦ ρεύματος. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ πείραμα ἐγένετο ἐνώπιον μεγάλης ἐπιτροπῆς ἐκ πολλῶν ἐπιστημόνων μηχανικῶν καὶ ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ναύαρχος Βιλλαρὲ-Ζουαγιέζ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐφελκύσῃ τοῦ Ναπολέοντος τὴν προστασίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀμερικὴν ἐδοκίμασεν ἐπιτυχῶς ἐπακάτιον τορπίλλην, δι' ἧς ἠδυνήθη νὰ καταστρέψῃ, πρὸς ἐπίδειξιν, τὸ βρίκιον «Dorothea» ἐν τῷ ὅρμῳ Walmer. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπινόησίς του τῆς δι' ἀτμοῦ προώσεως ἔτυχεν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις, κατόπιν τῶν ἐπιτυχῶν συγκοινωνιακῶν διαδρομῶν τοῦ διὰ μηχανῆς Boulton and Watt τῆς Βίρμιγχαμ ἐφωδιασμένου ἀτμοπλοίου του «Clermont» ἀπὸ Νέας Ὑόρκης εἰς Ὤλμπανυ (Albany) καὶ τἀνάπαλιν, παρεσχέθη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ κογκρέσσου (1808) προνόμιον ἀτμοπλοΐας τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸν Φοῦλτον, τὸν Λίβιγκστον καὶ τοὺς συνεταίρους του, διαρκείας ἀναλόγου πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ μέγεθος τῶν σκαφῶν, ἅτινα θὰ ἔθετον εἰς κίνησιν, πάντως μὴ δυναμένης νὰ ὑπερέβαινε τὴν τριακονταετίαν. Κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 1814 ἀνετέθη εἰς τὸν Φοῦλτον καὶ τοὺς συνεταίρους του ὑπὸ τοῦ Κογκρέσσου ἡ ναυπήγησις τοῦ ἀτμηλάτου πολεμικοῦ «Fulton» 38 τόννων, μὲ τροχοὺς καταμεσῆς του ἐν τῷ κύτει, ὅπερ πλοῖον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἀτμῆρες πολεμικόν. Σ. Ε. Λ.

Φουμαγκάλλι (Fumagalli), *Ἰωσήφ*. Ἰταλὸς βιβλιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1863. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Μπρέρα τοῦ Μιλάνου, ἵδρυσε τὴν «Σχολὴν τοῦ βιβλίου» καὶ τὴν «Ἰταλικὴν βιβλιογραφικὴν ἑταιρείαν», διηύθυνε τὸ περιοδικὸν «Ἰταλία» καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς καὶ ἐκδότης τοῦ «Ἰταλικοῦ ἡμερολογίου» («Almanacco italiano»). Τῷ 1921 ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσιν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς «Διεθνοῦς ἐκθέσεως τοῦ βιβλίου» καὶ κατόπιν διωρίσθη γενικὸς διευθυντὴς τοῦ ἰταλικοῦ ἰνστιτούτου τοῦ βιβλίου. Ἐδημοσίευσε: «Κατάλογοι βιβλιοθηκῶν καὶ βιβλιογραφικὸς index» (1887), «Ἰταλικὴ βιβλιογραφικὴ βιβλιοθήκη» (1889—1895), «Περὶ τῆς τοποθετήσεως τοῦ βιβλίου εἰς τὰς δημοσίας βιβλιοθήκας» (1899), «Αἰθιοπικὴ βιβλιογραφία» (1893), «Ἰταλικὴ βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ Χ. Κολόμβου, τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Νέου κόσμου καὶ τῶν ταξιδίων τῶν Ἰταλῶν εἰς τὴν Ἀμερικήν» (1893), «Lexicon typographicum Italiae» (1905), «Βιβλιογραφία» (1916), «Ἡ βιβλιογραφία» (1923) κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

φουμάγο (τὸ) (Fumago) [*Βοτ.*]. Γένος δευτερομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *δεματιδῶν*, περιλαμβάνον κυρίως εἴδη σαπρόφυτα. Τὰ κονιδιοφόρα εἶναι κατακόρυφα καὶ μονοτετμημένα. Προκαλοῦσι τὴν καπνίαν τῆς ἀμπέλου, τῆς ἰτέας κ. ἄ. Ε. Τ. Ε.

φουμαδόρος (ὁ)· δημοτ., ὁ χρησιμοποιῶν πολλὰ σιγάρα, ὁ καπνίζων ὑπερβολικὰ (ἰταλ. fumatore).

φούμαρα (τά)· δημοτ., λόγοι κενοί, ψευδεῖς, καυχησιολογίαι, φλυαρίαι.

φουμαρία (ἡ) [*Βοτ.*]· βλ. λ. *καπνίτης* (βλ. λ.).

φουμαρικὸν ὀξύ, ἢ *καπνικὸν ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Καλεῖται ἡ μία ἐκ τῶν δύο στερεοϊσομερῶν μορφῶν, εἰς ἃς δύναται νὰ ἐμφανισθῇ τὸ ἀκόρεστον δικαρβονικὸν ὀξὺ τοῦ τύπου:

HOOC. CH : CH. COOH.

Ἡ ἑτέρα ἐκ τῶν μορφῶν εἶναι τὸ *μηλεϊνικὸν ὀξύ*. Τὸ φουμαρικὸν ὀξὺ ἀνευρέθη εἰς πολλὰ φυτά, ὡς καπνόχορτον τὸ φαρμακευτικὸν κ.λ. Ἐξαχνοῦται εἰς 200° ἀναλλοίωτον. Εἶναι λίαν δυσδιάλυτον εἰς ὕδωρ καὶ ἀφομοιοῦται εὐκόλως ὑπὸ εὐρωτομυκήτων καὶ βακτηρίων. Σ. Γ.

φουμαρίνη (ἡ) (Fumarine) [*Φαρμακογν.*]. Ἀλκαλοειδὲς ἀνευρεθὲν τὸ πρῶτον εἰς τὴν πόαν τοῦ φυτοῦ Fumaria officinalis, βραδύτερον δὲ εἰς τὸ φυτὸν Glaucium corniculatum καὶ εἰς τὸ ξύλον καὶ τὸν φλοιὸν τοῦ φυτοῦ Bocconia frutescens. Ἄχροα καὶ ἄνοσμα πρίσματα, πικρᾶς γεύσεως, τήκεται εἰς 199°, ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{21}H_{19}NO_5$, ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ, λίαν διαλυτὰ εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὸν αἰθέρα καὶ τὸ βενζόλιον. Κ. Γ. Μ.

φουμάρισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φουμάρω*, χρησιμοποίησις σιγάρων, κάπνισμα.

φουμαρόλη (ἡ). Ἀτμίδες, αἱ ὁποῖαι ἀνεκπέμπονται ἐκ τοῦ κρατῆρος ἢ ἐκ τῶν ρωγμῶν τῆς ἐκχεομένης λάβας κατὰ τὰς ἡφαιστείας ἐκρήξεις, συνιστάμεναι κυρίως ἐκ θερμῶν ἀερίων, κυρίως δ' ὑδρατμῶν. Γ. Κ. Γ.

φουμάρω, ἀόρ. *ἐφουμάρισα*· χρησιμοποιῶ σιγάρα, καπνίζω (ἰταλ. fumare).

φουμέα (ἡ) (Fumea) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψυχιδῶν*. Τὸ εἶδος Fumea betulina διὰ τῶν καμπῶν του προσβάλλει τὴν ἄμπελον, τὸ δὲ Fumea casta διάφορα ἀγρωστώδη καὶ δασικὰ φυτὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν καστανέαν. Ε. Τ. Ε.

Φούμης. Ἱστορικὴ οἰκογένεια ἐν Σελίνου τῆς Κρήτης, ἀνάγουσα τὴν ἀρχήν της εἰς γένος ἀπὸ τῶν Σκορδιλῶν τοῦ Βυζαντίου τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἕδρα ταύτης εἶναι τὸ χωρίον Παπαδιανά, ὀνομασθὲν ἐκ τῶν πολλῶν τῆς οἰκογενείας κληρικῶν, γενάρχης δὲ ὁ *Κωσταντῆς Φούμης Δάσκαλος*. Τέσσαρες κλάδοι Φούμηδων διακρίνονται: *Παπᾶ-Μιχαήλ, Χατζῆ-Παπᾶ Κωνσταντίνου, Τζανῆ* καὶ *Ἰωάννου Φούμη ἢ Κωσταντουδάκι*. Ἐπιφανέστεροι τούτων ὑπῆρξαν: *Μιχαὴλ Κ. Φούμης* (1820—1904), ἔγγονος τοῦ Παπᾶ-Μιχαήλ, δημογέρων Χανίων καὶ βουλευτὴς Κρήτης. Τούτου υἱοί: *Κωνσταντῖνος* (γεν 1860), διατελέσας βουλευτής, ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως καὶ μέλος τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἀκρωτηρίου, σύμβουλος τῆς πρώτης κυβερνήσεως τῆς Κρητικῆς πολιτείας, μέλος τῆς συντακτικῆς τῶν δύο κρητικῶν Συνταγμάτων ἐπιτροπῆς, ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Θερίσου (1905), δημοσιογράφος καὶ γερουσιαστής. *Γεώργιος*, ἐπανειλημμένως βουλευτὴς καὶ ἀρχηγὸς τῶν δήμων Καντάνου καὶ Παλαιοχώρας. Ἀπὸ τοῦ Χατζῆ-Παπᾶ Κωνσταντίνου ἐκ θηλυγονίας ὁ *Κωνσταντῖνος Δεβόγας*, ὁπλαρχηγὸς καὶ πρόεδρος τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως τοῦ 1866. Ἐκ τοῦ Τζανῆ ὁ *Παπᾶ-Μᾶρκος* ἢ *Μαρτιμιανός*, ὑπηρετήσας μακρὰ ἔτη εἰς τὰ πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐκ τοῦ Ἰωάννου Φούμη ἢ Κωσταντουδάκι ὁ *Ἀναγνώστης Φούμης* καὶ οἱ τούτου υἱοί: *Πέτρος*, βουλευτὴς καὶ ἐφέτης, καὶ *Παναγιώτης*, ἰατρός. Ε. Γ.

Φοῦμι (Fumi), *Φαῦστος - Γεράρδος*. Ἰταλὸς φιλόλογος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1850. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Πίζης, τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Λειψίας καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλολογίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Παλέρμου καὶ τῆς Γενούης. Κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Carmina graeca, latina, hebrea» (1870), «Κριτικά, φιλολογικά, ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικὰ δοκίμια» (1873—1874), «Πολιτισμὸς καὶ ἐκπαίδευσις» (1875), «Ὁ θρῆνος τοῦ Νταμαϋάντι», ἔμμετρος μετάφρασις ἐκ τῆς σανσκριτικῆς (1867), «Συγκριτικὴ ἱστορία τῶν κλασσικῶν καὶ νεολατινικῶν γλωσσῶν», «Ἡ γλωσσολογία καὶ οἱ νεογραμματικοί» (1881), «Γλωσσολογία καὶ προϊστορία» (1884), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

φουμιά (ἡ)· δημοτ., καύχημα, ἐγκαλλώπισμα, στολίδι: παροιμ. «κάλλιο φουμιὰ τῆς γῆς παρὰ πομπὴ τοῦ κόσμου», κρείττων ὁ θάνατος τῆς ἀτιμίας (ἐκ τοῦ ἀρχ. *φήμη*).

φουμίζω· ἰδιωματ., ἀποτελῶ καύχημα, ἐγκαλλώπισμα, στολίδι.

φοῦμος (ὁ), καὶ **φοῦμο** (τό)· ἡ καπνιά, ἡ αἰθάλη χρησιμοποιουμένη ὡς χρωστικὴ οὐσία

Φούμπαου (Fumbau) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τῆς χώρας Μπαμοὺμ ἐν τῷ κεντρικῷ Καμερούν. Κάτ. 18.000. Εἶναι περιτετειχισμένη. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουν ξένα ἐμπορικὰ πρακτορεῖα καὶ μικρὰ παροικία Εὐρωπαίων. Μ. Δ. Β.

Φουνάριος *Γρατιανός*. Ρωμαῖος στρατηγὸς (βλ. λ. *Γρατιανὸς Φουνάριος*).

Φοῦνγκ (Fung) [*Γεωγρ.*]. Ἐπαρχία τοῦ Ἀγγλοαιγυπτιακοῦ Σουδάν, μεταξὺ τοῦ Κυανοῦ καὶ τοῦ Λευκοῦ Νείλου. Ἔχει ἔκτασιν 82.800 τ. χλμ. καὶ 131.000 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Σίνγκαλ*. Κατοικεῖται ὑπὸ τῆς ὁμάδος τῶν λαῶν *Φοῦντζοι* (βλ. λ.), ἐξ ὧν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Μ. Δ. Β.

φοῦνδα (ἡ)· βλ. λ. *κοιλιόδεσμος*.

Φοῦνδα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰταλίας, ἀναφερομένη ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἀρχαιολογίᾳ τοῦ Διονυσίου, ὡς εὕρηται παρὰ Στεφάνῳ (670, 13). Ὁ κάτοικος *Φουνδανός*. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Φουνδαγιᾶται (οἱ). Ἑτέρα ὀνομασία τῶν αἱρετικῶν *Βογομίλων* (βλ.λ.) ἀπὸ τοῦ θυλάκου (funda), ὃν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν.

Φοῦνδοι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Αὐσόνων ἐν Λατίῳ τῆς Ἰταλίας, «σφόδρα εὔοινος», κειμένη εἰς τὴν βορείαν ἄκραν βαλτώδους πεδιάδος μεταξὺ τῆς Ταρρακίνης καὶ Φορμιῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ. Εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς ηὐδοκίμει ἡ ἄμπελος, ἐφημίζετο δὲ ὁ φουνδανὸς καλούμενος οἶνος αὐτῆς (*Στράβ.* Ε, 234). Κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα ἐκηρύχθη civitas sine suffragio. Συμμετασχοῦσα ὅμως εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πριβέρνου τῷ 327 π. Χ., ὑπεβιβάσθη εἰς ἁπλῆν πόλιν, ὅπως καὶ αἱ Φορμίαι. Τῷ 190 π. Χ. ἀνέκτησε τὰ πολιτικά της δικαιώματα, ἐπὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου ἐδέχθη ἀποικίαν Ρωμαίων ἀπομάχων καὶ ἤκμασεν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἰσοπολῖτις (municipium). Ἐξ αὐτῆς κατήγετο ἡ οἰκογένεια τῆς Λιβίας. Σήμερον καλεῖται Fondi, ὅπου σῴζονται σημαντικὰ ἐρείπια αὐτῆς (πύλη καὶ τείχη περιβόλου ρωμαϊκῆς ἐποχῆς κτλ.). Α. Θ. Σ.

φούνδουλος (ὁ) (Fundulus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἰχθύων φυσοστόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπρινοδοντιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροσώμων κυπρίνων, ἀπαντώντων εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα πλείστων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Φουνδούσιοι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 7) τὰ δυσμικώτερα τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου (νῦν Ἰουτλάνδη), μεταξὺ τῶν Χάλων πρὸς νότον καὶ τῶν Χαρούδων πρὸς ἀνατολάς. Ἄγνωστος ἄλλοθεν. Α. Θ. Σ.

Φοῦνκε (Funcke), *Ὄθων*. Γερμανὸς θεολόγος καὶ συγγραφεὺς (1836—1910). Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη πάστωρ ἐν Βρέμῃ. Συνέγραψε πλεῖστα λαϊκὰ ἔργα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἀφελῶς οὑμοριστικὴν χάριν καὶ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἐναργὲς ὕφος των. Τὸ κυριώτερον τούτων εἶναι: «Ταξιδιωτικαὶ εἰκόνες καὶ ἀντίλαλοι τῆς πατρίδος» (τρεῖς σειραί). Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του, διδακτικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον περιεχομένου, ἄξια μνείας τυγχάνουσι: «Τὰ χριστιανικὰ ἐρωτήματα», «Τὰ ἴχνη τοῦ ζωντανοῦ θεοῦ μου εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς μου», «Θέλεις νὰ θεραπευθῇς;», «Τὸ σχολεῖον τῆς ζωῆς» κ. ἄ. Ὁ Φοῦνκε ἀπεκλήθη ὁ Χριστιανὸς οὑμοριστής. Λ. Κ.

Φοῦνκ-Μπρεντάνο (Funk-Brentano), *Φραγκίσκος*. Γάλλος ἱστορικός, καταγόμενος ἐκ Λουξεμβούργου, γεννηθεὶς τῷ 1862. Διετέλεσε βιβλιοθηκάριος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ναυστάθμου καὶ ὑφηγητὴς εἰς τὸ Collège de France καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἔγραψε δὲ πλεῖστα ἔργα, σχετικὰ ἰδίᾳ μὲ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Τούτων κυριώτερα εἶναι: «Ὁ βίος τῆς Βαστίλλης» (1889), «Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βαστίλλης» (1898), «Ἡ ἀντιβασιλεία» (1909), «Ὁ μεσαίων» (1922), «Τὸ παλαιὸν καθεστὼς» (1926) κλπ. Χ. Δ.

Φουνσάλ (Funchal) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τῆς νήσου Μαδέρας καὶ ἐμπορικὸς αὐτῆς λιμὴν ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς νήσου, ἐκτισμένη εἰς τὸν μυχὸν ὁμωνύμου τῇ πόλει κόλπου. Ἔχει 45.000 κατοίκους καὶ παράγει σάκχαριν, λαχανικά, οἶνον καὶ εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς ἀνθρακεύσεως πλοίων.

—**Φουνσάλ** (Funchal) [*Γεωγρ.*]. Ἐπαρχία τῆς Πορτογαλίας, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν νήσων τῶν ἀπαρτιζουσῶν τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς Μαδέρας. Ἔχει ἔκτασιν 815 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, πληθυσμὸν 180.000 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον πόλιν. Τὸ κλῖμα τοῦ ἀρχιπελάγους τούτου εἶναι εὔκρατον καὶ ἐκ τῶν ὑγιεινοτέρων τοῦ κόσμου διὰ τοὺς πάσχοντας ἐκ πνευμονικῶν παθήσεων. Προϊόντα τὰ τῆς Μαδέρας.

φούντα (ἡ)· δημοτ., ὁ θύσανος: «ἡ φούντα τοῦ φεσιοῦ, — τοῦ τσαρουχιοῦ» || ἡ ἄνθησις τοῦ ἀραβοσίτου κττ. φυτῶν || φρ. «δουλειὲς μὲ φοῦντες» ἐπὶ περιπλόκων ἀπασχολήσεων.

φουντάνα (ἡ)· λέξις δι' ἧς δηλοῦται ἐν Κρήτῃ πηγὴ ἀφθόνων ὑδάτων (ἐκ τοῦ ἰταλ. fontana).

Φουντάνα [*Γεωγρ.*]. —1) Πηγὴ πλουσία παρὰ τὸ χωρίον Σχαλάνι τῆς Κρήτης, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ὁ Μοροζίνης διὰ μακροῦ ὑδραγωγείου διωχέτευσε (1628) εἰς Ἡράκλειον, εἰς τὴν ὁμώνυμον αὐτοῦ κρήνην, ἐκαθάρισε δὲ καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς (1830—1840). —2) Λόφος τραχὺς παρὰ τὸ χωρίον Μορώνι τῆς Κρήτης, τὸν ὁποῖον καταλαβὼν ὁ Κόρακας τῷ 1827, ἐνῷ κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐσώθη. —3) Κοιλὰς τῶν νοτιοανατολικῶν κλιτύων τῆς Ἴδης ἐν Κρήτῃ παρὰ τὸ χωρίον Ἀξέντι, ὅπου τῷ 1868 συνεκροτήθη μάχη Κρητῶν καὶ Τούρκων. Ε. Γ.

—**Φουντάνα** [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μαγαζιῶν τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. (1928) 65.

φουντανέλλα (ἡ) [*Ἀνατομ.*]· βλ. λ. *βοθρίον*.

φουντάρω. Σημαίνεται οὕτω κοινῶς ὑπὸ τῶν ναυτικῶν: 1) Βυθίζω πλοῖόν τι διὰ βιαίου μέσου, καὶ δὴ δ' ἐμβολῆς ἢ συρράξεως. 2) *Ποντίζω* ἄγκυραν καὶ κατ' ἐπέκτασιν *ἀγκυροβολῶ*. Ἡ πρᾶξις *φουντάρισμα* καὶ ἡ μετοχὴ *φουνταρισμένος*. Σ. Ε. Λ.

Φοῦντζοι (οἱ) (Fungi, Fundsch, Fung, Funj). Ὁμὰς λαῶν τῆς Ἀφρικῆς, κατοικούντων εἰς τὴν

Digitized by Google

χώραν Σεννὰρ τοῦ Ἀγγλοαιγυπτιακοῦ Σουδάν. Εἰς τὴν χώραν ταύτην εἶχον εἰσβάλει κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἵδρυσε τὸ βασίλειον τοῦ Σεννάρ, κατόπιν δὲ ἐπεξετάθησαν καὶ πρὸς τὴν Νουβίαν, ἣν ὑπέταξαν μέχρι τοῦ Οὐάντι-Χάλφα, μέχρις ὅτου ὑπετάγησαν τῷ 1821 ὑπὸ τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ. Εἶναι συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ντίνκα καὶ τοὺς Μπέρταρ, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν παρουσιάζει πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τὴν τῶν Ἀβησσυνῶν. Καταγίνονται κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ εἰς τὴν γεωργίαν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν περιωρίσθη μεγάλως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, συνεπείᾳ ἰδίως τῆς ἐπεκτάσεως εἰς τὴν χώραν τῶν ἄλλων γειτονικῶν λαῶν. Μ. Δ. Β.

Φουντέϊκα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ρουγκοζαίνης τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 80.

φούντι (τό)· δημοτ., ἕκαστον τῶν ἐπὶ τῶν βάσεων τῶν οἰνοφόρων βυτίων ξύλων (ἰταλ. fundo).

φούντι (τὸ) *[Μετρολ.]*. Μέτρον βάρους ἐν Γερμανίᾳ (βλ. λ. *πφούντ*).

Φούντι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον τοῦ νοτίου Εὐβοϊκοῦ, τὸ πρῶτον ἀριστερᾷ τῷ καταπλέοντι διὰ τῆς συστάδος τῶν Πεταλιῶν εἰς τὸν ὅρμον Μαρμάρι. Ἐπὶ τοῦ νησίου τούτου (πλάτ. 38° 01' 45'' Β., μῆκ. 24° 15' 10'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1597: Petalii gulf) ἐτοποθετήθη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1913 ὁ πρῶτος αὐτόματος φάρος Ἄγκα τοῦ ἑλληνικοῦ φωτιστικοῦ δικτύου, ἐκπέμπων ἐρυθρὰς ἐκλάμψεις. Σ. Ε. Λ.

φούντικος (ὁ) (fondico). Ἀποθῆκαι θολωταὶ τριώροφοι καὶ τετραώροφοι ἐπὶ τοῦ κέντρου τῶν τειχῶν τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης ὑπὲρ τὴν θολωτὴν πύλην καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς, χρησιμοποιούμεναι ἐπὶ ἐνετοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας πρὸς φύλαξιν ἐμπορευμάτων, πρὸς διαμετακόμισιν ἢ ἐξαγωγήν, ὡς φυλακαὶ καὶ ὡς σταθμοὶ φρουρᾶς. Τῷ 1856 κατέπεσεν ἐκ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ. Ε. Γ.

φοῦντο (τό), καὶ **φοῦντος** (ὁ)· δημοτ., ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης, τῆς λίμνης, τοῦ ποταμοῦ κττ.: «πάει 'ς τὸ φοῦντο» κατεβυθίσθη· ‖ ναυτ. φρ. «δὲν ἐβρῆκε φοῦντο· κρεμαστὰ τὰ νερά» ἡ βολὶς δὲν εὗρε βυθόν· ἄβυσσος, «βλέπω τὸ φοῦντο μὲ τὸ γυαλί» διακρίνω τὰς λεπτομερείας τοῦ θαλασσίου βυθοῦ διὰ τοῦ βυθοσκοπίου· ‖ κέλευμα, ἀντὶ τοῦ «*πόντισον!*»: «φοῦντο τὴ δεξιά», πόντισον δεξιά.

φοῦντος (ὁ)· βλ. *φοῦντο*.

Φοῦντος, Γεώργιος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαινήτων τῆς Ἄνδρου. Ὁπλαρχηγὸς τοῦ Νικηταρᾶ, ἔλαβεν, ἐπὶ κεφαλῆς 50 Ἀνδρίων, ἡρωϊκὸν μέρος εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων τὴν 22 Ἰουλίου 1822. Βραδύτερον ἐξεστράτευσεν εἰς Κάρυστον καὶ ἔπεσεν ἐκεῖ μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων. Δ. Π. Π.

φουντουκέλαιον (τὸ) *[Χημ.]*· βλ. λ. *λεπτοκαρύας* ἔλαιον.

φουντούκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *λεπτοκαρύου* (βλ. λ.).

φουντουκιά (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λεπτοκαρύα*.

—**φουντουκιὰ *τοῦ Χαλεπίου*.** Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πιστάκη* (βλ. λ.) ἢ *καρποφόρος* ἢ *γνησία*.

Φουντουκλῆ *[Γεωγρ.]*. Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (βλ. *Φιντικλῆ*).

φουντούλης (ὁ)· ἰδιωμ. Κρήτ., ὁ κομψός, ὁ κομψευόμενος, ὁ καλοενδεδυμένος.—Ἐπίρρ. ***φουντούλικα***, κομψά. ΕΡ. Μ.

φουντουμία (ἡ) (Funtumia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυνοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς καὶ ἰδίως τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Φουντρὰ (Foudras), ***Θεόδωρος-Λουδοβῖκος-Αὔγουστος***, *μαρκήσιος ντὲ* —. Γάλλος μυθιστοριογράφος, καταγόμενος ἐκ Σιλεσίας (1800—1872). Εἰργάσθη ἐπὶ μακρὸν εἰς ἐφημερίδας, ἔγραψε δὲ σειρὰν ὅλην μυθιστορηματικῶν ἔργων, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων περιγράφει τὴν ζωὴν τῆς παλαιᾶς ἀριστοκρατίας («Εὐπατρίδαι κυνηγοί», «Οἱ παλαιοὶ εὐπατρίδαι», «Οἱ ἱππόται τοῦ λανσκενέ», «Ἱστοριπία μιᾶς μεγάλης κυρίας», «Ἡ κόμισσα Ἀλβίντζι», «Χρυσωμέναι δυστυχίαι» κ. ἄ.). Χ. Δ.

Φούντυ (Fundy) *[Γεωγρ.]*. Κόλπος τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, εἰσχωρῶν εἰς τὴν ξηρὰν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τῆς Ν. Βρουνσβίκης καὶ τῆς Ν. Σκωτίας, εἰς βάθος 250 χλμ. Τὸ πλάτος αὐτοῦ, μέχρις ἀποστάσεως 80 περίπου χλμ. ἀπὸ τοῦ στομίου του, κυμαίνεται ἀπὸ 40 ἕως 60 χλμ. Ὁ κυριώτερος λιμὴν εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς κείμενος τοιοῦτος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Σ. Κ. Γ.

φούντωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φουντώνω*, τὸ ἄναμμα τῆς πυρᾶς, ἀνάφλεξις: «φούντωμα τῶν κλαριῶν, — τῶν ξύλων»· ‖ τοποθέτησις τῶν φουντίων, τῶν βάσεων τῶν οἰνοφόρων βυτίων: «τὸ φούντωμα τοῦ βαρελλιοῦ».

Φούντωμα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Στόλου τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 130.

φουντώματα (τά). Καλοῦνται οὕτω ἐν Κρήτῃ δύσβατοι στενοπορίαι ὀρεινῶν μερῶν, προκυπτόντων αἰφνιδίως ἔμπροσθεν τοῦ βαδίζοντος διὰ λοφωδῶν κορυφῶν καὶ στενωμάτων. Ἡ λέξις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὰ *δερβένια*.

Φουντώματα *[Γεωγρ.]*. Πολλαὶ τοποθεσίαι ἐν Κρήτῃ, ὧν ἱστορικὴ εἶναι ἡ παρὰ τὰ Χάλαρα τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, πλησίον τοῦ χωρίου Ρωδακίνου Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου ὑπέστη φοβερὰν καταστροφὴν ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς τῷ 1828 (18 Μαΐου). Ε. Γ.

φουντωμένος, —η, —ο· παθ. μετχ. τοῦ *φουντώνω*, ἐπὶ φυτοῦ, τὸ ἔχον ἀνεπτυγμένην τὴν κόμην, τὸ φύλλωμα: «φουντωμένο δένδρο, — ἀμπέλι».

φουντώνω· δημοτ., ἐπὶ φυτῶν, ἀναπτύσσω τὴν κόμην, τὸ φύλλωμα, τὴν βλάστησιν: «φούντωσε τὸ ἀμπέλι»· ‖ ἐπὶ πυρᾶς, ἀνάπτω, ἐκπέμπω φλόγας· ‖ μεταφ., αὐξάνω, ἀναπτύσσομαι: «φούντωσε ἡ ἐπιδημία»· ‖ «φούντωσε τὸ σπίτι ἀπὸ τὸν καπνόν» ἐπληρώθη καπνοῦ.

— **φουντώνω**· δημοτ., ἐπὶ βαρελλίων, τοποθετῶ τὰ φούντια, τὰ ξύλα τῶν βάσεων.

φουντωτός, —ή, —ό· δημοτ., ὁ ἐμφανίζων οἱονεὶ φούνταν, θυσανώδης· ‖ ἐπὶ φυτῶν, δασύς, πυκνόφυλλος.

Φοὺξ (Fuchs), ***Ἀλβέρτος.*** Ἑλβετὸς μουσικός, γεννηθεὶς τῷ 1858. Ἔζησε τὸ πλεῖστον ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ἐμορφώθη μουσικῶς, γενόμενος, μεταξὺ ἄλλων, ἰδιοκτήτης τοῦ ᾠδείου τοῦ Βισβάδεν, εἶτα δὲ καθηγητὴς τοῦ ᾠδείου τῆς Δρέσδης καὶ ἀπὸ τοῦ 1901 διευθυντὴς τῆς παρὰ τοῦ Σοῦμαν ἱδρυθείσης ᾠδικῆς ἀκαδημίας. Ὡς συνθέτης νεωτεριστικῶν τάσεων ὁ Φοὺξ ἐγένετο γνωστὸς διὰ πολλῆς μουσικῆς δωματίου, μελῳδιῶν, ἀνδρικῶν, γυναικείων καὶ μεικτῶν χορῳδιῶν, μιᾶς «Οὐγγρικῆς σουΐτας», πολλῶν θρησκευτικῶν ἔργων κτλ. Διετέλεσεν ἐπίσης μουσικοκριτικὸς τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Δρέσδης» καὶ ἐξέδωκε τὸ πόνημα: «Taxe der Streichinstrumente» (1907). Γ. Σ.

— **Φοὺξ** (Fuchs), ***Ἐδουάρδος.*** Γερμανὸς ἠθογράφος καὶ λογοτέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1870. Ἐγένετο γνωστὸς κυρίως διὰ τῶν ἔργων του: «Ἱστορία τῆς ἐρωτικῆς τέχνης» (1908) καὶ «Εἰκονογραφημένη ἱστορία ἠθῶν» (1909—1910, 3 τ.). Ἔγραψεν ἐπίσης: «Ἡ γελοιογραφία τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν» (1901—1904, 3 τ.), «Οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ γελοιογραφίᾳ» (1922), «Ἡ γυνὴ ἐν τῇ γελοιογραφίᾳ» (νέα ἔκδ. 1928), «Ὀνορὲ Ντωμιὲ ξυλογραφίαι καὶ λιθογραφίαι», «Ὁ ζωγράφος Ντωμιὲ» (1930). Θ. Κ.

— **Φοὺξ** (Fuchs), ***Ἐμμανουὴλ-Λάζαρος.*** Γερμανὸς μαθηματικός, γεννηθεὶς τῷ 1833 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1902. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Τὰ ἔργα του ἐξεδόθησαν εἰς τρεῖς τόμους (1904—1909).

— **Φοὺξ** (Fuchs), ***Ἐρνέστος.*** Αὐστριακὸς ὀφθαλμολόγος, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τῷ 1851. Τῷ 1880 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν Lüttich, ἀπὸ δὲ τοῦ 1885 ἐν τῇ ὀφθαλμολογικῇ κλινικῇ τῆς Βιέννης. Ἔγραψε: «Das Larcom des Uvealtractus» (1882), «Die Ursachen und die Verhütung der Blindheit» (1885) κλ., ὡς καὶ τὸ κλασσικὸν σύγγραμμα «Ὀφθαλμολογίας», μεταφρασθὲν εἰς ἓξ γλώσσας, ἐκδοθὲν δὲ πλειστάκις. Ο. Ρ.

— **Φοὺξ** (Fux), ***Ἰωάννης-Ἰωσήφ.*** Αὐστριακὸς μουσουργὸς (1660—1741). Διετέλεσε μουσικοσυνθέτης τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς τῆς Βιέννης, μουσικὸς διευθυντὴς τῆς μητροπόλεως τοῦ Ἁγ. Στεφάνου κτλ. Συνέθεσε: λειτουργίας, ρέκβιεμ, ἑσπερινοὺς καὶ ψαλμούς, ὀρατόρια, μελοδράματα, ἐξ ὧν ἡ «Elisa», τὴν περίφημον διὰ τὴν ἀντιστικτικὴν της ἐπεξεργασίαν «Missa canonica», σονάτας κτλ. Εἶναι ὡσαύτως ὁ συγγραφεὺς τοῦ εἰς λατινικὴν γραφέντος ἐγχειριδίου ἀντιστίξεως «Gradus ad Parnassum» (1725), ἔργου κλασσικοῦ, μεταφρασθέντος εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ γαλλικήν. Γ. Σ.

— **Φοὺξ** (Fuchs), ***Ἰωάννης-Νεπομούκ.*** Αὐστριακὸς μουσουργὸς (1842—1899). Διετέλεσε διευθυντὴς ὀρχήστρας πολλῶν αὐστριακῶν καὶ γερμανικῶν θεάτρων, τέλος δὲ τοῦ Μελοδράματος τῆς Βιέννης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1893 διευθυντὴς τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ᾠδείου τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλομούσων. Συνέθεσε τὸ μελόδραμα «Zingara» καὶ ἐπεξειργάσθη ἐκ νέου τὰ μελοδράματα «Almira» τοῦ Χαίντελ, «Ἀλφόνσος καὶ Ἐστρέλλα» τοῦ Σοῦμπερτ καὶ «Ὁ γελασμένος καδῆς» τοῦ Γκλούκ. Γ. Σ.

— **Φοὺξ** (Fuchs), ***Ροβέρτος.*** Γερμανὸς μουσουργός, ἀδελφὸς τοῦ *Ἰωάννου*. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἁρμονίας ἐν τῷ ᾠδείῳ τῆς Βιέννης καὶ συνέθεσε σειρὰν ἔργων, μεταξὺ τῶν ὁποίων μνημονεύονται: συμφωνίαι, σονάται, σερενάται, μία λειτουργία, ἡ εἰσαγωγὴ διὰ τὸ δρᾶμα τοῦ Γκριλλπάρτσερ «Des Meeres und der Liebe Wellen», τὰ μελοδράματα «Die Königsbraut» (1889), «Die Teufelsglocken» (1892) κτλ. Γ. Σ.

—**Φοὺξ** (Fuchs), ***Κάρολος-Ντόριους-Ἰωάννης.*** Γερμανὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ μουσικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1838. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Τάχιστα ἀπέκτησεν ἐξαίρετον φήμην ὡς δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ τῆς μουσικωτάτης ἑρμηνείας τῶν μεγάλων κλασσικῶν. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Κούλλακ, διετέλεσε μουσικὸς διευθυντὴς ἐν Χίρσμπεργκ τῆς Σιλεσίας, ἔνθα ἵδρυσε «Μουσικὴν Ἑταιρείαν», διευθυντὴς τοῦ Ὠδικοῦ Ὁμίλου τοῦ Δάντσιγκ κλπ. Ἔγραψε: «Die Zukunft des musik. Vortrag» (1884), «Praktische Anleitung zum Phrasieren» (1886, μετὰ τοῦ Ρίμαν) «Thematikon» (διὰ τὸ μελόδραμα τοῦ Γκάστ: «Die heimliche Ehe»), «Takt und Rhythmus in Choral» (1912) κλπ. Αἴσθησιν ἐπροκάλεσε τῷ 1869 τὸ ποιημάτιον αὐτοῦ «Virtuos und Dilettant». Συνέθεσε σειρὰν τεμαχίων διὰ κλειδοκύμβαλον ἐπὶ δημωδῶν ἑλληνικῶν θεμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλλάς». Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Ἰούλιος* ἐξέδωκε «Kritik der Tonwerke», «Die Komponisten von Bach bis zum Gegenwart» (1897) κλπ. Γ. Σ.

—**Φοὺξ** (Fuchs), ***Κονράδος-Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς ἰατρὸς (1803—1855). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βυρτσβούργῳ (1833) καὶ ἀργότερον τῆς νοσολογίας καὶ θεραπευτικῆς ἐν Γοτίγγῃ (1838). Ἔγραψε: «De lepra Arabum» (1831), ἐπὶ τῆς μαλακύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου (1838), τρίτομον «Δερματολογίαν» (Γοτίγγη 1840—41), καὶ τετράτομον «Νοσολογίαν καὶ θεραπευτικήν» (1845—1848). Ο. Ρ.

—**Φοὺξ** (Fuchs), ***Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1840. Τῷ 1864 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀϊδελβέργῃ καὶ τῷ 1867 τῆς ἰατρικῆς ἐν Βόννῃ. Τῷ 1883 ἐγένετο καθηγητὴς καὶ τῷ 1891 διευθυντὴς τοῦ νευρολογικοῦ τμήματος τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου Βόννης. Ἔγραψε σειρὰν κλινικῶν καὶ φυσιολογικῶν ἐργασιῶν, ἐπὶ τῆς μηχανικῆς θεωρίας τῆς θερμότητος ἐπὶ τῶν μυῶν, τῆς ὑπνώσεως κλπ. Ο. Ρ.

φουξία (ἡ) (Fuchsia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀναγροειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν 50 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *φουξία ἡ βοτρυοειδής* (Fuchsia racemosa), ἥτις καλλιεργεῖται πρὸς κόσμον καὶ παρέχει ἐδώδιμον καρπόν. Δ. Ν. Π.

φουξιαναὶ *συναρτήσεις* (fonctions fouchsiannes). Οὕτως ὠνόμασεν ὁ Πουανκαρὲ τὰς ὑπερβατικὰς συναρτήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ μένουν ἀναλλοίωτοι εἰς πᾶσαν ἀντικατάστασιν τῆς μεταβλητῆς z διὰ $\dfrac{\alpha z + \beta}{\alpha' z + \beta'}$, α, α', β, β' πραγματικαὶ σταθεραί, $\alpha\beta - \alpha\beta' = 1$. Τὸ σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν οἱ μετασχηματισμοί, ὠνόμασεν ὁ Πουανκαρὲ *φουξιανὸν σύμπλεγμα* (groupe fuchsien). Αἱ φουξιαναὶ συναρτήσεις ὀνομάζονται καὶ *συναρτήσεις τοῦ Πουανκαρέ*, τὸ δὲ φουξιανὸν σύμπλεγμα καὶ *σύμπλεγμα τοῦ Πουανκαρέ*. Π. Θ. Κ.

φουξίνη (ἡ), ἡ ***ἐρυθρὸν τῆς ἀνιλίνης*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων συνθετικῶν χρωμάτων τῆς σειρᾶς τοῦ τριφαινυλομεθανίου. Παρασκευάζεται ἐν μεγάλῳ ἐκ τοῦ ἀκαθαρίστου ἀνιλινελαίου διὰ μερικῆς ἐξουδετερώσεως δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἀναμείξεως μετὰ νιτροβενζολίου καὶ νιτροτολουολίου ὡς καὶ ὀλίγης κόνεως σιδήρου καὶ θερμάνσεως εἰς 190°. Τὸ μεταλλικῆς στιλπνότητος τῆγμα κατεργάζεται διὰ βράζοντος ὕδατος καὶ τὸ λαμβανόμενον διάλυμα τῆς φουξίνης καθιζάνεται διὰ μαγειρικοῦ ἅλατος. Κατὰ νεωτέρας μεθόδους παρασκευάζεται ἐπίσης φουξίνη διὰ κατεργασίας ἀνιλίνης μετὰ φορμαλδεΰδης ἢ δι' ἠλεκτρολυτικῆς μεθόδου, ἡ δὲ παλαιοτέρα συνήθης μέθοδος τῆς ὀξειδώσεως διὰ ἀρσενικικοῦ ὀξέος ἔχει ἤδη τελείως ἐγκαταλειφθῆ. Ἡ φουξίνη ἀπὸ γηγς ἀπόψεως εἶναι μεῖγμα ὑδροχλωρικῆς ροζανιλίνης καὶ παραροζανιλίνης καὶ ἀποτελεῖ ἐξ ὕδατος ἀνακρυσταλλούμενον σκοτεινοπρασίνους μεταλλικῶς στίλβοντας κρυστάλλους, οἵτινες διαλύονται εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὴν ἀμυλικὴν ἀλκοόλην δι' ἐρυθρᾶς χροιᾶς. Εἰς τὸν αἰθέρα εἶναι ἀδιάλυτος καὶ δι' ἀλκαλίων ἢ ἀναγωγικῶν μέσων ἀποχρωματίζεται. Χρησιμοποιεῖται πρὸς χρῶσιν ἱστῶν, δερμάτων, τροφίμων, διὰ τὰ ὁποῖα ὅμως πρέπει νὰ εἶναι ἐντελῶς ἐλευθέρα ἀρσενικοῦ. Ἐπίσης ἀπο-

Digitized by Google

λεῖ τὴν πρώτην ὕλην τῆς παρασκευῆς τοῦ κυανοῦ τῆς ἀνιλίνης. Πλὴν τῆς ὑδροχλωρικῆς ροζανιλίνης ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ κατ' ἀνάλογον τρόπον παρασκευαζομένη ὀξικὴ καὶ νιτρική. Ἡ φουξίνη βάπτει τὴν μέταξαν καὶ τὸ ἔριον εἰς οὐδέτερον λουτρὸν ἐρυθρὰ μετ' ἰώδους ἀποχρώσεως, τὸν βάμβακα δὲ μετὰ προηγουμένην πρόστυψιν διὰ ταννίνης. σ. γ.

φουξίτης (ὁ) (Fuchsit) *['Ορυκτολ.]*. Χρωμιοῦχος μοσχοβίτης. Ἀπαντᾷ εἰς χειροπληθῆ συσσωματώματα, σχηματιζόμενα κατὰ τὴν μετουσίωσιν χρωμιούχων ὀλιβινικῶν πετρωμάτων. Ἔχει σκληρότητα $1\,{}^1/_2$—2 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,85—2,88 καὶ χρῶμα σμαραγδοπράσινον μέχρι χλοοπρασίνου. Εὑρέθη εἰς τὸ Schwarzenstein τοῦ Τυρόλου, εἰς τὰ Οὐράλια καὶ τὴν Γουατεμάλαν. γ. κ. γ.

φουξόνη (ἡ), ἡ ***διφαινυλοκινομεθάνιον*** *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου:

$$(C_6H_5)_2\ C : C_6H_4 : O$$

ἀποτελοῦσα τὴν ἀρχικὴν ἕνωσιν τῶν χρωμάτων τῆς τριφαινυλομεθανικῆς σειρᾶς. σ. γ.

φουξονιμίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $(C_6H_5)_2\ C : C_6H_4 : NH$, ἀποτελοῦσα βασικὴν ἕνωσιν, ἄγνωστον ἐν μονομοριακῇ καταστάσει, τῶν χρωμάτων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ἀ ινοκαρβινολῶν. σ. γ.

Φούρ, ***Χώρα τῶν —*** *[Γεωγρ.]*· 6λ. λ. *Νταρφόρ.*

φουράνιον (τό), ἡ ***φουρφουράνιον*** *['Οργ. Χημ.]*. Ἑτεροκυκλικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου:

$$\begin{array}{l} CH = CH\diagdown \\ | \qquad\qquad\quad O \\ CH = CH\diagup \end{array}$$

παρασκευαζομένη διὰ μακρᾶς θερμάνσεως τοῦ πυροβλεννικοῦ ὀξέος ἐν κλειστῷ σωλῆνι εἰς 260—275°. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ ξυλέλαιον τῆς πεύκης. Ἀποτελεῖ ἄχρουν ὑγρὸν ἰδιαζούσης ὀσμῆς, ὑπενθυμιζούσης τὸ χλωροφόρμιον. Εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ βράζει εἰς 31°,5. Χρωννύει παρασχίδα ξύλου, ἐμβαπτισθεῖσαν εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, πρασίνην. σ. γ.

Φουργισατὶς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας «παρὰ τὸν Δανούβιον ποταμὸν» (*Πτολεμ.* Γεωγρ. Β, 11, 15). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Φουργκάτσι(ον) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Κλῆμα.*

φούρια (ἡ)· δημοτ., ὁρμή, φορά, βιάσι: «'ς τὴ φούρια τῆς δουλειᾶς» (ἰταλ. furia).

φούριαντ (furiant). Ἐθνικὸς τσεχικὸς χορός. Τὸ μέτρον αὐτοῦ ποικίλλει, ἐνῷ ἡ ἀγωγή του εἶναι γοργοτάτη καὶ ὁρμητικωτάτη. γ. σ.

Φουριὲ (Fourier), ***Ἰωάννης-Βαπτιστὴς-Ἰωσήφ, βαρῶνος ντὲ —***. Γάλλος μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς (1768—1830). Τῷ 1789 ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τὸ πρῶτόν του ὑπόμνημα διὰ τὴν λύσιν τῶν ἀριθμητικῶν ἐξισώσεων. Κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς École Polytechnique διωρίσθη κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπόπτης τῶν μαθημάτων τῆς ὀχυρωτικῆς, κατόπιν δὲ καθηγητὴς τῆς ἀναλύσεως. Τῷ 1798 ἐγκατέλιπε τοὺς Παρισίους διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ μετὰ τοῦ Mouge τὸν Ναπολέοντα εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἱδρυθέντος τοῦ ἰνστιτούτου τῆς Αἰγύπτου, διωρίσθη μέλος αὐτοῦ, κατόπιν δὲ καὶ ἰσόβιος γραμματεύς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ «Décade» καὶ τὸ «Courier d'Égypte» πάμπολλα ὑπομνήματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἰργάσθη μετὰ τῶν ἄλλων συναδέλφων του διὰ τὴν ἵδρυσιν διαφόρων ἐργοστασίων χάλυβος, πυρίτιδος, μηχανῶν κ. ἄ. Ἀπὸ τοῦ 1802 μέχρι τοῦ 1815 διετέλεσε νομάρχης τοῦ Isère. Συγχρόνως εἰργάζετο καὶ εἰς τὴν φυσικήν, θέτων τὰς βάσεις τοῦ περιφήμου ἔργου του διὰ τὴν θεωρίαν τῆς θερμότητος. Τῷ 1817 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῷ 1822 ἐξελέγη ἰσόβιος γραμματεὺς αὐτῆς. Ἔκτοτε ἠσχολήθη μόνον μὲ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φυσικήν. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Mémoires sur la théorie de la chaleur» (1822), «Mémoire sur la résolution générale des équations algébriques» καὶ «Analyse des équations déterminées», ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Napier τῷ 1831. π. θ. κ.

Ἰωάννης Φουριέ.

— Φουριὲ (Fourier), ***Κάρολος-Φραγκῖσκος-Μαρία.*** Περίφημος Γάλλος οὐτοπιστὴς σοσιαλιστής, γεννηθεὶς ἐν Besançon τῷ 1772 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1837. Ἦτο υἱὸς ὑφασματεμπόρου καὶ ἔλαβεν ἐμπορικὴν μόρφωσιν. Ἐταξίδευσεν ἀνὰ τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ὡς ἐμπορικὸς πράκτωρ διαφόρων οἴκων, τῷ δὲ 1793 ἵδρυσεν ἐν Λυῶνι κατάστημα ἀποικιακῶν εἰδῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχε καὶ ὁ Φουριὲ ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ πάλιν μισθωτός. Τῷ 1799 ἐργαζόμενος ὡς ὑπάλληλος ἔν τινι ἐμπορικῷ οἴκῳ τῆς Μασσαλίας, ἐπεφορτίσθη μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ρίψῃ κρυφίως εἰς τὴν θάλασσαν 20.000 καντάρια ὀρύζης, διὰ νὰ διατηρηθοῦν αἱ ὑψηλαὶ τιμαὶ τοῦ ἐμπορεύματος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔκαμε τεραστίαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Φουριὲ καὶ τῷ ἐγέννησε δυσαρέστους σκέψεις διὰ τὰς καταχρήσεις τῆς ἐμπορικῆς κερδοσκοπίας. Φαίνεται ὅμως ὅτι, ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν εἰργάζετο εἰς τὸ κατάστημα τοῦ πατρός του, ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ σκεφθῇ ἐπὶ τῆς ἐμπορικῆς ἀνηθικότητος καὶ γενικῶς ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος. Ὁ Φουριὲ εἶχε πλουσίαν φαντασίαν, ἀπεριόριστον αἰσιοδοξίαν, μεγάλην οἴησιν, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικὴν παρατηρητικότητα. Τῷ 1803 ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον μέγα ἔργον του: «Théorie des quatre mouvements et des destinées générales», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκθέτει τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς του. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι τὸ κεφαλαιῶδες ἔργον του. Πᾶν ὅ,τι ἔγραψε κατόπιν ἀποτελεῖ ἀνάπτυξιν καὶ ἐπεξήγησιν τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων ἰδεῶν. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Traité d'association domestique agricole» (1822, τομ. 2), «Le nouveau monde industriel, ou l'invention du procédé d'industrie attrayante et combinée, distribuée en series passionées» (1829), «Pièges et charlatanisme des deux sectes, Saint-Simon et Owen, qui promettent l'association et le progrès» (1831), «La fausse industrie morcelée, répugnante, mensongère, et l'antidote, l'industrie naturelle, combinée, attrayante, véridique, donnant quadruple produit» (1835—1836, τόμ. 2). Τὰ ἅπαντα τοῦ Φουριὲ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του ἐν Παρισίοις (1840—1845) εἰς 6 τόμους. Ὁ Φουριὲ ἐξέδωκε καὶ τὸ περιοδικόν: «Le phalanstère», ὅπερ ἀπὸ τοῦ 15ου φύλλου μετωνομάσθη: «La réforme industrielle». Τῷ 1837 ἡ «Réforme industrielle» ἀντικατεστάθη διὰ τῆς «La phalange», ἥτις τῷ 1845 ἔλαβε τὸν ὑπότιτλον: «Revue de la science sociale».

Φουριὲ Κάρολος.

Ἡ θεωρία τοῦ Φουριέ. Κατὰ τὸν Φουριὲ τὰ ἀνθρώπινα ἔνστικτα καὶ πάθη εἶναι φύσει ἀγαθά, ἂν δὲ τοῖς ἐδίδετο ἡ ἐλευθερία κινήσεων, θὰ ἦγον ἀσφαλῶς εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. Τὸ βασικὸν λοιπὸν πρόβλημα εἶναι πῶς θὰ δημιουργηθοῦν τοιαῦται κοινωνικαὶ συνθῆκαι, ὥστε ν' ἀνακτήσουν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν των τὰ πάθη καὶ τὰ ἔνστικτα. Τὸ ἐμπόριον εἶναι ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς βλαβερόν, διότι διαφθείρει τὰς φυσικὰς διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τὴν ἀκάθαρτον ψυχὴν τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος, ἡ ὁποία βαδίζει πρὸς τὸν ὄλεθρόν της καὶ μέλλει ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ συνεργατισμοῦ καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὁ γάμος εἶναι ὑποκρισία, διότι ἐπιβάλλει τὴν δουλείαν τῆς γυναικός· πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας ἑνώσεως. Ὁ πολιτισμός, τὸ σημερινὸν στάδιον τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, περιλαμβάνει κάθε εἶδος κακοῦ, ἀλλὰ δημιουργεῖ τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸ στάδιον τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ ἀνθρώπινα ἔνστικτα θὰ εὕρουν τὴν ἀπαιτουμένην ἐλευθερίαν κινήσεων καὶ θὰ δημιουργήσουν τὸν πλοῦτον, τὴν χαρὰν καὶ τὴν εἰρήνην.

Ὁ Φουριὲ ἐνεφάνιζεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς συγχρόνους του ὡς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μόνος κατώρθωσεν, ἐπὶ τέλους, νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μυστικὸν τῆς θείας δημιουργίας καὶ τῆς φύσεως. Ὅ,τι ἐπετέλεσαν ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, ὁ Κοπέρνικος καὶ ὁ Νεύτων διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἐπετέλεσεν αὐτὸς διὰ τὴν γνῶσιν τῶν νόμων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὀργανικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόσμου. Διὸ καὶ ἐθεώρει τὴν «ἀνακάλυψίν» του σημαντικωτέραν ἀπὸ «ὅλας τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις, ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθη τὸ ἀνθρώπινον γένος». «Εἶναι ἀνάγκη, γράφει, νὰ φορέσῃ καθεὶς πένθιμα ἐνδύματα, διὰ νὰ διακηρύξῃ εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς ἠθικολόγους ὅτι ἐσήμανεν ἡ μοιραία ὥρα των, ὅτι αἱ ἀπέραντοι βιβλιοθῆκαι, τὰς ὁποίας κατήρτισαν, μὲ τοὺς τόμους των θὰ βυθισθοῦν εἰς τὸ μηδέν, ὅτι οἱ Πλάτωνες, οἱ Σενέκαι, οἱ Ρουσσώ, οἱ Βολταῖροι καὶ ὅλοι οἱ κορυφαῖοι τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας ἀγνοίας θὰ πνιγοῦν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὸν ποταμὸν τῆς λήθης;» Ὅλη ἡ προσπάθεια τῶν προγενεστέρων φιλοσόφων ὑπῆρξε ματαία. «Ἐγώ, μολονότι ἀγνοῶ τὸν μηχανισμὸν τῶν ἰδεῶν καὶ οὐδέποτε ἀνέγνωσα τὸν Λὼκ ἢ τὸν Κοντιγιάκ, κατώρθωσα ἐν τούτοις ν' ἀνακαλύψω ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς παγκοσμίας κινήσεως. Εἰς ἐμὲ μόνον αἱ παροῦσαι καὶ αἱ μέλλουσαι γενεαὶ θὰ ὀφείλουν τὴν ἀρχὴν τῆς τεραστίας εὐδαιμονίας των. Κάτοχος τοῦ βιβλίου τῶν πεπρωμένων, διαλύω τὰ πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ σκότη καὶ ὑψώνω τὴν θεωρίαν τῆς παγκοσμίου ἁρμονίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀβεβαίων ἐπιστημῶν». Ὁ Φουριὲ ἐπίστευεν ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ μαθηματικὸν μυστικὸν τῶν ἀνθρωπίνων πεπρωμένων. Ἡ λύτρωσις τῆς ἀνθρωπότητος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μεταβάσεώς της εἰς τὴν συνεταιριστικὴν ὀργάνωσιν. Καὶ ἡ μετάβασις αὕτη θὰ ἐπιτελεσθῇ πολὺ ταχέως. «Θὰ παραστῶμεν μάρτυρες ἑνὸς μοναδικοῦ θεάματος: τῆς μεταβάσεως ἐκ τῆς κοινωνικῆς διασπάσεως εἰς τὴν κοινωνικὴν σύνδεσιν. Ἡ ἀναμονή του πρέπει νὰ παρηγορῇ τὴν σημερινὴν γενεὰν δι' ὅλα τὰ δεινά».

Ἡ περὶ τῆς φύσεως ἀντίληψις τοῦ Φουριὲ εἶναι ἡ ἀντίληψις τοῦ ΙΖ' καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι δι' αὐτὸν κινήσεις ὑπείκουσαι εἰς μηχανικοὺς νόμους. Αἱ κινήσεις αὗται εἶναι τέσσαρες τὸν ἀριθμόν: κοινωνική, ζωϊκή, ὀργανικὴ καὶ ὑλική. Ὁ νόμος τῆς ὑλικῆς κινήσεως ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος. Εἶναι ὁ νόμος τῆς παγκοσμίου ἕλξεως. Πρόκειται τώρα ν' ἀνακαλυφθῇ ὁ νόμος τῆς κοινωνικῆς κινήσεως. Ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ τὰ ἔνστικτα ἢ πάθη ἀποκρύπτουν τὸν νόμον τῆς κινήσεως. Τὰ ἔνστικτα τείνουν πρὸς ὡρισμένους σκοπούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι τὰ «κοινωνικὰ πεπρωμένα». Ἂν τὰ ἔνστικτά μας ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀναγκαίας κινήσεώς των, ὀφείλομεν νὰ ὑπακούσωμεν εἰς αὐτά, διότι μόνον ἐν τῇ «ἐμπαθεῖ ἕλξει» των θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὸν βαθύτερον προορισμόν μας καὶ τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν εὐγενεστέρων πόθων μας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ διδασκαλία τῶν ἠθικολόγων καὶ τῶν φιλοσόφων, καθ' ἣν ὀφείλομεν νὰ καταπιέζωμεν τὰ ἔνστικτα καὶ τὰ πάθη μας, εἶναι εἰς ἄκρον ἐπιβλαβής. Ἐξ ἄλλου ἡ διδασκαλία αὕτη εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσε. Παρέμεινεν ἄνευ συνεπειῶν καὶ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα μόνον τὴν δημιουργίαν πλήθους ἀνοήτων βιβλίων, ἀξίων τοῦ πυρός. Τοὺς ἠθικολόγους ἀντικατέστησαν οἱ οἰκονομολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐνεθάρρυναν τὸ ἐμπόριον, εὐνοήσαντες οὕτω τὴν κλοπήν, τὴν ἀπάτην, τὴν κερδοσκοπίαν καὶ προκαλέσαντες πλήρη ἀνηθικοποίησιν τῆς κοινωνίας.

Ὑπάρχουν τρεῖς ὁμάδες ἀνθρωπίνων παθῶν: τὰ αἰσθησιακὰ (αἱ πέντε αἰσθήσεις), τὰ συναισθηματικὰ (φιλία, σεβασμός, ἔρως, οἰκογενειακὸν φίλτρον) καὶ τὰ ἐκλεπτυσμένα (ἅμιλλα, ἔφεσις ποικιλίας, συγκέντρωσις δυνάμεων). Ἡ πρώτη ὁμὰς περιλαμβάνει πέντε ἔνστικτα, ἡ δευτέρα τέσσαρα καὶ ἡ τρίτη τρία, ἤτοι δώδεκα ἐν ὅλῳ. Ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα ὁμὰς εἶναι ἡ τρίτη, διότι τείνει πρὸς τὴν γενικὴν καὶ κοινωνικὴν ἑνότητα, ἀρκεῖ τὰ ἔνστικτα, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει αὕτη, νὰ μὴ ἐκδηλοῦνται εἰς τὸ ἀπομεμονωμένον ἄτομον, ἀλλ' εἰς ὁλοκλήρους ὁμάδας καὶ ν' ἀπολαύουν πλήρους ἐλευθερίας κινήσεως. Ὁ συνδυασμὸς τῶν δώδεκα ἐνστίκτων δημιουργεῖ τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας, οἱ ὁποῖοι εἶναι 800 περίπου ἐν ὅλῳ, εἰς τρόπον ὥστε εἰς μίαν τυχαίαν ὁμάδα 800 προσώπων νὰ ὑπάρχουν τὰ σπέρματα πάσης τελειοποιήσεως. Ἂν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὰ πρόσωπα ταῦτα ὑποστοῦν μίαν ἔλλογον ἀγωγήν, εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφανοῦν μεταξὺ αὐτῶν τὰ μεγαλύτερα τάλαντα: ἄνθρωποι ὡσὰν τὸν Ὅμηρον, τὸν Καίσαρα, τὸν Νεύτωνα κλπ., ἀρκεῖ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τοῦ συνεργατισμοῦ.

Μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἀνθρωπότης διήνυσε τὰ ἑξῆς στάδια: α') Τὸ *φυσικὸν* στάδιον· τὴν παραδεισιακὴν ἐποχὴν ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐδέμ, ὅπου ἐβασίλευεν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης, ὅπου ὑπῆρχεν ὑπεραφθονία ὀπωρικῶν, ἰχθύων καὶ ζῴων. Οἱ ἄνθρωποι ἔζων καθ' ὁμάδας καὶ ἐν πλήρει κοινοκτημοσύνῃ. Ὁ ἀτομικισμὸς καὶ ἡ μονογαμία ἦσαν ἄγνωστα. β') Τὸ στάδιον τῆς *ἀγριότητος*· ἡ αὔξησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἡ ἔλλειψις ἐλλόγων καὶ ἐνσυνειδήτων ἑνώσεων προύκάλεσαν ἔλλειψιν τροφίμων, ἡ ὁποία ἐγέννησε παντὸς εἴδους ἀγῶνας καὶ συγκρούσεις. γ') Τὸ *πατριαρχικὸν* στάδιον· κατ' αὐτὸ οἱ κτηνωδέστεροι καὶ ἰσχυρότεροι ἐγένοντο ἀρχηγοὶ τῶν οἰκογενειῶν, ἐταπείνωσαν τὴν γυναῖκα καὶ εἰσήγαγον τὸν θεσμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. δ') Τὸ στάδιον τῆς *βαρβαρότητος*, δηλαδὴ ὁ μεσαίων, καθ' ὃν ἀνεπτύχθη ὁ φεουδαλισμός· ὑπὸ τὸν φεουδαλισμὸν ἐνεφανίσθησαν τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ, δηλαδὴ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. ε') Τὸ στάδιον τοῦ *πολιτισμοῦ*· ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ πολιτισμοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουν ἀλλήλους ὡς ἐχθροὺς καὶ συμπεριφέρονται ὡς ἐχθροί. Λείπει κάθε ὀργάνωσις. Τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα πνίγει κάθε ἀνώτερον συναίσθημα (φιλανθρωπίας, δικαιοσύνης,

Digitized by Google

ἀλληλεγγύης κλπ.). Κερδοσκοπία ἐμπορικὴ καὶ χρηματιστηριακή, ἀπάτη, ὑποκρισία, πλουτισμὸς τῶν πλουσίων, ἐξαθλίωσις τῶν πτωχῶν, περιφρόνησις τῶν ἀκτημόνων, συναγωνισμός, οἰκονομικὴ ἀναρχία, ἐξαφάνισις τοῦ οἰκογενειακοῦ φίλτρου, πάλη πάντων κατὰ πάντων, ἐκμετάλλευσις τῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου, κατοχὴ τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν πλουσίων, ἐξεγέρσεις καὶ ἐπαναστάσεις τῶν πτωχῶν, αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πραγμάτων ὑποφέρει ἰδιαιτέρως ἡ γυνή. Ὁ γάμος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀγορὰ κόρης προητοιμασμένης διὰ τὸν προορισμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἀλλὰ τὸ γενετησιακὸν ἔνστικτον δὲν δύναται νὰ καταπιεσθῇ. Αἱ «τίμιαι» γυναῖκες ἔχουν τοὺς ἐραστάς των, οἱ κύριοι τὰς ἐρωμένας των, ἡ ἀκολασία καὶ ἡ πορνεία εἶναι αἱ ἀναπόφευκτοι συνέπειαι τῆς ὑποκρισίας τοῦ μονογαμικοῦ γάμου.

Ἐν τούτοις ὁ πολιτισμὸς παρουσιάζει καὶ θετικὰ στοιχεῖα. Ἀνέπτυξε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικήν, ἐδημιούργησε τὰ μέσα αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς πλουσίους ἐπιχειρηματίας τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσαγάγουν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῇ γεωργίᾳ τελειοτέρας μεθόδους ἐκμεταλλεύσεως. Σήμερον βαίνομεν πρὸς ἕνα νέον ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν φεουδαλισμόν. Ὅλαι αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις τῆς χώρας θὰ κατευθύνωνται ἀπὸ ἕνα πολὺ μικρὸν ἀριθμὸν πλουσίων. Τὸ κράτος θὰ δημιουργήσῃ εὐρείας ἀγροτικὰς ἐπιχειρήσεις μὲ κάποιαν ὀργάνωσιν. Τοιουτοτρόπως προετοιμάζεται τὸ ἕκτον στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, τὸ ὁποῖον ὁ Φουριὲ ὀνομάζει ἐξασφαλισμὸν (garantisme), καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ οἱονεὶ μεταβατικὴν περίοδον μεταξὺ τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ, τοῦ ἑβδόμου καὶ τελευταίου σταδίου τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὁποῖον θὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν πλήρη ἁρμονίαν καὶ εὐδαιμονίαν. Οἱ ἄνθρωποι θὰ κατοικοῦν τότε εἰς τὰ φαλανστήρια, δηλαδὴ εἰς μεγάλα οἰκοδομήματα ὡργανωμένα κατὰ συνεργατικὸν τρόπον, καὶ θὰ ἐργάζωνται συνεργατικῶς εἰς ὁμάδας ἐκ 1600 μέχρι 1800 προσώπων (δηλαδὴ περιλαμβανούσας δὶς καὶ ἔτι πλέον τὸν ἀριθμὸν 800, ὅστις συγκεντρώνει τὴν ἰδεώδη μεῖξιν χαρακτήρων), εἰς τὰς ὁποίας τὰ ἐκλεπτυσμένα πάθη (ἅμιλλα, ἔφεσις ποικιλίας, συγκέντρωσις δυνάμεων) θὰ ἀπολαύουν κάθε ἐλευθερίας κινήσεως.

Περὶ κοινωνικοποιήσεως τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς οὔτε λέγει τι, οὔτε δέχεται συζήτησιν. Τὰ φαλανστήρια θὰ εἶναι ἐλεύθεροι ἑνώσεις κεφαλαιοκρατῶν, ἐργατῶν καὶ διοικητικῶν ὑπαλλήλων, τὸ δὲ προϊὸν τῆς ἐργασίας θὰ διανέμεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: τὰ $^5/_{12}$ θὰ λαμβάνουν οἱ ἐργάται, τὰ $^4/_{12}$ οἱ κεφαλαιοκράται καὶ τὰ $^3/_{12}$ οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι. Ἐλεύθερος γάμος, ἀγωγὴ τῶν παιδίων δαπάναις τῆς ὁμάδος, ἑπτὰ γεύματα καθ' ἑκάστην, διασκεδάσεις καλλιτεχνικαί, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἡδονὴ τοῦ ζῆν θὰ ἐξασφαλίζεται πλήρως ὑπὸ τῶν φαλανστηρίων. Οἱ ἄνθρωποι θὰ γίνουν καλύτεροι καὶ σοφώτεροι, θὰ φθάνουν μέχρις ἡλικίας 144 ἐτῶν καὶ θὰ ἔχουν ὕψος ἑπτὰ ποδῶν. Ὁ Φουριὲ δὲν εἶχε σαφεῖς πολιτικὰς ἀντιλήψεις. Ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἐθαύμαζε τὸν Ναπολέοντα καὶ προσεπάθει ν' ἀνεύρῃ ἕνα πλούσιον φιλάνθρωπον, ὁ ὁποῖος θὰ ἐδέχετο νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν του τὰ ἀπαραίτητα οἰκονομικὰ μέσα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Σήμερον τὰ βιβλία του, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων σελίδων, πολὺ δυσκόλως δύνανται ν' ἀναγνωσθοῦν. Τὴν καλυτέραν ἔκθεσιν τοῦ φουριερισμοῦ ἔκαμεν ὁ σημαντικώτερος ἐκ τῶν μαθητῶν του V. Considérant εἰς τὸ ἔργον του: «La destinée sociale», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τῷ 1837. Ἀπὸ σοσιαλιστικῆς ἀπόψεως ἡ ἀξία τοῦ Φουριὲ δὲν ἔγκειται βεβαίως εἰς τὰς γελοίας πολλάκις φαντασιώσεις του, ἀλλ' εἰς τὴν δριμεῖαν κριτικήν, τὴν ὁποίαν ἤσκησε κατὰ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστῶτος καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει διὰ τὴν ἔρευναν τῆς κοινωνίας (θεωρία σταδίων).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *V. Considerant*, La destinée sociale (1837).—*Ch. Pellarin*, Charles Fourier, sa vie et sa théorie (1843).—*J. Czunski*, Notice bibliographique sur Ch. Fourier (1841).—*F. Engels*, Socialisme utopique et socialisme scientifique (Paris 1924).—*M. Beer*, Histoire générale du socialisme et des luttes sociales (γαλλ. μετ., τόμ. Δ' 1931) Θ. Π.

Φουριέττι (Furietti), *Ἰωσὴφ-Ἀλέξανδρος*. Ἰταλὸς ἀρχαιολόγος (1685—1761). Ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς εἰς τὴν Ἀδριανὴν ἔπαυλιν τοῦ Τίβολι, ἀνευρὼν μεταξὺ ἄλλων καὶ δύο ἀγάλματα Κενταύρων. Ὁ πάπας Κλήμης Γ' ὠνόμασεν αὐτὸν καρδινάλιον. Πλὴν πολλῶν ἐκδόσεων, μετὰ μεταφράσεων καὶ σχολίων διαφόρων κλασσικῶν, εἰς ἃς προέβη, ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα, ἐξ ὧν κυριώτερον: «De Musivis vel pictoriae mosaicae artis origine» (1752). Μ. Δ. Β.

Φουρίνι (Furini), *Φραγκῖσκος*. Ἰταλὸς ζωγράφος (1600—1649). Ἐργασθεὶς ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Ρώμῃ, ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς ζωγράφος γυμνῶν, ἀποκτήσας λίαν ἐνωρὶς μεγάλην φήμην διὰ τῶν πινάκων του: «Ὁ ποιμὴν Ὕλας εἰς τὸ λουτρὸν μὲ τὰς Νύμφας» καὶ «Ἀδὰμ καὶ Εὔα». Κληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Βενετίαν ὑπὸ πλουσίου ἐμπόρου, ἐζωγράφησε κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ τὴν «Θέτιδα», ἥτις ἐθεωρήθη ὡς τὸ ἀντίρροπον τῆς «Εὐρώπης» τοῦ Γκουΐντο Ρένι. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἀφιερώθη καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφικήν, εἷς δὲ τῶν καλυτέρων πινάκων του εἶναι: «Ὁ Λὼτ μεθυσκόμενος ὑπὸ τῶν θυγατέρων του» (ἀποκείμενος νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Πράντο τῆς Μαδρίτης). Μ. Δ. Β.

φουριόζο (ἰταλ. furioso). Μουσικὸς ὅρος σημαίνων ἐκτέλεσιν ὁρμητικὴν καὶ θυελλώδη.

φουριόζος, —α, —ο· δημοτ., ὁρμητικός, ἀκατάσχετος: «εἶναι φουριόζος 'ς τὶς δουλειές του» (ἰταλ. furioso).

Φούριος (Furius). Ὄνομα γένους Ρωμαίων πατρικίων, τοῦ ὁποίου γνωστότεροι εἶναι: ὁ *Λ. Φούριος Κάμιλλος*, ὑπατεύσας τῷ 349 π. Χ. καὶ δικτατορεύσας τῷ 345, καὶ ὁ *Μ. Φούριος Κάμιλλος*, ὕπατος τῷ 18 μ. Χ. Π. Ν. Π.

Φουρισὸν (Fourichon), *Μαρτῖνος*. Γάλλος ναύαρχος (1809—1884). Κατὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870, ἡγούμενος μοίρας στόλου, ἔδρασεν ἀνὰ τὴν Βόρειον θάλασσαν, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐπὶ βραχὺ διάστημα καὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Ἀκολούθως μετέσχε τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1871, διετέλεσε δ' ἐκ νέου ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν τῷ 1876—1877. Χ. Δ.

Φουριὼ (Mlle Fouriaux), *Λίς* —. Γαλλὶς διδασκάλισσα (1860—1932), ἥτις κατὰ τὸν Αὔγουστον 1914 ἐπεστάτησεν εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῶν σχολείων τῆς πόλεως Ρέϊμς πρὶν ἢ καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἐφρόντισε διὰ τὰ πληγωμένα γυναικόπαιδα καὶ τὴν ὀργάνωσιν λαϊκῶν συσσιτίων. Τῷ 1917 ἐτιμήθη «διὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐξαιρετικὰς ἡρωϊκὰς ὑπηρεσίας της ὡς διδασκαλίσσης» διὰ τοῦ Σταυροῦ τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς καὶ τοῦ ἀνωτάτου βραβείου Πὰπ-Καρπαντιέ. Α. Γ.-Γ.

φούρκα (ἡ)· δημοτ., πάσσαλος διχαλωτὸς συνήθως πρὸς στερέωσιν κλάδων φυτοῦ || συνεκδ., ἀγχόνη, ὅθεν ἀπαγχονίζεταί τις || ὀργὴ ἰσχυρά, θυμός: «ἔχω μιὰ φούρκα ποῦ δὲ βλέπω μπρός μου», «τὸν ἔχω φούρκα», εἶμαι ὡργισμένος ἐναντίον του.

Φούρκα [*Γεωγρ.*]. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 444. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Παρὰ τὸ χωρίον ὑπάρχει ἡ μονὴ τῆς *Κλαδόρμης*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Χαλκιδικῆς, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 702. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παρὰ τὸ χωρίον ὑπάρχουν ἐκτεταμένα δάση πεύκης.

—**Φούρκα** (Furka) [*Γεωγρ.*]. Αὐχὴν τῶν Ἑλβετικῶν Ἄλπεων, ὕψους 2.436 μ., συνδέων τὰς κοιλάδας τῶν ποταμῶν Ροδανοῦ (καντόνιον τῆς Βαλαισίας) καὶ Οὔσσερεν (καντόνιον Οὔρι), παραποτάμου τοῦ Ρόϋς. Διασχίζεται ὑπὸ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ περιβάλλεται πρὸς Β. μὲν ὑπὸ τοῦ ὄρους Γκάλενστοκ (3.598 μ.), πρὸς Ν. δὲ ὑπὸ τοῦ Μούττενχορν (3.103 μ.). Χ. Δ.

φουρκάδες (αἱ) [*Ναυτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τῶν στηρίγγων, ἐφ' ὧν ἐπακουμβῶσι διαμήκως τοὺς ἱστοὺς καὶ τὰς κεραίας τῆς λέμβου, ὅταν αὕτη ἐλαύνεται διὰ κωπῶν. Σ. Ε. Λ.

Φουρκαριὰ [*Γεωγρ.*]. Εἷς τῶν συνοικισμῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινότητα Ἑρμιόνης τῆς ἐπαρχίας Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.

Φουρκερὸ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὅρμος κατὰ τὸ μέσον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Οἰνούσης τῆς Χίου (πλάτ. 38° 32' Β., μήκ. 26° 16' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1645: Khios island and gulf of Smyrna). Σ. Ε. Λ.

φουρκέττα (ἡ)· διχαλωτὴ καρφὶς πρὸς συγκράτησιν τῆς κόμης τῶν γυναικῶν (ἰταλ. forchetta).

φουρκίζω· δημοτ., στυλώνω μὲ τὴν φούρκα: «φούρκισα τὶς ἐλιές, — τὶς πορτοκαλιές» || κρεμῶ ἀπὸ τὴν φούρκαν, ἀπαγχονίζω || κάμνω τινὰ νὰ ὀργισθῇ, στενοχωρῶ, ἐξοργίζω || παθ. *φουρκίζομαι*· ὀργίζομαι, θυμώνω.

φούρκισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φουρκίζω*.

Φουρκοβούνι [*Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς Μήλου (πλάτ. 36° 45' Β., μήκ. 24° 25' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Antimilo, Milo, Polino, Kimolos) ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλεύσαντι τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, 1 μίλ. ΒΔ. τοῦ φανοῦ τῆς Βομβάρδας. Σ. Ε. Λ.

φουρκροῦα (ἡ) (Furcroya. [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμαρυλλοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν 20 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους ἀξιολογώτερα εἶναι: *Φουρκροῦα ἡ μακρόβιος* (Furcroya longaeva), ἥτις παρέχει ἄφθονον καὶ στερεὰν κλωστικὴν ὕλην, ἐξαγομένην κατὰ μεγάλας ποσότητας εἰς Εὐρώπην πρὸς κατασκευὴν σχοινίων καὶ σπάγγων. *Φουρκροῦα ἡ γιγάντειος* (Furcroya gigantea), καλλιεργουμένη πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον διὰ τὰ ὡραιότατα φύλλα της. Δ. Ν. Π.

Φουρκρουὰ (Fourcroy), *Ἀντώνιος - Φραγκῖσκος*. Ἐπιφανὴς Γάλλος ἰατροχημικὸς (1755—1809). Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς χημείας. Διορισθεὶς (1801) γενικὸς διευθυντὴς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἵδρυσε τὰς ἰατρικὰς σχολὰς Παρισίων, Μομπελλιὲ καὶ Στρασβούργου, 12 νομικὰς σχολάς, 30 γυμνάσια καὶ 300 σχολὰς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ τῆς ὀργανικῆς χημείας, ἰδίως αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ζωϊκῶν ὀργανικῶν ρευστῶν, ἤτοι τοῦ γάλακτος, τοῦ χυλοῦ, τῆς ρινικῆς βλέννης, τῆς χολῆς, τῶν δακρύων, τοῦ ὀροῦ τῶν ὑδρώπων, τοῦ αἵματος, τοῦ σπέρματος, τῶν οὔρων, ὡς καὶ αἱ ἔρευναί του ἐπὶ τοῦ λευκώματος τῆς ἰνικῆς κλπ. συνέβαλον σπουδαίως εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰατρικῆς.

Ἀντώνιος Φουρκρουά.

Δι' ἀναλύσεως 500 οὐρολίθων διέκρινε πέντε κυρίους συνδυασμοὺς αὐτῶν καὶ καθώρισε τοὺς ἰδιαιτέρους ἑκάστου χαρακτῆρας πρὸς διάκρισιν αὐτῶν. Τέλος ἐπεδόθη καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν διαφόρων θερμοπηγῶν. Συνέγραψε: «Système des connaissances chimiques et de leur application aux phénomènes de la nature et de l'art» (1801, εἰς 8 τόμ.), «L'art de reconnaître et d'employer les médicaments dans les maladies qui attaquent le corps humain» (1785, εἰς 2 τόμ.), «Analyse d'eau sulfureuse d' Enghien» (1788), «Médecine éclairée par les sciences physiques» (1791, εἰς 4 τόμ.), «Philosophie chimique» (1792—1795, 1806), τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του, ὅπερ μετεφράσθη εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, «Mémoire sur l'application de la chimie à l'art de guérir» (1798). Ο. Ρ.

Φουρκὼ (Fourcaud), *Λουδοβῖκος ντὲ Μπουσσὲ ντὲ* —. Γάλλος λογοτέχνης καὶ κριτικὸς (1853—1914). Διετέλεσε μουσικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς συνεργάτης τῆς «Gazette des beaux-arts», τοῦ «Figaro» καὶ τοῦ «Gaulois», ἀπὸ δὲ τοῦ 1893 διεδέχθη τὸν Ταὶν ὡς καθηγητὴς τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῇ Σχολῇ Καλῶν τεχνῶν. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνθερμοτέρων θιασωτῶν τοῦ ἰμπρεσσιονισμοῦ καὶ τῆς μουσικῆς τοῦ Βάγνερ καὶ ἔγραψε: «Μπαστιὲν Λεπάζ» (1889), «Θεόδουλος Ριμπὼ» (1885), «Συμεὼν Σαρντὲν» (1900), «Φραγκῖσκος Ρύντ, γλύπτης» (1904) καὶ ἄλλα τεχνοκριτικὰ ἔργα. Συνέταξεν ὡσαύτως καὶ τὸ λιμπρέττο τῆς πενταπράκτου λυρικῆς τραγῳδίας «Ρενὼ ὁ ἐξ Ἄρλης», μὲ μουσικὴν τοῦ Ντεζουαγιέ. Τῷ 1913 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν. Χ. Δ.

Φουρλὰ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Σύρου (πλάτ. 37° 29' 40" Β., μήκ. 24° 56' 30" Ἀν.) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Καλόγερος καὶ Μνήματα. Ἀνώνυμον ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ (1542: Syra island). Σ. Ε. Λ.

φουρλάνα (ἡ) (furlana). Ἰταλικὸς λαϊκὸς χορός, ἐμφανισθεὶς καὶ ἀκμάσας τὸ πρῶτον ἐν Φριούλι (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του) καὶ ἐν Βενετίᾳ, ὅπου ἀπέβη ὁ εὐνοούμενος χορὸς τῶν γονδολιέρων. Ἐνδιαφέρον δεῖγμα φουρλάνας εὑρίσκεται ἐν τῇ σουίτᾳ δι' ὄργανον εἰς do maggiore τοῦ Μπάχ. Ὁ Σοῦμαν ἐν τῷ ἔργῳ του «Die Tanzmusik» περιλαμβάνει τὴν ἐξῆς φουρλάναν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος:

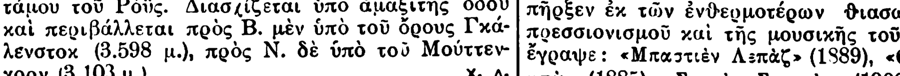
κ. λ. π.

Τὸν χορὸν τοῦτον ὁ πάπας Πῖος ΙΑ' ἐπεζήτησε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς πιστοὺς καθολικοὺς ὡς σεμνότερον, εἰς ἀντίδρασιν τῶν ἐξ Ἀμερικῆς εἰσαχθέντων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διαδοθέντων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἰδίως μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον,

Digitized by Google

χορῶν: ταγκό, φὸξ-τρότ, σίμμυ, τσάρλεστον, μπλὰκ-μπόττομ κλπ. Μ. Ν. Β.

Φουρλάνος, Δανιήλ. Ἕλλην λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Ρεθύμνῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν ἐν Παταβίῳ τῷ 1596. Ἐσπούδασεν ἐπὶ ὀκταετίαν ἐν Παταβίῳ φιλοσοφίαν, νομικὴν καὶ ἰατρικήν. Ἐπανελθὼν εἰς Ρεθύμνην ἠναγκάσθη διὰ πολιτικοὺς λόγους νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐδίδασκεν ἐπί τινα χρόνον εὐγενεῖς νέους τὴν φιλοσοφίαν, κατόπιν δὲ διωρίσθη ἐν Παταβίῳ καθηγητής. Ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὸ «Περὶ ζῴων μορίων» τοῦ Ἀριστοτέλους, τοὺς «Ἀφορισμοὺς» τοῦ Ἱπποκράτους, «De judiciis» καὶ ἄλλα, ὧν τινα ἐξεδόθησαν ἐν Παταβίῳ. Ε. Γ. Π.

φούρμα (ἡ) *[Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς *σταθμίδος* (βλ. λ.).

Φουρμάνωφ, Δημήτριος Νικολάγιεβιτς. Σύγχρονος Ρῶσος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1896. Συνέγραψε πλεῖστα μυθιστορήματα ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν μπολσεβικικῶν ἰδεῶν. Ἐκ τῶν τελευταίων μυθιστορημάτων του τὰ «Τσαπάγιεφ», «Ἡ ἀνταρσία» καὶ «Οἱ δρόμοι τῆς Πετρουπόλεως» εἶναι μᾶλλον ἱστορικὰ ἔργα, παρουσιάζοντα τοὺς ἀγῶνας τῶν προλεταρίων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς τοῦ προπαγανδιστικοῦ σκοποῦ των, δὲν στεροῦνται ποιᾶς τινος καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Θ. Β.

Φουρμόντος (Fourmont), **Μιχαήλ.** Γάλλος ἀρχαιολόγος (1696—1743). Συνέλεξε μέγαν ἀριθμὸν ἐπιγραφῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ἀλλ' ἐδημοσίευσε μόνον τὰς παραποιηθείσας ὑπ' αὐτοῦ. Γ. Γ.

φούρνα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος τοῦ *φρύνου*.

Φουρνάδω *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Λαρδὰ τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 57. ΕΡ. Μ.

Φουρνάκι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τῆς Σύρου (πλάτ. 37°29'00" Β., μήκ. 24°54'05" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island, χάρτ. Ν. Κοτσοβίλλη), βορεία ἄκρα τῆς χερσονησίδος Σχιζομενές. —2) Ἀκρωτήριον τοῦ μέσου Αἰγαίου (πλάτ. 37° 38' Β., μήκ. 24° 44' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Jura island), βορειανατολικὴ τῆς νήσου Γυάρου (τῶν Κυκλάδων) ἐσχατιά. Ἀνώνυμος ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ.—3) Ὅρμος τῆς νοτιοανατολικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Κέω (πλάτ. 37° 31' 30" Β., μήκ. 24° 17' 20" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens and Zia island), μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Σχοῖνος καὶ Πετροῦσα καὶ παρὰ τὸν φάρον Ταμέλου. Σ. Ε. Λ.

Φουρνάκια *[Γεωγρ.]*. Ζεῦγος νησίδων προσκειμένων εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Καραμανίας (πλάτ. 36° 11' Β., μήκ. 29° 29' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos to Karaburnù), κατὰ τὰ πρόσγεια τοῦ Καστελλορίζου. Ταυτίζονται, πιθανῶς, πρὸς τὴν *Ρώγην* τῶν ἀρχαίων (Σταδ. Μεγ. Θαλ. 245). Σ. Ε. Λ.

Φουρναράκης, Κωνσταντῖνος Γ. Κρὴς νομικὸς καὶ δημοσιογράφος. Ἔγραψεν: «Εἰδικοὶ νόμοι παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τῆς Κρήτης» Χανιά 1895), «Διοίκησις καὶ δικαιοσύνη ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ» (Χανιὰ 1929) καὶ ἄλλα. ΕΡ. Μ.

— **Φουρναράκης, Φραγκιᾶς.** Χῖος λόγιος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Μεταβὰς πρὸς σπουδὴν εἰς Παρισίους, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ συμπολίτου του Ἀδ. Κοραῆ ὡς γραμματεύς. Μετέφρασε τὴν «Ἐπιστήμην τοῦ Καλοῦ Ριχάρδου» τοῦ Φραγκλίνου (Παρίσιοι 1825) κ. ἄ. Τ. Ε. Ε.

φουρνάρης (ὁ), θηλ. *—ρισσα*· δημοτ., κλιβανεύς, ὁ ἔχων ἐπάγγελμα τὸ ψήσιμο ἄρτων ἢ φαγητῶν εἰς τὸν φοῦρνον· || συνεκδ., ἀρτοποιός.

Φουρναριὰ *[Γεωγρ.]*. Μικρασιατικὸν νησίον (πλάτ. 36° 57' 00" Β., μήκ. 27° 20' 10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Ka ymnos to Rhodos), ἀποτελοῦν τὸ νοτιοδυτικὸν κέρας τοῦ κόλπου τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καὶ τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ ὅλου κόλπου τῆς Κῶ. Ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀνομάζεται *Οὖτς-γειαντασσί*. Σ. Ε. Λ.

φουρναριίδαι (οἱ) (Fournariidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ξηροβατικῶν*, περιλαμβάνουσα μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους πτηνά, μὲ ράμφος ἐπίμηκες, οὐρὰν διχαλωτήν, χρωματισμὸν ποικίλον, ἀπαντῶντα εἰς τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *γεωσίττη*. Δ. Ν. Π.

φουρνάρικο (τό)· δημοτ., κατάστημα ὅπου εἶναι ἐκτισμένος φοῦρνος· || συνεκδ., ἀρτοποιεῖον.

φουρναριὸ (τό). Παράρτημα τῆς ἀγροτικῆς οἰκίας, σύνηθες εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς Β. Ἑλλάδος, ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν χωρισμάτων μετὰ ὑποστέγου προαυλίου, ὅπου συνήθως ἀπεθηκεύονται τὰ ξυλικά ψηνόμενα ἀπὸ τὸ τζάκι ἑνὸς τῶν δωματίων του. Καλεῖται ἐπίσης οὕτω ἡ ἀποθήκη σίτου, γεννημάτων, ἀλεύρου κλπ.

φουρνάριος (ὁ) (Furnarius) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραγτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀναβατιδῶν*. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Ἐνδιαιτῶνται κατὰ ζεύγη εἰς θαμνώδεις ἐκτάσεις. Ἡ πτῆσίς των εἶναι βραχείας διαρκείας καὶ χαμηλή, τρέφονται ἐξ ἐντόμων, σκωλήκων καὶ διαφόρων κόκκων. Ἐξημεροῦνται εὐκόλως καὶ τρέφονται ἐκ μικρῶν τεμαχίων κρέατος καὶ τετριμμένου ἀραβοσίτου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φουρνάριος ὁ κοινὸς* (Furnarius vulgaris). Οὗτος φθάνει τὰ 17 ἑκατοσμ. καὶ ἔχει σῶμα πυρρόν, λαιμὸν δὲ λευκόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν καὶ τὴν Παραγουάην. Ἡ θήλεια γεννᾷ τέσσαρα ᾠὰ χρώματος πυρρολεύκου. Δ. Ν. Π.

Φουρνᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 1.508. Πρωτεύουσα τοῦ ἄλλοτε δήμου Κτημενίων. Ἔχει εἰρηνοδικεῖον, πλῆρες δημοτικὸν σχολεῖον, γραφεῖον Τ. Τ. Τ. Ἀπέχει ἐκ τοῦ Καρπενησίου 7 ὥρας καὶ εὑρίσκεται εἰς ὕψος 800 μ. ἐπὶ τῶν Ἀγράφων. Πλησίον τοῦ Φουρνᾶ ὑπῆρχε μονὴ σταυροπηγιακὴ (*Ζωοδόχου πηγῆς*) μετὰ πλουσίας βιβλιοθήκης, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχον μορφωθῇ πολλοὶ λόγιοι. Ἡ μονὴ κατέρρευσε τῷ 1906, ἐλαχίστων τῶν ἐν αὐτῇ διασωθέντων. Ι. Σ. Σ.

Φουρνὲ (Fournet), **Κάρολος Νταρτὶζ** (Dartige), **ντὺ —.** Γάλλος ναύαρχος, γεννηθεὶς τῷ 1856. Ὑποναύαρχος τῷ 1912, ἀρχηγὸς τῆς μοίρας τῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν τῆς Μεσογείου, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν προστασίαν τῶν ξένων παροικιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν προέλασιν τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν Τσατάλτζαν. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἀντιναύαρχος ὤν, κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ ναυτικοῦ διοικητοῦ τῆς Μπιζέρτας. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς 3ης γαλλικῆς μοίρας ἐν Συρίᾳ, τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ ἰδίου ἔτους ἀρχηγὸς τῆς γαλλικῆς μοίρας τῶν Δαρδανελλίων, διαδεχθεὶς ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ γαλλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, ἥτις ἐχρησιμοποιήθη ὡς τόπος ἀνασυγκροτήσεως τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ. Διαταχθεὶς ὅπως ἐκτελέσῃ ναυτικὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπίδειξιν, κατέλαβε τὸν ἐλαφρὸν ἑλληνικὸν στόλον, οὗ τὰ πληρώματα ἀντικατέστησε διὰ Γάλλων, παροπλίσας συγχρόνως τὰ βαρέα ἑλληνικὰ σκάφη. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν πλοίων του ἀπηλάθησαν ἐξ Ἑλλάδος οἱ πρεσβευταὶ τῶν κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν. Ἀπαιτήσας ὅπως ἡ Ἑλλὰς παραδώσῃ εἰς τοὺς Συμμάχους τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεβίβασεν ἀποβατικὸν ἄγημα ἐκ 2.500 ἀνδρῶν, ὅπως βαδίσῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν (βλ. λ. *Νοεμβριανά*). Ἡ δρᾶσίς του κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δριμέως κατεκρίθη παρὰ τῶν Συμμάχων, ὡς λίαν χλιαρά, εἶχε δὲ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀφαίρεσιν ἀπ' αὐτοῦ τῆς διοικήσεως. Συνέγραψε: «Μακριναὶ ὧραι», «Ἀναμνήσεις ἑνὸς ναυτικοῦ» καὶ «Πολεμικαὶ ἀναμνήσεις ἑνὸς ναυάρχου». Κ. Β. Π.

Κάρολος Φουρνὲ Νταρτίζ.

φουρνέλλο (τό)· δημοτ., μικρὸς φοῦρνος, ἑκάστη ἑστία τοῦ μαγειρείου· || ὀπὴ διανοιγομένη ἐντὸς βράχου καὶ πληρουμένη ἐκρηκτικῆς ὕλης πρὸς πρόκλησιν ἐκρήξεως. Ἐπισήμως *πετρορρήκτης* (βλ. καὶ λ. *ὑπονόμευσις*).

Φουρνὲς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 653. Ἔχει διτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ μὲ τὰ Χανιά. Ε. Γ.

Φουρνὴ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τῆς κοινότητος Κάτω *Χωρίου* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λασηθίου Κρήτης.

Φουρνῆς, Ἰωάννης. Λόγιος κληρικὸς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἡγούμενος ὢν μοναστηρίου ἑνὸς ἐν τῷ ὄρει Γάνῳ, εὑρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1112, ὅτε ὁ ὑπὸ τοῦ πάπα ἀποσταλεὶς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α' τὸν Κομνηνὸν ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων Πέτρος Χρυσολάνος ὑπερήσπισεν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας· εἰς τοῦτον ἀπήντησεν ἐκ τοῦ προχείρου ὁ Φουρνῆς, ὑπερασπίζων τὸ δόγμα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀντιρρητικὴν ταύτην ἀπολογίαν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Α. Δημητρακόπουλος ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ βιβλιοθήκῃ» (ἐν Λειψίᾳ 1866), «Λόγον περὶ τῆς μεταστάσεως τοῦ πανσέπτου σώματος τῆς Θεοτόκου» ἐξέδωκεν ὁ Γρ. Παλαμᾶς ἐν τέλει τῶν ὁμιλιῶν Θεοφάνους τοῦ Κεραμέως (ἐν Ἱεροσολύμοις 1860), ἐπιστολὴν «Περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγιασμάτων καὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἀλλοιώσεως» ἐξέδωκεν ὁ Λέων Ἀλλάτιος ἐν τῷ ἔργῳ «De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione» (Coloniae 1648), ἄλλα δὲ ἔργα αὐτοῦ κεῖνται ἐν χειρογράφοις ἀνέκδοτα. Ε. Γ. Π.

Φουρνὶ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σύρου (Χρυσοῦσα) μία τῶν ἀπολήξεων (πλάτ. 37° 22' 45" Β., μήκ. 24° 51' 20" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηριαζουσῶν προβολῶν Μαῦρος καὶ Χονδρὰ τῆς Βάρης. Εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην φέρεται ὡς Phiro. Σ. Ε. Λ.

φουρνιὰ (ἡ)· δημοτ., ὅσα περιλαμβάνει ὁ φοῦρνος πρὸς ὄπτησιν ἐφάπαξ: «μιὰ φουρνιὰ ψωμιά», || μεταφ. καὶ εἰρων., ἡ ἐφάπαξ πολλῶν ἐμφάνισις ἢ δημιουργία: «φουρνιὲς βγαίνουν οἱ γιατροί, οἱ δικηγόροι».

Φουρνιὲ (Fournier), **Ἰωάννης - Ἀλφρέδος.** Διάσημος Γάλλος δερματολόγος καὶ συφιλιδολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1832. Τῷ 1879 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς δερματολογίας καὶ συφιλιδολογίας ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ Παρισίων καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐξελέγετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς ἰατρικῆς. Αἱ κλασσικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι ἐπὶ τῆς συφίλιδος εἶναι πλεῖσται. Προέβη εἰς νέαν ἔκδοσιν τῶν μαθημάτων τοῦ καθηγητοῦ του Ricord ἐπὶ τοῦ ἕλκους (1858) καὶ παρέσχε σύνοψιν τῶν περὶ τῆς συφίλιδος πραγματειῶν τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραφέων ὑπὸ τὸν τίτλον: «Collection choisie des anciens syphiliographes» κλπ. Τέλος ἐμελέτησε τελείως τὸ μαλακὸν ἕλκος, ὅπερ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἀποχωρισθὲν ἐκ τῆς συφίλιδος ἀπετέλεσεν ἰδίαν νοσολογικὴν ὀντότητα. Ο. Ρ.

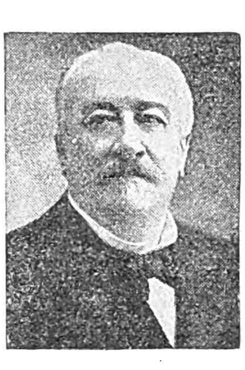

Ἰωάννης Φουρνιέ.

— **Φουρνιὲ** (Fournier), **ἕρπης δαμαλιδοειδὴς** τοῦ — *[Ἰατρ.]* βλ. λ. *δερματίτις*.

—**Φουρνιὲ-Λεριτιὲ** (Fournier-Lhéritier), **Κλαύδιος.** Γάλλος ἐπαναστάτης (1745—1825). Πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως διέμενεν ἐν Ἁγίῳ Δομίγγῳ τῆς Ἀμερικῆς, δι' ὃ καὶ «Ἀμερικανὸς» ἐπεκαλεῖτο. Καταστραφεὶς ὅμως οἰκονομικῶς ἐκ πυρκαϊᾶς, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς ὅλα τὰ μεγάλα γεγονότα, διαδραματίσας ἰδία πρωταγωνιστοῦντα ρόλον εἰς διάφορα ἐγκλήματα. Κατηγορήθη ἐπὶ παραδείγματι ὅτι τῷ 1791 συνοδεύων τοὺς ἐξ Ὀρλεάνης φυλακισμένους ἀφῆκε νὰ φονεύσουν αὐτούς, ἵνα τοὺς ληστεύσῃ, ὅτι μετέσχε βραδύτερον δολοφονικῆς ἀποπείρας ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος, ὅτι μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων συνωμότει ἐναντίον τοῦ βασιλέως, γενικῶς δὲ ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς ἐπαναστατικῆς ταύτης περιόδου ἀπηχεῖ τὴν ταραχώδη δρᾶσίν του. Χ. Δ.

—**Φουρνιὲ** (Fournier), **Φραγκῖσκος-Ἐρνέστος.** Γάλλος ἀντιναύαρχος ἐκ Τουλούζης, γεννηθεὶς τῷ 1842. Διεκρίθη κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870, καθ' ὃν ἔφερε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποπλοιάρχου, ἐπιτυχὼν δὲ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Τιέν-Τσίν, δι' ἧς ἡ Κίνα παρῃτεῖτο τῶν ἐπὶ τοῦ Τονκίνου δικαιωμάτων της, προήχθη εἰς πλοίαρχον τῷ 1884, μετὰ ἔπειτα δὲ εἰς ὑποναύαρχον, τοποθετηθεὶς ὡς ἀρχηγὸς τῶν δυνάμεων τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Τῷ 1897 προαχθεὶς εἰς ἀντιναύαρχον, διωρίσθη στόλαρχος τῆς Μεσογείου. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπεδείχθη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας ἐν τῇ διεθνεῖ διασκέψει διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας ἐπεισοδίου τοῦ Ντόγκερ Μπάνκ καὶ προ-

Φραγκῖσκος Φουρνιέ.

Digitized by Google

ἠδρευσεν αὐτῆς. Ἐπενόησεν ὄργανον διὰ τὴν ἐν θαλάσσῃ ρύθμισιν τῶν πυξίδων καὶ ἔγραψε διαφόρους πραγματείας ναυτιλιακὰς καὶ ναυτικῆς στρατηγικῆς. Χ. Δ.

φουρνίζω· δημοτ., εἰσάγω εἰς τὸν φοῦρνον πρὸς ὄπτησιν: «φουρνίζω τὸ ψωμί, — τὰ γκιουβέτσα».

Φουρνιὲρ (Fournière), ***Εὐγένιος-Ἰωσήφ.*** Γάλλος σοσιαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1857 ἐν Παρισίοις καὶ ἀποθανὼν τῷ 1914 ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Ἐργάτης χρυσοχόος κατ' ἀρχάς, ἐπεδόθη ἐνωρὶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν. Τῷ 1882 κατεδικάσθη, διότι ὑπερήσπισε τοὺς ἀπεργοὺς τοῦ Alais. Μετέσχε τοῦ σοσιαλιστικοῦ συνεδρίου τῆς Μασσαλίας (1872) ὡς ἀντιπρόσωπος, καὶ ἐτάχθη κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Λουΐ Μπλάν. Ὑπῆρξε συνεργάτης τῆς «La petite république», τῆς «Émancipation», τοῦ «Prolétaire» καὶ μετὰ τοῦ Rouanet εἷς ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς «Revue socialiste». Ἐδημοσίευσε πλῆθος κοινωνιολογικῶν ἄρθρων εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας. Τῷ 1894 ἐξελέγη δημοτικὸς σύμβουλος Παρισίων, κατὰ δὲ τὴν περίοδον 1898—1902 ὑπῆρξε βουλευτής. Κατόπιν ἀφωσιώθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας τῆς ἐργασίας, ἣν ἐδίδαξε καὶ ἐν τῇ πολυτεχνικῇ σχολῇ. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι: «L'âme de demain» (1894), «L'idéalisme social» (1898), «Essai sur l'individualisme social» (1901, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου*, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ ἀτομικισμὸς» Ἀθῆναι 1924), «Les théories socialistes au XIX siècle, de Babeuf à Proudhon» (1903), «La législation du travail» (1904), «Ouvriers et patrons» (1905), «L'individu, l'association et l'état» (1907). Θ. Π.

φουρνικὸν (τό), ἢ ***φορνικὸν*** *[Βυζ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὁ θόλος οἱασδήποτε οἰκοδομῆς. Ν. ΚΛΣ

φούρνισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φουρνίζω*: «φούρνισμα τοῦ ψωμιοῦ».

φουρνιστὴ (ἡ) *[Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς *ἀστράβης* (βλ. λ.).

φουρνιστός,—*ή,*—*ό*· δημοτ., ὁ διὰ τοῦ φουρνίσματος, διὰ τῆς ὀπτήσεως εἰς τὸν φοῦρνον παρασκευασθείς: «ντομάτα φουρνιστή», «σῦκα φουρνιστά», κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *λιαστός*.

Φουρνιώτη *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πάστρας τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 44.

Φοῦρνοι *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 403. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μαντουδίου τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 70.

—3) Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Σάμου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 784. Κεῖται νοτιοανατολικῶς τοῦ Καρλοβασίου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, δύο ἐλαιοτριβεῖα καὶ τρεῖς ὑδρομύλους.

— **Φοῦρνοι** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ μείζων νῆσος ἐν τῇ ὁμωνύμῳ συστάδι, ἔχουσα δύο χωρία, τὴν *Χρυσομηλιὰν* καὶ τοὺς *Φούρνους*. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο κορμῶν συνδεομένων διὰ μικροῦ ἰσθμοῦ. Λατομεῖα ὡραίου μαρμάρου (βλ. λ. *Φούρνων* συστάς). Σ. Ε. Λ.

—**Φοῦρνοι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ὁμωνύμου νήσου τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 822, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Χρυσομηλιὰ* καθὼς καὶ ἡ νησὶς *Φύμαινα*, 1.130. Εἶναι πρωτεύουσα τῆς συστάδος τῶν Φούρνων καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον, τελωνειακὸν σταθμόν, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ σύλλογον «Κορσιανὴ ἕνωσις νέων», ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος Κορσιαὶ τῆς συστάδος.

—**Φοῦρνοι** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τοῦ τμήματος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Κύθνου (πλάτ. 37°22′ Β., μῆκ. 24°26′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Thermia island), τοῦ μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἁγίου Δημητρίου καὶ Κολώνας. Σ. Ε. Λ.

— **Φοῦρνοι** *[Γεωγρ.]*. Νησίον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Κύπρου (πλάτ. 35° 23′ Β., μῆκ. 33° 43′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2074: Cyprus island) μεταξὺ τῶν ὑφόρμων Ἅγιος Ἀμβρόσιος καὶ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος. Σ. Ε. Λ.

φουρνόξυλο (τό)· δημοτ., ξύλον ἐπίμηκες, κοντὸς μακρός, δι' οὗ εὐθετεῖται ἡ πυρὰ τοῦ φούρνου.

φοῦρνος (ὁ)· δημοτ., κλίβανος, κάμινος: «ἀνάβω τὸ φοῦρνο»· ‖ φρ. «φοῦρνος μὴν καπνίσῃ» ἂς καταστραφῇ τὸ πᾶν· ‖ «κάποιος φοῦρνος χάλασε» ἢ «— γκρέμισε» ἢ «— ἔπεσε», ὅταν συμβαίνῃ τι ἀσύνηθες· ‖ εἶδος πίθου, ὡς τὸ τουρκικὸν *ταντοῦρι* καὶ τῶν χωρικῶν ἡ *πόνιτσα*, ὅπου ψήνεται ὁ ἄρτος· ‖ συνεκδ., τὸ πρατήριον ἄρτου, ψωμάδικο· ‖ ἡ ἑστία τοῦ ἀτμολέβητος.

— *[Ἐγκυκλ.]* Εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς καὶ τὰς νήσους ἑκάστη οἰκία ἔχει ἀπαραιτήτως κλειστὸν φοῦρνον, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς. Ὁ ἐκτὸς τοῦ σπιτιοῦ κτίζεται εἰς ὕψος ἑνὸς πήχεος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τῆς ἔναντι τῆς εἰσόδου πλευρᾶς συνήθως, μὲ εὐρύχωρον ἡμικυκλικὸν ἄνοιγμα κλειόμενον μὲ λαμαρίναν. Παρακολουθήματα αὐτοῦ εἶναι τὸ *φουρνόπανον*, τὸ *φουρνόξυλον*, τὰ *φουρνόφιναρα* καὶ τὰ *φουρνόπατα*. Α. Γ.-Γ.

Φοῦρνος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πύργου τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1928) 92.

— **Φοῦρνος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὕφαλος τοῦ Ἰκαρίου πελάγους (πλάτ. 37° 28′ Β., μῆκ. 26° 31′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos Arki and Lipso) μεταξὺ Πάτμου καὶ Μακρονησίου τῆς συστάδος τῶν Κορσῶν. Λέγεται ἔχουσα βόλισμα 5 ὀργυιῶν, πλὴν δὲν εἶναι τοῦτο ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον. Σ. Ε. Λ.

— **Φοῦρνος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὕφορμος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἄνδρου (πλάτ. 37° 52′ Β. μῆκ. 24° 44′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1827: Gavrion bay) ἐν τῷ κολπίζοντι λιμένι τοῦ Γαυρίου. Σ. Ε. Λ.

— **Φοῦρνος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Σερίφου (πλάτ. 37° 21′ 30″ Β., μῆκ. 24° 23′ 00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Serpho island), βορειοδυτικὴ τῆς νήσου ἄκρα. Λέγεται καὶ *Ἅγιος Γιώργης Βίγλης*. Σ. Ε. Λ.

Φουρνούδια *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χρυσοῦ (Τοπόλιανης) τῆς ἐπαρχίας Σερρῶν τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 48.

— **Φουρνούδια** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία ὑφ' ἣν περιλαμβάνονται συλλήβδην πᾶσαι αἱ ἐν τῇ συστάδι τῶν Κορσῶν ἐλάσσονες νησῖδες. Σ. Ε. Λ.

Φουρνοφάραγγο *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σταβγιῶν τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου Κάτ. (1928) 125. Παρὰ τὸ χωρίον ὁ Στέφανος Ξανθουδίδης ἀνεῦρε καὶ ἀνέσκαψε μέγαν θολωτὸν τάφον τῆς πρωτομινωϊκῆς ἐποχῆς, περιέχοντα ἀξιόλογα κτερίσματα. ΕΡ. Μ.

Φούρνων *δίαυλος* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὸ ἀμφίγειον τὸ χωρίζον τὴν συστάδα τῶν Φούρνων ἀπὸ τὴν νοτιοδυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς Σάμου, ἔχον εὖρος 35 ναυτικῶν σταδίων. Διαθέεται ὑπὸ ρεύματος φερομένου πρὸς βορρᾶν καὶ ἀποβαίνοντος λίαν ὀχληροῦ εἰς τὰ ἱστιοφόρα. Σ. Ε. Λ.

—**Φούρνων *συστὰς*** *[Γεωγρ.]*. Ἐπίσημος συστὰς ἐν τῷ Ἰκαρίῳ πελάγει καὶ ἐν τῷ τριγώνῳ τῷ σχηματιζομένῳ ὑπὸ τῶν ἐσχατιῶν: νοτιοδυτικῶς τῆς Σάμου (ἀκρωτήριον Δομένικος), ἀνατολικῶς τῆς Ἰκαρίας (Φανάρ, ἀρχ. Δράκανον) καὶ βορείως τῆς Πάτμου (ἀκρωτήριον Τζουλούφι). Ἀποτελεῖται ἀπὸ δωδεκάδα νήσων, νησίδων καὶ βραχονησίδων, ὑπαγομένων εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἰκαρίας (χάρτ. ἀγγλ. 1537: Furni islands), τῶν: *Φύμαινα, Φυμαινονήσι, Ἀλαξονήσι, Φοῦρνοι, Διαπόρι, Στρογγυλό, Πλατύ, Μακρύ, Μεγάλος Ἀνθρωποφάγος* (ἢ *Ἀνθρωπώ*), *Μικρὸς Ἀνθρωποφάγος* (ἢ *Κεδρό*), *Ἀγριδιὸ* καὶ *Ἅγιος Μηνᾶς*, ἐχουσῶν ἐνδιαμέσως καί τινας σκοπέλους ἀνωνύμους. Εἶναι αἱ *Κορασιαὶ* ἢ *Κορσειαὶ* τῶν ἀρχαίων, δι' ὃ καὶ *Κορσιαὶ* ὀνομάζεται ἔτι καὶ νῦν ἡ συστὰς παρ' ἐνίων. Διοικητικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου (βλ. λ. *Αἰγαῖον*, τόμ. Β′, σελ. 414 β). Σ. Ε. Λ.

φουροΐνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *φουρφουρόλη*.

φουρόλη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *φουρφουρόλη*

Φουροὺν *ἀνταλὰρ* *[Γεωγρ.]*. Ζεῦγος νησίδων μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Κερασοῦντος ἐν τῷ Εὐξείνῳ. Εἶναι τὰ τεμάχια τῆς ἀρχαίας *Φιλυρηΐδος*. Σ. Ε. Λ.

φουρούσι (τό), κοιν. *φρούσι*· δημοτ., ἕκαστος τῶν ἐξεχόντων λίθων τοῦ τοίχου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ὁ ἐξώστης.

Φοῦρρερ (Furrer), ***Ἰωνᾶς.*** Ἑλβετὸς πολιτικὸς (1805—1861). Τῷ 1834 ἐγένετο μέλος τοῦ μεγάλου συμβουλίου τοῦ καντονίου τῆς Ζυρίχης, τῷ δὲ 1839 πρόεδρος αὐτοῦ. Ἀντιπροσωπεύων βραδύτερον τὴν Ζυρίχην ἐν τῇ ἑλβετικῇ διαίτῃ, ἀντετάχθη ἐναντίον πάσης ἐπεμβάσεως τῶν ξένων Δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλβετίας, κατὰ δὲ τὸν πόλεμον τοῦ Σόντερμπουντ (1846) ἐτάχθη ἐναντίον τοῦ χωριστικοῦ συνασπισμοῦ. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν κυριωτέρων συντακτῶν τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος τοῦ 1848. Ἐκλεγεὶς μέλος τοῦ πρώτου συγκληθέντος ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, ἐγένετο μετ' ὀλίγον καὶ πρόεδρος τῆς ὁμοσπονδίας. Χ. Δ.

Φουρτβαΐγκλερ (Furtwängler), ***Ἀδόλφος.*** Διαπρεπὴς Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1853—1907). Μετέσχεν ἐνεργῶς, ὡς μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ διενεργηθεισῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1878—1879, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνασκαφῶν. Κατόπιν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ Μονάχου, διενήργησε δὲ καὶ διηύθυνεν ὁ ἴδιος, ἀπὸ τοῦ 1901 μέχρι τοῦ 1903, τὰς ἐν Αἰγίνῃ καὶ Ὀρχομενῷ γερμανικὰς ἀνασκαφάς. Σπουδαῖαι συμβολαὶ τοῦ Φουρτβαΐγκλερ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν εἶναι ἡ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Loeschke πρώτη ἐπιστημονικὴ κατάταξις καὶ διαίρεσις τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων, ἡ τελεία συναρμολόγησις καὶ τοποθέτησις τῶν γλυπτῶν τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαίας παραστάσεων, αἵτινες εὑρίσκονται ἐν τῇ γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου, καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ τύπου τῆς Λημνίας Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου εἰς ἀντίγλυφα ἀγάλματα τῶν μουσείων Δρέσδης καὶ Βολωνίας. Ὁ Φουρτβαΐγκλερ ἔγραψε πολλὰς μελέτας, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν ἐν διαφόροις ἀρχαιολογικοῖς περιοδικοῖς. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειράν: «Mykenische Thongefässe» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ G. Loeschke, 1879), «Der Satyr am Pergamon» (1880), «Königliche Museen zu Berlin. Deschreibung der Vasensammlung im Antiquarium» (1885), «Mykenische Vases. Vorhellenische Thongefässe aus dem Gebiete des Mittelmeeres» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ G. Loeschke, 1886), «La collection Sabouroff: monuments de l' art grec» (τόμ. 2, 1883—1887), «Orpheus, attische Vase aus Gela» (1890), «Meisterwecke der griechischen Plastik» (1893), «Archäologische Studien» (1893), «Führer durch die Vasen-Sammlung König Ludwigs I in der alten Pinakothek zu München» (1895), «Königliche Museen zù Berlin. Beschreibung der geschnittenen Steine im Antiquarium» (1896), «Intermezzi: Kunstgeschichtliche Studien» (1896), «Über Statuenkopien im Altertum» (1896), «Sogenanntes «Todtemahl» Relief mit Inschrift. Zur Venus von Milo» (1897), «Zur Athena Lemnia» (1897), «Zu den Tempeln der Akropolis von Athen» (1898), «Neuere Faelschungen von Antiken» (1899), «Über Kunstsammlungen in alten und neuer Zeit» (1899), «Die antiken Gemmen: Geschichte der Steinschneidenkunst im klass. Altertum» (1900), «Vorlänfiger Bericht über die Ausgrabungen auf Aegina» (1901), «Griechische Vasenmalerei» (1904), «Denkmäler griechischer und römischen Skulptur» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Uhrichs, 1904) «Die Bedeutung der Gymnastik in der griechischen Kunst» (1905), «Die Aegineten der Glyptothek König Ludwigs I. nach den Resultaten der neuen Bayerischen Ausgrabung» (1906), «Aegina: Das heiligtum der Aphaia» (τῇ συνεργασίᾳ Fiescher R. καὶ Thiersch A., 1906). Β. Δ. Θ

Φουρτζὶ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Βελανιδιὲς* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Φουρτμύλλερ (Fürtmüller), ***Ἀλίνη.*** Αὐστριακὴ παιδαγωγός, ρωσικῆς καταγωγῆς, γεννηθεῖσα ἐν Βιέννῃ τῷ 1883. Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ τὰς νεολατινικὰς γλώσσας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης. Ἐξελέγη μέλος τοῦ ἀνωτάτου ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου τῆς Βιέννης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ δήμου καὶ ἐπανειλημμένως μέλος τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. Ἀπὸ τριακονταετίας συνεργάζεται μετὰ τοῦ γνωστοῦ ψυχολόγου καὶ νευρολόγου Ἀλφρέδου Ἄντλερ. Α. Γ.-Γ.

Φουρτοὺ (Fourtou), ***Μάριος-Φραγκῖσκος-Ὀσκὰρ-Μπαρντὺ ντὲ —.*** Γάλλος πολιτικὸς (1836—1897). Ἐκλεγεὶς τὸ πρῶτον βουλευτὴς ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει τοῦ 1871, προσελήφθη τὸ ἑπόμενον ἔτος ὑπὸ τοῦ Θιέρσου ὡς ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων καὶ ἀκολούθως τῶν Θρησκευμάτων, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως ταύτης νὰ εἶναι ὑπουργός, λαβὼν τὸ χαρτοφυλάκιον τῆς Παιδείας καὶ εἶτα τῶν Ἐσωτερικῶν (1874). Λόγῳ τῆς πρὸς τοὺς βοναπαρτιστὰς εὐνοίας του κατεπολεμήθη ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Γενόμενος καὶ πάλιν, τῷ 1877, ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, διεξήγαγεν ἐκλογάς, καθ' ἃς ὅμως παρὰ τὰς προσπαθείας του ἐνίκησαν οἱ ἀντίπαλοί του. Χ. Δ.

φουρτοῦνα (ἡ)· δημοτ., τρικυμία, θαλασσοταραχή· «ὁ καλὸς καραβοκύρης 'ς τὴ φουρτοῦνα φαίνεται»· ‖ μεταφ., δυστυχία συμφορά: «τί φουρτοῦνα μᾶς βρῆκε!», «ἐπέρασα πολλὲς φουρτοῦνες»· ‖ «φουρτοῦνα σου!» ἐπιφώνησις πρὸς ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἀποδοκιμάζομεν ἢ οἰκτίρομεν.

φουρτουνιάζω· τριτοπροσώπως: ἐπὶ καιροῦ ἔχοντος τάσιν νὰ γίνῃ καταιγίζων. Σ. Ε. Λ.

φουρτουνιασμένος,—*η,*—*ο*· ὁ λίαν τρικυμιώδης καιρός, ὁ καταιγίζων, ἡ μεγάλη κακοκαιρία. Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

φουρφουράνη (ἡ) *['Ὀργ. Χημ.]* βλ. *φουρφουρόλη.*

φουρφουράνιον (τὸ) *['Ὀργ. Χημ.]* βλ. *φουράνιον.*

φουρφουρᾶς *[Γεωγρ.]*. Ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης Κρήτης, εἰς τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας τῆς Ἴδης. Κάτ. 683. Ἔχει διτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Τῷ 1822 (Φεβρουαρίου 9) συνεκροτήθη ἐνταῦθα φονικὴ μάχη, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 50 Ἕλληνες, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων περὶ τοὺς 300. Ε. Γ.

φουρφουρόλη (ἡ), ἡ *φουρόλη*, ἡ *φουρφουράνη* *['Ὀργ. Χημ.]*. Ἀλδεϋδικὸν παράγωγον τοῦ *φουρανίου*. Ἔχει τὸν τύπον:

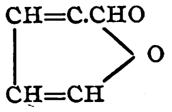

καὶ λαμβάνεται δι' ἀποστάξεως τῶν πιτύρων (λατ. furfur) ὡς καὶ διαφόρων ἄλλων φυτικῶν ὑλῶν, περιεχουσῶν πεντόζας ἢ πεντοζάνας μετ' ἀραιῶν ὀξέων (ὑδροχλωρικοῦ ἢ θειικοῦ συνηθέστερον). Μικραὶ ποσότητες αὐτῆς ἀπαντῶσιν, ἐξ ὑδατανθράκων πιθανώτατα προερχόμεναι, εἰς τὸ ξυθογλεῦκος, τὸ ξύλοξος, τὰ ζυμέλαια, τὸ γαρυφαλέλαιον κτλ. Ἀποτελεῖ ἄχρουν ὑγρόν, ταχέως ἐν τῷ ἀέρι καθιστάμενον καστανὸν καὶ βράζον εἰς 161°. Ἀνιχνεύεται διὰ τῆς ζωηρᾶς ἐρυθρᾶς χρώσεως, τὴν ὁποίαν παρέχει μετ' ὀξικῆς ἀνιλίνης, προσδιορίζεται δὲ ἐκ τοῦ ἰζήματος, ὅπερ παρέχει μετὰ φλωρογλυκίνης. Συμπεριφέρεται μᾶλλον ὡς βενζαλδεΰδη καὶ ὀλιγώτερον ὡς ἀλειφατικὴ ἀλδεΰδη. Οὕτω λ. χ. διὰ καλιοκυανιδίου πολυμερίζεται πρὸς *φουροΐνην*, σῶμα ἀνάλογον πρὸς τὴν βενζοΐνην. Εἶναι διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ὁ σχηματισμὸς αὐτῆς χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ πρὸς ποσοτικὸν προσδιορισμὸν τῶν πεντοζῶν καὶ πεντοζανῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισεν ἡ ἐν μεγάλῳ χρησιμοποίησις αὐτῆς, λόγῳ τῆς χαμηλῆς της τιμῆς, ὡς διαλυτικοῦ ὑγροῦ τῆς νιτροκυτταρίνης καὶ ἀκετυλοκυτταρίνης, τὰς ὁποίας ζελατινοποιεῖ καὶ διευκολύνει τὴν χρῆσιν αὐτῶν πρὸς παρασκευὴν πλαστικῶν μαζῶν, τεχνητῶν ρητινῶν κλ. Σ. Γ.

φουρφουρυλαλκοόλη (ἡ) *['Ὀργ. Χημ.]*. Παράγωγον τοῦ *φουρανίου* τοῦ τύπου:

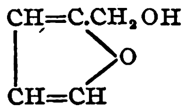

ἀπαντῶν εἰς τὸ ἔλαιον τῶν γαρυφάλων καὶ τοῦ πεφρυγμένου καφέ. Ἀποτελεῖ ἄχρουν ὑγρόν, πικρᾶς γεύσεως καὶ ἀσθενοῦς χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς, βράζον εἰς 171°. Σ. Γ.

φουρχίτης (ὁ) *[Πετρογραφ.]*. Πέτρωμα ἀνῆκον εἰς τὰ ἔκχυτα *λαμπροφυρικὰ* πετρώματα καὶ δὴ εἰς τὴν σειρὰν τοῦ *καμπτονίτου - μογχικίτου*. Εἶναι ἀμφιβολιτικὸς καὶ αὐγιτικὸς μογχικίτης ἄνευ ὀλιβίνου. Γ. Κ. Γ.

Φουρὼ (Foureau), *Φερδινάνδος*. Γάλλος ἐξερευνητής (1850—1914). Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῆς Σαχάρας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Φώ, ἐμελέτησε δὲ κυρίως τὴν πρὸς Ν. τῆς Ἀλγερίας περιοχήν, διασχίσας τὸ Ἔργκ καὶ τὸ Τινγκέρτ. Τῷ 1898—1900 ἐπεχείρησε τὴν κυριωτέραν ἐξερεύνησίν του, διασχίσας ἐν συνοδείᾳ ἐνόπλου σώματος τὴν Σαχάραν, τὸ Σουδάν, τὴν Οὐάργκλα καὶ τὴν λίμνην Τσάντ, ἐκόμισε δὲ σπουδαιότατα ἐπιστημονικὰ πορίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξέθεσεν εἰς σειρὰν ἔργων ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Εἰς τὴν Σαχάραν» (1897), «Ἔκθεσις ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς μου εἰς τὴν Σαχάραν καὶ τὴν χώραν τῶν Τουαρέγκ Ἀζτζὲρ» (1894), «Ἀποστολὴ εἰς τὴν χώραν τῶν Τουαρέγκ» (1895) κλπ. Ἐξεπόνησεν ἐπίσης χάρτην τμήματος τῆς βορείου Σαχάρας, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν πρώτην χαρτογραφικὴν ἐργασίαν ἐπὶ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς χώρας ταύτης. Χ. Δ.

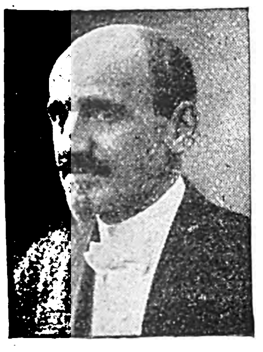

Φερδινάνδος Φουρώ.

Φοὺς (Voys), *Ἄρης*. Ὁλλανδὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1641. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἀπέκτησε φήμην μεγάλου ζωγράφου. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὁ Αἰνείας καὶ ἡ Διδὼ καταλαμβανόμενοι ὑπὸ καταιγίδος εἰς τὸ κυνήγιον», «Ἡ ἁγία Καικιλία ἀσχολουμένη μὲ τὴν μουσικήν», «Εἷς στρατιώτης», «Τὸ πορτραῖτο τοῦ ἐμπόρου εἰς τὸ γραφεῖόν του», «Ὁ ζωγράφος εἰς τὸ ἐργαστήριόν του» καὶ ἄλλα. Κ. Ν.

Φοὺς (Fuss), *Ἰωάννης-Δομίνικος*. Διάσημος Γερμανὸς φιλόλογος (1782—1860). Παιδευθεὶς παρὰ τοῖς Ἰησουΐταις ἐν τῇ πατρίδι του, ἐσπούδασε κατόπιν ἐν Würzburg, ἐν Ἅλλῃ (Halle) καὶ ἐν Παρισίοις. Ἐκεῖ διατρίβων μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν πραγματείαν τοῦ Ἰωάν. Λυδοῦ περὶ τῶν τῆς «Ρωμαίων πολιτείας ἀρχῶν» (1812). Τῷ 1815 διωρίσθη ὑπὸ τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως καθηγητὴς ἔν τινι γυμνασίῳ τῆς Κολωνίας καὶ μετὰ δύο ἔτη προσεκλήθη καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας καὶ τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Λιέγῃ. Ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ λατινικὸν «Ἐγχειρίδιον τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων» (1820). Ὁ Φοὺς διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην εὐχέρειάν του περὶ τὸ συνθέτειν λατινικοὺς στίχους. Γ. Γ.

Φοῦσα *[Γεωγρ.]*. Νησίον τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Πάρου (πλάτ. 37° 08' 30" Β., μῆκ. 25° 16' 45" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1837: Paros and Naxos island). Εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην σημειοῦται Hebreo. Σ. Ε. Λ.

Φουσαγκασουγκὰ (Fusagasugà) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κολομβίας ἐν τῷ διαμερίσματι τῆς Κουντιναμάρκα. Κάτ. 14.000. Παράγει καφέν, ὀπώρας καὶ σάκχαριν. Η. Π. Γ.

Φουσὰν (Fusan, Fu-san) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κορέας, ἐπὶ τῆς ΝΑ. ἀκτῆς τῆς χερσονήσου. Κάτ. 78.161. Εἶναι ὁ κυριώτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς ΝΑ. ἀκτῆς τῆς Κορέας καὶ ἀφετηρία τῆς πρὸς τὴν Σεοὺλ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἐξάγει ἄλιπαστα καὶ ὄρυζαν. Μ. Δ. Β.

φουσᾶτον (τό) ὁμὰς ἐνόπλων, τμῆμα στρατοῦ ἢ καὶ στρατὸς ὅλος (βλ. λ. *φοσσᾶτον*).

Φουσὲ (Fouché), *Ἰωσήφ, δοὺξ τοῦ Ὀτράντο*. Γάλλος πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1763. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς καλογηρικὰ σχολεῖα ἐν Νάντῃ καὶ Παρισίοις, εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν διωρίσθη διδάσκαλος εἰς τὸ κολλέγιον τοῦ Νιὸρ (Niort) καὶ ἠκολούθησε τὸ διδασκαλικὸν στάδιον μέχρι τοῦ 1792. Κατὰ τὸ ἑπταετὲς τοῦτο διάστημα, ἂν καὶ εἰργάζετο εἰς ἐκπαιδευτήριον τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν ὀρατοριανῶν, ἠσπάσθη τὰς ἐπαναστατικὰς ἀρχάς, τῷ δὲ 1792 ἐγένετο ἐπιφανὲς μέλος τῆς ἐν Νάντῃ λέσχης τῶν Ἰακωβίνων (τῆς πανισχύρου τότε πολιτικῆς ὀργανώσεως τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν). Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ἥτις κατέλυσε τὴν μοναρχίαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν. Τῷ 1793 ὁ Φουσὲ ἦτο ἐκ τῶν φανατικωτέρων βασιλοκτόνων (régicides), τῶν ψηφισάντων δηλαδὴ τὴν καρατόμησιν Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ'. Μετ' ὀλίγον, ὡς ἐπίτροπος τῆς δημοκρατίας, κατέπνιξε σοβαρὰν ἐπανάστασιν τῶν βασιλοφρόνων χωρικῶν ἐν Βρετάνῃ· κατόπιν δὲ ἐν Λυὼν ἡ διοίκησίς του ὑπῆρξεν ἀνηλεὴς καὶ αἱματηρά, ἀληθὴς τρομοκρατία, οὐ μόνον κατὰ τῶν βασιλοφρόνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατικῶν. Ἐν Λυὼν ὁ Φουσὲ ἀπέβαλεν ὁριστικῶς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῆς νεότητός του καὶ ἐγένετο σφοδρὸς ὀπαδὸς τῆς ἀθεϊστικῆς κινήσεως, ἥτις ἐκήρυξε τὴν κατάργησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς λατρείας τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Ἰωσὴφ Φουσέ.

Τῷ 1794 ἐπανακάμψας εἰς Παρισίους, ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν Ροβεσπιέρρον, εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ὁποίου συνέπραξεν. Ἀλλ' ἡ Γαλλία εἶχεν ἤδη βαρυνθῇ τὸ κράτος τοῦ τρόμου καὶ οἱ θιασῶται ἠπιωτέρας διοικήσεως ἐν τέλει ἐσάρωσαν τοὺς Ἰακωβίνους ἐκ τῆς ἐξουσίας (1795), ὁ δὲ Φουσὲ μόλις ἐσώθη ἐκ τῆς λαιμητόμου, χάρις εἰς τὴν κηρυχθεῖσαν τότε ἀμνηστίαν. Ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ διευθυντηρίου (Directoire, 1795—1799) κατ' ἀρχὰς μὲν ἔμεινεν ἐν ἀφανείᾳ, βαθμηδὸν ὅμως ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ Μπαρρὰς (Barras), οὗτος δὲ τῷ 1798 τὸν ἀπέστειλεν ὡς πρεσβευτὴν εἰς τὴν δημοκρατίαν τοῦ Μιλάνου. Ἕνεκεν ὅμως τῆς σκληρᾶς ἐκεῖ πολιτείας του, μετὰ τινας μῆνας μετετέθη εἰς τὴν Χάγην, τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1799 διωρίσθη ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας. Ἡ πρώτη του πρᾶξις ἦτο ἡ διάλυσις τῶν Ἰακωβίνων, εἰς τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ ἴδιος μέχρι τότε ἀνῆκεν. Ὅτε δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπανῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης, ὁ Φουσὲ προσεκολλήθη εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐβοήθησε μεγάλως εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Διευθυντηρίου καὶ τὴν ὑφαρπαγὴν τῆς ὑπάτης ἐξουσίας. Ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς ὑπατείας (Consulat) εἰργάσθη μὲ ἔκτακτον ἐπιτηδειότητα καὶ ζῆλον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βοναπάρτου κατὰ τῶν ἀντιπάλων του. Οὗτος ὅμως ταχέως ἤρχισε νὰ ὑποβλέπῃ ἕνα συνεργάτην τόσον εὔστροφον καὶ ἐπιδέξιον· διὸ καὶ εὐθὺς ὡς ἀνηγορεύθη ἰσόβιος πρῶτος ὕπατος (1802), ἀπήλλαξε τὸν Φουσὲ τῶν καθηκόντων τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἀστυνομίας καὶ τὸν διώρισε γερουσιαστήν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Φουσέ, προβλέπων τὴν πανίσχυρον σταδιοδρομίαν τοῦ μεγάλου Κορσικανοῦ, ἐξηκολούθησε νὰ τὸν ἐξυπηρετῇ διὰ τῶν κατασκόπων του, ἰδίως κατὰ τὴν μεγάλην συνωμοσίαν Καδουδάλ—Πισεγρὺ τοῦ 1804. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων, αὐτοκράτωρ ἤδη, τὸν ἐπανέφερεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας, ὅπου ἔμεινεν ἐπὶ ἑξαετίαν ὁλόκληρον, παρέχων πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ναπολέοντα, ἀλλὰ διατηρῶν συνάμα καὶ μυστικὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ. Ὁ Ναπολέων πολλάκις τὸν ὑπωπτεύθη, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν συλλάβῃ εἰς τὰς πανουργίας του. Τέλος ὅμως, τῷ 1810, τὸν ἀπήλλαξε τῆς ὑπουργίας καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην ὡς διοικητὴν τῆς πόλεως. Ὁ Φουσέ, αἰσθανόμενος τὴν δυσμένειαν ταύτην, μόλις ἔφθασεν εἰς Φλωρεντίαν ἐπεβιβάσθη πλοίου τινός, ἵνα φύγῃ εἰς Ἀμερικήν. Ἀναγκασθεὶς ὅμως ὑπὸ ἀσθενείας καὶ παρατεταμένης κακοκαιρίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰταλίαν, κατώρθωσε τῇ μεσολαβήσει τῆς Ἐλίζας Βοναπάρτου, τότε μεγάλης δουκίσσης τῆς Τοσκάνης, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄδειαν τοῦ Ναπολέοντος ὅπως ἐπανέλθῃ ὡς ἰδιώτης εἰς τὰ ἐν Γαλλίᾳ κτήματά του. Τῷ 1812 ἐζήτησεν εἰς μάτην νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Ναπολέοντα ἀπὸ τῆς εἰς Ρωσίαν ἐκστρατείας· ὅτε δὲ ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν ἡττημένος, ἡ πρὸς τὸν Φουσὲ δυσπιστία του τὸν ἔκαμε νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἐκ Γαλλίας εἰς διαφόρους ἀποστολὰς ἐν Ἰταλίᾳ, ὁπόθεν οὗτος ἐπανῆλθε μόλις τῷ 1814, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πρώτης παραιτήσεως τοῦ Ναπολέοντος.

Ἡ στάσις τοῦ Φουσὲ κατὰ τὴν νέαν ταύτην τροπὴν τῶν πραγμάτων ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρξε χαρακτηριστικὴ τοῦ ἀλλοπροσάλλου τοῦ ἀνδρός. Ὡς γερουσιαστής, ἐπρότεινεν εἰς τὴν γερουσίαν ὅπως σταλῇ ἀντιπροσωπεία πρὸς τὸν κόμητα τοῦ Ἀρτουὰ (Artois, ἀδελφὸν Λουδοβίκου τοῦ ΙΗ', πρὸς «συμφιλίωσιν τῆς μοναρχίας μετὰ τοῦ ἔθνους». Ταυτοχρόνως πρὸς τὸν Ναπολέοντα, εὑρισκόμενον ἐν τῇ νήσῳ Ἔλβᾳ, ἔγραφε συμβουλεύων αὐτόν, ἐν τῷ συμφέροντι τῆς Γαλλίας, νὰ ἀποσυρθῇ εἰς Ἀμερικήν. Εἰς δὲ τὸν νέον βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκον τὸν ΙΗ' ὑπέβαλεν ὑπόμνημα, συνιστῶν πολιτικὴν μετριοπαθῆ, συμφιλιωτικὴν καὶ φιλελευθέραν.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν ἐν θριάμβῳ ἐξ Ἔλβας. Πρὶν φθάσῃ εἰς Παρισίους, ὁ Λουδοβῖκος προσέφερεν εἰς τὸν Φουσὲ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας, ἀλλ' οὗτος τὸ ἀπεποιήθη, εἰπὼν ὅτι ἦτο πλέον ἀργά. Κατὰ τὸ Ἑκατονθήμερον ὁ Ναπολέων τὸν διώρισε καὶ πάλιν ὑπουργὸν τῆς Ἀστυνομίας· τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε τὸν Φουσὲ νὰ προέλθῃ εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Μέττερνιχ. Μετὰ τὴν δευτέραν παραίτησιν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Φουσέ, ἐκλεγεὶς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις προσωρινῶς ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Λουδοβίκου, ὅστις ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους τὸν διώρισεν ὑπουργὸν τῆς Ἀστυνομίας. Ἀλλὰ τὸ περιβάλλον τοῦ βασιλέως δὲν ἠννόει νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν Φουσὲ οὔτε τὴν ψῆφον, ἣν εἶχε δώσει ὑπὲρ τῆς καρατομήσεως Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ', οὔτε τὰς τρομοκρατικὰς μεθόδους, ἃς μετῆλθε κατὰ τῶν βασιλοφρόνων ἐπὶ Διευθυντηρίου καὶ Ναπολέοντος. Ὡς ἐκ τῆς ἀντιδράσεως ταύτης τῆς αὐλῆς, ὁ Φουσὲ ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν, ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Τεργέστην, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1820. Δ. Μ. Κ.

— **Φουσὲ ντὲ Καρέϋ** (Foucher de Careil), ***Λουδοβῖκος-Ἀλέξανδρος**, κόμης* —. Γάλλος φιλόλογος καὶ πολιτικὸς (1826—1891). Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ὡς ἐκδότης τῶν ἔργων τοῦ Λεϊβνιτίου, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνακαλύψει διάφορα ἀνέκδοτα παλαιὰ χειρόγραφα, ἀναμιχθεὶς δὲ βραδύτερον εἰς τὴν πολιτικήν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Ναπολέοντος Γ', κατέλαβε διαδοχικῶς διάφορα ἀξιώματα καὶ τῷ 1883 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Βιέννῃ. Ἔγραψεν: «Ὁ Λεϊβνίτιος, ἡ ἑβραϊκὴ φιλοσοφία καὶ ἡ καββάλα» (1861), «Ὁ Ἕγελος καὶ ὁ Σοπενχάουερ» (1862), «Ὁ Γκαῖτε καὶ τὸ ἔργον του» (1865), «Λεϊβνίτιος, Καρτέσιος καὶ Σπινόζα» (1863), «Ὁ Καρτέσιος, ἡ πριγκίπισσα Ἐλισάβετ καὶ ἡ βασίλισσα Χριστῖνα» (1879) κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Φουσὲ ντὲ Σάρτρ** (Foucher de Chartres). Γάλλος ἱερεὺς καὶ ἱστοριογράφος ἐκ Σάρτρης (1058—1127). Συνώδευσε τὸν Ροβέρτον τῆς Νορμανδίας καὶ τὸν Στέφανον τοῦ Μπλουὰ κατὰ τὴν πρώτην σταυροφορίαν καὶ μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Νικαίας καὶ τῆς μάχης τοῦ Δορυλαίου. Ἔγραψεν ἱστορικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Historia Hierosolymitana», ὅπερ, περιλαμβάνον τὰ ἀπὸ τοῦ 1095 μέχρι τοῦ θανάτου του γεγονότα, ἀποτελεῖ μίαν τῶν πολυτιμοτέρων πηγῶν διὰ τὴν μελέτην τῆς πρώτης σταυροφορίας. Χ. Δ.

Digitized by Google

φουσέκι (τό)· βλ. λ. *φυσέκι*.

Φουσερὸλ (Foncherolle), ***Νικόλαος.*** Γάλλος κυβερνήτης τοῦ Ἄργους, πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ Ναυπλίου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος. Οὗτος εἶχε θυγατέρα ὀνόματι Βόνναν, ἣν ἐνυμφεύθη ὁ Γουΐδων, δυνάστης τοῦ Ἄργους, Ναυπλίου καὶ Κιβερίου. —Ω.

Φουσιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πρασσιᾶς (Ζελενίστας) τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 186.

Φουσίκι (Fusiki, Fushiki) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐπὶ τῆς νήσου Νιππόν. Κάτ. 25.000. Ἔχει ὀνομαστοὺς ναοὺς τοῦ Βούδα μετὰ πλουσιωτάτων ἀφιερωμάτων καὶ εἶναι τόπος προσκυνήματος τῶν βουδιστῶν. Μ. Δ. Β.

φουσικλάδιον (τό). Ἀσθένεια τῆς μηλέας, καθ' ἣν προσβάλλονται οἱ νεαροὶ βλαστοὶ καὶ τὰ φύλλα αὐτῆς, ὀφειλομένη εἰς μικροσκοπικὸν μύκητα, προκαλοῦντα πολλάκις μεγάλας καταστροφάς. Καλεῖται κοινῶς *βοῦλα τῆς μηλιᾶς*.

Φούσιος (Fusius Calenus), ***Κόϊντος***· βλ. λ. *Φούφιος*.

Φουσιπάρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς ἐπαρχίας Μελιτηνῆς ἐν Καππαδοκίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ε, 6, 21). Ταυτότης ἀκαθόριστος. Λ. Θ. Σ.

φούσκα (ἡ)· δημοτ., κύστις οἱαδήποτε, ἰδίᾳ δὲ ἡ οὐροδόχος: «φούσκα βοδιοῦ», «γέμισε ἡ φούσκα του καὶ δὲν κρατιέται»· ‖ σφαῖρα χαρτίνη πληρουμένου καπνοῦ καὶ ἐξυψουμένη εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἄλλως *μπαλόνι*· ‖ φυσαλλίς, φλύκταινα, οἷον ἐξ ἐγκαύματος (ἀρχ. *φύσκη*)· ‖ ναυτ., ὅρος τῆς κοινῆς ναυτικῆς γλώσσης σημαίνων τὸ ἰσχίον τοῦ πλοίου: «ἀρμενισιὰ τῆς φούσκας» ἢ ἐπίφορος ἱστιοδρομία, «ἀέρας ἀπ' τή φούσκα» ὁ ἐπίφορος ἄνεμος «φούσκα γιὰ φούσκα» εἶδος διαδρομῶν, εἰς ἃς ἀναγκάζονται τὰ μόνον δι' ἡμιολίων ἐξηρτισμένα ἱστιοφόρα, ὅταν, ἀδυνατοῦντα νὰ κρατήσουν τὴν ἐξ οὐρίας πλεῦσιν ὑπὸ σφοδρὸν ἄνεμον, ἐκκλίνουν ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν ἐπίφορον, ἀλλάσσοντα κατὰ διαστήματα πρόποδας ἑκατέρωθεν τῆς πλεύσεως, ἣν ἔδει νὰ εἶχον τηρήσει. Σ. Ε. Λ.

φούσκα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λεοντική*.

φουσκάλα (ἡ)· δημοτ., φλύκταινα, φυσαλλίς.

φουσκαλιάζω· δημ., κάμνω φουσκάλα, φλυκταινοῦμαι.

φουσκάλιασμα (τό)· δημοτ., σχηματισμὸς φλυκταινῶν.

φουσκαλίδα (ἡ)· δημοτ., *φουσκάλα* (βλ. λ.). —*[Δερματολ.]* Βλ. λ. *πέμφιξ*.

φουσκὶ (τό)· δημοτ., τὰ περιττώματα τῶν μεταξοσκωλήκων, χρησιμεύοντα καὶ ὡς τροφὴ τῶν κτηνῶν· ‖ ἡ κόπρος τῶν κατοικιδίων κτηνῶν.

φουσκίζω· δημοτ., ρίπτω φουσκί, κόπρον εἰς τὸν ἀγρόν, εἰς τὸν κῆπον κττ.

φουσκοδεντριὰ (ἡ)· ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν τὰ δένδρα φουσκώνουν 'ς τὸ μάτι, ἑτοιμάζονται πρὸς βλάστησιν, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔαρος.

φουσκοθαλασσιὰ (ἡ). Κατάστασις τῆς θαλάσσης, καθ' ἣν ἐμφανίζεται αὕτη κυματώδης, ἐνῷ ἐπικρατεῖ ἄπνοια ἢ ἄνεμος πνέων ἀπὸ διευθύνσεως διαφόρου ἐκείνης ἀφ' ἧς τὸ κῦμα ἔρχεται. Δυνατὸν δὲ ἡ τοιαύτη «ἀποθαλασσία»—ὡς κατὰ τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν ὀνομάζεται—νὰ ὀφείλεται εἰς ἄνεμον ἤπιον πνέοντα μακρὰν (λ.χ. *κουφονότια*) καὶ μὴ προφθάνοντα τὸ κῦμα, ὅπερ γεννᾷ (*κουφοθάλασσα*), ἢ νὰ εἶναι ἀπότοκος ἀνέμου, ὅστις πνεύσας προηγουμένως ἔκόπασε (*καραιτὶ*) ἢ μετέπεσεν εἰς ἄλλον ἄνεμον, δυνάμενον μάλιστα νὰ ἔχῃ ἐπίπνευσιν ἀσχέτως πρὸς τὸν προπνεύσαντα (*κολόκυμα*). Σ. Ε. Λ.

φουσκομάγουλος,—η,—ο· ὁ ἔχων τὰ μάγουλα οἱονεὶ φουσκωμένα, φυσίγναθος.

φουσκονεριὰ (ἡ)· ἰδιωματ., ἡ περίοδος τῆς πλημμυρίδος κατὰ τὴν παλίρροιαν.

φοῦσκος (ὁ)· ὁ οἱονεὶ φουσκωμένος, πεφυσημένος: «φοῦσκος εἶναι ἀπὸ τὸ πάχος»· ‖ ἰσχυρὸν κτύπημα κατὰ τῶν παρειῶν, ράπισμα, κόλαφος: «πρόσ ξε γιατὶ θὰ φᾷς κάνα φοῦσκο»· ‖ ναυτ., κοινὴ ὀνομασία σφαιρικοῦ κατασκευάσματος, οὗ τὸ μὲν περίβλημα εἶναι ἐκ σχοινίνου πλέγματος, τὸ δὲ γέμισμα ἐκ στυπείου μετὰ ρακῶν τετυπασμένων· ἀρτώμενον ἀπὸ τοῦ περιτονέου χρησιμεύει ὅπως ἀμβλύνῃ τὰς κρούσεις τῆς πλευρᾶς πλοίου πλευρισμένου παρὰ κρηπίδωμα· λέγεται καὶ *μπαλλόνι*. Σ. Ε. Λ.

φουσκοῦδι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σιληνὴ ἡ φυσκώδης*.

Φούσκουλος, ἅγιος. Πρεσβύτερος ὢν ἐν Ἀφρικῇ, ἐξωρίσθη τῷ 484 ὑπὸ τοῦ ἀρειανοῦ βασιλέως τῶν Βανδάλων Οὐνερίχου μετ' ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ὀρθοδόξων, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 6 Σεπτεμβρίου. Ε. Γ. Π.

φούσκωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φουσκώνω*: «τὸ φούσκωμα τοῦ ἀσκιοῦ»· ‖ διάτασις, οἴδησις· «δὲν εἶναι πάχος, φούσκωμα εἶναι»· ‖ δυσχέρεια περὶ τὴν ἀναπνοήν, ἀγκομάχημα, λαχάνιασμα· ‖ ἔπαρσις, ἀλαζονεία.

φουσκωμένος,—η,—ο· παθητ. μετοχ. τοῦ *φουσκώνω*, πεφυσημένος: «φουσκωμένο ἀσκί» καὶ μεταφ. ἐπὶ ἀλαζόνος, ἐπηρμένου.

Φούσκων. Ἐπώνυμον ἀποδιδόμενον ὑπὸ μὲν τῶν χρονογράφων εἰς τὸν Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, ὑπὸ δὲ τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὸν Πτολεμαῖον Β΄ τὸν Εὐεργέτην.

φουσκώνω, ἀόρ. *ἐφούσκωσα*, παθ. μετχ. *φουσκωμένος*· δημοτ., ἐμφυσῶ καὶ οὕτω πληρῶ τι ἀέρος, διατείνω τι δι' ἐμφυσήσεως: «φουσκώνω τὸ ἀσκί»· ‖ ἀμεταβ., λαμβάνω διάτασιν, ἐξογκοῦμαι δι' ἐμφυσήσεως: «μὲ τὸ φυσερὸ φουσκώνει εὔκολα»· ‖ καθόλου, ἐξογκοῦμαι: «πονεῖ τὸ δόντι μου καὶ φούσκωσε τὸ μάγουλό μου»· ‖ συνεκδ., δυσκολεύομαι εἰς τὴν ἀναπνοήν, δυσπνοῶ, λαχανιάζω: «όσο ν' ἀνεβῶ τὴ σκάλα φούσκωσα»· ‖ μεταφ., ἐπαίρομαι, ἀλαζονεύομαι, καμαρώνω: «φουσκώνει σὰν τὸ γάλλο».

Φουσκωτὸ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Κερκύρας (πλάτ. 39°47΄ Β., μήκ. 19°57΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu, μεταξὺ τῶν ὅρμων Ἀπραοῦ καὶ Βολάνα τῆς ἀκτῆς τῆς Κασσώπης. Σ. Ε. Λ.

φουσκωτός, —ή, —ό· φουσκωμένος, ἐξωγκωμένος, ἀφράτος: «φρατζόλα φουσκωτή».

φοῦσος (ὁ) (Fusus) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κτενοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μουρικιδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια μαλάκια ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φοῦσος ὁ μακρόλαιμος* (Fusus longicollis), ὅστις ἔχει ὄστρακον ἐπιμηκέστατον μὲ κορυφὴν αἰχμηράν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀμφίβολα λείψανα *φούσων* συναντῶνται τὸ πρῶτον ἐντὸς στρωμάτων τῆς Ιουρασίου διαπλάσεως. Ἀσφαλῆ λείψανα εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα εὑρέθησαν: α΄) τῶν εἰδῶν *φοῦσος vulpeculus, muricatus, rostratus, crispus, longiroster* καὶ ἄλλων, ἐντὸς τῶν νεογενῶν στρωμάτων τοῦ Ληξουρίου τῆς Κεφαλληνίας· β΄) τῶν εἰδῶν *φοῦσος intermedius, corneus*, ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς κατωτέρας πλειοκαίνου σειρᾶς τοῦ καινοζωϊκοῦ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου· γ΄) τοῦ εἴδους *φοῦσος longicosta* ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς κατωτέρας πλειοκαίνου σειρᾶς τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου. Γ. Κ. Γ.

φουσουλίνα (ἡ) (Fusulina Fischer) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φουσουλινιδῶν τρηματοκόγχων ριζοπόδων* πρωτοζῴων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων τούτων ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀτρακτοειδὲς καὶ ἔφερε μόνον ἐπιμήκη τοιχώματα. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων, συνιστῶντα παχύτατα στρώματα, εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαπλάσεων λιθανθρακοφόρου-περμίου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Βορείῳ Ἀμερικῇ, Γουατεμάλᾳ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀμαζονίου ποταμοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα φουσουλινῶν εὑρέθησαν: α΄) τοῦ εἴδους *φουσουλίνα brevicula* ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων τῆς λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως τῶν ὀρέων Γαλτζάδος τῆς νήσου Εὐβοίας· β΄) τῶν εἰδῶν *φουσουλίνα alpina, regularis* καὶ ἄλλων ἐντὸς ἀσβεστολίθων τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὴν Πάρνηθα, τὸν Αἰγάλεων, τὸν Κιθαιρῶνα, τὴν Ὕδραν, τὴν Σαλαμῖνα· γ΄) ἐντὸς ὁμηλίκων ἀσβεστολίθων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ὄθρυν (περιοχὴν τοῦ Γαβρίνι)· δ΄) ἐντὸς ἀσβεστολίθων ὁμοίας γεωλογικῆς ἡλικίας παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν πρὸς Μολάους (61—63 χλμ.)· ε΄) ἐντὸς περμολιθανθρακοφόρων ἀσβεστολίθων τῆς βορείου Χίου. Γ. Κ. Γ.

φουσουλινέλλα (ἡ) (Fusulinella Möller) *[Παλαιοζωολ.]*. Ἐκλεῖψαν γένος ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φουσουλινιδῶν τρηματοκόγχων ριζοπόδων* πρωτοζῴων. Ἀπολιθωμένα λείψανα αὐτῶν εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου καὶ περμίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Ἐν Ἑλλάδι δὲ ἐντὸς τῶν μαρμάρων τῆς κρυσταλλοσχιστώδους σειρᾶς τῆς νήσου Λέσβου παρὰ τὰς θέρμας Κουρτζῆ. Γ. Κ. Γ.

φουσουλινίδαι (οἱ) (Fusulinidae Müller) *[Παλαιοζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὰ *τρηματοφόρα ριζόποδα* πρωτόζῳα. Τὸ τοίχωμα τοῦ κελύφους αὐτῶν συνίστατο ἐξ ἑνὸς ἐξωτερικοῦ στιφροῦ, ἀσβεστολιθικοῦ στρώματος καὶ ἑνὸς ἐσωτερικοῦ ἐλασματώδους, στηριζομένου ἐπὶ τοῦ πρώτου. Τὸ κέλυφος εἶναι πολυθάλαμον, ἀτρακτοειδὲς ἢ σφαιροειδές, συνιστάμενον ἐκ πολυαρίθμων σπειροειδῶν, συμμετρικῶς περιειλιγμένων γύρων.

Λόγῳ τῆς μεγάλης ἐξαπλώσεώς των καὶ τῆς τεραστίας ἀφθονίας των, οἱ φουσουλινίδαι παίζουσι σπουδαῖον ρόλον κατὰ τὴν λιθανθρακοφόρον καὶ τὴν πέρμιον διάπλασιν τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Ἐκ τῶν κελυφῶν των συνίστανται ὁλόκληρα στρώματα πετρωμάτων. Τὰ κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι τὰ ἑξῆς: *φουσουλίνα, φουσουλινέλλα, σβαγερίνα, βερμπεκίνα, δολιολίνα, νεοσβαγερίνα, σουματρίνα*. Γ. Κ. Γ.

φουσσᾶτον (τό)· βλ. λ. *φοσσᾶτον*.

Φοῦστ (Fust), ***Ἰωάννης.*** Γερμανὸς χρυσοχόος καὶ τυπογράφος (1410—1466). Συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ Γουτεμβεργίου, κατέβαλεν εἰς αὐτὸν τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον οἱ συνεταῖροι διεφώνησαν (1455) καὶ ὁ Φοῦστ, ἐναγαγὼν τὸν Γουτεμβέργιον πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν καταβληθέντων 2.000 φιορινίων, ἐπέτυχε τὴν εἰς αὐτὸν ἐκχώρησιν ὁλοκλήρου τῆς ἐπιχειρήσεως, ἣν ἐξηκολούθησε μετὰ τοῦ Σαῖφερ. Τῷ 1557 ὁ νέος οἶκος ἐξέδωκε τὸ «Ψαλτήριον τῆς Μαγεντίας», τὸ πρῶτον ἔντυπον βιβλίον, ὅπερ φέρει χρονολογίαν ἐκτυπώσεως. Θ. Κ.

φούστα (ἡ). Τὸ κάτω τμῆμα τοῦ γυναικείου φουστανιοῦ, ὅπερ ἐνίοτε εἶναι προσραμμένον ἐπὶ τοῦ ἄνω, τοῦ μπούστου· εἰς τινα μέρη φούστα λέγεται καὶ τὸ μεσοφόρι· τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, αἱ διαστάσεις, ὁ διάκοσμος καὶ τὸ ὕφασμα τῆς φούστας τῶν πόλεων κανονίζονται ὑπὸ τοῦ συρμοῦ, τῶν οἰκονομικῶν μέσων καὶ τῆς αἰσθητικῆς τῆς φερούσης. Α. Γ.-Γ.

φούστα (ἡ) (fusta) *[Ναυτ.]*. Εἶδος λιβυρνίδος. Στενὸν καὶ μακρὸν πλοῖον ἐλαυνόμενον διὰ κωπῶν, ἀλλὰ καὶ ἱστιοπλοοῦν ἄριστα ὑπὸ δύο μεγάλα λατίνια ὡς τὰ τῆς γαλέρας. Ἄλλοτε ἦτο συνήθης τύπος πλοίου τῆς Μεσογείου, καὶ δὴ πειρατικοῦ, δι' ὃ καὶ *φοῦστες* ὠνομάζοντο αἱ πειρατικαὶ ἐπιδρομαί.

Φούστα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ὀνομασία, ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ πειρατικοῦ πλοίου, τοῦ Κερκυραϊκοῦ νησίου *Λαζαρέτο*. Ὡσαύτως τοῦ λιμένος *Πλανήτης* τῆς Πελαγονήσου ἢ Κερὰ-Παναγιᾶς τῶν θεσσαλικῶν Σποράδων. Σ. Ε. Λ.

φουστανέλλα (ἡ). Ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ἑλλήνων, πολύπτυχον, ἐκ λευκῆς ὀθόνης διὰ τὸ θέρος καὶ βαθυκυάνου ἐρέας διὰ τὸν χειμῶνα, περιορισθὲν ἤδη εἰς τοὺς εὐζώνους τοῦ προτύπου

Ἀξιωματικὸς τῶν εὐζώνων φέρων φουστανέλλαν.

Digitized by Google

τάγματος, τὴν φρουρὰν τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας καὶ τοὺς χωρικοὺς ὡρισμένων περιοχῶν· ἐπίσης φέρεται καὶ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Ἡ φουστανέλλα ἀπετέλει ἄλλοτε τὸ κοινὸν ἔνδυμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅπερ ἐδοξάσθη μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Κατασκευάζεται ἀπὸ 50 πήχεις ὑφάσματος, πλάτους 0,92 μ., ἤτοι μιᾶς γυάρδας, καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 400 λόξες ἤτοι 50 μάνες. Τὸ ὑποκάμισον χρειάζεται $8^1/_2$—9 πήχεις τοῦ ἰδίου χασέ, μὲ δύο μάνες καὶ μὲ διπλᾶ μανίκια. Ἡ φουστανέλλα στηρίζεται εἰς τὴν μέσην μὲ κορδόνι περαστόν, παλαιότερον δὲ ἐπερράπτετο εἰς πανωκόρμι καὶ ἐλέγετο *κορμοφουστανέλλα*. Ἡ *εὐζωνικὴ* εἶναι βραχυτέρα τῆς *ἀρβανίτικης* φουστανέλλας. Α. Γ.-Γ.

φουστανελλᾶς (ὁ)· δημοτ., ὁ φορῶν φουστανέλλαν, φουστανελλοφόρος, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *βρακῖς*.

φουστανελλοφόρος (ὁ)· ἄλλως *φουστανελλᾶς* (βλ. λ.).

Φούστανη *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Εὔρωπον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Πέλλης.

φουστάνι (τό). Τὸ σύνολον τοῦ γυναικείου φορέματος, ἀποτελούμενον ἀπὸ τὸ ἐπανωκόρμι (τὸν μπούστον ἢ τὸ μπούστο) καὶ ἀπὸ τὸ κάτω (τὴν φούσταν)· ἄλλως *φόρεμα*. Τὸ φουστάνι ὀνομάζεται ἢ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ὑφάσματος (βελουδένιο, σαρμαΐζ, βελοὺρ ντὲ λαίν, μαροκαίν) ἢ ἐκ τοῦ σχεδίου τῆς κατασκευῆς (ἀμπίρ, πρενσές, ντιρεκτουάρ, σολέϊ, ταγιέρ, σπὸρτ κλπ.). Τὸ φουστάνι τῶν γυναικῶν τῶν πόλεων εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν κρατοῦσαν μόδαν. Α. Γ.-Γ.

Φουστάνος, *Ἰωάννης*. Ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Σπάρτῃ τῆς Λακεδαίμονος τῷ 1856. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν, ἐνεγράφη ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ μετὰ διετίαν ἐν τῇ ἰατρικῇ, ἧς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1881. Τὸ ἑπόμενον ἔτος μετέβη εἰς Παρισίους δι' εὐρυτέρας σπουδάς, ὅπου ἐπὶ τριετίαν ὅλην ἠσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὴν ἱστολογίαν καὶ τὴν παθολογικὴν ἀνατομίαν καὶ μικροβιολογίαν. Ἐπεδόθη δ' ὡσαύτως μετὰ ζήλου καὶ εἰς τὰς κλινικὰς σπουδὰς παρὰ τοῖς τότε σοφοῖς κλινικοῖς διδασκάλοις Potin, Landouzy, Charcot. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐγκατεστάθη ἐν Σύρῳ, ἔνθα ἤσκησεν εὐδοκίμως τὴν ἐπιστήμην, παρακολουθῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ταύτην καὶ ἐφαρμόζων πᾶν ὅ,τι νέον ἀνεκοινοῦτο. Τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου ἤρξατο διὰ τῆς πραγματείας «Περὶ ὑπνωτισμοῦ» (1885), τῆς ὁποίας ἀνάλυσιν εὔφημον καὶ κρίσιν λίαν ἐπαινετὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Bertillon (ὁ ἐπινοήσας τὰ δακτυλικὰ ἀποτυπώματα παρὰ τοῖς ἐγκληματίαις) τῷ 1900. Συνεργάτης καὶ συντάκτης τῆς «Semaine Médicale» τῶν Παρισίων ἀπὸ τοῦ 1884 ὁ Φουστάνος, ἐδημοσίευσε πλείστας ἰδίας παρατηρήσεις. Κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1884—1887 ἐπεδόθη εἰς μακρὰς πειραματικὰς αἱματολογικὰς ἐρεύνας περὶ τῶν ἀφαιμάξεων, καταλήξας εἰς τὸ πόρισμα ὅτι «πᾶσα μετρία ἀφαίμαξις προκαλεῖ διέγερσιν αἱματοπλαστικὴν διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἀφαιρεθέντος ποσοῦ τοῦ αἵματος, διέγερσιν, ἥτις ἐπιδρᾷ εὐεργετικῶς καὶ ὠφελίμως ἐπὶ τὴν θρέψιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν αἱματοποιητικῶν ὀργάνων». Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Φουστάνου ἐγένετο ἀποδεκτὴ βραδύτερον, δημοσιευθεῖσα εἰς πολλὰ περιοδικὰ καὶ συγγράμματα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἐν ἔτει 1890 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς παθολογικῆς κλινικῆς τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου Σύρου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἵδρυσεν ἐργαστήριον παθολογοχημικὸν καὶ μικροβιολογικόν, ἐργαζόμενος μόνος διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας καὶ ἀναλύσεις. Ἀλλ' ὁ Φουστάνος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἁπλῆν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀπείρων ἐπιστημονικῶν γνώσεων αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν κλινικὴν μελέτην· ἐπεζήτησε νὰ καταστήσῃ αὐτὰς γνωστὰς εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἵδρυσε τῷ 1896 τὸ περιοδικὸν «Ἰατρικὴ Πρόοδος», καὶ τρία ἔτη βραδύτερον τὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν «La Grèce Médicale». Ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ὁ Φουστάνος ἐδημοσίευσεν ἀπειρίαν πρωτοτύπων ἐργασιῶν, κλινικῶν παρατηρήσεων καὶ ἄλλων μελετῶν ἐπὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν θεμάτων, ἀναγομένων εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Φουστάνος, βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ἀρτίους καὶ δοκίμους ἐπιστημονικοὺς ὅρους καθαρῶς ἑλληνικούς, καὶ νὰ διορθώσῃ πλῆθος ἄλλων πλημμελῶν, ξενογλώσσων καὶ κακοφώνων, ἡ ἐργασία του δ' αὕτη ἐγένετο ἀποδεκτὴ παρὰ πάντων τῶν συγγραφέων, ἡμεδαπῶν τε καὶ ξένων. Ἐν τῇ διακρινούσῃ δ' αὐτὸν φιλοπονίᾳ καὶ ἐργατικότητι, ἐξεπόνησε μετάφρασιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἰατρικῶν ἔργων, παραμείνασαν ἀνέκδοτον. Προσβληθεὶς ἐκ πνευματικῆς ὑπερκοπώσεως, ἀπεβίωσε τῷ 1933. Μ. Ν. ΚΑΤΡΗΣ

φουστίνη (ἡ) (Fustine) *[Φαρμακογν.]*. Γλυκοζίτης ἀπαντῶν εἰς τὸν φλοιὸν τοῦ ουγγρικοῦ κιτρινοξύλου τοῦ προερχομένου ἐκ τοῦ ῥοῦ τοῦ κοτίνου (Rhus cotinus). Λευκαὶ στιλπναὶ βελόναι τηκόμεναι εἰς 218—219°, εὐδιάλυτοι εἰς τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸ ὕδωρ. Κ. Γ. Μ.

Φούστκα (Foustka), ***Βρατισλαῦος***. Τσέχος κοινωνιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἐσπούδασεν ἐν Πράγᾳ, Βερολίνῳ καὶ Παρισίοις, ἀπὸ δὲ τοῦ 1905 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς κοινωνιολογίας καὶ φιλοσοφίας τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πράγας. Ἔγραψεν: «*Αἱ ἀδυναμίαι τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας*», «*Τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ κίνησις*», «*Μεταρρύθμισις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν*», «*Ὁ σπουδαστὴς καὶ τὸ σεξουαλικὸν πρόβλημα*», «*Τὸ ἅλμα τῆς Ἀμερικῆς*» (1926), κ. ἄ. Χ. Δ.

φουστουκουδιά (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἄρραχις*.

Φουσύ (Fouchy), ***Ἰωάννης-Παῦλος-Γκρανζὰν ντὲ*** —. Γάλλος ἀστρονόμος (1707—1788. Ἂν καὶ προωρίζετο διὰ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς μετεωρολογίας, εἰς ἡλικίαν δὲ 24 ἐτῶν κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, τῆς ὁποίας μετὰ δωδεκαετίαν ἐγένετο ἰσόβιος γραμματεύς. Ἐπενόησε διαφόρους εὐφυεῖς μεθόδους παρατηρήσεων, ὧν ἄλλαι μὲν βοηθοῦσιν εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν χρόνου, ἄλλαι δὲ ἀντικαθιστῶσι δαπανηρὰ ἀστρονομικὰ ὄργανα. Χ. Δ.

Φοὺτ (Foote), ***Ἀρθοῦρος-Γουλιέλμος***. Ἀμερικανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1853. Ἀσχοληθεὶς κατ' ἐξοχὴν μὲ τὴν μουσικὴν δωματίου, ἔγραψε: 2 κουαρτέττα ἐγχόρδων, μίαν σονάταν διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον, τρίο εἰς ντο ἐλ., κουϊντέττο εἰς λα ἐλ. κ. ἄ. Πλὴν τούτων συνέθεσε τὴν εἰσαγωγὴν «*Στὰ βουνά*», τὸν συμφωνικὸν πρόλογον «*Φραγκίσκα τοῦ Ρίμινι*», ἓν κοντσέρτο διὰ βιολοντσέλλον, κ. ἄ. Γ. Σ.

φουτάς, ἢ *χουτάς* (ὁ). Ὑφαντὴ πετσέτα, τῆς ὁποίας τὸ ἓν ἄκρον χρησιμοποιεῖται ὡς μανδήλι καὶ τὸ ἄλλο, ἀνεστραμμένον, σχηματίζει σακκίδιον.

Φουτὰ Τζαλλὸν (Fouta Djallon) *[Γεωγρ.]*. Γαλλικὸν προτεκτοράτον τῆς Γαλλικῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς, ἐν τῇ ἀποικίᾳ τῆς Γαλλικῆς Γουϊνέας. Ἔκτασις 110.000 τ. χλμ. καὶ περὶ τὰς 700.000 κάτ. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι ἡ *Τιμπό*. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ἀπὸ πυκνὰ δάση ὀνομαστῆς καὶ πολυτελοῦς ξυλείας ἐπίπλων. Τὸ ὑπέδαφος εἶναι πλούσιον εἰς μεταλλεύματα χαλκοῦ, σιδήρου καὶ χρυσοῦ, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἄμμον τῶν πολυαρίθμων ποταμῶν καὶ χειμάρρων τῆς χώρας. Οἱ ἰθαγενεῖς γνωρίζουν τὴν κατασκευὴν ὑφασμάτων ἐξ ἐρίου καὶ βάμβακος, οἰκιακῶν καὶ γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ καταγίνονται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Λόγῳ τοῦ θαυμασίου κλίματος καὶ τῶν ὀρεινῶν καλλονῶν του, τὸ Φουτὰ-Τζαλλὸν ἐπωνομάσθη «*Ἑλβετία τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς*». Οἱ κάτοικοι πρεσβεύουν τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν. Κατ' ἀρχὰς εἶχον φανῆ ἐλάχιστα φιλόξενοι πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, οἵτινες ἐβράδυνον νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν χώραν των. Τῷ 1896 οἱ Γάλλοι, κατόπιν βραχυχρονίου νικηφόρου ἐκστρατείας κατώρθωσαν νὰ καθυποτάξουν τὸ Φουτὰ-Τζαλλόν, ὅπερ τῷ 1899 μετέβαλον εἰς προτεκτοράτον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Γαλλίας. Μ. Δ. Β.

— **Φουτὰ-Τζαλλὸν** (Fouta - Djallon ἢ Fouta Djalon) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν συγκρότημα ἐν τῇ Γαλλικῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ καὶ τῷ ὁμωνύμῳ προτεκτοράτῳ, ὕψους 2.000 μ. περίπου. Μ. Δ. Β.

Φουτὰ-Τορὸ (Fouta-Toro) *[Γεωγρ.]*. Περιφέρεια τῆς Γαλλικῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς ἐν τῇ ἀποικίᾳ τῆς Σενεγάλης. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς ἔχει πλούσια κοιτάσματα σιδήρου. Κατοικεῖται ἀπὸ 115.000 ἰθαγενεῖς, ἀνήκοντας εἰς τὴν φυλὴν τῶν Φούλα. Κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Γάλλων τῷ 1860 καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἰθαγενῶν, ἐπὶ τῇ βάσει πολιτεύματος ἀποτελοῦντος ἀριστοκρατικὴν δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Γαλλίας. Μ. Δ. Β.

Φούτζι-Γιάμα, ἢ *Φούζι-Γιάμα* (Fusi Yama) *[Γεωγρ.]*. Ἱερὸν ὄρος τῆς Ἰαπωνίας, ὑπερκείμενον εὑρείας πεδιάδος κατὰ τὰ σύνορα τῶν ἐπαρχιῶν Σουρούγκα καὶ Κάϊ. Εἶναι παλαιὸν ἡφαίστειον, ἐσβεσμένον ἀπὸ τοῦ 1707, ὅπερ ἔχει ὕψος 4.700 μ. καὶ πρωτοφανοῦς κανονικότητος κῶνον, καλύπτεται δὲ σχεδὸν μονίμως ὑπὸ χιόνων. Κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ ἡφαίστειον τοῦτο ἐξερράγη τῷ 285 π. Χ. ταυτοχρόνως μὲ τὸν σχηματισμὸν τῆς λίμνης Μπίβα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὄμι. Ἐπὶ τῶν κλιτύων του ἐγείρονται πολυάριθμοι μοναὶ καὶ ἀναχωρητήρια, χρησιμεύοντα ὡς τόποι προσκυνήματος. Οἱ μοναχοὶ τοῦ Φούτζι-Γιάμα φέρουσιν εἰδικὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς, καλούμενα *φούτζι-κώ*. Χ. Δ.

Φούτια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κουλεντίων τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 221.

φοὺτ-μπὼλ (foot-ball) *[Ἀθλητ.]*. Διεθνὴς ὀνομασία τῆς *ποδοσφαιρίσεως* (βλ. λ.), ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ.

φουτουρισμὸς (ὁ) (ἰταλ. futurismo=μελλοντισμός). Λογοτεχνική, καλλιτεχνικὴ καὶ αἰσθητικὴ σχολή, μορφικῶς ἐπαναστατική, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ποιητοῦ Φ. Θ. Μαρινέττι καὶ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ μέλλον καὶ τοῦ μίσους πρὸς πᾶσαν δημιουργίαν καὶ ἀξίαν τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἐμφάνισις τῆς σχολῆς ταύτης χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως ἐν τῇ ἐφημερίδι «Φιγκαρὼ» τῶν Παρισίων (20 Φεβρουαρίου 1909) τοῦ πρώτου φουτουριστικοῦ μανιφέστου, ὅπερ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Φ. Μαρινέττι. Τὰ βασικὰ σημεῖα τοῦ μανιφέστου τούτου ἦσαν τὰ ἑξῆς: 1) Ἀποκήρυξις τοῦ παρελθόντος, ἵνα ἐξ αὐτῆς γεννηθῇ ἡ ἐπιθυμία τῆς δημιουργίας ἐν τῷ μέλλοντι. 2) Μῖσος πρὸς τὰ μουσεῖα, τὰς ἀκαδημίας, τοὺς καθηγητὰς καὶ πρὸς πᾶν ὅτι εἶναι παράδοσις, κλασσικόν, σχολαστικόν, στενόν, στατικὸν καὶ σκοτεινόν. 3) Ἀγάπη πρὸς τὴν ταχύτητα, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν δρᾶσιν, τὸν κίνδυνον, τὴν φυσικὴν δύναμιν καὶ τὴν βίαν. 4) Ἀποκήρυξις τοῦ αἰσθηματισμοῦ, ἀγάπη πρὸς τὴν φρενιτιώδη καὶ νεωτεριστικὴν ζωήν, λατρεία τῆς μηχανῆς. 5) Ἀποκήρυξις πάσης μορφῆς λογοκλοπίας· σεβασμὸς τῆς πρωτοτυπίας. «*Διακηρύττομεν*, προσέθετεν ὁ Μαρινέττι εἰς τὸ μανιφέστον τοῦτο, *ὅτι ἡ λαμπρότης τοῦ κόσμου ἐπλουτίσθη διὰ μιᾶς νέας ὡραιότητος, τῆς ταχύτητος. Ἓν αὐτοκίνητον κούρσας μὲ τὸν κινητῆρά του τὸν διακεκοσμημένον ἀπὸ ἀλλεπαλλήλους σωλῆνας, οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζουν πρὸς ὄφεις, ὧν ἡ ἀναπνοὴ γίνεται δι' ἐκρήξεων, ἓν αὐτοκίνητον βρυχώμενον εἶναι ὡραιότερον ἀπὸ τὴν Νίκην τῆς Σαμοθράκης*». Ἡ σχολὴ αὕτη ἀπέκτησε ταχέως πολλοὺς ὀπαδούς, ὄχι μόνον εἰς τὴν λογοτεχνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι περιωρίζετο κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἁπάσας τὰς καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις. Μετὰ τὸ πρῶτον μανιφέστον, τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς ἁπάσας σχεδὸν τὰς γλώσσας καὶ διεδόθη εὐρύτατα, ἐνεφανίσθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα. Τὴν 8 Μαρτίου 1910 ἐκυκλοφόρησε τὸ μανιφέστον τῶν φουτουριστῶν ζωγράφων Μποτσιόνι, Καρρά, Ρούσσολο, Σεβερίνι καὶ Μπάλλα, οἵτινες καὶ ὠργάνωσαν εἰδικὴν ἔκθεσιν ἐν τῷ θεάτρῳ Κιαζέλλα τοῦ Τουρίνου. Τὴν 11 Μαΐου 1911 ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον μανιφέστον τῶν φουτουριστῶν μουσικῶν, ὅπερ ἔφερε πρώτην τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γνωστοῦ ἐκ Μιλάνου μουσουργοῦ Πρατέλλα, συγγραφέως πολλῶν μελοδραμάτων, ὁ ὁποῖος βραδύτερον συνέγραψε τὸ φουτουριστικὸν μελόδραμα «*Ἡ Συρία τοῦ Βαργκοῦν*», ὅπερ ἐπαίχθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ δημοτικὸν θέατρον τῆς Βολωνίας καὶ κατόπιν (τῷ 1913) εἰς τὸ μελοδραματικὸν θέατρον Κωνστάντσι τῆς Ρώμης. Ἡ σχολὴ αὕτη, ἕνεκα τῶν ἀκροτήτων της, συνήντησε μεγίστην ἀντίδρασιν παρὰ τῷ κοινῷ, κατὰ δὲ τὰς διαλέξεις καὶ τὰς ἀπαγγελίας φουτουριστικῶν ποιημάτων, τὰς παραστάσεις τῶν φουτουριστικῶν θεατρικῶν ἔργων, τὰς ἐκθέσεις γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς καὶ τὰς μουσικὰς συναυλίας τῶν φουτουριστῶν καλλιτεχνῶν συνέβαινον ἑκάστοτε θορυβωδέσταται ἐκδηλώσεις, αἵτινες πολλάκις ἀπέληγον καὶ εἰς αἱματηρὰς συρράξεις μεταξὺ τῶν ἀποδοκιμαζόντων κοινοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν της. Ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς Μαρινέττι, παρὰ τὰς γενικὰς ἀποδοκιμασίας, μὲ ἀκατάβλητον δραστηριότητα, περιῆλθε πολλάκις τὰς ἰταλικὰς μεγαλοπόλεις καὶ ἄλλας μεγαλοπόλεις τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, ὅπου διὰ διαλέξεων, θεατρικῶν παραστάσεων καὶ ἐκθέσεων, προσεπάθησε νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς πανταχοῦ δημιουργηθέντας πυρῆνας καὶ νὰ διαδώσῃ ἔτι μᾶλλον τὰς ἀρχάς του, τὰς ὁποίας βραδύτερον ἐπεξέτεινε καὶ εἰς ἁπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, εἰς τὴν πολιτικήν, τὴν μαγειρικήν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν κτλ. Μ. Δ. Β.

Φουτρίδης, *Ἀριστείδης*. Ἕλλην φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1887 ἐν Ἰκαρίᾳ. Μετὰ τὰς ἐν Ἀθήναις γυμνασιακὰς σπουδάς του ἀπῆλθεν εἰς Χάρβαρντ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν εἰς τὸ αὐτόθι πανεπιστήμιον. Τῷ 1910, ὑποβαλὼν ἀγγλιστὶ ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴν περὶ τῶν Ἀκριτικῶν ἐπῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Διγενὴς Ἀκρίτας*», ἠρίστευσε καὶ ἐστάλη ὑπότροφος τοῦ πανεπιστημίου εἰς Γερμανίαν πρὸς εὐρυτέρας φιλολογικὰς σπουδάς. Ἐπανελθὼν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας εἰς τὸ αὐτὸ πανεπιστήμιον. Τῷ 1916 ἐξέδωκεν ἀγγλιστὶ φιλολογικὴν μελέτην περὶ τοῦ ἀρχαίου δράματος ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ὁ Χορὸς τοῦ Εὐριπίδου*» καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ποιητικὴν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Τραγούδια τῆς αὐγῆς*» εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Τὸ αὐτὸ ἔτος κατετάγη εἰς τὸν ἀμερικανικὸν στρατόν, ἐπολέμησεν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἀπεστρατεύθη τῷ 1919 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἕδραν του ἐν Χάρβαρντ ἐφιλοτέχνησεν ἔμμετρον μετάφρασιν μέρους τῆς «*Ἀσάλευτης ζωῆς*» (Χάρβαρντ 1919) τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ εἰς τὴν ἀγγλικήν, προτάξας διεξοδικὴν εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς τεχνο-

Digitized by Google

Φουτουριστικοὶ πίνακες : 1) *Ρούσσιλο.* Ἀναμνήσεις μιᾶς νυκτὸς (1912). 2) *Μποτσιόνι.* Ἡ ζωὴ εἰσβάλλουσα εἰς τὰς οἰκίας.

τροπίας τοῦ ποιητοῦ (μετάφρ. ἐν «Λόγῳ» Κωνσταντινουπόλεως, 1921 σ. 682), μὲ σημειώσεις ἑρμηνευτικὰς εἰς τὸ κείμενον. Τῷ 1920 ἐξέδωκε τόμον νεοελληνικῶν διηγημάτων, ἐν οἷς καὶ ὁ «Θάνατος τοῦ παλληκαριοῦ» («Moderne Greek Stories», Harvard 1920). Ἀργότερον ἐξέδωκε τὴν μετάφρασιν καὶ τοῦ ὑπολοίπου μέρους τῆς «Ἀσάλευτης ζωῆς» («A Hundred voices and other Poems», Harvard 1921), ἐπιτυχὼν νὰ ἐκδοθοῦν ἀμφότερα τὰ ἔργα τύποις τοῦ ἀμερικανικοῦ πανεπιστημίου. Τῷ 1923 ἐν Yale, εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς ὁποίας εἶχε διορισθῆ ἀπὸ τοῦ 1921, μετέφρασε τὴν «Τριτεύγενη» τοῦ Παλαμᾶ, ἀφῆκε δὲ ἀνεκδότους μεταφράσεις τοῦ Καρκαβίτσα, τοῦ Βλαστοῦ, τῆς «Τάσως» καὶ «Ὑπερανθρώπου» τοῦ Κ. Χατζοπούλου. Πρὸς τούτοις ἔγραψε καὶ τὰς ἑξῆς μελέτας περὶ Παλαμᾶ: «A Ling Poet of Greece», The Review, Αὐγ. 9, 1919 (= Kostes Palamas a living Poet of Greece, Athens 1933) καὶ «Παλαμᾶς καὶ Ἡσίοδος», Ἀθήνα 1929 (ἑλλ. μεταφρ.). Αἱ μεταφράσεις αὗται συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν καὶ μελέτην τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἀμερικῇ, προκαλέσασαι εὐμενεστάτας κριτικάς. Πρὸς τούτοις ἐδημοσίευσε φιλολογικάς τινας μελέτας εἰς ἀμερικανικὰ περιοδικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Καιροφύλα,* «Ἑστία» 15 Νοεμβρίου 1921.—*Δ. Χριστοφίδη,* Α. Φ., Μηνιαῖος Εἰκ. Ἐθν. Κῆρυξ Νέας Ὑόρκης, 8/βριος 1923, σ. 15 κ.ἑξ.—*Κ. Παλαμᾶ,* Μνημόσυνα, «Ἐλεύθ. Λόγος» Ἀθηνῶν, 29 Σεπτεμβρ. 1924.—*Μ. Βισάνθης,* Ἑλληνικὸ, τύπος Σικάγου, 31 Αὐγούστου 1933.

Φοὺ-τσέου (Fou-tcheou, ἢ Foochow, ἢ Fuchow) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Κίνας, πρωτεύουσα τῆς γενικῆς διοικήσεως Φουκιέν, κειμένη ἐγγὺς τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Μίν, εἰς 26° 7' βορ. πλάτ. καὶ 119° 20' ἀν. μήκ. ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Κάτ. 625.000. Ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ζευγνύεται παρ' αὐτὴν διὰ μεγάλης λιθίνης γεφύρας, μὲ ἑκατοντάδα περίπου τόξων, εἶναι ἐμπορικώτατος λιμήν, ἀνοικτὸς εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ 1842. Παλαιότερον ἐχρησίμευεν ὡς ὁ κυριώτερος σταθμὸς μεταναστεύσεως τῶν Κινέζων πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, τὰς Φιλιππίνας καὶ τὰς νήσους τῆς Σούνδης. Ὁ ποταμὸς εἶναι πλωτὸς μέχρι 35 μιλ. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του, μέχρι δηλαδὴ τῆς πόλεως, διὰ πλοῖα βυθίσματος μέχρι 17 ποδῶν. Κυριώτεραι βιομηχανίαι εἶναι τῆς πορσελλάνης καὶ τῆς μετάξης. Χ. Δ.

Φουτσίνι (Fucini), ***Ρενᾶτος.*** Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1845—1921). Ἐνεφανίσθη κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους διὰ τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς «Ἑκατὸ σονέττα εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Πίζας» (1872), ἥτις ἐσημείωσεν ὑπὲρ τὰς εἴκοσιν ἐκδόσεις. Εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν (1882) προσέθεσε καὶ ἄλλα ποιήματα. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Εἰς τὸ ὕπαιθρον» (1897), «Εἰς τὴν τοσκανικὴν πεδιάδα» (1908), «Acqua passata». «Φύλλα στὸν ἄνεμο», «Ἡ Νεάπολις διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ», κ. ἄ. Ὁ Φουτσίνι ἔγραψε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Neri Tanfucio. Μ. Δ. Β.

Φουτσίνο *λίμνη* (Lago del Fucino) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Τσελάνο λίμνη.*

Φούτσου *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ νήσῳ Τσουσίμα, νῦν καλουμένη *Ἰζουχάρα* (βλ. λ.).

Φουτσουρλοῦ *[Γεωγρ.].* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Σέμελη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Φουφάγηνα, ἢ ***Φουφάτηνα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Τρόκμων ἐν Γαλατίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ε, 4, 7). Ταυτίζεται μὲ τὴν *Ἐβάγινα* τοῦ Πεουτιγγεριανοῦ χάρτου, ἀπέχουσαν 16 μίλια ἀπὸ τοῦ Τατουΐου (νῦν Νεφέσκιοϊ) καὶ κειμένην ἐπὶ τῆς ἀπὸ ταύτης εἰς Μάζακαν (νῦν Καισάρειαν) ὁδοῦ. Ἀκαθόριστος ἡ ταυτότης αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

Φουφάτηνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις ἐν Γαλατίᾳ (βλ. λ. *Φουφάγηνα*).

Φούφηνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ αὐτὴ μὲ τὴν *Φουφάγηνα* (βλ. λ.) Α. Θ. Σ.

Φούφιος (Fufius). Ρωμαῖος ὑποκριτὴς τραγῳδιῶν τῶν τελευταίων δημοκρατικῶν χρόνων. Μεθυσθεὶς ὑπερβολικῶς πρό τινος παραστάσεως ἀπέθανεν ἐπὶ σκηνῆς. Π. Ν. Π.

— Φούφιος, ἢ ***Φούσιος*** (Fufius), ***Κόϊντος.*** Ρωμαῖος στρατηγὸς ἐκ Κάλητος τῆς Καμπανίας, ἀποκαλούμενος *Καληνὸς* (Calenus). Διετέλεσε δήμαρχος τῷ 61 π. Χ. καὶ πραίτωρ τῷ 59. Μετέσχε τῶν εἰς Γαλατίαν καὶ Ἱσπανίαν ἐκστρατειῶν τοῦ Καίσαρος καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπεστάλη εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα κατέλαβε τοὺς Δελφούς, Θήβας, Ἀθήνας, Πειραιᾶ, Μέγαρα, Ὀρχομενὸν καὶ Πάτρας, ἐδέχθη δὲ εἰς Ὀλυμπίαν καὶ Ὠρωπὸν τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀνακηρυχθεὶς παρ' ἀμφοτέρων τῶν δήμων «πρεσβευτὴς καὶ ἀντιστράτηγος, σωτὴρ καὶ εὐεργέτης». Εἰς ἀνταμοιβὴν ἐγένετο τῷ 47 ὕπατος, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος, ἐτάχθη πρὸς τὸν Ἀντώνιον. Κατὰ τὰς προγραφὰς ἔκρυψεν ἐν τῷ οἴκῳ του τὸν Οὐάρρωνα, βαδίζων δὲ ἐπὶ κεφαλῆς ἕνδεκα λεγεώνων τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας κατὰ τοῦ Ὀκταβίου ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῷ 41 π. Χ. Π. Ν. Π.

φουφοῦ (ἡ), ἢ ***φουβοῦ,*** *καὶ* ***φουγοῦ*** (ἡ)· βλ. λ. *πύραυνον.*

φουφούλα (ἡ)· δημοτ., τὸ κάτω ἄκρον τῆς βράκας, τὸ ἔχον σχῆμα φούσκας, ἄλλως *κόφα*· ‖ καθόλου, ἡ βράκα.

φούφουρο (τό). Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας ἡ μίσθωσις κτηνῶν· ἄλλως *ζευγάτικον.*

Φουφφήτιος (Fuffetius). Δικτάτωρ τῆς Ἄλβας (βλ. *Μέτιος Σουφφέτιος*).

Φοὺ-Χί, ἢ ***Τάϊ-Χάο-Φοὺ-Χὶ-Τσέ.*** Μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Κίνας, ζήσας κατὰ τὴν παράδοσιν περὶ τὸ 3659 π. Χ., θεωρούμενος δὲ ὡς ὁ ἐκπολιτιστὴς καὶ πρῶτος αὐτοκράτωρ αὐτῆς. Εἶχε κατὰ τὴν παράδοσιν σῶμα δράκοντος καὶ κεφαλὴν ταύρου, ἀνεκάλυψε δὲ τὸ πῦρ καὶ ἐξέμαθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν γεωργίαν, τὴν μεταλλουργίαν, τὴν ἀστρονομίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν γραφήν, τὸ ἡμερολόγιον, τὰς θυσίας πρὸς τιμὴν τοῦ Τιὲν καὶ τῶν πνευμάτων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πλῆθος ἄλλων κατακτήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Χ. Δ.

φοῦχτα (ἡ), *καὶ χοῦφτα*· δημοτ., τὸ κοῖλον τῆς χειρός, ἡ παλάμη: «ἄνοιξε τὴ φοῦχτα σου νὰ σοῦ βάλω κάτι»· ‖ ὅ,τι δύναται νὰ περιλάβῃ τὸ κοῖλον τῆς χειρός, δράξ, ἄλλως *φουχτιά*: «μιὰ φοῦχτα σιτάρι, — ρύζι κττ.».

Φοῦχτβάνγκερ (Feuchtwanger). Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1884. Συνέγραψε μυθιστορήματα («Θωμᾶς Βὲντ», «Γιοὺντ Σύς», «Ἡ ἄσχημη δούκισσα»), δράματα («Ὁ Ὁλλανδὸς ἔμπορος») καὶ διεσκεύασε διὰ τὴν σύγχρονον σκηνὴν πλεῖστα κλασσικὰ ἔργα, ἐν οἷς τὴν «Εἰρήνην» τοῦ Ἀριστοφάνους, τοὺς «Πέρσας» τοῦ Αἰσχύλου κ. ἄ. Λ. Κ.

Φοῦχτερσλέμπεν (Feuchtersleben), ***Ἐρνέστος,*** *βαρῶνος φὸν* —. Ὀνομαστὸς Αὐστριακὸς ἰατρὸς καὶ ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τῷ 1806 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1849. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ γενετείρᾳ του καὶ ἔδειξε κατ' ἀρχὰς κλίσιν πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἐστράφη δὲ πρὸς τὴν ἰατρικήν, ὅταν, καθὼς λέγει ὁ ἴδιος, ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ δώσῃ εἰς τὰς σκέψεις του ἀπηκριβωμένην κατεύθυνσιν. Τῷ 1833 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς, κατόπιν δ' ἐγένετο κοσμήτωρ τοῦ πανεπιστημίου (1845) καὶ ὑποδιευθυντὴς τῶν χειρουργικῶν σπουδῶν (1847). Μετὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ 1848 ὠνομάσθη ὑφυπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ παρῃτήθη μόλις εἶδε τὰ μεταρρυθμιστικά του σχέδια ναυαγοῦντα. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ ἀξία τοῦ Φοῦχτερσλέμπεν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὑπέβαλε τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ εἰς βαθεῖαν ἀνάλυσιν. Ἐπίστευεν ὅτι καλῶς κατευθυνομένη καὶ ἰσχυρὰ βούλησις δύναται νὰ ἐπιδράσῃ σημαντικώτατα ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἂν ὄχι νὰ τὸν θεραπεύσῃ πλήρως ἀπὸ μίαν ἀσθένειαν, τοὐλάχιστον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιδείνωσίν της. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔκαμε τῷ 1844 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης, σειρὰν διαλέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐξεδόθησαν εἰς τόμον τῷ 1845 μὲ τὸν τίτλον «Lehrbuch der ärztlichen Seelenkunde». Ὀλίγα ἔτη προηγουμένως εἶχεν ἐκδώσει τὴν περίφημον: «Zur Diätetik der Seele» (1838), ἡ ὁποία ἔσχεν ἄνω τῶν πεντήκοντα ἐκδόσεων καὶ μετεφράσθη εἰς πλείστας γλώσσας, ἐν αἷς καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς». Εἰς τὰ ποιήματά του ὁ Φοῦχτερσλέμπεν δείκνυται ἐχθρὸς τῶν ρωμαντικῶν καινοτομιῶν. Θ. Π.

φουχτιὰ (ἡ), *καὶ* ***χουφτιά***· δημοτ., ὅ,τι δύναται νὰ περιλάβῃ τὸ κοῖλον τῆς χειρός, ἡ φοῦχτα, δράξ: «μιὰ φουχτιὰ σιτάρι, — ρύζι κ. τ. τ.».

φουχτιάζω, *καὶ* ***χουφτιάζω***· δημοτ., περιβάλλω, συλλαμβάνω διὰ τῆς παλάμης: «φουχτιάζω τὴ λαμπάδα».

φούχτιασμα (τό), *καὶ* ***χούφτιασμα***· δημοτ., τὸ νὰ περιλάβωμεν ἢ συλλάβωμέν τι μὲ τὴ φοῦχτα.

φουχτώνω, *καὶ* ***χουφτώνω***· δημοτ., συλλαμβάνω μὲ τὴ φοῦχτα, φουχτιάζω.

Digitized by Google

Φοφάνωφ, *Κωνσταντῖνος Μιχαήλοβιτς*. Ρῶσος ποιητὴς (1862—1911). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Πετρουπόλεως φιλολογίαν, ἐδημοσίευσε δὲ τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὸ περιοδικὸν «Νίβα». Τῷ 1887 ἐκυκλοφόρησεν ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογή του, ἣν ἠκολούθησαν πλεῖσται ἄλλαι. Ὁ Φοφάνωφ παρέμεινε πιστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τῆς καθαρᾶς τέχνης, διακρίνεται δὲ διὰ τὴν εὐρυθμίαν τοῦ στίχου καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ ὕφους. Θ. Β.

Φόφφανο (Foffano), ***Φραγκῖσκος*.** Ἰταλὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1863. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς λογοτεχνίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μιλάνου καὶ ἔγραψε πολλὰ κριτικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Μελέται περὶ τῶν ρωμαντικῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων» (1891—1895), «Ἰταλοὶ φιλόλογοι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος» (1892), «Ἐθνικὴ γλῶσσα καὶ κλασσικαὶ σχολαί» (1896), «Τὰ ἱπποτικὰ ποιήματα ἐν Ἰταλίᾳ» (1905), «Ἱστορία τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας» (1915) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Φὸχτ (Vogt), ***Παῦλος - Φρειδερῖκος - Ἐμμανουήλ*.** Γερμανὸς χειρουργὸς (1844—1885). Τῷ 1882 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ νοσοκομείου καὶ τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τῆς Γκραϊσβάλδης. Ἔγραψε σειρὰν πραγματειῶν. Ὡς *σημεῖα καθοδηγητικὰ τοῦ Φὸχτ* θεωροῦνται τὰ κατὰ τὴν ἀνάτρησιν τοῦ κρανίου χρησιμοποιούμενα σημεῖα πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς μέσης μηνιγγικῆς ἀρτηρίας ἐν περιπτώσει αἱμορραγίας αὐτῆς. Ο. Ρ.

Φρά, ἢ *Προφθασία* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μεγάλη πόλις τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, πρωτεύουσα τῆς Δραγγιανῆς, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Φράδου (νῦν Farah-roud). Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἐκαλεῖτο προηγουμένως *Φράδα*, μετωνομάσθη δὲ Προφθασία ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐνταῦθα ἐθανατώθη ὁ Φιλώτας τῷ 330 π. Χ. Εἶναι ἡ σύγχρονος Farah. Α. Θ. Σ.

Φραάρθης. Βασιλεὺς τῶν Πάρθων (βλ. *Φραάτης*).

Φράαλ (Fraal), ***Κάρολος-Νικόλαος*.** Βοτανικὸς καὶ ἀγρονόμος, γεννηθεὶς ἐν Battelsdorf τῆς Βαυαρίας τῷ 1810. Ἐσπούδασεν ἐν Μονάχῳ ἰατρικὴν καὶ βοτανικήν. Τῷ 1835 κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς τότε ἱδρυθείσης δασικῆς σχολῆς καὶ τοῦ βασιλικοῦ κήπου. Τῷ 1837 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ. Παραιτηθεὶς (1842) τῆς θέσεώς του ταύτης ἐπέστρεψεν εἰς Βαυαρίαν, ὅπου διωρίσθη διδάσκαλος τῆς ἀγρονομίας καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐν τῷ τεχνολογικῷ σχολείῳ τῆς Freising καὶ τῷ 1847 καθηγητὴς τῆς ἀγρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, τῷ δὲ 1851 διευθυντὴς τῆς κεντρικῆς κτηνιατρικῆς σχολῆς τοῦ Μονάχου. Διηύθυνε μετὰ τοῦ διασήμου χημικοῦ Liebig τὸ κεντρικὸν γραφεῖον τῶν πειραμάτων τῆς ἑνώσεως τῶν Βαυαρῶν ἀγρονόμων, δημοσιεύσας ἀπὸ τοῦ 1857 μέχρι τοῦ 1861 τὰ πορίσματα τῶν ἐν αὐτῷ γενομένων πειραμάτων. Ἀποσυρθεὶς τῷ 1864 εἴς τι παρὰ τὸ Μόναχον κτῆμά του, ἐτελεύτησεν ἐν αὐτῷ τῷ 1875. Εἰς τὸν Φράαλ ὀφείλεται καὶ ἡ ἵδρυσις τοῦ πρώτου ἐργοστασίου χημικῶν λιπασμάτων ἐν Βαυαρίᾳ. Συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε πολλὰς ἐργασίας, ὧν σπουδαιοτάτη ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Geschichte der Landbau- und Forstwissenschaftseit dem 16 Jahrhund» (München 1865), ἀποτελοῦσα τὸν γ' τόμον τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Β' ἐκδοθείσης «Geschichte der Wissenschafte in Deutschland». Δ. Α. Δ.

Φρὰ Ἀντζέλικο (Fra Angelico). Φλωρεντῖνος ζωγράφος (βλ. λ. *Ἀντζέλικο*).

Φράασπα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἐπίσημος πόλις τῶν Σαγαρτίων ἐν Ἀτροπατηνῇ τῆς Μηδίας (νῦν Ἀζερμπαϊτζάν), χειμερινὴ πρωτεύουσα τῶν Πάρθων βασιλέων. Α. Θ. Σ.

Φραάτης. Ὄνομα διαφόρων βασιλέων τῶν Πάρθων τῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν.

Φραάτης Α' (181—174 π. Χ.). Ὑπέταξε τοὺς Μάρδους, νομαδικὸν λαὸν τῆς Μηδίας.

Φραάτης Β' (136—127). Υἱὸς Μιθριδάτου τοῦ Α'. Νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου Ζ' τοῦ Σιδήτου ἔχασε τὴν Βαβυλῶνα, Σελεύκειαν καὶ Ἐκβάτανα, περιορισθέντος τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰς τὰ ἀρχικά του ὅρια. Ἐπιτυχὼν τὴν συνδρομὴν τῶν Σκυθῶν κατετρόπωσε τὰ συριακὰ στρατεύματα ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντίοχος. Δυσαρεστήσας ὅμως βραδύτερον τοὺς Σκύθας, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν.

Φραάτης Γ' (69—60; π. Χ.). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σανατρούκη, διατελέσας ἐναλλὰξ φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ρωμαίων εἰς τοὺς μεταξὺ τούτων καὶ Μιθριδάτου τοῦ ΣΤ' πολέμους. Ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Μιθριδάτου Γ' καὶ Ὀρώδου.

Φραάτης Δ'. Υἱὸς τοῦ Ὀρώδου (37—2 π. Χ.), τὸν ὁποῖον μετὰ τῶν ἀδελφῶν του κατέσφαξεν ἅμα ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἐνῷ διεξῆγε πόλεμον κατὰ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου καὶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπαναστατήσαντες οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ τὸν ἠνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς Σκύθας, παρὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυχὼν βοήθειαν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ σφετερισθέντος τὸν θρόνον Τιριδάτου, τὸν ὁποῖον νικήσας ἐξεθρόνισε. Συνομολογήσας δὲ εἰρήνην μετὰ τῶν Ρωμαίων, ἀπέδωκεν εἰς τὸν Αὔγουστον τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰς σημαίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρέσει παρὰ τοῦ Κράσσου καὶ Ἀντωνίου, συνάμα δὲ ἀπέστειλεν ὡς ὁμήρους τοὺς τέσσαρας υἱούς του. Ἀπέθανε περὶ τὸ 2 π.Χ., δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του Θερμούσης καὶ τοῦ υἱοῦ του Φρααττάκου, τὸν ὁποῖον οἱ Πάρθοι ἐφόνευσαν μετ' ὀλίγον. ἐξεγερθέντες ἕνεκα τῶν ἐγκλημάτων του.

Τῶν βασιλέων τούτων σῴζονται νομίσματα μετὰ ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν. Α. Θ. Σ.

Φραβασίλης, *Ἀντώνιος*. Ἰταλοέλλην συγγραφεὺς (1854—1907). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως καὶ κατέγινεν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας, μεταφράσας τινὰς τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος. Ἀπὸ τοῦ 1875 ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Ἀθήναις, λαβὼν τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν. Ὁ Φραβασίλης ἐγνώρισε πρῶτος εἰς τὴν ἰταλικὴν τὴν νέαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, μεταφράσας καὶ δημοσιεύσας τὸν «Νέρωνα» καὶ τὴν «Μεσσαλῖναν» τοῦ Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου, ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Ζαλοκώστα, τοῦ Βαλαωρίτου, τοῦ Βλάχου, τὴν «Πάπισσαν Ἰωάνναν» τοῦ Ροΐδη, τὴν «Γαλάτειαν» τοῦ Βασιλειάδου κτλ. Ἔγραψε πλεῖστα ποιήματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τρεῖς τόμους τὰς περὶ συγχρόνου ἰταλικῆς ποιήσεως μελέτας του. Ἐκτὸς τῶν ἔργων τούτων ἐδημοσίευσε: «Περὶ σατίρας ἐν Ρώμῃ», «Ἀθῆναι καὶ Ρώμη». Διετέλεσε συνεργάτης τῆς ἐφημερίδος «Ἀκρόπολις». Θ. Β.

Φραβίτας (ἢ ***Φραυΐτας*** ἢ ***Φλαβίτας***), πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως*** (488—489). Ἱερεὺς ὢν ἐν Γαλατᾷ καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Ζήνων εἶχεν ἀφήσει ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ναοῦ τινος ἄγραφον χάρτην, ἀναμένων νὰ ἐγγράψῃ ἐπ' αὐτοῦ ἡ θεία πρόνοια τὸ ὄνομα τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀκακίου, διέφθειρε διὰ χρημάτων τὸν φρουροῦντα τὸν ναὸν θαλαμηπόλον τοῦ Ζήνωνος καὶ τοὺς ἄλλους φύλακας καὶ ἐγγράψας τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐσφράγισεν αὖθις αὐτόν. Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον διὰ τοῦ δόλου τούτου, πρὸς μὲν τὸν πάπαν τῆς Ρώμης Φήλικα τὸν Β' ἔγραψεν ὅτι μετ' αὐτοῦ μόνου κοινωνεῖ ἐκκλησιαστικῶς, ἀποκηρύττων ὡς αἱρετικὸν τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας Πέτρον τὸν Μογγόν, πρὸς δὲ τὸν Πέτρον τἀναντία, ὅτι δηλαδὴ ἀποκηρύττων τὸν Φήλικα μόνον μετ' αὐτοῦ κοινωνεῖ ἐκκλησιαστικῶς. Τέσσαρας μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογήν του ἀποθανὼν ὁ Φραβίτας ἀφῆκεν ἀπλήρωτα τὰ χρέη, εἰς ἃ ὑπεβλήθη, ὅπως διαφθείρῃ τοὺς φύλακας τοῦ ναοῦ. Οὕτω δ' ἀνακαλυφθείσης τῆς πανουργίας του, ὁ Ζήνων ἐτιμώρησε μὲν τοὺς φύλακας, ἀφῆκε δ' ἐλευθέρους τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐκλέξωσιν ὃν ἤθελον πατριάρχην. Ε. Γ. Π.

φραγαρία (ἡ) (Fragaria) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Γνωστὰ εἴδη τινά, καλλιεργούμενα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης διὰ τὸν ἐδώδιμον καρπόν των. Δ. Ν. Π.

φραγάτα (ἡ) (fragata). Εἶδος ἀφράκτου φορτηγίδος τῶν πορτογαλικῶν λιμένων καὶ δὴ τῆς στομαλίμνης τοῦ Τάγου. Σ. Ε. Λ.

Φραγγάδες [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 291. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Εἶναι ἓν τῶν Ζαγοροχωρίων (βλ. καὶ λ. *Βοϊνίκον*).

φραγγέλλιον (τό)· μαστίγιον, μάστιξ (λατιν. flagellum).

φραγγελλῶ (—*όω*)· δέρω διὰ τοῦ φραγγελλίου, μαστίζω.

φραγγέλλωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ διὰ τοῦ φραγγελλίου *μαστίγωσις* (βλ. λ.).

Φραγγοπαλληκάρι. Παρώνυμον τοῦ ἀγωνιστοῦ Χαραλάμπους *Βιλαέτη* (βλ. λ.).

Φραγγόπουλος. Ὄνομα εὐγενοῦς οἰκογενείας ἐκ Ζακύνθου (βλ. λ. *Φραγκόπουλος*).

Φραγγουλάντων [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, πρὸς Δ. τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 45 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Ε. Ι. Χ.

Φραγγουλέϊκα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἑλληνικῶν (Συβίστας) τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 101.

φραγγουλίνη (ἡ) (Franguline) [*Φαρμακογν.*]. Γλυκοζίτης εὑρισκόμενος εἰς τὸν φλοιὸν τῆς φραγγούλης (Cortex frangulae), ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{21}H_{20}O_9$. Στιλπναὶ ὠχροκίτριναι βελόναι, ἄνοσμοι, γλυκαζούσης γεύσεως, εἶτα δὲ πικρᾶς, τηκόμεναι εἰς 220°, ἀδιάλυτοι εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν αἰθέρα, εὐδιάλυτοι εἰς τὴν ἀλκοόλην. Ἡ φραγγουλίνη θερμαινομένη μετ' ὀξέων σχᾶται εἰς φραγγουλινικὸν ὀξὺ καὶ ραμνόζην. Κ. Γ. Μ.

φραγγουλινικὸν *ὀξὺ* [*Φαρμακογν.*]. Προϊὸν τῆς δι' ὀξέων διασπάσεως τῆς φραγγουλίνης. Κίτριναι βελόναι ἄνοσμοι καὶ ἄνευ γεύσεως, ἀδιάλυτοι εἰς τὸ ὕδωρ, λίαν διαλυταὶ εἰς τὸν αἰθέρα καὶ τὴν ἀλκοόλην. Τὸ φραγγουλινικὸν ὀξὺ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν οὐμοδίνην. Κ. Γ. Μ.

φραγὴ (ἡ)· δημοτ., φραγμός, φράκτης.

Φράγκα [*Γεωγρ.*]. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Μπούκουρα τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1928) 142. —2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Καρυουπόλεως τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 32.

φραγκαΐτης (ὁ), ἢ ***φραγκεΐτης*** (Frankeit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἕνωσις θειούχου μολύβδου, διθειούχου κασσιτέρου καὶ τριθειούχου ἀντιμονίου ($5PbS, 2SnS_2, Sb_2S_3$) μὲ ὀλίγον γερμάνιον (0,1 %). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μικρὰ πινακίδια ἢ σφαιρία μὲ κατασκευὴν ἀκτινωτὴν ἢ φυλλώδη. Ἔχει χρῶμα μελανωπὸν μολυβδόφαιον. Εὑρίσκεται εἰς τὰς φλέβας ἀργύρου καὶ κασσιτέρου τοῦ Chocaya καὶ σπανίως εἰς τὰς φλέβας ἀργυρούχων μεταλλευμάτων τοῦ Aullagas ἐν Βολιβίᾳ. Γ. Κ. Γ.

Φραγκάκης, *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821, γεννηθεὶς ἐν Ἀχαΐᾳ. Μετέσχε μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη, Ἀνδρέου Λόντου, Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν τῆς ἐν Πάτραις ἐκραγείσης τῇ 23 Μαρτίου ἐπαναστάσεως. Βραδύτερον, διαπεραιωθέντος τοῦ Ζαΐμη εἰς Μεσολόγγιον (Δεκέμβριος τοῦ 1824), συναπῆλθε καὶ ὁ Φραγκάκης καὶ ἀντεμετώπισε τὰς φοβερὰς κατὰ τῆς πόλεως ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τ. Ε. Ε.

Φραγκαπήδημα [*Γεωγρ.*]. Μετόχιον (Ἅγιος Νικόλαος) τῆς μονῆς Σκαφιδιᾶς, κείμενον παρὰ τὸν Ἰάρδανον ποταμὸν καὶ τὸ χωρίον Βούναγρον Ἠλείας). Ι. Σ. Σ.

Φραγκᾶτα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τῆς νήσου καὶ τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 657. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 9,5 χλμ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Ἀργοστολίου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παράγει οἶνον καὶ ἔλαιον.

φραγκενία (ἡ) (Frankenia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φραγκενιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας ἢ πολυετεῖς, ἀπαντώσας εἰς πλείστας χώρας τῆς γῆς καὶ ἰδίως εἰς παράκτια μέρη. Ἐκ των 15 περίπου εἰδῶν ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ *φραγκενία ἡ δασεῖα* (Frankenia hirsuta) καὶ *φραγκενία ἡ κονισαλέα* (Frankenia pulverulenta). Ἀμφότερα τὰ εἴδη εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐξωτικῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *φραγκενία ἡ μεγαλόφυλλος* (Frankenia grandifolia), ἐτησία πόα ἰθαγενὴς τῆς Καλιφορνίας. Δ. Ν. Π.

φραγκεύω, *ἀόρ, ἐ)φράγκεψα*· δημοτ., γίνομαι Φράγκος, ἀσπάζομαι τὸ καθολικὸν δόγμα: «οἱ νησιῶτες φραγκέψανε διὰ τῆς βίας», «τουρκεύω, μὰ δὲ φραγκεύω» προτιμῶ νὰ γίνω Τοῦρκος, ἀλλ' ὄχι Φράγκος.

Φραγκιὰ (ἡ)· δημοτ., ἡ χώρα τῶν Φράγκων, ἡ δυτικὴ Εὐρώπη.

Φραγκία, *Νέα* (Nova Francia)· βλ. λ. *Λατινικὴ αὐτοκρατορία*.

Φραγκιαδάκης, *Ἐμμανουήλ*. Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1810 εἰς τὸ χωρίον Γάλλου τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Νεώτατος μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821—1830, εἶτα δὲ τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1841 καὶ τοῦ 1858. Κυρίως ὅμως ἔδρασεν ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὴν ἐπανάστασιν 1866—1869, καθ' ἣν διεκρίθη διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του εἰς πλείστας ἀνὰ τοὺς νομοὺς Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου μάχας μέχρι τέλος τοῦ Ἀγῶνος. Ν. ΚΛΣ

—**Φραγκιαδάκης *Εὐάγγελος* ἢ *Γαλλιανός*.** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς τῷ 1870 εἰς τὸ χωρίον Γάλλου τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Νεώτατος, τῷ 1890, φονεύσας Τοῦρκον ὁμοχώριόν του, ἐπ' ἀνδρείᾳ φημιζόμενον, ἐξῆλθεν ὡς ἁρματολὸς εἰς τὰ ὄρη καὶ διὰ τῶν συνεχῶν ἐνεδρῶν του ἐδεκάτιζε τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα, δὲν κατέθεσε δὲ τὰ ὅπλα εἰμὴ τῷ 1898, ὅτε ἐκηρύχθη ἡ Κρήτη πολιτικῶς αὐτόνομος ὑπὸ τὸν πρίγκιπα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον. Τῷ 1901, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀπῆλθεν ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς Μακεδονίαν, ἔνθα διεκρίθη διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του εἰς πλείστας πρός τε τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν τουρκικὸν στρατὸν μάχας, καθ' ἃς ἐτραυματίσθη δίς. Τὴν 25 Μαρτίου, τραυματισθεὶς σοβαρῶς εἰς τὸν πόδα

Digitized by Google

κατὰ τὴν εἰς Λόσνιτσαν μάχην πρὸς τὸν τουρκικὸν στρατόν. ἠχμαλωτίσθη καὶ ὁδηγηθεὶς εἰς τὰς φυλακὰς Μοναστηρίου κατεδικάσθη εἰς ὀκταετῆ φυλάκισιν, ἐξῆλθε δὲ τῶν φυλακῶν τῷ 1908 ἐπὶ τῇ ἀνεκηρύξει τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ταύτας ἀπενεμήθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὁ βαθμὸς ὑπολοχαγοῦ. Ἡ ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος ἐπιτροπὴ κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὴν Α´ τάξιν τῶν ὁπλαρχηγῶν. Ν. ΚΛΣ

—**Φραγκιαδάκης** ***Στυλιανός.*** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς τῷ 1886 εἰς τὸ χωρίον Γάλλου τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Νεώτατος μετέσχε τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος, καθ' ὅν, τραυματισθεὶς σοβαρῶς εἰς τὴν παρὰ τὴν Γρούνισταν τοῦ Μοριχόβου μάχην (1906), ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ καταδικασθεὶς εἰς 5 ἐτῶν φυλάκισιν, ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς Μοναστηρίου, ὁπόθεν ἐξῆλθε τῷ 1908 ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει ταῦ τουρκικοῦ Συντάγματος. Μετέσχεν ὡσαύτως, ὡς ὁπλαρχηγός, τοῦ πολέμου τοῦ 1912, λαβὼν μέρος εἰς πλείστας μάχας ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, καὶ τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ 19 4. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ταύτας ἀπενεμήθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὁ βαθμὸς ἀνθυπασπιστοῦ. Ν. ΚΛΣ

φράγκικος, *—η, —ο·* *δημοτ.*, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φράγκους, ὁ τῶν Φράγκων, τῶν Εὐρωπαίων: «φράγκικο Πάσχα»· || *φράγκικα* (τά)· τὰ νῦν ἐν χρήσ ι ἐνδύματα τῶν ἀνδρῶν κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ ἐγχώρια, φουστανέλλαν καὶ βράκαν: «*ἔβγαλε τὴ φουστανέλλα καὶ φόρεσε φράγκικα*».

φραγκικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φράγκους, ὁ τῶν Φράγκων.

—**φραγκικὴ** ***Ἐκκλησία.*** Ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Χλόδβιγος (481—511), ὁ πρῶτος ἡγεμὼν τοῦ ὅλου φραγκικοῦ κράτους, λαβὼν σύζυγον τὴν Χριστιανὴν Βουργουνδίαν Χλοτίλδην, προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τῷ 496, βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου τῶν Ρήμων Ρεμιγίου. Πρὸ τῆς προσελεύσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὴν σύζυγόν του νὰ βαπτίσῃ τὰ δύο τέκνα των, κατά τινα δὲ παράδοσιν, ἥτις ὅμως δὲν φαίνεται πιθανή, ἡ σωτηρία τοῦ δευτέρου του τέκνου ἐκ βαρείας ἀσθενείας διὰ τῶν προσευχῶν τῆς μητρὸς καὶ ἡ νίκη αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀλεμάννων παρὰ τὸ Τολβίακον (496), ἣν ἀπέδωκεν εἰς τὴν εὐχήν, τὴν γενομένην κατ' αὐτὴν εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν, ἔπεισαν αὐτὸν νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Εἰ καὶ τὸ φραγκικὸν κράτος ἀπὸ τῆς βαπτίσεως τοῦ Χλοδβίγου θεωρεῖται συνήθως Χριστιανικόν, ἐν τούτοις ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐν αὐτῷ, ἀφοῦ ὁ ἐκχριστιανισθεὶς βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀνεγνωρίσθη ἐν τῷ χριστιανικῷ φραγκικῷ κράτει, μετά τινων ὅμως μεταβολῶν. Μετὰ μακροὺς δηλαδὴ ἀγῶνας ἐπεκράτησεν ἐν τῷ φραγκικῷ κράτει ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐπισκόπων νὰ ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις μόνος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συγκαλῇ τὰς συνόδους, ἡ δὲ ἐξουσία τοῦ πάπα ἐπὶ τῆς φραγκικῆς Ἐκκλησίας ἦτο μόνον ἠθική, καθόσον οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀμέσως διαταγάς, ἀλλ' ἐμμέσως διὰ τοῦ βασιλέως. Ἡ τάξις αὕτη τῶν πραγμάτων ἐν τῇ φραγκικῇ Ἐκκλησίᾳ διετηρήθη καθ' ὅλην τὴν ἐποχὴν τῶν Μεροβιγγείων. Κ. Ι. Δ.

Φράγκιος (Francius), ***Πέτρος.*** Ὁλλανδὸς φιλόλογος καὶ ποιητὴς (1645—1704). Ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ ἐν Λεῦδῃ, διδάκτωρ δὲ τοῦ δικαίου γενόμενος ἐπεσκέφθη τοὺς Παρισίους, τὴν Φλωρεντίαν καὶ τὴν Ρώμην. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀμστελόδαμον ἐξελέγη τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὴν ἕδραν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ῥητορικῆς, μετ' ὀλίγον δὲ εἰς τὴν τῶν ἑλληνικῶν. Μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν μέρος τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς «Ἀνθολογίας» τοῦ Πλανούδη καὶ ἔγραψε πρωτότυπα ἑλληνικὰ (εἰς ὁμηρικὴν γλῶσσαν) καὶ λατινικὰ ποιήματα. Γ. Γ.

Φραγκισκανοὶ (οἱ). Τάγμα μοναχικὸν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου, τοῦ καταγομένου ἐκ τοῦ ἐν Οὐμβρίᾳ Ἀσσισίου. Οὗτος, ἐν νεανικῇ ἤδη ἡλικίᾳ, παρακινούμενος ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ (*Ματθ.* 10, 8), κατέλιπε τὴν πατρίδα καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν καὶ διήρχετο διαφόρους χώρας ἐπαιτῶν καὶ διδάσκων μετάνοιαν. Σχὼν πλείστους μαθητὰς καὶ θαυμαστάς, ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ ἴδιον μοναχικὸν τάγμα ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαιοτέρων αὐστηρῶν μοναχικῶν διατάξεων. Πρὸς τοῦτο ἐλθὼν εἰς τὴν Ρώμην, ἐπέτυχε παρὰ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ´ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ τάγματος, ἣν ἀνενέωσεν ἔπειτα ὁ πάπας Ὁνώριος ὁ Γ´ (1223), παραχωρήσας εἰς αὐτὸ τὴν ἄδειαν τοῦ θείου κηρύγματος. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο, οἵτινες ἐκλήθησαν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ *φραγκισκανοὶ* ἢ *μικροὶ ἀδελφοί, μινορῖται* (Fratres minores), ἔφερον φαιὸν κουκούλιον μετὰ κορδύλης (capuce), ἐξ ἧς ἔπειτα ἔλαβε τὸ ὄνομα τὸ τάγμα τῶν καπουτσίνων, σχοινίον περὶ τὴν ὀσφύ, καὶ ἦσαν γυμνόποδες ἢ ἔφερον μόνον σανδάλια, δι' ὃ καὶ *γυμνόποδες* (discalceati) ἐκλήθησαν, ἔπρεπε δὲ νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα διὰ τῆς ἐργασίας, δεχόμενοι ἐλεημοσύνας μόνον πρὸς βοήθειαν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν. Ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ὁδηγίαν τοῦ Φραγκίσκου ἔζων καὶ εὐσεβεῖς γυναῖκες, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ἡ παρθένος Κλάρα, χάριν τῆς ὁποίας ἱδρύθη (1212) τὸ *τάγμα τῆς ἁγίας Κλάρας.* Τῷ 1221 ἱδρύθη καὶ τρίτον τάγμα τῶν *τερτσιαρίων* (tertio ordo de poenitentia), οἵτινες ἔζων ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ Φραγκῖσκος ἐτελεύτησε τῷ 1226, τῷ δὲ 1228 ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θ´ ἅγιος. Τὸ τάγμα τῶν φραγκισκανῶν ταχέως ἐξαπλωθὲν πολλαχοῦ ἀπετέλεσεν ἓν τῶν σπουδαιοτέρων μοναχικῶν ταγμάτων τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ δὲ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὸ ἐκηρύχθησαν ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἅγιοι καὶ ὅσιοι καὶ διέπρεψαν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἕνεκα μάλιστα τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς αὐστηρᾶς ἀσκήσεως καὶ τῆς θερμῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἀπεδόθη εἰς τὸ τάγμα τοῦτο λίαν ἐνωρὶς τὸ ὄνομα *τάγμα τῶν Σεραφείμ.* Ζῶντος ἔτι τοῦ Φραγκίσκου ἀνεφύησαν ἐν τῷ τάγματι ἔριδες, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν ἔτι μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καθόσον τινὲς μὲν τῶν μοναχῶν ἤθελον νὰ διατηρήσωσι τοὺς αὐστηροὺς κανόνας τοῦ Φραγκίσκου, ἄλλοι δὲ ἐπεθύμουν τὸν μετριασμὸν αὐτῶν. Οὕτω διηρέθησαν οἱ φραγκισκανοὶ εἰς συντηρητικοὺς καὶ μή. Ἡ ἱστορία τοῦ τάγματος τῶν φραγκισκανῶν δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο μεγάλας περιόδους, ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως (1209) μέχρι τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ι´ (1517) καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Κ.Ι.Δ.

φραγκίσκεια (ἡ) (Franciskea) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γρομφαδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς ἢ θάμνους ἀειθαλεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν 20 εἰδῶν τοῦ γένους κυριώτερον εἶναι ἡ *φραγκίσκεια ἡ μονανθὴς* (Franciscea uniflora), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν καὶ καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικόν. Ἡ ῥίζα της, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *μάνακα* (manaca), χρησιμοποιεῖται ἐνιαχοῦ ὡς ἀντισυφιλιδικὸν καὶ διουρητικὸν φάρμακον. Δ. Ν. Π.

Φραγκῖσκος (λατ. Franciscus, γαλλ. François, ἰταλ. Francesco, ἱσπαν. Francisco, γερμ. Franz, ἀγγλ. Francis). Κύριον ὄνομα ἀνδρῶν σύνηθες ἐν τῇ Δύσει, δοθὲν δὲ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Φραγκῖσκον τῆς Ἀσσίζης, λόγῳ τῆς εὐχερείας μεθ' ἧς οὗτος ἐξέμαθε τὴν γαλλικήν. Διεδόθη κυρίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης.* Τὸ ἀντίστοιχον θηλυκὸν *Φραγκίσκη.* Χ. Δ.

—***Φραγκῖσκος ὁ ἐξ Ἀσσίζης, ἅγιος —.*** Ἡ μάλιστα ὑπερέχουσα καὶ ὑποβλητικὴ φυσιογνωμία τοῦ εἰς ἁγίους καὶ αἱρετικοὺς πλουσίου ΙΓ´ αἰῶνος (1181—1226). Υἱὸς πλουσίου ἐμπόρου, καλούμενος κατ' ἀρχὰς *Ἰωάννης Βερναρδόνε*, ἐκμανθάνει τὴν γαλλικὴν καὶ ἐν μέρει τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ διάγει βίον πολυτελῆ, τρυφηλὸν καὶ πολυδάπανον, πλούσιον εἰς περιπετείας. Ξένος πρὸς πᾶσαν κλίσιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ῥέπει πρὸς τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ πορεύεται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερῖκον τὸν Β´, ἵνα λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὸ χρίσμα τοῦ ἱππότου. Ἀλλ' αἴφνης, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1204—1206, ἀπαντῶμεν παρ' αὐτῷ μεταβολὴν τοῦ ἤθους καὶ σοβαρωτέρας σκέψεις. Ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς ταύτης ὀφείλεται εἰς ἀσθένειαν, ὁράματα καὶ ὄνειρα, πρὸ πάντων δέ, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, εἰς τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν ἡ θέα λεπρῶν. Ἡ ἀηδία, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε, μετεβλήθη εἰς φιλάνθρωπον ἀγάπην, τοῦτο δὲ ἐθεώρησεν ὡς τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ του καθαρμοῦ. Παραιτηθεὶς τοῦ πλούτου καὶ τῆς δόξης ἀσχολεῖται περὶ ταπεινάς, χειρωνακτικὰς ἐργασίας, διότι θέλει νὰ τρώγῃ μόνον τὸν ἄρτον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος κερδίζει διὰ τῶν χειρῶν του. Ὡς κατοικίαν χρησιμοποιεῖ ἠρειπωμένα ἐξωκκλήσια, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐπισκευάζει, καλύβας καὶ σπήλαια. Δύο ἔτη μετὰ τὸν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας του ἀπογωρισμὸν ἀκούει ἀναγιγνωσκόμενον τὸ Ματθ. ι´ 7 ἑξ., ὅπερ ἐπιδρᾷ τεραστίως ἐπὶ τῆς ψυχῆς του. Ζητεῖ πάραυτα τὴν ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου καὶ ἔκτοτε ἀναγνωρίζει ὡς ἰδανικὸν καὶ ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὸν ἀποστολικὸν βίον ἐν πενίᾳ καὶ κηρύγματι.

Φραγκῖσκος ὁ ἐξ Ἀσσίζης.

Ὅ,τι ἐπιθυμεῖ εἶναι ἡ ἀναγέννησις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῆς χριστιανωσύνης διὰ τῆς πενίας, τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Ἡ διάθεσις αὕτη ἦτο ἤδη διάχυτος ἐν τῇ πνευματικῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς ἐποχῆς ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλήρου, ὅστις εἶχεν ἐκπέσει εἰς τρυφὴν καὶ ἐπεδίωκε τὴ κοσμικὴν δύναμιν. Ὁ Φραγκῖσκος, φέρων τὸν μανδύαν τοῦ χωρικοῦ τῆς Οὐμβρικῆς καὶ περιεζωσμένος σχοινίον, ἀγωνίζεται ὅπως κερδίσῃ τοὺς ἁπλοῦς ἀνθρώπους ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ, κηρύττων μετάνοιαν καὶ προτρέπων ὅπως μιμηθοῦν τὸν πτωχὸν καὶ ταπεινὸν βίον τοῦ Σωτῆρος. Ταχέως ἀποκτᾷ ὀπαδούς, οἵτινες ἐγκαταλείποντες τὴν περιουσίαν των διατρέχουν ἀνὰ δύο τὴν Οὐμβρικὴν κηρύττοντες μετάνοιαν, περιποιούμενοι τοὺς ἀσθενεῖς καὶ κερδίζοντες τὸν ἄρτον των διὰ παντὸς εἴδους χειρωνακτικῆς ἐργασίας. Πλήρεις σεβασμοῦ πρὸς τὸν κλῆρον, ἐπιδιώκουν νὰ συντρέξουν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του, νουθετοῦντες τοὺς ἀνθρώπους ἵνα τιμῶσι τὸν Θεόν, μετανοῶσι καὶ ἀναμιμνῄσκωνται τὸν θάνατον. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸ ᾆσμα, τὸ εὔθυμον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ φιλόφρον ἦθος, ἅπερ διακρίνουν αὐτούς, καθιστοῦν τοὺς κήρυκας τούτους τῆς μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀγαπητούς. Ὁ Φραγκῖσκος οὐδαμῶς διανοεῖται νὰ ἱδρύσῃ μοναχικὸν τάγμα μηδὲ νὰ διατυπώσῃ κανόνας, οἵτινες νὰ διέπουν αὐτό. Οὔτε κατὰ σχέδιον χωρεῖ οὔτε πρὸς δρᾶσιν ῥέπει. Μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συναθροίζονται οἱ ἀδελφοὶ πρὸς ἐρημικὴν προσευχὴν καὶ θεωρίαν εἰς ἀπομεμακρυσμένην τινὰ καλύβην ἢ ἐν τῇ μικρᾷ ἐκκλησίᾳ τῆς Portiumkuba παρὰ τὴν Ἀσσίζην, ἱδρύσαντες περὶ αὐτὴν μερικὰς καλύβας. Ἐκεῖ πλησίον, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Δαμιανοῦ, συγκεντροῦνται καὶ αἱ ἀδελφαὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἁγίας Κλάρας, ἥτις δεκαοκταέτις τὴν ἡλικίαν ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν τήρησιν τῶν τριῶν ἀρχῶν, ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὁποίων ἠγωνίζετο.

Ὁ κλῆρος ἀπέκρουεν, ὡς ἦτο φυσικόν, τὸ περὶ πτωχείας καὶ ἀκτημοσύνης ἰδανικὸν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν, τὸ ἰδανικὸν τοῦτο ἦτο διάχυτον ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων. Μετὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος, ὅτε οἱ πάπαι ἐξήγειρον τὸν λαὸν ἐναντίον τοῦ κλήρου, ὅστις τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐλάμβανε παρὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ὁ λαὸς οὗτος προέβη περαιτέρω καὶ ἐστράφη ἐναντίον τῆς χλιδῆς καὶ τοῦ πλούτου, ἐν τοῖς ὁποίοις ἔζων οἱ κληρικοί. Τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ ἔστρεψε πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες ἐκήρυττον ἐπιστροφὴν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτοι ἀκτήμονες κήρυκες ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ´ αἰῶνος ἐν Γαλλίᾳ, καὶ δὴ ἀλλεπαλλήλως, διαδεχόμενοι ἀλλήλους ὡς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' ὁ κλῆρος καταπολέμει τοὺς «πτωχοὺς τοῦ Χριστοῦ», ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐπεζήτει νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν, ἀπαγορεύσασα τὸ κήρυγμα εἰς τὸν Πέτρον Βάλδον, τὸν ὁποῖον ἐν τέλει καὶ ἀφώρισε. Ματαίως ὅμως, διότι ἡ κίνησις ἐπανενεφανίζετο διαρκῶς. Ἰννοκέντιος ὁ Γ´ μάλιστα ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς μικρὰν ὁμάδα ὀπαδῶν τοῦ Βάλδου, ἥτις παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ 1208, νὰ ἐργάζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἕνωσις καθολικῶν πτωχῶν». Ἓν ἔτος μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀνέστη ὁ ἀνήρ, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἐνεσαρκώθη καθαρώτατα ἡ ἰδέα τοῦ κηρύγματος ἐν πενίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ δὴ οὐχὶ ἐν πνεύματι ἐχθρότητος πρὸς τὸν κλῆρον, ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ πρὸς βαθύτατον σεβασμὸν πρὸς αὐτόν. Παρὰ ταῦτα ἡ ἱεραρχία καταπολεμεῖ αὐτὸν ἐπὶ μακρόν, οἱ δὲ ἀπόστολοι τοῦ Φραγκίσκου ἀποκρούονται πανταχοῦ, ὡς δεικνύει ἡ τύχη αὐτῶν ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ.

Τῷ 1210 παρουσιάσθη ὁ Φραγκῖσκος εἰς τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν Γ´ μετὰ τῶν πρώτων ὀπαδῶν αὐτοῦ ἕνδεκα τὸν ἀριθμόν, ἵνα ζητήσῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔγκρισιν τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ἐνεκαινίασεν. Ὁ Ἰννοκέντιος δὲν ἐννοεῖ μὲν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ἰδανικὸν τοῦ νεαροῦ ἀποστόλου, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ συνετός, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὸ σφάλμα τῶν προκατόχων του ὡς πρὸς τὸν Βάλδον, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ βλέπει τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑποταγὴν καὶ εἰλικρινῆ ἀφοσίωσιν τοῦ Φραγκίσκου. Οὕτω ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ συνεχίσουν τὸ κήρυγμα τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως. Ἀνυπόδητοι, φέροντες τρίχινον χιτῶνα, οἱ πλεῖστοι ἐν τῇ πρώτῃ ἀνθήσει τῆς νεότητος, οὐχὶ ἄμοιροι ποιητικῆς διαθέσεως, στρέφονται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀποζῶντες ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ ἐλλείψει αὐτῆς ἐκ τῆς ἐπαιτείας. Ὄχι μόνον οἱ λόγοι αὐτῶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τὸ παράδειγμά των, ὡς ἄλλως τε ἐπεθύμει ὁ Φραγκῖσκος, συντελεῖ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν αὐτογνωσίαν. Ὡς ἐληθεῖς ῥαψῳδοὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης διατρέχουν τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ὁμόρους χώρας, ἕτοιμοι ὅπως ὑπηρετῶσι πανταχοῦ, ὅπου παρίστατο ἀνάγκη. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἱστορούμενα περὶ τοῦ ἀδελφοῦ Αἰγιδίου. Ἡ εὐλογία τῆς ἐργασίας θεωρεῖται ὡς ἡ καλυτέρα ἄμυνα κατὰ τῶν

Digitized by Google

πειρασμῶν τῆς ψυχῆς. Ὅ,τι ἐξ αὐτῆς ἀπομένει διανέμεται εἰς τοὺς πτωχούς. Τὰ πτηνὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς προσφιλέστερα τῶν μυρμήκων, οἵτινες δαπανῶνται εἰς τὴν μέριμναν τῆς συλλογῆς τροφῆς. Ἀλλ' ἡ ἐργασία ἐξετιμᾶτο ὑπ' αὐτῶν καὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον. Δὲν ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς καιρόν, ὅπως διευθύνουν καὶ διατάσσουν. Ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλάχιστοι μεταξὺ ἀλλήλων καὶ τῶν ἄλλων, οἱ Ἐλάχιστοι ἀδελφοί. «Ἐλάχιστοι ἀδελφοὶ δέον νὰ καλῶνται» ἀναφωνεῖ κάποτε ὁ Φραγκῖσκος, «ὑποτεταγμένοι ἐν διακονούσῃ ἀγάπῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους».

Λίαν σπουδαῖον παρὰ τὴν ἐργασίαν εἶναι δι' αὐτοὺς ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα ἀστάθεια καὶ πρὸς κίνησιν ἐλευθερία. Ὁ Φραγκῖσκος ἐπιθυμεῖ, ἵνα ἡ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ παραμονὴ αὐτῶν εἶναι βραχυχρόνιος, ἵνα μὴ γεννηθῇ μηδὲ κἂν ἡ ὑπόνοια τῆς κτήσεως. Οὐδὲ τὸν βίον τοῦ ἀναχωρητοῦ ἐγκρίνει, ἐπειδὴ καθῆκον τοῦ ἀδελφοῦ εἶναι ἡ ἀφύπνισις τῶν ψυχῶν καὶ οὐχὶ ὁ χάριν τῆς ἰδίας μόνον ψυχῆς βίος. Δὲν ἀποκρούει δὲ μόνον τὴν κτῆσιν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Φοβεῖται ἐξ ἴσου τὴν θησαύρισιν πνευματικοῦ πλούτους. Ὁ ἀδελφὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ γνωρίζῃ πλέον τι ἐκείνου, ὅπερ καὶ ὁ ἴδιος ἐγνώριζε: «ὅτι ὁ Χριστός, ὁ πτωχὸς καὶ ἀκτήμων, προσηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ». Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προὐξένησεν ἡ νέα αὕτη κοινότης, ἦτο καταπληκτική. Ἰάκωβος ὁ ἐκ Bitry μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆς ἔν τινι ἐπιστολῇ ἀπευθυνομένῃ πρὸς ὁμάδα φίλων τῷ 1216. Ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν καὶ τὴν τεραστίαν ἐξάπλωσιν τοῦ κινήματος, ὅπερ ἐνεκαινίασεν ὁ μέγας πτωχὸς τῆς Ἀσσίζης. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐργάζονται ἐν Λομβαρδίᾳ, Τοσκάνῃ, Ἀπουλήΐᾳ καὶ Σικελίᾳ. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον ἀπαντῶμεν αὐτοὺς ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ. Οἱ κύκλοι αὐτῶν εὐρύνονται ὁλονέν, ἐκτεινόμενοι ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῶν μωαμεθανικῶν χωρῶν. Ὁ Φραγκῖσκος ἀποστέλλει ἀδελφοὺς εἰς τὴν Τύνιδα καὶ τὴν Συρίαν, ὁ ἴδιος δὲ μεταβαίνει εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Παλαιστίνην. Κέντρον τῆς ὅλης κινήσεως ἀποβαίνει ἡ μικρὰ ἐκκλησία πσρὰ τὴν Ἀσσίζην, τὴν ὁποίαν ἐμνημονεύσαμεν. Ἐν αὐτῇ συναντῶνται ἀνὰ ἕκαστον ἔτος οἱ ἀδελφοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς.

Ἀλλ' ὅσῳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπαδῶν αὐξάνει, ἐπὶ τοσοῦτον πληθύνονται καὶ αἱ δυσχέρειαι. Ὁ Φραγκῖσκος ἀποκρούει, ὡς εἴδομεν, οὐ μόνον τὴν ὑλικὴν κτῆσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικήν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἰσέρχονται εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν καὶ κληρικοί, ἡ περαιτέρω λοιπὸν ἀπαγόρευσις τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως καθίσταται δυσχερής, ἂν μὴ ἀδύνατος. Ἐξ ἄλλου, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτούς, ὡς καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τὴν ἡλικίαν καὶ τοὺς ἀσθενεστέρους ἐν γένει ἀδελφοὺς ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία, ὡς ἀπαραίτητον καθῆκον. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ εὐθηνὴ προσφορὰ ἐργασίας ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν προὐκάλεσε τὴν δυσφορίαν καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀδελφῶν, τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον οἱ φραγκισκανοὶ συνεχέοντο πολλάκις πρὸς τοὺς ἀλήτας. Ἐπειδὴ δὲ ἠριθμοῦντο νῦν κατὰ χιλιάδας, αἵτινες εἶχον κατακλύσει τὰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης, παρίστατο πλέον ἀνάγκη σχηματισμοῦ ὁμάδων ἐπὶ γεωγραφικῶν βάσεων, ὡς καὶ συγκεντρώσεως τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν εἰς κοινὰ συνέδρια. Τοιουτοτρόπως ἀφ' ἑαυτῆς δημιουργεῖται ἡ ἀρχὴ συγκροτήσεως τάγματος κατὰ τὰ ἀρχαιότερα πρότυπα, παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τὰς προθέσεις τοῦ Φραγκίσκου. Τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς σημαντικὰς μεταβολὰς ἐν τῇ ὅλῃ κινήσει. Ἡ ἀρχικὴ ἐντολὴ τῆς ἀκτημοσύνης ἀποβάλλει τὴν αὐστηρότητα αὐτῆς. Οἱ ἀδελφοὶ κέκτηνται τώρα νοσοκομεῖα, ἐκκλησίας καὶ κατοικίας, ἐπειδὴ χρειάζονται ἑστίας ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ ἱεραποστολῆς. Διὰ τῶν μονίμων τούτων ἐγκαταστάσεων περιορίζεται τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα. Τὴν μεγάλην μεταβολήν, ἥτις ἐπῆλθε, παρατηρεῖ τις σαφῶς, ἐὰν παραβάλῃ τοὺς ἀρχικοὺς κανόνας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κινήσεως πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ 1221, καὶ πρὸ πάντων τοὺς τοῦ 1223. Πρὸς τούτοις ἀσχολοῦνται νῦν ἐνδελεχῶς περὶ τὴν ἐπιστήμην, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐγεννήθη ἅμιλλα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ τάγματος τῶν δομινικανῶν, ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἀνακαλύπτεται ὁλόκληρος ὁ Ἀριστοτέλης, ἱδρύονται τὰ πρῶτα πανεπιστήμια καὶ ὑψοῦται τὸ ἐπίπεδον τῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ. Ὁ μέγας ἀριθμὸς ἐξ ἄλλου τῶν ἀδελφῶν συνεπιφέρει τὸν περιορισμὸν τῆς πρὸς τὸ κήρυγμα ἀδείας, ὅπερ ἀνήκει τώρα πλέον εἰς τοὺς ὀλίγους, εἰς τοὺς ἐκλεκτούς. Οὕτω τὸ ἰδανικὸν τοῦ Φραγκίσκου, ὅπερ ἐνεπνεύσθη οὗτος ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, μεταμορφοῦται καὶ ἐξασθενεῖ κατ' ἀνάγκην. Ἡ Ἐκκλησία κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τῶν διεσπαρμένων ὀπαδῶν αὐτοῦ ἀξιόμαχον τάγμα ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν πολεμίων τῆς περὶ κοσμοκρατορίας ἰδέας τῶν παπῶν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὁ καρδινάλιος Οὐγολῖνος, ὁ ἔπειτα πάπας Γρηγόριος ὁ Θ', ἐγκάρδιος φίλος τοῦ μεγάλου ἁγίου, ὅστις διακρίνεται ἐπὶ ἴσῃ ἀγάπῃ πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐπὶ παραπλησίᾳ καλλιτεχνικῇ διαθέσει, καὶ εἶναι ἅμα πνεῦμα συμφιλιωτικόν. Ὁ Οὐγολῖνος μεταρρυθμίζει οὐσιωδῶς τοὺς κανόνας τοῦ Φραγκίσκου, ὅστις ἀποδέχεται τὴν μεταβολὴν ἐξ ἀδιασείστου ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν σοφίαν τοῦ καρδιναλίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει ὑποταγήν. Ἡ προθυμία αὐτοῦ ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν ἐγέννησαν εἰς τὴν ψυχήν του αἱ ἀνωμαλίαι αἱ ἐμφιλοχωρήσασαι μεταξὺ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν εἰς Συρίαν ἀπουσίαν του. Ἀλλ' ὅμως αἰσθάνεται ὀδυνηρῶς τὴν συντελουμένην μεταβολήν, εἰ καὶ στερεῖται σαφοῦς συνειδήσεως αὐτῆς. Ὑπομιμνήσκει τὸ παλαιὸν ἰδανικόν, ἀποδίδει τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἀσθένειαν ἐνίων ἀδελφῶν, δὲν ἐννοεῖ τὴν ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα τοῦ φαινομένου. Πρὸ πάντων ἀρνεῖται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ κυριώτατος παράγων τῆς μεταβολῆς ἦτο ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἰδίᾳ ὁ καρδινάλιος τῆς Ὀστίας, ὅστις μετὰ λεπτότητος καὶ διπλωματίας ἐνεργήσας ἐπέτυχε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀσκητικὴν κίνησιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀποχωρῶν βαρύθυμος εἰς ἐρημίαν, ἐγκαταλείπει εἰς ἄλλων χεῖρας τὸ ἔργον του. Ἡ «Διαθήκη» του ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν κάθαρσιν τῶν κανόνων, εἰς τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πρωταρχικὴν καθαρότητα τοῦ ἰδανικοῦ, εἰς τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀπομακρύνσεως. Ἀλλ' ὁ Οὐγολῖνος, ἀνελθὼν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, ἀκυροῖ αὐτὴν καὶ ἐνισχύει διὰ τοῦ κύρους του τοὺς κανόνας τοῦ 1223 ἐν τῇ βούλλᾳ «Quo eloganti».

Ὁ Φραγκῖσκος ἀπέθανε τῷ 1226 ἐν τῷ ἐρημητηρίῳ τοῦ Monte Alverno. Κατὰ τὸν θρῦλον ἔφερεν εἰς τὰς χεῖρας τὰ σημεῖα τῶν πληγῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Οὐγολῖνος ἐκήρυξεν αὐτὸν ἅγιον ὡς πάπας Γρηγόριος ὁ Θ', τῷ 1228. Ἐξεταζόμενος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀποτελέσματος συνετρίβη μετὰ τοῦ ἔργου του. Τὸ τάγμα, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομά του, δὲν τὸ ἠθέλησεν ὁ ἴδιος. Ἀλλ' ὅ,τι παρέχει εἰς αὐτὸν διαρκῆ σημασίαν εἶναι ἡ προσωπικότης του ὡς τὸ ἰδανικὸν τοῦ καθολικοῦ ἁγίου. Διὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν οὐδεμίαν ἔχει αἴσθησιν. Ἡ ἐν αὐτῷ δρᾶσις καὶ πολιτισμὸς ἐπὶ τῆς κτήσεως ἡδραιωμένος εἶναι ξένα πρὸς τὸ πνεῦμά του. Διὰ τοῦτο ἡ πρὸς τὴν ἀκτημοσύνην ὁρμὴ καὶ ἡ μονομερὴς πρὸς τὸ ἐπέκεινα προσοχὴ οὐδὲν κοινὸν ἔχουν πρὸς τὴν Ἀναγέννησιν. Μοναδικὴ ὅμως ἦτο ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ἀνιδιοτέλεια αὐτοῦ καὶ ἡ αὐτοθυσία, ἡ μέχρι θυσίας ἀφοσίωσις εἰς τὸν πλησίον. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ ἡ ἐν τῷ Θεῷ ἀναπαυομένη καὶ ἐν αὐτῷ τὰς ῥίζας ἔχουσα εὐφροσύνη, ἡ ἐπὶ τῇ φύσει χαρὰ καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεσις, τὴν ὁποίαν μαρτυρεῖ διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ὁ ἀπέριττος καὶ ὅμως βαθυστόχαστος «Ὕμνος εἰς τὸν ἥλιον». Ὁ Φραγκῖσκος εἶναι, ὅπως ὁ Δάντης, τέκνον τοῦ μεσαίωνος. Ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ διακρίνει αὐτὸν ὁ μονομερῶς θρησκευτικὸς προσανατολισμὸς τῶν ἰδεῶν του. Ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως χωρίζεται διὰ τῆς περὶ τῆς σημασίας τῶν ἔργων πεποιθήσεώς του. Ἡ ἄσκησις, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξεν, ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον στάδιον μιᾶς ἐξελίξεως, οὐχὶ τὴν ἀρχὴν μιᾶς νέας. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ, δεικνύει ποῖον εἶναι τὸ μόνιμον καὶ τὸ σταθερὸν ἐν αὐτῷ: ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ὑψηλοφροσύνη, ἡ ταπεινόφρων διάθεσις καὶ ἡ μετὰ ποιητικῆς διαθέσεως συνδεδεμένη εὐφροσύνη. Τὸ χάρισμα τῆς ἄνευ κτήσεως ἀπολαύσεως κέκτηνται ὑπὲρ πάντα ἄλλον οἱ ποιηταί. Ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρὰ αὕτη διακρίνει πρὸ πάντων τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν Θεόν, τὸ θρησκευτικόν του συναίσθημα καὶ τὸ περὶ Θεοῦ κήρυγμα αὐτοῦ. Ὅπως ἐκφράσῃ τὴν χαρὰν ταύτην, μεταχειρίζεται τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, πρῶτος αὐτός. Ὁ ὕμνος εἰς τὸν ἥλιον, τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ποίημα περὶ τῆς συμφωνίας Θεοῦ καὶ φύσεως, εἶναι ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων μνημείων τῆς ἰταλικῆς γλώσσης. Ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις αὐτῆς βλέπει τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης, διηγούμενον τὸ μεγαλεῖον τοῦ δημιουργοῦ. Δυνάμει τοῦ ἰσχυροῦ αἰσθήματος τῆς φύσεως, ὅπερ διακρίνει αὐτόν, χαιρετᾷ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ὡς ἀδελφοὺς καὶ ἀγαπᾷ αὐτὰ ὡς τοιούτους. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς εὐσεβείας θὰ παραμένῃ ὡς τι τὸ μοναδικὸν ὅτι ὁ Φραγκῖσκος ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει τοῦ θεανθρώπου ἀνθρώπινον καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατέστησε δυνατὴν τὴν μίμησιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα. Ἡ μίμησις ὅμως, περὶ τῆς ὁποίας ἐνδιαφέρεται, δὲν εἶναι κυρίως μίμησις τῶν παθῶν, ἀλλὰ μίμησις τῆς δράσεως καὶ τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω ὁ ταπεινὸς ἅγιος τῆς Ἀσσίζης προέβαλεν ἰδανικόν, ὅπερ ἤσκησεν ἐπίδρασιν καὶ πέρα τοῦ κύκλου τοῦ τάγματος, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ὄνομά του, καὶ τοῦ τάγματος τῆς ἁγίας Κλάρας Καὶ σήμερον ἀκόμη ζῇ ἐν πολλοῖς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ τῶν Ἐλαχίστων ἀδελφῶν. Ἡ προσωπικότης αὐτοῦ θὰ παραμείνῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἰσχυρά, παρέχουσα εὐλογίαν καὶ ἀνάπαυσιν. Θὰ παραμείνῃ κυρίως ὡς ἐνσάρκωσις ἐνεργοῦ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ὡς ἔκπαγλον πρότυπον ἀνιδιοτελοῦς βοηθείας πρὸς τοὺς ἄλλους, εἴτε ὑπὸ μορφὴν ἐλεημοσύνης πρὸς πτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς συντελεῖται αὕτη, εἴτε ὑπὸ μορφὴν κοινωνικῆς προνοίας πρὸς τὰ ἀναξιοπαθοῦντα μέλη τῆς ἀνθρωπότητος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Goetz,* Die Quellen zur Geschichte des heil. Franz von Assisi (1904).— *Sabatier,* Vie de S. François d'Assise (1883). — *Kleinschmidt,* St. Franzickus von Assizi (in Kunst und Legende, 5η ἔκδ. 1926).—*Fachinetti,* San Francesco d'Assisi nella storia, nella legenda, nell'arte (1921).—*Müller,* Die Aufänge des Minoritenordens und der Bussbrüderschaften (1886).

Ν. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— **Φραγκῖσκος,** ***ἅγιος*** (Saint François). Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἄλλοι 24, ὧν κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς: —1) *Φραγκῖσκος Φερδινάνδος ντὲ Καπίλιας* ἐξ ἐπιφανοῦς ἱσπανικῆς οἰκογενείας, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τῶν δομινικανῶν ἀπεστάλη ἱεραπόστολος τῷ 1642 εἰς Κίναν καὶ ἐν αὐτῇ μαρτυρικὸν θάνατον εὑρὼν τῷ 1648 ἐνεγράφη ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι' τῷ 1909 ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 15 Ἰανουαρίου. —2) *Φραγκῖσκος Ζὶλ ντὲ Φρεντερίκ,* δομινικανὸς μοναχός, μαρτυρήσας ἐν Τογκίνῳ τῷ 1745 ὡς ἱεραπόστολος καὶ ἐγγραφεὶς τῷ 1906 ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 22 Ἰανουαρίου ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι'. —3) Οἱ ἐκ τῶν 26 ἱεραποστόλων τῶν ἐν Ἰαπωνίᾳ τῷ 1597 μαρτυρησάντων καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Θ' τῷ 1862 ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 5 Φεβρουαρίου ἐγγραφέντων, ἤτοι ὁ *Φραγκῖσκος ντὲ Σαὶν-Μισέλ,* φραγκισκανὸς ἐξ Ἱσπανίας, *Φραγκῖσκος ντὲ Μεάκο,* ἰατρὸς Ἰάπων, *Φραγκῖσκος Μπλάνκο,* Ἱσπανὸς φραγκισκανός, καὶ *Φραγκῖσκος Ντάνο,* Ἰάπων λαϊκός. —4) *Φραγκῖσκος ντὲ Φέρμο,* ὅστις τῷ 1286 εὗρεν ὡς ἱεραπόστολος ἐν Ἀρμενίᾳ μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος Mouard καὶ τοῦ ἐκ Μιλάνου *Ἀντωνίου,* μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 15 Μαρτίου. —5) *Φραγκῖσκος Κλέ,* ἱεραπόστολος ἐν Κίνᾳ, μαρτυρήσας τῷ 1820 καὶ ἐγγραφεὶς ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 17 Φεβρουαρίου ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' τῷ 1900. —6) *Φραγκῖσκος Πατσέκο,* ὅστις ἐν Ναγκασάκι τῆς Ἰαπωνίας τῷ 1626 μαρτυρήσας, ἑορτάζεται τὴν 20 Ἰουνίου. —7) *Φραγκῖσκος Αράνχα,* Πορτογάλος ἱεραπόστολος, μαρτυρικὸν θάνατον εὑρὼν ἐν Ἰνδικῇ τῷ 1583 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 17 Ἰουλίου. —8) *Φραγκῖσκος Σολάνο,* γεννηθεὶς ἐν Κορδούῃ τῆς Ἱσπανίας τῷ 1549. Εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τῶν Frères Mineurs τῷ 1569, ἀπεστάλη τῷ 1589 ὡς ἱεραπόστολος εἰς Περοῦ καὶ ἀποθανὼν ἐκεῖ τῷ 1610 ἐνεγράφη ὑπὸ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ ΙΓ' τῷ 1726 ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς 24 Ἰουλίου. —9) *Φραγκῖσκος Νουρύ,* γεννηθεὶς ἐν Βαντὼμ τῆς Γαλλίας τῷ 1598. Εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τῶν Frères Mineurs, ἐστάλη ὡς ἱεραπόστολος εἰς Συρίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀβησσυνίαν μετὰ τοῦ ἐκ Νάντης *Κασσιανοῦ,* ὅπου εὑρόντες μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1638 ἐνεγράφησαν τῷ 1905 ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι' ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 7 Αὐγούστου. —10) *Φραγκῖσκος ντὲ Σαιν-Μποναβεντούρα,* φραγκισκανὸς μοναχός, ὅστις σταλεὶς ὡς ἱεραπόστολος εἰς Ἰαπωνίαν εὗρε μαρτυρικὸν θάνατον ἐν αὐτῷ τῷ 1622 μετὰ 8 ἄλλων ἱεραποστόλων βραδύτερον (1627) ὡς ὁ ἐκ τοῦ Τολέδου τῆς Ἱσπανίας *Φραγκῖσκος ντὲ-Μαρὶ* καὶ ὁ *Φραγκῖσκος Γκαλβέ,* ὡσαύτως ἐν Ἰαπωνίᾳ μαρτυρήσας τῷ 1633· πάντες οὗτοι ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Θ' ἐνεγράφησαν τῷ 1867 ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 12 Σεπτεμβρίου. —11) *Φραγκῖσκος Ζακκάρ,* ἐν Σαβοΐᾳ γεννηθεὶς τῷ 1799. Σταλεὶς ὡς ἱεραπόστολος εἰς Κοχιγκίναν τῷ 1826, εὗρε μαρτυρικὸν θάνατον ἐκεῖ τῷ 1838 καὶ ἑορτάζεται τὴν 21 Σεπτεμβρίου. —12) *Φραγκῖσκος Σερράνο* καὶ *Φραγκῖσκος Ντίατς,* ἀμφότεροι δομινικανοὶ μοναχοί, οἵτινες ἀποσταλέντες εἰς Κίναν ἱεραπόστολοι εὗρον ἐκεῖ μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1748 καὶ ἐνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' τῷ 1893 ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 28 Ὀκτωβρίου. —13) *Πέτρος Φραγκῖσκος Νερόν,* γεννηθεὶς τῷ 1818 ἐν Μπορναὶ τῆς Γαλλίας. Εἰσελθὼν τῷ 1846 εἰς τὸ «Σεμινάριον τῶν ξένων ἱεραποστολῶν», ἀπεστάλη εἰς τὸ δυτικὸν Τογκῖνον τῷ 1849, ὅπου διευθύνων ἐκεῖ τὸ κολλέγιον τῆς ἱεραποστολῆς ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ ἰθαγενῶν τῷ 1860· ἐνεγράφη τῷ 1909 ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι' ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 3 Νοεμβρίου.

Ε. Γ. Π.

—**Φραγκῖσκος** ***τῆς Σάλης*** (Saint François de Sales). Ἅγιος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, συγγραφεὺς εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν (1567—1622). Ἐγεννήθη εἰς τὸν πατρικόν του πύργον ἐν Σαβοΐᾳ καὶ ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐν Παδούῃ τὰ νομικά. Προοριζόμενος ὑπὸ τῶν γονέων του διὰ τὸ δικανικὸν στάδιον, τὸ ἐγκατέλειψεν ἐνωρίς, ἀσπασθεὶς τὸ ἱερατικὸν σχῆμα καὶ χειροτονηθεὶς ἱερεὺς τῷ 1593. Χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Νικοπόλεως, διωρίσθη βοηθὸς τοῦ ἐπισκόπου Γενεύης (in partibus) καὶ τὸν διεδέχθη ἀποθανόντα τῷ 1602. Ὁ ἅγιος Φραγκῖσκος, ὅπως καὶ ὁ

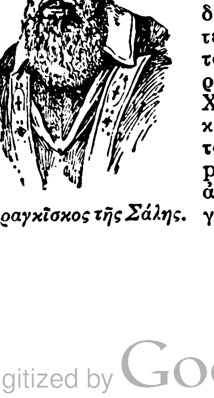

Φραγκῖσκος τῆς Σάλης.

Digitized by Google

ἴδιος ἀρέσκεται νὰ ἐπαναλαμβάνῃ, εἰ αἱ πρωτίστως ἄνθρωπος τῆς δράσεως καὶ «πραγματοποιός»· ἡ συγγραφὴ ἦτο ἰδίως δι' αὐτὸν μέσον ἐνισχύσεως καὶ ἐπιβολῆς τῆς πίστεως ἢ ἀναψυχὴ μεταξὺ δύο θρησκευτικῶν καθηκόντων. Ἡ ζωή του ὑπῆρξε συνεχὴς ἀγὼν καὶ προσπάθεια διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν προτεσταντῶν εἰς τὸν καθολικισμόν. Ζῶν βίον ἀσκητοῦ, δίδων τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας, ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, ἐπισκεπτόμενος ὅλους καὶ δι' ὅλα μοχθῶν· ταυτοχρόνως ἐκήρυσσε καὶ εὕρισκε καιρὸν νὰ ἀλληλογραφῇ μὲ τοὺς πολυαρίθμους πιστούς, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ ὁδηγίας. Γνωστὴ εἶναι ἡ σχέσις του μὲ τὴν Ἀγγελικὴν Ἀρνώ, καθὼς καὶ ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἐξήσκησεν ἐπ' αὐτῆς (βλ. λ. *Πὸρ Ρουαγιάλ*). Σπουδαιότατον ἔργον του ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῆς ἁγίας Ἄννης ντὲ Σαντάλ, ὑπὸ τὴν καθοδήγησίν του, ἵδρυσις τοῦ τάγματος τῆς Ἐπισκέψεως τῆς Παναγίας.

Ἡ ἀκαταπόνητος αὐτὴ πρακτικὴ δρᾶσις δὲν ἠμπόδισε τὸν Φραγκῖσκον νὰ καταλάβῃ ἐξέχουσαν θέσιν ὡς συγγραφεὺς ἐν τῇ χριστιανικῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ γαλλικῇ γραμματείᾳ. Τὸ ἔργον του «Περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ» (1616), «ἓν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα βιβλία θρησκευτικῆς φιλοσοφίας, τὰ ὁποῖα μᾶς ἄφησεν ὁ ΙΖ' αἰών, ἴσως τὸ ὡραιότερον» (H. Bremond), προῆλθεν ἀπὸ τὰς ὁδηγίας, τὰς ὁποίας ἔδιδεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὰς πρώτας μοναχὰς τοῦ τάγματος ἐν Annecy, ὅπου ἦτο ἡ ἕδρα του καὶ ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἡ ἁγία Ἰωάννα. Διαπνέεται ἀπὸ τὸν βαθὺν μυστικισμόν, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὴν διάθεσιν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ζωῆς του, μετὰ τὴν γνωριμίαν του μὲ τὴν ἁγίαν Ἰωάνναν. Τὸ πρῶτον μέρος του ἀποτελεῖ σειρὰν ἐπιτυχῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ ἔρωτος, ἐνῷ τὸ δεύτερον ἀποτελεῖ πλήρη εἰσαγωγὴν εἰς τὸν μυστικὸν βίον.

Τὸ ἕτερον τῶν γνωστοτέρων ἔργων του, ἡ «Χειραγώγησις εἰς τὸν εὐσεβῆ βίον» (1608), εἶναι σπουδαιότατον καὶ διὰ τὰ γαλλικὰ γράμματα. Σκοπός του εἶναι νὰ καθοδηγήσῃ τοὺς κοσμικοὺς εἰς τὸ πῶς νὰ διάγουν βίον κατὰ Χριστόν: «εἶναι σφάλμα, αἵρεσις, νὰ θέλῃ κανεὶς ν' ἀποκλείσῃ τὴν εὐσεβῆ ζωὴν ἀπὸ τὸν λόχον τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τὸ κατάστημα τῶν ἐμπόρων, ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῶν πριγκίπων, ἀπὸ τὸ σπιτικὸ τῶν συζύγων». Κατ' ἐπίφασιν εὔκολος καὶ ὄχι ὑπεράγαν αὐστηρὸς εἰς τὰς συστάσεις του, ὁ ἅγιος συνιστᾷ πράγματι τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς ζωῆς δυσκόλως ἀποκτωμένης χωρὶς συνεχῆ προσήλωσιν εἰς τὸ θρησκευτικὸν ἰδανικόν. Τὸ ὕφος του ὅμως, ὕφος κατ' ἐξοχὴν κοσμικόν, καὶ ἡ αἰσιόδοξος φιλοσοφία του, πλησιάζουσα μᾶλλον πρὸς τὰς θεωρίας τῶν μολινιστῶν, κατέστησαν τὸ ἔργον του ἐξαιρετικῶς ἀρεστὸν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν. Κατ' ἀρχὰς συνετάγη χωρὶς σπουδαίας μεταβολὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁδηγητικῶν ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας ἔστελλε πρὸς τὴν Λουΐζαν de Charmoisy· ὑπὸ τὴν πρώτην αὐτὴν μορφήν, ἐγνώρισε 40 ἐκδόσεις ἐντὸς ἕνδεκα ἐτῶν· τῷ 1619 ὁ ἅγιος ἀνασυνέταξε τὸ ἔργον, δώσας εἰς αὐτὸ τὸν γενικώτερον χαρακτῆρα τὸν ὁποῖον ἤδη φέρει· ἔκτοτε ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως ἐκδιδόμενον, αἱ δὲ ἐκδόσεις του ὑπελογίζοντο περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς χιλίας καὶ πλέον· ἐπίσης πλεῖσται εἶναι καὶ αἱ γενόμεναι μέχρι τοῦδε μεταφράσεις του, ἐκ τῶν ὁποίων γνωρίζομεν καὶ δύο εἰς τὴν νέαν ἑλληνικήν. Ὁ Βοσσουέτος θέλων νὰ ἐκφράσῃ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου τούτου, λέγει ὅτι «ἐπανέφερε τὴν εὐσέβειαν εἰς τὸ μέσον τοῦ κόσμου».

Ἡ μορφὴ τοῦ ἁγίου, ὅπως ἐκφράζεται εἰς τὴν πολιτείαν του, εἰς τὰ ἔργα του, εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του, εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα. Προέχον ἐν αὐτῇ, ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναι τὸ πολιτικὸν στοιχεῖον: τόσον προκειμένου περὶ κατ' ἄτομον σχέσεων, πρὸς μικροὺς ἢ μεγάλους, ὅσον καὶ περὶ σχέσεων πρὸς ὁμάδας, ἐμφανίζεται ὡς δεξιὸς πολιτικός, γνωρίζων νὰ κολακεύῃ, ὅταν πρέπῃ, τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας καὶ νὰ καταπολεμῇ αὐτὰς μὲ ὁρμήν, ὅταν δύναται· μέρος καὶ τοῦτο τῆς κοινωνικῆς του ἔμφα ἴσεως, ἡ εὐγένεια τῆς συμπεριφορᾶς του, τὸ κομψὸν τοῦ ὕφους του. Βαθύτερον ὅμως ἐξετάζοντες αὐτόν, ἀνάγομεν τὰ ἐξωτερικὰ αὐτὰ γνωρίσματα εἰς δύο ἀρχάς: τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν· ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ δημιουργήματα, τὴν ὁποίαν ἀναλύει ὁ ἴδιος εἰς τὸ «Περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ» ἔργον, τὸν συνδέει ἀμέσως, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Σαὶντ-Μπέβ, πρὸς τοὺς ρωμαντικούς· εἶναι ἐκ τῶν πρώτων συγγραφέων τῆς γαλλικῆς γλώσσης, οἱ ὁποῖοι ἀνεκάλυψαν τὴν φύσιν· οἱ βιογράφοι του μᾶς περιγράφουν τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὰ παιδιά· ἡ πίστις ἀνάγει τὰ αἰσθήματα αὐτὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθιστᾷ τὴν ἀγάπην τῶν δημιουργημάτων συμβολικήν. Τέλος, ἐπ' ἐσχάτων κατεδείχθη ὑπὸ τοῦ H. Bremond ὅτι ἡ μυστικὴ τάσις, τὴν ὁποίαν οἱ παλαιότεροι ἱστορικοί του εἶχον παρίδει, ἀποτελεῖ ἓν ἀπὸ τὰ βασικά του χαρακτηριστικά. Ὁ Φραγκῖσκος κατετάγη μεταξὺ τῶν ἁγίων ἐπὶ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου Ζ' καὶ μεταξὺ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ Πίου Θ'.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἔκδοσις *Δὸν Mackey* 1892 κ.ἑξ. (ὁ «Εὐσεβὴς βίος» εὑρίσκεται ἐκδεδομένος εἰς ὅλας τὰς βιβλιοθήκας κλασσικῶν συγγραφέων).— *F. Strowsky*, St. François de Sales (1898), συμπληρούμενον μὲ τὸν Ιον τόμον τοῦ Port-Royal τοῦ *Saint-Beuve* καὶ τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς: Histoire littéraire du sentiment religieux en France τοῦ *H. Bremond*.

Κ. Θ. Δ.

ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΚΑΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ

ΑΥΣΤΡΙΑΣ

— **Φραγκῖσκος Α'** (*Ἰωσὴφ-Κάρολος*), αὐτοκράτωρ τῆς ***Αὐστρίας*** (1792—1835). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λεοπόλδου Β' (1768—1835). Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῷ 1792, ἀλλὰ στερούμενος παντελῶς πρωτοβουλίας, ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τοῦ περιφήμου πρωθυπουργοῦ τοῦ Μέττερνιχ. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας του, ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν, ὑπέστη ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαεπταετίαν (μέχρι τοῦ 1807) σειρὰν συντριπτικῶν ἡττῶν, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἀπώλεσε διαδοχικῶς μέγα μέρος τῶν ἐδαφῶν του. Οὕτω τῷ 1797, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφόρμιο, ἐξεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν, τῷ 1805, μετὰ τὸ Ἀούστερλιτς, ἐξεχώρησε τὴν Βενετίαν, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ἀπώλεσε καὶ αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, κατ' ἀπαίτησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἱδρυθείσης ὁμοσπονδίας τοῦ Ρήνου· ἔκτοτε προσηγορεύετο Φραγκῖσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας. Τῷ 1909, ἀποδυθεὶς εἰς νέον πόλεμον, ἐστερήθη τῆς Γαλικίας καὶ τῶν Ἰλλυρικῶν ἐπαρχιῶν, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν-Λουΐζαν πρὸς τὸν νικητήν του Ναπολέοντα καὶ νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν. Ὅτε ὅμως τῷ 1813 ἡ τύχη ἤρχισε νὰ ἐγκαταλείπῃ τὸν γαμβρόν του, διαρρήξας τὴν συμμαχίαν ἡνώθη μετὰ τῶν ἀντιπάλων του καὶ ἐπέτυχε, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος, ἀνάκτησιν πάντα τὰ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἀπολεσθέντα ἐδάφη του. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν εἰρηνικὴν περίοδον ὁ Φραγκῖσκος ὑπῆρξε, τῇ ὑποδείξει πάντοτε τοῦ Μέττερνιχ, θερμὸς θιασώτης τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας καὶ πολέμιος τῶν φιλελευθέρων καὶ δημοκρατικῶν ἰδεῶν, κατέπνιξε δὲ μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος τὰς ἐθνικὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1821—1822 καὶ 1831—1832.

Φραγκῖσκος Α' τῆς Αὐστρίας

Χ. Δ.

—**Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α'**, αὐτοκράτωρ ***τῆς Αὐστρίας*** καὶ βασιλεὺς ***τῆς Οὐγγαρίας*** (1848—1916). Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ ἀρχιδουκὸς Φραγκίσκου - Καρόλου, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Α', καὶ τῆς ἀρχιδουκίσσης Σοφίας, γεννηθεὶς τῷ 1830. Ἔτυχεν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς καὶ ἔσχεν ὡς διδασκάλους του πολλοὺς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων παιδαγωγῶν καὶ ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς του, ἐν δὲ τῇ διπλωματίᾳ τὸν πρίγκιπα Μέττερνιχ. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του διωρίσθη τὴν 6 Ἀπριλίου 1848 διοικητὴς τῆς Βοημίας, πρῶτον ὅμως μεταβῇ εἰς τὴν νέαν του θέσιν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν διεξαγόμενον τότε πόλεμον μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σαρδηνίας ἐν τῇ Βορείῳ Ἰταλίᾳ καὶ διεκρίθη κατὰ τὴν μάχην τῆς Σάντα Λουτσία (6 Μαΐου) ἐν τῷ στρατηγείῳ τοῦ Ραντέτσκυ. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἐκραγέντα ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 1848 ὑπεχρέωσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ ἀδελφὸν τοῦ πατρός του Φερδινάνδον Α' νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Φερδινάνδος Α' ἦτο ἄτεκνος, ὁ δὲ ὁρισθεὶς ὡς διάδοχος ἀδελφὸς αὐτοῦ ἀρχιδοὺξ Φραγκῖσκος-Κάρολος ἦτο ἐπίσης ἀνεπιθύμητος, ἡ διαδοχὴ περιῆλθε κατὰ φυσικὴν συνέπειαν εἰς τὸν πρωτότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου Φραγκίσκου-Καρόλου, τὸν Φραγκῖσκον-Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος, κατόπιν οἰκογενειακοῦ συμβουλίου, ὅπερ ἔλαβε χώραν ἐν Ὄλμυτς, καίτοι ἦγε τότε μόλις τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀνεκηρύχθη ἐνήλικος τὴν 1 Δεκεμβρίου τοῦ 1848 καὶ τὴν ἑπομένην, μετὰ τὴν παραχώρησιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ θρόνου, διεδέχθη τὸν θεῖόν του ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α'. Ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἐξαιρετικῶς κρίσιμος διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εὑρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας καὶ εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Οὔγγρων, οἵτινες ἠρνοῦντο ν' ἀναγνωρίσουν τὸν νέον βασιλέα των καὶ εἶχον ἱδρύσει ἀνεξάρτητον δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κόσσουθ. Χάρις ὅμως εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ δραστηρίου πρωθυπουργοῦ του Σβάρτσεμπεργκ, κατώρθωσεν, ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, νὰ ὑπερβῇ τὴν κρίσιν, ἥτις ἠπείλει αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξιν τῆς αὐτοκρατορίας του· καὶ διὰ μὲν τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἀξίας καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ Ραντέτσκυ ἐπέβαλεν ὡς νικητὴς τὴν εἰρήνην εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας καὶ τοῦ Πεδεμοντίου (Μάρτιος τοῦ 1849), διὰ δὲ τῶν ἐπικουριῶν τῆς Ρωσίας, ἥτις ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν 100.000 στρατιώτας, ἐπέτυχε νὰ καταπνίξῃ τὴν οὐγγρικὴν ἐπανάστασιν (Αὔγουστος τοῦ 1849).

Μετὰ τὰς πρώτας ταύτας ἐπιτυχίας, ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α' ἐπεχείρησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μᾶλλον δεσποτικῶς, ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὁποῖα ἐπανειλημμένως εἶχον ἐξαναγκάσει τὰς αὐστριακὰς κυβερνήσεις εἰς πλείστας παραχωρήσεις. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Συντάγματος, ὅπερ εἶχε παραχωρηθῆ τῷ 1849, καὶ διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς ἀπολυταρχίας, τῆς καταργήσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, τῆς διαλύσεως τῆς ἐθνοφρουρᾶς κλπ. Ἡ τοιαύτη διακυβέρνησις τῆς χώρας του ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην ἐπὶ μίαν δεκαετίαν περίπου. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α', ἀπερίσπαστος πλέον ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα, ἐστράφη πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἰργάσθη δραστηρίως πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ γοήτρου καὶ αὔξησιν τῆς ἐπιρροῆς τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῶν ὁμιλουσῶν τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ἐθνικοτήτων. Ἐπενέβη εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Σλέσβιχ-Ὁλστάιν καὶ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Ἔσσης, καταπνίξας τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ ἡγεμόνος του, καὶ ἀνασυνέδεσε τὰς σχέσεις μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἐπισκεφθεὶς τὸ Βερολῖνον τῷ 1852 καὶ συνάψας τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐμπορικὴν συνθήκην, δυναμένην νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Συγχρόνως προέβη καὶ εἰς ἐσωτερικάς τινας μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὁποίων προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν συγκεντρωτικὸν σύστημα διοικήσεως, κατήργησε τὰ τελωνειακὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἐχώριζον τὰς γερμανικὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἀπὸ τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὸ Βένετον (1851), περιώρισε τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων, τὰ ὁποῖα μετέβαλεν εἰς ἀπολειστικῶς συμβουλευτικὰ σώματα (1854), παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους τὴν ἐλευθερίαν τῆς κατ' εὐθεῖαν ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ πάπα καὶ ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψίν των πᾶσαν τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν (1854 κλπ. Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένα ταξίδια εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς χώρας του, δι' ὧν προσεπάθησε νὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν λαόν, νὰ ἀντιληφθῇ τὰς ἀνάγκας του καὶ νὰ φροντίσῃ αὐτοπροσώπως περὶ τῆς πληρώσεως αὐτῶν.

Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α'.

Τὴν 24 Ἀπριλίου 1854 ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Ἐλισάβετ, θυγατέρα τοῦ δουκὸς Μὰξ τῆς Βαυαρίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπεχείρησε νέα ταξίδια πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς χώρας του. Κατὰ τὸν ἐκραγέντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πόλεμον τῆς Κριμαίας περιωρίσθη νὰ τηρήσῃ στάσιν συμφιλιωτοῦ καὶ εἰρηνοποιοῦ. Βραδύτερον ὅμως, συνεπείᾳ τῶν κινημάτων τῶν Ἰταλῶν πατριωτῶν πρὸς συνένωσιν τῆς Λομβαρδίας καὶ τοῦ Βένετο μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας καὶ τοῦ Πεδεμοντίου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1859, κατὰ τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου καὶ τῆς συμμάχου αὐτοῦ Γαλλίας καὶ διέταξε τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος ἀπέβη καταστρεπτικὸς δι' αὐτόν. Μετὰ τὴν πρώτην ἧτταν, ἣν ὑπέστησαν τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα ἐν Μαγέντα τὴν 4 Ἰουνίου, ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α' ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, μετ' ὀλίγας ὅμως ἡμέρας οἱ Αὐστριακοὶ ἐνικήθησαν ἐκ νέου εἰς τὸ Σολφερῖνο (24 Ἰουνίου), ὁ δὲ Φραγκῖσκος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, τὰ προκαταρκτικὰ τῆς ὁποίας ὑπεγράφησαν τὴν 8 Ἰουλίου, κατόπιν συναντήσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Γάλλου αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ' ἐν Βιλλαφράνκᾳ. Διὰ τῆς συνθήκης, ἡ ὁποία ὑπεγράφη βραδύτερον ἐν Ζυρίχῃ, ἡ Αὐστρία παρεχώρει τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πεδεμοντίου. Μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ ἠναγκάσθη νὰ καταργήσῃ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα τῆς διοικήσεως, ὅπερ ἐφήρμοζε μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ νὰ παραχωρήσῃ

εἰς τὸν λαὸν ἱκανὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ συστήματος, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸν ὁριστικὸν τύπον δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνεύρῃ καὶ νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς χώρας του. Κατ' ἀρχὰς (20 Ὀκτωβρίου 1860) ἐπανέφερε τὰς παλαιὰς φιλελευθέρας παραχωρήσεις, αἵτινες εἶχον γίνει τῷ 1848 καὶ εἶχον καταργηθῆ τῷ 1849, βραδύτερον δὲ παρεχώρησε καὶ Σύνταγμα (26 Φεβρουαρίου 1861). Κατόπιν τούτου διεξήχθησαν ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν τῶν ἐπαρχιακῶν διαιτῶν καὶ πρὸς ἐκλογὴν τοῦ νομοθετικοῦ συμβουλίου ἢ βουλῆς (Reichsrat). Οἱ Οὗγγροι ὅμως καὶ οἱ Κροάται ἀπῄτησαν τότε πλήρη αὐτονομίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὸν Φραγκῖσκον-Ἰωσὴφ Α' ν' ἀναθέσῃ εἰς τὸν πρωθυπουργόν του Μπελάρντι τὴν ἐφαρμογὴν ἐν τῇ διοικήσει ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος (1865).

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσὴφ Α' ἦτο ὁ ὁλονὲν αὐξάνων ἀνταγωνισμὸς πρὸς τὴν Πρωσσίαν, ἔναντι τῆς ὁποίας ἐπεδίωξε νὰ καταλάβῃ πρωτεύουσαν θέσιν διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, ἣν ἐπεχείρησε διὰ τοῦ συνεδρίου τῆς Φραγκφούρτης καὶ τὴν ὁποίαν ἐματαίωσεν ὁ βασιλεὺς τὰς Πρωσσίας, ἀρνηθεὶς νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν τῆς Αὐστρίας καὶ νὰ μετάσχῃ αὐτοῦ. Βραδύτερον ὁ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ Α', μὴ θέλων νὰ ἀφήσῃ τὴν Πρωσσίαν ὅπως καρπωθῇ μόνη τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ὠφελήματα, ἡνώθη μετ' αὐτῆς εἰς τὸν κατὰ τῆς Δανίας πόλεμον διὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν δουκάτων τοῦ Σλέσβιχ - Ὁλστάϊν. Κατὰ τὴν διανομὴν ὅμως τῆς λείας οἱ δύο σύμμαχοι διεφώνησαν. Ὁ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ Α' ἐκήρυξε τότε (1866) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας, ἡ ὁποία, συμμαχήσασα μετὰ τῆς Ἰταλίας, κατενίκησε τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα εἰς τὴν Σάντοβα. Κατόπιν τῆς ἥττης ταύτης ἡ Αὐστροουγγαρία ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὸ Βένετον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἐξέλθῃ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ὁ πόλεμος τοῦ 1866 ὑπῆρξε δεινὸν πλῆγμα κατὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας, ἡ ὁποία ἀπώλεσεν ἐξ αἰτίας τούτου τὸ γόητρον αὐτῆς ὡς μεγάλης Δυνάμεως καὶ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν οὐχὶ μόνον ἔναντι τῆς Πρωσσίας, ἀλλὰ καὶ ἔναντι αὐτῆς τῆς Ἰταλίας. Ὁ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ ἐπεχείρησε τότε νὰ ἀνορθώσῃ τὴν χώραν του ἐσωτερικῶς καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς κινδύνους τῆς διαλύσεως, διὰ τῆς ριζικῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς διοικήσεως καὶ διὰ τῆς παραχωρήσεως νέων φιλελευθερωτέρων θεσμῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ καθορίσῃ διὰ τρόπου ὁριστικοῦ τὴν θέσιν τῶν Οὔγγρων ἐν τῇ χώρᾳ, δεχθεὶς ὅπως οὗτοι ἀποτελέσουν χωριστὸν βασίλειον, ἡνωμένον μετὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Αὐστρίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Οὕτω διὰ τῆς ἀπελθούσης συμφωνίας μετὰ τῶν Οὔγγρων ἀντιπροσώπων, ἱδρύθη τὸ δυαδικὸν αὐστροουγγρικὸν κράτος, ὁ δὲ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ Α' ἐστέφθη καὶ ὡς βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας τῷ 1867.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ ἐπλήγη σκληρῶς διὰ τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του καὶ διαδόχου ἀρχιδουκὸς Ροδόλφου, ἀνευρεθέντος νεκροῦ ἐν τῇ ἐπαύλει του μετὰ τῆς ἐρωμένης του Βετσέρας (30 Ἰανουαρίου 1889), διὰ τῆς δολοφονίας τῆς συζύγου του αὐτοκρατείρας Ἐλισάβετ ἐν Γενεύῃ (10 Σεπτεμβρίου 1898), κατόπιν τοῦ μυστηριώδους καὶ ἐν τραγικῇ ἀπομονώσει βίου ὃν διῆγεν αὕτη, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀρχιδουκὸς Καρόλου - Λουδοβίκου, διὰ τοῦ τυφεκισμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ ἀρχιδουκὸς Μαξιμιλιανοῦ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων Μεξικανῶν καὶ διὰ τοῦ θανάτου πολλῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀπροσκόπτου λειτουργίας τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος καὶ διεξήγαγε σφοδροὺς ἀγῶνας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ τεχνητοῦ συστήματος τοῦ δυαδικοῦ κράτους, κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν σλαυϊκῶν λαῶν, καὶ ἰδίως τῶν Τσέχων, τῶν Σλοβάκων καὶ Κροατῶν. Ἐν δὲ τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἀπέφυγε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Πρωσσίας καθ' ἣν ἐποχὴν αὕτη εὑρίσκετο περιπεπλεγμένη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ 1870, παρὰ τὰς πρὸς τοῦτο εἰσηγήσεις τῶν πολιτικῶν του συμβούλων, καὶ προσήγγισε πρὸς τὴν ἰσχυροποιηθεῖσαν Γερμανίαν καὶ πρὸς τὴν ἑνοποιηθεῖσαν Ἰταλίαν. Ἡ μεταστροφὴ αὕτη ἀπετέλεσε τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς κατόπιν συναφθείσης Τριπλῆς Συμμαχίας, ἡ ὁποία ἀπέβη ἔκτοτε, μέχρι τέλους τοῦ βίου του, ἡ βάσις τῆς ὅλης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ εἶχεν ἐπισκεφθῆ τῷ 1869 τὸ Σουέζ, ὅπου παρέστη εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς διώρυγος, συνηντήθη τῷ 1871 ἐν Γκαστάϊν καὶ Σάλτσβούργῳ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου Α', ἐπεσκέφθη τῷ 1872 τὸ Βερολῖνον, ὅπου συνηντήθη καὶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, τῷ δὲ 1873, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς διεθνοῦς ἐκθέσεως τῆς Βιέννης, ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν πολλῶν ξένων μοναρχῶν καὶ ἑώρτασε τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς βασιλείας του ἐν μέσῳ ἐνθουσιωδῶν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ Α', στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ὁλονὲν αὐξανομένης δυνάμεως τῆς Γερμανίας, ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τὴν Ἐγγὺς Ἀνατολήν, προσπαθῶν νὰ κατευθύνῃ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως τῆς μοναρχίας του. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Γερμανίας, ἐτήρησεν ἀπόλυτον οὐδετερότητα, εἰς ἀντάλλαγμα μελλοντικῶν παραχωρήσεων, αἵτινες πράγματι ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου (1879), δι' ἧς ἐπετράπη εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν ἡ στρατιωτικὴ κατάληψις τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ὑπὸ τύπον προσωρινότητος. Ἔκτοτε ἡ πολιτικὴ τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσὴφ Α' ὑπῆρξεν εἰλικρινῶς γερμανόφιλος καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν Ρωσίαν, αἱ πρὸς τὴν ὁποίαν σχέσεις τῆς Αὐστροουγγαρίας, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἐνετάθησαν ἐπικινδύνως. Αἱ βλέψεις τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσὴφ Α' ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς Θεσσαλονίκης, προεκάλεσαν διαρκῆ ἀκήρυκτον πόλεμον ἐπιρροῶν πρὸς τὴν Ρωσίαν, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλοῦτο εἰς πᾶσαν περίστασιν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1880 ὁ Φραγκῖσκος - Ἰωσὴφ ὑπέγραψε μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας τὴν περίφημον Τριπλῆν Συμμαχίαν, ἡ ὁποία προεκάλεσε μεγίστην συγκίνησιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ ἐντάσεως τῶν ἐξοπλισμῶν ὅλων τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1891 καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1903 ἔλαβον χώραν δύο ἀπόπειραι δολοφονίας τοῦ Φραγκίσκου-Ἰωσὴφ Α' ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν διαφόρων μειονοτήτων τῆς χώρας του. Μεταξὺ δὲ τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ σλαυϊκοῦ στοιχείου εἶχε δημιουργηθῆ σφοδρότατος ἀνταγωνισμός, ὁ ὁποῖος πολλάκις ἠπείλησε σοβαρῶς καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς δυαδικῆς μοναρχίας. Ὁ αὐτοκράτωρ προσεπάθει πάντοτε νὰ συμβιβάζῃ τὰ διεστῶτα, καίτοι δὲ ἐνδομύχως συνεπάθει πρὸς τὸ γερμανικὸν στοιχεῖον, δὲν ἐξεδήλωνεν εἰς πάσας τὰς περιστάσεις τὴν συμπάθειάν του ταύτην, διότι ἐφοβεῖτο τὴν τελείαν ἐπικράτησιν τοῦ στοιχείου τούτου, ὡς ἄκρως φιλελευθέρου, ἐνῷ τὸ σλαυϊκὸν στοιχεῖον ἦτο τὸ συντηρητικὸν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσὴφ Α'. Οἱ Σλαῦοι ὅμως, ἐξωθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς σερβικῆς καὶ τῆς ρωσικῆς προπαγάνδας, ἐξύφαινον διαρκῶς συνωμοσίας καὶ προέβαινον συχνάκις εἰς χωριστικὰ κινήματα. Πιστὸν καθρέπτην τῶν ἀγώνων μεταξὺ τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ σλαυϊκοῦ στοιχείου καὶ τῶν τάσεων καὶ διεκδικήσεων ἑκάστου παρεῖχον πάντοτε τὰ νομοθετικὰ σώματα τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ὅπου οἱ βουλευταὶ ἑκάστης μερίδος συχνότατα ἤρχοντο εἰς χεῖρας, ἐπιτιθέμενοι κατ' ἀλλήλων καὶ διὰ τῶν ὅπλων, πολλάκις ἀλληλοτραυματιζόμενοι καὶ ἀλληλοφονευόμενοι. Ὁ ἐρεθισμὸς μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων ἐνετάθη ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α', ἐπωφελούμενος τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Νεοτούρκων (1908), προέβη εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, τὰς ὁποίας μέχρι τότε κατεῖχε μόνον στρατιωτικῶς.

Ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α', ἀντιλαμβανόμενος ὅτι οἱοσδήποτε πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον τυχὸν θὰ περιεπλέκετο ἡ Αὐστροουγγαρία, θὰ συνεπήγετο τὴν διάλυσιν τῆς δυαδικῆς μοναρχίας, προσεπάθει πάντοτε, πάσῃ θυσίᾳ, νὰ μὴ ὤθῇ τὴν ἐξωτερικήν του πολιτικὴν πρὸς τὰ ἄκρα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τῆς βασιλείας του, λόγῳ τῆς μεγάλης του ἡλικίας καὶ τῆς ὁλονὲν αὐξανούσης ἐπιρροῆς τοῦ διαδόχου Φραγκίσκου-Φερδινάνδου, ὁ ὁποῖος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τριαδικοῦ κράτους διὰ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ σλαυϊκοῦ στοιχείου, ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ ἠναγκάζετο νὰ ὑποχωρῇ πολλάκις πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτελείου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ὑποδείξεις ὀφείλεται ὄχι μόνον ἡ προσάρτησις τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους στάσις τῆς Αὐστροουγγαρίας ἔναντι τῆς Σερβίας, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ὁ Παγκόσμιος πόλεμος. Ἡ δολοφονία τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Σεραγέβῳ τῷ 1914 ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὅλης σλαυϊκῆς κινήσεως, ἥτις ἀπὸ ἐτῶν συνεκλόνιζε τὰ θεμέλια τῆς αὐστροουγγρικῆς μοναρχίας καὶ ἀντέδρα κατὰ τῶν βλέψεων τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτελείου καὶ τοῦ διαδόχου Φραγκίσκου-Φερδινάνδου. Μετὰ τὴν δολοφονίαν ταύτην, ὁ Φραγκῖσκος-Ἰωσὴφ Α' δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἐπιβληθῇ πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Ἀπέθανε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὴν 21 Νοεμβρίου 1916, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ διαδόχου Φραγκίσκου-Φερδινάνδου ἀνακηρυχθεὶς διάδοχος ἀνεψιός του Κάρολος. Μ. Δ. Β.

—**Φραγκῖσκος-*Κάρολος*,** ἀρχιδοὺξ τῆς ***Αὐστρίας***. Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Α' καὶ ἀδελφὸς τοῦ Φερδινάνδου Α', γεννηθεὶς τῷ 1802 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1878. Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ θρόνου παραίτησιν τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου Α', κατόπιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848, παρῃτήθη καὶ αὐτὸς τοῦ δικαιώματος διαδοχῆς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Φραγκίσκου-Ἰωσήφ, ὅστις καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ. Χ. Δ.

— **Φραγκῖσκος-*Φερδινάνδος*,** ἀρχιδοὺξ τῆς ***Αὐστρίας*** καὶ διάδοχος τοῦ θρόνου τῆς ***Αὐστροουγγαρίας***. Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ ἀρχιδουκὸς Καρόλου - Λουδοβίκου, ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου-Ἰωσήφ, γεννηθεὶς ἐν Γκρὰτς τῷ 1863 καὶ δολοφονηθεὶς ἐν Σεραγέβῳ μετὰ τῆς συζύγου του τὴν 28 Ἰουνίου 1914. Τῷ 1875 ἔλαβε τοὺς τίτλους εὐγενείας τοῦ ἐκλιπόντος οἴκου τῶν Ἁψβούργων τῆς Ἔστης, τέως δουκῶν τῆς Μοδένης, τῷ δὲ 1889, κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ διαδόχου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου Ροδόλφου, ἀνεκηρύχθη διάδοχος τῆς Αὐστροουγγαρίας. Τῷ 1900 συνεζεύχθη μοργανατικῶς τὴν κόμισσαν Σοφίαν φὸν Χότεκ, ὀνομασθεῖσαν πριγκίπισσαν Χόχενμπεργκ, παραιτηθεὶς ἐπισήμως παντὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματος διὰ λογαριασμὸν τῶν τέκνων του. Κατόπιν ἀδείας τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσὴφ ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς μοναρχίας, κηρυχθείς, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ αὐτοκράτορος, ὑπὲρ τῆς μετατροπῆς τῆς δυαδικῆς μοναρχίας εἰς τριαδικήν, διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῶν ἐν τῷ κράτει Σλαύων εἰς ἴδιον κράτος, μέλος τῆς μοναρχίας, ἵνα περισταλῇ ἡ δύναμις τῶν Οὔγγρων. Εἰς τὴν τοιαύτην ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῶν Σλαύων στάσιν του καὶ τὴν ἔντονον προσπάθειαν, ἣν κατέβαλε πρὸς ἀποτροπὴν πάσης μετὰ τῶν ἔξω τοῦ κράτους Σλαύων συνεννοήσεως τοῦ σλαυϊκοῦ στοιχείου τῆς αὐτοκρατορίας ἢ χωριστικῆς τάσεως αὐτοῦ, πιστεύεται ὅτι ὠφείλετο ἡ ἐν Σεραγέβῳ δολοφονία του, ἥτις ἀπετέλεσε τὴν ἄμεσον ἀφορμὴν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Χ. Δ.

ΓΑΛΛΙΑΣ

—**Φραγκῖσκος ὁ Α',** βασιλεὺς τῆς ***Γαλλίας*** (1515—1547). Υἱὸς τοῦ Καρόλου τῶν Βαλουά, κόμιτος τῆς Ἀγγουλέμη, καὶ τῆς Λουΐζης τῆς Σαβοΐας, γεννηθεὶς τῷ 1494 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1547. Τῷ 1515 διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα ἄνευ ἀρρένων τέκνων ἐξάδελφόν του Λουδοβῖκον ΙΒ', τοῦ ὁποίου εἶχε συζευχθῆ τὴν θυγατέρα Κλαυδίαν τῆς Γαλλίας. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα εἰσήλασεν εἰς Ἰταλίαν καὶ συντρίψας τὰ στρατεύματα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Σφόρτσα ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὸ Μαρινιάνο (1515), εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Μιλᾶνον καὶ ἐπέτυχε, κατόπιν τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης, τὴν μετὰ τοῦ πάπα Λέοντος Ι' συνομολόγησιν συνθήκης ἐν Βιτέρμπο, δι' ἧς ἡ Πάρμα καὶ ἡ Πλακεντία παρεχωροῦντο εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ τὴν ὑπογραφὴν κονκορδάτου (1516). Ταυτοχρόνως σχεδὸν συνωμολόγησε μετὰ τῶν ἑλβετικῶν καντονίων τὴν ἀποκληθεῖσαν «Διαρκῆ εἰρήνην» τοῦ Φριβούργου (1516) καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας τὴν συνθήκην τοῦ Νουαγιόν. Τῷ 1519, ἀποθανόντος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ, ὁ Φραγκῖσκος ἔθεσεν ὑποψηφιότητα διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ἐξελέγη ὅμως ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἔγγονος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Κάρολος τῆς Αὐστρίας, ὁ περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Κουΐντος. Ἔκτοτε χρονολογεῖται ἡ παροιμιώδης ἀποβᾶσα ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν βασιλικῶν οἴκων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἐγένετο ἀφορμὴ μακροχρονίων καὶ σκληρῶν πολέμων. Ὁ Φραγκῖσκος, βαρέως φέρων τὴν ἀποτυχίαν του, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν διὰ τῶν ὅπλων καὶ ἤρχισε πρὸς τοῦτο συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Ἑρρίκου Η' τῆς Ἀγγλίας. Πρὶν ὅμως αἱ διαπραγματεύσεις καταλήξωσιν εἰς θετικόν τι ἀποτέλεσμα, κατήρξατο τῶν ἐχθροπραξιῶν, συμμαχῶν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας. Κατ' ἀρχὰς τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ περιφήμου Βαϋάρδου, κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσωσι τὰ αὐτοκρατορικὰ καὶ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Μεζιέ. Ὅτε ὅμως, τῷ 1522, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ Γάλλος ἁρμοστὴς Λωτρὲκ ἡττήθη κατὰ κράτος παρὰ τὸ Μπικόκ, συγχρόνως δὲ ἀπεστάτησε καὶ ὁ κοντόσταβλος τῶν Βουρβώνων, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Καρόλου, ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Φραγκίσκου, ὅστις εἰσβαλὼν εἰς Ἰταλίαν κατώρθωσε μὲν νὰ ἀνακτήσῃ τὴν πόλιν τοῦ Μιλάνου, ἀλλ' ἡττηθεὶς μετ' ὀλίγον, ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὴν Παβίαν, συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525). Ἤχθη τότε εἰς Μαδρίτην, ὅπου ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψῃ ἀτιμωτικὴν συνθήκην (1526), δι' ἧς παρεχώρει εἰς τὸν Κάρολον Κουΐντον τὴν Βουργουνδίαν, τὸ Σαρολαί, τὸ Σατὼ-Σινὸν καὶ τὴν Ὠξόννην, παρῃτεῖτο τῆς ἐπὶ τῆς Φλάνδρας ἐπικυριαρχίας του καὶ ἐξεχώρει ἅπαντα τὰ ἐπὶ τῆς Γενούης, τοῦ Μιλάνου καὶ τῆς Νεαπόλεως δικαιώματά του. Ἀπελευθερωθεὶς ἀκολούθως, ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ ὑπογραφή του ἦτο ἄκυρος ὡς ἀποσπασθεῖσα διὰ τῆς βίας, καὶ ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἐπέτυχε τὴν μετὰ τοῦ πάπα Κλήμεντος Ζ', τῆς Βενετίας, τῆς Γενούης καὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Μιλάνου, σύναψιν τοῦ κληθέντος «συνασπισμοῦ τοῦ Κονιάκ». Μολονότι ὅμως καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ Ἰταλία κατεκτήθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, ὁ Κάρολος Κουΐντος, κατα-

Digitized by Google

πεπονημένος ἐκ τῶν συνεχῶν ἀγώνων, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν συνθήκην τοῦ Καμπραί (1529), δι' ἧς ἐμετριάζοντο οἱ τραχεῖς ὅροι τῆς συνθήκης τῆς Μαδρίτης καὶ συνήπτετο μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων συγγένεια ἐξ ἐπιγαμίας. Ἀλλ' οὔτε ἡ συνθήκη αὕτη ἱκανοποίησε τὸν Φραγκῖσκον, ὅστις κατὰ τὴν ἀκολουθήσασαν εἰρηνικὴν περίοδον, ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν σύναψιν συμμαχιῶν. Ἀφοῦ δὲ ἐπέτυχε προσέγγισιν μετὰ τοῦ Ἑρρίκου Η' τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Γουσταύου Βάζα τῆς Σουηδίας καὶ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ συνῆψεν ἐμπορικὴν συνθήκην μετὰ τοῦ σουλτάνου τῆς Τουρκίας Σουλεϊμὰν Β', ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας τῷ 1536, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ δολοφονίας Γάλλου πράκτορος. Εἰσέβαλε τότε αὐτοπροσώπως εἰς Πεδεμόντιον, καθ' ὃν χρόνον ὁ κοντόσταβλος Μονμορανσὺ ἐξεδίωκε τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐκ Προβηγκίας, ἀλλά, πρὶν προλάβῃ νὰ ἐπιτύχῃ θετικόν τι ἀποτέλεσμα, ἐπενέβη ὁ πάπας, ὅστις ἐπέτυχε τὴν ἐν Νικαίᾳ συνομολόγησιν δεκαετοῦς ἀνακωχῆς (1538). Ἡ ἐκεχειρία παρεβιάσθη τῷ 1542 διὰ τῆς ταυτοχρόνου ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ Φραγκίσκου τῶν συμμαχησάντων Καρόλου Κουίντου καὶ Ἑρρίκου Η' τῆς Ἀγγλίας, οἵτινες εἰσήλασαν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος ἐκ δύο διαφόρων σημείων, ὁ μὲν ἐξ ἀνατολῶν, ὁ δὲ ἐν Πικαρδίᾳ. Ὁ Φραγκῖσκος ἐκινητοποίησεν ἐναντίον των πέντε ἰσχυρὰς στρατιάς καί, μολονότι κατώρθωσε νὰ ἄρῃ λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Σεριζόλ, θὰ διέτρεχε μέγαν κίνδυνον, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δύο σύμμαχοι δὲν διεφώνουν. Πρῶτος ὁ Κάρολος Κουίντος ἐζήτησεν εἰρήνην συνομολογηθεῖσαν ἐν Κρεπὺ (1544), μετὰ διετίαν δὲ ὁ Ἑρρῖκος (συνθήκη τῆς Ἄρντρ). Ὁ Φραγκῖσκος ὑπῆρξε βασιλεὺς γενναῖος, εὐθαρσής, ἱπποτικός, λαοφιλής, φιλοπρόοδος καὶ φιλότεχνος, μία τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν προσωπικοτήτων τῆς πολεμικῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας, σημαίνων δὲ πολιτικὸς ὀργανωτής, θεωρούμενος ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς δυνάμεως τοῦ στέμματος εἰς βάρος τῶν φεουδαρχῶν, τοὺς ὁποίους ἐστέρησε πολλῶν προνομίων καὶ ἰδίᾳ τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας, ἣν εἶχον παλαιότερον. Ἐπέβαλεν ἐπίσης τὴν βασιλικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιτυχών, διὰ τοῦ μετὰ τοῦ πάπα συνομολογηθέντος κονκορδάτου, τὸ δικαίωμα διορισμοῦ τῶν ἐπισκόπων, ὠργάνωσε τὴν αὐλὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, συνεκρότησε πρῶτος μόνιμον ἐθνικὸν στρατὸν καὶ ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἱδρύσας τὸ Collège de France καὶ ὑποστηρίξας τοὺς Γάλλος καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ἐφρόντισε νὰ μυήσῃ εἰς τὰ τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως, μεταχαλέσας ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ τὸν Λεονάρδον ντὰ Βίντσι, τὸν Μπενβενοῦτο Τσελλίνι καὶ ἄλλους. Εἶχεν εὐνοουμένην τὴν ὡραίαν *Φερρονιέραν* (βλ. λ.). Εἰς τὸν ἐν Παρισίοις ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτάφη, σῴζεται τὸ μεγαλοπρεπὲς μαυσωλεῖον, ἓν τῶν ἀρίστων μνημείων τῆς γαλλικῆς ἀναγεννήσεως. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων προσωπογραφιῶν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀρίστη θεωρεῖται ἡ τοῦ Τισιανοῦ, ἀποκειμένη ἐν τῷ Λούβρῳ. Χ. Δ.

—**Φραγκῖσκος Β'**, βασιλεὺς τῆς ***Γαλλίας*** (1559—1560). Υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Β' καὶ τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων, γεννηθεὶς τῷ 1543 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1560. Τῷ 1558 συνεζεύχθη τὴν νεαρὰν βασίλισσαν τῆς Σκωτίας Μαρίαν Στούαρτ, ἀνεψιὰν τῶν δουκῶν τῆς Γκίζης, τὸ ἑπόμενον δὲ ἔτος διεδέχθη τὸν πατέρα του ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Γαλλίας, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ χώρα ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων. Φιλάσθενος καὶ ἐστερημένος πάσης πρωτοβουλίας, κατέλιπε τὴν διαχείρισιν τῶν τυχῶν τῆς πολιτείας εἰς χεῖρας τῶν θείων του δουκῶν τῆς Γκίζης, φανατικῶν ὀπαδῶν τοῦ καθολικισμοῦ, οἵτινες ἐδίωξαν συστηματικῶς τοὺς διαμαρτυρομένους. Μεγάλη μερὶς τῶν εὐγενῶν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πρίγκιπος Κονδέ, δυσαρεστηθεῖσα ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων, συνέπηξε συνωμοσίαν ἐν Ἀμπουάζ, ἥτις ὅμως ἀνακαλυφθεῖσα κατεπνίγη μετὰ σκληρότητος, πολλοὶ δὲ τῶν συνωμοτῶν ἐθανατώθησαν. Οἱ Γκῖζαι μάλιστα ἐσκόπευον ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὸν δήμιον καὶ τοὺς δύο πρίγκιπας, Κονδὲ καὶ Μπουρμπόν, ὁ ἐπελθὼν ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ θάνατος τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἐκ τούτου μείωσις τῆς ἰσχύος των ἐματαίωσε τὰ σχέδια αὐτῶν. Ὁ Φραγκῖσκος Β', ἀποθανὼν ἄτεκνος, ἔσχε διάδοχον τὸν ἀδελφόν του Κάρολον, χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς ἐπικρατήσεως τότε ἐν τῇ αὐλῇ ἀνωμαλίας εἶναι ὅτι ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐτάφη ἄνευ οὐδεμιᾶς πομπῆς καὶ ἀκολουθίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Χ. Δ.

Φραγκῖσκος Β', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας

[*Βρετάνης*]

— **Φραγκῖσκος Α'**, δοὺξ τῆς ***Βρετάνης***. Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου Ε', γεννηθεὶς τῷ 1414 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1450. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῷ 1442, ἀμέσως δὲ ἐπεδίωξε τὴν φιλίαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Ζ' καὶ ὑπῆρξε σύμμαχος αὐτοῦ κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Ἄγγλων πολέμους. Χ. Δ.

— **Φραγκῖσκος Β'**, δοὺξ τῆς ***Βρετάνης***. Γεννηθεὶς τῷ 1435 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1488, διεδέχθη τῷ 1459 τὸν θεῖόν του Ἀρθοῦρον Γ', ἅμα δὲ τῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνόδῳ του, ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὴν Βρετάνην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ στέμματος, μετέσχε τοῦ ἐναντίον τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ' τῆς Γαλλίας συνασπισμοῦ «τοῦ κοινοῦ καλοῦ». Ἀποτυχὼν εἰς τὴν πρώτην του ταύτην ἀπόπειραν ἐπεχείρησε τῷ 1467 τὴν κατάληψιν τῆς Νορμανδίας, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐπανειλημμένως ἠναγκάσθη τὸ ἑπόμενον ἔτος νὰ συνομολογήσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Ἀνσενί. Στηριζόμενος βραδύτερον εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἐκήρυξε νέον πρὸς τὸ γαλλικὸν στέμμα πόλεμον, καθ' ὃν ἡττηθεὶς καὶ πάλιν ἠναγκάσθη τέλος νὰ ὑποταχθῇ. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Καρόλου Η' τῆς Γαλλίας ἀνεμείχθη εἰς δολους τοὺς τότε σχηματισθέντας συνασπισμοὺς τῶν ὑποτελῶν φεουδαρχῶν, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ παλαιοῦ του σκοποῦ, ὑπεστήριξε δὲ καὶ ἐφιλοξένησε τὸν ἐπαναστατήσαντα δοῦκα τῆς Ὀρλεάνης. Ἡττηθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ εἰς Βρετάνην εἰσβαλόντο Καρόλου Η' ἐν ἀποφασιστικῇ μάχῃ παρὰ τὸ Σαιντ-Ὠμπὲν-ντὺ-Κορμιὲ (1488), ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς θλίψεως. Διάδοχον ἔσχε τὴν θυγατέρα του Ἄνναν τῆς Βρετάνης, σύζυγον τοῦ Καρόλου Η' καὶ εἶτα τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' τῆς Γαλλίας. Ἐπ' αὐτῆς ἡ Βρετάνη ἡνώθη μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στέμματος. Χ. Δ.

ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

— **Φραγκῖσκος Α'** αὐτοκράτωρ τῆς ***Γερμανίας*** (1740—1765). Σύζυγος τῆς Μαρίας-Θηρεσίας τῆς Αὐστρίας καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ἡγεμονικοῦ κλάδου τῶν Ἀψβούργων τῆς Λωρραίνης, γεννηθεὶς ἐν Νανσὺ τῷ 1708 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1765. Εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν μετέβη εἰς Βιέννην, ὅπου ἐξεπαιδεύθη μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου ΣΤ', ὅστις ἔκτοτε προώριζεν αὐτὸν ὡς σύζυγον τῆς θυγατρός του Μαρίας-Θηρεσίας. Τῷ 1729 ἐγένετο δοὺξ τῆς Λωρραίνης, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φραγκῖσκος-Στέφανος*, μετ' ὀλίγον ὅμως παρῃτήθη τῶν ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης δικαιωμάτων του, πρὸς ὄφελος τοῦ Στανισλάου Λεξίνσκι, καὶ ἔλαβεν εἰς ἀντάλλαγμα τὸ μέγα δουκᾶτον τῆς Τοσκάνης, ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ὁποίου ἀνῆλθε τῷ 1737. Τὸ προηγούμενον ἔτος εἶχε τελέσει τοὺς μετὰ τῆς Μαρίας-Θηρεσίας γάμους του, συμπαρέλαβε δ' αὐτὴν ἐν Τοσκάνῃ. Τῷ 1740, ἀποθανόντος τοῦ Καρόλου ΣΤ', ἡ Μαρία-Θηρεσία διεδέχθη αὐτὸν ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Αὐστρίας, ἀνεκήρυξε δὲ συνάρχοντά της καὶ τὸν Φραγκῖσκον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἐν τῇ πραγματικότητι κοινωνὸν τῆς ἐξουσίας. Οὐδεμίαν ἄλλωστε ᾐσθάνετο καὶ ὁ ἴδιος κλίσιν πρὸς τὸ κυβερνᾶν, τερπόμενος ἰδιαιτέρως μὲ τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἵδρυσεν ἐργαστήρια, ἐδάνειζεν ἐπὶ ἐνεχύρῳ, συνηταιρίσθη μετά τινος ἐμπόρου καὶ τοῦ κόμητος Μπόλτσα διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν τελωνείων τῆς Σαξονίας, τὸ περιεργότερον δέ, ἐπρομήθευσε τῷ 1756 ἄλευρα καὶ χορτονομὴν εἰς τὸ στράτευμα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου τῆς Πρωσσίας, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὑρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τῆς συζύγου του Μαρίας-Θηρεσίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ζ' ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα ***Φραγκῖσκος Α'***, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσσίας καὶ τοῦ Παλατινάτου, καὶ ἐστέφθη ἐν Φραγκφούρτῃ τῷ 1745. Κατέλιπεν ὅμως ἐνωρὶς καὶ τὴν φροντίδα τῶν ὑποθέσεων τῆς αὐτοκρατορίας εἰς χεῖρας τῆς συζύγου του, ἡ μόνη δὲ δημοσία ὑπόθεσις εἰς ἣν ἀνεμείχθη ἦτο ἡ μετὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον ἀναδιοργάνωσις, κατ' ἐντολὴν τῆς Μαρίας-Θηρεσίας, τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, ἣν ἐπραγματοποίησε μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ὡς πολεμιστὴς οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐπέτυχεν, ἂν καὶ μετέσχε τῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων πολέμων καὶ τοῦ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, καθ' ὃν μάλιστα εἶχεν ἀνατεθῆ ἐπὶ τι διάστημα ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τῶν αὐστριακῶν στρατευμάτων. Ὑπῆρξε φίλος των γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἱδρύσας ἐν Πιστοΐᾳ ἀκαδημίαν τῶν γραμμάτων (1745), ἐν Ἄουγκσμπουργ ἀκαδημίαν τῶν τεχνῶν (1755) καὶ ἐν Βιέννῃ μουσεῖα φυσικῆς ἱστορίας καὶ μεταλλίων. Ἐπίσης ἐνδιεφέρθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἀλχημείαν καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου. Ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Μαρίας-Θηρεσίας γάμου του ἀπέκτησε 16 τέκνα, ἐν οἷς ὁ διάδοχός του ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ θρόνῳ Ἰωσὴφ ὁ Β', ὁ μέγας δοὺξ τῆς Τοσκάνης Λεοπόλδος καὶ ἡ καρατομηθεῖσα βασίλισσα τῆς Γαλλίας Μαρία Ἀντουανέττα. Χ. Δ.

—**Φραγκῖσκος β'**, αὐτοκράτωρ τῆς ***Γερμανίας***. βλ. *Φραγκῖσκος Α' τῆς Αὐστρίας*.

ΕΛΛΑΔΟΣ

—**Φραγκῖσκος Α'** καὶ **Β' ὁ Γατελοῦζος**. Τιμαριοῦχοι τῆς Λέσβου (βλ. λ. ***Μυτιλήνη*** *τόμ.* ***ΙΖ'***, σελ. 934 α').

ΙΣΠΑΝΙΑΣ

—**Φραγκῖσκος τῆς Ἀσσίζης** (*Μάριος-Φερδινάνδος*), βασιλεὺς τῆς ***Ἰσπανίας*** (1846—1868). Υἱὸς τοῦ ἰνφάντου Φραγκίσκου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου Ζ', γεννηθεὶς τῷ 1822 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1902. Συζευχθεὶς τὴν ἐξαδέλφην του βασίλισσαν Ἰσαβέλλαν, τῷ 1846, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ ἰσπανικοῦ στρατοῦ, οὐδέποτε ὅμως ἀνεμείχθη εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, κατ' ἀπαίτησιν τῆς συζύγου του, ἥτις μόνη διεχειρίζετο τὴν ἐξουσίαν. Ὅτε ἡ Ἰσαβέλλα ἠναγκάσθη, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1868, νὰ καταλίπῃ τὸ ἰσπανικὸν ἔδαφος, συνώδευσεν αὐτὴν εἰς Γαλλίαν, μολονότι ἀπὸ μακροῦ ἤδη ὑφίστατο ψυχρότης μεταξὺ τῶν δύο συζύγων, λόγῳ τῆς ἐλαφρᾶς διαγωγῆς τῆς βασιλίσσης, ἥτις κατέληξε τῷ 1870 εἰς διαζύγιον. Ὁ Φραγκῖσκος τῆς Ἀσσίζης, λαβὼν ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν, ἔζησεν ἔκτοτε ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τοῦ θανάτου του. Χ. Δ.

ΙΤΑΛΙΑΣ [*Μοδένης*]

— **Φραγκῖσκος Α'**, δοὺξ τῆς ***Μοδένης*** (1629—1658). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλφόνσου Γ' καὶ τῆς Ἰσαβέλλας τῆς Σαβοΐας, γεννηθεὶς τῷ 1610 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1658. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὑπῆρξεν ὀπαδὸς τῆς ἰσπανικῆς πολιτικῆς, ἀπὸ τοῦ 1647 ὅμως μετεστράφη πρὸς τὴν Γαλλίαν, τῆς ὁποίας παρέμεινεν ἔκτοτε πιστὸς σύμμαχος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ἡγούμενος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ γαλλικῶν στρατευμάτων, εἰσήλασεν εἰς τὰς περιοχὰς τοῦ Μιλάνου καὶ τῆς Μαντούης καὶ κατέλαβε τὰς πόλεις Βαλεντίαν (1656) καὶ Μορτάρα (1658). Ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Μαρίας Φαρνέζε γάμου του ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, ὁ πρωτότοκος τῶν ὁποίων τὸν διεδέχθη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλφόνσος Δ'. Χ. Δ.

—**Φραγκῖσκος Β'**, δοὺξ τῆς ***Μοδένης*** (1662—1694). Υἱὸς Ἀλφόνσου Δ' καὶ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Μαζαρίνου Λάουρας Μαρτινότζι, γεννηθεὶς τῷ 1660 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1694. Ἐβασίλευσε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρός του, ἀπὸ δὲ τοῦ 1687 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ φυσικοῦ ἀδελφοῦ του Καίσαρος. Χ. Δ.

—**Φραγκῖσκος Γ'**, δοὺξ τῆς ***Μοδένης*** (1737—1780). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ δουκὸς Ρενὼ καὶ τῆς Καρλόττας-Εὐτυχίας τῆς Βρουνσβίκης-Ἀννοβέρου, γεννηθεὶς τῷ 1698 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1780. Ἐπολέμησε κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ αὐστριακῷ στρατῷ ἐναντίον τῶν Τούρκων, μετὰ τὴν ἄνοδόν του ὅμως εἰς τὸν θρόνον τῆς Μοδένης δὲν διετήρησε τὴν πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς φιλίαν του, ἀλλ' ἠγωνίσθη κατ' αὐτῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἰσπανικῶν στρατευμάτων, κατὰ τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τὸν πόλεμον το τον τὰ ἐδάφη του ὑπέστησαν πολλὰς δῃώσεις ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Φραγκῖσκος ὑπῆρξε φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ὑποστηρίξας ἰδιαιτέρως τὸν Μουρατόρι καὶ τὸν Τιραμπόσι. Χ. Δ.

—**Φραγκῖσκος Δ'**, δοὺξ τῆς ***Μοδένης*** 1814—1846). Υἱὸς τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου τῆς Αὐστρίας, δουκὸς τῆς Μοδένης καὶ διοικητοῦ τῆς Λομβαρδίας, καὶ τῆς Μαρίας-Βεατρίκης τῆς Ἔστης, γεννηθεὶς τῷ 1779 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1846. Κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν εἰσβολὴν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων τῆς ἐπαναστάσεως (1796), ἔφυγεν εἰς Βιέννην καὶ διωρίσθη διοικητὴς τῆς Γαλικίας (1809), μετὰ δὲ τὴν πρώτην πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος (1814) κατέλαβε τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἐδάφη του τοῦ δουκάτου τῆς Μοδένης, προσαυξηθέντα μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ θανάτου τῆς μητρός του καὶ διὰ τοῦ δουκάτου Μάσσα-Καρράρας. Ἐξαναγκασθεὶς εἰς φυγὴν κατὰ τὸ Ἑκατονθήμερον, ἐπανῆλθε διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν αὐστριακῶν στρατευμάτων (1815). Ὁ Φραγκῖσκος ἐκέκτητο ἱκανὴν εὐφυΐαν καὶ δύναμιν θελήσεως, ἦτο ὅμως φιλάργυρος καὶ σκληρός. Βάσιν τῆς πολιτικῆς του, ἥτις ὅμως οὐδέποτε ἐπραγματοποιήθη, ἀπετέλεσεν ἡ ἵδρυσις ἰδίου βασιλείου ἐν τῇ Ἄνω Ἰταλίᾳ, ὅπερ θὰ περιελάμβανεν αὐστριακὰ ἐδάφη, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τὸ Πεδεμόντιον. Κατὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1831 ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ ἐπί τινας ἡμέρας τὴν πρωτεύουσάν του, ἐπιστρέψας δὲ ἐθανάτωσε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐξεγέρσεως Κ. Μενόττι καὶ Β. Μπορέλλι, ἔκτοτε δέ, μέχρι τοῦ θανάτου του, μετεβλήθη εἰς λυσσώδη ἐχθρὸν τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Ὑπῆρξεν ἐν τούτοις φίλος τῆς γεωργίας, προσεπάθησε νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς πτωχοὺς καὶ ὑπεστήριξε τὰς ἐπιστήμας. Χ. Δ

—**Φραγκῖσκος Ε'**, δοὺξ τῆς ***Μοδένης*** (1846—1859). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1819 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1875. Ἐχθρο-

Digitized by Google

νισθεὶς κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1848, ἀποκατεστάθη μετ' ὀλίγον τῇ βοηθείᾳ τῶν αὐστριακῶν στρατευμάτων, κατὰ τὸν πόλεμον ὅμως τοῦ 1859, συμμαχήσας μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἐξεθρονίσθη ὁριστικῶς, τὸ δὲ κράτος του ἡνώθη μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας. Χ. Δ.

[Δύο Σικελιῶν]

—**Φραγκίσκος Α'** (*Ἰανουάριος-Ἰωσήφ*), δοὺξ τῆς *Καλαβρίας* καὶ εἶτα βασιλεὺς τῶν *Δύο Σικελιῶν* (1825—1830). Υἱὸς τοῦ Φερδινάνδου Δ' καὶ τῆς Μαρίας-Καρολίνας, γεννηθεὶς τῷ 1777 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1830. Τῷ 1812, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, ὡς γενικὸς ἐπίτροπος αὐτοῦ, ἐπιδείξας ἱκανὸν φιλελευθερισμόν. Μετ' ὀλίγον ὅμως κατῆλθον τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα, ἅτινα κατέλαβον τὴν Νεάπολιν, διατηρήσαντα τὴν κατοχὴν μέχρι τοῦ 1827. Διαρκούσης τῆς κατοχῆς ταύτης διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα πατέρα του (1825). Νυμφευθεὶς δίς, τῷ 1799 μετὰ τῆς ἀρχιδουκίσσης Κλημεντίας καὶ τῷ 1802 μετὰ τῆς ἰνφάντης τῆς Ἱσπανίας Ἰσαβέλλας, ἀπέκτησε τρία τέκνα, τὸν διάδοχόν του Φερδινάνδον Β', τὴν δούκισσαν τοῦ Μπερρὺ καὶ τὴν βασίλισσαν τῆς Ἱσπανίας Μαρίαν-Χριστῖναν. Χ. Δ.

—**Φραγκίσκος Β'** (*Μάριος-Λεοπόλδος*), βασιλεὺς τῶν *Δύο Σικελιῶν* (1859—1860). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β' καὶ τῆς Χριστίνας τῆς Σαβοΐας, θυγατρὸς τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Α', γεννηθεὶς τῷ 1836 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1894. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὰς παραμονὰς ζωηρῶν ἐν Ἰταλίᾳ πολιτικῶν ζυμώσεων, ἀναποφάσιστος δὲ καὶ κακῶς πληροφορημένος περὶ τῆς καταστάσεως, προετίμησε νὰ μείνῃ οὐδέτερος, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ὑπηκόων του. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Παλέρμῳ, ὁ δὲ Γαριβάλδης, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν χιλίων του, ἀποβιβασθεὶς εἰς Μαρσάλαν, ἐνίκησε σῶμα νεαπολιτανικοῦ στρατοῦ ἐν Καλαταφίμι καὶ εἰσῆλθεν ἐξ ἀπίνης εἰς Παλέρμον, ἐνῷ συγχρόνως παρεδίδετο καὶ ἡ Μεσσήνη. Μόλις ἐπληροφορήθη τὰ γεγονότα ταῦτα ὁ Φραγκίσκος, ἔσπευσε νὰ προβῇ εἰς τὰς μόνας ἐνεργείας, αἵτινες παρεῖχον μείζονας πιθανότητας σωτηρίας τοῦ θρόνου του. Παρεχώρησε Σύνταγμα, διώρισεν ἀντιβασιλέα ἐν Σικελίᾳ, παρεδέχθη τὴν τρίχρουν ἰταλικὴν σημαίαν καὶ ἀπέστειλε πρεσβείαν εἰς Τουρῖνον, διὰ νὰ προτείνῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Πεδεμοντίου. Ὁ Γαριβάλδης ὅμως, ἐνεργῶν δραστηρίως, ἐβάδισεν ἐναντίον τῆς Νεαπόλεως καί, ἀπωθήσας τὸν Φραγκίσκον εἰς Γαέταν, ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τρίμηνον γενναίαν ἀντίστασιν (1861). Ὁ Φραγκῖσκος μεταβὰς τότε εἰς Ῥώμην, διεμαρτυρήθη ἐντόνως πρὸς τὸν Βίκτωρα-Ἐμμανουὴλ διὰ τὴν ἀνακήρυξίν του εἰς βασιλέα τῆς Ἰταλίας· κατανοήσας τέλος τὸ μάταιον τοῦ ἀγῶνός του, ἀπεσύρθη εἰς Παρισίους. Χ. Δ.

Φραγκίσκου-Ἰωσὴφ Γῆ (Franz Josef Land) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τοῦ Ἀρκτικοῦ ὠκεανοῦ, κείμενον πρὸς Β. τῆς Νόβογια Ζέμλια καὶ πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς Σπιτσβέργης, μεταξὺ τῶν παραλλήλων 80° καὶ 82° Β. πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 42° καὶ 64° Α., μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Ἀποτελεῖται ἐξ ἑκατὸν περίπου νήσων, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι αἱ: *Γκράχαμ Μπὲλ Λάντ, Μὰκ Κλίντοκ Ἄϊλαντ, Κρόνπρινιτς Ῥοῦντολφ Λάντ, Ἀλεξάνδρα Ἄϊλαντ.* Εἶναι ὀρειναί, ἡφαιστειογενοῦς προελεύσεως καὶ καλύπτονται ὑπὸ ἐκτεταμένων παγετώνων, ἡ δὲ ὑψίστη κορυφή των (ὄρος *Ριχτχόφεν*) φθάνει τὰ 1.530 μ. Ἡ χλωρὶς ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ λειχήνων, ἡ δὲ πανίσκη περιλαμβάνει ἀλώπεκας, ἐλάφους, πλῆθος ἀρκτικῶν πτηνῶν κτλ. Ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1872—1873 ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἐξερευνητῶν Πάγιερ καὶ Βέϋπρεχτ, ἐξηρευνήθησαν δὲ διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν ἀποστολῶν Σμὶθ (1881—1882), Τζάκσον-Χάρμσγουορθ (1895—1896) καὶ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀβρούζζων (1899—1900). Ἡ πρὸς Β. τῶν νήσων θάλασσα εἶναι φερώνυμος τῆς βασιλίσσης *Βικτωρίας*, ὁ δὲ πρὸς Ν. διέκπλους καλεῖται *Βρεττανικός*. Αἱ νῆσοι εἶναι ἀκατοίκητοι, ἀνήκουσι δὲ πολιτικῶς εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ὁμοσπονδίαν. Χ. Δ.

—**Φραγκίσκου-Ἰωσὴφ διῶρυξ** *[Γεωγρ.]*. Μεγάλη διῶρυξ τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐν Βοϊβοντίνᾳ, μήκους 123 χλμ., συνδέουσα τὸν Δούναβιν μετὰ τοῦ Τεισίου. Ἀπὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ *βασιλέως Πέτρου*. Χ. Δ.

Φραγκίστα *[Γεωγρ.]*. —1) *Μεγάλη* ἢ *Ἀνατολικὴ Φραγκίστα*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 480. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—2) *Δυτικὴ* ἢ *Μικρὴ Φραγκίστα*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φραγκισταί. Ἰουδαϊκὴ αἵρεσις, ὑπὸ χριστιανικὸν καὶ δὴ ῥωμαιοκαθολικὸν ἔνδυμα, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ της *Φρὰνκ Ἰακὼβ* καὶ εὑρισκομένη ἐν ταῖς σλαυϊκαῖς χώραις. Ὠνομάσθησαν καὶ *Ζοχαρισταί*, διότι μετὰ τοῦ διδασκάλου των ἐτίμων οὐχὶ τὸ Ταλμούδ, ἀλλὰ τὸ Ζοχὰρ ὡς Εὐαγγέλιον. Π. Ι. Μ.

Φραγκίστας, Χαράλαμπος. Ἕλλην νομικός, γεννηθεὶς τῷ 1905. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ βραχεῖαν δικηγορίαν ἐν Ἀθήναις ἐσυνέχισε τὰς σπουδάς του ἐν Μονάχῳ, Βερολίνῳ καὶ Ἀμβούργῳ. Τῷ 1931 ἐξελέγη ὑφηγητὴς τοῦ ἀστικοῦ δικονομικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης καὶ τῷ 1932 προήχθη εἰς ἔκτακτον καθηγητὴν τοῦ αὐτοῦ μαθήματος. Ἐδημοσίευσε τὰ ἔργα: «Grundzüge des griechischen zivilprozessualen Beweisrechts» (1929), «Das Präventionsprinzip in der Zwangsvollstrechung» (1931), «Περιορισμὸς τῆς μαρτυρικῆς ἀποδείξεως» (1931—1932), «Ζητήματα τύπου ἰδιωτικῶν ἐγγράφων» (1932) καὶ διαφόρους ἄλλας μελέτας εἰς ἑλληνικὰ καὶ γερμανικὰ περιοδικά. Μ. Γ. Δ.

φραγκλινίτης (ὁ) (Franklinit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἕνωσις ὀξειδίου τοῦ σιδήρου μετ' ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου καὶ ὑποξειδίου τοῦ μαγγανίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $(ZnMn)O,Fe_2O_3$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ συστήματος ὡς καὶ χειροπληθὴς καὶ παρενεσπαρμένος. Ἔχει σχισμὸν τέλειον, θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 6—6 $^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,0—5,2, λάμψιν ἀτελῆ μεταλλικὴν καὶ χρῶμα σιδηρομέλαν. Εἶναι ἀδιαφανὴς καὶ συρόμενος ἐπὶ πλακὸς ἀλαμποῦς ἐκ πορσελλάνης δίδει γραμμὴν σκοτεινόρφνινον μέχρις ὀρφνέρυθρον. Ἀπὸ χημικῆς ἀπόψεως εἶναι *μαγνητίτης*, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ὀξείδιον τοῦ ὑποσιδήρου (FeO) ἀντικαθίσταται δι' ὀξειδίου ψευδαργύρου ZnO (17—25 %) καὶ ὑποξειδίου τοῦ μαγγανίου MnO (10—16 %). Εὑρίσκεται εἰς μεγάλα ποσὰ εἰς τὴν New Jersey καὶ New York, εἰς τὸ Eibach παρὰ τὴν Nassau, εἰς τὰ Οὐράλια κ. ἀ. Γ. Κ. Γ.

Φραγκλῖνος (Franklin), *Βενιαμίν*. Ἀμερικανὸς πολιτικός, διπλωμάτης καὶ ἐπιστήμων. Ἐγεννήθη ἐν Βοστώνῃ τῷ 1706 ἐκ γονέων πτωχῶν καὶ εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν ἤρχισεν ἐργαζόμενος ὡς στοιχειοθέτης μαθητευόμενος εἰς τὸ μικρὸν τυπογραφεῖον τοῦ ἀδελφοῦ του· ἐκεῖθεν δὲ ἀποχωρήσας τῷ 1723, εὗρεν ἐργασίαν ὡς τυπογράφος ἐν Φιλαδελφείᾳ τῆς Πενσυλβανίας, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως. Τὸ ἑπόμενον ἔτος μεταβὰς εἰς Λονδῖνον πρὸς ἀγορὰν τυπογραφικῶν εἰδῶν, ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἔτη, ἐργαζόμενος εἰς διάφορα τυπογραφεῖα πρὸς τελειοποίησιν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Φιλαδέλφειαν ἵδρυσεν ἴδιον τυπογραφεῖον ἐν συνεταιρισμῷ μετά τινος φίλου του· συγχρόνως ἤρχισε νὰ δημοσιογραφῇ, ταχέως ἀποκτήσας φήμην διὰ τὰς πρακτικὰς καὶ σώφρονας ἰδέας του. Αὐτοδίδακτος, ἐξέμαθε τὴν Γαλλικήν, Ἰταλικήν, Ἱσπανικὴν καὶ Λατινικὴν καὶ ἤρχισε νὰ ἐπιδίδεται εἰς διαφόρους ἐπιστημονικὰς μελέτας.

Βενιαμὶν Φραγκλῖνος.

Συγχρόνως ἔδειξε τόσην ὀργανωτικὴν καὶ διοικητικὴν ἱκανότητα, ὥστε διωρίσθη διευθυντὴς τῶν ταχυδρομείων τῆς Πενσυλβανίας, βραδύτερον δὲ ὠργάνωσε τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν ὅλων τῶν ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν διορισθεὶς γενικὸς διευθυντὴς τῶν ταχυδρομείων.

Τῷ 1751 τὸ πρῶτον ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὴν βουλὴν τῆς Πενσυλβανίας, τῷ δὲ 1757 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος ταύτης εἰς Λονδῖνον, ἵνα διαπραγματευθῇ διάφορα ζητήματα μετὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἐν Ἀγγλίᾳ διέμεινεν ἐπὶ πέντε ἔτη, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἀπέκτησε πολλὰ προσωπικὰ συμπαθείας καὶ φιλίας καὶ μεγάλην ἐκτίμησιν διὰ τὴν ἐπιστημονικήν του ἐπίδοσιν, ἀναγορευθεὶς τῷ 1762 ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀπεστάλη τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ πάλιν εἰς Λονδῖνον ὡς μόνιμος ἀντιπρόσωπος κατ' ἀρχὰς μὲν τῆς Πενσυλβανίας, ὕστερον δὲ καὶ διαφόρων ἄλλων ἀποικιῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀποικιῶν ἀγῶνα ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀμερικήν, ἐργασθεὶς ὁλοψύχως ὑπὲρ εὐοδώσεώς του. Ἐκλεγεὶς ἀντιπρόσωπος τῆς Πενσυλβανίας εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν συνέλευσιν ἐν Φιλαδελφείᾳ, ἦτο εἷς ἐκ τῶν πέντε ἀντιπροσώπων, εἰς οὓς ἀνετέθη ἡ σύνταξις τῆς περιφήμου προκηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ 1776. Μετά τινας ἀκάρπους διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, ἃς διεξήγαγε μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ὁ Φραγκλῖνος ἐστάλη ὡς πρεσβευτὴς τῶν ἀποικιῶν εἰς Παρισίους, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1785. Τῷ 1778 κατώρθωσε νὰ συνάψῃ συνθήκην συμμαχίας τῶν ἀποικιῶν μετὰ τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τέλος τῷ 1781 διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ἄδαμς καὶ τριῶν ἄλλων Ἀμερικανῶν ἀπεσταλμένων τὴν ὁριστικὴν μετὰ τῆς Μ. Βρεττανίας συνθήκην εἰρήνης, ἥτις ὑπεγράφη τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1783. Τῷ 1785 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῆς Πενσυλβανίας καὶ τῷ 1787 ἐξελέγη μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἥτις συνέταξε καὶ ἐψήφισε τὸν συνταγματικὸν χάρτην τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ὡς πρόεδρος τῆς ἑταιρείας πρὸς κατάργησιν τῆς δουλείας συνηγόρησεν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῶν μαύρων ἐν Ἀμερικῇ δούλων.

Ὁ Φραγκλῖνος ἀπέθανε τῷ 1790, ἀφῆκε δὲ πολλὰ συγγράμματα καὶ ἄρθρα φιλολογικά, πολιτικὰ καὶ κοινωνιολογικά. Εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας τὸ κύριον κατόρθωμά του ἦτο ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἀλεξικεραύνου (1753). Δ. Μ. Κ.

—**Φραγκλῖνος** (Franklin), *σὲρ Τζών*. Ἄγγλος ναυτικὸς καὶ ἐξερευνητὴς (1786—1847). Ὡς ναυτόπαις ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους, ὡς ἀξιωματικὸς δὲ εἰς ἀποστολὴν (1818) πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς πρὸς βορειοανατολικῶς τῆς Εὐρώπης διόδου πρὸς τὰς Ἰνδίας. Βραδύτερον ἐξηρεύνησε τὰς βορείας ἀκτὰς τοῦ Καναδᾶ (1819—1827). Τῷ 1836 διωρίσθη διοικητὴς τῆς Τασμανίας, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1843, ὅτε ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἀποστολῆς ἐκ δύο πλοίων πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς βορειοδυτικῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας διόδου. Ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀγγλίας τῷ 1845, δύο δὲ μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπωλέσθησαν τὰ ἴχνη του, αἱ δὲ πρὸς ἀνεύρεσίν του ὀργανωθεῖσαι ἀποστολαὶ διεπίστωσαν ὅτι τὰ δύο πλοῖα κατεστράφησαν τῷ 1846, τὰ δὲ 129 μέλη τῆς ἀποστολῆς ἀπέθανον πάντα ἐκ τῶν κακουχιῶν. Ἔγραψε: «Διήγησις ταξιδίου εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀρκτικῆς θαλάσσης τῷ 1819—1823» καὶ «Διήγησις δευτέρας ἀποστολῆς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀρκτικῆς θαλάσσης τῷ 1825—1827». Κ. Β. Π.

φράγκο (franco=ἐλεύθερον). Διεθνὴς ἐμπορικὸς ὅρος, σημαίνων ὅτι τὰ ἔξοδα μεταφορᾶς ἑνὸς ἐμπορεύματος μέχρις ἑνὸς καθοριζομένου ἐκ τῶν προτέρων σημείου ἐπληρώθησαν κατὰ τὴν φόρτωσιν (π. χ. «φράγκο σταθμὸν φορτώσεως», «φράγκο ἐξόδων συσκευῆς» κ.τ.λ.). Ι. Α. Β.

Φράγκο *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νοτιοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Ἅγιος Στράτης (τῆς τοῦ βορείου Αἰγαίου: πλάτ. 39° 28' Β., μῆκ. 24° 58' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1891: Strati island), 2 μίλ. βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Τρυπητή. Σ. Ε. Λ.

—**Φράγκο** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ διέκπλου τῆς Ἐλαφονήσου, ἀποτελοῦν τὴν νοτιοανατολικὴν ἄκραν τῆς νήσου ταύτης (πλάτ. 36° 22' Β., μῆκ. 23° 00' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1436 Vatika bay and Cervi island), ἅμα δὲ καὶ τὸ νοτιοανατολικὸν κέρας τοῦ ὅρμου Σαραχήνικο. Σ. Ε. Λ.

Φραγκόβουνο *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Γορτυνίας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Δημητσάνης, ὕψους 1.646 μ. Ἔχει δάση ἐλάτης. Ι. Σ. Σ.

Φραγκόβρυση *[Γεωγρ.]*. Πηγή, τοποθεσία καὶ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Μεγαλοπόλεως, παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ὀρκαδικῆς πόλεως Ἀσέας. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ εἶναι πεδινὴ (ὀροπέδιον *Φραγκόβρυσης*), ἀνήκουσα εἰς τὴν κοινότητα Ἀσέας (Καντρέβας), θεωρεῖται δ' ὡς κυρία ἀρχὴ τοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ, τῶν ὑδάτων διερχομένων ὑπογείως ἐκ τοῦ ὀροπεδίου τῆς Τριπόλεως. Παρὰ ταύτην ὁ Νικηταρᾶς, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1821, ἐπὶ κεφαλῆς ὀλίγων ἀνδρῶν προσβαλὼν τοὺς εἰς Τρίπολιν σπεύδοντας ἐκ Καρυταίνης Τούρκους, ἠμπόδισε τὴν εἴσοδον. Ι. Σ. Σ.—Τ. Ε. Ε.

φραγκογαρουφαλιὰ (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *δίανθος ὁ γενειοφόρος*.

Φράγκοι (οἱ) (γαλλ. Francs, γερμαν. Franken). Ἀπεκλήθη οὕτω, συλλογικῶς, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος, ὁμοσπονδία γερμανικῶν λαῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡνώθησαν, διαδοχικῶς, πολλαὶ φυλαὶ τῆς οἰκογενείας τῶν *Ἰσταιβόνων*, κατοικοῦσαι κατὰ τὰ βορειοανατολικὰ τῆς Γαλατίας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κάτω Ῥήνου. Τὸ ὄνομα προέρχεται, πιθανώτατα, ἐκ τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς λέξεως frank, ἥτις, σημαίνουσα ἀρχικῶς τὸν ἄτιθασον, κατέληξεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐλευθέρου. Κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Μαρκομάνων (162—180), ἡττηθεῖσαι αἱ φυλαὶ αὗται ὑπὸ τῶν προελαυνόντων Σαξόνων, ἡνώθησαν, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς φυλῆς τῶν Σικάμβρων, πρὸς ἄμυναν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν σκληρὰν ἧτταν, ἣν ὑπέστησαν

Digitized by Google

ὑπὸ τοῦ Τιβερίου οἱ Σίκαμβροι καὶ οἱ συμμαχοί των, κατέφυγον πέραν τοῦ Ῥήνου, πιθανῶς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Λίππε. Ἐκεῖ, λησμονηθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀνέλαβον καὶ ἀνασυνετάχθησαν βαθμηδόν, ἐνισχυθέντες διὰ τῆς συμπράξεως καὶ ἄλλων γερμανικῶν λαῶν, ὡς τῶν Ἀγγριβαρίων, τῶν Τενχθέρων, τῶν Οὐσιπετῶν, τῶν Ἀττουαρίων καὶ ἐπεξετάθησαν πρὸς βορρᾶν τοῦ Λίππε, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ῥήνου, Ὑσσὲλ καὶ Ἔμς. Βραδύτερον ἡνώθησαν μετὰ τούτων καὶ ἰσχυρότεραι φυλαί, ὡς οἱ Χούμαβοι, οἱ Βρούκτεροι, οἱ Χάττιοι, οἱ Ματτιάκοι, ὥστε ἡ ὁμοσπονδία ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν της καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν μέχρι τῆς Μαγεντίας. Πάντες δὲ ἡνωμένοι, ὑπὸ τὸ περιληπτικὸν ὄνομα *Φράγκοι*, διὰ πρώτην φορὰν τῷ 240 ἀντετάχθησαν ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ ἐδάφους τῶν Χαττίων, ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Οὐχ ἧττον μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοτελείας διετήρει ἕκαστος λαὸς καὶ τὸ παλαιὸν ὄνομα.

Ἡττηθέντες καὶ ἀπωθηθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ ἕνα ὁλόκληρον αἰῶνα νὰ προσβάλλουν τοὺς νικητὰς διὰ συνεχῶν ἐπιδρομῶν, καὶ ἐκεῖθεν ἔτι τοῦ Ῥήνου, παρὰ τὰς ἐπακολουθούσας ἑκάστην ἐπιδρομὴν αἱματηρὰς καταστολὰς καὶ τὴν ὁμαδικὴν ἐξορίαν αὐτῶν εἰς μεμακρυσμένας χώρας. Ὁ Κωνσταντῖνος κατενίκησε δὶς τούτους (306 καὶ 318), ἐπιβαλὼν σκληρὰ ἀντίποινα. Τῷ 355 οἱ Φράγκοι ἑνωθέντες μετὰ τῶν Ἀλεμάνων (Γερμανῶν), κατέστησαν τοσοῦτον ἐπιθετικοὶ καὶ ἐπικίνδυνοι, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἠναγκάσθη νὰ ὀργανώσῃ ἀληθῆ ἐκστρατείαν κατ' αὐτῶν. Κατανικήσας κατὰ πρῶτον τοὺς Ἀλεμάνους, ἐστράφη εἶτα, τῷ 357, κατὰ τῶν Φράγκων, τῶν ἐγκατεστημένων μεταξὺ τοῦ Μεύσιος καὶ τοῦ Σκάλδιος. Οἱ Φράγκοι οὗτοι, οἵτινες, ἀποσχισθέντες ἐκ τῆς ὁμοσπονδίας, ἕδρων ἀνεξαρτήτως, καλούμενοι ἐφεξῆς *Σάλιοι*, ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ καὶ παρέμειναν εἰς τὰς ἑστίας των σχεδὸν ἀνενόχλητοι, βραδύτερον δὲ ἐβοήθησαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις των, διὰ σημάτων στρατολογουμένων ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων φυλῶν τῆς ὁμοσπονδίας, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς συναισθήσεως τῆς κοινῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, πλεῖστοι ἐστρατολογοῦντο, ἐπὶ μισθῷ, εἰς τὰς τάξεις τῶν Ῥωμαίων. Οὐχ ἧττον αἱ μεγάλαι μᾶζαι τῶν φυλῶν τούτων ἐσυνέχισαν ἀδιαπτώτως τὸν ἀγῶνα, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας δὲ καταστρεπτικὰς ἥττας, ἐπωφελήθησαν, περὶ τὸ 440, τῆς προϊούσης παρακμῆς τῶν Ῥωμαίων καὶ εἰσβαλόντες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Γαλατίαν, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κολωνίας καὶ τῆς Μαγεντίας καὶ τὴν κατερείπωσιν τῶν Τρεβήρων. Οἱ Φράγκοι οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν δευτέραν ὁμάδα τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἀποκαλοῦνται ἔκτοτε *Ῥιπουάριοι*. Οὕτω ὁλόκληρος ἡ βορειοανατολικὴ χώρα τῆς Γαλατίας περιῆλθεν εἰς τοὺς Φράγκους, ἐκλιπούσης οὐσιαστικῶς τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Οἱ Σάλιοι κατέχουσι τὸ δυτικὸν τμῆμα καὶ οἱ Ῥιπουάριοι τὸ ἀνατολικόν, ἔχοντες πρωτεύουσαν τὴν Κολωνίαν. Ἄλλαι φραγκικαὶ φυλαί, οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Βουργούνδιοι καὶ οἱ Βησιγότθοι κατέχουσι τὴν λοιπὴν Γαλατίαν. Τῷ 495 ὁ Κλόβις, βασιλεὺς τῶν Σαλίων Φράγκων, προσέβαλεν ἀλληλοδιαδόχως καὶ καθυπέταξε πάντας τοὺς ἐχθροὺς τούτους, εἰς τρόπον ὥστε ἐκυριάρχησεν ὁλοκλήρου τῆς Γαλατίας. Ἓν ἔτος βραδύτερον ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Μετὰ ἐσωτερικάς τινας διαιρέσεις συνηνώθησαν ἐκ νέου οἱ Φράγκοι ὑπὸ τὸν Κλωθάριον Β' τῷ 613· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ δυναστεία τῶν Καρολιδῶν, ἀνακηρυχθέντος βασιλέως πρώτου τοῦ Πιπίνου, τῷ 751. Ὑπὸ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κάρολον τὸν Μέγαν τὸ κράτος ἐπεξετάθη τεραστίως πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, μέχρι τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τοῦ Βοημικοῦ Δρυμοῦ. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς κατελύθη τὸ ἑνιαῖον βασίλειον τῶν Φράγκων, διαιρεθὲν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερντὲν (843) εἰς ἀνατολικὸν κράτος (Γερμανία) καὶ εἰς δυτικὸν (Γαλλία). Ἐφεξῆς ἑπομένως ἡ ἱστορία τῶν Φράγκων εἶναι ἡ ἱστορία ἑκατέρου τῶν δύο τούτων κρατῶν. Οὐχ ἧττον εἴς τινας τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων χωρῶν παρέμεινε τὸ ψιλὸν ὄνομα, ἄνευ ἐθνικῆς σημασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kübei*, «Die Franken» (1904).—*Schmaus*, «Geschichte der alten Fr.» (1912).—*Fustel de Coulanges*, «Les origines de l' ancienne France» (1911).—*E. Luther*, «Franken, Land und Volk» (1925). Θ. Κ.

—**Φράγκοι**. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Βυζαντινῶν *Φράγκοι* ἐκαλοῦντο γενικῶς οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς γερμανικῆς καὶ ῥωμανικῆς Δύσεως. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος τούτου ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν καὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ κράτους τῶν Φράγκων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰς τρόπον ὥστε διὰ τῆς λέξεως *Φράγκοι* νοοῦνται οὐ μόνον οἱ σταυροφόροι, ἀλλὰ καὶ πάντες γενικῶς οἱ δυτικοὶ Εὐρωπαῖοι, ἄνευ ἐθνολογικῆς διακρίσεως. Ἡ προσωνυμία αὐτή, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, παρέμεινε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλείας, διατηρεῖται δὲ καὶ νῦν ἔτι παρὰ τῷ λαῷ. Θ. Κ.

Φραγκοκάστελλο (τό). Ἑνετικὸν τετράγωνον φρούριον εἰς τὴν ΝΑ. παραλίαν τῆς ἐπαρχίας Σφακίων Κρήτης, ἐπὶ χερσονησιζούσης πεδινῆς τοποθεσίας, κτισθὲν τῷ 1371 κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων, μὲ τέσσαρας ὀχυροὺς πύργους εἰς τὰς γωνίας. Ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐκαλεῖτο *Ἅγιος Νικήτας* ἐκ παρακειμένου ναοῦ, οἱ δὲ ἐγχώριοι ὠνόμασαν αὐτὸ Φραγκοκάστελλο καὶ οἱ Ἑνετοὶ κατόπιν Castelfranco. Μία τῶν πυλῶν του σῴζεται. Εἰς τὴν πρὸ τοῦ φρουρίου πεδιάδα ἐμφανίζονται περιοδικῶς οἱ *Δροσουλλῖτες*.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τὸν Καντανολέον ἐπανάστασιν, τῷ 1570, τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Κρητῶν, ἀλλ' ἀνεκτήθη πάλιν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης (τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος), τὸ μικρὸν ἐκεῖνο φρούριον, ἐγκαταλειφθὲν τελείως, σχεδὸν ἠρειπώθη. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1828 ὁ ἐν Κρήτῃ ὑπηρετῶν Ἠπειρώτης ἀρχηγὸς Χατζῆ-Μιχάλης Νταλιάνης κατέλαβε τὸ Φραγκοκάστελλον μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος καὶ ἐκεῖθεν ἤρξατο τῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιδρομῶν του. Ὁ Μουσταφᾶ βέης, ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκικῶν στρατευμάτων, στρατεύσας τότε ἐναντίον του ἐστρατοπέδευσε τὴν 14 Μαΐου 1828 εἰς τὸ ἔναντι τοῦ Φραγκοκαστέλλου χωρίον Καψοδάσος μετὰ 8.000 πεζῶν, 400 ἱππέων καὶ 6 πυροβόλων, καὶ ἐκάλεσε τὸν Χατζημιχάλην νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν. Ἐν τῷ μεταξὺ πολυάριθμοι Κρῆτες κατέλαβον τὰ ἔναντι τοῦ Φραγκοκαστέλλου ὑψώματα, ἐνῷ ὁ Χατζημιχάλης παρέταξε πρὸς ἄμυναν τοὺς ἄνδρας του (οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς 666 πεζοὺς καὶ 70 ἱππεῖς μετὰ 4 μικρῶν πυροβόλων). Εἰς τὸ δεξιὸν αὐτοῦ ἔταξε μικράν τινα δύναμιν ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Γ. Τσακμάκην, Μ. Μαχαίραν καὶ Τζώρτζην Ὑδραῖον, οἵτινες κατέλαβον τὸ ἠρειπωμένον ναΐδιον τῆς Παναγίας (ἀνατολικῶς τοῦ φρουρίου), εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν τὸν Κυριακούλην Ἀργυροκαστρίτην, ὅστις μετὰ 123 ἀνδρῶν κατέλαβε τὸ ἐπίσης ἠρειπωμένον ναΐδιον τῆς Ἁγίας Πελαγίας (δυτικῶς τοῦ φρουρίου). Τὴν νύκτα τῆς 16—17 Μαΐου οἱ εἰς τὰ ὑψώματα Πατσανοῦ—Κολοκατσίων συγκεντρωμένοι Κρῆτες ἀρχηγοὶ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Χατζημιχάλην 3 ὁπλαρχηγούς, διὰ τῶν ὁποίων τῷ παρέστησαν τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντιστάσεως ἐν τῷ ἀνοικτῷ ἐκείνῳ χώρῳ καὶ τὸν παρεκάλουν νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτῶν, ἵνα καταλάβωσι τὰς περὶ τὴν πεδιάδα διαβάσεις καὶ ἀποκλείσωσι τὸν στρατὸν τοῦ Μουσταφᾶ. Ἀλλ' ὁ Χατζημιχάλης ἠρνήθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς συμβουλάς των, δηλώσας ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος νὰ πολεμήσῃ ἐκεῖ, ἔστω καὶ μόνος. Τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης ὁ Μουσταφᾶς διηύθυνε μέρος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ πρὸς τὰ ὑψώματα Πατσανοῦ—Κολοκατσίων, ἵνα ἀπασχολῇ τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς δυνάμεις, μετὰ τῶν ἐπιλοίπων δ' ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Φραγκοκαστέλλῳ. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἔφοδον οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ χαρακώματα τοῦ Ἀργυροκαστρίτου καὶ μετὰ βραχεῖαν μὲν ἀλλὰ λυσσώδη σώματος πρὸς σῶμα πάλην κατέσφαξαν πάντας τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας, πλὴν 2 ἢ 3, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσιν. Ὁ Χατζημιχάλης, ἐπελθὼν τότε μετὰ τῶν ἱππέων του, ἐξηνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἀποσυρθῶσιν ἐκεῖθεν, μεθ' ὃ διηυθύνθη πρὸς τὸ φρούριον, ὅτε ἐδέχθη ὁρμητικὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν. Περικυκλωθεὶς ὑπὸ χιλιάδων Τούρκων ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης μετὰ πάντων τῶν ἀνδρῶν του. Οἱ ἐν τῷ δεξιῷ Ἕλληνες ὥρμησαν πρὸς τὸ Φραγκοκάστελλον, πρὸ τοῦ ὁποίου διεξήγετο ἀληθὴς ἀνθρωποσφαγὴ διὰ τὴν κυριότητα αὐτοῦ. Ἐν τέλει ὑπερίσχυσαν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες, διὰ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν κατοχήν του, ἀπέφραξαν τὴν πύλην αὐτοῦ σφάξαντες τοὺς ἵππους των. Ὁ Μαχαίρας καὶ ὁ Τσακμάκης, ἀποπειραθέντες νὰ ἀνακαταλάβωσι τὸ ναΐδιον τῆς Παναγίας, ἔπεσαν μαχόμενοι ἡρωϊκῶς μετὰ πάντων σχεδὸν τῶν ὀπαδῶν των. Ταῦτα πάντα διεδραματίσθησαν ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος μικροτέρου τῆς μιᾶς ὥρας, καθ' ὃ ἔπεσαν ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων 338 ἄνδρες, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων περὶ τοὺς χιλίους. Τὸ φρούριον, παραμεῖναν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ χιλιάδες Κρητῶν, πανταχόθεν προσδραμόντες, κατέλαβον τὰς περὶ τὴν πεδιάδα ἐπικαίρους θέσεις. Ὁ Μουσταφᾶς, ἀντιληφθεὶς τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς του, ἔσπευσε τὴν 23 Μαΐου νὰ δηλώσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ τοῦ φρουρίου μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ἀποσκευῶν των, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο, τῶν Ἑλλήνων ἀπελθόντων εἰς Σφακιά. Ὁ Μουσταφᾶς κατεδαφίσας τοὺς πύργους τοῦ φρουρίου ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἄγουσαν. Μετὰ πορείαν ὅμως ὀλίγων ὡρῶν προσβληθεὶς ὑπὸ 1.200 Κρητῶν, ἀπώλεσεν ἑκατοντάδας ἐκ τῶν ἀνδρῶν του. Τὴν ἑπομένην (29 Μαΐου) ὑπέστη νέαν ἐπίθεσιν εἰς θέσιν Κόρακα καὶ εἶτα ἄλλην εἰς θέσιν Κακοσκάλι, καθ' ἃς τὰ στρατεύματά του ἀποσυντεθέντα τελείως ἔρριπτον τὰ ὅπλα των καὶ ἔφευγον τῇδε κἀκεῖσε. Ὑπερχίλιοι νεκροὶ ἔμειναν εἰς τὰς χαράδρας ἐκείνας, ἅπαντα δὲ τὰ μεταγωγικὰ τῶν Τούρκων, ἄπειρα ὅπλα καὶ 27 σημαῖαι περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ν. ΚΛΣ

—**Φραγκοκάστελλο** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κρήτης (πλάτ. 35° 10' Β., μῆκ. 24° 15' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536a : Candia Western portion) σύνορον τῆς παραλίου τῶν Σφακίων καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, 2 1/2 μίλ. δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Καλόγηρος. Εἶναι καλὸν ἀγκυροβόλιον θερινόν. Σ. Ε. Λ.

φραγκοκκλησιὰ *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς ἐξοχικὸς συνοικισμός, ἀπέχων 10 χιλιόμετρα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν Χαλανδρίου—Μονῆς Πεντέλης. Ἐκλήθη καὶ συνοικισμὸς *Μεταμορφώσεως* ἐκ τῆς ἱδρυθείσης νέας ἐνταῦθα ἐκκλησίας, ἐπεκράτησεν ὅμως τὸ προϋπάρχον ὄνομα τῆς θέσεως ἐξ ἐρειπίων παλαιᾶς βυζαντινῆς ἐκκλησίας. Ἔχει τακτικὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν δι' αὐτοκινήτων. Τοποθεσίαι μετὰ βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φραγκοκκλησιὰ* ἀπαντῶσιν ἐν τῷ Πεντελικῷ κατὰ τὴν θέσιν Βαγιάτι καὶ ἐν τῇ Οἰνόῃ τοῦ Μαραθῶνος. Ι. Σ. Σ.

φραγκοκόρακας (ὁ). Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *ἔποψ*.

φραγκόκοττα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *μελεαγρίς*.

φραγκοκρατία (ἡ). Καλεῖται οὕτω γενικῶς ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος (1204) μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος κυριαρχία Φράγκων γενικώτερον δὲ δυτικῶν Εὐρωπαίων, ἐπὶ ἑλληνικῶν χωρῶν. Εἰδικώτερον *φραγκοκρατία* μὲν καλεῖται ἡ παλαιοτέρα περίοδος, *ἑνετοκρατία* δὲ ἡ νεωτέρα περίοδος τῆς ὑπὸ λαῶν τῆς Δύσεως κυριαρχίας ἐπὶ ἑλληνικῶν χωρῶν. Οἱ Φράγκοι εἶναι κυρίως ὁ γερμανικὸς ἐκεῖνος λαός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνος ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Γαλατίαν, τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὸ ὄνομά του (France). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λαὸς οὗτος ἔγινεν ὁ σπουδαιότερος τῆς Δύσεως, διὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους *Φράγκοι* ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, οἱ συνηθέστερον *Λατῖνοι* ὀνομαζόμενοι ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔγινε συνηθέστατον παρ' ἡμῖν κυρίως ἀπὸ τῆς τουρκοκρατίας, συνταυτισθὲν μὲ τὸ ὄνομα *Λατῖνοι* καὶ περιλαμβάνον κυρίως τοὺς καθολικούς, τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ πάπα τῆς Ῥώμης, ὡς καὶ σήμερον ἀκόμη συνηθίζεται εἰς τὰς νήσους. Ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως Φράγκοι προῆλθεν ὁ ὅρος *φραγκοκρατία* (οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον *λατινοκρατία*), ὡς ὅρος πρὸς δήλωσιν τῆς ξενικῆς δυτικῆς κυριαρχίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Οὕτω λοιπὸν *φραγκοκρατία* λέγεται ὁλόκληρος ἡ μακρὰ ἐποχὴ ἀπὸ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204 μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεστράφησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῶν δυτικῶν φεουδαλικῶν κρατῶν (ἕως τὸ 1566). Εἰς τὴν μακρὰν ταύτην ἐποχήν, τριῶν καὶ ἡμίσεος αἰώνων, περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι *ἑνετοκρατία*.

Ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν τιμὴν ὅτι ἠρεύνησε καὶ ἐξέθηκεν ἐν συνεχείᾳ τὰ τῆς φραγκοκρατίας καὶ ἑνετοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, εἶναι ὁ Κάρολος Χόπφ, Γερμανὸς ἱστορικὸς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Οὗτος ἐξέθαψεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν μακρὰν καὶ ἑλκυστικὴν ταύτην ἱστορικὴν περίοδον ἀπὸ τὸν βυθὸν τοῦ σκότους, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο θαμμένη. Ὁ ἴδιος λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἱστορία τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας ἐν Ἑλλάδι ἐθεωρήθη ἕως σήμερον ὡς ἡ σκοτεινοτέρα ἐποχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ἀμέσων πηγῶν, τῶν δημοσίων ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἔχουν δημοσιευθῆ ἕως τώρα, ἀπὸ τὰς ἀνεπαρκεῖς εἰδήσεις τῶν Βυζαντινῶν, ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ συμπληρώνωνται τὰ χάσματα τούτων διὰ πληροφοριῶν Δυτικῶν χρονογράφων, δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῇ ἄλλως». Καὶ ἐξέθαψε μὲν ὁ Χόπφ τὴν σκοτεινὴν ἱστορικὴν ταύτην ἐποχήν, ἀλλ' ἀφοῦ τὴν ἐμελέτησε μὲ μόχθους ἀπείρους καὶ ἀφοῦ τὴν συνέγραψε, τὴν ἔθαψε πάλιν καὶ αὐτὸς εἰς τὰς κατακόμβας τῆς μεγάλης «Γερμανικῆς ἐγκυκλοπαιδείας» τῶν Ersch καὶ Gruber. Τὴν κατέστησε δὲ διὰ τοῦ σκοτεινοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ συγγραφικοῦ ὕφους αὐτοῦ δύσχρηστον καὶ προσιτὴν μόνον εἰς ὅσους ἔχουν τὴν τόλμην νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὸ περίπλοκον καὶ σκοτεινὸν δάσος τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας καὶ ἑνετοκρατίας.

Τὸ μέγα ἔργον τοῦ Χόπφ ἐπιγράφεται «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνος ἕως τὴν ἐποχὴν ἡμῶν» (395—1821), περιέχεται δὲ εἰς δύο τόμους τῆς «Γερμανικῆς ἐγκυκλοπαιδείας», τὸν 85ον (1867) καὶ τὸν 86ον (1868). Οἱ περὶ Ἑλλάδος ἐξ τόμοι τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας» ἐτυπώθησαν καὶ ἰδιαιτέρως. Ἡ συγγραφὴ τοῦ Χόπφ δὲν εἶναι ἁπλοῦν ἐρευνητικὸν ἔργον. Τόση γνῶσις, τόση σοφία περικλείεται εἰς αὐτήν, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ ἱστορική. Καὶ ἀληθῶς ὡς τοιαύτη ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν κατόπιν ἱστορικῶν οἱ ὁποῖοι ἤντλησαν ἀφθόνως ἐξ αὐτῆς. Μνημονεύομεν ἁπλῶς τὴν γνωστοτέραν «Φραγκοκρατίαν ἐν Ἑλλάδι» τοῦ Οὐΐλλιαμ Μίλλερ (μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου *Σπ. Λάμπρου*, εἰς 2 τ., 1909—1910), ἡ

Digitized by Google

ὁποία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ συμπίλημα βραχὺ τοῦ Χόπφ, ὅπως καὶ τὰ μετὰ τὸν Μίλλερ γραφέντα, πλὴν εἰδικωτάτων τινῶν ἐρευνῶν, εἶναι πάλιν συμπίλημα τοῦ Μίλλερ, ὄχι τοῦ Χόπφ τοὐλάχιστον, διότι οὗτος εἶναι δύσκολος.

Κατὰ ταῦτα ἡ σπουδαιοτέρα, ἡ μόνη πλήρης ἱστορικὴ ἡμῶν γνῶσις περὶ τῆς ἐνετοκρατίας ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχει ν' ἀντληθῇ ἄλλοθεν παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν Χόπφ. Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ εἰδικῶν τινων ἐργασιῶν, ἰδίως Ἑπτανησίων λογίων, σχετικῶν μὲ τὴν ἐνετοκρατίαν, ἰδίως ἀρχειακῶν ἐρευνῶν, ὁποῖαι εἶναι αἱ ἔρευναι τῶν Ἀνδρεάδου, Σπ. Θεοτόκη, Δὲ Βιάζη, Ζώη κ.λ. Συνεχῆ καὶ πλήρη καὶ ἀπηκριβωμένην ἱστορικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐνετοκρατίας ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχομεν ἄλλην παρὰ τὸ θαυμαστὸν ἔργον τοῦ Καρόλου Χόπφ.

Ὁ Χόπφ διαιρεῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, εἶναι δ' αὗται: 1) *Ρωμαϊκοβυζαντινοὶ χρόνοι* ἀπὸ τοῦ Ἀλαρίχου ἕως τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν σταυροφόρων (395—1204). 2) *Φραγκικοὶ χρόνοι* ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἕως τὴν καταστροφὴν τῶν δυτικῶν φεουδαλικῶν κρατῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων (1204—1566). 3) Ἡ τρίτη περίοδος εἶναι ἐλαχίστη, ἀπὸ τὸ 1566 ἕως τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως (ἕως τὸ 1821). Ἡ τελευταία αὕτη περίοδος περιλαμβάνει ὀλίγας σελίδας· ἡ πρώτη 125 σελίδας καὶ ἡ δευτέρα μόνη, ἡ περίοδος τῆς φραγκοκρατίας, 438 ὁλοκλήρους διστήλους καὶ πυκνοτυπωμένας σελίδας. Δικαίως λοιπὸν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἔρευνα τοῦ Χόπφ περιστρέφεται κυρίως περὶ τὴν φραγκοκρατίαν καὶ τὴν ἐνετοκρατίαν καὶ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἕως σήμερον ὑπάρχουσα μεγάλη ἐργασία περὶ τῆς ἀξιολόγου ταύτης περιόδου τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας.

Ἡ ἐνετοκρατία εἰδικῶς, ὅπως ἡ φραγκοκρατία γενικῶς, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἑπομένην τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204). Κατὰ τὴν περίφημον «διανομὴν τοῦ κράτους», ἡ ὁποία ὠνομάσθη εἰς τὸ ἐπίσημον ἔγγραφον «Partitio imperii», οἱ Ἐνετοὶ φαίνονται τόσον ἰσχυροί, ὥστε μόνον αὐτοὶ ἰσοφαρίζουν ὅλους τοὺς ἄλλους σταυροφόρους. Ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ὅτι δύο ὅμιλοι ὑπάρχουν, ὁ εἷς μόνον τῶν Ἐνετῶν, ὁ ἄλλος τῶν Βέλγων, τῶν Λομβαρδῶν καὶ τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων. Ὁ γηραιὸς Δάνδολος, ὁ δόγης τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, ὁ κύριος μοχλὸς τῆς ἐκστρατείας, ἦτο πολὺ περισσότερον πολιτικὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους μνηστῆρας καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ νὰ μὴ ἔχῃ εἰς βάρος του τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ τόσον ἀπεράντου κράτους. Ὁ Βαλδουῖνος ὁ Φλαμανδικὸς ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχων μέρη τῆς Θρᾴκης καὶ τὰς νήσους Σαμοθρᾴκην, Κῶν, Λέσβον, Σάμον καὶ Χίον. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἔγινε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης, προσηρτήθη δὲ εἰς τὸ βασίλειόν του ἡ Κρήτη. Τὴν μερίδα ὅμως τοῦ λέοντος ἔλαβεν ἡ γαληνοτάτη δημοκρατία τῆς Ἑνετίας. Δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὸ νὰ ἐγκαταστήσῃ ἰδικόν της πατριάρχην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην, ἀλλ' ἐκράτησε μέγα τμῆμα τῆς μεγάλης πόλεως, ἐπίσης τὰ πλεῖστα παράλια καὶ νήσους τῆς Ἑλλάδος. Ἠγόρασε τὴν Κρήτην ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης Βονιφάτιον, ἔλαβε δὲ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον τὴν Εὔβοιαν, τὰς πλείστας τῶν Κυκλάδων καὶ μερικὰς τῶν Σποράδων νήσων. Προσέτι εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια ἔλαβεν εἰς μὲν τὴν Πελοπόννησον τὴν Κορώνην καὶ Μεθώνην, εἰς δὲ τὰ βόρεια τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ μέρος τῆς Βορείας Ἠπείρου. Ὁ δόγης καὶ δεσπότης Δάνδολος ἠδύνατο μεθ' ὑπερηφανείας, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας, νὰ τιτλοφορῆται «αὐθέντης τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος τετάρτου τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας».

Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων διεμοιράσθησαν τὰς χώρας τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἄλλοι δὲ ἔλαβον πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' αἱ χῶραι αὗται κατείχοντο ἀκόμη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, κατ' ἀκολουθίαν ἕκαστος αὐθέντης, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαχον χῶραι, ὤφειλε νὰ κατακτήσῃ τὰς χώρας ἀπὸ τοὺς κατόχους αὐτῶν. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κατακτήσεως ἠναγκάσθη ἕκαστος ἐκ τῶν ἐπιφανῶν αὐθεντῶν νὰ διανείμῃ τὴν λαχοῦσαν χώραν καὶ εἰς ἄλλους συμπατριώτας του ἢ συντρόφους εἰς τὰς μάχας. Οὕτω λοιπὸν κατετμήθησαν αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι εἰς πλῆθος κρατῶν καὶ κρατιδίων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον, ἀναλόγως τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως, τὰ γνωστὰ διὰ τὴν φραγκικὴν Δύσιν ὀνόματα: *πριγκιπᾶτον, δουκᾶτον* (ἢ *μεγαλοκυρᾶτον*), *κομιτεία, μαρκιωνία, βαρωνία*.

Ἕκαστος ἐκ τῶν ἡγεμόνων εἴτε αὐθεντῶν τούτων ὑπήγετο εἰς τὸν ἀμέσως ἀνώτερόν του διὰ τὰ ζητήματα πολέμου ἢ εἰρήνης, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο διὰ τοῦ ὅρκου τῆς ὑποτελείας, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο hommage (ὁμάτζιο), ἐγίνετο δηλαδὴ «ἄνθρωπός του». Ὁ αὐθέντης (seigneur) καὶ ὁ ὑποτελὴς (homme lige), αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις, αἱ σχέσεις μεταξὺ αὐθεντῶν, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ εἶναι ὑποτελεῖς εἰς ἄλλους, οἱ ἀγῶνες ὄχι μόνον μεταξὺ Φράγκων καὶ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ αὐθεντῶν, ὁ ἀναπτυχθεὶς ἱπποτικὸς βίος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀπετέλεσαν τὸν ἱστορικὸν φεουδαλικὸν βίον, τὸν μεταφυτευθέντα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας κατόπιν τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν πολεμιστῶν τῆς Δ' σταυροφορίας. Ὁ φεουδαλικὸς καὶ ἱπποτικὸς οὗτος βίος, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἔζησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας—διότι ἔληξεν οὗτος πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἐνετοκρατίας—ὁμοιάζει εἰς πολλὰ μὲ τὸν πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ὁμηρικὸν βίον, τὸν ὁποῖον ἔψαλαν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα. Καὶ οἱ ἱππόται τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, κατὰ τὴν παλαιοτέραν ἐποχὴν τῆς φραγκοκρατίας, εὗρον τὸν ποιητὴν αὐτῶν εἰς τὸ φραγκοελληνικὸν ἔπος, τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μορέως».

Ἡ Ἑνετία, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἰταλικαὶ δημοκρατίαι, τῆς Γενούης, τῆς Πίσης, αἱ ὁποῖαι εἶχον κτήσεις εἰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν *κράτη* κατὰ τὴν σημερινὴν περίπου ἔννοιαν. Κατὰ συνέπειαν αἱ κτήσεις αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὰς κτήσεις, τὰς ἀποικίας λεγομένας, τῶν σημερινῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ὡς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἐκυβερνῶντο λοιπὸν αἱ κτήσεις αὗται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν ἐν Ἑνετίᾳ κυβέρνησιν τῆς δημοκρατίας, διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς στελλομένων διοικητῶν. Τοῦτο ἦτο τὸ γενικὸν σύστημα τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσεν εἰς τὰς σπουδαίας, τοὐλάχιστον, κτήσεις αὐτῆς, καὶ δὴ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὰς πελοποννησιακὰς κτήσεις αὐτῆς. Διότι ὅλα τὰ μέρη ταῦτα ἦσαν σημαντικοὶ σταθμοὶ τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου αὐτῆς μὲ τὴν Ἀνατολήν. Πρὸ παντὸς ἡ Κρήτη ἦτο ναυτικὴ θέσις πρώτης τάξεως ἐπὶ ὅλων τῶν θαλασσίων ὁδῶν τῆς Μεσογείου. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἡ δημοκρατία εἰς ἄμεσον κυριαρχίαν τὰς κτήσεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν δι' αὐτὴν σπουδαιότατα στρατιωτικὰ καὶ ἐμπορικὰ κέντρα καὶ σταθμοί.

Ἐν τούτοις ἡ δημοκρατία δὲν ἠδύνατο αὐτὴ μόνη ν' ἀναλάβῃ τὸ βάρος τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς ἀσφαλείας ὅλων τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔλαχον εἰς αὐτήν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ εἰς ἄμεσον κατοχὴν ὁλόκληρον «τὸ τέταρτον καὶ ἥμισυ» τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑνετία διέθηκε τὸ μερίδιον αὐτῆς, καθ' ὃν τρόπον ἔκαμαν καὶ οἱ ἄλλοι Φράγκοι κυρίαρχοι, ὁ Βαλδουῖνος ὁ Φλαμανδικὸς καὶ ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός. Διένειμε τὰς κτήσεις αὐτῆς ὡς φέουδα εἰς τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ τῶν πατρικίων καὶ εἰς τοὺς τολμηροτάτους ἐκ τῶν τυχοδιωκτῶν αὐτῆς, ἤθελε πάντοτε νὰ ἔχῃ τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν κτήσεων τούτων πιστοὺς ἰδικούς της ἀνθρώπους, ἔστω καὶ ὡς ἀνεξαρτήτους σχεδὸν αὐθέντας. Καὶ οὕτως ὁ οἶκος τῶν Κάρτσερι (Carceri) ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὁ Ναβιγγαζόσι (Navigajosi) εἰς τὴν Λῆμνον, ἔλαβε μάλιστα τὸν τίτλον μέγας δούξ, οἱ Ὀρσίνι (Orsini) εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Τὸ σπουδαιότατον ἐκ τῶν ἐνετικῶν τούτων φεουδαλικῶν κρατῶν ὑπῆρξε τὸ τοῦ Μάρκου Σανούδου, ὁ ὁποῖος ἔγινε δοὺξ τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἤτοι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ δὴ τῶν Κυκλάδων, ἔχων ἕδραν τὴν Νάξον, ὑποτελεῖς δὲ φεουδάρχας εἰς τὰς ἄλλας νήσους.

Καὶ ἡ κυριαρχία λοιπὸν τῆς Ἑνετίας, ἡ *ἐνετοκρατία*, παρουσιάζει εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τὴν παράδοξον καὶ ἑλκυστικὴν ἐκείνην ἱστορικὴν ποικιλίαν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει καὶ ἡ κυρίως φεουδαλικὴ φραγκοκρατία. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι διετηρήθη πολὺ μακρότερον χρόνον, διότι καὶ τὰς ἀμέσους κτήσεις αὐτῆς ἐκράτησεν ἡ Ἑνετία, καὶ οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τοὺς μνημονευθέντας φεουδαλικοὶ δυνάσται αὐτῆς διετήρησαν τὰ φέουδά των καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ μετὰ τὴν ἐπανίδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων.

Τὴν λῆξιν τῆς φραγκοκρατίας καὶ τῆς ἐνετοκρατίας ὁ Χόπφ ὁρίζει εἰς τὸ ἔτος 1566, ὅτε κατελύθη καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῆς φεουδαλικῆς δυτικῆς κυριαρχίας ἐν Ἑλλάδι. Ἔκτοτε ἡ ξενικὴ κυριαρχία ἐν Ἑλλάδι συνεχίζεται ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἡμισελήνου. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ὅμως ἀκόμη ἔμειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄμεσοι κτήσεις τῆς Ἑνετίας, καὶ δὴ ἡ Κρήτη καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, ἕως δὲ σήμερον εἶναι πολὺ αἰσθητὰ τὰ ἴχνη τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐνετοκρατίας, ἰδίως εἰς τὰς νήσους. Τῷ 1669 ἡ Ἑνετία ἔχασε τὴν Κρήτην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκράτησεν ὀλίγον χρόνον ἀκόμη τὴν Σούδαν καὶ τὴν Σπιναλόγγαν. Ἐπίσης εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος διετήρει ἀκόμη τὴν Τῆνον καὶ τὴν Μύκονον. Ἐν μέσῳ δὲ ποικιλωτάτων φάσεων διεξάγεται τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀληθῶς κοσμοϊστορικῆς σημασίας πόλεμος μεταξὺ τῆς Ἑνετίας καὶ τῶν Τούρκων, ὁ ὁποῖος ἔχει θέατρον τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας, τὰς Ἀθήνας, τὸν Μορέαν. Ἡ ἐνετοκρατία συνεχίζεται εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, εἰς τὰ Κύθηρα, ἀκμάζει δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν. Τέλος, τῷ 1797, ἐξεκένωσαν οἱ Ἐνετοὶ καὶ τὴν Κέρκυραν πρὸ τῆς προόδου τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων καὶ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος, εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Κάμπο-Φόρμιο (17 Ὀκτωβρίου 1797) κατεστρέφετο διὰ παντὸς ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου ἡ δύναμις τῆς κραταιοτέρας ὅλων τῶν μεσογειακῶν δημοκρατιῶν καὶ ἡ Ἑνετία ἐξηφανίζετο ἀπὸ τὸν χάρτην τῶν ἐλευθέρων κρατῶν. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς ὅμως χώρας, καὶ ἰδίως εἰς τὰς νήσους, ἀφῆκεν ἡ κραταιὰ δημοκρατία λίαν αἰσθητὰ ἴχνη, ὄχι μόνον εἰς μνημεῖα τέχνης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὑστέρας βυζαντινῆς τέχνης. Εἰς δὲ τὴν καθόλου ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἡ ὁριστικὴ λῆξις τῆς ἐνετοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, τὸ ἔτος 1797, εἶναι σταθμὸς σπουδαιότατος, διότι ἡ ἀποχώρησις τῶν δεσποτικῶν τούτων κυριάρχων ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας συνδέεται μὲ τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἔθνους πρὸς πολιτικὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

φραγκόλιθος (ὁ) (Frankolit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ *ἀπαλίτου*, εὑρισκομένη ὑπὸ μορφὴν νεφροειδῶν ἀδένων εἰς τὴν Wheal Franco τοῦ Devonshire. Γ. Κ. Γ.

Φραγκολιμάνι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Λιμενίσκος τῆς ἀνατολικῆς Ἀττικῆς (Λαυρεωτικῆς) ἐπὶ τοῦ διαύλου τῆς Μακρονήσου, ἀποτελῶν τὸν βόρειον μυχὸν (πλάτ. 37°44'00'' Β., μῆκ. 24°04'00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens) τοῦ φυσικοῦ λιμένος *Πόρτο Μανδρί*, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον *Θερικό*. —2) Ὅρμος τοῦ βορειοδυτικοῦ Σαρωνικοῦ, κατὰ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τοῦ κόλπου τῶν Κεγχρεῶν (πλάτ. 37° 60' Β., μῆκ. 23° 08' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1513: Athens to Isthmus). Εἶναι ὁ ἀρχαῖος Πιραιός. —3) Ὅρμος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Ἱερισσοῦ (πλάτ. 40°26'40'' Β., μῆκ. 24°00'30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1036: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos) κατὰ τὴν βορείαν ἐσχατιὰν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος, ἀμέσως πρὸς Δ. τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράπης. Πρὸ αὐτοῦ φάρος αὐτόματος τοποθετημένος (Σεπτέμβριος 1933) ἐπὶ τῆς νησῖδος Πλατύ. Σ. Ε. Λ.

Φραγκολιμνιῶνας *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Καρπάθου (πλάτ. 35°36' Β., μῆκ. 27°07' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2824: Kasso and Scarpanto islands) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Σώκαστρο καὶ Λευκὸς Κάβος. Σ. Ε. Λ.

φραγκολίνη (ἡ). Παρασκεύασμα ἀποτελούμενον ἐκ γῆς διατόμων ἐμπεποτισμένης δι' ὑδροχλωρικοῦ διαλύματος χλωριούχου χαλκοῦ. Χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸν χημικὸν καθαρισμὸν τοῦ φωταερίου. Σ. Γ.

φραγκολῖνος (ὁ) (Frangolinus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀρνιθοειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τετραονιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φραγκολῖνος ὁ στικτὸς* (Frangolinus maculatus), μήκους 0,33 μ., μὲ πτέρωμα κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος σκοτεινῶς τεφρὸν καὶ μὲ λευκὰς κηλῖδας καὶ πυρρὰ στίγματα. Ἡ κεφαλή του εἶναι στιλπνῶς μελανή, ὁ λαιμὸς κυανομελανός, ἡ κοιλία τεφροπυρρὰ καὶ οἱ πόδες ὑπέρυθροι. Ἡ θήλεια εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ ἄρρενος καὶ ἔχει χρῶμα μελανοεπίξανθον. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Ἔχει τὰ αὐτὰ ἤθη μὲ τὰς πέρδικας καὶ τρέφεται ἐξ ἐντόμων, σκωλήκων καὶ κόκκων. Ἡ φωνή του ὁμοιάζει πρὸς παρατεταμένον συριγμόν. Τὴν φωλεάν του κατασκευάζει ἐπὶ τῆς γῆς. Θηρεύεται ἐντατικῶς διὰ τὸ νοστιμώτατον κρέας του. Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ὁ *φραγκολῖνος ὁ μαδαγασκάρειος* (Frangolinus Madagascarensis). Οὗτος φθάνει τὰ 0,37 μ. Τὸ σῶμά του εἶναι εὐρωστότερον καὶ ὁ χρωματισμός του πυρροτεφρὸς μὲ ἐρυθρὰ καὶ κυανᾶ στίγματα κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κοιλίαν. Τρέφεται ἐκ ριζῶν φυτῶν. Τὸ κρέας του εἶναι νοστιμώτατον, δι' ὃ καὶ θηρεύεται ἐντατικῶς. Δ. Ν. Π.

φράγκον (τὸ) (franc). Ἡ λέξις προῆλθε, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἐκδοχήν, ἐκ τοῦ χρυσοῦ νομίσματος, ὅπερ ἐξεδόθη τῷ 1360 ἐν Γαλλίᾳ πρὸς πληρωμὴν εἰς τοὺς Ἄγγλους λύτρων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Ἀγαθοῦ. Εἰς τὸ νόμισμα τοῦτο, ἀποκληθὲν «franc» (=ἐλεύθερος), ἀπεικονίζοντο εἷς ἱππότης ἐλεύθερος καὶ ὁ βασιλεὺς αἰχμάλωτος. Τὸ *φράγκον* εἶναι νομισματικὴ μονὰς τῶν κάτωθι χωρῶν: 1) *Γαλλίας καὶ γαλλικῶν ἀποικιῶν*. Εἰσαχθὲν τὴν 7 Ἀπριλίου 1803 (17 germinal, An XI), ἦτο ἀρχικῶς βάρους 5 γραμμ. ἀργύρου τῶν 0,900 ἢ 0,32258 γραμμ. χρυσοῦ ὁμοίως τῶν 0,900 (σχέσις ἀργυροῦ πρὸς χρυσοῦν 1 : $15\frac{1}{2}$) καὶ ἰσότιμον πρὸς τὴν παλαιὰν χρυσῆν δραχμὴν καὶ τὰς νομισματικὰς μονάδας τῶν λοιπῶν κρατῶν τῆς λατινικῆς νομισματικῆς ἑνώσεως (λιρέττα, πετσέτα κτλ.). Ὑποτιμηθὲν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἐσταθεροποιήθη τελικῶς κατὰ τὸ 1928 μὲ βάσιν ἀποκλειστικῶς τὸν χρυσόν, ὁρισθείσης τῆς περιεκτικότητός του εἰς 0,05895 γραμμ. καθαροῦ χρυσοῦ, ἤτοι ἰσότιμον πρὸς 3,019 δρχ. σταθεροποιημένας. Ὑποδιαιρεῖται εἰς 100 σαντίμ. 2) *Ἑλβετίας*. Ὑποδιαιρεῖται εἰς 100 σαντὶμ ἢ ράπ, ἔχει περιεκτικότητα καθαροῦ χρυσοῦ 0,2903 (βάρος 0,3226 γραμ. τῶν 0,900) καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 14,86 δρχ. στα-

Digitized by Google

θεροποιημένας, ἤτοι μίαν παλαιὰν χρυσῆν δραχμήν. 3) *Ἀλβανίας*. Ὑποδιαιρεῖται εἰς 5 λὲκ ἢ 100 σαντὶμ καὶ εἶναι ἀπολύτως ἰσότιμον πρὸς τὸ ἑλβετικὸν φράγκον. 4) *Βελγίου*. Ἀρχικῶς ἰσότιμον πρὸς τὸ χρυσοῦν φράγκον καὶ τὴν παλαιὰν χρυσῆν δραχμήν, ἐσταθεροποιήθη κατὰ τὸ 1926, ὁρισθείσης τῆς εἰς καθαρὸν χρυσὸν περιεκτικότητός του εἰς 0,041842 γραμμ. Ἰσοδυναμεῖ πρὸς δρχ. σταθεροποιημένας 2,142 καὶ κυκλοφορεῖ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ «βέλγα», οὗτινος ἀποτελεῖ τὸ 1/5. 5) *Λουξεμβούργου*. Ἰσότιμον ἀπολύτως πρὸς τὸ βελγικὸν φράγκον. Ι. Α. Β.

Φράγκον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 326. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φραγκονὰρ (Fragonard), ***Ἀλέξανδρος-Εὐάρεστος***. Γάλλος ζωγράφος καὶ γλύπτης (1780—1850). Μαθητὴς τοῦ Δαυΐδ, ἐνθυμίζει περισσότερον τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ πατρός του Ἰωάννου Φραγκονὰρ καὶ τοῦ Μπουσέ, μὲ δόσιν θελητικῆς γραφικότητος. Ὑπῆρξε διακοσμητὴς ὀροφῶν (Λοῦβρον) καὶ καλὸς γλύπτης (ἀέτωμα τοῦ βουλευτηρίου τῶν Παρισίων, ὅπερ κατεστράφη τῷ 1830). Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις δὲν τὸν ἔθιξε χάρις εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ φρονήματά του καὶ τὴν προστασίαν τοῦ ζωγράφου Δαυΐδ, ὁ ὁποῖος διεδραμάτιζε τότε τὸν δικτάτωρα τῶν τεχνῶν. Ἐκ τῶν ἔργων του τὰ κυριώτερα, τὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα τῆς τέχνης του, εἶναι ὁ «Ἐρωτικὸς ὅρκος», τὸ «Λυκόφως», ὁ «Σύρτης» καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν ἐλευθεριάζουσαν σύλληψιν, δίδουν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὸν Φραγκονὰρ διὰ τὴν ἀτομικότητά του καὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν, ὥστε νὰ θεωρῆται ἐκ τῶν ζωγράφων τοῦ παρελθόντος ὁ μόνος πλησιάζων πρὸς τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις περὶ τέχνης. Σ. Ξ.

Φράγκο-νησί *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησὶς δωδεκανησιακὴ ἐν τῷ Ἰκαρίῳ πελάγει (πλάτ. 37°15'30'' Β., μῆκ. 25°46'20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos, Arki and Lipso) μεταξὺ Πάτμου, Λέρου καὶ Λειψῶν. Εἶναι 4,5 ναυτικὰ στάδια ἐπιμήκης καὶ 252 ποδῶν ὑψηλή. Σ. Ε. Λ.

Φραγκονία (Franken, γαλ. Franconie) /*Γεωγραφ.]*. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἑνιαίου βασιλείου τῶν Φράγκων, ὠνομάσθη *Φραγκονία* ἡ παρὰ τούτων κατοικουμένη χώρα περὶ τὸν Ρῆνον, τὸν Μοῖνον (Μάϊν) καὶ τὸν Νέκαρ, μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Βοημίας, ἀποτελέσασα κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἀνεξάρτητον δουκᾶτον, ὅπερ ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ μετέπειτα σχηματισθέντος γερμανικοῦ κράτους. Περιελάμβανε δὲ τότε, πλὴν τῶν κυρίως φραγκονικῶν χωρῶν, καὶ τὴν Σαξονίαν, Θουριγγίαν, Βαυαρίαν καὶ Ἀλεμανίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Ἐβεράρδου (939), τὸ δουκικὸν ἀξίωμα συνηνώθη μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ἐπὶ Ὄθωνος Α'. Τῷ 1022 διηρέθη ἡ Φραγκονία εἰς ἀνατολικὴν καὶ εἰς δυτικὴν ἢ ρηνανικήν. Ὁ Ἑρρῖκος Ε' ἐπανίδρυσε τὴν δουκικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ μὲν δουκᾶτον τῆς ἀνατολικῆς Φραγκονίας, ἔχον πρωτεύουσαν τὸ Ρότεμπουργκ, ἔδωκεν εἰς τὸν ἀνεψιόν του Κονράδον, τὸ δὲ τῆς ρηνανικῆς Φραγκονίας εἰς τὸν ἀδελφὸν τούτου καὶ διάδοχόν του Φρειδερῖκον. Ὁ υἱὸς τοῦ τελευταίου τούτου, ὁ περιώνυμος Φρειδερῖκος Βαρβαρόσσας, γενόμενος βασιλεύς, παρεχώρησεν εἰς τὸν μικρότερον ἀδελφόν του Κονράδον τὸ πάτριον δουκᾶτον μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ κόμιτος τοῦ Παλατινάτου (1155). Ἔκτοτε ἡ ρηνανικὴ Φραγκονία ἐκαλεῖτο καὶ *Παλατινᾶτον*, βαθμηδὸν δὲ ἐπεκράτησε μόνον τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα, εἰς τρόπον ὥστε ἐφεξῆς *Φραγκονία* ἐθεωρεῖτο μόνον ἡ ἀνατολική. Εἰς ἀμφότερα τὰ δουκᾶτα περιελαμβάνοντο μικρότερα αὐτόνομα κρατίδια, λαϊκά, ἀριστοκρατικὰ καὶ θρησκευτικά, ὡς αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ Σπάγερ, Βόρμς, Μαγεντίας, Βαμβέργης, καὶ ἡ ἐπισημοτέρα πασῶν Βύρτσμπουργκ, ἧς ὁ ἐπίσκοπος Γκότφριντ Ε' ἐγένετο δοὺξ τῆς Φραγκονίας (1443—1455). Ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς Α', διαιρέσας διοικητικῶς τὴν Γερμανίαν (1494), δὲν περιέλαβε τὸ ρηνανικὸν Παλατινᾶτον εἰς τὴν γενικὴν διοίκησιν τῆς Φραγκονίας. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξέλιπεν ὁλοσχερῶς τῷ 1806. Ἀλλὰ τῷ 1837 ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος Α', κατὰ τὴν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς χώρας του, ἔδωκε τὸ ὄνομα *Φραγκονία* εἰς τρεῖς νομούς, διατηρουμένους καὶ νῦν, ἤτοι τῆς Ἄνω Φραγκονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Μπάϋρουτ* (ἐμβαδὸν 7.506 τ. χλμ., 757.512 κάτ.), τῆς Μέσης Φραγκονίας μὲ πρωτεύουσαν πρότερον τὸ *Ἄνσμπαχ* καὶ νῦν τὴν *Νυρεμβέργην* (7.601 τ. χλμ., 998.386 κάτ.) καὶ τῆς Κάτω Φραγκονίας μὲ πρωτεύουσαν τὸ *Βύρτσμπουργκ* (8.445 τ. χλμ., 762.744 κάτ.). Θ. Κ.

Ἡ ἀναρρίχησις καὶ ἡ συνέντευξις.

[Πίναξ τοῦ Φραγκονὰρ ἐν Βοστώνῃ.]

—Φραγκονὰρ (Fragonard), ***Ἰωάννης Ὀνώριος***. Γάλλος ζωγράφος (1732—1806). Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ Μπουσέ, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὁποίου εἶναι καταφανὴς εἰς τὰ ἔργα του. Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Φραγκονάρ, ὅπως ἡ «Κούνια», ἡ «Τυφλόμυιγα» κ. ἄ., δεικνύουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μπουσέ, ἐνῷ τὰ κατόπιν ἔργα του, ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὰ ταξίδιά του εἰς τὴν Ἰταλίαν, μᾶς ἐνθυμίζουν τὸ χρῶμα τῆς βενετικῆς σχολῆς, καὶ ἰδίως τοῦ Τιέπολο, τὴν θερμότητα τῆ φλαμανδικῆς τέχνης καὶ τοῦ Ρούμπενς καὶ τὸν ρεαλισμὸν τῶν Ὀλλανδῶν ζωγράφων. Κατὰ τὸ 1772 τυχὼν τοῦ βραβείου τῆς Ρώμης, ἐπεχείρησε τὸ πρῶτον ταξίδιον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν νυμφευμένος καὶ κατοικήσας εἰς τὸ τότε προάστιον τοῦ Βωζιράρ, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἀγροτικῶν, εἰδυλλιακῶν καὶ παιδικῶν σκηνῶν. Ἡ φιλία του μετὰ τοῦ πλουσίου καὶ φιλοτέχνου Μπερζερὲ ντὲ Γκρανκὸρ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐπιχειρήσῃ μετ' αὐτοῦ μέγα ταξίδιον εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Λειψίαν, τὴν Δρέσδην καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Γαλλίαν πλήρης ἐντυπώσεων.

φραγκόπαππας (ὁ) δημοτ., καθολικὸς ἱερεύς.

Φραγκόπουλος. Ἐπώνυμον εὐγενοῦς ἑλληνικοῦ οἴκου, τοῦ ὁποίου ὁ γενάρχης ἦτο γόνος μικτοῦ γάμου (Φράγκου εὐγενοῦς καὶ Ἑλληνίδος) τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας. Σπουδαιότερα μέλη τοῦ ἀρχαιοτέρου κλάδου τοῦ οἴκου τούτου ἦσαν τὰ ἑξῆς:

Κωνσταντῖνος. Ναύαρχος ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου (1195—1203). Ἀπεστάλη ὑπὸ τούτου ὡς ἀρχηγὸς μοίρας ἐξ 6 πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, λόγῳ μὲν ἵνα προστατεύσῃ κινδυνεῦον βυζαντινόν τι πλοῖον, πράγματι δέ, ἵνα ληστεύσῃ τὰ διαπλέοντα τὰς θαλάσσας ἐκείνας ξένα ἐμπορικὰ σκάφη. Ὁ Φραγκόπουλος, πλεύσας ἐκεῖ, διήρπασεν ὅσα συνήντησε πλοῖα τῶν Λατίνων καὶ μετὰ δύο μῆνας ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀποκομίζων πλουσίαν λείαν, ἥτις, κατὰ τὸν Νικήταν Χωνιάτην, παρεδόθη εἰς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον Γ', ὅστις ἐξεποίησεν αὐτήν. Εἰς τοὺς ἐλθόντας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα παραπονεθῶσι Λατίνους ἐμπόρους ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ἀπέδωκε, προφασιζόμενος ὅτι ὁ Φραγκόπουλος ἦτο ἀποστάτης καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπεκηρύχθη ὑπ' αὐτοῦ.

Ἀνδρόνικος. Ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἦτο φίλος προσωπικὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Θεοδώρου Β' τοῦ Λασκάρεως, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται καὶ μία ἐπιστολή του, καὶ διεκρίθη ὡς καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς.

Μανουήλ. Ἔζησε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἦτο μέγας δοὺξ καὶ φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου, ὅστις εἰς τοῦτον ἐνεπιστεύθη τὴν κυβέρνησιν τοῦ δεσποτάτου Πελοποννήσου, διορίσας αὐτὸν κηδεμόνα καὶ τοποτηρητὴν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Θεοδώρου Β', διαδεχθέντος τὸν ἀποθανόντα δεσπότην Θεόδωρον Α'. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐπίτροπος οὗτος δὲν εἶχεν ἱκανὴν ἠθικὴν δύναμιν διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν ἐν Πελοποννήσῳ, κατῆλθεν αὐτοπροσώπως εἰς ταύτην ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ κατὰ τὸ 1415 συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ νεαροῦ δεσπότου υἱοῦ του.

Ἰωάννης. Πρωτοστράτωρ τοῦ δεσποτάτου. Εἶναι γνωστὸς ἰδίᾳ ὡς ἀνακαινιστὴς τοῦ σῳζομένου θαυμασίου βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Παντανάσσης, τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν, τοῦ Ζωοδότου (Χριστοῦ) ὄντα πρότερον, εἰς τὴν Παναγίαν.

Τοῦ νεωτέρου κλάδου, ὅστις ἀνέθαλεν ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου εἶχον καταφύγει, φαίνεται, τὰ ἐπιζήσαντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετὰ τὴν ἅλωσίν της, μέλη τοῦ ἀρχαιοτέρου κλάδου, ἤ τινα τῶν μελῶν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἢ Μιστρᾷ παραφυάδων του, ὀνομαστότεροι ἔγιναν: —1) Ὁ ὡς γενάρχης τοῦ νεωτέρου κλάδου μνημονευόμενος ἐν ἔτει 1503 συμβολαιογράφος *Ἀλέξανδρος*. —2) Ὁ ἔγγονος τούτου *Νικόλαος*, ἀνήκων εἰς τοὺς εὐγενεῖς τῆς νήσου, διότι ἡ οἰκογένειά του ἀπὸ τοῦ 1553 ἦτο ἀναγεγραμμένη εἰς τὴν χρυσῆν βίβλον. Οὗτος μετέσχε τοῦ μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων πολέμου (1572—1573) καὶ διεκρίθη κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ναυπλίου. —3) Ὁ *Δημήτριος*, ζήσας κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ διατελέσας βουλευτὴς τῆς Ἰονίου βουλῆς πρὸ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ γερουσιαστής. —4) Ὁ *Σπυρίδων*, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1879 καὶ φονευθεὶς κατόπιν προδοσίας εἰς τὰ Λιβάδια τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1905. Ἦτο ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀρχηγὸς σώματος ἀνταρτικοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Καρατζόβας, ἀπὸ τοῦ 1901, κατὰ τὸν ἐξοντωτικὸν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων τῆς ὑποδούλου τότε Μακεδονίας ἀγῶνα.

Καὶ εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν κλάδον ἀνήκει ὁ *Ἰωάννης Φραγκόπουλος*, γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ διακριθεὶς ὡς διπλωματικὸς ὑπάλληλος (διερμηνεὺς καὶ ἐξ ἀπορρήτων) τῆς πρωσσικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας. Ἦτο καὶ λόγιος καὶ ἐγκρατὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, γενόμενος γνωστὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς μεταφράσεως τῶν «Μεταμορφώσεων» τοῦ Ὀβιδίου. Ν. ΚΑΣ—ΚΑΥ.

— Φραγκόπουλος, *Ἀντώνιος*. Ἄνδριος τὴν πατρίδα, μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἰς ἣν ἐκατηχήθη ἀρχομένου τοῦ 1821 ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου ἐν Ὀδησσῷ. Δ. Π. Π.

— Φραγκόπουλος (ἢ *Φραγκόπωλος*) *Ἐρβέβιος* βλ. λ. *Ἐρβέβιος*.

— Φραγκόπουλος, *Παναγῆς Η.* Ἰατρὸς ἐξ Ἀργοστολίου (1878—1933). Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ του πατρίδι ἐνεγράφη εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λυών, λαβὼν τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου, παραμείνας ἐπὶ διετίαν, ἐτελειοποιήθη θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς. Τῷ 1902 ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέτειράν του, ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χειρουργοῦ. Τῷ 1905 προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων Κεφαλληνίας. Τῷ 1911 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Συνέγραψε μελέτην ἐπὶ τῆς κολποτομίας μετὰ ἢ ἄνευ ἀφαιρέσεως τῶν παραμητρίων κατὰ τὰς διαπυήσεις τοῦ γεννητικοῦ συστήματος. —Δ.

Digitized by Google

—Φραγκόπουλος, *Σπυρίδων*. Ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1879 ἐν Ζακύνθῳ. Τῷ 1905 μετέσχε τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος μετὰ τοῦ σώματος τοῦ λοχαγοῦ Μιχαὴλ Μωραΐτου καὶ ἔπεσε μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν παρὰ τὰ Λιβάδια συμπλοκὴν πρὸς τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὴν 19 Μαΐου 1905. Ν. ΚΛΣ

—Φραγκόπουλος, *Σπῦρος*. Μανιάτης πειρατής, δράσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τῷ 1816, ὁδηγῶν στολίσκον πειρατικῶν σκαφῶν, ἐλεηλάτει τὰ παράλια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ διήρπαζε πλοῖα οἱασδήποτε σημαίας, ἰδίως δὲ τουρκικὰ καὶ αἰγυπτιακά. Συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Γάλλου κυβερνήτου τῆς κορβέτας «Ἐλπίς», ἤχθη εἰς Τουλὼν καὶ ἐγκαθείρχθη εἰς τὰς φυλακὰς τῶν μεγάλων ἐγκληματιῶν. Κατὰ τὴν δίκην του οἱ Γάλλοι δικασταὶ ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀναρμοδίους ν' ἀποφανθῶσι περὶ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξαπέστειλαν σιδηροδέσμιον εἰς Σμύρνην, ὁπόθεν ἐδραπέτευσε καὶ ἐπανήρχισε τὴν πειρατείαν. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον, ἐπιπεσὼν κατὰ τουρκικοῦ πλοίου μεταφέροντος τοὺς φόρους τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, διήρπασεν αὐτοὺς καὶ γενόμενος πλούσιος διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν Νεαπόλει ὡς τίμιος κεφαλαιοῦχος. Θ. Β.

—Φραγκοπούλου, *Ἄννα*. Ἑλληνὶς ἠθοποιός, ἀνεψιὰ τοῦ *Σπυρίδωνος Φραγκοπούλου*, σπουδάσασα ἐν Γαλλίᾳ δαπάναις τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'. Προσληφθεῖσα εἰς τὸ Βασιλικὸν θέατρον, ἐνεφανίσθη κατὰ πρῶτον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1903 εἰς τὸ δρᾶμα τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Ἐρβιὲ «Τὰ λόγια μένουν». Ἀκολούθως ἐπρωταγωνίστησεν εἰς τὰ ἔργα «Ἀρχισιδηρουργός», «Πληγή», «Νικηφόρος Φωκᾶς», «Δὸν Κάρλος», «Φαῦστα», «Σκλήραινα», κλπ. Τῷ 1906 ἀπεχώρησε τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου καὶ μετέβη εἰς Γαλλίαν, ὅπου καὶ ὑπανδρεύθη. Π. Α. Κ.

φραγκορράπτης (ὁ)· δημοτ., ποῦ ῥάβει φράγκικα, ῥάπτης ἀνδρικῶν ἐνδυμάτων.

φραγκορραφτάδικο (τό)· δημοτ., τὸ ἐργαστήριον τοῦ φραγκορράπτου.

Φράγκος (ὁ)· ὁ κάτοικος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· ‖ δημοτ., ὁ καθολικὸς τὸ θρησκευτικὸν δόγμα, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *Ρωμιὸς* καὶ *Τοῦρκος*.

Φράγκος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον Δωδεκανησιακὸν ἐν τῷ Ἰκαρίῳ πελάγει (πλάτ. 37°25'45'' Β., μῆκ. 27°00'00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546 : Samos Strait to Mandelyah gulf) νοτίως τοῦ Γαϊδαρονησίου (ἀρχ. Ὑετοῦσσα). Ὀνομάζεται καὶ *Κακαράγκος* καὶ *Κουνέλλα*. Σ. Ε. Λ.

Φράγκος, *Δημήτριος*. Ἕλλην λόγιος, ἀκμάσας κατὰ τοὺς περὶ τὴν ἅλωσιν χρόνους καὶ προσφυγὼν εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα ἐξέμαθε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἔγραψεν εἰς ταύτην ἱστορικὸν πόνημα «Πόλεμοι Γεωργίου τοῦ Καστριώτου», δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον τῷ 1541 ἐν Ἑνετίᾳ καὶ πολλάκις ἀργότερον. Γ. Μ. Β.

—Φράγκος, *Δῆμος*. Κατήγετο ἐκ Γαλαξειδίου καὶ νεαρώτατος ἠκολούθησε τὸ ναυτικὸν στάδιον. Ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς σώματος Φωκέων καὶ προέβη μετ' ἄλλων εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας Ἀμφίσσης (Σαλώνων) κατ' Ἀπρίλιον. Εἶτα μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου ἐκλείσθη εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς (8 Μαΐου 1821) καὶ σωθεὶς κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἔξοδον ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς Πέτρας ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην (12 Σεπτεμβρίου 1830). Κατὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877 ὠργάνωσεν ἀνταρτικὸν σῶμα καὶ εἰσέβαλεν εἰς Δομοκόν. Ἀπέθανε τῷ 1885. Τ. Ε. Ε.

—Φράγκος, *Ἰωάννης*. Ἀρχιστράτηγος τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Καντανολέον ἐπανάστασιν τοῦ 1570. Κατήγετο ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας καὶ ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Φωτεινῶν. Ὀργανώσας τὰς ἐπαναστατικὰς δυνάμεις, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἑνετικῶν στρατευμάτων καὶ κατατροπώσας αὐτὰ ἐκυρίευσε τὰ πλεῖστα φρούρια τῆς νήσου, ἐνῷ συγχρόνως ἐπροστάτευσε τοὺς ἀμάχους ἑνετικοὺς πληθυσμοὺς κατὰ πάσης ἀντεκδικήσεως ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν. Ν. ΚΛΣ

—Φράγκος, *Κωνσταντῖνος*. Ἕλλην λόγιος, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Κατήγετο ἐκ Δελφῶν καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ Γρηγορίῳ Παλαμᾷ εἰς τὴν σχολὴν Μεσολογγίου. Ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Λεβαδείᾳ καὶ ἄλλαις πόλεσι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Γ. Μ. Β.

φραγκοσταφυλιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ῥιβίσιον τὸ ἐρυθρόν*.

φραγκοστάφυλο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ τοῦ φυτοῦ *ῥιβίσιον τὸ ἐρυθρόν*.

—*[Ζαχαρ.]* Μὲ *φραγκοστάφυλο* παρασκευάζεται δροσιστικὸν σιρόπιον δι' ἀσθενεῖς καὶ ἀναρρωννύοντας καὶ γλυκὸ κουταλιοῦ. Καθαρίζεται τὸ φραγκοστάφυλο μὲ τὸ κεφάλι μικρᾶς καρφίτσας ἀπὸ τὰ κουκούτσια του, δένεται τελείως 1 ὀκᾶ ζάχαρη εἰς 4 ποτήρια νερὸ καὶ ῥίπτεται ἕνα ποτήρι φραγκοστάφυλα, διὰ νὰ πάρῃ 1—2 μόνον βράσεις.

φραγκοσυκιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὀπουντία*.

φραγκόσυκο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ τοῦ φυτοῦ *ὀπουντία*.

Φραγκὸτς *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἑρμακιὰ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Φράγκου, *Ἀθανάσιος*. Ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Σούρπῃ τῆς Φθιώτιδος τῷ 1864, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου ὑπαξιωματικῶν καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου. Μετέσχε τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου (1897), καὶ τῶν βαλκανικῶν πολέμων (1912—1913). Κατὰ τὴν ἐποχὴν 1917—1920 παρέμεινεν ἐκτὸς τοῦ στρατεύματος. Ἀνακληθεὶς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1920 εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν καὶ προαχθεὶς εἰς συνταγματάρχην, ἐτοποθετήθη ὡς διοικητὴς τῆς 1ης μεραρχίας παρὰ τῇ στρατιᾷ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μετὰ τῆς μεραρχίας ταύτης μετέσχε τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Μαρτίου 1921 καὶ τῶν τοῦ θέρους (Ἐσκῆ Σεχὴρ) καὶ τοῦ φθινοπώρου (Σαγγαρίου) 1921. Προαχθεὶς τὸν Ὀκτώβριον 1921 εἰς ὑποστράτηγον, ἐξηκολούθησε παραμένων ὡς διοικητὴς τῆς 1ης μεραρχίας. Κατὰ τὰς ὑποχωρητικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Αὐγούστου 1922 διῴκει ὁμάδα μεραρχιῶν (1ην, 7ην, 2αν), τέλος δ' ἅπαντα τὰ ἀπομείναντα τμήματα τῶν 1ου καὶ 2ου σωμάτων στρατοῦ (Νοτίου συγκροτήματος), κατορθώσας νὰ ὑποχωρήσῃ μετ' αὐτῶν διὰ Φιλαδελφείας πρὸς Ἐρυθραίαν. Ἀπεστρατεύθη τὸν Ὀκτώβριον 1922. Ἀπέθανε τῷ 1923. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Φραγκούλης, *Ἰωάννης*. Ἐπίατρος τοῦ ὑγειονομικοῦ σώματος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀβίᾳ τῆς Λακωνίας τῷ 1890. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη ἐν Καλάμαις. Μετέσχεν ὡς στρατεύσιμος τῶν μαχῶν κατ' ἀμφοτέρους τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Γενόμενος διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, συνεπλήρωσε τὰς ἰατρικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐπὶ διετίαν ἐν Παρισίοις, τελειοποιηθεὶς εἰδικῶς περὶ τὴν νευρολογίαν καὶ τὴν ψυχιατρικήν. Τῷ 1916 κατόπιν διαγωνισμοῦ κατετάγη ἐν τῷ ὑγειονομικῷ σώματι τοῦ στρατοῦ καὶ ἀμέσως ἔλαβε μέρος κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ εἶτα κατὰ τὸν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνοτουρκικὸν μέχρις τέλους τούτου. Νῦν ὑπηρετεῖ ὡς ἐπίατρος ἐν τῷ ἑτέρῳ τῶν στρατιωτικῶν νοσοκομείων Ἀθηνῶν, οὗ διευθύνει τὸ νευρολογικὸν τμῆμα. Ι. Π.

Φραγκφούρτη *ἡ ἐπὶ τοῦ Μοίνου* (Frankfurt am Main, γαλλ. Francfort-sur-le-Main) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Γερμανίας, ἐν Ἔσσεν Νασσάου καὶ τῷ νομῷ Βισβάδεν, κειμένη εἰς ὕψος 91 μ., μεταξὺ 50°7' Β. πλάτ. καὶ 8°41' Ἀν. μήκ., ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Μοίνου, πλωτοῦ ἀπὸ τῆς Μάϊντς (Μαγεντίας) μέχρι τῆς Βαμβέργης, εἰς ἀπόστασιν 35 χλμ. ἀπὸ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Ρῆνον. Κάτ. 541.000 (1931), ἐξ ὧν 320.000 εὐαγγελικοί, 180.000 καθολικοὶ καὶ 30.000 Ἰσραηλῖται. Τὰ ἐπὶ ἑκάστης ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ τμήματα τῆς πόλεως συνδέονται δι' ἐννέα γεφυρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ παλαιὰ γέφυρα τοῦ Μοίνου, ἀνακαινισθεῖσα τῷ 1914—1916. Τὸ ἀρχαιότερον τμῆμα τῆς πόλεως κεῖται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, περὶ τὸν καθεδρικὸν ναὸν (Dom) καὶ τὸν ναὸν τοῦ Παύλου, περιωρίζετο δὲ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως, κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Αἱ ὀχυρώσεις αὗται, καὶ αἱ λοιπαὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀνεγερθεῖσαι, κατηδαφίσθησαν ὁλοσχερῶς τῷ 1806, διασῴζονται δὲ σήμερον ἐξ αὐτῶν μόνον ἐπάλξεις τινὲς καὶ πύλαι. Τὸ ἀρχαιότερον τοῦτο τμῆμα, ὅπερ, ἀπὸ τοῦ 1342, συνεδέετο διὰ τῆς παλαιᾶς γεφύρας μετὰ τοῦ ἀπέναντι, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, προαστίου Ζάχσενχάουζεν, ἤρχισεν, ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐπεκτεινόμενον πρὸς Β. Ἐν συνεχείᾳ ἡ ἐπέκτασις ἐχώρησε πρὸς Α. καὶ Δ., ἐπὶ δὲ τῆς ἀνεγερθείσης κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἑλικοειδοῦς διευρύνσεως τῶν ὀχυρώσεων, ἥτις κατελύθη τῷ 1806, ὑπάρχει σήμερον εὐρεῖα λεωφόρος περιπάτου. Ἡ παλαιὰ πόλις ἔχει κατὰ τὸ πλεῖστον σκολιογράμμους καὶ στενὰς ὁδούς, ἐκ τούτων δὲ κεντρικώτεραι εἶναι αἱ Τσάϊλ καὶ Νέα Τσάϊλ, αἵτινες, διευθυνόμεναι πρὸς ΝΔ., συνεχίζονται διὰ τῆς Κάϊζερστράσσε μέχρι τοῦ κεντρικοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Κυριώτεραι πλατεῖαι τῆς Φραγκφούρτης ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ πόλει εἶναι : Ραίμερμπεργκ, Παύλου, Σίλλερ, Γκαῖτε, Ρατενάου (πρῴην Θεάτρου), Χρηματιστηρίου, Ὄπερας, Κάϊζερ, ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἡ πλατεῖα τῆς Δημοκρατίας, πρῴην Χοεντζόλλερν.

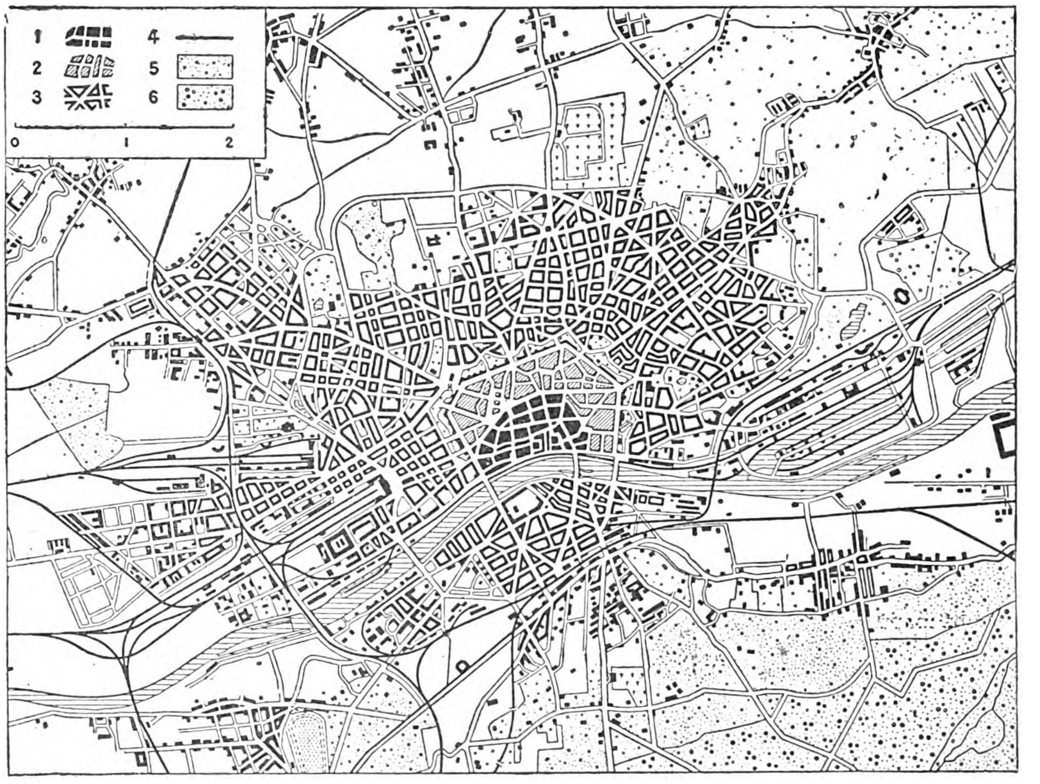

Ρυμοτομικὸν σχεδιαγράφημα Φραγκφούρτης τῆς ἐπὶ τοῦ Μοίνου.

[1=ὁ πρῶτος συνοικισμός· 2=ἡ πόλις κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα· 3=αἱ νεώτεραι συνοικίαι· 4=σιδηροδρομικαὶ γραμμαί· 5=πάρκα· 6=δάση.]

Ἡ Φραγκφούρτη ἔχει πλῆθος ἀξιολόγων μνημείων καὶ κτηρίων, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων. Ἐκ τῶν ναῶν περίφημος διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τέχνην καὶ τὴν γλυπτικὴν διακόσμησιν αὐτοῦ εἶναι ὁ γοτθικοῦ ῥυθμοῦ καθολικὸς καθεδρικὸς ναός, μετὰ κωδωνοστασίου ὕψους 95 μ., ἀνεγερθεὶς τῷ 852 ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ, εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοτέρου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος, ἀνακαινισθεὶς τῷ 1250—1300, κατὰ πρῶτον, καὶ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀνοικοδομηθεὶς τῷ 1867. Ἄλλοι παλαιοὶ ναοὶ εἶναι : ὁ τοῦ Ἁγίου Λεονάρδου, τοῦ ΙΓ—ΙϚ' αἰῶνος, ἀνακαινισθεὶς τῷ 1808—1811 καὶ τῷ 1882, ὁ γερμανικὸς καθολικὸς τῶν τευτονικῶν ταγμάτων, τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὁ νεωτέρου γοτθικοῦ ῥυθμοῦ, τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὁ εὐαγγελικὸς κυκλικὸς ναὸς τοῦ Παύλου (1789—1836), ἐν τῷ ὁποίῳ συνῆλθεν ἡ γερμανικὴ ἐθνοσυνέλευσις (1848—1849). Νεώτεροι δέ : ὁ τοῦ Ἁγίου Βονιφατίου, ὁ τοῦ Σταυροῦ, καθολικοὶ καὶ οἱ δύο, καὶ οἱ εὐαγγελικοὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ. Μνημεῖα ἀξιοσημείωτα εἶναι τὸ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τὸ τῆς γερμανικῆς ἑνότητος, εἰς ἀνάμνησιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐθνικῶν γεγονότων τοῦ 1848. Παλαιὰ κτήρια εἶναι : τὸ καλούμενον Ζάαλχοφ, ἤτοι ἀνάκτορον βασιλικὸν ἀνεγερθὲν τῷ 822 ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς, μετὰ ῥωμανικοῦ

Digitized by Google

παρεκκλησίου, διευρυνθὲν τῷ 1717 διὰ τῆς προσθήκης τριωρόφου οἰκοδομῆς, τὸ γνωστὸν ὡς Ραῖμερ (Römer), παλαιὸν μέγαρον τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, ὁ λίθινος οἶκος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὁ οἶκος Φύρστενεκ, ὁ μικρὸς καὶ ὁ μέγας οἶκος τοῦ Ἀγγέλου, ἡ οἰκία ἐν ᾗ ἐγεννήθη ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ παλαιὸς πατρικὸς οἶκος τῆς οἰκογενείας Ρότσιλδ. Νεώτερα κτήρια ἀξιόλογα εἶναι: ὁ κεντρικὸς σιδηροδρομικὸς σταθμός, τὸ μέγαρον τῶν Τ. Τ. Τ.,

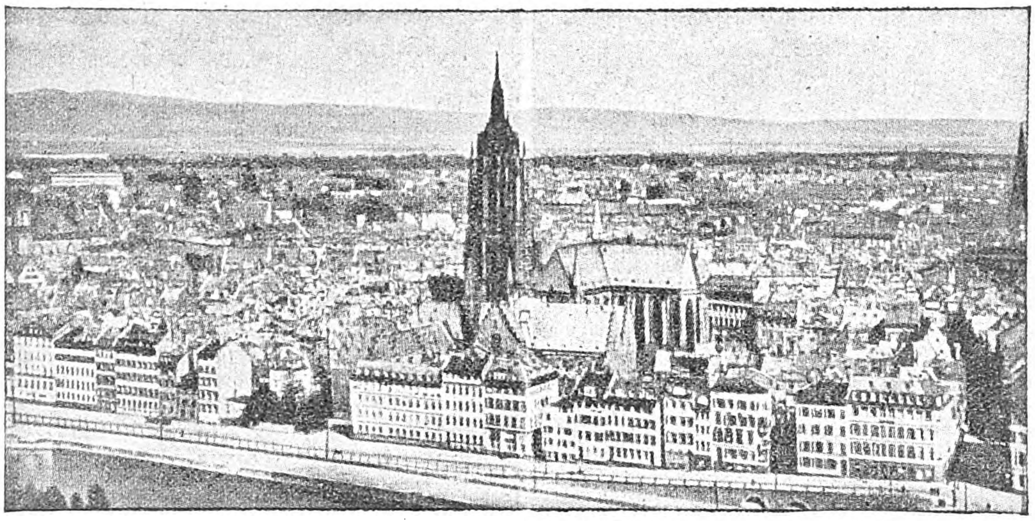

Ἄποψις τῆς Φραγκφούρτης τῆς ἐπὶ τοῦ Μοίνου ἀπ' ἀεροπλάνου.

τὸ μέγαρον τῆς διοικήσεως τῶν σιδηροδρόμων, τὸ μέγαρον τῆς διευθύνσεως τῆς ἀστυνομίας, τὸ γυμνάσιον τοῦ Γκαῖτε, τὸ πανεπιστήμιον, τὸ μέγα μουσικὸν ἰνστιτοῦτον Σταΐντελ, ἀνεγερθὲν τῷ 1887 διὰ κληροδοτήματος τοῦ Σταΐντελ, τὸ χρηματιστήριον, ἡ Ὄπερα, τὸ δραματικὸν θέατρον, τὸ μέγαρον τῆς δικαιοσύνης, τὸ νέον δημαρχεῖον, ὁ ἱππόδρομος, τὸ μουσεῖον Ζένκενμπεργκ, τὸ μέγαρον ἑορτῶν, τὸ κολοσσιαῖον κτήριον τῆς διοικήσεως τῆς ἡνωμένης βιομηχανίας χρωμάτων, ἡ παιδαγωγικὴ ἀκαδημία καὶ ἡ νέα κεντρικὴ ἀγορά.

Οἰκονομικὴ ζωὴ καὶ συγκοινωνία. Ἡ Φραγκφούρτη εἶναι κέντρον μιᾶς ἐκ τῶν βιομηχανικωτέρων περιφερειῶν τῆς Γερμανίας, περιλαμβανούσης, ὡς δευτερεύοντα κέντρα, τὰς πόλεις Χανάου, Ὄφφενμπαχ, Δαρμστάτην, Μαγεντίαν, Βισβάδεν, Χαΐχστ, Γκρισχάϊμ καὶ Γκροσγκεράου. Τῷ 1925 ὑπῆρχον ἐν Φραγκφούρτῃ 12.977 ἐργοστάσια καὶ ἐργαστήρια, ἀπασχολοῦντα προσωπικὸν ἐξ 127.441 ἀνθρώπων, ἐξ ὧν 93.348 ἐργατῶν, καὶ χρησιμοποιοῦντα κινητήριον δύναμιν 70.843 ἵππων. Πρωτεύουσα βιομηχανία εἶναι ἡ βιομηχανία μηχανῶν καὶ μετάλλων γενικῶς, ἔπειτα ἡ βιομηχανία χημικῶν προϊόντων, ἡ οἰκοδομική, ἡ ἠλεκτροτεχνική, ἡ γραφικῶν τεχνῶν, ἡ βυρσοδεψίας καὶ δερματίνων εἰδῶν, ἡ ὑφαντουργική. Ἄλλαι μικρότεραι βιομηχανίαι εἶναι: σχοινοποιίας, σαπωνοποιίας, ἀρωματοποιίας, φαρμακευτικῶν εἰδῶν, ψιαθίνων πίλων, χυτηρίων τυπογραφικῶν στοιχείων, ναυπηγίας. Τὸ ἐμπόριον περιλαμβάνει κυρίως μηχανὰς καὶ εἴδη ἐκ μετάλλου καὶ χάλυβος, ἀλλὰ καὶ φωτογραφικὰς συσκευάς, τεχνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ὄργανα, εἴδη χρυσοχοΐας, κοσμηματοποιίας καὶ ὑαλουργίας κοινῆς καὶ ἐγχρώμου, ὡς καὶ πορσελλάνης. Εἰς τὴν παλαιοτέραν ἐποχὴν ἡ Φραγκφούρτη ἦτο σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον, ὀφείλουσα τὴν ἀκμὴν αὐτῆς εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἔκειτο κατὰ τὴν διασταύρωσιν μεγάλων ἀρτηριῶν κινήσεως καὶ ἐμπορίου καὶ ὅτι ηὐνοήθη διὰ τῆς τελέσεως ἀπὸ τοῦ 1212 μεγάλων τοπικῶν ἐμποροπανηγύρεων. Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, διὰ τῆς δραστηριότητος ἰδίως τῆς ἑβραϊκῆς παροικίας, εἰς τὴν ὁποίαν προεξεῖχεν ἡ μεγάλη οἰκογένεια τῶν Ρότσιλδ, ἔφθασεν εἰς τὴν περιωπὴν τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ τραπεζιτικῶν κέντρων τοῦ κόσμου. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη ἁλματωδῶς. Ἡ Φραγκφούρτη εἶναι κέντρον πυκνῶν συγκοινωνιῶν διὰ ξηρᾶς καὶ ὕδατος. Ἐκ τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ δώδεκα σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ διευθύνονται ἀκτινοειδῶς πρὸς τὰ κύρια κέντρα τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρὸς Κολωνίαν, Κάσσελ, Ἀννόβερον, Λειψίαν, Χάλλην, Βερολῖνον, Νυρεμβέργην, Μόναχον, Στουτγάρτην, Καρλσρούην, Βασιλείαν κλπ. Ἡ διὰ το ποταμοῦ κίνησις ἐξυπηρετεῖται διὰ δύο λιμένων, τοῦ δυτικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ. Δι' αὐτῶν ἐνεργεῖται κυρίως μεταφορὰ καὶ διαμετακομιστικὴ ἀποθήκευσις μεγάλων ποσοτήτων γαιάνθρακος, σιδήρου καὶ μεταλλευμάτων. Ὑπάρχει πίσης καὶ μέγας ἀερολιμήν.

Γράμματα καὶ τέχναι. Ἡ Φραγκφούρτη ἔχει πανεπιστήμιον, ἱδρυθὲν τῷ 1914 καὶ ὀνομασθὲν ἀπὸ τοῦ 1932 διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Γκαῖτε, παιδαγωγικὴν ἀκαδημίαν, ἱδρυθεῖσαν τῷ 1927, μετὰ 150 σπουδαστῶν, ἰνστιτοῦτον μετεκπαιδεύσεως τῶν καθηγητῶν τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων, καὶ ὅμοιον μετεωρολογικῶν μελετῶν καὶ προγνώσεων, ἱδρυθέντα τῷ 1929, ἰνστιτοῦτα πειραματικῆς θεραπείας, ὑγιεινῆς, ἀστρονομικῶν μελετῶν, ἱστορίας καὶ πολιτισμοῦ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, τῆς Ὁλλανδίας καὶ τῶν ἀποικιῶν της, πειραματικῶν χημικοθεραπευτικῶν ἐρευνῶν, ἀκαδημίαν τῆς ἐργασίας, τεχνικὸν ἵδρυμα τῆς γερμανικῆς ὑαλουργίας, ἐπιστημονικὸν ἰνστιτοῦτον Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης, ἀρχαιολογικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ γερμανικοῦ κράτους, ἰνστιτοῦτον τέχνης, ἐλεύθερον γερμανικὸν ἵδρυμα μετὰ μουσείου τοῦ Γκαῖτε καὶ βιβλιοθήκης 50.000 τόμων, ἑταιρείαν φυσικῶν ἐπιστημῶν Ζένκενμπεργκ, πλείστας κλασσικάς, ἐπαγγελματικὰς καὶ ἐμπορικὰς σχολάς, πολλὰ μουσεῖα, ὧν σπουδαιότερα: ἱστορικόν, λαογραφικόν, γλυπτικὴν συλλογήν, πινακοθήκην, μουσεῖον τοῦ Γκαῖτε, ἐπαγγελματικὸν τέχνης, ἰσραηλιτικῶν ἀρχαιοτήτων, μουσεῖον τοῦ Σοπενχάουερ, κοινωνικόν, μουσεῖον τοῦ Μπέτμαν ἢ ἄλλως Ἀριάδνειον, μουσικοϊστορικόν, φυσικῆς ἱστορίας, πλείστας βιβλιοθήκας, ἐξ ὧν ἡ δημοτικὴ καὶ πανεπιστημιακὴ (439.000 τόμοι), ἡ Ζενκεμπέργκειος (150.000 τόμοι), ἡ δημοσία τοῦ Ρότσιλδ (90.000 τόμοι), ἡ ἐπαγγελματικὴ τέχνης (32.000 τόμοι), ἡ μουσικὴ (20.000 τόμοι), ἡ τεχνικὴ (20.000 τόμοι), ἡ στενογραφικὴ (4.000 τόμοι). Ἔχει ὡσαύτως 4 θέατρα, ἱππόδρομον καὶ πλῆθος φιλανθρωπικῶν καὶ νοσοκομειακῶν ἱδρυμάτων, ὡς καὶ σχολὰς κωφαλάλων καὶ τυφλῶν.

— *[Ἱστορ.]* Ἡ Φραγκφούρτη ὀφείλει τὴν ἀνάπτυξίν της εἰς τὴν προνομιοῦχον αὐτῆς θέσιν. Ἤδη οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κατασκευάσει, πρὸς ἄμυναν τοῦ ποταμοῦ, ἰσχυρὸν φρούριον ἐπὶ τῆς παλαιᾶς νήσου τοῦ Μοίνου. Ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐκτίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεροβιγγείου δυναστείας βασιλικὸν θερινὸν ἀνά-

Ὁ λιμὴν Φραγκφούρτης τῆς ἐπὶ τοῦ Μοίνου ἀπ' ἀεροπλάνου.

κτορον, περὶ αὐτὸ δὲ ἐδημιουργήθη βαθμηδὸν συνοικισμός, προσλαβὼν τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε τῷ 794 ὁ Καρολομάγνος συνεκάλεσεν ἐν αὐτῷ τὴν περίφημον θρησκευτικὴν αὐτοκρατορικὴν σύνοδον. Τότε κατὰ πρῶτον, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συνόδου, ἀναφέρεται ἡ Φραγκφούρτη. Ἐν αὐτῇ διέμενε συχνάκις ὁ Λουδοβῖκος ὁ Γερμανικός. Τῷ 843 ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ ἀνατολικοῦ βασιλείου τῶν Φράγκων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1152 κατ' ἔθος καὶ ἀπὸ τοῦ 1356 δυνάμει διατάγματος τοῦ Καρόλου Δ', ἐξελέγοντο ἐν αὐτῇ οἱ Γερμανοὶ βασιλεῖς, καὶ ἀπὸ τοῦ 1582 ὡρίσθη ὡς πόλις στέψεως τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων. Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος αἱ τελεταὶ αὗται τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς στέψεως τῶν βασιλέων ἀπετέλουν διὰ τὴν Δύσιν μέγα γεγονός. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἡ Φραγκφούρτη ἀπέλαυε πλήρους διοικητικῆς αὐτονομίας ὡς «πόλις τῆς ἐπικρατείας» καὶ διῳκεῖτο ὑπὸ συμβουλίου. Προσεχώρησεν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τῷ 1530, ἐν αὐτῇ δὲ τῷ 1558 ὑπεγράφη τὸ σύμφωνον, δι' οὗ οἱ λουθηρανοὶ ἡγεμόνες (Παλατινάτου, Σαξονίας, Βρανδεμβούργου, Ἔσσης, Βυρτεμβέργης) συνεμαχησαν, ἵνα ἀμυνθῶσιν ὑπὲρ τοῦ ἄκρου λουθηρανισμοῦ κατὰ τῶν συμβιβασμῶν τῶν προτεινομένων ὑπὸ τοῦ Μελάγχθονος. Τῷ 1612 ἐπανάστασις τῶν ἀστῶν, ὑπὸ τὸν Φέτμιλχ, ἐναντίον τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν Ἑβραίων, προεκάλεσε τὴν φυγὴν τῶν τελευταίων. Ἀλλ' ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος Ματθία ἐπανῆλθον οὗτοι ἀθρόως, καθιερώθη δ' ἔκτοτε ἐτήσιος ἑορτασμὸς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος. Κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ἡ πόλις παρέμεινεν οὐδετέρα, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἑπταετῆ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, διατελέσασα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των ἀπὸ τῆς 2ας Ἰανουαρίου 1759 μέχρι τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης (1763). Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Φραγκφούρτη ὑπέστη πολλὰς ἐναλλαγὰς τῆς τύχης. Κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυστὶν τῷ 1792, ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Πρώσσων μετὰ δίμηνον καὶ ἐκυριεύθη ἐκ νέου τῷ 1796 ὑπὸ τοῦ Κλέμπερ, ἵνα μετά τινας μῆνας ἀνακηρυχθῇ οὐδετέρα. Εἰς ἑκάστην κατάληψιν ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὴν βαρεῖα πολεμικὴ εἰσφορά. Ἀλλ' ἡ χρηματικὴ θυσία ἀντεσταθμίσθη διὰ τῆς ἐμπορικῆς ζωηρότητος, ἣν ἐξησφάλισεν αὐτῇ ἡ οὐδετερότης. Τῷ 1806 κατελήφθη ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὑπὸ τὸν Ὠζερώ, καὶ προσηρτήθη εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Καρόλου φὸν Δαλβέργ. Τῷ 1810 ὁ Ναπολέων ἵδρυσε, χάριν τοῦ Δαλβέργ, τὸ δουκᾶτον τῆς Φραγκφούρτης, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Φραγκφούρτην. Τὸ δουκᾶτον τοῦτο ἐξέλιπε διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς ὁμοσπονδίας τοῦ Ρήνου, τῷ 1813. Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης ἀπέδωκεν εἰς τὴν Φραγκφούρτην τὰς ἐλευθερίας της. Τῷ 1816 ὡρίσθη ὡς ἕδρα τοῦ κοινοβουλίου τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, τῆς ἱδρυθείσης τὸν Ἰούνιον τοῦ 1815, μετὰ τὴν πτῶσιν του Ναπολέοντος. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848—1849 ἡ Φραγκφούρτη διεδραμάτισε μέγαν ρόλον, διότι καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην ὑπῆρξεν οὐσιαστικῶς ἡ πρωτεύουσα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἐπαναστάται, οἵτινες ἐπεζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐπιτρεπούσας εὐρυτέραν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν κυβέρνησιν, συνεκάλεσαν προκοινοβούλιον κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1848 καὶ εἶτα ἐθνοσυνέλευσιν, ἥτις συνεδρίασεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παύλου διὰ πρώτην φορὰν τὴν 18 Μαΐου τοῦ 1848 καὶ διὰ τελευταίαν τὴν 31 Μαΐου τοῦ 1849. Ἡ συνέλευσις, τῆς ὁποίας κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Συντάγματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας, προσέφερε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὸν Φρειδερῖκον Γουλιέλμον Δ' τῆς Πρωσσίας, ὅστις ὅμως ἀπέκρουσε τὴν προσφοράν, ὡς μὴ ἐπιδοκιμαζομένην ὑπὸ τῶν λοιπῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ ἄρνησις αὕτη ἐπέφερε τὴν διάλυσιν τῆς ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. Οὐχ ἧττον εἶχεν ἤδη ἐπιτελεσθῆ τὸ κύριον ἔργον αὐτῆς, ἡ ψήφισις τοῦ Συντάγματος, ὅπερ ἐπηρέασε τὰ μέγιστα τὴν μετέπειτα ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας τοῦ Βορρᾶ

Digitized by Google

καὶ αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας (1871). Τῷ 1863 συνῆλθεν ἐν Φραγκφούρτῃ συνέδριον τῶν ἡγεμόνων τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ Συντάγματος. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ Αὐστροπρωσσικοῦ πολέμου ἡ Φραγκφούρτη ἐκηρύχθη κατὰ τῆς Πρωσσίας, καθ' ὃ πρωτεύουσα τῆς ὁμοσπονδίας, μολονότι ἡ βουλὴ ἐψήφισε κατὰ τῆς Αὐστριας. Τὸν Ἰούλιον ἐκστρατεύσας ὁ Πρῶσσος στρατηγὸς Φαλκενστάϊν κατέλαβε τὴν πόλιν, ἐπέβαλεν εἰς αὐτὴν βαρεῖαν πολεμικὴν εἰσφορὰν καὶ καθήρεσε τὰς τοπικὰς ἀρχάς. Ἐν τέλει ἡ πόλις, ἂν καὶ ἐλευθέρα, προσηρτήθη εἰς τὴν Πρωσσίαν. Ἐνταῦθα ὑπεγράφη τὴν 10 Μαΐου 1871 ἡ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Γερμανίας καὶ Γαλλίας, μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἡ Φραγκφούρτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των ἀπὸ τῆς 6 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 17 Μαΐου τοῦ 1920. θ. κ.

—**Φραγκφούρτη *ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄντερ*** (Franckfurt an der Oder) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου διοικήσεως ἐν Βρανδεμβούργῳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὄντερ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βερολίνου—Πόζεν. Ἡ διοίκησις ἔχει ἐμβαδὸν 19.198 τ. χλμ. καὶ 1.290.804 κατ., ἡ δὲ πόλις 76.329 (1931) κατ. Ἡ παλαιὰ πόλις καὶ τὸ πλεῖστον τῶν νεωτέρων συνοικισμῶν κεῖνται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης εὑρίσκεται τὸ προάστειον Ντάμμφορστατ, συνδεόμενον μετὰ τῆς πόλεως διὰ γεφύρας, κατὰ τὴν θέσιν τῶν κατεδαφισθεισῶν παλαιῶν ὀχυρώσεων. Ἔχει πολλοὺς ἀρχαίους ναούς, ἐξ ὧν μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι εἶναι ὁ τῆς Μαρίας τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὁ γοτθικὸς τοῦ Νικολάου, ὁ μεταβληθεὶς εἰς λουθηρανικὸν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐκ δὲ τῶν δημοσίων κτηρίων ἀξιόλογα εἶναι τὸ παλαιὸν δημαρχεῖον, τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν μέγαρον καὶ τὸ διοικητήριον. Ἔχει ἐπίσης ἀνωτέρας ἐμπορικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς σχολάς, παιδαγωγικὴν ἀκαδημίαν, σχολὴν ἀρχιτεκτονικήν, μουσεῖον φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ φιλοσόφου Κλάϊστ καὶ εὑρισκόμενον ἐν τῷ οἴκῳ ἐν ᾧ ἐγεννήθη οὗτος, βιβλιοθήκην καὶ πινακοθήκην. Ἡ βιομηχανία εἶναι σημαντικωτάτη, ἀσκουμένη ἐν 1.871 ἐργοστασίοις καὶ ἐργαστηρίοις, μετὰ προσωπικοῦ 12.575 ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων, καὶ παράγουσα κυρίως μηχανάς, χημικὰ προϊόντα, ἁρμόνια, εἴδη χαρτοποιίας, στεατοκήρια, σάπωνας καὶ ὅπλα. Ἔχει λιμένα ποτάμιον μετὰ ζωηρᾶς κινήσεως καὶ ἀερολιμένα. Ἐγγὺς κεῖνται ὀρυχεῖα λιγνίτου.

—*[Ἱστορ.]* Ἡ πόλις ὑφίσταται ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἱδρυθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἀπὸ τοῦ 1368 μέχρι τοῦ 1450 ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἀνσεατικὸν σύνδεσμον, ἐντεῦθεν δὲ ἔλαβε προνόμια (ἐξησφαλισμένην ἐλευθεροπλοΐαν), ἀλλ' ὑπέστη καὶ ἀτυχήματα, ἰδίως κατὰ τὸν Οὐσσιτικὸν πόλεμον καὶ εἰς τοὺς κατὰ τῆς Πολωνίας ἀγῶνας. Ἐπὶ δύο αἰῶνας, μέχρι τοῦ 1644, διετήρει μεγίστην ἐμπορικὴν ἀκμήν, ἣν ἀπώλεσε κατὰ τὸ τέρμα τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου, ὅτε τὸ ἐμπόριον περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Σουηδῶν. Κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον κατέλαβον τὴν πόλιν οἱ Ρῶσοι, νικήσαντες τὰ στρατεύματα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου (1759), ὡς ἐπίσης καὶ τῷ 1813. Τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος Ἰωακεὶμ Α' ἱδρυθὲν πανεπιστήμιον (1506) μετεφέρθη τῷ 1811 εἰς Μπρεσλάου. θ. κ.

—**«Φραγκφούρτης *ἐφημερὶς*»** (Frankfurter-Zeitung). Γερμανικὴ ἐφημερίς, ἐκδιδομένη ἐν Φραγκφούρτῃ ἐπὶ τοῦ Μοίνου καὶ ἱδρυθεῖσα τῷ 1856 ὑπὸ τοῦ Λεοπόλδου Ζόννεμαν. Εἶναι πολιτικὴ καὶ εἰδησεογραφική, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐπιμελεῖται τὸ ἐμπορικὸν καὶ χρηματιστηριακὸν μέρος. θ. κ.

— **Φραγκφούρτης *συνθήκη*** *[Διεθν.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ ὁριστικὴ περὶ εἰρήνης συνθήκη ἡ ὑπογραφεῖσα ἐν Φραγκφούρτῃ τῇ 10 Μαΐου 1871 μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας, δι' ἧς ἔληξεν ἐπισήμως ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870—1871. Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης καθωρίσθησαν προκαταρκτικῶς ὑπὸ τοῦ Θιέρσου καὶ τοῦ Βίσμαρκ ἐν τῇ προκαταρκτικῇ συνθήκῃ τῶν Βερσαλλιῶν (26 Φεβρουαρίου 1871), ἣν ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ ἡ Γαλλία κατόπιν τῆς καταλήψεως τῶν Παρισίων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ἡ προκαταρκτικὴ αὕτη συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν, γενομένη ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς ἐν Βορδὼ γαλλικῆς ἐθνοσυνελεύσεως (1 Μαρτίου 1871) κατέστη ὁριστικὴ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λωρραίνης καὶ νὰ καταβάλῃ ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν πέντε δισεκατομμύρια φράγκα. Πρὸς τούτοις ἡ γερμανικὴ στρατιωτικὴ κατοχὴ τῶν γαλλικῶν ἐδαφῶν θὰ ἐξηκολούθει (ἄρθρ. 8) λόγῳ ἐγγυήσεως διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς πολεμικῆς ταύτης ἀποζημιώσεως. Ἡ συνθήκη τῆς Φραγκφούρτης ἤρξατο ἰσχύουσα ἀπὸ τῆς 20 Μαΐου 1871, ἅμα τῇ ἀνταλλαγῇ τῶν ἐπικυρώσεων. Ἡ βιαία προσάρτησις ὑπὸ τῆς Γερμανίας τῶν δύο γαλλικῶν παραρρηνίων ἐπαρχιῶν, Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης, ἐγένετο παρὰ τὰς ἐπισήμους διαμαρτυρίας τῶν κατοίκων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ συνθήκη αὕτη παρεχώρει τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς. Συμφώνως μὲ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης ἡ μεταβολὴ τῆς ἰθαγενείας μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπιλογῆς ἀνεγνωρίζετο μόνον διὰ τοὺς γεννηθέντας καὶ κατοικοῦντας τότε τὰς ἐπαρχίας ταύτας, ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη συνεπληρώθη διὰ τῆς προσθέτου συμβάσεως τῆς Φραγκφούρτης τῆς 11 Δεκεμβρίου 1871, ἥτις ἀφῄρεσε τὴν γαλλικὴν ἰθαγένειαν, παραχωροῦσα τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς, καὶ ἀπὸ τοὺς γεννηθέντας μόνον εἰς τὰς προσαρτηθείσας χώρας, καίπερ μὴ κατοικοῦντας ἐν αὐταῖς, καὶ τέλος ἐγκύκλιος τοῦ ἀνωτάτου διοικητοῦ τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης (7 Μαρτίου 1872) συμπεριέλαβε καὶ τοὺς μὴ γεννηθέντας, ἀλλὰ κατοικοῦντας ἁπλῶς κατὰ τὴν 2 Μαρτίου 1871, ἐκτὸς ἐὰν μεταναστεύσωσιν οὗτοι ἐντὸς ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος. Ὑπείκοντες εἰς ἀνάγκην σκληρὰν καὶ ἀναπόφευκτον οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων ἠρνήθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ πάτρια ἐδάφη καὶ μόνον 158.000 Ἀλσατολωρραῖνοι, προτιμήσαντες τὴν μετανάστευσιν, μετῴκησαν εἰς Γαλλίαν. Ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη παραχώρησις τῶν ἐδαφῶν τούτων, ἐκτάσεως 14.000 τ. χλμ., μὲ πληθυσμὸν 1.600 000, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος σκληρὸς ὅρος τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεοῦτο συμφώνως μὲ δεύτερον ὅρον τῆς συνθήκης νὰ καταβάλῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν πέντε δισεκατομμυρίων φράγκων, ἐξ ὧν ἓν δισεκατομμύριον ἐντὸς τοῦ ἔτους 1871, τὰ δὲ ὑπόλοιπα τέσσαρα ἑκατομμύρια ἐντὸς τριετίας. Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῆς ὅπως ἀπαλλαγῇ τὸ ταχύτερον τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ προμηθευθῇ τὸ ποσὸν τοῦτο δι' ἐσωτερικῶν δανείων (1871 καὶ 1872). Τὸ δεύτερον δάνειον ἐκαλύφθη 14 φοράς. Ἀντὶ τριῶν δισεκατομμυρίων ὁ γαλλικὸς λαὸς προσέφερε 43 δισεκατομμύρια φράγκα. Ἡ πρωτοφανὴς αὕτη ἐπιτυχία τοῦ δανείου κατέπληξεν ἰδίως τοὺς Γερμανούς, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι πληρώνουσα ἡ Γαλλία τὴν ἀποζημίωσιν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συνέλθῃ οἰκονομικῶς. Διὰ τῶν δανείων τούτων ἡ Γαλλία κατώρθωσε πολὺ πρὸ τῆς ταχθείσης προθεσμίας νὰ καταβάλῃ εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ ποσὸν τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως καὶ οὕτω τὰ γερμανικὰ στρατεύματα τῆς κατοχῆς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὰ γαλλικὰ ἐδάφη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1873. Ἡ συνθήκη τῆς Φραγκφούρτης ἔχει μεγίστην πολιτικὴν σημασίαν. Ἡ ἧττα τῆς Γαλλίας προεκάλεσε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ' καὶ τὴν διὰ πλειοψηφίας μιᾶς ψήφου ἀνακήρυξιν τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἡ Ρωσία ἐπέτυχεν εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου (13 Μαρτίου 1871) τὴν ἀκύρωσιν τῶν ἄρθρων τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1856), δι' ἧς περιωρίζοντο τὰ ἐπὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης δικαιώματά της, ἡ δὲ Γερμανία ἐπετέλεσε τὴν πλήρη γερμανικὴν ἑνότητα καὶ κατέλαβε τὴν προέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἠπειρωτικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, ἣν ἀπὸ δεκαετίας κατεῖχεν ἡ Γαλλία. Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης ἀνετράπη πλήρως ἡ ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Βιέννης καθορισθεῖσα εὐρωπαϊκὴ ἰσορροπία καὶ ἤρξατο ἡ περίοδος τῆς ἐνόπλου εἰρήνης. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἡ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης ἐγκαθιδρυθεῖσα κατάστασις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην, ἀνετράπη τελείως διὰ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν (ἄρθρ. 51—79). Αἱ ἐπαρχίαι αὗται ἐπεστράφησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἁπλῆ ἐπιστροφὴ αὐτῶν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἄνευ προηγουμένου δημοψηφίσματος τῶν κατοίκων, ἐθεωρήθη ὡς μία ἠθικὴ ὑποχρέωσις καὶ πρᾶξις δικαιοσύνης λόγῳ τῆς βιαίας προσαρτήσεώς των κατὰ τὸ 1871 ὑπὸ τῆς Γερμανίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *May*, Le traité de Francfort (1909).—*Angeberc*, Recueil des traités diplomatiques 1870—1873.—*Malet*, Histoire de France.—*Debidour*, Histoire Diplom. de l' Europe (τ. II σ. 436).—*Fauchille-Bonfils*, Droit Int. P. σ. 789 καὶ 873.—*Στεφ. Φ. Νίκογλου*, Τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτούς, σ. 47.—*Phillipson*, Alsace Lorraine-Past, Present and Future (1918).—*Müller*, Politische Geschichte der Gegenwart.—*Sybel*, Der Frieden von 1871.—*Valfrey*, Histoire du traité de Francfort. σ. φ. ν.

Φραγκωνία (γαλλ. Franconie, γερμ. Franken) *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Γερμανίας (6λ. λ. *Φραγκονία*.

φράγμα, —*ατος* (τό). Πᾶν ὅ,τι φράσσει, ἐμποδίζει, κλεῖσμα, περιτοίχισμα· || ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου χῶρός τις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη ἢ διὰ τοῦ ὁποίου χωρίζονται δύο χῶροι ἀπ' ἀλλήλων· || κατασκευὴ ἐμποδίζουσα τὴν κατά τινα διεύθυνσιν κίνησιν· || διάφραγμα, διαχώρισμα, ἐμπόδιον, φράκτης, φραγμός.

—*[Ἐγκυκλ.]* Εἰς τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ *φράγματος* περιλαμβάνονται πλεῖστα ὅσα κατασκευάσματα. Οὕτως οἱ διάφοροι φράκται, τὰ κιγκλιδώματα, τὰ θωρακεῖα, οἱ παντὸς εἴδους τοῖχοι (τοῖχοι οἰκιῶν, περιβολότοιχοι, τοῖχοι ἀντιστηρίξεως), οἱ κρηπιδότοιχοι καὶ τὰ διαφράγματα γενικῶς τῶν κρηπιδωμάτων, οἱ μῶλοι, οἱ κυματοθραῦσται, αἱ διάφοροι ἐπενδύσεις τῶν παντοειδῶν ἐκσκαφῶν, αἵτινες γίνονται πρὸς συγκράτησιν τῶν παρειῶν αὐτῶν καὶ ἀποφυγὴν τῶν καταπτώσεών των, τὰ πατώματα, αἱ στέγαι κλπ., ἀποτελοῦσι φράγματα. Εἰδικῶς ὁ ὅρος *φράγμα* χρησιμοποιεῖται κυρίως διὰ τὰς κατασκευάς, αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουσι τὴν δίοδον καὶ τὴν κίνησιν ἐν γένει εἰς σημεῖόν τι ὁδοῦ κοινῆς, ὑδάτων κλπ.

Αἱ ἐφαρμογαὶ τῶν φραγμάτων εἶναι ποικιλώταται. Μεγάλην χρῆσιν εὑρίσκουσι κατὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων ὑδραυλικῶν ἔργων, ὅπως λ. χ. εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων, εἰς τὰς διευθετήσεις τῶν ποταμῶν, τῶν χειμάρρων κλπ. Περὶ τῶν φραγμάτων τούτων 6λ. κατωτέρω ὡς καὶ τὰ ἄρθρα *πλήμμυρα, ποταμὸς* καὶ *χείμαρρος*. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται φράγματα πρὸς συγκράτησιν τῶν χιονοπτώσεων καὶ τῶν παγετώνων, ὑπερθεν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ χωρίων, πρὸς συγκράτησιν προϊόντων ἀποσαθρώσεως (σαρῶν λ. χ.) καὶ ἀποφυγὴν τῆς κατολισθήσεως αὐτῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς προσπελάσεως σιδηροδρομικῆς γραμμῆς εἰς τὰς θέσεις τῶν ἰσοπέδων διαβάσεων αὐτῆς, κατὰ τὴν ὥραν τῆς διελεύσεως τῶν συρμῶν, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν θεμελιώσεων διαφόρων ἔργων ἐντὸς ὕδατος, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν δηλαδὴ ὑδραυλικῶν θεμελιώσεων κλπ.

—*[Μαθημ.]* *Ἀνώτερον φράγμα* ἑνὸς συνόλου ἀριθμῶν Σ ὀνομάζομεν πάντα ἀριθμόν, τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος εἰς τὸ σύνολον Σ· δηλαδὴ ἀριθμός τις Μ λέγεται ἀνώτερον φράγμα τοῦ συνόλου Σ, ἐὰν διὰ πάντα ἀριθμὸν χ τοῦ συνόλου ἰσχύῃ ἢ $\chi < M$ ἢ $\chi = M$.

Κατώτερον φράγμα ἑνὸς συνόλου ἀριθμῶν Σ ὀνομάζομεν πάντα ἀριθμόν, τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει μικρότερος εἰς τὸ σύνολον Σ· δηλαδὴ ἀριθμός τις Ν λέγεται κατώτερον φράγμα τοῦ συνόλου Σ, ἐὰν διὰ πάντα ἀριθμὸν χ τοῦ συνόλου ἰσχύῃ ἢ $\chi > N$ ἢ $\chi = \nu$. π. θ. κ.

—*[Φυσ. Ὀπτ.]* Καλοῦμεν ἐν τῇ ὀπτικῇ *φράγμα* (réseau, Gitter) σύστημα ἀποτελούμενον ἐκ πολυαρίθμων λεπτῶν χαραγῶν ἢ σχισμῶν, χωριζομένων μεταξύ των ὑπὸ λεπτῶν ἀδιαφανῶν διαστημάτων ἴσον ἀφισταμένων ἀλλήλων.

Τὰ φράγματα πραγματοποιοῦνται εἴτε ἐκ λεπτῶν ὑαλίνων πλακιδίων μὲ παραλλήλους ἕδρας, ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων χαράσσονται τῇ βοηθείᾳ ἀδάμαντος καὶ διαιρετικῆς μηχανῆς ἀκριβείας χαραγαὶ παράλληλοι, εἴτε ἐκ μεταλλικῶν πλακιδίων, ὧν ἡ ἐπιφάνεια καθίσταται προηγουμένως ἐξόχως λεπτὴ καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας χαράσσονται πολυάριθμοι λεπταὶ καὶ παράλληλοι χαραγαί. Τὰ φράγματα τοῦ πρώτου εἴδους καλοῦνται *διαφανῆ*, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου *ἀνακλαστικά*.

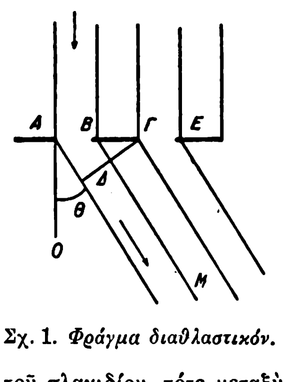

Σχ. 1. *Φράγμα διαθλαστικόν.*

Ἐὰν λάβωμεν (σχ. 1) φράγμα ἐξ ὑαλίνου πλακιδίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι κεχαραγμέναι πολλαὶ λεπταὶ παράλληλοι χαραγαί, λειτουργοῦσαι εἰς ἀδιαφανεῖς περιοχὰς τοῦ πλακιδίου, τότε μεταξὺ τῶν χαραγῶν τούτων, τῶν ὁποίων τὸ εὖρος εἶναι ΒΓ, ὑφίστανται αἱ διαφανεῖς περιοχαὶ τοῦ πλακιδίου ΑΒ, ΓΕ κλπ.

Ἐὰν ἀφήσωμεν ἐπὶ τοῦ φράγματος νὰ προσπέσῃ δέσμη παραλλήλων ἀκτίνων καὶ ὁμογενοῦς φωτός, π. χ. προερχομένων ἀπὸ τῆς σχισμῆς κατευθυντῆρος γωνιομέτρου, ἐπὶ τοῦ τραπεζίου τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται τὸ φράγμα, καὶ παρατηρήσωμεν διὰ τῆς διόπτρας τοῦ γωνιομέτρου ὄπισθεν τοῦ φράγματος, βλέπομεν σειρὰν εἰδώλων τῆς σχισμῆς.

Οὕτω ἐὰν φωτίσωμεν τὴν σχισμὴν τοῦ κατευθυντῆρος διὰ φλογὸς νατρίου, βλέπομεν ἐν τῷ μέσῳ μὲν τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου λαμπρὸν εἴδωλον τῆς σχισμῆς, ἑκατέρωθεν δ' αὐτοῦ καὶ εἰς ἴσας ἀποστάσεις δευτερεύοντα εἴδωλα, τῶν ὁποίων ἡ λαμπρότης βαίνει ἐλαττουμένη, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἀπομακρύνονται περισσότερον τοῦ κεντρικοῦ εἰδώλου.

Ἐὰν καλέσωμεν διὰ ϑ_ν τὴν γωνίαν τὴν ὁποίαν σχηματίζουν αἱ ἀκτῖνες αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ $\nu^{ον}$ εἴδωλον (τοῦ κεντρικοῦ θεωρουμένου ὡς τάξεως 0) ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν προσπιπτουσῶν ἀκτίνων, διὰ $\delta = ΑΓ$ τὸ πλάτος ἢ τὴν σταθερὰν τοῦ φράγματος, ἤτοι τὸ πλάτος μιᾶς σκιερᾶς ΑΒ καὶ μιᾶς διαφανοῦς περιοχῆς ΒΓ, καὶ λ τὸ μῆκος τοῦ κύματος, θὰ ἔχωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τοῦ φαινομένου τῆς παραθλάσεως τοῦ φωτὸς διὰ μέσου πολυαρίθμων σχισμῶν

$$\lambda = \frac{\delta}{\nu}\, \eta\mu\, \vartheta_\nu \quad (1)$$

Ἐὰν τὸ προσπῖπτον φῶς εἶναι λευκόν, τότε ἑκατέρωθεν τοῦ κεντρικοῦ εἰδώλου σχηματίζονται φάσματα διαδοχικά, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ ἰώδους. Τὸ πρῶτον φάσμα καλεῖται πρώτης τάξεως, πέραν δὲ τούτου σχηματίζονται τὰ φάσματα δευτέρας, τρίτης κ. ο. κ. τάξεως, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀλιγώτερον φωτεινὰ καὶ συμπλεκόμενα μεταξύ των, καὶ μόνον τὸ πρώτης τάξεως καὶ τὸ

Digitized by Google

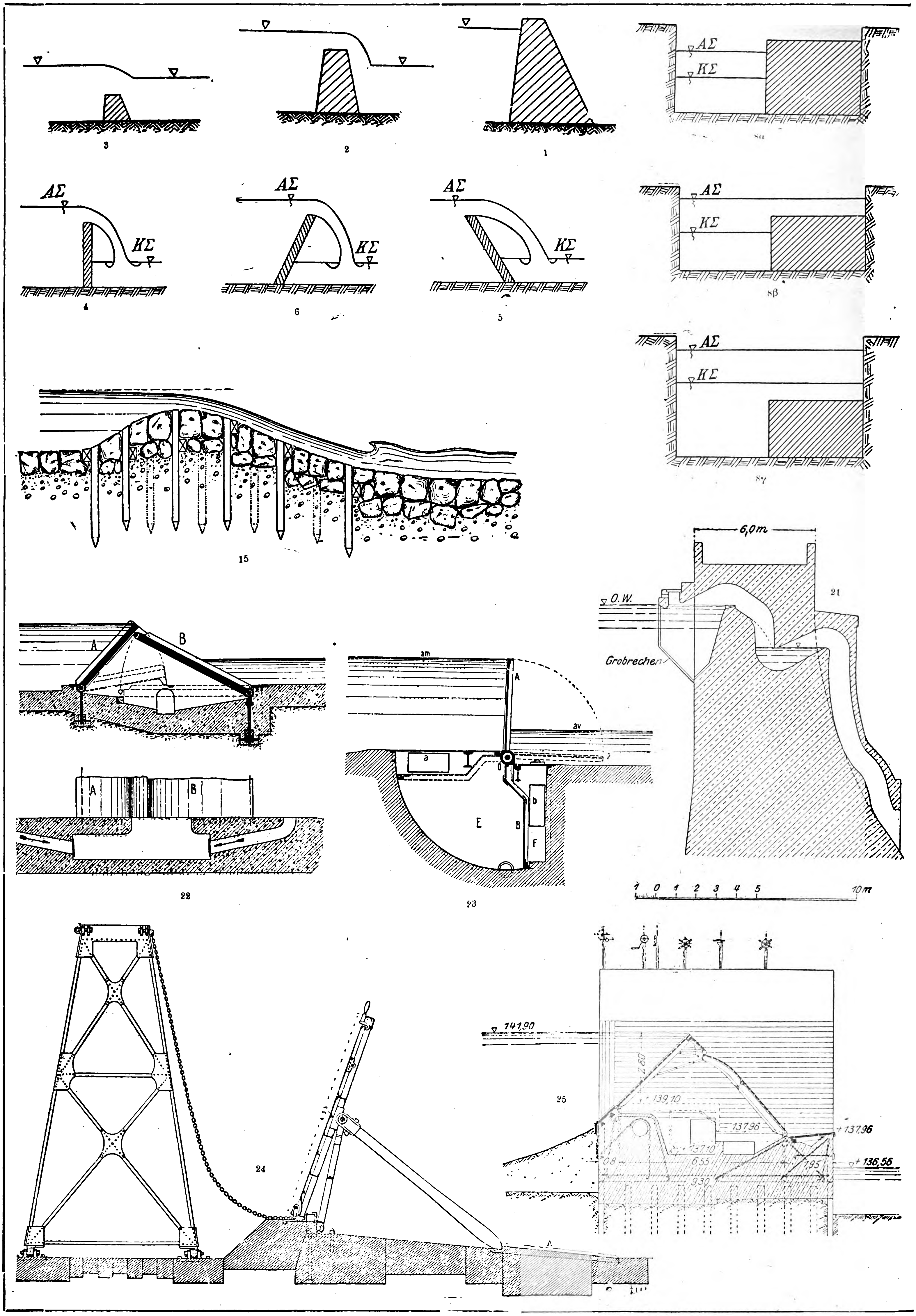

Διάφορα εἴδη

1 ἕως 8. Διακρίσεις τῶν φραγμάτων: 1 ἕως 3. Διάκρισις τῶν φραγμάτων ἐκ τῆς θέσεως τῆς στέψεως αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν στάθμην τῶν ὑδάτων (1=φράγμα μὴ ὑπερπηδητόν· 2 καὶ 3=φράγματα ὑπερπηδητά· 2=ἐλεύθερον φράγμα ἢ ἐλεύθερος ἐκχειλιστὴς ἢ ὑπερεκχειλιστής· 3=βεβυθισμένον φράγμα ἢ βεβυθισμένος ἐκχειλιστὴς ἢ ὑπερεκχειλιστής). 4 ἕως 6. Διάκρισις τῶν φραγμάτων ἐκ τῆς κλίσεως αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν κατακόρυφον (4=κατακόρυφον φράγμα· 5=φράγμα κεκλιμένον πρὸς τὰ ἀνάντη· 6=φράγμα κεκλιμένον πρὸς τὰ κατάντη). 7. Διάκρισις τῶν φραγμάτων ἀναλόγως τοῦ παρ' αὐτῶν καταλαμβανομένου μέρους τοῦ ποταμοῦ, τῆς διατάξεώς των ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ρεύματος καὶ τῆς ἐν κατόψει μορφῆς των (α ἕως ι ἐγκάρσια φράγματα. α, β, γ='Ατελῆ φράγματα ἢ μερικοὶ ἐκχειλισταί: α=ἐκχειλιστὴς Poncelet· β=ἀτελὲς κάθετον φράγμα· γ=μερικὸν φράγμα λοξόν· δ καὶ ε=εὐθύγραμμα καθολικὰ φράγματα: δ=λοξόν· ε=κάθετον· ζ, η καὶ θ=καθολικὰ φράγματα τεθλασμένα· ι=καμπύλον καθολικὸν φράγμα· Κ=

Digitized by Google

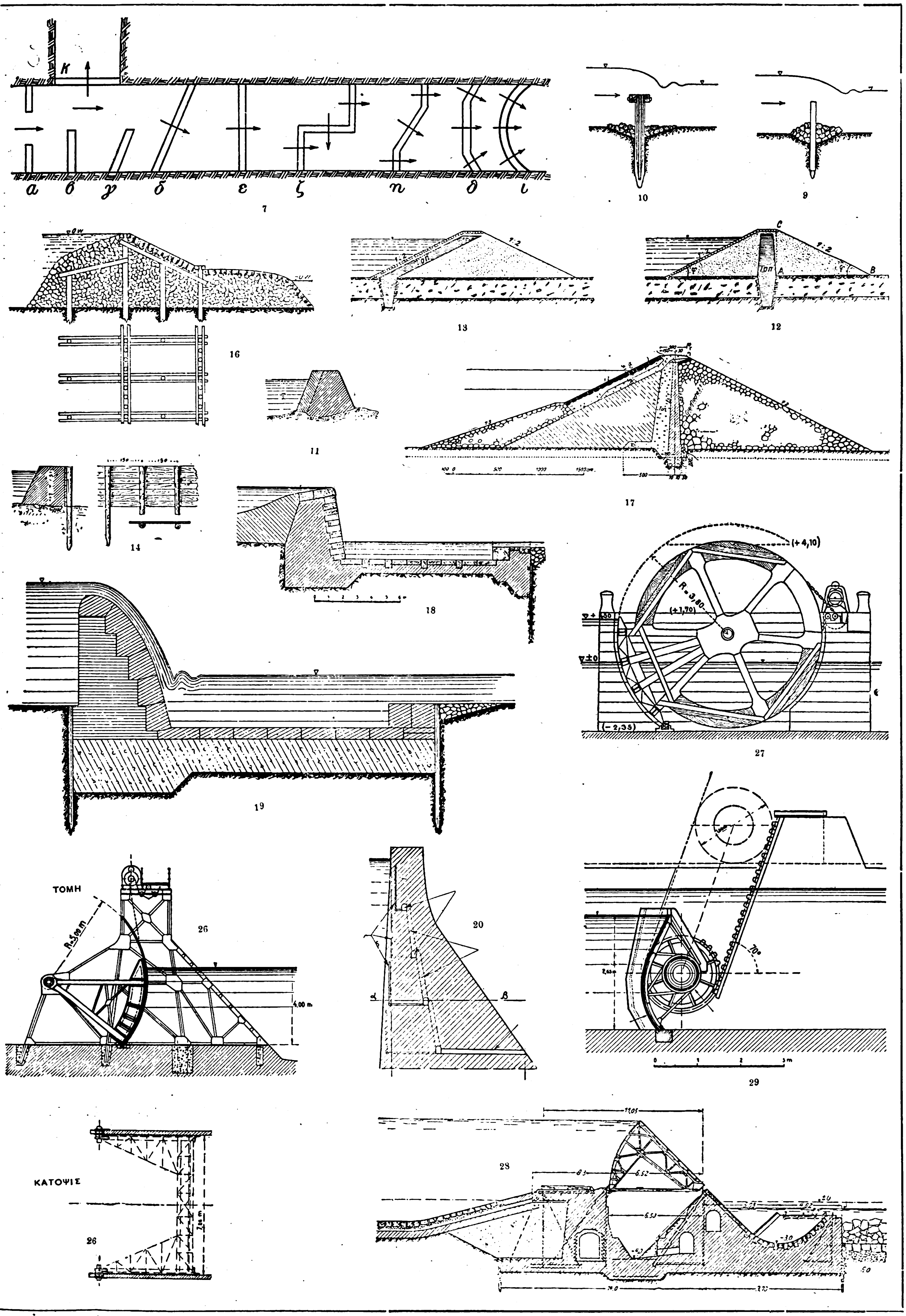

φραγμάτων.

παράλληλον καθολικὸν φράγμα). 8α—8γ. Ἀτελῆ φράγματα ἐν προσόψει. 9—21. Σταθερὰ φράγματα (9 καὶ 10=ξύλινα φράγματα· 11=χωμάτινον φράγμα μὲ ἀδιαπέρατον στρῶμα ἀργίλλου πρὸς τὰ ἄναντη· 12 καὶ 13=φράγματα ἐκ γαιῶν λιθενδεδυμένα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὕδατος· 14=φράγμα μεικτὸν ἐκ ξυλείας καὶ γαιῶν· 15=πρόχειρον λίθινον φράγμα, στερεούμενον διὰ πασσάλων καὶ ἐγκαρσίων δοκῶν ἐπὶ τῆς κοίτης· 16=λίθινον φράγμα· 17=μεικτὸν φράγμα ἐκ λίθων καὶ γαιῶν· 18 καὶ 19=κτιστὰ φράγματα μετὰ κλίνης· 20=διατομὴ μεγάλου κτιστοῦ φράγματος μὲ στραγγιστηρίους στοὰς καὶ φρεάτα ἐντὸς τοῦ σώματός του· 21=Διάταξις σιφωνοειδοῦς ὑπερεχχειλιστοῦ εἰς κτιστὸν φράγμα). **22 ἕως 29. Κινητὰ φράγματα:** 22 ἕως 25. Κατακλινόμενα φράγματα (τὰ 22, 23 καὶ 25 δύνανται νὰ λειτουργήσωσιν αὐτομάτως). 26, 27 καὶ 28. Περιστροφικὰ φράγματα (26=μηχανοκίνητον· 27=δμιάζον πρὸς κυλινδρικόν· 28=αὐτόματον). 29. Κυλινδρικὸν φράγμα.

Digitized by Google

μεγαλύτερον μέρος τοῦ δευτέρας τάξεως φάσματος παραμένουν κεχωρισμένα. Τὰ ὡς ἄνω φάσματα, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τῶν φασμάτων τῶν λαμβανομένων διὰ πρίσματος, καλοῦνται φάσματα παραθλάσεως.

Ἐὰν ἡ προσπίπτουσα δέσμη φωτὸς σχηματίζῃ πρὸς τὴν κάθετον γωνίαν προσπτώσεως π, τότε ἐὰν φ παριστᾷ τὴν γωνίαν, τὴν ὁποίαν σχηματίζουν ὡς πρὸς τὴν αὐτὴν κάθετον αἱ ἀκτῖνες αἱ παράγουσαι τὸ νον φάσμα, τότε μεταξὺ τῆς σταθερᾶς φράγματος δ καὶ τοῦ μήκους κύματος λ τοῦ χρησιμοποιουμένου φωτὸς θὰ ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$\delta\ (\eta\mu\ \pi + \eta\mu\ \varphi) = \nu\ \lambda$$

Τὰ φράγματα ἔχουν τὴν ἰδιότητα, ὥστε τὰ φάσματα τὰ προερχόμενα ἐκ διαφόρων φραγμάτων νὰ εἶναι ὅμοια, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει μὲ τὰ φάσματα τὰ ὁποῖα παρέχουν πρίσματα, διότι ὁ ἐν αὐτοῖς σχετικὸς διασκεδασμὸς ὡς πρὸς δύο χρώματα ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τῆς ὑάλου τοῦ πρίσματος. Διὰ τὸν ἄνω λόγον τὸ ἐκ φράγματος φάσμα καλεῖται καὶ *πρότυπον* ἢ *κανονικόν*.

Τὰ ἀνακλαστικὰ φράγματα διακρίνονται εἰς *ἐπίπεδα* καὶ εἰς *κοῖλα σφαιρικά*, τὰ ὁποῖα κατεσκευάσθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Rowland.

Ὅταν φωτεινὴ δέσμη παραλλήλων ἀκτίνων ΣΑΒΣ' προσπέσῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐπιπέδου

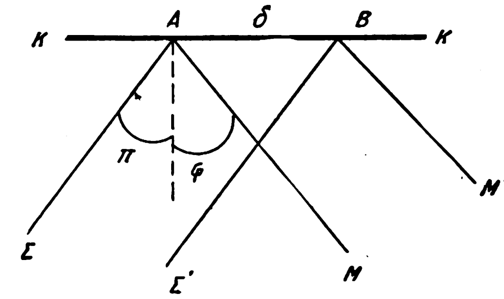

Σχ. 2. *Φράγμα ἀνακλαστικόν.*

φράγματος ΚΚ (σχ. 2), αὕτη ὑφίσταται διασκεδασμὸν ἐκ παραθλάσεως, οὕτω δὲ ἀναφαίνονται, ἐκτὸς τῆς κανονικῶς ἀνακλωμένης δέσμης, καὶ ἕτεραι δέσμαι ἐκ παραθλάσεως, παρέχουσαι εἴδωλα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν διαφανῶν φραγμάτων. Ἐὰν διὰ π καλέσωμεν τὴν γωνίαν προσπτώσεως καὶ διὰ φ τὴν γωνίαν, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ παραθλωμένη δέσμη ὡς πρὸς τὴν κάθετον, τότε θεωρητικῶς δεικνύεται ὅτι θὰ ἔχωμεν τὴν σχέσιν:

$$\nu\ \lambda = \delta\ (\eta\mu\pi - \eta\mu\varphi)$$

ἔνθα ὁ δ ἡ σταθερὰ τοῦ φράγματος, λ τὸ μῆκος τοῦ κύματος καὶ ν ἡ τάξις τοῦ εἰδώλου λογιζομένη ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ. Τὰ κοῖλα φράγματα λειτουργοῦν καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τ' ἀνακλαστικά, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν αὐτοῖς δὲν χρησιμοποιοῦνται φακοὶ πρὸς παρατήρησιν τοῦ φάσματος, ὡς ἐκ τούτου δὲ χρησιμεύουν διὰ τὴν ἔρευναν τῶν υπεριωδῶν καὶ ὑπερερύθρων περιοχῶν τοῦ φάσματος. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τύπου (1) δυνάμεθα διὰ φράγματος νὰ μετρήσωμεν τὸ μῆκος τοῦ κύματος, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν τὴν σταθερὰν τοῦ φράγματος, καὶ νὰ μετρήσωμεν τῇ βοηθείᾳ γωνιομέτρου τὴν γωνίαν παραθλάσεως τῶν διαφόρων εἰδώλων. Διὰ τὸ πρῶτον εἴδωλον τίθεται ν=1, διὰ τὸ δεύτερον ν=2 κ. ο. κ.

Ἡ σταθερὰ φράγματος παρέχεται συνήθως ὑπὸ τοῦ κατασκευαστοῦ, δύναται ὅμως καὶ νὰ ἐπαληθευθῇ τῇ βοηθείᾳ διαιρετικῆς μηχανῆς ἀκριβείας εἴτε μικροσκοπίου μετὰ προσοφθαλμίου μικρομέτρου.

Σήμερον κατασκευάζονται φράγματα περιέχοντα μέχρι 1.700 χαραγῶν κατὰ χιλιοστόμετρον.

Τὰ φράγματα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν φασματοσκοπικῶν συσκευῶν μεγάλης διασκεδαστικῆς δυνάμεως. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— [*Ὑδραυλ.*] Τὰ *φράγματα* (barrages-barrières-Stauwerke-Talsperren-Wehre-Dams) ἀνήκουσιν εἰς τὰ σπουδαιότερα τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις, κατασκευαζόμενα εἴτε ἐντὸς ρευμάτων εἴτε καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῶν εἶναι ἡ ἐπίσχεσις τῶν ὑδάτων, ἤτοι ἡ συγκράτησις καὶ ἡ ἀναχαίτισίς των, πολλάκις ὅμως καὶ ἡ συγκράτησις τῶν παρὰ τούτων παρασυρομένων φερτῶν ὑλῶν. Διὰ τῆς συγκρατήσεως ταύτης τῶν ὑδάτων ἐπέρχεται μία ἀνύψωσις τῆς ἐλευθέρας των στάθμης πρὸς τὰ ἀνάντη τοῦ ροῦ αὐτῶν, καὶ πολλάκις γίνεται κατασκευὴ τῶν φραγμάτων, χάριν μόνον τῆς ἀνυψώσεως ταύτης. Τὰ φράγματα, τὰ ὁποῖα σκοποῦσιν εἰς τὴν συγκράτησιν καὶ ἀναχαίτισιν κυρίως τῶν ὑδάτων, κατασκευάζονται κατὰ τὰς ἐξόδους συνήθως τῶν ρευμάτων πρὸς τὰς πεδιάδας, εἰς καταλλήλους θέσεις, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δημιουργῆται ὄπισθεν αὐτῶν μία τεχνητὴ λίμνη ἐκ τῶν συγκεντρουμένων ὑδάτων. Τὰ οὕτως συγκεντρούμενα ὕδατα ἀφήνονται νὰ ἐκρέουν σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ μικρὰς ποσότητας μὴ προκαλοῦσας καταστροφὰς ἢ συνηθέστερον χρησιμοποιοῦνται δι' ὑδροδυναμικὰς ἐγκαταστάσεις, ὑδρεύσεις, ἀρδεύσεις κλπ. Τὰ φράγματα, ἅτινα σκοποῦσιν εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν φερτῶν ὑλῶν καὶ διὰ τῶν ὁποίων δημιουργοῦνται οἱ καλούμενοι τόποι ἐναποθέσεως φερτῶν ὑλῶν, κατασκευάζονται καὶ ταῦτα κατὰ τὰς ἐξόδους τῶν ρευμάτων εἰς τὰς πεδιάδας. Τὰ διὰ τὴν ἀνύψωσιν ἀποκλειστικῶς τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων κατασκευαζόμενα φράγματα, ἀνεγείρονται συνήθως ἐντὸς τῶν ποταμῶν. Ἡ διὰ τούτων ἀνύψωσις τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων δύναται ν' ἀποβλέπῃ εἰς ποικιλωτάτους σκοπούς. Οὕτω δύναται ἡ ὑπερύψωσις αὕτη νὰ σκοπῇ τὴν ἐπαύξησιν τοῦ βάθους τοῦ ποταμοῦ διὰ νὰ καταστῇ οὗτος πλωτός, τὸν περιορισμὸν τῶν διακυμάνσεων τῆς στάθμης του, πρᾶγμα χρήσιμον διὰ τὴν ποταμοπλοΐαν, τὴν ὑδροληψίαν ἀπὸ ἓν ὑψηλότερον σημεῖον χάριν ἀρδευτικῶν καὶ βιομηχανικῶν σκοπῶν κλπ.

Τὰ κατὰ τὰ ἄνω ἐπισχετικὰ ἔργα τῶν ὑδάτων δύνανται ἐν γένει νὰ διακριθῶσιν εἰς ἔργα ἐντὸς τῶν ποταμῶν καὶ εἰς ἔργα ἐπὶ τῶν κοιλάδων. Εἰς τὰ πρῶτα ἀνήκουσι τὰ κυρίως ὑπὸ τὸ ὄνομα *φράγμα* φερόμενα ἔργα, καλούμενα καὶ ἄλλως *ὑδροφράκται, ὑδατοφράκται* καὶ *ρουφράκται* ἢ *ροοφράκται*. Εἰς τὰ δεύτερα ἀνήκουσι τὰ *κοιλαδοφράγματα*. Ἐνίοτε διαχωρίζεται καὶ τρίτον εἶδος φραγμάτων, αἱ *κλισιάδες* (βλ. λ.), διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται ἡ ὑπερπήδησις δύο διαφορετικῶν σταθμῶν ὕδατος.

Φράγματα ἐπὶ τῶν ποταμῶν. 1) *Διάκρισις τῶν φραγμάτων καὶ γενικαὶ συνθῆκαι αὐτῶν.* Διὰ τῶν ἐπὶ τῶν ποταμῶν φραγμάτων ἐπιδιώκεται συνήθως μία ὑπερύψωσις τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων αὐτῶν, χάριν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων τῶν προαναφερθέντων σκοπῶν. Ἀναλόγως τῆς διατάξεως καὶ τῆς μορφῆς ἐν γένει τῶν φραγμάτων διακρίνονται ταῦτα ὡς ἑξῆς: α) Ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς στέψεως αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν ἀνωτάτην στάθμην τῶν ὑδάτων, εἰς *ὑπερπηδητὰ* ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ εἰς *μὴ ὑπερπηδητὰ* ὑπ' αὐτοῦ. Εἰς τὰ πρῶτα ἡ ἀνωτάτη στάθμη τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ εὑρίσκεται ὑπεράνω τῆς στέψεως τοῦ φράγματος, καὶ τὰ ὕδατα ἔρχονται πρὸς τὰ κατάντη, ὑπερπηδῶντα τὸ φράγμα. Εἰς τὰ μὴ ὑπερπηδητὰ φράγματα, ἡ ἀνωτάτη στάθμη τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη ὑδάτων εὑρίσκεται πάντοτε χαμηλότερον τῆς στέψεως τοῦ φράγματος, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ὑπερπηδᾶται. Εἰς τὰ φράγματα ταῦτα τὸ ὕδωρ ἔρχεται πρὸς τὰ κατάντη εἴτε δι' ἀποχετευτικῆς τινος διώρυγος, ἀφοῦ χρησιμοποιηθῇ διὰ ὑδροδυναμικήν τινα ἐγκατάστασιν, εἴτε διὰ εἰδικῶν ὑπερεχχειλιστήρων, εἴτε διὰ καταλλήλων κινητῶν διαφραγμάτων παρὰ τὸν πόδα αὐτῶν, εἴτε ἄλλως, ἀναλόγως τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἡ κατασκευή των.

Τὰ ὑπερπηδητὰ φράγματα ἢ οἱ *ἐκχειλισταί*, ὡς καλοῦνται ἄλλως, δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τὰ *ἐλεύθερα φράγματα* ἢ τοὺς *ὑπερεκχειλιστὰς* καὶ εἰς τὰ *βεβυθισμένα φράγματα* ἢ τοὺς *ὑπεκχειλιστάς*. Εἰς τὰ πρῶτα τούτων ἡ πρὸς τὰ κατάντη στάθμη τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ εὑρίσκεται χαμηλότερον τῆς στέψεως τῶν φραγμάτων, ἐνῷ εἰς τὰ δεύτερα ἡ στάθμη αὕτη εὑρίσκεται ὑπεράνω τῆς στέψεως τούτων.

β') Ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ πρὸς τὰ κατάντη παρειὰ τῶν φραγμάτων εἶναι κατακόρυφος ἢ κεκλιμένη, διακρίνονται ταῦτα εἰς κατακόρυφα φράγματα, εἰς φράγματα κεκλιμένα πρὸς τὰ ἀνάντη καὶ εἰς φράγματα κεκλιμένα πρὸς τὰ κατάντη. Ἡ τοιαύτη διάκρισις τῶν φραγμάτων εἶναι ἐνδιαφέρουσα διὰ τὰ ὑπερπηδητὰ καὶ κυρίως ἐλεύθερα τοιαῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς κλίσεως τῆς πρὸς τὰ κατάντη παρειᾶς ἡ παροχὴ αὐτῶν.

γ') Ἀναλόγως τοῦ ἂν τὰ φράγματα καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ ἢ μέρος μόνον αὐτοῦ, διακρίνονται ταῦτα εἰς *καθολικὰ φράγματα* ἢ *καθολικοὺς ἐκχειλιστὰς* ἢ *ἐκχειλιστὰς Bazin* ἢ *φράγματα ἄνευ πλευρικῆς συστολῆς* καὶ εἰς μερικὰ φράγματα ἢ φράγματα μετὰ πλευρικῆς συστολῆς ἢ *μερικοὺς ἐκχειλιστάς*, ἢ *ἀτελῆ φράγματα*. Τὰ τελευταῖα ταῦτα δὲν χρησιμοποιοῦνται συχνά. Κατεσκευάζοντο ἄλλοτε εἰς πολυΰδρους ποταμούς, χάριν καταλληλοτέρας καθοδηγήσεως τοῦ ὕδατος καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ποταμοπλοΐας. Διὰ τῶν φραγμάτων τούτων γίνεται περιορισμὸς τοῦ πλάτους, τῆς κοίτης τοῦ ρεύματος, εἴτε ἀπὸ τὴν μίαν ὄχθην μόνον εἴτε καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, ὁπότε ἔχομεν τοὺς καλουμένους *ἐκχειλιστὰς Poncelet*.

δ') Ἀναλόγως τῆς ὡς πρὸς τὴν φορὰν τοῦ ρεύματος διατάξεως αὐτῶν, διακρίνονται τὰ φράγματα εἰς ἐγκάρσια καὶ εἰς παράλληλα. Τὰ *ἐγκάρσια φράγματα* καὶ οἱ *ἐγκάρσιοι ἐκχειλισταὶ* διήκουσι καθέτως ἢ σχεδὸν καθέτως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν ὑδάτων. Τὰ *παράλληλα φράγματα* ἢ οἱ *παράλληλοι ἐκχειλισταὶ* διήκουσι παραλλήλως ἢ περίπου παραλλήλως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑδάτων.

ε') Ἀναλόγως τῆς ἐν κατόψει μορφῆς τῶν φραγμάτων, διακρίνονται ταῦτα, καὶ ἰδία τὰ ἐγκάρσια, εἰς φράγματα *εὐθύγραμμα*, τοποθετημένα καθέτως ἢ λοξῶς ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ρεύματος, εἰς φράγματα *τεθλασμένα* καὶ εἰς *καμπύλα*. Τὰ λοξὰ φράγματα ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα ὅτι δίδουν διὰ τὸ αὐτὸ ὕψος φράγματος μεγαλυτέραν παροχὴν ἀπὸ τὰ *κάθετα φράγματα*, τοῦτο δὲ διότι αὐξάνεται τὸ μῆκος τῆς στέψεως αὐτῶν, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ πλάτος τῆς ὑδατίνης διατομῆς. Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἔχουσι καὶ τὰ τεθλασμένα φράγματα, ἅτινα ἐνίοτε, ὅταν τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ εἶναι πολὺ μικρόν, ἐνῷ ἡ παροχή του εἶναι πολὺ μεγάλη, λαμβάνουσι μαιανδροειδῆ μορφὴν ἐν κατόψει. Τὰ λοξὰ φράγματα ἔχουσι τὸ μειονέκτημα νὰ διαβιβρώσκωσι τὴν μίαν τῶν ὄχθῶν τοῦ ποταμοῦ, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ φέρονται τὰ ὕδατα, διὰ τοῦτο συνήθως τὰ πρὸς τὰς ὄχθας τμήματα αὐτῶν διατάσσονται καθέτως πρὸς αὐτάς. Τὰ καμπύλα φράγματα, καί τινα τεθλασμένα, μεταθέτουσι τὰ ὑδάτινα νήματα πρὸς τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀποφεύγονται οὕτω αἱ διαβρώσεις τῶν ὄχθῶν. Γενικῶς προτιμᾶται ἡ κάθετος θέσις τῶν φραγμάτων, διότι αὕτη παρέχει τὴν μεγαλυτέραν οἰκονομίαν κατασκευῆς αὐτῶν. Παρὰ τοῦτο, ὅταν πρέπῃ νὰ ἔχωμεν μεγαλυτέραν παροχήν, ἢ ὁ ποταμὸς ἔχῃ μέγα πλάτος καὶ τὰ ὕδατα αὐτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα δέον νὰ δώσωμεν ὡρισμένην κατεύθυνσιν, δὲν εἶναι συγκεντρωμένα, ἢ ὅταν συνθῆκαι καλῆς θεμελιώσεως ἐπιβάλλωσι, κατασκευάζουσι φράγματα λοξὰ ἢ τεθλασμένα, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως. Τὰ καμπύλα φράγματα, ἅτινα λαμβάνουσι συνήθως τὴν μορφὴν τόξου κύκλου, παρουσιάζουσι μεγαλυτέραν ἀντοχήν, ἔχουσιν ὅμως ἀνάγκην καλῆς ἐδράσεως καὶ ἀντιστηρίξεως εἰς τὰς ὄχθας, λόγῳ τῶν παραγομένων πλαγίων ἐνθέσεων.

ϛ') Ἀναλόγως τοῦ ἂν τὰ φράγματα ἐμποδίζουν τὴν δίοδον τῶν ὑδάτων μονίμως ἢ καθ' ὡρισμένας μόνον χρονικὰς περιόδους, ἀναλόγως δηλαδὴ τοῦ τρόπου λειτουργίας αὐτῶν, διακρίνονται εἰς *σταθερὰ φράγματα* καὶ εἰς *κινητὰ φράγματα*. Τὰ σταθερὰ φράγματα παρουσιάζουσιν εὐκολωτέραν κατασκευὴν καὶ ἁπλουστέραν συντήρησιν, δημιουργοῦσιν ὅμως πρὸς τ' ἀνάντη δυσμενεῖς συνθήκας καὶ προσχώνονται ταχέως· ἕνεκα τούτου σχεδὸν κατὰ κανόνα κατασκευάζονται σήμερον κινητὰ φράγματα ἐπὶ τῶν ποταμῶν. Ἐπὶ χειμαρρωδῶν ποταμῶν δὲν συνιστῶνται τὰ κινητὰ φράγματα, διότι ὑπάρχουσι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας καθίστανται προβληματικοὶ οἱ χειρισμοὶ αὐτῶν. Μία ἀνωμαλία κατὰ τούτους δύναται, ἂν ἐπέλθῃ εἰς δυσμενῆ περίστασιν, νὰ προξενήσῃ, ὡς συνέβη μὲ τὸ ἐπὶ τοῦ Γλαύκου, παρὰ τὰς Πάτρας, κινητὸν φράγμα, μεγάλας ζημίας, ἐνίοτε δὲ καὶ δυστυχήματα.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ εἴδους καὶ τῆς μορφῆς τῶν φραγμάτων, πρέπει ταῦτα νὰ παρουσιάζωσι τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἁπλουστέραν καὶ οἰκονομικωτέραν κατασκευὴν καὶ συντήρησιν καὶ νὰ εἶναι ἀδιαπέρατα ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Ἐνίοτε κατασκευάζονται καὶ φράγματα διαπερατὰ κατὰ τὸ σῶμα αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει ὅταν ὑπάρχουν μεγάλαι περιοχαὶ ὕδατος, ὁπότε δὲν ἐνδιαφέρουσιν αἱ διαφυγαί, καὶ ἐπίσης ἐνίοτε ὅταν ἐπιβάλλουν τοῦτο εἰδικαὶ συνθῆκαι. Ἡ ἐπίτευξις πάντων τούτων εἶναι εὐκόλως κατορθωτὴ διὰ τῶν σταθερῶν φραγμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως δημιουργοῦσιν, ὡς ἐλέχθη, δυσμενεῖς συνθήκας διὰ τὸν ποταμόν, ἰδία πρὸς τὰ ἀνάντη αὐτοῦ, ὅταν οὗτος ἔχῃ καὶ φερτὰς ὕλας. Αἱ ὕλαι αὗται δύνανται νὰ προσχώσωσι τὸν ποταμὸν πρὸς τὰ ἀνάντη τοῦ φράγματος, καὶ τότε δύναται νὰ δημιουργηθῇ μία διάβρωσις τῆς κοίτης πρὸς τὰ κατάντη. Ἡ κατὰ ταῦτα πρόσχωσις τῆς κοίτης, ἥτις δυνατὸν νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς στέψεως τοῦ φράγματος, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸν πλημμυρισμὸν τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη παροχθίων ἐκτάσεων, καὶ ζημίας ἐπ' αὐτῶν. Ἡ πρὸς τὰ κατάντη διάβρωσις τῆς κοίτης δύναται ν' ἀποβῇ ἐπιζημία δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ φράγμα, τὸ ὁποῖον ὑποσκάπτεται βαθμηδὸν καὶ δύναται ν' ἀνατραπῇ, ἂν δὲν ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα προστασίας αὐτοῦ. Μετὰ τὴν τελείαν πρὸς τὰ ἀνάντη τοῦ φράγματος πρόσχωσιν, αἱ φερταὶ ὕλαι, διερχόμεναι ἄνωθεν τῆς στέψεως τοῦ φράγματος, ἡ ὁποία φθείρεται ἐκ τούτου, ἐπιφέρουσι προσχώσεις τῶν πρὸς τὰ κατάντη αὐτοῦ διαβρωθέντων μερῶν.

Πλὴν τῆς κατὰ τὰ ἄνω ἐπιδράσεως τῶν σταθερῶν φραγμάτων ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ ποταμοῦ, οἱονδήποτε φράγμα ἐπηρεάζει τὰς ἐν γένει συνθήκας τοῦ ρεύματος. Ἡ πρὸς τὰ ἀνάντη ὕψωσις τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ, λόγῳ τῆς κατασκευῆς τοῦ φράγματος, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ πλημμύρας εἰς τὰς πρὸς τὰ ἀνάντη παροχθίους ἐκτάσεις καὶ ὕψωσιν τῆς στάθμης τῶν ὑπογείων ὑδάτων αὐτῶν. Ἡ ὑπερύψωσις τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰ ἀνάντη τοῦ φράγματος προχωρεῖ ἐπ' ἀρκετὸν μῆκος αὐτοῦ ἀποσβεννυμένη βαθμηδόν, κατὰ τὸν νόμον μιᾶς καμπύλης, τῆς καλουμένης καμπύλης ὑπερυψώσεως τῶν ὑδάτων. Ἐὰν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχωσι διάφοροι ὑδροδυναμικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἡ κατὰ τὰ ἄνω ὑπερύψωσις τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ δύναται ν' ἀποβῇ ἐπιζημία εἰς τὰς πρὸ τοῦ σημείου ἀπο-

Digitized by Google

σβέσεως τῆς ὑπερυψώσεως ταύτης ἐγκαταστάσεις, ὡς μειοῦσα τὸ ὕψος τῆς πτώσεως τῶν ἐγκαταστάσεως τούτων, ἤτοι τὴν ὑψομετρικὴν διαφορὰν τῆς πρὸς τὰ ἀνάντη καὶ τὰ κατάντη τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων στάθμης τῶν ὑδάτων. Ἡ πρὸς τὰ ἀνάντη φράγματός τινος ὑπερύψωσις τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων τοῦ ῥεύματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ φράγματος, τὸ μῆκος αὐτοῦ καὶ τὴν παροχὴν τοῦ ποταμοῦ. Ἀναλόγως τῶν ὑδρολογικῶν συνθηκῶν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τοῦ φράγματος θὰ καθορισθῇ τὸ ὕψος αὐτοῦ, λαμβανομένης πάντως ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν θ' ἀσκήσῃ τοῦτο ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ ῥεύματος.

2) *Μελέτη τῶν φραγμάτων*. Πάσης κατασκευῆς φράγματος δέον νὰ προηγῆται ἡ προσεκτικὴ καὶ λεπτομερὴς μελέτη αὐτοῦ. Κατὰ τὴν μελέτην ταύτην θὰ ἀναζητηθῇ ἡ κατάλληλος θέσις διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ φράγματος, ἀναλόγως τῆς σημασίας καὶ τοῦ σκοποῦ τούτου. Ἀπαιτεῖται ἐπίσης ἓν ἀκριβὲς τοπογραφικὸν διάγραμμα, ὑπὸ μεγάλην σχετικῶς κλίμακα, ἐπὶ πλέον δὲ πλήρης κατὰ τὸ δυνατὸν γνῶσις τῶν ὑδρολογικῶν συνθηκῶν τοῦ ποταμοῦ. Πλὴν τούτων, θὰ ἐρευνηθῇ προσεκτικῶς τὸ ἔδαφος θεμελιώσεως τοῦ φράγματος, καὶ δὴ τόσον ἐπιμελέστερον, ὅσον τὸ φράγμα εἶναι σημαντικώτερον καὶ σπουδαιότερον, καὶ ἀκόμη θὰ μελετηθῇ ἡ ἐπίδρασις, ἣν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ φράγμα ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ ποταμοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν των προηγουμένως ἀναφερθεισῶν δυσαρέστων συνεπειῶν. Ἡ ἔρευνα πάντων τούτων θὰ μᾶς κανονίσῃ τὸ ὕψος ποῦ πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὸ φράγμα καὶ τὴν ἐν γένει διάταξιν αὐτοῦ, ἥτις ἐπηρεάζεται καὶ ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν ὑδάτων, ἅτινα θὰ ἐπιτρέψῃ τοῦτο νὰ διέλθωσιν, ἀπὸ τὴν παροχὴν δηλαδὴ τοῦ φράγματος. Ἡ παροχὴ ἑνὸς φράγματος, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὑπὲρ τὴν στέψιν αὐτοῦ ὕψος τοῦ ὕδατος, ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς στέψεως αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν ταχύτητα τοῦ ὕδατος πρὸς τὰ ἀνάντη τοῦ φράγματος, τὴν ταχύτητα προσπελάσεως δηλαδή, καὶ ἀπὸ τὴν μορφὴν τοῦ φράγματος, ἡ ὁποία ἐπηρεάζει τὴν ἐκροὴν αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω στοιχείων ὑπάρχει ἐλευθερία μεταβολῆς κυρίως ὡς πρὸς τὸ μῆκος τοῦ φράγματος, καὶ ἐπίσης, ἀλλ' ὄχι πάντοτε, ὡς πρὸς τὴν μορφὴν αὐτοῦ. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἐπηρεάζεται πολὺ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν διαθεσίμων ὑλικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ θὰ κατασκευασθῇ τὸ φράγμα, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἐλευθερία μεταβολῆς τῆς διατομῆς τοῦ φράγματος.

Ἡ παροχὴ τῶν φραγμάτων ὑπολογίζεται διὰ τύπων διαφόρων. Οἱ γενικοὶ τύποι ὑπολογισμοῦ τῆς παροχῆς τούτων εἶναι: Διὰ ἐλεύθερα καθολικὰ φράγματα, καθέτως πρὸς τὴν φορὰν τοῦ ῥεύματος τοποθετημένα:

$$Q = \frac{2}{3}\mu . \beta \sqrt{2g}\,[(h+k)^{3/2} - k^{3/2}]$$

Διὰ βεβυθισμένα καθολικὰ φράγματα, ὁμοίως ὡς ἄνω τοποθετημένα:

$$Q = \frac{2}{3}\mu_1 \beta \sqrt{2g}\,[(h+k)^{3/2} - k^{3/2}] + \mu_2 (h_1 - h) \sqrt{2g}\,\sqrt{h+k}$$

ἔνθα μ, μ_1 καὶ μ_2 ἐμπειρικοὶ συντελεσταὶ καλούμενοι *συντελεσταὶ ἐκροῆς* καὶ ἐξαρτώμενοι ἀπὸ τὴν μορφὴν τοῦ φράγματος, β τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ, g ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς βαρύτητος, h τὸ ὕψος τῆς πρὸς τὰ ἀνάντη στάθμης τῶν ὑδάτων ὑπὲρ τὴν στέψιν τοῦ φράγματος, h_1 τὸ ὕψος τῆς πρὸς τὰ κατάντη στάθμης τῶν ὑδάτων ὑπὲρ τὴν στέψιν τοῦ φράγματος καὶ $k = \frac{v_0^2}{2g}$, ὅπου v_0 ἡ ἀρχικὴ ταχύτης ἢ ταχύτης προσπελάσεως. Ὁ συντελεστὴς k, ὅταν λαμβάνῃ πολὺ μικρὰς τιμάς, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Διὰ λοξὰ φράγματα ἰσχύουσιν οἱ αὐτοὶ τύποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως τὰ μεγέθη v_0 καὶ β, θὰ ἀντικατασταθῶσι διὰ τῶν μεγεθῶν v_0 συν α καὶ $\frac{\beta}{\text{συν}\,\alpha}$, ἔνθα α ἡ ἐν κατόψει γωνία κλίσεως τοῦ φράγματος ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ῥεύματος. Διὰ τὰ παράλληλα φράγματα μικροῦ μήκους θὰ χρησιμοποιηθῶσιν οἱ αὐτοὶ τυποι, καὶ θὰ τεθῇ εἰς αὐτοὺς $k = 0$, διότι εἰς ταῦτα εἶναι $v_0 = 0$ διὰ ταῦτα. Δι' ἀτελῆ φράγματα οἱ τύποι γίνονται συνθετώτεροι καὶ ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ μία ἢ καὶ αἱ δύο στάθμαι τῶν ὑδάτων εὑρίσκωνται ὑπὲρ ἢ ὑπεράνω τῆς στέψεως τοῦ φράγματος. Οἱ συντελεσταὶ μ, μ_1 καὶ μ_2 ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ στέψις εἶναι αἰχμηρὰ ἢ παρουσιάζῃ χεῖλος στρογγυλευμένον καὶ ἀπὸ διαφόρους ἄλλους παράγοντας. Τὸ μέγεθος αὐτῶν μεταβάλλεται ἀπὸ 0,54 ἕως 0,85 συνήθως. Ἐὰν ἡ ἐκροὴ τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη ὑδάτων γίνεται οὐχὶ διὰ τῆς στέψεως τοῦ φράγματος, ἀλλὰ διὰ καταλλήλων θυρῶν εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἡ παροχὴ τούτου ὑπολογίζεται ὡς ἐκροὴ δι' ὀπῶν δοχείων. Ἡ παροχὴ αὐτὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν ἡ θυρίς ἐξόδου τῶν ὑδάτων εὑρίσκεται ὁλόκληρος ἢ ἐν μέρει ὑπὸ ἢ ὑπὸ τὴν πρὸς τὰ κατάντη στάθμην τῶν ὑδάτων, ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ ἀνάντη στάθμης τῶν ὑδάτων, ἀπὸ τὸ σχῆμά της καὶ πλείστους ἄλλους παράγοντας.

Διὰ τὸν ἐν τῇ πράξει ὑπολογισμὸν τῶν παροχῶν τῶν φραγμάτων δὲν χρησιμοποιοῦνται οἱ κατὰ τὰ ἀνωτέρω γενικοὶ τύποι, ἀλλὰ πειραματικοὶ τοιοῦτοι. Οἱ τύποι οὗτοι εἶναι πάμπολλοι, καὶ ὑπάρχουσι διάφοροι τοιοῦτοι διὰ τὰς διαφόρους περιπτώσεις καὶ μορφὰς φραγμάτων. Οἱ δώσαντες τοὺς τύπους τούτους κατασκευασταὶ παρέχουσι καὶ τὰς ἐκ τῆς πείρας αὐτῶν εὑρεθείσας δι' ἑκάστην περίπτωσιν τιμὰς τῶν διαφόρων συντελεστῶν, οἵτινες ὑπεισέρχονται εἰς τοὺς διδομένους παρὰ τούτων τύπους.

Μετὰ τὸν καθορισμὸν τῆς παροχῆς καὶ τῆς διατάξεως κατόπιν τοῦ φράγματος δέον νὰ γίνῃ ὁ ὑπολογισμὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ φράγματος, ἵνα τοῦτο κατασκευασθῇ μὲ τὰς ἀναγκαιούσας διαστάσεις καὶ ἀποφευχθῇ ὁ κίνδυνος τῆς ἀνατροπῆς του ἢ τῆς ὀλισθήσεως αὐτοῦ. Ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος θὰ γίνῃ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐπὶ τοῦ φράγματος ἐνεργουσῶν δυνάμεων, ἤτοι τοῦ ἰδίου βάρους αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐξασκουμένης πιέσεως. Ἡ τελευταία αὕτη πίεσις ἐνεργεῖ καθέτως ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τοῦ φράγματος καὶ εἶναι ὁριζοντία διὰ κατακόρυφον ἐσωτερικὴν παρειάν. Τὸ μέγεθος αὐτῆς καθορίζεται εὐκόλως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ κατανομὴ τῆς ὁριζοντίας συνιστώσης τῆς ὠθήσεως τοῦ ὕδατος γίνεται κατὰ τὸν νόμον ἑνὸς κατακορύφου τριγώνου, ἔχοντος κορυφὴν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν τοῦ πρὸς τὰ ἀνάντη ὕδατος καὶ βάσιν κατὰ τὸ βαθύτερον σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς, ἴσην πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου τούτου ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ πρὸς τὰ ἀνάντη ὕδατος, πολλαπλασιαζομένην ἐπὶ τὸ εἰδικὸν βάρος τοῦ ὕδατος. Κατὰ ταῦτα ἡ ὁριζοντία συνιστῶσα τῆς ὠθήσεως εἴς τι σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ φράγματος, κείμενον εἰς βάθος t ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας στάθμης τοῦ ὕδατος πρὸς τὰ ἀνάντη, θὰ ἰσοῦται μὲ $H' = \gamma t$, καὶ ἡ ὁλικὴ ἐπί τινος παραλλήλου πρὸς τὴν στέψιν λωρίδος τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τοῦ φράγματος ὁριζοντία συνιστῶσα τῆς ὠθήσεως θὰ εὑρίσκεται ὑπὸ τοῦ γινομένου $H = \varepsilon (t_1 - t)\gamma$, ἔνθα ε τὸ μῆκος τῆς ὑπ' ὄψιν λωρίδος, t_1 καὶ t αἱ ἀποστάσεις τῆς κατωτέρας καὶ ἀνωτέρας πλευρᾶς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας στάθμης τοῦ πρὸς τὰ ἀνάντη ὕδατος. Ἡ εὕρεσις τῆς ὁλικῆς ἑκάστοτε ὠθήσεως εἶναι εὔκολος, ὅταν εἶναι γνωστὴ ἡ ὁριζοντία συνιστῶσα αὐτῆς. Τὸ σημεῖον ἐφαρμογῆς τῆς ὠθήσεως ταύτης θὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν ὁριζοντίαν ἐκ τοῦ κέντρου βάρους τοῦ ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἐξεταζομένην ἐπιφάνειαν τμήματος τοῦ διαγράμματος κατανομῆς τῶν ὁριζοντίων ὠθήσεων.

Μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν παρὰ τοῦ ὕδατος ἐπιφερομένων ὠθήσεων καὶ τὸν καθορισμὸν τοῦ βάρους ἑκάστου τῶν τμημάτων τῆς διατομῆς τοῦ φράγματος, θὰ γίνῃ σύνθεσις τῶν δυνάμεων τούτων, καὶ πρέπει ἡ ἑκάστοτε εὑρισκομένη συνισταμένη αὐτῶν νὰ διέρχεται διὰ τοῦ *πυρῆνος* πάντοτε τῆς διατομῆς. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπαιτεῖται καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν κατὰ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ φράγματος, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἤκει ὅπως ἡ συνισταμένη εὑρίσκεται πάντοτε ἐντὸς τῆς διατομῆς τοῦ φράγματος, κυρίως ὅμως πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας τάσεων ἐλκυσμοῦ εἰς τὸ σῶμα τοῦ φράγματος. Ὁ κατὰ τὸν ἄνω τρόπον ὑπολογισμὸς ἐφαρμόζεται διὰ τὰ φράγματα, τῶν ὁποίων τὸ σῶμα ἑδράζεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ σταθερὰ φράγματα. Τὰ κινητὰ φράγματα ὑπόκεινται πολλάκις καὶ εἰς κάμψιν, καὶ θὰ γίνῃ ὁ ἀνάλογος ἑκάστοτε ὑπολογισμὸς αὐτῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὀλισθήσεως τοῦ φράγματος, δέον νὰ ληφθῶσι μέτρα διὰ τὸν ἀσφαλῆ ἐντοιχισμὸν αὐτοῦ εἰς τὰς ὄχθας καὶ τὴν ὕπαρξιν μεγάλης συναφείας μὲ τὴν κοίτην. Ἡ τελευταία αὕτη αὐξάνεται πολλάκις δι' ἐπίτηδες κατασκευαζομένων ἀναβαθμῶν καὶ εἰδικῶν ἐσοχῶν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Ὅταν ὁ ποταμὸς ἔχῃ φερτὰς ὕλας, θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν πιθανὴ αὔξησις τοῦ εἰδικοῦ βάρους γ τοῦ ὠθοῦντος ὄγκου, ἐπίσης δέ, κυρίως διὰ τὴν περίπτωσιν μικροῦ ὄγκου τοῦ σώματος τοῦ φράγματος, αἱ πιθαναὶ δυναμικαὶ ἐπενέργειαι καὶ κρούσεις ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὑπάρξεως φερτῶν ὑλῶν θὰ προβλεφθῶσι καὶ δίοδοι αὐτῶν, ὅταν θέλωμεν ν' ἀπορρίψωμεν τὴν πρὸς τὰ ἀνάντη πρόσχωσιν τοῦ φράγματος. Ἐπίσης ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ τοῦ φράγματος καὶ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν αὐτοῦ, θὰ προβλεφθῶσι κατὰ τὴν μελέτην του δίοδοι διὰ τὴν ναυσιπλοΐαν, ἂν γίνεται τοιαύτη διὰ τοῦ ποταμοῦ, δίοδοι ξυλείας, ἂν δὲν ὑπάρχουν αἱ προηγούμεναι δίοδοι, γίνεται ὅμως μεταφορὰ ξυλείας διὰ τοῦ ποταμοῦ, δίοδοι τῶν ἰχθύων, ἂν ὁ ποταμὸς εἶναι ἰχθυοτρόφος, ἐκχειλιστῆρες ἢ σίφωνες, ὅταν δὲν θέλωμεν νὰ ὑπερβῇ τὸ πρὸς τὰ ἀνάντη ὕδωρ ὡρισμένην στάθμην κ.λ.π.

3) *Κατασκευὴ τῶν φραγμάτων*. Κάθε φράγμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν θεμελίωσιν ἢ τὴν ὑποδομήν αὐτοῦ, ἀπὸ τὸ κύριον σῶμα αὐτοῦ, ἀπὸ τοὺς πτερυγοτοίχους καὶ τὰ βάθρα του (ἀκρόβαθρα καὶ μεσόβαθρα διὰ τὰ κινητά), ἀπὸ τὴν κλίνην ἐπὶ τῆς ὁποίας προσκρούει τὸ πῖπτον ὕδωρ, ἀπὸ τὰς εἰδικὰς ἐγκαταστάσεις αὐτοῦ, ὁποῖαι εἶναι αἱ δίοδοι φερτῶν ὑλῶν, ἰχθύων, ξυλείας κ. λ. π., καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις διὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὕδατος εἰς τὴν ἀποχετευτικὴν διώρυγα, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει τοιαύτη.

Εἰς πᾶν φράγμα πρέπει ἡ θεμελίωσις νὰ εἶναι ἐπιμελῶς κατεσκευασμένη καὶ νὰ φθάνῃ μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους. Ὁσάκις τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, πρέπει νὰ ληφθῶσι μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν ὑποσκαφῶν καὶ παρασύρσεως τοῦ φράγματος παρὰ τῶν ὑπογείων ὑδάτων. Θὰ προσπαθήσωμεν κατ' ἀρχὴν νὰ προχωρήσωμεν ἕνα προφυλακτήριον τοῖχον τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἢ ἔστω καὶ ἁπλῶς προχωροῦντα εἰς ἀρκετὸν βάθος. Ὁ τοῖχος οὗτος γίνεται πρὸς τ' ἀνάντη συνήθως. Ἐνίοτε κατασκευάζουν ξυλίνας πορείας ἢ παρειάς, ἐκ πασσαλοσανίδων Larsen. Τὰ τοιχώματα ταῦτα ἐμποδίζουσι τὴν κίνησιν τῶν ὑπογείων ὑδάτων ὑπὸ τὸ φράγμα. Ὁσάκις νομίζομεν ὅτι τὰ τοιχώματα δὲν θὰ δώσουν ἀρκετὴν ἀσφάλειαν, κατασκευάζομεν τὴν βάσιν τοῦ φράγματος μὲ μέγα μῆκος. Ἂν τὸ ἔδαφος δὲν ἀντέχῃ, θὰ καταφύγωμεν εἰς τὰς ἐνδεικνυομένας ἑκάστοτε μεθόδους θεμελιώσεως. Ἐπίσης θὰ γίνῃ, ὡς ἔχει ἤδη λεχθῇ, ἀσφαλὴς ἐντοίχισις τοῦ φράγματος εἰς τὰς ὄχθας, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διαβρώσεως αὐτῶν καὶ ἐκφυγῆς ἐκεῖθεν τοῦ ῥεύματος. Χάριν τῆς προασπίσεως ἀκριβῶς τῶν ὄχθων ἀπὸ τοῦ τοιούτου κινδύνου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλυτέραν καθοδήγησιν τῶν ὑδάτων πρὸς τὸ φράγμα, κατασκευάζονται οἱ πτερυγότοιχοι. Ἡ κατασκευὴ τῆς κλίνης ἀποβλέπει εἰς τὴν προφύλαξιν τοῦ φράγματος ἐξ ὑποσκαφῆς, ἥτις δύναται νὰ γίνῃ ἐκ τῆς διαβρώσεως τῆς κοίτης ὑπὸ τῶν πιπτόντων ὑδάτων. Πᾶσαι αἱ κατασκευαὶ δέον ν' ἀντέχωσιν εἰς τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐνεργούσας δυνάμεις, ἤτοι εἰς τὸ βάρος αὐτῶν, τὰς ὠθήσεις τοῦ ὕδατος, αἵτινες θεωροῦνται ἐξικνούμεναι μέχρι τῶν θεμελίων καὶ εἰς τὰς κρούσεις ἐκ τῶν τυχὸν ὑπαρχουσῶν φερτῶν ὑλῶν. Αἱ ἐκ τοῦ ὕδατος κρούσεις παραλείπονται συνήθως. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω θὰ ληφθῶσι κατὰ τὴν κατασκευὴν μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὡς προανεφέρθη γινομένης προσχώσεως τῆς κοίτης πρὸς τὰ ἀνάντη, ἰδίᾳ διὰ τὰ σταθερὰ φράγματα, καὶ θὰ φροντίσωμεν ὅπως διατηρῆται τοὐλάχιστον ἐλεύθερα πάντοτε ἡ εἴσοδος τῆς ἀποχετευτικῆς διώρυγος, ἡ ὁποία θὰ καθοδηγήσῃ τὰ ὄπισθεν τοῦ φράγματος συγκεντρούμενα ὕδατα πρὸς τὰς ὑδροδυναμικὰς ἐγκαταστάσεις, ἢ ὅπου ἄλλου πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῶσι.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν φραγμάτων χρησιμοποιοῦνται πάντα σχεδὸν τὰ δομήσιμα ὑλικά. Ἐκ τούτων προτιμῶνται κυρίως τὰ ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν εὑρισκόμενα, ὡς παρέχοντα τὰς οἰκονομικωτέρας κατασκευάς, εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως κατασκευῆς κινητῶν φραγμάτων προστρέχουσι συνήθως εἰς τὸν σίδηρον. Τὰ κυρίως χρησιμοποιούμενα ὑλικὰ θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἀμέσως κατωτέρω περιγραφὴν τῶν κυριωτέρων μορφῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς κλίνης τῶν φραγμάτων, ὅπου ἐξετάζονται χωριστὰ τὰ ἀφορῶντα τὰ σταθερὰ φράγματα, ἀπὸ τὰ κινητά.

Κύριον σῶμα καὶ κλίνη. Α) *Σταθερὰ φράγματα*. Τὸ σῶμα τῶν σταθερῶν φραγμάτων κατασκευάζεται μὲ παρειὰς κατακορύφους ἢ κεκλιμένας, εὐθυγράφους ἢ καμπύλας. Συνήθως διὰ τὰ μικρὰ φράγματα ἐφαρμόζονται αἱ κατακόρυφοι παρειαὶ καὶ διὰ τὰ μεγάλα αἱ καμπύλαι. Ἡ στέψις τῶν φραγμάτων γίνεται κεκλιμένη συνήθως, διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ δίοδος τῶν ἐπιπλεουσῶν φερτῶν ὑλῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν διαβρώσεως τῆς κοίτης εἶναι ἀπαραίτητος ἡ κατασκευὴ κλίνης δυναμένης νὰ περιλάβῃ στρῶμα ὕδατος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀμβλύνῃ τὴν ἐπ' αὐτῆς κροῦσιν τοῦ πίπτοντος ὕδατος. Τὸ μῆκος τῆς κλίνης ποικίλλει ἀπὸ τοῦ διπλασίου μέχρι τοῦ τετραπλασίου τοῦ ὕψους τοῦ φράγματος, τὸ πλάτος δὲ αὐτῆς εἶναι τοὐλάχιστον ἴσον πρὸς τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ καὶ δύναται νὰ φθάσῃ ἐνίοτε τὸ τριπλάσιον αὐτοῦ, ἂν γίνῃ μερικὴ διαπλάτυνσις τῆς κοίτης πρὸς τὰ κατάντη τοῦ φράγματος. Τὸ πάχος τῆς κλίνης γίνεται συνήθως μεγαλύτερον τοῦ ἑνὸς μέτρου, δυνάμενον νὰ φθάσῃ ἐνίοτε τὸ ἥμισυ τοῦ ἐλευθέρου ὕψους τοῦ φράγματος, ὅπερ ὅμως εἶναι λίαν ὑπερβολικόν. Τὸ βάθος τοῦ ἀνακουφιστικοῦ στρώματος ὕδατος, ὅπερ δύναται νὰ περιλάβῃ ἡ κλίνη, γίνεται συνήθως ἴσον πρὸς τὸ ὑπὲρ τὴν στέψιν τοῦ φράγματος ὕψος τοῦ ὕδατος.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν σταθερῶν φραγμάτων χρησιμοποιοῦνται κυρίως χώματα, ξυλεία, λίθοι καὶ σκυροκονίαμα ἁπλοῦν καὶ ὡπλισμένον. Τὰ ὑλικὰ ταῦτα χρησιμοποιοῦνται εἴτε μόνα εἴτε ἐν συνδυασμῷ μετ' ἀλλήλων.

Τὰ *χωμάτινα φράγματα* χρησιμοποιοῦνται συνήθως μόνον διὰ προχείρους ἐργασίας καὶ πολὺ μικρὰ ὕψη. Διὰ τὴν κατασκευὴν των χρησιμοποιοῦνται παντὸς εἴδους γαῖαι, διὰ νὰ καταστῶσιν ὅμως ἀδιαπέρατα ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐπικαλύπτονται πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὕδατος διὰ παχέος στρώματος ἀργίλλου, ὅταν δὲν ἀποτελοῦνται ἐκ τοιαύτης. Συ-

Digitized by Google

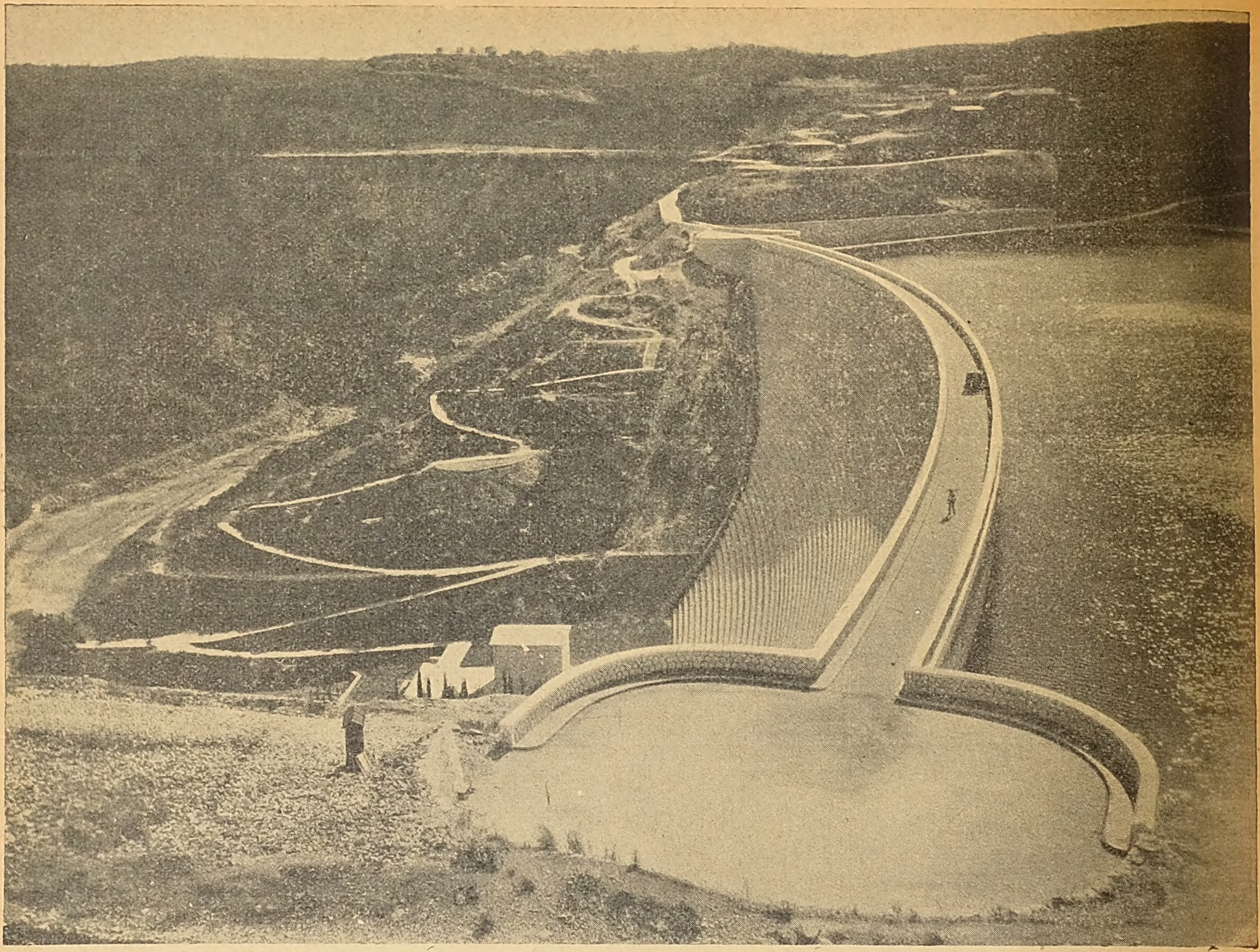

Τὸ φράγμα Μαραθῶνος, διὰ τοῦ ὁποίου σχηματίζεται ἡ πρὸς ὕδρευσιν τῶν Ἀθηνῶν χρησιμοποιουμένη τεχνητὴ λίμνη.

Φράγμα ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ Αἴγιον ἐκβάλλοντος Σελινοῦντος.

Digitized by Google

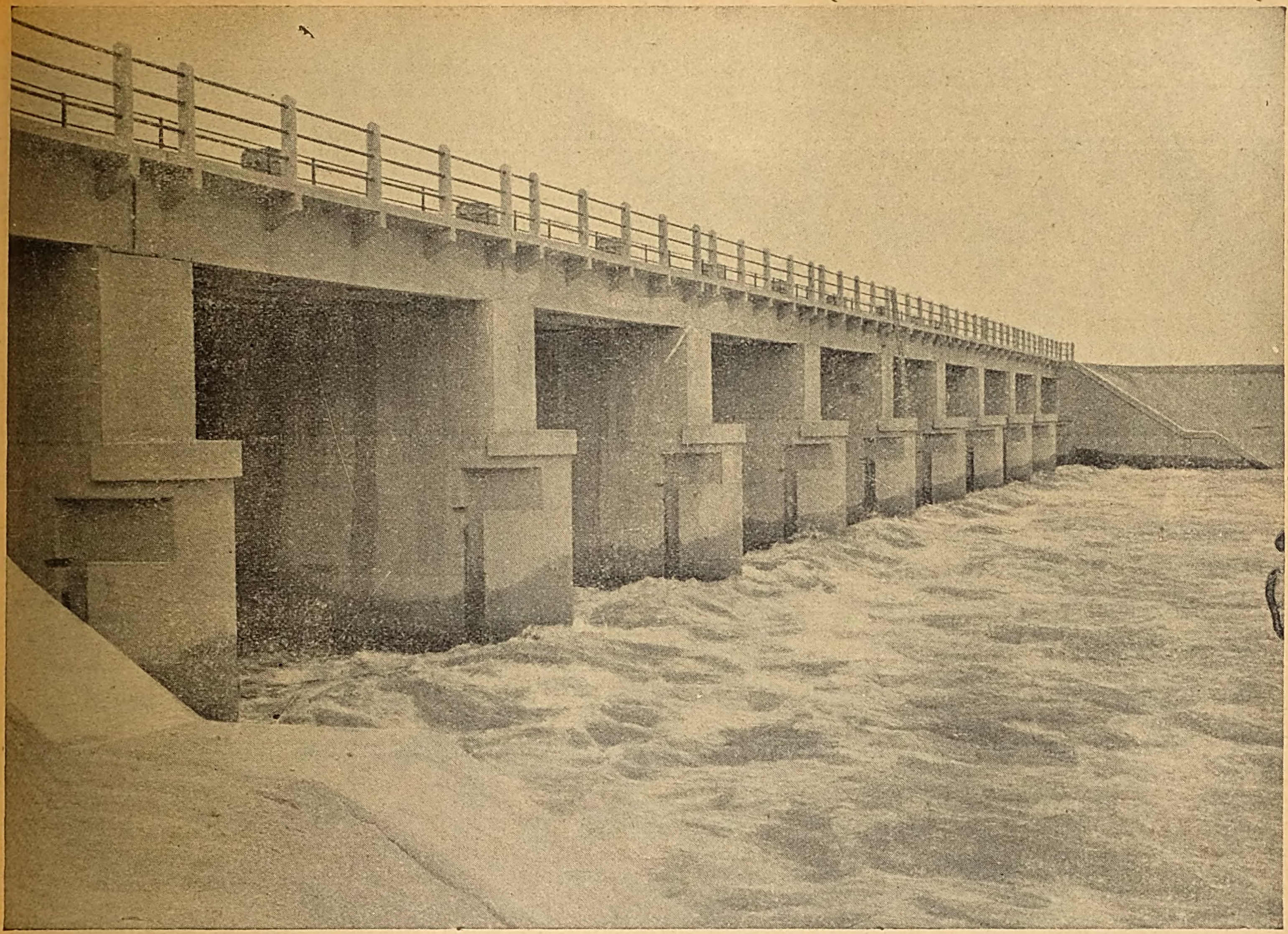

Φράγμα ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος παρὰ τὴν Κερκίνην, μὲ ὅλας τὰς κινητὰς θύρας αὐτοῦ ἀνοικτάς.

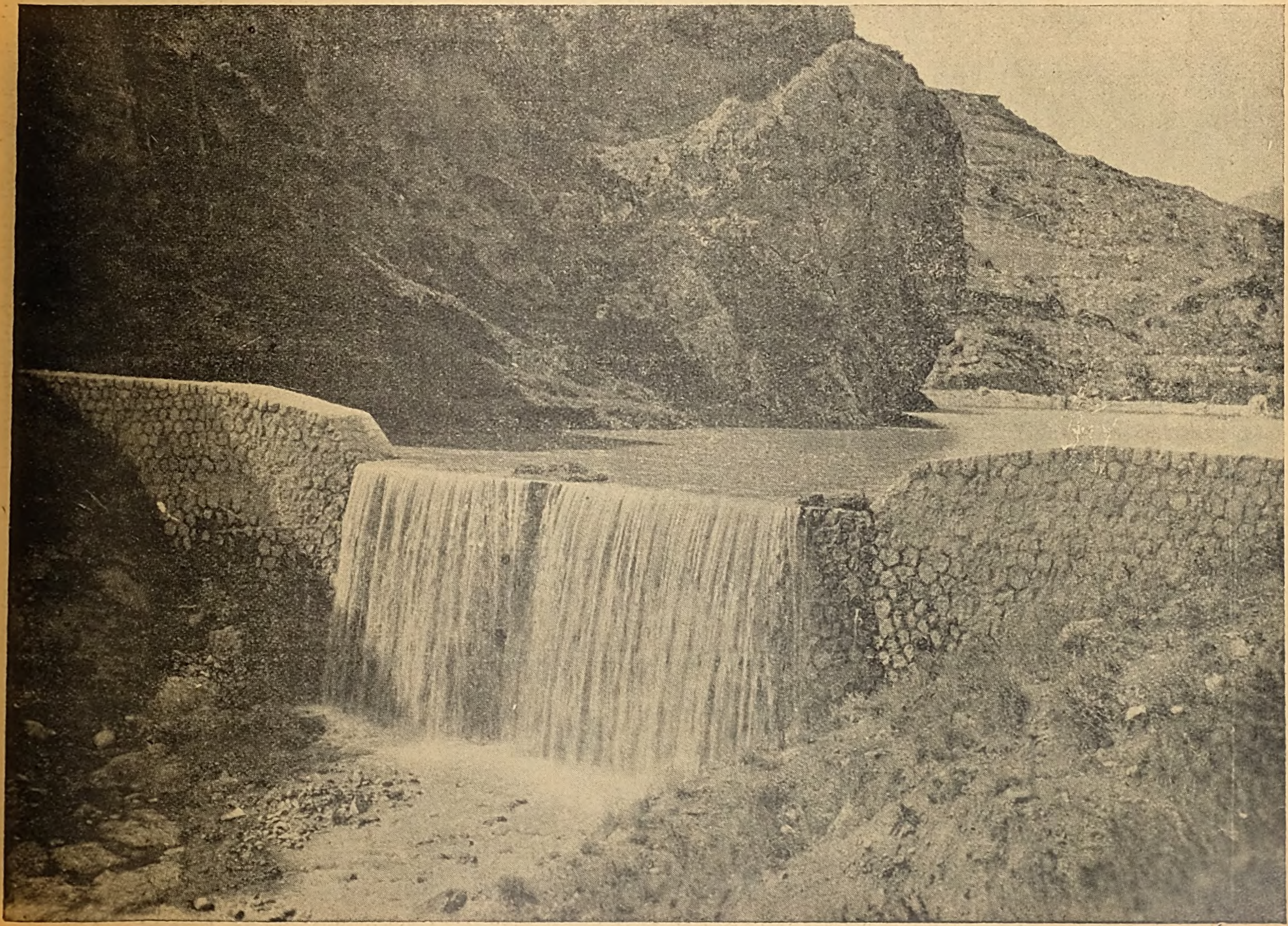

Σταθερὸν φράγμα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Στρυμόνος πρὸς ἐλάττωσιν τῆς κλίσεως τῆς κοίτης ἐκ τῆς πρὸς τ' ἀνάντη αὐτοῦ προσχώσεως καὶ ἀνακοπὴν ἐκ τούτου τῆς ὁρμητικότητος τῶν ὑδάτων τοῦ ρεύματος.

Digitized by Google

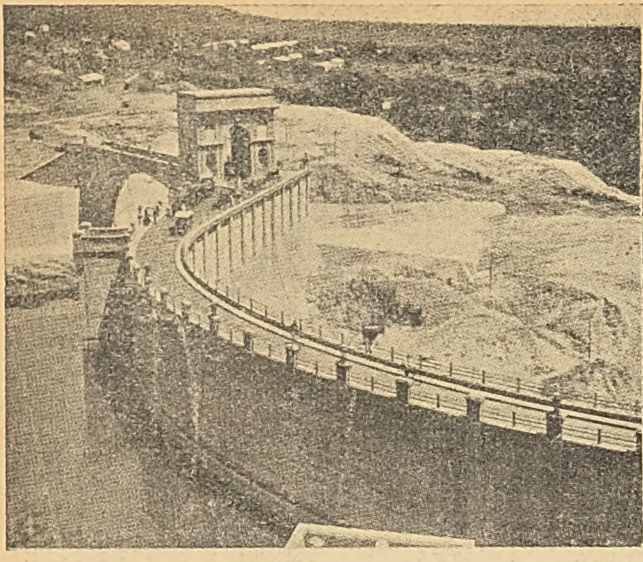
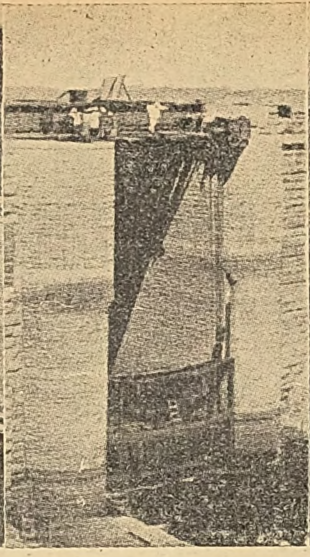
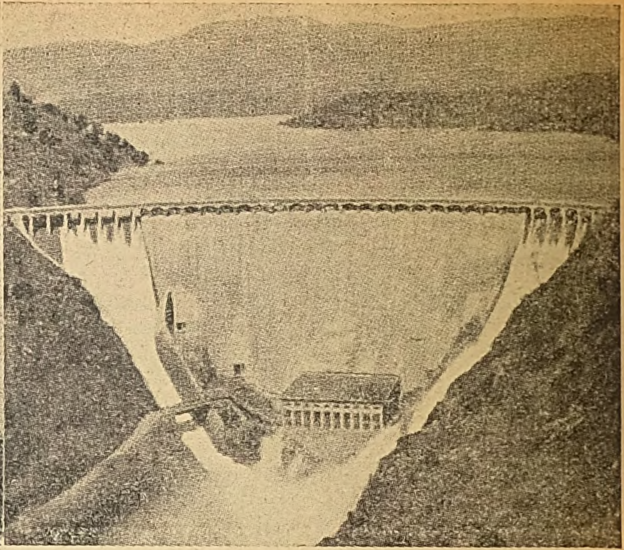

1) Τὸ φράγμα τῆς Πραιτωρίας ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ. 2) Φράγμα ἐπὶ τοῦ Νείλου ἐν Ἀσσουὰν τῆς Αἰγύπτου. 3) Φράγμα ἐν Καλιφορνίᾳ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς.

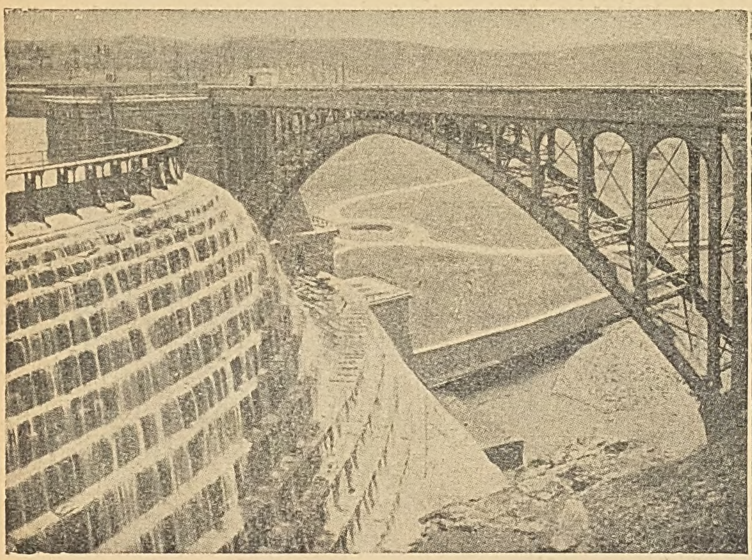
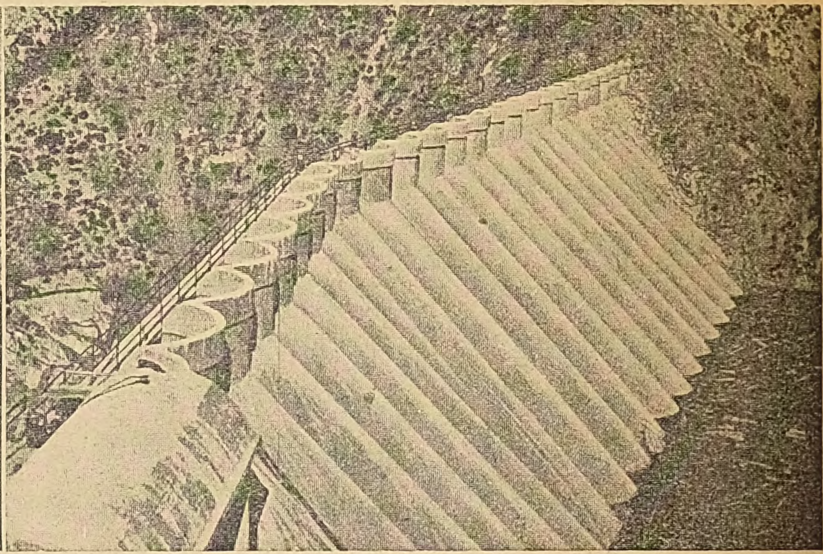

1) Φράγμα πρὸς ὕδρευσιν τῆς Νέας Ὑόρκης. 2) Φράγμα διὰ θόλων παρὰ τὸ Λὸς Ἄντζελες ἐν Καλιφορνίᾳ.

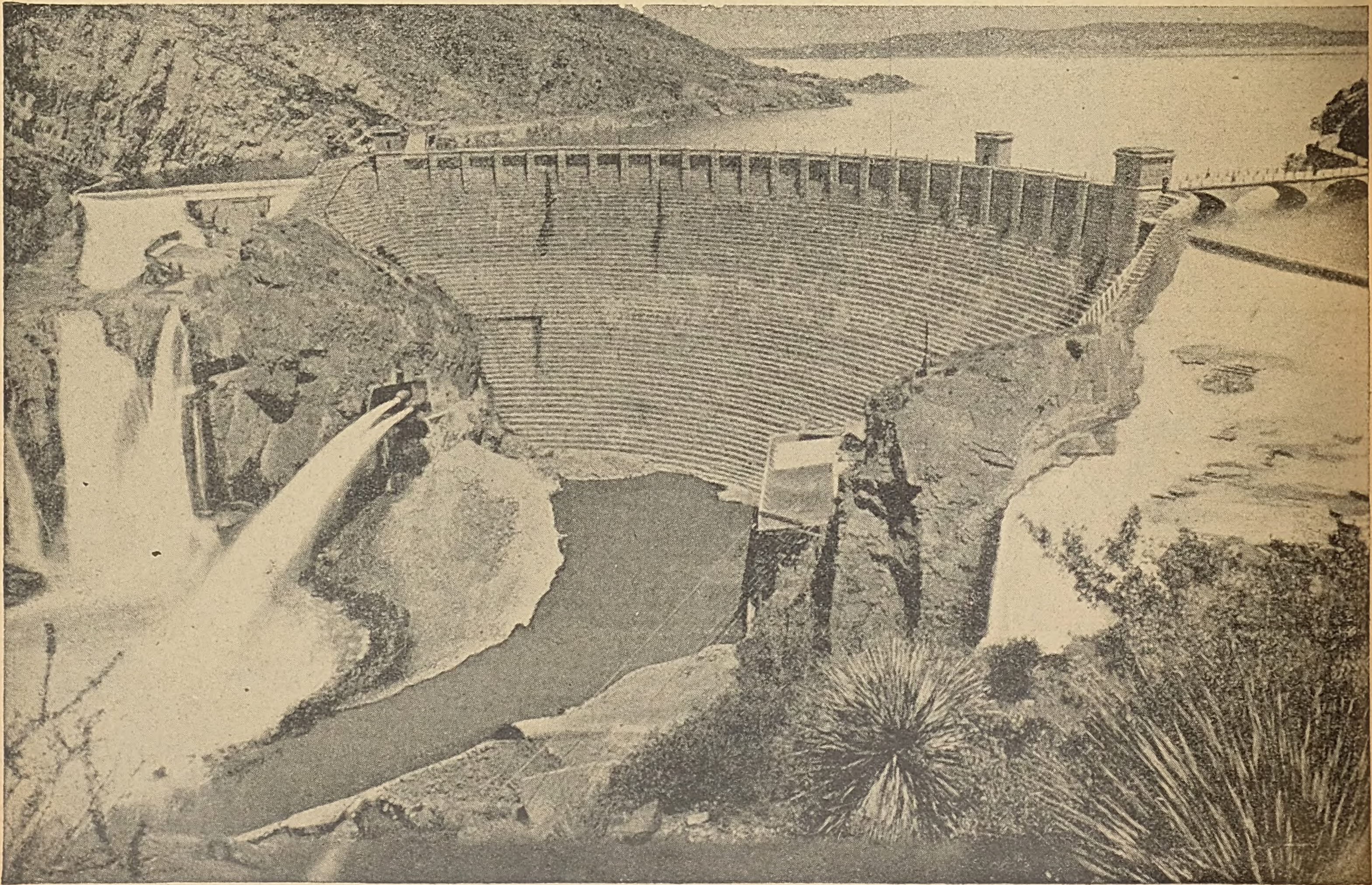

Τὸ φράγμα Ρούσβελτ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἁλμυροῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἀριζόνα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Digitized by Google

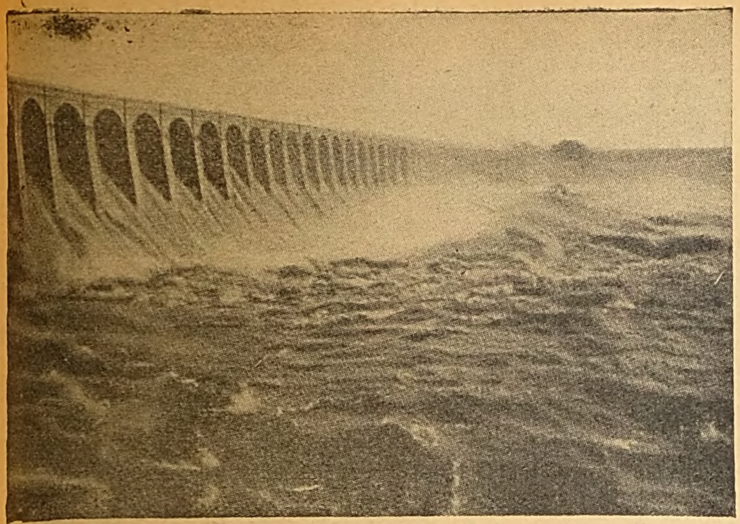

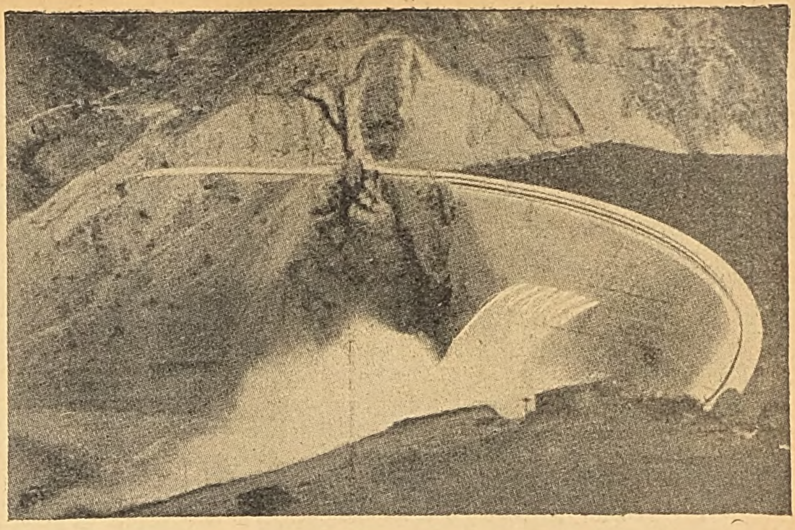

1) Τὸ φράγμα Οὐΐλσων ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τένεσση τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. 2) Κυρτὸν φράγμα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπόϊζ ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἄϊνταχο τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς.

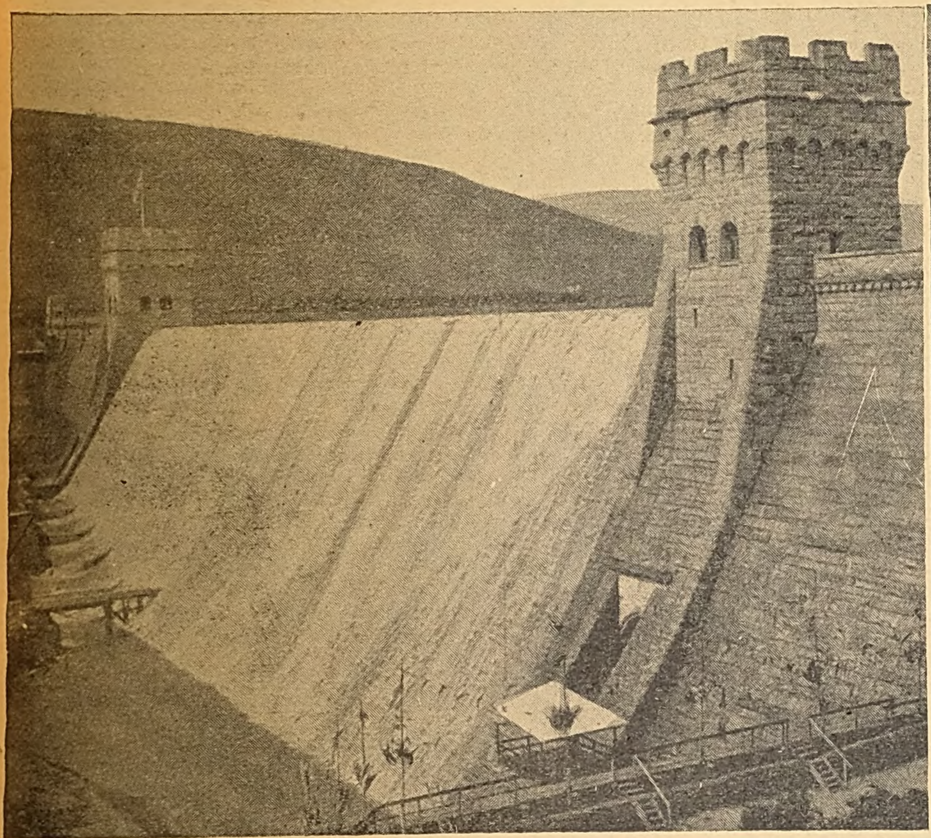

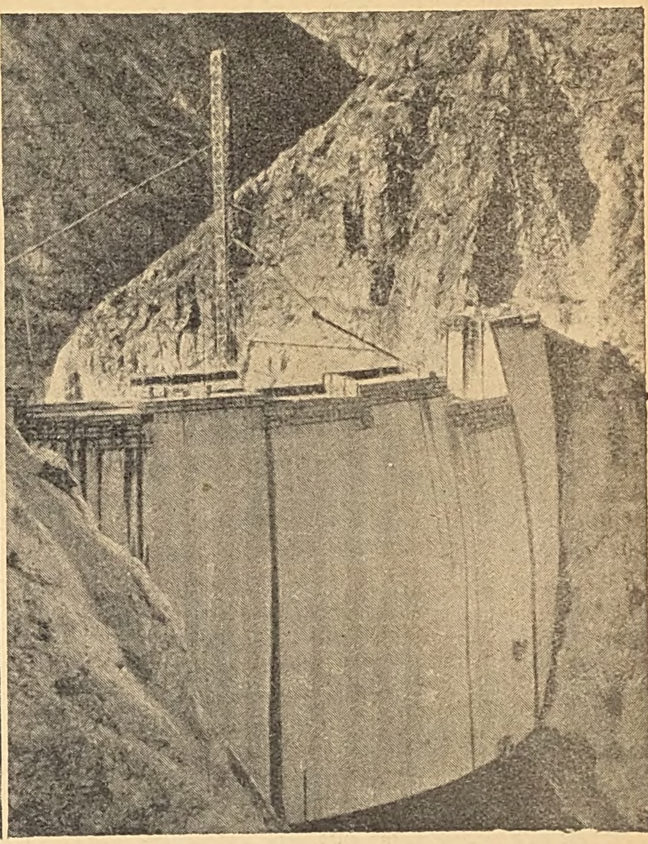

1) Τὸ κοιλαδόφραγμα Χόουντεν ἐν Ντέρβεντ τῆς Ἀγγλίας. 2) Καμπύλον φράγμα ὑπὸ κατασκευήν.

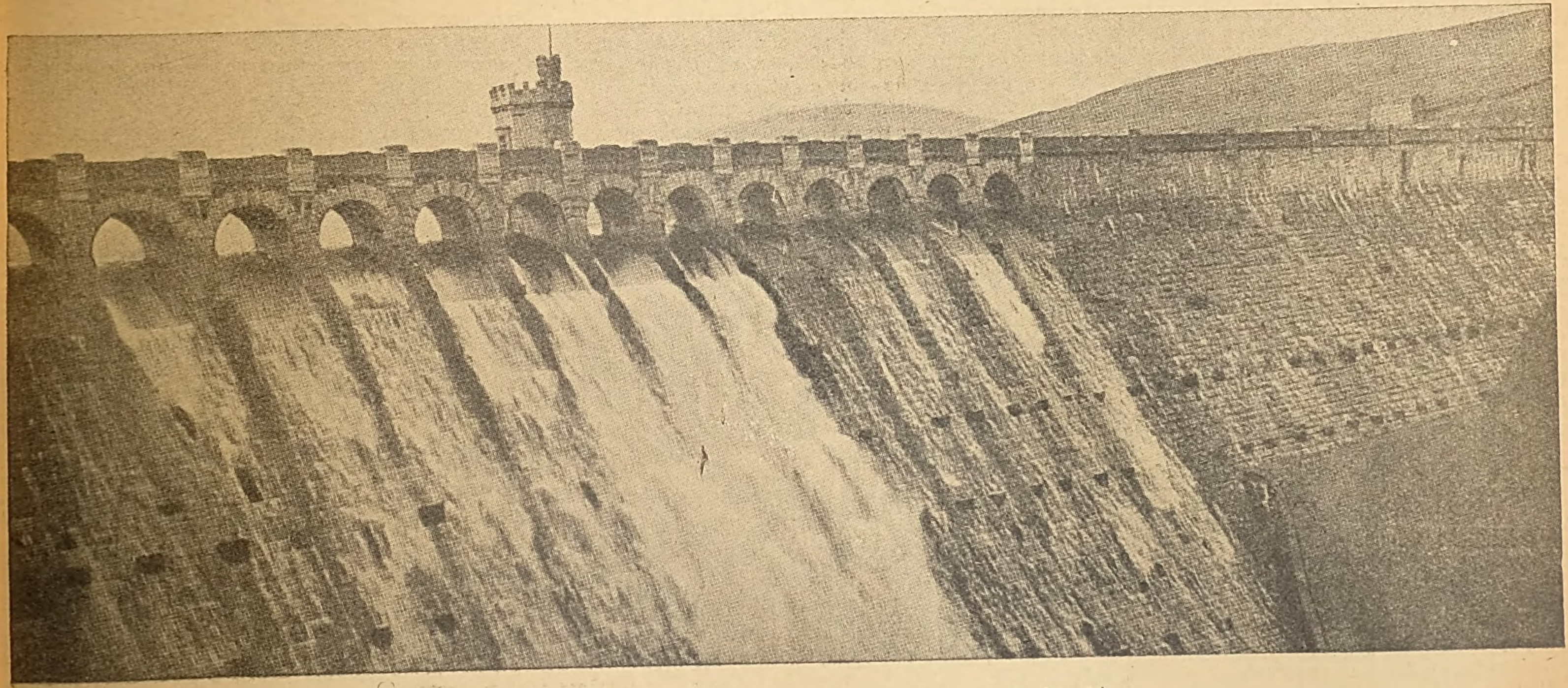

Τὸ φράγμα Ἄναγκραμ ἐν τῇ κομιτείᾳ τῆς Ὑόρκης τῆς Ἀγγλίας.

Digitized by Google

νήθως δὲν εἶναι ὑπερπηδητὰ καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ μικρὰν ὕψωσιν τοῦ ὕδατος χάριν ὑδροληψίας ἀπὸ ὑψηλότερον σημεῖον, δι' ἀρδευτικοὺς κυρίως σκοπούς. Διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν θὰ ὑπερπηδηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ὕδατος, δέον νὰ προασπισθῶσιν αἱ παρειαὶ καὶ ἡ στέψις αὐτῶν κατὰ τῆς διαβρώσεως. Ἡ προάσπισις αὕτη ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπενδύσεως τῶν παρειῶν καὶ τῆς στέψεως δι' ἀνθεκτικῶν ὑλικῶν.

Τὰ *ξύλινα φράγματα* χρησιμοποιοῦνται εἴτε ὡς προσωρινὰ ἔργα, εἴτε κατασκευάζονται καὶ εἰς μεγάλους ποταμούς, μεγάλων παροχῶν, ὅπου δὲν ἐνδιαφέρουσιν αἱ διαφυγαί, καθόσον τὰ φράγματα ταῦτα εἶναι διαπερατὰ ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Διὰ πολὺ μικρὰ ὕψη τὰ ξύλινα φράγματα κατασκευάζονται δι' ἐμπήξεως εἰς τὸ ἔδαφος χονδροσανίδων ἢ πασσάλων τοποθετουμένων παραπλεύρως ἀλλήλων. Τὸ βάθος ἐμπήξεως τούτων πρέπει νὰ εἶναι ἴσον περίπου πρὸς τὸ ὕψος τοῦ φράγματος. Ἀντὶ σανίδων εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμπηχθῶσι, κατ' οὐχὶ μεγάλας ἀποστάσεις, ζεύγη πασσάλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοποθετοῦνται ὁριζοντίως κορμοὶ δένδρων ἢ φάκελοι. Καλύτερα ἀποτελέσματα ἐπιτυγχάνονται, ἂν οἱ χρησιμοποιούμενοι κορμοὶ εἶναι ὀρθογωνισμένοι. Διὰ κάπως μεγαλύτερα ὕψη, δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν δύο στοίχους κορμῶν, παραπλεύρως ἀλλήλων τοποθετημένων καὶ συγκρατουμένων ὑπὸ τριάδων πασσάλων. Αἱ τριάδες αὗται τοποθετοῦνται κατ' ἀποστάσεις ἑνὸς μέτρου περίπου. Πρὸς ἀποφυγὴν ὑποσκαφῆς τῶν τοιούτων φραγμάτων ῥίπτεται ἑκατέρωθεν αὐτῶν ἕνα στρῶμα λιθορριπῆς, τὸ ὁποῖον ἐμποδίζει τὴν διάβρωσιν τῆς κοίτης. Πρὸς αὔξησιν τῆς στεγανότητος τῶν τοιούτων φραγμάτων χρησιμοποιοῦνται διπλαῖ σειραὶ σανίδων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπικάλυψις τῶν ἁρμῶν, εἴτε σανίδες μὲ καταλλήλους ἐγκοπὰς κατὰ τὰ πλάγια αὐτῶν· ἡ καλυτέρα ὅμως στεγανότης των ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως καὶ τῆς ἀργίλλου εἰς τὴν κατασκευήν των, ὁπότε θὰ ἔχωμεν τὰ καλούμενα μεικτὰ φράγματα.

Εἰς μέρη ὅπου τὸ ῥεῦμα δὲν ἔχει μεγάλην ὁρμήν, εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθῇ μικρὸν φράγμα διὰ τῆς πήξεως πασσάλων κατ' ἀποστάσεις μέχρις ἑνὸς μέτρου τὸ πολύ, καὶ τῆς κατασκευῆς κλαδοπλεγμάτων ἐπ' αὐτῶν. Διὰ σοβαρώτερα ἔργα χρησιμοποιοῦνται φάκελοι τοποθετημένοι εἰς στρώματα διασταυρούμενα. Τὰ μεταξὺ τῶν φακέλων δημιουργούμενα κενὰ γεμίζονται μὲ ἀμμοχάλικο καὶ τὸ ὅλον, ἀφοῦ στερεωθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ πασσάλων, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ συνδέονται συνήθως μετ' ἀλλήλων, λιθενδύεται. Ἐνίοτε ἀντὶ φακέλων χρησιμοποιοῦνται κορμοὶ δένδρων.

Τὰ *μεικτὰ φράγματα* εἶναι πλέον στεγανὰ τῶν προηγουμένων καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ μεγαλύτερα ὕψη· Ἤδη ἀνεφέρθησαν μεικτὰ φράγματα, τὰ διὰ τῆς χρήσεως φακέλων κατασκευαζόμενα ἢ διὰ τῆς χρήσεως στρωμάτων ἐκ διασταυρουμένων κορμῶν, τῶν ὁποίων τὰ κενὰ πληροῦνται μὲ ἀμμοχάλικο. Τὰ τοιαῦτα φράγματα δὲν εἶναι πολὺ στεγανά. Ἅπαντα τὰ ξύλινα φράγματα γίνονται στεγανά, ἂν ἐπιχωθῶσι δι' ἀργίλλου πρὸς τὰ ἀνάντη αὐτῶν. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη φθάνει μέχρι τῆς στέψεως τοῦ φράγματος, καὶ καλὸν εἶναι νὰ λιθενδύεται πρὸς ἀποφυγὴν φθορῶν. Ἐπίσης μεικτὸν φράγμα δύναται νὰ κατασκευασθῇ διὰ τῆς κατασκευῆς εἰς ἀπόστασίν τινα δύο ξυλίνων παρειῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ ἀργιλλικὴ ἐπίχωσις. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ πρὸς τὰ ἀνάντη παρειὰ κατασκευάζεται συνήθως χαμηλοτέρα τῆς ἄλλης, οὕτως ὥστε νὰ δημιουργηθῇ μία στέψις κεκλιμένη, ἐπενδυομένη διὰ διπλοῦ στρώματος σανίδων. Τὰ τοιαῦτα φράγματα χρησιμοποιοῦνται μέχρις ὕψους δύο μέτρων περίπου. Διὰ μεγαλύτερα ὕψη λαμβάνουσι τὰ μεικτὰ φράγματα συνθετωτέραν μορφήν. Πάντως, οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν ἔχουν τὰ φράγματα, θὰ ληφθῇ μέριμνα προασπίσεως τῆς κοίτης πρὸς τὰ κατάντη διὰ λιθενδύσεως ἐν ἀνάγκῃ αὐτῆς, ἢ δι' ἐπενδύσεως ταύτης μὲ χονδροσανίδας, δημιουργούσας ἕνα εἶδος κλίνης.

Τὰ ξύλινα φράγματα, ὅπως καὶ τὰ μεικτὰ τοιαῦτα, παρουσιάζουσι συνήθως δυσχερείας εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν εἰδικῶν ἐγκαταστάσεων (διόδων φερτῶν ὑλῶν λ. χ.), αἵτινες ἀπαιτοῦνται ἐνίοτε.

Τὰ *λίθινα φράγματα* χρησιμοποιοῦνται ἐκεῖ ὅπου ἀφθονοῦσιν οἱ λίθοι. Ὡς λίθινα φράγματα χαρακτηρίζομεν ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ λίθοι δὲν συνδέονται μεταξύ των διὰ κονιάματος. Τὰ τελευταῖα ταῦτα καλοῦμεν *κτιστὰ φράγματα*. Ἐκ τῆς διευκρινήσεως ταύτης φαίνεται ὅτι τὰ λίθινα φράγματα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἀπολύτως στεγανά.

Ἡ διατομὴ τῶν λιθίνων φραγμάτων γίνεται συνήθως τραπεζοειδής. Ἡ κλίσις τῶν πρανῶν πρὸς τὰ ἀνάντη ποικίλλει ἀπὸ 1 : 1 ἕως 1 : 5, πρὸς τὰ κατάντη δὲ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρις 1 : 20. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου δύναται ἕνα φράγμα μικροῦ ὕψους νὰ ἔχῃ εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ πολὺ μεγάλο πάχος (ἔχει κατασκευασθῆ φράγμα ὕψους 3,00 μ. τριγωνικῆς σχεδὸν διατομῆς μὲ βάσιν 36,5 μ.). Ἡ ἐλαφρὰ κλίσις πρὸς τὰ κατάντη δίδεται πρὸς ἐπίτευξιν ἠρέμου ῥοῆς καὶ ἀποφυγὴν διαβρώσεως τῆς κοίτης, ἥτις δέον νὰ προασπίζεται δι' ἀποτόμους κλίσεις τῶν πρὸς τὰ κατάντη πρανῶν. Συνήθως τὰ λίθινα φράγματα ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς πυρῆνος ἀπὸ ἀμμοχάλικο, ὁ ὁποῖος λιθενδύεται. Φράγματα ἐκ κανονικῆς ξηρολιθοδομῆς σπανίως κατασκευάζονται. Πάντως, οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν ἔχουν τὰ φράγματα ταῦτα, θὰ ληφθῇ πρόνοια διὰ τὴν ἀσφαλῆ πρόσφυσιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ πρόσφυσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται συνήθως διὰ πασσάλων ἐμπηγνυομένων εἰς τὸ ἔδαφος ὑπὸ τὴν θέσιν τοῦ φράγματος, τῶν ὁποίων τὰ ἐξέχοντα τῆς κοίτης μέρη συνδέονται δι' ἑτέρων ξύλων μεταξύ των.

Τὰ *κτιστὰ φράγματα* χρησιμοποιοῦνται διὰ μεγάλα ἔργα καὶ κατασκευάζονται ἐκ λιθοδομῆς μὲ σιμεντοκονίαμα, ἢ συνηθέστερον σήμερον ἐκ σκυροκονιάματος μετὰ ἢ καὶ ἄνευ ἀργῶν λίθων. Σπανιώτερον κατασκευάζονται ἐξ ἡμιλαξεύτων λίθων καὶ σιμεντοκονιάματος. Πλινθοδομαὶ δὲν χρησιμοποιοῦνται συνήθως, καὶ ὅπου ἐφαρμόζονται, δέον νὰ προασπίζωνται δι' ἐπενδύσεως ἐκ φυσικῶν λίθων. Ἐπίσης αἱ ἐκ σκυροκονιάματος κατασκευαὶ πρέπει νὰ ἐπενδύωνται διὰ φυσικῶν λίθων, ἰδίᾳ ὅταν τὸ ῥεῦμα, ἐφ' οὗ κατασκευάζεται τὸ φράγμα, ἔχει φερτὰς ὕλας. Ἡ διατομὴ τῶν κτιστῶν φραγμάτων γίνεται ὀρθογωνικὴ διὰ μικρὰ ὕψη, τραπεζοειδὴς διὰ μεγαλύτερα καὶ παραβολικὴ συνήθως πρὸς τὰ κατάντη διὰ τὰ μεγάλα φράγματα. Ἡ στέψις τῶν φραγμάτων τούτων κατασκευάζεται συνήθως κεκλιμένη πρὸς τὰ ἀνάντη ἢ ἀπεστρογγυλωμένη, διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ δίοδος τῶν ἐπιπλεουσῶν φερτῶν ὑλῶν. Χάριν τῆς προασπίσεως ἀπὸ τῶν ἐξ αὐτῶν κρούσεων, συνήθως ἡ στέψις ἐνισχύεται ποικιλοτρόπως. Ἡ κατασκευὴ κλίνης εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν προάσπισιν τῆς κοίτης. Ἐνίοτε, ἀντὶ κλίνης, κατασκευάζεται πρὸς τὰ κατάντη τοῦ κυρίου φράγματος, καὶ εἰς ὄχι πολὺ μεγάλην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, ἕτερον τοιοῦτον χαμηλότερον. Τὸ προφυλακτήριον φράγμα συγκρατεῖ ἕνα στρῶμα ὕδατος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσπίπτει ἡ ὑδατίνη ἀκτὶς τοῦ μεγάλου φράγματος, καὶ ἀμβλύνεται ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, καθισταμένη ἀβλαβὴς διὰ τὴν κοίτην. Δέον νὰ ληφθῶσι κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κτιστῶν φραγμάτων ἰδιαίτεραι μέριμναι διὰ τὴν καλὴν θεμελίωσιν αὐτῶν.

Τὰ ἐξ *ὡπλισμένου σκυροδέματος φράγματα* εὑρίσκουσι μεγάλην ἐφαρμογὴν καὶ λαμβάνουσι ποικιλωτάτας μορφάς. Κατασκευάζονται ἐκ πλακὸς ἀντιστηριζομένης κατ' ἀποστάσεις δι' ἀντηρίδων, ἢ μὲ θολωτὴν διατομήν, ἢ διατομὴν σχήματος Λ, ἔνθα τὰ σκέλη ἀποτελοῦνται ἐκ πλακὸς ὡπλισμένης. Ἡ ἕδρασις αὐτῶν γίνεται ἐνίοτε διὰ πλακὸς καλυπτούσης ὁλόκληρον τὴν ὑπὸ τοῦ φράγματος καταλαμβανομένην ἔκτασιν. Εἰς τὴν πλάκα ταύτην ἀφήνονται συνήθως ὀπαὶ πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς πτώσεως τοῦ ὕδατος. Διὰ τὴν καλὴν θεμελίωσιν αὐτῶν κατασκευάζονται πολλάκις τοῖχοι ἐξικνούμενοι μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους.

Β') *Κινητὰ φράγματα.* Ταῦτα εἶναι χρήσιμα, ὅταν ἀπαιτῆται νὰ γίνεται ῥύθμισις τῆς ἐλευθέρας στάθμης τοῦ ὕδατος. Ὅπως καὶ διὰ τὰ σταθερὰ φράγματα, πρέπει καὶ διὰ τὰ κινητὰ νὰ λαμβάνωνται τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν καλὴν θεμελίωσιν αὐτῶν, τὴν ἀνθεκτικὴν καὶ ὅσον ἔνεστιν οἰκονομικὴν κατασκευήν των, διὰ τὴν στεγανότητα αὐτῶν, καὶ τοιαῦτα ὥστε νὰ ἀπαιτοῦν τὴν πλέον ὀλιγοδάπανον ἐπίβλεψιν καὶ συντήρησιν. Τὰ τεχνητὰ τμήματα τῶν φραγμάτων πρέπει νὰ ἐξασφαλίζουν οἱανδήποτε σταθερὰν στάθμην τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη ὑδάτων, μὲ τὰ ὀλιγώτερα ἔξοδα ἐπιβλέψεως, καὶ δι' οἱανδήποτε κατάστασιν τοῦ ῥεύματος. Ὅταν τὰ φράγματα εἶναι ἀνοικτά, πρέπει νὰ διέρχωνται ἐλευθέρως πᾶσαι αἱ φερταὶ ὗλαι, τόσον αἱ βαρεῖαι, ὅσον καὶ αἱ ἐπιπλέουσαι. Οἱ χειρισμοὶ τῶν φραγμάτων πρέπει νὰ δύνανται νὰ ἐκτελῶνται ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγοδαπάνως, ταχέως καὶ ἀσφαλῶς. Εἰς μικρὰ φράγματα οὗτοι γίνονται δι' ἐργατῶν, εἰς μεγαλύτερα δὲ διὰ μηχανημάτων, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ὅμως ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται συνήθως ὅταν παρίσταται ἀνάγκη, καὶ ὁ δι' ἐργατῶν χειρισμὸς αὐτῶν. Πολλάκις ὁ χειρισμὸς ἐνίων κινητῶν φραγμάτων ἐπιτυγχάνεται διὰ καταλλήλων διατάξεων αὐτομάτως, χρησιμοποιουμένης πρὸς τοῦτο τῆς πιέσεως τοῦ ὕδατος.

Ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας αὐτῶν, τὰ κινητὰ φράγματα, ἅτινα κατασκευάζονται συνήθως ἐκ ξύλου ἢ σιδήρου, διακρίνονται εἰς τὰ κάτωθι εἴδη:

α') ***Κατακορύφως ἀνυψούμενα φράγματα.*** Εἰς ταῦτα τὸ ἄνοιγμα καὶ τὸ κλείσιμον τῶν κινητῶν μερῶν αὐτῶν γίνεται διὰ κατακορύφου μεταφορᾶς αὐτῶν. Τὰ ἁπλούστερα τῶν φραγμάτων τούτων, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ ἁπλούστερα πάντων τῶν κινητῶν φραγμάτων, εἶναι τὰ διὰ δοκίδων κατασκευαζόμενα, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς προσωρινὰς κατασκευάς, προκειμένης ἐπισκευῆς τοῦ κυρίου κινητοῦ φράγματος. Ἄλλα εἴδη τοιούτων φραγμάτων εἶναι τὰ θυροφράγματα, τὰ εἰλητὰ φράγματα καὶ τὰ βελονωτὰ φράγματα.

Τὰ *φράγματα ἐκ δοκίδων* κατασκευάζονται ἐκ μεμονωμένων χονδροσανίδων ἢ δοκῶν, τοποθετουμένων ἐπ' ἀλλήλων καὶ συγκρατουμένων ἐντὸς καταλλήλων ὀδηγῶν εἰς τοὺς πτερυγοτοίχους τοῦ φράγματος. Τὸ βάρος τῶν δοκίδων κανονίζεται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μετακίνησις ἑκάστης αὐτῶν ὑπὸ δύο ἐργατῶν. Διὰ τοὺς χειρισμοὺς αὐτῶν προσηλοῦνται ἐπὶ τούτων κατάλληλοι λαβαὶ καὶ πρὸς αὔξησιν τῆς στεγανότητός των δημιουργοῦνται ἐσοχαὶ καὶ ἀντίστοιχοι ἐξοχαὶ κατὰ τὰς ἐφαπτομένας ἀλλήλων πλευρὰς αὐτῶν. Διὰ μικρὰ ὕψη ὕδατος τὸ μῆκος τῶν τοιούτων φραγμάτων δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 8 μ. Διὰ μεγαλύτερα ὕψη δέον νὰ ἐλαττωθῇ τὸ μῆκος τῶν δοκίδων, διότι αὗται γίνονται πολὺ βαρεῖαι λόγῳ τῆς ἀνάγκης αὐξήσεως τοῦ πάχους των. Διὰ μεγάλα πλάτη ποταμοῦ κατασκευάζονται μεσόβαθρα κτιστὰ ἢ μεταλλικά, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἑδράζονται αἱ δοκίδες, κατασκευαζομένων, οὕτως εἰπεῖν, περισσοτέρων, ἀντὶ ἑνός, φραγμάτων. Ἡ ἀνύψωσις τῶν σανίδων καὶ τὸ ἄνοιγμα τοῦ φράγματος γίνεται εἴτε δι' ἐργατῶν εἴτε δι' ἀνυψωτικῶν μηχανημάτων συνήθως.

Τὰ *θυροφράγματα* εἶναι τὰ κατ' ἐξοχὴν χρησιμοποιούμενα κινητὰ φράγματα, κατασκευάζονται δὲ ξύλινα ἢ σιδηρᾶ. Τὰ χρησιμοποιούμενα θυροφράγματα εἶναι ἁπλᾶ, διπλᾶ, καὶ ἐνίοτε, διὰ μεγάλα ὕψη, τριπλᾶ. Τὰ πλέον ἁπλᾶ ἐξ αὐτῶν ἀποτελοῦνται ἐκ σανίδων συνδεομένων μεταξύ των καὶ ἀποτελουσῶν πίνακα, ὁ ὁποῖος συνιστᾷ τὸ θυρόφραγμα. Οἱ πίνακες οὗτοι κινοῦνται ὀλισθαίνοντες ἐπὶ ξυλίνων καὶ μεταλλικῶν ὀλισθητήρων, ἐνίοτε ὀρειχαλκίνων, διὰ νὰ μὴ ὀξειδοῦνται, οἱ ὁποῖοι ἐντοιχίζονται εἰς τοὺς πτερυγοτοίχους ἢ τὰ μεσόβαθρα, ἂν τὸ πλάτος του ποταμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλο. Τὰ μεσόβαθρα κατασκευάζονται κτιστὰ ἢ μεταλλικά. Τὰ τελευταῖα ταῦτα μεσόβαθρα δύνανται νὰ εἶναι καὶ κινητά. Ἡ ἀνύψωσις τῶν φραγμάτων γίνεται συνήθως δι' ἀνυψωτικῶν μηχανημάτων, τοποθετουμένων συνήθως ἐπὶ μιᾶς γεφύρας ὕπερθεν τοῦ φράγματος. Ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ μῆκος τοῦ φράγματος καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ, τόσον συνθετωτέρα γίνεται ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ. Εἰς τὰ μεγάλα θυροφράγματα διευκολύνονται οἱ χειρισμοὶ αὐτῶν δι ἐλαττώσεως τῆς ἐπὶ τῶν ὀλισθητήρων τριβῆς των τῇ βοηθείᾳ τροχῶν ἢ κυλίνδρων.

Τὰ *εἰλητὰ φράγματα* ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς χονδροῦ στελέχους κυλινδρικοῦ, τοποθετουμένου ὁριζοντίως καὶ συνδεομένου ἀρθρωτῶς κατὰ μῆκος αὐτοῦ διὰ χονδροσανίδων. Αὕτη συνδέεται ἐπίσης ἀρθρωτῶς μετ' ἄλλης, κ.ο.κ., κατὰ τρόπον ὥστε, ὅταν περιστρέφεται τὸ στέλεχος, νὰ περιελίσσωνται αἱ σανίδες περὶ τοῦτο. Αἱ σανίδες ἑδράζονται κατὰ τὰ ἄκρα των ἐπὶ ὀδηγῶν, καὶ τὸ ὅλον σύστημα λειτουργεῖ διὰ περιστροφῆς τοῦ στελέχους τῇ βοηθείᾳ ἁλύσεως. Τὰ τοιαῦτα φράγματα εἶναι δαπανηρὰ καὶ οὐχὶ στεγανά, δι' ὃ καὶ δὲν χρησιμοποιοῦνται σήμερον.

Τὰ *βελονωτὰ φράγματα* ἀποτελοῦνται, ὑπὸ τὴν ἁπλουστάτην μορφὴν αὐτῶν, ἐκ μικροῦ πλάτους δοκῶν, ἑδραζομένων κατακορύφως ἢ σχεδὸν κατακορύφως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ ἐξοχῆς τῆς κλίνης τοῦ φράγματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ γεφύρας κατεσκευασμένης ὕπερθεν αὐτοῦ. Τὰ φράγματα ταῦτα, ἂν καὶ δὲν παρουσιάζουν μεγάλην στεγανότητα, εἶναι πολὺ συνήθη καὶ κατασκευάζονται κατὰ γενικὸν σχεδὸν κανόνα σιδηρᾶ. Εἰς ποταμοὺς μεγάλου πλάτους χρησιμοποιοῦνται καὶ μεσόβαθρα ἢ πλαίσια μεταλλικὰ καὶ ἀρθρωτὰ συνήθως, κατακλινόμενα μετὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ φράγματος. Τὰ φράγματα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται εἰς ποταμοὺς μὲ ὀλίγας φερτὰς ὕλας, εἰς ἐξόδους λιμνῶν καὶ ἀλλαχοῦ.

β') ***Κατακλινόμενα φράγματα.*** Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ πλήρη πλαίσια, στερεωμένα ἀρθρωτῶς εἰς τὴν κοίτην τοῦ ῥεύματος, ἐπὶ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ κατακλιθῶσι. Τὰ φράγματα ταῦτα τηροῦνται κλειστὰ εἴτε ἀναρτώμενα δι' ἁλύσεων ἐκ γεφύρας κειμένης ὑπὲρ τὸ φράγμα εἴτε ἀντιστηριζόμενα διὰ καταλλήλων ἀντηρίδων, κινουμένων ἐντὸς ὀδηγῶν. Οἱ χειρισμοὶ αὐτῶν γίνονται συνήθως τῇ βοηθείᾳ ἁλύσεων ἑλισσομένων ἐπὶ βαρούλκων χειροκινήτων ἢ μηχανοκινήτων συνήθως. Ὑπάρχουσι πλεῖσται μορφαὶ τοιούτων φραγμάτων καὶ δύνανται ταῦτα νὰ χειρίζωνται καὶ αὐτομάτως ἐνίοτε.

γ') ***Περιστροφικὰ φράγματα.*** Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕνα τύμπανον ἔχον διατομὴν κυκλικοῦ τομέως καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι πλῆρες καὶ ἀδιαπέρατον κατὰ τὴν κυκλικὴν παρειὰν αὐτοῦ. Τὸ τύμπανον τοῦτο στηρίζεται ἀρθρωτῶς κατὰ τὸ κέντρον τοῦ κύκλου, οὗτινος μέρος ἀποτελεῖ ὁ τομεύς, καὶ χειρίζεται δι' ἁλύσεων προσηρμοσμένων εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ καὶ ἑλκομένων ἀπὸ γεφύρας, ὅπου εἶναι τοποθετημένα τὰ ἀνυψωτικὰ μηχανήματα. Συνήθως κανονίζεται, ὅπως ὁ στροφεὺς τοῦ τυμπάνου εὑρίσκεται πάντοτε ἐκτὸς τοῦ ὕδατος, διὰ νὰ εἶναι εὔκολοι αἱ ἐπισκευαὶ αὐτοῦ. Τοιαῦτα φράγματα ἔχουσι κατασκευασθῆ μὲ ἀνοίγματα μέχρις 25 μ. καὶ ὕψη μέχρι 4 μ. Καὶ τὰ φρά-

Digitized by Google

γματα ταῦτα δύνανται διὰ καταλλήλων διατάξεων νὰ χειρίζωνται αὐτομάτως.

δ') *Κυλινδρικὰ φράγματα.* Ἀποτελοῦνται ταῦτα ἀπὸ κυλινδρικὸν τύμπανον, τοποθετούμενον ὁριζοντίως καὶ φέρον κατὰ τὰ ἄκρα του ὀδοντωτοὺς τροχούς, ἐμπλεκομένους εἰς τὰς ὀδοντώσεις κανόνων ὀδοντωτῶν, στερεωμένων εἰς τοὺς πτερυγοτοίχους τοῦ φράγματος. Ἡ ἀπόφραξις τοῦ ρεύματος γίνεται διὰ περιστοφῆς τοῦ τυμπάνου τῇ βοηθείᾳ ἁλύσεων, ἡ ὁποία ἀναγκάζει τοῦτο νὰ κυλίσῃ ἐπὶ τοῦ ὀδοντωτοῦ κανόνος καὶ νὰ ἀνυψωθῇ. Τοιαῦτα φράγματα κατεσκευάσθησαν μὲ μῆκος κυλίνδρου 40 μ. καὶ δι' ὕψος μέχρι 8,5 μ.

Πτερυγότοιχοι. Κατασκευάζονται οὗτοι κτιστοὶ συνήθως καὶ λαμβάνουσι τὴν μορφήν, ἥτις δίδεται εἰς τοὺς *πτερυγοτοίχους* καὶ *τοίχους ἀντεπιστροφῆς* τῶν γεφυρῶν. Ἐνίοτε δίδεται τοιαύτη διάταξις εἰς αὐτούς, ὥστε νὰ ἀπομακρύνωσι τὰ ὕδατα ἀπὸ τὰς ὄχθας καὶ νὰ συγκεντρῶσι ταῦτα πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ποταμοῦ. Οἱ πτερυγότοιχοι σκοποῦσιν εἰς τὴν προφύλαξιν τῆς διαβρώσεως τῶν ὄχθῶν κατὰ τὴν θέσιν τοῦ φράγματος. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν δὲν ἀφήνεται πολλάκις νὰ γίνηται ροὴ τῶν ὑδάτων, παρὰ μόνον ὑπὲρ τὸ κεντρικὸν τμῆμα τῆς στέψεως αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον ἐπιτυγχάνεται διὰ καταλλήλου διαμορφώσεως τῆς στέψεως, ἐπιτρεπούσης τὴν δίοδον τῶν ὑδάτων μόνον κατὰ τὸ κεντρικὸν τμῆμα αὐτῆς.

Συμπληρωματικαὶ ἐγκαταστάσεις. Ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ ἑκάστου κατασκευαζομένου φράγματος καὶ τῶν εἰδικῶν τοπικῶν συνθηκῶν αὐτοῦ κανονίζεται ἡ γενικὴ διάταξις αὐτοῦ καὶ αἱ ἀπαραίτητοι συμπληρωματικαὶ ἐγκαταστάσεις. Εἰς τὰς συνήθεις τῶν περιπτώσεων θὰ γίνῃ μία ἐγκατάστασις ὑδροληψίας. Ἡ διάταξις τῆς ἐγκαταστάσεως ταύτης θὰ γίνῃ ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ γίνῃ ἡ ὑδροληψία, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ λεχθοῦν ὡρισμένοι κανόνες ὡς πρὸς ταύτην. Τὸ μόνον ποὺ θὰ ἐπιδιωχθῇ εἶναι ἡ ἀποφυγὴ προσχώσεως τοῦ σημείου ὑδροληψίας, καὶ συνιστᾶται ἡ ἀπόφραξις αὐτοῦ δι' ἐσχάρας ἐμποδιζούσης τὴν εἴσοδον καὶ τῶν ἐπιπλεουσῶν φερτῶν ὑλῶν εἰς τὸν παροχετευτικὸν ἀγωγόν.

Ἂν ὁ ποταμὸς εἶναι πλωτός, ἀναγκαιοῦσιν ἐγκαταστάσεις διευκολύνουσαι τὴν ποταμοπλοΐαν καὶ τὰ φράγματα πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλα, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν ὑπερπήδησιν τῆς δι' αὐτῶν προκαλουμένης διαφορᾶς στάθμης τῶν ἀνάντων καὶ κατάντη ὑδάτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἴτε κατασκευάζονται ἀτελῆ φράγματα τύπου ἐκχειλιστῶν Poncelet, ἂν ταῦτα σκοποῦσι μόνον εἰς ἁπλῆν διευκόλυνσιν τῆς ποταμοπλοΐας, εἴτε χρησιμοποιοῦνται αἱ *κλισιάδες*, τὸ τρίτον δηλαδὴ εἶδος φραγμάτων. Παρὰ τοῦτο, ὅταν χρησιμοποιοῦνται κινητὰ φράγματα, εἶναι δυνατὴ πολλάκις ἡ ποταμοπλοΐα καὶ ἄνευ κλισιάδων. Ὁσάκις εἰς τὸ κύριον φράγμα γίνη ἐγκατάστασις κλισιάδος, αὕτη θὰ τοποθετηθῇ πρὸς τὸ ἀντίθετον τοῦ παροχετευτικοῦ ἀγωγοῦ μέρος.

Αἱ *δίοδοι τῶν φερτῶν ὑλῶν* κατασκευάζονται εἰς τὰ σταθερὰ ἰδίως φράγματα, πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀποχετευτικῆς διώρυγος, καὶ συνίστανται ἀπὸ διόδον εἰς τὸ σῶμα τοῦ φράγματος, φρασσομένην ἢ ἀνοιγομένην κατὰ βούλησιν, ὁσάκις παρίσταται ἀνάγκη.

Αἱ *δίοδοι ξυλείας* καὶ ἐπιπλεουσῶν ἐν γένει ὑλῶν συνίστανται ἀπὸ κτιστὸν συνήθως κεκλιμένον ἐπίπεδον, πλάτους ὅσον χρειάζεται. Ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου ρέει τὸ ὕδωρ καθιστάμενον καταλλήλως, παρασῦρον καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του φερομένας ὕλας. Τὸ ἐπίπεδον τοῦτο προασπίζεται δι' ἐπενδύσεως ἀπὸ τῶν φθορῶν καὶ πρέπει τὸ βάθος ἐπιπολῆς εἰς αὐτὸ νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 40 ἕως 50 ἐκ. Εἰς τὸ κατώτερον σημεῖον τῆς διόδου λαμβάνονται μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν ὑποσκαφῶν ἐκ τῆς προσκρούσεως τῶν φερομένων ὑλῶν. Ἡ εἴσοδος τῆς διόδου τῶν φερτῶν ὑλῶν φράσσεται καταλλήλως καὶ ἀφήνεται ἐλευθέρα μόνον ὁσάκις εἶναι ἀνάγκη.

Αἱ *δίοδοι τῶν ἰχθύων* ἀποτελοῦνται καὶ αὗται ἀπὸ κεκλιμένα ἐπίπεδα, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως δι' ἐμποδίων διαφόρων κανονίζεται, ὥστε τὸ ὕδωρ νὰ ρέῃ μὲ μικρὰν σχετικῶς ταχύτητα. Τὰ ἐμπόδια ταῦτα δύνανται νὰ παρακάμπτωνται ἢ καὶ νὰ ὑπερπηδῶνται ἀπὸ τοὺς ἰχθῦς. Αἱ δίοδοι ἰχθύων παραμένουσι διαρκῶς ἀνοικταί, ὁσάκις κατασκευάζονται.

Πολλάκις παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως μὴ ὑπερβῇ ἡ στάθμη τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη ὑδάτων ὡρισμένον σημεῖον. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζονται κατάλληλοι ὑπερχειλιστῆρες ἢ ὑπερεκχειλιστῆρες ἢ ὑπερχειλισταί, διὰ τῶν ὁποίων διαφεύγει τὸ περισσεῦον ὕδωρ. Ἐπειδὴ διὰ μεγάλας παροχὰς οἱ τοιοῦτοι ὑπερχειλισταὶ ἀπαιτοῦσι μέγα μῆκος καὶ ὁ ὑπάρχων χῶρος πολλάκις δὲν ἐπαρκεῖ, κατασκευάζονται, ἀντὶ ὑπερεκχειλιστήρων, σίφωνες, οἱ ὁποῖοι διὰ μικρότερον μῆκος παρέχουσι μεγαλυτέραν παροχήν. Τόσον οἱ ὑπερχειλισταί, ὅσον καὶ οἱ σίφωνες, λειτουργοῦσιν αὐτομάτως, εὐθὺς ὡς ἡ στάθμη τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη ὑδάτων ὑπερβῇ τὸ καθωρισμένον ὕψος. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ὑψομετρικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς στάθμης τῶν πρὸς τὰ ἀνάντη καὶ κατάντη ὑδάτων εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ὑπερχείλισιν σίφωνες, κατασκευάζονται δύο ἢ καὶ περισσότεροι τοιοῦτοι καθ' ὕψος, χάριν τοῦ διαμοιρασμοῦ τῆς δημιουργουμένης πιέσεως.

Ἐνίοτε χρειάζεται νὰ γίνεται ρύθμισις τῆς εἰς τὰς παροχετευτικὰς διώρυγας διοχετευομένης ποσότητος ὕδατος. Τὸ τοιοῦτον ἐπιτυγχάνεται διὰ μικρῶν σχετικῶς κινητῶν φραγμάτων κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῆς.

Ἐὰν τὸ φράγμα χρησιμοποιηθῇ πρὸς δημιουργίαν πτώσεως δι' ὑδροδυναμικήν τινα ἐγκατάστασιν, ἀπαιτεῖται ὅπως τὸ εἰς τὰς τοιαύτας ἐγκαταστάσεις διοχετευόμενον ὕδωρ εἶναι καθαρὸν καὶ ἀπηλλαγμένον τῆς ἄμμου, τὴν ὁποίαν συνήθως παρασύρει ὁ ποταμός. Ὁ καθαρισμὸς γίνεται διὰ τῆς κατασκευῆς ἀμμοδόχων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσιν ἔργα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀγκώδη, ἐγκαθιστάμενα πρὸς τὰ ἀνάντη τοῦ φράγματος καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἀποχετευτικῆς διώρυγος.

Φράγματα ἐπὶ τῶν χειμάρρων καὶ κοιλαδοφράγματα. Τὰ εἰς τοὺς χειμάρρους κατασκευαζόμενα φράγματα ἀποβλέπουσι κυρίως εἰς τὴν ἀνακοπὴν τῆς μεγάλης κλίσεως τῆς κοίτης τοῦ ρεύματος, τὴν ἐλάττωσιν τῆς ταχύτητος τῶν ὑδάτων καὶ ἀποφυγὴν τῶν παρ' αὐτῶν διαβρώσεων. Κατὰ γενικὸν κανόνα εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζονται σταθερὰ φράγματα, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ προσχώνονται καὶ μετ' οὐ πολὺ δημιουργοῦσι μίαν κοίτην κλιμακωτὴν διὰ τὸν χείμαρρον. Τὰ τοιαῦτα φράγματα κατασκευάζονται ξύλινα, λίθινα, κτιστὰ καὶ ἐξ ἁπλοῦ σκυροκονιάματος, κατὰ τὰ εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐκτεθέντα. Αἱ διατομαὶ τῶν φραγμάτων εἶναι ὀρθογωνικαί, τραπεζοειδεῖς ἢ κλιμακωταί, ἀναλόγως τῆς σημασίας των καὶ τοῦ ὕψους των. Ἡ στέψις τῶν φραγμάτων διαμορφοῦται πάντοτε κατὰ τρόπον, ὥστε τὰ ὕδατα νὰ ρέωσι διὰ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος αὐτῶν, ἵνα ἀποφεύγωνται αἱ διαβρώσεις τῶν ὄχθῶν. Χάριν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ δίδεται κατάλληλος διάταξις καὶ εἰς τοὺς πτερυγοτοίχους τῶν σημαντικῶν φραγμάτων. Τὰ κατασκευαζόμενα φράγματα παρουσιάζονται ἐν κατόψει εὐθύγραμμα καὶ καμπύλα, μὲ οὐχὶ μεγάλα βέλη, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ εἶναι πάντοτε δυνατὴ ἡ ὑπερύψωσις τοῦ φράγματος μελλοντικῶς, ἂν παραστῇ ἀνάγκη. Πρὸς ἀποφυγὴν καταστροφῆς τῆς στέψεως ὑπὸ τῶν φερτῶν ὑλῶν δέον αὕτη νὰ προασπίζεται ἐνισχυομένη καταλλήλως. Ἐπίσης δέον νὰ λαμβάνωνται μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν ὑποσκαφῆς καὶ καταστροφῆς ἐκ τούτου τῶν φραγμάτων. Τὸ τοιοῦτον ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπενδύσεως τῆς κοίτης πρὸς τὰ κατάντη ἢ διὰ τῆς κατασκευῆς μικρῶν προφυλακτηρίων φραγμάτων εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ πρὸς τὰ κατάντη τῶν κυρίων φραγμάτων. Ἡ στέψις τῶν τοιούτων προφυλακτηρίων φραγμάτων δέον νὰ ὑπέρκειται 0,50 ἕως 1,00 μ. τῆς στάθμης θεμελιώσεως τοῦ κυρίου φράγματος. Πολλάκις, χάριν τῆς προστασίας τοῦ φράγματος ἐκ τῶν κρούσεων παρὰ τῶν φερτῶν ὑλῶν, γίνεται ὄπισθεν αὐτῶν μία ἐπίχωσις. Πρὸς ἐλάττωσιν τῶν ὠθήσεων τοῦ ὕδατος εἰς τὰ συμπαγῆ φράγματα (τὰ κτιστὰ καὶ τὰ ἐκ σκυροδέματος) κατασκευάζονται στραγγιστήρια, ἀφήνοντα ἐλευθέραν τὴν δίοδον τοῦ ὕδατος. Τὰ στραγγιστήρια ταῦτα λαμβάνουσι μεγάλας διαστάσεις εἰς τὰ μεγάλα φράγματα.

Τὰ *κοιλαδοφράγματα* κατασκευάζονται κυρίως κατὰ τὴν πρὸς τὴν πεδιάδα ἔξοδον τῶν κοιλάδων καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐρχομένων ὑδάτων. Διὰ τῆς κατασκευῆς ἑνὸς τοιούτου φράγματος δημιουργεῖται ὄπισθεν αὐτοῦ μία εὐρεῖα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λεκάνη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ πληρουμένη μίαν τεχνητὴν λίμνην. Τὰ τοιαῦτα φράγματα κατασκευάζονται συνήθως μόνον διὰ μεγάλας ὑδροδυναμικὰς ἐγκαταστάσεις, ὑδρεύσεις καὶ ἀρδεύσεις. Χάριν διευθετήσεως ποταμῶν καὶ χειμάρρων σπανίως κατασκευάζονται, διότι εἶναι πολυδάπανα. Χρησιμοποιοῦνται καὶ διὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον σκοπόν, ὁσάκις δύναται νὰ γίνῃ συνδυασμὸς τῆς διευθετήσεως μὲ ἐκμετάλλευσιν τῶν συγκεντρουμένων ὑδάτων. Αἱ διὰ τῶν τοιούτων φραγμάτων δημιουργούμεναι λεκάναι δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ ὡς τόποι ἐναποθέσεως τῶν φερτῶν ὑλῶν. Ἐπίσης τὰ φράγματα ταῦτα δύνανται ἐνίοτε νὰ χρησιμεύσωσι μόνον πρὸς περιορισμὸν καὶ προσωρινὴν ἀναχαίτισιν τῶν ὑδάτων τῶν πλημμυρῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζεται ἔργον ἐκ δύο φραγμάτων ἐκατέρωθεν τῆς κυρίας κοίτης τοῦ ρεύματος (ἀτελὲς φράγμα τύπου Poncelet), ἅτινα δημιουργοῦσι φραγμὸν μόνον διὰ τὰ πολλὰ ὕδατα τῶν πλημμυρῶν. Τοιαῦτα φράγματα κατεσκευάσθησαν εἰς τὸν Λείγηρα, διὰ τῶν ὁποίων ὑπελογίσθη ὅτι συνεκρατήθησαν διὰ τούτου 3.500 m³/sec.

Περὶ τοῦ τρίτου εἴδους τῶν φραγμάτων, τῶν *κλισιάδων* βλ. λ.

Διάφορα ἄλλα σχετικὰ περὶ τῶν φραγμάτων, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα, βλ. εἰς τὰς λ. *ποταμός*, *πλήμμυρα*, *χείμαρρος*, *ὑδραυλικὴ πτῶσις*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Schoklitsch*, «Der Wasserbau».—*H. Engels*, «Handbuch des Wasserbaues» (1923).—*P. Ziegler*, «Der Talsperrenbau» (1925—1927).— *R. Koechlin*, «Mécanisme de l'eau et principes généraux pour l'établissement d'usines hydro-électriques» (1926 λπ. συγγράμματα περὶ ἐσωτερικῆς ναυτολογίας (Navigation intérieure), ἀγροτικῆς ὑδραυλικῆς καὶ περὶ ὑδροδυναμικῶν ἐγκαταστάσεων, περὶ διευθετήσεως ρευμάτων καὶ ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν γένει.

Α. Α. ΚΑΖΑΚΟΣ

— *[Ναυτ.]* Τὰ πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν ὑποβρυχίων κατασκευαζόμενα *φράγματα* εἶναι πολλῶν εἰδῶν:

α) *Δι' ὑποβρύχια πλέοντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας.* Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ χονδρῶν καλῳδίων ἐντεινομένων ἢ μεταξὺ σημαντήρων ἢ μεταξὺ κιόνων ἐπὶ ἀντικειμένων πλευρῶν στενοῦ. Τοιουτοτρόπως τὸ ὑποβρύχιον προσκροῦον ἐπὶ τῶν οὕτω διατεταγμένων καλῳδίων ἀδυνατεῖ νὰ διέλθῃ πλέον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας.

β) *Ὑποβρύχιον φράγμα.* Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ δικτύων ἐξ ἰσχυροῦ σύρματος, κρεμωμένων ἐν εἴδει παραπετάσματος κατακορύφως ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐξαρτωμένων ἐκ σημαντήρων στερεῶς ἠγκυροβολημένων. Τὸ ὑποβρύχιον, ἀποπειρώμενον νὰ διέλθῃ ἐν καταδύσει διὰ τούτου, ἀναγκαστικῶς θὰ ἐμπλέξῃ τὰς ἑλικὰς του καὶ τὰ πηδάλια. Ἐκ τούτου ἀναγκάζεται νὰ ἀνέλθῃ δι' *ἐκδιώξεως* (βλ. λ. *ὑποβρύχιον*) εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὁπότε προσβάλλεται ὑπὸ τῶν περὶ τὸ φράγμα περιπολούντων ἀνθυποβρυχίων. Κατὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον ἡ ἀνωτέρα ἐπιφάνεια τῶν τοιούτων δικτύων ἔφερε προσδεδεμένους εἴτε ὑαλίνους μικροὺς σημαντῆρας εἴτε μεταλλικοὺς τοιούτους, οἵτινες διὰ τῶν ἀποτόμων κινήσεών των ἐσήμαινον τὴν εἰς τὰ δίκτυα περιπλοκὴν τοῦ ὑποβρυχίου, ὅπερ καὶ προσεβάλλετο δι' ἀνθυποβρυχίων βομβῶν.

γ) *Φράγμα διὰ ναρκῶν.* Πλὴν τῶν ἀνωτέρω φραγμάτων, ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὸ διὰ ναρκῶν ποντιζομένων εἰς διάφορα βάθη φράγμα. Τὸ βάθη ἐρρυθμίζοντο οὕτως, ὥστε τὸ ὑποβρύχιον λόγῳ τοῦ ὕψους του νὰ μὴ δύναται νὰ διέλθῃ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ ἐπί τινος νάρκης, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἠλεκτρικῶς δεσμολογημέναι πρὸς σταθμὸν ξηρᾶς, οὕτως ὥστε νὰ καταδεικνύηται ἡ θέσις τῆς ἐκραγείσης νάρκης. Εἰς πολλὰ σημεῖα ἐχρησιμοποιήθησαν συγχρόνως ἅπαντα τὰ εἴδη φραγμάτων. Πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν φραγμάτων, τὸ ὑποβρύχιον πρέπει νὰ διέρχηται εἰς μέγα βάθος, διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν σήμερον ναυπηγοῦνται ὑποβρύχια δυνάμενα νὰ καταδυθῶσιν εἰς βάθος 100 μέτρων. Πλὴν τούτου, τὰ ὑποβρύχια τελευταίως φέρουσιν ἐπὶ τῆς πρῴρας των ἰσχυρὸν μεταλλικὸν πρίονα, οὕτως ὥστε τὸ σύρμα τῶν φραγμάτων, καὶ ἂν δὲν κοπῇ, νὰ διολισθαίνῃ ἐπὶ τούτου καὶ μὴ ἐμπλέκεται εἰς ἕλικας ἢ πηδάλια.

Θ. ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ

—**φράγμα μαγνητικὸν** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *μαγνητικὸν φράγμα*.

—**φράγμα Μαραθῶνος.** Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ πρὸς ὕδρευσιν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν περιχώρων αὐτῶν ἀπαιτουμένου ὕδατος (βλ. λ. *Ἀθῆναι*, τόμ. Β' σελ. 237 β' κ. ἑξ.), κατεσκευάσθη παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν χειμάρρων Χαράδρου καὶ Βαρνάβα, εὑρισκομένων εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Μαραθῶνος, μέγα φράγμα. Τὸ φράγμα τοῦτο, ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κοιλαδοφραγμάτων, συγκρατεῖ τὰ ὕδατα τῶν ὡς ἄνω χειμάρρων, ἤ, σχηματισμένης οὕτω μεγάλης τεχνητῆς λίμνης, ἧς τὰ ὕδατα διοχετεύονται μέχρι μὲν Χελιδονοῦς διὰ σήραγγος πεταλοειδοῦς διατομῆς, ὕψους 2,48 μ., πλάτους 2,30 μ., ἐπιφανείας 4,64 μ² καὶ μήκους 13.399 μ., ἐκεῖθεν δὲ διὰ μικροτέρας σήραγγος ὁμοιοσχήμου διατομῆς, ὕψους 1,60 μ., πλάτους 1,40 μ., ἐπιφανείας 1,92 μ² καὶ μήκους 2.386 μ. καὶ σωληνώσεως ἐν συνεχείᾳ διὰ χυτοσιδηρῶν σωλήνων ἐσωτερικῆς διαμέτρου 900 χλστμ., ἐπὶ μήκους 5.764 μ., πρὸς τὰς ἐγκαταστάσεις καθαρισμοῦ, διυλίσεως κλπ. Ἐκ τούτων τὰ ὕδατα διοχετεύονται εἰς τὰς ὑδαταποθήκας καὶ ἐκεῖθεν πρὸς κατανάλωσιν. Αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι τῆς ἐκτελέσεως τοῦ φράγματος ἤρξαντο κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1926, ὁπότε καὶ ἤρχισαν αἱ ἐκσκαφαὶ διὰ τὴν θεμελίωσιν αὐτοῦ. Ἡ κυρίως δομικὴ ἐργασία ἤρξατο τὸν Ὀκτώβριον 1927 καὶ σὺν τῇ προόδῳ ταύτης συνεπληρώθησαν αἱ ἀναγκαῖαι ἐκσκαφαί, αἱ ὁποῖαι, ἀνελθοῦσαι εἰς 60.100 μ³, ἐπερατώθησαν πλήρως κατ' Αὔγουστον τοῦ 1929. Ἡ δομικὴ ἐργασία ὑπεπερατώθη κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1929, ἐπὶ τῷ γεγονότι δὲ τούτῳ ἐγένετο τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1929 ἐπίσημος ἑορτή. Ἡ κατασκευὴ τοῦ σώματος τοῦ φράγματος ἐγένετο διὰ σκυροκονιάματος μετ' ἀργολίθων καὶ αἱ παρειαὶ αὐτοῦ ἐπενεδύθησαν διὰ μαρμαροδομῆς ἐκ πελεκητοῦ μαρμάρου. Τὸ σύνολον τοῦ χρησιμοποιηθέντος σκυροκονιάματος ἀνῆλθεν εἰς 154.300 μ³, ὁ δὲ κύβος τῆς ἐπενδύσεως ἔφθασε τὰ 16.900 μ³. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς τὸν μυχὸν τῆς μισαγκείας κατὰ τὴν θέσιν τοῦ φράγματος εὑρίσκεται εἰς ὑψόμετρον 173 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἡ κατωτέρα στάθμη τῆς θεμελιώσεως τοῦ φράγματος εὑρίσκε-

Digitized by Google

ται εἰς ὑψόμετρον 163 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἡ δὲ στέψις τοῦ φράγματος ἐτοποθετήθη εἰς ὑψόμετρον 227 μ. Κατόπιν τούτων φαίνεται ὅτι τὸ ἐλεύθερον ὕψος τοῦ φράγματος ἀνέρχεται εἰς 54 μ., τὸ δὲ συνολικὸν ὕψος αὐτοῦ εἰς 64 μ. Τὸ πλάτος τοῦ φράγματος εἶναι 4,50 μ. εἰς τὴν στέψιν αὐτοῦ καὶ αὐξάνει βαθμηδὸν πρὸς τὴν βάσιν, διὰ νὰ φθάσῃ τὰ 47 μ. εἰς τὴν στάθμην τοῦ βαθυτέρου σημείου τῆς ἐπιφανείας τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν θέσιν τοῦ φράγματος καὶ τὰ 48 μ. εἰς τὸ βαθύτερον σημεῖον θεμελιώσεως αὐτοῦ. Τὸ ἐλάχιστον μῆκος τοῦ φράγματος εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ εἶναι περίπου 20 μ. Τὸ μῆκος τοῦτο αὐξάνει κλιμακοειδῶς, ἐφ' ὅσον ἀνερχόμεθα πρὸς τὴν στέψιν τοῦ φράγματος, τῆς ὁποίας τὸ μῆκος ἀνέρχεται εἰς 285 μ. Εἰς τὴν στέψιν ταύτην ἔχει δημιουργηθῆ ὁδὸς μὲ πλάτος καταστρώματος 3,50 μ. Τὸ φράγμα εἶναι κυρτὸν πρὸς τὴν λίμνην καὶ ἡ ἀκτὶς τοῦ τόξου τῆς στέψεως ἀνέρχεται εἰς 400 μ. Τὸ δημιουργούμενον βέλος φθάνει εἰς 23.7 μ. καὶ εἶναι τὸ $^{1}/_{12}$ περίπου τοῦ μεγίστου ἀνοίγματος, ὅπερ κλείει τὸ φράγμα. Ἑκατέρωθεν τῆς στέψεως τοῦ φράγματος ἔχουσι δημιουργηθῆ δύο μικραὶ κυκλικαὶ πλατεῖαι· ἐκ τῆς ἀριστερᾶς τούτων, ὡς πρὸς τὸν βλέποντα ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, ἀναχωρεῖ μικρὸς ἑλικοειδὴς δρομίσκος ὁδηγῶν εἰς τὸν θάλαμον τῶν ὑδροκλείδων κενώσεως τῆς λίμνης, ὁ ὁποῖος ἔχει τοποθετηθῆ πρὸ τοῦ φράγματος καὶ εἰς τὸ βαθύτερον σημεῖον τῆς μισγαγκείας. Τὸ ἐξωτερικὸν τμῆμα τοῦ θαλάμου τούτου ἔχει κατασκευασθῆ πανομοιότυπον τοῦ ἐν Δελφοῖς θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων.

Ἀμέσως πρὸ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω πλατείας θολωτὴ γέφυρα ἐκ δύο τόξων, ἐλευθέρου ἀνοίγματος 12 μ. ἑκάστου, γεφυρώνει τὸ ἐλεύθερον ἄνοιγμα τῆς διώρυγος τοῦ ὑπερχειλιστῆρος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφεύγουσι τὰ πλεονάζοντα ὕδατα τῆς λίμνης, ἵνα μὴ ταῦτα ὑπερβῶσι τὴν ἀνωτάτην ὡρισμένην στάθμην τοῦ ὑψομέτρου τῶν 223 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ὁ ὑπερχειλιστὴς οὗτος ἔχει διοχετευτικότητα 540 μ^3 ὕδατος ἀνὰ 1'' μὲ ὕψος ὕδατος 200 μ. ἄνω τῆς στέψεως αὐτοῦ. Τὰ οὕτω διαφεύγοντα ὕδατα διοχετεύονται εἰς τὴν πρὸς τὰ κατάντη κοίτην τοῦ χειμάρρου Χαράδρου, δι' ἀνοικτοῦ ἀγωγοῦ, ἔχοντος κλιμακωτὴν τὴν κοίτην αὐτοῦ, χάριν τῆς ἀνακοπῆς τῆς ὁρμῆς τοῦ διὰ τούτου ῥέοντος ὕδατος. Ὄπισθεν τοῦ φράγματος ἐγένετο τριγωνικὴ ἐν διατομῇ ἐπίχωσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὑψομέτρου τῶν 195 μ. καὶ κάτω. Ἡ διὰ τοῦ φράγματος σχηματιζομένη τεχνητὴ λίμνη ἔχει μέγιστον βάθος 50 μ. ὅταν εἶναι πλήρης, καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ἀνέρχεται τότε εἰς 2.400.000 μ^2, ἡ δὲ χωρητικότης αὐτῆς εἰς 41.000.000 μ^3. Τὸ μέγιστον μῆκος τῆς λίμνης φθάνει τὰ 3,5 χλμ. περίπου ἐπὶ τοῦ Χαράδρου καὶ τὰ 3 περίπου χλμ. ἐπὶ τοῦ Βαρνάβα. Κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φράγματος ἀπῃτήθησαν 900 περίπου ἡμερομίσθια ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν ἡμερησίως καὶ ἐδαπανήθησαν 2.120.000 δολλάρια συμπεριλαμβανομένων τῶν δαπανῶν ἐγκαταστάσεων καὶ διευθύνσεως. Τὸ φράγμα Μαραθῶνος ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέχρι σήμερον τεχνικὸν ἔργον ἐν τοῖς Βαλκανίοις καὶ ἓν τῶν σημαντικωτέρων τῆς Εὐρώπης.

Α. Κ. Γ.—Α. Α. Κ.

—**φράγματα θεμελιώσεων.** Κατὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων ἔργων, ὡς π. χ. τὰ μεσόβαθρα τῶν ἐπὶ ποταμῶν γεφυρῶν, παρίσταται πολλάκις ἡ ἀνάγκη τῆς θεμελιώσεως αὐτῶν ἐπὶ ἐδάφους κατακλυζομένου ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Κατὰ τὰς θεμελιώσεις ταύτας, τὰς *ὑδραυλικὰς* λεγομένας *θεμελιώσεις*, ἐφαρμόζονται διάφοροι μέθοδοι, ὅπως ἡ διὰ πεπιεσμένου ἀέρος, ἡ τῶν καταδυομένων φρεάτων κλπ., ἐκ τῶν ὁποίων ἡ συνηθέστερον χρησιμοποιουμένη εἶναι ἡ μέσῳ φραγμάτων. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἥτις ἐφαρμόζεται διὰ βάθη ὄχι πάρα πολὺ μεγάλα, συνίσταται εἰς τὴν περίφραξιν τῆς ἐκτάσεως, ἣν θὰ καταλάβῃ τὸ θεμέλιον, διὰ φράγματος ἀδιαπεράτου ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ ἀντέχοντος εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀσκουμένην πίεσιν. Μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φράγματος, τοῦ ὁποίου αἱ ἐσωτερικαὶ παρειαὶ δέον ν' ἀπέχωσι κατὰ 1,50 μ. περίπου ἀπὸ τῆς προβλεπομένης περιμέτρου τοῦ θεμελίου, γίνεται ἄντλησις τοῦ περιεχομένου εἰς τὸν περιφραχθέντα καὶ ἀπομονωθέντα χῶρον ὕδατος καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ ἐκτέλεσις τῆς θεμελιώσεως ἐν ξηρῷ πλέον κατὰ τὰς συνήθεις μεθόδους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θεμελιώσεως εἶναι συνήθως ἀναγκαῖον νὰ γίνεται συνεχὴς ἐξάντλησις τοῦ ὕδατος, διότι παρουσιάζονται διαφυγαὶ εἴτε ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ φράγμα, εἴτε ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ θεμελίου. Πολλάκις, ὅταν τὸ ἀπὸ τοῦ πυθμένος εἰσερχόμενον ὕδωρ ἔχῃ μεγάλην παροχήν, συντελοῦνται πρῶτον, μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φράγματος φυσικά, αἱ ἀναγκαῖαι ἐκσκαφαὶ ὑπὸ τὸ ὕδωρ, διὰ κοχλιάρας ἢ ἄλλου μέσου, ἐπιστρώνεται ὁ πυθμὴν διὰ παχέος στρώματος ἐκ σκυροκονιάματος καὶ κατόπιν ἀντλεῖται τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐν ξηρῷ συμπλήρωσις τοῦ θεμελίου.

Τὰ φράγματα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον θεμελιώσεις, κατασκευάζονται κατὰ ποικίλους τρόπους. Διὰ μικρὰ βάθη ὕδατος ἀποτελοῦνται ἐξ ἀναχωμάτων δι' ἀργιλλικῶν γαιῶν ἢ καὶ ἄλλων (ἀμμωδῶν ἀκόμη), ἐπικαλυπτομένων διὰ παχέος στρώματος ἀργίλλου κατὰ τὴν πρὸς τὸ ὕδωρ παρειάν. Διὰ μεγαλύτερα βάθη ὕδατος ἡ ἐσωτερικὴ παρειὰ τῶν ἀναχωμάτων κατασκευάζεται κατακόρυφος καὶ ἐπενδύεται διὰ σανιδώματος συγκρατουμένου ὑπὸ πασσάλων. Δι' ἔτι μεγαλύτερα βάθη, ἢ καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις, γίνεται ἐγκιβωτισμὸς τῶν ἀδιαπεράτων γαιῶν ἐντὸς διπλῶν παρειῶν ἐκ σανιδώματος, καὶ οὕτως ἔχομεν μικτὸν φράγμα, μὲ ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς αὐτοῦ κατακορύφους. Πλὴν τῶν διὰ χρησιμοποιήσεως γαιῶν κατασκευαζομένων φραγμάτων, γίνονται τοιαῦτα καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ξυλείας μόνον ἢ σιδήρου μόνον ἢ καὶ μικτὰ ἐκ ξύλου καὶ σιδήρου διὰ τῆς χρήσεως *πασσαλοσανίδων* (βλ. λ.), ξυλίνων ἢ μεταλλικῶν, πασσάλων, δοκῶν καὶ ἀντηρίδων. Αἱ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος πασσαλοσανίδες δὲν εὑρίσκουσι σχεδὸν χρῆσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τοιούτων προσωρινῶν φραγμάτων διὰ τὰς ὑδραυλικὰς θεμελιώσεις.

Α. Α. Κ.

φραγμίδιον (τὸ) (Phragmidium) *[Ζωολ.]*. Γένος βασιδιομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *πουκκινιιδῶν*. Κυρίως ζοῦν ἐπὶ φύλλων ῥοδανθῶν τινων. Προκαλοῦσι τὴν κοινοτάτην σκωρίασιν τῶν ῥοδῶν καὶ κοινὴν σκωρίασιν τῶν βάτων. Ε. Τ. Ε.

φραγμίτης (ὁ) (Fragmites) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*. Ἐκ τῶν 5 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον καὶ παρ' ἡμῖν ἁπαντῶν εἶναι ὁ *φραγμίτης ὁ κοινὸς* (Fragmites vulgaris), κοινῶς *ἀγριοκάλαμο* καὶ *χαίτα*. Εἶναι πόα καλαμοειδής, φυομένη εἰς ὑγροὺς καὶ ἑλώδεις τόπους. Τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν κλωνίων της ἀναφαινόμενα ἄνθη χρησιμοποιοῦνται ἐνιαχοῦ πρὸς κατασκευὴν σαρώθρων καὶ τὰ κλωνία των πρὸς κατασκευὴν ψαθῶν. Δ. Ν. Π.

Φραγμίτης ὁ κοινός.

— *[Παλαιοφυτολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *φραγμιτῶν* εὑρέθησαν ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς πολικὰς χώρας ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν λείψανα τοῦ εἴδους *φραγμίτης oeningensis* ἐντὸς τῶν τριτογενῶν στρωμάτων τῆς λιγνιτοφόρου λεκάνης τῆς Κύμης (Εὐβοίας). Γ. Κ. Γ.

φραγμόκωνος (ὁ) *[Ζωολ.]*. Καλεῖται τὸ τμῆμα τοῦ μανδύου μαλακοστράκων τινῶν, ὅπερ εἰσχωρεῖ ἐντὸς τοῦ κωνικοῦ ὀστράκου των.

φραγμόλυτος (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ κατὰ τὴν διάρρηξιν τῆς κάψης καρπῶν τινων αὕτη διανοίγεται εἰς τὸ ἐξωτερικόν της τοίχωμα, παραμενόντων ἀθίκτων τῶν διαφραγμάτων της. Δ. Ν. Π.

φραγμοπλάστης (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ἡ πτυχή, ἥτις σχηματίζεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ κυττάρου τῶν φυτῶν μετὰ τὸν καταμερισμὸν τούτου.

φραγμὸς (ὁ)· τὸ φράττειν, φράξιμον· ‖ τὸ δι' οὗ φράττομεν, ἐμποδίζομεν, κυριολεκτ. καὶ μεταφ.: «φραγμὸς κιγκλιδωτός», «οὐδένα φραγμὸν ἠθικὸν γνωρίζει».

— *[Τακτ.] Φραγμὸς* καλεῖται ἡ ὀργάνωσις δικτύου πυρός, μὴ ἀποβλέποντος εἰς τὴν βολὴν καθ' ὡρισμένου στόχου, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπὶ ἐδαφικῆς τινος ζώνης, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βαθείας, σχηματισμὸν πυκνῆς δέσμης πυρῶν, εἴτε πεζικοῦ εἴτε πυροβολικοῦ, σκοπούσης νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐντὸς τῆς ἐδαφικῆς ταύτης ζώνης παραμονήν, ἢ ἔστω διέλευσιν, καὶ εἰς μεμονωμένους ἀκόμη ἄνδρας τοῦ ἐχθροῦ. Ἐν ἐπιθέσει ὁ φραγμὸς εἶναι κινητὸς καὶ ἐκτελεῖται διὰ πυρὸς ἐλαφροῦ πυροβολικοῦ, ἐν ἀμύνῃ δὲ σταθερὸς καὶ ἐκτελεῖται διὰ πυρὸς αὐτομάτων ὅπλων (πολυβόλων καὶ ὁπλοπολυβόλων) καὶ ἐλαφροῦ πυροβολικοῦ. Ὁ κινητὸς φραγμὸς εἶναι πολλάκις τὸ μοναδικὸν μέσον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προχωρήσεως τοῦ φιλίου πεζικοῦ, καθόσον παράγει κενὸν (ἀνυπαρξίαν ἐχθροῦ) πρὸ αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ὑψίστης ἠθικῆς σημασίας διὰ τὸ προχωροῦν πεζικόν, διότι τοῦτο ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι παρεμβάλλει εἶδος ἀσπίδος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐχθροῦ, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ὁ φραγμὸς οὐδόλως μειοῖ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς ἐπερχομένην τρωτότητα. Διὰ νὰ ἀποκλείηται ἀπολύτως πᾶς κίνδυνος τοῦ πεζικοῦ ὑπὸ τῆς βολῆς τοῦ φιλίου του φραγμοῦ, ἐπιβάλλεται ὅπως τὸ πεζικὸν τοῦτο παρακολουθῇ τὸν φραγμὸν ἀπὸ ἀποστάσεως 500 περίπου μέτρων. Διὰ νὰ εἶναι ὅμως χρησιμοποιήσιμος ἡ μέθοδος αὕτη, τῆς οἱονεὶ ἕλξεως τοῦ πεζικοῦ πρὸς τὰ ἐμπρός, πρέπει ἡ συνεργασία καὶ ἡ προσυνεννόησις αὐτοῦ μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ νὰ εἶναι τελεία καὶ πλήρης. Ἡ ἀσφαλὴς προσυνεννόησις ἐπιτυγχάνεται διὰ καθορισμοῦ ὥρας, ἔτι δὲ μᾶλλον διὰ πίνακος γραφικῆς παραστάσεως (ὡρικοῦ), ὡς π. χ. ὁ ἐνδεικνύμενος εἰς τὸ παρατιθέμενον σχῆμα, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον τὸ μὲν κλιμάκιον πυρὸς εὑρίσκεται εἰς ὡρισμένην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ καθ' ὡρισμένην ὥραν, τὸ δὲ φράγμα πρέπει νὰ εὑρίσκηται εἰς ἀνάλογον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κλιμακίου πυρὸς (περὶ τὰ 500 μέτρα) κατὰ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ὥραν. Ὁ διακανονισμὸς τοῦ ζητήματος τούτου διὰ τῆς παρατηρήσεως ἐξ ὄψεως ἀποκλείεται.

Ὁ σταθερὸς φραγμὸς εἶναι τὸ μοναδικὸν μέσον ἀμύνης τῶν ἀμυντικῶς ὠργανωμένων τοποθεσιῶν, σχηματίζεται δὲ ἰδίως πρὸ τῆς τοποθεσίας ἀντιστάσεως καὶ τῆς τοποθεσίας ἀσφαλείας, ὁπότε γίνεται ὀργάνωσις διασταυρωτῶν πυρῶν ὑπὸ τῶν αὐτομάτων ὅπλων παραλλήλως πρὸς τὸ μέτωπον (συρματόπλεγμα, ἐὰν ὑπάρχῃ). Κατὰ τῶν παραμενόντων ἀβλήτων χώρων, λόγῳ τῆς εὐθυτενείας τῆς τροχιᾶς τῶν αὐτομάτων ὅπλων, ἐκτελεῖται πῦρ ὁπλοβομβοβόλων καὶ χειροβομβίδων. Ὁ φραγμὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν προκαλύπτει τὴν ἀμυντικὴν τοποθεσίαν ἀπὸ μειζόνων ἀποστάσεων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπιπροστίθεται (διπλασιάζει) εἰς τὸν φραγμὸν τοῦ πεζικοῦ. Διὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς ὁ ἀμυντικὸς οὗτος σταθερὸς φραγμός, πρέπει νὰ πληροῖ ἀπαραιτήτως δύο ὅρους: 1) νὰ εἶναι συνεχής, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ παρουσιάζωνται ἄβλητοι χῶροι, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ὁ ἐχθρός· 2) νὰ εἶναι ἀρκετῆς πυκνότητος, εἰς τρόπον ὥστε οὐδεμία ἀπόπειρα διαβάσεως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ νὰ ἀναλαμβάνηται ἀτιμωρητί. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι ἡ ὀργάνωσις τοιούτου σταθεροῦ φραγμοῦ εἶναι πλήρης ἐν τῇ καταστάσει τῆς στασιμότητος (ἀγῶνος χαρακωμάτων).

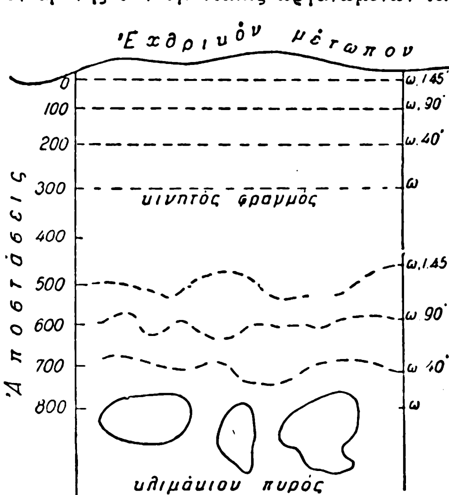

Ὡρικὸ; πίναξ κινητοῦ φραγμοῦ.

Οἱ παντὸς εἴδους φραγμοὶ ἀπαιτοῦσι κατανάλωσιν πυρομαχικῶν κολοσσιαίαν. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *φραγμὸς* θαλασσία ζώνη ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένη, ὅπως κινοῦνται ἐν αὐτῷ, κατὰ γραμμὰς ἐπίσης ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένας, τὰ ἀνιχνευτικὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἵνα μὴ καθίσταται δυνατὴ διασταύρωσις τῆς ζώνης ταύτης παρ' ἀντιπάλων πλοίων, χωρὶς νὰ γίνωσι ταῦτα ἀντιληπτὰ ὑπὸ τῶν ἀποτελούντων τὴν ζώνην ἀνιχνευτικῶν. Κατὰ σύμπτυξιν, *φραγμοὶ* ὀνομάζονται καὶ αἱ γραμμαί, καὶ ἕκαστον ἀκόμη τῶν ἐν αὐταῖς κινουμένων πλοίων. Σ. Ε. Λ.

φραγμοσπόριον. Καλεῖται ἐν τῇ μυκητολογίᾳ, κατὰ τὸν Saccardo, τὸ σπόριον διαφόρων μυκήτων σχήματος ἐλλειπτικοῦ ἢ ᾠοειδοῦς, μὲ περισσότερα τοῦ ἑνὸς ἐγκάρσια διαφράγματα. Ε. Τ. Ε.

φράγουλα (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς *φράουλας*.

Φράδας. Εἷς τῶν ἐπαναστατησάντων κατὰ τοῦ Δαρείου Α' σατραπῶν, τὸν ὁποῖον συνέτριψεν ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς Δαδαρνὶς (518 π. Χ.)

Γ. Λ. Α.

Φραδέλλος (Fradello), ***Μᾶρκος***. Εἷς τῶν προκρίτων Ἑνετῶν τοῦ Χάνδακος (Ἡρακλείου), συμμετασχὼν μετ' ἄλλων Ἑνετῶν τῆς Κρήτης εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν κατὰ τῆς ἑνετικῆς κυριαρχίας (1342—1344). Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν ἐξ Ἑνετίας ἀποσταλέντων στρατευμάτων συλληφθεὶς ἀπεκεφαλίσθη ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Χάνδακος. Ν. ΚΛΑ

Φρὰ Διάβολο (Fra Diavolo). Διαβόητος Ἰταλὸς λῃστής, τοῦ ὁποίου τὸ πραγματικὸν ὄνομα ἦτο *Μιχαὴλ Πέτσα* (1771—1806). Ἦτο κατασκευαστὴς περικνημίδων ἐν Νεαπόλει, ἀλλὰ ταχέως ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμά του τοῦτο, ὅπως ἀποτελέσῃ μέλος συμμορίας λῃστῶν, τῆς ὁποίας κατόπιν ἐγέ-

Digitized by Google

νετο ἀρχηγὸς καὶ ἥτις εἶχε σκορπίσει τὸν τρόμον καθ' ἅπασαν τὴν Καλαβρίαν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Νεαπόλεως εἶχεν ἐπικηρύξει τὴν κεφαλήν του ἀντὶ μεγάλου ποσοῦ. Ὅταν ὅμως οἱ Γάλλοι, τῷ 1799, κατέλαβον τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ὁ δὲ καρδινάλιος Ρούφφο ἀνέλαβε νὰ ἐξαναγκάσῃ τούτους εἰς ἀποχώρησιν, ὁ Φρὰ Διάβολο προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου. Ἀμνηστευθεὶς συνεπείᾳ τῆς προσφορᾶς του ταύτης καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς ἐθελοντικοῦ σώματος μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου καὶ τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς τοῦ Κασσάνο, ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Γάλλων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Νεαπόλεως. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς καταλήψεως τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου, ὁ Φρὰ Διάβολο κατέφυγεν εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν νῆσον Καπραίαν, ὅπου συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Οὐγκὼ κατεδικάσθη εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον. Ὁ Φρὰ Διάβολο κατέστη ὀνομαστὸς διὰ τὰς ἀπανθρωπίας του πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, τὰς δολοφονίας του καὶ τὰς κλοπάς του. Τὰ κατορθώματά του ἐχρησίμευσαν ὡς θέμα περιφήμου μελοδραματίου τοῦ Γάλλου μουσικοσυνθέτου Ὠμπέρ, ἐπὶ λιμπρέττου τοῦ Σκρίμπ. Μ. Δ. Β.

Φράδος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας ἐν Ἀραχωσίᾳ καὶ Δραγγιανῇ, ὅστις ῥέων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ διερχόμενος διὰ τῆς πόλεως Φρὰ ἢ Προφθασίας ἐκβάλλει εἰς τὴν Ἀρείαν λίμνην (Hamoun). Ὑπὸ τοῦ Πλινίου (VI, 25, 3) καλεῖται *Ὀφρίδος*, εἶναι δὲ ὁ σημερινὸς Farah-roud. Α. Θ. Σ.

φράζω, ἀόρ. *ἔφρασα*· ἀρχ., λέγω, ὁμιλῶ (ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ μόνον σύνθετ. *μεταφράζω, παραφράζω, ἐκφράζω*).

—**φράζω, καὶ φράσσω**· δημοτ., ἀντὶ *φράττω* (βλ.λ.).

Φραθιᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἁγίου Ἀντωνίου τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. (1928) 45. ΕΡ. Μ.

Φράϊ (Freiherr), *ἱππότης φὸν* —. Εἷς τῶν ἐμπίστων τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, οἵτινες, λόγῳ τῶν δυσαρεσκειῶν, ἃς προὐκάλεσαν, ἀπεμακρύνθησαν τῆς αὐλῆς τῷ 1839. Τ. Ε. Ε.

φραϊβεργίτης (ὁ) (Freibergit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι *ἀντιμονιοῦχος τετραεδρίτης*, περιέχων μεγαλυτέραν ποσότητα ἀργύρου. Γ. Κ. Γ.

Φραϊενβάλντε (Freienwalde) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βρανδεμβούργῳ. Κάτ. 10.300. Ἔχει ὀρυχεῖα λιγνίτου καὶ πηγὰς μεταλλικοῦ ὕδατος. Σ. Κ. Γ.

Φράϊερν Μπάρνετ (Friern Barnet) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Λονδίνου. Κάτ. 17.381. Η. Π. Γ.

φραϊεσλεβενίτης (ὁ) (Freieslebenit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι θειαντιμονιοῦχος μόλυβδος καὶ ἄργυρος τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $(PbAg_2)_5Sb_4S_{18}$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, φέροντας καθέτους ῥαβδώσεις, ἢ καὶ χειροπληθής. Ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 2—2 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 6,11—6,19 καὶ χρῶμα μολυβδόχρουν ἕως ἀνοικτὸν χαλυβδόφαιον, κατ' ἐπιπολὴν μέλαν. Εὑρίσκεται ἐν Φραϊβέργῃ, Bräunsdorf, Pribiam, Kapuik, Felsöbanya, Hiendelaencina (Ἱσπανίας). Γ. Κ. Γ.

φραῖζα (ἡ). Κυλινδρικὸν μαχαιρίδιον διὰ τὴν μηχανὴν ξελουρίσματος σόλας ἢ τακουνιοῦ ὑποδημάτων. Λ. Μ.

Φραῖζερ (Fraser) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τοῦ Καναδᾶ ἐν τῇ Βρεττανικῇ Κολομβίᾳ. Σχηματίζεται ἐκ δύο βραχιόνων, προερχομένων ἐκ τῶν Βραχωδῶν ὀρέων καὶ δεχομένων τὰ ὕδατα διαφόρων λιμνῶν. Κατ' ἀρχὰς ἀκολουθεῖ ΒΔ. κατεύθυνσιν εἰς μῆκος 260 περίπου χλμ., ἀκολούθως παρὰ τὸ Φορτ Τζώρτζ, στρέφει πρὸς Ν. μέχρι τοῦ Χόουπ, ὅπόθεν λαμβάνει κατεύθυνσιν πρὸς Δ. μέχρι τῶν ἐκβολῶν του εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Γεωργίας. Ἔχει ὁλικὸν οὕτω 1.300 περίπου χλμ., δὲν εἶναι ὅμως πλωτὸς διὰ μεγάλου ἐκτοπίσματος σκάφη εἰμὴ μόνον μέχρις ἀποστάσεως 130 χλμ. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του. Εἰς τὰ ὕδατά του διενεργεῖται σημαντικωτάτη ἁλιεία σολομοῦ. Ὠνομάσθη ἐκ τοῦ πρώτου ἐξερευνήσαντος, τῷ 1808, τὰς ἐκβολάς του Σίμωνος Φραῖζερ. Η. Π. Γ.

—**Φραῖζερ** (Frazer ἢ Great Sandy Island) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Αὐστραλίας παρὰ τὰς ΝΑ. ἀκτὰς τῆς Κουήνσλαντ καὶ μεταξὺ τῶν ὅρμων Χέρβεϋ καὶ Οὐάϊντ. Ἔχει μῆκος 130 χλμ. καὶ πλάτος 30 καὶ εἶναι ἄγονος καὶ ἀκατοίκητος. Η. Π. Γ.

Φραῖζερ (Fraser), **Ἀλέξανδρος-Κάμπελ.** Σκῶτος φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Ardchatlan τῷ 1819. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἐδιμβούργου, κατόπιν δ' ἐγένετο καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν αὐτῷ. Διηύθυνεν ἐπί τινα ἔτη τὴν «North British Review». Τῷ 1871 ἐξέδωκε μετὰ σημειώσεων καὶ βιογραφίας τὰ ἅπαντα τοῦ Berkeley («Collected edition of the Works of Bishop Berkeley»), τῷ δὲ 1874 ἐκλογὰς ἐκ τῶν ἔργων τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου («Selections from Berkeley with an Historical introduction»).

— **Φραῖζερ** (Fraser), *Λόβατ.* Ἄγγλος δημοσιογράφος (1871—1926). Διετέλεσε τακτικὸς ἀρθρογράφος τῶν «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου. Τῷ 1920 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς «Εἰκονογραφημένης Κυριακάτικης Ἐφημερίδος». Διεκρίθη διὰ τὸ ἐπαγωγὸν τοῦ ὕφους του καὶ τὸ βαθυστόχαστον τῆς κριτικῆς του.

— **Φραῖζερ** (Fraser), *Τζαίημς.* Σύγχρονος Ἀμερικανὸς γλύπτης, γεννηθεὶς τῷ 1876. Κατὰ τὴν μικράν του ἡλικίαν παρέμεινεν ἐν Δακότᾳ, πλησίον ἐγκαταστάσεων ἐρυθροδέρμων, ἡ γραφικὴ ζωὴ τῶν ὁποίων τῷ ἐχρησίμευσεν ἀργότερον ὡς θέμα διὰ πολλὰ τῶν ἔργων του. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ ἰνστιτούτῳ Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Σικάγου καὶ ἐτελειοποιήθη ἐν τῇ École des Beaux Arts τῶν Παρισίων. Τῷ 1902 ἐπανέκαμψεν εἰς Ἀμερικήν, ὅπου ὁριστικῶς ἐγκατεστάθη. Τὰ γνωστότερα τῶν ἔργων του εἶναι: ἡ προτομὴ τοῦ Θ. Ρούζβελτ ἐν τῇ γερουσίᾳ καὶ ἡ τοῦ Ἀλ. Χάμιλτον ἐν Οὐασιγκτῶνι, τὸ ἔφιππον σύμπλεγμα: «Τὸ τέλος τῆς ἐπιμόχθου πορείας», ἐκτεθὲν ἐν τῇ διεθνεῖ ἐκθέσει τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου (1915), «Ταξίδιον τῆς ζωῆς», «Ὁ Καναδὸς ἀξιωματικός», «Νίκη» κ. ἄ. Η. Π. Γ.

—**Φραῖζερ** (Fraser), *σὲρ Τζὼν Φόστερ.* Ἄγγλος δημοσιογράφος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1860. Τῷ 1896 ἐπεχείρησε τὸν γῦρον τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐπεράτωσεν εἰς 774 ἡμέρας, χρησιμοποιήσας ἅπαντα τὰ τότε ἐν χρήσει μέσα συγκοινωνίας. Ἀκολούθως ἐπεσκέφθη, ὡς ἀπεσταλμένος διαφόρων ἀγγλικῶν ἐφημερίδων, διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐν αἷς καὶ τὰ Βαλκάνια (1905) καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς διαφόρους εἰδικὰς ἀποστολάς, ἀνατεθείσας αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἐκτὸς πληθώρας ἄρθρων καὶ ἀνταποκρίσεών του συνέγραψεν: «Ὁ γῦρος τοῦ κόσμου ἐπὶ τροχοῦ», «Ἡ πραγματικὴ Σιβηρία», «Ἡ Ἀμερικὴ ἐν δράσει», «Ἡ πραγματικὴ ὄψις τοῦ Καναδᾶ», «Εἰκόνες ἀπὸ τὰ Βαλκάνια», «Ἡ ἐρυθρὰ Ρωσία», «Αἱ ἀντιθέσεις τῆς ζωῆς», «Αὐστραλία», «Ἡ δημιουργία ἑνὸς ἔθνους», «Ὁ Παναμᾶς καὶ ἡ σημασία του», «Ἡ καταπλήσσουσα Ἀργεντινή», «Ὁ κατακτητὴς Ἰουδαῖος», «Ἀθάνατα κατορθώματα», «Ἡ σύγχρονος Ρωσία», «Τὸ ἐρυθρὸν διαβατήριον» κλπ. Η. Π. Γ.

—**Φραῖζερ** (Frazer), *σὲρ Τζαίημς Τζώρτζ.* Διάσημος Σκῶτος ἐθνολόγος καὶ ἑλληνιστής, γεννηθεὶς τῷ 1854 ἐν Γλασκώβῃ. Ἐσπούδασεν ἐν Γλασκώβῃ καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Καίμπριτζ φιλολογίαν καὶ κατόπιν τὰ νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου. Ἐστράφη ταχέως πρὸς μελέτας καὶ ἐρεύνας ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, παρακινηθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἐν Καίμπριτζ καθηγητοῦ του καὶ ἀνατολιστοῦ Γουλιέλμου Ρόμπερτσον Σμίθ. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γλασκώβης καὶ κατόπιν τῆς Λίβερπουλ, τῷ δὲ 1879 ἐξελέγη διὰ διαγωνισμοῦ καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καίμπριτζ. Εἶναι ἐπίτιμος καθηγητὴς ἑπτὰ ἀγγλικῶν πανεπιστημίων καὶ πολλῶν ξένων, καθὼς καὶ μέλος πολλῶν ἀκαδημιῶν καὶ ἐπιστημονικῶν σωματείων, ἀγγλικῶν καὶ ξένων. Τῷ 1914 ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν ὁ τίτλος τοῦ κόμητος. Τὸ πρῶτον του ἔργον ὑπῆρξε μία ἔκδοσις τοῦ «Πολέμου τοῦ Ἰουγούρθα» τοῦ Σαλλουστίου (1884). Δύο ἔτη βραδύτερον ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Βρεττανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» τὸ ἄρθρον *τοτεμισμός*, τὸ ὁποῖον κατόπιν ἐξέδωκε καὶ εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον, ὅπερ ἐξετιμήθη μεγάλως καὶ ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν ἔργων του, ἅτινα ἐδημιούργησαν τὴν μεγάλην του φήμην. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Καίμπριτζ καθηγεσίας του ἐταξίδευσε δὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ συλλογὴν τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ, ὅπερ ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ τὴν μετάφρασιν μετὰ σχολίων τῆς «Ἑλλάδος περιηγήσεως» τοῦ Παυσανίου (1898). Ἡ σύζυγός του, γαλλικῆς καταγωγῆς, ὑπῆρξε σπουδαία συνεργάτις του καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν μεγάλως εἰς τὰς ἐρεύνας του καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του. Ὁ Φραῖζερ ἐδημοσίευσε πλῆθος ἔργων, μελετῶν καὶ ἄρθρων εἰς ἐγκυκλοπαιδείας, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι, πλὴν τῶν μνημονευθέντων, τὰ ἑξῆς: «Ὁ χρυσοῦς κλάδος» («The Golden Bough» 1890), μελέτη τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν καὶ τῆς λαογραφίας, ἡ ὁποία ἐπανεκδοθεῖσα πολλάκις μετὰ ἀλλεπαλλήλων προσθηκῶν καὶ ἀνανεώσεων ἀπετέλεσε τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτίθενται αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ τῶν περὶ ἀνθρωπολογίας θεωριῶν του, «Ὁ Παυσανίας καὶ ἄλλαι μελέται» («Pausanias and other inquiries» 1900), «Μαθήματα περὶ τῆς πρωτοϊστορίας τῆς βασιλείας» («Lectures on the early history of the Kingship» 1905), «Ἄδωνις, Ἄττις, Ὄσιρις», συγκριτικαὶ μελέται ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν (1906), «Ἡ λαογραφία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» («Folklore in the old Testament», 1907, «Ὁ σκοπὸς τῆς κοινωνιολογικῆς ἀνθρωπολογίας» (1908), «Ψυχῆς ἔργον», ἤτοι περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς δεισιδαιμονίας ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν θεσμῶν («Psyche's Task» 1909) «Τοτεμισμὸς καὶ ἐξωγαμία», μελέτη ἐπὶ πρωτογόνων τινῶν μορφῶν τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς κοινωνίας («Totemism and exogamy», 1910), «Ἡ τέχνη τῆς μαγείας καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν βασιλέων» («The Magic art and the evolution of Kings» 1911), «Τὰ ταμποὺ καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς ψυχῆς» («Taboo and the perils of the soul» 1911), «Ὁ θνήσκων θεός» («The dying God», 1911), «Τὰ πνεύματα τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς ἐρήμου» («The Spirits of corns and desert» 1912), «Ἐπιστολαὶ τοῦ Γουλιέλμου Κοῦπερ» («Letters of William Cowper», 1912), «Ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν καὶ ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν» (τόμ. 3, 1913), «Ὁ ὡραῖος Μπάλντερ» («Balder the beautiful», 1913), «Μελέται τοῦ Ἄντισον» («Addison essays» 1915), «Βιβλιογραφία καὶ γενικὸν εὑρετήριον τοῦ «Χρυσοῦ κλάδου» (1915), «Ὁ σὲρ Ρογῆρος Κόβερλεῢ καὶ ἄλλα φιλολογικὰ δοκίμια» («Sir Roger Coverley and ether essays», 1920), «Ἀπολλόδωρος» («Apollodore» 1921), «Ἡ Πολυνησία» (1922) κ.ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης γαλλιστὶ μελέτην «Περὶ τοῦ Ἐρνέστου Ρενὰν καὶ τῆς μεθόδου τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν» (1921) καὶ «Μελέτην περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀνθρωπότητος», πολύκροτον διάλεξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὴν Σορβόννην τὴν 5 Δεκεμβρίου 1921. Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων του μετεφράσθησαν εἰς τὰς κυριωτέρας γλώσσας τοῦ κόσμου, εἰς δὲ τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τῆς συζύγου του καὶ ἄλλων.

Ὁ Φραῖζερ προσεπάθησε διὰ τῶν συγγραμμάτων του ν' ἀναπαραστήσῃ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα πρὸς σύνταξιν μιᾶς πλήρους καὶ ἄνευ χασμάτων ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὸ δὲ ἔργον του, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ, παραλληλίζεται πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Λαμὰρκ καὶ τοῦ Δαρβίνου. Ὁ Φραῖζερ δὲν περιωρίσθη, ὅπως οἱ ἄλλοι ἐθνολόγοι, εἰς τὴν μελέτην μόνον τῶν ζώντων ἀγρίων, ἀλλὰ προσεπάθησε νὰ συγκρίνῃ τὰς σημερινὰς αὐτῶν πεποιθήσεις πρὸς τὰς παλαιὰς μυθολογίας καὶ τοὺς ἀρχαίους θρύλους καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαφωτίσῃ τὰς μὲν διὰ τῶν δέ, τὸ παρὸν διὰ τοῦ παρελθόντος καὶ τἀνάπαλιν καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τοὺς πλέον ἀρχικούς των καὶ πρωτογόνους τύπους τοὺς θεσμούς, τὸ δίκαιον, τὴν θρησκείαν, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα ἐν γένει τῶν λαῶν. Πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου συνέλεξε, κατόπιν κολοσσιαίας ἐργασίας καὶ ἐρεύνης, καὶ κατέταξε μεθοδικῶς καὶ συστηματικῶς τὰ ἀνάλογα ἤθη καὶ τοὺς θρύλους ὅλων τῶν χωρῶν καὶ διὰ τῆς συγκρίσεως καὶ ταξινομήσεώς των προσεπάθησε ν' ἀνακαλύψῃ τὴν συγγένειάν των καὶ τὴν συσχέτισίν των. Τὸ ἔργον τοῦ Φραῖζερ ἀποτελεῖ σημαντικωτάτην συμβολὴν εἰς τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, τὰ δὲ συγγράμματά του περιέχουν ἄφθονον ὑλικόν, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πρὸς συνέχισιν τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν μελετῶν του πρὸς τὰς αὐτὰς κατευθύνσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *M. Muller*, Nouvelles études de mythologie (1898).—*Chantepie de la Saussaye*, Manuel d' histoire des réligions (1921).—*T. Northcote Withbridge*, Folklore ἐν τῇ «Encyclopaedia Britannica» (τ. XIX, 1910).—*A. Le Roy*, Les populations de culture inférieure (1921). Μ. Δ. Β.

— **Φραῖζερ**, *Γουλιέλμος.* Βαυαρὸς ταγματάρχης, συγκατελθὼν μετὰ τοῦ Ὄθωνος εἰς Ἑλλάδα τῷ 1833 καὶ προσληφθεὶς ὡς γραμματεὺς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως. Ὅταν ἐξερράγη ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1854, παραιτηθεὶς τῆς ἐν τῷ στρατῷ θέσεώς του, μετ' ἄλλων ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἀξιωματικῶν, ἔσπευσεν εἰς Ἤπειρον μετὰ τῶν ἄλλων ἀνταρτικῶν σωμάτων. Ἀλλὰ τῶν Γάλλων καταλαβόντων τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπελθούσης διπλωματικῆς τῶν σχέσεων διακοπῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἡ Ἑλλὰς ἠναγκάσθη, ἐνδίδουσα, εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ὁ δὲ Φραῖζερ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Δ. Καλλέργη. Τ. Ε. Ε.

Φραῖζερμπαρρ (Fraserburgh) *[Γεωγρ.]*. Σημαντικὸς ἁλιευτικὸς σταθμὸς τῆς βορειοανατολικῆς Σκωτίας ἐπὶ τῆς Βορείου θαλάσσης. Κάτ. 10.514. Σ. Κ. Γ.

Φράϊζινγκ (Freising) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίου Βαυαρίας, μεταξὺ Λαντσχούτης καὶ Μονάχου καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἰσάρ. Ἔχει μητροπολιτικὸν ναὸν κτισθέντα τῷ 1160. Κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μονάχου-Ρεγκενσβέργης. Κάτ. 14.500. Σ. Κ. Γ.

Φράϊλιγκρατ (Freiligratg), **Φερδινάνδος.** Γερμανὸς ποιητὴς (1810—1876). Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμπορος ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ. Συνέθεσε πλεῖστα ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὸ ἐπαναστατικὸν μένος των καὶ κατατάξαντα τοῦτον μεταξὺ τῶν κορυφαίων τῆς λεγομένης πολιτικῆς

Digitized by Google

ποιήσεως ἐν Γερμανίᾳ. Διωκόμενος λόγῳ τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων του, κατέφυγεν ἐκ περιτροπῆς εἰς Βέλγιον, Ὁλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του (1848), διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μὰρξ ἐκδιδομένης ἐν Κολωνίᾳ «Νέας ἐφημερίδος τοῦ Ρήνου». Διωχθεὶς ἐκ νέου, κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὀλίγον πρὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου ὁ ὁποῖος τῷ ἐνέπνευσε τὰ ὡραιότερα ποιήματά του («Οὔρρα, Γερμανία», Ἡ «σάλπιγξ τῆς Βιονβίλλη » κ. ἄ.), ὁ Φράϊλιγκρατ ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐξέδωκε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Ποιήματα» (1838), «Ὁμολογία πίστεως» (1844), «Ça ira» (1846), «Πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ποιήματα» (1849—1851) καὶ ἐφιλοτέχνησε πλείστας μεταφράσεις Γάλλων, Ἄγγλων καὶ Ἰταλῶν ποιητῶν (Οὑγκώ, Μυσσέ, Σκώτ, Μπέρνς, Μούρ, Λογκφέλλω, Μαντσόνι κ. ἄ.). Καίτοι πολιτικοῦ περιεχομένου, ἐν τούτοις ἡ ποίησις τοῦ Φράϊλιγκρατ διακρίνεται συχνάκις διὰ τὸ βίαιον τοῦ πάθους, τὸ ἔντονον τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων. Λ. Κ.

Φράϊλιχ (Frölich), ***Ἕρμαν.*** Γερμανὸς στρατιωτικὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1839. Ὑπηρέτησε κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1866 ὡς ἐπιτελὴς ἰατρός, κατὰ δὲ τὸν πόλεμον τοῦ 1870 διετέλει ἀρχίατρος νοσοκομείου. Τῷ 1895 προήχθη εἰς γενικὸν ἀρχίατρον. Ἔγραψεν ὑπὲρ τὰς 240 ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, αἵτινες ἰδίως ἐσχετίζοντο μὲ τὴν στρατιωτικὴν ἰατρικήν, ἤτοι μὲ τὴν διοργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν ἰατρῶν καὶ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ στρατοῦ, τὴν ἐξέτασιν τῶν νεοσυλλέκτων, τὴν καταμέτρησιν τοῦ θώρακος κλ. («Die Militärmedizin Homers» (Στουττγάρδη, 1879), «Bestimmungen über die Militärdienstpflicht der Ärzte und Med. Studierenden» (Κάσσελ 1880, Λειψία 1889), «Des soldaten Gesundheitsbüchlein» (Λειψία 1893). Ο. Ρ.

—**Φράϊλιχ** (Froelich), ***Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς μουσουργὸς (1780—1862). Ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι, ἱδρύσας ὅμιλον χορῳδίας καὶ ὀργανικῆς μουσικῆς ἐκ φοιτητῶν, ὅστις ἀνεγνωρίσθη βραδύτερον ὡς «Ἀκαδημαϊκὸν μουσικὸν Ἰνστιτοῦτον» καὶ ἐξ οὗ τέλος ἐδημιουργήθη ἡ «Βασιλικὴ μουσικὴ σχολή». Ὁ Φράϊλιχ διετέλεσεν ὡσαύτως καθηγητὴς τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βύρτσμπουργκ. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: τὸ μελόδραμα «Σκιπίων», λειτουργίαι, ρέκβιεμ, σονάται, χορῳδίαι, μέθοδοι δι' ἅπαντα τὰ ὄργανα τῆς ὀρχήστρας κλπ. Γ. Σ.

—**Φράϊλιχ** (Frölich ἢ Frœlich), ***Λαυρέντιος.*** Δανὸς ζωγράφος, χαράκτης καὶ σχεδιαστής, ζήσας ἐν Γαλλίᾳ (1820—1908). Διεκρίθη κυρίως διὰ τὰ πλήρη χάριτος σχεδιάσματά του, ἅτινα μαρτυροῦσι γόνιμον φαντασίαν καὶ ἐπινοητικότητα. Τὰ καλύτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι σειρὰ εἰκονογραφιῶν εἰς τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου καὶ εἰς τὸ ἔργον «Δανικὰ παραμύθια». Χ. Δ.

—**Φράϊλιχ** (Froelich), ***συνδρομή.*** Πάθησις ἡ νοσηρὰ συνδρομή, καθορισθεῖσα τῷ 1901 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἰατροῦ Ἕρμαν Φράϊλιχ (ἔλ. ἀνωτ.) καὶ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πιμελώσεως καθολικευμένης ἀνωδύνου καὶ γεννητικῆς δυστροφίας, ἥτις εἰς τὰ νεαρὰ ἄτομα ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἐπισχέσεως περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γεννητικῶν ὀργάνων καὶ εἰς τοὺς ἐνηλίκους, παρὰ μὲν τῇ γυναικὶ διὰ τῆς ἀμηνορροίας, παρὰ δὲ τῷ ἀνδρὶ διὰ τῆς γεννητικῆς ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος εἰς τὰς φυλετικὰς σχέσεις. Εἰς ἀμφότερα τὰ φῦλα ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἀλλοιώσεως ἢ καὶ διὰ τῆς διαστροφῆς τῶν δευτερευόντων γενετηρίων χαρακτήρων. Ἡ συνδρομὴ αὕτη εἶναι συνδεδεμένη πρὸς βλάβην τῆς ὑποφύσεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ δύναται νὰ συνδυασθῇ πρὸς τὴν μεγαλακρίαν ἢ πρὸς τὴν γιγαντοσωμίαν. Μ. Ν. Κ.

Φραῖμπελ (Fröbel), ***Αὔγουστος - Γουλιέλμος - Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς παιδαγωγός, ὁ ἱδρυτὴς τῶν νηπιακῶν (παιδικῶν κήπων ἢ νηπιαγωγείων), γεννηθεὶς ἐν Ὀμπερβάϊσμπαχ τῆς Θουριγγίας τῷ 1782 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1852 ἐν Μαριένταλ. Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν γένεσίν του ἔμεινεν ὀρφανὸς μητρός. Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο πρέπει προφανῶς νὰ ἀποδοθῇ ἡ ζέσις, μεθ' ἧς ὁ Φραῖμπελ ὑπερήσπισε βραδύτερον τὴν ἀνάγκην τῆς μητρικῆς ἀγωγῆς. Τὸ κακὸν τῆς ἐλλείψεως μητρικοῦ φίλτρου ἐπεδείνωσε παρὰ τῷ μικρῷ ὀρφανῷ ἡ σκληρότης μεθ' ἧς συμπεριεφέρετο πρὸς αὐτὸν ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ πατρός του. Βαθεῖαν ἀνακούφισιν ᾐσθάνθη ἐν τούτοις βραδύτερον ὁ μικρὸς Φραῖμπελ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του, ἥτις ἐπ' ἀρκετὸν ἐπεμελήθη τῆς ἀνατροφῆς του. Ἐν τῇ νέᾳ του διαμονῇ ὁ Φραῖμπελ παρηκολούθησε τὰς στοιχειώδεις σπουδὰς μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἡ ἀδιαφορία ὅμως, ἣν ἔδειξε πρὸς τὴν σπουδήν, ἔπεισαν τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ στρέψωσι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδὸς πρὸς πρακτικωτέραν ἐνασχόλησιν. Οὕτω τῷ 1797 ἐτοποθετήθη ὡς μαθητευόμενος παρά τινι δασονόμῳ ἐν Νόϊχαους, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ διετίαν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀπέκτησεν ὁ Φραῖμπελ τὴν πρὸς τὴν φύσιν ἀγάπην, ἥτις ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν περὶ ἀγωγῆς ἀρχῶν του. Τῷ 1799 ἐνεγράφη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἰένης, ἠναγκάσθη ὅμως διὰ λόγους οἰκονομικοὺς νὰ διακόψῃ, μετὰ φοίτησιν τριῶν ἑξαμήνων, τὰς σπουδάς του. Τῷ 1802 συναντῶμεν τὸν Φραῖμπελ γραφέα δασικῆς περιοχῆς παρὰ τὴν Βαμβέργην, τῷ 1803 γεωμέτρην ἐν Βαμβέργῃ, τῷ 1804 γραφέα εὐγενοῦς γαιοκτήμονος ἐν Μεκλεμβούργῳ, τῷ δὲ 1805 διδάσκαλον ἐν τῇ προτύπῳ σχολῇ τοῦ Γκρούν ἐν Φραγκφούρτῃ, ἧς σκοπὸς ἦτο ἡ ἐφαρμογὴ τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν τοῦ Πεσταλότσι. Μετὰ διετῆ ὑπηρεσίαν ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ παρῃτήθη τῆς θέσεώς του καὶ ἀνέλαβε τὴν κατ' οἶκον διδασκαλίαν τῶν τριῶν τέκνων τῆς οἰκογενείας Χολτσχάουζεν. Ὁ Φραῖμπελ, ἐνθουσιώδης ἤδη ὀπαδὸς τοῦ Πεσταλότσι καὶ αἰσθανόμενος βαθύτατα τὴν ἀνάγκην νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ, ἐπέτυχε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς Χολτσχάουζεν, ὅπως μεταβῇ μετὰ τῶν τριῶν μικρῶν μαθητῶν του εἰς Ὕβερντον τῆς Ἑλβετίας, ἔνθα ἐλειτούργει τὸ πανευρωπαϊκῆς ἤδη φήμης ἐκπαιδευτήριον τοῦ Πεσταλότσι, διατελοῦν ὑπὸ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ διεύθυνσιν. Ἐκεῖ, ἐπιμελούμενος τῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν του, ἐλάμβανε συγχρόνως μέρος εἰς τὰ μαθήματα τοῦ Πεσταλότσι, τοῦ ὁποίου ἀπέβη μέγας μαθητής. Μετὰ διετῆ παραμονὴν ἐν Ὕβερντον ὁ Φραῖμπελ συνέχισε τὰς σπουδάς του κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης καὶ εἶτα τοῦ Βερολίνου, ἔνθα εἰργάζετο παραλλήλως εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Πλάμαν, ὅπερ ἐλειτούργει συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Πεσταλότσι.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου ὁ Φραῖμπελ κατετάχθη εἰς τὸ ἐθελοντικὸν σῶμα τοῦ Λούτσοβ καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας ἀπὸ τοῦ 1813—1814. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνεδέθη στενῶς μετὰ τῶν συμπολεμιστῶν του Ἐρρίκου Λάγγενταλ καὶ Γουλιέλμου Μίντεντορφ, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο βραδύτερον οἱ καλύτεροι τῶν συνεργατῶν του.

Μετὰ τὴν εἰρήνην διωρίσθη βοηθὸς ἐπιθεωρητὴς ἐν τῷ ὀρυκτολογικῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1816 ὅμως παρῃτήθη τῆς ἐπικερδοῦς ταύτης θέσεως, διὰ νὰ ἀφιερωθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν παιδαγωγικήν. Οὕτω ἵδρυσεν ἐν τῷ χωρίῳ Γκρίσχάϊμ ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Γερμανικὸν Ἰνστιτοῦτον ἀγωγῆς». Εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἱδρύματος τούτου, κύριος σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πεσταλοτσείου μεθόδου, μετέσχον προσκληθέντες καὶ οἱ Λάγγενταλ καὶ Μίντεντορφ. Μετὰ παρέλευσιν ἔτους τὸ ἵδρυμα μετεφέρθη εἰς Κάϊλαου, πτωχὸν χωρίον παρὰ τὴν Ρουντολστατ, ἔνθα, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φραῖμπελ καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν ἀρίστου προσωπικοῦ, ἰδίως δὲ τοῦ Μπάροτ, ἀπέκτησε μετ' οὐ πολὺ φήμην καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν. Ἐνταῦθα ὁ Φραῖμπελ ἔγραψε τὸ κύριον ἔργον του: «Ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου» (τόμ. Α', *Κάϊλαου* 1826). Ἡ ἰδέα ἡ διέπουσα τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ὅτι ἡ οὐσία τῆς ἀγωγῆς ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι πᾶσα πλευρὰ ἀνθρωπίνης ἱκανότητος ἐν τῷ ἀτόμῳ πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ, οὐχὶ ὅμως μεμονωμένως, ἀλλὰ ὅλαι ὁμοῦ ἐν ἁρμονικῇ σχέσει. Ἐν τούτοις ὁ Φραῖμπελ ἐστερεῖτο τοῦ χαρίσματος νὰ ἀναπτύσσῃ καὶ νὰ διατυπώνῃ τὰς ἰδέας αὐτοῦ κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἁπλοῦν. Οὕτω διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ συγγράμματος του ἐδημιουργήθησαν πλεῖσται παρεξηγήσεις. Ἐν μέρει τὸ γεγονὸς τοῦτο, κυρίως ὅμως λόγοι οἰκονομικοί, ἠνάγκασαν τὸν Φραῖμπελ νὰ μετοίκῃ τῷ 1831 εἰς Ἑλβετίαν, ἔνθα ἵδρυσεν ἐν Βίλλισαου ἕτερον ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα. Βραδύτερον, τῷ 1835, ἀνέλαβε τὴν ἵδρυσιν καὶ διεύθυνσιν ὀρφανοτροφείου ἐν Μπούργκντορφ, παρὰ τὴν Βέρνην. Ἐν τῷ ἱδρύματι τούτῳ ὁ Φραῖμπελ, διὰ τῆς δράσεώς του, ἰδίως ὅμως διὰ τῆς σπουδῆς τοῦ Κομμενίου, ἤρχισε νὰ προσανατολίζεται πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς τῶν μικρῶν παιδίων. Οὕτω τῷ 1837, ἐπανελθὼν εἰς Γερμανίαν, ἀφιερώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδίων τῆς προσχολικῆς ἡλικίας. Τῷ 1839 ἵδρυσεν ἐν Μπλάνκενμπουργκ τῆς Θουριγγίας ἵδρυμα διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδίων τούτων, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὴν ὀνομασίαν «Παιδικὸς κῆπος» (Kindergarten) Ἡ πρωτοβουλία αὕτη ἐπεδοκιμάσθη γενικῶς. Ὁ Φραῖμπελ, ἐνθαρρυνόμενος ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ἵδρυσε τῷ 1850 ἐν τῷ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Σάξεν-Μάϊνιγγεν παραχωρηθέντι αὐτῷ, παρὰ τὰ λουτρὰ Λίμπενστάϊν μεγάρῳ Μαριένταλ, διδασκαλεῖον νηπιαγωγῶν. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως αὕτη τοῦ Φραῖμπελ δὲν ὑπῆρξεν πλήρης, διότι ἐνῷ τὸ ἔργον του προήγετο καὶ κατέκτα ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ γερμανικοῦ δημοδιδασκαλικοῦ κόσμου, διάταγμα τοῦ Πρώσσου ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Ρούμερ ἀπηγόρευσε τὴν ἵδρυσιν νηπιαγωγείων (παιδικῶν κήπων), ἅτινα ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἱδρύματα σοσιαλιστικά, ἐπιδιώκοντα νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς τὴν ἀθεΐαν.

Ὁ Φραῖμπελ ὡς παιδαγωγὸς ἀκολουθεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πεσταλότσι καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκην ὁλομεροῦς καὶ ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως ἁπασῶν τῶν ἐνδιαθέτων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου (βλ. καὶ λ. *νηπιαγωγεῖον*). Τὸ βιβλίον του «Ἔλθετε, ζήσωμεν ὑπὲρ τῶν παιδίων ἡμῶν» (Μπλάνκενμπουργκ 1844), προοριζόμενον διὰ τὴν καθοδήγησιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδίων τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, ἔσχε μεγίστην ἀπήχησιν εἰς τοὺς κύκλους τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων. Τὰ ἅπαντα τοῦ Φραῖμπελ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Seidel (1883).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *v. Marenholz-Bülow*, Erinnerungen an F. Fröbel (1876).—*Hanschmann*, F. Fröbel (3 ἔκδ. 1900).—*Prüfer*, F. Fröbel (2 ἔκδ. 1924). Ι. Ι. Ι.

Φράϊμπεργκ (Freiberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ Σαξονίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κέμνιτς—Δρέσδης. Κάτ. 34.519 (1925). Συνῳκίσθη κατὰ τὸ 1171—1175, ὅτε ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κοιτάσματα ἀργύρου καὶ ἄλλων μετάλλων, ὑπῆρξε δὲ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὸ σπουδαιότερον ἐν Γερμανίᾳ κέντρον ἀργυρωρυχείων. Τῷ 1913 ἔπαυσαν ὁριστικῶς αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι, διότι ἡ ἐλαχίστη ποσότης ἐξαγομένου ἀργύρου ἐπεβαρύνετο διὰ δαπανῶν ἀνωτέρων τῆς ἀξίας του. Ἡ πόλις ἔχει μουσεῖον ἀρχαιολογικόν, περίφημον μεταλλειολογικὴν ἀκαδημίαν (σχολήν), ἱδρυθεῖσαν τῷ 1765 καὶ περιλαμβάνουσαν συλλογὰς μεταλλευτικάς, μουσεῖον πετρωμάτων, βιβλιοθήκην (60.000 τόμ.) καὶ ἰνστιτοῦτον ἐρευνῶν γαιανθρακολογίας καὶ ραδιολογίας. Ἔχει βιομηχανίαν σιδήρου, μολύβδου, πορσελλάνης, χημικῶν προϊόντων καὶ ὑφαντουργίας. Θ. Κ.

Φράϊνκελ (Fraenkel), ***Ἀλβέρτος.*** Ἐπιφανὴς Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1848. Μελετήσας εἰδικῶς τὰς νόσους τῆς καρδίας καὶ τῶν πνευμόνων, ἐξέδωκε τῷ 1890 τὸν πρῶτον τόμον τῆς «Παθολογίας καὶ θεραπευτικῆς τῶν νόσων τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων». Ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως: «Περὶ τῶν κλινικῶν φαινομένων τῆς ἀρτηριοσκληρώσεως» (1882), «Βακτηριδιολογικαὶ ἀνακοινώσεις περὶ τῆς αἰτιολογίας τῆς πνευμονίας», «Βακτηριδιολογία τῆς πυώδους πλευρίτιδος» (1888) κ. ἄ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του Traube ἐξέδωκε τὸν 4ον τόμον τῆς παθολογίας του «Gesammelte Beiträge zur Pathologie und Physiologie» (Βερολῖνον 1878).

Πνευμονόκοκκος τοῦ Φράϊνκελ καλεῖται τὸ παθογόνον μικρόβιον τῆς πνευμονίας, ἀποτελοῦν μικρόκοκκον ἢ διπλόκοκκον ἢ σειρὰν ἁλύσεων ἐκ 2—3 καὶ πλέον κόκκων περιβαλλομένων ἐκ πηκτώδους ὑμένος. Ο. Ρ.

—**Φράϊνκελ** (Fraenkel), ***Ἀλέξανδρος.*** Αὐστριακὸς χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1857. Ἐδημοσίευσε πλείστας ἐργασίας, ἐν αἷς: «Ἡ χειρουργικὴ τοῦ πολέμου», «Ἡ ἀνάτρησις τοῦ κρανίου κατὰ τὴν ἐπιληψίαν», «Zur Frage der Schädeloperationen». Ο. Ρ.

—**Φράϊνκελ** (Fraenkel), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς μικροβιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1861. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Καινιξβέργῃ (1889). Μαρβούργῳ (1891) καὶ Χάλλῃ (1895) καὶ ἐδημοσίευσε: «Περὶ τῆς παρουσίας τῶν μικροβίων εἰς διάφορα ἐδαφικὰ βάθη» (1887), «Περὶ τοῦ ὑπογείου ὕδατος τοῦ περιέχοντος σπόρους» (1889), «Περὶ τῶν ἀντισηπτικῶν ἰδιοτήτων τῆς κρεζόλης» (1899), «Περὶ τῶν τοξινῶν τῶν βακτηριδίων» (1890), «Μικροβιολογία», «Ἄτλας μικροβιολογικὸς» (1889, 1895) κ. ἄ. Ο. Ρ.

—**Φράϊνκελ** (Fraenkel), ***Λουδοβῖκος.*** Γερμανὸς ἰατρὸς (1806—1872). Διακριθεὶς ἐν τῇ ὑδροθεραπευτικῇ, ἀνέλαβε τῷ 1851 τὴν διοργάνωσιν τῆς ὑγιεινῆς ἐν Πρωσσίᾳ, ἣν ἤγαγεν ἐπιτυχῶς εἰς πέρας. Ἔγραψε: «Das Wesen und die Heilung der Hypochondrie» (1842), «Arznei oder Wasser?» (1848), «Behandlung der Fieber, fieberhaften Hautausschläge und der primären Syphilis mit Wasser» (1853) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Φραϊνσχάϊμ (Freinsheim), ***Ἰωάννης-Γάσπαρος.*** Ὁ διαπρεπέστερος τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τοῦ Στρασβούργου, ἥτις ἤκμασε κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ταύτης ἱδρυτὴς ἐγένετο ὁ Ματθαῖος Bernegger (1582—1640), ὅστις ἐξέδωκε διαφόρους Ρωμαίους ἱστορικούς, ἐν οἷς καὶ τὸν Τάκιτον· ἡ ἔκδοσις αὕτη περιεῖχε πολλὰς ἐξαιρέτους σημειώσεις καὶ διορθώσεις ὀφειλομένας εἰς τὸν μαθητὴν καὶ γαμβρὸν τοῦ Ἰωάννην Φραϊνσχάϊμ (1608—1660). Οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐξαιρέτους ἐκδόσεις τοῦ Φλώρου (1632 καὶ 4η ἔκδ. 1669) καὶ τὰ τέσσαρα πρῶτα βιβλία τῶν «Χρονικῶν» τοῦ Τακίτου. Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Κουρτίου πειρᾶται να ἐπανορθώσῃ τὰ λείποντα μέρη τῶν δύο πρώτων βιβλίων. Πολὺ ἐκτενέστερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν θεραπείαν ὑπερεξήκοντα ἀπολεσθέντων βιβλίων τοῦ Λιβίου (1654), ἔργον ὅπερ, καίτοι στερεῖται τῶν θελγήτρων τοῦ ἱστορικοῦ ὕφους, ὅμως ἔχει ὡς ἀντιστάθμισμα πλούσιον ὑλικὸν ἱστορικῶν πραγμάτων. Ἐπίσης καὶ ἡ μετὰ θάνατον τοῦ ἔκδοσις τοῦ Φαίδρου (1664) ἐμπνέεται ἐκ διαφέροντος ὑπὲρ τῆς ἱστορίας· διότι ἕκαστος τῶν μύθων διαφωτίζεται ἐξ ἱστορικῶν συμβάντων. Προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Σουηδίας ὑπὸ τῆς βα-

Digitized by Google

σιλίσσης Χριστίνης, παρέμεινεν ἐν Οὐψάλᾳ ἐννέα ἔτη (1642—1651) ὡς διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης καὶ ὡς ἱστοριογράφος· ἀπήγγειλεν αὐτόθι λατινιστὶ 23 λόγους 1655) καὶ ἐνεκωμίασε τὴν βασίλισσαν Χριστῖναν ἐν πεζῷ καὶ ἐμμέτρῳ λόγῳ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του παρέμεινεν ἐν Ἁϊδελβέργῃ ὡς ἐπίτιμος καθηγητής. Γ. Γ.

Φράϊντανκ (Freidank ἢ Vridank). Ψευδώνυμον Γερμανοῦ ποιητοῦ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται μακρὸν σατιρικὸν καὶ διδακτικὸν ποίημα, γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Μετρ οφροσύνη ἢ ἐμπειρία τοῦ Φράϊντανκ». Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ χαρακτηρίζεται γενικῶς ὡς τὸ «ἔπος τῆς λαϊκῆς γερμανικῆς σοφία.», οἱ μῦθοι καὶ αἱ παροιμίαι τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εὑρίσκουσι τὴν πλέον λιτὴν καὶ ὡραίαν διατύπωσίν των. Ὁ Φράϊντανκ διαιρεῖ τὴν κοινωνίαν εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς χωρικούς. τοὺς ἱππότας καὶ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς δὲ ἐμπόρους παρουσιάζει ὡς πλάσματα τοῦ διαβόλου. Κατὰ τὸν Γκρίμ, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Φράϊντ νκ κρύπτεται ὁ μεγαλύτερος Γερμανὸς ποιητὴς τοῦ μεσαίωνος *Βάλτερ φὸν ντὲρ Φόγκελβάϊντε*. Λ. Κ.

Φραϊντε (Fröde) ***ἀντιδραστήριον*** *[Ἀναλ. Χημ.]*. Εἰδικὸν ἀντιδραστήριον διὰ τὴν ἀναζήτησιν ἀλκαλοειδῶν. Ἀποτελεῖται ἐκ προσφάτως παρασκευασθέντος διαλύματος μολυβδαινικοῦ νατρίου 0.01 γρ. εἰς 1 κ. ἑκ. πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος. Τὸ ἀντιδραστήριον τοῦτο μετά τινων ἀλκαλοειδῶν καὶ γλυκοζιτῶν παρουσιάζει χαρακτηριστικὰς χρώσεις καὶ ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν σωμάτων αὐτῶν. Ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀντιδραστήριον Φραϊντε εἶναι τὸ τοῦ Buckinghams, τὸ ὁποῖον ὅμως παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως 1 γρμ. μολυβδαινικοῦ ἀμμωνίου εἰς 16 γρμ. πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, τῆς διαλύσεως ἐνισχυομένης διὰ θερμάνσεως. Κ. Γ. Μ.

Φραίντιγκ (Fröding), ***Γουσταῦος.*** Σουηδὸς ποιητὴς (1860—1911). Ἐξέδωκε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Guitarr och Digharmonica» (3η ἔκδ. 1896), «Naja dikter» (2α ἔκδ. 1896), «Stänk och Flikar» (1895), «Räggler a Paschaser» (1895) εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Βέρμλαντ καὶ «Nytt och gammalt» (1897). Η. Π. Γ.

Φραϊντσλ (Fraenzl), ***Φερδινάνδος.*** Γερμανὸς βιολιστὴς καὶ συνθέτης (1770—1833), υἱὸς τοῦ ἐπίσης βιολιστοῦ *Ἰγνατίου Φραϊντσλ*. Ἐσπούδασε σύνθεσιν ἐν Βολωνίᾳ ὑπὸ τὸν πατέρα Μαρτίνι καὶ κατόπιν ἐπεχείρησε πολλὰς καλλιτεχνικὰς περιοδείας μετὰ τοῦ πατρός του. Τῷ 1806 διωρίσθη ἐν Μονάχῳ μουσικὸς διευθυντὴς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ τοῦ μελοδράματος, Συνέθεσεν: 9 κοντσέρτα διὰ βιολίον, ἓν διπλοῦν κοντσέρτο διὰ δύο βιολία, 6 κουαρτέττα ἐγχόρδων, μίαν συμφωνίαν, εἰσαγωγάς, ἐλαφρά τινα μουσικὰ ἔργα διὰ τὸ θέατρον, τὴν καντάταν «Τὸ βασίλειον τῶν ἤχων» διὰ μονῳδούς, χορῳδίαν, βιολίον σόλο καὶ ὀρχήστραν κ. ἄ. Γ. Σ.

φραισινετία (ἡ) (Freycinetia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πανδανοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἀειθαλεῖς, ἀναρριχητικούς, ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Μαλαισίας καὶ τῆς Αὐστραλίας. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *φραισινετία ἡ βάγξειος* (Freycinetia Banksii), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Νέας Ζηλανδίας, καλλιεργουμένη πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

«Φράϊσυτς» (ὁ) (der Freischütz). Μελόδραμα εἰς τρεῖς πράξεις, ποίησις Κίντ, μουσικὴ Βέμπερ, ἀναβιβασθὲν τὸ πρῶτον ἐν Βερολίνῳ τῷ 1821. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, γηραιός τις φύλαξ πρόκειται νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν κόρην του εἰς ἐκεῖνον, ὅστις θέλει ἀναδειχθῇ ὁ δεινότερος σκοπευτής. Μεταξὺ τῶν μνηστήρων εἶναι καὶ ὁ *Μάξ*, ὅστις ἀγαπᾷ τὴν κόρην· οὗτος ἐκμυστηρεύεται τὸν πόνον του εἰς τὸν *Γάσπαρον*, ἀγνοῶν ὅτι καὶ οὗτος συμπαθεῖ τὴν νέαν. Ὁ Γάσπαρος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Σατανᾶν, κατασκευάζει κατὰ τὴν νύκτα ἑπτὰ μαγικὰς σφαίρας, δι' ὧν ἐλπίζει νὰ ἐξέλθῃ νικητής. Ὁ Θεὸς ὅμως εὐνοεῖ τὸν Μάξ, οὗτινος ἡ σφαῖρα φονεύει τὸν Γάσπαρον. Ὁ «Φράϊσυτς» θεωρεῖται ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸν γερμανικὸν μελόδραμα, τὸ ἀπελευθερῶσαν τὴν γερμανικὴν μουσικὴν τῆς τυραννίας τῶν Ἰταλῶν. Δι' αὐτοῦ ὁ Βέμπερ ἤνοιξε τὸν δρόμον πρὸς τὸ ρωμαντικὸν μελόδραμα καὶ παρέσχε δεῖγμα θεατρικῆς τέχνης ἐκπορευομένης ἐκ τοῦ λαοῦ. Τὰ κυριώτερα μέρη τοῦ «Φράϊσυτς» εἶναι: ἡ εἰσαγωγή, αἱ στροφαὶ τοῦ βαθυφώνου καὶ τοῦ χοροῦ, ἡ σκηνὴ τοῦ κυνηγίου, ἡ ἄρια τοῦ Μάξ, ἡ περίφημος σκηνὴ τῆς κατασκευῆς τῶν σφαιρῶν, ἡ μεγάλη ἄρια τῆς Ἀγάθης, ἡ ἄρια τῆς Ἀννέτας καὶ ὁ χορὸς τῶν κυνηγῶν. Γ. Σ.

φράϊταλ (Freital) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξονίᾳ, ἐγγὺς τῆς Δρέσδης. Κάτ. 36.206 (1925). Κεῖται ἐν τῇ γαιανθρακοφόρῳ περιοχῇ Πλάουεν καὶ ἔχει βιομηχανίαν σιδήρου, πορσελλάνης καὶ ὑαλουργίας. Θ. Κ.

Φράϊτς, *τόξον τοῦ* — *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *τόξον*.

Φρακάσσα, ἡ ***Καπετὰν Φρακάσσα*** (ἰταλ. Fracassa ἢ Capitan Fracassa, γαλλ. le Capitaine Fracasse). Τύπος τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς κωμῳδίας. Φέρει τεράστιον μύστακα, στενὸν καὶ μακρὸν ὑπογένειον, πῖλον μὲ μεγάλα πτερὰ καὶ ὑπερμέγεθες γεῖσον, ἔχει ρῖνα ἠνωρθωμένην, κρατεῖ σπάθην εἰς τὴν χεῖρα καὶ παρουσιάζει ὕφος ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπεθύμει νὰ διαπεράσῃ διὰ τῆς σπάθης του τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως δέχεται ἀδιαμαρτυρήτως τὰς ὕβρεις, τὰς προσβολὰς καὶ τὰ κτυπήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ καταφέρονται καθημερινῶς. Ὁ Καπετὰν Φρακάσσα ὁμοιάζει πρὸς τὸν φανφαρόνον στρατιώτην (miles gloriosus), τὸν Pyrgopolinicus τοῦ Πλαύτου. Μ. Δ. Β.

Φρακάσσι (Fracassi), ***Ἐλμέριχος.*** Ἰταλὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ μουσικοσυνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1876. Σπουδάσας ἐν Νεαπόλει ἀπέκτησε κατόπιν φήμην δεινοῦ κλειδοκυμβαλιστοῦ διὰ τῶν πολλῶν κοντσέρτων, τὰ ὁποῖα ἔδωσεν ἐν Ἀμερικῇ καὶ κατόπιν ἐν Εὐρώπῃ. Τῷ 1905 ἵδρυσε τὸ «Κεντρικὸν ᾠδεῖον» ἐν Μπουένος Ἄϋρες, ὅπερ τῷ 1922 μετωνομάσθη «Ὠδεῖον Φρακάσσι» καὶ ἀπέβη ἓν τῶν μεγαλυτέρων ᾠδείων τῆς Ἀμερικῆς, ἔχον 1.500 καὶ πλέον παραρτήματα εἰς διαφόρους πόλεις, μὲ 50. 00 μαθητάς. Ἔγραψε τὰ μελοδράματα: «Φιλλανδία» (1914), «Τὰ κεντήματα τοῦ Μπουράνο» καὶ ἄλλα ἔργα. Μ. Δ. Β.

—**Φρακάσσι** (Fracassi), ***Πατρίκιος.*** Ἰταλὸς γλύπτης (1875—1903). Ἐσπούδασεν ἐν Σιένῃ, Ρώμῃ, Φλωρεντίᾳ καὶ Τουρίνῳ καὶ ἐγένετο κατ' ἀρχὰς γνωστὸς διὰ τοῦ συμπλέγματός του «Ὁ Χριστὸς ἐκδιώκων τοὺς ἀργυραμοιβοὺς ἐκ τοῦ ναοῦ», ὅπερ ἐβραβεύθη διὰ χρυσοῦ βραβείου εἰς διαγωνισμὸν ἐν Σιένῃ τῷ 1902. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετιμήθη μεγάλως ὑπὸ τῶν κριτικῶν καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ τοῦ κοινοῦ καὶ εἰς διάφορα ἄλλα ἔργα του, τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν μεγάλην καλλιτεχνικήν των ἀξίαν, παρέμενον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σχεδὸν ἄγνωστα. Κυριώτερα τούτων εἶναι: «Μνημεῖον εἰς τὴν ἐργασίαν», «Ἡ ἀνθρωπίνη ζωή», «Τὸ δηλητήριον», «Ὁ κοντοττιέρος», «Ὁ μεταλλωρύχος», «Τὸ ναυάγιον» κτλ. Ὑπὸ πολλῶν κριτικῶν ὁ Φρακάσσι καταλέγεται εἰς τοὺς διασημοτέρους τῶν συγχρόνων Ἰταλῶν γλυπτῶν, τὰ δὲ ἔργα του, ἐμπνευσμένα ἐκ τῆς καθημερινῆς πραγματικότητος, ἐμφανίζουν τοιαύτην δύναμιν καὶ τελειότητα ἐν τῇ συλλήψει καὶ τῇ ἐκτελέσει, ὥστε συγκρίνονται καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ Ροντ ν. Μ. Δ. Β.

Φρακαστόρος (Fracastoro), ***Ἱερώνυμος.*** Διαπρεπὴς Ἰταλὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1478 ἐν Βερώνῃ. Λέγεται ὅτι ἐγεννήθη μετ' ἀτρησίας τοῦ στόματος, δι' ἣν ἐνεχειρήθη ἀμέσως. Ἐσπούδασεν ἐν Παδούῃ φιλοσοφίαν μὲν παρὰ τῷ Pomponazzi, ἰατρικὴν δὲ παρὰ τῷ Girolamo della Torre, ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἐκλήθη νὰ διδάξῃ τὴν λογικὴν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ. Ἐπιστρέψας μετὰ βραχεῖαν διατριβὴν ἐν Pordenone εἰς Βερώνην, ἤρξατο ἐξασκῶν τὴν ἰατρικήν, ταχέως δὲ γενόμενος διάσημος ἐκλήθη ὡς ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ πάπα Παύλου τοῦ Γ'. Ἀπέθανε τῷ 1553 ἐξ ἀποπληξίας. Ἔγραψεν ἔργα ἀστρονομικά. οἷον τὸ περὶ ἀστέρων («Homocentrica seu de Stellis», 1535 Venet.), ἰατρικά, οἷον τὸ περὶ κριτικῶν ἡμερῶν («De causis criticorum dierum») καὶ τὸ περὶ μολύνσεως καὶ μολυσματικῶν νόσων («De contagione et de contagiis morbis») τὸ ἄριστον τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὸ μεγίστης τιμῆς τυγχάνον μέχρι τῆς σήμερον. Ὀνομαστὸς ἐγένετο ὡσαύτως διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ποιήματος αὐτοῦ περὶ συφίλιδος («Syphilis sive de Morbo Gallico», Verona 1530) καὶ τινων φιλοσοφικῶν ἔργων. Γενικὴ ἔκδοσις τῶν ἔργων του ἐγένετο τῷ 1535 ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ G. B. Ramussio ὑπὸ τὸν τίτλον «Opera omnia philosophica et medica». ΑΡ Π. Κ.

Φράκελλαν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Θεσσαλίας, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α. Θ. Σ.

Φρακκαρόλι (Fraccaroli), ***Ἀρνάλδος.*** Ἰταλὸς δημοσιογράφος καὶ θεατρικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1880. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἑσπερινοῦ ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον, τὸν Ἰταλοτουρκικὸν καὶ τὸν Παγκόσμιον, ἀπὸ τὰ διεθνῆ συνέδρια κλπ. Αἱ ἀνταποκρίσεις του διακρίνονται διὰ τὴν δροσερότητα τοῦ ὕφους, τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμα καὶ τὴν λεπτὴν εἰρωνείαν, ἐξεδόθησαν δὲ αἱ πλεῖσται καὶ εἰς ἰδιαίτερα βιβλία. Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ ἐπιτυχῆ θεατρικὰ ἔργα, ἰδίως κωμῳδίας, φάρσας καὶ δραμάτια, τινὰ τῶν ὁποίων («Μὴ μ' ἀγαπᾷς τόσο», «Φύλλον συκῆς») ἐπαίχθησαν καὶ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς. Ὁ Φρακκαρόλι συνειργάσθη ἐπίσης καὶ εἰς διάφορα περιοδικά. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Εἰς τὴν Κυρηναϊκὴν μαζὶ μὲ τοὺς στρατιώτας», «Ὁ πόλεμος εἰς τὴν θάλασσαν», «Ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῆς Σερβίας εἰς τὰ χαρακώματα τῆς Θεσσαλονίκης», «Ἡ Σερβία κατὰ τὸν τρίτον αὐτῆς πόλεμον», «Ἀλλεγκρέττο», «Ἡ μπολσεβικικὴ Οὐγγαρία», «Τὰ ἐρωτευμένα κορίτσια», «Κοραλῖνα» (1927), «Ἡ ζωὴ τῆς Ἀμερικῆς» (1928), «Χόλλυγουντ, ἡ πόλις τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς τύχης» (1929), «Ὁ παράδεισος τῶν κοριτσιῶν», «Ἡ γόησσα Ἱσπανία» (1930), «Μπουένος Ἄϋρες» (1931), «Νὰ τὸ Παρίσι!» (1931) κ. ἄ. Ἐκ τῶν θεατρικῶν του ἔργων, πλὴν τῶν μνημονευθέντων, διακρίνονται: «Ἡ γλυκειὰ ζωή», «Μοροζίνα», «Ἡ εὔθυμη ἐπιστήμη», «Τὸ κεντρικὸν πρόβλημα». Μ. Δ. Β.

—**Φρακκαρόλι** (Fraccaroli), ***Ἰάκωβος.*** Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ ἑλληνιστὴς (1849—1909). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Παταυΐου καὶ μετέφρασεν ἐμμέτρως ἀρχαίους ποιητάς, ἐν οἷς τὸν Πίνδαρον, τοὺς «Πέρσας» τοῦ Αἰσχύλου, δύο ᾠδὰς τῆς Σαπφοῦς καὶ ἓν ἐπιθαλάμιον τοῦ Κατούλλου. Συνέγραψεν ἐπίσης μακρὰν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Παρελθοῦσα καὶ σύγχρονος ποίησις». Θ. Β.

—**Φρακκαρόλι** (Fraccaroli), ***Ἰωσήφ.*** Ἰταλὸς ἑλληνιστὴς καὶ συγγραφεὺς (1849—1919). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ φιλολογίαν ἐν Παδούῃ, βραδύτερον δὲ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Μεσσήνης καὶ τῷ 1897 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Τουρίνου. Ἔγραψε πλῆθος ἔργων, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Στίχοι» (1874), «Δύο ᾠδαὶ τῆς Σαπφοῦς» (1878), «Μελέτη περὶ τῆς γενέσεως τῆς κλασσικῆς μετρικῆς» (1881), «Περὶ τῶν εὐθυμογράφων τῆς ἀρχαιότητος» (1886), «Περὶ τοῦ ρεαλισμοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει» (1887), «Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου» (1894), «Θουκυδίδης» (1896), «Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης τῆς Μεσσήνης» (1897), «Οἱ Ἕλληνες κριτικοί» (910—1913), «Ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ τοῦ Πλάτωνος» (1911), «Ὁ σοφιστὴς τοῦ Πλάτωνος» (1911), «Ἡ ἐθνικὴ ἀγωγή» (1918). Μ. Δ. Β.

Φρακνόϊ (Fraknoi), ***Γουλιέλμος.*** Οὔγγρος ἱστορικὸς (1843—1924). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Φιρμάου (1864) καὶ ἐν Γκρὰν (1865) καὶ γενικὸς γραμματεὺς τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας 1879). Τῷ 1893 διωρίσθη ἀνώτερος ἐπιθεωρητὴς τῶν μουσείων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Οὐγγαρίας. Συνέγραψε πλῆθος ἀξιολόγων ἱστορικῶν ἔργων, ἐν οἷς: «Πέτρος Παζμανὺ καὶ ἡ ἐποχή του» (1863—1867), ἔργον σημαντικώτατον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς, πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς Οὐγγαρίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ περιφήμου ἐκείνου καρδιναλίου, «Ἱστορία τῆς Οὐγγαρίας» (1870—1874), «Ἡ συνωμοσία τοῦ Μαρτίνοβιτς» (1880), «Ὁ βασιλεὺς Ματθίας Οὐνυάδης» (1890), «Ἡ ἐποχὴ τῶν Οὐνυαδῶν καὶ τῶν Γιαγγελώνων» (1896), «Αἱ σχέσεις τῆς Οὐγγαρίας μετὰ τῆς Ἁγίας Ἕδρας» (3 τ., 1901—1903), «Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ΙΑ' καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Οὐγγαρίας ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν». Ἐπίσης ἡ Οὐγγρικὴ Ἀκαδημία ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν δημοσίευσιν τῶν «Monumenta comitiala regni Hungariae» (εἰς 6 τ., 1874—1877). Μ. Δ. Β.

φράκο (τὸ) (κοιν. *βελάδα*, γαλλ. frac καὶ συνηθ. habit). Ἐπίσημον ἀνδρικόν, ἑσπερινὸν κυρίως, ἔνδυμα, ὅπερ φοροῦν καὶ οἱ σερβιτόροι, οἱ ἀρχισερβιτόροι καὶ οἱ φορεῖς εἰς τὰς κηδείας. Τὸ φράκο ἔχει ρεβὲρ μεταξωτὰ καὶ συνοδεύεται ἀπὸ γιλέκο λευκὸν ἐκ πικέ, λαιμοδέτην ἐπίσης λευκὸν ἐκ βατίστας καὶ περισκελίδα μαύρην μὲ μαύρην μεταξωτὴν κορδέλαν εἰς τὰ πλάγια. Εἰς τὸ σκληρὸν ὑποκάμισον οὐδέποτε τίθενται κομβία μὲ διαμάντια, ἀλλὰ μὲ μαργαριτάρια ἢ ἐκ χρυσοῦ καὶ πλατίνης. Τὸ φράκο εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὰ ἐπίσημα γεύματα, τοὺς μεγάλους χορούς, εἰς οὓς καταχρηστικῶς μερικοὶ νεώτεροι ἐμφανίζονται μὲ σμόκιν, τοὺς ἑσπερινοὺς γάμους, τὰς παρουσιάσεις ἐνώπιον ἡγεμόνων ἢ ἄλλων ἡγετῶν κρατῶν, ἐφ' ὅσον ὁρίζει τοῦτο ἡ κρατικὴ ἐθιμοτυπία. Μὲ τὸ φράκο φέρεται πῖλος ὑψηλὸς καὶ χειρόκτια λευκά. Ὑπάρχουν καὶ κόκκινα ἢ κυανᾶ φράκο, ζωηρόχρωμα εἰς ἄκρον καὶ τὰ δύο μὲ χρυσᾶ κομβία, μαύρην μεταξωτὴν κοντὴν περισκελίδα, μαύρας μεταξωτὰς περικνημῖδας καὶ ἀνοικτὰ σανδάλια, ἐμφανισθέντα πρὸ τριακονταετίας, ἀλλὰ μὴ ἐπικρατήσαντα. Τελευταίως ἐν τούτοις γίνονται φράκα ἀπὸ βαθυκύανον ὕφασμα (ὄχι μπλὲ μαρέν, ἀλλὰ μπλὲ ρουᾶ, ὀλίγον διαφέρον τοῦ μαύρου εἰς τὸ τεχνητὸν φῶς). Τὸ φράκο δὲν κουμβώνεται ποτέ. Τ. Δ.

Φράκα.

φρακτὴ (ἡ)· ἐπὶ πλοίου, ἕκαστον τῶν ὑδατοστεγῶν διαφραγμάτων.

Digitized by Google

φρακτήρ, —ῆρος (ὁ)· τὸ φράττον, τὸ δι' οὗ φράττεταί τι, ἐπὶ μηχανῶν.

φράκτης (ὁ), κοιν. *φράχτης*· τὸ δι' οὗ φράττομεν, *φραχτήρ*· ‖ ἰδίᾳ, τὸ δι' οὗ ἐμποδίζομεν τὴν εἴσοδον εἰς κῆπον, ἀγρόν, ἀμπελῶνα κτλ., τὸ ἐκ κλάδων ἢ θάμνων ἀκανθωδῶν φράγμα, αἱμασιὰ κτλ.

— φράκται *σιδηροδρομικοί*. Κατὰ τὴν ἵδρυσιν πολλῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν μεγάλης κινήσεως ἐπέβαλον, πρὸς ἀσφάλειαν τῆς κυκλοφορίας, φράκτας φυτικοὺς ἢ τεχνητοὺς καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ πρὸς τὰς δύο πλευρὰς τῶν γραμμῶν. Τοὺς φράκτας τούτους ἐτοποθέτουν οὐχὶ ἐπὶ τῆς διαχωριζούσης τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ σιδηροδρόμου γραμμῆς, ἀλλὰ κατὰ 0,50 μέτρα ἔσω ταύτης. Οἱ φράκται οὗτοι ἐστοίχιζον, κατὰ μέσον ὅρον, 2 χρυσᾶ φράγκα ἀνὰ μέτρον γραμμῆς, ἦσαν δὲ δαπανηροὶ ὡς πρὸς τὴν συντήρησιν. Διὰ τοῦτο καταργοῦσι νῦν τούτους ὄχι μόνον διὰ τὰς γραμμὰς μικρᾶς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς μεγάλης κινήσεως, ἐφ' ὅσον δὲν διέρχονται αὗται διὰ μέσου κατῳκημένων τόπων ἢ πυκνοῦ ὁδικοῦ δικτύου. Ἐξ ἀνάγκης ὅμως διατηροῦνται οὗτοι εἰς τὰ ὅρια τῶν σταθμῶν, μηχανοστασίων, ἐργοστασίων ἕλξεως κ. λ. π. Δ. Ε. Π.

— *[Φάρ.]* Καλεῖται *φράκτης* (κοιν. *πεταλοῦδα*) μηχάνημα, δι' οὗ κανονίζεται ὁ ἑλκυσμὸς τῆς λυχνίας κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ φάρου, καὶ ὅπερ εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς καπνοδόχου. Ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς δίσκου διαμέτρου ὅσης καὶ ἡ καπνοδόχος, ὁ ὁποῖος περιστρέφεται περὶ ὁριζόντιον ἄξονα, ἀφήνων κατάλληλον ἑκάστοτε ἄνοιγμα διὰ τὴν διάχυσιν τῶν θερμῶν ἀερίων. Σ. Ε. Λ.

φρακτικός,—ή, —όν· ὁ κατάλληλος πρὸς περίφραξιν: «φρακτικοὶ θάμνοι»· ‖ *φραχτικὰ* (τά)· δημοτ., ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὸ φράξιμο: «ἐπλήρωσα τὰ φραχτικά».

φρακτοκέφαλος (ὁ) (Fractocephalus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων φυσοστόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *σιλουριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ σιλούρων ἀπαντώντων εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα πλείστων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φρακτοκέφαλος ὁ παράδοξος* (Fractocephalus paradoxus), ὅστις ἔχει ἀρκετὸν μέγεθος, σῶμα ἐπίμηκες, κεφαλὴν εὐρεῖαν, μεγάλην καὶ πεπλατυσμένην καὶ ῥύγχος ἀμβλὺ καὶ ἀπεστρογγυλωμένον, μὲ νηματοειδεῖς προσακτρίδας. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Βραζιλίας καὶ τῆς Παραγουάης καὶ ἔχει κρέας ἐδώδιμον. Δ. Ν. Π.

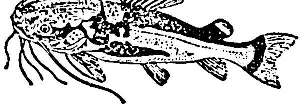

Φρακτοκέφαλος ὁ παράδοξος.

φρακτός, —ή, —όν· ὁ δυνάμενος νὰ φραχθῇ· ‖ ὁ φραχθείς, περίκλειστος διὰ φράκτου, διὰ φώρακος· ‖ *φραχτὸ* (τό)· ἰδιωματ., ἀγρὸς πεφραγμένος, συνήθως πλησίον τῆς οἰκίας.

φραμασῶνος (ὁ)· βλ. λ. *τέκτων ἐλεύθερος*.

Φραμένου *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βουτᾶ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων Κρήτης. Κάτ. (1928) 28.

Φραμερὺ (Framéry), ***Νικόλαος-Στέφανος.*** Γάλλος μουσουργὸς καὶ μουσικογράφος (1745—1810). Σύγχρονος τοῦ Γκλούκ, ἐτάχθη ἐναντίον του κατὰ τὴν μεταξὺ γλουκιστῶν καὶ πιτσινιστῶν μουσικὴν ἔριδα. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων τὰς βιογραφικὰς μελέτας: «J. Haydn» (1810), «Della Maria» (1800). Ὡσαύτως: «Le Conservatoire de Paris» (1795), «Les théatres parisiens» (1791). Συνειργάσθη εἰς τὸ μουσικὸν μέρος τῆς «Encyclopédie méthodique» (1791), τέλος δὲ ἐξέδωκεν ἐγχειρίδιον ἀντιστίξεως ὑπὸ τὸν τίτλον: «Le musicien pratique» (1786). Ἐκ τῶν συνθέσεών του σημαντικώτερα ὑπῆρξε τὸ μελόδραμα «La sorcière par hasard» (1783). Γ. Σ.

Φράμινγκαμ (Framingham) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσέττης, εἰς ἀπόστασιν 33 χλμ. πρὸς Δ. τῆς Βοστώνης. Κάτ. 26.500. Εἶναι ἕδρα τοῦ ἀνωτέρου διδασκαλείου τῆς πολιτείας, μὲ σημαντικὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην καὶ ἱστορικὴν καὶ φυσικὴν ἑταιρείαν. Ἔχει ἐργοστάσια ὑποδημάτων, χάρτου, εἰδῶν καουτσούκ, αὐτοκινήτων, φαρμάκων, ψιαθίνων πίλων καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων. Μ. Δ. Β.

φραμπαλᾶς (ὁ)· βλ. λ. *φαρμπαλᾶς*.

Φρὰ Μπαρτολομαῖο (Fra Bartolomeo). Φλωρεντῖνος ζωγράφος (βλ. λ. *Βαρθολομαῖος, Φρὰ —*).

φραμπουὰζ (τὸ) *[Βοτ.]*. Γαλλικὴ ὀνομασία, ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν τῶν καρπῶν τοῦ φυτοῦ *βάτος ἡ ἰδαία*.

φρανγκὸττ (τό). Εἶδος κυνηγετικοῦ ὅπλου, κληθὲν οὕτως ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ἐν Λιέγῃ ὁμωνύμου ὁπλουργείου (A. Frangotte et C°). Φ. Δ. Γ.

Φρανέκερ (Franeker) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὀλλανδίας ἐν τῷ νομῷ Φρεισλανδίας. Διεξάγει ἐμπόριον γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἔχει διαφόρους βιομηχανίας. Κάτ. 7.642. Εἶναι κυρίως γνωστὴ διὰ τὸ πανεπιστήμιόν της, τὸ ὁποῖον ἱδρύθη τῷ 1585 καὶ ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1811, ὁπότε κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος.

Φρὰνκ (Franck), ***Ἀδόλφος.*** Γάλλος φιλόσοφος (1809—1893). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν διαφόροις λυκείοις μέχρι τοῦ 1843, ὁπότε ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ προσωρινῶς τὰ μαθήματά του διὰ λόγους ὑγείας καὶ νὰ παραμείνῃ ἐπί τι διάστημα ἐν Ἰταλίᾳ. Τῷ 1847 ἔδωκε σειρὰν μαθημάτων κοινωνικῆς φιλοσοφίας ἐν Σορβόννῃ. Ἀπὸ τοῦ 1849 μέχρι τοῦ 1852 διετέλεσε βοηθὸς τοῦ Barthélemy Saint-Hilaire ἐν τῇ ἕδρᾳ του τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς φιλοσοφίας. Τῷ 1854 ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, τῷ δὲ 1856 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ μαθήματος τούτου. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐξελέγη τῷ 1844. Ὁ Φρὰνκ ὑπῆρξε πνεῦμα βαθὺ καὶ γόνιμον. Ἔνθερμος ἰδεαλιστὴς καὶ φιλελεύθερος, συνειργάσθη ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸ «Journal des Débats» καὶ ἵδρυσε τὴν «Paix sociale», ὄργανον τῆς «Ἑνώσεως κατὰ τοῦ ἀθεϊσμοῦ». Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Esquisse d'une histoire de la logique» (1838), «La Kabbale ou philosophie religieuse des Hébreux» (Paris 1843, β' ἐκδ. 1889), «Le communisme jugé par l'histoire» (1849) «Réformateurs et publicistes de l'Europe» (1863—1881, τόμ. 2), «Philosophie du droit pénal» (1864), «La philosophie mystique en France à la fin du XVIII siècle» (1866), «Philosophie et religion» (1867), «Morale pour tous» (1868), «Moralistes et philosophes» (1871), «La philosophie du droit civil» (1866), «Le capital» (1872), «L'idée de Dieu daus ses rapports avec la science» (1891) κλπ. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Φρὰνκ ὀφείλει τὴν φήμην του, εἶναι τὸ μέγα «Dictionnaire des sciences philosophiques» (1843—1852), ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον εἰς 6 τόμους, εἰς τρίτην δὲ ἔκδοσιν τῷ 1885 εἰς ἕνα ὀγκώδη τόμον. Ὁ Φρὰνκ εἶναι εἷς τῶν σπουδαιοτέρων ἐκπροσώπων τοῦ γαλλικοῦ ἰδεαλισμοῦ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Θ. Π.

—**Φρὰνκ** (Franck), ***Ἐρρῖκος-Ἄλβερσον.*** Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς καὶ περιηγητής, γεννηθεὶς τῷ 1881 ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Β. Ἀμερικῆς. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ τοῦ Ντητρόϊτ καὶ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ καὶ διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τεχνικῇ σχολῇ τοῦ Σπρίνγκφηλντ. Ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ τὴν Νότιον Ἀμερικὴν (1911—1915) καὶ εἰς τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας (1919—1921) καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ περὶ Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνεκάλυψα τὴν Ἑλλάδα» (1929). Ἐκ τῶν ἄλλων του ἔργων εἶναι: «Ἡμερολόγιον περιηγήσεως τοῦ κόσμου» (1910), «Περιπλανήσεις εἰς τὰς Ἄνδεις» (1917), «Πρὸς βορρᾶν τῆς Παταγωνίας» (1921), «Ἡ Ἰαπωνικὴ αὐτοκρατορία» (1927), «Μεξικὸν καὶ Κεντρικὴ Ἀμερικὴ» (1928), «Νότιος Ἀμερικὴ» (1928), «Μάρκος Πόλο» (1929) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Φρὰνκ** (Franck), ***Ἰωάννης.*** Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1879. Ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, ἀλλ' ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῶν θεατρικῶν του ἔργων, τινὰ τῶν ὁποίων ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: «Thiers und Peter» (1911), «D. Pentagramm d. Liebe» διηγήματα (3ῃ ἔκδοσις 1918), «Godiva» δρᾶμα (1919), «Opfernacht» δρᾶμα (1921), «Martha und Maria» κωμῳδία (1922), «Klaus Michel» δρᾶμα (1925), «Minnermann» μυθιστόρημα (1927), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Φρὰνκ** (Franck), ***Καῖσαρ-Αὔγουστος.*** Διάσημος Βέλγος μουσουργὸς (1822—1890). Μετὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ σπουδὰς ἐν Λιέγῃ, κατόπιν τῶν ὁποίων ἔτυχε, μόλις δωδεκαετής, τοῦ πρώτου βραβείου κλειδοκυμβάλου, εἰσήχθη εἰς τὸ ὠδεῖον τῶν Παρισίων, ἔνθα ἐσπούδασεν ἀντίστιξιν μὲν καὶ φυγὴν ὑπὸ τὸν Ρεϊσά, σύνθεσιν ὑπὸ τὸν Λεμπόρν, κλειδοκύμβαλον δὲ ὑπὸ τὸν Τσίμμερμαν. Τῷ 1838 ἔτυχε τοῦ εἰς αὐτὸν μόνον ἀπονεμηθέντος «μεγάλου βραβείου τιμῆς» εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον. Δύο ἔτη βραδύτερον ἔτυχε τοῦ α' βραβείου φυγῆς, τῷ δὲ 1841 τοῦ β' βραβείου εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, μετὰ βραχεῖαν δὲ παραμονὴν ἐν Βελγίῳ ἐγκατεστάθη ἔκτοτε μονίμως ἐν Παρισίοις, τυχὼν καὶ τῆς γαλλικῆς ὑπηκοότητος. Μετὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ «τρίο» ὁ Φρὰνκ συνέθεσε τὸ βιβλικὸν ὀρατόριον «Ρούθ», ὅπερ δὲν κατενοήθη κατὰ τὴν ἀξίαν του, θεωρηθὲν ὡς μίμησις τῆς «Ἐρήμου» τοῦ Νταβίντ. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ζῶντος τοῦ Φρὰνκ οὐδόλως κατενοήθη ἡ ἀξία του ὡς συνθέτου. Οὐδέποτε κατώρθωσεν ὁ Φρὰνκ νὰ διορισθῇ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ καθηγητοῦ τῆς συνθέσεως ἐν τῷ ᾠδείῳ τῶν Παρισίων καὶ μόλις τῷ 1872 ἐπέτυχε νὰ ὀνομασθῇ διάδοχος τοῦ Μπενουὰ εἰς τὴν θέσιν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου. Ἦτο ἄλλωστε ὑπέροχος ὀργανοκρούστης καὶ χάρις εἰς τὴν δεινότητά του ταύτην ἔτυχε τῆς θέσεως τοῦ ὀργανοκρούστου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου-Ἁγίου Φραγκίσκου, τῷ δὲ 1859 ἐν τῇ Ἁγίᾳ Κλοτίλδῃ. Αἱ ἀπολαυαί του ὅμως ἦσαν τόσον γλίσχραι, ὥστε κατηνάλισκε τὸν χρόνον του διδων μαθήματα εἰς τὰ σχολεῖα ἀντὶ μηδαμινῆς ἀμοιβῆς. Εἰς τὸν Φρὰνκ ὀφείλεται ἡ τιμὴ τῆς δημιουργίας ἔργων ἀνωτέρας πνοῆς διὰ κλειδοκύμβαλον ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα τὸ εἶδος τοῦτο εἶχε τελείως παραμεληθῆ. Ὁ Φρὰνκ θεωρεῖται ἀσφαλῶς ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας γαλλικῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ: Βενσὰν ντ' Ἐντύ, Ἀρθ. Κοκάρ, Ἐρ. Ντυπάρκ, Ἀλ. ντὲ Καστιγιόν, Αὐγούστα Ὁλμές, Ἐρν. Σωσόν, Π. ντὲ Μπρεβίλ, Γκὺ Ροπάρτς, Κάρ. Μπόρν, Γουλ. Λεκὲ κ. ἄ. Ἤδη ἐκ τῶν ἔργων τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Φρὰνκ, παρά τινας ἀδεξιότητας καὶ ἐπιρροάς, ἀποκαλύπτονται τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης του. Εἰς τὰ πρῶτα «3 τρίο», ἅτινα ἀποτελοῦν τὸ ἔργον 1ον, ἡ κυκλικὴ μορφὴ εἶναι εὐδιάκριτος. Εἰς τὴν πρώτην ταύτην περίοδον ἀνήκει καὶ ἡ περίφημος μελῳδία «Ὁ ἄγγελος καὶ τὸ παιδί», ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ τῶν μᾶλλον αὐθορμήτων ἐμπνεύσεων. Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον τῆς δημιουργίας τοῦ Φρὰνκ (μέχρι τοῦ 1872 περίπου), ἀνήκουσιν ἐκκλησιαστικὰ σχεδὸν μόνον ἔργα, ἰδίᾳ δὲ συνθέσεις δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, ἐν ταῖς ὁποίαις ἡ συμφωνικὴ ἐπεξεργασία προαγγέλλει τὸ ὕφος τοῦ Φρὰνκ τῆς τελευταίας περιόδου. Τῷ 1861 ἐξετελέσθη ἡ «Τρίφωνος λειτουργία», ἔργον μυστικοπαθές, οὐχὶ ὅμως ἐστερημένον καὶ θεατρικῶν τινων ἐμφάσεων. Τὸ κορύφωμα τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ Φρὰνκ εἶναι τὸ ὀρατόριον «Λύτρωσις» (Rédemption), ὅπερ ἐξετελέσθη τὸ πρῶτον τῇ 10 Ἀπριλίου 1873, εἰς θρησκευτικὴν συναυλίαν τοῦ Ὠδείου, κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κολόν. Τὸ ἔργον τοῦτο, μέχρις ὅτου λάβῃ τὴν ὁριστικὴν του μορφήν, ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς, περιλαμβάνει δὲ μεταξὺ ἄλλων τὴν θαυμασίαν ἄριαν τοῦ ἀρχαγγέλου, τὰς μεγαλοπρεπεῖς χορῳδίας τοῦ τέλους τοῦ Α' καὶ Β' μέρους, τὸ περίφημον «συμφωνικὸν ἰντερμέδιο» κλπ.

Καῖσαρ Φράνκ.

Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς του ὁ Φρὰνκ προσεγγίζει ὅλα σχεδὸν τὰ μουσικὰ εἴδη· ἡ τέχνη του δεικνύει πλέον σαφεῖς κατευθύνσεις καὶ παράγει σχεδὸν μόνον ἀριστουργήματα. Ἐὰν τὰ δύο αὐτοῦ μελοδράματα: «Hulda» καὶ «Ghisèle», λόγῳ τῶν μικρᾶς σημασίας λιμπρέττων, ἀποτελοῦν ἐξαίρεσιν, τοὐναντίον τὸ κουϊντέττο (1880), τὸ συμφωνικὸν ποίημα «Ὁ κατηραμένος κυνηγὸς» καὶ ἡ βιβλικὴ σκηνὴ «Ρεβέκκα» ἀποτελοῦσι τὸν πρῶτον σταθμὸν πρὸς τὰ κύρια ἀριστουργήματα τοῦ Φρὰνκ, ἅτινα εἶναι: τὸ μνημειῶδες «κουαρτέττο», ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἐξ ὅσων ἐγράφησαν μετὰ τὸν Μπετόβεν, ἡ «σονάτα διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον», ἐκ τῶν δημοφιλεστέρων καὶ τελειοτέρων ἔργων του, ἡ «συμφωνία εἰς Ρὲ ἐλάσσον», αἱ «συμφωνικαὶ παραλλαγαί», τὸ «πρελούντιο, χορικὸν καὶ φυγή», «πρελούντιο, ἄρια καὶ φινάλ» διὰ κλειδοκύμβαλον, αἱ ἀθάνατοι σελίδες τῶν «3 χορικῶν» δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, τὸ συμφωνικὸν ποίημα μετὰ χορῳδίας καὶ ὀρχήστρας «Ψυχή», τέλος δὲ οἱ «Μακαρισμοί» (Béatitudes). Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποτελοῦσι μνημεῖα τέχνης, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ὡραιότης τῆς μελῳδίας ἁμιλλᾶται μὲ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Οἱ «Μακαρισμοὶ» ὑπῆρξαν τὸ ἔργον ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς τοῦ Φρὰνκ. Οἱ «Μακαρισμοὶ» εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς πίστεως. Ἐξαιρέσει μικρῶν τινων ἐπιδράσεων τοῦ Μπάχ, τοῦ Μάγυερμπέερ, τοῦ Βάγνερ καὶ ἄλλων τινῶν, σημειωθεισῶν κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους, τὸ ἔργον τοῦ Φρὰνκ παραμένει ἀπολύτως πρωτότυπον καὶ ἀτομικόν. Ἐν αὐτῷ διακρίνει τις ἐπαναβίωσιν τῆς παλαιᾶς κυκλικῆς μορφῆς, τῆς χαρακτηριζούσης τὸ ἔργον τοῦ Μπετόβεν, εὐρυτέραν χρῆσιν τῆς φυγῆς καὶ τοῦ κανόνος, νέαν ἁρμονικὴν διάλεκτον, χρησιμοποιοῦσαν πλειστάκις τὸν χρωματισμὸν ὡς κύριον μέσον, τέλος τὴν ἰδίαν ἐκείνην μουσικὴν γλῶσσαν, ἥτις εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα τῆς τέχνης τοῦ Φρὰνκ καὶ ἡ ὁποία διακρίνει αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἄλλης. Εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ ἡ βαθύτης τοῦ αἰσθήματος καὶ ἡ ἄμεμπτος ἀρχιτεκτονική, ἥτις ἐκληροδοτήθη εἰς τὴν πλειάδα τῶν μαθητῶν του, τῶν ἀποτελούντων τὴν ὁμάδα

Digitized by Google

τῶν «φρανκιστῶν», τῆς ἰδιαζούσης δηλαδὴ ἐκείνης γαλλικῆς μουσικῆς σχολῆς, τὴν ἀντιτιθεμένης ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὰς παλαιὰς παραδόσεις τοῦ Ὠδείου τῶν Παρισίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὰς νεωτεριστικὰς τάσεις τῆς σχολῆς τοῦ Ντεμπυσσύ.

Ἔργα τοῦ Φράνκ : 1841 : 3 τρίο διὰ κλειδοκύμβαλον, βιολίον καὶ βιολοντσέλλον· *1842:* Τέταρτον τρίο· «Églogue» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Duo» διὰ 4 χεῖρας διὰ κλειδοκύμβαλον· *1843:* «Grand caprice» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Andante quietoso» διὰ βιολοντσέλλον καὶ κλειδοκύμβαλον, «Souvenir d'Aix-la Chapelle» διὰ κλειδοκύμβαλον· *1844 :* «Quatre mélodies de Schubert», μεταγραφὴ διὰ κλειδοκύμβαλον, «Ballade» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Solo de piano» μετὰ συνοδείας κουαρτέττου ἐγχόρδων, «Première fantaisie sur Gulistan», «Deuxième fantaisie sur Gulistan» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Φαντασία» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Duo pour piano et violon sur Gulistan»· *1845 :* «Fantaisie sur deux airs polonais» διὰ κλειδοκύμβαλον· «Trois petits riens» διὰ κλειδοκύμβαλον· *1846 :* «Duo à 4 m.» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Le Sermon sur la montagne» συμφωνία, «Ρούθ», «Souvenance», «Ninon», «L'émir de Bengador», «Le Sylphe», «Robin Gray», «L'ange et l'enfant» μελῳδίαι· *1851—1852:* «Le Valet de ferme» κωμικὸν μελόδραμα· *1858:* «Messe solenelle» διὰ βαθύφωνον καὶ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, «Andantino», «Accompagnements d'orgue» δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, «O salutaris», «Trois motets»· *1859 :* «3 antiennes» δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, «Le Garde d'honneur» ᾠδή· *1860 :* «Τρίφωνος λειτουργία», «6 pièces d'orgue»· *1862—1863 :* τεμάχια δι' ἁρμόνιον· *1863 :* «Ave Maria» διὰ 3 φωνάς, 44 μικρὰ τεμάχια δι' ὄργανον ἢ ἁρμόνιον· *1865 :* «Ὁ Πύργος τῆς Βαβέλ», μικρὸν ὀρατόριον, «Οἱ θρῆνοι τῆς κούκλας» διὰ κλειδοκύμβαλον· *1870 :* «Paris» δι' ὀξύφωνον καὶ ὀρχήστραν· *1871 :* «Trois offertoires», «Le Mariage des roses», μελῳδία, «Domine non secundum», ὀφφερτόριον, «Quasi fremuerunt gentes», ὀφφερτόριον· ὀφφερτόριον δι' ἁρμόνιον· *1872 :* «Panis angelicus» δι' ὀξύφωνον· *1871—1872 :* «Λύτρωσις» ὀρατόριον· *1872 :* 2 μελῳδίαι, «Veni creator» δι' ὀξύφωνον καὶ βαθύφωνον· *1873 :* «Lied, prélude, fugue et variation» δι' ἁρμόνιον καὶ κλειδοκύμβαλον· *1874 :* «Λύτρωσις» (δευτέρα μεταγραφή)· *1876 :* «Les Éolides» συμφωνικὸν ποίημα· *1878 :* «Trois pièces pour grand orgue»· *1878—1879 :* Κουϊντέττο· *1879 :* «Le vase brisé» μελῳδία· «Οἱ Μακαρισμοί» ὀρατόριον· *1881 :* «Ρεβέκκα» βιβλικὴ σκηνή· *1882 :* «Ὁ κατηραμένος κυνηγός» συμφωνικὸν ποίημα· *1884 :* «Nocturne», μελῳδία, «Les Djinns» συμφωνικὸν ποίημα διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ὀρχήστραν «Πρελούντιο χορικὸν καὶ φυγή» διὰ κλειδοκύμβαλον· *1882—1885 :* «Hulda» μελόδραμα εἰς 4 πράξεις· *1885 :* «Συμφωνικαὶ παραλλαγαί», διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ὀρχήστραν, «Danse lente» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Σονάτα» διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον· *1887 :* «Πρελούντιο, ἄρια καὶ φινάλε» διὰ κλειδοκύμβαλον· *1887—1888 :* «Ψυχή» συμφωνικὸν ποίημα δι' ὀρχήστραν καὶ χορῳδίαν· *1888 :* «Ὕμνος», «Cantique» μὲ κέρας, 2 μελῳδίαι, 130ὸς ψαλμός, 6 διῳδίαι, «Συμφωνία εἰς ρὲ ἐλ.», «Le premier sourire de mai» διὰ γυναικείαν χορῳδίαν· *1889 :* «Andantino» δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον· «Préludes et prières» δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, «Κουαρτέττο» δι' ἔγχορδα· *1888—1890 :* «Ghisèle» λυρικὸν δρᾶμα εἰς 4 πράξεις· *1889—1890 :* «L'organiste», 59 τεμάχια δι' ἁρμόνιον· *1890 :* «Trois chorals» δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : *F. Baldensperger,* César Franck, l'Artiste et son œuvre (1901).—*Arthur Coquard,* César Franck 1882—1890 (1890).—*Q. Derepas,* César Franck (1897).—*Et. Destranges,* L'œuvre lyrique de César Franck (1896).—*A. Elson,* Modern composers of Europe (1905).—*Hugues Imbert,* Portraits et études.—*Vincent d'Indy,* César Franck (1912).—*G. Servières,* La musique française moderne (1897).—*W. Stumpf,* Les Béatitudes (1895).—*Ch. Van den Borren,* L'œuvre dramatique de C. Franck (1907).
Γ. ΣΚΛΑΒΟΣ

—**Φράνκ** (Franck), ***Λουδοβῖκος.*** Βέλγος πολιτικός, νομομαθὴς καὶ οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1868. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Βρυξελλῶν, ὅπου κατόπιν ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ ναυτικοῦ δικαίου. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς διεθνοῦς ναυτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς διεθνοῦς ἐμπορικῆς κοινοβουλευτικῆς διασκέψεως κτλ. Παραμείνας ἐν Βελγίῳ κατὰ τὴν κατάληψιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἔδρασεν ἐναντίον των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Τῷ 1918—1924 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1926 διωρίσθη διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τοῦ Βελγίου καὶ ἀνέλαβε τὴν σταθεροποίησιν τοῦ βελγικοῦ νομίσματος καὶ τὴν δημιουργίαν νέας νομισματικῆς μονάδος. Ὁ Φράνκ ἐξετέλεσε κατὰ καιροὺς μεγάλα ταξίδια εἰς τὴν Κίναν, εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, εἰς τὴν Φορμόζαν, εἰς τὴν Οὐγκάντα κλπ. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «The law of collisions at sea» (1896), «Taal am Cultur in Vlaanderen» (1913), «Colonisation comparée» (1924), «Congo-Land en Valk» (1926), «La stabilisation monétaire en Belgique» (1926), «Le Congo belge» (1929), κ. ἄ.
Μ. Δ. Β.

—**Φράνκ** (Franck), ***Μέλχιορ.*** Διακεκριμένος Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1573 καὶ ζήσας ἐν Νυρεμβέργῃ καὶ Κοβούργῳ. Περὶ τῆς ζωῆς του ἐλάχιστα εἶναι γνωστά, ἐκ τῶν πολυαρίθμων ὅμως ἔργων του προκύπτει ὅτι εἶναι εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων προδρόμων τῆς γερμανικῆς κοσμικῆς μουσικῆς. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Melodiae sacrae» διὰ 3—12 φωνὰς (1601—1604, 1607), «Farrago» ἐξάφωνα κοσμικὰ ᾄσματα (1602), «Opusculum etlicher newer und alter Reuterliedlein» διὰ 4 φωνὰς (1603), «Deutsche weltliche Gesänge und Täntze» διὰ 4—8 φωνὰς (1604—1605), «Newes Echo» δι' 8 φωνὰς (1603), «Flores musicales» διὰ 4—8 φωνὰς (1610), «Tricinia nova» (1611), «Suspiria musica» διὰ 4 φωνὰς (1612), «Recreationes musicae» διὰ 4—5 φωνὰς (1614), «Deliciae amoris» δι' 6 φωνὰς (1615), «Laudes dei vespertinae» διὰ 4—8 φωνὰς (1622), «Newes musikalisches Opusculum» διὰ 5 φωνὰς (1624), «Rosetulum musicum» (1628), «Votiva columbae Sionae suspiria» (1629), «Cithara ecclesiastica et scholastica» διὰ 4 φωνὰς (1628).
Γ. Σ.

—**Φράνκ** (Franck), ***Σεβαστιανός.*** Γερμανὸς μυστικιστὴς καὶ κομμουνιστὴς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1500 ἐν Donauwörth τῆς Βαυαρίας καὶ ἀποθανὼν τῷ 1542 ἐν Βασιλείᾳ. Ἐσπούδασε θεολογίαν, ἀπεδέχθη δὲ ἐκ τῶν πρώτων μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ μεταρρυθμιστικὸν κήρυγμα τοῦ Λουθήρου. Ἀηδιάσας ὅμως ταχέως ἐκ τοῦ δογματισμοῦ καὶ τῆς μικροψυχίας τοῦ Λουθήρου, ἀπεμακρύνθη τοῦ λουθηρανισμοῦ καὶ ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν. Τῷ 1528 παρῃτήθη τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματός του καὶ ἔζησεν ἐκ τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας ὡς τυπογράφος, σαπωνοποιὸς καὶ συγγραφεύς. Τῷ 1531 ἐξέδωκε μίαν γενικὴν ἱστορίαν μέχρι τῆς ἐποχῆς του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Chronika Zeitbuch und Geschichtbibel von Anbeginn bis 1531», ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑποστηρίζει θέσιν ἄκρως ἐλευθερόφρονα εἰς τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας. Ἄλλα ἔργα του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Paradoxa und 280 Wunder reden» (1534), «Weltbuch; Spiegel und Bildniss der ganzen Erdbodens» (1534), «Die güldene Arche» (1539), «Sprichwörter, schöne, weise, herrliche Klugreden» (1541). Τὸ κεφαλαιωδέστερον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὰ «Paradoxa», ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσει καὶ τὰς κομμουνιστικὰς ἀρχάς του. Τὸ ἔργον τοῦτο μαρτυρεῖ βαθεῖαν γνῶσιν τῶν συγγραμμάτων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς γερμανικῆς μυστικῆς μεσαιωνικῆς φιλοσοφίας, περιλαμβάνει δὲ 280 «παράδοξα», ἤτοι, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἰδίου, γνώμας ἀληθεῖς, τὰς ὁποίας πάντες ἐκλαμβάνουν ὡς ἐσφαλμένας. Ὅπως, λέγει, ἔχομεν κοινὰ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, τὸν ἀέρα, τὴν βροχήν, τὴν χιόνα καὶ τὸ ὕδωρ, οὕτω πρέπει νὰ ἔχωμεν κοινὰ καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ κατὰ θείαν οἰκονομίαν καὶ βούλησιν. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἀντιτίθεται εἰς τὴν φύσιν. Ὁ Φράνκ ἐδίδασκεν εἶδός τι πανθεϊσμοῦ. Κατ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει προσωπικὸς θεός· πνεῦμα ἄνευ ὕλης δὲν δύναται νὰ νοηθῇ. Παρὰ τὰς ἀρχάς του ὁ φιλόσοφος οὗτος, ἀντιθέτως πρὸς τὸν σύγχρονόν του Θωμᾶν Μύντσερ, δὲν μετέσχε τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων τῶν χρόνων του. Αἱ διδασκαλίαι του κατεδικάσθησαν τῷ 1540 ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῆς Σμαλκάλδης, συγκληθείσης ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μελάγχθονος.
Θ. Π.

—**Φράνκ, ἢ Φράνκεν** (Franck ἢ Francken). Οἰκογένεια Φλαμανδῶν ζωγράφων τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, ἀριθμοῦσα τριάκοντα περίπου ἐπιφανεῖς καλλιτέχνας, ἀνήκοντας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Φλορίς, ἥτις συνεδύαζε τὴν φλαμανδικὴν τεχνοτροπίαν μετὰ τῆς ἰταλικῆς καλαισθησίας. Κυριώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) ***Ἱερώνυμος*** *ὁ πρεσβύτερος* (1540—1610). Διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ρώμῃ καὶ εἶτα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἐρρίκου Γ' τῆς Γαλλίας, οὗτινος εἰργάσθη τὴν προσωπογραφίαν. Κυριώτερα ἐκ τῶν σῳζομένων ἔργων του εἶναι: «Ὁ μυστικὸς δεῖπνος» καὶ «Τὸ μαρτύριον τῶν ἁγίων Κρεπίνου καὶ Κρεπινιανοῦ», ἀμφότερα ἀποκείμενα ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀμβέρσης.

—2) ***Φραγκῖσκος Α'*** *ὁ πρεσβύτερος* (1542—1616). Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Εἰργάσθη κυρίως ἐν Ἀμβέρσῃ, διακοσμήσας τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς πόλεως καὶ τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τοῦ δημοτικοῦ καταστήματος, ἐκ τῶν ἐργασιῶν ὅμως τούτων τμήματα μόνον σῴζονται. Ἰδιαιτέρως ἀξιομνημόνευτον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τρίπτυχον ἀποκείμενον ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ καὶ εἰκονίζον τὸν Ἰησοῦν ἐν μέσῳ τῶν σοφῶν ἐν τῷ ναῷ, εἰς δὲ τὰ δύο πλευρικὰ φύλλα τὸ θαῦμα τοῦ Ἠλία καὶ τὴν βάπτισιν τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου.

—3) ***Ἀμβρόσιος*** *ὁ πρεσβύτερος* (1544—1618). Ἀδελφὸς τῶν προηγουμένων, διακριθεὶς κυρίως ὡς ζωγράφος σκηνῶν ἐκ τῆς ἱστορίας. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι ἡ μεγάλη σύνθεσις «Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἄρτων», ἣν εἶχεν ἐκτελέσει κατὰ παραγγελίαν τῆς συντεχνίας τῶν ἀρτοποιῶν ἐν Ἀμβέρσῃ, τρίπτυχον εἰκονίζον τὸν «Μυστικὸν δεῖπνον», καὶ δύο ὡραῖαι συνθέσεις ἀποκείμεναι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τῆς Ἀμβέρσης: «Ἡ μοιχαλὶς γυνή» καὶ «Ἡ ἀνάστασις τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαείρου».

— 4) ***Φραγκῖσκος Β'*** *ὁ νεώτερος* (1581—1642). Υἱὸς τοῦ Φραγκίσκου Α' καὶ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς οἰκογενείας. Κατόπιν μακροῦ ταξιδίου χάριν σπουδῶν ἀνὰ τὴν Γερμανίαν, τὴν Βενετίαν καὶ τὴν Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ροῦμπενς, ἐγκατεστάθη ἐν Ἀμβέρσῃ καὶ τῷ 1606 ἐζωγράφησε τὸ περίφημον ἔργον του «Ἡ σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ», ἀποκείμενον σήμερον ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Βιέννης, θαυμαζόμενον δὲ διὰ τὴν πληρότητα καὶ εὐχέρειαν τῆς συνθέσεως, τὸν πλοῦτον τῶν χρωμάτων καὶ τὴν ἀρτιότητα τοῦ σχεδίου. Εἰργάσθη ἐξ ἄλλου θαυμασίας σκηνὰς ἐκ τῆς ζωῆς, ἐν αἷς: «Αἱ ἐλεημοσύναι» (Ἀμβέρσα), «Τὸ Σάββατον τῶν μαγισσῶν» (Βιέννη) καὶ «Ἡ συγκέντρωσις μουσικῶν» (Μόναχον). Ὑπῆρξε στενὸς φίλος τοῦ Βὰν Ντάϋκ, ὅστις ἐφιλοτέχνησε θαυμασίαν προσωπογραφίαν του.
Χ. Δ.

Φράνκ (Frank), ***Ἐρρῖκος.*** Ἀμερικανὸς λόγιος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1854. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλολογίας καὶ ἱστορίας καὶ ἵδρυσε τὴν θρησκευτικὴν αἵρεσιν τῶν κογκρεγκασιοναλιστῶν ἐν Τζαιημστάουν. Συνέγραψεν ἔργα θρησκευτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι: «Ὁ σκελετὸς καὶ τὸ ρόδον» (1886), «Τὸ τολμηρόν του πείραμα» (1890), «Ἐρωτικαὶ κατακτήσεις» (1897), «Ἡ καταδίκη τοῦ δόγματος καὶ ἡ αὐγὴ τῆς ἀληθείας» (1901), «Τὸ ἄδυτον τῆς σιωπῆς» (1902), «Ὅραμα τοῦ ἀοράτου» (1904), «Ἐπιστήμη καὶ ἀθανασία» (1904, 3 ἔκδ. 1914), «Τὸ βασίλειον τῆς ἀγάπης» (1907), «Νέον φῶς ἐπὶ τῆς ἀθανασίας» (1909, 2 ἔκδ. 1912) «Ἡ τραγῳδία τοῦ Ἅμλετ» (1910), «Ψυχικὰ φαινόμενα», «Ἡ ἱστορία τῆς Ἀμερικῆς» (1912), «Ἡ συντριβὴ τῶν θρόνων» (1915), «Δύναται ἡ ἐπιστήμη νὰ λύσῃ τὸ αἴνιγμα τοῦ τάφου;» (1918), «Ἡ ψυχολογία τῆς ἐπιτυχίας» (1922), «Τὸ ἔσχατον αἴνιγμα» (1924) κ. λ. π.
Η. Π. Γ.

—**Φράνκ** (Frank), ***Ἰακὼβ - Λέϊμποβιτς.*** Ἱδρυτὴς τῆς μυστικῆς ἰουδαϊκῆς αἱρέσεως τῶν *φραγκιστῶν,* γεννηθεὶς ἐν Καρολόβκα, παρὰ τὰ ὅρια Βολυνίας καὶ Ποδολίας τῷ 1722 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1791. Ἀνετράφη καὶ ἐμορφώθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Συνδεθεὶς μετὰ τῶν σαββατιανῶν, ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς αὐτῶν καὶ ἐνεφανίσθη ὡς μετεμψυχωθεὶς Μεσσίας. Ἀπέρριπτε τὸ «Ταλμούδ» καὶ ἦτο θιασώτης τοῦ «Ζόχαρ». Τῷ 1756 ἐγένετο Χριστιανός, ἀλλὰ τῷ 1758 μετέστη εἰς τὸν ἰσλαμισμόν, ἵνα ἀναβαπτισθῇ τῷ 1759. Ἐπὶ 13 ἔτη διετέλεσεν ἐγκάθειρκτος, χαρακτηρισθεὶς ὡς ἀπατεών, χωρὶς νὰ παύσῃ τὴν δρᾶσίν του, ἣν ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Ἡ διδασκαλία του ἦτο καβαλλιστικὴ καὶ θεοσοφική. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του διήνυσε ζῶν πλουσιοπαρόχως ἐν Ὄφφεμπαχ διὰ τῶν δωρεῶν τῶν ὀπαδῶν του.
Π. Ι. Μ.

—**Φράνκ** (Frank), ***Ἰωάννης-Πέτρος.*** Γερμανὸς ἀνατόμος καὶ φυσιολόγος (1745—1821). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν Μὲτς καὶ ἐν Pont-à-Mousson καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1763. Τῷ 1786 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἁϊδελβέργῃ μὲ τὴν διατριβὴν «De cunis infantum». Τῷ 1772 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος ἐπισκόπου φὸν Speier ὡς ἀρχίατρος αὐτοῦ ὡς καὶ ἰατρὸς τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπικρατείας Bruchsal. Αὐτόθι ἐπὶ ἐννεαετίαν ἐδίδαξεν ἀνατομικὴν φυσιολογίαν καὶ χειρουργικὴν καὶ ἵδρυσε σχολὴν διὰ τὰς μαίας, ἧς ἐγένετο ὁ καθηγητής. Τῷ 1779—1783 ἐξέδωκε τοὺς τρεῖς πρώτους τόμους τῆς «Medicinische Polizei». Τῷ 1784 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς ἐν Γοτίγγῃ καὶ τῷ 1786 ἐν Παβίᾳ, ὅπου ἐξέδωκε τὸν τέταρτον τόμον τοῦ ἄνω ἔργου του καὶ τὸν πρῶτον τόμον τῆς «Épitome», ἔργου περιλαμβάνοντος ἁπάσας τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς του κλινικὰς γνώσεις. Τῷ 1795 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας εἰς Βιέννην πρὸς διοργάνωσιν τῆς στρατιωτικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, διορισθεὶς διευθυντὴς τοῦ αὐτόθι γενικοῦ νοσοκομείου καὶ καθηγητὴς τῆς κλινικῆς. Ἐν Βιέννῃ εἰργάσθη διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν κλινικῶν ἱδρυμάτων ὡς καὶ τοῦ γενικοῦ νοσοκομείου, ἵδρυσεν ἀνατομοπαθολογικὸν μουσεῖον καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τὴν ἀνατομοπαθολογίαν. Τῷ 1804 μετέβη ὡς καθηγητὴς τῆς κλινικῆς εἰς Βίλναν. Μετὰ 10 μῆνας ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τῆς Ρωσίας καὶ μετέβη εἰς Πετρούπολιν ὡς καθηγητὴς τῆς αὐτόθι ἰατροχειρουργικῆς ἀκαδημίας καὶ ἰατρὸς τοῦ τσάρου. Συνεπείᾳ ὅμως ἀσθενείας μετὰ $2^1/_2$ ἔτη ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας τῷ 1808 καὶ μετέβη εἰς Βιέννην, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Πεπροικισμένος διὰ μεγάλης παρατηρητικότητος, δι' ὀργανωτικοῦ πνεύματος καὶ συγγραφικοῦ ταλάντου ὁ Φράνκ, εἰργάσθη μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του ὑπὲρ τῆς ἐπι-

Digitized by Google

στήμης καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ἐκτὸς τῶν δύο ἀνωτέρω ἔργων, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον φέρει τὸν πλήρη τίτλον: De curandis hominum morbis epitome, praelectionibus academicis dicata» (8 τόμ., 1792—1821), ἔγραψε καὶ τὰ ἑξῆς: «Delectus opusculorum medicorum antehac in Germaniae diversis academiis editorum» (1785—1793, τόμ. 12), «Opuscula medici argumenti antehac seorsim edita, nunc collecta» (1790) «Interpretationes clinicae observationum selectarum» (1812). Ο. Ρ.

—**Φράνκ** (Frank), ***Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς ἰατρός, υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου-Πέτρου Φράνκ* (1771—1842). Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἐν Παβίᾳ τῷ 1791. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς βοηθὸς τοῦ πατρός του εἰς τὴν κλινικὴν τῆς Παβίας καὶ εἶτα διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ γενικοῦ νοσοκομείου τῆς Βιέννης. Τῷ 1803 ἐπεχείρησε ταξίδιον σπουδῶν εἰς Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Σκωτίαν καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἀνέλαβε τὴν καθηγεσίαν ἐν τῇ ἰατροχειρουργικῇ σχολῇ τῆς Βίλνας, ἣν μετὰ ἓν ἔτος ἀντήλλαξε μὲ τὴν ἕδραν τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ νοσοκομείου. Ἔνθερμος θιασώτης καὶ ὑπερασπιστὴς τοῦ συστήματος Μπράουν κατ' ἀρχάς, ἐστράφη κατόπιν πρὸς τὸν Ἱπποκράτη καὶ τὸ Sydenham. Ἔγραψε: «Ratio instituti clinici Ticinensis an. 1795, praefatus est I. Peter Frank» (Βιέννη 1797 κλπ.), «Erläuterungen der Brownischen Arzneylehre» (Βιέννη 1798), «Handbuch der Toxikologie» (Βιέννη 1800—1816), «Erläuterungen der Erregungstheorie» (Heilbronn 1803), «Praxeos medicae universae praecepta» (τόμ. 11, Λειψία 1811—1842). Ο. Ρ.

—**Φράνκ** (Frank), ***Λεονάρδος.*** Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1882. Εἰς τὰ γράμματα ἐνεφανίσθη τῷ 1914 μὲ τὸ μυθιστόρημα «Ἡ ληστοσυμμορία», τὸ ὁποῖον ἔγινεν εὐμενέστατα δεκτὸν ὑπὸ τῆς κριτικῆς καὶ ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν. Μετὰ ἓν ἔτος ἠκολούθησε τὸ μυθιστόρημα «Τὸ αἴτιον», ποιητικὴ μετουσίωσις τῆς περὶ σεξουαλισμοῦ θεωρίας τοῦ Φρόϋτ καὶ δριμὺ κατηγορητήριον κατὰ τῶν παιδαγωγῶν. Τὸ διαρκοῦντος ἔτι τοῦ πολέμου (1917) δημοσιευθὲν ἐκτενὲς διήγημά του «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καλός», ἐμπνευσμένον κήρυγμα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἐξήσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πνευμάτων ἐν Γερμανίᾳ, θεωρεῖται δὲ ἓν ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς λεγομένης πολεμικῆς φιλολογίας. Μεταγενέστερα ἔργα τοῦ Φράνκ εἶναι τὰ μυθιστορήματα: «Ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή», «Οἱ ἐκτροχιασμένοι», «Ὁ ἀστός», «Τὸ ἀνδρικὸ κουαρτέττο τοῦ Ὄξενφουρτ» καὶ ὁ διήγημα «Κάρολος καὶ Ἄννα». Τὸ τελευταῖον τοῦτο, διασκευασθὲν διὰ τὴν σκηνήν, ἐσημείωσε μεγάλην θεατρικὴν ἐπιτυχίαν, μετεφράσθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐδιδάχθη ἀπὸ σκηνῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπάνοδος». Ὁ Φράνκ, παρὰ τὸν πολεμικὸν καὶ διδακτικὸν χαρακτῆρα τῶν ἔργων του, ὅστις ζημιώνει τὴν καθαρῶς λογοτεχνικὴν ἀξίαν των, παραμένει εἷς ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς συγχρόνου γερμανικῆς λογοτεχνίας καὶ βαθὺς ἀνατόμος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Λ. Κ.

— **Φράνκ** (Frank), ***Ραϊνόλδος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1827—1894), διατελέσας ἐπὶ μακρὸν χρόνον καθηγητὴς τῆς συστηματικῆς θεολογίας ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων ἀντιπροσώπων τῆς λεγομένης σχολῆς τῆς Ἐρλάγγης. Τὰ κυριώτατα τῶν ἔργων του εἶναι: «System der christl. Gewissheit» (1881—1883^2), «System der Chr. Wahrheit» (1893—1894^3) καὶ «System der chr. Sittlich-Keit» (1884—1887). Π. Ι. Μ.

— **Φράνκ** (Frank), ***Ρεϊνάνδος.*** Γερμανὸς νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1860. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν Γκίσσεν (1889), ἐν Χάλλῃ (1900), Τυβίγγῃ (1902) καὶ Μονάχῳ (1914). Εἶναι συνεκδότης τοῦ «Vergl. Darstellung d. Adtsch. und ausland. Strafrechts» καὶ ἀποτελεῖ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τοῦ γερμανικοῦ ποινικοῦ κώδικος. Μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι: «Die Walffsche Strafrechtsphilosophie» (1887), «Naturrecht, geschichtliches Recht und soziales Recht» (1891), «Studien zum Polizeistrafrecht» (1897), «Das strafgesetzbuch für das Deutsche Reich» (1897), «Zur Lehre von Zeichnen mit frenden Namen» (1911), «Sinn und Fragweite d. Auslieferungsges» (1920), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φράνκ** (Frank), ***διατύπωσις τοῦ*** — *[Ποιν. Δίκ.]*· ἔλ. λ. *γνῶσις.*

— **Φράνκ** (Frank) ***ἐγχείρησις.*** Μέθοδος γαστροτομίας, ὡς ἡ κατὰ Witzel, ἐκτελουμένη ἐπὶ στενώσεων τοῦ οἰσοφάγου καὶ τῆς καρδιακῆς μοίρας τοῦ στομάχου συνεπείᾳ ὄγκων, ἑλκῶν καὶ ἐγκαυμάτων καὶ διαφέρουσα τῆς κατὰ Witzel κατὰ τὸ ὅτι ἡ τομὴ φέρεται ὑπὸ τὸ πλευρικὸν τόξον ἀριστερᾷ. Ἡ κατὰ Frank γαστροτομία παρέχει πλείονας δυσχερείας κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, μετὰ δὲ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ σωλῆνος ἡ σύγκλεισις τοῦ στομίου ἐπέρχεται μετὰ μείζονος δυσχερείας ἢ ἐν τῇ κατὰ Witzel. Ι. Κ. Κ.

Φρανκαβίλλα *ἀλ Μάρε* (Francavilla al Mare) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Κιέτι, ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς. Κάτ. 12.260. Κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βρινδήσιο — Ἀγκῶνος καὶ ἔχει καλὸν λιμένα. Ἀποτελεῖ πολυσύχναστον λουτρόπολιν. Μ. Δ. Β

—**Φρανκαβίλλα *Φοντάνα*** (Francavilla Fontana) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀπουλίᾳ, εἰς ἀπόστασιν 32 χλμ. νοτιοδυτικῶς τοῦ Βρινδησίου. Κάτ. 25.190. Ἔχει ὑφαντουργεῖα καὶ διεξάγει ἐμπόριον οἴνου καὶ ἐλαίου. Μ. Δ. Β.

Φρανκαίρ (Francoeur), ***Λουδοβῖκος-Ἰωσήφ.*** Γάλλος βιολιστής, ἀνεψιὸς τοῦ *Φραγκίσκου* (1738—1804). Διετέλεσε μέχρι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως διευθυντὴς τοῦ μελοδράματος καὶ ἔφορος τῆς μουσικῆς τῆς αὐλῆς. Ἐκ τῶν πολλῶν μελοδραμάτων του ἓν μόνον παρεστάθη. Τὸ θεωρητικὸν αὐτοῦ βιβλίον «Diapason général de tous les instruments» (1772) εἶναι ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἐγχειριδίων ἐνορχηστρώσεως. Γ. Σ.

—**Φρανκαίρ** (Francoeur), ***Φραγκῖσκος.*** Γάλλος βιολιστὴς καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1698—1787). Μετὰ τοῦ βιολιστοῦ καὶ συνθέτου Φ. Ρεμπὲλ ἐπεχείρησε καλλιτεχνικὰς περιοδείας ἀνὰ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Βοημίαν, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ ἰδίου ἔγραψε πλεῖστα ἔργα. Διετέλεσε μέλος τοῦ ὁμίλου τῶν «24 βιολιστῶν τοῦ βασιλέως», συνθέτης τῆς αὐλῆς, διευθυντὴς τοῦ μελοδράματος, τέλος δὲ πρῶτος ἔφορος τῆς μουσικῆς τοῦ βασιλέως. Τὰ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρεμπὲλ σκηνικὰ ἔργα τοῦ Φρανκαίρ εἶναι: «Πύραμος καὶ Θίσβη» (1726), «Tarsis et Zélie» (1728), «Scanderberg» (1735), «Ballet de paix» (1738), «Augustales» (1744), «Félicité» (1745), «Zelindor roi des Sylphes» (1745) καὶ «Le Prince de Noisy» (1760). Πλὴν τούτων ὁ Φρανκαίρ συνέθεσε σονάτας διὰ βιολίον εἰς δύο τόμους. Σ. Γ.

Φράνκε (Francke), ***Αὔγουστος-Ἕρμαν.*** Γερμανὸς παιδαγωγὸς καὶ φιλάνθρωπος (1663—1727). Διδάκτωρ τῆς θεολογίας τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, διάκονος τῷ 1690, ἐφημέριος καὶ καθηγητὴς ἐν Χάλλῃ τῷ 1692, κατηύθυνε πάσας τὰς προσπαθείας αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν χριστιανικῇ ἀρετῇ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἵδρυσε τῷ 1705 ἵδρυμα ἱεραποστόλων καὶ διηύθυνε τῷ 1710 τὸ ὑπὸ τοῦ Καντστάιν ἱδρυθὲν γραφεῖον τῆς Βίβλου. Τῷ 1695 ἵδρυσε σχολεῖον πτωχῶν καὶ ὀρφανοτροφεῖον, τῷ 1697 παιδαγωγικὴν σχολὴν καὶ ἀστικὸν σχολεῖον, βραδύτερον λατινικὴν σχολὴν καὶ διδασκαλεῖον. Τὰ ἱδρύματα ταῦτα, φέροντα καὶ σήμερον τὸ ὄνομα τοῦ Φράνκε, εἶναι ἐκ τῶν κρατίστων ἐν Χάλλῃ. Εἰς τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ σύστημα ὁ Φράνκε ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Λόκε καὶ τοῦ Φενελόν, ἐθεώρησε δὲ πάντοτε ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τὴν σωματικὴν ἄσκησιν καὶ τὴν διὰ χειρὸς ἐργασίαν. Ἔγραψεν: «Ἐπίσημος ἀπόδειξις τοῦ ἔργου, τοῦ λόγου καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Θεοῦ» (1702), «Περὶ τῆς χριστιανικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν παίδων». Θ. Κ.

—**Φράνκε** (Franke), ***Ὄθων.*** Γερμανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1863. Παρέμεινεν ἐν Κίνᾳ ἐπὶ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ τῷ 1888—1901 καὶ ἐγένετο καθηγητὴς τῆς σινολογίας ἐν Ἀμβούργῳ καὶ Βερολίνῳ. Ἔγραψεν: «Ὁ νέος πολιτισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας», «Ἱστορία τῶν τουρκικῶν λαῶν καὶ τῶν Σκυθῶν», «Μελέται ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν δογμάτων τοῦ Κομφουκίου», «Ἡ γένεσις τῆς σινικῆς ἱστοριογραφίας» κ. ἄ. Π. Ν. Π.

—**Φράνκε** (Franke), ***Ρ. Ὄθων.*** Γερμανὸς ἀνατολιστής, καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Καινιξβέργης ἀπὸ τοῦ 1921, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἔγραψεν: «Οἱ ἰνδικοὶ κανόνες τῆς ἡδονῆς» (1890), «Γραμματικὴ καὶ λεξικογραφία τῆς Παλικῆς» (1902), «Παλικὴ καὶ Σανσκριτική» (1902) κ. ἄ. Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὰ βουδικὰ κείμενα «Ντιγκανικάγια» (1913) καὶ «Ντάμμα-Βόρτε» (1923). Π. Ν. Π.

Φράνκενβαλντ (Frankenwald=*Φραγκονικὸς Δρυμός*) *[Γεωγρ.]*. Δασώδη ὑψίπεδα τῆς Βαυαρίας, ἐν τῇ Ἄνω Φραγκονίᾳ, χωρίζοντα ἐπὶ μήκους 30 χλμ. τὸν ποταμὸν Μάϊν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Σάαλ. Ὁ δρυμὸς οὗτος συνδέει τὰ ὄρη Φίχτελ μετὰ τοῦ Θουριγγικοῦ Δρυμοῦ. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι τὸ *Ντοέμπραϊμπεργκ*, ὕψους 799 μ. Σ. Κ. Γ.

φρανκενία (ἡ) (Frankenia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν δικοτυληδόνων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρανκενιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐνιαυσίους, ὧν τὰ 15 περίπου εἴδη φύονται εἰς τὰ παράκτια τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φρανκενιοειδῆ (τὰ) (Frankeniaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα πόας ἐτησίας ἢ φρύγανα πολυκλαδώδη, μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα ἢ ἀντίθετα, μικρὰ καὶ ὀδοντωτά. Τὰ ἄνθη εἶναι τέλεια, ἑρμαφρόδιτα, κανονικὰ καὶ ὑπέρυθρα ἢ ἰώδη, διατεταγμένα δὲ ἀναλόγως τῶν διαφόρων γενῶν κατὰ ὕμα ἢ κατὰ βότρυς. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα διανοιγομένη εἰς τρεῖς βαλβῖδας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φρανκενία* (ἔλ. λ.). Δ. Ν. Π

Φράνκενμπεργκ (Frankenberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Σαξονίᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τσοπάου καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κέμνιτς—Χάϊνισεν. Κάτ. (1925) 13.522. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφαντουργίας καὶ σιδηρουργίας. Θ. Κ.

Φράνκενμπέργκερ (Frankenberger), ***Ἐρρῖκος-Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς μουσουργὸς (1824—1885). Ἦτο διακεκριμένος βιολιστὴς καὶ δεξιοτέχνης τῆς ἅρπας, διετέλεσε δὲ μουσικὸς διευθυντὴς τῆς πριγκιπικῆς αὐλῆς τοῦ Σόντερχάουζεν, ὡς καὶ διευθυντὴς ὀρχήστρας ἐν Χάλλῃ, Φραγκφούρτῃ κλπ. Ἐσημείωσε τρεῖς μεγάλας ἐπιτυχίας εἰς τὸ θέατρον διὰ τῶν μελοδραμάτων: «Die Hochzeit zu Venedig», «Vinetta» καὶ «Der Günstling». Πλὴν τούτων, συνέθεσε πολλὰ πρελούδια καὶ χορικὰ δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον, μελῳδίας κλπ. καὶ ἐξέδωκε τὰ θεωρητικὰ βιβλία: «Anleitung zur Instrumentierung», πραγματείαν ἁρμονίας κλπ. Γ. Σ.

Φράνκενστάϊν (Frankenstein) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γερμανίας ἐν Κάτω Σιλεσίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Νάϊσσε-Λιγκνιτς. Κάτ. (1925) 10.106. Ἔχει ὀρυχεῖα μαγνησίτου καὶ νίκελ καὶ βιομηχανίας σαπωνοποιίας, ψιαθίνων πίλων καὶ δερματίνων εἰδῶν. Θ. Κ.

Φράνκενταλ (Frankental) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῷ βαυαρικῷ Παλατινάτῳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λουντβιχσχάφεν-Βόρμς. Κάτ. (1925) 26.647. Συνδέεται διὰ τῆς φερωνύμου διώρυγος, μήκους 4.5 χλμ. μετὰ τοῦ Ρήνου. Ἔχει βιομηχανίαν μεταλλουργίας, σακχαροποιίας καὶ τυπογραφικῶν ταχυπιεστηρίων. Εἶναι περισσότερον γνωστὴ διὰ τὸ ἐν αὐτῇ περίφημον ἐργοστάσιον πορσελλάνης, ἱδρυθὲν τῷ 1755 ὑπὸ τοῦ ἐκ Στρασβούργου Παύλου Χάννουνγκ, παράγον καὶ σήμερον ἔτι λεπτοτάτης τέχνης προϊόντα. Θ. Κ.

Φρανκέττι (Franchetti), ***Ἀλβέρτος.*** Ἰταλὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Τουρίνῳ τῷ 1860. Ἔτυχε γερμανικῆς μᾶλλον μορφώσεως ἐν Δρέσδῃ καὶ Μονάχῳ, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ τὰς τάσεις του πρὸς τὴν γερμανικὴν καὶ εἰδικώτερον τὴν βαγνέρειον τεχνοτροπίαν. Εἰς τοὺς Γερμανοὺς ὀφείλει ὡσαύτως τὴν προτίμησίν του πρὸς τὴν συμφωνικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν εὐρεῖαν χρῆσιν τοῦ λάϊτ-μοτίφ. Εἰς τὸ θέατρον ἔδωκε τὰ μελοδράματα «Asrael» (1888) καὶ «Χριστόφορος Κολόμβος» (1892), γραφὲν κατὰ παραγγελίαν τοῦ δήμου Γενούης ἐπὶ τῇ πεντακοσιετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπηκολούθησαν τὰ μελοδράματα «Fior d' Alpe» (1894), «Il signor di Pourceaugnac» (1897) καὶ «Germania» (1902). Τὸ μελόδραμα τοῦτο, ἀποθέωσις τῆς γερμανικῆς δόξης καὶ δυνάμεως, εἶναι τὸ μουσικώτερον πάντων. Τῷ 1906 ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς ἐν Μιλάνῳ καὶ τὸ μελόδραμα «La figlia de Jorio». Συνέθεσεν ἐπίσης καὶ μίαν συμφωνίαν. Γ. Σ.

Φράνκλαντ (Frankland), *σερ* ***Ἐδουάρδος.*** Ἄγγλος χημικὸς (1825—1899). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ κολλεγίῳ Ὄουεν τοῦ Μάντσεστερ (1851), ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (1857), ἐν τῷ βρεττανικῷ βασιλικῷ ἰνστιτούτῳ (1863) καὶ τέλος ἐν τῇ βασιλικῇ μεταλλειολογικῇ σχολῇ τοῦ Λονδίνου (1865—1885). Σπουδαιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ συμμετοχή του εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας περὶ κατατάξεως τῶν στοιχείων, ἐφ' ᾧ καὶ θεωρεῖται εἷς τῶν ἱδρυτῶν τῆς νεωτέρας χημείας. Ἐξετέλεσεν ἐπίσης μετὰ τοῦ Νόρμαν Λόκυερ σπουδαίας φασματοσκοπικὰς ἐργασίας. Αἱ μελέται αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μολύνσεως τῶν ποταμίων ὑδάτων συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς τεχνολογίας καὶ χημείας τοῦ ὕδατος. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἀπομόνωσις τῶν ὀργανικῶν βάσεων» (1850), «Μαθήματα διὰ σπουδαστὰς τῆς χημείας» (1875), «Πειραματικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς θεωρητικῶς ἐφηρμοσμένης καὶ φυσικῆς χημείας» (1877), «Ἀνάλυσις ὕδατος δι' ἐξυγιαντικοὺς σκοπούς» (1880), «Ἀνόργανος χημεία» (μετὰ τοῦ Japp 1884) κλπ. Η. Π. Γ.

—**Φράνκλαντ** (Frankland), ***Κάρολος-Κόλβιλ.*** Ἄγγλος ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ καὶ περιηγητής, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Περιηγούμενος τὴν Ἀνατολήν, ἐπεσκέφθη τῷ 1827—1828 τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σμύρνην, τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἦλθε κατ' ἐπανάληψιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ διαφόρων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Τὰς ταξιδιωτικάς του **ἐντυπώσεις περιέλαβεν** εἰς τὸ δίτομον εἰκονογραφημένον του σύγγραμμα:

Digitized by Google

«Περιηγήσεις πρὸς καὶ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν» (Λονδῖνον 1829, μετὰ χαρτῶν). Η. Π. Γ.

—Φράνκλαντ (Frankland), ***Πέρσυ-Φάρανται***. Ἄγγλος χημικός, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ *σὲρ Ἐδουάρδου Φράνκλαντ*, γεννηθεὶς τῷ 1858. Ἐγένετο καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Ντώντη (1888) καὶ εἶτα ἐν Μπίρμιγχαμ (1893—1918). Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν στερεοχημείαν, τὰς ὀπτικὰς ἐφαρμογὰς καὶ τὰς ζυμώσεις. Ἐμελέτησε προσέτι τὰ προβλήματα τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ὑδάτων, τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν διαφόρων ἀκαθαρσιῶν τῶν ὑπονόμων, καθὼς καὶ τοὺς ἐντὸς τῶν ὑδάτων καὶ τῶν ἀκαθαρσιῶν μικροοργανισμούς. Ἐκτὸς ἄρθρων του δημοσιευθέντων εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ τὸ «Λεξικὸν τῆς τεχνικῆς χημείας» τοῦ Θὸ π συνέγραψε: «Γεωργικὴ χημικὴ ἀνάλυσις» (1883), «Οἱ ἀόρατοι φίλοι καὶ ἐχθροί μας» (1894), «Οἱ ἐν τῷ ὕδατι μικροοργανισμοί» (1894) καὶ ὁ «Βίος τοῦ Παστέρ» (1897). Η. Π. Γ.

Φράνκλιν (Franklin)· βλ. λ. *Φραγκλῖνος*.

Φράνκλιν (Franklin) *[Γεωγρ.]*. Διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ Καναδᾶ, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Ἀρκτικοῦ Κύκλου μέχρι τοῦ Βορείου Πόλου. Περιλαμβάνει πλείστας χερσονήσους καὶ νήσους, ὡς τὴν Γῆν τοῦ Μπάνκς, τὴν Γῆν τοῦ Μπαῖριγκ, τὴν Γῆν τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου, τὴν Γῆν τῆς Βικτωρίας, τὴν Γῆν τοῦ Γουόλλαστον, τὴν Γῆν βασιλέως Ἐδουάρδου, τὴν Γῆν τοῦ Μπάφφιν καὶ τὰς νήσους Μέλβιλλ, Μπάθχωρστ, Πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας, Κόρνγουαλλις, Κόκμπερν κ. ἄ. Ἐξ αὐτῶν μόνον ἡ Γῆ τοῦ Μπάφφιν ἐκτείνεται καὶ νοτίως τοῦ Ἀρκτικοῦ Κύκλου. Τὰ ὅρια τῆς περιφερείας Φράνκλιν καθωρίσθησαν ὁριστικῶς τῷ 1920. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 1.435.000 περίπου τ. χλμ. Εἶναι ἀραιότατα κατῳκημένη, ὁ δὲ πληθυσμός της περιλαμβάνει ὀλίγους Ἐσκιμώους, ἐρυθροδέρμους καὶ ἐμπόρους γουναρικῶν. Ἡ πανίσκη ἀποτελεῖται ἀπὸ λευκὰς ἄρκτους, ἀλώπεκας ἀργυροχρόου τριχώματος καὶ ἄλλα ζῷα μὲ πολυτίμους διφθέρας. Ὠνομάσθη οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄγγλου ἐξερευνητοῦ σὲρ Τζὼν Φράνκλιν. Η. Π. Γ.

— **Φράνκλιν** (Franklin) *[Γεωγρ.]*. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσι πολυάριθμοι πόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν πρὸς τιμὴν τοῦ διασήμου Ἀμερικανοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐπιστήμονος Βενιαμὶν Φραγκλίνου. Αἱ ἀξιολογώτεραι τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς:

—1) Πόλις τῆς Πενσυλβανίας, ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ἄλεγκανυ. Κάτ. 16.000. Εἶναι κέντρον τῆς πετρελαιοφόρου περιοχῆς ὁλοκλήρου τῆς πολιτείας, κεκτημένη σημαντικωτάτης ἀποδόσεως πετρελαιοπηγὰς καὶ ἀξίαν λόγου σιδηροβιομηχανίαν.

—2) Πόλις τῆς πολιτείας Τεννεσσῆ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπίγκ Χάρπεθ καὶ εἰς ἀπόστασιν 30 χλμ. νοτίως τῆς Νάσβιλ. Κάτ. 4.500. Εἶναι ἰδίως γνωστή, διότι παρ' αὐτὴν συνήφθη τὴν 30 Νοεμβρίου 1864 μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τῶν Βορείων, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Σόφηλντ, καὶ τῶν τῶν Νοτίων ὑπὸ τὸν Χούντ, μία τῶν σημαντικωτέρων καὶ αἱματηροτέρων μαχῶν τοῦ ἐμφυλίου ἀμερικανικοῦ πολέμου, γνωστὴ ὡς *μάχη τοῦ Φράνκλιν*, καθ' ἣν ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι, ὑποστάντες βαρείας ἀπωλείας, ἠναγκάσθησαν νʼ ἀποχωρήσουν τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἄνευ ἀποτελέσματος.

—3) Πόλις τῆς Μασσαχουσέττης, 43 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Βοστώνης. Κάτ. 9.000. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφασμάτων μαλλίνων καὶ βαμβακερῶν, τυπογραφικῶν μηχανημάτων, δημοσίαν βιβλιοθήκην κλπ.

—4) Πόλις τοῦ Νέου Χάμπσερ, 30 χλμ. βορειοδυτικῶς τῆς Κόνκορντ, ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Πεμιτζεγουάσσετ καὶ Οὐάϊνεσωκη. Κάτ. (1920) 6.318. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν (χυτήρια κλπ.). Η. Π. Γ.

φρανκλινιέλλα (ἡ) (Frankliniella). Γένος ἐντόμων θυσανοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *θριπιδῶν*, πλούσιον εἰς ἐπιβλαβῆ εἰς τὰς καλλιεργείας εἴδη. Τὰ εἴδη F. bispinosa, F. cephalica καὶ F. insularis καταστρέφουν τὰ ἄνθη κυρίως τῶν ῥοδανθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἑσπεριδοειδῶν κτλ. Τὸ F. fusca προσβάλλει τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ, ὡς καὶ τὴν βρώμην, τὸν σῖτον, τὰ σταυρανθῆ, τὰ ῥοδανθῆ κτλ. Τὸ F. intonsa προσβάλλει τὰ ἄνθη διαφόρων φυτῶν (γεώμηλα, καρόττα, βίκον, κυάμους κλπ.) ὡς καὶ σιτηρὰ καὶ διάφορα ἀγρωστώδη, τὸ F. tenniformis προσβάλλει τοὺς στάχυς τῶν σιτηρῶν. Πλεῖστα ἄλλα εἴδη ζοῦν κυρίως ἐπὶ ἀνθέων. Ε. Τ. Ε.

Φράνκο (Franco), ***Ἰωάννης***. Πορτογάλος πολιτικὸς (1855—1929). Κατ' ἀρχὰς ἐχρημάτισε δικαστικὸς καὶ διοικητικὸς ὑπάλληλος, ἀναμιχθεὶς ὅμως κατόπιν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξελέγη διὰ πρώτην φορὰν βουλευτὴς τῷ 1884. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ριμπέϊρο ἐγένετο τῷ 1891 ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων, τῷ δὲ 1893 ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Παραιτηθεὶς ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ νέον κόμμα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1901 ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του καὶ δὲν ἐξελέγη οὔτε βουλευτής. Ἐν τούτοις ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Φράνκο τὸν σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν τῷ 1906. Αἱ ἐκλογαὶ ὅμως δὲν ἀπέβησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, παρὰ δὲ τὴν καταψήφισίν του ὑπὸ τῶν δύο βουλῶν, ὁ Φράνκο παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχήν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τῇ συγκαταθέσει τοῦ ὁποίου κατόπιν, συνεπείᾳ τῆς καταψηφίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, διέλυσε τὴν βουλὴν καὶ ἐκυβέρνησε δικτατορικῶς. Τὰ οἰκονομικῆς φύσεως μέτρα, ἅπερ ἔλαβε τότε ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλα μέτρα λίαν ἀνελεύθερα καὶ ἀντιδημοτικά, ὡς ἦσαν ἡ παῦσις τῶν καταπολεμουσῶν αὐτὸν ἐφημερίδων, ἡ διαγραφὴ τῶν χρεῶν τοῦ στέμματος πρὸς τὸ δημόσιον ταμεῖον κλπ., ἐπηύξησαν τὴν γενικὴν κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως Καρόλου Α' καταφραυγήν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν ἐξύφανσιν συνωμοσίας καὶ τὴν δολοφονίαν τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ διαδόχου, τὴν 1 Φεβρουαρίου 1908. Κατόπιν τούτου ὁ Φράνκο ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πορτογαλίαν, ὅπου ἐπανῆλθε μόνον τῷ 1928, κατόπιν ἀδείας τοῦ τότε δικτάτορος στρατηγοῦ Καρμόνα. Μ. Δ. Β.

—Φράνκο (Franco), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής***. Ἰταλὸς ζωγράφος καὶ χαράκτης (1498—1561). Ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ, οἱ δὲ πίνακές του ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν ἑνετικὴν σχολήν. Κυριώτερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι «Ἡ βάπτισις τοῦ Χριστοῦ», εὑρισκομένη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου ντέλλα Βίνια τῆς Βενετίας. Ἐξετέλεσεν ἐπίσης καὶ μέγαν ἀριθμὸν χαλκογραφιῶν, ὧν σῴζονται περὶ τὰς ἑκατὸν ἐν Βενετίᾳ καὶ Ρώμῃ.

—Φράνκο (Franco), ***Νικόλαος***. Ἰταλὸς ποιητὴς (1505—1569). Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Ἀρετίνου, κατέστη δὲ διάσημος διὰ τὰ σατιρικὰ καὶ διὰ τὰ ἄσεμνα ἔργα του, διὰ τὰ ὁποῖα ὑπέστη πολλὰς καταδιώξεις. Ὁ Ἀρετῖνος διαβλέψας ἐν αὐτῷ ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, ἤρχισε νὰ τὸν ψέγῃ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ἐλευθεροστομίαν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προεκάλεσε μεταξὺ τῶν δύο ποιητῶν σφοδροτάτην πολεμικήν. Τέλος ὁ Φράνκο κατέφυγεν εἰς τὸ Καζάλε, ὅπου ὁ ἄρχων τῆς πόλεως Σιγισμοῦνδος Φραντσῖνο ἀνέλαβε τὴν προστασίαν του καὶ ὁπόθεν ἠδυνήθη νὰ ἐκτοξεύσῃ κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἐποχῆς παπῶν, βασιλέων, πριγκίπων καὶ ἀρχόντων περίφημα ἐπιγράμματα καὶ καυστικωτάτας σατίρας. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη ἐν Μαντούῃ καὶ τέλος ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροῦ τότε καρδιναλίου Μορόνε. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τούτου ὁ πάπας Πῖος Ε' παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπερ τὸν κατεδίκασεν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὁ ναὸς τοῦ ἔρωτος» (1536), «Διάλογος περὶ καλλονῶν» (1542), «Εὐχάριστοι διάλογοι» (1542), «Πριάπεια» (1541), τὸ ἀσεμνότερον ἔργον ἐξ ὅσων ἐγράφησαν, κατὰ τὸν Τιραμπόσκι, ἐπανειλημμένως ἐκδοθὲν καὶ μεταφρασθὲν εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας. Μ. Δ. Β.

—Φράνκο (Franco), ***Πέτρος***. Γάλλος χειρουργὸς (1505—1562). Ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ σχολῇ Λωζάννης ἀνατομικήν. Συνέγραψε «Petit Traité» καὶ τῷ 1561 ἐξέδωκεν ἐν Λυῶνι τὴν «Μεγάλην χειρουργικήν», ἥτις, τέλειον ἀποτελοῦσα σύγγραμμα, περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν γενικὴν χειρουργικήν, τὴν μαιευτικὴν καὶ τὴν θεραπευτικὴν τῶν νόσων τῶν ὀφθαλμῶν. Ὑπῆρξεν ὁ ἐφευρέτης τοῦ ἐμβρυουλκοῦ. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του φέρεται *ξυρὸς* χρησιμεύων κατὰ τὴν πλαγίαν τομὴν πρὸς ἐκτομὴν τοῦ προστάτου καὶ τοῦ τραχήλου τῆς κύστεως ταυτοχρόνως ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω καὶ τἀνάπαλιν. Ο. Ρ.

—Φράνκο (Franco), ***Ραμόν***. Ἱσπανὸς ἀεροπόρος, γεννηθεὶς τῷ 1896. Προαχθεὶς εἰς ταγματάρχην λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς δράσεώς του ὡς ἀεροπόρου, διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἀεροπορικῆς βάσεως τῆς Ἱσπανίας εἰς τὸ Μαρόκκον. Τῷ 1926 διωργάνωσε καὶ ἐξετέλεσεν ἐπὶ ὑδροπλάνου τὸ ἐγχείρημα διαδρομῆς Ἱσπανίας —Μπουένος-Ἄϋρες, καταρρίψας τὸ μέχρι τότε ρεκὸρ μήκους πτήσεως καὶ ταχύτητος. Τῷ 1929 ἐπεχείρησε μετὰ τριῶν ἄλλων συντρόφων του νέαν πτῆσιν πρὸς τὴν Βασιγκτῶνα, ἀλλὰ συνεπείᾳ βλάβης τοῦ κινητῆρος τὸ ὑδροπλάνον κατέπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου παρέμεινε παλαῖον πρὸς τὰ κύματα ἐπὶ 7 ἡμέρας, διασωθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀεροπλανοφόρου «Ἀετός». Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ἐπαναστατικὰς κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἐνεργείας, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ὁποίων συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη τῷ 1930. Κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ, ἐσυνέχισε τὴν ἐπαναστατικήν του δρᾶσιν καὶ κατόπιν κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν τῷ 1931, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας, καὶ διωρίσθη ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς στρατιωτικῆς ἀεροπορίας. Μετά τινας ὅμως μῆνας ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτὸν ἡ διοίκησις τῆς ἀεροπορίας, ἕνεκα τῶν ἀντιπολιτευτικῶν κινημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβε μέρος ἐν Σεβίλλῃ. Κατόπιν ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐξελέγη βουλευτὴς Βαρκελώνης. Μ. Δ. Β.

Φρανκὸν ***τῶν Παρισίων*** (Francon de Paris). Γάλλος μουσουργός, ζήσας κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἀποκαλούμενος ὁ *Πρεσβύτερος*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τοῦ *Νεωτέρου*, τοῦ ζήσαντος ἐπίσης ἐν Παρισίοις περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχήν. Ἀναφέρεται ὡς εἰσαγαγὼν τροποποιημένην σημειογραφίαν. Ἀμφότεροι οἱ Φρανκὸν καθώρισαν σταθεροὺς κανόνας ἐν τῇ ἀναλογικῇ σημειογραφίᾳ, ὁρίσαντες τὴν ἀκριβῆ ἀξίαν τῶν διαφόρων φθογγοσήμων. Αἱ θεωρίαι Φρανκὸν τοῦ πρεσβυτέρου ἐκτίθενται ἐν τῷ βιβλίῳ «Ars cantus mensurabilis», προηχθησαν δ' ἔτι περαιτέρω ὑπὸ τρίτου τινὸς Φρανκόν, τοῦ *Φρανκὸν τῆς Κολωνίας* (Francon de Cologne, Franco Teutonicus), συγχρόνου τῶν προηγουμένων. Τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν τούτων Φρανκὸν συνεχέοντο ἐπὶ τοσοῦτον κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὥστε κατήντησε νὰ δηλῶσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Γ. Ε.

Φρανκόνι (Franconi). Ἰταλικὴ οἰκογένεια ἠθοποιῶν τοῦ ἱπποδρομίου, σπουδαιότερα μέλη τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν: ὁ *Ἀντώνιος* (1738—1836), ὁ *Λαυρέντιος - Ἀντώνιος* (1776 — 1849), ὅστις διεκρίθη ὡς κωμικὸς καὶ ὡς θηριοδαμαστής, ὁ *Ἰωάννης-Γεράρδος-Ἐρρῖκος* (1779—1849), συγγραφεὺς παντομιμῶν, μιμοδραμάτων καὶ κωμικῶν σκηνῶν, ὁ *Ἐρρῖκος-Ἀδόλφος* (1801—1855), ὅστις παρενέβαλεν εἰς τὰ γυμνάσματα τῶν διαφόρων ζῴων τοῦ ἱπποδρομίου του ὁλόκληρα στρατιωτικῆς φύσεως δράματα, ὧν τὴν συγγραφὴν ἀνέθεσεν εἰς διακεκριμένους δραματικούς. Μ. Δ. Β.

Φρανκὸτ (Francotte), ***Ἐρρῖκος***. Βέλγος ἀρχαιολόγος (1856—1918). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λιέγης καὶ ἔγραψεν: «Οἱ πρωτόγονοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος» (1891), «Ἡ βιομηχανία τῆς ἀρχαιότητος» (1900—1901, τ. 2), «Ἡ ἑλληνικὴ πόλις· ἔρευναι ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν πόλεων καὶ συμπολιτειῶν» (1907), «Τὰ οἰκονομικὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων» (1909), «Σύμμεικτα περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου δικαίου» (1910) καὶ «Πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος» (1923). Π. Ν. Π.

Φρανκοφόντε (Francofonte) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Σικελίᾳ. Κάτ. 12.084. Παράγει οἴνους καὶ ἔλαιον καὶ ἔχει σημαντικὴν ἐξαγωγὴν ἑσπεριδοειδῶν. Μ. Δ. Β.

Φράνκφορτ (Frankfort) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, πρωτεύουσα τῆς πολιτείας Κεντῶκυ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κεντῶκυ, κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν. Κάτ. (1928) 12.000. Διεξάγει ἐμπόριον καπνοῦ, καννάβεως καὶ ἵππων καὶ ἔχει ποικίλην βιομηχανίαν. Η. Π. Γ.

—Φράνκφορτ (Frankfort) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ἰνδιάνας. Κάτ. (1928) 14.000. Εἶναι κέντρον εὐρείας γεωργικῆς περιοχῆς καὶ ἔχει μέγα ἐργοστάσιον σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων καὶ ζωηρὰν βιομηχανίαν ποικίλων εἰδῶν μεταλλουργίας, πούρων, συντετηρημένων κρεάτων, παιδικῶν ἀθυρμάτων κλπ. Η. Π. Γ.

Φράνς (Franche), ***ἁγία***. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀναγράφονται: —1) Ἡ ἐν Πλακεντίᾳ (Plaisance) τῆς Γαλλίας τῷ 1172 ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας γεννηθεῖσα, ἥτις ἐν ἡλικίᾳ 14 ἐτῶν εἰσελθοῦσα εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Saint-Cyr διέπρεψεν ἐπὶ ἁγιότητι βίου. Ἀποθανοῦσα τῷ 1218 ἑορτάζεται τῇ 25 Ἀπριλίου. —2) Ἡ ἐν Ἰρλανδίᾳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος γεννηθεῖσα, ἥτις μετὰ τῶν ἑπτὰ ἀδελφῶν αὐτῆς (5 ἀρρένων καὶ 2 θηλέων) μετέβη εἰς Γαλλίαν, ἔνθα ἔζησαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μάρνη βίον ἀσκητικὸν καὶ ἑορτάζονται ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 8 Μαΐου. Ε. Γ. Π.

Φράνς (France), ***Ἀνατόλ***. Ψευδώνυμον τοῦ *Ἰακώβου-Ἀνατολίου Τιμπὼ* (Thibaud), διασήμου Γάλλου λογοτέχνου, γεννηθέντος καὶ ἀποθανόντος ἐν Παρισίοις (1844—1924). Ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα διὰ λυρικῶν ποιημάτων ἐκδοθέντων εἰς συλλογὰς ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Χρυσωμένα ποιήματα», «Εἰδύλλια καὶ θρῦλοι», «Οἱ κορινθιακοὶ γάμοι» εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα ἡ τελειότης καὶ ἡ περίτεχνος κομψότης τῆς μορφῆς ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἁβρότητα τῶν ἐκφραζομένων συναισθημάτων. Ὁ στίχος ἐν τούτοις δὲν ὑπῆρξεν ἡ φυσικὴ κλίσις τοῦ Φράνς. Διὰ τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ τραπῇ πρὸς τὴν πεζογραφίαν καὶ νὰ καταλάβῃ σὺν τῷ χρόνῳ τὴν κορυφαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του διὰ μακρᾶς σειρᾶς μυθιστορημάτων καὶ φιλολογικῶν μελετῶν. Ἐργάτης τοῦ λόγου ἀκαταπόνητος, δὲν κατεξηντλήθη μόνον εἰς τὴν διαμόρφωσιν ὕφους ἰδιοτύπου καὶ κατὰ κυριολεξίαν ἀριστοτεχνικοῦ. Προσεπάθησε παραλλήλως νὰ ἐμπλουτίσῃ τὸ πνεῦμά του διὰ τεραστίας ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως, ἥτις ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κριτικούς του νὰ τὸν ἐπονομάσωσι συγγραφέα «βι-

Digitized by Google

βλιακόν», δεδομένου μάλιστα ὅτι ἐκ τῶν βιβλίων πολλάκις ἠρύετο τὰς ἐμπνεύσεις του καὶ ἀναμφισβητήτως διὰ μέσου τῶν βιβλίων ἐσκέπτετο. Βαθύτατος γνώστης τῆς ἑλληνολατινικῆς ἀρχαιότητος, τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα κατενόησεν ὅσον ὀλίγοι, θελγόμενος ἀπὸ τὴν σαφήνειαν, τὴν ἀκριβολογίαν καὶ τὴν λιτότητα τῶν ἀρχαίων κειμένων, προσήνεγκεν εἰς τὴν γαλλικὴν λογοτεχνίαν ἀπειραρίθμους σελίδας ἐξόχου ὕφους, εἰς ἃς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα, παρὰ τὴν φυσικήν της εὐκαμψίαν καὶ χάριν, ἀποκτᾷ καὶ χαρακτηριστικὰ γ ν ω ρ ί σματα τοῦ κλασσικοῦ λόγου. Κατὰ ταῦτα ὁ Φρὰνς ὑπῆρξεν ὑψηλόφρον, διαυγὲς καὶ ἀκριβολόγον πνεῦμα· καθ' ὅλην τὴν μακρο τ ά τ η ν σταδιοδρομίαν του εἰς οὐδεμίαν σχολὴν καὶ τεχνοτροπίαν ὑπετάχθη· τὴν αὐτὴν δ' ἀνεξαρτησίαν ἐπεδείξατο καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν του ἰδεῶν. Διὰ τοῦτο προῆλθε πάντοτε εἰς τὸ μέσον ὡς ὑπερασπιστὴς τῶν ἀδικουμένων, τῶν καταδιωκομένων καὶ τῶν ἀναξιοπαθούντων, ὡς ὑπέρμαχος τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, ὡς πολέμιος πάσης ἰδέας, ἀντιλήψεως ἢ ἐνεργείας τεινούσης ν' ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὕψωσε θαρραλέαν τὴν φωνήν του κατὰ τὴν συνταράξασαν τὴν τρίτην γαλλικὴν δημοκρατίαν ὑπόθεσιν Ντρεϋφούς, ταχθεὶς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδίκως διασυρθέντος καὶ καταδικασθέντος ἀξιωματικοῦ. Καὶ μολονότι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ᾐσθάνθη ἑαυτὸν ψυχικῶς συνδεδεμένον μετὰ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος, δὲν ἀπώκνησε κατὰ τὴν πρώτην μεταπολεμικὴν περίοδον, τὴν τόσῳ τεταραγμένην καὶ τόσῳ δυσχερῆ, νὰ ἐπιδείξῃ ὑψηλότατον διεθνιστικὸν πνεῦμα, ἀπηλλαγμένον πάσης προκαταλήψεως καὶ παντὸς στενοῦ χρωματισμοῦ.

'Ανατὸλ Φράνς.

Ὁ Φράνς, πνεῦμα ἀπὸ φύσεως φιλοπαῖγμον, ἀποκαλύπτεται διὰ μέσου τῶν ἔργων του ἀρεσκόμενος εἰς ἐπιφανειακὴν θεώρησιν τῶν ἀνθρωπίνων· εἶναι ἀληθὲς ὅμως ὅτι τοιαύτη θεώρησις εἰς περιπτώσεις, ὅπως ἡ τοῦ Φράνς, μακρὰν τοῦ ν' ἀποδεικνύῃ ἄγνοιαν τῶν πολλαπλῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἢ ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν τραγικὴν οὐσίαν τῆς ὑπάρξεως, προέρχεται πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἀντίληψιν στωϊκῆς ἐγκαρτερήσεως ἢ ἀπαθείας ἐνώπιον τῶν περιπετειῶν τοῦ παλαίοντος διηνεκῆ καὶ τραχὺν ἀγῶνα ἀνθρώπου παρὰ ἀπὸ ὑποτίμησιν τῶν μεγάλων ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐμφανίζει πλευρὰς καθαρῶς ἐπικουρείους. Ἡ ἄφροντις χαρὰ τῆς ζωῆς, μία λεπτὴ καὶ προηγμένη δίψα τῆς ἡδονῆς, ἐκφράζεται ὑπ' αὐτοῦ διὰ φράσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι πλήρεις ἀττικοῦ μέθυος. Ἐνίοτε ὁ Φρὰνς παρουσιάζεται ὡς δεξιὸς ἀκροβάτης, παίζων μὲ τὰ πρόσωπα, τὰ πράγματα καὶ τὰς ἰδέας· ἡ εἰρωνεία του διατρέχει ὅλον τὸν ἄνθρωπον, τὰς ἀντιλήψεις του, τοὺς ἀγῶνας, τὰς πράξεις του, τὰς ἐλπίδας του διὰ καλυτέραν αὔριον καὶ τὴν ὑπερηφάνειάν του διὰ τὸ παρελθόν· μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν σελίδων του δὲν ἀπομένει ἄλλο τι ἀπὸ τὴν εὔθραυστον γοητείαν τοῦ ὕφους καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα ἑνὸς κόσμου κατακειμένου εἰς ἐρείπια, ἐπὶ τῶν ὁποίων πλανᾶται τραγικὴ εἰς τὴν οὐσίαν της φιλοσοφικὴ εὐθυμία. Ὡς οἰκοδόμος ὁ Φρὰνς παρέσχεν ἐμφανῆ δείγματα ἀδυναμίας. Ὑπῆρξε μᾶλλον ἀρνητὴς παρὰ δημιουργὸς νέας περὶ κόσμου θεωρίας ἢ νέας ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς. Καὶ μολονότι ἐπίστευεν ὅτι τὸ λογοτέχνημα εἶναι καθαρῶς προσωπικὴ δημιουργία, μὴ δυναμένη ὁπωσδήποτε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰ δόγματα σχολῆς τινος ἢ νὰ ὑποστῇ τοὺς κανόνας καθωρισμένου πνευματικοῦ, κοινωνικοῦ ἢ αἰσθητικοῦ τινος ρεύματος, ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ ἔργου του ἀποδεικνύει ὅτι πολλαπλᾶς ἐπιδράσεις ὑπέστη καὶ ὅτι ἡ ἕλξις τοῦ κλασσικοῦ πνεύματος ὑπῆρξε πολλάκις καταθλιπτικὴ δι' αὐτόν. Προφανὴς ἐξ ἴσου ὑπῆρξεν ἡ ἀδυναμία τοῦ Φρὰνς εἰς τὴν σύνθεσιν. Πολλὰ τῶν μυθιστορημάτων του ἐλέγχονται στερούμενα συμπαγοῦς ἀρχιτεκτονικῆς διαρθρώσεως, τῆς αὐστηρᾶς ἐκείνης συνεπείας καὶ συνοχῆς, τῆς ὁποίας λαμπρότατα δείγματα μᾶς ἔδωσαν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ρεαλιστικοῦ μυθιστορήματος, τὸ ὁποῖον τόσον εὐρέως ἐκαλλιεργήθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ Φράνς. Ἐν συγκεφαλαιώσει ὁ Φρὰνς διέπρεψεν ὡς διδάσκαλος ὕφους καὶ ὡς εὐρύνους διανοητής. Τὸ πρῶτον μυθιστόρημά του, διὰ τοῦ ὁποίου κατέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ, εἶναι «Τὸ ἔγκλημα τοῦ Σιλβέστρου Μποννάρ», ἐκδοθὲν τῷ 1881. Τοῦτο ἠκολούθησαν: «Τὸ βιβλίον τοῦ φίλου μου», «Ὁ μικρὸς Πέτρος», «Ἡ ἀνθισμένη ζωή», θελκτικὰ αὐτοβιογραφήματα, «Ἡ Ἰοκάστη καὶ ὁ λιγνὸς γάτος», «Ἡ Θαΐς», ἀριστοτεχνικὴ ἀναπαράστασις ἀρχαίων ἠθῶν, «Τὸ καπηλεῖον τῆς βασιλίσσης Πεντώκ», «Αἱ γνῶμαι τοῦ Ἱερωνύμου Κουανιάρ», «Ὁ κόκκινος κρίνος», πλήρης ἐξόχων περιγραφῶν τῆς ἰταλικῆς γῆς, «Ὁ κῆπος τοῦ Ἐπικούρου», ἔνθα ὁ Φρὰνς φθάνει εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα χαρίεντος ὕφους, «Τὸ πηγάδι τῆς ἁγίας Κ·αίρης», «Τὸ ἐκ λυγαριᾶς ἀνδρείκελον», «Τὸ δακτυλίδιον τοῦ ἀμεθύστου», «Ὁ κύριος Μπερζερὲ εἰς Παρισίους», ἡ «Κωμικὴ ἱστορία», «Ἡ νῆσος τῶν πιγκουΐνων», ἔνθα περιέχονται ὀξεῖς ὑπαινιγμοὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς νεωτέρας γαλλικῆς ἱστορίας, τοῦ ἀμερικανικοῦ πνεύματος κλπ., «Οἱ θεοὶ διψοῦν», ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν ἐποποιίαν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, «Πάνω στὴν ἄσπρη πέτρα», ἀπηχοῦν τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, «Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἀγγέλων», «Ὁ Κραινκεμπίλης» καὶ «Ὁ βίος τῆς Ζὰν ντ' Ἄρκ», ἓν ἐκ τῶν ἀριστουργηματικωτέρων ἔργων τοῦ Φράνς.

Ὁ Φρὰνς διέπρεψε καὶ ὡς κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας. Τὰ σχετικά του δοκίμια διακρίνονται διὰ τὴν σπινθηρίζουσαν ὀξύνοιάν των. Ἐξ αὐτῶν διακρίνονται ἡ μελέτη περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλφρέδου ντὲ Βινὺ καὶ ἡ «Φιλολογικὴ ζωή» (1888—1892). Μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ἐβραβεύθη τῷ 1921 διὰ τοῦ διεθνοῦς βραβείου Νομπέλ.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Φρανσαὶ ντ' *Ἐσπραὶ* (Esperey). Γάλλος στρατάρχης (βλ. λ. *Ἐσπραὶ* Φρανσαί).

—Φρανσαὶ (Français), ***Φραγκῖσκος - Λουδοβῖκος.*** Γάλλος ζωγράφος (1814—1897). Μαθητὴς τοῦ Ζιγκοὺ καὶ εἶτα τοῦ διασήμου Κορό, ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Salon τῷ 1837. Ἀσχοληθεὶς κυρίως μὲ τὴν τοπογραφίαν, ἐζωγράφησε πολυάριθμα ἔργα, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Ἀρχαῖος κῆπος», «Τὸ πάρκον τοῦ Σαὶν Κλού» (μὲ πρόσωπα τοῦ ζωγράφου Μεσσονιέ), «Ἡλιοβασίλευμα στὴν Ἰταλία», «Ἄποψις τῶν περιχώρων τῆς Ρώμης», «Ὁ Ὀρφεὺς» (τὸ ἀριστούργημα τοῦ καλλιτέχνου), «Τὸ ἱερὸν δάσος», «Τὸ Λευκὸν ὄρος», «Ἐνθύμιον τῆς Νικαίας», «Ἡ λίμνη Νέμι», «Ἄποψις τῶν ὀχθῶν τῆς λίμνης Νέμι». Ὁ Φρανσαὶ ὑπῆρξεν ἐπίσης δεξιὸς προσωπογράφος, ἐργασθεὶς θαυμασίαν προσωπογραφίαν του διὰ τὴν πινακοθήκην τῶν Ὀφφικίων τῆς Φλωρεντίας. Χ. Δ.

Φρανσεβὶλ (Franceville ἢ Franqueville), ***Πέτρος ντὲ* —.** Γάλλος γλύπτης (1548—1615). Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις, κατόπιν δὲ μεταβὰς εἰς Τοσκάνην, ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Μπολώνια, μεθ' οὗ καὶ συνειργάσθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συμπλεγμάτων τοῦ «Κενταύρου», τῆς «Ἁρπαγῆς τῶν Σαβίνων» καὶ τῶν ἓξ ἀγαλμάτων τοῦ χοροῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας. Ὁ Ἑρρῖκος Δ', μετακαλέσας αὐτὸν εἰς Γαλλίαν, τοῦ ἀνέθεσε τὴν ἐκτέλεσιν πλείστων ἔργων, ἐν οἷς τὸ σύμπλεγμα τοῦ «Χρόνου ἐξυψοῦντος τὴν ἀλήθειαν». Ἐκ τῶν καλλίστων ἔργων του εἶναι τὰ ἀγάλματα τῆς ἐκκλησίας Santa-Croce τῆς Φλωρεντίας. Θ. Β.

Φρανσὲν (Franzen), ***Φραγκῖσκος - Μιχαήλ.*** Φιλλανδοσουηδὸς ποιητὴς (1772—1847). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, τῷ δὲ 1794 ἐδημοσίευσε τὰ πρῶτά του λυρικὰ ποιήματα, ἅτινα ἐβράβευσεν ἡ σουηδικὴ Ἀκαδημία. Τῷ 1798 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἄμπο καὶ κατόπιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἠθικῆς (1801). Μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Φιλλανδίας εἰς τὴν Ρωσίαν (1809) ἐγκατεστάθη ἐν Σουηδίᾳ, ὅπου συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν κυριώτερα εἶναι αἱ ποιητικαὶ συλλογαί: «Skaldestycken» (1824—1861, 7 τόμ.), «Samlade Dikter» (1867—1869, 7 τόμ.) καὶ «Valda Dikter» (1871, 3η ἐκδ. 1889), τὰ ἐπικὰ ποιήματα «Ὁ Γουσταῦος-Ἀδόλφος ἐν Γερμανίᾳ» (1817—1818), «Χριστόφορος Κολόμβος» (1831), τὸ ρωμαντικὸν ποίημα «Svante Sture» (1829), τὰ δράματα «Ἡ Λάπων εἰς τὸ βασιλικὸν πάρκον» καὶ «Ἡ βασίλισσα Ἴγκζερντ», 33 ἀκαδημεικὰ «Ἐγκώμια», ἐκδοθέντα ὑπὸ τὸν τίτλον «Minnesteckiningar (1848—1860, 3 τόμ.) κλπ. Συνέγραψεν ἐπίσης διαφόρους ἱστορικάς, φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς πραγματείας, ὧν τινες ἐν λατινικῇ γλώσσῃ. Η. Π. Γ.

Φρὰνς-Κοντὲ (Franche-Comté) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ χώρα τῆς Γαλλίας, κειμένη μεταξὺ Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης (πρὸς Β.), Μπρὲς καὶ Μπυγκὲ (πρὸς Ν.), Καμπανίας καὶ Βουργουνδίας (πρὸς Δ.) καὶ Ἑλβετίας (πρὸς Α.), περιλαμβάνουσα δὲ τοὺς σημερινοὺς νομοὺς Ἰούρα, Ντούμπς, Ἄνω Σὼν καὶ τμῆμα τοῦ Αἴν. Εἶναι ὀρεινὴ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα καὶ πεδινὴ πρὸς Δ., οἱ δὲ κάτοικοί της ἐφημίζοντο διὰ τὸ μεταναστευτικὸν πνεῦμά των κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὅτε εἶχον σχηματίσει ἀνθούσας παροικίας καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἡ Φρὰνς-Κοντὲ εἶναι ἡ Sequania τῶν Ρωμαίων, κατῳκεῖτο δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Σεκανῶν. Κατὰ τὸν μεσαίωνα περιῆλθεν ἀρχικῶς εἰς τὸ βασίλειον τῶν Βουργουνδίων, κατὰ δὲ τὴν καρολίγγειον περίοδον εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἀρελάτης. Ὁ Οὔγων Καπέτος παρεχώρησε τὴν χώραν εἰς τὸν Ἔντ, οὗτος δὲ εἰς τὸν Ὄθωνα Γουλιέλμον, υἱὸν τῆς γυναικός του ἐκ τοῦ πρώτου γάμου αὐτῆς. Ὁ ἀπὸ τοῦ Ὄθωνος καταγόμενος οἶκος ἦρξε μέχρι τοῦ 1155, ὁπότε ἀποθανόντος ἄνευ διαδόχου τοῦ τελευταίου ἐκπροσώπου της Ρενὼ Γ', ἡ Φρὰνς-Κοντὲ περιῆλθεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Βαρβαρόσσαν, ὅστις ὠνόμασεν αὐτὴν Παλατίνην κομιτείαν καὶ τὴν παρεχώρησεν εἰς τὸν υἱόν του Ὄθωνα. Ἀκολούθως ἡ Φρὰνς-Κοντέ, ἀφοῦ περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς οἴκους τοῦ Ἰβρέ, τῶν Χόχεστάουφεν, τῆς Μερανίας, τοῦ Σαλόν, εἰς τὸ γαλλικὸν στέμμα καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Βουργουνδίας. ἐγένετο (ΙΕ' αἰὼν) αὐτοκρατορικὴ κτῆσις. Τέλος, καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τὸ πόλεμον τοῦ 1868, ἐγένετο ὁριστικῶς γαλλικὴ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Νιμέγης. Χ. Δ.

Φρανσὸμ (Franchomme), ***Αὔγουστος.*** Γάλλος δεξιοτέχνης τοῦ βιολοντσέλλου (1808—1884). Ἔτυχε πρώτου βραβείου ἐν τῷ ᾠδείῳ τῶν Παρισίων, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπὸ τοῦ 1846 διετέλεσε καθηγητής. Ἦτο κάτοχος περιφήμου βιολοντσέλλου Στραντιβάριους, αἱ δὲ συναυλίαι αὐτοῦ μουσικῆς δωματίου μετὰ τῶν Ἀλὰρ καὶ Ἀλλὲ ἀφῆκαν ἐποχήν. Ὁ Φρανσὸμ συνέθεσεν ἓν κοντσέρτο, ἀντάτζιο καὶ τεμάχια διὰ βιολοντσέλλον. Γ. Σ.

Φρανσουὰ (François). Γερμανικὸς οἶκος εὐγενῶν, οὗτινος ὁ γενάρχης κατέφυγεν εἰς Γερμανίαν ἐκ Γαλλίας τῷ 1680, διωχθεὶς ὡς Λουθηρανός. Τῳ 1774 ἀπενεμήθη εἰς τὸν οἶκον ὁ τίτλος εὐγενείας. Κυριώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξαν:

— 1) ***Λουΐζα.*** Συγγραφεὺς (1817 — 1893). Ἔγραψε μυθιστορήματα: «Ἡ τελευταία τῶν Ρεκενμπουργκείων» (1871), «Οἱ δίδυμοι υἱοὶ τῆς κυρίας Ἐντμοῦντεν» (1872), «Ἡ κλῖμαξ τῆς ἡλικίας ἑνὸς εὐτυχοῦς» (1877), διηγήματα: «Ἰουδὴθ ἡ ἰδιοκτήτρια τοῦ οἰνομαγειρείου» καὶ τὸ δημοφιλὲς ἱστορικὸν ἔργον «Ἱστορία τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων τῆς Πρωσσίας» (1873).

— 2) ***Κούρτιος.*** Ἀποικιακὸς ἀξιωματικὸς καὶ ἐξερευνητὴς τῆς Ἀφρικῆς (1853—1931). Διεκρίθη εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν ἰθαγενῶν ἐν ταῖς γερμανικαῖς ἀποικίαις τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἔγραψεν: «Ἡ ἐξερεύνησις τῆς Τσουάπα καὶ τοῦ Λουλόνγκο» (1888), «Ἡ γερμανικὴ νοτιοδυτικὴ Ἀφρική» (1899), «Διεξαγωγὴ πολέμου ἐν Νοτίῳ Ἀφρικῇ», «Διδάγματα ἐκ τοῦ πολέμου τῆς ΝΑ. Ἀφρικῆς» (1900).

— 3) ***Ἕρμανος.*** Στρατηγὸς καὶ στρατιωτικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1856. Ἔγραψεν: «Ἡ ἐπιμελητειακὴ ὑπηρεσία εἰς τὰς ἀνωτέρας στρατιωτικὰς διοικήσεις» (1913, εἰς 2 τ.), «Κατάρρευσις μεγάλων στρατῶν» (1918), «Ἡ μάχη τοῦ Μάρνη» (1920). Θ. Κ.

— Φρανσουὰ *ντὲ Νεφσατὼ* (François de Neufchâteau), ***Νικόλαος-Λουδοβῖκος.*** Γάλλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1750—1828). Τῷ 1766 ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ἔργον του, συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Pièces fugitives». Ὑποστηριχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βολταίρου, κατώρθωσε τῷ 1770 νὰ καταλάβῃ τὴν ἕδραν τῆς ρητορικῆς ἐν Τούλ, μετὰ δεκατριετίαν δὲ διωρίσθη, ὑπὸ τοῦ στρατάρχου ντὲ Καστρί, γενικὸς εἰσαγγελεὺς τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου ἐν Ἁγίῳ Δομίγγῳ. Ναυαγήσας, κατὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδόν του, ἀπώλεσε μετάφρασιν τοῦ «Μαινομένου Ρολάνδου», διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐργασθῆ ἐπὶ δεκαετίαν. Τῷ 1789 ἐξελέγη ἀναπληρωματικὸν μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Μετασχὼν ἀκολούθως τῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως, ἐγένετο γενικὸς γραμματεὺς καὶ εἶτα πρόεδρος αὐτῆς. Ἀναβιβάσας τῷ 1793 κωμῳδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Παμέλα, ἢ ἡ ἀνταμειφθεῖσα ἀρετή», περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κοινῆς Σωτηρίας, εἰς ἣν ἀπήρεσκον αἱ ἐν τῷ ἔργῳ διατυπούμεναι ἰδέαι, καὶ συλληφθεὶς παρέμεινε φυλακισμένος μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Τρομοκρατίας (9 Θερμιδόρ). Τῷ 1797 ἐγένετο μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν τοῦ Διευθυντηρίου, ἐγκαινιάσας, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην τὸ μουσείου τοῦ Λούβρου καὶ τὴν πρώτην ἔκθεσιν βιομηχανικῶν προϊόντων. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ὑπατείας ἐγένετο μέλος, γραμματεὺς καὶ εἶτα πρόεδρος τῆς γερουσίας, μετὰ δὲ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς. Ἔγραψε καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἐν οἷς: «Ἔμμετροι μῦθοι καὶ παραμύθια κλπ.» (1814), «Αἱ τρεῖς νύκτες ἑνὸς ἀρθριτικοῦ» 1819), «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς μελέτης καὶ διδασκαλίας τῆς γεωργίας» (1827) καὶ διαφόρους γεωπονικὰς καὶ πολιτικὰς μελέτας, μεταφράσεις κ. ἄ. Χ. Δ.

— Φρανσουὰ (François), ***ἀγγεῖον τοῦ —*** *['Αρχ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα εἰς ἀγγεῖον τοῦ Ἀττικοῦ ἀγγειογράφου *Κλιτίου* (βλ. λ.) ἐκ τοῦ πρώτου κατόχου αὐτοῦ.

Φρανσὺ (Franchy), ***ἅγιος.*** Ζήσας βίον ἀναχωρητοῦ κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἐν Nivernais (Nièvre) τῆς Γαλλίας, ἑορτάζεται ὡς ἅγιος ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 21 Μαΐου. Ε. Γ. Π.

Digitized by Google

Φραντᾶτον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ἰκαρίας τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Σάμου, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 245, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Αὐλάκι*, *Κάμπος*, *Μάραθον*, *Πηγή*, *Σταῦλος* καὶ *Φεῖδος*, 793. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τρεῖς γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς, ἐπίνειον δὲ τὸν πλαταμῶνα Ἀνυφαντῆς. Ἀπέχει τρίωρον ἀπὸ τοῦ Εὐδήλου.

Φρὰντζ (Franz), ***Βόλφγκαγγκ***. Γερμανὸς θεολόγος (1564—1628). Ἐξέδωκεν ἐν Βυρτεμβέργῃ τὰ ἑξῆς ἔργα: «Disputationes quindecim per integrum Deuteronomium quae vicem commentarii supplere possunt» (1608), «Animalium historia» (1612), «Schola sacrificiorum patriarchalium sacra» (1614), «Tractatus theologicus de interpretatione ss. Scripturarum» (1619). Μετὰ τὸν θάνατον δ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ τῷ 1696 τὸ ἔργον του «Commentarius in Leviticum». ε. γ. π.

φράντζα (ἡ)· δημοτ., κροσσὸς (γαλλ. frange).

Φραντζέζα (ἡ)· δημοτ. θηλ. τοῦ *Φραντζέζος*, Γαλλίς.

φραντζέζικος, *—η*, *—ο*· δημοτ., ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φραντζέζους, εἰς τοὺς Γάλλους, γαλλικός: «ὁμιλεῖ φραντζέζικα».

Φραντζέζος (ὁ), θηλ. *—έζα*· δημοτ., Γάλλος.

Φραντζῆ *Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 458. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, παράγει δὲ καπνὸν καὶ δημητριακά.

Φραντζῆς, ***Ἀμβρόσιος***. Νεώτερος Ἕλλην ἱστορικὸς καὶ ἀγωνιστής, γεννηθεὶς τῷ 1778 ἐν Νωνάκριδι τῶν Καλαβρύτων. Γενόμενος κληρικὸς προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πρωτοσυγκέλλου καὶ προεχειρίσθη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐγένετο εἷς τῶν δραστηριωτέρων ἑταίρων της ἐν Πελοποννήσῳ, ἐργασθεὶς μετὰ πίστεως καὶ φανατισμοῦ. Ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, μετέσχε τῶν μαχῶν τῆς Λάλας καὶ Νεοκάστρου, διεκρίθη δὲ καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Τῷ 1827 ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς ἐν Τροιζῆνι ἐθνοσυνελεύσεως, βραδύτερον δὲ προεχειρίσθη ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος τῆς ἐπαρχίας Ἀργολίδος καὶ τῷ 1845 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Τριφυλίας. Τῷ 1839 ἐξέδωκε τὴν «*Ἱστορίαν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*», σπουδαιοτάτην καὶ αὐθεντικὴν πηγὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. γ. μ. β.

—Φραντζῆς, ***Γεώργιος***. Βυζαντινὸς ἀξιωματοῦχος καὶ ἱστορικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1401. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Δραγάτση Παλαιολόγου, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Μανουὴλ Β΄, καὶ συνεδέθη ἐνωρὶς μὲ τὴν αὐλὴν ὡς συνοδὸς καὶ «κελλιώτης» τοῦ βασιλόπαιδος. Βραδύτερον προσελήφθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ Μανουὴλ καὶ διετέλεσε γραμματεὺς αὐτοῦ καὶ τοῦ διαδόχου Ἰωάννου Παλαιολόγου. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας καὶ τὴν πολιτικήν του δεξιότητα ἀπέκτησε μεγάλην ἐμπιστοσύνην καὶ ἐπιβολὴν ἐν τῇ αὐλῇ, διωρίσθη δὲ καὶ ἐπίτροπος τῆς διαθήκης τοῦ Μανουήλ. Τῷ 1427 συνώδευσε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην εἰς Πελοπόννησον καὶ παρέμεινε παρὰ τῷ αὐθέντῃ Κωνσταντίνῳ Παλαιολόγῳ. Ἐν Πελοποννήσῳ διεξήγαγε πλείστας στρατιωτικὰς καὶ διπλωματικὰς ὑπηρεσίας. Κατέλαβε, κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου, τὰ φρούρια τῆς Σπάρτης καὶ Γλαρέντζας, μετὰ δὲ τοῦ δεσπότου του μετέσχεν ὡς στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν. Κατὰ τὴν ἐντεῦθεν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ σώματός του ἔσωσε τὸν κινδυνεύσαντα νὰ συλληφθῇ δεσπότην του, ἀλλ' ἀμυνόμενος ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Μετὰ ἓν ἔτος ἐξηγοράσθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καθ' ἣν πλεῖστα ὑπέστη δεινά, καὶ ἀνέλαβε διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολὰς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Τῷ 1430 ἐστάλη πρέσβυς πρὸς τὸν Μουρὰτ Β΄, πολιορκοῦντα τὴν Θεσσαλονίκην, μετὰ ταῦτα δέ, τὸ αὐτὸ ἔτος, εἰς Ἀκαρνανίαν, ἵνα συμβιβάσῃ τοὺς ἐρίζοντας υἱοὺς τοῦ Καρόλου Τόκκου. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ὅμως περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Καταλάνων πειρατῶν καὶ ἀπήχθη εἰς Κεφαλληνίαν, ἀπελευθερωθεὶς ἀντὶ μεγάλων λύτρων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀμείβων τὰς ὑπηρεσίας του τὸν προήγαγε τῷ 1432, κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβείαν του, εἰς πρωτοβεστιάριον. Ἐστάλη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὸ δεύτερον πρέσβυς πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἐχρημάτισε δὲ τῷ 1431 διοικητὴς Πατρῶν. Τῷ 1435 ἐστάλη ὡς ἐπιτετραμμένος τοῦ Κωνσταντίνου εἰς Ἀθήνας, ἵνα διακανονίσῃ τὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ἡγεμονίας Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν μὲ ἄλλας ἐν Πελοποννήσῳ χώρας, ὡς ἐξῃτήσατο ἡ χήρα τοῦ Θωμᾶ Ἀκαϊόλη παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου. Καταληφθεισῶν ὅμως τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Τουραχάν, ἦλθεν ὡς πρέσβυς πρὸς αὐτόν ἀλλὰ πᾶσα ἐνέργειά του πρὸς συνεννόησιν καὶ διαλλαγὴν ἀπέβη ἄκαρπος, διότι ὁ κατακτητὴς εἶχεν ὑποτάξει μέγα μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς καὶ ἠπείλει τὴν Πελοπόννησον. Ἐπιστρέφων τῷ 1436 ἐκωλύθη εἰς Εὔβοιαν, ὅθεν καὶ ἀνεχώρησε κατ' εὐθεῖαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐνυμφεύθη τῷ 1438 τὴν Ἑλένην, θυγατέρα Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Ἐξαμπλάκωνος, στεφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις καὶ τῶν δύο τέκνων του ἐγένετο ἀργότερον ἀνάδοχος.

Τῷ 1441 ἀπεστάλη εἰς Λέσβον καὶ διεκανόνισε τὰ τοῦ συνοικεσίου τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τῆς ἡγεμονίδος Αἰκατερίνης Γατελούζου, τὸ ἑπόμενον δ' ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐστάλη αὖθις πρέσβυς πρὸς τὸν σουλτᾶνον καὶ τὸν δεσπότην Δημήτριον. Βραδύτερον, τῷ 1443, ἐχρημάτισε διοικητὴς Σηλυβρίας καὶ μετὰ τὴν παράδοσίν της εἰς τὸν δεσπότην Θεόδωρον, ἀδελφὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐξετέλεσε διαφόρους πρεσβείας πρὸς τὸν σουλτᾶνον καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Οὐγγαρίας καὶ τέλος, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν του, ἐγένετο διοικητὴς Σπάρτης καὶ πάντων τῶν περιχώρων.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἄνοδόν του, ὁ Φραντζῆς δὲν ἔπαυσε νὰ διαθέτῃ τὴν διπλωματικήν του δεξιότητα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τοῦ δεσποτάτου. Ἦλθε καὶ αὖθις πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, διεπραγματεύθη καὶ τὸ δεύτερον συνοικέσιον τοῦ δεσπότου του, ὅστις ἐχήρευσε, τῆς αὐτῆς δὲ ἐμπιστοσύνης καὶ εὐνοίας τοῦ Κωνσταντίνου ἠξιώθη καὶ ὅτε οὗτος ἐγένετο αὐτοκράτωρ (1449) καὶ διεξήγαγε διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς, ὧν σπουδαιοτέρα ἡ εἰς Τραπεζοῦντα καὶ Ἀρμενίαν, ἐξ ἧς μετὰ διετίαν ἐπανερχόμενος ἐναυάγησεν εἰς Ἀμισόν.

Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Φραντζῆς παρέστη αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων. Μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ προστάτου του καὶ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Φραντζῆς συνελήφθη μετὰ τῆς γυναικός του καὶ τῶν τέκνων του αἰχμάλωτος. Ἀφοῦ ἐπὶ ἓν ἔτος ὑπέστη πολλὰς δοκιμασίας, ἐξηγοράσθη κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1454, ἀλλὰ μόνον αὐτὸς καὶ κατέφυγεν εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ἔτυχε τῆς προστασίας τοῦ δεσπότου Θωμᾶ Παλαιολόγου, ὅστις τῷ ἐδωρήσατο τὴν διοίκησιν τῆς Κερτέζης. Τῷ 1455 ἦλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξαγοράσῃ μόνον τὴν σύζυγόν του. Ἐπανελθὼν ἐστάλη τῷ 1457 πρέσβυς εἰς Βενετίαν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, ἀλλ' ἐπανελθὼν εὗρε τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα ἐν χειρίστῃ καταστάσει καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀκολουθήσῃ εἰς Ρώμην τὸν ἐγκαταλείψαντα τὸ δεσποτᾶτόν του Θωμᾶν Παλαιολόγον συνοδεύων τὴν οἰκογένειάν του. Μετὰ σύντομον ἐν Ρώμῃ παραμονὴν μετέβη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λευκάδα, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ἑλένης τῆς Σερβίας, πενθερᾶς τοῦ δεσπότου Λεονάρδου Τοκκου. Ἐπιστρέψας αὖθις εἰς Κέρκυραν, πένης καὶ πάσχων ἐξ ἐπωδύνου νευρικοῦ νοσήματος, ἀπηυδημένος ἐκ τῶν πολλῶν περιπετειῶν καὶ πικριῶν τῆς πολυταράχου ζωῆς του, ἠσπάσθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ μετωνομάσθη Γρηγόριος. Μονάζων ἐν Κερκύρᾳ συνέγραψε τὸ «Χρονικόν» του, κατὰ παράκλησιν τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου, τὸ ἐπεράτωσε δὲ περὶ τὸ 1467. Τὸν χρόνον τοῦ θανάτου του ἀγνοοῦμεν.

Τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Φραντζῆ εἶναι ἀπομνημόνευσις συγχρόνων γεγονότων, τὰ ὁποῖα εἶδε καὶ ἔζησεν ἐνεργῶς ὁ συγγραφεύς. Ἔχει διὰ τοῦτο μεγάλην ἀξίαν ὡς ἱστορικὴ πηγὴ τῶν χρόνων, τοὺς ὁποίους περιλαμβάνει (1258—1476). Ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων βιβλίων δυσαναλόγων. Ὁ συγγραφεὺς ἐν προλόγῳ ὁμιλεῖ περὶ τῆς φύσεως καὶ χρησιμότητος τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αὕτη πρέπει νὰ γράφηται. «Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ καὶ πρὸς εὔνοιαν συγγράφειν χρεὼν ἐστι τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ παραδοθῆναι, ἣν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν, τὴν ἱστορίαν, μένειν δὲ ζῶσάν τε καὶ λαλοῦσαν φωνὴν καὶ ἔμψυχον καὶ διαπρύσιον κήρυκα δι' ἀπεράντων αἰώνων». Πλὴν τῆς ἀντικειμενικότητος, ὁ ἱστορικὸς πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ γνῶσιν ἀκριβῆ τῶν γεγονότων, διὰ τοῦτο θεωρεῖ ὁ συγγραφεὺς ὡς ἀστοχήσαντας τοῦ σκοποῦ τῆς ἱστορίας ὅσους ἔγραψαν χρονογραφικῶς γενικὴν ἱστορίαν, καθόσον ἐπραγματεύθησαν γεγονότα ἄγνωστα αὐτοῖς. Τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ «Χρονικοῦ» τοῦ Φραντζῆ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὰ ἄλλα βιβλία, καθόσον ἀκροθιγῶς καὶ συντόμως διεξέρχεται, ἀρχόμενος ἀπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Φράγκων, τὰ κατὰ τὸν Κανταкουζηνόν, Ἀνδρόνικον καὶ Μανουὴλ Β΄ Παλαιολόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1424—1449). Εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον γίνεται διεξοδικώτερος καὶ ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰωάννου Η΄ Παλαιολόγου, ἰδίως τὰ συμβάντα ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὴν αὐτόθι δεσποτείαν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου μέχρι τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν θρόνον (1449). Τὴν αὐτὴν διεξοδικότητα τηρεῖ καὶ εἰς τὸ τρίτον βιβλίον, τὸ περιλαμβάνον τὰ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὸ τέταρτον, ἔνθα ἐξιστοροῦνται τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐν Πελοποννήσῳ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν Παλαιολόγων συμβάντα, ἡ κατάκτησις τῶν δεσποτάτων των ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἰδία τοῦ συγγραφέως τύχη μέχρι τῆς κατὰ Ναυπάκτου καὶ Μαύρης ἀποπείρας τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων ἐν τῷ «Χρονικῷ» τοῦ Φραντζῆ εἶναι ἄλλοτε διεξοδικὴ καὶ ἄλλοτε σύντομος καὶ ἐπισημειωματική. Κέντρον τῆς διηγήσεως ὁ συγγραφεὺς θέτει ἑαυτὸν καὶ ἐκθέτει διὰ μακρῶν καὶ λεπτομερῶς τὰ τῆς ἑαυτοῦ τύχης καὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ὑπηρεσίας. Μεταχειρίζεται, κατὰ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα, τὸ εἶδος τῶν δημηγοριῶν. Τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἐκθέσεως μειώνει τὸ μῖσος τοῦ συγγραφέως πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμός του, πρὸς δὲ ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς Παλαιολόγους, τῶν ὁποίων τὰ ἐλαττώματα παρασιωπᾷ ἢ ἀτλῶς ὑπαινίσσεται. Ὡς πολιτικὸς καὶ ἔμπειρος τῶν πραγμάτων ἀνήρ, ἐκφέρει καὶ ἰδίας περὶ τῶν γεγονότων κρίσεις.

Τὸ ὕφος του εἶναι ἁπλοῦν καὶ εὔκολον καὶ ἡ φράσις του εὐσύνοπτος. Ὁ Φραντζῆς τάσσεται μεταξὺ τοῦ Χαλκοκονδύλη καὶ τοῦ Δούκα. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ἡ τεχνητὴ τῶν Βυζαντινῶν μὲ πολλὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν δημώδη, συντακτικὰς καὶ λεξιλογικάς. Χρησιμοποιεῖ πολλάκις καὶ λέξεις καὶ ὅρους τουρκικοὺς καὶ ἰταλικούς. Τὴν τεχνητὴν ταύτην γλῶσσαν διεμόρφωσε καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Φραντζῆς ἀπὸ τοῦ «Μικροῦ Χρονικοῦ» του, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη ὑποτύπωσις τῆς ἱστορίας του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἐκδόσεις*. Κατ' ἀρχὰς ὑπὸ *Pontanus* ἐν λατινικῇ μεταφράσει (Ἰγγολστάδη 1604). Ἀρχικὴ ἔκδοσις ὑπὸ *Fr. Alter* Βιέννη 1796) μὲ πρόλογον περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν χειρογράφων τοῦ Φραντζῆ.—*I. Bekker*, Corpus Script. Hist. Byzant. (Βόννη 1838). — *Migne* Patrol. graeca, τόμ. 156, σ. 551—1080 (ἀμφότερα τὰ Χρονικά).—*L. Allatius*, De Georgiis (Paris 1651) σ. 426 καὶ *Fabricius*, Bibl.graeca, τόμ. 8, σ. 74 καὶ 12, σ. 133.—*K. Σάθα*, Νεοελλ. φιλολογία (Ἀθῆναι 1868), σ. 54—58.—*K. Krumbacher-Σωτηριάδου*, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας (Ἀθῆναι 1897). τόμ. Α΄, σ. 621 κ.ἑξ. (ἔνθα καὶ βιβλιογρ. κυρίως ρωσική).—*W. Müller*, The hist. Doucas and Phrantzès, «Journal of Hellenic Studies», τόμ. 46 (1926).— *A. Vasiliev*, Histoire de l'empire Byzantin (Paris 1932), τόμ. II, σ. 395—396. γ. μ. β.

—Φραντζῆς, ***Μιχαήλ***. Διαπρεπὴς Κεφαλλὴν σοφὸς (1725—1790). Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν Βενετίᾳ, κατόπιν δὲ ἐσπούδασεν ἐπιμελῶς ἰατρικὴν καὶ φυσικομαθηματικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης. Ταχέως διακριθείς, ἐκλήθη καθ' ὑπόδειξιν τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωσὴφ τοῦ Α΄, ὅπως μετ' ἄλλων σοφῶν ἀναδιοργανώσῃ τὸ ἄλλοτε περίδοξον ἐν Κοΐμβρᾳ πανεπιστήμιον. Ἐκεῖ ἐδίδαξε τὰ μαθηματικὰ καὶ ἵδρυσεν ἐργαστήριον φυσικῆς πειραματικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας. Γνώστης τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν, ὡς καὶ πολλῶν νεωτέρων, ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως πρίγκιπος Πέτρου, εἶτα δὲ παιδαγωγὸς τῶν βασιλοπαίδων Δὸν Ἰωσὴφ καὶ τοῦ μετέπειτα βασιλεύσαντος Δὸν Ἰωάννου, ἀναλαβὼν συνάμα καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κολλεγίου τῶν εὐγενῶν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του, ἅτινα πραγματεύονται ποικίλα θέματα, φυσικομαθηματικά, ἱστορικὰ ἢ ἰατρικά, τὰ πλεῖστα παρέμειναν ἀνέκδοτα. θ. σ. τ.

Φραντζιπάνης, ***Γουλιέλμος***. Ἐπιφανὴς ἐκ Ρώμης ἱεράρχης, ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀρχιεπίσκοπος τῶν Πατρῶν καὶ βάϊλος τοῦ κόμιτος τῆς Γρανίνης Ἰωάννου, ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, καθ' ὃν χρόνον οὗτος, ἀποχωρήσας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ ἡγεμονίας, ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν περὶ τὸ 1326. Ἀνέπτυξεν ὡς βάϊλος μεγάλας ἀρετάς. δ. π. π.

φραντζόλα (ἡ)· δημοτ., εἶδος ἄρτου ὡς πρὸς τὸ σχῆμα· στενὸς καὶ ἐπιμήκης καὶ ἐν γένει ἐπιμεμελημένος.

Φρὰντς (Franz) ***Ἰωάννης***. Γερμανὸς ἑλληνιστής, γεννηθεὶς ἐν Νυρεμβέργῃ (1804—1851). Ἐγένετο ὑφηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου καὶ ἠκολούθησε τὸν βασιλέα Ὄθωνα εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1832. Ἐπανελθὼν εἰς Γερμανίαν τῷ 1839, ἐσυνέχισε τὸ «Corpus inscriptionum graecarum», τὸ ἀρξάμενον ὑπὸ τοῦ Boeckh, καὶ ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν (1840). Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: «Λεξικὸν ἑλληνογερμανικὸν» (1838, τόμ. 2). «De musicis Graecis» (1840), «Elementa epigraphices graecae» (1840). γ. γ.

—Φρὰντς (Franz), ***Ροβέρτος***. Γερμανὸς μουσουργὸς (1815—1892). Διῆλθεν ὅλον σχεδὸν τὸν βίον ἐν Χάλλῃ, ὡς μουσικὸς διευθυντὴς τοῦ πανεπιστημίου. Ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἔργου τοῦ Μπὰχ καὶ τοῦ Χαῖνδελ, ἡ δὲ ἀναθεώρησις ἀριστουργημάτων τινῶν τῶν μεγάλων τούτων μουσουργῶν παραμένει ὑποδειγματική. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μπὰχ ἐμφανίζεται εἰς πλείστας συνθέσεις τοῦ Φράντς, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρωτεύου-

Digitized by Google

σαν θέσιν κατέχουσιν αἱ 250 μελῳδίαι αὐτοῦ. Ὁ Φρὰντς εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γερμανικοῦ λίντ, ἡ δὲ τέχνη του ἀναγνωρίζεται ἐκ τῆς μεγίστης αὐτῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀντιστικτικῆς ἐπεξεργασίας. Πλὴν τῶν μελῳδιῶν ὁ Φρὰντς συνέθεσε: τὸν 117 «Ψαλμὸν» διὰ διπλοῦν χορόν, ἓν «Κύριε» διὰ μονῳδοὺς καὶ χορόν, πολλὰς ἀνδρικὰς καὶ μικτὰς χαρῳδίας κλπ. Πρὸς τούτοις ἐξέδωκε τὰς μελέτας: «Mitteilungen über J. S. Bachs Magnificat» (1863) καὶ «Offener Brief an Hanslick» (1871). Γ. Σ.

Φράντσενσμπαντ, ἢ ***Φράντισκοβι - Λάσνιε*** (γερμ. Franzensbad, τσεχ. Frantiskovy Lazne *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐν Βοημίᾳ. Κάτ. 3.111. Ἡ λουτροπεριοχὴ αὐτῆς περιλαμβάνει 11 ψυχρὰς μεταλλικὰς πηγὰς θερμοκρασίας 10.1—12.5°. Αἱ πηγαὶ αὗται ἐνέχουν ὅλαι: χλωριοῦχον νάτριον, θειικὸν νάτριον, δισανθρακικὸν νάτριον καὶ δισανθρακικὸν σίδηρον. Ἐξ ὅλων τῶν πηγῶν πλουσιωτέρα εἰς μεταλλικὰ συστατικὰ εἶναι ἡ Franzensbrunnen, τὸ ὕδωρ τῆς ὁποίας περιέχει ἀνὰ λίτρον: 1.19 γρ. χλωριούχου νατρίου, 3.189 γρ. θειικοῦ νατρίου, 0.957 γρ. δισανθρακικοῦ νατρίου καὶ 0.041 γρ. δισανθρακικοῦ σιδήρου. Ἡ Franzensbrunnen καὶ ἡ Wiesenquelle εἶναι κυρίως πηγαί, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ χρησιμοποιεῖται πρὸς ποσιθεραπείαν. Κ. Γ. Μ.

Φραντσέσκι (Franceschi), ***Πέτρος ντέϊ*** — ἢ ***ντέλλα Φραντσέσκα.*** Ἰταλὸς ζωγράφος 1416—1492). Ἐσπούδασε μαθηματικὰ καὶ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ζωγραφικήν. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σχεδίου, τὴν ἁρμονικότητα τῶν χρωματισμῶν καὶ διὰ τὸν διακοσμητικόν των πλοῦτον, ἤσκησαν δὲ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του. Πολλαὶ τῶν τοιχογραφιῶν του, ἰδίως ἐν τῷ Βατικανῷ, κατεστράφησαν καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ἄλλας τοῦ Ραφαήλου. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων του ἔργων εἶναι: «Ἡ ἀνάστασις» ἐν Μπόργκῳ, «Ὁ Σιγισμοῦνδος Μαλατέστα» ἐν Ρίμινι, «Ὁ θάνατος τοῦ Ἀδάμ», «Ἡ ἐπίσκεψις τῆς βασιλίσσης τοῦ Σαβᾶ εἰς τὸν Σολομῶντα», «Ἡ κατὰ τοῦ Μαξεντίου μάχη», «Ἡ εὕρεσις τοῦ Σταυροῦ», «Ἡ ἧττα τοῦ Χοσρόου», «Ἡ βάπτισις τοῦ Χριστοῦ» (ἐν τῇ Ἐθνικῇ πινακοθήκῃ τοῦ Λονδίνου), «Ὁ Φρειδερῖκος Οὐρμπῖνο μετὰ τῆς συζύγου του», «Ἡ ἁγία οἰκογένεια» (μουσεῖον Μπρέρα τοῦ Μιλάνου), κ. ἄ. Ὁ Φραντσέσκι ἔγραψε καὶ πραγματείαν περὶ προοπτικῆς μὲ τὸν τίτλον: «De prospettiva pingenti». Μ. Δ. Β.

Φραντσεσκίνι (Franceschini). —1) ***Βαλτάσαρ.*** Ἰταλὸς ζωγράφος (1611—1689). Ἀνήκει εἰς τὴν φλωρεντινὴν σχολὴν ζωγραφικῆς, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ἔργων του εὑρίσκονται ἐν τῇ γενετείρᾳ του Βολτέρρᾳ καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Ἡ ἀνάληψις τῆς Παναγίας», «Ἡ στέψις τῆς Παναγίας», «Ἡ ἁγία Αἰκατερίνη», «Ἡ ἀνάληψις τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ» κ. ἄ. Ὁ Φραντσεσκίνι καλεῖται ἐπίσης καὶ *Βολτερρᾶνος*, ἐκ τῆς πατρίδος του Βολτέρρας.

—2) ***Μᾶρκος - Ἀντώνιος.*** Ἰταλὸς ζωγράφος (1648—1729). Ἐξετέλεσε πολλὰς τοιχογραφίας ἐν Γενούῃ, Βολωνίᾳ, Μοδένῃ, Πλακεντίᾳ, Ρηγίῳ καὶ Βιέννῃ, ἔνθα διεκόσμησε τὴν ὀροφὴν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Λίχτενστάϊν, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἐξετέλεσε 42 ἄλλους πίνακας. Μεταξὺ τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Γκουΐντο Ρένι, εἶναι «Ἡ ἁγία Αἰκατερίνη», «Ἡ ἁγία Κλάρα», «Ἡ προσκύνησις τῶν Μάγων», «Ἡ Ρεβέκκα δεχομένη τὰ δῶρα τοῦ Ἀβραάμ», ὅπερ θεωρεῖται ἐκ τῶν καλυτέρων του ἔργων, «Ὁ ἅγιος Θωμᾶς», «Ἡ εὐσπλαχνία», «Ἡ γέννησις τοῦ Ἀδώνιδος, «Ἡ ἁγία Μαγδαληνή», «Ἀφροδίτη καὶ Ἔρως» κ. ἄ. Πολλοὶ τῶν πινάκων του εὑρίσκονται νῦν εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Δρέσδης, τῆς Βιέννης, τῆς Βρουνσβίκης καὶ τῆς Κοπεγχάγης. Μ. Δ. Β.

Φραντσέσκο *ντὶ* ***Τζώρτζιο*** (Frantcesco di Giorgio), ***Μαρτίνι*** —· βλ. λ. *Τζιόρτζιο* Μαρτίνι, Φραγκῖσκος.

Φράντσια (Francia). Ἰταλὸς καλλιτέχνης (βλ. λ. *Ραϊμπολίνι* Φραγκῖσκος).

—**Φράντσια** (Francia), ***Ἰωσὴφ-Γάσπαρ-Ροντρίγκεθ.*** Δικτάτωρ τῆς Παραγουάης (1766—1840). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν, θεολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Κόρντοβα ντὲ Τουκουμάν. Ἀποφοιτήσας ἐδικηγόρησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἀσουνθιόν. Βραδύτερον κατέλαβε διαφόρους διοικητικὰς θέσεις, ὅτε δέ, τῷ 1811, ἐκηρύχθη ἡ ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας ἀνεξαρτησία τῆς Παραγουάης, διωρίσθη γραμματεὺς τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως (junta). Τῷ 1814 ἐγένετο δικτάτωρ διὰ μίαν τριετίαν, τῷ δὲ 1817 ἰσόβιος δικτάτωρ. Ἐκυβέρνησε τὴν χώραν αὐταρχικῶς. Ἀντιληφθεὶς ἐνωρὶς τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεχεν ἡ χώρα του ἐν μέσῳ κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρων της ὁμόρων κρατῶν, μετῆλθε πολιτικὴν αὐστηρᾶς ἀπομονώσεως, ἀπηγόρευσε τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ παντοιοτρόπως ἐνίσχυσε τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέων καὶ τελειοτέρων μεθόδων καλλιεργείας. Ταυτοχρόνως ὠργάνωσε τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας του, ἐπέβαλεν αὐστηρὰς οἰκονομίας εἰς τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ζωήν, κατήργησε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν, τοὺς τίτλους καὶ τὰς προνομίας τῶν εὐγενῶν καὶ ἔκλεισε τὴν θεολογικὴν σχολήν. Ὁ Φράντσια ὑπῆρξεν τύπος λαϊκοῦ δικτάτωρος. Η. Π. Γ.

Φραντσὸζ (Franzos), ***Κάρολος - Αἰμίλιος.*** Γερμανοοῦγγρος συγγραφεὺς (1848—1904). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ φιλολογίαν εἰς τὴν Βιέννην. Συνέγραψε πλεῖστα μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν πιστὴν περιγραφὴν τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν ἠθογραφικήν των δύναμιν. Σημαντικώτερα τούτων εἶναι: «Τὸ παιδ. τῆς ἁμαρτίας», «Οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Μπάρνωφ», «Ἡ μάγισσα», «Ὁ ἀγὼν διὰ τὸ δίκαιον», «Ἀπὸ τοῦ Δὸν μέχρι τοῦ Δουνάβεως», «Νεαρὸς ἔρως», «Ἡ μελαχροινὴ Ρόζα», «Ὁ πρόεδρος», «Ἰουδὶθ Τάχτενμπεργκ», «Ὁ ἐρευνητὴς τῆς ἀληθείας», «Σιωπηλαὶ ἱστορίαι», «Τραγικὰ διηγήματα» κ. ἄ. Ὁ Φραντσόζ, ὅστις κατάγεται ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς Γαλικίας, περιέγραψε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ἔργα του τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἑβραίων τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, θεωρεῖται δὲ μετὰ τοῦ Σάχερ-Μαζὼχ μοναδικὸς εἰς τὸ εἶδός του. Λ. Κ.

Φραξιὰ (ἢ ***Ρούγα***) *[Γεωγρ.]*. Ἕλος τῆς Ἀκαρνανίας ἐκτάσεως μέχρι 2.000 στρεμμάτων, μεταξὺ τοῦ χωρίου Παλιαμπέλου καὶ τοῦ ὅρμου Λουτρακίου. Ι. Σ. Σ.

φράξιμο(ν), *—ατος* (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ φράττειν, κατασκευὴ φράκτου, ἡ διὰ φράκτου περίκλεισις: «θέλει φράξιμο ὁ κῆπος».

φράξο (τό), *καὶ* ***φράξινος,*** ἢ ***φράξος*** (ὁ) *Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *μελία* ἡ ὑψικάρηνος (βλ. λ.).

Φραόρτης (*Φραβαρτί*). —1) Πατὴρ τοῦ Δηϊόκου (Δαγιακκοῦ), πρώτου βασιλέως τῶν Μήδων (703—656 π. Χ.), κατορθώσαντος νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀσσυρίων. —2) Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δηϊόκου, πατὴρ τοῦ Κυαξάρου, βασιλεύσας ἐπὶ 22 ἔτη (656—636 π. Χ.). Ἑνώσας τὴν Μηδίαν μετὰ τῆς Περσίας, καθυπέταξε τὸ πλεῖστον τῆς Ἀσίας, τέλος δὲ ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη ἐνῷ ἐπολιόρκει τὴν Νινευΐ, πρωτεύουσαν τῶν Ἀσσυρίων (*Ἡροδ.* Α. 102—103). Α. Θ. Σ.

Φράου (Frau) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸς ὄγκος τῶν Ἄλπεων τῆς κεντρικῆς Ἑλβετίας, ἐν τῇ Βερνικῇ Ὀμπερλάνδῃ, μεταξὺ τῆς λίμνης Θοῦν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ροδανοῦ. Καλεῖται καὶ *Μπλουμλισάλπ* καὶ ἔχει ὑψηλοτέρας κορυφὰς τὰς *Λευκὴν Φράου* (3.661 μ.) καὶ τὴν *Μπλουμλισχὸρν* (3.671 μ.), εὑρισκομένας παρὰ τὴν παγοθάλασσαν Κάντερ. Σ. Κ. Γ.

Φράουενλὸμπ (Frauenlob=γυναικῶν ἔπαινος). Ψευδώνυμον τοῦ *Ἑρρίκου φὸν Meissen*, Γερμανοῦ ποιητοῦ, ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τοῦ γερμανικοῦ μεσαίωνος (1250—1318). Ἔγραψε πλεῖστα θρησκευτικὰ καὶ ἐρωτικὰ ποιήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑμνεῖ τὴν Παναγίαν καὶ τὰς γυναῖκας, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία του. Δεξιὸς στιχουργός, ἐφεῦρε τὴ λεγομένην «τρυφερὰν» στροφὴν ἐξ 21 ὁμοιοκαταληξιῶν καὶ τὴν «ὑπερτρυφερὰν» το αὐτη κ 34. Τὰ ποιήματά του, τὰ ὁποῖα ἔψαλλεν ὡς πλάνης ἀοιδὸς εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς τῆς Γερμανίας, τῆς Οὑγγαρίας καὶ τῆς Δανίας, διακρίνονται διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν γλωσσικήν των πληρότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σχολαστικὴν πολυγνωσίαν, ἡ ὁποία καταστρέφει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν δροσερότητά των. Λ. Κ.

Φράουενφελντ (Frauenfeld) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἑλβετίας, πρωτεύουσα τοῦ καντονίου τῆς Τυργοβίας, κειμένη ἐπὶ ὡραίας ὑψηλῆς θέσεως παρὰ τὸν ποταμὸν Μοῦργκ καὶ συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Ζυρίχης. Κατὰ τὴν περίοδον 1712—1798 ὑπῆρξε πρωτεύουσα τῆς Ἑλβετίας. Κάτ. (1930) 8.795. Χ. Δ.

φράουλα (ἡ), ἡ ***χαμαικέρασος*** (Fragaria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Αἱ χαμαικέρασοι ἔχουσι φύλλα τρίλοβα καὶ βλαστὸν τραχύν, ἐξ οὗ ἐκφύονται ἀνθοφόροι κλάδοι. Τὰ ἄνθη εἶναι λευκὰ καὶ κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Ὁ καρπὸς ἀχαίνιον σαρκῶδες καὶ χυμῶδες. Αἱ χαμαικέρασοι καλλιεργοῦνται πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς διὰ τὸν εὔχυμον, εὔγευστον, ἀρωματικὸν καὶ ἀναψυκτικὸν καρπόν των. Ἐκ τῶν πέντε εἰδῶν, ἅτινα καλλιεργοῦνται, γνωστότερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χαμαικέρασος ἡ μικρόκαρπος ἢ *ἀειθαλὴς* (Fragaria semperflorens), ἥτις ἀνθεῖ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ καλλιεργεῖται ὑπὸ πλείστας ποικιλίας, ὧν γνωστότεραι εἶναι ἡ *λευκόκαρπος* καὶ ἡ *ἐρυθρόκαρπος*.

Χαμαικέρασος ἡ μεγαλόκαρπος (Fragaria megalocarpa) ἥτις καλλιεργεῖται εἰς ἑκατὸν καὶ πλέον ποικιλίας.

Χαμαικέρασος ἡ ἐδώδιμος (Fragaria edulis), *χαμαικέρασος ἡ βιργίνιος* (Fragaria Virginiana) καὶ *χαμαικέρασος ἡ χιλιανὴ* (Fragaria Chiliensis), ἥτις ἀπαντᾷ αὐτοφυὴς καὶ παρ' ἡμῖν.

Ὁ πολλαπλασιασμὸς ἐνεργεῖται πρῶτον διὰ σπορᾶς καὶ ἰδίως εἰς τὸ εἶδος μικρόκαρπος καὶ τὰς διαφόρους τούτου ποικιλίας. Ἡ σπορὰ γίνεται κατὰ Ἰούλιον καὶ εἰς γῆν περιέχουσαν λεπτὸν χῶμα καὶ λίπασμα. Μόλις βλαστήσῃ τὸ φυτόν, προφυλάσσεται ἀπὸ τὸ πολὺ φῶς καὶ μεταφυτεύεται ὅταν φθάσῃ εἰς ὕψος 0,10 μ. περίπου. Τὰ νεαρὰ φυτὰ πρέπει νὰ προφυλάσσωνται ἐντὸς θερμοκηπίου ἢ μέρους ἐστεγασμένου προχείρως, διὰ νὰ μὴ προσβάλλωνται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ἀνέμων καὶ κατὰ τὸν Μάρτιον ἢ Ἀπρίλιον νὰ μεταφυτεύωνται εἰς ἀπόστασιν 0,25 μ. περίπου ἀπ' ἀλλήλων. Πολλαπλασιασμὸς γίνεται καὶ δι' ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ τῶν εὐρωστοτέρων κλαδίσκων, διενεργουμένης κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου καὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου. Κατὰ Σεπτέμβριον γίνεται ἡ μεταφύτευσίς των εἰς ἀπόστασιν 0,30—0,40 μ. ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ καρποὶ συλλέγονται κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἑπομένου ἔτους. Τρίτη μέθοδος πολλαπλασιασμοῦ εἶναι ἡ κατάλληλος διαίρεσις τῶν ἑρπόντων παρὰ τὴν βάσιν τοῦ φυτοῦ κλαδίσκων καὶ ἡ πρόσχωσις τούτων ἐν τῷ ἐδάφει. Μετὰ τὴν ριζοβολίαν των

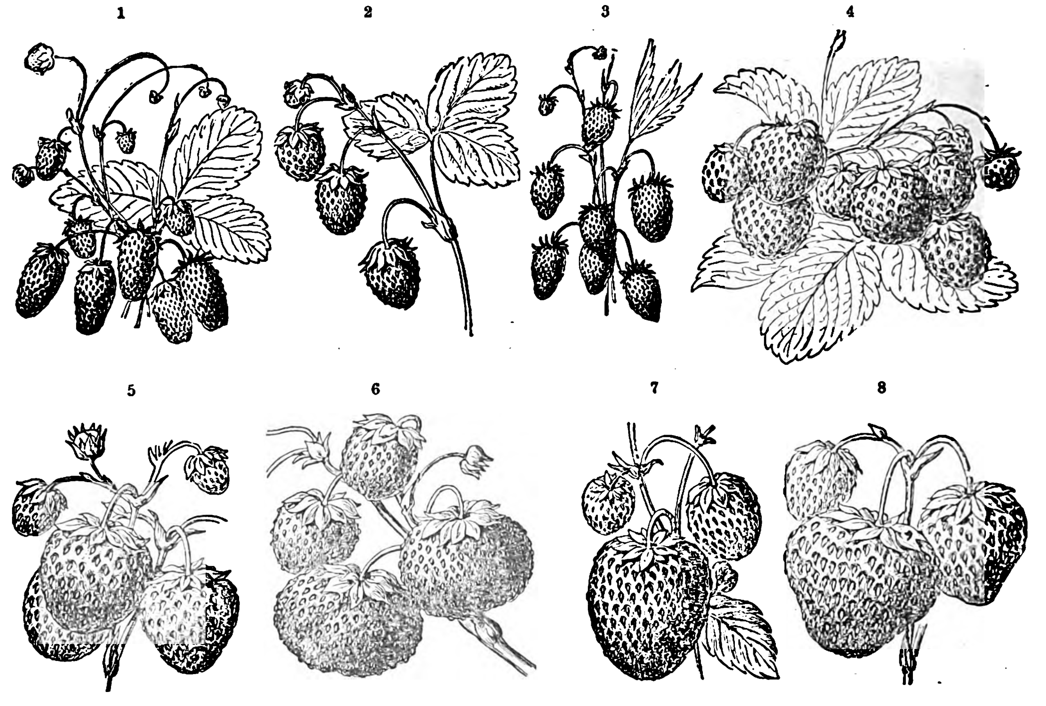

Καρποὶ φράουλας.

[1, 2, 3=Διάφορα εἴδη φράουλας τῆς μικροκάρπου. 4=Φράουλα ἡ βιργίνιος. 5=Φράουλα ἡ μεγαλόκαρπος. 6=Φράουλα τῆς Παδούης. 7=Φράουλα ἡ μαργαριτώδης. 8=Φράουλα ἡ ἀπιοειδής.]

Digitized by Google

οἱ κλαδίσκοι οὗτοι μεταφέρονται εἰς τὰς φυτείας. Ἡ χαμαικέρασος εὐδοκιμεῖ εἰς λεπτὰς γαίας ὑφύγρους ἢ συχνῶς ἀρδευομένας καὶ περιεχούσας ποσότητά τινα ἄμμου καὶ λιθαρίων. Ἡ προσθήκη

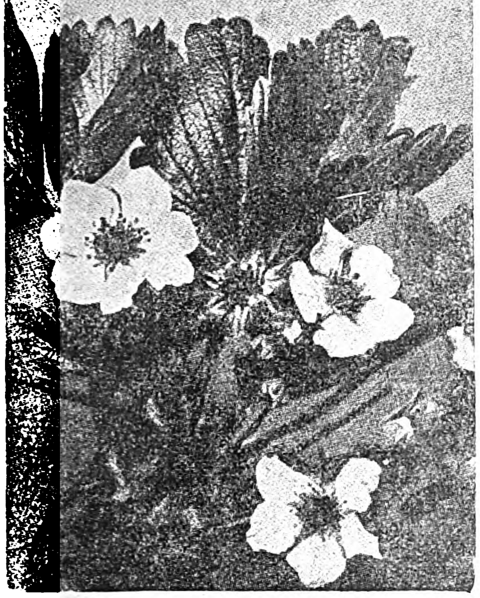

Κλάδος ἀνθισμένος φράουλας τῆς μικροκάρπου.

κοπρίας ἢ χημικῶν λιπασμάτων εἶναι ἀπαραίτητος. Ἕκαστον στρέμμα παράγει 600 ἕως 1000 ὀκάδας. Τὰ χαμαικέρασα εἶναι περιζήτητα ὡς ἐπιδόρπια εἰς φυσικὴν κατάστασιν. Τὰ φύλλα των, καὶ ἰδίως αἱ ρίζαι των, ἐνδείκνυνται ὡς διουρητικά. Τὰ κυριώτερα ἔντομα, ἅτινα προσβάλλουσι τὰς χαμαικεράσους, εἶναι ὁ ὀνίσκος (κοιν. κουβαρίδα), ὁ ρυγχίτης, ὁ μύρμηξ, ἡ ἐρυθρὰ ἀράχνη καί τινα

Κλάδος καρποφόρος φράουλας τῆς μικροκάρπου.

εἴδη λειμάκων. Διὰ τὴν καταπολέμησίν των ἐνδείκνυνται ψεκασμοὶ διὰ λυζόλης, ἀποβρέγματος καπνοῦ ἢ καὶ ἀρσενικούχου καλίου. Δ. Ν. Π.

— *[Ζαχαροπλ.] Φράουλα γλυκό.* Ποσολογία: 1 ὀκᾶ φράουλα, 1 ὀκᾶ ζάχαρις καὶ 3/4 ποτηριοῦ νερό. Πλύνονται καὶ καθαρίζονται αἱ φράουλαι μὲ ἐλαφρὰν περιστροφὴν τοῦ κόμβου, διὰ νὰ μὴ ἀποσπᾶται ἡ ψίχα· ρίπτονται εἰς πηλίνην λεκάνην καὶ ἐπ' αὐτῶν χυμὸς 3 λεμονίων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μένουν ἕως ὅτου δέση τὸ σιρόπι καλά· ρίπτονται τότε αἱ φράουλαι μὲ τὴν τρυπητὴν καὶ ὅταν πάρουν μίαν βράσιν ἀποσύρονται τῆς φωτιᾶς καὶ ἐξάγονται προσεκτικὰ μὲ τὴν τρυπητὴν εἰς πιατέλαν· ἀφοῦ ξαναδεθῆ τελείως τὸ σιρόπι, ἀποσύρεται τῆς φωτιᾶς καὶ ρίπτονται ἐντὸς αὐτοῦ αἱ φραουλαι καὶ σερβίρεται τὸ γλυκὸ εἰς δοχεῖα.

***Φράουλα** μὲ ἀφρόκρεμα.* 300 δράμια φράουλες μὴ παραγινωμένες, ἀφοῦ πλυθοῦν, καθαρισθοῦν καὶ στραγγίσουν ἐπὶ πετσέτας, τίθενται εἰς σαλατιέρας καὶ ραντίζονται μὲ 3 ποτηράκια κονιὰκ καὶ 25 δράμια ζάχαριν· κτυπᾶται νωποτάτη ἀφρόκρεμα 150 δράμια ἐντὸς δοχείου μὲ σύρμα ὡς μαρέγκα, ἀφοῦ ἐπὶ 10΄ κρυώση εἰς τὸν πάγον· ἀναμιγνύονται 25 δράμια ζαχάρεως καὶ ἄρωμα βανίλλης· τοποθετοῦνται κατόπιν αἱ φράουλαι λοφοειδῶς ἐντὸς διαφανοῦς φρουτιέρας, ἐπιτίθεται ἡ κρέμα καὶ ἐπιρραντίζονται μὲ τὸ ἀπομένον σιρόπι.

— **φράουλας** ***ἄρωμα τεχνητόν.*** Τοῦτο παρασκευάζεται ἐκ τῶν κάτωθι συστατικῶν: ὀξικὸς ἀμυλεστὴρ 27 γραμ., ἰσοβαλεριανικὸς ἀμυλεστὴρ 18 γραμ., βουτυρικὸς ἀμυλεστὴρ 9 γραμ., μυρμηκικὸς ἀμυλεστὴρ 9 γραμ., ὀξικὸς αἰθυλεστὴρ 15 γραμ., οὐσία ἴων 7 γραμ., καθαρὰ ἀλκοόλη 95° 915 γραμ. Σ. Γ.

Φράουντ (Froude), ***Ἰάκωβος-Ἀντώνιος.*** Ἄγγλος ἱστορικὸς καὶ λογογράφος (1818—1894). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης. Τῷ 1842 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ κολλεγίῳ Ἔξιτερ τοῦ ἰδίου πανεπιστημίου καὶ τῷ 1845 ἐχειροτονήθη διάκονος, ἀλλὰ ταχέως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Καρλάϋλ, ὑπέστη σοβαρὰν μεταστροφὴν τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων. Παραιτηθεὶς μετ' οὐ πολὺ τῆς ἐν Ὀξφόρδη καθηγητικῆς του ἕδρας καὶ ἀπορρίψας τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα, ἐπεδόθη εἰς ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας. Ἀπὸ τοῦ 1856 μέχρι τοῦ 1870 ἐξέδωκε τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Γουώλσεϋ μέχρι τῆς ἥττης τῆς ἱσπανικῆς ἀρμάδας» (τόμ. 12). Τὸ ἔργον τοῦτο, στηριζόμενον ἐπὶ ἀνεκδότων ἱστορικῶν πηγῶν, ἀναφερομένων εἰς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, δὲν διακρίνεται μὲν ἐπὶ ἱστορικῇ ἀμεροληψίᾳ, ἀλλ' εἶναι γεγραμμένον εἰς ὕφος γλαφυρώτατον καὶ παραστατικώτατον. Ἄλλα ἔργα τοῦ Φράουντ εἶναι: «Μικραὶ μελέται ἐπὶ σοβαρῶν θεμάτων» (τόμ. 4, 1867—1882, β' ἔκδ. 1891), «Οἱ Ἄγγλοι ἐν Ἰρλανδίᾳ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα» (1872—1874, τόμ. 3, νέα ἔκδ. 1881), «Δύο παραδόσεις ἐπὶ τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς» (1880), «Οἱ Ἄγγλοι ἐν Δυτικαῖς Ἰνδίαις» (1888), «Ἐπίδρασις τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπὶ τοῦ σκωτικοῦ χαρακτῆρος» (1879, νέα ἔκδ. 1890), «Σύντομος βιογραφία τοῦ Λουθήρου» (1883), «Βιογραφία τοῦ λόρδου Βήκονσφιλντ» (1890), «Τὸ διαζύγιον Αἰκατερίνης τῆς Ἀραγωνικῆς» (1891), «Ἱσπανικὴ ἱστορία τῆς ἀρμάδας» (1892), «Βίος καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἐράσμου» (1894), «Ἄγγλοι θαλασσοπόροι κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα» (1895), «Παραδόσεις ἐπὶ τῆς συνόδου τοῦ Τριδέντου» (1898), «Θωμᾶς Καρλάϋλ, ἱστορία τῶν 40 πρώτων ἐτῶν τῆς ζωῆς του» (1882, 2 τόμοι), «Θωμᾶς Καρλάϋλ, ἱστορία τῆς ζωῆς του ἐν Λονδίνῳ» (1884). Ὁ Φράουντ διηύθυνεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὸ περιοδικὸν «Frazer's Magazine», ὑπῆρξε δὲ φίλος καὶ ἐκτελεστὴς τῆς φιλολογικῆς διαθήκης τοῦ Θωμᾶ Καρλάϋλ. Τῷ 1892 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης. Η. Π. Γ.

Φραουνχόφερ (Fraunhofer), *Ἰωσὴφ φὸν —.* Γερμανὸς φυσικὸς καὶ ὀπτικὸς (1787—1826). Τεθεὶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας, τοῦ μετέπειτα βασιλέως Μαξιμιλιανοῦ, ἐπεδόθη εἰς τὴν κατασκευὴν φακῶν καὶ εἰς ὀπτικὰ πειράματα. Βραδύτερον προσελήφθη εἰς ἐργοστάσιον ὀπτικῶν εἰδῶν καὶ ἐπενόησε νέας μεθόδους κατασκευῆς καὶ λειάνσεως τῶν φακῶν. Τῷ 1817 παρετήρησε καὶ κατεμέτρησε τὰς σκοτεινὰς γραμμὰς τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος, βραδύτερον δὲ ἐμελέτησε πάσας τὰς ραβδώσεις αὐτοῦ. Ἐμελέτησεν ἐπίσης τὸ φαινόμενον τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαθλάσεως καὶ ἐτελειοποίησε τὰ τηλεσκόπια. Θ. Κ.

«Φράου Χοβίνα» ***ὑπόθεσις*** *[Διεθν. Δίκ.].* Κατὰ τὸν Γαλλορρωσικὸν πόλεμον (1855) τὸ οὐδέτερον πλοῖον «Φράου Χοβίνα» (Frau Howina), ἀναχωρῆσαν ἐκ Λισσαβῶνος μὲ φορτίον νίτρου, προοριζόμενον διὰ τὸν οὐδέτερον λιμένα τοῦ Ἀμβούργου, συνελήφθη τὴν 28 Νοεμβρίου 1854 ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ πλοίου «Φοίνιξ» ὡς ἔχον ναυτιλιακὰ ἔγγραφα ἐκ προθέσεως ἠλλοιωμένα καὶ ὡς ὕποπτον μεταφορᾶς λαθρεμπορίου πολέμου. Τὸ δικαστήριον τῶν λειῶν τῆς Γαλλίας διὰ τῆς ἀπὸ 26 Μαΐου 1855 ἀποφάσεώς του ἐπεκύρωσε τὴν σύλληψιν καὶ κατάσχεσιν τοῦ πλοίου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ναυτιλιακὰ ἔγγραφα τοῦ πλοίου οὐδέτερος λιμὴν τοῦ Ἀμβούργου ἦτο ἀναληθὴς καὶ ὑπέκρυπτε ταξίδιον πρὸς ρωσικὸν λιμένα τῆς Βαλτικῆς, καὶ τοῦτο διότι: α) Ἐκ τῶν ναυτιλιακῶν ἐγγράφων του, τὸ δηλωτικὸν τοῦ φορτίου καὶ αἱ φορτωτικαὶ ἀνέφερον τὸ ἐκ νίτρου φορτίον ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς λέξεως «ἐμπορεύματα» καὶ ἐδήλουν ὡς ἀποστολέα κάποιον Ρόϊζ ἀντὶ τοῦ Σάλτς. β) Ἡ ἀποστολὴ τοῦ φορτίου ἐγίνετο ἀκριβῶς εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἄρσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ρωσικῶν λιμένων. γ) Τὸ ἴδιον πλοῖον «Φράου Χοβίνα» καὶ προηγουμένως εἶχε μεταφέρει διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἰδίου Σάλτς ἐμπορεύματα προοριζόμενα διὰ τὴν Ρωσίαν· καὶ δ) Διότι ὁ λιμὴν τοῦ Ἀμβούργου, κείμενος ἐγγύτατα τοῦ ἐχθρικοῦ κράτους (Ρωσίας), ἦτο ἕδρα τοῦ λαθρεμπορίου πολέμου διὰ τὴν Ρωσίαν καὶ δὴ διὰ τὸ θεῖον καὶ νίτρον. Σ. Φ. Ν.

Φραπᾶτα *[Γεωγρ.].* Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Φισκάρδου τῆς ἐπαρχίας Σάμης τῆς νήσου καὶ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 32.

φράππα (ἡ) (Citrus lumia) *[Βοτ.].* Ποικιλία φυτοῦ τοῦ γένους *κίτριον* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑσπεριδοειδῶν.* Αἱ φράππαι εἶναι δένδρα μετρίου ἀναστήματος, μὲ κλάδους παχεῖς, λείους, ἀμβλεῖς καὶ σπανίως ἀκανθωτούς. Ἔχουν φύλλα μεγάλα καὶ χονδρὰ μετὰ πτερωτῶν παραφύλλων. Τὰ ἄνθη των εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ κατὰ βότρυς διατεταγμένα, ἔχουσι δὲ χρῶμα λευκόν. Οἱ καρποὶ εἶναι πολὺ μεγάλοι, ἀπεστρογγυλωμένοι συνήθως καὶ σπανιώτερον ἀπιδοειδεῖς, μὲ λεῖον ἐπικάρπιον χρώματος ὠχροκιτρίνου. Αἱ κύστεις, αἵτινες περιβάλλουσι τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ καρποῦ καὶ περιέχουσιν αἰθέριον ἔλαιον, ὁτὲ μὲν εἶναι ἐπίπεδοι, ὁτὲ δὲ διωγκωμέναι. Τὸ σάρκωμα, πολλάκις παχύτερον τοῦ δακτύλου, εἶναι σπογγῶδες, λευκὸν καὶ μεταβάλλεται εἰς ὑπέρυθρον εὐθὺς ὡς ἔλθη εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος. Τὸ ἐσωκάρπιον ἢ ἐνδοκάρπιον εἶναι πολτῶδες, ὑποπράσινον, χονδρόν, σπογγῶδες καὶ ἔχει ἐλαφρῶς γλυκεῖαν γεῦσιν. Ἐκ τῶν 5—6 ὑποποικιλιῶν τῆς ποικιλίας ταύτης ἀξιολογωτέρα εἶναι ἡ *φράππα ἡ ἀπιδοειδὴς* (Citrus lumia piriformis), ἰθαγενὲς δένδρον τῆς Κύπρου, διαδοθὲν ἐκεῖθεν καὶ παρ' ἡμῖν καὶ εἰς ἄλλας παραμεσογειακὰς χώρας. Ὁ μέγας καρπός της χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν γλυκοῦ, τὸ δὲ αἰθέριον ἔλαιον πρὸς ἀρωματισμὸν διαφόρων ἡδυπότων. Δ. Ν. Π.

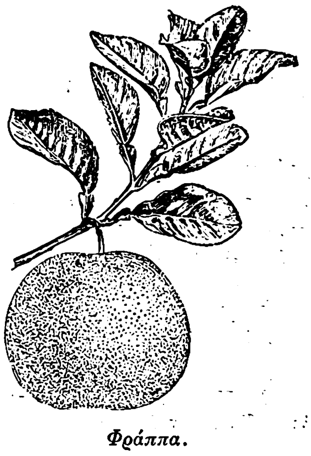

Φράππα.

φραππονεραντζιὰ (ἡ) *[Βοτ.].* Κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἀττικῇ τοῦ δένδρου *νερατζέα ἡ μεγαλόκαρπος.*

Φρασαόρτης. Υἱὸς τοῦ Πέρσου στρατηγοῦ Ρεομίθρου, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου σατράπης τῆς Περσίας τῷ 331 π. Χ. καὶ ἀποθανὼν ὀλίγον μετὰ ταῦτα συνεπείᾳ νόσου (*Ἀρρ.* Ἀνάβ. VI, 29, 2). Α. Θ. Σ.

Φράσαρη *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς Ἀλβανίας κείμενον βορείως τῆς Πρεμετῆς, εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Ὀγρένι, παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Ἄψου. Πρὸ τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1914 ἡ Φράσαρη ἤκμαζε καὶ κατῳκεῖτο ἀπὸ πλουσίους μπέηδες, ἀλλὰ καταστραφεῖσα τότε δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνακτήσῃ τὴν παλαιάν της ἀκμήν. Ἔχει περὶ τὰς 250 οἰκογενείας, ἁπάσας σχεδὸν ἀλβανικάς. Χ. Ι. Σ.

φρασεολογία (ἡ)· καὶ γραμματικώτερον *φρασιολ—*· ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως τῶν προτάσεων καὶ ἐν γένει τοῦ λόγου, ὁ τρόπος τοῦ ἐκφράζεσθαι, ἡ χρησιμοποίησις τοιούτων ἢ τοιούτων λέξεων: «φρασεολογία σεμνή, — εὐπρεπής, — ὑβριστική, — ἀπρεπής», «δὲν εἶναι αὐτὴ φρασεολογία, μὲ τὴν ὁποίαν ἀπευθύνονται πρὸς γέροντας».

φρασεολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φρασεολογίαν, ὁ τῆς φρασεολογίας.

Φράσιμος *[Μυθολ.].* Σύζυγος τῆς Διογενείας, θυγατρὸς τοῦ Κηφισοῦ, πατὴρ τῆς Πραξιθέας, πενθερὸς δὲ τοῦ Ἐρεχθέως (*Ἀπολλοδ.* Γ' 15, 1). Α. Θ. Σ.

Φράσιος *[Μυθολ.].* Κύπριος μάντις, ὅστις συμβουλεύσας τὸν Βούσιριν, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος, νὰ σφάζῃ κατ' ἔτος ξένον ἄνδρα εἰς τὸν Δία, ἵνα παύσῃ ἡ μαστίζουσα τὴν Αἴγυπτον ἀφορία, κατεσφάγη πρῶτος ὑπ' αὐτοῦ (*Ἀπολλδ.* Β, 5, 11). Α. Θ. Σ.

φράσις, *—εως* (ἡ)· τὸ φράζειν, τὸ λέγειν καὶ τὸ εἰρημένον, ρῆσις, πρότασις, δύο ἢ πλείονες λέξεις πρὸς ἔκφρασιν διανοήματος: «καλὴ—, κακὴ φράσις».

— **φράσις** ***ἐλλειπτική***· βλ. λ. *ἔλλειψις.*

Φρασκάτι (Frascati) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Ρώμης, ἐπὶ τῶν βορειοανατολικῶν κλιτύων τοῦ Μόντι Ἀλμπάνι. Κάτ. 10.736. Ἀπέχει 17 χλμ. τῆς Ρώμης, ἧς εἶναι προάστιον. Ἔχει ὡραίας ἐπαύλεις, ἄφθονον φυτείαν καὶ πολλὰ κέντρα ἀναψυχῆς. Ἄνωθεν τῆς πόλεως ὑπάρχουν ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Τούσκουλον (ἀμφιθέατρον, ἔπαυλις τοῦ Κικέρωνος, κυκλώπεια τείχη, κ. ἄ.) Μ. Δ. Β.

Φρασκιὰ *[Παραλ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τοῦ μέσου τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Κρήτης κατὰ τὸ σύνορον τῶν παραλίων Μυλοποτάμου καὶ Ἡρακλείου (πλάτ. 35° 23' Β., μῆκ. 25° 04' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 b: Candia western portion). Μετὰ τοῦ ἀκρωτηρίου Ροδιὰ σχηματίζει τὸν ὅρμον *Φρασκιά*, ἀντίστοιχον ἐξ Α. πρὸς τὸν τοῦ Φόδελε. Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

φράσκο *[Μετρ.]*. Μέτρον χωρητικότητος τῆς Ἀργεντινῆς, ἰσοδύναμον πρὸς 2.38 γαλλικὰ λίτρα, καὶ τῆς Παραγουάης, ἀντίστοιχον πρὸς 2.447 γαλλικὰ λίτρα. Ι. Α. Β.

φράσνιος βαθμὶς (Frasnien) *[Γεωλογ.]*. Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐκ τῶν δύο βαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ ἀνωτέρα δεβόνιος ἢ νεοδεβόνιος ὑποδιάπλασις τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἀθροίσματος στρωμάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Γ. Κ. Γ.

φράσσω· βλ. λ. *φράττω*.

Φράσταινα *[Γεωγρ.]*. Δύο χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν, *Ἄνω Φράσταινα* καὶ *Κάτω Φράσταινα*, μετονομασθέντα ἤδη εἰς *Ὀρεινὴν* καὶ *Ἄνω Ὀρεινὴν* (βλ. τὰς λ.).

Φράστανα *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κυπαρίσσια* (βλ. λ.) τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων.

Φραστανὰ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μερόπη* Κάτω (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

φραστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φράσιν, ὁ τῆς φράσεως: «φραστικὸς τρόπος» ‖ *φραστικὸν* (τό)· ὡς οὐσ., ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως, φρασεολογία.—Ἐπίρρ. **φραστικῶς**.

Φραυΐτας· βλ. *Φραβίτας*.

Φρὰτ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὸν καὶ ἀραβικὸν ὄνομα τοῦ Εὐφράτου.

Φραταγούνη. Θυγάτηρ τοῦ Ἀρτάνου καὶ σύζυγος τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, τῆς ὁποίας οἱ υἱοὶ Ἀβροκόμης καὶ Ὑπεράνθης ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν (480 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

Φραταφέρνης. —1) Πέρσης σατράπης τῆς Παρθίας καὶ Ὑρκανίας, συμπολεμήσας μετὰ τοῦ Δαρείου κατὰ τὴν μάχην τῶν Ἀρβήλων τῷ 331 π. Χ. Προσχωρήσας ἑκουσίως εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου, ἀποκατέστη εἰς τὴν σατραπείαν του καὶ παρέμεινε πιστὸς εἰς αὐτόν. Διετήρησε τὴν σατραπείαν του καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀπέθανε δὲ τῷ 321 π. Χ.

—2) Βασιλεὺς τῶν Χωρασμίων, προσχωρήσας εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὃν συνήντησεν εἰς Ζαρίασπα μετὰ 1.500 ἱππέων τῷ 329 π. Χ. Εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἀναβ. Δ, 15,4) καλούμενον *Φαρασμάνην*. Α. Θ. Σ.

Φρατέλλι (Fratelli rocks) *[Γεωγρ.]* Ζεῦγος βραχονησίδων ἐπισημοτάτων, κατὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Τύνιδος (πλάτ. 37° 18′ Β., μῆκ. 9° 25′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 252: Cape Bugaroni to Fratelli rocks), 10 μίλ. ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Serat. Ἡ ἀνατολικωτέρα καὶ μείζων τῶν δύο ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἀράβων El Akwart Kebar, ἡ δὲ ἐλάσσων El Akwart Saghir. Εἶναι οἱ *Ποσειδῶνος Βωμοὶ* (*Πτολεμ.* Δ, γ, 6) τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Φρατέλλος (ἰταλ. fratello=ἀδελφός). Ὄνομα ὅπερ δίδεται ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ναυτικῶν, εἰς τοὺς Ἰταλούς.

Φρατερία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δακίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ, 8, 4) μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Φρατζάκομος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ ὀνομασία τῆς θέσεως, ἐν ᾗ κατεσκευάσθη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἑταιρείας προκυμαιῶν ὁ τεχνητὸς λιμὴν Port Abri τῆς Σμύρνης. Σ. Ε. Λ.

φρατήρ, *—έρος* (ὁ), πληθ. *φράτερες*· εἷς τῶν μελῶν τῆς *φρατρίας* (βλ. λ.), ἄλλως *φράτωρ*.

Φρατί, ἢ **Φρατὶ** *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐμπάρου, τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 141. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἐπὶ λόφου ὀνομαζομένου *Προφήτης Ἡλίας* ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις *Ἀρκάδες*, ἣν ἀνεῦρε καὶ ἀνέσκαψεν ἡ ἰταλικὴ ἀρχαιολογικὴ ἀποστολή, ἀποκαλύψασα πλείστας οἰκίας καὶ μάλιστα τὴν νεκρόπολιν, μὲ σημαντικὰ εὑρήματα.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Μιξορρούμων τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. (1928) 92. ΕΡ. Μ.

φρατιτσέλλοι (οἱ). Καλεῖται οὕτω (fraticelli, ὑποκορ. τοῦ fratres=μικροὶ ἀδελφοὶ) μερὶς τις τῶν αὐστηρῶς συντηρητικῶν φραγκισκανῶν, ἥτις ἀποσπασθεῖσα αὐτῶν ἀπετέλεσεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος ἀντιεκκλησιαστικὴν αἵρεσιν, καταδιωχθεῖσαν ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Οὗτοι ἐξαπλωθέντες ἰδίᾳ ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν, ἤθελον νὰ εἶναι κεχωρισμένοι τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἣν δὲν ἀνεγνώριζον. Κατ' αὐτοὺς ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία, ἐκπεσοῦσα τῆς ἀληθείας, ἀπέβη σαρκική, οἱ δὲ πάπαι, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Κελεστίνου τοῦ Ε′, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου ΚΒ′, ἦσαν ἀνάξιοι. Τὰ ὑπὸ τῶν κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τελούμενα μυστήρια ἦσαν ἀνενέργητα, αἱ δὲ ἀφέσεις τῶν παπῶν ἀνίσχυροι. Ἡ κατηγορία ὅτι ἐν κρυπτῷ ἐτέλουν ἀθεμιτουργίας δὲν φαίνεται πιθανή. Κ. Ι. Δ.

Φρατούολον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἱρπίνων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ, 1, 62). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

φρατρία (ἡ), ἢ *φατρία* *[Ἀρχ.]*. Ὑποδιαίρεσις τῆς φυλῆς εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας (τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Δωριέων ἰδίως), βάσιν ἔχουσα τὴν οἰκογένειαν (τὸ γένος). Εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας ἐλέγετο ὅτι ὁ ἥρως Θησεὺς εἶχε κατανείμει τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς 4 φυλάς, 12 φρατρίας καὶ 360 γένη. Ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης ἐξάγεται ὅτι αἱ φρατρίαι, ὡς ὑποδιαιρέσεις τῶν κατοίκων τῆς χώρας, ὑπῆρχον ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἐπειδὴ δὲ αὗται ἦσαν σύνδεσμος γενῶν, μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς ταύτας ἐν ἀρχῇ περιελαμβάνοντο μόνον οἱ εὐπατρίδαι τῶν αὐτοχθόνων γενῶν· κατόπιν περιελήφθησαν καὶ οἱ Ἴωνες ἐπιδρομεῖς, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάληψιν τῆς Ἀττικῆς. Ἀπὸ τοῦ Δράκοντος ὅμως ἐτάχθησαν εἰς τὰς φρατρίας καὶ οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς γένη εὐπατριδῶν ὁπλῖται, ἀπὸ δὲ τοῦ Κλεισθένους καὶ οἱ νεοπολῖται (οἱ τυχόντες πολιτικῶν δικαιωμάτων), συνταχθέντες εἰς θιάσους (θρησκευτικὰς ἑταιρείας). Ὁ χαρακτὴρ τῆς φρατρίας ἦτο πρὸ πάντων θρησκευτικός. Τὰ μέλη ἑκάστης φρατρίας εἶχον κοινὴν λατρείαν, τὴν τοῦ Φρατρίου Διὸς καὶ τῆς Φρατρίας Ἀθηνᾶς, καὶ κοινὴν ἑορτὴν τὰ *Ἀπατούρια*, κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῶν ὁποίων (τὴν κουρεῶτιν), κατόπιν θυσίας εἰς τὸν Φράτριον Δία, ἐγίνετο ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν, ἥτις ἦτο καὶ ἀναγνώρισις πάντων τῶν οἰκογενειακῶν (κληρονομικῶν ἰδίως) δικαιωμάτων του. Πλὴν τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕκαστος τῶν φρατέρων ἐλάμβανε τὴν μερίδα του ἐκ τῶν κρεάτων τοῦ θυσιασθέντος προβάτου, τοῦ οἴνου καὶ τῶν πλακουντίων (τὸ ὑπὲρ τῶν ἀρρένων θυόμενον ἱερεῖον ἐλέγετο κούρειον, τὸ δὲ ὑπὲρ τῶν θηλέων μεῖον, ὡς ὑπολειπόμενον τὴν ποσότητα) καὶ ἥτις ἦτο προσωρινή, ἐγίνετο καὶ δευτέρα, κατόπιν θυσίας καὶ αὕτη, εἰς τὴν φρατρίαν εἰσαγωγή, ἡ τελειωτική, κατὰ τὴν αὐτὴν ἑορτήν, ὅτε ὁ παῖς ἔφθανεν εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Ἡ γνησιότης τοῦ παιδὸς κατ' ἀμφοτέρας τὰς εἰσαγωγὰς ἐμαρτυρεῖτο ἐνόρκως ἢ ὑπὸ μόνου τοῦ πατρὸς (εἴς τινας φρατρίας) ἢ ὑπὸ τριῶν μαρτύρων (εἰς ἄλλας). Τὴν μαρτυρικὴν βεβαίωσιν ἐπηκολούθει σύσκεψις τῶν φρατέρων καὶ ταύτην μυστικὴ ψηφοφορία, τῆς ὁποίας προηγεῖτο, φαίνεται, ψηφοφορία τῶν θιασωτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἠκούοντο οἱ φράτερες, ψηφίζοντες καὶ αὐτοὶ μόνον ἐπὶ ἐφέσεως.

Ἑκάστης φρατρίας προΐστατο εἷς ἄρχων ἐτήσιος, ὁ *φρατρίαρχος* (εἴς τινας φρατρίας, ὡς τῆς τῶν Δυαλέων, ὑπῆρχον δύο φρατρίαρχοι), ὅστις ἐπεμελεῖτο τῶν κοινῶν τῆς φρατρίας συμφερόντων, ἀνέγραφε τὸν εἰσαχθέντα εἰς τὴν φρατρίαν εἰς τὸ φρατερικὸν γραμματεῖον (κατάλογον τῶν φρατέρων) καὶ συνεκάλει εἰς συνέλευσιν τοὺς φράτερας εἰς τὸν ὡρισμένον τόπον τῆς συνόδου του, τὸ φράτριον.

Κατὰ τὸν γάμον ἑκάστου τῶν φρατέρων ἐτελεῖτο ὑπὸ τοῦ νεονύμφου θυσία, τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθει κοινὸν τῶν φρατέρων γεῦμα. Ἐν περιπτώσει δὲ φόνου τινὸς τῶν φρατέρων πάντες οἱ εἰς τὴν αὐτὴν φρατρίαν ἀνήκοντες εἶχον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς διώξεως τοῦ φονέως. Τὰ καταστατικὰ τῶν διαφόρων ἐν Ἀττικῇ φρατριῶν δὲν συνεφώνουν καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις, διότι τὸν τύπον τῆς εἰσαγωγῆς εἶχεν ὁρίσει ἡ πολιτεία εἰς τὰ κυριώτατα μόνον. Ἡ εἰς φρατρίας κατανομὴ τῶν Ἀθηναίων ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῇ σολωνείου νομοθεσίας ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους. Ἐνεγράφοντο οὗτοι εἰς τὰς φυλάς, τοὺς δήμους καὶ τὰς φρατρίας. Ἐπειδὴ ὅμως πολιτικὰ δικαιώματα ἀπέκτων οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθένους, μόνον ἐγγραφόμενοι εἰς τοὺς δήμους, ἤρχισαν νὰ παραμελοῦν τὴν εἰς τὰς φρατρίας ἐγγραφήν των, ἥτις μάλιστα, ἕνεκα καὶ τῶν ἀλληλοδιαδόχων ὑποχρεωτικῶν θυσιῶν, ἦτο καὶ δαπανηρά. Ἄλλωστε μετὰ τὴν εἰς τὰς φρατρίας ἐγγραφὴν ἀθρόων πολιτῶν (καὶ ξένων καὶ ἀπελευθέρων ἀκόμη) εἶχον ἀπολέσει τὰ ἱερὰ τούτων τὸν ἀρχικὸν οἰκογενειακὸν χαρακτῆρά των. Μεμαρτυρημένα ἐξ ἐπιγραφῶν ὀνόματα φρατριῶν ἐν Ἀθήναις εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἀχνιάδαι, Δημοτιωνίδαι, Θεορικωνίδαι ἢ Θεορρικλεῖδαι καὶ πιθανώτατα Δυαλεῖς. Ἄγνωστον δὲ εἶναι ἂν εἶναι ὀνόματα φρατριῶν ἢ γενῶν καὶ τὰ ὀνόματα Ζακυάδαι, Ἐλασίδαι, Κήρυκες, Τιτακίδαι, Θυργωνίδαι, Φιλιεῖς καὶ Ἰκαριεῖς. Φρατρίαι ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν Σπάρτῃ αἱ 3 φυλαὶ ὑποδιῃροῦντο εἰς 27 φρατρίας (τὰς ὠβάς). Εἰς τὰς πόλεις τῆς Κρήτης ἐκαλεῖτο μὲν Φράτριος ὁ προστάτης ἑκάστου συνδέσμου γενῶν θεὸς Ζεύς, ὁ σύνδεσμος ὅμως, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη εἶχον κοινὰ δεῖπνα, ἐκαλεῖτο ἑταιρεία καὶ οὐχὶ φρατρία. Ἐκ τῶν Δελφῶν εἶναι γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς τὸ καταστατικὸν τῆς φρατρίας Λαβυαδῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ εἰς τὰς Θήβας καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας γίνεται ἐν ἐπιγραφαῖς μνεία φρατριῶν. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

φρατρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φρατρίαν, ὁ τῆς φρατρίας.

φράτριος, *—α, —ον*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φρατρίαν ἢ τὴν φράτραν, ὁ τῆς φρατρίας: «φράτριοι θεοὶ» οἱ προστάται τῆς φρατρίας.

Φράτσια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Κυθήρων τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 433. τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Δόκανα*, 489. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φράττα Ματζόρε (Fratta Maggiore) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Νεαπόλεως. Κάτ. 15.400. Ἔχει ἐργοστάσιον σχοινίων καὶ παράγει ἄφθονον οἶνον. Μ. Δ. Β.

Φράττι (Fratti), ***Ἀντώνιος.*** Φιλέλλην Ἰταλός, γεννηθεὶς ἐν Βάρῃ τῷ 1849. Σπουδάσας τὰ νομικά, ἐπεδόθη κατόπιν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἐξέδωκε τὸ «Καθῆκον», ἐφημερίδα δημοκρατικῶν ἀρχῶν. Ἐκλεγεὶς βουλευτὴς ἐθαυμάσθη διὰ τὴν χειμαρρώδη εὐγλωττίαν του. Συνεργάτης τοῦ Ἰωσὴφ Γαριβάλδι, ἔλαβε μέρος τῷ 1866 εἰς τὸν ἐν Τρεντίνῳ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν πόλεμον καὶ τῷ 1870 εἰς τὸν Γαλλογερμανικόν. Ἐκραγέντος τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τῷ 1897, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ συμπολεμήσας ἐν τῇ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κ. Βαρατάσην φάλαγγι ἐν Δομοκῷ τῇ 8ῃ Ἀπριλίου, ἐφονεύθη. Ἐν τῷ ὑπερθύρῳ τῆς ἐν Βάρῃ οἰκίας του μαρμαρίνη πλὰξ ἀναγράφει τὸν θάνατόν του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὁδὸς δὲ φερώνυμος ἐν Ἀθήναις διαιωνίζει τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην. Τ. Ε. Ε.

Φραττὶ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φρατί*.

φράττω, καὶ **φράσσω**, καὶ δημοτ. **φράζω**, ἀόρ. *ἔφραξα*· κατασκευάζω φράγμα, κώλυμα, ἐμποδίζω τὴν εἴσοδον ἢ τὴν ἔξοδον διὰ φράκτου, περικλείω: «φράττω τὸν κῆπον» ‖ φρ. «τοῦ 'φραξε τὸ στόμα» τὸν ἔκαμε νὰ σιωπήσῃ, ἄλλως «τοῦ βούλλωσε —» ‖ **φραγμένο** (τό)· ἰδιωματ., ἀγρὸς περίφρακτος.

φράτωρ, *—ορος* (ὁ)· ἄλλως *φρατὴρ* (βλ. λ.).

Φράϋ (Frey), ***Ἀδόλφος.*** Ἑλβετὸς κριτικὸς καὶ ποιητὴς (1855—1920). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ζυρίχης καὶ ἔγραψε: «Albrecht von Haller und seine Bedeutung für die deutsche Literatur» (Λειψία 1879), «Gedichte» (Λειψία 1886), «Die helvetische Armee im Jahre 1799» (Ζυρίχη, 1887), «Erinnerungen an Gottfried Keller» (Λειψία 1893), «Erni Winkelried» (ἱστορικὴ τραγῳδία, 1893), «Conrad Ferdinand Meyer, Leben und Werke» (Στουτγάρδη 1900), κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Φράϋ** (Frey), ***Αἰμίλιος.*** Ἑλβετὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1838. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ χωρισμοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν τῶν Βορείων, ἐπολέμησε γενναίως, μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἑλβετίαν ἐπάνοδόν του ἐγένετο μέλος τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου, οὗτινος προήδρευσε τῷ 1875—1876, ἀναγνωρισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς ἀριστερᾶς. Τῷ 1882—1888, διετέλεσε πρεσβευτὴς ἐν Οὐασιγκτῶνι, μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἑλβετίαν ἐπάνοδόν του ἐξελέγη μέλος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου (1890), ἀντιπρόεδρος (1892) καὶ τέλος πρόεδρος τῆς ὁμοσπονδίας (1893). Ἀπὸ τοῦ 1897 διηύθυνε τὸ διεθνὲς τηλεγραφικὸν γραφεῖον. Χ. Δ.

— **Φράϋ** (Frey), ***Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς φυσιολόγος καὶ ζῳολόγος (1822—1890). Ἐσπούδασεν ἐν Βόννῃ, Βερολίνῳ καὶ Γοτίγγῃ καὶ τῷ 1848 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστολογίας καὶ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομικῆς ἐν Ζυρίχῃ. Βραδύτερον κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ζῳολογίας ἐν τῷ πολυτεχνείῳ. Ἔγραψε: «Beiträge zur Kenntnis Wirbelloser Tiere» (1847), «Histologie und Histochemie des Menschen» (1859), «Das Mikroskop und die mikroskopische Technik» (1863), «Die Tineen und Pterophoren der Schweiz» (1856), «Die Lepidopteren der Schweiz» (1880) κ. ἄ. Χ. Δ.

Φράϋ Μπέντος (Fray Bentos) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Οὐρουγουάης, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ρίο Νέγκρο, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Οὐρουγουάη, 275 χλμ. βορειοδυτικῶς τοῦ Μοντεβίντεο. Εἶναι

Digitized by Google

σημαίνων ποτάμιος λιμὴν καὶ κέντρον ἐμπορίου κτηνῶν. Κάτ. 10.000. Τὸ ἐπίσημον ὄνομά της εἶναι *Ἰντεπαντένθια*. Χ. Δ.

Φραουΐτος. Βυζαντινὸς στρατηγός. Ἦτο Γότθος τὴν καταγωγήν, τυχὼν ὅμως ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀσπασθεὶς τὴν ὀρθοδοξίαν, εἶχε τελείως ἐξελληνισθῆ, ὥστε εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου ἡ καταδίωξις τῶν ὑπὸ τὸν Γαϊνὸν στασιασάντων (περὶ τὸ 400) Γότθων. Ὁ Φραουΐτος κατ' ἀρχὰς παρεκώλυσε διὰ τοῦ στόλου τοὺς στασιαστὰς νὰ διαβῶσιν ἐκ Θράκης εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, εἶτα δὲ διὰ τῶν πεζικῶν του δυνάμεων κατεδίωξεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ν. ΚΛΣ

Φράϋταγκ (Freytag), *Γεώργιος-Γουλιέλμος.* Γερμανὸς ἀνατολιστὴς (1788—1861). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βόννῃ (1819) καὶ μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν (1851). Ἔγραψεν: «Ἀραβολατινικὸν λεξικὸν» (1830—1837, τόμ. 4), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀραβικῆς γλώσσης» (1861) κ. ἄ. καὶ ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν «Χαμασᾶ» τοῦ Ἀμποὺ-Ταμὰν (1828—1851, τ. 2), τὸ «Fructus imperatorum» τοῦ Ἴμπν-Ἀραμπσὰχ (1832—1852, τ. 2), τὴν συναγωγὴν «Arabum proverbia» (1838—1843, τ. 3), «Ἀραβικὴν Χρηστομάθειαν» (1834) κ. ἄ. Π. Ν. Π.

—**Φράϋταγκ** (Freytag), *Γουσταῦος.* Γερμανὸς συγγραφεὺς (1816—1895). Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ κατόπιν ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς γερμανικῆς γλώσσης καὶ γραμματολογίας εἰς τὸ Μπρεσλάου. Ἐγκατασταθεὶς ἀπὸ τοῦ 1848 ἐν Λειψίᾳ, ἀφωσιώθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Συνέγραψε τὰ δράματα: «Νυμφαγωγία», «Σοφός», «Βαλεντίνη», «Ὁ κόμις Βάλντεμαρ» καὶ «Οἱ Φάβιοι», τὴν φήμην του ὅμως ὀφείλει εἰς τὴν ἠθογραφικὴν κωμῳδίαν «Δημοσιογράφοι». Ἀκολούθως ἐδημοσίευσε τὰ μυθιστορήματα: «Δοῦναι καὶ λαβεῖν», «Τὸ ἀπολεσθὲν χειρόγραφον», «Οἱ πρόγονοι» (6 τόμ.). Τέλος ἔγραψε πλεῖστα ἱστορικοκριτικὰ ἔργα, ὧν σημαντικώτερα: «Εἰκόνες ἀπὸ τὸ γερμανικὸν παρελθόν», «Ὁ διάδοχος καὶ τὸ γερμανικὸν αὐτοκρατορικὸν στέμμα», «Ἡ τεχνικὴ τοῦ δράματος», «Κάρολος Μάθυ», «Ἄρθρα», «Ἀναμνήσεις». Λ. Κ.

—**Φράϋταγκ-Λόριγκχόβεν** (Freytag-Loringhoven), *Ἄξελ.* Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1878. Διετέλεσε καθηγητὴς τῶν πανεπιστημίων Γιαροσλὰβ (1910), Ντόρπατ (1911) καὶ Μπρεσλάου 1918 καὶ ἔγραψε ρωσιστὶ καὶ γερμανιστί: «Ἱστορία τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως» (1919), «Ἡ νομοθεσία τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως» (1920), «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ μπολσεβικισμοῦ καὶ ἡ νομοθεσία του» (1921) κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Φρὰ Φίλιππο ντὲλ Κάρμινε (Fra Filippo del Carmine). Ἰταλὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Λίππι, Φρὰ-Φίλιππος*).

φράχτης (ὁ)· δημοτ., ἀντὶ *φράκτης* (βλ. λ.): «πάει τὸ φράχτη—φράχτη» παρὰ τὸν φράκτην.

φραχτὴ (ἡ), ἡ *μπουλμὲς [Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν *διαφραγμάτων* (βλ. λ.).

Φρὲ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 820.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς αὐτοδιοικήσεως τῆς Κρήτης (1878—1912), καθὼς καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἕνωσιν χρόνους, ἦτο ἕδρα ὁμωνύμου δήμου, εἰς ὃν ὑπήγοντο τὰ χωρία Πεμόνια, Καῖνα, Τζιτζιφές, Νίππος, Βαφές, Χιλιομοδοῦ, Ἀμπέλια, Κυριακοσέλια, Ραμνή, Καρές, Μελιδόνι, Παϊδοχώρι καὶ Νεοχώρι.

Κατὰ τὰς κρητικὰς ἐπαναστάσεις τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς ὀχυρᾶς αὐτοῦ θέσεως καὶ τοῦ μαχίμου τῶν κατοίκων του, ὑπῆρξε σπουδαῖον κέντρον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐχρησίμευσε κατ' ἐπανάληψιν ὡς ἕδρα τῶν ἐπαναστατικῶν συνελεύσεων. Ν. ΚΛΣ

φρεάντλης (ὁ)· ὁ ἀντλῶν ὕδωρ ἀπὸ τοῦ φρέατος, ὁ ὡς ἐπιτήδευμα τοῦτο ἀσκῶν || προσηγορία τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου *Κλεάνθους* (βλ. λ.).

φρέαρ, —ατος (τό)· ὄρυγμα γῆς, συνήθως κυλινδρικόν, πρὸς εὕρεσιν φλεβῶν ὕδατος, κοιν. *πηγάδι*: «φρέαρ βαθύ, — ἀβαθές» || καθόλου, πᾶν παρεμφερὲς ὄρυγμα πρὸς διαφόρους σκοπούς: «φρέαρ πετρελαίου» || «ἀρτεσιανὸν φρέαρ» (βλ. *ἀρτεσιανόν*).

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὰ φρέατα εὑρίσκουσι μεγάλην ἐφαρμογὴν εἰς πολυπληθεῖς περιπτώσεις· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρῆσις αὐτῶν γίνεται πρὸς ὑδροληψίαν ἐξ ὑπογείων ὑδάτων. Διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζονται συνήθη κοινὰ φρέατα, ἐπίσης σωληνωτὰ τοιαῦτα καὶ ἐνίοτε *ἀρτεσιανά*. Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἐφαρμογῆς τῶν φρεάτων εἰς τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα, γίνεται χρῆσις αὐτῶν κατ' αὐτὰ καὶ διὰ ποικίλους ἄλλους σκοπούς. Οὕτω χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε χάριν ἐμπλουτισμοῦ καὶ ἐνισχύσεως τῶν ὑδροφόρων στρωμάτων τοῦ ὑπεδάφους, δι' ἐπιφανειακῶν ὑδάτων (*φρέατα ἐνισχυτικὰ ἢ ἐμπλουτιστικὰ τοῦ ὑπεδάφους*), ἢ χάριν ἀπομακρύνσεως τῶν ἐπιβλαβῶν ἐπιφανειακῶν ὑδάτων ἐκτάσεώς τινος εἰς τὸ ὑπέδαφος, κατὰ τὴν ἀποστράγγισιν τῆς ἐκτάσεως ταύτης (*φρέατα ἀποστραγγιστικά*). Κατασκευάζονται ἐπίσης φρέατα παρὰ τοὺς ποταμούς, ὁσάκις πρόκειται νὰ γίνῃ ὑδροληψία ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτῶν χάριν ὑδρεύσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ φρέαρ συγκοινωνεῖ διὰ σωλῆνος μετὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐρχόμενον εἰς τὸ φρέαρ ἀνυψοῦται ἐκεῖθεν καὶ στέλλεται ὅπου χρειάζεται. Χάριν τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ὕδατος ὑδραγωγείου τινὸς κατασκευάζονται ἐνίοτε *φρέατα καθιζήσεως*, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ καταλλήλων διατάξεων ὁδηγεῖται τὸ ὕδωρ εἰς τὸν πυθμένα αὐτῶν, ἵνα κατόπιν τούτου διὰ τοῦ φρέατος ἀχθῇ βραδέως μέχρι τοῦ ποταμοῦ, ὁπόθεν ἀποχετεύεται ὅπου δεῖ. Κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην τοῦ ὕδατος αἱ αἰωρούμεναι ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὗλαι καθιζάνουσιν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ φρέατος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δέον νὰ καθαρίζεται. Ἀνάλογα πρὸς τὰ φρέατα ταῦτα καθιζήσεως εἶναι καὶ τὰ εἰς τινας περιπτώσεις κατασκευαζόμενα φρέατα πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὑδάτων τῶν ὑπονόμων. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις κατασκευάζονται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὑδραυλικῶν ἔργων μικρὰ φρέατα, ὅπως λ. χ. διὰ τὴν ὑδροληψίαν τοῦ ὕδατος πηγῶν εἰς ὁριζόντια ἐδάφη, χάριν τῆς μειώσεως τῆς πιέσεως εἰς κλειστόν τι ὑδραγωγεῖον κλπ. Ἐπίσης εἰς τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα θὰ πρέπῃ νὰ κατατάξωμεν ἴσως καὶ τὰ *φρέατα πετρελαίων* ἢ *πετρελαιοπηγάς*, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἐν γένει εἶδος ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἐξικνουμένων μέχρι τῶν πετρελαιοφόρων στρωμάτων τοῦ ὑπεδάφους.

Πλὴν τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, καὶ εἰς μεταλλευτικὰς ἐργασίας εὑρίσκουσι μεγάλην ἐφαρμογὴν τὰ φρέατα. Οὕτω κατασκευάζονται φρέατα χάριν μεταλλευτικῶν ἐρευνῶν (βλ. λ. *ἔρευνα*). Ἐπίσης χάριν τῆς συγκοινωνίας τῶν διαφόρων στοῶν τῶν μεταλλείων μεταξύ των καὶ μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπίσης πρὸς ἀερισμὸν πολλῶν μεταλλείων κατασκευάζονται φρέατα ἢ *ψυχαγώγια κατακόρυφα* ἢ ἐνίοτε *κεκλιμένα* (κοιν. *φιρέδες*). Περὶ τῶν φρεάτων τούτων βλ. λ. *μεταλλεῖον* καὶ *κατάψυξις*.

Ἐπίσης τὰ φρέατα εὑρίσκουσιν ἐφαρμογὴν καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις. Οὕτω κατὰ τὴν διάνοιξιν ἐπιμήκων σηράγγων σιδηροδρομικῶν ἢ ὑδραγωγῶν, χάριν ταχυτέρας ἀποπερατώσεως τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, κατασκευάζονται εἰς σημεῖα κείμενα μεταξὺ τῶν ἄκρων αὐτῶν καὶ ἐπὶ ἢ παρὰ τὸν ἄξονα τῶν φρέατα. Διὰ τῶν φρεάτων τούτων καθίσταται ἐφικτὴ ἡ ὄρυξις τῶν σηράγγων καὶ ἀπὸ ἐνδιάμεσα σημεῖα αὐτῶν, κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ πλήρης διάνοιξίς των νὰ γίνεται πολὺ ταχύτερον. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν δυσκόλων θεμελιώσεων ἐντὸς ὑδροφόρων ἀσταθῶν ἐδαφῶν χρησιμοποιοῦνται τὰ *καταδυόμενα φρέατα*. Κατὰ τὴν κατασκευὴν ὀρυγμάτων ἐντὸς ὑδροφόρων ἐδαφῶν, χάριν ποικίλων σκοπῶν (θεμελιώσεις, κατασκευὴν ὑπονόμων κλπ.), κατασκευάζονται ἐνίοτε εἰς τινα ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν μικρὰ φρέατα, ἀπὸ τῶν ὁποίων γίνεται ἄντλησις τοῦ ὕδατος καὶ ἀποστράγγισις τοῦ ὀρυσσομένου ἐδάφους. Εἰς τινας περιπτώσεις ἐκτελέσεως τοιούτων ὀρυγμάτων κατασκευάζονται εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν σωληνωτὰ φρέατα (*φρέατα καταψύξεως*), διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται καταλλήλως ἡ πῆξις τοῦ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ὕδατος καὶ ἡ στερεοποίησις τοῦ ἀσταθοῦς τούτου ἐδάφους. Α. Λ. Κ.

—*[Ὀρυχτ.]* Καλεῖται *φρέαρ* κατακόρυφος ὑπόγειος συγκοινωνία τετραγωνικῆς διατομῆς, γινομένη πρὸς ἐγκατάστασιν ἑστίας ὑπονόμου. Συνήθως τὰ φρέατα χρησιμεύουσιν ὡς κάθοδοι πρὸς τὰς στοάς. Ὁμοῦ μετὰ τῶν στοῶν ἀποτελοῦσι τὰ λαβυρινθώδη συστήματα τῶν ὑπονόμων καὶ ἀνθυπονόμων. Ἐνίοτε χρησιμεύουσι πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κατασκευῆς τῶν στοῶν, μεθ' ὃ πληροῦνται πάλιν διὰ τῶν ἐξαχθέντων χωμάτων. Πρὸς συγκράτησιν τῶν γαιῶν ἐπενδύονται διὰ τοιχωμάτων ξυλίνων συγκρατουμένων κατ' ἀποστάσεις διὰ πλαισίων. Ἡ κατασκευή των γίνεται δ' ἐκσκαφῆς τῶν χωμάτων καὶ διὰ συγχρόνου ἐπενδύσεως τῶν παρειῶν. Ἀναλόγως τῶν διαστάσεων αὐτῶν καλοῦνται *μεγάλα* φρέατα, *μέσα*, *μικρὰ* καὶ τοιαῦτα *συστήματος Μπούλ*. Αἱ ἀντίστοιχοι διαστάσεις τῶν πλευρῶν τῆς τετραγωνικῆς αὐτῶν διατομῆς εἶναι: 1,32 μ., 1,04 μ., 0,87 μ. καὶ 0,80 μ. Ζ. Ν.

—*[Χριστιαν. Ἀρχ.]* Ἐκαλεῖτο *φρέαρ* παρὰ Βυζαντινοῖς εἶδος λεκάνης, ἥτις εὑρίσκετο συνήθως ἐκτισμένη πρὸ τοῦ ναοῦ καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ περικυκλοῦντος αὐτὸν χώρου, χρησιμοποιουμένη διὰ τὸν ἁγιασμὸν (βλ. καὶ λ. *φιάλη*). Κατὰ τὰ πρῶτα χριστιανικὰ ἔτη ὑπῆρχον πραγματικὰ φρέατα πρὸ ἢ πλησίον τοῦ ναοῦ, ὧν τὸ ὕδωρ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὸν ἁγιασμόν, εἴτε διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἱερῶν σκευῶν. Ὁ Γρηγόριος τῆς Τουρώνης (Grégoire de Tours) ἀναφέρει πλεῖστα παρόμοια φρέατα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ναῶν τῆς Γαλατίας. Β. Λ. Κ.

—*[Ὠκεανογρ.]* Καλεῖται *φρέαρ*, ἢ κάλλιον *ὑφαλόταφρος* (fosse—deep), κοιλότης μεγάλου βάθους καὶ σχετικῶς εὐρεῖα, ἀνευρισκομένη εἰς τὸν βυθὸν τῶν θαλασσῶν. Τὰ ἔχοντα μεγαλύτερον βάθος, πλέον τῶν 9.000 μέτρων, κεῖνται μεταξὺ τῶν Μαριανῶν καὶ Καρολίνων νήσων (9.396 μ.), ὡς καὶ πλησίον τῶν Φιλιππίνων νήσων (9.788 μ.). Ἐσχάτως, τῇ βοηθείᾳ ἠχοβολισμάτων, ἐμετρήθη ἕτερον, κείμενον ἀνατολικῶς τῆς νήσου Mindanâo καὶ οὗτινος τὸ βάθος φθάνει τὰ 10.790 μέτρα. Εἰς τὴν Μεσόγειον ἔχομεν τὴν ὑφαλόταφρον τὴν κειμένην νοτιοδυτικῶς τῆς Καρπάθου καὶ ἑτέραν παρὰ τὴν Κέρκυραν, ἧς τὸ βάθος φθάνει τὰ 4.440 μέτρα. Ν. Ι. Σ.

—**φρέατα ὑδρεύσεως.** Τὰ φρέατα ἀποτελοῦσι τὰς λεγομένας κατακορύφους ἐγκαταστάσεις πρὸς ὑδροληψίαν ἐξ ὑπογείων ἢ ἄλλως ἐδαφικῶν καλουμένων ὑδάτων, καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ τελευταῖα ταῦτα δὲν ἐμφανίζονται ὑπὸ τὴν μορφὴν πηγῶν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Κυρίως τὰ φρέατα χρησιμοποιοῦνται πρὸς ὑδροληψίαν ἐξ ὑπογείων ὑδάτων, ὅταν ἡ ἐλευθέρα στάθμη τῶν ὑδάτων τούτων εὑρίσκεται εἰς μέγα βάθος, καὶ ἐπίσης ὅταν, ἀνεξαρτήτως τοῦ βάθους, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ ἐλευθέρα στάθμη αὐτῶν, ἡ ἀπαιτουμένη νὰ ληφθῇ ποσότης ὕδατος εἶναι μικρὰ σχετικῶς. Ὅταν τὸ βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ ἐλευθέρα στάθμη τῶν ὑπογείων ὑδάτων, εἶναι μικρὸν καὶ ἡ ἀπαιτουμένη νὰ ληφθῇ ποσότης ὕδατος εἶναι μεγάλη σχετικῶς πρὸς τὴν παροχὴν τῶν ὑπογείων ὑδάτων, χρησιμοποιοῦνται πρὸς ὑδροληψίαν ἐκ τῶν ὑδάτων τούτων αἱ καλούμεναι ὁριζόντιοι ἐγκαταστάσεις ὑδροληψίας. Αἱ ἐγκαταστάσεις αὗται ἀποτελοῦσιν ἓν συνεχὲς καὶ περίπου ὁριζόντιον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὑδροφόρου στρώματος τοῦ ἐδάφους. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο, συνιστάμενον ὑπὸ τὴν ἁπλουστάτην αὐτοῦ μορφὴν ἐκ παρατιθεμένων πηλοσωλήνων ἢ σωλήνων διατρήτων, ἀποτελούντων συνεχεῖς καὶ συνδεομένους μεταξύ των ἀγωγούς, ἀπομυζᾷ τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ καὶ τὸ ὁδηγεῖ εἰς ὡρισμένα σημεῖα, ὁπόθεν φέρεται πρὸς κατανάλωσιν. Ἐνίοτε, ὅταν πρόκειται νὰ συγκεντρωθῶσι μεγάλαι ποσότητες ὕδατος, χρησιμοποιοῦνται ὁριζόντιοι ἐγκαταστάσεις, καὶ διὰ μεγάλα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βάθη τῆς ἐλευθέρας στάθμης τῶν ὑπογείων ὑδάτων. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν αἱ ὁριζόντιοι ἐγκαταστάσεις συνίστανται ἀπὸ σήραγγας καὶ στοὰς ὑδρομαστευτικάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων συγκεντροῦται τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ καὶ ἀπάγεται ἐξ αὐτῶν πρὸς κατανάλωσιν εἴτε διὰ φυσικῆς ῥοῆς, εἴτε ἀνυψούμενον προηγουμένως δι' ἀντλιῶν. Αἱ κατακόρυφοι ἐγκαταστάσεις ὑδροληψίας τῶν ὑπογείων ὑδάτων, τὰ φρέατα δηλαδή, συνίστανται ἀπὸ κυλινδρικά, ἐνίοτε ὅμως καὶ πρισματικά, ὀρύγματα, ἔχοντα τὸν ἄξονα αὐτῶν κατακόρυφον συνήθως. Τὰ ὀρύγματα ταῦτα ἐξικνοῦνται εἰς βάθος μεγαλύτερον ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ ἐλευθέρα ἐπιφάνεια τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δημιουργῆται κατὰ τὸν πυθμένα αὐτῶν ἓν εἶδος ὑδαταποθήκης, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλεῖται τὸ ὑπόγειον ὕδωρ. Εἰς τινας περιπτώσεις δὲν ἀπαιτεῖται νὰ γίνεται ἄντλησις τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ βάθους τῶν φρεάτων, ἢ ἀπαιτεῖται νὰ γίνεται μερικὴ τοιαύτη, διότι τοῦτο, εὑρισκόμενον ὑπὸ πίεσιν, ἀνυψοῦται ἀφ' ἑαυτοῦ ἐρχόμενον ἢ ὄχι μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀκόμη ὑψηλότερον. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἔχομεν τὰ καλούμενα *ἀρτεσιανὰ* φρέατα (βλ. λ. καὶ λ. *ἀρτεσιανὸν ὕδωρ*).

Τὰ φρέατα δύνανται ἐν γένει νὰ διακριθῶσιν εἰς τὰ *κοινὰ* καὶ εἰς τὰ *σωληνωτά*, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν τὸ ὕδωρ αὐτῶν εὑρίσκεται ἢ ὄχι ὑπὸ πίεσιν, καθόσον ἡ διάκρισις αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον κατασκευῆς κυρίως αὐτῶν. Τὰ ἀρτεσιανὰ φρέατα ἐξικνοῦνται συνήθως εἰς μέγα βάθος καὶ διὰ τοῦτο κατὰ κανόνα σχεδὸν γίνονται σωληνωτά. Παρὰ τοῦτο, εἰς τινας περιπτώσεις συναντῶνται καὶ κοινὰ φρέατα, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ εἶναι ἀρτεσιανόν, εὑρίσκεται δηλαδὴ τοῦτο ὑπὸ πίεσιν.

Κοινὰ φρέατα. Συνίστανται ταῦτα ἀπὸ ἀβαθῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀρύγματα καὶ κατασκευάζονται μέχρι βάθους 25 μ. περίπου. Διὰ μεγαλύτερα βάθη δὲν συμφέρει ἡ κατασκευή των καὶ ἐφαρμόζονται ἀντ' αὐτῶν τὰ σωληνωτὰ φρέατα· οὐχ ἧττον ὅμως ἔχουσι κατασκευασθῆ κοινὰ φρέατα καὶ διὰ βάθη μεγαλύτερα τῶν 25 μ. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὸ ἐν Καΐρῳ φρέαρ τοῦ Ἰωσήφ, ὡς καλεῖται, ὅπερ ἔχει βάθος 90 μ. Ἡ κατασκευὴ τῶν κοινῶν φρεάτων, ἅτινα δύνανται νὰ κληθῶσι καὶ *ἀβαθῆ φρέατα*, εἶναι συνήθως ἁπλῆ. Τὰ φρέατα ταῦτα εἶναι τὰ ἀρχαιότερον χρησιμοποιούμενα καὶ διὰ τοῦτο δι' οἰκιακὰς χρήσεις καὶ ὅπου ἐν γένει αἱ ἀπαιτούμεναι παροχαὶ ὕδατος εἶναι μικραί. Ἡ διατομή των εἶναι κυλινδρικὴ συνήθως, καὶ ἡ διάμετρος αὐτῶν, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ὁ ὄγκος καὶ ἡ χωρητικότης ἐν γένει τοῦ φρέατος, ὅπως καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφανείας δι' ἧς εἰσρέει τὸ ὑπόγειον ὕδωρ ἐντὸς αὐτοῦ, εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀπαιτουμένης ποσότητος

Digitized by Google

ὕδατος καὶ τῆς παροχῆς τῶν ὑπογείων ὑδάτων. Ἡ διάμετρος ἐξαρτᾶται ἀκόμη ἀπὸ τὰς μηχανικὰς ἐνίοτε ἐγκαταστάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ τοποθετηθῶσιν ἴσως ἐντὸς τοῦ φρέατος, καὶ ἐκ τοῦ ἂν θὰ χρησιμοποιηθῇ ἢ ὄχι τὸ φρέαρ ὡς ὑδαταποθήκη. Ἡ διάμετρος τῶν συνήθως οἰκιακῶν φρεάτων ποικίλλει μεταξὺ 1 μ καὶ 1.50 μ., ἐνίοτε δὲ αὐτὴ αὐξάνει κατὰ τὰ βαθύτερα σημεῖα αὐτῶν. Διὰ μεγαλυτέρας ἀνάγκας (ἀρδεύσεις κήπων ἢ βιομηχανικὰς ἀνάγκας κλπ.) κατασκευάζονται μὲ διάμετρον μεγαλυτέραν, μέχρι 5,00 μ., ἐνίοτε δὲ καὶ ἔτι πλέον.

Ὁσάκις ἡ διάμετρος τῶν φρεάτων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν παροχὴν τῶν ὑπογείων ὑδάτων, θὰ κανονισθῇ αὐτὴ κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ ταχύτης εἰσροῆς τοῦ ὑπογείου ὕδατος ἐντὸς τῶν φρεάτων διὰ τῶν παρειῶν καὶ τοῦ πυθμένος αὐτῶν νὰ μὴ εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἂν ἡ ταχύτης εἰσροῆς εἶναι πολὺ μεγάλη, τὰ ὑλικὰ τοῦ ἐδάφους θὰ παρασύρωνται καὶ θὰ καταστρέφωνται αἱ παρειαὶ τῶν φρεάτων, τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν λαμβανόμενον ὕδωρ θὰ εἶναι πολλάκις θολόν. Ὁσάκις τὸ φρέαρ πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ὑδαταποθήκη, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὔξησιν ἀκόμη τῆς παροχῆς αὐτοῦ, συνιστᾶται νὰ γίνεται, ὁσάκις εἶναι δυνατόν, μία διεύρυνσις τοῦ φρέατος κατὰ τὰ βαθύτερα σημεῖα αὐτοῦ, ὁπότε ἔχομεν οἰκονομίαν εἰς τὴν κατασκευήν.

Ἐκτὸς τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιφανείας, διὰ τῆς ὁποίας εἰσρέει τὸ ὕδωρ ἐντὸς φρέατός τινος, καὶ ἡ σύστασις ἀκόμη τοῦ ὑδροφόρου στρώματος, ὅπως καὶ ὁ ἐντὸς τοῦ φρέατος καταβιβασμὸς τῆς στάθμης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν ἄντλησιν, ἐπηρεάζει τὴν παροχὴν αὐτοῦ. Ὅσον περισσότερον διαπερατὸν εἶναι ἔδαφός τι, τόσον εὐκολώτερον ἀφήνει νὰ ἔρχωνται πρὸς τὸ φρέαρ μεγαλύτεραι ποσότητες ὕδατος. Ὅσον βαθύτερον καταβιβάζεται διὰ τῆς ἀντλήσεως ἡ ἐλευθέρα ἐπιφάνεια ὕδατος, τόσον μεγαλυτέρα ποσότης ὕδατος εἰσρέει ἐντὸς αὐτοῦ, διότι ἡ κλίσις τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ὑπογείου ὕδατος καὶ τῆς πιεζομετρικῆς γραμμῆς ἢ γραμμῆς φορτίου αὐτοῦ συνεπῶς καθίσταται μεγαλυτέρα. Τὸ βάθος, μέχρι τοῦ ὁποίου δύναται νὰ καταβιβασθῇ ἡ στάθμη τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐντὸς τοῦ φρέατος ὕδατος, δὲν δύναται ν' αὐξάνεται ἀπεριορίστως· ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ διαπερατοῦ στρώματος· διότι ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ὁ καταβιβασμὸς τῆς στάθμης, τόσον αὐξάνει ἡ ταχύτης εἰσροῆς τοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ φρέατος. Διὰ χονδρόκοκκον ἔδαφος (ἐκ χαλίκων λ. χ.) ὁ καταβιβασμὸς τῆς στάθμης δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ 2,50 μ. καὶ διὰ πλέον λεπτόκοκκα ἐδάφη πρέπει νὰ μένῃ πάντοτε κάτω τοῦ ὁρίου τούτου.

Τὸ βάθος τῶν φρεάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται τὸ ὑδροφόρον στρῶμα, κανονίζεται δὲ ἑκάστοτε τοῦτο κατὰ τρόπον ὥστε τὸ ἄκρον τοῦ διὰ τὴν ἄντλησιν σωλῆνος ἀναρροφήσεως νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ ἀφ' ἑνὸς καταβιβασμὸν τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος περισσότερον τοῦ ἀνεκτοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ εὑρίσκεται τοῦτο τοὐλάχιστον 1,00 μ. ὑψηλότερον τοῦ πυθμένος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπαιτεῖται διὰ νὰ μὴ ἀναταράσσεται εὐκόλως τὸ ὑλικὸν τοῦ πυθμένος, ὁπότε θὰ γίνεται θόλωσις τοῦ ὕδατος. Πρὸς τελείαν ἀποφυγὴν τῆς ἀναταράξεως τοῦ πυθμένος, ὅταν οὗτος ἔχῃ λεπτόκοκκον σύστασιν, γίνεται ἐπίστρωσις τούτου διὰ στρώματος χαλίκων.

Ὅταν τὰ παρὰ φρέατός τινος διασχιζόμενα ἐδάφη εἶναι στερεά, τὰ τοιχώματα αὐτοῦ συγκρατοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν καὶ δὲν ὑπάρχει φόβος καταπτώσεώς των. Εἰς τὰς συνήθεις τῶν περιπτώσεων τὰ συναντώμενα ἐδάφη δὲν εἶναι πολὺ στερεὰ καὶ καταπίπτουσιν ἐντὸς τοῦ φρέατος, τοῦ ὁποίου οὐχὶ σπανίως καθίσταται ἐκ τούτου δυσχερὴς ἡ διάνοιξις. Διὰ τὴν κατασκευὴν στερεῶν φρεάτων γίνεται ἐπένδυσις τῶν παρειῶν αὐτῶν διὰ κτιστοῦ μανδύου ἐκ πλινθοδομῆς, λιθοδομῆς ἢ σκυροκονιάματος, μὲ κονιάματα ὑδραυλικὰ κ.ἄ. Ἡ ἐπένδυσις αὐτὴ τῶν παρειῶν δὲν γίνεται συνήθως διὰ τὰ φρέατα, ἅτινα προορίζονται δι' οἰκιακὰς μόνον χρήσεις, συνιστᾶται ὅμως ὅπως αὐτὴ γίνεται πάντοτε, καὶ ὅταν ἀκόμη τὰ διασχιζόμενα ἐδάφη εἶναι στερεά, τοὐλάχιστον εἰς βάθος 3 ἕως 5 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἀποτελεῖται συνήθως ἐκ προσχώσεων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, καθ' ἣν ἐπενδύεται διὰ κτιστοῦ μανδύου τὸ ἀνώτερον μόνον μέρος τοῦ φρέατος, δύναται νὰ γίνεται ἐπένδυσις τῶν κατωτέρων σημείων αὐτῶν διὰ ξηρολιθοδομῆς. Τὸ πάχος τῆς ἐπενδύσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βάθους, εἰς τὸ ὁποῖον κατασκευάζεται αὕτη, καὶ ἐκ τῆς διαμέτρου τοῦ φρέατος, κανονίζεται δὲ συνήθως τοῦτο διὰ τοῦ τύπου

$$\pi = 0{,}10\ \delta + 0{,}10$$

ἔνθα π τὸ πάχος τοῦ μανδύου καὶ δ ἡ ἐλευθέρα διάμετρος τοῦ φρέατος. Εἰς τὴν περίπτωσιν μανδύου ἐξ ὀπτοπλινθοδομῆς ἢ σκυροκονιάματος, τὸ ἐλάχιστον πάχος ποὺ δίδεται εἰς αὐτὸν εἶναι 30 ἑκ., εἰς μανδύας δὲ ἐκ λιθοδομῆς τὸ ἐλάχιστον πάχος ἀνέρχεται εἰς 45 ἕως 50 ἑκ. Ἐνίοτε κατασκευάζονται ἐπενδύσεις διὰ μανδυῶν ἐξ ὡπλισμένου σκυροδέματος, ὁπότε τὰ ἀνωτέρω πάχη δύνανται νὰ μειῶνται.

Αἱ διάφοροι ἐπενδύσεις κατασκευάζονται συνήθως ἐκ συμπαγοῦς μανδύου μέχρι τοῦ βάθους τῶν 5,00 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἀπὸ τοῦ βάθους τούτου καὶ κάτω οἱ μανδύαι δύνανται νὰ εἶναι συμπαγεῖς ἢ διάτρητοι. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ ὕδωρ θὰ εἰσρέῃ ἐντὸς τοῦ φρέατος διὰ τοῦ πυθμένος μόνον αὐτοῦ, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν θὰ εἰσρέῃ τοῦτο καὶ διὰ τῶν παρειῶν. Ἡ ἐπίτευξις διατρήτων μανδυῶν γίνεται δι' ἐντοιχίσεως σωλήνων ἢ διατρήτων πλίνθων ἄνευ κονιάματος ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς ἐπενδύσεως. Ἡ κατασκευὴ τῶν μανδυῶν γίνεται εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς τὰ διανοιγόμενα ἐδάφη δύνανται νὰ συγκρατηθῶσι προσωρινῶς, ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, κατὰ τοὺς συνήθεις τρόπους δομῆς. Ὅταν τὰ ἐδάφη δὲν εἶναι συνεκτικὰ καὶ ἀπαιτοῦσι συνεχῶς τὴν ὕπαρξιν μανδύου, ὀρύσσεται πρῶτον τὸ φρέαρ μέχρι τοῦ βάθους, ὅπου δύνανται νὰ συγκρατηθῶσι τὰ χώματα, καὶ κατόπιν κατασκευάζεται ἕνας δακτύλιος, ξύλινος ἢ σιδηροῦς συνήθως, τοῦ ὁποίου τὰ πρὸς τὰ κάτω χείλη εἶναι ἐκλεπτυσμένα, κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ γίνεται ἕνα εἶδος κόψεως πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ μανδύου. Ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τούτου ἢ τῆς στεφάνης κατασκευάζεται ὁ μανδύας μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ὑπὲρ αὐτήν. Μετὰ ταῦτα προχωρεῖ ἡ ὄρυξις τοῦ φρέατος καὶ βαθμηδὸν ὁ μανδύας κατέρχεται μόνος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἰδίου βάρους αὐτοῦ. Σὺν τῇ προόδῳ τῆς ὀρύξεως πρέπει νὰ συμπληροῦται ἐκ τῶν ἄνω κατὰ δακτυλίους ἡ κατασκευὴ τοῦ μανδύου. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης δέον νὰ λαμβάνωνται μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν ἀνομοιομόρφου καθιζήσεως τῆς τοιχοποιίας τοῦ μανδύου, ὅπως καὶ ἀποκλίσεως ἀκόμη αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κατακορύφου.

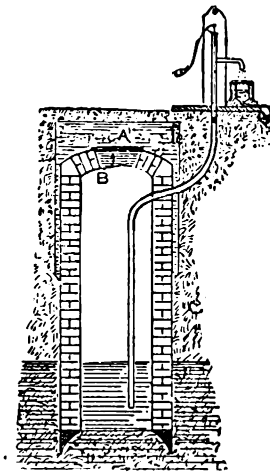

Φρέαρ ἐπενδεδυμένον διὰ πλήρους μανδύου, καὶ μὲ παράπλευρον ἐγκατάστασιν τῆς ἀντλίας
[A=ἐπίστρωμα ἀργιλλῶδες (ἀδιάβροχον) ὑπὲρ τὸ ἐπικάλυμμα. B=φρεάτιον ἐπισκέψεως τοῦ φρέατος.]

Ἡ ὄρυξις τῶν φρεάτων γίνεται διὰ τῶν συνήθων μέσων καὶ εἶναι ἁπλῆ διὰ μικρὰ βάθη καὶ συμπαγῆ ἐδάφη. Διὰ μεγαλύτερα βάθη καθίσταται δυσχερεστέρα ἡ ὄρυξις, τόσον δὲ περισσότερον, ὅσον τὰ συναντώμενα ἐδάφη εἶναι ἀσταθῆ καὶ ὑδροφόρα. Τὰ ἐξορυσσόμενα ὑλικὰ ἀναβιβάζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους τῇ βοηθείᾳ προσωρινῶν βαρούλκων καὶ ἐκεῖθεν μεταφέρονται πρὸς ἀπόρριψιν. Πρὸς ταχυτέραν ἀνύψωσιν τῶν προϊόντων ἐκσκαφῆς χρησιμοποιοῦνται ἀμφότερα τὰ ἄκρα τοῦ σχοινίου τοῦ βαρούλκου καὶ προσδένονται εἰς αὐτὰ ἀνὰ εἷς καδίσκος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς κατέρχεται ὅταν ἀνέρχεται ὁ ἄλλος. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ ὀρυσσόμενον ἔδαφος εἶναι συμπαγὲς καὶ σκληρόν, χρησιμοποιοῦνται ἐκρηκτικαὶ ὑπόνομοι. Διὰ μικρᾶς διαμέτρου φρέατα ἡ ἐκβάθυνσις προχωρεῖ τότε διὰ τῆς ὀρύξεως, τῇ βοηθείᾳ μικρῶν ὑπονόμων, μικρᾶς χοάνης κατὰ τὸ κέντρον τοῦ πυθμένος, καὶ διὰ τῆς διευρύνσεως κατόπιν τῆς χοάνης διὰ μεγαλυτέρων ὑπονόμων. Εἰς φρέατα μεγαλυτέρας διαμέτρου ἡ ἐργασία γίνεται ἀνάστροφως καὶ κατ' αὐτὴν διὰ περιφερικῶν μικρῶν ὑπονομεύσεων ὀρύσσεται δακτυλιοειδὲς ὄρυγμα εἰς τὸν πυθμένα καὶ κατόπιν ὁ ἀπομένων πυρὴν ἀνατινάσσεται διὰ μεγαλυτέρων ὑπονόμων. Ἡ ὄρυξις βράχου κατὰ τὴν διάνοιξιν κοινῶν φρεάτων δὲν εἶναι πολὺ συνήθης. Ὅταν ἡ ὄρυξις τοῦ φρέατος προχωρήσῃ ἀρκετὰ καὶ συναντηθῶσιν ὕδατα, προηγεῖται ἡ κατασκευὴ ἑνὸς βαθυτέρου λάκκου εἰς τὸν πυθμένα, ὅπου συγκεντροῦνται τὰ ὕδατα, διὰ ν' ἀντληθῶσιν ἐκεῖθεν, καὶ κατόπιν προχωρεῖ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ λοιποῦ πυθμένος. Ὅταν αἱ παροχαὶ τῶν ὑδάτων εἶναι μεγάλαι καὶ ἀπαιτῆται νὰ ἐκβαθυνθῇ ἔτι πλέον τὸ φρέαρ, ἡ ἐργασία καθίσταται δύσκολος καὶ ἐφαρμόζονται κατ' αὐτὴν διάφοροι μέθοδοι πρὸς ἀποπεράτωσίν της.

Μετὰ τὴν ὄρυξιν τοῦ φρέατος μέχρι τῆς ἐπιθυμητῆς στάθμης, θὰ γίνῃ ἐπένδυσις ἐξωτερικῶς τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ μανδύου, μέχρι βάθους 2,50 μ. περίπου, διὰ στρώματος ἀργίλλου πάχους 40 ἑκ. περίπου, ἐφ' ὅσον φυσικὰ τὸ γύρω αὐτοῦ ἔδαφος δὲν εἶναι ἀργιλλῶδες. Ὁ μανδύας θὰ ἀνυψωθῇ καὶ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ δέον νὰ ἐπικαλυφθῇ δι' ἀδιαπεράτου καὶ στεγανῆς πλακός, καλὸν δὲ εἶναι νὰ ἐπικαλύπτεται ἡ πλὰξ αὕτη καὶ διὰ στρώματος ἀργίλλου. Πάντα τὰ μέτρα ταῦτα λαμβάνονται πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διεισδύσεως ἐπιφανειακῶν ὑδάτων ἐντὸς τοῦ φρέατος, διότι τὰ ὕδατα ταῖτα πιθανῶς νὰ εἶναι μεμολυσμένα. Ἐπίσης, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μολύνσεως, ἡ ἄντλησις τοῦ ὕδατος ἐκ τῶν τοιούτων φρεάτων πρέπει νὰ μὴ γίνεται διὰ δοχείων, ἀλλὰ δι' ἀντλιῶν. Τὸ ἄκρον τοῦ ἀναρροφητικοῦ σωλῆνος τῶν ἀντλιῶν τούτων καλὸν εἶναι νὰ ὁπλίζεται διὰ κυπέλλου διατρήτου (κοιν. ποτηρίου ἢ σουρωτηρίου).

Μετὰ τὴν διάνοιξιν φρέατός τινος, καλὸν εἶναι ὅπως γίνεται ζωηρὰ ἄντλησις ἐξ αὐτοῦ, ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον. Διὰ τῆς ἀντλήσεως ταύτης ἐπέρχεται μία ἔκπλυσις τῶν παρακειμένων ὑδροφόρων στρωμάτων, ἅτινα ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὰ λεπτὰ κοκκία τῆς ἀργιλλώδους ἰλύος κλπ., παρέχοντα κατόπιν ἀφθονώτερον καὶ διαυγέστερον ὕδωρ.

Εἰς τὰ μεγάλης διαμέτρου φρέατα κατασκευάζονται κατὰ τὸ βαθύτερον τμῆμα αὐτῶν δύο ὁμόκεντροι μανδύαι, διάτρητοι ἀμφότεροι καὶ ἀπέχοντες ἀλλήλων κατὰ μίαν ὡρισμένην ἀπόστασιν. Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο μανδυῶν κενὸν διάστημα τοποθετοῦνται κυλινδρικοὶ δακτύλιοι ἐκ μεταλλικῶν ἐλασμάτων καὶ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ δημιουργούμενα κενὰ πληροῦνται διὰ χαλίκων καὶ ἄμμου, κατὰ τρόπον ὥστε τὰ πλέον λεπτόκκοκα ὑλικὰ νὰ εὑρίσκωνται πρὸς τὸ μέρος τοῦ πρὸς τὸ ἔδαφος μανδύου. Μετὰ τὴν πλήρωσιν ὁλοκλήρου τοῦ μεταξὺ τῶν δύο μανδυῶν κενοῦ διαστήματος ἀνασύρονται καὶ ἀφαιροῦνται οἱ ἐξ ἐλάσματος βοηθητικῶς χρησιμοποιηθέντες δακτύλιοι. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον κατασκευασθεῖσα ἐπένδυσις ἀποτελεῖ ἕνα διυλιστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου διηθεῖται τὸ ὕδωρ πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρέαρ, ὅπερ καλεῖται τότε *διηθητικὸν φρέαρ*. Ἵνα ἡ διήθησις εἶναι πλήρης, πρέπει ὁ πυθμὴν τοῦ φρέατος εἴτε νὰ ἐπικαλυφθῇ δι' ἀδιαπεράτου στρώματος εἴτε καλύτερον νὰ ἐπικαλυφθῇ διὰ στρωμάτων ἐκ λεπτῆς ἄμμου, εἶτα χονδρῆς ἄμμου, λεπτοχαλίκων καὶ τέλος χαλίκων. Εἰς τὴν πρώτην τῶν περιπτώσεων τούτων δὲν θὰ εἰσέρχεται ὕδωρ ἐκ τοῦ πυθμένος, ἐνῷ εἰς τὴν δευτέραν θὰ εἰσέρχεται διηθούμενον.

Σωληνωτὰ φρέατα. Ταῦτα συνίστανται ἐκ μικρᾶς διαμέτρου σωληνωτῶν, κατακορύφων συνήθως, διατρημάτων, ἐπενδυομένων διὰ μεταλλικῶν σωλήνων καὶ ἐξικνουμένων εἰς βάθη ποικίλα, καὶ συνήθως μεγάλα. Δύνανται τὰ φρέατα ταῦτα νὰ διακριθῶσιν εἰς ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ὁ σωλὴν ἐπενδύσεως τοποθετεῖται συγχρόνως μὲ τὴν διάτρησιν αὐτῶν, καὶ εἰς ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα συντελεῖται κατὰ πρῶτον ἡ διάτρησις καὶ κατόπιν τοποθετεῖται ὁ σωλήν. Τὰ πρῶτα τῶν φρεάτων τούτων εἶναι γνωστὰ ὡς *ἀβησσυνιακὰ φρέατα*, διότι τὸ πρῶτον ἐφηρμόσθησαν ἐν Ἀβησσυνίᾳ. Τὰ δεύτερα καλοῦνται ἐνίοτε καὶ *γεώτρητα φρέατα*, συνήθως ὅμως χρησιμοποιεῖται δι' αὐτὰ ὁ ἁπλοῦς ὅρος ***σωληνωτὰ φρέατα***.

Τὰ *ἀβησσυνιακὰ φρέατα* χρησιμοποιοῦνται εὐρέως διὰ μικρὰς ἐγκαταστάσεις καὶ ἐφαρμόζονται διὰ μικρὰ σχετικῶς βάθη (20 ἕως 25 μ. περίπου) καὶ μαλακὰ ἐδάφη. Ἡ διάμετρος αὐτῶν κυμαίνεται μεταξὺ 3 καὶ 8 ἑκ. συνήθως καὶ ἡ ὄρυξις αὐτῶν γίνεται δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ σωλῆνος, ὅστις θὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν τοῦ διατρήματος. Τὸ κάτω μέρος τοῦ σωλῆνος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἰδιαίτερον τεμάχιον αἰχμηρὸν καὶ διάτρητον, μὲ ὀπὰς 3 ἕως 6 χλστ. περίπου, σιδηροῦν ἀλλ' ἐπιψευδαργυρωμένον ἢ ἐπινικελώμενον καὶ ἐνίοτε χαλκοῦν ἢ ὀρειχάλκινον. Ἡ ὄρυξις τοῦ φρέατος καὶ ἡ τοποθέτησις τοῦ σωλῆνος γίνεναι μέχρι βάθους 6 μ. διὰ κοχλιώσεως τοῦ σωλῆνος. Διὰ βάθος μέχρι 10 μ. ἡ πῆξις τοῦ σωλῆνος γίνεται διὰ κρούσεως τῇ βοηθείᾳ μικροῦ πασσαλοπήκτου καὶ διὰ μεγαλύτερα βάθη διευκολύνεται, ἂν γίνεται σύγχρονος χρησιμοποίησις πεπιεσμένου ὕδατος. Ὁ κατὰ τὰ ἄνω τοποθετούμενος σωλὴν τῆς ἐπενδύσεως χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε καὶ ὡς ἀναρροφητικὸς σωλὴν τῆς ἀντλίας, ὅταν τὸ βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ στάθμη τοῦ ὑπογείου ὕδατος, εἶναι μικρόν.

Τὰ *γεώτρητα φρέατα* εἶναι συνήθως μεγάλου βάθους καὶ κατασκευάζονται διὰ γεωτρήσεως τοῦ ἐδάφους τῇ βοηθείᾳ γεωτρυπάνων καὶ κατόπιν γίνεται ἐπένδυσις τοῦ διατρήματος διὰ σωληνώσεω. Διὰ μεγάλα βάθη, ἐπειδὴ καθίσταται ἐξαιρετικὰ δυσχερής, ἂν ὄχι ἀδύνατος, ἡ ἔμπηξις τῶν σωλήνων ἀπὸ ὡρισμένου βάθους καὶ κάτω, συνεχίζεται διὰ σωλήνων μικροτέρας διαμέτρου, δυναμένων νὰ εἰσέρχωνται ἐντὸς τοῦ προεμπηχθέντος σωλῆνος. Γίνεται οὕτω σοβαρὰ ἐλάττωσις τῶν τριβῶν καὶ ἡ τοιαύτη σωλήνωσις, καλουμένη τηλεσκοπική, δύναται νὰ φθάσῃ εἰς μεγάλα βάθη. Τὰ φρέατα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται, ὅταν ὑπάρχῃ ἀνάγκη μεγάλων παροχῶν. Σωληνωτὰ φρέατα διαμέτρου μεχρις 8 ἑκ. δύνανται νὰ ἔχωσι παροχὴν 9 μ.³ ἀνὰ ὥραν, μεγαλυτέρων δὲ διαμέτρων δύνανται νὰ ἔχωσι παροχὴν 40 μ.³ ἀνὰ ὥραν καὶ

Digitized by Google

ἔτι πλέον. Ἐννοεῖται ὅτι πρὸς ἐπίτευξιν τῶν τοιούτων παροχῶν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται ἰσχυραὶ μηχανοκίνητοι ἀντλίαι, καὶ δὴ αἱ καλούμεναι ἀντλίαι βαθέων φρεάτων.

Τὰ γεώτρητα φρέατα κατὰ τὸ βαθύτερον σημεῖον αὐτῶν, ὅπου γίνεται καὶ ἡ ἀναρρόφησις, ἐπενδύονται οὐχὶ διὰ συνήθων σωλήνων, ἀλλὰ δι' εἰδικῶν τοιούτων μήκους ἑνὸς ἕως δύο μέτρων συνήθως, κλειστῶν ἐκ τῶν κάτωθεν καὶ διατρήτων. Οἱ διάτρητοι οὗτοι σωλῆνες περιβάλλονται, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διεισδύσεως ἄμμου ἐντὸς τοῦ φρέατος, διὰ συρματοπλέγματος. Ἐνίοτε κατασκευάζεται πέριξ τοῦ ὡς ἄνω πολυτρήτου σωλῆνος εἶδος διυλιστηρίου, τὸ ὁποῖον πολλάκις λαμβάνει καὶ μεγάλας σχετικῶς διαστάσεις. Τὰ οὕτω κατασκευαζόμενα *σωληνωτὰ διηθητικὰ φρέατα* παρέχουσιν ἐξαιρετικὰ διαυγὲς καὶ καθαρὸν ὕδωρ.

Ὅπως εἰς τὰ κοινὰ φρέατα, οὕτω καὶ εἰς τὰ σωληνωτὰ ἡ ταχύτης εἰσροῆς τοῦ ὕδατος δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μεγάλη, διότι παρασύρονται κοκκία ἐκ τοῦ ἐδάφους, δημιουργοῦνται σπήλαια εἰς αὐτὸ καὶ δυνατὸν νὰ ἐπέλθη καταστροφὴ σχεδὸν τοῦ φρέατος ἐκ τῆς μεγάλης συγκεντρώσεως ἰλύος, κυρίως εἰς τὸ πολύτρητον τμῆμα τῆς σωληνώσεως καὶ εἰς τὸ διυλιστήριον.

Ὅταν ὑπάρχῃ ἀνάγκη μεγάλων ποσοτήτων ὕδατος καὶ ἡ παροχὴ ἑνὸς φρέατος δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσῃ τὰς ἀπαιτουμένας ταύτας ποσότητας, ὀρύσσονται περισσότερα τοῦ ἑνὸς φρέατα. Ταῦτα διατάσσονται εἴτε κατὰ γραμμὰς εἴτε κυκλικῶς καὶ συνήθως συνδέονται μεταξύ των διὰ σωληνώσεως ἀπολῃγούσης εἰς κοινὸν κτιστὸν φρέαρ. Αἱ ἀποστάσεις τῶν φρεάτων μεταξύ των κανονίζονται κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ μεγίστη ταπείνωσις τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος εἰς ἕκαστον τούτων νὰ μὴ ἐπηρεάζῃ τὴν παροχὴν τῶν πλησιέστερον πρὸς αὐτὸ κειμένων φρεάτων. Αἱ τοιαῦται ἐγκαταστάσεις ὑδροληψίας εἶναι πολυπλοκώτεραι τῶν λοιπῶν καὶ μόνον ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν πεπειραμένων μηχανικῶν δέον νὰ ἐκτελοῦνται.

Καθορισμὸς τῶν διαστάσεων καὶ τῆς θέσεως τῶν φρεάτων. Πρὸ τῆς κατασκευῆς φρεάτός τινος πρέπει νὰ καθορισθῇ ἡ διάμετρος καὶ τὸ βάθος αὐτοῦ καὶ νὰ εὑρεθῇ ἡ καταλληλοτέρα θέσις διὰ τὴν τοποθέτησίν του.

Αἱ διαστάσεις τῶν φρεάτων δύνανται νὰ προσδιορισθῶσι βάσει τῶν προαναφερθέντων. Κατὰ ταῦτα ἡ διάμετρος τοῦ κατασκευασθησομένου φρέατος δύναται νὰ προσδιορισθῇ, ἐὰν εἶναι γνωστὴ ἡ σύστασις τοῦ ὑδροφόρου στρώματος καὶ ἡ ἀπαιτουμένη παροχή, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ δώσῃ τοῦτο. Ἡ παροχὴ τοῦ ὕδατος, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ φρέαρ, εἶναι γνωστή, καθόσον προσδιορίζεται ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν διὰ τὰς ὁποίας προορίζεται τοῦτο. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ὑδροφόρου στρώματος, αὕτη θὰ καθορισθῇ κατόπιν διατρήσεως ἢ συνήθως διὰ παρατηρήσεων εἰς πολὺ γειτονικὰ φρέατα. Μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν στοιχείων τούτων θὰ γίνῃ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς διατομῆς τοῦ φρέατος βάσει τοῦ τύπου $F = \frac{Q}{\upsilon}$, ἔνθα F ἡ ἐπιφάνεια εἰσροῆς τοῦ ὕδατος εἰς τὸ φρέαρ, Q ἡ ἀπαιτουμένη παροχὴ καὶ υ ἡ ἀνεκτὴ ταχύτης ὕδατος διὰ τὸ ὑπ' ὄψιν ἑκάστοτε ὑδροφόρον στρῶμα. Αἱ συνήθεις ἀνεκταὶ ταχύτητες εἰσροῆς τοῦ ὕδατος εἶναι ἑνὸς ἑκατοστομέτρου ἀνὰ 1' δι' ἔδαφος ἐκ λεπτῆς ἄμμου ἢ ἀργίλλου καὶ 10 ἑκτστμ. ἀνὰ 1' δι' ἔδαφος ἐκ χονδροκόκκου ἄμμου. Εἰς τὰς συνήθεις περιστάσεις δὲν δύναται νὰ γίνῃ ὑπολογισμὸς τῆς ἀπαιτουμένης διαμέτρου ἐπακριβῶς καὶ διὰ τοῦτο ἀνοίγεται τὸ φρέαρ μὲ μίαν κατὰ τελείως πρόχειρον ἐκτίμησιν προσδιοριζομένην διάμετρον καὶ κατόπιν, ἂν δὲν ἐπαρκῇ ἡ παροχὴ τοῦ οὕτως κατασκευασθέντος φρέατος, γίνεται διεύρυνσις τούτου κατὰ τὰ βαθύτερα σημεῖα αὐτοῦ, ὁπόθεν εἰσρέουσι τὰ ὕδατα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκβάθυνσις αὐτοῦ. Δέον νὰ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ κατὰ τὴν ἐκβάθυνσιν φρεάτός τινος, εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τοῦτο ἔχει προχωρήσει βαθύτερον τοῦ ὑδροφόρου στρώματος καὶ ἔχει φθάσει εἰς ἄλλο στρῶμα ἀδιαπέρατον. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ αὔξησις τῆς παροχῆς δέον νὰ ἐπιδιώκεται δι' αὐξήσεως τῆς διαμέτρου τοῦ φρέατος καὶ οὐχὶ δι' αὐξήσεως τοῦ βάθους αὐτοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν διατρυπηθῇ ὁλόκληρον τὸ κατὰ τὰ ἄνω ἀδιαπέρατον στρῶμα, ὑπάρχει πιθανότης συναντήσεως ἑτέρου στρώματος διαπερατοῦ· καὶ ἂν μὲν τοῦτο εἶναι ὑδροφόρον, δυνατὸν νὰ παράσχῃ ὕδωρ ἀφθονώτερον καὶ καλυτέρας ποιότητος ἢ τὸ πρῶτον συναντηθέν, ἂν ὅμως δὲν εἶναι ὑδροφόρον, ὑπάρχει δυνατότης διαφυγῆς ἐκεῖθεν τοῦ ὕδατος, ὅπερ εἰσρέει εἰς τὸ φρέαρ ἐκ τοῦ πρώτου διαπερατοῦ καὶ ὑδροφόρου στρώματος. Ἐνίοτε, ὅταν τὸ βάθος τοῦ πρώτου ὑδροφόρου στρώματος εἶναι πολὺ μικρόν, ὁπότε ὑπάρχει πιθανότης μολύνσεως τῶν ὑδάτων αὐτοῦ, ἐνδείκνυται ἡ ἐκβάθυνσις τοῦ φρέατος καὶ κάτω τοῦ ἀδιαπεράτου στρώματος, πρὸς ἀναζήτησιν ὕδατος μὴ μολυνομένου.

Ὁ καθορισμὸς τῆς παροχῆς ὑπαρχόντων φρεάτων δύναται νὰ γίνῃ διὰ καταμετρήσεως ἀμέσου ἢ ἐμμέσου. Ἡ ἄμεσος καταμέτρησις τῆς παροχῆς συνίσταται εἰς τὴν ἄντλησιν ὕδατος ἐκ τοῦ φρέατος μέχρι μιᾶς μονίμου ροῆς τῶν ὑπογείων ὑδάτων, ἤτοι μέχρις ὅτου, ὅσον ὕδωρ ἀντλεῖται ἐκ τοῦ φρέατος, τόσον καὶ νὰ εἰσρέῃ εἰς αὐτό, ὁπότε ἡ ἐν τῷ φρέατι ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος θὰ γίνῃ σταθερά. Τὸ ποσὸν τοῦ ἀνὰ μονάδα χρόνου ἀντλουμένου ὕδατος ἀποτελεῖ καὶ τὴν παροχὴν τοῦ φρέατος. Ἐπειδὴ ὁ τρόπος οὗτος καταμετρήσεως εἶναι δύσκολος, γίνεται ἡ καταμέτρησις τῆς παροχῆς διὰ τελείας ἐξαντλήσεως τοῦ φρέατος καὶ μετρήσεως τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν τελείαν πλήρωσιν αὐτοῦ. Ἡ χωρητικότης τοῦ φρέατος διαιρουμένη διὰ τοῦ ἀπαιτηθέντος πρὸς πλήρωσιν αὐτοῦ χρόνου θὰ δώσῃ μίαν κατὰ προσέγγισιν παροχήν. Πλὴν τῶν μεθόδων τούτων τῆς ἀμέσου καταμετρήσεως τῶν παροχῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι τοιαῦται δυσκολώτεραι. Ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τῶν παροχῶν γίνεται διὰ τῶν ἐμμέσων μεθόδων, αἵτινες μόνον παρὰ τῶν εἰδικῶν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ φρέαρ θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ὑδαταποθήκη ἢ θὰ γίνωσιν ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκαταστάσεις, θὰ ληφθῶσι καὶ αἱ ἀνάγκαι αὗται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς διαμέτρου τοῦ κατασκευασθησομένου φρέατος.

Ἐνίοτε, πρὸς αὔξησιν τῆς παροχῆς ὑπάρχοντος φρέατος, ὅταν δὲν δύναται αὕτη ν' αὐξηθῇ δι' ἐκβαθύνσεως ἢ δι' εὐρύνσεως τούτου, κατασκευάζονται ὑπόγειοι ὑδρομαστευτικαὶ στοαὶ ἐντὸς τοῦ ὑδροφόρου στρώματος, τοῦ ὁποίου ἀπομυζῶσι τὸ ὕδωρ καὶ τὸ καθοδηγοῦσιν εἰς τὸ φρέαρ, ὁπόθεν ἀντλεῖται.

Εἰς τὴν περίπτωσιν κατασκευῆς σωληνωτῶν φρεάτων καὶ ἀνεπαρκείας αὐτῶν λόγῳ τῆς μικρᾶς, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην, παροχῆς των, ὀρύσσονται συνήθως καὶ ἄλλα φρέατα. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ κοινά, ὅταν δὲν δύναται ν' αὐξηθῇ ἡ παροχὴ αὐτῶν.

Τὸ βάθος τῶν φρεάτων δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς ἐκ τῶν προτέρων, παρὰ μόνον κατόπιν διατρήσεως. Παρατηρήσεις ἐπὶ γειτονικῶν φρεάτων δύνανται νὰ εἶναι χρήσιμοι διὰ μίαν προεκτίμησιν τοῦ βάθους, τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται τὸ ὑδροφόρον στρῶμα. Τὸ ὑπὸ τὴν στάθμην τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑπογείου ὕδατος βάθος τοῦ φρέατος κανονίζεται κατὰ τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀναφερόμενα.

Ὡς πρὸς τὴν θέσιν ὀρύξεως φρεάτός τινος, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ μικρᾶς ἐγκαταστάσεως, δὲν λαμβάνονται συνήθως ἰδιαίτεραι φροντίδες. Τὸ μόνον εἰς τὸ ὁποῖον ἐφιστᾶται κυρίως ἡ προσοχὴ εἶναι ἡ ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ὄρυγμα τοῦ φρέατος ἐπὶ παρακειμένων κατασκευῶν, καὶ ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις τῶν λοιπῶν πέριξ ἐγκαταστάσεων ἐπὶ τῆς ποιότητος κυρίως τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον δυνατὸν νὰ μολυνθῇ. Οἱ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντες οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ ὁρίζουσιν ὅτι τὰ φρέατα δέον ν' ἀπέχωσι τοὐλάχιστον δέκα μέτρα ἀπὸ τῶν διαφόρων βόθρων καὶ χωρῶν συγκεντρώσεως ἀκαθαρσιῶν ἐν γένει. Ἐὰν πρόκειται περὶ σοβαρῶν ἐγκαταστάσεων, καὶ ἰδίᾳ περὶ ὀρύξεως πολλῶν φρεάτων, τότε θὰ πρέπῃ ν' ἀναζητηθῇ παρ' εἰδικῶν ἡ καταλληλοτέρα θέσις τῶν φρεάτων. Κατὰ τὴν ἀναζήτησιν ταύτην θὰ προσδιορισθῶσιν αἱ θέσεις, αἵτινες παρέχουν πιθανότητας μεγαλυτέρων παροχῶν, θὰ γίνωσιν ἴσως διατρήσεις δοκιμαστικαί, δυνάμεναι νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ ὡς σωληνωτὰ φρέατα κατόπιν, καὶ θὰ ἐξετασθῇ μήπως ὑπάρχει δυνατότης μολύνσεως τοῦ ὕδατος τῶν ὀρυχθησομένων φρεάτων, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῶσι ταῦτα ἀπὸ τῆς μολύνσεως ταύτης. Κατὰ τὰς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀναζητήσεις τῆς καταλληλοτέρας θέσεως τῶν φρεάτων, θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰ ὀροπέδια θὰ εὑρίσκωμεν μικρὰς παροχὰς ὕδατος, ἀλλ' εἰς μικρὸν βάθος. Εἰς τὰς κλιτῦς θὰ εὑρίσκωμεν ὕδωρ περισσότερον, ἀλλὰ βαθύτερον, ἐφ' ὅσον κατερχόμεθα πρὸς τὴν πεδιάδα καὶ πλησιάζομεν τὸ ρεῦμα. Εἰς ἐγκαρσίας μισγαγκείας ἐπὶ τῶν ὀρέων εὑρίσκεται συνήθως ὕδωρ εἰς μεγάλας σχετικῶς ποσότητας. Εἰς τὰ πεδινὰ τμήματα θὰ ἔχωμεν ὑπόγεια ὕδατα, καὶ φρέατα συνεπῶς, τὰ ὁποῖα εἴτε θὰ τροφοδοτοῦσι τὸν ποταμόν, εἴτε θὰ τροφοδοτοῦνται παρ' αὐτοῦ, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων τοῦ φρέατος ὡς πρὸς τὴν τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν, ἂν ἡ ἀπόστασις τοῦ φρέατος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη καὶ δὲν προλαμβάνῃ νὰ γίνῃ διήθησις αὐτοῦ, θὰ πρέπῃ νὰ γίνεται καθαρισμὸς τοῦ λαμβανομένου ὑπογείου ὕδατος.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μολύνσεως τῶν φρεάτων δέον νὰ γίνεται προσδιορισμὸς τῆς κατευθύνσεως ροῆς τῶν ὑπογείων ὑδάτων καὶ νὰ κατασκευάζωνται ταῦτα πρὸς τὰ ἀνάντη τῶν συνοικισμῶν καὶ ἄλλων ἐγκαταστάσεων, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ μολύνωσι τὰ φρέατα.

Τὸ ὕδωρ τῶν φρεάτων. Ὁσάκις τὸ φρεάτιον ὕδωρ πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς πόσιν, εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως ἔχῃ τὰς ἰδιότητας τοῦ ποσίμου ὕδατος. Διὰ νὰ εἶναι ὕδωρ τι πόσιμον, δέον νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον ξένων σωμάτων ἄχρουν, κρυσταλλικῶς διαυγὲς καὶ γενικῶς καθαρόν. Ἐπίσης τὸ πόσιμον ὕδωρ πρέπει νὰ εἶναι εὔγευστον καὶ ἄοσμον καὶ κυρίως βιολογικῶς καθαρόν. Πλὴν τούτων τὸ πόσιμον ὕδωρ καλὸν εἶναι νὰ ἔχῃ σταθερὰν θερμοκρασίαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, καὶ ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπόψεως τὸ φρεάτιον ὕδωρ πλεονεκτεῖ ἐν γένει ἔναντι τῶν λοιπῶν ὑδάτων. Ἂν τὸ ὕδωρ τῶν φρεάτων πληροῖ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, τότε δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς πόσιν. Ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐπιστηθῇ ἰδιαιτέρως ἡ προσοχή, ἰδίως διὰ τὰ κοινὰ φρέατα, εἶναι ὅτι τὸ φρεάτιον ὕδωρ, ὅπως καὶ πᾶν ἄλλο, δυνατὸν νὰ εἶναι γευστικώτατον, ἐξαιρετικὰ διαυγὲς καὶ νὰ φαίνεται γενικῶς ἄριστον πρὸς πόσιν, καὶ ὅμως, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι βιολογικῶς καθαρόν, νὰ εἶναι ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ὑγείαν τῶν πινόντων ἐξ αὐτοῦ. Πολλάκις ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι, ὡς ὁ τύφος καὶ ἡ δυσεντερία, μεταδίδονται διὰ τοῦ πινομένου ὕδατος. Τὰ φρέατα, ἰδίᾳ ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ στάθμη τῶν ὑδάτων εὑρίσκεται εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπιδεκτικὰ μολύνσεως. Ἕνεκα τούτου μόνον κατόπιν προσεκτικῆς ἐξετάσεως πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται τὸ ὕδωρ ὑπαρχόντων φρεάτων πρὸς πόσιν, εἰς περίπτωσιν δὲ διανοίξεως νέων φρεάτων πρέπει νὰ λαμβάνωνται πάντα τὰ μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μολύνσεως αὐτῶν.

Μία ἁπλῆ ἐπίσκεψις καὶ ἐξέτασις τοῦ φρέατος καὶ τῶν περὶ αὐτὸ ἐγκαταστάσεων ἀρκεῖ πολλάκις διὰ νὰ κριθῇ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ ἀκατάλληλον πρὸς πόσιν. Ἐὰν πλησίον τοῦ φρέατος ὑπάρχουσι βόθροι ἀκαθάρτων ὑδάτων, ἰδίᾳ ἀπορροφητικοί, στάβλοι καὶ ἀνάλογοι ἐγκαταστάσεις, εἶναι φανερὸν ὅτι ἐκ τῶν διὰ τοῦ ἐδάφους διηθήσεων δύναται νὰ μολυνθῇ ἐπικινδύνως τὸ φρέαρ. Ἡ ἀπόστασις, πέραν τῆς ὁποίας αἱ ὑπ' ὄψιν ἐγκαταστάσεις καθίστανται ἀκίνδυνοι διὰ τὸ φρέαρ, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους· πάντως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι μικροτέρα τῶν δέκα μέτρων. Ἡ ἐπικάλυψις τῶν φρεάτων πρέπει νὰ γίνεται διὰ στεγανῶς ἐφαρμοζομένου καλύμματος καὶ νὰ μὴ ἀνοίγεται παρὰ μόνον ὁσάκις πρόκειται νὰ καθαρισθῇ τὸ φρέαρ. Τὸ στόμιον πρέπει νὰ διατάσσεται ὑψηλότερον τοῦ πέριξ ἐδάφους· ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ σχηματίζεται ἐπίχωσις πέριξ αὐτοῦ, ἐμποδίζουσα τὴν πρὸς τὸ φρέαρ ροὴν τῶν ἐπιφανειακῶν ὑδάτων. Ἡ ἐκ τῶν φρεάτων ἄντλησις τοῦ ὕδατος πρέπει νὰ γίνεται μόνον δι' ἀντλιῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῶν συνήθως χρησιμοποιουμένων δοχείων. Τὸ ὕδωρ φρεάτων εἰς τὰ ὁποῖα ἡ στάθμη τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος εὑρίσκεται εἰς βάθος μικρότερον τῶν πέντε περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, μόνον κατόπιν βιολογικῆς ἐξετάσεως δέον νὰ χρησιμοποιῆται πρὸς πόσιν. Βιολογικὴ ἐξέτασις δέον νὰ γίνεται γενικῶς διὰ κάθε φρέαρ, τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς πόσιν, καὶ εἰς τὰ βαθέα φρέατα ἀκόμη, ἰδίως δ' εἰς ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα δὲν βλέπομεν αἰτίας μολύνσεως. Τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, διότι πολλάκις, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ρωγμῶν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, ὑπάρχει δυνατότης νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ φρέατος μεμολυσμένα ὕδατα προερχόμενα ἐκ μεγάλων σχετικῶς ἀποστάσεων. Ἡ λῆψις τοῦ πρὸς βιολογικὴν ἐξέτασιν δείγματος ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ φρέατος πρέπει νὰ γίνεται μετὰ προσοχῆς, πρὸς ἀποφυγὴν μολύνσεως τοῦ δείγματος τούτου ὑφ' ἡμῶν. Καλὸν εἶναι νὰ μὴ ἐφησυχάζωμεν ἐκ τοῦ εὐνοϊκοῦ ἀποτελέσματος μιᾶς βιολογικῆς ἐξετάσεως, ἀλλ' ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν τὴν ἐξέτασιν ταύτην, διότι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῶσι μεταγενεστέρως ἑστίαι μολύνσεως ἢ τὸ ὕδωρ νὰ μολύνεται κατὰ περιόδους.

Εἰς περίπτωσιν τυχαίας καὶ προσωρινῆς μολύνσεως τοῦ φρέατος δύναται νὰ γίνῃ καθαρισμὸς αὐτοῦ δι' ἐξαντλήσεως καὶ διὰ διαφόρων χημικῶν μέσων. Συνηθέστερον ἡ ἀποστείρωσις φρεάτός τινος γίνεται ἂν ριφθῇ ἐντὸς αὐτοῦ χλωριοῦχον ἀσβέστιον ἢ ἄσβεστος καὶ κατόπιν, μετὰ πάροδον 24ώρου τοὐλάχιστον, κενωθῇ τοῦτο.

Ἀνύψωσις τοῦ φρεατίου ὕδατος. Πρὸς ὑδροληψίαν μικρῶν ποσοτήτων ὕδατος, δι' οἰκιακὰς λ. χ. χρήσεις, ἡ ἀνύψωσις τοῦ ὕδατος γίνεται διὰ μικρῶν δοχείων, προσδενομένων εἰς τὸ ἄκρον σχοινίου. Ἡ ἀναβίβασις τῶν πλήρων δοχείων μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους δύναται νὰ γίνῃ εἴτε διὰ τῶν χειρῶν, εἴτε διὰ τροχαλιῶν, εἴτε δι' ἄλλων προχείρων μέσων. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἡ διὰ δοχείων ἄντλησις γίνεται τῇ βοηθείᾳ χειροκινήτου βαρούλκου (*φρεατοτυμπάνου*) ἁπλοῦ συνήθως ἢ κωνικοῦ διὰ μεγάλα βάθη. Διαφορικὰ βαροῦλκα δὲν χρησιμοποιοῦνται παρὰ σπανίως. Δι' ἄντλησιν μεγαλυτέρων ποσοτήτων, πρὸς ἄρδευσιν κήπων λ. χ., χρησιμοποιεῖται πολλάκις ἡ *νόρια* (κοιν. *μαγγάνι* ϐλ. λ.) καὶ ἐκ ταύτης τὸ φέρον αὐτὴν φρέαρ καλεῖται κοινῶς *μαγγανοπήγαδον*.

Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω μέσα ἀντλήσεως δὲν συνιστῶνται εἰς περίπτωσιν χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀνυψουμένου ὕδατος πρὸς πόσιν, διὰ τὸν λόγον τῆς εὐκόλου μολύνσεως αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτον δύναται ν' ἀποφευχθῇ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ἀντλιῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ τοποθετηθῶσι κα-

Digitized by Google

ταλλήλως καὶ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εἰσέρχωνται τὰ ἐξ αὐτῶν στραγγιζόμενα ὕδατα εἰς τὸ φρέαρ. Ἡ δι' ἀντλιῶν ἀνύψωσις τοῦ ὕδατος τῶν φρεάτων ἐνδείκνυται διὰ μεγάλας παροχὰς ὕδατος. Δι' οἰκιακὰς ἀνάγκας χρησιμοποιοῦνται χειροκίνητοι ἀντλίαι συνήθως. Διὰ μικρὰς ἐγκαταστάσεις χρησιμοποιοῦνται ἀντλίαι λειτουργοῦσαι διὰ πεπιεσμένου ἀέρος, δι' ἀτμοῦ (*πουλσόμετρα*) ἢ ἀνεμοκίνητοι. Διὰ τὴν ἄντλησιν ἀκαθάρτων ὑδάτων γίνεται χρῆσις ἀντλιῶν μὲ μεμβράνας. Διὰ μεγάλας παροχὰς χρησιμοποιοῦνται συνήθως μηχανοκίνητοι ἀντλίαι, ἐμβολοφόροι ἢ φυγόκεντροι. Εἰς βαθέα φρέατα χρησιμοποιοῦνται κυρίως ἐμβολοφόροι ἀντλίαι, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ ἔμβολα καὶ τὰ βάκτρα (ἅτινα κινοῦνται ἐντὸς σωλήνων) ἀπορροφοῦσι μέγα ποσὸν ἐνεργείας, λόγῳ τῆς βαρύτητός των. Πολλάκις ἀντὶ τούτων χρησιμοποιοῦνται ἠλεκτροκίνητοι περιστροφικαὶ ἀντλίαι, ἀλλ' αὗται καταστρέφονται συνήθως ταχέως. Οἱ κινητῆρες τῶν ἀντλιῶν δύνανται, ὅταν ὑπάρχῃ χῶρος, νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ ἐντὸς τῶν φρεάτων. Α. Α. Κ.

Φρεαρίτης, *Κωνσταντῖνος*. Ἠπειρώτης τὴν καταγωγήν, ἐγεννήθη τῷ 1819 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1902. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ὑπὸ τῆς μητρός του Σμαράγδας, τὸ γένος Καλλιμάχη. ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, συνεπλήρωσε δ' αὐτὰ διανύσας τὴν μέσην παίδευσιν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ λόρδου Γκίλφορδ ἱδρυθείσῃ (1829) καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἑλληνικῇ σχολῇ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν διδασκάλων Χριστοφόρου Φιλητᾶ καὶ Γ. Χρυσοβέργη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου, ὁ πατὴρ τοῦ Φρεαρίτου, ὅστις εἶχε μετάσχει ἐνεργῶς τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ φερωνύμου μεταλλίου, διορισθεὶς διευθυντὴς τοῦ λογιστηρίου τοῦ ναυστάθμου, ἐγκατέστη οἰκογενειακῶς ἐν Πόρῳ τῷ 1833 καὶ βραδύτερον (1836) ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῷ 1839 ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεστάλη εἰς Γερμανίαν δαπάναις τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ σπουδῇ τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐπὶ διετίαν ἐσπούδασεν ἐν Βόννῃ, εἶτα δὲ ἐν Ἀϊδελβέργῃ, ἔνθα τῷ 1843 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ δικαίου. Ἐντεῦθεν μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐπὶ ἑξάμηνον παρηκολούθησε τὰς παραδόσεις ἐπιφανῶν νομοδιδασκάλων ἐν Σορβόννῃ καὶ ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, μεθ' ὃ ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλάδα. Τῷ 1844 ἔλαβε τὴν ἄδειαν τοῦ δικηγορεῖν, τῷ 1845 ἐγένετο ὑφηγητὴς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῷ 1847 τακτικὸς καθηγητὴς τῶν εἰσηγήσεων καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Τῷ 1855 ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας καὶ μετά τινας μῆνας ἀναδιορισθεὶς ἀνέλαβε βραδύτερον (1868) καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου. Ἀπηλλάγη αὖθις τῷ 1881, ἀναδιορίσθη ἐκ τρίτου τῷ 1882 καὶ τέλος τῷ 1883 ἀπηλλάγη ὁριστικῶς τῆς ὑπηρεσίας, γενόμενος ἐπίτιμος καθηγητής. Διετέλεσε πρὸς τούτοις (1849) καὶ πάρεδρος παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, ἔφορος τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ νομισματολογικοῦ μουσείου (1866), βασιλικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ (1869) ὡς καὶ παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1875). Πρύτανις ἐχρημάτισε τῷ 1863—1864, εἰς τὴν δραστηριότητα δ' αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ ἀποπεράτωσις καὶ ἡ διακόσμησις τοῦ κτηρίου τοῦ πανεπιστημίου. Συνέγραψε: «Πολιτικὴ ρωμαϊκὴ νομοθεσία» (1854), «Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου» (μετάφρασις 1859), «Περιήγησις τῶν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἑλληνικῶν χωρῶν», «Ἠχὼ τῆς ὀρθοδοξίας» (μηνιαῖον περιοδικόν, τ. Α' 1873), κλπ. Δ. Α. Δ.

Κωνσταντῖνος Φρεαρίτης.

Φρέατα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καππαδοκίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γαρσαυρίτιδος, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀρχελαΐδος (νῦν Ἄκ-Σεράϊ), ἀλλ' ἀγνώστου ταυτότητος. Α. Θ. Σ.

φρεάτιον (τό). Μικρὸν κατασκεύασμα, ἐν εἴδει κοινοῦ συνήθως φρέατος, χρησιμοποιούμενον διὰ ποικίλους σκοπούς· ‖ μικρὸν φρέαρ, πηγαδάκι· ‖ τὸ πῶμα τὸ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν ἀπόφραξιν τῶν διόδων τῶν ἀφιεμένων ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῶν φρεάτων, βόθρων κλπ. χάριν ἐπισκέψεως αὐτῶν· ‖ χῶρος εἰς τὸ κύτος τοῦ πλοίου, κατάλληλος διὰ νὰ στοιβαχθῇ εἰσελκομένη ἡ ἅλυσις τῆς ἀγκύρας, ὅταν ἀνασύρεται ἐκ τοῦ βυθοῦ.

—*[Ὑδραυλ.]* Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὑδραυλικῶν ἔργων κατασκευάζονται φρεάτια διὰ ποικίλους ὅσους σκοπούς. Οὕτω κατασκευάζονται φρεάτια χάριν τῆς ἐπισκέψεως καὶ καθαρισμοῦ ὑπονόμων (*φρεάτια ἐπισκέψεως ὑπονόμων*· βλ. λ. *ὑπόνομος*), ὑδραγωγείων καὶ τῶν τοιούτων. Ἐπίσης κατασκευάζονται φρεάτια χάριν τῆς διακοπῆς τῆς πιεζομετρικῆς γραμμῆς καὶ ἐλάττωσιν τῆς πιέσεως τοῦ ὕδατος ἐντὸς κλειστῶν ἀγωγῶν, ὅταν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας αὐτῶν ἔχωσι μεγάλην ὑψομετρικὴν διαφοράν, καὶ οἱ ἀγωγοὶ οὗτοι δὲν ἀντέχωσιν εἰς τὸ μέγεθος τῆς δημιουργουμένης πτώσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζονται *φρεάτια διακοπῆς τῆς πιέσεως* ἢ *ρυθμιστικὰ φρεάτια*, ὡς καλοῦνται, δυνάμενα νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ ὡς φρεάτια ἐπισκέψεως καὶ καθαρισμοῦ εἰς ἐνδιάμεσα σημεῖα ἀγωγῶν. Χάριν ὑδροληψίας ἐκ τοῦ ὕδατο ποταμῶν ἢ πηγῶν εἰς ἐπίπεδα ἐδάφη, κατασκευάζονται μικρὰ φρέατα εὐκολύνοντα ταύτην. Εἰς τὰ ἄκρα ἀνεστραμμένων σιφώνων, πρὸς διάβισιν ὑδραγωγείων ἢ ὑπονόμων κάτωθι ρεύματός τινος, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ κατασκευὴ φρεατίων. Ἐπίσης εἰς τὰς διαφόρους ράχεις τῆς κατὰ μῆκος τομῆς ὑδραγωγείου ὑπὸ πίεσιν, κατασκευάζονται φρεάτια, ὅπου τίθενται ἀεραεξαγωγοὶ (ventouses) πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα τῶν σωλήνων συγκεντρουμένου ἀέρος. Εἰς τὸ δίκτυον διανομῆς τοῦ ὕδατος πόλεώς τινος χρησιμοποιοῦνται διακόπται ἢ ὑδροκλεῖδες τιθέμεναι ἐντὸς μικρῶν φρεατίων. Οἱ ὑδρομετρηταὶ ἐπίσης τοποθετοῦνται ἐντὸς φρεατίων. Ἅπαντα τὰ φρεάτια ταῦτα ἐπικαλύπτονται συνήθως καταλλήλως. Πρὸς εὐκόλυνσιν τῆς διοχετεύσεως τῶν ὑδάτων τῶν τάφρων τῶν ὁδῶν, εἰς τοὺς ὀχετοὺς αὐτῶν, ὅταν ἡ κοίτη τῶν τελευταίων τούτων εὑρίσκεται πολὺ ὑψηλά, κατασκευάζονται ἀνοικτὰ φρεάτια, μορφῶν διαφόρων. Καλοῦνται ἐπίσης *φρεάτια* καὶ αἱ δίοδοι ὡς καὶ τὰ πώματα τῶν διόδων, αἵτινες ἀφήνονται πρὸς ἐπιθεώρησιν κλπ. τῶν διαφόρων φρεάτων, βόθρων κττ. ἐπὶ τῶν καλυμμάτων αὐτῶν. Τοιαῦτα πώματα, σιδηρᾶ συνήθως καὶ διπλᾶ, φέρονται ἐν τῷ ἐμπορίῳ εἰς διάφορα σχήματα καὶ μεγέθη καὶ ζητοῦνται ὡς φρεάτια. Α. Α. Κ.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *φρεάτιον* περίφραγμα ἐν τῷ κύτει τοῦ πλοίου κατασκευαζόμενον καὶ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον ὅλως χώρισμα, ἐν τῷ ὁποίῳ στοιβάζεται ἡ ἀγκύριος ἅλυσις, ὅταν, κατὰ τὴν ἄπαρσιν τοῦ πλοίου, εἰσέλκεται αὕτη. Ἄλλοτε ἦτο τὸ ἰδιαίτερον περίφραγμα, ἐν ᾧ ἀπεθηκεύοντο αἱ σφαῖραι, αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς «ρίμματα» τῶν «λείων» τοῦ πλοίου πυροβόλων, ὡς *βλημματαποθῆκαι* τῶν νεωτέρων πλοίων. Φρεάτιον ἐπίσης καλεῖται τὸ περίφραγμα, δι' οὗ ἐπικοινωνοῦν ἀπ' εὐθείας τὰ πυροβολεῖα ἢ καὶ οἱ πύργοι πρὸς τὰς πυριταποθήκας· ἐντὸς αὐτῶν τελεῖται ἡ κατακόρυφος πρός τε τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω κίνησις τῶν ἀνελκυστήρων. Ἐπίσης τὸ σχισμοειδὲς καὶ κατὰ τὸ διάμηκες ὀξύπλου σκάφους ἢ σωσιβίου λέμβου εὑρισκόμενον ἄνοιγμα, ἐν ᾧ ὑψοῦται καὶ καταβιβάζεται κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς σὐξομειώσεως τοῦ ζεύγους τῆς εὐσταθείας ἡ ἐξ ἐλάσματος πρόσθετος κινητὴ τρόπις. Σ. Ε. Λ.

φρεάτιος, —α, —ον, καὶ **—τειος**· ὁ τοῦ φρέατος, φρεατιαῖος: «φρεάτιον ὕδωρ» πηγαδήσιο νερό, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *πηγαῖον, ὑέτιον*.

φρεατίς, —ίδος (ἡ)· βάραθρον συγκοινωνοῦν μεθ' ὑπογείου ὑδατοφόρου στρώματος· ‖ ναυτ., ἕκαστον τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὑδροφόρου πλοίου ὑπαρχόντων θυρίδων, δι' ὧν ἐπιθεωρεῖται καὶ καθαίρεται τὸ κύτος αὐτῶν πρὶν ἐμπλησθῇ ὕδατος.

φρεατοτύμπανον (τό). Τὸ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῶν προϊόντων ὀρύξεως (ὕδατος, μεταλλευμάτων κ.λ.π.) ἐκ τοῦ βάθους τῶν φρεάτων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους χρησιμοποιούμενον *βαροῦλκον* (βλ. λ.), καθ' ἑαυτό, εἴτε καὶ μετὰ τῶν στηριγμάτων του. Λέγεται καὶ *μάγγανον*, κοιν. *μαγγάνι*

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὰ *φρεατοτύμπανα* ἀποτελοῦνται συνήθως ἐκ κυλινδρικοῦ ξυλίνου τυμπάνου. Κατὰ τὸν ἄξονα τούτου εἶναι προσηρμοσμένη στερεῶς σιδηρᾶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ράβδος, ἀπολήγουσα εἰς δύο στρόφαλα ἑκατέρωθεν, διὰ τῶν ὁποίων δύναται ναι περιστραφῇ τὸ τύμπανον δι' ἑνὸς εἴτε διὰ δύο ἐργατῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τεσσάρων. Τὸ ὡς ἄνω τύμπανον στηρίζεται συνήθως εἰς ἕκαστον τῶν ἄκρων τοῦ ἄξονός του, ἐπὶ χιαστὶ συνδεομένων ξύλων, καταλλήλως στηριζομένων μεταξύ των καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, παρὰ τὰ χείλη τοῦ φρέατος. Ἐπὶ τοῦ τυμπάνου ἑλίσσεται σχοινίον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνασύρονται οἱ κλάδοι καὶ τὰ δοχεῖα ἐν γένει, ἅτινα πληροῦνται διὰ τῶν προϊόντων τῆς ἐξορύξεως.

Τὰ διὰ τὴν ἄντλησιν ὕδατος χάριν οἰκιακῶν χρήσεων χρησιμοποιούμενα φρεατοτύμπανα ἀποτελοῦνται συνήθως ἐκ σιδηρᾶς ράβδου ἀπολήγούσης εἰς στρόφαλον κατὰ τὸ ἓν ἄκρον αὐτῆς καὶ φερούσης προσηρμοσμένους στερεῶς καὶ καθέτως ἐπ' αὐτῆς δύο δίσκους, εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν. Αἱ περιφέρειαι τῶν δύο δίσκων συνδέονται μεταξύ των διὰ μεταλλικῶν ἐλασμάτων, ἀποτελούντων τὴν κυλινδρικὴν ἐπιφάνειαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἑλίσσεται τὸ σχοινίον διὰ τοῦ ὁποίου ἀνασύρονται τὰ δοχεῖα. Τὸ ὅλον σύστημα στηρίζεται ἐπὶ δύο καταλλήλων στηριγμάτων. Συνήθως τὰ ὡς ἄνω ἐλάσματα κάμπτονται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ πλησιάζωσι κατὰ τὸ μέσον τοῦ μήκους της περισσότερον πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ τυμπάνου, οὕτως ὥστε ἡ ἀποτελουμένη ὑπ' αὐτῶν ἐπιφάνεια νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ μονόχωνον ὑπερβολοειδές. Ἡ τοιαύτη κατασκευὴ εὐνοεῖ τὴν ἄντλησιν ἐκ τῶν βαθέων φρεάτων, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἀνασυρόμενον βάρος εἶναι πολὺ ηὐξημένον ἐκ τοῦ βάρους τοῦ σχοινίου, ὅταν τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ὁλόκληρον ἐξειλιγμένον, διότι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνυψώσεως ἡ περιέλιξις τοῦ σχοινίου γίνεται ἐπὶ τυμπάνου μικρᾶς διαμέτρου, αὐξανομένης βαθμηδὸν διὰ τῆς περιελίξεως τοῦ σχοινίου. Ἁπλᾶ κωνικὰ βαροῦλκα, διὰ τὸν τελευταῖον ὡς ἄνω σκοπόν, δὲν χρησιμοποιοῦνται συνήθως, ὅπως δὲν χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ διαφορικὰ βαροῦλκα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἴδη βαρούλκων χρησιμοποιοῦνται συνηθέστερον εἰς μεταλλουργικὰ φρέατα, ὅπου αἱ ἐγκαταστάσεις γίνονται πολυπλοκώτεροι καὶ ἡ περιστροφὴ τοῦ τυμπάνου ἐπιτυγχάνεται διὰ μηχανημάτων.

Συνήθως, ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *μαγγάνι* φέρεται καὶ ἡ *νόρια* (βλ. λ.), ἥτις ἀποτελεῖ ἐγκατάστασιν διὰ συνεχῆ πολύωρον ἄντλησιν ὕδατος, χάριν ἀρδευτικῶν λ. χ. σκοπῶν. Α. Α. Κ.

Φρεαττὺς *[Γεωγρ.]*. Ὁ ἐπὶ τῆς νοτιανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν Ζέαν (Πασᾶ-λιμάνι) ὅρμος (κοιν. Τσιρλονέρι). Ἐνταῦθα ἤδρευε τὸ πέμπτον φονικὸν δικαστήριον, τὸ δικάζον τοὺς δι' ἀκούσιον φόνον φυγόντας καὶ πάλιν κατηγορουμένους δι' ἕτερον ἑκούσιον. Κατὰ χώραν διεκρίνοντο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς βαθμίδες τινες, ἀποδιδόμεναι ὑπὸ τινων εἰς τὸ αὐτόθι δικαστήριον. Τὴν Φρεαττύδα, παραδόξως, φρονεῖ κειμένην ὁ Judeich παρὰ τὴν σημερινὴν πλατεῖαν Ἀλεξάνδρας καὶ τὸ Στράγγιον. Α. Σ. Χ.

φρεατωρύχος (ὁ), καὶ ἐνίοτε **φρεωρύχος**· ὁ ἐργάτης ἢ μᾶλλον ὁ τεχνίτης, ὁ δυνάμενος νὰ ὀρύξῃ φρέατα, κοιν. *πηγαδᾶς*.

Φρεβιὲ (Frevier), ***Κάρολος - Ἰωσήφ***. Γάλλος θεολόγος, γεννηθεὶς εἰς τὸ Ἀρρὰς τῷ 1689 καὶ ἀποθανὼν μεταξὺ τοῦ 1770 καὶ 1778. Εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν τῷ 1709, ἀπεστάλη ὡς ἱεραπόστολος εἰς Μαρτινίκαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν ἐξέδωκεν ἐν Ρουένῃ τῷ 1753 τὸ ἔργον «La Vulgate authentique dans tout son texte κλπ.». Ε. Γ. Π.

Φρεγάδα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37° 24' 05'' Β., μῆκ. 24°51'55'' Ἀν., χάρ. *Κοτσοβίλη*: «Νῆσος Σῦρος») ἐν τῇ ἀκτῇ Χαρασσώνας. Εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην (1542: Syra island) φέρεται ὑπὸ τὸ ἀνώπαρκτον ὄνομα Xarathuma. Σ. Ε. Λ.

φρεγάδιον (τό), ἡ **φρεγκατὸν** (κοιν. *φεργαδόνι*) *[Ναυτ.]*. Μικρὰ φρεγάτα 32 πυροβόλων (24+8 καταστρ.) Τοιαύτας ἐχρησιμοποίει ἡ Ἑνετία μέχρι τῆς διαλύσεως τῆς δημοκρατίας, τοιαῦται δὲ ἦσαν καὶ αἱ τῆς Τριπολίτιδος καὶ τῆς Τύνιδος ἐν τῷ ὀθωμανικῷ στόλῳ κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Παλαιότατα (ΙΣΤ' αἰών) τὰ φρεγάδια ἦσαν ἐλαφρὰ ἄφρακτα πλοῖα μὲ λατίνιον ἱστίον καὶ κώπας, ὑπομιμνήσκοντα τὰς λιβυρνίδας. Σ. Ε. Λ.

φρεγάτα (ἡ), ἡ **φρεγάδα**, ἡ **φεργάδα**· εἶδος πολεμικοῦ πλοίου ταχυπλόου (βλ. κατωτέρω) ‖ μεταφ., προσηγορία γυναικὸς λεπτῆς, εὐζώνου, ὡραίας.

— *[Ναυτ.]* Ἡ *φρεγάτα* (κοιν. *φεργάδα*, γαλλ. fregate, ἀγγλ. frigate) ἦτο μέγα πολεμικὸν πλοῖον, ἔχον τρεῖς ὀρθίους ἱστοὺς καὶ πλήρη ἐξαρτισμὸν δρόμωνος. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὁ τύπος οὗτος τῶν πλοίων περιελάμβανε μικρὰ σκάφη χρησιμοποιούμενα ὡς ἀνιχνευτικά, «ὡς ὀφθαλμοὶ τῶν στόλων», δι' ὀλίγων πυροβόλων ἐν τῷ πυροβολείῳ ὡπλισμένα, βαθμηδὸν ὅμως καὶ αἱ διαστάσεις των ηὔξανον καὶ ὁ ὁπλισμὸς αὐτῶν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ φρεγάτα εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς τὸ κομψότερον τῶν πλοίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἦτο βαρέως ὁπωσοῦν ὡπλισμένον, διὰ πυροβόλων ἔν τε τῷ καταφράκτῳ πυροβολείῳ καὶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἡ πρακτικὴ τοῦ ἀτμοῦ ἐφαρμογὴ ἐν τῇ προώσει τῶν πλοίων ἐγένετο ἀφορμὴ μεταποιήσεως τῶν ὑδροφόρων φρεγατῶν εἰς ἀμφικινήτους τοιαύτας, εἰς ἃς ὁ προωστὴρ ἦτο βοηθητικὸς τῶν ἱστίων. Ἤρξαντο ὅμως ναυπηγούμεναι καὶ ἀτμοφρεγάται ἐν ἀρχῇ μὲν τροχήλατοι, κατόπιν δὲ ἑλικοκίνητοι. Κατὰ τὸν Ἀγγλοαμερικανικὸν πόλεμον ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν, οἱ Ἄγγλοι κατεπλάγησαν πρὸ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν ἀμερικανικῶν φρεγατῶν, ἐχουσῶν ἰσχὺν δικρότων, διὸ καὶ τὰς ὠνόμαζον «μετημφιεσμένας φρεγάτας». Τὰς τοιαύτας

Digitized by Google

ἐμιμήθησαν καὶ οἱ Γάλλοι, τούτους δὲ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Τοῦρκοι (ἃς ὠνόμαζον *φιρκάτα* καὶ *φιρκατέϊν*), διὰ φρεγατῶν ἐχουσῶν τόσα πυροβόλα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὅσα καὶ ἐν τοῖς πυροβολείοις, ὅπως δηλαδὴ καὶ τὰ πραγματικὰ δίκροτα. Πρὶν ἢ μιμηθῶσι καὶ οἱ Ἄγγλοι τὴν τοιαύτην ναυπηγίαν, ἐπῆλθεν ἡ ἐκ τοῦ ἀτμοῦ μεταβολή. Ὁ γαλλικὸς κανονισμὸς τοῦ 1850 ὥριζε τέσσαρας τάξεις φρεγατῶν: τὴν πρώτην 60 πυροβόλων (32 ἐν τῷ πυροβολείῳ καὶ 28 ἐπὶ τοῦ καταστρώματος),

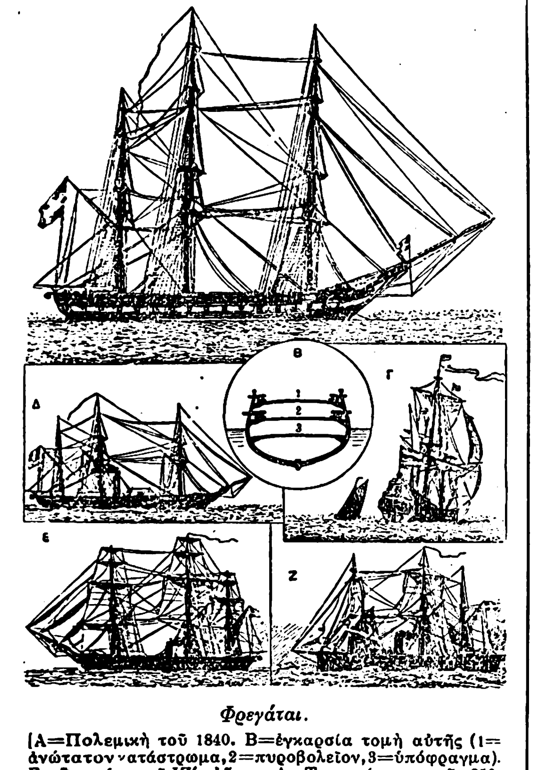

Φρεγάται.

[Α=Πολεμικὴ τοῦ 1840. Β=ἐγκαρσία τομὴ αὐτῆς (1=ἀνώτατον κατάστρωμα, 2=πυροβολεῖον, 3=ὑπόφραγμα). Γ=Φρεγάτα τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, Δ=Τροχοκίνητος τοῦ 1850. Ε=Ἱστιοφόρος ἅμα καὶ ἀτμοκίνητος μεθ' ἕλικος τοῦ 1860. Ζ=Θωρηκτὴ τοῦ 1870.]

τὴν δευτέραν 52 πυροβόλων (28+24), τὴν τρίτην 44 πυροβόλων (26+18) καὶ τὴν τετάρτην 40 πυροβόλων (24+16)· διετηροῦντο ὅμως καὶ τὰ *φρεγκατόν*. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπινοήσεως τοῦ Ντυπουὺ ντὲ Λόμ, ναυπηγήσαντος τὴν θωρηκτὴν φρεγάταν «Gloire», ἔθεσε κατὰ μέρος τὰς ναυπηγήσεις τῶν καλλιγράμμων ἐκείνων σκαφῶν, καθόσον ἐφεξῆς ἐναυπηγοῦντο θωρηκταὶ μόνον φρεγάται, αἵτινες ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς τελειότητός των τῷ 1870. Σ. Ε. Λ.

Φρεγέλλαι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Οὐόλσκων, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Λείριος ποταμοῦ καὶ παρὰ τὴν via Latina τῆς Ρώμης, ἐπὶ σπουδαιοτάτης ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως τοποθεσίας. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὸ 328 π. Χ., ἤτοι μετὰ τὴν πλήρη εἰς αὐτοὺς ὑποταγὴν τῶν Οὐόλσκων καὶ τῶν Καμπανῶν (329 π. Χ.), ἀποικίαν καὶ τὴν ὠχύρωσαν καλῶς, διὰ νὰ εἶναι μετὰ τῶν ἐπίσης ὀχυρῶν Κάλεων προπύργια τῆς διαβάσεως τοῦ Λείριος καὶ ὁρμητήρια κατὰ τῆς γειτονικῆς χώρας τῶν Σαμνιτῶν. Κατὰ τὸ 320 κατελήφθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Σαμνιτῶν καὶ ἀνεκτήθη μετὰ 8 ἔτη (313 π.Χ.), ἐν τούτοις ἀνέλαβε ταχέως καὶ ἔφθασεν εἰς ἀκμήν, ἀσφαλῶς κρατηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐναντίον τῶν Σαμνιτῶν πολέμους. Κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Πύρρου αἱ Φρεγέλλαι ἔμειναν πισταὶ εἰς τὴν Ρώμην, ὡς καὶ κατὰ τὸν β΄ Καρχηδονιακὸν πόλεμον, ἂν καὶ ἐλεηλατήθησαν οἱ ἀγροὶ τῶν κατοίκων της κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἐπιδρομέων τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἀποστατήσασα μετὰ πολλῶν ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων κατὰ τὸ 125 π. Χ., κατελήφθη ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Λευκίου Ὀπιμίου, ὅστις κατηδάφισε τὰς πλείστας τῶν οἰκιῶν της. Ἀπὸ τότε κατέπεσεν εἰς ἀσήμαντον χωρίον, ἀλλ' αὐτῆς δὲ ἔκτισαν πολὺ πλησίον της οἱ Ρωμαῖοι νέαν ἀποικίαν, τὴν νέαν Φαβρατερίαν (Fabrateria nova). Περὶ τὰς Φρεγέλλας ἐκαλλιεργεῖτο ἓν εἶδος μαύρης σταφυλῆς, τὸ ὁποῖον ἐξετίματο πολὺ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων διὰ τὸ εὔγευστόν του. Ἐρείπια ἄξια λόγου τῶν Φρεγελλῶν διασῴζονται παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον *Τσεπράνο* (Ceprano). ΚΑΨ.

Φρεγῆναι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Παράλιος πόλις τῆς Ἐτρουρίας ἐν Ἰταλίᾳ, κειμένη κατὰ τὸν Στράβωνα μεταξὺ Πύργων (νῦν San Severa) καὶ Ὠστίας (νῦν Ostia). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ νῦν Cart. Guido. Α. Θ. Σ.

Φρέγκα [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Λαμπόκαμπος* (βλ.λ.) τοῦ νομοῦ Λακωνίας.

Φρεγκὶς [*Μυθολ.*]. Μυθικὴ γυνὴ τῆς ἀρχαίας Περσίας, θυγάτηρ τοῦ Ἐφρασιγιάπ, σύζυγος τοῦ Πέρσου ἡγεμονίδου Σναούς, υἱοῦ τοῦ Καϊκαοὺς (Καμβύσου;), μήτηρ τοῦ Κύρου. Κατὰ ταῦτα ἡ Φρεγκὶς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν *Μανδάνην* τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν. Ν. Μ.

Φρέγκ-κιοϊ (*Φραγκοχώρι*) [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Τουρκίας, εἰς ἀπόστασιν 2 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς πόλεως τοῦ Ἀδραμυττίου. Ἔχει μεταλλικὰ ὕδατα σιδηροθειοῦχα, ἀναβρύοντα ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρις Ἰουλίου. Εἶναι ἰαματικὰ τῆς νευροπαθείας καὶ παραλύσεως. Ν. Μ.

Φρεγκόζο (Fregoso). Ὀνομαστὴ ἰταλικὴ οἰκογένεια εὐγενῶν, πολλὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐγένοντο δόγαι τῆς Γενούης. Τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν μέλος τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ *Ρόσσο Φρεγκόζο*, ἀποθανὼν τῷ 1286. Ἡ οἰκογένεια κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα εἶχε διαιρεθῇ εἰς πολλοὺς κλάδους, οἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων ἐγκατεστάθησαν καὶ διέπρεψαν ἐν Γενούῃ, Βερώνῃ, Τουρίνῳ, Μιλάνῳ καὶ Παδούῃ. Οἱ σημαντικώτεροι ἐκ τοῦ κλάδου τῆς Γενούης εἶναι: —1) ***Δομίνικος***. Ἦτο πλούσιος ἔμπορος καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ δόγη Γαβριὴλ Ἀντόρνο τῷ 1370. Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τούτου ὁ Δομίνικος ἐγένετο δόγης τῆς Γενούης τῷ 1371, ἐξωλόθρευσε τοὺς ληστοπειρατὰς τῆς Μεσογείου καὶ τῷ 1372 κατέστησε τὴν Κύπρον ὑποτελῆ εἰς τὴν Γένουαν. Βραδύτερον ὑπεστήριξε τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον κατὰ τοῦ πατρός του Ἰωάννου, ὃν ὑπεστήριζον οἱ Ἑνετοί, ἀλλ' ὁ στόλος αὐτοῦ κατενικήθη πρὸ τῆς Τενέδου. Κατόπιν τούτου ἐξερράγη ἐπανάστασις κατὰ τῶν Φρεγκόζο ἐν Γενούῃ, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὁ Δομίνικος καθῃρέθη καὶ ἐφυλακίσθη τῷ 1378. —2) ***Πέτρος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, διακριθεὶς κατὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Κύπρου. Συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀδελφοῦ του, κατώρθωσε ν' ἀποφυλακισθῇ καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τῆς δημοτικότητος, ἧς ἀπέλαυε παρὰ τῷ λαῷ διὰ τὰς στρατιωτικάς του ἱκανότητας, ἐπανεστάτησε καὶ ἀνύψωσεν ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ δόγη τὸν ἀνεψιόν του *Ἰάκωβον* τῷ 1390. Βραδύτερον ὁ Ἀντώνιος Ἀντόρνο καθῄρεσε τὸν Ἰάκωβον καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' ὁ Πέτρος Φρεγκόζο κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Ἀντόρνο καὶ ν' ἀνακηρυχθῇ κατόπιν αὐτὸς δόγης τῆς Γενούης, παραδώσας ἀκολούθως τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν Γκουάρκι. —3) ***Θωμᾶς***. Ἦτο υἱὸς τοῦ Πέτρου καὶ ἐξελέγη δόγης τῆς Γενούης τῷ 1415. Ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ τῆς δημοκρατίας, κατεσκεύασε νέον λιμένα, ἐπολέμησε κατὰ τῆς Ἀραγῶνος καὶ τῷ 1420 καθυπέταξε τὴν ἐπαναστατήσασαν Κορσικήν. Ἐπολέμησεν ἐπίσης κατὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Μιλάνου Φιλίππου Μαρία Βισκόντι, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπεχρέωσε νὰ παραιτηθῇ τῷ 1421. Ὁ Φρεγκόζο κατώρθωσε νὰ ἀνακαταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν ἐξεβλήθη δίς, τέλος δέ, γενόμενος ἐκ νέου κύριος τῆς καταστάσεως, ὑπέδειξεν ὡς δόγην τὸν ἀνεψιόν του *Πέτρον* τῷ 1450. —4) ***Παῦλος***. Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Γενούης ἀπὸ τῷ 1452, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων ἐκπροσώπων τῆς οἰκογενείας. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ Φραγκίσκου Σφόρτσα ἐπολέμησε κατὰ τῶν Γάλλων καὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀντόρνο, ἀλλὰ βραδύτερον ἐξωρίσθη ἐκ τῆς Γενούης ὑπὸ τοῦ δουκὸς τοῦ Μιλάνου καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἐγένετο καρδινάλιος. Τῷ 1480 ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἐξεδίωξε τοὺς Τούρκους ἐκ τοῦ Ὄτραντο καὶ ἐκ Τάραντος, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Γενούην καθῄρεσε τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην Βαπτιστὴν καὶ ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν δόγην. Κυβερνήσας ὅμως τυραννικῶς προεκάλεσεν ἐπανάστασιν καὶ ἐξηναγκάσθη νὰ καταφύγῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Ρώμην. —5) ***Ὀκταβιανός***. Οὗτος κατὰ τὴν γαλλικὴν κατοχὴν τῆς Γενούης ἠναγκάσθη νὰ παραμένῃ ἐκτὸς τῆς πατρίδος του καὶ νὰ ὑπηρετῇ διαφόρους ξένους ἡγεμόνας, μέχρις ὅτου, τῷ 1513, τῇ βοηθείᾳ τοῦ μαρκησίου τῆς Πεσκάρας κατώρθωσε νὰ καθαιρέσῃ τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Γενούης ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν τῷ 1522 ὁ Ὀκταβιανὸς Φρεγκόζο ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Ἴσκια, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἔκτοτε ἡ οἰκογένεια τῶν Φρεγκόζο ἔπαυσε νὰ διαδραματίζῃ σημαντικὸν πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γενούης καὶ τῆς Ἰταλίας γενικώτερον. Μ. Δ. Β.

Φρέγυρα [*Γεωγρ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Λαμπόκαμπος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λακωνίας.

Φρεδεγάριος (Fredegarius, Frédégaire). Βουργουνδὸς χρονικογράφος τοῦ Ζ΄ αἰῶνος. Τὸ ἔργον, τὸ πρῶτον γνωσθὲν διὰ τοῦ Σκαλιγέρου καὶ Φρέχερ, εἶναι χρονογραφία ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀποτελοῦσα συμπίλημα τῶν ἔργων Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ, Εὐσεβίου, ἁγίου Ἱερωνύμου κ. ἄ. Ἐξεδόθη εἰς τοὺς «Scriptores rerum francicarum» τοῦ Freher. Π. Ν. Π.

Φρεδεγόνδη (Frédégonde). Σύζυγος ἡ παλλακὴ τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Χιλπερίχου Α΄ καὶ μήτηρ τοῦ Κλοθαίρου Β΄, ἀποθανοῦσα τῷ 597. Ὁ βίος της διῆλθεν ἐν αὐλικαῖς διαβολαῖς. Ὁ θάνατος τοῦ Χιλπερίχου (584) ἀπεδόθη εἰς δολοφονίαν ὑπὸ τῆς Φρεδεγόνδης. Π. Ν. Π.

φρεεσία (ἡ) (Freesia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰριδοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας βολβορριζους, ἰθαγενεῖς τῶν περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χωρῶν. Ἐκ τῶν πέντε εἰδῶν τοῦ γένους γνωστότερον εἶναι ἡ *φρεεσία ἡ εὔοσμος* (Freesia odorata), πολυανθὴς πόα καλλιεργουμένη πολλαχοῦ πρὸς κόσμον διὰ τὰ ὡραιότατα εὐώδη ἄνθη της. Δ. Ν. Π.

φρέζα (ἡ)· βλ. *φραῖζα*.

Φρεζένιους (Fresenius), ***Ἐρρῖκος***. Γερμανὸς χημικός, υἱὸς τοῦ Καρόλου (1847—1920). Ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων, ὡς καὶ γενικώτερον εἰς τὴν ἀναλυτικὴν χημείαν. Ἐδημοσίευσε: «Μελέτη περὶ τῆς χημικῆς ἀναλύσεως» κλπ. Σ. Γ.

—Φρεζένιους (Fresenius), ***Κάρολος***. Γερμανὸς χημικὸς (1818—1897), ἀσχοληθεὶς κυρίως εἰς τὴν ἀναλυτικὴν χημείαν. Ἐξέδωσε κλασσικὰ συγγράμματα: «Ὁδηγίαι διὰ τὴν ποιοτικὴν χημικὴν ἀνάλυσιν» (πρώτη ἐκδ. 1841, 16η 1895), μεταφρασθὲν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας, «Ὁδηγίαι διὰ τὴν ποσοτικὴν χημικὴν ἀνάλυσιν» (1846, 6η ἐκδ. τῷ 1887) κλπ. Ἵδρυσεν ἀπὸ τοῦ 1861 τὸ «Περιοδικὸν τῆς ἀναλυτικῆς χημείας». Σ. Γ.

Φρειβοῦργον (γερμαν. Freiburg, πρφ. *Φράϊμπουργκ*, γαλλ. Fribourg) [*Γεωγρ.*]. —1) Καντόνιον τῆς Ἑλβετίας, κείμενον μεταξὺ Βέρνης καὶ Βῶ. Ἔχει ἔκτασιν 1.671 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1930) 143.230 κατοίκων καὶ ὁμώνυμον πρωτεύουσαν. Καλύπτεται κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τῶν ἀλπικῶν ὀροσειρῶν (2.005 μ.), κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἀνήκει εἰς τὸ μεταξὺ Ἄλπεων καὶ Ἰούρα εὐρὺ λεκανοπέδιον τῆς Ἑλβετίας. Ὑδρογραφικῶς ἀνήκει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ρήνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκπέμπει τὰ ὕδατα διὰ τῶν κυριωτέρων ποταμῶν Σαρὶν καὶ Μπρουά. Τὸ ἔδαφος (ἐκμεταλλεύσιμον κατὰ 88 %) αὐτοῦ) εἶναι ἐξαιρετικῶς γόνιμον, πλούσιον ἰδίᾳ εἰς λειμῶνας καὶ βοσκάς, ἐκτρέφει δὲ ἐν ἐκ τῶν ἀρίστων ἐν Ἑλβετίᾳ γενῶν βοῶν. Οἱ κάτοικοι πρεσβεύουσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν καθολικισμόν, κατανέμονται γλωσσικῶς εἰς γαλλοφώνους (67,6 %) καὶ γερμανοφώνους (31,1 %), ἀσχολοῦνται δὲ κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὴν τυροκομίαν. Οὐχ ἧττον ἀνθοῦσι καὶ ἱκαναὶ βιομηχανίαι, ὡς ἡ τοῦ συμπεπυκνωμένου γάλακτος, ἡ ὡρολογοποιία, ἡ ψιαθοπλεκτική, ἡ ὑαλουργία, ἡ πλινθοποιία κλπ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ καντονίῳ ἐκτρεφομένων κτηνῶν ὑπολογίζεται εἰς 104.000 περίπου βοοειδῆ, 20.000 αἰγοπρόβατα, 50.000 χοίρους καὶ 10.000 ἵππους. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ἄριστα ὠργανωμένη, λειτουργοῦσι δὲ ἐν τῇ χώρᾳ πανεπιστήμιον, πέντε ἄλλαι ἀνώτεραι σχολαί, διδασκαλεῖον, μία τεχνικὴ σχολή, τρεῖς ἐμπορικαὶ καὶ δώδεκα γεωργικαί.

Τὸ Φρειβοῦργον ἀνῆκε κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὸ βασίλειον τῆς Βουργουνδίας, περιελθὸν δ' ἀκολούθως εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, διφκήθη διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν δουκῶν τοῦ Τζαίχρινγκεν, τῶν κομίτων τοῦ Κύμπουργκ, τῶν Ἀψβούργων καὶ τῶν δουκῶν τῆς Αὐστρίας μέχρι τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος. Τῷ 1476, ἐλευθερωθέν, ἐγένετο μέλος τῆς ὁμοσπονδίας, ἔνατον κατὰ σειράν, τῷ δὲ 1847 μετέσχε τοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Σόυντερμπουντ. Ἀνώταται ἀρχαὶ τοῦ καντονίου εἶναι τὸ αἱρετὸν μέγα συμβούλιον, ἐκλεγόμενον ἀνὰ πενταετίαν καὶ σκοποῦν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ ἐπίσης αἱρετὸν ἐκτελεστικὸν συμβούλιον, ὅπερ εἶναι ἑπταμελές, ἐκλέγεται ἐπίσης ἀνὰ πενταετίαν καὶ ἀσκεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

—2) Πόλις τῆς Ἑλβετίας, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου καντονίου, κειμένη ἐπὶ μικρᾶς χερσονησιζούσης προβολῆς τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Σαρὶν καὶ ἀπέχουσα 27 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Βέρνης, μεθ' ἧς συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Ἡ πόλις ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων, ἐξ ὧν τὸ κατώτερον οἰκεῖται ὑπὸ γερμανοφώνων, τὸ δὲ ἀνώτερον, τὸ καὶ μεγαλύτερον, ὑπὸ γαλλοφώνου πληθυσμοῦ. Ἔχει καθολικὸν πανεπιστήμιον καὶ κοσμεῖται ὑπὸ δύο ὡραίων κρεμαστῶν γεφυρῶν, ὕψους 93 καὶ 50 μ. καὶ πολλῶν κτισμάτων. Εὐμέγεθες φράγμα τοῦ ποταμοῦ Σαρίν, ὕψους 12 μ., καθιστᾷ δυνατὴν τὴν χρησιμοποίησιν τῆς δυναμικῆς ἐνεργείας τῶν ὑδάτων αὐτοῦ. Κυριώτεραι βιομηχανίαι εἶναι ἡ τοῦ καπνοῦ, αἱ γαλακτομικαὶ καὶ αἱ ἀποσχολούμεναι μὲ τὴν κατασκευὴν κομψοτεχνημάτων. Κάτ. (1930) 21.557. Χ. Δ.

— Φρειβοῦργον (Freiburg), (πρφ. *Φράϊμπουργκ*) [*Γεωγρ.*]. —1) Πόλις τῆς Γερμανίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Βάδης, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντράϊζαμ. Κάτ. (1925) 90.475. Ἔχει παλαιότατον πανεπιστήμιον, ἱδρυθὲν τῷ 1454, μετὰ πλουσιωτάτης βιβλιοθήκης (300.000 τόμοι καὶ 700 χειρόγραφα), πολλὰς ἄλλας ἀνωτέρας σχολὰς καὶ εἶναι σημαίνον βιομηχανικὸν κέντρον, μὲ κυριωτέ-

Digitized by Google

ρας ἐγκαταστάσεις χαρτοποιητικάς, κλωστοϋφαντουργικάς καὶ κατασκευῆς τεχνητῶν μαργαριτῶν. Ἐπίσης διεξάγει ἐμπόριον ξυλείας καὶ οἴνου. Ἡ πόλις κοσμεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡραίων κτισμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ ἰδιοτύπου ἀρχιτεκτονικῆς καθεδρικὸς ναός, οὗτινος τὸ κωδωνοστάσιον φθάνει εἰς ὕψος 116 μ. Τὸ Φρειβοῦργον ἱδρύθη τῷ 1091 ὑπὸ τοῦ Βερτόλδου Β' τοῦ Τζαίχρινγκεν. Πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ἑλβετικοῦ Φρειβούργου καλεῖται εἰδικώτερον *Φρειβοῦργον ἐν Μπραϊσγκάου* (Freiburg - im - Breisgau), ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς χώρας ἐν τῇ ὁποίᾳ κεῖται. Ὁ ὁμώνυμος νομὸς ἔχει ἔκτασιν 5.057 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν (1925) 599.998 κατοίκων.

—2) Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἄνω Σιλεσίᾳ, κειμένη 58 χλμ. ΝΔ. τῆς Μπρέσλαου. Ἔχει βιομηχανίας ὡρολογίων, λίνου κλπ. Κάτ. 9.800. Χ. Δ.

φρειδελίτης (Friedelit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν πυριτικὸν ἅλας τῆς ὁμάδος τοῦ κλιντονίτου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου H, Mn_5 Si_4 O_{16} Cl. Ἀπαντᾷ εἰς σπανίους κρυστάλλους τραπεζοειδεῖς ρομβοεδρικούς. Ἔχει σκληρότητα 4—5 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,07, χρῶμα ροδέρυθρον. Εὑρίσκεται εἰς τὰ Πυρηναῖα, ὅπου καὶ τὸν ἐκμεταλλεύονται ὡς μετάλλευμα μαγγανίου, ὡς καὶ τὴν Wermland. Γ. Κ. Γ.

φρειδερικέλλη (ἡ) (Freidericella) *[Ζῳολ.]*. Γένος βρυοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐκτοπρώκτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πλουματελλιδῶν*, περιλαμβάνον κατ' ἀποικίας ἐνδιαιτωμένους ἁπλουστάτους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ἀπαντῶντας ἐντὸς τῶν ῥεόντων ἢ στασίμων ὑδάτων τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Φρειδερῖκος (λατ. Fridericus, γερμαν. Friedrich, γαλλ. Fréderic, ἰταλ. Frederigo, ἀγγλ. Frederic). Χριστιανικὸν ὄνομα Τευτονικῆς καταγωγῆς. Σημαίνει «ἄρχων τῆς εἰρήνης», ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξεν ἓν τῶν συνηθεστέρων ὀνομάτων. Ἐκ τῆς Γερμανίας μετεδόθη κατόπιν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γεωργίου, καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου παραπλήσια ὀνόματα, παραγόμενα ἐκ τοῦ ἀγγλοσαξωνικοῦ frith, ὅπερ σημαίνει «εἰρήνην», ἐχρησιμοποιοῦντο ἤδη ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων, ὡς εἶναι τὸ Frideswide κ. ἄ.

— **Φρειδερῖκος, ἅγιος.** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ υἱὸς κόμητος τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Verdun (Meuse), ὅστις γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος μετέβη εἰς Παλαιστίνην πρὸς προσκύνησιν τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, ἐπανελθὼν δ' εἰς Γαλλίαν περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ τῷ 1020 ἀποθανὼν ἑορτάζεται τὴν 6 Ἰανουαρίου. —2) Ὁ ἐν Πρωσσίᾳ μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν Prémontrés, ἱδρυτὴς μοναστηρίου κατὰ τὸ 1163, ἀποθανὼν τῷ 1175 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 3 Μαρτίου. —3) Ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐπίσκοπος τῆς Λιέγης, δεινὸς διώκτης τῶν σιμωνιακῶν καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαίων ἀπέναντι τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων, ὅστις ἀποθανὼν τῷ 1121 ἑορτάζεται τῇ 27 Μαΐου. —4) Ὁ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐπίσκοπος τῆς Οὐτρέχτης ἐν Ὁλλανδίᾳ, ὅστις μετ' ἀποστολικοῦ ζήλου ἐπιδοθεὶς εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις εἰσέτι κατοίκοις πολλῶν χωρίων τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας του εἵλκυσε τὴν μῆνιν τῆς Ἰουδίθ, δευτέρας συζύγου Λουδοβίκου τοῦ Ἀγαθοῦ, ἧς ἤλεγχε τὴν ἀσεβῆ διαγωγήν. Ὅθεν ἡμέραν τινὰ τοῦ 838 εὑρισκόμενος ἐν τῇ νήσῳ Walcheren, ἐδολοφονήθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὑπὸ δύο κακούργων ἀποσταλέντων ὑπὸ τῆς Ἰουδίθ. Ἑορτάζεται ὡς μάρτυς τὴν 13 Ἰουλίου. —5) Ὁ ἐν Βαυαρίᾳ ἀναχωρητὴς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀποθανὼν τῷ 1329 καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι' ἐγγραφεὶς τῷ 1909 ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς 30 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ, ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΚΑΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ

ΑΥΣΤΡΙΑΣ

—**Φρειδερῖκος Α'** *ὁ Καθολικός*, μέγας δοὺξ τῆς ***Αὐστρίας*** (1194—1198). Υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Ε', γεννηθεὶς τῷ 1174, ὃν καὶ διεδέχθη εἰς τὸ δουκᾶτον τῆς Αὐστρίας. Τῷ 1197 ἀνέλαβε σταυροφορίαν καὶ μετέβη εἰς Παλαιστίνην, ὅπου ὅμως ἡ ἐκστρατεία του ἀπέτυχε, συνεπείᾳ τῶν διαφωνιῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν. Ἀπέθανεν ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῆς Ἄκρης κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐκ Παλαιστίνης.

— **Φρειδερῖκος Β'** *ὁ Μαχητής*, μέγας δοὺξ τῆς ***Αὐστρίας*** (1236—1246). Υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου ΣΤ' τοῦ Ἐνδόξου, ὃν διεδέχθη τῷ 1230 εἰς τοὺς τίτλους τοῦ δουκὸς τῆς Αὐστρίας καὶ Στυρίας καὶ τοῦ ἄρχοντος τῆς Καρνιόλης. Μόλις ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, ἕνεκα τῆς βιαιότητος, τῆς σκληρότητος καὶ τοῦ φιλοπολέμου χαρακτῆρός του, ἦλθεν ἐπανειλημμένως εἰς ρῆξιν οὐχὶ μόνον πρὸς τοὺς γείτονας αὐτοῦ ἡγεμόνας, καὶ ἰδίως τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς πολλοὺς εὐγενεῖς ἄρχοντας τῆς χώρας του, οἵτινες ἐπαναστάτησαν ἐναντίον του. Ἐξεδίωξε τὴν πρώτην σύζυγόν του, κατέσχε τὴν περιουσίαν τῆς μητρός του καὶ ἐπέβαλε βαρυτάτους φόρους εἰς τὸν κλῆρον καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καταστὰς διὰ τῶν μέτρων του τούτων καὶ ἄλλων παρομοίων μισητότατος εἰς πάντας καὶ τὸ φόβητρον τοῦ λαοῦ του. Πολεμήσας καὶ κατὰ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡττηθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἐξηναγκάσθη τῷ 1236 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν του. Ἀλλὰ βραδύτερον συνεφιλιώθη μετ' αὐτοῦ καὶ ἀνέκτησε τὸ κράτος του. Τῷ 1241 ἐβοήθησε τοὺς Οὔγγρους πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Μογγόλων ἐπιδρομέων, ἀλλὰ κατόπιν ἐπετέθη καὶ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ζητῶν τὴν παραχώρησιν ἀνταλλαγμάτων ἔναντι τῆς παρασχεθείσης βοηθείας. Τῷ 1246 ἐνίκησε τὸν δοῦκα Οὐλρῖχον τῆς Καρινθίας, ὁ ὁποῖος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ βοηθητικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Αὐστρίας, καὶ τὸν ᾐχμαλώτισε. Κατὰ τὸ αὐτὸ ὅμως ἔτος ἐφονεύθη ἐν μάχῃ πρὸς τὸν βασιλέα Μπέλα τῆς Οὐγγαρίας, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Λέϊθα. Διὰ τοῦ θανάτου του ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Μπάμπενμπεργκ.

— **Φρειδερῖκος Γ'** *ὁ Ὡραῖος*, μέγας δοὺξ τῆς ***Αὐστρίας*** (1306—1330). Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Ἀψβούργων Ἀλβέρτου Γ', γεννηθεὶς τῷ 1286. Ὠνομάσθη τῷ 1306 δοὺξ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Στυρίας, μετὰ δὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ πατρός του, τῷ 1308, ἐκληρονόμησε τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένας χώρας, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνησε καὶ ἐξ ὀνόματος τῶν μικροτέρων ἀδελφῶν του Λεοπόλδου καὶ Ἀλβέρτου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου Ζ' προέβαλεν ὡς ἀπαιτητὴς τοῦ θρόνου καὶ ἕνεκα τούτου περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Λουδοβῖκον τῆς Βαυαρίας, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις τὸν συνέδεε παλαιὰ φιλία. Κατὰ τὴν γενομένην ψηφοφορίαν τῶν ἐκλεκτόρων τρεῖς ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Φρειδερίκου καὶ τρεῖς ὑπὲρ τοῦ Λουδοβίκου, ὁ ὁποῖος, λαβὼν ἐν τέλει καὶ τὴν ψῆφον τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Μαγεντίας ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν Ἀχυϊσγράνῳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φρειδερῖκος, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι εἷς τῶν ἐκλεκτόρων, οἵτινες ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ Λουδοβίκου, εἶχε κηρυχθῆ κατόπιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀνεκήρυξεν ἐπίσης ἑαυτὸν αὐτοκράτορα, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φρειδερῖκος Γ'* καὶ ἐστέφθη ἐν Βόννῃ. Ἕνεκα τούτου προεκλήθη πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη. Κατ' ἀρχὰς ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἐφάνη εὐνοϊκὴ ὑπὲρ τοῦ Φρειδερίκου, ὃν ὑπεστήριζον οἱ εὐγενεῖς, ἐνῷ τὸν Λουδοβῖκον ὑπεστήριζον αἱ λαϊκαὶ μᾶζαι. Κατὰ τὴν μάχην ὅμως τοῦ Μύλντορφ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴνν, ὁ Φρειδερῖκος ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος μετὰ 1.300 ἐκ τῶν ἱππέων του (Ἰούνιος 1322). Μετὰ τριετῆ αἰχμαλωσίαν ὁ Λουδοβῖκος ἀπηλευθέρωσε τὸν Φρειδερῖκον, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πείσῃ τοὺς ἀδελφούς του, οἵτινες ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ καὶ εἶχον κατορθώσει νὰ ἐξεγείρουν ἐναντίον του τὸν πάπαν καὶ τὴν Γαλλίαν, νὰ παραιτηθῶσι τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ἀξιώσεών των. Ὁ Φρειδερῖκος ἀποτυχὼν εἰς τὴν ἀποστολὴν του προσῆλθε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐζήτησε νὰ κρατηθῇ καὶ πάλιν αἰχμάλωτος, παρὰ τὰς συστάσεις τοῦ πάπα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπαλλάξει αὐτὸν τοῦ δοθέντος ὅρκου. Ὁ αὐτοκράτωρ Λουδοβῖκος συγκινηθεὶς ἐκ τῆς στάσεως ταύτης τοῦ παλαιοῦ φίλου του ἀνενέωσε τὴν πρὸς αὐτὸν παλαιὰν φιλίαν του, τὸν ἀπηλευθέρωσε καὶ παρέλαβεν αὐτὸν ὡς συγκυβερνήτην τῆς χώρας του. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐκλέκτορες ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τοῦτο, ὁ Λουδοβῖκος συνῆψε μετ' αὐτῶν καὶ τοῦ Φρειδερίκου συμφωνίαν ἐν Οὔλμ (1326), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φρειδερῖκος Γ' θὰ ἐκυβέρνα τὴν Γερμανίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῶν Ρωμαίων, ὁ δὲ Λουδοβῖκος θὰ μετέβαινεν εἰς Ρώμην ὅπως στεφθῇ αὐτοκράτωρ. Ὁ ἐπελθὼν ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ θάνατος τοῦ Λεοπόλδου, ἀδελφοῦ τοῦ Φρειδερίκου, κατέστησε περιττὴν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συμφωνίας, διότι ὁ Φρειδερῖκος ἀπεσύρθη εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὅπου ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ἡ ἱπποτικὴ στάσις τοῦ Φρειδερίκου Γ' ἀπέναντι τοῦ Λουδοβίκου ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Σίλλερ νὰ γράψῃ τὸ ὡραῖον ποίημά του «Deutsche Treue» καὶ εἰς τὸν Οὔλαντ τὸ δρᾶμα «Λουδοβῖκος τῆς Βαυαρίας».

— **Φρειδερῖκος Δ'** *ὁ Κενοφύλακος*, δοὺξ τῆς ***Αὐστρίας*** καὶ τοῦ ***Τυρόλου***. Υἱὸς τοῦ δουκὸς Λεοπόλδου τοῦ Ἀγαθοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1382 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1439. Διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του, διεξήγαγε μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν, οἵτινες ἠρνοῦντο νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν. Κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Κωνσταντίας (1414) ἐπροστάτευσε τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΓ' κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμούνδου, ὁ ὁποῖος ἕνεκα τούτου τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐφυλάκισε. Δραπετεύσας τῷ 1416 ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Τυρόλον, ὅπου μετὰ δύο ἐτῶν σκληροὺς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀρχήν, τῷ δὲ 1425 συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμούνδου. Ἡ διοίκησίς του ὑπῆρξε χρηστή.

—**Φρειδερῖκος Ε'**, δοὺξ τῆς ***Αὐστρίας*** (1424—1493) βλ. λ. *Φρειδερῖκος Γ'* αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Μ. Ο. Β.

ΒΑΔΗΣ

— **Φρειδερῖκος Α'**, μαργράβος τῆς ***Βάδης*** (1250—1268). Υἱὸς τοῦ μαργράβου Γερμανοῦ ΣΤ' τῆς Βάδης, γεννηθεὶς τῷ 1249 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1268. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1250 ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς μητρός του. Τῷ 1267, ἀποσταλεὶς εἰς Νεάπολιν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυϊκοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

— **Φρειδερῖκος ΣΤ'**, μαργράβος τῆς ***Βάδης*** (1659—1677). Υἱὸς τοῦ μαργράβου Φρειδερίκου τοῦ Ε', γεννηθεὶς τῷ 1627 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1677. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης καὶ τὸν Κάρολον Ι' τῆς Σουηδίας ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πολωνίᾳ, ὅπου κατήγαγε μεγάλας νίκας. Τῷ 1664 ἐπολέμησεν ἐν Οὐγγαρίᾳ κατὰ τῶν Τούρκων, κατόπιν δὲ καὶ ὡς στρατάρχης τῆς Γερμανίας κατὰ τῆς Γαλλίας (1674—1676), ὅπου ἔδρεψε νέας δάφνας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1659) ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Βάδης—Ντούρλαχ καὶ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας, ἥτις εἶχε πληγῇ καιρίως ἐκ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου.

— **Φρειδερῖκος Α'** ***(Γουλιέλμος - Λουδοβῖκος)***, μέγας δοὺξ τῆς ***Βάδης*** (1858—1907). Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς Λεοπόλδου, γεννηθεὶς τῷ 1826. Διεδέχθη τῷ 1852 τὸν πατέρα του συνεπείᾳ τῆς διανοητικῆς διαταράξεως τοῦ μεγαλυτέρου του ἀδελφοῦ, διαδόχου *Λουδοβίκου*, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐπίτροπος αὐτοῦ, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του (1858) ὡς μέγας δούξ. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς διακυβερνήσεώς του συνήντησε μεγίστας δυσκολίας ἐκ μέρους τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Τῷ 1856 συνεζεύχθη τὴν Λουΐζαν, θυγατέρα τοῦ τότε πρίγκιπος Γουλιέλμου τῆς Πρωσσίας καὶ μετέπειτα Γερμανοῦ αὐτοκράτορος, ὑποχρεωθεὶς ἕνεκα τούτου νὰ ταχθῇ ἔκτοτε πρὸς τὸ μέρος τῆς Πρωσσίας, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε τῷ 1863 εἰς τὸ συνέδριον τῆς Φραγκφούρτης καὶ βραδύτερον κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1866 καὶ 1870.

— **Φρειδερῖκος Β'**, μέγας δοὺξ τῆς ***Βάδης*** (1907—1918). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1857 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1928. Ἀκολουθήσας τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ἔφθασε μέχρι τῆς θέσεως ἐπιθεωρητοῦ τοῦ στρατοῦ, ὅτε, συνεπείᾳ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του, ἐκλήθη νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον (1907). Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἦτο διοικητὴς σώματος στρατοῦ, τῇ δὲ 22 Νοεμβρίου 1918 ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου του καὶ νὰ ζήσῃ ἔκτοτε μακρὰν τοῦ στρατεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς. Μ. Δ. Β.

ΒΡΑΝΔΕΜΒΟΥΡΓΟΥ

—**Φρειδερῖκος Α'** (1411—1440). Ἐκλέκτωρ τοῦ ***Βρανδεμβούργου***. Υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Ε' τῶν Χοεντζόλλερν, βουργράβου τῆς Νυρεμβέργης, γεννηθεὶς τῷ 1371 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1440. Διεδέχθη τὸν πατέρα του, παρ' οὗ ἐκληρονόμησε τὸ πριγκιπᾶτον τοῦ Ἄνσμπαχ. Τῷ 1396 ἐπολέμησεν ἐν Νικοπόλει κατὰ τῶν Τούρκων, τῷ 1400 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως Βέντσελ, τῷ 1409 ἐβοήθησε τὸν βασιλέα Σιγισμοῦνδον τῆς Οὐγγαρίας ὅπως καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν φεουδαρχῶν του καὶ ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος παράγων τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ τελευταίου τούτου ὡς αὐτοκράτορος (20 Σεπτεμβρίου 1410). Εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὸν Σιγισμοῦνδον, οὗτος παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τῷ 1411 τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Βρανδεμβούργου. Τῷ 1415 ἡ ἐπὶ τοῦ Βρανδεμβούργου κυριαρχία τοῦ Φρειδερίκου ἀπέβη κληρονομική, αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἔλαβον ἔκτοτε τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιῇ αὐτὸν εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς διαφόρους πολέμους πρὸς ὑποταγὴν τοῦ Μεκλεμβούργου καὶ τῆς Πομερανίας, τῷ δὲ 1421 ἔθεσεν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Οὐσσιτῶν, κατὰ τὸν ὁποῖον ὅμως ὑπέστη ἀλλεπαλλήλους ἥττας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σιγισμούνδου ἐπεχείρησε νὰ ἀνακηρυχθῇ βασιλεύς, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ κατορθώσῃ. Ὁ Φρειδερῖκος Α' ἦτο πεπροικισμένος διὰ μεγάλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν χαρισμάτων καὶ ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν μᾶλλον μορφωμένων ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς του.

—**Φρειδερῖκος Β'** ***ὁ Σιδηροῦς*** (1440—1471). Ἐκλέκτωρ τοῦ ***Βρανδεμβούργου***. Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1413 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1471. Τῷ 1421, εἰς ἡλικίαν μόλις 8 ἐτῶν, ἐμνηστεύθη μετὰ Πολωνίδος πριγκιπίσσης καὶ ἀνετράφη εἰς τὴν Πολωνίαν, ὅπως καταστῇ διάδοχος τοῦ πολωνικοῦ στέμματος. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ πατρός του (1440) ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Βρανδεμβοῦργον καὶ διεδέχθη τοῦτον εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἐκ τῶν κυριωτέρων τοῦ ἔργων του εἶναι ἡ ἵδρυσις τῆς πόλεως τοῦ Βερο-

Digitized by Google

λίνου. Τῷ 1455 ἐξηγόρασε τὸ Κόττμπους καὶ τὴν κομιτείαν τοῦ Βερνιγκερόντε, τῷ δὲ 1468 ἐπιχειρήσας νὰ καταλάβῃ τὴν Πομερανίαν ἀπέτυχε. Τῷ 1470 παρῃτήθη ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του *Ἀλβέρτου-Ἀχιλλέως* καὶ ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς.

— **Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος**, ὁ ἐπικαλούμενος *μέγας ἐκλέκτωρ* (1640—1688). Υἱὸς τοῦ ἐκλέκτορος Γεωργίου-Γουλιέλμου, γεννηθεὶς τῷ 1620 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1688. Παρὰ τὰς δυσχερείας ἐκ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου, ἔτυχεν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ὅπου ἐφοίτησεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Λεΰντεν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Φρειδερίκου - Ἐρρίκου τῆς Ὀράγγης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἐκλήθη εἰς τὴν ἀρχὴν μόλις εἰκοσαετὴς καὶ εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Τριακονταετὴς πόλεμος εἶχεν ἐπιφέρει τεραστίας καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν του. Ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ στρατεύματά του εἶχον σχεδὸν διαλυθῆ καὶ ἦσαν τελείως ἀπειθάρχητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ Βρανδεμβοῦργον ἦτο σχεδὸν κατειλημμένον ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῶν Σουηδῶν, ἡ Πρωσία εἶχε μεταβληθῆ εἰς φέουδον τῆς Πολωνίας καὶ τὰ παρὰ τὸν Ρῆνον πριγκιπᾶτα εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Ὁ Φρειδερῖκος - Γουλιέλμος, ἐπιδείξας εὐθὺς ἀμέσως, παρὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀπειρίαν του, ἐξαιρετικὴν φρόνησιν, δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα, συνῆψε ταχέως ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς Σουηδοὺς καὶ συμμαχίαν πρὸς τὴν Πολωνίαν, τῷ δὲ 1648 ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας, δι' ἧς παρεχωροῦντο εἰς αὐτὸν αἱ ἐπισκοπαὶ Καμμίν, Χάλμπερστατ καὶ Μίντεν καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Μαγδεμβούργου, καθὼς καὶ ἡ ἀνατολικὴ Πομερανία. Τὰ μέτρα ταῦτα ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν ν' ἀφοσιωθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς χώρας του. Ὅτε ἐξερράγη ὁ Σουηδοπολωνικὸς πόλεμος, συνεμάχησε κατ' ἀρχὰς μὲν μετὰ τῆς Σουηδίας (συνθήκη τοῦ Μάριενμπουργκ τῷ 1656), κατόπιν δὲ ἐστράφη πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ διὰ τῶν συνθηκῶν τοῦ Βέχλαου καὶ τοῦ Μπρόμπεργκ (1657) ἐξησφάλισε τὴν κυριαρχίαν του ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Πρωσσίας, ὅπερ προηγουμένως ἦτο ὑποτελὲς τῆς Πολωνίας, ἐπικυρωθεῖσαν καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ὀλίβα (1660). Ἄλλοτε σύμμαχος καὶ ἄλλοτε ἀντίπαλος τῆς Γαλλίας, μὴ αἰσθανόμενος κανένα χαλινὸν συνειδήσεως εἰς τὴν ἐξωτερικήν του πολιτικήν, ἐξηναγκάσθη τῷ 1673, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε μετάσχει τῆς συμμαχίας ἐναντίον τῆς Γαλλίας καὶ εἶχεν ἡττηθῆ ὑπὸ τοῦ Τυρέν, νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τοῦ Φόσσεμ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Κατόπιν ἐπολέμησεν ἀνεπιτυχῶς ἐν Ἀλσατίᾳ, ἀλλὰ τῷ 1675 κατήγαγεν ἐναντίον τῶν Σουηδῶν τὴν πρώτην μεγάλην νίκην, ἥτις ἀνύψωσε τὸ γόητρον τοῦ βρανδεμβουργιανοῦ στρατοῦ. Ὁ Φρειδερῖκος - Γουλιέλμος ἀνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους του, ἀνέπτυξε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐγκατέστησε τοὺς ἐκ Γαλλίας διωχθέντας διαμαρτυρομένους, οἱ ὁποῖοι μετέφερον εἰς τὴν χώραν του τὸν γαλλικὸν πολιτισμόν, προσεπάθησε νὰ ἀποκτήσῃ δι' ὑγιῶν στοιχείων τὰ πτωχὰ εἰς πληθυσμὸν διαμερίσματα τοῦ κράτους, κατέβαλε μεγίστας προσπαθείας πρὸς ὀργάνωσιν ἰσχυροῦ στρατοῦ ὁ ὁποῖος ταχέως ἀπέκτησε μεγάλην φήμην καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ἐπέδειξε σημαντικὴν διὰ τὴν ἐποχήν του ἀνεκτικότητα εἰς τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας καὶ ἐν γένει ὑπῆρξεν εἷς τῶν πρώτων καὶ πραγματικῶν ἱδρυτῶν τοῦ ἰσχυροῦ καὶ προτύπου κρατικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἐπακολουθήσαντος μεγαλείου της. Μ. Δ. Β.

Φρειδερῖκος - Γουλιέλμος ἐκλέκτωρ Βρανδεμβούργου.

ΒΥΡΤΕΜΒΕΡΓΗΣ

—**Φρειδερῖκος**, δοὺξ τῆς ***Βυρτεμβέργης*** (1795—1797). Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Βυρτεμβέργης Καρόλου-Ἀλεξάνδρου, γεννηθεὶς τῷ 1732 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1797. Ἀνετράφη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φρειδερίκου Β' τοῦ Μεγάλου, διακριθεὶς κατόπιν ὡς στρατηγὸς αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον καὶ τραυματισθεὶς σοβαρῶς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κυνερσντορφ. Ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν ἡ διοίκησις τοῦ Μονμπελιάρ, ὅπόθεν ὅμως ἐξεδίωξαν αὐτὸν οἱ Γάλλοι τῷ 1793. Τῷ 1795, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ Λουδοβίκου - Εὐγενίου, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ δουκάτου τῆς Βυρτεμβέργης.

—**Φρειδερῖκος Α'**, δοὺξ (1797), κατόπιν ἐκλέκτωρ (1803) καὶ τέλος πρῶτος βασιλεὺς τῆς ***Βυρτεμβέργης*** (1806—1816). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1754. Τῷ 1777 εἰσῆλθεν εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατόν, τῷ δὲ 1787 διωρίσθη διοικητὴς τῆς Φιλλανδίας. Ὅτε, τῷ 1795, ὁ πατήρ του ἐγένετο δοὺξ τῆς Βυρτεμβέργης, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀναλάβει ν' ἀπωθήσουν τοὺς Γάλλους. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1797. Τῷ 1803 ἐπέτυχε παρὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς διαίτης, ὅπως ὀνομασθῇ ἐκλέκτωρ, μετὰ δὲ τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιένης ἐπεζήτησε προσέγγισιν πρὸς τὸν Ναπολέοντα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνῆψε συνθήκην συμμαχίας, μετασχὼν καὶ τῆς ὁμοσπονδίας τοῦ Ρήνου. Λόγῳ τῆς συμμαχίας ταύτης ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ναπολέοντα 8.000 στρατιώτας, μετὰ δὲ τὴν συνθήκην τοῦ Πρεσβούργου ἐπέτυχε διαφόρους παραχωρήσεις καὶ τῷ 1806 ἀνεκηρύχθη βασιλεύς, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ναπολέοντος, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ὁποίου Ἱερώνυμον Βοναπάρτην εἶχεν ἤδη δεχθῆ νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίνην ὡς σύζυγον. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του εἰς βασιλέα, ὁ Φρειδερῖκος Α' κατέλυσε τὸ Σύνταγμα καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ρωσίας ἐβοήθησε τὸν Ναπολέοντα διὰ 15.000 ἀνδρῶν. Μετὰ τὴν μάχην ὅμως τῆς Λειψίας ἤρχισε νὰ προσεγγίζῃ πρὸς τοὺς ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος συμμάχους καὶ οὕτως ἐπέτυχε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος. Μ. Δ. Β.

ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

—**Φρειδερῖκος Α'** ὁ *Βαρβαρόσσας* (=*Πυρρογένειος*), αὐτοκράτωρ τῆς ***Γερμανίας*** (1152—1190). Υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Σουηβίας Φρειδερίκου Β', ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Κορράδου Γ' καὶ τῆς Ἰουδὶθ, ἀδελφῆς τοῦ Ἐρρίκου τοῦ Ὑπερηφάνου, γεννηθεὶς τῷ 1121. Ἦτο ἐκ μὲν πατρικῆς γραμμῆς συγγενὴς πρὸς τοὺς Χοχενστάουφεν, ἐκ δὲ μητρικῆς πρὸς τοὺς Γουέλφους, ἤτοι πρὸς τὰς δύο ἰσχυροτέρας μερίδας, αἵτινες διεξεδίκουν τὴν ἡγεμονίαν ἐν Γερμανίᾳ. Ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας προσεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀντίθετα συμφέροντα τῶν δύο κλάδων τῆς οἰκογενείας του, τῷ δὲ 1147 διεδέχθη τὸν πατέρα του ὡς δοὺξ τῆς Σουηβίας. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνώδευσε τὸν θεῖόν του αὐτοκράτορα Κορράδον Γ' εἰς τὴν δευτέραν σταυροφορίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην του γενναιότητα καὶ τὴν δραστηριότητά του. Ἐπιστρέψας εἰς Γερμανίαν τῷ 1149, εὗρεν αὐτὴν ἐν ἐμφυλίῳ πολέμῳ, προκληθέντι ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν θείων του, τοῦ Γουέλφου ΣΤ', ὁ ὁποῖος εἶχε συμμαχήσει πρὸς τὸν βασιλέα Ρογῆρον τῆς Σικελίας καὶ εἶχεν ἐπωφεληθῆ τῆς ἀπουσίας τοῦ Κορράδου Γ', ἵνα εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σουηβίαν. Ὁ Φρειδερῖκος Α' κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν καὶ προσεπάθησε κατόπιν τούτου νὰ παίξῃ τὸ πρόσωπον τοῦ συμφιλιωτοῦ, ἀνθιστάμενος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σκληρῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ ὁ Κορράδος Γ' ἐναντίον τῶν ταραξιῶν. Ἐπίσης ὁ Φρειδερῖκος Α' παρέμεινεν οὐδέτερος κατὰ τὴν ρῆξιν τοῦ Κορράδου Γ' πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Σαξονίας Ἐρρῖκον τὸν Λέοντα, ὁ ὁποῖος ἐπεζήτει νὰ καταλάβῃ τὴν Βαυαρίαν. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ διαδόχου Ἐρρίκου, καίτοι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε καὶ ἄλλον υἱόν, ἀνεκήρυξεν ὡς διάδοχόν του τὸν Φρειδερῖκον Α', λόγῳ τοῦ μεγάλου γοήτρου τὸ ὁποῖον οὗτος εἶχεν ἀποκτήσει καὶ τῆς μεγάλης ἱκανότητος καὶ σωφροσύνης τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιδείξει. Οὕτω δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κορράδου Γ', ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ συνέλευσις τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἐξέλεξεν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα τὴν 5 Μαρτίου τοῦ 1152. Ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐστέφθη εἰς τὸ Ἀκυϊσγρανον τὴν 9 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ὁ Φρειδερῖκος Α', εὐθὺς ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς, συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς δημιουργίας μεγάλης αὐτοκρατορίας. Τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου του ἤρχισε διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς κυριαρχίας του ἐν πρώτοις ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, ὅπου κατώρθωσε καὶ συνεννοηθῇ εἰρηνικῶς μὲ τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς τῶν ἀνταγωνιζομένων μεγάλων ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν, ἤτοι μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του δουκὸς τῆς Σαξονίας Ἐρρίκου τοῦ Λέοντος, τοῦ θείου του Γουέλφου ΣΤ' καὶ τοῦ ἑτέρου ἐξαδέλφου του Φρειδερίκου, υἱοῦ τοῦ Κορράδου Γ'. Χάρις εἰς τὴν ἐπιδεξίαν ταύτην πολιτικὴν κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ ὑφ' ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ ἠδυνήθη νὰ στραφῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1154 ἐπεχείρησε τὸ πρῶτον ταξίδιον του εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἥτις κατεσπαράσσετο τότε ἀπὸ διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα. Αἱ περισσότεραι τῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας εἶχον ἤδη ἀνακηρυχθῆ εἰς ἀνεξαρτήτους δημοκρατίας, εἰς δὲ τὴν Ρώμην ὁ Ἀρνάλδος ὁ ἐκ Βρεσκίας εἶχεν ἐκδιώξει τὸν πάπαν καὶ ἐξήσκει εἶδος δημοκρατικῆς δικτατωρίας. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν πολλῶν ἐπαναστατησασῶν πόλεων, ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἐν Παβίᾳ τὴν 15 Ἀπριλίου 1155 καὶ κατόπιν κατηυθύνθη πρὸς τὴν Ρώμην. Συναντήσας ἐν Σούτριῳ ἐγκάθειρκτον τὸν πάπαν Ἀδριανὸν Δ', ἀπηλευθέρωσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐπανέφερεν εἰς τὸν θρόνον του. Τοῦτο ὅμως ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ρωμαίων, οἵτινες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Φρειδερίκου, ἀλλ' ἡττήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δηλώσουν ὑποταγήν. Κατόπιν τούτου ὁ Φρειδερῖκος Α', παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θερμότητα καὶ τὰς δυσχερείας τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν στρατευμάτων του, ἐπέστρεψεν ἐσπευσμένως τῷ 1156 εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁπόθεν εἶχε λάβει πληροφορίας περὶ ἐκρήξεως ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Κατώρθωσε ταχέως νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν χώραν του, χάρις ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν αὐστηρότητα τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἔλαβε, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν μεγάλην πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν ἐπιδεξιότητα, ἣν ἐπέδειξεν ἔναντι τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων καὶ ἡγεμόνων. Κατόπιν τῆς εἰρηνεύσεως ταύτης ἠδυνήθη νὰ ἐπεκτείνῃ σημαντικῶς τὰς κτήσεις του πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὰς σλαυϊκὰς καὶ σκανδιναυϊκὰς χώρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὁμοῦ μετὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἰταλίας, ηὔξησε τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς Γερμανίας εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῶν σημεῖον. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἐρρῖκος Β' τῆς Ἀγγλίας εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν πρωτοκαθεδρίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ συνέδριον τῆς διαίτης τῆς Μπεζανσὸν (Ὀκτώβριος τοῦ 1157). Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως πολλαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας εἶχον ἐπαναστατήσει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἶχον ἐκδιώξει τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ τοὺς ὀπαδούς του, μία δὲ φράσις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ πάπα, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε νὰ ὑπαινιχθῇ ὅτι ὁ πάπας θεωρεῖ τὸν αὐτοκράτορα ὡς ὑποτελῆ του, προὐκάλεσε τὴν ρῆξιν μεταξὺ τῶν δύο. Ὅταν ὁ Φρειδερῖκος Α' ἀνεχώρησε διὰ δευτέραν φορὰν πρὸς καθυπόταξιν τῆς Ἰταλίας, ὁ πάπας ἀπέστειλεν εἰς προϋπάντησίν του δύο καρδιναλίους, ὅπως δώσουν εἰς αὐτὸν ἱκανοποιητικὰς ἐξηγήσεις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Φρειδερῖκος Α' εἶχε διαβῆ τὰς Ἄλπεις ἐπὶ κεφαλῆς 100.000 ἀνδρῶν. Οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τούτου ἦσαν ὁ Ὄθων τοῦ Βιτελσμπαχ καὶ ὁ Ρεϊνάλδος, οἱ ὁποῖοι εἶχον προηγηθῆ τοῦ κυρίου σώματος, καὶ οἱ: Βερτόλδος Ζαϊχριγκεν, ὁ δοὺξ Φρειδερῖκος, ὁ βασιλεὺς τῆς Βοημίας καὶ ὁ Ἐρρῖκος ὁ Λέων κ. ἄ., μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ ἐπίσκοποι. Ὁ Φραγκῖσκος Α', ἀφοῦ κατέλαβεν ἄλλας τινὰς πόλεις, ἐνεφανίσθη μετὰ τῆς στρατιᾶς του πρὸ τοῦ Μιλάνου, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποίου, πολεμήσαντες κατ' αὐτοῦ γενναιότατα, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν μετὰ τεσσάρων ἑβδομάδων πολιορκίαν, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1158. Κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ αὐτοκράτωρ συνεκάλεσε τὴν δίαιταν εἰς τὴν Ρονκάλια, ὅπου προσῆλθον ἀπεσταλμένοι 14 λομβαρδικῶν πόλεων. Κατὰ ταύτην ἀνεγνωρίσθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας πάντα τὰ δικαιώματα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Αἱ περισσότεραι ὅμως τῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὰς ἀποφάσεις τῆς Ρονκάλια, ἡ δὲ Γένουα, ἐπαναστατήσασα, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερῖκον Α' νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν καθεστηκυῖαν τάξιν πραγμάτων. Ὁ πάπας δὲν ἀνεγνώρισεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Α' τὸ δικαίωμα τῆς ἐξασκήσεως κυριαρχίας ἐντὸς τοῦ ποντιφικοῦ κράτους, ἡ δὲ πόλις τοῦ Μιλάνου, ὑποστηριζομένη καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν διὰ τῆς πολιορκίας τῆς Κρέμα, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Οἱ ἐπιζήσαντες 20.000 ἐκ τῶν κατοίκων της ἀπεστάλησαν εἰς τὸ Μιλᾶνον, ἡ δὲ πόλις μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε, πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων πόλεων, διέταξε τὴν πυρπόλησίν της καὶ τὴν ἐκσκαφὴν τῆς Κρέμα τῷ 1162. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συμβάντων τούτων εἶχεν ἀποθάνει ὁ πάπας Ἀδριανὸς Δ', ἡ δὲ πλειοψηφία τῶν καρδιναλίων εἶχεν ἐκλέξει ὡς διάδοχον αὐτοῦ τὸν καρδινάλιον Ρολάνδον Μπαλντινέλλι, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα εἰς τὴν δίαιταν τῆς Μπεζανσὸν καὶ εἶχεν ἔλθει εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ νέος πάπας ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ', ἐνῷ τὸ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος τμῆμα τῶν μειοψηφησάντων καρδιναλίων ἐξέλεξεν ὡς ἀντιπάπαν τὸν Ὀκταβιανόν, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ ὄνομα Βίκτωρ Δ'. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε συνεκάλεσεν ἐν Παβίᾳ σύνοδον, ἡ ὁποία καθήρεσε τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον Γ', τὸν ὁποῖον ὅμως εἶχεν ἤδη ἀναγνωρίσει ἡ Γαλλία, ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Ἀγγλία (Ὀκτώβριος τοῦ 1160). Πολιορκηθὲν ἐκ νέου τὸ Μιλᾶνον ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος, ἠναγκάσθη τέλος νὰ παραδοθῇ ἐκ πείνης. Κατόπιν τούτου ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε καὶ τὴν πυρπόλησιν καὶ τὴν ἐκσκαφὴν καὶ τούτου (Μάρτιος τοῦ 1162). Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ κατάστασις ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀρχίσει καὶ πάλιν νὰ γίνεται ἀνησυχαστική, ἕνεκα δὲ τούτου ὁ Φρειδερῖκος Α' ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ ἐσπευσμένως εἰς τὴν χώραν του, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ πράξῃ τοῦτο πρὸ τοῦ 1164. Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν τοῦτο διάστημα ὁ αὐτοκράτωρ εἶδε νὰ καταρρέῃ μέγα μέρος τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ ἱδρύσῃ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Βερόνα, ἡ Βολωνία, τὸ Τρεβίζο καὶ ἡ Βιτσέντσα ἐξεδίωξαν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς τοποτηρητάς, ἐνῷ ἡ Βενετία καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐπαναστατησασῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας πα-

Digitized by Google

ρέσχον πᾶσαν βοήθειαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπέθανε καὶ ὁ ἀντιπάπας Βίκτωρ Δ', ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κολωνίας καὶ αὐτοκρατορικὸς καγκελλάριος Ρεϊνάλδος ἐξέλεξεν εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ τὸν Πασχάλην Γ', ἐνῷ ὁ Φρειδερῖκος Α', πρὸ τῆς ὁλονὲν αὐξανομένης ἐξεγέρσεως ἐν Ἰταλίᾳ, εἶχεν ἀρχίσει νὰ δεικνύῃ τάσεις ὑποχωρήσεως καὶ συμβιβασμοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Γ'. Οὗτος ὅμως ἐξηκολούθει νὰ ἐργάζεται δραστηρίως ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ διατηρῇ ἀλληλογραφίαν μὲ ὅλους τοὺς ἐχθρούς του, ἀκόμη καὶ μὲ τινας Γερμανοὺς ἐπισκόπους. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1164 ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ ἐκ νέου τοὺς ὑποτελεῖς του ἡγεμόνας, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος συνεκάλεσε τὴν δίαιταν ἐν Βυρτσβούργῳ, ἡ ὁποία ἀνεγνώρισεν ὡς πάπαν τὸν Πασχάλην Γ' καὶ ἠπείλησε τοὺς κληρικούς, οἵτινες ἠρνοῦντο νὰ τὸν ὑπακούσουν. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ πάπας Ἀλέξανδρος Γ' εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ρώμην, ἐνῷ ὁ Πασχάλης Γ' ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Βιτέρμπο. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1166, κατόπιν σημαντικῶν προπαρασκευῶν, ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐξεστράτευσε διὰ τρίτην φορὰν κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐβάδισεν εὐθέως πρὸς τὴν Ρώμην, ὅπως ἐγκαθιδρύσῃ τὸν Πασχάλην Γ' εἰς τὸν ποντιφικὸν θρόνον. Ἡ προέλασίς του ὅμως ἀνεκόπη εἰς τὸ Τούσκουλον ὑπὸ 30.000 Ρωμαίων, οἵτινες ἐν τέλει κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἱππέων, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων εὑρίσκετο ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μαγεντίας. Ὁ Φρειδερῖκος Α' καταφθάσας μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας κατέλαβε τὴν Ρώμην. Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος Γ' κατέφυγεν εἰς τὸ Μπενεβέντο, ὁ δὲ ἀντιπάπας Πασχάλης Γ' ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Βατικανόν. Τὸν Αὔγουστον ὅμως τοῦ 1167 ἐνεφανίσθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ τρομερὰ ἐπιδημία πανώλους, ἡ ὁποία ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἐξηφάνισεν 25.000 Γερμανῶν στρατιωτῶν. Τρομοκρατηθέντες ἐκ τῆς ἐπιδημίας ταύτης οἱ Γερμανοὶ καὶ θεωρήσαντες αὐτὴν ὡς θείαν τιμωρίαν διὰ τὴν ἐπιδρομὴν των ἐναντίον τῆς Ρώμης, ἔφυγον εἰς τὸ Βιτέρμπο καὶ κατόπιν ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Λούκκαν, ὅπου ὅμως ἡ πανώλης ἐξηκολούθει νὰ κάμνῃ θραῦσιν εἰς τὰς τάξεις των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Βερόνα, ἡ Βικεντία, ἡ Πάδουα, ἡ Βενετία, ἡ Φερράρα, τὸ Τρεβίζο, ἡ Βρεσκία, ἡ Πέργαμος, τὸ Μιλᾶνον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνοικοδομηθῆ, ἡ Πλακεντία, ἡ Μάντουα, ἡ Κρεμόνα καὶ τὸ Λόντι συνέπηξαν συμμαχικὸν σύνδεσμον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐλευθεριῶν των καὶ ἐξέλεξαν ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Φρειδερῖκος Α' ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου καὶ πάλιν εἶχεν ἐπαναρχίσει ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων φεουδαρχῶν καὶ διὰ τῆς παροιμιώδους δραστηριότητός του καὶ τῆς μεγάλης του εὐστροφίας κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ ἐκ νέου τὰ διεστῶτα καὶ μετὰ ἐπταετεῖς διαρκεῖς ἀγῶνας νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν καὶ νὰ κυβερνήσῃ ἐν σχετικῇ γαλήνῃ. Ἐν Ἰταλίᾳ εἶχεν ἀφήσει τὸν ἀρχιεπίσκοπον Χριστιανὸν τῆς Μαγεντίας, ὁ ὁποῖος προσεπάθει, διὰ τῶν ὑπολειφθέντων εἰς αὐτὸν Γερμανῶν στρατιωτῶν καὶ διὰ νέων μεσθοφόρων, νὰ συγκρατῇ τὰς διαφόρους πόλεις ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Τῷ 1168 εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἀντιπάπας Πασχάλης Γ' καὶ διεδέχθη τοῦτον ὁ Κάλλιστος Δ'. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀρκετοὺς ὀπαδοὺς ἐν Ρώμῃ, ἐνῷ τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Ἰταλίας διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτόν, ὁ δὲ λομβαρδικὸς σύνδεσμος τῶν πόλεων, πρὸς αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του, ἵδρυσε τὴν πόλιν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ ὁποία εὐθὺς ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν 15.000 ἄνδρας. Ὁ Φρειδερῖκος, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῷ κράτει του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ ἐκ τρίτου κατὰ τῆς Ἰταλίας. Εἰσβαλὼν εἰς αὐτὴν τῷ 1174 ἐκυρίευσε τὴν Σοῦζα καὶ τὸ Ἄστι καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Μετὰ τέσσαρας ὅμως μῆνας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν κατόπιν διαπραγματεύσεων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ κυριώτερος σύμμαχός του, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπελόγιζεν, ὁ Ἐρρῖκος ὁ Λέων, ἠρνήθη νὰ τοῦ παράσχῃ τὰς ζητηθείσας βοηθείας. Ἕνεκα τούτου ὁ Φρειδερῖκος Α' ὑπέστη δεινὴν ἧτταν ἐν Λενιάνο, τὴν 29 Μαΐου 1176, ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου Γ', πρὸς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Κατὰ τὴν ὑπογραφεῖσαν ἐν Βενετίᾳ συνθήκην, τῷ 1177, οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεφώνησαν ὅπως ἀναγνωρίσουν ἀλλήλους, ὁ μὲν Φρειδερῖκος Α' τὸν Ἀλέξανδρον Γ' ὡς πάπαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Γ' τὴν ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν ἰταλικῶν πόλεων. Κατόπιν τούτου ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἐστέφθη καὶ βασιλεὺς τῆς Βουργουνδίας καὶ ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Ἐρρίκου τοῦ Λέοντος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποβῆ εἷς τῶν ἐπικινδυνωδεστέρων ἐχθρῶν του. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἐρρῖκος ὁ Λέων εἶχε κατορθώσει νὰ νικήσῃ τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐν Θουριγγίᾳ καὶ Βεστφαλίᾳ. Βραδύτερον ὅμως οἱ ὀπαδοί του ἤρχισαν νὰ τὸν ἐγκαταλείπουν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, τῷ δὲ 1181 ὑπέστη τρομακτικὴν ἧτταν, κατόπιν τῆς ὁποίας ἐδήλωσεν ὑποταγὴν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Α'. Ὁ αὐτοκράτωρ συνεχώρησεν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀποκατέστησεν εἰς τὸ δουκᾶτόν του, ὅπερ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διανείμει εἰς ἄλλους ἡγεμόνας, ἀφήσας ὑπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Ἐρρίκου τοῦ Λέοντος μικρὸν μόνον τμῆμα τούτου.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἔστρεψε καὶ πάλιν τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις συνῆψε τῷ 1183 ἐν Κωνσταντίᾳ ὁριστικὴν συνθήκην εἰρήνης μετὰ τοῦ λομβαρδικοῦ συνδέσμου τῶν πόλεων, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει εἰς αὐτὰς ἐλευθερίαν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διακυβερνήσει ἐπὶ πληρωμῇ φόρου καὶ ἐπὶ ὑποσχέσει βοηθείας τοῦ αὐτοκράτορος εἰς περίπτωσιν πολέμου τούτου ἐν Ἰταλίᾳ. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης, διὰ τῆς ὁποίας συνήπτετο εἶδος συμμαχίας μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ἰταλίας, ἐνισχύετο μεγάλως ὁ Φρειδερῖκος Α', τοῦ ὁποίου τὸ γόητρον εἶχεν ἤδη αὐξηθῆ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Τῷ 1186, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ πάπα, ἐνύμφευσε τὸν υἱόν του Ἐρρῖκον μετὰ τῆς Κωνσταντίας, θυγατρὸς τοῦ Ρογήρου Α' καὶ διαδόχου τοῦ νορμανδικοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας. Τῷ 1189, ἄγων ἤδη τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἐπιθυμῶν νὰ τερματίσῃ τὸν βίον του διὰ πράξεως ἀφ' ἑνὸς μὲν θεαρέστου, ἀφ' ἑτέρου δὲ δυναμένης νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἔνδοξον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀπεφάσισε τὴν ὀργάνωσιν τῆς Γ' σταυροφορίας καὶ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀνεχώρησεν ἐκ Ρατισβόννης ἐπὶ κεφαλῆς 100.000 ἀνδρῶν περίπου, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Κατελθὼν διὰ τοῦ Δουνάβεως, διέσχισε τὴν Οὐγγαρίαν καὶ κατόπιν τὴν Σερβίαν, ἐν δὲ τῇ Βουλγαρίᾳ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ἱκανὰς μάχας. Ἡ διέλευσίς του ἐπίσης διὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους δὲν ὑπῆρξεν ἄνευ δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας παρενέβαλεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἰσαὰκ Ἄγγελος, ὁ ὁποῖος ὅμως, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀνδριανουπόλεως ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Α', ἠναγκάσθη νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ τὴν δίοδον καὶ νὰ τὸν διευκολύνῃ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τροφίμων. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ σουλτᾶνος τοῦ Ἰκονίου ἐδήλωσεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Α' ὅτι τάσσεται παρὰ τὸ πλευρόν του ὡς σύμμαχος, ἀλλὰ κατόπιν παρέσυρε τὰ γερμανικὰ στρατεύματα πρὸς τὰς περὶ τὸ Ἰκόνιον ἐρήμους καὶ στέπας καὶ ἐπετέθη προδοτικῶς ἐναντίον των. Οἱ σταυροφόροι ὅμως κατώρθωσαν, μετὰ δύο νικηφόρους μάχας παρὰ τὸ Φιλομήλιον καὶ παρὰ τὸ Ἰκόνιον, νὰ ἀποκρούσουν τὰς ἐπιθέσεις καὶ νὰ διαφύγουν, διευθυνθέντες πρὸς τὴν Κιλικίαν. Ἐνῷ ὅμως τὰ στρατεύματα εὑρίσκοντο ἐστρατοπεδευμένα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Καλυκάδνου, παρὰ τὴν Ταρσόν, ὁ Φρειδερῖκος ὁ Α' ἐπεχείρησε νὰ λουσθῇ ἐν τῷ ποταμῷ καὶ προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας ἢ κατ' ἄλλους παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ρεύματος ἐπνίγη, τὸν Μάϊο τοῦ 1190. Ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου του προὐκάλεσε γενικὸν πένθος ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου ἐδημιουργήθη ἡ παράδοσις, καλλιεργηθεῖσα κατόπιν καὶ ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης, ὅτι ὁ Φρειδερῖκος Α' ὁ Μπαρμπαρόσσας δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ κοιμᾶται εἰσέτι ἐντὸς σπηλαίου τοῦ ὄρους Κυφχόϋζερ ἐν Γερμανίᾳ.

Ὁ Φρειδερῖκος Α' ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγάλων Γερμανῶν μοναρχῶν καὶ ἐθεωρεῖτο κατὰ τὴν ἐποχήν του ὁ ἰσχυρότερος ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς χριστιανοσύνης. Ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Βεατρίκης τῆς Βουργουνδίας ἔσχε πέντε υἱούς: τὸν *Ἐρρῖκον ΣΤ'*, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, τὸν *Φρειδερῖκον Ε'*, δοῦκα τῆς Σουηβίας, ἀποθανόντα τῷ 1191, τὸν *Κορράδον*, δοῦκα τῆς Σουηβίας, ἀποθανόντα τῷ 1196, τὸν *Ὄθωνα* τῆς Βουργουνδίας, ἀποθανόντα τῷ 1200, καὶ τὸν *Φίλιππον* τῆς Σουηβίας, ἀποθανόντα τῷ 1208, ὁ ὁποῖος ἐπίσης εἶχε γίνει αὐτοκράτωρ.

— **Φρειδερῖκος Β'**, αὐτοκράτωρ τῆς ***Γερμανίας*** (1215—1250) καὶ βασιλεὺς τῆς ***Σικελίας*** (1197—1211) καὶ τῆς ***Ἱερουσαλὴμ*** (1228). Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου ΣΤ' καὶ ἔγγονος τοῦ Φρειδερίκου Α' Μπαρμπαρόσσα, γεννηθεὶς τῷ 1194. Διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς ἡλικίαν τριῶν ἐτῶν, τῷ 1197, μετὰ δὲ τὸν θάνατον καὶ τῆς μητρός του, τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐκληρονόμησε καὶ τὸ βασίλειον τῆς Σικελίας καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ', ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἐπιμελημένη καὶ εὐρεῖα μόρφωσις. Ὁ θεῖος του ὅμως Φίλιππος τῆς Σουηβίας καὶ ὁ Ὄθων τῆς Βρουνσβίκης διεξεδίκησαν εὐθὺς ἀμέσως τὸν θρόνον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα ἀγῶνα ἐπεκράτησεν ὁ Ὄθων τῆς Βρουνσβίκης τῷ 1209. Ἀλλ' ὁ Φρειδερῖκος μόλις ᾐσθάνθη ἑαυτὸν ἱκανὸν νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα του ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας, ἀνεχώρησε τῷ 1212, εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν, ἐκ τοῦ Παλέρμου ὅπου διέμενε, καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ὅπου ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντίας ἐπὶ κεφαλῆς 60 ἱππέων. Τὸ σῶμα τοῦτο ὅμως μετ' ὀλίγον ηὐξήθη μεγάλως διὰ τῆς προσχωρήσεως καὶ ἄλλων ἡγεμόνων καὶ φεουδαρχῶν, ἐντὸς ἐλαχίστου δὲ χρονικοῦ διαστήματος ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Γερμανία, ἐξηντλημένη ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας μεταξὺ τῶν διαφόρων φατριῶν, τὸν ὑπεδέχθη ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τοὺς διαμαχομένους καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην εἰς τὸν τόπον. Πράγματι ὁ Φρειδερῖκος Β' κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὸν Ὄθωνα, ὃν εἶχε κηρύξει ἤδη ἔκπτωτον ἡ συνέλευσις τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, καὶ νὰ στεφθῇ εἰς τὸ Αἲξ-λὰ-Σαπὲλ τῷ 1215 βασιλεὺς τῆς Γερμανίας. Τῷ 1220 ἐστέφθη ἐν Ρώμῃ καὶ ὡς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πάπα Ὀνωρίου Γ', πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνενέωσε τὴν ὑπόσχεσιν τῆς διοργανώσεως νέας σταυροφορίας, προβὰς συγχρόνως πρὸς αὐτὸν εἰς σημαντικωτάτας παραχωρήσεις. Γερμανὸς τὴν καταγωγήν, ἀλλὰ Ἰταλὸς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν, ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο κατὰ πάντα ἀνώτερος τῆς ἐποχῆς του, διεκρίθη διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν διπλωματικὴν του ἱκανότητα. Προσεπάθησε πάντοτε νὰ εἶναι ὀπαδὸς ἀλλ' οὐχὶ καὶ δοῦλος τῆς Ἁγίας Ἕδρας. Ἐδεικνύετο πλήρης σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμήσεως πρὸς τὸν ποντίφικα, ἀνενέωνεν εἰς πᾶσαν στιγμὴν καὶ διὰ τῶν ἐπισημοτέρων ὅρκων τὰς ὑποσχέσεις του, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἐτήρει, καὶ ἐνεφανίζετο ὁ πλέον ὑποτακτικὸς καὶ ὁ πλέον ταπεινὸς υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῷ συγχρόνως ἦτο καὶ ὁ πλέον ἀπειθής. Ἀπαυδήσας πλέον ἐκ τῆς κωμῳδίας ταύτης, ἥτις διήρκει ἐπὶ δεκαετίαν ἤδη, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ὀνώριον Γ' (1227) πάπας Γρηγόριος Θ' ἀφώρισεν αὐτόν. Ὁ Φρειδερῖκος Β' τότε ἔπαυσε πλέον νὰ ὑποκρίνεται. Ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης ἐπὶ κεφαλῆς Ἀράβων μισθοφόρων, ἐνῷ συγχρόνως ἐξήγειρε τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης καὶ ἐξηνάγκασε τὸν πάπαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Βιτέρμπο. Βλέπων ὅμως ὅτι τὸ ἀνάθεμα τοῦ πάπα εἶχεν ἀσκήσει μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὀπαδῶν του ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπεφάσισεν ἐπὶ τέλους νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ὑποσχεθεῖσαν σταυροφορίαν καὶ ἀνεχώρησε διὰ τοὺς Ἁγίους Τόπους τῷ 1228, ὅπου, κατόπιν ἐπιτυχῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὸν σουλτᾶνον τῆς Αἰγύπτου, κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐστέφθη βασιλεὺς αὐτῆς. Λέγεται ὅτι ἡ στέψις αὐτὴ ἐγένετο ἄνευ τῆς συμμετοχῆς ἱερέων, διότι οὗτοι ἠρνοῦντο νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀφορισμοῦ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Φρειδερῖκος Β' συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ πάπα Γρηγορίου Θ' καὶ τῷ 1235 μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ υἱοῦ του Ἐρρίκου, τῷ δὲ 1237 ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ λομβαρδικοῦ συνδέσμου τῶν πόλεων, ὁ ὁποῖος ἐπίσης εἶχεν ἐπαναστατήσει ἐναντίον του, καὶ ὑπέταξε πάσας τὰς πόλεις τῆς Λομβαρδίας, ἀλλὰ κατόπιν ἀφωρίσθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ πάπα, διότι δὲν ἐσεβάσθη τὰς κτήσεις, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τὸ παπικὸν κράτος. Τὴν φορὰν μάλιστα ταύτην ὁ πάπας Γρηγόριος Θ' ὠργάνωσεν ἀληθῆ σταυροφορίαν ἐναντίον του καὶ προέβη εἰς τὴν καθαίρεσίν του. Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως πρίγκιπες δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἔκκλησιν τοῦ πάπα. Ὁ πάπας τότε συνεκάλεσεν ἐν Ρώμῃ εἰδικὴν σύνοδον, οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κληρικοὶ τῆς βορείου Εὐρώπης καὶ τῆς Ἰταλίας ἐπεβιβάσθησαν ἐν Γενούῃ ἐπὶ 27 πλοίων πρὸς μετάβασίν των εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Καθ' ὁδὸν ὅμως ὁ Ἔντσιος, υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Β', ᾐχμαλώτισεν 22 ἐκ τῶν πλοίων τούτων μετὰ 100 καρδιναλίων, ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων καὶ ἀββάδων καὶ 4.000 Γενουησίων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος ὁ Ἅγιος, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν ἀδελφὸν εἶχε προσφέρει ὁ πάπας τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ὄχι μόνον ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τὸν Γρηγόριον ὅτι ἡ πρᾶξίς του ἀπετέλει βίαν ἀσυγχώρητον. Ὁ πάπας, πληροφορηθεὶς τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν εἶχε λάβει καὶ τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν κληρικῶν του, ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας. Ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον πάπας Ἰννοκέντιος Δ' ἐπανέλαβε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ ἐξηκολούθησε τοῦτον μέχρι τοῦ θανάτου του, μετ' ἐπιμονῆς ἐντελῶς ἀντιθέτου πρὸς τὴν μετριοπάθειαν, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπαυε νὰ ὑποβάλλῃ προτάσεις συμβιβασμοῦ. Ματαίως ὁ πάπας, καταφυγὼν εἰς τὴν Λυῶνα, προσέφερε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ὁ Φρειδερῖκος Β' κατώρθωνε πάντοτε νὰ παραλύῃ τὰς ἐνεργείας του. Ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε συνάψει στενὰς πολιτικὰς καὶ συγγενικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάννην Βατάτζην, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὡς σύζυγον τὴν νόθον αὐτοῦ θυγατέρα Ἄνναν ἢ Κωνσταντίαν. Ὁ Βατάτζης ἕνεκα τούτου εἶχε στείλει πρὸς αὐτὸν ἄνδρας τινάς, ὁπλίτας καὶ τοξότας καὶ χρηματικὴν βοήθειαν. Ἐν τέλει ὅμως ὁ Ἰννοκέντιος Δ' κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ πολλοὺς Γερμανοὺς ἐπισκόπους καὶ ἡγεμόνας, οἵτινες, τῇ ὑποκινήσει του, ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν Ἐρρῖκον Ράσπε, λανδγράβον τῆς Θουριγγίας (1246), μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου τὸν Γουλιέλμον τῆς Ὁλλανδίας (1247). Βραδύτερον ᾐχμαλωτίσθη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἔντσιος

Digitized by Google

(1249), ἐνῶ συγχρόνως ἐπανεστάτησε καὶ αὐτὴ ἡ Σικελία. Κατόπιν τῶν ἀτυχημάτων τούτων ὁ Φρειδερῖκος Β' ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐν τῷ ἐν Φιορεντῖνο τῆς Ἀπουλίας πύργῳ του τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἱστορικοί τινες ὑποθέτουν ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ νόθου υἱοῦ του Μαμφρέδου. Ὁ Φρειδερῖκος Β' θεωρεῖται εἷς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἡγεμόνων τοῦ μεσαίωνος. Ἐπροστάτευσε τὰς ἐπιστήμας, τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν, συνέγραψε δὲ καὶ ὁ ἴδιος πολλὰ ἔργα, καθὼς καὶ ποιήματα. Μεταξὺ ἄλλων ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν μία πραγματεία περὶ κυνηγίου ὑπὸ τὸν τίτλον «De arte venandi cum avibus» καὶ μία σειρὰ «Φιλοσοφικῶν ἐρωτημάτων», τὰ ὁποῖα ἀπηυθύνοντο εἰς διαφόρους Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους σοφούς. Ἦτο πνεῦμα νεωτεριστικόν, πεπροικισμένον μὲ μεγάλην διοικητικὴν ἱκανότητα καὶ διπλωματικὴν εὐστροφίαν, πολλοὶ ὅμως ἱστορικοὶ κατηγοροῦν αὐτὸν ἐπὶ μεγάλῃ ἐλευθεριότητι ἠθῶν καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τὰ θεῖα.

—**Φρειδερῖκος Γ' ὁ** *Ὡραῖος*, αὐτοκράτωρ τῆς *Γερμανίας*. Ὑπό τινων ἱστορικῶν καταριθμεῖται μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Φρειδερῖκος Γ' ὁ Ὡραῖος (1286—1330) ὁ γνωστότερος ὡς Φρειδερῖκος Γ' ὁ Ὡραῖος, δοὺξ τῆς Αὐστρίας (βλ. λ. *Φρειδερῖκος Γ' ὁ Ὡραῖος*, μέγας δούξ).

—**Φρειδερῖκος Γ' ὁ** *Εἰρηνικός*, αὐτοκράτωρ τῆς *Γερμανίας* (1442—1493). Ὑπὸ τῶν καταριθμούντων μεταξὺ τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων ὡς Φρειδερῖκον Γ' τὸν Φρειδερῖκον Γ' τὸν Ὡραῖον, δοῦκα τῆς Αὐστρίας, οὗτος καλεῖται *Φρειδερῖκος Δ'*. Ὁ αὐτὸς ὡς Αὐστριακὸς δοὺξ φέρει τὸ ὄνομα *Φρειδερῖκος Ε'*. Ἦτο υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Αὐστρίας Ἐρνέστου, γεννηθεὶς τῷ 1415 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1493. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1424) διεδέχθη αὐτὸν ὡς δοὺξ τῆς Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Φρειδερῖκος Ε'. Τῷ 1440, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του αὐτοκράτορος Ἀλβέρτου Β', ἐξελέγη βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων, μετὰ δύο δὲ ἔτη ἐστέφθη καὶ ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐν Ἀκυϊσγράνῳ. Λόγῳ τῆς νωθρότητος καὶ τῆς ἀδιαφορίας του ἀπώλεσε πολλὰ τμήματα τοῦ κράτους. Κατεγίνετο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, τὴν ἀλχημείαν καὶ τὴν βοτανικήν, παρὰ τὴν ἀδιαφιλονίκητον δὲ μόρφωσίν του ἐστερεῖτο διοικητικῆς ἱκανότητος. Οἱ συνεχεῖς πόλεμοι μεταξὺ τῶν φεουδαρχῶν, οἱ ὁποῖοι κατεσπάρασσον τὴν Γερμανίαν, ἡ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι τῆς Βοημίας καὶ ἡ τεραστία κίνησις, ἥτις προεκλήθη ἐκ τῶν μεγάλων ὑπερποντίων ἀνακαλύψεων, ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας, ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκ τῆς ὁλονὲν ἐξαφανίσεως τοῦ φεουδαρχισμοῦ ἐλάχιστα τὸν ἀνησύχησαν καὶ σπανίως τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς φυσικῆς του ἀπαθείας, μεθ' ἧς ἐκαλλιέργει τοὺς ἀγρούς του, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι διαρκῶς ἀπεδεκάτιζον τὸ κράτος του. Ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἐστέφθη ἐν Ρώμῃ. Διεξήγαγε πολέμους τινάς, ἄνευ σημαντικῶν ἀποτελεσμάτων, μετὰ τῆς Ἑλβετίας, μετὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ μετὰ τῆς Βοημίας.

—**Φρειδερῖκος Δ'**, αὐτοκράτωρ τῆς *Γερμανίας* καὶ βασιλεὺς τῆς *Πρωσσίας* (βλ. λ. *Φρειδερῖκος Γ'*, βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας).

Μ. Δ. Β.

ΔΑΝΙΑΣ

—**Φρειδερῖκος Α'**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας* καὶ τῆς *Νορβηγίας* (1523—1533). Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Α', γεννηθεὶς τῷ 1471 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1533. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1481), ἡ μήτηρ αὐτοῦ Δωροθέα τοῦ Βρανδεμβούργου ἐπέτυχε ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς διαίτης τοῦ Κιέλου (1482) ὡς δοὺξ τοῦ Σλέσβιχ καὶ τοῦ Ὁλστάϊν, ὁμοῦ μετὰ τοῦ μεγαλυτέρου του ἀδελφοῦ Ἰωάννου. Ὅταν ἐπῆλθεν ὁ χωρισμὸς τῶν δύο τούτων δουκάτων, ὁ Φρειδερῖκος ἐξέλεξεν ὡς ἕδραν αὐτοῦ τὸν πύργον τοῦ Γκόττορπ καὶ ἐζήτησε νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν διοίκησίν του τὰς δανικὰς νήσους Λάαλαντ, Φάλσταρ καὶ Μαὶν καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Νορβηγίας, ἀλλ' αἱ ἀξιώσεις του αὗται ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῆς διαίτης τοῦ Κάλλαντμποργκ (1494). Μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐκστρατείαν τοῦ Ντιτμάρσχεν, εἰς ἣν ἔλαβε μέρος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου, ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας ἀνεψιός του Χριστιανὸς Β' ἠθέλησε νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ δουκάτου τοῦ Ὁλστάϊν, ἣν εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτὸν ὁ γυναικάδελφός του αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' (1521). Τῷ 1523, μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Χριστιανοῦ Β', ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐξελέγη βασιλεὺς τῆς Δανίας ὑπὸ τῆς διαίτης τοῦ Βίλμποργκ καὶ ἐστέφθη ἐν Κοπεγχάγῃ τὴν 7ην Αὐγούστου τῷ 1524. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐξελέγη καὶ βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, τὸν δὲ ἐπόμενον μῆνα παρητήθη πάσης ἀξιώσεως του ἐπὶ τῆς Σουηδίας. Ηὐνόησε τὴν μεταρρύθμισιν, εἰσαγαγὼν εἰς τὴν χώραν του τὸν Λουθηρανισμὸν (1527), παρεχώρησε πολλὰ προνόμια εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς τὸν κλῆρον, τῇ ὑποστηρίξει τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον, καὶ συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ Γουσταύου Βάζα, μετὰ τοῦ ὁποίου προηγουμένως εἶχε συνάψει σφοδροὺς ἀγῶνας. Διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱός του Χριστιανὸς Γ' ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του, Ἄννης τοῦ Βρανδεμβούργου.

—**Φρειδερῖκος Β'**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας* καὶ τῆς *Νορβηγίας* (1559—1588). Ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Γ', γεννηθεὶς τῷ 1534 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1588. Τῷ 1536 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς διαίτης τῆς Κοπεγχάγης διάδοχος τοῦ θρόνου, τῷ δὲ 1548 ἐξελέγη ἐν Ὄσλο βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του, καὶ βασιλεὺς τῆς Δανίας τῷ 1559. Ἀπὸ τοῦ 1563 μέχρι τοῦ 1569 ἐπολέμησε κατὰ τῆς Σουηδίας, μετὰ τῆς ὁποίας τῷ 1570 συνῆψε συνθήκην ἐν Στεττίνῳ. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Σουηδία ἀνεγνώριζεν ὁριστικῶς τὴν προσάρτησιν τῆς Νορβηγίας εἰς τὴν Δανίαν, εἰς ἣν παρεχώρει καὶ ἄλλας τινὰς χώρας. Καίτοι ἐστερεῖτο μεγάλης μορφώσεως, ὁ Φρειδερῖκος Β' ἐπροστάτευσε τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἰδίως τὴν ἐκπαίδευσιν, ἵδρυσε τὴν πόλιν Φρέντερικστάντ ἐν Νορβηγίᾳ, διέταξε τὴν σύνταξιν καὶ τὴν δημοσίευσιν νέου ναυτικοῦ κώδικος, καθὼς καὶ τὴν μετάφρασιν τῆς Βίβλου εἰς τὴν λαϊκὴν δανικὴν γλῶσσαν καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸν Τύχο-Μπράχε τὴν νῆσον Χβὲν διὰ τὴν ἵδρυσιν ἐπ' αὐτῆς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Οὐράνιενμποργκ. Ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Σοφίας τοῦ Μεκλεμβούργου ἔσχε τέσσαρας θυγατέρας, ὧν ἡ Ἄννα ἐνυμφεύθη τὸν Ἰάκωβον Α' βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, καὶ τρεῖς υἱούς, ὧν τὸν διεδέχθη ὁ μεγαλύτερος Χριστιανὸς Δ'.

—**Φρειδερῖκος Γ'**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας* καὶ τῆς *Νορβηγίας* (1648—1670). Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Δ', γεννηθεὶς τῷ 1609 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1670. Κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ὑπηρέτησε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ πατρός του, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ του ἀνεκηρύχθη διάδοχος καὶ διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον τῷ 1648. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του διῆλθεν ἐν εἰρήνῃ, προσπαθῶν νὰ ἀνορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας του, τῷ 1657 ὅμως, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ὑπὸ τῆς Σουηδίας καταληφθέντα πρότερον ἐδάφη τῆς Δανίας, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς. Ὁ βασιλεὺς ὅμως τῆς Σουηδίας Κάρολος Ι' Γουσταῦος ἐνίκησε τὰ δανικὰ στρατεύματα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Γ' τὴν συνθήκην τοῦ Ρόσκιλντε (1658), δι' ἧς ἀφῄρει ἀπὸ τῆς Δανίας καὶ ἄλλα ἐδάφη. Μετ' ὀλίγους μῆνας ὁ Κάρολος Ι' Γουσταῦος, ἐλπίζων ὅτι θὰ κατελάμβανεν εὐκόλως ὁλόκληρον τὴν Δανίαν, παρεβίασε τὴν συνθήκην καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Κοπεγχάγην. Ὁ Φρειδερῖκος Γ' ἐπέδειξε παραδειγματικὴν ἀνδρείαν κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην καὶ ἀπέκρουσε τοὺς Σουηδούς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Ι' Γουσταύου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάρολος ΙΑ' ὑπέγραψε τῷ 1660 μετὰ τοῦ Φρειδερίκου τὴν συνθήκην τῆς Κοπεγχάγης, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Δανία παρεχώρει εἰς τὴν Σουηδίαν τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ Σοῦντ. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, ὁ Φρειδερῖκος Γ', τὸν ὁποῖον αἱ κατὰ τὸν πόλεμον ἀνδραγαθίαι του κατέστησαν δημοφιλέστατον ἐν Δανίᾳ, κατώρθωσε νὰ καταρρίψῃ τὴν ἰσχὺν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ἀστῶν καὶ τοῦ κλήρου εἰσήγαγε νέον Σύνταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθιεροῦτο ἡ κληρονομικότης ἐν τῇ διαδοχῇ τοῦ θρόνου καὶ παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὸν ἀπόλυτον δικαίωμα ἐξουσίας. Κατόπιν τούτου ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς χώρας του ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, προστατεύσας τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, ἅτινα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν. Τὸν διεδέχθη ὁ μεγαλύτερος τῶν υἱῶν του Χριστιανὸς Ε'. Ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν του Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν, ἥτις βραδύτερον ἐγένετο βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ θυγάτηρ του Οὐλρίκα ὑπῆρξε σύζυγος τοῦ Καρόλου ΙΑ' τῆς Σουηδίας καὶ μήτηρ τοῦ Καρόλου ΙΒ'.

—**Φρειδερῖκος Δ'**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας* καὶ τῆς *Νορβηγίας* (1669—1730). Ἦτο υἱὸς τοῦ Χριστιανοῦ Ε', γεννηθεὶς τῷ 1671 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1730. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1699 καὶ ἐστέφθη τῷ 1700. Ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Φρειδερίκου, δουκὸς τοῦ Ὁλστάϊν-Γκόττορπ, ὃν ὑπεστήριζον ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Σουηδία. Ἔναντι τούτων ὁ Φρειδερῖκος Δ' εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας, τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου τῆς Ρωσίας. Ὁ Φρειδερῖκος Δ' κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ Γκόττορπ, ἀλλ' ὁ στόλος τῶν συμμάχων τοῦ ἀντιπάλου του ἐβομβάρδισε τὴν Κοπεγχάγην, ἐνῷ σημαντικὴ στρατιὰ Σουηδῶν ἠπείλει τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ ξηρᾶς. Κατόπιν τούτου ὁ Φρειδερῖκος Δ' ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τοῦ Τράβενταλ (1700), διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνώριζε τὴν κυριαρχίαν τοῦ δουκὸς ἐπὶ τοῦ Ὁλστάϊν καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλῃ ἀποζημίωσιν. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τούτου ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ αὐξήσῃ τὰς στρατιωτικάς του δυνάμεις καὶ νὰ προβῇ εἰς τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, ἱδρύσας συγχρόνως καὶ σημαντικὴν ναυτικὴν σχολήν. Τῷ 1708 συνεμάχησε πρὸς τοὺς βασιλεῖς Αὐγούστου Β' τῆς Πολωνίας καὶ Φρειδερῖκον Α' τῆς Πρωσσίας, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος, αἰσθανόμενος ἑαυτὸν ἱκανὸν ὅπως ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σουηδίαν, ὅπου κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου ΙΒ', βραδύτερον ὅμως ἐνικήθη ὑπ' αὐτῶν. Ἐν τούτοις ὁ Φρειδερῖκος Δ', λαβὼν ἐνισχύσεις, κατώρθωσε καὶ πάλιν νὰ νικήσῃ τοὺς Σουηδούς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀγὼν δὲν ἀπέληγεν εἰς ὁριστικὸν ἀποτέλεσμα καὶ παρετείνετο ἐπὶ πολλὰ ἔτη, τῇ μεσολαβήσει τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, συνήφθη ἡ συνθήκη τοῦ Φρέντεριξμποργκ τῷ 1720, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Σουηδία ἐγκατέλιπε τὸ δουκᾶτον τῆς Βρέμης εἰς τὸ Ἀννόβερον, ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν καὶ ἀνεγνώριζε τὴν προσάρτησιν τοῦ Ὁλστάϊν-Γκόττορπ εἰς τὴν Δανίαν. Παρὰ τὴν ἀπασχόλησίν του εἰς μακροχρονίους πολέμους ὁ Φρειδερῖκος Δ' ἐφρόντισε μεγάλως διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας του, ἱδρύσας 240 νέας σχολὰς καὶ διάφορα ἄλλα πνευματικὰ ἱδρύματα, καθὼς καὶ τὸ πρῶτον θέατρον ἐν Κοπεγχάγῃ. Ἐπίσης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε μόνιμον ὀχυρωματικὸν σύστημα πέριξ τῆς Κοπεγχάγης καὶ ὁ ἀναδιοργανωτὴς τοῦ δανικοῦ στόλου. Ἐνῷ ἔζη ἀκόμη ἡ πρώτη σύζυγός του, συνῆψε μυστικὸν γάμον μετὰ τῆς ἐρωμένης του Ἑλένης Βίερεχ (1703), ἀποθανούσης τῷ 1704, καὶ τῷ 1712 μετὰ τῆς Ἄννας Σοφίας Ρέβεντλω, μετὰ τῆς ὁποίας ἐνυμφεύθη δημοσίᾳ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν κηδείαν τῆς βασιλίσσης Λουΐζης (1721).

—**Φρειδερῖκος ὁ Ε'**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας* καὶ τῆς *Νορβηγίας* (1746—1766). Ἦτο υἱὸς τοῦ Χριστιανοῦ ΣΤ', γεννηθεὶς τῷ 1723 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1766. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1746, στεφθεὶς τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν Φρέντεριξμποργκ. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο εἷς τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν τῆς θείας του βασιλίσσης Οὐλρίκας Λεονώρας τῆς Σουηδίας, ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδεδειγμένων ὅπως ἀνέλθουν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Σουηδίας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως της. Συνεπείᾳ ὅμως ἀντιδράσεως τῆς Ρωσίας, ἥτις ἐφοβεῖτο τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἑνώσεως πασῶν τῶν σκανδιναυϊκῶν χωρῶν, ἡ ὑποψηφιότης αὐτοῦ κατεπολεμήθη σφοδρῶς, προκριθέντος τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου. Ὁ Φρειδερῖκος Ε' δὲν ἐπέδειξε δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του, πρὸς διασκέδασιν δὲ πάσης ὑπονοίας καὶ στενοτέραν συνένωσιν τῶν δύο χωρῶν, ἔλαβον χώραν τῷ 1750 οἱ ἀρραβῶνες τῆς πενταετοῦς θυγατρός του Σοφίας Μαγδαληνῆς μετὰ τοῦ δεκαετοῦς Γουσταύου, υἱοῦ τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου. Συγχρόνως ὑπεγράφη καὶ συμφωνία, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Δανία παρῃτεῖτο τῶν ἐπὶ τοῦ Σλέσβιχ βλέψεών της. Τῷ 1756 ἡ Δανία καὶ ἡ Σουηδία ὑπέγραψαν συνθήκην συμμαχίας πρὸς προστασίαν τῶν οὐδετέρων κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον, ὁ Πέτρος Γ' ὅμως ἀπέστειλε τότε ρωσικὰ στρατεύματα κατὰ τῆς Δανίας, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρατεύσῃ 70.000 ἄνδρας καὶ ἰσχυρὸν στόλον πρὸς ἄμυναν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Πέτρος Γ' ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης Β' (Ἰούλιος 1762), ἥτις ὑπέγραψεν εἰρήνην μετὰ τῆς Δανίας καὶ ἀπέσυρε τὰ ρωσικὰ στρατεύματα. Ὁ Φρειδερῖκος Ε' ὑπῆρξεν εἰρηνόφιλος βασιλεύς, ἐπὶ τῆς βασιλείας του δὲ ἡ Δανία ἐγνώρισε μίαν τῶν εὐτυχεστέρων αὐτῆς ἐποχῶν. Ἵδρυσε σχολὰς διὰ τοὺς πτωχούς, ἀκαδημίας γραμμάτων, ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐπιστημονικὰ σωματεῖα καὶ ἑταιρείας, βοτανικοὺς κήπους, μουσεῖα, συλλογὰς φυσικῆς ἱστορίας καὶ ἀπέστειλεν ἐπιστημονικὰς ἀποστολὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀραβίαν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι προώδευσαν καὶ ἤνθισαν ἐξαιρετικῶς ἐν Δανίᾳ, ἡ δὲ πρωτεύουσα τῆς χώρας εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἓν τῶν σημαντικωτέρων πνευματικῶν κέντρων τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν ἐπίσης μεγάλως, ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς Ἰουτλάνδης ηὐξήθη διὰ τῆς μεταφορᾶς Γερμανῶν καὶ Γάλλων ἀποίκων. Ἐπίσης διὰ τῶν διαφόρων μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβε, προπαρεσκεύασε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χωρικῶν. Παρὰ τὸν ἐλευθέριον δὲ καὶ ἐν πολλοῖς σκανδαλώδη βίον, ὃν διῆγε καὶ ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπέθανε σχετικῶς νέος, εἶχε καταστῆ λίαν ἀγαπητὸς παρὰ τῷ λαῷ του διὰ τὴν μεγάλην του καλωσύνην καὶ διὰ τὴν γενναιοφροσύνην του. Ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του, Λουΐζης τῆς Ἀγγλίας, ἀπέκτησε πέντε υἱούς, ὧν ὁ μεγαλύτερος Χριστιανὸς Ζ' διεδέχθη αὐτόν. Τῷ 1752 ἐνυμφεύθη διὰ δευτέραν φορὰν μετὰ τῆς Ἰουλιανῆς Μαρίας τῆς Βρουνσβίκης, ἐξ ἧς ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Φρειδερῖκον, πατέρα τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Η'.

—**Φρειδερῖκος ΣΤ'**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας* καὶ *Νορβηγίας* (1808—1839). Ἦτο υἱὸς τοῦ Χριστιανοῦ Ζ', γεννηθεὶς τῷ 1768 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1839. Ἕνεκα τῆς διανοητικῆς διαταράξεως τοῦ πατρός του, ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς ἀντιβασιλεὺς τῆς Δανίας μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του, τῷ 1784, καὶ κατ'

Digitized by Google

ἀρχὰς προέβη εἰς διαφόρους ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις, πρὸς ἐνίσχυσιν ἰδίως τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Πλὴν τοῦ πολέμου τὸν ὁποῖον ἐκήρυξε κατὰ τῆς Σουηδίας τῷ 1788 ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ὀλίγους μόνον μῆνας, λήξας ἄνευ ἀποτελέσματος, ἀπέφυγε νὰ περιπλακῇ εἰς ἄλλους πολέμους καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Δανίαν εἰρηνικῶς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος. Τῷ 1788 κατήργησε τὴν σωματικὴν δουλείαν, τῷ 1790 παρεχώρησε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὸν τύπον καὶ τῷ 1792 ἀπηγόρευσε τὴν σωματεμπορίαν εἰς τὰς δανικὰς ἀποικίας. Ἐβελτίωσε τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ προσέδωσε μεγίστην ὤθησιν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ το ἐμπόριον. Τῷ 1801 ὅμως ἡ Ἀγγλία, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι τὰ δανικὰ πλοῖα ἐνήργουν λαθρεμπόριον ὅπλων καὶ τροφίμων ὑπὲρ τῆς Γαλλίας, ἀπέστειλε τὸν στόλον της ὑπὸ τὸν Νέλσωνα κατὰ τῆς Κοπεγχάγης. Ὁ δανικὸς στόλος καίτοι κατώτερος εἰς ἀριθμόν, ἠμύνθη γενναίως, ὁ δὲ Νέλσων ἡτοιμάζετο νὰ ἀναχωρήσῃ ἄπρακτος, ὁπότε ὁ ἀντιβασιλεύς, κακῶς πληροφορημένος περὶ τῆς καταστάσεως, ἐζήτησε καὶ ὑπέγραψεν ἀνακωχὴν καὶ κατόπιν εἰρήνην. Τῷ 1806 ὁ Φρειδερῖκος ΣΤ', μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἔλαβε τὸ δουκᾶτον τοῦ Ὁλστάϊν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Δανίας, ἐκ τῆς ἰδίας ἀφορμῆς τοῦ πολεμικοῦ λαθρεμπορίου, καὶ συνέλαβε πολλὰ δανικὰ πλοῖα, ἀπαιτήσασα συγχρόνως καὶ τὴν παράδοσιν ὁλοκλήρου τοῦ δανικοῦ στόλου. Ἐπὶ τῇ ἀρνητικῇ ἀπαντήσει τοῦ ἀντιβασιλέως, ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἀπεβίβασε 30.000 Ἄγγλους στρατιώτας εἰς τὸ Βέντμπεκ καὶ ἐβομβάρδισε τὴν Κοπεγχάγην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Μετὰ τὸν βομβαρδισμὸν τοῦτον καὶ τὴν ἀνατίναξιν τῶν φρουρίων της, ἡ πρωτεύουσα παρεδόθη μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στόλου. Ἐν τῷ μεταξύ, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Ζ', ἀνεκηρύχθη ὁριστικῶς βασιλεὺς ὁ Φρειδερῖκος ΣΤ' τὴν 13 Μαρτίου 1808, στεφθεὶς τῷ 1815. Ἡ Δανία ἕνεκα τῆς ἀνωτέρω στάσεως τῆς Ἀγγλίας ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ πρὸς τὴν Γαλλίαν, ὁ δὲ Ναπολέων ἀπέστειλε πρὸς ὑπεράσπισίν της 19.000 Γάλλους καὶ Ολλανδοὺς καὶ 14.000 Ἱσπανούς. Οἱ Ἱσπανοὶ ὅμως, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς πατρίδος των κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των. Ὁ πόλεμος οὗτος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ καταστροφαὶ ἐπέφεραν μεγίστας ζημίας εἰς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον τῷ 1813 ἐκήρυξε τὴν χρεοκοπίαν. Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ναπολέοντος ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ καταθλιπτικὴν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν νῆσον Ἑλιγολάνδην εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1814) καὶ τὸ βασίλειον τῆς Νορβηγίας εἰς τὴν Σουηδίαν, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν νῆσον Ρύγκεν καὶ τὴν σουηδικὴν Πομερανίαν, ἣν ἀντήλλαξε τῷ 1816 μετὰ τῆς Πρωσσίας διὰ τοῦ Λαουεμβούργου. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του ἀφιέρωσεν ὁ Φρειδερῖκος ΣΤ' εἰς ἐπούλωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου προκληθεισῶν πληγῶν εἰς τὴν χώραν του. Τῷ 1816 κατήρτισεν ἐπιτροπὴν πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ἐχειραφέτησε τοὺς Ἰουδαίους, ἀναδιωργάνωσε τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν καὶ ἀνεδείχθη φανατικὸς προστάτης πάσης προόδου. Τῷ 1845 ἀνηγέρθη εἰς αὐτὸν μνημεῖον ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Σκάντερμποργκ, τῷ δὲ 1858 ὀρειχάλκινον ἄγαλμα εἰς τὸ πάρκον τοῦ Φρέντεριξμπεργκ. Τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Χριστιανὸς Η'.

—**Φρειδερῖκος Ζ'**, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας*** καὶ δοὺξ τοῦ ***Σλέσβιχ***, τοῦ ***Ὁλστάϊν*** καὶ τοῦ ***Λαουενβούργου*** (1848—1863). Ἦτο υἱὸς τοῦ Χριστιανοῦ Η', γεννηθεὶς τῷ 1808 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1863. Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ πατρός του εἰς τὸν θρόνον, τῷ 1839, διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ δανικοῦ στρατοῦ τῆς Ἰουτλάνδης καὶ τῆς Φιονίας καὶ διοικητὴς τοῦ Ὄντενσε. Τῷ 1848 διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον, εἰς ἐποχὴν δυσχερεστάτην διὰ τὴν χώραν του, καθότι εἶχεν ἐκραγῇ χωριστικὸν κίνημα ἐν Σλέσβιχ-Ὁλστάϊν, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποίου ἐζήτουν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν, ἱδρύσαντες καὶ προσωρινὴν κυβέρνησιν ἐν Κιέλῳ. Ὁ νέος βασιλεὺς προσεπάθησε ν' ἀποφύγῃ τὸν διαμελισμὸν τῆς Δανίας καὶ παρεχώρησεν εὐρεῖαν αὐτονομίαν εἰς τὰ δύο δουκᾶτα. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ παρασχεθεῖσαι ἐλευθερίαι δὲν ἐκρίθησαν ἀρκεταὶ ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Δ' τῆς Πρωσσίας, οὗτος ἀπέστειλε γερμανικὰ στρατεύματα εἰς τὰ δουκᾶτα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας τότε ἀπέστειλε καὶ αὐτὸς 11.000 δανικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῶν ἀνωτέρων γερμανικῶν δυνάμεων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως αἱ αὐστηραὶ διακοινώσεις, αἵτινες ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῆς Ρωσίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας, ἠνάγκασαν τὴν Πρωσσίαν νὰ ἐκκενώσῃ τὰ καταληφθέντα ἐδάφη καὶ νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἀνακωχὴν τῷ 1848. Τὸ ἑπόμενον ἔτος τὰ πρωσσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον ἐκ νέου εἰς τὸ Σλέσβιχ, ὁ δὲ δανικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀποκλείσῃ τὰ πρωσσικὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς. Κατόπιν τῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης ταύτης πιέσεως καὶ τῆς ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπειλῆς τῆς Ρωσίας, ἡ Πρωσσία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην τῷ 1850, διὰ τῆς ὁποίας ὑπέσχετο νὰ ἐκκενώσῃ τὰ δουκᾶτα. Διὰ τῆς συνθήκης ὅμως τοῦ Λονδίνου τῷ 1852 τὸ Σλέσβιχ καὶ τὸ Ὁλστάϊν ἀφῃρέθησαν ἀπὸ τῆς Δανίας καὶ παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Πρωσσίαν. Ὁ Φρειδερῖκος Ε' εἶχεν ἤδη παραχωρήσει εἰς τὴν χώραν του λίαν φιλελεύθερον Σύνταγμα ἀπὸ τοῦ 1848, ὅπερ μετερρυθμίσθη ἐπὶ τὸ προοδευτικώτερον κατὰ τὰ ἔτη 1855 καὶ 1863. Ἐπίσης προέβη εἰς τὴν λῆψιν καὶ ἄλλων τινῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα κατέταξαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν προοδευτικωτέρων βασιλέων τῆς ἐποχῆς του, ὡς εἶναι ὁ νόμος περὶ τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἡ ἔτι μεγαλυτέρα ἐλευθερία τοῦ τύπου, ἡ ἰσότης τῶν δύο φύλων καὶ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικὸς νὰ διαθέτῃ ἑαυτὴν καὶ τὴν περιουσίαν της, ἡ τελεία χειραφέτησις τῶν δούλων τῶν Ἀντιλλῶν, ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ποινικοῦ κώδικος ἐπὶ τὸ προοδευτικώτερον, ἡ ἐγκατάστασις πολλῶν σιδηροδρομικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν, κ. ἄ. Ὁ Φρειδερῖκος Ζ' κατεγίνετο ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν, ὁ ἴδιος δὲ εἶχεν ἐπιστατήσει αὐτοπροσώπως εἰς πολλὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐδημοσίευσε πολλὰς μελέτας ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Ὑπῆρξε δημοφιλέστατος ἐν Δανίᾳ, ὅπου ἔχουν ἀνεγερθῆ πολλὰ μνημεῖα καὶ ἀγάλματα εἰς πολλὰς πόλεις, τὸ σημαντικώτερον τῶν ὁποίων εἶναι τὸ ἔφιππον ἄγαλμά του ἐν Κοπεγχάγῃ. Ἐνυμφεύθη εἰς πρῶτον γάμον μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς του Γουλιελμίνας Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ Φρειδερίκου ΣΤ', τὴν ὁποίαν διεζεύχθη τῷ 1837, τῷ δὲ 1841 συνῆψε δεύτερον γάμον πρὸς τὴν Καρολῖναν, πριγκίπισσαν τοῦ Μεκλεμβούργου, ἐκ τῆς ὁποίας, ὅπως καὶ ἐκ τῆς προηγουμένης, δὲν ἀπέκτησε τέκνα. Τὸν διεδέχθη ὁ Χριστιανὸς Θ' πρίγκιψ τοῦ Γλύκσμπουργκ, σύζυγος τῆς πλησιεστέρας συγγενοῦς τοῦ βασιλέως πριγκιπίσσης Λουΐζης. Ὁ Φρειδερῖκος Ζ', ὡς ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου Α', διεξήγαγεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὰς ἐγγυητρίας Δυνάμεις. Ἐπέμεινε κυρίως ἐπὶ τῆς παραχωρήσεως τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔδωσε τὴν συγκατάθεσίν του πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ προσφερθέντος θρόνου εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπέτρεψε νὰ φέρῃ εἰς τὸ ἔμβλημά του τὸ ῥητὸν τοῦ ἰδικοῦ του ἐμβλήματος: «Ἰσχύς μου ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ».

— **Φρειδερῖκος Η'**, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας*** (1906—1912). Ἦτο υἱὸς τοῦ Χριστιανοῦ Θ', γεννηθεὶς τῷ 1843 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1912. Μετὰ τὸ πέρας τῶν στρατιωτικῶν του σπουδῶν ἀπεστάλη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης, ὅπου ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς. Μετέσχε τοῦ πολέμου τοῦ 1864, τῷ δὲ 1867 ὠνομάσθη στρατηγὸς καὶ τῷ 1891 γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρός του ἐκυβέρνησε πολλάκις τὴν χώραν ὡς ἀντιβασιλεύς, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ πατρός του, λόγῳ τῆς ἡλικίας τούτου, εἶχεν ἀναμιχθῆ ἐνεργότερον εἰς τὰ τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1906 εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν, τῷ δὲ 1908 ἐνέκρινε φιλελευθέραν μεταρρύθμισιν τοῦ δασμολογίου καὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινοτήτων. Τῷ 1869 εἶχε νυμφευθῆ τὴν Λουΐζαν, θυγατέρα τοῦ Καρόλου ΙΕ', βασιλέως τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Νορβηγίας, ἐξ ἧς ἀπέκτησεν ὀκτὼ τέκνα, ὧν ὁ πρεσβύτερος διεδέχθη αὐτὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Χριστιανὸς Ι', ὁ δὲ δεύτερος, Χριστιανὸς-Φρειδερῖκος-Κάρολος, ἐξελέγη βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Χάκων Ζ' τῷ 1905. Μ. Δ. Β.

ΚΑΤΩ ΧΩΡΩΝ

— **Φρειδερῖκος** (-*Ἑρρῖκος τοῦ Νασσάου, πρίγκιψ τῆς Ὀράγγης*), κυβερνήτης τῶν ***Κάτω Χωρῶν*** (1625—1647). Υἱὸς τοῦ Γουλιέλμου Α' τοῦ Σιωπηλοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1584. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πατρός του Ἀρμενίου Ἰωάννου Ὑϊτενμπόγκαιρτ, κατόπιν δὲ ἐσυνέχισε τὰς σπουδάς του εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Λέϋντεν. Ἐπέδειξε πρόωρον κλίσιν εἰς τὰ στρατιωτικά, εἰς ἡλικίαν δὲ μόλις 15 ἐτῶν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ἑνὸς συντάγματος καὶ μετέσχεν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀδελφοῦ του Μαυρικίου, τῆς μάχης τοῦ Μπόμμελερβαρντ καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Νιουπορτ. Τῷ 1625, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ του Μαυρικίου, ὁ Φρειδερῖκος-Ἑρρῖκος ἐξελέγη κυβερνήτης τῆς δημοκρατίας τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἐξηκολούθησε τότε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἱσπανίας μετὰ θαυμαστῆς δραστηριότητος, διακριθεὶς διὰ τὴν στρατηγικήν του ἱκανότητα καὶ τὴν γενναιότητά του, συγχρόνως δὲ καὶ διὰ τὴν διπλωματικὴν καὶ τὴν πολιτικήν του ἐπιδεξιότητα. Κατενίκησε τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐνδεκάκις εἰς διάστημα 18 ἐτῶν καὶ συνῆψε στενὴν συμμαχίαν μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Χοῦλστ τῷ 1645, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸ ἐπιστέγασμα τῆς μακρᾶς στρατιωτικῆς του δράσεως, ἡ Ἱσπανία ἐπείσθη περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀνακτήσεως τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βορρᾶ καὶ ἐξηναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν εἰρήνην. Ὁ Φρειδερῖκος-Ἑρρῖκος κατέστη ἰδίως ὀνομαστὸς διὰ τὴν μεγάλην στρατιωτικήν του μόρφωσιν. Περίφημοι κατέστησαν αἱ ὑπ' αὐτοῦ πολιορκίαι καὶ καταλήψεις τοῦ Γκρὸλ τῷ 1627, τοῦ Χέρζογκενμπους τῷ 1629, τοῦ Ρούρμοντ, τοῦ Βένλο, τοῦ Μααστρίχτ τῷ 1632 καὶ τοῦ Μπρέντα τῷ 1637. Ὁ Φρειδερῖκος-Ἑρρῖκος διεκρίθη καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησίν του, κατορθώσας νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τοὺς πόρους τοῦ κράτους του, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Ὁ Φρειδερῖκος-Ἑρρῖκος ἔγραψεν ἐνδιαφέροντα ἀπομνημονεύματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1733 ἐν Ἄμστερνταμ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Φρειδερίκου-Ἑρρίκου τοῦ Νασσάου, πρίγκιπος τῆς Ὀράγγης, ἀπὸ τοῦ 1621 μέχρι τοῦ 1646».

—**Φρειδερῖκος** (-*Γουλιέλμος-Κάρολος, πρίγκιψ τῆς Ὀράγγης*) (1797 — 1831). Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Κάτω Χωρῶν Γουλιέλμου Α'. Ἀνετράφη ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Πρωσσίας. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον τῷ 1813, βραδύτερον δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Κάτω Χωρῶν, γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀφιερώσας πάσας τὰς φροντίδας του εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Τῷ 1816 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ, ὅπου κατέλαβε τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Τῷ 1830, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ 10.000 ἀνδρῶν πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις εἶχεν ἐκραγῇ ἐν Βρυξέλλαις, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπεχώρησε κατόπιν ἐσπευσμένως, χωρὶς νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην παρητήθη τοῦ στρατιωτικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἔζησεν ἰδιωτεύων. Εἶχε νυμφευθῆ τῷ 1823 τὴν πριγκίπισσαν Λουΐζαν τῆς Πρωσσίας, θυγατέρα τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Γ', ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο θυγατέρας, τὴν Λουΐζαν τῆς Ὀράγγης, σύζυγον τοῦ Καρόλου ΙΕ' βασιλέως τῆς Σουηδίας, ἀποθανοῦσαν τῷ 1871, καὶ τὴν Μαρίαν σύζυγον τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου τοῦ Βὴδ ἀπὸ τοῦ 1871. Μ. Δ. Β.

ΝΟΡΒΗΓΙΑΣ

— **Φρειδερῖκος Α' — ΣΤ'**, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας***· βλ. λ. *Φρειδερῖκος Α'—ΣΤ'*, βασιλεὺς τῆς *Δανίας*.

ΠΑΛΑΤΙΝΑΤΟΥ

—**Φρειδερῖκος Α'** ὁ *Νικητής*, ἐκλέκτωρ τοῦ ***Παλατινάτου*** (1449—1476). Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἐκλέκτορος Λουδοβίκου Γ', γεννηθεὶς τῷ 1425 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1476. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του παρεχώρησεν οἰκειοθελῶς τὰ εἰς αὐτὸν κληρονομηθέντα ἐδάφη εἰς τὸν ἀδελφόν του ἐκλέκτορα Λουδοβῖκον Δ', ὅταν δὲ ἀπέθανεν οὗτος, ἐκυβέρνησε τὸ Παλατινᾶτον ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνεψιοῦ του Φιλίππου. Μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν ὅμως τοῦ ἀνεψιοῦ του τούτου ἠρνήθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς αὐτόν, δηλώσας ὅτι θὰ κρατήσῃ ταύτην μέχρι τοῦ θανάτου του. Συγχρόνως ὑπεσχέθη νὰ μὴ νυμφευθῇ, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τὸν θάνατον του νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ ἀνεψιός του Φίλιππος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τοῦτο, ἀλλ' ὁ Φρειδερῖκος ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ ὁ πραγματικὸς ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου καὶ παρὰ τὴν ἀντίδρασιν αὐτοῦ, κατορθώσας νὰ καθυποτάξῃ τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ Ἄνω Παλατινάτου καὶ τοὺς κόμιτας τοῦ Λούτσελστάϊν, ὧν τὰς κτήσεις ἥνωσε πρὸς τὰς τοῦ Παλατινάτου. Βραδύτερον ὑπέταξε καὶ τοὺς κόμιτας τοῦ Μπέλντεντς καὶ συνῆψεν ἔντιμον εἰρήνην μετὰ τοῦ Βάδεν καὶ τῆς Μαγεντίας. Ἐπίσης κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Παλατινάτου πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὁ ὁποῖος ἐξερράγη ἐξ αἰτίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Μαγεντίας.

—**Φρειδερῖκος Β'**, ἐκλέκτωρ τοῦ ***Παλατινάτου*** (1544—1556). Τέταρτος υἱὸς τοῦ ἐκλέκτορος Φιλίππου, γεννηθεὶς τῷ 1482 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1556. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς ὡς διπλωμάτης καὶ ὡς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀψβούργων, λαβὼν μέρος εἰς τοὺς πολέμους τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ 1502 μέχρι τοῦ 153[illegible], καὶ τῷ 1544 διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Λουδοβῖκον ὡς ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου. Εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος του τὸν λουθηρανισμὸν καὶ ἵδρυσε τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἀϊδελβέργης.

—**Φρειδερῖκος Γ'** ὁ *Εὐσεβής*, ἐκλέκτωρ τοῦ ***Παλατινάτου*** (1559—1576). Υἱὸς τοῦ Παλατίνου κόμιτος Ἰωάννου Β' τοῦ Πφάλτς-Λίμμερν, γεννηθεὶς τῷ 1515 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1576. Ἐνυμφεύθη τῷ 1539 τὴν Μαρίαν, θυγατέρα τοῦ μαργράβου Καζιμίρου ντὲ Κούλμπαχ, τῇ συμβουλῇ τοῦ ὁποίου ἠσπάσθη τὸν λουθηρανισμόν. Τῷ 1557 ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς κομητείας τοῦ Πφάλτς-Λίμμερν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὄθωνος ἐγένετο, ὡς μόνος κληρονόμος αὐτοῦ, ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου, τῷ 1559. Ὑπηρέτησε μετὰ φανατισμοῦ τὴν

Digitized by Google

θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, κατὰ δὲ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ λουθηρανῶν καὶ μεταρρυθμιστῶν ὑπεστήριξε τοὺς τελευταίους καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Κατηχήσεως» τῆς Ἀϊδελβέργης. Εὑρίσκετο ἐπίσης εἰς σχέσεις μετὰ τῶν μεταρρυθμιστῶν τῆς Γαλλίας, τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ τῆς Ἀγγλίας, τοὺς ὁποίους ἐβοήθησε παντοιοτρόπως, ἰδίως δὲ χρηματικῶς, καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

—**Φρειδερῖκος Δ'**, ἐκλέκτωρ τοῦ ***Παλατινάτου*** (1592—1610). Υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Φρειδερίκου Γ' τοῦ Εὐσεβοῦς, γεννηθεὶς τῷ 1574 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1610. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1583) ἀνηγορεύθη ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θείου του Ἰωάννου Καζιμίρου, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσέτι συμπληρώσει τὴν νόμιμον ἡλικίαν, ἀνέλαβε δὲ μόνος τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας τῷ 1592 καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν καλβινιστῶν, τῷ δὲ 1608 ὠργάνωσε τὴν ἀποκληθεῖσαν «Εὐαγγελικὴν Ἕνωσιν» τῶν γερμανικῶν ἐκκλησιῶν.

—**Φρειδερῖκος Ε'**, ἐκλέκτωρ τοῦ ***Παλατινάτου*** (1610—1620). Υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Δ' καὶ τῆς Λουΐζης-Ἰουλιανῆς τοῦ Νασσάου-Ὀράγγης, γεννηθεὶς τῷ 1596 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1632. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1610 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ κόμητος τοῦ Τσβαϊμπρουκεν Ἰωάννου Δ'. Νυμφευθεὶς τῷ 1613 τὴν Ἰσαβέλλαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰακώβου Α', ἐτέθη, τῇ παρακλήσει ταύτης, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων ἐν Γερμανίᾳ, τῷ δὲ 1619 ἐξελέγη βασιλεὺς τῆς Βοημίας ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βοημῶν. Κατ' ἀρχὰς ἐδίστασε νὰ δεχθῇ τὸ προσφερθὲν εἰς αὐτὸν στέμμα, βραδύτερον ὅμως, πεισθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του, τοῦ θείου του καὶ τοῦ πενθεροῦ του, ἐδέχθη τοῦτο καὶ ἐστέφθη ἐν Πράγᾳ τὴν 4 Νοεμβρίου 1619. Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων καὶ ἡττηθεὶς ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βάϊσσεν Μπέργκε, παρὰ τὴν Πράγαν, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Κατορθώσας κατόπιν νὰ δραπετεύσῃ, κατέφυγεν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν. Τῷ 1622, μετὰ τὴν ἧτταν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων ὑπὸ τοῦ Ἐρνέστου Μάνσφελντ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοημίαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ διὰ δευτέραν φοράν. **Μ. Δ. Β.**

ΠΟΛΩΝΙΑΣ

—**Φρειδερῖκος-Αὔγουστος**, βασιλεὺς τῆς ***Πολωνίας***· ἔλ. λ. *Αὔγουστος Β'*, βασιλεὺς τῆς *Πολωνίας*.

ΠΡΩΣΣΙΑΣ

—**Φρειδερῖκος Α'**, βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** (1701—1713). Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ μεγάλου ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου Φρειδερίκου-Γουλιέλμου καὶ τῆς Λουΐζης-Ἑρριέττης τῆς Ὀράγγης, γεννηθεὶς τῷ 1657 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1713. Μετρίας ἀντιλήψεως, δύσμορφος, σχεδὸν κυφός, ἦτο συγχρόνως κοῦφος καὶ ματαιόδοξος, κατὰ πολὺ δὲ κατώτερος τοῦ πατρός του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του ἐγένετο διάδοχος τῷ 1674, ἀλλ' ἔζησε μακρὰν τῆς αὐλῆς τοῦ πατρός του, ὅπου ἐκυριάρχει ἡ μητρυιά του, ἣν ὑποπτεύετο ὅτι προσεπάθει νὰ τὸν δηλητηριάσῃ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἀνεκηρύχθη ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ δοὺξ τῆς Πρωσσίας τῷ 1688. Ὠθούμενος ὑπὸ τῆς μεγάλης του ματαιοδοξίας, ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν ἀπόκτησιν τοῦ τίτλου τοῦ βασιλέως. Ἡ ματαιοδοξία του αὕτη ἀπεδείχθη ἐν τέλει ὠφέλιμος διὰ τὸ κράτος του, διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλεται τὸ ὅτι ἡ Πρωσσία ἀνεκηρύχθη βραδύτερον εἰς βασίλειον. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του κατέστη εἷς τῶν πιστοτέρων συνεργατῶν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησε μὲ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τοὺς διαφόρους πολέμους του, καθότι ἡ ἀνακήρυξις αὐτοῦ ὡς βασιλέως ἐξηρτᾶτο κυρίως ἐκ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτως ἐπολέμησε κατὰ τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῶν διαμαρτυρομένων καὶ ἀπέστειλεν 6.000 ἄνδρας εἰς τὸν Γουλιέλμον τῆς Ὀράγγης κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐπίσης ἐπολέμησεν εἰς τὸν Ρῆνον καὶ τῷ 1689 κατέλαβε τὴν Βόννην, κατόπιν δὲ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ προσέφερε μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ὅμως, κατὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης τοῦ Ρύσβικ, παρέλειψε νὰ τὸν ἀνταμείψῃ δι' ἐδαφικῶν παραχωρήσεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπελείζετο ὅτι θὰ ἐλάμβανε καὶ πάλιν τὴν ἀνάγκην τῆς στρατιωτικῆς του βοηθείας, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν ἀνακήρυξίν του εἰς βασιλέα ἐν προσεχεῖ μέλλοντι.

Φρειδερῖκος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Ἡ ὑπόσχεσις αὕτη ἱκανοποίησε τὸν Φρειδερῖκον περισσότερον πάσης ἐδαφικῆς παραχωρήσεως, ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἐξερράγη ὁ πόλεμος περὶ τῆς διαδοχῆς ἐν Ἱσπανίᾳ, ὁ αὐτοκράτωρ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς στρατιωτικῆς βοηθείας τοῦ Φρειδερίκου ὑπέγραψε τὴν 16 Νοεμβρίου 1700 τὴν συμφωνίαν περὶ ἀνακηρύξεως τῆς Πρωσσίας εἰς βασίλειον. Ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐστέφθη μετὰ μεγάλης πομπῆς ἐν Καινιγκσβέργῃ ὡς βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1701, δημιουργήσας συγχρόνως καὶ τὸ τάγμα τοῦ Μέλανος Ἀετοῦ. Τὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀνεγνώρισαν κατόπιν ἀλληλοδιαδόχως τὸν νέον βασιλέα, τοῦ ὁποίου τὸ βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐδαφῶν τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ τῆς Πρωσσίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκυβέρνα ἤδη ἀδιαιρέτως ὁ οἶκος τῶν Χοεντσόλλερν. Ἡ ἀπόκτησις τοῦ τίτλου τοῦ βασιλέως ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου Α'. Ἡ ἀπόκτησις ὅμως αὕτη ἐστοίχισε πολὺ εἰς τοὺς ὑπηκόους του. Διότι τὸ μικρὸν τοῦτο νέον βασίλειον εἶχεν ὑποχρεωθῆ νὰ διατηρῇ μεγάλον ἀριθμὸν στρατιωτῶν ὑπὸ τὰ ὅπλα. Τῷ 1709 οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος Πρῶσσοι ἀνήρχοντο εἰς 32.000. Τὰ στρατεύματα ταῦτα διεκρίθησαν μεγάλως κατὰ τὰς μάχας τοῦ Χόχσταιντ, τοῦ Τουρίνου, τοῦ Ὠντενάρντ καὶ τοῦ Μαλπλακέ. Αἱ δαπάναι διὰ τὸν στρατὸν εἶχον περιαγάγει τὴν Πρωσσίαν εἰς δυσχερῆ οἰκονομικὴν θέσιν. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη τότε νὰ θέσῃ βαρυτάτους φόρους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του ὑπερέβαινον τὰ τέσσαρα καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια ταλλήρων, τὸ δὲ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ ηὔξανε συνεχῶς. Τὴν δεινὴν ταύτην οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας, συνεπείᾳ τῶν στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ τῶν πολέμων, ηὔξανον καὶ αἱ τεράστιαι δαπάναι τῆς αὐλῆς. Ὁ Φρειδερῖκος ἤθελησε νὰ μιμηθῇ καὶ νὰ ὑπερβῇ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν γαλλικῶν αὐλῶν τῶν Βερσαλλιῶν. Πρὸς τοῦτο δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὰς διασκεδάσεις, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δευτέρας συζύγου του Σοφίας-Καρλόττας τοῦ Ἀννοβέρου περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολλοὺς διακεκριμένους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του, συγγραφεῖς, ἐπιστήμονας καὶ καλλιτέχνας, ἀνεκαίνισε τὰ ἀνάκτορα, κατεσκεύασε νέαν γέφυραν ἐπὶ τοῦ Σπρέα ἐν Βερολίνῳ, ὅπερ ἐκόσμησε διὰ πολλῶν ὡραίων μνημείων, ἵδρυσε τὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λεϊβνιτίου, τὸ πανεπιστήμιον τῆς Χάλλης, κ. ἄ. Διὰ τῶν μέτρων τούτων καὶ χάρις εἰς τὴν ὀργάνωσιν ἰσχυροῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν καλυτέρων τῆς Εὐρώπης, ἡ Πρωσσία κατέλαβε θέσιν ἐπίζηλον μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἐνυμφεύθη τρίς: ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του Ἐλισάβετ τῆς Ἔσσης-Κάσσελ ἀπέκτησε μίαν θυγατέρα, τὴν Λουΐζαν, ἥτις βραδύτερον ἐγένετο βασίλισσα τῆς Σουηδίας· ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Σοφίας-Καρλόττας ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Φρειδερῖκον-Γουλιέλμον, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη· ἡ τρίτη σύζυγός του Λουΐζα τοῦ Μεκλεμβούργου ἦτο φανατικὴ λουθηρανὴ καὶ ἀπέθανε τρελλή.

— **Φρειδερῖκος Β'** *ὁ Μέγας*, βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** (1740—1786). Υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Α' καὶ τῆς Σοφίας-Δωροθέας τοῦ Ἀννοβέρου, γεννηθεὶς τὴν 24 Ἰανουαρίου 1712 ἐν Βερολίνῳ καὶ ἀποθανὼν τὴν 17 Αὐγούστου 1786 ἐν Πότσδαμ. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του δὲν ἦσαν εὐχάριστα. Ὁ πατήρ του ἤθελε νὰ τὸν καταστήσῃ καθ' ὅλα στρατιώτην καὶ τὸν ὑπέβαλεν εἰς ἀγωγὴν αὐστηρὰν καὶ τραχεῖαν, ἐνῷ ὁ Φρειδερῖκος εἶχε κλίσιν μᾶλλον πρὸς τὰς φιλολογικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς μελέτας. Τὴν κλίσιν του αὐτὴν ὑπεβοήθει, πλὴν τῆς μητρός του, γυναικὸς νοήμονος καὶ εὐπαιδεύτου, καὶ ἡ Γαλλὶς παιδαγωγός του καὶ Γάλλος τις καθηγητής του, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ πατήρ του εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἐκπαίδευσίν του. Ἐθαύμαζεν ἰδίως τοὺς εἰς τὴν Γαλλίαν διαπρέποντας τότε λογίους καὶ συγγραφεῖς καὶ ἠρέσκετο εἰς τὸν γαλλικὸν συρμὸν καὶ τὰ γαλλικὰ ἤθη. Ὁ πατήρ του δὲν ἠγάπα ποσῶς τοὺς Γάλλους καὶ δυσηρεστεῖτο διὰ τὰς ἰδέας αὐτὰς τοῦ υἱοῦ του, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλει «ἐλαφρόμυαλον Γάλλον», «θηλυπρεπῆ», «ὀργανοπαίκτην» καὶ «ποιητήν», πολλάκις δὲ ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν τραχέως καὶ ἐνίοτε παρεφέρετο μέχρι βίας καὶ σωματικῶν κακώσεων, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐρράβδιζεν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔφθασεν εἰς τόσην ὀξύτητα, συνεπείᾳ τῶν συχνάκις ἐπαναλαμβανομένων θλιβερωτάτων σκηνῶν μεταξὺ αὐτῶν, ὥστε ὁ Φρειδερῖκος ἀπεκαμε καὶ ἀπεφάσισε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ τὸ μυστικὸν ἐπροδόθη καὶ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ, δεκαοκταετὴς τότε τὴν ἡλικίαν, συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρός του καὶ εἰσήχθη μετὰ τοῦ συνένοχου του φίλου του ἀξιωματικοῦ Κὰτ εἰς δίκην ἐπὶ λιποταξίᾳ. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον νὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς τότε ἐφυλάκισε τὸν Φρειδερῖκον εἰς τὸ φρούριον τοῦ Κοῦστριν καὶ διέταξε ν' ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς φυλακῆς τοῦ υἱοῦ του. Μετὰ διετίαν συνεφιλιώθη πρὸς τὸν πατέρα του, δεχθεὶς νὰ νυμφευθῇ τὴν πριγκίπισσαν Ἐλισάβετ-Χριστίναν τῆς Βρουνσβικης Μπέβερν, τὴν ὁποίαν τῷ ἐπέβαλεν οὗτος, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν ᾐσθάνετο συμπάθειαν. Τὸ βεβιασμένον αὐτὸ συνοικέσιον ὑπῆρξεν ἄκαρπον.

Φρειδερῖκος Β' ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.
[Προσωπογραφία τοῦ Ant. Pense ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου ἐν Βερολίνῳ.]

Ὁ νεαρὸς πρίγκιψ μετὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν γάμων του ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν σύζυγόν του καὶ διετήρησε μετ' αὐτῆς μέχρι τέλους σχέσεις ἁπλῶς τυπικάς. Ἀναλαβὼν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἀπὸ τοῦ 1734 ἀπεσύρθη εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Ρουππιν, δωρηθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πατρός του, καὶ διῆλθεν ἐκεῖ «τὰ πρῶτα εὐχάριστα ἔτη τῆς ζωῆς του», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος εἰς ἐπιστολάς του, κατανέμων τὸν χρόνον του εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὰς προσφιλεῖς του φιλολογικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς μελέτας καὶ περιστοιχιζόμενος ἀπὸ πολλοὺς λογίους καὶ πεπαιδευμένους ἄνδρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον καὶ διακεκριμένοι μουσικοὶ καὶ ζωγράφοι. Ἐκ παραλλήλου ὅμως, μὴ λησμονῶν καὶ τὰ σοβαρώτερα καθήκοντά του καὶ τὸν μέλλοντα προορισμόν του, προσεπάθει μετὰ ζήλου ν' ἀποκτήσῃ παντοίας ἄλλας πρακτικὰς γνώσεις. Ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Ρουππιν ὁ Φρειδερῖκος ἔζησεν ἐπὶ ἑξαετίαν, μελετῶν τὴν φιλοσοφίαν, καλλιεργῶν τὰς ὡραίας τέχνας καὶ ἰδίως τὴν μουσικήν, τὴν ὁποίαν μετὰ πάθους ἠγάπα, συναναστρεφόμενος φίλους ἀνεπτυγμένους καὶ πεπαιδευμένους, ἀλληλογραφῶν μετὰ ξένων διαπρεπῶν συγγραφέων, γράφων στίχους καὶ συγγράφων ἔργα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐδημοσιεύοντο. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξετίμα πολὺ τοὺς Γάλλους συγγραφεῖς, καὶ ἰδιαιτέρως τὸν Βολταῖρον, αἱ μετὰ τοῦ ὁποίου σχέσεις του χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ὁ Φρειδερῖκος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσσίας εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τῷ 1740, ἄγων τότε ἡλικίαν εἰκοσιοκτὼ ἐτῶν. Ὁ χαρακτήρ του μετεβλήθη ἔκτοτε μεγάλως. Δὲν ἀπεκήρυξε τὰς πρώτας του ἰδέας καὶ δὲν ἀπέβαλε τὰς πρώτας του φιλολογικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἕξεις. Ἀλλ' ἤθελησε νὰ δείξῃ ἀμέσως ὅτι αὗται δὲν ἐχαλάρωνον τὴν δραστηριότητά του καὶ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος μὲ χεῖρα στιβαρὰν καὶ ῥωμαλέαν. Ἰδίως ἀπησχόλει τὸν νοῦν του ἡ ἰδέα τῆς πολιτικῆς θέσεως καὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ βασιλείου του: «Ὁ Φρειδερῖκος Α', ἔγραφε πρὸς φίλον του, ἀνυψώσας τὴν Πρωσσίαν εἰς βασίλειον, ἔθεσεν ὁ ἴδιος διὰ τοῦ ματαιοδόξου τούτου μεγαλείου τὰ σπέρματα τῆς φιλοδοξίας εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀπογόνων του, τὰ ὁποῖα ἀργὰ ἢ γρήγορα ἔμελλον νὰ καρποφορήσουν. Ἡ μοναρχία, τὴν ὁποίαν ἄφησεν εἰς τοὺς διαδόχους του, δὲν εἶχεν ὁριστικὸν τύπον· ὡμοίαζε μᾶλλον ἐκλεκτοράτον ἢ βασίλειον. Ἔνδοξον ἔργον θὰ ἦτο νὰ δοθῇ εἰς τὴν πρωσσικὴν μοναρχίαν ὡρισμένος χαρακτὴρ καὶ ἡ ἐπιθυμία αὕτη συνετέλεσε βεβαίως, ὥστε νὰ ἐνισχύσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας καὶ τόσα ἄλλα αἴτια τὸν παρεκίνουν». Ἕνεκα τούτου τὸ πρῶτον μέλημα αὐτοῦ, ἅμα τῇ ἀνόδῳ του εἰς τὴν ἀρχήν, ὑπῆρξεν ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Φρειδε-

Digitized by Google

ρίκου, ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Καρόλου ΣΤ' ἔγινεν ἀφορμὴ τῶν καλουμένων Σιλεσιανῶν πολέμων, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐθαυμάσθη ὑφ' ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν μεγάλην στρατηγικὴν ἱκανότητα. Αἰτία τῶν πολέμων τούτων ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη κληρονομία τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ὁ Κάρολος ΣΤ' κατέλιπεν εἰς τὴν μονογενῆ θυγατέρα του, τὴν περίφημον κατόπιν αὐτοκράτειραν Μαρίαν-Θηρεσίαν, κληρονομίαν ἣν διεξεδίκουν οἱ ἐκλέκτορες τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Σαξονίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας. Τὰς ἀξιώσεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἠπείλουν τὸν διαμελισμὸν τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας, ὑπεστήριζε καὶ ἡ Γαλλία. Τότε ὁ Φρειδερῖκος, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ οἰκογένειά του ἐπὶ μέρους τῆς Σιλεσίας, ἐπρόβαλεν ἀξιώσεις ἐπὶ τεσσάρων δουκάτων τῆς Σιλεσίας. Πρὶν ὅμως κηρύξῃ τὸν πόλεμον, ἐπρότεινεν εἰς τὴν Θηρεσίαν τὴν συμμαχίαν του, ἐὰν ἔστεργε νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Πρωσσίαν τὴν Κάτω Σιλεσίαν. Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεώς του εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σιλεσίαν καὶ κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν Βρεσλαυΐαν, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1740, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ἐνίκησε τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα εἰς τὴν μάχην τοῦ Μόλλβιτς. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἡ Γαλλία συνεμάχησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν ἐκ νέου τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς τὸ Χότουσιτς (Μάϊος (1742) καὶ ὑπεχρέωσε τὴν Μαρίαν-Θηρεσίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν Σιλεσίαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου (22 Ἰουλίου 1742). Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὁ Φρειδερῖκος ἐγκατέλιπε τοὺς συμμάχους του, Γαλλίαν καὶ Βαυαρίαν, ἐναντίον τῶν ὁποίων τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται νικηφόρως. Τὰς νίκας ὅμως ταύτας τῶν Αὐστριακῶν ὁ Φρειδερῖκος ἔβλεπε μὲ ἀνησυχίαν καὶ δυσαρέσκειαν, διότι πάντοτε ἐνδομύχως ἔτρεφε πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἀντιζηλίαν καὶ δυσπιστίαν. Ἕνεκα τούτου, ἀφοῦ ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατόν του καὶ εἰσήγαγε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ κράτος του, ἡτοιμάσθη πρὸς νέον πόλεμον. Εἰσελθὼν καὶ πάλιν εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας συνασπισμὸν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης, τὸν Μάϊον τοῦ 1744, ἐπεχείρησε νέαν κατ' αὐτῆς ἐκστρατείαν, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι παρεβίαζε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν γερμανικῶν κρατῶν. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐνίκησε τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Σάξονας εἰς Χόχενφριντμπεργκ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βοημίαν καὶ συνέτριψε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν εἰς Τράουτενάου τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1745, ἐνίκησεν ἐκ νέου τοὺς συμμάχους τῆς Αὐστρίας εἰς δύο ἄλλας μάχας τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ κατέλαβε τὴν Σαξονίαν. Ἡ Αὐστρία τότε, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Δρέσδης, ἀνεγνώρισε τὰς προτέρας παραχωρήσεις, οὕτω δὲ ἡ Σιλεσία προσηρτήθη ὁριστικῶς εἰς τὴν Πρωσσίαν.

Ἡ συνομολογηθεῖσα εἰρήνη διήρκεσεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ὁ Φρειδερῖκος ἀνεδείχθη ἔξοχος δημιουργὸς εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τῆς προόδου καὶ τῆς κοινῆς ὠφελείας, ὅπως εἶχεν ἀναδειχθῆ καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ κατορθώματα. Ἐπροστάτευσε καὶ ἀνέπτυξε τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν, ἔκτισε νέας πόλεις, ἀπεξήρανεν ἕλη καὶ ἐκαλλιέργησε καὶ ἐφύτευσε μεγάλας ἀμμώδεις καὶ χέρσους ἐκτάσεις τῆς χώρας του. Ἔγινεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς διαχειριστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους του, ρυθμίσας καὶ ἐφαρμόσας ἴδιον σύστημα διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως, διὰ τοῦ ὁποίου κατ' ἔτος ηὔξανον τὰ δημόσια εἰσοδήματα χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνεται διὰ φόρων ὁ λαός. Εἰσήγαγε νόμους σοφοὺς καὶ ἀνεμόρφωσε τὴν δικαιοσύνην, συνέταξε δέ, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν συμβούλων του, τὸν Φρειδερίκειον κώδικα, ὁ ὁποῖος, μολονότι περιεῖχεν ἀρκετὰς ἀτελείας, ἀπετέλει τότε σημαντικὴν πρόοδον διὰ τὴν Πρωσσίαν. Μὲ ἰδιαίτερον ζῆλον καὶ πολλὴν ἀγάπην ἐπροστάτευσεν ἐπίσης τὰ προσφιλῆ του γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βερολίνου, προσκαλέσας ἐκ Γαλλίας καὶ διορίσας πρόεδρον αὐτῆς τὸν διάσημον γεωμέτρην Μωπερτουΐ. Πλὴν αὐτοῦ ὅμως μετεκάλεσε καὶ ἄλλους ξένους σοφούς, ἐπιστήμονας καὶ συγγραφεῖς. Μεταξὺ τῶν ἱκανῶν ξένων, τοὺς ὁποίους ἐξετίμησε καὶ ἐχρησιμοποίησεν ὁ Φρειδερῖκος, ἦτο καὶ ὁ Ἕλλην Σπυρίδων Λούζης, τὸν ὁποῖον ἐτίμησε διὰ τοῦ τίτλου τοῦ κόμιτος. Ὁ Λούζης διέπρεπεν εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον καὶ ἐπεφορτίσθη πολλάκις παρὰ τοῦ Φρειδερίκου δι' ἐμπιστευτικῶν διπλωματικῶν ἀποστολῶν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Λούζη ἔμεινεν ἐγκατεστημένη ἔκτοτε ἐν Πρωσσίᾳ, ὅτε δὲ ἱδρύθη τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἐπὶ εἰδικῇ ἀποστολῇ πρὸς τὸν πρῶτον τῆς Ἑλλάδος βασιλέα Ὄθωνα τὸν κόμιτα Λούζην, ἀπόγονον τοῦ Ἕλληνος ἐκείνου διπλωμάτου. Περισσότερον ὅλων τῶν ἄλλων σοφῶν καὶ συγγραφέων ὁ Φρειδερῖκος ἐτίμησε τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος, πληρώνων διὰ κολακείας τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν, ἀπεκάλει αὐτὸν Σολομῶντα, Μέγαν Ἀλέξανδρον τοῦ Βορρᾶ καὶ Μᾶρκον Αὐρήλιον τοῦ Πότσδαμ. Συμμορφωθεὶς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Φρειδερίκου καὶ τὰς συχνὰς αὐτοῦ προσκλήσεις, ὁ Βολταῖρος μετέβη εἰς Βερολῖνον, ὅπου διέτριψεν ἐπὶ τρία περίπου ἔτη, μέχρι τοῦ 1753, λαμβάνων καὶ γενναίαν χρηματικὴν ἀμοιβὴν ἐξ 20 χιλιάδων λιβρῶν κατ' ἔτος. Ὡς ἀσχολίαν του εἶχε νὰ ἐπιθεωρῇ τὰς πεζὰς καὶ ἐμμέτρους συνθέσεις τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος ὑπέβαλλεν εἰς τὴν κρίσιν του. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ῥῆξιν τῶν σχέσεών των ὁ Γάλλος εἴρων συγγραφεὺς ἔλεγεν ὅτι ἐξετέλει χρέη πλυντρίας καὶ βαφέως. Ἀλλ' ὁ Βολταῖρος, ἕνεκα τοῦ ἀλαζονικοῦ καὶ ὀξυθύμου χαρακτῆρός του, δὲν ἐβράδυνε νὰ περιέλθῃ εἰς ῥῆξιν μετὰ τῶν ἄλλων εὐνοουμένων τοῦ βασιλέως, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Μωπερτουΐ. Κατόπιν τούτου ἐπῆλθε ψυχρότης καὶ μεταξὺ Φρειδερίκου καὶ Βολταίρου, ἡ ὁποία βαθμηδὸν ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα ἔχθρας, ἐκδηλουμένης δι' ἀμοιβαίων σκωμμάτων καὶ σατιρικῶν ἐπιγραμμάτων. Ὁ Βολταῖρος ἐπὶ τέλους ὑπεχρεώθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ Βερολῖνον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Φρειδερῖκος διέτριβε κατὰ προτίμησιν εἰς τὸ παρὰ τὸ Πότσδαμ περίφημον ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον ἀνήγειρε κατὰ τὸ 1745 κατὰ τὸ σχέδιον τῶν γαλλικῶν ἀνακτόρων καὶ ἐπίπλωσε κατὰ τὸν γαλλικὸν ρυθμόν, δώσας εἰς αὐτὸ τὸ γαλλικὸν ὄνομα Σὰν-Σουσὶ (Sans-Souci). Ἐξ αὐτοῦ ὁ ἴδιος ἀπεκάλει ἑαυτὸν εἰς τὰ συγγράμματά του «Φιλόσοφον τοῦ Σανσουσί».

Τὴν εἰρηνικὴν ταύτην περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου ἦλθε νὰ διαταράξῃ ὁ λεγόμενος *Ἑπταετὴς πόλεμος*, εἷς τῶν πεισματωδεστέρων καὶ αἱματηροτέρων πολέμων ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία, προκληθεὶς ἐξ ἀφορμῆς πολιτικῶν συνδυασμῶν καὶ ἀντιζηλιῶν. Κατὰ τὴν ἔναρξιν αὐτοῦ ὁ Φρειδερῖκος, σύμμαχος τῆς Ἀγγλίας, εὑρέθη ἀντιμέτωπος τῆς συμμαχίας τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Σαξονίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἐπιθυμῶν δὲ νὰ προλάβῃ τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς πρῶτος τὴν ἐπίθεσιν. Πράγματι, ἔχων πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν του, διὰ λόγους προνοίας, στρατὸν ἑτοιμοπόλεμον ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοί του ἦσαν ἀκόμη ἀνέτοιμοι, ἐπετέθη ταυτοχρόνως εἰς τὰ διάφορα μέτωπα μετὰ γοργότητος καὶ ἐπιτηδειότητος, ἡ ὁποία ἐξέπληξε τοὺς πάντας. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαξονίαν, κατέλαβε τῷ 1756 τὴν Δρέσδην, ἐνίκησε τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς Λόβοσιτς, ἀπέκλεισε καὶ ἠνάγκασε τὸν σαξονικὸν στρατὸν νὰ παραδοθῇ εἰς Πίρναν, ἐπολιόρκησε τὴν Πράγαν, τῆς ὁποίας κατόπιν ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, διότι ἐστράφη κατὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ὃν ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς Ρόσσμπαχ τῷ 1757, ἐνίκησεν ἐκ νέου τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς τὴν μάχην Λόϊτεν, ἥτις θεωρεῖται ἓν τῶν λαμπροτέρων πολεμικῶν κατορθωμάτων του, καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος τοὺς Ρώσους εἰς Τσόρνντορφ· τῷ 1759 ὅμως ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν εἰς τὸ Χόχενκιρχ καὶ ὑπὸ τῶν Ρώσων εἰς τὸ Κούνερσντορφ. Καὶ ἐνίκησε μὲν πάλιν τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς τὸ Λίγκνιτς, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μεγάλης ἐξαντλήσεως τοῦ κράτους του καὶ τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρατάσεως τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀδιακόπων ἐπιθέσεων τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ρώσων, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Βερολῖνον, ὅπερ κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του. Βραδύτερον ὁ Φρειδερῖκος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Αὐστριακοὺς παρὰ τὸ Τόργκαου, ὅπου καὶ ἐπληγώθη, καὶ παρέτεινε τὸν πόλεμον ἐπὶ ἓν ἔτος ἀκόμη, χωρὶς νὰ συνάψῃ σοβαρὰς μάχας. Τῷ 1762 ὁ θάνατος τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ρωσίας Ἐλισάβετ τὸν ἀπήλλαξε τῆς δυσχεροῦς θέσεως. Διότι ὁ διαδεχθεὶς τὴν Ἐλισάβετ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωσίας Πέτρος Γ', φίλος καὶ ἐνθουσιώδης θαυμαστὴς τοῦ Φρειδερίκου, ἔσπευσεν ὄχι μόνον νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ. Ὁ Φρειδερῖκος τότε μετέφερε τὰ στρατεύματά του ἐκ τοῦ ρωσικοῦ μετώπου εἰς τὸ αὐστριακόν, ὅπου συνέτριψε τὸν αὐστριακὸν στρατόν, στραφεὶς δὲ κατόπιν κατὰ τῶν Γάλλων, ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐκκενώσουν τὴν Γερμανίαν. Ἐπελθούσης τότε γενικῆς ἐξαντλήσεως μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, συνήφθη, κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων, εἰρήνη, ὑπογραφείσης ἐν Χούμπερτσμπουργκ τῷ 1763 συνθήκης, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκαθίστατο τὸ πρὸ τοῦ 1756 καθεστώς. Τοιουτοτρόπως, μετὰ τὸν φοβερὸν ἑπταετῆ ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον περιεπλάκη ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Εὐρώπη, οὐδ' ἡ παραμικρὰ ἐδαφικὴ κτῆσις περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν μιᾶς ἐκ τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, τὸ μόνον δὲ κέρδος διὰ τὴν Πρωσσίαν, ἡ ὁποία οὐσιαστικῶς ἦτο ἡ νικήτρια, ὑπῆρξεν ἡ ἐνίσχυσις τῆς πολιτικῆς της θέσεως, καθὼς καὶ ἡ δόξα ὅτι κατώρθωσεν ἐπὶ τόσον χρόνον ν' ἀντιπαραταχθῇ μόνη αὐτή, κράτος μόλις πέντε ἑκατομμυρίων πληθυσμοῦ, κατὰ τριῶν μεγάλων Δυνάμεων, χωρὶς νὰ συντριβῇ. Ὁ Φρειδερῖκος κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνεδείχθη μέγας στρατηγός, οἱ δὲ νεώτεροι στρατιωτικοὶ συγγραφεῖς ἐκφράζονται μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τῶν πολεμικῶν ἀρετῶν αὐτοῦ (βλ. λ. *στρατηγική*, τ. ΚΒ', σ. 424α). Ἀλλ' ἂν ἡ Πρωσσία καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ἀπέκτησαν ἱκανὴν δόξαν ἐκ τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἡ χώρα ὅμως ἔπαθε τρομακτικὰς ὑλικὰς ζημίας. Ὁ ἴδιος ὁ Φρειδερῖκος ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ βασιλείου του: «Ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν διετέλει εἰς πλήρη ἐξάντλησιν, ὁ πτωχὸς λαὸς ἦτο κατεστραμμένος, πλεῖστα ὅσα χωρία εἶχον πυρποληθῆ, πολλαὶ πόλεις εἶχον καταστραφῆ. Πλήρης ἀναρχία εἶχεν ἀνατρέψει πᾶσαν τάξιν εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν. Ὁ στρατὸς εὑρίσκετο εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν. Εἰς δεκαεπτὰ συγκροτηθείσας μάχας εἶχε χαθῆ τὸ ἄνθος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν». Ὁ Φρειδερῖκος ὅμως, διὰ τῆς σιδηρᾶς του θελήσεως καὶ τῆς ἀκαταπονήτου δραστηριότητός του, κατώρθωσε νὰ φέρῃ ταχεῖαν θεραπείαν εἰς τὰ δεινά, ἐπιδοθεὶς εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὴν ἐκ νέου ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους του. Ἤνοιξε τὰς κρατικὰς σιταποθήκας καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς ὑπηκόους του σῖτον διὰ τὴν σποράν, ἐβοήθησε παντοιοτρόπως τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν, ἐντὸς διετίας ἀνῳκοδόμησεν ὑπὲρ τὰς 15.000 οἰκίας, ἐβελτίωσε τὸ ὁδικὸν δίκτυον, μετερρύθμισε τὸ φορολογικὸν σύστημα καὶ ὑπέβαλεν εἰς φορολογίαν τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν, καθὼς καὶ αὐτὰ τὰ βασιλικά, καὶ παρέσχε πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Οὕτω δὲ ἐντὸς δεκαετίας ἡ Πρωσσία ἀνέλαβε τελείως ἐκ τῶν πολεμικῶν πληγῶν της καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ εὐημερῇ. Συγχρόνως εἶχε προβλέψει νὰ ἀναδιοργανώσῃ καὶ τὸν στρατόν του, τὸν ὁποῖον κατέστησεν ἕνα τῶν ἰσχυροτέρων τῆς Εὐρώπης, διαθέσας πρὸς τοῦτο μεγάλα χρηματικὰ ποσά.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φρειδερῖκος παρηκολούθει ἀνησύχως καὶ ζηλοτύπως τὰς προόδους τῆς φιλοδόξου αὐτοκρατείρας τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνης, ἡ ὁποία εἶχε καταστήσει τὴν Πολωνίαν σχεδὸν ὑποτελῆ, μαντεύων δὲ τὰ κατακτητικά της σχέδια, ἐσκέφθη ὅτι καὶ αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς των καὶ τῷ 1772 ἐπρότεινεν εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ τὴν Βιέννην, διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐρρίκου, τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας μεταξὺ τῆς Πρωσσίας, τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα διαμελισμὸν ἡ Πρωσσία ἔλαβε τὴν Βασιλικὴν καλουμένην Πρωσσίαν, πλὴν τοῦ Ντάντσιχ καὶ τοῦ Θόρν, καὶ μέρος τῆς Μεγάλης Πολωνίας μέχρι τοῦ Νότετς. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου ὑπῆρξαν εἰρηνικά. Μόνον κατὰ τὸ 1778, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ δουκὸς τῆς Βαυαρίας, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἄτεκνος, ὀλίγον ἔλειψε καὶ πάλιν νὰ ἐκραγῇ πόλεμος, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ, υἱὸς τῆς Μαρίας-Θηρεσίας, εἶχεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ βαυαρικοῦ θρόνου. Ὁ Φρειδερῖκος ἀντέστη εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς Βαυαρίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοημίαν, ὑποχρεώσας τὴν Αὐστρίαν νὰ παραιτηθῇ τῶν σχεδίων της ἀναιμάκτως. Τῷ 1785 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ, γενόμενος, ὡς ἐκ τοῦ θανάτου τῆς μητρός του Μαρίας-Θηρεσίας, αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ἐπανέφερε πάλιν τὸ ζήτημα τῆς προσαρτήσεως τῆς Βαυαρίας εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ὁ Φρειδερῖκος ὅμως ἐπενέβη καὶ πάλιν, κατορθώσας νὰ ἀποτρέψῃ ἐκ νέου τὴν ἕνωσιν διὰ τῆς ὀργανώσεως συνδέσμου τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, εἰς τὸν ὁποῖον μετέσχον πάντα σχεδὸν τὰ μεγάλα γερμανικὰ κράτη καὶ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦτο οὐσιαστικῶς ὁ ἀρχηγός. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπῆρξε τὸ μᾶλλον σημαντικὸν κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τὸ ἑπόμενον ἔτος, εἰς ἡλικίαν 75 ἐτῶν, βασιλεύσας 47 ἔτη. Ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος, τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του *Φρειδερῖκος - Γουλιέλμος Β'*, υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Αὐγούστου - Γουλιέλμου.

Ὁ Φρειδερῖκος ἀποθνήσκων ἄφησε τὸ βασίλειόν του ηὐξημένον κατὰ τὸ ἓν τρίτον καὶ πλέον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, στρατὸν διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν ἐξησκημένον καὶ χαίροντα μεγάλην στρατιωτικὴν ὑπόληψιν, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Πρωσσία ἐθεωρεῖτο ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπὶ πλέον ἀπόθεμα εἰς τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους ἐκ 250 ἑκατομμυρίων φράγκων. Μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν συγχρόνων του ἡγεμόνων κατενόησε τὴν μεγάλην σημασίαν τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ, ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα κράτη ὁ στρατὸς κατὰ τὸ πλεῖστον συνέκειτο ἐκ μισθοφόρων τυχοδιωκτῶν, ἐπιρρεπῶν εἰς τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὴν ἀνυποταξίαν. Ὁ Φρειδερῖκος κατὰ τὴν νεότητά του διέκειτο συμπαθῶς πρὸς τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν Γάλλων φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς του, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ὅτι «οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύσεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν». Ὅταν ὅμως ἔγινεν ἄρχων ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατώρθωσεν ὅμως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πατρός του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ οὗτος εἶναι κύριος τοῦ κράτους του καὶ δικαιοῦται ν' ἀποφασίσῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοὺς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του. Διέφερεν ὅμως τῶν προκατόχων του εἰς βασικὰ σημεῖα. Ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυβερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχῃ πρῶτον μέλημα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι, ἔλεγεν, «ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι

Digitized by Google

ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως». «Ὁ βασιλεύς, ἐπανελάμβανεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ κράτους». Ὑπῆρξε κατὰ βάθος ἀγαθὸς τὴν καρδίαν, ἁπλοῦς τοὺς τρόπους καὶ ἀπέριττος, χωρὶς οἴησιν καὶ χωρὶς ματαιοδοξίαν. Ὁ Φρειδερῖκος ἐφιλοσόφει εἰς πολλὰς περιστάσεις τοῦ βίου του· ἐκαυχᾶτο δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἠρέσκετο νὰ ἀποκαλῇ τὸν ἑαυτόν του «φιλόσοφον ἐκ κλίσεως καὶ πολιτικὸν ἐκ καθήκοντος». Δὲν ἠγάπα τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας, τὰς ὁποίας ἔψεγε καὶ ἐχλεύαζεν. Ἡ φιλοσοφία, κατ' αὐτόν, ἕνα καὶ μόνον ἔχει σκοπόν, νὰ διδάσκῃ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ σκέπτεσθαι, δηλαδὴ τὸ ζῆν. Τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον ἠκολούθει, ἀπαύγασμα ἰδικῶν του σκέψεων καὶ θεωριῶν, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς χρησιμοκρατίας. Ἐπίστευεν ὅτι τὰ πάντα εἶναι πεπρωμένα· καὶ αὐτὴ ἡ σύμπτωσις εἶναι προϊὸν δευτερευουσῶν αἰτιῶν, αἱ ὁποῖαι διαφεύγουν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν. Ὄργανα ἀναγκαῖα ἀοράτου δυνάμεως, ἐνεργοῦμεν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν τί πράττομεν. Οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ πολεμισταὶ εἶναι ἁπλᾶ νευρόσπαστα εἰς χεῖρας τῆς εἱμαρμένης, ἡ ὁποία κινεῖ καὶ ὁδηγεῖ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου κατὰ θέλησιν. Ἀφοῦ τὸ κακὸν εἶναι ἀναπόφευκτον, ὀφείλει καθεὶς νὰ τὸ ὑπομείνῃ γενναίως. Ὅταν τις μεμψιμοιρῇ καὶ παραπονῆται, ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς παγκοσμίους νόμους, τοὺς διέποντας τὰ πάντα. Ἄρα ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις ἐπιβάλλονται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἄνθρωπον. «Ὅστις δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν δυστυχίαν, ἔγραφεν, εἶναι ἀνάξιος τῆς εὐτυχίας». Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας ὁ φιλόσοφος βασιλεὺς ἀνεύρισκε τὴν παρηγορίαν καὶ τὸ θάρρος καὶ τὴν θαυμαστὴν καρτερίαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς ὅλας τὰς δυσκόλους καὶ κρισίμους περιστάσεις τῆς ζωῆς του. Κατὰ τὸν μακρὸν ἰδίως Ἑπταετῆ πόλεμον, ὅτε τὰ ἀτυχήματα ἐπήρχοντο ραγδαῖα, εἶχε πολλὰς ὥρας ἀθυμίας καὶ ἀποθαρρύνσεως. Ἀλλ' ἐνῷ πρὸς στιγμὴν ἐσκέπτετο ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ ἄλλοτε νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου χάριν τοῦ ἀνεψιοῦ του, διὰ μιᾶς ἀνεπτεροῦτο τὸ θάρρος του, ἐξηγείρετο πλήρης ἀκμῆς καὶ ἀποφάσεως, ἀντέτασσεν εἰς τὰς συμφορὰς ἀπαράμιλλον ἀντοχὴν καὶ δραστηριότητα καὶ ἐσῴζετο ἐκ τῶν κινδύνων.

Ὁ Φρειδερῖκος ἔγραψεν ἱκανὰ ἔργα ἔμμετρα: τραγῳδίας, κωμῳδίας, ᾠδάς, ὕμνους, σατίρας, ἐπιγράμματα κτλ., ἔγραψε δὲ καὶ ποίημα ἐκτενὲς εἰς ἓξ ᾄσματα, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ τέχνη τοῦ πολεμεῖν», τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς τὸ καλύτερον ἐκ τῶν ποιητικῶν του ἔργων. Μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχουν τὰ πεζά του ἔργα. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἔγραψε τὸν «Ἀντιμακκιαβέλλην», πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἀρχῶν τὰς ὁποίας διδάσκει τὸ περίφημον «Περὶ τοῦ ἡγεμόνος» βιβλίον τοῦ Μακκιαβέλλη. Τὸ πρῶτον τοῦτο βιβλίον τοῦ Φρειδερίκου ἐδημοσιεύθη ἀνωνύμως τῷ 1740 ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ φιλολογικοὺς κύκλους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κατόπιν διαδοχικῶς συνέγραψεν: «Ἀπομνημονεύματα σχετικὰ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βρανδεμβούργου», «Ἱστορία τοῦ Ἑπταετοῦς πολέμου», πραγματείαν «Περὶ τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας» καὶ συνέχειαν τῶν «Ἀπομνημονευμάτων». Ἔγραψε πρὸς τούτοις καὶ φιλοσοφικὰς διατριβάς, πολυαρίθμους μουσικὰς συνθέσεις, ἰδίως διὰ τὸ ἰδιαιτέρως προσφιλὲς του φλάουτον, κοντσέρτα, σονάτας κτλ., στρατιωτικά τινα ἐμβατήρια, τὸ μελόδραμα «Ὁ βασιλεὺς βοσκός» (1747) καὶ τὴν συμφωνίαν «Ἄκις καὶ Γαλάτεια». Τὰ ἅπαντά του ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν Βερολίνῳ μετὰ τὸν θάνατόν του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἔργα διάφορα τοῦ φιλοσόφου τοῦ Σὰν Σουσί». Ἀπὸ τοῦ 1846 μέχρι τοῦ 1857 ἐγένετο νέα καὶ μεγάλη ἔκδοσις αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, ἐκ 31 τόμων, ὧν 7 τόμοι περιλαμβάνουν τὰς ἱστορικὰς τοῦ συγγραφέως, 2 τὰς φιλοσοφικάς, 6 τὰ ποιητικὰ ἔργα, 3 τὸ ποίημα περὶ τῆς τέχνης τοῦ πολεμεῖν, 12 τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ 1 γενικὸν χρονολογικὸν πίνακα καί τινα ἀπόκρυφα ἔργα.

Μ. Δ. Β.

—Φρειδερῖκος Γ', βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** καὶ αὐτοκράτωρ τῆς ***Γερμανίας*** (9 Μαρτίου—15 Ἰουνίου 1888). Υἱὸς τοῦ Γουλιέλμου Α' καὶ τῆς πριγκιπίσσης Αὐγούστας τῆς Σαξονίας-Βαϊμαρ, γεννηθεὶς τῷ 1831 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1888. Ἔτυχε λίαν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς καὶ ἔσχε μεταξὺ ἄλλων ὡς καθηγητὴν τὸν ἱστορικὸν Ἐρνέστον Κούρτιον. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν στρατὸν εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, τῷ δὲ 1850 ἐφοίτησεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βόννης καὶ τῷ 1856 ὠνομάσθη συνταγματάρχης καὶ διοικητὴς τοῦ συντάγματος τῆς φρουρᾶς τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1858 ἐνυμφεύθη τὴν Ἀγγλίδα πριγκίπισσαν Βικτωρίαν-Ἀδελαΐδα-Μαρίαν-Λουΐζαν, τῷ δὲ 1861, μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ πατρός του εἰς τὸν θρόνον, ἀνεκηρύχθη διάδοχος αὐτοῦ. Καίτοι δὲν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Δανίας (1864), ἐν τούτοις ἔπαιξε σημαντικώτατον πρόσωπον κατ' αὐτό, διότι διὰ τῆς λεπτότητος τῆς εὐγενείας καὶ τῆς μεγάλης διπλωματικότητός του κατώρθωσε νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς ἐπικινδύνους ἀνταγωνισμούς, οἵτινες εἶχον δημιουργηθῆ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ἀντιθέτως ὅμως προῆλθεν εἰς διάστασιν πρὸς τὸν Βίσμαρκ, τοῦ ὁποίου ὁ σκληρὸς καὶ ἄκαμπτος χαρακτὴρ εὑρίσκετο εἰς τελείαν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἰδικόν του. Κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας (1866) διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας στρατιᾶς, μὲ ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου του τὸν Μπλούμενταλ, καὶ ἔσχε μεγάλας ἐπιτυχίας ἐν Νάχοντ, Τραουτενάου, Σκάλις, Σβαϊνσχαιντελ καὶ ἰδίως κατὰ τὴν νίκην τῆς Σάδοβας, εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας συνέβαλε τὰ μέγιστα διὰ τῆς ἐγκαίρου ἐπεμβάσεώς του. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 διῴκει τὸν στρατὸν τοῦ Νότου καὶ κατήγαγε τὰς νίκας τοῦ Βισεμβούργου καὶ τῆς Βέρτ, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων κατέστη δημοφιλέστατος μεταξὺ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ.

Φρειδερῖκος Γ' Πρωσσίας.

Κατόπιν ἐβάδισε κατὰ τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ἐπολιόρκησε, καὶ συνέβαλε διὰ τῶν ἐπιτυχιῶν κινήσεών του εἰς τὴν νίκην τοῦ Σεδάν. Τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1870 ὠνομάσθη ἀρχιστράτηγος. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης εἰσῆλθεν ἐπισήμως καὶ θριαμβευτικῶς εἰς τὸ Βερολῖνον, ὁμοῦ μετὰ τοῦ πατρός του, βραδύτερον δὲ ἐγένετο πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης. Ἐπεσκέφθη κατόπιν πολλὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλάς, πρὸς σύσφιγξιν τῶν φιλικῶν καὶ συμμαχικῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς χώρας του. Ἤδη ἀπὸ τινων ἐτῶν εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ ἀνεξηγήτου μελαγχολίας, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1887 ἐξεδηλώθησαν ἐν αὐτῷ τὰ πρῶτα συμπτώματα καρκίνου τοῦ λάρυγγος. Οἱ Γερμανοὶ ἰατροὶ Γκέραρτ, Μπέργκμαν καὶ Τόμπολντ συνεβούλευσαν τότε ἄμεσον ἐγχείρησιν, ἐνῷ ὁ μετακληθεὶς Ἄγγλος ἰατρὸς Μακκένζι προσεφέρθη νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀσθενῆ ἄνευ ἐγχειρήσεως. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ τούτου ἐπεχείρησεν ἀναρρωτικὸν ταξίδιον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὅτε δὲ εὑρίσκετο εἰς τὸ Σὰν Ρέμο ἔλαβε τὴν εἴδησιν τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του (9 Μαρτίου 1888). Ἐπιστρέψας ἀμέσως εἰς Βερολῖνον καὶ στεφθεὶς βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαὸν διάγγελμα, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπέσχετο ὅτι θὰ ἐφήρμοζε πολιτικὴν μᾶλλον φιλελευθέραν τὴν τοῦ Βίσμαρκ, ὃν ὅμως διετήρησεν εἰς τὴν ἀρχήν. Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε σκληρὰ ἀγωνία ἐνενήκοντα ἐννέα ἡμερῶν, ἥτις διεταράσσετο καὶ ἀπὸ πολλὰς πολιτικὰς καὶ οἰκογενειακὰς ἔριδας τῶν περὶ αὐτόν, καθότι ἡ σύζυγός του, κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ὑπεστήριζε τὸν Μακκένζι, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἐπιμονῆς του καὶ τῶν σφαλμάτων του ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος ὑπεύθυνος τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Φρειδερῖκος Γ' ὑπέφερε στωϊκῶς τοὺς φρικτοὺς πόνους του καὶ εἶχε προκαλέσει τὰς γενικὰς συμπαθείας τῆς Εὐρώπης, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος παρηκολούθει μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος τὴν πορείαν τῆς ἀσθενείας. Ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Ἀγγλίδος Βικτωρίας-Ἀδελαΐδος ἀπέκτησε τὰ ἑξῆς τέκνα: τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Γουλιέλμον Β', ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, τὴν Καρλότταν, γεννηθεῖσαν τῷ 1860 καὶ νυμφευθεῖσαν τῷ 1878 μετὰ τοῦ διαδόχου τῆς Σαξονίας-Μάϊνιγκεν, τὸν Ἐρρῖκον, γεννηθέντα τῷ 1862, τὴν Βικτωρίαν, γεννηθεῖσαν τῷ 1866 καὶ νυμφευθεῖσαν τῷ 1890 τὸν διάδοχον τοῦ Σχάουμπουργκ-Λίππε, τὴν Σοφίαν, γεννηθεῖσαν τῷ 1870 καὶ ἀποθανοῦσαν τῷ 1932 καὶ νυμφευθεῖσαν τῷ 1889 τὸν διάδοχον τότε τῆς Ἑλλάδος καὶ μετέπειτα βασιλέα Κωνσταντῖνον, καὶ τὴν Μαργαρίταν, γεννηθεῖσαν τῷ 1872 καὶ νυμφευθεῖσαν τῷ 1893 μετὰ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου-Καρόλου τῆς Ἔσσης. Ἦτο λίαν φιλελεύθερος καὶ μεγάλης μορφώσεως, ἔγραψε δὲ καὶ λίαν ἐνδιαφέρον «Ἡμερολόγιον», ὅπερ ἐξέδωσε μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ φίλος του καθηγητὴς Γκέφφκεν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Deutsche Rundschau» καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ περιέχονται λεπτομέρειαι τῆς διαφωνίας τοῦ τότε διαδόχου πρὸς τὸν Βίσμαρκ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τοῦ 1870 καὶ διάφοροι ἄλλαι ἐπιπλήξεις καὶ κατὰ τοῦ κύρους τοῦ Γερμανοῦ ἀρχικαγκελλαρίου. Ἡ δημοσίευσις αὐτοῦ προὐκάλεσε σφοδροτάτην πολεμικὴν ἐκ μέρους τῶν θαυμαστῶν τοῦ Βίσμαρκ. Ζωηρὰ ἐπίσης πολεμικὴ προεκλήθη καὶ μεταξὺ τοῦ Ἄγγλου ἰατροῦ Μακκένζι καὶ τῶν Γερμανῶν θεραπόντων ἰατρῶν, οἵτινες ἀπέδωσαν τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Μακκένζι νὰ μὴ ἐκτελέσῃ ἀμέσως ἐγχείρισιν.

—Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Α', βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** (1713—1740). Ἦτο υἱὸς τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Α' καὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου Σοφίας-Καρλόττας, γεννηθεὶς τῷ 1688 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1740. Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διότι ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὀργανωτὴς τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις καὶ τὰ θεμέλια τῆς οἰκονομικῆς καὶ διοικητικῆς ἐκείνης ὀργανώσεως τῆς χώρας του, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατόπιν ὁ υἱός του, Φρειδερῖκος ὁ Μέγας, ἠδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ τὸ στρατιωτικὸν μεγαλεῖον τῆς Πρωσσίας. Παρὰ τὴν ἐπιμεμελημένην ἀνατροφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, εἶχε παραμείνει κατὰ βάθος ἄξεστος καὶ ἀπότομος καὶ ξένος πρὸς πᾶσαν πνευματικὴν ζωήν. Βίαιος ἐκ φύσεως καὶ ὀξύθυμος καὶ ἀπολυταρχικός, ἠξίου τυφλὴν ὑπακοὴν ὑπὸ τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτόν.

Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Α', βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Τὸ θέαμα δὲ τῆς σπατάλης καὶ τῆς ματαιοδοξίας τῆς αὐλῆς τοῦ πατρός του ἐδημιούργησεν ἐν ἑαυτῷ αἴσθημα σφοδρᾶς ἀντιδράσεως κατ' αὐτῆς καὶ τὸν ὤθησεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν μεγίστων οἰκονομιῶν ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῷ κράτει του εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως του εἰς τὸν θρόνον. Ἡ βαναυσότης του εἶχε καταστῆ παροιμιώδης. Ἔφθανε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ραβδίζῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπουργούς του, ὅταν δὲ ἐξήρχετο εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς αὐτοπρόσωπον ἐπίβλεψιν τῆς ἐκτελέσεως ἀστυνομικῆς τινος διαταγῆς, οἱ πολῖται ἔφευγον πρὸ αὐτοῦ περίτρομοι καὶ αἱ ὁδοὶ ἠρημοῦντο. Βίαιος ἐπίσης καὶ αὐταρχικὸς ἐδείχθη καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειάν του, πρὸς τὴν σύζυγόν του, τὴν ὁποίαν συχνάκις ἐκακοποίει, καὶ πρὸς τὸν υἱόν του Φρειδερῖκον, τὸν ὁποῖον πολλάκις σκληρῶς ἐτιμώρει. Παρὰ τὰς ἀκρότητάς του ταύτας, ἐπέδειξε μεγάλην δραστηριότητα διὰ τὴν γεωργικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας του, ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῇ πλείστους πρόσφυγας προτεστάντας καὶ ἱδρύσας ἓξ πόλεις καὶ 332 χωρία. Εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος τοῦ δασμολογίου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, ἰδίως δὲ τῶν ὑφασμάτων, ἀπηγόρευε τὴν χρῆσιν ξένων προϊόντων καὶ ἐξέσχιζεν εἰς τὰς ὁδοὺς τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν κατεσκευασμένα μὲ ξένα ὑφάσματα. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως πάθος του ἦτο ὁ στρατός, διὰ τὸν ὁποῖον ἐδαπάνα πάσας τὰς οἰκονομίας του. Εἶχε δημιουργήσει τακτικὸν στρατὸν ἐξ 80.000 ἀνδρῶν, λίαν δυσανάλογον καὶ ὑπερβολικὸν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κράτους του, διὰ τὸν ὁποῖον ἐδαπάνα 6 ἑκατομμύρια ταλλήρων κατ' ἔτος. Χάρις εἰς τὸν στρατὸν αὐτόν, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστῆ εἷς τῶν μᾶλλον ἐξησκημένων τῆς Εὐρώπης, ὁ Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος ἠδυνήθη νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν του ἐν εἰρήνῃ, χωρὶς νὰ ἐκτεθῇ εἰς σημαντικοὺς πολέμους. Κατώρθωσε μάλιστα καὶ να μεγεθύνῃ τὸ κράτος του, ἐκμεταλλευθεὶς καταλλήλως τὰς περιστάσεις. Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (1713) κατέλαβε τὴν Ἄνω-Γκέλντρ καὶ ἐπέτυχε τὴν ὁριστικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ τίτλου του ὡς βασιλέως ἀπὸ ὅλας τὰς Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Περιπλακείς, σχεδὸν ἀθελήτως, εἰς τὸν πόλεμον τῆς Δανίας κατὰ τῆς Σουηδίας, τῷ 1713, κατέλαβε, μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Καρόλου ΙΒ', ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Πομερανίαν, ἣν ἐξησφάλισε διὰ τῆς συνθήκης τῆς Στοκχόλμης τῷ 1720. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Φρειδερῖκος Β' ὁ Μέγας.

—Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Β', βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** (1786—1797). Υἱὸς τοῦ πρίγκιπος Αὐγούστου-Γουλιέλμου, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Α', γεννηθεὶς τῷ 1744 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1797. Ἀνακηρυχθεὶς διάδοχος ὑπὸ τοῦ ἀτέκνου θείου του Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, διεδέχθη τοῦτον μετὰ τὸν θάνατόν του, τῷ 1786. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ μεταρρυθμίσεις τινὰς καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴν διαμόρφωσιν τῆς χώρας του. Εὑρεθεὶς ὅμως πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, μετέβαλε κατόπιν τακτικήν, κατεπολέμησε τὰς φιλελευθέρας ἰδέας καὶ περιώρισε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου. Κατὰ τὰ ἔτη 1787—1788 κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ὁλλανδίας καὶ κατόπιν, συμμαχήσας μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῆς Γαλλίας, διέταξε τὰ στρατεύματά του, ὑπὸ τὸν δοῦκα τῆς Βρουνσβίκης, νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ἡττηθεὶς ὅμως ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βαλμὺ τῷ 1792, ὑπεχρεώθη τῷ 1795 νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τῆς Βασιλείας, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλικὴν δημοκρατίαν τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς δύο τελευταίους διαμελισμοὺς τῆς Πολωνίας, κατόπιν τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς τῆς Πρωσσίας ηὔξησε κατὰ 2.300.000 κατοίκων, τῷ δὲ 1794 κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Κοσσιούσκο. Εἶχε νυμφευθῆ

Digitized by Google

τὴν Ἐλισάβετ-Χριστῖναν-Οὐλρίκαν τῆς Βρουνσβίκης, ἀπὸ τῆς ὁποίας διεζεύχθη τῷ 1769, νυμφευθεὶς κατόπιν τὴν Λουΐζαν τῆς Ἔσσης-Δαρμστάτης, μετὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε τὸν διαδεχθέντα αὐτὸν Φρειδερῖκον-Γουλιέλμον Γ'.

—**Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Γ'**, βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** (1797—1840). Πρωτότοκος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Β', γεννηθεὶς τῷ 1770 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1840. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἡ Πρωσσία ἐκινδύνευσε νὰ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τοῦ χάρτου τῆς Εὐρώπης, προσεπάθησεν, ἅμα τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸν θρόνον, νὰ διορθώσῃ τὰ σφάλματα τοῦ πατρός του, πρὸς τοῦτο δὲ ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, περιώρισε τὴν λογοκρισίαν καὶ ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους.

Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Γ', βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Παρὰ τὰ μεγάλα του ὅμως ἠθικὰ χαρίσματα, ἐστερεῖτο δραστηριότητος καὶ ἀποφασιστικότητος καὶ κατ' ἀρχὰς ἀπέφυγε τὴν ἀνάμειξιν εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμους. Τῷ 1805 ὅμως, πεισθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του Λουΐζας καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπεσκέφθη προσωπικῶς εἰς τὸ Βερολῖνον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν τρίτον συνασπισμὸν κατὰ τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὴν νίκην ὅμως τοῦ Ἀούστερλιτς ἐτήρησε καὶ πάλιν στάσιν ἀναποφάσιστον καὶ ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Ναπολέοντα, δυνάμει τῶν ὁποίων κατέλαβε τὸ Ἁννόβερον (1806), τοῦθ' ὅπερ προεκάλεσε τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σουηδίας κατὰ τῆς Πρωσσίας. Κατόπιν τούτου διέλυσε τὰς συμφωνίας του μὲ τὸν Ναπολέοντα, ἰδίως ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι οὗτος διεπραγματεύετο μὲ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ προσεπάθησε ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς πολιτικῆς τῶν συνασπισμῶν τοῦ Ναπολέοντος διὰ τῆς ἱδρύσεως ὁμοσπονδίας τῶν κρατῶν τῆς βορείου Γερμανίας. Ὁ Ναπολέων ὅμως ἐνίκησε τὸν πρωσσικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἰέναν καὶ τὸ Ἄουερσαιντ καὶ τὴν 27 Νοεμβρίου 1806 εἰσήρχετο θριαμβευτὴς εἰς τὸ Βερολῖνον. Μετά τινας ἄλλας νίκας ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερῖκον-Γουλιέλμον νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τοῦ Τιλσὶτ (1807), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Πρωσσία ἀπώλεσε τὸ ἥμισυ τῶν ἐδαφῶν της. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην ὁ Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος προσεπάθησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ κράτος του καὶ τὸν στρατόν του, δι' ἱκανῶν συνεργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος κατωρθωσαν νὰ ἀναδημιουργήσουν τὴν Πρωσσίαν διὰ φιλελευθέρων θεσμῶν, οὓς ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Βραδύτερον ὑπεχρεώθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος νὰ συνάψῃ συνθήκην συμμαχίας μετ' αὐτοῦ (24 Φεβρουαρίου 1812) καὶ παρέσχεν εἰς αὐτὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30.000 ἀνδρῶν διὰ τὴν κατὰ τῆς Ρωσίας ἐκστρατείαν. Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν ὅμως τοῦ Ναπολέοντος συνεμάχησε μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσίας καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν συμμάχων, ὁ ὁποῖος ἐν τέλει ἀπέληξεν εἰς τὴν κατασύντριψιν τοῦ Γάλλου αὐτοκράτορος. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεδείχθη ἀντάξιος τοῦ παρελθόντος του, ὁ δὲ Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος, μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1814), μετέβη εἰς τὸ Λονδῖνον μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τῆς Ρωσίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου παρέμεινε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ περιφήμου συνεδρίου. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ ἡ Πρωσσία ἀνέκτησε πάντα τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀπολέσει, καὶ προσέθεσεν εἰς ταῦτα καὶ νέα, ἀνέλαβε δὲ καὶ τὴν θέσιν της μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ὁ Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος ἀφιερωθη εἰς τὴν ἐπούλωσιν τῶν ἐξ αὐτοῦ πληγῶν διὰ τελείας οἰκονομικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς χώρας του καὶ διὰ τῆς ἐγκαινιάσεως τοῦ περιφήμου Τσόλλβεραϊν (Zollverein), ἤτοι τῆς τελωνειακῆς ἑνώσεως τῶν γερμανικῶν κρατῶν, ἥτις προπαρεσκεύασε τὴν κατόπιν ἐπελθοῦσαν καὶ πολιτικὴν ἕνωσιν αὐτῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας του παρεσύρθη εἰς τὴν ἀντιδραστικὴν πολιτικὴν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ ἐφήρμοσεν ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ Μέττερνιχ ὑποδειχθέντα μέτρα κατὰ τοῦ τύπου καὶ τῶν πανεπιστημίων. Ἐπίσης δὲν παρέσχεν εἰς τὸ κράτος του τὸ ὑποσχεθὲν Σύνταγμα. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Δ'.

—**Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος Δ'**, βασιλεὺς τῆς ***Πρωσσίας*** (1840—1861). Υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Γ' καὶ τῆς Λουΐζης τοῦ Μεκλεμβούργου-Στρέλιτς, γεννηθεὶς τῷ 1795 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1861. Ἔτυχεν ἐξαιρέτου στρατιωτικῆς καὶ φιλολογικῆς μορφώσεως, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τῶν πολέμων τοῦ 1813 καὶ 1814 καὶ κατόπιν διωρίσθη στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς τῆς Πομερανίας. Τῷ 1828 ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν, ἀγαγὼν εἰς πέρας σπουδαίας διπλωματικὰς ἀποστολάς, ὅτε δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τῷ 1840, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐστηρίχθησαν ἐπ' αὐτοῦ μεγάλαι ἐλπίδες ἐκ μέρους τῶν φιλελευθέρων στοιχείων τῆς χώρας του. Κατ' ἀρχὰς αἱ ἐλπίδες αὗται ἐφάνησαν ὅτι δὲν θὰ διεψεύδοντο, διότι πράγματι ὁ νέος βασιλεὺς κατήργησε τὴν λογοκρισίαν τοῦ τύπου καὶ τῶν βιβλίων καὶ ὑπεσχέθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος του Σύνταγμα. Βραδύτερον ὅμως ἠρνήθη νὰ παραχωρήσῃ τοῦτο καὶ μόνον μετὰ τὰς ταραχὰς τοῦ 1848 ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ λαοῦ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, μὴ ἀναγνωρίζων ἐνδομύχως τὰ δικαιώματα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Φραγκφούρτης, ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ ὑπ' αὐτῆς προσφερθὲν εἰς αὐτὸν αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ἐδέχθη ὅμως τὴν παρὰ τῆς ἰδίας συνελεύσεως ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ προστατεύσῃ τὸ Σλέσβιχ-Ὁλστάϊν κατὰ τῆς Δανίας. Καὶ ἐνίκησε μὲν τοὺς Δανούς, ἀλλὰ κατόπιν τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ρωσίας, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου (1852), ἐδέχθη νὰ παραμείνουν τὰ δουκᾶτα εἰς τὴν Δανίαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Γερμανίας. Περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του περιώρισε τὰς παρασχεθείσας ἐλευθερίας εἰς τὸ κράτος του, τῷ δὲ 1858, λόγῳ ἀποπληξίας, ἐξ ἧς προσεβλήθη τῷ 1857 καὶ ἥτις ἐπανελήφθη μετ' ὀλίγους μῆνας, ἐξελιχθεῖσα εἰς διανοητικὴν πάθησιν, ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχῆς, ἣν ἀνέλαβεν ὡς ἀντιβασιλεὺς ὁ ἀδελφός του Γουλιέλμος, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του.

— **Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος**, πρῴην διάδοχος τῆς ***Πρωσσίας*** καὶ τῆς ***Γερμανίας***. Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ πρῴην αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου Β', γεννηθεὶς τῷ 1882. Ἔσχεν ἐπιμεμελημένην στρατιωτικὴν μόρφωσιν καὶ ἀνῆλθε ταχέως εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ στρατοῦ. Ἀναμειχθεὶς ἐνεργῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας του, εἶχε τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν παγγερμανιστῶν καὶ ἐθεωρεῖτο ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῆς φιλοπολέμου κινήσεως ἐν Γερμανίᾳ. Πλειστάκις πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ διαδηλώσῃ τὰ παγγερμανιστικά του φρονήματα καὶ νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν ὁμάδος στρατιῶν, ἀλλὰ συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ἀποτυχίαν, τὴν ὁποίαν τὰ στρατεύματα ταῦτα ὑπέστησαν ἐν Βερδέν. Μετὰ τὴν ἧτταν τῆς Γερμανίας καὶ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ χώρᾳ του παρῃτήθη τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων του συγχρόνως μετὰ τοῦ πατρός του καὶ ἀπεσύρθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Βίρινγκεν τῆς Ὁλλανδίας, ὁπόθεν ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γερμανίαν τῷ 1922, ὅπου ἔκτοτε ζῇ ὡς ἰδιώτης. Ἐξέδωκε τόμον «Ἀπομνημονευμάτων» ἐπὶ τοῦ πολέμου.

— **Φρειδερῖκος-Κάρολος** τῆς ***Πρωσσίας***. Στρατάρχης τῆς Πρωσσίας (1828—1885), υἱὸς τοῦ πρίγκιπος Καρόλου τῆς Πρωσσίας καὶ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Δ' καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου Α'. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης καὶ τῷ 1848 μετέσχε τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Δανίας, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος καὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς Βάδην, πληγωθεὶς σοβαρῶς εἰς Βήζενταλ. Τῷ 1860 διωρίσθη διοικητὴς τοῦ 3ου σώματος στρατοῦ, τῷ δὲ 1864, κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Δανίας, εἰσέβαλεν εἰς τὸ Σλέσβιχ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βράνγκελ, τὸν ὁποῖον, κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν του, διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Φρειδερῖκος-Κάρολος πρίγκιψ τῆς Πρωσσίας.

Τῷ 1866 ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἐπὶ κεφαλῆς τριῶν σωμάτων στρατοῦ· εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοημίαν, ἐνίκησε τὰ αὐστριακὰ καὶ τὰ σαξονικὰ στρατεύματα εἰς ἐπανειλημμένας μάχας καὶ συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν νίκην τῆς Σάδοβας. Προέχον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870, ὡς διοικητὴς τῆς δευτέρας γερμανικῆς στρατιᾶς. Τὴν 16 Αὐγούστου ἀπέκρουσε τὴν στρατιὰν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Μπαζαίν, τὴν ὁποίαν ἀπέκλεισε κατόπιν εἰς τὸ Μέτς. Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μέτς ἔδρασε κατὰ τῆς γαλλικῆς στρατιᾶς τοῦ Λείγηρος, τὴν ὁποίαν ἐνίκησεν εἰς ἀλλεπαλλήλους μάχας, ἀποκρούσας πάσας τὰς ἐπιθέσεις, δι' ὧν προσεπάθουν οἱ Γάλλοι νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων, καὶ τὴν 4 Δεκεμβρίου κατέλαβε τὴν Ὀρλεάνην. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου προήχθη εἰς στρατάρχην καὶ διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ στρατοῦ. Συνέταξε μετὰ τοῦ Σμὶτ τὸν νέον ὀργανισμὸν ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἔγραψε διαφόρους στρατιωτικὰς πραγματείας, τὰς ὁποίας οἱ φίλοι του ἐξέδωσαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Eine militärische Denkschrift» (1860). Ὁ πρίγκιψ Φρειδερῖκος-Κάρολος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασημοτέρων στρατηγῶν τῆς Γερμανίας, εἰς πολλὰς δὲ πόλεις αὐτῆς ἔχουν στηθῆ ἀνδριάντες του. Μ. Δ. Β.

ΣΑΞΟΝΙΑΣ

—**Φρειδερῖκος Α' ὁ *Φίλερις***, δοὺξ καὶ ἐκλέκτωρ τῆς ***Σαξονίας*** (1420—1428). Υἱὸς τοῦ λανδγράβου καὶ μαργράβου Φρειδερίκου τοῦ Αὐστηροῦ καὶ τῆς κομίσσης Αἰκατερίνης ντὲ Ἕννεμπεργκ, γεννηθεὶς τῷ 1369 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1428. Τῷ 1381, ἀποθανόντος τοῦ πατρός του, ἐκληρονόμησε τὸ Ὄστερλαντ, τὴν μαρκιωνίαν τοῦ Λάντσμπεργκ, τὴν χώραν τοῦ Πλάϊσσεν καὶ διαφόρους πόλεις τῆς Θουριγγίας καὶ τοῦ Φόϊτλαντ. Εἶχεν ἤδη μνηστευθῆ, εἰς ἡλικίαν τεσσάρων μόλις ἐτῶν, τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου Δ', Ἄνναν, ἡ μνηστεία δὲ αὕτη ἐγένετο εἰς αὐτὸν βραδύτερον ἀφορμὴ ἐρίδων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἄννης αὐτοκράτορος Βεγκεσλάου, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῆ τὴν χεῖρά της εἰς ἄλλον. Τέλος, τῷ 1397, ἐπῆλθε συμφωνία, τοῦ Φρειδερίκου δεχθέντος τὴν διάλυσιν τῆς μνηστείας ἔναντι χρηματικῆς ἀποζημιώσεως. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ Φρειδερῖκος εἶχεν ἐπιδείξει ἔκτακτα προσόντα πολεμιστοῦ, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐριστικὸν χαρακτῆρα, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ προσωνομάσθη «Φίλερις». Ἐπολέμησεν ἰδίᾳ γενναιότατα τῷ 1391 ἐναντίον τῶν Λιθουανῶν, ὡς σύμμαχος τῶν Τευτόνων ἱπποτῶν, καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τοὺς ἐπακολουθήσαντας τὴν ἐκ τοῦ θρόνου ἔκπτωσιν τοῦ προσωπικοῦ ἐχθροῦ του Βεγκεσλάου. Τῷ 1402 συνεζεύχθη τὴν Αἰκατερίνην τῆς Βρουνσβίκης, βραδύτερον δὲ ἐνεπλάκη εἰς μακροχρόνιον πόλεμον μετὰ τοῦ κόμιτος Σβάρτσμπουργκ. Τῷ 1407, ἀποθανόντος ἄνευ διαδόχου τοῦ θείου του Γουλιέλμου τῆς Μισνίας, προεκλήθησαν νέοι σκληροὶ πόλεμοι περὶ τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ, λήξαντος μόνον τῷ 1410 διὰ τῆς ὑπογραφῆς συνθήκης, ἥτις ἐπεδίκασεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Μισνίας. Ἀπὸ τοῦ 1420 ἤργισε νέα περίοδος τῆς πολεμικῆς δράσεως τοῦ Φρειδερίκου διὰ τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν Οὑσσιτῶν, οἵτινες ἠπείλουν τὰς κτήσεις του. Ὁ αὐτοκράτωρ Σιγισμοῦνδος, κινδυνεύων ἐπίσης ἐκ μέρους τῶν Οὑσσιτῶν καὶ εὑρὼν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὑποτελοῦς τούτου ἕνα τῶν κρατίστων συμμάχων του, παρεχώρησεν αὐτῷ εἰς ἀνταμοιβὴν τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς καὶ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας. Συγχρόνως ὅμως ὁλόκληρον τὸ βάρος τοῦ πολέμου ἀπέμεινεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον, διότι οἱ ἄλλοι Γερμανοὶ ἡγεμόνες δὲν ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ παράσχωσι τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν καὶ τῷ 1425 ὁ στρατὸς αὐτοῦ ὑπέστη ἀληθῆ δεκατισμὸν ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὸ Μπρούξ. Τότε ἡ σύζυγός του Αἰκατερίνη τῆς Βρουνσβίκης συνήγειρεν ἀληθῆ σταυροφορίαν ἀνὰ τὴν καθολικὴν Γερμανίαν, εἰκοσακισχίλιοι δὲ περίπου πολεμισταὶ ἔσπευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Ἡ πρώτη μάχη, συναφθεῖσα παρὰ τὸ Ἄουσσιγκ τῷ 1426, ἀπέβη καὶ πάλιν ὑπὲρ τῶν Οὑσσιτῶν, τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἔσχε καὶ νέα σύρραξις, γενομένη κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος· αἱ διαρκεῖς δ' αὗται ἀποτυχίαι τοσοῦτον ἐλύπησαν τὸν ἐκλέκτορα, ὥστε ἐγένοντο ἀφορμὴ τοῦ θανάτου του. Χ. Δ.

— **Φρειδερῖκος ὁ Β'**, δοὺξ καὶ ἐκλέκτωρ τῆς ***Σαξονίας*** (1428—1464). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ προηγουμένου (1411—1464). Ἐβασίλευσε κατ' ἀρχὰς καὶ ὡς ἐπίτροπος τῶν τριῶν ἀνηλίκων ἀδελφῶν του Σιγισμόνδου, Ἑρρίκου καὶ Γουλιέλμου, ὅτε δέ, τῷ 1435, ἀπέθανεν ὁ δεύτερος ἐξ αὐτῶν, προεκλήθη ἔρις μεταξὺ Φρειδερίκου καὶ Γουλιέλμου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Σιγισμόνδου ἀφ' ἑτέρου, ὅστις ἦτο δυσηρεστημένος ἐκ τῆς διανομῆς τῆς ἀδελφικῆς κληρονομίας. Κατὰ τὸν ἐντεῦθεν προκληθέντα πόλεμον, οἱ Φρειδερῖκος καὶ Γουλιέλμος, νικήσαντες ὑπεχρέωσαν τὸν ἡττηθέντα νὰ κλεισθῇ εἰς μοναστήριον (1437), αὐτοὶ δὲ ἐβασίλευσαν ἀπὸ κοινοῦ μέχρι τοῦ 1445, ὅτε ἐχώρισαν τὰς κτήσεις των, τοῦ Φρειδερίκου λαβόντος τὴν Σαξονίαν καὶ τοῦ Γουλιέλμου τὴν Θουριγγίαν. Ὁ τελευταῖος ὅμως δὲν ἐβράδυνε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ πρώτου, καὶ μολονότι ἐπῆλθε συμφιλίωσις τῇ ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ἡ ἐχθρότης διετηρήθη μέχρι τοῦ θανάτου τῶν δύο ἀδελφῶν. Χ. Δ.

— **Φρειδερῖκος ὁ Γ' ὁ *Συνετός***, δοὺξ καὶ ἐκλέκτωρ τῆς ***Σαξονίας*** (1486—1525). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ δουκὸς Ἐρνέστου, υἱοῦ τοῦ Φρειδερίκου Β', γεννηθεὶς τῷ 1463 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1525. Ὑπῆρξεν ὑποστηρικτὴς τῶν γραμμάτων καὶ τῶν

Digitized by Google

ἐπιστημῶν, ἐκ τῶν θερμοτέρων δὲ φίλων τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τοῦ Λουθήρου, ὃν πολλάκις ἐπροστάτευσεν. Ὑπῆρξεν ἐξ ἄλλου ἱδρυτὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βιττεμβέργης (1502), κατεῖχε δὲ ἐπιφανῆ θέσιν μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀποθανόντος τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Α', ἐξελέγη διάδοχός του, ἠρνήθη ὅμως νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἐκλογήν. Περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ εἰς μακροὺς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν ἐπαναστατησάντων χωρικῶν. Χ. Δ.

—Φρειδερῖκος-Αὔγουστος ὁ *Ἰσχυρός*, ἐκλέκτωρ τῆς *Σαξονίας* καὶ βασιλεὺς τῆς *Πολωνίας*. Ὡς ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φρειδερῖκος-Αὔγουστος Α'*, ὡς βασιλεὺς δὲ τῆς Πολωνίας ὑπὸ τὸ ὄνομα *Αὔγουστος Β'* (βλ. λ. *Αὔγουστος*, τ. ΣΤ', σ. 189α).

— Φρειδερῖκος-Αὔγουστος Α' ὁ *Δίκαιος*, βασιλεὺς τῆς *Σαξονίας* (1763—1827). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἐκλέκτορος Φρειδερίκου-Χριστιανοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1750 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1827. Ἐβασίλευσε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θείου του πρίγκιπος Ξαβιέρου καὶ ἀπὸ τοῦ 1778 ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας, ἐμφορούμενος δὲ ὑπὸ φιλελευθέρων καὶ προοδευτικῶν ἰδεῶν ἐνεκαινίασε τὴν βασιλείαν του διὰ σειρᾶς ριζικῶν μεταρρυθμίσεων. Τῷ 1778 συνεμάχησε μετὰ τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, καὶ τῷ 1791 ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα τῆς Πολωνίας, προσφερθὲν αὐτῷ ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Κατὰ τοὺς ἐναντίον τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως πολέμους τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων (1793) κατεπείσθη κατ' ἀρχὰς εἰς συμμετοχήν, ἀπὸ τοῦ 1796 ὅμως ἔσπευσε νὰ ἀποσυρθῇ. Βραδύτερον, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος, παρεσύρθη καὶ πάλιν εἰς τὸν ἐναντίον τῶν Γάλλων πόλεμον (1805 καὶ 1806), παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ Ναπολέων συμπεριεφέρθη πρὸς αὐτὸν μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἰένης ὡς πρὸς φίλον καὶ κατέστησε τὸ δουκᾶτον του βασιλείον, αὐξήσας αὐτὸ ἐδαφικῶς (1806). Εἰσῆλθε τότε εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων τοῦ Ρήνου καὶ τῷ 1807 προσήρτησε τὸ δουκᾶτον τῆς Βαρσοβίας (συνθήκη τοῦ Τίλσιτ), παρέμεινε δὲ ἔκτοτε πιστὸς σύμμαχος τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Λειψίας ἡ πρωτεύουσά του κατελήφθη ὑπὸ τῶν συμμάχων, αὐτὸς δὲ συνελήφθη καὶ ἤχθη αἰχμάλωτος εἰς Βερολῖνον. Κατὰ τὸ Βιενναῖον συνέδριον ἀπεστερήθη μεγάλου μέρους τῶν ἐδαφῶν του προσαρτηθέντος εἰς τὴν Πρωσσίαν, διὰ τὰς θυσίας ἃς εἶχεν αὕτη ὑποστῇ ἐκ τοῦ πολέμου, ἐπίσης δὲ ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτοῦ τὸ δουκᾶτον τῆς Βαρσοβίας, προσαρτηθὲν ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Χ. Δ.

—Φρειδερῖκος-Αὔγουστος Β', βασιλεὺς τῆς *Σαξονίας* (1830—1854). Ἀνεψιὸς τοῦ προηγουμένου, υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1797 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1854. Κατέχων παρὰ τῷ λαῷ φήμην φιλελευθέρου, εὐφυοῦς καὶ εὐπαιδεύτου πρίγκιπος, ὠνομάσθη συμβασιλεύς, κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τοῦ 1830, ὑπὸ τοῦ θείου του βασιλέως Ἀντωνίου. Προέβη ἀμέσως εἰς τὴν παραχώρησιν Συντάγματος, ἐξασφαλίζοντος τὰς πολιτικὰς καὶ ἀστικὰς ἐλευθερίας τῶν υπηκόων του (1831), ἔδωσεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς πόλεις, κατήργησε τὰς ἐκκλησιαστικὰς δουλείας, εἰς ἃς ὑπεχρεοῦντο οἱ χωρικοί, ἀνεδιωργάνωσε τὴν δικαιοσύνην καὶ προέβη εἰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις. Παραλλήλως ἐνδιεφέρθη καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος συνέγραψεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Flora Marienbadensis», ἔργον περὶ τῶν ἀνθέων τοῦ Μαρίενμπαντ, εἰς τὴν μελέτην καὶ περιγραφὴν τῶν ὁποίων εἶχε συνεργασθῆ μετὰ τοῦ Γκαῖτε. Ἀπὸ τοῦ 1836, ἀποθανόντος τοῦ θείου του Ἀντωνίου, παρέμεινε μόνος βασιλεύς, ἐξηκολούθησε δὲ διοικῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Συντάγματος τοῦ 1831. Εἰς τὴν τοιαύτην φιλελευθέραν πολιτικήν του ὀφείλεται καὶ τὸ ὅτι τῷ 1848, ὅτε ἡ λοιπὴ Γερμανία, μὲ κέντρα τὴν Βιέννην καὶ τὸ Βερολῖνον, εὑρίσκετο ἐν ἐπαναστάσει, ἡ Σαξονία παρέμεινεν ἤρεμος. Τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος, ὅτε ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις εὑρίσκετο καὶ πάλιν εἰς ὀξεῖαν φάσιν, ἡ διάλυσις τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἡ ἀναστολὴ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν προεκάλεσαν ἐξέγερσιν καὶ ἐν Δρέσδῃ, καθ' ἣν ὁ Φρειδερῖκος-Αὔγουστος καθηρέθη καὶ ἐγκαθιδρύθη ἡ δημοκρατία. Τότε ἐπενέβησαν αἱ αὐλαὶ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, αἵτινες, φοβούμεναι τὴν δημιουργίαν δημοκρατικῆς ἑστίας ἐν Γερμανίᾳ, κατέλυσαν διὰ στρατευμάτων τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐπανήγαγον εἰς τὸν θρόνον τὸν Φρειδερῖκον. Ἡ νέα διοίκησίς του ὑπῆρξεν ἀνελευθέρα, τρομοκρατικὴ καὶ δεσποτική, ὑπεχρεώθη ὅμως εἰς τὴν ἐπιβολὴν αὐτῆς, παρὰ τὴν θέλησίν του, ὑπὸ τῶν ἀνακτοβουλίων τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἀπέθανε συνεπείᾳ ἀμαξικοῦ δυστυχήματος κατὰ τινα ἐπιστροφήν του ἐκ Μονάχου εἰς Δρέσδην. Εἶχε συζευχθῆ τῷ 1829 τὴν Καρολίναν τῆς Αὐστρίας, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῆς τὴν Μαρίαν τῆς Βαυαρίας (1833), παρέμεινεν ὅμως ἄτεκνος. Χ. Δ.

—Φρειδερῖκος-Αὔγουστος Γ', τελευταῖος βασιλεὺς τῆς *Σαξονίας* (1904—1918). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως Γεωργίου, γεννηθεὶς τῷ 1865 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1932. Συνεζεύχθη τῷ 1891 τὴν ἀρχιδούκισσαν Λουΐζαν τῆς Αὐστρίας, ἣν διεζεύχθη τῷ 1903 κατόπιν σκανδάλων. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ὡς πρὸς τὴν Γερμανίαν ἔκβασιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ὁ Φρειδερῖκος ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν. Ἀρχηγὸς τοῦ οἴκου, ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, εἶναι ὁ πρωτότοκος υἱός τοῦ πρίγκιψ Γεώργιος. Χ. Δ.

ΣΙΚΕΛΙΑΣ

—Φρειδερῖκος Α', βασιλεὺς τῆς *Σικελίας*· βλ. λ. *Φρειδερῖκος Β'*, αὐτοκράτωρ τῆς *Γερμανίας*.

— Φρειδερῖκος Β' ὁ *Ἀραγωνικός*, βασιλεὺς τῆς *Σικελίας* (1296—1355). Τριτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγῶνος Πέτρου Γ', γεννηθεὶς τῷ 1272 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1355. Βασιλεὺς τῆς Σικελίας ἐξελέγη τῷ 1295, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀνάρρησίς του εἰς τὸν σικελικὸν θρόνον προσέκρουεν εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Καρόλου Β' τοῦ Ἀνδηγαυϊκοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰακώβου συμφωνίαν, προεκλήθησαν μακροὶ πόλεμοι μεταξὺ τοῦ Φρειδερίκου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἔληξαν παραιτηθέντος τοῦ Φρειδερίκου τοῦ τίτλου βασιλέως τῆς Σικελίας, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τῷ 1302 τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Τρινακρίας. Τῷ 1312 ὁ Φρειδερῖκος κληθεὶς ὑπὸ τῶν κυριευσάντων τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν Καταλωνίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον προδιατελέσει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ν' ἀποστείλῃ εἰς αὐτοὺς ἕνα τῶν υἱῶν του ὡς δοῦκα καὶ ἀρχηγόν, εἰς ὃν νὰ παραδώσωσιν ἁπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, ἐδέχθη μετὰ προθυμίας τὴν πρότασιν, ὡς τοιοῦτον δὲ ὥρισε τὸν δευτερότοκον υἱόν του Μαμφρέδον. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἦτο ἀκόμη ἀνήλικος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ περιβληθῇ αὐτοπροσώπως τὴν ἀρχὴν τοῦ δουκάτου, ἀπέστειλεν ἵνα διοικήσῃ αὐτοὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαμφρέδου πιστὸν ἱππότην, τὸν Βερεγγάριον Ἐστανιόλ, ἐπιφανῆ Ἱσπανὸν εὐπατρίδην, ὅστις ἤσκησε τὴν ἀρχὴν μετὰ πολλῆς δεξιότητος μέχρι τοῦ θανάτου του, καθότι ὁ Μαμφρέδος εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῷ μεταξύ. Θανόντος τοῦ Ἐστανιόλ ὁ Φρειδερῖκος διώρισεν εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ τὸν ἴδιον νόθον υἱόν του δὸν Ἀλφόνσον Φαδρῖγον. Τῷ 1314 ὁ Φρειδερῖκος ἐπανέλαβε τὸν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως πόλεμον, ἐξηκολούθησε δὲ αὐτὸν μέχρι τοῦ θανάτου του. Δ. Π. Π.

—Φρειδερῖκος Γ' ὁ *Ἁπλοϊκός*, βασιλεὺς τῆς *Σικελίας* (1355—1377). Θανόντος τῷ 1355 τοῦ Φρειδερίκου Β', τὸ στέμμα τῆς Σικελίας περιῆλθεν εἰς τὸν διάδοχόν του Φρειδερῖκον Γ', ἐπικυρίαρχον δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγῶνος Πέτρου Β', γεννηθέντα τῷ 1341. Ἐξηκολούθησεν οὗτος τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, μόλις δὲ τῷ 1372 συνωμολογήθη εἰρήνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φρειδερῖκος ἀνεγνώρισεν ἑαυτὸν ὑποτελῆ τῆς βασιλίσσης τῆς Νεαπόλεως. Ἀποθανὼν τῷ 1377 ἄνευ νομίμων ἀρρένων ἀπογόνων, κατέλιπε τὰ ἑλληνικὰ δουκᾶτα μετὰ τῆς ἄλλης κληρονομίας του εἰς τὴν μονογενῆ θυγατέρα του Μαρίαν τὴν Ἀραγωνικήν· ἀλλ' ἡ διαδοχὴ ἠμφεσβητήθη ὡς ἀντικειμένη εἰς τὸν Σάλιον νόμον. Δ. Π. Π.

ΣΛΕΣΒΙΧ-ΟΛΣΤΑΪΝ

—Φρειδερῖκος - Χριστιανός, δοὺξ τοῦ *Σλέσβιχ-Ὀλστάϊν* (1794—1814). Ἦτο υἱὸς τοῦ δουκὸς Φρειδερίκου - Χριστιανοῦ τοῦ κλάδου τῶν Σόντερμπουργκ - Ἀουγκουστενμπουργκ. Ἐξαιρετικῆς μορφώσεως, ἐβοήθησε μεγάλως τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας ἐν τῷ δουκάτῳ. Τῇ ὑποδείξει τοῦ Δανοῦ ποιητοῦ Μπάγκεσεν, προσέφερε τῷ 1791 ἐτησίαν σύνταξιν ἐκ 1.200 ταλλήρων εἰς τὸν ἀσθενοῦντα ποιητὴν Σίλλερ, ὅστις εὐγνωμονῶν ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν τῷ 1793 τὸ ἔργον του «Ἐπιστολαὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς μορφώσεως». Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1794, ὅταν δέ, τῷ 1806, ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Φρειδερῖκος ΣΤ', μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπεχείρησε νὰ προσαρτήσῃ τὸ Ὀλστάϊν, ὁ Φρειδερῖκος-Χριστιανὸς ἀντετάχθη τελεσφόρως.

—Φρειδερῖκος-Χριστιανὸς-Αὔγουστος, πρίγκιψ τοῦ *Σλέσβιχ - Ὀλστάϊν* (1863—1864). Ἦτο πρωτότοκος υἱὸς τοῦ πρίγκιπος Χριστιανοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1829 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1880. Τῷ 1848 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Σλέσβιχ - Ὀλστάϊν κατὰ τῆς Δανίας. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δανικῆς κυριαρχίας ἐξωρίσθη ἐκ τοῦ δουκάτου καὶ κατετάχθη εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατόν, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ 1856. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου Ζ' (1863), ἐπειδὴ εἶχεν ἐκλείψει ὁ βασιλεύων οἶκος τῆς Δανίας καὶ τῶν δουκάτων οἴκος, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν κληρονόμον τῶν δουκάτων καὶ νόμιμον δοῦκα αὐτῶν, ἀναγνωρισθεὶς ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ πολλῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων. Τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος ὁ Βίσμαρκ ἐπέτυχε παρὰ τῆς γερμανικῆς ἐθνοσυνελεύσεως νὰ ἀποκλεισθῇ οὗτος τῆς διαδοχῆς. Ὁ Φρειδερῖκος-Χριστιανὸς-Αὔγουστος διεμαρτυρήθη διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ διὰ τὰ πιεστικὰ μέτρα τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἐναντίον του, ἀλλ' ἐν τέλει ὑπέκυψε καὶ συμφιλιωθεὶς πρὸς τὴν Πρωσσίαν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ καὶ ἔδωσεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του Αὐγούσταν-Βικτωρίαν εἰς τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Γουλιέλμον Β'. Μ. Δ. Β.

ΣΟΥΗΔΙΑΣ

—Φρειδερῖκος Α', βασιλεὺς τῆς *Σουηδίας* (1720—1751). Ἦτο υἱὸς τοῦ λανδγράβου Καρόλου τῆς Ἕσσης, γεννηθεὶς τῷ 1676 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1751. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς ἐν Ἱσπανίᾳ ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τῆς Ἕσσης εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ὁλλανδίας. Τῷ 1715 μετέβη εἰς τὴν Σουηδίαν, ὅπου, μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου του Λουΐζης Δωροθέας, θυγατρὸς τοῦ Φρειδερίκου Α' τῆς Πρωσσίας, ἐνυμφεύθη τὴν Οὐλρίκην Λεονώραν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Καρόλου ΙΒ', ὁ ὁποῖος τὸ ἑπόμενον ἔτος ὠνόμασεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ σουηδικοῦ στρατοῦ. Συνώδευσε τὸν βασιλέα εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ κατὰ τῆς Νορβηγίας καὶ κατέστη δημοφιλέστατος καὶ ἀγαπητότατος εἰς τὸν στρατόν, ἐξ αἰτίας τῆς γενναιοφροσύνης του καὶ τῆς καλοκαγαθίας του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου (1718), πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως συζύγου του Λουΐζας, ἥτις προηγουμένως εἶχε παραιτηθῆ τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων της, ἐφυλάκισε τοὺς ὑποστηρίζοντας τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Καρόλου - Φρειδερίκου τοῦ Ὁλστάϊν - Γκόττορπ καὶ διένειμε μεγάλα ποσὰ ἐκ τῶν εἰς χεῖράς του πολεμικῶν πιστώσεων εἰς τοὺς μᾶλλον ἰσχύοντας στρατηγούς. Ἐπέτυχεν οὕτω τὴν ἐκλογὴν τῆς συζύγου του ὡς βασιλίσσης τῆς Σουηδίας τῷ 1719, ἥτις τῷ 1720 παρῃτήθη ὑπὲρ αὐτοῦ. Περιπλεχθεὶς εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Ρωσίας τῷ 1721, ἀπώλεσε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νύσταντ τὰς βαλτικὰς ἐπαρχίας καὶ μέρος τῆς Φιλλανδίας. Ὁ Φρειδερῖκος Α' ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα, ἱδρύσας τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Στοκχόλμης, τῷ δὲ 1736 κατήρτισε νέον κώδικα. Τῷ 1748 προσβληθεὶς ὑπὸ παραλύσεως, ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράφῃ διὰ σφραγῖδος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ κύρους του καὶ εἰς τὴν συγκέντρωσιν πάσης τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὑπουργῶν του. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του τῷ 1730 εἶχε κληρονομήσει τὸ λανδγράβιον τῆς Ἕσσης-Κάσσελ, ὅπερ παρεχώρησεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Γουλιέλμον. Ἀπέθανεν ἄτεκνος, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Ἀδόλφος-Φρειδερῖκος, πρίγκιψ τοῦ Ὁλστάϊν-Γκόττορπ. Μ. Δ. Β.

Φρεισσία *[Γεωργ.]*· βλ. λ. *Φριοσία*.

φρεισικός,—ή,—όν· βλ. λ. *φρισσικός*.

Φρελὸν (Frelon). Γάλλος φιλέλλην. Ἐχρημάτισεν ὑπαξιωματικὸς τῶν Οὐσσάρων ἐν τῇ πατρίδι κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους, καὶ κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετ' ἄλλων συμπολιτῶν του ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα τῇ 4 Ἰουλίου 1822. Τ. Ε. Ε.

Φρεμὲν (Fremin, **Ρενᾶτος**. Γάλλος γλύπτης (1762—1744). Τῷ 1694 ἐτιμήθη διὰ τοῦ μεγάλου βραβείου τῆς Ρώμης. Κατὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδόν του ἐξετέλεσε τὸ παρὰ τὸ Πὸν-Νὲφ ἄγαλμα τῆς Σαμαρείτιδος, τὸ τῆς ἁγίας Συλβίας (παρεκκλήσιον τῶν Ἀπομάχων) καὶ ἄλλα ἐπιτυχῆ ἔργα, εἶτα δὲ ἐχρησιμοποιήθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῶν Βερσαλλιῶν διὰ τὴν διακόσμησιν αὐτοῦ. Ἐφιλοτέχνησε πλεῖστα ὡραῖα ἀγάλματα καὶ ἰδιαιτέρως τὴν περίφημον «Κρήνην τῶν βατράχων», ὡς καὶ διαφόρους προτομὰς μελῶν τῆς γαλλικῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας Φιλίππου Ε'. Ἀπὸ τοῦ 1701 εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῆς γλυπτικῆς. Χ. Δ.

Φρεμενούριοι (οἱ). Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χρονικοῖς τῆς φραγκοκρατίας καλοῦνται *Φρεμενούριοι* ἢ *Φραμενούριοι* οἱ Φραγκισκανοὶ μοναχοί, οἱ καλούμενοι καὶ *Μινορῖται* (Fratres minores, Frères Mineurs). Κ. Ι. Δ.

Φρεμιὲ (Frémiet), **Ἐμμανουήλ**. Γάλλος γλύπτης (1824—1910). Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον τῷ 1843 διὰ τοῦ ἔργου «Γαζέλλα». Τοῦτο ἠκολούθησαν: «Ἡ δρομάς» (1848), «Ὁ ματαντὸρ» (1849), «Πληγωμένος κύων τρέχων» κ. ἄ., ἅτινα ἐστερέωσαν τὴν φήμην του. Ἐφιλοτέχνησε κυρίως ἀγάλματα καὶ συμπλέγματα ζῴων ὡς καὶ ἐπιτυχεῖς ἐφίππους ἀνδριάντας («Ναπολέων Α'», «Λουδοβῖκος τῆς Ὀρλεάνης», «Βελάσκεθ», «Ἰωάννα ντ' Ἄρκ» κλπ.). Ἄριστον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γορίλλας ἁρπάζων γυναῖκα»· οὐδόλως ὅμως ὑστεροῦν αὐτοῦ καὶ τά: «Αἰχμαλωσία νεαροῦ ἐλέφαντος», «Οὐραγκουτάγκος», «Ἄγριος τῆς Βόρνεο», «Ὁ ἄνθρωπος τῆς λιθίνης ἐποχῆς» κλπ. Σημαντικαὶ ἐξ ἄλλου ἐργασίαι τοῦ καλλιτέχνου θεωροῦνται ὁ ἐν Σουέζ κολοσσικὸς ἀνδριὰς τοῦ Φερδ. Λεσσέψ, αἱ

Digitized by Google

γλυπτικαὶ διακοσμήσεις τῆς ἐν Παρισίοις γεφύρας τοῦ 'Αλεξάνδρου Γ' καὶ ὀκτὼ διακοσμητικὰ ἔργα διὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἔκθεσιν τοῦ 1900. 'Ο ρεαλισμὸς τοῦ Φρεμιὲ εἶναι ἀπολύτως ὑγιὴς καὶ πλήρης νευρώδους δυνάμεως. 'Απὸ τοῦ 1892 εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος τῆς 'Ακαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Χ. Δ.

φρεμοντία (ἡ) (Fremontia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στερκουλιοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ θάμνων ἰθαγενῶν τῆς Καλιφορνίας, ἐξ ὧν τινα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Φρέμπελ (Fröbel), ***Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς παιδαγωγὸς (βλ. λ. *Φραῖμπελ, Φρειδερῖκος*).

Φρεμὺ (Fremy), ***'Εδμόνδος***. Γάλλος χημικὸς (1814—1894). 'Εδίδαξεν ἐν τῷ πολυτεχνείῳ καὶ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς φυσικῆς ἱστορίας ὡς διάδοχος τοῦ περιφήμου Γκαὶ-Λυσσάκ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1857 εἰσῆλθεν εἰς τὴν 'Ακαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας καὶ ἐξελέγη πρόεδρος τῷ 1875. 'Εγένετο γνωστὸς διὰ περιφήμων χημικῶν ἐργασιῶν, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ παλμιτικοῦ ὀξέος, τῆς γαλακτικῆς ζυμώσεως, ἡ κατασκευὴ τεχνητῶν πολυτίμων λίθων, ἡ μελέτη τῆς θειικῆς σαπωνοποιήσεως, τῶν φυτικῶν ἰνῶν, τῆς χλωροφύλλης, τῆς συνθέσεως τῶν ὀστῶν καὶ τῆς λευκωματίνης κλπ. 'Επίσης ἐπενόησε τρόπον βιομηχανικῆς κατασκευῆς τοῦ θειικοῦ ὀξέος τῇ βοηθείᾳ τοῦ θειικοῦ ἀσβεστίου. "Εγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μὲν μετὰ τοῦ Πελοὺζ τά: «Traité de chimie générale» (1854—1857), «Chimie élémentaire» καὶ «Abrégé de chimie», μόνος δὲ τά: «De la composition chimique du cerveau», «Les volontaires de la science», «Recherches sur la betterave à sucre» κλπ. 'Απὸ τοῦ 1882 ἤρχισεν ἐκδίδων, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ πολλῶν ἄλλων σοφῶν, τὴν «Encyclopédie chimique». 'Επίσης ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Α. Τερρεΐγλ «'Οδηγὸν τοῦ χημικοῦ» πρὸς χρῆσιν τῶν χημικῶν ἐργαστηρίων (1885). Χ. Δ.

'Εδμόνδος Φρεμύ.

φρένα (τά)· δημοτ., ἀντὶ *φρένες*, ὁ νοῦς, τὸ λογικόν: «σάλεψαν —, ἔχασε τὰ φρένα του»· || τροχοπέδη ὀχήματος.

φρεναδόρος (ὁ)· δημοτ., ὁ τροχοπεδητής.

φρεναπάτη (ἡ)· ἀπάτη τῶν φρενῶν ἢ τῶν αἰσθήσεων, ψευδαίσθησις, παραίσθησις.

φρενάρισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φρενάρω*, τροχοπέδησις (βλ. λ. *πέδησις*).

Φρέναρος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ τῷ διαμερίσματι 'Αμμοχώστου. Κάτ. 800, "Ελληνες. Α. Κ. Α.

φρενάρω· δημοτ., χρησιμοποιῶ τὰ φρένα, τὴν τροχοπέδην, κάμνω νὰ σταματήσῃ ἢ νὰ ἀνακοπῇ ὁ δρόμος τοῦ τροχοφόρου διὰ τῆς τροχοπέδης.

Φρενὲλ (Fresnel), ***Αὐγουστῖνος - 'Ιωάννης***. Περιώνυμος Γάλλος φυσικὸς καὶ ἐφευρέτης (1788—1827). Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν του εἰς Caen, εἰσῆλθεν εἰς τὸ πολυτεχνεῖον καὶ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀποφοίτησίν του εἰς τὴν σχολὴν τῶν γεφυροδοποιῶν. 'Εξελθὼν πολιτικὸς μηχανικὸς διωρίσθη εἰς Βανδέαν, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ 1815, παυθεὶς κατὰ τὸ 'Εκατονθήμερον ὡς λαβὼν τὰ ὅπλα ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὴν ἐκ τῆς "Ελβας ἐπάνοδόν του. 'Αποσυρθεὶς εἰς τὴν Νορμανδίαν ἐσυνέχισε τὰς ἐρεύνας του εἰς ζητήματα τῆς φυσικῆς, ἃς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1814, ὅτε ἐδημοσίευσεν ὑπόμνημα ἐπὶ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ φωτὸς τῶν ἀπλανῶν, περιλαμβάνον σκέψεις, ἃς ὅμως εἶχε διατυπώσει πρὸ αὐτοῦ ὁ Clairant, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Φρενέλ. Τὰ κυριώτερα τῶν ὑπομνημάτων του ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς «Annales de chimie et de physique» (1816—1825) καὶ τοῖς «Mémoires d'Académie de science» (1826—1827), ἀφεώρων δὲ ἰδίως εἰς τὴν πόλωσιν τοῦ φωτός, τὴν διάθλασιν, τὴν διπλῆν ἀνάκλασιν καὶ τὴν χρωματοειδῆ διάδοσιν, δι' ἃ ἐγένετο μέλος τῆς Γαλλικῆς 'Ακαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (1823) καὶ τῆς ἀγγλικῆς «Royal Society» (1825). 'Η πρακτικωτέρα ὅμως τῶν ἐπινοήσεών του εἶναι ἡ τῶν ὀπτικῶν τῶν φάρων. 'Ωρμήθη δὲ εἰς ταύτην ἀφ' ἧς, ὡς γραμματεὺς τῆς ἐπὶ τῶν φάρων τῆς Γαλλίας γνωμοδοτικῆς ἐπιτροπῆς, κατεῖδε τὴν ἀνάγκην τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἐπιπεδοκύρτων φακῶν εἰς τοὺς φάρους. Τὴν χρησιμοποίησιν ταύτην ἐπέτυχε κατασκευάσας ἀντὶ ὁλοσώμων φακῶν δακτυλιοειδῆ διοπτρικὰ στοιχεῖα, ἐπιτρέψαντα ἀπόκτησιν φακῶν μεγάλων διαμέτρων καὶ μικροῦ πάχους, ἀντὶ δαπάνης σχετικῶς μικρᾶς. 'Η ἐπιτυχία τοῦ πρώτου τοιούτου ὀπτικοῦ, τοποθετηθέντος πρὸς δοκιμὴν εἰς τὸν φάρον τοῦ Κορδουάν, ἐγενίκευσε τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐπινοήσεως τοῦ Φρενέλ, διατελούσης ἔτι καὶ νῦν ἐν ἀποκλειστικῇ χρησιμοποιήσει εἰς ὅλους τοὺς φάρους τοῦ κόσμου. Σ. Ε. Λ.

—Φρενὲλ (Fresnel), ***Φουλγέντιος***. Γάλλος ἀνατολιστὴς (1795—1885). Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν προξενικὸς πράκτωρ τῆς Γαλλίας ἐν Τζέδδᾳ, τῷ δὲ 1850 ὡδήγησε τὴν ὑπὸ τὸν 'Ιούλ. 'Οππὲρ ἀρχαιολογικὴν ἀποστολὴν ἀνὰ τὴν Μεσοποταμίαν, τέλος δὲ ἐγκατεστάθη καὶ ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του ἐν Βαγδάτῃ. "Εγραψεν: «'Επιστολαὶ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν 'Αράβων πρὸ τοῦ ἰσλαμισμοῦ» (1836), «'Ερευναι ἐπὶ τῶν χιμυαριτικῶν ἐπιγραφῶν» (1845 κ. ἑ. καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν διάφορα ἔργα τοῦ Μπερζέλιους καὶ τοὺς γερμανικοὺς μύθους τοῦ Τίκ. Χ. Δ.

Φρένελι *(Αὐρηλιανὴ) [Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Τουρκίας ὀτίως τοῦ 'Αδραμυττίου. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐν μέρει "Ελληνες, προσφυγόντες τῷ 1922 εἰς 'Ελλάδα.

Φρένελι-τσάϊ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μικρᾶς 'Ασίας (βλ. λ. *Εὔηνος*).

φρένες (αἱ)· πληθ., τοῦ *φρὴν* (βλ. λ.)· || ἀνατομ., τὸ *διάφραγμα* (βλ. λ.).

φρενήρης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ἀρχ., ὁ κύριος τῶν φρενῶν του, νοήμων, φρόνιμος συνετός, κοιν. *μυαλωμένος*· || νεώτ., ὁ βεβλαμμένας ἔχων τὰς φρένας, παράφρων, μανιακός.

φρενιάζω, *ἀόρ. ἐφρένιασα, παθ. μετχ. φρενιασμένος*· δημοτ., γίνομαι ἔξω φρενῶν, καταλαμβάνομαι ὑπὸ μανίας, φρενιτιῶ, ἐπὶ ὀργῆς ἢ στενοχωρίας: «ἐφρένιασε ἀπὸ τὸ θυμό του», «σὰν φρενιασμένος κάμνει».

φρένιασμα (τό)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τις ἔξω φρενῶν, μανία, ὑπερβολικὸς θυμός, ἔξαψις.

φρενικεκτομία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ ἐγχειρητικὴ ἐπέμβασις, ἡ συνισταμένη εἰς τὴν ἐκτομὴν ἤ, κυριολεκτικώτερον, τὴν ἀπόσπασιν τμήματος τοῦ φρενικοῦ νεύρου καὶ σκοποῦσα τὴν ἐπίτευξιν τελείας καὶ ὁριστικῆς παραλύσεως τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος, μετὰ τῶν ἐπακολουθουσῶν τὴν παράλυσιν ταύτην συνεπειῶν, ἤτοι ἀνόδου, ἀκινητοποιήσεως, ἀτροφίας καὶ συρρικνώσεως τούτου (βλ. καὶ λ. *φρενικοτομία* καὶ *φυματίωσις*).

Πρῶτος ὁ Sturtz, ἐν ἔτει 1911, προέβη εἰς τὴν ἁπλῆν τομὴν τοῦ φρενικοῦ νεύρου (φρενικοτομίαν), ὅπως ἐπιτύχῃ, διὰ τῆς ἀνόδου καὶ ἀκινητοποιήσεως τοῦ παραλελυμένου ἡμιδιαφράγματος, τὴν πίεσιν τῶν φυματιωδῶν ἢ βρογχεκτασιακῶν βλαβῶν, τῶν ἐντετοπισμένων εἰς τὰς πνευμονικὰς βάσεις. Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ὅμως ἔτη, οἱ Walther, Goetze καὶ Fritz παρετήρησαν τὴν συχνὴν ἐπάνοδον τῆς κινητικότητος τοῦ ἡμιδιαφράγματος, μετὰ βραχεῖαν περίοδον παραλύσεως τούτου. Τὸ τοιοῦτον ἠνάγκασε τοὺς Willy Felix καὶ Goetze νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς λεπτομερεῖς ἀνατομικὰς ἐρεύνας, δι' ὧν ἀπέδειξαν, ἐν ἔτει 1922, ὅτι ἡ ἐπάνοδος τῆς κινητικότητος ὠφείλετο εἰς τὰς ἀναστομώσεις τοῦ φρενικοῦ νεύρου μετὰ τοῦ ὑποκλειδίου, τῶν ὀπισθίων ὑπερκλειδίων νεύρων καὶ τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ, εἰς τὸ ποικίλον τῆς προελεύσεως αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ὕπαρξιν, ἰδίᾳ, παραπλεύρου κινητικῆς ὁδοῦ, τοῦ παραπληρωματικοῦ φρενικοῦ. Δι' ὃ καὶ ἐπρότειναν, ἀντὶ τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐνεργουμένης ἁπλῆς τομῆς τοῦ φρενικοῦ νεύρου *(φρενικοτομίας)*, τὴν ἐκτομὴν ἢ ἀπόσπασιν ὡς οἷόν τε μείζονος τμήματος τούτου (φρενικεκτομίαν), δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ διακοπὴ τῶν ἀναστομώσεων καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ τελεία καὶ ὁριστικὴ παράλυσις τοῦ ἡμιδιαφράγματος.

'Ανατομικαὶ γνώσεις. Τὸ φρενικὸν νεῦρον, προερχόμενον κυρίως ἐκ τοῦ προσθίου κλάδου τοῦ 4ου αὐχενικοῦ στελέχους, διὰ λεπτῶν δὲ ῥιζῶν καὶ ἐκ τοῦ 3ου καὶ 5ου τοιούτου, εἶναι ὁ ἐπιμηκέστερος καὶ σπουδαιότερος κλάδος τοῦ αὐχενικοῦ πλέγματος. Φερόμενον ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυὸς καὶ ἐντὸς τοῦ περιμυΐου τούτου, κατέρχεται πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔσω μέχρι τοῦ κατωτέρου ἄκρου τοῦ μυός, οὕτινος καὶ περιχάμπτει τὸ ἔσω χεῖλος.

Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ θώρακος τὸ φρενικὸν νεῦρον διέρχεται δεξιόθεν μὲν μεταξὺ τῆς ὑποκλειδίου φλεβὸς καὶ ἀρτηρίας, ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ πνευμονογαστρικοῦ καὶ τῆς ἀγκύλης τοῦ Vieussens, ἀριστερόθεν δὲ ὄπισθεν τῆς συστοίχου ἀνωνύμου φλεβὸς καὶ εἰς ἀπόστασίν τινα ἔμπροσθεν τῆς ὑποκλειδίου ἀρτηρίας· εἶτα, ἑκάτερον τούτων χιαζόμενον, ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔσω, μετὰ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῆς ἔσω μαστικῆς ἀρτηρίας, κατέρχεται, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπὶ τὰ ἐντός, κατωτέρω δὲ ὄπισθεν τοῦ ἀγγείου τούτου καὶ εἰσδύεται ἐν τῷ κύτει τοῦ θώρακος.

'Εκάτερον τῶν φρενικῶν νεύρων, κατὰ τὴν ἐν τῷ κύτει τοῦ θώρακος πορείαν αὐτοῦ, ἀκολουθεῖ —λόγῳ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ μετατοπίσεως τῆς καρδίας—μικρὸν διάφορον ὁδὸν καὶ κέκτηται διαφορετικὰς ἀνατομικὰς σχέσεις μετὰ τῶν πέριξ ἱστῶν. Γενικῶς, φέρεται κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπερθεν τοῦ θόλου τοῦ ὑπεζωκότος, εἶτα πρὸ τῆς ῥίζης τοῦ πνεύμονος, μεταξὺ τοῦ μεσοπνευμονίου ὑπεζωκότος καὶ τοῦ περικαρδίου, καὶ τέλος ἐξικνεῖται εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ διαφράγματος, εἰς ὃ καὶ εἰσδύεται, ἀποσχιζόμενον εἰς τοὺς τελικοὺς αὐτοῦ κλάδους (δύο τὸ δεξιὸν καὶ τρεῖς τὸ ἀριστερόν, ὅπερ εἶναι καὶ κατά τι ἐπιμηκέστερον τοῦ δεξιοῦ).

Τὸ στέλεχος τοῦ φρενικοῦ νεύρου, κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ, λαμβάνει ἀναστομωτικοὺς κλάδους ἐκ τοῦ ὑποκλειδίου νεύρου, τῆς ἀγκύλης τοῦ ὑπογλωσσίου, τῶν ὀπισθίων ὑπερκλειδίων καὶ τοῦ κατωτέρου (3ου) αὐχενικοῦ ἢ τοῦ 1ου θωρακικοῦ γαγγλίου τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ· ὁ δὲ ὀπίσθιος τελικὸς αὐτοῦ κλάδος ἢ φρενο-κοιλιακὸς ἀναστομοῦται ἐπὶ τοῦ διαφραγματικοῦ περιτοναίου μετὰ κλωνίων τοῦ ἡλιακοῦ πλέγματος καὶ τῶν θωρακικῶν (μεσοπλευρίων) νεύρων.

Κατὰ τὴν ἐντὸς τοῦ θώρακος δίοδον αὐτοῦ, τὸ φρενικὸν νεῦρον δέχεται (εἰς 40 % τῶν ἀτόμων κατὰ Hovelacque) ἓν παραπληρωματικὸν φρενικόν, ὅπερ συνήθως μὲν προέρχεται ἐκ τοῦ προσθίου κλάδου τοῦ 5ου αὐχενικοῦ στελέχους, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἐκ τοῦ 3ου, τοῦ 4ου ἢ τοῦ 6ου τοιούτου. Τὸ παραπληρωματικὸν τοῦτο φρενικόν, κατερχόμενον ἐπὶ τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυός, ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ κυρίου στελέχους, συνενοῦται μετὰ τούτου κατὰ τὴν βάσιν τοῦ τραχήλου ἢ ἐντὸς τοῦ θώρακος, ἤτοι ὑπὸ τὸ σημεῖον, εἰς ὃ τὸ νεῦρον ἀποκαλύπτεται, προκειμένου νὰ ἐνεργηθῇ φρενικεκτομία. 'Η τοιαύτη ἀνωμαλία ἑρμηνεύει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς ἐπὶ διαφόρων ἀτόμων παρουσιαζομένας μεγάλας διαφορὰς περὶ τὴν διάμετρον τοῦ φρενικοῦ στελέχους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν οὐχὶ σπανίως παρατηρουμένην ἀτελῆ παράλυσιν τοῦ ἡμιδιαφράγματος ἐπὶ φρενικεκτομίας.

Τὸ φρενικὸν εἶναι τὸ κύριον κινητικὸν νεῦρον τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος, οὗτινος ἡ πλευρικὴ μόνον μοῖρα δέχεται ἶνας ἐκ τοῦ 12ου θωρακικοῦ νεύρου (πειράματα τοῦ F. Schlaepfer). 'Η παράλυσις τοῦ νεύρου τούτου, προκαλουμένη συνεπείᾳ μερικῆς ἐκτομῆς τοῦ στελέχους αὐτοῦ, μετ' ἀποσπάσεως τῶν ἀναστομωτικῶν κλωνίων, ἃ δέχεται, καὶ τοῦ τυχὸν ὑπάρχοντος παραπληρωματικοῦ νεύρου, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, κατὰ κανόνα, τὴν πλήρη καὶ ὁριστικὴν παράλυσιν τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος, παρὰ τὴν συμπληρωματικὴν ἐννεύρωσιν, ἣν τοῦτο λαμβάνει ἐκ τοῦ 12ου θωρακικοῦ νεύρου.

Τὸ φρενικὸν νεῦρον, κατὰ τὴν διὰ τοῦ τραχήλου διαδρομὴν αὐτοῦ —ἔνθα καὶ εἶναι ἐγχειρητικῶς προσιτὸν— διασχίζον τὸν ὑπερκλείδιον βόθρον, μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ χείλους τοῦ στερνοκλειδομαστοειδοῦς καὶ τοῦ προσθίου χείλους τοῦ τραπεζοειδοῦς, ἑδράζεται ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυὸς, μεθ' οὗ χιάζεται λίαν λοξῶς ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω, καὶ καλύπτεται ὑπὸ τῆς μέσης τραχηλικῆς περιτονίας καὶ τῆς ἀνωτέρας γαστέρος τοῦ ὠμοϋοειδοῦς μυός, πλέον δὲ ἐπιπολῆς, ὑπὸ τῆς ἐπιπολῆς τραχηλικῆς περιτονίας, τοῦ μυώδους πλατύσματος καὶ τοῦ δέρματος. Σπανιώτατα, τὸ νεῦρον πορεύεται παρὰ τὸ ἔξω χεῖλος τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυὸς (Bérard), ἔνθα καὶ δέον ν' ἀναζητηθῇ ἐπιμελῶς, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνευρίσκεται ἐπὶ τοῦ μυός. 'Ο πρόσθιος σκαληνὸς μῦς χωρίζει τὸ νεῦρον ἀπὸ τῶν ῥιζῶν τοῦ βραχιονίου πλέγματος. 'Η ἀνιοῦσα αὐχενικὴ ἀρτηρία, καθέτως πρὸς τὰ ἄνω φερομένη καὶ πολύκαμπτος οὖσα, πορεύεται ἐν ἀρχῇ μὲν κατὰ μῆκος τοῦ ἔσω χείλους τοῦ προσθίου σκαληνοῦ, εἶτα δὲ ἐπὶ τοῦ μυὸς τούτου. Αἱ ἀρτηρίαι, ἐπιπολῆς αὐχενικὴ καὶ ἐγκαρσία ὠμοπλατιαία, χιάζονται μετὰ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ προσθίου σκαληνοῦ ὑπὸ τὸν ὠμοϋοειδῆ μῦν. Πλέον ἐπὶ τὰ ἐντὸς καὶ εἰς ἀπόστασιν εὑρίσκεται ἡ κοινὴ καρωτὶς μετὰ τῆς ἔσω σφαγίτιδος καὶ τοῦ πνευμονογαστρικοῦ νεύρου, ἀριστερόθεν δέ, ἐπιπροσθέτως, ἡ τοξοειδὴς μοῖρα τοῦ μείζονος θωρακικοῦ πόρου.

Τεχνικὴ ἐγχειρήσεως. 'Αναλγησία τοπικὴ διὰ διαλύσεως 1:200 ἀδρεναλινούχου νοβοκαΐνης. 'Επὶ τῆς ὑπερκλειδίου χώρας ἄγεται τομή, μήκους 4—5 ἑκ. μ., παράλληλος πρὸς τὸ ἀνώτερον χεῖλος τῆς κλειδὸς καὶ 3—4 ἑκ. μ. ὑπερθεν ταύτης, ἀρχομένη ἢ τελευτῶσα (ἀναλόγως τῆς πλευρᾶς) ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ χείλους τῆς κλειδικῆς μοίρας τοῦ στερνοκλειδομαστοειδοῦς μυὸς (εἰκ. 1). Τέμνεται οὕτω τὸ δέρμα, ὁ ὑποδόριος κυτταρολιπώδης ἱστὸς καὶ τὸ μυῶδες πλάτυσμα καὶ ἀποκαλύπτεται, ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, ὁ στερνοκλειδομαστοειδὴς μῦς, ἡ ἔξω σφαγῖτις φλὲψ—ἥτις καὶ ἀπάγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς διὰ διαστολέως ἢ καὶ συνηθέστερον, τέμνεται μεταξὺ δύο ἀπολινώσεων—καὶ ἡ ἐπιπολῆς τραχηλικὴ περιτονία, ἥτις καὶ τέ-

Digitized by Google

μνεται καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς τομῆς τοῦ δέρματος.

'Αποκάλυψις τοῦ ὠμοϋοειδοῦς στρώματος, ἤτοι τῆς μέσης τραχηλικῆς περιτονίας μετὰ τῆς ἀνωτέρας γαστρὸς τοῦ ὠμοϋοειδοῦς μυὸς ἢ τοῦ διαμέσου τένοντος τούτου (1ον ὁδηγὸν σημεῖον). 'Απόσχισις δι' αὐλακωτῆς μήλης τῆς μέσης τραχηλικῆς περιτονίας ὕπερθεν τῆς ἀνωτέρας γαστρὸς ἢ τοῦ διαμέσου τένοντος τοῦ ὠμοϋοειδοῦς μυὸς καὶ εἴσδυσις ἐντὸς τοῦ ὑπερκλειδίου βόθρου. (Κατὰ Lardennois δέον ν' ἀποκαλυφθῇ τὸ νεῦρον ὕπερθεν τοῦ ὠμοϋοειδοῦς μυός, διότι κάτωθεν τούτου πορεύονται αἱ ἀρτηρίαι ἐπιπολῆς, αὐχενικὴ καὶ ἐγκαρσία ὠμοπλατιαία μετὰ τῶν συνοδευουσῶν ταύτας φλεβῶν, ὧν ἡ παρουσία δυσχεραίνει τὴν δρᾶσιν τοῦ χειρουργοῦ.)

'Αναγνώρισις διὰ τῆς διὰ τοῦ δακτύλου ψηλαφήσεως τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυὸς (2ον ὁδηγὸν σημεῖον) καὶ τῆς καταφύσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης πλευρᾶς (ὁ μῦς οὗτος δίδει εἰς τὴν διὰ τοῦ δακτύλου ψηλάφησιν τὴν ὅλως χαρακτηριστικὴν αἴσθησιν λεπίδος ἀνθισταμένης). Τοποθέτησις δύο ἀμβλέων διαστολέων πρὸς εὔρυνσιν τοῦ ἐγχειρητικοῦ πεδίου, ὧν ὁ μὲν εἷς ἀπάγει πρὸς τὰ ἐκτὸς τὸ χεῖλος τοῦ τραπεζοειδοῦς μυός, ὁ δ' ἕτερος ἀπωθεῖ πρὸς τὰ ἐντὸς τὸν στερνοκλειδομαστοειδῆ μῦν καὶ μετὰ τούτου τὴν καρωτιδικὴν ἀγγειονευρώδη δέσμην καὶ τὸν ὠμοϋοειδῆ μῦν. 'Απαλλαγὴ τοῦ ἐγχειρητικοῦ πεδίου ἀπὸ τοῦ κυτταρολιπώδους ἱστοῦ καὶ τῶν λεμφικῶν γαγγλίων οὕτως, ὥστε ν' ἀποκαλυφθῇ καλῶς ὁ ὑποκείμενος πρόσθιος σκαληνὸς μῦς. 'Αναγνώρισις, μέσῳ τοῦ λεπτοῦ περιμυΐου τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυός, τοῦ φρενικοῦ νεύρου, ὅπερ διαφαίνεται δίκην λευκοῦ λεπτοῦ ἱμάντος, ὁδεύοντος λοξῶς πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔσω, ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ μυὸς καὶ ἐπι τὰ ἐκτὸς τῆς ἀνιούσης αὐχενικῆς ἀρτηρίας. ('Εν περιπτώσει, καθ' ἣν τὸ στέλεχος τοῦ φρενικοῦ νεύρου εἶναι λεπτότατον, δέον ν' ἀναζητηθῇ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τούτου ἡ τυχὸν ὕπαρξις καὶ ἑτέρου νεύρου, τοῦ παραπληρωματικοῦ φρενικοῦ. 'Επὶ ἀμφιβολίας δὲ περὶ τὴν ταυτότητα τοῦ νεύρου, ὁ Piollet συνιστᾷ τὴν σύνθλιψιν τούτου μεταξὺ τῶν σκελῶν λαβίδος Kocher, ὁπότε προκαλεῖται, προκειμένου περὶ τοῦ φρενικοῦ, βιαία σύσπασις τοῦ διαφράγματος, ἀληθὴς λύγξ).

'Αποψίλωσις τοῦ νεύρου δι' αὐλακωτῆς μήλης καὶ τομὴ τούτου. Σύλληψις τοῦ κατωτέρου ἄκρου τοῦ διαιρεθέντος νεύρου διὰ λαβίδος Kocher καὶ ἑλκυσμὸς τούτου ἠπίως καὶ βραδέως. Προοδευτικὴ περιέλιξις τοῦ ἑλκομένου νεύρου περὶ τὸ ἄκρον λαβίδος Kocher, καταλλήλως τροποποιημένης καὶ φερούσης εἰς τὸ πέρας ἑκατέρου τῶν σκελῶν αὐτῆς ἐντομήν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὀλισθήσεως τοῦ νευρικοῦ στελέχους καὶ τῆς πρωΐμου αὐτοῦ ῥήξεως. Οὕτω ἐπιτυγχάνεται ὁ ἑλκυσμὸς τοῦ νεύρου εἰς ἔκτασιν 15—20 καὶ πλέον ἔτι ἑκ. μ. καὶ ἡ σὺν αὐτῷ ἀπόσπασις καὶ τῶν ἀναστομωτικῶν κλωνίων, ἃ δέχεται (εἰκ 2). 'Επανάληψις τοῦ αὐτοῦ χειρισμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ παραπληρωματικοῦ φρενικοῦ, ἐὰν ὑπάρχῃ τοιοῦτον. Τέλος, συρραφὴ τῶν μαλθακῶν μορίων εἰς δύο στρώματα, μετὰ ἢ ἄνευ παροχετεύσεως.

Τὸ φρενικὸν ἐνίοτε δὲν ἀνευρίσκεται ἀπὸ τῆς συνήθους ὁδοῦ, λόγῳ τῆς ἀνωμάλου αὐτοῦ πορείας (Girode). Τὸ τοιοῦτον, ἄλλως τε, διεπιστώθη καὶ διὰ τῶν ἀνατομικῶν ἐρευνῶν τοῦ Goetze καὶ Ruhemann, καθ' ἃς δὲν ἀνευρέθη πεντάκις ἐπὶ 117 ἐξετασθέντων πτωμάτων. 'Η ἀπόσπασις τοῦ φρενικοῦ δέον νὰ γίνηται ἠπίως καὶ βραδέως (μία περιστροφὴ τῆς λαβίδος ἀνὰ 8″—10″), ἡ δὲ ἐκτομὴ τούτου νὰ ᾖ ἀνωτέρα τῶν 5 τοὐλάχιστον ἑκ. μ. οὕτως, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ, κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ, ἡ διακοπὴ τῶν κινητικῶν ὁδῶν καὶ ἡ πλήρης παράλυσις τοῦ ἡμιδιαφράγματος. 'Ο R. Matson μάλιστα, βασιζόμενος εἰς τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα ἐπὶ 300 καὶ πλέον περιπτώσεων, ἰσχυρίζεται ὅτι, ἐὰν τὸ ἀποσπασθὲν τμῆμα τοῦ νεύρου εἶναι μικρότερον τῶν 10 ἑκ. μ., ἡ κινητικὴ λειτουργία τοῦ ἡμιδιαφράγματος ἐπανέρχεται εἰς 25—30 % τῶν περιπτώσεων. 'Η ἀπόσπασις τοῦ νεύρου προκαλεῖ (ἰδίᾳ ὅταν ἡ ἔκτασις τοῦ ἀποσπασθέντος τμήματος εἶναι μεγάλη, 20—36 ἑκ. μ.) ἄλγος ζωηρὸν ἐντὸς τοῦ θώρακος, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ τὸν ὦμον καὶ τὸν τράχηλον· τὸ ἄλγος τοῦτο, βραχείας διαρκείας ὄν, συνοδεύεται, οὐχὶ σπανίως, ὑπὸ αἰσθήματος ἄγχους κατὰ τὴν καρδιακὴν χώραν· εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας παρετηρήθησαν μικραὶ αἱμορραγίαι καὶ αἱμοπτυσίαι, συνήθως ἐλαφραὶ (Sultan).

'Ο Chaton (1932) περιέγραψε καὶ ἔθεσεν ἐν πρακτικῇ ἐφαρμογῇ μέθοδον αἰσθητικῆς φρενικεκτομίας, ἧς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ βραχύτης τῆς χρησιμοποιουμένης τομῆς· αὕτη εἶναι κάθετος, μήκους 2 ἑκ. μ., καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔξω χεῖλος τοῦ στερνοκλειδομαστοειδοῦς μυός, ἀρχομένη ἢ τελευτῶσα (ἀναλόγως τῆς πλευρᾶς) 4 ἑκ. μ. ἀμέσως ὕπερθεν τοῦ ἄνω χείλους τῆς κλειδὸς (εἰκ. 1).

'Ενδείξεις. 'Η φρενικεκτομία ἐνεργεῖται εἴτε ὡς μεμονωμένη ἐγχείρησις, εἴτε ὡς προπαρασκευαστικὴ ἢ συμπληρωματικὴ ἑνὸς πνευμοθώρακος ἢ μιᾶς θωρακοπλαστικῆς. Αἱ ἐνδείξεις ταύτης εἶναι περιωρισμέναι, λόγῳ τῆς μερικῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς ἐπεμβάσεως· ἡ καλοήθεια ὅμως τῆς ἐγχειρήσεως διηυκόλυνε καὶ ἐπεξέτεινε τὴν χρῆσιν αὐτῆς καὶ εἰς πλείστας ἄλλας νόσους, πλὴν τῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως.

'Ως μεμονωμένη ἐγχείρησις ἐφηρμόσθη μέχρι σήμερον: 1) Διὰ τὴν θεραπείαν τῶν νόσων τοῦ κατωτέρου πνευμονικοῦ λοβοῦ, ἤτοι ἐπὶ βρογχεκτασιῶν παραδιαφραγματικῶν (Lecène et Rist,

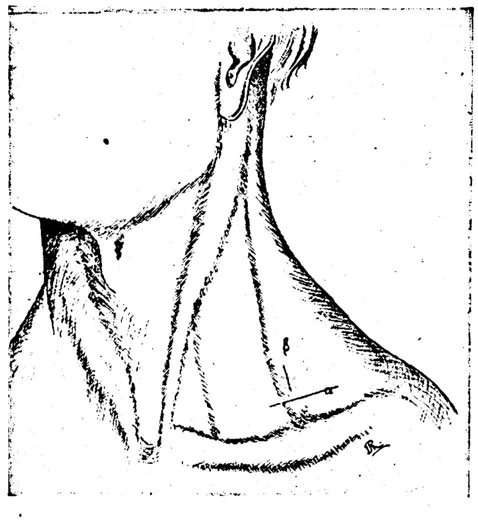

Εἰκ. 1. *α'. Τομὴ κατὰ Bérard. β'. Τομὴ κατὰ Chaton.*

Chauffard et Ravina. Sergent et Baumgartner, Bacaloglu et Hortolemei, Piollet) καὶ φυματιωδῶν ἢ γαγγραινωδῶν σπηλαίων τοῦ κατωτέρου λοβοῦ (Paoli, Isemein), ὅταν ὁ πνευμοθώραξ δὲν εἶναι ἐφαρμόσιμος ἢ ὅταν δὲν φαίνηται ἀμέσως ἀπαραίτητος. 2) 'Επὶ τῶν ἰνοειρωδῶν ἢ τυρωδῶν ἐξελικτικῶν βαρειῶν πνευμονικῶν φυματιάσεων, μετ' ἀποτυχίαν τοῦ πνευμοθώρακος καὶ ὅταν ἡ θωρακοπλαστικὴ δὲν εἶναι ἐφαρμόσιμος λόγῳ τῆς κακῆς γενικῆς καταστάσεως τοῦ ἀρρώστου καὶ τῆς ὑπάρξεως ἑστιῶν εἰς ἄλλα ὄργανα. 3) Διὰ τὴν δοκιμὴν τῆς λειτουργικῆς ἱκανότητος τοῦ ἑτέρου πνεύμονος, προκειμένου νὰ ἐνεργηθῇ μεταγενεστέρως θωρακοπλαστικὴ (Sauerbruch, Archibald, Goetze, Bérard). 4) 'Επὶ περιπτώσεων ἰνώδους μονοπλεύρου φυματιάσεως, ἀσθενῶς ἐξελικτικῆς καὶ οὐδόλως βελτιωθείσης διὰ τῆς σανατοριακῆς θεραπείας, πρὸς μείωσιν τῆς λειτουργικῆς δράσεως τοῦ πνεύμονος, ὁπόταν τόσον ὁ πνευμοθώραξ ὅσον καὶ ἡ θωρακοπλαστικὴ δὲν φαίνωνται ἀπαραίτητοι (Perret, Piquet et Giraud). 'Η ἐν ἀναπαύσει θέσις τοῦ πνεύμονος καθιστᾷ τὴν γενικὴν θεραπείαν ἀποτελεσματικωτέραν καὶ δύναται νὰ συντομεύσῃ κατὰ πολὺ τὴν ὅλην διάρκειαν ταύτης (Alexander). 5) Πρὸς θε-

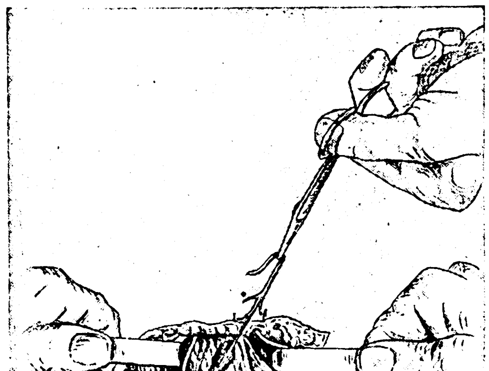

Εἰκ. 2. *Τὸ κατώτερον ἄκρον τοῦ διαιρεθέντος φρενικοῦ ἔχει ἀποσπασθῇ, συμπαρασῦραν τὰς ἀναστομώσεις, ἃς δέχεται : α') ἐκ τῆς ἀγκύλης τοῦ ὑπογλωσσίου· β') ἐκ τοῦ ὑποκλειδίου νεύρου· καὶ γ') ἐκ τοῦ κατωτέρου αὐχενικοῦ γαγγλίου τοῦ συμπαθητικοῦ.*

ραπείαν τῶν ὑποτροπιαζουσῶν αἱμοπτυσιῶν, ἀρχῆς βασικῆς, ἐπὶ ἀποτυχίας τοῦ πνευμοθώρακος. 6) Πρὸς θεραπείαν τῶν καρδιακῶν ἐνοχλήσεων (ταχυκαρδίας παλμῶν), τῶν προκαλουμένων ὑπὸ παχειῶν ἰνωδῶν συμφύσεων (Brunner).

'Επίσης ἐφηρμόσθη, μετὰ καλῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπὶ τῶν ἀκολούθων περιπτώσεων: 7) 'Επὶ τοῦ ἀνεπισχέτου βηχὸς καὶ τῶν τετανικῶν συσπάσεων τοῦ διαφράγματος (Ivanissevich, Prini, Ferrari). 8) 'Επὶ κύστεων ὑδατίδων τῆς βάσεως τοῦ πνεύμονος, ῥαγεισῶν εἰς τοὺς βρόγχους, μετ' ἀφθόνου ἀποχρέμψεως καὶ ἀκατασχέτου βηχός. 'Η φρενικεκτομία ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἄμεσον πραΰνσιν τοῦ βηχὸς καὶ τὴν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐξάλειψιν τῆς ἀποχρέμψεως. 9) 'Επὶ διαφραγματικῶν πλευριτίδων καὶ ὑδατίδων τοῦ ἥπατος, ῥαγεισῶν εἰς τοὺς βρόγχους. 10) 'Επὶ πλευριτίδων πυωδῶν ἐγκεκυστωμένων καὶ ῥαγεισῶν ἐντὸς τῶν βρόγχων (H. Dufour et Melle Pau). 11) 'Ως πραϋντικὴ θεραπεία τῶν διαφραγματικῶν κηλῶν, ἐπὶ ἀτόμων ἐξησθενημένων (Lemon et Harrington, Folke Nord). 12) 'Επὶ πνευμονικῶν ἀποστημάτων (Proust, Maurer). 13) 'Επὶ πλευροπνευμονικῶν διαπυήσεων (Metivet). 14) 'Επὶ πνευμοθώρακος μετὰ δικλεῖδος (R. Weisse, F. Cordey et P. Philardeau).

'Ως συμπληρωματικὴ ἐγχείρησις ἐφηρμόσθη: 1) 'Επὶ μερικοῦ πνευμοθώρακος ἢ θωρακοπλαστικῆς, ὅταν ἡ ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ νοσοῦντος πνεύμονος δρᾶσις τούτων δὲν εἶναι ἀρκούντως ἀποτεσματική, ὡς συχνάκις συμβαίνει λόγῳ συμφύσεων διαφραγματικῶν, παρακωλυουσῶν τὴν σύμπτυξιν τοῦ πνεύμονος. Οὕτως, ἡ δι' ἐκτεταμένης πλευροδιεκπρίσεως θεραπεία τοῦ ἐκ πνευμοθώρακος ἐμπυήματος δύναται νὰ εὐκολυνθῇ διὰ τῆς παραλύσεως τοῦ ἡμιδιαφράγματος. 2) 'Επὶ αἱμοπτυσιῶν, ἐμμενουσῶν παρὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πνευμοθώρακος, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ ὑπάρχουσαι συμφύσεις παρακωλύουσι τὴν σύμπτυξιν τοῦ αἱμάσσοντος λοβοῦ τοῦ πνεύμονος. 3) Πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐκ νέου ἐκπτύξεως τοῦ πνεύμονος, ἐν περιπτώσει παύσεως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πνευμοθώρακος. 4) 'Επὶ ἀλγεινῶν ἑλκυσμῶν καὶ πρὸς βελτίωσιν τῆς συμπτύξεως τοῦ πνεύμονος, ἐν περιπτώσει συμφύσεων τῆς βάσεως (Brunner).

'Ως προπαρασκευαστικὴ ἐγχείρησις ἐφηρμόσθη: 1) 'Ως πρῶτος χρόνος τῆς μεταγενεστέρως ἐνεργηθησομένης θωρακοπλαστικῆς, προωρισμένος νὰ εὐκολύνῃ ἢ νὰ καταστήσῃ ἐμφανῆ τὴν σκληρυντικὴν ἱκανότητα τοῦ νοσοῦντος πνεύμονος, ἥτις καὶ εἶναι εἷς τῶν ὅρων τῆς ἐπιτυχίας. 2) 'Ως δοκιμαστικὴ ἐγχείρησις, πρὸς ἔλεγχον τῆς καταστάσεως τοῦ ἑτέρου πνεύμονος, προκειμένου νὰ ἐνεργηθῇ μεταγενεστέρως θωρακοπλαστικὴ (Sauerbruch)· τοῦτο δέ, διότι συχνάκις παρατηρεῖται, μετὰ φρενικεκτομίαν, πρόσκαιρος καὶ ἐλαφρὰ ἐνεργοποίησις τῆς φυματιάσεως τοῦ ἀντιθέτου πνεύμονος. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ φρενικεκτομία, ὡς προπαρασκευαστικὴ ἐγχείρησις, ἀπαρτίζει ἀληθῆ λειτουργικὴν δοκιμὴν τῆς ἀνοχῆς τοῦ ἀντιθέτου πνεύμονος. 3) 'Επὶ φυματιώδους ἐμπυήματος, διασωληνωθέντος πρὸς τὰ ἐκτός, ἀπαρτίζει τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἐγχειρητικῆς θεραπείας, ἣν θέλει συμπληρώσει ἡ μεταγενεστέρως ἐνεργηθησομένη θωρακοπλαστικὴ (Bérard et Dumarest).

'Αντενδείξεις. 'Η φρενικεκτομία ἀντενδείκνυται ἀπολύτως: 1) 'Επὶ βλαβῶν ἐν ἐνεργείᾳ τοῦ ἀντιθέτου πνεύμονος. 2) 'Επὶ τῶν ἑλκοτυρωδῶν μορφῶν τῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μικρὸν ἐξελικτικῶν. 3) 'Επὶ ὀξείας φυματιάσεως μετὰ βλαβῶν διαχύτων.

'Επακολουθήματα τῆς ἐγχειρήσεως, ἄμεσα καὶ ἀπομεμακρυσμένα. Οἱ ἐγχειρητικοὶ κίνδυνοι εἶναι ἐλάχιστοι, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐγχείρησιν σημειωθέντα ἀτυχήματα ὑπῆρξαν σπάνια. Τινὲς τῶν ἀρρώστων, μετὰ τὴν ἐγχείρησιν, αἰτιῶνται ἐλαφρὰν δύσπνοιαν, ἥτις καὶ ἐξαφανίζεται ἐντὸς ἑβδομάδων τινῶν. Παρ' ἄλλοις παρετηρήθησαν αἱμοπτυσίαι, οὐχὶ σημαντικαί, ὡς καὶ καρδιακαὶ διαταραχαὶ (ἄλγη προκάρδια, παλμοὶ μετὰ ταχυκαρδίας), αἵτινες καὶ συνήθως ἐξαφανίζονται σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου. Γαστρικαὶ διαταραχαὶ (ναυτιώδης κατάστασις καὶ ἔμετοι) ἐσημειώθησαν ὑπό τινων συγγραφέων. 'Επίσης παρετηρήθησαν παροξύνσεις ἐξελικτικαὶ ἑστιῶν τοῦ ἀντιθέτου πνεύμονος, αἵτινες ἐφαίνοντο ἀδρανεῖς. Αἱ τοιαῦται παροξύνσεις δὲν ἔχουσι πάντοτε τὸν καλοήθη χαρακτῆρα, ὃν τινες τῶν συγγραφέων τοῖς ἀποδίδουσι. Καίτοι ἡ ὑπὸ τῆς φρενικεκτομίας προκαλουμένη σύμπτυξις τοῦ πνεύμονος δὲν ὑπερβαίνει (κατὰ τὰ ἐπὶ ζῴων πειράματα τοῦ Brunner) τὸ $^1/_3$—$^1/_6$ τοῦ ὄγκου τούτου, ἐν τούτοις εἶναι ἱκανὴ νὰ προκαλέσῃ παρόξυνσιν ἐκ τοῦ ἀντιθέτου πνεύμονος, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ.

'Η ἐκ τῆς φρενικεκτομίας προκαλουμένη παράλυσις τοῦ ἡμιδιαφράγματος ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκινητοποίησιν καὶ τὴν ἄνοδον τοῦ διαφραγματικοῦ μυὸς ἐντὸς τοῦ θώρακος, λόγῳ τῆς ἀπωλείας τῆς τονικότητος καὶ τῆς συσταλτικότητος αὐτοῦ. 'Η ἀκινητοποίησις ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ νεύρου καὶ εἶναι συνηθέστατα μὲν τελεία, ἐνίοτε ὅμως ἀτελής. 'Η τοιαύτη ἀτελὴς ἀκινητοποίησις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐμμονὴν κινήσεών τινων τοῦ ἡμιδιαφράγματος, εἴτε τύπου φυσιολογικοῦ, ὅταν ὁ μῦς διατηρῇ μερικὴν ἐννεύρωσιν, εἴτε τύπου ἀνεστραμμένου, ὁπότε παρατηρεῖται φαινόμενον παραπλήσιον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Kienböck εἰς τοὺς ὑδροπνευμοθώρακας παρατηρηθὲν καὶ παρ' αὐτοῦ περιγραφὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα «παράδοξος ἀναπνοή». Τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον—καθ' ὃ ὁ ἄτονος καταστὰς μῦς τοῦ διαφράγματος ἀναρροφεῖται πρὸς τὰ ἄνω κατὰ τὸ

Digitized by Google

διάστημα τῆς εἰσπνοῆς καὶ ἀπωθεῖται πρὸς τὰ κάτω κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκπνοῆς—δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ τὸ πρῶτον καὶ μετὰ ἑβδομάδας ἢ μῆνας ἀπὸ τῆς ἐγχειρήσεως, ὅταν τὸ διάφραγμα καταστῇ ἀτροφικόν.

Ἡ ἄνοδος τοῦ ἡμιδιαφράγματος ἐντὸς τοῦ θώρακος, ἀποτέλεσμα οὖσα τῆς ἀπωλείας τῆς τονικότητος αὐτοῦ, εἶναι σχεδὸν σταθερά, ὅταν ἡ παράλυσις ᾖ πλήρης. Ἀναφαινομένη, συνηθέστερον, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγχείρησιν, ἐξικνεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐξ ὑπαρχῆς εἰς τὸ μέγιστον ὅριον καὶ ποικίλλει, ἀναλόγως τῶν ἀτόμων, ἀπὸ 2—10 ἑκ. μ. (καὶ μέχρι 14 ἔτι ἑκ. μ. ἄνοδος παρετηρήθη εἰς μίαν περίπτωσιν δεξιᾶς φρενικεκτομίας τοῦ Rist), οὖσα —κατὰ κανόνα— μείζων δεξιόθεν ἢ ἀριστερόθεν.

Μετὰ φρενικεκτομίαν ὁ βήξ, σχεδὸν πάντοτε, ἐλαττοῦται, ἡ δὲ ἀπόχρεμψις ἀκολουθεῖ συνήθως δύο φάσεις: αὐξάνεται κατὰ τὰς 10—20 πρώτας ἀπὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἡμέρας καὶ εἶτα ἐλαττοῦται, μικρὸν κατὰ μικρόν, ὅπως ἐξαλειφθῇ ἐνίοτε τελικῶς. Ἡ σπουδὴ τοῦ συμπτώματος τούτου κέκτηται μεγάλην προγνωστικὴν ἀξίαν· τοῦτο δέ, διότι ἡ ἐλάττωσις, καὶ συχνάκις ἡ ἐξαφάνισις, τῶν πτυέλων παρετηρήθη, κατὰ κανόνα, εἰς τὰς περιπτώσεις, ὧν ἡ κατάστασις διαρκῶς ἐβελτιοῦτο· ἐνῷ, τοὐναντίον, εἰς ἃς περιπτώσεις ἡ κατάστασις παρέμεινε στάσιμος, ἡ ἐλάττωσις τῶν πτυέλων ἦτο ἐφήμερος· εἰς ἐκείνας δὲ τέλος, αἵτινες ἐχειροτέρευσαν, ἡ ἀπόχρεμψις ηὐξήθη.

Οἱ βάκιλλοι, κατὰ κανόνα, ἐξαφανίζονται, ἡ δὲ ἐξέτασις τῶν πτυέλων ἀποβαίνει ἀρνητικὴ ἐπὶ ἐντετοπισμένων καὶ περιγεγραμμένων βλαβῶν, σπηλαιωδῶν ἢ μή, οὐδέποτε ὅμως ἐπὶ διαχύτων καὶ ἐκτεταμένων τοιούτων. Ἡ θερμοκρασία, καὶ δὴ ἡ ὑψηλὴ τοιαύτη, σπανίως ἐπηρεάζεται ἀμέσως· ὅταν ὅμως αὕτη δὲν ὑπερβαίνῃ τοὺς 38°, συχνάκις κατέρχεται εἰς τὸ φυσιολογικὸν ἐπίπεδον.

Μηχανισμὸς δράσεως τῆς ἐγχειρήσεως. Αἱ διὰ τῆς φρενικεκτομίας ἐπιγιγνόμεναι εἰς τὸν πνεύμονα ἀνατομικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ τροποποιήσεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: α) ἡ μείωσις τοῦ ὄγκου τοῦ πνεύμονος καὶ ἡ σχετικὴ ἀκινητοποίησις τούτου, ὧν ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀναπνευστικῆς λειτουργίας καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἐν σχετικῇ ἀναπαύσει θέσις τοῦ πάσχοντος ὀργάνου· β) ἡ μείωσις τῆς αἱμοφόρου καὶ λεμφοφόρου κυκλοφορίας· καὶ γ) ἡ τροποποίησις τῆς ἐννευρώσεως, λόγῳ τῆς τομῆς τῶν συμπαθητικῶν νευριδίων. Αἱ τοιαῦται τροποποιήσεις εὐνοοῦσι τὴν ἰνώδη ἐπουλωτικὴν ἐπεξεργασίαν —ἐὰν αὕτη ἔχῃ ἤδη προπαρασκευασθῇ—, βοηθοῦσαι μηχανικῶς τὴν προσπάθειαν τῆς φύσεως.

Ὅπως ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς φρενικεκτομίας εὐάρεστον ἀποτέλεσμα ἐπὶ πνευμονικῆς φυματιάσεως, εἶναι ἀπαραίτητοι οἱ ἀκόλουθοι παράγοντες: α) Ἡ τάσις πρὸς ἰνώδη σύμπτυξιν τῆς πνευμονικῆς βλάβης. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐν σχετικῇ ἀναπαύσει θέσεως τοῦ πνεύμονος, ἡ ἐπουλωτικὴ ἐπεξεργασία, ἣν μαρτυρεῖ ἡ πρὸς σύμπτυξιν τάσις, αὐξάνεται, ἐὰν ὑφίσταται ἤδη, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ δημιουργηθῇ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου· τὸ τοιοῦτον ἑρμηνεύει τὰ ἐπιτευχθέντα εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν ἑλκο-ινωδῶν μορφῶν καὶ τὰς παρατηρηθείσας ἀποτυχίας ἐπὶ τῶν ἑλκο-τυρωδῶν τοιούτων. Εἰς ἃς ὅμως περιπτώσεις ἡ ἰνώδης ἐπουλωτικὴ ἐπεξεργασία, ἐξελιχθεῖσα ἤδη, οὐδεμίαν πλέον τάσιν πρὸς αὔξησιν ἔχει, ὡς εἰς τινας ἰνοθώρακας, ἡ φρενικεκτομία οὐδεμίαν δρᾶσιν ἐπουλωτικὴν δύναται νὰ ἔχῃ, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ σύμπτυξις ἐξίκετο εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς (Piguet et Joennette). β) Τὸ μονόπλευρον καὶ περιγεγραμμένον τῆς βλάβης, ἑδραζομένης ἐντὸς πνευμονικοῦ ἱστοῦ ὑγιοῦς ἔτι καί, κατὰ συνέπειαν, διατηροῦντος τὴν φυσιολογικὴν αὐτοῦ ἐλαστικότητα. Ἐπὶ βλαβῶν πολλαπλῶν καὶ διαχύτων, ἡ συσταλτικότης τοῦ ὑγιοῦς ἱστοῦ εἶναι δυσχερεστέρα καὶ ἑπομένως καὶ ἡ σύμπτυξις τῆς βλάβης ἐπιτυγχάνεται δυσχερέστερον· οὕτω ἑρμηνεύεται καὶ τὸ ὅτι μία, ὁσονδήποτε μεγάλη, σπηλαιώδης βλάβη, ἀνεξαρτήτως τῆς ἕδρας αὐτῆς (εἰς τὴν κορυφὴν ἢ τὴν βάσιν τοῦ πνεύμονος), εἶναι προγνώσεως εὐνοϊκωτέρας, ἀπὸ ἀπόψεως ἀποτελέσματος, ἢ πολλαπλαῖ ἑστίαι, οὐχὶ σπηλαιώδεις, ἀλλὰ διάσπαρτοι καθ' ὅλον τὸ πνευμονικὸν πεδίον. Αἱ βλάβαι τῆς βάσεως δὲν ἀπαρτίζουσιν —ὡς ἐπιστεύετο ἄλλοτε— τὴν πλέον εὐμενῆ ἐντόπισιν· τοὐναντίον μάλιστα, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Wolf, τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα ἐπὶ περιπτώσεων σπηλαίων τῶν κορυφῶν εἶναι συνήθως καλύτερα τῶν ἐπὶ σπηλαίων τῆς βάσεως, διότι ἡ παροχέτευσις γίνεται εὐχερέστερον καὶ ἡ ἀναπνοὴ τῆς κορυφῆς εἶναι ὀλιγώτερον ἐνεργητικὴ τῆς τῆς βάσεως. Οὕτω δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσι καὶ τὰ ἐξαίρετα ἀποτελέσματα, ἅτινα διὰ τῆς φρενικεκτομίας ἐπετεύχθησαν, ἐπὶ παραπυλαίων σπηλαιωδῶν βλαβῶν (Morin, Bernard). γ) Ἡ ἐξελικτικὴ δυναμικότης τῶν βλαβῶν. Ὅταν πρόκειται περὶ καθαρῶς ἐξελικτικῆς μορφῆς, μετὰ πυρετοῦ συνεχοῦς καὶ ὑπερβαίνοντος τοὺς 38°, τὰ ἐκ τῆς ἐγχειρήσεως ἀποτελέσματα εἶναι ἐφήμερα, συνιστάμενα εἰς πρόσκαιρον καὶ ἀσταθῆ πτῶσιν τοῦ πυρετοῦ καὶ εἰς παροδικὴν βελτίωσιν τῶν λειτουργικῶν διαταραχῶν· τὰ τοιαῦτα πρόσκαιρα ἀποτελέσματα παρετηρήθησαν καὶ ἐπὶ μορφῶν ἐξελικτικῶν, αἵτινες ὅμως παρουσίαζον βαθμόν τινα ἰνώδους συμπτύξεως.

Ἡ ἄνοδος τοῦ ἡμιδιαφράγματος παρὰ τοῖς φρενικεκτομηθεῖσιν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀκολούθων παραγόντων: ἐκ τῆς πλέον ἢ ἔλασσον τελείας καταργήσεως τοῦ μυϊκοῦ τόνου τοῦ ἡμιδιαφράγματος· ἐκ τῆς ἐνδοκοιλιακῆς πιέσεως· ἐκ τῆς συσταλτικότητος τοῦ ὑγιοῦς πνευμονικοῦ ἱστοῦ· καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς συσταλτικότητος τῆς ἰνώδους ἐπουλωτικῆς ἐπεξεργασίας τῶν πασχόντων ἱστῶν, ἥτις καὶ παρατείνεται ἐπὶ μακρὸν μετὰ τὴν ἐγχείρησιν. Οὕτω, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Bordet, ἡ πύκνωσις τοῦ πνευμονικοῦ παρεγχύματος παρακωλύει περισσότερον τὴν ἄνοδον τοῦ διαφράγματος ἢ συμφύσεις τινὲς τῆς βάσεως.

Ἐπὶ παραλύσεως τοῦ ἡμιδιαφράγματος ὁ ἀντίστοιχος πνεύμων συστέλλεται, ἕκαστος δὲ λοβὸς τούτου συμμετέχει τῆς συσταλτικότητος ἀναλόγως τοῦ ὄγκου αὐτοῦ· ἑπομένως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς φρενικεκτομίας εἶναι ἀνάλογον οὐχὶ πρὸς τὴν ἐντόπισιν τῆς θεραπευομένης βλάβης, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἱκανότητα τῆς αὐτομάτου συσταλτικότητος αὐτῆς, ἥτις δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην περιωρισμένη, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως συμφύσεως, ἔστω καὶ παχείας· τοὐναντίον, μάλιστα, ἡ πλευρικὴ ἀκινητοποίησις συμβάλλει, ἐν βαθμῷ τινι, εἰς τὴν ἀκινητοποίησιν τοῦ πνεύμονος, διὰ τῆς καταργήσεως τῆς πλευρικῆς ἀναπνοῆς. Οὕτω δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ μετὰ φρενικεκτομίαν παρατηρηθεῖσα ἐκλεκτικὴ μείωσις τοῦ ὄγκου τοῦ ἀνωτέρου λοβοῦ τοῦ πνεύμονος, καίτοι ὑπῆρχον παχεῖαι χορδαὶ τοῦ μεσολοβίου διαστήματος, αἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι ὤφειλον νὰ ἔχωσιν ἀπομονώσει τὸν ἀνώτερον λοβὸν ὄπισθεν ἀκάμπτου διαφράγματος.

Ὁ βαθμὸς τῆς ἀνόδου τοῦ παραλελυμένου ἡμιδιαφράγματος δὲν εἶναι πάντοτε ἀνάλογος πρὸς τὸν τῆς ἰνώδους ἐπουλωτικῆς ἐπεξεργασίας, ὡς διεπιστώθη παρὰ τῶν Bérard, Dumarest καὶ Rossel· τοῦτο δέ, διότι, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Matson ὑποστηριχθεῖσαν γνώμην, παρετηρήθησαν περιπτώσεις, καθ' ἃς μικραὶ ἄνοδοι τοῦ ἡμιδιαφράγματος ἔδωκαν ἐξαίρετα θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα, ἐνῷ, τοὐναντίον, μεγάλαι τοιαῦται ἔδωκαν ἀποτελέσματα μέτρια ἢ ἀσήμαντα.

Θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα. Τὰ ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως ταύτης θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως δὲν δύνανται νὰ ἐκτιμηθῶσιν εἰμὴ προκειμένου περὶ περιπτώσεων ὑποβληθεισῶν εἰς μόνην τὴν φρενικεκτομίαν καὶ οὐχὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν πνευμοθώρακα ἢ τὴν θωρακοπλαστικήν. Ταῦτα εἶναι ἀσταθῆ καὶ ἐνίοτε βραχείας διαρκείας, τῶν βλαβῶν ἐπαναλαμβανουσῶν τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν, μετὰ φάσιν φαινομενικῆς βελτιώσεως. Ἐν τούτοις, εἰς σχετικῶς σημαντικὸν ἀριθμὸν περιπτώσεων, ἡ φρενικεκτομία, ὡς αὐτοτελὴς ἐγχείρησις, εἶναι ἱκανὴ νὰ τροποποιήσῃ λίαν εὐνοϊκῶς τὴν πρόγνωσιν τῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως, ἐπαυξάνουσα οὕτω τὴν ἀναλογίαν τῶν παρατηρουμένων βελτιώσεων καὶ ἰάσεων τῶν ἐκ ταύτης πασχόντων. Ὅταν ἐπέρχηται βελτίωσις, αὕτη εἶναι συνήθως ταχεῖα καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν—ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον—δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ τὸ μέλλον ἀποτέλεσμα τῆς ἐγχειρήσεως. Ἐν τούτοις, τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ὁ κανών· παρετηρήθησαν βελτιώσεις, αἵτινες ἤρξαντο ἐκδηλούμεναι λίαν βραδέως· δύναται ὅμως, γενικῶς, νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ ἄρρωστοι, οἵτινες οὐδὲν πραγματικὸν ὄφελος ἀπεκόμισαν κατὰ τοὺς πρώτους ἓξ ἀπὸ τῆς ἐγχειρήσεως μῆνας, ἐλαχίστας πιθανότητας διαρκοῦς βελτιώσεως διατηροῦσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. Alexander:* Zeitschr. f. Tubercul. Bd. 36, H. 5, σ. 325, 1922. — *W. Felix*, Deutsch. Zeitschr. f. Chirurg. Bd. 75. H 3/6, σ. 283—397, 1922.— *O. Goetze*, Klin. Wochenschr., Ig. 1. Nr 30, σ. 1496, und Nr 31, σ. 1544, 1922.— *O. Goetze*, Arch. f. Klin. Chir., Bd. 121, σ. 224, 1922.— *H. Fischer*, Klin. Wochensch., Ig. 2, Nr. 12, σ. 535, 1923.— *F. Sauerbruch*, Münch. med. Wochenschr., Ig. 70, Nr 22, σ. 693, 1923 — *J. Zadek*, 35 Kongress d. deutsch. Ges. f. inn. Med. in Wien, April 1923.—*J. Zadek*, Med. Klinik, Ig. 19 Nr 29, σ. 1014, 1923. — *Schürch*, Brauers Beitz. z. Klinik d. Tuberkul., Bd. 61, H. 5.— *Felix*, Zeitschrift f. d. ges. Experim. M., 33, σ. 58, 1923. — *Schulte*, Zentralblatt f. die ges. Tuberkuloseforschung, Bd. XXII, σ. 225, 1924. — *Brunner*, Tuberkulose - Bibliothek, Nr 13, 1924.— *Zadek-Sonnenfeld*. Beitr. z. Klin. des Tub., Bd. 64, H. 5, 1925. — *Unverricht*, Deutsch. med. Wochenschr., Nr 8, 1925.— *Goetze*, Münch. med. Wochenschr., 72, 1910, 1925 und Arch. f. klin. chirurg. 134, 595, 1925.— *W. Felix*, Ergebn. d. Chirurg. und Orthop., Bd. 18, σ. 690, 1925.— *F. Sauerbruch*, Chirurgie der Brustorgane, Bd. 1 u. 2., 1922 u. 1925. — *A. Brunner* u. *G. Baer*, Die Chirurg. Behandlung der Lungentuberkulose, Berlin 1926.— *Bacmeister*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd. 63., H. 2, 1926.—*Dunner - Mecklenburg*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd. 65, H. 2/3, 1926.—*Jessem*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd. 64, H. 5/6, 1926. — *Pigger*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd. 65. H. 2/3, 1926., und Bd. 75, H. 2/3, 1928.— *Wolf-Lossen*, Beitr. z. Klin. der Tub. Bd. 66, H. 6, 1927.— *H. Alexander*, Tuberkulose-Bibliothek 1927.— *Maedl*, Die Kollapsthérapie der Lungentuberkulose, Wien 1927.— *Fornet*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd 63, H. 1., 1926, und 66, H. 3, 1927 — *Maendl-Schwartzmann*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd. 71, H. 1, 1928 — *Thomson*, Beitr. z. Klin. der Tub., Bd. 68, H. 1., 1928.—*R. Weisse* (Prague), Mediz. Klinik, σ. 1037, 1930.— *Alexander*, Americ. Rev. of Tubercul 1924.—*B. Berry* (New-York), Archives of Surgery, τ. XXI, σ 1021, 1930.— *J. Alexander*, The surgery of Pulmonary Tuberkulosis, Philadelphia, 1925.— *Carpi*, Policlinico, Roma, σ. 1651, 1923.— *Curti*, Policlinico, Roma, σ. 671, 1924.— *O. Ivanissevich, J. Prini, R. Ferrari*, Bol. del. Inst. de Clinica quirurgica, τ. IV, 33, 1928.— *Americo Fossati*, Congreso Medico del Centenario, Montevideo, σ. 3—51, 1930.— *Folke Nord*, Acta medica scandinavica, τ. LXXII, σ. 511, 1929.— *Heindereich*, Thèse de Buenos Ayres, 1924. *Thomopoulos*, Thèse de Paris, 1925 *Rolland, Maurer, Vaitis*, Soc. méd. des hôp., 19 Dec. 1924. — *Ameuille, Lardennois*, Soc. méd. der hôp., 19 Dec. 1924. — *Sergent*, Soc. méd. des hôp., 8 Jan. 1925. — *Guilleminet, Madinier*, Rev. de la tub., No 3, 1925. — *Sergent, Baumgartner, Bordet*, Bull et mém. de la Soc. méd. des hôp. de Paris, Jan. 1926. — *Pérret, Piguet, Giraud*, Presse méd., σ. 466, 1926. - *Baumgartner, Alary*, Arch. médico-chir. de l'app. resp., τ. 1, 1926.—*Bérard Dumarest*, Soc. de Chir. de Lyon, 25 Mars 1926.— L'Avenir méd. σ 123, 1926.—*Bérard, Guilleminet, Desjacques*, Arch. franco-belges de chir., No 29, 1926.—*Bordet*, Arch. médico-chi. de l'app. resp. τ. I, 1926.—*Jacquelin*, La Médecine, Juin 1926.— *Mauer*, Paris médical, 20 Févr. 1926.—*Léon-Kindberg*, La collapsothérapie de la Tuberculose pulmonaire, Paris 1927.—*Dumarest et Bérard*, Bull. de l'Union Nat. contre la Tub., V. IV, No 4, 1927.—*Desjacques*, Thèse de Lyon, 1927.—*Bérard*, in «Pratique chirurgicale de Paucet», t. X, σ. 211, 1927.—*Bérard et Dumarest*, Revue de la Tub. No 2, 1927, et No 2, 1928.—*Perret Gentil*, Thèse de Neuchatel, 1927.—*Paoli et Isemein*, Com. méd. des Bouches-du Rhone, Mai 1928.—*H. Dufour et Melle Pau*, Soc. méd. des hôp. 16 Mars 1928.—*Burnard*. Bull. et mém. de la Soc. méd. des hôp. de Paris, No 14, 1927.—*Tapie*, Bull. et mém. de la Soc. méd. des hôp. de Paris, Dec. 1927.— *Wolf*, Annales de Méd. No 3, 1928.—*L. Mathieu et A. Guillemin*, Soc. de Méd. de Nancy, Mai 1929.—*Penanhoat*, Thèse de Paris, 1929.—*Le Disez*, Thèse de Paris 1929.— *Dumarest et Brette*, «La pratique du pneum thorax et de la Collapsothérapie chirurgicale» Paris 1929.—*Bosnier*, Thèse de Paris, 1930.—*F. Bernard et Poix*, Bull. de l'Acad. de Mèd., 1930, τ. CIV., σ. 92.—*R. Fontaine et . Orban*, Gaz. des hôp., σ. 859, 1930.—*Leuret, Charrier et Canssimon*, Journal de Méd. de Bordeaux et du Sud-Ouest, t. CVII, No 4, 1930.—*C. Colbert et R. Pigeon* (Combo), Gazette hebd. des Sc. méd. de Bordeaux, . LI, No 13, 1930.— *Ch. Lenormant*, In «Pratique médico-chirurgicale de Couvelaire», τ. VI, 1931.—*Cardis et Malinsky* (Leysin), Soc. d'ét. sc. de l'œuvre de la tub., 10 Janvier 1931.—*J. Foix et J. Mattei*, Rev. de la Tub., τ. XII No 6, 193.—*I. Morin et R. Rautureau* (Leysin), Rev. de la Tub. τ. XII, No 5, 1931.—*L Bernard et Poix*, Pr. méd. σ. 201, 1931.—*Proust, Maurer et Rolland*, Bull. et mém. de la Soc. nat. de Chir., σ. 1180, 1932.—*Metivet*, Bull. et mém. de la Soc. nat. de Chir., σ. 1191, 1932.—*Chaton* (Besançon), XLIe Congrès de l'assoc. française de Chir., Paris 3—8 Octobre 1932.— *Σορδίνα*, Ἰατρικὴ πρόοδος, ἀρ. 2 1926.—*Οἰκονομίδη*, Κλινική, Μάρτιος 1927.—*Γεωργακοπούλου*, Ἰατρική, Νοέμβρ. καὶ Δεκέμβρ. 1927 —*Οἰκονομοπούλου*, Arch. médico-chir. de l'appar. respir. No 5, 1928.—*Οἰκονομίδη*, Die Phrenikotomie und Phrenicusexhairese in der chirurg. Beh. der Lungentub. Athen 1928.—*Οἰκονομοπούλου*, Ἰατρικὰ χρονικά, τ. 1, 1928 καὶ τ. 7, 1930.—*Δρὲ-Κόλιας*, Ἀσκληπιός, σ. 365, 1931.

ΑΓΗΣ. Ν. ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ

φρενικοεξαίρεσις (ἡ)· βλ. *φρενικεκτομία.*

φρενικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς *φρένας*, εἰς τὸ διάφραγμα.

— φρενικὴ ***κάτω φλὲψ*** *[Ανατομ.].* Φλὲψ τοιχική, δορυφόρος τῆς ὁμωνύμου ἀρτηρίας, ἐκβάλλουσα ἑκατέρωθεν εἰς τὴν κάτω κοίλην φλέβα ἀμέσως κάτωθεν τοῦ διαφράγματος. Ι. Π.

— φρενικὸν ***νεῦρον*** *[Ἀνατομ.].* Ὁ μακρότερος καὶ ἀξιολογώτερος κλάδος τοῦ αὐχενικοῦ πλέγματος, ὅστις νευροῖ τὸ διάφραγμα (=φρένας), περιέχων κινητὰς ἅμα καὶ αἰσθητικὰς ἶνας. Ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ 3ου, 4ου καὶ 5ου αὐχενικοῦ νεύρου, φερόμενον δ' ἐπὶ τὰ κάτω καὶ ἔσω παραλαμβάνει ἀναστομωτικὸν κλάδον ἐκ τοῦ συμπαθητικοῦ, εἰσδύεται εἰς τὸ κύτος τοῦ θώρακος καὶ ἀφικνεῖται εἰς τὸ διάφραγμα. Κλάδοι αὐτοῦ, μεταξὺ ἄλλων, εἶναι καὶ ὁ φρενοκοιλιακός, ὅστις φερόμενος εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ διαφράγματος ἑνοῦται μ τὰ κλωνίων τοῦ συμπαθητικοῦ καὶ μεσοπλευρίων νεύρων καὶ σχηματίζει τὸ *γαγγλιοφόρον φρενικὸν πλέγμα.* Ι. Π.

— φρενικοῦ ***παθήσεις.*** —1) *Φρενικοῦ νευραλγία.* Ἡ νόσος αὕτη περιεγράφη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Falot καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Michel Peter (1871), χαρακτηρίζεται δὲ κυρίως ὑπὸ ἄλγους αὐτομάτου, ἐντόνου καὶ συγκοπτικοῦ ἔτι ἐνίοτε, ἐντοπιζομένου κατὰ τὴν προκάρδιον χώραν, τὴν τραχηλικὴν ἤ, ἰδίᾳ, κατὰ τὴν βάσιν τοῦ θώρακος—καὶ κατὰ προτίμησιν ἔμπροσθεν—καὶ ἀνακλωμένου πρὸς τὸν σύστοιχον ὦμον καὶ τὸν βραχίονα ἢ πρὸς τὸν τράχηλον καὶ τὴν κάτω γνάθον (Peter).

Τὸ φρενικὸν περιέχει καὶ ἶνάς τινας αἰσθητικάς, ἡ δὲ ὕπαρξις τούτων ἔχει ἤδη διαπιστωθῆ τόσον ὑπὸ τῶν φυσιολόγων, ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς κλινικῆς. Τὸ νεῦρον τοῦτο, πλὴν τῆς κινητικῆς ἐννευρώσεως τοῦ διαφράγματος, χορηγεῖ καὶ κλωνία αἰσθητικὰ διὰ τὸν ὑπεζωκότα, τὸ περικάρδιον, τὸ περιτόναιον, τὸ ἧπαρ καὶ τὸ δεξιὸν ἐπινεφρίδιον. Ἡ αἰσθητικότης τοῦ διαφράγματος ἀσφαλίζεται ὑπὸ τοῦ φρενικοῦ, καθὼς καὶ ὑπὸ κλωνίων τῶν ἓξ τελευταίων θωρακικῶν (μεσοπλευρίων) νεύρων. Αἱ νευραλγίαι τοῦ φρενικοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητοι.

Τὰ χαρακτηριστικὰ ἄλγη τῆς νευραλγίας τοῦ φρενικοῦ δύνανται νὰ προκληθῶσι διὰ πιέσεως ἐπὶ ὡρισμένων σημείων (ἀλγεινὰ σημεῖα τῶν Peter, Guéneau de Mussy καὶ ἄλλων), ἅτινα καὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὴν πορείαν τοῦ νεύρου. Τὰ ἀλγεινὰ ταῦτα σημεῖα, πέντε τὸν ἀριθμόν, κεῖνται: α') Ἐπὶ τῶν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων τῶν πρώτων αὐχενικῶν σπονδύλων—καὶ δὴ τοῦ 4ου καὶ 5ου—ἀντιστοίχως τῇ ἀρχῇ τοῦ φρενικοῦ καὶ τοῦ αὐχενικοῦ πλέγματος (ὀπίσθιον αὐχενικὸν σημεῖον). β') Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο κατωτέρων κεφαλῶν τοῦ

Digitized by Google

στερνοκλειδομαστοειδοῦς μυὸς διάστημα, ἀντιστοίχως τῇ διόδῳ τοῦ φρενικοῦ νεύρου ἐπὶ τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυός. γ') Κατὰ μῆκος τοῦ στερνικοῦ χείλους, ἐντὸς τῶν πρώτων μεσοπλευρίων διαστημάτων καί, ἰδίᾳ, τοῦ 2ου καὶ 3ου. δ') Εἰς τὸ ὕψος τῆς συμπτώσεως τῆς στερνικῆς γραμμῆς (χεῖλος δεξιὸν ἢ ἀριστερὸν) πρὸς τὴν προέκτασιν τῆς ὀστεώδους μοίρας τῆς 10ης πλευρᾶς, ἀντιστοίχως τῷ σημείῳ, καθ' ὃ τὸ φρενικὸν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ διαφράγματος (κομβίον διαφραγματικόν)· καὶ ε') Εἰς τὸ ὕψος τῶν προσφύσεων τοῦ διαφράγματος ἐπὶ τῶν πλευρῶν 7ης, 8ης, 9ης καὶ 10ης. Τὰ ἀλγεινὰ ταῦτα σημεῖα δὲν ὑφίστανται ταυτοχρόνως πάντα, κέκτηνται ὅμως πραγματικὴν διαγνωστικὴν ἀξίαν.

Αἱ ἀνακλάσεις τοῦ ἄλγους ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῆς ζώνης τοῦ φρενικοῦ, πρὸς τὸν τράχηλον, τὴν κάτω γνάθον, τὸν ὦμον κλπ., ἑρμηνεύονται ἐκ τῶν ἀναστομώσεων τοῦ νεύρου. Ἐπίσης ἡ ἔντασις τοῦ ἄλγους ἑρμηνεύει τὰς κατὰ τὴν νευραλγίαν ταύτην διαπιστουμένας λειτουργικὰς διαταραχάς. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς προσβολῆς ἡ ἀναπνοὴ—τύπου ἀνωτέρου πλευρικοῦ—δυσχεραίνεται καὶ συνοδεύεται ὑπὸ ἄλγους. Ὁ ἄρρωστος παρουσιάζει δύσπνοιαν — ὀφειλομένην εἰς τὴν λόγῳ τοῦ ἄλγους ἀκινητοποίησιν τῆς βάσεως τοῦ πάσχοντος ἡμιθωρακίου — πρόσωπον ἀγωνιῶδες καὶ μορφάζον (σαρδόνιος ἔκφρασις τῶν παλαιῶν συγγραφέων), συχνάκις δὲ καὶ λύγγα (Kappel). Ὁ βήξ, ὁ γέλως, ἡ μάσησις, ἡ κατάποσις, ὁ πταρμός, τὸ χάσμημα καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις προκαλοῦσι σφοδροὺς πόνους. Ἀμφοτερόπλευρος νευραλγία τοῦ φρενικοῦ παρετηρήθη, ἀλλ' αὕτη φαίνεται οὖσα σπανιωτάτη.

Τὰ αἴτια τῆς φρενικαλγίας εἶναι ποικίλα: Βλάβαι τῆς ὑποδιαφραγματικῆς χώρας προκαλοῦσαι ἐρεθισμὸν τοῦ περιτοναίου (περιτονίτιδες ἐντετοπισμέναι, ἀποστήματα ὑποδιαφραγματικά, περιηπατίτιδες καὶ ἰδίᾳ χολοκυστίτιδες· ἡ παρουσία ἀλγεινῶν φρενικῶν σημείων εἶναι, κατὰ Chauffard, οὐσιῶδες σύμπτωμα χολοκυστίτιδος καὶ ἰδίᾳ ἐκ λίθων). Ἡ ὀξεῖα περικαρδῖτις (εἰς τὴν φρενικαλγίαν δέον ν' ἀποδοθῶσιν οἱ αὐτόματοι πόνοι τῆς νόσου). Αἱ νόσοι τῆς καρδίας καὶ τῶν μεγάλων ἀγγείων (Kidd). Ἡ πνευμονικὴ φυματίασις (Reynaud), ἡ διαφραγματικὴ πλευρῖτις (εἰς ἣν ἡ προσβολὴ τοῦ φρενικοῦ προσδίδει εἰδικὴν κλινικὴν εἰκόνα), ἡ πλευρῖτις τῆς κορυφῆς, τὰ κατάγματα τῆς κλειδός, ἡ νόσος τοῦ Basedow, αἱ νόσοι τοῦ ἥπατος, ἡ ἑλονοσία, ἡ γρίππη, οἱ ρευματισμοὶ (J. Hutinel et R. Martin) κλπ. Τέλος, πᾶσα πίεσις τοῦ μεσοθωρακίου ἢ τοῦ τραχήλου δύναται νὰ γίνῃ πρόξενος φρενικαλγίας.

Ἡ πρόγνωσις τῆς νευραλγίας τοῦ φρενικοῦ—λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι αὕτη δὲν ἀπαρτίζει ὀντότητα νοσολογικήν, ἀλλὰ σύμπτωμα ἑνὸς συνδρόμου—ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ προκαλέσαντος ταύτην αἰτίου.

Ἡ θεραπεία δέον ν' ἀφορᾷ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν καταπραΰνσιν τῆς νευραλγίας—δι' ἐπισπαστικῶν (σιναπούχων καταπλασμάτων, σικυῶν κλπ.), ἀντινευραλγικῶν, ἀντιρρευματικῶν καὶ ναρκωτικῶν φαρμάκων (ἀσπιρίνης, φαινασετίνης, ἰσευλικοῦ νατρίου, ὀπιούχων κλπ.)—, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ αἰτιολογικοῦ παράγοντος, ἤτοι τῆς κυρίας νόσου, ἧς σύμπτωμα εἶναι ἡ νευραλγία τοῦ φρενικοῦ. Καὶ ἡ περὶ τὸ νεῦρον, εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὑπερκλειδίου βόθρου, ἐνεργηθεῖσα ἔνεσις διαλύσεως νοβοκαΐνης ἔδωκεν, εἰς μίαν περίπτωσιν δριμείας νευραλγίας τοῦ φρενικοῦ, συνεπείᾳ κακῶς ἀνεκτοῦ ἐλαιοθώρακος, εὐάρεστον, ἄμεσον καὶ ὁριστικὸν ἀποτέλεσμα (Cordey et Philardeau).

2) Φρενικοῦ παράλυσις. Ἡ παράλυσις τοῦ φρενικοῦ νεύρου ἐκσημαίνεται δι' ἀπωλείας πάσης ἐνεργητικῆς κινητικότητος τοῦ ἀντιστοίχου ἡμίσεος τοῦ διαφράγματος.

Τὸ φρενικόν, θεωρούμενον ὑπὸ τῶν ἀνατόμων ὡς καθαρῶς κινητικὸν νεῦρον, ἀσφαλίζει τὴν κινητικὴν ἐννεύρωσιν τοῦ διαφράγματος, πλὴν δεσμίδων τινῶν μυϊκῶν τούτου (πλευρικὴ μοῖρα), αἵτινες δέχονται ἶνας ἐκ τοῦ 12ου θωρακικοῦ νεύρου (πειράματα τοῦ Félix Schlaepfer).

Ἡ παράλυσις τοῦ φρενικοῦ δύναται νὰ ᾖ μονόπλευρος ἢ ἀμφοτερόπλευρος. Καὶ ἐπὶ μὲν μονοπλεύρου παραλύσεως παρατηρεῖται ἀσυμμετρία μεταξὺ τῶν δύο βάσεων τοῦ θώρακος, λόγῳ τῆς παραμορφώσεως τοῦ ὑποχονδρίου τῆς παρ.λύτου πλευρᾶς. Ἐπὶ δὲ ἀμφοτεροπλεύρου παραλύσεως ὁ ἀναπνευστικὸς ρυθμὸς μεταβάλλεται κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς καὶ παρουσιάζει τὸ φαινόμενον, ὅπερ καλεῖται «παράδοξος ἀναπνοή»· ἤτοι, τὸ μὲν διάφραγμα—ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει—ἀνυψοῦται παθητικῶς κατὰ τὴν εἰσπνοὴν καὶ ἀπωθεῖται πρὸς τὰ κάτω κατὰ τὴν ἐκπνοήν, τὰ δὲ ὑποχόνδρια καὶ τὸ ἐπιγάστριον καταπίπτουσι κατὰ τὸ διάστημα τῆς εἰσπνοῆς, ἐνῷ ὁ θώραξ διαστέλλεται, καὶ προβάλλουσι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκπνοῆς. (Τὸ τοιοῦτον φαινόμενον — παράδοξος ἀναπνοὴ τοῦ Kienböck—δύναται νὰ παρατηρηθῇ καὶ ἐπὶ μονοπλεύρου παραλύσεως τοῦ φρενικοῦ, ἀλλὰ πολὺ σπανιώτερον.) Κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν ὁ ἄρρωστος δὲν φαίνεται πάσχων, αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις εἶναι ἁπλῶς συχνότεραι, ἡ εἰσπνοὴ βραχεῖα καὶ ἧττον βαθεῖα, ἡ φωνὴ ἀσθενής· ἀλλά, ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ κινήσει, ἡ ἀναπνοὴ ἐπιταχύνεται καὶ ἡ δύσπνοια γίνεται ἐντονωτάτη, συνοδευομένη πολλάκις ὑπὸ παροξυσμοῦ βηχὸς καὶ αἰσθήματος πνιγμονῆς. Πᾶσα προσπάθεια (φώνησις, ἀπόχρεμψις) παρεμποδίζεται καὶ ἡ ἐλαχίστη δὲ παρεμπίπτουσα πάθησις τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος λαμβάνει ἐσχάτην βαρύτητα.

Τὰ δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι παράλυσιν τοῦ φρενικοῦ αἴτια εἶναι ποικίλα: τραυματισμοί, τυχαῖοι ἢ ἐγχειρητικοὶ (ἡ σύγχρονος χειρουργική, πρὸς ἐπίτευξιν θεραπευτικῶν σκοπῶν ἐπὶ διαφόρων νόσων—καὶ δὴ τῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως καὶ τῆς βρογχεκτασίας—, προκαλεῖ παράλυσιν τοῦ ἡμιδιαφράγματος τῆς πασχούσης πλευρᾶς διὰ τομῆς ἢ μερικῆς ἐκτομῆς τοῦ συστοίχου φρενικοῦ νεύρου)· πίεσις τοῦ νεύρου ὑπὸ ὄγκου, κατάγματος ἢ ἐξαρθρήματος τῶν αὐχενικῶν σπονδύλων 3ου καὶ 4ου ἢ ἄλλων αἰτίων· πολυνευρίτιδες, ἀρχῆς λοιμώδους ἢ τοξικῆς (καὶ ἰδίᾳ ἀπότοκοι διφθερίτιδος)· ἐπέκτασις φλεγμονῆς τοῦ ὑπεζωκότος ἢ τοῦ περιτοναίου· βλάβαι τῆς αὐχενικῆς μοίρας τοῦ νωτιαίου μυελοῦ—πιέσεις, ὀξεῖα μυελῖτις, πολιομυελῖτις ὀξεῖα ἢ χρονία, πλαγία μυατροφικὴ σκλήρυνσις—, αἵτινες ἐπιφέρουσι παράλυσιν τοῦ διαφράγματος εὐθὺς ὡς προσβληθῶσι τὰ αὐχενικὰ νευροτόμια III, IV καὶ V. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ κατάστασις τοῦ πάσχοντος καθίσταται βαρεῖα, παρατηρεῖται δὲ ἐντονωτάτη δύσπνοια, κυάνωσις καὶ θάνατος ἐξ ἀσφυξίας. Τὸ τοιοῦτον ἑρμηνεύεται εὐχερῶς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι, πλὴν τοῦ διαφράγματος, καὶ οἱ μεσοπλεύριοι μύες εἶναι ἤδη παραλελυμένοι, λόγῳ τῆς μυελικῆς βλάβης, ἡ δὲ ἀναπλήρωσις τῆς λειτουργίας αὐτῶν ὑπὸ τῶν βοηθητικῶν εἰσπνευστικῶν μυῶν (σκαληνῶν, στερνοκλειδομαστοειδοῦς, ἀνελκτήρων τῶν πλευρῶν κλπ.) εἶναι τελείως ἀνεπαρκής.

Ὅταν ἡ βλάβη ἑδράζηται ἐπὶ τοῦ στελέχους ἢ τῶν ριζῶν τοῦ φρενικοῦ νεύρου (πίεσις, ριζίτιδες), ἡ παράλυσις τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος δύναται νὰ ᾖ πλέον ἢ ἔλασσον τμηματική. Τοῦτο δέ, διότι ἡ μὲν ἀνωτέρα καὶ μέση μοῖρα τοῦ μυὸς τούτου ἐννευροῦται ὑπὸ τῆς IV αὐχενικῆς ρίζης, ἡ στερνικὴ καὶ ἡ οἰσοφαγικὴ μοῖρα ὑπὸ τῆς III καὶ V αὐχενικῆς ρίζης, ἡ δὲ πλευρικὴ μοῖρα ὑπὸ τῶν ριζῶν τῶν 6 τελευταίων θωρακικῶν (μεσοπλευρίων) νεύρων ἢ ὑπὸ τοῦ 12ου μόνον θωρακικοῦ νεύρου, κατὰ τὰ πειράματα τοῦ F. Schlaepfer. Κατὰ συνέπειαν, ἡ ἐν τῷ τραχήλῳ βλάβη τοῦ στελέχους τοῦ φρενικοῦ νεύρου ἔδει νὰ μὴ συνεπάγηται τὴν ἀπώλειαν τῆς λειτουργίας ἱκανότητος τῆς πλευρικῆς μοίρας τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος· ἐν τούτοις, ἡ διὰ διαφόρους θεραπευτικοὺς σκοποὺς ἐνεργουμένη μερικὴ ἐκτομὴ τοῦ φρενικοῦ ἐν τῷ τραχήλῳ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, κατὰ κανόνα, τὴν πλήρη καὶ ὁριστικὴν παράλυσιν τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος, παρὰ τὴν συμπληρωματικὴν ἐννεύρωσιν τούτου.

Συχνάκις ἡ παράλυσις τοῦ διαφράγματος εἶναι πρόσκαιρος ἢ ἀτελής, ὅταν δ' ἐπιπλέκῃ ἄλλας νόσους (πλευρίτιδα, περικαρδίτιδα) εἶναι ἐξαιρετικῶς βαρεῖα.

Ἡ πρόγνωσις τῆς νόσου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ αἰτιολογικοῦ παράγοντος.

Ἡ θεραπεία δέον νὰ ᾖ πρωτίστως μὲν αἰτιολογική, δευτερευόντως δὲ συμπτωματική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. Claude*, Maladies du système nerveux, t. II, 1932.—*J. Hutinel* et *R. Martin*, Soc. méd. des hôpitaux, 12 Juin 1931.—*F. Cordey* et *P. Philardeau*, Presse médicale, 1931, σ. 271.—*J. Haguenau*, in «Pratique médico-chirurgicale» de Couvelaire, t. VI, 1931.—*E. Gley*, Traité de physiologie, 1924.—*Froment*, Neurologie, t. VI, in «Traité de Pathologie médicale» de Sergent, Ribadeau-Dumas et Babonneix, 1921.—*H. Rouvière*, Anatomie humaine, 1927.—*A. Martinet*, Diagnostic clinique, 1919.—*J. Dejerine*, Sémiologie des affections du système nerveux, 1914.—*Oppenheim*, Lehrbuch der Nerven Krankheiten, 1913. — *Lewandowsky*, Handbuch der Neurologie, 1910.—*Γ. Σκλαβοῦνος*, Ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου, τ. III, 1913.

ΑΓΗΣ. Ν. ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ

φρενικοτομία (ἡ). Ἡ ἐγχείρησις αὕτη, προταθεῖσα καὶ ἐνεργηθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Sturtz (Cologne), ἐν ἔτει 1911, συνίσταται εἰς τὴν ἁπλῆν τομὴν τοῦ στελέχους τοῦ φρενικοῦ νεύρου, ἰσοϋψῶς τῇ ὑπερκλειδίῳ χώρᾳ καὶ ἀμέσως ἔμπροσθεν τοῦ προσθίου σκαληνοῦ μυός. Διὰ ταύτης ὁ Sturtz ἐπεδίωξε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παράλυσιν καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἀκινητοποίησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ φρενικοῦ ἐννευρουμένου ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος, διὰ δὲ τῆς ἀνόδου τούτου ἐν τῷ κύτει τοῦ θώρακος, ἐν τῇ θέσει τῆς ἐκπνοῆς, τὴν πίεσιν τῶν φυματιωδῶν ἢ βρογχεκτασιακῶν βλαβῶν, τῶν ἐντετοπισμένων εἰς τὴν βάσιν τοῦ πνεύμονος, καὶ τὴν ἐπίτευξιν οὕτω θεραπευτικοῦ ἀποτελέσματος (βλ. καὶ λ. *φυματίασις*).

Ἡ ἐγχείρησις αὕτη ἐπέμβασις βασίζεται ἐπὶ δύο φυσιολογικῶν δεδομένων: ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δύο ἡμισφαιρίων τοῦ διαφράγματος (τῆς ἀνακαλυφθείσης ὑπὸ τοῦ Duchenne de Boulogne), ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ παραλελυμένου διαφράγματος ὑπὸ τῶν παραπληρωματικῶν μυῶν.

Ἐν ἔτει 1913 ὁ Sauerbruch ἐδημοσίευσε πέντε περιπτώσεις φρενικοτομίας, ἐγχειρηθείσας παρ' αὐτοῦ διὰ φυματίασιν πνευμονικὴν ἢ βρογχεκτασίαν, καθ' ἃς ἐπετεύχθη σημαντικὴ λειτουργικὴ βελτίωσις. Ἔκτοτε ἡ φρενικοτομία ἐδοκιμάσθη εἰς πολλὰς περιπτώσεις πνευμονικῆς φυματιάσεως, μὴ βελτιωθείσας διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τεχνητοῦ πνευμοθώρακος καὶ τῆς θωρακοπλαστικῆς, εἰς περιπτώσεις προκεχωρημένας τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων πνευμονικῶν λοβῶν, εἰς φυματιάσεις ἀμφοτεροπλεύρους μεθ' ὑπεροχῆς εἰς τὸ ἕτερον πλευρόν, εἰς αἱμοπτυσίας βαρείας, εἰς ἐμπυήματα φυματιώδη μετὰ συριγγίων πρὸς τὸ θωρακικὸν τοίχωμα.

Μετὰ ἁπλῆν φρενικοτομίαν τὸ ἡμιδιάφραγμα ἀνέρχεται κατὰ 2—3 ἑκατμ. καὶ ἀκινητοποιεῖται. Εἰς τὰς ἡμίσείας ὅμως καὶ πλέον τῶν περιπτώσεων ἡ ἀκινητοποίησις τοῦ ἡμιδιαφράγματος δὲν εἶναι τελεία, ἀλλὰ διατηροῦνται ἀσθενεῖς φυσιολογικαὶ κινήσεις (Walther), εἴς τινας δὲ περιπτώσεις παρετηρήθη καὶ ἐπάνοδος τῶν φυσιολογικῶν κινήσεων—αἵτινες ἐφαίνοντο ὁριστικῶς κατηργημέναι—ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐγχειρήσεως (Goetze). Τούτων ἕνεκα καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι πᾶσα ἁπλῆ νευροτομία, ἐνεργουμένη πρὸς ἐπίτευξιν ὁριστικῆς καταργήσεως τῆς λειτουργίας νεύρου τινός, δείκνυται συνήθως ἀσαφοῦς ἀποτελεσματικότητος—λόγῳ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ τμηθέντος νευρικοῦ στελέχους ἢ τῆς ἀναπληρώσεως τούτου ὑπὸ τῶν ἀναστομώσεων ἢ τοῦ τυχὸν ὑπάρχοντος παραπληρωματικοῦ νεύρου (ὡς ἀπεδείχθη ὅτι δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ τοῦ φρενικοῦ, διὰ τῶν ἐν ἔτει 1922 λεπτομερῶν ἀνατομικῶν ἐρευνῶν τῶν Goetze καὶ Willy Felix)—ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἀντικατάστασις ἐν τῇ θεραπευτικῇ τῆς ἁπλῆς φρενικοτομίας, διὰ τῆς φρενεκτομίας, μεθ' ἧς κέκτηται τὰς αὐτὰς ἐνδείξεις (βλ. καὶ *φρενεκτομία*). Ἀλλ' ἂν ἡ ἀνατομικὴ τομὴ τοῦ φρενικοῦ νεύρου (*φρενικοτομία*) ἀπεδείχθη ἀνεπαρκής, εἰς ἃς περιπτώσεις αὕτη ἐνδείκνυται—καὶ δὴ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς φυματιάσεως τῶν πνευμόνων—, ἡ φυσιολογικὴ ὅμως τομὴ τούτου, ἡ δι' οἰνοπνευματώσεως (alcoolisation) τοῦ νεύρου ὑπὸ τῶν Cordey καὶ Philardeau ἐπιτευχθεῖσα, ἀπεδείχθη ἀρκούντως ἐπαρκής, ὡς παρουσιάζουσα ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς φρενεκτομίας καὶ οὖσα ἀπηλλαγμένη τοῦ κυρίου μειονεκτήματος ταύτης, ἤτοι τῆς ὁριστικῆς παραλύσεως τοῦ ἡμιδιαφράγματος. (Ἔχει ἤδη ἐπιβεβαιωθῆ ὅτι δύναται νὰ καταργηθῇ ἡ λειτουργία νεύρου τινὸς δι' ἐνέσεως ἀπολύτου οἰνοπνεύματος ἐν τῷ παρεγχύματι αὐτοῦ. Ἡ φυσιολογικὴ αὕτη τομὴ εἶναι γενικῶς πρόσκαιρος, τὸ δὲ νεῦρον, ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος πλέον ἢ ἔλασσον μακροῦ, ποικίλλοντος ἀπὸ τινων ἑβδομάδων μέχρι πολλῶν ἐτῶν—3 ἐτῶν κατὰ μέσον ὅρον—ἀνακτᾷ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ.)

Κατὰ τοὺς Cordey καὶ Philardeau, ὅταν πρόκειται περὶ περιπτώσεως πνευμονικῆς φυματιάσεως οὐχὶ βαρείας, εἰς ἣν ἡ δημιουργία τεχνικοῦ πνευμοθώρακος εἶναι ἀδύνατος, λόγῳ τῶν ὑπαρχουσῶν συμφύσεων τοῦ ὑπεζωκότος, αἱ δὲ ἀκτινολογικαὶ καὶ κλινικαὶ ἐξετάσεις δὲν φαίνωνται δικαιολογοῦσαι τὴν ἔνδειξιν τῆς ριζικῆς ἐγχειρήσεως (*φρενεκτομίας*), δηλαδὴ τὴν κατάργησιν μιᾶς σπουδαίας λειτουργίας, διὰ τῆς ὁριστικῆς παραλύσεως τοῦ ἡμιδιαφράγματος τῆς πασχούσης πλευρᾶς, τότε εἶναι προτιμότερον νὰ προσφύγῃ ὁ ἰατρὸς εἰς τὴν φυσιολογικὴν τομὴν τοῦ φρενικοῦ, ἥτις κέκτηται τὸ μέγιστον πλεονέκτημα ὅτι, ἐνῷ ἐπιφέρει ἄμεσον καὶ τελείαν παράλυσιν τοῦ ἀντιστοίχου ἡμιδιαφράγματος, ἡ παράλυσις αὕτη δὲν εἶναι ὁριστική, ἀλλὰ πρόσκαιρος, ταυτοχρόνως ὅμως καὶ διαρκείας ἱκανῶς ἐπαρκοῦς, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ἐπιδιωκόμενον θεραπευτικὸν ἀποτέλεσμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Sturtz*, Deutsch. med. Wochensch. Nr. 48, 1911 und Nr. 19, 1912.—*Stoeztz*, Deutsch. med. Wochensch. Nr. 19, 1912.—*F. Sauerbruch*, Munch. med. Wochenschrift, Nr. 12, 1913, und. Nr. 9, 1912.—*Pribram*, Wien. Klin. Wochenschrift, Nr. 48, 1918.—*F. Sauerbruch*, Chirurgie der Brustorgane, Bd. 1, Berlin (1921.—*Frisch*, Klin. Wochensch., Nr. 37, 1921, und Beitr. z. Klin. d. Tubercul., Bd. 53, σ. 311 1922.—*Οἰκονομίδου*, Die Phrenikotomie und Phrenicusexhairese in der chfrurg. Beh. der Lungentub., Athen 1928.—*Ch. Lenormant*, in «Pratique médico-chirurgicale» de Couvelaire, t. VI, 1931.—*F. Cordey et P. Philardeau*, Presse médicale, 1931, σ. 271.—*L. Rautureau*, Journal méd de Leysin, Sept. et Oct. 1932.—*Ι. Χαμοκόπου*, Ἑλλ. Ἰατρική, σ. 869, 1933.

ΑΓ. Ν. ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ

φρενιτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φρενίτιδα, ὁ τῆς φρενίτιδος· ‖ ὁ πάσχων φρενίτιδα, ὁ τεταραγμένος τὸν νοῦν.

φρενῖτις, *—ιτιδος* (ἡ) *[Ψυχοπαθ.]*. Καλοῦνται φρενίτιδες διάφοροι ψυχικαὶ ἐκδηλώσεις διεγέρσεως ἢ καταπτώσεως, ὧν αἱ σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

1) *Διαλείπουσα φρενῖτις* ἢ *μανιοκαταθλιπτικὴ φρενῖτις*, χαρακτηριζομένη ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως μελαγχολικῶν ἢ μανιακῶν ἐκδηλώσεων, χωριζομένων ὑπὸ περιόδων ψυχικῆς ἰσορροπίας. Ἡ πάθησις παρατηρεῖται μετὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν καὶ ἐπὶ ἀτόμων κυκλοθυμικῆς ἰδιοσυστασίας. Ἡ πορεία τῆς παθήσεως εἶναι χρονία καὶ ἡ πρόγνωσις βαρυτάτη.

2) *Ὀξεῖα φρενῖτις.* Αὕτη χαρακτηρίζεται διὰ

Digitized by Google

σφοδρᾶς καὶ ἐνίοτε ἀποτόμου διεγέρσεως, μετὰ νάρκης τῆς διανοίας καὶ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Ὁ πάσχων ἀρχίζει παραλογιζόμενος, παρασύρεται εἰς παρορμήσεις, ρυπαίνεται, μένει ἀδιάφορος πρὸς τὸ περιβάλλον του καὶ κατατρύχεται ὑπὸ παραισθήσεων. Ἐνίοτε καθίσταται τόσον ὁρμητικὸς καὶ θηριώδης, ὥστε ἀποβαίνει λίαν ἐπικίνδυνος. Λόγῳ τῆς διεγέρσεως καὶ τῆς διαταραχῆς τῆς θρέψεως τοῦ ὀργανισμοῦ οἱ πάσχοντες ἐξαντλοῦνται ταχέως καὶ ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐκ καρδιακῆς παραλύσεως ἢ παρεμπιπτούσης τινὸς λοιμώξεως.

3) *Φρενῖτις ἐκφυλογενής*. Αὕτη χαρακτηρίζεται ἐξ ἀδρανείας καὶ ἐπισχέσεως τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν, ὀφείλεται δὲ κυρίως εἰς τὴν κληρονομικότητα (συφίλιδος, ἀλκοολισμοῦ, ψυχοπαθειῶν). Ἡ διανοητικὴ ἐξασθένησις τῶν πασχόντων ἐξ ἐκφυλογενοῦς φρενίτιδος ἄλλοτε εἶναι ἐλαφρά ἄλλοτε δὲ βαρεῖα. Πλὴν τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν, παρατηροῦνται καὶ διάφοροι διαστροφαὶ τοῦ φετιχισμοῦ, σαδισμοῦ, μαζοχισμοῦ κτλ. Τὰ ἄτομα ταῦτα, λόγῳ τῶν παρορμήσεών των, εἶναι ἐπικίνδυνα διὰ τὴν κοινωνίαν, ἡ δὲ πορεία καὶ ἐξέλιξις τῆς παθήσεώς των χρονία.

4) *Φρενῖτις τοξική*. Ὀφείλεται εἰς βραδεῖαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοξίνωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξ οἰνοπνεύματος ἢ ἄλλων δηλητηρίων, μορφίνης, κοκαΐνης, ἡρωΐνης κτλ., σπανιώτερον δὲ εἰς λοιμώδεις νόσους, τυφοειδοῦ πυρετοῦ, ἐξανθηματικοῦ τύφου κτλ. Καὶ ἡ μὲν ἐξέλιξις τῶν τοξικομανιῶν εἶναι βραδεῖα, ἡ δὲ τῶν δηλητηριάσεων ταχεῖα, ἀπολήγουσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἴασιν.

Ἡ θεραπεία τῶν φρενιτίδων νόσων ἐπιτυγχάνεται δι' ἀπομονώσεως, παρατεταμένων θερμῶν λουτρῶν καταπραϋντικῶν, πυρετοθεραπείας καὶ ἀντιλοιμώδους θεραπείας. Μ. Ν. Β.

φρενιτιῶ (*—άω*)· πάσχω φρενίτιδα, εἶμαι ἔξω φρενῶν, μαίνομαι, *φρενιάζω*.

φρενιτιώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ φρενίτιδα: «νόσος φρενιτιώδης»· ‖ ὁ πάσχων φρενίτιδα.

Φρένκελ (Frenkel), ***μέθοδος***. Μέθοδος ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ἰατροῦ Frenkel (1901) καὶ συνισταμένη εἰς τὴν ἀναδιαπαιδαγώγησιν τῶν κινήσεων τῶν ἄκρων πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀσυναρτησίας τῶν κινήσεων εἰς τοὺς ἐκ νωτιάδος φθίσεως πάσχοντας.

— **Φρένκελ** (Frenkel), ***σημεῖον***. Σημεῖον ἐπιτρέπον ὅπως διαγιγνώσκηται σιαγονικὴ κολπῖτις παρὰ τοῖς ἀρρώστοις τοῖς προσβεβλημένοις ὑπὸ πυώδους ρύσεως τῆς ρινός. Συνίσταται δὲ εἰς τὸ ἀκόλουθον: παραγγέλλοντες εἰς τὸν πάσχοντα νὰ κλίνῃ ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, παρατηροῦμεν νὰ ἐμφανίζηται πύον εἰς ἀξιοσημείωτον ποσότητα κατὰ τὸν μεσαῖον πόρον τῆς ρινικῆς κοιλότητος, ὅστις προηγουμένως εἶχε πλυθῆ καὶ καθαρισθῆ. Μ. Ν. Κ.

φρένο (τό)· δημοτ., τροχοπέδη ὀχήματος (βλ. λ. *πέδη*).

Φρένο (Fresno) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καλιφορνίας ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἔχει ἐμπόριον σταφυλῶν. Κάτ. 45.000. Ἡ ὁμώνυμος κομιτεία ἔχει πρωτεύουσαν τὴν πόλιν *Μίλλερτον*. Σ. Κ. Γ.

φρενοβλάβεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ φρενοβλαβοῦς, βλάβη, πάθησις τῶν φρενῶν, πνευματικὴ διαταραχή.

— *[Ψυχοπαθολ.]* Ὑπὸ τὸν γενικὸν ὅρον *φρενοβλάβεια* ἢ *φρενοπάθεια* ὑπάγονται ἐν τῇ ψυχιατρικῇ ὅλαι αἱ παθήσεις, αἵτινες ἔχουσιν ὡς κοινὸν χαρακτηριστικὸν τὴν διατάραξιν τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἐνομίζετο ὅτι αἱ φρενοβλάβειαι δὲν προέρχονται ἐξ ὀργανικῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας καὶ ὅτι αἱ ἀλλοιώσεις αἱ παρατηρούμεναι κατὰ τὰς νεκροτομίας εἶναι ἀποτελέσματα καὶ ὄχι αἴτια τῆς παθήσεως. Σήμερον ὅμως, μὲ τὰς προόδους τῆς βιολογίας, φυσιολογίας καὶ ἀνατομο-παθολογίας, εἶναι ἀποδεδειγμένον διὰ τὰς πλείστας τῶν μορφῶν τῆς φρενοβλαβείας ὅτι μετὰ τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν συνυπάρχουσι καὶ ὀργανικαὶ βλάβαι ὡρισμένων ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ὡς φλεγμοναί, ἀναιμία, αἱμορραγία κτλ. Τὰ αἴτια τῶν φρενοβλαβειῶν εἶναι ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικά. Μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων διακρίνομεν: α') Τὰς φυσικὰς αἰτίας, ὡς αἱ δηλητηριάσεις, αἵτινες προκαλοῦσι ψυχώσεις (σπουδαιοτέρα τῶν δηλητηριάσεων τούτων εἶναι ἡ τοῦ οἰνοπνεύματος, ἀκολούθως δὲ ἡ τῆς μορφίνης, κοκαΐνης, αἰθέρος, κτλ.). β') Τὰς λοιμώδεις νόσους, ὡς ἡ σύφιλις, ἡ φυματίασις, ἡ γρίππη, ὁ δάγγειος, αἵτινες προκαλοῦσι ψυχικὰς διαταραχάς, ὀξὺ λοιμῶδες παραλήρημα, ψευδαισθήσεις, διανοητικὴν σύγχυσιν, κατατονίαν, μελαγχολίαν. γ') Τὰς ἐγκεφαλικὰς νόσους καὶ τὰς τοῦ περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος (ἐγκεφαλικοὶ ὄγκοι, ἐμβολαί, αἱμορραγίαι ἢ πολυνευρίτιδες), αἵτινες προκαλοῦσι τὴν ψύχωσιν τοῦ Κόρσακωφ· καὶ δ') Τὰ τραύματα τοῦ ἐγκεφάλου. Αἱ παθήσεις τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης, ὡς καὶ αἱ παθήσεις τῶν ἐνδοκρινῶν ἀδένων, δύνανται νὰ προκαλέσωσι ψυχικὰς διαταραχὰς (διαβήτης, θυρεοειδῖτις, ἀφαιρέσεις τῶν γεννητικῶν ἀδένων, κτλ.). Ὡσαύτως ἡ ἐγκυμοσύνη, ὁ τοκετός, ἡ ἐμμηνοληξία, ὁ αὐνανισμός, αἱ αὐτοδηλητηριάσεις, αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ καταπονήσεις δύνανται νὰ προκαλέσωσι διαφόρους μορφὰς φρενοβλαβείας. Ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ καθημεριναὶ συγκινήσεις, ἡ ἀγωνία τῆς βιοπάλης, αἱ ἐπαναστάσεις, οἱ πόλεμοι κλπ. προδιαθέτουσι πρὸς φρενοβλαβείας. Ψυχικὰ ἐξωτερικὰ αἴτια φρενοβλαβείας εἶναι αἱ διανοητικαὶ κοπώσεις, αἱ μελέται τῶν ἀνεξιχνιάστων μυστηρίων τῆς φύσεως, αἱ ἠθικαὶ καταπονήσεις, αἱ θλίψεις, αἱ στερήσεις, αἱ ἀπώλειαι προσφιλῶν προσώπων κτλ. Προδιαθέτοντα αἴτια ἢ ἐσωτερικὰ εἶναι τὸ κλῖμα, ἡ φυλή, τὸ ἐπάγγελμα, αἱ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους καὶ ἰδίως ἡ νοσηρὰ κληρονομικότης καὶ ὁ σύγχρονος πολιτισμός. Θεραπευτικῶς ἐνδείκνυνται ἡ πυρετοθεραπεία, αἱ διάφοροι ἀντιδράσεις, ὀργανικαὶ καὶ ψυχικαί, ἡ ἀντισυφιλιδικὴ καὶ ἀντιλοιμώδης θεραπεία, ἡ ἐργοθεραπεία, ἡ ψυχοθεραπεία, ἡ φυσικοθεραπεία κλπ. ἀναλόγως τῆς παρουσιαζομένης περιπτώσεως. Μ. Ν. Β.

—*[Ἰατροδ.]* Ὁ ἰατροδικαστὴς ὁ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἢ τῶν συγγενῶν προσκαλούμενος νὰ γνωμοδοτήσῃ ἂν ὁ πάσχων ἔχῃ ἢ δὲν ἔχῃ σώας τὰς φρένας, ἢ ἂν καθ' ἣν ὥραν διέπραξεν ἀδίκημά τι εἶχεν ἢ οὐ ταύτας σώας, ἂν ἐν συνειδήσει ἢ οὐ εἰργάσθη, ἂν ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ κατάστασις τοῦ πνεύματός του εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ καταλογισθῇ αὐτῷ ἡ μὴ πρᾶξίς τις, δέον νὰ ἀνατρέξῃ: 1) Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς, ἣν μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης διήγαγεν ὁ πάσχων (κληρονομικότης, περιβάλλον, βιοτικαὶ περιπέτειαι, διανοητικὴ ἀνάπτυξις, ἕξεις, χαρακτήρ, ἡλικία, φῦλον, ἰδιοσυγκρασία τοῦ πάσχοντος, λῆψις τοξικῶν οὐσιῶν, οἰνοπνεύματος, ὀπίου, καφέ, αἰθέρος κλπ.). 2) Εἰς τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ἐκείνων, δι' ἃ ἡ ἀρχὴ ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ πάσχοντος προσεκάλεσαν τὸν ἰατρόν. 3) Εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν χειρογράφων ἐπιστολῶν καὶ παρομοίων ἀντικειμένων τοῦ ἀσθενοῦς (μελέτη τοῦ λογικοῦ εἱρμοῦ τῶν γραφομένων, τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἰδιορρύθμου ὀρθογραφίας κλπ.). 4) Εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ (φυσιογνωμία, στάσις, δέρμα, θερμοκρασία, πέψις, ἀναπνοή, θρέψις, ὀστεῶδες καὶ μυϊκὸν σύστημα, αἰσθητικότης, γενετήσιος λειτουργία κλπ.). 5) Εἰς τὴν μελέτην τῆς καταστάσεως τοῦ πνεύματος τοῦ ἀσθενοῦς ὑπὸ τὴν ἔποψιν: α') τῆς συγγενοῦς ἐξασθενώσεως αὐτοῦ (ἠλίθιοι ἢ κρητῖνοι, βλάκες, ἀνόητοι ἢ εὐήθεις, κωφάλαλοι) καὶ τῆς ἐπικτήτου (μωρία, ἀπομώρανσις), καὶ β') ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς διαστροφῆς αὐτοῦ (παραισθήσεις, ψευδαισθησίαι, ὁρμαὶ ἀκατάσχετοι, καταθλιπτικὸν παραλήρημα ὑπὸ μορφὴν διαφόρων μελαγχολιῶν ἢ καταδιώξεως, καὶ διεγερτικὸν παραλήρημα ὑπὸ μορφὴν ὀξείας ἢ χρονίας μανίας, κυκλικῆς παραφροσύνης κλπ.)· καὶ 6) Εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῆς φρενοβλαβείας μήπως εἶναι προσποιητή, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἀποφυγῆς στρατεύσεως, ἐπὶ ἐπιβαλλομένου γάμου, ἐπὶ διαπράξεως ἐγκλήματος κλπ., ὡς καὶ εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐπιθανάτων, ἥτις συχνάκις ἀποβαίνει ὁμοία τῇ μωρίᾳ, ἵνα ἀποφανθῇ κατὰ πόσον ὁ ἐγγὺς τοῦ θανάτου εὑρισκόμενος εἶχε συνείδησιν τῶν πράξεών του (τέλεσις γάμου, διαθήκη, δωρεὰ κλπ.).

Ὁ ἰατροδικαστὴς δι' ἁπασῶν τῶν ἄνω ἐξετάσεων θὰ κατορθώσῃ νὰ ἀνεύρῃ, ἂν τὸ ἀκαταλόγιστον τῶν πράξεων τοῦ ἀσθενοῦς ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ τελείαν ἀνάπτυξιν ἢ εἰς τὴν κατάπτωσιν τοῦ πνεύματός του, ἂν εἰς διαφόρους ἀκατασχέτους ὁρμὰς μηδὲν τὸ κοινὸν μετὰ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἐχούσας, ἢ τέλος εἰς τὴν διαταραχὴν αὐτῆς ταύτης τῆς διανοίας του, ἤτοι τὴν διαστροφήν, καὶ θὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῆς ἐμμόνου ἰδέας, τῆς ψευδοῦς ἀντιλήψεως, ἥτις ὁδηγεῖ καὶ ἐξηγεῖ τὰς πράξεις αὐτοῦ. Ο. Ρ.

φρενοβλαβής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ βεβλαμμένος τὰς φρένας, φρενοπαθής, παράφρων.

φρενογράφος (ὁ). Καλεῖται οὕτω τὸ ὄργανον, δι' οὗ καταγράφονται αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις τοῦ διαφράγματος. Κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Rosenthal καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πεπλατυσμένης καὶ κυρτῆς μεταλλικῆς ράβδου, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἓν ἄκρον εἰσάγεται ἐντὸς τῆς κοιλίας μεταξὺ τοῦ διαφράγματος καὶ τοῦ ἥπατος δι' ὀπῆς τὴν ὁποίαν ἀνοίγομεν κάτωθεν τῆς ξιφοειδοῦς ἀποφύσεως, τὸ δὲ ἄλλο ἄκρον εὑρίσκεται ἐκτὸς τῆς κοιλίας καὶ ποιεῖ κινήσεις ἐκ τῆς ἀνόδου καὶ καθόδου τοῦ διαφράγματος. Αἱ κινήσεις δ' αὗται, διὰ μοχλοῦ καταλλήλου, ὅστις φέρει καὶ γραφίδα, καταγράφονται ἐπὶ τοῦ κυλίνδρου τῆς κινησιογραφικῆς συσκευῆς. Ι. Ν. Μ.

φρενοκολικὸς ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.]*. Εὐπαγὴς περιτοναϊκὴ πτυχή, ἐκτεινομένη μεταξὺ τῆς ἀριστερᾶς κολικῆς καμπῆς καὶ τοῦ διαφράγματος, παρὰ τὴν 9ην ἢ 10ην πλευράν. Ι. Π.

φρενοκομεῖον (τό). Ἵδρυμα φιλανθρωπικόν, δημόσιον ἢ ἰδιωτικόν, σκοπὸν ἔχον τὴν περίθαλψιν φρενοβλαβῶν ἀνιάτων καὶ ἰατῶν. Τὰ σύγχρονα φρενοκομεῖα ἢ ψυχιατρεῖα οἰκοδομοῦνται ἔξω τῶν πόλεων καὶ ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως, τόσον πρὸς ἡσυχίαν τῶν πασχόντων, ὅσον καὶ πρὸς ἐργοθεραπείαν διὰ τῆς καλλιεργείας γαιῶν, κήπων κτλ. Ἐπίσης προτιμᾶται τὸ σύστημα τῶν κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων οἰκοδομῶν, πρὸς νοσηλείαν ἑκάστης μορφῆς φρενοβλαβείας κεχωρισμένως. Ὁ κανονισμὸς τῶν φρενοκομείων προβλέπει περὶ ὅλων τῶν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν τροφίμων ἀπαραιτήτων μέσων, περὶ τῆς διατροφῆς καὶ ἐν γένει τῆς ἀνέτου ὅσον καὶ εὐχαρίστου διαμονῆς αὐτῶν. Ἐπιβάλλει δὲ καθήκοντα εἰς τοὺς βοηθοὺς καὶ τὸ νοσηλευτικὸν προσωπικόν, ἀπαγορεύων τὴν βιαίαν καὶ σκαιὰν συμπεριφορὰν αὐτῶν πρὸς τοὺς νοσηλευομένους. Ἡ ἔγκλεισις ἐν τῷ φρενοκομείῳ ἀπαιτεῖ διατυπώσεις τινάς, ἐξ ὧν ἀπαραίτητοι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: 1) Αἴτησις ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα, τὸ ἐπάγγελμα, τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς τοῦ φρενοβλαβοῦς, ὡς καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ αἰτοῦντος συγγενοῦς ἢ φίλου, τῆς ὑπογραφῆς βεβαιουμένης ὑπὸ κρατικῆς τινος ἀρχῆς (ἀστυνομίας ἢ δημάρχου). 2) Ἔγγραφον πιστοποιοῦν τὴν ταυτότητα τοῦ φρενοβλαβοῦς ἀτόμου μετὰ φωτογραφίας· καὶ 3) Πιστοποιητικὸν οὐχὶ παλαιότερον τῶν 15 ἡμερῶν περὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ εἰσαχθησομένου ἀτόμου καὶ περὶ τοῦ εἴδους τῆς ψυχοπαθείας, συντασσόμενον ὑπὸ δύο ἰατρῶν (τῶν ὁποίων ἀπαραιτήτως ὁ εἷς δέον νὰ εἶναι εἰδικὸς νευρολόγος-ψυχίατρος), ὁρκιζομένων πρὸ τοῦ εἰρηνοδίκου, ξένων συγγενείας οἱασδήποτε πρός τε τὸν διευθύνοντα τὸ φρενοκομεῖον καὶ πρὸς τὸν αἰτοῦντα τὴν ἔγκλεισιν τοῦ φρενοβλαβοῦς.

Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ὡς τόποι κατάλληλοι πρὸς ἔγκλεισιν τῶν φρενοβλαβῶν ἐθεωροῦντο τὰ μοναστήρια, καθόσον ἐπιστεύετο ὅτι αἱ φρενοβλάβειαι ἦσαν συνέπειαι δαιμονικῆς ἐπηρείας, ἡ δὲ θεραπεία των ἐπαφίετο εἰς τὴν θείαν εὐδοκίαν. Ἐν Ἑλλάδι ἡ προστασία τῶν ψυχοπαθῶν ἐτέθη ἐν ἰσχύι διὰ τοῦ εἰδικοῦ νόμου ΨΜΒ' τῆς 22 Μαρτίου 1862, «Περὶ συστάσεως φρενοκομείων». Τὸ πρῶτον ψυχιατρεῖον ἱδρύθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1866. Σήμερον διατίθενται διὰ τοὺς φρενοβλαβεῖς περὶ τὰς 3.000 κλῖναι ἐν ὅλῳ εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι φρενοκομεῖα (φρενοκομεῖον Κερκύρας, δημόσια ψυχιατρεῖα Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Χανίων, Δρομοκαΐτειον, Αἰγινήτειον, τὸ Βέγειον Κεφαλληνίας, Σκυλίτσειον Χίου κτλ.) καὶ τὰς ἰδιωτικὰς κλινικάς. Πάντως ὁ ἀριθμὸς τῶν κλινῶν εἶναι ἀνεπαρκής, λόγῳ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φρενοπαθειῶν. Μ. Ν. Β.

φρενόληπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· παράφρων, φρενοβλαβής.

φρενολογία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν φρενῶν, τὰ νοσήματα καὶ τὴν θεραπείαν αὐτῶν, ἡ ψυχιατρική.

φρενολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φρενολογίαν, ὁ τῆς φρενολογίας.

φρενολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φρενῶν, εἰς τὰ νοσήματα καὶ τὴν θεραπείαν αὐτῶν ἀσχολούμενος ἰατρός, ἄλλως *ψυχίατρος*.

φρενοπάθεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ φρενοπαθοῦς, πάθησις, βλάβη τῶν φρενῶν, φρενοβλάβεια.

—*[Ψυχοπαθολ.]* Βλ. λ. *φρενοβλάβεια*.

φρενοπαθής, *—οῦς* (ὁ, ἡ)· ὁ πάσχων τὰς φρένας, φλενοβλαβής.

φρενοπαθολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φρενικὴν παθολογίαν.

φρενόπληκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ πληγείς, ὁ παθὼν τὰς φρένας, φρενοβλαβής, φρενοπαθής.

φρενοπτωσία (ἡ). Ὑποβίβασις τοῦ θόλου τοῦ διαφράγματος, ἐπακόλουθον τῆς πτώσεως τῶν κοιλιακῶν σπλάγχνων· ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἐπιπλοκὴ τῆς ἐντεροπτωσίας, ἀπαιτοῦσα πρὸς θεραπείαν κοιλιακὴν ζώνην συστήματος Glénard. Μ. Ν. Κ.

φρενοσπληνικὸς ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.]*. Μικρὰ περιτοναϊκὴ πτυχή, ἐντεινομένη μεταξὺ τοῦ ἄνω ἄκρου τοῦ σπληνὸς καὶ τοῦ περιτοναίου τοῦ διαφράγματος, ἰσοϋψῶς τῇ καρδίᾳ τοῦ στομάχου. Ι. Π.

Φρένσσεν (Frenssen), ***Γουσταῦος***. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1863. Ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Τυβίγγης, τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ Κιέλου (1886—1890) καὶ ἀπὸ τοῦ 1890 μέχρι τοῦ 1902 διετέλεσε διαμαρτυρόμενος ἱερεύς, παραιτηθεὶς κατόπιν διὰ ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν πρώτην του νουβέλλαν «Die Sandgräfin» (Βερολῖνον 1896, κα' ἔκδ,

Digitized by Google

1903) περιγράφει τὸν θρίαμβον τοῦ ἔρωτος ἐπὶ τοῦ μίσους καὶ ἀποκαλύπτει ἰσχυρὸν ἀφηγηματικὸν τάλαντον. Πολὺ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ δεύτερον ἔργον του: «Die drei Getreuen» (Βερολῖνον 1898, μ' ἔκδ. 1903), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναλύει τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα. Τῷ 1899 ἐξέδωκε τὸ ἔργον «Dorfpredigten» (Γοτίγγη, τόμ. 3, ζ' ἔκδ. 1903), τῷ δὲ 1901 τὴν νουβέλλαν «Jörn Uhl» (Βερολῖνον, ιε' ἔκδ. 1903), ἥτις εἶναι τὸ κεφαλαιῶδες ἔργον του. Ὁ Φρένσσεν διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατηρητικότητά του, τὴν τελειότητα τοῦ ὕφους του καὶ τὴν ἠθικὴν σοβαρότητά του. Θ. Π.

Φρὲντ (Freind), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος ἰατρὸς (1675—1728). Τῷ 1699 μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἰατρικῶν σπουδῶν του ἔγραψε πραγματείαν περὶ ὑδροκεφάλου, καὶ τῷ 1711 περὶ ἐμμηνορυσίας («Emmenalogia», 1703—1711). Τῷ 1701 ἐκλήθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης πρὸς διδασκαλίαν τῆς χημείας, τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος κατέλιπε τὴν θέσιν, ἵνα ἀκολουθήσῃ τὸν κόμιτα τοῦ Peterborough ὡς χειρουργὸς τῶν στρατιῶν εἰς Ἱσπανίαν. Μετὰ διετῆ ὑπηρεσίαν ἠκολούθησε τὸν ἀρχηγόν του εἰς Ἰταλίαν καὶ εἶτα ἐπανέκαμψεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐξέδωκε τὰς «Praelectiones chymicae, in quibus omnes fere operationes chymicae ad vera principia et ipsius naturale leges rediguntur» (1709, 1710, 1729). Τῷ 1712 ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν συνώδευσε τὸν δοῦκα τοῦ Ormond εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Φλάνδρας ὡς ἰδιαίτερος αὐτοῦ ἰατρός. Μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης ἐπανῆλθεν εἰς Λονδῖνον καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς. Ὁ Φρὲντ ἔγραψε προσέτι: «De quibusdam variolarum generibus epistola» (1719 καὶ 1723), «The history of physic from the time of Galen to the beginning of the 16 century» (1725—1726) κλπ. Ὁ Φρὲντ ὑπῆρξεν ὀπαδὸς καὶ ὑπέρμαχος τῆς ἰατρομηχανικῆς σχολῆς. Τὰ ἅπαντά του («Opera medica omnia») συνελέγησαν, μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Vigan (Λονδῖνον 1733, Βενετία 1733, Ἀμστερδὰμ 1734, Παρίσιοι 1735). Ο. Ρ.

Φρεντανοὶ (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας, κατοικῶν τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς εἰς τὰ ἀνατολικὰ τοῦ Σαμνίου, μεταξὺ τῶν Μαρρουκίνων πρὸς Β. καὶ τῶν Δαυνίων πρὸς Ν., ἀπὸ τῶν ὁποίων τοὺς ἐχώριζεν ὁ ποταμὸς Φρέντο (νῦν Fortone). Ἡ χώρα των ἦτο ἀνώμαλος καὶ τραχεῖα, εὐφορωτάτη ὅμως ἕνεκα τῶν πολλῶν μικρῶν ποταμῶν, οἵτινες πηγάζοντες ἀπὸ τῶν Ἀπεννίνων διαρρέουσιν αὐτήν. Ἦσαν σαμνιτικῆς καταγωγῆς, ὅπως οἱ Πελίγνοι, οἱ Οὐεστῖνοι καὶ οἱ Μαρρουκῖνοι, ἔχοντες κοινὰ τὰ ἤθη μετ' αὐτῶν. Διετέλουν εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις διὰ θαλάσσης μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Ἠπείρου. Ὑποταχθέντες εἰς τοὺς Ρωμαίους τῷ 319 π. Χ., παρέμειναν πιστοὶ εἰς αὐτοὺς κατὰ τοὺς ἐναντίον τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ Ἀννίβα πολέμους, μετέσχον ὅμως τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου. Πόλεις αὐτῶν ἦσαν ἡ Βοῦκα, τὸ Ἱστόνιον, τὸ Ἄγξανον, τὸ Λάρινον καὶ ἄλλαι. Σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα αὐτῶν καλῆς ἐπεξεργασίας, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 268 π. Χ., φέροντα ἐπιγραφὴν παλινδρομικήν, γεγραμμένην δι' ὀσκικῶν γραμμάτων. Α. Θ. Σ.

Φρεντεγκαὶρ (Frédégaire). Βουργουνδὸς χρονικογράφος· βλ. *Φρεδεγάριος*.

Φρεντερὶκ-Μύλλερ (Frederic-Müller), ***σημεῖον τοῦ —***. Τὸ φαινόμενον τοῦτο συνίσταται εἰς παλμικὰς δονήσεις τῆς ὑπερῴας καὶ τῶν ἀμυγδαλῶν, ὀφείλεται δὲ εἰς τὸν ταυτόχρονον συνδυασμὸν τοῦ τριχοειδοῦς σφυγμοῦ καὶ τῶν καρωτιδικῶν σφύξεων. Ἀπαντᾷ συνήθως εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἀορτῆς. Μ. Ν. Κ.

Φρέντερικσμπεργκ (Frederiksberg) *[Γεωγρ.]*. Προάστιον τῆς Κοπεγχάγης. Κάτ. 104.815. Ἔχει ζῳολογικὸν κῆπον, γλυπτοθήκην καὶ μουσεῖον. Η. Π. Γ.

Φρέντερικσμποργκ (Frederiksborg) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Δανίας ἐπὶ τῆς νήσου Σέελαντ. Ἔχει ἔκτασιν 1.359 τ. χλμ. καὶ (1930) 114.716 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Χίλλεροντ*. Η. Π. Γ.

Φρέντερικστατ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Παραχύμπα*.

Φρέντερικσχαβν (Frederikshavn) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς Δανίας, ἐν τῇ Β. Ἰουτλάνδῃ, ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ Κάττεγκατ. Κάτ. (1925) 12.050. Συνδέεται ἀτμοπλοϊκῶς μετὰ τῆς Κοπεγχάγης καὶ Ὄσλο. Θ. Κ.

Φρέντερικσχαλντ (Frederikshald ἢ Friedrichshall) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νορβηγίας ἐν τῷ νομῷ Αἰστφουλντ ἐπὶ τοῦ φιόρντ Ἴντε καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Τίστενταλ. Κάτ. (1920) 11.149. Διεξάγει ἐμπόριον ξυλείας καὶ ἔχει ἀκμάζουσαν ναυτιλίαν. Η. Π. Γ.

Φρέντερικ-Χέντρικ (Frederik Hendrik) *[Γεωγραφ.]*. Νῆσος τῆς Ὠκεανίας ἐν Μελανησίᾳ παρὰ τὴν ΝΔ. ἀκτὴν τῆς Νέας Γουϊνέας, ἀνήκουσα εἰς τὴν Ὁλλανδίαν. Ἔχει ἐπιφάνειαν 11.000 τ. χλμ. καὶ κατοικεῖται ὑπὸ Παπούων. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου εἶναι ἐν πολλοῖς ἀνεξερεύνητον. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Βορούχα*. Μ. Δ. Β.

Φρεντερίσια (Fredericia) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δανίας ἐν τῇ χερσονήσῳ Ἰουτλάνδῃ, ἐπὶ τῆς βορείας εἰσόδου τοῦ πορθμοῦ τοῦ Μικροῦ Μπέλτ. Κάτ. 18.384. Εἶναι σημαντικὸς εἰσαγωγικὸς λιμήν. Ἄλλοτε ἦτο ἓν ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων δανικῶν φρουρίων. Τῷ 1849 οἱ Δανοὶ κατήγαγον παρ' αὐτὴν περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν Πρώσσων. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1864—1865 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Πρώσσων. Μ. Δ. Β.

Φρέντλυ νῆσοι (Friendly Islands) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τῆς Πολυνησίας (βλ. λ. *Τόνγκα νῆσοι*).

Φρέντρικσταντ (Fredrikstad ἢ Frederikstad) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νορβηγίας ἐν τῷ νομῷ Αἰστφουλντ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ φιόρντ τοῦ Ὄσλο καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Γκλόμμεν. Κάτ. (1927) 14.247. Διεξάγει ζωηρὸν ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον ξυλείας. Η. Π. Γ.

Φρέντρικσχαμν (Fredrikshamn) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Φιλλανδίας, ἐν τῷ νομῷ Βίιπουργκ. Κάτ. 4.371. Ἐν αὐτῇ ὑπεγράφη τῷ 1809 συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Σουηδίας καὶ Ρωσίας, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Σουηδία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ρωσίαν, τὴν Φιλλανδίαν καὶ τὰς νήσους Ἄλαντ. Φιλανδιστὶ καλεῖται *Χάμινα* (Hamina). Μ. Δ. Β.

Φρέντριχ (Fredrich), ***Κάρολος-Ἰωάννης***. Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1871. Ἐξετέλεσεν ἀνασκαφὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἔγραψε: «Περὶ τοῦ ψευδοϊπποκρατείου βιβλίου», «Περὶ φύσεως ἀνθρώπου» (1894), «Ἱπποκράτειοι ἔρευναι» (1899), «Ἀλόννησος» (1905), «Ἐπιγραφαὶ τῆς βουλῆς τῆς Μιλήτου» (1908), «Ζεὺς Δολιχηνὸς» (1912), «Ἀπὸ τῶν Δαρδανελλίων εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους καὶ τὸν Ἄθων» (1915), κ. ἄ. Ἐπίσης συνέταξε τὸ τεῦχος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τοὺς ὁδηγοὺς Μπαίντεκερ. Π. Ν. Π.

Φρέντρο (Fredro), ***Ἀλέξανδρος κόμις —***. Πολωνὸς δραματικὸς συγγραφεὺς (1793—1876). Ὑπηρέτησεν ἐν τῷ πολωνικῷ στρατῷ ἀπὸ τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1814, εἶτα δὲ ἐπιδοθεὶς εἰς τὰ γράμματα, ἀπέβη ὁ δημιουργὸς τῆς πολωνικῆς κωμῳδίας. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 1821—1835 συνέταξε μέγαν ἀριθμὸν κωμῳδιῶν. Μεταξὺ τούτων αἱ σημειώσασαι μείζονα ἐπιτυχίαν εἶναι: «Ἡ πρώτη εἶναι ἡ καλύτερη», «Ὁ κύριος Γκέλνταμπ», «Ὑπερηφάνεια καὶ ταπεινότης», «Αἱ κυρίαι καὶ οἱ Οὐσσάροι», «Αἱ γλαῦκες καὶ ὁ ποιητής», «Κανένας δὲν μὲ γνωρίζει», «Οἱ γάμοι τοῦ ἄρχοντος», «Χρησικτησία», «Ἡ ἐκδίκησις» κ. λ. π. Ἔγραψεν ἐπίσης τὸ χιουμοριστικὸν διήγημα «Ἀτυχίαι ἑνὸς πολὺ εὐτυχοῦς ἀνθρώπου». Χ. Δ.

Φρέντς (French), *σὲρ* ***Τζὼν Ντέντον Πίνκστοουν, κόμης τοῦ Ὕπρ***. Ἄγγλος στρατάρχης (1852—1925). Καταταγεὶς κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ναυτικόν, μετετάγη εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς (1874) καὶ μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Σουδὰν (1884—1885). Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Τράνσβααλ, ἡγούμενος μεραρχίας ἱππικοῦ, ἠνώθη μετὰ τῶν δυνάμεων τοῦ στρατηγοῦ Οὐάϊτ ἐν Ν ιτάλ καὶ ἐκέρδισε τὴν μάχην τοῦ Ἐλαντσλάαγκτε, ἀκολούθως δὲ συμμετέσχε τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Ρεϊτφοντεῖν καὶ Λόμπαρντς Κόπ. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κίμπερλεϋ καὶ τῆς αἰχμαλωτίσεως τῶν ὑπὸ τὸν Κρόνζε δυνάμεων τῶν Μπόερς, παρὰ τὴν Πάαρντμπεργκ, ὁ Φρέντς ἡγεῖτο τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων ἐν Κόλεσμπεργκ. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ λόρδου

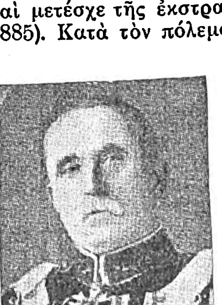

Τζὼν Φρένς.

Ρόμπερτς, ὡς στρατηγὸς τοῦ ἱππικοῦ, συμμετέσχεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Μπλεμφοντεῖν καὶ τῆς Πραιτωρίας (1900). Τῷ 1901 διωρίσθη διοικητὴς τοῦ Α' σώματος στρατοῦ ἐν Ἄλντερσοτ, τῷ 1911 ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου καὶ τῷ 1913 προήχθη εἰς στρατάρχην. Ἐκραγέντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀπεστάλη ὡς ἀρχιστράτηγος εἰς κεφαλῆς τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ τέσσαρες μεραρχίαι του, συγκεντρωθεῖσαι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀβέν, ὑπέστησαν τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μὸνς καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ἐσπευσμένως εἰς τὴν γραμμὴν Μωμπὲζ-Βαλανσιὲν (23—24 Αὐγούστου 1914). Κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου 1914 ὁ Φρέντς μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Μάρνη μεταξὺ τῆς 5ης καὶ 6ης γαλλικῆς στρατιᾶς καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἧτταν τῶν Γερμανῶν. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ὕπρ (15 Ὀκτωβρίου 1914) τὰ στρατεύματα τοῦ Φρέντς ἔπαιξαν σημαντικὸν ρόλον, ἀποτρέψαντα τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατάληψιν τῶν ἀκτῶν τῆς Μάγχης. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1914 συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ προσβάλῃ δι' ὅλων τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων, ἐπικουρουμένων ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, τοὺς Γερμανοὺς κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Φλάνδρας μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Ὀστάνδης καὶ τῆς Ζεεμπρούγκε, ἀλλ' ἡ πρότασίς του ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Κίτσενερ καὶ τοῦ Ζόφφρ. Ἐνισχυθεὶς βραδύτερον διὰ νέων ἀγγλικῶν δυνάμεων, ὀργανωθεισῶν ὑπὸ τοῦ Κίτσενερ, ὁ Φρέντς ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Φὸς ἐν Πικαρδίᾳ καὶ ἐν Ἀρτουᾶ κατὰ τὸ 1915. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου ἔτους, ἀναλαβόντος τὴν διοίκησιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀγγλικῶν στρατευμάτων τοῦ στρατηγοῦ Ντούγκλας Χαίηγκ, ὁ Φρέντς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ (1915—1918). Ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1921 ἐχρημάτισεν ἀντιβασιλεὺς ἐν Ἰρλανδίᾳ καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἦτο διοικητὴς τῆς κομιτείας τοῦ Κέντ. Συνέγραψεν: «Ἀναμνήσεις στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας 48 ἐτῶν» (1925). Η. Π. Γ.

Φρεππὲλ (Freppel), ***Κάρολος-Αἰμίλιος***. Γάλλος κληρικὸς (1827—1891). Διετέλεσε διαδοχικῶς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ σχολῇ τῶν καρμηλιτῶν τῶν Παρισίων, διευθυντὴς τοῦ ἐν Στρασβούργῳ ἐπισκοπικοῦ κολλεγίου, καὶ τέλος καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς ἐν Σορβόννῃ. Διεξήγαγεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ «Correspondant», δριμεῖαν πολεμικὴν ἐναντίον τῶν ἔργων τοῦ Ρενὰν καὶ τοῦ Ἐρν. Ἀβέ. Τῷ 1869 μεταβὰς εἰς Ρώμην, ὠργάνωσε τὴν σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ, ἀκολούθως δὲ ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικήν, ἐκλεγεὶς πολλάκις βουλευτής, καὶ μετέσχεν ἀποστολῶν εἰς Τύνιδα, Τογκῖνον καὶ Μαδαγασκάρην. Ἔγραψεν: «Οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες» (1859), «Οἱ Χριστιανοὶ ἀπολογηταὶ τοῦ Β' αἰῶνος» (1860), «Τερτυλλιανὸς» (1864), «Ἅγιος Κυπριανὸς» (1865), «Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρείας» (1865), «Ὠριγένης» (1868), κλπ. Χ. Δ.

Φρὲρ (Frères) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία βραχονησίδων τινῶν, ἀποτελουσῶν ὁμάδα ἐκ δύο ἢ πλειοτέρων, καὶ δὴ ἐν Ἀλγερίᾳ πρὸ τοῦ λιμένος Nemours, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Λυὼν μεταξὺ Ciotat καὶ Toulon, παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Sicié τῶν προσγείων τῆς Toulon καὶ ἐν τῷ κολπίζοντι λιμένι τοῦ ναυστάθμου τῆς Τουλὼν καὶ παρὰ τὸ ναυτικὸν νοσοκομεῖον St. Mandrier. Σ. Ε. Λ.

Φρερέτος (Fréret), ***Νικόλαος***. Γάλλος ἱστορικὸς (1688—1749). Συνέγραψεν ἀξιοσημείωτα ἔργα περὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας καὶ ἱστορίας καὶ σπουδαίαν μελέτην περὶ τῆς «Κύρου Παιδείας» τοῦ Ξενοφῶντος. Γ. Γ.

Φρέρης, ***Βελισσάριος***. Νέος Ἕλλην διηγηματογράφος καὶ συγγραφεὺς θεατρικῶν ἔργων. Ἐγεννήθη ἐν Σύρῳ, ὅπου καὶ διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἀποφοιτήσας δὲ τῆς ἐν Ἑρμουπόλει σχολῆς τῶν Frères, διωρίσθη ὑπάλληλος τῆς τηλεγραφικῆς ἑταιρείας «Eastern». Εἰς τὰ γράμματα ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοπικοῦ φύλλου τῆς Σύρου, συνεργάσθη δ' ἀπὸ τοῦ 1917 καὶ ἑξῆς εἰς πλεῖστα τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ ἐπαρχιακῶν φιλολογικῶν φύλλων. Τῷ 1922 ἐξέδωκεν ἐν Σύρῳ τὸ «Συριανὸ Ἡμερολόγιο», μετέπειτα δὲ τὸ περιοδικὸν «Ἕσπερος» (1922—1923). Διηγήματά του ἐβραβεύθησαν εἰς τὸν λογοτεχνικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Ζηκάκη (1926), θεατρικὸν δ' αὐτοῦ ἔργον («Οἱ ἀρραβῶνες τῆς Νάσης») ἐβραβεύθη διὰ α' βραβείου ἐν τῷ Σαββιδείῳ διαγωνισμῷ. Θεατρικὰ αὐτοῦ ἔργα («Ἡ βίλλα μὲ τὰ γιασεμιά», «Τὸ παιδὶ τῆς ἁμαρτίας» κλπ.), ἐδιδάχθησαν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ θιάσου Ἀλίκης Μουσούρη κ. ἄ. Εἰς αὐτοτελῆ βιβλία ἐξέδωκε τὰς σειρὰς διηγημάτων «Πρωτοβρόχια» (1922), «Γιάννης Σαβαὼθ κι' ἄλλα διηγήματα» (1926), «Ἡ ἀρρώστεια τῆς Ὕδας» (1926) καὶ τὰ θεατρικὰ ἔργα: «Παιδικὸ Θέατρο» (1930), «Ὁ Πανταχουπαρὼν καὶ τὰ ἐγγονάκια του» (1931), «Μπροστὰ στὸ θάνατο» (1931). Ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν διηγημάτων «Προλεταριακὲς Τραγωδίες» (περιοδικὸν «Νεοελληνικὰ Γράμματα») πλεῖστα μετεφράσθησαν εἰς τὴν Γερμανικὴν ὑπὸ τῆς Μαρ. Ἀμαριώτου. Τὰ διηγήματά του χαρακτηρίζονται ὑπὸ ψυχολογικῆς ἀκριβείας διαφορωτάτων κοινωνικῶν τύπων. Τὸ ὕφος αὐτῶν εἶναι ρεαλιστικόν. Τ. Α.

Φρέριχς (Frerichs), ***Φρειδερῖκος - Θεόδωρος φὸν —***. Γερμανὸς κλινικὸς (1819—1885). Ἠσχολήθη κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν ὀφθαλμολογίαν, ἀργότερον δέ, ὡς ὑφηγητὴς ἐν Γοττίγγῃ, ἐπεδόθη εἰς φυσιολογικὰς ἐρεύνας, διατελέσας συνεργάτης τοῦ «Μεγάλου λεξικοῦ φυσιολογίας» τοῦ Ροδόλφου Βάγνερ. Τὸ περὶ πέψεως ἄρθρον του κατέστησε τὸ ὄνομά του γνωστὸν καθ' ἅπαντα τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, ἀργότερον δὲ ἡ μονογραφία του περὶ βρι-

Digitized by Google

χθείας νόσου ἐπεξέτεινε καὶ ηὔξησε τὴν φήμην του. Ἐδημοσίευσε τὴν διάσημον θεωρίαν του τῆς οὐραιμικῆς δηλητηριάσεως, ὡς καὶ τὴν πειραματικὴν ἀπόδειξιν τῶν αἰτίων ταύτης. Τῷ 1852 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς παθολογίας καὶ θεραπευτικῆς ἐν Μπρεσλάου καὶ διευθυντὴς τῆς αὐτόθι ἰατρικῆς κλινικῆς. Τῷ 1858 ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τοῦ διασήμου συγγράμματός του: «Νόσοι τοῦ ἥπατος» καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν ὀξεῖαν κιτρίνην ἀτροφίαν τοῦ ἥπατος, μὲ τὰς ἀνατομικὰς ἀλλοιώσεις τῆς κιρρώσεως τοῦ ἥπατος, μὲ τὸν κακοήθη πυρετόν, τὴν μελαναιμίαν καὶ τὸν διαβήτην. Τῷ 1859 διεδέχθη τὸν Schönlein εἰς τὴν ἕδραν τῆς ἐσωτερικῆς παθολογίας ἐν Βερολίνῳ καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Charité καὶ ἐξέδωκε τὸν 2ον τόμον τῶν ἡπατικῶν νόσων. Ἐξέδωκεν ἐπίσης: «De polyporum structura penitiori» (1843), «Commentatio de natura miasmatis palustris» (1846).

Ἡ *θεωρία τοῦ Φρέριχς* εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀζωθαιμίας. Κατ' αὐτὸν ἡ οὐραιμία προκαλεῖται δι' ἀμμωνιακῆς δηλητηριάσεως· ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν δηλονότι φυράματός τινος ἡ οὐρία τοῦ αἵματος ἀποσυντίθεται καὶ ἐκ τούτου προκύπτει ἡ ἀνθρακικὴ ἀμμωνία. Ο. Ρ.

Φρερὸν (Fréron), ***Ἠλίας.*** Γάλλος δημοσιογράφος καὶ φιλολογικὸς κριτικὸς (1718—1776). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τοῦ κολλεγίου «Louis-le-Grand». Ἀπὸ τοῦ 1749 μέχρι τοῦ 1754 ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Lettres sur quelques écrits de ce temps», κατόπιν δὲ τὸ «Anéne littéraire», οὗ ἡ ἔκδοσις ἐσυνεχίσθη μέχρι τοῦ 1790. Διὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου διεξήγαγε μέχρι τοῦ θανάτου του πολεμικὴν ἐναντίον τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς, ὑπερασπιζόμενος τὴν κρατοῦσαν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν καὶ τὴν θρησκείαν. Ἐναντίον τοῦ Φρερὸν ἔγραψεν ὁ Βολταῖρος τὴν σάτιραν «Πτωχὸς διάβολος» καὶ διάφορα ἐπιγράμματα. Ὡς φιλολογικὸς κριτικὸς ὁ Φρερὸν ὑπῆρξε πολέμιος τῶν νέων ἰδεῶν. Πλὴν τῶν εἰς τὰ μνημονευθέντα περιοδικὰ ἄρθρων του ἔγραψε καὶ τὰ ἔργα: «Ἱστορία τῆς Μαρίας Στουάρτ» (μετὰ τοῦ ἀββᾶ Μαρσύ, 1742), «Ὠδὴ εἰς τὴν μάχην τοῦ Φοντενουά» (1745), «Ἱστορία τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπαναστάσεών της, ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της ὑπὸ τοῦ Καρλομάγνου μέχρι σήμερον» (1771), κ. ἄ. Χ. Δ.

—**Φρερὸν** (Fréron), ***Λουδοβῖκος-Μαρία-Στανίσλαος.*** Γάλλος πολιτικὸς (1754—1802). Ἀπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα «L'orateur du peuple», ἐν τῇ ὁποίᾳ κατεπολέμησε τὸν Μιραμπώ, ἐγένετο δὲ ἐνωρὶς μέλος τῆς λέσχης τῶν Κορδελιέρων. Ἀποσταλεὶς εἰς Μασσαλίαν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐκδηλωθείσης αὐτόθι ἀντεπαναστατικῆς κινήσεως, συμπεριεφέρθη μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος, προετίθετο δὲ νὰ καταστρέψῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν πόλιν, ἂν δὲν ἀνεκαλεῖτο ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως. Ἀκολούθως ἀπεστάλη ἵνα τιμωρήσῃ τὴν ἀποστατήσασαν ἐπίσης Τουλῶνα, ὅτε δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους, διακούσης τῆς τρομοκρατίας, ἔτυχε ψυχρᾶς ὑποδοχῆς, διότι προσέκειτο μᾶλλον πρὸς τὸν Δαντὼν ἢ πρὸς τὸν Ροβεσπιέρρον. Ἀνεμίχθη τότε εἰς τὴν ἀνατρέψασαν τὴν τρομοκρατίαν θερμιδωριακὴν ἐπανάστασιν καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς ἐπανεξέδωκε τὴν ἐφημερίδα του, καταπολεμήσας μετὰ πείσματος τὴν ἀποκαλουμένην «Χρυσῆν νεολαίαν». Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ διαγραφῇ ἐκ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων. Ἐσυνέχισεν ἐν τούτοις τὴν δρᾶσίν του, ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἐξερράγη εἰς τὰς νοτίους ἐπαρχίας νέα φιλοβασιλικὴ ἐπανάστασις, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου πρὸς καταστολὴν αὐτῆς, ἐπιδείξας τὴν φορὰν ταύτην ἥσσονα αὐστηρότητα. Ἐξελέγη ἀκολούθως μέλος τῆς βουλῆς τῶν πενταχοσίων καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τῶν νοσοκομείων. Ἀκολουθήσας βραδύτερον τὸν στρατηγὸν Λεκλὲρκ εἰς Ἅγιον Δομίγγον, ἀπέθανεν αὐτόθι. Χ. Δ.

Φρὲρ-Ὀρμπὰν (Frère-Orban), ***Οὐμβέρτος-Ἰωσὴφ-Βάλθερος.*** Βέλγος πολιτικὸς καὶ νομομαθὴς (1812—1896). Ἐργασθεὶς κατ' ἀρχὰς ὡς δημοσιογράφος καὶ δικηγόρος, ὑπεστήριξε μετὰ θέρμης τὰς φιλελευθέρας ἰδέας, ἐκλεγόμενος δὲ βουλευτὴς ἀπὸ τοῦ 1847, ἀπέβη εἷς τῶν ἡγετῶν τοῦ φιλελευθέρου κόμματος καὶ διετέλεσεν ἐπανειλημμένως ὑπουργὸς (τῶν Δημοσίων Ἔργων, τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν) καὶ πρωθυπουργὸς τῷ 1878—1884. Ὡς κυβερνήτης εἰσήγαγε πλείστας μεταρρυθμίσεις, ἰδίᾳ δὲ ἠσχολήθη μὲ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν νομικῶν κωδίκων καὶ τὴν συνομολόγησιν ἐμπορικῶν συνθηκῶν. Ἐπίσης προήγαγε σημαντικῶς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν καὶ ἵδρυσε ταμιευτήρια. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα φυλλάδια ἐπὶ ποικίλων πολιτικῶν ζητημάτων καὶ τὰ ἔργα: «La main-morte et la Charité», (1857), «La question monétaire» (1874) κ. ἄ. Χ. Δ.

Φρερραρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Ἰλλυρίας ἐν Ρεμιανισίᾳ, ἀνακαινισθὲν κατὰ τὸν Προκόπιον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α. Θ. Σ.

Φρὲς *[Γεωγρ.]*· βλ. *Φρέ.*

Φρεσινὲ (Freycinet), ***Κάρολος-Λουδοβῖκος ντὲ Σὼς ντὲ—.*** Γάλλος μηχανικὸς καὶ πολιτικὸς (1828—1923). Ἀποφοιτήσας τοῦ πολυτεχνείου ἐγένετο μηχανικὸς τῶν ὀρυχείων (1850) καὶ μετὰ ἑξαετίαν διευθυντὴς τῆς κινήσεως τῶν νοτίων σιδηροδρόμων. Διαρκοῦντος τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870, διωρίσθη νομάρχης ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα, ὅστις μεγάλως ἐξετίμα τὴν ὀργανωτικήν του ἱκανότητα, εἶτα δὲ ἐπίτροπος ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν. Κατώρθωσε τότε νὰ ὀργανώσῃ ταχέως ἰσχυρὰ στρατιωτικὰ σώματα, ἅτινα ἀπέστελλεν εἰς τὸ μέτωπον. Παραιτηθείς, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἀνακωχῆς, ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἀπὸ τοῦ 1876 ὅμως, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξελέγη γερουσιαστής, ἀφωσιώθη ὁριστικῶς εἰς τὴν πολιτικήν. Τὸ ἑπόμενον ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του ἔτος ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων τῶν κυβερνήσεων Ντυφὼρ καὶ Βάντινγκτων, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ τελευταίου (1879) ἀνέλαβε τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, διατηρήσας καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῷ 1882 ἐσχημάτισεν ἐκ νέου κυβέρνησιν, τῷ δὲ 1885—1886 ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Μπρισσόν, ὃν διεδέχθη τῷ 1886. Τῷ 1888 ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Φλοκέ, κατὰ παράβασιν τοῦ κανόνος, καθ' ὃν τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἐδίδετο ἀπὸ τοῦ 1848 εἰς στρατιωτικόν, διετηρήθη δὲ ἐν αὐτῷ εἰς πέντε διαδοχικὰς κυβερνήσεις, μιᾶς τῶν ὁποίων προήδρευσεν ὁ ἴδιος (τῷ 1890—1892). Ἐπέφερε τότε σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατεύματος καὶ εἰσήγαγε τὴν τριετῆ θητείαν. Τῷ 1893 παρητήθη, διότι κατηγορηθεὶς ὡς ἐνεχόμενος εἰς τὰ σκάνδαλα τῆς διώρυγος τοῦ Παναμᾶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδείξῃ πλήρως τὴν ἀθωότητά του. Τῷ 1898 ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Ντυπυύ, τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος παρητήθη. Τέλος, κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὑπέργηρως ἤδη, μετέσχε τῆς κυβερνήσεως, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1915 μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1916, ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Τῷ 1887 εἶχεν ὑποβάλει ὑποψηφιότητα διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἐκλεγέντος ἀντ' αὐτοῦ τοῦ Καρνώ. Ἀπὸ τοῦ 1882 εἶχεν ἐκλεγῇ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1890 τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Εἰς τὸν Φρεσινὲ ὀφείλεται ἡ ἐξαγορὰ τῶν σιδηροδρόμων ὑπὸ τοῦ κράτους, ἡ μεγάλη ἐν τῇ χώρᾳ ἐπέκτασις τοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου σιδηροδρόμων καὶ διωρύγων καὶ ἡ διοργάνωσις τῶν γαλλικῶν προτεκτωράτων. Ὁ Φρεσινὲ ὑπῆρξε καὶ διαπρεπὴς καὶ πολυμερέστατος μηχανικός, γράψας πλεῖστα ἐπιστημονικὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Traité de mécanique rationnelle» (1858), «De l'analyse infinitésimale» (1860), «Des pentes économiques en chemin de fer» (1861), «Emploi des eaux d'égout en agriculture» (1869), «Principes de l'assainissement des villes» (1870), «Traité d'assainissement industriel» (1870), «Essai sur la philosophie des sciences» (1896), «La question d' Égypte» (1905) κ. ἄ. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε βιβλίον περὶ τῆς πολεμικῆς περιόδου τοῦ 1870—1871 καὶ ἐνδιαφέροντα ἀπομνημονεύματα ὑπὸ τὸν τίτλον «Mes souvenirs, 1848—1893» (1911—1913). Χ. Δ.

Κάρολος Φρεσινέ.

—**Φρεσινὲ** (Freycinet), ***Λουδοβῖκος-Κλαύδιος ντὲ Σὼς ντὲ*** —. Γάλλος θαλασσοπόρος καὶ σοφὸς (1779—1842). Καταταχθεὶς εἰς τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τοῦ 1794, μετέσχε διαφόρων ἐν Μεσογείῳ ναυμαχιῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων τῆς Ἐπαναστάσεως, τῷ δὲ 1800 μετέσχε τῆς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Νέας Ὁλλανδίας ἀποστολῆς τῶν πλοιάρχων Μπωντὲν καὶ Ἀμελέν. Κλονισθείσης τῆς ὑγείας του μετὰ τὸ ταξίδιον τοῦτο, παρέμεινεν εἰς Γαλλίαν καὶ συνέταξε τοὺς ὑδρογραφικοὺς χάρτας τῆς ἀποστολῆς. Τῷ 1817—1820 διηύθυνε τὸν διὰ τῶν σκαφῶν «Uranie» καὶ «Coquille» ἐκτελεσθέντα περίπλουν τῆς γῆς, ἀπεκόμισε δ' ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου φυτά, ἰχθῦς, θηλαστικά, πτηνὰ καὶ ἄλλα ζῷα, ἄγνωστα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Εὐρώπῃ. Τῷ 1825 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀπησχολήθη δ' ἔκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου του: «Voyage autour du monde entrepris par ordre du roi» (1824—1844), ἐν ᾧ ἐκθέτει τὰ ἐκ τοῦ περίπλου τῆς γῆς πορίσματά του. Ἐπίσης ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἄλλων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, δημοσιευθεισῶν κυρίως εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας τῆς Γαλλίας, ἧς ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἱδρυτῶν. Τὸ ὄνομά του ἐδόθη εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους Πομότου καὶ εἰς τμῆμα τῶν νοτίων ἀκτῶν τῆς Αὐστραλίας. Χ. Δ.

φρεσκάδα (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τι φρέσκον, νωπόν, νωπότης· ‖ δροσερότης, εὐρωστία· ‖ πνοὴ ἀνέμου δροσερά.

φρεσκάρω· μεταποιῶ, ἐπισκευάζω τι οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται φρέσκο, νωπόν, ἀνακαινίζω· ‖ ἐπὶ ἀνέμου, *φρεσκάρει*, πνέει φρεσκάδα, φυσᾷ ἐλαφρὸς δροσερὸς ἄνεμος.

φρέσκο (τό)· ζωγραφικὴ ἐπὶ κονιάματος διὰ χρωμάτων διαλελυμένων εἰς ὕδωρ, ὑδατογραφία ἐπὶ κονιάματος, ἄλλως *νωπογραφία* (βλ. λ.).

Φρεσκομπάλντι (Frescobaldi), ***Ἱερώνυμος.*** Ἰταλὸς ὀργανοκρούστης, κλαβικυμβαλιστὴς καὶ συνθέτης (1583—1644). Ἦτο ὁ πρύτανις τῶν Ἰταλῶν ὀργανοκρουστῶν καὶ σταθμὸς σημαντικῆς προόδου πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Ἰω. Σεβ. Μπάχ. Παρουσιάζεται ὡσαύτως ὡς τολμηρότατος ἁρμονιστής, τὰ δὲ σοβαρὰ καὶ μελῳδικά του θέματα ἀναπτύσσονται μὲ λογικὴν ἄγνωστον πρὸ αὐτοῦ, πεποικιλμένα δὲ διὰ καλλωπισμῶν καὶ κομψῶν ρυθμικῶν σχημάτων ἀποδεικνυόντων μεγάλην πρόοδον εἰς τὴν τέχνην τῆς ἀντιστικτικῆς ἐπεξεργασίας. Τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι: πεντάφωνα μαδριγάλια (1608), «Fantasie a quattro» (1608), «Recercari e canzoni francese» (1615), «Toccate e partite d'intavolatura di cembalo» (1614—1615), «Capricci... ed arie» (1624), «Canzoni da sonar a 1—4 voci» (1628), «Arie musicali per cantarsi nel Gravicembalo» (1630), «Fiori musicali di toccate e.t.c.» (1635), «Canzoni alla francese» (1645). Γ. Σ.

φρέσκος, —α (καὶ —η), —ο· δροσερός, εὔρωστος, ζωηρός: «μᾶς ἦλθε πρωὶ πρωὶ φρέσκος» ‖ πρόσφατος, νωπός: «φρέσκα ψάρια» (ἰταλ. fresco) ‖ οὐδ. τὸ *φρέσκο*, ἡ φυλακή.

Φρέσνο (Fresno) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καλιφορνίας. Κάτ. (1930) 52.513. Εἶναι σημαντικὸς κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν καὶ κέντρον εὐφόρου γεωργικῆς περιοχῆς παραγούσης ἰδίως σιτηρὰ καὶ οπωρικά. Διεξάγει ζωηρότατον ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον ξηρῶν καρπῶν, ἰδίως σταφίδος καὶ σύκων, καὶ ἔχει σημαντικὰς βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις συσκευασίας ξηρῶν καρπῶν, κατασκευῆς σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων, ἀλευρομύλους, διυλιστήρια πετρελαίου κλπ. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουν πλούσιαι πετρελαιοπηγαί. Η. Π. Γ.

Φρέϋ, ἡ *Φρέϋρ* (Frey, Froj=ὁ κύριος) *[Σκανδ. Μυθολ.]*. Ὁ σπουδαιότερος τῶν θεῶν τοῦ παλαιονορδικοῦ πανθέου, προστάτης τῆς γονιμότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας, κυρίως λατρευόμενος εἰς Σουηδίαν δι' ἀνθρωποθυσιῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Οὐψάλας. Εἶχεν ἀδελφὴν τὴν *Φρέϋα* (βλ. λ.) καὶ περιωδεύεν ἔφιππος ἐπὶ τοῦ κάπρου *Γκουλλιγκμποῦρστι.* Π. Ν. Π.

—**Φρέϋ, ἡ *Φρέϋα*** (Frey, Freya, Freyja=ἡ γυνή) *[Σκανδ. Μυθολ.]*. Θεὰ τῆς ἀνθρωπίνης γονιμότητος καὶ τῆς γυναικείας ὡραιότητος ἐν τῇ παλαιονορδικῇ μυθολογίᾳ, θυγάτηρ τοῦ Νιὸρδ καὶ ἀδελφὴ τοῦ *Φρέϋ* (βλ. λ.). Ἤδρευεν εἰς Βαλχάλλαν καὶ εἶχεν ἀκολούθους τὰς ἀδελφάς της Φρίντ, Μπλίντ, Μπγιέρτ καὶ Ἔϊρ (συμβολιζούσας τὴν ὡραιότητα, τὴν γλυκύτητα, τὸ φῶς καὶ τὴν ὑγείαν). Τὰ μεγαλοπρεπῆ κοσμήματα αὐτῆς κατεσκεύαζεν ὑποχθόνιος τετρὰς τεχνιτῶν. Π. Ν. Π.

φρεϋαλίτης (ὁ) (Freyalith) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄμορφον προϊὸν μετασωματώσεως τοῦ θορίτου, περιέχον ἐκτὸς τοῦ διοξειδίου τοῦ πυριτίου (SiO_2) καὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ θορίου (ThO_2) καὶ ὀξείδια δημητρίου, λανθανίου, ὑττρίου, σιδήρου καὶ ἀσβεστίου. Ἀπαντᾷ ἐν Νορβηγίᾳ. Γ. Κ. Γ.

φρεϋέρα (ἡ) (Freyera) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδιοφόρων*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Κυριώτερον εἶδος, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι ἡ *φρεϋέρα ἡ νᾶνος* (Freyera nana), κοινῶς *χαμοκαρύδα.* Δ. Ν. Π.

Φρέϋρ (Freyr)· βλ. *Φρέϋ.*

Φρέχεν (Frechen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ρηνανίᾳ. Κάτ. 10.564 (1925). Ἔχει βιοτεχνίαν εἰδῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς. Θ. Κ.

Φρεχενὰλ (Fregenal de la Sierra) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ Μπαντάχοθ. Κάτ. 10.792. Παράγει γεωργικὰ προϊόντα καὶ ἔχει βιομηχανίαν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ὑφασμάτων, σάπωνος, χάρτου κλπ. Μ. Δ. Β.

φρεχιέλλα (ἡ) (Frechiella Prinz) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀρποκερατιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπό-*

Digitized by Google

δων μαλακίων. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας λιασίου σειρᾶς τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν λείψανα τοῦ εἴδους *φρεγιέλλα Achillei* ἐντὸς ἀμμωνιτοφόρων κονδυλωδῶν ἀσβεστολίθων καὶ μαργῶν τῆς ἀνωτέρας λιασίου σειρᾶς εἰς τὰς ὀροσειρὰς τῆς ἀδριατικοϊονίου ὀρεινῆς ζώνης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

φρεωρύκτης (ὁ) (Phreoryctes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀφροδιτιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς σκώληκας μὲ σῶμα λεπτὸν καὶ ἐπίμηκες καὶ δέρμα παχύ. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐντὸς τῶν φρεάτων τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

φρεωρυχία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ φρεωρύχου, ἄνοιγμα πηγαδιοῦ.

φρεωρύχος (ὁ), *καὶ* ***φρεατωρύχος***· ὁ ὀρύσσων φρέαρ, κοιν. *πηγαδᾶς*.

φρεωρυχῶ (*—έω*)· εἶμαι φρεωρύχος, ἀνοίγω πηγάδια.

Φρῆμαν (Freeman), ***Ἐδουάρδος-Αὔγουστος***. Ἄγγλος φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1823—1892). Ὑπεστήριξε τὴν συγκριτικὴν μέθοδον ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τῇ μυθολογίᾳ, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ ἱστορίᾳ «ὡς βαθμὸν προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μέγαν καὶ ἀξιομνημόνευτον, ὡς ἀναγέννησιν τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν σπουδῶν» (Unity of History, 1872). Διατρίψας ἐπὶ μακρὸν ἐν Σικελίᾳ, συνέταξε τὸ μοναδικὸν ἔργον «History of the Nations» (1892) καὶ «Ἱστορίαν τῆς Σικελίας» τετράτομον, στηριζομένην ἐπὶ τῆς βαθείας σπουδῆς τοῦ Πινδάρου καὶ Θουκυδίδου καὶ ἄλλων ἀρχαίων αὐθεντικῶν πηγῶν. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Ἱστορία τῶν Σαρακηνῶν» (1856), «Ἱστορία τῆς νορμανδικῆς κατακτήσεως τῆς Ἀγγλίας» (1867—1876, τόμ. 15), «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀγγλικοῦ Συντάγματος» (1872, δ' ἔκδ. 1884), «Ἡ ὀθωμανικὴ δύναμις ἐν Εὐρώπῃ» (1877, γ' ἔκδ. 1903), «Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Εὐρώπης» (1881), «Αἱ μέθοδοι τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης» (1886), «Ἱστορικαὶ μελέται» (1871—1892, τόμ. 4). Αἱ μελέται αὐτοῦ: «Περὶ Ὁμήρου καὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς», «Περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας», «Περὶ τῶν Ἀττικῶν ἱστορικῶν», «Περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς μεσαιωνικῆς Ἰταλίας», ὡς καὶ «Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Mommsen συγγραφείσης ἱστορίας τῆς Ρώμης» ἀνετυπώθησαν ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ σειρᾷ τῶν «Historial Essays» (1873—1879). Γ. Γ.

Φρήμαντλ (Fremantle) *[Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Σουὼν τῆς πολιτείας τῆς Δυτικῆς Αὐστραλίας. Εἶναι τέρμα τῶν πρὸς τὴν Δ Αὐστραλίαν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ σταθμὸς τῶν μετὰ τῆς Εὐρώπης θαλασσίων συγκοινωνιῶν. Κάτ. (1925) 29.168. Χ. Δ.

Φρῆμοντ (Fremont) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς Κομιτείας Ντὸτζ ἐν τῇ πολιτείᾳ Νεμπράσκα. Κάτ. (1928) 14.000. Ἱδρύθη τῷ 1856 καὶ διεξάγει ἐμπόριον σιτηρῶν καὶ κτηνῶν, φημίζεται δὲ διὰ τὰς φυσικὰς καλλονάς της. —2) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς Κομιτείας Σάντωσκυ, ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀχάϊο. Κάτ. 12.468. Περιβάλλεται ὑπὸ πλουσίας γεωργικῆς περιοχῆς καὶ εἶναι σημαῖνον βιομηχανικὸν κέντρον. Χ. Δ.

Φρῆμοντ (Frémont), ***Ἰωάννης-Κάρολος***. Ἀμερικανὸς ἐξερευνητὴς καὶ στρατιωτικὸς (1813—1890). Σπουδάσας μαθηματικὰ ἐν Τσάρλεστον, εἰργάσθη ὡς μηχανικὸς σιδηροδρομικῶν ἔργων, ἀκολούθως δέ, καταταγεὶς εἰς τὸ σῶμα τῶν στρατιωτικῶν τοπογράφων, συμμετέσχε διαφόρων ἀποστολῶν, τὰς ὁποίας ἀνέλαβεν ὁ Γάλλος ἐξερευνητὴς Ἰωαν. Νικολλέ, ἐντολῇ τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐξερεύνησιν καὶ τοπογράφησιν τῶν περιφερειῶν τοῦ ἄνω Μισσισσιπῆ καὶ Μισσουρί. Τῷ 1842 ἀνέλαβε νὰ ἐξερευνήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ Μισσουρὶ μέχρι τῶν Βραχωδῶν Ὀρέων περιοχήν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνέλαβε νέαν ἀποστολήν, καθ' ἥν, κατόπιν πολλῶν ἀγώνων καὶ μαχῶν πρὸς τοὺς ἐρυθροδέρμους, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄγνωστον Ἁλμυρὰν Λίμνην (Great Salt Lake). Ἐκεῖθεν, ἐν πλήρει χειμῶνι καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ, διέσχισε τὴν Σιέρρα Νεβάδα καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ φρουρίου Σῶττερ, ἐν Καλιφορνίᾳ, ὁπόθεν ἐπανέκαμψεν εἰς Μισσουρί. Ἡ ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης ἐξερευνήσεως ἔκθεσίς του ηὔξησε τὴν φήμην του ὡς ἐξερευνητοῦ, καταστᾶσα δημοφιλὲς ἀνάγνωσμα ἐν Ἀμερικῇ. Τῷ 1845 ἀνέλαβε νέαν ἀποστολὴν πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ Μεγάλου Λεκανοπεδίου καὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καθ' ἥν, διασχίσας ἐκ νέου τὰ ὄρη τῆς Σιέρρα Νεβάδα, ἔφθασεν εἰς Καλιφορνίαν. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐκραγέντος τοῦ πολέμου μετὰ τοῦ Μεξικοῦ, ὁ Φρῆμοντ, ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντικοῦ τάγματος, συνεπλήρωσε τὴν κατάληψιν ὁλοκλήρου τῆς Καλιφορνίας (1847), τῆς ὁποίας διωρίσθη διοικητής. Τῷ 1850 ἐξελέγη γερουσιαστὴς καὶ μετὰ δύο ἔτη ἐταξίδευσεν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, ὁπόθεν ἐπιστρέψας ἐπεχείρησε νέαν ἐξερεύνησιν ἀνὰ τὰ Βραχώδη Ὄρη. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Βορείων, διωρίσθη διοικητὴς τῆς στρατιᾶς τοῦ Μισσισσιπῆ, κατηγορηθεὶς ὅμως ἐπὶ δωροδοκίᾳ ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας. Ἀποδειχθείσης μετ' οὐ πολὺ τῆς ἀθωότητός του, ἀνέλαβε καὶ πάλιν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐν τῇ Βορείῳ Βιργινίᾳ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἀπὸ τοῦ 1878 μέχρι τοῦ 1881 διετέλεσε κυβερνήτης τῆς Ἀριζόνας. Συνέγραψεν: «Ἔκθεσις τῆς ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς εἰς τὰ Βραχώδη Ὄρη, Ὄρεγκον καὶ Καλιφορνίαν» (1845), «Ἀπομνημονεύματα» (1886) κ. ἄ. Η. Π. Γ

φρήν, *—ενὸς* (ἡ)· ὁ νοῦς, τὸ λογικόν, ἡ ψυχή: «ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος» (*Εὐρ.* Ἱππόλ. 612)· ‖ πληθ. *φρένες*· παρ' Ὁμήρῳ, τὸ διάφραγμα τὸ χωρίζον τὰ εὐγενῆ σπλάγχνα ἀπὸ τῶν ἄλλων, ὡς ἕδρα τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν συναισθημάτων, τῆς διανοίας, τῆς μνήμης: «οὐ γάρ πώποτε μ' ὧδε ἔρως φρένας ἀμφεκάλυψεν» (Ἰλιάδ. Γ 441), «αὐτὰρ ὁ ἔγνω ᾗσιν ἐνὶ φρεσὶ φώνησέν τε» (Θ 446)· ‖ νεώτ., νοῦς, λογικόν: «ἔχασε τὰς φρένας»· ‖ φρ. «ἔξω φρενῶν» ἔξω τοῦ λογικοῦ του: «ὅταν τὰ ἤκουσα, ἔγινα ἔξω φρενῶν» ἐφρένιασα· ‖ «αὐτὸς εἶναι ἔξω φρενῶν» παράφρων, ἀνόητος, «αὐτὰ ποὺ λὲς εἶναι ἔξω φρενῶν» ἐξωφρενικά.

Φρῆπορτ (Freeport) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Στέφενσον ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἰλλινόϊς. Κάτ. (1928) 22.000. Εἶναι κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν.—2) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ Νέας Ὑόρκης. Κάτ. (1925) 13.903. Εἶναι ἁλιευτικὸς σταθμὸς καὶ τόπος ἐξοχικῆς διαμονῆς. Χ.Δ.

Φρὴρ (Frere), ***Τζὼν-Χούκαμ***. Ἄγγλος διπλωμάτης καὶ συγγραφεὺς (1769—1846). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ κολλεγίῳ τοῦ Ἤτον, μεθ' ὃ εἰσελθὼν εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ πρεσβευτοῦ. Ἐκτὸς θαυμασίας μεταφράσεως τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ πλήθους ἄρθρων δημοσιευθέντων εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, συνέγραψε: «Prospectus and speciment of an intended national Work» (1817), «Theocritus Restitutus», ἤτοι συλλογὴ πηγῶν τοῦ Θεοκρίτου, «Needy Knif-Grinder» καὶ τὰ ποιήματα «Οἱ ἔρωτες τῶν ἰφενικῶν τριγώνων» καὶ «Μοναχοὶ καὶ γίγαντες». Η. Π. Γ.

Φρήταουν (Freetown) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς ἐν τῇ Βρεττανικῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ ἀποικίας Σιέρα Λεὸν (8°29' Β. πλάτ. καὶ 13°10' Δ. μῆκ. ἀπὸ Γκρήνουιτς). Εἶναι ὁ ἄριστος τῶν λιμένων τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς. Κάτ. (1921) 44.142. Ἔχει πλούσιον βοτανικὸν κῆπον καὶ πολλὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα. Εἶναι ἀφετηρία σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἥτις φθάνει μέχρι τῶν συνόρων τῆς Λιβερίας καὶ συγκεντροῖ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς ἀποικίας, τὸ κλῖμα της ὅμως εἶναι ἀνθυγιεινὸν διὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Ἱδρύθη τῷ 1778 καὶ ὠνομάσθη κατ' ἀρχὰς *Γκράνβιλλτάουν*. Χ. Δ.

Φρὴ-Τρέϊντ (Free-Trade) Καλεῖται γενικῶς ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἐπιτηδευμάτων, εἰδικώτερον δὲ ἡ ἐλευθερία εἰς τὰς σχέσεις τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ἡ ἐκδηλουμένη κυρίως εἰς τὴν μὴ ἐπιβολὴν δασμῶν ἐπὶ τῶν εἴς τινα χώραν ἔξωθεν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ παραλλήλου εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν οἱασδήποτε ἀπαγορεύσεως εἰσαγωγῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς ἀσκήσεως βιοποριστικοῦ ἐπαγγέλματος, αὕτη, εἰσαχθεῖσα ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ βαθμηδὸν ἐπικρατήσασα, δὲν ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἀμφισβητήσεων καὶ διαμαχῶν ὅσον ἡ ἐλευθερία τῶν εἰσαγωγῶν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ προϊοῦσα ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας εἰς τὰς κυριωτέρας χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ὑπεβοήθησε τὴν ὑπερπήδησιν τῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα ἐδυσχέραινον τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν ὑπὸ εὐρεῖαν ἔννοιαν.

Ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν εἰσαγωγῶν, τὸ εἰς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν τεθὲν πρόβλημα εἶναι πολύπλοκον, αἱ δὲ εἰς αὐτὸ λύσεις, κατόπιν μακροετῶν ἐσωτερικῶν διαμαχῶν τῶν κομμάτων, δὲν παρουσιάζουν τὴν ὁμοιομορφίαν τῶν φιλελευθέρων τάσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν σταθερῶς κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν. Οὕτω, τὴν βαθμιαίαν κατάργησιν τῶν προστατευτικῶν δασμῶν καὶ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν, τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μέχρι περίπου τοῦ 1870, διεδέχθη περίοδος ἐπαναφορᾶς τῶν προστατευτικῶν δασμῶν, καὶ δὴ ὑψηλοτέρων ἢ ἄλλοτε. Ἡ περίοδος αὕτη διήκει ἀκαταπαύστως μέχρι σήμερον. Ἡ δέσμευσις τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν διὰ τῆς ἐπιβολῆς δασμῶν ἐνετάθη ἀπὸ τοῦ 1929 καὶ ἐντεῦθεν εἰς πλείστας χώρας, εἰς βαθμὸν ὥστε τὴν ὑπάρχουσαν πρότερον σχετικὴν ἐλευθερίαν, ἤτοι τὴν δυνατότητα εἰσαγωγῆς εἰς πάσας τὰς χώρας ἐπὶ καταβολῇ δασμοῦ, διεδέχθη αὐστηρὸς καθορισμὸς τῶν εἰσακτέων ποσοτήτων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπαγόρευσις εἰσαγωγῆς περισσοτέρων. Ἡ ἐλευθερία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου κατηργήθη τοιουτοτρόπως πλήρως. Α. Α. ΤΣΙΜΙΚΑΛΗΣ

Φριὰν (Friant), ***Αἰμίλιος***. Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1863. Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Καμπανέλ, ἐνεφανίσθη δὲ τὸ πρῶτον εἰς τὸ Salon τοῦ 1882 διὰ τῶν ἔργων «Ὁ ἄσωτος υἱός» καὶ «Τὸ ἀτελιέ». Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐκέρδισε τὸ δεύτερον μέγα βραβεῖον τῆς Ρώμης τῷ δὲ 1889 ἀπέκτησε μεγάλην φήμην διὰ τοῦ ἔργου «Toussaint», ὅπερ ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου. Ἄλλα σημαντικὰ ἔργα του εἶναι: «Ὁ πόνος» (1898), «Ἡ λειτουργία τοῦ κατάδίκου» (1901), «Ἡ ὀρφανὴ» (1902). Ἀσχοληθεὶς ὡσαύτως μὲ τὴν γλυπτικήν, ἐφιλοτέχνησε τῷ 1901 ὡραίαν προτομὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ πίστις». Μεγάλως ὡσαύτως ἐκτιμῶνται αἱ προσωπογραφίαι του. Τῷ 1923 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν. Χ. Δ.

—**Φριὰν** (Friant), *κόμις* ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος στρατηγὸς (1758—1829). Μετέσχε τῶν πολέμων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ προαχθεὶς τῷ 1794 εἰς ὑποστράτηγον, ἐπολέμησε γενναίως ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, εἶτα δὲ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀκολούθως μετέσχε τῶν μαχῶν τοῦ Ἄουστερλιτς καὶ τοῦ Ἄουερστεντ, ὡς εἷς τῶν τριῶν σωματαρχῶν τοῦ στρατηγοῦ Νταβού, καὶ ἐπέδειξε πρωτοφανῆ ἀνδρείαν ἐν Ἔκμυλ. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαγκρὰμ κατέλαβε τὸν περίφημον τετράγωνον πύργον, κατὰ δὲ τὴν τοῦ Μόσκοβα κατέλαβε τὸ Σέμινσκόϊ. Διαρκοῦντος τοῦ Ἑκατονθημέρου ἐτάχθη ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ναπολέοντος, διῴκει δὲ σῶμα στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ. Χ. Δ.

Φρίανο *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁ νότιος τῶν λιμένων, οὓς σχηματίζει κατὰ τὸν ἰσθμόν της ἡ χερσονησὶς τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου τῆς Καρίας (Κάβο Κριός). Εἶναι ὁ ἕτερος τῶν δύο ἀμφιπύγων λιμένων (πλάτ. 36°40'50" Β., μῆκος 27°24'15" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: Gulf of Kos, Doris and Symi) τῆς ἀρχαίας Κνίδου. Σ. Ε. Λ.

Φριατζίνι (Friazzini), ***Ἰωάννης***. Βενετὸς νομισματοκόπος καὶ πρεσβευτὴς τοῦ Ρώσου τσάρου Ἰβὰν Γ' (1418—1479). Μεταβὰς εἰς Ρωσίαν, ἀπεδέχθη τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ ἐγένετο νομισματοκόπος τοῦ κράτους καὶ οἰκεῖος τοῦ τσάρου Ἰβὰν Γ', τοῦ ὁποίου διεπραγματεύθη καὶ συνῆψε τὸ συνοικέσιον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐν Ρώμῃ ἀποθανόντος Θωμᾶ Παλαιολόγου Σοφίας. Ὑποπεσὼν κατόπιν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ τσάρου, ἕνεκα ἀκριτομυθίας, ἐξωρίσθη. Θ. Β.

Φριβοῦργον *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φρειβοῦργον*.

Φρίγκ, ἢ ***Φρίγκα*** (Frigg, ἢ Frigga). Θεὰ τῆς σκανδιναυικῆς μυθολογίας, σύζυγος τοῦ Ὀντίν, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἥραν. Εἶναι τὸ πρότυπον τῆς πιστῆς συζύγου καὶ τῆς φιλοστόργου μητρός, συμβολίζει δὲ ἐπίσης τὴν κατῳκημένην καὶ καλλιεργουμένην Γῆν. Χ. Δ.

Φριὲζ (Friesz), ***Αἰμίλιος-Ὄθων***. Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1879. Μαθητεύσας παρὰ τῷ Μποννά, ἤρχισε διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ 1909 διὰ σειρᾶς ἐπιτυχῶν σκηνῶν τοῦ ἱπποδρομίου («Ὁ κλόουν», «Ἡ ἱππεύτρια») Μετὰ διετίαν ταξιδεύσας εἰς Πορτογαλίαν ἀπεκόμισε νέαν συλλογὴν πινάκων, ἄριστοι τῶν ὁποίων ἐκρίθησαν οἱ: «Νύκτα εἰς τὸ Μοντένγκρο» καὶ «Οἱ κῆποι τῆς Κόϊμπρα». Ἄλλα τέλος σημαντικὰ ἔργα του εἶναι: «Ὁ χειμὼν εἰς τὸ Τερδουερέν», «Τὸ χιόνι» (1920) καὶ «Τὸ κορίτσι» (1927). Χ. Δ.

φριζάρισμα (τὸ) *['Εγκυκλ.]*· βλ. λ. *ὀντυλασιόν*.

Φρίζι (Frisi), ***Παῦλος***. Ἰταλὸς μαθηματικὸς (1728—1784). Εἰσῆλθε νεώτατος εἰς τὸ τάγμα τῶν βαρναβιτῶν καὶ ἐδίδαξε τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸ Κάζαλ καὶ τὸ Μιλᾶνον. Τῷ 1751 ἐδημοσίευσε τὸ σημαντικὸν ἔργον αὐτοῦ «Disquisitio mathematica in causam physicam figurae et magnitudinis terrae». Τῷ 1753 ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων τὸν ἐξέλεξεν ἀντεπιστέλλον μέλος αὐτῆς. Τῷ 1756 ἐγκατέλειψε τὸ τάγμα καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πίζης. Τῷ 1764 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μιλάνου. Σπουδαιότερα μεταξὺ τῶν ἔργων του εἶναι τά: «Disquisitio mathematica in causam physicam figurae», «Saggio della morale filosofia» (1753), «Dissertatio de motu diurno terrae» (1758) καὶ «Cosmographia physica et mathematica» (1774). Π. Θ. Κ.

Φρὶθ (Frith), ***Οὐΐλλιαμ-Πάουελ***. Ἄγγλος ζωγράφος (1819—1909). Οἱ πίνακές του διακρίνον-

Digitized by Google

ται διὰ τὴν ἀρτιότητα τοῦ σχεδίου καὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκλογὴν τοῦ χρωματισμοῦ. Κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Λέστερ καὶ τῆς Αἴμυ Ρόμπσαρτ», «Ὁ πύργος τοῦ Φάλσταφφ», «Ἀγγλικὴ ἑορτὴ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος», «Γριὰ μάγισσα», «Ὅταν περνᾷ ἡ ἡλικία», «Περιπέτεια ἐντὸς ταχυδρομικῆς ἁμάξης», «Ἡ ζωὴ κοντὰ στὴ θάλασσα», «Ἡ ἡμέρα τοῦ Ντέρμπυ». Η. Π. Γ.

Φρίις (Friis), ***Ἰωάννης - Ἀνδρέας.*** Νορβηγὸς γλωσσολόγος καὶ ἐθνογράφος (1821—1896), καθηγητὴς τῆς λαπωνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ὄσλο. Περιηγήθη κατ' ἐπανάληψιν τὴν Φιλλανδίαν, Φινμάρκην καὶ Λαπωνίαν, κατέστη δὲ γνωστὸς κυρίως ἐκ τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν του ἐπὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τῶν Λαπώνων. Συνέγραψε: «Λαπωνικὴ γραμματικὴ καὶ χρηστομάθεια» (1855, 2 τόμ.), «Ἐθνογραφικὸς χάρτης τῆς Φινμάρκης» (1861—1862, 10 φύλλα), «Μυθολογία, διηγήματα καὶ παραδόσεις τῶν Λαπώνων» (1871 2 τόμ.), «Σκίτσα ἐκ Φινμάρκης» (1881, β' ἔκδ. 1890 ὑπὸ τὸν τίτλον «Λάγιλα»), μεταφρασθὲν εἰς τὴν σουηδικήν, φιννικήν, ἀγγλικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν. Η. Π. Γ.

Φρὶκ (Frick), ***Ἐρρῖκος - Κλαίν.*** Ἀμερικανὸς μεγαλοβιομήχανος (1849—1919). Ἀναμιχθεὶς εἰς διαφόρους μεγάλας ἐπιχειρήσεις ἀνθρακωρυχείων, βιομηχανίας χάλυβος κλπ., ἀπέκτησε μεγίστην περιουσίαν. Κατέλιπε διὰ διαθήκης τὴν τεράστιαν κτηματικήν του περιουσίαν, ἐκ 50 ἑκατομμυρίων δολλαρίων, εἰς τὰ διάφορα φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα καὶ νοσοκομεῖα. Ἐπίσης ἐκληροδότησεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Νέας Ὑόρκης τὸ μεγαλοπρεπὲς μέγαρόν του μὲ τὰς θαυμασίας συλλογὰς καλλιτεχνημάτων. Η. Π. Γ.

φρικαλέος, —*α*, —*ον* ὁ προξενῶν φρίκην, φρικτός, φρικώδης, φοβερός: «φρικαλέα μορφή, — εἰκών».

φρικαλεότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι φρικαλέον: «ἡ φρικαλεότης τῆς εἰκόνος, — τῆς πράξεως» || φρικαλέα πρᾶξις: «διέπραξε φρικαλεότητας».

φρικαντὼ (τὸ) (fricandeau) *[Μαγειρ.]*. Καπαμᾶς κατὰ γαλλικὸν τρόπον· λαρδώνεται μὲ μερικὰς λεπτὰς λωρίδας λαρδιοῦ ψαχνὸν μοσχαρήσιο ἀπὸ οὐρὰν ἢ μηρόν, ἀλευρώνεται καὶ κοκκινίζεται εἰς τὸ τηγάνι· στραγγίζεται τὸ βούτυρόν του εἰς κατσαρόλαν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ καβουρδίζονται ἀρκετὰ ψιλοκομμένα χόρτα (κρεμμύδι, καρότο, ῥίζα σέλινον, ρέβα, σέσκουλο, πιπεριές, μαϊντανός, 1 φύλλον δάφνης, 2 γαρύφαλλα, 2 κόκκοι πιπέρι)· ἐπ' αὐτῶν ῥίπτονται τὰ κομμάτια τοῦ κρέατος, σβήνονται μ' ἕνα ποτήρι ἄσπρο κρασί, προστίθεται ὀλίγον νερό, ἅλας, τομάτα καὶ ἀφήνονται νὰ σιγοβράσουν ἕως ὅτου ψηθῇ τὸ κρέας. Ὅταν κρυώσῃ, κόπτεται εἰς φέτες καὶ σερβίρεται ζεσταμένον.

φρικασὲ (τὸ) *[Μαγειρ.]*. —1) *Λεβαντίνικο*. Μιὰ ὀκᾶ ἀρνὶ (διὰ 5 ἄτομα) ἀπὸ σπάλα ἢ μπούτι κόπτεται εἰς 10—12 κομμάτια, βράζεται ἐπὶ 20' καὶ ἀποχύνεται· τίθεται εἰς τὴν χύτραν ὀλίγον νερὸ χλιαρὸ καὶ τὸ κρέας, ἀφοῦ ξαναπλυθῇ· προστίθενται πολὺ ψιλοκομμένα 3 καρότα, ῥίζες σέλινο, 3 κρεμμύδια εἰς φετίτσες, μισὴ φούχτα ἄνηθον, ἅλας, πιπέρι· σκεπάζονται καὶ βράζουν εἰς μετρίαν φωτιάν· περὶ τὸ τέλος δυναμώνεται ἡ φωτιά, διὰ ν' ἀπορροφηθῇ ὁ ζωμὸς καὶ ν' ἀποσύρεται τῆς φωτιᾶς. Εἰς μικρὰν κατσαρόλαν ἀναλύονται ἐπὶ τῆς φωτιᾶς 2 κουταλιὲς βούτυρον καὶ 2 ἀλεύρι καὶ δουλεύονται μὲ σύρμα ἕως ὅτου νὰ ζεσταθοῦν· σουρώνεται τότε ἐντὸς των μὲ τρυπητὸν ὁ ζωμὸς τοῦ κρέατος καὶ ἀφοῦ πάρῃ μερικὲς βράσεις, ἐνῷ κτυπιέται, ῥίπτεται 1 αὐγὸ καὶ λεμόνι καὶ δουλεύεται συνεχῶς ἕως ὅτου ν' ἀφομοιωθοῦν. Προστίθεται τέλος ὀλίγον γάλα καὶ μετὰ δυο βράσεις, κενώνεται ἐντὸς τοῦ κρέατος καὶ σερβίρεται.

—2) *Πολίτικο*. Μία ὀκᾶ ἀρνὶ ἀπὸ σπάλα ἢ μπούτι, κόπτεται εἰς 10—12 κομμάτια καὶ ῥίπτεται εἰς τὴν χύτραν μὲ 3 κουταλιὲς βούτυρον νὰ καβουρντισθῇ, χωρὶς νὰ τηγανισθῇ· προστίθενται κατόπιν 4—5 κομμένα κρεμμύδια καὶ μαραίνονται, 1 κουταλιὰ ἀλεύρι καὶ νερό, χωρὶς νὰ καλύπτεται τὸ κρέας· ἀφοῦ πάρουν βράσιν, ἁλατίζονται, προστίθενται καρδιὲς μαρουλιῶν μικροκομμένες, 2 κουταλιὲς ψιλοκομμένον ἄνηθον καὶ πιπέρι· ὅταν βράσουν, αὐγοκόβεται προσεκτικὰ (2 κρόκοι καὶ 1 ½ λεμόνι)· παίρνει μιὰ βράσιν σιγανήν, ἀφήνεται ἐπὶ 8—10' καὶ σερβίρεται.

φρικασσὲ (τὸ) (γαλλ. fricassé) *[Μουσικ.]*. Μουσικὸς ὅρος, δι' οὗ ἀπεδίδετο κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα πολυφωνική τις σύνθεσις, ἧς ἑκάστη φωνὴ εἶχε διάφορον κείμενον.

Φρίκες *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Χερσονησώδης προβολὴ καὶ ὅρμος ὑπ' αὐτήν, κατὰ τὰ βορειοανατολικὰ τοῦ βορείου κόρμου τῆς Ἰθάκης (πλάτ. 38° 27' Β., μῆκ. 20° 41' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura. Ithaca, Cephallonia). Ἐπὶ τῆς ἄκρας αὐτῆς Ἅγιος Νικόλαος λειτουργεῖ (1914) φάρος Ἄγκα τριάδος λευκῶν ἐκλάμψεων 12 μιλ. Εἰς τὸν λιμένα τῶν Φρικιῶν τοποθετεῖ ὁ V. Bérard τὸν λιμένα Ῥεῖθρον (Ὀδυσ. ι, 186). Σ. Ε. Λ.

—**Φρίκες** *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς κοινότητος Πλατρειθιᾶς τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Ἰθάκης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928 140. Κεῖται εἰς τὰ βορειοανατολικὰ τῆς νήσου καὶ εἰς τὸν μυχὸν ὁμωνύμου ὅρμου.

φρίκη (ἡ)· τρομώδης κίνησις τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἢ ἄλλων ὑδάτων· || ῥῖγος ἐκ πυρετοῦ ἢ φόβου, ἀνατριχίλα: «φρίκη μὲ καταλαμβάνει, ὅταν τὸ συλλογίζωμαι», «μοῦ προξενεῖ φρίκην καὶ νὰ τὸν βλέπω» || φρ. «εἶναι φρίκη» ἀντὶ «εἶναι φρικτόν»: «τὸ τί εἴδαμε εἶναι φρίκη» || καὶ ἐπιφωνηματικῶς: «φρίκη! φρίκη!»

φρικίαι (αἱ). Σύμπτωμα ἐμφανιζόμενον κατὰ τὰς πυρετικὰς καταστάσεις, ἰδίως τοξικολοιμώδους φύσεως, καὶ χαρακτηριζόμενον δι' ἰδιαιτέρας ὄψεως τοῦ δέρματος (δέρμα ὄρνιθος ἢ χηνός). Μ. Ν. Β.

φρικίασις, —*εως* (ἡ)· ῥῖγος ἐκ πυρετοῦ, κρυάδα, ἀνατριχίλα, ἄλλως *φρίκη*: «καὶ ἂν τὸ φαντασθῶ ἀκόμη, μὲ καταλαμβάνει φρικίασις».

—*[Ἰατρ.]* Ἡ *φρικίασις* εἶναι αἴσθησις ῥίγους, προκαλοῦσα ἀνατριχίασιν, ὀφειλομένη εἰς διάφορα φυσικὰ ἢ ἠθικὰ αἴτια (φόβον, χαρὰν κτλ.) ἢ συγκινήσεις καὶ παθολογικὰς καταστάσεις. Προκαλεῖται ἀντανακλαστικῶς συστολὴ τῶν τριχοειδῶν τῆς ἐπιδερμίδος, διὰ μέσου τοῦ νευρο-φυτικοῦ συστήματος. Μ. Ν. Β.

φρικιαστικός, —*ή*, —*όν* ὁ προξενῶν φρίκην, ἀνατριχιαστικός: «γεγονότα φρικιαστικά».

Φρίκιον *[Γεωγρ.]*. Τὸ ἀμέσως τῶν Θερμοπυλῶν ὑπερκείμενον τμῆμα τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου, καλούμενον κοινῶς *Ζάστανι*. Ι. Σ. Σ.

φρικιῶ (—*άω*)· αἰσθάνομαι φρικίασιν, ῥῖγος ἐκ πυρετοῦ ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀνατριχιάζω, φρίττω: «ὅταν τὸ ἐνθυμοῦμαι φρικιῶ».

φρικτός, —*ή*, —*όν* ὁ δι' ὃν φρίττει τις, ὁ προξενῶν φρίκην, τρομακτικός, φρικώδης: «φρικτὸν θέαμα».—Ἐπίρρ. **φρικτῶς** καὶ **—τά.**

φρικώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ πλήρης φρίκης, ὁ προξενῶν φρίκην, *φρικτὸς* (βλ. λ.): «φρικώδης κατάστασις».

φρικωδία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι φρικῶδες· || πρᾶξις φρικώδης.

Φρικωνίς, ἡ καὶ ***Φρικωνῖτις*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πρόσθετος ὀνομασία μιᾶς τῶν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Κύμη* πόλεων, ἃς ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος (392,20). Παρὰ τὴν ἀσάφειαν ὅμως τῆς περιγραφῆς του, προκύπτει, ἐκ παραβολῆς πρὸς τὸν Στράβωνα (ΙΓ, 622), ὅτι αὕτη ἐδίδετο εἰς τὴν Αἰολίδα Κύμην τὴν πρὸ τῆς Λέσβου. Παρ' αὐτὴν δὲ πόλις *Φρικωνὶς Λάρισα* ὀνομαζομένη (*Στέφ. Βυζ.* 413,1). Σ. Ε. Λ.

Φριλιγγιάνικα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Κυθήρων τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 216, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀλοϊζιάνικα, Δρομονάρι, Καστριτσιάνικα* καὶ *Τζοανννιάνικα*, 580. Παράγει ἐλαίας καὶ ἔλαιον, ἔχει δὲ ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φριλίγγος, ***Κώστας.*** Νεώτερος Ἕλλην ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1884. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης καὶ τῷ 1906 ἀπεφοίτησε τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Ἀκολούθως ἐσπούδασεν ἰατρικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, κατόπιν δὲ ἐτελειοποιήθη ἐπὶ διετίαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Παρισίων καὶ Βερολίνου. Ἐδημοσίευσε ποιητικὴν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ τραγούδια τῆς Σκιᾶς» (Σμύρνη 1907) καὶ ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ «Ἄσματος Ἀσμάτων», μὲ μακρὰν εἰσαγωγὴν (1912), καὶ τοῦ «Ἰώβ» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μὲ προλεγόμενα, σημειώσεις καὶ ἑρμηνευτικὰ καὶ κριτικὰ σχόλια (Ἀθῆναι 193). Πρὸς τούτοις ἐδημοσίευσε τὴν ἰατρικὴν διατριβὴν «Ἡ σύφιλις» (Μυτιλήνη 1925) καὶ τὰς λογοτεχνικὰς μελέτας: «Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὡς ποιητής» («Ἁρμονία» Σμύρνης 1907), «Γεώργιος Βιζυηνός» («Ἀριστοτέλης» Σμύρνης 1911), «Τὸ ᾆσμα ᾀσμάτων» («Νουμᾶς» 1914), «Ἀργύρης Ἐφταλιώτης» («Μοῦσα» Μυτιλήνης 1924) κ. ἄ., πρὸς δὲ ποιήματα εἰς τὰ περιοδικὰ «Νουμᾶς» καὶ «Χαραυγή». Γ. Μ. Β.

φριμαγμὸς (ὁ)· τὸ φριμάσσεσθαι, δυνατὸν φύσημα τῶν ῥωθώνων ὡς ἐξ ἀνυπομονησίας ἢ ζωηρότητος, ἰδίᾳ ἐπὶ ἵππων· || ὁμοίως, ἀνήσυχος κίνησις, πηδήματα κττ.

φριμάζω, *ἀόρ. ἐφρίμαξα· δημότ.* ἀντὶ *φριμάσσομαι* (βλ. λ.).

φριμάσσομαι· φυσῶ διὰ τῶν ῥωθώνων ἰσχυρῶς, κινοῦμαι, τινάσσομαι ὡς ἐξ ἀνυπομονησίας, ἰδίᾳ ἐπὶ ἵππων.

Φρίμλεϋ (Frimley) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Σέρρεϋ. Κάτ. (1921) 13.676. Η. Π. Γ.

Φριμπούργκ (Fribourg) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Φρειβοῦργον*.

Φρὶντ (Fried), ***Ἀλφρέδος.*** Αὐστριακὸς δημοσιογράφος καὶ εἰρηνιστὴς (1864—1921). Ἐγένετο γνωστὸς κυρίως διὰ τῆς ἀντιπολεμικῆς προπαγάνδας, ἣν διεξήγαγε διὰ διαλέξεων καὶ κυρίως διὰ τοῦ περιοδικοῦ «Κάτω τὰ ὅπλα», ὅπερ ἵδρυσε τῷ 1891 καὶ ὅπερ μετωνόμασε τῷ 1899 εἰς «Σκοπιὰν τῆς εἰρήνης». Διὰ τοὺς εἰρηνιστικοὺς αὐτοῦ ἀγῶνας ἔλαβε τῷ 1911 τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν εἰρήνην. Ἔγραψεν: «Ἐγχειρίδιον τῆς εἰρηνιστικῆς κινήσεως» (1911—1913), «Ἡ Παναμερική» (1916). Θ. Κ.

—**Φρὶντ** (Fried), ***Ὄσκαρ.*** Γερμανὸς διευθυντὴς ὀρχήστρας καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς ἐν Βερολίνῳ τῷ 1871. Διηύθυνε τὴν ὀρχήστραν τῶν μεγαλυτέρων μουσικῶν κέντρων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας. Ὡς συνθέτης ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὰ ἔργα διὰ μονῳδούς, χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν: «Das trunkene Lied», «Erntenlied», διὰ μονῳδοὺς καὶ ὀρχήστραν, «Verklarte Nacht», «Πρελούντιο καὶ διπλῆ φούγκα» δι' ὀρχήστραν ἐγχόρδων, μελῳδίας, χορῳδίας κλπ. Γ. Σ.

Φρίντα (Frida), ***Αἰμίλιος Μποχουσλάβ.*** Διαπρεπὴς Τσέχος συγγραφεύς, γνωστὸς κυρίως ὑπὸ τὸ φιλολογικὸν ψευδώνυμον *Ἰαροσλάβος Βρχλίτσκυ* (1853—1912). Κατήγετο ἐκ πατρὸς Ἰσραηλίτου καὶ μητρὸς Χριστιανῆς, μετὰ λαμπρὰς δὲ σπουδὰς ἐπεδόθη ἀπὸ τοῦ 1871 εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπέκτησε ταχέως μεγάλην φήμην. Ἐπεχείρησεν ἀκολούθως μακρὰ ταξίδια, καθ' ἃ ἐπεσκέφθη τὰς πλείστας τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῷ 1893 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ξένης λογοτεχνίας ἐν τῷ τσεχικῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας. Ἐξελέγη τακτικὸν μέλος τῆς τσεχικῆς ἀκαδημίας καὶ ἀντεπιστέλλον ἢ ἐπίτιμον πολλῶν ἄλλων ἀκαδημιῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν, μετὰ δὲ τοῦ μουσουργοῦ Ντβοράκ διωρίσθη ἰσόβιον μέλος τῆς αὐστριακῆς Ἄνω Βουλῆς (1901). Ὁ Φρίντα ὑπῆρξεν ἀκάματος καὶ πολυμερέστατος συγγραφεύς, διακριθεὶς ἐξ ἴσου καὶ ὡς δημιουργὸς καὶ ὡς μελετητὴς καὶ μεταφραστὴς τῶν μεγάλων λογοτεχνῶν. Ἐκ τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας μετέφρασεν ἔργα τῶν Οὐγκώ, Λεκὸντ ντὲ Λὶλ, Ἀ. ντὲ Βινὶν, Μπωντελαίρ, Κορνηλίου, Μολιέρου, Ροστάν, διακεκριμένων διηγηματογράφων καὶ μυθιστοριογράφων κλπ.· ἐκ τῆς ἰταλικῆς τούς: Δάντην, Πετράρχην, Τάσσον, Ἀριόστον, Φώσκολον κλπ.· ἐκ τῆς ἰβηρικῆς τούς: Ρουΐθ ντὲ Ἀλκαρόν, Λόπε ντὲ Βέγκα, Καμόενς κ. ἄ.· ἐκ τῆς ἀγγλικῆς τούς: Βύρωνα, Σέλλεϋ, Σαίξπηρ· ἐκ τῆς γερμανικῆς: Γκαῖτε, Σίλλερ, Χάμερλινγκ· ἐκ τῆς σκανδιναυικῆς: Ἴψεν, Ἄντερσεν. Ἐπίσης μετέφρασε σλαυικά, κινεζικά, περσικὰ καὶ μαγυαρικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα καὶ γενικῶς κατέλιπε τοσοῦτον ὄγκον μεταφραστικῆς ἐργασίας, ὅσος θὰ ἤρκει νὰ δοξάσῃ πολλοὺς συγγρόνους συγγραφεῖς. Κεκτημένος ἰδίᾳ ἔκτακτον στιχουργικὴν εὐχέρειαν, κατώρθωνε νὰ μεταφράζῃ μετ' ἐπιτυχίας καὶ τοὺς δυσκολωτέρους ἐκ τῶν ξένων ποιητῶν. Ὑπῆρξε συνάμα καὶ γονιμώτατος δημιουργός, συνθέσας μέγαν ἀριθμὸν ἐπικῶν, λυρικῶν καὶ ἐπικολυρικῶν ποιημάτων καὶ πλῆθος δραματικῶν ἔργων. Ἐξ αὐτῶν κυριώτερα εἶναι τὰ λυρικὰ ποιήματα: «De profundis», «Ὄνειρα εὐτυχίας», «Συμφωνίαι», καὶ «Τὸ μαγεμένο περιβόλι»· τὰ ἐπικὰ καὶ ἐπικολυρικά: «Ὁ θρῦλος τοῦ ἁγίου Προκοπίου», «Ἡ μετάνοια τοῦ Δὸν Ζουάν», «Ἡ Σφίγξ», «Βικτώριος Κολόννα», «Ἐπικὰ ποιήματα»· ἡ συλλογὴ τσεχικῶν καὶ ξένων παραδόσεων ὑπὸ τὸν τίτλον «Μῦθοι»· τὰ δράματα: «Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης», «Ντραχομίρ», καὶ «Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσέως» καὶ ἡ κωμῳδία «Ὁ πίθος τοῦ Διογένους». Τὰ ἅπαντα τοῦ Φρίντα ἐξεδόθησαν ἀπὸ τοῦ 1895 μέχρι τοῦ 1910 εἰς 65 τόμους. Χ. Δ.

Φρίντγιουνγκ (Friedjung), ***Ἐρρῖκος.*** Αὐστριακὸς ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς συγγραφεὺς (1851—1920). Τῷ 1871 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ ἐμπορικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Βιέννης, ἀπελύθη ὅμως ἐκ τῆς θέσεώς του τῷ 1881, διότι ἐξεφώνησε πολιτικὸν λόγον, ὅστις ἐθεωρήθη ἐχθρικὸς πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Ἔκτοτε ἐπεδόθη εἰς τὴν πολιτικήν, ἐκλεγεὶς κατ' ἐπανάληψιν δημοτικὸς σύμβουλος. Ἔγραψεν: «Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε' καὶ ἡ συμβολή του εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς του» (1876), «Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἐπικράτησιν ἐν Γερμανίᾳ», (1859—1866), «Τὰ ἔγγραφα τοῦ Μπέεντεκ» (1901), «Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ αὐστριακὴ πολιτική» (1907), «Ἡ Αὐστρία ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1860» (1908), «Ἡ ἐποχὴ τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ 1884—1914» (1919—1923), «Ἱστορικὰ θέματα». Θ. Κ.

Φρίντελ (Friedel), ***Κάρολος.*** Γάλλος χημικὸς καὶ μεταλλειολόγος (1832—1899). Τῷ 1876 διωρί-

Digitized by Google

σθη καθηγητὴς τῆς μεταλλειολογίας ἐν τῇ Σορβόννῃ καὶ ἀπὸ τοῦ 1884 τῆς ὀργανικῆς χημείας. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ Σαραζὲν εἰς τὴν κατασκευὴν τεχνητῶν ὀρυκτῶν, σχὼν σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Περιέγραψε μετὰ τοῦ Κράφτς τὴν μέθοδον συνθέσεως ὁμολόγων τοῦ βενζολίου. Ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Βύρτζ τὸ «Λεξικὸν χημείας», μετὰ δὲ τοῦ Σαβριὲ ἐπέβλεψεν ἀπὸ του 1884 τὴν ἔκδοσιν τῶν συμπληρωματικῶν τόμων. Ἔγραψε βιογραφίαν τοῦ Βύρτζ, ἐπίσης δὲ «Μαθήματα ὀργανικῆς χημείας» (1887) καὶ «Μαθήματα μεταλλειολογίας» (1893). Γ. Κ. Γ.

Φρίντενάου (Friendenau) *[Γεωγρ.]*. Πρῴην νοτιοδυτικὸν προάστιον τοῦ *Βερολίνου* (βλ. λ.), ἀποτελοῦν ἤδη συνοικίαν αὐτοῦ.

Φρίντεριχς (Friederichs), ***Κάρολος***. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος καὶ τεχνοκρίτης (1831—1871). Διετέλεσεν ἐπιμελητὴς τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου (1858), διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματός του (1868) καὶ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψεν: «Ὁ Πραξιτέλης καὶ τὸ σύμπλεγμα τῶν Νιοβιδῶν» (1855), «Αἱ Φιλοστράτειοι εἰκόνες» (1860), «Πινδαρικαὶ μελέται» (1863), «Τέχνη καὶ ζωὴ» (1872), «Θεμέλιοι λίθοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς γλυπτικῆς» (1868—1873, τόμ. 3). Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ εἶναι τὸ κύριον ἔργον τοῦ Φρίντεριχς, ἀνασυνετάχθη ὑπὸ τοῦ Βόλτερς μὲ τὸν τίτλον «Τὰ γύψινα ἐκμαγεῖα τῶν ἀρχαίων γλυπτῶν τῶν βασιλικῶν μουσείων» (1885). Π. Ν. Π.

Φριντλαΐντερ (Friedländer), ***Δαυῒδ***. Γερμανοεβραῖος λόγιος (1750—1834). Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς χειραφετήσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὁ πρῶτος Ἰσραηλίτης δημοτικὸς σύμβουλος τοῦ Βερολίνου. Ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων ἵδρυσε τὸ ἑβραϊκὸν περιοδικὸν «Μεάσσεφ» καὶ τὸ ἐλεύθερον ἑβραϊκὸν σχολεῖον τοῦ Βερολίνου. Θ. Κ.

—**Φριντλαΐντερ** (Friedländer), ***Ἐμμανουήλ***. Γερμανὸς ἡφαιστειολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1871. Διηρεύνησε τὰ ἡφαίστεια τῆς Β. Ἀμερικῆς, τῆς Ἰαπωνίας, τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ, ὡς καὶ τὰ ἐσβεσμένα καὶ ἐνεργὰ ἡφαίστεια κέντρα τοῦ Νοτίου Αἰγαίου. Ἵδρυσε τῷ 1914 τὸ ἡφαιστειολογικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ Βεζουβίου καὶ ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Zeitschrift für Vulkanologie». Γ. Κ. Γ.

—**Φριντλαΐντερ** (Friedländer), ***Ἰούλιος***. Γερμανὸς νομισματολόγος (1813—1884). Συνέλεξε πλεῖστα ἀρχαῖα νομίσματα, ἰδίᾳ ἑλληνικά, διὰ τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1868 ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ νομισματικοῦ ἱδρύματος τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε: «Τὰ νομίσματα τῶν Ὀστρογότθων» (1844), «Τὰ νομίσματα τῶν Βανδάλων» (1849), «Τὰ νομίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ» (1843), «Τὰ ἰταλικὰ καλλιτεχνικὰ μετάλλια τοῦ ΙΕ' αἰῶνος» (1882). Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐδημοσιεύθη τὸ ἔργον του: «Εὑρετήριον τῆς ἀρχαίας νομισματολογίας» (1885). Θ. Κ.

—**Φριντλαΐντερ** (Friedländer), ***Κάρολος***. Γερμανὸς ἱστολόγος τοῦ Βερολίνου (1847—1887). Διετέλεσεν ὑφηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1883 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Fortschrifte des Medizin». Ἠσχολήθη μὲ τὴν ἔρευναν τοῦ καρκίνου, τῆς φυματιάσεως, τῶν μικροκόκκων τῆς πνευμονίας κλπ. καὶ ἔγραψεν: «Anatomische untersuchungen über den Uterus» (1870), «Über locale tuberculose» (1873), «Anatomische untersuchungen über Lupus» (1874), «Epithelwucherung und Krebs» (1877), «Über Herzhypertrophie» (1881), «Die mikroskopische Technik zum Gebranche bei pathologisch-anatomischen Untersuchungen» (1884), «Die Mikrococcen der Pneumonie» (1883).

Ὁ *πόρος τοῦ Φριντλαΐντερ* ἀποτελεῖ πυρῆνα φυματιώδη ἐκ κεντρικῶν γιγαντοκυττάρων περιστεφομένων ὑπὸ ἐπιθηλοειδῶν καὶ ἐμβρυϊκῶν κυττάρων, ἐχόντων τάσιν πρὸς ἰνώδη μετάπλασιν.

Ὁ *πνευμονοβάκιλλος τοῦ Φριντλαΐντερ*, παρουσιαζόμενος ὑπὸ μορφὴν βραχειῶν βακτηριῶν περιβαλλομένων ὑπὸ ἐλύτρου ὁμοίου τῷ τοῦ πνευμονοκόκκου, δὲν ἀποτελεῖ τὸν παθογόνον παράγοντα τῆς πνευμονίας, ὡς ὁ ἴδιος τὸ ἐπίστευε κατὰ τὴν ἀνακάλυψίν του, ἀλλὰ συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν βρογχοπνευμονιῶν τινων, πλευριτίδων, περιτονιτίδων, μηνιγγιτίδων, ὠτιτίδων κλπ. Ἀερόβιος καὶ μή, καλλιεργεῖται εἰς θερμοκρασίαν 37° Κελσίου, θνήσκει εἰς θερμοκρασίαν 60°—80° καὶ ἀνθίσταται ἐπὶ μακρὸν κατὰ τὴν ἀποξήρανσιν. Εἰς τὰς καλλιεργείας του ἀνευρέθη τοξίνη, ἥτις φονεύει ταχέως τὸν κόνικλον μὲ φαινόμενα παραλύσεως, συμφορήσεως καὶ σπλαγχνικῶν αἱμορραγιῶν. Ο. Ρ.

—**Φριντλαΐντερ** (Friedländer), ***Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ ἀρχαιολόγος (1824—1909). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Καινιξβέργης (1856) καὶ τοῦ Στρασβούργου (1892). Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν Ρώμην καὶ τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα. Ἔγραψε: «Περὶ τῶν ἐπιτυμβίων γλυπτῶν τῶν Ἑλλήνων» (1847), «Αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀντιλήψεις τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν αὐτοκρατορίαν» (1852), «Ἡ ὁμηρικὴ κριτικὴ ἀπὸ τοῦ Βόλφ μέχρι τοῦ Γκρότε» (1853), «Ὁμηρικὰ ἀνάλεκτα» (1859), «Ἔκθεσις τῆς ἱστορίας τῶν ἠθῶν τῆς Ρώμης» (1862—1871, ι' ἔκδ. 1921—1923, τόμ. 3), τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον πραγματευόμενον τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, «Περιηγήσεις, λόγοι καὶ μελέται» (1905) κ. ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκεν ἐσχολιασμένους τὸν Μαρτιάλην (1886), τὸν Ἰουβενάλην (1895), τὸν Πετρώνιον (β' ἔκδ. 1906) καὶ τὰς ὁμηρικὰς πραγματείας τοῦ Ἀριστονίκου καὶ Νικάνορος. Π. Ν. Π.

—**Φριντλαΐντερ** (Friedländer), ***Μάξ***. Γερμανὸς μουσικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1852. Ἐξέδωκεν ἀγνώστους μελῳδίας τοῦ Σοῦμπερτ, ἃς κατόπιν ἐπισταμένων ἐρευνῶν ἀνεκάλυψεν, ἔγραψε δὲ καὶ μεγάλην βιογραφίαν τοῦ μουσουργοῦ. Ὁ Φριντλαΐντερ διετέλεσε καθηγητὴς καὶ μουσικὸς διευθυντὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Τὸ κυριώτερον σύγγραμμά του εἶναι: «Das deutsche Lied im XVIII Jahrh.» (1902). Γ. Σ.

Φρίντλαντ (Friedland) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄλλε καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λαιβενχάγκεν—Γκερντάουεν. Κάτ. 3.220 (1925). Θ. Κ.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πολωνίας τῶν ναπολεοντείων πολέμων, ἀφοῦ οἱ μὲν Γάλλοι κατέλαβον τὴν 12ην Ἰουνίου 1807 τὸ ρωσικὸν περικεχαρακωμένον στρατόπεδον Χέϊλσμπεργ, οἱ δὲ Ρῶσοι προσεπέρασαν εἰς τὴν δεξιὰν (ἀνατολικὴν) ὄχθην τοῦ Ἄλλε, ὁ Μέγας Ναπολέων, κρίνας ὅτι οἱ Ρῶσοι θὰ ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἄλλε, ἵνα τοιουτοτρόπως ἀποκτήσωσι τὴν μετὰ τῆς Καίνιγκσμπεργ, ἔνθα εὑρίσκοντο οἱ Πρῶσσοι, ἐπικοινωνίαν, συνεκέντρωσε τὸν ὄγκον τῆς στρατιᾶς του περὶ τὸ Ἐϋλώ, ἵνα παρεντεθῇ μεταξὺ Ρώσων καὶ Πρώσσων, καὶ συγχρόνως προὐκαλύφθη διὰ δύο ἐμπροσθοφυλακῶν, τῆς μὲν πρὸς Καίνιγκσμπεργ, τῆς δὲ πρὸς Φρίντλαντ, ἔνθα θὰ ἐξετέλουν οἱ Ρῶσοι τὴν προσπέρασίν των ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἄλλε. Ἡ πρόβλεψις τοῦ Ναπολέοντος ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ὀρθή, διότι οἱ Ρῶσοι (100.000 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Μπένινγκσεν) προὐχώρησαν πρὸς Φρίντλαντ, ἵνα προσπεράσωσι τὸν Ἄλλε. Τότε ὁ Ναπολέων διέταξε τὴν μὲν πρὸς Καίνιγκσμπεργ ἐμπροσθοφυλακὴν (σῶμα τοῦ Σοὺλτ καὶ τὸ ἱππικὸν τοῦ Μυρά, ἐν ὅλῳ 60.000) ν' ἀνακόψῃ τὴν μετὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐπικοινωνίαν τῶν Ρώσων, τὴν δὲ πρὸς Φρίντλαντ ἐμπροσθοφυλακὴν (σῶμα τοῦ Λάν, ἐξ 20.000 ἀνδρῶν) νὰ σπεύσῃ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν ταύτην, ἵνα προλάβῃ τοὺς Ρώσους ἐν τῇ καταλήψει τῆς Φρίντλαντ, καὶ τοιουτοτρόπως τοῖς ἀπαγορεύσῃ τὴν προσπέρασιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (δυτικῆς) ὄχθης τοῦ Ἄλλε. Αἱ ἐν λόγῳ ἐνέργειαι φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἑλιγμὸς τῆς Φρίντλαντ*. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Φρίντλαντ καὶ ἡ παρ' αὐτὴν γέφυρα εὑρέθησαν

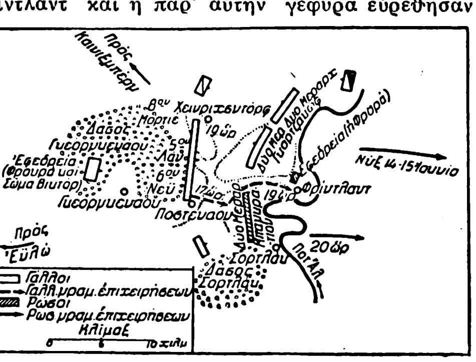

Μάχη τῆς Φρίντλαντ 14 Ἰουνίου 1807.

τὴν 13ην Ἰουνίου 1807 κατειλημμέναι ὑπὸ τῶν Ρώσων, προκαταλαβόντων τοὺς Γάλλους ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ (ὁ Μπένινγκσεν ἔζευξεν ἐπειγόντως τὸν Ἄλλε διὰ πολλῶν γεφυρῶν), δι' αὐτὸ διέταξεν ὁ Λὰν τὴν ἐπὶ κεφαλῆς μεραρχίαν νὰ ταχθῇ ἐπὶ καταλλήλων θέσεων εἰς τὸ ὕψος Posthenau—Sortlack, ἵνα τοιουτοτρόπως προκαλύψῃ τὴν προχώρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐξ Ἐϋλὼ προχωροῦντος κυρίου σώματος ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα. Ἐν τῷ μεταξὺ προὐχώρουν οἱ Ρῶσοι ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (δυτικῆς) ὄχθης τοῦ Ἄλλε, ἀναπτυσσόμενοι παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ τούτου. Διαρκούσης τῆς νυκτὸς 13—14 Ἰουνίου, τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα κατέφθανον διαδοχικῶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καὶ τέλος τὴν πρωΐαν τῆς 14ης Ἰουνίου εὑρέθησαν τεταγμένα ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται. Αἱ ρωσικαὶ ὅμως θέσεις παρουσίαζον δύο μειονεκτήματα, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὅτι εἶχον τὰ νῶτά των ἐγγύτατα τῷ ποταμῷ, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι ἐχωρίζοντο διὰ τῆς χαράδρας Mühlfluss, τῆς καθιστώσης ἀδύνατον τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ ἀριστεροῦ μετὰ τοῦ κέντρου. Διεξήχθη τότε μάχη, φερομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα *μάχη τῆς Φρίντλαντ*, 14 Ἰουνίου 1807. Μέχρις οὗ τὰ γαλλικὰ στρατεύματα καταφθάσωσιν ἐξ Ἐϋλὼ καὶ ἀναπτυχθῶσι, τὸ σῶμα τοῦ Λάν, ἰδίως δ' ἡ ἐπὶ κεφαλῆς μεραρχία του, εὑρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν (χαραυγὴν 14ης Ἰουνίου). Διὰ τοῦτο, πρὸς προκάλυψιν τοῦ ἀριστεροῦ, ἐστάλη ἡ μεραρχία ἱππικοῦ τοῦ Γκρουσύ, ταχθεῖσα εἰς τὸ δάσος Γκεοργκενάου, καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἡ μεραρχία ἱππικοῦ τοῦ Νανσουτύ, καθόσον οἱ Ρῶσοι ἐπεζήτουν κατὰ τὴν χαραυγὴν ταύτην τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἀπόκτησιν τῆς πρὸς Καίνιγκσμπεργ ὁδοῦ. Διεξήχθησαν τότε σοβαροὶ ἀγῶνες ἱππικοῦ περὶ τὴν Heinrichsdorf, διότι οἱ Ρῶσοι ἐξαπέστειλαν κατὰ τῶν δύο γαλλικῶν μεραρχιῶν ἱππικοῦ πολὺ πολυαριθμότερον ἱππικὸν ἐκ Κοζάκων. Ὁ Γκρουσὺ ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀντεπεξέλθῃ καὶ νὰ κρατήσῃ τὸ ἀριστερὸν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ πεζικοῦ. Ὁ Ναπολέων, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ ἐδίσταζεν ἂν ἔπρεπε νὰ περαιώσῃ τὴν μάχην ἐντὸς τῆς 14ης Ἰουνίου, ἅτε μὴ διαθέτων ἁπάσας τὰς δυνάμεις του, κατόπιν, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς νὰ δώσῃ τὴν ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας ταύτης, δι' ὃ κατέστρωσε τὸ σχέδιον ὅπως ἐπιτεθῇ διὰ τοῦ δεξιοῦ του (Νέϋ) κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Ρώσων καὶ καταλάβῃ τὴν πρὸς Φρίντλαντ ὁδόν, ὁπότε τοιουτοτρόπως θ' ἀπέκοπτεν ἀπὸ τοὺς Ρώσους τὴν κυρίαν ὁδὸν ὑποχωρήσεώς των. Ἀφοῦ ἐξετελέσθη σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς πυροβολικοῦ, ἐξώρμησε τὴν 17ην ὥραν τὸ σῶμα τοῦ Νέϋ καὶ ἤρξατο προχωροῦν, ἀλλ' ἡ προχώρησις αὕτη ἐγίνετο πολὺ δυσκόλως, καθόσον τὰ γαλλικὰ στρατεύματα εὑρέθησαν μὲ μειονεκτικωτάτους σχηματισμοὺς (πολὺ πυκνοὺς) ὑπὸ τὸ δραστικὸν πῦρ τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἄλλε τεταγμένου ρωσικοῦ πυροβολικοῦ. Οὐχ ἧττον διὰ τοῦ ἐξόχως λαμπροῦ πυρὸς τοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σεναρμὸν συγκεντρωθέντος γαλλικοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ προωθηθέντος εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ρώσων, ἐπετεύχθη ἡ κατασίγησις τοῦ ρωσικοῦ πυροβολικοῦ, ὁπότε πλέον τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἔμεινε διαθέσιμον, ἵνα κατευθύνῃ τὸ πῦρ του κατὰ τοῦ κέντρου τῶν Ρώσων. Ἐπωφεληθεὶς τότε ὁ Νέϋ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀνασυνέταξε τοὺς ἄνδρας του, καὶ μετὰ ἡρωϊκὴν ἔφοδον, ὑποστηριχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ προχωρήσαντος σώματος τοῦ Βικτὸρ (τέως ἐν ἐφεδρείᾳ), εἰσῆλθε περὶ τὴν 19ην ὥραν ἐντὸς τῆς Φρίντλαντ καὶ ἀμέσως κατόπιν κατέλαβε τὰς γεφύρας τοῦ Ἄλλε. Τὸ ἀριστερὸν τῶν Ρώσων, βλέπον ἑαυτὸ ὑπερκερωθὲν (ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ κέντρου διὰ τῆς χαράδρας), ἔφυγε προτροπάδην πρὸς τὰ ὀπίσω, προσεπέρασε τὸν Ἄλλε καὶ κατέστρεψεν ἁπάσας τὰς νοτίως τῆς Φρίντλαντ γεφύρας. Ὁ Ναπολέων δὲν ἐπέσπευσε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ του, καθόσον ἤθελε νὰ συμπαρασύρῃ τὸ ὑπὸ τὸν Γκορτσακὼφ κέντρον καὶ δεξιὸν τῶν Ρώσων πρὸς τὸ χωρίον Χεϊνριχσντὸρφ (ἐπέτρεψε μάλιστα εἰς τοὺς Ρώσους μικράν τινα προχώρησιν), ἵνα τοιουτοτρόπως ἐπιφέρῃ διάσπασιν τοῦ ρωσικοῦ μετώπου (τὸ μὲν κέντρον καὶ δεξιόν, ἤτοι τὸ βορείως τῆς χαράδρας, παρεσύρετο πρὸς δυσμάς, τὸ δ' ἀριστερόν, ἤτοι τὸ νοτίως τῆς χαράδρας, ἀπωθεῖτο πρὸς ἀνατολάς). Ἅμα ὅμως εἶδεν ὁ Ναπολέων ὅτι ὁ Νέϋ κατέλαβε τὴν Φρίντλαντ, διέταξεν ἀμέσως, τὴν 19ην ὥραν, τὸν Λὰν καὶ τὸν Μορτιὲ νὰ ἐπιτεθῶσι σοβαρῶς, πρὸς τοῦτο δ' ἐνίσχυσεν αὐτοὺς διὰ τῆς φρουρᾶς (τέως ἐν ἐφεδρείᾳ), καὶ τότε τὰ στρατεύματα τοῦ Γκορτσακὼφ ἀπωθήθησαν πρὸς τὸν ποταμὸν καὶ κατώρθωσαν νὰ τὸν προσπεράσωσι διὰ πόρων, ἀφοῦ ὅμως πάμπολλοι ἄνδρες ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Ἅμα τῇ ἐπελεύσει τοῦ σκότους ὁ ἀγὼν διεκόπη, καὶ οἱ μὲν Γάλλοι παρέμειναν ἐπὶ τῶν καταληφθεισῶν θέσεων, οἱ δὲ Ρῶσοι ἐξηκολούθησαν τὴν ὑποχώρησίν των πρὸς ἀνατολάς, διαρκούσης τῆς νυκτὸς 14—15 Ἰουνίου, εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν τὴν πρωΐαν τῆς 15ης Ἰουνίου ἀνελήφθη ὑπὸ τῶν Γάλλων καταδίωξις, οἱ Ρῶσοι εὑρίσκοντο ἤδη πολὺ μακράν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἀπώλεσαν οἱ μὲν Γάλλοι περὶ τοὺς 7.000 ἄνδρας, οἱ δὲ Ρῶσοι περὶ τὰ 80 πυροβόλα καὶ περὶ τοὺς 30.000 ἄνδρας, ἐξ ὧν πλεῖστοι ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ Ἄλλε.

Ἡ μάχη τῆς Φρίντλαντ ἔχει τὰ χαρακτηριστικά: 1ον) ὅτι κατ' αὐτὴν τὸ πυροβολικὸν διεδραμάτισε σπουδαίαν δρᾶσιν, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον διὰ πρώτην φορὰν ἔδρασε κατὰ μάζας (συγκέντρωσις 40 πυροβόλων, ἤτοι μεγίστου ἀριθμοῦ διὰ τὴν τότε ἐποχήν, καὶ συγκεντρικὴ βολὴ αὐτῶν, ἀρχικῶς μὲν κατὰ τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἄλλε ρωσικοῦ πυροβολικοῦ, κατόπιν δὲ κατὰ τοῦ ρωσικοῦ πεζικοῦ τοῦ κέντρου)· 2ον) ὅτι τὸ πεζικὸν τοῦ Νέϋ ἐξώρμησε διὰ τὴν ἐπίθεσιν μὲ σχηματισμοὺς πολὺ πυκνοὺς διὰ τὴν τότε ἐποχήν· ἀρκεῖ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ μεραρχία τοῦ δεξιοῦ συνετάχθη μὲ τὰ 10 τάγματά της τὸ ἓν ὄπισθεν τοῦ ἄλλου ἐν φάλαγγι τάγματος, εἰς τρόπον ὥστε εἶχε μέτωπον 60 μ. καὶ βάθος 800 μ.· ἀποτέλεσμα δ' ἦτο τὸ νὰ θερισθῇ τὸ σῶμα τοῦ Νέϋ ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἄλλε ρωσικοῦ πυροβολικοῦ καὶ νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ προχωρήσῃ, ἂν μὴ ἔδρα τόσον θαυμασίως τὸ γαλλικὸν πυροβολικόν, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον ἠδυνήθη ὁ Νέϋ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν προχώρησιν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς Φρίντλαντ. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Digitized by Google

Φρίντλαντ (Friedland), ***Βαλεντῖνος***, ἐπικαλούμενος καὶ ***Τρότσεντορφ*** (Trotzendorf). Γερμανὸς παιδαγωγὸς (1490—1556). Διδάσκαλος ὢν τῆς ἑλληνικῆς ἐν Γκαῖρλιτς, μετέβη, τῷ 1518, εἰς Βίττεμπεργ καὶ ἠσπάσθη τὴν λουθηρανὴν θρησκείαν. Τῷ 1523 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ γυμνασίου τοῦ Γκόλμπεργκ καὶ κατέστησεν αὐτὸ πρότυπον ἐκπαιδευτήριον. Θ. Κ.

Φρίντμπεργκ (Friedberg), ***Αἰμίλιος-Ἀλβέρτος***. Ἐπιφανὴς Γερμανὸς νομοδιδάσκαλος (1837—1911). Ἐγένετο καθηγητὴς τῷ 1865 ἐν Ἄλλῃ, τῷ 1868 ἐν Φρειβούργῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1869 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν Λειψίᾳ. Συνέγραψε τὸ πλειστάκις ἐκδοθὲν «Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου τῆς τε ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν», προέβη εἰς τὴν περίφημον ἔκδοσιν τοῦ «Corpus juris canonici», ὡς καὶ τῶν πέντε ἀρχαίων κανονικῶν συλλογῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν συλλογῶν τῶν κανόνων μεταξὺ τοῦ Γρατιανοῦ καὶ τοῦ Παυΐας Βερνάρδου. Ἐδημοσίευσε καὶ τὰς ἑξῆς μονογραφίας: «Περὶ τῶν σχέσεων πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας», «Περὶ τοῦ εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου ἀφορῶντος δικαίου», «Περὶ μνηστείας καὶ γάμου», «Περὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν», «Ἱστορία τῆς ἐν Λειψίᾳ νομικῆς σχολῆς» κ. ἄ. Ἐδίδαξε δέ, ἐκτὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἐμπορικὸν δίκαιον, ἱστορίαν τοῦ γερμανικοῦ δικαίου, γερμανικὸν δίκαιον δημόσιον καὶ ἰδιωτικόν, ὡς καὶ διεθνὲς δίκαιον. Κ. Μ. Ρ.

Φρίντμπεργκ (Friedberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἔσσῃ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Φραγκφούρτης—Γκίσσεν. Κάτ. 11.163 (1925). Ἔχει βιβλιοθήκην (20.000 τόμ.), σχολὰς κωφαλάλων καὶ τυφλῶν καὶ βιομηχανίαν σακχαροποιίας καὶ μηχανικῶν ὀργάνων ἀκριβείας. Θ. Κ.

Φριντράϊχ (Friedreich), ***Νικόλαος***. Γερμανὸς ἰατρὸς (1825—1882). Τῷ 1857 ἐγένετο ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς ἀνατομοπαθολογίας ἐν Βερολίνῳ καὶ μετὰ ἓν ἔτος τακτικὸς καθηγητὴς τῆς παθολογίας καὶ θεραπευτικῆς καὶ διευθυντὴς τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς ἐν Ἁϊδελβέργῃ. Ἔγραψε: «Die Krankheiten des Herzens» (1861, β' ἔκδ. 1867), «Über degenerabine Atrophine der spinalen Hinterstränge» (Ἀρχ. Βίρχωβ 1863), «Über Ataxie mit besonderer Berücksichtigung der hereditären Formen», «Über progressive Muskelatrophie, über wahre und falsche Muskelatrophie» (Βερολῖνον 1873) κλπ.

Ἡ *νόσος τοῦ Φριντράϊχ* (Paramyoclonus mulliplex Friedreich) ἀποτελεῖ ἀταξίαν κληρονομικήν, χαρακτηριζομένην ὑπὸ κλονικῶν σπασμῶν, σπανιώτερον τονικῶν, διαχύτων κατὰ συμμετρικὸν συνήθως τρόπον ἐπί τινων μυῶν τῶν μελῶν τοῦ κορμοῦ ἢ τοῦ προσώπου, ἄνευ ἀπωλείας τῆς μυϊκῆς δυνάμεως ἢ συνεργείας.

Τὸ *σημεῖον τοῦ Φριντράϊχ* συνίσταται εἰς ἀπότομον φλεβικὴν διαστολὴν τῶν τραχηλικῶν φλεβῶν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ταχέως ἡ κένωσις αὐτῶν. Ἀπαντᾶται ἐπὶ καρδιακῆς συμφύσεως. Ο. Ρ.

Φρίντριχ (Friedrich). —1) ***Γιόσπαρ-Δαυΐδ***. Γερμανὸς ζωγράφος (1774—1842). Τῷ 1807 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας τῆς Δρέσδης καὶ τῷ 1840 μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του, εὑρισκόμενα ἐν Βερολίνῳ, Δρέσδῃ, καὶ Ἀμβούργῳ, εἶναι: «Ἀνατολὴ τῆς σελήνης ἀπὸ τὴν θάλασσαν» (1810), «Μοναχὸς εἰς τὴν θάλασσαν», «Ὁ ἐσταυρωμένος ἐπὶ τοῦ ὄρους», «Χιονισμένος τάφος», «Σκηνογραφία τῶν Ἄλπεων», «Δύο ἄνθρωποι θαυμάζουν τὴν σελήνην», «Τάφος γιγάντων». Κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ κρυσταλλίνου ἀνακτόρου τοῦ Μονάχου ἐκάησαν 9 πίνακές του. —2) ***Ἰωάννης***. Γερμανὸς καθολικὸς θεολόγος (1836—1917). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Μονάχῳ (1865—1905). Ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα τῷ 1871 καὶ ἀπέβη ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν παλαιοκαθολικῶν. Ἐδημοσίευσε: «Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum» (1871), «Ἱστορία τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ» (1877—1887, τόμ. 3). Θ. Κ.

—**Φρίντριχ** (Friedrich), ***Παῦλος-Λεοπόλδος***. Γερμανὸς χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1864. Τῷ 1896 ἐγένετο διευθυντὴς τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς καὶ καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας. Ἔγραψε πλείστας μελέτας, ἀναφερομένας εἰς τὴν χειρουργικὴν καὶ δημοσιευθείσας εἰς εἰδικὰ περιοδικά. Ο. Ρ.

— **Φρίντριχ** (Friedrich) ***ἐγχείρησις*** ἢ ***θωρακοπλαστικὴ πλευροπνευμονολυσία***. Ἐγχείρησις συνισταμένη εἰς ἐκτεταμένην ἐκτομὴν τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, διενεργουμένη εἰς τὰς περιπτώσεις πνευμονικῆς φυματιώσεως μονοπλεύρου μετὰ προσφύσεων τοῦ ὑπεζωκότος καὶ ἀποσκοποῦσα τὴν σύσπασιν καὶ τὴν ἀκινητοποίησιν τοῦ πάσχοντος πνεύμονος. Μ. Ν. Κ.

Φρίντριχσταλ (Friedrichsthal) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ ἐδαφικῇ περιοχῇ τοῦ Σάαρ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σάαρμπρύκεν—Νοϋνκίρχεν. Κάτ. 13.908 (1927). Ἔχει γαιανθρακωρυχεῖα καὶ βιομηχανίαν ὑαλουργίας. Θ. Κ.

Φρίντριχσφέλντε (Friedrichsfelde) *[Γεωγρ.]*. Πρῴην ἀνατολικὸν προάστιον τοῦ *Βερολίνου* (βλ.λ.), ἀποτελοῦν ἤδη συνοικίαν αὐτοῦ.

Φρίντριχσχαλλ (Friedrichshall) *[Γεωγρ.]*. Λουτροπεριοχὴ ἐν Meiningen τῆς Σαξονίας. Περιέχει δύο πηγάς. Ἡ μία ἐκ τούτων, ἡ *πικρὰ πηγὴ* καλουμένη, περιέχει ἀνὰ λίτρον ὕδατος 0,127 γρ. βρωμιούχου νατρίου, 12,807 γρ. χλωριούχου νατρίου, 0,193 γρ. θειικοῦ καλίου καὶ 10,947 γρ. θειικοῦ μαγνησίου. Τῆς πηγῆς ταύτης τὸ ὕδωρ φέρεται καὶ εἰς φιάλας. Ἡ ἑτέρα πηγὴ εἶναι πτωχοτέρα εἰς μεταλλικὰ συστατικά, περιέχει δὲ ἀνὰ λίτρον ὕδατος: 2,868 γρ. χλωριούχου νατρίου, 0,541 γρ. θειικοῦ νατρίου καὶ 0,57 γρ. θειικοῦ ἀσβεστίου. Κ. Γ. Μ.

Φρίντριχσχάφεν (Friedrichshafen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βυρτεμβέργῃ, ἐπὶ τῆς βορείας ὄχθης τῆς λίμνης Μπόντενζε. Κάτ. 11.718 (1925). Ἔχει σταθμὸν ποταμοπλοίων, ἐργοστάσια σιδηροδρομικῶν ἐπισκευῶν, ναυπηγεῖα καὶ βιομηχανίαν κινητήρων καὶ ἀεροπλάνων. Θ. Κ.

Φρίντχαϊμ (Friedheim), ***Κάρολος***. Γερμανὸς χημικὸς (1858—1909). Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1897 μέχρι τοῦ θανάτου του καθηγητὴς ἐν Βέρνῃ, ἠσχολήθη δὲ κυρίως μὲ τὴν σπουδὴν τῶν συμπεπυκνωμένων ὀξέων. Ἔγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ποιοτικῆς χημικῆς ἀναλύσεως» (1894).

Φρίξα, ἡ ***Φρίξαι*** *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Τριφυλίας, παρὰ τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Πισάτιδος (Ἠλείας). Ἐκτίσθη κατὰ μὲν τὴν παρ' Ἡροδότῳ (IV 148) παράδοσιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Μινυῶν, κατὰ δὲ τὴν παρὰ Παυσανίᾳ (VI, 21.6) ὑπὸ τῶν Κυδώνων τῆς Κρήτης, ὁδηγηθέντων ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Κλυμένου, ἀπογόνου Ἡρακλέους τοῦ Ἰδαίου. Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἡ πόλις ὠνομάζετο καὶ *Φαιστός*. Ἐρείπια τῆς πόλεως διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τοῦ ἐγκαταλελειμμένου χωρίου Παλαιοφανάρου. ΚΑΨ.

— **Φρίξα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 582. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 10 χλμ. περίπου νοτιοανατολικῶς τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας καὶ παρὰ τὴν θέσιν ἀρχαίας ὁμωνύμου πόλεως καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀνεμοχωράκι*.

Φρίξος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους, τοῦ βασιλέως τῶν ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας Μινυῶν Ἀθάμαντος, υἱοῦ τοῦ Αἰόλου, καὶ τῆς θεᾶς Νεφέλης, καὶ ἀδελφὸς τῆς Ἕλλης. Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς μητρός των ὑπὸ τοῦ πατρός των, ὅστις ἀντ' αὐτῆς ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Κάδμου Ἰνώ, ὁ Φρίξος καὶ ἡ Ἕλλη περιέπεσον εἰς τὸ μῖσος τῆς μητρυιᾶς των, ἥτις ἐπεδίωκε τὴν ἐξόντωσίν των. Ἐνόμισε δὲ αὕτη ὅτι εὗρε τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ὅτε ὁ Ἀθάμας ἔστειλε θεοπρόπους νὰ συμβουλευθοῦν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν κατὰ τίνα τρόπον θ' ἀπηλλάσσετο ἡ χώρα του ἐκ τοῦ λιμοῦ, ὅστις ἐλυμαίνετο ταύτην ἕνεκα τῆς μεγάλης ξηρασίας τῶν ἀγρῶν της. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔπεισεν ἡ Ἰνὼ τοὺς θεοπρόπους νὰ εἴπουν εἰς τὸν Ἀθάμαντα ὅτι ὁ Ἀπόλλων συνεβούλευσε τὴν θυσίαν τοῦ Φρίξου, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἐκ τοῦ λιμοῦ. Ὁ Ἀθάμας ἡτοιμάσθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἐντολήν, ὡς ἐπίστευε, τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἡ Νεφέλη ἔσωσε τότε τὸν Φρίξον μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, παραδώσασα εἰς τούτους χρυσόμαλλον κριόν, ὅστις εἶχε δωρηθῆ αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ. Ὁ Φρίξος μετὰ τῆς Ἕλλης ἐπέβησαν τότε τοῦ θαυμασίου τούτου ζῴου, τὸ ὁποῖον ἦτο πεπροικισμένον μὲ ἀνθρωπίνην φωνήν, καὶ ἔφυγον μακρὰν τῆς Βοιωτίας, φερόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος ἐπὶ τῶν νώτων του. Κατὰ τὸ μέσον ὅμως τοῦ ταξιδίου ἡ Ἕλλη ὠλίσθησεν ἐκ τοῦ κριοῦ καὶ πεσοῦσα ἐπὶ τοῦ χωρίζοντος τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας πορθμοῦ, ὅστις ἀπ' αὐτῆς ὠνομάσθη Ἑλλήσποντος, ἐπνίγη. Ὁ Φρίξος ὅμως διεπεραιώθη σῶος εἰς τὴν πόλιν τῆς Κολχίδος Αἶαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευεν ὁ Αἰήτης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἡλίου. Ἐκεῖ ἐθυσίασε τὸν κριὸν εἰς τὸν προστάτην τῶν φυγάδων Φύξιον Δία ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν σωτηρίαν του καὶ ἐδώρησε τὸ χρυσόμαλλον δέρας του εἰς τὸν βασιλέα Αἰήτην, ὅστις ἐκρέμασε τοῦτο ἀπό τινος δρυὸς τοῦ ἱεροῦ ἄλσους τοῦ Ἄρεως καὶ ἀνέθεσε τὴν φύλαξίν του εἰς ἄγρυπνον δράκοντα. Ἐν Κολχίδι ὁ Φρίξος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Αἰήτου Χαλκιόπην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν τέσσαρες υἱοί, ὁ Ἄργος, ὁ Μέλας, ὁ Φρόντις καὶ ὁ Κυτίσωρος. ΚΑΨ.

— **Φρίξος**. Σπαρτιάτης τις, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ ἐπικρίτου τοῦ χρηστοτάτου Ἐπαμεινώνδα ἱστορικοῦ Θεοπόμπου, εἶχε δεκάσει ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος τὸν μέγαν Θηβαῖον στρατηγὸν διὰ δέκα ταλάντων καὶ οὕτως εἶχε διασώσει τὴν Σπάρτην ὑπὸ τῆς ὑπ' ἐκείνου καταλήψεως της κατὰ τὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν πρώτην ἐπιδρομήν του (369 π. Χ.).

Φρίξος *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀργολίδος, ὅστις, δεχόμενος καὶ τὰ εἰς αὐτὸν χυνόμενα ὕδατα τοῦ Ἐρασίνου, ἐχύνετο εἰς τὴν μεταξὺ Τημενίου καὶ Λέρνης θάλασσαν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. ΚΑΨ.

φρίξος (ὁ) (Phrixus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βουκοριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν μαλακοστράκων, ἀπαντώντων εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φρίξος ὁ τοῦ Βερνάρδου* Phrixus bernardii, ὅστις διαιτᾶται παρασιτικῶς ἐντὸς τοῦ ὀστράκου τοῦ βερνάρδου τοῦ ἐρημίτου. Δ. Ν. Π.

Φριξούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἰβηρίας, ἡ μετὰ ταῦτα *Ἰδήεσσα*, «εὐέλικες χωρίον» κατὰ Στράβωνα (XI, 499), παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Κολχίδος, μετὰ ναοῦ τοῦ Φρίξου. Α. Θ. Σ.

φριοὺ (friou) *[Ἀκτογρ.]*. Λέξις μασσαλιωτικὴ διεθνῶς χρησιμοποιουμένη καὶ σημαίνουσα μικρὸν ὑφαλαύλακα, ἐπιτρέποντα δίοδον μεταξὺ ἀβαθῶν εἰς ἀκτοπλοούσας λέμβους. Σ. Ε. Λ.

Φριοὺλ (Port Frioul) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν λιμένων τῆς Μασσαλίας (πλάτ. 43°17' Β., μήκ. 5°18' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 150: Marseille), σχηματιζόμενος τεχνητῶς ἀνατολικῶς τῶν λιμενικῶν ἔργων καὶ προωρισμένος διὰ τὴν ἀγκυροβολίαν τῶν ἐκτελούντων κάθαρσιν πλοίων. Σ. Ε. Λ.

Φριούλη (Friuli) *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Ἰταλίας μεταξὺ τῶν Ἄλπεων καὶ τῶν βορειοτέρων ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Διαρρέεται ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ταλιαμέντο καὶ Ἰζόντσο καὶ ἔχει ἐπιφάνειαν 9.885 τ. χλμ. καὶ 966.500 κατ., ὁμιλοῦντας κατὰ πλειοψηφίαν τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φριουλανικὴν διάλεκτον. Τῷ 1814 ὁλόκληρος ἡ Φριούλη ἐπὶ δικάσθη εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν, ἧς ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπαρχίαν. Τῷ 1866 περιῆλθε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, ἔλαβε καὶ τὸ ὑπόλοιπον αὐτῆς τμῆμα. Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου τὸ εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν παραμεῖναν τμῆμα (ἰδίως ἡ Τεργέστη καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Γκορίτσια) ἀπετέλουν τὸν κυριώτερον στόχον τοῦ ἰταλικοῦ ἀλυτρωτισμοῦ. Ἐν τῇ περιοχῇ ταύτης κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον διεξήχθησαν σφοδροὶ ἀγῶνες μεταξὺ Ἰταλῶν καὶ Αὐστριακῶν κατὰ τὰ ἔτη 1916 μέχρι 1918. Μ. Δ. Β.

Φρὶς (Vries), ***Δαυΐδ-Πιέτερσζεν ντὲ*** —. Ὀλλανδὸς ἀποικιστὴς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (βλ.λ. *Βρίς*).

—**Φρὶς** (Fries), ***Ἠλίας-Μάγνος***. Σουηδὸς βοτανικὸς (1794—1878). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλας. Συνέγραψε τὸ τρίτομον ἔργον «Σύστημα τῶν μυκήτων». Δ. Ν. Π.

— **Φρὶς** (Vries), ***Ἰάκωβος-Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1773—1843). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ θεολογικῷ σεμιναρίῳ τῶν Μοραβῶν ἀδελφῶν. Τῷ 1786 μετέβη εἰς Λειψίαν, ὅπου ἐπί τι διάστημα παρηκολούθησε μαθήματα φυσικῆς, μαθηματικῶν καὶ φιλοσοφίας, κατόπιν δ' ἐνεγράφη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἰένης, ὅπου ἐγνώρισε τὴν καντιανὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Φίχτε. Διὰ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς: «De intellectuali intuitione» ἀνηγορεύθη ὑφηγητής. Τῷ 1805 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἁϊδελβέργης, τῷ δὲ 1816 ἀνέλαβε τὴν αὐτὴν ἕδραν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὸ δημοκρατικὸν κίνημα τῆς ἐποχῆς του, ἀπελύθη τῆς θέσεώς του τῷ 1819 καὶ μετὰ πενταετῆ ἀργίαν ἔλαβε μίαν ἕδραν φυσικῆς καὶ μαθηματικῶν. Τῷ 1825 ἀνέκτησε τὴν φιλοσοφικήν του ἕδραν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Φρὶς ἀποτελεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας ἀξιοσημείωτον προσπάθειαν συμφιλιώσεως τοῦ κριτικισμοῦ τοῦ Κὰντ μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῆς πίστεως τοῦ Jacobi. Ὁ Φρὶς παραδέχεται μετὰ τοῦ Καντίου ὅτι ὁ χῶρος, ὁ χρόνος καὶ αἱ κατηγορίαι εἶναι μορφαὶ a priori, τὰς ὁποίας τὸ πνεῦμα ἐπιβάλλει εἰς τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων. Ἡ καθαρὰ ἐντύπωσις ἀποβαίνει οὕτως ἀλληλοδιάδοχος διαίσθησις, φαινόμενον καὶ ἐμπειρία. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὁ κόσμος τῶν αἰσθήσεων εἶναι κόσμος καθαρῶν φαινομένων, ἀλλὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι ἀντικείμενα γνώσεως. Οὐδὲν διαφεύγει τὴν ἐμπειρίαν, πλὴν τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτό, τὸ ὁποῖον καθορίζει ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὸ φαινόμενον ἀντιστοιχεῖ πρὸς πραγματικόν τι. Ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ τὴν ὕπαρξιν Θεοῦ δὲν εἶναι αἴτημα τοῦ πρακτικοῦ λόγου,

Digitized by Google

ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Κάντιος, ἀλλὰ ἔλλογος πεποίθησις, καὶ ἡ ἠθικότης στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς γνώσεως εἰς τὴν πίστιν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς προαισθήσεως. Ἡ προαίσθησις μᾶς βοηθεῖ ν' ἀναγνωρίζωμεν τὸ ὑπεραισθητὸν ἐν τῷ αἰσθητῷ, τὸ εἶναι ἐν τῷ φαινομένῳ. Τὴν βάσιν πάσης φιλοσοφίας ἀποτελεῖ ἡ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία. Τὸ κῦρος τῶν ἐκ τῶν προτέρων γνώσεων στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς εἰς ἑαυτὸν ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Μόνον τὸ πεπερασμένον δύναται νὰ γνωσθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀπόλυτον, ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, μόνον διὰ τῆς πίστεως καθίσταται προσιτὸν εἰς ἡμᾶς. Ὁ Φρὶς ἐγένετο ἀρχηγὸς ὁλοκλήρου σχολῆς φιλοσόφων, ἔγραψε δὲ πλεῖστα ἔργα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Reinhold, Fichte und Schelling» (1803), «Philos. Rechtslehre u. Krit. aller positiv. Gesetzgebung» (1804), «System der Philos. als evidentes Wissenschaft» (1804), «Wissen, Glaube und Ahnung» (1805), «Neue Krit. der Vernunft» (1807, β' ἔκδ. 1828—1831, τόμ. 3), «System der Logik» (1811, γ' ἔκδ. 1837), «Handbuch der prakt. Philos.» (1818—1832, τόμ. 2), «Handbuch der psych. Anthropol». (1820—1821, β' ἔκδ. 1837—1839, τόμ. 2), «Mathemat. Naturphilos.» (1822), «System der Metaph.» (1824) κλπ. θ. π.

—**Φρὶς** (Frisch), *Ἀντώνιος, ἱππότης φὸν* —. Αὐστριακὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1849. Ἠσχολήθη μὲ τὰς νόσους τῶν οὐροποιητικῶν ὀργάνων καὶ μὲ βακτηριδιολογικὰς ἐρεύνας, ἰδίως ἐπὶ τοῦ βακίλλου τοῦ σπληνάνθρακος, τοῦ ῥινοσκληρώματος, κλπ. Ἔγραψε πλῆθος πραγματειῶν, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν εἰς εἰδικὰ περιοδικὰ καὶ ἀρχεῖα. Τῷ 1889, γενόμενος ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Βιέννης, ἵδρυσε καὶ διηύθυνεν εἰδικὸν χειρουργικὸν τμῆμα τῶν νόσων τῶν οὐροποιητικῶν ὀργάνων. Ὁ *βάκιλλος τοῦ Φρίς*, ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς καὶ προσομοιάζων πρὸς τὸν πνευμονοβάκιλλον τοῦ Friedländer, εἶναι ὁ προκαλῶν τὸ ῥινοσκλήρωμα. ο. ρ.

φρίσκα (friska). Οὐγγρικὸς χορός, συνώνυμος πρὸς τὴν *τσάρνταν* (βλ. λ.).

Φρισλανδία, ἡ ***Φρεισλανδία*** (Vriesland) *[Γεωγραφ.]*. Νομὸς τῆς Ὁλλανδίας (βλ. *Φρισσία*).

Φρίσλιν (Frischlin), ***Νικόδημος.*** Γερμανὸς ἀνθρωπιστὴς (1547—1590). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ποιήσεως ἐν Τυβίγγῃ, ἐστέφθη δὲ ποιητὴς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ροδόλφου Β'. Διωχθεὶς εἶτα διὰ τὰς φιλελευθέρας ἰδέας, τὰς ὁποίας ὑπεστήριξεν ἐν τῇ «De vita rustica» ὁμιλίᾳ του (1578, κατέφυγεν εἰς Βρουνσβίκην, ἔνθα καὶ πάλιν ἐδιώχθη μετά τινα ἔτη καὶ συλληφθεὶς ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Χόενουραχ. Ἀποπειραθεὶς ν' ἀποδράσῃ ἐκεῖθεν, ἐφονεύθη. Συνέγραψε, πλὴν ἄλλων, ἑπτὰ κωμῳδίας καὶ δύο δράματα εἰς λατινικὴν γλῶσσαν, τὸ ἐπικὸν ποίημα «Ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ μίαν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων βασιλέων. Αἱ κωμῳδίαι του διακρίνονται διὰ τὴν ἀφελῆ των χάριν καὶ τὴν λιτὴν σύνθεσίν των. λ. κ.

φρίσσα (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων (βλ.λ. *σαρδίνη*).

φρισσεΐτης (ὁ) (Frieseit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι εἶδος ἀργυροπυρίτου μὲ χημικὸν μοριακὸν τύπον $Ag_2Fe_5S_8$. γ. κ. γ.

Φρισσία (Friesland) *[Γεωγρ.]* Ἀρχαιότερον ἐκαλεῖτο οὕτω ἡ ὑπὸ τῶν *Φρισσίων* (βλ. λ.) κατεχομένη χώρα ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Γερμανίᾳ, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Βορείου Θαλάσσης, ἀπὸ τοῦ Ρήνου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἔμς. Σήμερον ὀνομάζεται Φρισσία (ὁλλανδιστὶ Vriesland) ὁ βορειοδυτικὸς νομὸς τῆς Ὁλλανδίας, παρὰ τὰς λίμνας Νόρντζε καὶ Ζουϊντερζε, ἐμβαδοῦ 3.320 τ. χλμ. καὶ (1925) 397.029 κατ. Παλαιότερον ἀμμοβριθὴς καὶ τελματώδης, περιλαμβάνει σήμερον, μετὰ τὰ γενόμενα ἀποξηραντικὰ ἔργα, ἀνθοῦντας βιομηχανικοὺς καὶ ἀγροτικοὺς συνοικισμούς. Ἔχει πλεῖστας λίμνας, ὧν κυριώτεραι αἱ Μπεργκούμερ, Σνέκερ, Σλότερ, Χέγκερ. Οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν φρισσικήν, καὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ γαλακτοκομίαν. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ πόλις Λέουβαρντεν (Leeuwarden).

Ἀνατολικὴ Φρισσία ἐκαλεῖτο παλαιὸν γερμανικὸν πριγκιπᾶτον, κατὰ τὴν Βόρειον θάλασσαν, ἀποσπασθὲν ἐκ τῆς *Μέσης Φρισσίας* κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, περιελθὸν τῷ 1744 εἰς τὴν Πρωσσίαν, τῷ 1807 εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, τῷ 1810 εἰς τὴν Γαλλίαν, τῷ 1815 εἰς τὸ Ἀννόβερον καὶ ἀποτελοῦν ἀπὸ τοῦ 1866 τὸν νομὸν τῆς Πρωσσίας Ἀούριχ. Ἡ περιοχὴ φέρει καὶ σήμερον τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Φρισσία. θ. κ.

Φρισσικαὶ νῆσοι (Friessiche Inseln) *[Γεωγρ.]*. Πολυπληθὴς σειρὰ νήσων κατὰ μῆκος τῶν βορείων ὁλλανδικῶν καὶ γερμανικῶν ἀκτῶν, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Χέλντερ ἐν Β. Ὁλλανδίᾳ μέχρι τῆς νοτιοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰουτλάντης (Δανία), διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τοῦ τμήματος τῆς θαλάσσης, ὅπου ἐκβάλλουν οἱ ποταμοὶ Ἔλβας καὶ Βέζερ. Εἶναι λείψανα τῆς ἀρχαιοτέρας βορείας ἀκτῆς, ἥτις, ἰδίᾳ τὰ ἔτη 1277, 1287, 1511 καὶ 1634, διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐπενεργείας τῶν κυμάτων καὶ ὑπὸ βιαίων καταιγίδων κατετρίβη καὶ κατεμήθη εἰς ἐπιμήκη κατὰ τὸ πλεῖστον τμήματα. Παρὰ τὴν πόλιν Ἔμπε, ἐν ὥρᾳ ἀμπώτιδος, ἀποκαλύπτεται ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης Βάττεν, δι' οὗ καὶ συνδέονται μετὰ τῆς ξηρᾶς. Διαιροῦνται εἰς *δυτικὰς* καὶ *ἀνατολικάς*, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Δ. πρὸς Α., πρὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ὁλλανδίας, τῆς Ἀν. Φρισσίας καὶ τοῦ Ὀλδεμβούργου, καὶ εἰς *βορείας*, κατευθυνομένας ἐκ Ν. πρὸς Β. πρὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Σλέσβιχ Ὁλστάϊν. Εἰς τὰς πρώτας περιλαμβάνονται αἱ νῆσοι *Τέξελ, Βλίλαντ, Τέσσελινγκ, Ἀμελαντ, Σιρμόνικουγκ* καὶ *Ρόττουμ*, εἰς τὰς ἀνατολικὰς αἱ *Μπόρκουμ, Ζούϊστ, Νορντερνέϋ, Μπάλτρουμ, Λάνγκεογκ, Σπίκερογκ* καὶ *Βάνγκερογκ*, εἰς δὲ τὰς βορείας αἱ *Νόρντστραντ, Πέλλβορμ, Ἄμρουμ, Φαίρ, Σίλτ, Ραίμ, Κόρεζαντ, Μαναί, Φαναί, Χάλλινγκεν, Ἑλγολάνδη*. Αἱ δυτικαὶ ἀνήκουν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ αἱ βόρειαι εἰς τὸ Σλέσβιχ Ὁλστάϊν, πλὴν τῶν Ραίμ, Κόρεζαντ, Μαναὶ καὶ Φαναί, ἀνήκουσῶν εἰς τὴν Δανίαν. Ἡ βορεία συστὰς ὑπέστη τὴν μεγίστην διάβρωσιν. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον τῷ 1250 ὑπελογίζετο εἰς 3.621 τ. χλμ., εἶχε μειωθῆ τῷ 1850 εἰς 357 τ. χλμ. θ. κ.

φρισσικὴ ***γλῶσσα.*** Αὕτη εἶναι μία ἐκ τῶν γλωσσῶν ἢ διαλέκτων τῆς δυτικῆς ὁμάδος τῆς γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας. Τὰ ἀρχαιότερα γραπτὰ μνημεῖα τῆς ἀρχονται μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μ. Χ. Διακρίνεται εἰς τὴν *βόρειον*, τὴν *ἀνατολικὴν* καὶ τὴν *δυτικὴν φρισσικήν*. Καὶ ἡ μὲν βόρειος διεσώθη ὡς δημώδης, λαλουμένη εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Σλέσβιχ, ἐπὶ τῆς νήσου Ἑλγολάνδης, Ἀμπρουμφοί ης καὶ Σύλτης ἡ ἀνατολική, ἥτις ὡμιλεῖτο ἀπὸ τοῦ Λάουερ μέχρι τοῦ Βισούργιδος ποταμοῦ, ἐξετοπίσθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τὴν Κάτω ἢ Πεδινὴν λεγομένην γερμανικὴν (Plattdeutsch), ἡ δὲ δυτικὴ φρισσικὴ διεσώθη εἰς τὴν ὁλλανδικὴν ἐπαρχίαν τῆς Φρισσλανδίας καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ κόλπου τῆς Ζουϊδέρης. Ἡ τελευταία εἶναι ἐν χρήσει οὐχὶ μόνον ὡς λαλουμένη, ἀλλὰ καὶ ὡς γραφομένη γλῶσσα. Περὶ τῆς φρισσικῆς γλώσσης βλ. *Th. Siebs*, «Geschichte der friesischen Sprache» (ἐν τῷ «Grundriss der Germanischen Philologie», σελ. 723 κ. ἑξ.). γ. π. λ.

Φρίσσιοι (οἱ) (γερμαν. Friesen, λατιν. Frisii, Frisones). Γερμανικὸν φῦλον τῆς βορειοδυτικῆς Γερμανίας, ἐπὶ τῆς παραλίας χώρας πρὸς τὴν Βόρειον θάλασσαν, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ρήνου καὶ Ἔμς. Ἡττηθέντες ὑπὸ τοῦ Δρούσου ἐγένοντο φόρου ὑποτελεῖς τῶν Ρωμαίων, εἰς οὓς ὑπετάγησαν ὁριστικῶς τῷ 28 μ. Χ. Ἔκτοτε ἀναφαίνονται σποραδικῶς ὡς πειραταὶ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Καρολιδῶν ὡς ἔμποροι. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνος ἡ Φρισσία ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Τσβὶν μέχρι τοῦ Βέζερ, διῃρεῖτο δὲ εἰς *δυτικὴν Φρισσίαν*, ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν περιοχὴν τὴν καταλαμβανομένην σήμερον ὑπὸ τῆς Ζηλανδίας, Ν. καὶ Β. Ὁλλανδίας καὶ τμήματος τῆς Οὐτρέχτης, εἰς *κεντρικὴν ἢ μέσην* καὶ εἰς *ἀνατολικήν*, περιλαμβάνουσαν τὴν σημερινὴν ὁλλανδικὴν ἐπαρχίαν Γκρόνινγκεν, τὸν νομὸν τῆς Πρωσσίας Φρίσλαντ καὶ τμῆμα τοῦ Ὀλδεμβούργου. Ἐπίσης οἱ Φρίσσιοι κατέχουν τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Σλέσβιχ Ὁλστάϊν, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀΐντερ μέχρι τοῦ Τούτερν, καὶ τὰς νήσους Νόρντστραντ, Φαὶρ καὶ Σίλτ. Οἱ συνοικισμοὶ τῶν Φρισσίων ἦσαν πρωτόγονοι οἰκίσκοι διὰ τὴν κατοίκησιν μιᾶς μόνης οἰκογενείας. Ἀπὸ τὰ εὑρεθέντα ἀγγεῖα, κοσμήματα καὶ σκεύη φαίνεται ὅτι εἶχον ἀνεπτυγμένην ἐπαρκῶς λεπτὴν καλλιτεχνίαν καὶ διακοσμητικὴν τέχνην. Κύριαι ἀσχολίαι αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀείποτε καὶ νῦν ἡ κτηνοτροφία, γεωργία, ἁλιεία καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ναυτικοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήχθη εἰς τὴν Φρισσίαν τῷ 670, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ δουκὸς Ἀλντγκίσλ, ἀλλὰ δὲν ἐπαγιώθη εἰμὴ πολὺ βραδύτερον. Εἰς συνεχῆ ἀγῶνα κατὰ τῶν Φράγκων οἱ Φρίσσιοι, ἀπώλεσαν κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνατολικὴν Φρισσίαν καὶ ἄλλα τμήματα τῆς χώρας των. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα κατηρτίσθη ἡ συλλογὴ τῶν νόμων τῶν Φρισσίων, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα φρισσικὸς νόμος (Lex Frisionum). Μετὰ ταῦτα ἡ ἱστορία τῶν Φρισσίων συγχέεται μετὰ τῆς τῆς Ὁλλανδίας. θ. κ.

φρίσσω, καὶ ***φρίττω,*** *ἀόρ. ἔφριξα·* αἰσθάνομαι φρικίασιν, ἀνατριχιάζω, σηκώνονται αἱ τρίχες μου, οἷον ἐκ πυρετοῦ, ἐκ ῥίγους, ἐκ φόβου: «φρίττω ὅταν τὸ ἐνθυμοῦμαι» || καθόλου, φοβοῦμαι ὑπερβολικῶς, τρομάζω.

Φρίτζε (Fritzsche), ***Κάρολος-Φρειδερῖκος-Αὔγουστος.*** Γερμανὸς θεολόγος (1801—1846). Ἦτο υἱὸς τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης καθηγητοῦ τῆς θεολογίας *Χριστιανοῦ Φρίτζε*. Ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν Λειψίᾳ, Ροστὸκ καὶ Γκίσσεν καὶ ἐξέδωκε: «Dissertationes duae de nonnullis κλπ.» (1824), «Evangelia quatuor Novi Testamenti recensuit κλπ.» (1826), «Pauli ad Romanos Epistolam recensuit et cum commentariis edidit» (εἰς 3 τόμους, 1836—1843). ε. γ. π.

Φριτιγέρνης. Ἡγεμὼν τῶν Γότθων, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος. Ὅτε τῷ 376 ὁ Γότθος ἡγεμὼν Ἑρμανάριχος, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Οὔννων, ηὐτοκτόνησεν, ὁ Φριτιγέρνης ἐνεπλάκη, διὰ τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ, εἰς σκληροὺς μετὰ τοῦ Ἀθαναρίχου ἀγῶνας. Λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο ὀπαδὸς τοῦ ἀρειανισμοῦ ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, διὰ τῆς ὁποίας κατέβαλε τὸν ἀντίπαλόν του, ἀκολούθως δέ, ὑπερβὰς τὸν Δούναβιν, ἐγκατεστάθη ἐν τῇ μικρᾷ Μοισίᾳ. Κινδυνεύσας ὅμως νὰ ἐμπέσῃ εἰς ἐνέδραν τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Λουπικίνου καὶ δυσαρεστηθεὶς ἐκ τῆς ὅλης στάσεως τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις δὲν τῷ ἐχορήγει τὰς ὑποσχεθείσας ζωοτροφίας, ἐβάδισεν ἐναντίον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφ' οὗ δὲ κατενίκησε παρ' αὐτὴν τὸν Οὐάλεντα (378), ἐλεηλάτησε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Ἀχαΐαν. Ἀπέθανε περὶ τὸ 393. χ. α.

φριτιλλαρία (ἡ) (Fritillaria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον βολβώδεις πόας μὲ καυλὸν εὐθυτενῆ ἀπολήγοντα εἰς ἕνα ἢ περισσότερα κρεμάμενα ἄνθη. Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ 15 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φριτιλλαρία ἡ αὐτοκρατορικὴ* (Fritillaria imperialis) ἥτις φέρει βολβώδεις καὶ χονδρὰς ῥίζας, καυλὸν φθάνοντα εἰς ὕψος 1 μ περίπου, ὅστις τελευτᾷ εἰς στέφανον ἐκ μεγάλων ζωηρῶς ἐρυθρῶν ἀνθέων, περιβαλλομένων ὑπὸ πολλῶν πρασινοχυανῶν φύλλων.

Φριτιλλαρία ἡ αὐτοκρατορική.

Καλλιεργεῖται διὰ τὰ ὡραιότατα ἄνθη της, ἀντέχει εἰς τὸ ψῦχος καὶ εὐδοκιμεῖ εἰς πάσης ποιότητος ἐδάφη. Πολλαπλασιάζεται διὰ σπερμάτων, ἅτινα σπείρονται κατὰ τὸ ἔαρ. Τὰ ἄνθη της, παρὰ τὴν ὡραιότητά των, ἀναδίδουσιν ἅμα τῇ ἐπαφῇ δυσώδη ὀσμήν. Αἱ βολβώδεις ῥίζαι της ἐνέχουσι χυμὸν δριμείας γεύσεως καὶ δηλητηριώδη. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ ἡ *φριτιλλαρία ἡ γουϊτσάρδειος* Fritillaria Guitsardii), γνωστὴ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *γαζοῦλι* Δ. Ν. Π.

φριτοῦρα (ἡ) *[Μαγειρ.]*. Ἐντὸς 1 ὀκᾶς νεροῦ κόπτεται πάχος νεφρῶν, 2—3 ὀκάδες εἰς μέγεθος καρυδιοῦ, ῥίζες σελίνου, μαϊδανοῦ, 2 κρεμμύδια δάφνη, καρότο, ὅλα μικροκομμένα, καὶ βράζονται ἀνακατωνόμενα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἕως ὅτου τὰ κομμάτια τοῦ λίπους ξανθίσουν· ῥίπτεται τότε λάδι καλῆς ποιότητος ἢ βούτυρον ἢ πάχος χοιρινόν, ὅσον τὸ $^1/_4$ τοῦ ὅλου, καὶ ἀποσύρεται ἡ χύτρα ἀπὸ τὴν φωτιάν· ὅταν μισοκρυώσῃ, περνιέται ἀπὸ τουλπάνι ἐντὸς δοχείου καὶ φυλάσσεται διὰ τηγάνισμα παντὸς εἴδους. Ἡ χρῆσις τῆς φριτούρας δέον νὰ γίνεται ἐντὸς βαθειᾶς κασαρόλας μὲ χέρι ἀρκετό, ὀρειχαλκίνης, διὰ ν' ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος τῆς ἀναφλέξεως. Ὕστερα ἀπὸ κάθε τηγάνισμα, τὸ περίσσευμα περνιέται ἀπὸ τουλπάνι καὶ χρησιμοποιεῖται ἐκ νέου. Εὐθὺς μετὰ τὸ τηγάνισμα ψαριῶν, ἐντὸς τοῦ καίοντος λαδιοῦ, ῥίπτεται μιὰ κουταλιὰ νερὸ καὶ ἀποσύρεται τὸ τηγάνι τῆς φωτιᾶς· τὸ λάδι ξεμυρίζει τελείως καὶ χρησιμοποιεῖται, ἀφοῦ περασθῇ ἀπὸ τουλπάνι, εἰς ὄσπρια ἢ μαγειρευμένα χόρτα, σπανάκι κλπ.

Φρὶτς (Fritsch), ***Γουσταῦος-Θεόδωρος.*** Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1838. Τῷ 1874 ἐξελέγη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Βερολίνου. Ἐδημοσίευσε πολλὰς ἰχθυολογικάς, ἀνατομικάς, φυσιολογικάς, ἀνθρωπολογικὰς καὶ ἐθνογραφικὰς πραγματείας, ἐν αἷς: «Drei Jahre in Süd-Afrika», «Der feinere Bau der Fischgehirns», «Die elektrischen Fische zur vergleichenden Anatomie der Amphibienherzen», «Über Bau und bedeutung der kanalsysteme unter der Haut der Selachier», «Einige bemerkenswerte Elemente des Nervensystems von Lophius piscatorius», κτλ. Ἠσχολήθη ἐπίσης μὲ τὴν μικροφωτογραφίαν καὶ εἰσηγήθη συσκευὴν πρὸς στερεοσκοπικὴν παράστασιν τῶν μικροσκοπικῶν εἰκόνων. ο. ρ.

— **Φρὶτς** (Fritsch), ***Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς γυναικολόγος-μαιευτήρ, γεννηθεὶς τῷ 1844. Τῷ 1882

Digitized by Google

ἐγένετο καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς μαιευτικῆς κλινικῆς Βρεσλάου καὶ τῷ 1893 ἐκλήθη εἰς Βόννην. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *καθετὴρ* Bozeman-Fritsch φέρεται καθετὴρ μὲ διπλοῦν ῥεῦμα πρὸς ἐνδομητρίους πλύσεις. Ο. Ρ.

Φρὶτς (Fric), ***Ἀντώνιος***. Τσέχος ζῳολόγος καὶ παλαιοντολόγος (1832 — 1913). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ζῳολογίας καὶ παλαιοντολογίας ἐν τῇ πολυτεχνικῇ σχολῇ καὶ τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας καὶ διευθυντὴς τοῦ ζῳολογικοῦ τμήματος τοῦ τσεχικοῦ μουσείου. Ἔγραψε: «Φυσικὴ ἱστορία τῶν πτηνῶν τῆς Εὐρώπης» (1871), «Ἐγχειρίδιον ζῳολογίας» (1869), «Ζῳολογικοὶ πίνακες τῆς τσεχικῆς προϊστορίας» (1871), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Φρὶτς** (Fric), ***Ἰωσήφ***. Τσέχος ἱστορικὸς συγγραφεύς, πολιτικὸς καὶ ποιητὴς (1829—1890). Κατὰ τὸ 1848—1849 ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ πληγωθεὶς συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη εἰς δεκαετῆ φυλάκισιν. Ἀμνηστευθεὶς τῷ 1854, κατέφυγεν εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους. Τῷ 1868 ἐξέδωκε τὸ τσεχικὸν περιοδικὸν «Μπλάνικ» καὶ κατόπιν γαλλιστὶ τὴν «Correspondance Tchèque». Ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1877 ἐξέδιδεν ἐν Βουδαπέστῃ τὴν «Agramer Zeitung». Ἔγραψε λυρικὰ καὶ ἐπικὰ ποιήματα, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Οὐγκώ, καὶ δραματικὰ ἔργα, ὧν τὸ σημαντικώτερον εἶναι «Ὁ θάνατος τοῦ Ἄσγιεν». Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γάλλου Λεζὲ ἐξέδωκε γαλλιστὶ τὸ ἔργον «Ἡ Βοημία, ἱστορική, καλλιτεχνικὴ καὶ φιλολογικὴ μελέτη» (1868). Μ. Δ. Β.

Φρίτσε (Fritzsche), ***Ἀδόλφος-Θεόδωρος-Ἕρμαν***. Γερμανὸς φιλόλογος (1818—1878). Καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Giessen καὶ τῆς Λειψίας. Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Θεοκρίτου, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκε δὶς μετὰ γερμανικῶν (1857) καὶ λατινικῶν (1869) σχολίων. Ὡσαύτως ἡρμήνευσε τὰς «Satiras» τοῦ Ὁρατίου (1875) καὶ ἐξέδωκε τὸ Η' καὶ τὸ Θ' βιβλίον τῶν «Ἠθικῶν Νικομαχείων» καὶ τὰ «Ἠθικὰ Εὐδήμεια» τοῦ Ἀριστοτέλους (1847—1851). Γ. Γ.

— **Φρίτσε** (Fritzsche) ***Φραγκῖσκος***. Γερμανὸς φιλόλογος (1806—1887). Ἐξέδωκε τῷ 1860—1882 τρεῖς τόμους τοῦ Λουκιανοῦ, ὡς καὶ τὰς «Θεσμοφοριαζούσας» καὶ τοὺς «Βατράχους» τοῦ Ἀριστοφάνους. Γ. Γ.

Φροζινόνε (Frosinone) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Ῥώμης, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ῥώμης-Νεαπόλεως. Κάτ. 12.500. Μ. Δ. Β.

Φρόκαλα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Χαριουπόλεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 402 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ἐκαλεῖτο *Φασαρλῆ*.

φροκάλι (τό), καὶ ***φρουκάλι***· σκουπίδι, ἀποσάρωμα, σαρίδι· || τὸ σάρωθρον, ἡ σκούπα· || σάρωμα, σκούπισμα.

φροκαλίζω· μαζεύω τὰ φρόκαλα, σαρώνω, σκουπίζω.

φρόκαλο (τό)· σκουπίδι, σαρίδι· || συνήθ. πληθ. *φρόκαλα* (τά)· σκουπίδια.

Φρὸμ (Frome) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Σόμερσετ, 38 χλμ. ΝΑ. τοῦ Μπρίστολ. Κάτ. 10.504 (1921). Ἔχει ὑφαντουργεία, ἐργοστάσια εἰδῶν μεταλλουργίας καὶ μεταξουργεῖα. Η. Π. Γ.

—**Φρὸμ** (Frome) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ν. Αὐστραλίας, κειμένη 80 χλμ. πρὸς Α. τῆς ὀροσειρᾶς Φλίντερς. Ἔχει μῆκος 80 χλμ. περίπου (ἀπὸ Β. πρὸς Ν.) καὶ πλάτος 40. Χ. Δ.

Φρομὰν (Froment), ***Νικόλαος***. Γάλλος ζωγράφος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Περὶ τῆς ζωῆς του ἐλάχιστα εἶναι γνωστά, ἐκ τῆς ἐργασίας του ὅμως εἰκάζεται ὅτι ἐμελέτησε τοὺς Ἰταλοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως. Εἰργάσθη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως Ρενάτου τῆς Ἀνδηγαυίας, διὰ τὸν ὁποῖον ἐφιλοτέχνησε (1475—1476) τὸ περίφημον τρίπτυχον «Ἡ φλεγομένη βάτος», ἀποκείμενον σήμερον ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ Αἴξ. Ἕτερον σημαντικὸν ἔργον του φυλασσόμενον ἐν τοῖς Ὀφφικίοις τῆς Φλωρεντίας εἰκονίζει τὴν «Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου». Τῷ ἀποδίδονται ὅμως καὶ οἱ ἑξῆς πίνακες: «Τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Μίτρα» (καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Αἴξ) «Προσωπογραφίαι τοῦ βασιλέως Ρενάτου τοῦ Ἀνδηγαυικοῦ καὶ τῆς βασιλίσσης Μαρίας ντὲ Λαβάλ» (δίπτυχον), «Ὁ Εὐαγγελισμὸς» τοῦ ἐν Αἴξ ναοῦ τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Φρομὰν-*Μερὶς*** (Froment-Meurice). ***Ἰάκωβος-Κάρολος-Φραγκῖσκος-Μαρία***. Γάλλος γλύπτης (1864—1926). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Σαπὺ καὶ τῷ κατασκευαστῇ μεταλλίων Πατέ, ἐνεφανίσθη δὲ τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Salon τοῦ 1890. Ἐφιλοτέχνησε πολυαρίθμους προτομὰς ἐκ μαρμάρου, ὀρειχάλκινα καὶ ἀργυρᾶ μετάλλια, συμπλέγματα, διακοσμητικὰς συνθέσεις καὶ κομψοτεχνήματα ἐπιπλοποιίας. Ἰδιαιτέρως διακρίνονται ἐκ τῶν ἔργων του ἀνάγλυφα εἰκονίζοντα τὸν Ζερικώ, τὸν Μεσσονιὲ ἔφιππον καὶ τὸν δοῦκα τῆς Ὠμάλης ὡσαύτως ἔφιππον. Ἀξιομνημόνευτοι ἐπίσης εἶναι διάφοροι πνευματώδεις καὶ πλήρεις ζωῆς μελέται του, ἃς ἐνεπνεύσθη ἐκ τῶν βασκικῶν χωρῶν. Χ. Δ.

— **Φρομὰν-*Μερὶς*** (Froment-Meurice), ***Φραγκῖσκος-Ντεζιρέ***. Γάλλος χρυσοχόος καὶ κατασκευαστὴς κοσμημάτων (1802—1855). Ἀπέκτησε μεγάλην φήμην διὰ τὰ θαυμάσια κομψοτεχνήματά του, μέγα μέρος τῶν ὁποίων ἐξετέθη ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ 1855. Διακρίνονται ἐξ αὐτῶν κύπελλα, ἐνώτια, ψέλλια, δακτύλιοι, κιβώτια, ἐπιτραπέζια σκεύη, συνθέσεις ἐξ ἐλεφαντόδοντος καὶ ἀργύρου κλπ. Χ. Δ.

Φρομαντὲν (Fromentin), ***Εὐγένιος***. Γάλλος ζωγράφος καὶ συγγραφεὺς (1820—1876). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ τοπιογράφῳ Καμπά, ἀκολούθως δ' ἐπεχείρησε μακρὸν ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ Salon τοῦ 1847. Κυριώτεροι ἐκ τῶν πινάκων του εἶναι: «Κυνήγιον γαζέλλας», «Μαυριτανικὴ κηδεία», «Κυνήγιον δι' ἱέρακος ἐν Ἀλγερίᾳ», «Ἄραψ ἱερακοτρόφος», «Ἀραβικὴ κατασκήνωσις», «Νέγροι λεμβοῦχοι» καὶ «Αἰγύπτιαι γυναῖκες εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου». Οἱ πλεῖστοι τῶν πινάκων τούτων ἀπόκεινται ἐν τῷ Λούβρῳ, διακρίνονται δὲ κυρίως διὰ τοὺς ὡραίους χρωματισμοὺς καὶ τὴν χαρίεσσαν ἁρμονίαν τῶν τόνων. Ὁ Φρομαντὲν διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεύς, γράψας περιγραφὰς τῆς ἀφρικανικῆς ζωῆς («Ἕνα καλοκαῖρι στὴ Σαχάρα» καὶ «Ἓν ἔτος ἐν τῷ Σάχελ»), τὸ μυθιστόρημα «Δομινίκη» καὶ τὴν κριτικὴν μελέτην «Οἱ παλαιοὶ καλλιτέχναι, Βέλγιον, Ὁλλανδία». Χ. Δ.

Φρόμμελ (Frommel), ***Ριχάρδος***. Γερμανὸς γυναικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1854. Τῷ 1887 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης. Ἔγραψεν: «Ἡ ἐγχείρησις τοῦ Φρόμμελ» (1889), ἐν ᾗ πραγματεύεται περὶ τῆς βραχύνσεως τῶν ἱερομητρικῶν συνδέσμων διὰ τῆς κοιλιακῆς ὁδοῦ, ἐπὶ περιπτώσεων ὀπισθίας κλίσεως καὶ κάμψεως τῆς μήτρας. Ο. Ρ.

Φρόμπεν (Broben), ***Ἰωάννης***. Περιώνυμος Γερμανὸς τυπογράφος (1460—1527). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Βασιλείᾳ, εἰσῆλθεν ὡς διορθωτὴς ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Amerbach, κατόπιν δέ, πολιτογραφηθείς, ἵδρυσεν αὐτόθι ἴδιον τυπογραφεῖον (1491), ὅπερ ἀπέβη ταχέως τὸ σπουδαιότερον πάντων. Ὁ Φρόμπεν ἐτύπωσεν ὑπὲρ τὰ 300 ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα, αἱ δὲ ἐκδόσεις του φημίζονται διὰ τὸ κάλλος τοῦ χάρτου, τὴν καθαρότητα τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν τελείαν διόρθωσιν τοῦ κειμένου· διότι, λίαν πεπαιδευμένος ὤν, διώρθωνεν ὅσα ἔργα ἐτύπωνεν· ἐτυπώθησαν δ' ὑπ' αὐτοῦ ἡ «Adagia» τοῦ Ἐράσμου (1513), ἡ Καινὴ Διαθήκη (1516), καὶ ὁ Πτολεμαῖος (1516), ὁ δὲ υἱός του *Ἱερώνυμος* ἐτύπωσε καὶ ἐξέδωκε τὸν Διογένη Λαέρτιον (1533), τὸν Ἰώσηπον καὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννην Χρυσόστομον (1530—1533) εἰς 5 τόμους. Γ. Γ.

Φρομπένιους (Frobenius), ***Γεώργιος***. Γερμανὸς μαθηματικὸς (1849—1917). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Ζυρίχῃ καὶ Βερολίνῳ καὶ ἐδημοσίευσεν ἐργασίας ἀφορώσας εἰς τὴν ἄλγεβραν, τὴν θεωρίαν τῶν συμπλεγμάτων (Gruppentheorie), τὴν γεωμετρίαν, τὴν θεωρίαν τῶν συναρτήσεων καὶ τὴν θεωρίαν τῶν ἐλλειπτικῶν καὶ ἀβελιανῶν συναρτήσεων. Π. Θ. Κ.

—**Φρομπένιους** (Frobenius), ***Λέων***. Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ ἐθνολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1873. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐνωρὶς ὅμως ᾐσθάνθη ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν προϊστορίαν καὶ τὴν ἐθνολογίαν καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν τούτων. Ἀπὸ τοῦ 1905 καὶ ἐντεῦθεν ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένα ἐξερευνητικὰ ταξίδια ἀνὰ τὴν Ἀφρικήν, τῶν λαῶν τῆς ὁποίας ἐμελέτησε συστηματικῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμόν, καὶ ἀνὰ τὴν Τουρκίαν. Κατὰ τὸν Φρομπένιους οἱ πολιτισμοὶ εἶναι αὐτόνομοι ὀντότητες μὲ ἰδίαν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπ' ἀλλήλων ζωήν, ἡ ὁποία παρουσιάζει τὰ στάδια ἡλικίας κάθε ἐμβίου ὄντος: παιδικόν, ἀνδρικὸν καὶ γεροντικὸν στάδιον. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Der Kameruner Schiffsschnabel und seine Probleme» (1897), «Der Ursprung der Kultur» (1898) «Die Masken und Geheimbünde Africas» (1898), «Probleme der Kultur» (1900), «Völkerkunde in Charakterbildern des Lebens, Treibens und Denkens der Wilden und der reifern Menschheit» (1902), «Weltgeschichte des Krieges» (1902), «Geographische Kulturkunde» (1904), «Kulturtypen aus dem Westsudan» (1910), «Auf dem Wege nach Atlantis» (1910), «Märchen aus Kordofan» (1923), «Dicht. und Denk. in Sudan» (1925), «Dämon d. Süd.» (1924), «Volkserzählungen und Volksdichtungen a. d. Zentralsud.» (1924) κ. λ. π. Θ. Π.

Φρόμπεργκερ (Froberger), ***Ἰωάννης-Ἰακὼβ***. Γερμανὸς μουσουργὸς (1600—1667). Διέπρεψεν ὡς ἄριστος κλαβικυμβαλιστής, ἰδίᾳ ἐν Βιέννῃ, ἔνθα κατ' ἐπανάληψιν ὑπῆρξε μουσικὸς τῆς αὐλῆς. Τὰ «Ἅπαντα» αὐτοῦ, ἐκδοθέντα ἐν τῇ σειρᾷ τῶν «Μουσικῶν μνημείων ἐν Αὐστρίᾳ», περιλαμβάνουσιν 25 τοκκάτας, 8 φαντασίας, 6 καντσόνε, 18 καπρίτσια, 4 ριτσερκάρι καὶ 30 σουΐτας διὰ κλαβικύμβαλον. Ἀξιομνημόνευτα εἶναι καὶ τὰ ἔργα του δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, ἐν οἷς ἡ τέχνη του ἐμφανίζεται ὡς κρᾶμα γερμανικοῦ καὶ ἰταλικοῦ ὕφους. Γ. Σ.

Φρόμπισερ (Frobicher), *σὲρ* ***Μαρτῖνος***. Ἄγγλος ναυτικὸς καὶ ἐξερευνητὴς (1535—1594). Ἔχων τὴν γνώμην ὅτι ἡ πρὸς Ἰνδίας δίοδος θὰ εὑρίσκετο πρὸς ΒΔ. τῆς Εὐρώπης, ἐτέθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῷ 1576 ἐπὶ κεφαλῆς ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς ἐκ δύο πλοίων, ὧν ἕκαστον ἦτο 25 τόννων. Κατὰ τὸν πλοῦν οἱ ἐπιβαίνοντες τοῦ ἑνὸς πλοίου δειλιάσαντες πρὸ τῶν κινδύνων ἐγκατέλειψαν τὸν Φρόμπισερ καὶ ἐπέστρεψαν εἰς Ἀγγλίαν. Οὗτος ὅμως ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν του καὶ ἐξηρεύνησε τὰς βορείας ἀκτὰς τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἐπιχειρήσας δύο ἀκόμη ταξίδια δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ του. Ἀργότερον ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ καταδρομικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ντραίηκ καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ἰσπανικῆς «ἀρμάδας», ὅτε καὶ διεκρίθη. Κ. Β. Π.

φρόνημα (τό)· τὸ μέγα φρονεῖν, ἡ δικαία ὑπερηφάνεια, συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τῆς ἀνωτερότητος, ἐγωϊσμός, αὐτοπεποίθησις: «ὁ ἄνευ φρονήματος ἄνθρωπος εἶναι ἀνίκανος νὰ πράξῃ γενναῖόν τι», «φρόνημα πατριωτικόν»· || γνώμη, ἀποδοχὴ ἀρχῆς τινος ἢ ἰδέας: «πολιτικὸν φρόνημα».

φρονηματίας, *—ου* (ὁ) ὁ ἔχων φρόνημα, αὐτοπεποίθησιν, ὑπερήφανος, γενναῖος.

φρονηματίζομαι· ὅλ. *φρονηματίζω*.

φρονηματίζω· ἐμβάλλω, ἐμπνέω εἴς τινα φρόνημα, καθιστῶ τινα φρονηματίαν, ὑπερήφανον· γενναῖον, ἐμπνέω αὐτοπεποίθησιν· || *φρονηματίζομαι* ἀποκτῶ φρόνημα, γίνομαι φρονηματίας.

φρόνησις, *—εως* (ἡ)· τὸ εὖ φρονεῖν, ὀρθὴ σκέψις, σύνεσις, σωφροσύνη· || τὸ λογικόν, ἡ σκέψις.

φρονιμάδα (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τις φρόνιμος, σύνεσις, σωφροσύνη, ἡσυχία.

φρονηματιστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐμπνέων φρόνημα.

— **φρονηματιστικὰ *μαθήματα***. Ὀνομάζονται οὕτως ἐν τῇ παιδαγωγικῇ οἱ κλάδοι τῶν μαθημάτων, οἱ ὁποῖοι πραγματεύονται γεγονότα ἐκ τοῦ βίου τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν, εὐνοοῦντα τὴν γένεσιν ἠθικῶν συναισθημάτων παρὰ τοῖς μαθηταῖς. Περιγραφαὶ ἡρωϊκῶν καὶ ἐν γένει ἐναρέτων πράξεων καὶ κρίσεις ἐπ' αὐτῶν συντελοῦν εἰς μόρφωσιν ἠθικῶν χαρακτήρων. Κατὰ ταῦτα φρονηματιστικὰ μαθήματα (Gesinnungsfächer) εἶναι κατὰ τὴν ἑρβαρτιανὴν σχολὴν τὰ θρησκευτικά, ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς ἠθικῆς, ἡ ἱστορία καὶ ἡ λογοτεχνία. Ἡ σύγχρονος ὅμως παιδαγωγικὴ ἀναγνωρίζει ὡς φρονηματιστικὰ μαθήματα καὶ τὰ φυσιογνωστικά, διότι ταῦτα διδάσκοντα καὶ ἐξηγοῦντα τὰ φυσικὰ ὄντα καὶ φαινόμενα ἐμβάλλουν καὶ ἄνευ ἐπὶ τούτῳ προσπαθείας σεβασμὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ὄντων, ταπεινοφροσύνην καὶ φιλανθρωπίαν. Χ. Σ.

φρονιμέλλη (ἡ) (Phronimella) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρονιμιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ θαλασσόβια μαλακόστρακα, διακρινόμενα κυρίως ἐκ τῆς τελείας διαφανείας τοῦ σώματός των. Δ. Ν. Π.

φρονιμεύω· δημοτ., γίνομαι φρόνιμος, συνετίζομαι, ἀντίθ. *ἀτακτῶ, ἀνησυχῶ, ἀκολασταίνω* κ. τ. τ.

φρονίμη (ἡ) (Phronima) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων ἀμφιπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρονιμιδῶν*, περιλαμβάνον μαλακόστρακα, ὧν τὸ μῆκος κυμαίνεται μεταξὺ 2—3 ἑκτοσμ. Γνωστὰ εἶδη τινὰ ἀπαντῶνται εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου. Δ. Ν. Π.

Φρονίμη. Θυγάτηρ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Κρήτης Ἐτεάρχου, ἄρξαντος ἐπὶ τῆς πόλεως Ὀαξοῦ. Μισουμένη ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς της, συκοφαντεῖται ὑπὸ ταύτης ἐπὶ ἀκολασίᾳ εἰς τὸν πατέρα της, ὃν πείθει νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν Φρονίμην. Ὁ Ἐτέαρχος πείθει μεθ' ὅρκου ἄνδρα Θηραῖον, τὸν Θεμίσωνα, παρεπιδημοῦντα εἰς Ὀαξόν, ὅπως παραλαμβάνων αὐτὴν εἰς Θήραν καταποντίσῃ κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀλλ' ὁ Θεμίσων, δέσας διὰ σχοινίων τὴν Φρονίμην, βυθίζει εἰς τὴν θάλασσαν, πληρῶν δῆθεν οὕτω τὸν ὅρκον, ἀλλ' ἀνασύρει καὶ παραδίδει εἰς ἄνδρα Θηραῖον, τὸν ἡγεμόνα Πολύμνη-

Digitized by Google

στον, ἐξ οὗ ἐγέννησε τὸν γενάρχην τῆς Κυρήνης Βάττον (*Ἡροδ.* Δ, 154 ἑξ.). Ε. Γ.

φρονιμίδαι (οἱ) (Phronimidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμφιπόδων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ μαλακίων ἀπαντῶντα εἰς πλεῖστας θαλάσσας καὶ ὧν κυριώτερα εἶναι ἡ *φρονιμέλλη* καὶ ἡ *φρονίμη*. Δ. Ν. Π

Φρονιμόπουλος, ***Σταῦρος***. Ἕλλην λόγιος, ἀκμάσας τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Κατήγετο ἐκ Πατρῶν καὶ συνέταξε στιχηρὸν προσφώνημα εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σινᾶ Κύριλλον, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1773 μετὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ. Γ. Μ. Θ.

φρόνιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων φρένας ὑγιεῖς, συνετός, σώφρων: «φρόνιμος ἄνθρωπος, — νεανίας», «δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ φύγωμεν»· || δημοτ. *φρόνιμος, —η, —ο·* συνετός, ἄλλως *γνωστικός*· || ὁ μὴ ἀτακτῶν, ὁ ἡσύχως διάγων: «φρόνιμα παιδιά».— Ἐπίρρ. ***φρονίμως*** συνετῶς, σωφρόνως: «φρονίμως ἔπραξε»· || δημοτ. *φρόνιμα·* συνετῶς, καλῶς, ἀντίθ. *ἄσχημα·* || εὐτάκτως, ἡσύχως, ἀταράχως: «κάμε φρόνιμα» μὴ ἀτακτῇς.

φρονιμότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φρόνιμος, φρονιμάδα.

φροντίζω· καταβάλλω φροντίδας, ἐπιμελοῦμαι, μεριμνῶ, ἀντίθ. *ἀφροντιστῶ, ἀδιαφορῶ*: «φροντίζει νύκτα μέρα διὰ τὸ σπίτι του».

Φροντῖνος (Frontinus), ***Σέξτος Ἰούλιος.*** Ρωμαῖος συγγραφεὺς (40—103 μ. Χ.). Διετέλεσε πραίτωρ (70), τρὶς ὕπατος (74, 97 καὶ 100), ἀνθύπατος ἐν Βρεττανίᾳ (76—78), νικήσας τοὺς Σίλουρας, καὶ ἐπιμελητὴς τῶν ὑδάτων τῆς Ρώμης (97). Ἔγραψεν εἰς 3 βιβλία συναγωγὴν συμβάντων, ἀνεκδότων καὶ τεχνικῶν θεμάτων τοῦ πολέμου, τὰ «Strategemata» (α' ἔκδ. Silber 1487, νεωτέρα Gundermann 1888), κυρίως ὅμως εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν εἰς 2 βιβλία καὶ εἰς ὕφος ἁπλοῦν καὶ ἀκριβὲς πραγματείαν «De aqueductibus urbis Romae» (α' ἔκδ. Herolt 1490, νεωτ. Krohn 1922), σπουδαιότατον τοπογραφικὸν καὶ ἀρχιτεκτονικὸν δοκουμέντον διὰ τὴν ἀρχαίαν Ρώμην. Ἐπίσης ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν ἀγροτεχνικά τινα ἀποσπάσματα (ἐκδεδομένα εἰς τοὺς «Rei agrariae auctores»). Π. Ν. Π.

Φρόντις *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Χαλκιόπης, θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου, βασιλέως τῆς Κολχίδος, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Ἄργου, Μέλανος καὶ Κυτίσωρος (*Ἀπολλόδ.* Α, 9, 1).

— 2) Υἱὸς τοῦ Ὀνήτορος, πηδαλιοῦχος τοῦ Μενελάου, κεραυνωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον, ὅτε ἐπέστρεφεν ἐκ Τρῳάδος (*Ὁμ.* Ὀδύσσ., 279—285).

— 3) Σύζυγος τοῦ Πάνθου καὶ μήτηρ τοῦ Εὐφόρβου, φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Μενελάου (*Ὁμ.* Ἰλ., Ρ 40). Α. Θ. Σ.

φροντίς, *—ίδος* (ἡ)· προσπάθεια πρός τι, ἐπιμέλεια, μέριμνα· || ἐνδιαφέρον, ἀνησυχία, σκοτοῦρα: «ἔχει φροντίδας, δὲν ἡσυχάζει διόλου».

— **φροντίδες κοσμικαὶ** *[Κανον. Δίκ.]*· βλ. λ. *κοσμικαὶ φροντίδες*.

φρόντισμα (τὸ) *[Κανον. Δίκ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ περὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ εὐαγῶν καθόλου σκοπῶν μέριμνα. Ὁ ὅρος οὗτος ἀπαντᾷ λ. χ. ἐν τῷ νομοκάνονι τοῦ Φωτίου (τίτλ. Α' κεφάλ. ΚΔ') καὶ τῷ σχολίῳ τοῦ Βαλσαμῶνος (βλ. Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων, ἔκδ. *Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ*, τόμ. Α' 61—62). Κ. Μ. Ρ.

φροντισταὶ (οἱ) *[Κανον. Δίκ.]*. *Φροντισταὶ* καλοῦνται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καθόλου ἄρχοντες ἢ ὑπάλληλοι. Τοῦ ὅρου τούτου γίνεται χρῆσις ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ὀγδόῳ κανόνι τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (βλ. Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων, ἔκδ. *Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ*, τόμ. Γ' 500). Κ. Μ. Ρ.

φροντιστήριον (τό)· τόπος φροντίδος, ἐπιμελείας, μελέτης, σπουδαστήριον· || οἱονεὶ σχολή τις προπαρασκευαστικὴ μαθητῶν ἢ φοιτητῶν: «φροντιστήριον νομικῆς»· || μάθημα πανεπιστημιακόν, καθ' ὃ γίνεται ἐξέτασις καὶ ἐφαρμογὴ τῶν διδαγμένων: «ἐπιγραφικὸν φροντιστήριον», «φροντιστήριον ἑλληνικοῦ καὶ λατ.νικοῦ θέματος»· || καθόλου, σχολεῖον, ἐκπαιδευτήριον.

—*[Ἱστορ.]* Τὸ ὄνομα *φροντιστήριον* ἔφερον ἄλλοτε διάφορα ἀνώτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα:

1) *Φλαγγινιανὸν φροντιστήριον Βενετίας*, ἱδρυθὲν τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Κερκυραίου Θωμᾶ Φλαγγίνη. Οὗτος παιδευθεὶς ἐν Παταβίῳ καὶ ζήσας καὶ ἀποθανὼν ἐν Βενετίᾳ, κατέλιπεν αὐτόθι τὴν περιουσίαν του πρὸς ἵδρυσιν ἑλληνικοῦ φροντιστηρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ νὰ ἐκπαιδεύωνται πτωχοὶ Ἑλληνόπαιδες πρεσβεύοντες τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑποτρόφων τοῦ ἐκπαιδευτηρίου θὰ ἐπροτιμῶντο οἱ συμπολῖταί του Κερκυραῖοι. Ἡ ἑνετικὴ γερουσία εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαθήκης ἀπεφάσισε διὰ διατάγματος νὰ ὀνομασθῇ τοῦτο *Φλαγγινιανὸν* (βλ. λ.) καὶ ὥρισεν εἰς ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποτρόφων.

2) *Ἑλληνικὸν φροντιστήριον Τραπεζοῦντος*. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος ἱδρύθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σχολεῖον ἑλληνικόν. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας δὲν ἦτο μὲν πολὺ προηγμένον, ἀλλ' ἦτο τὸ μόνον σχολεῖον ὁλοκλήρου τῆς περιφερείας· σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως προήχθη καὶ ὠνομάσθη φροντιστήριον. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας Μουρούζαι καὶ Ὑψηλάνται κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι, ἐνθυμούμενοι τὴν ἐκ Τραπεζοῦντος καταγωγὴν τῶν οἰκογενειῶν των, ποικιλοτρόπως ἔδειξαν τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὴν προαγωγὴν καὶ ἀνύψωσίν του. Ἐνταῦθα ἐδίδαξαν ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους Σεβαστὸς Κυμηνίτης, Ἠλίας Κανδύλης, Σάββας Τριανταφυλλίδης, Σάββας Κωνσταντινίδης, Περικλῆς Τριανταφυλλίδης καὶ Γεώργιος Παπαδόπουλος-Κυριακίδης. Ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ τελευταίου ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ φροντιστηρίου συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας παιδαγωγικὰς μεθόδους καὶ βαθμηδὸν προαχθὲν τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, λήγοντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὡς γυμνάσιον ἰσότιμον πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι. Τὸ φροντιστήριον Τραπεζοῦντος προσέφερεν ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦ Πόντου, διότι, πλὴν ἄλλων, παρεσκεύαζε καὶ διδασκάλους καλῶς κατηρτισμένους, διὰ τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς κοινότητας.

3) *Ἑλληνικὸν φροντιστήριον Χερσῶνος*. Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἠλία Κανδύλη τῷ 1785. Οὗτος, κινδυνεύων νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Τραπεζοῦντος, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Χερσῶνα. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχον ἐκεῖ πολλοὶ πρόσφυγες Ἕλληνες καὶ ἄποικοι ἐκ Πόντου καὶ ἀλλαχόθεν, ἐνδοὺς εἰς τὰς παρακλήσεις των, συνέστησε χάριν αὐτῶν τὸ φροντιστήριον, ἐν ᾧ ἐδίδαξε κατὰ διαστήματα μέχρι τοῦ 1802. Τὸν Κανδύλην διεδέχθησαν οἱ μαθηταί του Θεόδωρος Τραπεζούντιος καὶ Γεώργιος Στρατηγόπουλος Πελοποννήσιος. Ἡ κατόπιν τύχη τοῦ φροντιστηρίου εἶναι ἄγνωστος.

4) *Ἑλληνικὸν φροντιστήριον Ἀργυρουπόλεως*. Μετὰ τὸ φροντιστήριον Τραπεζοῦντος τὸ μεγαλύτερον σχολεῖον τοῦ Πόντου, ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς δουλείας μέχρι τέλους τοῦ ΙΘ αἰῶνος, ὑπῆρξε τὸ σχολεῖον Ἀργυροπόλεως, πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Τοῦτο διωργανώθη τελειότερον μετὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ἐντεῦθεν ἕλκοντος τὴν καταγωγὴν Γεωργίου Παπαδοπούλου-Κυριακίδου καὶ ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ φροντιστήριον, προφανῶς κατὰ μίμησιν τοῦ φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος. Εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ σχολείου τούτου συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων, ἀπαιτούντων δαπάνας μεγάλας, ὁ Παπαδόπουλος εἶχε παραστάτην καὶ συνεργὸν τὸν μητροπολίτην Χαλδίας Γερβάσιον Σουμελίδην. Κατ' ἔγκρισιν αὐτοῦ ἐξεποιήθησαν πλεῖστα ἐκκλησιαστικὰ κειμήλια τῶν πλουσίων ναῶν τῆς πόλεως καὶ ἐκ τοῦ τιμήματος τούτων ἐπροικίσθη τὸ φροντιστήριον διὰ χρηματικῆς περιουσίας, τῆς ὁποίας τὰ εἰσοδήματα ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν καὶ βαθμιαίαν ἀνύψωσιν. Τὸ φροντιστήριον Ἀργυροπόλεως, αὐξηθὲν μέχρι τῆς τρίτης τάξεως γυμνασίου, ὑπῆρξεν ἀληθινὴ ἑστία πνευματικοῦ φωτὸς δι' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν Χαλδίαν, καταρτίζον δημοδιδασκάλους διὰ τὰ ὑπερεκατὸν χωρία της. Ἐνταῦθα ἐδίδαξαν μετὰ τὸν Παπαδόπουλον οἱ ἀνωτέρας παιδείας τυχόντες Γερβάσιος Ὡρολογᾶς, Γερβάσιος Σαρασίτης, Γεώργιος Εὐθυβούλης, Θωμᾶς Παυλίδης καὶ ἄλλοι. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

φροντιστήριον *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Κατὰ τὴν περίοδον 1828 — 1830 ἐκαλεῖτο *φροντιστήριον* ἡ ὑπηρεσία ἡ ἐπιφορτισμένη τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν τῆς χώρας πραγμάτων, συνενοῦσα οἱονεὶ τὰ σήμερον ὀνομαζόμενα ὑπουργεῖα τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν, πρόδρομος τρόπον τινὰ τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

Φροντιστήριον βραδύτερον ὠνομάζετο ἐπίσης τὸ γραφεῖον τοῦ οἰκονομικοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ πλοίου, ἐν ᾧ ἐτηροῦντο τὰ ἐπίσημα βιβλία οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐφυλάσσετο τὸ ἀρχεῖον τοῦ πλοίου, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ *φροντιστοῦ*. Σ. Ε. Λ.

φροντιστὴς (ὁ)· ὁ φροντίζων, ὁ ἀσχολούμενος εἰς μελέτας, εἰς σπουδάς, φιλόσοφος: «φροντιστὴς τῶν μετεώρων» ὁ ἀνερευνῶν καὶ μελετῶν τὰ μετέωρα (ἀρχ.)· || καθόλου, ὁ φροντίζων, ἐπιμελητής.

— **φροντιστὴς** *[Ναυτ.]*. Βαθμὸς ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ, ἀντίστοιχος πρὸς τὸν τοῦ ταγματάρχου τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ. Ἐχρησίμευεν ὡς βάσις τῆς ἱεραρχικῆς διαβαθμίσεως: *ἀνθυποφροντιστὴς* (υπολοχαγός), *ὑποφροντιστὴς* (λοχαγός), *ἀρχιφροντιστὴς* (ἀντισυνταγματάρχης), *ἀνώτερος ἀρχιφροντιστὴς* (συνταγματάρχης). Νῦν οἱ φροντισταὶ μετωνομάσθησαν *πλωτάρχαι οἰκονομικοί*. Σ. Ε. Λ.

Φροντοὰρ (Frodoar). Γάλλος χρονικογράφος καὶ ἁγιογράφος (βλ. λ. *Φλοντοάρ*).

Φρόντων (Fronton), ***Μ. Κορνήλιος*** Ρωμαῖος ῥήτωρ ἐκ Νουμιδίας (100—175 μ. Χ.). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀθηνοδότου, εὐνοούμενος Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ οἰκοδιδάσκαλος τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Λευκίου Οὐήρου. Διετέλεσεν ὕπατος τῷ 143 μ. Χ., ὑπῆρξε δὲ ἱδρυτὴς ἰδίας ἀρχαϊζούσης σχολῆς, τῶν *Φροντινιανῶν* (Frontiniani), ἐν οἷς καὶ ὁ Αὖλος Γέλλος. Παρεβάλλετο πρὸς τὸν Κικέρωνα, πραγματοποιήσας δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας μυθώδη κέρδη, ἔκτισε μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομὰς καὶ ἠγόρασε τοὺς κήπους τοῦ Μαικήνα. Ἐκ τοῦ ἔργου του διεσώθησαν αἱ πραγματεῖαι: «De Verborum differentiis» καὶ «Exempla elocutionum» (ἐν *Keil*, Gramm. latini, τόμ. VII), καὶ ἡ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσα μακρὰ ἀλληλογραφία του ἐπὶ ῥητορικῶν καὶ ἱστορικῶν θεμάτων μετὰ τοῦ Αὐρηλίου, Οὐήρου καὶ Ἀντωνίνου (ἔκδ. *Haines*, 1919), μὴ δικαιοῦσα τὴν μεγάλην φήμην του. Π. Ν. Π.

—**Φρόντων, ἅγιος**. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο: —1) Ὁ ἐν Νιτρίᾳ τῆς Αἰγύπτου ἀναχωρητής, ἀποθανὼν περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος καὶ ἑορταζόμενος τὴν 14 Ἀπριλίου. —2) Ὁ ἐκ τῶν 18 μαρτύρων τῶν ἐκ Σαραγόσσης τῆς Ἱσπανίας καταγομένων, οἵτινες κατὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν τῷ 304 μαρτυρήσαντες μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Προυδεντίου, συνεορτάζονται δὲ τὴν 16 Ἀπριλίου. Ε. Γ. Π.

φρονῶ *(—έω)*· σκέπτομαι, διανοοῦμαι, λογίζομαι: «ἐπειδὰν φρονεῖν ἄρξηται» ὅταν ἀρχίσῃ νὰ σκέπτεται, ὅταν αὐξήσῃ εἰς ἡλικίαν· ὅθεν καὶ «φρονοῦντες ἰχθύες» οἱ εὐμεγέθεις (ἀρχ.)· || ἔχω τὴν γνώμην, νομίζω, πιστεύω, παραδέχομαι: «φρονῶ ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ φύγωμεν»· || φρ. «εὖ φρονῶ» σκέπτομαι ὀρθῶς, ἔχω φρόνησιν (βλ. *φρόνησις*)· || «μέγα φρονῶ» ἔχω συναίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς μου, εἶμαι ὑπερήφανος (βλ. *φρόνημα*).

φροξυλάνθι (τό). Τὸ ἄνθος τοῦ φυτοῦ *φροξυλιά*.

Φροξυλιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μαμουλάδας τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 242.

φροξυλιὰ (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀκτῆ* (βλ. λ.).

Φρόουαρδ (Froward) *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Παταγονίας εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου, ἐπὶ τῆς χερσονήσου Βρουνσβίκης, κατὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Μαγελλάνου. Σ.Κ.Γ.

Φροσσὰρ (Frossard), ***Κάρολος - Αὔγουστος.*** Γάλλος στρατηγὸς (1807—1875). Μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Ρώμης ἐπὶ Ναπολέοντος Γ' καὶ τοῦ πολέμου τῆς Κριμαίας, προαχθεὶς δὲ τῷ 1855 εἰς ὑποστράτηγον, ἐγένετο μετὰ διετίαν ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀντιστράτηγος τῷ 1858. Κατὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 διοικῶν τὸ 2ον σῶμα στρατοῦ, προσέβαλε τὴν μικρὰν πόλιν Σάαρμπρυκ, μετὰ τετραήμερον ὅμως ἡττηθεὶς ἐν Φορμπάχ, ὑπεχώρησεν εἰς Μὲτς καὶ μετέσχε τῶν περὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐπιχειρήσεων, συμπράττων μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατηγοῦ Μπαζαίν. Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μὲτς ἤχθη εἰς Γερμανίαν καὶ παρέμεινεν αὐτόθι αἰχμάλωτος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Τῷ 1874 διωρίσθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ὀχυρώσεων. Ἔγραψε «Rapport sur les opérations du 2ème corps de l'armée du Rhin dans la campagne de 1870». Χ. Δ.

φρὸστ ριὸγκ (frost rōg=καπνὸς τοῦ ψύχους) *[Μετεωρολ.]*. Ἰδιότυπος ὁμίχλη τῆς *Βορείου θαλάσσης* (βλ. λ., τ. Ζ', σ. 551 β).

Φροσύνη, Κυρὰ —. Ἡ ἐκπάγλου ὡραιότητος σύζυγος τοῦ Ἰωαννίτου εὐπατρίδου Δημητρίου Βασιλείου καὶ ἀνεψιὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Γαβριὴλ Γκάγκα. Λόγῳ ὑπονοιῶν ἐναντίον της, ὅτι κατὰ τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἀπουσίαν τοῦ συζύγου της συνῆψεν ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἡρπάγη ἐκ τῶν οἰκείων της ὑπὸ τοῦ πατρὸς τούτου κατὰ τὴν ἐξ Ἠπείρου ἀναχώρησιν τοῦ Μουχτὰρ καὶ μετεφέρθη τὴν νύκτα τῆς 10 Ἰανουαρίου 1801 εἰς τὸ σεράγιον τοῦ Ἀλῆ. Μετὰ δύο ἡμέρας ἡ Φροσύνη καὶ 16 ἄλλαι νεαραὶ Χριστιαναὶ γυναῖκες, ἀνήκουσαι ἐπίσης εἰς προκρίτους οἰκογενείας τῶν Ἰωαννίνων, συλληφθεῖσαι διὰ παρομοίας αἰτιάσεις, ἐρρίφθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐπνίξαν αὐτάς. Τὸ τραγικὸν τέλος τῆς ζωῆς της, τὸ προελθὸν ἐκ τῆς σκληρότητος τοῦ μισητοῦ Φαλάριδος τῆς Ἠπείρου, ἐκίνησε τὴν ὑπὲρ

Digitized by Google

αὐτῆς συμπάθειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις συνέθεσε καὶ τὸ ἑξῆς ἐλεγεῖον εἰς μνήμην αὐτῆς:

Φυσᾷ ἀγέρας καὶ βοριὰς κα κυματᾷ ἡ λίμνη
νὰ βγάλῃ τὶς ἀρχόντισσες καὶ τὴν κυρὰ Φροσύνη.

Ἐκ τοῦ λαοῦ παρέλαβεν εἶτα καὶ διέπλασεν ἡ ἐπικὴ καὶ δραματικὴ ποίησις τὸ πρόσωπον τῆς Φροσύνης καὶ ἐξωράϊσε καὶ ἐξιδανίκευσεν αὐτό, οὕτως ὥστε ἡ κυρὰ Φροσύνη, παρὰ τὰς ἐπιβαρυνούσας αὐτὴν ὑποψίας, κατέστη ἐκ τῶν προσφιλεστέρων ἡρωΐδων τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, τὰ παθήματα δὲ αὐτῆς ἐξετραγῴδησαν ἰδίως ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆς, ὁ Δ. Βερναρδάκης καὶ ὁ Σ. Σκίπης. Θυγάτηρ τῆς Φροσύνης ὑπῆρξεν ἡ Ἀλεξάνδρα Μούκα, ἥτις ἀπεβίωσε τῷ 1877 ἐν Λυών, διαμένουσα δ' αὐτόθι παρὰ τῇ θυγατρὶ αὐτῆς συζύγῳ τοῦ Γάλλου Carchaud.
Δ. Π. Π.

Φροσύνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Παραμυθίας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινήτητος. Κάτ. (1928) 320. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κορύστανη*.

φροττόλα (ἡ) (frottola). Λαϊκὸν ᾆσμα τῆς Ἰταλίας, οὗτινος τὰ ἴχνη ἀνευρίσκονται τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, μολονότι προφανῶς εἶναι ἀρχαιότερον. Ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ ὀκτασυλλάβων τροχαϊκῶν στίχων, ἡ δὲ μουσικὴ ἐκ τεσσάρων περιόδων, ἐξ ὧν αἱ τρεῖς ἐπαναλαμβάνονται, ἐνῷ ἡ τετάρτη χρησιμεύει ὡς κατακλείς. Ἡ φροττόλα, ὡς ἡ λάουντα, τὸ στραμπόττο ἡ βιλλανέλλα, ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἰταλίας, τῶν γραφομένων διὰ πολλὰς φωνάς· διαφέρει ὅμως τῆς τεχνικῆς πολυφωνικῆς μουσικῆς, δηλαδὴ τῆς «ἀ καπέλλα», ὅτι ἐν τῇ φρατόλλᾳ τὸ κύριον μέλος εἶναι ἐμπεπιστευμένον εἰς τὴν φωνὴν τῆς ὑψιφώνου, ἐνῷ ἐν τῇ αὐστηρᾷ πολυφωνίᾳ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ὀξυφώνου. Φαίνεται ἐν τούτοις πλέον ἢ πιθανὸν ὅτι αἱ δευτερεύουσαι φωναὶ τῆς φροττόλας ἐγράφοντο μέν, ἐξετελοῦντο ὅμως δι' ὀργάνου, κυρίως τοῦ λαούτου, οὕτω δὲ τὸ μουσικὸν τοῦτο εἶδος ἐμφανίζεται ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων μετὰ συνοδεία ὀργάνου. Αἱ φροττόλαι ἦσαν κατ' ἐξοχὴν διαδεδομέναι ἐν τῇ βορείῳ καὶ κεντρικῇ Ἰταλίᾳ, πλὴν δὲ τῶν χειρογράφων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀνευρίσκομεν τοιαύτας ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Πετρούτσι το 1504 καὶ 1508. Ἕτεραι ἐκδόσεις χρονολογοῦνται μεταξὺ 1515—1520.
Γ. Σ.

Φρουαντμὸντ (Froidmont ἢ Fromondus), ***Ἀνδρέας***. Βέλγος θεολόγος (1587—1653). Φίλος τοῦ Ἰάνσεν, συνέγραψε πολλὰ ἔργα, ἐξ ὧν γνωστότερα εἶναι: «In Acta Apostolorum commentarius» (1634), «Commentarius in Cantica canticorum» (1852) καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐκδοθέντα: «Commentarius in Apocalypsim» καὶ «Commentarius in omnes Epistolas Pauli et septem canonicas aliorum Apostolorum Epistolas», ἅτινα πάντα συνεξεδόθησαν εἰς τόμον ἐν Παρισίοις τῷ 1670 καὶ ἐν Ρουένῃ τῷ 1709.
Ε. Γ. Π.

Φρουασσὰρ (Froissart), ***Ἰωάννης***. Γάλλος χρονικογράφος (1333—1400). Ἔγραψεν ἔμμετρον ἱστορίαν τῶν συγχρόνων του πολέμων, ἣν τῷ 1360 προσέφερεν εἰς τὴν βασίλισσαν Φιλίππαν τῆς Ἀγγλίας. Ἐταξίδευσεν εἰς Σκωτίαν, Ἰταλίαν καὶ τῷ 1369 ἐγένετο ὁ εὐνοούμενος Βενκεσιλάου τοῦ Λουξεμβούργου. Ἀποσυρθεὶς εἰς Βραβάντην, ὡς ἐφημέριος, συνέταξεν ἐκ νέου εἰς πεζὸν τὰ «Χρονικά» του. Ἔκτοτε περιηγήθη τὰς αὐλὰς διαφόρων εὐγενῶν καὶ τῶν βασιλέων τῆς Βαυαρίας καὶ Ἀγγλίας, διὰ τῶν σχέσεών του δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ταξιδίων του συνέλεξε πλῆθος πληροφοριῶν καὶ πολεμικῶν ἀνεκδότων τῆς ἱπποτικῆς ζωῆς τῶν χρόνων του, ἧς ἀπέβη ὁ ὑμνητής. Τὸ ἔργον του κατοπτρίζει τὸ πνεῦμα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ φεουδαλικοῦ πολιτισμοῦ, τυγχάνει δὲ ἡ κατ' ἐξοχὴν πηγὴ διὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Π. Ν. Π.

Φρούγκ, ***Συμεὼν Γρηγόροβιτς***. Σύγχρονος Ρῶσος ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1860. Ἰσραηλιτικῆς καταγωγῆς, οὐδαμοῦ σπουδάσας, ἐδημοσίευσε τῷ 1885 καὶ 1887 δύο συλλογὰς ποιημάτων, δι' ὧν ἐκρίθη ὡς εἷς τῶν εἰλικρινεστέρων καὶ γνησιωτέρων ποιητῶν. Ἡ ἁπλότης, ἡ διαύγεια, τὸ εὔηχον τῶν στίχων καὶ αἱ φιλάνθρωποι ἰδέαι του ἀποτελοῦσι τὰ κύρια προτερήματα τῆς ποιήσεώς του. Μὴ ἐπιλαμβανόμενος φιλοσοφικῶν ἢ πολιτικῶν ζητημάτων, παρουσιάζεται ὁ ἀοιδὸς τοῦ ἀδικουμένου ὑπὸ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρώπων λαοῦ. Ἐν τούτοις παραμένει ξένος πρὸς τὸν στενὸν ἐθνισμόν. Τὸ ἄριστον τῶν ποιημάτων του εἶναι τὸ «Τραγούδι τῆς ζωῆς», εἰς ὃ φαίνεται πιστεύων ἀδιστάκτως εἰς τὴν νίκην τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας. Ἐδημοσίευσεν ἐπικά τινα ποιήματα, θρύλους, μύθους καὶ ἔπη ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑβραϊκοῦ βίου, ἀλλὰ κυρίως εἶναι γοητευτικὸς λυρικὸς ποιητής.
Θ. Β.

Φρουγου(ν)δίωνες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ' 5, 8) μεταξὺ τῶν Σουλώνων πρὸς βορρᾶν καὶ τῶν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Οὐϊστούλα Αὐαρινῶν πρὸς νότον. Ὑπὸ τοῦ Πρίσκου (Ἀπόσπασμ. 30) καλοῦνται *Οὔρωγοι* ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀγαθίου (Ἱστορ. 300. 4, 15) *Βουρούγουνδοι*, οὐννικῆς καταγωγῆς, ἐξαφανισθέντες μετὰ τῶν Οὐλτιγούρων κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα.
Α. Θ. Σ.

Φρουδάκης, ***Ἀναγνώστης-Κυριάκος***. Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς τῷ 1806 εἰς Σπηλιά. Λαβὼν τὰ ὅπλα ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀνεκηρύχθη, νεώτατος, ἀρχηγὸς τῶν ὁμοχωρίων του, ὡς τοιοῦτος δὲ συμμετέσχεν εἰς πλείστας μάχας μέχρι τέλους τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀγῶνος (1830), ὅτε, καταφυγὼν εἰς Ἑλλάδα, κατετάγη μὲ τὸν βαθμὸν ἐπιλοχίου, κατὰ Μάρτιον 1831, εἰς τὸ πεζικόν, μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας προήχθη εἰς ἀξιωματικόν. Τῷ 1866, ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως, ἑξηκοντούτης ἤδη καὶ φέρων τὸν βαθμὸν ταγματάρχου, κατῆλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην νῆσον καὶ μετά τινας μῆνας ἔπεσε γενναίως μαχόμενος εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ φρουρίου Καστέλλι Κισάμου (Δεκέμβριος 1866).
Ν. ΚΛΣ

Φρουδᾶς, ***Νικόλαος***. Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1840 εἰς Θ αψανὸν και ἀποθανὼν τῷ 1913. Συμμετέσχεν ὡς ὁπλαρχηγὸς τῶν ὁμοχωρίων του εἰς τὰς κρητικὰς ἐπαναστάσεις 1866—1869, 1878 καὶ 1896—1897 καὶ διεκρίθη εἰς πλείστας μάχας διὰ τὸν ὑπέροχον ἡρωϊσμόν του. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν (1896—1897), καθ' ἣν ἠκολουθεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἡρωϊκῶν θυγατέρων του, ἀνεκηρύχθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος.
Ν. ΚΛΣ

Φροῦδις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς τῆς Βελγικῆς Γαλλίας, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ Β' 9, 1) καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Πρεττανικὸν ὠκεανὸν (νῦν Θάλασσα τῆς Μάγχης). Κατά τινας εἶναι ὁ σημερινὸς Somme, κατὰ δὲ τὸν Müller ὁ Bresle.
Α. Θ. Σ.

φροϋδισμὸς (ὁ). Καλεῖται οὕτως ἡ ὑπὸ τοῦ S. Freud, καθηγητοῦ τῆς νευρολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐξενεχθεῖσα θεωρία πρὸς ἑρμηνείαν τῶν νευρώσεων ἐν ἀρχῇ, καὶ εἶτα ὅλων ἐν γένει τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ θεωρία αὕτη ἀποδίδει θεμελιώδη σημασίαν εἰς τὸ γενετησιακὸν ἔνστικτον καὶ τὰς διαταραχὰς αὐτοῦ διὰ τὴν γένεσιν τῶν νευρώσεων καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν συμπτωμάτων αὐτῶν καὶ ἐν γένει δι' ὅλας τὰς συναισθηματικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχισμοῦ, τοῦ δυναμισμοῦ καὶ τοῦ ἀσυνειδήτου μηχανισμοῦ. Γεννηθεῖσα ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Freud ἐπὶ τῆς παθογενείας τῆς ὑστερίας καὶ τῆς θεραπείας αὐτῆς κατὰ τὸ 1895 καὶ περιοριζομένη ἐν ἀρχῇ εἰς τὸ καθαρῶς ἰατρικὸν καὶ θεραπευτικὸν μέρος, ὠνομάζετο διὰ τοῦ ὅρου *ψυχανάλυσις*, σημαίνοντος μέθοδον ψυχολογικῆς ἐξετάσεως καὶ θεραπείας, δι' ἀναλύσεως τῶν συναισθηματικῶν τάσεων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Βαθμηδὸν ὅμως ἡ ψυχανάλυσις ἀπέβη ἰδιαιτέρα ψυχολογία, δυναμένη νὰ ὑπεισέλθῃ καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν κοινωνιολογίαν. Ἡ τοιαύτη ἐν τῇ γενικῇ αὐτῆς ἐκτάσει καὶ ὡς σύστημα ἐμφανιζομένη θεωρία τοῦ Freud καλεῖται *φροϋδισμός*.

Ὁ φροϋδισμὸς περιλαμβάνει νῦν τὴν ψυχολογίαν τοῦ δυναμισμοῦ, τὴν γενετησιακὴν θεωρίαν, τὰς τεχνικὰς μεθόδους τῆς ψυχαναλύσεως, τὴν ψυχανάλυσιν τῶν νευρώσεων καὶ ψυχώσεων καὶ θεραπείαν αὐτῶν καὶ τὴν διὰ τῆς ψυχαναλύσεως μελέτην τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας, τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας, τῆς τέχνης καὶ φιλολογίας τῆς φιλοσοφίας, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς.

1. *Ἡ ψυχολογία τοῦ δυναμισμοῦ*. Σχηματίσας τὴν ἀντίληψιν ὁ Freud ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι ἄθροισμα μεμονωμένων ψυχικῶν γεγονότων, οὐδὲ συνθέσεις, οὐδὲ στιγμαὶ ρεύματος τῆς συνειδήσεως τεχνικῶς ἀποχωριζόμεναι, ἀλλὰ σύστημα στοιχειωδῶν δυνάμεων ἐν διαρκεῖ ἐξελίξει καὶ ἀνταγωνιζομένων ἢ συνθετουμένων καὶ συνεργαζομένων, ἔθεσεν ὡς πρωταρχικὸν καὶ βασικὸν στοιχεῖον τῆς ψυχῆς τὸ ἀσυνείδητον, οὗ ηὔρυνε μεγάλως τὰ ὅρια. Τὸ ἀσυνείδητον τοῦτο εἶναι τὸ πραγματικὸν ψυχικὸν γεγονός, ἡ ἐσωτερικὴ πραγματικότης, δυσκόλως καθισταμένη γνωστὴ καὶ διὰ τῆς αὐτοπαρατηρησίας ἀκόμη, καθόσον τὸ ἄτομον ἀγνοεῖ σχεδὸν καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξίν του, ὁ δὲ ἰατρὸς μόνον κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ἐπιδράσεώς του, ἤτοι κατὰ τὰ ὄνειρα καὶ τὰς νευρώσεις, δύναται νὰ διαπιστώσῃ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Καὶ τὰ ψυχικώτερα γεγονότα καὶ φαινόμενα δύνανται νὰ λάβουν χώραν εἰς τὸ ἀσυνείδητον. Τὰ σύνθετα φαινόμενα, ἅτινα προσδίδουν δυναμικὸν τόνον εἰς τὰς παραστάσεις καὶ ἐντυπώσεις, ἡ συναισθηματικὴ μνήμη καὶ ἡ παραγωγὴ κινητικῶν διαθέσεων ἀποτελοῦσι τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ βάθει συναισθηματικῶν τάσεων. Αὗται ἀθροιζόμεναι ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, παραμένουσιν ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ, διατηροῦσαι ὅλην αὐτῶν τὴν δυναμικότητα. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀσυνειδήτου εἰς τὸ συνειδητὸν εἶναι συνεχής, διότι ὁ διαχωρισμὸς δὲν εἶναι πλήρης. Ἐκ τοῦ ἀσυνειδήτου τούτου μέρος μόνον δύναται δι' ἑαυτοῦ νὰ ἀποβαίνῃ συνειδητόν, τοῦτο δὲ καλεῖται προσυνείδητον. Τὸ ὑπόλοιπον, τὸ κυρίως ἀσυνείδητον περιλαμβάνει ὅλας τὰς κατευθυνούσας δυνάμεις τῆς σκέψεως καὶ ἐνεργείας, τὰς πρωτογόνους τάσεις, τὰ ἔνστικτα, τὸν δυναμισμὸν καθόλου τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Εἰς τὸ προσυνείδητον ὑπάγονται αἱ ὀνειροπολήσεις, αἱ ἐμπνεύσεις, τὰ ὄνειρα, ἅτινα εἶναι ἀποκαλύψεις τῆς ἐσωτερικῆς πραγματικότητος, ἀπήχησις τοῦ ἀσυνειδήτου, εἰς ἣν τὰ στοιχεῖα ἔχουν ὑποστῇ ἐνστάσεις ὑπὸ τοῦ ἐλέγχου (censure) τῆς συνειδήσεως, ὅστις εἶναι δύναμις ἐπίκτητος ἐκ τῆς παιδεύσεως, τροποποιοῦσα τὸν ψυχισμόν. Γίνεται ἐν ἄλλοις λόγοις εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἰδεοκρισία, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ συνειδητὸν πράγματα δυσάρεστα, καταπιέζουσα ταῦτα εἰς τὸ ἀσυνείδητον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀσυνείδητον καλεῖται ἀπωθημένον ἐγώ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ συνειδητὸν ἢ συστηματοποιημένον ἐγώ.

Μία πλέον ἐκτεταμένη ἄποψις τοῦ ἐλέγχου εἶναι τὸ ἰδανικὸν ἐγώ· τοῦτο διακρίνεται τῶν ἀρχαϊκῶν τάσεων, δηλαδὴ τοῦ κυρίως ἀσυνειδήτου (ὅπερ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Freud Es= ἐκεῖνο ἢ ἀπρόσωπον). Ἡ δύναμις τῶν ἐνστάσεων τῆς συνειδήσεως εἶναι ἀρκετὴ καὶ ἢ τονώνει ἢ ἐξασθενεῖ τὰς τάσεις, ἀναλόγως τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως τοῦ ἀτόμου. Δύναται συνεπῶς διὰ τῆς παιδείας, τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ἠθικῆς ὑγιεινῆς ν' αὐξηθῇ. Σχηματικώτερον ὁ Freud θεωρεῖ τὸν ψυχικὸν ὀργανισμὸν ὡς σφαῖραν καὶ διακρίνει: τὸ ἀσυνείδητον ἢ Es, τὸ ἐγώ, εἰς ὃ περιλαμβάνει τὰ συνειδητὰ καὶ τὰ προσυνείδητα συστήματα καὶ ἐκ τοῦ ἀσυνειδήτου τὸ μέρος τὸ τροποποιημένον δευτερογενῶς ὑπὸ τῆς πραγματικότητος, καὶ τὸ ἰδανικὸν ἐγὼ ἢ ὑπερεγώ, ὅπερ ἐξασκεῖ τὴν ἀπώθησιν τῶν πρωτογόνων τάσεων εἰς τὸ ἀσυνείδητον καὶ ἀποτελεῖ εισαγωγὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἠθικῆς εἰς τὴν ψυχήν. Σχηματίζεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ ἐγὼ ὡς ἀσυνείδητος ἀνάμνησις τῶν κατηγορηματικῶν συμβουλῶν τῶν γονέων καὶ διδασκάλων πρὸς τὰ παιδία. Ἡ μελέτη τῶν ψυχικῶν στοιχείων, αὐτῶν καθ' ἑαυτά, ἔδειξεν ὅτι ταῦτα σχηματίζουσι πολύπλοκα συστήματα εἰκόνων καὶ ἀναμνήσεων, τὰ καλούμενα συμπλέγματα, ἅτινα εἶναι ἐν πολλοῖς ἀσυνείδητα, κατέχουσιν ἐνεργητικὴν ἢ δυναμικὴν δύναμιν, ἀπαρτίζονται δὲ ἐκ στοιχείων παραστατικῶν ἢ διανοητικῶν, ἐκ στοιχείων κινητικῶν, ἤτοι τῶν τάσεων πρὸς ἐνέργειαν καὶ προπαντὸς ἐκ συναισθηματικῶν στοιχείων, ἅτινα ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς συγκινητικῆς ἐνεργείας. Ἡ συναισθηματικότης ἔχει κατὰ ταῦτα ποσοτικὸν χαρακτῆρα, μετατοπίζεται δὲ ἀπὸ τούτου εἰς ἐκεῖνο τὸ σύστημα συμπλεγμάτων. Ἐκ τῆς διαφόρου, ἀπείρως ποικιλλούσης διανομῆς ταύτης ἐξηγοῦνται αἱ μεγάλαι τῆς διανοητικότητος ποικιλίαι καὶ μεταβολαί· αὗται εἶναι ἢ αὐτόματα φαινόμενα, ὡς τὰ παθολογικά, ἢ προκλητὰ γινόμενα διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἠθικῆς, τῆς παιδείας, τῆς συναισθηματικῆς ἀγωγῆς, τῆς ψυχοθεραπείας κ.τ.τ. (καλλιτεχνική, θρησκευτική, ἠθικὴ ἐνεργητικότης).

Μένουσι τὰ συμπλέγματα ἐπὶ τοῦ φυσιολογικοῦ ἀτόμου ἄνευ ἐκδήλου ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς σκέψεως. Ἀλλ' ὅταν ἐπιδράσῃ συγκινητικόν τι γεγονός, ἔντονον, ἀποτελεῖ τοῦτο συναισθηματικὸν τραῦμα. Ἡ ψυχανάλυσις ἔδειξεν ὅτι αἱ συγκινήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας κατ' ἐξοχὴν σχηματίζουσι τὰ συμπλέγματα καὶ ὅτι δύναται νὰ φέρῃ ταῦτα εἰς φῶς διὰ τῆς ἰδίας τεχνικῆς. Ἐκ τῶν συμπλεγμάτων ἐκεῖνα, ὧν τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἄμεσα, ἔρχονται εἰς φῶς εὐκόλως καὶ τοιαῦτα εἶναι τὸ ἐρωτικὸν σύμπλεγμα, τὸ τῆς μητρικῆς ἀγάπης, τὸ τῆς φιλίας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀτόμου, τοῦ πλούτου, τὰ θρησκευτικά, τὰ πολιτικὰ κλπ., ἅτινα καθορίζουσι τὰς κλίσεις καὶ τὰ πάθη. Ἀλλὰ τὰ πλέον ἐνεργὰ εἶναι τὰ εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀσυνειδήτου ἀπωθημένα. Ταῦτα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φύσεως γενετησιακῆς, ἀλλὰ πλήρως ἠλλοιωμένα ἐν τῇ ἐκδηλώσει των, διὸ καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ κατανοήσῃ τις, καὶ μόνον ἡ ψυχανάλυσις δύναται νὰ τὰ φέρῃ εἰς φῶς.

2. *Ἡ γενετησιακὴ θεωρία*. Ἡ τοιαύτη περὶ τῆς γενετησιακῆς φύσεως καὶ περὶ τῆς σημασίας τῶν συμπλεγμάτων διὰ τὸν ψυχισμὸν ἀντίληψις εὐρυνομένη ἄγει εἰς τὴν καλουμένην σεξουαλιστικὴν τοῦ Freud γενικωτάτην διδασκαλίαν, τὸν πανσεξουαλισμόν. Τὸ σεξουαλιστικὸν ἔνστικτον εἶναι μία διαρκὴς φυσικὴ ὁρμή, γενικώτερόν τι τοῦ γενετησιακοῦ, διότι περιλαμβάνει καὶ τὰ πλέον ψυχικὰ στοιχεῖα τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς δημιουργικῆς λειτουργίας, εὐρύνεται μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ πᾶν ἔνστικτον, ἀκόμη καὶ πᾶν ἐνδιαφέρον. Τὸ σεξουαλιστικὸν ἔνστικτον περιλαμβάνει πᾶσαν τὴν συναισθηματικότητα καὶ εἶναι ἡ πηγὴ πάσης ψυχικῆς ἐνεργείας, φυσιολογικῆς ἢ παθολογικῆς. Ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει συνίσταται εἰς σύνολον ἁρμονικῶν συναισθηματικῶν τάσεων, ὧν ἡ συνισταμένη καθορίζεται ὑπὸ τοῦ σκοποῦ, ὅστις εἶναι ἡ ἐρωτικὴ ἱκανοποίησις διὰ τοῦ ἀντιθέτου φύλου. Αἱ διάφοροι συνιστῶσαι τοῦ ἐνστίκτου

Digitized by Google

τούτου σχηματίζονται βαθμηδὸν καὶ προϊούσης τῆς ἡλικίας, πᾶσα δὲ ἀνωμαλία κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἐξελίξεώς του εἶναι ἡ ῥίζα εἰδικῆς παθολογικῆς καταστάσεως, μιᾶς νόσου τῆς ψυχοερωτικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ πρωτοτυπωτέρα τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Freud εἶναι ὅτι τὸ ἐρωτικὸν ἔνστικτον ἄρχεται καὶ ὑπάρχει ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς βρεφικῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ διδάγματα τῆς ἀπὸ καθέδρας ψυχολογίας, καθ' ἃ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἥβης. Ἡ ἄγνοια τούτου ὀφείλεται εἰς τὴν παιδικὴν ἀμνησίαν, ἥτις εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεως τοῦ ἰδανικοῦ ἐγώ, ὅπερ σκοπὸν ἔχει νὰ ἀπομακρύνῃ τῆς συνειδήσεως πᾶσαν ὀδυνηρὰν ἀνάμνησιν. Δυνάμεθα δὲ νὰ διαπιστώσωμεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἐρωτικοῦ ἐνστίκτου διὰ τῆς ψυχαναλύσεως τῆς συναισθηματικῆς προϊστορίας ἐπὶ τοῦ ἐφήβου, καὶ διὰ τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως τοῦ παιδίου. Τὸ σύνολον τῶν ἐνστίκτων καὶ τάσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν γενετήσιον διέγερσιν ἀποτελεῖ τὴν libido. Αὕτη ἐν ἀρχῇ ἱκανοποιεῖται διὰ τοῦ ἰδίου σώματος, χωρὶς νὰ ἐντοπίζηται εἰς τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀλλ' εἰς ἄλλας χώρας, οἷον τὰ χείλη (περίοδος στοματική), τὸν δακτύλιον (περίοδος δακτυλική), τὸ οὖς, τὸ στῆθος κλπ., ἅτινα καλοῦνται πρωτόγονοι ζῶναι. Πρῶται ἐκδηλώσεις εἶναι τὸ πιπίλισμα τοῦ ἀντίχειρος, τὸ γαργάλισμα κττ. Αὕτη εἶναι ἡ περίοδος τοῦ αὐτοερωτισμοῦ τοῦ Havelloc Ellis ἢ τοῦ ναρκισσισμοῦ τοῦ Freud, ἥτις ἄρχεται κατὰ Freud ἀπὸ τοῦ 3ου ἔτους τῆς ἡλικίας, ἂν μὴ ἀπὸ τῆς γεννήσεως, καὶ διαρκεῖ μέχρι τοῦ 8ου περίπου ἔτους, ὅτε πλέον γίνεται ἐντοπισμὸς τῆς libido εἰς τὰ γεννητικὰ ὄργανα. Προτοῦ γίνῃ ὁ ἐντοπισμὸς οὗτος δεσπόζουσιν αἱ σαδιστικαὶ καὶ φιλομόφυλοι τάσεις. Μεταξὺ τοῦ 6ου καὶ 8ου ἔτους συμβαίνει ἡ παιδικὴ ἀμνησία, ἀπὸ δὲ τοῦ 8ου ἔτους μέχρι τῆς ἥβης, γινομένης τῆς ἐντοπίσεως εἰς τὰ γεννητικὰ ὄργανα, ἡ libido στρέφεται ἐκτὸς τοῦ ἰδίου σώματος, πρὸς ἄτομον ἀντιθέτου φύλου, οἷον εἶναι ἡ μήτηρ διὰ τὸ ἄρρεν καὶ ὁ πατὴρ διὰ τὸ θῆλυ τέκνον, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐπέρχεται ἀντιπάθεια τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸν πατέρα καὶ τοῦ θήλεος πρὸς τὴν μητέρα. Τοῦτο εἶναι τὸ οἰδιπόδειον σύμπλεγμα. Αὕτη ἡ περίοδος καλεῖται περίοδος αἱμομιξίας. Κατὰ τὴν ἥβην ἐπέρχεται ἡ λῆξις τῆς περιόδου ταύτης, διότι ἡ libido φέρεται πρὸς ξένον πρόσωπον, ἐρωμένην ἢ ἐραστήν. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀναβιοῦσι πάλιν αἱ προηγούμεναι τάσεις, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἀγωγὴ ἀναστέλλουσιν αὐτάς, δι' ὃ καὶ ἡ περίοδος αὕτη καλεῖται λανθάνουσα περίοδος. Ὅταν εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην τῆς libido ἐπέλθῃ ἀναστολὴ ἢ ὀπισθοδρόμησις συνεπείᾳ κωλύσεως ἐξωτερικῆς ἢ ἐσωτερικῆς, τότε τείνει αὕτη νὰ ἱκανοποιηθῇ διά τινος προηγουμένης περιόδου. Ἡ εὐπάθεια ἀτόμων τινῶν πρὸς ἀναστολὴν τῆς ἐξελίξεως τῆς libido ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην ψυχοσεξουαλικὴν ἰδιοσυστασίαν, ἥτις εἶναι συγγενής, ἀλλὰ καὶ ἐπίκτητος. Καὶ ἂν μὲν ἡ ἀναστολὴ γίνῃ εἰς τὴν αἱμομικτικὴν περίοδον, γεννῶνται αἱ διαστροφαὶ τῆς αἱμομιξίας, ἂν δὲ εἰς τὴν φιλομοφυλικήν, ἢ πρώτην περίοδον, αἱ διαστροφαὶ τῆς φιλομοφυλίας, τοῦ σαδισμοῦ, τοῦ φετιχισμοῦ, τοῦ μαζοχισμοῦ, τοῦ αὐνανισμοῦ κττ. Ὅταν ὅμως τὸ ἰδανικὸν ἐγὼ δὲν ἐπιτρέπῃ τοιαύτην τινὰ ἱκανοποίησιν καὶ γεννᾶται πάλη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς libido (ἡ τοιαύτη ἀντίθεσις μεταξὺ ἰδανικοῦ ἐγὼ καὶ libido ὡς πηγὴ πάσης ψυχικῆς ἐνεργείας εἶναι ὁ βασικὸς χαρακτὴρ τοῦ φροϋδισμοῦ) ἐπέρχεται συμβολικὴ ἱκανοποίησις τῆς libido, καὶ διὰ τοῦτο λανθάνουσα τὴν προσοχὴν τοῦ ἰδανικοῦ ἐγώ, διὰ τῶν ἐκδηλώσεων τῶν ψυχονευρώσεων. Συνεπῶς ἡ νεύρωσις εἶναι τὸ ἀρνητικὸν τῆς διαστροφῆς, διότι ἂν διὰ τῆς διαστροφῆς γίνῃ ἡ ἱκανοποίησις, δὲν γεννᾶται πάλη τῆς libido καὶ τοῦ ἰδανικοῦ ἐγώ, καὶ συνεπῶς δὲν ἐπέρχεται νόσος. Νόσος ἐπέρχεται, ὅταν συμβῇ κώλυσις τῆς libido ἐσωτερικὴ ἢ ἐξωτερικὴ καὶ τὸ ἰδανικὸν ἐγὼ δὲν ἐπιτρέπῃ ἱκανοποίησιν αὐτῆς διά τινος τῶν ἱκανοποιήσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἃς ἀπωθεῖ εἰς τὸ ἀσυνείδητον, ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ἀπωθήσεως γεννᾶται ὁ δυναμισμὸς καὶ ἐκ τούτου ἡ ἔκρηξις τῶν ὑπὸ μορφὴν συμπλεγμάτων ὑπαρχουσῶν τάσεων πρὸς τὰς νευρώσεις, ὡς ἡ πίεσις ἐλαστικῆς σφαίρας πλ ρους ἀέρος προκαλεῖ τὴν ῥῆξιν αὐτῆς καὶ τὴν ἔξοδον τῶν ἀερίων.

3. *Τεχνικὴ τῆς ψυχαναλύσεως.* Τὰς ἐνστικτώδεις ταύτας τάσεις, τὰ ἀσυνείδητα ταῦτα συμπλέγματα, κατορθώνομεν νὰ φέρωμεν εἰς φῶς διὰ τῶν τεχνικῶν τῆς ψυχαναλύσεως μεθόδων. Πᾶσαι αὗται στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ συμβολισμοῦ. Λέγοντες σύμβολον, νοοῦσιν οἱ ψυχαναλυταὶ εἰδικὸν τρόπον ἀναπαραστάσεως, πλήρη συναισθηματικοῦ φόρτου ὅστις διαφέρει τῆς μεταφορικῆς ἀναπαραστάσεως, τῆς ἀλληγορικῆς κλπ. κατὰ τὸ ὅτι εἶναι ἐκδήλωσις ἀναπληροῦσά τι κεκρυμμένον, μετὰ τοῦ ὁποίου εὕρηται εἰς σχέσιν διὰ συνειρμοῦ ἰδεῶν ἀσυνειδήτων. Τὸ σύμβολον ἔχει συχνάκις πολλὰς σημασίας καὶ περιέχει στοιχεῖα ἀντιλήψεως καὶ συγκεκριμένως ἀναπαραστάσεως, ἀλλ' ἡ ἀντιπαραβολὴ μεταξὺ τῆς συμβολιζομένης ἰδέας καὶ τοῦ συμβόλου οὐδέποτε εἶναι συνειδητή, τὸ δὲ ἄτομον ἔχει ἀνάγκην μακρᾶς σκέψεως, ἵνα διαισθητικῶς δώσῃ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ συμβόλου εἰς τὴν συνείδησιν. Τὰ σύμβολα ἀναπαριστῶσι τὰ ἐνδιαφέροντα, τὰς ἐνστικτώδεις τάσεις, τὰς πλέον ἀρχαϊκὰς καὶ πρωτογόνους, ἀναφέρονται δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ σεξουαλιστικὸν ἔνστικτον. Τοιαῦτα σύμβολα εἶναι ἀναρίθμητα. Οὕτω σωλῆνες, κάνναι, κορμοὶ δένδρων, ὀμβρέλλαι, βραχίονες, ὄφεις κλπ. συμβολίζουσι τὸ ἄρρεν γεννητικὸν ὄργανον, ἐνῷ δοχεῖα, δωμάτια, ἀντικείμενα ἐν γένει περιέχοντα, συμβολίζουσι τὸ θῆλυ. Αἱ συμβολιζόμεναι ὅμως τάσεις καὶ τὰ συναισθήματα μόλις ἀνέρχονται εἰς ἑκατοντάδα περίπου, διότι μόνον τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ ἐγὼ καὶ πρὸς τὰ μεγάλα συμβεβηκότα καὶ τοὺς ζωϊκοὺς σκοποὺς ὑπόκεινται εἰς τὸν συμβολισμόν, καὶ ἐκ τούτων μόνον ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι ἀπωθημένα. Ὁ συμβολισμὸς ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν διὰ τὴν ψυχολογίαν τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τὴν ψυχολογίαν τῶν ὀνείρων κττ. ὡς καὶ διὰ τὴν τῶν νευρώσεων.

Ἡ μέθοδος τοῦ συμβολισμοῦ συνίσταται εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται εἰς τὸν ἐλεύθερον συνειρμὸν τῶν ἰδεῶν, τὰς ὀνειροπολήσεις, τὰ ὄνειρα τῆς νυκτός, τὰ παραληρήματα καὶ τὰ λοιπὰ νευροπαθολογικὰ συμπτώματα, τὰς πράξεις καὶ τὰς χειρονομίας τῆς καθημερινῆς ζωῆς κττ., εἰς τὴν ἑρμηνείαν τουτέστι τοῦ ἀσυνειδήτου. Διὰ τοῦ συμβολισμοῦ ἑρμηνεύομεν, κατὰ Freud, ἐν πρώτοις τὰ ὄνειρα, ἡ ἑρμηνεία δ' αὐτῶν, ἄγουσα εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀσυνειδήτου, καλεῖται μέθοδος τῶν ὀνείρων. Ὁρμώμενος ὁ Freud ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὰ ὄνειρα δύνανται νὰ δείξωσι τὰ ἠθικὰ τοῦ ἀνθρώπου συναισθήματα, ἤχθη διὰ τῆς μεθόδου τοῦ συμβολισμοῦ νὰ δείξῃ ὅτι ταῦτα ἔχουν σημασίαν τινὰ καὶ ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖον γεγονός, ἀλλὰ οὐσιώδης ψυχικὴ ἐνέργεια. Εἶναι ἡ κατάστασις, εἰς ἣν ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλέγχου γίνεται ἐντονωτέρα, ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ἐπιδράσεως ἐξηγεῖται ἡ σύνθεσις αὐτοῦ. Ἡ σημασία ἣν ἔχει τὸ ὄνειρον συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ταῦτα εἶναι φανταστικὴ πραγμάτωσις ἐπιθυμιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπωθούμεναι εἰς τὸ ἀσυνείδητον τείνουσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν συνείδησιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φανταστικὴ πραγμάτωσις δὲν δύναται νὰ γίνῃ εὐθέως λόγῳ τοῦ ἐλέγχου, γίνεται συμβολικῶς. Τὰ ὄνειρα ταῦτα καλοῦνται καὶ παιδικά, διότι παρατηροῦνται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ παιδία, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐνήλικας τοὺς ἔχοντας ψυχοπαθολογικὴν ἰδιοσυστασίαν. Εἰς τοὺς ἐνήλικας μὲ φυσιολογικὴν ἰδιοσυστασίαν πολλαὶ ἐπιθυμίαι ἐπραγματοποιήθησαν· ἡ σύρραξις δὲν εἶναι ἔντονος καὶ τὰ ὄνειρα δὲν εἶναι τόσον ἐνδιαφέροντα, ἀποτελοῦντα ἁπλῶς ἀντίδρασιν εἰς ἐξωτερικὸν ἐρεθισμόν, ὅστις διαταράσσει τὸν ὕπνον. Ἡ ὅλη πλοκὴ τῶν παιδικῶν ὀνείρων προέρχεται ἐκ τῆς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν σεξουαλιστικῶν τάσεων, ἤτοι τῆς libido, καὶ τοῦ ἐλέγχου. Εἰς ἕκαστον ὄνειρον διακρίνομεν τὸ ἔκδηλον μέρος καὶ τὸ λανθάνον. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ ὑλικὸν τοῦ ὀνείρου ὑπόκειται εἰς μεθόδους μεταμορφώσεως, κατὰ τοὺς νόμους τῆς συμπυκνώσεως, τῆς συναισθηματικῆς μετατοπίσεως καὶ τοῦ συμβολισμοῦ. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης καταφαίνεται ὅτι τὸ ὄνειρον κατὰ τὸν Freud προφυλάσσει τὸν ὕπνον καὶ ἀνακουφίζει ἐκ τῆς συναισθηματικῆς πιέσεως. Εἶναι ψυχικὴ ἐνέργεια διαρρυθμίσεως τῶν συναισθημάτων, διέξοδος τῶν συγκρούσεων τοῦ ἀσυνειδήτου, εἶδος θεραπείας καθαρτικῆς. Πραγματοποιοῦν φανταστικῶς τὸ ὄνειρον τὰ συναισθήματα τοῦ μίσους, τῆς ζηλοτυπίας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς ἐκδικήσεως, ἐνέχει καὶ κοινωνικὴν σημασίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς μεθόδου τῶν ὀνείρων, πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ ἀσυνειδήτου χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ μέθοδος τοῦ ἐλευθέρου συνειρμοῦ τῶν ἰδεῶν. Αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι εἰς τὸ κατώφλιον τῆς συνειδήσεως ὑπάρχουσιν ἰδέαι προσυνείδητοι, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἀναζητουμένων συμπλεγμάτων καὶ τῶν συνήθων ἰδεῶν τοῦ πάσχοντος. Ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ γίνῃ εἶδος αὐτοαναλύσεως, ἀλλὰ παθητικῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὁ ἰατρὸς δὲν ἐπεμβαίνει ποτέ, ὅπως ἐπιδράσῃ ἀμέσως ἐπὶ τῆς ὀνειροπολήσεως τοῦ πάσχοντος ἢ ὅπως κατευθύνῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς συνειδήσεώς του, ἀλλὰ μόνον ὅπως ἐμμέσως ἀπευθυνθῇ εἰς τὸ ἀσυνείδητόν του καὶ βοηθήσῃ νὰ ἀναπηδήσωσιν αἱ ἀναμνήσεις καὶ αἱ ἐμπνεύσεις αἱ ἀνακαλοῦσαι τὰς ἀναμνήσεις. Πρὸς τοῦτο δέον νὰ θέσωμεν τὸν πάσχοντα εἰς ἓν δωμάτιον σκοτεινὸν ἐξηπλωμένον ἐπὶ διβανίου, ὥστε νὰ εὑρίσκεται ἐν μυϊκῇ χαλάσει, καὶ συμβουλεύομεν αὐτὸν νὰ εὑρεθῇ εἰς κατάστασιν τελείως παθητικὴν φυσικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἰατρόν, ὄπισθεν αὐτοῦ εὑρισκόμενον καὶ ἀθέατον μένοντα, ὅ,τι ἔρχεται εἰς τὸ πνεῦμά του. Ὁ πάσχων ὀφείλει νὰ ἀφήσῃ ἐν ἄλλοις λόγοις ἐλευθέραν τὴν φαντασίαν του καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἔναντι τῶν ἰδεῶν του θέσιν αὐτοπαρατηρησίας, ὀλίγον κριτικῆς καὶ εἰ δυνατὸν ἀδιαφόρου. Ὁ ἰατρὸς ἀθέατος ἐπεμβαίνει μειλιχίως ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἐν τῇ ῥοῇ τῶν ἰδεῶν, τὰς φέρει εἰς τὴν ἣν νομίζει ἀσφαλεστέραν ὁδόν, ἔχων ὡς ἀφετηρίαν τὴν διήγησιν τοῦ ἀσθενοῦς περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀσθενείας του καὶ τῶν συναισθηματικῆς φύσεως περιστάσεων. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἀπωθημένων ἰδεῶν εἶναι δύσκολος ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἀφίεται ὁ ἀσθενὴς νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ὀνειροπόλησίν του καὶ διηγεῖται συμβεβηκότα συνδυαζόμενα μετὰ σκέψεων, ἅτινα εἶχε λησμονήσει. Αἱ πρῶται φράσεις εἶναι ἀσυνάρτητοι λόγῳ ἐπιδράσεως τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐπιτύχῃ ἡ συνεδρία, καὶ κυρίως λόγῳ ἐπιδράσεως τοῦ ἐλέγχου, δι' ὃ καὶ προφέρονται μετὰ δισταγμοῦ. Τότε δύναται νὰ ἀντιληφθῇ ὁ ἰατρός, καὶ νὰ ἐνισχύσῃ μερικὰς ἰδέας, νὰ διίδῃ τὸν συμβολισμὸν καὶ νὰ ἑρμηνεύσῃ καταλλήλως. Συγχρόνως παρατηρεῖ τὸν ἀσθενῆ μετ' ἀκριβολόγου προσοχῆς, σημειώνει τὰς ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς κατηγορουμένας ἰδέας, ὡς καὶ τοὺς δισταγμούς, τὰ λεκτικὰ σφάλματα, τοὺς γέλωτας, τὰς χειρονομίας, τοὺς στεναγμούς, τὰς φυσιογνωμικὰς ἐκδηλώσεις κ. τ. τ. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἰατροῦ εἶναι ἡ κατάδειξις τῆς συγκινήσεως, ἥτις ἐπέρχεται, ὅταν αἱ ἰδέαι αἱ ἐκφερόμεναι σχετίζωνται πρὸς τὰ συμπλέγματα. Τότε ψαύομεν τὸ οὐσιῶδες πρόβλημα, οὗ ἡ παρουσία εἰς τὸ κατώφλιον τῆς συνειδήσεως ἐκδηλοῦται διὰ ταραχῆς τοῦ ἀσθενοῦς, ἥτις αὐξάνει ἐφ' ὅσον τὸ σύμπλεγμα καθίσταται συνειδητότερον, ἵνα τελειώσῃ ὅταν γίνῃ τελείως ἐνσυνείδητον.

Ἐκτὸς ταύτης τῆς μεθόδου τοῦ συνειρμοῦ ἔχομεν καὶ τὴν πειραματικὴν μέθοδον τοῦ συνειρμοῦ, ἥτις εἶναι ἡ μέθοδος τῶν μαθητῶν τοῦ Freud, καὶ δὴ τοῦ Jung, ὡς καὶ τὴν τοῦ Franc, τὴν ψυχογαλβανικὴν κ.τ.τ.

Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀσυνειδήτου, ἐκτὸς τῶν μεθόδων τῶν ὀνείρων καὶ τοῦ συνειρμοῦ, ὁ Freud χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν μέθοδον ἀναλύσεως τῶν γεγονότων τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ταῦτα καὶ ἡ ἀπὸ καθέδρας ψυχολογία ἐδέχετο ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀσυνειδήτου, ἀλλ' ὁ Freud ἔδειξεν ὅτι εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἐνδείξεις ἱκανὰς νὰ ἀποκαλύψωσι συμπλέγματα. Ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὴν μελέτην τῶν πλανῶν ἢ διαταραχῶν, εἰς τὴν μελέτην ὅλων τῶν γεγονότων, ὅσα δεικνύουσιν ἔλλειψιν ἢ διαταραχὴν πράξεων ἢ λόγων τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τοιαῦτα γεγονότα εἶναι ἡ λήθη κοινῶν ὀνομάτων καὶ συνήθους χρήσεως εἰς τὸν πάσχοντα, πλάναι ἢ συγχύσεις μνημονικαί, σφάλματα λόγου ἢ γραφῆς, ἀδεξιότητες χειριστικαὶ ἀκούσιαι, χειρονομίαι ἀσυνείδητοι, ἀτελείωτοι, ἃς ποιεῖται τὸ ἄτομον κατά τινα συνομιλίαν ἢ ὀνειροπόλησιν ἢ ἀσχολίαν τινά. Τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν εἶναι τυχαῖα πάντοτε, ἀλλ' ἔχουσι πολλάκις σημασίαν τινά, συνισταμένην εἰς ἔκφρασιν ἐπιθυμίας ἀσυνειδήτου, προερχομένης ἐκ συμπλεγμάτων ἀσυνειδήτων καὶ τάσεων ἀπωθημένων. Εἰς τοὺς ὑγιεῖς εἶναι συνήθη φαινόμενα καὶ ἐξηγήσιμα, ἀλλ' εἰς τοὺς νευροπαθεῖς ἔχουσιν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἐνέχουσι σημασίαν συμπτωμάτων.

4. *Ἡ ψυχανάλυσις τῶν νευρώσεων.* Διὰ τῶν τεχνικῶν τούτων μεθόδων τῆς ψυχαναλύσεως μελετῶντες τὰς νευρώσεις δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὸν τρόπον τῆς γενέσεως αὐτῶν, πρᾶγμα ὅπερ ἦτο ἀρχικὸς τοῦ Freud σκοπός. Αἱ νευρώσεις εἶναι ἀποτέλεσμα πλημμελοῦς ἀναπτύξεως τῆς libido ἢ κακῆς ἱκανοποιήσεως αὐτῆς καὶ διαταραχῶν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, π. χ. ὡς ἐκ τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς γονεῖς (οἰκογενειακὰ συμπλέγματα) καὶ διαταραχῶν ὡς πρὸς τὴν μετέπειτα πρόσδεσιν τῆς libido. Αἱ ἄλλαι αἰτίαι, ὡς αἱ σωματικαὶ νόσοι, ἡ ἐξάντλησις, αἱ συγκινήσεις, ἡ διανοητικὴ ὑπερκόπωσις κ.τ.τ., δὲν εἶναι εἰμὴ ἐπιβοηθητικοὶ παράγοντες, ἀφοῦ πολλάκις καὶ ἄνευ αὐτῶν ἐκρήγνυνται ἡ νόσος. Συμβαίνει δ' εἰς ταύτας ὅ,τι καὶ εἰς τὰς δηλητηριάσεις, διότι αἱ ψυχονευρώσεις φαίνονται ἐξεργασίαι γενικαὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, ὀφειλόμεναι εἰς διαταραχὰς τῶν χημικῶν μεταβολῶν, αἵτινες προΐστανται τῆς παρασκευῆς καὶ χρησιμοποιήσεως τῆς libido. Τοιαῦται εἶναι κατ' ἐξοχὴν αἱ καλούμεναι καὶ νευρώσεις τοῦ παρόντος, ἤτοι: α') ἡ νευρασθένεια, ὀφειλομένη εἰς αὐτοερωτικὴν ἱκανοποίησιν τῆς libido, ὡς ὁ αὐνανισμός, αἱ ὀνειρώξεις· β') ἡ ἀγχώδης νεύρωσις, ἥτις περιλαμβάνει ὅλας τας νευροπαθητικὰς ἐκδηλώσεις, τὰς συνισταμένας εἰς συμπτώματα συγκινήσεως ἐκτὸς τῆς ὑστερίας καὶ τῶν φοβιῶν καὶ ἰδεοληψιῶν, καὶ ὧν χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ἀγχώδης προσδοκία, καὶ ἡ ἀγχώδης κρίσις, ὀφειλομένη εἰς ἀνικανοποίητον γενετήσιον ἐρεθισμόν· καὶ γ') ἡ ὑποχονδρία, ἥτις συνίσταται εἰς κακοπάθειαν σωματικήν, ἐντοπιζομένην εἰς διάφορα συστήματα, ὡς τὸ πεπτικόν, τὸ καρδιακόν, τὸ οὐρητηρικὸν κλπ., ἢ εἰς διάχυτον κακοπάθειαν, καὶ ὀφείλεται εἰς γενετησιακὸν ἐρεθισμὸν μετατοπισμένον εἰς ὄργανα ἄσχετα πρὸς τὸ γενετήσιον ἔνστικτον, ἤτοι εἰς εἰδικὸν ναρκισσισμόν, συνεπείᾳ ἐνεργητικῆς ἀπωθήσεως τῆς libido. Εἰς τὰς νευρώσεις ταύτας τὰ συμπτώματα δὲν ἔχουσι σημασίαν τινά. Τούτων διακρίνονται αἱ νευρώσεις τῆς μεταβιβάσεως, καλούμεναι οὕτω διότι εἰς ταύτας ἡ libido εἶναι κινητὴ καὶ δύναται πάλιν νὰ ἐξέλθῃ. Πρόκειται δηλαδὴ εἰς ταύτας περὶ ψευδοῦς αὐτοερωτισμοῦ. Εἰς ταύτας ὑπάγεται ἡ

Digitized by Google

ὑστερία, ἥτις εἶναι συμβολικὴ ἱκανοποίησις τάσεων καὶ ἐπιθυμιῶν γενετησιακῶν. Εἰς ταύτην δηλαδὴ ἡ libido, κωλυθεῖσα ἐξωτερικῶς καὶ κωλυομένη ἐσωτερικῶς καὶ μὴ δυναμένη νὰ ἱκανοποιηθῇ διά τινος τῶν προηγουμένων εὐθειῶν ἱκανοποιήσεων, λόγῳ ἐπιδράσεως τοῦ ἐλέγχου, ἱκανοποιεῖται συμβολικῶς διά τινος τῶν ὑστερικῶν συμπτωμάτων. Παρὰ τὴν ὑστερίαν, ἥτις εἶναι νόσος μεταστροφῆς, τίθενται αἱ φοβίαι καὶ αἱ ἰδεοληψίαι, εἰς ἃς ἐπίσης ἐφηρμόσθη ἡ ψυχανάλυσις, διότι καὶ αὗται ἔχουσι συμβολικὴν σημασίαν, ἥτις ἐκδηλώνει ὄχι μόνον ἄγχος ἁπλοῦν, ἀλλ' ἐπιθυμίας καὶ τάσεις ἀπωθημένας, σεξουαλιστικῆς ἀρχῆς. Εἰς τὰς ἰδεοληψίας ἐπέρχεται ἐν ἀρχῇ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ὑστερίαν, ἓν τραῦμα συναισθηματικόν, φύσεως ἐρωτικῆς. Εἶναι δὲ ἡ ἰδεοληψία μία ἰδέα ὑποκαθιστῶσα μίαν τύψιν, δι' ὃ καὶ αἱ ἰδεοληψίαι καλοῦνται νευρώσεις ὑποκαταστάσεως, διαφέρουσαι τῆς ὑστερίας κατὰ τὸ ὅτι ἡ ἀπώθησις δὲν ἄγει εἰς ἐκδηλώσεις τῆς libido διὰ σωματικῶν συμπτωμάτων, ἀλλὰ προσδένει αὐτὴν εἰς νέας παραστάσεις, καὶ δεύτερον κατὰ τὸ ὅτι ἡ παραγαγοῦσα αἰτία δὲν ῥίπτεται εἰς τὸ ἀσυνείδητον, ἀλλ' ὁ ἀσθενὴς ἀγνοεῖ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν νεύρωσιν. Ἡ τοιαύτη ὑποκατάστασις γίνεται συμφώνως πρὸς τὸν ψυχαναλυτικὸν νόμον τῆς συναισθηματικῆς μετατοπίσεως.

Ἐκτὸς τῶν νευρώσεων τούτων, καὶ πλείστων ἄλλων νόσων ἐγένετο ψυχανάλυσις, ὡς τῆς γενετησίου ἀναισθησίας, τῆς ἀνικανότητος, τῆς ὑπνοβασίας, τῶν νευρώσεων τοῦ πολέμου, ἀκόμη καὶ ὀργανικῶν νόσων, ὡς τῆς ἐπιληψίας, τῶν νευραλγιῶν, τῶν κεφαλαλγιῶν, τῶν ἐμέτων τῶν ἐγκύων κτλ. ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Freud.

Τρίτη ὁμὰς νευρώσεων εἶναι αἱ ναρκισσικαὶ νευρώσεις ἢ ψυχώσεις, εἰς ἃς ἡ libido, συνεπείᾳ ἀπωθήσεως, δὲν φέρεται πλέον πρὸς ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον, ἀλλὰ συνδέεται ἀναποσπάστως πρὸς τὸ ἐγὼ (γνήσιος αὐτοερωτισμός, ναρκισσισμὸς ἢ αὐτισμὸς τοῦ Bleuler). Τύπος τοιαύτης ψυχονευρώσεως εἶναι ἡ πρωτόγονος ἄνοια ἐν τῇ ἀρχικῇ τοῦ Kraepelin ἐκτάσει. Ἡ κατάστασις τῶν πασχόντων πρωτόγονον ἄνοιαν (ἢ σχιζοφρενίαν κατὰ Bleuler εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ ὄνειρον, καὶ εἰς ταύτην ἔχομεν συμβολισμόν, συμπύκνωσιν, μετατόπισιν τῆς libido, προβολὴν τῆς συναισθηματικῆς παραστάσεως ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀντικειμένου, ἐξωτερίκευσιν τῶν σκέψεων ἢ ὀργάνων, σεξουαλοποίησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου κτλ. Ἐπίσης εἰς ταύτας ἀνήκει καὶ ἡ μανιοκαταθλιπτικὴ ψύχωσις, ἧς ἡ μὲν μελαγχολικὴ φάσις εἶναι ὀξεῖα ἀντίθεσις τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἰδανικὸν ἐγώ, καθ' ἣν τὸ δεύτερον ἐπικρίνει τὸ πρῶτον, ἡ δὲ μανικὴ εἶναι ταυτοποίησις τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἰδανικὸν ἐγώ, ἐξ οὗ ἡ χαρά, ἡ εὐτυχία καὶ αἱ ἰδέαι μεγαλείων τοῦ μανικοῦ ἢ ἰδέαι ὑπερβασίας τοῦ ἐγώ.

5. *Ἡ θεραπευτικὴ σημασία τῆς ψυχαναλύσεως.* Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ψυχαναλύσεως εἶναι ἡ θεραπεία τῶν νευρώσεων ἢ ψυχώσεων. Στηρίζεται δ' αὕτη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι δέον νὰ φέρωμεν εἰς τὴν συνείδησιν τὰς δυναμικὰς τάσεις, τῶν ὁποίων τὸ ἄτομον ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν καὶ ἃς ἀγνοεῖ, ἐν ἄλλοις λόγοις νὰ εὕρωμεν διὰ τῶν ψυχαναλυτικῶν μεθόδων τῶν ὀνείρων τοῦ ἐλευθέρου συνειρμοῦ καὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν γεγονότων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τὰς ἀσυνειδήτους συναισθηματικὰς συγκρούσεις, αἵτινες εἶναι κυρίως σεξουαλιστικῆς φύσεως, ἀνατρέχοντες εἰς τὴν παιδικὴν τοῦ πάσχοντος ἡλικίαν, εἰς ἣν αὗται ἀνάγονται. Χαρακτηριστικὸν τῆς θεραπείας εἶναι ἡ μεταβίβασις πρὸς τὸν ἰατρὸν τῶν ἀπωθημένων τάσεων. Αὕτη δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ συναισθηματικὴ διάθεσις τοῦ ἀσθενοῦς ἔναντι τοῦ ἰατροῦ, φέρουσα πρὸς τὸν δεύτερον καὶ συνδέουσα πρὸς αὐτόν. Εἶναι μία στιγμιαία ἐπάνοδος εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ὁ ἰατρὸς ἀποβαίνει τὸ ἀντικείμενον τὸ εὐθὺ τῆς libido. Ἐν τῇ πράξει συνίσταται εἰς συμπάθειαν τοῦ ἀσθενοῦς πρὸς τὸν ἰατρόν (θετικὴ μεταβίβασις) ἢ ἐνίοτε ἀντιπάθειαν (ἀρνητικὴ μεταβίβασις). Ἐπιβοηθεῖ δ' ἡ μεταβίβασις τὴν πλήρη ἐλευθέρωσιν τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τὴν ἀναγωγὴν τῶν ἀπωθημένων εἰς τὴν συνείδησιν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μεταβίβασις τῆς libido εἶναι δυνατὴ μόνον εἰς τὰς νευρώσεις τῆς μεταβιβάσεως, ἐνῷ εἰς τὰς ναρκισσικὰς δὲν εἶναι δυνατή δι' ὃ καὶ αὗται δὲν ἰῶνται. Συμπληρωματικὴ μέθοδος εἶναι ἡ ἠθικὴ διαπαιδαγώγησις, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν καταδίκην, τουτέστιν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀτόμου καταπολέμησιν τῶν μὴ δυναμένων νὰ πραγματοποιηθῶσι τάσεων καὶ τὴν ἐξιδανίκευσιν αὐτῶν διὰ παροχετεύσεως (στροφὴ πρὸς ἐνδιαφέροντα ἐπαγγελματικά, καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά, θρησκευτικά, φιλανθρωπικὰ κ.τ.τ.). Αὕτη καλεῖται καὶ ναρκισσικὴ ἀγωγή, διότι φέρει τὸ σεξουαλιστικὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὸ ἐγώ, ἐν τῇ εὐρείᾳ ὅμως σημασίᾳ. Τέλος, μέθοδος θεραπευτικὴ συμπληρωματικὴ εἶναι ὁ καθορισμὸς τῆς γενετησιακῆς διαίτης, εἰδικῶς εἰς ἑκάστην περίπτωσιν.

6. *Ἡ ψυχανάλυσις ἐν τῇ φυσιολογικῇ ψυχολογίᾳ.* Ἡ ψυχανάλυσις δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ ψυχοπαθολογικὸν μέρος καὶ τὸ ἰατρικόν, ἀλλ' ἀπέβη καὶ μέθοδος ἐρεύνης διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς, δυναμένη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατανόησιν πλείστων ψυχολογικῶν φαινομένων, πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις. Συνεπῶς δέον νὰ θεωρῆται ὄχι πλέον ὡς μία ἁπλῆ μέθοδος ἀναλύσεως τῶν νόσων, ἀλλ' ὡς μέθοδος γενικὴ ψυχικῆς ἐξετάσεως, ἀρκετὰ καρποφόρος. Οὕτως ἐφηρμόσθη ἐν τῇ φυσιολογικῇ ψυχολογίᾳ, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ σημασίᾳ αὐτῆς, ὡς ἐπιστήμης τῆς ψυχῆς. Ἡ ἑρμηνεία τῶν ὀνείρων, τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἰδεῶν, τῆς προσωπικότητος, τῆς μνήμης, τοῦ συναισθήματος, ἡ μελέτη τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν διαφόρων φυσιολογικῶν τύπων, ὡς τοῦ ἐφευρέτου, τοῦ ἁγίου, τοῦ ἀνακαινιστοῦ, τοῦ ἐγκληματίου, ἢ παθολογικῶν, ὡς τοῦ σχιζοφρενικοῦ, τοῦ κυκλοθυμικοῦ κτλ., ἀποτελεῖ τοιαύτην ἐφαρμογὴν τῆς ψυχαναλύσεως. Ἐπίσης ἐφαρμόζεται εἰς τὴν ὁμαδικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ψυχολογίαν, ἐν αἷς ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ διάφοροι βαθμοὶ καὶ αἱ μορφαὶ διανοητικῶν τύπων εἶναι ἀποτέλεσμα διαφορᾶς βαθμοῦ ἀπωθήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία γέμει φαινομένων, ἅτινα ἡ θεωρία τοῦ Freud ἑρμηνεύει. Διότι δεικνύει ὅτι εἰς πᾶσαν ἡλικίαν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ζητεῖ νὰ ἀναπληρώσῃ, φανταστικῶς, τὴν μὴ ἱκανοποίησιν τῶν σεξουαλιστικῶν ἀναγκῶν του, εὑρισκόμενον εἰς κατάστασιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ναρκισσικὴν φάσιν (ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι κατὰ τοὺς ψυχαναλυτὰς ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐξέλιξιν) ἢ πρὸς τὴν αἱμομικτικὴν (θρησκεία) ἢ πρὸς τὴν φάσιν τῆς ὑπαγωγῆς τῶν ἐνστίκτων εἰς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα (ἐπιστήμη). Ἡ ἀναλογία μεταξὺ ὀνείρων, μύθων, θρησκείας, ἠθικῆς, γλώσσης, εἶναι μεγάλη, ἀφοῦ καὶ εἰς κάθε ἀντικείμενον δίδομεν γένος. Πλήρη δ' ἀναλογίαν κατέδειξεν ἡ ψυχανάλυσις ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν ἀγρίων καὶ τοῦ νευροπαθοῦς. Ἀκόμη καὶ τὰ εὐφυολογήματα εἶναι ὑπαινιγμοὶ σεξουαλιστικοί, δυνάμενοι νὰ ἀναλυθῶσι διὰ τῶν ἰδίων μεθόδων, αἵτινες καὶ ἐνταῦθα εὑρίσκουσιν ἐφαρμογήν, ἤτοι τῆς συμπυκνώσεως, τῆς μετατοπίσεως, τοῦ συμβολισμοῦ.

7. *Ἡ ψυχανάλυσις εἰς τὴν θρησκείαν.* Ἡ θρησκεία εἶναι δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπου κατεχομένου ὑπὸ τοῦ ἄγχους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας μιᾶς δικαιοσύνης σταθερᾶς καὶ ἀναπληρώσεως ἀνωτέρας διὰ τὰς ἀπεράντους κακουχίας καὶ θλίψεις ἢ ἀπογοητεύσεις, ἃς ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπότης. Εἶναι δ' ἡ ἀνάπτυξις τῆς θρησκείας φαινόμενον ἀνάλογον, κατὰ τὴν γένεσιν, πρὸς τὴν γένεσιν τῶν ψυχονευρώσεων, ὧν ἔχει τοὺς κυρίους χαρακτῆρας. Ἡ θρησκεία, ὅπως καὶ τὸ ὄνειρον, εἶναι φυγὴ ἐκ τῆς πραγματικότητος, πρὸς πραγμάτωσιν τάσεων συναισθηματικῶν. Εἶναι, ὅπως ἡ τέχνη ἢ φιλοσοφία κλπ., τάσις πρὸς ἰδανικὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐνστίκτων. Ὁ μυστικισμὸς εἶναι ἔντονος ἐξωτερίκευσις, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος κατευθύνει καὶ μεταβάλλει ὅλας τὰς προσωπικὰς ἐμπνεύσεις, ποιούμενος ναρκισσικὴν ἀγωγήν. Ὁ ψυχισμὸς τοῦ ἀσυνειδήτου εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ θὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ μυστικιστοῦ ὡς παρουσία θεοῦ. Εἶναι ἐπάνοδος τῆς συναισθηματικῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἐξιδανικευμένης σεξουαλιστικῆς ὤσεως, ἥτις ἐγκαταλείπει τὴν πραγματικότητα διὰ τὸ ἀσυνείδητον. Γενετησιακῶς οἱ μυστικισταὶ ἔχουσι κατάπτωσιν, ἥτις εἶναι ἡ βάσις τοῦ μυστικισμοῦ, διότι εἶναι προδιατεθειμένοι διὰ τὴν ἐσωτερίκευσιν, διὰ μιᾶς φυσικῆς εὐμεταβλησίας τοῦ ἐνστίκτου, καὶ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ζητοῦσι τὴν μόνωσιν, μετ' ἀσχολίας ἀγχώδους περὶ τὸ σεξουαλιστικὸν ἔνστικτον.

8. *Ἡ ψυχανάλυσις εἰς τὴν τέχνην καὶ φιλολογίαν.* Κατὰ τὸν φροϋδισμὸν ἡ καλλιτεχνικὴ παρόρμησις γεννᾶται ἐκ τῆς ἐν τῷ βάθει ἐνστικτώδους ζωῆς, ἤτοι παιδιόθεν, ὅταν τὰ σεξουαλιστικὰ ἔνστικτα εἶναι ὑποτυπώδη, μὴ δυνάμενα νὰ πραγματοποιηθῶσι. Ἡ τοιαύτη κατωτερότης ἀποβαίνει ἀνωτερότης, διότι συνοδεύεται ὑπὸ εἰδικῆς δυνάμεως δημιουργίας, ἐκτὸς τῆς πραγματικότητος. Σχηματικῶς, τινὲς τῶν ψυχαναλυτῶν βλέπουσιν εἰς τὴν τέχνην εὔρυνσιν στοιχειώδους σεξουαλιστικῆς τάσεως, τῆς τάσεως τῆς ἐπιδειξεομανίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἐγένετο ἀνάλυσις πλείστων φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων.

9. *Ἡ ψυχανάλυσις εἰς τὴν φιλοσοφίαν.* Ἡ ψυχανάλυσις σπουδάζει τοὺς ὑποκειμενικοὺς καὶ ἀτομικοὺς παράγοντας τοὺς καθορίζοντας τὸν σχηματισμὸν τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν διδασκαλιῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχανάλυσις εἶναι μία φιλοσοφία, διότι θέτει πλεῖστα μεγάλα προβλήματα, διατυπώνει νόμους καὶ τείνει εἰς μεταφυσικὴν τοῦ κόσμου ἀντίληψιν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιβεβαιώνει τὸν μέγαν ἐπιστημονικὸν νόμον περὶ τῆς ἀναλογίας μεταξὺ τῆς ὀντογονικῆς καὶ φυλογονικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐνστίκτου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐμφανίζεται ὡς σύστημα ἑρμηνείας τῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν δύο ἀνταγωνιστικῶν ἀρχῶν, τῆς εὐχαριστήσεως καὶ τῆς πραγματικότητος, πρὸς ἃς ἀμφοτέρας τείνει νὰ προσαρμόζεται ὁ συνήθης ἄνθρωπος. Ἐκ τῶν μὴ συνήθων ἀνθρώπων, ὁ καλλιτέχνης, ὁ μυστικιστής, ὁ θεωρητικὸς ἐν γένει, ἀπομακρύνεται τῆς πραγματικότητος, θηρεύων τὴν ἡδονὴν τοῦ ὀνείρου, ἐνῷ ὁ ἀσθενὴς πίπτει εἰς τὴν νεύρωσιν, ἥτις ἐπίσης εἶναι ἀπὸ τῆς πραγματικότητος ἀπομάκρυνσις.

10. *Ἡ ψυχανάλυσις ἐν τῇ ἠθικῇ, τῇ κοινωνιολογίᾳ καὶ τῇ παιδαγωγικῇ.* Ἡ ψυχανάλυσις δὲν εἶναι μόνον καθαρὰ θεωρία, ἀλλ' ἔχει καὶ πρακτικὴν ἐφαρμογήν. Περιέχει τὰ σπέρματα ἠθικῆς, εἰς τοὺς κανόνας τῆς ὁποίας αἱ διδασκαλίαι τῆς σεξουαλιστικῆς ψυχολογίας ἔχουσι τὴν πρώτην θέσιν. Ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἀρετή, ὁ τρόπος ἐξιδανικεύσεως τῶν ἐνστίκτων, ἡ σχέσις τῆς συναισθηματικῆς ταύτης διδασκαλίας πρὸς τὸν μαλθουσιανισμόν, εἶναι μεγάλα κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ Freud ἐσκόπει νὰ προλάβῃ τὰς συνεπείας τοῦ αὐνανισμοῦ, τῆς ἀνικανοποιήτου ἢ ἀνωμάλου ἐρωτικῆς ἱκανοποιήσεως, ἀλλὰ βραδύτερον ἡ σεξουαλιστικὴ ἀγωγὴ ἐπεξετάθη, μὴ σκοποῦσα πλέον νὰ ῥυθμίσῃ τὰς γενετησιακὰς μόνον λειτουργίας, ἀλλ' ἐπιδιώκουσα νὰ διαμορφώσῃ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, διότι μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ σεξουαλιστικοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐνεργείας ὅλων τῶν πρακτικῶν ἠθικῶν λειτουργιῶν ὑπάρχει παραλληλισμός, ὁ καλούμενος ψυχοσεξουαλικὸς παραλληλισμός. Ἑπομένως ἡ ψυχανάλυσις ἀποτελεῖ καὶ παιδαγωγικήν, διότι ἀποδίδει μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν κανονικὴν καὶ ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν συντελεστῶν τοῦ παιδικοῦ σεξουαλιστικοῦ ἐνστίκτου. Ἔχει δὲ καὶ κοινωνικὴν σημασίαν, διότι ἀποκαλύπτει ἀκόμη πλεῖστα ἄγνωστα αἴτια τῶν κοινωνικῶν συρράξεων καὶ διότι εἶναι ὑγιεινὴ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς φυλῆς. Τ. Α. ΖΗΣ

φροῦδος, *—η, —ον·* ὁ ἀπελθὼν ἤδη καὶ οὕτω ἐξαφανισθείς, ἄφαντος· || μάταιος, ἀνωφελής: «φροῦδαι φροντίδες».

Φρουκτιδὼρ (Fructidor). Ὁ δωδέκατος καὶ τελευταῖος μὴν τοῦ ἔτους ἐν τῷ μηνολογίῳ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀντιστοιχῶν πρὸς Αὔγουστον-Σεπτέμβριον, πρὸς τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ καθ' ἣν γίνεται ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν.

—[Ἱστορ.] Ὡς πραξικόπημα τῆς 18ης Φρουκτιδὼρ εἶναι γνωστὴ ἡ στάσις ὁμάδος τρομοκρατῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Γκρενὲλ τὴν 4ην Σεπτεμβρίου 1796, ἀποσκοποῦσα τὴν κατάργησιν τοῦ συμβουλίου τῶν πεντακοσίων (βλ. λ. *πεντακόσιοι*). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν της οἱ πλεῖστοι τῶν κινηματιῶν ἐθανατώθησαν. Π. Ν. Π.

φρουκτοεπτονικὸν ***ὀξὺ*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι μετὰ διακλαδουμένης ἁλύσεως *ἑπτονικὸν ὀξύ*, λαμβανόμενον ἐκ τῆς d—φρουκτόζης διὰ τῆς κυανυδρινικῆς ἀντιδράσεως. Ἔχει τὸν τύπον:

$CH_2OH.[CH(OH)]_3.C(OH)(COOH).CH_2OH$

καὶ ἡ λακτόνη αὐτοῦ τήκεται εἰς 126—130°. Σ. Γ.

φρουκτόζη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· συνώνυμον τοῦ *ὀπωροσακχάρου* (βλ. λ.).

Φρουκτουόζος (Fructuosus), ***ἅγιος.*** Ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ φέρουσι τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐν Ταρραγόνῃ τῆς Ἱσπανίας κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἐπίσκοπος, ὅστις κατὰ τὸν ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ διωγμὸν τῷ 259 ὑποστὰς τὸν διὰ πυρὸς μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τῶν δύο διακόνων του Αὐγούρου καὶ Εὐλογίου, ἐξυμνήθη ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ ἑορτάζεται μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 21 Ἰανουαρίου. —2) Ὁ ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Βησιγότθων καταγόμενος, υἱὸς στρατηγοῦ. Οὗτος, μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων διανείμας τὴν μεγάλην περιουσίαν του εἰς ἐκκλησίας καὶ πτωχούς, περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐν Ἀλκάλᾳ, γενόμενος δ' ἐπίσκοπος ἐν Dume προήχθη τῷ 656 εἰς ἀρχιεπίσκοπον τῆς Braga. Ἀπέθανε τῷ 665 καὶ ἑορτάζεται τὴν 16 Ἀπριλίου. —3) Ὁ κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Σεγοβίας, ἀποθανὼν τῷ 725 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 25 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

φρουμαγέλλα (ἡ). Εἶδος σκληροῦ τυροῦ (κεφαλοτυρίου) παρασκευαζόμενον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Παρνασσοῦ. Ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς κεφάλια μικροῦ σχήματος. Ἡ ἐξαιρετικὴ αὐτοῦ καλὴ ποιότης ὀφείλεται εἰς τὴν καλὴν ποιότητα τοῦ χρησιμοποιουμένου γάλακτος, εἰς τὸ μέτριον ἁλάτισμα καὶ εἰς τὴν ἐπιμελῆ αὐτοῦ ὡρίμανσιν ἐντὸς τῶν ψυχρῶν σπηλαίων καὶ ἀποθηκῶν. Σ. Γ.

φρουμάζω· ἰδιωματικ., ἄλλως *φριμάσσω* καὶ *φρυάσσω* (βλ. λ.).

Φρουμέντιος (Frumentius), ***ἅγιος.*** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ: 1) Ὁ τῶν Αἰθιόπων ἀπόστολος (βλ. *Ἀβησσυνιακὴ* Ἐκκλησία), ἑορταζόμενος τὴν 27 Ὀκτωβρίου (καὶ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας τὴν 30 Νοεμβρίου) καὶ 2) Ὁ ἐν Καρχηδόνι τῆς Ἀφρικῆς τῷ 481 μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς ὑπὸ τοῦ Οὐνερίχου βασιλέως τῶν Βανδάλων μετὰ πολλῶν ἄλλων χριστιανῶν, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 23 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

— Φρουμέντιος· βλ. *Ἀβησσυνιακὴ* Ἐκκλησία.

Digitized by Google

Φροῦνζε (πρὸ τοῦ 1926 *Πισπὲκ*) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας Κιργιζιστάν. Κάτ. (1926) 35.453. Κεῖται ἐπὶ τοῦ Τσοὺ ποταμοῦ καὶ εἶναι κόμβος τοῦ Ὑπερκασπίου καὶ Τουρκοσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου, συνδεομένη μετὰ τῆς Τσικμέντης, Τοκμὰκ καὶ Σεμιπαλάτινσκ. Ἔχει καπνοβιομηχανίαν, ἀλευρομύλους, ζυθοποιίαν, κηπαίαν καὶ γεωργικὴν παραγωγήν, εἰς δὲ τὴν περιοχήν της ἐκτεταμένας βαμβακοφυτείας. π. ν. π.

Φροῦνζε, ***Μιχαὴλ Βασίλιεβιτς***. Στρατηγὸς τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως (1885—1925). Υἱὸς ἀγρότου ἐποίκου τοῦ Τουρκεστάν, ἐφοίτησεν εἰς τὸ πολυτεχνεῖον τοῦ Λένινγκραντ, ἔνθα προσεχώρησε (1904) εἰς τὴν μπολσεβικικὴν ἀντιπολίτευσιν τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Τῷ 1905 ὠργάνωσε τὴν μεγάλην ὑφαντουργικὴν ἀπεργίαν τοῦ Ἰβάνοβο, καταδικασθεὶς δι' αὐτὴν εἰς τετραετῆ καταναγκαστικὰ ἔργα (1907) καὶ δι' ἀντίστασιν κατὰ τοῦ στρατοῦ εἰς νέα ἑξαετῆ. Τῷ 1914 ἀπεστάλη εἰς Σιβηρίαν, ἔνθα συλληφθεὶς ἐδραπέτευσε καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1917 ὠργάνωσεν ἐπαναστατικῶς τὰ στρατεύματα τοῦ Μίνσκ καὶ ἐγένετο πρόεδρος τοῦ ἀγροτικοῦ συμβουλίου τῆς Λευκῆς Ρωσίας. Κατὰ τὴν Νοεμβριανὴν ἐπανάστασιν εἰσέβαλεν εἰς Μόσχαν ἐπὶ κεφαλῆς δισχιλίων στρατιωτῶν, ἐγένετο εἶτα στρατιωτικὸς ἐπίτροπος τοῦ Γιαροσλὰβ καὶ τῷ 1918 διοικητὴς τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου, ἔνθα κατεπολέμησε (1919) τὸν Κολτσάκ. Μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου ἀνέλαβε τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Τουρκεστάν, διαλύσας δὲ ὁλοσχερῶς τὰς δυνάμεις τοῦ Κολτσάκ, ἀνέλαβε (Σεπτέμβριος 1920) τὴν διοίκησιν τῆς νοτίας στρατιᾶς, δι' ἧς ἐξέβαλε τῆς Κριμαίας τὸν Βράγγελ. Ἐγένετο εἶτα μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος καὶ ἀντιπρόεδρος (Μάρτιος 1924) καὶ πρόεδρος (Δεκέμβριος 1924) τοῦ ἀνωτάτου στρατιωτικοῦ συμβουλίου, ἀντικατέστησεν ἐπὶ βραχὺ τὸν Τρότσκυ ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐρυθροῦ στρατοῦ καὶ ἀνέλαβεν (Ἰανουάριος 1925) τὸ ἐπιτροπᾶτον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν. π. ν. π.

Φρόϋντ (Freund), ***Γουλιέλμος - Ἀλέξανδρος***. Γερμανὸς μαιευτὴρ γυναικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1833. Τῷ 1879 ἐγένετο καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς μαιευτικογυναικολογικῆς κλινικῆς τοῦ Στρασβούργου. Ἔγραψε: «Beiträge zur Histologie der Rippenknorpel etc.» (Breslau 1858), «Der Zusammenhang genisser Lungenkrankheiten mit primären Rippenknorpelanomalien» (1859). Ὡς *ἐγχείρησις τοῦ Φρόϋντ* θεωρεῖται ἡ ὁλικὴ κοιλιακὴ ὑστερεκτομία, ἣν οὗτος τῷ 1878 τὸ πρῶτον διὰ νέας μεθόδου ἐφήρμοσεν ἐπὶ περιπτώσεως καρκίνου. ο. ρ.

—**Φρόϋντ** (Freud), ***Σιγισμοῦνδος***. Περίφημος Αὐστριακὸς ψυχίατρος, γεννηθεὶς τῷ 1856. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης καὶ μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ διδακτορικοῦ του διπλώματος ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νευροπαθολογίας. Μαθητὴς ὢν τοῦ Charcot καὶ τοῦ Bernheim, διεῖδεν ὅτι ἡ μέθοδος τῆς ὑποβολῆς, ὡς ἐφήρμοζεν αὐτὴν ἡ σχολὴ τοῦ Nancy, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ ἀποτελέσματα βέβαια καὶ διαρκῆ, διότι ἡ ὑποβολὴ καὶ ὁ ὑπνωτισμὸς δὲν ἐπιφέρουσι ριζικὴν ἴασιν τῶν νευρώσεων, ἀλλὰ ἐπιφανειακὴν τῶν συμπτωμάτων ἐξάλειψιν. Διετήρησεν ὅμως ἐκ τῆς ὑποβολῆς τὴν σχέσιν μεταξὺ ἀσθενοῦς καὶ ἰατροῦ, ἥτις τόσον εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν μεταβίβασιν. Τὸ πρῶτον ἔργον αὐτοῦ ἐξέδωκεν ὁ Freud τῷ 1895 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Joseph Breuer. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ πραγματεύεται περὶ ὑστερίας, ἐκθέτουσι τὴν γνώμην ὅτι πᾶσα ὑστερία, καὶ ὄχι μόνον ἡ κοινὴ τραυματική, ὀφείλεται εἰς κατακράτησιν ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ προηγουμένων συγκινήσεων, φύσεως γενετησιακῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνολοκληρώτων, μὴ μεταβληθεισῶν εἰς ὁλότητα, τουτέστι μὴ ἐξωτερικευθεισῶν εἰς λόγους καὶ πράξεις καὶ λησμονηθεισῶν καὶ ὅτι διὰ τὴν θεραπείαν της ἀπαιτεῖται ἐπαναφορὰ αὐτῶν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ πάσχοντος κατὰ τὸ στάδιον τῆς ὑπνώσεως. Αὕτη εἶναι ἡ καθαρτικὴ μέθοδος τοῦ Breuer. Συγχρόνως ὅμως ὁ Freud ἔδειξεν ὅτι οἱ συγκινητικοὶ τραυματισμοὶ ἦσαν οἱ συνηθέστεροι εἰς τὰς διαφόρους ὑστερικὰς καταστάσεις, ἐπεκτείνας δὲ τὰς ἐρεύνας του καὶ εἰς τὰς ψυχώσεις, ὡς αἱ φοβίαι, αἱ ἰδεοληψίαι κλπ., ἀνεῦρε τοὺς αὐτοὺς συγκινητικοὺς τραυματισμοὺς καὶ ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ὅτι αἱ συγκινήσεις αὗται εἶναι ἡ ἀναγκαία καὶ ἀρκοῦσα συνθήκη γενέσεως τῶν νευρώσεων καὶ ἐθεώρησε τὰς νευρώσεις ὡς πρᾶξιν ἀσυνείδητον ἀμύνης, γινομένην ὑπὸ τοῦ ἐγὼ ἐναντίον τῶν ὀδυνηρῶν ἀναμνήσεων, ἐξ οὗ καὶ ὠνόμασε ταύτας ψυχώσεις ἀμύνης, ἐγκαταλείπων οὕτω τὴν κλασσικὴν ἀντίληψιν περὶ κληρονομικῆς φύσεως καὶ ἐξ ἰδιοσυγκρασίας γενέσεως τῆς ὑστερίας. Εὐθὺς κατόπιν περιέλαβε μετὰ τῆς ὑστερίας, ὡς φύσεως γενετησιακῆς, καὶ τὴν νευρασθένειαν καὶ τὴν ἀγχώδη νεύρωσιν καὶ τέλος ἐπεξέτεινε τὸν ρόλον τοῦ γενετησιακοῦ ἐνστίκτου εἰς ὅλας τὰς νευρώσεις. Κατὰ τὰ ἔτη 1896—1900 ὁ Freud ἐξήτασε τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις τοῦ γενετησιακοῦ ἐνστίκτου, τὸν ψυχικὸν μηχανισμὸν τῆς λήθης καὶ τὰς ἀσυνειδήτους γενετησιακὰς τάσεις, τὰς κρυπτομένας ὄπισθεν τῶν περισσοτέρων περιπτώσεων συναισθηματικῆς συμπαθείας. Ἀρνηθεὶς τὴν χρησιμότητα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ὡς ἀπίστου καὶ ἀχρήστου, ἐνεκαινίασε τὴν μέθοδον τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἀναμνήσεων καὶ ἀνέτρεξε καὶ εἰς τὴν αὐτοματικὴν ἐξήγησιν τῶν συνειρμῶν. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ψυχαναλύσεως, ἣν συνεπλήρωσεν ἀκολούθως διὰ τῆς ἑρμηνείας τῶν ὀνείρων καὶ τῶν γεγονότων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἐνῷ συγχρόνως παρουσίασεν αὐτὴν τῷ 1905 ὡς μέθοδον ψυχικῆς ἐξετάσεως καὶ θεραπείας. Ἔκτοτε ἡ μέθοδος αὕτη ἀρχίζει νὰ ὁλοκληροῦται εἰς σύστημα, διότι ὁ Freud ἀνεῦρε βαθμηδόν, ὅπως εἰς τὰς νευρώσεις τὸ ὄνειρον καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸ πνεῦμα, τὴν φιλολογίαν, τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, τὴν κοινωνικὴν ψυχολογίαν κλπ., τὰς αὐτὰς ἀσυνειδήτους μεθόδους τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ὅλη ἡ ψυχολογία τοῦ Freud βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι πάντα ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὸ γενετησιακὸν ἔνστικτον (1911). Ἐρευνήσας τὸ γενετησιακὸν ἔνστικτον ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν, ἀνεῦρε τὰ σπέρματα τῶν διαστροφῶν καὶ ἐχαρακτήρισε τὰς νευρώσεις ὡς ἀσυνειδήτους γενετησιακὰς διαστροφάς. Βαθμηδὸν ἐσχημάτισε τὴν ἰδέαν ὅτι οὐχὶ ἓν τραῦμα, ἀλλὰ πλείονα ὑπάρχουσιν εἰς τὰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἀναπαριστῶντα ὅλην τὴν ψυχογενετησιακὴν ἐξέλιξιν, καὶ ἐδέχθη πάλιν τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ὡς γενετησιακὴν ἰδιοσυγκρασίαν. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1911—1921 ἔδωσε τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ τῶν συναισθηματικῶν τάσεων, ἐμελέτησε τὸν συνειρμὸν τῶν ἰδεῶν, τὸν μηχανισμὸν τῶν ἀναμνήσεων, τὰς συλλήψεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος κλπ. Κατὰ τὴν περίοδον τέλος 1924—1927 ἐμελέτησε τὸν ναρκισσισμὸν καὶ τὴν φυσιολογικὴν σύστασιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἣν θεωρεῖ ἀπαρτιζομένην ἐκ τοῦ κυρίως ἀσυνειδήτου, ἐκ τοῦ συνειδητοῦ ἐγὼ καὶ ἐκ τοῦ ἰδανικοῦ ἐγώ, ἤτοι τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς προσωπικότητος ἡμῶν, ἥτις ἀνταγωνίζεται πρὸς τὰ ἔνστικτα.

Τὸ σύνολον τῶν ἀπόψεων τοῦ Φρόϋντ ἀποτελεῖ τὸν λεγόμενον *φρουϋδισμὸν* (βλ. λ.). Ἡ νέα αὕτη θεωρία ἐπροκάλεσε μεγάλας συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐπέσυρε καθ' ἑαυτῆς δριμεῖαν τὴν πολεμικὴν τῶν ἀντιφρονούντων. Ὁ Φρόϋντ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς θεωρίας του συνήντησε μεγάλας ἀντιδράσεις, ὑποβληθεὶς οἱονεὶ εἰς ἠθικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ἀποκλεισμόν. Ἀπὸ τοῦ 1910 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν ἤρχισε νὰ κατακτᾷ ὁλονὲν καὶ περισσότερον τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἐπιστημονικοῦ κοινοῦ καὶ ν' ἀποκτᾷ ὀπαδοὺς φανατικοὺς τῶν ἀπόψεών του, τῷ δὲ 1920 ἀνηγορεύθη καθηγητὴς τῆς ψυχιατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης. Σήμερον ἐκδίδονται πλεῖστα ψυχαναλυτικὰ περιοδικὰ εἰς τὴν γερμανικήν, τὴν ἀγγλικήν, τὴν γαλλικὴν κλπ., γενικῶς δὲ αἱ θεωρίαι του προκαλοῦν τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τοῦ εὐρυτέρου κοινοῦ.

Ὁ Φρόϋντ ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἐξ ὧν τὰ περισσότερα ἔχουν οὐ μόνον ἐπιστημονικήν, ἀλλὰ καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν. Κάτοχος ὅσον ὀλίγοι τοῦ συγγραφικοῦ μυστικοῦ ὁ Φρόϋντ, γοητεύει τὸν ἀναγνώστην μὲ τὸ πνευματῶδες ὕφος του, τὴν συλλογιστικὴν δύναμιν, τὴν διαλεκτικὴν δεινότητα καὶ τὸν πικρὸν πολλάκις σαρκασμόν του.

Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Studien über Hysterie» (1895, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ J. Breuer, β' ἔκδ. 1909, γ' ἔκδ. 1916), «Die Traumdentung» (1900, ε' ἔκδ. 1919, γαλλ. μετ. ὑπὸ T. Meyerson μὲ τὸν τίτλον: «La science des rêves» 1926), «Der Witz und seine Beziehung zum Unbewusten» (1905, β' ἔκδ. 1916, γαλλ. μετ. ὑπὸ M. Bonaparte καὶ M. Nathan μὲ τὸν τίτλον: «Le mot d' esprit et ses rapports avec l' inconscient» 1930), «Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie» (1906, δ' ἔκδ. 1920, γαλλ. μετ. ὑπὸ T. Reverchon μὲ τὸν τίτλον: «Trois essais sur la théorie de la sexualité» 1925), «Zur Psychopathologie des Altagsleben» (1910, ζ' ἔκδ. 1920, γαλλ. μετ. Jankélévitch μὲ τὸν τίτλον: «La psychopathologie de la vie quotidienne» 1922), «Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse» (1910, β' ἔκδ. 1918, γαλλ. μετ. ὑπὸ Jankélévitch μὲ τὸν τίτλον: «Indroduction à la psychanalyse» 1922, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Σ. Φερεντίνου* μὲ τὸν τίτλον: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ψυχανάλυσιν»), «Vorlesungen über Psychoanalyse» (1910, ε' ἔκδ. 1920, γαλλ. μετ. ὑπὸ Le Lay μὲ τὸν τίτλον: Cinq leçons sur la psychanalyse» 1921), «Der Wahn und die Träume» ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ W. Jensens: «Gradiva» (β' ἔκδ. 1912, γαλλ. μετ. ὑπὸ M. Bonaparte μὲ τὸν τίτλον: «Délire et rêves», 1931), «Totem und tabou» (1913, γαλλ. μετ. ὑπὸ Jankélévitch μὲ τὸν τίτλον: «Totem et tabou» 1923, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Σ. Φερεντίνου* μὲ τὸν τίτλον: «Τοτὲμ καὶ ταμπού, ψυχαναλυτικὴ ἑρμηνεία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀγρίων» 1933), «Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci» (β' ἔκδ. 1919, γαλλ. μετ. ὑπὸ M. Bonaparte μὲ τὸν τίτλον: «Un souvenir d' enfance de Léonard de Vinci» 1927, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Χ. Βασιλειάδου*, μὲ τὸν τίτλον: «Ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι»), «Jenseits des Lustprinzips» (1920, γαλλ. μετ. ὑπὸ Jankélévitch μὲ τὸν τίτλον: «Au delà du principe du plaisir» εἰς τὰ «Essais de psychanalyse», α' ἔκδ. 1927, β' 1929, ἑλλ. μετ. *Κ. Κυπριανοῦ* μὲ τὸν τίτλον: «Πέραν τῆς ἡδονῆς»), «Massenpsychologie und Ich-Analyse» (1923, γαλλ. μετ. ὑπὸ Jankélévitch μὲ τὸν τίτλον: «Psychologie collective et analyse du moi» εἰς τὰ «Essais de psychanalyse» 1929, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Γ. Ἀθανασοπούλου* μὲ τὸν τίτλον: «Ψυχολογία ὁμαδικὴ καὶ ἀτομική· ψυχολογία τῶν πληθῶν καὶ ἀνάλυσις τοῦ ἐγώ»), «Das Ich und das Es» (1923, γαλλ. μετ. Jankélévitch μὲ τὸν τίτλον: «Le moi et le soi», εἰς τὰ «Essais de psychanalyse» 1929), «Hemmung, Symptom und Angst» (1926). «Ἡ δυστυχία ἐν τῷ πολιτισμῷ» (γαλλ. μετ. ὑπὸ Odier μὲ τὸν τίτλον: «Malaise dans la civilisation», ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Ἀ. Κοὲν* μὲ τὸν τίτλον: «Ὁ πολιτισμὸς πηγὴ δυστυχίας»), «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ψυχαναλυτικοῦ κινήματος» (γαλ. μετ. ὑπὸ Jankélevitch μὲ τὸν τίτλον: «Contribution à l'histoire du mouvement psychanalytique» εἰς τὰ «Essais de psychanalyse» 1929, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Ἀ. Κοὲν* μὲ τὸν τίτλον: «Ἱστορία τῆς ψυχαναλύσεως»), «Τὸ ὄνειρον καὶ ἡ ἑρμηνεία του» (γαλ. μετ. ὑπὸ H. Le Gros μὲ τὸν τίτλον: «Le rêve et son interprétation», 1925, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Σ. Φερεντίνου* μὲ τὸν τίτλον: «Ψυχαναλυτικὴ ἑρμηνεία τοῦ ὀνείρου» 1933), «Die Zukunft einer Illusion» (1927, β' ἔκδ. 1928, γαλλ. μετ. ὑπὸ M. Bonaparte μὲ τὸν τίτλον: «L'avenir d'une illusion» 1932 ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Θ. Παπακωνσταντίνου*, μὲ τὸν τίτλον: «Τὸ μέλλον μιᾶς αὐταπάτης· ψυχαναλυτικὴ ἑρμηνεία τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου» 1933) κλπ. Τὰ ἅπαντα τοῦ S. Freud («Gesammelte Schriften») ἐξεδόθησαν εἰς 11 τόμους ὑπὸ τοῦ «Internationaler Psychoanalytischer Verlag» τῆς Βιέννης τῷ 1924—1925.

τ. α. ζ.—θ. π.

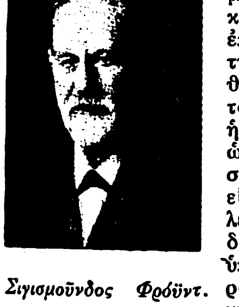

Σιγισμοῦνδος Φρόϋντ.

Φρόϋντενμπεργκ (Freudenberg), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1838. Διετέλεσε διευθυντὴς ὀρχήστρας καὶ ὁμίλων χορῳδίας ἐν Βισμπάντεν, Μένγκεβάϊν, Ρατισβόνῃ, Ἄουγκσμπουργ καὶ Βερολίνῳ, ἐγένετο δὲ γνωστὸς ὡς συνθέτης διὰ πολλῶν τεμαχίων διὰ κλειδοκύμβαλον, μελῳδιῶν, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς «Durch Dunkel zum Licht», τῆς σκηνικῆς μουσικῆς διὰ τὸν «Ρωμαῖον καὶ Ἰουλιέτταν», τοῦ συμφωνικοῦ ποιήματος «Ein Tag in Sorrent», τῶν μελοδραμάτων: «Die Pfahlbauer» (1877), «Die Nebenbuhler» (1879), «Κλεοπάτρα» (1882), «Die Mühle im Wisperthale» (1883), «Der St. Katharinentag in Palermo» (1889), «Marino Faliero» (1889), «Johannisnacht» (1896), «Das Jahrmarktsfest zu Plundersweilern» (1908), χορῳδιῶν, μοτέττων κλπ. γ. σ.

Φρόϋντενστατ (Freudenstadt) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γερμανίας καὶ ὀρεινὸς κλιματολογικὸς σταθμός, ἐπὶ τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ, εἰς ὕψος 729 μ., ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κούτινγκεν-Χάουζαχ. Κάτ. (1925) 10.995. Συρρέουν εἰς αὐτὴν καθ' ὅλον τὸ ἔτος 26.000 περίπου ξένοι. Ἔχει μουσεῖον φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ καὶ βιομηχανίαν ὑφαντουργίας. θ. κ.

Φρόϋντενταλ (Freudental, τσεχ. Bruntal) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις ἐν τῇ πρώην αὐστριακῇ Σιλεσίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1918 ἀνήκουσα εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ὀλμύτς — Τροππάου. Κάτ. (1921) 8.210. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφαντουργίας. θ. κ.

Φρουντζαλοκάμαρα *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Θουρία* (βλ. λ.).

Φρόϋντλιχ (Freundlich), ***Ἔμμυ***. Αὐστριακὴ οἰκονομολόγος, γεννηθεῖσα τῷ 1878. Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ ἱστορίαν τῆς τέχνης, βραδύτερον δ' ἐπεδόθη εἰς τὰ οἰκονομολογικά, ἐργασθεῖσα διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ συνεργατικὴν ὀργάνωσιν τῶν γυναικῶν τοῦ αὐστριακοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Τῷ 1917 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐπισιτισμοῦ τῆς Αὐστρίας, τῷ δὲ 1919 δημοτικὴ σύμβουλος Βιέννης καὶ εἶτα βουλευτής. Ἐχρημάτισε πρὸς τούτοις καὶ διευθύντρια τοῦ ὑπουργείου Προνοίας μέχρι 1922. Ἐστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν διεθνῆ Οἰκονομικὴν Διάσκεψιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐκλεγεῖσα καὶ μέλος, τὸ μόνον γυναικεῖον τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου αὐτῆς. Εἶναι πρόεδρος δια-

Digitized by Google

φόρων ὀργανώσεων καὶ ἱδρύτρια καὶ ὀργανώτρια τοῦ Διεθνοῦς Συνδέσμου Λεσχῶν Συνεταιριστριῶν. Συνεργάζεται εἰς αὐστριακὰ καὶ διεθνῆ περιοδικὰ καὶ διευθύνει τὰς ἐφημερίδας τῆς ἐν Αὐστρίᾳ «Guilde des Coopératrices». Ἔργα αὐτῆς εἶναι: «Τὸ γυναικεῖον ζήτημα», «Ἀσφάλισις ἐργατριῶν», «Μελέτη ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἐργατικῶν οἰκογενειῶν Βιέννης κατὰ τὸν πόλεμον», «Γυναικεία ἐργασία κατὰ τὸν πόλεμον. Ἡ γυναίκα εἰς τὴν διεθνῆ συνεργατικὴν κίνησιν», «Μία λέξις πρὸς τὰς γυναῖκας», «Δρᾶσις, σκοπὸς καὶ καθήκοντα τῶν συνεργατικῶν», «Θεωρία καὶ πρᾶξις τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως», «Ἡ δύναμις τῶν οἰκοκυρῶν», «Τὰ ἄμυαλα καὶ τὰ γνωστικὰ κορίτσια», «Οἰκοκυρὰ καὶ συνεταιρισμός» κ. ἄ. Α. Γ.-Γ.

Φρούντσμπεργκ, ἢ *Φρόνσμπεργκ* (Frundsberg ἢ Fronsberg), ***Γεώργιος*** *φὸν* —. Γερμανὸς στρατηγὸς 1473—1528). Ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους πολέμους διακριθείς. Εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φραγκίσκου Α΄ ἔσωσε διὰ τῆς ἀνδρείας του ἐν Βιλανσιὲν τὴν στρατιὰν τοῦ Καρόλου Κουΐντου. Τῷ 1522 κατέλαβε τὸ Μιλᾶνον καὶ τῷ 1525 τὴν Παβίαν, βραδύτερον δέ, ἐξοπλίσας ἰδίαις δαπάναις σῶμα 12.000 ἀνδρῶν, ἐβοήθησεν ἀποτελεσματικῶς τὸν κοντόσταβλον τῶν Βουρβώνων εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Ρώμης. Θεωρεῖται εἷς τῶν κυρίων ὀργανωτῶν τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ. Θ. Κ.

φρουρὰ (ἡ)· φρούρησις, φύλαξις, ἀρχ. *φυλακή* || συνήθ., ὁμὰς ἀνδρῶν φρουρούντων, φυλαττόντων τι: «ἡ φρουρὰ τῆς Βουλῆς, — τοῦ προεδρικοῦ μεγάρου, — τῶν φυλακῶν κ.τ.τ.» || τὸ σύνολον τῶν στρατιωτῶν τῶν προωρισμένων πρὸς φρούρησιν πόλεως· || φρ. «ἀπόψε εἶμαι φρουρὰ» ἢ «θὰ πάω φρουρὰ» μετέχω τῶν πρὸς φρουρὰν ἀνδρῶν.

— *Στρατ]* *Φρουρὰ* καλεῖται τὸ σύνολον τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἑδρευουσῶν ἔν τινι πόλει, προκειμένου δὲ περὶ μαχητικῆς ἐνεργείας, τὸ σύνολον τῶν μονάδων τῶν προωρισμένων διὰ τὴν ἄμυναν φρουρίου ἢ ὀχυροῦ.

Φρουρὰ θέσεώς τινος καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν φρούρησιν τῆς θέσεως ταύτης· ἀλλ᾽ ὁ κανονισμὸς πόλεων ἀποκαλεῖ τὴν φρουρὰν ταύτην διὰ τοῦ ὅρου *φυλακή*, ἐξαιρέσει τῆς φρουρᾶς στρατῶνος ἢ καταστήματος, πρὸς ἣν δίδει τὸ ὄνομα *φρουρά*. Ν. Θ. Κ.

—Φρουρὶ (αἱ). Ἡ κατὰ τοὺς Ο΄ ἀπόδοσις τῆς ἑβραϊκῆς ἑορτῆς *Πουρεὶμ* (βλ. λ.).

Φρούραισον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Μαυριτανίας Καισαρηνσίας (νῦν Ἀλγέριον), τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ, 2, 4), τὰ πέρατα ἐπέχουν μοίρας 18° 30΄ — 28° 40΄ ἀν. μήκους καὶ 21°—26° 30΄ βορ. πλάτους. Α. Θ. Σ.

φρουραρχεῖον (τό)· τὸ ἀρχεῖον τοῦ φρουράρχου, τὸ κατάστημα ὅπου εἶναι τὸ γραφεῖον καὶ ἡ ἄλλη ὑπηρεσία τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως.

φρούραρχος (ὁ)· ὁ ἄρχων, ὁ προϊστάμενος τῆς φρουρᾶς πόλεως ἢ φρουρίου.

—*[Στρατ.]* *Φρούραρχος* καλεῖται ὁ ἀξιωματικὸς ὁ ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἔν τινι πόλει ἑδρευόντων στρατευμάτων (σειρὰν ὑπηρεσίας, δύναμιν ἑκάστης φρουρᾶς, καθορισμὸν στρατευμάτων πρὸς ἀπόδοσιν τιμῶν κλπ.), καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐν τῇ πόλει τάξεως καὶ πειθαρχίας καὶ κανονικοῦ στολῆς ἁπάντων τῶν στρατιωτικῶν (ὁπλιτῶν καὶ ἀξιωματικῶν). Ν. Θ. Κ.

φρουριακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ φρούριον, ὁ τοῦ φρουρίου: «φρουριακὰ ζητήματα».

—φρουριακὸς *πόλεμος, ἢ πολιορκητικὸς πόλεμος*. Ὁ ἐναντίον φρουρίου διεξαγόμενος πόλεμος. Οὗτος δὲν ἔχει ἰδιαιτέραν τακτικήν, χρησιμοποιοῦνται ὅμως κατ᾽ αὐτὸν εἰδικαὶ μέθοδοι, ἀπορρέουσαι ἐκ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν διατιθεμένων κατ᾽ αὐτὸν μέσων, κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρων τῶν διατιθεμένων παρὰ τῶν ἐν ἐκστρατείᾳ στρατευμάτων εἰς τοὺς ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ ἀγῶνας. Ἐφ᾽ ὅσον εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ἀγῶνας χρησιμοποιοῦνται μέσα ὁλονὲν ἀφθονώτερα καὶ ἰσχυρότερα, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ αἱ τακτικαὶ μέθοδοι τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων τούτων προσεγγίζουσι πρὸς τὰς τοῦ φρουριακοῦ πολέμου. Ὀνομαστότεροι ἐκ τῶν φρουριακῶν πολέμων ὑπῆρξαν ὁ τῆς Σεβαστουπόλεως (1854—1855), τοῦ Μπελφὸρ (1870—1871) καὶ τοῦ Πὸρτ-Ἀρθοὺρ (1904—1905). Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὀνομασταὶ ἐπίσης ὑπῆρξαν αἱ πολιορκίαι τῆς Λιέγης, Ναμύρ, Ἀμβέρσης καὶ Βερντέν. Ζ. Ν.

φρούριον (τό)· κατασκεύασμα, ὀχύρωμα πρὸς ὑπεράσπισιν τόπου ἀπὸ ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, πρβ. ***κάστρο***.

—*[Ὀχυρωτ.]* Τὸ *φρούριον* εἶναι ᾠκημένος τόπος ἢ θέσις ποιᾶς τινος σημασίας, ὠχυρωμένη διὰ μονίμων ἔργων καὶ περιλαμβάνουσα ὡρισμένην φρουρὰν πρὸς ἄμυναν αὐτῆς. Φρουρίων διακρίνομεν δύο εἴδη, τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρά. Τὰ *μεγάλα φρούρια* εἶναι συνήθως ᾠκημένοι τόποι μεγάλης σπουδαιότητος, ἀποτελοῦντες σημαντικὰς στρατηγικὰς θέσεις. Προορισμὸς αὐτῶν εἶναι ἡ προστασία τῆς κινητοποιήσεως καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων διὰ τῆς ἀποκρούσεως τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ᾠκημένοι οὗτοι τόποι εἶναι παραμεθόριοι πόλεις ἢ μεγάλα κέντρα πληθυσμοῦ, περιλαβάνοντα στρατιωτικὰ ἢ πολιτικὰ ἐργοστάσια καὶ ἐγκαταστάσεις ἢ καὶ πάσης φύσεως ἐφοδιασμούς. Τὰ μεγάλα φρούρια ἐλέγοντο κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα *περικεχαρακωμένα στρατόπεδα* (camps retranchés), ἐφ᾽ ὅσον περιεβάλλοντο εἰς ἀκτῖνά τινα δι᾽ ἀπεσπασμένων ὀχυρῶν, ἀπεσκόπουν δὲ εἰς τὸ νὰ δεχθῶσιν ἐν αὐτοῖς προσωρινῶς ἑλισσόμενον ἢ ὑποχωροῦντα στρατὸν πρὸς ἀνασύνταξιν καὶ ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὅλαι αἱ μεγάλαι πόλεις, λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς, βιομηχανικῆς καὶ ἐθνικῆς σημασίας των καταρτιζόμεναι κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον, ἀπετέλουν τὰ λεγόμενα μεγάλα στρατηγικὰ φρούρια. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῶν Παρισίων, Βερντέν, Μπελφὸρ κλπ. ἐν Γαλλίᾳ, τὰ τῆς Λιέγης, Ναμὺρ καὶ Ἀμβέρσης ἐν Βελγίῳ, τοῦ Μὲτς ἐν Γερμανίᾳ, τοῦ Νόβο-Γεωργοέβσκ ἐν Ρωσίᾳ, τοῦ Πρεμύσλ ἐν Αὐστρίᾳ κλπ.

Τὰ *μικρὰ φρούρια* ἀποσκοποῦν εἰδικῶς εἰς τὴν ἄμυναν σημείου ἢ συγκοινωνίας διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς δράσεως τῶν μεγάλων φρουρίων ἢ διὰ τὸν μεταξύ των σύνδεσμον εἰς ἓν ἀμυντικὸν σύνολον. Εἰς τὰ μικρὰ φρούρια δύνανται νὰ καταλεχθῶσι καὶ τὰ διάφορα *προγεφυρώματα, τὰ ὀχυρὰ ἀνασχέσεως*, ἀκόμη καὶ ἁπλοῖ *πύργοι*. Τὰ μικρὰ φρούρια ἔχουσι καλῶς καθωρισμένην τακτικὴν ἀποστολήν, εἶναι αὐτάρκη καὶ δὲν περικλείουσι κατῳκημένους τόπους. Τοιουτοτρόπως, λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ των, εἶναι εὐκολωτέρας ὀργανώσεως καὶ προσαρμογῆς πρὸς τὸν σκοπόν, δι᾽ ὃν προορίζονται. Εἰς τὰ μικρὰ φρούρια δύνανται νὰ καταταχθῶσι καὶ αἱ παλαιότεραι *ὀχυραὶ θέσεις* μὲ ἁπλοῦν περίβολον.

Σήμερον ὁ ὅρος *φρούριον* σπανίως χρησιμοποιεῖται πρὸς προσδιορισμὸν ἔργων ὀχυρωτικῆς. Τὰ μεγάλα φρούρια εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τοὺς νεωτέρους ὀχυρωτικοὺς ὅρους, *ὀχυραὶ θέσεις, περικεχαρακωμένα στρατόπεδα* ἢ *ὠχυρωμέναι ὁμάδες* (γερμανικαὶ Festen). Τὰ μικρὰ φρούρια εἶναι γνωστὰ σήμερο ὑπὸ τὸ ὄνομα *ὀχυρά*. Ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι ἀπεσπασμένα ὀχυρά, ἀποτελοῦντα τὴν προκεχωρημένην ζώνην ἀμύνης τῶν μεγάλων φρουρίων, ὀχυρὰ συνδέσμου, ἐγκαθιστάμενα ἕκαστον ἐπὶ μιᾶς συγκοινωνίας καὶ ἀλληλοϋποστηριζόμενα διὰ τοῦ πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ των, καὶ τέλος ὀχυρὰ ἀνασχέσεως ἢ ἐρύματα, ἅτινα εἶναι μεμονωμένα καὶ ἐγκαθίστανται ἐπὶ μιᾶς συγκοινωνίας, ὁδοῦ ἢ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, πρὸς προστασίαν ἢ ἀπαγόρευσιν αὐτῆς (βλ. λ. *ὀχυρὸν καὶ ὀχυρωτική*).

Τὰ φρούρια λόγῳ τοῦ αὐστηρῶς στρατιωτικοῦ χαρακτῆρός των, τῆς ἀπομονώσεως καὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ἐχρησιμοποιοῦντο συνήθως καὶ ὡς φυλακαὶ διὰ καταδίκους ἐκτίνοντας βαρείας ποινὰς ὡς καὶ διὰ πολιτικοὺς καταδίκους. Ζ. Ν.

—φρουρίου *παράδοσις* *[Στρατ. Ποιν. Δίκ.]* Κατὰ τὸ ἄρθρον 198 στρατιωτικῆς ποινικῆς νομοθεσίας, πᾶσα συνθηκολόγησις μετὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ παράδοσις εἰς αὐτὸν φρουρίου ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν γνωμάτευσιν ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς· ἐὰν αὕτη ἀποφανθῇ ὅτι ἡ παράδοσις οὐδόλως προσκρούει εἰς τὸ στρατιωτικὸν καθῆκον καὶ τὴν τιμήν, ὁ παραδοὺς αὐτὸ στρατιωτικὸς διοικητὴς ἢ φρούραρχος μένει ἀτιμώρητος, ἐὰν δέ, τοὐναντίον, ἀποφανθῇ ὅτι ἡ παράδοσις ἐγένετο χωρὶς νὰ ἐξαντληθῶσιν ὅλα τὰ πρὸς ἄμυναν δυνατὰ μέσα καὶ χωρὶς νὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τιμῆς ὑποχρεώσεις, ὁ παραδοὺς εἰσάγεται εἰς δίκην καὶ τιμωρεῖται μὲ θάνατον καὶ στρατιωτικὴν καθαίρεσιν. Χ. Π.

Φρούριον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἄσσου τῆς ἐπαρχίας Σάμης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 93. Ὁ συνοικισμὸς ἀπεγράφη οὕτως, ὡς ἀποτελούμενος ἐκ τῶν οἰκούντων τὸ ἑνετικὸν φρούριον τῆς *Ἄσσου* (βλ. λ.).

—Φρούριον *ἄκρον* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ Πτολεμαῖον ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου *Βοόσουρα* (βλ. λ.) τῆς Κύπρου.

—Φρούριον *Λευκάδος* *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λευκάδος τῆς ὁμωνύμου νήσου καὶ ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Κάτ. (1928) 157. Ὁ συνοικισμὸς ἀπεγράφη οὕτω, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας τὸ φρούριον τῆς πόλεως.

φρουρὸς (ὁ, ἡ)· ὁ φρουρῶν, ὁ φυλάττων, ὁ φύλαξ: «οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων»· || καθόλου, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀσφαλείας τινός: «φρουροὶ τῆς τάξεως».

φρουρῶ (*—έω*)· εἶμαι φρουρός, φυλάττω, εἶμαι ἕτοιμος πρὸς ὑπεράσπισιν· || καθόλου, ἐπιμελοῦμαι τῆς ἀσφαλείας τινός.

Φρουσαῖοι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀμολόχου τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Ἄνδρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 24.

Φρουσίνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἄργους τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 412. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Καλεῖται ἐπίσης καὶ *Φροσύνα*.

Φρουσινὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἑρνίκων ἐν Λατίῳ τῆς Ἰταλίας, κειμένη ἐπὶ ἀποκρήμνου λόφου, ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ Τρήρου (Tolero ἢ Sacro), μεταξὺ Φερεντίνου (Ferenrino καὶ Φρεγελλῶν (Ceprano). Μνημονεύεται εἰς τοὺς ἐναντίον τῆς Ρώμης πολέμους τῶν Ἑρνίκων τῷ 387 π. Χ., οἵτινες ὁριστικῶς ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους τῷ 303 π. Χ. Σήμερον καλεῖται Frosinone, ὅπου σῴζονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς (ἀμφιθέατρον κ. ἄ.). Α. Θ. Σ.

Φρούσκα Γκόρα (Fruska Gora) *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐν Συρμίᾳ, ἀποτελοῦσα διακλάδωσιν τῶν κροατοσλαβονικῶν ὀρέων. Ἔχει μῆκος 90 χλμ. περίπου καὶ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν δασῶν. Χ. Δ.

φρουτιέρα (ἡ)· δημοτ., ἐπιτραπέζιον δοχεῖον τῶν φρούτων: «φρουτιέρα κρυστάλλινη, — μεταλλίνη» (ἰταλ. fruttiera).

φροῦτο (τό)· δημοτ., ὀπώρα (ἰταλ. frutto).

— *[Ζαχαρ.]* *Φροῦτα καραμελέ*. Καθαρίζονται καὶ ζεματιοῦνται μῆλα, ἀχλάδια, ροδάκινα, βερύκοκκα, φέτες κίτρου καὶ πρὶ καλοβράσουν ἀποσύρονται καὶ στραγγίζονται εἰς συυρωτήρι· αἱ φράουλαι, μπανάναι, σῦκα νωπά, σταφύλι δὲν βράζονται ἀλλὰ πλύνονται καὶ καθαρίζονται· τὸ πορτοκάλι καὶ μανταρίνι χωρίζονται εἰς φελιά· ἐμπήγεται εἰς κάθε κομμάτι ξυλάκι χονδρότερον ἀπὸ ὀδοντογλυφίδα. Ἔπειτα βράζεται 1 ὀκᾶ ζάχαρις εἰς 150—200 δράμια νερόν, εἰς χύτραν μὲ πυθμένα κοῖλον καὶ εἰς φωτιὰν συγκεντρωμένην ὑπὸ τὸν πυθμένα διὰ νὰ μὴ κοκκαλιάζῃ ἡ ζάχαρις εἰς τὸν γῦρον. Ὅταν αὐτὴ δέσῃ καλά, ἀποσύρεται ἀπὸ τὴν φωτιάν, στερεώνεται ἡ χύτρα πλαγίως στηριγμένη καί, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, βυθίζεται ἐντὸς της κάθε καρπὸς χωριστά, κρατούμενος ἀπὸ τὸ ξυλάκι ἐπὶ 2—3 δευτερόλεπτα ἐπάνω ἀπὸ τὴν χύτραν καὶ περιγυριζόμενος, διὰ νὰ συγκρατήσῃ κανονικὰ τὸ σιρόπι καὶ ἔπειτα ἀποτίθεται εἰς ταψί, ἐλάχιστα βουτυρωμένον. Ἡ δυσκολία ἔγκειται εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ δεσίματος· πρὸς τοῦτο, ὅταν τὸ σιρόπι κάμνῃ μεγάλες φοῦσκες, βυθίζεται εἰς νερὸν τὸ ἄκρον λεπτοῦ πελεκημένου ξύλου καὶ εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ σιρόπι καὶ πάλιν εἰς τὸ νερόν, ὁπόθεν ἀποσυρόμενον, πρέπει, ὅταν κρυώσῃ, νὰ ὁμοιάζῃ μὲ γυαλὶ καὶ τριβόμενον νὰ θρυμματίζεται· ἄλλως, ἀνάγκη νὰ συνεχισθῇ ἡ βράσις· ὅταν δὲ κρυώσουν οἱ καρποί, τακτοποιοῦνται εἰς φρουτιέραν.

Φροῦτα ζελέ. Μουσκεύονται ἐντὸς κρυου νεροῦ 12 φύλλα ζελατινας· βράζονται 65 δράμια ζάχαρης εἰς 75 δράμια νερό, διὰ νὰ γίνῃ ἀραιὸν σιρόπι· κτυπᾶται ἀσπράδι αὐγοῦ μὲ σύρμα ἐντὸς χύτρας, προστίθενται 75 δράμια νερὸ καὶ ἀφοῦ ἀναμιχθοῦν, ρίπτεται καὶ τὸ σιρόπι, τίθενται ἐπὶ τῆς φωτιᾶς καὶ συνεχίζεται τὸ δούλευμα μὲ τὸ σύρμα· ὅταν ζεσταθῇ, στραγγίζεται ἡ ζελατίνα καὶ ρίπτεται εἰς τὴν χύτραν, χωρὶς νὰ διακοπῇ τὸ δούλευμα, τὸ ὁποῖον παύει, ὅταν πλησιάζῃ νὰ πάρῃ βράσῃ· ἀφοῦ πάρῃ βράσιν σιγανήν, χαμηλώνεται ἡ φωτιὰ καὶ σιγοβράζει ἐπὶ 10΄, διὰ νὰ κατασταλάξῃ ὁ ζελές· περνιέται προσεκτικὰ ἀπὸ διπλὸν τουλπάνι καί, ὅταν κρυώσῃ, ρίπτεται ἐντὸς αὐτοῦ 1 ποτηράκι μαρασκίνο, σαρτρὲζ ἢ ἄλλο ποτόν. Ἔπειτα καθαρίζονται καὶ κόπτονται εἰς μέγεθος ἀμυγδάλου ροδάκινα, κυδώνια, μῆλα, βράζονται ἐλαφρῶς εἰς κομπόσταν, διαδοχικῶς τιθέμενα, ἐξάγονται μὲ τὴν τρυπητὴν καὶ ἀποτίθενται εἰς πιᾶτα. Ὅταν κρυώσουν ὅλα καλῶς, τοποθετεῖται ἐντὸς πάγου φόρμα κέϊκ, χύνεται εἰς αὐτὴν ἐλαφρὰ στρῶσις ζελὲ καί, ὅταν αὐτὸς πήξῃ, τίθεται σειρὰ καρπῶν, ἐπιχύνεται ζελὲς καὶ ἀφοῦ πάλιν πήξῃ ἡ δευτέρα στρῶσις, τοποθετοῦνται πάλιν καρποί, ἕως ὅτου ἐξαντληθοῦν αἱ ποσότητες· χύνεται ἡ φόρμα καλὰ σκεπασμένη εἰς τὸν πάγον ἐπὶ 40—50 λεπτά· ξεφορμάρεται ὀλίγην ὥραν πρὶν σερβιρισθῇ ἐπὶ πιατέλας σκεπασμένης μὲ διπλωμένην πετσέταν.

Κυδώνι ζελὲ (πελτές). Καθαρίζεται τὸ χνούδι κιτρίνων κυδωνιῶν, τριβόμενον μὲ πετσέταν· κατόπιν σχίζεται τὸ καθένα εἰς 4 καὶ καθαρίζονται τὰ μαυράδια· ἀφαιροῦνται οἱ φλοιοὶ καὶ προστίθενται εἰς τὰ κουκούτσια, ἐντὸς διπλοῦ τουλπανιοῦ σφικτοδεμένοι· κόπτονται τὰ κυδώνια εἰς μικρὰ κομμάτια, ρίπτονται εἰς κρύον νερὸν μὲ λεμόνι, στίβονται καὶ ζυγίζονται εἰς πετσέταν: εἰς 1 ὀκᾶν καθαροῦ κυδωνιοῦ ἀντιστοιχοῦν 2 ὀκάδες νερὸ καὶ 1 ὀκᾶ εἰς 100 δράμια ζάχαρης· ρίπτονται τὰ κυδώνια καὶ ὁ κόμβος μὲ τὰ φλούδια εἰς τὸ νερόν· ὅταν βράσουν καλά, σουρώνεται ὁ ζω-

Digitized by Google

μὸς ἀπὸ τουλπάνι καὶ ξαναμπαίνει εἰς τὴν χύτραν μὲ τὴν ζάχαριν καὶ φύλλον ἀρμπαρόριζας· ὅταν δέσῃ, δοκιμάζεται ὡς ἑξῆς: ρίπτεται μὲ τὸ κουταλάκι στάλα σιροπιοῦ εἰς κρύον νερόν· ἂν ὁ κόμβος μόλις συγκρατῆται, ὁ πελτὲς γίνεται κοφτός· ἂν μένῃ ἀδιάλυτος, ἐπέτυχεν ἡ δέσις καὶ ἀποσύρεται τῆς φωτιᾶς.

φρόχειλο (τό)· ἰδιωματ., τὸ χεῖλος τοῦ φρέατος, ὁ ἐπιστόμιος λίθος τοῦ φρέατος.

φρύαγμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φρυάσσειν, φύσημα διὰ τῶν ρωθώνων, τίναγμα, ἀνυπομονησία ἔκδηλος (ἐπὶ ἵππων)· ‖ ὀργή, ὑπερβολικὸς θυμός.

φρυάζω· δημοτ., ἀντὶ *φρυάττω* (βλ. λ.).

φρυάττω, *ἀόρ.* *ἐφρύαξα*· εἶμαι ἀνυπόμονος, κινοῦμαι ἀπὸ ἀνυπομονησίαν, τινάσσομαι, κτυπῶ τοὺς πόδας, φυσῶ διὰ τῶν ρωθώνων ἰσχυρῶς (ἐπὶ ἵππων)· ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου, εἶμαι σφόδρα ὠργισμένος, λυσσῶ ὑπὸ ὀργῆς: «ἐφρύαξε ἀπὸ τὸ θυμό του»· ‖ ἀλαζονεύομαι (πρβ. *φριμάσσω*).

Φρύγανη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μπεζάνοι τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 151. Ι. Σ. Σ.

φρυγανιά (ἡ)· τεμάχιον ἄρτου πεφρυγμένον, φέτα ψωμιοῦ φρυγανισμένη παρὰ τὴν πυράν.

—*[Ζαχαρ.]* Αἱ *φρυγανιὲς* γίνονται ὡς ἑξῆς: Περικόπτεται ἡ κόρα ἀπὸ φέτες ψωμιοῦ μπύρας, πάχους μικροῦ δακτύλου, καὶ μουσκεύονται ἐντὸς γάλακτος, 10—15′. Κτυπῶνται εἰς βαθὺ πιᾶτον 4 αὐγὰ μὲ πηρούνι· καίεται φριτούρα εἰς βαθεῖαν κατσαρόλαν καὶ ἀφοῦ κάθε φρυγανιὰ βουτηχθῇ εἰς τὸ αὐγόν, ρίπτεται εἰς τὴν φριτούραν· μόλις ροδίσῃ, ἀποσύρεται μὲ τρυπητὴν κουτάλαν, καθὼς καὶ τα τρίμματα, πρὶν μαυρίσουν καὶ πικρίσουν τὴν φριτούραν· τοποθετοῦνται αἱ φρυγανιὲς εἰς πιατέλλαν καὶ περιλούονται μὲ σιρόπι καὶ κανέλλαν ἢ κομπόσταν καὶ ὀλίγον καϊμάκι ἢ μαρμελάδαν ἢ βύσσινο γλυκό.

φρυγανίδαι (οἱ) (Phryganidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων νευροπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τριχοπτέρων*, περιλαμβάνουσα ἔντομα μὲ κεφαλὴν κάθετον, ὀφθαλμοὺς μεγάλους, κεραίας ἰσομήκεις πρὸς τὸ σῶμα καὶ πόδας ἀκανθώδεις, ἀπολήγοντας εἰς πέντε δακτυλιοειδεῖς ἀποφύσεις. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων εἶναι ὑδρόβιοι, αἱ δὲ νύμφαι των ὁμοιάζουσι πρὸς τὸ τέλειον ἔντομον. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *φρύγανον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φρυγανίζω, *ἀόρ.* *ἐφρυγάνισα*, παθ. μετχ. *φρυγανισμένος*· ξηραίνω ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, φρύγω: «φρυγανίζω μιὰ φέτα ψωμί» καὶ «ψωμὶ φρυγανισμένο»· ‖ ἀρχ. *φρυγανίζομαι*, συλλέγω φρύγανα.

Φρύ(γ)ανο, *κάβο* — *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (βλ. λ. *Τεκὶρ-μπουρνοῦ*).

φρύγανον (τό), συνήθ. πληθ. *φρύγανα* (τά)· λεπτὰ ξηρὰ ξύλα, θάμνοι ξηροὶ κττ., εὐκόλως φλεγόμενοι ὡς προσάναμμα πυρᾶς.

—*[Βοτ.]* Καλοῦνται *φρύγανα*, κοινῶς *τσαλιά*, τὰ ξυλώδη φυτά, ἅτινα φέρουσι πολλὰ στελέχη καὶ πολλοὺς κλαδίσκους, ὅπως ὁ *θύμος ὁ κεφαλωτός*, τὸ *ποτήριον τὸ ἀκανθῶδες*, ἡ *ρυτὴ ἡ κοινὴ* κ. ἄ. *Φρύγανα* ἐπίσης καλοῦνται καὶ πολλὰ ποώδη φυτὰ καὶ θάμνοι, χρησιμοποιούμενοι πολλαχοῦ ὡς ἔναυσμα καὶ ἰδίως πρὸς θέρμανσιν τῶν κλιβάνων. Δ. Ν. Π.

φρύγανον (τὸ) (Phryganum) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυγανιδῶν*, περιλαμβάνον νευρόπτερα ἔντομα προσομοιάζοντα μὲ μικρὰ νυκτόβια λεπιδόπτερα. Τὰ φρύγανα ἔχουσι κεφαλὴν μικράν, ὀφθαλμοὺς διωγκωμένους, μέτωπον ὑπὸ τριχῶν καλυπτόμενον, κεραίας μακρὰς ὅσον καὶ τὸ σῶμα, στόμα μικρότατον, σῶμα λεπτὸν καὶ τριχωτόν, μὲ τὰς προσθίας πτέρυγας τριχωτὰς καὶ λεπιδωτάς, πόδας ἐπιμήκεις καὶ λεπτούς, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει πέντε δακτυλοειδεῖς ἀποφύσεις. Ἐνδιαιτῶνται εἰς ὑγροὺς τόπους καὶ παρὰ τὰ ὕδατα. Κατὰ τὴν ἡμέραν παραμένουσιν ἀκίνητα καὶ προσηλωμένα ἐπὶ διαφόρων ὑδροχαρῶν φυτῶν, εὐθὺς ὅμως ὡς προαισθανθῶσι τὸν παραμικρότερον κίνδυνον, ἐντείνουσι τὰς κεραίας των καὶ ἵπτανται ταχέως. Συνήθως ἵπτανται κατὰ τὴν νύκτα. Προσελκύονται ὑπὸ τοῦ φωτὸς καὶ πλησιάζοντα τοῦτο καίονται πολλάκις. Εἴς τινα μέρη ἀπαντῶσιν εἰς τοιαύτην ἀφθονίαν, ὥστε φαίνονται ὡς σύννεφον ὑπεράνω τῶν ὑδάτων. Ἀναφαίνονται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους, ἀναλόγως τῶν εἰδῶν, ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὰ ἔντομα ταῦτα ὀχεύονται ὀλίγας ὥρας ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν ᾠῶν ἐκκολάψεώς των. Ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὰ ᾠά της ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, ἅτινα πίπτουσιν εἰς τὸν βυθὸν καὶ ἐπικάθηνται ἐπὶ λίθων ἢ διαφόρων ὑδροβίων φυτῶν. Διαβρεχόμενα ὑπὸ τοῦ ὕδατος διογκοῦνται καὶ λαμβάνουσι μορφὴν σταγόνων δρόσου, ἐντὸς τῶν ὁποίων διακρίνονται τὰ ᾠά. Μετά τι χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των τὰ ᾠὰ ἐκκολάπτονται, ἀλλ' αἱ προνύμφαι παραμένουσιν ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἐκκόλαψίν των ἐντὸς τῶν ὑδατίνων φυσαλλίδων, εἰς τὰς ὁποίας ἐξεκολάφθησαν τὰ ᾠά. Τὰς προνύμφας ταύτας, αἵτινες εἶναι ἀφθονώταται, κατατρώγουσιν οἱ ἰχθύες, ἐνιαχοῦ δὲ χρησιμοποιοῦσι καὶ ὡς δόλωμα διὰ τὴν ἁλιείαν δι' ὁρμιᾶς. Αἱ θήλειαι τῶν προνυμφῶν τούτων περιβάλλονται ὑπὸ δέρματος τριχωτοῦ ἐν εἴδει θήκης. Αἱ προνύμφαι παραμένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγκεκλεισμέναι ἐντὸς τῆς θήκης ταύτης, ὅπως ἀποφύγωσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ὁ γενικὸς χρωματισμός των εἶναι λευκός. Τὸ σῶμα φέρει δύο σιαγόνας κοπτεράς, δι' ὧν τὸ ἔντομον συλλαμβάνει τὴν λείαν του. Ὁ θώραξ εἶναι φολιδωτὸς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἀρθρώσεων. Ἡ κοιλία ἀποτελεῖται ἐξ 9 ἀρθρώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη φέρει τρία σαρκώδη φυμάτια, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ προνύμφη, κινεῖται καὶ ἐξέρχεται ἢ εἰσέρχεται ἐντὸς τῆς θήκης της.

Αἱ προνύμφαι τῶν φρυγάνων ἀπαντῶσιν εἰς πάντα σχεδὸν τὰ γλυκέα ὕδατα, ἄλλαι μὲν εἰς στάσιμα, ἄλλαι δὲ εἰς ρέοντα. Τινὲς εἶναι σαρκοφάγοι, ἕτεραι δὲ φυτοφάγοι. Τὰ μεγάλα εἴδη τρώγουσι τὰ φύλλα, τὰ δὲ μικρόσωμα μόνον τὸ παρέγχυμα τούτων. Τὰ σαρκοφάγα εἴδη τρέφονται ἐκ διαφόρων ὑδροβίων ἐντόμων. Αἱ προνύμφαι τῶν ἐντὸς στασίμων ὑδάτων ἐνδιαιτωμένων εἰδῶν περιβάλλουσι τὸ σῶμά των διὰ μικρῶν φυλλαρίων ὑδροβίων φυτῶν, τεμαχίων λεπτοτάτων κλάδων, φύλλων χλωρῶν, ἅτινα προσκολλῶσιν ἐπ' αὐτοῦ κατὰ θαυμαστὸν τρόπον. Αἱ προνύμφαι τῶν ἐντὸς ρεόντων ὑδάτων ἐνδιαιτωμένων εἰδῶν περιβάλλουσι τὸ σῶμά των διὰ παντοειδῶν οὐσιῶν, ἐκ κόκκων ἄμμου, τεμαχίων κογχῶν, τριχῶν φυτῶν κλπ. Ἐνίοτε περιβάλλουσι τοῦτο καὶ δι' ὀστράκων ζώντων ζῴων. Ὅταν πρόκειται ἡ προνύμφη τοῦ ρέοντος ὕδατος νὰ μεταμορφωθῇ εἰς νύμφην, κατὰ πρῶτον προσκολλᾷ τὴν θήκην τοῦ σώματός της ἐπὶ στερεοῦ τινος ὑποθέματος (λίθου, φυτοῦ, κλπ.), εἰς τρόπον ὥστε τὸ στόμα νὰ εὑρίσκηται ἠλευθερωμένον. Εἶτα, διὰ καταλλήλων ἐκκρίσεων, σχηματίζει εἰς ἕκαστον τῶν ἄκρων τῆς θήκης εἶδος δικτυωτοῦ, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνοχληθῇ τὸ ἐν αὐτῷ ἔντομον. Αἱ προνύμφαι τῶν στασίμων ὑδάτων, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ μεταμορφωθῶσι, παραμένουσιν ἐλεύθεραι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἢ τοῦ βυθοῦ τῶν ὑδάτων. Ὅταν ἡ προνύμφη τελειώσῃ πάσας τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας, παραμένει ἀκίνητος ἐπί τινας ἀκόμη ἡμέρας· προκειμένου δὲ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς νύμφην, τὸ δέρμα τοῦ σώματός της διαρρήγνυται καὶ πίπτει κατὰ μικρὰ τεμάχια, ὁπότε καὶ παρουσιάζεται ἡ νύμφη, ἔχουσα πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τελείως διαπεπλασμένου ἐντόμου. Τὸ σῶμά της, ὅπερ κατ' ἀρχὰς εἶναι μαλακόν, σκληρύνεται σὺν τῷ χρόνῳ. Μετὰ πάροδον 15—20 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς μεταμορφώσεώς της κόπτει διὰ τῶν αἰχμηρῶν σιαγόνων της τὸ δικτυοειδὲς περίβλημα τῆς θήκης, ἐλευθεροῦται καὶ ἄρχεται νηχομένη ὑπτία, μέχρις ὅτου εὕρῃ τὸ κατάλληλον ὑπόθεμα (λίθους ἢ φυτά), ἵνα προσκολληθῇ.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ 300 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς πάντα τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς γῆς. Ἐκ τούτων περὶ τὰ 100 ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι τὸ *φρύγανον τὸ μέγα* (Phryganum maximum), ὅπερ φθάνει εἰς μῆκος 2 περίπου χιλιοστομέτρων, ἄνευ τῶν κεραιῶν, καὶ ἔχει χρῶμα φαιοϋπότεφρον καὶ τεφρώδεις κηλῖδας. Δ. Ν. Π.

φρυγανώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φρύγανον, φρυγανοειδής· ‖ ὁ πλήρης φρυγάνων.

φρυγεῖον (τὸ) (γαλλ. étalage)· τὸ ἐν εἴδει κολούρου κώνου ἀνεστραμμένον κάτω τμῆμα ὑψικαμίνου, ἔνθα περατοῦται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀναγωγὴ τοῦ μεταλλεύματος καὶ γίνεται ἐνανθράκωσις τοῦ σιδήρου τῆς γομώσεως. Θ. Χ.

Φρύγες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀρίας φυλῆς (ἰνδοευρωπαϊκῆς). Ἡ πρώτη ἐμφάνισίς των εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀνερχομένη εἰς τὰ 2400—2000 π. Χ., μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων τῆς δευτέρας Τροίας καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς εὑρήματα χρυσοχοϊκῆς, ἰδιαζούσης εἰς τοὺς Φρύγας. Εἰς τὴν χώραν ταύτην διεπέρασαν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου, εἰς τὰς ὄχθας τῶν ὁποίων εἶχον κατέλθει ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Δουνάβεως (Ἴστρου) καὶ τῶν θρακικῶν χωρῶν. Ἐκεῖ ζῶντες ἦλθον εἰς φιλικὰς καὶ συμμαχικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Τρῶας καὶ Δαρδάνους (ἡ σύζυγος τοῦ Πριάμου Ἑκάβη ἦτο ἀπὸ τὴν «ἀμπελόεσσαν» Φρυγίαν ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Σαγγαρίου), τοὺς ὁποίους καὶ ἐβοήθησαν ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἀποτίνοντες τὴν παρασχεθεῖσαν πρὸς αὐτοὺς πρότερον βοήθειαν εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀμαζόνων πόλεμόν των παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σαγγαρίου. Νέα συρροὴ ὁμοφύλων Φρυγοθρακῶν, πλημμυρήσασα τὴν Μ. Ἀσίαν περὶ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΙΓ′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος προώθησε τοὺς περὶ τὰς ὄχθας τοῦ Σαγγαρίου οἰκοῦντας πρὸς Α. καὶ Ν. Καὶ οὕτω περὶ τὸ 1255, ἕνα αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν Χετταίων Χαττουσίλ, οἱ Φρύγες ἐξηπλώθησαν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τοῦ Ἀντιταύρου, ὑποτάξαντες τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὁρίων χώρας καὶ ἀπωθήσαντες τοὺς Χετταίους εἰς Καππαδοκίαν καὶ Καταονίαν, περὶ τὰ Κόμανα, ἐκ τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Ἅλυος.

Ἡ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Σαγγαρίου πρωτεύουσα τῆς φρυγικῆς αὐτοκρατορίας εὑρίσκετο εἰς τὸ κέντρον τῆς χερσονήσου τῆς Μ. Ἀσίας καὶ οἱ Φρύγες εἶχον γίνει ὁ ἑνωτικὸς κρίκος τῶν πρὸς Α. τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἀρίων λαῶν (Ἀρμενίων) μὲ τοὺς πρὸς Δ. (θρακοφρυγικὰ καὶ ἑλληνικὰ φῦλα). Περὶ τὸ 1000—900 π. Χ. Βιθυνοί, Μυσοὶ (φῦλα θρακοφρυγικὰ) καὶ Λυδοὶ καὶ Ἕλληνες ἀπέκοψαν τὰς ΒΔ. χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὸν Η′ π. Χ. αἰῶνα ἐπλημμύρησαν οὗτοι τὴν Καππαδοκίαν, Καταονίαν καὶ Λυκαονίαν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ἀπωθήσει τοὺς Χετταίους, καὶ συνανεμίγησαν μετ' αὐτῶν, ἔχοντες ἰσχυρὰ τῆς πολιτικῆς ἐπιβολῆς των κέντρα τὰς πόλεις Κόμανα, Μάζακα καὶ Τύανα. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀτυαδῶν, ἤρχισαν ἐπιβάλλοντες τὴν ἐπικυριαρχίαν των οἱ Φρύγες ἐπὶ τῆς Λυδίας, ἥτις πρὸ δύο αἰώνων ἦτο χώρα ἰδική των, καὶ οὕτως ἅπασα ἡ χερσόνησος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Εὐφράτου, πλὴν τῆς Μυσίας καὶ Βιθυνίας, εἶχε περιέλθει εἰς τοὺς Φρύγας. Εἶχον φθάσει οὗτοι εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς πολιτικῆς ἰσχύος καὶ εὐδαιμονίας των. Οἱ βασιλεῖς των ἔφερον ἀλληλοδιαδόχως τὰ ὀνόματα *Γόρδιος* καὶ *Μίδας* ἢ *Μίτας*, τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν κύρια ὀνόμστα, ἀλλὰ τίτλοι δυναστικοί. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν τεραστίαν ταύτην ἔκτασιν καὶ δύναμίν της, ἡ φρυγικὴ αὐτοκρατορία εἶχε δύο ἐπικινδύνους ἐχθρούς, κατὰ μὲν τὰ ἀνατολικὰ ὅριά της τὴν Ἀσσυρίαν, αὐτοκρατορίαν ἰσχυράν, κατὰ δὲ τὰ δυτικὰ τὴν Λυδίαν, τῆς ὁποίας παρημπόδιζε τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἥτις εὑρίσκετο ἐν ὀργασμῷ προόδου μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τῆς δυναστείας τῶν Μερμναδῶν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ′ π. Χ. αἰῶνος. Ἀναπόφευκτος ἄρα ἐφαίνετο ἡ μεταξὺ Φρυγῶν καὶ Λυδῶν σύρραξις, ἀλλὰ ταύτην προέλαβεν ἡ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομὴ τῶν Κιμμερίων. Κατὰ τούτων μαχόμενος ἔπεσεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Φρυγῶν Μίδας περὶ τὸ 695 π. Χ. Μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν Κιμμερίων, διὰ συνεργασίας κυρίως τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Λυδῶν, ἡ Φρυγία εὑρέθη ἠκρωτηριασμένη πανταχόθεν καὶ ἐξηντλημένη τόσον, ὥστε ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Σαδυάτου (628—616 π. Χ.) ἤρχισεν ἡ ἐπὶ τῶν χωρῶν ταύτης ἐπέκτασις τῆς Λυδίας, ἥτις καὶ ὑπέταξεν ὁλοσχερῶς τὴν Φρυγίαν ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ φιλοδόξου βασιλέως της Κροίσου (560—546 π. Χ.). Κατὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Λυδίας εἰς τοὺς Πέρσας συνυπετάγησαν καὶ οἱ Φρύγες εἰς τούτους. Ἀπὸ τῶν Περσῶν, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων ἡ Φρυγία ὑποδιῃρεῖτο εἰς τὴν *Μεγάλην* καὶ *Μικρὰν* Φρυγίαν, περιῆλθεν αὕτη εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὅστις διώρισε σατράπην ταύτης ἀπὸ τοῦ 333 π. Χ. τὸν Ἀντίγονον. Ἔκτοτε ἔπαυσεν ὁ λαὸς οὗτος νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἱστορίαν καὶ ἤρχισεν ἡ ἱστορία τῆς χώρας του (βλ. λ. *Φρυγία*).

Θρησκεία τῶν Φρυγῶν. Αὕτη ἦτο θρησκεία λατρείας τῶν θεῶν τῆς γῆς. Ἐπέδρασε δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐκ τῆς ἀναπτυχθείσης μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, ἕνεκα τῆς φυλετικῆς συγγενείας των, φιλικῆς ἐπικοινωνίας (ἡ εἰς τοὺς Δελφοὺς ἀφιέρωσις τοῦ χρυσοῦ θρόνου τοῦ Μίδα, περὶ τὸ 740 π. Χ., ἦτο τὸ πρῶτον εἰς ἑλληνικὸν ἱερὸν ξένον ἀνάθημα). Αἱ κυριώτεραι θεότητές των ἦσαν ἡ λατρευομένη εἰς τὰ Κόμανα *Κυβέλη* ἢ *Νανά*, θεὰ μήτηρ, ἐρωμένη τοῦ υἱοῦ της *Ἄτυος* ἢ *Ἄττου*, θεοῦ τῆς βλαστήσεως, ὁ *Μάνης* (*Μῆνος*) καὶ ὁ θρακοφρυγικὸς θεὸς *Διόνυσος*, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία, μεταφερθεῖσα μετὰ τῆς λατρείας τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Ἄτυος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, εἰσήγαγεν εἰς τὴν θρησκείαν της τὸ ὀργιαστικὸν ἀσιατικὸν πνεῦμα. Πρὸς τὴν Νανὰν συνήπτετο ἡ σεληναία θεότης *Μέν*. Μέχρι δὲ τῶν χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως διετηρεῖτο ἐν Πεσσινοῦντι ἡ λατρεία ἑνὸς μέλανος λίθου (βαιτύλου). Ὁ κοινὸς τῶν Ἀρίων θεὸς Ζεὺς ἐλατρεύετο παρ' αὐτοῖς μὲ τὸ ὄνομα *Βαγαῖος* καὶ *Σαβάζιος* (σεβαστός). Οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν των, *Γάλλοι* καλούμενοι, ἦσαν ὠργανωμένοι εἰς σωματεῖα.

Ἀσχολίαι. Σύμφωνοι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας των ἦσαν καὶ αἱ ἀσχολίαι τῶν Φρυγῶν. Ἦσαν λαὸς γεωργικός. Οἱ βασιλεῖς των ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τιμωροῦντες μὲ θάνατον τὸν φονέα βοὸς ἢ καταστροφέα ἀρότρου. Ὁ πρῶτος λεγόμενος βασιλεύς των Γόρδιος ἐθεωρεῖτο ἐφευρέτης συστήματος δεσμοῦ τοῦ ζυγοῦ μὲ τὸν ρυμὸν ἀλύτου· ἦτο οὗτος ὁ «γόρδιος δεσμός», ὅστις μετὰ τῆς ἁμάξης, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο προσδεδεμένος, ἐφυλάσσετο ὡς ἱερὸν ἐθνικὸν κειμήλιον, ὡς σύμβολον τῆς ἐπὶ τῆς Μ. Ἀσίας

Digitized by Google

ἡγεμονίας τοῦ κατόχου τούτου. Πλὴν τῆς γεωργίας, ἠσχολοῦντο οἱ Φρύγες καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον, τὴν ἱπποτροφίαν, τὴν ταπητουργίαν, μεταλλουργίαν, οἰνοποιίαν, καὶ τὴν μουσικήν, ἐπιτυχῶς μάλιστα εἰς ταύτην. Ἀπίθανος ὅμως θεωρεῖται σήμερον καὶ ἡ περὶ θαλασσοκρατορίας τῶν Φρυγῶν ἀρχαία παράδοσις.

Πολιτισμός. Ἡ φρυγικὴ τέχνη εἶναι γνωστὴ ἀπὸ σειρὰν ὡραίων ἐπιταφίων μνημείων, λελαξευμένων εἰς τοὺς βράχους καθ' ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀπὸ τῶν Τυάνων τῆς Καππαδοκίας μέχρι τοῦ παρὰ τὰ ὅρια Λυδίας καὶ Ἰωνίας ὄρους Σιπύλου. Τὰ ἀρχαιότερα (Θ'—Η' π. Χ. αἰῶνος), ὡς ὁ τάφος τοῦ Ἀϊάζ-Ἴν (Ayaz-In), ἔχουν τόσον καταφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἔργων τέχνης τῶν Χετταίων, ὥστε εἶναι δύσκολος ἡ διάκρισίς των ἀπ' ἐκείνων. Τὰ δὲ νεώτερα (τοῦ Ζ' αἰῶνος) παράγουν τὴν ἐντύπωσιν συνδυασμοῦ ἔργων ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς μὲ γεωμετρικὸν διάκοσμον πρὸς προϊόντα τῆς ταπητουργίας τ ν ἰθαγενῶν. Ἐντὸς ἐκτεταμένων δασῶν ἀνευρέθη κοιλὰς πλήρης τάφων, λαξευτῶν τῶν πλείστων ἐπὶ βράχων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ τάφος τοῦ βασιλέως Μίδα. Εἶναι ὑπέρυθρος ἐκ ψαμμίτου βράχος, ὕψους 100 ποδῶν, μεταβεβλημένος εἰς μνημεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ προσθία ὄψις παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ἐπικρεμαμένου τάπητος δίκην παραπετάσματος, ἔχοντος ἐπιστέγασμα ἀέτωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι λελαξευμένη ἐπιγραφὴ περιέχουσα τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Μίδα, τοῦ πολυχρύσου υἱοῦ τοῦ Γορδίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *W. Ramsay,* The cities and bishoprics of Phrygia — *Reber,* Die phrygischen Felsendankmäler.— *E. Brandenburg,* Phrygien und seine Stellung im kleinasiatischen Kulturkreis. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

φρύγετρον (τό)· τὸ δι' οὗ φρύγομεν, ξεροψήνομεν, κοιν. *καβουρδιστήρι*: «φρύγετρον κριθῆς».

Φρύγια (τά) [*Ἀρχ.*]. Αἱ τελούμεναι πρὸς τιμὴν τῆς Κυβέλης ἐν Φρυγίᾳ ὀργιαστικαὶ ἑορταὶ μετὰ αὐλῶν καὶ κρότου κυμβάλων καὶ τυμπάνων καὶ ἐπιβοήσεων καὶ εὐασμῶν καὶ ποδοκρουσιῶν. ΚΑΨ.

Φρυγία [*Μυθολ.*]. —1) Θυγάτηρ τοῦ Κέκροπος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐλέγετο ὅτι καὶ ἡ ὁμώνυμός της χώρα τῆς Μ. Ἀσίας εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της.

— 2) Ἐπίθετον τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, λατρευομένης ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἕνεκα τοῦ παλλαδίου της, τὸ ὁποῖον κατά τινα παράδοσιν εἶχε μεταφερθῆ ἐκ Φρυγίας.

— 3) Ἕτερον ὄνομα τῆς θεᾶς Κυβέλης, ὡς κυρίας θεότητος τῆς Φρυγίας. Ἐλέγετο αὕτη καὶ *Φρυγία θεὸς μεγάλη καὶ Φρυγία δαίμων.* ΚΑΨ.

Φρυγία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μία τῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτασις ἐποίκιλλε κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ ἥτις ἦτο ἰσχυρὰ καὶ πλουσία αὐτοκρατορία, κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς καὶ πρωτοϊστορικοὺς χρόνους, ὡς μαρτυροῦν οἱ περὶ τοῦ βασιλέως ταύτης Μίδα μῦθοι καὶ αἱ περὶ τοῦ καταλαβόντος τὴν Πελοπόννησον Πέλοπος παραδόσεις. Βραδύτερον ὅμως ἀπώλεσε τὴν ἰσχύν της, ὑποταγεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Κροίσου καὶ περιελθοῦσα μετὰ ταῦτα μετὰ τῆς Λυδίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν, ὅτε καὶ ὑποδιῃρέθη εἰς τὴν *Μεγάλην* καὶ τὴν *Μικρὰν* Φρυγίαν. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἡ κυρίως λεγομένη Φρυγία ἢ Μεγάλη Φρυγία κατεῖχεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας ὑψίπεδον (1.000—1.700 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) καὶ περιεβάλλετο ὑπὸ τῆς Καρίας, Λυδίας καὶ Μυσίας ἀπὸ δυσμῶν, ὑπὸ τῆς Βιθυνίας ἀπὸ βορρᾶ, τῆς Γαλατίας καὶ Λυκαονίας ἀπ' ἀνατολῶν, καὶ τῆς Πισιδίας καὶ Λυκίας ἀπὸ νότου (ἐκ τούτων ἡ Λυδία, Μυσία, Βιθυνία, Γαλατία, Λυκαονία, Πισιδία ἦσαν πρότερον χῶραι τῆς μεγάλης φρυγικῆς αὐτοκρατορίας). Κύρια ὄρη ταύτης ἦσαν τὸ *Δίνδυμον*, εἰς τὸ κέντρον ταύτης, ὁ *Κάδμος* εἰς τὸ νότιον τμῆμά της καὶ κυριώτεροι ἐκ τῶν ποταμῶν της ὁ *Μαίανδρος* καὶ ὁ *Ἕρμος*, διαρρέοντες τὸ δυτικὸν τμῆμα ταύτης, καὶ ὁ παραπόταμος τοῦ Σαγγαρίου *Θύμβριος*, διαρρέων τὸ βορειοανατολικὸν τῆς χώρας τμῆμα. Ἱκαναὶ ἐκτάσεις τῆς χώρας διερρέοντο καὶ ὑπὸ ρυάκων χυνομένων εἰς τὰς μικρὰς ἁλμυρὰς λίμνας της τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα δὲν ἐκρέουν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἡ Φρυγία ἦτο πλουσία εἰς φυσικὰ προϊόντα, ἰδίως χρυσὸν καὶ μάρμαρα (πεφημισμένος ἦτο ὁ φρύγιος ἢ συνναδικὸς λίθος), γεωργικὰ (παρῆγεν ἰδίως ἄφθονον οἶνον ἐκ τῶν ἐκτεταμένων ἀμπέλων της) καὶ κτηνοτροφικὰ· παρῆγεν ὡσαύτως ἱκανὰς ποσότητας χαλκοῦ καὶ σιδήρου (ἀξιόλογα ἦσαν τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ Κιβύρων σιδηρουργεῖα). Ὅτε διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν ἡ Φρυγία, διὰ τοὺς Ἕλληνας ἦτο ἡ μεγάλη ἀγορὰ δούλων, τοὺς ὁποίους κατὰ προτίμησιν ἐπρομηθεύοντο οὗτοι ἐκ τῆς χώρας ταύτης διὰ τοῦ λιμένος τῆς Σινώπης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ Βιθυνοὶ ἀπέσπασαν μέρος τοῦ βορείου τμήματός της, τὸ ὁποῖον ἕνωθεν βραδύτερον καὶ πάλιν μετὰ τῆς λοιπῆς Φρυγίας ὠνομάσθη *Ἐπίκτητος Φρυγία*, ὁ δὲ Ἀντίγονος διετήρησε τὴν λοιπήν, ἥτις ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ μεγάλου ἐν Μ. Ἀσίᾳ κράτους του. Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην (301 π. Χ.) κατενεμήθη ἡ Φρυγία μεταξὺ Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου μέχρι τῆς ἐν Κύρου πεδίῳ μάχης (281 π. Χ.), ὅτε, πεσόντος ἐν ταύτῃ τοῦ πρώτου, περιῆλθε πᾶσα εἰς τὸν Σέλευκον. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κελτῶν (Γαλατῶν) εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀπεκόπη τὸ περὶ τὸν Ἅλυν ποταμὸν βορειοανατολικὸν τμῆμά της καὶ ἀπετέλεσε τὴν Γαλατίαν (περὶ τὸ 274 π.Χ.). Ἡ λοιπὴ Φρυγία ἐξηκολούθησε κατεχομένη ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν, ἐξελληνισθεῖσα σχεδὸν διὰ τῆς κτίσεως ἑλληνικῶν πόλεων ἐν αὐτῇ καὶ τοῦ ἐποικισμοῦ Ἑλλήνων εἰς τὰς πόλεις τῶν ἰθαγενῶν, μέχρι τοῦ 190 π. Χ., ὅτε περιῆλθεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τοὺς Ρωμαίους (133 π. Χ.) διὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀττάλου, προσαρτηθεῖσα εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν *Ἀσία.* Τὰ διάφορα τμήματα ταύτης διεκρίνοντο τότε ἀλλήλων ἀπὸ τῶν διαφόρων ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον λάβει ἀπὸ προγενεστέρων χρόνων:

Μικρὰ Φρυγία ἢ Φρυγία ἐφ Ἑλλησπόντῳ, Ἐπίκτητος Φρυγία καὶ Παρώρειος Φρυγία. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ διῃρέθη ἡ Φρυγία εἰς δύο ἀνεξαρτήτους ἀλλήλων ἐπαρχίας, τὴν *Φρυγίαν Πρώτην* καὶ *Φρυγίαν Δευτέραν*, οἵτινες ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐκαλοῦντο «ἐπαρχία Φρυγίας Σαλουταρίας» (Salutaris) μὲ πρωτεύουσαν τὰ Σύνναδα, καὶ «ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιανῆς ἢ Πακατιανῆς» (Pacata) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Λαοδίκειαν. Ἡ πρώτη περιελάμβανεν εἰς τὸ ἔδαφός της 23 πόλεις καὶ ἡ δευτέρα 39, ἑκατέρα δὲ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ κονσουλαρίου.

Εἰς τὴν Φρυγίαν ἤκμασαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς αἱ ἑξῆς πόλεις: *Γόρδιον. Μιδάειον, Πεσσινοῦς, Κελαιναί, Ἀπάμεια, Ἄττουδα, Ἴψος, Σύνναδα, Κίβυρα, Κολοσσαί, Λαοδίκεια, Ἱεράπολις, Δορύλαιον, Κοτύαιον, Ἀμόριον, Εὐμένεια* καὶ πλεῖσται ἄλλαι (*Ἄγκυρα, Αἰζανοί, Ἀδριανόπολις, Ἀκμονία, Ἀππία, Βρία, Βροῦζος, Διόκλεια, Διονυσόπολις, Δοκίμιον, Εὐκαρπία, Θεμισώνιον, Κάδοι, Κερέταπα, Λυσιάς, Μητρόπολις, Νακολία, Πρυμνησσός, Σάλα, Σεβαστή, Σύναος, Τημένου Θύραι, Τιβεριόπολις, Τραϊανόπολις, Τρίπολις, Ὑργάλεια, Φιλομήλιον, Φουλβία*), διότι ἀείποτε ἡ Φρυγία ἦτο ἐν τῶν πολυανθρωποτέρων χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τούτων ἄργυρᾶ νομίσματα (καὶ χαλκᾶ) ἔκοψαν κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα ἡ Ἀπάμεια, ἡ Λαοδίκεια, τὰ Ἄττουδα καὶ τὰ Κίβυρα, πᾶσαι δὲ ἄλλαι ἔκοψαν μόνον χαλκᾶ καὶ αἱ πλεῖσται μόνον κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Εἶναι ὅμως ταῦτα πολλοῦ λόγου ἄξια διὰ τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις των. Τὸ ἐμπόριον τῆς Φρυγίας ἐξυπηρέτουν δύο μεγάλαι κυρίως ἀρτηρίαι συγκοινωνίας, ἡ ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἕρμου διὰ Δορυλαίου, Γοργίου, Ἀγκύρας εἰς τὸ Μπογάζ-κιοϊ καὶ ἡ ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Μαιάνδρου δι' Ἀπαμείας, Κελαινῶν, Ἰκονίου, ὄρους Ταύρου εἰς Συρίαν, ὁδὸς ἰδίως ἐμπορική. Ἡ ἀρχαία Φρυγία εἶναι κατανεμημένη σήμερον μεταξὺ τῶν βιλαετίων Προύσης (Χουδαβενδικιάρ), τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει καὶ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα ταύτης, Ἀϊδινίου ἢ Σμύρνης, εἰς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνεται μικρὸν πρὸς Δ. τμῆμά της, καὶ Ἀγκύρας, περιλαμβάνοντος τὸ ἀνατολικὸν τμῆμά της. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Φρυγία Ἐπίκτητος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τὸ βόρειον τμῆμα τῆς ἀρχαίας Φρυγίας. Ἡ χώρα αὕτη, κειμένη μεταξὺ Βιθυνίας πρὸς Β., Μυσίας πρὸς Δ., κυρίως Φρυγίας πρὸς Ν. καὶ Γαλατίας πρὸς Α., ἦτο ὀρεινὴ μᾶλλον χώρα καὶ διερρέετο ὑπὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Σαγγαρίου Θυμβρίου. Περιελάμβανε δὲ ἐν ἑαυτῇ τὰς πόλεις Αἰζανούς, Κοτυάειον, Νακολίαν, Δορύλαιον, Μιδάειον καὶ ἄλλας τινὰς μικροτέρας. Οἱ κάτοικοί της ἐκαλοῦντο *Ἐπίκτητοι* καὶ *Ἐπικτητεῖς*, ὡς μαρτυροῦν τὰ νομίσματά της φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπικτητέων». Ἡ Ἐπίκτητος Φρυγία ἐκαλεῖτο ἐνίοτε καὶ «ἡ περὶ τὸν Ὄλυμπον Φρυγία» ὡς κειμένη εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ Μυσίου Ὀλύμπου. ΚΑΨ.

— **Φρυγία Μικρὰ** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ ἐπὶ τοῦ βορειοδυτικοῦ τμήματος τῆς Μ. Ἀσίας ἐκτεινομένη χώρα, περιλαμβάνουσα τὸ βορειότατον τμῆμα τῆς ἀρχαίας Μυσίας. Ἐκαλεῖτο ὡσαύτως καὶ *Ἐφ Ἑλλησπόντῳ* ἢ *Ἑλλησποντιακή.* Ἦτο ὀρεινὴ κατὰ τὸ ΝΔ. μόνον τμῆμά της, πεδινὴ δὲ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν λοιπὴν ἔκτασίν της, τὴν ὁποίαν διέρρεον διάφοροι ποταμοὶ (Σαγγάριος, Ὀδρύσης, Ρύνδακος, Μάκεστος, Τάρσιος, Αἴσηπος, Γρανικός, Σκάμανδρος) καὶ κατέκλυζον ἐνίοτε ἱκανὰς ἐκτάσεις της τὰ ὕδατα τῶν πολλῶν λιμνῶν της. Ἕνεκα τῆς τοποθεσίας της (ἐπὶ τῶν νοτίων ὀχθῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου) καὶ τῶν πολλῶν καὶ ἀξίων λόγου λιμένων της ἡ κατοχή της εἶχε πάντοτε μεγάλην στρατιωτικὴν σπουδαιότητα. Ἦτο ἡ θύρα τῆς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν εἰσόδου τῶν ἀπὸ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ὁρμηθέντων ἐπιδρομέων καὶ κατακτητῶν καὶ τὸ νότιον τόξον τῆς γεφύρας, διὰ τῆς ὁποίας διεπέρασαν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην οἱ ἐπιδραμόντες εἰς ταύτην κατὰ διαφόρους ἐποχὰς βάρβαροι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχε κοινὴν τὴν τύχην μετὰ τῆς Μεγάλης Φρυγίας, εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς ὁποίας ἀνῆκε κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπετέλει τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἑλλησπόντου. Νῦν τὸ ἔδαφός της περιλαμβάνεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὰ σαντζάκια Προύσης καὶ Βίγας. ΚΑΨ.

— **Φρυγία παρώρειος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τὸ παρὰ τὰ ὅρια Λυκαονίας, Ἰσαυρίας καὶ Πισιδίας τμῆμα τῆς Φρυγίας, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ μίαν ὀρεινὴν ράχιν, ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην καὶ κειμένην μεταξὺ τῶν πόλεων Συννάδων, Ἴψου, Φιλομηλίου, Ἀντιοχείας πρὸς τῇ Πισιδίᾳ, καὶ Μητροπόλεως. ΚΑΨ.

φρυγικὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα τῶν Φρυγῶν ἦτο συγγενεστάτη πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Θρακῶν καὶ τὴν τῶν Ἀρμενίων, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν μεγάλην ἰαπετικὴν (ἢ ἄλλως ἰνδοευρωπαϊκὴν ὀνομαζομένην) γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν. Ἡ φρυγικὴ μᾶς παρεδόθη μόνον εἰς συντόμους κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιγραφὰς καί τινας λέξεις καὶ (κύρια ἰδίως) ὀνόματα, ἀπαντῶντα εἰς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ γνῶσις αὐτῆς εἶναι λίαν ἐλλιπὴς καὶ ἀτελής. Ἐκ τῶν φρυγικῶν ἐπιγραφῶν αἱ μὲν ἀρχαιότεραι εἶναι γεγραμμέναι δι' ἰδίου ἀλφαβήτου, αἱ δὲ νεώτεραι διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ τοῦ λατινικοῦ. Μικρὰν ἰδέαν τῆς φρυγικῆς γλώσσης λαμβάνει τις ἐκ τῆς παραθέσεως μιᾶς ἀρχαιοτέρας ἐπιγραφῆς (κατὰ μεταγραφὴν εἰς τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον): «Ates Arkiaevais Akenanolavos Midai gavartaei vanaktaei edaes»=ὁ Ἄτης ὁ Arkiaevais (τὸ ὁποῖον εἶναι, ὡς ὑποτίθεται, πατρωνυμικὸν ὄνομα) Akenanolavos (καὶ τοῦτο πιθανῶς κύριον ὄνομα ὀνομαστικῆς ἢ γενικῆς πτώσεως) τῷ Μίδᾳ τῷ gavartaei (?) τῷ F(άνακτι) ἔθηκε» (=ἐποίησεν)· ἔτι δὲ ἐκ μιᾶς νεωτέρας ἐπιγραφῆς, γεγραμμένης εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον καὶ ἀρκούντως δυσερμηνεύτου: «ιος νι σεμουν κνουμανει κακουν αδδακετ ετιττετικμενος ειτου».

Αἱ φρυγικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐδημοσιεύθησαν παρὰ τοῦ Ramsay, αἱ μὲν ἀρχαιότεραι ἐν «Journal of the Royal Asiatic Society» (τοῦ ἔτους 1883, σελ. 138 κ. ἑξ.), αἱ δὲ νεώτεραι ἐν «Kuhn's Zeitschrift» (τόμ. 28ῳ, σελ. 383 κ. ἑξ.). Αἱ ἀξιολογώτεραι ἐκ τῶν περὶ τῶν φρυγικῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φρυγικῆς γλώσσης πραγματειῶν εἶναι ἡ τοῦ A. Torp «Zu den phrygischen Inschriften aus römischer Zeit» (Kristiania 1894), ἡ τοῦ Fr. Solmsen, «Zum Phrygischen» (ἐν «Kuhn's Zeitschrift, τόμ. 34ῳ, σελ. 36—68), ἡ τοῦ Aug. Fick (ἐν Bezzemberger's Beiträge, τόμ. 14ῳ, σελ. 50 κ. ἑξ.). (Βλ. *P. Kretschmer,* «Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache», *H. Hirt,* «Die Indogermanen, ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur», τόμ. Β' Strassburg 1907 σελ. 594 κ. ἑξ.) Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

φρυγίνδα (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Παιδιά, ἥτις κατὰ μὲν τὸν Ἡσύχιον ἐπαίζετο διὰ κυάμων πεφρυγμένων, κατὰ δὲ τὸν Πολυδεύκη καὶ δι' ὀστράκων, τοποθετουμένων εἰς τὰ διάμεσα τῶν δακτύλων τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ κτυπουμένων ἐν ρυθμῷ διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἴσως πρόκειται περὶ παραλλαγῆς τοῦ πλαταγωνίου. Π. Ν. Π.

φρύγιος, —α, —ον· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φρύγας, ὁ τῶν Φρυγῶν: «φρύγιος πῖλος».

—[*Ἀρχ. Μουσ.*] Ὁ *φρύγιος* ἦτο εἷς τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων ἑλληνικῶν μουσικῶν τρόπων (κλιμάκων), ἀντιστοιχῶν πρὸς τοὺς φθόγγους:

ρε μι φα σολ ‖ λα σι ντο' ρε'

Ἀνήκει εἰς τὰς ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας εἰσαχθείσας κλίμακας, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν διθυραμβικὴν μουσικὴν ὡς καὶ τὸ θέατρον. Κατὰ

Digitized by Google

τὸν μεσαίωνα ἡ σειρὰ τῶν φθόγγων τοῦ φρυγίου τρόπου ἤλλαξεν ὡς ἑξῆς:

μι φα σολ λα **σι** ντό¹ ρε¹ μι¹

Ἐν τῇ ἁρμονίᾳ ἡ *φρυγικὴ πτῶσις* παρουσιάζει κατιὸν ἡμιτόνιον (φα, μι) καὶ τὴν συγχορδίαν:

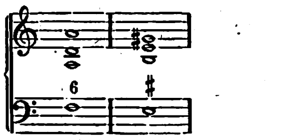

Γ. Σ.

—**φρύγιος πῖλος** ἢ **σκοῦφος**. Νεωτέρα ὀνομασία τοῦ κολουροκωνοειδοῦς καλύμματος τῶν Φρυγῶν. Ἦτο τοῦτο ἐρυθρὸν συνήθως, μὲ τὴν κορυφὴν καμπτομένην πρὸς τὸ ἐμπρός, μὲ προσαρτήματα πλάγια κατερχόμενα μέχρι τοῦ λαιμοῦ καὶ μὲ περιγναθίδα. Ἀνῆκεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν βαρβάρων καλυμμάτων (τιάρας, μίτρας, κ. ἄ.), παρ' Ἕλλησιν ἐφ ρετο μόνον ὑπὸ τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν ἀπελευθέρων, ἐξαιρετικῶς δὲ ἀποτελεῖ εἰς τὰς παραστάσεις γνώρισμα τῆς ἀμφιέσεως τοῦ Ὀδυσσέως. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπετέλεσεν ἔμβλημα τῶν ἐπαναστατῶν ἐν Κάτω Χώραις καὶ Ἡνωμέναις Πολιτείαις, κ ρίως ὅμως ἐγένετο ἔμβλημα τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν (δημοκρατικὸς —, κόκκινος σκοῦφος, σκοῦφος τῶν Ἰακωβίνων), θεσπισθεὶς ἐπισήμως τὴν 15 Αὐγούστου 1792 καὶ παραμείνας ὡς ἐπίσημον ἔμβλημα ἐπὶ τῆς σφραγίδος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Π. Ν. Π.

1 2

Φρύγιος πῖλος.

[1=ἀρχαίας ἀμαζόνος, 2=Γάλλου ἐπαναστάτου.]

φρυγμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φρύγειν, φρυγάνισμα.

φρύγω, ἀόρ. *ἔφρυξα*, παθ. μετχ. *πεφρυγμένος*· ξεροψήνω, καβουρδίζω, τσιγαρίζω.

φρυδᾶς (ὁ), θηλ. —*δοῦ*· δημοτ., ὁ ἔχων πυκνὰ φρύδια.

φρύδι (τό)· δημοτ., ὀφρύδιον, ὀφρῦς: «φρύδια σὰν γαϊτάνια».

φρυκτός, —*ή*, —*όν*· πεφρυγμένος, φρυγανισμένος· || **φρυκτὸς** (ὁ)· ὡς οὐσ., δᾳς ἀνημμένη, δαυλὸς φλεγόμενος, πυρσὸς πρὸς φωτισμὸν ἢ πρὸς συνεννόησιν συνθηματικήν.

φρυκτωρία (ἡ) *['Ἀρχ.]*. Ἡ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ μεγίστων ἀποστάσεων πλήρης συνεννόησις τῇ βοηθείᾳ δαυλῶν (φρυκτῶν ἢ πυρσῶν) περιφεγγῶν· «τὸ διὰ πυρσῶν ἀνατεινομένων σημαίνειν ὅτιοῦν» (*Ἀρποκρ.* εἰς λ. φρυκτωρεῖν), τῇ βοηθείᾳ διαδοχικῶν ὑποσημάνσεων ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμὸν ἀκραίων τε καὶ ἐνδιαμέσων, οἱ τι ες σταθμοὶ ὠνομάζοντο ἐπίσης φρυκτωρίαι, ἀλλὰ καὶ *φρυκτώρια καὶ φρυκτοὶ* ἀνόμη, συνωνύμως πρὸς τοὺς ἀνημμένους πυρσούς. Ἐξετελεῖτο δὲ ἥ τε λῆψις καὶ ἡ ἀνασήμανσις διὰ προσωπικοῦ ἐκ *φρυκτωρῶν*, διαρκῶς παραμενόντων ἐν τοῖς τοιούτοις σταθμοῖς.

Ἡ χρῆσις τῶν φρυκτωριῶν ὑφίστατο εἰς ἀρχαιοτάτας ἐποχάς. Ὁ Αἰσχύλος παρέχει σαφῆ τούτου ἀπόδειξιν διὰ τοῦ μονολόγου τοῦ φύλακος τοῦ ἐναγωνίως καραδοκοῦντος «εἴπερ Ἰλίου πόλις ἑάλωκεν ὡς φρυκτὸς ἀγγέλλων πρέπει», ἐνῷ διὰ τῆς Κλυταιμνήστρας παρέχει πλήρη τὴν σειρὰν διαδοχῆς τῶν φρυκτωριῶν, ἀπὸ τῆς Τροίας μέχρι τῶν Μυκηνῶν· οὕτως αἱ εἰδήσεις μετεβιβάζοντο διαδοχικῶς εἰς Ἴδην τῆς Μυσίας, εἰς Ἑρμαῖον ἄκρον τῆς Λήμνου καὶ εἰς Ἄθων, ὁπόθεν δι' ἐνδιαμέσων σταθμῶν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Μακίστου τῆς Ἐρετρίας, τοῦ Μεσαππίου τῆς Βοιωτίας καὶ ἐκεῖθεν ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀσωποῦ καὶ τὴν Γοργῶπιν μέχρι τῶν κλιτύων τοῦ Ἀραχναίου καὶ τοῦ ἀνακτόρου τῶν Ἀτρειδῶν (*Αἰσχ.*, Ἀγαμ. 29 καὶ 282). Πᾶν ἄλλο δὲ ἢ ὑστερεῖ ἀπὸ ἀπόψεως συστήματος καὶ ἡ τῶν Περσῶν φρυκτωρικὴ ὑπηρεσία (*Ἀριστοτ.*, Περὶ κόσμου Ε'). Ἀλλὰ καὶ ὅπως νῦν τὰ πλοῖα πληροφοροῦνται ἀπὸ τοὺς σημαφόρους πολυτίμους εἰδήσεις, τοῦτ' αὐτὸ ἐγίνετο καὶ ἀρχαιότατα μεταξὺ φρυκτωριῶν καὶ πλοίων. Πλείστας τοιαύτας, κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, περιπτώσεις ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης Γ, 80, Η 102 κ. ἄ.), τουτέστι μάλιστα ὅτι παρενεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν δολεραὶ σημάνσεις μεταξὺ τῶν συνεννοουμένων πρὸς ἀποπλάνησίν των, «ὅπως ἀσαφῆ τὰ σημεῖα τῆς φρυκτωρίας ᾖ καὶ μὴ βοηθοῖεν, ἄλλο τι νομίσαντες τὸ γενόμενον εἶναι ἢ τὸ ὄν» (Γ, 22), ἀπαράλλακτα ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον μὲ τὰς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν παρεμβαλλομένας διὰ τῶν ἀσυρμάτων παρασίτους ἐκπομπάς, πρὸς ματαίωσιν τῆς πρὸς συνεννόησιν προσπαθείας τῶν ἀντιπάλων των.

Μεγίστη χρῆσις τῶν φρυκτωριῶν ἐγένετο καὶ παρὰ Φιλίππου, καὶ δὴ μεταξὺ Πεπαρήθου νήσου, Τισαίου ὄρους, Εὐβοίας καὶ Φωκίδος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὅτε οἱ Σαρακηνοὶ ἤρξαντο ἐπιβουλευόμενοι τὸ κράτος, τὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου τῆς Μυσίας ἀναπτομένας φρυκτωρίας παρελάμβανον καὶ μετεβίβαζον ἀπὸ Γαρσοῦ διαδοχικῶς αἱ φρυκτωρίαι τοῦ Λούλου, τοῦ Ἀργαίου, τοῦ Ἰσάμου, τοῦ Αἰγιαλοῦ, τοῦ Μάμαντος, τοῦ Κίρκου, τοῦ Κορύζου, τοῦ Μουκίλλου καὶ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου, ὁπόθεν τὰς παρελάμβανον ἀπὸ τοῦ «ἡλιακοῦ τοῦ Φάρου» τοῦ παρὰ τὸ Χρυσοτρίκλινον τοῦ Βυζαντίου (*Θεοφ.* Συνεχ. λογ. Δ' § λε' εἰς «Ἑλλ. Πατρολ.» Migne., τόμ. 109, σελ. 211 § 127. *Συμ. Μαγίστρ. καὶ Λογοθ.* Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρα, αὐτ. § μστ' σελ. 743 § 68). Διὰ τοιούτων φρυκτωριῶν ἐπετυγχάνετο, κατὰ τοὺς Ἄραβας χρονικογράφους, συνεννόησις ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ Χεούτας τοῦ Μαρόκκου εἰς φάρον τῆς Ἀλεξανδρείας, λέγεται δὲ ὅτι οὕτω ποντίφιξ Πίος ὁ Ε' ἔμαθε τὴν νίκην τοῦ Δὸν Ζουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ κατὰ τὴν λεγομένην ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τοὺς δυστυχεῖς χρόνους διὰ φρυκτωριῶν εἰδοποιοῦντο πρὸς ἄμυναν ἀπό τε τῶν ἀνὰ πᾶσαν λεύγαν φρυκτωρικῶν σταθμῶν ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ μεγαλυτέρου τοιούτου, τοῦ «Torre del Fuoco», ὡς τὸν ὀνομάζει ὁ Guilletière» (*Δ. Γρ. Καμπούρ.* Μνημ. Ἀθην. Β, 82). Τὰ πολλαχοῦ δὲ τῶν διαφόρων ἀκτῶν τοιαῦτα κτίσματα καὶ δὴ ἐν τῷ Αἰγαίῳ (βλ. *Πύργοι* τοῦ Αἰγαίου) μαρτυροῦσι περὶ τῆς σημασίας ἥτις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα ἐδίδετο εἰς τὰς φρυκτωρίας. Περίεργοι ὅμως ἦσαν αἱ διάφοροι μέθοδοι συνεννοήσεως, τινὲς τῶν ὁποίων περιγράφονται ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (Ι. 46) καὶ τοῦ Πολυαίνου (Στρτ. ΣΤ, 16). Ἡ πρώτη, ὀφειλομένη εἰς τοὺς προδρόμους τῆς ὀπτικῆς τηλεγραφίας, τὸν Κλεόξενον καὶ τὸν Δημόκλειτον, ἦτο τοιαύτη: Πέντε πινακίδες ἠριθμημέναι, φέρουσαι δὲ ἑκάστη ἀνὰ πέντε ψηφία, ἦσαν τὸ κρυπτογραφικὸν ἀλφάβητον τὸ ἀνὰ χεῖρας ἑκάστου τῶν συνεννοουμένων φρυκτωρῶν· δύο δὲ πυρσοί, ὁ μὲν πρὸς δεξιὰ ὁ δὲ πρὸς ἀριστερὰ τοῦ σημαίνοντος, ἐδείκνυον διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνυψώσεων καὶ τῶν καταβιβάσεων τῆς φλογὸς ὁ μὲν τὸν ἀριθμὸν τῆς πινακίδος, ὁ δὲ τὸν ἀριθμὸν τοῦ γράμματος ἐν τῇ πινακίδι ταύτῃ· τονίζει δὲ ὁ Πολύβιος ὅτι, διὰ νὰ μὴ συγχέωνται οἱ δύο οὗτοι πυρσοί, ἕκαστος τῶν σταθμῶν ἦτο ἐφωδιασμένος μὲ διόπτραν δύο αὐλίσκους ἔχουσαν, εἰς τρόπον ὥστε διὰ μὲν τοῦ δεξιοῦ αὐλίσκου νὰ βλέπῃ μόνον τὸν δεξιὸν φρυκτόν, διὰ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ νὰ φαίνηται μόνον ὁ εὐώνυμος. Οἱ Καρχηδόνιοι κατὰ τὴν κατὰ Σικελίας στρατείαν των μετεχειρίζοντο ὡς κλεψύδρας δύο βυτία ἰσομεγέθη καὶ ἀπαράλλακτα, διῃρημένα ε ς ὁριζοντίους κύκλους καὶ φέροντα εἰς τὸν πυθμένα κρουνὸν ἐκκενώσεως. Ἕκαστος τῶν κύκλων ἐξεπροσώπει μίαν φράσιν λ. χ. «χρεία ἵππων» κλπ. Ἅμα λοιπὸν ὁ ἐν Σικελίᾳ φρυκτωρὸς ὕψου καὶ κατεβίβαζε τὸν πυρσόν, τόσον οὗτος ὅσον καὶ ὁ ἐν Ἀφρικῇ ἤνοιγον συγχρόνως τοὺς κρουνούς, ὅταν δὲ τὸ ὕδωρ κατήρχετο μέχρι τοῦ κύκλου, ὅστις ἐδήλου τὸ ζητούμενον, ὑψοῦτο ὁ πυρσὸς τοῦ πομποῦ, ἐκλείοντο οἱ κρουνοὶ ἀμφοτέρων τῶν ἀνταποκρινομένων καὶ ὁ δέκτης, βλέπων ποῦ ἐστάθη τὸ ὕδωρ τῆς κλεψύδρας του, ἐπληροφορεῖτο ποίαν τῶν σηματολογημένων φράσεων τῷ ἐσήμανεν ὁ πομπός. Κατὰ Πολύβιον τὴν μέθοδον ταύτην ἐτροποποίησαν, φαίνεται, οἱ Ἕλληνες κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν σήμανσιν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ σηματολογημένων φράσεων. Σ. Ε. Λ.

φρυκτώριον (τὸ) *['Ἀρχ.]*. Ὁ σταθμός, συνήθως πύργος, ἀφ' οὗ ἐλαμβάνοντο καὶ ἐξέπεμποντο *φρυκτωρίαι* (βλ. λ.). Ἦσαν δὲ οὗτοι εἴτε ἀκραῖοι, πομπὸς δηλαδὴ καὶ δέκτης, εἴτε ἐνδιάμεσοι, ὑποσημειώνοντες τὰ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν πομπὸν σταθμοῦ λαμβανόμενα σήματα εἰς τὸ ἀμέσως πρὸς τὸ μέρος τοῦ δέκτου ἄλλο φρυκτώριον. Ἐλέγοντο καὶ *φρυκτωρίαι* καὶ *φρυκτοί*. Σ. Ε. Λ.

—**φρυκτώριοι** *πύργοι* *['Ἀρχ.]*. Οἱ πύργοι ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὁποίων οἱ φρυκτωροὶ ἐπύρσευον πρὸς ἄλλο φρυκτώριον τὰς πρὸς αὐτὸ ἢ πρὸς περαιτέρω δι' αὐτοῦ μεταβίβασιν σημάνσεις. Πλεῖστοι τοιοῦτοι σῴζονται εἰς τὰς Κυκλάδας (βλ. *Πύργοι* τοῦ Αἰγαίου). Σ. Ε. Λ.

φρυκτωροὶ (οἱ) *['Ἀρχ.]*. Τὸ προσωπικὸν ἑκάστου φρυκτωρίου. Οἱ τοιοῦτοι τῶν Βυζαντινῶν φρυκτωρίων «ἐκεῖσε βίγλας ἀεὶ καὶ πάντοτε κρατοῦντες» ὠνομάζοντο «διαιτάριοι». Σ. Ε. Λ.

φρυκτωρῶ (—*έω*)· ἐκτελῶ *φρυκτωρίαν* (βλ. λ). Ἀπαντᾷ καὶ *πυρσεύω* σπανιώτερον.

φρύμα (τὸ) (Phryma) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυμοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ μικρὰ καὶ ἄνθη ἀναφαινόμενα κατὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

φρυμάζω· ἀντὶ *φριμάζω* (βλ. λ.).

φρυμοειδῆ (τὰ) (Phrymaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ποωδῶν φυτῶν ἀπαντῶντα ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι τὸ *φρύμα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φρύνη. Ἡ ὡραιοτέρα καὶ διασημοτέρα τῶν ἑταιρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἴσως δὲ καὶ πασῶν τῶν ἐποχῶν. Ἐγεννήθη εἰς Θεσπιὰς τῆς Βοιωτίας περὶ τὸ 365 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 310. Ἀρχικῶς ἐκαλεῖτο *Μνησαρέτη*, μετωνομάσθη δὲ εἰς Φρύνην διὰ τὴν ὠχρότητα τοῦ προσώπου της. Ἐνωρίτατα ἡ Φρύνη, ἡ ὁποία ἐπὶ μικρὸν ἤσκησε τὸ ἐπάγγελμα τῆς αὐλητρίδος, ἀπέκτησεν εὐρυτάτην φήμην ὄχι μόνον εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ἄφθαστον ὡραιότητα τοῦ προσώπου καὶ τὴν ἀσύγκριτον εὐγραμμίαν τοῦ σώματος. Συνεσώρευσε τόσα πλοῦτη, ὥστε, ὅταν τῷ 335 π. Χ. ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος κατηδάφισε τὰς Θήβας, προσεφέρθη νὰ τὰς ἀνοικοδομήσῃ, ἐὰν οἱ Θηβαῖοι ἐδέχοντο νὰ τεθῇ ἐπὶ τῆς πύλης των ἡ ἐπιγραφή: «Ἀλέξανδρος μὲν κατέσκαψεν, ἀνέστησε δὲ Φρύνη ἡ ἑταίρα», ὡς διηγεῖται ὁ Καλλίστρατος. Οἱ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν, φοβούμενοι μήπως αἱ γυναῖκές των ἀκολουθήσουν τὰ ἴχνη της. Τὸ θεῖον κάλλος της ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Ἀπελλῆν τὴν περίφημον εἰκόνα τῆς «Ἀναδυομένης Ἀφροδίτης», ὅταν μίαν ἡμέραν, κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Ἐλευσῖνι, ὁλόγυμνος καὶ λυσίκομος ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπίσης ἡ Φρύνη ἐμάγευσε τὸν ὡραῖον καὶ εὔγλωττον ῥήτορα Ὑπερείδην, ὁ ὁποῖος τὴν ὑπερήσπισεν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν

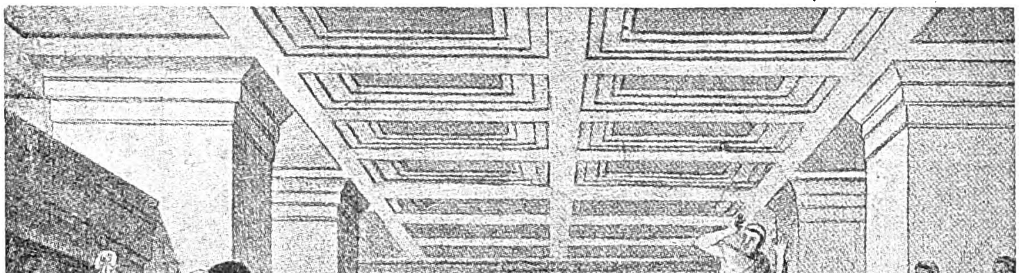

Ἡ Φρύνη ἀποκαλυπτομένη ὑπὸ τοῦ Ὑπερείδου ἐνώπιον τῶν δικαστῶν.

[Πίναξ τοῦ Gerome.]

Digitized by Google

Ἡλιαστῶν καὶ τὴν ἔσωσεν ἐκ βεβαίας θανατικῆς καταδίκης, ὅταν ὁ φθόνος ἑνὸς ἄλλου ῥήτορος, τοῦ ἀσήμου Εὐθία, τοῦ ὁποίου ἐκείνη εἶχε περιφρονήσει τὸν ἔρωτα, τὴν κατηγόρησε διὰ δῆθεν πρὸς τὰ θεῖα ἀσέβειαν. Ἡ ῥητορικὴ ἔξαρσις τοῦ Ὑπερείδου ὑπῆρξεν ἀνίσχυρος νὰ μεταπείσῃ ὅλους τοὺς δικαστάς. Τότε ἐνθυμηθεὶς μίαν ἀλληγορικὴν προφητείαν τοῦ μάγου Λυσάνδρου, ἀνέσυρε τὸν πέπλον αὐτῆς καὶ ἐνεφάνισε πρὸ τῶν βλεμμάτων τῶν ἡλιαστῶν τὰ θεῖα κάλλη τῆς φίλης του, τὴν ὁποίαν ἡ Ἀφροδίτη, κατ' αὐτόν, εὐχαρίστως θὰ ἀπεκάλει ἀδελφήν εἰς ὡραιότητα. Οἱ ἡλιασταὶ θαμβωθέντες ἀπήλλαξαν τὴν Φρύνην. Αὕτη ἐνέπνευσεν ἐπίσης εἰς τὸν Πραξιτέλη ὄχι μόνον τὸν πλέον θερμὸν ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀθάνατα ἀγάλματα τῆς Ἀφροδίτης τῆς Κῶ καὶ τῆς Κνίδου, ἐξ ὧν τὸ τελευταῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐνέπνεε φλογερὰν δίψαν ἀγάπης καὶ εἰς τὸν πλέον ἀπαθῆ. Ὁ Πραξιτέλης ἔκαμε δύο ἀγάλματα τῆς Φρύνης, ἓν ἐκ πεντελησίου μαρμάρου, σταθὲν εἰς τὰς Θεσπιάς, καὶ ἄλλο ἐκ χρυσοῦ, στηθὲν εἰς τοὺς Δελφούς. Ἡ ἀκατανίκητος δύναμις τοῦ κάλλους τῆς Φρύνης ὑπέστη μίαν μόνον ἧτταν πρὸ τῆς ἀδαμάστου ἀρετῆς τοῦ φιλοσόφου Ξενοκράτους, τὸν ὁποῖον μάτην ἐπεχείρησε, κατόπιν στοιχήματος μετ' αὐτοῦ, νὰ παρασύρῃ εἰς τοὺς ἔρωτάς της, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον κατόπιν εἶπεν: «Ἐστοιχημάτισα νὰ νικήσω ἄνθρωπον καὶ ὄχι ἄγαλμα». Εἰς τὴν Πομπηΐαν εὑρέθη τοιχογραφία εἰκονίζουσα τὴν Φρύνην συμβουλευομένην τὸν Ἔρωτα. Ὁ Ζερὼμ συνέθεσε τὸν περίφημον πίνακα «Ἡ Φρύνη ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου», ὁ δὲ Μπωντουὲν «Ἡ Φρύνη κατηγορουμένη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐνώπιον τῶν Ἀρεοπαγιτῶν». Σ. Β. Π.

Φρύνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Λευκάδος τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας καὶ νήσου τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Κάτ. (1925) 212.

φρυνίδαι (οἱ) (Bufonidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἀμφιβίων ἀνούρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φανερογλώσσων*, περιλαμβάνουσα περὶ τὰ 30 γένη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *φρῦνος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φρύνις ὁ Μυτιληναῖος. Ἀρχαῖος Ἕλλην μουσικός, καταγόμενος ἐκ Μυτιλήνης καὶ ἀκμάσας τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Υἱὸς τοῦ Κάνωπος, ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς τὴν αὐλητικὴν παρ' Ἀριστοκλείδῃ, εἶτα δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν κιθαριστικήν. Ὁ Φρύνις φέρεται προσθέσας εἰς τὰς ἑπτὰ χορδὰς τῆς κιθάρας ἑτέρας δύο, οὐχὶ μετ' ἐπιτυχίας, ὡς φαίνεται, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐλθόντος εἰς τὴν Σπάρτην τοῦ μουσικοῦ, ὁ ἔφορος Ἐκπρεπὴς ἀπέκοψεν αὐτὰς διὰ ψαλίδος, εἰπὼν τὸ περίφημον «μὴ κακούργει τὴν μουσικήν». Ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ἄλλοι κωμικοὶ καὶ συγγραφεῖς δριμύτατα ἔψεξαν τοὺς εἰς τὴν μουσικὴν νεωτερισμοὺς τοῦ Φρύνιδος, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεθήλυνε καὶ διέφθειρε τὴν προγενεστέραν του μουσικήν. Ὁ Φρύνις περιῆλθε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μουσικοῦ, ἔλαβε δὲ μέρος ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος εἰς τοὺς Παναθηναϊκοὺς ἀγῶνας, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, κατὰ Πλούταρχον. Γ. Μ. Β.

φρυνισκίδαι (Phryniscidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἀμφιβίων ἀνούρων, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φανερογλώσσων*, περιλαμβάνουσα περὶ τὰ 20 γένη μικροσώμων βατράχων. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς, γένος δὲ αὐτῶν γνωστότερον εἶναι ὁ *φρυνίσκος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φρυνίσκος (ὁ) (Phryniscus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀμφιβίων ἀνούρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυνισκιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη μικροσώμων βατράχων, ἀπαντώντων εἰς τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

φρύνιχος (ὁ) (Phrynichus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνοειδῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυνιδῶν*, περιλαμβάνον μικροσώμους ἀράχνας ἀπαντώσας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ κυρίως εἰς τὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

Φρύνιχος. Ἀθηναῖος στρατηγός, υἱὸς τοῦ Στρατωνίδου, ζήσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ἀποσταλεὶς μετὰ τοῦ Ὀνομακλέους καὶ Σκιρωνίδου κατὰ τὸ 412 π. Χ. ὡς στρατηγὸς τοῦ ἐκ 48 πλοίων ἀθηναϊκοῦ στόλου, συνῆψε τὴν παρὰ τὴν Μίλητον ναυμαχίαν κατὰ τοῦ ἡνωμένου στόλου Πελοποννησίων, Περσῶν καὶ Μιλησίων καὶ κατήγαγε περιφανῆ νίκην, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐπηκολούθησεν, ὡς ἤλπιζον οἱ Ἀθηναῖοι, ἡ ἅλωσις τῆς Μιλήτου, διότι ἔφθασεν ἐν καιρῷ ἐπικουρία εἰς ταύτην, ἐκ 55 πλοίων, ὑπὸ τὸν Συρακούσιον Ἑρμοκράτη καὶ τὸν Σπαρτιάτην Θηριμένην. Κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ, μετά τινα χρόνον, σύσκεψιν τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν περὶ ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῶν προτάσεων τοῦ μετὰ τῶν ἐχθρῶν των, Σπαρτιατῶν καὶ Περσῶν, συμπράττοντος Ἀλκιβιάδου (νὰ μεταβάλουν τὸ ἐν Ἀθήναις πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικόν), ὁ Φρύνιχος, ἐχθαίρων τὸν Ἀλκιβιάδην, συνέστησε τὴν ἀπόρριψίν των. Κατίσχυσεν ὅμως ἡ ἀντίθετος γνώμη, διότι ἡ πρότασις τοῦ Ἀλκιβιάδου εὕρισκε τοὺς πλείστους τῶν στρατηγῶν εὐνοοῦντας τοιαύτην μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, μέλλουσαν, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, νὰ βελτιώσῃ τὰ πράγματα τῆς πολιτείας. Ὁ Φρύνιχος τότε, φοβηθεὶς ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις ἀνάκτησις δυνάμεως παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου θὰ ἀποβῇ ἐπιζημία εἰς αὐτόν, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων Ἀστύοχον τὰς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς διαπραγματεύσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἀλλ' ἡ ἀνακοίνωσις ἔβλαψε τὸν Φρύνιχον καὶ ὄχι τὸν Ἀλκιβιάδην, διότι λαβὼν γνῶσιν οὗτος τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ Φρυνίχου, τὸν κατήγγειλεν ὡς προδότην εἰς τοὺς Ἀθηναίους, προεκάλεσε δὲ οὕτω τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἐμπιστοσύνην των. Τὸ κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ὅμως πάθος του παρέσυρε τὸν Φρύνιχον νὰ ἀνακοινώσῃ πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀστύοχον ὅτι θὰ ἦτο πρόθυμος καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἂν οὗτοι ἐπετίθεντο. Ἡ νέα αὕτη προδοσία του, ἂν καὶ μετεμελήθη δι' αὐτὴν καὶ ἐμερίμνησε ν' ἀποκρουσθῇ ἡ διὰ προτάσεώς του προκληθεῖσα ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ἠνάγκασεν, ὅταν ἐγνώσθη, νὰ παραιτηθῇ τῆς στρατηγίας καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἔνθα μετέσχε τῆς κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 411 π. Χ. καταλύσεως τοῦ καθεστῶτος. Τὴν μεταπολίτευσιν ταύτην ἀπεδοκίμασεν ἡ ἐν Σάμῳ στρατιά, πρὸς τὴν ὁποίαν προσῆλθε καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ ἡ ἀποδοκιμασία αὕτη προεκάλεσε τὴν διάσπασιν τῶν ἐν Ἀθήναις Τετρακοσίων εἰς τοὺς μὴ ἐπιθυμοῦντας τὴν μετὰ τῶν δημοκρατικῶν συμπολιτῶν των σύρραξιν καὶ εἰς τοὺς διὰ παντὸς μέσου ἐπιδιώκοντας τὴν διατήρησιν τῆς ἀρχῆς. Εἰς τοὺς δευτέρους τούτους ἀνῆκε καὶ ὁ Φρύνιχος, ὅστις δὲν ἐδίστασε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ Ἀρχιπτολέμου, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἐν τῇ ἀρχῇ διατήρησιν τῶν ὀλιγαρχικῶν διὰ τῆς ὑποστηρίξεώς της. Ἐπανελθὼν ὅμως ἐκ τῆς πρεσβείας ταύτης ἐδολοφονήθη ἑσπέραν τινὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ, παρὰ τὸ βουλευτήριον, ὑπὸ δημοκρατικῶν πολιτῶν, οἵτινες ἐτιμήθησαν βραδύτερον ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ ψηφίσματος καὶ δωρεῶν, χαρακτηρισθέντες ὡς τυραννοκτόνοι καὶ ἐλευθερωταί. ΚΑΨ.

— **Φρύνιχος.** Τραγικὸς ποιητής, ὁ ἐπιφανέστερος τῶν προδρόμων τοῦ Αἰσχύλου. Ἦτο υἱὸς τοῦ Πολυφράδμονος, μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος, καὶ τὸ πρῶτον ἐνίκησε κατὰ τὴν 67 Ὀλυμπιάδα (512 π. Χ.). Ἀπέθανεν ἐν Σικελίᾳ, ὅπου εἶχε προσκληθῆ ὑπὸ τοῦ φιλομούσου τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἱέρωνος. Ὁ Φρύνιχος πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὸ δρᾶμα γυναικεῖα πρόσωπα καὶ ἡ ἀξία τῆς τραγῳδίας του ἔκειτο κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς λυρικοῖς. Τὰ γλυκέα, ἐνίοτε δὲ καὶ γοερὰ τούτου ᾄσματα ἦσαν ἀρεστὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ὁ Φρύνιχος ἐδίδασκεν ἐν τετραλογίαις. Γνωσταὶ ἐπιγραφαὶ τῶν δραμάτων του εἶναι αἱ ἑξῆς: «Αἰγύπτιοι», «Ἀκταίων», «Ἄλκηστις», «Ἀνταῖος ἢ Λίβυες», «Δίκαιοι, ἢ Πέρσαι, ἢ Σύνθωκοι», «Δαναΐδες», «Μιλήτου ἅλωσις», «Πλευρώνιαι», «Ταντάλος», «Φοίνισσαι». Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἐπὶ ἄρχοντος Ἀδειμάντου ἐδίδαξε δρᾶμά τι χορηγοῦντος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐνίκησε. Τὸ δρᾶμα τοῦτο, κατὰ τὸν Bentley, ἦσαν αἱ «Φοίνισσαι». Τῆς τραγῳδίας ταύτης ἡ σκηνὴ ἀπεικόνιζε τὴν ἐν Σούσοις αὐλὴν τοῦ Ξέρξου καὶ ὑπόθεσις αὐτῆς ἦτο ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία. Ἐν ταῖς «Φοινίσσαις» πρωταγωνιστής, οὕτως εἰπεῖν, ἦτο ὁ χορός, ἀλλ' ὁ ποιητὴς μετεχειρίσθη δύο ὑποκριτὰς μιμούμενος τὸν Αἰσχύλον. Οὕτω ὁ Φρύνιχος ἐπραγματεύθη σύγχρονον ὑπόθεσιν, ἧς θεαταὶ ἦσαν αὐτοὶ οἱ νικηταὶ καὶ χορηγὸς ὁ ἥρως τῆς ναυμαχίας. Σύγχρονον ὡσαύτως ὑπόθεσιν εἶχε καὶ τὸ δρᾶμα αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Μιλήτου ἅλωσις», ὅπερ ἐδιδάχθη πρὸ τῶν «Φοινισσῶν» καὶ ἀπεικόνιζε τὰ δεινά, ὅσα ὑπέστη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Περσῶν τῷ 498· ἐξ αὐτῆς οἱ θεαταὶ συνεκινήθησαν εἰς δάκρυα, ὁ δὲ δῆμος ἐπέβαλε πρόστιμον εἰς τὸν ποιητὴν δραχμῶν χιλίων, ὅτι ἀνέμνησεν οἰκεῖας συμφορὰς καὶ διέταξεν ἵνα μηδεὶς ἐφεξῆς μεταχειρισθῇ τὸ δρᾶμα τοῦτο. Διὸ καὶ οὐδὲν ἀπόσπασμα τούτου περιεσώθη. Γ. Γ.

— **Φρύνιχος.** Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητής, υἱὸς τοῦ Εὐνομίδου. Κατῆλθεν εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα τῷ 429, ἀπέθανε δὲ ἐν Σικελίᾳ. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ περιεῖχε καὶ ἰδιωτισμοὺς πολὺ τῆς Ἀτθίδος διαφέροντας. Ὁ Φρύνιχος ἐθεωρεῖτο εἷς τῶν σπουδαιοτέρων ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον δέκα κωμῳδίας αὐτοῦ, αἵτινες ἐπεγράφοντο: «Ἐφιάλτης», «Κόννος», «Κρόνος», «Κωμασταί», «Σάτυροι», «Τραγῳδοὶ ἢ Ἀπελεύθεροι», «Μονότροπος», «Μοῦσαι», «Μύστης», «Προάστριαι». Σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ «Κωμασταί», ὁ «Μονότροπος» καὶ αἱ «Μοῦσαι». Τὰς «Μούσας» ἐδίδαξε τῷ 405, ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τὸν Ἀριστοφάνη, διδάσκοντα τοὺς «Βατράχους». Καὶ ὁ μὲν Ἀριστοφάνης ἔλαβε τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ ἀγῶνι, ὁ δὲ Φρύνιχος τὰ δευτερεῖα καὶ ὁ Πλάτων, διδάσκων «Κλεοφῶντα», τὰ τριτεῖα. Γ. Γ.

— **Φρύνιχος.** Βιθυνὸς ἀττικιστὴς γράψας: «Σοφιστικὴν παρασκευὴν» εἰς 37 βιβλία. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ περιεῖχεν οἱονεὶ τὰ γραμματικὰ ἐφόδια τῆς σοφιστικῆς τέχνης, ὁ Φρύνιχος ἐχαρακτήριζεν ὡς ὑποδείγματα ἀκραιφνοῦς ἀττικισμοῦ τὸν Πλάτωνα, τὸν Δημοσθένη, τὸν Αἰσχίνην τὸν Σωκρατικόν, ἀμείλικτος δ' ἦτο ἐναντίον τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ποιητῶν τῆς νέας κωμῳδίας. Πλὴν τῶν λέξεων περιελάμβανεν ἐν τῇ «Σοφιστικῇ παρασκευῇ» καὶ φράσεις ὅλας. Σῴζονται ἐξ αὐτοῦ μόνον ἰσχναὶ ἐκλογαὶ ἐπιγραφόμεναι «Ἐκ τῶν Φρυνίχου τοῦ Ἀρραβίου τῆς σοφιστικῆς παρασκευῆς».

φρυνοειδῆ (τὰ) (Phrynoidea) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἀρθροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *φρῦνος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῆς τάξεως ταύτης τῶν ἀραχνοειδῶν, ἄλλως *ποδογεραιωδῶν* καλουμένης, εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ καὶ τῆς τριτογενοῦς τοῦ καινοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

φρυνοκέφαλος (ὁ) (Phrynocephalus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαμιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροσώμων σαύρων ἀπαντώντα εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φρυνοκέφαλος ὁ τριχόστομος* (Phrynocephalus trichostomus), ὅστις ἔχει μῆκος 0,18 μ. περίπου καὶ διακρίνεται ἐκ τῆς ὠτοειδοῦς μεμβράνης, ἥτις ἐξαπλοῦται ἑκατέρωθεν τοῦ στόματος καὶ τῶν τριχοειδῶν παρ' αὐτὸ ἀποφύσεων. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ τρέφεται ἐξ ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

φρυνόρρομβος (ὁ) (Phrynorhombus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων μαλακοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πλαγιοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πλευρονηκτιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροσώμων, σχετικῶς, ἰχθύων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

φρῦνος (ὁ) (Bufo) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀμφιβίων ἀνούρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυνιδῶν*, περιλαμβάνον βατράχια ἄνουρα μὲ σῶμα ἀτρακτοειδὲς καὶ πόδας βραχεῖς, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους τούτου εἶναι: σῶμα εὔρωστον, ἀτρακτοειδὲς καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ διογκώσεων, ἐξ ὧν ἐκκρίνεται γλοιώδης οὐσία· πόδες χονδροὶ

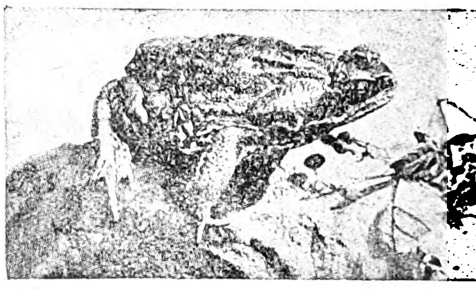

Φρῦνος ὁ κοινός.

καὶ βραχεῖς, κατάλληλοι πρὸς πήδημα, ἐκ τεσσάρων δακτύλων τελείως ἐλευθέρων· γλῶσσα ἐπιμήκης, ἐλευθέρα· λαιμὸς μὲ δύο χονδροὺς ἀδένας κατὰ τὸ κατώτερον αὐτοῦ μέρος· σιαγόνες ἄνευ ὀδόντων, μετὰ χονδρωδῶν ἀποφύσεων διαυλακωτῶν ἢ λείων. Τὰ ᾠὰ τοῦ φρύνου εἶναι συνήθως περιβεβλημένα ὑπὸ πηκτωματώδους τινὸς διαφανοῦς οὐσίας καὶ ἐγκαταλείπονται εἰς τὸ ὕδωρ εὐθὺς ὡς γεννηθῶσι. Τὰ ἐκ τῶν ᾠῶν ἐκκολαπτόμενα καλοῦνται *γυρῖνοι*, δὲν φέρουσι δὲ πόδας οὔτε ὀφθαλμούς. Οἱ γυρῖνοι ἔχουσι μικρότατον στόμα, βραχὺν ἐντερικὸν σωλῆνα, καρδίαν προσομοίαν πρὸς τὴν τῶν ἰχθύων καὶ εἶναι ὑδρόβιοι. Οἱ φρῦνοι εἶναι ζῷα βραδυκίνητα, χερσαῖα (γινόμενα ἀμφίβια μόνον ὅταν πλησιάσῃ ἡ ἐποχὴ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ), νυκτόβια καὶ ὠφελιμώτατα εἰς τὸν ἄνθρωπον, διότι κατατρώγουν ἐτησίως χιλιάδας ἐπιβλαβῶν ἐντόμων καὶ σκωλήκων. Ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τρωγλῶν καὶ ζῶσιν 25—35 ἔτη. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν, ἀπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι ὁ *φρῦνος ὁ κοινὸς* (Phrynus vulgaris, κοιν. *μπράσκα*). Τὸ μῆκος του κυμαίνεται μεταξὺ 0,10—0,20 μ. Ὁ γενικὸς χρωματισμός του εἶναι λευκότεφρος. Ἀπαντᾷ εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς μέρη ὑγρά. Τὸν χειμῶνα διατρίβει εἰς τόπους ξηροὺς καὶ περιπίπτει εἰς νάρκην. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *φρύνων* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ὀλιγοκαινικῶν καὶ μειοκαινικῶν τῆς Νοτίου Γαλλίας, Ἄνω Ἰταλίας καὶ Μέσης Εὐρώπης. Μουμίαι ἐπίσης φρύνων εὑρέθησαν καὶ ἐντὸς φωσφοριτῶν τοῦ Quercy. Γ. Κ. Γ.

— **φρῦνος** (ὁ) (Phrynus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυνιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ ἀναστήματος ἀράχνας, μὲ σῶμα πεπλατυμένον, χειλικὰς προσακτρίδας χονδρὰς καὶ ἰσχυράς, κεραίας παμμεγίστας, πόδας ἐπιμήκεις καὶ λεπτοὺς καὶ χρῶμα φαιοπυρρόν. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

φρυνόσωμος (ὁ) (Phrynosomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰγουανιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς σαύρους μὲ σῶμα βραχύ, κυρτὸν κατὰ τὴν ράχιν καὶ ἐπίπεδον κατὰ τὴν κοιλίαν, πόδας βραχεῖς καὶ οὐρὰν βραχεῖαν, ὑπὸ ἀκανθοειδῶν ἀποφύσεων κεκαλυμμένην. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ὑποπράσινος κατὰ τὴν ράχιν καὶ κιτρινοπράσινος κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

Φρύνων. Ἀθηναῖος στρατηγός, ζήσας κατὰ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὸ 636 π. Χ. εἶχεν ἀνακηρυχθῆ ὀλυμπιονίκης, κατὰ δὲ τὸν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μυτιληναίων περὶ κατοχῆς τοῦ Σιγείου πόλεμον (608—606 π. Χ.) ἦτο στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἐφονεύθη ἐν μονομαχίᾳ πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Μυτιληναίων Πιττακόν, ἕνα τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. ΚΑΨ.

—Φρύνων. Ἀργεῖος γλύπτης. Ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ τοῦ Πλινίου, ὡς εἷς τῶν μαθητῶν τοῦ περιφήμου γλύπτου Πραξιτέλους. Οὐδὲν ἔργον αὐτοῦ οὔτε ἀναφέρεται οὔτε εὑρέθη, λίαν δὲ ἀπίθανος ἐλέγχεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Visconti διατυπωθεῖσα ὑπόθεσις ὅτι τὸ ἐν Λοκροῖς εὑρεθὲν χάλκινον ἄγαλμα ἱερέως μετὰ μαρμαρίνης ἐνεπιγράφου βάσεως εἶναι ἔργον τοῦ ἀνωτέρω γλύπτου. Β. Δ. Θ.

Φρυνώνδας. Ἀθηναῖος, διαβόητος ἐπὶ δολιότητι καὶ πονηρίᾳ, παραβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων πρὸς ἄλλους ἀπατεῶνας τῆς ἀρχαιότητος: τὸν Ὦλον, τὸν Σώστρατον, τὸν Δημοκλείδην, τὸν Τίμαρχον, τὸν Εὐρύβατον καὶ τοὺς Κέκροπας. Α. Θ. Σ.

Φρύξ, *—υγὸς* (ὁ). Ὁ κάτοικος τῆς Φρυγίας (βλ. λ. *Φρύγες*).

φρῦξις, *—εως* (ἡ)· ἰδιωματ. *φρύξη*· φρυγμός, φρυγάνισμα, ξήρανσις, στέγνωμα.

—[Μεταλλοτ.] Φρῦξις (γαλλ. grillage, ἀγγλ. roasting, γερμ. Rösten) καλεῖται μεταλλουργικὴ κατεργασία ξηρᾶς ὁδοῦ, συνισταμένη εἰς θέρμανσιν ἄνευ τήξεως ἢ ζέσεως, μετὰ χημικῆς μεταβολῆς, τῇ ἐπιδράσει συνήθως ἑτέρων παραγόντων οἷον ἀέρος, ἄνθρακος, χλωρίου. Αἱ τοιαῦται μεταλλουργικαὶ κατεργασίαι ἔχουσι μεγάλην σημασίαν, ὡς ἀποτελοῦσαι τὴν βάσιν τῶν κυριωτέρων μεταλλουργικῶν μεθόδων. Διακρίνονται δὲ τὰ ἑξῆς εἴδη φρύξεως:

Α') *Ἁπλῆ φρῦξις.* Γίνεται ἄνευ παρεμβάσεως ξένου πρὸς τὸ μετάλλευμα σώματος, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἀέρος, ἐκτὸς τυχὸν τῆς καυσίμου ὕλης, ἥτις ἀπαιτεῖται συχνάκις πρὸς θέρμανσιν. Οὕτω ἐπέρχεται μόνον ἁπλῆ ἀποσύνθεσις τοῦ μεταλλεύματος εἰς τὰ στοιχεῖά του, τοῦ τελικοῦ προϊόντος παραμένοντος ἐν στερεᾷ καταστάσει. Παράδειγμα ἁπλῆς φρύξεως εἶναι ἡ ἀποσύνθεσις ἀνθρακικῶν μεταλλευμάτων (calcination). Ἐὰν M παριστᾷ μέταλλόν τι, ἡ ἀντίδρασις παρίσταται διὰ τοῦ τύπου: $CO_3M = MO + CO_2$ Οὕτω ἀποσυντίθενται διὰ τῆς θερμάνσεως πάντα τὰ ἀνθρακικὰ μεταλλικὰ ἅλατα, πλὴν τῶν ἀλκαλικῶν καὶ τῶν τοῦ βαρίου. Παράγεται οὕτω ὀξείδιον ἀντὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ἅλατος, καταλληλότερον διὰ παραιτέρω κατεργασίαν. Συνήθως ἡ τοιαύτη φρῦξις συνοδεύεται ὑπὸ ὀξειδωτικῆς φρύξεως ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ ἀέρος, ἣν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν. Ἐὰν τὸ μέταλλον M σχηματίζῃ πολλὰ ὀξείδια, ἔχομεν:

$$CO_3M = CO_2 + MO \quad 2MO + O = M_2O_3,$$
$$3MO + O = M_3O_4$$

Ὑπὸ ἔποψιν περαιτέρω ἀναγωγῆς τὸ ὀξείδιον MO ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ παραχθῇ μόνον θὰ ἦτο οἰκονομικώτερον πρὸς ἀναγωγήν. Ἡ ἄνω ἀντίδρασις συμβαίνει π. χ. προκειμένου περὶ ἀνθρακικοῦ σιδήρου. Ἁπλῆ φρῦξις εἶναι καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἐνύδρου ὀξειδίου $M(OH)_2 = MO + H_2O$. Ἐφαρμόζεται διὰ τὴν φρῦξιν ἐνύδρου ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου, ἐνύδρου ὀξειδίου τοῦ ἀργιλλίου κτλ. Διὰ τῆς ἁπλῆς φρύξεως δύναται νὰ μεταβληθῇ ὑπεροξείδιον εἰς ὀλιγώτερον ὀξειδωμένον ὀξείδιον, προκαλουμένης οὕτω κατὰ τὴν μετέπειτα ἀναγωγὴν οἰκονομίας καυσίμου, ὡς π. χ. κατὰ τὸν τύπον: $3MO_2 = M_3O_4 + O_2$. Ἐφαρμόζεται διὰ τὸν πυρολουσίτην ($Mn\,O_2$) ὡς μετάλλευμα τοῦ μαγγανίου.

Β') *Ὀξειδωτικὴ φρῦξις.* Κατ' αὐτὴν ἐπέρχεται ὀξείδωσις, προκαλουμένη συνήθως ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος. Ἐνίοτε χρησιμοποιοῦνται ὀξείδια ἢ νιτρικὰ ἅλατα μετάλλων πρὸς ὀξείδωσιν, προστιθέμενα ὑπὸ μορφὴν μεταλλευμάτων. Εἶναι σπουδαιοτάτη κατεργασία, ἐφαρμοζομένη ὑπὸ τὰς ἑξῆς κυρίως μορφάς: 1) Ἡ ὀξειδωτικὴ φρῦξις ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἐξαγωγὴν μετάλλου ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ. Πρὸς τοῦτο πρέπει τὸ μέταλλον νὰ μὴ σχηματίζῃ ὀξείδιον, τὸ δὲ ξένον σῶμα νὰ σχηματίζῃ μετὰ τοῦ ὀξυγόνου πτητικὸν σῶμα. Κατὰ τὴν ἀναγωγὴν τοῦ κινναβάρεως (Hg S) πρὸς παραγωγὴν ὑδραργύρου γίνεται τοιαύτη δρᾶσις, ἣν συνοδεύει καὶ ἄλλη μεταλλουργικὴ πρᾶξις, ἡ ζέσις καὶ ἀπόσταξις τοῦ ὑδραργύρου. Ἡ δρᾶσις ἔχει ὡς ἑξῆς: $Hg\,S + O_2 = Hg + SO_2$.

2) Ἡ ὀξειδωτικὴ φρῦξις ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ μεταλλεύματος διὰ σώματος εὐκολώτερον ἀναγωγίμου ὡς ἑξῆς:

α) Πρὸς μετατροπὴν ὀξειδίου εἰς σῶμα πλέον εὐκατέργαστον, π. χ. $2M_3O_4 + O = 3M_2O_3$. Τὰ ὀξείδια τῆς μορφῆς M_2O_3 εἶναι εὐκολώτερον ἀναγώγιμα ἀπὸ τὰ τύπου M_3O_4. Τοῦτο ἐφαρμόζεται κατὰ τὴν φρῦξιν τοῦ μαγνητίτου Fe_3O_4 εἰς Fe_2O_3.

β) Πρὸς μετατροπὴν θειώματος εἰς ὀξείδιον: $MS + 3O = MO + SO_2$.

Ἡ πρᾶξις αὕτη καλεῖται *ὁλοκληρωτικὴ φρῦξις* (grillage à mort). Σπανίως ὅμως κατορθοῦται νὰ εἶναι τελεία καὶ νὰ ἐξαφανίζεται ὁλόκληρον τὸ θεῖον τοῦ θειούχου μεταλλεύματος. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν μεταλλουργίαν τοῦ μολύβδου, τοῦ ψευδαργύρου καὶ τοῦ ἀντιμονίου. Ἐφαρμόζεται, ὅταν τὸ θειοῦχον μετάλλευμα ἔχῃ μεγάλην περιεκτικότητα εἰς μέταλλον, ὅπως προκειμένου περὶ γαληνίτου καὶ σφαλερίτου, οὐχὶ δὲ διὰ τὰ πολύπλοκα θειώματα, ἅτινα ἀποτελοῦν συνήθως τὰ μεταλεύματα χαλκοῦ, ἢ ὅταν εἶναι δυνατὸν νὰ χωρισθῇ τὸ σχηματιζόμενον ὀξείδιον ἀπὸ τῶν συνδρόμων ἀχρήστων οὐσιῶν (gangue), ὡς ὅταν τὸ ὀξείδιον εἶναι πτητικὸν (*ὁλοκληρωτικὴ φρῦξις ἐξαερωτική*). Οὕτω ἀποχωρίζεται ἐκ τοῦ ἀντιμονίτου Sb_2S_3 διὰ φρύξεως οὐχὶ πολὺ ἰσχυρᾶς ἐντὸς φρεατοκαμίνων τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀντιμονίου Sb_2O_3, πτητικὸν ὑπὸ τὰς ὑπ' ὄψιν συνθήκας (πληρεστέρα φρῦξις θὰ ἔδιδε τὰ μὴ πτητικὰ ὀξείδια Sb_2O_5 ἢ Sb_2O_4). Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ ἀρσενικοῦ ἐξ ἀρσενιωμάτων ἢ ἀρσενιοθειωμάτων μέσῳ τοῦ πτητικοῦ ἀρσενικώδους ὀξειδίου As_2O_3 καὶ οὐχὶ τοῦ ἀρσενικικοῦ As_2O_5, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πτητικόν. Οὕτω καταστρέφονται ἀρσενικικαὶ ἑνώσεις χρυσοφόρων τινῶν χαλαζίων. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης εἰς τινας μεθόδους ἀπ' εὐθείας παραγωγῆς ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χρωματουργίας.

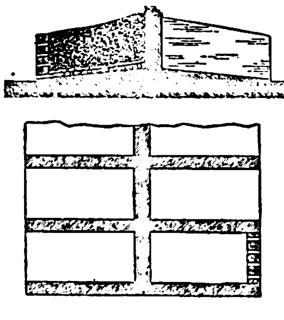

Φάτναι ἀνοικταὶ φρύξεως (τομὴ καὶ κάτοψις).

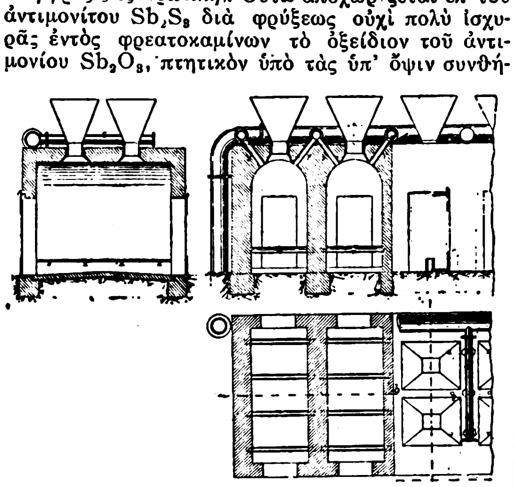

Συστοιχία κλειστῶν φατνῶν μετὰ συλλογῆς τοῦ θειώδους ἀερίου.

γ) Πρὸς μετατροπὴν θειώματος εἰς θειικὸν ἅλας ὡς ἑξῆς: $MS + 2O_2 = SO_4M$ (*θειικὴ φρῦξις*, grillage sulfatant). Οὕτω δύναται νὰ μεταβληθῇ μετάλλευμα ἀδιάλυτον εἰς μετάλλευμα περιέχον θειικὸν ἅλας διαλυτὸν διὰ κατεργασίας δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ χαλκοῦ ἔκ τινων πτωχῶν μεταλλευμάτων καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ψευδαργύρου κατὰ τὴν νέαν μέθοδον τῆς Ἀνακόνδας. Πρὸς ἐπιτυχίαν θειικοῦ ἅλατος πρέπει ἡ φρῦξις νὰ γίνηται εἰς σχετικῶς χαμηλὴν θερμοκρασίαν. Πράγματι κατὰ πᾶσαν φρῦξιν θειώματος σχηματίζεται ἐν ἀρχῇ θειικὸν ἅλας, τὸ ὁποῖον ἀποσυντίθεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς ἀνωτέραν θερμοκρασίαν (θειικὸς χαλκὸς εἰς 750°, θειικὸς σίδηρος εἰς 560°, θειικὸς ψευδάργυρος εἰς 750°, θειικὸς ἄργυρος εἰς 850°, θειικὸς μόλυβδος εἰς 1000° οὐχὶ ἐντελῶς).

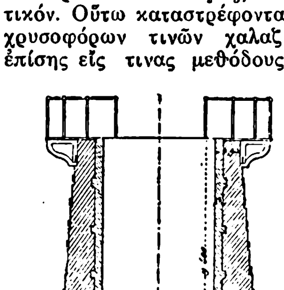

Κάμινοι φρύξεως ἀνθρακικοῦ σιδήρου.

3) Ἡ φρῦξις δύναται νὰ ἀποβλέπῃ εἰς μερικὴν μόνον μετατροπὴν εἰς ὀξείδια. Τρεῖς κύριαι περιπτώσεις ἐφαρμογῆς αὐτῆς παρουσιάζονται ἐν τῇ πράξει:

α') Μερικὴ φρῦξις καὶ ἀντίδρασις, χρησιμοποιουμένη εἰς τὴν μεταλλουργίαν τοῦ χαλκοῦ διὰ τὴν μετατροπὴν τῶν συντηγμάτων τοῦ χαλκοῦ ἐντὸς στρόμβων ἢ ἄλλως. Ἐντὸς τῆς συσκευῆς γίνονται αἱ ἑξῆς δύο ἀντιδράσεις: Πρῶτον, τὸ θείωμα μεταβάλλεται ἐν μέρει εἰς ὀξείδιον, δύο μόρια μεταβάλλονται εἰς ὀξείδια καὶ ἓν παραμένει ἀμετάβλητον $3MS + 3O_2 = 2MO + MS + 2SO_2$ εἰς σχετικῶς μετρίαν θερμοκρασίαν (600° διὰ τὸν χαλκόν). Δεύτερον, τὸ μεῖγμα θερμαίνεται περισσότερον καὶ ἔχομεν $2MO + MS = 3M + SO_2$, παραγομένου τελικῶς τοῦ μετάλλου (εἰς θερμοκρασίαν διὰ τὸν χαλκὸν 800°). Ἐφαρμόζεται μόνον διὰ τὸν χαλκὸν καὶ τὸν μόλυβδον καὶ ὄχι διὰ μέταλλα παράγοντα ὀξυθειώματα, ὡς τὸ ἀντιμόνιον καὶ τὸ νικέλιον.

β') Ἡ λεγομένη *φρῦξις πρὸς παραγωγὴν πυρήνων* ἐχρησιμοποιεῖτο ἰδίως ἐν Ἱσπανίᾳ μετὰ μερικῆς τήξεως πρὸς ἐμπλουτισμὸν χαλκούχων σιδηροπυριτῶν δι' ὀξειδώσεως εἰς τὸν ἀέρα. Ὁ περιεχόμενος θειοῦχος σίδηρος ὀξειδοῦται πρῶτος, ἐκλύων θερμότητα ἱκανὴν διὰ νὰ τήξῃ ἐν μέρει τὸν θειοῦχον χαλκόν, ὅστις συγκεντροῦται μέσῳ τοῦ σχηματισθέντος ὀξειδίου τοῦ σιδήρου εἰς τὸ κέντρον (πυρῆνες), ἀποχωρίζεται δὲ διὰ θραύσεως.

γ') Μερικῶς ὀξειδωτικὴ φρῦξις, προκαταρκτικὴ τήξεως. Αὕτη χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν συντηγμάτων (matte), π.χ. χαλκοῦ. Κατὰ τὴν σπουδαίας σημασίας κατεργασίαν ταύτην ἀποχωρίζονται δύο θειοῦχα ἢ ἀρσενικοῦχα μέταλλα, ὧν τὸ ἕν, πλέον εὐοξείδωτον, συμβαίνει συνάμα νὰ εἶναι μικρᾶς ἀξίας ἔναντι τοῦ ἄλλου (π. χ. σίδηρος καὶ χαλκός). Διὰ μερικῆς φρύξεως ὁ σίδηρος μεταβάλλεται εἰς ὀξείδιον, ὁ δὲ χαλκὸς παραμένει σχεδὸν ὅλος ὑπὸ μορφὴν θειώματος. Διὰ σκωριωτικῆς τήξεως παρουσίᾳ πυριτίας ὁ σίδηρος ἀποβάλλεται ὑπὸ μορφὴν πυριτικοῦ σιδήρου, ἤτοι σιδηρούχου σκωρίας, καὶ μένει ὁ θειοῦχος χαλκὸς Cu_2S μετὰ μέρους θειούχου σιδήρου FeS μὴ ὀξειδωθέντος. Τοῦτο ἀποτελεῖ σύντηγμα.

Ἄλλαι ἐφαρμογαὶ τῆς ὀξειδωτικῆς φρύξεως εἶναι: δ') Ἡ κάθαρσις κραμάτων συμπλόκων δι' ὀξειδώσεως ἑνὸς τῶν μετάλλων. Τὸ παραγόμενον ὀξὺ διαλύεται δι' ὀξέος. Οὕτω δύναται νὰ καθαρθῇ σύμπλοκον κρᾶμα χαλκοῦ, ἀργύρου καὶ χρυσοῦ πρὸς ἀποχωρισμὸν τοῦ χαλκοῦ. ε') Ἡ μέθοδος τῆς παραγωγῆς μαλακτοῦ χυτοσιδήρου διὰ θερμάνσεως τεμαχίων χυτῶν παρουσίᾳ ὀξειδίου σιδήρου εἰς θερμοκρασίαν ταπεινοτέραν τῆς θερμοκρασίας τήξεως τοῦ χυτοσιδήρου (εὐρωπαϊκὴ μέθοδος). Κατὰ τὴν κατεργασίαν ταύτην ἐπέρχεται ὀξείδωσις μέρους τοῦ ἄνθρακος τοῦ χυτοσιδήρου, ὅστις οὕτω καθίσταται ἐξωτερικῶς τοὐλάχιστον μαλακτός. Διὰ τῆς ἀμερικανικῆς μεθόδου παρασκευῆς μαλακτοῦ χυτοσιδήρου ἄνευ ὀξειδίου σιδήρου γίνεται μόνον πύρωσις, ἥτις μεταβάλλει μέρος τοῦ σεμεντίτου εἰς γραφίτην.

Γ') *Ἀναγωγικὴ φρῦξις.* Ἡ ἀναγωγικὴ φρῦξις εἶναι κατεργασία, δι' ἧς ἀνάγεται ὀξείδιον, τὸ δὲ μέταλλον παράγεται ἐν στερεᾷ καταστάσει, ἐπὶ τόπου. Ἐφαρμόζεται ἰδίως εἰς τὴν μεταλλουργίαν τοῦ νικελίου εἴτε κατὰ τὴν ἀναγωγὴν τοῦ γαρνιερίτου, ὅπου ἀναγωγεὺς εἶναι ὀργανικαὶ οὐσίαι, ὡς τὸ ἄλευρον, εἴτε κατὰ τὴν μέθοδον Mond δι' ὑδαταερίου. Ἡ μέθοδος αὕτη, πλέον δαπανηρὰ τῆς συνήθους ἀναγωγῆς διὰ τήξεως, ἔχει τὸ προσὸν ὅτι τὸ παραγόμενον μέταλλον ἐν στερεᾷ καταστάσει δὲν ἀπορροφεῖ εἰ μὴ ὀλίγας ξένας οὐσίας.

Δ') *Χλωριωτικὴ φρῦξις.* Ὅπως κατὰ τὴν θειικὴν φρῦξιν, δυνατὸν νὰ ἐνδιαφέρῃ νὰ παραχθῇ χλωριοῦχον ἅλας διαλυτόν. Ἡ χλωριωτικὴ φρῦξις ἐχρησιμοποιήθη ἄλλοτε μεγάλως εἰς τὴν μεταλλουργίαν τοῦ ἀργύρου. Γίνεται πρὸς τοῦτο φρῦξις παρουσίᾳ χλωριούχου νατρίου ἐν συνδυασμῷ μετ' ὀξειδώσεως. Κατὰ πρῶτον τὸ θειοῦχον ἅλας μετατρέπεται εἰς θειικὸν καὶ ὀξείδιον:

$$MS + 2O_2 = SO_4M, \quad 2MS + 3O_2 = 2MO + 2SO_2$$

κατόπιν τὸ θειικὸν ἅλας μετατρέπεται εἰς χλωριοῦχον δι' ἐπιδράσεως τοῦ χλωριούχου νατρίου $SO_4M + 2NaCl = SO_4Na_2 + MCl_2$. Ἀλλὰ τὰ θειικὰ ἅλατα δυνατὸν νὰ ἀποσυντεθῶσιν ὑπὸ τῆς θερμότητος: $SO_4M = MO + SO_3$ καὶ παρουσίᾳ τοῦ NaCl παράγεται ὑδροχλωρικὸν ὀξύ:

$$SO_3 + 2NaCl + H_2O = SO_4Na_2 + 2HCl.$$

Τοῦτο ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ὀξειδίου, παράγον χλωριοῦχον ἅλας: $MO + 2HCl = MCl_2 + H_2O$. Ἐὰν τὸ θειικὸν ἅλας ἀποσυντεθῇ ἐντελῶς εἰς μέταλλον ὀξυγόνον καὶ θειῶδες ἀέριον $SO_4M = M + O + SO_2$, ἔχομεν $M + 2HCl = MCl_2 + H_2$.

Ε') *Ἀνθρακωτικὴ φρῦξις.* Δι' αὐτῆς κατορθοῦται ἡ προσθήκη ἄνθρακος εἰς μέταλλον ἐν στερεᾷ καταστάσει. Εἶναι ἡ *ἐνανθράκωσις* (cementation) τῶν σιδηρουργικῶν προϊόντων.

ΣΤ') *Φρῦξις πτητικοποιητική.* Εἰς τὰς φρύξεις δύναται νὰ ἀναχθῇ ἡ διὰ τῆς μεθόδου Mond πα-

Digitized by Google

ραγωγή τοῦ νικελίου μέσῳ τοῦ ἀερίου νικελιοανθρακυλίου (nickelcarbonyle) Ni $(CO)_4$. Τὸ νικέλιον ἀναχθὲν ἐν στερεᾷ καταστάσει ἐπὶ τόπου ὑφίσταται εἶδος φρύξεως ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ρεύματος μονοξειδίου ἄνθρακος καὶ παράγεται οὕτω τὸ ἀσταθὲς ἀέριον, τὸ ὁποῖον διασπᾶται εἰς 180° καὶ καταλείπει πυρῆνας νικελίου.

Σχέσις τῆς φρύξεως πρὸς τοὺς φυσικοχημικοὺς νόμους. Τὰ κατὰ τὴν φρῦξιν ἐμφανιζόμενα φαινόμενα ἀκολουθοῦσι τοὺς νόμους τῆς φυσικοχημείας (ἤτοι τοὺς νόμους τοῦ Berthollet περὶ ἀποσυνθέσεως τῶν ἁλάτων ὑπὸ τῶν ὀξέων καὶ τῶν βάσεων, ὡς συνεπληρώθησαν ὑπὸ τῶν θερμοχημικῶν νόμων), τὸν νόμον τοῦ μεγίστου ἔργου τοῦ Berthelot (ὡς συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Le Chatelier βάσει τῶν χημικῶν ἰσορροπιῶν), ὡς καὶ τοὺς διατυπωθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἄλλους θεμελιώδεις νόμους τῆς θερμοδυναμικῆς, ἤτοι τῶν παραγόντων ἰσορροπίας, τῆς ἀμοιβαιότητος τῆς ἰσορροπίας, τῆς σταθερότητος τῆς ἰσορροπίας, τὸν νόμον τοῦ Gibbs ἢ κανόνα τῶν φάσεων, τὸν νόμον τοῦ Clapeyron καὶ Carnot περὶ σχέσεως μεταξὺ μεταβολῆς θερμοκρασίας καὶ πιέσεως συστήματος ἐν ἰσορροπίᾳ, τὸν νόμον τῆς ἐνεργείας τῶν μαζῶν σχετίζοντα τὰς συγκεντρώσεις (πυκνότητας, concentrations) τῶν συνιστώντων σωμάτων ἰσορρόπου τινὸς χημικῆς δράσεως πρὸς ἀλλήλας καὶ τὴν θερμοκρασίαν καὶ πίεσιν καὶ τοὺς ἄλλους τυχὸν παράγοντας τῆς ἰσορροπίας ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ προηγουμένου νόμου. Ἡ γνῶσις τῶν νόμων τούτων, ἀποκαλυφθέντων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἐπιτρέπει τὴν ἐπὶ ἀσφαλεστέρων βάσεων πορείαν τῶν μεταλλουργικῶν μεθόδων ἐν γένει.

Συσκευαὶ φρύξεως. Αἱ συσκευαὶ φρύξεως, εἰς ἃς συγκαταλέγονται καὶ πολλαὶ συσκευαὶ πυρώσεως, εἶναι μεγάλης ποικιλίας κάμινοι, διακρίνονται δὲ εἰς: 1) Καμίνους μετ' ἀναμείξεως τῆς καυσίμου ὕλης. Αὗται περιλαμβάνουσι τοὺς σωρούς, τὰς φάτνας, τὰς φρεατοκαμίνους διὰ μεταλλεύματα εἰς τεμάχια καὶ τὰς φρεατοκαμίνους ἐπιβραδυνομένης πτώσεως ἢ πολλαπλῶν δαπέδων δι' εὔθρυπτα μεταλλεύματα. 2) Καμίνους φλογοβόλους, αἵτινες περιλαμβάνουν καμίνους σταθεροῦ δαπέδου μὲ ἐργασίαν διὰ τῆς χειρὸς ἢ μηχανικήν, καμίνους κινητοῦ δαπέδου καὶ καμίνους περιστρεφομένου χωνευτηρίου (laboratoire). 3) Καμίνους μετὰ κλειστοῦ περιβλήματος ἢ κλειστῶν χώρων (four à moufles) μετὰ ὑπερκειμένων ἀλλήλων χώρων ἢ μεθ' ἑνὸς χώρου ἀλλὰ μετὰ πολλαπλῶν δαπέδων καὶ μηχανικῆς ἐργασίας. 4) Στρόμβους φρύξεως καὶ ἄλλους μετατροπεῖς (convertisseurs) δι' ἐμφυσήσεως ἢ δι' ἀναρροφήσεως.

Οἱ *σωροί*, κατάλληλοι διὰ θειοῦχα μεταλλεύματα, εἶναι σωροὶ ἐν σχήματι κολούρου πυραμίδος συνήθως, τοποθετημένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, διαστάσεων 26 ἕως 30 μ. μήκους, 13 ἕως 15 μ. πλάτους καὶ ὕψους 2.5 μ., περιέχοντες μέχρι 500 τόννων μεταλλευμάτων. Ἐὰν τὰ μεταλλεύματα δὲν περιέχουν ἀρκετὸν θεῖον, παρεντίθενται ἐνστρώσεις ξύλων ἢ ἀνθράκων, εἰς δὲ τὸ κάτω μέρος διατίθεται πάντοτε διάστρωσις κλάδων καὶ σχηματίζονται καπναγωγοὶ κατακόρυφοι διὰ σανίδων ἢ πλίνθων εἰς τὸ μέσον. Ὁ σωρὸς καλύπτεται μὲ λεπτόκοκκον μετάλλευμα, κατόπιν μὲ ἤδη πεφρυγμένον μετάλλευμα καὶ ἐνίοτε μὲ ὀλίγον χῶμα. Ἡ φρῦξις διαρκεῖ 70 ἕως 120 ἡμέρας, ἐνίοτε δὲ καὶ 1 ἔτος, μετὰ τὸ πέρας δ' αὐτῆς γίνεται διαλογὴ διὰ τῆς χειρός. Τὰ προϊόντα τῆς ἀρχεγόνου ταύτης μεθόδου εἶναι ἀκανόνιστα. Τὸ παραγόμενον θειῶδες ὀξείδιον καταστρέφει πᾶσαν φυτείαν εἰς ἀπόστασιν πολλάκις πολλῶν χιλιομέτρων καὶ καθιστᾷ τὴν ζώνην ἀκατοίκητον. Ἀπόλλυνται δὲ ποσὰ μεταλλεύματος ὑπὸ μορφὴν διαλυτῶν θειικῶν ἁλάτων, παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν βροχῶν. Ἡ μέθοδος ὅμως εἶναι ὀλιγοδάπανος καὶ διατηρεῖται εἰσέτι ἐν Καναδᾷ καὶ Μάνσφελδ τῆς Γερμανίας.

Αἱ *φάτναι* ἀποτελοῦσι σημαντικὴν πρόοδον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς σωρούς, διακρίνονται δὲ εἰς ἀνοικτὰς καὶ κλειστάς. Αἱ ἀνοικταὶ φάτναι περιλαμβάνουσι κτιστὰ χωρίσματα ἐπὶ δαπέδου κατὰ τρεῖς πλευράς· ἡ τετάρτη πλευρὰ κλείεται διὰ χονδροειδοῦς τοίχου ἐκ μεταλλεύματος συνήθως. Τὸ δάπεδον εἶναι ἐπικλινὲς καὶ στρώνεται μὲ ὀλίγους κλάδους. Ἑκάστη φάτνη περιέχει 20 τόννους. Τὸ θειῶδες ἀέριον ἐκλύεται ἐλευθέρως, ἡ φρῦξις ὅμως εἶναι κανονικωτέρα. Αἱ κλεισταὶ φάτναι εἶναι ὀρθογώνιοι χῶροι κλειστοὶ μετὰ κώνου φορτώσεως ἄνωθεν καὶ ἐσχάρας, ἐφ' ἧς ἐδράζεται τὸ μετάλλευμα· τὸ θειῶδες ἀέριον ἀπάγεται δι' ἀγωγῶν, χρησιμοποιούμενον πρὸς παραγωγὴν θειικοῦ ὀξέος. Τὸ φρυχθὲν μετάλλευμα ἐξάγεται διὰ θύρας. Τὰ κίλν (kiln=κάμινος) εἶναι τοιαῦται κλεισταὶ φάτναι ὀλίγον ὑψηλότεραι, πραγματικαὶ φρεατοειδεῖς κάμινοι τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου τομῆς μετὰ χοάνης γομώσεως κυπέλλου καὶ κώνου κλείσεως, ὡς ὁ τῶν ὑψικαμίνων, καὶ μετὰ θυρῶν ἐκφορτώσεως καὶ χειρισμοῦ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς καθόδου τῶν οὐσιῶν. Ἔχουσι τομὴν ἐπιφανείας 1.50 ἕως 3.50 τ. μ. καὶ ὕψος 1 ἕως 4.50 μ., παράγοντα 1 ἕως 2 τόννους κατὰ εἰκοσιτετράωρον. Χρησιμεύουσι διὰ μεταλλεύματα εἰς τεμάχια, χρησιμοποιοῦνται δὲ ἐν Μάνσφελδ διὰ τὴν φρῦξιν τοῦ συντήγματος χαλκοῦ, ἀλλαχοῦ διὰ τὴν φρῦξιν συντήγματος χαλκοῦ καὶ νικελίου κτλ.

Αἱ *φρεατοκάμινοι φρύξεως* παρουσιάζουσι μεγάλην ποικιλίαν σχημάτων. Ἄλλαι εἶναι ἁπλαῖ ὀρθογώνιοι ἢ στρογγύλαι κάμινοι, ὅμοιαι πρὸς τὰς ἀσβεστοκαμίνους (αἵτινες εἶναι καὶ αὐταὶ κάμινοι ἁπλῆς φρύξεως) μετὰ ἢ ἄνευ θυρῶν καὶ συνήθως ἄνευ συστήματος κλεισίματος τοῦ στομίου. Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι πολλαὶ διὰ τὴν φρῦξιν τῶν ἀνθρακικῶν μεταλλευμάτων σιδήρου, ψευδαργύρου, μαγνησίου (λευκολίθου κλπ.). Φέρουσι διάταξιν φορτώσεως ἄνω διὰ βαγονέττων. Πολλάκις γίνεται προσφύσησις ἀέρος· ἄλλοτε θερμαίνονται δι' ἀεριογόνου παρακειμένου ἀμέσως τῇ καμίνῳ (κάμινοι λευκολίθου Μαντουδίου ἐν Εὐβοίᾳ, ἀσβεστοκάμινοί τινες τοῦ Πειραιῶς). Διὰ μεταλλεύματα εὔθρυπτα ἢ εἰς κόνιν ἐπενοήθη ἡ τοποθέτησις κεκλιμένων πολλαπλῶν δαπέδων ἀνακοπτόντων ἐντὸς τῆς καμίνου τὴν κάθοδον τῶν ὑλῶν (π.χ. κάμινος Gerstenhöfer). Αἱ *κάμινοι μετὰ πολλαπλῶν δαπέδων* ὑπερκειμένων (four à tablettes) δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς φρεατοειδεῖς κάμινοι ἢ καὶ ὡς κάμινοι φλογοβόλοι. Ὁ ἀρχικὸς τύπος εἶναι ἡ κάμινος Maletra. Ἐξ αὐτῆς ἐπήγασαν ἀπὸ τοῦ 1880 (κάμινοι Mac Dougall) αἱ πολυάριθμοι κάμινοι πολλαπλῶν δαπέδων μετὰ μηχανικῆς ἀνακινήσεως τῶν ὑλῶν. Εἰς πάσας ταύτας αἱ ὗλαι εἰς τεμάχια ἢ κόνιν χωροῦσι μεθοδικῶς ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἐπὶ τῶν διαδοχικῶν δαπέδων εἰς σχετικῶς λεπτὸν στρῶμα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς φρύξεως. Τὰ ἀέρια ἀπάγονται δι' ἀγωγῶν. Ἡ λίαν διαδεδομένη κάμινος Herreschoft περιλαμβάνει συνήθως 6 ἕως 8 δάπεδα ὑπερκείμενα καὶ ἡ μετακίνησις τῶν ὑλῶν γίνεται διὰ σκαλεύθρων (ἀναδευτήρων) ἐν εἴδει κτενῶν περιστρεφομένων περὶ κατακόρυφον κοῖλον ἄξονα, ὅστις ψύχεται ἐσωτερικῶς δι' ἀέρος. Εἰς ἄλλα συστήματα ἡ ψῦξις τῶν κινητῶν τεμαχίων γίνεται δι' ἐσωτερικῆς κυκλοφορίας ὕδατος (κάμινοι Klepetko, Kaufmann). Ἡ κάμινος Wedge εἶναι ἡ νεωτέρα καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν φρῦξιν τῶν μεταλλευμάτων χαλκοῦ. Ἡ κάμινος Bracq-Laurent (1916) ἔχει συνεχῆ τράπεζαν ἐν εἴδει ἑλικοειδοῦς μὲ ἴδιον σύστημα σκαλεύθρων ἀκολουθούντων ἑλικοειδῆ κίνησιν περὶ τὸν ἄξονα περιστροφῆς αὐτῶν καὶ ἐπανερχομένων εἰς τὴν ἀφετηρίαν. Αἱ κάμινοι αὗται συνήθως λειτουργοῦν ἄνευ προσθέτου καυσίμου, ἀρκοῦντος τοῦ θείου τῶν μεταλλευμάτων διὰ τὴν πορείαν τῆς ὀξειδώσεως.

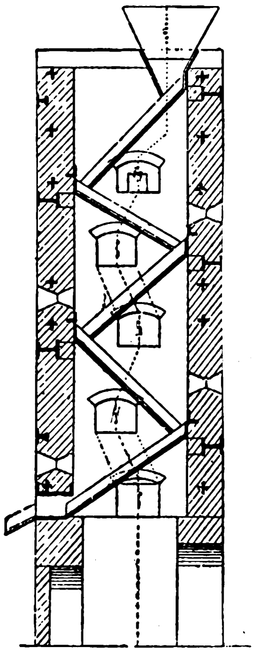

Φρεατοειδὴς κάμινος ἐπιβραδυνομένης πτώσεως μετὰ πολλαπλῶν δαπέδων.

Κάμινος κλειστῶν χώρων Spirlet μετὰ μηχανικῆς ἀναδεύσεως.

Αἱ *φλογοβόλοι κάμινοι σταθεροῦ δαπέδου* εἶναι συνήθως μακραὶ κάμινοι μετὰ πολλῶν θυρῶν. Τὸ μετάλλευμα εἰσάγεται εἰς τὸ ἀντίθετον τῆς ἑστίας ἄκρον καὶ προωθεῖται διὰ χειροκινήτων σκαλεύθρων εἰσέτι ἐν χρήσει εἴς τινα ἐργοστάσια ἢ διὰ μηχανικῶς κινουμένων σκαλεύθρων. Εἰς τὰς καμίνους O' Harra, Brown καὶ Ropp τὰ σκάλευθρα κινοῦνται δι' ἀτέρμονος ἁλύσεως ἢ ἐπὶ φορείου. Ἡ κάμινος Brown διὰ φρῦξιν σφαλερίτου, κασσιτερίτου, χρυσοφόρων ὀρυκτῶν, ἔχει ὁριζοντίως σχῆμα εὐθύγραμμον ἢ πετάλου μήκους ὁλικοῦ μέχρις 100 μ. Τὰ σκάλευθρα μετατοπίζονται μετὰ συγχρόνου κατακορύφου παλινδρομικῆς κινήσεως. Εἰς ἄλλας καμίνους τὰ σκάλευθρα εἶναι προσηλωμένα ἐπὶ κατακορύφων ἀξόνων (κάμινοι Parkes, Merton, Edwards). Ἡ κάμινος Merton ἔχει τρία ὑπερκείμενα δάπεδα. Τὰ διαδοχικὰ σκάλευθρα περιστρεφόμενα μετατοπίζουσι τὸ μετάλλευμα πρὸς τὸ ἑπόμενον· οἱ ἄξονες καὶ τὰ σκάλευθρα ψύχονται διὰ κυκλοφορίας ὕδατος. Ἡ κάμινος Edwards εἶναι κατά τι ἡπλοποιημένη, ἔχει ἓν μόνον δάπεδον, χρησιμοποιεῖται δὲ ὡς, καὶ ἡ κάμινος Merton, π. χ. διὰ τὴν φρῦξιν τῶν χρυσοφόρων ἀρσενιοπυριτῶν ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ διὰ σφαλερίτην, χαλκοῦχα μεταλλεύματα κτλ. Ἐκ τῶν φλογοβόλων καμίνων μετὰ κινητοῦ δαπέδου καὶ σταθερῶν σκαλεύθρων ἡ κυριωτέρα εἶναι ἡ κάμινος Heberlein. Τὸ δάπεδον εἶναι στρογγύλον καὶ περιστρέφεται. Τὸ μετάλλευμα εἰσάγεται εἰς τὸ μέσον καὶ μετατοπίζεται διὰ τῶν σταθερῶν ἀναδευτήρων σπειροειδῶς πρὸς τὴν περιφέρειαν, ὅπου συλλέγεται.

Εἰς τὰς *φλογοβόλους καμίνους μετὰ περιστροφικοῦ χωνευτηρίου*, τὸ χωνευτήριον (laboratoire), ἤτοι ὁ χῶρος ἔνθα τίθενται αἱ πρὸς κατεργασίαν ὗλαι, εἶναι κυλινδρικὸν καὶ δύναται νὰ περιστραφῇ περὶ ἄξονα ὁριζόντιον μὲν εἰς τὴν κάμινον Bruckner, ἥτις εἶναι μᾶλλον βραχεῖα, ἐλαφρῶς δὲ κεκλιμένον εἰς τὴν κάμινον Oxland, πολὺ μεγαλυτέρου μήκους. Αἱ κάμινοι αὗται ἐνθυμίζουσι τὰς καμίνους τῆς σιμεντοποιίας. Ἡ κάμινος Bruckner γεμίζεται καὶ κενοῦται δι' ὀπῆς εὑρισκομένης εἰς τὸ μέσον, τηρουμένης ἄνω ἢ κάτω καὶ κλειομένης κατόπιν. Εἰς τοιαύτην κάμινον 5 μ. μήκους καὶ 2,50 μ. διαμέτρου φρύσσονται ἐντὸς 24 ὡρῶν 12 τόννοι μεταλλεύματος περιεκτικότητος 40 % εἰς θεῖον, μὲ δαπάνην γαιανθράκων 14 % τοῦ βάρους τοῦ μεταλλεύματος. Εἰς τὴν κάμινον Oxland ἡ γόμωσις γίνεται εἰς τὸ ἕτερον ὑψηλότερον ἄκρον διὰ χοανῶν καὶ αἱ οὐσίαι βαίνουσι μεθοδικῶς πρὸς τὸ κατώτερον ἄκρον, ὅπου ἡ ἔξοδος καὶ ὅπου ἡ ἑστία, ἥτις θερμαίνεται πολλάκις δι' ἀερίου ἀεριογόνου Siemens ἢ κονιοποιημένου ἄνθρακος. Ἐν Λαυρείῳ νεωτεριστικὴ τοιαύτη κάμινος ἐχρησίμευε πρὸς πρώτην φρῦξιν τοῦ γαληνίτου, θερμαινομένη διὰ τῶν ἀερίων τῶν διὰ λιγνιτῶν ἀεριογόνων τοῦ σταθμοῦ παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ. Ἀλλ' ἤδη ἀντικατεστάθη ὑπὸ δύο καμίνων μετὰ περιστροφικοῦ δαπέδου τύπου Heberlein, διότι ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ στόμιον ἦτο μεγάλη καὶ ἐτήκετο ἐν μέρει ὁ γαληνίτης, συγκολλώμενος ἐπὶ τῆς πυριμάχου ἐπενδύσεως τῆς καμίνου.

Αἱ *κάμινοι μετὰ κλειστοῦ περιβλήματος* (κλειστῶν χώρων) χρησιμοποιοῦνται διὰ μεταλλεύματα ἔχοντα ἀνάγκην θερμάνσεως διὰ νὰ φρυχθῶσι καὶ ὅταν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν θειῶδες ἀέριον μεγάλης περιεκτικότητος, καθαρόν, μὴ ἀναμεμιγμένον μὲ προϊόντα καύσεως καυσίμων ὑλῶν, κατάλληλον δι' ἄμεσον κατασκευὴν θειικοῦ ὀξέος ἐν μολυβδίνους θαλάμους ἢ διὰ τῆς μεθόδου ἐπαφῆς. Χρησιμοποιοῦνται ἰδιαιτέρως διὰ τὴν φρῦξιν τοῦ σφαλερίτου, ἥτις παρὰ τὸ ἐξώθερμον τῆς φρύξεως ἀπαιτεῖ πρόσθετον θέρμανσιν διὰ καυσίμου ὕλης. Συνήθως ἡ ἀνάδευσις γίνεται εἰς αὐτὰς διὰ τῆς χειρὸς ἐν Εὐρώπῃ καὶ διὰ μηχανικῶν διατάξεων ἐν Ἀμερικῇ. Ἐκ τῶν καμίνων τούτων αἱ μὲν εἶναι ὑποδιῃρημέναι εἰς ἀλλεπαλλήλους κλειστοὺς χώρους (moufles), συγκοινωνοῦντας πρὸς τὰ ἄκρα ἐναλλὰξ πρὸς ἀλλήλους, ὁμοιάζουσαι πρὸς τὴν κάμινον Maletra (κάμινοι Hasenclever καὶ Overpelt μὲ τρεῖς κλειστοὺς χώρους), αἱ δὲ ἔχουσιν ἕνα μόνον κλειστὸν χῶρον μὲ πολλαπλᾶ δάπεδα (κάμινος Delplace, ἥτις ἔχει προθέρμανσιν τοῦ ἀέρος καύσεως τῆς καυσίμου). Αἱ ἀμερικαναὶ τοιαῦται κάμινοι μὲ μηχανικὴν ἀνάδευσιν εἶναι αἱ κάμινοι Meyer καὶ Hegler, Merton. Εἰς τὸ Munsterbuch παρὰ τὸ Stolberg χρησιμοποιοῦνται περιστροφικὰ δάπεδα καὶ σταθερὰ σκάλευθρα. Ἡ μηχανικὴ κάμινος Spirlet ἐν Laeken (Βέλγιον) εἶναι κάμινος τύπου Delplace μὲ ὑπερκείμενα στρογγύλα δάπεδα φέροντα κάτωθεν σκάλευθρα. Τὰ ἥμισυ τῶν δαπέδων περιστρέφονται καὶ οὕτω γίνεται γενικὴ ἀνάδευσις. Εἰς πάσας τὰς καμίνους ταύτας φρύσσονται 4 ἕως 15 τόννοι σφαλερίτου ἡμερησίως, μὲ δαπάνην καυσίμου 10 ἕως 15 % τοῦ βάρους τοῦ ὠμοῦ σφαλερίτου. Κάμινοι κλειστῶν χώρων εἶναι καὶ ἡ κάμινος φρύξεως ἀναγωγικῆς τοῦ ὀξειδίου τοῦ νικελίου.

Στρόμβοι καὶ μετατροπεῖς φρύξεως. Ἡ ἀρχὴ τοῦ στρόμβου Bessemer ἐφηρμόσθη κατόπιν ἐρευνῶν ἀπὸ τοῦ 1875 μέχρι τοῦ 1898 ἐν Pertusola παρὰ τὴν Γένουαν εἰς τὴν φρῦξιν τοῦ γαληνίτου καὶ διεδόθη ἀπὸ τοῦ 1900 πανταχοῦ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν τελικὴν φρῦξιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν μέθοδον Huntington Heberlein γίνεται πρώτη φρῦξις ἐντὸς καμίνων φλογοβόλων, συνήθως Heberlein. Αἱ θερμαὶ ὗλαι τίθενται ἐντὸς κωνοειδῶν στρόμβων περιεκτικότητος 10 ἕως 15 τόννων, ὅπου γίνεται ἡ φρῦξις διὰ προσφυσήσεως κάτωθεν ρεύματος ἀέρος. Ἡ φρῦξις γίνεται ταχύτατα. Κατὰ τὴν μέθοδον Savelsberg χρησιμοποιοῦνται ψυχραὶ ἄφρυκτοι ὗλαι. Ὁ στρόμβος

Digitized by Google

περιέχει ἐσχάραν κυρτὴν καὶ τίθεται ἐντὸς αὐτῆς κώκ, τὸ ὁποῖον ἀνάπτεται. Κατόπιν προσφυσᾶται ἀήρ, προστίθενται μεταλλεύματα ὠμὰ διαδοχικῶς μέχρι γομώσεως τοῦ μετατροπέως, καὶ ἀνθρακικὴ ἄσβεστος καὶ ὕδωρ, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ τῆξις.

Κατὰ τὴν μέθοδον Carmichael-Bradfort τοῦ Broken-Hill ἐν Αὐστρίᾳ, ὁμοίαν πρὸς τὴν προηγουμένην, προστίθεται γύψος, καὶ τὰ ἀέρια, ἀντὶ νὰ ἀπορρίπτωνται, χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν θειικοῦ ὀξέος. Εἰς τὰς μεθόδους τῶν στρόμβων δέον νὰ ἀναχθῶσιν αἱ μέθοδοι φρύξεως δι' ἀναρροφήσεως. Αἱ συσκευαὶ μετατροπῆς δὲν ἔχουσι πλέον σχῆμα στρόμβου, ἀλλὰ εἶναι τράπεζαι, εἰς ἃς τὸ μετάλλευμα εὑρίσκεται εἰς λεπτὸν στρῶμα, ὅπου κατὰ τὸν Hoffmann ἡ φρῦξις γίνεται ταχέως. Χρησιμοποιοῦνται τράπεζαι ἀποτελούμεναι ἐκ μικρῶν σκαφοειδῶν κιβωτίων μὲ διάτρητον πυθμένα, αἵτινες γεμίζονται διὰ μεταλλεύματος, θερμαίνονται καὶ διέρχονται ὑπὸ ἀναρροφητῆρα ἀέρος, ὅπου γίνεται ταχύτατα ἡ φρῦξις. Τὰ ἀέρια καὶ αἱ κόνεις συλλέγονται πρὸς ἐπεξεργασίαν. Ἡ διάταξις τῶν τραπεζῶν τοῦ συστήματος τούτου τῶν Dwight καὶ Lloyd μεγάλως διαδοθέντος ἀπό τινων ἐτῶν, εἶναι ποικίλη. Αἱ τράπεζαι αὗται ἔχουσι τὴν μορφὴν ἢ ὁριζοντίας ἀτέρμονος ταινίας ἢ τυμπάνου μὲ ὁριζόντιον ἄξονα, ἢ τραπέζης περιστρεφομένης περὶ κατακόρυφον ἄξονα. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν φρῦξιν σιδηροπυριτῶν καὶ μεταλλεύματος χαλκοῦ, ἰδίως ὅμως διὰ τὴν φρῦξιν γαληνίτου. Μέρος τοῦ θείου συγκεντροῦται τετηγμένον ὑπὸ τὴν ἐσχάραν. Τὰ πλούσια ἀέρια εἰς θειῶδες ὀξὺ τῆς ἀρχῆς τῆς φρύξεως συλλέγονται πρὸς παραγωγὴν θειικοῦ ὀξέος· τὰ ἄλλα ἀφήνονται εἰς τὴν καπνοδόχον. Τὸ πάχος τοῦ στρώματος εἶναι 0,15 μ., ἡ δὲ διάμετρος τραπέζης περιστροφικῆς 5 μ. Παράγονται 40 ἕως 50 τόννοι κατὰ εἰκοσιτετράωρον. Ἡ στροφὴ διαρκεῖ 90 πρῶτα λεπτὰ τῆς ὥρας.

Ἡ ἐκλογὴ καμίνου φρύξεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους τῶν μεταλλευμάτων, τοῦ μεγέθους τῶν τεμαχίων, τῆς ἀνάγκης ἢ μὴ ἀρχικῆς ἢ διαρκοῦς θερμάνσεως, τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ θειώδους ἀερίου καὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐλευθέρας ἐκπομπῆς αὐτοῦ εἰς καπνοδόχον, τῆς τιμῆς τῆς καυσίμου καὶ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Οἱ σωροὶ εἶναι μέθοδος βραδεῖα, δίδουσα ἀκανόνιστα προϊόντα καὶ ζημιοῦσα τὴν βλάστησιν καὶ κατοικίαν· εἶναι ὅμως ἀδάπανος. Αἱ φάτναι εἶναι ἀνώτεραι, ἀρκετὰ δαπανηρᾶς κατασκευῆς, καταναλίσκουσιν ὀλίγην καύσιμον ὕλην, ὅταν εἶναι κλεισταὶ συλλέγουσι τὸ θειῶδες ἀέριον καὶ δίδουσι κανονικώτερα προϊόντα. Τὰ κὶλν χρησιμοποιοῦνται διὰ φρῦξιν συντηγμάτων καὶ μεταλλευμάτων εἰς τεμάχια. Αἱ συνήθεις φρεατοειδεῖς κάμινοι εἶναι κατάλληλοι διὰ φρύξεις ἰδίως ἀνθρακικῶν μεταλλευμάτων. Εἶναι ὀλιγοδάπανοι καὶ εὔχρηστοι. Αἱ φρεατοειδεῖς κάμινοι μετὰ δαπέδων καὶ μηχανικῆς ἀναδεύσεως παρέχουσι πολὺ κανονικὰ ἀποτελέσματα. Εἶναι κατάλληλοι καὶ διὰ μεταλλεύματα εἰς κόνιν καὶ πλούσια εἰς θεῖον, ἀλλὰ δαπανηρᾶς συντηρήσεως. Τὸ θειῶδες ἀέριον χρησιμοποιεῖται. Αἱ φλογοβόλοι κάμινοι δὲν ἐπιτρέπουσι χρησιμοποίησιν τοῦ θειώδους ἀερίου. Εἶναι κατάλληλοι διὰ πάντα τὰ μεταλλεύματα εἰς τεμάχια ἢ κόνιν, ταχεῖαι, ἀκριβεῖς καὶ ἀσφαλεῖς. Δι' αὐτῶν γίνεται ἀποθείωσις μέχρι τοῦ ζητουμένου ὁρίου καὶ ἀποβάλλεται τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὸ ἀντιμόνιον. Ἔχουσι μεγάλην σχετικῶς κατανάλωσιν καυσίμου καὶ δαπάνην συντηρήσεως. Αἱ κάμινοι κλειστῶν χώρων, κατάλληλοι ἰδίως διὰ τὴν φρῦξιν τοῦ σφαλερίτου, εἶναι λίαν δαπανηρᾶς κατασκευῆς καὶ συντηρήσεως. Ἐπιτρέπουσι τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ θειώδους ἀερίου. Οἱ στρόμβοι καὶ μετατροπεῖς φρύξεως χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν φρῦξιν καὶ συσσωμάτωσιν τοῦ γαληνίτου. Αἱ τράπεζαι Dwight καὶ Lloyd ἐπιτρέπουσιν ἀρίστην συσσωμάτωσιν τοῦ φρυχθέντος γαληνίτου ἢ σιδηροπυρίτου κτλ. διὰ περαιτέρω κατεργασίαν καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ θειώδους ἀερίου.

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

φτάζυμο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *ἐπταζύμου* (βλ. λ.).

φταίξιμο, —*ατος* (τό)· δημοτ., τὸ νὰ πταίσῃ τις, πταῖσμα, σφάλμα: «δικό μου είναι τὸ φταίξιμο».

φταίστης (ὁ), καὶ ***φταίχτης***· δημοτ., ὁ πταίσας, πταίστης: «ἐσὺ εἶσ' ὁ φταίχτης».

φταίω (*σὺ φταῖς* κλπ. κατὰ *τὸ κλαίω*), ἀόρ. *ἔφταιξα*· δημοτ., ἀντὶ *πταίω* (βλ. λ.): «ἔφταιξα, συχώρα με».

φτάκοιλο (τό). Κοινὴ ὀνομασία εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος ποικιλίας τοῦ φυτοῦ *ἄμπελος ἡ οἰνοφόρος*.

φταρμίζω (ἰδιωματ.)· ματιάζω, βασκάνω.

φταρνίζομαι, καὶ ***φτερνίζομαι***· δημοτ., ἀντὶ *πταρνίζομαι* (βλ. λ.).

φτάρνισμα (τό)· δημοτ., ὁ πταρμός.

φτάς (ὁ). Οὕτω καλεῖται ἐν Σκύρῳ γυναικεία καλύπτρα τῆς κεφαλῆς, εἰς σχῆμα μεγάλου, βαμβακομεταξίνη. Διπλώνεται εἰς τρίγωνον, καὶ τοποθετεῖται ὥστε νὰ ἐξέχῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου, νὰ καλύπτῃ τὰ ὦτα καὶ νὰ διασταυρώνεται ἐπὶ τοῦ τραχήλου. Οἱ ὑφανταὶ τῶν φτάδων εἶναι εἰδικοὶ τεχνῖται, οἱ *φταδάδες*.

Α. Α.-Γ.

φταχρονίτικο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *αἰώνιον*.

φτειάνω, καὶ ***φτειάζω***, καὶ ***φτιάνω—ζω***, ἢ ***φκιάνω—ζω***, καὶ ***φχιάνω—ζω***, ἀόρ. *ἔφτειασα* καὶ *ἔφτειαξα—ἐ)φτειάστηκα* καὶ *ἐ)φτειάχτηκα*, παθ. μετχ. *φτειασμένος* καὶ *φτειαγμένος*· δημοτ., τακτοποιῶ, διευθετῶ, διορθώνω, ἀποκαθιστῶ εἰς τὸ ὀρθόν, ἄλλως *ἰσάζω* (βλ. λ.): «φτειάνω τὰ μαλλιά μου, — τὰ βιβλία μου»· || μεταφ. «τὰ φτειάξανε» συνεβιβάσθησαν, συνδιηλλάγησαν καὶ ἐρωτικῶς συνῆψαν σχέσεις· || κατασκευάζω, οἰκοδομῶ, δημιουργῶ: «φτειάνω σπίτι, — ἔπιπλα»· || καθόλου, ἀσχολοῦμαι εἴς τι, κάμνω τι: «τί φτειάνεις αὐτοῦ;», ἄλλως «τί πολεμᾷς;», «τί κάμνεις;»· καὶ ἀντὶ τοῦ «πῶς ἔχεις;», «εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκεσαι;»: «τί φτειάνετε; εἶσθε καλά;» ἄλλως «τί κάμνετε;» || παθ. *φτειάνομαι*· καλλωπίζομαι, ψιμυθιοῦμαι· || ἀναρρωννύω, ἀναλαμβάνω σάρκας, παχύνομαι: «ἐπῆγε 's τὴν ἐξοχὴ καὶ φτειάχτηκε» (ἐκ τοῦ *εὐθειάζω*).

φτειασίδι, *φτειασιδώνω* κτλ.· βλ. *φκιασίδι, φκιασιδώνω*..

φτειάσιμο (τὸ) καὶ ***φτιάσ—***, καὶ ***φκιάσ—***, ἢ ***φχιάσ—***· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *φτειάνω*, εὐθέτησις, τακτοποίησις, κατασκευὴ κ.τ.τ.: «τὸ φτειάσιμο τῆς χωρίστρας, —τῶν παπουτσιῶν, — τοῦ σπιτιοῦ».

φτειαστικὰ (τά), καὶ ***φτια—***, καὶ ***φκια—*** ἢ ***φχια—***· ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὸ φτειάσιμο, διὰ τὴν εὐθέτησιν, τὴν κατασκευὴν κ.τ.τ.

Φτεῖον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Δρυάλου τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 65. Καλεῖται ἐπίσης καὶ *Ἁγία Βαρβάρα*.

Φτελέα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Πτελέα*.

φτελιὰ (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πτελέα*.

Φτελιὰ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Σαρκινίου τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 79. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσερκοβοφτελιά*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 729. Κεῖται περὶ τὰ 15 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Δράμας, μεθ' ἧς συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ, ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δύο γεωργικοὺς συνεταιρισμούς: «Εὐδαιμονία» καὶ «Πρόοδος». Πρότερον ἐκαλεῖτο *Εφτελιά*.

—3) Χωρίον τῆς κοινότητος Ὀρμενίου τῆς ἐπαρχίας Ὀρεστιάδος τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 553. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσιρμὲν Καρα άτς*.

—4) Χωρίον τῆς κοινότητος Οἰνόης (πρ. Ἰλεσλῆ) τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 135. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σαρμουσάρ*.

—5) Χωρίον τῆς κοινότητος Λιβαδακίου (πρ. Νιβίτσης) τῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 106.

—6) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 341. Κεῖται περὶ τὰ 25 χλμ. δυτικῶς τῆς Καστορίας καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γκρέντση*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπήχθη καὶ τὸ χωρίον *Κρανοχώρι* (πρ. Δρανίτσιον), ὑπαγόμενον πρότερον εἰς τὴν κοινότητα Νεστορίου. Κάτ. 305.

— **Φτελιὰ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Μυκόνου (πλάτ. 37° 28' Β., μῆκ. 25° 26' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1815: Tinos, Mykoni, Rhenea, Delos), ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ κολπίζοντος ὅρμου Πάνορμος.

Σ. Ε. Λ.

Φτελιᾶς (τῆς) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Φυσικὸς λιμὴν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ ἀκτῇ τῇ ἐπὶ τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης (πλάτ. 39° 41' Β., μῆκ. 20° 02' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu), διανοιγόμενος ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Στῦλος.

Σ. Ε. Λ.

Φτελιὸ *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Πτελεόν*.

Φτελιώνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐορδαίας (Καϊλαρίων) τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 184. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χαρμπίνα*.

φτελοκοτσὰ (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κελτίς*.

Φτελοπούλα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 348. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ντελῆ Βελῆ*.

Φτενὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἐλάσσων νῆσος τῶν Κυκλάδων, προσκειμένη εἰς τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς Ἀνάφης (πλάτ. 36° 19 Β., μῆκ. 25° 49' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ., ἐν ᾧ σημειοῦται ὡς Ephtenà, 2836a: Archipelago southern sheet), πρὸ τοῦ καταβαθμοῦ τῆς κωμοπόλεως. Λέγεται καὶ *Φτενὸ* ἢ *Φληνί*. —2) Ζεῦγος βραχονησίδων σχηματισθεισῶν δι' ἀποκοπῆς ὀφρύος ὄρους καταποντισθέντος, ἀναδυούσης δὲ νῦν εἰς μῆκος 2 χιλιομ. καὶ εὖρος 80—100 μέτρων μεταξὺ Κινάρου καὶ Λεβίθων (πλάτ. 36° 59' 45'' Β., μῆκ. 26° 23' 20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymnos to Rhodos). Ἐκ μελανωποῦ τραχείτου ἀποτελούμεναι, ὀνομάζονται καὶ *Μαυρονήσια*.

Σ. Ε. Λ.

φτενάδα (ἡ)· δημοτ., λίθος μικρὸς πλακοειδής, μικρὸ πλακάκι κττ.

φτενός, —*ή*, —*ό*· δημοτ., λεπτός, ἀντίθ. *χονδρός, παχύς*: «φτενὸ ξύλο».

Φτενὸς *[Γεωγρ.]*. Νησίον τῆς Δωδεκανησιακῆς μικροσυστάδος *Κουνούπια* (πλάτ. 27° 32' 25'' Β., μῆκ. 26° 27' 40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island), 3 μίλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ λιμένος Μαλτετζάνα τῆς Ἀστυπαλαίας.

Σ. Ε. Λ.

φτέρα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πτέρις ἢ ἀέτιος*.

φτέρη (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πτέρις*.

Φτέρη *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Νησίστης τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 163.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Μηλιᾶς τῆς ἐπαρχίας Πιερίας (Κατερίνης) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 214.

—3) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Δοβλὰ τῆς ἐπαρχίας Παραμυθίας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Κάτ. (1928) 66. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βάρποβα*

—4) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μολεντζικοῦ τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 61.

—5) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 874. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

—6) Κοινότης ἔχουσα καὶ δύο ὁμώνυμα χωρία τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας (βλ. λ. *Πτέρη*).

—**Φτέρη** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Τσάγεζι*.

—**Φτέρη** *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῶν Ἀγράφων (ἐπαρχία Εὐρυτανίας), ὑψούμενον ἄνωθεν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου πρὸς δυσμὰς καὶ φέρον ὑψηλὰς κορυφὰς μὲ ἴδια ὀνόματα. Ἡ ὑψίστη καὶ ὁμώνυμος ἔχει ὕψος 2.128 μ., ἡ δὲ *Προβατᾶς* καλουμένη, 2.043 μ.

Ι. Σ. Σ.

—**Φτέρη** *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ ὄρους *Κερύνεια* (βλ. λ.).

— **Φτέρη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Παγγαίου ἐπὶ τοῦ Συμβόλου (παρὰ τὰ λουτρὰ τῶν Ἐλευθερῶν), καταστραφὲν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (1917) καὶ μήπω ἀνασυνοικισθέν. Σῴζεται ὅμως ἡ ἐκκλησία του (*Ἅγιος Γεώργιος*). Τουρκιστὶ καλεῖται *Γενήκιοϊ*.

— **Φτέρη** *[Γεωγρ.]*. Ὕφορμος τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ (πλάτ. 38° 32' 40'' Β., μῆκ. 32° 05' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Delos wih the Oreos and Talanta channels), 32 ναυτικὰ στάδια Ν.ΝΑ. τοῦ φάρου Ἀρκίτσα τῆς Λοκρίδος. Ὀνομάζεται καὶ *Σκάλα Λιβανάτες*, ὧν ἐπίνειον τοῦ φερωνύμου καὶ ἔνδον αὐτοῦ χωρίου.

Σ. Ε. Λ.

Φτέρης, *Γεώργιος*. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ *Γ. Τσιμπιδάρου*, συγχρόνου Ἕλληνος δημοσιογράφου καὶ ποιητοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 1894 ἐν Οἰτύλῳ τῆς Λακωνίας. Περατώσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Γυθείῳ καὶ Καλάμαις, ἐσπούδασε τὴν νομικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐτράπη δὲ συγχρόνως πρὸς τὸ δημοσιογραφικὸν στάδιον, ἐργασθεὶς εἰς τὰς ἐφημερίδας «Ἀκρόπολιν», «Πατρίδα», «Βαλκανικὸν Ταχυδρόμον», «Ἐλεύθερον Τύπον» κλπ. Ὡς ἀνταποκριτὴς ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων διέμεινεν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ διετίαν (1924—1926), περιγράψας τὸ κίνημα τοῦ φασισμοῦ καὶ τὰς κυριωτέρας ἐκδηλώσεις τῆς ἰταλικῆς ζωῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1926 μέχρι τοῦ 1933 διέμενεν ἐν Παρισίοις ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος». Ἐν Παρισίοις διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ συλλόγου «Ἑλλήνων λογίων καὶ καλλιτεχνῶν». Ἐταξίδευσεν ἐπίσης εἰς Βέλγιον, μελετῶν τὴν φλαμανδικὴν τέχνην εἰς τὰ κυριώτερα κέντρα αὐτῆς. Εἰς τὰ γράμματα ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ περιοδικοῦ «Νουμᾶς», συνειργάσθη δ' ἀκολούθως εἰς τά: «Χαραυγὴ» (τῆς Μυτιλήνης), «Καλλιτέχνης» (τοῦ Βώκου) καὶ «Παναθήναια», κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῶν ὁποίων διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης αὐτῶν. Τὰ χρονογραφήματα καὶ αἱ ἀνταποκρίσεις

Digitized by Google

αὐτοῦ χαρακτηρίζονται ὑπὸ φιλολογικοῦ ὕφους, ἀφθονοῦσι δ' ἐν αὐτοῖς αἱ ποιητικαὶ περιγραφαί. Ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου ἀνέλυσε καὶ καθώρισε πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ τὴν μεταπολεμικὴν ζωὴν τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1933 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν «Ἀθηναϊκῶν Νέων». Τ. Α.

Φτέρι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία, ἣν ἔφερε τὸ ἐπίνειον τῆς θεσσαλικῆς Καρύτσης πρὸ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἠπειροθεσσαλίας. Ἀκατοίκητον πρότερον, ἤρχισε συνοικιζόμενον περὶ τὸ 1878 (*Ν. Γεωργιάδου*, Θεσσαλία, ἐκδ. 1880, σελ. 223), τῷ δὲ 1880 ἠρίθμει 80 οἰκίας, θὰ εἶχε δὲ μεγίστην ἐμπορικὴν κίνησιν, ἐὰν δὲν ἦτο ἀλίμενον. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο *Εὐρυμεναί*, ὑπὸ τῶν ξένων *Σκάλα Σαλαμβριᾶ*, νῦν δ' ὀνομάζεται *Τσάγεζι* Λαρίσης πρὸς διαστολὴν τοῦ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος. Σ. Ε. Λ.

— **Φτέλι** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος μικρασιατικὸς (πλάτ. 37° 21' 10'' Β., μῆκ. 27° 15' 25'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos to Mandelyah gulf) κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν κέρας τοῦ Βαργιλιακοῦ κόλπου καὶ 2 μίλ. Α.ΝΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Μονοδένδρι (ἀρχ. Ποσείδιον). Σ. Ε. Λ.

Φτεριᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Λαγκαδίων τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 95. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσιάρνη*.

— **Φτεριᾶς** *[Γεωγρ.]*. Κοινότης τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἀποτελουμένη ἐκ τῆς ἕδρας *Ἄνω Φτεριᾶς* (Ἄνω Πάπρατσκον) καὶ τῶν χωρίων *Κάτω Φτεριᾶς* (Κάτω Πάπρατσκον) καὶ *Ἀκόντιον* (Τέρστικας). Πρότερον ἐκαλεῖτο κοινότης *Παπράτσκου*.

— **Φτεριᾶς, *Ἄνω*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα τῆς κοινότητος Φτεριᾶ (Παπράτσκου). Κάτ. (1928) 181. Κεῖται περὶ τὰ 25 χλμ. δυτικῶς τῆς Καστορίας καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἁλιάκμονος, ἔχει δὲ ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἄνω Πάπρατσκον*.

— **Φτεριᾶς, *Κάτω*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Φτεριᾶ (Παπράτσκου) τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. Κάτ. (1928) 113. Κεῖται περὶ τὰ 25 χλμ. δυτικῶς τῆς Καστορίας καὶ ἔναντι τοῦ χωρίου Ἄνω Φτεριᾶς, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἁλιάκμονος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κάτω Πάπρατσκον*.

Φτερικούδι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας. Κάτ. 320 περίπου, Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

Φτέριχα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυρηνείας. Κατ. 160 περίπου, Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

φτέρνα (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ πτέρνα (βλ. λ.).

Φτέρνα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ Ἰκαρίου πελάγους (πλάτ. 36°33'00'' Β., μῆκ. 26° 09'05'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1838: Stampalia island, δυτικὴ ἄκρα τῆς νήσου Οφιδοῦσα τῆς Ἀστυπαλαίας. Σ. Ε. Λ.

φτερνίζομαι, καὶ ***φταρνίζομαι***· δημοτ., πτάρνυμαι, πταίρω (ἀντὶ *πταρμίζομαι*).

φτέρνισμα (τό), καὶ *φτάρνισμα*· δημοτ., πταρμός.

φτερνίτης (ὁ)· δημοτ., μέρος τοῦ ὑποδήματος, *φάλτσα*.

Φτερνὸ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Λευκάδος τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 721. Κεῖται εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν τμῆμα τῆς νήσου καὶ συνδέεται μετὰ τῆς πρωτευούσης δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φτερὸ (τό) δημοτ., ἀντὶ *πτερὸν* (βλ. λ.): φρ. «'ς τὸ φτερὸ» ταχέως.

φτερούγα (ἡ)· δημοτ., πτέρυξ: «ἄνοιξε τὶς φτεροῦγές του».

φτερουγίζω· δημοτ., πτερυγίζω, πετῶ.

Φτεροῦντα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Πτεροῦντα*.

φτερωτός, —*ή*, —*όν*· δημοτ., ἀντὶ *πτερωτὸς* (βλ.λ.).

φτηναίνω, καὶ *φτηνένω*· δημοτ., καθιστῶ τι εὔθηνόν, εὔωνον: «ἐφτήνυναν τὸ ψωμί»· || ἀμεταβ., γίνομαι εὔθηνός, εὔωνος: «ἐφτήνυνε τὸ κρέας».

φτήνια (ἡ), καὶ ***φθήνια***· δημοτ., ἀντὶ *εὐθηνία* (βλ. λ.)· ἡ ἀντὶ μικρᾶς δαπάνης ἀπόκτησις καλοῦ πράγματος, ἀντίθ. *ἀκρίβεια*.

φτηνοδουλειὰ (ἡ)· δημοτ., δουλειὰ φτηνή, ἡ ἀντὶ μικρᾶς ἀμοιβῆς παρεχομένη ἐργασία.

φτηνός, —*ή*, —*ό*· δημοτ., ἀντὶ *εὐθηνὸς* (βλ. λ.)· εὔωνος, εὐαπόκτητος, ἀντίθ. *ἀκριβός*· || ὁ εὐκόλως παρέχων τὰ ἑαυτοῦ, γενναιόδωρος, ἄλλως *γαλαντόμος*: «φτηνὸς 'ς τ' ἀλεύρι κι' ἀκριβὸς 'ς τὴ στάχτη».—Ἐπίρρ. ***φτηνά***.

Φτίλια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Μυκόνου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ἄνω Μεριᾶς τῆς ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 91.

φτού· ἀντὶ *πτύω* ἐν τῇ φράσει «φτού σου» πτύω κατὰ σοῦ, κατὰ τοῦ προσώπου σου, ἐπὶ πράξεων ἐπονειδίστων: «φτού σου μαγαρισμένε!»· || φρ. «φτοὺ 'ς τὰ γένεια σου» πτύω κατὰ τοῦ γενείου σου, ἐπὶ μεγάλης περιφρονήσεως· || συμβολικὴ πρᾶξις πρὸς ἀποτροπὴν βασκανίας: «ἐπάχυνες κι' ὠμόρφυνες, βλέπω· φτοὺ νὰ μὴ βασκαθῇς».

φτούριος, —*α*, —*ο*· δημοτ., ἐπὶ ἐδεσμάτων, ἄρτου κττ., ὁ διαρκῶν ἐπὶ πολύ, ὁ ἐπαρκῶν: «τὸ ἀνεβατὸ ψωμὶ εἶναι φτούριο».

φτουρῶ, καὶ —*ράω*· δημοτ., διαρκῶ ἐπὶ μακρόν, βαστῶ, ἐπαρκῶ: «τὸ ἀνεβατὸ ψωμὶ φτουράει».

φτρί, καὶ ***φτρίδι*** (τό)· ἰδιωμ., κανδηλήθρα καὶ μολυβήθρα· ἐλλύχνιον· || θρυαλλίς, φυτίλι.

φτυάρι (τό)· δημοτ., ἀντὶ *πτυάριον*, τὸ πτύον.

φτύκα (ἡ)· δημοτ., σύμπλεγμα σταχύων σίτου, ἀναρτώμενον ὑπὸ τῶν χωρικῶν εἰς τὴν ὀροφὴν τῆς οἰκίας.

— *[Λαογρ.]* Ἡ *φτύκα* θεωρεῖται σύμβολον εὐτυχίας, ἀλλὰ καὶ ἀλεξητήριον δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι, εἰσερχόμενοι τὸ μεσονύκτιον καὶ ἀντικρύζοντες αὐτήν, ἀπορροφοῦνται ἀπησχολημένοι εἰς τὴν ἀρίθμησιν τῶν ἀγάνων τῶν σταχύων· αἴφνης φωνεῖ ὁ πετεινὸς καὶ ἀπέρχονται, «γίνουνται σκούνη κι' ἀχλιά».

φτύμα (τό)· δημοτ., ἀντὶ *πτύσμα*, τὸ ἐκπτυόμενον σίαλον, πτύελον.

φτύνω, *ἀόρ.* *ἔφτυσα*, παθ. μετχ. *φτυσμένος*· δημοτ., ἀντὶ *πτύω* (βλ. λ.).

φτύσιμο, —*ατος* (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ πτύειν, ἀπόρριψις πτυέλων κατά τινος: «τοῦ χρειάζεται φτύσιμο», δηλονότι πρὸς ἐξευτελισμόν.

φτύσιμο (τό)· βλ. λ. *ἐμπτυσμός*.

φτωχαίνω, καὶ ***φτωχύνω***· καθιστῶ τινα πτωχόν· || ἀμεταβ., γίνομαι πτωχός, ἀντίθ. *πλουταίνω*.

φτώχευσις, —*εως* (ἡ)· ἀντὶ *πτώχευσις* (βλ. λ.).

φυγάδευσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ φυγαδεύειν, διευκόλυνσις τῆς φυγῆς, τῆς ἀποδράσεως.

φυγαδευτήρια τά· *[Βιβλ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἀπόδοσις τῶν *ἀσύλων πόλεων*, εἰς τὰ θυσιαστήρια τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ καταφεύγωσι, κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ὡς εἰς ἄσυλα, οἱ ἀκουσίως φονεύοντες (βλ. καὶ λ. *ἄσυλον*).

φυγαδεύω· διευκολύνω τινὰ νὰ φύγῃ, νὰ δραπετεύσῃ.

φυγαδεύων (ὁ) (Fygateuon) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πηδητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰχνευμονιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἰχνεύμονας, ἀπαντῶντας πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Φυγαλία *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φιγαλία*.

Φυγαρέτον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ δήμου Κερκυραίων τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. (1928) 360.

φυγάς, —*άδος* (ὁ)· ὁ φεύγων, ὁ ἐξόριστος: «κάθοδος τῶν φυγάδων»· || ὁ φυγών, ὁ δραπετεύσας ἐκ τῆς μάχης, ἐπὶ στρατιωτῶν.

Φυγάς, *Πέτρος*. Ἐγεννήθη ἐν Κωσταντινουπόλει μεσοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· ὡραῖος τῆς ὄψιν καὶ καλλίφωνος, ἐσπούδασε τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἔπαιζε τὴν πάνδουριν καὶ τὸν πλαγίαυλον, ἐφ' ᾧ καὶ διωρίσθη πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Παυθεὶς ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε', τῷ 1801, ἔφυγεν εἰς Χερσῶνα, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1808· διὰ τοῦτο δὲ καὶ καλεῖται *Φυγάς*. Τὰ μελῳδήματα αὐτοῦ εἶναι ἐν χρήσει σήμερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τ. Ε. Ε.

Φύγελα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν τῷ νῦν κόλπῳ Σκαλανόβα, πρὸς Ν. τῆς παλαιᾶς Ἐφέσου. Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον συνεκεντρώθη κατὰ Ἰούλιον 961 ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Φωκᾶν βυζαντινὸς στόλος, ὅθεν κατηυθύνθη εἰς Κρήτην καὶ ἐξεδίωξε τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Ἄραβας. Ν. ΚΛΕ

φυγέλιος (ὁ) (Phygelius) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χοιραδιοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ καλλιεργούμενα πολλαχοῦ ὡς κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

Φυγὲς *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ψαχνῶν τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 11.

φυγὴ (ἡ)· τὸ φεύγειν, ἀποφυγή, ὀπισθοχώρησιν, κοιν. *φευγάλα*: «ἐτράπησαν εἰς φυγήν».

—*[Ἀρχ.]* Βλ. λ. *ἐξορία*.

—*[Μουσ.]* Καλεῖται *φυγὴ* (λατ. καὶ ἰταλ. fuga, γαλλ. fugue, γερμ. Fuge) μουσικὴ σύνθεσις, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ἀντιστικτικὴ ἐπεξεργασία φθάνει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἐκδηλώσεώς της. Ἡ φυγὴ εἶναι ἔργον ἀπευθυνόμενον μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα ἢ τὴν καρδίαν, διότι ἐξ αὐτῆς λείπει τὸ πάθο, καὶ ἡ συγκίνησις· δύναται ὅμως διὰ τῆς ποικιλίας καὶ τοῦ πλούτου τῶν ἀντιστικτικῶν συνδυασμῶν νὰ παράσχῃ ἐντύπωσιν τῆς μεγαλοπρεπείας, νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῶν ὡραίων της γραμμῶν ὡς μνημεῖον ἀρχιτεκτονικόν. Ὅ,τι πολύπλοκον, ὅ,τι ἔντεχνον ὑπάρχει εἰς τὴν ἀντίστιξιν καὶ τὴν μίμησιν, εὑρίσκει τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ ἐφαρμογὴν εἰς τὴν φυγήν, ἥτις, ἀφ' ἑτέρου, ὑπόκειται εἰς ὡρισμένην μορφὴν καὶ ἀκολουθεῖ κανόνας σαφῶς καθωρισμένους ἐκ τῶν προτέρων. Ἡ φυγὴ βασίζεται κυρίως ἐπὶ μιᾶς πρωταρχικῆς φράσεως καλουμένης *θέμα*· λόγῳ δὲ τοῦ ὅτι τὸ θέμα ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τύπον συνεχοῦς καταδιώξεως ὑπὸ τῶν διαφόρων φωνῶν, τὸ μουσικὸν τοῦτο εἶδος ἐκλήθη *φυγή*. Τὰ στοιχεῖα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν φυγὴν εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) τὸ *θέμα* (λατ. dux, γαλλ. sujet ἢ antecédent, γερμ. Führer, ἰταλ. guida, proposta)· 2) ἡ *ἀπάντησις* ἢ *ἐπαγόμενον* (λατ. comes, γαλ. réponse ἢ consequent, γερμ. Gefährte, ἰταλ. risposta ἢ conseguente)· 3) τὸ *ἀντιθεμα* (γαλλ. contre-sujet, γερμ. Gegensatz)· 4) τὸ *στρέττο* (ἰταλ. stretto). Ἕτερα στοιχεῖα τῆς φυγῆς εἶναι τὰ *ἐπεισόδια* καὶ ὁ *ἰσοκράτης*. Οἴκοθεν νοεῖται ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τῆς μιμήσεως, ἐφ' ἧς βασίζεται ἡ φυγή, ὅτι αὕτη δέον νὰ γράφηται τοὐλάχιστον διὰ δύο φωνὰς ἢ δύο ὄργανα, καίτοι ὑπάρχουσι φυγαὶ γραφόμεναι μέχρις ὀκτὼ φωνῶν. Ἡ συνηθεστέρα ἐν τούτοις φυγὴ εἶναι ἡ τετράφωνος. Τὸ δὲ σχέδιον τῆς φυγῆς εἶναι τὸ ἑξῆς: Ἐν ἀρχῇ ἐκτίθεται τὸ θέμα ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης φωνῆς· ἕπεται ἡ ἀπάντησις, ἥτις δὲν εἶναι ἡ ἐπανάληψις τοῦ θέματος εἰς τὸν τόνον τῆς δεσποζούσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πρώτη φωνή, ἀκολουθοῦσα τὸν δρόμον της, ἀντιπαραθέτει ἑτέραν ἀντιστικτικὴν φράσιν ἐντελῶς διαφόρου χαρακτῆρος, δηλαδὴ τὸ ἀντίθεμα· εἰς τὴν τετράφωνον φυγήν, ἡ τρίτη φωνὴ ἐπαναλαμβάνει τὸ θέμα εἰς τὸν ἀρχικὸν τόνον (τῆς τονικῆς), ἡ τετάρτη φωνὴ τὴν ἀπάντησιν (εἰς τὴν δεσπόζουσαν). Αἱ τέσσαρες αὗται εἴσοδοι τοῦ θέματος καὶ τῆς ἀπαντήσεως ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην ***ἔκθεσιν*** τῆς φυγῆς, ἡ ὁποία καὶ περιέχει πάντα τὰ μουσικὰ στοιχεῖα, ἐφ' ὧν ἡ φυγὴ δέον νὰ βασισθῇ. Ἕπεται βραχύ τι ἐπεισόδιον, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ στοιχείων λαμβανομένων συνήθως ἐκ τοῦ ἀντιθέματος καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν *ἀντιέκθεσιν*, ἥτις ἄρχεται διὰ τῆς ἀπαντήσεως καὶ περατοῦται διὰ τοῦ θέματος, συνοδείᾳ τοῦ ἀντιθέματος. Εἰς τὴν ἀντιέκθεσιν ἀπάντησις καὶ θέμα ἀκούονται ἅπαξ μόνον, λαμβάνεται δὲ γενικῶς φροντίς, ὅπως κατὰ διαφόρους ἐπαναλήψεις μὴ ἐμφανίζηται δὶς εἰς τὴν αὐτὴν φωνὴν τόσον τὸ θέμα ὅσον καὶ ἡ ἀπάντησις. Ὡσαύτως τὰ ἐπεισόδια δέον νὰ ἐμφανίζωσιν ἐνδιαφέρον πρὸς ἀποφυγὴν μονοτονίας. Μετὰ τὴν ἀντιέκθεσιν, ἥτις δυνατὸν καὶ νὰ παραλειφθῇ, ἀκολουθοῦσι νέαι ἐμφανίσεις τοῦ θέματος καὶ τῆς ἀπαντήσεως συνοδείᾳ τοῦ ἀντιθέματος εἰς γειτονικοὺς τόνους· ἀρχικῶς δηλαδὴ γίνεται μετατροπία εἰς τὸν σχετικὸν τόνον, εἶτα δὲ εἰς ἄλλους συγγενεῖς· εἶναι δυνατὸν ὡσαύτως, μεταβαλλομένων ὡρισμένων διαστημάτων, νὰ ἐμφανισθῇ τὸ μεῖζον θέμα ὡς ἔλασσον καὶ τἀνάπαλιν. Αἱ διάφοροι αὗται ἐπανεμφανίσεις τῶν κυρίων στοιχείων τῆς φυγῆς συνδέονται δι' ἐπεισοδίων ὁλονὲν πλουσιωτέρων, ἐν μιμήσει ἐν κανόνι κλπ. Χάριν πλουτισμοῦ τῆς φυγῆς δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ ἕτερα μέσα, ὡς ἐμφάνισις τοῦ θέματος ἢ τῆς ἀπαντήσεως ἐν μεγεθύνσει ἢ ἐν σμικρύνσει, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν διπλῇ ἀντιστίξει εἰς τὴν δωδεκάτην ἢ τὴν δεκάτην κλπ. Πάντα ταῦτα τὰ μέσα ὁδηγοῦσι κατὰ κανόνα εἰς εἶδος *ἀναπαύσεως* ἐπὶ τῆς δεσποζούσης. Ἕπεται τὸ στρέττο, ὅπερ συνίσταται εἰς εἰσόδους ὁλονὲν πλησιεστέρας πρὸς τὸ θέμα καὶ τὴν ἀπάντησιν, εἰς τρόπον, ὥστε τὸ μὲν νὰ καταδιώκῃ τὴν δὲ κατὰ πόδας καὶ εἰς διαστήματα συνεχῶς προσεγγίζοντα. Εἰς τὸ στρέττο γίνεται ὡσαύτως εὐρεῖα χρῆσις τῆς ἀναστροφῆς, τῆς μεγεθύνσεως, τῆς σμικρύνσεως κλπ. Μετὰ τὸ στρέττο ἀκολουθεῖ ἡ *κατακλείς*, ἥτις γίνεται συνήθως δι' ἰσοκράτου εἰς τὸ βάσιμον, ἐφ' οὗ ἀναπτύσσονται δι' ὑστάτην φορὰν θέμα, ἀπάντησις καὶ ἀντίθεμα· τὸ τέλος σημειοῦται διὰ *τελείας* ἢ *πλαγίας πτώσεως*.

Ὑπάρχουσι δύο εἴδη φυγῆς: ἡ *πραγματικὴ* (ἰταλ. fuga reale, γαλλ. fugue réelle) καὶ ἡ *τονικὴ* (ἰταλ. fuga de tono, γαλλ. fugue tonale). Τὸ εἶδος τῆς φυγῆς ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ἀπάντησιν.

Digitized by Google

Εἰς τὴν πραγματικὴν φυγὴν ἡ ἀπάντησις εἶναι πανομοιότυπος πρὸς τὸ θέμα, μετατεθειμένη μόνον κατὰ πέμπτην ἀνιοῦσαν ἢ τετάρτην κατιοῦσαν, δωδεκάτην ἀνιοῦσαν ἢ ἑνδεκάτην κατιοῦσαν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φυγῆς, τὸ καὶ παλαιότερον, ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν ἀδιακόπου κανόνος καὶ δὲν παρουσιάζει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς τονικῆς φυγῆς. Εἰς ταύτην ἡ ἀπάντησις πρέπει νὰ κάμῃ μετατροπίαν εἰς τὴν δεσπόζουσαν, ὁσάκις τὸ θέμα εἶναι ὁλόκληρον εἰς τὴν τονικήν· ἐπανέρχεται τοὐναντίον διὰ μετατροπίας εἰς τὴν τονικήν, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ θέμα ὑπέστη μετατροπίαν εἰς τὴν δεσπόζουσαν. Ἡ βασικὴ δηλαδὴ ἀρχὴ εἶναι ὅτι ἀπαντᾷ τις εἰς τὴν τονικὴν διὰ τῆς δεσποζούσης καὶ εἰς τὴν δεσπόζουσαν διὰ τῆς τονικῆς· δηλαδή:

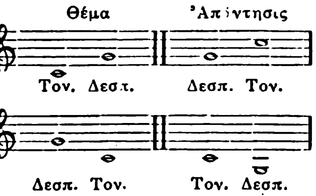

Δὲν ὑπάρχει ἄρα ἀπόλυτος μίμησις τῶν διαστημάτων, ἐφ᾽ ὅσον ἀπαντᾷ τις εἰς τὴν πέμπτην διὰ τῆς τετάρτης καὶ τἀνάπαλιν· ἵνα ἐπιτευχθῇ τοῦτο, δέον νὰ γίνῃ ἀλλαγή τις εἰς τὴν *κεφαλὴν* μόνον τοῦ θέματος, ἥτις καλεῖται *μεταβολή*, π. χ.

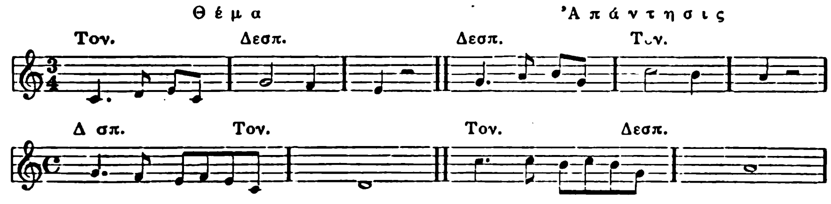

Ἐὰν τὸ ἀντίθεμα σχηματίζῃ ἀπόλυτον φυγὴν μὲ τὸ θέμα, τότε ὑπάρχει *διπλῆ φυγή*. Εἶναι δυνατὸν ὡσαύτως νὰ χρησιμοποιηθῶσι δύο ἢ τρία ἀντιθέματα, συνδυαζόμενα ἐν τριπλῇ ἢ τετραπλῇ ἀντιστίξει μετὰ τοῦ θέματος· ἢ καὶ νὰ βασισθῇ φυγή τις εἰς δύο ἢ τρία θέματα, συνδυαζόμενα ἐν ἀρχῇ μεμονωμένως καὶ εἶτα πάντα ὁμοῦ· εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ὑπάρχει ὡσαύτως διπλῆ ἢ τριπλῆ φυγή.

Ὁ ὅρος *φυγὴ* ἦτο ἀρχικῶς συνώνυμος πρὸς τὴν *κάτσια* (κυνηγητό). Πρόδρομοι τῆς φυγῆς εἶναι ὡσαύτως τὰ *ριτσερκάρι* (ricercari), ὡς καὶ τὰ ἐν μιμήσει μέρη τῶν παλαιῶν τραγουδιῶν, εἰσαγωγῶν κλπ. Ἡ φυγή, ἂν καὶ χρησιμοποιηθεῖσα εὐρέως καὶ εἰς τὴν πολυφωνίαν, εἶναι κατ᾽ ἐξοχὴν ἔργον ἐνοργάνου μουσικῆς· ὡς τοιοῦτον δὲ ἔλαβε τὴν αὐστηρῶς καθωρισμένην μορφὴν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος χάρις εἰς τοὺς ὀργανοκρούστας καὶ συνθέτας, ὧν προέχουσιν οἱ: Ἀνδρ. καὶ Ἰωάνν. Γκαμπριέλι, Φρεσκομπάλντι, Σάϊτ, Σβέελινκ, Φρόμπεργκερ, Πάχελμπελ, Μπουξτεχοῦντε κ. ἄ. Ὁ μέγας ὅμως διδάσκαλος τῆς ἐνοργάνου φυγῆς εἶναι ὁ Ἰω. Σεβ. Μπάχ, ὅστις ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ: «Τέχνη τῆς φυγῆς» καὶ «Καλῶς συγκεκραμένον κλαβικύμβαλον», δίδει ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ ποῦ δύνανται νὰ ὁδηγήσουν ἡ ἀντιστικτικὴ δεινότης καὶ οἱ μᾶλλον ἀπίθανοι καὶ δυσχερεῖς συνδυασμοί. Διὰ τοῦ Μπὰχ ἡ ἐνόργανος φυγὴ φθάνει μὲν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀναπτύξεώς της, ἀλλὰ καὶ ἡ φωνητικὴ φυγὴ ἐμφανίζει καταπληκτικὰ ἠχητικὰ μνημεῖα χάρις εἰς τὸν Χαῖνδελ. Μετὰ τοὺς δύο μεγάλους τούτους διδασκάλους ἡ φυγὴ ἀποβάλλει ἐν μέρει τὸν αὐστηρὸν αὐτῆς χαρακτῆρα· οἱ κλασσικοί, καὶ ἰδίᾳ ὁ Μπετόβεν, ἐνδιατρίβουν εἰς μᾶλλον ἐλευθέρια εἴδη φυγῆς, ἔκτοτε δὲ δημιουργοῦνται ἡ *ἐλευθέρα φυγή*, ἡ *φυγὴ διὰ τῆς μιμήσεως*, ἡ *ἀκανόνιστος φυγή*, εἰς ἃ ἡ αὐστηρὰ μορφὴ ἐναλλάσσεται μετὰ πολλῆς φαντασίας. Εὐρεῖαν χρῆσιν ἀφ᾽ ἑτέρου εὑρίσκει παρὰ τοῖς συγχρόνοις τὸ *ὕφος φυγῆς* (stile fugato, ἢ ἁπλῶς fugato), τὸ κοινῶς λεγόμενον *φουγκάτο*, ἐν ᾧ ἐναλλάσσονται μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας ἡ διπλῆ ἀντίστιξις, ἡ μίμησις, ἡ ἀνάστροφος μίμησις, ὁ κανών, συνοδείᾳ τολμηρῶν συγχορδιῶν καὶ πολυπλόκων ρυθμικῶν σχημάτων. Ἡ φυγὴ οὐδέποτε ὑπῆρξε θεατρικὸν εἶδος ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὡς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ «Μαγεμένου αὐλοῦ» τοῦ Μόζαρτ, ἢ τῇ τελευταίᾳ σκηνῇ τοῦ «Φάλσταφ», ἐν ᾗ ὁ Βέρντι ἐχρησιμοποίησεν ὀκτάφωνον φυγήν· τοὐναντίον ὡς ἔργον ἐκκλησιαστικόν, ὡς παράγων τοῦ ὀρατορίου, παραμένει ἀναντικατάστατος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Marpurg*, Abhandlung von der Fuge.—*Fétis*, Traité de la fugue.—*Hauptmann*, Erläuterungen zu Bachs Kunst der Fuge (1841).—*Riemann*, Katecnismus der Fugen-Komposition καὶ Grosse Kompositionslehre.—*Eb. Prout*, Fugue (1891) καὶ Fugal analysis (1892).—*Draeseke*, Der gebundene Stil.—*André Gedalge*, Traité de la fugue (1904).—*Iwan Knorr*, Lehrbuch der Fugenkomposition (1911).—*A. W. Marchant*, 500 fugal subjects and answers ancient and modern.—*D' Indy* Cours de composition.

Γ. ΣΚΛΑΒΟΣ

— **φυγῆς σημεῖον** *[Παραστ. Γεωμ.]*. Ἐπίσημον σημεῖον ἐν τῇ *προοπτικῇ*, καθ᾽ ὃ συγκλίνουν αἱ σκηνογραφίαι εὐθειῶν παραλλήλων πρὸς ἀλλήλας.

Σ. Ε. Λ.

Φυγιᾶς *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μαρμαρίου τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 36.

φυγοδικία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φυγόδικος, ἀποφυγὴ τῆς δίκης.

— *[Ποιν. Δίκ.]* I. *Ἔννοια. Στοιχεῖα.* Α´) *Φυγόδικος*, κατὰ τὴν ποινικὴν δικονομίαν (ἄρθρα 220, 221, 460 ἑπ.), θεωρεῖται ὁ διὰ *κατασχετηρίου* διωκόμενος κατηγορούμενος. Ἐὰν οὗτος παρεπέμφθη εἰς δίκην ἐπὶ *κακουργήματι* καὶ ἐξακολουθῇ φυγοδικῶν, ὑπέχει καὶ ποινικὴν εὐθύνην ἰδίαν, κατὰ τὸν νόμον ΓϡΜΔ´ τοῦ 1911 «περὶ φυγοδικίας». Κατὰ τοῦτον (ἄρθρ. 1, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 2072 τοῦ 1920), ἀπαιτοῦνται οἱ ἑξῆς ὅροι πρὸς ὕπαρξιν τοῦ ἀδικήματος τῆς φυγοδικίας: 1) Μὴ προσέλευσις εἰς τὴν ἀρχὴν ἢ μὴ σύλληψις τοῦ φυγοδίκου ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς κατὰ τοὺς νόμους 1228 τοῦ 1918 καὶ 3104 τοῦ 1924 ἐπιδόσεως τοῦ βουλεύματος, δι᾽ οὗ ὁ φυγόδικος παρεπέμφθη εἰς δίκην ἐπὶ κακουργήματι. 2) Δολία προαίρεσις, συνισταμένη εἰς τὸν σκοπὸν ἀπειθείας πρὸς τὴν ἀρχήν. 3) Καταδίκη τοῦ φυγοδίκου (εἰς οἱανδήποτε ποινὴν) διὰ τὴν κυρίαν πρᾶξιν, δι᾽ ἣν ἐδιώκετο.

Β´) Ἐν ἀξιοποίνῳ φυγοδικίᾳ διατελεῖ ἐπίσης (ἄρθρ. 29 τοῦ νόμου ΓϡΜΔ´) καὶ ὁ ἐρήμην ἐπὶ πλημμελήματι εἰς φυλάκισιν ἓξ μηνῶν καὶ ἄνω καταδικασθεὶς (παρ᾽ οἱουδήποτε δικαστηρίου), ἐὰν δὲν προσέλθῃ ἢ δὲν συλληφθῇ ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν, ἀφ᾽ ἧς ἡ κατ᾽ αὐτοῦ ἐρήμην ἀπόφασις κατέστη τελεσίδικος. Καὶ ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται ἡ ἀνωτέρω (ἀριθ. 2) δολία προαίρεσις, ἥτις ὅμως δὲν ὑφίσταται, ἐὰν ἡ μετὰ τὴν πάροδον τῶν 30 ἡμερῶν ἀσκηθεῖσα τυχὸν ὑπὸ τοῦ ὑπαιτίου ἐκπρόθεσμος ἀνακοπὴ κατὰ τῆς ἐρήμην ἀποφάσεως γίνῃ δεκτή.

II. *Ἀποτέλεσις. Ποινή*. Ἡ *φυγοδικία* εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀνωτέρω (Α´ καὶ Β´) περιπτώσεις εἶναι ἀδίκημα διαρκές, πραγματούμενον ἅμα τῇ παρόδῳ τῆς μηνιαίας προθεσμίας καὶ διαρκοῦν μέχρι τῆς προσελεύσεως ἢ συλλήψεως τοῦ ὑπαιτίου. Ἀναλόγως δὲ τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τῆς φυγοδικίας διαβαθμίζει ὁ νόμος τὴν ποινήν. Ἀδιαφόρως ὅμως τῆς διαρκείας της, καὶ μάλιστα βαρύτερον, κολάζεται ἡ φυγοδικία ἐκείνου, ὅστις, διαρκούσης ταύτης, διέπραξε καὶ ἄλλο κακούργημα ἢ πλημμέλημα (οὐχὶ πταῖσμα) καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦτο ἔνοχος (καὶ ἂν δὲν κατεδικάσθη εἰς ποινὴν δι᾽ οἱονδήποτε λόγον), διαβαθμίζεται δ᾽ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ποινὴ ἀναλόγως τῆς βαρύτητος τῆς νέας πράξεως (ἄρθρ. 1 § 2 τοῦ νόμου ΓϡΜΔ´). Λόγος μετριάζων τὰς ἀνωτέρω ποινὰς εἶναι ἡ αὐθόρμητος προσέλευσις τοῦ φυγοδίκου εἰς τὴν ἀρχήν, λόγος δὲ ἀπαλλάσσων τοῦτον τῆς ἐπὶ φυγοδικίᾳ ποινῆς εἶναι ἡ ὑπ᾽ αὐτοῦ σύλληψις καὶ παράδοσις εἰς τὴν ἀρχὴν ἄλλου φυγοδίκου διαπράξαντος φόνον ἢ ἀναίρεσιν (ἄρθρ. 6 τοῦ νόμου).

III. *Ἕνωσις φυγοδίκων*. Ἐὰν δύο ἢ πλείονες, διατελοῦντες ἐν ἀξιοποίνῳ φυγοδικίᾳ, ἑνωθῶσιν, ἡ ἕνωσις αὕτη χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου ΓϡΜΔ´ (ἄρθ. 2) ὡς ἴδιον ἀδίκημα, ἀνεξάρτητον τῆς ἐν ᾗ ἕκαστος τῶν ἑνωθέντων διατελεῖ φυγοδικίας. Ἀλλ᾽ ἐὰν ἡ ἕνωσις φέρῃ τὸν χαρακτῆρα συστάσεως ἢ συμμορίας πρὸς ἐκτέλεσιν ἀξιοποίνων πράξεων, τότε, εἰ μὲν οὐδεμία τῶν πράξεων τούτων ἐτελέσθη, ἡ ἕνωσις τιμωρηθήσεται διὰ τῶν ποινῶν τῶν ἄρθρων 57—62 καὶ 66—69 τοῦ ποινικοῦ νόμου, λαμβανομένης ὡς βάσεως τῆς ποινῆς τοῦ μελετηθέντος ἀδικήματος. Ἄλλως ἡ ποινὴ (ἐπὶ τῇ ἑνώσει) διαβαθμίζεται ἀναλόγως τῆς ὑπὸ τῆς συστάσεως ἢ τῆς συμμορίας διαπραχθείσης ἀξιοποίνου πράξεως, ἀδιαφόρως τοῦ χρόνου διαρκείας τῆς φυγοδικίας (ἄρθ. 3 νόμου ΓϡΜΔ´).

Αἱ ἀνωτέρω περὶ ἑνώσεως φυγοδίκων διατάξεις δὲν ἐφαρμόζονται κατὰ τῶν αὐθορμήτως προσελθόντων εἰς τὴν ἀρχήν, οἵτινες τιμωρηθήσονται διὰ τῆς ἁπλῆς ἐπὶ φυγοδικίᾳ ποινῆς τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ νόμου. Πᾶσαι δὲ αἱ κατὰ τὰ ἀνωτέρω (II καὶ III) ἐπιβαλλόμεναι ἐπὶ φυγοδικίᾳ ποιναὶ ἐκτίνονται μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ποινῆς, τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὸν φυγόδικον δι᾽ ἣν πρᾶξιν ἐφυγοδίκει ἢ δι᾽ ἣν παρεπέμφθη ὡς διαπραχθεῖσαν παρ᾽ αὐτοῦ διαρκούσης τῆς φυγοδικίας (ἄρθρ. 5 τοῦ νόμου).

IV. *Ἁρμόδιον διὰ τὴν φυγοδικίαν δικαστήριον*. Κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ νόμου ΓϡΜΔ´, τὸ ἀδίκημα τῆς φυγοδικίας τῆς περιπτώσεως I, Α´ δικάζεται ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν συνέδρων ἀμέσως μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ ὑπαιτίου, δι᾽ ἣν πρᾶξιν ἐφυγοδίκει. Ἐὰν οὗτος διέπραξε διαρκούσης τῆς φυγοδικίας κακούργημα (βλ. ἀνωτέρω II) καὶ παρεπέμφθη δι᾽ αὐτὸ εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον, ἀποφαίνεται ἐπίσης τὸ δικαστήριον τῶν συνέδρων περὶ τῆς φυγοδικίας (τῆς τε ὑπὸ στοιχεῖον Α´ καὶ τῆς Β´, I), οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐτυμηγορία τῶν ἐνόρκων καὶ πάντοτε μετὰ τὴν ἐτυμηγορίαν ταύτην. Κατὰ τὰ λοιπὰ τηρηθήσονται αἱ τῆς ἐπὶ πλημμελήματι προδικασίας διατυπώσεις. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει ἡ φυγοδικία εἰσαχθήσεται πρὸς ἐκδίκασιν ἐνώπιον τοῦ κατὰ τὰς κοινὰς διατάξεις ἁρμοδίου δικαστηρίου.

V. *Ὑπόθαλψις φυγοδίκου*. Ἐξαιρουμένων τῶν ἐν ἄρθρῳ 76 τοῦ ποινικοῦ νόμου ἀναφερομένων συγγενῶν τοῦ ἐν ἀξιοποίνῳ φυγοδικίᾳ διατελοῦντος, πᾶς ἄλλος, ἐν γνώσει τῆς τοιαύτης ἰδιότητος αὐτοῦ, τροφοδοτῶν ἢ δεχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του ἢ κρύπτων τοῦτον ἢ ὁπωσδήποτε διευκολύνων τὴν ἀπόκρυψιν ἢ δραπέτευσιν τοῦ φυγοδίκου τιμωρεῖται διὰ τῆς ἐν ἄρθρῳ 7 τοῦ νόμου ΓϡΜΔ´ ποινῆς. Πᾶς δὲ (οἱοσδήποτε, καὶ συγγενὴς ἔτι τοῦ φυγοδίκου) ἀναγγέλλων εἰς αὐτὸν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὰ πρὸς σύλληψίν του λαμβανόμενα ὑπὸ τῆς ἀρχῆς μέτρα τιμωρεῖται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ νόμου ὁριζομένης ποινῆς, ἐὰν δ᾽ εἶναι δημόσιος ἢ δημοτικὸς ὑπάλληλος ἢ ὑπηρέτης τιμωρεῖται ὡς συνεργὸς φυγοδικίας εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ὡς καὶ ὅταν παρέλιπε νὰ καταδείξῃ ἀμέσως εἰς τὰς ἁρμοδίους ἀρχὰς τὸν τόπον διατριβῆς τοῦ φυγοδίκου (ἄρθρ. 9 τοῦ νόμου). Πλὴν τούτου καὶ ἡ ἀμέλεια παντὸς δημοσίου ἢ δημοτικοῦ ὑπαλλήλου, ἐπιτετραμμένου τὴν δίωξιν τοῦ φυγοδίκου, τοῦ δημάρχου καὶ τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος περὶ τὴν λῆψιν τῶν πρὸς δίωξιν προσφόρων μέτρων, τιμωρεῖται εἰς βαθμὸν πλημμελήματος (ἄρθρα 16—18 τοῦ νόμου).

Τέλος τὰ ἄρθρα 11—15 τοῦ νόμου ΓϡΜΔ´ καὶ τὸ εἰς ἐκτέλεσιν ἐκδοθὲν βασιλικὸν διάταγμα τῆς 31 Μαρτίου 1917 ὁρίζουσιν ἀμοιβὰς καὶ συντάξεις ἐπὶ τῇ καταδείξει ἢ συλλήψει φυγοδίκων.

Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

φυγόδικος (ὁ)· ὁ φεύγων τὴν δίκην, ὁ μὴ προσερχόμενος νὰ δικασθῇ.

—*[Ποιν. Δίκ.]* Βλ. λ. *φυγοδικία*.

φυγοδικῶ (*—έω*)· εἶμαι φυγόδικος, φεύγω τὴν δίκην, δὲν προσέρχομαι νὰ δικασθῶ.

φυγοκεντρικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυγόκεντρον δύναμιν, ὁ τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως.

φυγόκεντρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φεύγων τὸ κέντρον, ὁ ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τοῦ κέντρου: «φυγόκεντρος δύναμις».

—*[Μικροβ.]* Καλεῖται *φυγόκεντρος* συσκευὴ ἀποτελουμένη ἐκ κινητῆρος κινουμένου διὰ τῆς χειρὸς ἢ δι᾽ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἢ δι᾽ ὕδατος καὶ δίσκου φέροντος δύο, τέσσαρας ἢ καὶ περισσοτέρους μεταλλικοὺς ὑποδοχεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους τοποθετοῦνται ὑάλινα σωληνάρια ἢ δοχεῖα. Διὰ τῆς συσκευῆς ταύτης, ἥτις δύναται νὰ ἐκτελέσῃ 1.000—10.000 στροφὰς κατὰ πρῶτον λεπτόν, τῇ ἐνεργείᾳ τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως τὰ βαρύτερα στοιχεῖα, ἅτινα αἰωροῦνται ἔν τινι ὑγρῷ, φέρονται πρὸς τὸν πυθμένα τοῦ σωληναρίου, ἀποχωριζόμενα ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ. Οὕτω λαμβάνεται τὸ ἵζημα τῶν οὔρων καὶ ἀποχωρίζονται τὰ ἔμμορφα στοιχεῖα τοῦ αἵματος ἀπὸ τοῦ ὀροῦ καὶ τὰ μικρόβια, ἅτινα αἰωροῦνται ἐν ὑγρῷ περιβάλλοντι. Ἵνα ἡ φυγόκεντρος λειτουργήσῃ κανονικῶς, τὰ πρὸς φυγοκέντρησιν ὑγρὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῶσιν ἐντὸς σωληναρίων ἰσοβαρῶν, ἔναντι ἀλλήλων κειμένων. Μετὰ τὴν φυγοκέντρησιν τὰ βαρύτερα στοιχεῖα εὑρίσκονται εἰς τὸν πυθμένα τοῦ σωληναρίου ἐν εἴδει ἱζήματος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν μετρεῖται διὰ στροφομέτρου τοποθετουμένου ἐπὶ τοῦ δίσκου

Ν. Α. Μ.

— **φυγόκεντροι ἀντλίαι** *[Μηχανολ.]*· βλ. λ. *ἀντλία*

— **φυγόκεντροι ὁδοί**. Αἱ φυγόκεντροι ὁδοὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς πλαγίας πυραμιδικῆς δεσμίδος ἢ χιασθείσης, τῆς προσθίας πυραμιδικῆς ἢ εὐθείας, τῆς ἐρυθρονωτιαίας δέσμης ἢ δεματίου τοῦ Mona Kow καὶ ἐκ τῆς αἰθουσονωτιαίας δέσμης.

Αἱ ἶνες αὗται αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς δεσμίδας, ἐξορμῶνται ἐκ τῆς κινητικῆς χώρας τῆς φλοιώδους οὐσίας τοῦ ἐγκεφάλου, ἐκ τῶν καλουμένων πυραμιδικῶν κυττάρων, καὶ φέρονται ἄνευ διακοπῆς διὰ τοῦ ἀκτινωτοῦ στεφάνου, τῆς ἔσω κάψης καὶ τοῦ ποδὸς τῶν σκελῶν τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὴν γέφυραν, ἐντεῦθεν δὲ φέρονται πρὸς τὸν νωτιαῖον μυελόν. Κατὰ τὴν δίοδον ὅμως αὐτῶν ἐκ τοῦ προμήκους μυελοῦ αἱ πλεῖσται χιάζονται καὶ ἀποτελοῦσι τὰς πλαγίας πυραμιδικὰς δεσμίδας τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, αἵτινες ἀπολήγουσιν εἰς τὰ πρόσθια κέρατα αὐτοῦ. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἄρχεται ἡ περιφερικὴ νευρά. Αἱ δὲ μὴ χιασθεῖσαι ἐν τῷ προμήκει μυελῷ ἶνες φέρονται εἰς τὴν προσθίαν πυραμιδικὴν δεσμίδα τοῦ συστοίχου ἡμιμορίου,

Digitized by Google

καὶ διὰ τοῦ προσθίου λευκοῦ συνδέσμου ἄλλαι εἰς ἄλλα ἐπίπεδα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ χιάζονται καὶ φέρονται εἰς τὸ ἀντίθετον ἡμιμόριον αὐτοῦ, καὶ τελευτῶσιν εἰς τὰ κύτταρα τῶν προσθίων κεράτων αὐτοῦ, ὥστε ἅπασαι αἱ πυραμιδικαὶ ἶνες χιάζονται, ἀλλ' αἱ μὲν χιάζονται ἐν τῷ προμήκει μυελῷ, καὶ αὗται ἀποτελοῦσι τὰς πλαγίας δέσμας, αἱ δὲ χιάζονται ἐκτὸς τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, καὶ αὗται ἀποτελοῦσι τὰς προσθίας δέσμας.

Ἡ δευτέρα κινητικὴ νευρὰς ἄρχεται ἐκ τοῦ προσθίου πέρατος τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἔνθα ὑπάρχουσι τὰ κινητικὰ κύτταρα, τῶν ὁποίων οἱ νευρῖται ἐξέρχονται διὰ τῶν προσθίων ῥιζῶν καὶ διὰ τῶν περιφερικῶν νεύρων ἀπολήγουσιν εἰς τοὺς μῦς καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἀγωγὴν τῆς ἑκουσίας κινήσεως τῶν μυῶν. Ἡ ἐρυθρονωτιαία δεσμὶς ἢ δεμάτιον τοῦ Monakow ἄρχεται ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ πυρῆνος, ὅστις συνδέεται δι' ἰνῶν πρὸς τὴν φλοιώδη οὐσίαν τοῦ ἐγκεφάλου, πρὸς τὸ ῥαβδωτὸν σῶμα καὶ πρὸς τὸν ὀπτικὸν θάλαμον, καὶ μετὰ τὸν χιασμὸν ἐν τῷ προμήκει μυελῷ φέρεται πρὸς τὴν πλαγίαν δέσμην τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τελευτᾷ εἰς τὰ κύτταρα τῶν προσθίων κεράτων.

Ἡ δὲ αἰθουσονωτιαία δεσμὶς ἐκφύεται ἐκ τοῦ πυρῆνος τοῦ Deiters, ὅστις εὑρίσκεται παρὰ τὴν παρεγκεφαλίδα καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀπολήγουσιν αἱ ἶνες τοῦ αἰθουσαίου νεύρου· αἱ ἶνες τῆς δεσμίδος ταύτης φέρονται ἀχίαστοι τοῦτο μὲν πρὸς τὰς πλαγίας δέσμας, τοῦτο δὲ πρὸς τὰς προσθίας δέσμας τοῦ νωτιαίου μυελοῦ.

Ὅτι δὲ αἱ ἶνες αὗται ἔχουσι σημασίαν διὰ τὰς ἑκουσίας κινήσεις, συνάγεται καὶ ἐκ τῶν πειραματικῶν παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κλινικῶν τοιούτων. Οὕτως ἐπὶ αἱμορραγιῶν τοῦ ἐγκεφάλου ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἡμιπληγία, τουτέστι παράλυσις τοῦ ἀντιθέτου ἡμιμορίου πρὸς τὴν ἑστίαν τῆς αἱμορραγίας. Ι. Ν. Μ.

—**φυγόκεντρος δύναμις** [*Φυσ.*] Ἡ φυγόκεντρος δύναμις ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν δυνάμεων ἀδρανείας. Ὡς δύναμιν ἀδρανείας χαρακτηρίζομεν τὴν ἀντίστασιν τὴν προβαλλομένην ὑπὸ τυχούσης μάζης καὶ προερχομένην ἐκ τῆς ἀδρανείας αὐτῆς πρὸς πᾶσαν μεταβολὴν τῆς κινητικῆς καταστάσεως αὐτῆς. Εἰς ἑκάστην περίπτωσιν ἡ δύναμις ἀδρανείας ἰσοῦται πρὸ τὸ γινόμενον τῆς μάζης ἐπὶ τὸ ἄνυσμα τὸ ἐκφράζον τὴν ἐπιτάχυνσιν, λαμβανόμενον μὲ ἀντίθετον σημεῖον. Δι' ὡρισμένας κατηγορίας κινήσεων αἱ δυνάμεις ἀδρανείας χαρακτηρίζονται κατ' ἄλλον τρόπον. Οὕτως εἰς τὴν περίπτωσιν κυκλικῆς κινήσεως, ἡ ἀναφαινομένη δύναμις ἀδρανείας καλεῖται *φυγόκεντρος δύναμις*.

Θεωρήσωμεν ὑλικὸν σημεῖον μάζης m κινούμενον μετὰ σταθερᾶς ταχύτητος v ἐπὶ κυκλικῆς τροχιᾶς ἀκτῖνος r, ἐχούσης κέντρον σταθερὸν σημεῖον O. Ἡ περίπτωσις αὕτη τῆς κινήσεως πραγματοποιεῖται, ἐὰν εἰς τὸ ἓν ἄκρον νήματος ἢ στελέχους ἐξαρτήσωμεν μικρὰν σφαῖραν καὶ κρατοῦντες ἀπὸ τὸ ἕτερον ἄκρον τὸ νῆμα ἢ τὸ στέλεχος εἰς σταθερὰν θέσιν στρέφομεν τὸ σύστημα οὕτως, ὥστε ἡ σφαῖρα νὰ διαγράφῃ κυκλικὴν τροχιάν. Ἐὰν διὰ ω καλέσωμεν τὴν γωνιώδη ταχύτητα τοῦ ὑλικοῦ σημείου, θὰ εἶναι $v = \omega . r$.

Ἡ ὡς ἄνω κυκλικὴ κίνησις, καίτοι γίνεται ὑπὸ σταθερὰν ταχύτητα, ἀποτελεῖ μεταβαλλομένην κίνησιν, διότι ἡ διεύθυνσις τῆς ταχύτητος συνεχῶς μεταβάλλεται. Ἐὰν δὲ διὰ γ καλέσωμεν τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς κινήσεως, τότε αἱ συνιστῶσαι αὐτῆς ὡς πρὸς δύο ὀρθογωνίους ἄξονας OX καὶ OY, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ θεωρεῖται τὸ κέντρον τῆς κυκλικῆς τροχιᾶς, εἶναι:

$$\gamma_x = -\omega^2 x \text{ καὶ } \gamma_y = -\omega^2 y \quad (1)$$

καὶ ἡ ἐπιτάχυνσις γ θὰ εἶναι:

$$\gamma = \sqrt{\gamma^2{}_x + \gamma^2{}_y} = -\omega^2 \sqrt{x^2 + y^2} = -\omega^2 r. \quad (2)$$

Αἱ ὡς ἄνω σχέσεις εὑρίσκονται εὐκόλως ἐκ τῶν συντεταγμένων τοῦ κινητοῦ M ἐκπεφρασμένων συναρτήσει τοῦ χρόνου, λαμβανομένης ὡς ἀρχῆς τῆς κινήσεως τῆς θέσεως A. Εἶναι δὲ $x = r \text{ συν } \omega t$ και $y = r \text{ ημ } \omega t$ (3).

Διὰ διπλῆς διαφορίσεως τῶν σχέσεων τούτων ὡς πρὸς τὸν χρόνον E εὑρίσκονται αἱ σχέσεις (1). Ἐπὶ τῆς μάζης m τοῦ σημείου *m* θὰ ἐνεργῇ ὅθεν ἡ δύναμις

$$f = m\gamma = -m r \omega^2 \quad (4)$$

Ἡ δύναμις αὕτη διευθύνεται πρὸς τὸ κέντρον, διότι εἶναι $\gamma_x : \gamma = x : r$ καὶ ἑπομένως αὕτη θὰ παριστᾷ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀναγκάζει τὸ σῶμα νὰ παραμένῃ ἐν τῇ κινήσει του ἐπὶ τῆς κυκλικῆς τροχιᾶς (ὡς π. χ. εἶναι ἡ τάσις τοῦ νήματος, εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁποίου εἶναι προσδεδεμένο τὸ κινητόν). Ἡ ὡς ἄνω δύναμις δύναται εὐκόλως νὰ μετρηθῇ διὰ τῆς παρεμβολῆς καταλλήλου δυναμομέτρου.

Ἡ δύναμις αὕτη, ἡ ἐξαναγκάζουσα τὸ κινητὸν νὰ κινῆται ἐπὶ κυκλικῆς τροχιᾶς, καλεῖται *κεντρομόλος δύναμις* καὶ ὑποδηλοῖ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ φέρῃ πρὸς τὸ κέντρον τὸ περιφερόμενον σῶμα. Οὕτω ἡ κεντρομόλος δύναμις δύναται νὰ προέρχεται εἴτε ἐξ ἐλαστικῶν δυνάμεων στελέχους, ἐλατηρίου ἢ τεταμένου νήματος, εἴτε ἐκ τῆς βαρύτητος, εἴτε ἐξ ἠλεκτρικῶν ἢ μαγνητικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὸ τρίτον ὅμως ἀξίωμα τοῦ Νεύτωνος, τὸ ἀξίωμα τῆς δράσεως καὶ ἀντιδράσεως, ὅταν ἐπὶ μάζης m ἐνεργῇ δύναμις f, τότε καὶ ἐκ τῆς μάζης m δέον ἐπὶ τοῦ κέντρου περιστροφῆς νὰ ἐπενεργῇ ἰσομεγέθης, ἀλλὰ ἀντιθέτως διευθυνομένη δύναμις. Λόγῳ τῆς ἀντιδραστικῆς ταύτης δυνάμεως ἡ περιφερομένη μᾶζα m ἕλκει τὸ κέντρον περιστροφῆς μετὰ δυνάμεως $m r \omega^2$ πρὸς τὰ ἔξω. Τὴν δύναμιν ταύτην αἰσθανόμεθα, ὁσάκις περιστρέφομεν κυκλικῶς σῶμα βαρὺ ἐξαρτώμενον ἀπὸ τοῦ ἄκρου νήματος, ὁπότε σχηματίζομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐκ μέρους τῆς στρεφομένης μάζης ἐνεργεῖ δύναμις ἐπὶ τῆς χειρός μας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ στρεφόμενον σῶμα ζητεῖ νὰ κινηθῇ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ἀκτῖνος πρὸς τὰ ἔξω.

Ἐν τῇ προκειμένῃ ὅμως περιπτώσει πρόκειται πράγματι περὶ ἀντιδράσεως, ὀφειλομένης ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ στρεφομένου σώματος ἔναντι τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπενεργείας τῆς δυνάμεως, τῆς προερχομένης ἐκ τῆς χειρός μας καὶ οὐχί, ὡς φαινομενικῶς θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ, περὶ δυνάμεως προερχομένης ἐκ τῆς περιστροφῆς, ἐπενεργούσης κατὰ διεύθυνσιν ἀκτῖνος ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ μεταβιβαζομένης μέσῳ τοῦ σώματος πρὸς τὸ κέντρον περιστροφῆς. Διότι ἐὰν ἴσχυε πράγματι

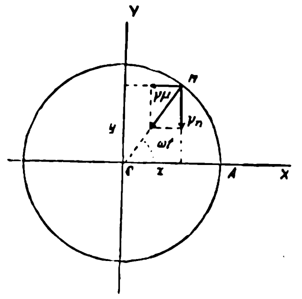

Σχ. 1. *Φυγόκεντρος δύναμις.*

τοῦτο, θὰ ἔπρεπε τὸ περιστρεφόμενον σῶμα, ὅταν αἴφνης διὰ κοπῆς π. χ. τοῦ νήματος καθίστατο ἐλεύθερον, νὰ ἐλάμβανε, μετὰ τὴν κατὰ τὸν ἄνω τρόπον κατάπαυσιν τῆς ἐπενεργείας τῆς κεντρομόλου δυνάμεως, ὑπὸ τὴν συνδεδυασμένην ἐπενέργειαν τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς ἐκ τῆς περιστροφῆς προερχομένης δυνάμεως, κίνησιν κατὰ τροχιὰν διευθυνομένην πρὸς τὰ ἔξω, ἐνῷ ἐν τῇ πραγματικότητι παρατηροῦμεν ὅτι τὸ σῶμα (ἐφ' ὅσον δὲν ἐπενεργοῦν καὶ ἄλλαι δυνάμεις, π. χ. ἡ βαρύτης) κινεῖται κατὰ τὸ πρῶτον ἀξίωμα τοῦ Νεύτωνος εὐθυγράμμως, ἤτοι κατὰ τὴν ἐφαπτομένην τῆς προγενεστέρας τροχιᾶς αὐτοῦ.

Κατὰ συνέπειαν ἡ φυγόκεντρος δύναμις δὲν ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ σώματος ἕνεκα τῆς ἀδρανείας αὐτοῦ καὶ ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ κέντρου περιστροφῆς, ἀποτελοῦσα τὴν κατὰ τὸ τρίτον ἀξίωμα τοῦ Νεύτωνος ἀντίδρασιν πρὸς τὴν κεντρόμολον δύναμιν, ἡ ὁποία ἕλκει τὸ σῶμα πρὸς τὸ κέντρον περιστροφῆς. Θεωρήσωμεν ὅτι τὸ κινητὸν εἰς χρόνον t εὑρίσκεται εἰς A ἐπὶ τῆς τροχιᾶς του. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα Δt, ἄνευ τῆς ἐπενεργείας τῆς κεντρομόλου δυνάμεως, τὸ κινητὸν ὡς ἐκ τῆς ταχύτητος αὐτοῦ $v = r\omega$ θὰ διήνυε τὸ διάστημα AB καὶ θὰ ἔφθανεν εἰς B. Ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν πάλιν τῆς κεντρομόλου δυνάμεως τὸ κινητὸν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα dt ἀποκτᾷ λόγῳ τῆς καθέτου πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ταχύτητος v ἐπιταχύνσεως μέσην ταχύτητα v_1 καὶ θὰ ἔφθανεν εἰς Δ. Λόγῳ ὅμως τῆς ταυτοχρόνου ἐπενεργείας τῶν δύο ταχυτήτων φθάνει εἰς χρόνον Δt, εἰς τὸ σημεῖον Γ ἐπὶ τῆς κυκλικῆς τροχιᾶς καὶ διανύει πράγματι τὸ κινητὸν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα Δt τὸ τόξον κύκλου ΑΓ.

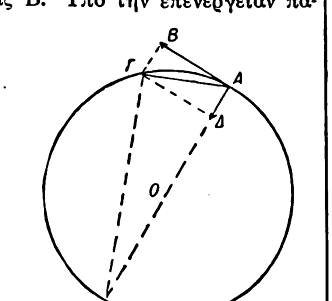

Σχ. 2. *Στοιχειώδης ὑπολογισμὸς φυγοκέντρου δυνάμεως.*

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄνω διαγράμματος δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν στοιχειωδῶς τὴν φυγόκεντρον δύναμιν ὡς ἀκολούθως: Λόγῳ τῆς σμικρότητος τοῦ χρονικοῦ διαστήματος Δt δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν τὸ τόξον ΑΓ, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὸ πραγματικὸν ὑπὸ τοῦ κινητοῦ διανυθὲν διάστημα, διὰ τῆς χορδῆς ΑΓ, ὅτε ἐκ τοῦ τριγώνου ΑΓΕ θὰ ἔχωμεν: $(\text{ΑΓ})^2 = (\text{ΑΕ}).(\text{ΑΔ}) = 2(\text{ΑΟ}).(\text{ΑΔ})$. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κινητὸν κινεῖται ἐπὶ τῆς κυκλικῆς τροχιᾶς μὲ ταχύτητα v, εἶναι $\text{ΑΓ} = .v\Delta t$. Ἐξ ἄλλου ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ κεντρομόλος δύναμις μεταδίδει εἰς τὸ κινητὸν ἐπιτάχυνσιν γ, θὰ εἶναι:

$$\text{ΑΔ} = \frac{1}{2} \gamma.(\Delta t)^2.$$

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅθεν τῶν ἀνωτέρω, ἐὰν τεθῇ AO=r, προκύπτει εὐκόλως:

$$v^2 (\Delta t)^2 = 2.r.\frac{1}{2}\gamma.(\Delta t)^2$$

ἐξ ἧς λαμβάνομεν:

$$\gamma = \frac{v^2}{r}$$

καὶ ἑπομένως ἡ κεντρομόλος δύναμις θὰ εἶναι:

$$f = m\gamma = \frac{mv^2}{r} \quad (5)$$

Ἡ ἄνω σχέσις παρέχει τὴν κεντρομόλον δύναμιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ φυγόκεντρος δύναμις εἶναι ἴση κατ' ἀπόλυτον τιμήν. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω σχέσεως (5) προκύπτουν οἱ ἀκόλουθοι νόμοι: 1) Ἡ φυγόκεντρος δύναμις ὑπὸ τὴν αὐτὴν ταχύτητα καὶ ἀκτῖνα καμπυλότητος τροχιᾶς εἶναι ἀνάλογος τῆς μάζης τοῦ κινητοῦ. 2) Ἡ φυγόκεντρος δύναμις ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκτῖνα καμπυλότητος εἶναι ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τῆς ταχύτητος τοῦ κινητοῦ. 3) Ἡ φυγόκεντρος ὑπὸ τὴν αὐτὴν ταχύτητα εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἀκτῖνος καμπυλότητος τῆς τροχιᾶς. Ἐὰν ἀντὶ τῆς ταχύτητος εἰσαγάγωμεν τὴν γωνιώδη ταχύτητα ω, θὰ ἔχωμεν $f = m\omega^2 r$, ἐπειδὴ δὲ $\omega = 2\pi/T$ ὅσον ὁ χρόνος μιᾶς πλήρους περιφορᾶς τοῦ σώματος, προκύπτει:

$$f = \frac{4\pi^2 . m . r}{T^2} \quad (6)$$

ἐξ ἧς προκύπτει καὶ ὁ τέταρτος νόμος: 4) Ἡ φυγόκεντρος δύναμις εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀκτῖνος καμπυλότητος, ὅταν ὁ χρόνος περιφορᾶς εἶναι ὁ αὐτός.

Οἱ ἀνωτέρω νόμοι ἀποδεικνύονται πειραματικῶς διὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ συσκευῶν τῇ βοηθείᾳ φυγοκεντρικῆς μηχανῆς. Ἡ φυγόκεντρος δύναμις ἔχει πλείστας ὅσας ἐφαρμογὰς ἐν τῇ πράξει. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

φυγόκορις (ἡ) (Cimicifuga) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βατραχοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ὑδροχαρεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν ὀλίγων σχετικῶς εἰδῶν τοῦ γένους ἀξιολογώτερον εὐρωπαϊκὸν εἶναι ἡ *φυγόκορις ἡ δύσοσμος* (Cimicifuga foetida), ἥτις φύεται εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Σιβηρίαν. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἀμερικανικῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *φυγόκορις ἡ βοτρυοειδὴς* (Cimicifuga racemosa), ἥτις ἔχει ῥίζαν ἐμετικήν. Δ. Ν. Π.

φυγομαχία (ἡ)· τὸ νὰ ἀποφεύγῃ τις τὴν μάχην ἐκ δειλίας.

φυγόμαχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φεύγων τὴν μάχην, ὁ μὴ μετέχων τῆς μάχης ἐκ δειλίας.

φυγομαχῶ (—*έω*)· φεύγω τὴν μάχην, δὲν μετέχω τῆς μάχης ἐκ δειλίας.

φυγόποινος (ὁ, ἡ)· ὁ φεύγων τὴν ποινήν, ὁ μὴ ἐκτίνων τὴν ποινήν, εἰς ἣν κατεδικάσθη.

φυγοπόλεμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φεύγων, ἀποφεύγων τὸν πόλεμον, ὁ μὴ μετέχων τοῦ πολέμου ἐκ δειλίας.

φυγοπονία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φυγόπονος, ἀποφυγὴ τῶν πόνων, τῶν κόπων, ὀκνηρία, κοιν. *τεμπελιά*.

φυγόπονος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φεύγων, ἀποφεύγων τοὺς πόνους, τοὺς κόπους, ὀκνηρός, κοιν. *τεμπέλης*.

φυγοστρατία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις φυγόστρατος, ἡ ἀποφυγὴ τῆς στρατεύσεως.

—[*Στρατ. Ποιν. Δικ.*] *Φυγοστρατία* λέγεται τὸ ἀδίκημα τοῦ κληρωτοῦ, ἐθελοντοῦ, ὑποκαταστάτου ἢ ἐφέδρου, τοῦ γενομένου δεκτοῦ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ καὶ καταγαφέντος παρὰ τοῦ στρατολογικοῦ γραφείου, ἀλλὰ μὴ παρουσιασθέντος εἰς τὸ σῶμά του κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενον διάστημα. Τὸ ἀδίκημα τοῦτο προβλέπεται ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 220 τῆς στρατιωτικῆς ποινικῆς νομοθεσίας. Νῦν ὅμως, κατὰ τὸν στρατολογικὸν νόμον, οἱ στρατεύσιμοι δὲν καλοῦνται εἰς τὰ στρατολογικὰ γραφεῖα, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ σώματα, εἰς ἃ μέλλουσι νὰ καταταχθῶσι, καὶ κατατάσσονται ἀμέσως εἰς αὐτά, οὕτω δὲ ἐκλείπει σήμερον τὸ στάδιον τῆς φυγοστρατίας καὶ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 220 τυγχάνει ἀνεφάρμοστος. Κ. Π.

φυγόστρατος (ὁ)· ὁ φεύγων, ἀποφεύγων τὴν στράτευσιν, ὁ μὴ μετέχων τοῦ στρατοῦ, ὁ μὴ προσελθὼν πρὸς κατάταξιν ἐν τῷ στρατῷ.

Φυζὲ (Fusée), ***Κλαύδιος-Ἐρρῖκος ντὲ —, ἀββᾶς τοῦ Βοναζενόν***. Γάλλος κληρικὸς καὶ ποιητής (βλ. λ. *Βοναζενόν*).

Φυζελιὲ (Fuzelier), ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1672—1752). Ὑπῆρξε γονιμώτατος συγγραφεύς, πεπροικισμένος διὰ ζωηρᾶς φαντασίας καὶ λεπταισθησίας. Κυριώτερα τῶν ἔρ-

Digitized by Google

γων τούτων εἶναι τά: «Κορνηλία», «Φθινοπωριναὶ διασκεδάσεις» καὶ «Μῶμος ὁ μυθογράφος». Διετέλεσεν ἐπίσης κατὰ τὴν περίοδον 1744—1752 διευθυντὴς τοῦ «Mercure de France». Χ. Δ.

Φυζὲρ (Fugère), *Λουκιανός*. Διακεκριμένος Γάλλος ἀοιδὸς (βαρύτονος), γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1848. Τῷ 1877 προσελήφθη εἰς τὸ «Κωμικὸν Μελόδραμα», ἔνθα ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τοὺς «Γάμους τῆς Γιαννούλας». Ἔδρεψεν ὡσαύτως δάφνας εἰς τὰ μελοδράματα: «Le pré aux clercs», «Οἱ γάμοι τοῦ Φίγκαρο», «Μαγευμένος αὐλός», «Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα», «Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης», καὶ ἐδημιούργησε πρῶτος διαφόρους χαρακτῆρας εἰς τὰ λυρικὰ ἔργα: «Πλοῦτος», «La Basoche», «Φρύνη», «La Vinandière», «Xavière», «Le Flibustier», «Σταχτοποῦτα», «Λουΐζα» «Πολὺς θόρυβος γιὰ τὸ τίποτε», «Ὁ θαυματοποιὸς τῆς Παναγίας», «Δὸν Κιχώτης» κτλ. Γ. Σ.

Φύη. Ἀθηναία, Παιανιεὺς τὸν δῆμον, ἐξόχου καλλονῆς καὶ ἐπιβλητικοῦ παραστήματος. Ἐνδύσαντες ταύτην οἱ φίλοι τοῦ Πεισιστράτου μὲ πανοπλίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐπιβιβάσαντες ἅρματος εἰσήγαγον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐκείνη δέ, ὀρθία ἐπ' αὐτοῦ, διέτασσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσι τὸν Πεισίστρατον, τὸν ὁποῖον, ὡς ἔλεγεν, αὐτὴ ἡ θεὰ «κατάγει εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀκρόπολιν». Πιστεύσαντες οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι πράγματι ἦτο ἡ Ἀθηνᾶ, ὑπεδέχθησαν τὸν Πεισίστρατον, ὅστις οὕτω ἐγένετο διὰ δευτέραν φορὰν τύραννος τῶν Ἀθηνῶν τῷ 556 π. Χ. (*Ἡροδ.* Α, 60). Ὡς λέγεται, ὁ Πεισίστρατος ἐνύμφευσεν αὐτὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἱππάρχου. Α. Θ. Σ.

φύκη (τὰ) *[Βοτ.]*. Συνομοταξία κρυπτογαμικῶν φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν θαλλοφύτων, περιλαμβάνουσα πολυαρίθμους οἰκογενείας καὶ γένη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ ἁλμυρά, τὰ ὑφάλμυρα καὶ τὰ γλυκέα στάσιμα ἢ ῥέοντα ὕδατα. Εἴδη τινὰ φυκῶν φύονται εἰς ὑγροὺς τόπους, ἕτερα δὲ εἶναι παράσιτα διαφόρων τελειοτέρας συνθέσεως φυτῶν. Ἡ ὑφὴ καὶ ἡ μορφὴ τῶν φυκῶν εἶναι ποικιλωτάτη. Τὰ *δεσμοειδῆ* (Desmoidea) καὶ τὰ *διατομοειδῆ* (Diatomaceae) εἶναι μικροσκοπικὰ καὶ ἔχουσι τὴν μορφὴν ἁπλουστάτων κυττάρων, ἅτινα πολλαπλασιάζονται διὰ διχασμοῦ. Γνωστότερον γένος τῶν διατομοειδῶν εἶναι τὸ *ψωροσπέρμιον* (Psorospermium), ὅπερ προκαλεῖ εἰδικὴν νόσον τοῦ μεταξοσκώληκος, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν πεπερῖτις. Γνωστότερον γένος φυκῶν, ἐκ τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων, εἶναι ἡ *λεσονία ἡ λευκόφαιος* (Lessonia fuscescens), ἥτις ἔχει ἀνάστημα ἀνεπτυγμένου δένδρου καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς θαλάσσας τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου. Μεγαλύτερον μῆκος (500 μ.) πάντων τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν φυτῶν ἔχει τὸ φῦκος *μακρόκυστις ἡ ἀπιοφόρος* (Macrocystis pyrifera), ὅπερ ἀπαντᾷ εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος θαλάσσας. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν φυκῶν ὑπάγεται καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν *νηματοειδῶν* (Confervaceae), ἥτις περιλαμβάνει πολυαριθμότατα γένη καὶ εἴδη, διακρινόμενα ἰδίως διὰ τὴν σμικρότητά των καὶ ἀπαντῶντα εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν φυτῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης γίνεται διὰ σπορίων, ἅτινα ἐν ἀρχῇ κινοῦνται τῇ βοηθείᾳ κινητικῶν βλεφαρίδων. Ἕτερον εἶδος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *χθονόβλαστος ὁ ἁλίφιλος* (Chthonoblastus salinus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Εὐρώπης. Οὗτος πολλαπλασιάζεται τόσον πολύ, ὥστε πολλάκις καλύπτει ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἀλυκῶν καὶ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἐκτεταμένου τάπητος.

Πλεῖστα εἴδη φυκῶν τῶν ἁλμυρῶν ὑδάτων ἐξαλμυριζόμενα ἀποτελοῦσιν ἐκλεκτὸν λίπασμα. Ἕτερα εἴδη ποικίλως χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φαρμακευτικήν, λόγῳ τῶν αἰθερίων ἐλαίων καὶ τοῦ ἰωδίου ἅτινα ἐνέχουσιν. Οὕτως ἐκ τοῦ γένους *φῦκος* διὰ βραδείας καύσεως λαμβάνεται ἡ ἀκάθαρτος σόδα καὶ ἐκ ταύτης τὸ ἰώδιον τοῦ ἐμπορίου. Οἱ ξηροὶ καυλοὶ τοῦ εἴδους *ἐλασμάτιον τὸ δακτυλοειδὲς* Laminaria digitata) χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν μαιευτικήν. Τὸ εἶδος *ἐλασμάτιον τὸ σακχαροφόρον* (Laminaria saccharina) ἐνέχει μαννιτοσάκχαρον. Τὸ εἶδος *ῥυτίφλοιος ἡ βαφική* (Rytiphloeus tinctoria) ἐνέχει βαφικὴν οὐσίαν. Τὸ εἶδος *παλμέλλη ἡ ἐρυθρὰ* (Palmella rosea) εἶναι παρασιτικὸν τοῦ σίτου καὶ ἐκδηλοῦται ὑπὸ μορφὴν ἐρυθρῶν μικροσκοπικῶν στιγμάτων ἐπὶ τοῦ ἄρτου. Πλεῖστα εἴδη τῆς οἰκογενείας τῶν *χαροειδῶν* (Charareae), ἅτινα φύονται εἰς ὑφάλμυρα καὶ γλυκέα ὕδατα, λόγῳ ἐλλείψεως ἢ αἰσθητῆς ἐλαττώσεως τοῦ ὑγροῦ εἰς ὃ ζῶσιν, ἀποσυντίθενται καὶ γίνονται ἑστίαι νοσογόνοι. Τέλος ἕτερα εἴδη τῆς συνομοταξίας τῶν φυκῶν, λόγῳ τῶν πηκτωματωδῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποτελοῦνται, χρησιμοποιοῦνται ὡς τροφὴ ὑπὸ πλείστων κατοίκων παραλίων μερῶν. Μεταξὺ τούτων κυριώτερα εἶναι ἡ *γραταγαρία, τὸ σὔλειμα, ἡ οὐρβίλλεια,* ὁ *χόνδρος*, κ.τ.λ. Δ. Ν. Π.

φυκιάδα (ἡ) δημοτ., ἀμμώδης βυθὸς φέρων φύκια· ‖ «ψάρια τῆς φυκιάδας» τὰ εἰς τοιούτους βυθοὺς διαιτώμενα, οἷα πέρκη, σπάρος, σαργός· ‖ «τάκες τῆς φυκιάδας» ἢ «ἀφκλοί» ἀμμώδεις κυκλικαὶ ἐκτάσεις, ἐπὶ φυκώδους βυθοῦ, καταδηλοῦσαι πιθανὴν ἐκεῖ ὕπαρξιν μπαρμπουνίων· ‖ «σφουγγάρια τῆς φυκιάδας», σπόγγοι ἐκλεκτοὶ ἂν καὶ οὐχὶ ἰσχυροῦ ὑφάσματος, ἔχοντες μέγεθος μέτριον, σχῆμα στρογγύλον καὶ ἐπίπλατυ (φόρμες) καὶ μεγάλας ὀπάς. Σ. Ε. Λ.

Φυκιάδα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ὅρμος τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σίφνου (πλάτ. 36° 54' Β., μῆκ. 24° 43' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Serpho island). Εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην φέρεται Porto Kondos. —2) Ὅρμος τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς πρὸ τοῦ λιμένος Ἑρμουπόλεως Σύρου νήσου Γαϊδάρος (πλάτ. 37° 25' 28" Β. μῆκ. 24° 59' 15" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Τράπεζα καὶ Τηγανάκι (χάρτ. Κοτσοβίλλη). —3) Αἰγιαλὸς τῆς νήσου Αἰγίνης πρὸ τῆς Πέρδικας (πλάτ. 37° 41' 20" Β., μῆκ. 23° 27' 25" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana) μεταξὺ τῶν ἀκρῶν Γενέσιον Θεοτόκου καὶ Ἅγιος Σώζων. —4) Ἑλάσσων ὅρμος ἐν τῷ ὅρμῳ *Δρυοπίδος* (βλ. λ.) τῆς νήσου Κύθνου.

φυκὶς (ἡ) (Phycis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀνακανθίνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γαδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ

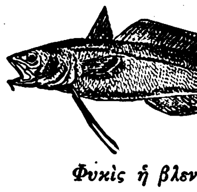

Φυκὶς ἡ βλεννοειδής.

φυκὶς ἡ βλεννοειδὴς (Phycis blennoidea), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ χρωματισμός του εἶναι γλαυκὸς κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ τὰς πλευρὰς καὶ ὑποκίτρινος κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ.Ν.Π.

—φυκὶς (Phycis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μικρολεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυραλιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις ψυχὰς ἀπαντώσας ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ. Ἐκ τῶν 200 εἰδῶν τοῦ γένους, ὧν τὰ 130 περίπου ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *φυκὶς ἡ ποικιλόχρους* (Phycis variegata), ἥτις εἶναι τὸ μεγαλύτερον μικρολεπιδόπτερον ἔντομον, μὲ πτέρυγας εὐρείας, ὧν αἱ πρόσθιαι τριγωνικαὶ καὶ αἱ ὀπίσθιαι ἀπεστρογγυλωμέναι. Ὁ χρωματισμός των εἶναι ζωηρὸς καὶ ποικίλος. Αἱ κάμπαι των ζῶσιν ἐπὶ τῶν διαφόρων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

φυκοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φύκη.

φυκοερυθρίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Φυσικὴ ἐρυθρὰ χρωστικὴ ὕλη, ἀπαντῶσα εἰς τὰ ἐρυθροφύκη ἢ ῥοδοφύκη ὁμοῦ μετὰ τῆς χλωροφύλλης καὶ καρωτίνης εἰς τοὺς χλωροπλάστας αὐτῶν. Εἶναι διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ μετ' ἐρυθρᾶς χροιᾶς καὶ πορτοκαλερύθρου φθορισμοῦ. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν χρωμοπρωτεϊδῶν. Σ. Γ.

φυκόζη (ἡ), ἢ *φουκόζη* *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι σάκχαρον (μεθυλοπεντόζη), ἰσομερὴς πρὸς τὴν ραμνόζην. Διακρίνονται δύο ἰσομερεῖς μορφαί, ἤτοι ἡ d- καὶ ἡ l-φυκόζη. Ἡ d-*φυκόζη* ἀπαντᾷ εἰς μεθυλοπεντοζάνας καὶ παράγεται ἐκ διαφόρων φυκῶν καὶ τοῦ τραγακανθίνου κόμμεως δι' ὑδρολύσεως. Κρυσταλλοῦται εἰς μικρὰς βελόνας. Ἡ ὀζαζόνη αὐτῆς τήκεται ἐκ 178°. Ἡ l-*φυκόζη* ἢ *ῥοδεόζη* εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν μορφὴν γλυκοζίτου εἰς τὴν ἰαλαπίνην καὶ τὴν β-τουρπεθεΐνην. Τήκεται εἰς 144°. Σ. Γ.

φυκοκυανίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Φυσικὴ κυανῆ χρωστικὴ ὕλη, ἀπαντῶσα εἰς τὰ κυανοφύκη καὶ ἐν μείγματι μετὰ τῆς *φυκοερυθρίνης* εἰς τὰ ἐρυθροφύκη. Διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ μετὰ κυανῆς χροιᾶς καὶ ἐρυθροῦ φθορισμοῦ. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν *χρωμοπρωτεϊδῶν*. Σ. Γ.

φυκολογία (ἡ) *[Βοτ.]*. Κλάδος τῆς βοτανικῆς, ὅστις ἀσχολεῖται μὲ τὴν μελέτην τῶν φυκῶν.

φυκομύκητες (οἱ) *[Βοτ.]*. Κλάσις μυκήτων, περιλαμβάνουσα μύκητας παρουσιάζοντας ὡς πρὸς τὸν τρόπον ἀναπαραγωγῆς ὁμοιότητας πρὸς τὰ φύκη. Οἱ φυτομύκητες εἶναι οἱ ἀτελέστεροι μύκητες, κέκτηνται δὲ μυκήλιον συνήθως μονοκύτταρον, ἄνευ δηλαδὴ ἐγκαρσίων διαφραγμάτων, ἐνίοτε ὑποτυπῶδες, γενικῶς ὅμως λίαν ἀνεπτυγμένον, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὑφὰς διακλαδιζομένας, συνεχεῖς, φερούσας σπανιώτατα διάφραγμά τι. Εἰς τὰ παράσιτα εἴδη τὸ μυκήλιον διαχέεται κατὰ κανόνα ἕρπει μεταξὺ τῶν κυττάρων τοῦ ξενιστοῦ, ἀποστέλλον ἐντὸς τῶν κυττάρων μυζητῆρας, ἐνῷ εἰς τὰ σαπρόφυτα δὲν ὑπάρχουν μυζητῆρες. Ἡ ἀναπαραγωγὴ εἶναι συνήθως ἀγενὴς καὶ ἐγγενής, σπανίως ὑπάρχει μόνον ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος τρόπος πολλαπλασιασμοῦ. Ἡ ἀγενὴς ἀναπαραγωγὴ συντελεῖται διὰ κονιδίων ἢ σποραγγείων, περιεχόντων σπόρια ἀκίνητα (σποραγγειοσπόρια), ἢ ζῳοσποραγγείων περιεχόντων σπόρια κινούμενα διὰ βλεφαρίδων (ζῳοσπόρια), τῶν τελευταίων σχηματιζομένων τῇ παρουσίᾳ ὕδατος. Ὁ ἐγγενὴς πολλαπλασιασμὸς συντελεῖται δι' ἑτερογαμετῶν ἢ δι' ἰσογαμετῶν. Ὁ πρῶτος τρόπος, συνηθέστερος, λαμβάνει χώραν διὰ γαμετῶν ἀκινήτων ἀνθηριδίου καὶ φογονίου, ὧν τὸ πρῶτον ἐκχέει τὸ περιεχόμενόν του ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἢ διὰ κινητῶν ἀνθηροζωϊδίων, νησσομένων ἐντὸς ὕδατος ἢ γονιμοποιούντων τὸ φογόνιον. Ὁ δεύτερος ἐπιτελεῖται δι' ἀκινήτων γαμετῶν, προερχομένων ἐκ δύο μυκηλιακῶν ὑφῶν μετασχηματιζομένων ὁμοίως. Οἱ φυκομύκητες ὑποδιαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς *χυτριδινίδας*, μὲ μυκήλιον ὑποτυπῶδες καὶ ὄργανα ἀναπαραγωγῆς μὴ σαφῶς διακρινόμενα· 2) τοὺς *φομύκητας*, μὲ μυκήλιον ἀνεπτυγμένον καὶ πολλαπλασιασμὸν ἐγγενῆ δι' ἑτερογαμετῶν καὶ 3) τοὺς *ζυγομύκητας*, μὲ μυκήλιον ἀνεπτυγμένον καὶ ἐγγενῆ πολλαπλασιασμὸν δι' ἰσογαμετῶν. Εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις περιλαμβάνονται παράσιτα τῶν φυτῶν, εἰς δὲ τὴν τρίτην σαπρόφυτα ἢ παράσιτα ἐντόμων. Ε. Τ. Ε.

φυκοξανθίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Φυσικὴ χρωστικὴ ὕλη τῶν φαιοφυκῶν, ἀπομονωθεῖσα ἐξ αὐτῶν τῷ 1914 ὑπὸ τοῦ Willstätter. Ἀποδίδεται εἰς αὐτὴν ὁ τύπος $C_{40}H_{54}O_6$, ἔχει ὀρφνέρυθρον χρῶμα, βασικὴν ἀντίδρασιν, τήκεται εἰς 159,5 καὶ σχηματίζει κυανᾶ ἅλατα μετὰ τοῦ ὑδροχλωρικοῦ καὶ θειικοῦ ὀξέος. Σ. Γ.

φῦκος, *—ους* (τό)· ἰδίᾳ, τὸ θαλάσσιον φυτὸν τὸ εἰς σχῆμα ταινίας ἐκβραζόμενον εἰς τὰς ἀκτάς· ‖ καθόλου, θαλλόφυτον ἀναπτυσσόμενον εἰς ὕδατα εἴτε ἁλμυρὰ εἴτε γλυκέα καὶ ἐπὶ ὑγρῶν ἐπιφανειῶν, ἐδάφους, τοίχου, κορμοῦ δένδρου.

φῦκος (τὸ) (Fucus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς κατηγορίας τῶν *φυκοειδῶν*, περιλαμβάνον διάφορα εἴδη ὑδροβίων φυτῶν, ἀπαντώντων εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας. Γνωστότερα εἴδη τῶν εὐρωπαϊκῶν θαλασσῶν εἶναι τὸ *φῦκος τὸ φυσκῶδες* (Fucus vesiculosus) καὶ τὸ *φῦκος τὸ πλατύκαρπον* (Fucus platycarpus). Ἐκ τοῦ δευτέρου εἴδους ἐξάγεται καὶ ἡ ἀκάθαρτος σόδα, ἐξ ἧς λαμβάνεται τὸ ἰώδιον τοῦ ἐμπορίου. Δ. Ν. Π.

—φῦκος καρραγηνὸν (Carrageen) *[Φαρμακογν.]*. Παράγωγα φυτὰ τῆς δρόγης εἶναι τὰ ἄλγη Chondrus crispus, Lyngl. καὶ Gigartina mamillosa. Τὰ φυτὰ ταῦτα συλλέγονται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον καὶ Ἰούλιον, πλύνονται δι' ὕδατος καὶ ξηραίνονται καὶ λευκαίνονται εἰς τὸν ἥλιον, ὅστις ἀποχρωματίζει τὴν ἐρυθρὰν φυκοερυθρίνην. Ἐνίοτε λευκαίνονται διὰ χλωρίου ἢ θειώδους ὀξέος. Τὰ λευκανθέντα ξηρὰ ἄλγη φέρονται εἰς Λίβερπουλ, ὅπου εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀγορὰ αὐτῶν. Κατὰ τὴν διαβροχὴν δι' ὕδατος τὰ φυτὰ ταῦτα διογκοῦνται, θερμαινόμενα δὲ δίδουν ζελατινῶδες διάλυμα ἄνευ γεύσεως, μὴ κυανούμενον τῇ προσθήκῃ ἰωδίου. Συνήθως τὰ φυτὰ ταῦτα νοθεύονται δι' ἄλλων ἀλγῶν μὴ περιεχόντων γλίσχρασμα, ὡς εἶναι τὰ Ceramium rubrum, Fucus caniculatus, Sphaerococcus aricularis. Συστατικὰ τοῦ καρραγηνοῦ εἶναι γλισχρασματώδης οὐσία (*καρραγίνη*), ἀμυλοδεξτρίνη, χλωριοῦχα, νιτρικά, θειικά, βρωμιοῦχα καὶ ἰωδιοῦχα ἅλατα τοῦ νατρίου καὶ χρωστική τις οὐσία, ἡ ῥοδοφυλλίνη. Ἡ γλισχρασματώδης οὐσία τοῦ καρραγηνοῦ περιέχει 2% ἄζωτον, 2,5% θεῖον καὶ 0,5—1% ἰώδιον. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀναγράφεται ἡ δρόγη ὡς ἀποχρεμπτικὸν φάρμακον ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφ ψήματος (5 γρ. εἰς 100 -150 ὕδωρ) καὶ ὡς τονωτικὸν διὰ παιδία ραχιτικά, φθισικὰ καὶ χοιραδικά. Τὸ γλίσχρασμα τοῦ καρραγηνοῦ χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν ὁμοίως χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν ἀποχρεμπτικῶν εἰδῶν καὶ διαφόρων γαλακτωμάτων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ γαλακτώματος τοῦ ὀνισκελαίου. Κ. Γ. Μ.

—φῦκος τὸ πορφυροῦν *[Βοτ.—Φαρμ.]*· βλ. λ. *βρύον* καὶ *βρύον* τῆς Κορσικῆς.

Φυκοῦς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς τῆς Μεσογείου, ἀποτελοῦν τὴν βορείαν ἐσχατιὰν τῆς Κυρηναϊκῆς δυτικῶς τοῦ λιμένος τῆς Ἀπολλωνίας (*Πτολεμ.* Δ, δ, 5). Εἶναι τὸ σύγχρονον Ras Sem (πλάτ. 32° 57' Β., μῆκ. 21° 42' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 241: Benghazi to Derna). Ὑπῆρχε καὶ κωμόπολις φερώνυμος τοῦ ἀκρωτηρίου, ἀντικρύζουσα περίπου κατὰ μεσημβρινὸν τὸ Ταίναρον, νοτίως τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο εἰς δίαρμα τρισχιλίων σταδίων (*Στράβ.* Η, 363). Σ. Ε. Λ.

Φυκουσία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λιμνοθάλασσα ἔνδον τοῦ ἀκρωτηρίου Φυκοῦς (*Στεφ. Βυζ.* 673, 11), μὴ ὑπάρχουσα σήμερον.

Φυκοῦσσαι *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσοι τῆς Λιβύης. Οἱ νησιῶται *Φυκουσσαῖοι* καὶ *Φυκούσιοι* (*Στέφ. Βυζ.* 673, 10). Ἄγνωστος ἡ ταυτότης αὐτῶν. Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

φυκοφαιίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἡ φαιὰ χρωστικὴ ὕλη τῶν φαιοφυκῶν.

φυκοχρωμοπρωτεΐδαι (οἱ) *['Οργ. Χημ.]*. Πρωτεϊνικαὶ ὕλαι τῆς τάξεως τῶν *χρωμοπρωτεϊδῶν* ἀπαντῶσαι εἰς διάφορα ἔγχρωμα φύκη καὶ συνοδεύουσαι τὰς χλωροφυλλοειδεῖς καὶ καρωτινοειδεῖς χρωστικὰς εἰς τὰ χρωματοφόρα. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ *φυκοερυθρίνη*, ἡ *φυκοκυανίνη*, ἡ *φυκοξανθίνη* καὶ ἡ *φυκοφαιίνη* (βλ. λ.). Σ. Γ.

Φυλάγρα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Καρυστίας, ἐν τοῖς Κοίλοις τῆς Εὐβοίας (πλάτ. 38° 09′ 55″ Β., μῆκ. 24° 24′ 00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1597: Petali gulf καὶ 426: Doro to Saloniki), 9 μίλ. δυτικῶς τοῦ Καφηρέως. Ἐπιστέφεται ὑπὸ μεσαιωνικοῦ φρουρίου. Σ. Ε. Λ.

φυλάγω, καὶ φυλάω· δημοτ., ἀντὶ *φυλάττω* (βλ. λ.).

Φυλάκαι *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μακεδονίας ἐν Πιερίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ, 12, 27). Ἔκειτο δὲ κατὰ τὸν Huzey κατὰ τὴν θέσιν τοῦ χωρίου Παλαιογρατσιάνου ἐπὶ λόφου τινὸς παρὰ τὸν Ἁλιάκμονα, μεταξὺ Σερβίων καὶ Βελβενδοῦ, ὅπου εὑρέθησαν μνημεῖα καὶ ἐπιγραφαί. Α. Θ. Σ.

Φυλακαὶ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου *Κουλελὶ* ἢ *Κουλὲ Μαγτσεσί*, τοῦ ἀντικρύζοντος τὴν παραλίαν τῆς Ξηρᾶς Κρήνης τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς καὶ σχηματίζοντος τὴν μείζονα τῶν κολπώσεων, ἃς Διονύσιος ὁ Βυζάντιος ὀνομάζει *Δίσκους*. Σ. Ε. Λ.

Φυλάκαιον *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ Μεγάλῃ Φρυγίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ε, 2, 17), ἀκαθορίστου ταυτότητος. Α. Θ. Σ.

φύλακας (ὁ)· δημοτ., ἀντὶ *φύλαξ* (βλ. λ.)· ‖ ἰδιωματ., τὸ εἰς σελίδα βιβλίου παρεντιθέμενον χαρτίον, κατ' ἰδιαίτερόν τινα τρόπον διπλούμενον, πρὸς ταχεῖαν εὕρεσιν τῆς σελίδος: «βάλε φύλακα 'ς τὸ βιβλίο σου νὰ βρίσκῃς εὔκολα τὸ μάθημά σου».

Φύλακας *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀμαράντων τῆς ἐπαρχίας Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 214. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σεϊμέν*.

φυλακεῖον (τό)· ὁ τόπος, τὸ οἴκημα ὅπου διαμένει ὁ φύλαξ ἢ οἱ φύλακες: «φυλακεῖον σιδηροδρομικόν».

—*[Στρατ.]* *Φυλακεῖον* καλεῖται τὸ εἰς ὡρισμένας θέσεις (π. χ. ἐδαφικὰς διαβάσεις) ἢ εἰς στρατιωτικὰ καὶ δημόσια ἐν γένει καταστήματα (π. χ. στρατῶνας, ταμεῖα, φυλακάς, κτλ.) οἴκημα, εἰς ὃ παραμένει ἡ φρουρά. Ν. Θ. Κ.

—*[Σιδηροδρ.]* Τὰ *φυλακεῖα* εἶναι οἰκοδομήματα, ἔνθα διαμένουν οἱ φύλακες ἰσοπέδων διαβάσεων τῶν σιδηροδρόμων. Προσαρτᾶται συνήθως εἰς ταῦτα κηπάριον. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς κυκλοφορίας. Οὕτως ὑπάρχουσιν ἰσόπεδοι διαβάσεις εἰς τὰ πέριξ μεγαλοπόλεων μετὰ τεσσάρων φυλακείων, ἀνὰ ἓν εἰς ἑκάστην γωνίαν διασταυρώσεως τοῦ σιδηροδρόμου μετὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ. Δ. Ε. Π.

—*[Τελων.]* Βλ. λ. *τελωνεῖον, τελωνοφυλακή, τελωνοφύλαξ*.

Φυλακεῖς *['Αρχ.]*. Εἷς τῶν ἐννέα δήμων τῶν Τεγεατῶν. ΚΑΨ.

Φυλάκη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀρχαία πόλις τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Φθιώτιδος, εἰς τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς Ὄθρυος κειμένη, παρὰ τὰς Φθιώτιδας Θήβας. Εἶχε κτισθῆ, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ ἥρωος Φυλάκου, υἱοῦ τοῦ Δηϊόνος, καὶ ὑπήγετο κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Β, 695) εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πρωτεσιλάου, τοῦ ὁποίου καὶ τέμενος ὑπῆρχεν ἐν ταύτῃ καὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο. Ἀπὸ ταύτης μετωνομάσθη *Φυλάκη* τὸ χωρίον *Κιτίκειον* τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ.

—2) Πολίχνη τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τὰ ὅρια Τεγεατῶν καὶ Λακεδαιμονίων. Ἡ ἐν ταύτῃ πηγὴ τοῦ Ἀλφειοῦ, μετὰ τῶν ὑδάτων τῆς ὁποίας συνενοῦντο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τὰ ὕδατα τῶν πολυαρίθμων πηγῶν τῶν Συμβόλων (*Παυσ.* Η′ 54.1), φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ νῦν καλουμένη «Τῆς κυρᾶς ἡ βρύση», παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Τριπόλεως—Σπάρτης, καὶ πλησίον χειμάρρου τινὸς ἐκρέοντος εἰς τὸν Ἀλφειόν. Πλησίον τῆς αὐτῆς πηγῆς σῴζονται καὶ ἴχνη ἁμαξοτροχιῶν τῆς ἀρχαίας ἁμαξιτοῦ Σπάρτης—Τεγέας.

—3) Πολίχνη, ἀγνώστου θέσεως, ἐν Μολοσσίδι τῆς Ἠπείρου, ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευομένη. Ἦτο ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, κατὰ διαταγὴν τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου, καταστραφεισῶν 70 πόλεων τῆς Ἠπείρου (168 π. Χ.), διότι εἶχον συμμαχήσει μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως. ΚΑΨ.

—**Φυλάκη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ τοῦ νομοῦ Λαρίσης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 203. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κιτίκειον*.

φυλακὴ (ἡ)· τὸ φυλάττειν, φύλαξις, φρούρησις: «ἄνδρες πρὸς φυλακὴν τῶν συνόρων»· ‖ συνεκδ., αὐτοὶ οἱ φυλάττοντες, οἱ φρουροῦντες, οἱ φύλακες, ἡ φρουρά: «φυλακὴ ἐξ ἀνδρῶν ἐνόπλων»· ‖ συνήθ. πληθ. *φυλακαὶ* (αἱ)· τὸ δεσμωτήριον, τὸ οἴκημα, ὅπου ἐγκλείονται οἱ εἰς φυλάκισιν καταδικασθέντες: «φυλακαὶ Ναυπλίου,—Ρίου».

—*['Εγκυκλ.]* Ὁ θεσμὸς τῆς *φυλακῆς*, γνωστὸς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἔλαβε τὴν μορφὴν ὑφ' ἣν παρουσιάζεται σήμερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν. Ἡ δημιουργία φυλακῶν εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ ἐπικρατήσεως τῶν ποινῶν τῆς ἐλευθερίας ἔναντι τῶν ἄλλων μορφῶν καταστολῆς τῆς ἐγκληματικότητος, αἵτινες ἐκυριάρχουν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ποινικοῦ δικαίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος. Παλαιότερον αἱ ποιναὶ τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶχον λάβει τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν προσέλαβον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας εἶχε χαρακτῆρα προληπτικῆς κρατήσεως μέχρις ἐκδικάσεως τῶν ἐγκλημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα κατηγορεῖτό τις. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου αὐστηροτέρα ἦτο ἡ ποινὴ τῆς ἐξορίας, τοῦ ἐξορίστου θεωρουμένου ὡς ξένου καὶ συνεπῶς ὡς ἐχθροῦ τῆς πόλεως. Ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας ὡς ποινὴ οὐδαμοῦ ἀναφέρεται. Καὶ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν κύριαι ποιναὶ μετὰ τὸν θάνατον ἦσαν ἡ ἐξορία καὶ αἱ χρηματικαί. Μόνον οἱ δοῦλοι καὶ οἱ τῶν κατωτέρων στρωμάτων ἐγκληματίαι ἀπεστέλλοντο πρὸς καταναγκαστικὴν ἐργασίαν εἰς μεταλλεῖα (ad metalla). Τὸν χαρακτῆρα τῆς παλαιᾶς φυλακῆς ἀποδίδει τὸ ἀπόφθεγμα: «ἡ φυλακὴ προορίζεται διὰ προσωρινὴν κράτησιν καὶ οὐχὶ πρὸς τιμωρίαν» (Carcer ad continendos bomines non ad puniendos habere debet). Πρόδρομοι τῶν σημερινῶν φυλακῶν ἦσαν αἱ καταναγκαστικαὶ ἐργασίαι εἰς τὰς γαλέρας (ἰδίως διὰ τὴν κωπηλασίαν) καὶ αἱ εἱρκταὶ (bagnes). Κυρίως ὅμως ἡ στέρησις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ἀπέβη ποινὴ καὶ ἐδημιουργήθη ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας φυλακῶν ὑπὸ τὴν ὤθησιν τοῦ κανονικοῦ δικαίου. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἑδραζομένην ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως διὰ τῆς μετανοίας, πᾶν καταπεσὸν μέλος αὐτῆς δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ θείου, ἐὰν διὰ τῆς ἀπομονώσεως, τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς μετανοίας ἀποκαθάρῃ ἑαυτό. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ δυνάμεως ἐπιτυχία τοιούτου ἀποτελέσματος ἀποβαίνει δυσκολωτάτη, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ δικαιοδοσίαι ἀπεστέρουν τοὺς ἐγκληματοῦντας τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας καὶ παρέπεμπον τούτους πρὸς ἔκτισιν τῆς ποινῆς καὶ πρὸς ἠθικὴν αὐτῶν ἀναμόρφωσιν εἰς μοναστήρια (detrusio in monasterium), ἅτινα μετετρέποντο εἰς φυλακάς. Ἀρχὰς τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν φυλακῶν συναντῶμεν ἀπὸ τοῦ Δ′ μ. Χ. αἰῶνος. Ἡ σύνοδος μάλιστα τοῦ Aix-la-Chapelle, ἐν ἔτει 817, ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἀπομονωτικῆς φυλακίσεως εἰς τὰ μοναστήρια, ὁρίσασα ὅτι πᾶς κρατούμενος οἰκεῖ εἰς ἴδιον κελλίον, ἐπιδίδεται εἰς ἐργασίαν καὶ τυγχάνει ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς διδαχῆς παρὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς θρησκευτικῆς τοῦ μοναστηρίου ἀδελφότητος, οἵτινες ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐπισκέπτωνται καὶ ἐνισχύωσι τὸν κρατούμενον. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς φυλακὰς ἐδημιουργήθησαν πολλὰ ἔκτροπα, συντεινούσης δὲ καὶ τῆς ὁσημέραι μειώσεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας, αἱ φυλακαὶ αὗται ἤρχισαν φθίνουσαι καὶ τέλος ἐξηφανίσθησαν. Αἱ ἰδέαι οὐχ ἧττον τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς βελτιώσεως διεδόθησαν καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος ἀναφαίνονται αἱ πρῶται φυλακαὶ ἐν Ὁλλανδίᾳ, εἰς διαφόρους γερμανικὰς πόλεις καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

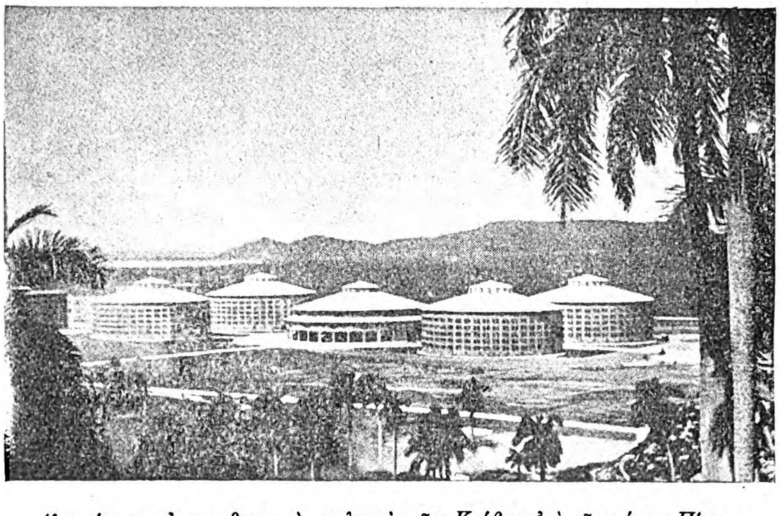

Αἱ πρότυποι ἐπανορθωτικαὶ φυλακαὶ τῆς Κούβας ἐπὶ τῆς νήσου Πίνος: Κυκλικὰ οἰκήματα μὲ στοὰς ἀπὸ κελλία ἀνοικτά, φρουρούμενα ὑπὸ κεντρικοῦ φυλακίου. Εἰς τὸ κέντρον ἡ κυκλικὴ αἴθουσα ἑστιατορίου καὶ τὸ μαγειρεῖον.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὴν μεγαλυτέραν ὤθησιν πρὸς ὀργάνωσιν τῶν φυλακῶν καὶ βελτίωσιν τῆς λειτουργίας αὐτῶν ἔδωκεν ὁ Ἄγγλος Howard, δικαστικὸς (cherif) τῆς κομιτείας τοῦ Belford. Οὗτος ἐπεχείρησεν ἀπὸ τοῦ 1775 μέχρι τοῦ 1790 σειρὰν ταξιδίων ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, ἐπεσκέφθη πλείστας φυλακάς, συνανεστράφη μετὰ τῶν κρατουμένων τῶν φυλακῶν τούτων καὶ ἠδυνήθη νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διῆγον οἱ φυλακισμένοι, καὶ τὰς σκληροτάτας μεθόδους μεταχειρίσεως, τὰς ὁποίας ἐφήρμοζον οἱ ἑκασταχοῦ δεσμοφύλακες. Εἰς τὰ δημοσιευθέντα δύο ἔργα του: «Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν» (1777) καὶ «Ἱστορία τῶν κρατηρίων» (1789), περιγράφων διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων τὴν κατάστασιν τῶν φυλακῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὑπεδείκνυε τὰς θεμελειώδεις ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν πρὸς βελτίωσιν τῶν σωφρονιστικῶν καταστημάτων. Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἦσαν: 1) Ἐξασφάλισις ὑγιεινῶν διαμερισμάτων καὶ κανονικῆς διαίτης πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν καταδίκων, οἵτινες εὐκόλως φθείρονται ἐκ τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς περιωρισμένης ζωῆς ἣν διάγουν. 2) Διαφορετικὴ μεταχείρισις καὶ πειθαρχία τῶν ὑποδίκων ἀπὸ τὴν τῶν καταδίκων. 3) Ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις τῶν κρατουμένων. 4) Ὑποχρεωτικὴ ἐργασία καὶ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις αὐτῶν. 5) Σύστημα ἀπομονωτικὸν κατὰ τὰ ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Γάνδης ἰσχύοντα.

Αἱ διδασκαλίαι καὶ ὑποδείξεις τοῦ Howard ἔσχον πανταχοῦ ἀπήχησιν καὶ δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ πραγματοποιηθεῖσα κατὰ τὸν ΙΗ′ καὶ ΙΘ′ αἰῶνα σωφρονιστικὴ ἀναμόρφωσις ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἡνωμέναις Πολιτείαις, Κάτω Χώραις, Πρωσσίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ εἶναι ἔργον τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀσκηθείσης προπαγάνδας. Μαθηταὶ τοῦ Howard ὑπῆρξαν ὁ Bentham ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὁ Mirabeau ἐν Γαλλίᾳ. Τὰς ἰδέας δὲ τούτου ἀπεδέχθησαν καὶ ὑπεστήριξαν μετὰ ζήλου οἱ φιλόσοφοι καὶ ἐγκυκλοπαιδικοὶ τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος: Diderot, d'Alembert, Helvetius, Voltaire, Montesquieu, J. J. Rousseau κ. ἄ. Σημαντικωτάτην ἐπίσης ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σωφρονιστικῆς ἀναμορφώσεως ἔσχε καὶ ὁ Ἰταλὸς Beccaria, τοῦ ὁποίου τὸ κλασσικὸν ἔργον «Περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν» (1764) ἀποτελεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη πολύτιμον ὁδηγὸν διὰ πάντα ποινικολόγον καὶ σωφρονιστήν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Howard ἤρχισεν ἡ ἀνέγερσις νέων φυλακῶν καὶ ἡ διαμόρφωσις διαφόρων *σωφρονιστικῶν συστημάτων*.

Λέγοντες σήμερον φυλακήν, ἐννοοῦμεν τὸ ἵδρυμα τὸ προοριζόμενον διὰ τὴν κράτησιν τῶν καταδικαζομένων ὑπὸ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων εἰς ποινὰς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας. Ἐννοοῦμεν ἐπίσης τὸ σύνολον τῶν ὑπαλλήλων (διοικητικοῦ καὶ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ), οἱ ὁποῖοι ἐπιμελοῦνται τῆς ἐκτίσεως τῶν ποινῶν καὶ τῆς καταλλήλου σωφρονιστικῆς μεταχειρίσεως τῶν κρατουμένων. Πλὴν τῶν καταδίκων, εἰς τὰς φυλακὰς κρατοῦνται, πρὸ πάσης καταδίκης, καὶ οἱ ὡς ὑπαίτιοι κακουργήματος ἢ πλημμελήματος συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς δικαστικῆς ἀστυνομίας (ὑπόδικοι, περὶ ὧν προβλέπει ὁ νόμος 4441). Κατ' ἐφαρμογὴν τῶν περὶ προσωπικῆς κρατήσεως διατάξεων τῆς ἰσχυούσης ἐμπορικῆς καὶ φορολογικῆς νομοθεσίας ἀποστέλλονται καὶ κρατοῦνται εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἄτομα μὴ καταδικαζόμενα ὑπὸ ποινικοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' ἁπλῶς ὀφειλέται ἰδιωτῶν ἢ τοῦ δημοσίου ἐξ ἐμπορικῶν χρεῶν, ἐκ φόρων, δικαστικῶν ἐξόδων, χρηματικῶν ποινῶν, προστίμων καὶ τελῶν. Οἱ πρὸς ἰδιώτας ὀφειλέται κρατοῦνται δυνάμει ἀποφάσεων τῶν ἀστικῶν δικαστηρίων, οἱ δὲ πρὸς τὸ δημόσιον, δυνάμει ἐνταλμάτων τῶν οἰκείων ταμιῶν (νόμος «περὶ εἰσπράξεως τῶν δημοσίων ἐσόδων» τοῦ 1931). Ἀναλόγως τῶν κρατουμένων, τοῦ εἴδους τῶν ποινῶν, τὰς ὁποίας ἐκτίνουν οὗτοι, τοῦ τρόπου τῆς ἐκτίσεως

Digitized by Google

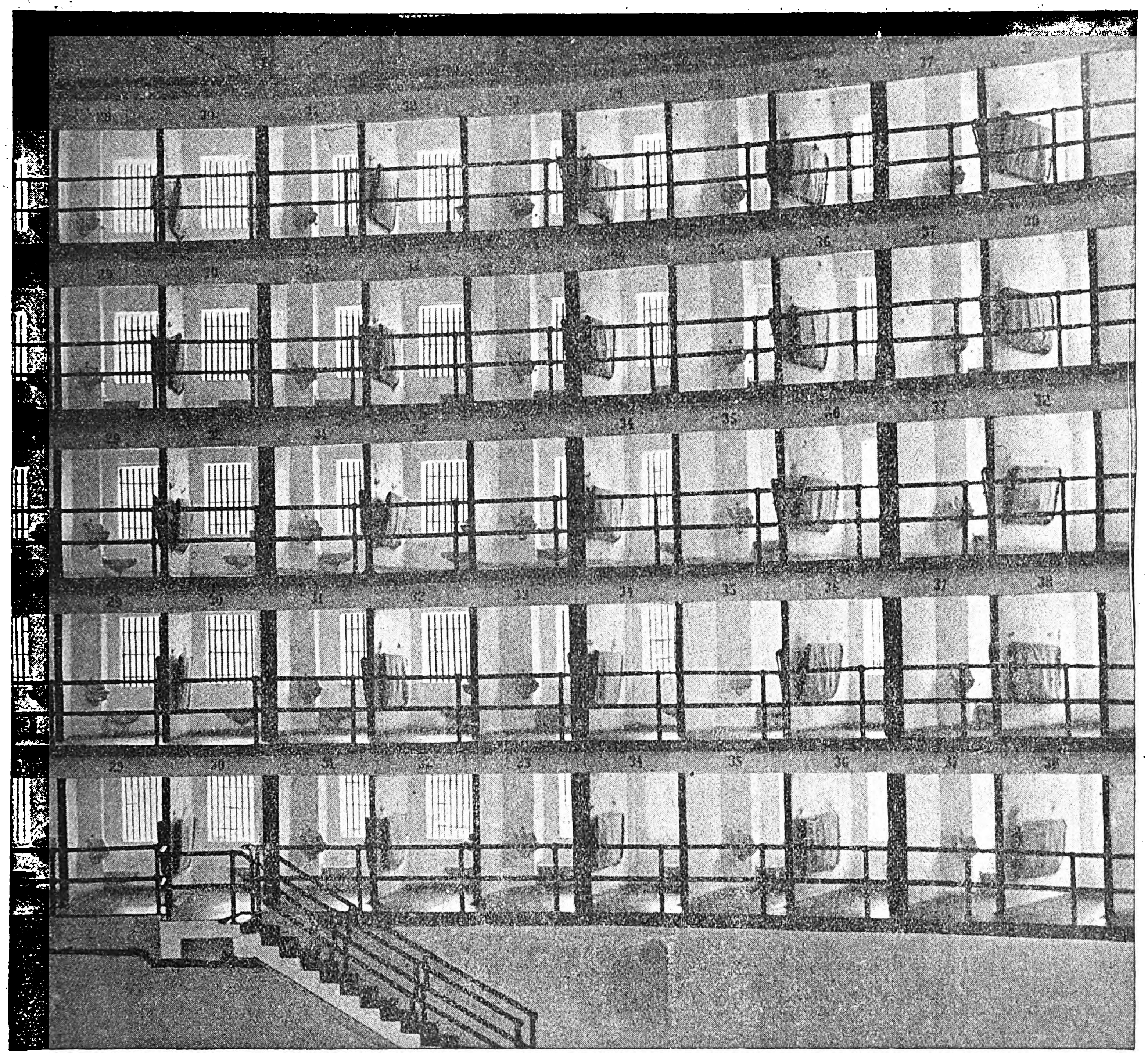

«Ἡ τελεία φυλακή». Ἐσωτερικὴ ἄποψις ἑνὸς κυκλικοῦ οἰκήματος μὲ ἀνοικτὰ κελλία τῆς προτύπου ἐπανορθωτικῆς φυλακῆς τῆς Κούβας. Φαίνονται τὰ ἄνευ θυρῶν κελλία, ἐπιτρέποντα τὴν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν καταδίκων.

αὐτῶν, καὶ τῶν ἀσχολιῶν εἰς τὰς ὁποίας ἐπιδίδονται οἱ κρατούμενοι, αἱ φυλακαὶ διακρίνονται εἰς διαφόρους κατηγορίας. Διὰ τοὺς εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς ἢ θαλάσσης ὑπηρετοῦντας ὁσάκις τοῖς ἐπιβάλλονται ποιναὶ παρὰ τῶν Στρατοδικείων ἢ τοῦ ναυτοδικείου ὑπάρχουν ἴδιαι φυλακαί, καλούμεναι *στρατιωτικαὶ* (διὰ τοὺς ναυτικοὺς ἡ φυλακὴ τοῦ ναυστάθμου). Διὰ τὰς γυναῖκας ὑπάρχουν αἱ καλούμεναι *γυναικεῖαι* φυλακαί, κεχωρισμέναι τελείως τῶν ἀνδρικῶν τοιούτων. Ἐπίσης διὰ τοὺς ἄγοντας ἡλικίαν κάτω τοῦ 21ου ἔτους ὑπάρχουν αἱ φυλακαὶ τῶν *ἀνηλίκων* (*Ἐφηβεῖον*). Οἱ προσωποκρατούμενοι διὰ χρέη πρὸς τὸ δημόσιον ἢ ἰδιώτας κρατοῦνται εἰς τὰς *διὰ χρέη φυλακάς*.

Αἱ κατὰ τὰ ἄνω διακρίσεις τῶν φυλακῶν δὲν συνεπάγονται ἀναγκαίως τὴν ὕπαρξιν ἰδιαιτέρων αὐτοτελῶν ἱδρυμάτων δι' ἑκάστην κατηγορίαν φυλακῶν. Ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλακῆς δύνανται νὰ διατεθοῦν ἰδιαίτερα διαμερίσματα πρὸς ὀργάνωσιν τμημάτων ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς διαφόρους κατηγορίας τῶν κρατουμένων. Ἡ βαρύτης τῶν ἐκτινομένων ποινῶν δημιουργεῖ χωρισμὸν τῶν φυλακῶν εἰς *ἐγκληματικὰς* καὶ *ἐπανορθωτικάς*. Εἰς τὰς πρώτας κρατοῦνται οἱ ἐκτίνοντες ποινὰς ἐγκληματικάς, ἤτοι εἱρκτῆς, προσκαίρων ἢ ἰσοβίων δεσμῶν καὶ θανάτου (μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐπιβαλλούσης τὸν θάνατον ἀποφάσεως). Αἱ ἐπανορθωτικαὶ φυλακαὶ προορίζονται διὰ τοὺς καταδικαζομένους εἰς τὴν ἐπανορθωτικὴν ποινὴν τῆς φυλακίσεως.

Ὁ τρόπος τῆς διαβιώσεως τῶν καταδίκων ἐντὸς τῶν φυλακῶν καὶ ἡ μεταχείρισις, τὴν ὁποίαν ὑφίστανται οὗτοι ἐκ μέρους τῆς πολιτείας, καθορίζουν τὰ διάφορα σωφρονιστικὰ συστήματα. Ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1911 οὔτε ὁ ποινικὸς νόμος οὔτε ἡ ποινικὴ δικονομία εἶχον καθιερώσει κατηγορίας φυλακῶν καὶ ἀκολουθητέον σωφρονιστικὸν σύστημα. Οἱ καταδικαζόμενοι ἐνεκλείοντο εἰς διάφορα φρούρια, μετατρεπόμενα ἐκ τῶν ἐνόντων εἰς φυλακὰς (Παλαμήδιον, Ρῖον, Πύλος, Ἑπταπύργιον κλπ.), ἢ εἰς ἰδιωτικὰ οἰκήματα, λαμβανόμενα ἐπὶ μισθώσει παρ' ἰδιωτῶν. Οἱ ἐθνικοὶ εὐεργέται Ἀνδρέας Συγγρὸς καὶ Γεώργιος Ἀβέρωφ ἔκτισαν τὸ πρῶτον τὰς ὁμωνύμους φυλακὰς ἐν Ἀθήναις (*Φυλακαὶ Συγγροῦ, Ἐφηβεῖον Ἀβέρωφ* καὶ *Κεντρικαὶ γυναικεῖαι φυλακαὶ Ἀβέρωφ*). Μετὰ τὸ ἔτος 1911 ἀρχίζει ἔντονος κίνησις πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου ΓϡΛΖ' τῆς 21ης Νοεμβρίου 1911. Ὁ νόμος οὗτος καθώρισε παγίως τὰς διακρίσεις τῶν φυλακῶν καὶ τὸ ἐφαρμοστέον εἰς αὐτὰς σωφρονιστικὸν σύστημα. Τὸ ἄρθρον 5 τοῦ νόμου τούτου, ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 1 τοῦ νόμου 160 ὥριζεν ὅτι αἱ μέλλουσαι νὰ ἀνεγερθῶσι νέαι φυλακαὶ διακρίνονται εἰς *δικαστικάς, κεντρικὰς* καὶ *ἀγροτικάς*.

Δικαστικαὶ φυλακαὶ προεβλέπετο ὅτι θὰ ἱδρυθοῦν εἰς τὴν ἕδραν ἑκάστου πρωτοδικείου καὶ θὰ προορίζωνται διὰ τὴν κράτησιν: α') Τῶν ὡς ὑπαιτίων κακουργήματος ἢ πλημμελήματος συλλαμβανομένων ὑπὸ τῆς δικαστικῆς ἀστυνομίας. β') Τῶν ὑποδίκων ἀνεξαρτήτως κατηγορίας, εἴτε δηλαδὴ ἐπὶ κακουργήματι εἴτε ἐπὶ πλημμελήματι διωκομένων. γ') Τῶν καταδίκων τῶν ἐκτινόντων ποινὴν φυλακίσεως μέχρις ἑνὸς μόνον ἔτους. Εἰς ἰδιαίτερα διαμερίσματα τῶν δικαστικῶν φυλακῶν θὰ ἐκρατοῦντο κεχωρισμένως γυναῖκες ὑπόδικοι ἢ κατάδικοι μέχρις 6 μηνῶν φυλακίσεως, ἀνήλικοι μέχρι 18 ἐτῶν, ἐκτίνοντες ποινὰς μικροτέρας τῶν 3 μηνῶν φυλακίσεως, καὶ οἱ διὰ χρέη πρὸς τὸ δημόσιον ἢ ἰδιώτας κρατούμενοι. Εἰς τὰς κεντρικὰς φυλακὰς θὰ ἐκρατοῦντο οἱ ἐκτίνοντες ἐγκληματικὰς ποινὰς καὶ ἐπανορθωτικὰς τοιαύτας ἄνω τοῦ ἔτους. Πρὸς τοῦτο προεβλέποντο παρὰ τῇ ἕδρᾳ ἑκάστου Ἐφετείου ἴδια καταστήματα δι' ἑκατέραν τῶν κατηγοριῶν τῶν κρατουμένων τούτων. Αἱ ἀγροτικαὶ τέλος φυλακαὶ προωρίζοντο διὰ τοὺς εἰς τὴν ποινὴν τῆς εἱρκτῆς ἢ τῶν προσκαίρων δεσμῶν καταδικασθέντας, ἐφ' ὅσον θὰ εἶχον ἐκτίσει τὰ $^2/_3$ τῆς ποινῆς των, καὶ διὰ τοὺς εἰς ἰσόβια δεσμὰ καταδικασθέντας, μετὰ τὴν ἔκτισιν εἰκοσαετίας εἰς τὰς κεντρικὰς φυλακάς. Ἀνεξαρτήτως τοῦ εἴδους τῆς ποινῆς των, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποστέλλωνται εἰς τὰς ἀγροτικὰς φυλακὰς καὶ ἄλλοι κατάδικοι, διὰ λόγους ὑγείας δεόντως πιστοποιουμένης. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς ἀποστολῆς εἰς ἀγροτικὴν φυλακὴν ἦτο ὅτι ὁ κατάδικος ἐπεδείξατο καλὴν διαγωγὴν διαρκούσης τῆς κρατήσεώς του, καὶ ὅτι ἠσχολεῖτο προηγουμένως ἢ πρόκειται, ἀπολυόμενος τῶν φυλακῶν, νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν ἢ ἄλλα γεωργικὰ ἐπαγγέλματα. Αἱ ἀγροτικαὶ φυλα καὶ θὰ ἱδρύοντο μακρὰν τῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν, ἐν τῷ μέσῳ ἐκτάσεων δυναμένων νὰ βελτιωθοῦν καὶ καλλιεργηθοῦν διὰ χειρῶν τῶν καταδίκων.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκτίσεως ποινῶν, τὸ καθ' αὐτὸ δηλαδὴ σωφρονιστικὸν σύστημα, τὸ ἄρθρον 7 νόμου ΓϡΛΖ' ὥριζεν ὅτι οἱ μὲν ἐν ταῖς δικαστικαῖς φυλακαῖς κρατούμενοι, ἀνεξαρτήτως κατηγορίας, θὰ ἐκτίνουν τὰς ποινὰς αὐτῶν ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς πλήρους ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἀπομονώσεως ἐν κελλίοις, οἱ δὲ ἐν ταῖς κεντρικαῖς καὶ ἀγροτικαῖς ὑπὸ τὸ τῆς ἀπομονώσεως ἐν κελλίοις κατὰ τὴν νύκτα καὶ τῆς ἐν κοινῷ ἐργασίας κατὰ τὴν ἡμέραν. Υἱοθετεῖ δηλαδὴ ὁ νομοθέτης τοῦ 1911 τὸ πλῆρες ἀπομονωτικὸν σύστημα

Digitized by Google

διὰ τὰς δικαστικὰς φυλακὰς **καὶ τὸ μειχτὸν διὰ** τὰς κεντρικὰς καὶ ἀγροτικάς.

Κατ' ἀναλογίαν μάλιστα πρὸς σχετικὴν διάταξιν τοῦ γαλλικοῦ νόμου, καὶ οἱονεὶ συναισθανόμενος ὁ νομοθέτης τὰ τρωτὰ τῆς πλήρους ἀπομονώσεως, ὥρισεν ὅτι οἱ ὑπὸ ἀπομονωτικὸν σύστημα ἐκτίνοντες τὰς ποινὰς αὐτῶν θὰ ἀπολύωνται τῶν φυλακῶν μετὰ τὴν ἔκτισιν τῶν $^3/_4$ τῆς ποινῆς των, ἀπαλλασσόμενοι τοῦ τελευταίου τετάρτου, τοῦ καλουμένου ἐν Γαλλίᾳ ἀπομονωτικοῦ τετάρτου (quart cellulaire). Λόγῳ ὅμως τῶν παρεμπεσόντων μετὰ τὸ 1911 ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς νομοθεσίας ταύτης δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἔλειπον τὰ ἀπαραίτητα κτήρια καὶ τὸ εἰδικευμένον προσωπικόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὴν μετάκλησιν τοῦ Γάλλου ὀργανωτοῦ Barthès κατὰ τὸ ἔτος 1912 ἐδημιουργήθη τὸ πρῶτον φυτώριον τοῦ προσωπικοῦ καὶ προεκηρύχθη διαγωνισμὸς διὰ τὴν ἀνέγερσιν δικαστικῆς φυλακῆς ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ὅμως τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς, λόγῳ τῆς κηρύξεως τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ὅλη ἡ προεργασία πρὸς μεταρρύθμισιν ἐματαιώθη. Κατὰ τὸ 1920, ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπαχθῇ ἡ ὑφισταμένη ἀναρχικὴ κατάστασις κτηρίων καὶ προσωπικοῦ εἰς ὡρισμένους νομικοὺς τύπους, ἐψηφίσθη ὁ νόμος 2231, ὅστις, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν του τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε κατάστασιν, διέκρινε τὰ λειτουργοῦντα σωφρονιστικὰ καταστήματα εἰς *ἐγκληματικὰς* φυλακάς, *ἐπανορθωτικάς, γυναικείας* καὶ *εἰδικάς*.

Αἱ ἐπανορθωτικαὶ φυλακαί, ὑφιστάμεναι παρὰ τῇ ἕδρᾳ ἑκάστου πρωτοδικείου, προορίζονται διὰ τοὺς καταδικασθέντας εἰς τὴν ποινὴν τῆς φυλακίσεως καὶ τοὺς συλλαμβανομένους ὡς ὑπαιτίους πλημμελήματος ἢ κακουργήματος (ὑπόδικοι). Εἰς τὰς ἐγκληματικὰς ἐγκλείονται οἱ καταδικαζόμενοι εἰς ἐγκληματικὴν ποινὴν (εἱρκτὴν καὶ ἄνω). Εἰς τὰς γυναικείας κρατοῦνται αἱ γυναῖκες ὑπόδικοι καὶ αἱ κατάδικοι εἰς ποινὴν φυλακίσεως μέχρι τριῶν μηνῶν. Αἱ γυναῖκες αἱ καταδικαζόμεναι εἰς ἐγκληματικὰς ποινὰς καὶ ὅσαι καταδικάζονται εἰς ἐπανορθωτικάς, τῶν ὁποίων τὸ ὑπόλοιπον, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ τυχὸν χρόνου προφυλακίσεως, εἶναι ἄνω τῶν δύο μηνῶν, κρατοῦνται εἰς τὰς διὰ τοῦ νόμου ΓΨΟΓ' (1900) εἰδικῶς ἱδρυθείσας κεντρικὰς γυναικείας φυλακὰς Ἀβέρωφ. Ἐκ τῶν ἀνηλίκων οἱ μὲν ὑπόδικοι καὶ οἱ μέχρι δύο μηνῶν φυλακίσεως κατάδικοι κρατοῦνται εἰς ἴδια διαμερίσματα τῶν ἐπανορθωτικῶν φυλακῶν, οἱ δὲ καταδικασθέντες εἰς ποινὴν φυλακίσεως ἄνω τῶν δύο μηνῶν ἢ εἰς ἐγκληματικὰς ποινὰς ἀποστέλλονται εἰς τὴν φυλακὴν-σχολὴν Ἀβέρωφ.

Αἱ διατάξεις τοῦ νόμου 2231 «Περὶ εἰδικῶν φυλακῶν», πλὴν μιᾶς, ἐφημέρου καὶ ταύτης, ἐξαιρέσεως ὡς πρὸς τὰς φυλακὰς Συγγροῦ, οὐδεμιᾶς ἔτυχον ἐφαρμογῆς. Σκοπὸν εἶχον νὰ καταστήσουν δυνατὴν τὴν ἐν τῇ αὐτῇ φυλακῇ συγκέντρωσιν βιοτεχνῶν καὶ βιομηχάνων ἐργατῶν καταδίκων, χάριν προσφορωτέρας τούτων ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν φυλακῶν, ὁ νόμος 2231, ἐν ἄρθρῳ 8, ἐπανέλαβεν ἐκ νέου περὶ ἱδρύσεως ἀγροτικῶν φυλακῶν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ μετήγοντο, ἀδιακρίτως ποινῆς, πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ ἐργασθοῦν κατάδικοι, πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ ἰδίου νόμου, καθὸ ἡ ἐργασία ἐν ταῖς φυλακαῖς καθίστατο ὑποχρεωτική. Εἴς τινας τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου 2231 χαρακτηρισθεισῶν φυλακῶν εἶχον ἐφαρμοσθῆ ἐκ τῶν ἐνόντων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπὸ τὸν Barthès γαλλικῆς ἀποστολῆς, αἱ περὶ προσωπικοῦ καὶ διαχειρίσεως διατάξεις τοῦ νόμου ΓΩΛΖ', εἰς ἄλλας δὲ ἐπεξετάθησαν μεταγενεστέρως αἱ αὐταὶ περὶ ὀργανώσεως διατάξεις. Ἐντεῦθεν ἐδημιουργήθη καὶ ἑτέρα διάκρισις φυλακῶν, εἰς *ὠργανωμένας* καὶ *ἀνοργανώτους*. Ὠργανωμέναι εἶναι ὅσαι διοικοῦνται παρ' εἰδικοῦ προσωπικοῦ διοικήσεως καὶ φυλάξεως, ὑπαγομένου ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης, ἀνοργάνωτοι δὲ ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων ἡ διοίκησις ἀνήκει εἰς τὰς λεγομένας «ἐφορευτικὰς ἐπιτροπάς», διατελούσας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ εἰσαγγελέως τῶν πλημμελειοδικῶν, ὅστις ἀσκεῖ καὶ τὴν πραγματικὴν διεύθυνσιν τῆς φυλακῆς τῇ βοηθείᾳ ἑνὸς ἐπιστάτου. Ὁ νόμος 2231 δὲν ἀπετέλει καινοτομίαν τινά, δὲν ἐρρύθμιζε δὲ παρὰ δευτερευούσης σημασίας ζητήματα. Προωρίζετο νὰ διευκολύνῃ τὴν διοίκησιν τῶν φυλακῶν τοῦ ὑπουργείου Δικαιοσύνης εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον μεταξὺ τοῦ προπολεμικοῦ νόμου ΓΩΛΖ' καὶ τῶν μεταπολεμικῶν ἀναγκῶν, αἵτινες ἀνέμενον σοβαρωτέραν ἀντιμετώπισιν εἴτε διὰ τῆς καθιερώσεως νέου σωφρονιστικοῦ συστήματος, εἴτε διὰ τῆς καταλλήλου διαρρυθμίσεως τοῦ συστήματος τοῦ καθιερωθέντος διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1911. Πράγματι κατὰ τὸ 1925 ἐξεδόθη τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 28ης Σεπτεμβρίου «Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως διατάξεών τινων τῶν κειμένων περὶ φυλακῶν τοῦ κράτους νόμων». Τὸ διάταγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συνέχειαν τοῦ νόμου ΓΩΛΖ' καὶ δύναται νὰ κριθῇ ὡς ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος.

Προκειμένου περὶ τῶν σωφρονιστικῶν καταστημάτων διατηρεῖ μὲν τὸ νομοθέτημα τοῦτο τὰς δικαστικὰς φυλακὰς ὡς εἶχον καθιερωθῆ ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ 1911, καταργεῖ ὅμως τὴν διάκρισιν μεταξὺ κεντρικῶν καὶ ἀγροτικῶν φυλακῶν, ὁρίζον ὅτι ἐφεξῆς αἱ κεντρικαὶ φυλακαὶ εἶναι καὶ ἀγροτικαὶ ἢ βιομηχανικαί. Δεδομένου δ' ὅτι βιομηχανικαὶ φυλακαὶ δὲν δύνανται νὰ λειτουργήσουν παρὰ μία ἢ δύο ἐν Ἑλλάδι, καθίσταται φανερὸν ὅτι τὸ ὅλον βάρος τοῦ σωφρονιστικοῦ μας συστήματος συνεκεντρώθη εἰς τὰς ἀγροτικὰς φυλακάς.

Οὐσιωδεστάτη καινοτομία τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τοῦ 1925 εἶναι καὶ ἡ καθιεροῦσα τὰς φυλακὰς-σχολὰς διὰ τοὺς ἀνηλίκους καταδίκους. Αἱ σχετικαὶ διατάξεις ἀποτελοῦν κεφαλαιώδη πρόοδον, διότι αἱ σύγχρονοι ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι διεπίστωσαν ὅτι ἡ ἐγκληματικότης τῶν ἀνηλίκων παρουσιάζεται ὑπὸ ἐντελῶς ἰδιαιτέραν μορφὴν καὶ ἔχει ἰδιαιτέραν αἰτιολογίαν ἀπὸ τὴν ἐγκληματικότητα τῶν ἐνηλίκων. Συνεπῶς αἱ μέθοδοι καὶ τὸ σύστημα τῆς σωφρονιστικῆς μεταχειρίσεως τῶν ἐγκληματούντων παιδίων πρέπει νὰ παραλλάσσουν πολὺ ἀπὸ τὰς μεθόδους τὰς ἐφαρμοζομένας εἰς τὰς φυλακὰς τῶν ἐνηλίκων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι: Ἐκ τῶν φυλακῶν αἱ λειτουργοῦσαι πρὸ τοῦ ἔτους 1925 διακρίνονται νομικῶς μὲν εἰς ἐπανορθωτικὰς ἐγκληματικὰς καὶ γυναικείας, διοικητικῶς δὲ εἰς ὠργανωμένας καὶ ἀνοργανώτους. Διὰ τὰς μετὰ τὸ 1925 ἱδρυθείσας ἢ ἱδρυθησομένας ἐφαρμόζεται τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1925, ὅπερ διακρίνει: 1) δικαστικὰς φυλακάς, 2) κετρικάς, αἵτινες, ἀναλόγως τῶν ἐκτελουμένων ἐν αὐταῖς ἐργασιῶν, διαιροῦνται εἰς ἀγροτικὰς ἢ βιομηχανικάς, 3) φυλακὰς-σχολὰς δι' ἀνηλίκους μέχρις 21 ἔτους, ἐξαιρετικῶς δὲ καὶ μέχρις ἡλικίας 25 ἐτῶν, διαιρουμένας καὶ ταύτας εἰς γεωργικὰς ἢ βιομηχανικάς, καὶ 4) φυλακὰς-σανατόρια ἢ θεραπευτήρια.

Τὸ νομοθετικὸν ὅμως διάταγμα τοῦ 1925 δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰς κατηγορίας τῶν φυλακῶν. Ἔθιξε ριζικώτερον αὐτὸ τοῦτο τὸ σωφρονιστικὸν σύστημα. Διότι ἐνῷ ὁ νόμος τοῦ 1911 ὥριζε τὸ ἀπομονωτικὸν ὡς σύστημα ἐκτίσεως εἰς τὰς δικαστικὰς φυλακὰς καὶ τὸ μικτὸν διὰ τὰς κεντρικὰς καὶ ἀγροτικάς, τὸ νομοθετικὸν τοῦτο διάταγμα εἰσήγαγε διὰ πάσας τὰς κατηγορίας τῶν φυλακῶν τὸ λεγόμενον προοδευτικὸν σύστημα. Η. ΛΑΓΑΚΟΣ

— *[Ἀρχ.]* Αἱ *φυλακαὶ* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, φέρουσαι ποικίλα ὀνόματα (*δεσμωτήριον* ἐν Ἀθήναις, *ἀνάκαιον* παρὰ Βοιωτοῖς, *κέραμος* ἐν Κύπρῳ, *κῶς* ἐν Κορίνθῳ, *βαλαικάκις, βλέορον, ἶφον, σῖρος* κλπ.), δὲν εἶχον τὴν ὀργάνωσιν τῶν σημερινῶν. Ἐν Ἀθήναις τὸ μοναδικὸν δεσμωτήριον εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν Ἕνδεκα, οἱ δὲ δεσμῶται ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ τελῶσι τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα, νὰ συσκέπτωνται, νὰ δέχωνται ἐπισκέπτας καὶ κατὰ τὴν νύκτα ἀκόμη, καὶ νὰ περιφέρωνται ἀνὰ τὴν πόλιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Διονυσίων καὶ Παναθηναίων· οὐχ ἧττον ὑφίσταντο καὶ τὰ δεσμά, ἡ ἐν *ποδοκάκῃ* κάθειρξις τῶν μελλοθανάτων (ἐξερχομένων δι' εἰδικῆς πύλης, τοῦ Χαρωνείου) καὶ διάφορα βασανιστικὰ ὄργανα, ὡς ὁ *κλοιός*, ὁ *κύφων*, ἡ *σανίς*, ἡ *πανσικάπη*, ὁ *χοῖνιξ*, τὸ *πεντασύριγγον*, κ. ἄ., ἰδίως ἐν ταῖς ἰδιαιτέραις τῶν δούλων καὶ ἀπελευθέρων φυλακαῖς.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον, πλὴν τῆς συνήθους φυλακῆς (carcer), καὶ εἰδικὰ δεσμωτήρια, δημόσια καὶ ἰδιωτικά, διὰ τοὺς δούλους, ὑπηρέτας καὶ αἰχμαλώτους, ἐγκλειομένους ἐν ὑπογείοις φοβεροῖς (ergastula) μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας, ἄλλα διὰ τοὺς βαρυποινίτας καὶ διὰ τοὺς κρατουμένους διὰ χρέη, ὡς καὶ λατομίας (lautumiae) διὰ τὰ καταναγκαστικὰ ἔργα. Ἡ κάθειρξις ἦτο ἁπλῆ ἢ ἐν δεσμοῖς (in vinculis), ὧν συνήθη ἦσαν ἡ ἅλυσις (catena), αἱ πέδαι (pedicae) καὶ χειροπέδαι (manicae), σπανιώτερα δὲ οἱ ἱμάντες (boiae), τὰ νεῦρα (nervi), ὁ πάσσαλος (columbar). Ὑπήγοντο δὲ τὰ δημόσια δεσμωτήρια εἰς τοὺς triumviri capitales ἐν Ρώμῃ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις εἶχον στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν ὑπὸ τὸν stator (ἐπιστάτην).

Οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἐπήνεγκον βελτίωσίν τινα ὡς πρὸς τὰ δεσμά, τὸν χῶρον τῆς διανυκτερεύσεως τῶν κρατουμένων καὶ τὰ βασανιστήρια, καταργήσαντες συνάμα τὰ ἰδιωτικὰ δεσμωτήρια, χωρίσαντες τοὺς ὑποδίκους ἀπὸ τῶν λοιπῶν, καθιερώσαντες τὰς παρὰ δικαστῶν καὶ ἐπισκόπων ἐρεύνας ὡς πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ παράπονα τῶν δεσμωτῶν, ἱδρύσαντες ἰδίας φυλακὰς γυναικῶν, διὰ δὲ τὰς ὑποδίκους καί τινας τῶν καταδίκων ἐξ αὐτῶν καθιερώσαντες τὴν ἐν μοναῖς ἔγκλεισιν. Ἐν τούτοις τινὰ τῶν μέτρων αὐτῶν ἀπέβησαν ἀνεφάρμοστα. Π. Ν. Π.

— *[Στρατ.—Ναυτ.]* *Φυλακὴ* (κοιν. *βάρδια*) καλεῖται ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ πόλεων τὸ σύνολον τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν φρούρησιν θέσεώς τινος. Κοινῶς ὅμως γίνεται πάντοτε χρῆσις τοῦ ὅρου *φρουρά*.

Ἐν τῷ ναυτικῷ ἐπίσης καλεῖται *φυλακὴ* τὸ σύνολον τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος τῶν ἐκτελούντων ὑπηρεσίαν τετράωρον ἐκ περιτροπῆς, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ *τετραωρία*· δι' ὃ καὶ *πρώτη φυλακὴ* ὀνομάζεται ἡ ἀπὸ τῆς 8—12 ὥρας (20—24 νυκτερινή), *δευτέρα φυλακὴ* ἢ κατ' εὐφημισμὸν «*καλή*» ἡ 12—4 (0—04), *ἑωθινὴ* ἡ 4—8, *πρωϊνὴ* ἡ 8—12, *μεσημβρινὴ* ἡ 12—4 (12—16) καὶ *ἑσπερινὴ* ἡ 4—8 (16—20). Ἡγεῖται δὲ τῆς φυλακῆς ὁ «ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς». Κατὰ τὴν διάρκειαν ἑκάστης φυλακῆς ὁ κώδων σημαίνει τὰς ἀκεραίας ὥρας καὶ τὰ ἡμιώρια, τὰς μὲν διὰ διπλοῦ κτύπου, τὰ δὲ δι' ἁπλοῦ. Εἰς τὰ πλοῖα τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ ἐξετέλει φυλακὴν ἐκ περιτροπῆς ἐν ὅρμῳ μὲν μία *ἡμιτοιχαρχία*, ἐν πλῷ δὲ μία *τοιχαρχία*· εἰς τὰ νεώτερα πλοῖα ὅμως ὑπὸ συνήθεις περιπτώσεις ἡ ἡμιτοιχαρχία ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐν πλῷ φυλακήν. Ἡ παράδοσις τῆς «ἐκτελούσης φυλακὴν» φυλακῆς πρὸς τὴν παραλαμβάνουσαν γίνεται διὰ κελεύματος: «ἀλλαγὴ φυλακῆς». Σ. Ε. Λ.

— **φυλακαὶ *στρατιωτικαί*.** Διακρίνονται αὗται εἰς τὰς στρατιωτικὰς φυλακὰς ὑποδικοκαταδίκων σωμάτων στρατοῦ ἢ μεραρχίας, παρ' οἷς ἑδρεύουσι τὰ στρατοδικεῖα, τοιαῦται δ' εἶναι αἱ τῶν Ἀθηνῶν, Λαρίσης, Θεσσαλονίκης, Καβάλλας, Πατρῶν, Χανίων, Ἰωαννίνων καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν φυλακὴν Ἀκροναυπλίας. Καὶ αἱ μὲν πρῶται διέπονται ὑπὸ τοῦ «Κανονισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν στρατιωτικῶν φυλακῶν», κυρωθέντος διὰ τοῦ ἀπὸ 15/27 Ἀπριλίου 1933 προεδρικοῦ διατάγματος, ἡ δὲ τῆς Ἀκροναυπλίας ὑπὸ εἰδικοῦ κανονισμοῦ καθοριζομένου διὰ τοῦ ἀπὸ 21 Νοεμβρίου 1884 βασιλικοῦ διατάγματος. Ἐν ἐκστρατείᾳ παρ' ἑκάστῳ στρατηγείῳ ἱδρύονται ἰδιαίτεραι φυλακαὶ ὑποδικοκαταδίκων πρὸς κάθειρξιν τῶν στρατιωτικῶν, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ «Κανονισμοῦ τῆς ἐν ἐκστρατείᾳ ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ». Εἰς τὰς στρατιωτικὰς φυλακὰς ἐκτίνεται ἡ ποινὴ τῶν ὑπὸ οἱουδήποτε δικαστηρίου καταδικαζομένων στρατιωτικῶν, εἰς ταύτας δὲ κρατοῦνται καὶ οἱ παρ' οἱασδήποτε ἀνακριτικῆς ἀρχῆς δυνάμει ἐντάλματος φυλακίσεως προφυλακιζόμενοι στρατιωτικοί. Ἐξαίρεσις ὑπάρχει διὰ τοὺς στρατιωτικοὺς τοὺς διωκομένους ἐπὶ καταχρήσει, οἵτινες προφυλακιζόμενοι καὶ καταδικαζόμενοι κρατοῦνται εἰς τὰς κοινὰς ποινικὰς φυλακὰς (ἄρθρ. 5 ψηφίσματος 9 Ἰουλίου 1925). Ἐν τῇ στρατιωτικῇ φυλακῇ Ἀκροναυπλίας κρατοῦνται στρατιωτικοὶ κατάδικοι τελεσιδίκως καταδικασθέντες εἰς ποινὴν φυλακίσεως δύο ἐτῶν καὶ ἄνω· δύνανται ὅμως νὰ κρατηθῶσιν ἐν αὐταῖς λόγῳ ἐπειγούσης ἀνάγκης ἢ μείζονος ἀσφαλείας καὶ ὑπόδικοι πάσης κατηγορίας ἢ κατάδικοι εἰς ποινὴν κατωτέραν τῶν δύο ἐτῶν φυλακίσεως. Εἰς τὰς στρατιωτικὰς φυλακὰς οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἀνθυπασπισταί, εἴτε ὑπόδικοι, εἴτε κατάδικοι, κρατοῦνται ἐν ἰδίοις διαμερίσμασιν, ὥστε ν' ἀποφεύγηται ἡ ἐπικοινωνία των πρὸς τοὺς ὑποδικοκαταδίκους ὁπλίτας. Αἱ στρατιωτικαὶ φυλακαὶ ἀποτελοῦν στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας αὐτοτελεῖς, ἀντιστοιχούσας πρὸς ἀνεξάρτητον λόχον. Τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τούτων κέκτηται ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἑκάστης δὲ φυλακῆς τὴν ἄμεσον τακτικὴν ἐποπτείαν ἔχει ὁ σωματάρχης ἢ ὁ μέραρχος, ὑφ' ὃν ὑπάγεται αὕτη. Ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ὁπωσδήποτε ἐν ταῖς φυλακαῖς ταύταις κρατουμένων ἰσχύουσιν οἱ αὐτοὶ νόμοι καὶ κανονισμοὶ οἱ ἰσχύοντες ἐν τῷ στρατῷ καὶ ρυθμίζοντες τὰ τῆς πειθαρχίας ἐν αὐτῷ. Κ. Π.

— **φυλακῶν *σχολαί*.** Ἀφ' ὅτου, ἀπὸ τοῦ 1800 περίπου, ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα ὅτι οἱ φυλακισμένοι πρέπει νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὴν κοινωνίαν καλύτεροι ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς, ἤρχισαν κατ' ἀρχὰς νὰ διδάσκουν τοὺς ἀγραμμάτους ἐξ αὐτῶν ἰδιαιτέρως, ἔπειτα δὲ καὶ νὰ ἱδρύουν σχολεῖα φυλακῶν. Ταῦτα εἰς μὲν τὰς παιδικὰς φυλακὰς εἶναι ὅμοια μὲ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς δὲ τὰς φυλακὰς ἐνηλίκων ἀποτελοῦνται ἀπὸ 3—6 τάξεις, εἰς τὰς ὁποίας διδάσκονται φυλακισμένοι 18—35 ἐτῶν τὰ μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἰς δὲ τὰς ἀνωτέρας τάξεις καὶ ἀνώτερα τοῦ δημοτικοῦ μαθήματα. Σκοπὸς δὲ τῶν μαθημάτων τούτων εἶναι οὐχὶ ἡ αὔξησις γνώσεων, ἀλλ' ἡ ἠθικοποίησις καὶ διαπαιδαγώγησις πρὸς ὀρθὴν σκέψιν καὶ ἐν γένει ἡ χρησιμοποίησις τῶν διδαχθέντων διὰ τὸν πρακτικὸν βίον. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αἱ θέσεις τῶν φυλακισμένων ἐν τῇ τάξει εἶναι κεχωρισμέναι μὲ ξύλινον διάφραγμα. Συμπλήρωμα τοῦ σχολείου εἶναι ἡ βιβλιοθήκη τῶν φυλακῶν. Π. Α. Β.

Φυλακὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Σχεδία*).

— **Φυλακή, καὶ Φλακὴ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καστέλλου, τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 165. ΕΡ. Μ.

Φυλακήνσιοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ Μεγάλῃ Φρυγίᾳ, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε' 2, 17), πρὸς Β. τῶν Ἱεραπολιτῶν. Α. Θ. Σ.

φυλάκι (τό), ἡ ***βούργα*** (ἡ)· ἰδιωματ., ποιμενικὸν σακκίδιον ἐκ δέρματος αἰγός.

Digitized by Google

φυλακίζω, ἀόρ. *ἐφυλάκισα—ἐφυλακίσθην*, παθ. μετχ. *φυλακισμένος*· ἐγκλείω εἰς τὰς φυλακάς, καθειργνύω.

φυλάκιον (τό)· σταθμὸς φυλάκων, *φυλακεῖον*· ‖ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ἐκτελοῦν χρέη ἐπιτηρήσεως.

—*[Τακτ.]* Α. *Φυλάκιον προφυλακῶν* καλεῖται μικρά τις μονὰς πεζικοῦ (συνήθως διμοιρία), ἢ ἱππικοῦ (συνήθως οὐλαμός), ἐκπεμπομένη ἐκ τῆς σχετικῆς *πρωτοφυλακῆς*, τασσομένη ὅμως ἐν τῇ *ζώνῃ ἐπιτηρήσεως*, ἐκπέμπουσα δὲ πρὸ αὐτῆς τοὺς *διπλοσκοποὺς* (βλ. λ. *προφυλακαί*).

Β. *Φυλάκιον μεθοριακὸν* καλεῖται ἡ ἐν ἑκάστῳ συνοριακῷ τομεῖ τασσομένη μικρά τις μονὰς πεζικοῦ (συνήθως διμοιρία) ἐπὶ ὁδεύσεώς τινος (βλ. λ. *προκάλυψις*).

Γ. *Φυλάκιον γεφύρας, σταθμοῦ κ. τ. λ.* καλεῖται πᾶσα μικρὰ μονὰς πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ, ἐντεταλμένη τὴν φύλαξιν γεφύρας, σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, σημαινούσης τινὸς μεμονωμένης θέσεως κτλ. Ν. Θ. Κ.

Φυλάκιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κομάρων τῆς ἐπαρχίας Ὀρεστιάδος τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 627. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σεϊμενλῆ*.

φυλακίς, —*ίδος* (ἡ) (γαλλ. stationnaire, ἀγγλ. guard ship) *[Ναυτ.]*. Πλοῖον πολεμικὸν μικρόν, ἠγκυροβολημένον κατὰ τὸν εἴσπλουν πολεμικοῦ λιμένος πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν καταπλεόντων πλοίων ἢ πρὸς ἔλεγχον τῶν ναυτιλιακῶν ἐγγράφων των. Φυλακίδες ἐπίσης ὠνομάζοντο καὶ τὰ μονίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει σταθμεύοντα ἄλλοτε πλοῖα τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἕκαστον τῶν ὁποίων διετέλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ οἰκείου πρεσβευτοῦ. Ἑλληνικαὶ φυλακίδες ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦσαν ἐκ περιτροπῆς ἡ «Σαλαμινία» καὶ ἡ «Πάραλος». Σ. Ε. Λ.

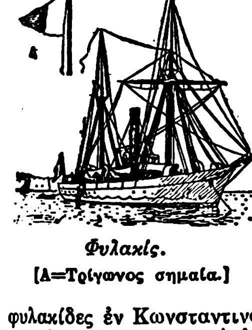

Φυλακίς.
[Α=Τρίγωνος σημαία.]

φυλάκισις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φυλακίζειν, ἔγκλεισις, ἐγκάθειρξις εἰς τὰς φυλακάς: «κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν».

—*[Ποιν. Δίκ.]* Ἡ *φυλάκισις* εἶναι ποινὴ ἐπανορθωτική, κατά τε τὸν ἰσχύοντα ποινικὸν νόμον καὶ τὸ σχέδιον ἑλληνικοῦ ποινικοῦ κώδικος, καθ' ὃ (ἄρθρ. 32) ἀποτίνεται ἐν ἀπομονώσει. Κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον 2231 «Περὶ φυλακῶν», ἡ ποινὴ τῆς φυλακίσεως ἐκτίνεται ἐν ταῖς ἐπανορθωτικαῖς φυλακαῖς. Α. Ν. Μ.

—*[Στρατ.]* Πειθαρχικὴ ποινὴ ἐπιβαλλομένη εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς στρατιωτικοὺς διὰ πταίσματα κατὰ τῆς πειθαρχίας ὁπωσδήποτε σοβαρά. Οἱ διὰ φυλακίσεως τιμωρούμενοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ δὲν ἐκτελοῦσιν ὑπηρεσίαν, λαμβάνουσιν ὅμως μέρος εἰς τὰς ἀσκήσεις ἢ εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς συγκεντρώσεις τῇ διαταγῇ τοῦ σωματάρχου. Ἡ εἰς τοὺς στρατιώτας ἐπιβαλλομένη φυλάκισις διακρίνεται: α') εἰς ἁπλῆν καὶ β') εἰς αὐστηράν. Οἱ δι' ἁπλῆς τιμωρούμενοι στρατιῶται ἀπαλλάσσονται πάσης ὑπηρεσίας, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, δὲν λαμβάνουσι δὲ τὸ πρωϊνὸν ρόφημα. Οἱ δι' αὐστηρᾶς τιμωρούμενοι στρατιῶται ἀπαλλάσσονται πάσης ὑπηρεσίας καὶ ἐκπαιδεύσεως, λαμβάνουσι τροφὴν ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν ἡμέραν, τρεφόμενοι κατὰ τὰς λοιπὰς δι' ἄρτου καὶ ὕδατος. Ἡ αὐστηρὰ φυλάκισις ἐπιβάλλεται διὰ βαρέα πταίσματα. Ὁ χρόνος φυλακίσεως δὲν λογίζεται ὡς χρόνος ὑπηρεσίας. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἀνθυπασπισταὶ ἐκτίνουσι τὴν ποινὴν ταύτην ἐντὸς ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένου θαλάμου ἐν τῷ στρατῶνι ἢ ἐν φρουρίῳ, ἐὰν ὑπάρχῃ, εἰδ' ἄλλως ἐν τῷ οἰκήματι αὐτῶν. Οἱ ὁπλῖται ἐκτίνουσι ταύτην ἐν τοῖς πειθαρχείοις, οἱ ὑπαξιωματικοὶ δὲ ἐγκλείονται ἐν ἰδιαιτέροις τοιούτοις. Ἡ διάρκεια τῆς ποινῆς ταύτης εἶναι μιᾶς ἡμέρας μέχρι δύο μηνῶν, ἡ δὲ δικαιοδοσία τῶν διαφόρων βαθμοφόρων πρὸς ἐπιβολὴν ταύτης καθορίζεται ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ σωμάτων καὶ στρατιωτικῶν καταστημάτων ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς διοικήσεως, ἣν ἐνασκοῦσι. Χ. Π.

—*[Στρατ. Ποιν. Δικ.]* Ἡ στρατιωτικὴ ποινικὴ νομοθεσία ἀναγράφει: α') τὴν φυλάκισιν ἐν φρουρίῳ, καὶ β') τὴν ἁπλῆν φυλάκισιν. Ἡ φυλάκισις ἐν φρουρίῳ εἶναι ἐγκληματικὴ ποινὴ διαρκείας 5—20 ἐτῶν. Ὁ εἰς ταύτην καταδικασθεὶς κλείεται ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τούτῳ διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ὁρισθέντος φρουρίου, κοινωνεῖ δὲ μὲ τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἢ τοὺς ἐκτὸς αὐτοῦ κατὰ τοὺς διὰ προεδρικοῦ διατάγματος γενομένους κανονισμούς. Αὕτη συνεπιφέρει καὶ τὴν στρατιωτικὴν καθαίρεσιν, εἰς τὸν καταδικασθέντα δὲ εἰς ταύτην ἐφαρμόζονται τὰ ἄρθρα 25 καὶ 26 τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ νόμου (ἄρθρ. 179 Σ. Π. Ν.). Ἡ ἁπλῆ φυλάκισις εἶναι ἐπανορθωτικὴ ποινή, κυρία καὶ πρόσκαιρος, ἀποτελεῖ δὲ συνέπειαν ποινῆς εἰς τὴν περίστασιν, καθ' ἣν συνοδεύει τὴν στρατιωτικὴν καθαίρεσιν (ἄρθρ. 181 Σ. Π. Ν.). Αὕτη εἶναι διαρκείας ἓξ ἡμερῶν ἕως πέντε ἐτῶν (ἄρθρ. 184 Σ. Π. Ν.), ἤτοι διαφέρει ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστον ὅριον τῆς φυλακίσεως τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ νόμου, καθ' ὃν εἶναι τρεῖς ἡμέραι (ἄρθρ. 12 Π. Ν.). Χ. Π.

φυλακισμένος, —*η,* —*ον*· παθ. μετχ. τοῦ *φυλακίζω*, ὁ ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐγκεκλεισμένος, ἐγκάθειρκτος.

—*[Ἐγκυκλ.]* Πᾶν ἄτομον κρατούμενον δυνάμει νομίμου τίτλου ἐντὸς τῶν φυλακῶν θεωρεῖται *φυλακισμένος* (ὑπόδικος, κατάδικος, προσωποκρατούμενος διὰ χρέη πρὸς τὸ δημόσιον ἢ πρὸς ἰδιώτην). Ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῶν φυλακῶν καθορίζει τὰ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τοῦ φυλακισμένου. Καθορίζει, δηλαδή, τὰς ὥρας ἐγέρσεως, ἀναπαύσεως, ἐργασίας καὶ κατακλίσεως αὐτοῦ· τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας καθ' ἃς δύναται νὰ δέχεται ἐπισκέψεις· τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας δικαιοῦται νὰ λαμβάνῃ ἢ ἀποστέλλῃ κλπ. Ἀναλόγως τῆς κατηγορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ὁ φυλακισμένος (ὑπόδικος, κατάδικος, προσωποκρατούμενος διὰ χρέη), ποικίλλουν καὶ τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα αὐτοῦ. Οἱ προσωποκρατούμενοι διὰ χρέη περιορίζονται ἐλάχιστα, οὐδενὸς ἀσκουμένου ἐπ' αὐτῶν ἄλλου ἐλέγχου, πλὴν τῶν ἐκ τῶν περὶ πειθαρχίας καὶ τάξεως ὁρισμῶν τοῦ κανονισμοῦ τῶν φυλακῶν ἐπιβαλλομένων. Ἐπίσης οἱ ὑπόδικοι ἀπολαμβάνουν ἐντὸς τῶν φυλακῶν περισσοτέρων ἐλευθεριῶν, διότι, κατὰ τεκμήριον, μέχρι τῆς καταδίκης αὐτῶν θεωροῦνται ἀθῷοι καὶ δὲν κρατοῦνται παρὰ διὰ νὰ προσαχθῶσιν εὐκολώτερον ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐκ φόβου μήπως ἐξαφανισθῶσιν. Οἱ καταδικαζόμενοι διὰ πολιτικὰ ἀδικήματα ὑπάγονται ὑπὸ ἰδιαίτερον κανονισμόν, τῶν τοιούτων ἀδικημάτων μὴ θεωρουμένων ἀτιμωτικῶν. Οἱ κατάδικοι τέλος τοῦ κοινοῦ δικαίου ὑποβάλλονται εἰς αὐστηροτέρους περιορισμούς, ἰδίᾳ δὲ οἱ ἐκτίνοντες βαρείας ποινάς. Η. Λ.

—**φυλακισμένου** ***ἐλευθέρωσις*** *[Ποιν. Δίκ.]*· βλ. λ. *ἐλευθέρωσις* φυλακισμένου.

Φυλακόπουλος, ***Βασίλειος.*** Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (βλ. λ. *Βασίλειος Β'*, τ. ΣΤ', σ. 769 γ').

Φύλακος *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Δηϊόνος, υἱοῦ τοῦ Αἰόλου, καὶ τῆς Διομήδης, θυγατρὸς τοῦ Ξούθου. Νυμφευθεὶς τὴν Κλυμένην, θυγατέρα τοῦ Μινύα, ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς δύο τέκνα, τὸν Ἴφικλον καὶ τὴν Ἀλκιμήδην. Ἐτιμᾶτο ὡς κτίστης καὶ ἐπώνυμος ἥρως τῆς ἐν Φθιώτιδι Θεσσαλίας πόλεως Φυλάκης καὶ περιελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μυθογράφων εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἡρώων τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.—2) Δελφικὸς ἥρως, τοῦ ὁποίου τὸ τέμενος ἔκειτο παρὰ τὸν ναὸν τῆς Προνοίας Ἀθηνᾶς. Ἐλέγετο καὶ περὶ αὐτοῦ ἐν Δελφοῖς ὅτι τὸ φάσμα του, ὡς καὶ τὰ φάσματα τῶν ἡρώων Ὑπερόχου, Λαοδόκου καὶ Πύρρου, προήσπισε τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος κατά τε τὴν ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν Ξέρξην εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα (480 π. Χ.) καὶ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κελτῶν ἢ Γαλατῶν (279 π. Χ.).

—**Φύλακος.** Υἱὸς τοῦ Ἱστιαίου ἐκ Σάμου, ὅστις μείνας πιστὸς εἰς τὸν Ξέρξην, κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ὅτε ἐκυβέρνα μετὰ τοῦ συμπολίτου του Θεομήστορος τὸν μετασχόντα ταύτης στόλον τῆς πατρίδος των, ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ δωρεᾶς κτημάτων καὶ ἀναγραφῆς του εἰς τὸν κατάλογον τῶν εὐεργετῶν τῶν Περσῶν (*Ἡροδ.* Η', 85). ΚΑΨ.

Φυλακτὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 667. Κεῖται πρὸς δυσμὰς τῆς Καρδίτσης, ἐπὶ τῆς Πίνδου, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σερμενῖκον*.

φυλακτήρ, —*ῆρος* (ὁ)· ὁ φυλάσσων, ὁ προφυλάσσων, ἰδίᾳ μέρος τοῦ ξίφους ἢ τῆς σπάθης προφυλάσσον τὴν χεῖρα τοῦ κρατοῦντος.

—*[Ὁδοπ.]* Εἶδος θωρακίου ἢ στηθαίου κτιζομένου κατὰ τὰς ἀποκρήμνους καμπὰς τῶν ὁδῶν πρὸς προφύλαξιν τῶν ὀχημάτων ἀπὸ κατολισθήσεις πέραν τῆς ἀκμῆς τῶν ἐπιχωμάτων. Τὸ σύνηθες ὕψος τῶν φυλακτήρων εἶναι κατά τι κατώτερον τοῦ ὕψους τοῦ ἄξονος τῶν τροχοφόρων.

φυλακτήριον (τό)· ἀντικείμενον, περὶ τοῦ ὁποίου πιστεύεται ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ προφυλάσσῃ τὸν κάτοχον αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς κακοῦ (νόσου, ἀτυχήματος, ζημίας κλπ.)· φυλαχτό, φυλαχτάρι.

—*[Λαογρ.]* Τὰ *φυλακτήρια* (κοιν. *φυλαχτά, φυλαχτάρια, χαϊμαλιὰ*) χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν λαῶν ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἦσαν δὲ πάσης φύσεως ἀντικείμενα. Οὕτω παρ' ἀγρίοις εἶναι συνηθεστάτη ἡ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἀνάρτησις νεφρῶν, ὀδόντων, ὀστῶν καὶ ἄλλων ἀνθρωπίνων μελῶν, περὶ τῶν ὁποίων πιστεύεται ὅτι εἶναι πεπροικισμένα μὲ μαγικὴν δύναμιν καὶ ὅτι προφυλάσσουν ἀπὸ παντὸς κινδύνου. Οἱ Ἑβραῖοι ἔφερον ὡς φυλακτήρια (ἀκολουθοῦντες κατὰ γράμμα τὴν ρῆσιν τοῦ Δευτερονομίου: «καὶ ἐμβαλεῖτε τὰ ρήματα ταῦτα εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν ὑμῶν καὶ ἀφάψετε αὐτὰ εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρὸς ὑμῶν καὶ ἔσται ἀσάλευτον πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν... καὶ γράψετε αὐτὰ ἐπὶ τὰς φλιὰς τῶν οἰκιῶν ὑμῶν καὶ τῶν πυλῶν ὑμῶν», ια' 18—21) μικροὺς κυλίνδρους ἐκ παπύρου ἢ ἐκ περγαμηνῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν γεγραμμένα διάφορα χωρία τῆς Πεντατεύχου. Οἱ κύλινδροι οὗτοι ἐστερεοῦντο ἐπὶ τοῦ μετώπου ἢ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, ἡ δὲ χρησιμοποίησίς των ἀπετέλει τεκμήριον εὐσεβείας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔφερον ὡς φυλακτήρια (ἀρχ. *περιάμματα, περίαπτα, προβασκάνια*) περιδέραια, περιλαίμια, στρεπτούς, βεβαμμένα κλώσματα καὶ ποικίλα ἄλλα ἀντικείμενα. Σήμερον παρὰ τῷ λαῷ τὰ φυλακτήρια εἶναι συνήθως χρωματισταὶ χάνδραι, μικρὰ κέρατα, πέταλα, τεμάχια τιμίου ξύλου, σταυροί, ρήσεις μαγικαὶ γεγραμμέναι ἐπὶ χάρτου καὶ περιβεβλημέναι δι' ὑφάσματος κλπ. —Ω.

φυλακτόλαιμα (τὰ) (Phylactolaemata) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρυοζῴων*, περιλαμβάνουσα μαλάκια διακρινόμενα κυρίως ἐκ τῶν πολυπληθῶν πρόσακτρίδων των, αἵτινες εἶναι κανονικῶς διατεταγμέναι καὶ σχηματίζουσιν ἡμικύκλιον. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται πολλαὶ οἰκογένειαι, ὧν γνωστότεραι εἶναι οἱ *κρυστατελλίδαι* καὶ οἱ *πλουμαιελλίδαι*. Δ.Ν.Π.

φυλακτὸν (τό)· κοιν. *φυλαχτό*· ἀλεξητήριον κακῶν ἰδίᾳ ἀπροόπτων, οἷον *χαϊμαλὶ* κττ., ἄλλως *φυλακτήριον*.

Φυλακτὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Τυχίου τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 278. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σεϊμενλῆ*.

Φυλακτός, ***Νικόλαος.*** Ἔμπορος Μακεδὼν ἐν Σεμλίνῳ τῆς Οὐγγαρίας, τελευτῶντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Οὗτος, ἀποτελῶν μέλος ἐνεργὸν τῆς τότε αὐτόθι ὑπαρχούσης μεγάλης ἑλληνικῆς κοινότητος, εἶχε σχέσεις πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς παλιγγενεσίας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα τοῦ Βελεστινλῆ. Τ. Ε. Ε.

φυλακώνω· δημοτ., φυλακίζω.

Φυλακωπὴ *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαιολογικὴ τοποθεσία ἐν τῇ νήσῳ Μήλῳ, ἥτις ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ὀνομάζεται καὶ «Στὸν κάπρον» ἢ ὀρθότερον «Στὸν καπνόν», ἕνεκα τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης, ὅστις καλύπτει τὸ μέρος ἐν καιρῷ σφοδροῦ βορείου ἀνέμου. Κεῖται κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου καὶ εἶναι ὀνομαστὴ ὡς ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐκεῖ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, ἀπὸ τοῦ 1896—1899, σπουδαιοτάτων ἐρειπίων καὶ εὑρημάτων προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀποκαλυφθέντος παραθαλασσίου προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ τούτου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ τοποθεσία αὕτη, κατοικηθεῖσα συνεχῶς, ἄνευ διακοπῆς τινος, καθ' ἅπασαν τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ, ἤτοι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Γ' μέχρι τοῦ τέλους τῆς Α' χιλιετηρίδος π. Χ., διὰ τῶν ἀφθόνων ἀρχιτεκτονικῶν, βιομηχανικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν εὑρημάτων, ἀποτελεῖ βάσιν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς γενέσεως, ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ προϊστορικοῦ νησιωτικοῦ πολιτισμοῦ (βλ. λ. *Μῆλος*). Β. Δ. Θ.

Φυλάνι *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας. Κάτ. 30 περίπου, Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

φύλαξ, —*ακος* (ὁ, ἡ)· ὁ φυλάττων, ὁ ἐπιτηρῶν τὴν συντήρησιν, τὴν ἀσφάλειάν τινος, φρουρός: «φύλαξ ἀρχαιοτήτων, — δάσους, — ἀγρῶν κ. τ. τ.».

—*[Ἀρχαιολ.]* Ἐκαλοῦντο *φύλακες* εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας οἱ πάρεδροι τῶν τριῶν πρώτων ἀρχόντων (βλ. λ *βοηθός*).

—*[Στρατ.]* *Φύλακες* καλοῦνται τὸ ἄθροισμα τῶν ἐν τινι θέσει φυλασσόντων ἑκάστοτε σκοπῶν. Προκειμένου περὶ ἐκτάκτου τινὸς ἀνάγκης ἀναφωνεῖται ἡ λέξις εἰς πληθ. (ἀναφώνησις: «Φύλακες!») διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν σκοπῶν μέχρι τοῦ φυλακείου. Ν. Θ. Κ.

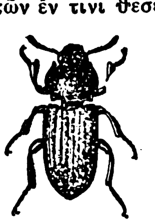

Φύλαξ ὁ παράκτιος.

φύλαξ (ὁ) (Phylax) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τενεβριωδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φύ-*

Digitized by Google

λαξ ὁ παράκτιος (Phylax litoralis), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 8 χιλιοστομέτρων καὶ ἔχει χρωματισμὸν στιλπνῶς μελανόν. Δ. Ν. Π.

φύλαξις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ φυλάττειν, ἐπιτήρησις πρὸς ἀσφάλειαν.

—*[Δημ. Δίκ.]* *Φύλαξις* εἶναι ὅρος ἐνέχων τὴν ἔννοιαν τῆς δημοσίας *ἀσφαλείας*, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀκεραιότητος τῶν πολιτῶν καὶ ἀνάγεται εἰς τὰ καθήκοντα τῆς ἀστυνομίας. Γ. Ν. Κ.

φύλαρχος (ὁ)· ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς.

—*['Αρχ.]* *Φύλαρχοι* ἐκαλοῦντο οἱ ἐν Ἀθήναις ἀρχηγοὶ τῆς ἱππικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως, ἀνερχομένης ἀπὸ τοῦ 431 π. Χ. μέχρι τέλους τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος εἰς 1.000 ἄνδρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξελέγοντο οὗτοι διὰ χειροτονίας, ἀνὰ εἷς ἐξ ἑκάστης τῶν 10 φυλῶν, ὅστις καὶ ἡγεῖτο τῶν ἱππέων τῆς φυλῆς του, ὡς ἕκαστος τῶν 10 ταξιάρχων ἡγεῖτο τῶν ὁπλιτῶν τῆς φυλῆς του. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτων ἐτέλουν οἱ δεκάδαρχοι, ὑπὸ τούτων διοριζόμενοι, καὶ ὑπήκουον εἰς τὰς διαταγὰς τῶν δύο ἱππάρχων, τῶν ὁποίων ἑκάτερος ἡγεῖτο τῶν **ἱππέων πέντε** φυλῶν (ἔλ. **καὶ λ.** *φυλαί*). ΚΑΨ.

Φύλαρχος. Ἀρχαῖος Ἕλλην **ἱστορικός**, ἀκμάσας κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα. Κατήγετο ἐκ Ναυκράτιδος τῆς Αἰγύπτου, **κατ'** ἄλλους δὲ ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπου ἔζησε καὶ ἔγραψεν. Ὁ Φύλαρχος ἠσχολήθη μὲ τὴν γενεαλογίαν, ἀνεκδοτολογίαν καὶ μυθολογίαν. Ἔγραψε κατὰ Σουίδαν: «Περὶ εὑρημάτων» (ἐφευρέσεων), «Ἐπιτομὴν μυθικήν», ἐν ᾗ ἐπραγματεύετο κατὰ σύστημα καὶ σειρὰν συντόμως περὶ τῶν μύθων καὶ τῆς σημασίας των, «Περὶ τῆς τοῦ Διὸς ἐπιφανείας». Κυρίως ὅμως διέπρεψεν ὡς ἱστορικός, συγγράψας «Ἱστορίας» εἰς εἴκοσιν ὀκτὼ βιβλία. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Φύλαρχος ἐπραγματεύετο τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 272—220 π. Χ., ἤτοι ἀπὸ τῆς κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείας τοῦ Ἠπειρώτου Πύρρου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κλεομένους. Πρὸς τούτοις συνέγραψε καὶ ἕτερον ἱστορικὸν ἔργον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ κατ' Ἀντίοχον καὶ τὸν Περγαμηνὸν Εὐμένη». Ὁ Φύλαρχος, κατ' ἐπίδρασιν τῶν μυθολογικῶν του ἀσχολιῶν, δὲν προσεῖχε, φαίνεται, πολὺ εἰς τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ξηρὰν ἱστορικὴν ἔκθεσιν, ἀλλὰ παρενέβαλεν εἰς τὴν διήγησίν του μυθολογικὰς καὶ ἀνεκδοτολογικὰς περιγραφάς, πρὸς δὲ εἰς τὰς κρίσεις του ἦτο μονομερὴς καὶ ἄδικος «καθάπερ ἐν δίκῃ τῇ ἱστορίᾳ τῷ μὲν ἀντιδικῶν διατελεῖ, τῷ δὲ συναγορεύων» κατὰ Πλούταρχον (β. Ἀράτ. 38). Εἰς τὴν διήγησίν του ἦτο ῥητορικὸς καὶ ἐπεζήτει νὰ προκαλῇ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν συγκίνησιν διὰ παντὸς ῥητορικοῦ μέσου, ἀκόμη καὶ «περιπλοκὰς γυναικῶν καὶ κόμας διερριμμένας καὶ μαστῶν ἐκβολὰς» εἰσάγων. Διὰ τοῦτο ἐνωρὶς ἠμφεσβητήθη ἡ ἀξιοπιστία του καὶ αὐστηρῶς κατεκρίθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων του ἱστορικῶν, τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Πλουτάρχου. Ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Φυλάρχου μᾶς διεσώθησαν διὰ τοῦ Παρθενίου καὶ ἄλλων συγγραφέων, πρὸς δὲ διὰ τῶν πατύρων τοῦ Ὀξυρύγχου, τῷ 1801, περὶ ὧν διέλαβεν ὁ E. Jacoby (Papyri Oxyr. 1801 und Phylarchus, Hermes 1923, σ. 239—240), δημοσιευθέντα ὑπὸ Müller εἰς Fragm. Hist. Graecorum. Γ. Μ. Β.

φύλαρχος (ὁ) (Phylarchus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *θηριδιδῶν*, περιλαμβάνον ἓξ εἴδη μικροσώμων ἀραχνῶν μὲ φαιοὺς χρωματισμοὺς καὶ ἀργυροχρόους ἀποχρώσεις, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Φύλας *[Μυθολ.]*. —1) Βασιλεὺς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Δρυόπων, τὸν ὁποῖον, ὡς ἀσεβήσαντα κατὰ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς, ἐκ δὲ τῆς θυγατρός του ἐγέννησεν υἱὸν τὸν Ἀντίοχον (*Παυσ.* Δ, 34, 9).

—2) Υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῆς Μήδας, ἔγγονος τοῦ Ἡρακλέους, σύζυγος τῆς Λειπεφίλης, θυγατρὸς τοῦ Ἰολάου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγένετο πατὴρ τοῦ Ἱππότου καὶ τῆς Θηρούς (*Ἀπολλοδ.* Β, 8, 3. *Παυσ.* Θ, 40, 5).

—3) Βασιλεὺς τῆς ἐν Θεσπρωτίᾳ Ἐφύρας, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς. Ἐκ τῆς θυγατρὸς τούτου Ἀστυόχης ἐγένετο πατὴρ τοῦ Τληπτολέμου (*Ὁμ.* Ἰλ. Β, 653. *Ἀπολλοδ.* Β, 7, 6). Α. Θ. Σ.

φυλάττω, καὶ —σσω, κοιν. *φυλάγω* καὶ *φυλάω*, ἀόρ. *ἐφύλαξα—ἐφυλάχθην*, παθ. μετχ. *πε)φυλαγμένος*· ἐπιτηρῶ τὴν ἀσφάλειάν τινος, προσέχω μὴ πάθῃ τι, φρουρῶ: «φυλάττω τὸν ἀγρόν, — τὴν οἰκίαν, — τὸ ποίμνιον» ‖ προφυλάττω, προσέχω: «φύλαξε τὸ παιδὶ μὴν πάθῃ τίποτε» ‖ παραφυλάττω, ἐνεδρεύω: «ἐφύλαξαν 'ς τὸ δρόμο καὶ τὸν ἔπιασαν» ‖ παθ. *φυλάττομαι*, κοιν. *φυλάγομαι*· προφυλάττομαι, προσέχω μὴ πάθω τι: «δὲν φυλάγεται ἀπὸ τίποτε».

φυλαχτάρι (τό)· τὸ προφυλάσσον ἀπὸ τῶν κακῶν, τὸ ἀλεξίκακον· ἄλλως: *φυλαχτό*, *φυλακτήριον* (βλ. λ.).

φυλαχτὸ (τό)· τὸ προφυλάσσον ἀπὸ τῶν κακῶν, τὸ ἀλεξίκακον. ἄλλως *φυλαχτάρι*, *φυλακτήριον* (βλ.λ.).

φυλάχτρα (ἡ)· δημοτ., μικρὰ καλύβη, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐνεδρεύει ὁ κυνηγός: «τὰ τρυγόνια τὰ κυνηγοῦν μὲ φυλάχτρες».

Φυλεζίου *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ναούσης τῆς ἐπαρχίας Νάξου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 29.

φυλέτης (ὁ)· ὁ τῆς αὐτῆς φυλῆς.

φυλετικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς φυλέτας, ὁ τοῦ φυλέτου: «φυλετικὸς πόλεμος», ἄλλως «ἐμφύλιος».

φυλετισμὸς (ὁ) *['Ιατρ.]*. Συνώνυμον τοῦ ὅρου *ἀφροδισία* (ἔλ. λ.).

Φυλεύς. —1) Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἤλιδος Αὐγείου καὶ πατὴρ τοῦ Μέγητος. Ὅτε ὁ Αὐγείας ἠρνήθη ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν Ἡρακλέα τὸν συμφωνηθέντα μισθὸν διὰ τὴν κάθαρσιν τῆς κόπρου τοῦ βουστασίου του, ὁ Φυλεὺς ἐξελέγη κριτὴς τῆς διαφορᾶς πατρός του καὶ Ἡρακλέους καὶ ἔδωκε τὴν ψῆφόν του, κατὰ τὸ δίκαιον, ὑπὲρ τοῦ δευτέρου. Ἕνεκα τούτου ἐξεδιώχθη τῆς Ἤλιδος ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἐχινάδας νήσους. Καὶ ἐπανήγαγε μὲν τοῦτον εἰς τὴν Ἤλιδα ὁ Ἡρακλῆς, ἐνθρονίσας τοῦτον εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του, οὗτος ὅμως κατέλιπε τοῦτον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἀγασθένη καὶ ἐγκατεστάθη ἐκ νέου εἰς τὸ Δουλίχιον τῶν Ἐχινάδων. Περιελαμβάνετο καὶ οὗτος ὑπὸ πολλῶν μεταξὺ τῶν μετασχόντων τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου ἡρώων. —2) Μεσσήνιος ἥρως. Τοῦτον μετὰ τοῦ Κλεόννιος ἐξέλεξε συνάρχοντάς του ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Μεσσηνίων Δᾶμις. Καὶ οἱ τρεῖς ἀπέθανον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἰθώμης, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλιπον οἱ Μεσσήνιοι κατὰ τὸ 20ὸν ἔτος τῆς πολιορκίας της, ὅτε ἔληξε καὶ ὁ πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (743—724 π. Χ.). ΚΑΨ.

— Φυλεύς. Ὄνομα ἀξιωματικοῦ ἐπὶ Εὐεργέτου Β' (119 π. Χ.), μεταβιβασθὲν εἰς τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο. Ἀπαντᾷ εἰς πολλοὺς παπύρους, καὶ πρόκειται περὶ κληρούχων στρατιωτικῶν ἀποικιασθέντων ἐν Φαγιούμ. Ἦσαν δὲ οὗτοι τριακοντάρουροι.

φυλὴ (ἡ)· σύνολον ἀνθρώπων κοινῆς καταγωγῆς: «αἱ τέσσαρες φυλαὶ τῆς Ἀττικῆς» ‖ καθόλου, ἔθνος, ἐθνικότης: «ἡ ἑλληνικὴ φυλή».

—*[Διεθν. Δίκ.]* Τὸ θετικὸν διεθνὲς δίκαιον, βάσιν ἔχον τὸν πολιτισμὸν τῶν πολιτειῶν, ἐξετάζει τὴν ἐν γένει ἀνθρωπότητα οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν φυλῶν, ἀλλὰ μόνον τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ διαιρεῖ ταύτην, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Lorimer, εἰς τρεῖς σφαίρας: τὴν τῆς *πεπολιτισμένης*, τὴν τῆς *ἡμιβαρβάρου* καὶ τὴν τῆς *ἀγρίας*. Αἱ σφαῖραι αὗται τῆς ἀνθρωπότητος εἴτε προκύπτουν ἐξ ἰδιαζόντων χαρακτήρων φυλῆς τινος εἴτε ἐκ διαφόρου ἀναπτύξεως τῆς αὐτῆς φυλῆς· δικαιοῦνται ὅμως πάντως ἀπέναντι τῶν πεπολιτισμένων πολιτειῶν ἑνὸς τῶν ἑξῆς τριῶν βαθμῶν ἀναγνωρίσεως: α) τῆς πλήρους πολιτικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ὑποκειμένης εἰς τὴν τελείαν ἐφαρμογὴν τοῦ θετικοῦ διεθνοῦς δικαίου· β) τῆς μερικῆς πολιτικῆς ἀναγνωρίσεως, ὑποκειμένης εἰς περιωρισμένην ἢ ποικίλην ἐφαρμογὴν τοῦ θετικοῦ δικαίου· καὶ γ) τῆς φυσικῆς ἢ ἀνθρωπίνης ἁπλῶς ἀναγνωρίσεως, εἰς οὐδεμίαν ὑποκειμένης ἐφαρμογὴν τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ὑπάρχουσι πράγματι εἰσέτι φυλαί, ἰδίως ἐν Ἀφρικῇ, ὧν ἡ κοινωνικὴ κατάστασις εἶναι ἀτελὴς καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν μηδαμινός· διὰ ταύτας δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι δύνανται νὰ τύχωσι μόνον φυσικῆς ἀναγνωρίσεως καθαρῶς ἀνθρωπίνης. Ἀλλ' ἂν ἡ συμμετοχὴ τούτων εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου θεσπισθέντας κανόνας ἀποκλείεται ἢ περιορίζεται λόγῳ τοῦ ἀνυπάρκτου ἢ κατωτέρου πολιτισμοῦ αὐτῶν, τὸ γεγονὸς τοῦτο οὐδόλως προϋποθέτει ὅτι αἱ πεπολιτισμέναι πολιτεῖαι θὰ δύνανται νὰ παραγνωρίσωσι τὰς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐπιβαλλομένας ἀρχάς, ὡς τὸν σεβασμὸν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ τῶν περιουσιακῶν δικαιωμάτων τῶν ἀγρίων φυλῶν, ἀνεξαρτήτως πάσης ἀμοιβαιότητος. Πράγματι, ἂν τὸ διεθνὲς θετικὸν δίκαιον ἔχῃ περιωρισμένην ἐφαρμογήν, ἀντιθέτως τὸ διεθνὲς φυσικὸν δίκαιον, ὡς ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐφαρμόζεται ἐφ' ὅλων τῶν πολιτειῶν, λαῶν καὶ φυλῶν.

Τὰ πεπολιτισμένα κράτη πρέπει ν' ἀναγνωρίζωσιν ὅτι ἔχουσιν ἠθικὰ καθήκοντα ἀπέναντι τῶν φυλῶν τούτων. Ἐκ τῆς ἠθικῆς ταύτης καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ προκύπτουν καὶ αἱ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι πρὸς ἐξόντωσιν τῆς σωματεμπορίας τῶν Μαύρων. Ἡ φυλὴ αὐτή, κατὰ τὸ δεύτερον διεθνὲς συνέδριον τῶν Μαύρων, τὸ συγκληθὲν ἐν Παρισίοις κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1921, δι' ἐκκλήσεώς της ἐξήτησεν, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ὡς ἀρχὴ ἡ ἰσότης τῶν φυλῶν καὶ ὅπως γίνῃ δεκτὸν ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι, ἀδιακρίτως φυλῆς ἢ χρώματος, εἶναι πεπολιτισμένοι, καὶ τέλος εἰσηγήθη τὴν ἵδρυσιν ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν μιᾶς διαρκοῦς ὀργανώσεως μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἀνάπτυξιν καὶ προστασίαν τῆς μαύρης φυλῆς.

Πλὴν τῆς μαύρης φυλῆς, ἥτις οὐδεμίαν ἀνάπτυξιν πολιτισμοῦ παρουσιάζει, καὶ ἡ κιτρίνη μογγολικὴ φυλὴ δὲν ἔχει φθάσει εἰς τὸ σημεῖον τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν ἐξελίξεων καὶ πολιτισμοῦ ἐν γένει τῆς λευκῆς φυλῆς. Διὰ τοῦτο τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ αἱ πολιτεῖαι εἰσέτι ἀποτελούμεναι ἐκ τῆς φυλῆς ταύτης δὲν ἀπονέμει πλήρη πολιτικὴν ἀναγνώρισιν, ἀλλὰ μερικὴν τοιαύτην. Ὑπάρχουσι πολλὰ κράτη, ὡς λ. χ. αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἅτινα εἰδικοὺς περιορισμοὺς ἐθέσπισαν διὰ τὴν μετανάστευσιν ἐν τῇ χώρᾳ των τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν κιτρίνην φυλήν.

Ἂν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἡ φυλὴ δὲν ἀποτελῇ τὸ ἀντικείμενον τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἀλλὰ μόνον ἡ πολιτεία, οὐχ ἧττον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνωμάλου καὶ ἐλλιποῦς διεθνοῦς καταστάσεως τῶν φυλετικῶν ὁμάδων τῶν εὑρισκομένων εἰς κατάστασιν ἀγρίαν ἢ ἡμιβάρβαρον καὶ πρὸς ἐκπολιτισμὸν αὐτῶν καθιερώθησαν οἱ θεσμοὶ τῶν προτεκτοράτων, ἀποικιῶν καὶ διεθνῶν ἐντολῶν. Τέλος διὰ τὰς φυλετικὰς μειονότητας, αἵτινες διαβιοῦσιν ἐντὸς ἀνεξαρτήτων πολιτειῶν, αἱ συνθῆκαι εἰρήνης 1919 καὶ 1920 περιλαμβάνουσιν εἰδικὰς περὶ προστασίας αὐτῶν διατάξεις. Σ. Φ. Ν.

—*['Αρχ.]* Φυλαὶ ἐκαλοῦντο αἱ μεγάλαι ὁμάδες πολιτῶν, εἰς τὰς ὁποίας διῃροῦντο οἱ κάτοικοι ἑκάστης τῶν πολιτειῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν περιελάμβανε μόνον τοὺς διὰ κοινῆς καταγωγῆς συνδεομένους πρὸς ἀλλήλους συμπολίτας, βραδύτερον ὅμως ἐξελίχθη εἰς τεχνητὸν κατασκεύασμα τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ ἑκάστου τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν.

Ἐν Ἀττικῇ. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰώνων, ἐπὶ Κέκροπος, οἱ κάτοικοί της κατενέμοντο εἰς τέσσαρας φυλάς, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα παραλλάσσουν κατὰ τὰς διαφόρους τῶν μύθων παραλλαγάς. Οὕτως ὠνομάζοντο αὗται *Κεκροπίς*, *Αὐτόχθων*, *Ἀκταία καὶ Παραλία* ἢ *Κραναΐς*, *Ἀτθίς*, *Μεσόγαια καὶ Διακρὶς* ἢ *Διάς*, *Ἀθηναΐς*, *Ποσειδωνία καὶ Ἡφαιστιάς*. Κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους (Πολ. Ἀθ. 41, 2) ἐπὶ Ἴωνος (ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰώνων ἐν Ἀττικῇ καὶ ὑποταγῆς ταύτης ὑπὸ τούτων) κατενεμήθησαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς εἰς τέσσαρας φυλὰς καὶ κατεστάθησαν οἱ φυλοβασιλεῖς. Τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων, ἰωνικῶν καλουμένων, φυλῶν τῆς Ἀττικῆς, ὑπεμφαίνοντα τὴν ἐν ἀρχῇ διαίρεσιν τῶν κατοίκων κατὰ βίους, ἦσαν τὰ ἑξῆς: *Αἰγικορεῖς*, *Ἀργαδεῖς*, *Ὅπλητες* καὶ *Γελέοντες*, ἤτοι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αἰπόλοι, γεωργοὶ (ἐργάται), πολεμισταὶ καὶ λαμπροὶ (εὐπατρίδαι, εὐγενεῖς).

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Ἀθήναις τεσσάρων φυλῶν ἦσαν ἰωνικὰ καὶ ὅτι ἡ εἰς ταύτας κατανομὴ τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἦτο ἔργον τῶν Ἰώνων, ἔρχονται αἱ ἐξ ἐπιγραφῶν μαρτυρίαι ὅτι ἐν ταῖς ἰωνικαῖς ἀποικίαις ὑπῆρχον φυλαὶ φέρουσαι τὰ προρρηθέντα ὀνόματα. Οὕτως ἐν Κυζίκῳ ὑπῆρχον Γελέοντες, Ἀργαδεῖς, Ὅπλητες καὶ Αἰγικορεῖς, ἐν Τέῳ Γελέοντες, ἐν Τόμοις Ἀργαδεῖς καὶ Αἰγικορεῖς, ἐν Περίνθῳ Γελεῦντες καὶ Αἰγικορεῖς, ἐν Δήλῳ φυλὴ Ἀργαδίς, ἐν Ἐφέσῳ χιλιοστὺς Ἀργαδεῖς κλπ. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶχον καὶ τοπικὸν χαρακτῆρα μέχρι τοῦ Κλεισθένους αἱ τέσσαρες φυλαὶ τῆς Ἀττικῆς, συναπτόμεναι πρὸς τμήματα τῆς χώρας ταύτης· οἱ Ὅπλητες κατῴκουν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, οἱ Αἰγικορεῖς εἰς τὰς κλιτῦς καὶ ὑπωρείας τῆς Πάρνηθος καὶ τῆς Πεντέλης, οἱ Γελέοντες εἰς τὰς πεδιάδας τῶν Ἀθηνῶν καὶ Μεσογείων, καὶ οἱ Ἀργαδεῖς εἰς τὴν πόλιν. Αἱ τέσσαρες αὗται φυλαί, εἰς τὰς ὁποίας ἀνῆκον μόνον οἱ πολῖται τῆς χώρας, ἤτοι οἱ ἔχοντες πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ αἵτινες ἀπετέλουν τὴν βάσιν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ὑποδιῃροῦντο εἰς *τριττῦς* καὶ *ναυκραρίας* καὶ *φατρίας* καὶ *γένη*. Ἡ πρώτη ὑποδιαίρεσις, ἐπὶ Σόλωνος γενομένη εἶχε σχέσιν μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ὀργανωθὲν φορολογικὸν σύστημα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθέντος τιμοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἦτο ἄρα διοικητική. Ἡ δευτέρα, οἰκογενειακὴ καὶ θρησκευτικὴ μόνον, φαίνεται, ἐν ἀρχῇ οὖσα, βραδύτερον ἦτο καὶ πολιτικὴ διαίρεσις. Τὸ προρρηθὲν σύστημα κατανομῆς τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς μετεβλήθη ἐπὶ τοῦ Κλεισθένους (508—507 π. Χ.), ὅστις κατένειμε τοὺς πολίτας εἰς *φυλάς*, *τριττῦς* καὶ *δήμους* (ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς του εἰς τούτους ὁ Ἀθηναῖος ἦτο τέλειος πολίτης, προσέθετεν εἰς τὸ ὄνομά του καὶ τὸ τοῦ πατρός του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δήμου του, π. Χ. Δημοσθένης Δημοσθένους

Digitized by Google

Παιανιεύς). Αἱ κατασταθεῖσαι ὅμως ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους φυλαὶ ἦσαν δέκα καὶ ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος δὲν εἶχον τοπικὸν χαρακτῆρα, τοὐναντίον μάλιστα ἑκάστη τούτων περιελάμβανεν ἀνὰ τρεῖς τριττῦς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνὰ μία ἦτο ἐκ τῶν 10 τριττύων τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῶν 10 τῆς μεσογαίας καὶ ἐκ τῶν 10 τῆς παραλίας. Οἱ περιλαμβανόμενοι εἰς ἑκάστην τῶν φυλῶν, φυλέται καλούμενοι, ἐξέλεγον τοὺς ἄρχοντας τῆς φυλῆς των, τὸν φύλαρχον, τρεῖς ἐπιμελητὰς ταύτης, τὸν γραμματέα τῆς φυλῆς κλπ. καὶ ὥριζον τοὺς εἰς λειτουργίαν (χορηγίαν, γυμνασιαρχίαν, ἑστίασιν) ὑποχρέους εὐπόρους φυλέτας. Αἱ 10 φυλαὶ ἦσαν ἡ βάσις τῆς συγκροτήσεως τῆς ἡλιαίας (ἐλαμβάνοντο 600 ἐξ ἑκάστης) καὶ τῆς βουλῆς τῶν 500 (ἐλαμβάνοντο 50 ἐξ ἑκάστης) καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος τῶν συναρχιῶν ἐν Ἀθήναις (10 ἦσαν οἱ στρατηγοί, οἱ ταξίαρχοι, οἱ φύλαρχοι). Τὰ ὀνόματα τούτων, ληφθέντα ἐκ 10 ἐπιχωρίων ἡρώων, ἐπωνύμων κληθέντων, ἦσαν τὰ ἑξῆς: *Ἐρεχθηΐς, Αἰγηΐς, Πανδιονίς, Λεοντίς, Ἀκαμαντίς, Οἰνηΐς, Κεκροπίς, Ἱπποθοοντίς, Αἰαντὶς καὶ Ἀντιοχίς.* Τὰ αὐτὰ ὀνόματα ὑπεχρεοῦντο νὰ φέρουν καὶ αἱ φυλαὶ τῶν κατὰ τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ὀργανουμένων συμμαχίδων των πόλεων, ὡς τῆς Μιλήτου, τῆς Πριήνης καὶ τῶν ἀποικιῶν των, πλὴν τῶν Θουρίων, ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος. Κατὰ τὸ 307 π. Χ. αἱ φυλαὶ ηὔξησαν εἰς 12 (ἡ βουλὴ ἀπετελεῖτο τότε ἐξ 600 βουλευτῶν) διὰ τῆς προσθήκης τῆς Δημητριάδος πρὸς τιμὴν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τῆς Ἀντιγονίδος πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Ἀντιγόνου, αἵτινες βραδύτερον μετωνομάσθησαν *Πτολεμαΐς* ἡ μία, πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Β΄ τοῦ Φιλαδέλφου, καὶ *Ἀτταλὶς* ἡ ἄλλη (περὶ τὸ 200 π. Χ.), πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου, ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (126—127 μ. Χ. πιθανώτατα) προσετέθη καὶ 13η φυλή, ἡ *Ἀδριανὶς* (ἀπὸ τότε ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν δὲν ἦτο σταθερός). Ἐν τῇ μάχῃ αἱ 10 φυλαὶ ἐλάμβανον τὴν θέσιν των διὰ κλήρου, πλὴν τῆς τοῦ πολεμάρχου, ἥτις ἐλάμβανε τὴν τιμητικὴν θέσιν τῆς ἄκρας δεξιᾶς (ὡς ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μαραθῶνος ἡ φυλὴ τοῦ Καλλιμάχου Αἰαντίς).

Ἐν Λακωνικῇ. Εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν δωρικὴν πολιτείαν, οἱ πολῖται διῃροῦντο εἰς τρεῖς φυλὰς *(τοὺς Ὑλλεῖς, τοὺς Δυμᾶνας* καὶ τοὺς *Παμφύλους)*, εἰς τὰς ὁποίας περιελαμβάνοντο αἱ 30 ὠβαί, ἀνὰ 10 εἰς ἑκάστην, τῶν ὁποίων οἱ ἀντιπρόσωποι, ἀνὰ εἷς ἐξ ἑκάστης, συνεκρότουν τὴν γερουσίαν. Ὑπῆρχον ὅμως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ καὶ πέντε τοπικαὶ φυλαί, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη κατῴκει εἰς ἴδιον τόπον, τὴν Πιτάνην, τὴν Μεσόαν, τὰς Λίμνας, τὴν Κυνόσουραν καὶ τὴν Δύμην. Ἐν Ἄργει ὅμως καὶ Ἐπιδαύρῳ, ἐκτὸς τῶν τριῶν φυλῶν, μνημονεύεται καὶ φυλὴ *Ὑρνηθία*, καὶ ἐν Σικυῶνι φυλὴ *Αἰγιαλία*.

Ἐν Ρώμῃ. Ἀρχαιοτάτη εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Ρώμης εἰς τρεῖς φυλάς, αἵτινες προῆλθον ἐκ τῶν κατοίκων τριῶν ἀνεξαρτήτων ἀλλήλων κοινοτήτων, ἐκτισμένων ἐπὶ τῶν παροχθίων τοῦ Τιβέρεως λόφων καὶ συγχωνευθεισῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, εἰς ἕνα. Αἱ τρεῖς αὗται φυλαὶ ἦσαν οἱ *Ραμνῖται* (Ramnes) ἢ *Ραμνήνσης*, οἱ *Τίτιοι* ἢ *Τιτιήνσης* καὶ οἱ *Λούκερες* ἢ *Λουκερήνσης* (*Πλουτ.*, Ρωμ. 20). Ἐκ τῆς τριμεροῦς ταύτης διαιρέσεως τῶν κατοίκων προήρχετο ἅπαντες οἱ ἀρχαιότεροι ἱερατικοὶ σύλλογοι (Ἑστιάδες, Σάλιοι, Ἀρουάλεις, Λούπερκοι, Αὔγουροι) ν' ἀποτελοῦν ἀριθμὸν μελῶν διαιρετὸν διὰ τοῦ τρία. Οἱ Ramnes, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῶν ὁποίων πιστεύεται ὅτι προῆλθε τὸ ὄνομα Ρωμαῖοι, καὶ οἱ Luceres ἦσαν φῦλα λατινικά, οἱ δὲ Τίτιοι, οἵτινες καὶ ἐπέβαλον, φαίνεται, τὸν συνοικισμόν, ἦσαν συγγενὲς σαβελλικὸν (τῶν Σαβίνων) φῦλον.

Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **φυλαὶ ἀνθρώπιναι.** Ὅπως εἰς ὅλα τὰ λοιπὰ ζωϊκὰ εἴδη, οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν ἀνὰ τὴν Γῆν διεσπαρμένων ἀνθρώπων δὲν ὑπάρχουσιν ἄτομα ἔχοντα τελείως ὅμοια μεταξύ των τὰ σωματικὰ χαρακτηριστικά, ἀλλ' ἕκαστον ἄτομον, ἐξεταζόμενον ἐν λεπτομερείᾳ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ, ἀποτελεῖ ἴδιον τύπον. Μεταξὺ ὅμως τῶν ἀτομικῶν τούτων χαρακτηριστικῶν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν σωματολογικὰ χαρακτηριστικά, ἅτινα εἰς ἁδροτέρας γραμμὰς εἶναι κοινὰ εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μέγαν ἀριθμὸν ἀτόμων, τὰ κοινὰ δὲ ταῦτα χαρακτηριστικὰ διακρίνουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὁμαδικοὺς *σωματολογικοὺς τύπους*, οἵτινες ἐκλήθησαν *φυλαί*. Ἡ μελέτη τῶν τύπων τούτων ἀπετέλεσε, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, ἰδίαν ὅλως ἐπιστήμην, τὴν *ἀνθρωπολογίαν* (βλ. λ.), ἀκριβέστερον δέ, τὸν σπουδαιότερον κλάδον ταύτης, τὸν μελετῶντα μίαν πρὸς μίαν κατ' ἰδίαν τὰς φυλὰς ταύτας, τὴν ***ἀνθρωπογραφίαν*** (βλ. λ.) ἢ *φυλολογίαν*.

Ὁ ὅρος ἐν τούτοις *φυλὴ* πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ εἶναι σαφὴς καὶ σήμερον δὲ ἡ ταξινόμησις εἰς φυλὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἀκόμη. Ἐνῷ διὰ τὰ λοιπὰ ζῷα ἡ ἐπιστήμη, βασιζομένη ἐπὶ ὡρισμένων τυπικῶν χαρακτηριστικῶν, ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ ὡρισμένας ὁμάδας, ὄχι μόνον δὲ οἰκογενείας, γένη, εἴδη, ἀλλὰ καὶ ποικιλίας τούτων (*φυλάς*), διὰ τὸ κυριώτερον ζῷον, τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ἴδιον γένος, ἡ διάκρισις τῶν καθ' ἕκαστον ποικιλιῶν αὐτοῦ (εἰδῶν, φυλῶν) καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς ἀξίας αὐτῶν ἀπέβη δυσχερέστατος.

Γνωρίζομεν τὰς διαφόρους ποικιλίας τῶν κατοικιδίων ζῴων καὶ τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν, τὰς ὁποίας καὶ τεχνητῶς ποικίλλει ἔτι μᾶλλον, μέχρις ὡρισμένου σημείου, ὁ ἄνθρωπος. Γνωρίζομεν τὰς διαφόρους ποικιλίας τῶν ἑκάστοτε μεγάλων ὁμάδων ζῴων, τῶν ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει βιούντων, καὶ τὰς ποικιλίας αὐτῶν, γεωγραφικῶς μάλιστα διακρινομένας. Διὰ τὸν ἄνθρωπον ὅμως τὸ πρόβλημα καθίσταται πολυπλοκώτερον. Κατὰ τὸν Φίσερ, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰς μεγάλας πως διακρίσεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀδιαφόρως ἂν τὰς καλέσωμεν *φυλὰς* ἢ *εἴδη* ἢ ἄλλως, ὡς «τοπικοὺς γεωγραφικοὺς κύκλους» ἑνὸς ὅλου μορφολογικοῦ κύκλου, τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ διάφοροι μικρότεραι ποικιλίαι συγκεντροῦνται οὕτως εἰς ὀλίγους μεγάλους «μορφολογικοὺς κύκλους». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην δὲν ὑπάρχουν ὅρια σαφῆ μεταξὺ μικρῶν ἢ μεγάλων ποικιλιῶν καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ ὅρου φυλὴ ἀποβαίνει δυσχερής. Ὁπωσδήποτε πρὸς τὸν ὅρον *φυλὴ* δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται αἱ λοιπαὶ γνωσταὶ διακρίσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ὁμάδας, εἰς ἃς δίδομεν τὰ ὀνόματα: *ἔθνη, λαοί, «γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι»* κλπ. Οἱ ὅροι οὗτοι δὲν ἀφοροῦν τὴν σωματολογικὴν ποικιλίαν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὰς *φυλὰς* (ἢ τὰ *εἴδη*, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχουν καὶ τοιαῦτα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων). Οἱ ὅροι: λαὸς καὶ φυλὴ εἶναι ἐντελῶς διάφοροι μεταξύ των. Διὰ τοῦ πρώτου νοοῦνται αἱ ὁμάδες, ἃς ἑνώνουν ἢ χωρίζουν ἡ ἱστορία, ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία, τὰ ἤθη, ἡ παράδοσις, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ὁ τρόπος τοῦ βίου κλπ., εἰς ἃς ὅμως ὁμάδας δύνανται νὰ περιλαμβάνωνται ἄνθρωποι διαφορωτάτης σωματικῆς διαμορφώσεως (φυλῆς), δύο, τριῶν ἢ καὶ πλειοτέρων σωματολογικῶν τύπων. Ἔτι πλέον, αἱ ὁμάδες αὗται ἐμφανίζονται ἐνίοτε ὑπὸ γενικήν τινα φαινομενικῶς μορφολογίαν συγκεχυμένην, συνεπείᾳ τῶν μείξεων καὶ τῶν διασταυρώσεων, μεταξὺ τῆς ὁποίας διακρίνομεν πάλιν τὰ καθ' ἕκαστον χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχικῶν φυλῶν, τῶν «σωματολογικῶν τύπων». Γνωρίζομεν δὲ σήμερον ὅτι ὅσον εἷς λαός, ἓν ἔθνος εἶναι πλέον πολιτισμένα, τόσον μεγαλυτέραν μεῖξιν ἐμφανίζει καὶ τοὐναντίον ὅσον ἵσταται ἐγγύτερον πρὸς τὴν πρωτόγονον κατάστασιν, τόσον ὀλιγωτέρους σωματολογικοὺς τύπους περιλαμβάνει. Τελείως δὲ καθαρὸς σωματολογικὸς τύπος εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι δὲν ὑφίσταται σήμερον πλέον. Ἐν τούτοις πολλάκις δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν τὴν διπλῆν ταύτην ἔννοιαν τοῦ ὅρου φυλή. Πάντως τὰ ὅρια τῶν σωματολογικῶν τύπων εἶναι ὅλως διάφορα τῶν γλωσσολογικῶν κτλ., διότι πολλάκις ἡ αὐτὴ σωματολογικὴ σχέσις ἐκτείνεται εἰς πολλὰς ξένας ἐθνικὰς ἢ ἄλλας ὁμάδας, καὶ τὸ ἐναντίον, ἐντὸς τῆς αὐτῆς ὁμάδος ἑνὸς λαοῦ, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν πλείστους καθαρούς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, σωματολογικοὺς τύπους. Εὑρίσκομεν δὲ τέλος τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ εἰς λίαν γεωγραφικῶς ἀπεχούσας ὁμάδας.

Αἱ «κοινωνικαὶ» ἢ «πολιτικαὶ» αὗται ὁμάδες ἐμφανίζουν μέγιστον ἐπίσης διαφέρον. Καὶ τὰ γενικὰ θέματα, τὰ ἀφορῶντα τὴν σχέσιν ψυχῆς λαῶν καὶ σώματος δεικνύουν ὅτι ἡ μελέτη αὐτῶν δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν μελέτην τῶν μορφολογικῶν ὁμάδων. Τὰ δύο σπουδαιότερα ἀνθρωπολογο-κοινωνιολογικὰ θέματα π. χ. ἀφοροῦν τὴν ἔρευναν, πρῶτον ἐὰν τὸ ἀνήκειν εἰς μίαν τοιαύτην κοινωνικὴν ὁμάδα ἐπηρεάζῃ τὰ μέλη της, ἐὰν δηλαδὴ ἐπήρειαι τῆς ὁμάδος (φατρίας, λαοῦ, κράτους) δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν σωματολογικῶς τὰ μέλη ταύτης, καὶ ἐὰν δύνανται διὰ βλάβης ἢ ἀπομακρύνσεως τῶν φορέων ὡρισμένων φυλετικῶν χαρακτήρων νὰ ἀλλοιώσουν τὸν φυλετικὸν χαρακτῆρα τῆς ὁμάδος· δεύτερον, ἐὰν τὰ φυλετικὰ ταῦτα χαρακτηριστικὰ τῶν ἀτόμων δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ὁμάδα. Διὰ τὸ πρῶτον εἶναι βέβαιον ὅτι πόλεμοι, ἐπιλογὴ κοινωνική, ὅρια παιδοποιίας κλπ. δύνανται νὰ μεταβάλωσι τὴν φυλετικὴν σύνθεσιν. Διὰ τὸ δεύτερον, ὅτι τὸ μέλλον τῶν λαῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φυλετικῆς συνθέσεως τῶν μελῶν. Ἑπομένως ἡ μελέτη τῶν λαῶν εἶναι ἀλληλένδετος πρὸς τὴν τῶν φυλῶν, ἤτοι τῶν σωματολογικῶν τύπων.

Ἐπὶ πλέον, ναὶ μὲν ἡ γλῶσσα, ὁ πολιτισμὸς κλπ. εἶναι ἐπίκτητα καὶ μεταβιβάσιμα, καὶ δὴ ἀνεξαρτήτως τῆς σωματολογικῆς ἑνότητος τῶν ὁμάδων, τῶν διδουσῶν καὶ τῶν λαμβανουσῶν, παρὰ τὴν διαφορὰν ὅμως ταύτην τῶν διακριτικῶν στοιχείων τοῦ λαοῦ (ἐπίκτητα καὶ μεταβιβάσιμα) καὶ τῶν τῆς φυλῆς (κληρονομικὰ καὶ ἀμεταβίβαστα), εἶναι ἐν τούτοις συχνὴ σχετική τις «ψυχικὴ» ὡρισμένη ἐμφάνισις ἐπὶ ὡρισμένης σωματολογικῆς μονάδος. Κατὰ κανόνα δηλαδὴ ἡ ἐμφάνισις σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἰδιοτήτων εἶναι σχετική, διότι, παρὰ τὰ ἀνωτέρω, οἱ λαοὶ ἀποτελοῦνται συνήθως ἐξ ἀτόμων ὡρισμένου σωματολογικοῦ τύπου ἢ συγγενῶν φυλῶν ἢ μείξεων τούτων, κυρίως ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς γειτονίας. Ἐξεταστέον ἤδη τί εἶναι οἱ ὀλίγοι ἢ πολλοὶ *σωματολογικοὶ τύποι*, εἰς οὓς δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς τὰ λοιπὰ ζῷα οὗτοι, ὡς ἐλέχθη, ἀποτελοῦν *εἴδη* καὶ *ποικιλίας* διὰ τὰ ἄγρια, ἢ *εἴδη* καὶ *φυλὰς* διὰ τὰ ἐξημερωμένα. Διὰ νὰ εἴπωμεν ὅμως ὅτι εἷς τύπος παριστᾷ *εἶδος*, πρέπει νὰ ἐμφανίζῃ σχετικὴν ὁμοιότητα χαρακτηριστικῶν τῶν ἀτόμων καὶ δυνατότητα μεταβιβάσεως εἰς τοὺς ἀπογόνους μετὰ ἀμειώτου γονιμότητος. Τὸ ἀνθρώπινον *γένος* λοιπὸν περιλαμβάνει συμβατικῶς ἐν πρώτοις *ἓν εἶδος ζῳολογικόν*. Καὶ τοῦτο, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλως τε ἐμβίων ὄντων, ἡ ἀπόδειξις τῆς μεταβιβάσεως ἢ τῆς γονιμότητος τῶν ὁμάδων δὲν εἶναι τελεία πάντοτε (ἄλλως τε γονιμότης καὶ μεταξὺ εἰδῶν ζῴων ἀκόμη ἐμφανίζεται σπανίως), ἀφ' ἑτέρου αἱ μορφολογικαὶ ὁμοιότητες δὲν εἶναι πάντοτε τοιαῦται, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν βάσιν στηρίξεως «εἰδῶν» μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ὅροι *εἶδος* καὶ *φυλὴ* δυσχερῶς τέλος διακρίνονται ἀλλήλων. Τοῦ εἴδους τούτου, τοῦ ἀνθρώπου λοιπόν, τὰς καθ' ἑκάστην ποικιλίας, σωματολογικὰς ποικιλίας, ὁρίζομεν ὡς *φυλάς*, ὅρον κοινῆς χρήσεως πλέον καὶ ἐγκαθιδρυθέντα ὁπωσδήποτε. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων ἐκ τῆς κληρονομικότητος διδαγμάτων καὶ τῆς ἀξίας τῶν σταθερῶν κληρονομικῶν χαρακτηριστικῶν ὁρίζομεν ὡς *φυλήν*: «μείζονά τινα ὁμάδα ἀνθρώπων, οἵτινες, διὰ τῆς κληρονομικῆς κοινῆς ἐμφανίσεως μιᾶς ὡρισμένης συγγενοῦς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς καταβολῆς (Habitus), τοῦτο μὲν συνδέονται πρὸς ἀλλήλους, τοῦτο δὲ διακρίνονται ἄλλων ὁμοειδῶν ὁμάδων» (Grosse). Οὗτος εἶναι ὁ καλύτερος δοθεὶς μέχρι σήμερον ὁρισμὸς καὶ δὴ πολὺ πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν νεωτέρων τῆς κληρονομικότητος θεωριῶν.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διαφορὰς τῶν ἐθνῶν, λαῶν, φατριῶν κλπ., αἱ διαφοραὶ τῶν φυλῶν εἶναι, ὡς ἐλέχθη, σωματικῆς κυρίως φύσεως καὶ δὴ κληρονομικαὶ μόνον καὶ προέρχονται ἐκ τῆς συνεχοῦς πάλης μεταξὺ τῆς τάσεως πρὸς τὴν *ποικιλομορφίαν* ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς *κληρονομικότητος* ἀφ' ἑτέρου ἢ τάσεως πρὸς διατήρησιν τῶν χαρακτηριστικῶν, ἅτινα ἅπαξ ἀπεκτήθησαν. Αἱ ἐθνικαὶ δηλαδὴ διακρίσεις ἀφοροῦν τὸν *κοινωνικὸν* ἄνθρωπον, ἐνῷ αἱ φυλετικαὶ τὸν *φυσικὸν* ἄνθρωπον. Ἡ ἐκκαθάρισις δὲ καὶ ἀναγνώρισις τῶν φυσικῶν ὁμάδων, μέσῳ τῶν ποικιλομόρφων καὶ πολυσυνθέτων λαῶν, ἄγει εἰς τὸν καθορισμὸν ὡρισμένου ἀριθμοῦ φυλῶν, ὁλονὲν ὀλιγωτέρων, ὅσον μεταβαίνομεν πρὸς τὸ παρελθόν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος, ἂν ὑπάρχουν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου σήμερον πραγματικαὶ τοιαῦται φυλετικαὶ διακρίσεις, ἐὰν εἶναι δηλαδὴ αὗται *βιολογικαὶ πραγματικότητες*, ἁπταί, ὡρισμένου ἀριθμοῦ διακρίσεις, ἢ μήπως εἶναι συμβατικαὶ ἁπλῶς τῆς ἐπιστήμης κατατάξεις, ἡ ἀπάντησις εἶναι καταφατική. Καίτοι δὲ δυσκόλως δύναται βεβαίως νὰ καθορισθῇ ὁ πραγματικός των ἀριθμός, εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι ὑπάρχουν ὡρισμέναι βασικαὶ ὁμάδες, ὡρισμέναι φυλαί, ἀποτελοῦσαι ὑποδιαιρέσεις τοῦ «εἴδους», σωματολογικάς. Αἱ φυλαὶ αὗται, συνδεόμεναι καὶ γεωγραφικῶς ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν διαίρεσιν, τρεῖς: ἡ *λευκή*, ἡ *μέλαινα* καὶ ἡ *κιτρίνη*. Αἱ τρεῖς αὗται φυλαί, κληθεῖσαι ἐξ ἑνὸς κυρίου χαρακτηριστικοῦ, τοῦ χρώματος τοῦ δέρματος, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐμφανίζουν ἑκάστη συνδρομὴν ὅλην διακριτικῶν γνωρισμάτων. Σήμερον ὁρίζομεν ταύτας καὶ ἄλλως, ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον. Αἱ μικρότεραι δὲ ὑποδιαιρέσεις τούτων, συμβατικαὶ ἐν πολλοῖς πλέον καὶ πολυποίκιλοι, ἀποτελοῦν τὸν ἑσμὸν τῶν *ποικιλιῶν* τῶν ἀνθρώπων. Καλοῦνται δὲ καὶ αὗται *φυλαί*, ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ὅρου τούτου, ὡς εἴπομεν, ἀντὶ τοῦ ὅρου «ποικιλία».

Φυλὴ εἶναι ἑπομένως ὅρος καθαρῶς φυσιογνωστικός, περιλαμβάνων ἄτομα συνδεόμενα διὰ συγγενείας αἵματος, διὰ κοινῆς καταγωγῆς, διὰ κοινῶν κληρονομικῶν καταβολῶν καί, τὸ σπουδαιότερον πάντων, διὰ περαιτέρω κληρονομουμένων μετ' ἐπιμονῆς, ὡς ἰδίων χαρακτηριστικῶν.

Τὰ *φυλετικὰ χαρακτηριστικὰ* ταῦτα, ἤτοι τὰ σωματικὰ χαρακτηριστικά, ἅτινα ἀπαντοῦν ἐντὸς μείζονός τινος ὁμάδος ἀνθρώπων, εἶναι: *μορφολογικά, φυσιολογικὰ* (λειτουργικὰ) καὶ *ψυχολογικὰ* (πνευματικά). Ἐκ τούτων δὲ προέρχεται, τῇ συμβολῇ βεβαίως καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη διαφορὰ προόδου ἑκάστοτε εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἡ φυλετικὴ μελέτη λοιπόν, ἡ διάκρισις εἰς φυλάς, γίνεται: α) Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *μορφολογίας τῶν ὁμάδων*, καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰ σπουδαιότερα ὡς φυλετικὰ θεωρούμενα χαρακτηριστικά: χρῶμα τριχῶν καὶ ἴριδος, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, δέρματος, μορφὴ τριχῶν, ἀνάστημα καὶ μῆκος μελῶν καὶ κορμοῦ ἰδιαιτέρως, σχῆμα κρανίου καὶ προσωπικοῦ κρανίου καὶ τῶν μερῶν τούτου, ρινός, γνάθων κλπ., μορφὴ χειλέων, σχισμῆς βλεφάρων, στόματος, ὤτων κλπ. καὶ διαφόρων τινῶν ἐξωτερικῶν φυσιογνωμικῶν χαρακτήρων. Εἰς

Digitized by Google

τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα προσετέθη ἐσχάτως ἡ μελέτη καὶ τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν ὀργάνων. β) Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *φυσιολογίας τῶν ὁμάδων*, ἤτοι ὡς πρὸς τὸν σφυγμόν, γεννητικὴν ὡριμότητα, φυλετικὴν ὀσμήν, χρόνον γηράνσεως, ἐγκλιμάτισιν κλπ., ὡς καὶ νοσολογίαν φυλετικήν, ἰδιαιτέρως δέ, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, τὰς βιολογικὰς ἰδιότητας τοῦ αἵματος (συγκολλητικὰς διαφοράς, μορφὴν λευκώματος). γ) Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *ψυχολογίας τῶν ὁμάδων*, δηλαδὴ ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα, τὸ θάρρος, τὴν δύναμιν βουλήσεως, τὴν ἰδεολογίαν, τὴν εὐφυΐαν καθόλου κλπ.

Πόσα καὶ ποῖα ἐκ τῶν κληρονομικῶν χαρακτηριστικῶν πρέπει νὰ ὑπάρχουν, διὰ νὰ εἴπωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἰδίας φυλῆς (Habitus), εἶναι ζήτημα μὴ λυθὲν ἱκανοποιητικῶς. Ἀφίεται δὲ εἰς τὴν πεῖραν ἡ κατάταξις τῶν φυλῶν. Δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν δύο ἄτομα εἰς δύο φυλὰς ἐπὶ τῇ ἁπλῇ βάσει καὶ ἑνὸς χαρακτηριστικοῦ, ὅπως κάμνομεν κατὰ τὴν διασταύρωσιν φυτῶν κλπ. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου διακρίνομεν ὡς φυλὰς ὁμάδας λίαν διακεκριμένας (Λευκοὶ - Μογγόλοι), ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἄλλας διαφερούσας κατ' ἐλάχιστα χαρακτηριστικὰ (Νέγροι-Νεγρίλλοι, ἢ Βαλτικοὶ-Μεσόγειοι κλπ.), ἐφ' ὅσον δὲν γνωρίζομεν καλῶς καὶ τὰς ὁμάδας καὶ τὴν προέλευσίν των καὶ τὴν σχέσιν των. Πάντως, διὰ νὰ ὁμιλῶμεν περὶ φυλῆς, πρέπει *τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα νὰ ἐμφανίζωνται ἐπὶ μείζονος ὁμάδος ἀτόμων* καὶ οὐχὶ τυχόν, κληρονομικῶς ἔστω, εἰς τινα ἄτομα, ἢ ὡς οἰκογενειακὰ χαρακτηριστικὰ μόνον. Τὰ τελευταῖα δύνανται ἐν τούτοις ἐκτεινόμενα νὰ ἀποτελέσωσι καὶ φυλετικὰ χαρακτηριστικά, μικρῶν φυλῶν, μέσῳ μεγαλυτέρων. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἴδια φυλετικὰ χαρακτηριστικὰ τὰ καθ' ἕκαστον χαρακτηριστικὰ τῶν δύο γενῶν, τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος, ἂν καὶ κληρονομικά. Ἀποκλείονται δέ, ὡς ἐτονίσθη ἤδη, τὰ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ἐμφανιζόμενα, καὶ ὅσα φυλετικὰ ἐπηρεάζονται ὑπερβολικὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, διότι μικρὰν ἐπίδρασιν ὑφίστανται τὰ περισσότερα κληρονομικὰ χαρακτηριστικά.

Τύποι εὐρωπαϊκῶν φυλῶν.

[1) Τῆς Βορείου Εὐρώπης. Ε. φὸν Μύλλερ, Γερμανὸς πλοίαρχος κυβερνήτης τοῦ «Ἔμντεν». 2) Τῆς Βορείου Εὐρώπης. Μαλβίνα φὸν Ἄρν μ, ἀδελφὴ τοῦ Βίσμαρκ. 3) Τῆς Μεσογείου (δυτική). Κάτοικος τῆς Κορσικῆς. 4) Τῆς Μεσογείου (δυτ κή). Ἀρλεζιανὴ (Νότιος Γαλλία. 5) Τῶν Διναρικῶν Ἄλπεων. Ἰάκωβος Μπούρκχαρντ, ἱστορικός, Βασιλεία. 6) Τῶν Διναρικῶν Ἄλπεων. Τυρολέζα (Ἁγίου Ἰωάννου). 7) Ἀλπινικὸς (Δυτικαὶ Ἄλπεις). Χ. Κίπερτ, γεωγράφος, Βερολῖνον. 8) Ἀλπινικὸς (Δυτικαὶ Ἄλπεις). Τυρολέζα. 9) Τῆς Δυτικῆς Βαλτικῆς. Λεττονίς. 10) Τῆς Δυτικῆς Βαλτικῆς. Οὐκρανὸς τῆς Βολυνίας. 11) Ἰουδαῖος Ρῶσος τῶν παραμεθορίων τῆς Ρωσίας. 12) Τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Ρουμανίς.]

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων χαρακτηριστικῶν, ἅτινα λαμβάνονται διὰ τὸν καθορισμὸν φυλῆς, οὐδὲν δύναται πλήρως νὰ χαρακτηρίσῃ ταύτην. Ἔχουν δὲ εἰς ἑκάστην περίπτωσιν διάφορον ἑκάστοτε ἀξίαν, ὁτὲ μὲν λαμβανομένου π. χ. ὑπ' ὄψιν κυρίως τοῦ χρώματος, ὁτὲ δὲ τοῦ προγναθισμοῦ. Βάσις εἶναι, ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ συγγενὴς ἐμφάνισις καὶ ἡ κληρονομικότης τοῦ χαρακτηριστικοῦ, διὰ νὰ εἶναι τοῦτο φυλετικόν.

Περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν μορφολογικῶν ἰδίᾳ στοιχείων, τοῦ χρώματος τριχῶν, δέρματος, ἴριδος (τῆς συνδρομῆς, ὡς λέγομεν, ξανθῆς, ὀρφνῆς κλπ.), τοῦ σχήματος τῶν τριχῶν, τοῦ ἀναστήματος (ἰδίᾳ τῶν Πυγμαίων), τοῦ σχήματος τῆς κεφαλῆς (ἰδίᾳ τῆς δολιχοκεφαλίας, βραχυκεφαλίας, μεσοκεφαλίας κλπ.), τοῦ προσώπου καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, ἅτινα δίδουν τὰς φυσιογνωμικὰς διαφοράς, ὡς καὶ τὰ περὶ αἵματος ὁμάδων ἢ τῆς ἐγκλιματίσεως κτλ., βλ. οἰκείας λέξεις. Πλεῖστα ὅμως ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων ἀτελῶς μέχρις ὥρας γνωρίζομεν, ὅπως τὰ ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ αἵματος ἢ τῶν διαφορῶν τοῦ ἐγκεφάλου κλπ. Ἡ πραγματικὴ *σημασία* τῶν φυλετικῶν (κληρονομικῶν) χαρακτηριστικῶν τούτων γίνεται ἀντιληπτὴ ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ ὅλου ζητήματος τῆς *ποικιλομορφίας* τῶν ὀργανισμῶν. Ἐσημειώσαμεν ὅτι εἰς τὰ ἔμβια ὄντα οὐδὲν χαρακτηριστικὸν ὁμοιάζει ἐφ' ὅλων τῶν ἀτόμων καὶ τῆς μικροτέρας ὁμάδος. Ἕκαστον ποικίλλει κατ' ἀριθμὸν καὶ μέγεθος, οὐχὶ τυχαίως, ἀλλὰ καθ' ὡρισμένους κανόνας, δηλαδὴ περὶ ἓν μέσον, πρὸς ἓν ἐλάχιστον καὶ ἓν μέγιστον. Αὗται αἱ «κυματίζουσαι ποικιλίαι» δὲν εἶναι σταθερῶς κληρονομικαὶ καὶ καλοῦνται *παραποικιλίαι*, ἐνῷ αἱ σταθερῶς κληρονομικαὶ ποικιλίαι καλοῦνται *ἰδιοποικιλίαι*. Αὗται δύνανται νὰ καλυφθῶσι μόνον ἐν τῇ ἐμφανίσει των, νὰ *τροποποιηθῶσι* μόνον ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, ὄχι ὅμως καὶ νὰ θιχθῇ ἡ καταβολή των, διότι εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητος τῶν ἐπιδράσεων τούτων, καὶ θὰ ἐμφανισθοῦν πάλιν ἐν τῇ ἑπομένῃ γενεᾷ.

Ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις τῶν ἰδιοποικιλιῶν, καθὼς καὶ ἡ ἐμφάνισις αἰφνιδίως νέων τύπων, τῶν καλουμένων πρὸς διάκρισιν *μεταλλαγῶν* (Mutationen), πρέπει νὰ ὀφείλωνται εἰς μεταβολὰς ἐν αὐτῇ τῇ κληρονομικῇ μάζῃ, τῷ βλαστήματι, ὀφειλομένας εἰς ὁποιανδήποτε αἰτίαν, βλάβην κλπ., ἣν δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς, ἢ γινομένην αὐτομάτως. Ἡ διατήρησις δέ, εἴτε ἀφ' ἑαυτῆς εἴτε διὰ τεχνητῆς ἐπιδράσεως, τῆς νέας ταύτης μεταλλαγῆς καὶ εἰς περαιτέρω γενεάς, ἄγει εἰς σχηματισμὸν νέου φυλετικοῦ χαρακτηριστικοῦ. Αἱ τροποποιοῦσαι τὰς ἰδιοποικιλίας ταύτας *ἐξωτερικαὶ ἐπήρειαι*, ἃς ὁ Fischer ἐκάλεσε *περιστατικάς*, δηλαδὴ αἱ διάφοροι χημικαὶ (αἵματος) τῆς μητρὸς ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου, ὡς καὶ θρεπτικαί, κλιματικαί, ἀδενικαὶ κλπ. ἐπὶ τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀτόμου ἐπιδράσεις πρέπει νὰ λαμβάνωνται σπουδαίως ὑπ' ὄψιν, διότι ἡ δυσχέρεια κατὰ τὴν φυλετικὴν διαίρεσιν ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀξίας τῶν χαρακτηριστικῶν ποὺ βλέπομεν, ἂν δηλαδὴ εἶναι ταῦτα *τροποποιήσεις περιστατικαὶ* ἢ ἀληθεῖς ἰδιοποικιλίαι· περὶ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἐπηρειῶν ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Οὕτω δὲν γνωρίζομεν τὴν σημασίαν τῶν ἐπὶ τοῦ μητρικοῦ ὀργανισμοῦ δρώντων ὡς πρὸς τὸ ἔμβρυον παραγόντων, κλίματος, ὕδατος, θρέψεως, ὕψους γεωλογικοῦ, θερμοκρασίας, ὑγρασίας κλπ., ὅπως δὲν γνωρίζομεν καὶ τὴν σημασίαν τῶν κοινωνικῶν ἐπηρειῶν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου. Ἀπὸ τοῦ Ranke ἀπέδωσαν ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ κρανίου σημασίαν εἰς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸ ὀρεινὸν ἢ πεδινὸν τοῦ μέρους (βραχυκεφαλία τῶν Ἀλπίνων κλπ.), τὴν ἐπίδρασιν δηλαδὴ τῆς μυϊκῆς δυνάμεως ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ γνωρίζομεν καὶ τὰ ἀντίθετα δεδομένα. Ἐπίσης ἐμελετήθη ἡ εὐκολία τῆς μεταβολῆς τοῦ παιδικοῦ κρανίου (τοκετός, παραμορφώσεις τεχνηταί) καὶ ἡ διαρκὴς πράγματι μεταβολὴ τοῦ σχήματος αὐτοῦ καὶ δι' ἁπλῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου κατακλίσεως μόνον τοῦ νεογνοῦ. Ἐπίσης ἐμελετήθησαν ἡ μεταβολὴ ἐξ ἀγνώστου αἰτίας, ἐπὶ τῶν μεταναστευόντων διαφόρων φυλῶν, πρὸς κοινήν τινα μέσην μορφήν, καὶ αἱ ἀλλοιώσεις ἐκ χημικῶν λόγων (τροφὴ) κλπ. ἐπὶ τῆς ἰδίας γενεᾶς, ἡ πρόωρος ὡριμότης, ἡ νευρικότης τῶν ζώντων εἰς πόλεις, ἡ αὔξησις ἀναστήματος ἐπὶ καλῆς διαίτης κλπ. Οὐδὲν ὅμως θετικὸν συμπέρασμα ἐκ τούτων προῆλθεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὕτω δὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τῶν φυλετικῶν χαρακτηριστικῶν παραμένει σκοτεινὸν ἀκόμη. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς ἐκ περιστάσεως τροποποιήσεις ταύτας ἡ φυλετικὴ σταθερότης παραμένει καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν κληρονομικῶν, τῶν φυλετικῶν χαρακτηριστικῶν εἶναι σταθερός, πρὸς διάκρισιν ὁπωσδήποτε τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων ὁμάδων.

Πῶς ἐγεννήθησαν τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ἀγνοοῦμεν, ἡ μελέτη ὅμως αὐτῶν εἶναι μελέτη καὶ τῶν φυλῶν. Ἡ μεταβίβασις αὐτῶν γίνεται κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Mendel καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπί τε τῶν φυτῶν, ζῴων καὶ ἀνθρώπων, στα-

Digitized by Google

θερῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀλλὰ καὶ ἡ διαλεύκανσις τῶν νόμων αὐτῶν εἶναι δυσχερεστάτη, διὰ τὸν ἄνθρωπον δὲ ἐλάχιστα ἐπετεύχθη. Δὲν γνωρίζομεν πράγματι ἂν π. χ. ἡ βραχυκεφαλία, ἥτις ἀντικατέστησεν εἰς ἓν μέρος τὴν δολιχοκεφαλίαν, ὀφείλεται εἰς ἐξαφάνισιν τῶν δολιχοκεφάλων καὶ ἀνάπτυξιν δι' ἐπιλογῆς τῶν βραχυκεφάλων, ἐμφανισθείσης οὕτω νέας φυλῆς, ἢ μετετράπη ἡ δολιχοκεφαλία εἰς βραχυκεφαλίαν δι' ἐξωτερικῶν τυχὸν ἐπιρροῶν καὶ πρόκειται περὶ τῆς παλαιᾶς καθαρᾶς φυλῆς, μὲ ἀλλοίαν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν. Ἑπομένως παραμένει σπουδαιότατον ζήτημα, ὁ καθορισμὸς ποῖα ἐκ τῶν ἀνθρωπολογικῶν χαρακτηριστικῶν, ἅτινα βλέπομεν, εἶναι ἰδιοποικιλίαι φυλετικαὶ ἢ ἐκ περιστάσεως. Ἐνταῦθα, δέον νὰ σημειώσωμεν ὅτι, κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεύνας, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν διδύμων (Verschuer κλπ.), τὰ πλεῖστα τῶν χαρακτηριστικῶν, καὶ δὴ τῶν τε μορφολογικῶν, φυσιολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν, φαίνεται ὅτι εἶναι κληρονομικὰ καὶ ἀνεξάρτητα τῆς ἐπηρείας τοῦ περιβάλλοντος. Βλέπομεν δηλαδὴ ὅτι ὅσον βαθύτερον μελετῶνται ταῦτα, τόσον ὁ ρόλος τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῆς γενέσεως τῶν διαφόρων ἀνθρωπολογικῆς ἀξίας, δηλαδὴ φυλετικῆς, ποικιλιῶν μειοῦται.

Ἡ *φυλογονία*, δηλαδὴ ἡ ἀρχικὴ ὅλως ἐμφάνισις τῆς φυλετικῆς διακρίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατὰ τὴν *ἀνθρωπογονίαν* καθόλου, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ δύο τρόπους: Εἴτε παρήχθησαν αὗται *πολυγενετικῶς*, ἤτοι ἐκ πολλῶν ἀρχικῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς συνέχειαι ἁπλῶς κατ' εὐθεῖαν τούτων, εἴτε *μονογενετικῶς*, δηλαδὴ ἐκ μιᾶς ρίζης, καὶ αἱ φυλαὶ ὀφείλονται εἰς τὴν ἀπὸ καταβολῆς τάσιν πρὸς ποικιλομορφίαν τῆς ρίζης ταύτης. Ἐρχόμεθα δηλαδὴ εἰς τὴν περίφημον ἔριδα τῆς *μονογενέσεως* καὶ *πολυγενέσεως*, ἥτις ὅμως σήμερον ἐξητμίσθη. Γενικὴ σχεδὸν εἶναι σήμερον ἡ κλίσις πρὸς τὴν μονογένεσιν καὶ τὴν ὑστερογενῆ ποικιλομορφίαν, ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῆς πρὸς γονιμότητα ἱκανότητος τῶν ἐξ ἐπιμειξίας διαφόρων φυλῶν νόθων.

Ὁπωσδήποτε, εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πολυφυλετικώτερον ὄν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ καὶ ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει ζῶντα θηλαστικά, καὶ τοῦτο ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον ἡ πληθὺς τῶν χαρακτηριστικῶν, ἅτινα οὗτος ἐμφανίζει νῦν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπειρία τῶν ἐμφανισθέντων καὶ ἐξαφανισθέντων κατὰ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, μὲ τὴν ἀνατολὴν καὶ ἐξάντλησιν διαρκῶς νέων φυλῶν.

Ὁ λόγος δι' ὃν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐμφανίζονται διαρκῶς καὶ περισσότεραι ἢ εἰς τὰ λοιπὰ ἀνώτερα ζῷα νέαι κληρονομικαὶ ἰδιοποικιλίαι, προερχόμεναι ἐκ νέων μεταβολῶν τοῦ βλαστήματος *(ἰδιοκινήσεων)* καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ αἰτίαι εἰς ἃς ὀφείλονται αὗται, παραμένει ἄγνωστος. Κατὰ τὸν Fischer, μεγάλον ρόλον διαδραματίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ *ἐξημέρωσίς* του (Domestikation), κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐξημερωμένων κατοικιδίων ζῴων, δηλαδὴ «ἐκείνων τῶν ζῴων, τὴν διατροφὴν καὶ διαιώνισιν τῶν ὁποίων ἐπηρέαζεν ὁ ἄνθρωπος, ἐπὶ μακρὰν σειρὰν γενεῶν, κατὰ βούλησιν». Γνωρίζομεν ὅτι ἡ θερμότης καὶ διατροφή, δηλαδὴ μεταβολὴ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης, ἐπηρεάζει τὸ βλάστημα, δηλαδὴ τὴν ἐμφάνισιν ἰδιοκινήσεων. Καὶ γνωρίζομεν ἐπίσης πόσον αὗται χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν καλλιέργειαν νέων ποικιλιῶν ζῴων ἢ φυτῶν. Ὁμοία εἶναι καὶ ἡ ἐπέμβασίς του ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς διαιωνίσεώς των. Καὶ ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, ἀφ' ὅτου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τοιοῦτος κατὰ τὴν ἀνθρωπογονίαν, ζῶν καθ' ὁμάδας, συνδεόμενος διὰ τοῦ ἐνάρθρου λόγου καὶ γνωρίζων τὴν χρῆσιν τοῦ πυρὸς καὶ τῶν πρώτων στοιχειωδῶν ἐκ ξύλου καὶ λίθου ἐργαλείων, ἐμφανίζεται βιολογικῶς ἀναντιρρήτως ὡς *ἐξημερωμένον* ζῷον, ἐπηρεάζων τήν τε διατροφήν του ὡς καὶ τὴν διαιώνισιν αὐτοῦ (προετοιμασία καὶ διατήρησις τροφῶν, καταμερισμὸς ἐργασίας, ἐνδυμασία κλπ., γάμος, παιδοκτονία, δηλητήρια κλπ.), ὅπως βλέπομεν καὶ εἰς τοὺς σημερινοὺς κατωτάτους λαούς. Οἱ ὅροι τοῦ βίου του ἀντιστοιχοῦν δηλαδὴ πρὸς τοὺς τῶν ἐξημερωμένων ζῴων καὶ εὐνοοῦν τὴν ἐμφάνισιν νεοποικιλιῶν καὶ τὴν διατήρησίν των. Ἤδη ἀπὸ τοῦ Darwin εἶναι γνωστὴ ἡ αὔξησις τῆς ποικιλομορφίας τῶν ζῴων διὰ τῆς ἐξημερώσεως, σήμερον δὲ ἔχει καταδειχθῇ πλήρως ἡ χάρις εἰς αὐτὴν αὔξησις τῶν τε ἰδιοποικιλιῶν, ὡς καὶ τῶν παραποικιλιῶν, τῶν μὴ σταθερῶς κληρονομικῶν, τινῶν δὲ ὅλως ἀτομικῶν μόνον. Ἡ ποικιλία αὕτη δυσχεραίνει τὴν διάκρισιν τῶν φυλετικῶν κληρονομικῶν χαρακτηριστικῶν. Αἱ μεγαλύτεραι ποικιλίαι ἐμφανίζονται ἐφ' ὅλων παραδόξως τῶν κατοικιδίων ζῴων ὁμοίως, π. χ. κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῶν καλυπτηρίων ὀργάνων, τῆς χρωστικῆς (ἀλφισμός, μελανισμὸς κλπ.), δέρματος, τριχῶν, πτερῶν κλπ., τῆς τριχώσεως, τῆς κερατοποιήσεως, τοῦ λίπους, τοῦ ἀναστήματος καὶ τοῦ μεγέθους τῶν μελῶν καθ' ἕκαστον, ὡς καὶ διαφόρων παραρτημάτων (ἀκρολοφιῶν, δακτύλων, ρινὸς κλπ.).

Ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ (ἐξημερώσεως), τὰ διακρίνοντα ποικιλίας ζῴων, ἀπαντοῦν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων (ποικιλίαι ὤτων, κηλιδωτὴ χρῶσις κλπ.). Καὶ λεπτομερέστερον, ὡς πρὸς τὸ *τρίχωμα*, ἡ γενικὴ γυμνότης τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ὅτι δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐξημέρωσιν, ἀλλὰ εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπειον χαρακτηριστικόν, γεννηθὲν μετὰ τῶν ἄλλων τοιούτων κατὰ τὴν ἀνθρωπογονίαν, τὴν διάκρισιν δηλαδὴ ἀπὸ τῶν ἄλλων πρωτευόντων. Τοὐναντίον, ἀνήκει εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ἀποκτηθέντα κατὰ τὴν ἐξημέρωσιν ἡ μεγάλη ποικιλία τῆς πυχρωματισμοί, καὶ αἱ μεγάλαι ποικιλίαι τοῦ χρώματος τοῦ δέρματος, ἀκριβῶς ὅπως καὶ εἰς τὰ κατοικίδια ζῷα, ὀφείλονται (πλὴν τῶν παροδικῶν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων) εἰς τὴν ἐξημέρωσιν, ἐνῷ δὲν ἐμφανίζονται εἰς τὰ ἄγρια ζῷα, ἅτινα κατὰ κανόνα ἔχουν σταθερὸν χρωματισμόν. Κατὰ τοὺς πλείστους, ἡ λευκότης ἀνθρωπίνων φυλῶν ὀφείλεται εἰς ἀπώλειαν χρωστικῆς, ὅπως καὶ εἰς τὰ λευκὰ κατοικίδια ζῷα, εἰς μικροτέρου βαθμοῦ

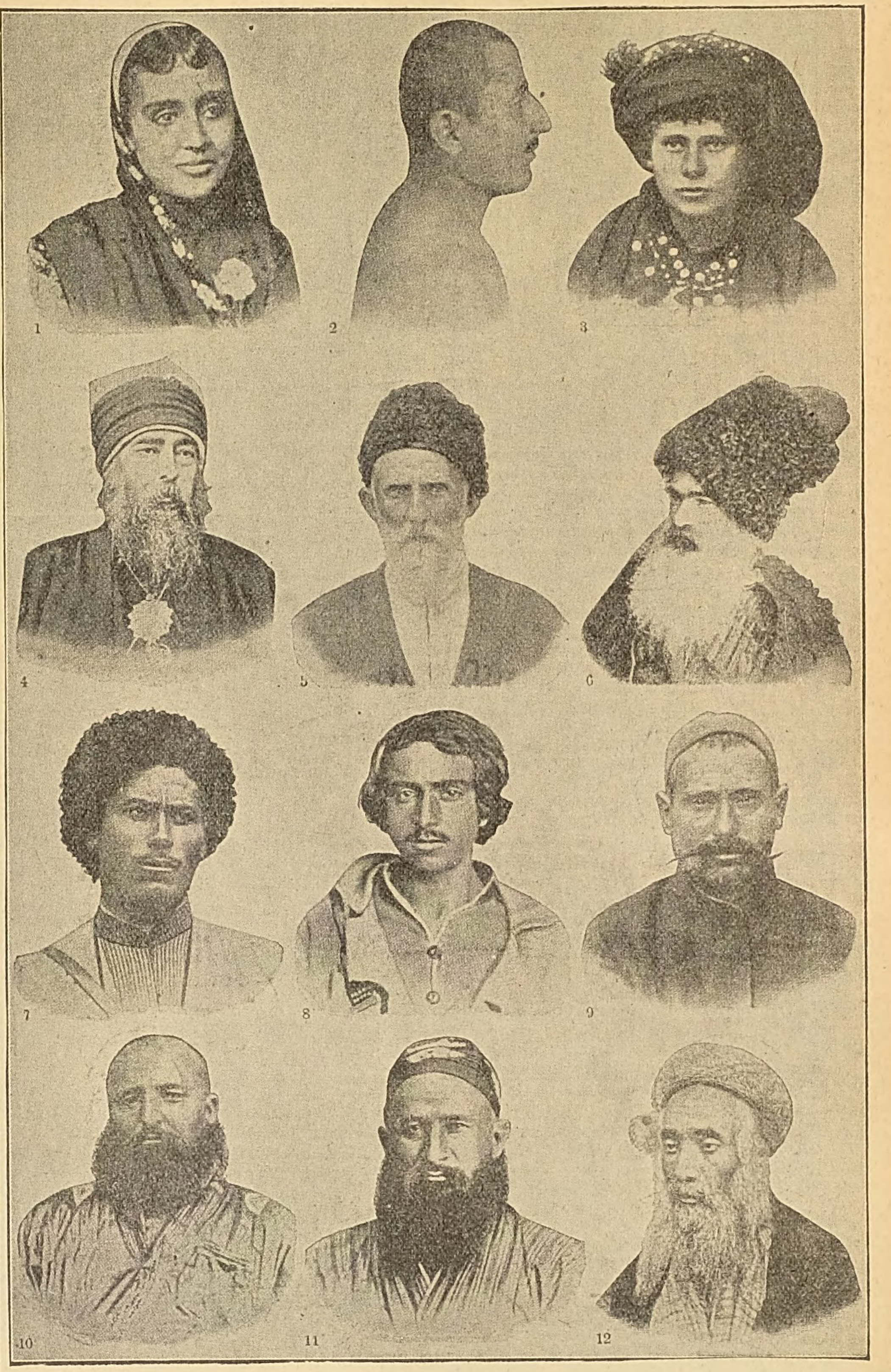

Ἀσιατικαὶ φυλαί.

[1) Γυνὴ τῆς φυλῆς τῶν Πάρσων. 2) Ἀρμένιος. 3) Γεωργιανὴ τῆς φυλῆς τῶν Χεφσόρων. 4) Ἄραψ Δερβίσης. 5) Τύπος τῆς ἐν Καυκάσῳ φυλῆς τῶν Ἀβασγῶν. 6) Τύπος τῆς ἐν Καυκάσῳ φυλῆς τῶν Καβαρδίνων. 7) Ὀσσέτης. 8) Ἀφγανός. 9) Τοῦρκος τοῦ Καράχισσαρ. 10) Οὐσμπέκης τοῦ Σερασχάν. 11) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Σάρτων τῆς Ἰασκένδης. 12) Ἰουδαῖος σοφός.]

κνότητος τῆς τριχώσεως (ἐμφάνισις γενείου καὶ μεταξὺ τῶν σχετικῶς ἀγενείων Νέγρων, σωματικὸν τρίχωμα κλπ.) καὶ δή, ἡ τῆς μορφῆς τῶν τριχῶν καὶ μεταξὺ πρωτογόνων καὶ προωδευμένων φυλῶν, ὡς καὶ ἐντὸς ἑκάστης τῶν φυλῶν ἀκόμη, μὴ ὀφειλομένη εἰς μείξεις πάντοτε, ἀλλ' εἰς ἐμφάνισιν ἐκ τῆς ἐξημερώσεως τῶν οὔλων τριχῶν μεταξὺ τῶν ἀρχικῶν λείων, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἐξημερωμένων ζῴων. Ὡς πρὸς τὴν *χρωστικὴν* τοῦ δέρματος, ἴριδος καὶ τριχῶν, ἔχομεν ποικιλίας, δεδομένου ὅτι αὕτη, κατὰ τὸν Schwalbe, ἀποτελεῖ μίαν ἀναπληρωματικὴν χρωστικήν, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τριχώματος καὶ τῆς χρωστικῆς του ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀρχικῶς αὕτη ἦτο μέσης ἐντάσεως, ἐξ ἧς προῆλθον οἱ ἀνοικτοὶ καὶ οἱ βαθεῖς δηλαδὴ ἀλφισμόν, τῆς λέξεως λαμβανομένης ἀπὸ τῆς εὐρείας αὐτῆς ἐννοίας. Ἡ ἀπώλεια αὕτη εἶναι γενικὴ (ὀφθαλμῶν, τριχῶν, δέρματος), διαφέρουσα τῆς μὴ ἀλφικῆς τῶν ζῴων τῶν πόλων, εἰς ἃ π. χ. ἡ χρωστικὴ τῶν ὀφθαλμῶν παραμένει. Δὲν εἶναι δὲ εἰσέτι ἐξηκριβωμένον ἂν τὸ κλῖμα ἔχῃ σχέσιν μὲ τὴν ἐμφάνισιν ἀλφισμοῦ ἢ μελανισμοῦ, εὐνοοῦν τὴν ἐμφάνισίν των καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὅπως ἐπί τινων ζῴων. Τοπικὴ παραλλαγή, κηλιδωτὴ χρῶσις φυλετικῶς δὲν παρετηρήθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς εἴπομεν, ἀτομικὰς μόνον ἔχομεν ἐμφανίσεις (τιγρομορφία μιγάδων, νέγρων κλπ.), ὅπερ δεικνύει ὅτι καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο ἐξημερώσεως θὰ ἠδύνατο νὰ καλλιεργηθῇ, δεδομένου ὅτι κληρονομεῖται κατὰ Men-

Digitized by Google

del καὶ δὴ ὡς «ὑπερτεροῦν» (dominant) χαρακτηριστικόν. Ὁμοίως καὶ ὁ ἐρυθρισμός. Παρετηρήθη ἤδη μικρὰ ἐρυθροτρίχων ἀποικία μεταξὺ τῶν μελανοτρίχων τῆς Νέας Γουϊνέας (Neuhauss). Ὡς πρὸς τὸ ἀνάστημα, παρὰ τὴν τυχαίαν ἐμφάνισιν καὶ εἰς τὰ ἄγρια, ἡ νανοσωμία καὶ ἡ γιγαντοσωμία, ὡς τυπικὰ γνωρίσματα, σταθερῶς κληρονομικά, εἶναι φαινόμενα τῶν ἐξημερωμένων ζῴων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ἔχομεν πλάτος ποικιλίας ἀναστήματος ἀπὸ 78 ἑκ.—283 ἑκ. (τῶν παθολογικῶν συμπεριλαμβανομένων) καὶ φυλὰς μὲ 141 ἑκ. μέσον ὅρον μέχρις 182 ἑκ., ἀντιστοιχούσας πρὸς ὁμοίας οἰκιδίων ζῴων. Πρόκειται περὶ καθαρῶς φυλετικῶν χαρακτηριστικῶν, διατηρουμένων διὰ τῆς καλλιεργείας μεταξὺ πολλάκις ἄλλου ἀναστήματος περιβάλλοντος. Τὰς ποικιλίας ταύτας δὲν δύναται τοὐναντίον νὰ ἑρμηνεύσῃ ἐπίδρασις δῆθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, ὕψους, τρόπου ζωῆς κλπ., δεδομένου ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἔχομεν ἄλλον γενικὸν τύπον. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀναλογίας τοῦ σώματος (μέγα ἢ μικρὸν μῆκος ἄκρων φυλῶν τινων κλπ.) δύναται νὰ γίνῃ παραλληλισμός τις πρὸς ἀνάλογα παραδείγματα ζῴων οἰκιδίων. Ὁμοίως ἡ μορφὴ τῆς ἐξωτερικῆς ῥινός, ἀπὸ τῆς ἀρχικῶς πλατυ-χαμαιρρινίας, ἐνεφάνισε ποικιλίας κατὰ τὴν ἐξημέρωσιν κληρονομικάς, ὅπως καὶ εἰς τὰ ζῷα, διατηρηθείσας καὶ φυλετικῶς κατανεμηθείσας, διὰ καλλιεργείας, παρατηρουμένας ὅμως καὶ ἀτομικῶς μέσῳ ἄλλου τύπου ὁμάδος. Ἐπίσης τοῦ γενείου, τοῦ ὀστοῦ τῆς κάτω γνάθου, τῶν ζυγωματικῶν τόξων, τῶν χειλέων μὲ τὰς πολλὰς παραλλαγάς των, τοῦ ἐπικάνθου, τῆς στεατοπυγίας, ἣν οὐδὲν ἄγριον ζῷον ἐμφανίζει καὶ ἥτις παραλληλίζεται πρὸς ὑπερλιπώσεις οἰκιδίων ζῴων εἰς τυπικὰς θέσεις τοῦ σώματος. Ἐπίσης ἡ ὑποπλασία τῶν γνάθων ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὴ τῶν ὑπερεξημερωμένων (λευκῶν), ἡ διατήρησις ὀγκώδους μαστοῦ καὶ μετὰ τὴν περίοδον θηλασμοῦ μονίμως. Ὁμοίως διάφορα δευτερογενῆ γεννητικὰ χαρακτηριστικὰ δεικνύουν διάφορον τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ τῶν διαφόρων φυλῶν (στεατοπυγία γυναικῶν μόνον, γένειον καὶ θώραξ, πύελος, φυσιογνωμία διάφορος εἰς τὸν ἄνδρα ἐπὶ τῶν πλείστων φυλῶν, ὁμοιότης ἐπὶ τῶν Ἰνδῶν, Νέγρων, Πυγμαίων κτλ.). Ἀκόμη καὶ *φυσιολογικὰ* χαρακτηριστικὰ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ἐξημέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἡ συνεχὴς συλληπτήριος δύναμις τῆς γυναικὸς καὶ γεννητικὴ τοῦ ἀνδρός. Τέλος, καὶ *ψυχολογικαὶ* (πνευματικαὶ) διακρίσεις, παρὰ τὴν βασικήν, κοινήν, ὁμοίαν πνευματικὴν καταβολὴν ἐφ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἐξ ἐξημερώσεως. Αὕτη μετὰ τῆς ἐπιλογῆς δικαιολογεῖ διαφορὰς φυλετικάς, ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα, εὐφυΐαν, ἰδιοσυγκρασίαν κλπ., μεταξὺ λευκῶν, Νέγρων, Μογγόλων, κληρονομικάς, εἰς ἃς ὀφείλεται ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη θέσις τῆς φυλῆς, βοηθούντων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων, γεωγραφικῆς θέσεως κλπ., ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω.

Ἡ διατήρησις τῶν ἐμφανιζομένων τούτων ποικιλιῶν κατὰ τὸν ἐν ἐξημερώσει βίον τοῦ ἀνθρώπου γίνεται διὰ τῆς αὐτομάτου ἢ καὶ διὰ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπιλογῆς, ἀπομακρυνομένων τῶν μειονεκτικῶν ποικιλιῶν ἀπὸ τῆς διαιωνίσεως τοῦ εἴδους. Καὶ ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου, γίνεται ἤδη καὶ ἐπὶ τῶν κατωτάτων βαθμίδων τῆς ἀνθρωπότητος, ὧν εἶναι γνωστὴ ἡ ἐκλεκτικότης πρὸς ὡρισμένα χαρακτηριστικὰ (φυλετικὰ ἰδεώδη), ἡ παιδοκτονία, ἀλφισμοφοβία φυλῶν τινων καὶ τοὐναντίον, ἡ διδυμοφοβία κλπ., καὶ πρὸς διατήρησιν καὶ πρὸς ἀποκάθαρσιν τύπων. Ταῦτα, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἦσαν εὐκολώτερα μεταξὺ τῶν μικρῶν ὁμάδων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἐντόνου γεννητικῆς ἐπιλογῆς. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐξημερωτικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῦ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ταχύτητα τῆς ἀναπτύξεώς του ἀπὸ τοῦ πρωτογόνου εἰς τὸν σύγχρονον, ἀκριβῶς ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν νέων φυλῶν οἰκιδίων ζῴων. Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐμβίων ὄντων ὅτι ὅσον τελειότερα εἶναι, τόσον ταχυτέρα καὶ πολυποικιλωτέρα εἶναι ἡ μετατροπή των καὶ ἡ τελειοποίησίς των. Ἐπὶ παραδείγματι τὰ θηλαστικά, τελευταῖα ἐμφανισθέντα, ταχύτερον καὶ εἰς μεγίστην ποικιλίαν ἀνεπτύχθησαν. Κατὰ τὴν σημαντικὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ Fischer, τὰ ἀνωτέρω κύρια φυλετικὰ χαρακτηριστικά, ἅτινα κληρονομοῦνται κατὰ Mendel, δὲν σημαίνουν πολυφυλετικὴν ἀρχικὴν προέλευσιν. Εἶναι διαφοραὶ ἐντὸς μιᾶς μορφῆς (εἴδους) ἐξημερουμένης, καὶ ἐμφανίζονται μονήρη, ἵνα γενικευθῶσιν ἐπὶ πολλῶν ὁμάδων, βασιζόμενα ἐπὶ ὡρισμένων τοῦ βλαστήματο. «κληρονομικῶν μονάδων». Τὰ νέα χαρακτηριστικὰ ἐμφανίζονται, ἄγνωστον διατί, τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐξημερώσεως, ἀνεξαρτήτως δὲ πάσης μείξεως καὶ αὐτοτελῶς διαιωνίζονται, πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς ἀνωτέρας ποικιλίας.

Ἡ δύναμις τῆς *μείξεως* ἢ *διασταυρώσεως* τῶν φυλῶν, μεγάλη καθ' ἑαυτήν, εἶναι δευτερογενὲς αἴτιον τῆς ποικιλομορφίας, διὰ συνδυασμοῦ τῶν ὑπαρχόντων ἤδη χαρακτηριστικῶν, τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐπιλογῆς. Ἡ τοιαύτη ἐμφάνισις τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτομάτως μεταξὺ διαφόρων ὁμάδων δυσχεραίνει τὴν εἰς φυλὰς διάκρισιν αὐτῶν. Μεῖξιν εὑρίσκομεν εἰς ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατωτέρας ἀναπτύξεως ἀκόμη. Αὕτη ἐγένετο ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ παλαιοντολογικοῦ ἀκόμη ἀνθρώπου, ὡς δεικνύουν τὰ μεικτὰ χαρακτηριστικά, τὴν βλέπομεν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, γινομένην ἐν μεγάλῃ κλίμακι καὶ εἰς μεγάλην ποικιλίαν, μεταξὺ τῶν μειγάδων τοῦ νέου κόσμου π. χ. κατὰ διαφόρους συνδυασμούς, τοῦ Ἀρχιπελάγους, τῆς Ν. Ἀφρικῆς κ.λπ. Τὰ κληρονομικὰ φαινόμενα τῶν ἀνθρωπολογικῶν χαρακτηριστικῶν μετὰ μεῖξιν δύο ξένων φυλῶν μελετῶνται κυρίως ἐπὶ τῶν *νόθων* τῶν κατωτέρων φυλῶν, δυσκολώτερον δὲ εἰς τὰς ἀνωτέρας. Συμφωνοῦν πλήρως μὲ τὰ ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ζῴων πειράματα καὶ κληρονομοῦνται κατὰ Mendel. Αἱ *οὖλαι τρίχες* «ὑπερτεροῦν» (dominant) ἐπὶ τῶν λείων καὶ ἐμφανίζονται καὶ εἰς Εὐρωπαίους, ὡς ἐπανεμφάνισις νεγρικῆς ποτε μείξεως. Τὸ ὀρφνὸν χρῶμα τῶν τριχῶν, τοῦ δέρματος, τῆς ἴριδος εἶναι ἐπίσης «ὑπερτεροῦν» ἐπὶ τῶν ἀνοικτῶν τόνων «καθυστερούντων» (recessiv). Ἂν καὶ δυσκόλως ἀναγνωρίζεται ἡ μορφὴ τοῦ κρανίου, εἶναι κύριον ὅμως κληρονομικὸν χαρακτηριστικόν, ὡς καὶ ἡ τῆς ῥινός, μὲ ὑπερτεροῦσαν τὴν λεπτοϋψιρρινίαν. Ἡ εὐθεῖα βλεφαρικὴ σχισμὴ ὑπερτερεῖ ἐπὶ τῆς λοξῆς. Τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα ὑπερτερεῖ ἐπὶ τοῦ μικροῦ. Ὁμοίως «μεντελίζουν», ὡς λέγομεν, καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ προσώπου καὶ σώματος, εἶτα καὶ παθολογικὰ τοιαῦτα, ὡς δυσμορφίαι, νόσοι καὶ ψυχικαὶ ἀκόμη κλπ., τέλος καὶ πνευματικὰ χαρακτηριστικά, ἕνεκα τῆς κληρονομικῆς μεταβιβάσεως τῶν ἀνατομικῶν των καταβολῶν, ὧν οἱ κληρονομικοὶ παράγοντες δυσχερῶς διακρίνονται. Γενικῶς, πλεῖστα τῶν θεωρουμένων ἀπὸ πολλοῦ ἤδη φυλετικῶν χαρακτηριστικῶν κληρονομοῦνται καταφανῶς καὶ δύνανται καὶ ὑπὸ τὸν φακὸν τῆς συγχρόνου ἐρεύνης ἄριστα νὰ θεωρηθοῦν καὶ πράγματι ὡς τοιαῦτα, πρὸς διάκρισιν τῶν ὁμάδων. Ποῖα ὑπῆρξαν ὑπερτεροῦντα κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν γνωρίζομεν. Δὲν ὑπάρχουν ὅμως σήμερον «ὑπερτεροῦσαι» φυλαὶ ἐπὶ ἄλλων, κατὰ τὰς μείξεις, ὅπως ἐνομίσθη. Διότι δὲν κληρονομεῖται ἡ φυλή, ὁ τύπος ὁλόκληρος, μλλὰ μονήρη χαρακτηριστικά, αἱ «κληρονομικαὶ ἀονάδες» καὶ ὅσον περισσοτέρας «ὑπερτερούσας» τοιαύτας ἔχει μιὰ φυλή, τόσον περισσότεραι ἐμφανίζονται κατὰ τὴν μεῖξιν εἰς τοὺς νόθους. Οὕτως, εἰς τὴν μεῖξιν Εὐρωπαίων καὶ ἀγρίων, οἱ Εὐρω-

Ἀσιατικαὶ φυλαί.

[1) Γυνὴ τῆς φυλῆς τῶν Παριῶν. 2) Ἰνδὸς τοῦ Δελχί. 3) Γυνὴ ἐκ Κασμίρ. 4) Σιγγάλιος. 5) Παιδίσκη τῆς φυλῆς τῶν Σάν. 6) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Σίκ. 7) Βιρμανός. 8) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Ντανάκ. 9) Τύπος τῆς Ἰάβας. 10) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Βέντα. 11) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Σενόϊ. 12) Νεγρίτης.]

Digitized by Google

παῖοι φαίνονται ἀσθενέστεροι, διότι ὑπερτεροῦν ἡ ὀρφνὴ συνδρομὴ χρώματος, αἱ οὖλαι τρίχες κλπ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχει ἀλληλεξάρτησις τῶν ἀνθρωπολογικῶν χαρακτηριστικῶν πρὸς ἄλληλα, δὲν ὑπάρχουν πραγματικαὶ «ὑπερτεροῦσαι» φυλαί, μὲ σύνολον κληρο ομουμένων χαρακτηριστικῶν, δηλαδή, ἐν τῷ συνόλῳ των «ὑπερτεροῦσαι».

Ἀσιατικαὶ φυλαί.

[1) Αἰνού. 2) Γυνὴ τῆς φυλῆς τῶν Γκιλιάκ. 3) Ἀνὴρ τῆς φυλῆς τῶν Γκιλιάκ. 4) Κινέζος. 5) Ἰαπωνίς. 6) Κορεάτης. 7) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Σίμπα. 8) Μογγόλος. 9) Μαντσού. 10) Καρὰ-Κιργίσιος. 11) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Ταράντσων. 12) Καρὰ - Καλμοῦχος]

Τὰ φυλετικὰ ταῦτο χαρακτηριστικὰ δὲν ἀπόλλυνται. Ἡ ἐξαφάνισις αὐτῶν ἐπί τινος φυλῆς σημαίνει ὅτι ἄτομα, οἱ φορεῖς τοιούτων, ἐτέθησαν ἁπλῶς κατὰ μέρος, μὴ μετασχόντα εἰς τὴν μεταβίβασιν εἰς τοὺς ἀπογόνους καὶ οὕτω, μετὰ μακρὰν ἢ βραδεῖαν ἐπιλογήν, ἤλλαξεν ὁ τύπος τῆς ὁμάδος, μὴ ἀποτελούσης πλέον καθαρὰν μορφολογικῶς φυλήν. Καὶ τοῖτο εἶναι ἡ κοινὴ μοῖρα ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων πρωτογόνων ὁμάδων μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Ἡ ζωὴ τῶν φυλῶν ἔδει νὰ εἶναι διαρκής, ἐπέρχεται ὅμως ὁ θάνατος τῆς φυλῆς ἐξ ἐξωτερικῶν λόγων. Μεταβολαὶ ἐξ ἀπορροφήσεως νέων χαρακτηριστικῶν καὶ ἀπομακρύνσεως ἄλλων γίνονται. Κατὰ τὸν βραχύτατον δ' ὅμως σχετικῶς χρόνον ποῦ γνωρίζομεν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, αἱ φυλαὶ ἐμφανίζονται σταθεραί, ὡς διαρκεῖς τύποι, μὴ ἐπηρεαζόμενοι ἐκ μείξεων ἢ ἐξωτερικῶν λόγων. Νέα φυλὴ ἀληθὴς δὲν γεννᾶται, ἀλλὰ διαρκῶς ἀνευρίσκομεν τὰ καθ' ἕκαστον χαρακτηριστικὰ εἰς διαφόρους συνδυασμούς. Δὲν ἐπέρχεται σύντηξις τῶν χαρακτηριστικῶν, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἐξαφάνισις τῶν φορέων ὡρισμένης φυλῆς καὶ ὑπεροχὴ τῆς ἄλλης, ἥτις παριστᾷ ἁπλῶς ἐπαναβίωσιν παλαιᾶς. Αἰτίαι τούτων τὸ κλῖμα, ἡ ἐπιλογή, οἱ πόλεμοι, αἱ νόσοι, τὰ δηλητήρια κλπ. Πάντως τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φυλῶν διατηροῦνται ὁπωσδήποτε, μέσῳ τῶν ἐθνικῶν ἢ ἄλλων ὁμάδων, παρὰ τὰς μείξεις, μετ' ἐπιμονῆς καὶ κατὰ διάφορον ἀναλογίαν ἑκάστοτε. Ὀλίγαι ὅμως εἶναι αἱ περιπτώσεις, ὡς φυσικόν, μετὰ τὰς ποικίλας μείξεις, μεταναστεύσεις κλπ. τῶν διαφόρων ὁμάδων, διατηρήσεως, οὐχὶ ἀρχικῆς τυχὸν συνολικῆς καθαρᾶς φυλῆς, δηλαδὴ σωματικῶς ὁμοιογενοῦς τελείως ὁμάδος, ὅλως ἀμείκτου καὶ ὀφειλούσης τὰ χαρακτηριστικά της εἰς αἰωνόβιον κληρονομικότητα τῶν ἰδίων πάντοτε ἢ ἀρχεγόνων ὁπωσδήποτε ἰδίων μεταλλαγῶν, ἀλλ' οὐδὲ κἂν σχετικῶς μόνον καθαρᾶς φυλῆς, ταυτότητος λαοῦ καὶ φυλῆς, ὡς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ. Οἱ Αὐστραλοί, οἱ Μπουσμᾶνοι, οἱ Νεγρίλλοι τοῦ Μαλαικοῦ ἀρχιπελάγους δύνανται μέχρις ἑνὸς σημείου νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτελούμενοι ἐκ μιᾶς ἀρκούντως πρωτογόνου ἑκάστοτε φυλῆς.

Ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πρώτων φυλῶν ἤρξατο ἡ μετακίνησις καὶ διασπορὰ τούτων, ἡ γένεσις μεικτῶν λαῶν ἢ μεικτῶν ζωνῶν, ἐγκατάστασις δὲ φυλῶν μακρὰν τῆς ἀρχικῆς των ἑστίας, μεμονωμένως ἢ μέσῳ ἄλλης φυλῆς. Ἡ κίνησις αὕτη ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον. Ὁ ὅρος «καθαρότης φυλῆς» ἑπομένως εἶναι λίαν ἐλαστικὸς καὶ σχετικός, δὲν πρέπει νὰ σημαίνῃ δὲ παρὰ ὅτι μία ὁμὰς ἔμεινε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους σχετικῶς μακρὰν μείξεων καὶ διατηρεῖ ἕνα μέσον ὅρον κοινοῦ τύπου σωματολογικοῦ τῶν περισσοτέρων μελῶν της, ἀποτελεῖ ὅμως καὶ αὕτη προϊὸν παλαιῶν μείξεων. Ἑπομένως «ἡ εἰς πολιτικοὺς κύκλους συμπαθὴς ἀποστροφὴ περὶ καθαρᾶς φυλῆς μόνον τὸ μειδίαμα τοῦ βιολόγου δύναται νὰ κινήσῃ» (Vater).

Παρὰ τὰ φυλετικὰ χαρακτηριστικὰ διακρίνομεν καὶ τὰς σωματικὰς *ἰδιοσυστασίας* (Konstitution) τῶν ἀνθρώπων, τοὺς τύπους ὅμως τῶν ὁποίων εὑρίσκομεν εἰς ὅλας τὰς φυλὰς ἀνεξαιρέτως, εἰς τὴν μὲν καταφανέστερον, εἰς ἄλλην ἧσσον χαρακτηριστικοὺς (κεφαλικός, θωρακικός, κοιλιακός, μυϊκός, πυκνικὸς κλπ.. ὡς διαφόρως καλοῦνται). Μέχρι σήμερον δὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν ἂν ἡ φυλετικὴ κατάστασις προδιαθέτῃ εἰς ἐμφάνισιν ὡρισμένου τυχὸν τύπου ἰδιοσυστατικοῦ.

Ὁπωσδήποτε, παρὰ τὰς μικρὰς ἢ μεγάλας διακρίσεις, εἰς ἄτομα, οἰκογενείας, φυλάς, ὡς καὶ εἰς κοινωνικὰς ὁμάδας, μικρὰς ἢ μεγάλας, ἡ ἀνθρωπότης παριστᾷ, ἀπὸ τῶν πλέον ἀπομεμακρυσμένων προϊστορικῶν χρόνων, καθ' οὓς εὑρίσκομεν τὰ ἴχνη τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τοιούτου, μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ἓν σύνολον, μίαν ὀντότητα, ἀπὸ φυσικῆς καὶ ψυχικῆς ἐπόψεως πραγματικῶς ἡνωμένην.

Διαίρεσις τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν. Ἐὰν ὁ καθορισμὸς τοῦ ὅρου *φυλὴ* παρέσχεν ἤδη πράγματα εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὁ καθορισμὸς τῶν φυλῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ καὶ σήμερον ἔτι πρόβλημα. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω γενικῶν γνώσεων ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῶν ἀνθρωπίνων τύπων, αἵτινες εἶναι πλέον ἢ ἀτελεῖς, οὔτε πραγματικὸν γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατὸν νὰ διαγραφῇ, οὔτε αἱ ποικιλίαι αὐτοῦ νὰ καθορισθῶσιν ἐπακριβῶς. Παλαιόθεν ἐγένοντο ἐπανειλημμέναι προσπάθειαι κατατάξεως τῶν ποικιλιῶν τούτων καὶ ὑπάρχουν ἄπειροι διαιρέσεις εἰς τὰς κυριωτέρας τοὐλάχιστον καὶ σαφεστέρας των ἐκφάνσεις, ποικίλλουσαι λίαν, ἀναλόγως τῶν χαρακτηριστικῶν, ἅτινα ἕκαστος ἐρευνητὴς ἔλαβεν ὡς βάσιν. Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν περιγραφομένων φυλῶν ποικίλλει ἀπὸ 2 (Virey 1775, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ Boas, μὲ τὴν *ἰνδοωκεανικὴν* καὶ *εἰρηνικοωκεανικήν*), ληφθεισῶν ὑπ' ὄψιν τῶν μεγάλων μόνον ὁμάδων, μέχρι πολλῶν δεκάδων (63 κατὰ Keane, 1896), διὰ τῆς ὑποδιαιρέσεως τῶν βασικῶν εἰς δευτερευούσας κλπ. Ἐλήφθησαν δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν ὑπὸ τῶν μὲν μόνον καθαρῶς σωματολογικὰ γνωρίσματα, ὑπ' ἄλλων ὅμως καὶ ἄλλα διακριτικά, ἐθνικά, γεωγραφικὰ κλπ. Πρώτη καὶ κλασσικὴ εἶναι ἡ διαίρεσις τοῦ Homo sapiens (*ἔμφρονος ἀνθρώπου*) ὑπὸ τοῦ Καρόλου Λινναίου (1746) εἰς 6 φυλάς: τὸν *ἄγριον* ἄνθρωπον (Hom ferus), τὸν *τερατόμορφον* ἄνθρωπον (Hom monstrosus), περιλαμβάνοντα νάνους, γίγαντας, παραμορφωμένους κλπ., καὶ ἰδίᾳ τὰς 4 κυρίας φυλάς, τὸν *Ἀμερικανὸν* ἄνθρωπον (Hom americanus), τὸν *Εὐρωπαῖον* ἄνθρωπον (Homo Europeus), τὸν *Ἀσιατικὸν* ἄνθρωπον (Homo asiaticus) καὶ τὸν *Ἀφρικανικὸν* (Homo Africanus), ἐπὶ σωματολογικῆς, ἀλλὰ καὶ ψυχολογο-γεωγραφικῆς βάσεως γενομένη. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων καθαρῶς μορφολογικῶν εἶτα διαιρέσεων βασικῆς σημασίας εἶναι ἡ τοῦ Erxleben (1777), λαβόντος ὑπ' ὄψιν διὰ πρώτην φορὰν πληθὺν ὅλην σωματολογικῶν γνωρισμάτων καὶ διαιροῦντος εἰς 6 ποικιλίας: *Λάππονας, Ταττάρους, Ἀσιάτας* (πέραν τοῦ Γάγγου), *Εὐρωπαίους, Ἀφρικανούς, Ἀμερικανούς,* κυρίως ὅμως ἡ τοῦ Blumenbach (1795), διαιροῦντος εἰς 5 φυλὰς τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα: τὴν *Καυκασίαν,* τὴν *Μογγολικήν,* τὴν *Ἀμερικανικήν,* τὴν *Αἰθιοπικὴν* καὶ τὴν *Μαλαιικήν.* Ἡ διαίρεσις αὕτη, διατηροῦσα καὶ τὸ γεωγραφικὸν στοιχεῖον τοῦ Λινναίου, ἐγένετο διὰ πολλὰς γενεὰς ἡ βασικὴ καὶ κοινὴ φυλετικὴ κατάταξις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κλασσικὴ αὕτη διαίρεσις ἔλαβε κυρίως ὑπ' ὄψιν τὸ χρῶμα (τριχῶν, ἴριδος, δέρματος), καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἄλλα τινὰ χαρακτηριστικά, ὡς σχῆμα τριχῶν, προσώπου κλπ. Μετὰ τὸν Blumenbach, καθὼς καὶ τὸν Virey (1801), διακρίναντα δύο εἴδη, πολυφυλετικῶς δηλαδὴ (διαίρεσιν ἣν ἠκολούθησεν ἐσχάτως καὶ ὁ Ranke, 1912) καὶ τὸν Cuvier (1817), διακρίναντα τρεῖς μόνον φυλάς, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σπουδαιοτέρου χαρακτηριστικοῦ, τοῦ χρώματος: τὴν *λευκήν,* τὴν *μέλαιναν* καὶ τὴν *κιτρίνην* (πλὴν τῶν Ἀμερικανῶν καὶ Ὠκεανίων), ἤρξατο ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν φυλῶν. Ἀναφέρομεν τὸν St. Vincent. τὸν Isid. Geoffroy St. Hilaire (μὲ 12), τὸν Flower (μὲ 14) κλπ. Ἡ διαίρεσις τοῦ Prichard, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Blumenbach, στηρίζεται ἐπὶ τοῦ χρώματος δέρματος, χρώμα-

Digitized by Google

τος τριχῶν καὶ σχήματος κρανίου, καὶ διακρίνει 7 τάξεις [*Ἰρανικὴν* (καυκασίαν τοῦ Blumenbach), *Τουρανικὴν* (μογγολικήν), *Ἀμερικανικήν*, *Ὀττεντο-Μπουσμάνων*, *Νέγρων* (αἰθιοπικήν), *Παπούων* (Ὠκεανίαν), *Ἀλφούρων καὶ Αὐστραλῶν*]. Ὁ Gobineau διακρίνει τρία εἴδη (*μέλαν*, *κίτρινον*, *λευκόν*), εἰς ἅ, ὡς γνωστόν, ἀποδίδει ὅλως διάφορον ψυχικὴν καταβολήν, ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνισότητα τῶν φυλῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον κλάδων τούτων, τοῦ λευκοῦ π. χ. μὲ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀρίων, καὶ δὴ τῶν βορείων ξανθῶν.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐπίσης ἱστορικὴν σημασίαν ἔχει ἡ διαίρεσις τοῦ Huxley (1870) εἰς 5 μεγάλας φυλὰς (*Αὐστραλοειδῆ*, *Νεγροειδῆ*, *ξανθόχρουν*, *μογγολοειδῆ* καὶ τὴν περὶ τὴν Μεσόγειον *μελανόχρουν*), ὧν ἡ ὀνομασία εἶναι πως συγκεχυμένη, ἡ διαίρεσις τοῦ F. Müller (1875) ἰδίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχήματος τῶν τριχῶν (*Λειότριχες*, *Οὐλότριχες*), ἡ διαίρεσις τοῦ Topinard (1877), μὲ τρεῖς φυλὰς (*Λευκήν*, *Κιτρίνην* καὶ *Μέλαιναν*) καὶ 18 τύπους. Βλέπομεν δηλαδὴ ὅτι πολλοὶ ἐτήρησαν ὡς βάσιν τὴν εἰς τρεῖς μεγάλας βασικὰς φυλὰς διαίρεσιν τοῦ Cuvier ἐκ τοῦ χρώματος. Ὁ Ehrenreich (1897) πρῶτος, ἐπὶ τῇ βάσει πάντως τῆς παλαιόθεν παρατηρηθείσης γεωγραφικῆς κατανομῆς, ἐπεζήτησε τὴν εἰς τὰς ὑπὸ τῆς φύσεως γεωγραφικῶς ἐντοπισθείσας μεγάλας φυλὰς διαίρεσιν, εἰς 7 ὁμάδας. Πλὴν πολλῶν ἄλλων κατατάξεων, σημαντικὸν βῆμα προόδου ἀποτελοῦν αἱ διαιρέσεις τοῦ Haeckel [εἰς 5 εἴδη: Homo primigenins (πρωτόγονος), Homo phaeodermus (*φαιόδερμος*, αὐστραλοειδής), Homo meladermus (*μελανόδερμος*), Homo xanthodermus (καθ' ἡμᾶς *κιτρινόδερμος*, μογγολοειδής), Homo leucodermus (*λευκόδερμος*), καὶ 12 ὑποδιαιρέσεις], τοῦ Giuffrida-Ruggeris πολυπλοκωτέρα καὶ ἰδίᾳ τοῦ *J. Deniker* (1926), ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διακρίσεως κατὰ ἓν χαρακτηριστικὸν μόνον, ἐπὶ τοῦ σχήματος τῶν τριχῶν, εἰς 6 ὁμάδας φυλῶν καὶ ταύτας εἰς περισσοτέρας ποικιλίας ἢ φυλάς, 29, ἐπὶ τῇ βάσει συνδρομῆς πολλῶν γνωρισμάτων, ὡς ἑξῆς, εἰς τὰ ἁδρότερα σημεῖα.

I. *Σπειροειδεῖς τρίχες* (πλατυρρινία): 1 Μπουσμᾶνοι, 2 Νεγρῖται, 3 Νέγροι, 4 Μελανήσιοι.

II. *Οὖλαι τρίχες*: 5 Αἰθίοπες, 6 Αὐστραλοί, 7 Ντραβίντα, 8 Ἀσσύριοι.

III. *Κυματοειδεῖς τρίχες* (ὀρφνὸν δέρμα, ὀρφνὴ ἶρις): 9 Ἰνδο-Ἀφγᾶνες, 10 Σημῖται, 11 Μπερμπέροι, 12 Μεσογειακοί, 13 Ἴβηρες, 14 Δυτικο-Εὐρωπαῖοι, 15 Ἀδριατικο-Εὐρωπαῖοι.

IV. *Λειότριχες* (ξανθὴ συνδρομή): 16 Βόρειοι Εὐρωπαῖοι, 17 Ἀνατολικοὶ Εὐρωπαῖοι.

V. *Λειότριχες* (ὀρφνὴ συνδρομή). 18 Αἰνοῦ, 19 Πολυνήσιοι, 20 Ἰνδονήσιοι.

VI. *Τεταμέναι τρίχες*: 21, 22, 23, 24 Νότιοι, Βόρειοι, Κεντρικοὶ Ἀμερικανοί, Παταγόνες, 25 Ἐσκιμῶοι, 26 Λάπωνες, 27 Οὖγγροι, 28 Τουρκο-Τάταροι, 29 Μογγόλοι.

Ὅλως ἰδιόρρυθμος τέλος καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον θεωρητικὴ εἶναι ἡ διαίρεσις τοῦ Sergi (3 γένη, 11 εἴδη καὶ 41 ποικιλίας).

Κατὰ τὸν Eugen Fischer τὸ πρόβλημα εἶναι δύσλυτον ἔτι καὶ μᾶς ὑποχρεοῖ, τό γε νῦν, εἰς ξηρὰν *ἀνθρωπογραφικὴν μελέτην* τῶν ποικιλιῶν, τῆς συνθέσεως ἀφιεμένης διὰ τὸ μέλλον, ὅταν θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ *γενεαλογική* των διάκρισις, εἰς πρωτογόνους, τὰ λοιπὰ πρωτεύοντα ἐγγιζούσας, εἰς τὰς ἀμέσως ἀνωτέρας (σωματολογικῶς), κλπ., τιθεμένων τῶν συγγενῶν ὁμοῦ. Τοῦτο μόνον εἰς ἐλαχίστας περιστάσεις καὶ ἀτελῶς καὶ γενικώτατα εἶναι σήμερον ἐξηκριβωμένον. Δεδομένου δ' ὅτι καὶ ἡ ἀναλόγως τῆς σχέσεως τῶν *ἀνατομικῶν* καὶ μόνον χαρακτηριστικῶν κατάταξις εἶναι δυσεπίτευκτος, ὁ Fischer προτιμᾷ τὴν *γεωγραφικὴν* τῶν ὁμάδων περιγραφήν, ἐν σχετικῇ ἐλευθερίᾳ κινήσεως ὁρίων, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν σαφῶν γεωγραφικῶν, ἐκ τοῦ λόγου τῆς σχετικῆς μόνον συμφωνίας περὶ τὴν κατανομὴν τῶν μορφολογικῶν τύπων. Κατὰ τὸ σύστημα δὲ τῶν *κύκλων πολιτισμοῦ*, διακρίνει φυλετικῶς ὁμοίους ἢ συγγενεῖς, ἢ ἐν μείξει *κύκλους ἀνθρωπολογικούς*. Τὰ ὅριά των εἶναι γεωγραφικὰ καὶ φυλετικά. Καὶ δὴ διακρίνει: 1) *Εὐρωπαιο-προσθιασιατικο-μεσογειακὸν* (Εὐρώπη, Προσθία Ἀσία μετὰ Ἀρμενίας, Μεσοποταμίας καὶ Περσίας, Ἀραβία, Βόρειος Ἀφρική, μέχρι τῆς ἐρήμου καὶ Νουβίας). 2) *Ἀφρικανικὸν* (τὴν κυρίως Μαύρην Ἤπειρον). 3) *Νησιωτικοασιατικὸν* (μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Αὐστραλίας: α) Ἰνδικήν, β) Μαλαικήν, γ) Βεντο-Νεγριτικὴν περιφέρειαν, δηλαδή, πλὴν τῆς ἠπειρωτικῆς ΝΑ. χώρας καὶ τὰς νήσους Σούντα, Μολούκκας, Φιλιππίνας, ὡς καὶ Νικοβάρας καὶ Ἀνδαμάνας, Κεϋλάνην, μετὰ τῆς Μαλαικῆς χερσονήσου), 4) *Αὐστραλο-εἰρηνικὸν* (Αὐστραλία, Νέα Γουϊνέα καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ), 5) *Ἀσιατικὸν* (ἀνατολικόν, κεντρικὸν καὶ βόρειον), 6) *Ἀμερικανικὸν* (πλὴν τῶν βορειοτάτων χωρῶν) καὶ 7) *Ἀρκτικὸν* (ἀρκτικὴ Ἀμερικὴ καὶ Γροιλλανδία).

Ἐκ τῆς ὅλης συντόμου ταύτης ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως τῶν προσπαθειῶν πρὸς κατάταξιν τῶν ποικιλιῶν τοῦ ἀνθρώπου βλέπομεν ὅτι εἶναι λίαν πιθανὴ ἡ ὕπαρξις, ἣν ἐν ἀρχῇ ἐσημειώσαμεν ἤδη, μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνον *τριῶν* πραγματικῶν, μεγάλων φυλῶν ὁπωσδήποτε, εἰς ἃς ἡ ἀνθρωπότης διεκρίθη καὶ τὰς ὁποίας χαρακτηρίζομεν συμβατικῶς διὰ τοῦ κυριωτέρου χαρακτηριστικοῦ, ὅπερ προσπίπτει εἰς τὴν ἐντύπωσιν ἡμῶν, ὡς *λευκήν*, *κιτρίνην*, *μέλαιναν*. Πλὴν τῆς σωματολογικῆς συνδέσεως, ἐμφανίζονται αὗται καὶ ὡς

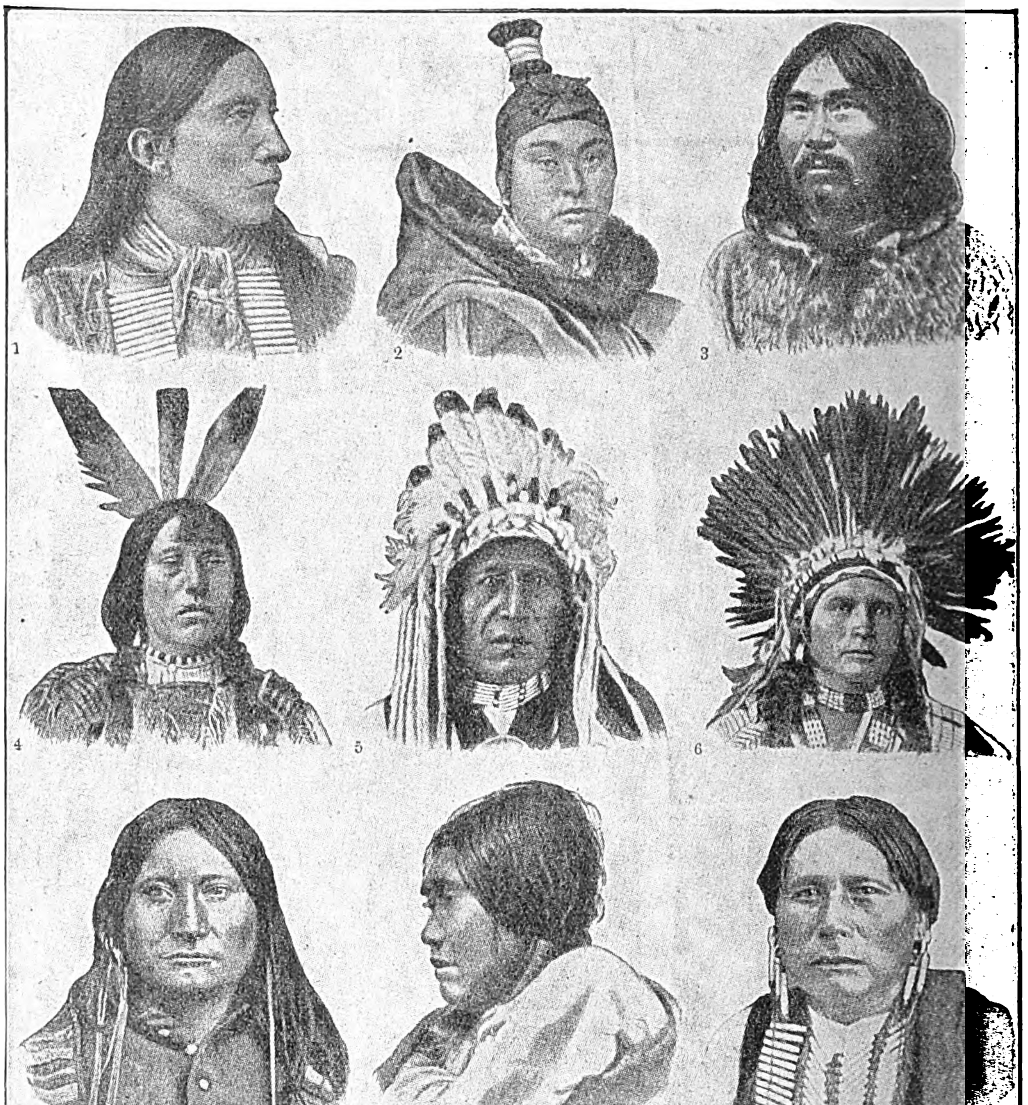

Ἀμερικανικαὶ φυλαί.

[1) Σιούτς. 2) Ἐσκιμῴα τῆς Δυτικῆς Γροιλλανδίας. 3) Ἐσκιμῴα τοῦ Λαμπραντόρ. 4) Μάνταν. 5) Μπλάκφουτ (Μελονόπους). 6) Οὖτε. 7) Κ.μαντσέ. 8) Γυνὴ τῶν Κοσκίμο τῆς Βανκοῦβερ. 9) Καὖοβέ. 10) Γυνὴ φύλαρχος τοῦ Χόπι. 11) Ναβάζο. 12) Ἀπάτσε.]

γεωγραφικῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν συνεχείᾳ, τῶν ὁρίων των ὁλονὲν ἀσαφεστέρων γινομένων. Ταύτας ὅθεν, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τοῦ χρώματος χαρακτηρισμοῦ, καλοῦσι καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γεωγραφικῆς διασπορᾶς: *Ἰνδο-ατλαντικὴν* (λευκήν, εὐρωπαιοειδῆ), *Ἀτλαντο-εἰρηνικὴν* (μέλαιναν, νεγροειδῆ), *Περιειρηνικὴν* (κιτρίνην, μογγολοειδῆ) φυλήν. Συμπτύσσουν αὗται τοὺς ἀνθρωπολογικοὺς κύκλους τοῦ Fischer.

ΒΟΡΕΙΟΣ ΑΣΙΑ. Ἐν τῇ βορείῳ ἀσιατικῇ ζώνῃ τῇ ἐκτεινομένῃ ἀπὸ τῶν Οὐραλίων ὀρέων μέχρι τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ, ἐξαιρουμένων τῶν τεσσάρων καὶ ἡμίσεος περίπου ἑκατομμυρίων *Ρώσων*, καὶ τινων ἄλλων κλάδων τῆς *Εὐρωπαϊκῆς* φυλῆς, ἐπηλύδων ἐν τῇ χώρᾳ, ἢ καὶ τινων φυλῶν ἀσιατικῶν, μεταναστευσασῶν ἐξ ἄλλου τμήματος ταύτης καὶ ἀντιπροσωπευομένων δι' εὐαρίθμων ἀτόμων περὶ τὰς 13.000, ἤτοι συγχρόνων *Μογγόλων* καὶ *Ἰουδαίων* κλπ., συναντῶμεν ἐν πρώτοις ὀλιγάριθμον φυλὴν ἐνταῦθα, ἐπήλυδα ἐπίσης, τοὺς Ἐσκιμώους, λίαν ἐνδιαφέροντας.

Οἱ ***Ἐσκιμῶοι*** (ἐκ τοῦ ἐσκιμαητζὶκ=τρέφομαι δι' ὠμοῦ κρέατος) ἢ καὶ *Ἰνουΐτ* (ἄνθρωποι), ὅπως αὐτοκαλοῦνται, ἀποτελοῦν ἰδίαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνθρωπολογικὴν φυλὴν καὶ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἀμερικανικοὺς Ἐσκιμώους, διαβάντες πρὸ τριῶν μόλις ἑκατονταετηρίδων τὸ στενὸν τῆς θαλάσσης τὸ χωρίζον τὰς δύο ἠπείρους. Γενικῶς ὅμως ἡ φυλὴ τῶν Ἐσκιμώων ἀνήκει εἰς τὰς μογγολοειδεῖς καλουμένας, μετὰ συνδυασμοῦ μογγολικῶν καὶ ἀμερικανικῶν χαρακτηριστικῶν. Ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐδάφους μάλιστα μόνον οὗτοι δύνανται νὰ θεωρῶνται ὡς καθαροῦ μογγολικοῦ τύπου ἐξ ὅλων τῶν λοιπῶν αὐτοχθόνων Ἀμερικανῶν. Ὁπωσδήποτε θεωροῦνται ὡς ὑποδιαίρεσις τῆς μεγάλης μογγολικῆς φυλῆς, ὅπως καὶ τόσαι ἄλλαι, καὶ ὑπό τινων (Stratz) ὡς ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῶν Ξανθοδέρμων (κιτρίνων) καθόλου.

Οἱ ἀσιατικοὶ Ἐσκιμῶοι δὲν ἀποτελοῦν πάντως τὸν καθαρὸν τύπον τῶν Ἐσκιμώων τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Γροιλλανδίας καὶ τοῦ Καναδᾶ, ἀλλ' εἶναι ἤδη μεμιγμένοι μετὰ πραγματικῶν μογγολικῶν φύλων. Τὰ γενικὰ μορφολογικὰ χαρακτηριστικά των εἶναι: Μέτριον καὶ ὑπομέτριον ἀνάστημα (162,3), δολιχοκρανία (δείκτης=70,5) ἢ με-

Digitized by Google

σοκεφαλία (ἔσω: 80,8), λεπτορρινία (δείκτης κρανιακὸς=42,2). (δείκτης ζῶντος 64,1), μεσοκογχία (δείκτης=88,2), πλατὺ πρόσωπον μὲ τὸ μεγαλύτερον ζυγωματικὸν (145 χ.) καὶ γναθικὸν (131 χ.) πλάτος, προέχοντα μῆλα παρειῶν, ρὶς προέχουσα, χείλη παχέα, ὀφθαλμοὶ εὐθεῖς, δηλαδὴ ἄνευ ἀναπτύξεως τυπικῆς τῆς καλουμένης «μογγολικῆς πτυχῆς», ἥτις καὶ δίδει τὴν φαινομενικὴν λοξότητα εἰς τοὺς μογγολικοὺς ὀφθαλμούς. Κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὴ τῶν Ἐσκιμώων δ' εἶναι ἡ μεγάλη χωρητικότης τῆς κρανιακῆς κάψης (1583 κ.ἑ. κατὰ Topinard, 1535 κ.ἑ. κατὰ Broca 1563 κ.ἑ. κατὰ Hrdlicka). Τὸ πλάτος μετώπου 94 (δείκτης=70). Μέτωπον προβάλλον (γωνία κλίσεως 59°5). Τὸ δέρμα ὀρφνοκίτρινον. Οἱ Ἐσκιμῶοι κατοικοῦν ἐν Ἀσίᾳ, δύο-τρία σημεῖα τῶν ἐσχάτων βορειοανατολικῶν ἄκρων τῆς Ἠπείρου, κατὰ τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους περὶ τὸν Βερίγγειον πορθμόν.

Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι ἀσήμαντος. Περὶ τῶν ἐθνολογικῶν ζητημάτων, τρόπου ζωῆς, κατοικίας, ἐνδυμασίας, λατρείας κ. ἄ., τῆς γλώσσης καὶ ἐν γένει τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἐσκιμώων, ὅπως καὶ καθόλου τῶν διαφόρων φυλῶν ἢ λαῶν, δὲν ὁμιλοῦμεν ἐνταῦθα.

Πλὴν τῶν λαῶν αὐτῶν, οἱ κυρίως Σιβήριοι ἀποτελοῦνται πρῶτον ἐκ τῶν ἐκγόνων των, τῶν καλουμένων *Παλαιοασιατικῶν φυλῶν*. Εὑρίσκομεν παρὰ τὸν Βερίγγειον πορθμὸν τοὺς *Τσούκτσους* (13.000) καὶ τοὺς *Κοριάκας* (8.000), τοὺς *Ἰτάλμας* (2.000) δυτικώτερον, εἰς Καμτσάτκαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Παγωμένης θαλάσσης, τοὺς *Γιουκαγίρας* (700) καὶ *Τσουβάνας* (570), τέλος τοὺς *Γκιλγιάκας* (4.300), ἐκτεινομένους μετὰ τῶν Ἄϊνος ἐπὶ τῶν ἰαπωνικῶν νήσων, ὡς θὰ ἴδωμεν. Δυτικώτερον τῶν διασπάρτων τούτων ὁμάδων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Γενισσεΐ, εὑρίσκομεν τοὺς *Γενισσέους*. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους τούτους λαοὺς τῆς Σιβηρίας, πιθανῶς λίαν πρότερον ἐξηπλωμένους, ὧν σήμερον δὲν εὑρίσκονται. σχετικῶς καθαρὰ ἀπὸ φυλετικῆς ἀπόψεως εἰμὴ τὰ εὐάριθμα ταῦτα ὑπολείμματα, προσετέθησαν βραδύτερον ἄλλοι.

Οἱ *Τουγγοῦζοι*, συγγενεῖς τῶν Μαντζουρίων τῆς ὁμωνύμου περιοχῆς, συναντώμενοι περὶ τὸν Γενισσέϊ (66.000), εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ οἱ *Λαμοῦται* καί τινες ἄλλοι μικρότεροι λαοὶ (10.000). Οἱ *Βουριᾶται* (400.000), Μογγόλοι, νοτίως περὶ τὴν Βαϊκάλην λίμνην καὶ τὸ Ἀλτάϊ. Οἱ *Γιακοῦται* (250.000), τουρκικὰ φῦλα, περὶ τὸν ποταμὸν Λένα. Ὅλως εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Σιβηρίας εὑρίσκομεν τοὺς σιβηρίους *Τατάρους* (65.000) μεμειγμένους μετὰ διαφόρων φυλῶν. Ἐπίσης *τουρκικὰ* φῦλα εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη καὶ τὸ Ἀλτάϊ, οἱ Τελεοῦται κ. ἄ. (περὶ τὰς 47.000), καὶ ἄλλα μεμειγμένα μετὰ σαμογετικῶν (περὶ τὰς 60.000).

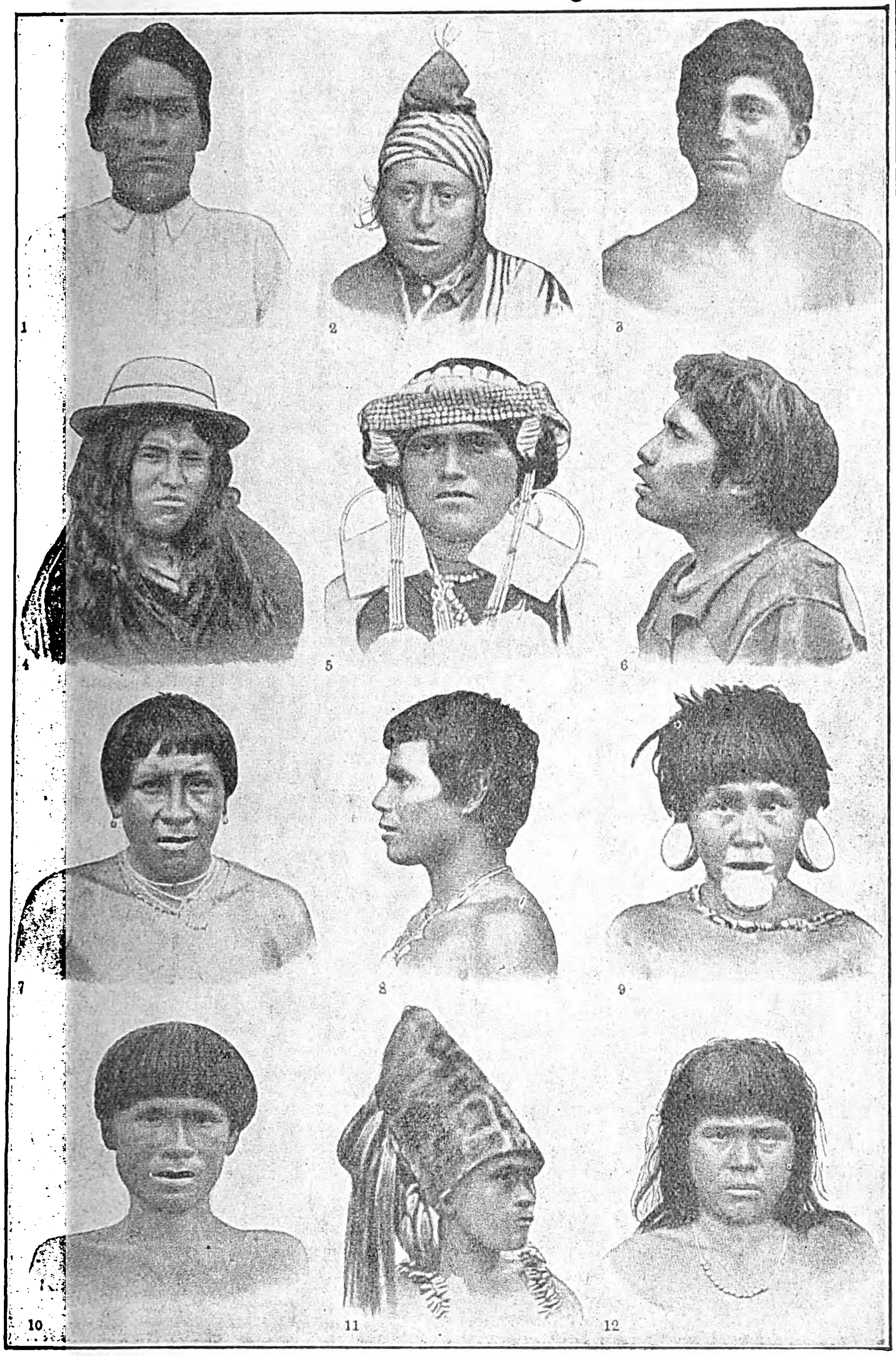

Ἀμερικανικαὶ φυλαί.

[1) Ἀζτέκος. 2) Ἰνδὸς τῆς Βολιβίας. 3) Μάϋα. 4) Κετσούα. 5) Γυνὴ τῆς φυλῆς τῶν Ἀραούκων. 6) Κάτοικος τῆς Γῆς τοῦ Πυρός. 7) Καραΐβας. 8) Ἀρουάκος, 9) Γυνὴ Μποτοκού. 10) Τρουμαΐ. 11) Γκουαϋακί. 12) Γκουαϋακουροῦ.]

Εἶτα ἔχομεν τοὺς τυπικοὺς *Σαμογέτας* (16.000), διεσπαρμένους εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Σιβηρίας, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Παγωμένην θάλασσαν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Γενισσέϊ, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ἀνατολάς, μέχρι καὶ πέραν τῶν Οὐραλίων ὀρέων ἐν Ρωσίᾳ, συγχεομένους μετὰ τῶν Λαππόνων. Ἐκτείνονται δηλαδὴ ἀπὸ τῆς σιβηρικῆς χερσονήσου Ταϊκιούρ, εἰς τὴν ρωσικὴν χερσόνησον Κολά, παρὰ τὴν Φινλανδίαν. Διακρίνονται δὲ εἰς διαφόρους ἐθνολογικὰς ὁμάδας (Γενισσέους, Ὀστιάκας κλπ.). Νοτίως τῶν Σαμογετῶν εὑρίσκομεν τοὺς πραγματικοὺς *Ὀστιάκας* (19.000) καὶ τοὺς συγγενεῖς των *Βογγούλας* (6.000) μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὄβ καὶ Γενισσέϊ καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας νοτίως μέχρι τῶν Οὐραλίων σχεδόν.

Μετὰ τῶν κυριωτέρων τούτων, ἐθνολογικῶν κυρίως, ὀνομάτων δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν ὡρισμένας φυλετικὰς διαιρέσεις. Παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῇ Σιβηρίᾳ ἐκτείνεται κυρίως μέγα τμῆμα τῶν καλουμένων *Εὐρασιατικῶν* λαῶν, ὀνομαζομένων οὕτω ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς κατανομῆς αὐτῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν. Εἰς τὴν ὁμάδα ταύτην περιλαμβάνονται δύο φυλαί, ἡ ὀνομαζομένη γενικῶς *Τουρκικὴ* καὶ ἡ *Οὐγγρική*. Ἡ εὐρασιατικὴ ὁμὰς κατοικεῖ ἑπομένως ἐν Ἀσίᾳ εἰς τὰ βορειοδυτικώτερα μέρη, εἰς τὰ παρθένα δάση ἢ τὰς παγωμένας ἐκτάσεις τῆς Σιβηρίας, ζῶσα ἐκ τοῦ κυνηγίου κυρίως καὶ τῆς ἁλιείας καὶ συνδεομένη πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτῇ λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ μεγάλη *οὐγγρικὴ φυλὴ* ἀντιπροσωπεύεται ἐν Ἀσίᾳ κυρίως διὰ τῶν *Γεννισέων*, οἵτινες προῆλθον ἐκ μίξεως καθαρῶν οὐγγρ.κῶν φυλῶν μετὰ τουρκικῶν, ἀλλὰ καὶ μογγολικῶν φύλων. Τοὺς Γενισσέους διακρίνομεν εἰς δύο πάλιν ὁμάδας, εἰς τοὺς Ὀστιάκας καὶ τοὺς Τουβὰ ἢ τοὺς κυρίως Γενισσέους, περὶ τὸν ἄνω Γενισσέϊ, τὸ Ἀλτάϊ καὶ τὴν βορειοδυτικὴν Μογγολίαν (τοὺς καλουμένους Τατάρους ἢ Ἀλταίους). Ὁ δεύτερος κλάδος τῆς οὐγγρικῆς φυλῆς εἶναι ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ τοὺς βορειοτέρους *Σαμογέτας*, δι' ὧν συνδέεται ἡ ὅλη φυλετικὴ ὁμὰς πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους Σαμογέτας, τοὺς κατοικοῦντας ἄνωθεν τοῦ πολικοῦ κύκλου. Οἱ ἀσιατικοὶ οὗτοι Σαμογέται διακρίνονται διὰ τῆς πλέον ἐκδήλου μογγολοειδοῦς φυσιογνωμίας των, τῶν εὐρωπαϊκῶν ξανθῶν καὶ ὑψηλοσώμων.

Τὸ σύνολον τῆς ὅλης ταύτης Γενισσεϊκῆς ὁμάδος ἀνήκει σωματολογικῶς εἰς τὰς λειότριχας κατ' ἐξοχὴν φυλάς, μὲ ἴδια χαρακτηριστικά: τὸ λευκοκίτρινον χρῶμα τοῦ δέρματος, τὴν εὐθεῖαν ἢ ὑπόκοιλον πλατεῖαν ρῖνα (Ὀστιάκαι: μεσορρινία 74,1), τὸ μικρὸν ἀνάστημα, ὑψηλότερον τῶν Λαππόνων (Ὀστιάκαι τῆς καθαρᾶς οὐγγρικῆς 156,3, Σαμογέται 1,55, Βογγοῦλαι 159,1), τὴν δολιχοκεφαλίαν ἢ μεσοκεφαλίαν (Ὀστιάκαι 74,3, Βογγοῦλαι 78,8, Σαμογέται 82,4 διὰ τὸ κρανίον, καὶ Ὀστιάκαι 79,2, Σαμογέται 82,4 ἐπὶ τοῦ ζῶντος), τὰ προέχοντα μῆλα τῶν παρειῶν, τοὺς ὀρφνοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ ἄτριχον σῶμα. Οἱ Σαμογέται ἐμφανίζουν πολὺ παχὺ χεῖλος, πεπλατυσμένην ρῖνα κατ' ἐξοχήν.

Ἡ *τουρκικὴ* φυλὴ ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῇ βορείῳ Ἀσίᾳ ἐπίσης. Εἶναι ἡ φυλὴ ἐκείνη τῆς Εὐρασιατικῆς ὁμάδος, ἥτις ἔδωκε τὴν βάσιν πρὸς σχηματισμὸν πλείστων ἐθνολογικῶν μονάδων, εἰς ἅ: ὅμως ὁ τύπος δὲν εἶναι καθαρὸς ἕνεκα μίξεως μὲ ξένον αἷμα: μογγολικὸν (Γιακοῦται), οὐγγρικόν, ἀσσυριακὸν (Τουρκομᾶνοι, Τοῦρκοι Ὀθωμανοὶ κ. λ. π.).

Τὰ τουρκικὰ φῦλα τῆς Σιβηρίας ἀποτελοῦν μίαν ἐκ τῶν τριῶν ὁμάδων, εἰς ἃς διαιρεῖται γεωγραφικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς ἡ βασικὴ τουρκικὴ φυλή, τὴν *Ἀνατολικὴν ὁμάδα*, περιλαμβάνουσαν τοὺς Γιακούτας, τοὺς Τατάρους τῆς Σιβηρίας, τοὺς Ἀλταίους, τοὺς Τελεούτας, διαφορωτάτας ὁμάδας μὴ Γενισσεϊκάς, καὶ ἐκτὸς τῆς βορείου Ἀσίας καὶ ἄλλους Τούρκους, ὡς θὰ ἴδωμεν. Ἡ ἀνατολικὴ αὕτη ὁμὰς εἶναι λίαν μεμειγμένη, ὡς εἴπομεν, πρὸς μογγολικάς, οὐγγρικὰς καὶ ἄλλας φυλάς. Περὶ τῶν γενικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς μεγάλης ταύτης ἀνθρωπολογικῆς ὁμάδος ὁμιλοῦμεν προκειμένου περὶ τῆς κυρίας ἑστίας αὐτῆς.

Ἐνταῦθα σημειοῦμεν ὅτι ἐκ τῶν Τούρκων τῆς Βορείου Ἀσίας οἱ Γιακοῦται ἔχουν ἀνάστημα 162,4, ἐμφανίζουν δὲ βραχυκεφαλίαν (83.1), μεσοπροσωπίαν (84,0) καὶ λεπτορρινίαν (64,6), οἱ Τάταροι τῆς Σιβηρίας ἀνάστημα 1,63 καὶ ἀρκετὰ μογγολικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ μεσοπροσωπίαν (85,4).

Ἡ μορφολογία καὶ τῶν λοιπῶν σιβηρικῶν λαῶν, τῶν τοσοῦτον διακρινομένων ἐθνολογικῶς (ἔθιμα, γλῶσσα κλπ.), ἐνθυμίζει τὸν μογγολοειδῆ τύπον, πολλοὺς δὲ καὶ κατατάσσει εἰς τοὺς μογγολοειδεῖς λαούς, ἐμφανιζομένης πολλαχοῦ τῆς ρωσικῆς καὶ καθόλου εὐρωπαϊκῆς ἐπιδράσεως.

Καὶ περὶ τῆς *Μογγολικῆς* φυλῆς γενικῶς θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω, προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῶν κυρίως Μογγόλων. Καθαρωτέρου μογγολικοῦ τύπου ἐν Σιβηρίᾳ εἶναι οἱ *Τουγγοῦζοι* (ἀνάστημα 156.5—162,7, λεπτορρινία 66,0, μεσο—ἡ βραχυκεφαλία 78,7—82,7 καὶ ἐπιμηκέστε-

Digitized by Google

ρον πρόσωπον). Εἶτα οἱ *Βουριᾶται* (ἀνάστημα 168,1, μεσορρινία 72,5, βραχυκεφαλία 82,4—85,6). Ἡ χωρητικότης τοῦ κρανίου τῶν Βουριατῶν εἶναι 1.496 κ. ἑκ. Πάντως οἱ σιβηρικοὶ μογγολικοὶ οὗτοι λαο διακρίνονται διὰ τὴν προέχουσαν ῥῖνα καὶ τὸ ᾠοειδὲς τοῦ προσώπου.

Τέλος, μογγολικὰ χαρακτηριστικὰ διακρίνονται καὶ ἐπὶ τῶν ἀποτελούντων τὸ ὑπόστρωμα τῶν σιβηρικῶν λαῶν, ἐπὶ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν *παλαιοσιβηρικῶν* φυλῶν, ὡς καλοῦσιν αὐτάς, τῶν εὑρισκομένων, ὡς εἴδομεν, κατὰ τὰ ἀνατολικὰ ἄκρα τῆς Σιβηρίας,ὑπὸ διάφορα δὲ ὀνόματα.Ἐμφανίζουν ὅμως μεγάλας διαφορὰς οἱ λαοὶ οὗτοι μεταξύ των ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ποικιλίας τῶν μείξεων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν. Οἱ *Κοριάκαι* (μεσοκέφαλοι 80,3) καὶ οἱ *Τσοῦκτσοι* (βραχυκέφαλοι 82,0) εἶναι λευκότεροι καὶ βραχυσωμότεροι (Κοριάκαι 159,6 καὶ Τσοῦκτσοι 162,2). Ἐμφανίζουν δὲ ἁδρότητα τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου, τῶν ὀστῶν. Οἱ Κοριάκαι ἐμφανίζουν πλάτος ζυγωματικῶν τόξων 146 καὶ μεσοπροσωπίαν (85,5), οἱ Τσοῦκτσοι λεπτοπροσωπίαν (88,0). Οἱ *Καμτσαδάλαι* ἐμφανίζουν ἀνάστημα 160,1, μεσοκεφαλίαν (78,5) καὶ εὐρυπροσωπίαν (83,3).

Τὰ μορφολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐκ τῶν παλαιοσιβηρικῶν λαῶν νησιωτικῶν φύλων, τῶν ἐλαχίστων *Γκιλιὰκ* καὶ ἄλλων καὶ ἰδίᾳ τῶν *Ἄϊνος*, μελετῶμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας.

ΜΕΣΗ ΑΣΙΑ (ΤΟΥΡΑΝ). Τὸ νότιον ἄκρον τοῦ ῥωσικοῦ ἀσιατικοῦ σημερινοῦ κράτους, μεταξὺ τῆς βορείου ζώνης τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἰράν, ὅπερ διακρίνουσιν ὡς Μέσην Ἀσίαν, εἶναι ἡ κοιτὶς τῆς τουρκικῆς φυλῆς. Ἡ *τουρκικὴ* ἢ τουρκοταταρικὴ (ἐκ τῆς φυλῆς αὐτῶν Τὰ-τὰ ἢ Τατὰρ ἢ Ταρτὰρ) ἢ τουρανικὴ φυλή, καθαρῶς ἀσιατική, ἡ ἑτέρα τῶν μεγάλων ὁμάδων τῆς Εὐρασιατικῆς οἰκογενείας, ἀπετέλεσεν, ὡς εἴπομεν, τὴν βάσιν πλείστων συγχρόνων λαῶν. Διακρίνομεν δὲ ταύτης τρεῖς μεγάλους κλάδους: Τὴν *ἀνατολικὴν ὁμάδα,* ἣν εἴδομεν ἐν Σιβηρίᾳ κυρίως ἐκτεινομένην (Γιακοῦται, Τάταροι τῆς Σιβηρίας, Ἀλταΐοι, Τελεοῦται κλπ.), ἔτι δὲ περιλαμβάνουσαν τοὺς Τούρκους τοῦ Ἀνατολικοῦ Τουρκεστὰν καὶ ἄλλους τινάς. Τὴν *κεντρικὴν ὁμάδα,* περιλαμβάνουσαν τοὺς Κιργκὶζ-Καζάκ, παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, καὶ τοὺς νομάδας ὀρεινοὺς Καρὰ-Κιργκίζ, εἶτα τὰς διαφόρους ὁμάδας τοῦ Ρωσ.κοῦ Τουρκεστὰν καὶ τοὺς Ταρτάρους τοῦ Βόλγα καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας (Τάταροι τοῦ Καζὰν) καὶ ἄλλας ὁμάδας μεμειγμένας μετὰ μογγολικοῦ αἵματος εἰς τὸ Ἀστραχὰν καὶ οὑγγρικοῦ κλπ. Ἡ κυρίως κεντρικὴ τουρκικὴ ὁμὰς τῶν Κιργκίζ, καθὼς καὶ οἱ Τάταροι τοῦ Ἀστραχάν, παριστῶσι τὸν καθαρώτερον ἀνθρωπολογικῶς τουρκικὸν τύπον. Ἡ δὲ τρίτη ὁμὰς εἶναι ἡ *δυτικὴ ὁμάς,* τῆς Προσθίας Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας διακρίνομεν τοὺς Τουρκομάνους τῆς Περσίας, τοῦ ῥωσικοῦ Τουρκεστὰν καὶ ἄλλους, ἰδίᾳ δὲ τοὺς Τούρκους Ὀθωμανοὺς (Μουσουλμάνους, Ὀσμανλῆδες), ἡνωμένους θρησκευτικῶς ὑπὸ τὸν Ἰσλαμισμὸν περισσότερον τῶν ἀνατολικῶν Τούρκων. Ὅπως καὶ τὰ ἀνατολικὰ τουρκικὰ φῦλα, οὕτω καὶ τὰ δυτικὰ εὕρηνται μεμειγμένα μὲ ξένας φυλάς, τοὺς Ἄραβας κατ' ἐξοχὴν καὶ ἀσσυριακοὺς λαοὺς καὶ ἄλλους, ἀκόμη δὲ καὶ εὐρωπαϊκούς.

Κυρία ἑστία τῆς τουρκικῆς φυλῆς εἶναι αἱ ἔρημοι καὶ στέππαι τῆς Μέσης καὶ τὰ ὀροπέδια τῆς Κεντρικῆς καθόλου Ἀσίας, ἕδρας ἐπίσης καὶ τῶν Θιβετανῶν καὶ Μογγόλων γενικῶς. Ἐκ τῆς ἀφετηρίας ταύτης ὡρμήθησαν εἰς ἐπανειλημμένας μεταναστεύσεις, ἰδίᾳ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα (τουρκομογγολικὰ φῦλα) καὶ κατὰ τὸν ΙΔ' ἕως ΙΕ' (ὀθωμανικά), προχωρήσαντα πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, ἧς τὸ ἄκρον νοτιοανατολικὸν τμῆμα καὶ σήμερον ἀκόμη κατέχουσιν οἱ Τοῦρκοι (Τοῦρκοι τῶν Βαλκανίων).

Τὰ γενικὰ σωματολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν τουρκικῶν φύλων εἶναι: λεῖαι τρίχες, δέρμα λευκοκίτρινον, μέσον ἀνάστημα (1,67—1,68), ῥὶς εὐθεῖα ἢ προβάλλουσα, ὀφθαλμοὶ ἐγκάρσιοι, ἤτοι ἄνευ τῆς μογγολικῆς πτυχῆς, μὲ προέχοντα μῆλα παρειῶν, ἔντονος βραχυκεφαλία (ὑπερβραχυκεφαλία=87 δείκτης). Ἡ τουρκικὴ φυλὴ τάσσεται οὕτως ἀπὸ φυσικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπόψεως μεταξὺ τῆς οὑγγρικῆς φυλῆς, μεθ' ἧς ἀποτελεῖ τὴν εὐρασιατικὴν καλουμένην ὁμάδα, καὶ τῆς μογγολικῆς.

Ἡ Μέση Ἀσία κατοικεῖται κυρίως ἀπὸ τουρκικὰ φῦλα (κεντρικὴ ὁμάς), μεμειγμένα κατὰ τὰ κράσπεδα αὐτῆς. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἔχομεν κατὰ τὰ βόρεια τῆς περιοχῆς αὐτῆς τοὺς *Κιργκὶζ* ἀπὸ τῶν Οὐραλίων ὀρέων καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ὡς εἴπομεν, μέχρι τῆς Μογγολίας ἢ μᾶλλον τοῦ δυτικοῦ ἄκρου ταύτης, τῆς Τσουγκαρίας. Διακρίνομεν δέ, ἐθνολογικῶς μᾶλλον παρὰ ἀπὸ σωματολογικῆς ἀπόψεως, τοὺς *Καρὰ-Κιργκὶζ* (μαῦροι πολεμισταὶ) περὶ τὰς 600.000, νομάδας τῶν κεντρικῶν ὀροπεδίων καὶ πεδιάδων, διαιρουμένους καὶ τούτους εἰς ἀνατολικοὺς καὶ δυτικούς, εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ οἱ λογιζόμενοι μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων τουρκικῶν φυλῶν *Κιπτσάκαι* (60.000). Εἶνα τοὺς *Καζὰκ-Κιργκὶζ* (4.000.000) ἀπὸ τοῦ Βόλγα ἤδη μέχρι τῶν ὀρέων τοῦ Τουρκεστὰν καὶ νοτίως μέχρι τοῦ Παμίρ, διαιρουμένους πάλιν εἰς τὴν νότιον ὁμάδα Μεγάλοι Κιργκίζ), τὴν μέσην (Μικροὶ Κιργκὶζ) καὶ τὴν βόρειον (Μέσοι Κιργκίζ).

Ἕτερα τουρκικὰ φῦλα εἶναι οἱ *Οὐσμπέκαι* (600.000) ἡμινομαδικοὶ καὶ ἑδραῖοι, ἐν Χίβᾳ, Βουχάρᾳ καὶ τὰ πέριξ, οἱ *Καρὰ-Καλπάκαι* (140.000),

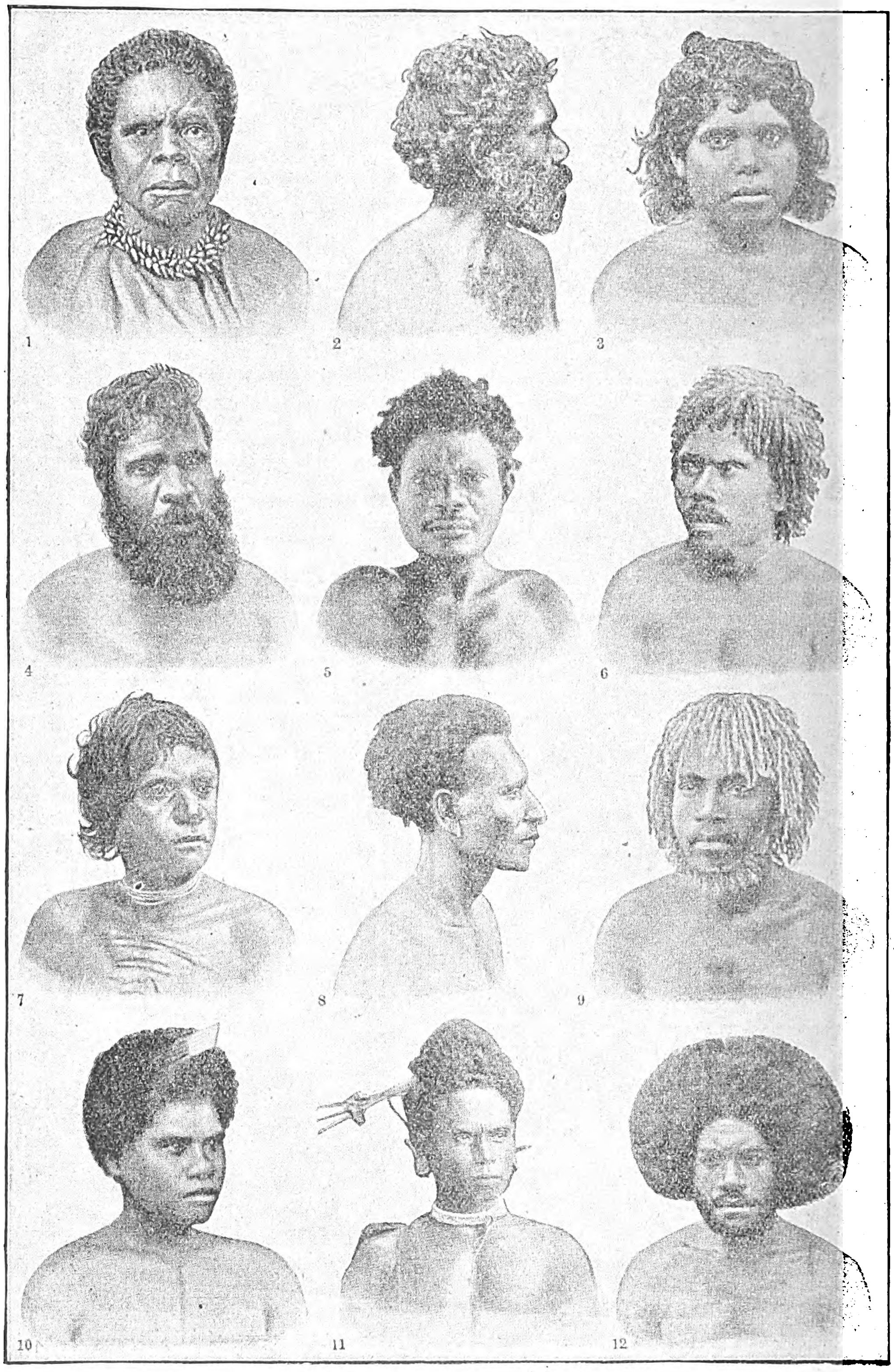

Αὐστραλιαναὶ καὶ Μελανησιακαὶ φυλαί.

[1) Γυνὴ τῆς Τασμανίας. 2) Νοτιοαυστραλὸς τῆς φυλῆς τῶν Μορόϋα. 3) Νοτιοαυστραλὴ τῆς φυλῆς τῶν Μορόϋα. 4) Βορειοαυστραλὸς τοῦ Μόναρντ. 5) Παπούας. 6) Τύπος τοῦ Οὐτουάν. 7) Βορειοαυστραλὴ τῆς φυλῆς τῶν Βόρκι. 8) Παπούας τοῦ Ἀστρολάμπε. 9) Τύπος τῆς Νέας Βρεττανίας. 10) Νεᾶνις τοῦ Τόνγκο τῆς Νέας Καληδονίας. 11) Κάτοικος τῆς νήσου τοῦ Σολομῶντος. 12) Φύλαρχος τῶν Φίτζι.]

βορειότεροι περὶ τὴν Σὺρ τοῦ Ρωσικοῦ Τουρκεστάν, οἱ *Τουρκομᾶνοι*, μετὰ τῶν παλαιῶν *Γιούζων* καὶ *Κουμάνων*, νομάδες πρὸ ὀλίγου καὶ λησταί, κατοικοῦντες εἰς τὰ νοτιώτατα ἄκρα τῆς χώρας, ἄνωθεν τῆς ἰρανικῆς ὀροσειρᾶς καὶ τοῦ Ἀφγανιστὰν καὶ μεταξὺ Κασπίας θαλάσσης καὶ Χίβας (350.000), διακρινόμενοι εἰς διαφόρους ὁμάδας ἐθνολογικάς, καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα τουρκικὰ φῦλα ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (περὶ τὰς 150.000 ἐν ὅλῳ).

Μορφολογικῶς τὸ κύριον τοῦτο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μέσης Ἀσίας, τὸ τουρκικόν, ὁμοιάζει λίαν πρὸς τὴν Μογγολικὴν φυλήν, ὅπως καθόλου ἡ τουρκικὴ φυλή, ὡς εἴδομεν. Οἱ Κιργκίζ, οἱ καθαρώτεροι, εἶναι μᾶλλον μικρόσωμοι (Καζὰκ=1.65, Τάταροι Βόλγα 1.63, Κιργκὶζ μέσοι 165.1), ὀστεώδεις, βραχυκέφαλοι (Καρὰ-Κιργκὶζ 87.3, Κιργκὶζ μέσοι 89.4), λευκοῦ μέχρι κιτρίνου δέρματος μὲ μικρὰς ἄκρας χεῖρας καὶ μικροὺς ἄκρους πόδας καὶ λοξοὺς ὀφθαλμούς, λειότριχες, μελανότριχες ἢ ὀρφνοί. Ἡ τρίχωσις αὐτῶν εἶναι ἀραιά. Τὸ μέτωπον χαμηλόν. Μεσορρινία (Κιργκὶζ 71.8, Καρὰ-Κιργκὶζ 74.9), προέχοντα μῆλα παρειῶν (πλάτος ζυγωμ. τόξων 145) καὶ εὐρυπροσωπία (δείκτης 79.0) καὶ παχέα χείλη. Οἱ Καρὰ-Καλπάκαι ἔχουν ῥωσικὸν αἷμα καὶ εἶναι ὀγκώδεις, ὑψηλότεροι, δασύτεροι μὲ μεγάλας ἄκρας χεῖρας καὶ εὐθεῖς ὀφθαλμούς. Οἱ Οὐσμπέκαι, μάλιστα δὲ οἱ Τουρκομᾶνοι, ἐμφανίζουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἰρὰν (περσικὴν) καὶ πλησιάζουν τὴν εὐρωπαϊκὴν μορφολογίαν.

Πλὴν τῶν τουρκικῶν ἢ τουρανικῶν φυλῶν, ἐν τῇ Μέσῃ Ἀσίᾳ, ἔχομεν καὶ λαοὺς μὴ τουρκικούς, *Κινέζους, Μογγόλους, Τουγγούζους* κλπ. μετὰ τῶν Κιργκίζ, ἀνερχομένους εἰς ὀλίγας χιλιάδας, *ἰρανικοὺς* λαοὺς ὅπως οἱ *Ταδζὶκ* (35,000) τοῦ Τουρκεστὰ (ἀνάστημα 168,4) καὶ οἱ *Σάρται*, καθαροὶ Πέρσαι, πεϱὶ τὴν λίμνην Ἀράλην καὶ τὸν ποταμὸν Ἀμόν, σωματολογικῶς ὁμοιάζοντας πρὸς τὴν ἰρανικὴν ὁμάδα, ἣν θὰ ἴδωμεν. Κυρίως δὲ τοὺς Δουγκάνας, λίαν μεμειγμένην φυλὴν ἢ μᾶλλον λαόν, καὶ

Digitized by Google

τοὺς *Καλμούκους* (25,000) προελθόντας, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐκ τῆς δυτικῆς Μογγολίας εἰς τὸ ᾿Ανατολικὸν Τουρκεστάν. Οὗτοι ἀποτελοῦν τοὺς δυτικοὺς Μογγόλους, εἶναι ὅμοιοι δὲ πρὸς τοὺς Μογγόλους σωματολογικῶς. Μικρόσωμοι σχετικῶς (163,4), μὲ βραχεῖαν καὶ πλατεῖαν ρῖνα (μεσορρινία 73.4—74,8 οἱ Καλμοῦκοι τοῦ ᾿Αστραχάν, ἐνῷ οἱ Καλμοῦκοι τοῦ Βόλγα ἔχουν τάσιν πρὸς τὴν λεπτορρινίαν, 70,5 δείκτης), εὐρυπροσωπίαν (πλ. ζυγωμ. τόξ.= 151 χμ.), προέχοντα μῆλα, ὀφθαλμοὺς λοξούς, μεγάλα ἀπέχοντα ὦτα, χαμαιμετωπίαν, λείας τρίχας καὶ μελαίνας, μογγολικοῦ τύπου. Ἡ κρανιακὴ χωρητικότης τῶν Καλμούκων ὑπελογίσθη εἰς 1.466 κ. ἑκ.

ΔΥΤΙΚΗ ΑΣΙΑ (ΙΡΑΝ, ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, ΑΡΑΒΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ). Ἓν ἐκ τῶν δυσχερεστέρων ἀνθρωπολογικῶν προβλημάτων, ἀπὸ ἀπόψεως φυλετικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐθνολογικῆς, παριστᾷ ἡ σύνθεσις τῶν λαῶν τῆς μακρᾶς ταύτης λωρίδος τῆς ᾿Ασίας, τῆς καλουμένης Προσθίας ἢ Δυτικῆς ᾿Ασίας, ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τῶν ἰρανικῶν ὀροπεδίων (Μικρὰ ᾿Ασία καὶ νότιος ᾿Ασία μετὰ τῆς νοτιοδυτικῆς ᾿Ασίας). ᾿Επὶ χιλιετηρίδας ὑπῆρξεν οὐ μόνον προσφιλὴς ὁδὸς πάσης μετακινήσεως λαῶν ἀπὸ τῆς ᾿Ασίας εἰς Εὐρώπην καὶ ἀντιστρόφως, ἀλλὰ καὶ κοιτὶς διαδοχικῶν μεγάλων πολιτισμῶν, ὧν τὰ ἴχνη μόνον ὑπάρχουν σήμερον.

Εἰς τὰ σύνορα μεταξὺ τῆς ᾿Αραβίας, Συρίας, Παλαιστίνης ἀφ᾿ ἑνὸς καὶ τοῦ ᾿Ιρὰν (Περσίας, ᾿Αφγανιστάν, Βελουχιστὰν) ἀφ᾿ ἑτέρου, εὑρίσκεται ἡ μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος πεδιάς, ἡ Μεσοποταμία καὶ τὸ ᾿Ιράκ. Τὸ μέρος τοῦτο ὑπῆρξε τὸ ἀρχαῖον κέντρον πολιτισμοῦ τῆς ᾿Ασίας, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸν κινεζικὸν πολιτισμόν, τὸν ἀπομεμονωμένον τοῦ λοιποῦ κόσμου. Εὑρίσκομεν ἐνταῦθα τὸν πολιτισμὸν τῶν *Σουμερίων* καὶ τῶν *᾿Ακκαδίων*, τῶν πρώτων κατοίκων, οὓς γνωρίζομεν. Οἱ πρῶτοι πιθανῶς εἶναι οὐραλοαλταϊκῆς προελεύσεως, οἱ δεύτεροι σημιτικῆς καταγωγῆς. Καὶ ἡ ἀρχαιολογία διδάσκει περὶ τῶν κρατῶν τῆς Βαβυλῶνος, τοῦ ᾿Ασσούρ, τοῦ ᾿Ελὰμ καὶ περὶ τῶν συγγενῶν τῶν λαῶν αὐτῶν Χαλδαίων (᾿Αρμενία) καὶ Μιττανῶν (Μεσοποταμία).

Πέριξ τοῦ ὅλου κέντρου τούτου ἔζησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν πρὸς τὰ ἰρανικὰ ὀροπέδια μεταξὺ Καυκάσου καὶ Περσικοῦ κόλπου, πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν ᾿Ασίαν καὶ πρὸς τὴν Μ. ᾿Ασίαν, πλεῖστοι λαοὶ καὶ πολλαὶ φυλαὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἄγνωστοι ἐν πολλοῖς. Οἱ λαοὶ τοῦ ᾿Ιρὰν συγχέονται μετὰ τῶν τῆς Μ. ᾿Ασίας τὰ μέγιστα.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν Μικρὰν ᾿Ασίαν καὶ τὸ ᾿Ιράν, τὴν μεγάλην βάσιν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλεσαν, φαίνεται, οἱ *Χιττῖται* (ἀπὸ τοῦ 2.000 π. Χ.), καταλαβόντες καὶ τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὅλην τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ Μικρὰν ᾿Ασίαν καὶ ἀποτελέσαντες τὸν παλαιότερον γνωστὸν πολιτισμὸν τῆς τελευταίας ταύτης. Εἰς τὰ ἀσιατικὰ ταῦτα φῦλα προσετέθησαν εἶτα, ἀπὸ τοῦ 1500 π. Χ., βαθμηδὸν οἱ *῎Αρειοι*, καθυποτάξαντες τοὺς αὐτόχθονας, συγχωνευθέντας κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τῶν νικητῶν, καὶ ἱδρύσαντες νεώτερα μεγάλα κράτη εἰς τὸ ᾿Ιράν. Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι πρῶτοι, ἱδρύσαντες τὰ ὁμώνυμα κράτη. Εἶτα ἐπέδραμον ἄλλοι λαοὶ συγγενεῖς, ἐξ Εὐρώπης (Θρᾴκη; κλ.), ἱδρύσαντες τὰ κράτη τῆς Φρυγίας, Μυσίας καὶ ἄλλα, συνενωθέντες μετὰ τῶν ἰθαγενῶν. Τέλος, ἄλλα κύματα λαῶν τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ῞Ελληνες ἐνωρίς, πολὺ δὲ βραδύτερον Κέλται, Ρωμαῖοι, καὶ τέλος *οἱ Τοῦρκοι-᾿Οθωμανοὶ* ἐκ τῶν τουρανικῶν φύλων. Εἶναι φυσικὸν ὅθεν ἐκ τοῦ πλήθους τούτου τῶν διαβάντων τὴν χώραν φυλῶν, μόνον ὀλίγαι νὰ διατηροῦν τὸν καθαρὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκομεν ἴχνη φυλῶν ἄλλων, καὶ τῶν ἐξαλειφθεισῶν ἀκόμη. Εὑρίσκομεν ὑπολείμματα τοῦ πρωτογενοῦς τύπου εἰς τοὺς πλείστους τῶν σημερινῶν λαῶν τῆς χώρας, τοὺς ᾿Αρμενίους, τοὺς ῾Εβραίους, τοὺς Κούρδους, τοὺς Τούρκους. Καθαρώτερα πάντων διετηρήθησαν ὁπωσδήποτε, μετὰ τὸν πολυχρόνιον τοῦτον συμφυρμόν, μόνον οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ᾿Αρμένιοι ἐκ τῶν παλαιῶν φυλῶν, τῶν λοιπῶν ἐξοντωθεισῶν μέχρι τῶν πιθανῶν ἀνωτέρω ὑπολειμμάτων των.

῾Ως πρὸς δὲ τὴν ᾿Αραβικὴν χερσόνησον (᾿Αραβίαν, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, Μεσοποταμίαν, ᾿Ιράκ), μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχικῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας, τῶν σουμερο-ακκαδικῶν, ὑπὸ τῶν *σημιτικῶν* φυλῶν, τῶν διαδεχθέντων ἐκείνους ἐν τῷ τόπῳ, ἱδρύθησαν διαδοχικῶς τὸ βαβυλωνιακόν, τὸ ἀσσυριακόν, τὸ φοινικικόν, τὸ ἰσραηλιτικὸν κράτος καὶ τελευταίως, εἰς τοὺς χρόνους μας, ἐγένετο ἡ ἀραβικὴ ἐπικράτησις, ἐμφανίσασα τὴν καταπληκτικὴν ἐπέκτασιν μέχρι τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν ᾿Ινδιῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Τὸν σημερινὸν πληθυσμὸν τῆς ὅλης Προσθίας ᾿Ασίας δυνάμεθα ὅθεν νὰ παραδεχθῶμεν, ἀπὸ φυσικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπόψεως, ὡς ἀποτελούμενον ἐξ ὀλίγων μεγάλων φυλετικῶν ὁμάδων, μεμειγμένων μετὰ αἵματος διαφόρων ἄλλων. ῾Ως βάσεις δηλαδὴ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου θέτομεν τοῦτο μὲν τὴν καλουμένην *᾿Ασσυριοειδῆ* φυλὴν τῶν παλαιῶν χρόνων, ἧς μανθάνομεν τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκ τῶν μνημείων τῶν ᾿Ασσυρίων κλπ. Τοὺς λαοὺς τοὺς φέροντας ἀφθονώτερα τὰ ὑπολείμματα τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ᾿Ασσυρίων καλοῦσιν «᾿Ασσυριοειδεῖς», τοῦτο δὲ τὴν *᾿Αραβικὴν* φυλήν, τὴν κατ᾿ ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπον τῶν ἀρχαίων σημιτικῶν λαῶν, καὶ τὴν *᾿Ινδοαφγανικήν*. Κύριον δὲ στοιχεῖον παριστᾷ ἐπίσης ἡ *Τουρκικὴ* φυλή, ὡς προέκτασις. ᾿Εκ τούτων, μετὰ μείξεως μετὰ εὐρωπαϊκοῦ (τοῦ ἑτέρου δηλαδὴ τύπου τῶν λαῶν τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας), μογγολικοῦ, νεγροειδοῦς κλπ. αἵματος, ἐγεννήθη ὅλη ἡ ποικιλία τῶν λαῶν, οἵτινες ζῶσιν ἀπὸ τῶν ἰρανικῶν ὀροπεδίων μέχρι τῆς ᾿Αραβίας καὶ Μικρᾶς ᾿Ασίας.

Ἡ ***᾿Ασσυ ιοε δὴς*** φυλὴ χαρακτηρίζεται διὰ μελανῶν ὀφθαλμῶν, μελανῶν οὔλων τριχῶν ἢ κυματοειδῶν, στενορρινίας, εἰς τὸ ἄκρον παχείας καὶ λίαν κυρτῆς ρινός, βραχυκεφαλίας, συμπτώσεως τῶν ὀφρύων, παχέος κάτω χείλους καὶ ὀρφνολεύκου χρώματος δέρματος. Εἶναι τὰ κλασσικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἑτέρου τύπου τῶν ῾Εβραίων, τοῦ τόσον γνωστοῦ.

Εἰς τοὺς ᾿Ασσυριοειδεῖς ὑπάγομεν τοὺς «᾿Ιρανικοὺς» λαούς, ὡς διακρίνονται ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως, δηλαδὴ τοὺς Πέρσας γενικῶς, πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν λαῶν τοῦ ᾿Ιράν, τοῦ ᾿Αφγανιστάν, τοῦ Βελουχιστάν, ἐκ τῶν ᾿Αρμενίων καὶ τῶν ῾Εβραίων. Ἡ ᾿Ασσυριακὴ φυλὴ εἶναι μία τῶν γηγενῶν οὕτως εἰπεῖν ἀσιατικῶν φυλῶν.

Ἡ ***᾿Ινδοαφγανικὴ*** φυλὴ ἀποτελεῖ κυρίως τὴν βάσιν τῶν ᾿Αρίων λαῶν τῶν Προσθίων ᾿Ινδιῶν, ὅπου θὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῆς λεπτομερέστερον. Ὁ τύπος ὅμως αὐτὸς ἀπαντᾶται καὶ ἐν τῇ Προσθίᾳ ᾿Ασίᾳ, ὑπ᾿ ἄλλων ὡς ἰρανικὸς τύπος (δυτικοασιατικὸς) διακρινόμενος (᾿Αφγᾶνες), συνήθως ὅμως λίαν μεμειγμένος μετ᾿ ᾿Ασσυριοειδῶν, ἀλλὰ καὶ μετ᾿ ἄλλων, μογγολικῶν, τουρκικῶν στοιχείων.

Ἡ ***᾿Αραβικὴ*** ἢ ***Σημιτικὴ*** φυλή, βορειοαφρικανικῆς προελεύσεως, ἐκ τῶν ἀσιατικῶν δὲ σήμερον, ἀπαντωμένη καὶ ἀλλαχοῦ τῆς γῆς ὁμαδικῶς, ἐμφανίζει σωματολογικῶς κυματοειδεῖς τρίχας, ὀρφνόλευκον δέρμα μετὰ βαθέως ὀρφνῶν ὀφθαλμῶν, ἀνάστημα γενικῶς κανονικὸν (1,65), ἐπιμήκες, ᾠοειδὲς πρόσωπον, γρυπὴν ρῖνα, δολιχοκεφαλίαν (70), προέχον ἰνίον, λεπτορρινίαν (65,2 δείκτης κεφαλῆς καὶ 44.4 δείκτης κρανίου), μεσοκογχίαν (κογχ. δείκτης 89.5). ᾿Εμφανίζει δηλαδὴ τὴν αὐτὴν φυλετικὴν βάσιν μὲ τοὺς παλαιοὺς σημιτικοὺς λαούς, ὧν ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν.

Γενικῶς δέ, ἐκτὸς τῆς ᾿Αφρικῆς, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Σημιτικῆς ἢ ᾿Αραβικῆς φυλῆς εὑρίσκομεν ἐν ᾿Ασίᾳ, πλὴν ἐπὶ τῶν ᾿Αράβων καί τινων ἰουδαϊκῶν λαῶν, καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, εἰς Καύκασον καὶ Βελουχιστάν.

Ἡ ***Τουρκικὴ*** φυλή, περὶ ἧς εἴπομεν ἤδη, ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῇ Δυτικῇ ᾿Ασίᾳ ὑπὸ τοῦ «δυτικοῦ» κλάδου της, εἰς ὃν ἀνήκουν οἱ Τουρκομᾶνοι τοῦ ᾿Ιρὰν (Περσίας, Ρωσ. Τουρκεστὰν) καὶ ἄλλοι, ἰδίᾳ δ᾿ οἱ Τοῦρκοι-᾿Οθωμανοὶ (Μουσουλμᾶνοι), ἐν μεγίστῃ πρὸς ἄλλας φυλὰς μείξει, ὡς εἴδομεν. ᾿Εὰν θελήσωμεν δὲ νὰ ρίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς ὅλης Δυτικῆς ᾿Ασίας, ἀρχόμενοι ἀπὸ δυσμῶν (παραλείποντες τοὺς εὐρωπαϊκοὺς καθαρῶς λαούς, ὧν τὸ κυριον στοιχεῖον, τὸ *ἑλληνικόν*, εὑρίσκομεν ἀπὸ χιλιετηρίδων εἰς τὰ παράλια, περὶ ὧν ἀπὸ φυσικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπόψεως γίνεται λόγος ἀλλαχοῦ), πρῶτον λαὸν συναντῶμεν τοὺς *Τούρκους-᾿Οθωμανούς*. Οὗτοι, τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος μ. Χ. ἐμφανισθέντες ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς κοιτίδος των, τῆς Μέσης ᾿Ασίας, ἐπεξετάθησαν εἰς ὅλην τὴν Μικρὰν ᾿Ασίαν, ὅπου τοὺς εὑρίσκομεν (10—15 ἑκατομμ.), ἀλλὰ καὶ πέραν ταύτης, κατέχοντες καὶ σήμερον ἔτι μέρος τῆς Εὐρώπης, ἣν μετὰ μογγολικῶν στιφῶν ἐδῄωσάν ποτε.

Ὁ σωματολογικὸς αὐτῶν τύπος δὲν εἶναι ὁ καθαρὸς τουρκικός, ἕνεκα τῶν ἀπείρων μείξεων, ὡς ἀνεφέραμεν ἤδη, μετὰ τῶν ἄλλων περὶ αὐτοὺς φυλῶν καὶ λαῶν, οὓς ὑπέταξαν (᾿Αρμενίων, Καυκασίων, ᾿Αράβων, Εὐρωπαίων, ᾿Αφρικανῶν), μετὰ τῶν δούλων καὶ μετὰ τῶν περιφήμων Γιανιτσάρων, τῶν ἐκτουρκισθέντων Χριστιανοπαίδων.

῎Ιδιος τύπος τούτων εἶναι οἱ *Γιουροῦκοι*, νομαδικῆς φύσεως, ὁμοιάζοντες τοὺς Τουρκομάνους ἢ ᾿Ανατολικοὺς Τούρκους. Οἱ Γιουροῦκοι κατοικοῦν τὰ νότια καὶ τὰ δυτικὰ μέρη τῆς χώρας, τὴν Κιλικίαν, Καρίαν, Πισιδίαν κλπ. μέχρι Κιουταχείας.

Εἶτα ἔχομεν τοὺς *Τουρκομάνους*, νομάδας, ἰδίως ἐν Καππαδοκίᾳ, μᾶλλον μογγολοειδοῦς φυσικοῦ τύπου, διακρινομένους τῶν ᾿Οθωμανῶν-Τούρκων.

Τουρκοταταρικὰ φῦλα, ἰδίως οἱ καλούμενοι *᾿Ασερμπετζὰν* (4 ἑκατομμ.), εὑρίσκονται κατὰ τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ ᾿Ιράν, παρὰ τὴν Κασπίαν καὶ εἰς τὸν Καύκασον, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Περσίας. Οἱ Τουρκο-᾿Ιράνιοι ἔχουν ἀνάστημα 167.8, λεπτορ. 63.1—69.6.

᾿Επίσης ***μογγολικὰ*** φῦλα (ἐθνολογικῶς ἐκτουρκισθέντα) ὑπάρχουν περὶ τὸ ᾿Ισφαχὰν καὶ Σχιράς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ λίαν μεικτὸν τῶν στοιχείων τοῦ ἀνατολικωτάτου ἄκρου τοῦ τουρκικοῦ κράτους, **εἰς ὃ ὑπετάσσοντο διαρκῶς ἰρανικὰ στοιχεῖα ὑπὸ τὰ τουρκομογγολικά.**

Οἱ *᾿Αρμένιοι*, φυλὴ λίαν μεικτή, τῶν ὁποίων τὸ σημερινὸν πολιτικὸν κέντρον (1.100.000) περισφίγγεται ἐκ δυσμῶν ὑπὸ τῶν Κούρδων τῆς ἀνατολικῆς Μ. ᾿Ασίας καὶ τῶν Κούρδων τοῦ Κάρς, ἐκ βορρᾶ ὑπὸ τῶν Γεωργιανῶν, ἐξ ἀνατολῶν ὑπὸ τῶν ᾿Ασερμπετζὰν καὶ ἐκ νότων ὑπὸ τῶν Περσῶν, εὑρίσκονται ἐν ᾿Ασίᾳ διεσπαρμένοι εἰς μεγάλην περιοχήν, μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τοῦ Κουρδιστάν, τοῦ Καυκάσου, τῆς Περσίας (περὶ τὰ 5 ἑκατομμ. ἐν ὅλῳ). ᾿Ανθρωπολογικῶς ἀνήκουν εἰς τὴν ὅλην «᾿Ινδοευρωπαϊκὴν» ὁμάδα λαῶν, συγχρόνως ὅμως δεικνύουν ἄφθονα χαρακτηριστικὰ τῆς αὐτόχθονος φυλῆς τῆς ᾿Ασίας, τοῦ ᾿Ασσυριοειδοῦς καθόλου τύπου, ἕνεκα μείξεως τῶν ἐπεκτεινομένων ᾿Αρίων, κατὰ τὸ πέρας τῆς 2ας χιλιετηρίδος π. Χ., μετὰ Χαλδαίων. Εἰς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμβάλλουν καὶ ἐθνολογικοὶ λόγοι, γλωσσικοὶ κλπ.

Μεγαλόσωμοι κατὰ κανόνα (166,1—168,5), χαρακτηρίζονται διὰ μελανῶν τριχῶν, μεγάλων μελανῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ρινὸς ἀετείου συχνάκις (λεπτορρινία 60,4 δ. ρ.), καὶ βραχυκεφαλίας 85,8—87 καὶ πλέον.

῞Οπως συνήθως συμβαίνει, οἱ ἀσπονδότεροι ἐχθροὶ τῶν ᾿Αρμενίων εἶναι οἱ γείτονες αὐτῶν *Κοῦρδοι*, ὁ ἀγριώτερος τῶν λαῶν τῆς ᾿Εγγὺς ᾿Ανατολῆς καὶ λῃσταί. ᾿Απόγονοι πιθανῶς τῶν Κασσίων, δηλαδὴ τῶν πρώτων ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν, εἰς τὸ δυτικώτατον ἄκρον, εὑρίσκονται σήμερον δυτικῶς τῆς ᾿Αρμενίας, εἰς τὰ περὶ τὴν λίμνην Βὰ ὄρη καὶ εἰς Διαρβεκὶρ τῆς Μικρᾶς ᾿Ασίας καὶ περὶ τὴν λίμνην Οὔρμια τῆς Περσίας, ἐν Κουρδιστὰν καὶ πρὸς τὰ βόρεια μέχρις ἐντεῦθεν τοῦ Καυκάσου (Κάρς), διακρινόμενοι εἰς τοὺς ρωσικοὺς Κούρδους (100 χιλ.), τοὺς τουρκικοὺς Κούρδους 1 καὶ ½ ἑκατομμ.) καὶ τοὺς περσικοὺς Κούρδους (1 ἑκατομμ.). ᾿Εθνολογικῶς καὶ θρησκευτικῶς καὶ γλωσσικῶς διακρίνονται οἱ Κοῦρδοι εἰς ἀνατολικοὺς καὶ δυτικούς. Εἰς τοὺς Κούρδους ἀνήκουν τέλους καὶ οἱ *Λοῦροι*, οἱ νοτιώτατοι πάντων ἐντὸς τῆς Περσίας (Λουριστὰν - Χισιστάν). Θρησκευτικὴ ποικιλία αὐτῶν εἶναι οἱ *Ιεσίδαι*, ὀρεινοὶ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τοῦ Καυκάσου, καὶ οἱ νεώτεροι *Χαλδαῖοι* (Νεστοριανοί). Σωματολογικῶς οἱ Κοῦρδοι ἐμφανίζουν μεγάλην ποικιλίαν, παριστοῦν δὲ μεικτὸν τύπον λαοῦ σήμερον. Δολιχοκέφαλοι (Luschau) καὶ μεσοκέφαλοι (77,6—78,5), μεγάλου ἀναστήματος (168,6—170), δέρματος ἀνοικτοῦ ὀρφνοῦ, μὲ ὀρφνὰς τρίχας, ὀρφνομέλανας ὀφθαλμούς, κυρτὴν ρῖνα. ῾Υπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ ξανθοὶ-γλαυκοὶ Κοῦρδοι.

Τὸ ᾿Ιράν, ἀπέραντος ὀρεινὴ χώρα μεταξὺ Μεσοποταμίας καὶ Περσικοῦ κόλπου ἀφ᾿ ἑνὸς καὶ τῶν Πρόσθεν ᾿Ινδιῶν (ὀρέων Σουλεϊμὰν) ἀφ᾿ ἑτέρου, κατοικεῖται κυρίως, ἂν καὶ ἀραιότατα, ὑπὸ τῶν ἰρανικῶν λαῶν, δηλαδὴ τοῦ ἑτέρου τῶν κλάδων τῶν ᾿Αρίων, ὅπως καλεῖται ἡ ἀνατολικὴ ἢ ἀσιατικὴ ὁμὰς τῶν ᾿Ινδοευρωπαίων, ἡ ὁμὰς τοῦ ᾿Ιρὰν καὶ τῶν ᾿Ινδιῶν. Οἱ ἰρανικοὶ λαοὶ εἶναι καὶ οὗτοι σήμερον λίαν μεμειγμένοι.

Οἱ κυρίως ᾿Ιρανοὶ ἢ *Πέρσαι* προῆλθον ἐκ τῆς μείξεως τῶν ᾿Ινδοευρωπαίων καὶ τῶν αὐτοχθόνων (Χιττῖται) κατ᾿ ἀρχάς, βραδύτερον δὲ μετ᾿ ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν (Δραβιδῶν, Θιβετανῶν, Μογγόλων, Τούρκων, ᾿Αράβων). Διακρίνομεν δὲ τούτους εἰς διαφόρους ὁμάδας. Οἱ καθαρωτέρου σχετικῶς ἰρανικοῦ αἵματος εἶναι οἱ περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὰ ἀραβοπερσικὰ ὄρη, καὶ παλαιοϊρανικῆς ἀκόμη θρησκείας, *Παρσί*, ζῶντες κυρίως ἐν ᾿Ινδίαις. Σωματολογικῶς οἱ Πέρσαι ἔχουν ἀνάστημα μέτριον (Παρσὶ 1,65), ὀρφνὸν δέρμα καὶ τρίχας καὶ ὀφθαλμούς. Εἶναι λειότριχες καὶ δασεῖς. ᾿Εμφανίζουν δὲ εὐθεῖαν ρῖνα, μεσοκεφαλίαν (δ. κεφ. 78, 4) πρὸς δολιχοκεφαλίαν (Παρσὶ 77. 9).

Οἱ *Ταδσίκ*, οὓς ἀνεφέραμεν ἐν τῇ Μέσῃ ᾿Ασίᾳ, ἀπόγονοι τῶν Βακτριανῶν (τοῦ ἀρχαίου ἑλληνοβακτριανοῦ κράτους τῆς ἀνατολικῆς Περσίας, τοῦ Γ´ π. Χ. αἰῶνος), τῶν προελθόντων ἐκ τῆς μείξεως ἰνδοευρωπαϊκῶν καὶ αὐτοχθόνων φύλων, εὑρίσκονται μεμειγμένοι μετὰ Τούρκων εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον τοῦ ᾿Αφγανιστὰν (Βαδακτσὰν) καὶ τὰς μεγάλας πόλεις, τὴν Βουχάραν, τὰς πεδιάδας τοῦ δυτικοῦ Παμὶρ (εἰς τὰ ὄρη ζοῦν οἱ Κιργκὶζ) καὶ τὰ πέριξ. Οἱ Ταδσὶκ σωματολογικῶς εἶναι ὑψηλοῦ ἀναστήματος (1,684—1,69), βραχυκέφαλοι (84,9), ἔχουν μικρὰς χεῖρας καὶ πόδας, ᾠοειδὲς πρόσωπον, εὐθεῖαν ἢ κυρτὴν ρῖνα, ὀρφνομέλανας ὀφθαλμοὺς καὶ τρίχας καὶ δέρμα. ῾Υπάρχουν ὅμως καὶ ξανθοί.

Οἱ *᾿Αφγᾶνες* τοῦ ᾿Αφγανιστὰν (τοῦ ὁποίου τὸ πλεῖστον μέρος κατοικεῖται ὑπὸ ᾿Ινδῶν, Οὔσμπὲκ κλπ.), καὶ κυρίως οἱ τῶν ὀρέων Σουλεϊμὰν καὶ Βελουχιστάν, μὲ τὰς διαφόρους φυλάς των, εἶναι ὑψηλότεροι, ἀνοικτοῦ χρώματος δέρματος οἱ δυτικοὶ καὶ σκοτεινοτέρου οἱ ἀνατολικοί, ἐμφανίζουν πρόσωπον ᾠοειδές, ρῖνα ἀέτειον, ὀρφνοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὀρφνὰς τρίχας, κυματοειδεῖς. Οἱ τοῦ *Βελουχιστὰν* μεμειγμένοι.

Τὸ ᾿Ιρὰν ὅμως κατοικεῖται πυκνῶς καὶ ὑπὸ ξένων φυλῶν, *τουρκικῶν* καὶ ἄλλων, καὶ ἰδιαίτατα

Digitized by Google

ἀραβικῶν. νομαδικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ (200 χιλ.) κατὰ τὸ 'Αραβιστάν, Φαριστάν, ἀλλὰ καὶ μέχρι καὶ πέραν τοῦ Παμίρ, εἰς τὸ 'Ανατολικὸν Τουρκεστὰν καὶ τὰς Πρόσθεν 'Ινδίας.

Τέλος, οἱ πανταχοῦ τῆς Δυτικῆς 'Ασίας ὑπάρχοντες *'Ατσίγγανοι* εἰς Μικρὰν 'Ασίαν, 'Αραβίαν, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην κ. ἄ. εὕρηνται πολυπληθέστεροι εἰς τὴν Περσίαν. Τοὺς 'Ατσιγγάνους θεωροῦσιν ἀσιατικῆς καὶ δὴ ἰνδοαφγανικῆς καταγωγῆς ἀρχικῶς, μειγνυομένους ὅμως μετὰ τῶν στοιχείων τοῦ τόπου, ὅπου ἑκάστοτε ζῶσι. Συνήθως ὑψηλοὶ (1,72) καὶ δολιχοκέφαλοι (76,8).

Οἱ *῎Αραβες* τῆς 'Ασίας, κατανεμημένοι εἰς ἄγνωστον ἀκόμη ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν ἐν τῇ ὁμωνύμῳ χερσονήσῳ τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρας τῆς 'Ασίας, μεταξὺ τῶν 2.200.000 κατοίκων αὐτῆς, τῶν 2.400.000 τῆς Συρίας καὶ τῶν 2 ἑκατομμ. κατοίκων τῆς Μεσοποταμίας, ζῶσι κυρίως περὶ τὰς ἀχανεῖς ἐρήμους τῆς χώρας των καὶ τὰ παράλια (Χετζάζ, 'Αδραμύτιον, 'Ομὰν κλπ.) κύκλῳ τῶν ἐρήμων, ὅπου περιωρίσθησαν σήμερον (ἐκτὸς τῆς 'Αφρικῆς: Αἰγύπτου, Λιβύης, Τριπολίτιδος, Τύνιδος, 'Αλγερίου, Μαρόκκου), μετὰ τὴν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς 'Ινδίας περιπέτειαν αὐτῶν. Σωματολογικῶς διακρίνομεν εἰς αὐτούς, ὅπως εἴπομεν γενικῶς περὶ τῆς 'Αραβικῆς φυλῆς, ἀνάστημα κανονικόν, μέτριον, νευρῶδες σῶμα, λεπτόν, πρόσωπον ᾠοειδές, ρῖνα λεπτήν, συχνάκις κυρτήν, μέτωπον εὐρὺ καὶ ὑψηλόν, μέλανας ὀφθαλμούς, μέλανας τρίχας κυματοειδεῖς, ὀρφνὸν δέρμα καὶ ἐπὶ μείξεων (μετὰ αἰθιοπικοῦ, νεγριτικοῦ) βαθυχρούστερον ἔτι. Οἱ Βεδουῖνοι ὑψηλότεροι.

Διαιροῦνται δ' οἱ ῎Αραβες ἐθνολογικῶς εἰς διαφόρους ὁμάδας (π. χ. 'Ανασὲ τῶν συριακῶν ἐρήμων κλπ.), ἔτι δὲ διακρίνονται εἰς νομάδας (Βεδουΐνους ἢ κυρίως ῎Αραβας) καὶ ἑδραίους (Φελλάχους), καὶ γλωσσικῶς. ῞Απασαι ὅμως αἱ διάλεκτοι αὐτῶν ἔχουν κοινὴν τὴν καταγωγὴν ἐκ τῆς κλασσικῆς ἀραβικῆς γλώσσης, τῆς διαδεχθείσης τὰς ἀρχαίας σημιτικὰς γλώσσας.

Τέλος, ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ 'Ασίᾳ, πλὴν τῶν αὐτοχθόνων ὁπωσδήποτε τούτων στοιχείων, ζῶσι καὶ ἄλλα τινά, ἰδίως *ἰουδαϊκὰ* ὑπολείμματα τῆς καταστροφῆς τῆς Βαβυλῶνος. 'Εν Παλαιστίνῃ ὑπάρχει ἀκόμη ὑπόλειμμα τῶν παλαιῶν *Σαμαρειτῶν* (μία ἑκατοντὰς περίπου) τῆς Σαμαρείας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι 'Εβραῖοι πανταχόθεν ἀθροιζόμενοι. Περὶ τῶν συγχρόνων 'Εβραίων τῆς Παλαιστίνης, Συρίας, Μ. 'Ασίας, μὴ ἐπεκτεινόμενοι ἐνταῦθα εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ μεμειγμένου τούτου σημιτικοῦ στοιχείου, σημειοῦμεν μόνον ὅτι ἀπαντῶσιν οὗτοι καὶ ὑπὸ τὰς δύο γνωστὰς μορφάς, τὴν ἀνατολικὴν ('Ασκεναζίμ), μὲ ἁδροτέρους σωματολογικοὺς χαρακτῆρας μᾶλλον, τῆς ἀσσυριοειδοῦς φυλῆς ἐν Μ. 'Ασίᾳ (βραχυκεφαλίας, κυρτῆς ρινός, παχείας κατὰ τὸ ἄκρον, παχέος κάτω χείλους κλπ., ὡς εἴδομεν), καὶ τὴν μεσογειακὴν-ἀφρικανικὴν (Σεφαρντίμ), λεπτοτέρου ἀραβικοῦ τύπου, εἰς Παλαιστίνην (λεπτορρινίας, δολιχοκεφαλίας καὶ ἐν γένει λεπτοφυεστέρας φυσιογνωμίας).

'Επίσης ὑπολείμματα τῶν *παλαιῶν Συρίων* εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Μεσοποταμίας, καθὼς καὶ περὶ τὴν λίμνην Οὔρμια τῆς Περσίας. 'Ενῷ οἱ σημερινοὶ *Σύριοι* τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, πλὴν ἐξαιρέσεων, εἶναι μεῖγμα ἀραβικῶν καὶ ἑβραϊκῶν συγχρόνων λαῶν μετὰ παλαιῶν αὐτοχθόνων στοιχείων ἴσως. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνομεν τοὺς *Δρούσους* τοῦ Λιβάνου καὶ τῶν πέριξ (75.000) καὶ τοὺς *Ναζωραίους* (150.000), διαφέροντάς πως τῶν λοιπῶν Συρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πολλοὶ ξανθοὶ-γλαυκοί.

Τέλος καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς ὅλην τὴν Πρόσθίαν 'Ασίαν, ἀπαντῶμεν διάφορα *τουρκικά*, *ἀτσιγγανικὰ* καὶ *εὐρωπαϊκὰ* γενικῶς στοιχεῖα.

ΑΝΩ ΑΣΙΑ (ἰδίως ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ, ἢ ΕΣΩ ΑΣΙΑ). Μετὰ τοὺς λαοὺς τοῦ βορειοδυτικοῦ ἡμίσεος τῆς 'Ασίας, ὑπολείπονται οἱ λαοὶ τοῦ ἑτέρου νοτιοανατολικοῦ ἡμίσεος. Μεταξὺ ὅμως τῶν δύο, ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων τῶν ὑψηλῶν κινεζικῶν ὀροσειρῶν, αἵτινες χωρίζουν τὴν ἀνθρωπότητα τῆς νοτιοανατολικῆς ἄκρας ἀπὸ τοῦ λοιποῦ δυτικοῦ κόσμου, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν 'Ιμαλαΐων, εὑρίσκομεν ὀρεινόν, ποικιλωτάτης φυσικῆς συνθέσεως, συγκρότημα λαῶν διαφόρου προελεύσεως. Πρόκειται περὶ τῶν ὀροπεδίων τοῦ Παμίρ, τοῦ Θιβέτ, τῶν 'Ιμαλαΐων καὶ τῆς ἄκρας Δυτικῆς Κίνας.

Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων, διάφοροι φυλετικῶς μεταξύ των, δεικνύουν ἐν τούτοις ἀπὸ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως, ὡς διδάσκει ἡ ἐθνογραφία, πολλὰς ὁμοιότητας, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, ἐπιδρῶντος, ὡς ἐτονίσαμεν ἤδη, τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου καθόλου.

Εὑρίσκομεν ἐπίσης ἐν τῇ μακρᾷ ταύτῃ ὀρεινῇ σειρᾷ λαοὺς διατηρήσαντας πλεῖστα ἴχνη πολιτισμῶν διελθόντων ἐντεῦθεν, μικρασιατικῶν, ἰνδοευρωπαϊκῶν, ἑλληνικῶν, ὀθωμανικῶν, περσικῶν κλπ. φύλων.

Εἰς τὸ *Παμίρ*, τὸ τόσον διαβατικὸν κέντρον μεταναστευόντων λαῶν τοῦ παρελθόντος, τὸν ὀμφαλόν, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, τῆς 'Ασίας, καὶ τὴν *'Ινδοκούτσην* τοῦ ἄκρου 'Αφγανιστὰν ἔχομεν διαφόρων ὀνομάτων λαούς, μέσου τινὸς ἀνθρωπολογικοῦ τύπου, καταγωγῆς ἰνδοαφγανικῆς ('Αρίας), ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν. Οἱ *Γκάλχαι*, ὑψηλοί, βραχυκέφαλοι, χαμαιμέτωποι, μὲ προέχουσαν ρῖνα, καὶ ἄλλοι δολιχοκέφαλοι (μικρασιατικὸς καὶ ἰνδικὸς τύπος), καὶ ἄλλοι, ὑπενθυμίζοντες τὴν ἰνδοαφγανικὴν ρίζαν. Οἱ *Λαδάκαι* κλπ. μὲ κίτρινον δέρμα, πλατεῖαν πεπλατυσμένην ρῖνα καὶ προέχοντα μῆλα παρειῶν (μογγολικὸς τύπος), ὑπενθυμίζοντες τὴν ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν. Οἱ *Καφίρ*, ὑπερλεπτόρρινοι (97.2), ὑπερλεπτοπρόσωποι (97.2), ἰνδοϊρανικοῦ τύπου ἐπίσης.

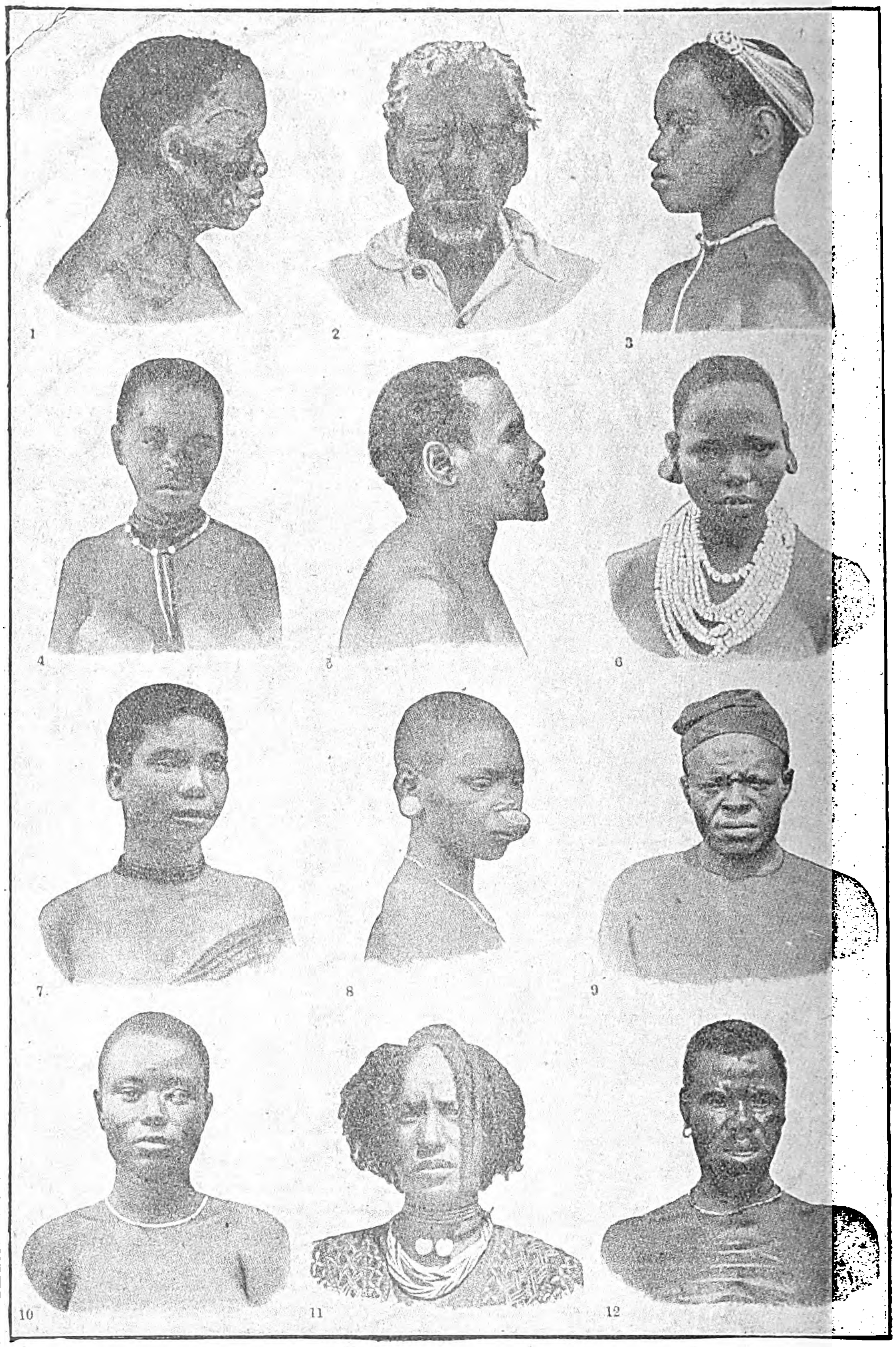

'Αφρικανικαὶ φυλαί.

[1) Βουσμᾶνος. 2) 'Οττεντόττος 3) Γυνὴ τοῦ Λοάνγκο. 4) Πυγμαία. 5) Κάφρος. 6) Νεᾶνις τῆς φυλῆς τῶν Βατσάγκα. 7) Νεᾶνις τοῦ Καμερούν. 8 Νεᾶνις τῶν Μακόντε. 9) Τύπος τῶν Μπαμούμ. 10) Γυνὴ τοῦ Πόρτο-Νουόβο. 11) Νεᾶνις τῆς φυλῆς τῶν Φούλλα ἢ Φελλατά. 12) Τύπος τής φυλῆς τῶν Ταμπέρμα.]

Εἰς τὸ ***Θιβέτ***, τὴν ἐκτεταμένην ὀρεινὴν χώραν, κατοικουμένην ἀραιότατα ὑπὸ 6 ½ ἑκατομ. μόνον ἀνθρώπων, ἔχομεν νομαδικοὺς λαοὺς βορείως καὶ τοὺς μᾶλλον ἑδραίους ἐπὶ τῶν 'Ιμαλαΐων, τοὺς *Θιβετανοὺς* ἢ Ταγκούτας, μογγολικὰ φῦλα. Οἱ *Δάλδαι*, μεῖγμα Μογγόλων-Τούρκων-Θιβετανῶν, οἱ *Βαλτί*, μεῖγμα ἰρανικόν, οἱ *Λαδάκαι*, οἱ *Χάμπα* τῶν 'Ιμαλαΐων, οἱ καθαρότεροι Θιβετανοί, οἱ *Νεβάρ*, μογγολικὰ φῦλα, εἰς τὴν ὑψηλὴν Νεπάλην τῶν 'Ιμαλαΐων, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, καθαρῶς σχεδὸν μογγολικῆς μορφολογίας καὶ ἄλλοι τῶν νοτιοανατολικῶν χωρῶν ἀνεξακριβώτου ἀνθρωπολογικοῦ τύπου (Λολό, Μιαοτσέ, κλπ.).

Γενικῶς ἄλλως τε ἐλάχιστα ἔχουν μελετηθῆ οἱ λαοὶ τοῦ Θιβὲτ σωματολογικῶς. 'Εθνολογικῶς, ὡς εἴπομεν, διακρίνονται εἰς τοὺς νομάδας (βορειοδυτικῶς) καὶ τοὺς ἑδραίους (καλλιεργητὰς) νοτίως, ἀπὸ τοῦ 'Ινδοῦ μέχρι τῆς Δυτ. Κίνας ἐπὶ τῶν 'Ιμαλαΐων. Οἱ νομάδες γενικῶς εἶναι ὑψηλότεροι (167,3), μεσοκέφαλοι (77,0), μακροπρόσωποι, μελανότριχες, κυματότριχες. 'Εμφανίζουν δὲ καὶ ἀσθενῶς τὴν μογγολικὴν πτυχήν, μεσορρινίαν (74.5), ρῖνα εὐθεῖαν, ὑψηλήν, προγναθισμὸν μετριώτερον τῶν Κινέζων, δέρμα ὀρφνόν, βαθέος χρώματος, ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος, μικρὰς χεῖρας καὶ πόδας. Οἱ ἑδραῖοι τῆς νοτίου χώρας εἶναι βραχύτεροι τὸ ἀνάστημα, μὲ πεπλατυσμένον τὸ πρόσωπον καὶ ἐμφάνισιν τυπικῆς μογγολικῆς πτυχῆς (λοξοὶ ὀφθαλμοί).

Οἱ Θιβετανοί, οὓς ὑπάγομεν γενικῶς εἰς τὴν μεγάλην μογγολικὴν φυλήν, ἣν θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, παρέχουν πολλὰ σημεῖα σωματολογικὰ μογγολικοῦ τύπου, ἐπίσης ὅμως καὶ ἄλλα, ἀτσιγγανικοῦ πιθανῶς, τὴν προέχουσαν ρῖνα, τὸ λεπτὸν σῶμα, τὰς κυματοειδεῖς συχνὰ τρίχας καὶ τοὺς εὐθεῖς ὀφθαλμούς, ἤτοι τὴν ἀπουσίαν ἢ μικρὰν ἔκφανσιν τῆς μογγολικῆς πτυχῆς.

Πολιτικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Θιβὲτ εἰς τὴν Κίναν, μεθ' ἧς θὰ ἐπανεύρωμεν τοὺς Θιβετανούς. 'Εθνολογικῶς οἱ λαοὶ τῶν κυρίως 'Ιμαλαΐων δεικνύουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἰνδικοῦ πολιτισμοῦ.

Digitized by Google

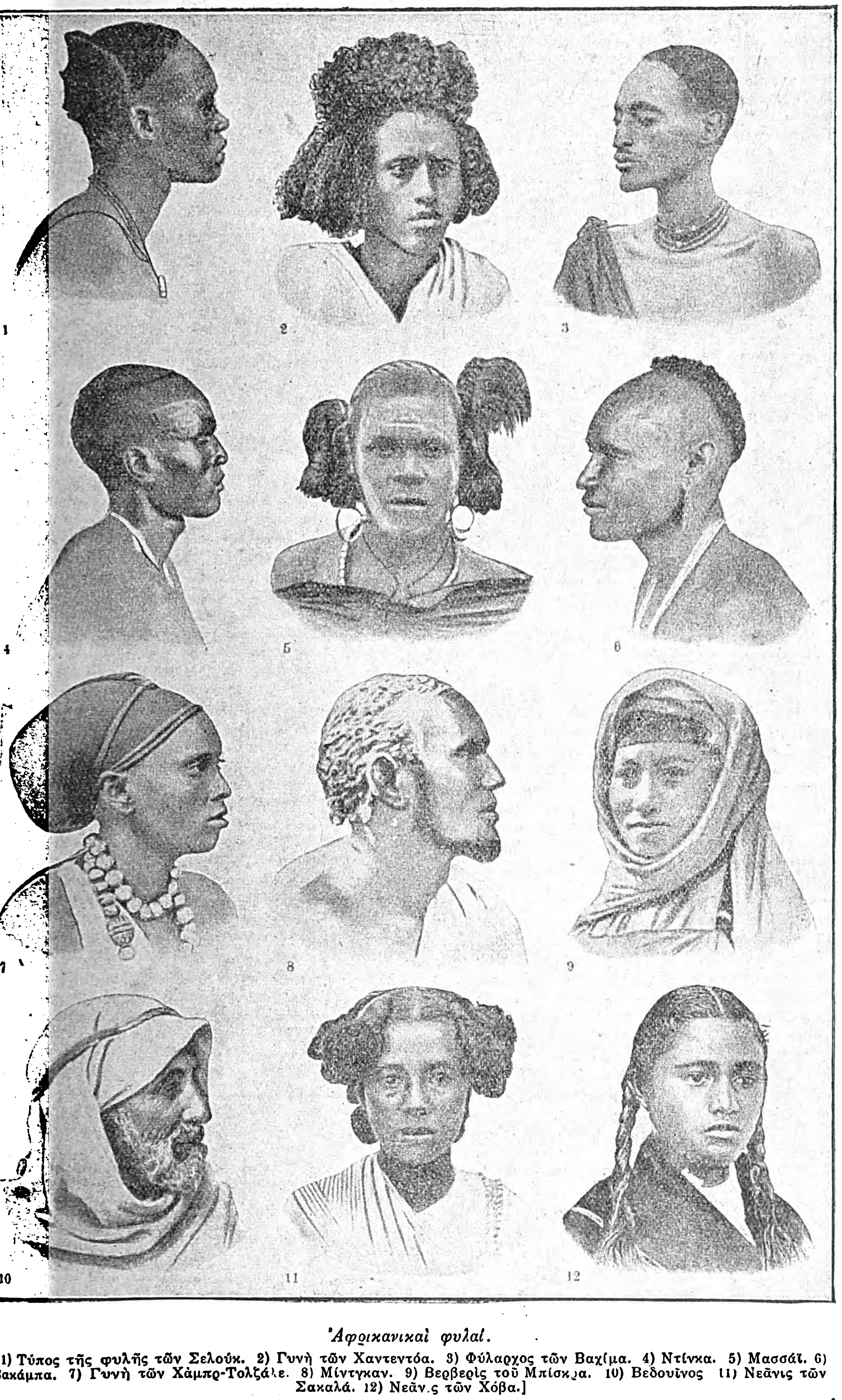

Ἀφρικανικαὶ φυλαί.

[1) Τύπος τῆς φυλῆς τῶν Σελούκ. 2) Γυνὴ τῶν Χαντεντόα. 3) Φύλαρχος τῶν Βαχίμα. 4) Ντίνκα. 5) Μασσάϊ. 6) Βακάμπα. 7) Γυνὴ τῶν Χάμπρ-Τολζάλε. 8) Μίντγκαν. 9) Βερβερὶς τοῦ Μπίσκρα. 10) Βεδουῖνος 11) Νεᾶνις τῶν Σακαλά. 12) Νεᾶνις τῶν Χόβα.]

Ἰνδίαι (ἢ *Πρόσθιαι Ἰνδίαι* ἢ *Δυτικαὶ Ἰνδίαι* ἢ ***ἐντεῦθεν τοῦ Γάγγου***). Μία ἐκ τῶν πλέον εὐνοηθεισῶν χωρῶν, ἡ μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγου καὶ τῶν Ἱμαλαΐων χώρα, μετὰ τῆς νήσου Κεϋλάνης, χωριζομένη ὑπὸ τῆς ὑψηλοτάτης ὀροσειρᾶς τῶν Ἱμαλαΐων ἀπὸ τῶν βορείων στεππῶν τῆς Ἀσίας καὶ ἀπολαύουσα θαυμασίου ὑποτροπικοῦ κλίματος, ὑπῆρξεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου τὸ τέρμα τῶν μετακινήσεων τῶν λαῶν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Παμὶρ καὶ τῆς Περσίας. Εἶναι τὸ μᾶλλον πυκνοκατῳκημένον τμῆμα τῆς ὅλης Ἀσίας.

Τὴν ριζικὴν μεταβολὴν τῆς ἀνθρωπολογικῆς συνθέσεως τῆς χώρας ἀπετέλεσεν ἡ μετανάστευσις τῶν Ἀρίων τοῦ ἀνατολικοῦ μεγάλου κλάδου, δηλαδὴ τῶν λαῶν τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς τελευταίας χιλιετηρίδος π. Χ. ἀρχίσασα ἡ εἴσδυσις κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ βορειοανατολικὰ (Πουντζάπ), περὶ τὸν Ἰνδόν, εἶτα δὲ ἐξαπλωθεῖσα πρὸς δυσμὰς (Γάγγην) καὶ περαιτέρω, ἐπετελέσθη εἰρηνικῶς, ἀλλὰ κυρίως πολεμικῶς ἐναντίον τῶν αὐτοχθόνων, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀναπτυχθῆ ἐν τῇ χώρᾳ, τῶν Δραβιδῶν καὶ Μουντά. Ἡ ἐθνολογία διδάσκει περὶ τῶν διαδοχικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν, ἰδίᾳ περὶ τὸν Ἰνδὸν ποταμόν, ὑπὸ τὸν Δαρεῖον, τὸν Ἀλέξανδρον, τοὺς Σκύθας (μεθ' ὧν ἀνεπτύχθη καὶ ὁ Βουδισμός), τοὺς Οὔννους, Μογγόλους, Ἀφγάνας κλπ. μέχρι τῶν νεωτέρων Εὐρωπαίων, ὑφ' ὧν τὴν κυριαρχίαν καὶ ὑπάγεται ἀκόμα ἡ χώρα.

Δὲν εἶναι παράδοξον ὅθεν ὅτι ἀπαντῶμεν καὶ ἐνταῦθα μεγίστην φυλετικὴν μεῖξιν, καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὸ θεωρούμενον ὡς καθαρώτερον κέντρον, τὰς βορείους Ἰνδίας, ἕνεκα τῶν λαϊκῶν μεταβολῶν, δι' ὧν διῆλθεν. Αἱ καθαρότεραι φυλαὶ εὕρηνται εἰς τὴν κεντρικὴν χώραν (Δσουγκέλ), εἰς τὴν ὀρεινὴν νότιον καὶ εἰς τὴν νῆσον Κεϋλάνην.

Μεταξὺ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰνδιῶν μὲ τὰς ποικιλωνύμους καὶ ἀπείρους περιέργους κοινωνικὰς διαιρέσεις, τὰς φατρίας (Castes), ἐθνολογικῆς βάσεως, ἀλλὰ περιεχούσας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρὰ Ἄρια στοιχεῖα, δυνάμεθα ἀπὸ φυσικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπόψεως νὰ διακρίνωμεν δύο μεγάλους φυλετικοὺς τύπους, ἀνήκοντας τὸν μὲν εἰς τὴν καλουμένην (Deniker) *Ἰνδοαφγανικὴν* (Ἀρίαν) φυλήν, τὸν δὲ εἰς τὴν *Μελανοϊνδικὴν* (Δραβιδικὴν) φυλήν, ὧν αἱ Πρόσθιαι Ἰνδίαι εἶναι τὸ κύριον κέντρον. Πλὴν τῶν καθαρῶν σχετικῶς τύπων ὅμως διακρίνομεν ἐν τῇ χώρᾳ διαφόρους φυλάς, προελθούσας ἐκ τῆς μείξεως τῶν δύο αὐτοχθόνων, ὡς θεωροῦνται, κυρίων στοιχείων, μεταξύ των πρῶτον καὶ κατὰ δεύτερον λόγον μετ' ἄλλου αἵματος: ἰνδονησιακοῦ, μογγολικοῦ, ἀσσυριακοῦ, ἀραβικοῦ, νεγριτικοῦ, τουρκικοῦ.

Ἡ ***Ἰνδοαφγανικὴ*** φυλὴ (ἢ Ἰνδοάριος τύπος), ἣν εὑρίσκομεν ἤδη ἐν Δυτικῇ Ἀσίᾳ καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὁποίας ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ τῶν Ἑβραίων καὶ Ἀτσιγγάνων, ἀπαρτίζει τὴν βάσιν ὅλης τῆς ποικιλίας τῶν Ἀρίων τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίᾳ τῶν κατοίκων τῆς βορείου χώρας, βορείως τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς περιοχῆς Ναρβάδα, εἰς τὸ Κασμίρ, Πουντζάπ, τὴν χερσόνησον Γκουζαρὰτ καὶ μέχρι τοῦ Γάγγου. Διακρίνονται οὗτοι, ὅπως ἄλλως τε γενικῶς σχεδὸν συμβαίνει, ἀπὸ γλωσσικῆς, θρησκευτικῆς κλπ. ἀπόψεως, εἰς διαφόρους ἐθνικὰς ὁμάδας, *Βεγγαλοί, Πουντζαποὶ* κλπ. καὶ *Βραχμᾶνες* (πανταχοῦ, ἰδίᾳ δὲ εἰς Κασμίρ), *Ραζποῦται, Γιάται, Παρσοὶ* (εἰς Γκουζαρὰτ καὶ Βομβάην), *Ἀχὶρ* (περὶ τὴν Ναπάλην), *Σὶκ* κλπ. Ἐπίσης ἀπαντᾷ ὁ τύπος εἰς τοὺς Τοντὰ καὶ τοὺς Σιγκαλέζους εἰς τὰ νότια.

Σωματολογικῶς χαρακτηρίζεται ἡ Ἰνδοαφγανικὴ φυλὴ δι' ὑψηλοῦ ἀναστήματος (Βραχμᾶνες 165,9, ὑψηλότεροι οἱ Ραζποῦται 174,9), λείων ἢ κυματοειδῶν τριχῶν, μελαινῶν, δασύτητος, βαθέως ὀρφνῶν ὀφθαλμῶν, ὀρφνοῦ ἀνοικτοχρόου δέρματος, λεπτῆς ρινὸς (οἱ Τουρκοϊράνιοι Γιὰτ 63,1 ριν. δείκτ., οἱ Κακάρ, ὁμοίας συνθέσεως, 69,6, Βραχμᾶνες τῆς Βεγγάλης 70,4, Ραζποῦται 71,6), εὐθείας ἢ κυρτῆς, μεσοκεφαλίας ἢ δολιχοκεφαλίας (Ραζποῦται 72,4, Βραχμᾶνες 73,1, Πουντζαποὶ 74,2 καὶ ἄλλοι μᾶλλον μεσοκεφάλοι), ὑψηλοῦ μετώπου, λεπτοπροσωπίας.

Τὸν καθαρώτερον ἰνδοαφγανικὸν τύπον παριστοῦν οἱ Σὶκ τοῦ Πουντζὰπ (ἀνάστημα 170,9, δολιχοκεφαλία 72,7, λεπτορρινία 68,8). Εἰς τοὺς πλείστους ἄλλους ὅμως ὁ τύπος ἀλλοιοῦται, μειγνύμενος μετὰ τοῦ μελανοϊνδικοῦ κυρίως.

Τινές, ὡς εἴδομεν ἐν Δ. Ἀσίᾳ, διακρίνουν τὸν τύπον τῶν κατοίκων τῶν δυτικῶς τοῦ Ἰνδοῦ χωρῶν καὶ τοῦ Ἀφγανιστὰν καὶ Βελουχιστὰν κλπ. τοῦ Ἰράν, ὡς «Ἰρανικὸν τύπον» (μᾶλλον βραχυκέφαλον, συχνὰ ξανθὸν-γλαυκόν, μετὰ πλατείας ρινὸς ἀλλ' ὑψηλῆς), συμβαδίζοντα καὶ μὲ γλωσσικὴν διαφορὰν (ἰρανικαὶ γλῶσσαι).

Εἰς τοὺς Ἰνδοαρίους λαοὺς γενικῶς ὑπάγονται καὶ οἱ *Καφὶρ* κλπ. τοῦ Παμίρ, οὓς εἴδομεν ἐν τῇ Κεντρικῇ Ἀσίᾳ, καὶ ἄλλοι λαοὶ τῶν Ἰνδιῶν, συνδεόμενοι γλωσσικῶς ἀλλὰ καὶ σωματολογικῶς. Οἱ πλεῖστοι ὅμως αὐτῶν, *Βαλτίς, Νεπάλαι, Ναΐρ* τοῦ Μαλαβὰρ κ. ἄ., προῆλθον ἐκ μείξεως μετὰ Τούρκων, Μογγόλων καὶ ἰδίᾳ Δραβιδῶν, ὡς εἴπομεν.

Οἱ *Σιγκαλέζοι* τῆς Ν. Κεϋλάνης ἐπίσης (ἐκτὸς τῆς διαλέκτου των, προσεγγιζούσης λίαν τὰς ἀρίας γλώσσας γενικῶς) ὁμοιάζουν σωματολογικῶς πρὸς τὸν ἰνδοαφγανικὸν τύπον, μετά τινων ἀσσυριοειδῶν χαρακτηριστικῶν. Ἀνάστημα 162.5, μεσορρινία 82.6, μεσοκεφαλία 78.4. Ἐπίσης σημειοῦται ἐλάχιστον μετωπικὸν πλάτος κρανίου 94 χμ. καὶ κρανιακὴ χωρητικότης μικρὰ σχετικῶς, 1.345 κ. ἑκ. μόνον.

Ἡ ***Μελανοϊνδικὴ*** ἢ ***Δραβιδικὴ*** φυλή, ἡ ἑτέρα τῶν αὐτοχθόνων, οὕτως εἰπεῖν, τῶν Ἰνδιῶν, ἥτις συμβάλλει μετὰ τῆς Ἰνδοαφγανικῆς εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ποικίλου πληθυσμοῦ τῶν Ἰνδιῶν, ὑπερτερεῖ, κατ' ἀντίθεσιν ταύτης, εἰς τὰ νότια τῆς χώρας, ἐκτείνεται οὐχ ἧττον καὶ μέχρι τῶν βορειοτάτων ἄκρων αὐτῆς, τοῦ Γάγγου ποταμοῦ, ὅπου ἀνευρίσκομεν τὸν δραβιδικὸν τύπον εἰς πλείστους λαούς, εἰς ὧν τὴν σημερινὴν μορφολογικὴν ἐμφάνισιν συνέβαλεν.

Σωματολογικῶς ἀνήκει εἰς τὴν αὐτήν, μετὰ τῶν Αἰθιόπων καὶ τῶν Αὐστραλῶν, μεγάλην ἀνθρωπολογικὴν ὁμάδα, τοῦ οὐλοτρίχου ἢ κυματοτρίχου, βαθέος χρώματος, δέρματος ὀρφνομέλανος, μικροῦ ἀναστήματος καὶ γενικῶς δολιχοκεφάλου τύπου. Διακρίνεται δ' εἰς δύο δευτερευούσας κυρίως ὁμάδας, τὴν λεπτόρρινον καὶ λίαν δολιχοκέφαλον (67) καὶ τὴν πλατύρρινον, ὑποδολιχοκέφαλον, τὴν κυριωτέραν. Οἱ Δραβίδαι ἐμφανίζουν ἐπίσης ὁμοιότητα καὶ πρὸς τοὺς Ἰνδονησίους τοῦ Μαλαικοῦ ἀρχιπελάγους, ὡς θὰ εἴδωμεν.

Τοὺς Δραβίδας τῶν Ἰνδιῶν διακρίνομεν κυρίως ἀπὸ γλωσσολογικῆς βάσεως, ὅπως εἴπομεν, γενικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σωματολογικῆς τοιαύτης, εἰς διακεκριμένους λαούς.

Ἀναφέρομεν τοὺς *Κολαρίους* (τῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας Κόλ), τῆς Βεγγάλης καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν, Νάγπούρης, Ὀρισᾶ (μικρόσωμοι λίαν 1,57, πλατυπρόσωποι, μὲ προέχοντα μῆλα τῶν παρειῶν, μεσόρρινοι 82,2 ἢ πλατύρρινοι 89.9), καταγωγῆς ἐκ τῶν παλαιῶν Μουντά, τοὺς *Σαντὰλ* κ. ἄ. Τοὺς κυρίως Δραβίδας, βορείους, ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, *Μπὺλ* τῆς Βομβάης (ἀνάστημα 162.9, μεσοκεφαλία 76,5, μεσορρινία προσεγγίζουσα τὴν πλατυρρινίαν 84,1), *Γκὸνδ Μαλὲ* (πλατυρρινία 94.5) ἄνωθεν τῆς Βεγγάλης καὶ εἰς τὰς κεντρικὰς ἐπαρχίας, λίαν πρωτογενεῖς τὴν ἀνάπτυξιν. Νοτίως τοῦ ποταμοῦ Γκοδαβέρι εὑρίσκονται οἱ πλέον πολιτισμένοι. Εἰς τὰς νοτίους Ἰνδίας, εἰς ἃς κυρίως συναντῶμεν τὸν δραβιδικὸν τύπον, διακρίνομεν τὰ ἀνατολικὰ καὶ δυτικὰ παράλια καὶ τὴν κεντρικὴν χώραν, κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ ὀρεινὸν Δεκάν. Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐσχηματίσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν διαδοχικὰ ἔθνη, ὧν ὑπολείμματα εἶναι τὰ μεμειγμένα ἐκ δραβιδικοῦ καὶ ἰνδοαφγανικοῦ αἵματος σύγχρονα στοιχεῖα

Digitized by Google

ὑπὸ τὰ διάφορα ὀνόματα. Ἐπίσης εἰς τὰ δυτικὰ παράλια.

Ἀναφέρομεν τοὺς *Τελεγκοῦ*, τοὺς *Μαλαγυαλοῦ*, τοὺς *Ταμίλους*, εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνερχομένους ἐν τῷ συνόλῳ, καὶ ἄλλας ὁμάδας ὀλιγαριθμοτέρας, ὧν γνωστότεραι οἱ ἡμιάγριοι τῶν ὀρέων Νιλγιρί, οἱ *Παλλάγκ*, οἱ *Κουρουμπά*, οἱ *Μπαταγκά*, οἱ *Ἰρουλά*, οἱ *Τοντὰ* τῶν ὀροπεδίων, οἱ τελευταῖοι, οὓς εἴδομεν ἀνωτέρω, δεικνύοντες καθαρώτερον τὴν μεῖξιν πρὸς τοὺς Ἰνδοαφγᾶνας.

Οἱ Ταμίλοι ἐμφανίζουν πλάτος μετώπου (κρανίου) 93 ἑμ., ρινικὸν δείκτην 77.2 ἢ 75.4, καὶ μικρὰν κρανιακὴν χωρητικότητα, 1.336 κ. ἑμ. Οἱ Παλλὰγκ ἀνάστημα 158.1, πλατυρρινίαν 91.8. Οἱ Ἰρουλὰ ἀνάστημα 153.4, ρινικὸν δείκτην 83.4. Οἱ Τοντά, δολιχοκέφαλοι 72,1, φέρονται πρὸς τὴν καθαρὰν λεπτορρινίαν, 76—74.9 καὶ ἐμφανίζουν κρανιακὴν χωρητικότητα 1.353 κ. ἑμ. Καθαρώτεροι εἶναι οἱ *Πανιγιὰν* εἰς τὰ νότια καὶ οἱ *Σαντὰλ* εἰς τὰ βόρεια τῶν Ἰνδιῶν.

Εἰς τὴν Μελανοϊνδικὴν φυλὴν κατατάσσεται τέλος καὶ μία ἄλλη ὁμάς, ἣν εὑρίσκομεν, πλὴν ἀραιότατα, εἰς τὰς κυρίως Ἰνδίας, περιωρισμένην κυρίως ἐπὶ τῶν καταφύτων ὀρέων τῆς νοτιοανατολικῆς Κεϋλάνης, παρὰ τοὺς Σιγκαλέζους, μεγάλης δὲ ἀνθρωπολογικῆς σημασίας, ἡ φυλὴ τῶν *Βέδδα* (περὶ τοὺς 2.000 οἱ καθαροί, ἐν συνόλῳ ὅμως ἀνέρχονται εἰς 12.000). Σωματολογικῶς εὑρηνται ἐγγύτατα τῶν Δραβιδῶν γενικῶς, ἰδίᾳ δὲ τῶν πλατυρρίνων, διὸ κατατάσσονται μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ὅλην Μελανοϊνδικὴν φυλήν. Παριστοῦν ὑπολείμματα λίαν πρωτογενοῦς ὁμάδος τρωγλοδυτῶν. Οἱ Βέδδα εἶναι μικρόσωμοι (153,3—155,4, μέσος ὅρος κατὰ τὸν Fischer 157.6), δολιχοκέφαλοι (75.1) καὶ μεσόρρινοι (ρ. δ. κρανίου 51.8), μὲ πεπιεσμένην τὴν ρῖνα. Ἐμφανίζουν μέτριον προγναθισμὸν καὶ λεπτὰ χείλη, μεγάλους ὀφθαλμούς. Κυματότριχες, μελανότριχες καὶ μὲ δέρμα ὀρφνόλευκον. Πλάτος μετώπου (κρανίον) 91 ἑμ. Ἐμφανίζουν καθόλου ἰσχυρὰν καὶ λεπτοφυᾶ διάπλασιν καὶ μικρὰς ἄκρας χεῖρας καὶ μικροὺς ἄκρους πόδας, ἀλλὰ μακρότερα ἐν συνόλῳ τὰ ἄκρα. Σπουδαιότατον ὅμως ἀνθρωπολογικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν Βέδδα εἶναι ἡ σμικροτάτη χωρητικότης τῆς κρανιακῆς κάψης, κατερχομένη κατὰ μέσον ὅρον εἰς 1.250 κ. ἑμ. Κατά τινας ταῦτα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς πρωτογενοῦς ἀνθρωπότητος, προσαρμοζομένης εἰς τὸν βίον τῶν δασῶν ἀκόμη. Οἱ Βέδδα παριστοῦν παλαιὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον. Διακρίνομεν δὲ βεδδικὸν αἷμα καὶ μέχρι τῶν κεντρικῶν Ἰνδιῶν, ὡς εἴπομεν. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκουν διάφοροι λαοὶ τοῦ Μαλαβάρ, Κολχίν, Μαδούρας κλπ. Εἶναι δὲ λαὸς καλοῦ χαρακτῆρος, κυνηγετικός, καταδικασμένος νὰ ἐξαφανισθῇ ταχέως, ζῶν εἰς τὰ ὄρη κατὰ τὸν πλέον πρωτογενῆ τρόπον.

Γενικῶς δ' ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου *Κεϋλάνης* ἀποτελεῖ μίαν ἀντιγραφὴν ἐν σμικρῷ τῆς ἠπειρωτικῆς χώρας ἀνθρωπολογικῶς. Ἀπαρτισθεὶς ἐξ αὐτοχθόνων στοιχείων, δραβιδικῶν, βεδδικῶν καὶ ἐξ Ἀρίων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τελευταίας π. Χ. χιλιετηρίδος ἐνσκηψάντων ἐκ δυσμῶν καὶ βορρᾶ, ἐμφανίζεται μεικτὸς ὁ πληθυσμὸς ἐκ *Σιγκαλέζων* (τῆς ἰθυνούσης τάξεως), ἀνηκόντων εἰς τὴν ἰνδοαφγανικὴν φυλήν, ὡς εἴδομεν, τουτέστιν εἰς παλαιὰ ἄρια στοιχεῖα, μεμειγμένα μετὰ δραβιδικοῦ αἵματος, εἶτα ἐκ τῶν δραβιδῶν *Ταμίλων* (Ταμούλ), οἵτινες δὲν ἔπαυσαν νὰ προσέρχωνται ἐξ Ἰνδιῶν, καὶ τοῦ κυρίως, ὡς εἴπομεν, χαρακτηριστικοῦ στοιχείου τῶν *Βέδδα*.

Εἰς τὴν μεῖξιν ὅθεν τῶν μεγαλοσώμων, ἀνοικτοχρόων, λειοτρίχων Ἰνδοαφγάνων, τοῦ ἀρίου κύματος, καὶ τῶν μικροσώμων, βαθυχρόων, οὐλοτρίχων Δραβιδῶν, κατ' ἐξοχήν, ὀφείλεται τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Προσθίων Ἰνδιῶν καθόλου.

Εἰς πλείστους ὅμως τῶν λαῶν αὐτῶν διακρίνομεν, ὡς εἴπομεν, καὶ τὴν μεῖξιν μετὰ τῶν γειτόνων ἄλλων φυλετικῶν ὁμάδων, τῶν νεγριτικῶν, τουρκικῶν, ἰνδονησιακῶν, μογγολικῶν κλπ. Διακρίνομεν δ' ἐν Ἰνδίαις καὶ καθαρὸν *μογγολικὸν* τύπον Ἰνδῶν, μικροσώμων, κιτρινοδέρμων, μὲ προπέτειαν τῶν μήλων τῶν παρειῶν καὶ λοξοὺς ὀφθαλμούς.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΣΙΑ. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἄλλως τε ἀτελῶς μελετηθεῖσαν εἰσέτι ἀληθῆ λιθικὴν περίοδον τῆς Ἀνατολῆς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία ἀπετέλεσε πιθανῶς παλαιότατον κέντρον πολιτισμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Κολοσσιαῖον τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνωρίτατα ἀπομονωθὲν τοῦ λοιποῦ κόσμου, ἀνεπτύχθη ἀνεξαρτήτως καὶ λίαν ἐνωρίς, ἐμφανίζον συνεχῆ πολιτισμόν, ἰδίου τύπου, ἀπὸ πεντακισχιλίων τοὐλάχιστον ἐτῶν, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστόν. Καὶ ὁ πολιτισμὸς οὗτος χαρακτηρίζεται οὐ μόνον διὰ πνευματικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς κλπ. ἀναπτύξεως, ἀλλὰ κυρίως διὰ κοινωνιολογικῆς τοιαύτης, οὕτως ὥστε νὰ γίνῃ δυνατὸς ἀπὸ τόσων χιλιετηρίδων, ὁ κοινωνικὸς ἄνετος σχετικῶς ἐπὶ τῷ αὐτῷ βίος ἑκατομμυρίων ἀτόμων, καθ' οὓς χρόνους ἡ ἀνθρωπότης ἀλληλεσπαράσσετο κατατετμημένη εἰς ὀλιγαρίθμους ὁμάδας, καὶ ἐντὸς τῶν σπλάγχνων αὐτῶν τῶν φυλῶν. Ἑπομένως, τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ὁμοιογενοῦς, ἐν στενῇ ἐννοίᾳ, τῆς ἀνθρωπολογικῆς πυκνῆς ὁμάδος, ἥτις κατεῖχε τὴν χώραν ἀπὸ μακροτάτου χρόνου, ἀλλ' ἐν μέρει μόνον.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία εἶναι ἡ κυρία ἕδρα τῆς μεγάλης ἀνθρωπολογικῆς ὁμάδος, ἥτις φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μογγολικὴ φυλή*. Πρόκειται περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀσιατικῆς φυλῆς, καὶ συγχρόνως τῆς μεγίστης μεταξὺ τῶν ἀσιατικῶν, διανεμημένης καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἤπειρον. Ἡ μογγολικὴ φυλὴ ἀπετέλεσεν εἰς πάσας τὰς διαιρέσεις τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας μίαν τῶν βασικῶν, διακεκριμένων ἀνθρωπολογικῶς ὁμάδων, «πραγματικὴν» ἴσως φυλήν. Ὅμως καὶ ἡ ἐθνογραφία καὶ ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀνθρωπολογία διδάσκουν ὅτι καὶ ἡ καθαρωτέρα μογγολικὴ φυλὴ δὲν ἔμεινε τελείως ὁμογενής. Ἀναρίθμητοι μίξεις καὶ διασταυρώσεις ἐμφανίζουν σήμερον τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας λίαν ποικίλον. Ὑπὸ τὸν τίτλον δὲ «Μογγολοειδεῖς», συνήθως περιλαμβάνονται κοινῇ ἡ σχετικῶς καθαρωτέρα ἰδίως μογγολικὴ φυλὴ καὶ ἄλλαι, ὅπως ἡ Ἀμερικανική, ἡ Ἐσκιμῶος, ἀκόμη δὲ καὶ ἀπωτέρας συγγενείας τοιαῦται, ὅπως ἡ Πολυνησία καὶ ἡ Μαλαιικὴ κλπ.

Σωματολογικῶς χαρακτηρίζεται διὰ χρώματος δέρματος ἀνοικτοῦ κιτρίνου, λείων τριχῶν, μελαινῶν, προεχόντων μήλων τῶν παρειῶν καὶ ζυγωματικῶν τόξων, «μογγολοειδῶν» ἢ συνήθως λοξῶν καλουμένων ὀφθαλμῶν, τῆς παρουσίας δηλαδὴ τῆς «μογγολοειδοῦς πτυχῆς» τοῦ ἄνω βλεφάρου, ἥτις δίδει φαινομενικὴν λοξότητα εἰς τὴν σχισμὴν τῶν βλεφάρων, τυπικῆς βραχυκεφαλίας, μεσορρινίας καὶ συγχρόνως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεπλατυσμένης ρινός, γενικῶς. Ἐν ταῖς λεπτομερείαις ὅμως διακρίνονται διάφοροι τύποι τῆς μογγολικῆς οἰκογενείας. Εἰς τὰ βόρεια τῶν Βορείων Μογγόλων ἢ Τουγγοὺζ (Κορέας, Μαντζουρίας, Βορ. Κίνας, Μογγολίας) μὲ στρογγυλοπροσωπίαν καὶ προέχοντα μῆλα. Εἰς τὰς νοτίας χώρας, τῶν Νοτίων Μογγόλων (Μεσημβρινὴ Κίνα, Ἰνδοκίνα) μὲ γωνιῶδες πρόσωπον καὶ πλαγίως προέχοντα ζυγωματικὰ (εὐρυπροσωπίαν).

Περὶ τῆς ἀρχικῆς οἰκήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας δὲν γνωρίζομεν πολλά. Ἀπὸ δυσμῶν ἀναμφιβόλως ὁρμηθεὶς καὶ πρὸ πολλῶν χιλιετηρίδων, ἐξ ἀγνώστου δὲ κέντρου, ἐξηπλώθη ὁ κίτρινος κόσμος πρὸς Ἀνατολάς. Τὴν ἐξάπλωσιν ταύτην παρακολουθοῦμεν ἄριστα ἀπὸ τῆς δευτέρας περίπου χιλιετηρίδος π. Χ. Παρατηροῦμεν τὴν εἰρηνικὴν ἢ διὰ κατακτήσεως ἐπέκτασιν τοῦ μογγολικοῦ στοιχείου. Συγχρόνως ὅμως καὶ τὴν μοιραίαν μεῖξιν μετὰ τοῦ «Παλαιοασιατικοῦ», πρωτογενοῦς ὁπωσδήποτε, καὶ ἄλλων νεωτέρων. Ἐσχηματίσθησαν οὕτως αἱ σημεριναὶ κοινωνικαὶ ὁμάδες, τὰ ἔθνη ἢ οἱ λαοὶ τῶν Μογγόλων, τῶν Μαντζουρίων, τῶν Τουγγούζων, τῶν Κινέζων, τῶν Κορεατῶν καὶ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους τῶν Ἰαπώνων. Ἀνεμίχθησαν δὲ περαιτέρω, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν σύνθεσιν πλειόνων ἄλλων λαῶν ἀπωτέρων. Αἱ μογγολικαὶ ὀρδαί, μετὰ τῶν τουρκικῶν, ἔφθασαν καὶ μέχρι τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ΙΒ', ὡς γνωστόν, αἰῶνα. Ἀπεχώρησαν εἶτα βαθμηδόν, ἀνευρίσκομεν ὅμως ἐν αὐτῇ τὰς συνεπείας τῶν μείξεων. Ἡ βάσις τῶν διαφόρων ἀνωτέρω κυρίων μογγολικῶν λαῶν εἶναι ἡ αὐτή, ὅλη ἡ ἀχανὴς χώρα περικλείει τὰ αὐτὰ φυλετικὰ στοιχεῖα περίπου, ἀλλ' εἰς διάφορον μόνον ἀναλογίαν ἕκαστον (μογγολικόν, παλαιοσιβηρικόν, μαλαιικὸν κλπ.), διακριθέντων βαθμηδὸν ἰδίων τύπων, σωματολογικῶν, κινεζικοῦ, ἰαπωνικοῦ, κορεατικοῦ καὶ τῶν δευτερευόντων, οὓς ἀποχωρίζομεν. [Ἀλλοία, ὡς διδάσκει ἡ ἐθνολογία, εἶναι ἡ γλωσσικὴ διάκρισις αὐτῶν εἰς δύο μεγάλας ὁμάδας, τὴν μετὰ μονοσυλλαβικῆς ρίζης (Κίνα) καὶ τὴν μετὰ δισυλλαβικῆς (Κορέα-Ἰαπωνία).]

Κίνα. Καὶ πρῶτον, ἐντὸς τῆς ἀχανοῦς Κίνας ζῶσι πλεῖσται φυλαί, πλὴν τοῦ βασικοῦ πληθυσμοῦ τῶν Κινέζων, καὶ τούτων μὴ ὁμοιογενῶν φυλετικῶς.

Οἱ *Κινέζοι*, τέσσαρα καὶ ἥμισυ περίπου ἑκατομμύρια, κατά τινας μὲν θεωροῦνται αὐτόχθονες ἐκ τοῦ κέντρου Χονάν, νοτίως τῆς Μογγολίας (Κὰν-Σοῦ), κατ' ἄλλους ὡς ἐκ δυσμῶν προελθόντες, ἐπήλυδες εἰς τὴν κινεζικὴν γῆν. Ἐκ τῆς κινεζικῆς προϊστορίας, δηλαδὴ τῶν πρὸ τῆς 2ας χιλιετηρίδος χρόνων, τῶν μυθικῶν, δὲν ἔχομεν μνημεῖα διαφωτίζοντα τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἐκ τῶν πρωτοϊστορικῶν, τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος, τῶν χρόνων τῶν σφοδρῶν περὶ ἐπικρατήσεως πολέμων κατὰ τῶν μὴ κινεζικῶν λαῶν (*Μιαό*), οὓς ἀπώθησαν πρὸς τὸ Θιβέτ, καὶ ἄλλων, καθὼς καὶ τῶν χρόνων τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν νεωτέρων, διακρίνομεν τὴν ἀφομοιωτικὴν ἐπέκτασιν τῶν Κινέζων, προχωρούντων πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον.

Βαθμηδὸν οἱ Κινέζοι, μὴ περιοριζόμενοι εἰς τὸν συμπαγῆ πληθυσμὸν τῆς ἰδίας Κίνας, ἐξετάθησαν γύρω, μέχρι τῶν Ἰμαλαΐων, περιλαβόντες τὴν χώραν τοῦ Θιβέτ, τὸ Ἀνατολικὸν Τουρκεστὰν (Κινεζικόν), τὴν Τσουγγαρίαν, Μογγολίαν, Μαντζουρίαν, ἀποτελέσαντες τὴν πολιτικὴν ἑνότητα τοῦ σημερινοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ διασπορὰ τῶν Κινέζων πρὸς τὴν Ἰνδοκίναν καὶ τὴν Μαλαιικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπωτέρω, μέχρι τῆς Ἀμερικῆς. Ἄλλους ἀπώθησαν κυρίως, μετ' ἄλλων (καθαρῶν Μογγόλων, Τούρκων κλπ.) συνανεμείγησαν τελείως. Οὕτως ὥστε ὁ μορφολογικὸς χαρακτὴρ τῶν Κινέζων, ὅπως καὶ καθόλου τῆς Κίνας, εἶναι ἐν ταῖς λεπτομερείαις ποικιλώτατος.

Πλὴν τῆς ποικιλίας των ἐθνολογικῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τῶν γλωσσικῶν διαλέκτων, οἱ Κινέζοι διακρίνονται κυρίως εἰς δύο τύπους, τοὺς μεσημβρινοὺς καὶ τοὺς βορείους Κινέζους σωματολογικῶς. Οἱ νότιοι ἀνήκουν εἰς τὸν μεσημβρινὸν καθόλου μογγολικὸν τύπον (βραχύσωμοι, ὑποβραχυκέφαλοι, μὲ γωνιῶδες πρόσωπον καὶ πλατυπροσωπίαν, προέχοντα ζυγωματικά), οἱ βόρειοι εἰς τὸν βόρειον μογγολικὸν τύπον (μεγαλόσωμοι, μεσοκέφαλοι, μακροπρόσωποι καὶ λευκότεροι).

Γενικῶς οἱ Κινέζοι ἐμφανίζουν ἀνάστημα 167,6. Οἱ ὑψηλότεροι τῆς Σαντοὺγκ (1,73) καὶ οἱ ὑποτιθέμενοι καθαρωτέρου κινεζικοῦ τύπου Χονὰν (1,74), μικρότεροι οἱ τῶν νοτίων χωρῶν (1.62,8, τοῦ Σετσουὰν 1.61.1 καὶ ἄλλοι μικρότεροι). Ὁ κεφαλικὸς δείκτης 79,3 (μεσοκεφαλία εἰς τὰ νότια, βραχυκεφαλία 81.8 εἰς τὰ βόρεια). Γενικὸν χαρακτηριστικὸν ἐπίσης ἡ χαμαιμετωπία καὶ στενοκροταφία. Μεσορρινία (72.9). Κρανιακὴ χωρητικότης 1.456 κ. ἑμ.—1.518 κ. ἑμ. Εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα συναντᾶται καὶ ρὶς γρυπή, πλάτος μετώπου (104) ἐπὶ τοῦ ζῶντος. Ζυγ. τόξ. 141—144. Ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῶν Κινέζων εἶναι ὅτι τὰ ἄνω ἄκρα αὐτῶν εἶναι μακρὰ καὶ τὰ κάτω βραχέα. Ἡ σωματολογικὴ αὐτῶν διάπλασις ἀλλοιοῦται εἰς τὰ βόρεια ἕνεκα μίξεως μὲ στοιχεῖα τῆς Μογγολίας, Μαντζουρίας καὶ Τουρκοουννικά, εἰς νότον δὲ μὲ παλαιοασιατικά, τοὺς Σὰν (Μιαὸ ἢ Μάν). Εἶνε δὲ γνωστὴ ἡ καταπληκτικὴ ἀφομοιωτικὴ δύναμις τῶν Κινέζων, συγχωνευσάντων ἀπείρους λαοὺς αὐτόχθονας, οὓς κατέκτησαν, ἢ εἰσδύσαντας εἰς τὸ κινεζικὸν κράτος.

Οἱ ἀληθεῖς *Μαντζούριοι*, ἀπαντῶντες ἤδη εἰς τὰ νότια τῆς Σιβηρίας, εἶναι ἐλάχιστοι, ἀπορροφηθέντες ὑπὸ τῶν Κινέζων, ἀποτελοῦν δὲ τὴν μειονότητα τῆς ἀνατολικῶς τῆς Μογγολίας χώρας, τῆς καλουμένης Μαντζουρίας, μεταξὺ πληθυσμοῦ δέκα ἓξ ἑκατομμ. ἐν ὅλῳ, τὸ πλεῖστον Κινέζων. Εἶναι τουγγουζικὴ φυλή, σιβηρικὴ (βορειο-μογγολικὴ ὁμὰς) ἐκκινεζισθεῖσα καὶ διαφέρουσα σωματολογικῶς κατά τι τῶν Τουγγούζων. Οἱ Μαντζούριοι ἐμφανίζουν ἀνάστημα ὑψηλότερον τῶν Κινέζων (1,75—1,76). Μεσο— πρὸς βραχυκεφαλίαν (83,3), μακροπροσωπίαν ἐπιδράσασαν, ὡς εἴδομεν, καὶ ἐπὶ τῶν βορείων Κινέζων. Κάτω ἄκρα μακρότερα τῶν Κινέζων.

Οἱ καθαρότεροι Μαντζούριοι διασῴζονται μόνον εἰς τὰ ὄρη. Συγγενεῖς αὐτῶν εἶναι οἱ *Σολόνοι*. Εἰς τὴν Κίναν, εἰς ἣν ὑπάγονται τὸ Θιβὲτ καὶ τὸ Ἀνατολικὸν ἢ Κινεζικὸν Τουρκεστάν, ἀνήκουν ἑπομένως καὶ οἱ *Θιβετανοὶ* καὶ τὰ τουρκικὰ φῦλα τῶν *Ταтάρων* καὶ τῶν *Κιργκίζ*, περὶ ὧν εἴπομεν ἐν Ἄνω Ἀσίᾳ καὶ Μέσῃ Ἀσίᾳ. Οἱ κυρίως *Μογγόλοι* (3 ἑκατομ.), μεγάλης ἀνθρωπολογικῆς σημασίας διὰ τὴν Κίναν καθόλου, εἶναι νομάδες κατ' ἐξοχήν, κατοικοῦν δὲ ἀραιότατα (2 ἑκατομ.) τὴν ὑπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν βορειοδυτικὴν χώραν τῆς Κίνας· λίαν ἐκτεταμένην, τὸ μὲν ὀρεινὴν (βόρειος, ἐξωτερική), τὸ δὲ ἀμμώδη (νότιος, ἐσωτερική), χωριζομένας διὰ τῆς ἐρήμου Γκοβὶ ἢ Σαμό, πλὴν ταύτης δὲ καὶ τὴν Μέσην καὶ τὴν Βόρειον Ἀσίαν.

Τοὺς Μογγόλους διακρίνουσιν ἑπομένως εἰς ἀνατολικοὺς ἢ κυρίως Μογγόλους, εἰς βορείους Τουγγοὺζ, Βουριάτας, Μαντζουρίους, καὶ εἰς δυτικοὺς ἢ Καλμούκους. Ὅλοι ὁμοῦ ἀποτελοῦν ἐν ἀρκούντως ὁμοιογενὲς σύνολον σωματολογικῶς. Αἱ διαιρέσεις αὗται εἶναι μᾶλλον ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος. Σωματολογικῶς διακρίνονται διὰ μετρίου ἀναστήματος (1,63, ποικίλλοντος μέχρις 1,90 ἀκόμη), ὑποβραχυκεφαλίας (83), λείων μελαινῶν τριχῶν, προπετείας τῶν μήλων πρὸς τὰ ἐμπρός, λεπτῆς, εὐθείας, πεπλατυσμένης ρινός, μογγολοειδῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὠχροκιτρίνου δέρματος.

Καὶ τὴν μὲν βορειομογγολικὴν ὁμάδα τῶν εὐαρίθμων (54.000) Τουγγούζων καὶ τῶν συγγενῶν των Βουριατῶν, τῶν ἐκτεινομένων εἰς Τρανσβαϊκάλην, ὀλιγώτερον καθαροῦ μογγολικοῦ τύπου ἐκ τῶν μείξεων, εἴδομεν ἐν τῇ βορείῳ Ἀσίᾳ. Ἐπίσης τοὺς Μαντζουρίους ἀνωτέρω. Περὶ τῶν Καλμούκων ἢ δυτικῶν Μογγόλων, ὀλιγαρίθμων, ἀλλὰ διεσπαρμένων ἀπὸ τοῦ Καυκάσου (Καλμοῦκοι τοῦ Ἀστραχὰν) εἰς Μογγολίαν, εἴπομεν ἐν τῇ Μέσῃ Ἀσίᾳ. Οἱ ἀνατολικοὶ Μογγόλοι, τῆς Μογγολίας, διακρίνονται ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, Χάλ-χα δυτικῶς τῆς ἐρήμου, Τσουχάροι νοτίως, Τουμὶτ κλπ.

Οἱ Μογγόλοι (Μογγοῦ, Μογγὸλ=γενναῖος) ἐμφανίζονται κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας μ. Χ. ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ αὐτῶν ἕδρᾳ, τῇ Ἄνω Ἀσίᾳ, κοινῇ τῶν μογγολο-τουρκο-ουννικῶν φύλων, ὧν ἀποτελοῦν μεῖγμα. Ἐξεχύθησαν δὲ κατὰ τὸν ΙΓ καὶ ΙΔ' αἰῶνα καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν καὶ ἐσχημάτισαν ἀχανὲς κράτος ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πε-

Digitized by Google

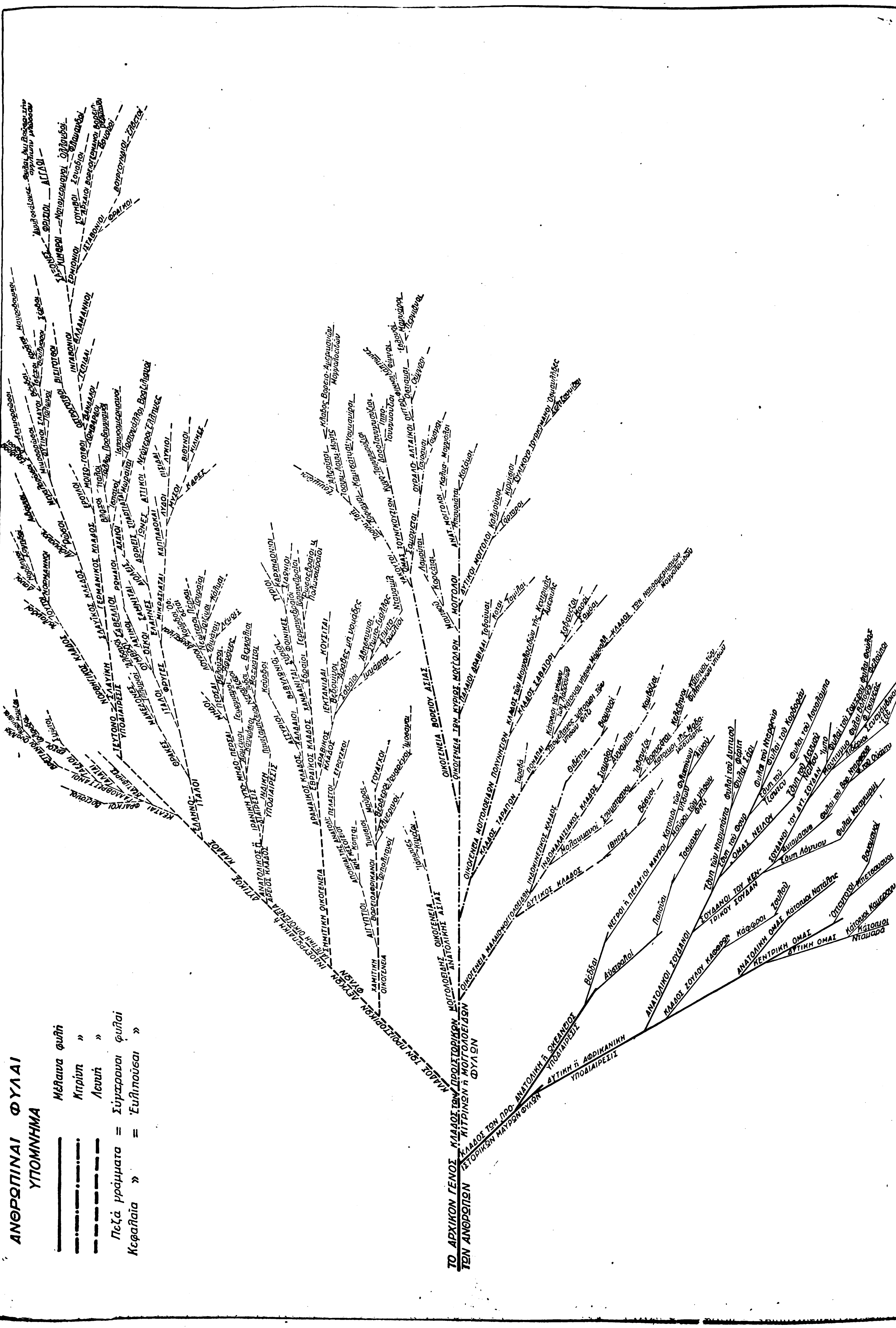

Γραφικὴ παράστασις τοῦ δένδρου τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν. [Μεταγραφὴ ἐκ τοῦ πίνακος τῶν Jones Brothers (1894) ὑπὸ τῆς Συντάξεως τῆς «Μ. Ε. Ε.».]

ριφήμου Τζίγκις-Χάν, τοῦ Ταμερλάνου κτλ. Σήμερον δὲν ἀποτελοῦν εἰμὴ νομαδικὸν λαόν.

Σωματολογικῶς παριστοῦν πάντως τὸν καθαρώτερον τύπον τῆς μογγολικῆς φυλῆς. Εἶναι ὑψηλότεροι τῶν Κινέζων (1,64), βραχυκέφαλοι γενικῶς καὶ ἔχουν ἔκδηλα τὰ τυπικὰ μογγολικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου.

Ἐν Κίνᾳ ἀπαντῶσι καὶ λαοὶ μὴ μογγολικῆς φυλῆς, καὶ δὴ δύο παλαιαὶ ὁμάδες: ἐν τοῖς νοτίοις τῆς χώρας οἱ κινεζικοὶ *Σάν*: Πρῶτον οἱ καλούμενοι *Μιαοτσέ*, ἐν παλαιοτέρᾳ ἐποχῇ ἐκτεινόμενοι εἰς μεγάλην περιοχὴν (μὲ πολιτισμόν, τέχνην κλπ.), οἵτινες ἀπερροφήθησαν βαθμηδὸν καὶ ἐξηλείφθησαν σχεδὸν πολεμοῦντες τοὺς Κινέζους. Εὑρίσκομεν τὰ ὑπόλοιπα αὐτῶν εἰς Κβαντούν, Κβανσί, Χουνάν, Γιουνὰν κλπ., διῃρημένους εἰς φῦλα, πυκνότερα εἰς Κβεϊνσοῦ (5—6 ἑκατομ.). Δεύτερον οἱ *Λιμοῦ* ἢ *Λὶ* κλπ. συγγενεῖς τῶν Μιαό, εἰς τὰ νότια ἐπίσης, τὴν νῆσον Χαϊνάν, εἰς Λαϊτσοῦ κλπ., οἱ *Λολό*, οἱ καὶ κυριώτεροι ἀπόγονοι κλπ., ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην ὁμάδα τῶν *Μὰν* (Μιντσὲ) εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Κίναν καθόλου. Σωματολογικῶς ἔχουν ἀνάστημα μέτριον (1,51—1,65, Μιαοτσὲ 1,55, Λολὸ 1.67,5), μέτωπον ὑψηλόν, ῥῖνα εὐθεῖαν, μεσορρινίαν (Λολὸ 76.9), μελαίνας τρίχας, πολλάκις κυματοειδεῖς, εἶναι δὲ ἀναπτύξεως ἰσχυρᾶς, μὴ ἐμφανίζοντες εἰμὴ ἐλάχιστα καταφανῆ μογγολικὰ χαρακτηριστικά, πλατὺ πρόσωπον (Λολὸ 141) κλπ. ἐκ τῶν μείξεων. Δολιχοκέφαλοι (75.7), οἱ Λολὸ μεσοκέφαλοι 79.4. Στενομέτωποι (97) ἐπὶ τοῦ ζῶντος. Εἶναι πιθανῶς καυκασίας ἢ ἰνδικῆς προελεύσεως, καὶ μάλιστα ἀτσιγγανικοῦ ἐνίοτε τύπου, ὅπως καθόλου οἱ Θιβετανοί, ὅπως εἴδομεν.

Κορέα. Οἱ *Κορεᾶται*, ὑπὸ ἰαπωνικὴν ἐθνικότητα σήμερον καὶ διοίκησιν, ἀποτελοῦν ἐθνολογικῶς μεταβατικὴν βαθμῖδα μεταξὺ ἠπειρωτικῶν καὶ νησιωτικῶν Μογγόλων, μὲ μεγάλην ἐπίδρασιν τοῦ κινεζικοῦ πολιτισμοῦ. Θεωροῦνται ὅμως ὁπωσδήποτε ἐν πνευματικῇ καταπτώσει. Πρότερον ἀπετέλουν διάφορα κρατίδια, ἑνωθέντα βαθμιαίως.

Ἀπὸ φυσικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπόψεως ὅμως ἐμφανίζουν ἓν κρᾶμα τουγγουζικῶν, ἰαπωνικῶν καὶ ἰνδονησιακῶν χαρακτηριστικῶν. Πιθανῶς εἶναι τουγγουζικῆς φυλετικῆς καταγωγῆς (Φουγιοῦ), προσεγγίζοντες πρὸς τοὺς Τουγγοὺζ καὶ γλωσσικῶς. Οἱ βόρειοι ἐνθυμίζουν τοὺς γειτονικούς των Μογγόλους καὶ οἱ νότιοι τοὺς Ἰάπωνας. Οι λοιποὶ ἔχουν μεικτὰ χαρακτηριστικά. Οἱ Κορεᾶται εἶναι ὑψηλόσωμοι (1.78.6—1.80.7), ὑποβραχυκέφαλοι (82.3), μὲ προέχον μέτωπον καὶ ὀφθαλμοὺς μικρούς. Τὸ χρῶμα αὐτῶν κίτρινον καὶ τὸ τρίχωμα δασύτερον τῶν Ἰαπώνων κλπ. Αἱ γυναῖκες ὑπολείπονται κατὰ τὴν σωματικὴν διάπλασιν τῶν Ἰαπωνίδων.

Ἰαπωνία. Τοὺς κυρίως Ἰάπωνας εὑρίσκομεν, ἐκτὸς τῆς Κορέας καὶ τῆς βορειοτάτης νήσου Σαχαλίνης, ἣν κατέχουν κυρίως οἱ Ἄϊνο, τῶν παλαιοσιβηρικῶν φύλων, καὶ τῆς νοτιωτάτης νήσου Ταϊβὰν ἢ Φορμόζης, κατοικουμένης κυρίως ὑπὸ μαλαιικῶν, εἰς ὅλην τὴν σειρὰν τῶν ἰαπωνικῶν νήσων, τὰς Κουρίλας, τὴν Χοκκαϊδὸ ἢ Ὑεσσώ, Χονδὸ ἢ Νιππόν, Σικοκοῦ, Κιουσοῦ, τὰ νησίδια Ρίου-Κιοῦ κλπ.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἰαπώνων ἄρχεται μόλις ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰῶνος π. Χ. περίπου, μὲ μίαν «ἀρχαίαν» περίοδον μέχρι τοῦ Η΄ μ. Χ. αἰῶνος, τὸν ἰαπωνικὸν «μεσαίωνα» καὶ τὴν «νέαν» ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος δ' αἰῶνος ἡ Ἰαπωνία μετεβλήθη εἰς ἓν τῶν μεγάλων πεπολιτισμένων κρατῶν τοῦ κόσμου.

Οἱ σημερινοὶ Ἰάπωνες, κατατετμημένοι εἰς διαφόρους μικροτέρας ὁμάδας μεταξὺ τῶν ἡφαιστειογενῶν ὀρεινῶν μερῶν τῶν νήσων των, εἶναι μεικτὸς λαός, περισσότερον τῶν Κινέζων καὶ τῶν Κορεατῶν. Ἡ σύνθεσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἀπετελέσθη ἐκ περιέργου μείξεως μογγολικῶν (τουγγουζικῶν) φύλων ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν αὐτοχθόνων τῶν νήσων Ἄϊνο καὶ ἐν μέρει καὶ νεγριτικῶν στοιχείων.

Οἱ *Ἄϊνο* (=ἄνθρωποι, ὑπὸ τῶν Κινέζων Νγκὸ) ἀποτελοῦν διὰ τὴν φυσικὴν ἀνθρωπολογίαν μίαν τῶν πλέον ἐνδιαφερουσῶν παλαιῶν φυλῶν, ὅπως οἱ Βέδδα κ. ἄ. Μετὰ τῶν ὀλίγων Γκιλιάκ, συγγενῶν των μορφολογικῶς, κατατάσσονται εἰς τὸ σύνολον τῶν παλαιοασιατικῶν φυλῶν, ἃς εἴδομεν ἐν Σιβηρίᾳ. Πρόκειται, ὡς δεικνύει καὶ ἡ ὁμοιότης τῶν ἀποκαλυφθέντων προϊστορικῶν σκελετῶν πρὸς τοὺς τῶν συγχρόνων Ἄϊνο, περὶ παλαιόθεν γνωστῆς φυλῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς τελευταίας π. Χ. χιλιετηρίδος, σαφῶς διακεκριμένης διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν της, ἥτις κατεῖχεν ἄλλοτε πιθανώτατα ὅλας τὰς ἰαπωνικὰς νήσους. Σήμερον ὡς ὑπολείμματα εὑρίσκομεν τοὺς Ἄϊνο εἰς τὰ παράλια τῶν ψυχρῶν νήσων, εἰς νότιον Σαχαλίνην κυρίως, ἀλλὰ καὶ τὰ βόρεια καὶ τὰ ἀνατολικὰ τῆς Ὑεσσὼ καὶ τινας τῶν νοτίων Κουρίλων καὶ τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν διατηρηθέντας καθαρούς, ὡς φυλή, εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα σημεῖα, ὅπου ἀπωθήθησαν ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων καὶ ὅπου ζῶσιν ὡς ἁλιεῖς καὶ κυνηγοί. Τὰ ὑπολείμματα ταῦτα δὲν ὑπερβαίνουν τὰς 20.000 καὶ εἶναι καταδικασμένα, ἕνεκα τῶν διαρκῶν μείξεων πρὸς τοὺς Ἰάπωνας καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος, οὗτινος καταχρῶνται, νὰ ἐξαφανισθῶσιν ἀσφαλῶς.

Σωματολογικῶς οἱ Ἄϊνο εἶναι ἰσχυρᾶς διαπλάσεως. Εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ Μογγόλων. Ἀνήκουν εἰς τὴν ἀνθρωπολογικὴν ὁμάδα τῶν λειοτρίχων ἢ κυματοτρίχων, μελανοτρίχων, μὲ βαθεῖς ὀρφνοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὀρφνὸν δέρμα. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν Ἄϊνο εἶναι τὸ δασύτριχον αὐτῶν (γένειον, κεφαλή), κατατάσσον αὐτοὺς εἰς τοὺς πλέον δασεῖς ἀνθρώπους τοῦ κόσμου ἴσως. Τὰ ὑπερόφρυα τόξα προβάλλουν, ἐπίσης καὶ τὰ μῆλα τῶν παρειῶν. Λεπτορρινία (66,7), μεσοκεφαλία (77,3 καὶ τοῦ κρανίου 76.0). Ἀνάστημα μικρὸν (156.7). Κρανιακὴ χωρητικότης 1.462 κ. ἑκ. Ἐλαχίστη μετωπικὴ διάμετρος 96 (κρανίου).

Οἱ *Ἰάπωνες*, εἰς ὧν τὸν σωματολογικὸν τύπον ἀσφαλῶς συνέβαλον οἱ αὐτόχθονες, τοὺς ὁποίους ἀπώθησαν ἢ ἀφωμοίωσαν, διακρίνονται εἰς δύο μορφολογικοὺς μεγάλους τύπους, τὸν λεπτόν, τῶν ἀνωτέρων τάξεων, χαρακτηριζομένων διὰ λεπτοσωμίας, ὑπὸ δολιχοκεφαλίας, λεπτοπροσωπίας (πλάτος ζυγωματικῶν τόξων 130), λεπτορρινίας (εὐθεῖα ἢ κυρτὴ ῥὶς) καὶ εὐθέων ὀφθαλμῶν (πλὴν ἐπὶ τῶν γυναικῶν), καὶ τὸν ἁδρὸν τύπον, τοῦ ὄχλου, χαρακτηριζόμενον διὰ κοντοῦ-χονδροῦ σώματος, στρογγυλοκεφαλίας, στρογγυλοπροσωπίας (πλ. ζυγ. τόξ. 141), πλατείας πεπιεσμένης ῥινὸς καὶ λοξῶν ὀφθαλμῶν. Ὁ τύπος οὗτος ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὴν μῖξιν μὲ μαλαιικὰ στοιχεῖα διάφορα.

Γενικῶς τὸ ἀνάστημα τῶν Ἰαπώνων μικρὸν (158,5—159,3), συμμετρικόν, καλῆς διαπλάσεως, ἐνθυμίζον τοὺς Ἄϊνο. Χρῶμα δέρματος ἀπὸ ὠχροκιτρίνου μέχρις ὀρφνοκιτρίνου. Τρίχωμα ἀραιὸν (πλὴν τῶν βορείων ἐξ ἐπιδράσεως τῶν Ἄϊνο), μεσοκεφαλία (78,2) μὲ τάσιν πρὸς τὴν βραχυκεφαλίαν. Παρατηροῦνται δὲ ἰδιαιτέρως συχνὰ ἐπὶ τῶν Ἰαπώνων τὸ ἀνώμαλον «ἰαπωνικὸν ὀστοῦν», ὅπως καλεῖται τὸ κάτω τμῆμα ἐπὶ ὑπάρξεως ῥαφῆς ἐν μέσῳ τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ (25—40 %), συχνὸν καὶ ἐπὶ τῶν Ἄϊνο, ἡ ἔλλειψις τοῦ «κυνικοῦ» βοθρίου τῆς ἄνω γνάθου καὶ ἡ, καὶ ἐπὶ ἄλλων μογγολικῶν καὶ μὴ σπανιώτερον ἀπαντῶσα, «μογγολικὴ κηλὶς» τῆς ἱεροοσφυϊκῆς χώρας κυρίως τῶν νεογνῶν, ἐξαλειφομένη βραδύτερον. Κρανιακὴ χωρητικότης τῶν Ἰαπώνων 1.485 κ. ἑμ. Ἐλαχίστη μετωπικὴ διάμετρος 95 (κρανίου).

Οἱ κάτοικοι τῆς νοτιωτέρας ἁλύσεως ἰαπωνικῶν νήσων Ρίου-Κιοῦ ἤδη ἐμφανίζουν μαλαιικὴν ἐπίδρασιν (μικροσωμότεροι κλπ.), ἐκ τῆς τελευταίας ἰαπωνικῆς νήσου Φορμόζης, ἥτις ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν πληθυσμῶν, τῶν πρωτογενοῦς πολιτισμοῦ, δεικνύει καθαρὸν ἰνδονησιακὸν τύπον μορφολογικῶς. Ἀνάστημα 160,5, πλατυρρινίαν 94.3, μεσοκεφαλίαν 79.4.

Ἐθνολογικῶς σημειοῦμεν μόνον ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἰαπώνων εἶναι γέννημα τοῦ κινεζικοῦ, μετὰ ἀναπτύξεως φυσικὰ ἰδίων χαρακτηριστικῶν, ἕνεκα τῆς διαρκοῦς αὐτῶν ἐπικοινωνίας καὶ τῶν κινεζικῶν, μέσῳ τῆς χερσονήσου τῆς Κορέας ἰδίᾳ, ἐπιδρομῶν.

ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΣΙΑ. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τμῆμα περιλαμβάνομεν τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὴν χερσόνησον τῆς *Ἰνδοκίνας*, ἢ τὰς Ὀπισθίας Ἰνδίας ἢ πέραν τοῦ Γάγγου Ἰνδίας, κάτωθεν τοῦ Ἀσσὰμ καὶ τῆς ἀνατολικῆς Βεγγάλης καὶ τῶν ἀνατολικῶν Ἱμαλαΐων, μετὰ τῆς *Μαλαιικῆς χερσονήσου*, εἶτα τοὺς λαοὺς τῶν *Ἀνδαμάνων* νήσων καὶ *Νικοβάρων*, καὶ τέλος τῶν νήσων τοῦ Μαλαιικοῦ ἀρχιπελάγους, τῆς *Ἰνδονησίας* ἢ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, τῶν περιβαλλουσῶν τὴν διπλῆν χερσόνησον (Σουμάτρα, Ἰάβα, Σούντα, Τιμόρ, Βόρνεο, Κελέβαι, Μολοῦκκαι, Φιλιππῖναι καὶ αἱ περιβάλλουσαι πολυπληθεῖς μικρότεραι νῆσοι) μετὰ τῆς ἰαπωνικῆς *Φορμόζης*, ἐμφανιζούσης μικτὸν πληθυσμόν, ὡς εἴπομεν ἤδη.

Εἰς τὸ σύνολον τοῦτο ἡ ἀνθρωπολογικὴ διάκρισις τῶν φυλῶν εἶναι δυσχερεστάτη, ἐν πολλοῖς μάλιστα οὐδ' ἐπετεύχθη κἄν. Ἡ ἀνθρωπολογικὴ σύνθεσις εἶναι πολυπλοκωτάτη, ἕνεκα τῆς μεγίστης μείξεως τῶν φυλῶν, τῶν μὲν παλαιοτέρου, τῶν δὲ νεωτέρου σχηματισμοῦ.

Αἱ κύριαι φυλαί, ἃς εὑρίσκομεν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, εἴτε καθαρὰς σχετικῶς, εἴτε συνηθέστερον λίαν μεμειγμένας, εἶναι εἴτε αὐτόχθονες εἴτε προῆλθον, ἰδίᾳ τῆς Ἰνδονησίας καὶ τῆς Μαλαιικῆς χερσονήσου, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ῥευμάτων λαῶν ἐκ τῆς Ὠκεανίας (Αὐστραλίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ), διαρκῶς χρησιμοποιούντων τὴν πρὸς τὴν ἤπειρον ὁδὸν ταύτην.

Μαλαιικὴ χερσόνησος, Μαλαιικὸν ἀρχιπέλαγος. Ἡ ***νεγριτικὴ*** φυλὴ (Negritos=μικροὶ νέγροι) ἐν πρώτοις παριστᾷ αὐτόχθονα τῆς Ἀσίας φυλήν, ἀπαντᾷ δὲ πρώτιστα πάντων εἰς τὴν Μαλαιικὴν χερσόνησον *(Σεμάγκ)*, τὰς Ἀνδαμάνας νήσους *(Ἀνδαμᾶναι)* καὶ τὰς Φιλιππίνας *(Ἀετά)*. Πέραν τῶν χωρῶν αὐτῶν δὲν ἀπαντᾷ καθαρὸς ὁ τύπος. Εὑρίσκομεν ὅμως νεγριτικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ἐν Ν. Γουϊνέᾳ καὶ Μελανησίᾳ καὶ Ἰνδοκίνᾳ, ἧς ἀποτελεῖ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμόν, καὶ Ἰνδίαις. Ποία ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν τῆς Ἰνδονησίας Νεγριτῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς καὶ τῶν *Πυγμαίων* τῆς Ἀφρικῆς, δὲν γνωρίζομεν. Ἡ Νεγριτικὴ φυλὴ μετὰ τῶν κυρίως Νέγρων καὶ τῶν Παπούων (Μελανησίων) τῆς Ὠκεανίας ἀπαρτίζουσι κοινὴν ἀνθρωπολογικὴν ὁμάδα, τὴν «Νεγροϊδῆ» φυλήν, γενικῶς, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν χαρακτηριστικῶν των.

Σωματολογικῶς ἐμφανίζουν οἱ Νεγρῖται ἀνάστημα μικρὸν (ἐξ οὗ καὶ τοῖς ἐδόθη τὸ ὑποκοριστικὸν ὄνομα), οἱ Ἀνδαμᾶναι 148.2 — 148.6, οἱ Ἀετὰ τῶν Φιλιππίνων 1.47, οἱ Ζαμπάλαι 1.46. Ὑψηλότεροι οἱ ἠπειρωτικοὶ Σεμάγκ (1.52). Εἶτα ἐμφανίζουν μεσοκεφαλίαν (Σεμάγκ) ἢ ὑποβραχυκεφαλίαν, οἱ τῶν νήσων, δέρμα λίαν ὀρφνὸν (βαθὺ ὀρφνοέρυθρον), καὶ τέλος τὰ δύο βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς, τὴν ἄκραν πλατυρρινίαν καὶ τὰς οὔλας τρίχας.

Οἱ Ἀετὰ (ἐκ τοῦ χιτὰμ=μαῦρος) τῶν Φιλιππίνων (25.000) κατέχουν κυρίως τὴν μεγαλυτέραν νῆσον Λουζόν, καὶ δὴ τὰ βόρεια αὐτῆς. Ὁ καθαρώτερος τύπος εὕρηται περὶ τὴν Μανίλλαν καί τινας ἄλλας. Μεικτὸς δὲ τύπος (Βατὰκ) εἰς τὰς ἄλλας, Μινδάναο κλπ.

Οἱ ἀπομεμονωμένοι Ἀνδαμᾶναι, τῆς ἁλύσεως τῶν ὁμωνύμων δυτικῶν νησιδίων, ἐλάχιστοι ἀπομένοντες (περὶ τοὺς 1.200), ἔχουν διατηρήσει καὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν. Χαρακτηρίζονται διὰ τὴν μικρὰν χωρητικότητα τοῦ κρανίου (1.281 κ. ἑμ.).

Οἱ νεγριτικοὶ Σεμάγκ τῆς Μαλαιικῆς χερσονήσου, μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Σιάμ, διακρίνονται εἰς διαφόρους δευτερεύοντας τύπους καὶ νοτίως μείγνυνται ἤδη μὲ τὸν μαλαιικὸν τύπον καὶ βεδδικόν.

Οἱ Νεγρῖται, ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ, σημειοῦμεν μόνον ὅτι εὑρίσκονται εἰς κατωτάτην βαθμῖδα, περιφέρονται ἐντελῶς γυμνοὶ καὶ ζῶσιν ἐκ τοῦ κυνηγίου καὶ τῆς συγκομιδῆς.

Ἡ ***Ἰνδονησιακὴ*** φυλὴ εἶτα, ὅπως καλεῖται ὑπό τινων (ἢ καὶ γενικῶς Μαλαιική, ἐκ τοῦ κυριωτέρου κλάδου), αὐτόχθων τῆς Μαλαισίας, ἀπαντῶσα ὅμως καὶ πέραν ταύτης, εἶναι πολυπληθὴς ἐν ταῖς νήσοις, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰνδοκίνᾳ. Περιλαμβάνεται δὲ ἐν τῷ ὅρῳ «Ἰνδονήσιοι» πληθὺς λαῶν καθαρῶν, ἐνῷ οἱ κυρίως Μαλαῖοι καλούμενοι εἶναι μειγάδες μᾶλλον. Παλαιόθεν οἱ Μαλαῖοι ὑπετέθησαν ὡς ὅλως διακεκριμένη φυλὴ βασικὴ τῆς ἀνθρωπότητος (Καυκάσιοι, Μογγόλοι, Νέγροι, Ἀμερικανοί, Μαλαῖοι, κατὰ τὸν Blumenbach, κλπ.). Ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἀνθρωπολογίᾳ θεωροῦνται ὡς δευτερεύουσα φυλή, κλάδος τῆς ὅλης μεγάλης «Μογγολοειδοῦς» φυλῆς, λειότριχος, κιτρίνης, ἐνωρίτατα ἀποχωρισθείς, παριστῶν δ' ἀρχικήν, πρόδρομον ταύτης βαθμῖδα, ἀναμειχθεὶς μετὰ τῶν οὐλοτρίχων, ὀρφνῶν, πρωτογενῶν τῆς χώρας φύλων. Μάλιστα οἱ κυρίως Ἰνδονήσιοι, αἱ παλαιότεραι δηλαδὴ ὁμάδες, τῶν κέντρων τῶν νήσων ἀντιπροσωπεύουν ταύτην. Πάντως ἡ Ἰνδονησιακὴ ἢ Μαλαιικὴ φυλὴ δὲν ἔχει μελετηθῆ ἀκόμη τελείως. Γεγονὸς εἶναι μόνον ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἑνιαῖον καθαρὸν ἀνθρωπολογικὸν σύνολον, ἀλλαχοῦ μὲν καθαρωτέρα, μᾶλλον πρωτογενής, ἀλλαχοῦ, εἰς τὰς νήσους, ἠλλοιωμένη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἕνεκα μείξεων μετ' ἄλλων στοιχείων βεδδικῶν, νεγριτικῶν, ἰνδικῶν, κινεζικῶν, μελανησιακῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν ἀκόμη. Ὁ Heine-Geldern διακρίνει μάλιστα, πλὴν τῶν «Πρωτομαλαίων» (τῶν κυρίως Ἰνδονησίων) καὶ «Παλαιομαλαίους» ὀλιγωτέρας ἀρχικῆς μείξεως, καὶ «Νεομαλαίους», προκύψαντας ἐκ τῶν παλαιῶν διὰ τῶν μείξεων τούτων ἢ τῆς προσαρμογῆς εἰς νέον τρόπον ζωῆς, καὶ ἀποτελοῦντας τὴν ἰθύνουσαν πολιτισμένην σχετικῶς τάξιν.

Σωματολογικῶς Ἰνδονήσιοι καὶ Μαλαῖοι ἐν ὅλῳ χαρακτηρίζονται διὰ τῶν γενικῶν χαρακτηρισμῶν: μικροῦ ἀναστήματος (1.55—1.62, συνήθως περὶ τὸ 1.57, οἱ Μαλαῖοι τῆς Σουμάτρας 1.75.5), τῶν λείων, μελαινῶν τριχῶν ἢ κυματοειδῶν (ἃς ἀφήνουν κυματιζούσας ἐλευθέρως), γενικῆς ἀραιᾶς τριχώσεως, ὑποδολιχοκεφαλίας ἢ καὶ βραχυκεφαλίας (78.5 μέσος ὅρος), πλατυρρινίας, μὲ πεπλατυσμένην ῥῖνα, κοίλην, εὐρυπροσωπίας μετὰ προεχόντων καὶ πρὸς τὰ ἐμπρὸς μήλων τῶν παρειῶν, ἐλαφρᾶς μογγολικῆς πτυχῆς ὀφθαλμῶν, ὀρφνῶν, καὶ δέρματος ὀρφνοκιτρίνου ἀνοικτοῦ. Οἱ «Μαλαῖοι» πολὺ πλέον ποικίλλοντες, ἅτε περισσότερον μεμειγμένοι. Δηλαδή, τὰ γενικὰ χαρακτηριστικά των δὲν ἐμφανίζουν τὸν ἔκσημον μογγολικὸν τύπον. Μείζων δὲ ποικιλία ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον λαοῖς δεικνύει τὴν μεγάλην ἀνάμειξιν αὐτῶν.

Ἡ μαλαιικὴ φυλὴ συγχέεται πρὸς τὰ βόρεια τῆς χερσονήσου μετὰ τῶν καθαρῶς μογγολικῶν, ἀπαντᾷ ὅμως καὶ καθαρὰ σχετικῶς καὶ εἰς Ἰνδοκίναν (Ἀσσάμ, Σιάμ, Βιρμανίαν κλπ.). Σημειοῦμεν δ' ὅτι αἱ ἰνδονησιακαὶ γλῶσσαι ἐκτείνονται ἤδη οὐ μόνον μεταξὺ τῶν Μαλαίων καθόλου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων λαῶν, νεγριτικῶν, μελανησίων κλπ.

Καὶ «Πρωτογενεῖς μὲν Μαλαῖοι, «Πρωτομαλαῖοι», δηλαδὴ καθαρωτέρου ἰνδονησιακοῦ τύπου, καὶ εἰς τὴν κατωτάτην βαθμῖδα πολιτισμοῦ εὑρισκόμενοι, ὑπὸ διάφορα ὀνόματα λαῶν, εὑρίσκονται εἰς τὴν Μαλαιικὴν χερσόνησον καί τινας νήσους,

Digitized by Google

ἰδίᾳ τὴν Σουμάτραν (μεμειγμένα μὲ βεδδικὸν αἷμα), καθαρωτέρου εἰς Βόρνεο. Σπουδαιοτέρα φυλὴ εἶναι ἡ τῶν *Ὀρὰγγ-Λάουτ*. Ἀρχικῶς νομάδες τῶν παραλίων φθάνουν σήμερον μέχρι Βιρμανίας, κατὰ μῆκος τοῦ Σιὰμ καὶ εἰς τὰς νήσους.

Πλὴν τούτων ὅμως, εὑρίσκομεν μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ δὴ εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν νήσων, ὑπὸ διάφορα ὀνόματα πάλιν, στοιχεῖα τῶν «Παλαιομαλαίων», λίαν διακεκριμένα ἀπὸ φυσικῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπόψεως τῶν λοιπῶν. Οἱ *Ἀλφοῦροι* τῶν Μολούκκων νήσων, *Τοράδτσα* τῶν Κελεβῶν, *Μανόμπο* κλπ. τῶν Φιλιππίνων καὶ ἄλλοι εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν μεγάλων νήσων καὶ τὰς πλείστας μικρὰς νήσους καθαροῦ τύπου. Οἱ *Νταγιὰκ* τῆς νήσου Βόρνεο, περιλαμβάνοντες πλείστας ὁμάδας ἐθνογραφικῆς διακρίσεως (μεσοκέφαλοι 78,4). Ἡ ἰαπωνικὴ νῆσος Φορμόζα, ἐκτὸς τῶν ἰαπωνικῶν φυλῶν καὶ ἐν γένει τῶν μογγολικῆς καταγωγῆς, δὲν περιλαμβάνει εἰμὴ λαοὺς παλαιομαλαιικοὺς (Φορμοζᾶνοι, ἀνάστημα 160,5, μεσοκεφαλία 79,4). Τέλος, σπουδαιότερον τῶν παλαιῶν τούτων φύλων ἀποτελοῦν ἐν Σουμάτρᾳ, πλὴν ἄλλων, οἱ *Βατάκ*, διατηροῦντες τὰ πλείονα ἐθνολογικὰ σημεῖα, ἀλλὰ καὶ σωματολογικῶς ὀλιγώτερον μεμειγμένοι (ἀνάστημα 160,5, μεσοκεφαλία 80,3).

Ἐκ τῶν «Νεομαλαίων» δέ, ὅπως εἴπομεν, διακρίνεται εἷς γενικὸς τύπος, τῶν κυρίως «*Μαλαίων*» καλουμένων. Τούτων κοιτὶς εἶναι τὰ παράλια τῆς πόλεως Μαλάκκας, εὑρηνται δ' ὅμως διεσπαρμένοι καθ' ὅλα τὰ παράλια κυρίως τῶν νήσων καὶ τῆς χερσονήσου μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Κρᾶ. Ἂν καὶ ἔδωσαν τὸ ὄνομά των εἰς ὅλην τὴν ὁμάδα τῶν ἰνδονησιακῶν λαῶν, εἰς τὴν χερσόνησον, ἀλλὰ πάλαι ποτὲ καὶ εἰς βασικὴν ἀνθρωπολογικὴν φυλήν, δὲν ἀποτελοῦν εἰμὴ μικρὰν μειονότητα, 4—5 ἑκατομ. τοῦ συνόλου, δὲν παριστοῦν δέ, ὅπως ἐπανειλημμένως εἴπομεν, καθαρὸν τύπον τῆς ὅλης φυλῆς. Ἐσχηματίσθησαν μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, διὰ τῆς μείξεως μὲ ἄπειρα αὐτόχθονα καὶ ξένα στοιχεῖα.

Ἐκ διαφόρων μείξεων προῆλθον καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἰνδονησίας, διαφορωτάτων τύπων, νεομαλαιικῶν π. χ. Οἱ *Ἀτσέχοι* ἐν Σουμάτρᾳ, οἱ *Μακασίροι* κ. ἄ. τῶν Κελεβῶν, τῶν Μολούκκων, τῶν Φιλιππίνων κλπ. Ἀποτελοῦν οὗτοι τοὺς νεωτάτους λαούς, ἀπὸ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως, τοὺς πλέον πολιτισμένους, ἐκπολιτισθέντας τῇ ἐπιδράσει ξένων στοιχείων καὶ τῶν μεγάλων φιλοσοφικῶν θρησκευμάτων.

Ἰδιαιτέρως σημειοῦμεν ὅτι οἱ τυπικοὶ *Ἰαβανέζοι* ἐμφανίζουν κρανιακὴν χωρητικότητα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων (1.590). Τινὲς ἀποχωρίζουν ἐν Ἰνδονησίᾳ τελείως καὶ *βεδδικὰ* στοιχεῖα, πολυπληθέστερα τῶν νεγριτικῶν. Περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν Βέδδα, εἴπομεν ἐν Προσθίαις Ἰνδίαις. Ἐμφανίζονται μικρόσωμοι, ἀλλ' ὑψηλότεροι τῶν Νεγριτῶν (1,53—1,58), ὑποδολιχοκέφαλοι-μεσοκέφαλοι. Πλατεῖα σχετικῶς ρίς, πεπιεσμένη, πλατὺ πρόσωπον, προγναθισμός, μέγα στόμα, λεπτὰ χείλη Προεξοχὴ τοῦ μετώπου καὶ βαθεῖς ὀφθαλμοί εὐθεῖς, μὴ μογγολικοί. Δέρμα ὀρφνὸν ἀνοικτόν. Κυματότριχες, μελανότριχες. Χαρακτηριστικὰ τῶν Μελαινοϊνδῶν, διαφέροντα τῶν νεγριτικῶν ἢ μογγολικῶν ἐν πολλοῖς.

Τὸ βεδδικὸν στοιχεῖον εὑρίσκομεν μεμειγμένον μετὰ πολλῶν ἄλλων, μετὰ νεγριτικοῦ, εἰς τοὺς Σεμάγκ, ὧν οἱ Σενόϊ ἢ Σακαΐ παριστοῦν καθαρώτερον τύπον μετὰ μαλαιικοῦ, εἰς τὰς νήσους Μενταβὶ καὶ Νικοβάρας, Κελέβας, Φιλιππίνας, Μολούκκας, Βόρνεο καὶ Ἰάβαν ἀκόμη καὶ εἰς Ἰνδοκίναν εἰς τοὺς Μοΐ κλπ. Καθαρωτέρου μελανοϊνδικοῦ αἵματος φυσικὰ εἶναι οἱ Βέδδα τῆς Κεϋλάνης, τῶν Προσθίων Ἰνδιῶν, ἐμφανίζοντές τινας σωματικὰς διαφορὰς (δασύτητα, δολιχοκεφαλίαν κλπ.), ὅπως εἴδομεν.

Πλὴν τῶν κυρίων τούτων φυλετικῶν στοιχείων εὑρίσκομεν ἐν Μαλαιικῇ καὶ νεώτερα ξένα τοιαῦτα: *Μελανησίους* (ἢ Παπούας) εἴς τινα νησίδια ἐντεῦθεν τῆς Ν. Γουϊνέας, τὰς Μολούκκας, τὴν Τιμὸρ κλπ., καὶ *Αὐστραλιανοὺς* ἀκόμη, ἐπεκταθέντας ἐκεῖθεν ἢ ὑπολείμματα τῶν ἐκ τῆς Μαλαιικῆς πιθανὸν ὁρμηθέντων Πρωτοαυστραλῶν.

Ἰνδοκίνα. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ μεγάλῃ τῶν χερσονήσων τῆς Νοτίας Ἀσίας, εἰς ἣν εὑρίσκομεν ἐπίσης πληθὺν ὀνομάτων λαῶν, ἐπὶ τῇ βάσει ἐθνολογικῶν μᾶλλον διαφορῶν, ἀπαντῶσιν ὅλαι αἱ βασικαὶ φυλαί, ἃς συνηντήσαμεν καὶ ἐν τῇ ἐσχατιᾷ αὐτῆς, τῇ Μαλαιικῇ χερσονήσῳ καὶ εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, κατ' ἐξοχὴν δέ, ὡς εἴπομεν, ἡ ἰνδονησιακή, πλὴν αὐτῶν ὅμως καὶ ἄλλαι. Κυριώτατον ὅμως μέρος εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ λαοῦ τῶν διαφόρων «ἐθνῶν» τῆς χώρας ἔλαβε κυρίως κατὰ τὰ βόρεια ἡ *Μογγολικὴ* καθόλου φυλή, περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν σωματολογικῶν γνωρισμάτων, τῆς ὁποίας εἴπομεν ἤδη.

Ἐμφανίζονται ἑπομένως ἐν τῇ κυρίως Ἰνδοκίνᾳ αὐτόχθονα στοιχεῖα, καὶ δὴ κατὰ μέγα μέρος *ἰνδονησιακὰ* καὶ *νεγριτικὰ* καὶ ἄλλα μεμειγμένα. Αἱ ἐπὶ γλωσσικῆς βάσεως ἐρειδόμεναι διαιρέσεις τούτων χωρίζουν λαοὺς σωματολογικῶς ὀλίγον διαφέροντας συνήθως.

Μεταξὺ τῶν ἐξ ἰνδονησιακῶν κυρίως αὐτοχθόνων στοιχείων ἀποτελουμένων φυλῶν τούτων κυριώτεραι εἶναι οἱ *Μοΐς*, τὰ ἄγρια φῦλα τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς τὰ ὀροπέδια τοῦ Ἀννὰμ ἀπὸ τῶν βορειοτάτων, τοῦ Ἀσσάμ, τοῦ Τογκίνου καὶ τοῦ κινεζικοῦ Γιουνὰν μέχρι τῆς Καμπότζης καὶ Κοχιγκίνας, μὲ διάφορα ὀνόματα καὶ γλωσσικὰς ὁμάδας. Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων στοιχείων ἐσχηματίσθησαν αἱ μεικταὶ ὁμάδες, ὧν τύπος σπουδαιότερος οἱ Κμὲρ (Καμποτζᾶνοι).

Ἓν σύνολον λαῶν, τῶν Μὸν-Κμέρ, βεδδαϊκῆς ἀρχῆς (κατὰ Fischer), ἐμφανισθὲν ἀπὸ τῶν νεωτέρων νεολιθικῶν χρόνων, ὡς δεικνύει ἡ ὁμοιότης τῶν λιθίνων ἐργαλείων εἰς ὅλα τὰ μέρη (Ἀννάμ, Καμπότζη, Λαός, Σιάμ, Βιρμανία. Ἀσσὰμ κλπ.), κατεῖχεν ἤδη ἀπὸ δύο περίπου χιλιετηρίδων ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον. Σήμερον οἱ Κμὲρ κατοικοῦν τὴν Καμπότζην, μέρος τοῦ Σιὰμ καὶ τῆς Κοχιγκίνας. Οἱ *Ἀνναμῖται*, περὶ τὰ 20 ἑκατομ., ὄχι μόνον εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀννὰμ ἀλλὰ καὶ πολὺ μακρότερον, μεταξὺ τῶν Καμποτζάνων, τῶν Μοΐς κλπ. Οἱ *Θιβετοβιρμᾶνοι*, οἱ ἐκ τοῦ Θιβὲτ εἰς Βιρμανίαν καὶ Ἀρακὰν κυρίως (Βιρμανοί, Ἀρακανοί) κατελθόντες πρῶτοι μογγολοϊνδικοὶ λαοί, ἀπὸ προϊστορικῶν χρόνων, εὑρίσκονται σήμερον καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰνδοκίνας, εἰς τὸ Θιβέτ, Κίναν κλπ. Εἰς τούτους ὑπάγονται διάφοροι λαοί, *Κατσίν*, *Μποντὸ κλπ.*, ὑπό τινων δὲ καὶ οἱ *Ναγκὰ* τῆς Μανιπούρης, κατ' ἄλλους καθαροὶ Ἰνδονήσιοι, καὶ ἄλλοι θιβετανικοὶ λαοί, ὧν τινας εἴδομεν ἤδη ἐν τῇ Ἄνω Ἀσίᾳ (Λολὸ κλπ.).

Οἱ Βιρμανοὶ σχετικῶς πρὸς ἄλλους μογγολικοὺς καθαρῶς λαοὺς ἔχουν μικρὰν κρανιακὴν χωρητικότητα (1389). Οἱ *Θαΐ* ἢ *Σιαμοκινέζοι*, εἰς οὓς τινες ὑπάγουν καὶ τοὺς παλαιοτέρους *Κάρας* τῆς Βιρμανίας (χερσόνησος Ἰρραβαντοῦ), ἀποτελοῦν τοὺς πολυπληθεστέρους καὶ σπουδαιοτέρους εἰσβολεῖς ἀπὸ τῆς Κίνας. Διεσπαρμένοι ἀπὸ τοῦ Ἀσσὰμ δυτικῶς μέχρι τῆς Κβαντοὺγκ ἀνατολικῶς καὶ μέχρι τῆς Μαλαιικῆς χερσονήσου πρὸς νότον, ἀνωτέρου πολιτισμοῦ, ἀποτελοῦν ἐπίσης μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Διακρίνονται δὲ οἱ Θαΐ εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐν Τογκίνῳ, Λαός, Σιάμ, καὶ τοὺς δυτικοὺς ἐν Βιρμανίᾳ. Διαιροῦνται δὲ οὗτοι εἰς διαφόρους ὁμάδας ἐθνολογικάς, μεμειγμένοι καὶ μετ' ἄλλων, τοὺς *Λαός*, πρότερον ἀποτελοῦντας ἴδιον κράτος, τοὺς *Μιαό*, τοὺς *Χάν*. Οἱ σημερινοὶ *Σιαμαῖοι* (ἢ Θαΐ) ἀποτελοῦν ἕνωσιν μετὰ τῶν αὐτοχθόνων Κμέρ.

Σωματολογικῶς εἶναι δύσκολον βεβαίως νὰ δώσῃ τις μίαν πραγματικὴν συνολικὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ συμφύρματος τούτου τῆς Ἰνδοκίνας, διότι εἶναι δυσχερὴς ἡ διάκρισις τοῦ μογγολικοῦ ἀπὸ τοῦ ἰνδονησιακοῦ τύπου πλέον. Γενικῶς τὸ μογγολικὸν στοιχεῖον ὑπερβάλλει ἐν τῇ χερσονήσῳ, ὂν ἰσχυρότερον. Παρατηρεῖται μείζων προβολὴ τῶν μήλων τῶν παρειῶν, ὀλιγώτερον προέχουσα ρίς, πεπλατυσμένον πρόσωπον (ἔντονος προγναθισμός), λοξοὶ ὀφθαλμοί, λεία τρίχωσις. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ρινικὸν δείκτην τῶν Θιβετανῶν (ὑπὸ τὰ 80), ἀνέρχεται οὗτος εἰς τοὺς κατοίκους της Ἰνδοκίνας και εἰς τοὺς Γκορὸ (Μποντὸ) φθάνει 95.

Σῶμα μικρὸν γενικῶς: Μοΐς 1.57,—1.57,9, Μιαὸ 1,54, Ἀνναμῖται 1.58,7, Κατσὶν 1.58,7. Ὑψηλότεροι οἱ Βιρμανοὶ 1.61,9, Κμέρ, Κάρες (1,64—1,65) Θαΐ 1,58, Ἀρακανοὶ 1,61, Σιαμαῖοι 1,61 (1.59,9). Χρῶμα τριχῶν ποικίλλει. Βιρμᾶνοι ἐντόνως ὀρφνόν, Σιαμαῖοι, Μὸν ἀνοικτότερον. Τὸ κίτρινον χρῶμα δέρματος ἐντονώτερον ἢ εἰς τοὺς Ἰνδονησίους, εἰς τοὺς Σιαμαίους ἐλαιόχρουν. Ἶρις ὀρφνή, ἀλλὰ σπανίως καὶ γλαυκὴ (Μιαό, Γκορό), ὀφθαλμοὶ εὐθεῖς (Κμέρ, Μοΐς κ. ἄ.). Δολιχοκεφαλία καὶ μεσοκεφαλία εἰς τοὺς ὀρεινούς, βραχυκεφαλία εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πεδιάδων, τοὺς πολιτισμένους (Κατσὶν 78,1 Μοΐς 77,5, Κμὲρ 83,6, Θαΐ 82,8, Ἀρακανοὶ 81,8, Σιαμαῖοι 85,5.

Ἕνεκα ὅμως τῆς διαρκοῦς ἐπιδράσεως τῶν βορειοτέρων τῆς χερσονήσου φυλῶν, ἔχομεν μεγάλας καὶ ἀτομικὰς ἀκόμη ποικιλίας μεταξὺ τῶν λαῶν τούτων, ἐμφανίζονται δὲ καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ λαῶν ἐξαφανισθέντων, οἵτινες ἔζησαν ἐνταῦθα.

Ἰδιαιτέρως ἐμφανίζονται τὰ μαλαιικὰ χαρακτηριστικὰ εἰς Ἀσσάμ. Ὅπως δὲ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη σχεδόν, ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα *ξένους ἀποίκους*: *Ἰνδοὺς* καὶ δὴ Ἀρίους ἐκ τῶν βορείων Ἰνδιῶν καὶ *Μελανοϊνδοὺς* ἐκ νότου καὶ μείξεις συγχρόνου ἐποχῆς, ὧν τὰ στοιχεῖα εὑρίσκομεν ἰδίᾳ εἰς Ἰάβαν, Σουμάτραν κλπ. καὶ Ἀσσάμ, *Ἄραβας* εἰς Σουμάτραν, Βόρνεο, *Κινέζους* εἰς μέγαν ἀριθμόν, ἀλλοιοῦντα καὶ τὴν σύνθεσιν μερῶν τινῶν, καὶ τέλος *Εὐρωπαίους*.

Ἐκ τοῦ ταχέος βλέμματος, ὅπερ ἐρρίψαμεν ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ τούτου τόπου Βαβέλ, βλέπομεν τὴν δυσχέρειαν τῆς ἀκριβοῦς ὁπωσδήποτε ἀνθρωπολογικῆς κατατάξεως τῶν λαῶν αὐτοῦ. Πρόκειται ὅμως περὶ μιᾶς σπουδαιοτάτης γωνίας τῆς μεγάλης ἠπείρου, ἥτις πάντοτε διήγειρε τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιστήμης.

Ὅπως εἴπομεν καὶ ἐν ἀρχῇ, ἡ Ἀσία ἐθεωρήθη καὶ ἔχει πολλὰς πιθανότητας νὰ εἶναι ἡ κοιτὶς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ χερσόνησος τῆς Ἰνδοκίνας καὶ αἱ μεγάλαι νῆσοι παρ' αὐτὴν διεκδικοῦν ἰδιαιτέρως τὸν τίτλον τοῦτον. Πιθανῶς κατά τινα περίοδον, καθ' ἣν τὸ τεμαχισμένον αὐτὸ ἄκρον τῆς Ἀσιας ἐνεφανίζετο ὑπὸ συμπαγεστέραν μορφήν, ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶδεν ἐνταῦθα τὸ φῶς τῆς γνώσεως, νὰ προύχώρησε δηλαδὴ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ τίτλου «ἄνθρωπος» ἔκ τινος προδρόμου ζῳωδεστέρας καταστάσεως. Αἱ πιθανότητες βασίζονται οὐ μόνον ἐπὶ θεωρητικῶν λόγων, περὶ ὧν καὶ ἀλλαχοῦ ἀναφέρομεν, ἀλλὰ ἐπὶ ἁπτοτέρων ἀποδείξεων, ἐὰν ἐπιτρέπηται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ὀνομάσῃ τις ταύτας οὕτως. Ἐννοοῦμεν τὴν ἀνακάλυψιν ὄχι μόνον συνήθων ἀνθρωποειδῶν παλαιοντολογικῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιφήμου πιθηκανθρώπου τοῦ ὀρθοῦ, δεικνύοντος σαφῆ διάμεσον μορφολογικὴν θέσιν μεταξὺ ἀνθρωποειδῶν καὶ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ βεβαίως καὶ διάμεσον γενεαλογικῶς ὄν, κατ' ἀνάγκην.

Στενοτέρου ἐνδιαφέροντος, ἀλλ' οὐχὶ μικρᾶς ἀνθρωπολογικῆς ἀξίας, εἶναι ἕτερον γεγονός, ὅπερ ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἄκρου τούτου τῆς Ἀσίας, ὅτι ἡ Ἰνδονησία εἶναι πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ πρώτη κατοικία, τοὐλάχιστον ἡ παλαιοτάτη, ὄχι μόνον τῶν ἐνταῦθα ὡς αὐτοχθόνων θεωρουμένων φυλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν προγόνων ἄλλων ἀπωτέρω νήσων τῆς Ὠκεανίας (Μελανησίας, Πολυνησίας κλπ.), πιθανῶς δὲ καὶ τῶν Αὐστραλῶν. Τοὺς προγόνους τούτους δὲν εὑρίσκομεν πλέον σήμερον κατὰ τὰ μέρη ταῦτα, πλὴν τῶν ὀλίγων δειγμάτων μελανησιακῆς μείξεως καὶ αὐστραλιανῆς εἴς τινας νήσους Πρωτοαυστραλοί). Τὰς μείζονας πιθανότητας τῆς ἀκριβείας τῆς θεωρίας ταύτης, ὅτι ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς κατῳκήθη ἡ Αὐστραλία, καὶ ὄχι τοὐναντίον, στηρίζουν σήμερον μᾶλλον ἐπὶ τῶν κρανίων τοῦ Wadjak τῆς Ἰάβας, περὶ ὧν εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, μὲ τὰ αὐστραλοειδῆ χαρακτηριστικά.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἀνθρωπολογικῆς ἐπισκοπήσεως τῆς Ἀσίας βλέπομεν ὅτι εἰς τὰ διάφορα τμήματα αὐτῆς ἀνεπτύχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος, ὅπερ λαμβάνει μέγιστον μέρος εἰς τὴν καθόλου διαμόρφωσιν τοῦ ζῳϊκοῦ κόσμου ἀναντιρρήτως, διάφοροι τύποι συγχρόνων λαῶν. Ἀναλόγως τῆς συνθέσεως τούτων καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς των ἐν τῷ περιβάλλοντι, ἐν ᾧ ἡδραιώθησαν, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἴδιοι πολιτισμοί, περὶ ὧν κάμνει λόγον ἡ ἐθνολογία καὶ ἐθνογραφία. Γενικῶς ὅμως βλέπομεν ἐλαχίστην πρόοδον πρὸς βορρᾶν τῆς ἠπείρου, μὲ τὰς δυσχερεστάτας συνθήκας τῆς ζωῆς, διάμεσον κατάστασιν, νομαδικὸν βίον εἰς τὸ κέντρον καὶ ἑδραῖον εἰς τὰ νότια, μὲ καταπληκτικὴν πρόοδον εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν, ἐὰν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ ὅλῃ «Μεγάλῃ Ἀσίᾳ» καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἄκραν.

Ἀπὸ τὰ $^4/_5$ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, τὰ κατοικοῦντα ἐν αὐτῇ, τὸ πλεῖστον κατέχει τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν. Καὶ τὰ ἄκρα ταῦτα ἀπετέλεσαν δύο κεχωρισμένας σφαίρας προόδου τοῦ κόσμου, μὲ ἰδίαν σφραγῖδα ἑκάστην, ἀναλόγως τῆς ἀνθρωπολογικῆς συνθέσεως αὐτῆς, τῶν κλιματολογικῶν καὶ λοιπῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος.

Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

ΑΜΕΡΙΚΗ· βλ. λ. *Ἀμερική*.

ΑΦΡΙΚΗ· βλ. λ. *Ἀφρικὴ καὶ μαῦροι*.

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ· βλ. λ. *Αὐστραλία*.

ΕΥΡΩΠΗ· βλ. λ. *Εὐρώπη*.

Φυλὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀχυρώτατον ἀρχαῖον φρούριον τῆς Ἀττικῆς, ἐπὶ τῆς Πάρνηθος κείμενον καὶ δεσπόζον τῆς στενῆς ὀρεινῆς διαβάσεως τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Θήβας διὰ τοῦ Θριασίου πεδίου ὁδοῦ. Τὸ φρούριον, ἀπέχον περὶ τὰ 18 χιλιόμετρα τῶν Ἀθηνῶν, ἔγινε περιώνυμον, ὡς ὁρμητήριον τῶν εἰς Θήβας φυγάδων Ἀθηναίων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Τριάκοντα. Καταλαβὼν τοῦτο, κενὸν ὂν πάσης φρουρᾶς, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 403 π. Χ. μετὰ 70 ἄλλων φυγάδων ὁ ἡρωϊκὸς Θρασύβουλος, ἀπέκρουσε τὸ ἐπελθὸν ἐναντίον του ἱππικὸν τῶν Τριάκοντα. Τὸ κατόρθωμά του τοῦτο ἐβοήθησε καὶ ὁ βαρὺς χειμὼν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὅστις ἠνάγκασε τὸ στράτευμα τῶν Τριάκοντα νὰ ὑποχωρήσῃ κατὰ τρόπον ὁμοιάζοντα μὲ φυγήν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου οἱ φυγάδες ἐνισχυθέντες καὶ μὲ ἐπικουρίας φιλελευθέρων Ἀθηναίων ἀνῆλθον εἰς 700. Ἡ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ αὕτη ἐνίσχυσις ἔδωσε θάρρος εἰς τὸν Θρασύβουλον νὰ ἐπιτεθῇ περὶ τὸ λυκαυγὲς ἐναντίον τοῦ στρατοῦ τῶν Τριάκοντα, ὅστις εἶχε στρατοπεδεύσει μεταξὺ Φυλῆς καὶ Ἀχαρνῶν, νὰ φονεύσῃ περὶ τοὺς 120 ὁπλίτας ἐξ αὐτοῦ καὶ νὰ τρέψῃ τοὺς λοιποὺς εἰς ἄτακτον πρὸς τὰς Ἀθήνας φυγήν. Ἡ νέα αὕτη νίκη τοῦ Θρασυβούλου προεκάλεσε διαπραγματεύσεις συμβιβασμοῦ μεταξὺ Τριάκοντα καὶ αὐτοῦ καὶ τὴν καταφυγὴν αὐτῶν εἰς τὴν ὀχυρὰν Ἐλευσῖνα, πρὸς ἀσφάλειάν των, μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών των ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου. Τῆς Φυλῆς διασῴζονται μέχρι σήμερον ἀξιόλογα ἐρείπια. ΚΑΨ.

— **Φυλὴ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμω-

Digitized by Google

νόμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.496. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 15 χλμ. Β.ΒΔ. τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὰς νοτίας κλιτῦς τῆς Πάρνηθος, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ἡ μονὴ *Κλειστῶν* (ἴδ. λ.). Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χασιά*.

Ὑπεράνω τοῦ χωρίου, πρὸς τὰ βορειοδυτικά, σῴζονται ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου ὁμωνύμου φρουρίου εἰς ὕψος 687 μ., προσιτοῦ μόνον ἐκ τοῦ βορειοανατολικοῦ αὐτοῦ μέρους.

— **Φυλὴ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἀρτισκοῦ (Ἐλευθερῶν) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 327 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τσιφιλῆ*.

— **Φυλή, Νέα** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Παλαικώμης (Προβίστης) τῆς ἐπαρχίας Ζίχνης τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 194.

— **Φυλῆς, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἐννέα δήμων, οἵτινες ἀπήρτιζον πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, Ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν χωρίων *Ἀσπρόπυργος* (*Καλύβια τῆς Χασιᾶς*), *Χασιὰ* (*Φυλή*) καὶ τῆς *μονῆς τῶν Κλειστῶν*, εἶχε πρωτεύουσαν τὸ χωρίον Ἀσπρόπυργος, ἠρίθμει συνολικῶς περὶ τοὺς 4.000 κατοίκους καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1858 βασιλικοῦ διατάγματος. Ἡ ὀνομασία του ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν περιφέρειάν του ὁμωνύμου ἀρχαίου φρουρίου.

Φυληΐς *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Θεσπιάδων, γεννήσασα ἐκ τοῦ Ἡρακλέους τὸν Τίγασιν. Α. Θ. Σ.

Φύλια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης, πρότερον καλούμενον *Ντιγκιλὲρ* (ἴδ. λ. *Φίλια*).

Φυλιαδὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀχαΐας Φθιώτιδος (ἐν Θεσσαλίᾳ), κειμένη εἰς μικρὸν ὕψωμα, τὸ ὁποῖον πρὸς Α. καὶ Ν. βρέχεται ὑπὸ ποταμίου (νῦν *Γουριώτικου*). Σήμερον καλεῖται *Κάστρο τῶν Μουριῶν*, ἐκ τοῦ παρακειμένου χωρίου Μουριές. Ἡ κυκλικὴ μικρὰ ἀκρόπολις κεῖται ἐπὶ μικροῦ βράχου ἀποτόμου, τὰ δὲ περὶ τὴν πόλιν τείχη σχηματίζουν περιφέρειαν μήκους 500 μ. Ἐκ τῶν παρὰ ταύτην ἀρχαίων εὑρημάτων πυράγρα ὀρειχάλκινος διασῴζεται ἐν τῷ μουσείῳ Ἁλμυροῦ. Ι. Σ. Σ.

— **Φυλιαδὼν** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δομοκοῦ τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 835, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Σχισμάδα* (*πρώην Καραχασάν*), 901. Κεῖται περὶ τὰ 20 χλμ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Δομοκοῦ καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χιλιαδοῦ*.

φυλιδόρνις (ἡ) (Phylidornis) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραχτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *αἰγιθαλιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ πτηνὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *φυλιδόρνις ἡ αὐστραλιανὴ* (Phylidornis australiana), ἥτις ἔχει μικρὸν μέγεθος, σῶμα εὔρωστον καὶ χρῶμα φαιομελανὸν κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ λευκὸν μετὰ μελανῶν στιγμάτων κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

Φυλιδόρνις ἡ αὐστραλιανή.

φυλίκη (ἡ) (Phylica) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥαμνοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἀειθαλῆ, μὲ ἄνθη μικρὰ καὶ κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Γνωστὰ περὶ τὰ 60 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μαδαγασκάρης, ὧν πλεῖστα κοσμητικά. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *φυλίκη ἡ ἐρεικοειδὴς* (Phylica ericoides), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς νοτίου Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

φυλῖτις, —*ιδος* (ἡ). Εἶδος ἀκάπνου πυρίτιδος.

Φύλλα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Καμάρι*. Κάτ. (1928) 885. Παράγει οἶνον, ἔλαιον καὶ σιτηρά. Ἄνωθεν τοῦ χωρίου, πρὸς Α., ὑψοῦνται τὸ μεσαιωνικὸν χάστρον τῶν *Φύλλων* (κοινῶς *Καστέλλι*), διατηροῦν ἀξιόλογα λείψανα τῆς ὠχυρωμένης ταύτης θέσεως, ἡ ὁποία ἐδέσποζε τοῦ Ληλαντίου πεδίου, κατὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ (1 χλμ. πρὸς Δ. τοῦ χωρίου) ὑψοῦνται δύο ἀξιόλογοι φραγκικοὶ πύργοι, καλῶς διατηρούμενοι. Ι. Σ. Σ.

φυλλάδα (ἡ)· δημοτ., μικρὸν βιβλίον: «ἡ φυλλάδα τοῦ Ναστραδὶν Χότζα» ‖ οἱονδήποτε ἀναγνωστικὸν βιβλίον μαθητικὸν ἢ λαϊκόν: «φυλλάδα μὲ ζωγραφιές» ‖ εὐτελιστικῶς, ἐπὶ βιβλίου εὐτελοῦς, ἀνοήτου περιεχομένου· «τὸ βιβλίο του εἶναι μιὰ φυλλάδα» ‖ ἐπὶ πολυλόγου ἀνθρώπου: «εἶναι μιὰ φυλλάδα, ποὺ ἅμα ἀρχίσῃ δὲν σταματᾷ».

— «**Φυλλάδα τοῦ γαϊδάρου**». Μεσαιωνικὸν ἔπος (ἴδ. λ. *Γαϊδάρου*, ἡ φυλλάδα τοῦ —).

φυλλάδα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κράμβη ἡ χαλανώδης ἢ κεφαλωτή*.

Φυλλάδας νερὸ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀγκάλη τῆς νήσου Γυάρου ἢ Γυούρα τῶν Κυκλάδων μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀλυκὴ (ΝΑ. ἄκρα) καὶ Φούης (ΝΔ. ἄκρα). Σ. Ε. Λ.

φυλλάδιον (τό)· ἔντυπον ὀλίγων σελίδων, συνήθως ἐξ ἑνὸς τυπογραφικοῦ φύλλου: «ἐκδίδεται κατὰ φυλλάδια» ‖ τὸ βιβλίδιον συνταξιούχων πρὸς εὔκολον εἴσπραξιν τῆς συντάξεως, ἢ καταθετῶν εἰς τράπεζαν πρὸς ἐγγραφὴν τῶν καταθέσεων καὶ ἀναλήψεων.

— *[Στρατ.]* *Φυλλάδιον μεταβολῶν* καλεῖται τὸ ἐν ἑκάστῳ λόχῳ, ἴλῃ, πυροβολαρχίᾳ τηρούμενον βιβλιάριον, εἰς ὃ ἀναγράφονται καθ' ἑκάστην αἱ ἐπερχόμεναι εἰς τοὺς ἄνδρας μεταβολαί, αἱ ἐπιφέρουσαι αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τῆς δυνάμεως (μετάθεσις, ἀπόσπασις, θάνατος, νοσοκομεῖον, ἄδεια). Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φυλλαδίου μεταβολῶν συντάσσεται καθ' ἑκάστην τὸ *φύλλον ὀψωνίου*. Ν. Θ. Κ.

—*[Ναυτ.]* Βλ. λ. *ναυτικὸν φυλλάδιον*.

φυλλάκανθα (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται τὰ φυτά, ὧν τὰ φύλλα καλύπτονται ὑπὸ ἀκανθῶν. Δ. Ν. Π.

φυλλάκανθος (ὁ) (Phyllacanthus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐχίνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κιδαριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φυλλακτινία (ἡ) (Phyllactinia) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων ἀσκομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυσιφοειδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ μυκήλιον ἐπιφανειακόν, ὅπερ ὅμως εἰσχωρεῖ διὰ τῶν στοματίων καὶ ἐντὸς τῶν ἱστῶν. Προσβάλλει τὴν λεπτοκαρυάν, δρῦν, ἀχλαδέαν καὶ ἄλλα δασικὰ φυτὰ εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῶν φύλλων. Ε. Τ. Ε.

φυλλανθῆ (τὰ) *[Βοτ.]*. Κατηγορία φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα δένδρα ἢ δενδρύλλια ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

φυλλανθοειδὴς ἐξώκαρπος *[Φαρμ.]*· ἴδ. λ. *ἐξώκαρπος φυλλανθοειδής*.

φύλλανθος (ὁ) (Phyllanthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γομφαδιοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν 500 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: *Φύλλανθος ὁ στενόφυλλος* (Phyllanthus angustifolius), θάμνος ἰθαγενὴς τῶν περὶ τὰ Ἱμαλάϊα χωρῶν, καλλιεργούμενος πρὸς κόσμον. *Φύλλανθος ὁ νιρούριος* (Phyllanthus Nirurii), ἰθαγενὴς θάμνος τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, οὗτινος τὰ φύλλα, οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ καὶ ἡ ῥίζα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φαρμακευτικὴν ὡς ἀντιπυρετικὰ καὶ διουρητικὰ φάρμακα. *Φύλλανθος ὁ δίστοιχος* (Phyllanthus disticha), ἰθαγενής, κοσμητικὸς θάμνος τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

Φύλλανθος.

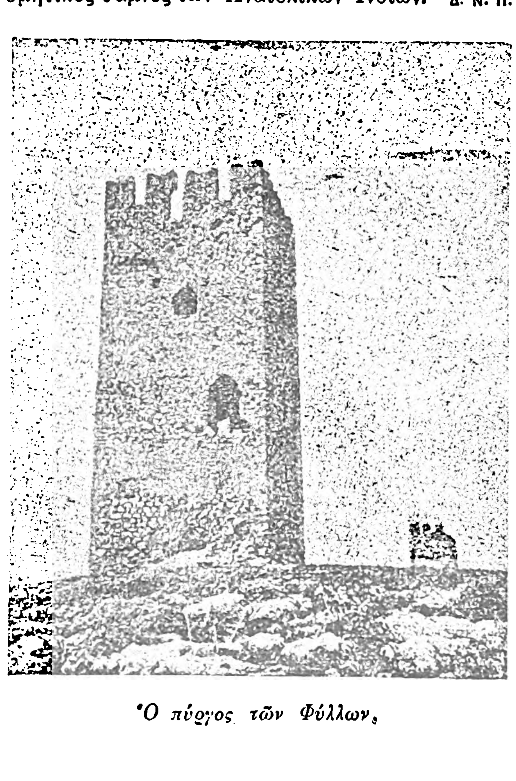

Ὁ πύργος τῶν Φύλλων.

φυλλάριον (τό)· μικρὸν φύλλον, κοιν. *φυλλαράκι* ‖ αἱ μικραὶ ἐκβλαστήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται τὰ σύνθετα φύλλα.

φυλλαφὶς (Phyllaphis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀφιδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φυλλάχωρα (ἡ) (Phyllachora) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων ἀσκομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *δοθιδιδῶν*. Οἱ μύκητες οὗτοι παρασιτοῦν ἐπὶ φύλλων. Προσβάλλουσι τὰ τριφύλλια, διάφορα αὐτοφυῆ ἀγρωστώδη καὶ τὴν ἀγριάδαν. Ε. Τ. Ε.

Φυλλήιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα ὄρους τῆς νοτίας προεκτάσεως τοῦ ὄρους Δογαντζὶ ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι τῆς Θεσσαλίας. Ι. Σ. Σ.

φυλληρεφής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ἐστεγασμένος διὰ θαλῶν, διὰ φυλλοφόρων κλάδων.

φύλλιασμα (τό)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ *εὐλογιασμοῦ* (ἴδ. λ.).

Φυλλίδας. Ἐπιφανὴς Θηβαῖος, ζήσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο δημοκρατικὸς τὸ φρόνημα, ὑποκρινόμενος ὅμως τὸν ὀλιγαρχικόν, ὄχι μόνον δὲν κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὅτε οὗτοι ἀνέλαβον τὴν ἐν Θήβαις ἀρχὴν (383 π. Χ.), ἀλλ' ἔγινε καὶ γραμματεὺς τῶν πολεμάρχων Ἀρχία καὶ Φιλίππου, οἵτινες ἀνέθετον εἰς αὐτὸν τὰς ἐμπιστευτικωτέρας τῶν ἐντολῶν των. Εἰς τὴν οἰκίαν τούτου, ἐν συνεννοήσει εὑρισκομένου μὲ τοὺς ἐξ Ἀθηνῶν ὁρμηθέντας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν συνωμότας, ἐφονεύθησαν οἱ δύο προρρηθέντες πολέμαρχοι (379 π. Χ.) ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν Μέλωνος καὶ Χάρωνος, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ γραμματέως των εἰς αὐτήν, ὅστις ἐκτὸς τῆς εὐωχίας εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν προσέλευσιν ὡραίων γυναικῶν, ἀντὶ τῶν ὁποίων ὅμως προσῆλθον οἱ συνωμόται μὲ γυναικεῖα ἐνδύματα περιβεβλημένοι. ΚΑΨ.

φυλλιδία (ἡ) (Phyllidia) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλιδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀμοιροῦντα χιτῶνος καὶ ἔχοντα σῶμα ἐπίμηκες, πεπλατυσμένον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

φυλλιδίδαι (οἱ) (Phyllididae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀπισθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη θαλασσοβίων μαλακίων, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φυλλιδία* (ἴδ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φυλλίδος ἐπαρχία *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν, εἰς ἃς διαιρεῖται ὁ νομὸς Σερρῶν, κατέχουσα τὸ ἀνατολικὸν τοῦ νομοῦ μέρος. Ἔχει σχῆμα περίπου ῥομβικὸν καὶ συνορεύει πρὸς τὰ ΒΔ. μὲ τὴν ἐπαρχίαν Σερρῶν, πρὸς τὰ ΝΔ. μὲ τὴν ἐπαρχίαν Βισαλτίας (Νιγρίτης), ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ τῆς Κερκινίτιδος λίμνης (λίμνης τ' Ἀχινοῦ), πρὸς τὰ ΒΑ. μὲ τὸν νομὸν Δράμας καὶ πρὸς τὰ ΝΑ. μὲ τὸν νομὸν Καβάλλας. Εἶναι χώρα μᾶλλον πεδινή, καλυπτομένη κατὰ τὸ βόρειον μόνον αὐτῆς τμῆμα ὑπὸ τῶν νοτίων ἄκρων τοῦ Μενοικείου ὄρους, λίμνην δ' ἔχει τὴν *Κερκινίτιδα*, ἰχθυοτρόφον, καὶ ποταμὸν τὸν *Ἀγγίτην*, ὅστις διασχίζων τὴν ἐπαρχίαν ἀπὸ τὰ βορειοανατολικὰ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ χύνεται εἰς τὴν ἀνωτέρω λίμνην. Αἱ συγκοινωνίαι τῆς ἐπαρχίας ἐξυπηρετοῦνται ὑπὸ ἀρκετὰ καλοῦ ὁδικοῦ δικτύου, ἐν ᾧ πρωτεύει ἡ ἀπὸ Σερρῶν πρὸς Νέαν Ζίχνην ὁδός, καὶ τοῦ διὰ ταύτης διερχομένου τμήματος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Ἀλεξανδρουπόλεως.

Παράγει σιτηρά, ὄσπρια, καπνόν, κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ ὀπώρας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας, ἀνερχόμενος κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 εἰς 33.393 κατ., κατανέμεται εἰς 28 κοινότητας, περιλαμβανούσας 44 χωρία. Πρωτεύουσα ἡ *Νέα Ζίχνα* (κάτ. 3.135). Αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ἐπαρχίαν κοινότητες εἶναι: *Ἀγγίστης*, *Ἁγίου Χριστοφόρου* (Χορωβίστας), *Ἁγιοχωρίου* (Γράτσιανης), *Ἀγριανῆς* (Κλεπούσνης), *Ἀλιστράτης*, *Ἀναστασιᾶς*, *Βιτάστης*, *Γαζώρου* (Πόρνας), *Δαφνουδίου* (Κάτω Νοῦσκα), *Δημητρᾶς* (Τσεπελτζέ), *Δομήρου* (Βουλτίστας), *Δραβήσκου* (Ζδράβικ), *Θολοῦ*, *Κορμίστης*, *Λευκοθέας*, *Μανδηλίου*, *Μεσολακκιᾶς* (Λαχοβικίων), *Μεσορράχης* (Ραχώβης), *Μικροῦ Σουλίου* (Σεμάλτου), *Μυρίνης* (Κοτσαχίου), *Νέας Ζίχνης* (Ζήλειας ἢ Ζηλιαχώβης), *Παλαικώμης* (Προβίστης), *Πρώτης* (Κιούπ-κιοϊ), *Ροδολείβου*, *Σκοπιᾶς* (Σκριτζόβης), *Σφελινοῦ*, *Τούμπας* καὶ *Τσερέπλιανης*.

φυλλιδωτός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἐκ φυλλιδίων ἀποτελούμενος.

φυλλίζω· ἀφαιρῶ τὰ φύλλα, ἀποφυλλίζω.

φυλλῖναι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Προϊόντα διασπάσεως τῶν *χλωροφυλλῶν*. Εἶναι γνωσταὶ διάφο-

Digitized by Google

ροι, χαρακτηριζόμεναι ἐκ τοῦ χρώματος αὐτῶν, ὡς λ. χ. *ῥοδοφυλλίνη, γλαυκοφυλλίνη, πυρροφυλλίνη* κλπ. Σ. Γ.

φυλλιρρόη (Phyllirhoe) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλιρροϊδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη μαλακίων, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φυλλιρρόη ἡ βουκέφαλος* (Phyllirhoe bucephalus), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος 0.04 μ. περίπου καὶ ἔχει σῶμα διωγκωμένον, εὐρύ, ὃ ἀφανὲς καὶ φωσφορίζον κατὰ τὴν νύκτα. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὰ εὐρωπαϊκὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

φυλλιρροΐδαι (οἱ) (Phyllirhoidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀπισθιοβραγχίων*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ γένη ἀπαντῶντα εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *φυλλιρρόη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Φυλλὶς *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Σίθωνος, βασιλέως τῶν Βισαλτῶν τῆς Θράκης. Ἀγαπήσασα τὸν ἐκ Τροίας ἐπιστρέφοντα Δημοφῶντα, υἱὸν τοῦ Θησέως, ἐπειδὴ οὗτος βιαζόμενος νὰ ἀναχωρήσῃ δὲν ἐπέστρεψε κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν τῆς τελέσεως τῶν γάμων του μετ' αὐτῆς, ηὐτοκτόνησε ῥιφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἀπηγχονίσθη καὶ μετεμορφώθη εἰς ἀμυγδαλῆν. Α. Θ. Σ.

Φυλλῖται *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῶν Ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδιῶν, κατοικῶν ἐν Δαχιναβάδῃ (νῦν Dekhan) ἐπὶ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ Μανάδα (νῦν Mahanadi). Α. Θ. Σ.

φυλλίτης (ὁ) (Phyllit) *[Πετρογρ.]*. Ἀργιλλικὸς σχιστόλιθος εἰς μείζονα βαθμὸν κρυσταλλικός. Πέτρωμα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λεπτοφυλλῶδες μὲ ἐπιπέδους ἐπιφανείας στρώσεως ἢ καὶ συχνὰ ἐπτυχωμένον, σχιστοφυές, ποικίλου χρώματος. Ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν θραύσεως ἔχει λάμψιν μαρμαρυγιοειδῆ ἢ παρουσιάζει σελαγισμόν, περιέχει δὲ συχνὰ φυλλίδια μαρμαρυγίου, ἀντιληπτὰ καὶ εἰς τὸν γυμνὸν ὀφθαλμόν. Ἐπὶ ἀλαμπῶν ἐπιφανειῶν θραύσεως, ἐγκαρσίων πρὸς τὴν στρῶσίν του, εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ συχνὰ ἡ σύνθεσις τοῦ φυλλίτου ἐκ μαρμαρυγίου καὶ χαλαζίου ὡς ἐπικρατούντων συστατικῶν. Οἱ φυλλῖται, ὁτὲ μὲν λευκοὶ μέχρις ἀνοικτοχιτρινωποί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ πρασινωπόφαιοι μέχρι κυανωπόφαιοι, ὡς καὶ ὀρφνέρυθροι καὶ μέλανες, ὀφείλουν τὸν χρωματισμόν των εἰς τὰ αὐτὰ πρόσθετα συστατικά, ὅπως καὶ οἱ κοινοὶ ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνδέονται δι' ὅλων τῶν μεταβατικῶν μορφῶν. Ἡ μικροσκοπικὴ ἔρευνα τῶν φυλλιτῶν δεικνύει ὅτι οὗτοι συνίστανται, ὅπως καὶ οἱ ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι, ἐκ μείγματος ἀνοικτοχρόου ἢ ἀχρόου μέχρι πρασινωποῦ μαρμαρυγίου καὶ κοκκίων χαλαζίου κατὰ ποικιλλούσας ἀναλογίας μετὰ χλωριτικοῦ τινος ὀρυκτοῦ, εἰς μικρὰν ἀναλογίαν ὑπάρχοντος. Ὁ ἱστὸς τῶν φυλλιτῶν εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν τῶν ἀργιλλικῶν σχιστολίθων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τοὺς φυλλίτας παρουσιάζονται μορφαὶ ἱστοῦ ὅμοιαι πρὸς τὰς τῶν πορφυριτῶν, διότι ἔχουσι μεγαλύτερα κοκκία ἀστρίων, βιοτίτου κλπ., παντελῶς ἐλλείποντα ἀπὸ τοὺς ἀργιλλικοὺς σχιστολίθους. Ῥωγμαὶ καὶ σχισμαί, γεννηθεῖσαι κατὰ τὴν πτύχωσιν, εἶναι συχναὶ εἰς τοὺς φυλλίτας. Συνήθως αὗται εἶναι πεπληρωμέναι μὲ χαλαζίαν. Ἀναλόγως προσθέτων τινῶν συστατικῶν, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται εἰς τοὺς φυλλίτας, οὗτοι διακρίνονται εἰς: α) *σερικιτικοὺς* φυλλίτας περιέχοντας φυλλίδια καὶ λέπια μοσχοβίτου ταλκοειδοῦς, λευκοῦ μέχρις ἐλαιοπρασίνου, ἔχοντας παχεῖαν ἁφὴν καὶ μεταξοειδῆ λάμψιν, β) *ἀσβεστολιθικοὺς φυλλίτας*, περιέχοντας σημαντικὰ ποσὰ ἀνθρακικῶν ὀρυκτῶν, ἰδίᾳ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, γ) *μαγνητικοὺς* φυλλίτας μὲ μαγνητίτην, δ) *γρανατικοὺς* φυλλίτας μὲ γρανάτην, ε) *χαλαζιακοὺς* φυλλίτας μὲ χαλαζίαν, στ) *ἀστριομιγεῖς* φυλλίτας μὲ ἄστριον, ζ) *γραφιτομιγεῖς* φυλλίτας μὲ γραφίτην, η) *χλωριτοειδικοὺς* φυλλίτας μὲ χλωριτοειδῆ κ.οὕ.κ. Οἱ φυλλῖται παρουσιάζονται ἐξηπλωμένοι κυρίως εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν *διάπλασιν τοῦ φυλλίτου*, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται πάντοτε ἐκεῖ, ὅπου ὑπὸ τὰ πολὺ κρυσταλλικὰ πετρώματα τῶν καθ' αὐτὸ θεμελιωδῶν ὀροσειρῶν ἐπακολουθοῦν ἐν ὁμοφώνῳ ἐπιστρώσει τὰ στρώματα τῆς ἀρχαιοτάτης σειρᾶς ἰζηματογενῶν πετρωμάτων, ὡς π. χ. εἰς τὰ Μεταλλευτικὰ ὄρη, τὸν Βαυαρικὸν Δρυμόν, τὰ Φιχτελγκεμπίργκε κλπ. Ἐν τούτοις παρουσιάζονται καὶ εἰς τὰς συνήθεις κανονικὰς διαπλάσεις ἰζηματογενῶν πετρωμάτων συχνὰ μὲ τυπικὴν ἀνάπτυξιν ἐκεῖ ὅπου ἰδίᾳ τὰ πετρώματα ταῦτα ἔχουν ὑποστῇ ἔντονον δυναμομεταμόρφωσιν, ὡς π. χ. εἰς τὰ Ἄρδεννα, τὴν Δυτικὴν Νορβηγίαν, τὰς Ἄλπεις, τὸν Ἰούραν, τὴν Ἑλλάδα (Μακεδονίαν, Σαμοθράκην κλπ.). Συνώνυμον *ἀργιλλικὸς μαρμαρυγιακὸς σχιστόλιθος*. Γ. Κ. Γ.

φυλλόβιος (ὁ) (Phyllobius) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κουρκουλιονιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη κανθάρων, ἀπαντώντων πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φυλλόβιος ὁ ἀργυρόχρους* (Phyllobius argentatus), ὅστις ἔχει σῶμα μὴ ὑπερβαῖνον τὰ 6 χλστ. καὶ χρωματισμὸν ἀργυρόχρουν. Ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων ὀπωροφόρων δένδρων. Δ. Ν. Π.

φυλλοβόθριον (τὸ) (Phyllobothrium) *[Βοτ.]*. Γένος σκωλήκων πλατελμίνθων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ταινιωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τετραφυλλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ εὐμεγέθων θαλασσοβίων σκωλήκων, ὧν πλεῖστα παρασιτοῦσιν ἐν τῷ πεπτικῷ σ στήματι διαφόρων ἰχθύων. Δ. Ν. Π.

φυλλοβολία (ἡ)· ἡ πτῶσις τῶν φύλλων· ἡ *φυλλόρροια*.

φυλλοβόλος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ἐπὶ δένδρων, ὁ βάλλων, ὁ ἀπορρίπτων τὰ φύλλα κατὰ τὸν χειμῶνα, ἀντίθ. *ἀειθαλής*.

φυλλοβράγχια (τὰ) (Phyllobranchiata) *[Ζῳολογ.]*. Κατηγορία μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων*

φυλλόβρυα (τὰ) *[Βοτ.]*. Κατηγορία κρυπτογαμικῶν φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρύων*, περιλαμβάνουσα πλείστας οἰκογενείας, ὧν γνωστότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: *κλειστοκαρπίδαι, στεγοκαρπίδαι* καὶ *σχιζοκαρπίδαι*. Τὰ φυτὰ τῆς κατηγορίας ταύτης ἔχουσι πρωτόνημα πολυκλαδωτόν, ὁ δὲ βλαστός των καλύπτεται ὑπὸ φύλλων. Δ. Ν. Π.

φυλλοβρωτικὸς (ὁ) (Phyllobroticus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη κανθάρων, ἀπαντῶντα εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου καὶ ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων φυτῶν, ἰδίως τῶν χειλανθῶν. Δ. Ν. Π.

φυλλόγλωσσον (τὸ) (Phylloglossum) *[Ζῳολ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πτερίδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λυκοποδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Δ. Ν. Π.

Φυλλόγναθος.

φυλλόγναθος (ὁ) (Phyllognathus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, πενταμεροῦς συμμετρίας, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον ἓξ εἴδη, ἀπαντῶντα ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

φυλλοδακτυλίδαι (οἱ) (Phyllodactylidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ σαύρων ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Μαδαγασκάρην. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *φυλλοδάκτυλος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυλλοδάκτυλος (ὁ) (Phyllodactylus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοδακτυλιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους σαύρας, ἀπαντώσας εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς παρὰ ταύτην νήσους. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φυλλοδάκτυλος ὁ δίχρους* (Phyllodactylus bicolor), ὅστις ἔχει σῶμα ἐπίμηκες, πόδας βραχεῖς ἀλλ' ἀνθεκτικοὺς καὶ χρῶμα πράσινον κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ κιτρινόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μαδαγασκάρην. Δ. Ν. Π.

Φυλλοδάκτυλος.

φυλλόδερμα (τὸ) (Phylloderma) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοστομιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ νυκτερίδων ἀπαντῶντα εἰς τὴν νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

φυλλοδήκτης (ὁ) (Phyllodecta) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*. Προσβάλλουν τὴν λεύκην καὶ τὴν ἰτέαν. Ε. Τ. Ε.

φυλλοδόκης (ὁ) (Phyllodoces) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων χαιτοπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νωτοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νηρειδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Οἱ φυλλοδόκαι ἔχουσι σῶμα κυλινδρικόν, κεφαλὴν σχεδὸν σφαιρικὴν καὶ ῥύγχος φέρον κατὰ τὸ ἄκρον στέφανον ἐκ μικρῶν φυματίων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ὁ φυλλοδόκης ὁ λεπιδωτὸς* (Phyllodoces lamelosus), ὅστις ἔχει μῆκος 0,50 ἑκατοστομέτρων καὶ ὡραιότατα μεταλλικὰ χρώματα. Ἐνδιαιτᾶται κατὰ προτίμησιν εἰς ἀμμώδη καὶ πλήρη ἰλύος ἐδάφη. Δ. Ν. Π.

φυλλοδοκίδαι (ὁ) (Phyllodocidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων ἐκ τῶν ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους σώματός των, ὅπερ καλύπτεται ὑπὸ βραχέων προσαρτηματικῶν ὀργάνων. Τὸ αἷμά των εἶναι ἄχρουν. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *φυλλοδόκη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυλλοδρομία (ἡ) (Phyllodromia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *βλαττιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *φυλλοδρομία ἡ γερμανική* (Phyllodromia germanica), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος 12 ἑκατοστομέτρων καὶ εἶναι ἔντομον νυκτόβιον, ἀπαντῶν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, τῶν πλοίων καὶ διαφόρων ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν οὐσιῶν ἀποσυντεθειμένων. Δ. Ν. Π.

φυλλόδρομος (ὁ) (Phyllodromus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, πενταμεροῦς συμμετρίας, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κικινδελιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 6 εἴδη, πάντα ἰθαγενῆ τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

φυλλοειδής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φύλλον, ὁ ἔχων σχῆμα φύλλου.

—**φυλλοειδεῖς θηλαὶ** *[Ἀνατομ.]*. Θηλαὶ γευστικαὶ ἐν τῇ ὀπισθίᾳ μοίρᾳ ἑκατέρου πλαγίου τῆς γλώσσης, ὑποτυπώδεις παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ. Ι. Π.

Φυλλόκακτος ὁ ἀκερμάννειος.

φυλλόκακτος (ὁ) (Phyllocactus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κακτοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἰθαγενεῖς τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν 15 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους, ὧν πλεῖστα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον, ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *φυλλόκακτος ὁ ἀκερμάννειος* (Phyllocactus Ackermannii, ἰθαγενὴς ἄφυλλος πόα τοῦ Μεξικοῦ, καλλιεργουμένη καὶ παρ' ἡμῖν ὡς κοσμητικὸν εἶδος. Δ. Ν. Π.

φυλλοκάρδια (τά)· δημοτ., οἱονεὶ τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς: «τρέμουν τὰ φυλλοκάρδια μου» ‖ τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας.

φυλλοκαρίδαι (οἱ) (Phyllocaridae) *[Παλαιοζῳολ.]*. Τάξις ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑπόκλασιν τῶν *μαλακοστράκων ἀρθροπόδων* Οἱ φυλλοκαρίδαι (ἢ *λεπτόστρακα*) ἀποτελοῦν ἐνδιάμεσον ὁμάδα μεταξὺ τῶν ἐντομοστράκων καὶ τῶν μαλακοστράκων. Τὸ σῶμά των συνίσταται ἐκ 5 κεφαλικῶν, 8 θωρακικῶν καὶ 8 κοιλιακῶν ἄρθρων. Ὁ θώραξ καὶ τὰ πρῶτα κοιλιακὰ ἄρθρα εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ λεπτῆς δερματοπτυχῆς. Πρὸ τοῦ διθύρου κελύφους ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν εὑρίσκεται στενὸν κινητὸν ῥυγχοειδὲς τμῆμα (ἔμβολον). Ἡ κεφαλὴ φέρει δύο ζεύγη κεραιῶν καὶ ἐμμίσχους ὀφθαλμούς. Τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ σώματος φέρει εἰς τὰ τέσσαρα πρῶτα ἄρθρα του πόδας ἐσχισμένους καὶ συχνάκις καταλήγει εἰς τέλσον μὲ δικρανοειδεῖς προεξοχάς. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι τῶν *ἀρχαιοστρακων, ὑμενοκαρινῶν, κερατιοκαρινῶν, ῥινοκαρινῶν* καὶ *δισκινοκαρινῶν*. Ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

φυλλόκερα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία μαλακίων περιλαμβάνουσα πλεῖστα γένη, διακρινόμενα ἐκ τῶν κεραιῶν των, αἵτινες προσομοιάζουσι πρὸς φύλλον. Δ. Ν. Π.

φυλλόκερας (τὸ) (Phylloceras Suess) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φυλλοκερατιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπόδων* μαλακίων. Τὸ ὄστρακον τῶν ζῴων τούτων ἦτο ἄνευ ὀμφαλοῦ ἢ ἔφερε στενὸν τοιοῦτον, ἦτο δὲ λεῖον μὲ λεπτὰς ἐγκαρσίας ῥαβδώσεις ἢ ἀσθενεῖς ἐγκαρσίας πτυχώσεις.

Αἱ γραμμαὶ ῥαφῆς ἔφερον πολυαρίθμους λοβοὺς καὶ 6—9 σάγματα ἐπὶ τῶν πλευρῶν.

Ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἀφθόνως ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων σειρῶν ἀπὸ τῆς μέσης λιασίου τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως μέχρι τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Τὸ γένος φυλλόκερας παρουσιάζεται ἰδίᾳ ἐξηπλωμένον ἐντὸς ἀποθεμάτων τῆς ἀλπικῆς ὄψεως.

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν ἄφθονα λείψανα εἰς τὰς ὀροσειρὰς τῆς ἀδριατικοϊονίου ὀρεινῆς ζώνης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

φυλλόκερως (ὁ) (Phyllocerus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐκνημιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους. Γνωστότερον εἶδος εἶ αι ὁ *φυλλόκερως ὁ δίχρους* (Phyllocerus bicolor), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρῶμα λευκὸν κατὰ τὸν θώρακα καὶ μελανὸν μετὰ λευκῶν ἐπιμήκων γραμμώσεων κατὰ τὴν ράχιν. Δ. Ν. Π.

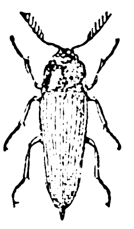

Φυλλόκερως ὁ δίχρους.

φυλλοκέφαλος (ὁ) (Phyllocephalus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *σκουτελλαριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῆς Σενεγάλης. Δ. Ν. Π.

φυλλοκλάδια (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ βλαστοὶ τῶν φυτῶν οἱ μεταμεμορφωμένοι εἰς φυλλοειδεῖς ἀποφύσεις (ὅλ. καὶ λ. *βλαστός*).

φυλλοκλάδιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ὁ βλαστός, ὅστις προσομοιάζει πρὸς φύλλον καὶ ἐκτελεῖ πάσας τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Τοιούτους βλαστοὺς ἔχουσιν ὁ *ἀσπάραγος*, ὁ *λάθυρος*, ἡ *λέμια*, ὁ *φύλλανθος* κ. ἄ. Δ. Ν. Π.

φυλλόκλαδος (ὁ) (Phyllocladus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωνοφόρων*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δένδρα ἀειθαλῆ. Ἐκ τῶν 10 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: *Φυλλόκλαδος ὁ ρομβοειδὴς* (Phyllocladus rhomboidalis), ἰθαγενὲς δένδρον τῆς Τασμανίας, φθάνον εἰς ὕψος 20 περίπου μέτρων, μὲ φύλλα μικρὰ καὶ λεπυρώδεις κλάδους φυλλοειδεῖς καὶ ξύλον ἀρίστης ποιότητος, χρήσιμον εἰς τὴν ναυπηγικήν. *Φυλλόκλαδος ὁ τριχομανοειδὴς* (Phyllocladus trichomanoides), δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Νέας Ζηλανδίας, ὑψούμενον μέχρι 35 μέτρων καὶ χρήσιμον διὰ τὸν δεψικὸν καὶ βαφικὸν φλοιόν του καὶ τὸ εὐέργαστον ξύλον του. Δ. Ν. Π.

φυλλοκοινία (ἡ) (Phyllocoenia) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *στυλινιδῶν ἑξακοραλλίων κνιδοζῴων* κοιλεντερωτῶν. Τὸ σῶμα τῶν ζῴων τούτων ἦτο ὀγκῶδες. Ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς τριασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι τῆς τριτογενοῦς τοῦ καινοζωϊκοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν εἰδῶν *φυλλοκοινία decussata* καὶ *grandissima* εὑρέθησαν ὑπὸ μορφὴν μετακομισμένων κροκαλῶν ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν κροκαλοπαγῶν τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὴν Ὄθρυν, Παρνασσὸν καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

φυλλοκόπος (ὁ)· τὸ εἰδικῶς διὰ τὴν κοπὴν τῶν φύλλων τοῦ βιβλίου ξύλινον ἢ καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης μαχαίριον.

φυλλοκόπτης (ὁ) (Phyllocoptes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀκάρεων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐριοφυϊδῶν*, πλούσιον εἰς ἐπιβλαβῆ εἰς τὰς καλλιεργείας εἴδη. Τὸ εἶδος *Ppyllocoptes vitis* θεωρεῖται ὡς ἡ παθογόνος αἰτία ἑνὸς εἴδους βραχυγονατώσεως τῆς ἀμπέλου, εὐρέως διαδεδομένης εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ Ἰταλίαν. Τὰ φύλλα συρρικνοῦνται καὶ λαμβάνουν τὴν μορφὴν κοχλιαρίων ἀνοικτῶν πρὸς τὰ κάτω, μένουν μικρὰ καὶ ἀποκτοῦν ἐσωτερικῶς τρίχας. Οἱ βλαστοὶ μένουν ἀτροφικοὶ καὶ ἐνίοτε τὸ κλῆμα ἀποξηραίνεται. Τὸ *Phyllocoptes Schlechtendali* ἐν Εὐρώπῃ καὶ Β. Ἀμερικῇ προσβάλλει τὰ φύλλα τῆς μηλέας, τὸ *Phyllocoptes Fockeui* ὁμοίως τῆς κερασέας, μαχαλεβίου κλπ., τὸ *Phyllocoptes setiger* σχηματίζει ἐρυθρωπὰς κηλῖδας ἐπὶ τῆς χαμαικεράσου, τὸ *Phyllocoptes oleivorus* προκαλεῖ ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ν. Εὐρώπῃ τὸ σιδέρωμα τῶν καρπῶν τῶν ἑσπεριδοειδῶν. Διὰ τῶν νυγμάτων τοῦ ἄνω ἀκάρεως ἐξέρχεται τὸ αἰθέριον ἔλαιον ἀπὸ τὸν φλοιὸν τῶν καρπῶν καὶ οὕτως, ὅταν οἱ καρποὶ εἶναι ἀκόμη πράσινοι, γίνονται ὑπόλευκοι. Κατόπιν τὸ ἔλαιον ὀξειδοῦται καὶ ὁ καρπὸς λαμβάνει χρῶμα σκωριόχρουν. Τὰ σκωριασμένα πορτοκάλια εἶναι εὐγευστότερα καὶ αὐξάνει ἡ τιμή των, ἐνῷ τὰ λεμόνια ὑποτιμῶνται, ὡς καὶ τὰ κίτρα. Ε. Τ. Ε.

φυλλολόγημα (τό)· ἡ συλλογὴ τῶν φύλλων, ἰδίᾳ ἀπὸ φυτοῦ χάριν τῶν φύλλων καλλιεργουμένου, οἷον ἀπὸ μορέας· ‖ καθόλου, συλλογὴ φύλλων ἀπὸ οἱουδήποτε φυτοῦ· ‖ *φυλλομέτρημα* (ὅλ. λ.).

— *[Γεωργ.]* Καλλιεργητικὴ φροντίς, καθ' ἣν ἀφαιρεῖται μέρος τοῦ φυλλώματος τῆς ἀμπέλου, ὅταν τοῦτο εἶναι πολὺ πυκνόν, ἵνα κυκλοφορῇ ὁ ἀήρ, τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης ἐλευθέρως μεταξὺ τῶν σταφυλῶν πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς ὡριμάνσεως αὐτῶν καὶ ἀποφυγὴν ἀναπτύξεως φυτονόσων καὶ βλαβερῶν ἐντόμων. Τὸ φυλλολόγημα πρέπει νὰ ἐκτελῆται βαθμιαίως καὶ νὰ μὴ εἶναι πολὺ αὐστηρόν. *Φυλλολόγημα* ἐπίσης καλεῖται καὶ ἡ συλλογὴ φύλλων διαφόρων ποωδῶν καὶ δενδρωδῶν φυτῶν πρὸς τροφὴν κτηνῶν καὶ μεταξοσκωλήκων. Καὶ διὰ μὲν τὰ ποώδη φυτά, πλὴν τῶν καλλιεργουμένων διὰ τοὺς κονδύλους των, καὶ διὰ τὴν μορέαν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀβλαβές, διὰ τὰ λοιπὰ ὅμως δένδρα καὶ τὴν ἄμπελον, ὧν εἰς πολλὰς περιφερείας, μετὰ τὴν συλλογὴν τῶν καρπῶν, συλλέγονται καὶ τὰ φύλλα, θεωρούμενα ὡς ἄχρηστα πλέον, εἶναι ἐπιβλαβές, ἐξασθενοῦν αὐτὰ καὶ παρεμποδίζον τὴν πλήρη ξυλοποίησιν τῶν νεαρῶν κλάδων καὶ τὴν ἀποταμίευσιν θρεπτικῶν οὐσιῶν. Ε. Τ. Ε.

φυλλολογῶ (*—έω*)· συλλέγω φύλλα ἀπὸ φυτοῦ, οἷον ἀπὸ μορέας, ἀπὸ ἀμπέλου, ἀπὸ συκῆς.

φυλλομανής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ πλήρης φύλλων, ὁ ἄφθονα φύλλα φύων, πρβ. *ὑλομανής*.

φυλλομαντεία (ἡ)· ἡ διὰ καύσεως φύλλων μαντική (βλ. λ. *ἔμπυρος*).

φυλλομέδουσα (ἡ) (Phyllomedusa) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀμφιβίων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλομεδουσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀνούρων βατράχων, ἀπαντώντων εἰς τὰς τελματώδεις ἐκτάσεις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

φυλλομεδουσίδαι (οἱ) (Phyllomedusidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἀμφιβίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀνούρων*. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *φυλλομέδουσα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυλλομέτρημα (τό)· τὸ μέτρημα τῶν φύλλων τοῦ βιβλίου καὶ συνεκδ. ἡ τροχάδην ἢ κατὰ τὰ οὐσιωδέστερα ἀνάγνωσις βιβλίου.

φυλλομετρῶ (*—έω*)· μετρῶ τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου καὶ συνεκδ. ἀναγινώσκω, διεξέρχομαι βιβλίον τροχάδην.

φυλλομινύας (ὁ) (Phyllominyas) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀκτινίων τῆς οἰκογενείας τῶν *μινυαδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ γένη ἀπαντῶντα εἰς πλείστας θαλάσσας τῆς γῆς. Τὰ ἀκτίνια τοῦ γένους τούτου ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες καὶ ᾠοειδές, καλυπτόμενον ὑπὸ διογκώσεων. Δ. Ν. Π.

φυλλόμορφος (ὁ) (Phyllomorphus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κορεϊδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κορέους, ἀπαντῶντας εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι *ὁ φυλλόμορφος ὁ παράδοξος* (Phyllomorphus paradoxus), ὅστις ἔχει κεραίας μὲ λεπτότατα νημάτια κατὰ τὴν βάσιν των ἐν εἴδει φύλλου, καὶ νηματοειδεῖς ἀποφύσεις περὶ τὸ σῶμά του, αἵτινες δίδουσι τὴν ἐντύπωσιν φύλλου. Δ. Ν. Π.

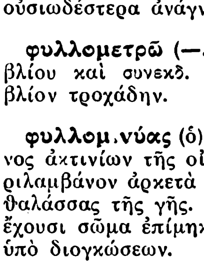

Φυλλόμορφος.

φυλλομοσχίδιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται τὸ ἀρχέφυτον, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται αὐτομάτως ἀπὸ τοῦ φύλλου. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τινα φυτά, ὅπως εἰς τὴν *βεγονίαν* καὶ ἄλλα πολλά. Δ. Ν. Π.

φυλλόμυζον (τὸ) (Phyllomyzon) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιιδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Δ. Ν. Π.

φύλλον (τό)· ὄργανον τοῦ φυτοῦ, δι' οὗ προσλαμβάνονται αἱ ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας τροφαὶ αὐτοῦ καὶ δι' οὗ ἀναπνέει: «φύλλα τῆς *ἐλαίας*, —τῆς ἀμπέλου, —τοῦ *σίτου*»· ‖ φρ. «σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο, σὰν τῆς δροσιᾶς τὸ στάλαγμα» ἐπὶ ἐλαφροῦ, ἀβαροῦς· ‖ «φύλλον συκῆς» τὸ δι' οὗ ἐκάλυψε τὴν γυμνότητά της ἡ Εὕα· καὶ συνεκδ. ἔνδυμα, ἰδίᾳ γυναικός, δι' οὗ καταλείπονται πολλὰ τὰ γυμνά· ‖ πέταλον ἄνθους, πρβ. καὶ *τριαντάφυλλον*· ‖ πᾶν λεπτὸν ὡς φύλλον: «φύλλον χάρτου, — χρυσοῦ»· ‖ καὶ ἐπὶ λεπτῶν ἐλασμάτων: «φύλλον λευκοσιδήρου,— ψευδαργύρου κττ.»· ‖ ἐφημερίς: «ἡ εἴδησις ἀνεγράφη εἰς τὰ φύλλα»· ‖ «φύλλον βιβλίου» ἕκαστον τεμάχιον χάρτου ἀποτελούμενον ἐκ δύο σελίδων: «λείπουν φύλλα ἀπὸ τὸ βιβλίον»· ‖ «τυπογραφικὸν φύλλον» τμῆμα βιβλίου ἐφ' ἅπαξ τυπούμενον, συνήθως ἐκ 16 σελίδων· ‖ ἕκαστον ἐκ τῶν παιγνιοχάρτων: «τὰ 32 φύλλα τοῦ πικέτου»· ‖ «φύλλον πορείας, —ἀδείας, —ποιότητος κλπ.» στρατιωτικὸν ἔγγραφον δηλοῦν τὴν κατάστασιν ὑφ' ἣν εὑρίσκεται ὁ ὁπλίτης ἢ ἀξιωματικός· ‖ τεμάχιον ἐκ ξύλου ἢ ἐξ ἄλλης ὕλης, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνου ἢ καὶ μετ' ἄλλων ὁμοίων ἀπαρτίζεται ἡ θύρα, τὸ παράθυρον, τὸ ἑρμάριον κτλ.· πρβ. *θυρόφυλλον, παραθυρόφυλλον* ‖ τμῆμα ἐνδύματος, ἰδίᾳ ἐσωρούχου ἢ γυναικείου ἢ καὶ ἄλλου ἐξ ὑφάσματος κατασκευάσματος: «μὲ πόσα φύλλα γίνεται ἡ φούστα;»· ‖ ζύμη λεπτυνομένη πρὸς παρασκευὴν γλυκισμάτων ἢ καὶ ἐδεσμάτων: «μπακλαβᾶς μὲ σαράντα φύλλα».

—*[Βοτ.]* Καλεῖται *φύλλον* εἰς τὰ *φανερόγαμα* φυτὰ τὸ μεμβρανῶδες ὄργανον, ὅπερ, γενικῶς, ἔχει χρῶμα πράσινον καὶ ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ βλαστοῦ ἢ τοῦ κορμοῦ τοῦ φυτοῦ ἢ τῶν διαφόρων προσαρτημάτων τούτου, δηλαδὴ τῶν κλάδων καὶ τῶν κλώνων. Ἕκαστον τελείως διαπεπλασμένον φύλλον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, τοῦ κολεοῦ, τοῦ μίσχου καὶ τοῦ ἐλάσματος. Ὁ *κολεὸς* εἶναι τὸ μέρος τοῦ ἐλάσματος ὅπερ συνέχεται μετὰ τοῦ μίσχου ἢ ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ βλαστοῦ ἢ καυλοῦ, ὃν περιβάλλει πλήρως ἢ ἀτελῶς. Ἐνίοτε ὁ κολεὸς εἶναι μακρότατος καὶ πλατύτατος, πολλοὶ δὲ τοιοῦτοι φυόμενοι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ περίπου σημείου, καλύπτοντες ἅμα ἀλλήλους, ἀποτελοῦσι τὸ καλούμενον *ψευδοστέλεχος*, ὅπως εἰς τὸ φυτὸν *μοῦσα* κλπ. Ὁ *μίσχος* (κοινῶς *κοτσάνι* ἢ *οὐρὰ*) πολλάκις ἐλλείπει ἢ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ κολεοῦ. Τὸ *ἔλασμα* ἀποτελεῖ τὸ πεπλατυσμένον τμῆμα τοῦ φύλλου, τὸ κυρίως φύλλον. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ ἐλάσματος καλεῖται *ὑπτία*, ἡ δὲ κάτω *πρανής*. Τὰ φύλλα πολλῶν φυτῶν δὲν παρουσιάζουσιν ἔλασμα, ἀλλ' εἶναι βελονοειδῆ ἢ κυλινδρικὰ κλπ. Τὰ φέροντα ἔλασμα φύλλα δυνατὸν νὰ φέρωσι μίσχον, ὁπότε καλοῦνται *ἔμμισχα*, ἢ νὰ στεροῦνται τοιούτου, ὁπότε καλοῦνται *ἄμισχα*, καὶ φέρουσι πολύπλοκον σύστημα νευρώσεων, ἐν εἴδει δικτύου. Τοιαῦτα φύλλα ἔχουσι τὰ πλεῖστα τῶν φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν δικοτυληδόνων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ φυτὰ τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν μονοκοτυληδόνων, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ νευρώσεις εἶναι παράλληλοι καὶ διευθύνονται κατὰ μῆκος τοῦ φύλλου. Ἡ νεύρωσις ἢ νεῦρον, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ φύλλου καὶ διαιρεῖ τοῦτο συνήθως, εἰς δύο ὅμοια ἡμίση, καλεῖται *ράχις*· τοιαύτην ἔχουσι τὰ περισσότερα τῶν φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν δικοτυληδόνων. Ἐκ τῆς ράχεως ταύτης ἐκφύονται ἔνθεν καὶ ἔνθεν μικρότεραι νευρώσεις, ὁπότε τὰ τοιαῦτα φύλλα καλοῦνται δικτυωτά. Ἡ μεταξὺ τῶν νευρώσεων παρατηρουμένη χυμώδης, σπογγώδης ἢ σαρκώδης πρασίνη οὐσία καλεῖται *παρέγχυμα*. Τὸ πράσινον χρῶμα, ὅπερ κατὰ κανόνα ἔχουσι τὰ φύλλα, ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν τῆς *χλωροφύλλης*, ἡ ὁποία ὑπὸ μορφὴν μικροτάτων κόκκων, τῶν *χλωροφυλλοκόκκων*, εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κυττάρων τοῦ παρεγχύματος. Ἡ ἀλλοίωσις κατὰ τόπους ἢ ὁλικῶς τοῦ χρώματος τῶν φύλλων, ἅτινα ἀπὸ πρασίνων μεταβάλλονται εἰς κίτρινα, ὠχρόλευκα, χρυσοκίτρινα, ὑπέρυθρα ἢ ὑπομελανά, ὀφείλεται εἰς διάφορα αἴτια, φυσιολογικὰ ἢ παθολογικά. Φυσιολογικὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωσις τῶν φύλλων τῶν φυλλοβόλων φυτῶν, τῶν ποικιλοφύλλων φυτῶν τῶν καλλιεργουμένων πρὸς κόσμον, ὡς καί τινων φυτῶν, ὡς τῆς βεγονίας καὶ ἄλλων, ἅτινα παρουσιάζουσι κατὰ τὴν πρηνῆ ὄψιν των ποικιλοχρώμους κηλῖδας, καὶ ἰδίως κιτρινοχρύσους ἢ ἀργυρολεύκους τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἁπλαῖ φυσαλλίδες ἀέρος ἐλαφρῶς ὑπεγείρουσαι τὴν ἐπιδερμίδα τοῦ φύλλου. Παθολογικὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωσις τοῦ χρώματος τῶν φύλλων, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐκ τῆς προσβολῆς τούτων ὑπὸ διαφόρων νόσων ἢ παρασίτων ἐντόμων. Τὰ ἄκρα τοῦ ἐλάσματος τοῦ φύλλου καλοῦνται πέρατα ἢ ἴτυς, τὸ κατώτερον αὐτοῦ τμῆμα βάσις καὶ τὸ ἀνώτερον κορυφή. Ἑκατέρωθεν τῆς βάσεως τοῦ φύλλου, τοῦ μίσχου ἢ τοῦ σημείου τοῦ καυλοῦ, ἐξ οὗ ἀναφαίνεται τὸ φύλλον, φύονται ἐνίοτε φυλλοειδεῖς ἀποφύσεις, αἵτινες καλοῦνται *παράφυλλα* ἢ *πτερύγια*. Τὰ φύλλα διακρίνονται εἰς *ἁπλᾶ* καὶ εἰς *σύνθετα*. Τὰ σύνθετα διακρίνονται εἰς *δισύνθετα*, *τρισύνθετα*, *τετρασύνθετα* ἢ καὶ *πολυσύνθετα*.

Τὸ σχῆμα τῶν φύλλων εἶναι διάφορον εἰς τὰ διάφορα ἀθροίσματα, κατηγορίας, οἰκογενείας, γένη καὶ εἴδη τῶν φυτῶν. Οὕτω τὰ φύλλα τῶν περισσοτέρων κωνοφόρων φυτῶν εἶναι *βελονοειδῆ*, ἄλλα εἶναι παμμέγιστα κ. ἄ. ἄ. Φυτά τινα, ὅπως τὸ λιπάριον καὶ ἄλλα, ἔχουσι φύλλα ἐντομοφάγα· ἄλλα, ὡς τὸ νηπενθὲς κλπ., ἀσκιδιοειδῆ κλπ.

Ἡ ἐπιδερμὶς τοῦ φύλλου, καὶ κυρίως ἡ ἐπιδερμὶς τῆς πρανοῦς ἐπιφανείας τούτου, φέρει πλῆθος μικροσκοπικῶν πόρων ἢ τρημάτων, τὰ στόματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτελεῖται ἡ διαπνοὴ καὶ ἡ ἀναπνοὴ τοῦ φυτοῦ. Ἕκαστον στόμα φέρει δύο κύτταρα τοποθετημένα ἔναντι ἀλλήλων, δυνάμενα δὲ διὰ συστολῆς νὰ ἀπομακρύνωνται ἀλλήλων ἢ καὶ νὰ πλησιάζωσιν, ὥστε νὰ κλείουν. Καὶ διανοίγονται μὲν τὰ στόματα, ὅταν ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι ὑγρά, διὰ νὰ προσληφθῶσιν ὑπὸ τοῦ φυτοῦ ὑδρατμοὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀναπνοῆς, κλείουσι δὲ ὅταν ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι ξηρά, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξατμίσεως. Τὰ ὑδρόβια φυτά, ἐφ' ὅσον μὲν εὑρίσκονται βυθισμένα ἐντὸς τοῦ ὕδατος, στεροῦνται στομάτων, ἐφ' ὅσον δὲ ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, φέρουσι στόματα μόνον ἐπὶ τῆς ὑπτίας ἐπιφανείας τῶν φύλλων.

Ἐκ τῶν ξυλωδῶν φυτῶν τινὰ φέρουσι φύλλα διατηρούμενα θαλλερὰ καὶ κανονικῶς λειτουργοῦντα καὶ πέρα τοῦ ἔτους, ὅπως ἡ *συκῆ ἡ ἐλαστικοφόρος*, τινὰ διατηροῦσι πάντα τὰ φύλλα των ἢ μέρος αὐτῶν μέχρι τῆς ἀναβλαστήσεως ἄλλων φύλλων, ὅπως ἡ *λεύκη ἡ κοινή*, καὶ ἄλλα διατηροῦσι τὰ φύλλα των ἀρκετὸν χρόνον καὶ μετὰ τὴν ἀναβλάστησιν νέων φύλλων, ὅπως ἡ *σφένδαμνος ἡ*

Digitized by Google

κοητική (*ἀειθαλῆ* ἢ *ἀείφυλλα* φυτά). Τὰ λοιπὰ φυτά, ἅτινα ἀποβάλλουσι τὰ φύλλα των κατὰ τὸ φθινόπωρον ἢ τὸν χειμῶνα καὶ πρὸ τῆς νέας βλαστήσεως, καλοῦνται *φυλλοβόλα*.

Πλεῖστα φυτὰ ἀντὶ φύλλων φέρουσιν ἀκάνθας ἢ μεμβρανοειδεῖς λεπτὰς ἀποφύσεις. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὰς λειτουργίας τῶν φύλλων ἐκτελοῦσιν ὁ κορμός, οἱ κλάδοι ἢ τὰ κλωνία ὅπως εἰς τὸ εὐφόρβιον κλπ. Ἕτερα φυτὰ ἀντὶ φύλλων φέρουσι πεπλατυσμένους μίσχους, ἀρθρωτοὺς κατὰ κανόνα, ὁπότε αὐτοὶ οὗτοι οἱ μίσχοι λειτουργοῦσιν ὡς φύλλα, διὸ καὶ καλοῦνται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ *φυλλώδια*. Τοιαῦτα φυλλώδια ἔχουσι φυτά τινα τῆς Αὐστραλίας, ὡς ἡ ὀξυλίδη καὶ πολλὰ ἄλλα. Οἱ κλάδοι οἱ ἐπέχοντες θέσιν φύλλων καὶ ἐνεργοῦντες ὡς φύλλα καλοῦνται *κλαδόφυλλα*. Τοιαῦτα κλαδόφυλλα ἔχουσιν ὁ ἀσπάραγος, ἡ ὀξυμυρσίνη καὶ ἄλλα πολλά. Οἱ διαφόρου σχήματος πράσινοι κλάδοι, οἱ ἐπέχοντες θέσιν φύλλων καὶ ὡς φύλλα λειτουργοῦντες, καλοῦνται *φυλλοκλάδια*, ὡς οἱ κλάδοι τῆς κάκτου κλπ.

Τὰ φύλλα πλείστων φυτῶν λαχανεύονται, ὡς τῆς κράμβης, τοῦ θρίδακος καὶ ἄλλων γενῶν. Τινὰ φύλλα χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀρτυματικά, ὡς τῆς δάφνης, τοῦ δενδρολιβάνου καὶ ἄλλων, τινὰ εἶναι ἀφεψηματικά, ὡς τοῦ τείου κλπ., τινὰ ναρκωτικά, ὡς τῆς νικοτιανῆς κτλ., ἕτερα νομευτικά, ὡς τοῦ σίτου, τοῦ ἀραβοσίτου, τῆς κριθῆς, τῆς βρίζης κτλ., ἄλλα εἶναι φαρμακευτικά, ὡς τοῦ ἀψίνθου κτλ., ἄλλα ἀρωματικά, ὡς τοῦ βασιλικοῦ, τοῦ ἡδυόσμου κτλ., ἄλλα πλεκτικά, ὡς τοῦ φοίνικος, τῆς τύφης κτλ., ἄλλα κλωστικά, ὡς τῆς ἀγαύης, τοῦ φορμίου, κτλ., ἄλλα χαρτοποιητικά, ὡς τῆς μακροχλόης κτλ. καὶ ἄλλα ποικίλως χρήσιμα.

Πολλὰ φυτὰ ἔχουσι φύλλα ἄοσμα, ἄλλα δὲ εὐοσμότατα, ὅπως τὰ ἑσπεριδοειδῆ, πολλὰ χειλανθῆ κλπ. Τὰ εὔοσμα φύλλα καλοῦνται *μυρεψικὰ* ἢ *ἀρωματικά*. Τέλος φύλλα φυτῶν τινων εἶναι κάκοσμα, ὡς εἶναι τὰ φύλλα τοῦ πηγάνου κτλ.

Διάταξις τῶν φύλλων ἐπὶ τοῦ κορμοῦ. Τρεῖς εἶναι αἱ κυριώτεραι διατάξεις τῶν φύλλων ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, ἡ μονήρης, ἡ ἀντίθετος καὶ ἡ σπονδυλωτή. *Μονήρη φύλλα* καλοῦνται ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀναφαίνονται εἰς διάφορα ὕψη τοῦ κορμοῦ, ὅπως εἶναι τὰ φύλλα τῆς πτελέας καὶ ἄλλων. *Ἀντίθετα* καλοῦνται, ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους καὶ ἔναντι ἀλλήλων, ὅπως εἶναι τὰ φύλλα τοῦ λειρίου, τῆς μίνθης κτλ. *Σπονδυλωτὰ* καλοῦνται τὰ φύλλα, ἅτινα φύονται περισσότερα τῶν δύο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους τοῦ κορμοῦ, ὅπως τὰ φύλλα τῆς δάφνης, τῆς ροδῆς κτλ.

Χρησιμότης τῶν φύλλων. Κυριωτέρα ἀποστολὴ τῶν φύλλων εἶναι ἡ προπαρασκευὴ τῶν ἀναγκαιουσῶν τροφῶν διὰ τὴν διατροφὴν πάντων τῶν ὀργάνων τοῦ φυτοῦ, ἤτοι ἡ διὰ τῆς διασπάσεως τῶν χλωροφυλλοκόκκων μετατροπὴ τῶν ἀνοργάνων εἰς ὀργανικὰς οὐσίας. Ἡ διάσπασις αὕτη γίνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Ἐπίσης διὰ τῶν φύλλων γίνεται ἡ διαπνοὴ καὶ ἡ ἀναπνοὴ τῶν φυτῶν. Δ. Ν. Π.

— *[Μαθημ.]* 1) *Φύλλον ἁπλοῦν* ἢ *φοειδὲς* λέγεται ἡ ἐπίπεδος καμπύλη, ἡ ὁποία, ὡς πρὸς ἓν κατάλληλον σύστημα πολικῶν συντεταγμένων, ἔχει τὴν πολικὴν ἐξίσωσιν: $\varrho = a\cos^3\vartheta$. Ἡ ἐξίσωσίς της εἰς καρτεσιανὰς συντεταγμένας εἶναι: $(x^2+y^2)^2 = ax^3$ εἶναι λοιπὸν μία ἀλγεβρικὴ καμπύλη τετάρτου βαθμοῦ. Γεωμετρικῶς κατασκευάζεται ὡς ἑξῆς: Ἔστωσαν O καὶ O′ δύο σημεῖα τοῦ ἐπιπέδου· τὸ μῆκος τοῦ (OO′) ἔστω a. Φέρομεν διὰ τοῦ O τυχοῦσαν εὐθεῖαν M_1OM_2, εἶτα δὲ πρῶτον ἐκ τοῦ O′ τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν M_1OM_2, O′M, δεύτερον ἐκ τοῦ M τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν OO′, MΠ καὶ τέλος ἐκ τοῦ Π τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν M_1OM_2, ΠK. Ὁ τόπος τῶν σημείων K, ὅταν ἡ M_1OM_2 στρέφεται περὶ τὸ O, εἶναι τὸ ἁπλοῦν φύλλον. Εἶναι μία κλειστὴ καμπύλη συμμετρικὴ ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν x. Ὁ ἄξων τῶν x τέμνει αὐτὴν εἰς δύο σημεῖα: εἰς τὰ O καὶ O′· τὸ σημεῖον O′ εἶναι ἁπλοῦν, τὸ σημεῖον O τριπλοῦν σημεῖον τῆς καμπύλης (διότι εἰς y=O ἀντιστοιχεῖ ἢ x=a ἢ x=O ὡς τριπλῆ ῥίζα). Ὁ ἄξων τῶν y ἐφάπτεται τῆς καμπύλης εἰς τὸ O.

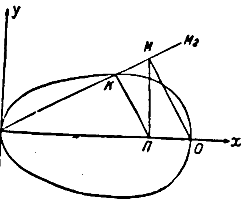

Ἡ καμπύλη ὁμοιάζει μὲ τὴν κατὰ μῆκος τομὴν ᾠοῦ, ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ ὄνομα ᾠοειδές. Τὸ ἐμβαδόν, τὸ ὁποῖον περικλείει, εἶναι ἴσον μὲ

$$a_2\int_0^{\frac{\pi}{2}} \cos^6\vartheta d\vartheta = \frac{5}{32}\pi a^2$$

δηλαδὴ τὸ ἐμβαδὸν τὸ ὁποῖον περικλείει τὸ ἁπλοῦν φύλλον ἰσοῦται μὲ τὰ $\frac{5}{8}$ τοῦ ἐμβαδοῦ κύκλου μὲ διάμετρον τὴν OO′. Τὸ διαφορικὸν τοῦ τόξου τῆς καμπύλης δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου:

$$ds = a\cos^2\vartheta\,(9-8\cos^2\vartheta)^{\frac{1}{2}}d\vartheta.$$

Ἡ εὕρεσις τοῦ μήκους τοῦ τόξου τοῦ ἁπλοῦ φύλλου, δηλαδὴ ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ τύπου αὐτοῦ, ὁδηγεῖ εἰς ἐλλειπτικὰ ὁλοκληρώματα πρώτου καὶ δευτέρου εἴδους. Τὸ ἁπλοῦν φύλλον εἶναι μερικὴ περίπτωσις τοῦ διπλοῦ φύλλου (β=O).

2) *Φύλλον διπλοῦν* λέγεται ἡ ἐπίπεδος καμπύλη, ἡ ὁποία, ὡς πρὸς ἓν κατάλληλον σύστημα πολικῶν συντεταγμένων, ἔχει τὴν πολικὴν ἐξίσωσιν: $\varrho = \cos^2\vartheta\,(a\cos\vartheta + \beta\sin\vartheta)$. Ἡ ἐξίσωσίς της εἰς καρτεσιανὰς συντεταγμένας εἶναι:

$$(x^2+y^2)^2 = x^2(ax+\beta y)$$

εἶναι λοιπὸν μία ἀλγεβρικὴ καμπύλη τετάρτου βαθμοῦ. Γεωμετρικῶς κατασκευάζεται ὡς ἑξῆς. Ἔστω OO′B μία ὀρθὴ γωνία. Τὰ μήκη τῶν (OO′)

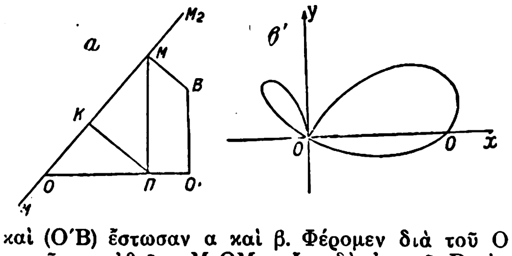

καὶ (O′B) ἔστωσαν a καὶ β. Φέρομεν διὰ τοῦ O τυχοῦσαν εὐθεῖαν M_1OM_2, εἶτα δὲ ἐκ τοῦ B τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν M_1OM_2, τὴν BM· ἐκ τοῦ M τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν OO′, τὴν $M\Pi_1$ καὶ ἐκ τοῦ Π τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν M_1OM_2, τὴν ΠK. Ὁ τόπος τῶν σημείων K, ὅταν ἡ M_1OM_2 στρέφεται περὶ τὸ O, εἶναι τὸ διπλοῦν φύλλον. Ἡ καμπύλη αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κλειστὰ μέρη, τοὺς βρόχους, διέρχεται δὲ διὰ τῶν σημείων O καὶ O′. Τὸ σημεῖον O′ εἶναι ἁπλοῦν, τὸ σημεῖον O τριπλοῦν σημεῖον τῆς καμπύλης (διότι εἰς y=O ἀντιστοιχεῖ ἢ x=a ἢ x=O ὡς τριπλῆ ῥίζα). Διὰ τοῦ B δὲν διέρχεται.

3) *Τριπλοῦν φύλλον* λέγεται ἡ ἐπίπεδος καμπύλη, ἡ ὁποία, ὡς πρὸς ἓν κατάλληλον σύστημα πολικῶν συντεταγμένων, ἔχει τὴν πολικὴν ἐξίσωσιν: $\varrho = 4a\cos(2\vartheta-\omega)\cos(\vartheta-\omega)$. Ἡ ἐξίσωσίς της εἰς καρτεσιανὰς συντεταγμένας εἶναι: $(x^2+y^2)^2 = 4ax\,(x^2-y^2)\cos\omega - 8ax^2y\sin\omega$· εἶναι λοιπὸν μία ἀλγεβρικὴ καμπύλη τετάρτου βαθμοῦ. Γεωμετρικῶς κατασκευάζεται ὡς ἑξῆς: Ἔστω k εἷς κύκλος τοῦ ἐπιπέδου, Z τὸ κέντρον του καὶ a ἡ ἀκτίς του. Ἔστω O ἓν τυχὸν ἀλλὰ σταθερὸν σημεῖον τῆς περιφερείας του καὶ ΛZΠ μία τυχοῦσα, ἀλλὰ σταθερὰ εὐθεῖα διὰ τοῦ κέντρου του. Φέρομεν ἐκ τοῦ O τυχοῦσαν χορδὴν OR καὶ ἐκ τοῦ R τὴν παράλληλον εὐθεῖαν πρὸς τὴν ΛZΠ, RS, λαμβάνομεν δὲ 4 σημεῖα M,M′,m,m′ ἐπὶ τῆς RS τοιαῦτα, ὥστε: (RM)=(RM′)=(Sm)=(Sm′)=OR. Ὁ γεωμετρικὸς τόπος τῶν τεσσάρων σημείων: M,M′,m,m′, ὅταν ἡ χορδὴ OR στρέφεται περὶ τὸ O, εἶναι τὸ τριπλοῦν φύλλον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία κλειστὰ μέρη, τοὺς βρόχους. Τὸ σημεῖον O εἶναι τριπλοῦν σημεῖον τῆς καμπύλης (διότι εἰς y=O ἀντιστοιχεῖ ἢ x=4a cosω, ἢ x=O ὡς τριπλῆ ῥίζα. Αἱ ἐφαπτόμεναι τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου, αἱ ὁποῖαι εἶναι παράλληλοι πρὸς τὴν εὐθεῖαν ΛZΠ, συναντοῦν τὴν καμπύλην εἰς δύο σημεῖα ἀπέχοντα ἴσον ἀπὸ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς αὐτῶν μὲ τὴν περιφέρειαν.

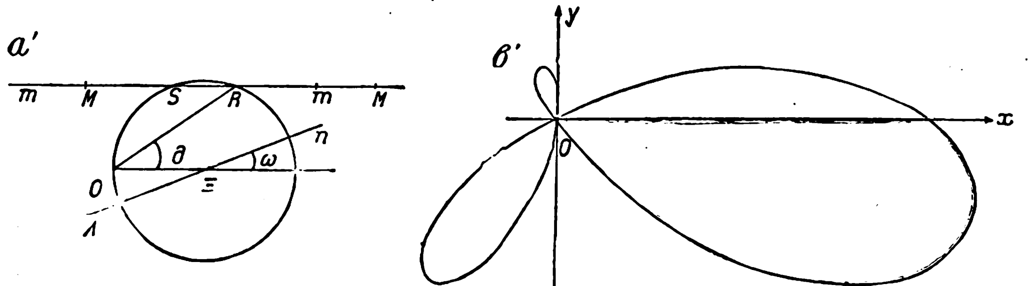

4) *Φύλλον τοῦ Καρτεσίου* λέγεται ἡ ἐπίπεδος καμπύλη, ἡ ὁποία ὡς πρὸς ἓν κατάλληλον σύστημα ὀρθογωνίων καρτεσιανῶν συντεταγμένων ἔχει τὴν ἐξίσωσιν: $x^3 - 3axy + y^3 = 0$. Εἶναι ἀλγεβρικὴ καμπύλη τρίτου βαθμοῦ. Εἶναι συμμετρικὴ ὡς πρὸς τὴν εὐθεῖαν τὴν διχοτομοῦσαν τὴν γωνίαν τῶν θετικῶν ἡμιαξόνων (δηλαδὴ ἂν θέσωμεν ὅπου x, y καὶ ὅπου y, x, ἡ ἐξίσωσις μένει ἡ αὐτή). Ἂν λάβωμεν τὴν διχοτόμον αὐτὴν ὡς νέον ἄξονα τεταγμένων: Ox, ἡ ἐξίσωσις ὡς πρὸς τὸ νέον σύστημα Oxy θὰ γίνῃ: $y^2 = \frac{x^2(3a-\sqrt{2}x)}{3(a+\sqrt{2}x)}$

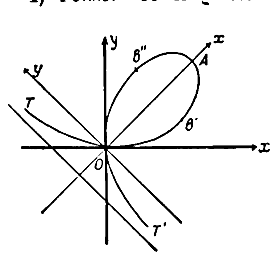

Τὸ σημεῖον O εἶναι διπλοῦν σημεῖον τῆς καμπύλης. Ἡ καμπύλη σύγκειται ἀπὸ ἕνα βρόχον, OB′AB″O, ὁ ὁποῖος προεκτείνει εἰς τὸ ἄπειρον δύο κλάδους OT, OT′. Οἱ κλάδοι αὐτοὶ ἔχουν κοινὴν ἀσύμπτωτον τὴν εὐθεῖαν: $x = -\frac{a}{\sqrt{2}}$. Τὸ ἐμβαδὸν τὸ ὁποῖον περικλείει ὁ βρόχος εἶναι: $\frac{3}{2}a^2$. Εἰς κάθε φύλλον τοῦ Καρτεσίου ἀντιστοιχεῖ μία τριχοτόμος τοῦ Μακλώριν $\left(y^2 = x^2\frac{3a_1+x}{a_1-x}\right)$, τῆς ὁποίας αἱ τεταγμέναι ἔχουν λόγον πρὸς τὰς ἀντιστοίχους τοῦ φύλλου τοῦ Καρτεσίου τὴν $\sqrt{3}$ (αἱ σταθεραὶ τῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν σχέσιν: $a_1 = -\frac{a}{\sqrt{2}}$).

Τὸ φύλλον τοῦ Καρτεσίου ἐπραγματεύθη πρῶτος ὁ Καρτέσιος (1638)· ἀλλὰ καὶ ὁ Ρόμπερβαλ (ὁ ὁποῖος τὸ ὀνομάζει καὶ *ἄνθος τοῦ ἰάσμου*) καὶ ὁ Φιρμὰ καὶ ὁ Μπερνουγὶ καὶ ὁ Λοπιτὰλ καὶ ὁ Μακλώριν (ὁ ὁποῖος τὴν συσχετίζει μὲ τὴν τριχοτόμον) καὶ ἄλλοι μαθηματικοὶ ἠσχολήθησαν μὲ αὐτήν.

5) *Παραβολικὸν φύλλον* λέγεται ἡ ἐπίπεδος καμπύλη, ἡ ὁποία, ὡς πρὸς ἓν κατάλληλον σύστημα ὀρθογωνίων καρτεσιανῶν συντεταγμένων, ἔχει τὴν ἐξίσωσιν: $x^3 - a(x^2-y^2) - \beta xy = 0$. Εἶναι ἀλγεβρικὴ καμπύλη τρίτου βαθμοῦ. Γεωμετρικῶς κατασκευάζεται ὡς ἑξῆς: Ἔστω OABΓ ἓν ὀρθογώνιον. Τὰ μήκη τῶν (OA) καὶ (OB) ἔστωσαν a καὶ β. Φέρομεν διὰ τοῦ O τυχοῦσαν εὐθεῖαν $\Delta_1O\Delta_2$, ἥτις θὰ τέμνῃ τὴν εὐθεῖαν AB εἰς ἓν σημεῖον Δ. Ἐκ τοῦ Δ φέρομεν τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν $\Delta_1O\Delta_2$, $E_1\Delta E_2$, ἥτις θὰ τέμνῃ τὴν ΓB εἰς ἓν σημεῖον E· ἐκ τοῦ E τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν $E_1\Delta E_2$, Z_1EZ_2, τέμνουσαν τὴν AB εἰς ἓν σημεῖον Z, καὶ ἐκ τοῦ Z τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν $\Delta_1O\Delta_2$, ἔστω δὲ M ὁ πούς τῆς καθέτου. Ὁ γεωμετρικὸς τόπος τῶν σημείων M, ὅταν ἡ $\Delta_1O\Delta_2$ στρέφεται περὶ τὸ O, εἶναι ἡ καμπύλη Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα βρόχον, OAA′O, ὁ ὁποῖος προεκτείνει εἰς τὸ ἄπειρον δύο κλάδους (ἄνευ ἀσυμπτώτων). Εἰς τὴν μερικὴν περίπτωσιν β=O τὸ φύλλον λέγεται *ὀρθὸν παραβολικὸν φύλλον*· ἐὰν β≠O, τὸ φύλλον καλεῖται *πλάγιον παραβολικὸν φύλλον*. Εἰς τὴν περίπτωσιν β=O καὶ μόνον εἰς αὐτὴν ὁ ἄξων τῶν x εἶναι ἄξων συμμετρίας. Τὸ σημεῖον O εἶναι διπλοῦν σημεῖον τῆς καμπύλης. Π. Θ. Κ.

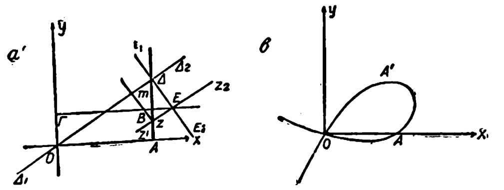

—*[Δασμολ.]* Τὰ *φύλλα* ἀναγράφονται εἰς διαφόρους κλάσεις τοῦ τελωνειακοῦ δασμολογίου εἰσαγωγῆς, ὑπαγόμενα, λόγῳ τῆς ἐπεξεργασίας τῆς πρώτης ὕλης εἰς φύλλα, εἰς τέλος συνήθως ἀνώτερον τῆς ἀκατεργάστου εἰσαγομένης ὁμοειδοῦς ὕλης. Οὕτως ἀναγράφονται *φύλλα σιδήρου* (κλάσις 64 δ), *φύλλα μολύβδου* (104—105), *κασσιτέρου* (108—109), *χαλκοῦ* (115α—γ), *ψευδαργύρου* (112), *νικελίου* (121β), *ἀργιλλίου* (ἀλουμινίου, 123β), *φαρμακευτικὰ* (161α), *λεπτότατα μετάλλων* (*βαράκι* 168λ—μ), *ἐκ καουτσοὺκ καὶ γουταπέρκας* (192), *ἐκ χάρτου κατα-στίχων* (182δ). Γ. Ν. Κ.

—*φύλλα κατὰ συνέχειαν [Χαρτ.]*. Φύλλα ἐπισυναπτόμενα τοῖς ἐγγράφοις, ἅτινα ὑπόκεινται εἰς ἀναλογικὸν τέλος χαρτοσήμου, ὑποβάλλονται εἰς τέλος ὀνομαστικῆς ἀξίας δρχ. 5 (πραγματικῆς 6.50), κατὰ τὸ ἄρθρ. 24 § 1 τοῦ κώδικος. Ἐπὶ ἐγγράφων ὑπαγομένων εἰς πάγιον τέλος τὰ ἐπισυναπτόμενα φύλλα, ἐκ 4 σελίδων, ὑποβάλλονται εἰς τὸ αὐτὸ τέλος, ἐκτὸς ἐξαιρέσεών τινων (ἄρθρ. 25, στ′ 5, 27 § 14, 35 § 3, 19 § 7). Γ. Ν. Κ.

—*φύλλα χρεώσεως, πιστώσεως, ἐπεξεργασίας [Δημ. Λογ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ὑπηρεσίας τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐκδιδόμενα κατὰ δημοσίου ὑπολόγου δι' ἐλλείψεις ἢ ἀνωμαλίας συνεπαγομένας χρέωσιν ἢ πίστωσιν (*φύλλα χρεώσεως* ἢ *πιστώσεως*). Ἄσχετα δὲ πρὸς αὐτὰ εἶναι τὰ *φύλλα ἐπεξεργασίας*, ἅτινα ἐκδίδον-

Digitized by Google

ται διὰ πᾶσαν ἐκ τοῦ ἐλέγχου προκύπτουσαν ἀμφιβολίαν ἢ ἔλλειψιν (*φύλλα ἐλλείψεως*) πρὸς συμπλήρωσίν της. Γ. Ν. Κ.

—**φύλλον ἀγγλικὸν** (Feuille anglaise, cut sheet, Patentgummi). Ἐμπορικὸν ὄνομα δι' ἀρίστης ποιότητος καθαρὸν καουτσούκ, ὅπερ χρησιμοποιεῖται διὰ χειρουργικὰ χειρόκτια, ἐργαλεῖα, καθετῆρας κλπ. Ἐκλήθη οὕτως ὡς ἐφευρεθὲν ἐν Ἀγγλίᾳ. Σ. Γ.

—**φύλλον ἀδείας**. Τὸ ἔγγραφον τὸ χορηγούμενον εἰς πάντα στρατιωτικόν, ἀπερχόμενον εἰς ἄδειαν. Τὸ φύλλον ἀδείας πρέπει νὰ προσάγῃ ὁ στρατιωτικὸς πρὸς θεώρησιν εἰς τὸ σχετικὸν φρουραρχεῖον τοῦ τε τόπου τῆς ἀναχωρήσεως καθὼς καὶ τοῦ τῆς ἀφίξεως, ἢ εἰς τὸ φρουραρχεῖον τοῦ τόπου παραμονῆς.

—**φύλλον βολῆς**. Το ἀτομικὸν φύλλον ἑνὸς ἑκάστου ὁπλίτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγράφεται ἡ ἐπίδοσις αὐτοῦ εἰς τὴν διὰ τυφεκίου βολήν, χαρακτηριζομένη δι' ἑνὸς τῶν ὅρων: «καλὸς σκοπευτής», «σχεδὸν καλός», «μέτριος», «κακός».

—**φύλλον ὀψωνίου**. Τὸ ἐν ἑκάστῳ λόχῳ, ἴλῃ, πυροβολαρχίᾳ τηρούμενον βιβλίον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγράφονται αἱ ἡμέραι παρουσίας τῶν ἀνδρῶν, δηλαδὴ αἱ παρέχουσαι αὐτοῖς τὸ δικαίωμα χορηγήσεως ἀποδοχῶν, συσσιτίου καὶ ἄρτου. Τὸ φύλλον ὀψωνίου τηρεῖται καθ' ἑκάστην ἐνήμερον ὑπὸ τοῦ σιτιστοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ *φυλλαδίου μεταβολῶν*. Ν. Θ. Κ.

—**φύλλον ποιότητος**. Τὸ ἀτομικὸν φύλλον ἑνὸς ἑκάστου ἀξιωματικοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ καθ' ἑξαμηνίαν ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ οἰκείου διοικητοῦ συντάγματος ἢ καταστήματος οἱ ἀφορῶντες τὸν ἀξιωματικὸν χαρακτηρισμοί, ἐπὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς του ἱκανότητος, ἐπὶ τῆς ἐν γένει συμπεριφορᾶς του, ἐπὶ τῆς σωματικῆς του καταστάσεως, ἐπὶ τῆς πρὸς ἐκστρατείαν ἱκανότητος κτλ. Ἀνάλογον *φύλλον* ἢ *δελτίον* εἰσῆλθε καὶ τηρεῖται εἰς τὰς πολιτικὰς ὑπηρεσίας.

—**φύλλον πορείας**. Τὸ ἔγγραφον τὸ χορηγούμενον εἰς πάντα στρατιωτικὸν μεταβαίνοντα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, πρὸς ἐκτέλεσιν διατεταγμένης ὑπηρεσίας. Τὸ φύλλον τοῦτο πρέπει νὰ προσάγῃ ὁ στρατιωτικὸς πρὸς θεώρησιν εἰς τὸ φρουραρχεῖον τοῦ τε τόπου τῆς ἀναχωρήσεως, καθὼς καὶ τοῦ τῆς ἀφίξεως. Τὸ φύλλον πορείας εἶναι ἓν τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων διὰ τὴν πληρωμὴν εἰς τὸν στρατιωτικὸν τῶν ὁδοιπορικῶν του ἐξόδων. Ν. Θ. Κ.

—**φύλλον μαγνητικὸν** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *μαγνητικὸν* φύλλον.

—**φύλλον τοπογραφικὸν** [*Τοπογρ.*]· βλ. λ. *τοπογραφικὸν* φύλλον.

φύλλον (τὸ) (Phyllum) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δρομικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φασμιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη φυτοφάγα ἔντομα, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *φύλλον τὸ παράδοξον* (Phyllum paradoxum), ὅπερ ἔχει σῶμα λεπτὸν καὶ ἐπίμηκες. Δ. Ν. Π.

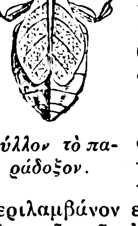

Φύλλον τὸ παράδοξον.

φυλλονυκτερὶς (ἡ) (Phyllonycteris) [*Ζωολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλοστομιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων νυκτερίδων ἰθαγενῶν τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

φυλλοξανθίνη (ἡ) [*Βοτ.*]. Καλεῖται οὕτως ἡ κιτρίνη οὐσία ἡ προερχομένη ἐκ τοῦ διχασμοῦ τῆς καθαρᾶς χλωροφύλλης τῇ ἐπιδράσει χλωριυδρικοῦ ὀξέος. Ἡ φυλλοξανθίνη διὰ περαιτέρω διχασμοῦ παράγει τὴν *φυλλοκυανίνην*. Δ. Ν. Π.

φυλλοξήρα (ἡ) (Phylloxera) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν φυλλοξηριδῶν, περιλαμβάνον τριάκοντα περίπου εἴδη μικρῶν ἀφίδων, ζωσῶν παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων δασικῶν δένδρων. Ἓν μόνον εἶδος ζῇ ἐπὶ τῆς ἀμπέλου, ἀποτελοῦν τὸν ἐπικινδυνωδέστερον ἐχθρόν της, ἡ φυλλοξήρα (vastatrix) vitifolii. Κατὰ νεωτέρας ταξινομήσεις ἡ φυλλοξήρα τῆς ἀμπέλου, μετ' ἄλλων τινῶν εἰδῶν, ὑπήχθη εἰς ἕτερον γένος, τὸ γένος δακτυλόσφαιρα (Dactylosphaera), ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν δακτυλόσφαιρα vitifolii.

Ἡ φυλλοξήρα τῆς ἀμπέλου ζῇ ἐπὶ διαφόρων εἰδῶν τῆς ἀμπέλου (Vitis), καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἀμπέλου τῆς οἰνοφόρου (Vitis vinifera) μὲ τὰς ἀπείρους ποικιλίας της. Ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἀφίδες, ἡ φυλλοξήρα ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἤτοι: *Ὠὸν τοῦ χειμῶνος*. Μῆκος 0.27 χλστ., πλάτος 0.14, χρῶμα ἐλαιόχρουν, λεῖον, φέρον βραχὺν μίσχον. *Προνύμφη θεμελιωτρίας*. Ἐκκολάπτεται ἀπὸ τὸ ᾠὸν τοῦ χειμῶνος καὶ εἶναι πρασινοκιτρίνη, ἐλλειψοειδής, μήκους 0,33 χλστ. *Φυλλόβιος ἀκμαία*. Κιτρινωπή, 1.25 χλστ. μήκους καὶ 1 χλστ. πλάτους, ᾠοειδής, ἄπτερος, ἄνευ φυματίων, μὲ ὀφθαλμοὺς κοκκινωπούς. Γεννᾷ παρθενογενετικῶς. *Ὠὸν τῆς φυλλοβίου*. Μῆκος 0,25 χλστ., ἐλλειψοειδές, μὲ δύο πόλους, κίτρινον ἕως πρασινωπόν, στιλπνόν, φέρον γλυφὰς ἐν εἴδει δικτύου. *Νεοφυλλόβιος φυλλοβιοειδὴς* καὶ *νεοφυλλόβιος ριζοβιοειδής*. Αὗται ἐκκολάπτονται ἀπὸ τὰ ᾠὰ τῶν φυλλοβίων ἐντὸς τῶν κηκίδων τῶν φύλλων. Ἡ πρώτη ὁμοιάζει μὲ τὴν προνύμφην τῆς θεμελιωτρίας, ἡ δευτέρα μὲ τὴν τῆς ριζοβίου, ὡς κατωτέρω. *Νεοριζόβιος*. Εἶναι ἡ προνύμφη τῆς ριζοβίου, ὁμοιάζουσα μὲ τὴν τῆς θεμελιωτρίας. *Ριζόβιος ἀκμαία*. Χρῶμα πρασινοκαστανόν, σῶμα ἀπιοειδές, χονδρόν, μῆκος 1 χλστ. περίπου καὶ πλάτος τὸ ἥμισυ, ἄπτερος, γεννῶσα παρθενογενετικῶς. *Ὠὸν τῆς ριζοβίου*. Ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς φυλλοβίου, χρῶμα πράσινον ἕως καστανόν, λεῖον. *Πτερωτή*. Κιτρι-

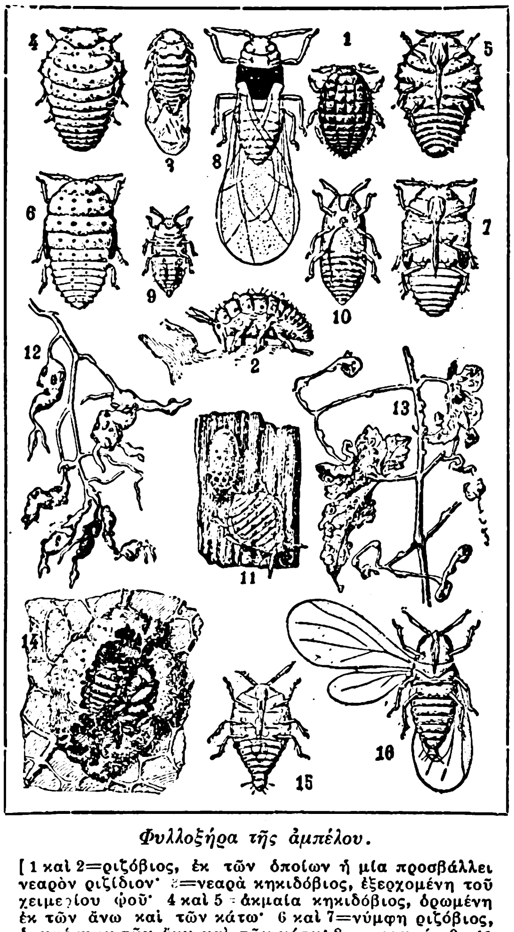

Φυλλοξήρα τῆς ἀμπέλου.

[1 καὶ 2=ριζόβιος, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία προσβάλλει νεαρὸν ριζίδιον· 3=νεαρὰ κηκιδόβιος, ἐξερχομένη τοῦ χειμερίου ᾠοῦ· 4 καὶ 5=ἀκμαία κηκιδόβιος, δρωμένη ἐκ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω· 6 καὶ 7=νύμφη ριζόβιος, δρωμένη ἐκ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω· 8=πτερωτή 9—11 =ἔμφυλοι προελθοῦσαι ἀπὸ ψευδοφὰ τῆς πτερωτῆς (9=ἄρρεν· 10=θήλεια πρὸ τῆς ἐναποθέσεως τοῦ χειμερίου ᾠοῦ της· 11=θήλεια ἀπεξηραμμένη μετὰ τὴν ἐναπόθεσιν τοῦ ᾠοῦ)· 12=ριζίδια ἀμπέλου μεγεθυσμένα, προσβεβλημένα ὑπὸ φυλλοξήρας· 13=ἐναέρια τμήματα προσβεβλημένα καὶ δεικνύοντα τὰς κηκῖδας· 14=κηλὶς μεγεθυσμένη ἀνοικτὴ καὶ δεικνύουσα μίαν ἐναέριον φυλλοξήραν μὲ τὰ ψευδοφά, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἐξεκολάφθησαν· 15 καὶ 16=φυλλοξήρα τῆς δρυὸς (15=ἄπτερος· 16=πτερωτή).]

νωπὴ μὲ πλατεῖαν ράβδωσιν καστανὴν ἐπὶ τοῦ θώρακος, σῶμα λεπτὸν 1.25×0.45 χλστ. Φέρει 4 ὑελώδεις πτέρυγας καὶ γεννᾷ παρθενογενετικῶς. *Ὠὸν τῆς πτερωτῆς*. Κίτρινον βαθὺ μὲ γλυφὰς ἑξαγωνικάς. Τὰ ᾠά, ἐξ ὧν θὰ ἐκκολαφθοῦν ἄρρενες, ἔχουν μῆκος 1/4 χλστ., τὰ δὲ θήλεα 1/8 χλστ. *Ἄρρενες* Μῆκος 0.28 χλστ., κίτρινοι, ᾠοειδεῖς, ἄπτεροι καὶ δὲν λαμβάνουν τροφήν. *Θήλειαι*. Μῆκος μέχρις 0.5 χλστ., κίτριναι, ἄπτεροι καὶ ἄνευ στοματικῶν μορίων, ὡς οἱ ἄρρενες.

Μετὰ τὴν ὀχείαν γεννᾶται τὸ ᾠὸν τοῦ χειμῶνος, τὸ ὁποῖον ἐναποτίθεται ἐπὶ τῶν φλοιῶν τῶν ἀμπέλων. Ἀπὸ τὸ ᾠὸν τοῦτο ἐκκολάπτονται κατὰ τὴν ἄνοιξιν προνύμφαι φυλλόβιοι, ἅπασαι θήλειαι, αἱ θεμελιώτριαι, σχηματίζουσαι κηκῖδας ἐπὶ φύλλων ἀποκλειστικῶς ἀμερικανικῶν ἀμπέλων. Ἐντὸς τῶν κηκίδων αἱ ἀκμαῖαι γεννῶσι παρθενογενετικῶς 400—500 ᾠά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκκολάπτονται προνύμφαι, ἅπασαι θήλειαι, ὧν αἱ πλεῖσται δημιουργοῦν νέας κηκῖδας (νεοφυλλόβιοι φυλλοβιοειδεῖς). Τινὲς ὅμως, ἀνίκανοι νὰ δημιουργήσουν κηκῖδας, φέρονται ἐπὶ τῶν ριζῶν (νεοφυλλόβιοι ριζοβιοειδεῖς). Ἐπὶ τῶν φύλλων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους ἐπακολουθοῦν 5—6 γενεαί, προοδευτικῶς δὲ ἡ ἀναλογία τῶν ριζοβιοειδῶν αὐξάνει. Αἱ τελευταῖαι διὰ τῶν νυγμάτων των προκαλοῦν δύο εἰδῶν ἀλλοιώσεις ἐπὶ τῶν ριζῶν: τὰ *ὀζίδια* καὶ τὰ *φυμάτια*. Τὰ ὀζίδια ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν ριζιδίων, τὰ ὁποῖα ἐξογκοῦνται καὶ κάμπτονται ἐν εἴδει ἀγκῶνος, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν γωνίαν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ ἔντομον. Τὰ φυμάτια σχηματίζονται ἐπὶ τῶν μὴ αὐξανομένων πλέον κατὰ μῆκος μικρῶν ριζῶν, εἶναι δὲ ἡμισφαιρικὰ ἐξογκώματα, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐπὶ ἑκάστης ρίζης εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰ ἐπ' αὐτῆς ἔντομα. Τὰ φυμάτια καὶ τὰ ὀζίδια σὺν τῷ χρόνῳ προσβάλλονται ἀπὸ μύκητας καὶ μικρόβια καὶ σήπονται. Αἱ ἐκ τῆς προσβολῆς τῆς φυλλοξήρας διαταραχαὶ τῆς ἀμπέλου προέρχονται ἀκριβῶς ἀπὸ τὰς δύο ταύτας ἀλλοιώσεις τοῦ ριζικοῦ συστήματος καὶ ἀπὸ τὴν ἐπακολουθοῦσαν σῆψιν.

Ἐπὶ τῶν ριζῶν αἱ ριζοβιοειδεῖς, ἅπασαι θήλειαι, γεννοῦν ᾠὰ πολυάριθμα παρθενογενετικῶς, ἐξ ὧν ἐκκολάπτονται αἱ νεοριζόβιοι, πολλαπλαζόμεναι ἐπὶ ἀρκετὰς γενεὰς ὁμοίως. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τινὲς τῶν νεοριζοβίων ἀποκτῶσι πτέρυγας, ἐξερχόμεναι δὲ τοῦ ἐδάφους πετῶσιν εἰς μεγάλας ἐνίοτε ἀποστάσεις καὶ γεννῶσι 2—6 ᾠὰ ἐπὶ τῶν φλοιῶν τῶν πρέμνων, ἢ ἅπαντα ἄρρενα ἢ ἅπαντα θήλεα ἑκάστη. Τὰ ἐκκολαπτόμενα ἄρρενα γονιμοποιοῦν τὰς θηλείας, αἱ ὁποῖαι γεννῶσιν εἰς προφυλαγμένον σημεῖον τοῦ κορμοῦ, ὑπὸ τοὺς φλοιούς, ἑκάστη ἓν καὶ μόνον ᾠόν, τὸ ᾠὸν τοῦ χειμῶνος. Αἱ φυλλόβιοι καταστρέφονται μὲ τὴν πτῶσιν τῶν φύλλων, ἐνῷ αἱ ριζόβιοι σταματοῦν τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξίν των κατὰ τὸν χειμῶνα (εἰς τὰς πολὺ θερμὰς χώρας καὶ κατὰ τὴν θερμοτέραν περίοδον τοῦ θέρους), ἐπαναλαμβάνουσαι αὐτὸν κατὰ τὴν ἄνοιξιν. Ὁ πλήρης οὗτος βιολογικὸς κύκλος τοῦ ἐντόμου συμπληροῦται μόνον ἐπὶ ἀμερικανικῶν ἀμπέλων. Ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐλλείπει ἅπασα ἡ φυλλόβιος σειρά, μεταδίδεται δὲ τὸ ἔντομον διὰ τῶν ριζοβίων καὶ διατηρεῖται διὰ τῶν διαχειμαζόντων. Αἱ ριζόβιοι δύνανται νὰ μεταναστεύσωσιν εἴτε ὑπογείως ἀπὸ ρίζης εἰς ρίζαν, εἴτε ὑπεργείως, εἴτε νὰ μεταφερθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τμημάτων ἀμπέλου, ἢ τῶν ζῴων, τῆς βροχῆς, τοῦ ἀνέμου κλπ. Ἐξωτερικῶς ἡ προσβολὴ τῆς φυλλοξήρας ἐμφανίζεται διὰ κιτρινίσματος τῶν φύλλων, ἀναπτύξεως κληματίδων ἀσθενικῶν (αἱ ὁποῖαι προώρως χάνουσι τὸ φύλλωμά των), βαθμιαίου μαρασμοῦ καὶ τέλος θανάτου τοῦ πρέμνου. Ἐπειδὴ τὸ ἔντομον μεταδίδεται ἀπὸ κλήματος εἰς κλῆμα, τὸ πρῶτον προσβληθὲν παρουσιάζει ἐντονώτερα τὰ ἄνω συμπτώματα, περιβάλλεται δὲ ὑπὸ κλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν παρουσιάζονται ὀλιγώτερον προσβεβλημένα. Οὕτω δημιουργεῖται ἡ καλουμένη *φυλλοξηρικὴ κηλίς*.

Ἡ φυλλοξήρα κατάγεται ἀπὸ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, μεταφερθεῖσα διὰ τῶν ἀμερικανικῶν κλημάτων εἰς Εὐρώπην, καὶ δὴ τὸ πρῶτον εἰς Γαλλίαν μεταξὺ τοῦ 1850 καὶ τοῦ 1860, ὁπόθεν βαθμιαίως μετεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, πλὴν μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐλαχίστων ἀκόμη ἀμπελουργικῶν περιφερειῶν. Τὸ ἔντομον προσδιωρίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Planchon τῷ 1868. Κατ' ἀρχὰς κατεπολεμεῖτο, μὲ οὐχὶ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν προσβεβλημένων κλημάτων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ὑπόπτων τοιούτων, δι' ἐνέσεων διθειούχου ἄνθρακος εἰς δόσιν 300 γραμμ. κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον καὶ διὰ κατακλύσεως τῶν ἀμπελώνων δι' ὕδατος. Νῦν ἐφαρμόζεται γενικῶς ὁ ἐμβολιασμὸς τῶν διαφόρων ποικιλιῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀμπέλων ἐπὶ διαφόρων εἰδῶν ἢ ὑβριδίων ἀμερικανικῶν ἀμπέλων, ὧν αἱ ρίζαι ἀντέχουν εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἐντόμου. Ἡ φυλλοξήρα δὲν ἔχει δυστυχῶς σοβαροὺς φυσικοὺς ἐχθρούς, ἐφ' ὧν νὰ δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν.

Εἰς τὰς διαφόρους χώρας ἐθεσπίσθησαν νόμοι μὲ σκοπὸν τὴν παρεμπόδισιν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαπλώσεως τῆς φυλλοξήρας καὶ ἐλήφθησαν αὐστηρότατα μέτρα ἐλέγχου. Παρὰ ταῦτα, ἂν καὶ βεβαίως ἡ ἐξάπλωσίς της ἐπιβραδύνεται αἰσθητότατα, ἀτυχῶς τὸ ἔντομον διαρκῶς ἐξαπλοῦται. Ἐν Ἑλλάδι κατ' ἔτος ἀναγγέλλονται καὶ νέαι προσβολαί, τοῦ ἐντόμου κατερχομένου διαρκῶς πρὸς νότον. Παρ' ἡμῖν διὰ τὴν ἄμυναν κατὰ τῆς φυλλοξήρας ἰσχύει ὁ νόμος 214 τοῦ 1914, τροποποιηθεὶς καὶ συμπληρωθεὶς κατὰ καιροὺς διὰ διαταγμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. Grassi*, Contributo alla conoscenza delle filosserine ed in particolare della filossera della vite (Roma, 1912).—*Stellwaag*, Die Weinbauinsekten der Kulturländer (Berlin 1928, σ. 238—366, κλπ.).

Ε. Τ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

φυλλόπερθος (ὁ) (Phylloperthus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ παράκτια μέρη τῆς Μεσογείου, εἰς τὴν Κίναν, τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν Σιβηρίαν, τὴν Μοζαμβίκην, τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ τὸ Μεξικόν. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ὁ *φυλλόπερθος ὁ ἀγροδίαιτος* (Phylloperthus campestris), ὅστις ἔχει μῆκος 10 χλστ. περίπου, κεφαλὴν καὶ προθώρακα στιλπνῶς πράσινον μὲ μεταλλικὰς ἀποχρώσεις καὶ ἔλυτρα στιλπνῶς ἐπίξανθα μὲ μελανὰς γραμμώσεις κατὰ τὴν περιφέρειάν των. Δ. Ν. Π.

φυλλόπνευστος (ὁ) (Phyllopneustus) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀηδονιδῶν*, περιλαμβάνον μετριόσωμα πτηνά, παρεμφερῆ πρὸς τὰς ἀηδόνας. Τὰ πτηνὰ τοῦ γένους τούτου ἔχουσι ράμφος πεπιεσμένον κατὰ τὴν βάσιν του καὶ κυρτὸν κατὰ τὸ ἄκρον του. Τὸ σῶμά των εἶναι εὔσωστον, αἱ πτέρυγες

Digitized by Google

μακραί, οἱ πόδες ὑψηλοὶ καὶ λεπτοὶ καὶ ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ πτερώματος ὑποπράσινος ἢ ὑπόφαιος κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ ὑποκίτρινος κατὰ τὴν κοιλίαν. Τρέφονται ἐξ ἐντόμων, σκωλήκων καὶ καμπῶν. Κατὰ τὸ ἔαρ κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν καὶ ἐντὸς πυκνῶν φυλλωμάτων. Τὸ ᾆσμά των εἶναι μελῳδικόν. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι οἱ: *Φυλλόπνευστος ὁ πυρρόχρους* (Phyllopneustus rufus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 0,20 μ. περίπου, φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρωματισμὸν πρασινόφαιον κατὰ τὴν ῥάχιν, πυρρὸν κατὰ τὸ στῆθος καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Πολλάκις μεταναστεύει κατὰ τὸ ἔαρ μέχρι τῶν δυτικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπανέρχεται κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰς τὴν Ἀφρικήν. *Φυλλόπνευστος ὁ τρόχιλος* (Phyllopneustus trochilus). Οὗτος ἔχει χρῶμα φαιοϋποπράσινον κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ κιτρινόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Τὰ ἄκρα τῶν πτερύγων καὶ τῆς οὐρᾶς του εἶναι σκοτεινῶς πράσινα. Εἶναι ἐνδημικὸν εἶδος τῶν παρακτίων μερῶν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας. *Φυλλόπνευστος ὁ πολύγλωττος* (Phyllopneustus polyglottus). Κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος εἶναι ὑποπράσινος, κατὰ τὰ ὑποκάτω ὠχροκίτρινος καὶ κατὰ τὰ ἄκρα τῶν πτερύγων του φαιοτεφρός. Δ. Ν. Π.

φυλλόποδα (τὰ) (Phyllopoda) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐντομοστράκων*, περιλαμβάνουσα διαφόρου μορφῆς ὑδρόβια ζῷα, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν των, ὅπερ διευρύνεται σχηματίζον λεπιδοειδεῖς ἀποφύσεις ἐν εἴδει φύλλου. Οἱ φυλλοειδεῖς οὗτοι πόδες χρησιμεύουσι συγχρόνως διὰ τὴν νῆξιν και τὴν ἀναπνοήν, κυμαίνονται δὲ ἀπὸ 8 μέχρις 80 εἰς τὰ διάφορα γένη. Τὸ σῶμά των, γενικῶς, εἶναι ἐπίμηκες, μὲ τελείως διακεκριμένας τὰς ἀρθρώσεις του ἢ καλύπτεται ὑπὸ δερματικῆς ἀναδιπλώσεως ἐν εἴδει μανδύου· ἡ κεφαλή των συνήθως εἶναι ὁρατὴ καὶ φέρει δύο ζεύγη κεραιῶν ὑποτυπωδῶν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι δύο, συνθέτους· τὸ ἄνω χεῖλός των συνήθως εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ φέρει κάτωθεν ζεῦγος ἰσχυροτάτων σιαγόνων τοξοειδῶν καὶ αἰχμηρῶν· ὁ θώραξ ἀποτελεῖται ἐξ 11 ἀρθρώσεων· τὰ γένη εἶναι κεχωρισμένα, καὶ τὸ νεογνόν, ἅμα ὡς ἐκκολαφθῇ ἐκ τοῦ ᾠοῦ, προσομοιάζει πρὸς τὸν ναύπλιον. Τὰ περισσότερα φυλλόποδα ζῶσιν ἐντὸς τῶν γλυκέων στασίμων ὑδάτων καὶ ἐλάχιστα εἰς ὑφάλμυρα ἢ ἁλμυρὰ ὕδατα. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ζῴων τούτων γίνεται ταχύτατα. Ἡ κατηγορία αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο ὑποκατηγορίας, τὰ *βραγχιόποδα* (βλ. λ.) καὶ τὰ *κλαδόκερα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς καμβρίου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Τὰ ἀρχαιότατα ἐντὸς καμβρικῶν στρωμάτων φυλλόποδα εὑρίσκονται ἐντὸς θαλασσογενῶν ἀποθεμάτων, ἐνῷ τὰ νεώτερα καὶ τὰ σημερινὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς ζῷα ὑφαλμύρων καὶ γλυκέων ὑδάτων. Γ. Κ. Γ.

φυλλοπορφυρίνη (ἡ). Σῶμα ἀνῆκον εἰς τὰς *φυλλίνας* (βλ. λ.). Σ. Γ.

φυλλοπτέρυξ (ἡ) (Phyllopteryx) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *λοφοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συγγναθιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἰχθύων παρεμφερῆ πρὸς τοὺς συγγνάθους, ἀπαντῶντα εἰς τὰς περὶ τὴν Αὐστραλίαν θαλάσσας. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ εἶναι αἱ μεμβρανώδεις προσφύσεις, ἃς φέρουσιν ἐπὶ τοῦ σώματός των, καὶ τὸ πράσινον χρῶμά των, ὅπερ λαμβάνουσιν, ὅταν εὑρίσκωνται μεταξὺ τῶν ἀλγῶν. Δ. Ν. Π.

φυλλόρνις (ἡ) (Phyllornis) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν ξηροβατικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀδοντορραμφῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥινολοφιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *φυλλόρνις ἡ τρίχρους* (Phyllornis tricolor), ἥτις ἔχει χρῶμα φαιοτεφρὸν κατὰ τὴν ῥάχιν, στιλπνῶς μελανὸν κατὰ τὸ στῆθος καὶ τὰ πλάγια τῶν πτερύγων καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

Φυλλόρνις ἡ τρίχρους.

φυλλόρρινος (ὁ) (Phyllorhinus) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥινολοφιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη μετριοσώμων νυκτερίδων, ἀπαντωσῶν εἰς τὰς θερμὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Κύριον διακριτικὸν γνώρισμα τῶν νυκτερίδων τοῦ γένους τούτου εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς ῥινός των φέρουσι μεμβρᾶναν ἐν εἴδει φύλλου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φυλλόρρινος ὁ τριόδους* (Phyllorhinus triodon), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους, χρῶμα δὲ φαιοτεφρὸν κατὰ τὴν κοιλίαν μὲ πυρροφαίους πτέρυγας. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Νουβίαν καὶ τὴν Ζανζιβάρην. Δ. Ν. Π.

Φυλλόρρινος.

φυλλόρροια (ἡ)· ἡ πτῶσις τῶν φύλλων, ἰδίᾳ ἡ κατὰ τὸ φθινόπωρον φυσιολογικὴ ἀποψίλωσις τῶν δένδρων, φυλλοβολία.

φυλλορρόϊσμα (ἡ)· φυλλόρροια.

φυλλορροῶ (—*έω*)· ῥίπτω τὰ φύλλα μου, ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀπορριπτόντων τὰ φύλλα των δένδρων, *φυλλοβολῶ*.

Φύλλος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ πολίχνη τῆς Θεσσαλιώτιδος τῆς Θεσσαλίας, κειμένη ἐπὶ τοῦ Φυλληΐου ὄρους καὶ ἔχουσα ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Φυλλίου.

φυλλοσκεπής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ σκεπασμένος ἀπὸ φύλλα ἢ φυλλώματα, φυλλοστεγής.

φυλλοσπόνδυλα (τὰ) (Phylospondyli) *[Παλαιοζωολ.]*. Ὑπόταξις ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *στεγοκεφάλων* ἀμφιβίων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον πιθοειδεῖς σπονδύλους, κατεσκευασμένους ἀπὸ δύο κοιλιακὰ καὶ δύο ῥαχιαῖα τρυφερὰ ὀστεΐνα φύλλα, περικλείοντα τὸν νωτιαῖον μυελὸν καὶ τὴν χορδήν. Οἱ ὀδόντες των ἦσαν ἁπλοῖ. Εἰς τὴν ὑπόταξιν ὑπάγεται μία καὶ μόνη οἰκογένεια, ἡ τῶν *βραγχιοσαυριδῶν*. Ἀπολιθωμένα λείψανα φυλλοσπονδύλων ἀμφιβίων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου καὶ τῆς κατωτέρας περμίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

φυλλόσταχυς (ὁ) (Phyllostachys) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βαμβουσοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

φυλλόστικτον (τὸ) (Phyllosticta) *[Βοτ.]*. Γένος δευτερομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *σφαιριοειδῶν*, περιλαμβάνον πολυαριθμότατα εἴδη τυπικῶς ζῶντα ἐπὶ φύλλων, ἐφ᾽ ὧν προκαλοῦν τὴν ἐμφάνισιν κηλίδων καὶ τὴν διάτρησίν των εἰς τὸ σημεῖον τῆς κηλῖδος. Τὰ ἐπὶ τῆς κηλῖδος ἐμφανιζόμενα πυκνίδια εἶναι μικρά, ὑποδέρμια, φακοειδῆ, ὑποκαστανόχροα. Τὰ στυλοσπόρια εἶναι μικρά, ἐλλειψοειδῆ, συνεχῆ, ὑελώδη. Ε. Τ. Ε.

φυλλοστομίδαι (οἱ) (Phyllostomidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων*, περιλαμβάνουσα νυκτερίδας διακρινομένας κυρίως ἐκ τοῦ ῥύγχους των, ὅπερ περιβάλλεται ὑπὸ φυλλοειδοῦς δερματοπτυχῆς, λίαν ἀνεπτυγμένης. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει ἀρκετὰ γένη, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστότερον εἶναι τὸ *φυλλόστομον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυλλόστομον (τὸ) (Phyllostomum) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοστομιδῶν*, περιλαμβάνον νυκτερίδας ἀπαντώσας εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ μεσημβρινὴν Ἀμερικήν. Ἐκ τῶν ἐλαχίστων σχετικῶς εἰδῶν γνωστότερον εἶναι τὸ *φυλλόστομον τὸ φάσμα* (Phyhlostomum spectrum), οὗτινος τὸ μῆκος φθάνει τὰ 18 ἑκατοστόμετρα καὶ τὸ πλάτος τὰ 70. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιομελανὸς κατὰ τὴν ῥάχιν, κιτρινόφαιος κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ καστανόφαιος κατὰ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος καὶ τὴν δερματοπτυχήν. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων καὶ ἐνίοτε καὶ ἐκ καρπῶν ἢ ἑτέρων φυτικῶν οὐσιῶν. Ὅταν πεινᾷ, δὲν διστάζει νὰ ἀπομυζήσῃ καὶ τὸ αἷμα τῶν κοιμωμένων ζῴων καὶ ἀνθρώπων. Ἐνδιαιτᾶται ἐντὸς τῶν πυκνῶν δασῶν τῆς Βραζιλίας καὶ τῆς Γουϊάνας. Δ. Ν. Π.

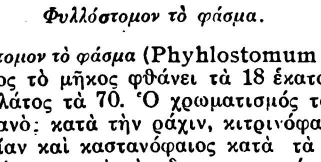

Φυλλόστομον τὸ φάσμα.

φυλλόστρωτος (ὁ, ἡ) —*ον* (τό)· ὁ ἐστρωμένος μὲ φύλλα.

φυλλόσωμον (τὸ) (Phyllosomum) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *στοματοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *παλινουριδῶν*, περιλαμβάνον πολυπληθῆ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς πλείστας θαλάσσας τῆς γῆς. Τὸ μέγεθός των εἶναι μικρὸν ἢ μέτριον. Νήχονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ κινοῦνται βραδέως. Εἶναι διαφανῆ ὡς ἡ ὕαλος, ἡ δὲ παρουσία των γίνεται φανερὰ ἐκ τῶν στιλπνῶν βαθυκυάνων ὀφθαλμῶν των. Τὰ περισσότερα εἴδη ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος τῶν εὐρωπαϊκῶν θαλασσῶν εἶναι τὸ *φυλλόσωμον τὸ μεσογειακὸν* (Phyllosomum Mediterraneum), ὅπερ ἔχει μικρότατον μέγεθος. Δύναται νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα ἐκτὸς τοῦ ὕδατος. Δ. Ν. Π.

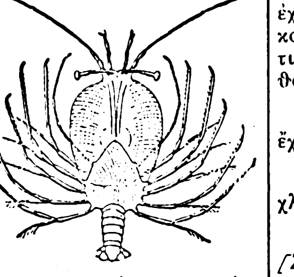

Φυλλόσωμον τὸ μεσογειακόν.

φυλλοταξία (ἡ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ἡ διάταξις τῶν φύλλων ἐπὶ τοῦ βλαστοῦ. Αὕτη εἶναι ὡρισμένη καὶ σταθερὰ δι᾽ ὅλα τὰ φυτὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γένος καὶ παρουσιάζεται ὑπὸ δύο γενικὰς μορφάς, τελείως διακεκριμένας ἀλλήλων. Ὅταν ἐπὶ τινος ὁριζοντίου τμήματος τοῦ κλάδου ὑπάρχῃ ἓν μόνον φύλλον καὶ ἀμέσως κατόπιν τὰ φύλλα εἶναι διατεταγμένα ἐπὶ τοῦ ἄξονος ἀκανονίστως, τότε ἡ φυλλοταξία αὕτη καλεῖται *ἐναλλασσομένη* καὶ τὰ φύλλα *ἐναλλασσόμενα*. Ὅταν ἐπὶ ὁριζοντίου τμήματος φύωνται δύο φύλλα, τότε ἡ φυλλοταξία αὕτη καλεῖται *ἀντίθετος* ἢ *ἀντίπλευρος* καὶ τὰ φύλλα *ἀντίθετα* ἢ *ἀντιπλευρα*. Τὰ ἀντίθετα φύλλα κατέχουν τὰ δύο ἄκρα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὁριζοντίου διαμέτρου. Τὰ ἐναλλασσόμενα φύλλα, ὡς τὰ τῆς μηλέας, τῆς κερασέας, τῆς δρυὸς κλπ., εἶναι διατεταγμένα ἐπὶ τοῦ κορμοῦ ἢ τῶν κλάδων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ἐὰν διέλθῃ γραμμὴ κατὰ τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς των, αὕτη θὰ εἶναι σπειροειδὴς ἢ ἑλικοειδὴς καὶ θὰ συνδέῃ πάντα τὰ φύλλα πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐκφύσεως αὐτῶν. Δ. Ν. Π.

φυλλοτόμος (ὁ) (Phyllotoma) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *τενθρηδονιδῶν*. Αἱ προνύμφαι διαφόρων εἰδῶν τοῦ γένους σχηματίζουν ἐπὶ τῶν φύλλων διαφόρων δασικῶν δένδρων στοάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων χρυσαλλιδοῦνται εἰς φακοειδῆ βομβύκια, ἀφοῦ καταφάγουν κυκλοτερῶς τὴν ἐπιδερμίδα. Τὰ βομβύκια πίπτουν εἰς τὸ ἔδαφος, ἀφήνοντα ἐπὶ τῶν φύλλων ὀπάς. Ε. Τ. Ε.

φυλλοτρήτης (ὁ) (Phyllotreta) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη, προσβάλλοντα κυριώτατα τὰ σταυρανθῆ, ὧν καταστρέφουν τὰ νεαρὰ φυτὰ καὶ τρυποῦν τὰ φύλλα. Ἔχουν μέγεθος ψύλλου, εἶναι ἐπιμήκη, κυρτά, χρώματος ὁμοιομόρφου σκοτεινοῦ ἢ μὲ κιτρινωπὰς γλυφὰς ἐπὶ τῶν ἐλύτρων. Ε. Τ. Ε.

Φύλλου, ***τέως δῆμος*** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν δεκατριῶν δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ΄, ἡ ἐπαρχία Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν χωρίων: *Ἅγιος Δημήτριος*, *Ἀλμαντάρ*, *Γιαννίκη*, *Ἠλιᾶ*, *Κοτσερῆ*, *Λασποχώριον*, *Μουσαλὰρ* ἢ *Μισαλάρ*, *Μολώτιον* ἢ *Μολώσιον*, *Μπουλῆ* (νῦν Ἀστρίτσα), *Ντουβλατὰν* (νῦν Μεσορράχη), *Ὀρφανὰ Ἄνω*, *Ὀρφανὰ Κάτω*, *Πέτρινον*, *Σιαμπαλῆ*, *Τεκελῆ* καὶ *Τσιαμπασλάρ*. Εἶχε πρωτεύουσαν τὸ χωρίον *Κοτσερῆ*, κατ. 4.000 ἐν συνόλῳ καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Μαρτίου 1883 βασιλικοῦ διατάγματος. Ἤδη κατεμερίσθη εἰς τὰς κοινότητας *Ἄνω Ὀρφανῶν*, *Ἀστρίτσας*, *Κοτσερῆς*, *Μισαλάρ*, *Πετρίνου* καὶ *Σιαμπαλῆ*.

φυλλοφάγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρώγων φύλλα, ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν μὲ φύλλα τρεφόμενος.

φυλλοφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ ἔχων φύλλα, ἀντίθ. *ἄφυλλος*.

φυλλοφόρος (ὁ) (Phyllophorus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πηδητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀκρίδων ἀπαντῶντα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Παπούων. Δ. Ν. Π.

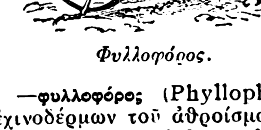

Φυλλοφόρος.

—**φυλλοφόρος** (Phyllophorus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐχίνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὁλοθουροειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ὁλοθουρίων ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

φυλλοφορῶ (—*έω*)· εἶμαι φυλλοφόρος, φέρω, ἔχω φύλλα.

φυλλοφυλλίνη (ἡ). Ἡ ἐκ τῆς διασπάσεως τῆς χλωροφύλλης λαμβανομένη *φυλλίνη*. Σ. Γ.

φυλλοχαιτόπτερος (ὁ) (Phyllochaetopterus) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτοπτεριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ θαλασσοβίων ζωνοσκωλήκων, ἀπαντώντων εἰς πάσας τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

φυλλοχαρὴς (ὁ) (Phyllochares) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, τετραμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

φυλλοχλωρίτης (ὁ) (Phyllochlorit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι προχλωρίτης, πλούσιος εἰς ὀξείδιον ὑποσιδήρου (FeO). Ἀπαντᾷ ὡς συστατικὸν τῶν φυλλιτῶν τῆς ὀροσειρᾶς τῶν συνόρων τῆς Ἀνατολικῆς Βαυαρίας. Γ. Κ. Γ.

Φυλλοχώριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἀρτισκοῦ (Ἐλευθερῶν) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 1.092 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Καρὰ Χαλήλ*.

Φυλ(λ)ὼ *[Μυθολ.]*. Θεράπαινα τῆς Ἑλένης ἐν Σπάρτῃ. Α. Θ. Σ.

φυλλώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ πλήρης φύλλων· ‖ ὁ ὅμοιος μὲ φύλλον, φυλλοειδής.

Φυλλώδη(ς) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ Καρπαθίου πελάγους (πλάτ. 36°35′ Β., μῆκ. 27°15′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1898: Kos, Niseros and Piskopi islands), Α.ΝΑ. ἐσχατιὰ τῆς νήσου Νισύρου. Σ. Ε. Λ.

φυλλώδιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ὁ μίσχος τῶν φύλλων φυτῶν τινων, ὅστις πλατύνεται περὶ τὸ μέσον τῆς ἐπιφανείας τοῦ φύλλου καὶ ἐκτελεῖ πάσας τὰς λειτουργίας τῶν ἀναναπτύκτων ἢ ἐλαττωματικῶν φύλλων. Δ. Ν. Π.

φύλλωμα (τό)· τὸ σύνολον τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ, ἡ κόμη τοῦ φυτοῦ: «πυκνὸν—, ἀραιὸν φύλλωμα».

φύλλωμα (τὸ) (Phylloma) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, πενταμεροῦς συμμετρίας, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὑστεροειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κανθάρων ἰθαγενῶν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

φυλοβασιλεῖς (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐν Ἀθήναις φυλῶν. Οὗτοι ἦσαν ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς πόλεως, ἐξελέγοντο ἐκ τῶν μελῶν τῆς φυλῆς του ἕκαστος καὶ συνήδρευον μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ βασιλείῳ. Ἐν ἀρχῇ ἦσαν τέσσαρες, ὅσαι καὶ αἱ ἀρχαῖαι ἰωνικαὶ φυλαί, μετὰ δὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθένους δέκα. Τὰ ἔργα τῶν φυλοβασιλέων φαίνεται ὅτι ἦσαν κατ' ἀρχὰς πολλαπλᾶ, θρησκευτικὰ ἰδίως καὶ δικαστικά, ταῦτα ὅμως βαθμηδὸν περιωρίσθησαν, ὡς καὶ τὰ τοῦ βασιλέως, ἕνεκα τῆς ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον βαθμιαίας ἐξελίξεως τοῦ πολιτεύματος τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ′ π. Χ. ἀγῶνος συνεσκέπτοντο μόνον μετὰ τοῦ ἄρχοντος βασιλέως ὡς ἐπιμεληταὶ τῶν ἱερῶν. Καὶ τοῦ φονικοῦ «ἐπὶ Πρυτανείῳ» δικαστηρίου μετεῖχον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως, διότι κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως ἐξετελοῦντο δικαστικοί τινες τύποι θρησκευτικὴν ἔχοντες ἔννοιαν. ΚΑΨ.

φυλογενετικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυλογονίαν, ὁ τῆς φυλογονίας.

φυλογονία (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη ἡ πραγματευομένη τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν φυτῶν καὶ ζῴων καὶ τῶν διαφόρων γενῶν καὶ εἰδῶν αὐτῶν ἐν αἰτιώδει σχέσει πρὸς τοὺς διαφόρους σταθμοὺς ἐξελίξεως τῆς Γῆς. Αἱ κυριώτεραι πηγαὶ αὐτῆς εἶναι ἡ παλαιοντολογία, ἡ συγκριτικὴ ἀνατομία καὶ ἡ ὀντογονία. Χ. ΞΣ

φυλογονικός, —*ή*, —*όν*· ὁ τῆς φυλογονίας, φυλογενετικός.

— **φυλογονικὸν ἔνστικτον** *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *γενετήσιον* ἔνστικτον.

φυλολογία (ἡ). Κλάδος τῆς *ἀνθρωπολογίας*, ἀσχολούμενος περὶ τὴν μελέτην τῶν ἀνθρωπίνων *φυλῶν* (βλ. λ.). Καλεῖται καὶ *ἀνθρωπογραφία*. Ι. Γ. Κ.

φῦλον (τό)· ἡ κατὰ φύσιν ὁμοιότης, ἡ ταυτότης τοῦ εἴδους, φυλή, λαός: «ἄγρια—, νομαδικὰ φῦλα»· ‖ ἡ ταυτότης τοῦ γένους: «τὸ ὡραῖον φῦλον» αἱ γυναῖκες, «τὸ ἰσχυρὸν φῦλον» οἱ ἄνδρες.

— *[Βιολ.]* Καλεῖται *φῦλον* ἡ ἰδιάζουσα διαμόρφωσις ὀργανικοῦ τινος ὄντος, ἥτις καθιστᾷ τοῦτο κατάλληλον διὰ τὸν πολλαπλασιασμόν του. Ἐπίσης *φῦλον* καλεῖται τὸ ἄθροισμα τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ζῴων καὶ φυτῶν, ἅτινα ἔχουσι τὰ αὐτὰ πολλαπλασιαστικὰ ὄργανα

Τὸ *φῦλον* καθορίζει τὴν γενικὴν σωματικὴν διάπλασιν εἰς τὰ μεγάλα κατοικίδια ζῷα· οὕτω τὰ θήλεα ἔχουσι τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ σώματός των (κεφαλήν, αὐχένα καὶ πρόσθιον μέρος τοῦ θώρακος) ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένον τοῦ ἄρρενος· ἀντιθέτως τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ σώματος εἶναι εὐρύτερον. Ἐπίσης, κατὰ γενικὸν κανόνα, καὶ τὸ βλέμμα τοῦ θήλεος εἶναι ἠπιώτερον τοῦ ἄρρενος. Ὅταν τὰ δύο φῦλα ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, τότε τὸ ὂν τοῦτο καλεῖται *ἑρμαφρόδιτον*. Τὰ περισσότερα τῶν πρωτοζῴων, κατὰ τὴν γενετήσιον ὁρμήν των, ἀνταλλάσσουσι μέρος τῆς οὐσίας τοῦ πυρῆνός των καὶ εἶτα ἀποχωρίζονται ἐκ νέου, ἄλλοτε ὅμως συνενοῦνται τελείως πυρὴν μετὰ πυρῆνος καὶ πρωτόπλασμα μετὰ πρωτοπλάσματος. Ἡ συνένωσις αὕτη δὲν προϋποθέτει πάντοτε πολλαπλασιασμὸν κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν. Ὑπὸ πλείστων ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο σκοπεῖ τὴν ἀνανέωσιν τῶν συνεζευγμένων ζῳαρίων. Εἰς ἕτερα πρωτόζῳα ἡ σύζευξις τῶν δύο φύλων παρουσιάζει φαινόμενα πολλαπλασιασμοῦ, ὅστις εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην καλεῖται *μεταγάμιος πολλαπλασιασμός*. Οὕτω πολλαπλασιάζονται, κατὰ κανόνα, τὰ σπορόζῳα.

Εἰς τοὺς πρωτογενεῖς πρωτοζῳικοὺς ὀργανισμούς, ὅπως εἰς τὰς περισσοτέρας *ἀμοιβάδας* καὶ τὰ *ἐγχυματικά*, τὰ δύο ὑποκείμενα, ἅτινα συνενοῦνται, εἶναι ἢ τοὐλάχιστον φαίνονται ἀπαραλλάκτως ὅμοια τόσον κατὰ τὴν σωματικὴν αὐτῶν διάπλασιν, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς ἀτομικοὺς χαρακτῆρας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καλεῖται *ἰσογαμία*.

Εἰς ἕτερα πρωτόζῳα, π. χ. τὴν *βορτυκέλλην*, ἡ σύζευξις ἐπιτελεῖται συχνάκις μεταξὺ διαφόρων ὑποκειμένων, ἐξ ὧν τὰ μὲν εἶναι προσκεκολλημένα ἐπὶ διαφόρων ὑποθεμάτων, τὰ δ' ἄλλα, τὰ μικρότερα καὶ εὐκινητότερα τῶν πρώτων, ἅτινα καὶ συνενοῦνται μετ' αὐτῶν, εἶναι ἐλεύθερα. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καλεῖται *ἑτερογαμία*.

Τὸ φαινόμενον τῆς ἑτερογαμίας παρατηρεῖται καὶ εἴς τινα *σπορόζῳα*, ὅταν ἡ σύζευξις λαμβάνῃ χώραν μεταξὺ δύο διαφορωτάτης μορφῆς ὑποκειμένων, τοῦ ἑνὸς εὐμεγέθους, ἀκινήτου καὶ πλουσίου εἰς πρωτόπλασμα, ὅπερ καλεῖται *μακρογαμέτης*, καὶ τοῦ ἑτέρου μικροῦ καὶ εὐκινήτου καὶ ὅπερ καλεῖται *μικρογαμέτης*.

Ὁ δι' ἑτερογαμίας πολλαπλασιασμὸς ἀνευρίσκεται, μετά τινων διαφορῶν, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν *μεταζῴων*. Εἰς ταῦτα πολλαπλασιασμὸς εἶναι ἡ σύζευξις δύο κυττάρων, ἅτινα ἀποχωρίζονται ἐξ ἑνὸ ἢ δύο ὑποκειμένων. Τὰ δύο ταῦτα κύτταρα εἶναι ἀνόμοια, τὸ ἓν εὐμέγεθες καὶ ἀκίνητον, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν μακρογαμέτην τῶν σποροζῴων, καὶ τὸ ἕτερον μικρὸν καὶ εὐκίνητον, καλούμενον *σπερματοζῳάριον*. Ἀποτέλεσμα τῆς συνενώσεώς των εἶναι τὸ *ᾠόν*, ὅπερ ἀκολούθως μεταμερίζεται (μεταγάμιος πολλαπλασιασμός).

Ὠάρια καὶ σπερματοζῳάρια ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ἐξαπολυόμενα ἀποτελοῦσι τὸ φαινόμενον τοῦ *ἑρμαφροδιτισμοῦ*. Εἰς τὰ περισσότερα ὅμως εἴδη ζῴων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν μεταζῴων, τὰ φῦλα ἀπαντῶσι κεχωρισμένα. Τὸ ὄν, ὅπερ ἐξαπολύει τὰ σπερματοζῳάρια, καλεῖται *ἄρρεν*, τὸ δὲ ὄν, ὅπερ ἐξαπολύει τὰ ᾠάρια, καλεῖται *θῆλυ*, ἀμφότερα δὲ τὰ ὄντα καλοῦνται *φῦλα*· ἡ παραγωγὴ νέων ἀπογόνων ἐκ δύο διαφόρων φύλων ὀνομάζεται *φυλογένεσις*.

Τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους δυνατὸν νὰ εἶναι ὅμοια ἀνατομικῶς, μολονότι τελεία ὁμοιότης δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὁπότε παρατηρεῖται καὶ τὸ φαινόμενον τοῦ *γεννητικοῦ διμορφισμοῦ*.

Τὰ φυτὰ ὡσαύτως ἔχουσιν ἄρρενα καὶ θήλεα ὄργανα, ἅτινα ὁτὲ μὲν εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄνθους, ὁτὲ δὲ ἐπὶ ἑνὸς ἄνθους τὰ ἄρρενα καὶ ἐπὶ ἑτέρου τὰ θήλεα. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὰ ἄνθη καλοῦνται *ἀρρενοθήλεα* ἢ *ἑρμαφρόδιτα*, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ διακρίνονται εἰς *ἄνθη ἄρρενα* καὶ *ἄνθη θήλεα*. Δ. Ν. Π.

— *[Νομ.]* Ἡ φύσει ὑφισταμένη διάκρισις τῶν προσώπων εἰς ἄρρεν καὶ θῆλυ *φῦλον* οὐδεμίαν ἀσκεῖ κατὰ κανόνα ἐν τῷ νεωτέρῳ δικαίῳ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ πράττειν ἱκανότητος καὶ τῆς νομικῆς ἐν γένει θέσεως αὐτῶν. Κατὰ ῥητῶς καθιερούμενον ἑρμηνευτικὸν κανόνα, ἐν ἀμφιβολίᾳ ὅ,τι ἰσχύει περὶ τοῦ ἄρρενος ἰσχύει καὶ διὰ τὸ θῆλυ φῦλον. Τροποποιήσεις τῆς ἀρχῆς ταύτης, καθ' ἃς ἡ γυνὴ εἰς ἥσσονα ἐτίθετο μοῖραν ἔναντι τοῦ ἀνδρός, ἕνεκα λόγων προστασίας αὐτῆς διὰ τὴν περὶ τὸν βίον ἀπειρίαν καὶ τὸ ἀτελὲς τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαπλάσεως τοῦ χαρακτῆρός της (sexus imbecillitas, infirmitas feminarum), ἰσχύουσαι ἐν πολλῷ μείζονι βαθμῷ ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ δικαίῳ, ἔβαινον διαρκῶς μειούμεναι, ἐκλιπόντων σὺν τῷ χρόνῳ τῶν δικαιολογούντων αὐτὰς αἰτίων· οὕτως, ἐκλιπούσης ἤδη ἐν τῷ ἰουστινιανείῳ δικαίῳ τῆς νομίμου ἐπιτροπείας, ὑφ' ἣν ἐτίθετο ἡ γυνή, ὁσάκις δὲν διετέλει ὑπὸ πατρικὴν ἐξουσίαν ἢ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συζύγου της (manus), καὶ καταργηθείσης κατὰ τὸ 1911 τῆς ὑπὸ τοῦ βελλεϊανείου δόγματος εἰσαχθείσης ἀπαγορεύσεως τῆς ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν ἀναδοχῆς ἀλλοτρίου χρέους, αἱ διακρίσεις τῶν δύο φύλων περιωρίσθησαν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ὧν αἱ πλεῖσται, ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας, ὡς τελείως ἀδικαιολόγητοι παρίστανται. Οὕτω σήμερον αἱ γυναῖκες κηρύσσονται ἀνίκανοι ὅπως ἐπιτροπεύωσιν ἀνηλίκων ἄλλων πλὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν κατιόντων, καὶ ὅπως παρίστανται ὡς μάρτυρες κατὰ τὴν σύνταξιν συμβολαίων ἢ διαθηκῶν ἐνώπιον συμβολαιογράφου, ἀποκλείονται τῆς ἀσκήσεως ἐξουσίας γονέως ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, δὲν δύνανται ἀκωλύτως ὕπανδροι οὖσαι ν' ἀσκῶσι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου, ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο τῆς συγκαταθέσεως τοῦ συζύγου αὐτῶν, τελοῦσαι δ' εἰς σχέσιν ὑποταγῆς ἔναντι τοῦ ἀνδρὸς κτῶνται διὰ τοῦ γάμου ὑποχρεωτικῶς τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, τὴν κατοικίαν καὶ τὴν ὑπηκοότητα αὐτοῦ. Ἔναντι τῶν περιορισμῶν τούτων ἰσχύουσι διατάξεις, δι' ὧν πλεονεκτικωτέρα καθίσταται ἡ θέσις τῆς γυναικός, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς φυσικῆς διαφορᾶς τῶν φύλων· οὕτως ἐπὶ γυναικῶν ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία, ἀφ' ἧς ἐξαρτᾶται καὶ ἡ πρὸς σύναψιν γάμου ἱκανότης, ἄρχεται ἀπὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 12ου ἔτους, ἡ προσωπικὴ κράτησις ἀπαγορεύεται ἀπολύτως, καὶ ἂν πρόκειται περὶ γυναικὸς ἐμπόρου, εἰδικῆς δὲ τέλος τυγχάνουσι προστασίας αἱ ἐργαζόμεναι γυναῖκες, ἐξομοιούμεναι ἐν πολλοῖς πρὸς τοὺς ἐργαζομένους ἀνηλίκους, ἀπαγορευομένης ἢ περιοριζομένης τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν εἰς ἐπαχθεῖς καὶ ἐπικινδύνους ἐργασίας ἢ κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας καὶ ἐξασφαλιζομένης αὐταῖς ὑποχρεωτικῆς ἀδείας δι' ὡρισμένον πρὸ καὶ μετὰ τὸν τοκετὸν χρόνον.

Μείζονα τοὐναντίον σημασίαν παρουσιάζει ἡ διαφορὰ τοῦ φύλου ἐν τῷ παρ' ἡμῖν δημοσίῳ δικαίῳ, καθ' ὃ αἱ γυναῖκες στεροῦνται παντελῶς τῆς ἐκλογιμότητος ἔν τε ταῖς βουλευτικαῖς καὶ ταῖς δημοτικαῖς ἢ κοινοτικαῖς ἐκλογαῖς, ἀπολαύουσαι τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος μόνον ἐπὶ τῶν τελευταίων. Ὁμοίως οὐσιώδεις ὑφίστανται περιορισμοὶ τῆς ἱκανότητος αὐτῶν πρὸς κατάληψιν δημοσίων θέσεων.

Ἡ ὡς ἄνω διάκρισις τῶν φύλων εἶναι δυνατόν, ἕνεκα ἀνωμάλου καὶ ἀτελοῦς διαπλάσεως τῶν ἀνθρωπίνων ὀργάνων, ἢ νὰ καταστῇ ἀμφίβολος ἢ καὶ νὰ ἐλλείπῃ ἐντελῶς. Τὸ πρῶτον συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἑρμαφροδίτων, οἵτινες μετέχουσιν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, τὸ δὲ τελευταῖον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες στεροῦνται ἐντελῶς ἐξωτερικῶν σημείων διακριτικῶν τοῦ γένους αὐτῶν. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν ἐγεννήθη τὸ ζήτημα: εἰς ποῖον φῦλον δέον νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ εἰς αὐτὰς ἀνήκοντες καὶ συνεπῶς τίνος φύλου αἱ εἰδικαὶ διατάξεις θὰ ἰσχύσωσιν ἐπ' αὐτῶν. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ὀρθὴν ἐκδοχήν, ἐπὶ μὲν τῶν ἑρμαφροδίτων, ὡς ἐγένετο ἤδη καὶ ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ δικαίῳ δεκτόν, δέον νὰ ἐρευνᾶται ποία εἶναι ἡ παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦσα φύσις (sexus, qui in eo praevalet), περὶ ἧς ἀμφισβητήσεως ἐγειρομένης δέον νὰ διατάσσηται ἡ διὰ πραγματογνωμοσύνης ἀπόδειξις· οὕτω, κατὰ τὰ σχόλια τῶν Βασιλικῶν, τὸ περὶ οὗ γεννᾶται ἀμφισβήτησις πρόσωπον, «εἰ μὲν εἰς τὸ δέξασθαι ἄνδρας ἐκπεπύρωται», δέον νὰ θεωρηθῇ ἀνῆκον εἰς τὸ θῆλυ φῦλον καὶ συνεπῶς δὲν δύναται νὰ παραστῇ ὡς μάρτυς ἐν συμβολαίοις, «εἰ δὲ εἰς τὸ ἐπιβῆναι μᾶλλον γυναικί», δέον νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸ ἄρρεν φῦλον καὶ ἐφαρμοσθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐπὶ τοῦ ἄρρενος φύλου κρατοῦντα. Ἐπὶ δὲ τῶν προσώπων, ἅτινα στεροῦνται παντελῶς τῶν διακριτικῶν τοῦ γένους σημείων, ἢ εἰς ἃ καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ ἐπικρατοῦντος φύλου, ὀρθότερον εἶναι ὅπως ἀποκλεισθῇ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων ἐκείνων τοῦ δικαίου, αἵτινες προϋποθέτουσι καὶ συνδέονται πρὸς τὴν ὕπαρξιν ὡρισμένου φύλου, ἐφαρμοζομένων μόνον τῶν διατάξεων ἐκείνων, διὰ τὰς ὁποίας τὸ φῦλον τοῦ προσώπου εἶναι ἀδιάφορον. Τοιαῦτα πρόσωπα εἶναι ὅθεν ἀνίκανα ἀπολύτως νὰ συνάψουν γάμον, νὰ παρίστανται ἐν συμβολαίοις ὡς μάρτυρες, ν' ἀσκῶσι τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα, ὁσάκις τοῦτο ἀνήκει μόνον εἰς τὸ ἄρρεν φῦλον κλπ. Δ. Γ. ΜΟΡΑΣ

φυλουριὰ (ἡ)· ἰδιωματ., ἡ ἀγριελαία.

φῦμα (τό)· τὸ φυόμενον, βλάστημα, ἔκφυμα, οἷον ἀπὸ τοῦ σώματος φυτοῦ ἢ ζῴου.

—*[Ἀνατομ.]* Ἔπαρμα ἢ ὄγκωμα μικρὸν καὶ ἀμβλὺ ἢ ὑποστρόγγυλον ἐπὶ τῶν ὀστῶν ἢ τῶν μαλθακῶν μορίων τοῦ σώματος. Ι. Π.

—*[Δερματολ.]* Τὰ *φύματα* εἶναι ὄγκοι διαφόρου μεγέθους, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ τὰ βαθύτατα στρώματα τοῦ δέρματος καὶ τοῦ ὑποδορίου συνεκτικοῦ ἱστοῦ καὶ ἐπικάθηνται ἐπὶ τοῦ δέρματος ἢ ἐπὶ εὐρείας βάσεως ἢ συνδέονται μετ' αὐτοῦ δι' ἰνωδῶν νηματοειδῶν ῥιζῶν. Κ. Κ. Κ.

—**φῦμα ἀμαρικὸν** *[Ἐμβρ.]*. Βλάστημα ἐμφανιζόμενον κατὰ τὸν 2ον μῆνα τῆς ἐμβρυϊκῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς ἀμάρας (κοιλότητος κοινῆς, εἰς ἣν ἐκβάλλουσι τὸ ἔντερον, ἡ οὐρήθρα καὶ ὁ γεννητικὸς σωλήν) καὶ ἐξ οὗ αὐξανομένου παράγεται ὁ φαλλός. Ι. Π.

—**φῦμα τῆς Ἀνατολῆς** *[Δερματολ.]*. Ἐνδημικὴ μολυσματικὴ νόσος, ὀφειλομένη εἰς παθογόνον μικροοργανισμόν, τὴν τροπικὴν λεϊσμανίαν, ἡ ὁποία περιεγράφη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Wright καὶ ἐκαλλιεργήθη ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Carter. Εἰς τὴν μό-

Digitized by Google

λυνσιν ταύτην σπουδαίως συντελοῦν τὸ ὕδωρ τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ πλυσίματος καὶ τὰ νύγματα μυῶν καὶ κωνώπων. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ Nicolle, κύριοι φορεῖς τῆς μολύνσεως εἶναι οἱ κύνες. Ἡ λεϊσμανίασις αὕτη παρουσιάζεται ἐνδημικῶς εἰς ὡρισμένα μέρη τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, ἐν Ἑλλάδι δὲ σποραδικῶς καὶ περισσότερον ἐν Κρήτῃ, ἄρχεται δὲ πάντοτε εἰς τὰ ἀκάλυπτα μέρη τοῦ σώματος, τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ἄκρα, δι' ἐρυθρᾶς κηλῖδος προκαλούσης κνησμὸν μετὰ ἐπώασιν 20—30 ἡμερῶν. Αἱ κηλῖδες αὗται εἶναι ἢ μονήρεις ἢ συνήθως περισσότεραι, μέχρι καὶ τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμό·. Αὗται μετά τινα καιρὸν σκληρύνονται, σχηματίζουσι μικρὰν φλύκταιναν, ἡ ὁποία ταχέως ξηραίνεται διὰ λεπτῆς ἐφελκίδο;, ὑποκάτω τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἀκανόνιστος κρατηροειδὴς ἐξέλκωσις μὲ σκληρὰ τὰ χείλη, ἀποβάλλουσα ὀλίγον ὀροτυῶδες ὑγρόν. Μετὰ ἓν περίπου ἔτος ἡ ἐξέλκωσις αὕτη ἄρχεται νὰ ἐπουλοῦται καὶ νὰ σχηματίζῃ λευκὴν καὶ λεῖαν οὐλήν. Ἡ διάγνωσις εἶναι εὔκολος διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἀνευρέσεως τῆς λεϊσμανίας, ἡ δὲ πρόγνωσις πάντοτε καλή, καθόσον ἡ ἴασις ἐπέρχετ ι πολλάκις αὐτομάτως, ἀφήνουσα σχετικὴν ἀνοσίαν. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τοπικὰς ἐνέσεις ἐμετίνης, εἰς ἐνέσεις στοβελίνης, εἰς ραδιοθεραπείαν, εἰς καυτηριάσεις διὰ τοῦ γαλβανοκαυτῆρος ἢ τοῦ θερμοῦ ἀέρος. Κ. Κ. Κ.

—φῦμα **ἀνώνυμον** ἢ **σφαγιτιδικὸν** *[Ἀνατομ.]*. Φῦμα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν κονδυλικῶν μερῶν τοῦ ἰνιακοῦ ὀστοῦ, παριστῶν τὸ ὅριον τῆς συμφύσεως ἑκατέρου κονδυλικοῦ μέρους μετὰ τῆς βάσεως. Ι. Π.

—φῦμα **γενειακὸν** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *γενειακὸν* φῦμα.

—φῦμα **δαρβίνειον** *[Ἀνατομ.]*. Φῦμα μικρόν, προέχον ἐν τῇ ἄνω μοίρᾳ τοῦ πτερυγίου τοῦ ὠτός, καταφανέστερον ὂν ἐπὶ τῶν πιθήκων. Ι. Π.

—φῦμα **δελτοειδὲς** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *δελτοειδὲς* ἔπαρμα.

—φῦμα **ἐπιστροφέως** *[Ἀνατομ.]*. Δύο φύματα, πρόσθιον καὶ ὀπίσθιον, προέχοντα τὸ μὲν κατὰ τὸ μέσον τοῦ προσθίου τόξου τοῦ ἐπιστροφέως, τὸ δὲ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὀπισθίου τόξου αὐτοῦ. Ι. Π.

—φῦμα **ἡβικὸν** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ἡβικὸν* φῦμα.

—φῦμα **ὀδοντικὸν** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ὀδοντικὰ* φύματα.

—φῦμα **ὀσφρητικὸν** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ὀσφρητικὸν* φῦμα.

—φῦμα **σφαγιτιδικὸν** *[Ἀνατομ.]*· βλ. *φῦμα ἀνώνυμον*.

—φῦμα *Water* *[Ἀνατομ.]*. Ἔπαρμα ὑποστρόγγυλον ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ δωδεκαδακτύλου, καλυπτόμενον ἐκ τῶν ἄνω ὑπὸ κυκλοτεροῦς πτυχῆς δίκην καλύπτρας καὶ διατιτραινόμενον ὑπὸ δύο στομίων, ὧν τὸ μὲν ἄνω παριστᾷ τὴν ἐκβολὴν τοῦ χοληδόχου πόρου, τὸ δὲ κάτω τὴν ἐκβολὴν τοῦ παγκρεατικοῦ πόρου. Ι. Π.

—φῦμα *Wrisberg*, ἢ **σφηνοειδὲς φῦμα** *[Ἀνατομ.]*. Πάχυνσις ἐπὶ τῆς ἀρυταινοειδοῦς πτυχῆς τοῦ λάρυγγος, παραγομένη ἐκ τοῦ ἐν τῇ πτυχῇ ταύτῃ κατασκηνοῦντος σφηνοειδοῦς χόνδρου. Ι. Π.

φῦμα (τὸ) (Phyma) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀραδιτῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, ἐξ ὧν δύο ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ ἔντομα τοῦ γένους τούτου ἔχουσι σῶμα πεπλατυσμένον, κεραίας εἰς ροπαλοειδεῖς ἀποφύσεις ἀπολη-γούσας, προσθίους πόδας βραχεῖς καὶ ἰσχυρούς. Ζῶσιν ἐντὸς τῶν δασῶν ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι τὸ *φῦμα* τὸ *παχύπουν* (Phyma pachypoda), ὅπερ φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα φαιὸν κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ κιτρινέρυθρον κατὰ τὰ κάτω. Δ. Ν. Π.

Φύμαινα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τοῦ Ἰκαρίου πελάγους ἐν τῇ συστάδι τῶν Κορσῶν (πλάτ. 37°35′ Β., μῆκ. 26°28 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1537 : Furni islands), ἥτις φαίνεται ὅτι συνεδέετό ποτε μετὰ τῆς νήσου Φοῦρνοι διὰ τῆς νησῖδος Διαπόρι. Ἔχει μέγιστον ὕψος 480 μ., ἐμβαδὸν δὲ 11 τ. χλμ. Ἡ εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην ἀναγραφομένη ὀνομασία Themina, καθὼς καὶ αἱ εἰς τοὺς ἡμετέρους σχετικοὺς χάρτας κατὰ μεταφορὰν ἐκείνης ὀνομασίαι *Θύμαινα*, *Θεμίνα*, *Δεμήνα*, εἶναι ἐσφαλμέναι. Σ. Ε. Λ.

—**Φύμαινα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὸ μόνον χωρίον τῆς ὁμωνύμου νήσου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Φούρνων τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου. Κάτ. 157. Σ. Ε. Λ.

Φυμαινονήσι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον τοῦ Ἰκαρίου πελάγους μεταξὺ τοῦ μέσου τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς νήσου Φύμαινα καὶ τῆς Ἰκαρίας (πλάτ. 37°37′ Β., μῆκ. 26°23′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1537 : Furni islands). Κακῶς εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην σημειοῦται ὡς Theminas. Σ. Ε. Λ.

φυματίασις, *—εως* ἡ)· ὀρθότερος τύπος ἀντὶ τοῦ συνήθους *φυματίωσις* (βλ. λ., ἐκ τοῦ *φυματιάω*).

φυματίδαι *[Δερματολ.]*. Οὕτως ὀνομάζονται δερματοπάθειαί τινες, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται συνήθως εἰς πάσχοντας ἐκ χρονίας φυματιάσεως τῶν ἀδένων ἢ τῶν ὀστῶν ἢ τῶν ἐντέρων ἢ τοῦ περιτονίου, ἢ εἰς ἄτομα τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ὁπωσδήποτε εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν φυματίασιν. Ἱστολογικῶς οἱ φυματίδαι προσομοιάζουν πρὸς τὴν καθαρὰν φυματίασιν τοῦ δέρματος, δὲν περιέχουν ποτὲ τὸ μικρόβιον τοῦ Κὼχ καὶ ἑπομένως δὲν ἀποδίδουσι θετικὰ ἀποτελέσματα κατὰ τὸν ἐνοφθαλμισμὸν ἐπὶ πειραματοζῴων. Γενικῶς εἶναι παραδεδεγμένον ὅτι οὗτοι δὲν προκαλοῦνται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μικροβίου τοῦ Κώχ, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τῶν τοξινῶν αὐτοῦ. Εἰς τοὺς φυματίδας ἀνήκουσιν: ἡ νεκρωτικὴ ἀκμή, τὸ ὀζῶδες ἐρύθημα τοῦ Bazin, τὰ σαρκοειδῆ τοῦ Boek καὶ ὁ χειμετλοειδὴς λύκος. Κ. Κ. Κ.

φυματικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ *φυμάτια* (βλ. λ.)· ‖ ὁ πάσχων ἐκ φυματιάσεως.

—**φυματικὰ κομμιώματα** *[Δερματ.]*· βλ. λ. *κομμίωμα*.

φυματίνη (ἡ). Ὁ ὅρος *φυματίνη* ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον τῷ 1884 ὑπὸ τοῦ Rohl-Rincus. Τῷ 1890 ἐχρησιμοποίησε τὸν ὅρον τοῦτον ὁ R. Koch, ἵνα ὀνομάσῃ ὑγρόν τι καστανόχρουν, σιροπιώδους συστάσεως καὶ γλυκείας χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς, ληφθὲν δι' ἀποστειρώσεως, ἐξατμίσεως εἰς τὸ $^1/_{10}$ τοῦ ὄγκου καὶ διηθήσεως καλλιεργημάτων 6—7 ἑβδομάδων βακτηριδίου τῆς φυματιάσεως ἐν πεπτονούχῳ καὶ γλυκερινούχῳ ζωμῷ. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο, ὅπερ ἐκλήθη καὶ *κωχίνη* ἢ *λύμφη τοῦ Κὼχ* καὶ ὅπερ ὑπὸ τοῦ ἐφευρέτου ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἔχον διαγνωστικήν, προφυλακτικὴν καὶ θεραπευτικὴν ἰδιότητα, ὠνομάσθη ἀργότερον *παλαιὰ φυματίνη* (alt Tuberkuline) ἢ *ἀκάθαρτος φυματίνη* (Tuberculine brute) πρὸς διαστολὴν ἀπὸ ἑτέρας φυματίνας, παρασκευασθείσας ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν. Ἡ σύνθεσις τῆς φυματίνης ταύτης εἶναι ἄγνωστος, διότι πλὴν τῶν τοξινῶν τῶν ἐκκριθεισῶν ὑπὸ τῶν βακτηριδίων περιέχει καὶ οὐσίας προερχομένας ἐκ τοῦ ζωμοῦ εἰς ὃν ἐκαλλιεργήθησαν καὶ αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ $^1/_{10}$ τοῦ ὄγκου αὐτῆς.

Ἡ τοξικὴ δύναμις τῆς φυματίνης εἶναι ἀνάλογος τῆς τοξικότητος τῶν βακτηριδίων, ἐξ ὧν παρήχθη. Δι' ὃ πρὸ τῆς χρησιμοποιήσεως πρέπει νὰ ἐξελεγχθῇ ἡ τοξικὴ δύναμις αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο γίνεται ἔνεσις 0,1—0,3 κ. ἑκ. φυματίνης εἰς ἰνδόχοιρον ἐμβολιασθέντα πρὸ 4 ἑβδομάδων διὰ 0,01 γρ. καλλιεργήματος βακτηριδίων τῆς φυματιάσεως. Ἐὰν ἡ φυματίνη εἶναι τοξική, τὰ ζῷα θὰ ἀποθάνωσιν ἐντὸς 6—24 ὡρῶν.

Ἡ παλαιὰ φυματίνη δύναται νὰ καθαρισθῇ διὰ διαφόρων μεθόδων. Οὕτω ὁ Κώχ, καθιζάνων τὴν παλαιὰν φυματίνην διὰ προσθήκης τριπλασίου ὄγκου οἰνοπνεύματος 60°, ἐπέτυχε τὴν παρασκευὴν κόνεως λευκῆς, τοξικωτέρας τῆς παλαιᾶς φυματίνης, ἣν ὠνόμασε *κεκαθαρμένην φυματίνην*. Ὁ αὐτὸς ἐρευνητής, ἐπεξεργασθεὶς τὰ καλλιεργήματα διὰ $^1/_{10}$ κανονικοῦ διαλύματος καυστικοῦ νατρίου, παρήγαγε τὴν *ὀλκαλικὴν φυματίνην*. Διὰ λειοτριβήσεως τῶν ἀποξηρανθέντων ἐν κενῷ βακτηριδίων παρήγαγε τὴν *ὠχρόλευκον φυματίνην*, διὰ περαιτέρω δὲ φυγοκεντρήσεως τοῦ ἐναπομείναντος ἰζήματος παρεσκεύασε τὴν *ἰζηματογενῆ φυματίνην*.

Ὁ Maragliano, δι' ἐμβροχῆς τῶν βακτηριδίων καὶ συμπυκνώσεως εἰς τὸ $^1/_{10}$, λαμβάνει φυματίνην ὁμοίαν περίπου πρὸς τὴν παλαιάν, ἣν ὀνομάζει *ὑδατώδη* Οἱ Calmette καὶ Massol, δι' εἰδικῆς παρασκευῆς τῶν βακτηριδίων τῆς φυματιάσεως, παρήγαγον κεκαθαρμένην φυματίνην, ἥτις ὀνομάζεται *ἰζηματογενὴς φυματίνη* καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν. Τὸ ἰνστιτοῦτον Pasteur τῶν Παρισίων παρασκευάζει φυματίνην ἠραιωμένην διὰ γλυκερινούχου ὕδατος εἰς ἀναλογίαν 30 : 100, χρησιμοποιουμένην εἰδικῶς διὰ τὴν ὀφθαλμαντίδρασιν.

Ἡ φυματίνη χρησιμοποιεῖται πρὸς διαγνωστικὸν καὶ θεραπευτικὸν σκοπόν. Ἡ διαγνωστικὴ ἀξία τῆς φυματίνης ἀπεδείχθη διὰ πλείστων ἐργασιῶν καὶ σήμερον ἐφαρμόζεται ἐπιτυχῶς καὶ ἐν εὐρείᾳ κλίμακι διὰ τὴν διάγνωσιν τῶν φυματιωδῶν καταστάσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων, τῶν μὴ ὁρατῶν διὰ τῶν ἄλλων κλινικῶν μεθόδων.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς φυματίνης πρὸς διαγνωστικὸν σκοπόν, καλουμένη *φυματίνισις* (Tuberculinisation), εἰσήχθη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Nocard πρὸς διάγνωσιν τῶν φυματικῶν ζῴων, εἶτα δὲ καὶ πρὸς διάγνωσιν τῆς φυματιάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τελευταία ἐφαρμόζεται κατὰ διαφόρους τρόπους, ὧν οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1ον) Ὡς *δερματαντίδρασις* κατὰ v. Pirquet, καθ' ἣν διὰ μικροῦ μαχαιριδίου ποιοῦμεν εἰς δύο μέρη τοῦ βραχίονος μικρὰς ἀμυχάς. Ἀφοῦ εἰς τὸ ἓν μόνον μέρος θέσωμεν σταγόνα φυματίνης, παραβάλλομεν τὴν μετὰ 24 ὥρας παραχθησομένην ἀντίδρασιν. 2ον) Ὡς *ἐνδοδερματαντίδρασις*, καθ' ἣν διὰ σύριγγος ἐνίεμεν σταγόνα φυματίνης ἐνδοδερμικῶς. 3ον) Ὡς *ἐπιδερμικὴ* ἀντίδρασις κατὰ Moro, καθ' ἣν δι' ἀλοιφῆς περιεχούσης φυματίνην ἐπιτρίβομεν μικρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ βραχίονος. 4ον) Ὡς *ὀφθαλμαντίδρασις* κατὰ Calmette, καθ' ἣν ἐπιστάζομεν σταγόνα κεκαθαρμένης φυματίνης ἐντὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ. 5ον) Ὡς *γενικὴ ἀντίδρασις*, προκαλουμένη διὰ μικρᾶς ὑποδερμικῆς ἐνέσεως φυματίνης. Κατὰ ταύτην ἡ ἀντίδρασις παρουσιάζεται ὑπὸ τύπον πυρετοῦ. Ἡ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν ἐφαρμογὴ τῆς φυματίνης γίνεται δι' ἐπανειλημμένων ἐνέσεων ἐλαχιστοτάτων ποσοτήτων μὴ ὑπερβαινουσῶν τὸ 0,001 κ. ἑκ. Αἱ ποσότητες αὗται εἰς μὲν τὰ ὑγιῆ ἄτομα οὐδεμίαν ἀντίδρασιν προκαλοῦσιν, εἰς δὲ τοὺς πάσχοντας μικρὰν μόνον γενικὴν ἀντίδρασιν. Ν. Α. Μ.

φυματίνισις (ἡ) (tuberculinisation)· βλ. *φυματίνη*.

φυμάτιον (τό)· μικρὸν φῦμα· ‖ *ἰδίᾳ*, παθολογικὸν ἔκφυμα.

— *[Παθολ.]* *Φυμάτια* καλοῦμεν νεοσχηματισμοὺς συνισταμένους ἐκ κυττάρων τοῦ κοκκωτοῦ ἱστοῦ καὶ στερουμένους ἢ πτωχοὺς ἀγγείων, οἵτινες κατὰ τὴν διαδρομήν των ὑφίστανται μίαν παλίνδρομον μεταμόρφωσιν, τὴν καλουμένην τυροποίησιν. Μορφολογικῶς τὸ φυμάτιον συνίσταται ἐκ τῶν ἑξῆς κυττάρων:

α′) Ἐκ πολυμόρφων μεγάλων κυττάρων, καλουμένων ἐπιθηλιοειδῶν. Τὸ πρωτόπλασμα τῶν κυττάρων τούτων χρωματίζεται ἀσθενῶς καὶ συνάπτεται μετὰ τῶν παραπλεύρως ἄνευ διαμέσου οὐσίας. Ὁ πυρὴν ἐνέχει ὀλίγην χρωματίνην καὶ 1—2 πυρήνια. Ἐνίοτε τὸ φυμάτιον ἀποτελεῖται μόνον ἐκ τοιούτων κυττάρων. β′) Ἐκ κυττάρων τοῦ τύπου τῶν πολυμορφοπυρήνων καὶ λεμφοκυττάρων, ἅτινα καταλαμβάνουσι τὴν περιφέρειαν τοῦ φυματίου. γ′) Ἐκ γιγαντοκυττάρων, τουτέστι κυττάρων μὲ πολλοὺς πυρῆνας, περιγραφέντων τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Langhans. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πυρήνων αὐτῶν ἐνίοτε ὑπερβαίνει τοὺς 100, ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς τοὺς τῶν ἐπιθηλιοειδῶν κυττάρων, τουτέστιν εἶναι πτωχοὶ εἰς χρωματίνην καὶ ἐνέχουν 1—2 πυρήνια. Οἱ πυρῆνες οὗτοι καταλαμβάνουν ἄλλοτε τοὺς δύο πόλους τοῦ κυττάρου, ἄλλοτε δὲ διατίθενται κυκλοτερῶς εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ. Τὰ γιγαντοκύτταρα ταῦτα συνήθως εὑρίσκονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ φυματίου, ἐνίοτε ὅμως καὶ εἰς τὸ κέντρον. Ὁ ἀριθμός των ἄλλοτε εἶναι μικρός, ἄλλοτε δὲ μέγας (φυμάτιον γιγαντοκυτταρικόν).

Εἰς τὰ φυμάτια ἀνευρίσκονται ἐπίσης: 1) Ὑπολείμματα τοῦ ἱστοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ φυματίου καταλαμβανομένου (ἰδίᾳ ἐλαστικαὶ ἶνες). 2) Ὑγρὸν ἐξίδρωμα προερχόμενον ἐκ τῶν ἀγγείων κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ φυματίου, ὅπερ κατόπιν στερεοποιεῖται, λαμβάνον μορφὴν δικτύου ἰνικῆς ἢ λεπτοκοκκιώδη τοιαύτην ἢ ὁμογενῆ ἀποτελοῦσαν ὑαλοειδεῖς δοκίδας. Ὅλα τὰ κυτταρικὰ συστατικὰ τοῦ φυματίου χαρακτηρίζονται ἀπὸ μίαν ὡρισμένην μετάπτωσιν, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐλαττωματικὴν ἀγγείωσιν αὐτοῦ. Κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἰσχυρὰ ἐναπόθεσις σταγονιδίων λίπους καὶ ἐνίοτε γλυκογόνου εἰς αὐτά. Κατόπιν ἐπέρχεται τυροποίησις αὐτῶν, καθ' ἣν οἱ πυρῆνες ἀλλοιοῦνται, ὑφιστάμενοι τὴν καλουμένην πυρηνορρηξίαν ἢ πυρηνολυσίαν, τουτέστι μετατροπὴν τῆς χρωματίνης καὶ διάλυσιν τοῦ πυρῆνος καὶ τοῦ ὅλου κυττάρου, μετὰ σχηματισμοῦ ὁμογενῶν καὶ λεπτοκοκκιωδῶν μαζῶν. Ἡ τυροποίησις αὕτη ἀπεδίδετο ἄλλοτε, εἰς τοὺς προβακτηριολογικοὺς χρόνους, εἰς τὴν ἐλαττωματικὴν θρέψιν αὐτοῦ λόγῳ ἐλλείψεως ἀγγείων. Ὁ Weigert θεωρεῖ τὴν τυροποίησιν ὡς πηκτικὴν νέκρωσιν, καθ' ἣν τὸ ὑγρὸν περιεχόμενον τοῦ κυττάρου μετατρέπεται εἰς στερεὰν πηκτικὴν οὐσίαν, συνεπείᾳ ἐπιδράσεως προϊόντων τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης τοῦ βακίλλου τῆς φυματιάσεως. Πλὴν τῆς τυροποιήσεως, ἑτέρα ἐπεξεργασία παλίνδρομος τοῦ φυματίου εἶναι ἡ ἐναπόθεσις ἁλάτων ἀσβεστίου εἰς τὰ τυροποιηθέντα τμήματα ἢ καὶ ὁ διὰ μεταπλασίας σχηματισμὸς ὀστίτου ἱστοῦ ἐνέχοντος μυελόν. Ἡ κατάστασις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔναρξις ἰάσεως, οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς πλήρης τοιαύτη, διότι εἶναι δυνατὸν καὶ τελείως ἀσβεστοποιηθὲν ἢ ὀστεοποιηθὲν φυμάτιον νὰ δώσῃ λαβὴν εἰς σχηματισμὸν προσφάτου φυματιώδους ἐπεξεργασίας, καθότι δύναται νὰ ἐγκλείῃ ἱκανοὺς πρὸς μόλυνσιν βακίλλους.

Πολλάκις πέριξ τοῦ φυματίου ἀναπτύσσεται συνδετικὸς ἱστός, ὅστις δύναται νὰ εἰσδύσῃ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εἰς τὸ κέντρον καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ φυματίου, τουτέστι νὰ σχηματισθῇ καθαρῶς ἰνῶδες φυμάτιον. Ἐὰν ὁ συνδετικὸς ὑποστῇ ὑαλώδη ἐκφύλισιν, τότε ἔχομεν τὸ καλούμενον ὑαλῶδες ὀζίδιον.

Διὰ τὴν ὀντογένεσιν τοῦ φυματίου διάφοροι γνῶμαι ἐξηνέχθησαν· οὕτω ὁ μὲν Wirchow θεωρεῖ ὅτι ὅλα τὰ κύτταρα αὐτοῦ προέρχονται ἐκ κυττάρων μονίμων τοῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ, ὁ Con

Digitized by Google

heim καὶ Koch, ὅτι προέρχονται ἐκ μεταναστευόντων λευκῶν αἱμοσφαιρίων, οἱ δὲ Baumgarten, Herxheimer κλπ. θεωροῦν ὅτι ἐπέρχεται κατ' ἀρχὰς μὲν ἀλλοίωσις τόσον τῶν μονίμων κυττάρων τοῦ ἱστοῦ, ὅσον καὶ τῆς διαμέσου οὐσίας, εἶτα δὲ φλεγμονώδης ἐξίδρωσις, τουτέστιν ἔξοδος ὑγροῦ καὶ λευκοκυττάρων, καθὼς καὶ πολλαπλασιασμὸς τῶν διατηρηθέντων μονίμων κυττάρων (ἐπιθηλιακῶν καὶ κυττάρων τοῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ), τουτέστιν εἰς τὸ φυμάτιον ἀναγνωρίζουσι τοὺς χαρακτῆρας τοῦ φλεγμονώδους κοκκωτοῦ ἱστοῦ.

Τὰ γιγαντοκύτταρα τοῦ φυματίου κατά τινας μὲν γεννῶνται διὰ συρροῆς καὶ συντήξεως πολυαρίθμων κυττάρων, κατ' ἄλλους δὲ προέρχονται ἐξ ἑνὸς κυττάρου, οὗτινος ἡ ἀρξαμένη διαίρεσις τοῦ πυρῆνος ἐξακολουθεῖ, ἐνῷ τὸ πρωτόπλασμα, λόγῳ νεκρώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν τοξινῶν τῶν μικροβίων, δὲν ἐξακολουθεῖ διαιρούμενον. Κατά τινας θεωρεῖται πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ νεοσχηματισθέντων ἀγγείων, ἅτινα διὰ διαιρέσεως τῶν ἐνδοθηλίων σχηματίζουν βλάστας ἀγγείων, αἵτινες λόγῳ βλάβης τοῦ πρωτοπλάσματος δὲν προχωροῦν εἰς ἐξέλιξιν.

Πλὴν τῶν φυματίων τῶν ὀφειλομένων εἰς τὸ βακτηρίδιον τῆς φυματιάσεως, ὑπάρχουν καὶ ἕτερα, ἅτινα ἱστολογικῶς ὁμοιάζουσι λίαν πρὸς ταῦτα καὶ δυσκόλως ἢ οὐδόλως τούτων διακρίνονται. Τοιαῦτα εἶναι: α) τὰ φυμάτια τῶν ξένων σωμάτων, β) τὰ τῶν ψευδοφυματικῶν βακτηριδίων τοιαῦτα, γ) τὰ φυμάτια τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὸ βακτηρίδιον τῆς ψευδοφυματιάσεως, δ) τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὴν στρεπτότριχα καὶ γενικῶς εἰς τὸν μύκητα εὐρῶτα, ε) τὰ ὀζίδια τὰ ἀπαντῶντα ἐπὶ τῆς βρογχοπνευμονικῆς στρογγυλώσεως τῶν προβάτων, αἰγῶν, χοίρων κλπ. (verminosι pneumonie), στ) τὰ ὀζίδια τοῦ δέρματος τὰ περιγραφόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα φυματιοειδῆ (Tuberkulide, λύκος, λειχὴν χοιραδικός), καὶ ζ) τὰ κοκκιώματα τῆς συφίλιδος, λέπρας καὶ ἀκτινομυκώσεως.

Ι. Λ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

φυματιῶ (*—άω*)· πάσχω ἐξ ἀναπτύξεως παθολογικῶν φυματίων, εἶμαι φυματικός.

φυματιώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ φυμάτιον, φυματικός.

— **φυματιώδης *λαρυγγῖτις***, ἡ *φυματίασις* τοῦ λάρυγγος *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *λάρυγγος* παθήσεις.

— **φυματιώδης *μηνιγγῖτις*** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *μηνιγγῖτις*.

— **φυματιώδης *περιτονῖτις*** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *περιτονῖτις*.

— **φυματιώδης *σαλπιγγοωοθηκῖτις*** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *σαλπιγγῖτις*.

— **φυματιώδης *σπονδυλῖτις*** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *Πόττειον κακόν*.

— **φυματιώδεις *ἀρθρίτιδες***· βλ. *ἀρθρῖτις* φυματιώδης.

φυματίωμα (τὸ) *['Οφθαλμ.]*. Φυματιώδης ὄγκος τοῦ χοριοειδοῦς, σχηματίζων συμπαγῆ μᾶζαν κιτρινόλευκον μεγέθους λεπτοκαρύου εἰς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ βολβοῦ καὶ ἐπὶ τέλους διατρυπῶν τὸν βολβόν. Συνοδεύεται συνήθως ὑπὸ χημώσεως τοῦ ἐπιπεφυκότος, ἐξοιδήσεως τῶν βλεφάρων, διηθήσεως τοῦ κερατοειδοῦς, ἰριδοκυκλίτιδος κλπ. Συχνὰ παρατηρεῖται ἐπ' αὐτοῦ ἡ γνωστὴ λευκὴ ἀνταύγεια τῆς κόρης, ἥτις φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀμαυρωτικὸς ὀφθαλμὸς γαλῆς» καὶ ἥτις εἶναι συχνὴ ἐπὶ τοῦ γλοιώματος ἢ ψευδογλοιώματος τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς. Θεραπευτικῶς ἐπιβάλλεται ἡ ταχεῖα ἐξόρυξις τοῦ βολβοῦ.

Β. Α.

φυματίωσις, *—εως*, καὶ *φυματίασις*· ἀνάπτυξις παθολογικῶν φυματίων ἐκ τῶν βακτηριδίων τοῦ Κώχ, νόσος μεταδοτική.

—*[Παθολ.]* 'Η ἀνὰ τὴν οἰκουμένην μᾶλλον διαδεδομένη καὶ φονικωτέρα λοιμώδης νόσος, ἡ προσβάλλουσα πάντα τὰ μέρη καὶ ὄργανα τοῦ σώματος, ἰδιαίτατα δὲ τοὺς πνεύμονας. Παραγωγὸν αἴτιον τῆς νόσου εἶναι τὸ *βακτηρίδιον τῆς φυματιώσεως*, ὅπερ ἀνεκαλύφθη τῷ 1882 ὑπὸ τοῦ Ροβ. Κὼχ καὶ εὑρίσκεται ἐν ἀφθονίᾳ οὐ μόνον ἐν ταῖς φυματικαῖς ἑστίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐκκρίμασι τῶν διαφόρων ὀργάνων, ἰδίᾳ δὲ ἐν τοῖς πτυέλοις τῶν φθισικῶν, ἐν τῷ ἀπὸ ψυχρῶν ἀποστημάτων πύῳ, ἐν τῷ ἐγκεφαλονωτιαίῳ ὑγρῷ ἐπὶ φυματιώδους μηνιγγίτιδος, ἐν τοῖς οὔροις, ἐν τοῖς κοπράνοις (ἐπὶ ἐντερικῆς φυματιώσεως). Τούτου διακρίνομεν τέσσαρας μορφάς, ὧν ἡ μὲν προξενεῖ τὴν φυματίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ τῶν βοῶν, ἡ τρίτη τῶν ὀρνίθων καὶ ἡ τετάρτη τὴν τῶν ἰχθύων καὶ ψυχροαίμων ζῴων. 'Αλλ' ἐν τῇ αἰτιολογίᾳ τῆς φυματιώσεως τοῦ ἀνθρώπου, πλὴν τοῦ ἀνθρωπείου εἴδους (ἐν ἀναλογίᾳ 95, 5%), ἀνευρίσκονται σπανιώτερον συνεργὰ καὶ μικρόβια ἄλλων τύπων, οἷον τοῦ βοείου (ἐν ἀναλογίᾳ 4, 5%) καὶ σπανιώτατα τοῦ ὀρνιθείου· πάντως δ' ἐπιστοποιήθη ὅτι τὸ τοῦ βοείου τύπου βακτηρίδιον μόνον ἐλαφρὰς μορφὰς φυματιώσεως τῶν γαγγλίων καὶ τῶν ὀστῶν ἐπιφέρει, σπανιώτατα δὲ πνευμονικὴν φυματίωσιν.

Τὸ μικρόβιον τῆς φυματιώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι βακτηρίδιον λεπτὸν καὶ βραχύ, στερούμενον κινήσεως, ἐνέχει δὲ κοκκία θλῶντα τὸ φῶς. Χρωννύμενον φαίνεται λεπτόν, μήκους 1,5—3,5 μ καὶ πλάτους 0,3—0,5 μ, συνήθως μετὰ μικρᾶς κάμψεως δίκην S, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εὐθύ. Διάφορον μορφὴν παρουσιάζουσι τὰ βακτηρίδια τὰ προερχόμενα ἐκ παλαιῶν καλλιεργειῶν ἢ ἀπὸ τοιχωμάτων σπηλαίου φυματικοῦ πνεύμονος, διότι ταῦτα φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν 5—6 κενοὺς χώρους. Νεωστὶ περιεγράφησαν καὶ διηθηταὶ μορφαὶ τούτου (Fontès), δι' ὧν ἐπετεύχθη πειραματικῶς ἡ μετάδοσις τῆς μολύνσεως. Θεωροῦσι δὲ δυνατὴν τοιουτότροπον μόλυνσιν κυοφορουμένου τέκνου διὰ μέσου τοῦ μητρικοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ καὶ παραδέχονται ὅτι συχνότατα τέκνα φυματικῶν μητέρων γεννῶνται ὡς φορεῖς τῆς μορφῆς ταύτης μᾶλλον ἢ τῆς βακτηριακῆς. Τὰ βακτηρίδια τοῦ βοείου τύπου διαφέρουσι τῶν τοῦ ἀνθρώπου, διότι εἶναι πολύμορφα καὶ ἀκανονίστου μορφῆς, ἔχουσι δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων των κορυνοειδές.

Πρὸς διάγνωσιν τῆς φυματιώσεως ἀναζητοῦμεν διὰ τοῦ μικροσκοπίου τὰ βακτηρίδια ἐν τοῖς ἐκκρίμασι τῶν διαφόρων ὀργάνων ἢ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱστοῖς, πειραματικῶς δὲ ἐμβολιάζομεν τὸ πρὸς ἐξέτασιν ὑλικὸν εἰς ζῷα, πρὸς ἀνάπτυξιν ἐπ' αὐτῶν τῆς νόσου. "Οπως καταστήσωμεν ἐμφανῆ, συνήθως χρωννύομεν τὸ πρὸς ἐξέτασιν ὑλικὸν (πτύελα κλπ.) δι' εἰδικῶν μεθόδων, συνήθως δὲ κατὰ τὴν μέθοδον Ziehl-Nielsen, καθ' ἣν τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν παρασκεύασμα χρωματίζεται ἐπὶ 2′ ἐν ζεούσῃ φαινικούχῳ φουξίνῃ, εἶτα δ' ἀποχρωματίζεται ἐπὶ 5″ ἐν διαλύματι θειικοῦ (5 %) ἢ νιτρικοῦ ὀξέος (30 %) καὶ κατόπιν δι' οἰνοπνεύματος (70 %). Περαιτέρω τὸ παρασκεύασμα χρωματίζεται ἐπὶ 5—10″ δι' ὑδατώδους διαλύσεως κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου ἐν ἀναλογίᾳ 1 : 3, καὶ τέλος ἐκπλύνεται δι' ὕδατος. Χαρακτηριστικὸν το βακτηριδίου εἶναι ὅτι δυσκόλως ἀποχρωματίζεται διὰ τῶν ἐν λόγῳ ὀξέων καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος, διότι εἶναι ὀξυάντοχον, ἀκριβῶς δ' ἡ ἰδιότης του αὕτη χρησιμεύει πρὸς διάκρισιν ἀπὸ ἄλλων προσομοίων πρὸς αὐτὸ μικροβίων, ἅτινα διὰ τῆς ἐν λόγῳ μεθόδου ἀποχρωματίζονται. 'Επειδὴ ὅμως τινὰ τούτων (οἷον τοῦ σμήγματος, τῆς λέπρας καί τινα ψευδοφυματικὰ ἢ παραφυματικὰ) δὲν ἀποχρωματίζονται, γίνεται χρῆσις ἄλλων μεθόδων, οἷον τοῦ ἀποχρωματισμοῦ διὰ συγχρόνου ἐπενεργείας διαλύματος ὀξέος καὶ οἰνοπνεύματος (μέθοδος Günther), δι' ὧν ἐπέρχεται ὁ ἀποχρωματισμὸς καὶ τούτων. 'Ανάλογοι μέθοδοι χρώσεως χρησιμοποιοῦνται καὶ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν βακτηριδίων ἐν τοῖς ἱστοῖς. 'Η καλλιέργεια τοῦ βακτηριδίου ἐπιτυγχάνεται ἐπὶ ὀροῦ βοείου αἵματος μετὰ γλυκερίνης· ἡ ἀπὸ τῶν πτυέλων ὅμως εἶναι δυσκολωτέρα, ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς συνυπαρχόντων ἄλλων μικροβίων, ἅτινα, ἀναπτυσσόμενα ἐν ταῖς καλλιεργείαις, καταστρέφουσι τὰς ἀποικίας τῶν βακτηριδίων τῆς φυματιώσεως. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐν τῇ καθ' ἡμέραν πράξει χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἀπομόνωσιν τούτου διάφοροι μέθοδοι, ὡς ἡ δι' ἀντιφορμίνης (κατὰ Uhlenhut καὶ Hundeshagen), ἧς διάλυμα, ἐν ἀναλογίᾳ 10—20 %, προστιθέμενον, οὐ μόνον καταστρέφει τὰ λοιπὰ μικρόβια, ἀλλὰ καὶ ἐπιφέρει ῥευστοποίησιν καὶ ὁμοιογένειαν τῶν ὑπὸ ἐξέτασιν πτυέλων. "Εν χιλιοστόγραμμον καλλιεργείας περιέχει 40 ἑκατομμύρια περίπου βακτηριδίων.

Τὸ βακτηρίδιον τῆς φυματιώσεως ζῇ ἐπὶ μακρότατον χρόνον· ὑποβαλλόμενον ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ μὲν ἡλιακοῦ φωτὸς θνήσκει ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν, τοῦ δὲ διαχύτου τῆς ἡμέρας φωτὸς ἐν διαστήματι 3—7 ἡμερῶν. 'Εντὸς τῶν ὑγρῶν πτυέλων καταστρέφεται ταχέως, ὡς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ξένων μικροβίων, ἐπὶ ἀποξηρανθέντων ὅμως διατηρεῖ τὴν λοιμώδη αὐτοῦ δύναμιν ἐπὶ 9 καὶ πλέον μῆνας. Δὲν εἶναι σαπρόφυτον, ἀλλ' εὑρίσκεται ἐκεῖ ἔνθα ἀπέθεσαν αὐτὸ οἱ φυματικοὶ καὶ εὐτυχῶς ἔξω τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ δὲν πολλαπλασιάζεται (ἐκτὸς ἂν καλλιεργηθῇ). 'Η παθογόνος δρᾶσις αὐτοῦ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς ἐκκρινομένας ὑπ' αὐτοῦ τοξίνας, ἃς κατώρθωσαν νὰ ἀπομονώσωσι (*φυματῖναι*), ἀπεδείχθη δὲ μάλιστα ὅτι ἄλλαι εἶναι αἱ τοξικαὶ οὐσίαι αἱ ἐπιφέρουσαι τὰς τυροειδεῖς ἀλλοιώσεις, καὶ ἄλλαι αἱ τὰς ἰνώδεις ἐξαλλαγάς.

Τὸ βακτηρίδιον τῆς φυματιώσεως, ἐγκαθιστάμενον εἴς τι μέρος τοῦ σώματος, ἐπιφέρει ἱστολογικὰς ἀλλοιώσεις λίαν χαρακτηριστικάς, παραγομένου τοπικῶς μικροῦ εἰδικοῦ ὀγκιδίου, τοῦ *φυματίου*, ἀποτελουμένου ἐκ μονίμων κυττάρων τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ καὶ τῶν ἐνδοθηλιακῶν, ἅτινα εἶτα διχαζόμενα μεταβάλλονται εἰς πολύγωνα ἐπιθηλιοειδῆ κύτταρα. Κατόπιν, περὶ τὰ οὕτω ἐγκατασταθέντα βακτηρίδια, ἀπὸ τῶν παρακειμένων αἱμοφόρων ἀγγείων μεταναστεύοντα, ἐπιπροστίθενται καὶ μονοπύρηνα καὶ πολυπύρηνα λευκοκύτταρα, ἅτινα πάντα, ἐγκατασκηνοῦντα ἐντὸς δικτύου συνεκτικοῦ ἱστοῦ, σκοποῦσι τὴν ἀπομόνωσιν τῆς γενομένης ἑστίας. Μεταξὺ τῶν ἐπιθηλιοειδῶν κυττάρων ἀπαντῶσιν ἐνίοτε καὶ γιγαντιαῖα τοιαῦτα (τὰ γιγαντοκύτταρα), ἅτινα κατὰ τὴν περιφέρειαν αὐτῶν φέρουσι διατεταγμένον πλῆθος πυρήνων καὶ ἅτινα εἰς μείζονα μὲν ἀριθμὸν ἀπαντῶνται ἐπὶ ἀβληχρῶν μορφῶν τῆς φυματιώσεως (οἷα ἡ ἐσθιομένη κατὰ τὸ δέρμα καὶ ἡ χοιράδωσις), σπανιώτατα δὲ ἐπὶ ὀξειῶν μορφῶν αὐτῆς (οἷα ἡ ὀξεῖα κεγχροειδὴς φυματίωσις, ἡ φυματιώδης μηνιγγῖτις). Προϊόντος τοῦ χρόνου τὸ κέντρον τοῦ ἐν λόγῳ φυματίου, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν κυττάρων καὶ τῶν πυρήνων αὐτῶν, ἐκφυλίζεται τυρωδῶς, λαμβάνει κιτρίνην χροιὰν καί, μαλακυνόμενον, συντήκεται εἰς τυροειδῆ μᾶζαν, ἥτις ἀποπίπτουσα καταλείπει κοιλότητας, ἃς ἐν τῷ πνεύμονι καλοῦμεν *σπήλαια*. 'Η πλάσις τῶν φυματίων τούτων παρατηρεῖται ἐπὶ ἀτόμων, ὧν ὁ ὀργανισμὸς ἀντιδρᾷ κατὰ τοῦ βακτηριδίου *(παραγωγικὴ μορφή)*, τοὐναντίον δέ, ὁπόταν οὐδεμία ἀντίδρασις ὑπάρχῃ ἢ ἐπὶ κάμψεως τοῦ ὀργανισμοῦ, παρατηρεῖται πρόκλησις χαρακτηριστικῆς φλεγμονώδους διηθήσεως τῶν ἱστῶν ὑπὸ μορφὴν κοκκιώδους ἱστοῦ ἐξιδρωματικὴ μορφή, ὡς ἐπὶ τυρώδους πνευμονίας).

'Ο τρόπος τῆς ἀναπτύξεως τῆς νόσου ἤρξατο ἐρευνώμενος ἀφ' ἧς ἀνεκαλύφθη τὸ βακτηρίδιον ὑπὸ τοῦ Κώχ, ὅστις ἅμα πειραματικῶς ἀπέδειξε τῷ 1891 ὅτι, ἂν ἐμβολιάσωμεν ζῷόν τι διὰ τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως, πλάσσεται ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ *ὀζίδιον*, ταχέως ἐξελκούμενον καὶ παρακολουθούμενον ὑπὸ χαρακτηριστικῆς ἀδενοπαθείας, καθολικεύσεως δ' εἶτα τῆς νόσου διὰ τῆς αἱματικῆς καὶ λεμφικῆς ὁδοῦ. "Αν τὸ ζῷον δὲν ἀπέθνησκεν, ἡ ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ ἐμβολιασμοῦ μετὰ 4—6 ἑβδομάδας ἐπέφερεν ἀλλοῖον ἀποτέλεσμα, ἤτοι ἁπλῆν πλάσιν μικρᾶς τοπικῆς σκληρίας, ἥτις ἀπέπιπτε μετ' ἐξέλκωσιν. 'Ο ἐπαναλαβὼν τὸ πείραμα Roemer ἀπέδειξεν ὅτι μετὰ τὸν πρῶτον ἐμβολιασμὸν ἐπῆλθεν ἀνοσοποίησίς τις τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ζῴου, ἥτις γίνεται ἐντονωτέρα δι' εἰσαγωγῆς περαιτέρω μικροῦ ἀριθμοῦ μικροβίων, ἀλλ' ὅτι τοῦτο ταυτοχρόνως ἐγένετο εὐαισθητότερον καὶ εὐπαθέστερον πρὸς μεγάλας δόσεις βακτηριδίων (*ἀλλεργία*). Δι' ὃ καὶ ἡ κτηθεῖσα ἀνοσοποίησις τοῦ ὀργανισμοῦ ἐν τῇ φυματιώσει ταχέως ἐκλείπει, ὅταν μέγας ἀριθμὸς τοξικῶν βακτηριδίων εἰσβάλῃ εἰς τὸν ὀργανισμόν, μετὰ τὰς ἀρχικῶς οὕτω εὐνοϊκῶς δρώσας ἀρχικὰς μολύνσεις, ἢ ὅταν ὁ ὀργανισμὸς καμφθῇ κατόπιν λοιμωδῶν τινων, ἀνεργῶν, νόσων (οἷον γρίππης, ἱλαρᾶς, κοκκύτου), ὁπότε ἡ λανθάνουσα καὶ ἀνενεργὸς φυματιώδης ἑστία ἄρχεται ταχέως ἐξελισσομένη.

Κυριωτέρα πηγὴ τῆς διὰ τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως μολύνσεως τοῦ ἀνθρώπου (ὅστις κατ' ἐξοχὴν δεικνύει μεγίστην πρὸς τὴν νόσον ἐπιδεκτικότητα, ἐξ ἧς ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐρυτάτη διάδοσις αὐτῆς) εἶναι οἱ πάσχοντες ἐκ φυματιώσεως τῶν πνευμόνων, δηλονότι τῆς συνηθεστέρας μορφῆς τῆς νόσου, οἵτινες, ἀποχρεμπτόμενοι καὶ ἀπροσέκτως διασπείροντες τὰ πτύελα αὐτῶν, τὰ ἐνέχοντα ἀπειροπληθῆ βακτηρίδια τῆς φυματιώσεως, καθίστανται ἡ κυρία αἰτία τῆς μεταδόσεως τῆς νόσου. Τὰ πτύελα δηλαδὴ ταῦτα, ἀπορριπτόμενά που, ἰδίᾳ κατὰ γῆς, καὶ ξηραινόμενα, δύνανται εὐκόλως νὰ μεταβληθῶσιν εἰς κόνιν, διὰ μηχανικῆς τινος προστριβῆς ἢ πιέσεως (οἷον πατήματος) καὶ εἶτα διὰ ῥεύματος ἀέρος, διὰ τοῦ ξηροῦ σαρώματος ἢ «ξεσκονίσματος» νὰ αἰωρηθῶσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν πνεύμονα διὰ τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος. 'Ιδίως ὁ κονιορτὸς ἀνηλίων ἢ σκοτεινῶν δωματίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διέμενον φθισικοὶ πτύοντες κατὰ γῆς, εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος, ὡς καὶ ἡ κόνις πτυέλων τοποθετηθέντων ἐπὶ ῥινομάκτρων, ἐνδυμάτων, τυπήτων κτλ. Εἷς ἁπλοῦς κόκκος κονιορτοῦ ἢ λεπτότατον νημάτιον ἀπὸ ῥινομάκτρου ἢ ἐνδύματος φθισικοῦ, ἅτινα βλέπομεν αἰωρούμενα εἰς τὸν ἀέρα ἐν ἀκτῖνι ἡλίου, δύνανται νὰ ἐνέχωσι πληθὺν μικροβίων. Κυρίως ὅμως τὰ μικρόβια δύνανται νὰ μεταδοθῶσι διὰ τῶν σταγονιδίων, ἅτινα ἐκπέμπονται ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν πασχόντων κατὰ τὴν βῆχα, τὴν βιαίαν ἐκπνευστικὴν κίνησιν, τὸ πτάρνισμα κτλ. Τὰ σταγονίδια ταῦτα, ἐκτινασσόμενα ὑπὸ μορφὴν κώνου, οὗτινος κορυφὴ μὲν εἶναι τὸ στόμα τοῦ ἀσθενοῦς, βάσις δὲ (40—50 μοιρῶν) εἰς ἀπόστασιν 1—1 ½ μετρου ἀπ' αὐτοῦ, δύνανται νὰ αἰωρηθῶσιν ἐπὶ 5—6 ὥρας εἰς τὸν ἀέρα, νὰ εἰσπνευσθῶσι μετ' αὐτοῦ ὑπὸ ὑγιῶν καὶ νὰ ἐπιφέρωσι τὴν νόσον. Τοιοῦτον σταγονίδιον εὑρέθη περιέχον 500 περίπου βακτηρίδια (Jellinic, Siegl). Τὰ σταγονίδια ταῦτα εἶναι λίαν ἐπικίνδυνα, πρὸ πάντων διὰ τὰ μικρὰ παιδία. "Οταν π. χ. μήτηρ ἢ τροφός, προσβεβλημέναι ἐκ φυματιώσεως, βήχωσιν ἢ πταρνίζωνται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στόματος μικροῦ παιδίου, ἀναπνέοντος μὲ ἀνοικτὸν στόμα ἢ κραυγάζοντος, ἡ μόλυνσις διὰ τῆς εἰσπνοῆς τοιούτων σταγονιδίων εἶναι ἀσφαλής. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ παντὸς ἀτόμου ζῶντος πλησιέστατα (ἐν τῇ οἰκίᾳ, τῷ ἐργοστασίῳ, τῷ σχολείῳ κτλ.), μετὰ φθισικῶν (συγγενῶν, ἐργατῶν ἢ ὑπαλλήλων, διδασκάλων, ὑπηρετριῶν, τροφῶν, νοσοκόμων κτλ.) καί, φυ-

Digitized by Google

σικῷ τῷ λόγῳ, ὁ κίνδυνος εἶναι μείζων, ὁπόταν ἡ συνάφεια μετ' αὐτῶν εἶναι διαρκεστέρα, ὡς π. χ. ἐπὶ συμβιούντων ἢ συνεργαζομένων ἀτόμων. Τὰ μικροβιοβριθῆ ταῦτα σταγονίδια δύνανται ἐπίσης νὰ προσκολληθῶσιν ἐπὶ τοῦ βλεννογόνου τῆς ρινὸς ἢ τοῦ φάρυγγος καὶ διὰ τῶν λεμφικῶν ἀγγείων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἢ καταπινόμενα νὰ μολύνωσι τοῦτον διὰ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, δι' οὗ δύναται νὰ ἐπέλθῃ μόλυνσις, ὁπόταν κυρίως ὑπάρχῃ λύσις συνεχείας κατὰ τὸν βλεννογόνον αὐτοῦ, καὶ ληφθῶσι τρόφιμα ρυπανθέντα διὰ μικροβίων ἢ διὰ τῶν ποδῶν μυιῶν, αἵτινες ἐπεκάθησαν ἐπὶ πτυέλων φθισικῶν κτλ. (Calmette—Lange—Neufeld). Φθισικὴ τροφὸς ἢ μήτηρ, δοκιμάζουσα τὴν τροφὴν μικροῦ παιδίου πρὶν χορηγήσῃ ταύτην εἰς αὐτό, διαρκῶς ἀσπαζομένη τοῦτο, καθαρίζουσα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τοῦ ὑγροῦ ἐκ τῶν πτυέλων ρινομάκτρου της, ἀσφαλῶς θέλει μολύνει τοῦτο. Τοῦτ' αὐτὸ ρητέον περὶ τοῦ μουσικοῦ, ὅστις παίζει τὸ αὐτὸ πνευστὸν ὄργανον μετὰ φθισικοῦ, περὶ τοῦ ἀτόμου ὅπερ μεταχειρίζεται τὸ αὐτὸ μολυβδοκόνδυλον μετ' ἐκείνου κτλ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ δέρματος δύναται νὰ γίνῃ ἐμβολιασμὸς τῆς νόσου, ἂν ὑπάρχῃ λύσις συνεχείας κατ' αὐτὸ καὶ μολυνθῇ διὰ τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως.

Κατὰ ταῦτα ἡ φυματίωσις εἶναι οὐχὶ κληρονομική, ἀλλ' ἐπέρχεται ἐκ μολύνσεως διὰ τοῦ φυματιώδους βακτηριδίου. Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἰσέλθῃ τὸ μικρόβιον ἐν τῷ ὀργανισμῷ, φέρεται τοῦτο συνηθέστατα πρὸς τὸν πνεύμονα, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἐντοπίζεται (90 %), σπανιώτερον δὲ εἰς τὸ ἔντερον ἢ ἄλλα ὄργανα. Τινὰ τῶν μικροβίων, εἰσερχόμενα ἀκολούθως εἰς τὴν κυκλοφορίαν, δύνανται νὰ ἐντοπισθῶσιν εἰς μακρὰν κείμενα μέρη τοῦ σώματος (ὀστᾶ, ἀρθρώσεις, μήνιγγας κτλ.) καὶ νὰ ἐπιφέρωσι νέας ἐκφάνσεις τῆς νόσου, σημασίας ἀναλόγου πρὸς τὴν σπουδαιότητα τοῦ προσβληθέντος ὀργάνου.

Ἡ ἀρχικὴ μόλυνσις, ὡς παραδέχονται σήμερον, ἐπέρχεται, δεδομένης τῆς μεγάλης ἐπεκτάσεως τῆς φυματιώσεως ἰδίᾳ εἰς τὰς πολυανθρωποτέρας πόλεις, κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν εἴτε ἀμέσως ἀπὸ τοῦ πάσχοντος περιβάλλοντος, εἴτε ὅταν τὸ βρέφος ἄρχηται συρόμενον κατὰ γῆς. Ἡ δὲ νόσος ἐξελίσσεται ἢ ὀξέως καὶ θανατηφόρως (*ὀξεῖα κεγχροειδὴς φυματίωσις, μηνιγγῖτις φυματιώδης*), ὁπόταν ἐπέλθῃ βαρεῖα μόλυνσις διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ τοξικῶν μικροβίων, ἢ ἐλαφρῶς, ὁπόταν μικρὸς μόνον ἀριθμὸς βακτηριδίων εἰσέλθῃ εἰς τὸν ὀργανισμόν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει, ἐν τῷ σώματι τοῦ μολυνθέντος παιδίου ἄρχονται πλασσόμεναι καὶ ἀμυντικαί τινες οὐσίαι κατὰ τῆς νόσου, αἵτινες οὐ μόνον ἀντεπεξέρχονται κατὰ τῆς μολύνσεως, ἀλλὰ καὶ προστατεύουσι κατά τινα βαθμὸν τὸν ὀργανισμὸν καὶ ἐπὶ πάσης νέας μολύνσεως. Τὰ ἐν τῷ σώματι εἰσελθόντα μικρόβια εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ καταστραφῶσι τελείως (ὅπερ σπανιώτερον) ἢ νὰ παραμείνωσι λανθάνοντα καὶ νὰ περικλεισθῶσιν ἐν ἐλύτρῳ συνεκτικοῦ ἱστοῦ. Ἂν εἶτα, ἐκ διαφόρων ἐξαντλητικῶν αἰτίων, τὸ σῶμα παρουσιάσῃ ἥσσονα κατὰ τοῦ μικροβίου ἀντίστασιν, ἀναζωπυροῦται τότε ἡ μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου λανθάνουσα νόσος (*ἐσωγενὴς ἀναμόλυνσις*)· τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν εἰς τὴν παλαιὰν μόλυνσιν ἐπιπροστεθῇ νέα μόλυνσις ἐκ τῶν ἔξω (*ἐξωγενὴς ἀναμόλυνσις*). Οὐχὶ σπανίως, καὶ ἂν ἔτι ὁ ὀργανισμὸς ἐπιτύχῃ νὰ καταστρέψῃ τὸν φυματικὸν ἰόν, τὰ ἐκ τούτου ὅμως δηλητήρια δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς μὴ τελείως ἔτι ἰαθείσης ἀρχικῆς παλαιᾶς ἑστίας καὶ νὰ ἐπιφέρωσι περιεστιακὴν φλεγμονήν, ἀναπτυσσομένης ἐκεῖσε δευτεροπαθοῦς διηθήσεως. Ἡ διήθησις πάλιν αὕτη, ἂν νέαι μᾶζαι μικροβίων ἐπιπροστεθῶσι, μεταβάλλεται πλέον καὶ αὕτη εἰς φυματιώδη. Τοιαῦται κλινικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς νόσου εἶναι συχναί, ἰδίᾳ ἐπὶ διαρκοῦς ἐπικοινωνίας μετὰ φθισικῶν.

Ἡ ἀθρόα εἴσοδος τοξικῶν μικροβίων εἰς τὸν ὀργανισμὸν καὶ τὴν κυκλοφορίαν ἐπιφέρει *φυματικὴν σηψαιμίαν*, ἥτις ἐξελίσσεται ὑπὸ γενικὸν κλινικὸν τύπον, τὸν καλούμενον *ὀξεῖα κεγχροειδὴς φυματίωσις*. Αὕτη εἶναι νόσος οὐ μόνον τῆς βρεφικῆς καὶ παιδικῆς ἡλικίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐφήβων, οἵτινες, μὴ παθόντες ἐλαφρὰν μόλυνσιν κατὰ τὴν βρεφικὴν αὐτῶν ἡλικίαν, καὶ ἄρα μὴ ὄντες ἀλλεργικοί, ἐμολύνθησαν, περιστάσεως δοθείσης (ὡς π. χ. κατὰ τὴν μετανάστευσιν ἀπὸ ὀρεινῶν μερῶν εἰς πολυανθρωποτάτας πόλεις καὶ διαβίωσιν ὑπὸ ἀνθυγιεινοὺς ὅρους), δι' ἀθρόας εἰσόδου ἐν τῷ παρθένῳ οὕτως εἰπεῖν ὀργανισμῷ αὐτῶν λίαν τοξικῶν βακτηριδίων φυματιώσεως. Ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων τὰ μικρόβια, εἰσερχόμενα εἰς τὴν κυκλοφορίαν καὶ ἐγκαθιστάμενα εἰς τὸν ἔσω χιτῶνα τῶν ἀγγείων, ἀναπτύσσουσιν ἐκεῖ φυμάτια, ἅτινα, ἐκφυλιζόμενα καὶ ἐξελκούμενα, διαβιβάζουσιν εἰς τὴν κυκλοφορίαν πληθὺν μικροβίων φυματιώσεως καὶ ἀφθονίαν τῶν ἀπὸ τούτων τοξινῶν. Μετακομιζόμενα δ' οὕτω τὰ βακτηρίδια ἀνὰ τὸν ὀργανισμὸν ὅλον καὶ ἐγκαθιστάμενα ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀργάνων ἀπεργάζονται τὴν πλάσιν κεγχροειδῶν φυματίων εἰς ταῦτα. Ἐπὶ ἀθρόας μάλιστα εἰσόδου μικροβίων φυματιώσεως καὶ μεγάλης ποσότητος τοξικῶν προϊόντων αὐτῶν ὁ θάνατος ἐπέρχεται ταχύτατα καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν λόγῳ φυματίων.

Τῆς νόσου ταύτης διακρίνονται τρεῖς μορφαί: ἡ *τυφώδης*, ἡ *πνευμονικὴ* καὶ ἡ *μηνιγγιτική*. Κατὰ τὴν πρώτην προεξάρχουσι τὰ ἀπὸ τῆς γενικῆς τοῦ ὀργανισμοῦ λοιμώξεως συμπτώματα, ὡς ἐκ τῆς ἀθρόας εἰσόδου ἐν αὐτῷ τῶν τοξινῶν καὶ τῶν μικροβίων, ἤτοι πυρετὸς ὑψηλὸς ὑπὲρ τοὺς 39°, ταχύπνοια, ταχυσφυγμία δυσανάλογος πρὸς τὸν πυρετὸν καὶ κυάνωσις τοῦ ἀσθενοῦς, διατελοῦντος ἐν τυφώδει καταστάσει. Κατὰ τὸ δέρμα ἀναφαίνονται διάφορα ἐξανθήματα συνεπείᾳ τῆς ἐκεῖ ἐγκαταστάσεως τῶν λοιμωδῶν προϊόντων. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος δεικνύει αὔξησιν τῶν πολυμορφοπυρήνων, ἐλάττωσιν δὲ τῶν λευκοκυττάρων, τοῦθ' ὅπερ συντείνει εἰς τὴν εὐχερεστέραν διάγνωσιν. Ἡ νόσος, ἀναλόγως τῆς βαρύτητος αὐτῆς, δύναται εἴτε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον εἴτε νὰ διαρκέσῃ 3—4 ἑβδομάδας. Κατὰ τὴν *πνευμονικὴν* μορφήν, ἥτις ἀπαντᾶται μᾶλλον ἐπὶ ἐφήβων, ἔκδηλα εἶναι τὰ ἀπὸ τῶν πνευμόνων συμπτώματα, οἷον δύσπνοια, βήξ, μετὰ σημείων διαχύτου βρογχίτιδος, ἥτις ἐντὸς $1^1/_2$ μηνὸς περίπου ἐπιφέρει δι' ἀσφυξίας τὸν θάνατον. Ἡ τρίτη μορφή, ἡ *μηνιγγιτική*, ἄγει ἐντὸς 21 ἡμερῶν εἰς θάνατον· κατὰ ταύτην προέχουσι τὰ ἀπὸ τῶν μηνίγγων φαινόμενα, οἷον ἔντονος κεφαλαλγία, ἔμετος, σπασμοί, παραλήρημα, ὀπισθότονος, σημεῖον Kernig κτλ. Ἡ πρόγνωσις κατὰ πάσας τὰς μορφὰς ταύτας τῆς νόσου εἶναι βαρυτάτη, ἡ δὲ θεραπεία περιορίζεται εἰς καταστολὴν τῶν κυριωτέρων συμπτωμάτων.

Ἂν ἡ εἴσοδος εἰς τὸν ὀργανισμὸν τῶν μικροβίων γένηται οὐχὶ ἀθρόα, τότε ταῦτα, ἐγκαθιστάμενα, ὡς τὰ πολλά, ἐπὶ τοῦ πνεύμονος, προξενοῦσιν ἐκεῖ τὸ *πρωτοπαθὲς* καλούμενον *φυματιῶδες ἕλκος*, ἐξ οὗ εἶτα ἐπέρχεται μόλυνσις τῶν συστοίχων λεμφογαγγλίων, τραχειο-βρογχικῶν ἢ βρογχοπνευμονικῶν, ὁπότε παράγεται ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *φυματιώδης τραχειοβρογχικὴ* ἢ *βρογχοπνευμονικὴ ἀδενοπάθεια*, μορφὴ τῆς νόσου. Κατὰ ταύτην τὸ παιδίον ἄρχεται ἀνορεκτοῦν καὶ ἀπισχναινόμενον, καθίσταται τάχιστα ἀναιμικὸν καί, θερμομετρούμενον, παρουσιάζει μικρὸν πυρέτιον 37°,2—38° (τὰ «δέκατα»), συνήθως ὑφεσίμου μορφῆς ἐμφανιζόμενον ἰδίᾳ κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας. Εἰς τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐπιπροστίθεται βὴξ ξηρὰ μετ' ἐλαφρᾶς δυσπνοίας, ἰδίᾳ μετὰ κόπωσιν. Διὰ τῆς ἐπικρούσεως, ὁπόταν ἡ διόγκωσις τῶν γαγγλίων μεγεθυνθῇ, ἀνευρίσκομεν τοπικῶς ὑπαμβλύτητα ἢ ἀμβλύτητα, διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως ἀσάφειαν τοῦ ἀναπνευστικοῦ ψιθυρίσματος ἢ φυσηματώδη ἀναπνοήν. Ἡ διάγνωσις τῆς νόσου ἐπιτυγχάνεται κυρίως διὰ τῆς ἀκτινοσκοπίας ἢ ἀκτινογραφίας τοῦ θώρακος. Συνήθως ἡ νόσος ὑποχωρεῖ, τῶν φυματιωδῶν ἱστῶν περιβαλλομένων ὑπὸ συνδετικοῦ ἱστοῦ καὶ ἀποτιτανουμένων τῶν γαγγλίων· ἄλλοτε, τῆς νόσου προϊούσης ἢ ἐπιδεινουμένης διὰ νέας εἰσόδου μικροβίων καὶ ἀναζωπυρουμένης τῆς ἀρχικῆς ἑστίας, ἐπέρχεται ὀξεῖα κεγχροειδὴς φυματίωσις ἢ πνευμονική. Ἡ εἰδικὴ κατὰ τῆς φυματιώσεως θεραπεία, ἰδίᾳ ἀεροθεραπεία, ἔλαιον ὀνίσκου, ἑνώσεις ἀσβεστίου κτλ., μεγάλως ὑποβοηθοῦσι τὸν ἀγῶνα τοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τῆς νόσου, ὅστις καὶ μόνος οὐχὶ σπανίως κατορθοῖ νὰ καταστείλῃ τὴν νόσον.

Εἰς τὴν λεμφογαγγλιακὴν ταύτην φυματίωσιν ὑπάγεται καὶ ἡ *χοιράδωσις*, ἡ διόγκωσις δηλαδὴ τῶν λεμφογαγγλίων τοῦ τραχήλου καὶ τῶν ὑπογναθίων, ἡ συνοδευομένη ὑπὸ ὠχροῦ προσώπου, ἐπιπεφυκίτιδος καὶ βλεφαρίτιδος χρονίας, ρινίτιδος, παχύνσεως τοῦ ἄνω χείλους, ἀδενοειδῶν ἐκβλαστήσεων, χρονίων ἐκζεμάτων, ὠτιτίδων κλπ. Ἡ διόγκωσις αὕτη τῶν γαγγλίων παραμένει ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα· ἄλλοτε ταῦτα, ἐκφυλιζόμενα καὶ μαλακυνόμενα, διανοίγονται καί, κενουμένου τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἀπεργάζονται δυσιάτους ἑλκώσεις. Τινές, φρονοῦντες ὅτι ἡ χοιράδωσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐκδήλωσις τῆς ὑπαρχούσης φυματιώσεως (χοιραδοφυματίωσις), θεωροῦσι περιττὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς χοιραδώσεως ὡς ἰδίας νόσου, ἄλλοι ὅμως θεωροῦσι ταύτην ἀπόροιαν ἐξιδρωματικῆς ἢ λεμφατικῆς διαθέσεως. Ἡ εἰδικὴ θεραπεία τῆς φυματιώσεως, ὁπόταν ἡ ἐξόγκωσις τῶν γαγγλίων δὲν ὀφείλεται εἰς ἄλλην αἰτίαν (κληρονομικὴν συφίλιδα κλπ.), μεγάλας παρέχει ὠφελείας.

Συνήθης ἔκβασις τῶν μολύνσεων διὰ τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως, κατόπιν ἐντόνων, ἐπανειλημμένων ἢ ἐν συνεχείᾳ ἀναμολύνσεων, εἶναι ἡ προσβολὴ τοῦ πνευμονικοῦ παρεγχύματος, ἤτοι ἡ *πνευμονικὴ φυματίωσις*. Αὕτη εἶναι ἡ συνηθεστέρα καὶ μᾶλλον διαδεδομένη μορφὴ τῆς φυματιώσεως. 70 % τῶν ὅλων θανάτων ἐκ φυματιώσεως ὀφείλονται εἰς ταύτην. Συνήθως ἄρχεται ὑπούλως κυρίως εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἀρχικὴ ἑστία εἶναι περιωρισμένη συνεπείᾳ ἐλαφρᾶς μολύνσεως, καὶ μικρόβια ἢ τοξῖναι, μὴ εἰσερχόμενα εἰς τὴν κυκλοφορίαν, δὲν ἐπιφέρουσι πυρετὸν καὶ ἄλλα σημαντικὰ συμπτώματα. Ὡς τὰ πολλὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀρρώστου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν προσελκύει ἡ καταβολὴ τῶν δυνάμεων καὶ τὸ αἴσθημα τῆς κοπώσεως, ὁ μικρὸς πυρετὸς καὶ ἡ βήξ, ἡ ἀναιμία ἢ ὁ ἐπανειλημμένος δῆθεν βρογχικὸς κατάρρους ἐκ ψύξεως, ἅτινα πολλάκις γίνονται ἔκδηλα μετὰ βαρείας κοπώσεις, ἐξαντλητικὰ νοσήματα, καταχρήσεις κλπ. Οὐχὶ σπανίως, ἐκ διαβρώσεως τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀγγείων κατὰ τὴν τῆξιν τῶν φυματίων, εἰς ταῦτα ἐπιπροστίθεται καὶ αἱμοπτυσία. Χαρακτηριστικοὶ ἐπίσης εἶναι οἱ πόνοι κατὰ τὸ στῆθος, καὶ ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ὠμοπλατῶν, καὶ αἴσθημα μικρᾶς δυσπνοίας μετὰ μικρὰν κόπωσιν (ἄνοδος κλίμακος κλπ.). Ὡς ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως τῶν τοξικῶν προϊόντων ἀναφαίνονται πλεῖσται διαταραχαὶ τῆς θρέψεως, ἀνορεξία, μικρὰ ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας μετ' ἐλαφρῶν φρικίων καὶ νυκτερινῶν ἱδρώτων. Μὴ λαμβανομένων φροντίδων, τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐντείνονται, ἡ βὴξ καθίσταται ἐπιμονωτέρα, ἐπιπροστίθεται δ' εἰς ταύτην ἀπόχρεμψις βλεννοπυωδῶν πτυέλων, ἡ θρέψις τοῦ ὀργανισμοῦ μειοῦται, τέλος δὲ καὶ βραγχνότης τῆς φωνῆς ἐκ δευτεροπαθοῦς μολύνσεως τοῦ λάρυγγος ἢ ἐντερικαὶ διαταραχαὶ ἐπιπροστίθενται, ἅτινα πάντα, καταβάλλοντα τὸ σῶμα, ἐπιφέρουσι πλέον ἔκδηλον τὴν κατάστασιν ἐκείνην τῶν πασχόντων, ἥτις λίαν χαρακτηριστικῶς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐκλήθη *φθίσις*. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχικὴ τῶν ἀσθενῶν κατάστασις δὲν μένει ἀνεπηρέαστος· πολλοὶ τούτων καθίστανται εὐερέθιστοι ἢ μελαγχολικοί, ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ πλεῖστον διατηρεῖ τὴν αἰσιοδοξίαν μέχρι καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς.

Τὰ χαρακτηριστικώτερα καὶ κυριώτερα συμπτώματα τῆς νόσου εἶναι: 1) Ἡ *βήξ*, ἐν ἀρχῇ κατὰ μικροὺς παροξυσμούς, ὡς ἐλαφρὰ καὶ ξηρὰ ἐμφανιζομένη, ἄνευ ἀποβολῆς πτυέλων ἢ ἐλαχίστων βλεννωδῶν ἢ βλεννοπυωδῶν. Οἱ παροξυσμοὶ βηχὸς συνήθως ἐμφανίζονται ἐπὶ κατακλίσεως τοῦ ἀρρώστου ἐπὶ τὸ πάσχον πλευρόν, τὴν πρωΐαν κατὰ τὴν ἔγερσιν καὶ τὴν ἑσπέραν ἅμα τῇ κατακλίσει, συχνότατα δὲ καὶ μετὰ τὰ γεύματα, ὁπότε παρακολουθοῦνται ὑπὸ ἐμέτου. Οἱ παροξυσμοὶ τῆς ξηρᾶς βηχός, τῆς νόσου ἀνελισσομένης καὶ προστιθεμένης ἀφθόνου ἀποχρέμψεως, μεταβάλλονται εἰς χαρακτηριστικοὺς ὑγροῦ πλέον βηχός. Εἰς ἐνίας περιπτώσεις, μεθ' ὅλας τὰς ἐν τῷ πνεύμονι ἀλλοιώσεις, ἡ βὴξ εἶναι δυνατὸν νὰ ᾖ σπανία ἢ καὶ νὰ ἐλλείπῃ. 2) Ἡ *ἀπόχρεμψις*, ἥτις ὀφείλεται εἰς ηὐξημένην λειτουργίαν τῶν ἀδένων τοῦ βλεννογόνου καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς βηχός, τῶν βιαίων ἐκπνευστικῶν κινήσεων, τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ κροσσωτοῦ ἐπιθηλίου καὶ τῆς περισταλτικῆς κινήσεως τῶν βρογχιολίων. Ἐν ἀρχῇ τὰ πτύελα εἶναι βλεννώδη, εἶτα καθίστανται βλεννοπυώδη, τὰ δ' ἀπὸ τῶν σπηλαίων προερχόμενα λαμβάνουσι βαθέως φαιόχρουν χροιάν. Τὰ ὑπὸ σφαιροειδῆ, νομισματοειδῆ μορφὴν ἀποχρεμπτόμενα πτύελα, τὰ κάκοσμα, τὰ εὐκόλως καθιζάνοντα ἐν τῷ ὕδατι, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐθεωρήθησαν ὡς χαρακτηριστικὰ τῆς πνευμονικῆς φθίσεως. Ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τούτων δεικνύει ἐπιθηλιακὰ κύτταρα, λευκὰ καὶ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια (καὶ καθ' ἃς περιπτώσεις ἔτι δὲν ὑφίσταται αἱμοπτυσία) καὶ ἐλαστικὰς ἶνας, αἵτινες οὐ σμικρὰν διαγνωστικὴν σημασίαν κέκτηνται, ἔτι δὲ ἐκτὸς τῶν μικροβίων τῆς φυματιώσεως διαφόρους ἄλλους μικροργανισμοὺς (σαρκίνας, κόκκους, ἀσπέργιλλον, πνευμοκόκκους, σταφυλοκόκκους, στρεπτοκόκκους κλπ.). 3) Ἡ *αἱμοπτυσία*, ἥτις ἐμφανίζεται οὐ μόνον κατὰ τὰ προκεχωρημένα στάδια, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰ τὰ ἀρχικά, ὁπότε δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς σωτηρία, διότι, ὡς τὰ πολλά, διὰ ταύτης προσελκύεται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀρρώστου, ἐνίοτε δὲ καὶ τοῦ ἰατροῦ, ἐπὶ τῆς νόσου. Τὸ ποσὸν τοῦ ἐκπτυομένου αἵματος δύναται νὰ ᾖ ἢ ἐλάχιστον ἢ νὰ φθάσῃ εἰς $^1/_2$, 1 ἢ 2 λίτρας· συνήθως τὸ αἷμα εἶναι ἀφρῶδες καὶ ἀνοικτῶς ἐρυθρὸν καὶ ἐκβάλλεται διὰ βηχός. Εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς συνυπῆρχε στάσις αἵματος κατὰ τοὺς πνεύμονας, ἡ μικρὰ αἱμόπτυσις ἐπιφέρει αἴσθημα ἐλαφρύνσεως κατὰ τὸ στῆθος. Συνήθη αἴτια ἐν γένει τούτων εἶναι κόποι ἢ περίπατοι ὑπέρμετροι, δρόμος, βιαία σύσφιγξις κατὰ τὴν ἀποπάτησιν, ψυχικαὶ διεγέρσεις ἢ καὶ μετεωρολογικαὶ συνθῆκαι (ὑψηλὴ θερμοκρασία κλπ.). Οὐχὶ σπανίως ἐπὶ γυναικῶν ἡ αἱμοπτυσία παρατηρεῖται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναμενομένης ἢ ἐλλειπούσης ἐμμήνου ρύσεως. Τὴν αἱμοπτυσίαν συνοδεύει ἐνίοτε καὶ *πυρετός*, ὅστις, πάντως, ἔχει σπουδαίαν σημασίαν, καθότι οὗτος προέρχεται ἐξ εἰσδύσεως τοῦ αἵματος καὶ τῶν λοιμωδῶν ἐκκριμάτων καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ πνεύμονος. Σπανιώτερον ἡ ἐκ τούτων μόλυνσις εἶναι βαρυτάτη καὶ ἐν μέσῳ ὑψηλοῦ πυρετοῦ ἐπέρχεται ταχέως ὁ θάνατος.

Τὰ κυριώτερα γενικὰ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα εἶναι: 1) Ὁ *πυρετός*· οὗτος ἐν ἀρχῇ, καὶ ἂν ὑφίσταται, δὲν εἶναι αἰσθητὸς εἰς τὸν ἀσθενῆ, διότι εἶναι μικρός, «δέκατά» τινα μόνον ὑπὲρ τοὺς 37°. Ἀνελισσομένης δ' ὅμως τῆς νόσου, οὗτος καθίσταται ὑψηλότερος καὶ «ἑκτικός», κατὰ δὲ τὰ τελικὰ στάδια, ἰδίᾳ δ' ἂν τυρώδεις ἐπεξεργασίαι μεγάλων μοιρῶν τοῦ πνεύμονος ἐπέλθωσιν, οὗτος λαμβάνει ὑφέσιμον τύπον μετὰ μεγάλων πυρετι-

Digitized by Google

κῶν κυμάνσεων. Τὸ εὐκόλως μεταβλητὸν τῆς θερμοκρασίας παρὰ τοῖς φυματικοῖς εἶναι ἄξιον σημειώσεως. Ψυχικαὶ σφοδραὶ ἐντυπώσεις, κόπωσις, μικρὸς περίπατος, μακρὰ καὶ ἐπίπονος συνδιάλεξις ἢ ἀνάγνωσις κτλ., συχνότατα ἐπιφέρουσιν αὐτοῖς αὔξησιν θερμοκρασίας. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται μετὰ τὰ γεύματα, ὡς καὶ παρὰ γυναιξὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐμμήνων, ὁπότε ὁ πυρετὸς φθάνει μέχρι 38°. Μορφαί τινες τοὐναντίον τῆς νόσου, ὡς π. χ. αἱ ἰνώδεις, διατρέχουσι σχεδὸν ἄνευ πυρετοῦ. Εἰς τὴν αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας καὶ τὸν ἑκτικὸν τύπον τοῦ πυρετοῦ εἰς τὰ προκεχωρημένα στάδια συμβάλλουσι καὶ αἱ ἐπακολουθοῦσαι μεικταὶ μολύνσεις ἐξ ἄλλων μικροβίων, καὶ ἰδίᾳ σταφυλοκόκκων καὶ στρεπτοκόκκων. Ὁ πυρετὸς θεωρεῖται σημεῖον κακῆς προγνώσεως, συνοδεύει τὴν ἀνέλιξιν τῆς νόσου καὶ παύεται, ὁπόταν αὕτη τεθῇ εἰς ἀδράνειαν ἢ τείνῃ πρὸς ἴασιν. Ἡ ὑπὲρ τοὺς 40° διαρκὴς θερμοκρασία εἶναι χειρίστης προγνώσεως. Ἡ σημασία αὐτοῦ ἐντείνεται, καθότι οἱ πυρέττοντες ταχέως ἐνοχλοῦνται ὑπὸ γαστρικῶν διαταραχῶν καὶ ἀνορεξίας, ἐξ ὧν τὰ μέγιστα καταβάλλονται. Ὁ τύπος τοῦ πυρετοῦ ποικίλλει, τῆς θερμοκρασίας ὑψουμένης κυρίως κατὰ τὴν ἑσπέραν, κατόπιν ἐλαφροῦ ἢ ἰσχυροῦ ῥίγους. 2) Οἱ *ἱδρῶτες*, οἵτινες ἀναφαίνονται κυρίως τὴν νύκτα (3—5 π. μ.), μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πυρετοῦ, καίτοι τοιοῦτοι παρουσιάζονται καὶ ἐπὶ μὴ αἰσθητῶν ἔτι μικρῶν πυρετίων. Οὗτοι καταβάλλουσι μεγάλως τὸ ἠθικὸν τῶν ἀσθενῶν, ἰδίᾳ δ' ἐνίων τούτων, ἐφ' ὧν καὶ ἡ ἐλαχίστη ὑπερκόπωσις ἐπιφέρει ἀφθονωτάτους ἱδρῶτας καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ καὶ μετὰ βραχύτατον ὕπνον. Εἰς τὰ γενικὰ συμπτώματα ὑπάγονται ἔτι ἡ *ἀπίσχνανσις* καὶ ἡ *ἀναιμία*, ἡ *ταχυκαρδία*, ἥτις συνοδεύει, ὡς εἰκός, τὴν αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀπαντᾶται ἔτι καὶ ἄνευ τούτου, ἰδίᾳ ἐπὶ περιπτώσεων πιέσεως τοῦ πνευμογαστρικοῦ ὑπὸ διωγκωμένων βρογχικῶν γαγγλίων κτλ. Ἐπὶ νεαρῶν ἀτόμων ἡ ταχυκαρδία ἀποτελεῖ ἓν τῶν χαρακτηριστικωτέρων σημείων ἀρχομένης φυματιώσεως, ἰδίᾳ δ' αὕτη εἶναι βασανιστικὴ κατὰ τὴν νύκτα, ἅμα τῇ κατακλίσει τῶν ἀσθενῶν, οἵτινες ὡς ἐκ τούτου δὲν δύνανται νὰ κοιμηθῶσιν. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας παρατηρεῖται καὶ ἐλάττωσις τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος (8—10). Ἐπὶ προκεχωρημένων μορφῶν παρατηροῦνται λευκωματουρίαι ἢ αἱματουρίαι καὶ οἰδήματα καθολικά. Ἡ διαζωτοαντίδρασις εἶναι ἔντονος καὶ συχνὴ καὶ θεωρεῖται ὡς δυσοίωνον σημεῖον.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν συμπτωμάτων τούτων, ἕνεκα τοῦ πολυμόρφου τῆς νόσου, ἐπακολουθεῖ ἄλλοτε ἄλλως. Εἰς τοῦτο δ' ὀφείλονται καὶ αἱ προταθεῖσαι πολλαπλαῖ διαιρέσεις τῆς νόσου καὶ αἱ διακρίσεις ταύτης εἰς πλείστας μορφὰς καὶ στάδια. Οὕτω τινὲς (Bard - Pieri) διέκρινον μορφάς: α') *παρεγχυματώδεις*, εἰς ἃς ὑπάγουσι τὴν τυροειδῆ, τὴν ἰνοτυρώδη καὶ ἰνώδη μορφήν· β') *διαχύτους*, εἰς ἃς ὑπάγουσι τὰς ὀξείας μορφὰς τῆς φυματιώσεως (ὀξεῖα κεγχροειδὴς φυματίωσις, τυφοβακίλλωσις Landouzy κτλ.)· γ') *βρογχιτικάς*, ὡς ἡ φυματιώδης βρογχοπνευμονία, καὶ δ') *μεταπλευριτικὰς* (ὑποτροπιάζουσα φυματιώδης πλευρῖτις κτλ.). Ὁ Aschoff τοὐναντίον διῄρεσε νεωστὶ ταύτην: α') εἰς *παραγωγικήν*, ὁπόταν τὸ βακτηρίδιον παράγῃ φυμάτια, καὶ β') *ἐξιδρωματικὴν* (τυροειδὴς φθίσις), ὑποδιαιρεῖ δ' εἶτα ταύτας ἀναλόγως τῆς παθογονίας, τῆς ἐκβάσεως, τῶν δευτεροπαθῶν ἀλλοιώσεων καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς νόσου. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ διαιρέσεις ἐνδιαφέρουσι κυρίως τοὺς εἰδικούς, δι' ὃ καὶ διὰ τὸ κοινὸν ἀπομένει μᾶλλον προσιτὴ ἡ διαίρεσις τῆς νόσου εἰς τρία στάδια, ἤτοι τῆς ἀρχομένης φυματιώσεως, τῆς ἐν ἐξελίξει καὶ τῆς σπηλαιώδους φθίσεως, ἣν θέλομεν ἀκολουθήσει, ἐπιπροσθέτοντες ἅμα τὴν περιγραφὴν τῆς ἰνώδους μορφῆς καὶ τῆς τυρώδους πνευμονίας καὶ βρογχοπνευμονίας.

Κατὰ τὸ α' στάδιον, ἐξαγγελλόμενον, ὡς εἴρηται, διὰ τοῦ μικροῦ πυρετοῦ, τῆς ἀναιμίας καὶ ἀνορεξίας, τοῦ μικροῦ ξηροῦ βηχὸς ἄνευ ἀποχρέμψεως ἢ ἐλαχίστης βλεννώδους, πλανήτων πόνων κατὰ τὸ στῆθος καὶ δυσπεπτικῶν διαταραχῶν, διὰ μὲν τῆς ἐπικρούσεως οὐχὶ σπανίως ἀνευρίσκεται ὑπαμβλυς ἦχος τοπικῶς κατὰ τὰς πνευμονικὰς ἐντοπίσεις, διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως τραχύτης τοῦ ἀναπνευστικοῦ ψιθυρίσματος, εἰσπνοὴ μακροτέρας διαρκείας, σπανιώτερον δὲ καὶ ῥόγχοι ξηροὶ σπάνιοι (κριγμοί). Ὅταν ἡ νόσος χωρῇ περαιτέρω, ἐπιφέρουσα μείζονας κατὰ τὸν πνεύμονα ἢ καὶ ἀμφοτέρους ἀλλοιώσεις, ἄρχεται τὸ φθινῶδες στάδιον τῆς νόσου· ὁ πυρετὸς ἐντείνεται μέχρι 39° καὶ πλέον, λαμβάνει τὸν ἑκτικὸν τύπον, συνήθως μετὰ ὑφέσεων κατὰ τὴν πρωΐαν. Αἱ αἱμοπτυσίαι ἀναφαίνονται συχνότερον, οἱ νυκτερινοὶ ἱδρῶτες καταπονοῦσι τὸν ἀσθενῆ, ὅστις διαρκῶς ἀπόλλυσι μέρος τοῦ βάρους του. Αἱ ὑπερκλείδιοι καὶ ὑποκλείδιοι χῶραι, ὡς καὶ αἱ ὑπερακάνθιοι κοιλαίνονται, διὰ δὲ τῆς ἐπικρούσεως ἀνευρίσκομεν ἐκεῖσε μείζονα καὶ σαφεστέραν ἀμβλύτητα, διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως ὑγροὺς ἀφθόνους ῥόγχους. Ὁ σφυγμὸς καθίσταται μικρὸς καὶ ταχύς, ἡ δὲ πίεσις τοῦ αἵματος καταπίπτει. Τὰς δυσπεπτικὰς διαταραχὰς συνοδεύει ἐξαντλητικὴ διάρροια. Ἀκτινοσκοπικῶς ἀνευρίσκονται τὰ σημεῖα τῆς διηθήσεως τῶν λοβῶν τῶν πνευμόνων, μικροσκοπικῶς δ' ἐν τοῖς πτυέλοις ἄφθονα μικρόβια φυματιώσεως καὶ ἐλαστικαὶ ἶνες. Τῆς νόσου χωρούσης ἐπὶ τὰ πρόσω, αἱ φυματιώδεις ἑστίαι συντήκονται, ἀποβάλλεται δὲ τὸ ἐκ τούτων τυρῶδες προϊόν, οὕτω δὲ σχηματίζονται ἐν τῷ πνεύμονι κοιλότητες χαρακτηριστικαί, ἄλλοτε ἄλλαι τὸ μέγεθος, τὰ *πνευμονικὰ σπήλαια*, ὧν εἰκόνα σαφῆ, δίκην φωτεινῶν στρογγύλων χώρων μετὰ σκοτεινοῦ ἐλύτρου, λαμβάνομεν διὰ τῆς ἀκτινογραφίας. Εἶναι πλέον τὸ τελικὸν στάδιον τοῦ δράματος, οὗτινος ὁ πρόλογος ἐπαίχθη ἤδη κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν (Behring). Ὁ πυρετὸς εἶναι συνεχὴς μετὰ ἱδρώτων, βὴξ δὲ μετ' ἀφθονωτάτης ἀποχρέμψεως κατατυραννοῦσι καὶ καταβάλλουσιν ὁσημέραι τὸν ἄρρωστον. Τὰ σπήλαια καθίστανται δῆλα καὶ διὰ τῆς ἐπικρούσεως, ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἤχου κατὰ τὴν μοῖραν ἐκείνην ἀνοικτοῦ ὄντος τοῦ στόματος (ἦχος σαφέστερος) ἢ κλειστοῦ (ἦχος βαθύτερος—μέθοδος Wintrich), ἢ ἐκ τῆς μεταλλαγῆς τούτου κατὰ τὴν ἐπίκρουσιν ὑπτίου ἢ ἐν ὀρθίᾳ στάσει εὑρισκομένου τοῦ ἀρρώστου (μέθοδος Gerhard). Διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως ἀκούονται ἐκεῖσε πυκνοὶ ὑγροὶ κλαγγώδεις ῥόγχοι ἢ γλουγλουκισμός.

Ἰδίαν κλινικὴν εἰκόνα παρουσιάζει ἡ *λοβώδης τυρώδης πνευμονία* καὶ ἡ *λοβιώδης βρογχοπνευμονία*, αἱ ἄγουσαι ταχέως εἰς θάνατον. Κατὰ ταύτας αἱ ἀπὸ τῶν φυματικῶν ἑστιῶν τυρώδεις μᾶζαι ἢ τὸ κατὰ τὰς αἱμοπτύσεις αἷμα, διακρατούμενα ἐντὸς τῶν πνευμονικῶν κυψελίδων, ἐπιφέρουσιν ἐκτενεῖς μολύνσεις καὶ φλεγμονὰς εἰς ὁλοκλήρους λοβοὺς ἢ καὶ τὰ λοβία τοῦ πνεύμονος. Ἡ τυρώδης πνευμονία προσομοιάζει τελείως πρὸς κοινὴν πνευμονίαν, ἄρχεται διὰ ῥίγους μετὰ πυρετοῦ ἐντόνου, πλευροδυνίας, δυσπνοίας, ἀποχρέμψεως σκωριοχρόων πτυέλων, ὡς δὲ κατ' ἐκείνην, ἀπαντᾶται ἀμβλύτης κατὰ τὸ πάσχον μέρος, φύσημα καὶ οἱ χαρακτηριστικοὶ ῥόγχοι. Ἡ δὲ τυρώδης βρογχοπνευμονία, καὶ αὕτη μετὰ πνευμονορραγίαν ἢ λοιμώξεις βαρείας ἐπερχομένη (κοκκύτου, ἱλαρᾶς, γρίππης κτλ.), ἐμφανίζει τὰ αὐτὰ συμπτώματα τῆς κοινῆς βρογχοπνευμονίας μετὰ πυρετοῦ ἐντόνου, ταχυσφυγμίας καὶ δυσπνοίας ἐντόνου καὶ μικρᾶς δυσκόλου ἀποχρέμψεως. Ἡ εἰς θάνατον λῆξις τῆς νόσου ἐπέρχεται τάχιστα. Αὕτη εἶναι καὶ ἡ καλουμένη *καλπάζουσα φθίσις*. Ὡσαύτως τάχιστα θανατηφόρος παρίσταται καὶ ἡ *φυματιώδης τριχοειδὴς βρογχῖτις*, ἐν ᾗ προεξάρχει ἡ δύσπνοια. Εἰς τὰς ἰνοτυρώδεις τέλος μορφὰς ὑπάγεται καὶ ἡ *σπληνοπνευμονία* τοῦ Granchet.

Πᾶσαι αἱ περιγραφεῖσαι μορφαί, μηδὲ τῆς λοβώδους καὶ λοβιώδους πνευμονίας (ἀλλὰ σπανιώτατα) ἐξαιρουμένων, δύνανται νὰ λάβωσιν εὐνοϊκωτέραν, ἀλλὰ καὶ χρονιωτέραν ἐξέλιξιν, ἀρχομένης περὶ τὰς φυματικὰς ἑστίας ἀναπτύξεως ἀφθόνου συνεκτικοῦ ἱστοῦ, συνήθως μετὰ μελανωπῶν γραμμώσεων *(μελανωτικὴ φθίσις)*, περικλείοντος οὕτως εἰπεῖν ταύτας. Ἐπὶ λίαν μάλιστα περιωρισμένων μορφῶν τῆς νόσου ἡ πλάσις αὕτη τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ, ἀρχομένη ὡς τὰ πολλὰ ἀπὸ τοῦ πεπαχυμμένου ὑπεζωκότος καὶ χωροῦσα ἀκολούθως πρὸς τὸν πνεύμονα, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τελείαν ἀδράνειαν τῶν ἑστιῶν. Οὐχὶ σπανίως ὅμως ἡ νόσος εἶτα καὶ πάλιν ἐξελισσομένη ἐπὶ τὰ χείρω δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ταχὺν τὸν θάνατον διὰ κυκλοφορικῆς ἀνεπαρκείας. Ἡ νόσος ἀπαντᾶται ἰδίᾳ ἐπὶ γεροντικῆς ἡλικίας, οἱ δὲ πάσχοντες φέρονται ἁπλῶς ὡς *χρόνιοι βρογχιτικοί*, ἢ *ἀσθματικοὶ* ἢ *ἐμφυσηματικοί*. Εἶναι δὲ οἱ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι διὰ τὸ περιβάλλον, διότι καὶ ἡ νόσος αὐτῶν διαρκεῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἄνευ πυρετοῦ, καὶ διότι συνηθέστατα ἐν τοῖς πτυέλοις αὐτῶν ἀπαντῶνται βακτηρίδια φυματιώσεως.

Ἐπιπλοκαὶ τῆς νόσου, τοῦ μικροβίου μεταδιδομένου καὶ εἰς ἄλλα ὄργανα, εἶναι ἡ *φυματιώδης λαρυγγῖτις*, ἡ *πλευρῖτις*, ὁ *πνευμοθώραξ* ἢ *πυοπνευμοθώραξ*, ἡ *περικαρδῖτις* καὶ *ἐνδοκαρδῖτις*, ἡ *νεφρῖτις*, ἡ *μηνιγγῖτις*, αἱ *πολυνευρίτιδες*, τὸ *φυματιῶδες ἕλκος τοῦ στομάχου*, ἡ *περιτονῖτις* κτλ. (βλ. τὰς λ.). Συχνοτάτη ἐπὶ τούτοις ἐπιπλοκὴ εἶναι ἡ *φυματίωσις τῶν ἐντέρων*, ἥτις παρίσταται σπανιωτάτη κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, ὡς ἐν γένει ἡ φυματίωσις τῆς κοιλίας. Αὕτη ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας, ἐν δὲ τῇ αἰτιολογίᾳ αὐτῆς μεγίστην σημασίαν ἔχει ἡ διατροφὴ τοῦ παιδίου, μολυνομένου κυρίως διὰ τοῦ βακτηριδίου τοῦ βοείου τύπου (γάλα κλπ. Lydia Rabinovitz). Εἰς τοὺς ἐνήλικας ἡ νόσος εἶναι δευτεροπαθής, συνηθέστατα ἐκ τῆς καταπόσεως τῶν μικροβιοβριθῶν πτυέλων. Πολλαπλαῖ ἑλκώσεις διαρκῶς ἐπεκτεινόμεναι ἄνευ τάσεως πρὸς ἐπούλωσιν ἢ τοὐναντίον πρὸς πλάσιν συνεκτικοῦ ἱστοῦ καὶ στένωσιν τοῦ ἐντέρου ἢ μολύνσεις ἐπεκτεινόμενοι πρὸς τὸ περιτόναιον καὶ τείνουσαι πρὸς σχηματισμὸν εἰλεοτυφλικῶν διογκώσεων, εἶναι αἱ συνήθεις ἀπαντώμεναι μορφαὶ τῆς νόσου. Τὰ συνήθη χαρακτηριστικὰ συμπτώματα εἶναι συχναὶ καὶ ἄφθονοι κενώσεις, αἱματηραὶ ἢ μή, μετὰ τοπικῶν πόνων, φαινόμενα ἀπὸ τοῦ ἐστενωμένου ἐντέρου ἢ τῶν πλασθέντων συριγγίων, ὄγκοι κατὰ τὴν εἰλεοτυφλικὴν βαλβῖδα, συγχεόμενοι καὶ πρὸς σκωληκοειδίτιδα κτλ. Παρὰ παιδίοις χαρακτηριστικὰ ἐπίσης εἶναι ἐπίμονος ἀνορεξία, ἐπίμονοι διάρροιαι ἢ μικραὶ τοιαῦται, παρουσία αἵματος εἰς τὰς κενώσεις, πυρετός, μετεωρισμὸς τῆς κοιλίας, οὐχὶ δὲ σπανίως συμμετέχουσι καὶ φαινόμενα ἀπὸ τοῦ περιτοναίου. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως ἐν τοῖς κοπράνοις δὲν ἀποδεικνύει πάντοτε τὴν ἐντόπισιν τῆς νόσου ἐν τοῖς ἐντέροις, διότι δύνανται ταῦτα ν' ἀνήκωσιν εἰς πτύελα καταποθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρρώστου καὶ διερχόμενα ἁπλῶς τὸ ἔντερον.

Ἡ ἔγκαιρος *διάγνωσις* τῆς φυματιώσεως ἐν γένει κέκτηται σπουδαιοτάτην σημασίαν, διότι ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ λῆψις τῶν ἀναγκαιούντων μέτρων, ἡ ἔναρξις τῆς καταλλήλου θεραπείας καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀρρώστου. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται, ὡς τὰ πολλά, εὐκόλως διὰ τῆς ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τοῦ ἀσθενοῦς. Ἡ καταβολὴ τῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἀπίσχανσις, ὁ μικρὸς πυρετός, ἡ ἀνορεξία, ἡ ἀναιμία, ἡ βήξ, οἱ νυκτερινοὶ ἱδρῶτες κτλ., δέον νὰ λαμβάνωνται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Συχνάκις ἡ αἱμοπτυσία παρέχει τὴν πρώτην εὐκαιρίαν πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἀρρώστου. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κλινικῆς ἐξετάσεως μέσα διαγνωστικὰ ἄριστα εἶναι ἡ ἀκτινογραφία ἢ ἀκτινοσκοπία τοῦ θώρακος τοῦ ἀσθενοῦς πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς σκιερότητος τῶν κορυφῶν τῶν πνευμόνων, τῶν διαφόρων μικρῶν ἑστιῶν τῶν διεσπαρμένων ἀνὰ τοὺς πνεύμονας, τῶν μονήρων ἢ συρρεουσῶν, τῶν σπηλαίων δίκην περιγεγραμμένων διαφανῶν τοπικῶν χώρων κλπ. Διὰ τούτων οὐ σμικρὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων, οὐδεμίαν ἐκδήλωσιν τῆς νόσου παρουσιαζόντων, ἀποκαλύπτονται φέροντες ἐν ἀδρανείᾳ ἀλλοιώσεις, τραχειοβρογχικὰς ἀδενίτιδας ἢ ἀποτιτανώσεις τῶν γαγγλίων. Σπουδαίαν διαγνωστικὴν σημασίαν κέκτηται καὶ ἡ διὰ τῆς *φυματίνης* (βλ. λ.) ἔρευνα τῆς φυματινικῆς ἀλλεργίας (δερματοαντίδρασις, ὀφθαλμοαντίδρασις κτλ.), καίτοι αὕτη σχεδὸν μόνον εἰς τὰ μόλις γεννώμενα παιδία ἢ ζῷα (καὶ τοῦτο ἄλλως τε ἀμφισβητεῖται ὑπό τινων, Dufour—Arloing) εἶναι ἀρνητική. Πράγματι αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τρίτου ἢ τετάρτου μηνὸς νὰ καθίσταται συχνότερον θετική, οὕτως ὥστε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου ἔτους νὰ ἀπαντᾶ αἱ θετικὴ εἰς 5,6 %, εἰς τὸ τέλος τοῦ 2ου 20 %, μέχρι 15 ἐτῶν 77 %, ἵνα καταλήξῃ πέραν τῆς ἡλικίας ταύτης εἰς 89 % καὶ εἰς τὸν ἐνήλικα ἐν ἀναλογίᾳ 97 %. Ὡς εἰκός, ἡ ἀνεύρεσις τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως πιστοποιεῖ τὴν διάγνωσιν. Μεγάλως συμβάλλεται πρὸς τοῦτο ἡ ἐξέτασις τῆς αἱματολογικῆς εἰκόνος, ὡς καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς καθιζήσεως τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ παλαιαὶ μέθοδοι ἐξετάσεως δὲν ἀπώλεσαν τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτῶν σημασίαν. Ἡ μετὰ προσοχῆς ἐπίκρουσις καὶ ἀκρόασις τῶν ὑποκλειδίων χωρῶν, τῶν ὑπερακανθίων καὶ κυρίως τῆς πρὸς τὰ ἔσω μοίρας τούτων (ζώνη κινδύνου Chauvet) δίδουσιν ἐξαίρετα συμπεράσματα. Τὰ εὑρήματα δὲ ταῦτα δύνανται ἑκάστοτε νὰ σημειῶνται διὰ παραδεδεγμένων ἤδη κοινῶς συμβολικῶν σημείων ἐν τῷ ἱστορικῷ τῶν ἀρρώστων, οὕτως ὥστε νὰ καθίσταται σαφῶς ἀντιληπτὴ ἡ ὁσημέραι βελτίωσις ἢ ἐπιδείνωσις τῆς πολυχρονίου νόσου.

Κυριώδους σημασίας εἶναι ἡ διάγνωσις καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς μορφῆς τῆς φυματιώσεως τῶν πνευμόνων, ἤτοι ἂν πρόκειται περὶ *προϊούσης* καὶ *ἀνελισσομένης μορφῆς*, καθ' ἣν σπουδαιότατον σημεῖον εἶναι ἡ πυρετικὴ κίνησις καὶ ἡ ἀστάθεια ταύτης μετὰ κόπωσιν, ἡ ταχυσφυγμία καὶ ἡ ἀνεύρεσις βακτηριδίων ἐν τοῖς πτυέλοις, ἢ περὶ *στασίμου*, καθ' ἣν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα παρατηρεῖται φυσιολογικὴ θερμοκρασία μετὰ σφυγμῶν ἀναλόγων, ἄνευ παρουσίας μικροβίων ἐν τοῖς πτυέλοις. Ἡ σταθερὰ δὲ ὑποχώρησις τῶν συμπτωμάτων, ἰδίᾳ τοῦ πυρετοῦ, τῆς ταχυσφυγμίας, καὶ ἡ ἐξάλειψις τῶν βακτηριδίων ἀπὸ τῶν πτυέλων χαρακτηρίζουν τὴν νόσον εὑρισκομένην πλέον ἐν λανθανούσῃ καταστάσει καὶ τείνουσαν πρὸς ἴασιν

Ἡ *συχνότης* τῆς φυματιώσεως αὐξάνει προϊούσης τῆς ἡλικίας. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, αὕτη ἀπαντᾶται μᾶλλον κατὰ τὴν μαθητικὴν περίοδον, φθάνει δὲ εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον κατὰ τὴν ἐφηβικήν. Ἡ ἐκ ταύτης θνητότης εἶναι μεγίστη καθ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην. Οὕτως ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξικνεῖται εἰς 9 ½ ἐπὶ 10.000 κατοίκων, ἐν Γερμανίᾳ εἰς 9 περίπου, ἐν Ἰταλίᾳ εἰς 12, ἐν Ἑλβετίᾳ εἰς 13 ½, ἐν Γαλλίᾳ εἰς 16 ½. Ἐν Ἑλλάδι αὕτη ἐν γένει ἐπιφέρει κατ' ἔτος περὶ τοὺς 20.000 θανάτους. Ἡ ἐξ αὐτῆς θνητότης ἦτο κατὰ μὲν τὸ 1925 15,99, τῷ 1926 16,11, τῷ 1927 17,19, τῷ 1928 16,83 καὶ τῷ 1929 17,22. Ὀλιγωτέρα ἡ ἐκ τῆς νόσου θνητότης εἶναι ἐν Δανίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ (7—8), μείζων δ' ἐν Βουλγαρίᾳ (τῷ 1928 30,12, τῷ 1929 28,7).

Θεραπεία. Δεδομένου ὅτι 97% τοὐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων δεικνύουσι θετικὴν τὴν ἀντίδρασιν διὰ *φυματίνης*, ὅτι δὲ μόνον τὸ ¹/₇ τῶν ὅλων θανάτων ὀφείλεται εἰς φυματίωσιν, συνάγεται ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων, καίτοι ἐμολύνθη ὑπὸ τῆς

Digitized by Google

νόσου, θεραπεύεται καὶ μάλιστα, ὡς ἐδείχθη, πολλάκις δι' αὐτῶν καὶ μόνον τῶν ἀμυντικῶν δυνάμεων τοῦ ὀργανισμοῦ. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ καθ' ἡμέραν πεῖρα καὶ ἡ νεκροσκοπικὴ ἐξέτασις θανόντων ἐξ ἄλλων νόσων, εἰς οὓς συχνότατα ἀπαντῶνται σημεῖα σαφῆ προϋπαρξάσης φυματιώσεως, ἀλλὰ τελείως ἰαθείσης. Ὥστε ἡ φθίσις εἶναι *ἰατή*· μάλιστα δὲ ὅσῳ πρωϊμωτέρα ἡ διάγνωσις τῆς νόσου, ἐπὶ τοσούτῳ μείζονες αἱ ἐλπίδες τῆς ἰάσεως. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται ὡς ἄριστα ἐντὸς εἰδικῶν θεραπευτηρίων (τῶν *σανατορίων*), ἱδρυομένων εἰς ὑψηλὰ (ἀπὸ 700—1400 μέτρων), προσήλια, ὑπήνεμα μέρη, ὧν πρῶτον μὲν ἱδρύθη τῷ 1859 ἐν Göbersdorf ὑπὸ τοῦ Brehmer, πλεῖστα δὲ κατόπιν ἐν Ἑλβετίᾳ, Γερμανίᾳ, Αὐστρίᾳ, Γαλλίᾳ κτλ., ὀλίγα δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Δυστυχῶς ὅμως καὶ ὁ ἀριθμὸς τούτων εἶναι ἐλάχιστος, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν πάσχοντα πληθυσμόν, καὶ οἱ ὄντες εἰς θέσιν ὅπως νοσηλευθῶσιν εἰς αὐτὰς ἢ εἰς νοσοκομεῖα καὶ ἄσυλα ἔτι ὀλιγώτεροι. Δι' ὃ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς νοσηλείας ἀσθενῶν κατ' οἶκον εἶναι προφανής. Ἀκριβῶς δὲ διὰ ταύτην δέον νὰ ληφθῶσι μείζονες φροντίδες, οὐ μόνον χάριν τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀσθενοῦς. Ὁ ἀσθενὴς δέον νὰ ἔχῃ ἴδιον δωμάτιον, ἂν δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀπαραιτήτως ἰδίαν κλίνην. Εἰς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ δέον νὰ εἰσέρχηται ὡς οἷόν τε πλειότερον τὸ ἡλιακὸν φῶς, νὰ ἀερίζηται δὲ ἐπαρκῶς, ἡμέρας τε καὶ νυκτός. Κατὰ τὴν νύκτα τὰ παράθυρα τοῦ δωματίου δέον νὰ μένωσιν ἀνοικτὰ καὶ μόνον κατὰ τὰς θυέλλας ἢ ἐν καιρῷ ὑπερβαλλούσης ὑγρασίας νὰ κλείωνται. Καλὴ καὶ ἄφθονος τροφή, ψυχικὴ καὶ διανοητικὴ ἠρεμία, καθαριότης τοῦ σώματος διὰ τακτικῶν πλύσεων, ἀποφυγὴ κοπώσεως, ἐλαφραὶ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις καὶ κίνησις ἐν ὑπαίθρῳ, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ πυρετός, ἢ κατάκλισις ἐπὶ ὡρισμένας ὥρας, πυρετοῦ ὑπάρχοντος, εἶναι οἱ ἀπαραίτητοι ὑγιεινοὶ κανόνες. Ἡ κατάκλισις γίνεται ἐν ὁριζοντίᾳ θέσει ἐπὶ δύο τοὐλάχιστον ὥρας τὴν πρωΐαν καὶ δύο μετὰ μεσημβρίαν. Ἡ τροφὴ δέον ν' ἀποτελῆται ἐκ γάλακτος, βουτύρου, ᾠῶν, κρέατος, ἀμυλωδῶν, ὀρύζης, χόρτων, ὀπωρικῶν κτλ. Πάντως τὸ ποσὸν πρέπει νὰ ᾖ ἀνώτερον ὑγιοῦς ἀτόμου, ἀλλ' ἅμα ν' ἀποφεύγηται ἡ ὑπερκόπωσις τοῦ πεπτικοῦ συστήματος.

Οὐδενὸς εἰδικοῦ φαρμάκου κατὰ τῆς νόσου ὑπάρχοντος, ἡ θεραπεία τῶν φυματικῶν περιορίζεται εἰς τὴν ὑγιεινο-διαιτητικὴν μέθοδον καὶ τὴν διὰ φαρμάκων καταπολέμησιν τῶν διαφόρων κατατυραννούντων τὸν ἄρρωστον συμπτωμάτων. Οὕτω κατὰ τοῦ πυρετοῦ, ἐκτὸς τῆς κατακλίσεως, συνιστῶνται τὰ γνωστὰ ἀντιπυρετικὰ (πυραμιδόνη, κρυογενίνη, ἀσπιρίνη κτλ.)· κατὰ τῆς βηχὸς τὰ πραϋντικὰ (διονίνη, κωδεΐνη κτλ.)· κατὰ τῶν ἱδρώτων, πλὴν τῶν πλύσεων δι' ὕδατος καὶ ἐντριβῶν διὰ οἰνοπνεύματος, ὕδατος Κολωνίας, καφουρούχου οἰνοπνεύματος, χορηγοῦνται τὰ γνωστὰ ἀνθιδρωτικὰ (ἀτροπίνη, ζενατροπίνη, νεοτροπίνη, καφουρικὸν ὀξὺ κλπ.)· κατὰ τῆς αἱμοπτυσίας, ἐκτὸς τῆς ἡμικατακλίσεως ἐπὶ 10 τοὐλάχιστον ἡμέρας, ἐσωτερικῶς ἢ εἰς ἐνέσεις τὸ χλωριοῦχον ἀσβέστιον, καὶ ἐνέσεις ἐμετίνης, coagulen, clauden, πηκτῆς, μορφίνης καὶ ἐκχυλίσματος ὀπισθίου λοβοῦ ὑποφύσεως κλπ.· κατὰ τῆς διαρροίας, ἐκτὸς τοῦ κανονισμοῦ διαίτης, αἱ σκευασίαι τοῦ ὀπίου μετὰ βισμουθίου, τανναλβίνης κτλ. Ἀλλὰ καὶ αἱ γενικώτεραι εἰδικαὶ θεραπεῖαι διὰ τοῦ σωσικρέατος καὶ τῶν παραγώγων αὐτοῦ (σιρολίνη, θειεροξυλίνη κτλ.), διὰ τῆς σανοχρυσίνης (Thiosulphate d'or et de sodium), ἀλλοχρυσίνης κτλ., διὰ τῶν σκευασιῶν τοῦ ἀσβεστίου (τρικαλσίνη, πολυτιτανίνη κτλ.), πρὸς εὐκολωτέραν ἀποτιτάνωσιν τῶν φυματιωδῶν ἑστιῶν, δίδουσιν οὐχὶ σπανίως λίαν εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς φυματίνης, εἰς ἐλαχίστας δόσεις ἐνδοδερμικῶς, εἰς τὰς ἀπυρέτους μόνον μορφὰς καὶ μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ὡς καὶ περὶ τοῦ νεωστὶ εἰσαχθέντος μεθυλικοῦ φυματικοῦ ἐκχυλίσματος (ἀντιγόνου Boquet καὶ Negre), ὅπερ, μὴ φέρον ἀντιδράσεις ὡς ἡ φυματίνη, ἐπιτυχῶς δύναται νὰ χορηγηθῇ ἐπί τε πνευμονικῆς καὶ χειρουργικῆς φυματιώσεως. Πάντως ἰδιαιτέρα ὅλως φροντὶς δέον νὰ λαμβάνηται διὰ τὴν τόνωσιν (ἔλαιον ὀνίσκου, ἀρσενικόν, φωσφόρος κτλ.) καὶ θρέψιν τοῦ ἀσθενοῦς.

Εἰς περιπτώσεις μονομεροῦς προκεχωρημένης φυματιώσεως τοῦ πνεύμονος συνιστᾶται ἡ διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως θεραπεία: α) Διὰ τοῦ *πνευμοθώρακος*, τοῦ ὑποδειχθέντος μὲν ἀπὸ τοῦ 1834 ὑπὸ τοῦ Ramadge, εἰσαχθέντος δὲ ἐν τῇ καθ' ἡμέραν πράξει ἀπὸ τοῦ 1882 ὑπὸ τοῦ Forlanini, δι' οὗ ἐπιζητεῖται ἡ σύμπτωσις τοῦ πάσχοντος πνεύμονος διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀερίου (ἀζώτου, ὀξυγόνου, ἀέρος) εἰς τὴν πλευρικὴν κοιλότητα. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, τοῦ πνεύμονος μὴ χρησιμοποιουμένου κατὰ τὴν ἀναπνοὴν καὶ κατασταλλομένης τῆς ἀποχρέμψεως, εὐχερεστέρα καθίσταται ἡ τῶν συμπιεζομένων φυματικῶν ἑστιῶν καὶ τῶν σπηλαίων ἐπούλωσις. β) Διὰ τῆς *φρενικοεξαιρέως*, ἐξαιρέσεως δηλαδὴ τμήματος τοῦ φρενικοῦ νεύρου κατὰ τὸν τράχηλον καὶ κατὰ τὸ σύστοιχον πρὸς τὸν πάσχοντα πνεύμονα μέρος, ἐπερχομένης οὕτω ἀκινησίας τοῦ συστοίχου ἡμίσεος τοῦ διαφράγματος, περιορισμοῦ τῆς ἐκτάσεως τοῦ πάσχοντος πνεύμονος κατὰ τὴν εἰσπνοήν, δι' ὧν εὐνοεῖται ἡ ἐν αὐτῷ ἐπουλωτικὴ ἐργασία. Τέλος ἐκτελοῦνται καὶ θωρακοπλαστικαὶ ἐγχειρήσεις μετ' ἀρίστου ἀποτελέσματος (Sauerbruch) ἢ ἀποχωρισμὸς καὶ διατομὴ τῶν πλευροπνευμονικῶν συμφύσεων διὰ τοῦ θερμοκαυτῆρος (μέθοδος Jacobaeus).

Καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα δὲ μορφῶν τῆς φυματιώσεως ἡ αὐτὴ μέθοδος θεραπείας ἀκολουθεῖται, διὰ τῆς ὑγιεινοδιαιτητικῆς δηλαδή, τῆς τονώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς ἀεροθεραπείας, τῆς γενικῆς φαρμακευτικῆς ἰατρείας, προσεπικουρούντων καὶ τῶν ἐνδεικνυομένων ἐπὶ ἑκάστης τῶν περιπτώσεων εἰδικωτέρων χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων καὶ θεραπευτικῶν μεθόδων (φυματιώδεις ἀρθρίτιδες, μηνιγγῖτις, ὀρχῖτις, προστατῖτις, νεφρῖτις κτλ.). Ἐπὶ τῶν χειρουργικῶν φυματιώσεων (ὀστῶν, ἀδένων, περιτοναίου κτλ.) ἐνδείκνυται εἰδικώτερον τὸ παραθαλάσσιον κλῖμα, συνιστῶνται δὲ κατ' αὐτῶν ἐπὶ τούτοις ἡ ἡλιοθεραπεία καὶ ἡ δι' ὑπεριωδῶν ἢ ἀκτίνων Ραῖντγκεν θεραπεία.

Προφύλαξις. Τῆς φυματιώσεως ἐπεκταθείσης τὰ μέγιστα ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ἤρξατο κατ' αὐτῆς, ὡς κοινωνικῆς νόσου, καίτοι λίαν βραδέως, ἀγὼν ἐντατικός, ὅστις εἴς τινας χώρας ἐπέτυχε νὰ ἐπιφέρῃ τὰ ἄριστα τῶν ἀποτελεσμάτων, ὡς π. χ. ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῆς ἱδρύσεως σανατορίων, τῆς προστασίας τῶν πασχόντων ἐργατῶν καὶ τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας, ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς κατεδαφίσεως τῶν ἀνθυγιεινῶν κατοικιῶν, τῆς ἀνιδρύσεως ὑγιεινῶν καὶ εὐθηνῶν τοιούτων καὶ βελτιώσεως ἐν γένει τῶν οἰκονομικῶν ὅρων τοῦ πληθυσμοῦ, ἐν Γαλλίᾳ δὲ διὰ τῶν ἰατρείων (dispensaires). Τὰ τελευταῖα ταῦτα, διοργανωθέντα ἀπὸ τοῦ 1900 ὑπὸ τοῦ Calmette, χρησιμεύουσιν οὐ μόνον πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀσθενῶν, ἀλλὰ καὶ παρακολούθησιν τούτων ἐν ταῖς οἰκογενείαις αὐτῶν ὑπὸ ἐπισκεπτριῶν νοσοκόμων καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τῶν συμβιούντων. Τῆς ἐπεκτάσεως τῆς νόσου κυρίως ὀφειλομένης εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀτόμων περὶ τῶν αἰτίων τῆς νόσου, ἐπεχειρήθη ἡ διὰ διαλέξεων, φυλλαδίων, κινηματογραφικῶν ταινιῶν παροχὴ τῶν ἀναγκαιουσῶν γνώσεων διὰ τὴν ἀπ' αὐτῆς προφύλαξιν.

Γνωστοῦ ὄντος ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι διαρκεῖς καὶ ἄπειροι πηγαὶ μολύνσεως ὑπάρχουσι καὶ ὅτι ἡ μόλυνσις κυρίως ἐπέρχεται κατὰ τὴν βρεφικὴν καὶ παιδικὴν ἡλικίαν (60 %), μεγίστη φροντὶς δέον νὰ λαμβάνεται διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βρεφῶν καὶ παιδίων ἀπὸ τῶν πασχόντων γονέων καὶ συγγενῶν, διὰ τὸν κανονισμὸν τῆς ὑγιεινῆς διαβιώσεως αὐτῶν, τὴν κατάλληλον διατροφὴν δι' ὑγιοῦς τροφοῦ ἢ γάλακτος, βραζομένου τοὐλάχιστον ἐπὶ 2 λεπτὰ τῆς ὥρας, τὴν καθαριότητα τοῦ σώματος καὶ ἰδίᾳ τῶν χειρῶν αὐτῶν, τὴν παρεμπόδισιν νὰ σύρωνται εἰς τὸ ἔδαφος, ν' ἀποτίθενται εἰς χώματα ἀκάθαρτα κτλ. Νεωστὶ συνιστᾶται ὁ προφυλακτικὸς ἐμβολιασμὸς τῶν νεογνῶν (3ην ἢ 5ην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ) διὰ τοῦ προφυλακτικοῦ ἐμβολίου Calmette-Guérin (B. C. G.), χορηγουμένου τὴν πρωΐαν πρὸ τοῦ θηλασμοῦ ἐντὸς χλιαροῦ γάλακτος. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἐξησθενημένων βακτηριδίων φυματιώσεως βοΐου τύπου, προερχομένων ἐκ πολυαρίθμων (ὑπερδιακοσίων) διαδοχικῶν καλλιεργημάτων ἐπὶ χολῆς. Μεθ' ὅλας τὰς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις, δύναταί τις ἤδη νὰ συστήσῃ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Ὁ Calmette ἐπὶ ἐμβολιασθέντων 2.368 παιδίων, ἐν φυματικῷ περιβάλλοντι ζώντων, παρετήρησε θνητότητα 3.4 %, ἐνῷ ἐπὶ 1.854 μὴ ἐμβολιασθέντων 15.9 %. Ἰδία ὅλως ἐπίσης φροντὶς δέον νὰ λαμβάνηται καὶ διὰ τὸ παιδίον (καθαριότης σώματος, στόματος, χειρῶν κτλ.), τοὺς συμπαίκτας καὶ τοὺς παιδαγωγοὺς αὐτοῦ, τὰς ὑπηρετρίας, τὰς νοσοκόμους, τὸν τόπον, ἐν ᾧ παίζει (κονιορτός, παιδιαὶ διὰ χωμάτων, συλλογαὶ μεταχειρισμένων γραμματοσήμων κτλ.). Μείζων προσοχὴ δέον νὰ δίδηται πρὸς τόνωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἀεροθεραπείαν μετὰ ἐξαντλητικὰς ἰδίᾳ ἀνεργικὰς νόσους, οἷαι ὁ κοκκύτης, ἡ γρίππη, ἡ ἱλαρὰ κτλ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ σχολείῳ μετέπειτα ὁ κίνδυνος τῆς μολύνσεως εἶναι μείζων, δέον ἡ μέριμνα νὰ ἐπεκτείνεται καὶ ἐν αὐτῷ, καίτοι ἀποκλειστικὸν μέλημα τοῦ σχολιάτρου δέον νὰ ᾖ ἡ ἀπομάκρυνσις πασχόντων συμμαθητῶν, διδασκάλων, ἐπιστατῶν, καθαριστριῶν κτλ. Ἡ ἀποστολὴ τῶν κεκοπιακότων μαθητῶν ἢ ἐξηντλημένων εἰς ὀρεινὰ ἢ παράλια μέρη (θεριναὶ κατασκηνώσεις κτλ.) κατὰ τὰς διακοπὰς παρίσταται ἀπαραίτητος. Ἡ μέριμνα δέον νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, διότι γνωρίζομεν ὅτι οὐδεμία ἡλικία καὶ οὐδεὶς ὀργανισμὸς εἶναι βέβαιος ὅτι θέλει ἀποφύγει τὴν νόσον, ἰδιαίτατα δὲ φροντὶς δέον νὰ ληφθῇ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος, προκειμένου περὶ λεπτοφυῶν καὶ ἀδυνάτων ὀργανισμῶν, ὑπόπτων φυματιώσεως ἢ προϋπαρξάντων φυματικῶν. Ἐπὶ τούτοις ἀπαραίτητος παρίσταται ἡ διαρκὴς τόνωσις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ παραμονὴ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς, ἡ καθαριότης τοῦ σώματος καὶ τῶν χειρῶν, ἡ ἀποφυγὴ συναναστροφῆς μετ' ἀτόμων βηχόντων ἢ ἀποχρεμπτομένων, ὡς καὶ τῶν φιλημάτων, ἡ μὴ χρησιμοποίησις ξένων ρινομάκτρων, ξένων μεταχειρισμένων ἐνδυμάτων, βιβλίων, μολυβδοκονδύλων, καπνοσυρίγγων, μουσικῶν πνευστῶν ὀργάνων, ψηκτρῶν ὀδόντων κτλ. Ἂς γνωρίζωσι πάντες ὅτι ἡ φυσικὴ καὶ διανοητικὴ ὑπερκόπωσις, ἡ κύησις, ἡ γαλούχησις, οἱ φυσικοὶ καὶ ἠθικοὶ πόνοι, αἱ ἐξαντλητικαὶ ἰδίᾳ νόσοι καὶ ὁ διαβήτης καταβάλλουσιν εὐκόλως τὸν ὀργανισμὸν καὶ εἶναι δυνατὸν εἰς ἄτομα εὐπαθῆ νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν πρὸς ἐμφάνισιν τῆς νόσου, ὅτι δὲ ἰδιαίτατα κεφαλαιώδη σημασίαν ἔχει εἰς ἀνάπτυξιν τῆς φυματιώσεως ἡ κατάχρησις τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ὁ ἀλκοολισμός, διότι οὗτος παραλύει τὰ ἀμυντικὰ μέσα τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ γάμος δέον νὰ ἀπαγορεύηται ἐν γένει, ἀλλ' ἰδιαίτατα εἰς τοὺς ἐν ἐξελίξει φυματικούς. Ἡ ἀναλογία τῆς μολύνσεως συζύγων ἀνέρχεται περίπου εἰς 12,4 % ἐπὶ γυναικῶν καὶ 12,9 ἐπὶ ἀνδρῶν (ἰνστιτοῦτον Phipps). Ἐπισκεπτόμενοι ἀρρώστους, ἂς μένωμεν παρ' αὐτοῖς ἐπ' ὀλίγον καὶ μακρὰν τῶν βηχόντων, διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἄτομα διαμένοντα πέριξ ἀρρώστων (νοσοκόμοι, φοιτηταί), μὴ ἀντιδρῶντα προηγουμένως πρὸς τὴν φυματίνην, προσεβλήθησαν κατόπιν ὑπὸ φυματιώσεως ἐν ἀναλογίᾳ περίπου 20 %. Χάρις δ' εἰς τὰ νεώτερα μέσα ἐρεύνης ἠδυνήθησαν νὰ πιστοποιήσωσιν οὐκ ὀλίγας μολύνσεις καὶ ἐκ βραχείας ἔτι ἐπαφῆς μετὰ μικροβιοφόρων πασχόντων. Ἂς πλύνωμεν τὰς χεῖρας πρὸ ἑκάστου φαγητοῦ καὶ πρὸ τοῦ ὕπνου. Ἂς πίνωμεν τὸ γάλα βεβρασμένον καὶ ἂς μὴ μεταχειριζώμεθα τρόφιμα, ἅτινα ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὸν κονιορτὸν καὶ τὰς μυίας. Ἂς ληφθῇ ἰδιαιτέρα φροντὶς διὰ τὰ ξενοδοχεῖα καὶ ἰδίᾳ τὰ ἐξοχικά. Τὸ πλεῖστον τούτων κατὰ τὸν χειμῶνα στεγάζουσι φθισικούς, ἐλαφρᾷ δὲ συνειδήσει, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπολυμάνσεως (δωματίων, κλινοσκεπασμάτων κτλ.), παραχωροῦνται τὰ δωμάτια ἀμέσως εἰς τοὺς προσερχομένους ἵνα παραθερίσωσιν, οἵτινες ἀμερίμνως κοιμῶνται εἰς δωμάτια πρὸ μικροῦ ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ φθισικῶν. Ἡ μέριμνα δέον νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τοὺς στρατῶνας, τὰ ἐργοστάσια, τὰ γραφεῖα, τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμούς, τοὺς σιδηροδρόμους, τροχιοδρόμους, τὰ λεωφορεῖα, τὰ αὐτοκίνητα κτλ., κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν καθαριότητα, τὴν ἀπολύμανσιν κτλ., ἀλλὰ καὶ τὴν κόπωσιν τοῦ προσωπικοῦ.

Κυρίως ἂς φροντίζωμεν περὶ τῆς ἐπιμελοῦς καθαριότητος τῶν δωματίων, ἂς καταργήσωμεν τὸ ξηρὸν σκούπισμα καὶ ἂς ἀντικαταστήσωμεν τοῦτο διὰ ὑγρῶν πανίων. Ἂς καταργήσωμεν δὲ τὸ «ξεσκόνισμα» δι' ἀνατινάξεως δηλαδὴ τοῦ κονιορτοῦ κατόπιν πλήξεως διὰ πτερῶν ἢ πανίων ξηρῶν. Ἂς προσέχωμεν δέ, ἐνοικιάζοντες νέαν κατοικίαν, ν' ἀπολυμαίνωμεν ταύτην προσεκτικῶς, διότι πιθανῶς νὰ εἶναι μεμολυσμένη.

Κυρίως ὅμως δέον νὰ κατανοηθῇ ὑπὸ τῶν πασχόντων ὁ κίνδυνος, ὃν οἱ περὶ αὐτοὺς καὶ βεβαιότερον αὐτοὶ οὗτοι διατρέχουσιν ἐκ τῆς ἀπορρίψεως τῶν πτυέλων των κατὰ γῆς. Ἂς μάθῃ νὰ θέτῃ τὴν χεῖρα ἢ τὸ μανδήλιον πρὸ τοῦ στόματός του πᾶς ὅστις βήχει ἢ πταρνίζεται, οὐδέποτε δὲ ν' ἀσπάζηταί τινα καὶ πρὸ πάντων μικρὰ παιδία. Ὁ πτύων ὀφείλει νὰ ἔχῃ πτυελοδοχεῖον ἐν τῷ θυλακίῳ αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τῆς τραπέζης του διὰ τὴν ἐν τῷ δωματίῳ παραμονήν του, ἅτινα νὰ ἀπολυμαίνῃ διὰ λυζόλης (5 %), ἢ ἄχνης τοῦ ὑδραργύρου (2 ‰), ἀφοῦ κενώσῃ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τοῦτο εἰς τὸ ἀποχωρητήριον, χωρὶς νὰ ρυπάνῃ τὰ πέριξ. Ἂς ἔχῃ ἴδιον δωμάτιον ἤ, τοὐλάχιστον, ἰδίαν κλίνην, ἴδια σκεύη φαγητοῦ καὶ χειρόμακτρα, ἴδια ἐσώρρουχα, ἐνδύματα καὶ καλύμματα τῆς κλίνης. Τὸ δωμάτιον τοῦ φθισικοῦ πρέπει νὰ καθαρίζηται μόνον δι' ὑγρῶν πανίων. Δέκα, ἑκατὸν φυματικοί, λέγει ὁ Jacquerod, προσεκτικοὶ καὶ καθαροί, πτύοντες ἐντὸς πτυελιστρῶν, δὲν παρέχουσιν οὐδένα κίνδυνον μολύνσεως, ἐνῷ τοὐναντίον, εἷς καὶ μόνος, πτύων κατὰ γῆς καὶ διασπείρων τὰ ἀναρίθμητα μικρόβια τῶν πτυέλων του, δύναται νὰ μολύνῃ ἑκατοντάδας ὑγιῶν. Τοῦτο ἀπέδειξεν ἡ διαμονὴ ἐντὸς σανατορίων, ἔνθα, καίτοι ὑπάρχουσι πλεῖστοι φυματικοί, ἐν τούτοις ἡ μόλυνσις ὑγιῶν ἀτόμων εἶναι δυσκολωτάτη, ἂν μὴ ἄγνωστος, ὡς ἐκ τῶν λαμβανομένων μέτρων προφυλάξεως, ἀπολυμάνσεως καὶ ἰδίᾳ τοῦ κανόνος, ὅπως πάντες πτύωσιν ἐντὸς πτυελοδοχείων. Οὐδεὶς λοιπὸν ἂς μὴ πτύῃ κατὰ γῆς, ἔστω καὶ ὁ πλέον ὑγιής, καὶ ἂς ἀπαγορευθῇ τοῦτο καὶ ἐν Ἑλλάδι δι' ἀστυνομικῆς διατάξεως, ὡς ἐν Ρουμανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ἰαπωνίᾳ, Δανίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ. Μόνον αὐτὸ θὰ ἤρκει: νὰ μὴ πτύωσιν οἱ ἀποχρεμπτόμενοι κατὰ γῆς, ἀλλ' ἐντὸς πτυελοδοχείων, καὶ τὸ φοβερὸν νόσημα, ἡ φθίσις, θὰ ἐξηλείφετο. Τόσῳ ἁπλοῦν πρᾶγμα ἀπαιτεῖται, καὶ ὅμως δὲν κατωρθώθη δυστυχῶς μέχρι σήμερον νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ στείρευσις τῆς πηγῆς αὐτῆς τῆς μολύνσεως. Πρὸ πάντων δὲ τὸ δωμάτιον τοῦ φθισικοῦ δέον τακτικῶς ν' ἀπολυμαίνηται, ἀλλ' ἀναποφεύ-

Digitized by Google

κτως μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τούτου ἐν νοσοκομείῳ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἢ τὴν μετακόμισιν εἰς ἄλλην οἰκίαν. Κυριώτατα δ' οἱ ἀσθενεῖς ἂς γνωρίζωσιν ὅτι δι' αὐτοὺς εἶναι θανατηφόρος πᾶσα νέα εἴσοδος μικροβίων εἰς τὸν ὀργανισμόν των καὶ ὅτι πρὸ παντὸς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι κινδυνεύουσιν ἐκ τῶν μικροβίων τῶν πτυέλων των, ἅτινα ἐγκληματικῶς καὶ ἀμερίμνως διασπείρουσι κατὰ γῆς. Ἂς μὴ καταπίνωσι δὲ τὰ πτυελά των, διότι καὶ τοῦτο ἐπίσης εἶναι λίαν κινδυνῶδες.

Ἐν *Ἑλλάδι* ἡ νόσος, γνωστὴ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἤρξατο ἐπεκτεινομένη κυρίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς ὁλοκλήρους οἰκογενείας. Τοῦτο ἐπέτεινε παρὰ τῷ λαῷ τὰς ἰδέας περὶ οἰκογενειακοῦ ἢ κληρονομικοῦ τῆς νόσου. Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡ προσέλευσις εἰς τὰς πόλεις, ἰδίως τῇ πρωτευούσῃ, μεγάλου ἀριθμοῦ κατοίκων ἐκ τῆς ὑπαίθρου χώρας καὶ ἡ ἀπασχόλησις κατόπιν ἐντὸς ἐργαστηρίων, βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἡ φοίτησις τῶν παιδίων εἰς τὰ σχολεῖα ὑπὸ συνθήκας ἐλάχιστα ὑγιεινὰς κττ. ηὐνόησε τὴν μετάδοσιν τῆς νόσου, κυρίως διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς νόσου καὶ ἔλλειψιν πάσης ἀπ' αὐτῆς προφυλάξεως. Ἀπὸ τούτων, κατόπιν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν εἰς Ἀμερικὴν μεταναστῶν, ἐπιστρεφόντων εἰς τὰς ἑστίας των, καὶ τῶν ὑπὸ συνθήκας ἥκιστα εὐνοϊκὰς ἐγκατασταθέντων προσφύγων κτλ. ἡ νόσος διεσπάρη ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν χώραν. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν ἔλλειψιν πάσης φροντίδος κατὰ τῆς νόσου καὶ τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς διαβιοῦσιν αἱ πτωχαὶ τάξεις (ὑποσιτισμός, ἀνθυγιειναὶ κατοικίαι, ὑπερκόπωσις κττ.), ὀφείλεται ὅτι ἡ νόσος ἐν Ἑλλάδι προσέλαβε τὴν μορφὴν ἐκτενοῦς ἐπιδημίας, μαστιζούσης δεινῶς τὴν χώραν. Μείζων ἰδία ἐπέκτασις ταύτης ἀπαντᾶται ἐν Ἀττικῇ (ἔνθα καὶ τὸ πλεῖστον τῶν φυματικῶν τῆς χώρας προσέρχεται πρὸς θεραπείαν), ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Καβάλλᾳ, ἡ δ' ἐξ αὐτῆς θνητότης ἀνέρχεται ἐτησίως εἰς 20.000.

Κατὰ τὸ διάστημα 19 ἐτῶν (1890—1908) ὑπολογίζεται ὅτι ἐκ ταύτης ἐξωλοθρεύθη πληθυσμὸς ἀναλογῶν πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς πρωτευούσης τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἃ σημειοῖ ὁ Β. Πατρίκιος, ὅστις, ὑπολογίζων τὴν ἀξίαν ἑκάστου ἀτόμου εἰς 4.000 δραχμῶν (οὐχὶ δὲ πρὸς 40.000, ὡς κοινῶς ὑπελογίζετο) ἀνεύρισκεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς συνεπείᾳ τῆς νόσου κατ' ἔτος ἀπώλεσε 36 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἀλλὰ καὶ σήμερον, δυστυχῶς, οὐδόλως μετήλλαξαν αἱ συνθῆκαι, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν οὐδὲν κατὰ τῆς νόσου ἐλαμβάνετο μέτρον καὶ τὰ θύματα τῆς καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ὁσημέραι ἐπληθύνοντο, μέχρις οὗ ὁ κατὰ τὸ 1906 ἱδρυθεὶς «Πανελλήνιος σύνδεσμος κατὰ τῆς φυματιώσεως» (πρόεδρος Β. Πατρίκιος, γεν. γραμματεὺς Ἀρ. Π. Κούζης) ἀναλαμβάνει ἐνεργῶς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς νόσου. Ἱδρύει τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰατρεῖον καὶ ἐπιμελεῖται τῆς δωρεὰν νοσηλείας τῶν προσερχομένων ἀρρώστων, οὓς παρακολουθεῖ ἐν ταῖς κατοικίαις των, παρέχων ἅμα τοῖς ἀπόροις διάφορα βοηθήματα (σκεπάσματα, τροφὴν κλπ.), ἔτι δὲ καὶ τὸ ἐνοίκιον ὑγιεινοτέρας κατοικίας. Μετά τινα ἔτη οὗτος ἱδρύει ἐν Βούλᾳ ἕτερον ἀσκληπιεῖον χειρουργικῆς φυματιώσεως διὰ χρημάτων τῆς λαίδης Γκράνβιλ, ὅπερ μετὰ ταῦτα περιέρχεται εἰς τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρόν, καὶ συγκαλεῖ δύο εἰδικὰ πανελλήνια συνέδρια κατὰ τῆς φυματιώσεως ἐν Ἀθήναις (1909) καὶ ἐν Βόλῳ (1912), λαμβάνει δὲ τὴν πρώτην φροντίδα πρὸς διαφώτισιν τοῦ κοινοῦ δι' ἀποστολῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀντιτύπων τοῦ βραβευθέντος κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦ Α' πανελληνίου συνεδρίου κατὰ τῆς φυματιώσεως ἔργον τοῦ καθηγητοῦ Ἀρ. Κούζη «Ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς φθίσεως». Δυστυχῶς τὸ μέγα ἔργον τοῦ συνδέσμου δὲν εὗρεν οὐδένα ἀρωγὸν καὶ προσεπίκουρον, οὐδ' αὐτὸ τὸ κράτος. Πρόοδος σημαντικὴ κατόπιν σημειοῦται διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀσύλου φθισικῶν ἡ «Σωτηρία» ὑπὸ τῆς Σοφίας Σλῆμαν καὶ τῆς θυγατρός της Ἀνδρομάχης Μελᾶ, τοῦ τελευταίως (1919) περιελθόντος εἰς τὸ κράτος, ὅπερ ἄρχεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη λαμβάνον φροντίδα κατὰ τῆς νόσου δι' ἱδρύσεως σανατορίων (ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ καὶ Χανίοις 1931), ἰατρείων (ἐν Πειραιεῖ κ. ἀ.) ἢ νοσοκομείων φυματιώντων (παίδων π. χ. ἐν Θάσῳ, ἐπὶ μικρὸν μόνον χρονικὸν διάστημα), οὕτω δὲ σήμερον κατωρθώθη νὰ διατίθενται ὑπὸ τοῦ κράτους 2.300 κλῖναι, ὑπὸ τῶν δήμων δὲ καὶ κοινοτήτων 275 πρὸς νοσηλείαν τῶν φυματικῶν. Τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς νόσου ἤρχισαν ἀκολούθως ἐξυπηρετοῦντα καί τινα ἱδρυθέντα ἰδιωτικὰ σανατόρια, ὧν τὸ πρῶτον ἐν Πηλίῳ ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Γ. Καραμάνη, ἄλλα δὲ κατόπιν ἐν Πορταριᾷ, ἐν Πάρνηθι ὑπὸ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» ἐκ τῶν πόρων τοῦ κληροδοτήματος Φουγγ. ἐν Κορφοξυλιᾷ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μάννα» τῇ δραστηρίᾳ ἐνεργείᾳ τῆς Ἄννης Παπαδοπούλου, ἐν Πεντέλῃ ὑπὸ τοῦ συλλόγου ἀπόρων φυματιώντων καὶ τέλος ἐν Ἀμαρουσίῳ «Μελίσσια») ὑπὸ συνεταιρισμοῦ ἰατρῶν.

Εἰς τὴν ὅλην ἐνέργειαν κατὰ τῆς νόσου δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐν τῷ φυματιολογικῷ κέντρῳ τοῦ θεραπευτηρίου «Σωτηρία» ἀρξαμένη θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ διδασκαλία περὶ φθίσεως καὶ ἡ ἀγαθοεργὸς δρᾶσις ἐνίων ἰδιωτικῶν σωματείων, οἷα ἡ «Ἑλληνικὴ ἀντιφθισικὴ ἑταιρεία», ὁ «Σύλλογος τῶν ἀπόρων φυματιώντων» κλπ. Ἰδίας ὅλως σημασίας τυγχάνει καὶ ἡ διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἵδρυσις «Γραφείου φυματιώσεως» ὑπὸ τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς καὶ ἡ ἵδρυσις κεντρικοῦ ἀντιφυματικοῦ ἰατρείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐμπείρου φθισιολόγου. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἂν ἡ ἵδρυσις ὁμοίων ἐπεβάλλετο καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς δήμους. Τελικῶς δύναται νὰ σημειωθῇ ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπιμελεστέρα σπουδὴ τῆς φυματιολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ἧς εἰδικὴ διδασκαλία ἀνετέθη εἰς τὸν καθηγητὴν Μ. Σακόρραφον.

Καὶ διὰ τὴν προστασίαν δὲ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τῆς νόσου ἐλήφθησάν τινα μέτρα, μερίμνῃ τῆς διευθύνσεως τῆς σχολικῆς ὑγιεινῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, οἷον ἡ διδασκαλία περὶ φθίσεως καὶ τῆς ἀπ' αὐτῆς προφυλάξεως εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα κατὰ τακτὴν ἡμέραν τοῦ ἔτους («ἡμέρα φυματιώσεως»). Ἰδίας ὅλως μνείας ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην χρῄζει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἵδρυσις παιδικῶν ἐξοχῶν, ὧν πρώτη ἐν Βουλιαγμένῃ τῷ 1911 μερίμνῃ τοῦ «Συλλόγου τῆς προστασίας τῆς ὑγιείας τῶν μαθητῶν», ἄλλαι δὲ κατόπιν ἐν Βούλᾳ καὶ Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τοῦ «Πατριωτικοῦ ἱδρύματος» καὶ ὑπὸ ἄλλων σωματείων ἀλλαχοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπαιθρίων σχολείων, ὧν τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς «Ἀντιφθισικῆς ἑταιρείας», βοηθείᾳ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἕτερον δ' ἐν Λασηθίῳ Κρήτης.

Ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι πάντα ταῦτα δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ἐπείγουσαν καὶ κολοσσιαίαν ἀνάγκην τῆς στεγάσεως χιλιάδων πασχόντων, τῆς ἀπομακρύνσεως τούτων ἀπὸ τῶν ἀπόρων συγγενῶν των, τῆς τακτικῆς ἀπολυμάνσεως, τῆς περαιτέρω ἱδρύσεως ἰατρείων καὶ περὶ τὰς πόλεις ἱδρύσεως προχείρων σταθμῶν ἀεροθεραπείας, ἐν οἷς νὰ προσέρχωνται καὶ διαμένωσι μόνον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, οὐχὶ δὲ τὴν νύκτα, οἱ πάσχοντες, σανατορίων, τῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ διὰ φυλλαδίων, κινηματογραφικῶν ταινιῶν κλπ. Ἐὰν ὁ ὅλος ἀγὼν ὀργανωθῇ, ὡς δεῖ, βεβαίως καὶ ἡ ὑποχρεωτικὴ δήλωσις τῆς νόσου μεγάλως θέλει συντελέσει πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐκ ταύτης καταστροφῶν ἐν τῇ φυματιοπλήκτῳ Ἑλλάδι.

Ἱστορία. Παρὰ πάντων σχεδὸν πιστεύεται ὅτι ἡ φυματίωσις παρηκολούθησε τὸν ἄνθρωπον ἀφ' ἧς ἐποχῆς οὗτος ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ καταπλήσσουσα ἰδίᾳ ἀπίσχνανσις καὶ ἀδυναμία τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ βὴξ καὶ ἡ ἀπόχρεμψις ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, ὡς καὶ νῦν ἔτι εἰς τοὺς ἀπολιτίστους λαοὺς τῆς σήμερον, ὧν τινες ἐν ξυλίνῃ πλαγγόνι ἄριστα ἀποτυποῦσι τὴν ἐκ τῆς νόσου ἐξαχάμνωσιν. Ὁ Barthels μάλιστα βεβαιοῖ ἀλλοιώσεις εἰδικῆς φύσεως τῆς σπονδυλικῆς στήλης ἐπὶ σκελετοῦ τῆς λιθίνης ἐποχῆς, ἤδη δ' ἀπὸ τῆς παλαιοτάτης βαβυλωνιοασσυριακῆς ἐποχῆς ἀπαντῶμεν ἐξορκισμοὺς γεγραμμένους διὰ σφηνοειδοῦς γραφῆς κατὰ τῆς «ἐπιμόνως ἐγκαθιδρυμένης ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου» φθίσεως, ἀναλόγους δὲ καὶ ἐν Ἰνδίαις, δι' ὧν προτρέπεται αὕτη μετὰ τῶν ἀδελφῶν της, πυρετοῦ καὶ βηχός, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σῶμα. Ἤδη ἐν ταῖς «Βέδαις» ἀπαντᾶται ἡ φθίσις (ὡς Τιάκσμαν, Κσάγια ἢ Κσάγια-κάσα), κατὰ δὲ τοὺς νόμους τοῦ Μανοῦ γνωρίζομεν ὅτι εἰς τοὺς βραχμᾶνας ἀπαγορεύεται νὰ νυμφευθῶσι μετὰ γυναικῶν καταγομένων ἐξ οἰκογενείας φθισικῶν. Αὐτὸς ὁ παλαιὸς τῶν Ἰνδῶν ἰατρὸς Σουσρούτας ἐν ταῖς «Ἀγιουρβέδαις», αἵτινες περιλαμβάνουσι τὰς ἰατρικὰς ἀνακοινώσεις τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς Δαβαντάρι, περιγράφει (ἐν κεφ. 41) τὴν ἐκ τῆς διαφθορᾶς τῶν χυμῶν γένεσιν τῆς φθίσεως, τὰ συμπτώματα αὐτῆς (βῆχα, ἀπίσχνανσιν, πυρετόν, διάρροιαν κλπ.) καὶ σημειοῖ τὴν ἐξ ὑπερκοπώσεως, ὑποσιτισμοῦ ἢ τραυμάτων τοῦ θώρακος ἐμφάνισιν τῆς νόσου, ὡς καὶ τὴν εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀρρώστου τοῦ ἀέρος ὑψηλῶν τόπων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ οἱ Ruffer, Smith καὶ Perry ἀνεῦρον ἀλλοιώσεις τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ἃς θεωροῦσι φυματικῆς φύσεως· ὁ Smith μάλιστα ὑποστηρίζει ὅτι ἐπιστοποίησεν ἐπὶ μομιῶν καὶ πνευμονικὴν φυματίωσιν. Αὐτὴ ἡ μομία τοῦ Τουταγχαμὼν φέρει ἀλλοιώσεις, αἵτινες κατά τινας πιθανώτατα ὀφείλονται εἰς φυματίωσιν. Ἐπίσης ἐν τῷ μουσείῳ Gizet εὑρίσκεται σκελετὸς παιδίου τῆς Ε' δυναστείας (2700 π. Χ.), ὅστις καταφανέστερον δεικνύει φυματίωσιν τοῦ ἰσχίου, ὡς καὶ ἄλλοι τινὲς σκελετοὶ νεκρώσεις χαρακτηριστικὰς τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἐν Δάκκᾳ τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ὁ Elliot Smith ἀνευρίσκει ἐπὶ 10 σκελετῶν, οὓς ἐξήτασε, τετράκις φυματίωσιν τῶν σπονδύλων, ἥτις μᾶλλον ἔκδηλος ἐμφανίζεται παρά τινι νεαρῷ ἱερεῖ τοῦ Ἄμμωνος ἐν Θήβαις (1000 π. Χ.—Ἀνατομικὸν μουσεῖον ἰατρικῆς σχολῆς Καΐρου). Κατὰ νεωτέρους χρόνους καὶ ὁ Prosper Alpinus ὁμιλεῖ περὶ τῆς νόσου ἐν Αἰγύπτῳ καὶ σημειοῖ τὴν διὰ καυτηριάσεων τοῦ στήθους θεραπείαν αὐτῆς. Καὶ παρὰ Πέρσαις δὲ ἐκ νεωτέρας πως πηγῆς (Ἀμπὲν Μανσοὺρ Μουαφὰκ) γνωρίζομεν ὅτι ἡ νόσος ἦτο γνωστὴ καὶ ὅτι ἐχορηγεῖτο κατ' αὐτῆς γάλα ὄνου καὶ κόνις καρκίνων (ἀσβεστίου θεραπεία), ὡς καὶ παρὰ Σιναις, ὑφ' ὧν ἀναφέρεται ἡ νόσος (ὡς Κάο-πίγκι) μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶν συμπτωμάτων αὐτῆς, τοῦ πυρετοῦ, τῆς βηχός, τῆς ἀποχρέμψεως, τῆς αἱμοπτυσίας καὶ τῆς ἐξαχαμνίσεως.

Κυρίως ὅμως ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς παρέχονται ἡμῖν σαφέστεραι γνώσεις περὶ τῆς νόσου. Ἤδη ἐπ' αὐτῶν τῶν πλακῶν τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Ἐπιδαύρου ἀπαντᾶται ἡ μνεία τοῦ φθισικοῦ Θερσάνδρου Ἁλικοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ἡ θεραπεία τοῦ Εὐρυφῶντος, γηραιοτέρου συναδέλφου τοῦ Ἱπποκράτους, διὰ γάλακτος ὄνου καὶ ἐπανειλημμένων καυτηριάσεων τοῦ στήθους, ὡς ὁ κωμικὸς Πλάτων σημειοῖ ὁμιλῶν περί τινος πάσχοντος Κινησίου τ' ὄνομα. Ὁ Ἱπποκράτης ἰδίᾳ, ὡς ἐπὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἰατρικῶν ζητημάτων, δίδει τὴν χαρακτηριστικωτέραν εἰκόνα τῆς νόσου, ἀνευρίσκει μικρὰς πυώδεις ἑλκώσεις κατὰ τὸν πνεύμονα, τὰ *φύματα* (ἐξ ὧν καὶ ἡ νόσος ἐκλήθη φυματίωσις καὶ λατινιστὶ tuberculosis) καὶ περιγράφει τὴν βῆχα, τὴν αἱμόπτυσιν, τὴν ἀπόχρεμψιν, τὴν ἀπίσχνανσιν, τὴν διάρροιαν, αὐτὸ τὸ κατὰ τὸ τέλος ἐπερχόμενον παραλήρημα, παραδεχόμενος τὴν ἀπὸ φθισικοῦ κληρονομικὴν μετάδοσιν τῆς νόσου εἰς τοὺς ἀπογόνους («ἐκ φθινώδεος φθινώδης» *Littr.* VI, 364). Αὐτὴ ἡ ἀσαφὴς («ἄσημα πνεύματα») ἀναπνοὴ θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἱπποκρατικῶν ὡς «κακὸν» (*Littr.* V, 342). Εἰς τὰ ἀριστοτελικὰ «Προβλήματα» ἀναφέρεται τὸ μεταδοτικὸν τῆς νόσου, ὅπερ κοινῇ ἐπιστεύετο ἐν Ἀθήναις τοὐλάχιστον, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους, ὅστις ὁμιλῶν περὶ ἀτόμου συνδιαιτωμένου μετὰ φθισικοῦ, ὃν ἔμελλε νὰ κληρονομήσῃ, ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ τῶν φίλων του καθίστων αὐτὸν προσεκτικόν, διότι «πλεῖστοι τῶν θεραπευσάντων ταύτην τὴν νόσον αὐτοὶ προσδιεφθάρησαν». Τὴν ἀρίστην περιγραφὴν τῆς φθίσεως δίδει κατόπιν Ἀρεταῖος ὁ Καππαδόκης (Α' μ. Χ. αἰών), ὁμιλῶν περὶ γενικῆς καχεξίας τοῦ σώματος, εἶτα δὲ καὶ ὁ Γαληνός, ὅστις ἐπεξηγῶν τὸν παρ' Ἱπποκράτει ὅρον *φθίσις* γράφει: «Ἣν ἰδίως ὀνομάζουσιν οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστ' αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι *φθόην*, ταύτην οὖν ὁ Ἱπποκράτης ὠνόμασε *φθίσιν*, ἐπὶ πνεύμονος ἑλκώσεσιν ἀνιάτοις, γιγνομένης ἅπαντος τοῦ σώματος ἰσχνότητος μετὰ πυρετοῦ...» (*Kuhn*, 18 Α, σελ. 116), οὐ μόνον δὲ θεωρεῖ ἐπικίνδυνον τὸ διημερεύειν μετὰ φθισικοῦ, ἀλλὰ καὶ πρῶτος συμβουλεύει τὴν ἐπὶ ὑψηλῶν καὶ προσηλίων καὶ ὑπηνέμων τόπων θεραπείαν τῆς νόσου (πρῶτον ἴχνος σανατορίων).

Κατὰ νεωτέρους χρόνους ὁ Φρακαστόρος (1546) πραγματεύεται περὶ τοῦ μεταδοτικοῦ τῆς νόσου, πρῶτος δ' ὁ Morton (1689) προσέχει πλειότερον τὰς παθολογικοανατομικὰς ἐπεξεργασίας κατὰ τὴν νόσον. Κυρίως ὅμως ὁ Σύλβιος (1695) ὑποστηρίζει τὴν ὕπαρξιν μικρῶν ἢ μεγαλυτέρων ὀζιδίων κατὰ τὴν πνευμονικὴν φυματίωσιν καὶ τὴν ἐκ πνευμονιῶν ἢ κατάρρων γένεσιν τῆς νόσου, ἥτις κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις καταλήγει εἰς πύησιν καὶ πλάσιν σπηλαίων, μετὰ μολύνσεως τῶν μεσοπνευμονίων γαγγλίων. Πρῶτος εἶτα περιγράφει τὴν κεγχροειδῆ φυματίωσιν (ὀζίδια «μεγέθους κέγχρου») ὁ Manger (1700), τῷ δὲ 1794 ὁ Baillie διακρίνει τὰ φυμάτια τῶν φυματιωδῶν διηθήσεων, ὁ δὲ Fernel περιγράφει τὰς διαφόρους φυματικὰς ἐξεργασίας (grando, crudum tuberculum, lapis etc.). Τῷ 1810 ὁ Bayle οὐ μόνον παρατηρεῖ καὶ οὗτος τὰ κεγχροειδῆ φυμάτια ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ τὴν φυματίωσιν ὡς γενικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ νόσον, γνώμην, ἣν εἶτα ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Laënnec, ὅστις παρεδέχετο καὶ τὴν τυρώδη ἐξαλλαγὴν ὡς εἰδικὴν φυματιώδη ἐπεξεργασίαν. Ἀλλ' ὁ Virchow (1859) θεωρεῖ ταύτην ἀπαντῶσαν καὶ ἐπὶ διαφόρων ἄλλων παθολογικῶν ἐξεργασιῶν ὑπὸ ὡρισμένας διαταραχὰς θρέψεως, ἀπὸ τούτων δὲ ἀποχωρίζει τὰς ἐπὶ φυματιώσεως τυρώδεις ἐξαλλαγάς, παραδεχόμενος ἐκείνας μὲν φλεγμονώδους φύσεως, τὰς δ' ἐκ τοῦ ἀληθοῦς φυματίου προερχομένας ὡς εἰδικῆς ὅλως φυματιώδους φύσεως ἐπεξεργασίας. Εἶτα, τῷ 18[illegible]0, πρῶτος ὁ Schönlein μεταχειρίζεται τὸν ὅρον tuberculosis, ὅστις ἔκτοτε καθιεροῦται διεθνῶς πρὸς δήλωσιν τῆς νόσου. Σπουδαιότατον βῆμα προόδου ἐπιγίνεται τῷ 1843, ὁπότε ὁ Klenke θεωρεῖ τὴν νόσον μεταδοτικήν, κατόπιν ἐπιτυχοῦς «διὰ κυττάρων ἐκ κεγχροειδῶν ὀζιδίων ἐνεθέντων εἰς φλέβας κονίκλου» μεταδόσεως τῆς φυματιώσεως εἰς τὸ ἧπαρ καὶ τοὺς πνεύμονας, γεγονὸς ὅπερ κατόπιν ὑποστηρίζει καὶ ὁ Buhl (1857). Πρὸ τούτων ὅμως, ἀπὸ τῆς πείρας ὁρμώμενοι, ἐν μὲν τῇ Ἱσπανίᾳ ἀπὸ τοῦ 1751 διὰ βασιλικοῦ διατάγματος καθώριζον τὴν νόσον ὡς μεταδοτικήν, κατὰ δὲ τὸ 1753 συμβούλιον ἰατρικὸν ἐν Φλωρεντίᾳ, μεταξὺ τῶν κατὰ τῆς νόσου συνισταμένων μέτρων ἀπεφαίνετο ὅτι, δεδομένου τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐκπομπῆς νοσηρῶν στοιχείων ἀπὸ τῶν πτυέλων, ἔδει οἱ φθισικοὶ νὰ πτύωσιν ἐντὸς δοχείων, νὰ καθαρίζωνται ἐπιμελῶς τὰ δωμάτια αὐτῶν καὶ νὰ δηλῶνται οἱ κλινήρεις ἐξ αὐτῶν. Κυρίως ὅμως εἰς τὸν Villemin (1865) ὀφείλεται ἡ πειραματικὴ ἀπόδειξις τῆς μολυσματικότητος τῆς νόσου, δι' ἐνοφθαλμισμοῦ ζῴων διὰ πτυέλων φθισικῶν. Κατόπιν, τῷ 1882, τίθεται ὁρι-

Digitized by Google

στικὸν τέρμα εἰς τὰς ἀντιμαχομένας ἔτι γνώμας διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ παραγωγοῦ αἰτίου τῆς νόσου, τοῦ βακτηριδίου τῆς φυματιώσεως, ὑπὸ τοῦ Ροβ. Κώχ, μετ' ὀλίγον δ' ὁ Baumgarten ἐπιτυγχάνει τὴν χρῶσιν καὶ ἀνεύρεσιν τούτου καὶ ἐν τοῖς ἱστοῖς.

Τῆς νόσου ἐπιφόβως ἐπεκτεινομένης ἀνὰ σύμπαντα τὸν κόσμον, ἄρχονται ἀκολούθως λαμβανόμενα κατ' αὐτῆς ἐνεργότερα καὶ δραστήρια μέτρα, συμφώνως πρὸς τὰς νέας ἰδέας περὶ αὐτῆς, πρῶτος δ' ὁ Schrötter (1900) προτείνει τὴν ἵδρυσιν κέντρου εἰδικοῦ πρὸς μελέτην τῆς βροτολοιγοῦ ταύτης νοσου. Τῷ 1901 συνέρχεται τὸ πρῶτον διεθνὲς συνέδριον κατὰ τῆς φυματιώσεως ἐν Λονδίνῳ, εἶτα δὲ ἱδρύεται ἡ διεθνὴς κατὰ τῆς νόσου ἕνωσις ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐπανειλημμένως καλοῦνται πρὸς κοινὴν σύσκεψιν διεθνεῖς σύνοδοι, ἐν Παρισίοις, Κοπεγχάγῃ, Χάγῃ, Βιέννῃ, Φιλαδελφείᾳ κ. ἀ. Ἀπὸ τοῦ 1854 καὶ ἡ θεραπεία τῆς φθίσεως εἰσέρχεται εἰς ἐπιστημονικωτέραν ὁδόν, τοῦ Brehmer ὑποδείξαντος τότε τὸ πρῶτον ὅτι ἡ νόσος βελτιοῦται σημαντικῶς διὰ τῆς ὑγιεινοδιαιτητικῆς θεραπείας, ἰδίᾳ δ' ἐν εἰδικοῖς νοσοκομείοις, τοῖς σανατορίοις, ὧν τὸ πρῶτον τῷ 1859 ἱδρύει ἐν Görbersdorf τῆς Σιλεσίας. Τῷ 1880 ὁ μαθητὴς τούτου Dettweiler ὑποδεικνύει ὅτι οὐ μόνον ἐν σανατορίοις και ὡρισμένοις τόποις εἶναι δυνατὸν ἡ ὑγιεινοδιαιτητικὴ ἀγωγὴ μετὰ συστηματικῆς κατακλίσεως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν θεραπείαν τῆς νόσου, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν ἄλλο μέρος, συνιστᾷ δὲ τῷ 1887 μετὰ τοῦ Penzolt τὴν ἵδρυσιν λαϊκῶν σανατορίων. Ἐπὶ τούτοις ἰδιαιτέρας ὅλως σημασίας ὑπῆρξε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Rollier εἰσαγωγὴ τῆς ἡλιοθεραπείας ἐν τῇ χειρουργικῇ φυματιώσει καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1890 χρῆσις τῆς *φυματίνης* ὡς θεραπευτικοῦ καὶ διαγνωστικοῦ μέσου.

Μεγάλην πρόοδον ἐν τῇ θεραπευτικῇ τῆς νόσου σημειοῦσιν ἔτι αἱ ἀπὸ τοῦ 1822 ὑπὸ τοῦ Carson καὶ τοῦ Ramatz (1834), εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Forlanini (1882) θεωρητικῶς ἐξενεχθεῖσαι γνῶμαι περὶ ἐφαρμογῆς πνευμοθώρακος ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς φυματιώσεως, ὃν τὸ πρῶτον τῷ 1898 ἐφαρμόζει ὁ Murphy, εἶτα δὲ τῷ 1911 οἱ L. Spengler καὶ Brauer, οἵτινες παρουσιάζουσι στατιστικὴν 102 περιπτώσεων μετ' ἀρίστων ἀποτελεσμάτων. Ἀπὸ τοῦ 1885 εἰσάγεται ἐν τῇ θεραπευτικῇ τῶν προκεχωρημένων φυματιώσεων καὶ ἡ θωρακοπλαστική, ἣν πρῶτος ἐφαρμόζει ὁ Cerenville, κατόπιν δὲ οἱ Brauer (1908) καὶ Friedrich μετὰ λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων, νεωστὶ δ' ὁ Sauerbruch (1913), ἐφαρμόζων τὴν παρασπονδυλικὴν διέκπρισιν. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ μὲν Sauerbruch εἰσάγει τὴν διὰ φρενικοεξαιρέσεως θεραπείαν, ὁ δ' ἐκ Στοκχόλμης Jacobaeus ἐφαρμόζει τὴν ῥηθεῖσαν ἤδη μέθοδον αὐτοῦ. Ἰδίας ὅλως σημασίας τυγχάνει τέλος ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ προφυλακτικοῦ ἐμβολίου R. C. G. καὶ τῷ 1924 τῶν ἁλάτων τοῦ χρυσοῦ (Möllgard, σανοχρυσίνη) ἐν τῇ θεραπευτικῇ τῆς νόσου (βλ. καὶ *ψευδοφυματίωσις*). ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

—*(Μαιευτ.)*. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ κύησις καὶ ἡ γαλουχία ἐπηρεάζουσι δυσμενῶς τὴν πορείαν τῆς ἐν ἐξελίξει πνευμονικῆς φυματιώσεως. Ἐὰν πρόκειται περὶ φυματιώσεως ἐν τῇ ἐνάρξει μετὰ βραδείας πορείας, παρὰ γυναιξίν, ὧν αἱ λειτουργίαι δὲν μετεβλήθησαν ἐκ τῆς κυήσεως, ἡ φυματίωσις δυνατὸν νὰ μὴ ἐπηρεασθῇ, ὅταν δὲν ὑπάρχωσιν οὔτε ἔμετοι, οὔτε ἀηδία, οὔτε ἐλάττωσις τῆς ὀρέξεως, οὔτε κόπωσις. Δυνατὸν μάλιστα νὰ βελτιωθῇ αὕτη, ἐὰν ἡ γυνὴ ἔχῃ ηὐξημένην τὴν ὄρεξιν καὶ δύναται νὰ εὑρίσκεται ἐν ἠρεμίᾳ· ὅθεν οἱ κοινωνικοὶ ὅροι τῆς διαβιώσεως μεγάλην ἐνταῦθα ἔχουσι σημασίαν. Ἀλλ' ἐὰν πρόκειται περὶ γυναικὸς φερούσης προκεχωρηκυίας ἀλλοιώσεις φυματιώσεως, αὗται ἐξελίσσονται τάχιστα καὶ ἀλματωδῶς, ὅταν ἡ κύησις παρακολουθῆται ὑπὸ ἐμέτων, ἀνορεξίας καὶ πλημμελοῦς λειτουργίας τῶν ἀπεκκριτικῶν ὁδῶν. Δι' ὃ δέον πάντοτε νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοὶ ὡς πρὸς τὴν πρόγνωσιν. Οὐδαμῶς ὅμως ἡ κύησις εἶναι ἱκανὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ προκαλέσῃ τὴν φυματίωσιν παρ' ἀτόμῳ ἔχοντι τὴν κληρονομικὴν προδιάθεσιν, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ πλείστων στατιστικῶν.

Ἡ μᾶλλον δυσαρέστως ἐπηρεαζομένη ὑπὸ τῆς κυήσεως μορφὴ φυματιώσεως εἶναι ἡ λαρυγγαία φθίσις, ἧς ἡ ἐξέλιξις εἶναι ταχίστη, συνήθως τοῦ θανάτου ἐπερχομένου σχεδὸν πάντοτε πρὸ τοῦ τέρματος τῆς κυοφορίας. Ἡ δερματικὴ φυματίωσις, καὶ ἰδίᾳ ὁ λύκος, ἐπιδεινοῦται συνήθως ἐκ τῆς κυήσεως. Ὁμοίως καὶ αἱ κατὰ τὴν πύελον ἀρθρικαὶ φυματιώσεις, ἱεροϊσχιοαρθροκάκη καὶ ἰσχιοαρθροκάκη, ὡς καὶ αἱ φυματιώσεις τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, τῶν οὐρητικῶν ὀργάνων καὶ τοῦ μαστοῦ, καθ' ὅσον τὰ ὄργανα ταῦτα, διὰ τῆς ἐν τῇ μήτρᾳ ἀναπτύξεως τοῦ ᾠοῦ, ἔχουσι δραστικωτέραν καὶ ἐνεργοτέραν τὴν ἀγγειακὴν αὐτῶν λειτουργίαν. Αἱ δὲ λοιπαὶ βακιλλώδεις ἐντοπίσεις, ἤτοι: ὀστεώδεις, ἀρθρικαὶ καὶ γαγγλιακαί, οὐδόλως ἐπηρεάζονται ὑπὸ τῆς κυήσεως.

Ὁ τοκετὸς ἐνεργεῖ μηχανικῶς κυρίως, καθόσον αἱ πρὸς ἐξώθησιν τοῦ ἐμβρύου προσπάθειαι καὶ ἡ παρακολουθοῦσα ταύταις ἀγγειακὴ ὑπερτονία δυνατὸν ἐνίοτε νὰ προκαλέσωσι σοβαρὰς αἱμοπτυσίας. Ἡ λοχεία δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κρίσιμος ἐποχὴ τῶν φυματιώσεων· οὐχὶ σπανίως κατ' αὐτὴν παρατηρεῖται ἀπότομος καὶ ταχίστη ἐπιδείνωσις ἀλλοιώσεων, αἵτινες μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐξειλίσσοντο βραδέως. Ἡ γαλουχία, ὡς ἐκ τῶν παντοειδῶν κατ' αὐτὴν κοπώσεων, ἴσως δὲ καὶ διὰ τῆς ἀπομεταλλώσεως (déminéralisation) ἐντονώτερον ἐκδηλουμένης κατ' αὐτὴν ἢ κατὰ τὴν κυοφορίαν, ἐπιδεινοῖ τὴν κατάστασιν.

Γενικῶς ὅμως εἰπεῖν ἡ ὑφισταμένη ἤδη φυματίωσις οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν κύησιν, ἐξελισσομένην κανονικῶς μέχρι τοῦ τέρματος αὐτῆς. Τὸ παιδίον ἀναπτύσσεται κανονικῶς, δὲν γίνεται φυματικόν, τῆς κληρονομικῆς μεταδοτικότητος οὔσης σπανιωτάτης, καίτοι σήμερον νεώτεραι ἔρευναι καὶ παρατηρήσεις δὲν ἀμφισβητοῦσι τὸ δυνατὸν τῆς ἐνδομητρίου μολύνσεως τοῦ ἐμβρύου ὑπὸ τῆς φθισικῆς μητρός. Ἀναγνωρίζεται ὅμως ἡ κληρονομικὴ προδιάθεσις· δι' ὃ τὸ ἐκ φυματικῶν γονέων παιδίον δέον νὰ ἀπομακρύνηται εὐθὺς ἀμέσως ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ, μεταφερόμενον εἰς ἐξοχήν, ἔνθα οὐ μόνον προστατεύεται ἀπὸ τῆς βεβαίας σχεδὸν μεταδόσεως τῆς νόσου, ἀλλὰ καὶ παρέχονται αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν θέλει μεταβληθῇ ἡ κληρονομικὴ αὐτοῦ ἀτέλεια.

Ὁ Tarnier διετύπωσε τὸν ἑξῆς κανόνα περὶ τοῦ ζητήματος: Ὁσάκις νεᾶνίς τις, ἔχουσα φθισικοὺς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτῆς, ἔσχεν εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν συμπτώματα πνευμονικῆς φυματιώσεως, αἱμοπτυσίαν κλπ., δέον νὰ μὴ συμβουλεύσωμεν εἰς αὐτὴν τὸν γάμον, κυρίως ἐὰν αὕτη εἶναι νεωτέρα τῶν 30 ἐτῶν. Ἐὰν δὲ ἡ τοιαύτη γυνὴ εἶναι ἔγγαμος, δέον νὰ ἀπαγορεύσωμεν τὴν κύησιν, καὶ δὴ τὰς ἐπανειλημμένας κυήσεις· καὶ ἂν ἡ γυνὴ ἔτεκε, δέον νὰ ἀπαγορεύσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν γαλουχίαν. Ὁ κανὼν οὗτος δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ οὐχὶ μετὰ τοσαύτης αὐστηρότητος. Ἐὰν λ. χ. πρόκειται περὶ νεάνιδος σχούσης ἀναμφισβητήτους ἀλλοιώσεις πνευμονικῆς φυματιώσεως, ἰαθείσας ἤδη, δέον ἡ ἀπαγόρευσις νὰ μὴ ᾖ ἀπόλυτος· λαμβάνομεν δ' ὑπ' ὄψιν τὸν βαθμὸν τῆς ἀλλοιώσεως, τὴν μορφὴν τῆς παθήσεως, τὴν ταχύτητα τῆς ἰάσεως, τὴν ἐποχὴν ἐν ᾗ αὕτη ἐπετεύχθη, τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῆς πασχούσης καὶ τὴν παροῦσαν ὑγιεινὴν αὐτῆς κατάστασιν. Ἐὰν αἱ ἀλλοιώσεις ἦσαν ἀσήμαντοι, ἐὰν ἡ ἴασις ἐπετεύχθη ταχέως καὶ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, ἐὰν ἡ νεᾶνις ἔχῃ τὰ μέσα τῆς ἐν ἐξοχῇ διαμονῆς καὶ τῆς ὑπερσιτίσεως, βεβαίως θὰ ἐπιτρέψωμεν τὸν γάμον ἢ τὴν κύησιν, προειδοποιοῦντες ἅμα τὴν οἰκογένειαν περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ πιθανῶν κινδύνων· πάντως ὅμως δέον νὰ ἀπαγορεύσωμεν τὴν γαλουχίαν καὶ τὰς ἐπανειλημμένας κυήσεις.

Ἐὰν ὅμως πρόκειται περὶ νεάνιδος ἢ γυναικὸς ἐμφανιζούσης καταδήλους ἀλλοιώσεις, ὧν μετὰ μεγίστης δυσχερείας ἐπετεύχθη ἡ θεραπεία, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀλλοιώσεις, τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς θέσεως καὶ τῆς παρούσης ὑγιεινῆς αὐτῆς καταστάσεως, δέον νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν συμβουλὴν τοῦ Tarnier καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν τὸν γάμον ἢ τὴν κύησιν. Ὁμοίως δέον νὰ ἀπαγορεύσωμεν τὸν γάμον εἰς πάντα ἄνδρα φέροντα σημεῖα πνευμονικῆς φυματιώσεως, καθόσον οὗτος ἀποβαίνει ἐπικίνδυνος οὐ μόνον εἰς τὴν γυναῖκά του ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐκγόνους αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ φυματιῶσα γυνὴ εἶναι ἤδη ἔγκυος, τί δέον γενέσθαι; Ἀδιακρίτως τοῦ βαθμοῦ τῶν εἰδικῶν ἀλλοιώσεων, οὐδέποτε θέλομεν ἐπιχειρήσει τὴν κένωσιν τῆς μήτρας, πρὸς τὸ συμφέρον τοὐλάχιστον αὐτῆς τῆς πασχούσης. Ἐὰν ὄντως πρόκειται περὶ φυματιώσεως ἐν τῇ ἀρχῇ, ἡ κύησις δὲν θέλει ἐπιταχύνει τὴν πορείαν τῆς παθήσεως· ἐὰν δ' αἱ ἀλλοιώσεις εἶναι καταδηλότεραι, εἶναι ἀνίατοι, πρὸς τί νὰ θυσιάσωμεν τὸ παιδίον, ὅπερ δυνατὸν νὰ γεννηθῇ ὑγιές, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι παρατάσεως τῆς ζωῆς τῆς πασχούσης ἢ καὶ ὑποτιθεμένης βελτιώσεως τῆς ὑγείας ταύτης, ἐνῷ πολλάκις παρετηρήθη ἐπιδείνωσις τῆς καταστάσεως μετὰ τὴν ἔκτρωσιν ἢ τὸν τοκετόν.

Κατὰ τὸν Léon Bernard, κύησις ἐπερχομένη παρὰ φυματικῇ τινι γυναικὶ προδιατεθειμένῃ, ἰσαρίθμους ἐπάγεται πιθανότητας ἐπιδεινώσεως ἢ προκλήσεως τῆς νόσου, ὡς καὶ παραμονῆς ταύτης ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν περιττὴν τὴν ἔκτρωσιν ἐπὶ μορφῆς ἐντετοπισμένης· ἐπὶ ἐντετοπισμένων ὅμως ἢ ἐπινεμητικῶν ἐξελικτικῶν μορφῶν ἀμφοτεροπλεύρων, ὁσάκις ὁ τεχνητὸς πνευματοθώραξ δὲν εἶναι κατορθωτός, δέον νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ θεραπευτικὴ ἔκτρωσις, ἰδίᾳ ὅταν ὁ ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς φυματιώσεως κίνδυνος εἶναι προφανὴς καὶ ἀναπότρεπτος. Πάντως αἱ περιστάσεις αὗται εἶναι ἐξαιρετικαί, διότι, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς κυήσεως, ἡ ὑπάρχουσα φυματίωσις οὐδόλως ἐπιδεινοῦται διὰ τῆς καταλλήλου ἀγωγῆς. Δέον προσέτι νὰ τονισθῇ ὅτι οὐδόλως ἀσφαλὴς τυγχάνει ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐξελίξεως τῆς φυματιώσεως κατόπιν τῆς προκληθείσης ἐκτρώσεως.

Κατὰ τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἡ κύησις ἀσκεῖ ὀλεθρίαν ἐπὶ τὴν φυματίωσιν ἐπίδρασιν. Ἡ δυσμενὴς ἐπίδρασις τῆς κυήσεως ἐκδηλοῦται ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας αὐτῆς· κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφυῇ ζήτημα μηχανικῆς ἐπιδράσεως τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῆς μήτρας. Διὸ δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἕτεροι παράγοντες, ὡς οἱ ἀκόλουθοι: α') ἡ κατὰ τὴν κυοφορικὴν περίοδον τοξικὴ δηλητηρίασις, ἡ παρεμβαίνουσα συνεργικῶς μετὰ τῆς φυματικῆς δηλητηριάσεως· β') ἐνδοκρινεῖς διαταραχαὶ ἢ ἀλλοιώσεις καὶ διατάραξις τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τοῦ πνευμονογαστρικοῦ καὶ συμπαθητικοῦ νεύρου· γ') ἡ ἀνεπάρκεια τῆς χολοστεαριναιμίας, ἥτις ἐκδηλοῦται ἀσθενέστερον εἰς τὰς αὐστηρὰς καὶ ἐξελικτικὰς μορφὰς τῆς φυματιώσεως ἢ εἰς τὰς ἰατὰς μορφὰς αὐτῆς, εἴς τε τὴν λοχείαν καὶ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν κύησιν· δ') ἡ ἀνεργία ἡ ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἀρνητικότητος τῆς δερματοαντιδράσεως καὶ διὰ τῆς μειώσεως τῆς ἀμύνης τοῦ ἐδάφους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς κυήσεως· καὶ τέλος ε') ἡ εἰς τιτανοῦχα στοιχεῖα ἀνεπάρκεια τοῦ ὀργανισμοῦ, ἥτις εἶναι κοινὴ εἴς τε τὴν κύησιν καὶ εἰς τὴν φυματίωσιν.

Ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως παραδεχόμεθα ὅτι συνηθέστατα δυνάμεθα, ἐπὶ παρουσίᾳ γυναικὸς ἐγκύου καὶ φυματικῆς, νὰ ἀφήσωμεν νὰ ἐξελιχθῇ ἡ κύησις, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἡ γυνὴ τεθῇ ἐν ἀπολύτῳ ἠρεμίᾳ ἐντὸς φθισιατρείου καὶ νὰ ἐπιτηρῆται ἐπιμελῶς. Ἐὰν κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους μῆνας τῆς κυήσεως ἐπέλθῃ ἐξελικτική τις ἀναρρίπησις τῆς φυματικῆς καταστάσεως, δυνάμεθα τότε νὰ συστήσωμεν τὴν πρόκλησιν τῆς διακοπῆς τῆς κυήσεως. Μετὰ τὸν 4ον μῆνα δὲν ὑπάρχει πλέον λόγος ὅπως προβῶμεν οὔτε εἰς τὴν πρόκλησιν ἐκτρώσεως, οὔτε εἰς τὴν τοῦ προώρου τοκετοῦ, διότι κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ κίνδυνος εἶναι ὁ αὐτός, οἷος καὶ μετὰ τὸν φυσιολογικὸν τοκετόν. Μόνον μετὰ τὸ τέρμα τῆς κυήσεως, ἐὰν ἕνεκα τῆς καταστάσεως τῆς μητρὸς κινδυνεύῃ τὸ ἔμβρυον, μόνον τότε δυνάμεθα νὰ προκαλέσωμεν τὸν τοκετόν. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ ἀποτρέπομεν τὴν τίκτουσαν ἀπὸ τῶν πρὸς ἐξώθησιν προσπαθειῶν, αἵτινες δυνατὸν νὰ προκαλέσωσιν αἱμοπτυσίας ἢ παροξυσμοὺς πνιγμονῆς, δι' ὃ ἐνδείκνυται ὁ διὰ τῆς τέχνης τερματισμὸς τοῦ τοκετοῦ, ὁπότε προσφεύγομεν εἰς τὴν διὰ τοῦ χλωριοφορμίου γενικὴν νάρκωσιν, ὅταν εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ ἐπέμβασις. Ἐπὶ δυσχερῶν μαιεύσεων, ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη ἐγχείρησις εἶναι ἡ καισαρικὴ τομή, ἐνεργουμένη παρὰ γυναικὶ εὑρισκομένῃ ἐν κινδύνῳ ἀφεύκτου θανάτου, πρὸς διάσωσιν τοῦ ζῶντος ἐμβρύου.

Ὁ τοκετὸς καὶ ἡ γαλουχία εἶναι ἰδιαζόντως ἐπικίνδυνοι. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ φυματιῶσα γυνὴ δέον νὰ εὑρίσκηται ὑπὸ διηνεκῆ θεραπείαν. Ἡ γαλουχία ἀπαγορεύεται κατηγορηματικῶς καὶ ἀπολύτως, διότι ἡ ἐπίδρασις ταύτης ἐπὶ τὴν φυματίωσιν εἶναι σχεδὸν πάντοτε ὀλεθρία. Ἡ συνύπαρξις τῆς φυματιώσεως τῶν γεννητικῶν ὀργάνων ἀποτελεῖ κίνδυνον συμπληρωματικόν, διότι ἐκθέτει εἰς τὴν καθολίκευσιν τῆς φυματιώσεως κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ τοκετοῦ. Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς ἡ συνουσία εἰς τὰς φυματικὰς γυναῖκας· διὰ τὸ ἀκατόρθωτον καὶ ἀδύνατον τῆς πλήρους καὶ τελείας ἐγκρατείας συνιστῶνται αἱ κατὰ τῆς συλλήψεως προληπτικαὶ μέθοδοι, καὶ δὴ ἡ ἀποστείρωσις τῆς γυναικός.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὰ ἐκ φυματικῶν γυναικῶν γεννώμενα τέκνα ἔχουσι πολλάκις βάρος κατώτερον τοῦ κατὰ μέσον ὅρον βάρους τῶν κατὰ φύσιν βρεφῶν· ἀλλ' εἶναι βιώσιμα, γεννῶνται ὑγιᾶ καὶ παραμένουσι τοιαῦτα, ἐὰν ἀπομακρυνθῶσιν εὐθὺς ἀμέσως—ἅμα τῇ γεννήσει αὐτῶν—ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἐκ μέρους τῆς μητρὸς αὐτῶν μολύνσεως. Καλὸν εἶναι καὶ ἐπιβεβλημένον ἅμα κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ζωῆς τοῦ νεογνοῦ νὰ προσφεύγωμεν προληπτικῶς εἰς τὴν προληπτικὴν εἰδικὴν ἐμβολιοθεραπείαν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Calmette, ἥτις ὄντως ἀποτρέπει τὴν μελλοντικὴν ἐκδήλωσιν τῆς φυματιάσεως.

Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

—*(Κτηνιατρ.)* Ἡ *φυματίωσις* προσβάλλει καὶ ὅλα τὰ εἴδη τῶν ζῴων. Καίτοι διακρίνονται διάφοροι τύποι βακίλλων διὰ τὰς διαφόρους φυματιώσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων (βάκιλλος ἀνθρώπου, βάκιλλος βοός, βάκιλλος πτηνῶν), ἡ μεταξὺ αὐτῶν συγγένεια εἶναι τόσον μεγάλη καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου βακίλλου τοῦ Κὼχ εἶναι τόσον ἀσήμαντος, ὥστε νὰ ἀποβαίνῃ ἐφικτὴ ἡ μετάδοσις τῆς φυματιώσεως ἀπὸ ἑνὸς εἴδους ζῴου εἰς ζῷον διαφόρου εἴδους, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ μετάδοσις τῆς φυματιώσεως τῶν ζῴων εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ φυματίωσις προσβάλλει ἅπαντα τὰ κατοικίδια ζῷα καὶ πτηνά. Συναντᾶται ὅμως κυρίως ἐπὶ τῶν βοειδῶν, συχνότατα ἐπὶ τῶν χοίρων, ἀρκετὰ συχνὰ ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων (κύων, γαλῆ), σπανίως δὲ ἐπὶ τοῦ προβάτου, τῆς αἰγός, τοῦ ἵππου καὶ ἀρκετὰ συχνὰ ἐπὶ τῶν κατοικιδίων πτηνῶν, ὀρνίθων, γάλων, φασιανῶν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν παπαγάλων. Ἡ μόλυνσις τῶν ζῴων πραγματο-

Digitized by Google

ποιεῖται κυρίως διὰ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος παρὰ τὸν φάρυγγα ἢ τὰ ἔντερα διὰ τῆς βρώσεως μεμολυσμένων ὑπὸ τοῦ βακίλλου οὐσιῶν, σπανιώτερον δὲ διὰ τῆς ἀναπνευστικῆς ὁδοῦ, τῆς τόσον συνήθους κατὰ τὴν φυματίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ρινικὸν ἔκκριμα, αἱ φαρυγγικαὶ βλένναι, αἱ πυώδεις ἐκκρίσεις, τὰ κόπρανα, τὰ οὖρα, ἡ χολή, τὸ γάλα τῶν φυματιώντων ζῴων, βρίθοντα βακίλλων, ἀποτελοῦσι τὰ συνήθη μέσα μεταδόσεως τῆς νόσου.

Κλινικαὶ μορφαὶ τῆς νόσου. *I. Φυματίωσις τῶν βοειδῶν.* Αὕτη συναντᾶται ἐφ' ὅλων τῶν βοειδῶν, ἰδίᾳ ὅμως ἐπὶ τῶν μὴ ἐλευθέρως ἐν τῷ λειμῶνι διαβιούντων, ἀλλὰ τῶν ἐκτρεφομένων μονίμως ἐν τῷ στάβλῳ, ὡς τοῦτο συμβαίνει διὰ τὰς γαλακτοπαραγωγοὺς ἀγελάδας. Ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν μᾶλλον χρονίαν, προσβάλλει δὲ ὅλα τὰ συστήματα ἢ κεχωρισμένως ἢ δύο ἢ πλείονα συστήματα ὁμοῦ.

α) *Φυματίωσις τοῦ ἀναπνευστικοῦ.* Ἡ πλέον συνήθης μορφὴ τῆς νόσου, παρουσιαζομένη μὲ βρογχοπνευμονικὰ συμπτώματα, βῆχα ξηρόν, ἀποχρέμψεις βλεννῶν φαιοχρόων, ἀναπνοὴν ἠλλοιωμένην. Τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐξελίσσονται βραδέως, συνεπάγοντα καὶ διαταραχὰς τῶν ἄλλων συστημάτων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ πεπτικοῦ: ἀνορεξίαν, ἐλαφρὸν μετεωρισμόν, δυσκοιλιότητα, διάρροιαν. Ἡ θρέψις χωλαίνει, τὰ ἀσθενῆ ζῷα ἐξαντλοῦνται καὶ ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐν τελείᾳ φυσιολογικῇ ἀθλιότητι. β) *Φυματίωσις τοῦ πεπτικοῦ.* Ἡ φυματίωσις τοῦ φάρυγγος καὶ τῶν ἐντέρων εἶναι αἱ συνήθεις ἐντοπίσεις τῆς νόσου. Αὕτη ἐκδηλοῦται μὲ συμπτώματα δυσκαταποσίας, μετεωρισμοῦ, κωλικοῦ, δυσκοιλιότητος καὶ διαρροίας ἀκατασχέτου, συνεπαγομένης τὴν ἐξάντλησιν τοῦ ζῴου καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ. γ) *Φυματίωσις ὑπεζωκότος καὶ περιτοναίου.* Εἶναι ἡ μορφὴ ἡ συνηθέστερον συναντωμένη μετὰ τὴν φυματίωσιν τῶν πνευμόνων. Τόσον ἡ φυματιώδης πλευρῖτις ὅσον καὶ ἡ φυματιώδης περιτονῖτις δύνανται νὰ ἐνσκήψουν αὐτοτελῶς καὶ κεχωρισμένως· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως παρουσιάζονται συγχρόνως ἢ μετὰ τὴν προσβολὴν τῶν σπλάγχνων. Τὰ συμπτώματα εἶναι ἀσαφῆ, συνεπάγονται δὲ τὴν ἀπίσχνανσιν καὶ τὸν ἐκ καχεξίας θάνατον τοῦ ζῴου. δ) *Φυματίωσις τῶν λεμφατικῶν ἀδένων.* Πάντοτε δευτερογενής, συνυπάρχει μὲ τὰς φυματικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ πνεύμονος, τῶν ἐντέρων, τοῦ ὑπεζωκότος καὶ λοιπῶν σπλάγχνων. Κατὰ ταύτην τόσον εἰς τοὺς κατὰ βάθος ὅσον καὶ εἰς τοὺς κατ' ἐπιπολὴν ἀδένας λαμβάνει χώραν ἔντονος φυματιώδης ἐπεξεργασία, συνεπαγομένη τὴν ὑπερβολικὴν διόγκωσιν αὐτῶν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας προκαλοῦνται διάφοροι λειτουργικαὶ ἀνωμαλίαι. Οἱ οὕτω βρίθοντες βακίλλων ἀδένες, ὡς ἐκ τῆς διασπορᾶς αὐτῶν εἰς ἅπαντα τὰ σημεῖα τοῦ σώματος καὶ ἐντὸς τῶν μυϊκῶν μαζῶν, καθιστῶσιν ἄκρως ἐπικίνδυνον διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν τὴν βρῶσιν κρέατος φυματιώντων ζῴων. ε) *Φυματίωσις τῶν μαστῶν.* Ἡ φυματίωσις τῶν μαστῶν τῶν ἀγελάδων παρουσιάζεται ὁτὲ μὲν μόνη, ὁτὲ δὲ συνυπάρχει μὲ ἀλλοιώσεις τῶν λοιπῶν συστημάτων. Ἐκδηλώνεται μὲ ὑποξεῖαν ἢ καὶ χρονίαν φλεγμονὴν ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων τεταρτημορίων τοῦ μαστοῦ, κατὰ προτίμησιν τῶν ὀπισθίων, ἀπώλειαν τῆς ἐλαστικότητος καὶ σκλήρυνσιν αὐτῶν. Ἡ ἔκκρισις τοῦ γάλακτος μειώνεται ἢ καὶ στειρεύει τελείως. Τὸ γάλα ἀλλοιοῦται, γίνεται ὀρρῶδες καὶ ὑποκίτρινον. Ἡ φυματίωσις τῶν μαστῶν συναντᾶται εἰς ἀναλογίαν 50 % τῶν φυματιωσῶν ἀγελάδων. Παρέρχεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπαρατήρητος, καθόσον πολλάκις αἱ ἀλλοιώσεις τῶν μαστῶν εἶναι τόσον ὀλίγον ἔντονοι, ὥστε νὰ μὴ ἐπισύρουν τὴν προσοχήν. Πάντως εἴτε ὑπάρχει καταφανὴς ἀλλοίωσις τοῦ μαστοῦ, εἴτε ὄχι, εἴτε οἱ μαστοὶ παρουσιάζονται ὑγιεῖς, τὸ γάλα τῶν φυματιωσῶν ἀγελάδων εἶναι πάντοτε φορεὺς βακίλλων, ἐξ οὗ καὶ ὁ μέγας κίνδυνος τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ἰδιαζόντως τῆς παιδικῆς ὑγιεινῆς ἐκ τῆς βρώσεως νωποῦ γάλακτος φυματιωσῶν ἀγελάδων, ἅμα δὲ καὶ τὸ ὕψιστον καθῆκον τῆς κρατικῆς ἀρχῆς πρὸς περιφρούρησιν τῆς δημοσίας ὑγείας ἐκ τοῦ σοβαρωτάτου ἐκ τοῦ γάλακτος κινδύνου. στ) *Φυματιώσεις λοιπῶν ὀργάνων.* Τέλος ἡ φυματίωσις δύναται νὰ προσβάλλῃ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ὄργανα καὶ συστήματα (ἧπαρ, σπλῆνα, γεννητικὰ ὄργανα, ὀστᾶ, δέρμα, κ.τ.λ.)

II. Φυματίωσις τοῦ χοίρου. Ἡ φυματίωσις συναντᾶται συχνότατα ἐπὶ τῶν χοίρων, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν χοίρων τῶν διατρεφομένων μὲ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τοῦ γάλακτος (γάλα προερχόμενον ἐκ φυματιωσῶν ἀγελάδων), ὡς ἐπίσης καὶ μὲ ὑπολείμματα ἐδεσμάτων ἑστιατορίων (ὑπολείμματα φαγητοῦ φυματικοῦ ἀνθρώπου). Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πεπτικὸν σύστημα τῶν χοίρων εἶναι τὸ πλέον ἐκτεθειμένον εἰς τὴν μόλυνσιν, ἡ δὲ συνηθεστέρα μορφὴ τῆς νόσου εἶναι ἡ ἐντερική. Ἡ πνευμονικὴ μορφὴ συναντᾶται σπανιώτερον. Ἡ φυματίωσις τῶν λεμφατικῶν ἀδένων εἶναι ὡσαύτως συνήθης. Ὡς δὲ ἐλέχθη καὶ διὰ τὴν φυματίωσιν τῶν ἀδένων, ἡ βρῶσις νωποῦ χοιρείου κρέατος προερχομένου ἐκ ζῴου φυματικοῦ, ἀποβαίνει ἄκρως ἐπικίνδυνος διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν.

III. Φυματιώσεις τοῦ προβάτου, αἰγός, ἵππου. Αἱ φυματιώσεις αὗται, ὡς ἐκ τῆς σπανιότητος αὐτῶν, δὲν παρουσιάζουσιν ἐνδιαφέρον.

IV. Φυματιώσεις τῶν σαρκοφάγων, κυνός, γαλῆς. Ἡ φυματίωσις τοῦ κυνὸς καὶ τῆς γαλῆς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνθρωπίνης προελεύσεως. Δι' ὃ καὶ ἐκ φυματιώσεως πάσχουσιν οἱ κύνες καὶ αἱ γαλαῖ αἱ διαβιοῦσαι μεταξὺ ἀνθρώπων πασχόντων ἐξ ἀνοικτῆς φυματιώσεως καὶ σκορπιζόντων οὕτω βακίλλους, διὰ τῶν ἀποχρέμψεων καὶ τῶν φαγητῶν των (κύνες καὶ γαλαῖ ἑστιατορίων, καφενείων κλπ.). Αἱ συνηθέστεραι ἐντοπίσεις τῆς νόσου εἶναι ἡ θωρακική, ἡ κοιλιακὴ καὶ ἡ δερματική: α') *Φυματίωσις θωρακική.* Ἡ κλινικὴ μορφὴ τῆς νόσου παρουσιάζεται ἐν συνόψει ὡς κάτωθι: Βήξ, ἀναπνοὴ βραχεῖα, θερμοκρασία ὑψωμένη, ρινικὸν ἔκκριμα βλεννοπυῶδες, ὄρεξις ἀσθενὴς καὶ ἀνώμαλος, ἀπίσχνανσις. Οἱ μύες τοῦ σώματος φθίνουσι· τὸ πρόσωπον λαμβάνει ἰδιάζουσαν ἔκφρασιν ὡς ἐκ τῆς ἀπισχνάνσεως τῶν κροταφικῶν μυῶν. Τὸ ζῷον περιέρχεται εἰς τελείαν φυσιολογικὴν ἀθλιότητα καὶ θνήσκει· β') *Φυματίωσις κοιλιακή.* Ἐπικρατέστεραι ἐκδηλώσεις ταύτης: διαταραχαὶ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, ἀσκίτης, διόγκωσις τῶν λεμφατικῶν ἀδένων, προϊοῦσα καχεξία, ἀπίσχνανσις, θάνατος τοῦ ζῴου ἐν φυσιολογικῇ ἀθλιότητι. γ') *Φυματίωσις τοῦ δέρματος.* Παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν ἐξελκώσεων τοῦ προσώπου, τῶν χειλέων καὶ τοῦ δέρματος γενικῶς, οὐδεμίαν ἐχουσῶν τάσιν πρὸς ἐπούλωσιν, ἐξ ὧν ρέει πυώδης ἔκκρισις βρίθουσα βακίλλων.

V. Φυματίωσις τῶν κατοικιδίων πτηνῶν. Συναντᾶται ἐφ' ὅλων τῶν κατοικιδίων πτηνῶν. Ὀφείλεται εἰς ἴδιον βάκιλλον παρουσιάζοντα γνωρίσματα ἱκανὰ νὰ τὸν διακρίνωσι τῶν βακίλλων τῶν λοιπῶν φυματιώσεων, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ οἱ τελευταῖοι οὗτοι δύνανται νὰ μολύνωσι καὶ τὰ πτηνὰ (περιπτώσεις φυματιώσεως πτηνῶν τρεφομένων δι' ὑποπροϊόντων τῆς βιομηχανίας τοῦ γάλακτος, μὴ ἀποστειρωμένων καὶ προερχομένων ἐξ ἀγελάδων φυματικῶν ἢ πτηνῶν βιβρωσκόντων πτύελα φυματικῶν ἀνθρώπων). Ἐπικρατέστεραι μορφαὶ τῆς νόσου: ἡ σπλαγχνικὴ καὶ ἡ ἐξωτερική.

α') *Φυματίωσις τῶν σπλάγχνων.* Τὰ συμπτώματα τῆς νόσου εἶναι ἀσαφῆ: ὑπνηλία, ἀνορεξία, ταχεῖα ἀπίσχνανσις, διάρροια, θάνατος ἐκ καχεξίας. β') *Ἐξωτερικὴ φυματίωσις.* Συνίσταται εἰς φυματιώδεις διογκώσεις τῶν ὀστῶν καὶ τῶν ἀρθρώσεων, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ἐξελκώσεις καὶ εἰς κερατίνας ἐκβλαστήσεις, ἐν εἴδει κερατίνων ὄγκων, τοῦ δέρματος καὶ τῶν ἐξωτερικῶν βλεννογόνων (ὀφθαλμοῦ, στόματος, ρινός).

Διάγνωσις. Αἱ φυματιώσεις τῶν ζῴων παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν χρονίαν, ἐξελίσσονται δὲ τόσον βραδέως, ἡσύχως καὶ ὑπούλως, ὥστε πολλάκις παρέρχονται ἀπαρατήρητοι ἐν τῇ ζωῇ καὶ διαγιγνώσκονται μετὰ θανάτωσιν τοῦ ζῴου ἐν τοῖς σφαγείοις. Ὅταν ἐν τῇ ζωῇ τοῦ ζῴου διαγνωσθῇ κλινικῶς ἡ παρουσία φυματιώσεως, ἡ διάγνωσις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θὰ ἔχῃ γίνει τόσον ἀργά, ὥστε νὰ εἶναι πλέον ἢ βέβαιον ὅτι καὶ ἄλλα ζῷα, διαβιοῦντα ἐν τῷ αὐτῷ μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς στάβλῳ, νὰ ἔχουν ἤδη μολυνθῆ. Ἀποβαίνει ὅθεν δῆλον πόσον σοβαρὸς τυγχάνει ὁ ἐκ τῆς φυματιώσεως κίνδυνος ἐν τῇ καθόλου κτηνοτροφίᾳ καὶ πόσον ἐπιτακτικὴ ἀποβαίνει ἡ ἀνάγκη τῆς ἐγκαίρου διαγνώσεως τῆς νόσου, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἐπιτευχθῇ ἡ ἔγκαιρος λῆψις ὅλων ἐκείνων τῶν ὑγιεινῶν μέτρων, ἅτινα θὰ ἐπέτρεπον τὴν καταστολὴν τῆς λοιμώξεως καὶ τὴν ἀναχαίτισιν τῆς μεταδόσεώς της. Τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τῆς εὐκόλου καὶ ἐγκαίρου κλινικῆς διαγνώσεως τῆς φυματιώσεως εὐτυχῶς ἐξουδετεροῦσι διαγνωστικαὶ μέθοδοι, οἷαι ὁ φυματινισμός, αἱ βακτηριολογικαὶ ἐξετάσεις, οἱ ἐνοφθαλμισμοὶ ἐπὶ πειραματοζῴων, αἱ ὀρολογικαὶ ἀντιδράσεις κτλ., δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔγκαιρος διαπίστωσις τῆς φυματιώσεως. Ἐκ τῶν μεθόδων τούτων ἡ πλέον διαδεδομένη ἐν τῇ πράξει εἶναι οἱ *φυματινισμοί*, οἵτινες συνίστανται εἰς τὴν κατὰ διαφόρους τεχνικὰς (ὑποδορίως, ἐνδοδερμικῶς, ὀφθαλμικῶς) ἔγχυσιν φυματίνης: ἀποστειρωμένου δηλαδὴ ἐκχυλίσματος βακίλλων τοῦ Κώχ. Εἰς τὴν ἔγχυσιν ταύτην τὰ μὲν ἀπηλλαγμένα φυματιώσεως ζῷα οὐδεμίαν διαταραχὴν γενικὴν ἢ τοπικὴν παρουσιάζουσιν· ἐξ ἀντιθέτου ὅμως εἰς τὰ πάσχοντα ἐκ φυματιώσεως ζῷα, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ μορφὴ τῆς νόσου καὶ τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεώς της, ἡ ἔγχυσις τῆς φυματίνης θὰ προκαλέσῃ, ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν ἔγχυσιν, σύνολον εἰδικῶν ἀντιδράσεων τοπικῶν (εἰς ὃ σημεῖον ἐγένετο ἡ ἔγχυσις) καὶ γενικῶν ἐξόχως χαρακτηριστικῶν καὶ παθογνωμονικῶν τῆς φυματιώδους λοιμώξεως. Ὁ φυματινισμός, μέθοδος διαγνωστικὴ ἀσφαλὴς καὶ ἐξόχως πρακτική, ἔχει ἀποβῆ ἐν τῇ πράξει σοβαρώτατον ὅπλον πρὸς καταπολέμησιν τῆς φυματιώσεως τῶν ζῴων γενικῶς καὶ ἰδίᾳ τῶν βοειδῶν, ἀρκεῖ μόνον νὰ διενεργῆται ἀνελλιπῶς ἅπαξ τοὐλάχιστον τοῦ ἔτους ἐφ' ἁπάντων τῶν κτηνῶν τῶν κτηνοτροφικῶν ἐπιχειρήσεων, ἔστω καὶ ἂν τὰ ζῷα παρουσιάζωνται κλινικῶς ὑγιᾶ, ἔστω καὶ ἂν ποτὲ δὲν ἐσημειώθη κροῦσμα φυματιώσεως μεταξὺ αὐτῶν.

Καταπολέμησις. Ἡ φυματίωσις, νόσος ὑπούλου ἐξελίξεως καὶ μεγάλης μεταδοτικότητος, εἶναι εὐρέως διαδεδομένη μεταξὺ τῶν διαφόρων ζῴων, καὶ ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν βοειδῶν. Αἱ ὑπὸ ταύτης δὲ προξενούμεναι κατ' ἔτος ὑλικαὶ ζημίαι εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν γεωργίαν εἶναι κολοσσιαῖαι: ἀπόδοσις ἐργασίας ἐλαχίστη, μείωσις τῆς γαλακτοπαραγωγῆς, ἀπόδοσις εἰς κρέας μηδαμινὴ (καθόσον τὸ κρέας τῶν φυματιώντων σφαγίων κατάσχεται ὁλικῶς ἢ μερικῶς ὡς ἀνθυγιεινόν).

Ἐκτὸς ὅμως τῆς κτηνοτροφίας καὶ γεωργίας, ἐκ τῆς φυματιώσεως τῶν ζῴων σοβαρὸν διατρέχει κίνδυνον καὶ ἡ δημοσία ὑγεία. Διότι, καίτοι εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ φυματίωσις τοῦ ἀνθρώπου μεταδίδεται διὰ τῆς ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον μολύνσεως, οὐχ ἧττον ὅμως τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ φυματιῶντα ζῷα δύνανται νὰ μολύνωσι τὸν ἄνθρωπον, εἴτε διὰ τοῦ συγχρωτισμοῦ αὐτοῦ πρὸς ταῦτα (κύων, γαλῆ πάσχοντες ἐξ ἀνοικτῆς φυματιώσεως) εἴτε, ὅπερ καὶ συνηθέστερον, διὰ τῆς βρώσεως ζωϊκῶν οὐσιῶν προερχομένων ἐκ φυματικῶν ζῴων (γάλα νωπόν, κρέας νωπὸν ἢ ἀτελῶς ἑψημένον, ἐγκλεῖον ἀδένας φυματιῶντας κτλ.). Παράδειγμα φυματιώσεως τοῦ ἀνθρώπου συνεπείᾳ μολύνσεως ἐκ ζῴου τυγχάνει ἡ φυματίωσις τῶν παίδων, ἥτις συνηθέστατα ὀφείλεται εἰς τὴν βρῶσιν νωποῦ γάλακτος προερχομένου ἐκ φυματιωσῶν ἀγελάδων. Διὰ ταῦτα αἱ φυματιώσεις τῶν ζῴων ἀμέριστον ἔχουσιν ἀποσπάσει τὴν προσοχὴν τῶν κτηνιάτρων, ἰατρῶν, ὑγιεινολόγων, συστηματικὴ δὲ καταβάλλεται προσπάθεια παρὰ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐξαπλώσεώς των καὶ πρὸς προφύλαξιν τῆς δημοσίας ὑγείας.

Διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φυματιώσεων τῶν ζῴων ἡ ἐπιστήμη στερεῖται τοῦ ἀποτελεσματικοῦ μέσου, τῆς τεχνητῆς ἀνοσοποιήσεως τῶν ζῴων, ὡς τοῦτο συμβαίνει μὲ ἕτερα μολυσματικὰ καὶ μεταδοτικὰ νοσήματα τῶν ζῴων (ἄνθραξ, εὐλογία κτλ.). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπ' ἐσχάτων ἡ προσπάθεια πρὸς πρόληψιν τῶν φυματιώσεων διὰ τοῦ ἐμβολισμοῦ ἐσημείωσε σοβαρὸν βῆμα πρὸς τὰ πρόσω, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἐμβολίου τῶν Calmette καὶ Guerin, τοῦ ἐπονομαζομένου B. C. G., οὐχ ἧττον ὅμως ἄχρις ὥρας τὸ ἐμβόλιον τοῦτο δὲν ἔχει ἀποδείξει τὴν ἱκανότητά του καὶ οὕτω ἡ τεχνητὴ ἀνοσοποίησις τῶν ζῴων παραμένει ἀνέφικτος.

Οὕτω ὁ ἀγὼν πρὸς περιορισμὸν τῆς φυματιώσεως τῶν ζῴων ἀρκεῖται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὑγιεινῶν μέτρων, συνισταμένων εἰς τὴν ὑγιεινὴν ἐνστάβλισιν καὶ διατροφὴν τῶν κτηνῶν, τὴν συστηματικὴν ἀνίχνευσιν τῆς φυματιώσεως διὰ τοῦ φυματινισμοῦ καὶ τὴν προφύλαξιν τῶν ζῴων ἀπὸ τοὺς διαφόρους φορεῖς βακίλλων (στυβλῖται καὶ λοιπὰ κατοικίδια ζῷα καὶ πτηνὰ πάσχοντες ἐξ ἀνοικτῆς φυματιώσεως). Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῶν μέτρων αὐτῶν, ὡς ἐκ τῶν οἰκονομικῶν καὶ πρακτικῶν δυσχερειῶν, ἃς παρουσιάζει, τότε μόνον ἤθελε καταστῆ ἀποδοτική, ὅταν μορφωθῇ ἐπαρκῶς ὁ γεωργὸς καὶ ὁ κτηνοτρόφος, ὥστε νὰ ἀντιληφθῇ καὶ ἐνστερνισθῇ τὴν ἀνάγκην τῆς πάλης κατὰ τῆς φυματιώσεως τῶν ζῴων. Διὰ τὴν προφύλαξιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς φυματιώσεως τῶν ζῴων παρὰ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς λειτουργοῦσιν ἄρτιαι ἀστυκτηνιατρικαὶ ὑπηρεσίαι, ἔχουσαι ὡς μέλημα τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τῆς ὑγιεινῆς ὑποστάσεως πάντων τῶν τροφίμων ζωϊκῆς προελεύσεως (κρέας, γάλα, κονσέρβαι, τυρός, βούτυρον κτλ.) καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς καταναλώσεως παντὸς ἐπικινδύνου διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν προϊόντος. Θ. Α. ΦΕΛΟΥΚΗΣ

—φυματιώσεις *χειρουργικαί.* Παλαιὰ διαίρεσις τῶν φυματιώσεων ἀπὸ θεραπευτικῆς ἀπόψεως. Ὡς χειρουργικαὶ φυματιώσεις ἐθεωροῦντο αἱ τῶν ὀστῶν, ἀρθρώσεων, σπονδύλων καὶ ἀδένων. Πᾶσαι αἱ φυματιώσεις, ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἑδράζωνται, εἶναι χειρουργικαί, διότι εἰς ὅλας ταύτας ἐπεμβαίνει ἡ χειρουργικὴ ἐπωφελῶς. Ι. Κ. Κ.

—φυματίωσις *γεννητικῶν ὀργάνων γυναικός*· βλ. λ. *γυναικολογία* (τ. Η', σ. 776 κ. ἑ.).

—φυματίωσις *τοῦ γόνατος.* Ἡ μετὰ τὴν ἄρθρωσιν τοῦ ἰσχίου συχνότερον ὑπὸ τῆς φυματιώσεως προσβαλλομένη ἄρθρωσις εἶναι ἡ τοῦ γόνατος. Ἡ φυματίωσις τοῦ γόνατος ἀπαντᾷ κατὰ προτίμησιν κατὰ τὴν νεανικὴν καὶ παιδικὴν ἡλικίαν. Ἡ μόλυνσις ἐπέρχεται εἴτε διὰ τοῦ κυκλοφορικοῦ εἴτε διὰ τοῦ λεμφικοῦ συστήματος. Σπανιώτατα ἀπαντᾷ ὡς πρωτοπαθὴς πάθησις. Τῆς φυματιώσεως τοῦ γόνατος διακρίνομεν 2 μορφάς: τὴν *ὀροϊνώδη* ἢ *ὕδρωπα φυματιώδη* τῆς ἀρθρώσεως, καθ' ἣν ἡ ἄρθρωσις πληροῦται ὑγροῦ ὀροϊνώδους, καὶ τὴν *μυκητώδη* μορφήν, καθ' ἣν ἡ ἄρθρωσις διογκοῦται, πληρουμένη ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ ἀρθροθυλάκου προερχομένων μυκητωδῶν σαρκίων. Ἀμφότεραι αἱ μορφαὶ αὗται δυνατὸν νὰ ἀναφανῶσι κεχωρισμένως, δυνατὸν ὅμως καὶ ἡ πρώτη νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν μυκητώδη. Ἡ πρώτη φυματιώδης ἐπεξεργασία ἐκδηλοῦται ὁτὲ μὲν κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ὀστῶν τῆς ἀρθρώσεως, ὁτὲ δὲ ἀπ' αὐ

Digitized by Google

τοῦ τοῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου. Ἀπὸ κλινικῆς ἀπόψεως χαρακτηριστικὸν τῆς νόσου εἶναι ἡ ἀβληχρότης καὶ τὸ ὕπουλον τῆς ἐνάρξεως. Ὁ πάσχων αἰσθάνεται κατ' ἀρχὰς ἐλαφρὸν ἄλγος κατὰ τὴν ἄρθρωσιν, εἰς ὃ δὲν ἀποδίδει σημασίαν. Μετὰ χρονικὸν διάστημα ἄλλοτε ἄλλο, τὸ ἄλγος καθίσταται ἐντονώτερον, προστίθεται δυσχέρεια κατὰ τὴν βάδισιν, διόγκωσις τῆς ἀρθρώσεως ἕνεκεν ἀναπτύξεως ὑγροῦ καὶ ὕψωσις τῆς θερμοκρασίας, οὕτως ὥστε ἡ πάσχουσα ἄρθρωσις νὰ παρουσιάζῃ ὑψηλοτέραν θερμοκρασίαν τῆς ἀντιστοίχου. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὑγροῦ ἐν τῇ ἀρθρώσει φέρει τὴν ἐπιγονατίδα πρὸς τὰ ἐμπρός.

Κατὰ τὴν μυκητώδη μορφὴν τὰ φαινόμενα εἶναι πλέον ἔντονα. Ἡ ἄρθρωσις φαίνεται πεπαχυμμένη καὶ μαλθακή, αἱ περὶ αὐτὴν χαρακτηριστικαὶ προεξοχαὶ τῶν ὀστῶν ἐξαλείφονται, τὸ σχῆμά της καθίσταται ἀτρακτοειδές, τὸ δὲ δέρμα εἶναι τεταμένον καὶ λευκωπόν, ἐξ οὗ καὶ ὁ *λευκὸς ὄγκος* τῶν παλαιῶν. Ἡ κνήμη καὶ ὁ μηρὸς ἕνεκα τῆς ἐκ τῶν πόνων ἀκινησίας παρουσιάζουσιν ἀτροφίαν, ἥτις, ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἡ διόγκωσις τῆς ἀρθρώσεως, καθίσταται πλέον ἐμφανής. Πρὸς ἀνακούφισιν ἐκ τῶν πόνων ἡ κνήμη εὑρίσκεται ἐν κάμψει πρὸς τὸν μηρόν, δυνατὸν δὲ ἕνεκα τῆς χαλαρώσεως τῶν συνδέσμων τῆς ἀρθρώσεως νὰ ἐπέλθῃ ἐκτόπισις τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν (ἐξάρθρημα ἀτελὲς ἢ τέλειον). Τὰ ἐκ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου φυμάτια τήκονται καὶ ἐξελκοῦνται, διὰ τοῦ πεπαχυμμένου δὲ ἤδη ἀρθρικοῦ θυλάκου ἐπεκτείνεται ἡ φλεγμονὴ καὶ εἰς τὰ περὶ τὴν ἄρθρωσιν μαλακὰ μόρια, ἔνθα σχηματίζονται ψυχρὰ ἀποστήματα. Τὰ ἀποστήματα ταῦτα ἐνίοτε ῥήγνυνται αὐτομάτως, ἐγκαταλείποντα συριγγώδεις πόρους πυορροοῦντας. Ἡ ἀνωτέρω βαρεῖα τοπικὴ κατάστασις παρακολουθεῖται καὶ ὑπὸ γενικῆς τοιαύτης, ὑπὸ πυρετοῦ καὶ καταβολῆς τῶν δυνάμεων. Διὰ τῶν συριγγωδῶν πόρων δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ νέα μόλυνσις διὰ στρεπτοκόκκων ἢ σταφυλοκόκκων, τοῦτο δ' ἀποτελεῖ ἐπιπλοκὴν λίαν ἐπικίνδυνον.

Πρὸς ἀσφαλῆ διάγνωσιν, σπουδαία εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ ἐργαστηρίου διὰ τῆς ἀνευρέσεως ἀμέσως τοῦ βακίλλου τοῦ Koch ἐν τῷ ὑγρῷ τῆς ἀρθρώσεως ἢ ἐν τῷ πύῳ, ἢ διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ τούτων ἐπὶ πειραματοζῴων, ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τῶν σαρκίων, καὶ τέλος ἡ ἀκτινογραφία, ἐν ᾗ σαφῶς φαίνονται αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὰ ὀστᾶ ἑστίαι, ὡς καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ τούτων ἀτροφία. Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται τῶν ὀστῶν εἶναι τόσον καταφανέστεραι, ὅσον ἡ πάθησις εἶναι παλαιοτέρα. Ἀπὸ διαφορικῆς διαγνωστικῆς ἀπόψεως, κατὰ τὴν φυματίωσιν τοῦ γόνατος πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ὁ ἁπλοῦς ἰδιοπαθὴς ὕδρωψ τοῦ γόνατος, τὸ αἱμάρθρον, ἡ μετὰ τραυματισμὸν ὀροϊνώδης συλλογὴ ὑγροῦ, ἡ νόσος τοῦ Axhausen, καθ' ἣν παρατηρεῖται νέκρωσις τῶν ἐπιφύσεων τῶν ὀστῶν μετὰ ὀροϊνώδους ἐξιδρώματος καὶ παχύνσεως τῆς ἐπιγονατίδος (ἀκτινολογικῶς ὅμως ἐλλείπει ἡ ἀτροφία τῶν ὀστῶν), ὡς ἐπίσης αἱ μετὰ ὀστεομυελῖτιδα ὀξεῖαι διαπυήσεις τοῦ γόνατος, κατὰ δὲ τὴν προκεχωρημένην ἡλικίαν ἡ ἀρθρῖτις τῆς νωτιαίας φθίσεως καὶ αἱ νεοπλασίαι ταύτης (σάρκωμα).

Θεραπεία. Πλὴν τῆς γενικῆς τονώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ διαφόρων φαρμάκων, τοπικῶς ἐπίσης ἐνδείκνυται εἰδικὴ θεραπευτικὴ ἀγωγή. Κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν συνιστᾶται ἡ συντηρητικὴ ἀγωγή. Ἐπίμονος ἡλιοθεραπεία, ἀκινησία τῆς ἀρθρώσεως δι' ἐφαρμογῆς γυψίνων ἐπιδέσμων, ἐπὶ ὑπάρξεως ὑγροῦ μεγάλης ποσότητος παρακέντησις καὶ ἔνεσις ἰωδοφορμιούχου γλυκερίνης, ὑπεραιμία τοπικὴ κατὰ Bier. Αἱ ἁπλαῖ χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις (ἀποξέσεις καὶ ἀφαιρέσεις νεκρωμάτων) ἐνδείκνυνται ἐπὶ ἀποστημάτων, ἐπὶ μεμονωμένων ἑστιῶν τῶν ὀστῶν καὶ συριγγίων. Εἰς τὰς περιπτώσεις ὅμως τὰς ὀλίγον βαρείας μορφῆς, μακροχρονίου ὅμως διαρκείας, τὰς μὴ ὑποχωρούσας εἰς τὴν συντηρητικὴν καὶ φυσικὴν θεραπευτικὴν ἀγωγήν, τὰς παρουσιαζούσας συνεχῶς νέα ἀποστήματα, ἐνδείκνυται ἡ ῥιζικὴ ἐγχείρησις, ἡ διέκπρισις τῆς ἀρθρώσεως, δι' ἧς ἐπιτυγχάνονται πολὺ καλὰ καὶ μόνιμα ἀποτελέσματα, κατὰ Γερουλάνον 98 % καὶ κατὰ König 72 %. Ἡ διέκπρισις τοῦ γόνατος κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀποτελεῖ ἀντένδειξιν, καθόσον δυνατὸν νὰ καταστραφῇ ὁ συζευκτικὸς χόνδρος καὶ νὰ ἀνασταλῇ ἡ περαιτέρω αὔξησις τοῦ ὀστοῦ. Εἰς βαρυτέρας καὶ παρημελημένας περιπτώσεις μετὰ σηπτικῶν φαινομένων καὶ μεγάλης καταβολῆς τῶν δυνάμεων ἐνδείκνυται ὁ ἀκρωτηριασμός. Ι. Κ. Κ.

— φυματίωσις τοῦ δέρματος [Δερματολ.]. Ἐκδηλοῦται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, αἱ ὁποῖαι τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μικροβίου τοῦ Κὼχ κατέστη δυνατὸν νὰ συστηματοποιηθῶσιν. Ἡ μικροσκοπικὴ ἀνεύρεσις τοῦ μικροβίου Κὼχ ἐπιτυγχάνεται δυσκόλως καὶ διὰ τοῦτο μόνον διὰ τῆς καλλιεργείας, διὰ τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ ἐπὶ πειραματοζῴων καὶ διὰ τῆς ἀντιδράσεως τῆς φυματίνης ἀποδεικνύεται σαφῶς ἡ φυματίωσις τοῦ δέρματος. Ἡ μόλυνσις τοῦ δέρματος προκαλεῖται ἢ ἐξωτερικῶς διὰ μεμολυσμένου ὑλικοῦ ἢ διὰ τοῦ αἵματος, δηλαδὴ διὰ τῆς μεταφορᾶς μικροβίων Κὼχ ἐπὶ μιᾶς φυματιώδους ἑστίας, ἢ τέλος ἐξ ἑνὸς φυματιῶντος ὀργάνου (ὀστοῦν, ἀδένες, ἄρθρωσις) ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ καλύπτον αὐτὸ δέρμα. Ἡ φυματίωσις τοῦ δέρματος παρουσιάζεται ὑπὸ τὰς ἑξῆς μορφάς: 1) Ἡ *καθαρὰ ἑλκωτικὴ φυματίωσις*. Αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὰ πέριξ τῶν φυσικῶν στομίων τοῦ σώματος, εἰς τὸ στόμα, τὸν πρωκτόν, τὴν οὐρήθραν κλπ. ἀτόμων εὑρισκομένων εἰς τὰ προκεχωρημένα στάδια τῆς φυματιώσεως τῶν πνευμόνων δι' ἀπ' εὐθείας μολύνσεως ὑπὸ μορφὴν μικρῶν φυματικῶν ἐξελκώσεων. 2) Ἡ *διάσπαρτος κεγχροειδὴς φυματίωσις τοῦ δέρματος*. Εἶναι φύσεως αἱματογενοῦς, ἀναφαίνεται ὑπὸ μορφὴν βλατιδοφλυκταινώδους ἐξανθήματος εἰς μεγάλα τμήματα τοῦ σώματος καὶ παρέρχεται μετά τινας ἑβδομάδας. 3) Ὁ *φυματικὸς λειχήν*. Ἀναφαίνεται ὑπὸ μορφὴν μικρῶν, καθ' ὁμάδας τεταγμένων ὀζιδίων, πρὸ παντὸς εἰς τὸν κορμόν, σπανιώτερον εἰς τὰ ἄκρα καὶ τὸ πρόσωπον, εἶναι δὲ αἱματογενοῦς ἐπίσης φύσεως. 4) Ἡ *μυρμηκιώδης φυματίωσις*. Ἀναπτύσσεται συνήθως εἰς τὰς χεῖρας ἰατρῶν, ἀνατόμων, κρεοπωλῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ὑπὸ μορφὴν περιγράπτων διηθήσεων τοῦ δέρματος. 5) Ὁ *κοινὸς λύκος*. Ἡ θεραπεία τῶν διαφόρων τούτου μορφῶν συνίσταται πρὸ παντὸς εἰς τὴν γενικὴν θεραπείαν τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς δὲ τὰς περιγράπτους μορφὰς εἰς φωτοθεραπείαν καὶ καυτηριάσεις. Κ. Κ. Κ.

— φυματίωσις ἐντερική. Ταύτης διακρίνομεν δύο μορφάς, τὴν *διάχυτον* καὶ τὴν *ἐντετοπισμένην*. Ἡ διάχυτος μορφὴ συνυπάρχει συνήθως κατὰ 50 % μετὰ τῆς πνευμονικῆς φυματιώσεως. Ἡ πρωτοπαθὴς εἶναι λίαν σπανία. Ἡ μόλυνσις ἐπέρχεται διὰ καταπόσεως πτυέλων βακιλλοφόρων, σπανιώτερον δὲ διὰ τῆς κυκλοφορίας. Ἡ διάχυτος μορφὴ ἑδράζεται συνήθως εἰς τὴν τελευταίαν μοῖραν τοῦ εἰλεοῦ, καταλαμβάνουσα ἄλλοτε ἄλλην ἔκτασιν. Ἐνταῦθα ἀναπτύσσονται τὰ φυμάτια, καταλήγοντα εἰς ἐκτεταμένας ἐξελκώσεις, ἐξ ὧν ἐνίοτε ἐπέρχονται διατρήσεις καὶ περιτονίτιδες.

Συμπτώματα. Ἡ νόσος ἄρχεται συνήθως εἰς προκεχωρημένον στάδιον τῆς πνευμονικῆς φυματιώσεως, πλὴν δὲ τῆς ὑπαρχούσης καχεξίας καὶ ἐξασθενήσεως ἐκδηλοῦται διὰ διαρροϊκῶν κενώσεων, πόνων συνεχῶν καὶ μετεωρισμοῦ τῆς κοιλίας. Ἐνίοτε παρατηρεῖται δυσκοιλιότης. Τὰ κόπρανα εἶναι λίαν δύσοσμα, ἐνίοτε πυώδη καὶ αἱμόφυρτα. Ἡ νόσος ἐπέρχεται ἔστιν ὅτε ὑπὸ ὀξεῖαν μορφήν, μὲ πρόγνωσιν βαρυτάτην. Ἐκ τῶν ἐξελκώσεων δυνατὸν νὰ προέλθωσιν ἐντερορραγίαι, οὐλαὶ καὶ στενώσεις τοῦ ἐντέρου μέχρις ἀποφράξεως, συμφύσεις, ὡς καὶ ῥήξεις καὶ περιτονίτιδες. Ἡ μορφὴ αὕτη τῆς ἐντερικῆς φυματιώσεως δύναται νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὸν τυφοειδῆ πυρετὸν ὀξείας μορφῆς, πρὸς τὴν δυσεντερίαν καὶ τὰς εἰς πεπτικὰς διαταραχὰς ὀφειλομένας διαρροίας. Δι' ὃ ἐπιβάλλεται ἡ ἀναζήτησις τοῦ βακίλλου τοῦ Koch ἐν τοῖς κοπράνοις, οὗ ἡ εὕρεσις βεβαιοῖ τὴν διάγνωσιν.

Κατὰ τὰς ἐντετοπισμένας μορφὰς ἡ νόσος συνήθως ἀναπτύσσεται κατὰ τὴν εἰλεοτυφλικὴν βαλβίδα, τὸ τυφλὸν καὶ ἀνιὸν σκέλος τοῦ παχέος ἐντέρου, σπανιώτερον δὲ εἰς ἄλλας μοίρας τούτου. Ἡ φυματίωσις ἡ εἰλεοτυφλικὴ παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν ὑπερτροφικήν, δι' ὃ διὰ τῆς ψηλαφήσεως κατὰ τὸν δεξιὸν λαγόνιον βόθρον ἀπαντῶμεν ὄγκον στρογγύλον ἢ ἐπιμήκη, κινητὸν καὶ ἀλγεινὸν τῇ πιέσει. Αἱ λειτουργικαὶ διαταραχαὶ ἐπέρχονται διὰ κρίσεων ἀλγεινῶν, μετεωρισμοῦ τῆς κοιλίας καὶ διὰ περισταλτικῶν κινήσεων τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου, καταφανῶν καὶ μακροσκοπικῶς. Αἱ ἐξελκώσεις, αἱ οὐλαὶ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν διαφόρων μυκητωδῶν ὄγκων ἐπιφέρουσι στενώσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ προκαλέσουν καὶ πραγματικὴν ἀπόφραξιν.

Διὰ τῆς κλινικῆς συμπτωματολογίας καὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ βακίλλου τοῦ Koch ἐν τοῖς κοπράνοις καὶ τῆς συμβολῆς τῆς ἀκτινογραφίας ἡ διάγνωσις καθίσταται ἀσφαλής.

Θεραπεία. Πλὴν τῆς γενικῆς θεραπευτικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς εἰδικῆς διαίτης, ἐπὶ ὑπάρξεως στενωτικῶν φαινομένων ἐνδείκνυται ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, δι' ἧς λύονται συμφύσεις, ἐκτέμνονται ἐστενωμένα τμήματα ἐντέρου ἢ ὅπου τοῦτο ἀδύνατον, ἐκτελοῦνται ἀναστομώσεις. Ἐπὶ φυματιώσεως τῆς εἰλεοτυφλικῆς μοίρας ἐνδείκνυται ἡ ῥιζικὴ ἐγχείρησις, ἡ ἐκτομὴ τῆς μοίρας καὶ ἡ ἀνάλογος ἀναστόμωσις, ἧς ἡ πρόγνωσις εἶναι βαρεῖα. Ι. Κ. Κ.

— φυματίωσις ὄρχεως, ἐπιδιδυμίδος, σπερματικοῦ πόρου. Ἡ φυματίωσις τοῦ γεννητικοῦ συστήματος οὐδέποτε ἐμφανίζεται ὡς πρώτη ἐντόπισις τῆς νόσου, εἶναι πάντοτε δευτεροπαθής, τῆς μολύνσεως ἐπερχομένης διὰ τοῦ λεμφικοῦ ἢ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος. Ὁ ὄρχις οὐδέποτε προσβάλλεται μονομερῶς, ἀλλὰ κατ' ἐπέκτασιν ἐκ τῆς ἐπιδιδυμίδος, προσβληθείσης τὸ πρῶτον. Ἡ φυματίωσις τῆς ἐπιδιδυμίδος, ἀρχομένη δι' ἀσημάντων ἐνοχλημάτων, χωροῦσα δὲ βραδέως καὶ ὑπούλως, σχηματίζει συνήθως κατὰ τὴν κεφαλὴν τῆς ἐπιδιδυμίδος σφαιρικὰς σκληρίας, ἐλαφρῶς ἀλγεινὰς τῇ πιέσει. Συγχρόνως ἢ ὀλίγον βραδύτερον ἐπέρχεται πάχυνσις τοῦ σπερματικοῦ πόρου, κατὰ τμήματα ἢ καθ' ὅλον τὸ μῆκος, ἐξικνουμένου ἐνίοτε μέχρι πάχους μικροῦ δακτύλου. Τὸ δέρμα, ἀντιστοίχως πρὸς τὰς σκληρίας τῆς ἐπιδιδυμίδος, καθίσταται ἐρυθρωπόν, συνεχόμενον μετὰ τῆς ὑποκειμένης σκληρίας, ἥτις τέλος ἐπεκτείνεται περισσότερον, τήκεται καὶ ῥήγνυται πρὸς τὰ ἐκτός. Ἐνταῦθα ἤδη παραμένει συριγγώδης πόρος πυορροῶν. Ἀκολούθως διὰ τῶν σπερματικῶν σωληναρίων ἡ μόλυνσις ἐπεκτείνεται καὶ πρὸς τὸν ὄρχιν, ἔνθα σχηματίζονται ἑστίαι διάφοροι, κατ' ἀρχὰς μὲν σκληραί, ἀκολούθως ὅμως, ἐπερχομένης τῆς τήξεως, παρουσιάζουσαι κλυδασμόν.

Τὸ μέγεθος τοῦ ὄρχεως αὐξάνει, δυνατὸν δὲ νὰ ἐπέλθῃ καὶ αὐτόματος ῥῆξις τῶν ἀποστημάτων πρὸς τὰ ἐκτός. Οἱ πόνοι ἐνίοτε εἶναι ἔντονοι, ὁ δὲ πυρετὸς ὑψηλός. Ἡ φυματιώδης ἐπιδιδυμῖτις σπανίως ἄρχεται δι' ὀξέων φαινομένων. Αὕτη δύναται νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὴν ἁπλῆν ἰνώδη ἐπιδιδυμῖτιδα καὶ πρὸς τὴν συφιλιδικὴν τοιαύτην. Ἐπίσης δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν τὸ θετικὸν τῶν ἀντιδράσεων Wilpolz καὶ Oppenheim. Ἡ γονοκοκκικὴ ἐπιδιδυμῖτις διαγιγνώσκεται εὐκόλως ἐκ τῆς συνυπάρξεως ἢ ἐκ προηγηθείσης γονοκοκκικῆς οὐρηθρίτιδος.

Ἡ πρόγνωσις τῆς φυματιώσεως τῆς ἐπιδιδυμίδος δέον νὰ λαμβάνηται ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν, τὸ μὲν διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης εἰς τὰ λοιπὰ οὐροποιογεννητικὰ ὄργανα, τὸ δὲ διότι δυνατὸν νὰ προκληθῇ ἐκ ταύτης φυματιώδης μηνιγγῖτις ἢ κεγχροειδὴς φυματίωσις.

Θεραπεία. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς νόσου συνιστῶνται γενικὴ τόνωσις, ἀκτινοθεραπεία καὶ ἡλιοθεραπεία. Ἐπὶ ἀρνητικῶν ἀποτελεσμάτων, ὅπου ἡ σκληρία ἐπιμένει καὶ ἄρχεται πάχυνσις τοῦ σπερματικοῦ πόρου, ἐνδείκνυται ἡ ῥιζικὴ ἐγχείρησις, μερικὴ ἢ ὁλικὴ ἐπιδιδυμεκτομὴ μετὰ ἀφαιρέσεως ἀναλόγου τμήματος τοῦ σπερματικοῦ πόρου μέχρις ὑγιοῦς. Ἐὰν εὑρεθῇ τμῆμα τοῦ ὄρχεως πάσχον, ἀφαιρεῖται. Ἐπὶ ἐπεκτάσεως τῆς νόσου ἐφ' ὅλου τοῦ ὄρχεως, ἐνδείκνυται ἡ ὁλικὴ ὀρχεκτομή. Διὰ τῆς ἐγκαίρου ὅμως ἐπιδιδυμεκτομῆς δυνατὸν νὰ ἀποτραπῇ ἡ ἐπέκτασις τῆς νόσου πρὸς τὸν ὄρχιν, ὅστις κέκτηται σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν ἔσω ἔκκρισιν. Ι. Κ. Κ.

— φυματίωσις πλευροπεριτοναϊκή. Ἡ σύγχρονος ὕπαρξις φυματιώσεως ἐν τῷ πλευρικῷ ὑπεζωκότι καὶ ἐν τῷ περιτοναίῳ (βλ. λ. *πλευρῖτις* φυματιώδης, *περιτονῖτις* φυματιώδης). Ι. Κ. Κ.

— φυματίωσις πλευρῶν. Ἡ φυματίωσις τῶν πλευρῶν καὶ τοῦ στέρνου εἶναι πάντοτε δευτεροπαθής, τῆς ἀρχικῆς ἑστίας εὑρισκομένης εἰς τοὺς πνεύμονας, εἰς τοὺς ἀδένας ἢ ἀλλαχοῦ που. Ἀπαντᾷ συνήθως ἀπὸ τοῦ 20οῦ μέχρι τοῦ 50οῦ ἔτους. Διακρίνομεν ταύτης δύο μορφάς, τὴν *φυματιώδη περιοστῖτιδα* καὶ τὴν *φυματιώδη ὀστεομυελῖτιδα*.

Φυματίωσις πλευρῶν μετὰ ψυχρῶν ἀποστημάτων καὶ συριγγίων.

Ἡ φυματιώδης περιοστῖτις εἶναι συχνοτέρα. Κατὰ ταύτην εἰς τὸ ἔσω τοίχωμα τοῦ περιοστέου τῆς πλευρᾶς ἐπέρχονται αἱ χαρακτηριστικαὶ ἀλλοιώσεις, ἤτοι σχηματισμὸς φυματίων, τῆξις τούτων τυροειδής, πυώδης καὶ ἀνάπτυξις σαρκίων. Ἡ φυματιώδης ὀστεομυελῖτις σχηματίζει ἐντὸς τοῦ ὀστοῦ ὁτὲ μὲν ἑστίας μεμονωμένας, ὁτὲ δὲ διάχυτον διήθησιν, ἀκολούθως δὲ νεκρώματα, διαπύησιν καὶ ῥῆξιν διὰ τοῦ περιοστέου πρὸς τὰ ἐκτός. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς μορφὰς σχηματίζονται ψυχρὰ ἀποστήματα, καὶ ἐκ καθέξεως τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα συνήθως κατευθύνονται πρὸς τὰ ἐκτός, ἐνῷ τὰ ἐκ τοῦ στέρνου ὁρμώμενα κατευθύνονται καὶ πρὸς τὰ ἔσω.

Ἡ φυματίωσις τῶν πλευρῶν, ὡς καὶ πᾶσα φυματίωσις τῶν ὀστῶν, ἄρχεται βραδέως καὶ ὑπούλως. Πλὴν τοῦ ἐλαφροῦ πυρετοῦ τοπικῶς ἀναφαίνεται κατ' ἀρχὰς ἐλαφρὰ διόγκωσις μετὰ ἐρυθρότητος, σκληρίας καὶ εὐαισθησίας τῇ πιέσει. Ἀκολούθως, αὐξανομένης τῆς διογκώσεως, τὸ δέρμα καθίσταται ἐρυθρότερον, διακρίνεται σαφὴς κλυ-

Digitized by Google

δασμὸς καὶ τέλος, ἂν δὲν ἐπακολουθήσῃ ἐπέμβασις, ἐπέρχεται ῥῆξις. Τὸ πύον εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς παθήσεως, λεπτόρρευστον μετὰ τυροειδῶν σωματίων, εἰς τὸ σημεῖον δὲ τῆς ῥήξεως παραμένει πόρος συριγγώδης πυορροῶν, ὅστις ἔχει μῆκος ἀνάλογον μὲ τὴν ἀπόστασιν τῆς ἀρχικῆς ἑστίας, ὅπου κεῖται τὸ νέκρωμα. Δυνατὸν ὅμως νὰ ὑπάρξῃ νέκρωσις πλευρᾶς ἄνευ ψυχροῦ ἀποστήματος (ξηρὰ μορφή).

Ἡ διάγνωσις τῆς φυματιώσεως τῶν πλευρῶν δὲν παρέχει δυσχερείας. Μόνον κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς νόσου καὶ τὴν ξηρὰν μορφὴν δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσιν ἀμφιβολίαι. Διὰ λεπτομεροῦς ἐξετάσεως καὶ παρακολουθήσεως διὰ μήλης τοῦ συριγγώδους πόρου ἀνευρίσκεται πάντοτε ἡ ἀρχικὴ ἑστία. Εἰς τὸ πύον τῶν ἀποστημάτων δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν οἱ βάκιλλοι τοῦ Koch. Ἡ ἀκτινογραφία συμβάλλει εἰς τὴν διάγνωσιν.

Ἡ φυματίωσις τῶν πλευρῶν δυνατὸν νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὴν ἀκτινομύκωσιν ἢ πρὸς τὴν μετατυφικὴν περιοστίτιδα ἢ ὀστεομυελίτιδα τῶν πλευρῶν.

Θεραπεία. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον τῆς νόσου συνιστᾶται ἡ γενικὴ ἐνίσχυσις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ἡλιοθεραπεία καὶ ἡ ἀκτινοβολία. Ἐπὶ ὑπάρξεως ψυχρῶν ἀποστημάτων ἐνδείκνυται ἡ παρακέντησις τούτων καὶ ἡ ἔγχυσις ἰωδοφορμιούχου γλυκερίνης. Ὅπου ὅμως μεθ' ὅλην τὴν συντηρητικὴν θεραπευτικὴν ἀγωγήν, ἡ νόσος ἐπιμένει, νέοι δὲ συριγγώδεις πόροι σχηματίζονται, ἐπιβάλλεται ἡ διέκπρισις τῆς πασχούσης πλευρᾶς μετὰ ἀφαιρέσεως τῶν διηθημένων μορίων. Ἡ μὴ ῥιζικὴ ἐγχείρησις, ἡ ἁπλῆ ἀπόξεσις, προδιαθέτει εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἐπεκτάσεως τῆς νόσου καὶ εἰς ἄλλα ὄργανα. Ι. Κ. Κ.

— **φυματίωσις τῆς ποδοκνημικῆς ἀρθρώσεως.** Ἡ φυματίωσις τῆς ποδοκνημικῆς ἀρθρώσεως ἀπαντᾷ συνήθως κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ἀπὸ ἀπόψεως δὲ συχνότητος μετὰ τὴν τοῦ γόνατος καὶ ἰσχίου. Ἡ μόλυνσις ἐπέρχεται ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς φυματιώδεις ἀρθρίτιδας. Ἡ νόσος ἄρχεται δι' ὑπούλων καὶ ἀβληχρῶν φαινομένων. Κατ' ἀρχὰς πόνοι ἐλαφροὶ κατὰ τὴν ἄρθρωσιν, οὓς οἱ ἄρρωστοι ἀποδίδουσιν εἰς διάστρεμμα ἢ ἄλλην προηγηθεῖσαν κάκωσιν. Ἀκολούθως προστίθεται διόγκωσις τῆς ἀρθρώσεως, ἐλαφρὸς πυρετός, δυσχέρεια κατὰ τὴν βάδισιν καὶ κατὰ τὰς κινήσεις τῆς ἀρθρώσεως. Ἑστίαι δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσιν εἰς τὰ διάφορα ὀστᾶ τῆς ἀρθρώσεως (κνήμην, περόνην, πτέρναν, ἀστράγαλον κτλ.). Αἱ ἑστίαι αὗται, ἂν διὰ τῶν διαφόρων θεραπευτικῶν μέσων δὲν ὑποχωρήσωσιν, ἐπεκτείνονται, διαπυΐσκονται καὶ ῥήγνυνται εἴτε πρὸς τὰ ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως, εἴτε πρὸς τὰ ἐκτὸς πρὸς τὰ μαλακὰ μόρια, ὅπου σχηματίζουσι περιαρθρικὰ ἀποστήματα. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς νόσου ἡ στήριξις ἐπὶ τοῦ πάσχοντος σκέλους καθίσταται ἀδύνατος. Ἡ μόλυνσις δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ κατὰ μῆκος τῶν τενόντων. Διὰ τῆς αὐτομάτου ῥήξεως τῶν ἀποστημάτων παραμένουσι συριγγώδεις πόροι πυορροοῦντες, διὰ τῶν ὁποίων δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἐπιμόλυνσις, ἀποτελοῦσα λίαν δυσάρεστον ἐπιπλοκήν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ πύου καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῶν βακίλλων τοῦ Koch, ὡς καὶ τὸ θετικὸν τοῦ ἐμβολιασμοῦ ἐπὶ πειραματοζῴων, βεβαιοῦσι τὴν διάγνωσιν. Ἐπίσης ἡ ἀκτινογραφία λίαν ἐνωρὶς παρουσιάζει τὰς ὑπαρχούσας ἑστίας καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ἀτροφίαν τῶν ὀστῶν. Ἡ φυματίωσις τῆς ποδοκνημικῆς δύναται νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὸ διάστρεμμα τῆς ποδοκνημικῆς, πρὸς τὴν γονοκοκκικὴν ἀρθρίτιδα, πρὸς τὴν ὀστεομυελίτιδα, ἥτις καταλείπουσα συριγγώδεις πόρους παρέχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν φυματίωσιν καὶ πρὸς τὴν σπανίαν νόσον τοῦ Köhler, καθ' ἣν παρατηρεῖται σμίκρυνσις καὶ συρρίκνωσις τοῦ σκαφοειδοῦς.

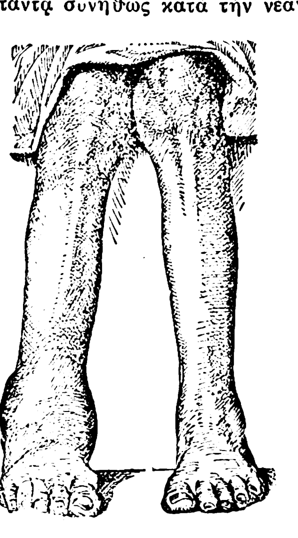

Φυματίωσις τῆς ποδοκνημικῆς ἀρθρώσεως μετὰ διηθήσεως τῶν περονιαίων μυῶν.

Θεραπεία. Πλὴν τῆς γενικῆς ἐνισχύσεως τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ διαφόρων φαρμακευτικῶν οὐσιῶν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τῆς νόσου διαγνωσθείσης, συνιστᾶται θερμῶς ἡ ἀκινητοποίησις τῆς ἀρθρώσεως καὶ λίαν ἐπίμονος ἡλιοθεραπεία. Ἡ ἀκινητοποίησις τῆς ἀρθρώσεως ἐπιτυγχάνεται δι' ἐφαρμογῆς γυψίνου ἐπιδέσμου. Τὰ περὶ τὴν ἄρθρωσιν ψυχρὰ ἀποστήματα κενοῦνται διὰ παρακεντήσεως ἢ διανοίγονται, ἐπὶ βαρυτέρων δὲ περιπτώσεων, μετὰ συριγγωδῶν πόρων, ἐνδείκνυται ἡ ἀπόξεσις καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν νεκρωμάτων καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν μεμονωμένων ἑστιῶν, τέλος δέ, ὅπου ἡ πάθησις ἐπιμένει μεθ' ὅλην τὴν ἐπὶ ἔτη ἐφαρμοσθεῖσαν ἀνωτέρω θεραπευτικὴν ἀγωγήν, ἡ διέκπρισις τῆς ἀρθρώσεως. Εἰς σπανίας περιπτώσεις, παρημελημένας, μὲ φαινόμενα σηψαιμίας, ὅπου ἀπειλεῖται ἡ ζωὴ τοῦ πάσχοντος καὶ ἡ ἄρθρωσις παρουσιάζει μεγάλας καταστροφὰς τῶν ὀστῶν, ἐνδείκνυται ὁ ἀκρωτηριασμός. Ι. Κ. Κ.

—**φυματίωσις τῆς ἐλαίας** *[Φυτοπαθ.].* Νόσος τῶν ἐλαιοδένδρων κοινοτάτη εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅπου καλλιεργεῖται ἡ ἐλαία, καθ' ἣν ἐπὶ τῶν λεπτῶν κλαδίσκων σχηματίζονται ὑπερπλασίαι καρκινώδεις. Ἡ νόσος ἐκτὸς τῶν κλαδίσκων δύναται ἐνίοτε νὰ προσβάλῃ τὰ φύλλα, τοὺς μίσχους φύλλων καὶ καρπῶν, τοὺς βλαστούς, τὰς ῥίζας καὶ σπανιώτατα τὰ ἄνθη καὶ τοὺς καρπούς. Ἐπὶ τῶν κλαδίσκων, ὅπου ἐκδηλοῦται ἡ κλασσικὴ μορφὴ τῆς νόσου, ἐμφανίζονται κατ' ἀρχὰς μικραὶ ὑπερπλασίαι πράσιναι, λεῖαι, οὐχὶ πολὺ σκληραί, μεγεθυνόμεναι κατόπιν καὶ ἀποξυλούμεναι καὶ ἀποκτῶσαι ἐπιφάνειαν ἀνώμαλον, φέρουσαν σχισμὰς καὶ ῥωγμὰς βαθείας. Τὸ μέγεθός των δύναται νὰ φθάσῃ τὸ τοῦ καρύου καὶ πλέον, ὁ δὲ χρωματισμός των εἶναι καστανόχρους βαθύς. Τὰ καρκινώματα ταῦτα ἐμφανίζονται συνήθως κατ' ἀποστάσεις, ἐνίοτε ὅμως τινὰ ἐξ αὐτῶν ἑνοῦνται μεταξύ των. Οἱ κλαδίσκοι ἀδυνατίζουν καὶ τέλος ἀποξηραίνονται, ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα. Τὰ προσβεβλημένα δένδρα φθίνουν, ἡ καρποφορία των εἶναι μικρά, αἱ δὲ ζημίαι ἐνίοτε μεγάλαι. Εἰς μικροσκοπικὴν τομὴν νεαρᾶς ὑπερπλασίας ἀνευρίσκονται μικροβιακαὶ ἑστίαι βακτηρίων 1,5—4,5×0,8 μ., κινητῶν, ἀεροβίων, συνήθως μονήρων, ἐν τεχνητῇ ὅμως καλλιεργείᾳ σχηματιζόντων πολλάκις βραχείας ἁλύσεις, χρωματιζομένων εὐκόλως μὲ τὰ χρώματα τῆς ἀνιλίνης. Τὸ βακτήριον τοῦτο ἀπεκλήθη bacterium Savastanoi. Τὸ ἄνω μικρόβιον εἶναι παράσιτον πληγῶν, διὰ νὰ εἰσέλθῃ δηλαδὴ εἰς τοὺς ἱστοὺς τοῦ δένδρου, πρέπει νὰ εὕρῃ πληγήν τινα εἰς τὴν ἐπιδερμίδα. Τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νόσου εὐνοοῦν ἡ μεγάλη γονιμότης τοῦ ἐδάφους ἢ ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις λιπασμάτων, ἡ πτῶσις χαλάζης, ὁ παγετὸς καὶ ἡ ὑγρασία, ἡ συχνὴ κλάδευσις, τὸ ῥάβδισμα διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ καρποῦ καὶ ἐν γένει πᾶσα ἀφορμὴ δημιουργίας πληγῆς. Ποικιλίαι τινὲς ἐλαίας ἔχουν εἰδικὴν εὐπάθειαν εἰς τὴν νόσον. Οἱ ὑπὸ τῆς νόσου προσβληθέντες λεπτοὶ κλάδοι δέον νὰ κόπτωνται καὶ νὰ καίωνται, ἐὰν δὲ ἐμφανισθοῦν καρκινώματα καὶ ἐπὶ χονδροτέρων κλάδων, ταῦτα δέον ν' ἀποκόπτωνται, ἀμέσως δὲ ἡ πληγὴ νὰ ἐπαλείφεται διὰ διαλύσεως 40 % θειικοῦ σιδήρου καὶ 1 % θειικοῦ ὀξέος καὶ κατόπιν διὰ κατραμίου. Ε. Τ. Ε.

—**φυματίωσις τοῦ νεφροῦ** *[Ἰατρ.]·* βλ. λ. *νεφροῦ φυματίασις.*

—**φυματίωσις τοῦ τυφλοῦ ἐντέρου** *[Ἰατρ.]·* βλ. λ. *τυφλοῦ ἐντέρου παθήσεις* (τ. ΚΓ', σ. 541 α').

φυματόδους (ὁ) (Phymatodus) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σκιοβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑτεροταρσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κανθάρων ἀπαντώντων εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Δ. Ν. Π.

φυματόκερως (ὁ) (Phymatocerus) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *τενθρηδινιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων ἐντόμων μὲ σῶμα ἐπίμηκες, φοειδὲς καὶ ὑπὸ τριχῶν κεκαλυμμένον, ἀπαντώντων εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Δ. Ν. Π.

φυματο-τοξινικὴ *ἐπιπεφυκῖτις [Ἰατρ.]·* βλ. λ. *ἐπιπεφυκῖτις* (τ. ΙΑ', σ. 404 α').

φυμόσωμα (τὸ) (Phymosoma) *[Ζῳολ.].* Γένος ζῳοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γεφυρίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σιπουγκουλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ θαλασσίων σκωλήκων, ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Φύνη (Fünen) *[Γεωγρ.].* Νῆσοι τῆς Δανίας (βλ. λ. *Φιονία*).

φυντάνι (τό), ὀρθότ. *φιντάνι*· δημοτ., φυτώριον· ‖ νεαρὸν φυτὸν φυτωρίου (λ. τουρκ.)· ‖ ὑποκορ. *φιντανάκι.*

φυντάνι (*φεδὰν μασρῆ*). Μέτρον ἐπιφανείας ἐν Αἰγύπτῳ, ἀντιστοιχοῦν πρὸς 4.200 τετραγωνικὰ μέτρα. Ι. Α. Β.

φύξιος, —α, —ον· ἀρχ., ἐπίθετον τοῦ Διὸς ὡς προστάτου τῶν φευγόντων, τῶν ἐξορίστων.

Φυντικάκης, Νεόφυτος. Ἐπίσκοπος Κνωσοῦ, σφαγιασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Ἡρακλείῳ μετὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ ἄλλων ἀρχιερέων τῆς Κρήτης τῇ 24 Ἰουνίου 1821. † Κ. Τ.

Φυνφκίρχεν, ἢ *Πέτς,* ἢ *Πὲτ-Κόστελυ* (γερμ. Fünfkirchen, οὑγγρ. Pecs ἢ Pet-Kostely) *[Γεωγραφ.].* Πόλις τῆς Οὐγγαρίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Μπαράνυα, κειμένη 168 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Βουδαπέστης. Ἔχει ἀρίστην ῥυμοτομίαν καὶ κοσμεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡραίων κτηρίων, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι ὁ καθεδρικὸς ναός, τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν μέγαρον καὶ τὸ μοναστήριον τῶν οὐρσουλινῶν. Σημαντικώτεραι βιομηχανίαι τῆς πόλεως εἶναι αἱ ὑφαντουργικαὶ καὶ αἱ καπνικαί. Κάτ. 29.000. Χ. Δ.

φύομαι· παθ. τοῦ *φύω* (βλ. λ.).

φύρα (ἡ)· ἐλάττωσις ποσότητος αὐτομάτως: «ἡ φύρα τοῦ ψωμιοῦ, — τοῦ τυροῦ κ. τ. τ.» (ἐκ τοῦ ῥήματος *φυρῶ* ὑποχωρητικῶς).

—*[Τελων.] Φύρα* εἶναι ἡ φυσικὴ μείωσις τῶν ἐν τελωνειακαῖς ἀποθήκαις, δημοσίαις ἢ ἰδιωτικαῖς, ἀποταμιευμένων ἐμπορευμάτων. Ταῦτα ἀπολαύουσι τοῦ πλεονεκτήματος ἀναλόγου ἐκπτώσεως, ὁρίζονται δὲ διὰ διατάγματος, καθὼς καὶ τὸ μέτρον τῆς φύρας (ἄρθρ. 61 τοῦ νόμου 1165 περὶ τελωνειακοῦ κώδικος). Ὡς φύρα λογίζεται καὶ ἡ διαφορὰ ἐκ φυσικῆς μειώσεως βάρους εἰς ἀποταμίευσιν καπνοῦ εἰς φύλλα καὶ ἄλλων εἰδῶν καταναλώσεως κατὰ διατάξεις νόμων καὶ διαταγμάτων. Γ. Ν. Κ.

Φυρά *[Παραλ. Γεωγρ.].* —1) Ἄκρα τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37°22'50'' Β., μῆκ. 24°56'10'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Μαῦρος καὶ Χοιδρὰ τῆς Βάρης. —2) Ἐπίνειον τῆς Θήρας (βλ. λ. *Φηρά*). Σ. Ε. Λ.

φυραίνω· γίνομαι φυρός, χάνω ἐκ τοῦ βάρους μου, ἐκ τῆς ποσότητός μου: «τὸ τυρὶ φυραίνει» ‖ συστέλλομαι, μαζεύω, γίνομαι μικρότερος: «ἐφύρανε ἡ πόρτα, — τὸ τραπέζι κ.τ.τ.», ἐσχηματίσθησαν ῥαγάδες μεταξὺ τῶν σανίδων, «ἐφύρανε ἡ σκάφη καὶ δὲ βαστᾷ νερό» ‖ φρ. «ἐφύρανε τὸ μυαλό του» ἠλαττώθη ὁ ἐγκέφαλός του, κατέστη ἀνόητος (ἐκ τοῦ *φυρός*).

φύραμα (τό)· τὸ πεφυραμένον, τὸ ζυμωμένον, οἷον ζυμάρι, στόκος, πάστα καὶ πᾶσα σκευασία ἐν εἴδει ζύμης· ‖ φρ. «ἄνθρωπος τοιούτου φυράματος» ἀπ' αὐτὴν τὴν πάστα, «τοῦ αὐτοῦ φυράματος εἶναι ὅλοι» πάντοτε εὐτελιστικῶς.

—*[Χημ.]* Βλ. λ. *ἔνζυμον.*

— *[Φαρμακευτ.]* Καλοῦνται *φυράματα* (Pastae) σκευάσματα διαφορωτάτης συνθέσεως καὶ ποικίλης συστάσεως, ἐξ ὧν ἄλλα χρησιμοποιοῦνται πρὸς θεραπευτικοὺς σκοποὺς καὶ ἄλλα πρὸς τεχνικούς. Τὰ πρὸς θεραπευτικοὺς σκοποὺς φυράματα διακρίνονται εἰς φυράματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς χρήσεως. Τὰ ἐσωτερικῆς χρήσεως σκευάζονται ἐκ σακχάρου καὶ ἀραβικοῦ κόμμεως προδιαλυθέντων ἐν ὕδατι κοινῷ ἢ ἀρωματικῷ, εἰς τὸ ὁποῖον διαλύονται ἐπίσης καὶ αἱ φαρμακευτικαὶ οὐσίαι. Διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν φυραμάτων αὐτῶν εἴτε ἐξατμίζεται τὸ διάλυμα τοῦ ἀραβικοῦ κόμμεως καὶ τοῦ σακχάρου ὑπὸ διαρκῆ ἀνατάραξιν ἐντὸς εἰδικῶν ἐξατμιστήρων μέχρι τῆς φυραματώδους συστάσεως, εἴτε ἐξατμίζεται τὸ διάλυμα ἄνευ ἀναταράξεως. Ἀναλόγως τῶν ἀνωτέρω τρόπων παρασκευῆς λαμβάνονται φυράματα ἀδιαφανῆ ἢ διαφανῆ. Ἡ ἀδιαφάνεια τῶν φυραμάτων αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὸν παρεμβαλλόμενον κατὰ τὴν ἀνατάραξιν ἀέρα. Συνήθως τὰ ἀδιαφανῆ φυράματα περιέχουν καὶ λεύκωμα ᾠῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ξηράνσεως τῶν φυραμάτων προστίθεται εἰς αὐτὰ γλυκερίνη (25 ‰) ἢ σταφυλοσάκχαρον. Πολλάκις τὰ φυράματα ἐπικαλύπτονται διὰ σακχάρεως, ἐμβαπτιζόμενα ἐντὸς πυκνοῦ σιροπίου σακχάρου καὶ ξηραινόμενα εἶτα εἰς κλίβανον. Ἄλλα φυράματα ἐπιπάσσονται διὰ σακχάρου, ἀφοῦ διυγρανθῶσι. Τὸ χρῶμα, ἡ ὀσμὴ καὶ ἡ γεῦσις τῶν φυραμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους αὐτῶν. Ἡ σύστασις αὐτῶν πάλιν δέον νὰ μὴ εἶναι οὔτε μαλακὴ ἀλλ' οὔτε καὶ λίαν σκληρά, διὰ νὰ διαλύωνται ταῦτα εὐχερῶς εἰς τὸ στόμα. Τὰ φυράματα λαμβάνονται εἰς πλάκας διαφόρων διαστάσεων, ἐξ ὧν εἶτα διὰ μηχανῆς δύνανται νὰ ληφθῶσι μικρότερα ποικιλόμορφα τεμάχια (στρογγύλα, ἡμισφαιρικά, ῥομβικά, τετραγωνικὰ κλπ.). Ἡ συνηθεστέρα νοθεία τῶν φυραμάτων τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι ἡ προσθήκη ζελατίνης, ἥτις γίνεται συνήθως εἰς τὰ εὐθηνὰ προϊόντα (καραμέλλαι τῆς γόμμας, τῆς διαμπολης κλπ.). Τὰ φυράματα ἐξωτερικῆς χρήσεως λαμβάνονται ἄνευ κόμμεως καὶ σακχάρου, εἶναι διαφορωτάτων εἰδῶν, παρουσιάζουν σύστασιν ζυμώδη ἢ καὶ ἀλοιφώδη (Pastae unguinosae) καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ δερματικῶν παθήσεων, πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὀδόντων (Pastae dentifriciae) κλπ. Συστατικὰ τῶν φυραμάτων αὐτῶν εἶναι αἱ διάφοροι κόνεις φαρμακευτικαί, ἔλαιον, λίπος, κηρός, κηρεξίνη, βασελίνη, γλυκερίνη ὕδωρ. Τὰ καλούμενα καυστικὰ φυράματα (Pastae causticae), ἅτινα χρησιμοποιοῦνται ὡς διαβρωτικὰ ἢ ἐσχαρωτικὰ εἰς καυτηριάσεις κλπ. παρασκευάζονται ἐκ χλωριούχου ψευδαργύρου καὶ καυστικοῦ κάλεως, ἐνίοτε δὲ χρησιμοποιοῦνται καὶ θειικὸν ὀξύ, διάλυμα χλωριούχου ἀντιμονίου καὶ χλωριούχου βρωμίου. Τὰ κυριώτερα τῶν φυ-

Digitized by Google

ραμάτων ἐσωτερικῆς χρήσεως εἶναι τὸ φύραμα τῆς ἀλθαίας, τὰ φυράματα τῆς γλυκορρίζης (Pasta liquiritiae), τὸ ἀποχρεμπτικὸν φύραμα (Pasta pectoralis). Ἐκ τῶν φυραμάτων ἐξωτερικῆς χρήσεως τὸ γνωστότερον εἶναι τὸ φύραμα τοῦ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου (Pasta zinci). Κ. Γ. Μ.

—*[Βοτ.]* Καλοῦνται *φυράματα* αἱ οὐσίαι, αἵτινες παράγονται εἰς τὰ πρωτοπλασματοῦχα σώματα τῶν κυττάρων καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν, τὴν διάλυσιν ἢ τὴν μεταβολὴν τῶν στερεῶν ἢ δυσδιαπιδύτων οὐσιῶν εἰς ρευστὰς καὶ εὐδιαπιδύτους. Ἐλαχίστη ποσότης φυράματος ἐπαρκεῖ, ὅπως μετατρέψῃ μεγάλην σχετικῶς ποσότητα, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν ποιότητα αὐτῶν. Γενικῶς τὰ φυράματα εἶναι κολλοειδεῖς καὶ ἀζωτοῦχοι οὐσίαι, διακρίνονται δέ, ἀναλόγως τῶν χημικῶν καὶ φυσιολογικῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν, εἰς διαλυτὰ εἰς τὸ ἄμυλον (*διαστατικά*), εἰς διαλύοντα τὸ λεύκωμα καὶ μεταβάλλοντα τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας (*πρωτεϊνολυτικά*) καὶ εἰς μετατρέποντα τὸ σάκχαρον (*ἰμβερτινικά*). Δ. Ν. Π.

—**φύραμα καυστικὸν** (Pasta causticae). Μεῖγμα διαφόρων ἐσχαρωτικῶν οὐσιῶν. Κ. Γ. Μ.

—**φυράματα γαλακτικὰ** *[Χημ.]* βλ. λ. *γαλακτικὰ ἔνζυμα*.

φύρδην ἐπίρρ., πεφυρμένως, ἀνακατωτά, ἀναμίξ: φρ. «φύρδην μίγδην».

—**«Φύρδην Μίγδην»**. Σατιρικὸν φύλλον ἐν Χαλκίδι τῷ 1879.

Φύρεντ (Füred) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Οὑγγαρίας ἐν τῇ κομιτεία Ζάλα, κειμένη παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Πλάττεν. Ἔχει ἀλκαλοθειούχους καὶ σιδηρούχους θερμοπηγὰς 12°,5 Κ. Κάτ. 2.604. Χ. Δ.

Φυρετιὲρ (Furetière), **Ἀντώνιος**. Διάσημος Γάλλος λεξικογράφος καὶ συγγραφεὺς (1619—1688). Κατήγετο ἐξ ἀστικῆς οἰκογενείας, διετέλεσε δὲ διαδοχικῶς δικηγόρος, οἰκονομικὸς ἐπίτροπος τοῦ ἀββαείου τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ καὶ ἀββᾶς. Τῷ 1655 ἐδημοσίευσε συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Poésies diverses», μετὰ διετίαν τὸ ἔργον «Nouvelle allégorique» καὶ τῷ 1659 τὸ «Voyage de Mercure». Χάρις εἰς τὰς δύο τελευταίας συγγραφάς του ἐξελέγη τῷ 1662 μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Συνεχίζων τὴν συγγραφικὴν δρᾶσίν του ἐδημοσίευσε τόμον μύθων καὶ τὸ μυθιστόρημα «Roman bourgeois», ἐν τῷ ὁποίῳ περιέγραψε μετὰ δηκτικῆς ἀκριβείας καὶ ρεαλισμοῦ τὰ παρισινὰ ἤθη τοῦ 1666. Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε συνδεθῇ διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τῶν Ρακίνα, Μπουαλώ, Μολιέρου καὶ Λαφονταίν, μεθ' ὧν καὶ συνειργάσθη. Ὁ Φυρετιὲρ διεκρίθη κυριώτατα ὡς λεξικογράφος, συγγράψας μέγα λεξικόν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots français, tant vieux que modernes, et les termes des sciences et des arts». Τὸ γιγάντειον τοῦτο ἔργον, διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου εἰργάσθη ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου ἔτη, ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατόν του ἐν Ροτερδάμῃ (1690), τῷ ἐστοίχισε δὲ μακρὰς ἔριδας πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν, ἥτις, προτιθεμένη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν ἰδίου λεξικοῦ, ἐθεώρησε τὴν ἐνέργειάν του παράνομον καὶ διέγραψεν αὐτὸν ἐκ τῶν τάξεών της (1685). Τὸ λεξικὸν τοῦ Φυρετιέρ, ἂν καὶ οὐχὶ ἀνώτερον τοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ἐκδοθέντος τῷ 1694, διακρίνεται ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἐπιμεμελημένην καὶ ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τῶν ἐννοιῶν. Χ. Δ.

Φύριχ (Führich), **Ἰωσὴφ φὸν —**. Αὐστριακὸς ζωγράφος (1800—1876). Ἐμαθήτευσεν ἐν Πράγᾳ παρὰ τῷ Μπέργκλερ, εἶτα δέ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Μέττερνιχ, διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἐμελέτησε τὴν ἰταλικὴν τεχνοτροπίαν. Ἐπιστρέψας βραδύτερον εἰς Αὐστρίαν, διωρίσθη τῷ 1841 καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς παρὰ τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Βιέννης. Διέπρεψε κυρίως ὡς ζωγράφος ἱστορικῶν, βιβλικῶν καὶ ἁγιογραφικῶν σκηνῶν, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὸ κάλλος τῆς συνθέσεως καὶ τὴν ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τῶν ἐνδυμάτων. Ἐκ τῶν ἔργων του γνωστότερα εἶναι: «Ὁ θάνατος τοῦ Ὄθωνος τῶν Βίττελσμπαχ», «Ὁ βίος τῆς Γενοβέφας», «Ἑρμάννος καὶ Δωροθέα», «Ρούθ καὶ Βοόζ», «Ὁ Ἰησοῦς κοιμώμενος ἐν τῇ λέμβῳ ἐπαρκούσης τῆς τρικυμίας», «Ὁ Θεὸς δίδων εἰς τὸν Μωϋσέα τὰς πλάκας τοῦ νόμου», «Τὸ ταξίδιον τῆς Παρθένου», «Ὁ ἄσωτος υἱός», «Ὁ ἐν Κανᾷ γάμος» καὶ «Οἱ βασιλεῖς μάγοι». Χ. Δ.

Φύρκος *[Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος, πλησίον τοῦ Λεπρέου. Ἡ κατάληψις τούτου καὶ τοῦ Λεπρέου ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐνῷ εἶχον κηρυχθῇ αἱ «ὀλυμπιακαὶ σπονδαί» (ἡ ἐκεχειρία), ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης τελέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, κατὰ τὸ ἔτος 420 π. Χ., προεκάλεσε τὴν καταδίκην των ὑπὸ τῶν Ἠλείων, συμφώνως πρὸς τὸν ὀλυμπιακὸν νόμον, εἰς 2,000 μνᾶς καὶ τὸν ἀποκλεισμόν των ἔπειτα ἐκ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, διότι δὲν εἶχον ἀποδεχθῆ νὰ πληρώσουν τὸ πρόστιμον. ΚΑΨ.

Φυρὸ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τριῶν ἀκρωτηρίων ἐν τῷ Αἰγαίῳ: —1) Τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Μήλου (πλάτ. 36°44'00" Β., μῆκ. 24°32'50" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Milos, Antimilos, Kimolos, Polinos islands). —2) Τοῦ μεσαίου τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Πάτμου (πλάτ. 37°22'40" Β., μῆκ. 26°36'00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos island). —3) Τῆς ΝΔ. πλευρᾶς τοῦ βορείου κορμοῦ τῆς Σκύρου (πλάτ. 38°50'30" Β., μῆκ. 24°29'35" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2048: Skyros island, Stinangali). Σ. Ε. Λ.

Φυρόκαμπος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μάννας (Ροζιᾶς) τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 52.

Φυρὸ Λογκώνι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ὅρμος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σύρου, ἐν τῇ ἀκτῇ *Ἀζολίμου*, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Καλαμίσια καὶ Κρεμαστὴ (πλάτ. 37°24'30" Β., μῆκ. 24° 58' 20" χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island). —2) Ὅρμος τῆς Ἀστυπαλαίας (πλάτ. 36° 34'40" Β., μῆκ. 26°29'15" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island) ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς ἐσχατιάν. Σ. Ε. Λ.

Φυρόμαχος. Ἀθηναῖος χαλκοπλάστης (βλ. λ. *Πυρόμαχος*).

φυρός, —ά, —ό δημοτ., ὁ ἠλαττωμένος κατὰ ποσότητα: «τὸ μυαλό του εἶναι φυρό» ‖ «φυρὰ σκάφη» ὅταν αἱ σανίδες καταλείπουν ραγάδα.

Φυρὸς *κάβος [Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Λέσβου (πλάτ. 39° 23' Β., μῆκ. 26° 22' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mytileni islands and gulfs of Adramytti and Chandarli), 1 μίλ. ΝΑ. τοῦ φάρου Σιγριά. Σ. Ε. Λ.

—**Φυροῦ** *Χωμίτου λιμενάρι [Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς ΝΔ. ἐσχατιᾶς (Κάτω Μεριά) τῆς Ἀμοργοῦ (πλάτ. 36°46'10" Β., μῆκ. 26°47'15" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1866: Amorgos and Denusa), μεταξὺ νησῖδος Κησίρι καὶ ἀκρωτηρίου Γωνιά. Ἀνώνυμος ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ, σημειοῦται ἐν τῷ τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη («Ἀμοργός», 1884). Σ. Ε. Λ.

Φυρούζ. Δέκατος ἡγεμὼν τῆς ἐν Περσίᾳ βασιλευσάσης παρθικῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν (78—105 μ. Χ.). Ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πάκορος* (Pacurus).

—**Φυρούζ**, ἢ **Περόζης**. Βασιλεὺς τῆς Περσίας ἐκ τῶν Σασανιδῶν. Ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 457 μ. Χ. διαδεχθεὶς τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Χουρμοὺζ (Ὡρμίσδην), τὸν ὁποῖον ἐξεθρόνισε τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἐφθαλιτῶν (λευκῶν Οὔννων). Βασιλεύσας 31 ἔτη, ἐφονεύθη κατά τινα πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἐφθαλιτῶν. Ν. Μ.

—**Φυρούζ**, **Ἄμπου-Λουλούα**. Δοῦλος Χριστιανός, Πέρσης τὸ γένος, ὅστις μεταβὰς τῷ 644 μ.Χ. εἰς Μεδίναν, ὡς μέλος τῆς συνοδείας τοῦ διοικητοῦ τῆς Κούφας, ἐδολοφόνησε τὸν χαλίφην Ὀμὰρ διὰ μαχαίρας ἐντὸς τοῦ τζαμίου κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς. Ἐφονεύθη μετὰ δύο ἡμέρας ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀμάρ. Ν. Μ.

Φυρουζαμπαδῆ (*Μετζεντίν Ἄμπου-Ταχὶρ Μωχάμμετ μπὲν-Γιακοὺπ μπὲν-Μωχάμμετ*). Πέρσης λεξικογράφος (1329—1413). Ἔγραψε πολύτομον ἀραβικὸν λεξικόν, ὅπερ ἐξεδόθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἰς 12 τόμους ἐν Καΐρῳ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ Τούρκου αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου στρατάρχου Μουχτὰρ πασᾶ. Ν. Μ.

Φυρουζαμπὰτ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Ἰνδοστάν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἄγρα, ἐπὶ τῆς ἐκ Δελχὶ εἰς Ἀλλαχαμπὰτ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Κάτ. 15.000. Ν. Μ.

—**Φυρουζαμπὰτ** *[Ἀργ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Περσίας ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Φὰρς (Φαρσιστάν), εἰς ἀπόστασιν 100 χλμ. νοτίως τῆς πόλεως Σιράζ. Σήμερον εἶναι μικρὸν χωρίον, ὅπου σῴζονται ἐρείπια μεγάλου πυρολατρικοῦ ναοῦ. Ν. Μ.

Φυρουζποὺρ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Ἰνδοστάν, 78 χλμ. ΝΑ. τῆς πόλεως Λαχώρης. Κάτ. 20.000 περίπου. Ν. Μ.

Φυρούζ-Σάχ. Ἡγεμὼν τῆς δυναστείας τῶν ἐν Ἰνδοστὰν βασιλευσάντων Γουριδῶν (1236). Ἐκθρονισθεὶς ὡς ἀνίκανος καὶ ἄσωτος, ἀντικατεστάθη διὰ τῆς ἀδελφῆς του Ραζιά. Ν. Μ.

—**Φυρούζ-Σάχ**. Υἱὸς τοῦ τελευταίου Μουσουλμάνου ἡγεμόνος τῆς Δελχῆ (Ἰνδοστάν). Τῷ 1857 ἀνεμείχθη εἰς τὴν ἐναντίον τῶν Ἄγγλων ἐπανάστασιν, μετὰ τὴν ὁποίαν, ἐξασφαλίσας πλουσίαν ἀγγλικὴν ἐπιχορήγησιν, ἔζησεν ἐν Μέκκῃ. Ν. Μ.

— **Φυρούζ-Σάχ** *Μπεχμενί*. Ἡγεμὼν ἐν Δεκὰν (Ἰνδοστάν), ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Μπεχμενιδῶν (1398—1422) Ν. Μ.

— **Φυρούζ-Σάχ** *Πορμπί*. Ἡγεμὼν τῆς Βεγγάλης (1468—1471). Ν. Μ.

— **Φυρούζ-Σάχ** *Τογλούκ*. Ἡγεμὼν τῆς Δελχῆ (Ἰνδοστάν) ἡγεμονευσάσης δυναστείας τῶν Τογλοὺκ (1351—1388). Ἦτο ἡγεμὼν ἱκανός, γράψας καὶ χρονογραφίαν τῶν κατακτήσεών του. Ν. Μ.

Φύρστ, **Ἐδμόνδος**. Ἕλλην δραματικὸς πρωταγωνιστής, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1867. Εἰς τὴν σκηνὴν ἀνῆλθε τῷ 1888, εἰργάσθη δὲ κατ' ἀρχὰς ὡς μέλος τῶν θιάσων Ν. Καρδοβίλλη καὶ Εὐαγγελίας Παρασκευοπούλου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 μέχρι τοῦ 1901, ὁπότε προσελήφθη εἰς τὸ Βασιλικὸν Θέατρον, εἰς τὸν θίασον τῶν ἀδελφῶν Ταβουλάρη. Τῷ 1894 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Διονυσίου Ταβουλάρη Ἑλένην. Ἐπρωταγωνίστησεν εἰς τὰ ἔργα: «Φάουστ» τοῦ Γκαῖτε, «Ἁμαξηλάτης Ἕνσελ» τοῦ Χάουπτμαν, «Οἰδίπους τύραννος» τοῦ Σοφοκλέους, «Φαύστα καὶ Νικηφόρος Φωκᾶς» τοῦ Δ. Βερναρδάκη, «Ὀθέλλος» τοῦ Σαίξπηρ, «Βουλιαγμένη καμπάνα» τοῦ Χάουπτμαν, «Χρηματιστής» τοῦ Μιρμπώ, «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ» τοῦ Σοφοκλέους, κλπ. Μετὰ τὸ κλείσιμον τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου συνηταιρίσθη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μετὰ τῶν πρωταγωνιστριῶν Κυβέλης Θεοδωρίδου, Μαρίκας Κοτοπούλη καὶ Ροζαλίας Νίκα. Ὁ Φύρστ διέπλασεν εἰς τὸ ἐλεύθερον θέατρον ἀριστοτεχνικῶς τοὺς πρώτους ρόλους εἰς τὰ ἔργα «Λουδοβῖκος 11ος» τοῦ Δελαβίνι, «Φτωχόκοσμος» τοῦ Δοστογιέφσκη καὶ «Χαλασμένο σπίτι» τοῦ Σπ. Μελᾶ, κλπ. Ἤδη ἐμφανίζεται ἐκτάκτως εἰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις. Π. Α. Κ.

— **Φύρστ**, **Ἑλένη**. Ἑλληνὶς ἠθοποιός, γεννηθεῖσα τῷ 1873. Θυγάτηρ τοῦ θιασάρχου Διονυσίου Ταβουλάρη, ἀνῆλθε τὴν σκηνὴν τῷ 1894, ὁπότε καὶ ὑπανδρεύθη τὸν δραματικὸν πρωταγωνιστὴν Ἐδμόνδον Φύρστ. Διεκρίθη εἰς τοὺς κωμικοὺς χαρακτηριστικοὺς τύπους, διαπλάσασα τοὺς σχετικοὺς ρόλους εἰς τὰ ἔργα: «Νύφη τῆς Κούλουρης» τοῦ Εὐ. Παντοπούλου, «Ζιζάνιον», «Βιβλιοθηκάριος», «Πληκτικὸς κόσμος» κλπ. Εἰργάσθη εἰς τὸ Βασιλικὸν Θέατρον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς λειτουργίας του καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν θίασον τοῦ συζύγου της μέχρι τοῦ 1922, ὁπότε ἀπ σύρθη τῆς σκηνῆς. Π. Α. Κ.

—**Φύρστ** (Fürst), **Βάλτερ**. Εἷς τῶν ἡρώων τῆς ἐλβετικῆς ἀνεξαρτησίας (ΙΔ' αἰών), σύντροφος καὶ φίλος τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ὁρκισθεὶς ἐξ ὀνόματος τοῦ Καντονίου τοῦ Οὔρι τὸν περίφημον ὅρκον τοῦ Γκρύτλι. Χ. Δ.

— **Φύρστ** (Fürst), **Ἰούλιος**. Γερμανοεβραῖος ἀνατολιστὴς (1805—1873). Ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀραμαϊκῆς γλώσσης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας (1864) καὶ ἔγραψεν: «Ἑβραϊκὸν καὶ Χαλδαϊκὸν λεξικὸν τῆς Βίβλου» (1841, νεωτ. ἔκδ. 1920), «Οἱ Ἰουδαῖοι φιλόσοφοι τοῦ μεσαίωνος» (1846), «Ἱστορία τοῦ ἰουδαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ λογοτεχνίας ἐν τῇ Ἀσίᾳ» (1849), «Ἱστορία τῆς βιβλικῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς ἑλληνιστικῆς γραμματείας» (1867—1870), κ. ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὴν «Bibliotheca Iudaica» (1849—1863, τ. 3) καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν «Ἡ Ἀνατολή: εἰδήσεις, μελέται καὶ κριτικαὶ διὰ τὴν ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν καὶ λογοτεχνίαν» (1840—1852). Π. Ν. Π.

Φύρστενάου (Fürstenau). Οἰκογένεια διακεκριμένων Γερμανῶν μουσικῶν, ἧς κυριώτερα μέλη εἶναι: ὁ *Ἀντώνιος-Βερνάρδος* (1792—1852), διάσημος πλαγιαυλητὴς καὶ συνθέτης ἔργων διὰ πλαγίαυλον, καὶ ὁ υἱὸς τούτου *Μαυρίκιος* (1824—1889), διάσημος καὶ οὗτος πλαγιαυλητὴς ὅσον καὶ μουσικολόγος. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πλαγιαύλου ἐν τῷ ᾠδείῳ τῆς Δρέσδης, ἀπέκτησε δὲ ἔκτακτον φήμην διὰ τῶν συγγραφῶν του: «Beiträge zur Geschichte der Kgl. saechs. musikal. Kapelle» (1849), «Die musikal. Beschäftigungen der Princessin Amalie» (1874), «Die Fabrikation musikalischer Instrumente im saechsischen Vogtland» (1876) κλπ. Γ. Σ.

— **Φύρστενάου** (Fürstenau), **Ἕρμαν**. Γερμανὸς νομοδιδάσκαλος (1868—1928). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἐν ᾧ ἐδίδασκε δίκαιον ἐκκλησιαστικὸν καὶ δημόσιον. Συνέγραψε περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἀπὸ ἐπόψεως ἱστορικῆς καὶ δογματικῆς ἐν Γερμανίᾳ (1891) κ. ἄ. Κ. Μ. Ρ.

Φυρστενβάλντε (Fürstenwalde) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βρανδεμβούργῳ, ἐπὶ τῆς διώρυγος Ὄδερ-Σπρέα καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βερολίνου—Φραγκφούρτης ἐπὶ τοῦ Ὄδερ. Κάτ. (1925) 23.344. Ἔχει βιομηχανίαν χημικῶν προϊόντων καὶ μηχανῶν. Θ. Κ.

Φύρστενμπεργκ (Fürstenberg). Γερμανικὸς οἶκος κομήτων καὶ πριγκίπων ἐν Σουηβίᾳ, κλάδος τοῦ οἴκου τῶν κομήτων τοῦ Οὐράχ. Γενάρχης ὑπῆρξεν ὁ *Ἔγινος Β'*, κόμης τοῦ Οὐράχ (1132), νεώτερον δὲ μέλος ὁ *Κάρολος Ἔγκον*, πρίγκιψ τοῦ Φύρστενμπεργκ (1796—1854). Θ. Κ.

Φύρτ (Fürth) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βαυαρίᾳ, ἐν τῇ Μέσῃ Φραγκονίᾳ, ἐπὶ

Digitized by Google

τῆς διώρυγος Δουνάβεως—Μοίνου. Κάτ. (1925) 74.195. Συνδέεται μετὰ τῆς Νυρεμβέργης διὰ τροχιοδρόμου καὶ τριῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ἔχει μεγάλην βιομηχανίαν, ἰδίᾳ ἀθυρμάτων, κατόπτρων, μηχανῶν, μολυβδοκονδύλων. θ. κ.

φυρῶ (—άω), καὶ *φύρω*· ἀνακατώνω, ζυμώνω, συμφύρω.

φῦσα, —*ης* (ἡ)· πνοή, ἄνεμος· || τὸ πρὸς ἀναρρίπισιν τοῦ πυρὸς χρησιμεῦον ἐργαλεῖον, ἄλλως *φυσητήρ*, κοιν. *φυσερό*.

—*[Ἰατρ.]* Καλεῖται *φῦσα* τὸ ἐν τοῖς ἐντέροις παραγόμενον ἀέριον καὶ ἐξερχόμενον διὰ τοῦ ἀπευθυσμένου, κατ' ἀκολουθίαν ἰδίως ἐντερικῶν ζυμώσεων καὶ ἐντερικῆς δυσπεψίας, ὁπότε καὶ ἐνέχει δυσάρεστον ὀσμήν. Ν. Ν. Κ.

φῦσα (ἡ) (Physa) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πνευμονωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *λιμναΐδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους μαλάκια, μὲ κόγχην σπειροειδῆ ἀριστερόστροφον, λεπτήν, στιλπνήν, διαφανῆ, μὲ ἀρκετὰ μέγα ἄνοιγμα. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς τελματώδεις ἐκτάσεις τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Φυσάδεια (ἡ) *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Δαναοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπιστεύετο ὅτι ὠνομάσθη ἡ παρὰ τὸ Ἄργος πηγὴ τῆς Φυσαδείας (*Καλλιμ.*, Ὕμν. Ε, 47). Α. Θ. Σ.

φυσαλίνη (Physalin) *[Φαρμακογ.]*. Πικρὰ οὐσία ληφθεῖσα ἐκ τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ *φυσαλὶς τὸ ἁλικάκαβον*. Λευκὴ ἢ ὠχροκιτρίνη ἄμορφος κόνις ἰσχυρῶς πικρᾶς γεύσεως, ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{14}H_{16}O_5$. Εἰς 180° μαλακύνεται καὶ εἰς 190° γίνεται ἰξωδῶς ρευστή, εἰς ἀνωτέραν δὲ θερμοκρασίαν διασπᾶται. Εἰς τὸ ὕδωρ μόλις διαλύεται, διαλυομένη περισσότερον εἰς θερμὴν ἀλκοόλην ἢ χλωροφόρμιον. Κ. Γ. Μ.

φυσαλλιδώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ἡ πλήρης φυσαλλίδων: «φυσαλλιδῶδες ἐρύθημα».

—**φυσαλλιδῶδες *ἐρύθημα*** *[Δερματολ.]*. Ποικιλία τοῦ πολυμόρφου ἐρυθήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφαίνονται καὶ φυσαλλίδες περιέχουσαι ὀρῶδες ἐξίδρωμα. Τὰ φυσσαλιδώδη ἐξανθήματα ἀναφαίνονται συνήθως εἰς τὰς δερματοπαθείας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς στενὰς σχέσεις μὲ παθήσεις τῶν νεύρων, ὅπως αἱ διάφοροι μορφαὶ τοῦ ἕρπητος, ἐπίσης εἰς τινας χαρακτηριστικὰς νόσους, ὅπως ἡ πέμφιγξ, ἡ ἱδρώα. Κ. Κ. Κ.

φυσαλλίς, —*ίδος* (ἡ), καὶ —*αλίς*· φουσκάλα τοῦ νεροῦ ἢ ἄλλων ὑγρῶν, ἐκ τῶν σχηματιζομένων κατὰ τὴν ἀναταραχὴν αὐτοῦ, πομφόλυξ, μπουρμπουλήθρα· || ἡ ἐπὶ τοῦ δέρματος σχηματιζομένη κύστις, οἷον ἕνεκα ἐγκαύματος ἢ ἄλλης νόσου.

—*[Μεταλλοτ.]* *Φυσαλλίδες* καλοῦνται (γαλλ. soufflures) μικραὶ κοιλότητες πλήρεις ἀερίων, εὑρισκόμεναι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πλινθωμάτων ἢ τῶν χυτῶν τεμαχίων τῶν μετάλλων καὶ ἀποτελοῦσαι ἐλάττωμα αὐτῶν. Προέρχονται ἐκ τῆς παρουσίας ἐν τῷ τετηκότι μετάλλῳ ἀερίων μὴ δυνηθέντων νὰ ἐκλυθῶσι κατὰ τὴν ἀπόχυσιν ἢ γεννηθέντων ἐκ χημικῶν ἀντιδράσεων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ψύξεως. Ἐὰν π. χ. ὁ χάλυψ ἔχῃ ἀνεπαρκῶς ἀποξειδωθῆ, κατὰ τὴν ἀπόψυξιν ὁ ἄνθραξ τοῦ μετάλλου ἀνάγει τὸ ὀξείδιον καὶ παράγεται μονοξείδιον καὶ διοξείδιον ἄνθρακος (CO, CO_2). Ὁ Stead, ἀναλύσας τὰ ἀέρια φυσαλλίδων ἐντὸς μαλακοῦ χάλυβος, εὗρε CO 50.50 %, CO_2 23 %, H 17.70 %, CH_4 3.50 % καὶ Az 5.83 %.

Τὸ πυρίτιον, προστιθέμενον ὑπὸ μορφὴν σιδηροπυριτίου, καὶ τὸ ἀργίλλιον ἀνάγουσι τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου εἰς σίδηρον καὶ ἐμποδίζουσι σχεδὸν ἐντελῶς τὸν σχηματισμὸν φυσαλλίδων. Φαίνεται ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ἄλλα ἀέρια, ἄζωτον, ὑδρογόνον καὶ μεθάνιον, παραμένουσιν ἐν διαλύσει. Ἐφ' ὅσον τὸ ἐσωτερικὸν τῶν φυσαλλίδων δὲν εἶναι ὠξειδωμένον ἢ δὲν περιέχει θειώματα, κατὰ τὴν σφυρηλασίαν ἢ ἐξέλασιν ἐπέρχεται συγκόλλησις καὶ δὲν προκαλεῖται οὐδὲν ἐλάττωμα. Αἱ φυσαλλίδες παράγονται περὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν τεμαχίων, ἀποτελοῦσι δὲ *φλυκταίνας*, ὅταν φθάνωσι τὴν ἐπιφάνειαν. Αἱ φυσαλλίδες περιορίζονται καὶ διὰ τῶν μέτρων, δι' ὧν περιορίζεται τὸ *κενὸν συμπτύξεως*.

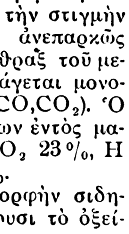

Φυσαλλίδες πλινθώματος χάλυβος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Η. Γούναρη*, Μεταλλογνωσία καὶ μεταλλοτεχνία (Ἀθῆναι 1930).— *A. Jacquet*, Aciers, fers, fontes (Παρίσιοι 1927). Θ. Χ.

φυσαλλίς, ἢ **φυσαλίς** (ἡ) (Physalis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στρυχνοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 30 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς, ἐξ ὧν ἀρκετὰ καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Ἀξιολογώτερα εἴδη εἶναι: *Φυσαλλὶς τὸ ἁλικάκαβον* (Physalis alkekengi), ἥτις εἶναι πολυετής, κοσμητικὴ πόα, χρήσιμος καὶ εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν εἰς τόπους ὀρεινοὺς καὶ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *ἀγραβανιὰ* ἢ καὶ *κερασούλι*, πιθανῶς ἕνεκα τῶν σφαιρικῶν ἐρυθρῶν καρπῶν της, ὁμοίων πρὸς τοὺς τῆς κερασέας. Ποικιλίαι τοῦ εἴδους τούτου εἶναι ἡ *φυσαλλὶς ἡ ἐδώδιμος* (Physalis edulis) καὶ *φυσαλλὶς ἡ ἰάνθινος* (Physalis violacea). Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *φυσαλλὶς ἡ περουβιανὴ* (Physalis peruviana), ἐτησία πόα ἰθαγενὴς τοῦ Περοῦ. Αὕτη καλλιεργεῖται πολλαχοῦ πρὸς κόσμον διὰ τὰ ὡραῖα ἄνθη της καὶ τοὺς ὠχροκιτρίνους, γλυκοξίνους ἐδωδίμους καρπούς της. Δ. Ν. Π.

— **φυσαλλὶς** (ἡ) (Physalia) *[Ζωολ.]*. Γένος κοιλεντερωτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυσαλλιδῶν*, περιλαμβάνον ἓξ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Τὰ ζῷα τοῦ γένους τούτου φέρουσι τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Σῶμα ἐλεύθερον, μεμβρανῶδες, πηκτωματῶδες ᾠοειδές, πεπιεσμένον ἐκ τῶν πλαγίων καὶ φέρον ἐπὶ τῆς ράχεως ὑψηλὴν ἀπόφυσιν ἐν εἴδει λειρίου, ἀκτινωτὴν καὶ μεμβρανώδη, καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν σειρὰν πηκτωματώδους συστάσεως φυματίων. Ἐπὶ τῆς κοιλίας εὑρίσκονται πολυπληθεῖς, νηματοειδεῖς, ἀρθρωταὶ κεραῖαι, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσι συμπλήρωμα τῶν μυζητικῶν ὀργάνων. Ἐκ πρώτης ὄψεως τὰ ζῷα ταῦτα φαίνονται ὡς διωγκωμένη κύστις περιβαλλομένη ὑπὸ ἠματοειδῶν μαλακῶν προσαρτημάτων. Εἶναι γενικῶς ζῷα πελαγικά· τινὰ ζῶσιν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ ἐλάχιστα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κυρίως ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θαλάσσας τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Οἱ χρωματισμοί των εἶναι ποικίλοι καὶ λαμπρότατοι. Κατὰ προτίμησιν ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ὅταν εἶναι γαλήνη φωσφορίζουσιν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *φυσαλλὶς ἡ πελαγικὴ* (Physalia pelagica), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ σπανιώτατα καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον. Δ. Ν. Π.

Φυσαλλὶς ἡ πελαγικὴ

φυσαλλὶς *[Δερματολ.]*. Ἔπαρσις τῆς ἐπιδερμίδος προκαλουμένη διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ὀρώδους ἐξιδρώματος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ κεῖται ἢ ὑπὸ τὴν κερατίνην στιβάδα ἢ καὶ βαθέως εἰς τὸ χόριον. Αἱ φυσαλλίδες σπανίως ἀναφαίνονται μονήρεις, πάντοτε δὲ καθ' ὁμάδας. Κ. Κ. Κ.

φυσαλόπτερος (ὁ) (Physalopterus) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *στρογχυιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ζῶντα παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τῶν θηλαστικῶν καὶ τῶν πτηνῶν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φυσαλόπτερος ὁ πτερωτὸς* (Physalopterus alatus), ὅστις ἔχει σῶμα μικρόν, βραχύ, χονδρόν, ἐλαστικόν, κυλινδρικόν, γραμμωτὸν κατὰ τὰ δύο ἄκρα του, ἰδίως κατὰ τὸ πρόσθιον, κεφαλὴν φέρουσαν κατὰ τὰ πλάγια μεμβρανώδεις ἀποφύσεις, πεπτικὸν σωλῆνα εὐθὺν καὶ παχύτατον καὶ γεννητικὰ ὄργανα ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένα. Τὸ χρῶμά του εἶναι πυρρομελανὸν μὲ μελανοκυανᾶ στίγματα. Δ. Ν. Π.

φύσαλος (ὁ) (Physalus) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κητωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαινοπτεριδῶν*, περιλαμβάνον μέγιστα κήτη, παρεμφερῆ πρὸς τὰς φαλαίνας, ὀλιγώτερον ὅμως ὀγκώδη. Οἱ φύσαλοι φέρουσι φυσητῆρας, δι' ὧν ἐκτοξεύουν τὸ ὕδωρ εἰς μέγα ὕψος. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς εἶναι στιλπνῶς φαιὸς κατὰ τὴν ράχιν καὶ λευκὸς ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας. Ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ὠκεανούς, διακρίνεται δὲ διὰ τὰς ζωηρὰς καὶ ἐπιδεξίους κινήσεις του. Τρέφεται κυρίως ἐξ ἀριγγῶν καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων ἰχθύων. Οἱ κάτοικοι τῆς Γροιλανδίας τρώγουσι τὸ κρέας του. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φύσαλος ὁ τῶν ἀρχαίων* (Physalus antiquorum), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 25 περίπου μέτρων καὶ ἔχει σῶμα, σχετικῶς πρὸς τὸ μῆκός του, λεπτόν. Τὸ ὑποκάτω μέρος τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς κοιλίας, φέρει πολλαπλᾶς διαυλακώσεις. Τὸ δέρμα του εἶναι γυμνὸν καὶ ὁ χρωματισμός του μελανόφαιος κατὰ τὴν ράχιν καὶ λευκὸς κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἡ κεφαλὴ κατέχει τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου μήκους τοῦ σώματος καὶ ἔχει εὐρύτατον στοματικὸν ἄνοιγμα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ βόρεια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Κατὰ τὸ φθινόπωρον μεταναστεύει πολλάκις μέχρι τῶν θερμῶν θαλασσῶν. Ἁλιεύεται εἰς τὰς βορείους θαλάσσας ἰδίως διὰ τὸ λίπος του· ἡ ἁλιεία του πολλάκις εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος. Δ. Ν. Π.

φυσαλόσπορος (ὁ) (Physalospora). Γένος ἀσκομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *σφαιριδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ περιθήκια ἁπλᾶ μεμβρανώδη, φέροντα ὀπὴν καὶ περιέχοντα ἀσκοὺς μετὰ παραφύσεων. Τὰ ἀσκοσπόρια εἶναι ὑελώδη, συνεχῆ, ἀτρακτοειδῆ. Ἐνίοτε τὰ περιθήκια συνοδεύονται καὶ ἀπὸ πυκνίδια. Τὸ εἶδος P. woroninii προκαλεῖ νόσον τῶν ραγῶν τῶν σταφυλῶν ἐν Καυκάσῳ, ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν μελανὴν σῆψιν. Ε. Τ. Ε.

Φυσάρα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37°25'40" Β., μῆκ. 24° 52'45" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island, *Κοτσοβίλλη*: νῆσος Σῦρος), ἀποφυομένη ἀπὸ τῆς βορείας ἄκρας τῆς χερσονησώδους προβολῆς Κατακέφαλος (Capetaniki κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρτην). Σ. Ε. Λ.

φυσαρμόνικα (ἡ) (γαλλ. accordéon, γερμ Ziehharmonica) *[Μουσ.]*. Μουσικὸν ὄργανον ἀποτελούμενον ἐξ ἐλευθέρων γλωττίδων, δονουμένων διὰ φύσης. Ἡ φυσαρμόνικα ἐπενοήθη τὸ πρῶτον τῷ 1827 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Μπυφφέ, ἐτελειοποιήθη ὅμως τῷ 1829 ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ Ντάμιαν. Εἶναι εἶδος συνδυασμοῦ τοῦ κινεζικοῦ τσένγκ καὶ τῆς ἁρμόνικας τοῦ στόματος, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ μικρότερον ὄργανον ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου. Ὁ μηχανισμὸς τῆς φυσαρμόνικας περιλαμβάνει ἐλευθέρας γλωττίδας, ὡς αἱ τοῦ ἁρμονίου, αἵτινες εἶναι τοποθετημέναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐντὸς ἀναδιπλωμένης φύσης, ὥστε αἱ μὲν νὰ παίζωσιν ὁσάκις ἡ φῦσα ἀνοίγει, αἱ δὲ ὁσάκις αὕτη κλείει. Ὁ παίζων κρατεῖ τὴν φυσαρμόνικαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐνῷ διὰ τῆς δεξιᾶς ἕλκει καὶ ὠθεῖ τὴν φῦσαν, κρούων ταυτοχρόνως διὰ τῶν δακτύλων τὰ ἐπὶ πληκτροφόρου τοποθετημένα 10—16 τὸν ἀριθμὸν πλῆκτρα. Ὑπάρχουσι φυσαρμόνικαι εἰς πολλὰ μεγέθη, ἐξ ὧν αἱ μεγαλύτεραι (*μελόφωνον, κοντσερτίνα*) ἔχουσι δι' ἑκάστην χεῖρα σειρὰν χρωματικῶν ὀγδόων. Ἐπ' ἐσχάτων ἡ φυσαρμόνικα ἐπέχει ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν μουσικὴν τῆς τζάζ.

Φυσαρμόνικα.

Παρ' ἡμῖν *φυσαρμόνικα* καλεῖται καὶ ἡ *ἁρμόνικα* (γερμ. Harmonika), εἶδος μουσικοῦ παιγνιδίου, ἀποτελουμένου ἐκ σωληνίσκων μετὰ γλωττίδων ἐντὸς ὀρθογωνίου μεταλλικῆς θήκης, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ παίζων φυσᾷ μετακινῶν αὐτὸ ἐπὶ τῶν χειλέων. Γ. Σ.

φυσέκι (τό)· δημοτ., φυσίγγιον πυροβόλου ὅπλου· || δυναμῖτις εἰς σχῆμα φυσεκίου: «ψαρεύει μὲ φυσέκι»· || συνεκδ., πολλὰ ὁμοῦ μεταλλικὰ κέρματα ἀποτελοῦντα κύλινδρον, ἄλλως *σκαρτότσο* ἢ *σκαρμοῦτσο*.

φυσεκλίκι (τό)· δημοτ., *φυσιγγιοθήκη*.

φυσερὸ (τό)· δημοτ., τὸ δι' οὗ φυσῶμεν, ἐργαλεῖον πρὸς ἀναρρίπισιν τοῦ πυρός, φυσητήρ, φῦσα.

φύσημα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φυσᾶν, πνοή, ριπὴ ἀνέμου: «σβήνει τὴ λάμπα μὲ τὸ φύσημα»· || φρ. «παίρνω τὸ φύσημά μου» κρατήσας τὴν ἀναπνοήν μου ἀναπνέω ἔπειτα μετ' ἀνακουφίσεως: «ἔφυγε τρεχάλα καὶ πῆρε τὸ φύσημά του ὅταν ἔφθασε 'ς τὸ σπίτι του».

— *[Ἰατρ.]* *Φύσημα* ἢ *ἦχος φυσηματώδης* καλεῖται πᾶς ἦχος ἀνωμάλως παραγόμενος, ὅστις γίνεται ἀκουστὸς κατὰ τὴν ἀκρόασιν εἴτε τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος εἴτε τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος (καρδίας καὶ ἀγγείων). Παρομοιάζεται δ' ὁ ἦχος οὗτος πρὸς τὸν παραγόμενον θόρυβον ὑπὸ στήλης ἀέρος ἢ ὑγροῦ ὠθουμένης μετὰ δυνάμεως ἐντὸς ἐστενωμένου σωλῆνος. Ὑπάρχουσι δὲ διαφόρων εἰδῶν φυσήματα, ἀναλόγως τῶν παθήσεων τῶν ὀργάνων.

α') *Πλευροπνευμονικὰ φυσήματα*. Ταῦτα παρατηροῦνται εἰς τὰς παθήσεις τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος καὶ ποικίλλουσι κατά τε τὴν ἔντασιν καὶ τὸ ποιόν. Τὸ σωληνῶδες λ. χ. φύσημα εἶναι τραχὺ καὶ ἔντονον, παρατηρούμενον εἰς τὸ στάδιον τῆς πυκνώσεως τῆς πνευμονίας. Τὸ πλευριτικὸν φύσημα εἶναι ἤπιον καὶ βύθιον, παρατηρούμενον συχνάκις εἰς τὰς πλευρίτιδας. Τὸ σπηλαιῶδες φύσημα παρατηρεῖται ἐπὶ πνευμονικῶν σπηλαίων (φυματίασις) καὶ ἐπὶ βρογχεκτασίας. Τὸ ἀμφορικὸν φύσημα καθίσταται ἀντιληπτὸν ὡς ἦχος ἀνάλογος τοῦ παραγομένου δι' ἐμφυσήσεως ἐντὸς κενοῦ δοχείου (ἀμφορέως)· τὸ φύσημα τοῦτο παράγεται ἐπὶ ὑπάρξεως μεγάλων πνευμονικῶν σπηλαίων καὶ ἐπὶ πνευματοθώρακος.

β') *Καρδιακὰ φυσήματα*· βλ. *καρδίας ἀνεπάρκεια*.

γ') *Ἀγγειακὰ φυσήματα*· βλ. *ἀναιμία, ἀνεύρυσμα*.

Ὁ Constantin Paul καθώρισε τὸ *ἀνεμικοσπασμωδικὸν φύσημα*, ὅπερ εἶναι φύσημα παρακολουθοῦν τὸν πρῶτον ἦχον τῆς καρδίας, ἐπεκτεινόμενον πρὸς τὴν ἀκροαστικὴν ἑστίαν τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας καὶ ἀποδιδόμενον εἰς τὴν σπασμωδικὴν στένωσιν τοῦ ἀγγείου τούτου εἰς τὰς χλωριασικὰς γυναῖκας. Τὸ *ἀνόργανον φύσημα* εἶναι

Digitized by Google

φύσημα παρακολουθοῦν τοὺς ἤχους τῆς καρδίας, ἀνεξάρτητον δὲ πάσης ὑλικῆς βλάβης τοῦ ὀργάνου καὶ ὀφειλόμενον εἰς λειτουργικὴν διαταραχήν. Τὸ *καρδιοπνευμονικὸν φύσημα* τοῦ Potain εἶναι φύσημα παρακολουθοῦν τοὺς ἤχους τῆς καρδίας, ἀναπτυσσόμενον εἰς τὸ πνευμονικὸν πέταλον τὸ κείμενον ἔμπροσθεν τῆς καρδίας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ὀργάνου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συστολῆς. Τὸ *ἐξωκαρδιακὸν φύσημα* εἶναι φύσημα παρακολουθοῦν τῆς ἤχους τῆς καρδίας, ἀναπτυσσόμενον ὅμως ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ ὀργάνου τούτου, ἰδιαίτατα δὲ πρὸς τὸ μέρος τοῦ πνευμονικοῦ φύλλου ἢ πετάλου, τοῦ κειμένου ἔμπροσθεν τῆς καρδίας. Τὸ *φύσημα τοῦ Parrot* εἶναι φύσημα τριγλωχινικόν, μαλακόν, παρατεινόμενον, βαρείας τονικότητος, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς τριγλώχινος βαλβῖδος ἐκ διαστολῆς τοῦ στομίου· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ φύσημα τῆς ἀσυστολίας. Τὸ *κεφαλικὸν φύσημα* εἶναι βραχύ, μαλακόν, ὅπερ καθίσταται ἀντιληπτὸν κατὰ τὴν προσθίαν πηγὴν τοῦ νεογνοῦ. Μ. Ν. Κ.

—φύσημα ***βρογχικὸν** ἢ **σωληνῶδες*** *[Ἰατρ.]*· 6λ. λ. *βρογχικὴ* ἀναπνοή.

—φύσημα ***προσυστολικὸν*** *[Καρδιολ.]*· 6λ. λ. *προσυστολικὸν* φύσημα.

—φύσημα ***τοῦ Παρρὸ*** *[Ἰατρ.]*· 6λ. λ. *Παρρὸ* φύσημα.

—φύσημα ***μαγνητικὸν*** *[Φυσ.]*· 6λ. λ. *μαγνητικὸν* φύσημα.

φυσηματώδης *ἀναπνοὴ* *[Ἰατρ.]*· 6λ. λ. *βρογχικὴ* ἀναπνοή.

φυσητὴρ (ὁ), ἢ **φῦσα** (ἡ), κοιν. *φυσερόν, φυσοῦνα*· συσκευή, δι' ἧς προσφυσᾶται ἀήρ· || ἀγωγός, δι' οὗ προσφυσᾶται ἀὴρ εἰς κάμινον (ὀρθότ. *ἀκροφύσιον*, οὗ τὸ προκάλυμμα *προφύσιον*).

—*[Ἐγκυκλ.]* Οἱ *φυσητῆρες* χρησιμεύουν ἰδίως πρὸς ἀναρρίπισιν τοῦ πυρὸς καὶ εἶναι ἀρχαιοτάτης ἐπινοήσεως ἐργαλεῖον. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει (Ἰλ. Σ 466—470) τὴν χρησιμοποίησιν εἴκοσι φυσῶν πρὸς προσφύσησιν ἰσαρίθμων χοανῶν ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου. Αἱ ἀρχαιότεραι φῦσαι ἦσαν ἀσκοὶ φέροντες εἰς τὴν παρειάν των σωληνίσκον ἐν εἴδει ἀκροφυσίου, εἰσέτι ἐν χρήσει παρὰ πρωτογό-

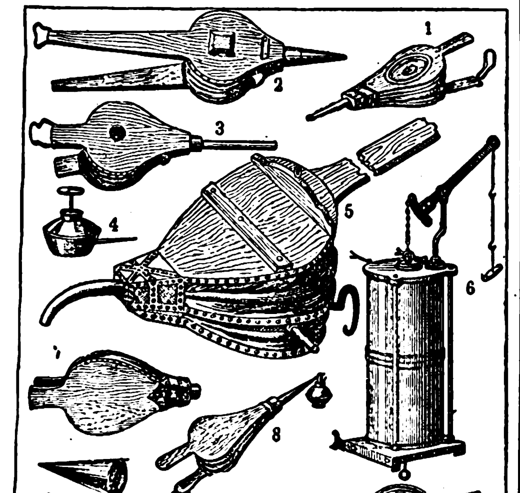

Φυσητῆρες.
[1=μαγειρείου, 2=φωταερίου. 3=μολυβδουργοῦ, 4=ἐντομοκτ νων κόνεως, 5=σιδηρο ργοῦ, 6=κυλινδρική, συνεχοῦς φυσήσεω , 7=τυπ ποιοῦ δι' ἄμμον, 8=τυποποιοῦ ρὸς διαβροχήν, 9=θειώσεως ἀ πέλων, 10=με ισσοκόμου (καπνιστήριον).]

νοις λαοῖς. Διὰ τῆς προσθήκης ξυλίνων πλακῶν ἀρθρουμένων πρὸς τὸ ἀκροφύσιον (ἐπὶ τῶν ὁποίων προσηλοῦται βύρσα) καὶ γλωττίδος κλειομένης ἐπίσης διὰ τεμαχίου δέρματος ἔσωθεν, ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλακῶν, ἐπιτυγχάνεται καλύτερον ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πλακῶν εἰσέρχεται εὐκολώτερον ὁ ἀὴρ διὰ τῆς γλωττίδος, κατὰ δὲ τὴν συμπίεσιν ὁ ἀὴρ ἐξέρχεται διὰ τοῦ ἀκροφυσίου, τοῦ ὁποίου τὸ κωνικὸν σχῆμα ἐπιτείνει τὴν ταχύτητα τοῦ ἀέρος. Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι ἡ τῶν συνήθων φυσῶν, μικρῶν ἢ μεγάλων. Τοιαῦται φῦσαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰ μαγειρεῖα, διὰ τὰς θερμάστρας, διὰ τὴν ἐκτόξευσιν ἐντομοκτόνων κόνεων, διὰ τὴν θείωσιν τῶν φυτῶν κτλ. (ὁπότε προστίθεται ὑποδοχεὺς διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν κόνεων). Αἱ φῦσαι αὗται εἶναι ἁπλῆς ἐνεργείας καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος ἀσυνεχές.

Διὰ τὰς καμίνους τῶν σιδηρουργῶν χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ πολλῶν αἰώνων αἱ καλούμεναι *φῦσαι σιδηρουργοῦ* ἢ *σιδηρείου* (soufflet de forge), αἵτινες φέρουσι τρίτην ξυλίνην πλάκα καὶ δύο χώρους. Ἡ κάτω πλάξ, φέρουσα τὴν γλωττίδα ἀναρροφήσεως, ἀνοίγεται καὶ κλείεται ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω συνήθως μέσῳ μοχλοῦ ἐν εἴδει ζυγοῦ, ὑπὸ ἐργάτου ἢ ἄλλως (ὑδραυλικοῦ τροχοῦ κτλ). Εἰς τὴν μεσαίαν σταθερὰν πλάκα ὑπάρχει γλωττὶς ἐκθλίψεως ἀνοιγομένη πρὸς τὰ ἄνω, δι' αὐτῆς δὲ ὁ συμπιεζόμενος ἀὴρ εἰσέρχεται εἰς τὸν ἄνω χῶρον καὶ ὑψώνει διὰ τῆς πιέσεως αὐτοῦ τὴν ἄνω πλάκα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐκφεύγει δὲ ἀφ' ἑτέρου ἐν μέρει διὰ τοῦ στενοῦ σχετικῶς ἀνοίγματος τοῦ ἀκροφυσίου. Οὕτω συσσωρεύεται εἰς τὸ ἄνω διαμέρισμα ἱκανὴ ποσότης ἀέρος, ὥστε τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος διατηρεῖται καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὰ κάτω ἀναρροφητικὴν κίνησιν τῆς κάτω πλακός. Κατορθοῦται οὕτω συνεχὴς καὶ ἀρκετὰ σταθερὰ προσφύσησις ἀέρος εἰς τὴν ἑστίαν. Ἡ συσκευὴ αὕτη ἔχει καλὴν μηχανικὴν καὶ ὀγκομετρικὴν ἀπόδοσιν, ἀλλ' εἶναι δαπανηρὰ λόγῳ τῆς ἀκριβείας τῶν χρησιμοποιουμένων δερμάτων καὶ ὀγκώδης, βαρεῖα καὶ δυσμετακόμιστος. Σήμερον ἀντικαθίσταται πολλάκις ὑπὸ μικρῶν ἀνεμιστήρων ἐν εἴδει στροβίλων χειροκινήτων ἢ καὶ κινουμένων διὰ μικροῦ κινητῆρος, παλαιότερον δὲ ἀντ' αὐτῆς ἐχρησιμοποιοῦντο αἱ κυλινδρικαὶ φῦσαι. Αὗται ἀποτελοῦνται ἐκ κατακορύφου κυλίνδρου διῃρημένου ἐπίσης εἰς δύο χώρους. Εἰς τὸν ἄνω χῶρον κινεῖται ἔμβολον ἄνευ τριβῆς διὰ μοχλοῦ, προσαρμοζόμενον ἐπὶ δέρματος πτυχωτοῦ ἐν εἴδει στρογγύλης φύσης. Ὁ δεύτερος χῶρος χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη ἀέρος πεπιεσμένου. Ὑπάρχουσι βαλβῖδες ὡς ἄνω.

Εἰς τὰς μεγαλυτέρας καμίνους χρησιμοποιοῦνται μεγαλύτεραι συσκευαί, καλούμεναι *φυσητικαὶ μηχαναὶ* (machines soufflantes).

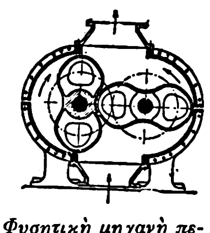

Φυσητικὴ μηχανὴ περιστροφικὴ ὀγκογόνος Root.

Διὰ καμίνους μετρίου μεγέθους, ὡς αἱ τοῦ μολύβδου καὶ τῶν χυτηρίων χυτοσιδήρου, χρησιμοποιοῦνται φυσητικαὶ περιστροφικαὶ μηχαναὶ τύπου Root καὶ παράγωγοι αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουσι δύο παρακείμενοι τροχοὶ μετὰ πτερυγίων, οἵτινες περιστρεφόμενοι ἀντιθέτως παρασύρουσι μεταξὺ τῶν πτερυγίων ὄγκον ἀέρος καὶ συνθλίβουσιν αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω, δι' ὃ καλοῦνται *ὀγκογόνοι περιστροφικαὶ φυσητικαὶ μηχαναὶ* (soufflantes ἢ ventilateur tournant volumogène). Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται καὶ παντοειδεῖς στροβιλοειδεῖς ἀνεμιστῆρες, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ σύνθλιψις γίνεται διὰ τῆς μεταδιδομένης διὰ τῶν πτερυγίων εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ παρασυρομένου ἀέρος ἐπιταχύνσεως, ἥτις γεννᾷ δυνάμεις συντιθεμένας μὲ τὰς δυνάμεις ἀδρανείας, ὡς τὴν κεντρόφυγα δύναμιν, καὶ προκαλούσας τὴν συμπίεσιν (κεντρόφυγες ἀνεμιστῆρες). Διὰ τὰς ὑψικαμίνους, ὅπου ἀπαιτεῖται μεγάλη ποσότης ἀέρος καὶ μεγαλυτέρα πίεσις ὡς καὶ μεγίστη ἀσφάλεια πορείας, χρησιμοποιοῦνται μεγάλαι ἐμβολοφόροι φυσητικαὶ μηχαναὶ ([machines] soufflantes) κινούμεναι δι' ἀτμοῦ, δι' ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἀπὸ τεσσαρακονταετίας καὶ δι' ἀερίων ὑψικαμίνων ἢ καμίνων κώκ, ὡς καὶ ἀνεμιστῆρες στροβιλοειδεῖς συνήθως μὲ πλείονα τοῦ ἑνὸς κλιμάκια συμπιέσεως, καλούμενοι *στροβιλοφυσητικαὶ μηχαναὶ* (6λ. λ. *χυτοσίδηρος*). Ὅμοιαι μηχαναὶ ἰσχυραὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν προσφύσησιν τῶν στρόμβων μετατροπῆς τῶν χαλυβουργείων.

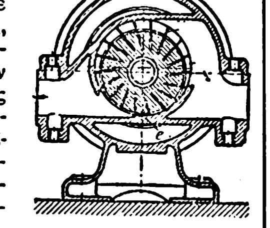

Φυσητικὴ μηχανὴ Demag περιστροφικὴ ὀγκογόνος μετὰ κινητῶν πτερυγίων ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ τροχοῦ.

Φυσητικαὶ μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς πλείστας μηχανικὰς κατεργασίας, ὅπου χρησιμοποιεῖται ἀὴρ ὑπὸ πίεσιν μιᾶς ἀτμοσφαίρας τὸ πολύ, ὡς π.χ. διὰ τὸν δι' ἀέρος καθαρισμὸν καὶ ἐμπλουτισμὸν μεταλλευμάτων καὶ γαιανθράκων (ξηρὰ μέθοδος δι' ἀερίου), διὰ τὴν προσφύσησιν ρεύματος ἄμμου, διὰ τὴν λείανσιν καὶ στίλβωσιν εἰδῶν ἐκ χυτοσιδήρου ἢ ἄλλων μετάλλων καὶ λίθων, διὰ τὴν ἐκτόξευσιν χρωστικῶν οὐσιῶν, διὰ τὸν διὰ τῶν καλουμένων πιστολίων χρωματισμὸν ἢ βαφὴν οἰκοδομικῶν ἀντικειμένων, δερμάτων, διὰ τὴν ἐκτόξευσιν κονιοποιημένου γαιάνθρακος εἰς τὰς ἑστίας κτλ.

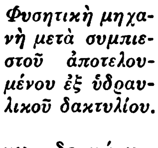

Φυσητικὴ μηχανὴ μετὰ συμπιεστοῦ ἀποτελουμένου ἐξ ὑδραυλικοῦ δακτυλίου.

Συνήθως ὁ ὅρος *ἀνεμιστὴρ* (ventilateur) χρησιμοποιεῖται διὰ συσκευὰς παρεχούσας πιέσεις χιλιοστομέτρων ἕως κλάσμα τοῦ μέτρου στήλης τοῦ ὕδατος (ὡς π. χ. διὰ τὸν ἀερισμὸν τῶν μεταλλείων), ὁ δὲ ὅρος *φυσητικὴ μηχανὴ* διὰ πιέσεις μεγαλυτέρας, ἐξικνουμένας μέχρις ἑνὸς μέτρου καὶ πλέον στήλης ὑδραργύρου. Ὁ ὅρος, τέλος, *ἀεροσυμπιεστὴς* ἢ *συμπιεστής* (compresseur [d'air]) χρησιμοποιεῖται διὰ πιέσεις πολλῶν ἀτμοσφαιρῶν, οἷαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς διὰ πεπιεσμένου ἀέρος λειτουργούσας παντοίας συσκευὰς (6 ἀτμόσφαιραι π. χ. διὰ τὰς διατρητικὰς ἢ ἄλλας μηχανικὰς σφύρας καὶ τὰς μηχανὰς μεταλλείων ἕως 50 ἢ 100 καὶ πλέον ἀτμοσφαίρας διὰ τὴν ἐναποθήκευσιν πεπιεσμένου ἀέρος διὰ ἀεραμάξας (locomotives à air comprimé) ἢ ἄλλας παντοειδεῖς χρήσεις. Θ. Χ.

—*[Σιδηροδρ.]* Καλεῖται *φυσητὴρ* συσκευή, τοποθετημένη εἰς ἁρμόζουσαν θέσιν ἐντὸς τοῦ καπνοθαλάμου τῆς ἀτμαμάξης, διὰ τῆς ὁποίας ἐκπέμπομεν ἀτμὸν ἐκ τοῦ λέβητος τῆς ἀτμαμάξης πρὸς δημιουργίαν κενοῦ ἢ ὑποθλίψεως ὄπισθεν αὐτοῦ, πρὸς αὔξησιν τῆς ἐντάσεως τῆς καύσεως ἐντὸς τῆς ἑστίας, διὰ προσελκύσεως τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς τοῦτο ποσοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος. Τὸ τοιοῦτον γίνεται ἰδίως κατὰ τὰς σταθμεύσεις τῆς ἀτμαμάξης, ὅτε δὲν ἔχομεν τὸν ἀναγκαιοῦντα ἑλκυσμὸν ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος διὰ τὴν ἀπαιτουμένην ἀνάλωσιν τοῦ καυσίμου. Διὰ τοῦ φυσητῆρος δημιουργοῦμεν προσέτι ἐν τῷ χώρῳ τοῦ καπνοθαλάμου τεχνητὴν ἀτμόσφαιραν ἐξ ὑδρατμοῦ ἐν τῇ περιπτώσει χρήσεως αὐτενεργοῦντος ἀτμοῦ πρὸς τροχοπέδησιν συρμοῦ διατρέχοντος κατωφέρειαν. Δ. Ε. Π.

—**φυσητῆρος *ἦχος*** (bruit de soufflet). Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Laënnec εἰς τοὺς ἤχους τοὺς καθορισθέντας ὑπὸ τοῦ Andral διὰ τοῦ ὅρου: *φυσηματώδης ἦχος*. Ὁ Tripier καὶ ὁ Devic καθορίζουσι τὸν ἦχον φυσητῆρος ὡς ἦχον καρδιακόν, σύνθετον, ὑπομιμνῄσκοντα τὸν ἦχον τοῦ φυσητῆρος μετὰ τῆς ἀναρροφητικῆς ἐμφυσήσεως, ἥτις προηγεῖται τῆς ἐξωθήσεως τοῦ ἀέρος· ὀφείλεται δ' ὁ ἦχος οὗτος εἰς τὴν συνύπαρξιν συστολῶν φυσήματος ἀνοργάνου τῆς βάσεως ἢ τῆς κορυφῆς τῆς καρδίας μετὰ τοῦ ἤχου καλπασμοῦ. Ἀπαντᾷ δὲ εἰς τὴν νόσον τοῦ Bright. Μ. Ν. Κ.

φυσητὴρ (ὁ) (Physeter) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φυσητηριδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλα κήτη παρεμφερῆ πρὸς τὰς φαλαίνας, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Οἱ φυσητῆρες ἔχουσι σῶμα ἐπιμηκέστατον καὶ ὀγκῶδες, κεφαλὴν παμμεγίστην καὶ διωγκωμένην ἰδίως κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς τμῆμα, ἥτις πολλάκις ὑπερβαίνει καὶ τὸ μῆκος τοῦ σώματος· ἡ ἄνω σιαγὼν φέρει ἐπιμήκεις κερατώδους συστάσεως πλάκας καὶ ἐνίοτε παρουσιάζει μικροὺς καὶ ἀραιοὺς ὀδόντας, ἡ κάτω σιαγὼν εἶναι λίαν στενή, ἐπιμήκης καὶ φέρει ἑκατέρωθεν σειρὰν κυλινδρικῶν κωνικῶν ὀδόντων κοίλων ἐσωτερικῶς, ὧν τινες ζυγίζουσι περὶ τὸ ἓν κοιλόν. Ἕκαστος τῶν ὀδόντων τῆς κάτω σιαγόνος πληροῖ τὴν ἀντίστοιχον κοιλότητα τῆς ἄνω σιαγόνος. Τὸ ρύγχος εἶναι παμμέγιστον καὶ φέρει τὸ εὐρὺ τρῆμα τῶν φυσητήρων, οἵτινες χρησιμεύουσι διὰ νὰ ἐκτοξεύωσιν εἰς μέγα ὕψος τὸ ὕδωρ. Τὸ σῶμά των εἶναι ἀκανονίστως ἐλλειψοειδὲς καὶ τὸ μῆκός του εἰς τὰ ἄρρενα φθάνει τὰ 25 περίπου μέτρα.

Οἱ φυσητῆρες εἶναι σαρκοφάγα καὶ λίαν ἀδηφάγα ζῷα καὶ θεωροῦνται ὁ τρόμος τῶν θαλασσῶν. Τρέφονται κυρίως ἐξ ἰχθύων καὶ διαφόρων μαλακοστράκων, καταβροχθίζουσιν ὅμως καὶ φώκας, καρχαρίας καὶ μικρὰς ἀκόμη φαλαίνας. Ἐνδιαιτῶνται κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας, ἐξ 100 ἕως 300 ὑποκειμένων ἀποτελουμένας· ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁμάδος εὑρίσκεται ὁ γηραιότερος ἄρρην, εἰς ὃν ὑπακούουσι πάντα τὰ λοιπὰ κήτη αὐτῆς. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος δίδει καὶ τὸ σύνθημα, ὅταν πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἀγὼν μετὰ ἑτέρων ὁμάδων ἢ ἑτέρων κητῶν. Ἀπαντῶσι συνήθως εἰς τὰ μεγάλα βάθη, εἰς δὲ τὰ μέρη ὅπου συχνάζουσι προσπαθοῦσι νὰ ἀπομακρυνθῶσιν αἱ φάλαιναι. Συνήθως ἐνδιαιτῶνται παρὰ τὰς νήσους Γκαλαπάγγος, ὅπου γίνεται καὶ ἡ μεγαλυτέρα ἁλιεία τούτων. Ἐνίοτε ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν τμῆμα τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ σπανιώτατα εἰς τὴν Μεσόγειον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὀχείας των, ἥτις ἐκτελεῖται σῶμα πρὸς σῶμα, διενεργοῦνται αἱματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν ἀρρένων πρὸς ἀπόκτησιν τῆς θηλείας. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν συλλαμβανομένων ζῴων, ἅτινα πολλάκις φέρουσιν εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματός των χαινούσας πληγάς.

Ἐνίοτε ἐπιτίθενται κατὰ τῶν διαφόρων πλοιαρίων, ἅτινα κατασυντρίβουσι διὰ τοῦ ἰσχυροτάτου ρύγχους των, ὅπερ ἔχει μῆκος 3—4 μέτρων, καὶ τῶν ἐπίσης ἰσχυρῶν σιαγόνων των, ἢ δι' ἰσχυροῦ κτυπήματος τῆς οὐρᾶς των.

Οἱ φυσητῆρες ἁλιεύονται διὰ τὰ πολυτιμότατα προϊόντα, ἅτινα παρέχουσιν. Ἰθαγενεῖς τινες τῶν μερῶν ὅπου ἀπαντῶσι τρώγουσι τὸ κρέας, τὰ ἔντερα καὶ τὸ λίπος των. Ἡ γλῶσσα ὀπτὴ θεωρεῖται ὡς τὸ ἐκλεκτότερον τῶν ἐδεσμάτων. Ἐπίσης διὰ θερμάνσεως τοῦ λίπους των παρέχεται ἔλαιον ποικίλως χρήσιμον. Αἱ ἶνες τῶν μυώνων του παρέχουσιν εἶδος κόλλας ἰσχυροτάτης. Οἱ τένοντες, οἱ ὀδόντες των καὶ τὰ ὀστᾶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων ἐργαλείων

Digitized by Google

ἁλιείας. Κυριώτερον ὅμως προϊὸν εἶναι ἡ *κητίνη*, οὐσία χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν κατασκευὴν στεατοκηρίων. Ἡ οὐσία αὕτη εὑρίσκεται κυρίως εἰς σωλῆνας τοποθετουμένους ὑπὸ τὸν λαιμὸν καὶ εἶναι διατεταγμένη κατὰ στρώματα, ἐξ ὧν τὸ ἀνώτερον παρέχει τὴν καλυτέραν ποιότητα. Ἐνῆλιξ καὶ μεγάλου μεγέθους φυσητὴρ ἀποδίδει περὶ τὰ 2.000 λίτρα στεατώδους οὐσίας.

Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φυσητὴρ ὁ μακροκέφαλος* (Physeter macrocephalus), οὗτινος τὸ μῆκος κυμαίνεται μεταξὺ 22 καὶ 25 μέτρων καὶ ἀπαντᾷ εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς ὠκεανοὺς καὶ τὰς μεγάλας θαλάσσας. Ἡ κεφαλή του εἶναι σχεδὸν κυβικὴ καὶ τὰ ἄκρα της ἀπεστρογγυλωμένα, φθάνει δὲ μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὁλικοῦ μήκους τοῦ σώματος. Τὸ σῶμα εἶναι ὀγκῶδες καὶ λεπτύνεται κατά τι κατὰ τὴν βάσιν τοῦ οὐραίου πτερυγίου. Διόγκωσις τῆς ράχεως κατὰ τὸ πρόσθιον τρίτον τοῦ μήκους τοῦ σώματος θεωρεῖται ὡς ραχιαῖον πτερύγιον. Τὰ στηθιαῖα πτερύγια εἶναι μικρά, τὸ δὲ οὐραῖον εἰς τὰ ἐνήλικα ζῷα φθάνει εἰς πλάτος 5 μέτρων περίπου. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μικρότατοι καὶ τοποθετημένοι εἰς τὰ ἄκρα τῆς στοματικῆς σχισμῆς. Ἡ κάτω σιαγὼν εἶναι μεγάλη, στενή, σχεδὸν γραμμώδης, ἰσχυροτάτη καὶ ἀποτελεῖ τελείαν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὄγκον τῆς κεφαλῆς. Οἱ παμμέγιστοι ὀδόντες της, ὅταν τὸ στόμα εἶναι κλειστόν, ἐνθυλακοῦνται ἐπὶ τῶν κοιλοτήτων τῆς ἄνω σιαγόνος. Ὁ μοναδικὸς φυσητὴρ διανοίγεται εἰς τὸ πρόσθιον ἄκρον τῆς κεφαλῆς καὶ

Παλαιὰ ὁλλανδικὴ χαλκογραφία εἰκονίζουσα τεράστιον φυσητῆρα μακροκέφαλον μήκους 70 ποδῶν, ὅστις, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1598, ἐξώκειλεν εἰς τὴν μεταξὺ Κάτβυκ καὶ Σέβελινγκεν ἀκτήν.

ὀλίγον ἀριστερά. Τὸ δέρμα εἶναι λεῖον καὶ συνήθως μελανοῦ χρώματος, ποικιλλόμενον ἐνίοτε διὰ λευκῶν κηλίδων. Ἡ θήλεια εἶναι πάντοτε μικροτέρα τοῦ ἄρρενος.

Φυσητὴρ ὁ βραχυκέφαλος (Physeter brevicephalus). Οὗτος ἀπαντᾷ εἰς τὰς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος θαλάσσας καὶ φέρει τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: Κεφαλὴν κατὰ πολὺ μικροτέραν τοῦ προηγουμένου εἴδους καὶ μόλις φθάνουσαν τὸ ἕκτον τοῦ ὁλικοῦ μήκους τοῦ σώματός του. Τὸ ρύγχος εἶναι ὀξύληκτον καὶ οὐχὶ μεγαλύτερον τοῦ κρανίου. Ἡ ἄνω σιαγὼν δὲν φέρει ὀδόντας, ἡ δὲ κάτω ἀπὸ 9—12 εἰς ἑκάστην πλευράν της, λεπτοτέρους ὅμως καὶ κατὰ πολὺ μικροτέρους τοῦ προηγουμένου εἴδους. Φέρει δύο τμήματα φυσητήρων κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς καὶ δεξιόθεν ταύτης.

Φυσητὴρ ὁ μικρὸς (Physeter minimus). Οὗτος δὲν ὑπερβαίνει τὸ μῆκος τῶν 4 μέτρων καὶ εἶναι τὸ μικρότερον εἶδος τοῦ γένους. Τὸ ραχιαῖον πτερύγιον κατέχει τὸ μέσον περίπου τῆς ράχεώς του καὶ εἶναι τριγωνικόν. Τὰ στηθιαῖα πτερύγια εἶναι μικρὰ καὶ ἀμβλέα κατὰ τὸ ἄκρον των. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Δ. Ν. Π.

φυσητηρίδαι (οἱ) (Physeteridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κητωδῶν*, περιλαμβάνουσα μεγάλα ἢ μέγιστα κήτη, μὲ σῶμα καὶ κεφαλὴν ὀγκωδέστατα. Τὸ μῆκός των κυμαίνεται ἀπὸ 4—25 μέτρων, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Αἱ σιαγόνες των εἶναι παμμέγισται καὶ ἰσχυρόταται. Ἡ ἄνω σιαγὼν φέρει βαθείας κοιλότητας, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοποθετοῦνται, ὅταν κλείῃ τὸ στόμα, οἱ παμμέγιστοι ὀδόντες τῆς κάτω σιαγόνος. Ἐνδιαιτῶνται εἰς τὰς μεγάλας θαλάσσας καὶ εἰς μέγα βάθος. Πλέουσι καθ' ὁμάδας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ 50—300 ὑποκειμένων. Τρέφονται ἐκ διαφόρων ἰχθύων ὡς καὶ μεγάλων κητῶν. Ἁλιεύονται ἀπλήστως διὰ τὸ στέαρ, ὅπερ περιέχει ἡ κεφαλή των, τὸ λίπος, τοὺς ὀδόντας των, τὰ ὀστᾶ καὶ τοὺς τένοντάς των. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *φυσητὴρ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *φυσητηριδῶν* συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου, πλειοκαίνου καὶ πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Εὐρώπῃ, Β. Ἀμερικῇ καὶ Αὐστραλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

φυσητικός,—*ή,*—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ φύσημα, ὁ τοῦ φυσήματος: «φυσητικὰ ὄργανα».

—**φυσητικαὶ** ***μηχαναί***· βλ. λ. *φυσητὴρ* καὶ *χυτοσίδηρος*.

φυσητός, —*ή,* —*όν*· ὁ πεφυσημένος, φουσκωμένος· ‖ *φυσητὸν* (τό)· τὸ δι' οὗ φυσῶμεν, φυσητήρ, φυσερό.

Φυσία *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν ἐν τῇ Προποντίδι νήσων τοῦ Μαρμαρᾶ (Προκονήσων), ἢ ἄλλως *Ἀφυσία*. Ζ. Ε. Λ.

φυσιατρικὴ (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη, ἡ χρησιμοποιοῦσα τὰ φυσικὰ μέσα πρὸς σπουδὴν τῶν ὀργάνων καὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἡ φυσιατρική, στηριζομένη ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἐξετάζει τὰ ὑγρὰ καὶ τοὺς ἱστοὺς τοῦ ὀργανισμοῦ, τὴν κυκλοφορίαν, τὴν ἀναπνοήν, τὴν ζωϊκὴν θερμότητα, τὰ νεῦρα καὶ τοὺς μῦς, τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ἐλαστικότητα τοῦ σκελετοῦ, τὴν στάσιν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀνθρωπομετρίαν, τὴν ὅρασιν, τὴν φώνησιν καὶ τὴν ἀκοήν. Ἐπίσης ἐξετάζει τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, τῆς θερμότητος, τοῦ ψύχους, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τῶν ἀκτίνων Χ καὶ τῶν ἀκτινοβολιῶν τῶν ἀκτινεργῶν σωμάτων. Σ. Γ. Σ.

φυσίγγη (ἡ). Καλεῖται τὸ μετάξινον σακκίδιον τὸ φέρον τὸ ἐκ πυρίτιδος γέμισμα τῶν πυροβόλων. Γ. Α. ΚΝ.

—**φυσίγγη** ***κεχωρισμένη***. Καλεῖται ἡ ἐκ δύο μερῶν κεχωρισμένων ἀποτελουμένη φυσίγγη. Τούτων τὸ ἓν εἶναι ὁ κάλυξ μετὰ τοῦ ἐμπυρεύματος, τοῦ ἐν αὐτῷ ἐκ πυρίτιδος γεμίσματος· ὁ κάλυξ πωματίζεται διὰ βύσματος ἐκ χάρτονος στεγανῶς. Τὸ ἕτερον περιλαμβάνει τὴν ὀβίδα μετὰ τοῦ πυροσωλῆνος. Τοιαῦται φυσίγγαι χρησιμοποιοῦνται, ὅταν τὸ πυροβόλον ποιῆται χρῆσιν ἠλαττωμένων γεμισμάτων. Κέκτηται τὸ μειονέκτημα τῆς μειώσεως τῆς ταχυβολίας, διότι ἡ γέμισις ἐκτελεῖται εἰς δύο χρόνους. Γ. Α. ΚΝ.

—**φυσίγγη** ***ὁλομερής***. Τὸ σύνολον τὸ περιλαμβάνον τὸν κάλυκα, ἐπὶ τοῦ πυθμενίου τοῦ ὁποίου φέρεται τὸ ἐμπύρευμα (συνήθως ἐμπυρευματοφόρος κοχλίας) καὶ τὸ ἐντὸς τοῦ κάλυκος γέμισμα ἐκ πυρίτιδος· ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ κάλυκος δὲ συσφίγξεως συγκρατεῖται ἡ ὀβὶς (τὸ βλῆμα). Εἰς ταύτην ὁ κάλυξ εἶναι ὁ φέρων ἅπαντα τὰ ἀποτελοῦντα μίαν πλήρη βολὴν στοιχεῖα τοῦ πυροβόλου. Ἡ τοιαύτη φυσίγγη δὲν ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν ἠλαττωμένων γεμισμάτων καὶ κέκτηται τὸ μέγα προσὸν τῆς διὰ ταύτης ἐπιτεύξεως μεγάλης ταχυβολίας (διότι ἡ γέμισις ἐκτελεῖται εἰς ἕνα χρόνον) καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως ὑπὸ καλὰς συνθήκας συντηρήσεως τοῦ ἐκ πυρίτιδος γεμίσματος. Πρῶτος εἰσήγαγε τὰς φυσίγγας εἰς τὰ πυροβόλα ὁ Gribeauval τῷ 1765. Γ. Α. ΚΝ.

φυσιγγιοθήκη (ἡ)· θήκη φυσιγγίων, κοιν. *φυσεκλίκι*.

—*[Στρατ.]* *Φυσιγγιοθήκη* καλεῖται μικρὰ σκύτινος θήκη, ἔχουσα σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου καὶ ἀναρτωμένη ἐκ τοῦ ζωστῆρος τοῦ ὁπλίτου, χρησιμεύουσα δὲ διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἀτομικῶν φυσιγγίων. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν φυσιγγιοθηκῶν καταλέγονται καὶ αἱ ἄλλοτε ἐν χρήσει *παλάσκαι* τῶν πυροβολητῶν καὶ τῶν ἱππέων. Ν. Θ. Κ.

—*[Κυνηγ.]* *Ἡ φυσιγγιοθήκη* εἶναι ἀπαραίτητον ἐφόδιον καὶ ἐξάρτημα τοῦ κυνηγοῦ πρὸς ἔνθεσιν τῶν φυσιγγίων τῶν ὀπισθογεμῶν κυνηγετικῶν ὅπλων. Αὕτη ἢ ἀποτελεῖ ζώνην καὶ φέρεται περὶ τὴν ὀσφύν, ἢ ἀποτελεῖ σάκκον καὶ ἀναρτᾶται ἐκ τοῦ ὤμου, ἢ εἶναι γιλεκοειδὴς καὶ φέρεται ὡς γιλέκον, ἢ εἶναι κυτιοειδὴς καὶ τίθεται εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ κυνηγοῦ, ὡς ἡ σιγαροθήκη καὶ τὸ πορτοφόλιον. Ἡ φυσιγγιοθήκη ὡς ζώνη μὲν ἔχει ποικίλας μορφάς, ἢ ἔχει ὅλως φανερὰς τὰς θήκας

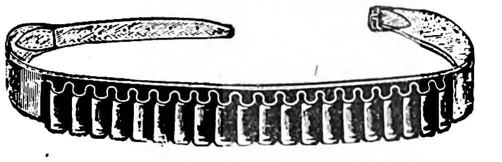

Σχ· 1.

προσηρμοσμένας εἰς τὴν ζώνην (σχ. 1), ἢ ἔχει ταύτας μὴ φανερὰς ἀλλ' ὑπὸ καλύμματα ἢ ἐντὸς ἰδιαιτέρων θυλάκων ἀνεξαρτήτων τῆς ζώνης, εἰς ἣν διαπερῶνται, ὡς εἶναι αἱ στρατιωτικαὶ φυσιγγιοδόχοι (κοίν. *μπαλάσκαι*)· ὡς σάκκος δὲ ἐκ τοῦ ὤμου ἀναρτώμενος ἢ ἀνέχει τὰς θήκας ἐντὸς αὐτοῦ ἢ εἶναι ἄνευ θηκῶν καὶ δέχεται χαλαρὰ τὰ φυσίγγια ἐντὸς αὐτοῦ ἀποτιθέμενα (σχ. 2).

Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας κατασκευάζεται ἐκ δέρματος ἢ ἐκ χονδροῦ ἀδιαβρόχου κοκκινωποῦ ὑφάσματος ἢ καὶ μὲ συνδυασμὸν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ὑλικῶν, μὲ προσαρμογὴν ἰδίων θηκῶν ἢ θέσεων πρὸς ἔνθεσιν τῶν καθ' ἕκαστον φυσιγγίων. Αἱ θέσεις αὗται ἔχουσι τὴν διάμετρον καὶ τὸ μῆκος ὀλίγον μικρότερον τοῦ φυσιγγίου μὲ μ ι κ ρ ὰ ν προεξοχὴν αὐτοῦ, ἵνα λαμβάνηται καὶ ἐξάγηται εὐκόλως διὰ τῶν δακτύλων. Αἱ θῆκαι αὗται εἶναι ἢ δερμάτιναι ἢ ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος ἢ καὶ μεταλλικαί, διαστελλόμεναί πως κατὰ τὴν ἔνθεσιν τοῦ φυσιγγίου πρὸς στερεὰν συγκράτησιν αὐτοῦ. Ἀναλόγως τοῦ διαμετρήματος τοῦ κυνηγετικοῦ ὅπλου, καὶ ἐπομένως καὶ τῶν φυσιγγίων αυτοῦ,

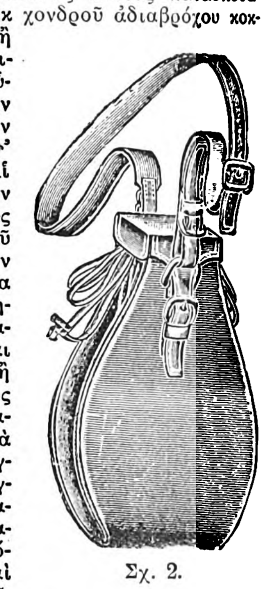

Σχ. 2.

ἕκαστος κυνηγὸς φέρει τὴν κατάλληλον φυσιγγιοθήκην. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θηκῶν, ὅταν ἡ φυσιγγιοθήκη ἀποτελῇ ζώνην μὲ εὐδιάκριτα τὰ φυσίγγια, εἶναι ἀνάλογος πρός τε τὸ διαμέτρημα τοῦ ὅπλου καὶ τὴν περιφέρειαν τῆς ὀσφύος τοῦ κυνηγοῦ. Τὸ ἐλάχιστον τῶν θηκῶν τῆς κανονικῆς περὶ τὴν ὀσφὺν φυσιγγιοθήκης δὲν εἶναι κατώτερον τῶν εἴκοσιν. Ὑπάρχουσι φυσιγγιοθῆκαι μὲ διπλῆν σειρὰν θέσεων ἐπαλλήλων, ὅτε περιλαμβάνουσι καὶ διπλάσιον ἀριθμὸν φυσιγγίων. Ἡ εἰς τὰς φυσιγγιοθήκας τοποθέτησις τῶν φυσιγγίων γίνεται κατ' αὔξοντα ἀριθμὸν τῶν σκαγίων των χάριν τῆς εὐκολίας τοῦ κυνηγίου. Φ. Δ. Γ.

φυσίγγιον (τό)· σωλὴν κυλινδρικός, μετάλλινος ἢ χάρτινος, περιλαμβάνων τὴν γόμωσιν φορητοῦ πυροβόλου ὅπλου, κοιν. *φυσέκι* (ὑποκορ. τοῦ *φῦσιγξ*).

— *[Ἐγκυκλ.]* Λέγοντες *φυσίγγιον* νοοῦμεν τὸ σύνολον τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ κάλυκος (μεταλλικοῦ εἰς τὰ πολεμικὰ ὅπλα), τῆς εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ ἐντιθεμένης βολίδος, τοῦ εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμενίου του καψυλλίου καὶ τοῦ ἐκ πυρίτιδος γεμίσματος τοῦ κάλυκος. Κατ' ἐπέκτασιν καλεῖται οὕτω καὶ μικρὰ ποσότης συνεσκευασμένης ἐκρηκτικῆς ὕλης, προοριζομένης δι' ἐκρηκτικοὺς σκοποὺς (π. χ. φυσίγγιον δυναμίτιδος).

— *[Ἱστορ.]* Ἀρχικῶς ἡ πυρῖτις ἐχύνετο ἀπ' εὐθείας ἔκ τινος δοχείου εἰς τὴν κάννην τοῦ ὅπλου, ἄνωθεν ταύτης ἐτίθετο βύσμα (τάπα) καὶ τέλος ἡ βολίς. Βραδύτερον τὸ δι' ἑκάστην βολὴν ἀναγκαῖον γέμισμα ἐζυγίζετο ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐτίθετο ἐντὸς ξυλίνης ἢ λευκοσιδηρᾶς θήκης· ἕκαστος στρατιώτης ἔφερε δεκάδα τοιούτων θηκῶν καὶ μίαν περιέχουσαν πυρίτιδα, προοριζομένην διὰ τὴν ἔναυσιν, τὰς δὲ βολίδας εἴς τι σακκίδιον. Ἀπὸ τοῦ 1567 οἱ Ἱσπανοὶ ἐχρησιμοποίουν φυσίγγια διαμεμορφωμένα ἐκ χαρτίνης ταινίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐτυλίσσετο τὸ γέμισμα καὶ ἡ βολίς. Ὁ στρατιώτης ἀπέκοπτε διὰ τῶν ὀδόντων τὸ ἄκρον τοῦ φυσιγγίου, ἔχυνε τὴν πυρίτιδα ἐντὸς τῆς κάννης τοῦ ὅπλου, μικρὸν δὲ μέρος αὐτῆς εἰς τὴν λεκανίδα ἐναύσεως τούτου· μέρος τοῦ χάρτου ἐχρησιμοποίει ὡς βύσμα καὶ ἄνωθεν τούτου ἐτοποθέ-

Digitized by Google

τει τὴν βολίδα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐγένετο δεκτὸν τῷ 1586 ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῷ 1644 ἐν Γαλλίᾳ.

Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ βροντώδους ὑδραργύρου καὶ τοῦ καψυλλίου ὑπὸ τοῦ Eggs, τῷ 1918, ἀπετέλεσε σταθμὸν ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν φυσιγγίων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κατασκευὴν ὀπισθογεμῶν ὅπλων. Τὸ φυσίγγιον τοῦ ὀπισθογεμοῦς ὅπλου χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι συγκεντροῖ ἐν ἑαυτῷ, ἐκτὸς τοῦ γεμίσματος καὶ τῆς βολίδος, καὶ τὸ ἐμπύριον (καψύλλιον). Τὰ φυσίγγια τῶν πρώτων ὀπισθογεμῶν ὅπλων ἦσαν μετὰ καυσίμου θήκης. Ταῦτα, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἀπετελοῦντο ἐκ χαρτίνης θήκης, ἥτις ἐπληροῦτο πυρίτιδος καὶ ἐφράσσετο κατα τὸ ἀνώτερον αὐτῆς ἄκρον διὰ τῆς βολίδος. Τὸ καψύλλιον προσηρμόζετο εἴτε ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς θήκης, εἴτε ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ταύτης, στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ βύσματος τῆς βολίδος. Κατὰ τὸ πρῶτον σύστημα ἦτο ὠργανωμένον τὸ φυσίγγιον τῶν γαλλικῶν τυφεκίων Brunéel (1827) καὶ Chassepot (1866), δι' οὗ εἶχεν ὁπλισθῆ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατός· κατὰ τὸ δεύτερον δὲ σύστημα τὰ φυσίγγια τοῦ γερμανικοῦ ὅπλου Dreyse καὶ τοῦ ἰταλικοῦ. Ταχέως ὅμως τὰ φυσίγγια ταῦτα ἐγκατελείφθησαν, διότι, ἂν καὶ ἐλαφρά, εὐκόλου κατασκευῆς καὶ μὴ ἀπαιτοῦντα ὅπλον μετ' ἐξόλκέως, παρουσίαζον μεγάλα μειονεκτήματα, καθόσον ὑπέκειντο εἰς πολλὰς ἀφλογιστίας καὶ δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν ὑγρασίαν, τὰ δὲ δι' αὐτῶν βάλλοντα ὅπλα ὑφίσταντο διαφυγὴν ἀερίων πρὸς τὰ ὀπίσω, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σοβαρὰν ῥύπανσιν τοῦ μηχανισμοῦ καὶ ἦσαν ἐφωδιασμένα δι' ἐπικρουστῆρος βελονωτοῦ μακροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ λίαν εὐθραύστου.

Ἐπεκράτησαν τέλος τὰ μετ' ἀκάμπτου θήκης φυσίγγια. Ὁ παλαιότερος τύπος τοιούτων φυσιγγίων ὑπῆρξεν ὁ ἐπινοηθείς, καὶ τυχὼν διπλώματος τῷ 1847, ὑπὸ τοῦ Γάλλου ὁπλουργοῦ Houiller καὶ τελειοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Γάλλου Lefaucheur. Τὰ φυσίγγια ταῦτα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *βελονωτά*. Ταῦτα ἔχουσιν ἤδη ἐγκαταλειφθῆ, μὴ χρησιμοποιηθέντα διὰ πολεμικὰ ὅπλα, καθ' ὅ ἐπικίνδυνα κατὰ τὴν μεταφορὰν των λόγῳ τῆς βελόνης.

Τὰ πρῶτα πολεμικὰ φυσίγγια μετ' ἀκάμπτου θήκης ἦσαν περίφλεκτα. Εἰς ταῦτα τὸ κροτικὸν μεῖγμα ἐτίθετο ἐντὸς περιφερικοῦ ὀγκώματος (στεφάνης) τοῦ μεταλλικοῦ πυθμένου. Ἡ ἀνάφλεξις ἐπετυγχάνετο διὰ κρούσεως τοῦ ἐπικρουστῆρος ἐφ' οἱουδήποτε σημείου τῆς στεφάνης. Πρῶτοι οἱ Ἀμερικανοὶ κατεσκεύασαν τοιαῦτα μετὰ θήκης μεταλλικῆς, ἐξ ἑνὸς μόνου τεμαχίου, κατασκευαζομένης διὰ διαδοχικῶν ἐκκοιλάνσεων. Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν οἱ Εὐρωπαῖοι, πλὴν ὅμως τὰ ἐγκατέλειψαν βραδύτερον, ὡς παρουσιάζοντα σοβαρὰ μειονεκτήματα, κυρίως δέ, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς σοβαρὰς πιέσεις.

Τελικὸς σταθμὸς ὑπῆρξεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς κεντρικῆς ἐπικρούσεως φυσιγγίου. Ἐπὶ τῆς πατρότητος τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ἠγέρθησαν πλεῖσται ἀμφισβητήσεις, τῶν μὲν Γάλλων ὑποστηριζόντων ὅτι ἡ ἐπινόησις εἶναι τοῦ Γάλλου Pottet, βελτιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Schneider, τῶν δὲ Ἄγγλων ὅτι εἶναι τοῦ Ἄγγλου Baw, ὅστις ἔτυχε σχετικοῦ διπλώματος τῷ 1861.

Ἐν Γερμανίᾳ προυτάθησαν κεντρικῆς ἐπικρούσεως φυσίγγια ὑπὸ τοῦ Linder, μὲ θήκην ἐκ χάρτονος. Εἰς ταῦτα τὸ καψύλλιον ἦτο τοποθετημένον εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμενίου, ἀρχικῶς μὲν ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἔξω, βραδύτερον δὲ μὲ τὸ στόμιόν του πρὸς τὰ ἔσω, παρεντιθεμένου μικροῦ ἄκμονος μεταξὺ καψυλλίου καὶ πυθμενίου. Τὰ μετὰ χαρτίνης θήκης φυσίγγια ἐγκατελείφθησαν διὰ πολεμικοὺς σκοπούς, καθὸ ὑγροσκοπικά.

Τέλος παρουσιάσθησαν τὰ μετὰ μεταλλικῆς θήκης φυσίγγια, ἅτινα καὶ ἐγένοντο παγκοσμίως παραδεκτὰ μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870. Ἀρχικῶς ἐνεφανίσθησαν δύο κύριοι τύποι φυσιγγίων μετὰ μεταλλικῶν θηκῶν, αἵτινες ἐκλήθησαν *κάλυκες*· ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ τύπος Boxer καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὁ τύπος Berdan. Ὁ κάλυψ Boxer σύγκειται ἐκ τῆς κυρίως θήκης, ἐκ φύλλου χαλκοῦ, ἰσχυρῶς προσκεκολλημένης ἐπ' ὀρειχαλκίνου πυθμενίου, ἥτις ἐνδυναμοῦται κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος διὰ δύο ἢ τριῶν πυθμενίων, ἐνημοσμένων τῶν μὲν ἐντὸς τῶν δέ. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμενίου ἐντίθεται ἀκμονίσκος καὶ τὸ καψύλλιον. Οἱ κάλυκες οὗτοι ἐγκατελείφθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, λόγῳ τοῦ πολυσυνθέτου των. Ὁ κάλυξ Berdan σύγκειται ἐξ ἑνὸς μόνου τεμαχίου καὶ κατασκευάζεται διὰ διαδοχικῶν ἐκκοιλάνσεων. Κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ συστήματος Berdan εἶναι ἡ διαμόρφωσις τοῦ πυθμενίου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ ἄκμονα ἐπικρούσεως τοῦ καψυλλίου καὶ νὰ φέρῃ ὀπὰς (διεκπνοάς) διὰ τὴν μετάδοσιν τῆς ἐναύσεως ἐκ τοῦ καψυλλίου εἰς τὸ γέμισμα. Τὸ σύστημα τοῦτο, γενόμενον παγκοσμίως δεκτὸν μετὰ τὸ 1870, παραμένει ἤδη ἐν χρήσει εἰς ὅλους τοὺς στρατούς, μὲ μικρὰς μόνον παραλλαγὰς εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν τοῦ πυθμενίου.

Τὰ φυσίγγια τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει φορητῶν ὅπλων κατασκευάζονται ἀπὸ τοῦ 1906 ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πυριτιδοποιείου καὶ καλυκοποιείου.

Ἐσχάτως προυτάθησαν ἐν Γερμανίᾳ φυσίγγια ἄνευ κάλυκος, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ γέμισμα σύγκειται ἐκ πεπιεσμένης πυρίτιδος· ταῦτα ὅμως εὑρίσκονται εἰς τὸ στάδιον τῶν πειραματισμῶν. Α. Ι. ΜΠΑΖΑΙΟΣ

— *[Κυνηγ.] Φυσίγγιον κυνηγίου* καλεῖται τὸ περιέχον τὴν γόμωσιν τῆς βολῆς τῶν ὀπισθογεμῶν κυνηγετικῶν ὅπλων. Τὸ φυσίγγιον συνίσταται ἐκ τοῦ πυθμενίου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ εἶναι μετάλλινον μὲ περιφερικὴν ἐξοχήν, προσαρμοζομένην εἰς τὴν στοιχοῦσαν ἐγκοπὴν τῆς θαλάμης τοῦ ὅπλου πρὸς συγκράτησιν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης κινήσεως καὶ πρὸς εὐκολίαν ἐξαγωγῆς αὐτοῦ

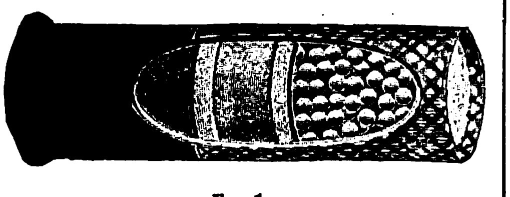

Σχ. 1.

ἐκ τοῦ καψυλλίου, ὅπερ κεῖται ἢ εἰς τὸ κέντρον διὰ τὰ κεντρόπληκτα ὅπλα τοῦ πυθμενίου, ἢ ἐπὶ προεξεχούσης βελόνης διὰ τὰ ὅπλα συστήματος Λεφωσέ, ἐκ τοῦ χαρτίνου περιβλήματος καὶ ἐκ τῆς γομώσεως τῆς βολῆς. Τὸ μῆκος τῶν φυσιγγίων εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μῆκος τῆς θαλάμης τοῦ κυνηγετικοῦ ὅπλου, 65 ἢ 70 χιλιοστά, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς χρήσεως φυσιγγίων 70 χιλιοστῶν εἰς θαλάμας ὅπλων 65 χιλιοστῶν. Ἡ διάμετρος των ἐπίσης εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ διαμέτρημα τοῦ χρησιμοποιουμένου ὅπλου. Τὰ φυσίγγια εἶναι ἢ *κεντρόπληκτα* (σχ. 1), φέρουσι τουτέστι τὸ καψύλλιον εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμενίου, ἢ *βελονοφόρα* (σχ. 2), φέροντα προεξέχουσαν ὕπερθεν τοῦ πυθμενίου βελόνην, ὑφ' ἣν κεῖται τὸ καψύλλιον. Τὰ φυσίγγια διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς φυσίγγια μαύρης πυρίτιδος, δι' ὅπλα μὴ ἐπιδεχόμενα ἄκαπνον καὶ εἰς φυσίγγια ἀκάπνου πυρίτιδος μὲ εἰδικὸν καψύλλιον δι' ὅπλα ἐκ χάλυβος, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς χρήσεως αὐτῶν δι' ὅπλα μὴ ἐκ χάλυβος κατασκευαζόμενα, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων τῆς διαρρήξεώς των. Ἐν τῷ ἐμπορίῳ ὑπάρχουσιν ἕτοιμα πρὸς τοῦτο φυσίγγια, ἀλλὰ προτιμότερον εἶναι νὰ γεμίζῃ ταῦτα ὁ ἴδιος ὁ κυ-

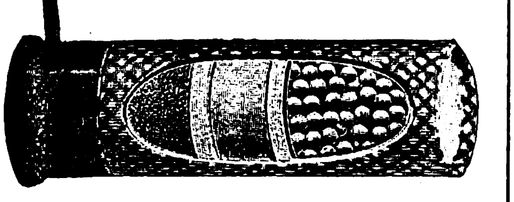

Σχ. 2.

νηγὸς πρὸς ἐπίτευξιν ἀποτελεσματικωτέρων βολῶν. Τὰ περισσεύοντα ἢ πλεονάζοντα εἰς τὸν κυνηγὸν φυσίγγια, λήξάσης τῆς κυνηγετικῆς περιόδου, δέον νὰ προφυλάσσωνται ἐν εἰδικοῖς κιβωτιδίοις ἢ κυτίοις εἰς μέρη ἀπηλλαγμένα, ἰδίως διὰ τὰ τῆς μαύρης πυρίτιδος, ὑγρασίας ἢ ἐξαιρετικῆς θερμότητος διὰ τὰ τῆς ἀκάπνου, πρὸς ἀποφυγὴν ἀλλοιώσεως, εἰς ἣν ὑπόκειται ἡ πυρίτις. Ἐπειδὴ καὶ ὁ χρόνος μεταβάλλει μέχρις ἀχρηστίας ἢ καὶ κινδύνων τὴν πυρίτιδα τῶν φυσιγγίων, ἰδίως τὴν ἄκαπνον, σύμφορον εἶναι ὁ κυνηγὸς νὰ προμηθεύηται φυσίγγια, ὅσα ἀναγκαιοῦσιν αὐτῷ δι' ἑκάστην κυνηγετικὴν περίοδον, νὰ προτιμᾷ δὲ χάριν τῆς ἀσφαλείας τοῦ ὅπλου του καὶ κανονικῆς βολῆς τὰ δι' ἀρίστης ποιότητος καλύκων κατασκευαζόμενα, ἰδίως τὰ ἄκαπνα, ἅτινα πρέπει νὰ ἔχωσι καὶ κανονικῆς ἀναφλέξεως διὰ τὸ εἶδος τῆς χρησιμοποιουμένης ἀκάπνου πυρίτιδος καψύλλιον, προεκτεταμένον δὲ τὸ μετάλλινον περίβλημα τοῦ πυθμενίου, ἢ ἐνέχοντα μετάλλινον περίβλημα προφυλάττον τὸν ὄγκον τῆς πυρίτιδος ἑκάστης βολῆς καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν καλυτέρων ἀποτελεσμάτων καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κυνηγετικοῦ ὅπλου. Ἡ ἀναγέμισις βαλλομένων φυσιγγίων εἶναι ἀλυσιτελής, τῆς κάλυκος αὐτῶν ὑφισταμένης κατὰ τὴν βολὴν ποιάν τινα ἀλλοίωσιν, ἰδίως διαστολήν, δυσχεραίνουσαν τὴν εἴσοδον τοῦ ἀναγεμισθέντος φυσιγγίου εἰς τὴν θαλάμην τοῦ ὅπλου καὶ μὴ ἐξασφαλίζουσαν πολλάκις κανονικὴν βολήν. Φυσίγγια ἕτοιμα ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐμπορίῳ εὑρισκομένων εἶναι ἰδίᾳ τὰ ἐξ ἀνεγνωρισμένων ἐργοστασίων προερχόμενα, ἰδίως τῆς Γερμανίας, Ἀμερικῆς, Βελγίου, Ἀγγλίας, Γαλλίας κττ. Καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ καλυκοποιείῳ καὶ πυριτιδοποιείῳ κατασκευάζονται τοιαῦτα εὔστοχα καὶ ἀποτελεσματικῆς βολῆς προσηρμοσμένα εἰς τοὺς κλιματολογικοὺς τῆς χώρας ὅρους. Ὑπάρχουν καὶ φυσίγγια ὅλως μετάλλινα διαφόρου χρήσεως, διότι ἀναγεμίζονται, λόγῳ ὅμως τῶν ἐλαττωμάτων των δὲν τυγχάνουσι προτιμήσεως. Φ. Δ. Γ.

φυσιγγοδόχη (ἡ). Ἐκαλεῖτο οὕτω δερματίνη, μεταλλικὴ ἢ καὶ ξυλίνη θήκη, ἐν ᾗ μετεφέροντο αἱ φύσιγγαι πλησίον τῶν πυροβόλων κατὰ τὴν βολήν. Σήμερον αἱ φύσιγγαι φέρονται ἐντὸς κιβωτίων (ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν) ἢ βλητοφόρων, ἀμφοτέρων φερόντων εἰδικὰς διὰ ταύτας ἐγκοθύσεις. Γ. Α. ΚΥ.

φυσίγναθος (ὁ) (Physignathus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαμιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις σαύρας, ἀπαντώσας εἰς τὴν Ἰνδοκίναν καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φυσίγναθος ὁ δίχρους* (Physignathus bicolor), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν πρασινόφαιον μετὰ βαθέως φαιῶν κηλίδων καὶ γραμμώσεων ἐπὶ τῆς ῥάχεως, λευκοκίτρινον δὲ κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

Φυσίγναθος ὁ δίχρους.

φῦσιγξ, —ιγγος (ἡ)· κύστις, φοῦσκα· || ὁ κοῖλος καυλὸς τοῦ σκορόδου.

— *[Φαρμ.]* Αἱ ἐν τῇ φαρμακευτικῇ χρησιμοποιούμεναι φύσιγγες (κοιν. *ἀμπούλες*) εἶναι κύστεις ὑάλιναι διαφόρου μεγέθους καὶ σχήματος, χρησιμοποιούμεναι διὰ τὴν ἐν αὐταῖς διατήρησιν ἑτοίμων διαλυμάτων διαφόρων φαρμάκων, στείρων μικροβίων, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἐγχυθῶσι διὰ καταλλήλων συρίγγων εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἐνδομυϊκῶς, ὑποδορίως ἢ ἐνδοφλεβίως. Αἱ φύσιγγες δέον νὰ εἶναι κατεσκευασμέναι ἐξ ὑάλου Jena ἀρίστης ποιότητος, οὕτως ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ μὴ προσδίδωσιν ἀλκαλικότητα εἰς τὰ ἐντὸς αὐτῶν διατηρούμενα διαλύματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὴν κοπὴν τῶν ἄκρων αὐτῶν καὶ μὴ θρυμματίζηται ἡ ὕαλος. Ἀναλόγως τῶν διαλυμάτων καὶ τῶν ὑγρῶν, διὰ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ πληρωθῶσιν αἱ φύσιγγες, χρησιμοποιοῦνται τοιαῦται ἐξ ἀχρόου ἢ καστανοχρόου ὑάλου. Εἰς τὰ φαρμακευτικὰ ἐργοστάσια ἡ πλήρωσις τῶν φυσίγγων γίνεται διὰ καταλλήλου συσκευῆς. Ἡ συσκευὴ αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ ἀντλίας, δι' ἧς σχηματίζεται κενὸν ἐντὸς κώδωνος, εἰς τὸν ὁποῖον φέρονται ὑάλινα πινάκια περιέχοντα τὸ διάλυμα, διὰ τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ πληρωθῶσιν αἱ φύσιγγες. Αὗται τοποθετοῦνται ἐντὸς τῶν πινακίων ὄρθιαι εἰς δέσμας, διὰ τοῦ σχηματιζομένου δὲ κενοῦ ἐξέρχεται ὁ ἐντὸς αὐτῶν ἀὴρ καὶ πληροῦνται διὰ τοῦ διαλύματος. Διὰ τὴν πλήρωσιν μικροῦ ἀριθμοῦ φυσίγγων ὑπάρχουν καὶ μικρότεραι ἐργαστηριακαὶ συσκευαί, δι' ὧν ἡ πλήρωσις γίνεται μεμονωμένως κατὰ φύσιγγα. Ἡ πλήρωσις τέλος τῶν φυσίγγων δύναται νὰ γίνῃ καὶ διὰ σύριγγος, δι' ἧς γίνονται αἱ ἐνέσεις. Μετὰ τὴν πλήρωσιν συντήκεται τὸ ἄκρον ἑκάστης φύσιγγος κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὴν μὴ ἀλλοίωσιν τοῦ διαλύματος ὑπὸ τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὴν σύντηξιν θερμότητος. Ἀκολούθως γίνεται ἡ ἀποστείρωσις τοῦ περιεχομένου τῶν φυσίγγων. Κατὰ ταύτην λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐὰν πρόκειται περὶ ὑδατικοῦ διαλύματος ἅλατος, κολλοειδοῦς διαλύματος ἢ ἐλαίου. Τὰ ἐντὸς φυσίγγων ὑδατικὰ διαλύματα ἁλάτων δύνανται νὰ ἀποβοῦν στεῖρα μικροβίων διὰ θερμάνσεως εἰς ῥεῦμα ἀτμοῦ 100° ἐπὶ μίαν ὥραν. Διαλύματα ζελατίνης δι' ἁπλῆς ἐπὶ ὥραν θερμάνσεως δὲν γίνονται στεῖρα μικροβίων, τὰ δὲ ἔλαια καὶ λίπη πρέπει νὰ θερμανθῶσιν ἄνω τῶν 100°. Κολλοειδῆ διαλύματα ἢ ἄλλα ὑγρὰ ἀλλοιούμενα ὑπὸ τῆς θερμότητος ἀποστειροῦνται διὰ τῆς διακεκομμένης ἀποστειρώσεως (Tyndalisation), καθ' ἣν φέρονται ἐπὶ 8 ἡμέρας εἰς 56—60° ἐπὶ μίαν ὥραν. Εἰς ὑγρὰ φυσίγγων τινῶν προστίθενται οὐσίαι φονεύουσαι τοὺς μικροοργανισμούς.

Μετὰ τὴν ἀποστείρωσιν ἐλέγχονται αἱ φύσιγγες κατὰ πόσον τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι στεῖρον μικροβίων. Ὁ ἔλεγχος τῆς ὑάλου τῶν φυσίγγων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀλκαλικότητα, γίνεται ὡς ἀκολούθως: Θερμαίνονται αἱ φύσιγγες εἰς ζέον ἀτμόλουτρον ἐπὶ 5' μετὰ διαλύματος φαινολοφθαλεΐνης, ἀκολούθως συντήκονται καὶ θερμαίνονται ἐπὶ ½ ὥραν εἰς ῥεῦμα ἀτμοῦ, ὅτε τὸ διάλυμα αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ χρωσθῇ ἐρυθρόν. Ὁ ἔλεγχος διὰ τὸ καλὸν κλείσιμον τῶν φυσίγγων κατὰ τὴν σύντηξιν γίνεται ὡς ἀκολούθως: Φέρονται αἱ φύσιγγες μὲ τὰ τριχοειδῆ ἄκρα των ἀνεστραμμένα πρὸς τὰ κάτω εἰς ἀραιὸν διάλυμα κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου καὶ θερμαίνεται τὸ ὑγρόν, ὅτε ἡ χρωστικὴ δὲν πρέπει νὰ χρωματίσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς φύσιγγος. Αἱ φύσιγγες πρὶν ἢ παραδοθῶσιν εἰς τὸ ἐμπόριον πρέπει νὰ ἐλέγχωνται καλῶς, ὄχι μόνον κατὰ πόσον εἶναι στεῖρον μικροβίων τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πόσον περιέχουν ἀκριβῶς τὸ ποσὸν τῆς φαρμακευτικῆς οὐσίας, ὅπερ θὰ ἀναγραφῇ ἐπὶ τῆς ἐτικέτας αὐτῶν. Κ. Γ. Μ.

φυσικὴ (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη μὲ τὴν σπουδὴν τῶν διαφόρων μορφῶν ἐνεργείας.

—*[Ἐπιστημ.]* Ἡ *φυσικὴ* καὶ ἡ *χημεία* ἀποτελοῦσιν ἐπιστήμας, αἵτινες ὡς ἀντικείμενον σπου-

Digitized by Google

δῆς ἔχουσι τὴν μὴ ὠργανωμένην ὕλην, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς ἐπιστήμας, αἵτινες ὡς ἀντικείμενον σπουδῆς ἔχουσι τὴν ὠργανωμένην ὕλην (ζῷα καὶ φυτὰ) καὶ συγκροτοῦσι τὰς καλουμένας *βιολογικὰς* ἐπιστήμας. Παλαιότερον διέκρινον τὴν φυσικὴν ἀπὸ τῆς χημείας, στηριζόμενοι ἰδίᾳ εἰς τὴν ὑφισταμένην διαφορὰν ἐν ταῖς μεθόδοις ἐρεύνης καὶ πειραματισμοῦ αὐτῶν. Δύναται ὅμως νὰ γίνῃ καὶ ἄλλη διάκρισις τῆς φυσικῆς ἀπὸ τῆς χημείας: ἡ μὲν φυσικὴ ἀσχολεῖται περὶ τὴν σπουδὴν φαινομένων τῆς μὴ ὠργανωμένης ὕλης, ἰδίᾳ δὲ τῶν μορφῶν τῆς ἐνεργείας, ἡ δὲ χημεία ἐξετάζει τὰ διάφορα εἴδη τῆς μὴ ὠργανωμένης ὕλης ἤ, ἄλλως, τὸν τρόπον καθ' ὃν συγκροτοῦνται καὶ σχετίζονται τὰ μόρια καὶ τὰ ἄτομα. Ὅτι ἡ φυσικὴ καὶ ἡ χημεία συνδέονται ἄνευ αὐστηρῶς διαχωριστικῶν ὁρίων εἶναι ἀναντίλεκτον. Διὰ τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προαγωγῆς τῆς σπουδῆς τῆς συγκροτήσεως τῶν ὑλικῶν μορίων καὶ ἀτόμων διὰ καθαρῶς φυσικῶν μεθόδων, ἡ φυσικὴ εἰσεχώρησε βαθέως εἰς τὴν περιοχὴν τῶν φαινομένων, ἅτινα, κατὰ τὴν τέως καθιερωμένην ἁρμοδιότητα, ἀπετέλουν ἀντικείμενον σπουδῆς μόνης τῆς χημείας. Ὁ σύνθετος δὲ τρόπος ἐρεύνης, τόσον διὰ τῶν μεθόδων τῆς φυσικῆς, ὅσον καὶ διὰ τῶν τῆς χημείας, ἤγαγεν εἰς τὴν *φυσικὴν χημείαν*, ἥτις ἀποτελεῖ εὐρεῖαν ἐπιστήμην, ἐν ᾗ ἐντελῶς συγχέονται τὰ ὅρια φυσικῆς καὶ χημείας.

Διαίρεσις τῆς φυσικῆς. Ἡ φυσική, κατὰ τὰς σήμερον κρατούσας ἀντιλήψεις, διαιρεῖται εἰς τὴν *καθαρὰν φυσικὴν* καὶ εἰς τὴν *ἐφηρμοσμένην φυσικήν*. Ἡ πρώτη ὡς ἀντικείμενον σπουδῆς ἔχει τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν τεχνικῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι προκύπτουν ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἐφαρμογῶν τῶν φυσικῶν νόμων. Εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην φυσικὴν ὑπάγονται: ἡ *γεωφυσική*, ἥτις ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἔρευναν καὶ ἐξήγησιν τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν χώραν ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς Γῆς· ἡ *μετεωρολογία*, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν τῆς ἀτμοσφαίρας, καὶ ἡ *ἀστρονομία* μετὰ τῆς *ἀστροφυσικῆς*. Ἐπίσης κλάδοι τῆς ἐφηρμοσμένης φυσικῆς θεωροῦνται ἡ *ἐφηρμοσμένη μηχανική*, ἡ *ἠλεκτροτεχνία*, ἡ *ἀσύρματος τηλεγραφία* καὶ *τηλεφωνία*, ἡ *γαλβανοπλαστική*, ἡ *φωτογραφία* κ. ἄ. Ὑπό τινων γίνεται διάκρισις τῆς *τεχνικῆς φυσικῆς*, ἡ ὁποία ἐν μέρει συμπίπτει πρὸς τὴν ἐφηρμοσμένην φυσικήν, τῆς *βιολογικῆς φυσικῆς*, τῆς *ἰατρικῆς φυσικῆς* κ. ἄ.

Ὑποδιαίρεσις τῆς καθαρᾶς φυσικῆς. Ἀπὸ ἐτῶν καθιερώθη ἡ ὑποδιαίρεσις τῆς *καθαρᾶς φυσικῆς* (τὴν ὁποίαν ἐν τοῖς ἐφεξῆς θὰ ὀνομάζωμεν ἐπὶ τὸ συντομώτερον *φυσικὴν*) εἰς *πειραματικὴν* καὶ εἰς *θεωρητικήν*. Ἡ πειραματικὴ φυσικὴ συλλέγει τὸ ἐπιστημονικὸν ὑλικὸν τῶν παρατηρήσεων ἢ τῶν διαφόρων πειραμάτων, δι' ὧν ἀνευρίσκει τοὺς νόμους τοὺς ἐκφράζοντας τὰς σχέσεις τῶν διαφόρων φυσικῶν μεγεθῶν. Ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ ἀναχωρεῖ ἀπὸ ὑποθέσεων καί, διὰ παραγωγικῆς μεθόδου, ἀναζητεῖ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ θεωρητικὴ φυσική, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας της, θεωρεῖ πᾶν φαινόμενον ὡσεὶ συνέπειαν γνωστῶν ἢ παραδεδεγμένων, δύναται αὕτη νὰ προδιαγράφῃ, διὰ παραγωγικῆς μεθόδου, τὴν μορφήν, ἣν πρέπει νὰ ἔχῃ φαινόμενόν τι ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας οὐδέποτε παρετηρήθη, ἤτοι δύναται νὰ προλέγῃ φυσικὰ φαινόμενα. Ἡ διάκρισις ὅμως αὕτη τῆς φυσικῆς εἰς πειραματικὴν καὶ θεωρητικὴν δὲν ἐπιβάλλεται λογικῶς, διότι ἐν τῇ σπουδῇ τῶν πάσης κατηγορίας φυσικῶν φαινομένων ἥ τε θεωρία καὶ τὸ πείραμα συμβαδίζουσιν. Οὕτως αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματα ἄνευ τῆς θεωρητικῆς κατεργασίας αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔχοντα ἀξίαν λόγου ἐπιστημονικὴν σημασίαν, δεδομένου ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσι μόνον τὸ δομικὸν ὑλικόν, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ κτισθῇ, τῇ βοηθείᾳ τῆς θεωρίας, τὸ ἐπιστημονικὸν οἰκοδόμημα. Ἡ θεωρία ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ συνενῶμεν τὰ παρατηρούμενα φαινόμενα, νὰ συνδυάζωμεν αὐτὰ πρὸς ἄλληλα καὶ νὰ καθορίζωμεν τὰ πειράματα, δι' ὧν θὰ ἐλέγχωμεν τὴν ὀρθότητα τῶν ὑποθέσεων ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζεται ἐπὶ πειραμάτων, ἀφ' ὧν νὰ ἀφορμᾶται καὶ δι' ὧν νὰ ἐπαληθεύῃ ἢ νὰ ἐλέγχῃ τὰ συμπεράσματα, εἰς ἃ καταλήγει, κατόπιν μακρᾶς θεωρητικῆς ἐργασίας, δὲν δύναται νὰ ἀναπτύσσηται ἐπὶ βάσεων ἀσφαλῶν, διότι τὸ ὅλον οἰκοδόμημα αὐτῆς δύναται αὐθωρεὶ νὰ καταρρεύσῃ, ὅταν, διὰ τῆς ἐκτελέσεως πειράματος μεταγενεστέρως, ἀποδειχθῇ ὅτι σταδιακόν τι συμπέρασμα αὐτῆς εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἔχομεν δὲ πολλὰ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῆς φυσικῆς παραδείγματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκτεταμέναι ἔρευναι σοφῶν κατεδείχθησαν ὑστέρως ἀστήρικτοι, διὰ τῆς πειραματικῆς ἀκριβώσεως γεγονότος ἀσυμβιβάστου πρὸς τὰ συμπεράσματα, εἰς ἃ εἶχεν ἀγάγει ἡ θεωρία.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι, ὅπως ἡ πειραματικὴ φυσικὴ δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἄνευ τῆς θεωρίας, οὕτω καὶ ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ πειράματος. Τὸ πείραμα καὶ ἡ θεωρία πρέπει νὰ συμβαδίζωσι κατὰ τὴν φυσικὴν ἔρευναν, ἕνεκα δὲ τούτου ἡ διάκρισις εἰς πειραματικὴν καὶ θεωρητικὴν δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, παρὰ τὴν σημασίαν, ἣν ἀναμφισβητήτως κέκτηται ἀπὸ ἀπόψεως διδακτικῆς.

Ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ ἐν τῇ ἐρεύνῃ αὐτῆς χρησιμοποιεῖ τὰ μέγιστα τὸν μαθηματικὸν λογισμόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παλαιότερον μεγάλοι ἐρευνηταὶ τῆς φυσικῆς, ὡς ὁ Faraday, ἦσαν ἄμοιροι μαθηματικῶν γνώσεων. Ἐν τούτοις, ἡ ἀνάπτυξις διαφόρων σπουδαίων κεφαλαίων τῆς φυσικῆς ηὐκολύνθη ἀναντιρρήτως τὰ μέγιστα διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν μαθηματικῶν· ἐκ τούτου συστηματικοί τινες ἤχθησαν εἰς τὴν διάκρισιν καὶ μαθηματικῆς φυσικῆς, ἡ ὁποία δὲν ἀναχωρεῖ ἀπὸ ὑποθέσεων, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ γεγονότων πειραματικῶς βεβαιωμένων, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζεται ἡ ἀμοιβαία ἐξάρτησις τῶν φαινομένων. Ἡ ἐξάρτησις αὕτη ἐν τῇ μαθηματικῇ φυσικῇ ἐκφράζεται ὑπὸ μορφὴν μαθηματικὴν καί, δι' ἐφαρμογῆς τῆς μαθηματικῆς ἀναλύσεως, ἀναζητοῦνται εἶτα τὰ ἐξαγόμενα, τὰ ὁποῖα προκύπτουσιν ἐκ τῶν προειρημένων θεμελιωδῶν προτάσεων. Ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τούτου ἐργασίας τὰ διάφορα κεφάλαια τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς παραμένουσιν ἀμετάβλητα, διότι τὰ πειραματικὰ δεδομένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων αὕτη στηρίζεται, μένουσιν ἀκλόνητα, ὅσον καὶ ἂν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντίληψις ὡς πρὸς τὴν βαθυτέραν αὐτῶν φύσιν μεταβάλληται ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου. Οὕτως ὡς κεφάλαια τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἡ σπουδὴ τῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος, ἡ ἐλαστικότης καὶ ἄλλα. Ἄλλοι συστηματικοὶ ἀνάγουσι τὴν μαθηματικὴν φυσικὴν εἰς τὴν θεωρητικὴν φυσικήν, ἐφ' ὅσον γίνεται δεκτὸν ὅτι καὶ ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ ἀναχωρεῖ ἀπὸ ὑποθέσεων καὶ ἀπὸ φυσικῶν νόμων ἀσφαλῶς διὰ τοῦ πειράματος βεβαιωμένων.

Ἡ αἰτιότης ἐν τῇ φυσικῇ. Ὡς πᾶσα ἐπιστήμη, οὕτω καὶ ἡ φυσική, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἀνεπτύσσετο βασιζομένη ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος. Κατ' ἐπιστημολογικὴν ἀρχήν, γνῶσις ἐπιστημονικὴ εἶναι ἡ παρέχουσα τὴν δυνατότητα συναγωγῆς ἀσφαλῶν συμπερασμάτων τόσον διὰ τὸ παρελθὸν ὅσον καὶ διὰ τὸ μέλλον, τόσον διὰ τὸ ἐγγὺς ὡς καὶ διὰ τὸ ἀπώτατον ἐν τῷ χώρῳ, δυναμένη δὲ ἀπαραλλάκτως νὰ ἐπαληθεύηται πάντοτε, ἐφ' ὅσον συντρέχουσιν οἱ αὐτοὶ καθοριστικοὶ παράγοντες. Τοῦτο ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἐν παντὶ φαινομένῳ λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς αἰτιώδους σχέσεως, ἐφ' οὗ καὶ ἐστηρίζοντο οἱ ἄκαμπτοι νόμοι τῆς παλαιᾶς φυσικῆς. Ἡ ἔννοια τῶν φυσικῶν νόμων συνδέεται ἀναποσπάστως πρὸς τὴν ἀντίληψιν ὅτι τούτους κατέστησεν ἐν τῷ σύμπαντι ἀσύλληπτος διὰ τὴν διάνοιαν ἡμῶν δύναμις καὶ κατὰ τρόπον ὥστε πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ συμβαῖνον νὰ διέπηται ἀναγκαίως ὑπὸ τῶν νόμων τούτων. Κατὰ συνέπειαν οἱ φυσικοὶ νόμοι θεωροῦνται ὡς ἀπολύτως δεσμευτικοί, ὁποτεδήποτε δὲ προκύπτει ἀντίφασις, ἤτοι παρατηρεῖται μετὰ βεβαιότητος φαινόμενον μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς φυσικὸν νόμον, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ἡμεῖς δὲν κατωρθώσαμεν νὰ γνωρίσωμεν ἐπακριβῶς τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου τούτου ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς λεπτομερείαις, ἢ ὅτι παρεμβαίνει καθοριστικῶς ἄλλος, ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς, νόμος.

Πείραμα. Ὑπόθεσις. Φυσικοὶ νόμοι. Ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐτονίσαμεν, ἡ φυσικὴ ἀναπτύσσεται ἐρειδομένη ἐπὶ πειραμάτων καὶ ὑποθέσεων. Ἡ παρατήρησις ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ συλλέγωμεν γνώσεις ἐκ τῆς παρακολουθήσεως φαινομένων τῆς φύσεως, χωρὶς ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπηρεάζῃ καθ' οἱονδήποτε τρόπον τὴν ἐξέλιξιν τούτων. Ἐν τούτοις, τὰ οὕτω παρατηρούμενα φυσικὰ φαινόμενα εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, λίαν πολύπλοκα καὶ ἐξαρτῶνται ἐκ πλήθους παραγόντων δυσκόλως δυναμένων νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ἔλεγχον, οὕτω δὲ δὲν δυνάμεθα ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ μόνης νὰ συναγάγωμεν τοὺς νόμους τῶν παρατηρουμένων φαινομένων. Ἀληθῶς, ἡ φυσικὴ μόνον εἰς σπανίας περιπτώσεις ἀποκομίζει τὰς γνώσεις αὐτῆς ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς παρατηρήσεως. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναπτύσσεται βασιζομένη ἐπὶ πειραμάτων. Διὰ τοῦ πειράματος ἐπιδιώκεται ἁπλοποίησις τοῦ παρατηρουμένου φαινομένου ἢ μᾶλλον παρατήρησις αὐτοῦ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς μόνον αἰτίου ἢ παράγοντος νὰ ἐμφανίζηται ὅσον τὸ δυνατὸν σαφέστερον. Τὸ πείραμα ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ ἐρώτησιν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς αὐτοὶ ὑποβάλλομεν πρὸς τὴν φύσιν, ἐκ τῆς ἀπαντήσεως δὲ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, ἤτοι ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ πειράματος, διεισδύομεν βαθύτερον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως καὶ παρέχεται ἡμῖν ἡ δυνατότης ἀποκαλύψεως τῆς ἐν τῇ φύσει νομοτελείας. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φυσικῆς ἔχουσι πολλάκις μεγάλην σημασίαν καὶ τὰ φανταστικὰ πειράματα, ἤτοι τὰ διὰ τῆς φαντασίας δημιουργούμενα πειράματα, τουτέστιν οὐχὶ πραγματικά, δυνάμενα πρακτικῶς νὰ ἐκτελεσθῶσιν, ἅτινα ὅμως πρέπει πάντοτε νὰ εὑρίσκωνται ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν νομοτέλειαν τῆς φύσεως. Τὰ ὡς ἄνω φανταστικὰ πειράματα δεχόμεθα ὅτι συντελοῦνται ὑπὸ ὅλως ἰδανικὰς συνθήκας καὶ πολλάκις δι' ἰδανικῶν σωμάτων, ὡς παραδείγματος χάριν πειράματα, ἅτινα φανταζόμεθα εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἰδανικῶν ἀερίων, δι' ὑγρῶν μὴ ὑποκειμένων εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς βαρύτητος, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ φανταστικὰ πειράματα θεωροῦνται σπουδαῖα βοηθητικὰ μέσα διὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἀποτελοῦσιν οἱονεὶ ἰδανικάς, ὁρικὰς περιπτώσεις πραγματικῶν πειραμάτων.

Τὸ ἕτερον τῶν στοιχείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται ἡ φυσικὴ ἐν τῇ ἀναπτύξει της, εἶναι ἡ *ὑπόθεσις*, ἥτις ὅμως ἔχει ἀνάγκην τῆς πειραματικῆς ἐπιβεβαιώσεως, ἀλλ' ἐφ' ὅσον δὲν ἀποδεικνύεται τὸ ἀντίθετον αὐτῆς, θεωρεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐπαρκὴς πρὸς ἐξήγησιν τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία τῶν ὑποθέσεων ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ὑποδεικνύουσι καὶ τὸ εἶδος τῶν πειραμάτων, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται ἐφικτὴ ἡ κατανόησις φαινομένων μὴ ἐξηγουμένων ἄλλως. Αἱ ὑποθέσεις ὅμως, σὺν τῷ χρόνῳ, εἴτε ἀπορρίπτονται, εἴτε ἀποκτῶσι τὴν βεβαιότητα φυσικοῦ νόμου.

Τὰ πειράματα κατὰ κανόνα ἄγουσιν εἰς τὴν μέτρησιν διαφόρων μεγεθῶν, ὡς λόγου χάριν εἰς τὰς ἁπλουστέρας τῶν περιπτώσεων μήκους, χρόνου, θερμοκρασίας, βάρους καὶ λοιπῶν. Δι' ἑνὸς καὶ μόνου πειράματος δὲν εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, δυνατὴ ἡ ἀνεύρεσις φυσικοῦ νόμου. Συνήθως ἀπαιτεῖται ἐκτέλεσις μεγάλου ἀριθμοῦ ὁμοίων πειραμάτων ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, καταλλήλως μεταβαλλομένας. Οὕτως, ὁσάκις θέλομεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν νόμον, καθ' ὃν μεταβάλλεται τὸ διανυόμενον διάστημα ὑπὸ σώματος πίπτοντος, πρέπει νὰ ἐκτελέσωμεν πολλὰ πειράματα καὶ νὰ παρατηρήσωμεν πτώσεις τοῦ σώματος ἀπὸ διαφόρων ὑψῶν. Ἐν ἑκάστῳ πειράματι σημειοῦμεν τὸ ὕψος τῆς πτώσεως καὶ τὴν χρονικὴν διάρκειαν αὐτῆς, ἐκ τῶν οὕτω δὲ λαμβανομένων δύο σειρῶν ἀριθμῶν θὰ προκύψῃ ὁ φυσικὸς νόμος, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν μεταξὺ τῶν δύο σειρῶν ἀριθμῶν νὰ ἀποκατασταθῇ σχέσις μαθηματική, ἐπαληθευομένη ὑπὸ δύο ἀριθμῶν εὑρισκομένων ἀντιστοίχως ἐντὸς τῶν περιοχῶν τῶν δύο ἀνωτέρω σειρῶν. Οὕτως, ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ παραδείγματος τοῦ πίπτοντος σώματος, ἐὰν s τὸ διανυόμενον διάστημα καὶ t ὁ ἀντίστοιχος χρόνος πτώσεως, ἔχομεν $s = a.\ t^2$, ἤτοι: τὸ διανυόμενον διάστημα εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὰ τετράγωνα τῶν χρόνων τῆς πτώσεως, ὅπου a παριστᾷ σταθερὸν μέγεθος, τοῦ ὁποίου ἡ φυσικὴ σημασία συνάγεται ἐξ ἄλλων συλλογισμῶν ἢ πειραμάτων, ἐνῷ ἡ ἀριθμητικὴ τιμή του δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀριθμῶν τῶν καθοριζομένων ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν πειράματος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος δύναται νὰ διατυπωθῇ ὑπὸ μορφὴν μαθηματικῆς ἐξισώσεως· ἐπειδὴ δέ, ἐξ ἄλλου, εἰς σπανίας μόνον περιπτώσεις ἡ φραστικὴ διατύπωσις φυσικοῦ νόμου εἶναι ἁπλῆ, διὰ τοῦτο οἱ φυσικοὶ νόμοι ἐκφράζονται συνήθως δι' ἐξισώσεων, καθότι ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον παράστασις φυσικοῦ νόμου θεωρεῖται συνοπτικωτέρα, πολλάκις δὲ καὶ ὡς διατύπωσις σαφεστέρα. Φυσικὸς νόμος διατυπωθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει πολλῶν καὶ ἀσφαλῶν πειραμάτων, οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ κλονισθῇ. Δυνατὸν ὅμως νὰ συμβῇ ὥστε, διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων τῆς παρατηρήσεως ἢ δι' ἐπεκτάσεως τῆς περιοχῆς τῶν παρατηρήσεων, νὰ ἀνευρίσκηται διάφορος σχέσις μεγεθῶν τοῦ θεωρουμένου φαινομένου, ἡ ὁποία ἄγει εἰς τὴν παραδοχὴν ὅτι ὁ θεωρούμενος φυσικὸς νόμος ἰσχύει κατὰ μεγάλην προσέγγισιν διὰ τὴν προηγουμένην περιοχήν. Ὁ τελειότερος ὅμως νόμος πρέπει πάντοτε νὰ περιλαμβάνῃ ὡς μερικὴν περίπτωσιν τὸν παλαιότερον νόμον καὶ ἑπομένως ἐν τῇ θεωρουμένῃ περιπτώσει πρόκειται περὶ εὐρύνσεως γνωστοῦ νόμου εἴτε περὶ περιορισμοῦ τῆς περιοχῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας οὗτος θεωρεῖται ὡς ἰσχύων. Τοιοῦτο παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ νόμος τῆς παγκοσμίας ἕλξεως τοῦ Νεύτωνος καὶ ὁ αὐτὸς νόμος τοῦ Einstein. Ἡ πεῖρα κατέδειξεν ὅτι ὁ μέγας ἀριθμὸς φυσικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι ἀνευρέθησαν διὰ τῆς πειραματικῆς ἐρεύνης, περιωρίσθη ἤδη σημαντικῶς, διότι πολλοὶ ἐκ τούτων ἀπεδείχθησαν μερικαὶ περιπτώσεις πολὺ μικροτέρου ἀριθμοῦ, ἀλλὰ κατὰ πολὺ γενικωτέρων, νόμων, εἰς τρόπον ὥστε σήμερον δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ σύμπαντος, τοῦ προσιτοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν καὶ ἑπομένως τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν παρατήρησιν, διέπονται ὑπὸ σχετικῶς μικροῦ ἀριθμοῦ φυσικῶν νόμων.

Ἑνότης τοῦ σύμπαντος. Οἱ φυσικοὶ νόμοι, οἱ συναγόμενοι ἐκ πειραμάτων τελουμένων ἐπὶ τῆς γῆς, ἰσχύουσι καὶ διὰ τὸ σύμπαν καθόλου, διότι μέχρι σήμερον δὲν ὑπάρχει παρατήρησις φυσικοῦ φαινομένου ἀναφερομένη εἰς τὸν ἔναστρον οὐρανόν, ἡ ὁποία νὰ μὴ συμφωνῇ πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους τοὺς ἐπὶ γῆς ἰσχύοντας. Τοὐναντίον μάλιστα, οἱ ἐπὶ γῆς ἰσχύοντες φυσικοὶ νόμοι, ἐφαρμοζόμενοι καὶ ἐπὶ τῶν φαινομένων τῶν παρατηρουμένων ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐρανίων σωμάτων, συνετέλεσαν εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῶν, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὰς

Digitized by Google

γενικὰς γραμμάς. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων λέγομεν ὅτι τὸ σύμπαν παρουσιάζει ἑνότητα.

Ἱστορία τῆς φυσικῆς. Ὁ ὅρος *φυσικὴ* ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, συγγράψαντα καὶ τὸ πρῶτον σύγγραμμα φυσικῆς, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν ἐν χρήσει περὶ τὰ 2.000 ἔτη. Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ὡς φυσικοὶ φέρονται ὁ Κτησίβιος καὶ ὁ Ἥρων (284—221 π. Χ.), ὁ Ἀρχιμήδης (287—212 π. Χ.), ὁ ὁποῖος, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀνεκάλυψε τὴν ἄνωσιν τῶν ὑγρῶν καὶ τὸν νόμον τοῦ μοχλοῦ, ὁ Πτολεμαῖος (120 π. Χ.), ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε τὴν διάθλασιν τοῦ φωτός, καὶ ἄλλοι. Ἐθεωρεῖτο δὲ ἡ φυσικὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων ὡς κλάδος τῆς φιλοσοφίας. Οἱ Ἄραβες κατόπιν μετέδωσαν τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικοϊστορικὰς γνώσεις αὐτῶν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ὀλίγοι ἄξιοι λόγου φυσικοὶ συναντῶνται, ἐκ τῶν ὁποίων διασημότερος θεωρεῖται ὁ Leonardo da Vinci. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος παρατηρεῖται σημαντικὴ ἐξέλιξις τῆς φυσικῆς διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν Hartmann, Stevin, Γαλιλαίου, Jansen, Κεπλέρου, Toricelli, Otto de Guericke, Snellius, Καρτεσίου, Hooke καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἡ φυσικὴ ἀναπτύσσεται γοργῶς διὰ τῶν ἐργασιῶν διασήμων φυσικῶν, ὡς τοῦ Νεύτωνος, Bernouilli, Euler, d'Alembert, Lagrange, Laplace, Coulomb, Huygens, Fresnel, Ampère, Helmholtz, Thomson, Maxwell, Hertz καὶ ἄλλων πολλῶν, οὕτω δὲ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος διεμορφώθη αὕτη εἰς ἐκτενῆ ἐπιστήμην, ἡ ὁποία παρέμεινε γνωστὴ διὰ τοῦ ὅρου κλασσικὴ φυσική.

Νεωτέρα ἐξέλιξις τῆς φυσικῆς. Ἀπὸ τοῦ Κ΄ αἰῶνος ἄρχεται ἡ νεωτέρα ἐξέλιξις τῆς φυσικῆς, ἡ ὁποία βασίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν *θεωρίαν τῆς σχετικότητος,* τὴν διαμορφωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Einstein, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν *θεωρίαν τῶν κβάντα,* τὴν διαφορφωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Planck. Ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι αὗται ἀποτελοῦσι τὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ νεωτέρα φυσική. Σπουδαῖον κεφάλαιον τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἀποτελεῖ καὶ ἡ διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Bohr διαμορφωθεῖσα ἀτομικὴ θεωρία, ἡ ὁποία διηύρυνε τὰ μέγιστα τὰς γνώσεις ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν συγκρότησιν τοῦ ὑλικοῦ ἀτόμου.

Ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος ἐπέδρασε σημαντικώτατα ἐπὶ τὴν νεωτέραν φυσικήν, διότι διὰ ταύτης διεμορφώθη νέα μηχανική, γενικεύσασα τοὺς νόμους τῆς κινήσεως, εἰς τρόπον ὥστε οἱ νόμοι τῆς κλασσικῆς μηχανικῆς νὰ θεωρῶνται πλέον ὡς νόμοι πρώτης προσεγγίσεως, ἐπὶ πλέον δὲ ἀποκατέστησε σπουδαιότατον σύνδεσμον τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς ὀπτικῆς, διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι ἡ ταχύτης τῶν φωτεινῶν κυμάτων ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτατον ὅριον πασῶν τῶν μηχανικῶν ταχυτήτων. Ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος ἀπεκαλύφθη στενοτάτη σχέσις τῆς θεμελιώδους μηχανικῆς ἐννοίας τῆς μάζης καὶ τῆς σπουδαιοτάτης διὰ σύμπασαν τὴν φυσικὴν ἐννοίας τῆς ἐνεργείας, διότι ἀπεδείχθη ὅτι αἱ δύο ἔννοιαι τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς μάζης εἶναι ταυτόσημοι, ἀφοῦ ἡ μᾶζα ὑλικοῦ σημείου ἢ σωματιδίου διαφέρει τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ μόνον κατὰ σταθερὸν παράγοντα, συμπίπτοντα πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ταχύτητος διαδόσεως τοῦ φωτός, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ παγκοσμίαν σταθεράν. Τὰ θεμέλια τῆς κλασσικῆς μηχανικῆς ἐκλόνισεν οὐ μόνον ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος, ἀλλὰ καὶ ἡ παραλλήλως πρὸς αὐτὴν ἀναπτυχθεῖσα θεωρία τῶν κβάντα, ἡ ὁποία ἐπέδρασεν ἐν γένει καὶ ἐφ' ὅλης τῆς κλασσικῆς φυσικῆς. Ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος οἱ φυσικοὶ εἶχον καταλήξει εἰς τὴν παραδοχὴν ὅτι τόσον ἡ ὕλη ὅσον καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς δεικνύουσιν ἀτομιστικὴν ὑφήν. Οὕτω κατεδείχθη ὅτι πάντα τὰ ὑλικὰ ἄτομα συγκροτοῦνται ἐκ δύο θεμελιωδῶν σωματιδίων, κατὰ τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις, τοῦ *ἠλεκτρονίου* καὶ τοῦ *πρωτονίου,* τῶν ὁποίων αἱ μᾶζαι ἀποτελοῦσι παγκοσμίας σταθεράς. Ἐξ ἄλλου, ἀνεγνωρίσθη ὅτι πᾶν ἠλεκτρικὸν φορτίον εἶναι πολλαπλάσιον θεμελιώδους φορτίου, καλουμένου *στοιχειώδους φορτίου,* καὶ ὅτι πάντα τὰ ὑλικὰ θεμελιώδη σωματίδια φέρουσι πάντοτε τοιοῦτο στοιχειῶδες φορτίον, ἤτοι τὰ πρωτόνια, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ τὰ βαρύτερα, φέρουσι θετικὸν στοιχειῶδες φορτίον, ἐνῷ τὰ ἠλεκτρόνια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐλαφρότερα, φέρουσι στοιχειῶδες ἀρνητικὸν φορτίον. Τὸ στοιχειῶδες φορτίον ἀποτελεῖ ἐπίσης παγκοσμίαν σταθεράν.

Διὰ τῆς θεωρίας ὅμως τῶν κβάντα ἐγένετο ἡ σπουδαιοτάτη ἀποκάλυψις ὅτι καὶ τὸ φῶς ὑπὸ τὴν γενικωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως δεικνύει, ὡς ἡ ὕλη καὶ ὁ ἠλεκτρισμός, ἀτομιστικὴν ὑφὴν καὶ ἀποτελεῖται ἐξ ἀτόμων φωτὸς ἢ στοιχείων ἀκτινοβολίας καλουμένων *φωτονίων.* Ὡς δὲ ὑπὸ τοῦ Planck κατεδείχθη, ἕκαστον τῶν στοιχείων ἀκτινοβολίας, ἤτοι ἕκαστον τῶν φωτονίων, χαρακτηρίζεται ὑπὸ ποσοῦ ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν τὴν συχνότητα τῆς θεωρουμένης ἀκτινοβολίας ἐπὶ σταθερὰν ποσότητα, καλουμένην *σταθερὰν τοῦ Planck,* καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐπίσης παγκοσμίαν σταθεράν.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ταυτότητος ἐνεργείας καὶ μάζης προκύπτει ἀμέσως ὅτι εἰς ἕκαστον τῶν φωτονίων ἀντιστοιχεῖ μᾶζα, ἡ ὁποία εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν συχνότητα αὐτοῦ· ὅτι δὲ πράγματι τοῦτο ἀληθεύει, ἀπεδείχθη καὶ πειραματικῶς ὑπὸ τοῦ Compton.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τῶν κβάντα ἡ σταθερὰ τοῦ Planck ἐμφανίζεται ἐν τῇ νεωτέρᾳ φυσικῇ ὡς καθαρῶς ὀπτικὴ σταθερά, ἐν τούτοις βραδύτερον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐργασιῶν τοῦ Bohr, ἀνεγνωρίσθη ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ καὶ θεμελιώδη μηχανικὴν σταθεράν.

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς σταθερᾶς τοῦ Planck διεμορφώθη ἑτέρα μηχανική, ἡ *κβαντικὴ μηχανική,* ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μηχανικὴν γενικωτέραν τῆς κλασσικῆς μηχανικῆς καὶ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ διὰ τὴν σπουδὴν συστημάτων, ὧν αἱ διαστάσεις ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰς διαστάσεις τῶν ἀτόμων. Ἐν τούτοις ἡ ὑπὸ τοῦ Bohr θεμελιωθεῖσα κβαντικὴ μηχανικὴ παρουσιάζει δυσχερείας λόγῳ ὡρισμένων κβαντικῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐκ τῶν προτέρων αὐθαιρέτως ἐδέχθη ὁ Bohr καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν ἐδικαιολογοῦντο εἰμὴ μόνον διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἦγον αὗται, ἅτινα ἐπηληθεύοντο πλήρως ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως.

Καίτοι ἡ νεωτέρα φυσικὴ διὰ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος καὶ τῆς θεωρίας τῶν κβάντα κατώρθωσε νὰ ἑρμηνεύσῃ πληθὺν φαινομένων ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐξήγησις διὰ τῆς κλασσικῆς φυσικῆς προσέκρουεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, ἐν τούτοις σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἡ νεωτέρα φυσικὴ προσέκρουσεν εἰς σοβαρωτάτας δυσχερείας. Μία τῶν δυσχερειῶν τούτων ἦτο ὅτι ἡ ἀκτινοβολία ἐνεφανίζετο εἰς ἄλλα μὲν φαινόμενα ὡς ἔχουσα κυματοειδῆ χαρακτῆρα, ἤτοι παρουσιάζει αὕτη συνεχῆ ὑφήν, εἰς ἄλλα δὲ ἐνεφανίζετο ἔχουσα, ὡς καὶ ἡ ὕλη, ἀτομικὴν ὑφήν, ἤτοι ἀσυνεχῆ ὑφήν. Παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας τῶν φυσικῶν ἦτο ἀδύνατος ὁ συμβιβασμὸς τῶν δύο ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων καὶ ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ἀναφυέντος δυϊσμοῦ, οὕτω δὲ οἱ σύγχρονοι φυσικοὶ ἤχθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα, πρὸς ἄρσιν τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες ἐνεφανίζοντο ἐκ τῆς παραδοχῆς ὑπὸ τοῦ Bohr ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ τῶν αὐθαιρέτων κβαντικῶν συνθηκῶν καὶ πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀναφυέντος δυϊσμοῦ μεταξὺ κυμάτων καὶ φωτονίων, ὡς καὶ ἄλλων δευτερευούσης σημασίας δυσχερειῶν, ἃς συνήντα ἡ νεωτέρα φυσικὴ κατὰ τὴν σπουδὴν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων, ὅτι ἡ μηχανικὴ ἔπρεπε νὰ ἀναθεμελιωθῇ ἐπὶ νέων βάσεων, ὥστε ἡ νέα μηχανικὴ νὰ παρέχῃ ἀκριβῆ ἐξαγόμενα, ἐφαρμοζομένη ἐπὶ περιοχῶν ἐχουσῶν διαστάσεις τάξεως μεγέθους πρὸς τὰς ἀτομικὰς διαστάσεις. ἤτοι ἐφαρμοζομένη ἐπὶ μικροσκοπικῶν συστημάτων.

Διὰ τῆς ὡς ἄνω ἀναθεμελιώσεως τῆς μηχανικῆς ἐπιστεύετο ὅτι ἡ νέα μηχανικὴ θὰ ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὰς δύο κβαντικὰς συνθήκας τοῦ Bohr, ὥστε αὗται νὰ μὴ ἐμφανίζωνται πλέον αὐθαίρετοι καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ οὕτως ἡ φυσικὴ τῶν ὡς ἄνω δυσχερειῶν. Ἡ πρώτη ὤθησις πρὸς ἀναθεμελίωσιν τῆς μηχανικῆς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ De Broglie. Οὗτος, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω δυϊσμοῦ μεταξὺ κυμάτων καὶ φωτονίων, ἤχθη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τῇ φυσικῇ τῆς ἐννοίας τῶν *συνδεδεμένων κυμάτων,* διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι μεθ' ἑκάστου ὑλικοῦ σημείου ἐν κινήσει εὑρισκομένου εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη δεσμὶς ἢ συρμὸς κυμάτων. Τὰ συνδεδεμένα μετὰ ὑλικοῦ σημείου κύματα χαρακτηρίζονται πολλάκις ὡς *ὑλικὰ κύματα* ἢ *κύματα De Broglie.* Εἰς τὰ ὑλικὰ κύματα διακρίνομεν τὴν ταχύτητα φάσεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀνωτέρα τῆς ταχύτητος διαδόσεως τοῦ φωτός, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὰ ὑλικὰ κύματα ἐκλήθησαν καὶ *ὑπερφωτεινά,* καὶ τὴν ὁμαδικὴν ταχύτητα, ἡ ὁποία συμπίπτει πρὸς τὴν μηχανικὴν ταχύτητα, μεθ' ἧς κινεῖται τὸ σωματίδιον, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέονται τὰ ὑλικὰ κύματα.

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τῶν ὑλικῶν κυμάτων κατώρθωσεν ὁ De Broglie νὰ ἐπιτύχῃ συμβιβασμὸν τῶν ἀντιτιθεμένων ἀντιλήψεων τῆς συνεχείας καὶ ἀσυνεχείας τῆς ἀκτινοβολίας, διὰ δὲ τῆς παραδοχῆς a priori τῆς μιᾶς τῶν κβαντικῶν συνθηκῶν τοῦ Bohr (τῆς ὀπτικῆς) ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ἑτέραν.

Τὰ ὑλικὰ κύματα, τὰ ὁποῖα παρεδέχθη ὁ De Broglie, δὲν ἀποτελοῦσι φῶς ἢ ἄλλως ἠλεκτρομαγνητικὴν ἀκτινοβολίαν, ἀλλ' ἡ φύσις αὐτῶν παραμένει εἰσέτι ἄγνωστος. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ De Broglie, δια τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὑλικῶν κυμάτων, ἀπέβλεψε μᾶλλον εἰς μαθηματικὸν τέχνασμα, ὅπως συμβιβάσῃ τὴν θεωρίαν τῶν κυμάνσεων, ἀνταποκρινομένην πρὸς συνεχῆ ὑφὴν τῆς ἀκτινοβολίας, πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν κβάντα, ἀνταποκρινομένην πρὸς ἀσυνεχῆ ὑφὴν τῆς ἀκτινοβολίας, καὶ ἐπιτύχῃ οὕτω μεγαλυτέραν ἑνότητα ἐν τῇ φυσικῇ. Ἐν τούτοις ἡ περαιτέρω ἔρευνα κατέδειξεν ὅτι τὰ ὑλικὰ κύματα πρέπει νὰ ἔχωσι πραγματικὴν ὑπόστασιν. Πράγματι οἱ Davisson καὶ Germer, ἀκολούθως δὲ καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί, κατώρθωσαν νὰ ἀποδείξωσι διὰ τοῦ πειράματος ὅτι δέσμη ἠλεκτρονίων δεικνύει ἐντελῶς ὅμοια φαινόμενα παραθλάσεως, τὰ ὁποῖα λαμβάνομεν δι' ἀκτίνων Röntgen, ἤτοι διὰ καθαρᾶς ἠλεκρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας. Οὕτως ἡ νεωτέρα φυσικὴ ἔρευνα εὑρίσκεται πάλιν ἐνώπιον σαφῶς ἐκπεφρασμένου δυϊσμοῦ, δεδομένου ὅτι ὁ φυσικὸς κόσμος ἐμφανίζεται δυαδικὸς ὑπὸ μορφὴν δύο ὀντοτήτων, τῆς *ὕλης* καὶ τῆς *ἀκτινοβολίας.* Ἑκάστη τῶν ὀντοτήτων τούτων δεικνύεται ὡς ἀποτελουμένη ἐξ ἀπειροελαχίστων αὐτοτελῶν στοιχείων, ἤτοι ἡ μὲν ὕλη ἐξ ἠλεκτρονίων (καὶ πρωτονίων), ἡ δὲ ἀκτινοβολία ἐκ φωτονίων. Ἡ βαθυτέρα ὅμως ἀνάλυσις τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρονίου καὶ φωτονίου δεικνύει ὅτι ἕκαστον τῶν στοιχείων τούτων ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν ἄλλοτε μὲν ὡς ἔχον τὰς ἰδιότητας τὰς ἀποδιδομένας εἰς τὴν ὕλην, ἄλλοτε δὲ τὰς ἀποδιδομένας εἰς τὴν ἀκτινοβολίαν. Περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ αἰτίου τοῦ δυϊσμοῦ τούτου ἀσχολεῖται ἡ νεωτέρα φυσική, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχῃ καταλήξει εἰς θετικὰ ἀποτελέσματα.

Νεωτάτη φάσις τῆς φυσικῆς. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διεμορφώθησαν δύο σπουδαῖαι φυσικαὶ θεωρεῖαι, ἡ *κυματομηχανικὴ* τοῦ Schrödinger καὶ ἡ *κβαντομηχανικὴ* τοῦ Heisenberg, αἵτινες μετὰ τῆς νεωστὶ ἐμφανισθείσης θεωρίας τοῦ Dirac ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ αἰτίου τοῦ ἀναφυέντος δυϊσμοῦ.

Αἱ νέαι αὗται θεωρίαι συνεκλόνισαν ἐκ βάθρων τὸ οἰκοδόμημα τῆς φυσικῆς, διότι προσέβαλον αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑλικοῦ σημείου. Οὕτως, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων θεωριῶν, εἰς ὑλικὸν σωματίδιον οὔτε ὡρισμένην θέσιν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν, οὔτε φυσικὰ ὅρια, πρὸς τούτοις δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ποία εἶναι ἡ ἀληθὴς φύσις τοῦ σωματιδίου καὶ τοῦ κύματος καὶ τίς ἡ σχέσις τούτων. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν νέων θεωριῶν προκύπτει ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, τὴν ὁποίαν ἐδέχθημεν ὡς βάσιν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς φυσικῆς, δὲν ἰσχύει ἐν τῇ σπουδῇ τῶν μικροσκοπικῶν συστημάτων, ἤτοι τὰ φαινόμενα τῆς ἀτομικῆς φυσικῆς δὲν ὑπόκεινται εἰς ἑτεραρχίαν (Determinismus). Ὁ Heisenberg ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ αἰτιώδης περιγραφὴ τῶν φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου προσκρούει εἰς δυσχερείας, τοῦτο δὲ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ *ἀπροσδιορίστου,* κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ παρατηρητοῦ προκύπτει ἀβεβαιότης ἢ αὐταρχία (Indeterminismus) ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν παραμέτρων τῶν χαρακτηριζόντων τὴν κατάστασιν φυσικοῦ τινος συστήματος. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπροσδιορίστου ὁ Heisenberg καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς νόμοι στατιστικοί.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἡ σύγχρονος ἔρευνα ἐν τῇ φυσικῇ συνετέλεσεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπιτυχῆ διευκρίνησιν πλείστων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλουν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ—τὸ σπουδαιότερον—ἤγαγεν εἰς τὴν τροποποίησιν θεμελιωδῶν ἀντιλήψεων ἡμῶν περὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Αἱ τροποποιήσεις αὗται, τῶν ὁποίων τὴν παραδοχὴν ἐπιβάλλει ἡ σύγχρονος φυσική, εἶναι τοσοῦτον ριζικαὶ καὶ φαίνονται τόσον παράδοξοι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἔχομεν συνηθίσει νὰ σκεπτώμεθα ἐν τῇ φυσικῇ, ὥστε νὰ ἱστάμεθα ἐνώπιον αὐτῶν μετὰ σκεπτικισμοῦ καὶ νὰ διερωτώμεθα ἂν ὄντως αὗται θὰ ἐπικρατήσωσιν ὁριστικῶς. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ φυσικὴ εὑρίσκεται εἰς ὅλως νέον στάδιον διαμορφώσεως, ὑπὸ πολλῶν δὲ ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ φυσικὴ διέρχεται σήμερον κρίσιν μεγαλυτέραν πάσης ἄλλης περιόδου τῆς ἱστορίας της.

Κεφάλαια τῆς φυσικῆς. Κατὰ τῆς νεωτέρας ἀντιλήψεις, τὴν φυσικὴν συγκροτοῦσι τὰ ἀκόλουθα κεφάλαια:

α΄) Ἡ *μηχανική,* περιλαμβάνουσα τὴν σπουδὴν τῶν κινήσεων τῶν σωμάτων, ὡς καὶ τῶν μεταβολῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἰδιοτήτων καὶ καταστάσεων τῶν κινήσεων, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦνται ὑπὸ οἱωνδήποτε δυνάμεων, χωρὶς νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ προέλευσις τῶν δυνάμεων τούτων. Μέρος τῆς μηχανικῆς ἀποτελεῖ ἡ μηχανικὴ τῶν μορίων, ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται τὰ μέγιστα ἐν τῇ σπουδῇ τῆς θερμότητος. Ἐπίσης ἡ σπουδὴ τοῦ ἤχου, ἤτοι ἡ ἀκουστική, ἀποτελεῖ μέρος τῆς μηχανικῆς. δεδομένου ὅτι ὁ ἦχος ὀφείλεται εἰς ἰδιάζουσαν κίνησιν τῶν σωμάτων.

β΄) Ἡ σπουδὴ τῶν *δυνάμεων,* περιλαμβάνουσα: 1) τὴν βαρύτητα (παγκοσμίαν ἕλξιν), 2) τὰς ἠλεκτρικὰς καὶ τὰς μαγνητικὰς δυνάμεις (τὸ μέρος τοῦτο περιλαμβάνει καὶ τὴν σπουδὴν τοῦ φωτός), 3) τὰς δυνάμεις ἀδρανείας. Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας κατηγορίας δύνανται νὰ ἀναχθῶσι πᾶσαι αἱ ἐν τῇ φύσει ἐμφανιζόμεναι δυνάμεις.

γ΄) Ἡ *φυσικὴ στατιστική.* Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιλαμβάνει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων τῆς θεωρίας τῶν πιθανοτήτων ἐν τῇ σπουδῇ φυσικῶν φαινομένων, εἰς τὰ ὁποῖα συμμετέχουσιν ἀπειροπληθῆ αὐτοτελῆ σωματίδια καὶ εἰς τὰ ὁποῖα δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τίνι τρόπῳ συμπεριφέρεται ἕκαστον τῶν σωματιδίων, ἀλλ' ἐπιδιώκομεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τοὺς στατιστικοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰ φαινόμενα τῆς ὡς ἄνω

Digitized by Google

κατηγορίας. Ἡ στατιστικὴ εὑρίσκει μεγάλην ἐφαρμογὴν ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ἀερίων καὶ τῆς θερμότητος.

δ´) Ἡ σπουδὴ τῶν *ταλαντώσεων*. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιλαμβάνει τοὺς γενικοὺς νόμους τῶν περιοδικῶν φαινομένων οἱασδήποτε φύσεως.

ε´) Ἡ σπουδὴ τῆς *συγκροτήσεως τῆς ὕλης*. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιλαμβάνει τὴν σπουδὴν τῆς συγκροτήσεως τῶν ἀτόμων καὶ μορίων, ὡς καὶ τῆς συγκροτήσεως τῆς ὕλης ἐξ ἀτόμων καὶ μορίων. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὑπάγεται ἡ ἀκτινεργία καὶ ἡ θεωρία τῶν κβάντα.

Γενικῶς ὅμως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς φυσικῆς, ἕνεκα λόγων διδακτικῶν, δὲν τηρεῖται πάντοτε ἡ ὡς ἄνω διαίρεσις, ἀλλὰ τροποποιεῖται ἐν μέρει.
Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

φυσικοθεραπεία (ἡ). Θεραπευτικὴ ἀγωγὴ χρησιμοποιοῦσα πρὸς ἰαματικὸν σκοπὸν τοὺς φυσικοὺς παράγοντας, ἤτοι τὸν ἀέρα, τὴν θερμότητα, τὸ φῶς, τὸν ἥλιον, τὸ ὕδωρ, τὸν ἠλεκτρισμόν, τὰς ἀκτῖνας Χ, τὰς ὑπεριώδεις ἀκτῖνας, τὰς ἀκτῖνας τῶν ἀκτινεργῶν σωμάτων (ραδίου, μεσοθορίου κλπ.), τὴν κίνησιν κλπ. Ἐντεῦθεν ἡ φυσικοθεραπεία, εὐρύτατος θεραπευτικὸς κύκλος, περιλαμβάνει τὴν ἀεροθεραπείαν, τὴν θερμοθεραπείαν, τὴν φωτοθεραπείαν, τὴν ἡλιοθεραπείαν, τὴν ὑδροθεραπείαν, τὴν θαλασσοθεραπείαν, τὴν ἠλεκτροθεραπείαν, τὴν ἀκτινοθεραπείαν, τὴν ραδιοθεραπείαν, τὴν κινησιθεραπείαν κλπ., ὧν τινες ἐν χρήσει καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Σ. Γ. Σ.

φυσικομαθηματικός, —ή, —όν· φυσικὸς ἅμα καὶ μαθηματικός, ἐπιστήμων τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν· ‖ «φυσικομαθηματικὴ σχολή» (βλ. κατωτέρω).

— **φυσικομαθηματικὴ σχολή**. Ἡ πέμπτη καὶ τελευταία τῶν σχολῶν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς, μεθ' ἧς ἦτο ἡνωμένη μέχρι τοῦ 1904. Ἀπετελεῖτο μέχρι τοῦ 1918 ἐκ δύο τμημάτων, *μαθηματικοῦ* καὶ *φυσικοῦ*. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἱδρυθὲν προσετέθη καὶ τρίτον τμῆμα, τὸ *χημικόν*, καὶ βραδύτερον (1922), διὰ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τοῦ Πανεπιστημίου 2905, ὡρίσθη καὶ τέταρτον τμῆμα, τὸ *φαρμακευτικόν*, καταργηθέντος τοῦ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου λειτουργοῦντος «Φαρμακευτικοῦ σχολείου», οὗ προΐστατο ὁ κοσμήτωρ τῆς ἰατρικῆς. Διὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ 1932 (νόμος 5343) προβλέπεται ἡ σύστασις καὶ πέμπτου τμήματος, τοῦ *φυσιογνωστικοῦ*, ἀλλ' ἡ περὶ αὐτοῦ διάταξις δὲν ἐτέθη εἰσέτι εἰς ἐφαρμογήν. Κατὰ ταῦτα ἡ φυσικομαθηματικὴ σχολὴ ἀπονέμει πτυχία μαθηματικῶν, φυσικῶν ἐπιστημῶν, χημείας, φαρμακευτικῆς καὶ φυσιογνωσίας καὶ γεωγραφίας, διδακτορικὸν δὲ ἕν, τὸ τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν. Ἕδραι τακτικαὶ ἐν τῇ σχολῇ εἶναι 16, αἱ ἑξῆς: τρεῖς τῶν μαθηματικῶν, δύο τῆς φυσικῆς καὶ ἀνὰ μίαν τῆς μηχανικῆς, τῆς ἀστρονομίας, τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς, τῆς ἀνοργάνου χημείας, τῆς ὀργανικῆς χημείας, τῆς φαρμακευτικῆς χημείας, τῆς παλαιοντολογίας καὶ γεωλογίας, τῆς ὀρυκτολογίας καὶ πετρολογίας, τῆς βοτανικῆς, τῆς ζωολογίας, τῆς φυσικῆς γεωγραφίας. Ἔκτακτοι δὲ αὐτοτελεῖς 14, ἤτοι ἀνὰ μίαν τῆς ἀλγέβρας, τῆς μετεωρολογίας, τῆς σεισμολογίας, τῆς ἐφηρμοσμένης φυσικῆς, τῆς μηχανολογίας καὶ σχεδίων, τῆς φυσικῆς χημείας, τῆς ἀναλυτικῆς χημείας, τῆς χημείας τῶν ἐδωδίμων, τῆς ἀσπονδυλογνωσίας καὶ διαπλασιογνωσίας τῆς Ἑλλάδος, τῆς γενικῆς καὶ πειραματικῆς βιολογίας, τῆς ἱστορίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῆς φαρμακογνωσίας, τῆς συστηματικῆς βοτανικῆς, τῆς κρυσταλλογραφίας. Διὰ νεωτέρου νόμου ἡ σχολὴ ἀπέκτησε δύο εἰσέτι τακτικὰς ἕδρας, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτῶν δὲν καθωρίσθη εἰσέτι ὑπ' αὐτῆς. Δ. Α. Δ.

φυσικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φύσιν, ὁ τῆς φύσεως: «φυσικὰ φαινόμενα»· ‖ «φυσικαὶ ἐπιστῆμαι» αἱ ἀνερευνῶσαι τοὺς νόμους, καθ' οὓς ὑφίστανται, γεννῶνται ἢ ἐξελίσσονται τὰ περὶ ἡμᾶς· ‖ ὁ κατὰ φύσιν ὑφιστάμενος ἢ συμβαίνων: «φυσικὸς θάνατος», ἀντίθ. «βίαιος —», «ὕφος φυσικόν» ἄλλως «— ἀπροσποίητον»· ‖ **φυσικὸς** (ὁ)· ὡς οὐσ., ὁ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐπιστήμων ἢ διδάσκαλος· ‖ **φυσικὴ** (ἡ)· ὡς οὐσ., ἡ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐπιστήμη· ‖ **φυσικὸν** (τό)· ὡς οὐσ., πᾶν τὸ κατὰ φύσιν συμβαῖνον: «ἡ μητρικὴ ἀγάπη εἶναι φυσικόν»· ‖ φυσικὸν γνώρισμα, χαρακτήρ: «εἶναι τὸ φυσικόν του νὰ τρώγῃ πολύ»· ‖ οὐδ. πληθ. **φυσικὰ** (τὰ) ὡς οὐσ. (ἐν. *μαθήματα*)· οἷον ἡ φυσικὴ ἱστορία, ἡ φυσικὴ πειραματικὴ κλπ.

—φυσικαὶ **ἐξισώσεις** [*Φυσ.*]· βλ. λ. ἐξίσωσις (τ. ΙΑ´, σ. 267 γ).

—**φυσικαὶ ἐπιστῆμαι**. Καλοῦνται οὕτω γενικῶς αἱ ἐπιστῆμαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουσι τὰ ἀντικείμενα, ὅσα ὑπάρχουσι, καὶ τὰ φαινόμενα, ὅσα λειτουργοῦνται ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ ἐπέκεινα τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως. Κατὰ τὸν W. Wundt αἱ ἐπιστῆμαι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς *τυπικὰς* καὶ εἰς *πραγματικάς*, αὗται δὲ εἰς *φυσικάς*, *πνευματικὰς* καὶ *ἠθικάς*. Αἱ *φυσικαὶ* ἐπιστῆμαι διαιροῦνται εἰς: α) *φαινομενολογικάς*, ἐξεταζούσας τὰς φυσικὰς ἐνεργείας (φυσική, χημεία, φυσιολογία)· β) *γενετικάς*, ἐξεταζούσας τὰς φυσικὰς ἐνεργείας ἐν σχέσει πρὸς τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα (κοσμολογία, γεωλογία, ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τῶν ὀργανισμῶν) καὶ γ) *συστηματικάς*, ἐξεταζούσας τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα (ὀρυκτολογία, βοτανική, ζῳολογία κ.λ.π.). Ὁ Θ. Βορέας διαιρεῖ τὰς ἐπιστήμας εἰς *τυπικὰς* καὶ *πραγματικάς*, ταύτας εἰς *φυσικὰς* καὶ *πνευματικάς*, καὶ τὰς φυσικὰς εἰς *συστηματικὰς* (φυσική, χημεία, ὀρυκτολογία, φυτολογία, ζῳολογία, ἀνθρωπολογία, βιολογία, φυσιολογία, ἀνατομική, παθολογία, ἰατρικὴ κλπ.) καὶ *γενετικὰς* (κοσμολογία, γεωλογία, ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τῶν ζώντων ὀργανισμῶν κλπ.). [Πρβλ. *Θ. Βορέα*: Λογικὴ (Ἀθῆναι 1932), σ. 1, 6, 225, 230 κ. ἑξ.]

— **«φυσικῶν ἐπιστημῶν, Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἑταιρεία τῶν —»**. Ἐπιστημονικὸν σωματεῖον ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1919, μὲ σκοπὸν τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Συνεκροτήθη ὑπὸ τῶν διπλωματούχων τῆς Φυσικομαθηματικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1924 μετεβλήθη εἰς ἕνωσιν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1924 ἐξέδωκε τὸ «Δελτίον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἑταιρείας φυσικῶν ἐπιστημῶν», κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1921 καὶ 1922 διωργάνωσε σειρὰς διαλέξεων. Συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς βιομηχανίας ἐν Ἑλλάδι, κατὰ δὲ τὸ 1928 συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», ὅπερ ὅμως μετὰ πάροδον ἔτους ἔπαυσεν ὑφιστάμενον.

— **φυσικὴ γεωμετρία**. Ἡ γεωμετρία, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι κατεσκευασμένος ὁ χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶμεν (βλ. λ. *γεωμετρία*, τ. Η´, σ. 291 β´).

— **φυσικὴ ἐλευθερία** [*Νομ.*]· βλ. λ. ἀτομικὰ δικαιώματα.

— **φυσικὴ ἐπιλογή**· βλ. λ. *δαρβινισμὸς* καὶ *ἐπιλογή*.

—φυσικὴ **ἡμέρα** [*Ἀστρον.*]· βλ. λ. *ἡμέρα*.

— **φυσικὴ θεολογία**. Καλεῖται οὕτω ἡ θεολογία ἐκείνη, ἥτις δέχεται ὅτι εἶναι δυνατὴ γνῶσις τοῦ θεοῦ διὰ μόνου τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ἄνευ ἀποκαλύψεως. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀντιδιαστέλλει τὴν γνῶσιν ταύτην πρὸς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἢ ὑπερφυσικὴν γνῶσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ θετικὴ θεολογία. Ἡ φυσικὴ αὕτη θεολογία ἐγεννήθη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀνεύρισκον ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ γνῶσιν περὶ θεοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου, τῆς ὁποίας τὴν καταγωγὴν ἔδει νὰ ἐξηγήσωσιν. Οἱ ἀπολογηταὶ τοῦ Β´ μ. Χ. αἰῶνος προσέχουσι μᾶλλον εἰς τὴν φυσικὴν θεολογίαν, εἰς τὴν φυσικὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν, ἐπειδὴ πειρῶνται νὰ ἑρμηνεύσουν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς τελείωσιν τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἐκέκτητο ἤδη ἡ ἀνθρωπότης πρὸ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Τοὐναντίον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τοῦ Δ´ αἰῶνος ἐξαίρουσι μᾶλλον τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν, ἐπειδὴ ἐνδιαφέρονται νὰ καταδείξουν τὸ νέον, ὅπερ ἐκόμισεν ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ τελεσθεῖσα ἀπολύτρωσις. Ἡ διάκρισις αὕτη διαρκεῖ καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα, συνδυαζομένων τῶν δύο ἀπόψεων, ὡς συμβαίνει καὶ μέχρι σήμερον. Ἡ περὶ φυσικῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ διδασκαλία περιορίζεται εἰς τὰ προσήκοντα ὅρια ὑπὸ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως γνώσεως, ἥτις τὸ μὲν διορθώνει καὶ συμπληρώνει αὐτήν, τὸ δὲ προφυλάσσει τὸν ἀνθρώπινον λόγον ἀπὸ τῶν σφαλμάτων, κατευθύνουσα αὐτόν. Ν. Λ.

—**φυσικὴ ψευδομόρφωσις** (Physikalische Pseudomorphose) [*Ὀρυκτολ.*]· βλ. λ. *παραμόρφωσις*.

—**φυσικὴ ὠκεανογραφία**· βλ. λ. *στατικὴ* ὠκεανογραφία.

— **φυσικοὶ ἀριθμοί**. Καλοῦνται οὕτω οἱ ἀκέραιοι θετικοὶ ἀριθμοί. Ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρίαν τοῦ ἀριθμητικοῦ συστήματος τῶν πραγματικῶν ἀριθμῶν. Τὸ ἄθροισμα καὶ τὸ γινόμενον δύο φυσικῶν ἀριθμῶν εἶναι πάλιν φυσικὸς ἀριθμός, ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ πάντοτε καὶ διὰ τὰς δύο ἄλλας στοιχειώδεις πράξεις (ἀφαίρεσιν καὶ διαίρεσιν). Π. Θ. Κ.

— **φυσικὸν ἐκκρεμὲς** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἐκκρεμές*.

— **φυσικὸν ἢ ἐξώγαμον τέκνον** [*Νομ.*]· βλ. λ. *τέκνον*.

— **φυσικὸν πρόσωπον** [*Νομ.*]· βλ. λ. *πρόσωπον*.

— **φυσικὸς λογάριθμος**. Ἄλλη ὀνομασία τοῦ *νεπερείου λογαρίθμου* (βλ. λ. *λογάριθμος*).

— **φυσικὸς νόμος** [*Ἀποκρυφ.*]. Ἡ ὀνομασία αὕτη δίδεται συνήθως εἰς ὡρισμένους βασικοὺς κατὰ τὸν ἀποκρυφισμὸν νόμους, οἱ ὁποῖοι διέπουν πᾶσαν ἐν τῷ Σύμπαντι ἐκδήλωσιν καὶ εἶναι ἡ αἰτία τῶν ἄλλων νόμων τῆς φύσεως. Οἱ βασικοὶ οὗτοι νόμοι εἶναι: ὁ νόμος τῆς ἐξελίξεως, ὁ νόμος τῆς μετενσαρκώσεως (τῆς συνεχοῦς δημιουργίας νέων μορφῶν ὑπὸ τῆς ζωῆς) καὶ ὁ νόμος τοῦ αἰτιατοῦ ἢ νόμος τοῦ Κάρμα. Π. Π. Χ.

— **φυσικὸς ὁρίζων** [*Ἀστρον.*]· βλ. λ. *ὁρίζων* φυσικός.

Φυσικὸς (Physik), ***Φίλιππος - Σύγγκ.*** Χειρουργὸς τῆς Φιλαδελφείας (1768—1837). Τῷ 181[illegible] ἐγένετο καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς, τῷ δὲ 1819 ἀνέλαβε καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατομικῆς. Πλεῖστα εἰσηγήθη νέα ὀργανεῖα, ὡς καὶ πλείστας εἰσηγήθη ἐφευρέσεις καὶ πολλὰς ἐπήνεγκε βελτιώσεις εἰς τὴν ἐγχειρητικὴν τεχνικήν. Αἱ ἐργασίαι του εὕρηνται εἰς τὰ «Στοιχεῖα χειρουργικῆς» τοῦ Dorsey. Ο. Ρ.

φυσικότης, —ητος (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι φυσικόν, ἡ κατὰ φύσιν ὑπόστασις, τὸ φυσικόν, τὸ ἀπροσποίητον.

φυσικοχημεία (ἡ), ἢ ***φυσικὴ χημεία***, ἢ ***θεωρητικὴ χημεία***, ἢ ***γενικὴ χημεία*** (physikalische Chemie, Chimie physique). Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἔρευναν τῶν χημικῶν φαινομένων ἐν σχέσει ἰδίᾳ, πρὸς τὰς παραλλήλως χωρούσας μεταβολὰς τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς ἐνεργείας (θερμικῆς, ἠλεκτρικῆς, φωτεινῆς, χημικῆς κλπ.). Ὡς ἐκ τοῦ εὑρέος αὐτῆς καὶ πολυμεροῦς περιεχομένου εἶναι δύσκολον νὰ δοθῇ σύντομος καὶ πλήρης ὁρισμὸς αὐτῆς, διὸ καὶ εἰς τὰ περισσότερα εἰδικὰ ἐγχειρίδια ἀποφεύγεται ἡ ἀναγραφὴ τοιούτου.

Ὁ κλάδος οὗτος ἐδημιουργήθη, οὕτως εἰπεῖν, αὐτομάτως, εὐθὺς ὡς ἀπὸ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος ἐφηρμόσθησαν ἐν τῇ χημείᾳ φυσικαὶ μέθοδοι (ἀκριβεῖς μετρήσεις καὶ σταθμίσεις, προσδιορισμοὶ τῶν διαφόρων σταθερῶν θερμικῶν, ἠλεκτρικῶν, εἰδικοῦ βάρους καὶ ὄγκου, φωτοφασματικοὶ προσδιορισμοὶ κλπ.) καὶ εἰσήχθη ἐν τῇ χημικῇ ἐρεύνῃ ὁ μαθηματικὸς ὑπολογισμός, οὕτω δὲ ἡ χημεία κατέστη ἀληθὴς ἐπιστήμη, βασιζομένη ἐπὶ σταθερῶν νόμων καὶ χαρακτηριζομένη ἐκ τῆς ἀκριβείας τῶν προσδιορισμῶν ἰδιοτήτων καὶ σταθερῶν τῶν χημικῶν σωμάτων. Ἤδη ὁ Λαβουαζιέ, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἔξοχος φυσικός, ἐτόνισε τὰς στενὰς σχέσεις φυσικῆς καὶ χημείας καὶ ὠνόμασε τὸ περὶ ταύτας ἀσχολούμενον κεφάλαιον τῆς χημείας ὑπερβατικὸν μέρος τῆς χημικῆς ἐπιστήμης (partie transcendante). Βραδύτερον ὀλίγον ὁ Berthollet ἠσχολήθη μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ μεγάλου προβλήματος τῆς χημικῆς συγγενείας, ἐπὶ τῇ βάσει φυσικῶν μεθόδων καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ («Essai de Statique chimique»), γενόμενος ἐκ τῶν πρώτων θεμελιωτῶν τῆς φυσικῆς χημείας μετὰ τοῦ πολὺ βραδύτερον (1840) προσδιορίσαντος διὰ πλήθους ἀκριβεστάτων μετρήσεων τὰς σχέσεις μεταξὺ φυσικῶν ἰδιοτήτων καὶ χημικῆς συστάσεως τῶν σωμάτων Hermann Kopp. Ἔκτοτε, ἐνῷ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ χημεία ἀπετέλουν δύο τελείως διακεκριμένους κλάδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, κατεδείχθη ἡ στενὴ συνοχὴ αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς ἐκπροσωπεῖ ἡ φυσικὴ χημεία, ἀποτελοῦσα οἱονεὶ τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ αὐτῶν.

Μέχρι πρὸ πεντηκονταετίας ἡ φυσικὴ χημεία διέθετεν ἓν μόνον ἐργαστήριον, τὸ τῆς Λειψίας. Ἡ μεγάλη ὤθησις καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ περιωνύμου καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς χημείας ἐν Λειψίᾳ Γουλιέλμου Ὄστβαλδ. Διὰ τῆς ὑπερανθρώπου ἐργασίας καὶ τοῦ ὀργανωτικοῦ του πνεύματος, διὰ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Λειψίας, ἐξ οὗ ἐξῆλθον οἱ μεγαλύτεροι σύγχρονοι ἀντιπρόσωποι τῆς φυσικῆς χημείας, διὰ τῆς περισυλλογῆς καὶ ἐκδόσεως ὅλου τοῦ ὑπάρχοντος ἐγκατεσπαρμένου ὑλικοῦ εἰς τὸ ὀγκῶδες τετράτομον ἐγχειρίδιον τῆς «Γενικῆς χημείας» καὶ τῆς ἐκδόσεως εἰδικοῦ περιοδικοῦ, τοῦ περιωνύμου «Περιοδικοῦ τῆς φυσικῆς χημείας» ἀριθμοῦντος ἤδη ὑπερεκατὸν πεντήκοντα τόμους, κατέστη ὁ κύριος θεμελιωτὴς τῆς φυσικῆς χημείας. Ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἐμφάνισις τῆς περιφήμου θεωρίας τῆς ἠλεκτρολυτικῆς διαστάσεως, καὶ ἐν γένει ἡ φυσικοχημικὴ ἔρευνα τῶν ἰδιοτήτων τῶν διαλυμάτων ὑπὸ τοῦ van't Stoff, τοῦ Ὄστβαλδ καὶ ἄλλων, ἡ πληρεστέρα μελέτη τοῦ προβλήματος τῆς χημικῆς συγγενείας διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς χημικῆς στατικῆς καὶ κινητικῆς, ἡ ἐκ τοῦ νέου ἐργαστηρίου τοῦ Ὄστβαλδ, τοῦ ἱδρυθέντος τῷ 1894, κυρίως ἐκπηγάσασα εὐρυτάτη ἀνάπτυξις τῶν καταλυτικῶν φαινομένων καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἐφαρμογὴ αὐτῶν πρὸς ἐπίτευξιν ἀπείρων χημικῶν συνθέσεων, ἡ μελέτη τῶν κολλοειδῶν, ἥτις κυρίως ὑπῆρξεν ἡ βάσις τῆς ἐρεύνης τῶν βιολογικῶν φαινομένων, ἡ εἰσαγωγὴ τῆς θερμοδυναμικῆς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν θερμικῶν φαινομένων καὶ ἐν γένει πάσης μορφῆς τῆς ἐνεργείας, ἡ οὐσιώδης ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων θεμελίωσις τῆς θερμοχημείας καὶ ἠλεκτροχημείας, καὶ τέλος ἡ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀκτίνων Ραίντγκεν καὶ τοῦ ραδίου

Digitized by Google

ἐμβάθυνσις εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐσωτερικῆς συντάξεως τοῦ ἀτόμου, ἔδωσαν ἐξαιρετικὴν ὤθησιν εἰς τὴν φυσικὴν χημείαν, ἥτις σήμερον εἰς ὅλα τὰ πανεπιστήμια ἀποτελεῖ ἰδίαν ἕδραν, εἰς πλεῖστα δὲ πολλαπλᾶς πολλῶν κλάδων τῆς φυσικῆς χημείας (θερμοχημείας, ἠλεκτροχημείας, χημείας τοῦ ἀτόμου, ραδιοχημείας), ἀποτελούντων σήμερον αὐτοτελεῖς εἰδικὰς ἐπιστήμας.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς φυσικῆς χημείας, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν αὐτὴν ὡς περιλαμβάνουσαν κυρίως τὴν σπουδὴν τῶν σωμάτων καὶ τῶν χημικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων καὶ ἀντιδράσεων διὰ φυσικῶν μεθόδων, τὴν ἀνεύρεσιν καὶ μαθηματικὴν διατύπωσιν τῶν διεπόντων ταύτας φυσικῶν καὶ χημικῶν νόμων, καὶ τὴν μελέτην τοῦ μικροκόσμου τῶν ἀτόμων διὰ τῶν μέσων τῆς φυσικῆς.

Ἐκ τούτου καὶ μόνον καθίσταται φανερὸν ὅτι πλήρης χωρισμὸς τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας δὲν ὑφίσταται σήμερον, ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ὅτι οἱ κλάδοι αὐτῶν συνεχῶς συμπλέκονται καὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο μελετᾷ, ἐξηγεῖ καὶ ἀναλύει ἡ φυσικὴ χημεία, τῆς ὁποίας ἡ βαθυτέρα γνῶσις κατέστη ἀναπόφευκτος πλέον οὐ μόνον εἰς χημικοὺς καὶ φυσικούς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἐφηρμοσμένης χημείας, ὡς καὶ τῆς βιολογίας καὶ τῆς ἰατρικῆς, ὡς ἐκ τῆς ἀνὰ πᾶν βῆμα χρησιμοποιήσεως καὶ συμβολῆς αὐτῆς εἰς ταύτας. Κ. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗΣ

φυσικοχημικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσικὴν ἅμα καὶ τὴν χημείαν: «φυσικοχημικὰ φαινόμενα».

Φυσίνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου καὶ τῆς ἐπαρχίας Λήμνου τοῦ νομοῦ Λέσβου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 326, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἁγία Σοφία*, 553. Κεῖται ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς χερσονήσου τῆς νήσου, παράγει σιτηρὰ καὶ ἔλαιον καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φυσιοβλάσται (οἱ)· βλ. λ. *νορμοβλάσται*.

φυσιογένεια (ἡ). Ὅρος διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν διαφόρων αὐτοῦ τμημάτων ἢ μερῶν. Μ. Ν. Κ.

φυσιογνωμία (ἡ)· τὸ σύνολον τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων προσώπου ἢ πράγματος: «ἔχει τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ πατρός του», «φυσιογνωμία ἀνδρική, — παρθενική», «ἡ φυσιογνωμία τῶν Ἀθηνῶν κατέστη ἀγνώριστος», «ἀπὸ τὴ φυσιογνωμία του φαίνεται ὁ καλὸς ἄνθρωπος»· ‖ προσωπικότης, ἄνθρωπος ὡς σύνολον ἰδιαιτέρων χαρακτήρων: «στρατιωτική —, πολιτική —, ἐπιστημονικὴ φυσιογνωμία», «ὁ Κοραῆς ὑπῆρξε μεγάλη φιλολογικὴ φυσιογνωμία».

—*[Ἐγκυκλ.]* Γενικῶς μέν, προκειμένου περὶ τῶν ζώντων ὄντων, *φυσιογνωμία* καλεῖται ἡ ἐμφάνισις, ἣν παρέχουσι ταῦτα διὰ τοῦ συνόλου τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν μερῶν. Ἰδιαιτέρως δέ, προκειμένου περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ λέξις σημαίνει τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἥτις προκύπτει ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ μορφολογικῶν σημείων, ἤτοι τῆς ρινός, τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ὀφρύων, τῶν χειλέων κλπ. Ἡ ἄμετρος ποικιλία τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων δημιουργεῖ γνωρίσματα σαφῶς διακρίνοντα τὸν ἕνα ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι πάντοτε ἐπέστησαν καὶ ἐφιστοῦν ἔτι τὴν ἑαυτῶν προσοχὴν ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας τῶν ὁμοίων των, προσπαθοῦντες νὰ ἑρμηνεύσωσιν ἐξ αὐτῆς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν καὶ νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ψυχικῆς καταστάσεώς των. Οἱ παλαιότεροι εὕρισκον μεγάλην σχέσιν τῆς φυσιογνωμίας πρὸς τὴν ψυχήν, δι' ὃ καὶ ἔλεγον «οἵα ἡ μορφή τοιάδε καὶ ἡ ψυχή». Λέγεται ὅτι Ζώπυρός τις, διάσημος φυσιογνωμιστής, συναντήσας ποτὲ τὸν Σωκράτη μετὰ τῶν μαθητῶν του, διεκήρυττεν ὅτι ἠδύνατο, ἀφοῦ θὰ ἐξήταζε τὰ ἀλλόκοτα χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τοῦ φιλοσόφου, νὰ διαγνώσῃ τὰς πλημμελεῖς ροπάς του. Οἱ μαθηταὶ ἐγέλασαν, ἀλλ' ὁ Σωκράτης διέκοψεν αὐτοὺς καὶ ὡμολόγησεν ὅτι πράγματι εἶχε γεννηθῆ ἔμπλεως ἐλαττωμάτων, ἀλλ' ὑπερενίκησε ταῦτα διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θελήσεώς του. Πολυγραφώτατος ὁ Ἀριστοτέλης, συνέγραψε καὶ «Φυσιογνωμικά». Παρομοίαν συγγραφὴν ἐξεπόνησε κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὁ Ἰσραηλίτης ἰατρὸς καὶ φυσιογνωμιστὴς Ἀδαμάντιος. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα σειρὰ ἐρευνητῶν ἐνησχολήθη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν σχέσεων τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἐμφάνισιν. Ἐκ τούτων ὀνομαστότεροι εἶναι οἱ Cardan, Ἰταλὸς μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, ὁ ἐπίσης Ἰταλὸς φυσικὸς Posta, γράψας «De humana physiognomonia», ὁ Γάλλος ἰατρὸς Lachambre, κλπ. Ὁ Ὁλλανδὸς φυσιοδίφης καὶ ἀνατόμος Camper πρῶτος ἐδοκίμασε νὰ καθορίσῃ τὸν βαθμὸν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ ἀνοίγματος τῆς προσωπικῆς γωνίας αὐτοῦ. Ὁ Γερμανὸς ἰατρὸς F. Gall προσεπάθησεν ἐκ τῶν προεξοχῶν τοῦ κρανίου νὰ καθορίσῃ τὰς ἀρετὰς ἢ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐξεταζομένων, γενόμενος ἱδρυτὴς τῆς φρενολογίας. Ἐκεῖνος ὅμως ὅστις ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τῆς φυσιογνωμικῆς τέχνης, εἶναι ὁ Ἑλβετὸς θεολόγος, φιλόσοφος καὶ ποιητὴς Lavater, δημοσιεύσας τῷ 1772 ἐγχειρίδιον φυσιογνωμικῆς δίτομον, ἐν ᾧ καὶ ἐκθέτει τὸ σύστημά του, διαιρῶν αὐτὸ εἰς 6 κύρια κεφάλαια: περὶ ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, περὶ στάσεων καὶ κινήσεων τοῦ σώματος, περὶ ἤχου τῆς φωνῆς, περὶ ὑφῆς τῶν ἰνῶν, περὶ χροιᾶς καὶ περὶ τριχώματος. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον καὶ προὐκάλεσε ποῦ μὲν θαυμασμόν, ποῦ δ' ἀντιγνωμίας ἰσχυράς. Ἐκ τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν δοξασιῶν τοῦ Lavater ὑπῆρξαν ὁ Ἑλβετὸς ἰατροφιλόσοφος Zimmermann καὶ ὁ βενεδικτῖνος Pernetti. Ἀλλ' ἡ ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου διετέθη τὰ μάλα δυσμενῶς ὡς πρὸς τὰς δοξασίας ταύτας, τονίσασα ὅτι: «ἡ μελέτη ἦτο ἄκαρπος, τὸ δὲ βάθος αὐτῆς δυσανάγνωστον· ἂν ἡ καρδία εἶναι αἴνιγμα, τὸ πρόσωπον εἶναι λογόγριφος». Ὄντως δέ, οὐδὲν ἐδικαίωσε τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Lavater, ὅτι πρόσωπα, ἔχοντα ἀόριστόν τινα ὁμοιότητα πρὸς ζῷα, κατ' ἀνάγκην δέον νὰ παρουσιάζουν τοὺς αὐτοὺς ἐκείνων χαρακτῆρας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι πλειστάκις σῶμα κακοφυὲς δύναται νὰ ἐγκλείῃ ὡραιοτάτην ψυχήν. Τοιοῦτον ἐδημιούργησε καὶ ὁ V. Hugo τὸν κωδωνοκρούστην ἥρωά του ἐν τῇ «Παναγίᾳ τῶν Παρισίων», τέλειον τύπον ἀποκρουστικῆς ἀσχημίας, μὲ ἀνυπέρβλητον ψυχικὸν κάλλος. Ἡ διασταύρωσις τῶν φυλῶν, ἡ ἀγωγή, ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ἤθη, τὸ κλῖμα, τὸ εἶδος τῆς τροφῆς, ἡ ἡλικία κλπ. τροποποιοῦν παραδόξως τοὺς τύπους τῶν ἀτόμων, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν σταθεροὺς κανόνας ἐπὶ τῶν χαρακτηριστικῶν.

Κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἐνῷ οἱ πρὸ τοῦ Γάλλου ἰατροῦ Duchenne συγγραφεῖς, κατὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἐκφράσεων τῆς φυσιογνωμίας, ἐστηρίζοντο μόνον εἰς τὴν παρατήρησιν, αὐτὸς ἀντικατέστησε ταύτην διὰ τῆς πειραματικῆς μεθόδου, χρησιμοποιήσας διὰ τὴν μεμονωμένην συστολὴν ἑκάστου τῶν μυῶν τοῦ προσώπου τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Οὕτως ὁ Duchenne, τῇ βοηθείᾳ τῆς ἠλεκτροφυσιολογικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς φωτογραφικῆς, ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ γνωστὰς τὰς μεταβολάς, ἃς ὑφίστανται τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τῶν ἁπλουστέρων συγκινήσεων. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ Ἄγγλος Ch. Darwin ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ἐκφραστικῶν κινήσεων τοῦ προσώπου σχετίζονται πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν λειτουργιῶν ἐξηρτημένων ἐκ τῶν συγκινήσεων.

Διὰ τὴν μελέτην τῆς φυσιογνωμίας πολλαὶ μέχρι σήμερον ἐπενοήθησαν μέθοδοι. Ἡ *συγκριτικὴ μέθοδος* ἐξετάζει τὰς ἀνθρωπίνας φυσιογνωμίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν φυσιογνωμίαν ὡρισμένων ζῴων, ὧν γνωσταὶ εἶναι αἱ κλίσεις καὶ αἱ ροπαί. Ἡ σειρὰ τῶν σχεδίων τοῦ ζωγράφου Le Brum (1667) ἀνήκει εἰς τὴν μέθοδον ταύτην. Ἡ *γεωμετρική*, ἢ *μέθοδος τῶν ἀδελφῶν* Durville, διακρίνει τὰς ἀνθρωπίνας φυσιογνωμίας εἰς τετράγωνον καὶ ᾠοειδῆ, μὲ ποικιλίας φερούσας τὰ ὀνόματα Ἄρης, Γῆ, Ἥλιος, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ζεύς, Σελήνη, Κρόνος. Ἡ *μορφολογικὴ* διακρίνει 4 κυρίους τύπους, τὸν ἀναπνευστικόν, τὸν πεπτικόν, τὸν ἐγκεφαλικὸν καὶ τὸν μυϊκὸν καὶ ἄλλους μεικτοὺς τύπους. Ἡ *ψυχολογικὴ* στηρίζεται ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ πρεσβεύει ὅτι στόμα π. χ. κεχηνὸς μαρτυρεῖ βλακείαν κλπ. Ἡ *φυσιολογικὴ* διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς αἱματώδεις, λυμφατικούς, χολώδεις κλπ. ἢ εἰς ὑπερσεξουαλικούς, ὑποσεξουαλικοὺς ὁμαλούς, ἀντιστρόφους κλπ. Ἀλλ' ἡ μᾶλλον ἐπιστημονικὴ καὶ σοβαρὰ μέθοδος, ἡ κλινικῶς καὶ πειραματικῶς ἀποδεικνυομένη, εἶναι ἡ *βιολογική*, δι' ἧς, ἐξετάζοντες τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὁδηγούμεθα εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν τυχὸν παρ' αὐτῷ διαταραχῶν τῆς ἐκκρίσεως τῶν ἐνδοκρινῶν ἀδένων. Λ. χ. ἄτομον φέρον θηλυπρεπῆ ἀνδρικὴν φυσιογνωμίαν, μὲ ροπὰς πρὸς ὁμοφυλοφιλίαν, εὑρίσκεται ὅτι πάσχει ἐξ ὑπερλειτουργίας τοῦ θύμου ἀδένος μεθ' ὑπολειτουργίας τῶν γεννητικῶν. Ἡ σπουδὴ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῆς ἐκφράσεως ἐν τῇ τέχνῃ, ἰδίᾳ ἐν τῇ ζωγραφικῇ, ἀπετέλεσε τὸ βασικώτερον τῶν στοιχείων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν εἰκαστικῶν ἔργων. Διὰ τὴν ἐξωτερίκευσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου εἰς ταύτην πρὸ παντὸς ἐπέστησαν τὴν ἑαυτῶν προσοχὴν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι, ἀποτυπώσαντες ἐπὶ ἀθανάτων πινάκων χειρονομίας, χρώματα προσώπου, συσπάσεις μυῶν, μειδιάματα, δάκρυα κλπ. Θαυμάσια παραδείγματα τοιαύτης ὑπερόχου συμβολικῆς τῶν χειρονομιῶν καὶ τῶν στάσεων παρέχουν οἱ προφῆται καὶ αἱ σίβυλλαι τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ὡς καὶ ὁ «Μυστικὸς δεῖπνος» καὶ ἡ «Τζοκόντα» τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι. Ἀλλὰ καὶ ἡ μιμική, ἡ τέχνη τοῦ ἐκφράζειν δι' ὁρατῶν σημείων ψυχικὰς καταστάσεις, πολλὰ ὠφελήθη ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς φυσιογνωμίας, ἀποτελέσασα τὴν βάσιν τῆς ἐπιτυχίας ἔν τε τῷ θεάτρῳ καὶ τῷ κινηματογράφῳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῇ ρητορικῇ. Σ. Γ. Σ.

—*[Τακτ.]* *Φυσιογνωμία τῆς μάχης τοῦ πεζικοῦ* καλεῖται ὁ ἐν γένει τύπος καὶ ἡ μορφὴ τῆς μάχης τοῦ πεζικοῦ, ἅτινα εἶναι ἀπόρροια τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς ἰσχυουσῶν τακτικῶν ἀρχῶν. Ὁ ὅρος *φυσιογνωμία* ἐχρησιμοποιήθη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τῶν μεταπολεμικῶν γαλλικῶν, συνεπῶς καὶ ἑλληνικῶν, κανονισμῶν τοῦ πεζικοῦ. Ν. Θ. Κ.

φυσιογνωμική (ἡ). Ἡ τέχνη ἢ ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐνασχολουμένη μὲ τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων, αἵτινες τυχὸν ὑπάρχουσι μεταξὺ τοῦ χαρακτῆρος ἢ τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων τῶν διαφόρων ἀτόμων καὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἐμφανίσεως, εἰδικώτερον δὲ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου των, ἤτοι τῆς φυσιογνωμίας. Ἡ φυσιογνωμική, ἀσκουμένη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ὑπάγεται εἰς τὸ συγκρότημα τῶν μερικῶν ἐκείνων ψυχολογικῶν ἐπιστημῶν (γραφολογίας, ἐθνολογίας κλπ.) τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐξωτερικὴ ψυχολογία» (βλ. καὶ λ. *φυσιογνωμία*). Σ. Γ. Σ.

φυσιογνωμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσιογνωμίαν, ὁ τῆς φυσιογνωμίας· ‖ *φυσιογνωμικὴ* (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ μελετῶσα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ἐκ ταύτης συμπεράσματα.—Ἐπίρρ. **φυσιογνωμικῶς**.

φυσιογνωμονικός, *—ή, —όν*· ἄλλως *φυσιογνωμικός*.

φυσιογνώμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐκ τῆς φυσιογνωμίας ἑκάστου ἀποφαινόμενος περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἑρμηνευτὴς τῶν ἀρετῶν ἢ κακιῶν τινος ἐκ τῆς φυσιογνωμίας του.

φυσιογνωσία (ἡ). Ἡ φυσιογνωσία περιλαμβάνει σύνολον ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς ὁλόκληρον τὸν φυσικὸν κόσμον. Ὑποδιαιρεῖται εἰς τὰς βιολογικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς τῶν ὀργανικῶν ὄντων (τὴν φυτολογίαν ἢ βοτανικήν, τὴν ζῳολογίαν καὶ τὴν ἀνθρωπολογίαν μετὰ τῆς ὑγιεινῆς), τὰς ἐπιστήμας, αἵτινες ἐξετάζουν τὰ ἀνόργανα ὄντα (γεωλογίαν καὶ ὀρυκτολογίαν), καὶ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα (τὴν φυσικὴν ἢ φυσικὴν πειραματικὴν καὶ τὴν χημείαν). Ἐπειδὴ δὲ αἱ δύο τελευταῖαι στηρίζονται κυρίως ἐπὶ πειραμάτων, λέγονται καὶ πειραματικαί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λοιπάς, αἱ ὁποῖαι, στηριζόμεναι ἰδίως ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, λέγονται καὶ περιγραφικαὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἢ φυσικὴ ἱστορία. Π. Α. Θ.

φυσιογνωστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσιογνωσίαν, ὁ τῆς φυσιογνωσίας: «φυσιογνωστικὰ μαθήματα».

φυσιογραφία (ἡ)· ἡ περιγραφὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς φυσικῶν φαινομένων.

φυσιογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσιογραφίαν, ὁ τῆς φυσιογραφίας.

φυσιογράφος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν φυσιογραφίαν.

φυσιοδίφης, *—ου* (ὁ)· ὁ ἀναδιφῶν, ὁ ἐξετάζων τὴν φύσιν, ὁ καταγινόμενος εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ζῴων, τῶν φυτῶν ἢ τῶν ὀρυκτῶν.

«Φυσιοδιφικὴ ἑταιρεία». Ἐπιστημονικὸν σωματεῖον, ἱδρυθὲν τῷ 1905 ἐν Ἀθήναις μὲ σκοπὸν τὴν διάδοσιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἑλλάδι, τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐν γένει ἐργασιῶν καὶ τὴν ἀπὸ φυσιογνωστικῆς ἀπόψεως ἐξέτασιν τῆς Ἑλλάδος. Συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐξέδωκε τὸ «Δελτίον τῆς Φυσιοδιφικῆς ἑταιρείας» ἀπὸ τοῦ 1906 μέχρι τοῦ 1909, ὁπότε ἔπαυσεν ὑφισταμένη.

φυσιοδιφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν φυσιοδίφην, ὁ τοῦ φυσιοδίφου: «φυσιοδιφικὴ μελέτη».

φυσιοθεραπεία (ἡ)· ἡ *φυσικοθεραπεία* (βλ. λ.).

φυσιοθεραπευτής (ὁ)· ὁ ἐφαρμόζων τὴν φυσιοθεραπείαν, ἰατρὸς θεραπεύων διὰ μέσων φυσικῶν.

φυσιοθεραπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσιοθεραπείαν, ὁ τῆς φυσιοθεραπείας.

φυσιοκράται (οἱ) (ὀρθότ. *φυσιοκρατικοί*) *[Πολιτ. Οἰκον.]*. Ὠνομάσθησαν οὕτω Γάλλοι κυρίως οἰκονομολόγοι, ἀπαρτίσαντες κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὴν ὁμώνυμον σχολήν. Οἱ φυσιοκράται πρῶτοι ἀπεπειράθησαν νὰ συστηματοποιήσωσιν ἐπιστημονικῶς τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος αἱ γνώσεις περὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἦσαν ὅλως ἀσυστηματοποίητοι καὶ ἀφεώρων κυρίως εἰς μεμονωμένας οἰκονομικὰς λειτουργίας καὶ ἐχρησίμευον πρὸς καθοδήγησιν τῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων· ἀντιθέτως πρὸς τὰ κρατοῦντα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατεδείχθη ὑπὸ τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς ἡ ἑνότης τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων καὶ καθωρίσθησαν οἱ νόμοι οἱ διέποντες τὰς μεταξὺ

Digitized by Google

των σχέσεις, οὕτω δὲ ἀπετελέσθη πλῆρες θεωρητικὸν οἰκοδόμημα τῆς οἰκονομίας. Χαρακτηριστικὸν τοῦ τοιούτου συστήματος εἶναι, κατὰ τοὺς φυσιοκράτας, ὅτι τὰ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ διέπουν ἀξίαι ὑπερβατικαί. Πράγματι, οἱ νόμοι οἱ καθορίζοντες τὰς σχέσεις τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων καὶ τὰς πρὸς ταῦτα διαθέσεις καὶ ἐνεργείας τῶν ἀτόμων τελοῦν ὑπὸ τὴν ρυθμιστικὴν ἐπιρροὴν τῆς φυσικῆς τάξεως (ordre naturel). Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοοῦνται αἱ γενικώταται ἐκεῖναι ἀρχαὶ τῆς φύσεως, αἱ διέπουσαι τὴν λειτουργίαν τῶν κοινωνιῶν. Ἀπόρροια τῆς προνοίας τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος, τὸ σύστημα τοῦτο τῶν φυσικῶν νόμων διέπει ἀναγκαστικῶς καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων, λειτουργοῦν δὲ ἀπροσκόπτως ὁδηγεῖ εἰς τὴν παρ' ἑκάστου τούτων πραγμάτωσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ, μερικώτερον δὲ ἐν τῇ οἰκονομικῇ δράσει τοῦ μεγίστου μέτρου τῆς ἀτομικῆς εὐδαιμονίας, ἀλλ' ἐκ παραλλήλου καὶ τῆς μεγίστης κοινωνικῆς ὠφελείας. Διὰ τὴν καρποφόρον λειτουργίαν τοῦ συστήματος τῆς φυσικῆς τάξεως καὶ τὴν προσαρμογὴν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς πρὸς τοῦτο, δὲν εἶναι ἀναγκαία εἰμὴ ὕπαρξις ἐλευθερίας τῶν ἀτόμων, ὅπως ρυθμίζωσι τὰς ἰδίας ἐνεργείας συμφώνως πρὸς τὴν ἔμφυτον ἐκδήλωσιν εἰς ἕκαστον τούτων τῆς φυσικῆς τάξεως, δηλαδὴ πρὸς τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον. Ἡ ρύθμισις τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀτόμων συμφώνως πρὸς τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον ὁδηγεῖ εἰς πλήρη πραγμάτωσιν τῆς φυσικῆς τάξεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὸν πορισμὸν εἰς ἕκαστον ἄτομον τῆς μεγίστης ὠφελείας, οὕτω δέ, ἐκ παραλλήλου, καὶ εἰς ἅπαντα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας. Ἡ θεμελιώδης διδασκαλία τῶν φυσιοκρατῶν ἀποτελεῖ συνεπῶς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ὑλιστικοατομικῶν τάσεων, τῶν κρατουσῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ἐποχῆς των. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραγωγικότητα τῆς κατὰ ταῦτα ἐλευθέρας δράσεως τῶν ἀτόμων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου ἐδίδασκον οἱ φυσιοκράται τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν τῆς γεωργίας. Ἀπόρροια οὖσα τῆς κυριαρχίας τῶν φυσικῶν νόμων ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ οἰκονομίᾳ ἡ ἀναγνώρισις τοιαύτης σπουδαιότητος εἰς τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν τῶν ἀτόμων, ἀποτελεῖ τὴν δευτέραν βασικὴν ἀρχὴν τοῦ φυσιοκρατικοῦ συστήματος. Ἡ γεωργία εἶναι, κατὰ τὸ φυσιοκρατικὸν σύστημα, ἡ μόνη παραγωγικὴ λειτουργία, ἡ ἀποδίδουσα περισσότερα τῶν καταβαλλομένων δαπανῶν, ἡ μόνη συνεπῶς παρέχουσα καθαρὸν εἰσόδημα καὶ ἡ ἀποκλειστικῶς αὐξάνουσα τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον. Αὐτονόητον εἶναι, πράγματι, ὅτι τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τῶν ἀτόμων δύναται νὰ προαγάγῃ μόνη ἡ παραγωγὴ ἡ ἀποδίδουσα καθαρὸν εἰσόδημα. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον εἶχε, κατὰ τοὺς φυσιοκράτας, ἀποκλειστικῶς ἡ γεωργία, ἥτις καὶ μόνη ἐκμεταλλευομένη τὸ δημιουργικὸν ἔργον θείων δυνάμεων καθιστᾷ δυνατὴν τὴν παραγωγὴν περισσοτέρων ὑλικῶν πραγμάτων, καὶ δὴ τροφίμων, ἀπὸ τὰ κατὰ τὴν παραγωγὴν καταναλισκόμενα. Οὐδεὶς ἄλλος κλάδος δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγήν, μηδὲ τῆς βιομηχανίας ἐξαιρουμένης, ἥτις, ὡς ἀποτελοῦσα κλάδον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, οὐδὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ μετατρέψῃ τὴν ὕλην. Ἡ βιομηχανία αὐξάνει ἐν τούτοις την ἀξίαν τῶν πρώτων ὑλῶν διὰ τῆς παρ' αὐτῆς ἐκτελουμένης ἐπεξεργασίας, πλὴν ὅμως ἡ αὔξησις τῆς ἀξίας δὲν ἀντιπροσωπεύει εἰμὴ τὸ ἀντίτιμον ιῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραγωγῆς καταναλισκομένων παρὰ τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν. Ἡ πρόσθετος αὕτη ἀξία, ὑπολογιζομένου καὶ τοῦ ἀντιτίμου τῆς πρώτης ὕλης, ἀποτελεῖ τὴν τιμὴν τῶν παραγομένων βιομηχανικῶν εἰδῶν.

Ἰδιαιτέρας σπουδαιότητος διὰ τὴν συστηματοποίησιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ θεωρία τῶν φυσιοκρατῶν περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Ἡ κυκλοφορία διεξάγεται διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν τριῶν κοινωνικῶν τάξεων, εἰς ἃς κατανέμουν οἱ φυσιοκράται τοὺς φορεῖς τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, τῆς παραγωγικῆς τάξεως, τῆς τάξεως τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῆς ἀγόνου. Καὶ παραγωγικὴ μὲν θεωρεῖται ἡ τάξις τῶν καλλιεργητῶν, διὰ τῆς γεωργικῆς ἐργασίας τῶν ὁποίων παράγεται ὁ πλοῦτος. Εἰς ταύτην δὲ ἀντιτίθενται ἡ τάξις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἡ ἑτέρα μὴ παραγωγικὴ τάξις, ἡ τῶν ἐμπόρων, βιομηχάνων, βιομηχανικῶν ἐργατῶν κτλ., οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰ ἀνωτέρω οὐδεμίαν συμβολὴν παρέχουν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Τὸ εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν ὀφειλόμενον καθαρὸν εἰσόδημα διανέμεται μεταξὺ τῶν τριῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὡς ἑξῆς: Ἔστω, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι τὸ πραγματοποιούμενον καθαρὸν εἰσόδημα ἀνέρχεται εἰς 5 δ σεκατομμύρια νομισματικῶν μονάδων. Ἡ παραγωγικὴ τάξις ἔχει ἀνάγκην ἐκ τούτου εἴδη ἀξίας 2 δισεκατομμυρίων πρὸς ἰδίαν συντήρησιν, διατροφὴν τῶν κτηνῶν καὶ σπόρον, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ παρακρατήσῃ. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ εἰσοδήματος δὲν κυκλοφορεῖ, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὴν πηγήν. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 3 δισεκατομμυρίων διαθέτει ἡ παραγωγικὴ τάξις ἓν μὲν διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων βιοτεχνικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ γεωργικὰ πρὸς συντήρησίν της, τὰ ὑπόλοιπα δὲ δύο καταβάλλει εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῶν γαιοκτημόνων εἰς ἀντάλλαγμα τῆς καρπώσεως τῶν γαιῶν. Τὸ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην τάξιν καταβληθὲν ποσὸν διατίθεται ὡς ἀκολούθως. Μέρος μέν, π. χ. τὸ ἥμισυ, περιέρχεται εἰς τὴν τάξιν τῶν καλλιεργητῶν, ἔναντι προμηθειῶν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τοὺς γαιοκτήμονας γεωργικῶν προϊόντων, τὸ ὑπόλοιπον δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν βιομηχάνων, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν χρησίμων εἰς τοὺς γαιοκτήμονας χειροτεχνικῶν προϊόντων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τρίτην (μὴ παραγωγικὴν) τάξιν, κατεβλήθησαν εἰς ταύτην μέχρι τοῦδε, κατὰ τὸ παρὸν παράδειγμα, παρ' ἑκατέρας τῶν δύο τάξεων 1 δισεκατομμύριον, ἤτοι τὸ ὅλον δύο. Καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο κυκλοφορεῖ ἐπανερχόμενον εἰς τὴν τάξιν τῶν καλλιεργητῶν, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν εἰδῶν διατροφῆς καὶ πρώτων ὑλῶν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν βιομηχανίαν. Προστιθεμένων εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο τῶν 2 δισεκατομμυρίων, τοῦ ἑνὸς τοῦ καταβληθέντος εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν ὑπὸ τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῶν δύο, ἅτινα ἐκράτησαν εἰς εἶδος οἱ καλλιεργηταὶ πρὸς διατροφήν των, ἀποτελεῖται τὸ ὁλικὸν ποσὸν τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος ἐκ 5 δισεκατομμυρίων, τὸ ὁποῖον, συμπληρωθείσης τῆς κυκλοφοριακῆς διαδρομῆς τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν τάξιν τῶν καλλιεργητῶν, ἐξ ἧς προέκυψε. Καὶ ἡ διανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἐξακολουθεῖ ἐπ' ἄπειρον, διανύουσα καθ' ἑκάστην περίοδον τὸν διαγραφέντα κύκλον. Τὸ σύστημα τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἀποτελεῖ τοιουτοτρόπως τὸ κορύφωμα τῆς διδασκαλίας τῶν φυσιοκρατῶν, παριστῶν ἐν πλήρει κινήσει τὸ παρ' ἄλλων ἀποκαλυφθὲν ὀργανικὸν σύμπλεγμα τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἐν τῇ ὁποίᾳ καταφαίνεται ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ σκοπιμότης τῶν ἀποκαλυφθέντων νόμων, τῶν διεπόντων τὴν σύνθεσιν καὶ λειτουργίαν τοῦ ὀργανικοῦ τούτου συστήματος.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ πολιτικῇ ἀπαιτοῦν οἱ φυσιοκράται τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τῆς οἰκονομικῆς δράσεως τοῦ ἀτόμου, ἰδίως ἐν τῷ ἐμπορίῳ, τῆς ρυθμιστικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους οὔσης περιττῆς καὶ ἐπιβλαβοῦς. Οἱ φυσιοκράται δὲν ἀρνοῦνται ὅτι δέον νὰ καθίσταται σεβαστὴ ἡ κρατικὴ ἐξουσία, πλὴν ὅμως διδάσκουν ὅτι αὕτη ὀφείλει νὰ περιορίζηται εἰς τὸν ρόλον ὀργάνου τῶν διεπόντων τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν φυσικῶν νόμων. Τὰ διὰ τὰς κρατικὰς λειτουργίας ἀπαραίτητα χρηματικὰ μέσα δύναται νὰ πορίζηται ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἐκ μόνου τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, διότι ἄλλως, θίγουσα τὰ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς γεωργικῆς καὶ βιομηχανικῆς τάξεως ἀπαιτούμενα ὑλικὰ μέσα, θὰ ὁδηγήσῃ εἰς βλάβην τῶν πλουτοπαραγωγῶν δυνάμεων τῆς οἰκονομίας. Ἐπιβάλλεται ἄρα ὁ περιορισμὸς τῆς φορολογίας ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ποσοστοῦ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος (impot unique), τοῦ φόρου εἰσπραττομένου εἰς χεῖρας τῆς τάξεως τῶν γαιοκτημόνων, οἵτινες ἀπολαμβάνουν τὸ καθαρὸν εἰσόδημα.

Κατὰ τοῦ φυσιοκρατικοῦ συστήματος διετυπώθησαν μεταγενεστέρως, καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἀκόμη ἐποχὴν ἐπικρίσεις καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς συμβολῆς του εἰς τὴν κατανόησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ὁρμώμεναι ἴσως ἀπὸ τὰς ἔκτοτε πραγματοποιηθείσας προόδους τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν μείωσιν τῆς δογματικῆς σημασίας τῆς διδασκαλίας τῶν φυσιοκρατῶν. Ἀντιπαραβαλλόμενον ἐν τούτοις τὸ φυσιοκρατικὸν σύστημα πρὸς τὰς ἐμποροκρατικὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας κατεπολέμησε καὶ διεδέχθη, δὲν εἶναι δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀπετέλεσε σημαντικωτάτην πρόοδον, θέσαν τὰ θεμέλια τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ προλειάναν τὸ ἔργον τοῦ ἱδρυτοῦ της Ἀδὰμ Σμίθ. Ἡ δρᾶσις τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς ἀνάγεται εἰς τὰ ἔτη 1756—1778, ἱδρυτὴς δ' αὐτῆς εἶναι ὁ François Guesnay. Ἐκ τῶν ὀπαδῶν της διεκρίθησαν οἱ Mercier de la Rivière, μαρκήσιος de Mirabeau, Dupont de Nemours, Le Trosne, abbé Baudeau, abbé Roubaud κ. τ. λ. Διασημότερος ὅμως πάντων ἀνεδείχθη ὁ Turgot. Αἱ ἰδέαι τῶν φυσιοκρατῶν ἔσχον ἀπήχησιν καὶ ἔξω τῆς Γαλλίας. Οὕτως ἐν Γερμανίᾳ ἠσπάσθη ταύτας ὁ δοὺξ τῆς Βάδης, ὅστις ἐπεχείρησε καὶ τὴν πρώτην πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὑπὸ τῶν φυσιοκρατῶν προταθείσης μοναδικῆς ἐγγείου φορολογίας. Ἄλλοι ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ εἶναι οἱ Schlettwein, Fulda, Schmalz, ἐν Ἑλβετίᾳ ὁ Isaak Iselin καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Tucker.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ch. Gide, Ch. Rist*, Ἱστορία τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν (ἑλλ. μετάφρ. ὑπὸ *Ν. Πατσέλη*, 1930—1931).—*Oncken* Geschichte der Pol. Ökonomie (1ον μέρος, 1902).—*Weulersse*, Le mouvement physiocratique κ. τ. λ. (1910).—*Higgs*, Six Lectures on the Physiocrats (1897).

Α. Α. ΤΣΙΜΙΚΑΛΗΣ

φυσιοκράτης (ὁ), ὀρθότ. *φυσιοκρατικός*· ὁ ἀσπαζόμενος τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα τῆς φυσιοκρατίας.

φυσιοκρατία (ἡ). Καλεῖται οὕτω πᾶσα φιλοσοφικὴ ἑρμηνεία καὶ πᾶσα καλλιτεχνικὴ ἀντίληψις τοῦ πραγματικοῦ ἢ ἠθικὴ κατεύθυνσις, ἥτις περιορίζεται ὅσον τὸ δυνατὸν ἀμεσώτερον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ διὰ τῶν αἰσθήσεων δεδομένου. Εἶναι δὲ ἡ ροπὴ αὕτη τόσον παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ἐμφανιζομένη ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤρχισαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐρευνῶσι περὶ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεως. Ἤδη ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Λευκίππου, τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Ἐπικούρου ἀπαντῶμεν αὐτὴν ἐν μορφῇ ἀπηρτισμένου συστήματος. Ἐξ ἄλλου ἐνυπάρχει εἰς τὰ νεώτερα συστήματα τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ θετικισμοῦ, εἰς τὴν ὑλιστικὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἰδεοκρατικῶν συστημάτων τοῦ Σέλιγγ καὶ τοῦ Ἑγέλου, εἰς τὰ ἔργα τοῦ Μπύχνερ καὶ τοῦ Χαῖκελ, ὡς καὶ εἰς τὴν ψυχοτροπίαν καθόλου τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, ὡς διεμορφώθη αὕτη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ δαρβινισμοῦ. Ἡ μακρὰ αὕτη ἡλικία τῆς φυσιοκρατίας καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἢ συνυπάρχει παραλλήλως πρὸς τὰς ἰδεοκρατικὰς ροπὰς ἢ διαδέχεται αὐτάς, ἀποδεικνύουν ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον φαινόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος. Εἶναι εἷς τῶν τριῶν κυρίων τύπων τῆς κοσμοθεωρίας παρὰ τὸν θεϊστικὸν καὶ τὸν πανθεϊστικόν, καὶ ἀπορρέει ἐκ τοῦ ἀναγκαίου καὶ κατὰ νόμους χωροῦντος τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἄτομα καὶ ὁμάδες ἀνθρώπων βιοῦσι τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωήν. Ἡ ἱστορικὴ αὐτῆς καὶ ψυχολογικὴ ἐπισκόπησις καθιστᾷ ἐμφανὲς ὅτι παραμένει ἡ αὐτὴ κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφὰς καὶ φάσεις, κατὰ τὰ ἐλατήρια καὶ τὰς μεθόδους, κατὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, κατὰ τὰς συμπαθείας αὐτῆς καὶ τὰς ἀντιπαθείας. Καὶ εἰς τὰς μάλιστα ἀνεπτυγμένας μορφὰς τῆς φυσιοκρατίας παρατηρεῖ τις ὅτι κατὰ πρῶτον λόγον εἶναι κριτικὴ καὶ ἔλεγχος, ἀντίδρασις ἐναντίον ἄλλων ἐκδοχῶν περὶ τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς ὑπάρξεως. Κυρίως ἐμφανίζεται ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῶν πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸν ροπῶν εἴτε ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν πρωτογενῶν θρησκειῶν ἐμφανίζονται αὗται, εἴτε ἐν τῇ μεταφυσικῇ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα ρυθμίζονται ἀφ' ἑαυτῶν. Οὐδὲν τὸ ἀπροσδόκητον συμβαίνει, οὐδὲν τὸ μυστηριῶδες ἢ θαυμαστόν. Τὰ πάντα εἶναι φύσις ἢ ἐξέλιξις. Ἡ ἀφελὴς αὕτη καὶ πρωτόγονος φυσιοκρατία ἐξελίσσεται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς φιλοσοφικὰ συστήματα ἐπὶ τῆς φύσεως ἐρειδόμενα, τὰ ὁποῖα διήκουν ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἰώνων φυσιολόγων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Τὰ γνωρίσματα αὐτῶν παραμένουν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τὰ αὐτά. Φύσις καὶ φυσικὰ συμβάντα, ἀπόρριψις τῆς διαρχίας, ἡ μία καὶ ἑνιαία ἀρχή, ἡ παντελὴς αὐτάρκεια τῆς φύσεως, ὁ ἀποκλεισμὸς παντὸς ὑπὲρ αὐτὴν ἢ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου συνάγεται ταχέως τὸ συμπέρασμα, ἡ ἄρνησις πάσης τελολογίας καὶ ἡ ἀπόκρουσις παντὸς σκοποῦ, ἐπειδὴ ἡ φύσις μόνον αἴτια καὶ ἀποτελέσματα γνωρίζει. Ἡ τοιαύτη φυσιοκρατία φέρει χαρακτῆρα μᾶλλον ποιητικὸν καὶ θρησκευτικὸν καὶ διὰ τοῦτο ὁδηγεῖ ἐν τέλει ὄχι εἰς ἀθεϊσμόν, ἀλλ' εἰς εἶδός τι πανθεϊσμοῦ, ἀναλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν θρησκευτικὴν διάθεσιν ὑπὸ μορφὴν ἀποθεώσεως καὶ λατρείας τῆς φύσεως. Εἶναι μὲν πάντα φύσει καὶ ὅλα τελοῦνται κατὰ φυσικὸν τρόπον. Ἀλλ' ἡ φύσις αὕτη, ὡς ἤδη εἶπεν ὁ Θαλῆς, πλήρης θεῶν καὶ θείας ζωῆς. Εἶναι ζῶν ὀργανισμός, ὅστις παράγει ἀφ' ἑαυτοῦ διαρκῶς καὶ ἀνεξαντλήτως τὴν μίαν μορφὴν μετὰ τὴν ἄλλην ἐν ἀπεριορίστῳ πλούτῳ. Εἶναι ἡ μεγάλη θεά, ἡ ὁποῖα ἐμπνέει θαυμασμὸν καὶ εὐλαβῆ διάθεσιν. Ἡ διάθεσις δὲ αὕτη μεταβάλλεται εὐκόλως εἰς θρησκευτικὴν λατρείαν καὶ πίστιν, ἐφ' ὅσον ὄπισθεν τῆς ζωντανῆς ταύτης φύσεως φαντάζονται ὑπάρχοντα καὶ ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντα καὶ δρῶντα ὡς ψυχὴν αὐτῆς τὸν θεόν, τὸν Λόγον, ὡς ὁ Ἡράκλειτος καὶ ἡ Στοά, τὸ ἐσώτατον νόημα αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ φυσιοκρατία αὕτη λαμβάνει ἐντελῶς νέαν μορφήν, ὅταν δὲν ἀναβλύζῃ ἐκ ποιητικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαθέσεως, ἀλλὰ συγκροτῆται τῇ βοηθείᾳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν φυσικῶν συναρτήσεων. Ἐν τῇ ἀνωτέρω διαγραφείσῃ μορφῇ τῆς φυσιοκρατίας ἡ ἔννοια «φύσις» εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνιμιστική, δι' αὐτῆς δὲ ἐμβάλλεται εἰς τὴν φύσιν εἶδός τι ἐμψυχώσεως, ὁρμὴ καὶ βούλησις. Τοὐναντίον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀναπτύσσεται νέα μορφὴ φυσιοκρατίας, ἐπειδὴ ἡ μυθολογικὴ ἐκείνη ἔννοια περὶ τῆς φύσεως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὅ,τι ἀποσκοπεῖται διὰ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ πλήρης ἀπομάκρυνσις τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον ὑπαγωγὴ παντὸς ὅ,τι συμβαίνει ἐν αὐτῇ, ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἀναγωγὴ ὅλων τῶν φαινομένων αὐτῆς εἰς ἁπλᾶς καὶ αὐτοφανεῖς ἀρχὰς πρὸς ἐξήγησιν τῆς γενέσεως καὶ μεταβολῆς, τῆς ἐξελίξεως, τῆς ἀναπτύξεως, τῆς θρέψεως, τῆς ἀναπαραγωγῆς, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοῦ αἰσθήματος, τῆς παραστάσεως, τῆς νοήσεως, τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς βουλήσεως. Πάντα ταῦτα ἐπιζητεῖ ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως νὰ ἐξηγήσῃ ἐκ φυσικῶν αἰτίων καὶ λόγων. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ πνευματικοῦ βίου πειρᾶται νὰ παραγάγῃ ἐκ τῶν φυσικῶν, αἴρουσα τὰ μεταξὺ ἀμφοτέρων ὑπάρχοντα ὅρια. Ἡ πεποίθησις ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατὸν ἀποτελεῖ τὴν

Digitized by Google

οὐσίαν τῆς ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως φυσιοκρατίας. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ τοιαύτη φυσιοκρατία ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀθεΐαν, εἰς τὴν μηχανοκρατίαν, εἰς τὸν ὑλισμόν, τὴν ἑτεραρχίαν καὶ τὸν θετικισμόν, μετὰ τῶν ὁποίων συνδέεται ἀδιασπάστως καὶ πρὸς τὰ ὁποῖα αὐτὸ τοῦτο ταυτίζεται. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἐν τῇ πράξει δὲν διακρίνονται σαφῶς ἀλλήλων αἱ δύο αὗται μορφαὶ τῆς φυσιοκρατίας, ἀλλὰ τοὐναντίον συγχέονται πρὸς ἀλλήλας, ὅ,τι δὲ συνήθως ἐκπροσωπεῖται ὡς φυσιοκρατία μεταξὺ τῶν κύκλων τῶν ἡμιμαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπαιδευμένων, εἶναι κρᾶμά τι διαθέσεων τῆς μιᾶς καὶ μεθόδων τῆς ἑτέρας.

Ἡ φυσιοκρατικὴ κοσμοθεωρία θεωρεῖ τὴν φύσιν ὡς τὸ μοναδικὸν ὄντως ὂν καὶ περιλαμβάνει ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν ἐν τῷ πολιτισμῷ δημιουργημάτων αὐτοῦ. Ἡ πραγματικότης, τὴν ὁποίαν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς αἱ αἰσθήσεις, εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης, ἥτις εἶναι τόσον πλουσία, ὥστε νὰ δύναται νὰ πληρώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐντελῶς αὐτήν. Τοῦτο, μεταφερόμενον ἐπὶ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, σημαίνει ὅτι πᾶν τὸ δεδομένον δέον νὰ ἐξηγῆται πλήρως ὑφ' ἄλλων δεδομένων τῆς ἐμπειρίας καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ ὑπέρβασις τῶν ὁρίων τοῦ κλειστοῦ τούτου κύκλου διὰ συμπληρωτικῶν ὑποθέσεων καὶ συμπερασμῶν. Ἡ θεωρητικὴ αὕτη φυσιοκρατία πιστεύει ὅτι οὐδαμῶς ἐπιτρέπεται ἡ ὑπέρβασις τῶν ὁρίων τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐμπειρικῆς ἐξηγήσεως, διότι μόνον ὅ,τι αὗται παρέχουν εἰς ἡμᾶς ἀποτελεῖ τὴν ὅλην ἀλήθειαν. Συνεπὴς πρὸς ἑαυτήν, πειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃ πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ ἱστορικοῦ βίου ἐκ τῶν κάτω. Οὕτω λ. χ. πιστεύει ὅτι ἑρμηνεύει τὰ φαινόμενα τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου, ὡς καθόλου καὶ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, διὰ τῆς παραγωγῆς αὐτῶν ἐκ πρωτογόνων ψυχικῶν διεγέρσεων, πεπεισμένη ὅτι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον λέγει τὴν τελευταίαν λέξιν περὶ αὐτῶν. Ἡ θρησκεία ἐγεννήθη κατὰ τὴν φυσιοκρατίαν ἐκ τοῦ φόβου ἢ τῆς ἐπιθυμίας, ἐκ συγκεχυμένης ἀντιλήψεως τῆς πραγματικότητος ἢ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ συνόλου ἐπὶ τὸν καθ' ἕκαστον. Ἐπίσης ἡ γέννησις τῆς ἠθικῆς ὀφείλεται εἰς τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἐνέχει ὁ ἠθικὸς βίος διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ὑπάρξεως δι' ἐντολῶν καὶ ἀπαγορεύσεων. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ φυσιοκρατία δὲν κηρύσσει ἐν τῇ πράξει τὰς συνεπείας τῆς θεωρίας αὐτῆς, τουτέστι τὸν κατὰ τὰ φυσικὰ ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου βίον. Ἀναγνωρίζει καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ πνευματικοῦ, ἐφ' ὅσον καταδεικνύει τὴν χρησιμότητα αὐτοῦ διὰ τὴν ὕπαρξιν. Περιορίζεται ὅμως μόνον εἰς τὸ νὰ θεωρῇ αὐτὸ ὡς μέσον πρὸς τὸν φυσικὸν σκοπὸν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου καὶ ὑποβιβάζει οὕτω αὐτὸ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἁπλῶς φυσικοῦ.

Ὡς κοσμοθεωρία ἐκδέχεται ἡ φυσιοκρατία τὴν φύσιν ὡς τὸ ὄντως ὄν, ὡς τὸ μόνον πραγματικῶς ὑπάρχον. Γενικώτερον παράγει τὰ πάντα, τά τε ὄντα καὶ τὰ συμβαίνοντα, ἐκ φυσικῶν δεδομένων καὶ αἰτίων. Ὡς ἠθικὴ φυσιοκρατία συνίσταται εἰς τὸ αἴτημα τοῦ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, ὅπερ προέβαλλον οἱ κυνικοὶ καὶ ἡ Στοά. Ὡς αἰσθητικὴ φυσιοκρατία ἀπαιτεῖ ἵνα τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα μὴ ἐκτρέπωνται εἰς ἐξιδανικευμένην ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ φυσιοκρατικὴ τέχνη εὑρίσκεται εἰς πᾶν ὅ,περ εἶναι ἀμέσως δεδομένον καὶ διαβλέπει εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτοῦ παράστασιν τὸ νόημα καὶ τὸν σκοπὸν πάσης καλλιτεχνικῆς ἐνεργείας.

Ἡ φυσιοκρατία δικαιολογεῖται ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἰδεοκρατίας, ἐφ' ὅσον αὕτη παραμένει ξένη πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις αὕτη εἶναι οὕτω μονομερής, ὥστε καταντᾷ εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον, προβάλλουσα ὡς μόνην πραγματικότητα τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων. Ἡ ἔξαρσις τοῦ δικαίου τῆς πραγματικότητος ταύτης προσεγγίζει αὐτὴν πρὸς τὴν πραγματοκρατίαν. Ἀλλ' ἡ μονομέρεια αὐτῆς καθιστᾷ αὐτὴν δογματικὴν κοσμοθεωρίαν, ἐμμένουσαν εἰς δογματικὴν ἄρνησιν παντὸς ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ φυσικῶν προϋποθέσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. Otto*, Naturalistische und religiöse Weltamicht 3η ἐκδ. 1929).—*Dilthey*, Die Typen der Weltamchauun , ἐν Weltamehanung (1911).—*Falckenberg*, Euckem Kampf gegen der Naturalismus (1901).

Ν. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

φυσιοκρατικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσιοκρατίαν, ὁ τῆς φυσιοκρατίας: «φυσιοκρατικὸν δόγμα»· || ***φυσιοκρατικός*** (ὁ)· ὡς οὐσ., ὁ ἀσπαζόμενος τὴν φυσιοκρατίαν, φυσιοκράτης.

— **φυσιοκρατικὴ** ***σχολή***· βλ. λ. *φυσιοκράται*.

φυσιολογεῖον (τό). Τὸ φυσιολογικὸν ἐργαστήριον τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἱδρυθὲν τῷ 1884. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς φοιτητὰς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς, ὧν ὁ ἀριθμὸς ηὐξήθη σὺν τῷ χρόνῳ, τὸ πανεπιστήμιον ἀνήγειρε νέον φυσιολογεῖον εἰς τὸ Γουδί, τὸ ὁποῖον ἐκπληροῖ πλήρως τὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς πειραματικῆς φυσιολογίας. Περιλαμβάνει δὲ δύο αἰθούσας πειραματικῆς φυσιολογίας διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν φοιτητῶν: μίαν αἴθουσαν χημείου δι' ἄσκησιν τῶν φοιτητῶν εἰς τὴν βιολογικὴν χημείαν, βιβλιοθήκην, ἐργαστήριον ἱστολογίας, αἴθουσαν ἀκτίνων Χ, χειρουργεῖον διὰ ζῷα, αἴθουσαν ἀποστειρώσεων, γραφεῖον καθηγητῶν, ἐργαστήριον καθηγητῶν, δύο γραφεῖα ἐπιμελητῶν, γραφεῖον βοηθῶν, αἴθουσαν ἐξετάσεων, ἀμφιθέατρον περιλαμβάνον περὶ τοὺς 400 φοιτητάς, δωμάτιον γραμματείας, θυρωρεῖον, ἱματιοθήκην, πλυντήριον χημείου, παρασκευαστήριον, αἴθουσαν προβολέων, ἀποθήκην χημικῶν οὐσιῶν, αἴθουσαν ζυγῶν, δωμάτιον ζῴων καὶ δωμάτιον τῶν πειραματισθέντων ζῴων. Διευθυντὴς τοῦ φυσιολογείου εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας Σ. Δοντᾶς. Ι. Ν. Μ.

φυσιολογία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη τῆς ζώσης φύσεως, ἡ ἐρευνῶσα τὴν λειτουργίαν παντὸς ζῶντος ὀργανισμοῦ, ἄλλως *ἐπιστήμη τῆς ζωῆς*.

— *[Ἐγκυκλ.]* *Φυσιολογία* εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἥτις πραγματεύεται περὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αἱ λειτουργίαι ἀποτελοῦνται τοῦτο μὲν ἐκ φυσικῶν, τοῦτο δὲ ἐκ χημικῶν ἐπεξεργασιῶν, τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἑρμηνεύει ἐκ φυσικῶν καὶ χημικῶν νόμων. Ἡ φυσιολογία προσέτι ἐξετάζει τὴν διάπλασιν ἑκάστης λειτουργίας, ἀπὸ τῆς ἁπλουστάτης αὐτῆς μορφῆς μέχρι τῆς ἐπιπλοκωτάτης, ἔτι δὲ ἑρμηνεύει καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Αἱ ἀρχαὶ τῆς φυσιολογίας ὑπῆρχον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφορμὴν δὲ ἔδωκαν αἱ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ἐποίουν οἱ ἄνθρωποι περὶ τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, αἵτινες προσέπιπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις, ὡς ἡ κίνησις, ἡ ἀναπνοή, οἱ καρδιακοὶ παλμοί, ἡ θερμότης. Ἡ γνῶσις δὲ τῶν φαινομένων τούτων ἐθεωρήθη χρησιμωτάτη, διότι ἐξ αὐτῶν ἔκρινον οἱ ἄνθρωποι περὶ τῆς ὑγείας καὶ τῆς νόσου, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, προσέτι δὲ ἤλεγχον τὸ ἀβλαβὲς ἢ ἐπιβλαβὲς τῶν ἐφαρμοζομένων μεθόδων πρὸς θεραπείαν τῶν διαφόρων νόσων. Οὕτως ἡ ἰατρικὴ τὸ πρῶτον ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ φυσιολογικῶν παρατηρήσεων καὶ ἑπομένως ἀρρήκτως συνδέεται μὲ τὴν φυσιολογίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τοῦ Γαληνοῦ ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσηται ἡ ἐπιστημονικὴ φυσιολογία. Αὐτὸς δὲ πρῶτος ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι πρὸς ἐντελῆ κατανόησιν τῶν νοσημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ. Ἐξετέλεσε δὲ ζωντοτομίαν καὶ πειράματα ἐπὶ ζῴων, καὶ οὕτω ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας. Τοιαύτην δὲ σημασίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γαληνοῦ ἔλαβεν ἡ φυσιολογία ἐν τῇ καθόλου ἰατρικῇ, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἡ κρηπὶς τῶν ἰατρικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ οὕτως ἡ φυσιολογία, ὡς πραγματευομένη περὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, εἶναι ἡ σπουδαιοτάτη διὰ τὸν ἰατρὸν ἐπιστήμη. Διότι μόνον ὁ γιγνώσκων καλῶς τὴν λειτουργίαν τοῦ ὀργανισμοῦ δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὰς διαταραχὰς αὐτοῦ, περὶ τῶν ὁποίων διαλαμβάνει ἡ παθολογία, καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν διαταραχθεῖσαν μηχανὴν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ καθόλου φυσιολογία ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν *φυσιολογίαν τῶν ζῴων*, τὴν *φυσιολογίαν τῶν φυτῶν* καὶ τὴν *φυσιολογίαν τῶν κατωτάτων ὀργανισμῶν*, οἵτινες ὑπὸ Häckel «πρώτιστοι ἐκλήθησαν», καθότι δὲν ἐμφανίζουσιν οὔτε τοὺς χαρακτῆρας τῶν ζῴων οὔτε τοὺς τῶν φυτῶν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ γενικὴ ἐπιστήμη, ἥτις ἀσχολεῖται περὶ πάντας τοὺς ζῶντας ὀργανισμούς, ἤτοι τὰ ἔμβια, ἐκλήθη *βιολογία*. Αὕτη δὲ ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας ἐπιστήμας, ἤτοι τὴν *μορφολογίαν*, ὡς ἐξετάζουσαν τὴν μορφὴν καὶ ἐν γένει τὴν κατασκευὴν τῶν ὀργανισμῶν, καὶ τὴν *φυσιολογίαν*, ὡς ἐξετάζουσαν τὰς λειτουργίας τῶν ζώντων ὀργανισμῶν. Ἡ μορφολογία δὲ πάλιν ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν *γενικὴν μορφολογίαν*, τὴν *ἱστολογίαν*, καθότι ἐξετάζει τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίστανται οἱ ὀργανισμοί, οἵ τε ζωτικοὶ καὶ φυτικοί, καὶ εἰς τὴν *εἰδικὴν μορφολογίαν*, τὴν *ἀνατομικήν*, ἥτις ἐξετάζει τὴν μορφήν, τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν σχέσιν τῶν ὀργάνων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται οἱ ὀργανισμοί. Ἀναλόγως δὲ τῶν ὀργανισμῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἀσχολεῖται, διακρίνομεν τὴν *ἀνατομικὴν τῶν φυτῶν* καὶ τὴν *ἀνατομικὴν τῶν ζῴων*.

Ἡ δὲ φυσιολογία ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν *γενικὴν φυσιολογίαν*, ὡς ἐρευνῶσαν τὰ γενικὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων, καὶ εἰς τὴν *εἰδικὴν φυσιολογίαν*, ὡς ἐξετάζουσαν τὴν λειτουργίαν τῶν διαφόρων ὀργάνων τῶν τε φυτῶν καὶ τῶν ζῴων. Ἡ γενικὴ φυσιολογία καλεῖται καὶ *κυτταροφυσιολογία*, διότι αἱ διάφοροι ἐπεξεργασίαι τῆς ζωῆς τελοῦνται ἐντὸς τῶν κυττάρων, διὰ κυτταρικῶν λειτουργιῶν. Ἡ δὲ εἰδικὴ φυσιολογία καλεῖται καὶ *ὀργανοφυσιολογία*, διότι ἀσχολεῖται περὶ τὰς λειτουργίας τῶν ὀργάνων.

—*[Ἱστ. Ἰατρ.]* Βλ. *ἰατρική*. Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΗΣ

φυσιολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυσιολογίαν, ὁ τῆς φυσιολογίας: «φυσιολογικὰ πειράματα»· || ὁ κατὰ τὴν ὑγιᾶ φύσιν συμβαίνων ἢ ἐξελισσόμενος, ἀντίθ. *παθολογικός*: «φυσιολογικὴ κατάστασις»· || «πέψις φυσιολογική», ἀντίθ. *τεχνητή* —Ἐπίρρ. ***φυσιολογικῶς***.

—**φυσιολογικὴ** ***χημεία***. Κλάδος τῆς βιολογικῆς χημείας, πραγματευόμενος τὰς χημικὰς λειτουργίας, αἵτινες λαμβάνουν χώραν εἰς τοὺς ζῶντας ὀργανισμούς. Ἤτοι ἡ φυσιολογικὴ χημεία διερευνᾷ τὴν σύνθεσιν, δόμησιν καὶ ἀπόσχισιν τῶν διαφόρων ζωϊκῶν οὐσιῶν, ἱστῶν καὶ ὀργάνων. Ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ της εἰς τὴν φυσιολογικὴν χημείαν περιλαμβάνεται καὶ ἡ φυτοχημεία, ἀλλὰ μόνον καθόσον ἀφορᾷ τὴν συμβολήν της πρὸς κατανόησιν τῶν διαφόρων φαινομένων ἐν τῷ ζωϊκῷ σώματι. Ὅλα τὰ θερμόαιμα ζῷα παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὴν χημικὴν σύνθεσιν τοῦ σώματός των τοιαύτας ὁμοιότητας, ὥστε καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σπουδαιότατος ἐκπρόσωπος αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ ἀναφέρωνται ἐν παρόδῳ αἱ εἰς τὰ ζῷα παρατηρούμεναι παραλλαγαί. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ πάλιν τὰ ψυχρόαιμα ζῷα, ταῦτα ἐν σχέσει πρὸς τὰ θερμόαιμα παρουσιάζουν ποσοτικὴν μόνον διαφοράν, ἐξαρτωμένην ἐκ τοῦ μικροτέρου ποσοῦ ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον ἔχουν ἀνάγκην νὰ προσαγάγουν εἰς τὸν ὀργανισμόν των ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς τροφῆς. Τὰ θέματα, ἅτινα μελετᾷ ἡ φυσιολογικὴ χημεία, εἶναι ἡ ἐναλλαγὴ τῆς ὕλης: θρέψις, πέψις, ἀφομοίωσις κλπ., ἡ σύστασις τοῦ αἵματος, τῆς λέμφου, τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, ἤτοι τῶν ὀστῶν, τῶν διαφόρων ἱστῶν (συνδετικοῦ, λιπώδους κλπ.), τῶν λιποειδῶν, τῶν νεύρων, τῶν μυῶν, τοῦ δέρματος, τῶν διαφόρων ἀδένων, τοῦ ἥπατος. τῆς κατασκευῆς τοῦ λευκώματος καὶ τῆς ἀποσχίσεως τῶν διαφόρων λευκωματούχων οὐσιῶν καὶ διαφόρων ἐκκριμάτων (ἱδρῶτος, οὔρων) κλπ. Κ.Γ.Μ.

φυσιολόγος (ὁ)· ὁ ἐπιστήμων τῆς φυσιολογίας, ὁ εἰδικῶς εἰς τὴν φυσιολογίαν ἀσχολούμενος· || ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ *φυσιολόγον* τὸν φιλόσοφον Ἐμπεδοκλέα.

«Φυσιολόγος». Δημῶδες μεσαιωνικὸν κείμενον, γραφὲν μετὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα μ.Χ. καὶ ἀποτελούμενον ἐκ 1131 ἀνομοιοκαταλήκτων πολιτικῶν στίχων, ἐν οἷς παρενείρονται καὶ δύο πεζὰ τεμάχια. Καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν μορφὴν τὸ ἔργον εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς δημώδους βυζαντινῆς παραγωγῆς. Ἀποτελεῖ φυσικὴν ἱστορίαν γεγραμμένην κατὰ φανταστικὸν καὶ συμβολικὸν τρόπον μὲ χριστιανικὸν πνεῦμα, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα καὶ ζῷα συμβολίζουν τύπους τῶν Ἁγίων γραφῶν καὶ τῶν λαϊκῶν πεποιθήσεων, ὡς τὸν Χριστόν, τὸν πιστόν, τὸν διάβολον κλπ. Εἶναι παραλλαγὴ ἀρχαιοτέρου ἔργου, εἰς λογίαν γλῶσσαν, ἀποδιδομένου εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἐπιφάνιον. Διαιρεῖται εἰς 48 κεφάλαια καὶ περιγράφει διάφορα ζῷα καὶ πτηνά, τὸν ἐλέφαντα, τὴν ἔλαφον, τὴν τρυγόνα κ. ἄ. Ἡ γλῶσσά του βρίθει ἀνωμαλιῶν καὶ ἐσφαλμένων σχηματισμῶν, εἶναι δὲ ἀνούσιον κρᾶμα λογίων καὶ δημωδῶν στοιχείων. Ὁ «Φυσιολόγος» ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ E. Legrand ἐν «Annuaire de l'Association» (7, 1873, 225—286), «Collection de monuments» μετ' εἰσαγωγῆς ὑπὸ Gidel καὶ ἐν παραλλαγῇ ὑπὸ A. Karnejev: «Der Physiologus der Moskauer Synodalbibliothek». Γ. Μ. Β.

φυσιολογῶ (*—έω*)· ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν φυσιολογίαν.

φυσιονοσία (ἡ). Διὰ τοῦ γενικοῦ τούτου ὅρου ὁ Γάλλος ἰατρὸς Lancereaux καθώρισε πάσας τὰς νόσους ἐν γένει τὰς προκαλουμένας ὑπὸ τῶν φυσικῶν παραγόντων. Μ. Ν. Κ.

Φύσιος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν 50 υἱῶν τοῦ Λυκάονος, βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας, κεραυνωθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ὑπὸ τοῦ Διός, πλὴν τοῦ νεωτέρου Νυκτίμου, διότι «οὗτοι πάντας ἀνθρώπους ὑπερέβησαν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἀσεβείᾳ» (*Ἀπολλοδ*. Γ,8,1). Α. Θ. Σ.

φυσιοῦμαι (*—όομαι*), ἀόρ. *ἐφυσιώθην*, παθ μετχ. *πεφυσιωμένος*· πληροῦμαι φυσήματος, φουσκώνω· || μεταφ., ὑπερηφανεύομαι, ἀλαζονεύομαι· || *πεφυσιωμένος, —η, —ον*· ὑπερήφανος, ἀλαζών.

φύσις, *—εως* (ἡ)· ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ὑπόστασίς τινος, ἡ αὐτομάτως ἔν τινι ὑφισταμένη ἰδιότης: «ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀγελαστική», «τὸ μὲν τῆς φύσεως οὐκ ἐφ' ἡμῶν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινας θείας αἰτίας ὑπάρχει» (*Ἀριστοτέλ*.)· || ροπή, χαρακτήρ: «φύσις ἀγαθή,—πονηρά,—χυδαία, — ἀγρία»· || ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν τέχνην, πρὸς τὸ ἔθος, πρὸς τὸ συμβεβηκός: «ἡ φύσις ἀεὶ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον» ἀντίθ. *ἔθος* (*Ἀριστοτέλ*.), «μιμεῖται ἡ τέχνη τὴν φύσιν» (*Ἀριστοτέλ*.), «τῶν γιγνομένων τὰ μὲν φύσει γίγνεται, τὰ δὲ τέχνῃ» (*ὁ αὐτός*), «φύσει μακρὰ συλλαβή» ἀντίθ. «θέσει μακρὰ —»· || «φύσει ἀγαθός, —κακός» κατὰ τὴν ὑπόστασίν του, κατὰ τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ ἰδιότητα· || «κατὰ φύσιν» συμφώνως πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀντίθ. «παρὰ φύσιν»· || δημοτ. «παρὰ φύσι» ὑπερβολικά· || τὸ σύνολον τῆς δημιουργίας, τὸ σύμπαν, ὁ φυσικὸς κόσμος: «οἱ νόμοι τῆς φύσεως».

Digitized by Google

—*[Φιλοσ.] Φύσις* γενικῶς καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ χώρῳ καὶ χρόνῳ ὄντων, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος ὡς ἑνότης. Ειδικώτερον παρὰ τοῖς διαφόροις φιλοσόφοις ὁ ὅρος οὗτος λαμβάνει ποικίλας σημασίας. Οὕτω παρ' Ἀριστοτέλει δηλοῖ τὸ σύνολον τῆς διαμεμορφωμένης ὕλης· παρὰ τοῖς στωϊκοῖς τὴν ἑνιαίαν δύναμιν, ἥτις ἐμψυχώνει τὰ πάντα, ἢ τὸ ὂν τὸ ἑνιαῖον καὶ μόνιμον, τοῦ ὁποίου πάντα τὰ ἄλλα ὄντα ἀποτελοῦν μερικὰς καὶ προσωρινὰς ἐκδηλώσεις· παρὰ τῷ Καντίῳ τὸν σύνδεσμον τῶν παραστάσεων κατὰ τοὺς νόμους τῆς διανοίας ἡμῶν· παρὰ τῇ Ἑγέλῳ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ κενώσει ἑαυτοῦ κλπ.

— *[Θεολ.]* Ὁ ὅρος *φύσις*, ἔχων κατ' ἀρχὰς παρὰ τοῖς πατράσι τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἐπιδράσεως τῆς ἔξω φιλοσοφίας, κυμαινομένην σημασίαν, ἔλαβεν ἰδίᾳ μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος ὡρισμένην τοιαύτην, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ἀνεπτύχθη τὸ δόγμα περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἑνὸς προσώπου ἐν δυσὶ φύσεσι. Κατὰ τὸν κλασσικὸν δογματικὸν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸν Ἰωάννην Δαμασκηνόν, φύσις δηλοῖ: 1) τὴν ἀφῃρημένην ἔννοιαν, τὴν φύσιν καθ' ἑαυτήν, ἥτις «ψιλῇ θεωρίᾳ κατανοεῖται· καθ' ἑαυτὴν γὰρ οὐχ ὑφέστηκε»· 2) τὴν ἔννοιαν τοῦ γένους, ἥτις συνάπτει πάσας τὰς ὁμοίας ὑποστάσεις εἰς ἑνότητα, «ἥτις λέγεται ἐν τῷ εἴδει θεωρουμένη φύσις», καὶ 3) τὴν συγκεκριμένην πραγματικὴν φύσιν, ὡς αὕτη διὰ τῆς προσλήψεως τῶν συμβεβηκότων ὑπάρχει ἐν μιᾷ φύσει, τὴν φύσιν, ἥτις ἔχει πραγματικότητα ἐν ἑνὶ ἀτόμῳ. Ὁ Λόγος γενόμενος σὰρξ δὲν ἀνέλαβε τὴν ἀφῃρημένην φύσιν, οὔτε τὴν φύσιν ὡς γένος, ἀλλὰ τὴν φύσιν κατὰ τὴν τρίτην ἔννοιαν. Κατὰ ταῦτα τὴν ὑπὸ τοῦ Λόγου προσληφθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβῃ τις οὔτε ὡς ἄτομον, οὔτε ὡς γένος, τὸ πρῶτον οὐχί, διότι ἡ φύσις καθ' ἑαυτὴν δὲν ὑφίσταται εἰς ὑπόστασιν, τὸ δεύτερον οὐχί, διότι τὸ γένος περιλαμβάνει ὅλα τὰ ἄτομα. Ὁ Λόγος ἔχει ἀναλάβει μίαν ὡρισμένην ἀτομικὴν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λόγου ὑποστᾶσαν ἀνθρωπίνην φύσιν (πρβλ. *Κ. Δυοβουνιώτου*, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, σ. 78—98). Κ. Ι. Δ.

— **φύσεως πνεύματα** *[Ἀποκρυφ.]*· βλ. λ. *πνεύματα τῆς φύσεως*.

— **«Φύσις».** Τίτλος ἑλληνικῶν περιοδικῶν, ἱδρυθέντων ἐν Ἀθήναις, τὸ μὲν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1875 εἰς σχῆμα 8ον ὑπὸ Α. Κανταχίδου καὶ Π. Κονδύλη, τὸ δὲ ὑπὸ Φρ. Πρίντεζη εἰς σχῆμα 4ον τῷ 1891. Π. Ν. Π.

— **φύσις νεκρὰ** (Nature morte) *[Ἐγκυκλ.]*· βλ. λ. *νεκρὰ φύσις*.

φυσιχθὺς (ὁ) *[Παλαιοζωολ.]*. Συνώνυμον τοῦ γένους *πτέριχθυς* (βλ. λ.).

Φύσκα, Φύσκαι, ἡ **Φύσκος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μακεδονίας, κειμένη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξίου περὶ τὰ ἓξ μίλια πρὸς Ν. τῶν Βελεσσῶν. Ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Β, 99) καλεῖται *Φύσκα*, ὑπὸ δὲ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου *Φύσκος*. Α. Θ. Σ.

— **Φύσκα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 335, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Σπουργίτες* (πρῴην *Σερτσελῆ*) 421. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Πλάνιτσα*.

φύσκη (ἡ)· ὁ στόμαχος ἢ καὶ οἱονδήποτε ἔντερον (πρβ. κοιν. *φούσκα*).

Φύσκη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ, 10, 7) μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀξιάκου καὶ Τύρα. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Φύσκος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Καρίας, ἀπέναντι τῆς νήσου Ῥόδου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηρτᾶτο πολιτικῶς. Εἶχεν ἀσφαλῆ λιμένα καὶ ἱερὸν ἄλσος τῆς Λητοῦς καὶ ἦτο τὸ ἐπίνειον τῶν Μυλάσων.

—2) Πολίχνη τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Μαλανδρῖνον τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος, εἰς τὸν χῶρον τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν ἐπιγραφαὶ τῶν Φυσκέων. Ἡ πολίχνη εἶχε ναὸν τῆς Ἰλιάδος Ἀθηνᾶς.

—**Φύσκος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀσσυρίας, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τίγρητος. Διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ γεφύρας, παρὰ τὴν μεγάλην πόλιν Ὦπιν (*Ξεν.*, Κύρ. Ἀνάβ. Β. 4 25, ὁ ἦλθεν ὁ στρατὸς Κύρου τοῦ νεωτέρου (401 π. Χ.) πορευόμενος κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου. ΚΑΨ.

— **Φύσκος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς ΝΔ. ἐσχατιᾶς τῆς Καρίας ἐν τῇ Ῥοδίων Περαίᾳ, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ποσειδίον (Μαρμαρὶς μπουρνοῦ: πλάτ. 36° 44' Β., μῆκ. 28° 21' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: Gulfs of Kos, Doris and Symi) καὶ Λευκόπαγος (Τσατὰλ Μπουρνοῦ) (*Πτολεμ.* Ε, 6, 11). Φερώνυμος τῆς κατὰ τὸν μυχόν του πόλεως, ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΔ, 659), «κατὰ Φύσκον θάλαττα». Εἶναι ἐπίσημος ἀφετηρία σταδιασμῶν τοῦ Ἀρτεμιδώρου, ὡς εὑρίσκεται παρὰ Στράβωνι (ΙΔ, 2, 29). Εἶναι ὁ σύγχρονος κόλπος τοῦ *Μαρμαρᾶ* ἢ *Μαρμαρισίου*. Σ. Ε. Λ.

φύσκων, —*ωνος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἔχων τὴν κοιλίαν οἱονεὶ φουσκωμένην, *κοιλαρᾶς*.

φυσοδίνη (ἡ) (Physodin) *[Φαρμακογ.]*. Πικρὰ οὐσία ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυτοῦ Parmelia ceratophylla. Μικραὶ λευκαὶ κρυσταλλικαὶ στῆλαι οὐδετέρας ἀντιδράσεως. Μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος δίδει ἡ φυσοδίνη διάλυμα ἰῶδες, ἐξ οὗ δι' ὕδατος καθιζάνουν κυανοϊώδεις κροκίδες. Μετ' ἀμμωνίας δίδει κίτρινον διάλυμα, ὅπερ εἰς τὸν ἀέρα καθίσταται ἐρυθρωπόν. Κ. Γ. Μ.

φυσοειδὲς (τὸ) (Vesicaria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας ἢ καὶ πολυετεῖς τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον χωρῶν, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Περσίας. Ἐκ τῶν 20 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερον, ἰθαγενὲς τῆς Ἑλλάδος, εἶναι τὸ *φυσοειδὲς τὸ ἑλληνικὸν* (Vesicaria graeca), τὸ ὁποῖον φύεται εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη καὶ ἰδίως παρὰ τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Πάρνηθα. Γνωστότερον ἀμερικανικὸν εἶδος εἶναι τὸ *φυσοειδὲς τὸ μεγανθὲς* (Vesicaria grandiflora), ἰθαγενὴς πόα τοῦ Τεξάς. Ἀμφότερα τὰ εἴδη ταῦτα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

φυσοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ὲς* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς φῦσαν, πρὸς φυσερὸν ἢ πρὸς φούσκαν.

φυσοκέρμης (ὁ) (Physokermes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκοειδῶν*. Τὸ εἶδος P. coryli ἐν Εὐρώπῃ ζῇ ἐπὶ διαφόρων δασικῶν καὶ ὀπωροφόρων δένδρων. Ε. Τ. Ε.

φυσοκήλη (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ὅρος μὴ ἐν χρήσει ἤδη, δι' οὗ ἐδηλοῦτο κήλη τοῦ ὀσχέου λίαν τεταμένη ἕνεκεν ἀναπτύξεως ἀερίων. Ι. Κ. Κ.

φυσομανῶ, καὶ —*άω*· δημοτ., φυσῶ ἰσχυρῶς ἢ διαρκῶς.

φυσομήτρα (ἡ). Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον τῆς διατάσεως τῆς μήτρας ἐξ ἀερίων, συσσωρευομένων ἐντὸς τῆς κοιλότητος αὐτῆς συνεπείᾳ σηπτικῆς ἀποσυνθέσεως ἐμβρυϊκῶν ἢ πλακουντικῶν ὑπολειμμάτων ἢ ἀποσυνθέσεως θρόμβων καταμηνίου αἵματος. Ἐπιμεμελημένη ἀπόξεσις τῆς μήτρας, μετ' ἐπακολούθων ἐνδομητρίων πλύσεων δι' ἀντισηπτικοῦ τινος ὑγροῦ, ἀποκαθαίρουσα τελείως ταύτην ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ σηπτικῶν στοιχείων, ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἐνδεδειγμένην θεραπευτικὴν ἀγωγὴν κατὰ τῆς συμπτωματικῆς ταύτης ἀεριώδους σηπτικῆς διατάσεως. Ο. Ρ.

φυσομονὰς (ἡ) (Physomonas) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζώων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δενδρομοναδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους ζωϊκοὺς ὀργανισμοὺς μὲ σῶμα γυμνόν, κολοβὸν κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φυσοπλατὶς (Physoplatis) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *διαιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους ἀράχνας. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φυσόποδα (τὰ) (Physopoda) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν δρομικῶν, περιλαμβάνουσα εἴδη τινὰ ἀκρίδων ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ τρέφονται ἐκ τῶν χυμῶν τούτων. Δ. Ν. Π.

φυσοσίφων (ὁ) (Physosiphon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη φυόμενα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Τινὰ ἐξ αὐτῶν καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

φυσόστομοι (οἱ) (Physostomi) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ἰχθύων μαλακοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων*, περιλαμβάνουσα πολυπληθεῖς οἰκογενείας καὶ γένη. Οἱ ἰχθύες τῆς κατηγορίας ταύτης ἔχουν ἀκτῖνας ραχιαίων καὶ στηθιαίων πτερυγίων μαλακάς, κοιλιακὰ πτερύγια, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς κοιλίας τοποθετημένα, νηκτικὴν κύστιν ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ στομάχου ἢ τοῦ οἰσοφάγου συνδεομένην διὰ τοῦ ἀεροφόρου πόρου κλπ. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται ἰχθύες ἁλμυρῶν ἢ γλυκέων ὑδάτων. Κυριώτεραι οἰκογένειαι τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι: οἱ *σιλουρίδαι* (Siluridae), οἱ *κυπρινίδαι* (Cyprinidae), οἱ *σολωμίδαι* (Salmonidae), οἱ *ἐσοχίδαι* (Esoces), οἱ *κλυπεῖδαι* (Clupeidae), οἱ *γυμνωτίδαι* (Gymnotidae), καὶ οἱ *μυραινίδαι* (Muraenidae). Δ. Ν. Π.

φυσοφορίδαι (οἱ) (Physophoridae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια *σιφωνοφόρων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς, ἐξ ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φυσοφόρος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυσοφόρος (ὁ) (Physophorus) *[Ζωολ.]*. Γένος σιφωνοφόρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυσοφοριδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα σχηματίζοντα δενδρώδεις ἀποικίας καὶ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς δενδρώδους ἀποικίας ὑπάρχει μικρὸς ἀεροφόρος ἀσκός, ὅστις φέρει καθ' ὅλον τὸ μῆκός του 2—4 σειρὰς νηκτικῶν κωδώνων. Εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον ἡ ἀποικία εὐρύνεται καὶ φέρει τροφοδότας πολύποδας, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει εὐρὺ στοματικὸν ἄνοιγμα. Δ. Ν. Π.

Φύσσεν (Füssen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῷ νομῷ Σουηβίας τῆς Βαυαρίας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Λέχ. Κάτ. 6.200. Ἐν αὐτῇ ὑπεγράφη τὴν 22 Ἀπριλίου 1745 συνθήκη μεταξὺ τῆς βασιλίσσης τῆς Αὐστρίας Μαρίας Θηρεσίας καὶ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτῆς Μαξιμιλιανοῦ Ἰωσὴφ τῆς Βαυαρίας, δι' ἧς ὁ δεύτερος ἀνεγνώριζε τὴν πρώτην. Χ. Δ.

Φυστὲλ ντὲ Κουλὰνζ (Fustel de Coulanges), ***Νουμᾶς-Διονύσιος.*** Γάλλος ἱστορικὸς (1838—1889). Διετέλεσε μέλος τῆς γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν (1853), μετασχὼν τῶν ἐν Χίῳ ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, καθηγητὴς γυμνασίου ἐν Ἀμιένῃ (1855), καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Στρασβούργου (1860), ἐν τῇ École Normale (1870) καὶ ἐν Σορβόννῃ καὶ διευθυντὴς τῆς École Normale (1882). Τῷ 1875 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἔρευναν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἠθῶν τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν χρόνων, γενόμενος ἱδρυτὴς ἰδίας ἱστορικῆς σχολῆς, ἥτις κατεπολεμήθη ὡς ἀντιδραστικὴ καὶ κληρικόφρων.

Φυστὲλ ντὲ Κουλὰνζ.

Ἔγραψεν: «Ὑπόμνημα περὶ τῆς νήσου Χίου» (1857), «Ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας ἐν τῷ δημοσίῳ καὶ ἰδιωτικῷ βίῳ τῶν ἀρχαίων» (1858) «Πολύβιος ἢ ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους» (1858) κ. ἄ. Τὰ κύρια αὐτοῦ ἔργα ἦσαν: «Τὸ ἀρχαῖον ἄστυ» (1864), (ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Τ. Φιλήμονος*), ἐν ᾧ ἐδέχθη τὴν θρησκείαν ὡς βασικὸν παράγοντα διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, καὶ «Ἱστορία τῶν πολιτικῶν θεσμῶν τῆς ἀρχαίας Γαλλίας». Τοῦ ἔργου τούτου ἐξέδωκε μόνον τὸν α' τόμον (1874), διακόψας τὴν συνέχισιν τῆς ἐκδόσεως κατόπιν τῆς σφοδρᾶς πολεμικῆς. Βραδύτερον τὸ ὑλικὸν τοῦ συγγράμματος τούτου ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Καμίλου Ζυλλιὰν εἰς σειρὰν τόμων ὑπὸ τοὺς μερικοὺς τίτλους: «Ἡ φραγκικὴ μοναρχία» (1888), «Τὸ τιμάριον καὶ ἡ ἔγγειος ἰδιοκτησία τῶν μεροβιγγείων χρόνων» (1889), «Αἱ ἀρχαὶ τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος» (1890), «Ἡ ῥωμαϊκὴ Γαλατία» (1891), «Ἡ γερμανικὴ εἰσβολὴ» (1891) καὶ «Οἱ μετασχηματισμοὶ τῆς βασιλείας κατὰ τοὺς καρολιγγείους χρόνους» (1892). Αἱ ἐλάσσονες ἱστορικαὶ πραγματεῖαί του συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς σειράς: «Ἔρευναι ἐπὶ ἱστορικῶν τινων ζητημάτων» (1891), «Ἱστορικὰ ζητήματα» (1891) καὶ «Σύγχρονα ζητήματα». Ὁ Φυστὲλ ντὲ Κουλὰνζ παρὰ τὰς ἰδιοτύπους δοξασίας του, συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἔρευναν γενικῆς φύσεως ἱστορικῶν ζητημάτων, ὡς ἡ γένεσις τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρεόντων θεμελιωδῶν θεσμῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Π. Ν. Π.

φυστίκι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ *πιστάκης τῆς γνησίας*.

— **φυστίκια ἀράπικα.** Κοινὴ ὀνομασία τῶν καρπῶν τοῦ φυτοῦ *ἄραχις*.

φυσῶ (—*άω*), ἀόρ. *ἐφύσησα* καὶ δημοτ. *ἐ)φύσηξα*· προκαλῶ ῥεῦμα ἀέρος διὰ τοῦ στόματος, διὰ τῶν ῥωθώνων, διὰ φυσητῆρος ἢ δι' ἄλλου μέσου: «φυσάει ἀπὸ τὸ θυμό του»· || ὠθῶ, ἀπωθῶ διὰ φυσήματος: «φύσα τῇ μύτη σου, — τὰ ρουθοῦνια σου» (δηλονότι διὰ νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τῆς λέμφου)· || «φυσῶ τῇ φωτιὰ» ἀναρριπίζω τὴν πυρὰν διὰ ρεύματος ἀέρος· || «φύσα τὸ λύχνο,—τὴ λάμπα νὰ σβήσῃ»· || ἐπὶ τοῦ ἀνέμου, πνέω: «βύσηξε βοριᾶς». φσμ. «δὲ σὲ φοβοῦμαι βρὲ βοριᾶ φυσήξῃς δὲ φυσήξῃς»· καὶ ἀπροσωπ. «δὲ φυσάει διόλου, κλαράκι δὲν κουνιέται».

Digitized by Google

φυσώδης, —ους (ὁ, ἡ), **—ες** (τό)· προκαλῶ φύσας, ἀέρια ἐν τῇ κοιλίᾳ: «φυσώδης δυσπεψία».

— φυσώδης *δυσπεψία*. Διάτασις τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος ἐξ ἀφθόνων ἀερίων, κατ' ἀκολουθίαν ἀναπτύξεως ὑπερμέτρων γαστρεντερικῶν ζυμώσεων. Ἡ πάθησις αὕτη, περιοριζομένη μόνον εἰς τὸν στόμαχον, ὀφείλεται μᾶλλον εἰς ὑποχλωρυδρίαν. Συνήθως ὅμως ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ ἔντερα. Ὁ πλημμελὴς χημισμὸς τῶν πεπτικῶν ὑγρῶν ἀδυνατεῖ νὰ πέψῃ κανονικῶς τὴν τροφήν, ἕνεκα τούτου δὲ τὰ ἐκ τῶν ζυμώσεων ἀέρια πληροῦσι τὰ κεχαλαρωμένα ἔντερα καὶ προκαλοῦσιν ἔντονον δυσφορίαν, παλμοὺς κλπ. εἰς τὸν πάσχοντα. Ἀνακούφισις ἐπέρχεται εἰς αὐτὸν ἢ διὰ κενώσεως τῶν ἀερίων ἐκ τοῦ ἀπευθυσμένου ἢ δι' ἀφθόνων ἐρυγῶν. Τὴν τοιαύτην δυσπεψίαν δύναται νὰ ἐπιτείνῃ καὶ ἡ κατάποσις ἀερίων, ὅταν συνδυάζηται καὶ ἡ ἀεροφαγία. Ἡ θεραπεία ἔγκειται εἰς τὴν χορήγησιν κόνεων ἀπορροφουσῶν τὰ ἀέρια, ὡς καὶ τῶν λεγομένων ἀφύσων, οἷα εἶναι τὸ ἄνισον, τὸ χαμαίμηλον κλπ. Σ. Γ. Σ.

Φὺτ (Fyt ἢ Feydt), *Ἰωάννης*. Φλαμανδὸς ζωγράφος καὶ χαράκτης (1609—1661). Ὑπῆρξε λαμπρὸς ζωγράφος ζῴων, καταλιπὼν ἀξιοσημείωτον σειρὰν ἀκουαφόρτε καὶ ἀρκετὸν ἀριθμὸν πινάκων, ἀποκειμένων εἰς διαφόρους πινακοθήκας τῆς Εὐρώπης. Διακρίνεται διὰ τὴν τέχνην τοῦ σχεδίου, τὴν δύναμιν τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τὴν εὐσυνείδητον καὶ πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν εἰκονιζομένων ζῴων. Τὰ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ τῶν ἔργων του εἶναι: «Κύων κατασπαράσσων θήραμα» (Λοῦβρον), «Ἀετὸς τρώγων» καὶ «Δύο κυνηγετικοὶ κύνες» (πινακοθήκη Ἀμβέρσης), «Κυνηγέτις Ἄρτεμις» (πινακοθήκη Βερολίνου), «Ἄνθη καὶ καρποὶ» (πινακοθήκη Βρυξελλῶν), «Πάλη μεταξὺ κυνῶν καὶ λύκων» (πινακοθήκη Ὄσλο), «Τοπίον μετὰ κυνῶν καὶ θηραμάτων» (Ἐθνικὴ πινακοθήκη Λονδίνου), «Συναυλία πτηνῶν» (Μαδρίτη), «Κύων νεκρὸς» (πινακοθήκη Μονάχου), «Πτηνὸν φοβηθὲν ἐπὶ τῇ θέᾳ ἱέρακος» (Φλωρεντία), «Κύνες πλησίον θηράματος» (πινακοθήκη Κάσσελ) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Φυτὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Χίου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 197. Κεῖται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φυταδιένιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *φυτόλη*.

Φύταιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς ἀρχαίας Αἰτωλίας, ἥτις τοποθετεῖται παρὰ τὸ νῦν *Παλαιοχώρι*. Α. Θ. Α.

φυταλβουμόζαι (αἱ) *[Φαρμ.]*. Καλοῦνται οὕτω προϊόντα ἀποσχίσεως τῶν φυτικῶν λευκωμάτων. Εἰς πλεῖστα φυτὰ ἀνευρέθησαν ἔνζυμα, ἅτινα προκαλοῦν διάσπασιν τῶν λευκωμάτων, σχηματιζομένων ἀλβουμοζῶν ἢ πεπτονῶν (ὡς π. χ. παπαγιοτίνη, βρωμελίνη) καὶ ἄλλα πάλιν ἔνζυμα προκαλοῦν πῆξιν τοῦ λευκώματος, πιθανὸν δὲ καὶ σχάσιν. Ἐὰν τὰ φαινόμενα ταῦτα τῆς ἀποσχίσεως τῶν λευκωμάτων λαμβάνουν χώραν εἰς τὰ ζῶντα φυτά, δὲν ἔχει καταδειχθῆ, ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ἡ παρουσία τῶν φυταλβουμοζῶν εἰς τὰ ζῶντα φυτὰ εἶναι ἀμφισβητήσιμος, ἂν καὶ εἰς τὰ φυτικὰ σπερμάτια ἀνευρέθησαν μικρὰ ποσὰ ἀλβουμοζῶν καὶ πεπτονῶν. Ἡ σχάσις τοῦ φυτικοῦ λευκώματος, ὅπερ ἰδιαιτέρως ἄφθονον ἀπαντᾷ εἰς τὰ σπέρματα, γίνεται ταχέως, σχηματιζομένων ἁπλῶν προϊόντων σχάσεως φαινυλαμίνης, τυροσίνης, λευκίνης, ἀμινοβαλεριανικοῦ ὀξέος, ἀσπαραγινικοῦ ὀξέος, ἀργινίνης, λυσίνης, ἱστιδίνης) καὶ προϊόντων μεταβολῆς αὐτῶν (ὁμογεντισινικοῦ ὀξέος, ρικινίνης). Διὰ διαφόρων πρωτεολυτικῶν ἐνζύμων διασπῶνται τὰ φυτικὰ λευκώματα εἰς ἀλβουμόζας καὶ πεπτόνας, ὡς καὶ τὰ ζωϊκὰ λευκώματα. Κ. Γ. Μ.

Φυτάλης, *Γεώργιος*. Ἕλλην γλύπτης, ἀδελφὸς τοῦ *Λαζάρου*. Συνεργαζόμενος μετ' αὐτοῦ ἐξετέλεσε πλεῖστα ἔργα, ἐν οἷς τὸν «Ἁρματολὸν» καὶ τὰ μνημεῖα Εὐγενίδου καὶ Ἀγελάστου εἰς τὸ Α' νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν. Διετέλεσε καὶ καθηγητὴς τῆς γλυπτικῆς ἐν τῷ πολυτεχνείῳ Ἀθηνῶν. Θ. Θ.

— **Φυτάλης**, *Λάζαρος*. Ἕλλην διακεκριμένος γλύπτης (1831—1909). Μαθητὴς τοῦ γλύπτου Λεωνίδα Δρόση εἰς τὴν Καλλιτεχνικὴν σχολὴν Ἀθηνῶν, διεκρίθη ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς φοιτήσεώς του, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του δὲ *Γεωργίου* ἐξετέλεσε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸν «Δαυΐδ» καὶ τὸν «Ποιμένα κρατοῦντα ἐρίφιον», ἅτινα ἐβραβεύθησαν, τὸ τελευταῖον δὲ καὶ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων, ὅπου ἐξετέθη τῷ 1857. Ὁ Φυτάλης μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, *Γεωργίου, Μάρκου* καὶ *Ἰωάννου*, ἵδρυσεν ἐν Ἀθήναις καλλιτεχνικὸν ἐργαστήριον, καταστὰν περιώνυμον διὰ τὰ ὡραῖα προϊόντα τέχνης αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγεται καὶ ὁ πρὸ τοῦ πανεπιστημίου ἀνδριὰς τοῦ ἀπαγχονισθέντος πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐπίσης οἱ ἀδελφοὶ Φυτάλαι ἐξετέλεσαν καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ Κανάρη, τοῦ Καραϊσκάκη, καθὼς καὶ τὴν ἐν Ζακύνθῳ προτομὴν τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, καὶ πληθὺν ἄλλων ἔργων, ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων μνημείων κλπ. Ἀνεστήλωσεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Λαζάρου Σώχου καὶ τὸν Λέοντα τῆς Χαιρωνείας, γενικῶς δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς γλυπτικῆς ἐν Ἑλλάδι, συνεχίσας τὴν κλασσικὴν παράδοσιν. Μαθηταί του ὑπῆρξαν ὁ Φιλιππότης, ὁ Βιτσάρης, ὁ Βιτάλης κλπ. Ἀπέθανε πένης εἰς τὸ πτωχοκομεῖον Ἀθηνῶν. Θ. Θ.

Φυτάλη: Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Φυταλίδαι *[Μυθολ.]*. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἥρωος *Φυτάλου* ἐν Ἀθήναις, οἱ ὁποῖοι ἐκάθηραν τὸν Θησέα μετὰ τὸν φόνον τῶν λυμαινομένων τὴν χώραν ληστῶν ἀπὸ Τροιζῆνος μέχρις Ἀθηνῶν. Ὡς ἀνταμοιβὴν ἔλαβον παρ' αὐτοῦ διάφορα τιμητικὰ ἀξιώματα εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ συσταθείσας ἑορτὰς καὶ μετεῖχον τῆς ἐπιστασίας τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων (*Πλουτ*. Θησ. 12). Α. Θ. Σ.

Φυτάλμιος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ἐπίθετον ὑφ' ὃ ὁ Ποσειδῶν ἐλατρεύετο ἐν Τροιζῆνι, ὡς παρακαλούμενος νὰ προστατεύῃ τὰς φυτείας ἀπὸ τῶν πλημμυρῶν καὶ κατακλύσεων, διότι ὀργισθεὶς ποτε ὁ Ποσειδῶν κατέστησε τὴν χώραν ἄκαρπον «ἅλμης εἰς τὰ σπέρματα καὶ τῶν φυτῶν τὰς ρίζας καθικνουμένης», μέχρις οὗ ἐκάμφθη ὑπὸ τῶν παρακλήσεων καὶ ἱκεσιῶν. Ἱερὸν Ποσειδῶνος τοῦ Φυταλμίου ὑπῆρχεν ἔξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως (*Παυσ*. Β, 37, 8). Α. Θ. Σ.

Φύταλος *[Μυθολ.]*. Ἐλευσίνιος ἥρως, φιλοξενήσας παρὰ τὸν Κηφισὸν τὴν Δήμητρα περιπλανωμένην καὶ διδαχθεὶς ὑπ' αὐτῆς πρῶτος τὴν φυτείαν καὶ καλλιέργειαν τῆς συκῆς, ὡς ἐμαρτύρει τὸ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐπίγραμμα (*Παυσ*. Ι, 37, 2). Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐκαλοῦντο *Φυταλίδαι*. Α. Θ. Σ.

φυτεία (ἡ)· τόπος πεφυτευμένος ὑπὸ εἴδους τινὸς φυτῶν: «φυτεία ἀμπέλων, — συκῶν, — ἀμυγδαλῶν, — ἐλαιῶν κττ.» ‖ ἡ διὰ φυτεύσεως ἀναδάσωσις ἢ καθόλου καλλιέργεια δένδρων, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν διὰ σπορᾶς· ‖ δημοτ. *φυτειά* (ἡ)· μικρὰ τὴν ἡλικίαν ἄμπελος: «τ' ἀμπέλι μου εἶναι φυτειὰ ἀκόμη καὶ δὲν κάρπισε».

— *[Γεωπον.]* Διὰ τὴν *φυτείαν* ἐκλέγονται δένδρα διακοσμητικὰ καὶ δασικά, ἀλλὰ καὶ διάφορα φυτὰ διακοσμητικὰ ἢ χρήσιμα εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Οὕτω σχηματίζομεν φυτείας ἐκ λυκοπερσικῶν (κοιν. ντομάτες), ἀσπαράγων κλπ. Ἐπίσης φυτεύονται καὶ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ οὕτω σχηματίζονται αἱ ὀπωροφυτεῖαι, ὀνομαζόμεναι ἐκ τοῦ εἴδους τῶν φυτευομένων ὀπωροφόρων δένδρων. Τὰ κοσμητικὰ καὶ ὀπωροφόρα δένδρα φυτευόμενα μετά τινα ἔτη ἀπὸ τῆς βλαστήσεώς των εἰ ἄλλην τοποθεσίαν ἀποκτῶσι μεγαλυτέραν ἀξίαν, διότι βελτιοῦνται ποιοτικῶς καὶ ποσοτικῶς. Ἡ φυτεία τῶν ποωδῶν φυτῶν πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βλαστήσεώς των, ἤτοι τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑπεργείων τμημάτων των, ἀδιαφόρως ἐποχῆς τοῦ ἔτους, πάντως οὐχὶ κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας. Δ. Ν. Π.

—*[Δημ. - Ἰδιωτ. Δίκ.]* Διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 14 Ἰουνίου 1928 (ἄρθρ. 1 ἑπ.), ἐπιτρέπεται μόνον κατόπιν ἀδείας τοῦ Α.Σ.Ο. πᾶσα ἐπέκτασις ὑφισταμένων σταφιδοφυτειῶν, ὡς καὶ πᾶσα ἀναφύτευσις ἐκριζωθεισῶν. Διὰ τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ νόμου 522 τοῦ 1914 καὶ ἄρθρου 3 § 1 τοῦ νόμου 1321 τοῦ 1918 ἡ φυτεία καπνοῦ ἐν ταῖς Νέαις Χώραις ἐπιτρέπεται μετ' ἄδειαν καλλιεργείας, ἐν δὲ τῷ παλαιῷ βασιλείῳ ὁ παραγωγὸς ὀφείλει ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς φυτεύσεως νὰ δηλώσῃ αὐτήν· ἄλλως ἡ φυτεία εἶναι παράνομος, δημεύεται καὶ καταστρέφεται (κῶδιξ νόμων περὶ φορολογίας καπνοῦ, Δ. τῆς 13 Ἀπριλίου 1920, ἄρθρ. 91). Διὰ τῶν νόμων 4460 καὶ 5010 ἀπαγορεύεται ἡ καλλιέργεια καπνοῦ εἰς ἀκατάλληλα ἐδάφη. Κατὰ τὸ ἄρθρον 119 τοῦ Συντάγματος ἐξαιροῦνται τῆς κατὰ τὰς διατάξεις αὐτοῦ ἀπαλλοτριώσεως «αἱ μὴ διὰ διηνεκῶν βαρῶν βεβαρημέναι φυτεῖαι ἀμπέλων, σταφιδαμπέλων ἐλαιῶν, ὀπωροφόρων δένδρων καὶ δάση, ἐφ' ὅσον ἐξαιροῦνται ἀπὸ τὸν νῦν ἰσχύοντα ἀγροτικὸν νόμον καὶ ἀνήκουν εἰς φυσικὰ πρόσωπα». Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 422 τοῦ ποινικοῦ νόμου τιμωρεῖται ἡ βλάβη ἢ φθορὰ εἰς δενδροφυτείας καὶ ἄλλα φυτουργήματα. [Πρβλ. καὶ νόμον 4173 τοῦ 1929 «Περὶ δασικοῦ κώδικος», ἄρθρον 219, 224—229, 231 καὶ 236, ὡς καὶ Νομ. Δ. 20 Μαΐου 1926 «Περὶ ἀγροτικῆς ἀσφαλείας», ἄρθρ. 26 ἑπ.] Γ. Ν. Κ.

—*[Δασολ.]* Ἐν τῇ δασικῇ πράξει παρίσταται ἀνάγκη ὅπως ἀντὶ σπορᾶς ἐκτελεσθῇ φύτευσις δενδρυλλίων πρὸς δημιουργίαν νέου δάσους ἢ ἀναδάσωσιν ὑλοτομηθείσης ἐκτάσεως, ἐφ' ἧς δὲν προϋπῆρχε νεαρὰ βλάστησις, ἢ διὰ συμπληρώσεις κενῶν. Ἡ φυτεία ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος εἰς κανονισμοὺς δασικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ ἀρχικῶς ἐφηρμόζετο διὰ τὰ πλατύφυλλα, βραδύτερον δὲ καὶ διὰ τὰ κωνοφόρα, ἤδη δὲ γενικῶς. Τὰ πρὸς φύτευσιν φυτὰ λαμβάνονται ἐκ δασικῶν φυτωρίων συνήθως μὲν μονοετῆ, ἄλλοτε δὲ διετῆ ἢ περισσοτέρων ἐτῶν, ὁπότε καὶ μεταφυτεύονται ἐν τῷ φυτωρίῳ πρὸς ἀνάπτυξιν εὐρώστου ριζικοῦ συστήματος. Ἐνίοτε λαμβάνονται καὶ ἐκ τοῦ δάσους ἐκ πυκνῶν νεαρῶν συστάδων. Τὰ φυτάρια μεταφέρονται εἰς τὸν τόπον τῆς φυτείας καὶ φυτεύονται μετὰ βώλου χώματος (ριζοχώματος), ἀρχῆθεν ἐνίοτε ἀναπτυσσόμενα πρὸς τοῦτο ἐντὸς γαστρῶν, ἢ καὶ ἄνευ χώματος.

Ἡ ἐμφύτευσις γίνεται εἴτε ἐντὸς λάκκων ἀνοιγομένων πρότερον, εἴτε καὶ ἐντὸς λεπτῶν ὀπῶν ἀνοιγομένων διὰ φυτευτηρίου, ὅταν πρόκειται περὶ φυτῶν ἄνευ ριζοχώματος, εἴτε ἀκόμη, εἰς ὑγρὰ ἐδάφη, ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος. Ἐνίοτε, πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, φυτεύουν καὶ ἀνὰ 2—3 φυτὰ εἰς τὴν αὐτὴν ὀπήν, μετὰ δὲ τὴν ἀνάπτυξιν αὐ-

Digitized by Google

τῶν ἀποκόπτουν τὰ καχεκτικώτερα. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ 2 φυταρίων κυμαίνεται ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ δένδρου, τοῦ ἐδάφους, κλίματος κλπ. ἀπὸ 1—2 μ., ἤτοι 250—1000 φυτὰ κατὰ στρέμμα. Ἡ φυτεία εἶναι εἴτε ἀκανόνιστος, ὡς ἐπὶ πετρωδῶν ἐδαφῶν, ὅπου δέον νὰ ἀνοζητηθῇ τὸ χῶμα ὅπου ὑπάρχει διὰ νὰ δεχθῇ τὸ φυτάριον, εἴτε κατὰ κανονικὰ σχήματα χαρασσόμενα πρότερον ὑπὸ δασικοῦ ὑπαλλήλου. Τὰ σχήματα ταῦτα, καλούμενα *συμπλέγματα φυτείας*, εἶναι: α) τετραγωνικόν, ὅπου ἡ ἀπόστασις τῶν σειρῶν τῶν φυτῶν ἰσοῦται πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῶν φυτῶν ἐν τῇ σειρᾷ, β) ὀρθογώνιον, ὅπου αἱ μὲν σειραὶ ἀπέχουν ἰσάκις μεταξύ των, τὰ δὲ φυτὰ ἐν ἑκάστῃ σειρᾷ ἰσάκις μεταξύ των ἀλλ' ὀλιγώτερον τῆς μεταξὺ τῶν σειρῶν ἀποστάσεως, γ) τριγωνικό, ὅτε μεταξὺ τῶν φυτῶν σχηματίζονται ἰσόπλευρα τρίγωνα. Ἐποχὴ φυτείας εἶναι ἰδίᾳ ὁ χειμών, μεταξὺ Νοεμβρίου καὶ Φεβρουαρίου. Ἡ ἐποχὴ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰς γενικὰς κλιματικὰς καὶ τὰς εἰδικὰς καιρικὰς συνθήκας τοῦ τόπου. Ἡ φυτεία, μολονότι δαπανηροτέρα, προτιμᾶται τῆς σπορᾶς εἰς ξηρὰ κλίματα, ἢ εἰς λίαν ὑγρὰ ἐδάφη, ἢ δι' εὐπαθῆ εἰς τὸ ἡλιακὸν φῶς, ψῦχος κλπ., κατὰ τὴν νεαρωτάτην των ἡλικίαν δένδρα, προκειμένου νὰ ἀναπτυχθῇ ταχύτερον μία συστάς. Α. Ε. Κ.

φυτελέφας (Phytelephas) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δένδρα ἰθαγενῆ τοῦ Περοῦ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φυτελέφας ὁ μικρόκαρπος* (Phytelephas microcarpus), ἄκαυλον φυτόν, καὶ ὁ *φυτελέφας ὁ μακρόκαρπος* (Phytelephas macrocarpus). Οὗτος ἔχει κορμὸν χονδρόν, βραχὺν καὶ ἐνίοτε ἕρποντα, ἄνθη κατὰ δέσμας διατεταγμένα, ἑκάστη τῶν ὁποίων περιλαμβάνει 6—8 λευκὰ καὶ εὔοσμα ἄνθη μετ' ἰσαρίθμων καρπῶν, ἑκάστης περικλειούσης 6—9 σπέρματα ἀρκετὰ μεγάλα, περιβαλλόμενα ὑπὸ παχυτάτου περισπερμίου. Ἡ οὐσία, ἥτις εὑρίσκεται ἐσωτερικῶς τοῦ περισπερμίου, εἶναι ὑδαρὴς κατ' ἀρχάς, στερεοποιουμένη ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ προσλαμβάνει σκληρότητα ἐλεφαντόδοντος, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται πολλάκις ἀντ' αὐτοῦ πρὸς κατασκευὴν κομβίων ἢ κομψοτεχνημάτων. Ἡ οὐσία αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *φυτικὸς ἐλεφαντόδους*, εἰσήχθη δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1827 καὶ χρησιμοποιεῖται ποικίλως. Δ. Ν. Π.

φύτευμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φυτεύειν, κοιν. *φύτεμα*.

φύτευμα (τὸ) (Phyteuma) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωδωνανθῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Ἐκ τῶν 40 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους, ὧν πλεῖστα εἶναι κοσμητικά, γνωστότερον εἶναι τὸ *φύτευμα τὸ σταχυηρὸν* (Phyteuma spicata), ἰθαγενὲς τῆς Εὐρώπης, τοῦ ὁποίου ἡ ῥίζα εἶναι βρώσιμος. Δ. Ν. Π.

φύτευσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ φυτεύειν, κοιν. *φύτεμα*.

φυτευτήριον (τὸ) *[Γεωπον.]*. Ἁπλοῦν ἐργαλεῖον ἐκ ξύλου ἢ σιδήρου, χρησιμοποιούμενον κατὰ τὴν φύτευσιν τῶν ποωδῶν φυτῶν. Δ. Ν. Π.

φυτευτὴς (ὁ)· ὁ φυτεύων.

φυτευτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φύτευσιν, ὁ τῆς φυτεύσεως.

φυτευτός, —*ή*, —*όν*· ὁ φυτευόμενος.

φυτεύω· ἐμβάλλω εἰς τὴν γῆν νεαρὸν φυτὸν ἢ βλαστὸν διὰ νὰ ῥιζοβολήσῃ καὶ ἀναπτυχθῇ: «φυτεύω ἐλιές,—ἀμπέλι,—κηπον κ.τ.τ.» ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ *σπείρω*.

Φύτη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. 130 περίπου, Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

Φυτία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀκαρνανίας, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς κειμένη, μεταξὺ Ἀλυζίας καὶ Στράτου, ἐπὶ τοποθεσίας φύσει ὀχυρᾶς. Κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἀφῄρεσεν ὅμως αὐτὸ τούτων κατὰ τὸ 219 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε'. Ἐρείπια ταύτης διεσώθησαν παρὰ τὴν θέσιν Πόρτα. Ἐπίσης διεσώθησαν καὶ νομίσματα χαλκᾶ. ΚΑΨ.

Φυτιά *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας (Βεροίας) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 776, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία Κωστοχώρι καὶ Νέα Κούκλαινα (πρ. Διαβόρνιτσα) 1.556. Κεῖται 9 χλμ. βορειοδυτικῶς τῆς Βεροίας ἐν πεδιάδι καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Φυτίανα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 30 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Κ.

Φυτιάνος, *Καλλίνικος*. Τραπεζούντιος ἱερομόναχος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τῆς μονῆς Σουμελᾶ, γράψας: «Ἱστορίαν ψυχωφελῆ ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας, τῶν Ἰνδῶν λεγομένης, κλπ.». Τ. Ε. Ε.

Φυτίβιανη *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πολύφυτον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

φυτικός, —*ή*, —*όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς φυτόν, ὁ τοῦ φυτοῦ: «φυτικὸν ἔμβρυον».

—**φυτικὸν ἔριον** *[Ἐμπορευμ.]* βλ. λ. *ἐριόδενδρον*.

—**φυτικὸν λίπος** *[Φαρμακογν.]*· βλ. λ. *μαλαμπάρ λίπος*.

Φυτίλης, *Ζαχαρίας*. Ἕλλην νομικὸς συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς ἐκ Χίου (1859—1919). Μετὰ τὰς ἐν Ἀθήναις καὶ Γερμανίᾳ νομικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐξήσκησε τὴν ἐπιστήμην του ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Παρισίοις. Ἔγραψε πραγματείας τοῦ κλάδου του, καὶ ἡ χολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ λογοτεχνίαν, γράψας ποιήματα, διηγήματα, κριτικὰς μελέτας καὶ δραματικὰ ἔργα. Θιασώτης ἀκραιφνὴς τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ὑποκινητῶν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, γράψας πάντα τὰ ἔργα του εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ εἰσηγηθεὶς καὶ τονικὴν μεταρρύθμισιν ταύτης. Σημειοῦμεν τίτλους τινὰς ἐκ τῶν δραματικῶν του ἔργων: «Μητέρα καὶ κόρη», «Τὸ ἔκθετο», «Χτισμένο στὸν ἄμμο» κ. τ. λ. Ο. Ρ.

φυτιλίκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θυμαλαία*.

φυτίνη (ἡ) (Phytinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ὀργανικὸν σῶμα ἀποτελοῦν ἅλας τοῦ ἀσβεστίου καὶ μαγνησίου μετὰ τοῦ ἰνοζιτοεξαφωσφορικοῦ ὀξέος: $(C_6H_{18}O_{27}P_6)^2Ca^5\,Mg$. Περιέχεται εἰς τὰ σιτηρά, δύναται δὲ νὰ παρασκευασθῇ καὶ συνθετικῶς. Ἡ φυτίνη περιέχει 23 % φωσφόρου, 12 % ἀσβεστίου καὶ 1,5 % μαγνησίου. Εἶναι κόνις λευκή, βραδέως διαλυομένη εἰς 3 ὄγκους ὕδατος ἀπεσταγμένου, παρέχουσα διάλυμα ὀξίνου γεύσεως καὶ ἀντιδράσεως. Ἡ φυτίνη χορηγεῖται ὡς φάρμακον ὅπου ἐνδείκνυται ἐπανόρθωσις τῶν εἰς φωσφόρον ἀπωλειῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κατασκευῆς τοῦ σκελετοῦ εἰς περιπτώσεις ῥαχιτισμοῦ. Περαιτέρω ἡ φυτίνη παρουσιάζει φαρμακοδυναμικὴν ἐνέργειαν, ὀφειλομένην εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς προκαλουμένην διέγερσιν τῆς ἐσωτερικῆς θρέψεως τῶν κυττάρων καὶ ἱστῶν. Διὰ τῆς φυτίνης αὐξάνεται συχνάκις ἡ θρέψις, ἀναγεννῶνται αἱ δυνάμεις, αὐξάνεται τὸ βάρος τοῦ σώματος καὶ βελτιοῦται τὸ αἷμα. Ἐνδείκνυται ἐπὶ νευρασθενείας, ὑπερκοπώσεως, ἀναρρώσεως, διαταραχῶν τῆς ἐγκυμοσύνης, ἀναιμίας, φυματιώσεως, ἀνορεξίας διαφόρου προελεύσεως κλπ. Χορηγεῖται εἰς δόσιν 1 γρ. (δισκία τῶν 0,25 γρ.) ἢ εἰς διαλύματα φυτίνης (Phytinum liquidum) εἰς δόσιν 25—40 σταγόνων. Κ. Γ. Μ.

φυτοβιολογία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ὁ κλάδος τῆς βοτανικῆς ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν βιολογίαν τῶν φυτῶν.

φυτοβιτελλίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Φυτικὸν λεύκωμα. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν πρωτεϊδῶν, καὶ δὴ τὰς φωσφοροπρωτεΐδας. Ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν μᾶζαν τῶν κρυστάλλων τῆς ἀλευρόνης τῶν φυτικῶν σπερμάτων. Συμπεριφέρεται ἀναλόγως πρὸς τὰς γλοβουλίνας. Σ. Γ.

φυτοβλέννα (ἡ)· βλ. *βλέννα φυτική*.

φυτογεωγραφία (ἡ) *[Ἐπιστημολ.]*. Καλεῖται ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὴν διανομὴν τῶν φυτῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐὰν ἐξαιρεθῶσιν αἱ αὐχμηραὶ ἔρημοι, αἱ παγετώδεις κλιτύες τῶν ὀροπεδίων καὶ ὑψηλῶν ὀρέων καὶ τὰ ὀροπέδια τῶν πολικῶν χωρῶν, αἵτινες στεροῦνται φυτῶν, ὁλόκληρος ἡ λοιπὴ στερεὰ ἐπιφάνεια τῆς γῆς καλύπτεται ὑπὸ συνεχοῦς καὶ ποικιλωτάτης βλαστήσεως.

Οἱ σταθμοὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν φυτῶν. Ἐξετάζοντες τὴν βλάστησιν πεδιάδος τινὸς περιβαλλομένης ὑπὸ ὑψωμάτων καὶ διαρρεομένης ὑπὸ ποταμῶν κλπ., παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη εἶναι ποικίλη εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς τμήματα. Τοιουτοτρόπως κατὰ μῆκος τῶν ὀχθῶν τῶν ῥυάκων ἢ ποταμῶν ἀπαντῶσιν ἐκ μὲν τῶν δένδρων ἡ ἰτέα, ὁ αἴγειρος καὶ ἡ κλῆθρα, ἐκ δὲ τῶν ποωδῶν φυτῶν ἡ χάρης, ἡ μίνθη, ὁ σκόμμος ὁ φραγμίτης καὶ πλεῖστα ἄλλα ὑγρασιοφιλῆ φυτά. Πέραν τοῦ ὁρίου τούτου ἡ βλάστησις βαίνει μεταβαλλομένη, ἐνταῦθα δὲ ἀπαντῶσιν ἐν ἀφθονίᾳ τὰ ἀγρωστοειδῆ καί τινα ψυχανθῆ φυτά, ὡς ἡ ὀνοβρυχίς, τὸ τριφύλλιον, κ. ἄ. Προχωροῦντες πρὸς τὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων, παρατηροῦμεν, ὅτι καλύπτονται ὑπὸ ἀνεμώνων, ἴων, λουζούλων, καρήκων, ὑπὸ κτηνοτροφικῶν ἀγρωστοειδῶν φυτῶν, ποοειδῶν τινων, ὅπως ὄφρυων, ὀρχέων, κ. τ. λ. Τέλος κάτωθεν τῶν πυκνῶν φυλλωμάτων τῶν ἐκ δρυῶν, καρυῶν καὶ φηγῶν δασῶν ἀπαντῶσι φυόμεναι ἀνεμῶναι, ὑάκινθοι, τριχίδια, κ.τ.λ. Εἰς τὰς παρυφὰς τῶν δασῶν φύονται βρύα, λειχῆνες καὶ πτέριδες. Εἰς τὰς βορειὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων ἡ βλάστησις εἶναι περιωρισμένη. Εἰς πολλὰ μέρη αὐτῶν, ἐπειδὴ δὲν εἰσέρχονται αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, αἱ χιόνες διατηροῦνται ἄτηκτοι ἐπὶ μακρὸν διάστημα καὶ ἡ ὑγρασία εἶναι σχεδὸν διαρκής. Λόγῳ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ βλάστησις εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπιβραδύνεται, τὰ δένδρα ἐκφύουσι βραδέως τὰ φύλλα, τὰ δὲ ἄνθη των καὶ οἱ καρποὶ ἢ οὐδόλως ὡριμάζουσιν ἢ βραδύτατα καὶ ἀτελῶς. Τὸ πέριξ ἔδαφος τῶν βορεινῶν κλιτύων καλύπτεται ὑπὸ βρύων, μυκήτων καὶ πτερίδων. Ἡ βλάστησις αὕτη προϋποθέτει ἀσβεστώδη καὶ ἀσβεστοαργιλλικὰ ἐδάφη, διότι εἰς τὰ πυριτικὰ ἢ τὰ ψαμμιτικὰ τοιαῦτα ἀπαντῶσιν οἱ καστανέαι, αἱ πίτυες καὶ αἱ σημύδαι. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι τὰ φυτὰ ἀναπτύσσονται καὶ εὐδοκιμοῦσι διαφόρως ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τὰ μέρη δὲ ἐφ' ὧν εὐδοκιμοῦσι καλοῦνται *σταθμοί*.

Ἡ βλάστησις τῶν θαλασσῶν. Εἰς τὰ μικρὰ θαλάσσια βάθη ἡ φυτικὴ βλάστησις παρουσιάζει ὁμοιομορφίαν, τὰ δὲ εἰς αὐτὰ ἀπαντῶντα εἴδη φυτῶν εἶναι περιωρισμένα τὸν ἀριθμόν. Ἡ χλωρὶς τῶν θαλασσῶν, δηλαδὴ ἡ φυτικὴ βλάστησις, ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ φυκῶν καί τινων ποωδῶν φανερογάμων φυτῶν, ὡς ζωστήρων κ. ἄ. Τὰ περισσότερα εἴδη φυκῶν ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἀμμώδεις ἐκτάσεις τῆς θαλάσσης. Συμπαγῆ φύκη, καταλαμβάνοντα πολλάκις παμμεγίστας ἐκτάσεις θαλάσσης, ἀπαντῶσιν εἰς τοὺς ὠκεανοὺς καὶ καλύπτονται κατὰ τὴν ἐπιφάνειάν των ὑπὸ φυσαλλίδων ἀέρος. Αἱ τοιαῦται ἐκτάσεις φυκῶν εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *σαργαθάλασσαι*. Εἰς τοὺς πυθμένας θαλασσῶν τινων ἀπαντῶσι γιγαντιαίων διαστάσεων φύκη, ὧν τὸ ὕψος ἐνίοτε ὑπερβαίνει καὶ τὸ ὕψος τῶν ὑψηλοτέρων δένδρων τῆς γῆς. Τὰ τοιαῦτα φύκη ἀποτελοῦσι τὰ καλούμενα *ὑποωκεάνια φυκώδη δάση*, ὧν ἀξιολογώτερον εἶναι τὸ παρὰ τὰς νήσους τοῦ Φάλκλαντ. Ἐκτάσεις τινὲς θαλασσῶν καλύπτονται ἐνίοτε ὑπὸ μικροσκοπικῶν φυτῶν, ἅτινα καλοῦνται *διάτομα*. Ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ γηίνη βλάστησις ἀποτελεῖται ἀπὸ φανερόγαμα φυτά. Τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ ἐπὶ τῆς γῆς φανερόγαμα φυτὰ ἀνέρχονται εἰς 95.000 εἴδη, τὰ δὲ κρυπτόγαμα εἰς 39.000. Ἄρα ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν φυτικῶν εἰδῶν τῆς γηίνης ἐπιφανείας ἀνέρχεται εἰς 134.000 εἴδη.

Κοσμοπολιτικὰ φυτὰ καλοῦνται τὰ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς διαδεδομένα καὶ δυνάμενα νὰ ζῶσιν εἰς πάσας τὰς χώρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ἐλάχιστος σχετικῶς πρὸς τὰ ὑπάρχοντα εἴδη. Γνωστότερα κοσμοπολιτικὰ φυτὰ εἶναι *ἡ πόα ἡ ἐπέτειος, ἡ καψέλλα ἡ κοινή, τὸ σολανὸν τὸ μελανόν, ἡ κνίδη ἡ μικρὰ* καὶ ἄλλα πολλά. Τῶν περισσοτέρων φυτῶν ὁ τόπος τῆς διαδόσεως εἶναι περιωρισμένος, λόγῳ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν, τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τῆς γεωλογικῆς διαπλάσεως (ὄρη, ἔρημοι, θάλασσαι, διευθύνσεις τῶν ῥευμάτων, τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑδάτων) καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἑτέρων φυτῶν. Οὕτως εἶναι ὁ σπουδαιότερος λόγος εἰς τὸ νὰ φθάσῃ ἕκαστον φυτὸν τὰ ὅρια τῆς ὁριζοντίας αὐτοῦ διαδόσεως, ὅτε μὲν πρὸς τοὺς πόλους καὶ τὸν ἰσημερινόν, ὅτε δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἢ δυσμάς. Ἐκ τῶν καταλεχθέντων αἰτίων ἡ φυτικὴ βλάστησις εἶναι ποικιλωτάτη, διαιρεῖται δὲ εἰς διαφόρους μεγάλας περιοχάς, αἵτινες καλοῦνται *φυτικαὶ ζῶναι*, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ φυτικῆς βλαστήσεως ἐχούσης φορὰν ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους, καὶ *φυτικαὶ χῶραι*, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς βλαστήσεως τῶν ὀρέων, ἐχούσης φορὰν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω.

Αἱ φυτικαὶ ζῶναι ἐμφαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα:

Φυτικαὶ ζῶναι	*Γεωγραφικὸν πλάτος (βόρειον καὶ νότιον)*	*Μέση θερμοκρασία κατὰ τὴν βλάστησιν*
Περιπολικαὶ	90°—72°	+ 1,5° C
Πολικαὶ	82°—72°	4,5° C
Ἀρκτικαὶ	72°—66°	8,5° C
Ὑπαρκτικαὶ	66°—58°	13° C
Ψυχραὶ εὔκρατοι	58°—45°	16° C
Θερμαὶ εὔκρατοι	45°—34°	19° C
Ὑποτροπικαὶ	34°—23°	21° C
Τροπικαὶ	23°—15°	24° C
Ἰσημερινὴ	15°— 0°	27,5° C

Ἀνάλογοι πρὸς τὰς γεωγραφικὰς ταύτας φυτικὰς ζώνας εἶναι καὶ αἱ κλιματολογικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ χῶραι ὕψους, αἱ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων ἀπαντῶσαι. Αἱ χῶραι αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) *τῶν φοινίκων καὶ τῶν βανανεῶν* (0—600 μ. ὕψος), 2) *τῶν δενδροειδῶν πτερίδων καὶ τῶν συκῶν* (600—1.200 μ.), 3) *τῶν δαφνῶν καὶ τῶν μυρσινῶν* (1.200—1.900), 4) *τῶν ἀειφύλλων πλατυφύλλων δένδρων* (1.900—2.500), 5) *τῶν φυλλοβόλων πλατυφύλλων δένδρων* (2.500—3.000), 6) *τῶν κωνοφόρων* (3.000—3.800), 7) *τῶν ἀλπείων θάμνων* (3.800—4.400), 8) *τῶν ἀλπείων ποῶν* (4.400—5.000). Ὑπεράνω τοῦ

Digitized by Google

ὕψους τῶν 5.000 μέτρων εὑρίσκεται ἡ *χώρα τῶν χιόνων*.

Αἱ χῶραι αὗται τοῦ ὕψους ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς ἀνωτέρω καταλεχθείσας φυτικὰς ζώνας, ἐν σχέσει πρὸς τὰς βλαστικὰς καὶ κλιματολογικὰς αὐτῶν συνθήκας, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ὅμοιαι πρὸς αὐτάς. Οὕτως εἰς τὰς Ἄλπεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην, ἀπαντῶσι μόνον αἱ τρεῖς ἀνώταται χῶραι, δηλαδὴ ἡ χώρα τῶν κωνοφόρων, τῶν ἀλπείων θάμνων καὶ τῶν ἀλπείων ποῶν.

Αἱ χαρακτηριστικαὶ βαθμῖδες τῆς διαφορᾶς τῆς φυτικῆς βλαστήσεως τῶν ὀρέων τούτων εἶναι αἱ κάτωθι: 1) *ἡ κατωτέρα πεδινὴ χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῆς ἀμπέλου* (200—400 μ. ὕψους), 2) *ἡ ἀνωτέρα πεδινὴ χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῆς καρύας* (400—560 μ.), 3) *ἡ κατωτέρα ὀρεινὴ χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῆς δρυὸς* (560—830 μ.), 4) *ἡ ἀνωτέρα ὀρεινὴ χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῆς φηγοῦ* (830—1.430), 5) *ἡ προάλπειος χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῶν πιτύων* (1.430—1.770), 6) *ἡ κατωτέρα ἄλπειος χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῶν χαμαιδένδρων* (1.770—2.030), 7) *ἡ ἀνωτέρα ἄλπειος χώρα* ἢ *ἡ χώρα τῶν ροδοδένδρων* (2.030—3.400), 8) *ἡ κατωτέρα χώρα τῶν χιόνων* ἢ *ἡ χώρα τῶν ἀλπείων ποῶν* (2.400—2.700), 9) *ἡ ἀνωτέρα χώρα τῶν χιόνων* ἢ *ἡ χώρα τῶν τελειοτέρων ἀγγειοκρυπτογάμων* (2.700—2.900), 10) *ἡ χώρα τῶν κρυπτογάμων* ἢ *ἡ χώρα τῶν βρύων καὶ λειχήνων* (2.900).

Γενικῶς τὰ δικοτυλήδονα φυτὰ εἶναι ἐπικρατέστερα τῶν μονοκοτυληδόνων ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς· ἡ δὲ ἀναλογία τῶν πρώτων πρὸς τὰ δεύτερα εἶναι 87 πρὸς 17. Αἱ χῶραι τῆς φυτικῆς βλαστήσεως ἐκλήθησαν καὶ *φυτογεωγραφικὰ βασίλεια* ἢ *περιοχαί*. Διακρίνονται δ' αὗται ὡς ἑξῆς:

Α') *Βόρειος περιπολικὴ περιοχή*. Αὕτη περιλαμβάνει τὴν βόρειον περιπολικὴν καὶ πολικὴν ζώνην, προσέτι δὲ καὶ τὰς ἀλπείους χώρας τὰς εὑρισκομένας ἄνω τοῦ ὁρίου τῶν δένδρων καὶ κάτω τῶν χιόνων καὶ τέλος ὁλόκληρον τὴν εὔκρατον βόρειον ζώνην, ἀπὸ τῶν βορειοτέρων χωρῶν μέχρι τῶν Πυρηναίων, τοῦ Καυκάσου, τῶν Ἱμαλαΐων καὶ τῶν Βραχωδῶν Ὀρέων. Ἡ περιοχὴ αὕτη περιλαμβάνει τὴν χώραν τῶν *βρύων* καὶ *σαξιφράγων*. Τὰ δένδρα, ὅπως καὶ τὰ καλλιεργήσιμα φυτά, ἐλλείπουσι παντελῶς, ἀλλ' εὐδοκιμοῦσιν αἱ πόαι, αἵτινες κατὰ κανόνα ἔχουν ἄνθη μεγάλα καὶ ἔγχρωμα, ὅπως ἡ *κλήθρα*, ἡ *ἰζαλέα*, τὸ *ροδόδεντρον* κ.ἄ.

Β') *Ἠπειρωτικαὶ χῶραι τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμισφαιρίου*. 1) Εὐρωπαϊκοσιβηρικὴ δασώδης περιοχή. Εἰς ταύτην ὑπάγεται τὸ δασῶδες τμῆμα τῆς βορείου καὶ μέσης Εὐρώπης, καθὼς καὶ ὁλοκλήρου τῆς βορείου Ἀσίας. Τὸ παμμέγιστον τοῦτο τμῆμα καλεῖται καὶ *περιοχὴ τῶν σκιαδανθῶν καὶ σταυρανθῶν*, ὁλόκληρον δὲ σχεδὸν τὸ ἔτος θάλλουσιν ἐν αὐτῇ οἱ λειμῶνες καὶ οἱ καρποφόροι ἀγροί. Εἰς τὰς νοτιωτέρας χώρας ἀφθονοῦσιν οἱ ἀμπελῶνες, τὰ ὀπωροφόρα δένδρα, τὰ μεγάλα δάση ἐκ κωνοφόρων δένδρων καὶ τὰ ἐλαιοπαραγωγὰ δένδρα καὶ φυτά. Ἡ περιοχὴ αὕτη διαιρεῖται εἰς τέσσαρας ὑποπεριοχάς, τὴν ἀτλαντικήν, τὴν βαλτικήν, τὴν ποντικὴν καὶ τὴν ἀσιατικήν. 2) Παραμεσόγειος περιοχή. Περιλαμβάνει τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας, εἰς ἃς ἀφθονοῦσι τὰ *διανθῆ* καὶ *χειλανθῆ* φυτά. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς χλόης εἶναι περιωρισμένη, ἐνῷ ἀντιθέτως ἀπαντῶσι τὰ ἀείφυλλα καὶ πλατύφυλλα δένδρα, ὅπως αἱ *δρύες* καὶ διάφορα θαμνώδη καὶ φρυγανώδη φυτά. Πλεῖστα φυτά, ἅτινα σήμερον εἶναι ἐγκλιματισμένα ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, μετεφέρθησαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξ ἄλλων χωρῶν, ὅπως ἡ *ἐλαία*, ἡ *δάφνη*, τὰ *ἑσπεριδοειδῆ*, ἡ *μυρσίνη*, ἡ *κυπάρισσος*, ὁ *φοίνιξ*, ἡ *ἀγαύη*, ὁ *κάκτος* κ. ἄ. Εἰς τὴν παραμεσογειακὴν ταύτην περιοχὴν ὑπάγεται καὶ ἡ Ἑλλάς. 3) Ἡ Εὐρωπαϊκοασιατικὴ περιοχή. Περιλαμβάνουσα ἀπεράντους ἐδαφικὰς ἐκτάσεις, γυμνὰς δένδρων, ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Κασπίας Θαλάσσης μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ἀμούρ. Εἰς τὴν ἀπέραντον ταύτην ἔκτασιν ἀπαντῶσι *δημητριακοὶ καρποὶ* καὶ διάφορα βολβόρριζα φυτά. Τὰ ἀνεπτυγμένα δένδρα δὲν εὐδοκιμοῦσι 4) Σινοϊαπωνικὴ περιοχή. Περιλαμβάνει ποικίλα φυτικὰ εἴδη καὶ ἰδίως θέας καὶ καμελίας. Ἐπίσης εὐδοκιμοῦσι τὰ σιτηρά, ὅπως ἡ *ὄρυζα*, διάφορα *ὀπωροφόρα δένδρα*, καὶ κυρίως τὰ ἑσπεριδοειδῆ, ὁ *βάμβαξ*, ἡ *μορέα καὶ ἡ καμφορά*. 5) Ἰνδικὴ περιοχή. Περιλαμβάνει μεγάλην ποικιλίαν εἰδῶν παρεμφερῶν πρὸς τὴν τροπικὴν χλωρίδα, ὅπως ἡ *βανανέα*, ὁ *ὄρχις*, ἡ *πτέρις*. Ἐκ τῶν μεγάλων δένδρων ἀπαντῶσιν ὁ *φοίνιξ ὁ κοκκοφόρος*, ὁ *φοίνιξ ὁ σαγοφόρος*, ὁ *φοίνιξ ὁ κορυφόκομος*, ὁ *βόρασσος* καὶ ἄλλα πολλά. Ἐπίσης ὁ *κάλαμος*, ἡ *βαμβοῦσα*, ἡ *πτέρις ἡ δενδρώδης*, τὸ *νηπενθές*, ἡ *νυμφαία* κ. ἄ. Μεταξὺ τῶν πανυψήλων δένδρων ἀπαντῶσι καὶ ἀπέραντα δάση ἐξ αὐτοφυῶν ποῶν γιγαντιαίων διαστάσεων. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀπαντῶσι καὶ τὰ περισσότερα τῶν εὐγενῶν φυτικῶν εἰδῶν, ὡς ὁ *καφές*, τὸ *ἰνδικόν*, τὸ *σήσαμον*, τὸ *πέπερι*. 6) Ἔρημος τῆς Σαχάρας. Αἱ δάσεις τῆς περιοχῆς ταύτης παρουσιάζουσιν ἀσήμαντον φυτικὴν βλάστησιν, ἣν ἀποτελοῦσιν *ἄφυλλοι θάμνοι*, *σιτηρά* τινα, *παχύφυλλα φυτά*, *ὑγροσκοπικαὶ πόαι* καί τινες *λειχῆνες*. 7) Περιοχὴ τοῦ Σουδάν. Ἐν αὐτῇ ἀπαντῶσι διάφορα εἴδη *φοινίκων*, *ἀδανσονίαι* καὶ ἐκτεταμένα δάση ὑψηλῶν καλαμωδῶν φυτῶν. 8) Καλαχάριος περιοχή. Περιλαμβάνει τὴν ἄνυδρον ἔκτασιν τὴν κατέχουσαν τὰ πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν παράλια τῆς νοτίου Ἀφρικῆς. Ἡ βλάστησις εἶναι λίαν χαρακτηριστική· οὕτως ἀπαντῶσι περιεργότατα φυτά, ὅπως ἡ *βελβιτοχία*, τῆς ὁποίας ὁ κορμὸς εἶναι κωνοειδὴς καὶ ἐντὸς τῆς γῆς βεβυθισμένος, ἀφήνων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς βραχὺ τμῆμα ἐπίπεδον ἐν εἴδει δίσκου. Ἀπαντῶσιν ὡσαύτως πολυπληθεῖς θάμνοι, διάφορα εἴδη τῶν ἀκακιῶν, κονδυλόρριζα καὶ βολβόρριζα φυτὰ κ. ἄ. 9) Περιοχὴ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Διακρίνεται διὰ τὴν πλουσιωτάτην καὶ ποικιλωτάτην φυτικήν της βλάστησιν. Κυρίως ἀφθονοῦσι τὰ *ἰριδοειδῆ* καὶ τὰ *λειριοειδῆ* φυτά. 10) Αὐστραλιακὴ περιοχή. Περιλαμβάνει τὴν Τασμανίαν, τὸν Τιμόρην, τὴν Κελέβην, τὴν Νέαν Γουϊνέαν καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Τὸ βόρειον τμῆμα τῆς περιοχῆς εἶναι τροπικόν. Εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς αὐστραλιακῆς περιοχῆς ἀπαντῶσιν ἄγονοι ἐκτάσεις, ἀραιὰ δάση καὶ νομευτικαὶ γαῖαι. Τὰ δάση ἀποτελοῦνται ἐξ ὑψηλῶν κομμιοφόρων δένδρων, ὡς *ἀκακιῶν*, *εὐκαλύπτων* κ. ἄ.

Γ') *Ἠπειρωτικαὶ χῶραι τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου*. Εἰς ταύτας ἀνήκουσιν αἱ ἑξῆς περιοχαί: 1) Βορειοαμερικανικὴ δασώδης περιοχή. Ἐμφανίζει πλείστας ἀναλογίας πρὸς τὴν εὐρωπαϊκοσιβηρικήν, ἔχει μεγάλα δάση καὶ βλάστησιν πλουσίαν καὶ ποικίλην. Μολονότι περιέχει πλῆθος φυτικῶν εἰδῶν, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζει τὴν ποικιλίαν τῆς καθαρῶς εὐρωπαϊκῆς περιοχῆς. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς τμῆμα ἡ βλάστησις εἶναι λίαν περιωρισμένη, λόγῳ τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας τῶν *δημητριακῶν καρπῶν*, τοῦ *βάμβακος*, τοῦ *σακχαροκαλάμου*, τῆς *νικοτιανῆς*, ὡς καὶ πλείστων φυτῶν ἐξωτικῶν. 2) Βορειοαμερικανικὴ περιοχὴ τῶν στεππῶν. Περιλαμβάνει πεδιάδας ἀδένδρους πλήρεις χλόης. 3) Καλιφορνικὴ παράλιος περιοχή. Περιλαμβάνει πολυπληθῆ καὶ ποικίλα εἴδη καὶ πλείστους θάμνους καὶ δένδρα παρόμοια πρὸς τὰ τῆς παραμεσογειακῆς περιοχῆς. Εἰς αὐτὴν ὑπάρχουσι καὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν γνωστῶν δένδρων, ὅπως τὸ *μαμούθ*, οὗτινος τὸ ὕψος φθάνει τὰ 150 μέτρα. 4) Μεξικανικὴ περιοχή. Ἐμφανίζει κατὰ τὴν ὑπόθερμον καὶ ὑγρὰν ἀνατολικήν της παραλίαν φυτικὰ εἴδη παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν τροπικῶν χωρῶν, ὅπως εἶναι αἱ *σαβάνναι*, τὰ *ὀρχεοειδῆ*, αἱ *ἀνανάσσαι*. Τὰ ὑψώματα τῆς περιοχῆς ταύτης παρουσιάζουσι παρεμφερῆ βλάστησιν πρὸς τὰς στέππας. Τὰ δάση ἀποτελοῦνται ἐκ *κωνοφόρων δρυῶν* κ. ἄ. 5) Περιοχὴ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν. Παρουσιάζει καθαρῶς τροπικὴν ὄψιν, χαρακτηριστικὴ δ' εἶναι ἡ ἐν αὐτῇ παρουσία φοινίκων μετὰ κωνοφόρων δένδρων. Ἐπίσης ὑπάρχουσιν ἐκτεταμέναι φυτεῖαι *καφέ*, *βάμβακος* καὶ *σακχαροκαλάμου* 6) Ὑπερισημερινὴ περιοχὴ Νοτίου Ἀμερικῆς. Κατὰ τὰ βόρεια αὐτῆς παράλια καλύπτεται ὑπὸ δασῶν περιλαμβανόντων τροπικὰ δένδρα, ὡς *φοινίκων*, *πεπερεῶν*, *πασσιφλορῶν*, *καρυοκάρπων*, *λειοφύλλων*, *κακάων*, *αἱματοξύλων*, *φυτελεφάντων* καὶ πλείστων ἄλλων. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βενεζουέλας καὶ τῆς Γουϊάνας ὑπάρχουσι χλοεραί, ἄδενδροι πεδιάδες. 7) Ἰσημερινὴ βραζιλιανὴ περιοχή. Καλύπτεται, εἰς ἀπεράντους ἐκτάσεις, ἀπὸ ἀρχέγονα δάση καὶ ποικίλην βλάστησιν, ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν τροπικῶν χωρῶν. Οἱ φοίνικες ἀφθονοῦσιν. 8) Ὑπερισημερινὴ βραζιλιανὴ περιοχή. Καλύπτεται, κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς τμῆμα, ἀπὸ χλοερὰς πεδιάδας, περιλαμβανούσας τροπικὰ φυτά, καὶ ἀπὸ ἀραιὰ δάση ἀπὸ *ἀρουαρίας* καὶ *κηρόξυλα*. 9) Περιοχὴ τῶν τροπικῶν Ἄνδεων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Τὰ πρὸς δυσμὰς παράλια εἶναι ἄδενδρα καὶ πολλαχοῦ ἐρημικὰ καὶ ξηρά, ὅπως εἶναι ἡ ἄδενδρος χώρα τοῦ Πούνα, ἥτις εὑρίσκεται εἰς ὕψος 3.000 μέτρων καὶ περιλαμβάνει τὰ ὀροπέδια τῶν Κορδιλλιερῶν καὶ τὰς κλιτῦς τούτων. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, πλὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν φυτικῶν εἰδῶν, ἀπαντῶσι καὶ ἰθαγενῆ τοιαῦτα, ὧν κυριώτερα ἡ *ἐσκαλλονία*, ἡ *καλκεολαρία* κ. ἄ. 10) Περιοχὴ τῶν Πάμπας. Κατέχει τὰ νοτιοανατολικὰ μέρη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ εἶναι ἄδενδρος καὶ στεππώδης. Ἐνταῦθα εὐδοκιμοῦσι πολλὰ εὐρωπαϊκὰ φυτικὰ εἴδη, ἰδίως ἀκανθώδη. 11) Ἀνταρκτικὴ δασώδης περιοχή. Περιέχει πολλὰ ἀειθαλῆ ποώδη φυτά, παραπλήσια πρὸς τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν βόρειον εὐρωπαϊκὴν περιοχήν, ὡς καὶ πολυάριθμα εἴδη βρύων.

Δ') *Χώρα τῶν Ὠκεανίων νήσων*. Περιλαμβάνει τὰς νήσους τὰς κειμένας πλησίον τῶν ἠπείρων, μὲ τὰς ὁποίας ἔχουσιν ὁμοίαν βλάστησιν. Ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσι μεγάλαι τινὲς νῆσοι ἢ ἀθροίσματα νήσων, αἵτινες παρουσιάζουσιν ἰδίαν ὅλως βλάστησιν, ὅπως καὶ κοραλλιογενεῖς τινες νῆσοι. Αἱ Ἀζόραι, ἡ Μαδέρα καὶ αἱ Κανάριοι νῆσοι ἔχουσιν ἰδιάζουσαν ἀτλαντικὴν βλάστησιν, ἂν καὶ τὸ πλεῖστον τῶν φυτικῶν των εἰδῶν εἶναι παρεμφερὲς πρὸς τὰ παραμεσογειακὰ καὶ ἀφρικανικὰ τοιαῦτα. Ἰδία φυτικὴ βλάστησις παρατηρεῖται εἰς τὴν νῆσον Μαδαγασκάρην, τὰς Μασκαρενίας νήσους, τὰς Νεοζηλανδικάς, τὰς νήσους τοῦ Ἁγίου Παύλου, τῶν Γκαλαπάγος κλπ. Δ. Ν. Π.

φυτογεωγραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυτογεωγραφίαν, ὁ τῆς φυτογεωγραφίας.

φυτογῆ (ἡ). Φυτικὴ γῆ, παραγομένη ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως φυτικῶν οὐσιῶν. Τοιαύτην εὑρίσκομεν εἴτε ὑπὸ ὡρισμένα εἴδη δένδρων ἢ θάμνων (κοινῶς καστανόχωμα, σχινόχωμα), εἴτε τὴν παρασκευάζομεν εἰς τὰ φυτώρια, ὅπου συγκεντροῦνται πρὸς τοῦτο διάφορα λείψανα φυτῶν, ξύλων κλπ. Χρησιμοποιεῖται ὡς λίπασμα ὄχι τόσον διὰ τὰς χημικὰς-θρεπτικάς, ὅσον, κυρίως, διὰ τὰς μηχανικὰς-μεταπλαστικὰς ἰδιότητάς του, διότι τὰ μὲν συμπαγῆ καὶ ψυχρὰ ἐδάφη καθιστᾷ πως ψαθυρότερα καὶ θερμότερα, τὰ δὲ ἀμμώδη καθιστᾷ πως συνεκτικώτερα. Λέγεται καὶ *χοῦς* ἢ *χωμὰς* (λατ. humus). Α. Ε. Κ.

φυτογραφία (ἡ)· *[Βοτ.]*. Ὁ κλάδος τῆς βοτανικῆς ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

φυτοδήκτης (ὁ) (Phytodecta) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν χρυσομηλιδῶν. Τὸ εἶδος φυτοδήκτης fornicata προσβάλλει καὶ κατατρώγει τὰ φύλλα τῆς μηδικῆς, τὸ δὲ εἶδος φυτοδήκτης viminalis ὡς ἀκμαῖον καὶ ὡς προνύμφη τὰ τῆς ἰτέας καὶ τῆς λεύκης. Ε. Τ. Ε.

φυτόζῳα (τὰ) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μεταζῴων*, περιλαμβάνουσα ζῷα πολυκύτταρα, ἀκίνητα, παρουσιάζοντα τυπικὴν ἀξονικὴν συμμετρίαν καὶ ὑφὴν παρεμφερῆ πρὸς τὴν τῶν φυτῶν. Φυτόζῳά τινα κινοῦνται. Τὰ ζῷα τῆς κατηγορίας ταύτης πολλαπλασιάζονται δι' ἐκβλαστήσεως, παράγοντα κλαδώδεις ἢ ἀκτινωτὰς ἀποικίας. Δ. Ν. Π.

φυτοζωΐα (ἡ)· τὸ νὰ ζῇ τις ὡς φυτόν, τὸ φυτοζωεῖν.

φυτοζωῶ (*—έω*)· ζῶ ὡς φυτόν, ζῶ μετὰ δυσχερειῶν, ἄνευ δράσεως, ἄνευ ἀκμῆς: «τὸ ἐμπόριον—, ἡ βιομηχανία φυτοζωεῖ».

φυτοθεραπεία (ἡ). Χορήγησις διαφόρων φυτικῶν σκευασιῶν πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν. Τὰ φυτὰ χρησιμοποιοῦνται ποικιλοτρόπως ἐν τῇ θεραπευτικῇ. Ἄλλων χορηγοῦνται αἱ ρίζαι, ἄλλων τὰ φύλλα ἢ οἱ καρποὶ ἢ τὰ ἄνθη ἢ ὁ φλοιὸς ἢ ὁ χυμός. Συνήθως τὰ φυτὰ περισυλλεγόμενα διατηροῦνται καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀπεξηραμμένα. Ἄλλων, διὰ κατεργασίας, ἐξάγονται τὰ δραστικὰ στοιχεῖα, ὡς βάμματα, ἐμβρέγματα, ἀφεψήματα κλπ. Ἡ πρακτικὴ ἰατρικὴ πολλαχῶς χρησιμοποιεῖ τὰ φυτά, παρασκευάζουσα ἐξ αὐτῶν διαφόρους ἐμπειρικὰς σκευασίας, αἵτινες πολλάκις διαφημίζονται χωρὶς πράγματι νὰ ἔχουν θεραπευτικήν τινα ἀξίαν. Σ. Γ. Σ.

φυτοικία (ἡ) (Phytoecia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *φυτοικία ἡ τεφρὰ* (Phytoecia cinerea) ἥτις ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἔχει σῶμα λεπτόν, πεπλατυσμένον, ἐπίμηκες, κεφαλὴν μικρὰν καὶ ἡμισφαιρικήν, θώρακα ἀπεστρογγυλωμένον, κοιλίαν κυλινδρικὴν καὶ πεπλατυσμένην ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, πόδας μετρίου μήκους, κεραίας ἐπιμηκεστάτας καὶ χρῶμα φαιοτεφρόν. Δ. Ν. Π.

Φυτόκιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Νιγρίτης τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 301.

φυτόκολλα (ἡ)· βλ. *γλουτένη*.

φυτοκομεῖον (τό)· τόπος ὅπου καλλιεργοῦνται ἐπιστημονικῶς φυτά.

φυτοκομία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ φυτοκόμου, ἡ ἐπιστημονικὴ καλλιέργεια τῶν φυτῶν.

φυτοκόμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐπιστημονικῶς ἀσχολούμενος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν φυτῶν.

Φυτόκον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ὀξυᾶς (Σέλτσης) τῆς ἐπαρχίας Μετσόβου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Κάτ. (1928) 52.

φυτοκόπτης (ὁ) (Phytocoptes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀκάρεων τοῦ ἀθροίσματος τῶν παρασιτικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *νουλικιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτου μεγέθους ἀκάρεα μὲ κοιλίαν ἐπιμηκεστάτην, τελευτῶσαν εἰς συλληπτηρίους ἀποφύσεις. Οἱ φυτοκόπται ἔχουσι δύο μόνον ζεύγη ποδῶν, τοῦ τρίτου ὀπισθίου ζεύγους ὄντος ἀναναπτύκτου καὶ καλυπτομένου ὑπὸ τοῦ δέρματος τοῦ σώματος. Προσβάλλουσι παντὸς εἴδους φυτά, καθιστῶντα αὐτὰ ἀτροφικὰ ἢ καταστρέφοντα τελείως ταῦτα. Ἐκ τῶν κοινοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *φυτοκόπτης ὁ τῆς ἀμπέλου* (Phytocoptes vitis), ὅστις προσβάλλει τὰ φύλλα τῆς ἀμπέλου, προξενῶν ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτῶν ἐπιφανείας κηλῖδας λευκάς, αἵτινες προκαλοῦν τὸν μαρασμὸν ὁλοκλήρου τοῦ φυτοῦ. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

φυτόκορις (ἡ) (Phytocoris) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καψιδῶν*, περιλαμβάνον κορέους ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἐνδιαιτωμένους, μὲ σῶμα λεπτὸν καὶ ἐπίμηκες, πόδας λεπτοτάτους καὶ χρωματισμοὺς ζωηρούς. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, πανταχοῦ τῆς γῆς ἀπαντῶντα. Δ. Ν. Π.

φυτοκρήνη (ἡ) (Phytocrena) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τερεβινθοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ὠκεανίας. Αἱ φυτοκρῆναι ἔχουσι φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἀκέραια ἢ παλαμοσχιδῆ, τὸ ξυλῶδες μέρος τῶν ὁποίων περικλείει καυστικὸν ὑγρόν. Τὰ ἄνθη των εἶναι δίοικα καὶ κατὰ κεφαλίδας διατεταγμένα. Ὁ καρπός των εἶναι δρύπη δίχωρος. Δ. Ν. Π.

φυτολάκκα (ἡ) (Phytolacca) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φυτολακκοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν 10 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερα εἶναι ἡ *φυτολάκκα ἡ δέκανδρος* (Phytolacca decandra), πόα πολυετής, ἰθαγενὴς τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὁπόθεν εἰσήχθη καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ παρ' ἡμῖν (κοιν. *ἀγριοσταφίδα, μαυροσταφύλι* ἢ *κρεμέζι*). *Φυτολάκκα ἡ παχνώδης* (Phytolacca pruniosa), πολυετὴς πόα, ἰθαγενὴς τῆς Συρίας, ἀπαντῶσα καὶ ἐν Κύπρῳ (κοιν. *βρωμόχορτο, μελανιά*). Δ. Ν. Π.

— *[Φαρμακογν.]* Τοῦ φυτικοῦ τούτου γένους τὸ εἶδος φυτολάκκα ἡ δέκανδρος παρέχει ὡς δρόγας τὰς ρίζας (radix Phytolaccae), τὴν πόαν (herba Phytolaccae), τοὺς καρποὺς καὶ τὰ σπέρματα. Ἡ ρίζα τοῦ φυτοῦ περιέχει τὴν φυτολακκίνην καὶ οὐσίας ρητινώδεις καὶ πηκτινικάς. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν λαϊκὴν θεραπευτικὴν ὡς ἀναπλήρωμα τῆς ἰπεκακουάνης ὡς ἐμετοκαθαρτικόν. Τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ σχεδὸν δὲν χρησιμοποιοῦνται, ἐκτὸς τῶν νεαρῶν βλαστῶν, οἵτινες εἶναι βρώσιμοι. Οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ περιέχουν ἐρυθρὰν χρωστικήν, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν πρὸς χρῶσιν τροφίμων καὶ ποτῶν (οἴνου κλπ.). Κατὰ τὸν Bischoff, ἡ χρωστικὴ αὕτη εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν τεύτλων. Οἱ καρποὶ περιέχουν ὁμοίως φυτολακκίνην. Τὰ σπέρματα καὶ οἱ καρποὶ περιέχουν λιπαρὸν ἔλαιον κιτρινόφαιον, ἡμιστερεόν, τηκόμενον εἰς 37°. Οἱ καρποὶ ἐκχυλιζόμενοι δι' αἰθέρος δίδουν φυτοστερίνην, κατεργαζόμενοι δὲ δι' ἀλκοόλης δίδουν τὴν σαπωνίνην. Οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ περιέχουν ἀκόμη γλίσχρασμα, ταννίνην καὶ οὐσίας διαλυτὰς εἰς τὸ ὕδωρ. Ἡ φυτολάκκα ἡ δίοικος παρέχει καρποὺς ἐδωδίμους, ἡ δὲ φυτολάκκα ἡ δραστικὴ δίδει ρίζαν χρησιμοποιουμένην ὡς φάρμακον καθαρτικόν. Κ. Γ. Μ.

φυτολακκίνη (ἡ) (Phytolaccin) *[Φαρμακογν.]*. Κρυσταλλικὸν σῶμα ληφθὲν ἐκ τοῦ ἀμερικανικοῦ κέρμητος (τοῦ φυτοῦ Phytolacca decandra). Τὸ σῶμα τοῦτο εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, διαλύεται δὲ εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὸν αἰθέρα καὶ τὸ χλωροφόρμιον. Κ. Γ. Μ.

φυτολακκοειδῆ (τὰ) (Phytolaccaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα πόας, θάμνους ἢ καὶ δένδρα ἰθαγενῆ τῆς Ἀσίας, Ἀμερικῆς καὶ Ἀφρικῆς. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *πιρκουνία* καὶ ἡ *φυτολάκκα*. Δ. Ν. Π.

φυτολατρεία (ἡ)· ἡ λατρεία τῶν φυτῶν.

φυτόλη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἀκόρεστος ἀλκοόλη τῆς σειρᾶς $C_vH_{2v}O$. Ἔχει τὸν τύπον $C_{20}H_{40}O$ καὶ λαμβάνεται ἐκ τῆς χλωροφύλλης ὅλων τῶν φυτικῶν τάξεων, ἀποτελεῖ ἑπομένως συστατικὸν αὐτῆς. Ἄχρουν παχύρρυτον ἔλαιον. Δι' ἀποστάξεως ὑπὸ συνήθη πίεσιν ἀποσπᾶται ὕδωρ καὶ μετατρέπεται εἰς τὸν ὑδρογονάνθρακα $C_{20}H_{18}$, ὅστις ἐκλήθη *φυταδιένιον*. Σ. Γ.

φυτολογία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ὁ κλάδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν μελέτην τῶν φυτῶν, ἄλλως *βοτανικὴ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυτολογικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυτολογίαν, ὁ τῆς φυτολογίας.

φυτολόγιον (τό). Καλεῖται οὕτω συλλογὴ φυτῶν ἀπεξηραμμένων καὶ διατετηρημένων κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν μελέτην τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν των. Φυτολόγια διατηροῦν πάντα τὰ καλὰ βοτανικὰ μουσεῖα. Τὰ περισσότερα ἐξ ὅλων εἶναι τὰ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου τοῦ Λονδίνου, τοῦ μουσείου τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν Παρισίων, τοῦ βοτανικοῦ κήπου τοῦ Βερολίνου, τῶν βοτανικῶν κήπων τῶν πανεπιστημίων τῆς Πετρουπόλεως, τῆς Βιέννης, τῆς Στοκχόλμης, τῆς Κοπεγχάγης κλπ. Ἐν Ἀθήναις ὑπάρχει εἰς τὸ βοτανικὸν μουσεῖον τὸ φυτολόγιον Ὀρφανίδου. Δ. Ν. Π.

φυτολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς λειτουργίας τῶν φυτῶν.

φυτομετρίδαι (οἱ) (Phytometridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων*, περιλαμβάνουσα μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους ψυχὰς μὲ ποικίλους ζωηροὺς χρωματισμούς. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη, ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *ὀνισοπτέρυξ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυτόμυζα (ἡ) (Phytomyza) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρομυζιδῶν*. Τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας εἶναι ἐπιμηκές, τὸ δισκοειδὲς καὶ τὸ ὀπίσθιον βασικὸν κύτταρον τῶν πτερύγων ὁμοίου μήκους ἢ ἐλλείπει ἡ ὀπισθία ἐγκαρσία νεύρωσις. Αἱ φυτομύζαι γεννοῦν τὰ ᾠά των ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων διαφόρων φυτῶν, αἱ δὲ προνύμφαι σχηματίζουν στοὰς ἐντὸς αὐτῶν, χρυσαλλιδούμεναι κατόπιν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Τὰ εἴδη τοῦ γένους τούτου προσβάλλουν τὰ φύλλα τοῦ χρυσανθέμου, τῆς μηδικῆς, τοῦ τριφυλλίου, τῶν λαχάνων, τοῦ ἡλιάνθου κλπ. Ε. Τ. Ε.

φυτὸν (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται τὸ ἐνόργανον ὄν, τὸ ὁποῖον, προσλαμβάνον ἀνόργανον τροφὴν ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας (ἀνθρακικὸν ὀξὺ) καὶ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἢ τοῦ ὕδατος (διάφορα ἅλατα), ἀφομοιοῖ ταύτην καὶ μεταβάλλει εἰς διαφόρους ὀργανικὰς ἑνώσεις καί, τέλος εἰς ὁμοούσιον πρὸς τὸ σῶμα του ὕλην ἀφομοιώσιμον.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ. Τὰ κύρια ἐξωτερικὰ ὄργανα τοῦ τελείου φυτοῦ εἶναι δύο: ὁ *ἄξων*, ἤτοι τὸ κυρίως τμῆμα τοῦ φυτοῦ, καὶ τὰ πλάγια προσαρτήματα τοῦ ἄξονος, ἤτοι τὰ *φύλλα*.

1. *Ἀξονικὰ ὄργανα* Κυριώτερα ἀξονικὰ ὄργανα εἶναι ἡ *ρίζα* καὶ ὁ *βλαστὸς* ἢ *κορμός*.

α') Ἡ *ρίζα* εἶναι τὸ τμῆμα τοῦ φυτικοῦ ἄξονος, τὸ ὁποῖον διεισδύει συνήθως ἐντὸς τῆς γῆς καὶ χρησιμεύει ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς στερέωσιν τοῦ φυτοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς πρόσληψιν τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους. Ἡ ρίζα οὐδέποτε ἐμφανίζει φυλλώματα. Τὸ ἄκρον αὐτῆς καλύπτεται ὑπό τινος ἰδιορρύθμου ἱστοῦ, ὅστις καλεῖται *καλύπτρα*. Ἡ ρίζα διακρίνεται εἰς τὴν *κυρίως ρίζαν* καὶ εἰς τὰ *παράρριζα*. Ἡ κυρίως ρίζα προέρχεται ἐκ τοῦ πρωταρχικοῦ ριζιδίου τοῦ ἐμβρύου καὶ σχηματίζει μετὰ τοῦ βλαστοῦ ἢ κορμοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι συνέχεια, τὸν ἄξονα τοῦ φυτοῦ. Ἑκατέρωθεν τῆς κυρίας ρίζης ὑπάρχουν δευτερεύουσαι καθὼς καὶ πλῆθος ριζικῶν τριχῶν. Τὰ παράρριζα ἐκφύονται, συνήθως, ἀπὸ τοῦ βλαστοῦ, εἴς τινα δὲ φυτὰ καὶ ἀπὸ τῶν φύλλων. Φυτά τινα, ὅπως τὰ σιτηρά, οἱ φοίνικες κτλ., τῶν ὁποίων ἡ κυρία ρίζα καταστρέφεται ἀμέσως μετὰ τὴν βλάστησιν, προσλαμβάνουν τὴν τροφήν των μόνον διὰ τῶν παραρρίζων. Ἐνίοτε τὰ παράρριζα ἀναφαίνονται ἀπὸ τοῦ ὑπεργείου τμήματος τοῦ βλαστοῦ καὶ καλοῦνται *ἐναέριοι ρίζαι*. Αἱ ἐναέριοι αὗται ρίζαι ἢ διεισδύουσιν ἐντὸς τῆς γῆς ἢ χρησιμεύουσι πρὸς στήριξιν τοῦ φυτοῦ ἐπὶ ξένων ὑποθεμάτων, ὅπως εἶναι αἱ ἀπτικαὶ ρίζαι τοῦ κισσοῦ, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἑτέρων φυτῶν. Τέλος φυτά τινα, ὅπως ὁ ἰξός, ἡ κουσκοῦτα καὶ ἄλλα, ἔχουσιν ἰδιορρύθμους τινὰς ρίζας, διὰ τῶν ὁποίων ἀπομυζῶσι τὴν τροφήν των ἐξ ἑτέρων φυτῶν. Τοιαύτας ρίζας ἔχουσι πάντα τὰ παράσιτα φυτά. Αἱ ρίζαι πρωταρχικῶς εἶναι νηματοειδεῖς, κατόπιν δὲ διαμορφούμεναι καθίστανται ἀτρακτοειδεῖς, γογγυλοειδεῖς, κονδυλοειδεῖς καὶ σφαιροειδεῖς. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ὑφὴν αἱ ρίζαι εἶναι *ποώδεις* ἢ *ξυλώδεις*. Ποώδεις ρίζας ἔχουσι τὰ μονοετῆ καὶ διετῆ φυτά, ξυλώδεις δὲ τὰ πολυετῆ, ὅπως τὰ δένδρα καὶ οἱ θάμνοι.

β') Ὁ *βλαστὸς* (ἢ *κορμός*, ἢ *στέλεχος*, ἢ *καυλὸς*) εἶναι τὸ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους συνήθως αὐξανόμενον τμῆμα τοῦ φυτικοῦ ἄξονος. Ὁ βλαστὸς φέρει τὰ ὄργανα ἐκεῖνα τοῦ φυτοῦ, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων τοῦτο προσλαμβάνει τὴν τροφήν του ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας. Τοιαῦτα ὄργανα εἶναι τὰ φύλλα καὶ τὰ ὄργανα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Ὁ βλαστὸς διακρίνεται εἰς *ὑπέργειον* καὶ εἰς *ὑπόγειον*. Τμήματα τοῦ ὑπογείου βλαστοῦ εἶναι τὰ *ριζώματα*, οἱ *βολβοὶ* καὶ οἱ *κόνδυλοι*. Τὸ *ρίζωμα* εἶναι βλαστὸς ὑπόγειος καὶ καλύπτεται ὑπὸ φύλλων λεπιδοειδῶν, εἰς μεγάλας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις (ἶρις). Ὁ *βολβὸς* εἶναι βλαστὸς ὑπόγειος φέρων κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα παχέα καὶ σαρκώδη φύλλα, κατὰ δὲ τὸ κατώτερον παράρριζα (κρίνος, κρόμμυον, ὑάκινθος κτλ.). Ὁ *κόνδυλος* εἶναι βλαστὸς ὑπόγειος καὶ σαρκώδης μὲ φύλλα ἀνανάπτυκτα καὶ λεπιδοειδῆ καὶ ὀφθαλμοὺς καταφανεῖς (γεώμηλα, κτλ.). Φυτά τινα, ὅπως ὁ ὄρχις ὁ ἄρρην (κοιν. σαλέπι), ἔχουσι διπλοῦς κονδύλους. Ὁ βλαστὸς σπανίως εἶναι ἁπλοῦς ἄνευ κλάδων (φοίνιξ) συνήθως διακλαδίζεται ποικίλως καὶ κανονικῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Διακρίνονται τρία εἴδη διακλαδώσεων: ἡ *μονόπους* ἢ *δικρανώδης* ἢ *διχοτόμος* καὶ ἡ *σύμπους*. Κατὰ τὴν μονόποδα διακλάδωσιν ὁ κύριος βλαστὸς αὐξάνεται διαρκῶς ἀπὸ τοῦ ἄκρου του καὶ σχηματίζει μετὰ τῶν κλάδων του, οἵτινες ἐκφύονται κατὰ τὰ πλάγιά του, κοινὴν ράχιν, ἥτις καλεῖται πόδιον. Κατὰ τὴν δικρανώδη διακλάδωσιν ὁ κύριος βλαστὸς σχίζεται εἰς τὸ ἄκρον του δικρανοειδῶς εἰς δύο ἰσοπαχεῖς κλάδους, οἵτινες περαιτέρω καὶ οὗτοι ὁμοίως σχίζονται. Κατὰ τὴν σύμποδα τέλος διακλάδωσιν ὁ κύριος βλαστὸς παύει αὐξανόμενος περαιτέρω καὶ ἀναπτύσσει πλάγιον κλάδον, ὅστις καὶ οὗτος παύει αὐξανόμενος ἀναπτύσσων πλάγιον κλάδον καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἡ μορφὴ τοῦ βλαστοῦ εἶναι συνήθως κυλινδρικὴ καὶ σπανιώτερον τρίγωνος, ὅπως εἴς τινα εἴδη σχοίνων, ἢ τετράγωνος, ὅπως εἰς τὸν ἡδύοσμον. Ἐπίσης φυτά τινα (εἴδη τινὰ κάκτων) ἔχουσι πεπιεσμένην ἢ φυλλώδη μορφήν. Παραλλήλως πρὸς τὴν μορφὴν καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ βλαστοῦ εἶναι ποικίλη, δι' ὃ καὶ διακρίνομεν βλαστοὺς ὀρθίους, κεκαμμένους, καμπτοκορύφους, κατακλινεῖς, ἕρποντας καὶ περιελισσομένους.

2. *Φυλλώματα*. *Φυλλώματα* ἢ *φύλλα* καλοῦνται αἱ πράσινοι ποικιλόσχημοι ἀποφύσεις τοῦ βλαστοῦ. Τὰ φύλλα ἀναπτύσσονται ἀπὸ τῶν φυλλογόνων ὀφθαλμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφαίνονται κατὰ τὸ ἔαρ, διαχωρίζονται δὲ μεταξύ των διὰ τῶν καλουμένων *μεσογονατίων* διαστημάτων. Φύλλα εἶναι καὶ αἱ *κοτυληδόνες* ἢ *κοτύλαι* τῶν φυτῶν, δηλαδὴ τὰ πρῶτα, τὰ ἀπὸ τοῦ ἐμβρύου βλαστάνοντα φύλλα, πλὴν δὲ τούτων καὶ τὰ ὄργανα τοῦ ἄνθους καὶ τοῦ καρποῦ. Τὰ φύλλα διακρίνονται εἰς *φυλλίδια, κυρίως φύλλα* καὶ *βράκτεια* ἢ *παράνθια φύλλα*.

Φυλλίδια. Ταῦτα εἶναι φυλλοειδῆ φυτικὰ μόρια, ὀρφνὰ ἢ ὀρφνόλευκα, λεπιδοειδῆ, ἀσχιδῆ, ἄμισχα καὶ ἄνευ μεσαίου νεύρου. Τὰ φυλλίδια ἀπαντῶσι κυρίως εἰς τὰ ὑπόγεια μέρη τοῦ βλαστοῦ καὶ σπανιώτερον εἰς τὰ ὑπέργεια. Τὰ φυλλίδια ἐπίσης καλύπτουσι καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δένδρων καὶ θάμνων, ὁπότε ἔχουσι μορφὴν ξηρῶν, ὀρφνῶν φύλλων.

Κυρίως φύλλα. Ταῦτα εἶναι πράσινοι, συνήθως, ἀποφύσεις, κατὰ τοιοῦτον τρόπον διατεταγμέναι ἐπὶ τοῦ φυτοῦ, ὥστε νὰ ἐκτίθενται περισσότερον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ὅταν ἡ ἐπιφάνεια τῶν φύλλων εἶναι μεγάλη, τότε τὰ φύλλα εἶναι ὀλιγαριθμότερα.

Βράκτεια. Ταῦτα ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὰ κυρίως φύλλα· ἐκφύονται ἀπὸ τῶν ἀνθικῶν ἀξόνων καὶ εἶναι πάντοτε μικρότερα τῶν κυρίως φύλλων. Ὁ χρωματισμός των εἶναι ποικίλος, ἀλλὰ συνηθέστερον πράσινος.

Ἕκαστον τέλειον φύλλον ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη: τὸν *κολεόν*, τὸν *μίσχον* καὶ τὸν *δίσκον* ἢ *ἔλασμα*. Ἐνίοτε ἓν τῶν μερῶν τούτων παραμένει ἀνανάπτυκτον. Οὕτω τὰ φύλλα τῶν ποωδῶν φυτῶν ἀποτελοῦνται μόνον ἐκ κολεοῦ καὶ ἐλάσματος, τὰ φύλλα τῆς ἀπιδέας δὲν φέρουσι κολεόν, τὰ φύλλα τῆς λιβανωτίδος (λεβάντας) στεροῦνται μίσχου κλπ. Τὸ φύλλον διὰ τοῦ κολεοῦ περιβάλλει τὸν βλαστὸν κυκλικῶς ἢ μερικῶς, ὁπότε ὁ κολεὸς εἶναι ἢ τελείως κλειστὸς ἢ ἡμιηνεωγμένος. Πολλάκις μεταξὺ κολεοῦ καὶ ἐλάσματος ἀναφαίνονται λεπτόταται φυλλοειδεῖς ἀποφύσεις, αἵτινες καλοῦνται *γλωσσίδια*. Τοιαῦτα γλωσσίδια ἀπαντῶσιν εἰς τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ παράνθια φύλλα εἰδῶν τινων ναρκίσσων καὶ διάνθων. Ὁ μίσχος τῶν φύλλων εἶναι τὸ λεπτότατον βλαστοειδὲς αὐτῶν ὄργανον. Τὰ ἄνευ μίσχου φύλλα καλοῦνται *ἐπιφυῆ*. *Περίβλαστα* καλοῦνται τὰ φύλλα, ὅταν διὰ τῆς πλατείας βάσεως τοῦ ἐλάσματός των περιβάλλουσι τὸν βλαστόν. *Συμφυῆ* καλοῦνται τὰ συζυγῆ ἄμισχα φύλλα, τὰ συμφυόμενα κατὰ τὴν βάσιν των. *Βλαστοτενῆ* καλοῦνται τὰ ἐπιφυῆ φύλλα, τῶν ὁποίων ἡ βάσις κατέρχεται ἐπὶ τοῦ βλαστοῦ ὡς πτερυγοειδὴς ἀπόφυσις τούτου.

Εἰς πολλὰ φυτὰ ἡ βάσις τῶν φύλλων φέρει δύο φυλλοειδεῖς ἀποφύσεις, αἵτινες καλοῦνται *παράφυλλα* καὶ πολλάκις ἀντικαθιστῶσι τὸν κολεόν. Αἱ ἐν λόγῳ ἀποφύσεις προσομοιάζουσι πρὸς συνήθη φύλλα, ὅπως εἰς τὸ πισον (μπιζέλι), τὴν ροδῆν (τριανταφυλλιά), ἢ παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν λεπιδοειδῶν ἀποφύσεων, ὅπως εἰς τὴν πτελέαν, τὴν φιλύραν, κτλ. Εἰς ἕτερα φυτά, ὅπως εἰς τὴν ἀκακίαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα, μεταβάλλονται εἰς ἀκάνθας. Τὰ φύλλα φυτῶν τινων μεταβάλλονται μερικῶς ἢ ὁλικῶς εἰς ἑλικοειδῆ ὄργανα (ἅτινα καλοῦνται *ἕλικες*, κοιν. ψαλίδες), τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων τὰ φυτὰ ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ ἑτέρων φυτῶν ἢ ξένων ἀντικειμένων. Τοιαῦτα φυτὰ εἶναι ἡ ἄμπελος, ἡ κολοκύνθη κτλ.

Τὸ ἔλασμα τῶν φύλλων ἀποτελεῖ τὸ πλατύ, ἐπίπεδον καὶ ἐξώτατον, σχετικῶς πρὸς τὸ βλαστόν, τμῆμα τοῦ ὅλου φύλλου. Αἱ στερεαὶ νηματοειδεῖς δεσμίδες, αἵτινες ποικιλοτρόπως ἐξαπλοῦνται, ἀποτελοῦσι τὸν σκελετὸν τοῦ φύλλου, ὅστις ἀποτελεῖται ἀπὸ *ἶνας, πλευρὰς* καὶ *νεῦρα*. Ἀναλόγως τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διακλαδοῦνται αἱ ἶνες, τὰ φύλλα διακρίνονται εἰς φύλλα *παραλληλόνευρα* (μὲ ἶνας εὐθείας, ἰσοπαχεῖς, διατρεχούσας παραλλήλως καὶ ἄνευ διακλαδώσεων ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐλάσματος), *καμπυλόνευρα* (ἐν οἷς ἀπὸ μεσαίου τινὸς νεύρου ἐκφύονται ἕτερα πλάγια μὴ διακλαδιζόμενα καὶ καμπύλα), *πτερόνευρα* (ἐν οἷς ὑπάρχει κυριῶδές τι μέσον νεῦρον καὶ πολυάριθμα πλάγια, ἅτινα ποικίλως διακλαδιζόμενα ἀποτελοῦσι τὸ καλούμενον πλέγμα) καὶ *παλαμόνευρα* (τὰ φέροντα πολλὰ νεῦρα ἀφιστάμενα ἀλλήλων δίκην ἠνεωγμένης παλάμης).

Digitized by Google

Τὰ φύλλα τῶν περισσοτέρων φυτῶν ζῶσιν ἓν μόνον ἔτος, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ὁποίου ξηραίνονται μετὰ τοῦ βλαστοῦ. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ ποώδη ἢ ἐναύσια φυτά. Τὰ φύλλα πολλῶν θάμνων καὶ δένδρων πίπτουσι κατὰ τὸ φθινόπωρον ἑκάστου ἔτους (φυτὰ *φυλλορροοῦντα* ἢ *φυλλοβόλα*). Τὰ φυτὰ ἅτινα ἔχουσι φύλλα μὴ πίπτοντα κατὰ τὸ φθινόπωρον ἑκάστου ἔτους καλοῦνται *ἀείφυλλα* ἢ *ἀειθαλῆ*.

3. Φυλλώδη ὄργανα. Κυριώτερα φυλλώδη ὄργανα εἶναι οἱ *ὀφθαλμοί*, τὸ *ἄνθος* καὶ ὁ *καρπός*.

α) *Ὀφθαλμοί.* Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἀνανάπτυκτα ὄργανα τοῦ φυτικοῦ ἄξονος μὲ βραχύτατα μεσογονάτια διαστήματα, φέροντα φύλλα ἐπίσης ἀνανάπτυκτα. Διακρίνονται εἰς *φυλλογόνους*, *ἀνθογόνους* καὶ *μικτούς*. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέχουσιν, οἱ ὀφθαλμοὶ διακρίνονται εἰς *ἐπακρίους*, ἐφ' ὅσον σχηματίζονται δι' ἐπιμηκύνσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ φυτικοῦ ἄξονος, καὶ *πλαγίους*, ἐφ' ὅσον ἀναφαίνονται, συνήθως, μονήρεις κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων, ἀποτελοῦντες, μετὰ τὴν ἀνάπτυξίν των, τοὺς πλαγίους κλάδους. Οἱ ὀφθαλμοὶ καλοῦνται *ἄτακτοι*, ὅταν δὲν ἐκφύωνται ἀπὸ ὡρισμένα τμήματα τοῦ βλαστοῦ καὶ τῶν φύλλων. Οἱ ὀφθαλμοί, οἱ ὁποῖοι ἀπολυόμενοι τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ ριζοβολοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐξανόμενοι ἀποτελοῦσιν αὐθύπαρκτα φυτά, καλοῦνται *γονοφθαλμίδια*. Οἱ ὀφθαλμοί, οἱ ὁποῖοι παραμένουσι καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα, προφυλάσσονται ἀπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν ἄλλων ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν διὰ τῶν καλουμένων *λεπίων*, ἅτινα εἶναι ὀρφνά, ὑπόξηρα φυλλάρια, φέροντα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν βαμβακώδη ἢ ἰξώδη οὐσίαν. Τὰ λέπια ταῦτα πίπτουσιν εὐθὺς ὡς ἀναπτυχθῶσι τελείως οἱ ὀφθαλμοί.

β) *Ἄνθος.* Καλεῖται οὕτω ὁ φυλλοφόρος βλαστός, ὅστις μεταμορφοῦται καταλλήλως πρὸς καρπογονίαν. *Ἀνθικὸς ἄξων* ἢ *ἀνθοδόχη* καλεῖται τὸ βραχὺ τμῆμα τοῦ ἄξονος, ὅπερ φέρει τὰ διάφορα σπονδυλώματα τοῦ ἄνθους. Ὅταν ἡ ἀνθοδόχη παύσῃ αὐξανομένη, παύει καὶ ἡ αὔξησις ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθοφόρου βλαστοῦ. Ἕκαστον ἄνθος ἔχει οὐσιώδη καὶ ἐπουσιώδη συστατικά. Καὶ οὐσιώδη μὲν εἶναι τὰ ἀπαραίτητα πρὸς καρπογονίαν (στήμονες, ὕπερος), ἐπουσιώδη δὲ τὰ δυνάμενα καὶ νὰ λείψωσι (περιάνθιον).

Ὁ *ὕπερος* κατέχει τὸ κέντρον τοῦ ἄνθους καὶ περικλείει εἰς τὸ κατώτερον αὐτοῦ μέρος τὴν *ᾠοθήκην*, ἥτις περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὸ *ᾠάριον* ἢ *σπερματικὴν βλάστην* ἢ *φῦμα*. Οἱ *στήμονες* εὑρίσκονται πέριξ τοῦ ὑπέρου καὶ περικλείουσιν ἐντὸς τῶν *ἀνθήρων* των τὴν *γῦριν*, δηλαδὴ τὴν γονιμοποιὸν κόνιν. Τὸ *περιάνθιον* σχηματίζει τὸ ἐξωτερικόν, ἁπλοῦν, διπλοῦν ἢ πολλαπλοῦν περίβλημα ἐκ φύλλων ἀχρόων ἢ ἐγχρώμων, ἅτινα περιβάλλουσι τοὺς στήμονας καὶ τὸν ὕπερον. Τὸ περιάνθιον ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν: τοῦ ἐσωτερικοῦ περιανθίου ὅπερ καλεῖται *στεφάνη*, καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιανθίου, ὅπερ καλεῖται *κάλυξ* *Περιγόνιον* καλεῖται τὸ περιάνθιον, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ σπονδυλώματος ἀχρόων φύλλων. *Ἀρρενοθήλεα* ἢ *τέλεια ἄνθη* καλοῦνται ἐκεῖνα, ἅτινα ἔχουσι στήμονας καὶ ὕπερον. *Ἀτελῆ* ἢ *δίκλινα ἄνθη* καλοῦνται τὰ ἔχοντα μόνον στήμονας ἢ μόνον ὕπερον. Τὰ ἀτελῆ ἄνθη διακρίνονται εἰς *ἄρρενα*, ἐφ' ὅσον ἔχουσι μόνον στήμονας, καὶ εἰς *θήλεα*, ἐφ' ὅσον ἔχουσι μόνον ὕπερον. *Μονόοικα* καλοῦνται τὰ ἀτελῆ ἢ δίκλινα ἄνθη, ἅτινα (ἄρρενα καὶ θήλεα) εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ (δρῦς, λεπτοκαρύα), *δίοικα* δὲ τὰ ἀπαντῶντα μόνον εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο φύλων ἐν ἑκάστῳ φυτῷ (ἰτέα, κάνναβις). *Πολύγαμα* καλοῦνται τὰ φυτά, ἅτινα φέρουσι συγχρόνως ἀρρενοθήλεα καὶ δίκλινα ἄνθη (ἱπποκαστανέα, σφένδαμνος).

Οἱ ἀνθοφόροι ἄξονες εἶναι ἢ *ἁπλοῖ*, ὁπότε φέρουσιν ἓν καὶ μόνον ἐπάκριον ἄνθος, ἢ διακλαδίζονται καθ' ὡρισμένην διάταξιν, ὁπότε ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην *ἀνθοθεσίαν*. Αἱ ἀνθοθεσίαι, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς διακλαδώσεώς των ἐπὶ τοῦ βλαστοῦ, διακρίνονται εἰς *μονόποδας* καὶ *σύμποδας*. Μονόποδες ἀνθοθεσίαι καλοῦνται αἱ ἀποτελούμεναι ἐκ κυρίου ἄξονος, τῆς *ράχεως*, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκφύονται ἕτεροι δευτερεύοντες λεπτότεροι ἄξονες. Ἡ ράχις δυνατὸν νὰ εἶναι μακρὰ ἢ βραχεῖα. Καὶ ὅταν μὲν εἶναι μακρά, τότε ἀνθοῦσι πρῶτον τὰ κατώτερα ἄνθη, ὅταν δὲ εἶναι βραχεῖα, ἀνθοῦσι κατὰ πρῶτον τὰ ἀνώτερα ἄνθη. *Ἁπλῆ* καλεῖται ἡ ἀνθοθεσία, ὅταν οἱ πλάγιοι ἄξονες φέρουσι πάντες ἀνὰ ἓν μόνον ἐπάκριον ἄνθος, *σύνθετος* δὲ καλεῖται ἡ ἀνθοθεσία, ὅταν οἱ πλάγιοι ἄξονες φέρουσι πάντες πλείονα τοῦ ἑνὸς ἄνθη. Εἰς τὰς ἁπλᾶς μονόποδας μετὰ μακρᾶς ράχεως ἀνθοθεσίας ὑπάγονται: Ὁ *βότρυς*. Κατὰ τὴν ἀνθοθεσίαν ταύτην τὰ ἔμμισχα ἰσομήκη ἄνθη ἐκφύονται ἀπό τινος κοινοῦ μίσχου, ἄνευ παρανθίων φύλλων. *Κόρυμβος* καλεῖται ὁ βότρυς, τοῦ ὁποίου οἱ κατώτεροι μίσχοι εἶναι ἐπιμηκέστεροι τῶν ἀνωτέρων, οὕτως ὥστε ὅλα τὰ ἄνθη εὑρίσκονται ἐπὶ μιᾶς ἐπιφανείας. β) Ὁ *στάχυς*. Κατὰ τὴν ἀνθοθεσίαν ταύτην τὰ ἐπιφυῆ ἄνθη ἐπικάθηνται κατὰ μῆκος τῆς ράχεως καὶ φέρουσι παράνθια φύλλα. *Ἴουλος* καλεῖται ὁ στάχυς, ὅταν ἔχῃ μαλακὴν καὶ καταπίπτουσαν ράχιν. *Στρόβιλος* καλεῖται ὁ ἴουλος τῶν κωνοφόρων φυτῶν, οὗ τὰ πλάγια φυλλοειδῆ προσαρτήματα (λεπίδες) ἀποξυλοῦνται. *Σπάδιξ* καλεῖται ὁ στάχυς ὁ ἔχων ράχιν παχεῖαν καὶ σαρκώδη. *Σπάθη* καλεῖται, ὅταν τὰ ἄνθη τοῦ σπάδικος περιβάλλωνται ὑπὸ ἀνεπτυγμένου παρανθίου φύλλου.

Εἰς τὰς ἁπλᾶς μονόποδας μετὰ βραχείας ράχεως ἀνθοθεσίας ὑπάγονται: α) Τὸ *σκιάδιον*. Κατὰ τὴν ἀνθοθεσίαν ταύτην τὰ ἄνθη ἀναφαίνονται κατὰ τὸ ἄκρον τῶν ἀνεπτυγμένων πλευρικῶν κλαδίων, τὰ ὁποῖα ἐκφύονται κατὰ πυκνὰ διαστήματα ἀπὸ τῆς βραχείας ράχεως. Τὰ παράνθια φύλλα σχηματίζουν ἐπὶ τῆς ράχεως περιβλήματα, ἐπὶ δὲ τῶν πλευρικῶν κλαδίσκων ἀνανάπτυκτα περιβλήματα. β) Ἡ *κεφαλίς*. Κατὰ τὴν ἀνθοθεσίαν ταύτην τὰ ἄνθη ἀναφαίνονται ἄμισχα ἀπὸ τῆς βραχείας ράχεως. Τὰ παράνθια φύλλα συνήθως ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὰ καθ' ἕκαστον ἄνθη καὶ ὁλόκληρος ἡ κεφαλὶς περιβάλλεται ὑπὸ ἐξωτερικῶν παρανθίων φύλλων. *Καλάθιον* καλεῖται ἡ κεφαλίς, ἥτις ἔχει ράχιν πεπλατυσμένην καὶ ὁμαλήν.

Σύνθετος ἀνθοθεσία καλεῖται, ὅταν οἱ πλάγιοι ἄξονες ἀνθοθεσίας τινὸς διακλαδίζωνται μεταξύ των καὶ αἱ δευτερεύουσαι διακλαδώσεις ἢ εἶναι ὁμοειδεῖς πρὸς τὸν πρωταρχικὸν ἄξονα (σύνθετος βότρυς τῆς σταφυλῆς, σύνθετος στάχυς τοῦ σίτου κτλ.), ἢ ἑτεροειδεῖς (κεφαλίδες πολλῶν ἀνθέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν συνθέτων).

Σύμπους κυματώδης ἀνθοθεσία καλεῖται, ὅταν ἡ κυρία ράχις περατοῦται δι' ἐπακρίου ἄνθους, ὑπὸ τοῦτο δὲ ἐκφύονται πλάγιοι ἀνθεκτικοὶ ἄξονες διακλαδιζόμενοι ὁμοειδῶς, ὅπως καὶ ὁ πρωταρχικὸς ἄξων. Εἰς τὴν σύμποδα ἀνθοθεσίαν ὑπάγονται: α) Τὸ *κυρίως κῦμα*. Κατὰ τὴν ἀνθοθεσίαν ταύτην, ὑπὸ τὸ ἐπάκριον ἄνθος, ὁ κυριώδης ἄξων φέρει ἕνα ἢ περισσοτέρους πλαγίους κλαδίσκους, ἕκαστος τῶν ὁποίων τελευτᾷ εἰς ἓν καὶ μόνον ἄνθος. β) Ὁ *βόστρυξ*, ἤτοι τὸ κῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκφύει πλαγίους ἄξονας ὑπὸ τὸ ἐπάκριον ἄνθος του κατὰ τὴν ἰδίαν τῆς ράχεως πλευράν. γ) Ὁ *θύρσος*, ἤτοι τὸ κῦμα, ὅπερ φέρει ἐπάκρια ἄνθη ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τῆς ράχεως.

Περίβλημα τῶν ἀνθέων. Σπανίως ἀπαντῶσι τελείως γυμνὰ ἄνθη, δηλαδὴ ἀποτελούμενα μόνον ἐξ ὑπέρου καὶ στημόνων (ἰτέα). Τὰ περισσότερα τῶν φυτῶν φέρουσιν ἄνθη ἔχοντα περιενδεδυμένα τὰ οὐσιώδη αὐτῶν ὄργανα δι' ἑνὸς ἢ πλειόνων σπονδυλωμάτων. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι δύο σπονδυλώματα, τὸ ἐσωτερικόν, ὅπερ συνήθως φέρει καὶ ζωηροὺς χρωματισμούς, καλεῖται *στεφάνη* καὶ τὰ φύλλα τούτου *πέταλα*, τὸ δὲ ἐξωτερικόν, ὅπερ εἶναι συνήθως πράσινον, καλεῖται *κάλυξ* καὶ τὰ φύλλα τούτου *σέπαλα*. *Περιγόνιον* ἀποτελοῦσιν ἡ στεφάνη καὶ ὁ κάλυξ, ὅταν εἶναι ὅμοια ποιοτικῶς. Τὸ περιγόνιον καλεῖται *στεφανοειδές*, ὅταν ὁμοιάζῃ πρὸς τὴν στεφάνην, καὶ *καλυκοειδές*, ὅταν ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν κάλυκα. *Τέλεια* καλοῦνται τὰ ἄνθη τὰ φέροντα κάλυκα καὶ στεφάνην, *ἀτελῆ* δὲ τὰ φέροντα μόνον περιγόνιον.

Στήμονες καλοῦνται τὰ ἄρρενα ὄργανα τοῦ ἄνθους, ἅτινα ἀπαντῶσιν εἰς πάντα τὰ ἀρρενοθήλεα ἄνθη, εὑρίσκονται περὶ τὸν ὕπερον καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δύο μερῶν, τοῦ *νήματος* καὶ τῶν *ἀνθήρων*. *Συνοχεὺς* καλεῖται τὸ τμῆμα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο ἡμίσεων τοῦ ἀνθῆρος. Οἱ ἀνθῆρες τεμνόμενοι παρουσιάζουσι τέσσαρας χώρας· ἐνίοτε ὅμως δύο χῶροι συγχωνεύονται μεταξύ των, ὁπότε ὁ ἀνθὴρ φαίνεται δίχωρος. Ἐντὸς τῶν προαναφερθέντων χώρων ἀναπτύσσεται λεπτοτάτη ὑποκιτρίνη κόνις ὑπὸ μορφὴν κόκκων, οἵτινες καλοῦνται *κόκκοι γύρεως*. Εἴς τινα φυτὰ οἱ κόκκοι τῆς γύρεως συμφύονται μετὰ ἰξώδους τινὸς μάζης, ὁπότε καλοῦνται γυρεόμαγμα (ὀρχεοειδῆ). *Ὕπερος* καλεῖται τὸ μεσαῖον ὄργανον τοῦ ἄνθους, ὅπερ συνήθως ἔχει σχῆμα κωνοειδές. Ὁ ὕπερος παρουσιάζει τρία διακεκριμένα μέρη: τὴν *ᾠοθήκην*, ἥτις περιλαμβάνει τὴν *σπερματικὴν βλάστην* ἢ *ᾠάρια*, τὸν *κυλινδρικὸν στῦλον* καὶ τὸ *στίγμα*, δηλαδὴ τὸ ἰξῶδες ἄκρον. Τὰ μεταμορφωμένα φύλλα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν ᾠοθήκην, καλοῦνται *καρπίδια* ἢ *καρπόφυλλα*. Ὁ ὕπερος ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων καρποφύλλων. Καὶ ὅταν μὲν ἀποτελῆται ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου, ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἁπλῆ καὶ καλεῖται *μονόχωρος* (πίσον), ὅταν δὲ ἀποτελῆται ἐκ περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς καρποφύλλου, εἶναι σύνθετος καὶ δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ *μονόχωρος* ἢ *πολύχωρος*. Ἀναλόγως τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἡ ᾠοθήκη ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ ὄργανα τοῦ ἄνθους, διακρίνεται εἰς δύο κατηγορίας: τὴν *ἐπιφυῆ*, ὅταν εἶναι τοποθετημένη ἐπὶ δισκοειδοῦς ἢ κωδωνοειδοῦς ἀνθοδόχης καὶ εἶναι ὁλόκληρος καταφανὴς ἐντὸς τοῦ ἄνθους, καὶ τὴν *ὑποφυῆ*, ὅταν συμφύεται μετὰ τῆς κοίλης ἀνθοδόχης. Δι' ἐπιμηκύνσεως τῆς ᾠοθήκης πρὸς τὸ ἀνώτερον αὐτῆς τμῆμα σχηματίζεται νηματοειδής τις ἀπόφυσις, ἥτις καλεῖται *στῦλος*. Αἱ ἁπλαῖ ᾠοθῆκαι ἔχουσιν ἕνα καὶ μόνον στῦλον, αἱ δὲ σύνθετοι ᾠοθῆκαι ἔχουσι τόσους στύλους, ὅσος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποτελούντων ταύτας καρποφύλλων. Σπανιώτερον ὅμως φέρουσι καὶ αἱ σύνθετοι ᾠοθῆκαι ἕνα στῦλον. Ἡ κορυφὴ τοῦ στύλου καλεῖται *στίγμα*.

Εἰς ἑκάστην ὥριμον σπερματικὴν βλάστην διακρίνομεν 3 ὄργανα: τὸν *βλαστικὸν πυρῆνα*, τοὺς *βλαστικοὺς χιτῶνας* καὶ τὸν *ὀμφαλικὸν ἱμάντα*. Ὁ βλαστικὸς πυρὴν εἶναι τὸ σπουδαιότερον ὄργανον τῆς σπερματικῆς βλάστης, ἐξ οὗ βραδύτερον ἀναπτύσσεται τὸ *ἔμβρυον τοῦ φυτοῦ* ἢ *φύτρον*. Οἱ βλαστικοὶ χιτῶνες περιβάλλουσι πανταχόθεν τὴν σπερματικὴν βλάστην, καταλείποντες μικρὰν ὀπήν, ἥτις καλεῖται *μικροπύλη*. Ὁ ὀμφαλικὸς ἱμὰς εἶναι ὄργανον νηματοειδές, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου στερεοῦται ἡ σπερματικὴ βλάστη ἐπὶ τοῦ *πλακοῦντος*, δηλαδὴ τῆς σπερμοφόρου προεξοχῆς, τῆς ᾠοθήκης. Ἡ σπερματικὴ βλάστη ἀλλοιοῦται διὰ τῆς γονιμοποιήσεως, διὰ νὰ σχηματισθῇ ἐντὸς ταύτης τὸ ἔμβρυον, ὁπότε μεταβάλλεται εἰς *σπέρμα*. Τὸ σπέρμα εὑρίσκεται ἐγκεκλεισμένον ἐντὸς διπλοῦ σπερματικοῦ περιβλήματος, ὅπερ σχηματίζεται ἐκ τῶν χιτώνων τῆς σπερματικῆς βλάστης. Εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ περιέχεται τὸ νεαρὸν φυτόν, ὅπερ καλεῖται *ἔμβρυον*. Ἐν τῷ ἐμβρύῳ διακρίνεται ἡ ρίζα, ὁ βλαστὸς καὶ τὰ φύλλα. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ βλαστοῦ τούτου διακρίνεται ἐπάκριός τις ὀφθαλμός, ὅστις καλεῖται *πτερίδιον*. Τὸ ἄκρον τῆς ρίζης τοῦ ἐμβρύου εἶναι πάντοτε ἐστραμμένον πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς μικροπύλης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φύλλων, ἅτινα φέρει τὸ ἔμβρυον καὶ ἅτινα ἀναπτύσσονται κατὰ πρῶτον κατὰ τὴν βλάστησιν τῶν σπερμάτων, καθορίζει τὴν διαίρεσιν τῶν φυτῶν εἰς *μονοκοτυλήδονα* ἢ *μονοκότυλα*, *δικοτυλήδονα* ἢ *δικότυλα* καὶ *πολυκοτυλήδονα* ἢ *πολυκότυλα*. Εἴς τινα φυτὰ τὸ ἔμβρυον καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν ἐσωτερικὸν χῶρον τοῦ σπέρματος (ἀμύγδαλον, κάρυον, κύαμος). Εἰς ἕτερα τὸ ἔμβρυον περιβάλλεται ὑπὸ λευκώματος, ὁπότε τὸ σπέρμα ἀποτελεῖται ἐξ ἐμβρύου καὶ λευκώματος.

Καρπός. Μετὰ τὴν γονιμοποίησιν τῶν ἀνθέων οἱ στήμονες καὶ τὰ περιβλήματα τούτων μαραίνονται, αἱ σπερματικαὶ βλάσται ἀναπτύσσονται, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἀλλοιοῦται καὶ ἡ ᾠοθήκη, μεταβαλλομένη εἰς καρπόν, ὅστις περικλείει τὰ σπέρματα. Ὁ καρπὸς καλεῖται *ψευδής*, ὅταν πρὸς σχηματισμὸν αὐτοῦ συμμετέχουσι καὶ ἄλλα ὄργανα τοῦ ἄνθους (μῆλον, οὗ τὸ σαρκῶδες τμῆμα σχηματίζεται ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς ᾠοθήκης, χαμαικέρασος, ὅπου ἐντὸς τῆς σαρκώδους ἀνθοδόχης περιέχονται ξηροὶ μικροὶ καρποί). Πολλάκις ὁλόκληροι ἀνθοθεσίαι σχηματίζουσι συνθέτους καρπούς, οἵτινες καλοῦνται *συγκάρπια* (κῶνοι τῶν κωνοφόρων, σῦκον, ἀνανᾶς). *Γνήσιος* καλεῖται ὁ καρπός, ὅταν σχηματίζεται ἐκ μόνης τῆς ᾠοθήκης, ὁπότε τὰ τοιχώματα ταύτης μεταβάλλονται εἰς *περικάρπιον*. Ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ περικαρπίου καὶ τοῦ τρόπου τῆς διαρρήξεως τούτου οἱ διάφοροι καρποὶ διακρίνονται εἰς *καρποὺς ξηρούς*, οἵτινες ἔχουσι ξηρόν, ὑμενῶδες ἢ ξυλῶδες περικάρπιον, καὶ εἰς *καρποὺς σαρκώδεις*, οἵτινες ἔχουσι σαρκῶδες ἢ χυμῶδες περικάρπιον.

Οἱ *ξηροὶ* καρποὶ διακρίνονται εἰς ἀδιαρρήκτους καὶ εἰς διαρρηκτούς. *Ἀδιάρρηκτοι καρποί.* Τούτων τὰ σπέρματα παραμένουσι μέχρι τῆς βλαστήσεώς των ἐντὸς τοῦ περικαρπίου των καὶ φέρουσι λεπτότατα περισπέρμια. Οἱ ἀδιάρρηκτοι καρποὶ διακρίνονται εἰς *μονοσπέρμους* καὶ *πολυσπέρμους*. Εἰς τοὺς μονοσπέρμους καρποὺς ὑπάγονται τὸ *ἀχαίνιον* (καρπὸς μὲ λεπτόν, περγαμηνοειδὲς περικάρπιον) καὶ τὸ *κάρυον* (καρπὸς μὲ ξηρόν, ξυλῶδες περικάρπιον). Οἱ πολύσπερμοι καρποὶ συνήθως διαμερίζονται εἰς μονοσπέρμους, ὁπότε τὰ σπέρματα παραμένουσιν ἐγκεκλεισμένα, ὅπως οἱ καρποὶ τῆς ἀγχούσης, ὀνοβρυχίδος, ἱπποκρεπίδος). *Διαρρηκτοὶ καρποί.* Οἱ καρποὶ οὗτοι συνήθως εἶναι πολύσπερμοι, τὰ δὲ περικάρπιά των διανοίγονται διαφόρως. Εἰς τοὺς καρποὺς τούτους ὑπάγονται: α) Ὁ *θύλακος*, ὅστις εἶναι μονόχωρος καρπός, προελθὼν ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου καὶ διανοιγόμενος ἀπὸ τῆς κοιλιακῆς ραφῆς του (ἀκόνιτον, δελφίνιον). β) Ὁ *λοβὸς* ἢ *χέδρωψ*, ὅστις εἶναι μονόχωρος καρπός, ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου ἀποτελούμενος, διαχάσκων καὶ ἀπὸ τῆς κοιλιακῆς καὶ ἀπὸ τῆς ραχιαίας ραφῆς του (κύαμος, πίσον). γ) Τὸ *κέρας*, καρπὸς δίχωρος, προελθὼν ἐκ δύο καρποφύλλων διανοιγομένων ἐκ τῶν κάτω, οὕτως ὥστε νὰ παραμένῃ ἐν τῷ μέσῳ τὸ διάφραγμα, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται τὰ σπέρματα. δ) Ἡ *κάψα*, μονόχωρος ἢ πολύχωρος καρπός, προελθὼν ἐκ δύο καρποφύλλων, διανοιγόμενος δι' ὀδόντων.

Εἰς τοὺς *σαρκώδεις* καρποὺς ὑπάγονται: α) Ἡ *ῥάξ*, καρπὸς τοῦ ὁποίου ὁλόκληρον τὸ περικάρπιον μεταβάλλεται εἰς σάρκα περικλείουσαν ἓν ἢ πλείονα σπέρματα (ἑσπεριδοειδῆ, σταφυλή, φοῖνιξ). β) Ἡ *δρύπη*, καρπὸς μὲ τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τοῦ περικαρπίου ὑμενῶδες, τὸ μεσαῖον σαρκῶδες καὶ τὸ ἐσωτερικὸν κερατῶδες ἢ ξυλῶδες (δαμασκηνέα, κέρασος).

Τριχώδη ὄργανα ἢ *τρίχες* καλοῦνται τὰ μικρὰ αἰχμηρὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα ἀναφαίνονται ἐκ τοῦ ἐξωτάτου στρώματος τῆς ἐπιφανείας φυτικοῦ τινος σώματος. Τὸ σχῆμα, καθὼς καὶ ἡ λειτουργία τῶν τριχωδῶν τούτων ὀργάνων, εἶναι ποικίλη. *Ἀδενώδεις* καλοῦνται αἱ τρίχες, ὅταν διὰ τοῦ ἄκρου των ἐκκρίνουν αἰθέρια ἔλαια. *Νύσσουσαι*, ὅταν περιέχουσιν ἐν ἑαυταῖς καυστικὸν ὑγρόν, ὅπερ

Digitized by Google

προκαλεῖ, ὅταν ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ δέρματος, νυγμόν.

ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ. 1. *Τὸ κύτταρον.* Ἕκαστον φυτικὸν ὄργανον ἀποτελεῖται ἐκ πλήθους αὐθυπάρκτων ὀργάνων, τὰ ὁποῖα *ἁπλᾶ* ἢ *στοιχειώδη ὄργανα* καλοῦνται καὶ τὰ ὁποῖα μόνον διὰ τοῦ μικροσκοπίου εἶναι ὁρατά. Τὰ ὄργανα ταῦτα, τῶν ὁποίων τὸ συνηθέστερον σχῆμα εἶναι σφαιρικόν, περιβάλλονται ἐξωτερικῶς ὑπὸ στερεοῦ ὑμένος, ὅστις *κυτταρικὴ μεμβράνα* καλεῖται καὶ περικλείει ἐν τῷ ἐσωτερικῷ της κοίλῳ τμήματι συστατικά τινα στερεὰ ἢ ῥευστά, δηλαδὴ τὸ *πρωτόπλασμα* μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων οὐσιῶν. Τὸ ὑπὸ τῆς μεμβράνης περιβαλλόμενον ἁπλοῦν ὄργανον καλεῖται κύτταρον.

Ἡ μορφὴ τῶν φυτικῶν κυττάρων εἶναι διαφορωτάτη. Οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐμφάνισιν, τὰ κύτταρα ἔχουσι σχῆμα σφαιρικὸν καὶ σὺν τῇ αὐξήσει των γίνονται ἐπιμήκη, νηματοειδῆ, καὶ σπανιώτερον καὶ πολυκλαδωτά. Δυνατὸν ἐπίσης νὰ μεταβληθῇ καὶ τὸ πρωταρχικὸν αὐτῶν ἀπεστρογγυλωμένον σχῆμα εἰς πολυεδρικόν.

Παραλλήλως πρὸς τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος τῶν κυττάρων εἶναι διαφορώτατον. Τὰ μικρότερα τούτων ἔχουν μέγεθος 1—2 μικροχιλιοστομέτρων καὶ διὰ μεγάλης μεγεθύνσεως φαίνονται ὡς ἁπλᾶ στίγματα. Τὰ ἐπιμήκη ξυλώδη κύτταρα ἔχουν μέγεθος 2—3 μικροχιλιοστομέτρων. Ὑπελογίσθη ὅτι ἓν φύλλον δρυὸς περιέχει πολλὰ ἑκατομμύρια κυττάρων, ὁ δὲ κορμὸς δένδρων τινῶν ἔχει δισεκατομμύρια τοιούτων. Τὰ νεαρὰ κύτταρα τῶν χυμωδῶν ὀργάνων τῶν φυτῶν περιέχουσι τρία οὐσιώδη συστατικά: τὸ *πρωτόπλασμα*, ἤτοι παχύρρευστον καὶ κοκκώδη οὐσίαν ἐκ λευκωματωδῶν οὐσιῶν ἀποτελουμένην, τὸν *πυρῆνα*, ὅστις εἶναι στερεὸν σῶμα, καὶ τὴν *κυτταρικὴν μεμβράναν* ἢ *κυτόδερμα*, ἡ ὁποία ἐπίσης εἶναι στερεά.

Τὸ πρωτόπλασμα εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῶν συστατικῶν τοῦ νεαροῦ κυττάρου, διότι ἐντὸς τούτου διενεργοῦνται πᾶσαι αἱ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι συντελοῦσιν εἰς τὴν θρέψιν, τὴν αὔξησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν φυτῶν. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου τὸ κύτταρον, ὅπερ συντελεῖ εἰς τὰς διαφόρους διεργασίας τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ, ἐξασθενεῖ καὶ τέλος ἀποθνήσκει, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ παρέχῃ ὑπηρεσίας εἰς τὸ φυτόν, χρησιμεῦον ὅπως προφυλάσσῃ τὰ ζῶντα κύτταρα. Τοιαῦτα τεθνεῶτα κύτταρα εἶναι τὰ ξυλώδη κύτταρα τῶν δένδρων, τὰ σκληρὰ κύτταρα τῶν πυρήνων τῶν καρπῶν κτλ. Τὸ πρωτόπλασμα ἐσωτερικῶς ἐκκρίνει τὸν πυρῆνα καὶ ἐξωτερικῶς τὴν μεμβράναν, εἰς δὲ τὰ σχηματιζόμενα κενὰ διαστήματα, τῇ προσλήψει ὕδατος, σχηματίζει τὸν καλούμενον *κυτταρικὸν χυμόν*. Τὸ πρωτόπλασμα τῶν τελειοτέρων φυτῶν ἐκτελεῖ διαφόρους κινήσεις, παρεμφερεῖς πρὸς τὰς κινήσεις ἀτελεστέρων τινῶν ζωϊκῶν ὀργανισμῶν.

Ὁ πυρὴν ἀπαντᾷ εἰς πάντα τὰ νεαρὰ κύτταρα καὶ προέρχεται ἐξ ἐκκρίσεων τῶν ἐσωτερικῶν τοιχωμάτων τοῦ πρωτοπλάσματος. Πολλὰ φυτὰ ἔχουσι, παραλλήλως πρὸς τὸν πυρῆνα, καὶ μικροτέρους τοιούτους, οἵτινες *πυρηνίσκοι* καλοῦνται. Ἡ κυτταρικὴ μεμβράνα ἔχει μορφὴν ἐλαστικοῦ ὑμένος προερχομένου ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐκκρίσεων τοῦ πρωτοπλάσματος. Ἡ μεμβράνα αὕτη δὲν φέρει τρήματα (ὀπάς), ἀλλὰ διαπιδύεται ὑπὸ τῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀερίων. Ἡ εἴσοδος καὶ ἔξοδος τῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀερίων καλεῖται *ἐνδώσμωσις* καὶ *ἐξώσμωσις*. Ἡ κατὰ πάχος καὶ ἐπιφάνειαν αὔξησις τῆς μεμβράνης συντελεῖται ἀσυμμέτρως καὶ τῇ παρενθέσει νέων κυττάρων εἰς τὰ παλαιὰ τοιαῦτα. Διὰ τῆς πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις αὐξήσεως τῶν κυττάρων παράγονται αἱ διάφοροι τούτων μορφαί, διὰ δὲ τῆς ἀνισομεροῦς παχύνσεως τῆς μεμβράνης σχηματίζονται τὰ παχύτερα ἢ λεπτότερα στρώματα. Πιεζομένων μεταξύ των τῶν κυττάρων αἱ παχύτητες τῆς μεμβράνης προκαλοῦσι διογκώσεις κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς τοιχώματα, αἵτινες ὡς ἀποτέλεσμα ἔχουν τὸν σχηματισμὸν δακτυλιοειδῶν, σπειροειδῶν ἢ δικτυοειδῶν προεξοχῶν.

Τὰ νεαρὰ κύτταρα φυτῶν τινων ἀποτελοῦνται ἀποκλειστικῶς ἐκ *φυτοκυτταρίνης* ($C_6H_{10}O_5$). Ἡ παρουσία ταύτης καταφαίνεται, διότι διὰ προσθήκης διαλύσεως θειικοῦ ὀξέος καὶ ἰωδίου χρωματίζεται κυανῆ. Ἡ φυτοκυτταρίνη εὑρίσκεται ἐνίοτε εἰς μεγάλην ποσότητα εἰς τὸ ξύλον καὶ τὰς ἶνας πλείστων φυτῶν. Ἡ μεμβράνα τῶν κυττάρων παρουσιάζει ποικίλας ἀλλοιώσεις ἐντὸς τοῦ φυτοῦ. Οὕτως ἡ μεμβράνα τῶν φελλοειδῶν κυττάρων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν *φελλόν*, εἶναι ἐλαστικὴ καὶ ἀδιαπέρατος ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Ἡ μεμβράνα τῶν ξυλοειδῶν κυττάρων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ *ξύλον*, εἶναι ἐλάχιστα ἐλαστικὴ καὶ εὐκόλως διαπερᾶται ὑπὸ τοῦ ὕδατος κ.τ.λ.

Δευτερεύοντα συστατικὰ τῶν κυττάρων εἶναι ἡ *χλωροφύλλη*, οἱ *ἀμυλώδεις κόκκοι*, ὁ *φυτικὸς χυμὸς* καί τινα ἄλλα μικροτέρας σημασίας.

Χλωροφύλλη. Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τοῦ πρασίνου χρώματος τῶν φυτῶν καὶ ἀπαντᾷ ἀφθονώτερον εἰς τὰ φύλλα, ὀλιγώτερον εἰς τοὺς κλάδους καὶ τὸν κορμὸν καὶ σπανιώτατα εἰς ἕτερα φυτικὰ μόρια. Ἡ χλωροφύλλη προέρχεται ἐκ τῆς διαμορφώσεως ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος μικρῶν ἀχρόων σωματίων, ἅτινα, τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτὸς καὶ ὡρισμένης θερμοκρασίας, σχηματίζουν πρασίνην τινὰ οὐσίαν χρωστικήν, περιέχουσαν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μικρὰν ποσότητα σιδήρου. Ἡ χλωροφύλλη ἀπαντᾷ ἐντὸς τῶν κυττάρων ὑπὸ μορφὴν μικρῶν, σφαιροειδῶν κόκκων, οἵτινες *χλωροφυλλόκοκκοι* καλοῦνται καὶ εὑρίσκονται πάντοτε, καθὼς καὶ ὁ πυρήν, ἐμβεβαπτισμένοι ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος. Χημικῶς οἱ χλωροφυλλόκοκκοι οὗτοι ὁμοιάζουσι πρὸς τὸ πρωτόπλασμα, ὅταν ἀφαιρεθῇ δι' αἰθέρος ἢ οἰνοπνεύματος ἡ πρασίνη των χρωστικὴ οὐσία. Ἡ χλωροφύλλη εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων συστατικῶν τῶν πρασίνων φυτῶν, διότι ἡ παρουσία ταύτης καὶ ἡ σύγχρονος ἐπίδρασις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων μετατρέπει τὰς ἀνοργάνους οὐσίας εἰς ὀργανικάς, ἤτοι συντελεῖ εἰς τὴν *ἀφομοίωσιν*.

Τὰ ἄνευ χλωροφύλλης φυτὰ τρέφονται ἐξ ὀργανικῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας παραλαμβάνουσιν ἐξ ἑτέρων μετὰ χλωροφύλλης φυτῶν ἢ καὶ ἐκ ζῴων. Τὰ μὴ πράσινα φυτικὰ μόρια χρωματίζονται ἢ διὰ χρωστικῶν κόκκων προσομοίων πρὸς τὴν χλωροφύλλην ἢ διὰ διαλελυμένων χρωστικῶν οὐσιῶν ἐντὸς τοῦ κυτταρικοῦ χυμοῦ εὑρισκομένων. Οὕτω τὸ ἐρυθρόν, τὸ ὀρφνὸν καὶ τὸ ἐπίξανθον χρῶμα τῶν φύλλων κατὰ τὸ φθινόπωρον ὀφείλεται εἰς ἐγχρόους κόκκους, τὸ δὲ ἰῶδες καὶ τὸ κυανοῦν ὀφείλεται εἰς ἐγχρόους χυμούς.

Ἀμυλώδεις κόκκοι. Οἱ κόκκοι οὗτοι ἀναφαίνονται ἐντὸς τῶν χλωροφυλλοκόκκων. Ἕκαστος κόκκος ἀμύλου ἀποτελεῖται ἐκ συγκεντρικῶν φωτεινῶν στρωμάτων, ἐναλλασσομένων πρὸς ἕτερα στρώματα σκιερότερα. Ἡ διάταξις τῶν στρωμάτων καθ' ὡρισμένα χρώματα προέρχεται ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος, ἥτις ἀνομοίως εὑρίσκεται ἐντὸς τῶν διαφόρων στρωμάτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς διαφόρου διαθλάσεως τοῦ φωτός.

Οἱ ἀμυλόκοκκοι εἶναι ὅμοιοι χημικῶς πρὸς τὴν κυτταρίνην τῆς μεμβράνης. Οἱ κόκκοι οὗτοι διαποτιζόμενοι δι' ὕδατος καὶ τῇ προσθήκῃ διαλύσεως ἰωδίου χρώννυνται κυανοῖ. Ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος παραμένουσιν ἀναλλοίωτοι, ἐντὸς δὲ θερμοῦ ὕδατος διογκοῦνται καὶ μεταβάλλονται εἰς *ἀμυλόκολλαν*.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὁπότε τὰ φύλλα καθίστανται ὀρφνά, οἱ κόκκοι τοῦ ἀμύλου διαλύονται ἐντὸς τοῦ φυτικοῦ χυμοῦ καὶ μεταφέρονται ὑπὸ ὑδαρῆ μορφὴν εἰς τὰς ῥίζας, τὸν κορμὸν ἢ καὶ τὰ σπέρματα καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀποθησαυριστικὴ τροφὴ τῶν φυτικῶν τούτων μορίων. Ἀνάλογον ἐργασίαν ἐπιτελοῦσι καὶ αἱ σταγόνες τοῦ ἐλαίου ἢ τοῦ λίπους, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐντὸς σπερμάτων τινῶν, ὅπως εἰς τὰ κάρυα, τὰ ἀμύγδαλα κλπ. Ἐνίοτε καὶ τὸ πρωτόπλασμα μεταβάλλεται εἰς στερεὰ σωμάτια, ὅπως εἰς τὰ ἐλαιοβριθῆ σπέρματα ἢ εἴς τινα ῥιζώματα, ταῦτα δὲ ἐμφανίζονται ἢ ὑπὸ μορφὴν ἀπεστρογγυλωμένων κόκκων *(πρωτεϊνόκοκκοι)* ἢ ποικίλων γεωμετρικῶν σχημάτων *(κρυσταλλοειδεῖς κόκκοι)*.

Φυτικὸς χυμός. Εἶναι ἄχροον ὑγρόν, ὅπερ διαποτίζει πάντα τὰ μέρη τοῦ φυτικοῦ κυττάρου. Ὁ φυτικὸς χυμὸς διαλύει τὰς ἀποθησαυριστικὰς οὐσίας τοῦ φυτοῦ καὶ μεταφέρει ταύτας εἰς διάφορα μέρη τοῦ φυτοῦ, ὅπου χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν γένεσιν νέων κυττάρων. Ἐντὸς τοῦ φυτικοῦ χυμοῦ ἀπαντῶσιν ἐν διαλύσει σάκχαρον, διάφορα ὀξέα, δεψικαὶ οὐσίαι, χρωστικαὶ οὐσίαι, ἅλατα κτλ. Περισσότερον ἐκ πάντων τῶν σακχάρων εἶναι τὸ καρποσάκχαρον καὶ τὸ καλαμοσάκχαρον.

Τὰ φυτὰ αὐξάνονται καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ τῆς νεοπλασίας τῶν κυττάρων αὐτῶν. Ἡ πλάσις τῶν νέων κυττάρων ἐκ τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν προϋπαρχόντων γίνεται διὰ συναθροίσεως ὁλοκλήρου τοῦ πρωτοπλάσματος ἢ μέρους τούτου περὶ νέους πυρῆνας καὶ ἀπεκκρίσεως διὰ μέσου τούτων νέας αὐτοτελοῦς μεμβράνης. Ἡ παραγωγὴ νέων κυττάρων γίνεται διὰ *μερισμοῦ* εἰς τὰ τελειότερα τῶν φυτῶν.

Οἱ ἱστοί. Τὰ κύτταρα, τὰ προελθόντα ἀπὸ τῶν μητρικῶν κυττάρων διὰ καταμερισμοῦ, παραμένουσι, σχεδὸν κατὰ κανόνα, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς των στενῶς συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸν καλούμενον *κυτταρώδη ἱστόν*. Ἡ διάταξις τῶν οὕτω συνδεδεμένων κυττάρων εἶναι ποικίλη. Ἄλλοτε ἀποτελοῦσιν ἐν τῷ συνόλῳ των ἁπλῆν σειράν, ἄλλοτε σχηματίζουσιν ἐπίστρωσιν καὶ ἄλλοτε ὀγκώδεις κυτταρώδεις ἱστούς. Κυριώτερα εἴδη ἱστῶν εἶναι:

1) *Ὁ παρεγχυματικὸς ἱστός.* Οὗτος σχηματίζεται ἐκ κυττάρων μὲ λεπτὰ ἢ καὶ παχέα τοιχώματα, ἅτινα ἔχουσι σχῆμα στρογγύλον, πολυεδρικὸν ἢ πρισματικόν. Λεπτὸν παρεγχυματικὸν ἱστὸν ἔχει τὸ στρῶμα τῶν φύλλων, ἡ ἐντεριώνη τῶν βλαστῶν καὶ τὰ τρυφερὰ καὶ χυμώδη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φυτικὰ μόρια. Παχὺν παρεγχυματικὸν ἱστὸν ἔχει τὸ περίβλημα πολλῶν καρπῶν. Ὁ παρεγχυματικὸς ἱστὸς φέρει μεταξὺ τῶν κυττάρων του μεγάλα ἢ μικρὰ κενά, ἅτινα καλοῦνται *μεσοκυττάριοι χῶροι*, οἵτινες, ὅταν ἀπαντῶσι πολλοὶ ὁμοῦ συνηνωμένοι, συνιστῶσι σωληνοειδῆ διαυλάκωσιν, ἥτι καλεῖται *μεσοκυττάριος πόρος*. Ἐνίοτε οἱ μεσοκυττάριοι πόροι εἶναι τόσον εὐρεῖς, ὥστε ὁ ἱστὸς λαμβάνει σπογγώδη ὑφὴν καὶ ὄψιν. Εὐρύτερα κενὰ παρατηροῦνται εἰς τὰ φύλλα τοῦ σπορόδου, τὴν ἐντεριώνην τῶν σχοίνων, τὸν κάλαμον τῶν σιτηρῶν κτλ. Οἱ μεσοκυττάριοι πόροι περιέχουσιν ἐντὸς αὐτῶν ἀέρα, ὅστις διὰ πολυαρίθμων τρημάτων συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ. Φυτῶν τινων οἱ μεσοκυττάριοι πόροι περιέχουσι γαλακτώδη χυμόν, ἑτέρων φυτῶν αἰθέρια ἔλαια ἢ ῥητινώδεις οὐσίας, ἐκ τούτου δὲ καὶ καλοῦνται οἱ ἱστοὶ *γαλακτοφόροι, ἐλαιοφόροι, ῥητινοφόροι πόροι* κτλ.

2) *Ὁ προσεγχυματικὸς ἱστός.* Οὗτος ἀποτελεῖται συνήθως ἐκ κυττάρων παχυτοίχων, εἰς αἰχμὴν ἀπολληγόντων καὶ διατεταγμένων μεταξύ των εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀφήνωνται μεταξὺ των μεσοκυττάριοι πόροι. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ξυλώδεις καὶ βιβλιώδεις ἱστοί.

Οἱ ἱστοί, λαμβανόμενοι σχετικῶς πρὸς τὴν καθόλου ζωὴν τῶν φυτῶν, διακρίνονται εἰς *ἐμμόνους ἱστοὺς* καὶ εἰς *μεριστοὺς ἱστούς*.

Ἔμμονοι ἱστοί. Οὗτοι ἀποτελοῦνται ἐκ κυττάρων, τῶν ὁποίων τὸ πρωτόπλασμα κατηναλώθη ὁλόκληρον, δι' ὃ καὶ δὲν ἐπιδέχονται ἕτερον διαμερισμόν. Ἡ μεμβράνα τῶν τοιούτων κυττάρων εἶναι ξυλώδης ἢ φελλώδης. Οἱ ἔμμονοι ἱστοὶ χρησιμεύουν εἰς τὸ φυτὸν διὰ τὴν στερέωσιν τούτου καὶ διὰ τὴν προφύλαξιν τῶν χυμωδῶν μαλακῶν μορίων των. Τοιοῦτοι ἱστοὶ εἶναι οἱ ἱστοὶ τοῦ φλοιοῦ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων καὶ τὰ σκληρὰ περιβλήματα τῶν καρπῶν καὶ τῶν σπερμάτων.

Μεριστοὶ ἱστοί. Οὗτοι ἀποτελοῦνται ἐκ κυττάρων λεπτοτοίχων καὶ πεπληρωμένων πρωτοπλάσματος καὶ χυμῶν ποικιλοτρόπως διαμεριζομένων. Τοιούτους ἱστοὺς ἔχουσιν οἱ νεαροὶ κλάδοι καὶ αἱ ῥίζαι.

Συστήματα ἱστῶν. Τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἱστῶν φυτοῦ τινος συμπλεκόμενα καὶ συνδυαζόμενα πρὸς ἄλληλα ἀποτελοῦσιν ἴδια ἑκάστοτε συστήματα. Εἰς τὰ κυριώτερα φυτὰ διακρίνονται τρία συστήματα ἱστῶν: ὁ *θεμελιώδης*, ὁ *ἀγγειώδης* καὶ ὁ *ἐπιδερμικὸς ἱστός*.

1) *Θεμελιώδης ἱστός.* Οὗτος πληροῖ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ῥιζῶν, τῶν βλαστῶν καὶ τῶν κορμῶν καὶ ἀποτελεῖ ἀφ' ἑνὸς τὸν κεντρικόν, οὕτως εἰπεῖν, μυελὸν τῶν φυτικῶν τούτων μορίων, ἤτοι τὴν *ἐντεριώνην*, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς ἀπὸ τούτων ἐκπορευομένας ἀκτῖνας. Ὁ ἱστὸς οὗτος ἀποτελεῖ τὴν πληρωτικὴν οὐσίαν, διὰ τῆς ὁποίας διαπορεύεται ὁ ἀγγειώδης ἱστός.

2) *Ἀγγειώδης ἱστός.* Οὗτος ἀποτελεῖται ἐξ ἐπιμήκων, ἰνωδῶν ὀργάνων, συνηνωμένων μεταξὺ των καὶ διηκόντων ὑπὸ μορφὴν νημάτων διὰ τοῦ πληρωτικοῦ ἱστοῦ τοῦ κορμοῦ, διακλαδιζόμενος περαιτέρω ἐπὶ τῶν κλάδων καὶ φύλλων καὶ σχηματίζων οὕτω τὸν σκελετὸν τῶν διαφόρων φυτικῶν μορίων. Ὅταν ὁ κορμὸς εἶναι μονοετής, τότε αἱ ἀγγειώδεις δέσμαι εἶναι διατεταγμέναι κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ἄξονος αὐτοῦ, σχηματίζουσαι δακτύλιον διακεχομμένον κατὰ διαστήματα. Οἱ δακτύλιοι οὗτοι διαιροῦσι τὸν θεμελιώδη ἱστὸν εἰς ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν τμῆμα. Τὸ ἐσωτερικὸν τμῆμα τοῦ δακτυλίου τῶν ἀγγειωδῶν δεσμίδων καλεῖται *ἐντεριώνη* (κοιν. ψίχα), τὸ δὲ ἐξωτερικὸν καλεῖται *φλοιός*. Ἀμφότερα τὰ στρώματα ταῦτα συνδέονται μεταξύ των διὰ στενῶν λωρίδων, αἵτινες *ἀκτῖνες τῆς ἐντεριώνης* καλοῦνται. Ἐφ' ὅσον παρέρχεται ἡ ἡλικία τῶν κορμῶν τῶν θάμνων καὶ τῶν ξυλωδῶν δένδρων, αἱ ἀγγειώδεις δέσμαι αὐξάνονται καὶ πολλαπλασιάζονται οὕτως, ὥστε ὁλόκληρος ἡ ξυλώδης μᾶζα τοῦ κορμοῦ ἀποτελεῖται ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τοιούτων δεσμῶν. Ἑκάστη ἀγγειώδης δέσμη φέρει δύο διακεκριμένα τμήματα, τὸ *ξυλῶδες* καὶ τὸ *βιβλιῶδες*, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον κεῖται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος, ἐστραμμένον πρὸς τὸ κέντρον, καὶ τὸ δεύτερον κεῖται πρὸς τὰ ἔξω. Ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν εἰδῶν στοιχειωδῶν ὀργάνων, ἐκ *παρεγχυματικῶν, προσεγχυματικῶν κυττάρων* καὶ ἐκ *συστήματος ἀγγείων*. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι σωλῆνες λεπτότατοι καὶ ἐπιμηκέστατοι, παραχθέντες ἐξ ἐπιμήκων κυττάρων κατὰ σειρὰν τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δὲ διατεταγμένων. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα, ὑπὸ γυμνὸν ὀφθαλμόν, φαίνονται ὡς λεπτοφυέσταται ἶνες νηματοειδεῖς. Τὰ φυτὰ τὰ φέροντα ἀγγεῖα καλοῦνται *ἀγγειώδη*, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ φυτὰ καλοῦνται *κυτταρώδη*. Τὰ κύτταρα, ἅτινα συνενοῦνται πρὸς ἀποτέλεσιν τῶν ἀγγείων, ἔχουσι, συνήθως, παχέα τοιχώματα, ἀναλόγως δὲ τῆς ὑφῆς των διακρίνονται εἰς *δακτυλιοειδῆ, δικτυοειδῆ, κλιμακοειδῆ, σπειροειδῆ* κλπ.

Κεκλεισμέναι δέσμαι καλοῦνται αἱ ἀγγειώδεις δέσμαι, αἱ ὁποῖαι, ἀποτελούμεναι ἐκ τοῦ ξυλώδους καὶ βιβλιώδους μέρους, δὲν ἀναπτύσσονται περαιτέρω. Κεκλεισμένας δέσμας ἔχουσι τὰ ἀγγειοκρυπτόγαμα, τὰ δικοτυλήδονα καὶ τὰ μονοκοτυλήδονα φυτά.

Αἱ ἀγγειώδεις δέσμαι τῶν κωνοφόρων, ὅπως τῆς

Digitized by Google

πεύκης, τῆς *ἐλάτης* καὶ ἄλλων, ὡς καί τινων δικοτυληδόνων φυτῶν, δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς κεκλεισμένας δέσμας τῶν ἀγγειοκρυπτογάμων καὶ μονοκοτυληδόνων φυτῶν, ἀλλ' ἀναπτύσσονται περαιτέρω, διὸ καὶ *ἀνοικταὶ ἀγγειώδεις δέσμαι* καλοῦνται.

Τὸ ξύλον, ὅπερ σχηματίζεται κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους, εἶναι καὶ τοῦτο διάφορον. Οὕτω κατὰ τὸ ἔαρ, λόγῳ ἀφθόνου τροφῆς καὶ μικροτέρας πιέσεως τοῦ φλοιοῦ, σχηματίζονται λεπτότοιχα κύτταρα καὶ ἀγγεῖα, ἅτινα σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου πλατύνονται καὶ σμικρύνονται. Οἱ τοῖχοι των κυττάρων καὶ ἀγγείων τῶν σχηματιζομένων κατὰ τὸ φθινόπωρον εἶναι παχύτεροι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἐὰν τάμωμεν θάμνον τινὰ ἢ δένδρον, βλέπομεν καὶ διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἔτι συγκεντρωτικὰ σώματα, ἅτινα *ἐτήσιοι δακτύλιοι* καλοῦνται, οἱ ὁποῖοι δεικνύουσι τὴν ἐτησίαν αὔξησιν τοῦ ξύλου κατὰ πάχος, δηλοῦντες συγχρόνως διὰ τοῦ ἀριθμοῦ των καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ φυτοῦ. Οἱ ἐτήσιοι δακτύλιοι τῆς βίβλου εἶναι δυσδιάκριτοι λόγῳ τῆς λεπτότητός των. *Σκληρὸν* καλεῖται τὸ σκιερὸν καὶ γηραιὸν ξύλον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνοικτὸν καὶ νέον, ὅπερ καλεῖται *σομφόν*.

Ἐπιδερμικὸς ἱστός. Οὗτος καλύπτει πάντα τὰ φυτικὰ μόρια τῶν τελειοτέρων φυτῶν καὶ ἔχει μορφὴν χιτῶνος ἢ συνεχοῦς ὑμένος. Ὁ ἱστὸς οὗτος ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς στρώματος καὶ καλεῖται *ἐπιδερμὶς* ἢ καὶ ἐκ πολλῶν στρωμάτων, ὁπότε καλεῖται *φλοιός*. Ἡ ἐπιδερμὶς ἀποτελεῖται ἐκ πεπλατυσμένων κυττάρων, ἅτινα ἔχουσι τὰ πλάγια αὐτῶν εὐθέα ἢ κυματωδῶς κυρτὰ καὶ στενῶς πρὸς ἄλληλα ἐφαπτόμενα. Τινὰ κύτταρα τῆς ἐπιδερμίδος καταμερίζονται ἐν καιρῷ, παράγουσι νέα, διαφέροντα τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν μορφὴν καὶ καταλείποντα ἐν τῷ μέσῳ των μικρὰ τρήματα, ἅτινα *στόματα* καλοῦνται. Τὰ στόματα χρησιμεύουσι διὰ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος. Κυρίως τὰ στόματα ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν φύλλων. Ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τῶν ξυλωδῶν φυτῶν διακρίνονται δύο στρώματα· τὸ *ἐξωτερικόν*, ὅπερ ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ φελλώδους ἱστοῦ· τοιοῦτον ἱστὸν ἔχει ἡ *φελλόδρυς*· καὶ τὸ *ἐσωτερικόν*, ὅπερ συνήθως εἶναι χυμῶδες καὶ πράσινον.

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ. 1) *Θρέψις*. Τὸ φυτὸν προσλαμβάνει τὴν τροφήν του ἐκ τῆς πέριξ φύσεως καὶ μεταβάλλον ταύτην ἐντὸς εἰδικῶν ὀργάνων, εἶτα καταναλίσκει πρὸς σχηματισμὸν νέων ὀργάνων καὶ μορίων ἢ διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων οὐσιῶν. Αἱ ὀργανικαὶ ἑνώσεις, τὰς ὁποίας περιέχει ἕκαστον φυτόν, ἀποτελοῦνται κυρίως ἐκ τριῶν στοιχείων, τοῦ ἄνθρακος, τοῦ ὀξυγόνου καὶ τοῦ ὑδρογόνου. Ἀζωτούχους ὀργανικὰς ἑνώσεις περιέχουσι τὰ λευκωματώδη μόρια τοῦ φυτοῦ, ὅπως τὸ πρωτόπλασμα, ἡ λευκωματίνη, ἡ τυρίνη, ἡ ἰνίνη, ἡ χλωροφύλλη, ὡς καὶ τὰ ἀλκαλοειδῆ καὶ τὰ κρυσταλλοειδῆ σωμάτια. Αἱ ἑνώσεις αὗται ἀποτελοῦνται ἐξ ἄνθρακος, ὀξυγόνου, ὑδρογόνου καὶ ἀζώτου. Συνήθως μετὰ τῶν τεσσάρων τούτων στοιχείων ὑπάρχει καὶ ποσόν τι θείου. Ἀπαραίτητον συστατικὸν τῶν φυτῶν εἶναι καὶ τὸ ὕδωρ, ὅπερ διαποτίζει πάντας τοὺς ἱστοὺς τῶν φυτῶν, κατ' ἀναλογίαν 12—95 % τοῦ ὁλικοῦ βάρους των· οὕτω τὰ χυμώδη φυτὰ περιέχουσιν ὕδωρ 60—80 %, καρποί τινες καὶ μέχρι 95 %, ξηροὶ δὲ καρποὶ καὶ σπέρματα μόνον 12—15 % ὕδατος. Φυτικόν τι μόριον εἰς θερμοκρασίαν 100—110° ἀποδιώκει ἅπαν αὐτοῦ τὸ ὕδωρ, ὡς ὑπόλοιπον δὲ παραμένουσιν ἀνόργανα καὶ ὀργανικά τινα συστατικά. Κατὰ τὴν καῦσιν συγκαίονται καὶ αἱ ὀργανικαὶ αὐτοῦ ἑνώσεις, αἵτινες μεταβάλλονται εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὕδωρ, ἀμμωνίαν. Ἄκαυστα παραμένουσι τὰ ἀνόργανα μόνον συστατικὰ αὐτοῦ ὑπὸ μορφὴν τέφρας. Μετὰ τῶν ἀνοργάνων ἑνώσεων τοῦ φυτοῦ ἀνευρίσκεται κάλιον, μαγνήσιον, φωσφόρος, τιτάνιον καὶ σίδηρος. Ἡ παρουσία τοῦ σιδήρου εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς χλωροφύλλης, τοῦ δὲ καλίου διὰ τὸν σχηματισμὸν ἀμύλου. Εἰς τὴν τέφραν τοῦ φυτοῦ ἀνευρίσκονται καὶ ἄλλαι οὐσίαι, ὡς τὸ νάτριον, τὸ πυριτικὸν ὀξύ, τὸ ἰώδιον, τὸ βρώμιον, τὸ μαγγάνιον, τὸ λίθιον, ὁ χαλκός, ἡ ἄργιλλος, τὸ κοβάλτιον, τὸ νικέλιον, τὸ στρόντιον, τὸ βάριον καὶ ὁ ψευδάργυρος.

Πρόσληψις τῆς τροφῆς. Εἰς τὰ ὑδρόβια φυτὰ ἡ πρόσληψις τῆς τροφῆς διενεργεῖται δι' ὁλοκλήρου αὐτῶν τῆς ἐπιφανείας, εἰς πάντα δὲ τὰ λοιπὰ χερσαῖα διὰ τῶν τριχιδίων τῶν ῥιζῶν. Αἱ ἐν τῷ ἐδάφει ἐν διαλύσει ἀπαντῶσαι θρεπτικαὶ οὐσίαι διεισδύουσιν ἐντὸς τῶν ῥιζικῶν τριχιδίων διὰ διαπιδύσεως, ἐκεῖθεν δὲ μέρος τούτων διαβιβάζεται εἰς τοὺς ἱστοὺς τοῦ φυτοῦ, μέρος δὲ ἀποσυντίθεται ἐντὸς τῶν τριχιδίων. Ἐκ τοῦ ἀέρος προσλαμβάνεται ὁ ἄνθραξ καὶ τὸ ὀξυγόνον ὑπὸ μορφὴν ἀνθρακικοῦ ὀξέος, τὰ δὲ λοιπὰ στοιχεῖα ἀπὸ τῆς γῆς. Σπουδαιότεραι οὐσίαι διὰ τὴν θρέψιν τῶν φυτῶν εἶναι τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, τὸ ὕδωρ, τὸ νιτρικὸν ὀξύ, ἡ ἀμμωνία, αἱ ἑνώσεις τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος, τοῦ θειικοῦ ὀξέος, τοῦ καλίου, τοῦ τιτανίου, τῆς μαγνησίας, καὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου.

Ἀφομοίωσις. Τῇ ἐπιδράσει ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ τῆς χλωροφύλλης, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος, τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ τῆς ἀτμοσφαίρας ἀποσυντίθεται εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ καὶ μεταβάλλεται εἰς νέας ἑνώσεις, δηλαδὴ ἀφομοιοῦται. Κατὰ τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκλύεται τὸ περιττὸν ὀξυγόνον ἐκ τῶν κυττάρων. Τὰ στερούμενα χλωροφύλλης φυτὰ δὲν δύνανται νὰ μεταβάλλωσι τὰς ἀνοργάνους οὐσίας εἰς ὀργανικάς. Πρώτιστον προϊὸν τῆς ἀφομοιώσεως εἶναι τὸ ἄμυλον, ὅπερ χρησιμεύει ὡς κυρία πηγὴ τοῦ σχηματισμοῦ ὀργανικῶν ἑνώσεων. Οἱ κόκκοι τοῦ ἀμύλου, οἵτινες σχηματίζονται κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, διαλύονται ἐν μέρει κατὰ τὴν νύκτα ἐντὸς τοῦ φυτικοῦ χυμοῦ καὶ μεταβάλλονται εἰς καρποσάκχαρον, μεταφέρονται δ' εἶτα εἰς τὰ σημεῖα τῆς χρησιμοποιήσεώς των, ὅπου ἢ καταναλίσκονται ἢ ἀποθησαυρίζονται εἰς ὡρισμένα ὄργανα τοῦ φυτοῦ, ὅπως καταναλωθῶσιν ἐν καιρῷ. Ἐκ τοῦ ἀμύλου, τοῦ σακχάρου καὶ διαφόρων ἄλλων λιπαρῶν οὐσιῶν σχηματίζονται αἱ μεμβρᾶναι τῶν κυττάρων, ἐκ δὲ τῶν λευκωματωδῶν καὶ ἀζωτούχων ἑνώσεων σχηματίζεται τὸ πρωτόπλασμα. Τὰ φυτά, ἅτινα διατηροῦνται εἰς τὸ σκότος, αὐξάνονται μόνον ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἀποθησαυρισμέναι οὐσίαι ἐντὸς τῶν σπερμάτων των. Τὰ ἐνιαύσια φυτὰ ἀναπτύσσουν κυρίως τὰ φύλλα των, ὅπως ἀφομοιώσουν τροφὴν καὶ καταναλώσωσι ταύτην βραδύτερον πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἀνθέων καὶ τῶν καρπῶν των.

Ἀναπνοή. Τὰ φυτὰ παρουσιάζουν καὶ τὸ ἀντίθετον τῆς ἀφομοιώσεως φαινόμενον, καθ' ὃ τῇ ἐπιδράσει τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς παραλαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ὀξυγόνον καὶ δι' ὀξειδώσεως τοῦ ἄνθρακος σχηματίζουσιν ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὅπερ ἐπίσης ἀπεκκρίνουσι κατὰ διαλείμματα. Τὰ εἰς τὸ σκότος εὑρισκόμενα φυτὰ μόνον ἀναπνέουν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ χάνουν ἀποκλειστικῶς ἄνθρακα. Τὰ φυτά, ἅτινα διατηροῦνται ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα εἰς τὸ σκότος, ἀποθνήσκουσιν ἐλλείψει τροφῆς.

Πρόσληψις τοῦ ὕδατος. Διὰ νὰ αὐξηθῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσι καταλλήλως τὰ διάφορα φυτικὰ ὄργανα, ἔχουσιν ἀνάγκην ποσότητος ὕδατος, τὴν ὁποίαν καὶ παραλαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν γειτονικῶν χωρῶν, προκαλεῖται δ' οὕτω διατάραξις τῆς ἰσορροπίας τῆς πυκνότητος τοῦ χυμοῦ τοῦ φυτικοῦ σώματος. Ἡ φορὰ τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῶν γειτονικῶν χωρῶν εἶναι περιωρισμένη καὶ ῥυθμίζεται ἐκ τῆς κυρίως φορᾶς τοῦ ῥεύματος τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἀνέρχεται ἀπὸ τῶν ῥιζῶν καὶ διὰ τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν κλάδων φθάνει εἰς τὰ φύλλα.

Διαπνοή. Τὰ φυτά, ἐπικοινωνοῦντα διαρκῶς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, χάνουσιν ἀδιακόπως ὕδωρ λόγῳ τῆς ἐξατμίσεως ἀπὸ τῶν φυτικῶν αὐτῶν ὀργάνων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *διαπνοὴ* (βλ. λ.).

Αὔξησις. Καλεῖται οὕτω ἡ πολύπλοκος τῶν φυτῶν λειτουργία, καθ' ἣν ταῦτα μεγεθύνονται κατ' ὄγκον καὶ διαμορφοῦνται τελείως (βλ. λ. *αὔξησις [Βοτ.]*).

Κινήσεις τῶν φυτικῶν μορίων. Τὰ διάφορα φυτικὰ μόρια δὲν αὐξάνονται πάντοτε συμμέτρως. Παρατηρεῖται, ὡς ἐκ τούτου, μεταβολὴ τῆς ἀρχικῆς διευθύνσεως, καλουμένη νεῦσις. Οὕτω φυτῶν τινων, ὡς τῶν περιαλλοβλάστων (περιπλοκάδος, φασιόλου κλπ.), ἡ κορυφὴ περιγράφει διαρκῶς, ἕνεκα τῆς νεύσεως, τόξον, ὅταν δὲ συναντήσῃ κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην ὑποστήριγμά τι, περιβάλλει τοῦτο σπειροειδῶς, χαλαρῶς κατ' ἀρχάς. Πολλῶν φυτῶν τὰ φύλλα ἐκτελοῦσι περιοδικὰς νευστικὰς κινήσεις, ἐξαρτωμένας ἐκ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος. Τὰ ἄνθη φυτῶν τινων εἶναι ἰδιαζόντως εὐαίσθητα πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, ὅπως ὁ κρόκος, ἡ τουλίπη, ὁ λεοντόδους κ.ἄ.

Πολλάκις παρατηροῦνται κινήσεις ὀφειλόμεναι εἰς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμούς. Οὕτω, ἐὰν ἐγγίσῃ τις τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ μιμόζα ἡ αἰσχυντηλή, ταῦτα κλίνουσι τὴν κορυφήν των πρὸς τὰ κάτω, μετὰ μικρὸν δὲ διάστημα ἠρεμίως ἀναλαμβάνουν τὴν προτέραν θέσιν. Παρόμοιον φαινόμενον ἐρεθισμοῦ παρουσιάζουσι καὶ οἱ στήμονες τοῦ φυτοῦ ἐρβερίς. Ἰδίας ὅλως κινήσεις ἔχουσι τὰ καλούμενα ἀναρριχητικὰ φυτά, ἅτινα φέρουσιν ἴδια ὄργανα, τοὺς ἕλικας ἢ ὄστλιγγας (κοιν. ψαλίδες), ὡς ἡ ἄμπελος καὶ πολλὰ ἄλλα.

Φυτά τινα, τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτός, μεταβάλλουσι τὴν θέσιν τῶν φύλλων των κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας. Τοιαῦτα φυτὰ εἶναι ἡ ῥοβινία, τὸ τριφύλλιον τὸ ἀγροδίαιτον κτλ.

2) *Πολλαπλασιασμὸς τῶν φανερογάμων φυτῶν* Ἀγενὴς πολλαπλασιασμός. Κατὰ τοῦτον τμῆμά τι τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ, χωριζόμενον αὐτοῦ, ἀποτελεῖ βραδύτερον αὐθύπαρκτον φυτόν. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πολλαπλασιασμοῦ ὑπάγεται ὁ διὰ γονοφθαλμιδίων, παρασπάδων, βολβῶν, κονδύλων, ἀποφυλλίδων καὶ ἀπεσπασμένων ὀφθαλμοφόρων τμημάτων τοῦ βλαστοῦ, ὅπως παρατηρεῖται εἰς τὴν λεμονέαν, τὴν ἰτέαν, τὴν λεύκην, τὴν ῥοδῆν, τὴν ἄμπελον κτλ.

Ἐγγενὴς πολλαπλασιασμός. Κατὰ τοῦτον παράγονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ διττὰ εἴδη κυττάρων, ἅτινα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν ἐπιδέχονται ἀναβλάστησιν, ἐν ἀλληλεπιδράσει ὅμως γεννῶσι νέον κύτταρον ἐπιδεκτικὸν βλαστήσεως. Εἰς τὰ φανερόγαμα φυτὰ π. χ. οἱ στήμονες παράγουσιν ἰδιάζοντα κύτταρα, τοὺς κόκκους τῆς γύρεως, εἰς δὲ τὴν σπερματικὴν βλάστην σχηματίζεται τὸ ᾠοκύτταρον. Ἡ γονιμοποίησις τελεῖται μόνον ὅταν κύτταρόν τι τῆς γύρεως ἐπικαθήσῃ ἐπὶ τοῦ στίγματος τοῦ ὑπέρου. Ὁ κόκκος τῆς γύρεως προσκολλώμενος ἐπὶ τοῦ ἰξώδους στίγματος τοῦ ὑπέρου προβάλλει ῥιζοειδῆ προβολήν, τὸν ἀσκὸν τῆς γύρεως, ὅστις διεισδύων διὰ τοῦ στύλου τοῦ ὑπέρου φθάνει μέχρι τῆς ᾠοθήκης, εἰσέρχεται ἐντὸς τῆς μικροπύλης τῆς σπερματικῆς βλάστης, ὅτε διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ᾠοκυττάρου ἄρχεται ἀναπτυσσόμενον τὸ ἔμβρυον, ἐνῷ εἰς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ ἐμβρυακοῦ ἀσκοῦ σχηματίζεται τὸ λεύκωμα. Ἀναπτυσσομένου τοῦ ἐμβρύου ἐντὸς τοῦ βλαστικοῦ πυρῆνος συναναπτύσσεται καὶ ἡ ὅλη σπερματικὴ βλάστη, γινομένη ὥριμον σπέρμα, ἢ καὶ ὅλος ὁ ὕπερος μεταβαλλόμενος εἰς καρπόν. Τὸ ἐμβρυακὸν δὲ φυτάριον τοῦ ὡρίμου σπέρματος ἀναπτύσσεται εἰς νέον φυτὸν τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὅταν ἀποσπασθῇ τὸ σπέρμα ἀπὸ τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ καὶ ἐπιδράσωσιν εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι.

Ἐπίδρασις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος. Ἐπειδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν θρεπτικῶν του οὐσιῶν ἀντλεῖ τὸ φυτὸν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἕπεται ὅτι ἡ ὕπαρξίς του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ποιότητος τῆς γῆς, ἐν ᾗ φύεται. Παραλλήλως πρὸς τὰ θρεπτικὰ ἅλατα σπουδαῖον ῥόλον παίζουσι καὶ αἱ φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ ἐδάφους, ὅπως τὸ εἰδικὸν βάρος, ἡ εὔκολος ἢ δύσκολος διαπότισίς του ὑπὸ τοῦ ὕδατος, τὸ εὐθερμαγωγὸν ἢ δυσθερμαγωγὸν αὐτοῦ κ.λ.π. Ἕκαστον εἶδος φυτῶν εὐδοκιμεῖ εἰς ἰδίας συστάσεως ἔδαφος, δυνατὸν ὅμως καὶ εἰς δύο διάφορα κατὰ τὴν σύστασιν ἐδάφη. Εἰς ἐδάφη ἀμοιροῦντα καταλλήλων ἢ ἐπαρκῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν προστίθενται διάφορα λιπάσματα, ἀντικαθιστῶντα τὰς ἐλλειπούσας ἢ ἀνεπαρκεῖς οὐσίας. Τὸ κλῖμα εἶναι ἐπίσης σπουδαιότατος παράγων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, ἔτι δὲ πλέον τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης· ἥσσονος σπουδαιότητος εἶναι ἡ ὑγρασία, ἡ βροχὴ καὶ ἡ χιών.

Γονιμοποίησις. Περὶ τῶν τρόπων τῆς μεταφορᾶς τῆς γύρεως βλ. λ. *γονιμοποίησις*.

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΙΣ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν εἷς μόνον χαρακτὴρ τοῦ φυτοῦ ἢ καί τινες, κατὰ βούλησιν, καὶ διαιρεθοῦν τὰ φυτὰ ἀναλόγως τῶν χαρακτήρων των τούτων, τότε κατατάσσονται τὰ φυτὰ *τεχνητῶς*· κατὰ τὸν τρόπον ὅμως τοῦτον δυνατὸν συγγενῆ φυτὰ νὰ χωρισθῶσι καὶ ἀντιθέτως μὴ συγγενῆ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἄθροισμα.

Ἐκ τῶν πολλῶν τεχνητῶν φυτικῶν συστημάτων σπουδαιότερον ὑπῆρξε τὸ τοῦ Λινναίου, ὅστις διήρεσεν ὁλόκληρον τὸ φυτικὸν βασίλειον εἰς 24 τάξεις, ὧν αἱ 23 περιλαμβάνουσι τὰ φανερόγαμα καὶ καὶ μία τὰ κρυπτόγαμα φυτά.

Κατατάξεις φυτῶν ἔκαμον ἐπίσης οἱ Jussieu, De Candolle, Endlicher, Unger, Vant Tieghent, Engler Präntle καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ἕκαστον φυτὸν φέρει δύο λατινικὰς ὀνομασίας, ἐξ ὧν ἡ πρώτη δηλοῖ τὸ γένος, ἡ δὲ δευτέρα τὸ εἶδος, ὡς π. χ. *vitis vinifera*=ἄμπελος ἡ οἰνοφόρος, κ. τ. λ.

Κυριώτεραι ὑποδιαιρέσεις τοῦ φυτικοῦ βασιλείου εἶναι αἱ ἑξῆς: *συνομοταξία, ὁμοταξία, τάξις, ὑποταξία, οἰκογένεια, ὑποοικογένεια, γένος, εἶδος, ποικιλία*

Πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἢ ἐντὸς τῶν ὑδάτων, ἁλμυρῶν, γλυκέων ἢ ὑφαλμύρων, ζῶντα καὶ γνωστὰ μέχρι σήμερον φυτὰ διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, τὰ *κρυπτόγαμα* ἢ *σποριόφυτα* καὶ τὰ *φανερόγαμα* ἢ *σπερματόφυτα*.

Κρυπτόγαμα. Πάντα τὰ κρυπτόγαμα φυτὰ πολλαπλασιάζονται διὰ μικροτάτων ἀοράτων κυττάρων, ἅτινα *σπόρια* καλοῦνται, ἄρα στεροῦνται σπερμάτων, ἐμβρύου καὶ κοτυληδόνων, δι' ὃ καὶ *ἀκοτυλήδονα* καλοῦνται.

Ἡ παραγωγὴ τῶν σπορίων τῶν κρυπτογάμων φυτῶν, ὅπως καὶ πάντα τὰ κύτταρα τοῦ φυτοῦ, γίνεται δι' ἀνανεώσεως, συγχωνεύσεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν κυττάρων τούτων.

Ἀνανέωσις κυττάρων καλεῖται ἡ κυτταρογονία, καθ' ἣν ὁλόκληρον τὸ πρωτόπλασμα τοῦ μητρικοῦ κυττάρου καταναλίσκεται εἰς τὸν σχηματισμὸν νέου κυττάρου, ὅπερ εἴτε ἀποχωρίζεται τοῦ μητρικοῦ κυττάρου καὶ κινεῖται ζωηρῶς, ὁπότε καλεῖται *ζῳοσπόριον* ἢ παραμένει ἐγκάθειρκτον ἐντὸς τοῦ μητρικοῦ κυττάρου, ὁπότε καλεῖται *ᾠοκύτταρον* ἢ *ᾠοσπόριον*.

Συγχώνευσις κυττάρων καλεῖται, ὅταν δύο ὁμοειδῆ κύτταρα πλησιάζοντα ἄλληλα ἑνοῦνται κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν τοιχωμάτων καὶ βραδύτερον συγχωνεύονται, ἀποτελοῦντα τὸ καλούμενον ζυγοσπόριον.

Πολλαπλασιασμὸς κυττάρων. Οὗτος γίνεται κατὰ δύο τρόπους, ἢ δι' ἐλευθέρας *κυτταρογονίας* ἢ διὰ *μερισμοῦ* Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν μέρος μόνον τοῦ πρωτοπλάσματος καταναλίσκεται διὰ τὸν σχηματισμὸν νέων κυττάρων, κατὰ δὲ τὴν δευτέ-

Digitized by Google

Πίναξ δεικνύων τὴν κατάταξιν τῶν φυτῶν κατὰ Λινναῖον.

		Ἀριθ. στημόνων	Εἶδος στήμονος	
Στήμονες καὶ ὕπερος καταφανῆ (Φανερόγαμα)	Μονόκλινα	1	—	Μονανδρία
		2	Κεχωρισμένοι	Διανδρία
		3	Κεχωρισμένοι	Τριανδρία
		4	Ἰσοϋψεῖς καὶ κεχωρισμένοι	Τετρανδρία
		5	Κεχωρισμένοι	Πεντανδρία
		6	Ἰσοϋψεῖς καὶ κεχωρισμένοι	Ἑξανδρία
		7	Κεχωρισμένοι	Ἑπτανδρία
		8	» »	Ὀκτανδρία
		9	» »	Ἐννεανδρία
		10	» »	Δεκανδρία
		11—19	» »	Δωδεκανδρία
		20 καὶ ἄνω	Περιϋπεροι ἢ ἐφύπεροι	Εἰκοσανδρία
		20 καὶ ἄνω	Κεχωρισμένοι, ὑπόγονοι	Πολυανδρία
		4 ἀσύνδετοι	2 μακροὶ καὶ 2 βραχεῖς	Διδυναμία
		6 ἀσύνδετοι	4 μακροὶ καὶ 2 βραχεῖς	Τετραδυναμία
		—	Συμφύονται ἀποτελοῦντες δέσμην	Μοναδελφία
Στήμονες καὶ ὕπερος καταφανῆ (Φανερόγαμα)	Μονόκλινα	—	Συμφύονται εἰς 2 δέσμας	Διαδελφία
		—	Ἀποτελοῦσι 3 ἢ πλείονας δέσμας	Πολυδελφία
		—	Συμφύονται διὰ τῶν ἀνθήρων σχηματίζοντες ἀνθῆρας	Συγγενεσία
		—	Συμφύονται ἐν τῷ ὑπέρῳ	Γυνανδρία
	Δίκλινα	—	Στήμονες καὶ ὕπερος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ	Μονοικία
		—	Στήμονες καὶ ὕπερος ἐπὶ διαφόρων φυτῶν	Διοικία
		—	Ἄνθη ἀρρενοθήλεα	Πολυγαμία
Στήμονες καὶ ὕπερος ἀφανῆ (Κρυπτόγαμα)			Ἄνευ ἀνθέων	Κρυπτογαμία

ραν περίπτωσιν τὰ σπόρια παράγονται διὰ περισφίγξεως τῶν κορυφῶν τῶν κυττάρων.

Σποριογονία καλεῖται ἡ φυτικὴ διεργασία, ἥτις τελεῖται *ἀγενῶς*, δηλαδὴ ἄνευ τῆς συνεργασίας τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος φυτικοῦ μορίου, σπανιώτατα ὅμως παρατηρεῖται καὶ *ἐγγενὴς σποριογονία*, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀμοιβαίας δράσεως δύο ἀνωμοίων κεχωρισμένων κυττάρων, ἐξ ὧν παράγονται *ζῳοσπόρια* ἢ *ᾠοσπόρια*, ἐξ ὧν ἀναπτύσσεται τὸ νέον φυτόν.

Κατάταξις τῶν κρυπτογάμων φυτῶν. Τὰ κρυπτόγαμα διαιροῦνται εἰς 13 συνομοταξίας, αἵτινες εἶναι αἱ κατωτέρω κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν φυτῶν κατὰ Engler:

I. ***Σχιζόφυτα.*** Εἰς τὴν συνομοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ κατωτέρω ὁμοταξίαι:

Α) *Σχιζομύκητες.* Εἰς τούτους ὑπάγονται μικροσκοπικοὶ μονοκύτταροι φυτικοὶ ὀργανισμοὶ ἀβεβαίου ὀργανικῆς συνθέσεως. Οὗτοι εἶναι ἀκίνητοι ἢ κινοῦνται διὰ βλεφαρίδων. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται διὰ μερισμοῦ. Ενδιαιτῶνται ἐντὸς διαφόρων ὑγρῶν, εἰς ἃ τελεῖται σῆψις ἢ διάφοροι ζυμώσεις. Εἰς τὴν ὁμοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς τάξεις:

1) Μυξοβακτήρια. Ταῦτα χαρακτηρίζονται ὑπὸ κυττάρων, ἅτινα συνενοῦνται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς βλαστήσεώς των καὶ βραδύτερον παράγουσι τὰ πολλαπλασιαστικὰ ὄργανα.

2) Θειοβακτήρια. Χαρακτηρίζονται ἐκ τῶν νηματοειδῶν κυττάρων των, ἅτινα ἐνέχουσιν ἐλαχίστην ποσότητα θείου, ἐξ οὗ ἔλαβον καὶ τὴν ὀνομασίαν.

3) Χλαμυδοβακτήρια. Χαρακτηρίζονται ἐκ τῶν νηματοειδῶν καὶ ποικίλως διακεκλαδισμένων κυττάρων των. Ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ὑδάτων.

4) Ἀκτινομυκητικά. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἐπιμήκων καὶ ποικιλοσχήμων κυττάρων. Ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς.

5) Εὐβακτήρια. Χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς μικρότητός των καὶ γεννῶνται ἐντὸς ζωμοῦ ἐκ ζωϊκῶν οὐσιῶν. Τινὰ τούτων εἶναι ἔγχρωμα, ὅπως ὁ *μικρόκοκκος ὁ θαυμαστός*, εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ὁποίου ὀφείλεται ὁ ἐρυθρὸς ἢ κυανοῦς χρωματισμὸς τοῦ γάλακτος κτλ. Πλεῖστα τούτων ἀνευρίσκονται εἰς τὸ σῶμα τῶν ζῴων εἰς ὡρισμένας μολυσματικὰς νόσους, ὁπότε καὶ καλοῦνται *μικρόβια*, ὅπως εἶναι τὸ μικρόβιον τοῦ ἄνθρακος, τῆς διφθερίτιδος, τῆς εὐλογίας καὶ ἄλλων πολλῶν μολυσματικῶν νόσων.

Β) *Σχιζοφύκη.* Ταῦτα διακρίνονται, διότι, πλὴν τῆς πρασίνης χρωστικῆς οὐσίας, ἣν ἐνέχουσι, περιέχουσι καὶ κυανῆν τοιαύτην, τὴν *φυκοκυανίνην*, εἰς τὴν οὐσίαν δὲ ταύτην ὀφείλεται καὶ τὸ κυανοῦν χρῶμα, ὅπερ ἔχουσι τὰ φύκη ταῦτα. Πολλαπλασιάζονται δι' ἀρθροσποριῶν ἢ ἐμμόνων σποριῶν. Ἀπαντῶσιν εἰς ὑγροὺς τόπους ἢ ἐντὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων.

II. ***Μυξομύκητες.*** Οὗτοι δὲν φέρουσι νηματοειδῆ θαλλόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς μύκητας, καὶ εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπό τινων φυσιοδιφῶν ὡς ζῷα, διὸ καὶ ἐκλήθησαν *μυκητόζῳα*. Οἱ μυξομύκητες κατὰ τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν ἀποτελοῦνται ἐξ ὑδαροῦς βλέννης, ἥτις, σὺν τῇ παρόδῳ τῆς ἡλικίας, πηγνύεται καὶ σχηματίζει εὐμεγέθη καρπικὰ σώματα, ἅτινα περικλείουσι πλεῖστα σπόρια. Ἀπὸ τὰ σπόρια ταῦτα ἀναπτύσσονται γυμνὰ κύτταρα, ἀποτελούμενα μόνον ἐκ πρωτοπλάσματος καὶ ἅτινα κινούμενα δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ζωϊκῶν μικροοργανισμῶν. Εἰς τοὺς μυξομύκητας ὑπάγεται τὸ *αἰθάλιον τὸ σηπτικόν*, ὅπερ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τῆς δρυὸς καὶ προκαλεῖ τὴν σῆψιν τοῦ ξύλου της, κτλ.

III. ***Μαστιγωτά.*** Εἶναι μονοκύτταροι φυτικοὶ ὀργανισμοί, διακρινόμενοι κυρίως ἐκ τῆς παρουσίας *μαστιγίων*, ἅτινα περιβάλλουσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμά των καὶ ποικίλως χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς διαφόρους λειτουργίας των. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται δι' ἀποσχίσεως ἢ καὶ διὰ συζεύξεως *γαμετῶν-κυττάρων*. Ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ὑδάτων καὶ εἶναι παράσιτα.

IV. ***Περιδίνητα*** Μικρότατοι μονοκύτταροι ὀργανισμοί, δι' ἀποσχίσεως πολλαπλασιαζόμενοι. Ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ὑδάτων καὶ ἀποτελοῦσι τὸ φυτικὸν *πλαγκτὸν* (βλ. λ.).

V. ***Διάτομα.*** Μονοκύτταροι ὀργανισμοί, ὧν τὰ διάφορα μόρια καλύπτονται ὑπὸ πυριτικῶν ἐπιστρώσεων. Πολλαπλασιάζονται κυρίως διὰ σποριῶν. Ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Καὶ οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ φυτικὸν πλαγκτόν.

VI. ***Συζυγῆ.*** Εἶναι μονοκύτταρα φυτὰ ἐκ δύο συμμετρικῶν ἡμίσεων ἀποτελούμενα. Τινὰ τούτων εἶναι καὶ πολυκύτταρα νηματοειδῆ. Ὁ πολλαπλασιασμὸς γίνεται διὰ μερισμοῦ ἢ διὰ συγχωνεύσεως δύο ὁμοειδῶν κυττάρων. Ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς γλυκέων καὶ κυρίως στασίμων ὑδάτων.

VII. ***Χλωροφύκη.*** Εἶναι μονοκύτταροι φυτικοὶ ὀργανισμοί, μονήρεις ἢ κοινοβιακῶς ἀπαντῶντες. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται διὰ κυτταρογονίας, μερισμοῦ ἢ σποριογονίας. Εἰς ταῦτα ὑπάγονται αἱ ἑξῆς ὁμοταξίαι:

Α) *Πρωτοκοκκικά.* Εἶναι μονοκύτταροι κοινοβιακῶς ζῶντες ἢ καὶ μεμονωμένως φυτικοὶ ὀργανισμοί, ἀπαντῶντες ἐντὸς γλυκέων ὑδάτων.

Β) *Οὐλοτριχικά.* Χαρακτηρίζονται ὑπὸ νηματοειδῶν κυττάρων, ἅτινα ἐπαυξάνονται διὰ μερισμοῦ τῶν ἐπακρίων αὐτῶν κυττάρων. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται διὰ ζῳοσποριῶν καὶ ᾠοσποριῶν. Ἀπαντῶσιν ἐντὸς γλυκέων ἢ ἁλμυρῶν ὑδάτων.

Γ) *Σιφωνοκλαδικά.* Εἶναι μονοκύτταροι φυτικοὶ ὀργανισμοὶ μὲ κύτταρα κυματοειδῆ καὶ ποικίλως διακεκλαδισμένα. Ἀπαντῶσιν ἐντὸς τῶν γλυκέων ἢ ἁλμυρῶν ὑδάτων.

Δ) *Σιφωνικά.* Ταῦτα διακρίνονται ἐκ τοῦ σωληνοειδοῦς θαλλοῦ των, ποικίλως διακεκλαδισμένου. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται ἀγενῶς διὰ ζῳοσποριῶν καὶ ἐγγενῶς διὰ ᾠοσποριῶν. Ἀπαντῶσιν εἰς ὑγροὺς τόπους ἢ ἐντὸς τῶν ἁλμυρῶν ἢ γλυκέων ὑδάτων.

VIII. ***Χαρόφυτα.*** Διακρίνονται ἐκ τῶν πολυκλαδωτῶν ἀποφύσεων τοῦ θαλλοῦ των, ὅστις ἀποτελεῖται ἔκ τινος εὐμεγέθους κυττάρου, ὅπερ κυκλοῦται ὑπὸ κυτταρικοῦ φλοιοῦ. Τὰ ἀνθηρίδιά των εἶναι ἐρυθρὰ σφαιρία, τὰ δὲ ἀρχεγόνιά των εἶναι μεγάλα ᾠοκύτταρα, ἅπερ περιβάλλονται ὑπὸ ἑτέρων σπειροειδῶς διατεταγμένων κυττάρων. Ἀπαντῶσιν εἰς τὸν πυθμένα τῶν γλυκέων ὑδάτων.

IX. ***Φαιοφύκη.*** Εἶναι φυτὰ θαλάσσια καὶ διακρίνονται ἐκ τοῦ ὀρφνοῦ ἢ ὀρφνοπρασίνου χρώματός των. Εἶναι ἁπλᾶ νηματώδη ἢ πολυκλαδώδη. Περιέχουσι χρωστικήν τινα οὐσίαν, τὴν *φυκοφαιίνην*, ἥτις εἶναι παραπλήσιος πρὸς τὴν χλωροφύλλην. Πολλαπλασιάζονται δι' ἀλληλοδιαδόχου τμήσεως κατὰ λοξὴν διάταξιν τῶν ἐπακρίων κυττάρων.

X. ***Ροδοφύκη.*** Ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς ὕδατα ἁλμυρὰ καὶ ἐλάχιστα εἴδη εἰς γλυκέα ὕδατα. Στηρίζονται ἐπὶ τῶν βυθῶν διὰ ριζιδίων. Περιέχουσι χρωστικήν τινα οὐσίαν, τὴν *φυκοερυθρίνην*, ὡς ἐπίσης καὶ ἐλαχίστους *χλωροφυλλοκόκκους*. Πολλαπλασιάζονται ἀγενῶς διὰ τῶν καλουμένων τετρασποριῶν. Εἴδη τινὰ πολλαπλασιάζονται καὶ ἐγγενῶς διὰ τῆς καλουμένης *σφαιριογονίας*.

XI. ***Μύκητες.*** Οὗτοι εἶναι θαλλόφυτα στερούμενα χλωροφύλλης καὶ παραλαμβάνουσι τὴν τροφήν των ἀπὸ ζῶντας ἢ θνησιμαίους ὀργανισμούς. Οἱ μύκητες διακρίνονται τῶν φυκῶν μόνον ἐκ τῆς ἐλλείψεως χλωροφύλλης, διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον δὲν ἀφομοιοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι τὰς τροφάς, ἀλλ' ἀπομυζῶσι ταύτην ἐξ ἑτέρων ὀργανισμῶν. Ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ ἑτέρων φυτῶν ἢ καὶ ζῴων. Οἱ περισσότεροι μύκητες πολλαπλασιάζονται διὰ σποριῶν ἀγενῶς προελθόντων καὶ ἐλάχιστα εἴδη πολλαπλασιάζονται ἐγγενῶς διὰ συζεύξεως δύο κυττάρων ἢ διὰ γονιμοποιήσεως τῶν ᾠοκυττάρων. Εἰς τὴν συνομοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ κάτωθι ὁμοταξίαι:

Α) *Φυκομύκητες.* Ἀτελέστατοι ζωϊκοὶ ὀργανισμοί, προσομοιάζοντες μὲ εἴδη τινὰ φυκῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία των. Εἰς τὴν ὁμοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς τάξεις:

1) Ὠομύκητες. Εἶναι παράσιτοι φυτικοὶ ὀργανισμοὶ διαφόρων ὑδροβίων ζῴων, καὶ ἰδίως τῶν ἰχθύων. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται δι' ᾠοσποριῶν.

2) Ζυγομύκητες. Χαρακτηρίζονται ἐκ τοῦ κλαδώδους μυκηλίου των. Ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται διὰ ζυγοσποριῶν.

Β) *Ἀσκομύκητες.* Οὗτοι διακρίνονται ἐκ τοῦ θαλλοῦ των, ὅστις φέρει πολυκυττάρους ὑφάς. Πολλαπλασιάζονται ἀγενῶς ἢ ἐγγενῶς. Κατὰ τὸν ἐγγενῆ πολλαπλασιασμὸν παράγονται καρπικὰ σώματα περιέχοντα ἀσκοειδῆ κύτταρα. Εἰς τὴν ὁμοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς τάξεις:

1) Εὐασκικά. Ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς καί τινα εἴδη εἶναι βρώσιμα.

2) Λαβουλβενικά. Περιλαμβάνουσι μύκητας παρασιτικῶς ἐνδιαιτωμένους ἐπὶ διαφόρων ζῴων καὶ φυτῶν.

Γ) *Πρωτομύκητες.* Καὶ οὗτοι οἱ μύκητες ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων φυτῶν.

Δ) *Βασιδιομύκητες.* Διακρίνονται ἐκ τοῦ ὑπογείου θαλλοῦ των, ὅστις ἐνδιαιτᾶται παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων σαπροφύτων. Ὁ θαλλὸς οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ πολυκύτταρα νημάτια, ἅτινα σχηματίζουσι σαρκώδη συνήθως διόγκωσιν καὶ ἐξέρχονται τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Αἱ διογκώσεις αὗται ἀποτελοῦν τοὺς κυρίως μύκητας, κοινῶς *μανιτάρια*. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται διὰ *βασιδίων*, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία των. Εἰς τὴν ὁμοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς τάξεις:

1) Οὐστιλαγινικά. Περιλαμβάνονται μύκητες παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενοι ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ προκαλοῦντες διαφόρους κρυπτογαμικὰς ἀσθενείας.

2) Οὐρεδινικά. Παρασιτικοὶ μύκητες, φορεῖς διαφόρων κρυπτογαμικῶν νόσων τῶν ἀγρωστοειδῶν κυρίως φυτῶν.

3) Εὐβασιδιομύκητες. Περιλαμβάνονται παρασιτικοί, δηλητηριώδεις ἢ καὶ ἐδώδιμοι, μύκητες.

Ε) *Λειχῆνες.* Εἶναι ἰδιαζούσης μορφῆς μύκητες λόγῳ τῆς ὑφῆς των καὶ τοῦ παρασιτισμοῦ των. Κυρίως οἱ λειχῆνες παρασιτοῦσιν ἐπὶ διαφόρων φυκῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φλοιῶν δένδρων, βράχων, λίθων κλπ. Ὁ θαλλός των εἶναι φυλλοειδὴς καὶ θαμνοειδής. Πολλαπλασιάζονται διὰ *γονιδίων* ἢ διὰ *σποριῶν*.

Πίναξ δεικνύων τὴν κατάταξιν τῶν φυτῶν κατὰ Van Tieghen.

Συνομοταξία	Ὁμοταξία	Τάξις
Α'. *Θαλλόφυτα.* Ἔχουσι θαλλόν. Δὲν φέρουσι ρίζας, καυλόν, φύλλα καὶ ἄνθη.	Ἄνευ χλωροφύλλης.	Μύκητες
	Μετὰ χλωροφύλλης.	Ἄλγη
Β'. *Βρυώδη* Ἔχουσι καυλὸν καὶ φύλλα. Δὲν φέρουσι ρίζας καὶ ἄνθη.	Καυλὸς ἕρπων ἢ θαλλός.	Ἡπατικὰ
	Καυλὸς ἀνωρθωμένος.	Βρύα
Γ'. *Κρυπτόγαμα.* Ἔχουσι ρίζας, καυλὸν καὶ φύλλα. Δὲν ἔχουσιν ἄνθη.	Διακλάδωσις πλαγία.	Πτεριδώδη
	Διακλάδωσις κάθετος.	Ἐκουϊζετώδη
	Διακλάδωσις διχοτόμος.	Λυκοποδιώδη
Δ'. *Φανερόγαμα.* Ἔχουσι ρίζας, καυλόν, φύλλα καὶ ἄνθη.	Γυμνόσπερμα (σπέρματα γυμνά).	Μονοκοτυλήδονα
	Ἀγγειόσπερμα (σπέρματα ἐγκλειόμενα ἐντὸς τῆς ᾠοθήκης).	Δικοτυλήδονα

Digitized by Google

XII. ***Βρυώδη***. Εἶναι πράσινα, κυτταρώδη φυτά, φέροντα βλαστὸν καὶ φύλλα, ἀλλ' ἀμοιροῦντα ριζῶν καὶ ἀγγείων. Τὸ φυτὸν παράγει ἀνθηρίδια καὶ ἀρχεγόνια, τὰ ὁποῖα παράγουσι τὰς σποριογόνους θήκας. Τὰ βρυώδη ἀπαντῶσιν εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὰς ψυχρὰς καὶ εὐκράτους χώρας. Εἰς τὴν συνομοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς ὁμοταξίαι:

Α) *Ἡπατικά*. Ταῦτα εἶναι βρύα, τῶν ὁποίων αἱ σποριογόνοι θῆκαι διανοίγονται διὰ τεσσάρων ὀδόντων. Μεταξὺ τῶν σπορίων περιέχονται πολυπληθῆ ἐκσφενδονιστικὰ κύτταρα. Τὸ ἀρχεγόνιό των σχηματίζει καλυκοειδῆ κολεὸν ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ καρπικοῦ μίσχου.

Β) *Βρύα*. Διακρίνονται διότι αἱ θῆκαι τούτων διανοίγονται διὰ πώματος καὶ ἔχουσι περιστόμιον, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ὑγροσκοπικῶν ὀδοντώσεων. Τὸ ἀνώτερον τμῆμα τοῦ ἀρχεγονίου καλύπτει ἐν εἴδει καλύπτρας τὴν κορυφὴν τῆς κάψης.

XIII. ***Πτεριδόφυτα***. Εἶναι φυτὰ ἀγγειώδη, ἀποτελουμενα ἐκ κυττάρων καὶ ἀγγείων καὶ παράγοντα σπόρια. Ἐξ αὐτῶν ἀναπτυσσεται προθάλλιον, ὅπερ φέρει ἀνθηρίδια καὶ ἀρχεγόνια, ἐκ τῶν ὁποίων βραδύτερον ἀναπτύσσεται τὸ ἔμφυλλον σποριογόνον φυτῶν. Ὁ βλαστός των συνήθως εἶναι ὑπόγειος, μόνον δὲ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς ἀναπτύσσεται καὶ σχηματίζεται εἰς εὐμεγέθη κορμόν, ὅστις καλύπτεται ὑπὸ τριχοειδῶν λεπιδοειδῶν ἀποφύσεων. Τὰ σπόριά των ἀναφαίνονται ἐπὶ τῶν ὑπτίων των μεγάλων φύλλων ἐντὸς ἰδίων διαμερισμάτων, τῶν *σποριαγγείων*. Τὰ πτεριδόφυτα εἶναι πόαι τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς γῆς, ἅτινα ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα δένδρα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας. Εἰς τὴν συνομοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς ὁμοταξίαι:

Α) *Πτεριδικά*. Περιλαμβάνονται φυτὰ μετὰ μεγάλων φυλλων καὶ καυλοῦ ἁπλοῦ ἢ κλαδώδους. Εἰς τὴν ὁμοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ κάτωθι τάξεις:

1) Μαραντικά. Περιλαμβάνονται αἱ πτέριδες τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς, αἵτινες καὶ ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα δένδρα.

2) Ὀφιογλωσσικά. Φέρουσι βλαστὸν οὗ τμῆμα καλύπτεται ὑπὸ φύλλων καὶ εἰς ἕτερον τμῆμα ἀναπτύσσονται τὰ σπόρια.

3) Εὐπτεριδίνεια. Ταῦτα εἶναι αἱ κυρίως πτέριδες καλούμεναι, αἵτινες φέρουσι προθάλλιον ἱκανῶς ἀνεπτυγμένον.

4) Ὑδροπτεριδίνεια. Περιλαμβάνονται αἱ ὑδροχαρεῖς πτέριδες.

Β) *Ἔναρθρα*. Ἡ ὁμοταξία αὕτη περιλαμβάνει φυτὰ μὲ μικρὰ φύλλα κατὰ σπονδύλους διατεταγμένα. Εἰς ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς τάξεις:

1 Εὐιππουριδικά. Εἰς ταῦτα ὑπάγονται πόαι μὲ ρίζωμα ἕρπον, μὲ κορμὸν ραβδωτὸν καὶ σπονδυλωδῶς διακλαδιζόμενον. Τὰ σποριάγγεια τούτων γεννῶνται ἐκ τῶν ὑπτίων τῶν ἀσπιδοειδῶν φύλλων των καὶ φέρουσιν ἐκσφενδονιστικὰ ὄργανα.

2) Καλαμαρικά. Περιλαμβάνει ἀπολιθωμένα φυτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Γ) *Λυκοποδικά* Τὰ σποριάγγεια τῶν φυτῶν τούτων παράγονται μονήρη ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν φύλλων ἢ ἐπὶ τοῦ κορμοῦ. Τὰ φύλλα των εἶναι σταχυοειδῶς διατεταγμένα. Εἰς τὴν ὁμοταξίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ κάτωθι τάξεις:

1) Λυκοποδικὰ ἄνευ γλωττίδος. Εἶναι φυτὰ ὁμόσπορα. Ὁ πολλαπλασιασμός των γίνεται διὰ βλεφαρωτῶν σπερματοζῳαρίων.

2) Λυκοποδικὰ μετὰ γλωττίδος. Εἶναι φυτὰ ἑτερόσπορα. Τὸ προθάλλιόν των φέρει ἀρχεγόνια. Τὰ σπερματοζῳάριά των εἶναι βλεφαρωτά.

Δ) *Ψιλωτικά*. Διακρίνονται ἐκ τῶν συνηνωμένων σποριαγγείων των. Ὀλίγιστα εἴδη ἀπαντῶνται εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς.

Ε) *Ἰσοετικά*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἁπλοῦ βλαστοῦ των. Εἶναι ἑτερόσπορα καὶ ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Τὰ σπερματοζῳάριά των εἶναι βλεφαρωτά.

XIV. ***Ἐμβρυόφυτα***, ἢ ***σιφωνόγαμα***, ***σπερματόφυτα*** ἢ ***φανερόγαμα***. Ἡ συνομοταξία αὕτη, ἀναλόγως τῆς μορφῆς τῶν καρποφύλλων της, διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας, τὰ *γυμνόσπερμα* καὶ τὰ *ἀγγειόσπερμα*.

Γυμνόσπερμα. Εἰς τὸ μέγα ἄθροισμα τῶν μετ' ἀνθέων φυτῶν ἢ *φανερογάμων* ἡ μεγάλη ὑποδιαίρεσις τῶν *γυμνοσπέρμων* διακρίνεται ἐκ τῆς παρουσίας γυμνῶν σπερμάτων, συνήθως, ἤτοι ἐκ σπερμάτων μὴ περιεχομένων ἐν τῇ ᾠοθήκῃ, καὶ κυρίως ἐκ τῆς ἀπουσίας *στιγμάτων*, ἐξ οὗ ἐνίοτε καὶ *ἀστίγματα φυτὰ* καλοῦνται. Ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα τὰ φυτὰ τῆς ὑποδιαιρέσεως ταύτης μεγάλας δυσκολίας παρουσίαζον ὡς πρὸς τὴν κατάταξίν των, διότι ἀφ' ἑνὸς ὁ βλαστός των χονδρύνεται, ὅπως καὶ ὁ βλαστὸς τῶν δικοτυληδόνων φυτῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου παρουσιάζουσι ἐνίοτε ποικίλον ἀριθμὸν κοτυληδόνων ἐν τῷ σπέρματί των. Ἡ μελέτη τῆς ᾠοθήκης των κατέδειξεν ὅτι τὰ θήλεα γεννητικὰ στοιχεῖα ἔχουσι φιαλοειδὲς σχῆμα, ὅπερ κατὰ τὴν βάσιν του εἶναι διωγκωμένον καὶ κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος του φέρει λαιμόν, ὅστις διατρυπᾶται ὑπὸ κυτταρώδους ὀχετοῦ. Ἡ ὑφὴ τοῦ θήλεος γεννητικοῦ ὀργάνου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰ ἀρχεγόνια τῶν πτερίδων. Ἡ ἀναλογία αὕτη ἐπιστοποιήθη ἔτι καλύτερον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων σοφῶν Hirasé καὶ Ikéno, οἵτινες ἀπεκάλυψαν ὅτι τὸ ἀνθηροζωΐδιον ἢ ἄρρεν ὄργανον φέρει κινητικὰς βλεφαρίδας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ ἄρρενα ὄργανα τῶν πτέριδων καὶ τῶν βρύων. Γενικῶς, τὸ ἄρρεν ὄργανον τῶν γυμνοσπέρμων φυτῶν εἶναι κόκκος γύρεως, καὶ μόνον ἅμα τῇ βλαστήσει του τὸ προηγούμενον κινητὸν σῶμα κατορθώνει νὰ μένῃ ἐλεύθερον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ διεισδύσῃ, χάρις εἰς τὰς κινητικάς του βλεφαρίδας, ἐν τῷ κυτταρώδει ὀχετῷ τοῦ ἀρχεγονίου.

Ἡ κατηγορία αὕτη περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς ὁμοταξίας:

Α) *Κυκαδοπτεριδικά* Περιλαμβάνονται ἀπολιθωμένα φυτά.

Β) *Κυκαδικά*. Περιλαμβάνονται δενδρύλλια, διακρινόμενα ἐκ τῶν γυμνῶν ἀνθέων των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς.

Γ) *Βεννεττιτικά*. Περιλαμβάνονται ἀπολιθωμένα φυτά.

Δ) *Γκινγκοϊκά*. Περιλαμβάνονται ἀπολιθωμένα φυτά.

Ε) *Κωνοφόρα*. Ταῦτα διακρίνονται ἐκ τῶν μονοίκων ἢ διοίκων ἀνθέων των, ἅτινα εἶναι κατὰ ἰούλους διατεταγμένα. Οἱ στήμονες τῶν ἀρρένων ἀνθέων εἶναι ἀσπιδοειδεῖς καὶ ἕκαστος τούτων φέρει δύο ἢ περισσοτέρους ἀνθῆρας. Τὰ θήλεα ἄνθη ἐκφύονται ἀπὸ τοῦ καρποφύλλου. Τὰ σπέρματα αὐτῶν ἔχουσι ξυλῶδες περισπέρμιον. Τὸ ἔμβρυον φέρει δύο ἢ περισσοτέρας κοτυληδόνας.

Τὰ κωνοφόρα εἶναι δένδρα καὶ σπανιώτερον θάμνοι ἀειθαλεῖς μὲ φύλλα βελονοειδῆ ἢ τριχοειδῆ, κορμὸν πολυκλαδωτόν, ἐκκρίνοντα ρητινώδη οὐσίαν, καὶ τὸ ξύλον των μαλακὸν καὶ ἐλαφρόν. Τὰ κωνοφόρα εἶναι αὐτοφυῆ καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας καὶ ἐπὶ ὀρεινῶν μερῶν. Χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸ ξύλον, τὸν φλοιόν, τὴν ρητίνην καὶ τὰ βρώσιμα σπέρματά των.

ΣΤ) *Κορδαϊτικά*. Περιλαμβάνονται ἀπολιθωμένα φυτά.

Ζ) *Γνητικά*. Περιλαμβάνονται φυτὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς.

Ἀγγειόσπερμα. Τὰ ἀγγειοσπέρματα φανερόγαμα διακρίνονται τῶν γυμνοσπέρμων, διότι παρουσιάζουσι κλειστὴν ᾠοθήκην, ἥτις εἶναι τοποθετημένη ἐπὶ στύλου μετὰ στίγματος, ἐξ οὗ καὶ *στιγματικὰ* ἐκλήθησαν. Διαιροῦσι ταῦτα εἰς δύο ὑποδιαιρέσεις, τὰ *μονοκοτυλήδονα*, ὧν τὸ ἔμβρυον περικλείει ἐν τῷ σπέρματι μίαν μόνην κοτυληδόνα, καὶ τὰ *δικοτυλήδονα*, ὧν τὸ ἔμβρυον περικλείει ἐν τῷ σπέρματι δύο *κοτυληδόνας*.

Α΄. *Μονοκοτυλήδονα*. Τὸ ἔμβρυον τῶν μονοκοτυληδόνων φυτῶν εἶναι μικρὸν καὶ κατὰ τὴν βλάστησίν του παραλαμβάνει τὴν τροφήν του ἀπὸ τοῦ πυρῆνος τοῦ σπέρματος, ὅστις πυρὴν περιλαμβάνει λεύκωμα ἀμυλοῦχον ἢ ἐλαιοῦχον. Ἡ κυρία του ρίζα καταστρέφεται προώρως, ἐκ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ κορμοῦ του ἀναφαίνονται πλῆθος παραρριζων. Τὰ φύλλα των ἔχουσι κολεὸν ἀνεπτυγμένον καὶ ἔλασμα ἀκέραιον. Εἰς τὰ μονοκοτυλήδονα ὑπάγονται αἱ κάτωθι τάξεις:

1) Πανδικά. Περιλαμβάνονται δένδρα ἢ θάμνοι μὲ ἄνθη κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Κυριωτέρα οἰκογένεια εἶναι οἱ *τυφίδαι* (Typhaceae). Τὰ φυτὰ ταῦτα ἔχουσιν ἄνθη μόνοικα καὶ κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Εἶναι πόαι πολυετεῖς, ἑλόβιοι, μὲ στενὰ καὶ μακρὰ φύλλα. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *τύφη*.

2) Ἑλόδεια. Περιλαμβάνονται φυτὰ ὑδροχαρῆ. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι οἱ: *ναΐδαι* (Naïdaceae). Εἶναι φυτὰ ὑδροχαρῆ ἢ ὑδρόβια, ἀπαντῶντα ἐντὸς τῶν ρεόντων ἢ στασίμων ὑδάτων. Τὰ ἄνθη των εἶναι μόνοικα. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ ναϊάς.

3) Τριουριδικά. Περιλαμβάνονται παρασιτικὰ φυτά, διακρινόμενα ἐκ τῶν ἑρμαφροδίτων, συνήθως, ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *τριουροειδῆ* (Triuridaceae). Αὕτη περιλαμβάνει πόας σαπροφυτικῶς ἢ παρασιτικῶς ἐνδιαιτωμένας ἐπὶ ἑτέρων φυτῶν. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *τριουρόδη*.

4) Λεπυρανθῆ. Περιλαμβάνονται πόαι, κυρίως, καὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ γυμνῶν ἀνθέων περιβαλλομένων ὑπὸ βρακτείων. Κυριώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς: α) *Ἀγρωστώδη* ἢ *ἀγρωστίδαι* (Gramineae). Τὰ φυτὰ τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην καλοῦνται καὶ *δημητριακὰ* καὶ *σιτηρά*. Εἶναι πόαι μονοετεῖς συνήθως καὶ σπανιώτερον πολυετεῖς καὶ ἔχουσι βλαστὸν κοῖλον ἢ εἰς κόμβους ἢ γόνατα διῃρημένον, ὁπότε καλεῖται κάλαμος. Τὰ φύλλα των εἶναι δίστοιχα (κατὰ δύο σειρὰς διατεταγμένα) καὶ στενά. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἄχροα μικρά, ἀρρενοθήλεα ἢ δίκλινα καὶ κατὰ στάχυς ἁπλοῦς ἢ συνθέτους διατεταγμένα. Ἕκαστον ἄνθος περιβάλλεται ὑπὸ δύο παρανθίων φυλλαρίων, ὅπως ἐπίσης καὶ ἕκαστος στάχυς περιβάλλεται ὑπὸ ἑνὸς ἢ δύο ἀχυροειδῶν φύλλων, ἅτινα *λέπυρα* καλοῦνται. Ἕκαστον ἄνθος φέρει τρεῖς στήμονας. Ὁ ὕπερος εἶναι ἐπιφυὴς μὲ μονόχωρον καὶ μονόσπερμον ᾠοθήκην. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον. Γνωστότερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι τὰ ἑξῆς: *σῖτος* (κοιν. *στάρι*), *σίκαλις* (κοιν. *σίκαλη*), *κριθὴ* (κοιν. *κριθάρι*), *βρόμη* (κοιν. *βρόμη*), *σακχαροκάλαμον* (κοιν. *ζαχαροκάλαμο*), *ἀραβόσιτο*: (κοιν. *καλαμπόκι*), κ. τ. λ.

β) *Κυπειροειδῆ* (Cyperaceae). Εἶναι πόαι ἀνεπτυγμέναι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, μονοετεῖς ἢ πολυετεῖς, μὲ ρίζας λεπιδοειδεῖς καὶ ἑρπούσας, κορμὸν τριγωνικὸν ἄνευ κόμβων καὶ φύλλα παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν ἀγρωστιδῶν. Τὰ ἄνθη των εἶναι μικρά, ἀρρενοθήλεα ἢ δίκλινα, κατὰ στάχυς ἢ σκιάδια διατεταγμένα. Ἕκαστον ἄνθος φέρει τρεῖς στήμονας, ᾠοθήκην μονόχωρον, μονόσπερμον καὶ ἐπιφυῆ. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον, τὸ δὲ σπέρμα ἀμυλοῦχον.

Γνωστότερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *κάρηξ*, ὁ *κύπειρος*, ἡ *λούζουλα*, ὁ *σκίρπος*, κτλ.

5) Πρίγκιπες. Περιλαμβάνονται ὑψηλὰ δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς, διακρινόμενα ἐκ τοῦ ἀκλώνου κορμοῦ των, ὅστις φέρει κατὰ τὴν κορυφήν του κόμην ἀποτελουμένην ἐκ ριπιδοειδῶν ἢ πτεροσχιδῶν μεγάλων φύλλων. Τὰ ἄνθη των εἶναι μόνοικα ἢ δίοικα καὶ σπανιώτερον ἀρρενοθήλεα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *φοινικοειδῆ* (Palmae. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει ὑψηλὰ δένδρα τῶν τροπικῶν χωρῶν μὲ κορμὸν ἄκλωνον καὶ σπανίως δικρανοειδῆ καὶ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα φέροντα εὐμεγέθη ριπιδοειδῆ φύλλα. Τὰ ἄνθη των εἶναι διατεταγμένα κατὰ σπάδικας καὶ ὁ καρπὸς εἶναι δρύπη ἢ ράξ. Γνωστότερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *φοίνιξ*, ὁ *κόκκος*, τὸ *σάγον*, ὁ *φυτελέφας*, ὁ *χαμαίρωψ* κτλ.

6) Σύνανθα. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ ξυλώδεις ἀνεπτυγμέναι πόαι, ἀπαντῶσαι εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *κυκλανθοειδῆ* (Cyclanthaceae). Αὕτη ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει φυτὰ μὲ καυλὸν ἕρποντα ἢ ἀναρριχητικὸν καὶ μεγάλα ἄνθη. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *κύκλανθος*.

7) Σπαθανθῆ. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ ἡμίθαμνοι μὲ κονδυλώδη ἢ ἕρποντα ριζώματα καὶ κορμὸν βραχύν, ἐρειδόμενον συνήθως ἐπὶ δένδρων. Τὰ φύλλα των εἶναι εὐμεγέθη καὶ τὰ ἄνθη των μικρὰ ἀρρενοθήλεα ἢ δίκλινα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *ἀροειδῆ* (aroideae). Ταῦτα ἔχουσιν ἄνθη μικρά, δίκλινα καὶ κατὰ σπάδικας διατεταγμένα. Ὁ καρπὸς εἶναι ράξ. Τὰ ἀροειδῆ ἢ ἀρώδη εἶναι πόαι ἢ χαμηλοὶ θάμνοι μὲ ριζώματα ἕρποντα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι τὸ *ἄρον*, τὸ *ἀρίσαρον* τὸ *δρακόντιον* κτλ.

8) Ἀλευρώδη. Περιλαμβάνονται πόαι διακρινόμεναι ἐκ τῶν κυκλικῶν διμερῶν ἢ τριμερῶν ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *βρομελιοειδῆ* (Bromeliaceae). Ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει πόας κατὰ κανόνα ἐπιφύτους, ἀπαντώσας εἰς τὰς τροπικὰς καὶ παρατροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς καὶ καλλιεργουμένας πρὸς κόσμον. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *κρύπτανθος*.

9) Λειρανθῆ. Περιλαμβάνονται πόαι βολβόρριζοι ἢ ριζωματικαὶ μὲ ἄνθη κανονικά, ἀρρενοθήλεα συνήθως, μονήρη καὶ περιγόνιον καταφανές. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους καὶ τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς: *Λειριοειδῆ* (Liliaceae). Εἶναι φυτὰ βολβώδη, ριζωματικὰ ἢ κονδυλώδη, αὐτοφυῆ εἰς τὰς εὐκράτους καὶ τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐπιμήκη, ᾠοειδῆ ἢ λογχοειδῆ. Τὰ ἄνθη των εἶναι κανονικά, ἑρμαφρόδιτα, διμερῆ, τριμερῆ ἢ τετραμερῆ καὶ γονιμοποιοῦνται τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐντόμων. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι τρίχωρος, ἐπιφυὴς καὶ τὸ ἔμβρυον περιβάλλεται ὑπὸ λευκώματος. Γνωστότερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι τὸ *λείριον* (κοιν. *κρίνος*). Ἡ οἰκογένεια τῶν λειριοειδῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς τρεῖς ὑποοικογενείας, τὰ *λειριοειδῆ βολβώδη*, τὰ *λειριοειδῆ μὲ ρίζωμα* καὶ τὰ *λειριοειδῆ μὲ ξυλώδη βλαστόν*.

Ἰριδοειδῆ (Iridaceae). Ταῦτα φέρουσιν ἄνθη κανονικά, στεφανοειδὲς καταφανὲς περιγόνιον καὶ καρπὸν κάψαν. Εἶναι φυτὰ πολυετῆ μὲ ριζώματα κονδυλώδη καὶ φύλλα ξιφοειδῆ. Γνωστότερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ἡ *ἶρις*, ὁ *κρόκος* κτλ.

Ἀμαρυλλιοειδῆ ἢ *ναρκισσώδη* (Amaryllidaceae). Εἶναι φυτὰ βολβώδη καὶ διακρίνονται τῶν λειριοειδῶν, διότι φέρουσιν ὑποφυᾶ ᾠοθήκην. Ὁ καρπὸς τούτων εἶναι κάψα. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *ἀγαύη* καὶ ὁ *νάρκισσος*.

10) Σκιταμίνεια. Περιλαμβάνονται εὐμεγέθεις πόαι, ἀπαντῶσαι εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τά: *σκιταμινοειδῆ* (Scitaminaceae). Ταῦτα ἔχουσιν ἄνθη ἀρρενοθήλεα, σύμμετρα, κανονικά, ἀναφαινόμενα κατὰ τὰς μασχάλας τῶν παρανθίων φύλλων. Οἱ στήμονες, ἐνίοτε, εἶναι ἄγονοι. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα τρίχωρος καὶ σπανιώτερον ράξ. Τὰ φυτὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι μεγάλαι πόαι ἰθαγενεῖς τῶν

Digitized by Google

τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *μοῦσα* ἢ *βανανέα* καὶ ἄλλα πολλά.

11) Μικρόσπερμα. Περιλαμβά ονται πόαι πολυετεῖς μὲ διπλοῦς κονδύλους ἢ ριζώματα, σπανιώτερον, καὶ ἄνθη ἀρρενοθήλεα, συμμετρικά. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *ὀρχεοειδῆ* (Orchideae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη φέρει ἄνθη ἀρρενοθήλεα καὶ συμμετρικὰ κατὰ βότρυς ἢ στάχυς διατεταγμένα. Οἱ στήμονες συμφύονται μετὰ τοῦ ὑπέρου καὶ σχηματίζουσι στήλην. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ μονόχωρος καὶ ὁ καρπὸς κάψα διαρρηγνυομένη διὰ τριῶν βαλβίδων. Γνωστότερα γένη εἶναι ὁ *ὄρχις*, ἡ *βανίλλη* καὶ ἄλλα πολλά.

Δικοτυλήδονα ἢ δικότυλα. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ὅτι τὸ ἔμβρυόν των φέρει δύο κοτυληδόνα: ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλους. Αἱ κοτυληδόνες εἶναι διπλαῖ, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἐλλείπουσιν, ὅπως τοῦτο συμβαίνει εἴς τινα παρασιτικὰ φυτά, ὡς τὴν *ὀροβάγχην* καὶ ἄλλα. Κατὰ τὴν βλάστησιν τῶν σπερμάτων αἱ κοτυληδόνες ἢ μένουσιν ὑπὸ τὴν γῆν καὶ βραδύτερον καταπίπτουσιν, ἢ ὑψοῦνται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὸν *σχοῖνον*, τὸν *φηγόν*, κλπ. Τὰ φύλλα τῶν δικοτυληδόνων φυτῶν εἶναι συνήθως ἔμμισχα πτερόνευρα ἢ παλαμόνευρα καὶ τὰ ἄνθη των ἀποτελοῦνται ἐκ τετραμερῶν σπονδυλωμάτων μὲ διπλοῦν συνήθως περιάνθιον, οὗ τὸ μὲν ἐξωτερικὸν πράσινον καλεῖται *κάλυξ*, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν ποικιλόχρουν καλεῖται *στεφάνη*.

Τὰ δικοτυλήδονα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας: τὰ *πολυπέταλα* καὶ τὰ *συμπέταλα*.

Πολυπέταλα. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ κατωτέρω τάξεις:

1) Σπονδυλωματοφόρα. Περιλαμβάνονται δένδρα ἢ δενδρύλλια ἀπαντῶντα εἰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *κασουαρινοειδῆ* (Kassuarinaceae), ἧς κυριώτερον γένος εἶναι ἡ *κασουαρία*.

2) Πεπερικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς καὶ διακρινόμενα ἐκ τῶν μὲ βρακτειοειδὲς περιάνθιον ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *πεπεροειδῆ* (Piperaceae). Αὕτη περιλαμβάνει δέ δρα, ὧν αἱ ἄωροι ἀπεξηραμμέναι ῥάγες φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄ ομα *μέλαν πέπερι* αἱ δὲ ὥριμοι ὑπὸ τὸ ὄνομα *λευκὸν πέπερι*. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *πέπερι*.

3) Ἰτεϊκά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὴν βόρειον εὔκρατον καὶ κατεψυγμένην ζώνην τῆς γῆς, μὲ ἄνθη δίκλινα καὶ καρπὸν κάψαν. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια, εἶναι τὰ *ἰτεοειδῆ* (Salicinaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα ἢ θάμνους ἀπαντῶντας εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι δίκλινα, ἄρρενα δὲ καὶ θήλεα εἶναι κατὰ ἰούλους διατεταγμένα. Περιγόνιον δὲν ὑπάρχει, τὴν θέσιν δὲ αὐτοῦ κατέχουσι δύο ἀδένες. Τὰ ἄρρενα ἄνθη φέρουσι δύο ἢ περισσοτέρους στήμονας. Τὰ θήλεα ἄνθη ἔχουσιν ᾠοθήκην μονόχωρον, περικλείουσαν πολυαρίθμους σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα, ἥτις διαρρηγνύεται εἰς δύο βαλβῖδας καὶ περιέχει πολυάριθμα σπέρματα. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *ἰτέα* καὶ ἡ *λεύκη*.

4) Γαρρουϊκά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δενδρύλλια διακρινόμενα ἐκ τῶν κατὰ ἰούλους διατεταγμένων ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *γαρρουοειδῆ* (Garruaceae), ἧς γνωστότερον γένος ἡ *γαρρουόλη*.

5) Μυρικικά. Περιλαμβάνονται δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *μυρικοειδῆ* (Myricaceae), ἧς γνωστότερον γένος ἡ *μυρίκη*.

6) Βαλανοψιδικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ μὲ ἄρρενα καὶ θήλεα ἄνθη, ἐξ ὧν τὰ ἄρρενα εἶναι κατὰ στάχυς διατεταγμένα, τὰ δὲ θήλεα εἶναι μονήρη. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *βαλανοψιδοειδῆ* (Balanopsidaceae), ἧς γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *βαλανοψις*.

7) Λεϊτνερικά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δενδρύλλια μὲ ἄνθη ἄρρενα καὶ θήλεα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *λεϊτνεριοειδῆ* (Leitneriaceae), ἧς γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *λεϊτνερία*.

8) Καρυϊκά. Περιλαμβάνονται δένδρα μὲ ἄνθη μόνοικα καὶ καρπὸν δρύπην, ἀπαντῶντα εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *καρυοειδῆ* (Juglandaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα μὲ ἄνθη μόνοικα. Τὰ ἄρρενα ἄνθη εἶναι κατὰ ἰούλους διατεταγμένα καὶ τὸ περιγόνιον τοῦτο εἶναι διμερές, τριμερές, τετραμερὲς ἢ καὶ ἑξαμερές. Τὰ θήλεα ἄνθη ἐκφύονται μονήρως ἢ κατὰ 2 ἢ 3 ὁμοῦ καὶ ἔχουσι περιγόνιον ἐπιφυές. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ὑποφυὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο καρποφύλλων καὶ μίαν καὶ μόνην σπερματικὴν βλάστην. Ὁ καρπὸς εἶναι δρύπη μὲ λιθώδους συστάσεως διμερῆ πυρῆνα. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *κάρυον*.

9) Βατιδικά. Περιλαμβάνονται θάμνοι φυόμενοι

Πίναξ ταξινομήσεως τῶν φυτῶν

Συνομοταξία	Ὁμοταξία	Τάξις	Οἰκογένεια	Γένη	Εἴδη
I. Σχιζόφυτα (Schizophyta)	A) Σχιζομύκητες (Schizomycetes)	1) Μυξοβακτήρια (Myxobacteriales) 2) Θειοβακτήρια (Thiobacteriales) 3) Χλαμυδοβακτήρια (Chlamydobacteriales) 4) Ἀκτινομύκητες (Actinomycetes) 5) Εὐβακτήρια (Eubacteriales)			
	B) Σχιζοφύκη (Schizophycaceae)		8	88	955
II. Μυξομύκητες (Myxomycetes)					
III. Μαστιγωτὰ (Fragellata)					
IV. Περιδίνητα (Dinofragellat.)			3	32	170
V. Διάτομα (Bacillariophyta)				150	5.000
VI. Συζυγῆ (Conjucatae)			2	33	1.300
VII. Χλωροφύκη (Chlorophyceae)	A) Πρωτοκοκκικὰ (Protococcaceae)		2	90	345
	B) Οὐλοτριχικὰ (Ulotrichaceae)		10	22	650
	Γ) Σιφωνοκλαδικὰ (Siphonocladaceae)		5	8	415
	Δ) Σιφωνικὰ (Siphonales)		7	26	275
VIII. Χαρόφυτα (Charophyta)			2	6	180
IX. Φαιοφύκη (Phaeophyceae)			29	192	1.050
X. Ροδοφύκη (Rhodophyceæ)			15	188	1.420
XI. Μύκητες (Mycetes ἢ Fungi)	A) Φυκομύκητες (Phycomycetes)	1) Ὠομύκητες (Oomycetes) 2) Ζυγομύκητες (Zygomycetes)			800
	B) Ἀσκομύκητες (Ascomycetes)	1) Εὐασκικὰ (Euascales) 2) Λαβουλβενικὰ (Laboulbeniales)			15.000
	Γ) Πρωτομύκητες (Protomycetes)				350
	Δ) Βασιδιομύκητες (Basidiomycetes)	1) Οὐστιλαγινικὰ (Ustilanginales) 2) Οὐρεδινικὰ (Uredinales) 3) Εὐβασιδομύκητες (Eubasidiomycetes)			13.000
Λειχῆνες					40.000
XII Βρυόφυτα (Bryophyta)	A) Ἡπατικὰ (Haepatica)				25 000
	B) Βρύα (Musci)				15.000
XIII. Πτεριδόφυτα (Pteridophyta)	A) Πτεριδικὰ (Filicales)	1) Μαραττικὰ (Marattiales) 2) Ὀφιογλωσσικὰ (Ophiglossales) 3) Εὐπτεριδίνεια (Eufilicinales) 4) Ὑδροπτεριδίνεια (Hydropteridinaceae)			3 000
	B) Ἔναρθρα (Articulatae)	1) Εὐιππουριδικὰ (Euequisetales) 2) Καλαμαρικὰ (Calamariales)			
	Γ) Λυκοποδικὰ (Lycopodiales)	1) Λυκοποδικὰ ἄνευ γλωττίδος (Lycopodiales eligulatae) 2) Λυκοποδικὰ μετὰ γλωττίδος (Lycopodiales ligulatae)			
	Δ) Ψιλωτικὰ (Psilotales) E) Ἰσοετικὰ (Isoetales)				
XIV. Ἐμβρυόφυτα σιφωνόγαμα (Embryophyta Siphonogama) ἢ Σπερματόφυτα ἢ Φανερόγαμα	Γυμνόσπερμα (Gymnosperma): A) Κυκαδοπτεριδικὰ (Cycadofilices)				—
	B) Κυκαδικὰ (Cycadales)				100
	Γ) Βεννεττιτικὰ (Bennettitales)				—
	Δ) Γκινκγοϊκὰ (Ginkgoales)				1
	E) Κωνοφόρα (Coniferae)				350
	ΣΤ) Κορδαϊτικὰ (Cordaitales)				46
	Z) Γνητικὰ (Gnetales)				

Digitized by Google

κατὰ Ἔγκλερ καὶ Πράντλ.

Συνομοταξία	Ὁμοταξία	Τάξις	Οἰκογένεια	Γένη	Εἴδη
XIV Ἐμβρυόφυτα σιφωνόγαμα (Embryophyta Siphonogama) ἢ Σπερματόφυτα ἢ Φανερόγαμα	Ἀγγειόσπερμα Α. Μονοκοτυλήδονα (Monocotyledones)	1) Πανδικὰ (Pandaceae)	α) Τυφοειδῆ . . . . β) Πανδανοειδῆ . . γ) Σπαργανοειδῆ . .	1 3 1	12 125 18
		2) Ἑλόβια (Helobiae)	α) Ποταμογειτονοειδῆ β) Ναϊδ ειδῆ . . . γ) Ἀπονογειτονοειδῆ δ) Σχευζερι ειδῆ . . ε) Ἀλισμοειδῆ . . . ς) Βουτομοειδῆ . . ζ) Ὑλοχαριτοειδῆ. .	9 16 1 5 11 4 13	120 150 15 20 75 7 80
		3) Τριουριδικὰ (Triuridales)	α) Τριουριδοειδῆ . .	2	40
		4) Λεπυρανθῆ (Glumiflorae)	α) Ἀγρωστοειδῆ . . β) Κυπειροειδῆ . .	400 85	4.500 2.600
		5) Πρίγκιπες (Principes)	α) Φοίνικες	200	1.500
		6) Σύνανθα (Synantha)	α) Κυκλαδοειδῆ . .	6	45
		7) Σπαδανθῆ (Spathiphlorae)	α) Ἀροειδῆ . . . . β) Λεμνοε δῆ. . . .	107 4	1.000 18
		8) Ἀλευρώδη (Farinosae)	α) Βρομε ιοειδῆ . . β) Ἐριοκαυλοειδῆ. . γ) Θο ρνιοειδῆ. . . δ) Κεντρολεπιδοειδῆ ε) Κομμελινοειδῆ . . ς) Κυαναστροειδῆ. . ζ) Μαϋακοειδῆ . . . η) Ξυριδ ειδῆ . . . ϑ) ι οντοδεριοδῆ . . ι) Ραπατε ειδῆ . . . ια) Ρεστιονοειδῆ . . ιβ Φαγγελο ροειδῆ . ιγ) Φιλυ ροειδ . .	65 9 7 6 30 1 1 2 6 6 19 3 3	850 600 2 32 40 5 7 70 21 25 250 10 4
		9) Λειριανθῆ (Liliiflorae)	α) Αἱμοδωρ ειδ ι . β) Ἀμαρυλλιδοειδῆ . γ) Βελλοζιοειδῆ . . δ Διοσκορεοειδῆ . . ε) Ἰριδοειδῆ . . . ς) Ἰ υγκ ειδῆ . . . ζ) Λειριοειδῆ . . . η) Στημονοειδῆ . . ϑ Ταккοειδῆ . . .	10 90 2 9 57 8 200 3 2	40 150 70 220 800 300 2.700 12 20
		10) Σκιταμίνεια (Scitamineae)	α) Ζιγγιβεροειδῆ . . β κανν ειδ ι . . . γ) Μα αντιοειδῆ . . δ Μουσοειδῆ . . .	35 1 27 6	800 60 300 70
		11) Μικρόσπερμα	α) Βουρμανιοειδῆ. . β) Ὀρχεοειδῆ . . .	5 450	60 7.500
	Β. Δικοτυλήδονα (Dicotyledona)	1) Σπονδυλωματοφόρα (Ver icillatae)	α) Κασουαρινοειδῆ .	1	35
		2) Πιπερικὰ (Piperales)	α) Λακιστεμοειδῆ . . β) Πεπεροειδῆ . . . γ) Σαυρου οειδῆ . . δ) Χλω ανθοειδῆ . .	1 7 3 3	16 1.150 4 35
		3) Ἰτεϊκὰ (Salicales)	α) Ἰτεοειδῆ	2	180
		4) Γαρρουικὰ (Garruales)	α) Γαρρουοειδ ι. . .	1	18
		5) Μυρικὰ (Myricales)	α) Μυρικοειδῆ . . .		45
		6) Βαλανοψιδικὰ (Balanopsidales)	α) Βαλανοψιδοειδῆ .	2	10
		7) Λεϊτνερικὰ (Leitneriales)	α) Λεϊτνεριοειδῆ . .	1	2
		8) Καρυϊκὰ (Juglandales)	α) Καρυοειδ . . .	6	40
		9) Βοτιδικὰ (Batidales)	α) Βατιδοειδῆ . . .	1	1
		10) Ἰουλιανικὰ (Julianiales)	α) Ἰουλιανιοειδῆ . .	2	10
	Πολυπέταλα	11) Φηγικὰ (Fagales)	α) Βετουλοειδῆ . . β) Φηγοειδῆ	6 5	105 350
		12) Κνιδικὰ (Urticales)	α) Κνιδοειδῆ . . . β Μουρεοειδῆ . . . γ Οὐλμοειδῆ . . .	41 55 13	480 800 130
		13) Πρωτεϊκὰ (Protales)	α) Πρωτεοειδῆ . . .	50	960
		14) Σαντ λικὰ (Stantales)	α) Βαλανοφοροειδῆ . β) Γρο ββιοειδῆ . . γ) Λωρανθοειδῆ . . δ) Μυζοδενδροειδῆ . ε) Ὀκτωκνημοειδῆ . ς) Ὀλακοειδῆ . . . ζ) Ὀπιλιοειδῆ . . . η) Σανταλοειδῆ . .	15 1 30 1 1 25 1 26	40 3 520 10 4 120 6 250
		15) Ἀριστολοχικὰ (Aristochiales)	α) Ἀρισ ολοχιοειδῆ . β) Ραφλεσοειδῆ . . γ) Ὑδνοροειδῆ . . .	5 7 2	300 22 7
		16) Πολυγωνικὰ (Polygonales) .	α) Πολυγωνοειδῆ . .	40	750
		17) Χηνοποδικὰ ἢ κεντρόσπερμα (Centrospermae)	α) Ἀειζφοειδῆ . . . β) Ἀμαραντοειδῆ. . γ) Β σελλοειδῆ. . . δ) Καρυοφυλλοειδῆ . ε) Κ ανοκραμβοειδῆ ς) Νυκταγιν ειδῆ . . ζ) Πορτουλακοειδῆ . η) Φυτολακκοειδῆ . . ϑ) Χηνοποδοειδῆ . .	20 72 4 80 1 20 17 22 75	650 700 15 1.300 2 160 225 120 500
		18) Βατραχικὰ (Ranales)	α) Ἀνωνοειδῆ . . . β) Βατραχιοειδῆ . . γ) Βερβεριοειδῆ . .	80 40 12	820 700 200

εἰς ἀμμώδη παραθαλάσσια μέρη. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης, εἶναι τὰ *βατιδοειδῆ* (Batidaceae).

10) Ἰουλιανικά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δενδρύλλια, διακρινόμενα ἐκ τῶν μονοίκων ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *ἰουλιανιοειδῆ* (Julianiaceae), ὧν γνωστότερον γένος ἡ *ἰουλιανή*.

11) Φηγικά. Περιλαμβάνονται δενδρύλλια ἢ δένδρα, διακρινόμενα ἐκ τῶν κατὰ στάχυς διατεταγμένων ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *βετουλοειδῆ* (Betulaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα ἢ θάμνους ἀπαντῶντας εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ βετουλοειδῆ ἔχουσιν ἄνθη μόνοικα ἢ κατὰ ἰούλους διατεταγμένα. Τὰ θήλεα ἄνθη των δὲν φέρουσι περιγόνιον καὶ φύονται ἀνὰ δύο ἢ τρία ἀπὸ τῆς μασχάλης τῶν ἰούλων. Ὁ καρπὸς εἶναι κάρυον. Κυριώτερα γένη εἶναι ὁ *ἄλνος* καὶ ἡ *βετούλη*.

12) Κνιδικά. Περιλαμβάνονται πόαι, θάμνοι ἢ δένδρα, διακρινόμενα ἐκ τῶν κατὰ κῦμα διατεταγμένων ἀνθέων των. Τὰ φυτὰ τῆς τάξεως ταύτης εἶναι ποικίλως χρήσιμα. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Κνιδοειδῆ (Urticinaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς εὐκράτους καὶ τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι μόνοικα ἢ δίοικα, καταφανῆ καὶ δίκλινα. Τὸ περιγόνιον συμφύεται μετὰ τῆς ᾠοθήκης μόνον κατὰ τὴν βάσιν του καὶ εἶναι τετραμερὲς καὶ καλυκοειδές. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ συνήθως μονόχωρος, περικλείουσα ἓν μόνον σπέρμα. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *κνίδη*.

Πτελεοειδῆ (Ulmaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα ἢ θάμνους μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ ἄνθη κατὰ θυσάνους διατεταγμένα. Τὰ ἄνθη εἶναι ἀρρενοθήλεα μὲ περιγόνιον πενταμερὲς καὶ ἕκαστον μὲ 4, 6, 8 ἢ καὶ 12 στήμονας. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι μονόχωρος ἢ δίχωρος Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον περικλεῖον ἓν μόνον σπέρμα Γνωστότερα εἴδη εἶναι ἡ *κελτίς*, ὁ *πλάτανος* καὶ ἡ *πτελέα*

13) Πρωτεϊκά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δενδρύλλια μετὰ μονογενῶν ἢ ἑρμαφροδίτων ἀνθέων. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *πρωτεοειδῆ* (Proteaceae), ἧς κυριώτερον γένος εἶναι ἡ *πρωτέα*

14) Σανταλικά. Περιλαμβάνονται πόαι, θάμνοι ἢ δένδρα, ὧν πλεῖστα ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς καὶ ἕτερα ποικίλως χρήσιμα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *σανταλοειδῆ* (Santalaceae), ἧς κυριώτερον γένος τὸ *σαντάλιον*, οὗ τὸ ξύλον εἶναι πολύτιμον καὶ ποικίλως χρήσιμον.

15) Ἀριστολοχικά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δένδρα με ἄνθη κανονικά, ἀρρενοθήλεα, συνήθως, καὶ μετὰ περιγονίου. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον ἢ δρύπη. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *ἀριστολοχιοειδῆ* (Aristolochiaceae, περιλαμβάνουσα φυτὰ μὲ κορμὸν ἁπλοῦν καὶ φύλλα καρδιοειδῆ. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *ἀριστολοχία*.

16) Πολυγωνικά. Περιλαμβάνονται πόαι διακρινόμεναι ἐκ τῶν κανονικῶν ἑρμαφροδίτων ἀνθέων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *πολυγωνοειδῆ* (Polygonaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μὲ ἄνθη ἀρρενοθήλεα καὶ περιγόνιον συμμετρικόν, ἐκ τριῶν μέχρις ἓξ φύλλων ἀποτελούμενον. Οἱ στήμονες ποικίλλουσιν ἀπὸ 3—9. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ συνήθως ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν καρποφύλλων μὲ ὀρθότροπον σπερματικὴν βλάστην. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον. Γνωστότερα γένη εἶναι τὸ *πολυγώνιον* καὶ τὸ *ῥῆον*.

17) Χηνοποδικά. Περιλαμβάνονται πόαι πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς ἀπαντῶσαι. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Χηνοποδιοειδῆ* Chenopodaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μὲ ἄνθη ἀρρενοθήλεα ἢ μόνον ἄρρενα ἢ μόνον θήλεα λόγῳ πηρώσεως τοῦ ἑτέρου γένους. Τὸ περιγόνιον εἶναι πενταμερὲς και καλυκοειδές. Ἔχει 3—5 στήμονας καὶ ᾠοθήκην ἐκ δύο καρποφύλλων ἀποτελουμένην μὲ καμπυλότροπον σπερματικὴν βλάστην. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *ἀτράφαξις*, ἡ *βουσιγλωττία* (κοιν. *περιπλοκαδα*), ἡ *κοχία* (κοιν. *νεροκυπάρισσο*), τὸ *τεῦτλον* (κοιν. *κοκκινογούλι*) καὶ τὸ *χηνοπόδιον*.

β) *Καρυοφυλλοειδῆ* (Caryophyllaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐναλλασσόμενα καὶ τὰ ἄνθη των κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Τὰ ἄνθη, συνήθως, εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ καὶ κανονικά. Ὁ κάλυξ ἐξωτερικῶς περιβάλλεται ὑπὸ ἑτέρου μικροτέρου κάλυκος. Τὰ πέταλα τῆς στεφάνης φέρουσι μικρὰν ὀνυχοειδῆ ἀπόφυσιν. Φέρουσι 10 στήμονας. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυής, μονόχωρος καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 2—5 καρποφύλλων. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα καὶ τὰ σπέρματα λευκωματοῦχα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *δίανθος* (κοιν. *γαρούφαλλο*), ἡ *σιληνὴ* (κοιν. *νυχάκι*) καὶ τὸ *ἀγρόστεμμα* (κοιν. *γόγγολι*).

18) Βατραχικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ θάμνοι

Digitized by Google

ἀπαντῶντες εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Βατραχιοειδῆ* (Ranunculaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας καὶ σπανιώτερον θάμνους, εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τῆς γῆς ἀπαντῶντας. Τὰ φύλλα των φέρουσι παχεῖς μίσχους καὶ δὲν φέρουσι παράφυλλα. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα καὶ κανονικά. Ὁ κάλυξ εἶναι τριμερής, τετραμερὴς ἢ πενταμερής. Ἡ στεφάνη ἀποτελεῖται ἐκ πέντε ἢ καὶ περισσοτέρων πετάλων. Οἱ στήμονες εἶναι πολυπληθεῖς. Οἱ ἀνθῆρες διαρρήγνυνται διὰ δύο σχισμῶν. Φέρει, σπανίως, μίαν ᾠοθήκην καὶ συνήθως πλείονας τοιαύτας ἐπιφυεῖς. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον καὶ σπανιώτερον ῥάξ. Ἐκ τῶν κυριωτέρων γενῶν εἶναι: ὁ *ἄδωνις*, ἡ *ἀθραγένη*, ἡ *ἀετορραφίς*, ἡ *ἀκταία*, ἡ *ἀνεμώνη*, τὸ *βατράχιον*, ὁ *ἐλλέβορος*, τὸ *ἡρανθές*, ἡ *κάλχα*, ἡ *κληματίς*, ἡ *ξανθόρριζα*, ἡ *παιωνία* καὶ ἡ *ὕδραστις*.

β) *Νυμφαιοειδῆ* (Nymphaeaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ὑδροβίους μὲ μεγάλα ἀσπιδοειδῆ, ἢ δισκοειδῆ, ὑμενώδη καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων ἐπαναπαυόμενα φύλλα καὶ ῥίζας ἑρπούσας. Ἀπαντῶσι κυρίως εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα καὶ κανονικά. Τὰ πέταλα τῆς στεφάνης σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ φυτοῦ μεταβάλλονται εἰς στήμονας. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πολυαρίθμων καρποφύλλων, εἶναι δὲ πολύχωρος, περικλείουσα πλείονας τῆς μιᾶς σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα ἢ ῥὰξ καὶ τὰ σπέρματα λευκωματοῦχα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *νυμφαία* (κοιν. *νεροκολοκυθιά*), τὸ *νούφαρ* καὶ ἡ *βικτωρία*.

19) Ροιαδικά. Περιλαμβάνονται πόαι διακρινόμεναι ἐκ τῶν ὁμιχλαμυδίων ἢ ἀπετάλων ἀνθέων των, ἅτινα εἶναι κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Μηκωνοειδῆ* (Papaveraceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἐτησίας, διετεῖς ἢ καὶ πολυετεῖς, καὶ σπανιώτερον θάμνους, ἰθαγενεῖς τῶν εὐκράτων βορείων χωρῶν τῆς γῆς. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐ αλλασσόμενα. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα καὶ κανονικά. Τὰ πέταλα τῆς στεφάνης ἐναλλάσσονται μετὰ τῶν σεπάλων τοῦ κάλυκος. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι δίχωρος, ἀποτελεῖται ἐκ δύο καρποφύλλων καὶ περικλείει πολυαρίθμους σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *μήκων* (κοιν. *παπαροῦνα* ἢ *ἀφιόνι*), τὸ *γλαύκιον* καὶ τὸ *ὑπήκοον*.

β) *Σταυρανθῆ* (Cruciferae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς βορείους εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι κανονικὰ ἀρρενοθήλεα. Τὰ πέταλα τῆς στεφάνης ἐναλλάσσονται μετὰ τῶν σεπάλων τῆς στεφάνης. Φέρουσιν ἓξ στήμονας. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι δίχωρος καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο καρποφύλλων. Ὁ καρπὸς εἶναι κέρας καὶ αἱ θυρίδες τούτου διανοίγονται ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: ἡ *ματθιόλη*, ὁ *χείρανθος*, τὸ *ναστούρτιον* (κοιν. *νεροκάρδαμο*), ἡ *βράσκη* (κοιν. *λάχανο*), τὸ *σίναπι* (κοιν. *σινάπι*), τὸ *ἄλυσσον*, ἡ *κοχλεαρία* καὶ ἡ *ἀναστατική*.

20) Σαρρακηνικά. Περιλαμβάνονται πόαι σαρκοφάγοι μὲ ἄνθη κανονικά. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *δροσεροειδῆ* (Droceraceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μὲ φύλλα παράρριζα, ἅτινα καλύπτονται ὑπὸ ἀδενοφόρων τριχῶν. Ἀπαντῶσιν εἰς ἑλώδη μέρη. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *δροσερά*.

21, Ροδικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ θάμνοι διακρινόμενοι ἐκ τῶν ἀπετάλων ἢ κυκλικῶν πετάλων των. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Ροδοειδῆ* (Rosaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας, θάμνους ἢ δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὰς βορείους εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα καὶ κανονικά. Οἱ ὕπεροι εἶναι πολυπληθεῖς καὶ ἕκαστος ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον ἢ δρύπη μονόσπερμος καὶ σπανίως θύλακος πολύσπερμος. Γνωστότερα γένη εἶναι: ἡ *ῥοδῆ* (κοιν. *τριανταφυλλιά*), ἡ *χαμαικέρασος* ἢ *μεγαλανθής* (κοιν. *φραουλιά*), ἡ *ποντεντίλλη*, ὁ *βάτος* καὶ τὸ *ποτήριον* (κοιν. *ἀφάνα*).

β) *Σαξιφραγοειδῆ* (Saxifragaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει φυτὰ μὲ φύλλα τρίλοβα, κορμὸν ὑπέρυθρον, ἄνθη πενταμερῆ καὶ καρπὸν κάψαν δίχωρον. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *σαξίφραγον*.

22) Πανδικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ δένδρα ὑδροχαρῆ ἢ λιμνόβια, μὲ φύλλα γυμνὰ καὶ ἄνθη κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *πανδαιοειδῆ* (Pandanaceae). Περιλαμβάνει δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *πάνδανος*.

23 Γερανικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ θάμνοι ἀπαντῶντες εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Πίναξ ταξινομήσεως τῶν φυτῶν

Συνομοταξία	*Ὁμοταξία*	*Τάξις*	*Οἰκογένεια*	*Γένη*	*Εἴδη*
XIV Ἐμβρυόφυτα σιφωνόγαμα (Embryophyta Siphonogama) ἢ Σπερματόφυτα ἢ Φανερόγαμα	Πολυπέταλα		δ) Γομορτεγοειδῆ . .	1	1
			ε) Δαφνοειδῆ . . .	40	1.000
			ς) ' ρεανδιοειδῆ . .	4	25
			ζ) Εὐπωματιοειδῆ .	1	2
			η) Καλυκανθοειδῆ .	1	6
			θ) Κερκιδιφυλλοειδῆ	1	2
			ι) Κερατοφυλλοειδῆ .	1	3
			ια) Λακτοριδοειδῆ .	1	1
			ιβ) Λαρδιζοβαλοειδῆ	7	15
			ιγ) Μαγνιολιοειδῆ .	9	70
			ιδ) Μηνισπερμοειδῆ .	65	350
			ιε) Μονιμιοειδῆ . .	30	200
			ις) Μυριστικοειδῆ .	18	275
			ιζ) Νυμφαιοειδῆ . .	8	50
			ιη) Τροχοδενδροειδῆ	3	6
		19) Ροιαδικὰ Rhoedales).	α) Καππαριδοειδῆ .	40	450
			β) Μηκωνοειδῆ . . .	28	600
			γ) Μοριγκοειδῆ . . .	1	3
			δ) Ρεζεδοειδῆ . . .	6	60
			ε) Σταυρανθῆ . . .	220	1.900
			ς) Τοβαριοειδῆ . . .	1	2
		20) Σαρακηνικὰ (Sarraceniales)	α) Δροσεροειδῆ . . .	5	100
			β) Νηπενθοειδῆ . .	1	60
			γ) Σαρακηνοειδῆ . .	3	9
		21) Ροδικὰ (Rosales)	α) Ἀμαμηλιοειδῆ . .	18	50
			β) Βρουνελιοειδῆ . .	1	10
			γ) Βρουνιοειδῆ . . .	12	50
			δ) Ἑλλοβόκαρπα ἢ χεδροπὰ	600	12.000
			ε) Εὐκομιοειδῆ . . .	1	1
			ς) Κεφαλωτοειδῆ . .	ι	1
			ζ) Κονναροειδῆ . .	6	60
			η) Κουνονιοειδῆ . .	21	120
			θ) Κρασσουλοειδῆ .	25	450
			ι) Κροσσο ηματοειδῆ	1	3
			ια) Μυροθαμνοειδῆ .	1	2
			ιβ) Πλατανοειδῆ . .	1	5
			ιγ) Πιττοσποριοειδῆ	10	90
			ιδ) Πυδοστημονοειδῆ	22	100
			ιε) Ροδοειδῆ	100	2 00
			ις) Σαξιφραγοειδῆ .	9ͻ	750
			ιζ) Τριστιχοειδῆ . .	3	6
			ιη) Ὑ ροσταχυοειδῆ	1	10
		22) Πανδικὰ (Pandales)	α) Πανδοειδῆ . . .	1	1
		23) Γερανικὰ (Geraniales)	α) Βουρσεροειδῆ . .	13	350
			β) Βοχυσιοειδῆ . . .	5	80
			γ) Γερανιοειδῆ . . .	11	650
			δ) ιχαπεταλοειδῆ .	3	125
			ε) Ἐρυθροξυλοειδῆ .	2	200
			ς) Εὐφορβιοειδῆ . .	220	4.000
			ζ) Ζυγοφυλλοειδῆ . .	22	160
			η) Καλλιτριχοειδῆ .	1	25
			θ) Κνεορoειδῆ . . .	1	12
			ι) Λινοειδῆ	9	150
			ια) Μαλπιγοειδῆ . .	55	650
			ιβ) Μελιοειδῆ . . .	40	600
			ιγ) Ὀξαλιδοειδῆ . .	7	250
			ιδ) Οὐμιριοειδῆ . .	3	20
			ιε) Πολυγαλοειδῆ . .	10	700
			ις) Ρυτοειδῆ	100	800
			ιζ) Σιμαρουβοειδῆ .	28	125
			ιη) Τρεμανδοειδῆ . .	2	26
			ιθ) Τριγωνοειδῆ . .	1	26
			κ) Τροπαιολοειδῆ . .	1	50
		24) Σαπινδικὰ (Sapindales)	α) Ἀκεροειδῆ . . .	2	150
			β) Ἀνακαρδιοειδῆ .	60	500
			γ) Βαλσαμινοειδῆ . .	2	430
			δ) Ἐμπετροειδῆ . .	3	4
			ε) Ἰκακινοειδῆ . . .	38	200
			ς) Ἱπποκαστανεοειδῆ	1	25
			ζ) Ἱπποκρατοειδῆ .	3	150
			η) Κοριαριοειδῆ . .	1	10
			θ) Κηλαστροειδῆ . .	38	480
			ι) Κορυνοκαρποειδῆ	1	3
			ια) Κυριλλοειδῆ . .	3	6
			ιβ) Λιμνανθοειδῆ . .	2	5
			ιγ) Μελιανθοειδῆ . .	3	18
			ιδ) Ὀξυφυλλοειδῆ .	5	300
			ιε) Πενταφυλακοειδῆ	1	2
			ις) Πυξοειδῆ . . .	6	30
			ιζ) Σαβιοειδῆ . . .	4	65
			ιη) Σαπινδοειδῆ . .	120	1.000
			ιθ) Σαλβαδωροειδῆ .	3	8
			κ) Σταχτουσιοειδῆ .	2	18
			κα) Σταφυλαιοειδῆ .	6	20
		25) Ραμνικὰ (Rhamnales)	α) Ἀμπελοειδῆ . .	11	450
			β) Ραμνοειδῆ . . .	40	500
		26) Μαλαχικὰ (Malvales)	α) Βομβακοειδῆ . .	20	140
			β) Γονυστιλιοειδῆ . .	1	7
			γ) Γυλιοειδῆ . . .	35	380
			δ) Ἐλαιοκαρποειδῆ .	7	120
			ε) Μαλαχοειδῆ . . .	35	700
			ς) Στερκουλιοειδῆ .	48	66ͻ
			ζ) Σκυτοπεταλοειδῆ .	1	10
			η) Χλαινοειδῆ . . .	7	15
		27) Παριετικὰ (Parietales)	α) ' γκιστροκλαδοειδῆ	1	12
			β) Ἀχαριο ιδῆ . . .	3	3
			γ) Βεγονοειδῆ . . .	4	760
			δ) Βιξοειδῆ . . .	3	6
			ε) Δατισκοειδῆ . . .	3	5
			ς) Διλλε ιοειδῆ. . .	16	40ͻ
			ζ) Διπτεροκαρποειδῆ	25	350

α) *Γερανιοειδῆ* (Geraniaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἢ θάμνους ἀπαντῶντας εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ καὶ κανονικά. Οἱ στήμονες, πέντε τὸν ἀριθμὸν ἐνίοτε, εἶναι ἄγονοι. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ὑποφυής, δίχωρος καὶ ἕκαστος χῶρος φέρει ἀνὰ μίαν σπερματικὴν βλάστην. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: τὸ *γεράνιον* (κοιν. *γεράνι*), τὸ *ἐρώδιον* καὶ τὸ *πελαργόνιον* ((κοιν. *πελαργόνι*).

β) *Εὐφορβιοειδῆ* (Euphorbiaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ποικίλης ἐξωτερικῆς μορφολογίας, ἀπαντώσας πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς καὶ ὧν τὰ περισσότερα εἶναι δηλητηριώδη. Τὰ ἄνθη εἶναι δίκλινα. Τὸ περιάνθιον εἶναι ἁπλοῦν ἢ ἀποτελεῖται ἐκ κάλυκος καὶ ἐκ στεφάνης. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ τρίχωρος καὶ περικλείει εἰς ἕκαστον χῶρον ἓν ἢ δυο σπέρματα. Τὰ σπέρματα εἶναι λευκωματοῦχα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: τὸ *εὐφόρβιον* (κοιν. *φλόμος*), ὁ *κίκινος*, (κοιν. *ρετσινολαδιά*), ἡ *σιφωνία*, ἡ *κροσσοφόρα* καὶ ὁ *πύξος* (κοιν. *πυξάρι*).

24) Σαπινδικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα μετὰ παραφύλλων καὶ ἄνθη καιά

Digitized by Google

κατὰ Ἔνγκλερ καὶ Πράντλ.

Συνομοταξία	Ὁμοταξία	Τάξις	Οἰκογένεια	Γένη	Εἴδη
XIV Ἐμβρυόφυτα σιφωνόγαμα (Embryophyta Siphonogama) ἢ Σπερματόφυτα ἢ Φανερόγαμα	Πολυπέταλα		η) Εὐκρυφιοειδῆ . .	2	5
			ϑ) Ἐλατινοει·ῆ . .	2	30
			ι) Θεοειδῆ	16	,75
			ια) Ἰοειδῆ	15	300
			ιβ) Καρυοκαροειδῆ .	2	15
			ιγ) Καρικοειδῆ . . .	4	40
			ιδ) Κιστοειδῆ . . .	7	200
			ιε Κυϊϊνοειδῆ . .	2	20
			ις) Κοχλοσπερμοειδῆ	3	18
			ιζ) Λαοσοειδῆ . . .	13	250
			ιη) Μαργκραβιοειδῆ .	5	40
			ιϑ) Μαλεσερβιοειδῆ .	1	30
			κ) Οὐϊντερανοειδῆ .	4	7
			κα) Ὀχνοειδῆ . . .	17	210
			κβ Πασσιφλωροειδῆ	18	380
			κγ) Σταγονοφόρα . .	42	850
			κδ) Σταχυουροειδῆ .	1	4
			κε) Ταμαρικοειδῆ . .	5	100
			κς) Τυρνεροειδῆ . .	6	150
			κζ) Φλακουρτοειδῆ .	70	500
			κη) Φουκεριοειδῆ . .	1	5
			κϑ Φρανκενιοειδῆ .	4	60
		28) Ὀπουντικὰ (Opuntiales)	α) Κακτοειδῆ . . .	25	1.500
		29) Μυρτανϑῆ (Myrtiflorae)	α) Ἀλοραγιδοειδῆ .	7	170
			β) Ἀλαγκιοειδῆ . .	1	22
			γ) Γεισσολωματοειδῆ	1	
			δ) Ἐλαιαγνοειδῆ . .	3	25
			ε) Θυμελαιοειδῆ . .	38	550
			ς) Ἱππουριδοειδῆ . .	1	1
			ζ) Κομβρετο ιδῆ . .	16	480
			η) Κυνομοριοειδῆ . .	1	1
			ϑ) Λεκυϑοε δῆ . . .	18	150
			ι) Λυϑροειδῆ. . . .	21	500
			ια) Μελανοστομοειδῆ	200	2.5 0
			ιβ) Μυ τοειδῆ . . .	90	2.800
			ιγ) Νυσσοειδῆ . . .	3	10
			ιδ) Ὀλινιοε δῆ . .	1	6
			ιε) Ὀναγροειδῆ . .	40	500
			ις) Πεναιοειδῆ . .	5	25
			ιζ) Πουνικοειδῆ . .	1	2
			ιη) Ριζοφοροειδῆ . .	12	60
		30) Σκιαδ·νϑῆ (Umbelliflorae)	α) Ἀραλιοειδῆ . . .	55	700
			β) Κορνοειδῆ . . .	15	100
			γ) Σκια·οφόρα . . .	200	2.7·0
	Συμπέταλα	31) Ἐρεικικὰ (Ericales)	α) Διαπ νσιοειδῆ . .	6	9
			β) Ἐποκριδοειδῆ . .	30	400
			γ) Ἐρεικοειδῆ . . .	50	1 350
			δ) Κληϑροειδῆ . . .	1	30
			ε) Λενοειδῆ	3	5
			ς) Πυρολοειδῆ . . .	10	30
		32) Πρι·ουλικὰ (Primulales)	α) Θεοφραστοειδῆ .	4	60
			β) Μ·ρσινοειδῆ . .	35	1.000
			γ) Πριμουλο ιδῆ . .	25	55
		33) Μολυβδαινικὰ (Plumbaginales)	α) Μολυβδαινοειδῆ .	10	280
		34) Ἐβενικὰ (Ebenales)	α) Ἐβενοειδῆ . . .	7	320
			·) Σαπ τοειδῆ . . .	35	600
			γ) Στυρακ ειδῆ. .	6	125
			δ) Συμπλοκοειδῆ . .	1	290
		35) Συνεστραμμένα (Contortae)	α) Ἀποκυνοειδῆ . .	180	1.400
			β) Ἀσκληπιαδοειδῆ .	320	1.700
			γ) Γεντιανοειδῆ . .	80	800
			δ) Ἐλαιοειδῆ . . .	21	400
			ε) Λογανοειδῆ . . .	35	550
		36) Σωλην νϑῆ (Tubiflorae)	α) Ἀκανϑοειδῆ . . .	240	2.000
			β) Βερβενοειδῆ . . .	70	750
			γ) Βοραγινοειδῆ . .	100	1.800
			δ) Βιγνονιοειδῆ. . .	100	800
			ε) Γεσνεριοειδῆ . . .	85	1.100
			ς) Γλοβουλαριοειδῆ .	3	20
			ζ) Κολουμελλιοειδῆ .		3
			η) Κομβολβο·λοειδῆ	50	1.000
			ϑ Λεντιβουλαριοειδῆ	10	250
			ι) Μαρτινιοειδῆ . .	3	10
			ια) Μυοποροειδῆ . .	5	100
			ιβ) Νολανοειδῆ . . .	5	·0
			ιγ) Ὀροβαγχοειδῆ. .	12	·40
			ιδ) Πηδαλιοειδῆ . .	14	45
			ιε) Πολεμωνιοειδῆ. .	12	300
			ις) Σκροφουλαριοειδῆ	200	2 600
			ιζ) Σολανοειδῆ . . .	72	1.500
			ιη) Ὑδροφυλλοειδῆ .	18	250
			ιϑ) Φρυμοειδῆ . . .	1	1
			κ) Χειλανϑῆ	200	3.000
		37) Πλανταγινικὰ (Plantaginales)	α) Πλανταγινοειδῆ .	3	200
		38) Ρουβικὰ (Rubial·s	α) Ἀδοξοειδῆ . . .	1	1
			β) Αἰγοκληματοειδῆ .	18	275
			γ) Βαλεριανοειδῆ . .	8	350
			δ) Διψακοειδῆ . . .	10	150
			ε) Ρουβιοειδῆ . . .	450	5.500
		39) Κολοκυνϑικὰ (Cucurbitales)	α) Κολοκυνϑοειδῆ. .	·90	750
		40) Κωδωνανϑῆ (Campanalatae)	α) Βρουνονιοειδῆ . .	1	1
			β) Γουδενιοειδῆ . .	13	300
			γ) Καλυκεροειδῆ . .	4	40
			δ) Κωδωνοειδῆ . . .	60	1.000
			ε) Στυλοειδῆ . . .	3	100
			ς) Σύνϑετα	900	13.000

βότρυς ἢ κῦμα διατεταγμένα. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *σαπινδοειδῆ* (Sapindaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα μὲ γαλακτώδη ὀπὸν καί τινα χρήσιμα διὰ τὰ ἐδώδιμα σπέρματά των καὶ τὸ ξύλον των. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *σάπινδος*.

25) Ραμνικά. Περιλαμβάνονται θάμνοι ἢ δένδρα ἀκανθώδη ἢ μή, μὲ ἄνθη κυκλικὰ καὶ κανονικὰ καὶ καρπὸν δρύπην. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *ἀμπελοειδῆ* (Ampelidaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει θάμνους κληματώδεις, μὲ φύλλα ἔλλοβα, παλαμοσχιδῆ καὶ φέροντα ἕλικας. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, τετραμερῆ ἢ πενταμερῆ καὶ κανονικά. Ὁ κάλυξ, ἡ στεφάνη καὶ οἱ στήμονες ἐπαναπαύονται ἐπὶ ἀνθοδόχης δισκοειδοῦς. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι δίχωρος, ἐπιφυὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο καρποφύλλων. Ἕκαστος χῶρος τῆς ᾠοθήκης φέρει ἀνὰ δύο σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι ῥάξ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *ἄμπελος* (κοιν. *ἀμπέλι*) καὶ ἡ *ἀμπέλοψις*.

26) Μαλαχικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ σπανιώτερον καὶ θάμνοι μὲ φύλλα παλαμόνευρα μετὰ παραφύλλων, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *μαλαχοειδῆ* (Malvaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας καὶ σπανιώτερον θάμνους ἀπαντῶντας εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ φύλλα των εἶναι παλαμόνευρα καὶ φέρουσι παράφυλλα. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ καὶ κανονικά. Ὁ κάλυξ εἶναι συμφυὴς μερικῶς. Οἱ στήμονες εἶναι ἡνωμένοι κατὰ τὴν βάσιν των καὶ ἀποτελοῦσι σωλῆνα. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι πολύχωρος, ἕκαστος δὲ χῶρος φέρει ἀνὰ ἓν σπέρμα καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν καρποφύλλων. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *μαλάχη* (κοιν. *μολόχα*), ἡ *ἀλθαία* (κοιν. *δενδρομολόχα*), ἡ *σίδη* (κοιν. *καμπανέλλα*), τὸ *γοσσύπιον* (κοιν. *βαμβάκι*) καὶ ὁ *ἰβίσκος* κοιν. *μπάμια*).

27) Παριετικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ διακρινόμενα ἐκ τῶν κυκλικῶν ἀνθέων των καὶ τῶν συμφυῶν καρποφύλλων των. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *ἰοειδῆ* (Violaceae). Αὕτη περιλαμβάνει πόας τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς, μὲ ἄνθη συμμετρικά, ἀρρενοθήλεα, ᾠοθήκην μονόχωρον καὶ καρπὸν κάψαν. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *ἴον*, κλπ.

28) Ὀπουντικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ μὲ σαρκώδη βλαστόν, ἀπαντῶντα εἰ τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς καὶ εὐδοκιμοῦντα καὶ ἐπὶ πετρωδῶν ἐδαφῶν. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *κακτοειδῆ* (Cactaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει φυτὰ μὲ ἄνθη ἀρρενοθήλεα, κανονικά, σύμμετρα, ᾠοθήκην ὑποφυᾶ μονόχωρον ἢ πολύχωρον καὶ καρπὸν ῥᾶγα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: ἡ *ὀπουντία*, ὁ *κηρόκακτος*. ὁ *ἐχινόκακτος* κλπ.

29) Μυρτανθῆ. Περιλαμβάνονται πόαι, θάμνοι ἢ καὶ δένδρα μὲ φύλλα ἀειθαλῆ, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *μυρτοειδῆ* (Myrtaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει θάμνους ἢ δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς, μὲ φύλλα ἀειθαλῆ, ἁπλᾶ, ἀντίθετα καὶ ἄνευ παραφύλλων. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, τετραμερῆ ἢ πενταμερῆ καὶ κανονικά. Ἡ ᾠοθήκη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι ὑποφυής. Οἱ στήμονες εἶναι πολυπληθεῖς καὶ ὁ καρπὸς κάψα ἢ ῥάξ.

Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *μύρτος* (κοιν. *μυρτιά*) καὶ ὁ *καρυόφυλλος ὁ ἀρωματικός*, οὗ οἱ ἀπεξηραμμένοι κάλυκες παρέχουσι τὰ *καρυόφυλλα* (κοιν. *γαρύφαλλα*).

30) Σκιαδανθῆ. Περιλαμβάνονται ἀνεπτυγμέναι πόαι μὲ στέλεχος κοῖλον, κομβῶδες και φύλλα ἐναλλασσόμενα. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς βορείους εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *σκιαδοφόρα* (Umbelliferae). Εἶναι πόαι ἀνεπτυγμέναι μὲ βλαστὸν κοῖλον ἢ καλαμώδη, φύλλα ἐναλλασσόμενα, σύνθετα καὶ σπανίως ἁπλᾶ. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς βορείας εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη εἶναι κανονικὰ καὶ κατὰ σκιάδιον διατεταγμένα. Ὁ κάλυξ ἐνίοτε εἶναι λίαν ὑποτυπώδης. Ἡ στεφάνη ἔχει χρῶμα λευκὸν ἢ ἐπίξανθον. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον διπλοῦν καὶ χωρίζεται εἰς δύο χώρους, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει ἀνὰ ἓν σπέρμα λευκωματοῦχον.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων γενῶν εἶναι: τὸ *ἠρύγγιον* (κοιν. *φιδάγκαθο*), τὸ *κώνειον* (κοιν. *βρωμόχορτο*), τὸ *πετροσέλινον* (κοιν. *μαϊντανός*), τὸ *ἄπιον* (κοιν. *σέλινο*), ὁ *δαῦκος* (κοιν. *καρῶτο*), τὸ *κάρον* (κοιν. *κύμινο*), ἡ *πιμπινέλλα* (κοιν *γλυκάνισο*), τὸ *μάραθον* (κοιν. *μάραθο*), τὸ *ἄνηθον* (κοιν. *ἄνηθο*), τὸ *βούπλευρον* καὶ ἡ *φερούλη* (κοιν. *μαγκοῦτα*).

Συμπέταλα. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ κατωτέρω τάξεις:

31) Ἐρεικικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ δενδρύλλια μὲ φύλλα ἁπλᾶ καὶ ἄνθη κανονικὰ καὶ ἑρμαφρόδιτα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *ἐρικοειδῆ* (Ericaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει θάμνους μὲ ἄνθη κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, τετραμερῆ ἢ πενταμερῆ καὶ κανονικά. Ἡ στεφάνη συμφύεται μετὰ τῆς ἀνθοδόχης, ἥτις ἔχει σχῆμα δισκοειδές. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς ἢ ὑποφυὴς καὶ πολύχωρος. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα εἰς τέσσαρα ἢ πέντε χωρίσματα διῃρημένη καὶ τὰ σπέρματα εἶναι λευκωματοῦχα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: ἡ *ἐρείκη*, ἡ *καλλύνη*, τὸ *ἀρβοῦτον* καὶ ὁ *κόμαρος* (κοιν. *κουμαριά*).

32) Πριμουλικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἀπαντῶσαι εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν γῆν καὶ ἀφθονώτερον εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *πριμουλιοειδῆ* (Primulaeae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ συνήθως καὶ κανονικά. Οἱ στήμονες εἶναι τοποθετημένοι πρὸ τῆς στεφάνης, ἥτις εἶναι σωληνοειδής. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ περιέχει πολλὰς σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι

Digitized by Google

κάψα, ἥτις κατὰ τὴν ὡρίμανσίν της διαρρηγνύεται. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: ἡ *πριμούλη*, ἡ *ἀναγαλλὶς* καὶ τὸ *κυκλάμινον* (κοιν. *λαγουδάκι*)

33) Μολυβδαινικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ κυρίως εἰς ὑφαλμύρους ἐκτάσεις καὶ εἰς παράλια μέρη φυόμενα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *μολυβδαινοειδῆ* (Plumbaginaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἢ θάμνους πολυετεῖς μὲ ἄνθη ἑρμαφρόδιτα καὶ καρπὸν κάρυον.

34) Ἐβενικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ ξυλώδη μὲ ἁπλᾶ φύλλα, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *ἐβενοειδῆ* (Ebenaceae). Τὰ φυτὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης φέρουσι φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἁπλᾶ καὶ δερματώδη καὶ ἄνθη μονήρη ἢ κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *διόσπυρος*.

35) Συνεστραμμένα. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ δένδρα μὲ ἄνθη πενταμερῆ καὶ ὑπόγυνα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια εἶναι τὰ *ἐλαιοειδῆ* (Oleaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα ἢ θάμνους μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη κατὰ βότρυς ἢ πυραμίδα διατεταγμένα. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα. Ὁ κάλυξ καὶ ἡ στεφάνη εἶναι τετραμερής. Οἱ στήμονες εἶναι ἀνὰ δύο ἡνωμένοι. Ἡ φοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ δίχωρος, ἕκαστος δὲ χῶρος ταύτης περικλείει ἀνὰ δύο σπερματικὰς βλάστας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἡ μία ἀναπτύσσεται. Ὁ καρπὸς εἶναι δρύπη, κάψα ἢ ῥὰξ καὶ τὸ ἔμβρυον λευκωματοῦχον.

Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *ἐλαία* (κοιν. *ἐλιά*), τὸ *λιγοῦστρον*, (κοιν. *λιγοῦστρο*), ὁ *φράξινος*, (κοιν. *φράξος*), ἡ *σῦριγξ* (κοιν. *ἀγριοπασχαλιά*) καὶ ἡ *φιλυρέα*.

36) Σωληνανθῆ. Περιλαμβάνονται φυτὰ μὲ ἄνθη ἀρρενοθήλεα καὶ σωληνοειδῆ. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Βοραγινοειδῆ* (Boragiaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μὲ φύλλα παχέα ὑπὸ τριχῶν καλυπτόμενα καὶ ἄνθη κατὰ θυσάνους διατεταγμένα. Ἀπαντῶσι κυρίως εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι κανονικά, πενταμερῆ καὶ ἀρρενοθήλεα. Ἡ φοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο καρποφύλλων. Χαρακτηριστικὴ σύσφιγξις τῶν δύο τμημάτων τῆς φοθήκης χωρίζει ταύτην εἰς ἕτερα δύο τμήματα, ἐκ δὲ τοῦ κέντρου τούτων ἀναφαίνεται ὁ στῦλος τοῦ ὑπέρου. Ἕκαστον ἐκ τῶν τμημάτων τούτων περικλείει ἀνὰ μίαν σπερματικὴν βλάστην. Ἡ στεφάνη εἶναι τριχοειδὴς καὶ ὀδοντωτὴ κατὰ τὰ χείλη της. Ὁ καρπὸς εἶναι τετράχωρος. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: τὸ *βοράγινον* (κοιν. *μπουράντζα*), ἡ *ἀγχοῦσα* (κοιν. *βοϊδόγλωσσο*), ἡ *μυοσωτὶς* (κοιν. *μή με λησμόνει*), ὁ *κήρινθος* (κοιν. *νερολάχανο*), τὸ *σύμφυτον*, τὸ *κυνόγλωσσον*, τὸ *ἡλιοτρόπιον* καὶ ἡ *ἀλκάνη*.

β) *Κομβολβουλοειδῆ* (Comvolvulaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἢ θάμνους περιαλλοβλάστους καὶ ἀριστεροστρόφους, μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ ἄνθη κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, τετραμερῆ ἢ πενταμερῆ καὶ κανονικά. Οἱ στήμονες συμφύονται κατὰ τὴν βάσιν των μὲ τὴν στεφάνην. Ἡ φοθήκη ἀποτελεῖται ἐκ 2—4 καρποφύλλων μὲ μονόσπερμον ἢ δίσπερμον σπερματικὴν βλάστην. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα διανοιγομένη κατὰ τὴν ὡρίμανσίν της εἰς 2—4 βαλβῖδας.

Γνωστότερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι: ὁ *κονβόλβουλος* (κοιν. *περιπλοκάδα* ἢ *περικοκλάδα*) ἡ *βατάτα* (κοιν. *γλυκοπατάτα*), ἡ *κουσκούτα* καὶ τὸ *ἐπίθυμον*.

γ) *Σκροφουλαριοειδῆ* (Scrophulariaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει φυτὰ ποώδη καὶ ξυλώδη, ὧν τινα ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ ἑτέρων φυτῶν καὶ ἕτερα ἐνέχουσι δηλητηριώδη χυμόν. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ καὶ κανονικά. Φέρουσι 2—5 στήμονας. Ἡ φοθήκη εἶναι ἐπιφυής, δίχωρος καὶ περιέχει πολλὰς σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα δίχωρος καὶ τὰ σπέρματα λευκωματοῦχα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι: ἡ *βερονίκη*, τὸ *βέρβασκον* (κοιν. *φλωμόχορτο*), ἡ *σκροφουλαρία*, τὸ *ἀντίρρινον*, ἡ *δακτυλῖτις*, ὁ *ῥίνανθος* καὶ ὁ *μελάμπυρος*.

δ) *Σολανοειδῆ* (Solanaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας καὶ σπανιώτερον θάμνους μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ ἄνθη κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Τὰ φυτὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς καὶ περιέχουσι δηλητηριώδεις καὶ ναρκωτικὰς οὐσίας. Τὰ ἄνθη των εἶναι πενταμερῆ, κανονικὰ καὶ ἀρρενοθήλεα. Οἱ στήμονες συμφύονται μετὰ τῆς στεφάνης. Ἡ φοθήκη εἶναι δίχωρος, ἐπιφυὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο καρποφύλλων, φέρουσα πολυαρίθμους σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα ἢ ῥάξ, περικλείων πολυάριθμα σπέρματα. Γνωστότερα γένη εἶναι: τὸ *στραμόνιον* (κοιν. *τάτουλα*), ἡ *νικοτιανή* (κοιν. *καπνός*), ὁ *ὑοσκύαμος* (κοιν. *γέρος*), ὁ *στρύχνος ὁ κονδυλόρριζος* (κοιν. *πατάτα*), ὁ *στρύχνος τὸ λυκοπερσικὸν* (κοιν. *τομάτα*), τὸ *καψικὸν τὸ ἐτήσιον* (κοιν. *πιπεριά*), ἡ *ἄτροπος*, ὁ *μανδραγόρας*, ὁ *κέστρος* καὶ ἡ *φυσαλλίς*.

ε) *Χειλανθῆ* (Labiaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μὲ φύλλα ἀντίθετα, βλαστὸν τετραγωνικὸν καὶ ἄνθη ἀναφαινόμενα κατὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων καὶ κατὰ σπονδύλους διατεταγμένα. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους, συνήθως, χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ. Ἡ στεφάνη εἶναι δίχειλος, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἄνω χεῖλος εἶναι δίλοβον, τὸ δὲ κάτω τρίλοβον. Οἱ στήμονες εἶναι 4. Ἡ φοθήκη εἶναι ἐπιφυής, εἰς τέσσαρας χώρους διῃρημένη, ἕκαστος τῶν ὁποίων περιέχει ἀνὰ ἓν σπέρμα. Ὁ καρπὸς εἶναι τετράχωρος καὶ τὰ σπέρματα λευκωματοῦχα ἢ καὶ μή. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *ἐλελίσφακος* (κοιν *ἄγρια φασκομηλιά*), ἡ *λιβανωτὶς* (κοιν. *δενδρολίβανο*), τὸ *ὤκιμον* (κοιν. *βασιλικός*), ἡ *λιβανωτὶς ἡ γνησία* (κοιν. *λεβάντα*), ὁ *ἡδύοσμος* (κοιν. *δυοσμος*), τὸ *ὀρίγανον* (κοιν. *ρίγανη*), ὁ *θύμος* (κοιν. *θυμάρι*), ὁ *θύμβρος* (κοιν. *θρούμπι*), τὸ *λάμιον* καὶ τὸ *τεύκριον* (κοιν. *λαγοκοιμηθιά*).

37) Πλανταγινικά. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ θάμνοι διακρινόμενοι ἀπὸ τὰ κανονικὰ μονογενῆ ἢ ἑρμαφρόδιτα ἄνθη των. Γνωστοτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταυτης ειναι τὰ *πλανταγινοειδῆ* (Plantaginaceae). Η οἰκογένεια περιλαμβάνει πόας μὲ ἄνθη συμμετρικὰ και καρπὸν κάμψαν. Τὰ ἄνθη εἶναι κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *πλαντάγινον*.

38) Ρουβικά. Περιλαμβάνονται φυτὰ ποώδη ἢ ξυλώδη, μὲ φύλλα ἀντίθετα, ἁπλᾶ καὶ ἄνθη τετραμερῆ. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Αἰγοκληματοειδῆ* (Caprifoliaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει δένδρα ἢ θάμνους μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ φυόμενα εἰς τὰς βορείους εὐκράτους χώρας. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα κανονικά. Ὁ κάλυξ φέρει 4—5 ὀδοντώσεις. Ἡ στεφάνη εἶναι σωληνοειδὴς ἢ τροχοειδής. Ἡ φοθήκη εἶναι δίχωρος, τρίχωρος ἢ πεντάχωρος καὶ ὑποφυής. Ὁ καρπὸς εἶναι ῥὰξ ἢ δρύπη καὶ τὸ ἔμβρυον λευκωματοῦχον. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *λουνικέρη* (κοιν. *αἰγόκλημα* ἢ *ἁγιόκλημα*).

β) *Βαλεριανοειδῆ* (Valerianaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς βορείους καὶ εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, πενταμερῆ καὶ συμμετρικὰ ἢ ἀκανόνιστα. Ὁ κάλυξ εἶναι ὑποτυπώδης ἢ τελείως ἄπουσιάζει. Ἡ στεφάνη εἶναι χοανοειδὴς καὶ φέρει φυμάτιον ἢ πλῆκτρον κατὰ τὴ βάσιν της καὶ πεντάλοβον κράσπεδον κατὰ τὸ χεῖλός της. Ἔχει 3 στήμονας οὐχὶ ἡνωμένους μεταξύ των. Ὁ ὕπερος εἶναι ὑποφυής, τρίχωρος, ἐκ τῶν τριῶν δὲ αὐτοῦ διαμερισμάτων μόνον τὸ ἓν διαμέρισμα φέρει σπερματικὴν βλάστην, τὰ δὲ ἕτερα δύο εἶναι ἄγονα. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον καὶ τὸ ἔμβρυον στερεῖται λευκώματος. Γνωστότερα γένη ἡ *βαλεριάνα* καὶ ὁ *κέντρανθος*.

γ) *Διψακοειδῆ* (Dipsaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μὲ φυλλα ἀντίθετα ἄνευ παραφύλλων καὶ ἄνθη κατὰ κεφαλίδας διατεταγμένα. Κυριώτερα γένη εἶναι ὁ *δίψακος* καὶ ἡ *σκαβιόζα*.

39) Κολοκυνθικά. Περιλαμβάνονται πόαι μὲ καυλὸν ἕρποντα καὶ ὑπὸ ἀκανθῶν, συχνά, κεκαλυμμένον καὶ μεγάλα φύλλα. Ἀξιολογωτέρα οἰκογένεια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ *κολοκυνθοειδῆ* (Cucurbitaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας μονοετεῖς, μὲ φύλλα παλαμόνευρα καὶ ἕλικας, δι' ὧν ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ διαφόρων στερεῶν ὑποθεμάτων. Τὰ ἄνθη των εἶναι κανονικὰ μόνοικα καὶ σπανιώτερον δίοικα. Ὁ κάλυξ αὐτῶν εἶναι πενταμερὴς καὶ εὔπτωτος. Ὁ ὕπερος εἶναι ὑποφυής, μονόχωρος ἢ πολύχωρος, καὶ αἱ σπερματικαὶ βλάσται πολλαί. Ὁ καρπὸς εἶναι ῥὰξ καὶ τὸ ἔμβρυον δὲν ἔχει λεύκωμα. Κυριώτερα γένη εἶναι ἡ *κολοκύνθη* (κοιν. *κολοκυθιά*), ἡ *σίκυος* (κοιν. *ἀγγουριά*), ὁ *σίκυς ὁ μηλοπέπων* (κοιν. *πεπονιά*), ὁ *ὑδροπέπων* (κοιν. *καρπουζιά*), καὶ τὸ *ἐκβάλλιον* (κοιν. *πικραγγουριά*).

40) Κωδωνανθῆ. Περιλαμβάνονται πόαι ἢ δενδρύλλια πανταχοῦ ἀπαντῶντα τῆς γῆς. Ἀξιολογώτεραι οἰκογένειαι τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) *Κωδωνοειδῆ* (Campanulaceae). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πόας τῶν θερμῶν κυρίως χωρῶν, μὲ φύλλα ἁπλᾶ καὶ ἄνευ παραφύλλων. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἀρρενοθήλεα, κανονικὰ καὶ πενταμερῆ. Ὁ κάλυξ εἶναι φυλλοειδής, ἔμμονος μὲ αἰχμηρὰς ὀδοντώσεις καὶ μερικῶς ἢ ὁλικῶς συνηνωμένος μετὰ τῆς φοθήκης. Οἱ στήμονες ἐναλλάσσονται μὲ τὰς ὀδοντώσεις τῆς στεφάνης καὶ εἶναι πλατεῖς κατὰ τὴν βάσιν των. Ἡ φοθήκη εἶναι τρίχωρος καὶ περιέχει πολλὰς σπερματικὰς βλάστας. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα, ἥτις διαρρηγνύεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὡριμάνσεώς της, καὶ τὰ σπέρματα εἶναι λευκωματοῦχα. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *καμπανούλη*.

β) *Σύνθετα* (Compositae). Κύριος χαρακτὴρ τούτων εἶναι ἡ κεφαλοειδὴς ἀνθοθεσία. Ἡ φοθήκη εἶναι ὑποφυὴς μονόχωρος καὶ περικλείει μίαν σπερματικὴν βλάστην. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον καὶ περιέχει ἔμβρυον ἄνευ λευκώματος. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: τὸ *κιχώριον*, τὸ *ταράξικον*, ὁ *σκόλυμος* καὶ ἄλλα πολλά.

Κατηγορίαι φυτῶν ἀναλόγως τῆς χρησιμότητός των. Ἀναλόγως τῆς χρησιμότητός των τὰ φυτὰ διαιροῦνται εἰς ἐδώδιμα, ποτοπαραγωγικά, κτηνοτροφικά, βιομηχανικά, ὑφαντικά, βαφικά ἀρωματικά, φαρμακευτικὰ κλπ.

Φυτὰ ἐδώδιμα. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐδωδίμων φυτῶν κατέχουσι τὰ δημητριακά, τῶν ὁποίων τὰ σπέρματα, καταλλήλως ἀλευροποιούμενα, ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς τροφῆς ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ φυτὰ ταῦτα εἶναι, γενικῶς, μονοετεῖς πόαι, ἀνήκουσαι εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἀγρωστοειδῶν, πλὴν τοῦ μελανοῦ σίτου, ὅστις ὑπάγεται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν πολυγωνιδῶν. Ἡ ἀνάπτυξίς των εἶναι ταχεῖα, τὰ σπέρματά των διατηροῦνται ἐπὶ μακρὸν καὶ περικλείουν ἐντὸς τοῦ μικροῦ ὄγκου των πλουσίας θρεπτικὰς οὐσίας. Ἐκ τῶν φυτῶν τούτων ἀξιολογώτερα εἶναι ὁ σῖτος εἰς τὰς εὐκράτους χώρας καὶ ἡ ὄρυζα εἰς τὰς θερμάς, ἡ κριθή, ἡ σίκαλις, ἡ βρόμη, ὁ ἀραβόσιτος, ὁ κέγχρος, καὶ τὸ σόργον.

Φυτὰ ποτοπαραγωγικά. Τὰ φυτὰ ταῦτα διαιροῦνται εἰς τρεῖς κατηγορίας: εἰς τὰ παράγοντα οἰνοπνευματώδη ποτὰ (ἄμπελος κλπ.), εἰς τὰ παράγοντα ἀλκαλοειδῆ ποτὰ (καφές, τέϊον, κτλ.) και εἰς τα παράγοντα σακχαρώδη ποτά.

Φυτὰ κτηνοτροφικά. Κυριώτερα ἐκ τούτων εἶναι τὰ σιτηρά, τὰ χεδροπά, διάφορα δένδρα, ὅπως αἱ μορέαι, αἱ δρύες, αἱ ταμαρίδες κλπ.

Φυτὰ βιομηχανικά. Ὡς τοιαῦτα θεωροῦνται τὰ δένδρα, ὧν τὸ ξύλον χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς εἰς τὴν ξυλουργικὴν βιομηχανίαν. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων εἶναι ἡ κυπάρισσος, ἡ δρῦς, ἡ καστανέα, ἡ ἰτέα, ὁ πλάτανος, η φελλόδρυς κ. τ. λ.

Φυτὰ ὑφαντικά. Κυριώτερα τῶν ὑφαντικῶν φυτῶν εἶναι ὁ λίνος, ἡ κάνναβις, ἡ αβάκα, ὁ βάμβαξ τὸ σπάρτον, ἡ ὀπουντία καὶ ἄλλα.

Φυτὰ βαφικά. Κυριώτερα τῶν βαφικῶν φυτῶν εἶναι τὸ ἰνδικόν, ἡ καισαλπινία, ὁ κρόκος, ἡ ροκέλλη, ὁ ροῦς κλπ.

Φυτὰ ἀρωματικά. Κυριώτερα τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ἡ ροδῆ, τὰ πλεῖστα τῶν χειλανθῶν, τὰ ἰριδοειδῆ, τὰ ἑσπεριδοειδῆ ὡς καὶ τὰ ἀρωματικὰ ξύλα διαφόρων δένδρων, ὅπως τοῦ πτεροκάρπου τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ κέδρου τοῦ Λιβάνου, τοῦ στύρακος κλπ.

Φυτὰ δηλητηριώδη. Κυριώτερα τουτων εἶναι πλεῖστα εἴδη τῆς οἰκογενείας τῶν ἀσκληπιαδοειδῶν, τινὰ ἐκ τῶν χεδροπῶν, ἐκ τῶν μυκήτων ἐκ τῶν εἰδῶν τῆς βαλεριάνας, τῶν μηκώνων κλπ.

Φυτὰ ναρκωτικά. Κυριώτερα τῶν ναρκωτικῶν φυτῶν εἶναι ἡ νικοτιανή, ὁ μήκων ὁ ὑπνοφόρος, ἡ ζάτροφα κλπ. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοβ.]* Βλ. λ. *χλωρίς*.

—*[Λαογρ.]* Βλ. *βοτάνι* καὶ *δένδρον [Λαογρ.]*.

—*[Δασμολ.]* Τὰ *φυτὰ* ὑπάγονται εἰς εἰσαγωγικὸν δασμὸν κατὰ τὰς διακρίσεις τῆς κλάσεως 14 τοῦ δασμολογίου εἰσαγωγῆς. Ἀπαγορεύεται ὅμως ἡ εἰσαγωγὴ ἐκ πάσης ξένης χώρας, φυλλοξηριώσης ἢ μή, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν φυλλοξηριωσῶν καὶ ὑπόπτων φυλλοξήρας περιφερειῶν, φυτῶν ἀμπέλου. Γ. Ν. Κ.

—**φυτῶν νόσοι** βλ. λ. *φυτοπαθολογία*.

—*[Νομοθ.]* Αἱ νόσοι τῶν *φυτῶν* ἐγένοντο ἀντικείμενον νομοθετικῆς προνοίας διὰ τῶν νόμων: α) 217 τοῦ 1914 «περὶ καταπολεμήσεως τῶν νόσων τῶν φυτῶν καὶ περὶ ὀργανώσεως τῆς φυτοπαθολογικῆς ὑπηρεσίας», β) 218 τοῦ 1914 «περὶ προαγωγῆς τῆς γεωργίας διὰ διαδόσεως τῶν λιπασμάτων», γ) 512 τοῦ 1914 «περὶ καταστροφῆς τῶν ἀρουραίων καὶ τῶν ἀκρίδων καὶ τινων ἄλλων νομοθετικῶν μέτρων». Γ. Ν. Κ.

φυτονόμος (ὁ) (Phytonomus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κουρκουλιονιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη μικροῦ μεγέθους κανθάρων, ἀπαντώντων ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ ζώντων ἐκ τῶν χυμῶν τούτων. Δ. Ν. Π.

φυτονόσος (ἡ) *[Φυτοπαθ.]*. Καλεῖται διαταραχὴ τῶν λειτουργιῶν τοῦ φυτοῦ, ἀπολήγουσα πολλάκις εἰς θάνατον αὐτοῦ. Ὀφείλεται εἰς προσβολὴν ζωϊκῶν ἢ φυτικῶν παρασίτων ἢ εἰς ἀντιξόους συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος. Ὅταν φυτονόσος τις λάβῃ ἀσυνήθεις διαστάσεις ἀπὸ ἀπόψεως ἐντάσεως καὶ ἐκτάσεως, τότε ἔχομεν τὴν καλουμένην *ἐπιφυτίαν*. Ε. Τ. Ε.

φυτοπαθολογία (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐρευνῶσα τὰς *φυτονόσους* καὶ ὑποδεικνύουσα τὸν τρόπον τῆς θεραπείας αὐτῶν. Αἱ φυτονόσοι ὀφείλονται εἴτε εἰς τὴν ἐπίδρασιν δυσμενῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῶν φυτῶν (*φυσιολογικαὶ* φυτονόσοι), εἴτε εἰς τὴν προσβολὴν αὐτῶν ὑπὸ παρασίτων (*παρασιτικαὶ* φυτονόσοι). Αἱ παρασιτικαὶ φυτονόσοι ὀφείλονται ἢ εἰς ζωϊκὰ παράσιτα ἢ εἰς φυσικὰ τοιαῦτα. Δεδομένου ὅτι ἡ φυτοπαθολογία ἐξετάζει τὰς φυτονόσους ἐν γένει, θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνῃ καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐκ ζωϊκῶν παρασίτων φυτονόσων. Ἐπεκράτησεν ἐν τούτοις ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὅρου μόνον διὰ τὰς φυσιολογικὰς καὶ ἐκ φυτικῶν παρασίτων νόσους. Ἡ ἔρευνα τῶν ζωϊκῶν παρασίτων ἀνήκει εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην ζῳολογίαν καὶ τοὺς κλάδους αὐτῆς, ἡ δὲ τῶν φυτικῶν παρασίτων καὶ τῶν φυσιολογικῶν διαταραχῶν τῶν φυτῶν εἰς τὴν ἐφηρμο-

Digitized by Google

σμένην βοτανικήν, ἢ κλάδος δύναται νὰ θεωρηθῇ η φυτοπαθολογία. Αὕτη ἀποτελεῖ καὶ κλάδον τῆς γεωπονίας καὶ δασοκομίας, δεδομένου ὅτι ἐξετάζει, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς, τὰς νόσους και τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν ζωϊκῶν φυτοπαρασίτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν κλάσιν τῶν ἐντόμων, τὰ πλεῖστα δὲ (τὰ 99 %) τῶν φυτικῶν φυτοπαρασίτων εἰς τὸν τύπον τῶν μυκήτων.

Ἱστορία τῆς φυτοπαθολογίας. Ἡ φυτοπαθολογία ἤρχισε ν' ἀποτελῇ αὐτοτελῆ ἐπιστήμην ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐν τούτοις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦσαν γνωσταί φυτονόσοι τινές, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι γνωστὴ ἡ παθογόνος αἰτία των. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει τὰς καταστροφὰς ἐκ τῶν καμπῶν, τῶν ἀκρίδων, τοῦ κιτρινίσματος (σκωριάσεως τῶν σιτηρῶν), τῆς ξηρασίας κλπ. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει τὴν σκωρίασιν, ὁ Θεόφραστος ἐγνώριζεν ἤδη τὴν διαφορὰν ἀντοχῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ποικιλιῶν σιτηρῶν ὡς πρὸς τὴν σκωρίασιν καὶ ἄλλας νόσους δένδρων, καὶ δὴ τῆς συκῆς (σφακελισμόν, καρκινώματα) καὶ τῆς ἐλαίας (ἧλος, λοπάς). Οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς κατέλιπον πλείστας παρατηρήσεις ἐπὶ διαφόρων φυτονόσων, ὁ δὲ Βιργίλιος, Ὁράτιος καὶ Ὀβίδιος περιγράφουν τὸν τρόπον τῶν χωρικῶν ἐκ τῶν νόσων τῶν σιτηρῶν, πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ὁποίων καὶ ἐξιλίωσιν τῶν θεῶν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νουμᾶ ἑορταί. Πολλοὺς αἰῶνας κατόπιν ὁ Δάντης ἐν τῇ «Θείᾳ Κωμῳδίᾳ» ἀναφέρει φυτονόσους τινάς, ὁ δὲ Shakespeare ἐν τῷ δράματι «Βασιλεὺς Λὴρ» τὸν περονόσπορον. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὁ Peter Lauremberg ἀναφέρει τὴν βλαπτικὴν ἐπίδρασιν διαφόρων ἀστερισμῶν ἐπὶ τῶν φυτῶν. Ὁ Heinrich Hesze προβαίνει εἰς σοβαρωτέρας παρατηρήσεις ἐπὶ φυτονόσων καὶ δίδει εἰς αὐτὰς ἑρμηνείας μᾶλλον ἀληθοφανεῖς. Ὁ de la Quintinye ὁμιλεῖ περὶ νόσων τινῶν τῶν δένδρων. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὁ Agricola, ὁ Riedel ἐν τῷ λεξικῷ του, ὁ Duhamel καὶ ἄλλοι ὁμιλοῦν περὶ φυτονόσων. Οἱ Seetzen, Tournefort, Zwinger, Fabricius, Adanson, Zellinger, Batsch, Plenk, Schreger, Ehrenfels, Willdenow, Micheli, Fontana, Alberti, Targioni-Tozzetti καὶ ἄλλοι δημοσιεύουν φυτοπαθολογικὰ ἔργα, ἐν οἷς ταξινομοῦσι τὰς φυτονόσους κατὰ τὰς δοξασίας των, ἀλλ' ἐπ' ἐπιστημονικωτέρων βάσεων. Κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἡ φυτοπαθολογία ἠκολούθησε τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἐπετέλεσεν ἡ βοτανικὴ διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μικροσκοπίων, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἕως τότε ἦτο ἀναπόσπαστος. Ὁ Filippo Re, ὁ Burdach, ὁ Unger (1833), ὁ Meyen (1841), ὁ Ben. Prévost ἐδημοσίευσαν φυτοπαθολογικὰ ἔργα. Ἡ ἁλματικὴ ὅμως πρόοδος τῆς φυτοπαθολογίας ἐπραγματοποιήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁπότε ἐδημοσιεύθησαν αἱ κλασσικαὶ ἐργασίαι τῶν ἀδελφῶν Tulasne, τοῦ De Bary, Berkeley, Kuehn (1858), Hartig (1874) καὶ κατόπιν τῶν Frank (188), Sorauer (1874). Kirchner (1890) von Tubeuf 1894), Prillieux (1895), Delacroix (1902), Ward κλπ. ἐξ ὧν οἱ Tulasne καὶ De Bary θεωροῦνται οἱ δημιουργοὶ τῆς νεωτέρας φυτοπαθολογίας. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Pasteur συνέτειναν μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον αὐτῆς, διότι ἐπωφελήθη τῶν ἐν τῇ μικροβιολογίᾳ χρησιμοποιηθεισῶν μεθόδων. Ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν περίπου εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξ Ἀμερικῆς τῶν φυτονόσων τῆς ἀμπέλου: ᾠδίου (1845) φυλλοξήρας (1860 περίπου), περονοσπόρου (1878) καὶ μελανῆς σήψεως (1885), ἠνάγκασαν τοὺς Γάλλους ἐπιστήμονας νὰ ἐντείνουν τὰς δυνάμεις των πρὸ τῆς ἀπειλουμένης τελείας καταστροφῆς τῶν ἀμπέλων. Τὰ πλεῖστα τῶν μυκητοκτόνων (τὸ θεῖον, ὁ βορδιγάλλειος πολτός, τὸ θειασβέστιον κλπ.) ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἐμελετήθησαν λεπτομερῶς καὶ αἱ λοιπαὶ φυτονόσοι τῆς ἀμπέλου, ὥστε ἡ παθολογία τοῦ φυτοῦ τούτου εἶναι σήμερον ἡ πλέον γνωστή. Ἔκτοτε ἡ φυτοπαθολογία κατέστη αὐτοτελὴς ἐπιστήμη, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη ἀπέκτησεν ἰδίας ἕδρας εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ τὰς ἀνωτέρας σχολάς, ἐδημοσιεύθησαν ὀγκώδη συγγράμματα, ἐξεδόθησαν πολυάριθμα περιοδικά, ἱδρύθησαν εἰδικὰ ἐργαστήρια καὶ συνεκροτήθη εἰδικὴ ὑπηρεσία ἐρεύνης καὶ ἐφαρμογῆς ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ. Ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἱδρύθησαν τρεῖς φυτοπαθολογικοὶ σταθμοὶ καὶ τὸ Μπενάκειον φυτοπαθολογικὸν ἰνστιτοῦτον (ἀσχολούμενοι καὶ μὲ τὴν γεωργικὴν ζῳολογίαν καὶ ἐντομολογίαν).

Ἡ φυτοπαθολογία, ὡς διεμορφώθη σήμερον, ἀποβλέπει εἰς τὴν λύτρωσιν τοῦ φυτικοῦ πλούτου ἀπὸ τὴν βαρεῖαν φορολογίαν, τὴν ὁποίαν καταβάλλει οὗτος κατ' ἔτος εἰς τὰς φυτονόσους. Ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ μέσον ὅρον 30 % τῆς παραγωγῆς καταστρέφεται κατ' ἔτος ἀπὸ τὰς φυτονόσους (φυσιολογικὰς καὶ παρασιτικάς), παρὰ τὴν τεραστίαν προσπάθειαν τῶν ἁρμοδίων ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν παραγωγῶν.

Παρασιτισμὸς καὶ παράσιτα. Οἱ μόνοι ὀργανισμοὶ οἱ δυνάμενοι νὰ τραφῶσιν ἐξ ἀνοργάνων οὐσιῶν εἶναι οἱ φυτικοί, καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὰς ἰδιότητας τῆς εἰς εἰδικοὺς αὐτῶν ἱστοὺς περιεχομένης χλωροφύλλης. Τὰ ζῷα ἑπομένως, ὡς καὶ τὰ στερούμενα χλωροφύλλης φυτὰ εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ ζῶσιν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἀπὸ τὰ χλωροφυλλοῦχα φυτά. Τὰ τελευταῖα καλοῦνται *αὐτότροφοι*, τὰ δὲ ζῷα καὶ τὰ λοιπὰ φυτὰ καλοῦνται *ἑτερότροφοι* ὀργανισμοί. Καὶ ἐὰν μὲν οἱ τελευταῖοι οὗτοι τρέφωνται ἀπὸ νεκρὰς ὀργανικὰς οὐσίας, καλοῦνται *σαπρόφυτα*, ἐὰν δὲ ἀπὸ ζώσας τοιαύτας, *παράσιτα*. Ὑπάρχει καὶ τρίτη περίπτωσις, ἡ *συμβίωσις*, καθ' ἣν δύο διάφοροι ὀργανισμοὶ συμβιοῦν ἐν ἁρμονίᾳ, συμπληροῦντες ἀμοιβαίως ὁ εἷς τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἑτέρου, ὡς π. χ. αἱ λειχῆνες, τὸ Rhizobium leguminosarum, μικρόβιον προκαλοῦντος τοὺς ἀζωτολόγους κόμβους τῶν ψυχανθῶν, τὰ μυκόρριζα κλπ., αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται εἶναι ἐλάχισται. Τὰ φυτικὰ παράσιτα δὲν συμπεριφέρονται ἅπαντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Οὕτω τινὰ λαμβάνουν παρὰ τοῦ ξενιστοῦ μόνον ἀνοργάνους οὐσίας ἢ ὀργανικάς τινας μόνον, ἐπεξεργαζόμενα αὐτὰς διὰ τῆς χλωροφύλλης των (π. χ. Viscum, Rhinanthus, Thesium)· ταῦτα καλοῦνται *ἡμιπαράσιτα*. Ἕτερα δύνανται νὰ ζήσουν, κατὰ τὰς περιστάσεις, εἴτε ὡς σαπρόφυτα, εἴτε ὡς παράσιτα (π. χ. οἱ μύκητες τῆς σηψιρριζίας, ἡ σκληρωτινία κλπ.) Ταῦτα καλοῦνται *προαιρετικὰ* παράσιτα. Ἕτερα, τέλος, τὰ πλεῖστα, ζῶσι πάντοτε παρασιτικῶς καὶ καλοῦνται *ὑποχρεωτικὰ* παράσιτα. Ὡς πρὸς τοὺς ξενιστάς, τὰ παράσιτα ἢ ζῶσιν ἐπὶ ἑνὸς καὶ μόνου εἴδους φυτοῦ ἢ ἐπὶ εἰδῶν λίαν συγγενῶν, ὁπότε καλοῦνται *ἐξειδικευμένα* ἢ *ὁμοφάγα* (π. χ. ὁ περονόσπορος τῆς ἀμπέλου, ἡ Bremia lactucae, ζῶσα ἐπὶ τῶν συνθέτων κλπ.), ἢ δύνανται νὰ τραφῶσιν ἀπὸ ποικίλα φυτὰ μὴ συγγενῆ, ὁπότε καλοῦνται *πολυφάγα* ἢ *ἑτεροφάγα*. Εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις τὰ κατ' ἐπιφάνειαν πολυφάγα παράσιτα κέκτηνται φυλὰς μορφολογικῶς μὲν ὁμοίας, φυσιολογικῶς ὅμως διαφόρους, δηλαδὴ ἐξειδικευμένας (π. χ. αἱ σκωριάσεις τῶν σιτηρῶν). Τὰ πλεῖστα παράσιτα συμπληροῦν τὸν βιολογικὸν των κύκλον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ καὶ καλοῦνται *ὁμόοικα*, τινὰ ὅμως ἐπὶ δύο διαφόρων φυτῶν καὶ καλοῦνται *ἑτερόοικα*. Τὰ φυτικὰ φυτοπαράσιτα ἀνήκουν εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν μυξομυκήτων (ἐλάχιστα), την συνομοταξίαν τῶν σχιζοφύτων (ὀλίγα), τὴν συνομοταξίαν τῶν μυκήτων (τὰ πλεῖστα), τὴν συνομοταξίαν τῶν χλωροφυκῶν (ἐλάχιστα), τοὺς λειχῆνας (ἐλάχιστα καὶ τὰ φανερόγαμα.

Ὡς πρὸς τὸν ἐντοπισμόν των τὰ παράσιτα ἢ ζῶσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ φυτοῦ (π. χ. ᾠΐδια, ὁπότε ὀνομάζονται *ἐκτοπαράσιτα* ἢ *ἐπίφυτα* (ὀλίγα) ἢ ἐντὸς τῶν ἱστῶν τοῦ ξενιστοῦ, ὁπότε ἔχομεν τὰ *ἐνδοπαράσιτα* (τὰ πλεῖστα). Τούτων τὸ μυκήλιον ἢ εἶναι ἐνδοκυττάριον, διατρυπᾷ δηλαδὴ τὰ κύτταρα τῶν ἱστῶν, ἢ ἕρπει μεταξὺ τῶν κυττάρων, ἀποστέλλον ἐντὸς τῶν τελευταίων μυζητῆρας. Ὑπάρχουν καὶ τινα σαπρόφυτα μὲν ζῶντα ὅμως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διαφόρων ὀργάνων τῶν φυτῶν καὶ τρεφόμενα ἀπὸ ἐκκρίσεις αὐτῶν τούτου τοῦ φυτοῦ ἢ ἄλλων παρασίτων καὶ ἐπιφέροντα ἔμμεσον βλάβην εἰς τὸ φυτόν, ἐμποδίζοντα τὴν κανονικὴν λειτουργίαν ὡρισμένων ὀργάνων των (π. χ. αἱ καπνίαι). Παράσιτά τινα δύνανται νὰ ζήσουν ἐπὶ τῶν ἱστῶν ὁλοκλήρου τοῦ φυτοῦ καὶ ἄλλα προσβάλλουν ἓν μόνον ἢ τινα τῶν ὀργάνων του (φυλλόβια, ξυλοφάγα, ῥιζόβια, φλοιόβια κλπ.).

Ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασίν των ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῶν φυτῶν τὰ παράσιτα διακρίνονται εἰς τὰ προξενοῦντα ἀτροφίαν, ὑπερτροφίαν, νεκρώσεις, καρκινώματα, σῆψιν, κηλῖδας νεκρωτικάς, τραχειομύκωσιν, κομμίωσιν κλπ. Πλεῖστα τῶν ἐνδοπαρασίτων εἰσέρχονται διὰ τῶν φυσικῶν ὀπῶν τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ φυτοῦ, ἕτερα ἐκκρίνοντα εἰδικὰς οὐσίας διατρυπῶσι τὴν ἐπιδερμίδα καὶ ἄλλα διὰ νὰ εἰσέλθουν ἐντὸς τῶν ἱστῶν δέον νὰ ὑπάρχῃ λύσις συνεχείας τῆς ἐπιδερμίδος. Τὰ τελευταῖα ἀποκαλοῦνται *παράσιτα πληγῶν*. Ἐνίοτε τὰ παράσιτά τινα εἶναι ἀνίκανα νὰ προσβάλουν φυτόν τι, ἂν τοῦτο δὲν ἔχῃ ἤδη ἐξασθενήσει ἐξ ἄλλων αἰτίων. Τὰ παράσιτα ταῦτα, καλούμενα *παράσιτα ἀδυναμίας*, διὰ νὰ δύνανται νὰ προσβάλουν τὸν ζῶντα φυτικὸν ὀργανισμόν, εἶναι πεπροικισμένα μὲ ἰδιότητα ἱκανὴν νὰ ἐξουδετεροῖ τὴν ὑπὸ τοῦ ξενιστοῦ προβαλλομένην ἀντίστασιν. Ἡ ἰδιότης αὕτη, ἡ ὁποία καὶ διακρίνει τὰ παράσιτα ἀπὸ τὰ σαπρόφυτα, καλεῖται *λοιμογόνος* ἢ *ἰογόνος δύναμις* ἢ καὶ *μιασματικότης* καὶ ἐκδηλοῦται διὰ ἐκκρίσεως ἐκκρίσεων τῶν παρασίτων, ἀγνώστου συστάσεως, ἱκανῶν τῶν μὲν νὰ διαλύσουν τὴν κυτταρίνην τῆς ἐπιδερμίδος καὶ τῶν μεμβρανῶν τῶν κυττάρων (κυττάζαι) καὶ τὴν ξυλίνην (ἀδρομάζαι), τῶν δέ, ἀναλόγων πρὸς τὰς τοξίνας, διαχεομένων πέριξ τοῦ σημείου τῆς προσβολῆς καὶ ἱκανῶν νὰ νεκρώσουν καὶ νὰ πλασμολύσουν τὸ πρωτόπλασμα τῶν κυττάρων, νὰ καταστρέψουν τὴν χλωροπλάστας καὶ νὰ διευκολύνουν οὕτω τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ παρασίτου. Τὸ ζήτημα τῆς λοιμογόνου δυνάμεως τῶν παρασίτων εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῶν μελετῶν καὶ ἑπομένως ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔφθασεν εἰς συγκεκριμένα συμπεράσματα. Ἡ λοιμογόνος δύναμις φαίνεται οὖσα σχετικῶς σταθερὰ εἰς τὰ ὑποχρεωτικὰ παράσιτα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῶν προαιρετικῶν παρασίτων ὑφίσταται μεγάλας αὐξομειώσεις. Οὕτω σαπρόφυτά τινα ὑπὸ εἰδικὰς συνθήκας ἀποκτῶσι λοιμογόνον δύναμιν καὶ καθίστανται ἱκανὰ νὰ ζήσωσι παρασιτικῶς, ἕτερα δέ, ζῶντα παρασιτικῶς, ἐὰν τραφῶσιν ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακρὸν ὡς σαπρόφυτα, δυνατὸν νὰ χάσουν τὴν λοιμογόνον των δύναμιν. Ὑπάρχουν καὶ αἱ ἐνδιάμεσοι περιπτώσεις ἐνισχύσεως ἢ ἀπωλείας μέρους τῆς λοιμογόνου δυνάμεως, ἥτις φαίνεται οὖσα ἀνάλογος πρὸς τὴν κατὰ τὴν μονάδα χρόνου ἔκκρισιν ἐνζυμῶν.

Τὰ παράσιτα, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ὀργανισμοί, διὰ νὰ ζήσουν καὶ πολλαπλασιασθῶσι, δέον νὰ συναντήσουν εὐνοϊκὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ τροφὴ των ἐξασφαλίζεται ἀπὸ τὸν ξενιστήν, εἶναι ὅμως ἀπολύτως ἀπαραίτητος ἰδίως διὰ τὰς μυκητολογικὰς νόσους ἡ συνύπαρξις εὐνοϊκῶν ὅρων θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας, ἄνευ τῶν ὁποίων τὸ παράσιτον δὲν ἀναπτύσσεται. Οὕτως ὁ περονόσπορος τῆς ἀμπέλου διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἔχει ἀνάγκην συμπτώσεως θερμοκρασίας τοὐλάχιστον +17°Κ. καὶ σχετικῆς ὑγρασίας τοὐλάχιστον 80 %. Ἐὰν ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο παραγόντων δὲν ὑπάρξῃ, ὁ περονόσπορος δὲν ἀναπτύσσεται. Ἕκαστον παράσιτον ἔχει ἓν ἄριστον θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας, καθ' ὃ ἡ ἀνάπτυξίς του εἶναι ἡ μεγίστη δυνατή. Τὸ ἄριστον τοῦ περονοσπόρου π. χ. εἶναι +25° Κ ὡς θερμοκρασία καὶ τὸ σημεῖον δρόσου ὡς ὑγρασία. Ὑπάρχει ἐπίσης ἓν μέγιστον καὶ ἓν ἐλάχιστον θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας, πέρα τῶν ὁποίων τὸ παράσιτον δὲν ἀναπτύσσεται. Οἱ μύκητες γενικῶς ἀρέσκονται εἰς ὄξινον περιβάλλον, περιλαμβανόμενον δι' ἕκαστον μεταξὺ ὡρισμένων ὁρίων p.H., ἐνῷ τὰ μικρόβια προτιμοῦν ἀλκαλικὸν περιβάλλον. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἐμφάνισις πολὺ περισσοτέρων μυκητολογικῶν ἢ μικροβιολογικῶν νόσων εἰς τὰ φυτά, τὸ ἐναντίον δὲ εἰς τὰ ζῷα. Οἱ διάφοροι ἱστοὶ τῶν φυτῶν προσβάλλονται ὑπὸ μυκήτων κατὰ προτίμησιν εἰς ὡρισμένην ἡλικίαν, διότι ἀκριβῶς τότε τὸ p.H. τῶν ἱστῶν των εἶναι τὸ καταλληλότερον διὰ τὸ παράσιτον.

Μέσα ἐξαπλώσεως τῶν παρασίτων. Τὰ παράσιτα, ἐφ' ὅσον εὑρίσκουν εἰς τὸν ξενιστὴν ἄφθονον τροφήν, ἀναπτύσσουν τὸ βλαστικὸν των σύστημα καὶ προσβάλλουν ὁλονὲν καὶ νέα τμήματα αὐτοῦ. Συγχρόνως καρποφοροῦν, παράγοντα σπόρια ἱκανὰ νὰ μεταδώσουν τὸ παράσιτον ἐντὸς τοῦ ἔτους καὶ εἰς ἄλλα φυτὰ πλησίον κείμενα. Τὰ σπόρια ταῦτα εἶναι ἀφθονώτατα, ἐλαφρά, μὲ λεπτὴν μεμβρᾶναν καὶ ἱκανὰ νὰ βλαστήσουν ἀμέσως, ταχέως δὲ χάνουν τὴν βλαστικὴν των δύναμιν. Ὅταν αἱ τροφαὶ ἀρχίζουν νὰ σπανίζουν ἢ αἱ συνθῆκαι τοῦ περιβάλλοντος καθίστανται δυσμενεῖς, τὰ παράσιτα παράγουν σπόρια μὲ παχεῖαν μεμβρᾶναν, ἀνθεκτικὰ εἰς τὰς ἀντιξόους συνθήκας, βλαστάνοντα μετὰ περίοδόν τινα ἀναπαύσεως καὶ μὲ βλαστικὴν δύναμιν διατηρουμένην πολλάκις ἐπὶ ἔτη ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, ὅπου παραμένουν συνήθως. Οὕτω τὰ παράσιτα διαιωνίζονται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἐνίοτε τοῦτο ἐπιτυγχάνεται εἰς τοὺς μύκητας διὰ τῶν σκληρωτίων ἢ διὰ τοῦ βλαστικοῦ μέρους τοῦ παρασίτου, προφυλασσομένου ἐντὸς τῶν διαχειμαζόντων μερῶν τοῦ ξενιστοῦ (π. χ. τὸ φυτοφθόρον τῶν γεωμήλων ἐντὸς τῶν κονδύλων, διάφοροι ξυλοφάγοι μύκητες ἐντὸς τῶν ξυλωδῶν μερῶν τῶν δένδρων, ὁ ἄνθραξ τοῦ σίτου ἐντὸς τῶν κόκκων αὐτοῦ κλπ.). Πολλοὶ μύκητες ἐδαφοδίαιτοι, ἰδίᾳ προαιρετικὰ παράσιτα, μεταδίδονται ὑπογείως διὰ ῥίζης εἰς ῥίζαν (π. χ. οἱ μύκητες τῆς σηψιρριζίας) εἴτε διὰ τῶν σπορίων των εἴτε διὰ τῶν ῥιζομόρφων των εἴτε καὶ ἀναπτυσσόμενοι σαπροφυτικῶς ἐπὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν τοῦ ἐδάφους ὑπὸ μορφὴν βλαστικήν. Ἑτέρων μυκήτων τὰ σπόρια μεταδίδονται διὰ τοῦ ὕδατος, ὡς π. χ. τῶν Pythium, Phytophthora, Sclerospora κλπ. (ὑδρόφιλοι), διὰ τοῦ ἀνέμου π. χ. τὰ ᾠΐδια, αἱ σκωρίαι, αἱ ὀροβάγχαι, ἡ Botrytis κλπ. ἀνεμόφιλοι, διὰ τῶν ζῴων εἴτε διὰ τοῦ πεπτικοῦ αὐτῶν σωλῆνος, π. χ. ὁ Ithyphallus impudicus διὰ διαφόρων μυιῶν, διάφοροι μύκητες διὰ τῶν κοχλιῶν, ἡ Ustilago maydis διὰ τῶν βοῶν, τὸ Viscum διὰ τοῦ πτηνοῦ Turdus viscivorus κλπ., εἴτε διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματός των (ζῳόφιλοι) καὶ τέλος διὰ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν μεταφορὰν προσβεβλημένων φυτῶν. Τῆς τελευταίας περιπτώσεως κλασσικὰ παραδείγματα ἔχομεν τὸ ᾠΐδιον, τὸν περονόσπορον, τὴν φυλλοξήραν τῆς ἀμπέλου, τὴν δορυφόρον τῶν γεωμήλων, εἰσαχθέντα ἐξ Ἀμερικῆς εἰς Εὐρώπην, τὸ Synchytrium endobioticum τῶν γεωμήλων, εἰσαχθὲν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀμερικὴν κλπ.

Ὑπερπαρασιτισμός. Τὰ παράσιτα, καὶ κυρίως τὰ ζωϊκά, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βιολογικοῦ των κύκλου προσβάλλονται καὶ αὐτὰ ἀπὸ ἕτερα παράσιτα, καλούμενα *ὑπερπαράσιτα*. Οὕτως ἐπὶ τοῦ ᾠϊδίου τῆς ἀμπέλου ζῇ παρασιτικῶς ὁ μύκης Cicinnobolus Cesatii, ἐπὶ τῶν μυκορριζῶν τῆς καστανέας ὁ μύκης Myce ophagus Castaneae. Ἐπὶ τῶν ἐντόμων ζοῦν πλεῖστοι μύκητες τῆς ὁμάδος τῶν ἐντομοφθοροειδῶν ὡς καὶ ἕτερα ἔντομα κυρίως ἐνδοφάγα.

Digitized by Google

Αἱ φυτονόσοι. Ἅπαντες οἱ ζῶντες ὀργανισμοί, ἀπὸ τοῦ ἀτελεστέρου μέχρι τοῦ τελειοτέρου, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ζωῆς των ὑφίστανται διαταραχὰς τῆς λειτουργίας τῶν ὀργάνων των παροδικὰς ἢ το αύτας, ὥστε νὰ προκαλοῦν τὴν βαθμιαίαν ἢ ἀπότομον ἐλάττωσιν τῆς ζωτικότητός των καὶ τὴν ἐξαφάνισίν των προτοῦ διαγράψουν τὴν κανονικήν των βιολογικὴν καμπύλην. Αἱ διαταραχαὶ αὗται καλοῦνται νόσοι (νόσοι, ὅταν ἀφοροῦν τὸν ἄνθρωπον, ζῳονόσοι, ὅταν ἀφοροῦν τοὺς λοιποὺς ζωικοὺς ὀργανισμούς, καὶ φυτονόσοι, ὅταν ἀφοροῦν τὰ φυτά). Αἱ νόσοι ὀφείλονται εἴτε εἰς συγγενῆ ἐλαττωματικότητα τοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος ἢ ἄλλων ὀργανισμῶν. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ὅσον πολυπλοκώτερος εἶναι ζῶν τις ὀργανισμός, τόσον πολυπληθέστεραι εἶναι αἱ νόσοι του. Ἐὰν ὅμως, γενικῶς εἰπεῖν, ὁ ὁρισμὸς τῆς νόσου εἶναι κοινὸς διὰ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτά, τὰ παθογόνα αἴτια, καὶ κυρίως αἱ συνέπειαι διαφέρουν οὐσιωδῶς εἰς τὰ δύο βασίλεια, δεδομένων τῶν βασικῶν διαφορῶν, αἵτινες ὑφίστανται εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ λειτουργίαν τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑπάρχωσι κοιναί τινες παθογόνοι αἰτίαι, ὡς π. χ. τὰ βακτήρια, πάντως εἶναι διάφορος ἡ ἀντίδρασις τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν ἀπέναντι τῆς προσβολῆς των. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῶν φυτῶν εἶναι πάντοτε ἐντονωτέρα εἰς τὰ φυτὰ ἢ εἰς τὰ ζῷα, λόγῳ τῆς στενοτέρας σχέσεως τῶν φυτῶν πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἐφ' ὅσον στεροῦνται ἰδίας κινήσεως, καὶ ἐνεργητικῶν ἀντιδράσεων πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος. Ἐπίσης, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως παρὰ τῷ φυσικῷ ὀργανισμῷ ἀντιδράσεων ἀναλόγων πρὸς τὰς τοῦ αἵματος καὶ ἄλλων εἰδικῶν ὀργάνων τῶν ζῴων, αἱ παρασιτικαὶ φυτονόσοι εἶναι περισσότεραι καὶ ἐντονώτεραι τῶν ζῳονόσων, αἱ συνέπειαί των ὅμως οὐχὶ τόσον συχνὰ θανατηφόροι, ἐφ' ὅσον μεταξὺ τῶν διαφόρων ὀργάνων τῶν φυτῶν ὑπάρχει πολὺ μεγαλυτέρα ἢ εἰς τὰ ζῷα ἀνεξαρτησία. Ἡ διάγνωσις τῶν φυσιολογικῶν φυτονόσων εἶναι δυσχερής, διότι ἡ φυσιολογία τῶν φυτῶν δὲν ἐμελετήθη τόσον, ὅσον ἡ φυσιολογία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων.

Διὰ τὴν διάγνωσιν τῶν φυτονόσων ἡ φυτοπαθολογία προβαίνει εἰς τὴν μελέτην τῶν συμπτωμάτων αὐτῶν (*παθογραφία ἢ συμπτωματολογία*), τῆς παθογόνου αἰτίας των (*αἰτιολογία*), τῆς ἐξελίξεώς των (*παθογένεια*), διὰ δὲ τὴν πρόληψιν καὶ καταπολέμησίν των ὑποδεικνύει τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους διὰ τὴν καλλιέργειαν φυτοῦ τινος (*ὑγιεινή*), τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους ὑφ' οὓς ἀναπτύσσεται ἡ φυτονόσος καὶ οἱ ὁποῖοι φυσικὰ πρέπει νὰ ἀποτρέπωνται (*προφυλακτική*) καὶ τὰ καταλληλότερα μέσα θεραπείας διὰ τὰς ἤδη ἐμφανισθείσας φυτονόσους *θεραπευτική*.

Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς δυνάμεθα κατὰ τὸ πλεῖστον ν' ἀποφύγωμεν τὰ φυσιολογικὰς φυτονόσους. Οὕτω, διὰ τὰ καλλιεργούμενα φυτὰ ὁ ἄνθρωπος ἐπιφυλάσσει τὸ δι' ἕκαστον καταλληλότερον ἔδαφος, κλῖμα, ἔκθεσιν (διὰ τὰ αὐτοφυῆ τοῦτο συμβαίνει αὐτομάτως, ἐφ' ὅσον τὰ μὴ φυέντα ὑπὸ εὐνοϊκὰς συνθήκας ἐξαφανίζονται ἢ δὲν ἀναπτύσσονται ἐξ ὑπαρχῆς). Διὰ τὰς παρασιτικὰς φυτονόσους, τὰς ἐμφανιζομένας ἐπὶ ἐξησθενημένων ὀργανισμῶν, ἡ ὑγιεινὴ παίζει ἐπίσης σπουδαῖον ῥόλον. Διὰ τὰς λοιπὰς ὅμως φυτονόσους ἡ ὑγιεινὴ μόνον δὲν ἐπαρκεῖ. Ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ βιολογικοῦ κύκλου τοῦ παρασίτου καὶ τῶν εὐνοϊκῶν ὅρων τῆς ἀναπτύξεώς του, ἵνα δημιουργηθῇ, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς προφυλακτικῆς, πέριξ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς φυτοῦ περιβάλλον μὴ εὐνοϊκὸν διὰ τὸ παράσιτον, ἤ, ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ἢ ἡ φυτονόσος ἔχῃ ἤδη ἐκδηλωθῇ, νὰ καταβληθῇ, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς θεραπευτικῆς, προσπάθεια ἐξολοθρεύσεως τοῦ παρασίτου εἰς τὸ εὐτρωτότερον στάδιον τῆς ἀναπτύξεώς του ἄνευ βλάβης τοῦ φυτοῦ εἴτε διὰ διαφόρων χημικῶν μέσων εἴτε διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως φυσικῶν μέσων ἢ διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως ἢ τέλος δι' ἐξαφανίσεως τῶν προσβεβλημένων φυτῶν μετὰ τῶν παρασίτων πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεως τῆς φυτονόσου. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ φυτοθεραπευτικὴ μέχρι τοῦδε δὲν ἐσημείωσε σοβαρὰς προόδους, ἐὰν δὲ ἐξαιρέσωμεν τὰ κλασσικὰ μυκητοκτόνα: θεῖον, θειικὸν χαλκὸν καὶ θειικὸν σίδηρον, καί τινα ἄλλα χημικὰ ἅλατα, ἡ θεραπευτικὴ καταφεύγει εἰς τὰς χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις ἢ εἰς τὰ κατασταλτικὰ μέτρα διὰ τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φυτονόσων. Οἱ ὀροί, τὰ ἐμβόλια καὶ τὰ ἄλλα φάρμακα τῆς ἰατρικῆς καὶ κτηνιατρικῆς εἶναι ἀνεφάρμοστα εἰς τὴν φυτοπαθολογίαν, διότι τὰ φυτὰ στεροῦνται αἵματος, δεδομένου δ' ὅτι τὰ παράσιτα εἶναι ἐπίσης φυτικοὶ ὀργανισμοί, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν εἰς σοβαρὰν διαφορὰν ἀντοχῆς εἰς διαφόρους τοξικὰς οὐσίας μεταξὺ παρασίτου καὶ ξενιστοῦ. Διὰ τὸν ὡς ἄνω λόγον εἰς ἐλαχίστας περιπτώσεις εἶναι δυνατὴ ἐφαρμογὴ ἐσωτερικῆς θεραπείας, τὰ δὲ μυκητοκτόνα δρῶσι καταστρέφοντα τὸ παράσιτον πρὸ τῆς εἰσόδου του εἰς τὸν φυτικὸν ὀργανισμόν.

Τύποι φυτονόσων. Αἱ φυτονόσοι δύνανται νὰ καταταγῶσιν ἀναλόγως τῶν προκαλούντων αὐτὰς παθογόνων αἰτίων ἢ τῶν ἀλλοιώσεων, τὰς ὁποίας προξενοῦν ἐπὶ τοῦ ξενιστοῦ. Ἡ πρώτη κατάταξις εἶναι βεβαίως ἡ ἐπιστημονικωτέρα, δεδομένου ὅτι ἐκ τῆς γνώσεως τῆς παθογόνου αἰτίας προκύπτει ἡ ἀκολουθητέα μέθοδος καταπολεμήσεως. Κατὰ ταύτην αἱ νόσοι περιγράφονται μετὰ τῶν προκαλούντων ταύτας παθογόνων παρασίτων, κατατεταγμένων κατὰ τὰς ὑποδιαιρέσεις τῆς βοτανικῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πρώτη κατάταξις εἰς χεῖρας μὴ εἰδικῶν ἐπιστημόνων εἶναι δύσχρηστος καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουν καὶ νόσοι ἀγνώστου παθογόνου αἰτίας, καθίσταται ἀπαραίτητον εἰς τὰ φυτοπαθολογικὰ ἐγχειρίδια νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ δευτέρα κατάταξις, βασιζομένη εἰς τὰ πολὺ εὐχερέστερον ἀναγνωριζόμενα ἐξωτερικὰ συμπτώματα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ πρακτικὸς δύναται, ἀνευρίσκων τὴν παθογόνον αἰτίαν, σημειουμένην εἰς τὰς εἰδικὰς κλεῖδας τοῦ ἐγχειριδίου, νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν ἐνδεδειγμένην καταπολέμησιν. Πάντως ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς παρατήρησις τῶν συμπτωμάτων, ἵνα ἀποφύγῃ τις σοβαρὰ σφάλματα. Συνήθως αὐτὸ τοῦτο τὸ παράσιτον εἶναι ἀόρατον μακροσκοπικῶς, πλὴν τῆς περιπτώσεως τῶν ἐκτοπαρασίτων (ᾠΐδια, καπνίαι κ.λ.π.), μόνον δ' ἐνίοτε τὰ καρποφόρα του σχηματίζονται ἐξωτερικῶς. Παράσιτόν τι ἐπίσης δύναται προσβάλλον διάφορα ὄργανα τοῦ ξενιστοῦ νὰ προκαλέσῃ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διάφορον ἀλλοίωσιν. Οἱ κυριώτεροι τύποι ἀλλοιώσεων εἶναι οἱ ἑξῆς: α') Κηλῖδες νεκρωτικαὶ καὶ σῆψις, συνηθεστάτη περίπτωσις παρατηρουμένη κυρίως ἐπὶ φύλλων, τμῆμα τῶν ὁποίων, σχήματος κυκλικοῦ ἢ καὶ ἀκανονίστου καὶ μεγέθους διαφόρου, ἀποχρωματίζεται καὶ νεκροῦται ἀποξηραινόμενον ἢ σηπόμενον. Ἐπὶ τῶν κηλίδων τούτων ἀναπτύσσονται συχνάκις τὰ καρποφόρα τοῦ παρασίτου. Σπανίως ὁμοίας ἀλλοιώσεις δύνανται νὰ προκαλέσουν φυσιολογικὰ αἴτια ἢ ἐγκαύματα. β') Καρκινώματα καὶ πληγαί, κυρίως ἐπὶ χονδρῶν κλάδων, εἰς σημεῖόν τι τῶν ὁποίων παρουσιάζεται νέκρωσις, ὅπου οἱ ἱστοὶ ἐμφανίζουν ἐσοχὴν μὲ τὰς ὄχθας ἐξεχούσας. Τὰ καρκινώματα ταῦτα ἢ παραμένουν εἰς τὴν ἀρχικήν των ἔκτασιν, ἐπουλούμενα κατόπιν, ἢ αὐξάνονται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ὀφείλονται δὲ συνήθως εἰς δρᾶσιν παρασίτων. Τοιαῦτα καρκινώματα, τοῦ πρώτου τύπου, δύνανται νὰ προκαλέσουν καὶ μηχανικὰ αἴτια, ὡς ἡ χάλαζα, πληγαί, δήγματα ζῴων κ. λ. π. γ') Ὄγκοι, σάρωθρα μαγισσῶν, ὑπερτροφίαι κλπ. Οὗτοι συνίστανται εἰς τὴν ὑπερτροφίαν ἢ ὑπερπλασίαν διαφόρων ἱστῶν τοῦ ξενιστοῦ, αἱ ὁποῖαι πολλάκις τροποποιοῦν ῥιζικῶς τὴν μορφολογίαν τοῦ ἱστοῦ. Οἱ ὄγκοι ὀφείλονται εἴτε εἰς προσβολὴν μυκήτων, μικροβίων ἢ ζῴων καὶ κυρίως ἐντόμων, νηματωδῶν καὶ ἀκάρεων (μυκοκηκῖδες, ζῳοκηκῖδες) εἴτε εἰς πληγὰς τραυματικὰς ἢ καὶ εἰς ἄγνωστα αἴτια. Τὰ σάρωθρα μαγισσῶν συνίστανται εἰς τὴν ἔκφυσιν ἀπὸ σημεῖόν τι κλάδου ἀσυνήθως πολλῶν κλαδίσκων, μὲ ἀκανόνιστον κατεύθυνσιν. Ὑπάρχουν τέλος ὑπερτροφίαι παραμορφοῦσαι ἰδίως φύλλα, τὰ ὁποῖα παχύνονται καὶ λαμβάνουν χρώματα διάφορα, ὀφειλόμεναι δὲ εἰς προσβολὴν μυκήτων, ἀκάρεων, ψύχους κλπ. (π. χ. ἡ ἐκσάρκωσις τῆς ῥοδακινέας. δ') Ἀλλαγὴ χρώματος κυρίως φύλλων, ὡς π. χ. ἡ χλώρωσις, ἡ μωσαϊκή, ἡ ποικιλόχρωσις, ἡ μολυβδίασις, ἡ ἐρυθρίασις κλπ., ὀφειλόμεναι εἰς φυσιολογικὰ αἴτια ἢ προσβολὴν διηθητῶν ἰῶν. ε') Τερατομορφίαι ἐμφανιζόμεναι πολλάκις ἄνευ ἐμφανοῦς αἰτίας ἐπὶ διαφόρων ὀργάνων τῶν φυτῶν καὶ ὀφειλόμεναι συνήθως εἰς φυσιολογικὰ αἴτια. Αὗται εἶναι ποικιλώταται, τινὲς δὲ διατηροῦνται δι' ἐπιλογῆς, ἐπιζητούμεναι ὑπὸ τῶν ἀνθοκόμων. Περὶ τούτων ἀσχολεῖται εἰδικὸς κλάδος τῆς βοτανικῆς: ἡ *τερατολογία.* ϛ') Γενικαὶ νόσοι ὀφειλόμεναι εἰς προσβολὴν μικροβίων τινῶν, κυρίως ὅμως εἰς τραχειοφίλους μύκητας (Verticillium, Fusarium, Deuterophonia), προσβάλλοντας τὰ ἀγγεῖα τοῦ ξενιστοῦ, καὶ προκαλοῦσαι συχνάκις τὸν βαθμιαῖον μαρασμὸν ἢ τὸν ἄμεσον θάνατον αὐτοῦ. Νόσοι τινὲς τῶν ὡρίμων καρπῶν, καὶ δὴ τῶν σαρκωδῶν τοιούτων, ὀφείλονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς σαπρόφυτα καὶ οὐχὶ εἰς κυρίως παράσιτα (Penicillium, Aspergillus, Mucor κλπ.).

Ἐπιφυτίαι. Ὅταν παράσιτόν τι συναντήσῃ εὐνοϊκωτάτας συνθήκας ἀναπτύξεως καὶ πληθὺν ξενιστῶν συγκεντρωμένων εἰς περιφέρειάν τινα, ἀναπτύσσεται μὲ ἀσυνήθη ἔντασιν καὶ ἐξαπλοῦται ταχέως, ἐπιφέρον σοβαρὰς ζημίας εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ φυτοῦ. Τότε λέγομεν ὅτι ἔχομεν ἐπιφυτίαν (ὡς εἶναι αἱ ἐπιδημίαι καὶ αἱ ἐπιζωοτίαι). Παραδείγματα τοιαῦτα ἔχομεν κοινότατα εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ περονοσπόρου καὶ τοῦ ᾠϊδίου τῆς ἀμπέλου, τῆς σκωριάσεως τῶν σιτηρῶν κλπ. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὰ παράσιτα προκαλοῦν τὰς σοβαρωτέρας ζημίας, ὅταν ἐμφανίζωνται μὲ ἐπιφυτικὸν χαρακτῆρα. Διὰ τοῦτο πρέπει, ἰδίᾳ κατὰ τὰ ἔτη καθ' ἃ παρουσιάζονται εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων παρασίτων, νὰ λαμβάνωνται μέτρα προληπτικὰ κατὰ ἐνδεχομένης ἐπιφυτίας. Ἐπιφυτίας σοβαρὰς προκαλοῦν καὶ τὰ τὸ πρῶτον εἰσαγόμενα εἰς περιφέρειάν τινα παράσιτα, δεδομένου ὅτι τὰ προσβαλλόμενα φυτὰ δὲν ἔχουν ὑποστῆ διαλογὴν κατὰ τῆς νέας φυτονόσου καὶ εὑρίσκονται συνεπῶς ἀνυπεράσπιστα. Τὸ αὐτὸ ἀληθεύει καὶ διὰ τὰς νέας φυτονόσους (π. χ. ἡ κορυφοξήρα τῶν ἑσπεριδοειδῶν). Αἱ ἐπιφυτίαι αὗται βαθμιαίως χάνουν τὴν ἔντασίν των, καταταssόμεναι πλέον εἰς τὰς κοινὰς φυτονόσους περιφερείας τινός.

Μέσα διαγνώσεως τῶν φυτονόσων. Διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς παθογόνου αἰτίας τῶν παρασιτικῶν φυτονόσων, μετὰ τὴν παρατήρησιν των συμπτωμάτων, ἀκολουθοῦνται αἱ εἰς τὴν μικροβιολογίαν χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι, προσηρμοσμέναι εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τῶν ἐνδιαφερόντων τὴν φυτοπαθολογίαν παρασίτων. Ἐξετάζεται ἱστολογικῶς ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ὁ προσβεβλημένος ἱστὸς καὶ κατόπιν ἐπακολουθεῖ ἡ ἀπομόνωσις τοῦ παρασίτου, ἡ καθαρὰ αὐτοῦ καλλιέργεια καὶ ὁ τεχνητὸς ἐμβολιασμὸς ἐπὶ ὁμοίου ὑγιοῦς ξενιστοῦ, ἵνα ἐξακριβωθῇ ἐὰν τὸ ἀπομονωθὲν παράσιτον προκαλῇ καὶ πάλιν τὴν φυτονόσον, ὁπότε ἐπιβεβαιοῦται πλέον ὅτι ἡ παθογόνος αἰτία τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν φυτονόσου ἦτο πράγματι ὁ ἀπομονωθεὶς ὀργανισμός. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ παρασίτου ὁ φυτοπαθολόγος καταφεύγει εἰς εἰδικὰ συγγράμματα καὶ κλεῖδας. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ τρόπος οὗτος διαγνώσεως ἐφαρμόζεται μόνον διὰ τὰ μὴ συνήθη παράσιτα, διότι τὰ κοινὰ ὁ ἐξησκημένος φυτοπαθολόγος διαγιγνώσκει ἐκ τῶν συμπτωμάτων. Καὶ ἐὰν μὲν πρόκειται περὶ γνωστοῦ ἤδη καὶ περιγραφέντος παρασίτου, τότε ἐφαρμόζονται κατ' αὐτοῦ αἱ δοκιμασθεῖσαι ἤδη καὶ ἀποδώσασαι ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα μέθοδοι καταπολεμήσεως, ἄλλως μελετᾶται ὁ βιολογικὸς κύκλος τοῦ παρασίτου, αἱ εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι ἀναπτύξεώς του καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασις διαφόρων μυκητοκτόνων ἐργαστηριακῶς κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ.

Μέσα ἀμύνης τῶν φυτῶν κατὰ τῶν φυτονόσων. Τὰ φυτὰ λαμβάνουν μέτρα τινὰ ἀμύνης κατὰ τῶν ἀντιξόων συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος (ὑψηλῆς θερμοκρασίας, ψύχους, ξηρασίας κλπ.), ἤτοι προσαρμόζονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πρὸς αὐτάς. Ἡ μελέτη καὶ ἡ περιγραφὴ τούτων ὑπάγεται μᾶλλον εἰς τὴν βοτανικήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν παρασιτικῶν φυτονόσων καλοῦμεν *προδιάθεσιν* τὴν κατάστασιν φυτοῦ τινος, καθ' ἣν τοῦτο εἶναι ἀνίκανον ν' ἀντιτάξῃ ἄμυναν κατὰ τῆς προσβολῆς ὡρισμένου παρασίτου καὶ ἑπομένως δέχεται φυτονόσον, *ἀνοσίαν* δὲ τὴν κατάστασιν τοῦ φυτοῦ, καθ' ἣν τοῦτο ἀνθίσταται κατὰ τοῦ παρασίτου, ὥστε ἀποκρούει τὴν φυτονόσον. Εἰς τὰ σιτηρά, π. χ., ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους καλλιεργείας καὶ συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος ὁ σῖτος Mentana ἀντέχει εἰς τὰς σκωριάσεις, ἤτοι ἔχει ἀνοσίαν, ἐνῷ ἄλλαι ποικιλίαι σίτου προσβάλλονται, ἤτοι ἔχουν προδιάθεσιν. Ἡ ἀνοσία εἰς τὰ φυτὰ διαφέρει τελείως ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῶν διατιθεμένων μέσων ἀπὸ τὴν τῶν ζῴων, διὰ τοῦτο δέ, ἐνῷ εἰς τὰ ζῷα ἔχουν ἐπιτευχθῆ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα διὰ τῆς τεχνητῆς ἀνοσοποιήσεως, εἰς τὰ φυτὰ ἐλάχιστα μέχρι σήμερον ἔχουν ἐπιτελεσθῆ, δὲν διαφαίνονται δὲ πολλαὶ ἐλπίδες καλυτέρων μελλοντικῶν ἀποτελεσμάτων. Ἡ προδιάθεσις καλεῖται *φυσική*, ὅταν ὀφείλεται εἰς ὡρισμένους παράγοντας ἐκ φύσεως ἐνυπάρχοντας εἰς τὸ φυτόν, ὡς π. χ. ἡ εὐαισθησία σίτων τινῶν εἰς τὴν σκωρίασιν, *εἰδική* δὲ ὅταν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ φυτοῦ παραγόντων, διαταρασσόντων τὴν κανονικὴν λειτουργίαν του, ὡς π. χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν παρασίτων ἀδυναμίας. Ἡ ἀνοσία εἶναι *ἐνεργητική*, ὅταν προκαλῆται ἀπὸ τὴν παρασιτικὴν προσβολήν, *παθητική* δέ, ὅταν ἐνυπάρχῃ φυσιολογικῶς εἰς τὸ φυτὸν ὑπὸ λανθάνουσαν μορφήν. Παραδείγματα ἐνεργητικῆς ἀνοσίας εἰς τὰ φυτὰ ἔχομεν τὸν σχηματισμὸν φελλώδους ἱστοῦ πέριξ τοῦ σημείου τῆς προσβολῆς πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεώς της, τὴν ἔκκρισιν κόμμεως προφυλακτικοῦ, τὴν ὑπερευαισθησίαν τῶν φύλλων ἀνθεκτικῶν τινων εἰς τὴν μελανὴν σκωρίασιν ποικιλιῶν σιτηρῶν, λόγῳ τῆς ὁποίας, ἅμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ μύκητος, σχηματίζεται τάχιστα νέκρωσις πέριξ τοῦ σημείου τῆς προσβολῆς, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν περαιτέρω διείσδυσιν τοῦ μύκητος, τὴν αὐτονομίαν τῶν νεαρῶν βλαστῶν ποικιλιῶν τινων ἀπιδέας, καθ' ἣν μόλις ἐναποτεθῇ σπόρος Viscum ἐπ' αὐτῶν μαραίνονται καὶ ἀποπίπτουν, παρασύροντες καὶ τὸ παράσιτον, τὴν πτῶσιν τῶν προσβεβλημένων φύλλων καὶ καρπῶν κλπ. Πάντως φαινόμενα φαγοκυτταρώσεως ἢ ἐκκρίσεως ἀντιτοξινῶν ὑπὸ τῶν ἱστῶν ἢ τοῦ χυμοῦ τῶν φυτῶν δὲν παρετηρήθησαν, δι' ὃ καὶ φαίνεται ἀποκλειομένη ἡ περίπτωσις ἐμβολιοθεραπείας καὶ ὀροθεραπείας εἰς τὰ φυτά.

Τὰ ὑπὸ τῶν φυτῶν διατιθέμενα μέσα παθητικῆς ἀνοσίας εἶναι φύσεως ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογικῆς. Τὸ πάχος τῆς ἐπιδερμίδος καὶ ἡ διαπότισίς της ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα, τὸ εὖρος τῶν στοματίων ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀνατομικοὺς παράγοντας τοὺς παίζοντας ῥόλον εἰς τὴν παθητικὴν ἀνοσίαν. Οὕτω τὰ παράσιτα πληγῶν, ὡς π. χ. διάφοροι πολύποροι, δὲν δύνανται νὰ προσβά-

Digitized by Google

λουν τὰ φυτά, ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ λύσις τῆς συνεχείας τῆς ἐπιδερμίδος, ἐνῷ ἄλλα παράσιτα μόνον τὰς τρυφερὰς μεμβράνας τῆς ἐπιδερμίδος τῶν νεαρῶν φυτῶν δύνανται νὰ προσβάλουν. Ἡ ἀνοσία ποικιλιῶν τινων σίτου ἀπὸ τὴν μελανὴν σκωρίασιν ὀφείλεται εἰς τὴν στενότητα τῶν στοματίων τῆς ἐπιδερμίδος των. Εἷς τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους τὰ καλλιεργούμενα φυτὰ εἶναι εὐπροσβλητότερα τῶν αὐτοφυῶν εἶναι ὅτι τὰ πρῶτα ἔχουν ἱστοὺς ὀλιγώτερον ἰσχυρούς, ἐπιδερμίδα καὶ κυτταρικὰς μεμβράνας λεπτοτέρας καὶ χυμοὺς ἀφθονωτέρους. Οἱ φυσιολογικοὶ παράγοντες τῆς παθητικῆς ἀνοσίας φαίνεται ὅτι εἶναι χημικῆς φύσεως. Παράσιτόν τι προτιμᾷ εἶδός τι ἢ ποικιλίαν τινά, διότι εὑρίσκει εἰς τοὺς ἱστούς του τὸ καταλληλότερον δι' αὐτὸ χημικὸν περιβάλλον. Ἰδίως ἡ χημικὴ ἀντίδρασις, ἤτοι τὸ pH τῶν χυμῶν τοῦ φυτοῦ, φαίνεται νὰ παίζῃ σπουδαιότατον ρόλον. Ἡ ἀντίδρασις δὲν εἶναι τόσον σταθερὰ εἰς τοὺς χυμοὺς τῶν φυτῶν ὅσον εἰς τὸ αἷμα τῶν ζῴων, ποικίλλει δὲ ἀναλόγως τοῦ φυτοῦ, τοῦ ἱστοῦ καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Οἱ νεαροὶ ἱστοὶ εἶναι οὐδέτεροι, ἀποκτοῦν ὄξινον ἀντίδρασιν ἐφ' ὅσον ἀναπτύσσονται καὶ χάνουν μέρος τῆς ὀξύτητός των γηράσκοντες. Τὸ μέγιστον τῆς ἀνθεκτικότητος τῶν φυτῶν συμπίπτει μὲ τὸ μέγιστος τῆς ὀξίνου ἀντιδράσεως τῶν χυμῶν των. Τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀντιδράσεως τῶν χυμῶν ἐπιβεβαιοῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ μικρόβια, ἀλκαλινόφιλα ὄντα, προτιμοῦν τοὺς ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ἐνῷ οἱ μύκητες, ὀξινόφιλοι, τοὺς φυτικοὺς τοιούτους. Ἐπίσης ἡ περιεκτικότης τῶν ἱστῶν εἰς ταννίνην παίζει σπουδαῖον ρόλον ὡς πρὸς τὴν ἀνοσίαν των, δεδομένου ὅτι αὕτη συμπεριφέρεται ὅπως τὰ ὀργανικὰ ὀξέα. Κατά τινας οὐχὶ ἡ ἀπόλυτος ὀξύτης, ἀλλὰ ὁ λόγος μεταξὺ ὀξύτητος καὶ χημιοτροπικῶν οὐσιῶν (σακχάρων καὶ ἀζωτούχων οὐσιῶν διαλυτῶν) ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἀνοσίαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ ἡ σύστασις τῶν χυμῶν ὑφίσταται τοιαύτας διακυμάνσεις, ὥστε εἰς ὡρισμένας περιόδους φυτόν τι εἶναι δυνατὸν νὰ κέκτηται ἀνοσίαν καὶ εἰς ἄλλας προδιάθεσιν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ προδιάθεσις ἢ ἀνοσία φυτοῦ τινος δὲν ἀφορᾷ ὅλα τὰ παράσιτά του, εἶναι δὲ δυνατὸν φυτόν τι νὰ εἶναι ἄνοσον ὡς πρὸς ἓν παράσιτον καὶ εὐαισθητότατον ὡς πρὸς ἄλλο.

Τὰ καλλιεργούμενα φυτὰ εἶναι εὐαισθητότερα εἰς τὰς νόσους ἀπὸ τὰ αὐτοφυῆ. Τοῦτο ὀφείλεται, ἐκτὸς τῆς λεπτοτέρας κατασκευῆς τῶν ἱστῶν των, καὶ εἰς τὸν διαρκῆ ἐκφυλισμὸν λόγῳ συνεχοῦς πολλαπλασιασμοῦ των διὰ μοσχευμάτων ἢ ἐμβολιασμοῦ (ἄμπελος, ὀπωροφόρα), ὁπότε τὰ φυτὰ διατηροῦν ἀκριβῶς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ φυτοῦ ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχονται καὶ δὲν προσαρμόζονται βαθμιαίως εἰς τὸ περιβάλλον, ὅπως τὰ διὰ σπόρου πολλαπλασιαζόμενα, ἀποκλειομένης τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Ἕτερο λόγος εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ διὰ διαφόρων μέσων καλλιεργητικῶν, ἀφθόνου λιπάνσεως, γενναίων κλαδευμάτων κλπ. ὑποχρεοῦμεν τὸ φυτὸν νὰ παραγάγῃ ἄφθονον καρπόν, δυσανάλογον πρὸς τὰς δυνάμεις του, ἀπορροφοῦντα ὡς γνωστὸν ὅλα τὰ ἀποθέματα τοῦ φυτοῦ, τοῦτο εἰς δεδομένην στιγμὴν εὑρίσκεται ἐξησθενημένον. Ἡ καλλιέργεια δὲ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ εἰς μεγάλας συνεχεῖς ἐκτάσεις εὐνοεῖ ἐξαιρετικῶς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν παρασίτων, τὰ ὁποῖα, παράγοντα ἄφθονα σπόρια, διατηροῦνται ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, προκαλοῦντα ἐπιφυτίας, ὅταν εὕρουν εὐνοϊκὰς συνθήκας ἀναπτύξεως.

Τὸ περιβάλλον ἐξασκεῖ ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τῇ προδιαθέσεως ἢ ἀνοσίας τῶν φυτῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐνοοῦν ἢ μὴ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παρασίτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ρυθμίζον τοὺς ἐσωτερικῶς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ δρῶντας παράγοντας. Οὕτω τὸ pH τοῦ ἐδάφους ἐπιδρᾷ μέχρι σημείου τινὸς ἐπὶ τῆς ἀντιδράσεως τῶν χυμῶν τοῦ φυτοῦ, ἔχομεν δὲ παραδείγματα σχετικῶς ἀνοσοποιήσεως φυτῶν τινων εἰς ὡρισμένην ἀσθένειαν κατόπιν προσθήκης λιπασμάτων ἢ μεταπλαστικῶν τινων οὐσιῶν παρὰ τὰς ρίζας των. Ἐπίσης ἡ εἰς ὕδωρ περιεκτικότης τοῦ ἐδάφους παίζει ρόλον ἀρκετὰ σπουδαῖον, εἴτε ἐμμέσως δρῶσα ἐπὶ τοῦ φυτοῦ, εἴτε ἀμέσως ἐπὶ τοῦ παρασίτου. Τὸ φῶς φαίνεται ὅτι εὐνοεῖ τὴν ἀνοσίαν τῶν φυτῶν.

Ἡ προδιάθεσις καὶ ἡ ἀνοσία ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὰς προσβολὰ τῶν παρασίτων μεταβιβάζονται κληρονομικῶς. Οὕτως ὀπωροφόρα τινὰ ἀντέχουν εἰς τὸ ψῦχος, αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἄμπελοι ἀντέχουν εἰς ὑψηλὴν περιεκτικότητα τοῦ ἐδάφους εἰς ἄσβεστον, ἐνῷ ἀμερικαν καὶ τινες εἶναι εὐαίσθητοι, σῖτοί τινες εἶναι ἀνθεκτικοὶ εἰς τὰς σκωριάσεις (εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐξηκριβώθη ὅτι ἀκολουθοῦν τοὺς νόμους τοῦ Mendel), αἱ ἀμερικανικαὶ ἄμπελοι ἀντέχουν εἰς τὰς προσβολὰς τῆς φυλλοξήρας κλπ. Ἐπίσης ὑπάρχουν καὶ φυτονόσοι μεταβιβαζόμεναι κληρονομικῶς. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὰς κληρονομικῶς μεταβιβαζομένας τερατομορφίας, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἀνθοκομίαν, χλωρώσεις τινὲς καὶ φυσιολογικαί τινες φυτονόσοι, καὶ παρασιτικαὶ ἀκόμη, κληρονομοῦνται εἰς τοὺς ἀπογόνους. Παράδειγμα διὰ τὴν τελευταίαν περίπτωσιν παρέχει ἡ μεταβίβασις σκωριάσεων τῶν σιτηρῶν διὰ τοῦ σπόρου κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ μυκοπλάσματος, διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Eriksson, καθ' ἣν αἱ σκωριάσεις διατηροῦνται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ ὁ ἐνδιάμεσος ξενιστής, ὑπὸ μορφὴν μυκοπλάσματος ζῶντος συμβιωτικῶς μετὰ τῶν κυττάρων τῶν κόκκων τῶν σιτηρῶν.

Μέσα καταπολεμήσεως τῶν φυτονόσων. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων κατεβλήθησαν προσπάθειαι καταπολεμήσεως τῶν φυτονόσων διὰ διαφόρων ἐμπειρικῶν μέσων, ἄνευ ὅμως ἱκανοποιητικῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων. Ἡ φυτοθεραπευτικὴ ὅμως ἀνεπτύχθη μετὰ τὴν πρόοδον τῆς φυτοπαθολογίας, ἤτοι κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Κατὰ τῶν μετεωρολογικῶν δυσμενῶν συνθηκῶν εἶναι βεβαίως δυσκολώτατον νὰ ἀντιδράσῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἐν τούτοις ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τῆς χαλάζης εἰδικαὶ βόμβαι καὶ κανόνια, κατὰ τῆς πάχνης τὰ τεχνητὰ νέφη καπνοῦ, κατὰ τοῦ μεγάλου ψύχους ἢ καύσωνος εἰδικοὶ τρόποι καλλιεργείας κλπ. Τὰ μέσα καταπολεμήσεως τῶν παρασιτικῶν φυτονόσων διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας: τὰ *προληπτικά*, ἀποσκοποῦντα τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς φυτονόσου, καὶ τὰ *θεραπευτικά*, ἀποσκοποῦντα τὴν καταστολὴν ἐμφανισθείσης ἤδη τοιαύτης. Διὰ τὴν μελέτην τῶν καταλληλοτέρων μέσων καταπολεμήσεως τῶν φυτονόσων καὶ τὴν διαιτητικὴν αὐτῶν ἐφαρμογὴν λειτουργεῖ εἰς ἑκάστην τῶν πεπολιτισμένων χωρῶν εἰδικὴ φυτοπαθολογικὴ ὑπηρεσία. Κατὰ τὴν τελευταίαν κυρίως δεκαετίαν ἀνεπτύχθη καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὑπηρεσία αὕτη, συγκειμένη ἀπὸ τὸ τμῆμα φυτοπαθολογίας τῆς α' διευθύνσεως γεωργίας τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, ἀπὸ τὸ Μπενάκειον φυτοπαθολογικὸν ἰνστιτοῦτον Κηφισιᾶς, ἔχον ἀποκλειστικῶς ἐρευνητικὸν σκοπόν, καὶ ἀπὸ τοὺς φυτοπαθολογικοὺς σταθμοὺς Βόλου, Πατρῶν καὶ Ἡρακλείου Κρήτης, ἔχοντας σκοπὸν ἐρευνητικὸν καὶ ἐφαρμογῆς. Δεδομένου ὅμως τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν φυτοπαθολόγων, χρέη τοιούτων ἐκτελοῦν καὶ αἱ κατὰ περιφερείας γεωργικαὶ ὑπηρεσίαι κατόπιν ὁδηγιῶν τῶν φυτοπαθολόγων. Παρ' ἡμῖν ἡ φυτοπαθολογικὴ ὑπηρεσία ἐνδιαφέρεται καὶ διὰ τὰς ἐκ φυτικῶν καὶ διὰ τὰς ἐκ ζωϊκῶν παρασίτων φυτονόσους. Τὰ ὑπὸ τῶν φυτοπαθολογικῶν δὲ ὑπηρεσιῶν λαμβανόμενα διοικητικὰ μέτρα εἶναι: 1) Ὁ διὰ τῶν τελωνείων φυτοπαθολογικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς εἰσαγωγῆς ἢ ἡ ἀπολύμανσις παντὸς ὑπόπτου εἰσαγωγῆς νέας φυτονόσου φυτοῦ (π. χ. παρ' ἡμῖν τῆς φυλλοξήρας, τοῦ Synchytrium endobioticum, τῆς Doryphora decemlineata τῶν γεωμήλων κλπ.) ἢ μέρους αὐτοῦ ἢ ἀντικειμένου δυναμένου νὰ μεταφέρῃ τὰ σπόρια ἢ τὰ ᾠά του. 2) Ἡ ἐφαρμογὴ προληπτικῶν ἢ κατασταλτικῶν μέτρων κατὰ σοβαρῶν φυτοπαρασίτων ὑποχρεωτικῶς ὑφ' ὅλων τῶν καλλιεργητῶν περιοχῆς τινος, ἐπὶ τῷ τέλει ἐξαλείψεώς του ἢ περιορισμοῦ τῶν ἐξ αὐτοῦ ζημιῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν, αἱ φυτοπαθολογικαὶ ὑπηρεσίαι ἐποπτεύουν τὴν παραγωγὴν δενδρυλλίων εἰς τὰ ἀγροκήπια, διατάσσουσαι τὴν καταστροφὴν τῶν μὴ ὑγιῶν, ἐκδίδουν πιστοποιητικὰ ὑγείας διὰ τὰ ἐξαγόμενα φυτὰ ἢ φυτικὰ προϊόντα, παρέχουν ὁδηγίας διὰ τὴν καταπολέμησιν διαφόρων φυτοπαρασίτων κλπ. Εἰς τὰ προληπτικὰ μέτρα κατὰ τῶν φυτονόσων περιλαμβάνονται καί: 1) Ἡ καλλιέργεια εἰδῶν ἢ ποικιλιῶν καλῶς προσηρμοσμένων εἰς τὸ περιβάλλον. 2) Ἡ καλλιέργεια ποικιλιῶν ἀνθεκτικῶν. Διὰ τὴν δημιουργίαν τοιούτων ποικιλιῶν καταβάλλονται νῦν μέγισται προσπάθειαι ὑπὸ τῶν φυτοπαθολόγων καὶ τῶν γενετιστῶν. Ἡ τεχνητὴ διαλογή, συνδυαζομένη μὲ λελογισμένας διασταυρώσεις, εἶναι ἡ ἀκολουθουμένη ὁδὸς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Δύναταί τις ὅμως εὐκόλως νὰ ἐννοήσῃ πόσον δύσκολον εἶναι τὸ πρόβλημα δεδομένου ὅτι σχεδὸν κατὰ κανόνα αἱ ὀλιγώτερον ἐκλεκταὶ ποικιλίαι εἶναι αἱ ἀνθεκτικώτεραι καὶ ὅτι δέον ποικιλία τις νὰ εἶναι ἀνθεκτικὴ διὰ τὸ δεδομένον παράσιτον, οὐχὶ ὅμως καὶ εὐαίσθητος εἰς ἄλλα σπουδαῖα παράσιτά της. 3) Ἡ χρῆσις σπόρων, κονδύλων, μοσχευμάτων, ἐμβολίων κλπ. ὑγιῶν καὶ προερχομένων ἐξ ὑγιῶν μητρικῶν φυτῶν. 4) Ἡ λῆψις καλλιεργητικῶν μέτρων συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς, ὡς αἱ βαθεῖαι καὶ ἐπίκαιροι ἀρόσεις, ἡ λελογισμένη λίπανσις, ἡ ἀποστράγγισις, ἡ λελογισμένη ἀμειψισπορά, καθαρισμὸς ἀπὸ τὰ ζιζάνια κλπ.

Τὰ κυρίως προληπτικὰ καὶ θεραπευτικὰ μέτρα κατατάσσονται ὡς ἑξῆς: 1) *Μηχανικὰ μέσα*, συνιστάμενα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν προσβεβλημένων φυτῶν ἢ μερῶν αὐτῶν διὰ τοῦ πυρὸς ἢ ἄλλως ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς φυτονόσου καὶ προτοῦ τὸ παράσιτον καρποφορήσῃ ἀφθόνως, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παρεμποδίσεως τῆς ἐξαπλώσεώς της, εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν τμημάτων τοῦ φυτοῦ, ἐφ' ὧν διαχειμάζει τὸ παράσιτον, τῶν μερῶν τῶν νεκρῶν φυτῶν, ὡς φύλλων, κλαδίσκων πιπτόντων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' ὧν ἀναπτύσσονται καρποφόρα τῶν παρασίτων, καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐνδιαμέσων ξενιστῶν διὰ τὰ ἑτερόοικα παράσιτα (σκωριάσεις). 2) *Φυσικὰ μέσα*, συνιστάμενα κυρίως εἰς τὴν δι' ὡρισμένης θερμοκρασίας ἀπολύμανσιν σπόρων, μοσχευμάτων, ἐμβολίων κλπ., τὸν ψεκασμὸν διὰ θερμοῦ ὕδατος προσβεβλημένων φυτῶν καὶ τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ ἐδάφους διὰ θερμοκρασίας 100—110° Κ. 3) *Χημικὰ μέσα*, συνιστάμενα εἰς τὴν χρῆσιν μυκητοκτόνων χημικῶν ἁλάτων, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἐξωτερικῶς. Τὰ μυκητοκτόνα δέον νὰ ἔχουν τὰς ἑξῆς ἰδιότητας: νὰ εἶναι δραστικὰ ἀπέναντι τῶν παρασίτων, ἀβλαβῆ εἰς τὸ φυτὸν καὶ εὐκόλως χρησιμοποιήσιμα καὶ εὐθηνά. Ἐπειδὴ αἱ ὡς ἄνω ἰδιότητες εἶναι δύσκολον νὰ συνυπάρξουν, τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ μυκητοκτόνα εἶναι σχετικῶς ὀλίγα. Διὰ τῶν μυκητοκόνων, ὑπὸ μορφὴν ὑγροῦ ἢ κόνεως, ἀπολυμαίνομεν ἐξωτερικῶς τοὺς σπόρους, κονδύλους, μοσχεύματα κλπ., καλύπτομεν προληπτικῶς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν φυτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταστροφῆς τῶν τυχὸν ἐπ' αὐτῆς σπορίων τῶν παρασίτων, ἢ καταστρέφομεν τὰ ἐκτοπαράσιτα (π. χ. τὰ ᾠΐδια διὰ θείου, θειασβεστίου κλπ.), ἢ καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ ἐδάφους διὰ μυκητοκτόνων ποτισμάτων. Ἡ ἐσωτερικὴ χρῆσις μυκητοκτόνων εἰς τὰ φυτά, διὰ τῶν ριζῶν ἢ δι' ἐνέσεων, οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα ἔδωσε μέχρι σήμερον. Τὰ κυριώτερα μυκητοκτόνα εἶναι: τὰ ἅλατα τοῦ χαλκοῦ, καὶ δὴ ὁ θειικὸς (διάλυσις ἐν ὕδατι, βορδιγάλλειος καὶ βουργούνδιος πολτὸς μὲ προσθήκην διαφόρων οὐσιῶν κολλητικῶν), τοῦ σιδήρου, καὶ δὴ ὁ θειικὸς σίδηρος, τὸ θεῖον ὑπὸ μορφὴν κόνεως ἢ κολλοειδοῦς διαλύσεως, τὸ θειασβέστιον, ἡ φορμόλη, ὡς καί τινα ἄλλα δε τερευούσης σημασίας ἐν τῇ πράξει. Τὰ ὑπὸ μορφὴν κόνεως μυκητοκτόνα ἐφαρμόζονται διὰ θειωτήρων, τὰ δὲ ὑπὸ μορφὴν ὑγρὰν διὰ ψεκαστήρων. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν χημικῶν μέσων καταπολεμήσεως δέον νὰ γίνεται οὕτως, ὥστε νὰ εὑρίσκουν τὸ παράσιτον εἰς τὸ εὐπροσβλητότερον στάδιον τοῦ βιολογικοῦ του κύκλου, ὡς εἶναι ἰδίως ἡ στιγμὴ τῆς βλαστήσεως τῶν σπόρων. 4) *Βιολογικὰ μέσα*. Ταῦτα συνίστανται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὑπερπαρασίτων, τὰ ὁποῖα, ἐὰν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν παρασίτων ἐντόμων ἔδωσαν ἱκανοποιητικὰ σχετικῶς ἀποτελέσματα, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φυτικῶν παρασίτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐν τῇ πράξει. Ἡ ἐσωτερικὴ χρῆσις οὐσιῶν ἱκανῶν νὰ προκαλέσουν τοιαύτας τροποποιήσεις εἰς τὸν χυμὸν τοῦ φυτοῦ, ὥστε νὰ τὸ καταστήσουν ἄνοσον ὡς πρὸς ὡρισμένον παράσιτον, ἀπέτυχεν ὡσαύτως.

Αἱ διαρκῶς αὐξανόμεναι ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀπαιτήσεις τῆς καταναλώσεως, ἡ συνεχὴς ἐπέκτασις τῶν καλλιεργειῶν, ἡ διαρκὴς ἐμφάνισις νέων παρασίτων καὶ ἡ διὰ τῶν ταχυτέρων μέσων συγκοινωνίας εἰσαγωγὴ τοιούτων εἰς τὰς ἀπροσβλήτους ἀκόμη περιοχά, ὡς καὶ ἡ προσπάθεια ἐλαττώσεως τοῦ κόστους τοῦ προϊόντος διὰ τὴν ἐπικράτησιν εἰς τὸν διεθνῆ ἀνταγωνισμόν, φέρουν τὴν φυτοπαθολογίαν εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν κοινωφελῶν ἐπιστημῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *P. Sorauer*, Handbuch der Pflanzenkrankheiten 5e Auflage (Berlin 1924).—*T. Ferraris* Trattato di Patologia e Terapia Vegetale (Milano 1926) — *E. Marchal*, Éléments de Pathologie Végétale (Gembloux 1927).— *G. et. M. Arnaud*, Traité de Pathologie Végétale (Paris 1931).— *F. L. Stevens*, Diseases of Economic Plants (New York 1926).— *Delacroix et Maublanc*, Maladies des Plantes cultivées (Paris 1926).—*Heald F. D.*, Manual of plant diseases (New York, 1926).— *Brooks F. T.*, Plant diseases (London 1928).

Ε. Τ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

φυτοπαθολόγος (ὁ). Ἐπιστήμων καταγινόμενος μὲ τὴν ἔρευναν τῶν φυτονόσων, προβαίνων εἰς τὴν διάγνωσιν αὐτῶν καὶ ὑποδεικνύων τὸν τρόπον τῆς καταπολεμήσεώς των (βλ. *φυτοπαθολογία*). Ε. Τ. Ε.

φυτοπαράσιτον (τό). Οὕτω καλεῖται ζωϊκὸς ἢ φυτικὸς ὀργανισμὸς τρεφόμενος εἰς βάρος φυτοῦ τινος καὶ προκαλῶν διαταραχὰς εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σοβαράς. Ε. Τ. Ε.

φυτοπεψίνη (ἡ). Ἔνζυμον πρωτεολυτικόν, ἀπαντῶν εἰς τὸν ὀπὸν καρικῆς τῆς παπάϋας. Συνώνυμον τῆς *παπαΐνης* ἢ *παπαϊοτίνης*. Σ. Γ.

φυτοπλευρίδαι (οἱ) (Phytopleuridae) [*Ζωολογ.*]. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων*, περιλαμβάνουσα μικροῦ μεγέθους σαύρας μὲ χρῶμα φαιοπράσινον. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *γερόσαυρος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυτόσαυρος (ὁ) (Phytosaurus Jäger) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *παρασουχίων ἀρχοσαυρίων* ἑρπετῶν. Τὸ κρανίον τῶν ζῴων τούτων εἶχε μῆκος ὑπερβαῖνον τὸ 1 μέτρον, κατέληγε δὲ πρὸς τὰ ἔμπρὸς εἰς μακρόν, βαθμηδὸν στενούμενον, ὑψηλὸν ρύγχος. Ἔφερον ραχιαῖον θώρακα ἔχοντα δύο σειρὰς μεγάλων πλακῶν καὶ πλευρικῶς ἀνὰ μίαν σειρὰν μικροτέρων ἀκραίων πλακῶν. Τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς ἔφερε προστατευτικὸν θώρακα. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κευπερίου ὑποδιαπλάσεως τῆς τριασίου διαπλάσεως

Digitized by Google

τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς Βυρτεμβέργην, Φραγκονίαν, Βρουνσβίκην. Συνώνυμα: *λοφοπρόσωπος, βελόδους*. Γ. Κ. Γ.

φυτόσος (ὁ) (Phytosus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροῦ μεγέθους κανθάρων, ἀπαντώντων ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ καὶ ἐνδιαιτωμένων ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

φυτοστερίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *στερῖναι*.

φυτόστιγμα (τὸ) (Phytostigma) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *φυτόστιγμα τὸ τοξικὸν* (Phytostigma venenosum), πολυετὴς πόα, ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη, κληματώδης, ἧς ὁ καρπὸς περικλείει 2—3 δηλητηριώδη σπέρματα, ὅμοια πρὸς τοὺς φασιόλους, γνωστὰ δὲ εἰς τὴν φαρμακευτικὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα καλαβάριοι κύαμοι (Semina phytostigma venenosi). Δ. Ν. Π.

φυτοτεχνία (ἡ). Ἡ τέχνη τῆς καλλιεργείας τῶν φυτῶν ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ταύτης σημασίᾳ. Ὁ ὅρος ἐδημιουργήθη κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ὅρου ζῳοτεχνία. Δ. Ν. Π.

φυτοτομία (ἡ) *[Βοτ.]*. Ὁ τρόπος καθ' ὃν τέμνουσι τὰ φυτὰ πρὸς ἀνατομικὴν μελέτην τούτων. Δ. Ν. Π.

φυτοτομίδαι (οἱ) (Phytotomidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν *ξηροβατικῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκρακτῶν*, περιλαμβάνον γένη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *φυτοτόμος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυτοτόμος (ὁ) (Phytotomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ξηροβατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυτοτομιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *φυτοτόμος ὁ στικτὸς* (Phytotomus maculatus), ὅστις ἔχει μέτριον μέγεθος, ράμφος βραχὺ καὶ ἰσχυρὸν καὶ χρῆμα ὀρφνόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ σκοτεινῶς φαιὸν κατὰ τὴν ράχιν μετὰ λευκῶν κηλίδων. Δ. Ν. Π.

φυτοτοξῖναι (αἱ). Δηλητηριώδη προϊόντα προερχόμενα ἐκ φυτῶν καὶ ἔχοντα ἀναλόγους ἰδιότητας πρὸς τὰς τοξίνας τῶν μικροβίων. Αἱ γνωστότεραι τούτων εἶναι ἡ *κικίνη*, ἡ *ἀβρίνη*, ἡ *κροτωνίνη* κτλ. Ν. Α. Μ.

φυτοφάγα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὑμενοπτέρων*, περιλαμβάνουσα οἰκογενείας τινάς, ὧν τὰ διάφορα γένη καὶ εἴδη ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ διαφόρων φυτῶν, ἐξ ὧν καὶ τρέφονται. Δ. Ν. Π.

φυτοφαγία (ἡ). Ἡ εἰδικὴ διαιτητικὴ ἀγωγή, καθ' ἣν τὸ ἄτομον χρησιμοποιεῖ πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ φυτικὰς οὐσίας. Τὸ φυτικὸν κύτταρον, περιβαλλόμενον διὰ τῆς κυτταρίνης, ἀνθίσταται ἱκανῶς εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν πεπτικῶν υγρῶν· διὸ καὶ εἰς τὰ ποηφάγα ζῷα ὁ ἐντερικὸς σωλὴν εἶναι ἐπιμηκέστερος, ἵνα τὸ φυτικὸν κύτταρον παραμένῃ ἐν αὐτῷ ἐπὶ πλειότερον χρόνον ὑπὸ τὴν πεπτικὴν ἐπίδρασιν. Τοὐναντίον εἰς τὰ σαρκοβόρα ζῷα, ἐπειδὴ τὸ ζωικὸν κύτταρον εἶναι εὐπεπτότερον, ὁ ἐντερικὸς σωλὴν εἶναι βραχύς. Ὁ ἄνθρωπος διαθέτει ἐντερικὸν σωλῆνα σχετικῶς μετρίου μήκους· καὶ τοῦτο, διότι ἡ τροφὴ αὐτοῦ εἶναι μεικτὴ ἐκ ζωικῶν καὶ φυτικῶν σιτίων. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῷον παμφάγον καὶ ἐκ προγονισμοῦ μέν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἀναγκῶν τῆς συγχρόνου, ἀστικῆς ἰδίως, ζωῆς. Φυτικὴ ἀποκλειστικῶς τροφὴ δὲν εἶναι ἐπαρκὴς διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ ἐσημειώθησαν παραδείγματα ἀποκλειστικῶν φυτοφάγων ἢ χορτοφάγων, οἵτινες ἔφθασαν εἰς βαθὺ γῆρας. Ἡ φυτοφαγία εἶναι ἐξαίρετος διαιτητικὴ ἀγωγή, ὅταν εἰς τὰ φυτικὰ σιτία προστίθενται καὶ ζωικὰ λευκώματα, ἐκ γάλακτος, τυροῦ, βουτύρου καὶ ᾠῶν (ἀναίμακτος δίαιτα). Ἡ τοιαύτη δίαιτα εἶναι ὠφελιμωτάτη, καθόσον ἀλκαλοποιεῖ τὸ αἷμα, ἐπιτυγχάνει τὰς ὀξειδώσεις καὶ περιορίζει τὰς τοξίνας καὶ τὰ ἀζωτοῦχα ἀποτρίμματα τῆς θρέψεως. Συνιστᾶται δ' εἰς τοὺς ἀρθριτικοὺς καὶ εἰς τοὺς ὑποκειμένους εἰς συμφορήσεις καὶ δυσκοιλιότητα, διεγειρομένων ταχύτερον τῶν περισταλτικῶν κινήσεων τῶν ἐντέρων διὰ τῶν φυτικῶν οὐσιῶν. Ἀρκεῖ νὰ μὴ ὑπερφορτίζηται τὸ πεπτικὸν σύστημα δι' ἀφθονωτέρων τοῦ δέοντος φυτικῶν σιτίων. Παρὰ τοῖς φυτοφάγοις ὁ νοῦς εἶναι διαυγέστερος, ὁ δὲ χαρακτὴρ πρᾳότερος. Σ. Γ. Σ.

φυτοφαγίδαι (οἱ) (Phytophagidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς κανθάρους μὲ σῶμα εὔχρωμον καὶ χρωματισμοὺς σκοτεινούς. Γνωστότερον γένος ἡ *βαλία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φυτοφαγικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φυτοφαγίαν, ὁ τῆς φυτοφαγίας: «φυτοφαγικὴ δίαιτα».

—φυτοφαγικὸν μενοῦ. *Πρόγευμα:* 1) Ὀρεκτικά: φρέσκο βούτυρο, ἐλιές, παστίτσιο μὲ τυρὶ ἄσπρο· κροκὲτ μὲ ρύζι· σέλινο ρωσικὸ μὲ αὐγολέμονο· σαλάτα ἀγγουράκια ἢ λάχανο ξυστό· πουτίγκα. 2) Καναπὲ μπρίκ· ντομάτες γεμιστές· κολοκυθάκια ὁ γκρατέν· κάστανα πουρέ· σαλάτα μαρουλάκια, φροῦτα ἐποχῆς· 3) Πάστα νούϊγ· μουσακᾶς μελιτζάνες γιαλαντσῆ· πατατοκιοφτέδες· χαβιαροσαλάτα· ριζόγαλο. 4) Σοῦπα φάρος· γιαλαντζῆ ντολμᾶδες πολίτικοι· φασολάκια φρέσκα μὲ βούτυρον ἢ κουκιά· τουρσὶ ἀγγουράκια γιαουρτόπιττα. 5) Σολομός· μακαρόνια μὲ σάλτσα χόρτων· μελιτζάνες παπουτσάκια μὲ σάλτσα μπεσαμέλ· σαλάτα ντομάτες καὶ πιπεριὲς ψητὲς στὸ λαδόξιδο· χορτόπιττα μ' αὐγά· φροῦτα. 6) Σοῦπα ρύζι αὐγολέμονον· μουσακᾶς πατάτες γιαλαντσῆ· σαλάτα ρωσική· τυρόπιττα· φροῦτα. 7) Ἀστακὸς ἀ λὰ ρύς· πιλάμι μὲ ντομάτες γκλασέ· κολοκυθοκιοφτέδες· σαλάτα Τριανόν· κομπόστα. 8) Γαρίδες σάλτσα· μακαρόνια ὁ γκρατέν· λαχανοντολμᾶδες αὐγολέμονον· καρόττα καὶ ἀρακᾶς μὲ βούτυρον· σαλάτα σπανακόρριζες· κέϊκ μὲ καρύδια. *Γεῦμα*: 1) Χορτόσουπα πουρέ· ἀγγινάρες ἀ λὰ πολίτα· σαλάτα φασολάκια ἀμπελήσια· φροῦτα γκλασέ 2) Σοῦπα κουάκερ· κροκὲτ πατάτα· καρόττα καὶ ἀρακᾶς σωτέ· σαλάτα παντζάρια ἢ κουνουπίδι· φροῦτα γκλασέ. 3) Φιδὲς ὀ γκρατέν· κολοκυθάκια, πατάτες σωτὲ μὲ σάλτσαν μπεσαμὲλ ἢ σκορδαλιά· κροκὲτ κάστανο· κομπόστα. 4) Σοῦπα τραχανᾶ ἢ ἀστρουλάκι· κολοκυθάκια γεμιστὰ μὲ ρύζι κι' αὐγολέμονο· πατάτα πουρέ· σαλάτα Τόσκα· κρέμα. 5) Σοῦπα ζουλιέν· κροκὲτ Μιλαναίζ· σπαράγγια σάλτσα κρέμα· πουρὲ χόρτα· σαλάτα Νέβα· κέϊκ πορτοκάλι. 6) Κολοκυθόσουπα μὲ γάλα καὶ ρύζι· μπριάνι (τουρλοῦ) νηστήσιμο· φρέσκα κουκιὰ βραστά, μὲ σκορδαλιὰ ἢ μελιτζανίτσες τουρσί· ραβανὶ ἢ σαβαρίν. 7) Σοῦπα λάχανο ἢ ρωσικὸ μπόρς· κουνουπίδι ὀ γκρατέν· ὀμελέττα ντομάτες· πουρὲ πατάτες· ραδίκια σαλάτα· μοὺς παγωτό. 8) Σοῦπα σιμιγδάλι κρουστόν· μπάμιες μὲ βούτυρον· ὀμελέττα μὲ κολοκυθάκια· σαλάτα μελιτζάνα ψητή· κυδωνόπαστο. Α. Γ.-Γ.

φυτοφάγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τρεφόμενος κατ' ἐξοχὴν διὰ φυτῶν, ὁ διαιτώμενος διὰ φυτικῶν οὐσιῶν.

φυτοφαγῶ (*—έω*)· εἶμαι φυτοφάγος, τρέφομαι διὰ φυτικῶν οὐσιῶν.

φυτοφθεῖρες (αἱ) *[Ζῳολ.]*. Ὁμὰς ἐντόμων τῆς τάξεως τῶν *ἡμιπτέρων* τῆς ὑποδιαιρέσεως τῶν *ὁμοπτέρων*, περιλαμβάνουσα τὰ *κοκκοειδῆ*, τὰς *ἀφίδας* καὶ τοὺς *ψυλλίδας*. Εἰς τὴν ὁμάδα ταύτην περιλαμβάνονται σπουδαιότατα φυτοπαράσιτα, ὧν τὸ ἐπιβλαβέστερον εἶναι ἡ φυλλοξήρα, παρασιτοῦντα ἐπὶ ξυλωδῶν καὶ ποωδῶν φυτῶν καὶ ἐπὶ διαφόρων ὀργάνων αὐτῶν. Ε. Τ. Ε.

φυτοφθόρον (τὸ) (Phytophthora) *[Ζῳολ.]*. Γένος ᾠομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *περονοσποριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη χαρακτηριζόμενα ἀπὸ μυκήλιον συνεχές, διακλαδιζόμενον καὶ ἐφωδιασμένον μὲ μυζητῆρας. Τὰ κονιδιοφόρα εἶναι βραχέα καὶ ἁπλᾶ ἢ ὀλίγον διακλαδιζόμενα. Τὰ κονίδια ἢ ζῳοσποράγγεια εἶναι λεμονοειδῆ, μονήρη, δίδοντα ἐν ὕδατι ἐσωτερικῶς ζῳοσπόρια. Εἰς ἓν μόνον εἶδος (P. omnivora) παρετηρήθη ἐγγενὴς πολλαπλασιασμός, συνήθως ὅμως ὁ μύκης διατηρεῖται διὰ τοῦ μυκηλίου ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Τὸ γένος περιλαμβάνει σοβαρώτατα φυτοπαράσιτα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τά: *P. omnivora* προσβάλλον πλεῖστα δασικὰ φυτὰ εἰς τὰ φυτώρια. *P. infestans* (περονόσπορος τῆς πατάτας), προξενῶν ἐνίοτε σοβαρωτάτας ζημίας εἰς τὰ γεώμηλα. Κατ' αὐτοῦ ἐνδείκνυνται ψεκασμοὶ 2 % βορδιγαλλείου πολτοῦ, μελασσούχου (2 %) καὶ κάλυψις διὰ χώματος πάχους 0,20 μ. τῶν κονδύλων ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνθήσεως. *P. phaseoli*, ἐπὶ φασιόλων τῆς Λίμας, *P. nicotianae* ἐπὶ τοῦ καπνοῦ, *P. cambivora*, προσβάλλον τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ τῆς καστανέας καὶ προκαλοῦν τὴν νόσον τῆς μελάνης, *P. terrestris*, προσβάλλον τοὺς καρποὺς τῆς τομάτας, τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ τῶν ἑσπεριδοειδῶν, λουπίνων κλπ. Ε. Τ. Ε.

φυτοχημεία (ἡ). Ἴδιον μέρος τῆς γεωργικῆς χημείας, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς διαμορφώσεως τῆς νεωτέρας δρογογνωσίας εἰς τὴν μελέτην τῶν φυτικῶν δρογῶν. Αὕτη ἐξετάζει τὰ κατὰ τὴν φυσιολογίαν τοῦ φυτοῦ λαμβάνοντα χώραν χημικὰ φαινόμενα ἀπὸ τοῦ σπέρματος μέχρι τοῦ τελείου φυτοῦ (διαφόρους μεταβολὰς κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σπέρματος, φαινόμενον τῆς ἀναπνοῆς τῶν φυτῶν, τὴν συμβολὴν τῶν διαφόρων ἀνοργάνων οὐσιῶν εἰς τὸ φυτικὸν σύνολον κλπ.). Ὡς ὑποδιαίρεσις τῆς δρογογνωσίας ἡ φυτοχημεία διερευνᾷ τὰ εἰς τὰς διαφόρους φυτικὰς δρόγας περιεχόμενα σώματα (ἀλκαλοειδῆ, γλυκοζίτας κλπ.). Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπόψεως ἡ φυτοχημεία ἤρχισε νὰ κάμνῃ σοβαρὰν πρόοδον ἀφ' ἧς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀνεκαλύφθη ἡ μορφίνη καὶ διάφορα ἄλλα δραστικὰ σώματα ὑπὸ τῶν Serturner, Hoffmann, Scheele διὰ τῆς καταλλήλου κατεργασίας διαφόρων φυτικῶν μερῶν. Μετὰ τὰς ἀνακαλύψεις αὐτὰς ἐπετεύχθη ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν περιεκτικότητος εἰς δραστικὰ συστατικὰ τῶν διαφόρων δρογῶν, ἐξ ἧς διεπιστώθησαν οἱ διάφοροι συντελεσταί, οἵτινες ἐπηρεάζουν οὐσιωδῶς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τὴν περιεκτικότητά των εἰς δραστικὰ συστατικὰ καὶ τέλος διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν διαφόρων ἀποτελεσμάτων ἐδημιουργήθη ἡ τάξις τῶν καλουμένων παραλλήλων δρογῶν. Αἱ δρόγαι αὗται, μολονότι εὐημεροῦν εἰς ὅλως διαφόρους περιοχάς, ἐγκλείουν τὰ αὐτὰ δραστικὰ συστατικά. Οὕτως ἐγένετο ἀντιληπτὸν π. χ. πῶς οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀφρικῆς, χρησιμοποιοῦντες τὰ κάρυα κολά, δοκιμάζουν τὰ αὐτὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα μὲ τοὺς Κινέζους τοὺς πίνοντας τὸ τέϊον. Ἐπίσης διεπιστώθη ὅτι δραστικαί τινες οὐσίαι ὑφίσταντο ἐν αὐτῷ τῷ φυτῷ μερικὰς ἀποσυνθέσεις ἢ μεγάλας μεταβολὰς καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν περιεκτικότητά των καὶ τὴν φυσιολογικὴν ἐπενέργειάν των. Δι' ἀναζητήσεως τῶν αἰτίων αὐτῶν ἀνευρέθησαν τὰ καλούμενα ἔνζυμα, ὡς ἐπιφέροντα τὰς βαθείας ταύτας μεταβολὰς (ἰμβερτάση πρὸς μετατροπὴν τῆς σακχαρόζης, μαλτάση διὰ τὴν μαλτόζην, λακτάση διὰ τὴν λακτόζην, ἐμουλσίνη διὰ τὴν ἀμυγδαλίνην κλπ.). Τὰ ἔνζυμα ταῦτα ἀποσυνθέτουν μερικῶς ἢ πλήρως τοὺς γλυκοζίτας, τὰ λίπη, τὰς μεταξὺ τῶν ἀλκαλοειδῶν καὶ ὀξέων ἑνώσεις κλπ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χημικῆς ἐρεύνης τῶν διαφόρων δρογῶν διεχωρίσθησαν αὗται εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας: 1) φυτικὰς δρόγας περιεχούσας ὑδατάνθρακας, 2) δρόγας περιεχούσας ὀξέα (ρίζωμα νάρδου, καρπὸς ὁ υφοινίκων κλπ.), 3) δρόγας περιεχούσας κηροὺς καὶ λίπη (σπέρματα καννάβεως, μήκωνος κλπ.), 4) δρόγας περιεχούσας ἐκκρίματα (ρόδα, ἄνθη λαβαντίδος, καρποὶ κοριάνδρου κλπ.), 5) δρόγας περιεχούσας γλυκοζίτας (φλοιοὶ ράμνου, φύλλα σέννης, ἀλόη κλπ.), 6) δρόγας περιεχούσας φλωρογλυκίνην (ρίζωμα ἀρρενοπτέριδος, ἑλμινθόχορτον κλπ.), 7) δρόγα περιεχούσας ταννίδας (κηκῖδες, ρίζα ρατανίας, φλοιὸς ἀμαμηλίδος κλπ.), 8) δρόγας περιεχούσας ἀλκαλοειδῆ (καρποὶ κωνείου, φύλλα νικοτιανῆς, φύλλα στραμονίου, φύλλα κόκας, τέϊον, καφές, κακάον, σπέρματα κόλας, στρύχνου καὶ φυσοστίγματος, κόνδυλοι ἀκονίτου, ὄπιον κλπ.), 9) δρόγας περιεχούσας τοξαλβουμίνην (σπέρματα κρότωνος, κίκεως κλπ.), 10) δρόγας περιεχούσας πικρὰς οὐσίας (ξύλον κουασίας, φλοιὸς σιμαρούβης, στρόβιλοι λυκίσκου κλπ.), 11) δρόγας περιεχούσας οὐσίας βελτιωτικὰς τῆς γεύσεως (φύλλα ἐριοδικτύου καὶ γυμνέμης κλπ.), 12) δρόγας διουρητικὰς (φύλλα βόλδου καὶ βετούλης κλπ.), 13) δρόγας ἀνθιδρωτικὰς (ἀγαρικὸν λευκόν), 14) δρόγας περιεχούσας ἐπισπαστικὰς οὐσίας (ἱσπανικὴ πιπερίς, ρίζα θαψίας κλπ.), 15) δρόγας περιεχούσας χρωστικὰς (καμπεχιανὸν ξύλον κλπ.), 16) δρόγας περιεχούσας ρητίνας. Αἱ τελευταῖαι αὗται ὑποδιαιροῦνται εἰς: α) ρητίνας περιεχούσας ἐστέρας (βενζόη κλπ.), β) εἰς ρεζενορρητίνας (μύρρα, μαστίχη κλπ.), γ) εἰς ρητίνας περιεχούσας ρεσινολικὰ ὀξέα (σανδαράχη, ρητῖναι κωνοφόρων, πεύκης, ἐλάτης κλπ.), δ) εἰς ρεσινολορρητίνας (ρητίνη ἱεροξύλου), ε) εἰς λιπορρητίνας (λάκκινον κόμμι, ρητίνη θαψίας), στ) εἰς χρωμορρητίνας (χρύσωπον), ζ) εἰς ζυμορρητίνας, η) γλυκοζιτορρητίνας (ρητῖναι ἰαλάπης, τουρπέθου, σκαμμωνίας κλπ.), θ) εἰς γαλακτορρητίνας (γουτταπέρκη, ἐλαστικὸν κόμμι κλπ.), ι) εἰς ψευδορρητίνας. Κ. Γ. Μ.

φυτόχωμα, —*ατος* (τό). Ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐμπεπλουτισμένα δι' ὀργανικῶν οὐσιῶν ἐν ἀποσυνθέσει. Εἶναι συνήθως κεχρωσμένον φαιὸν μέχρι μέλανος, πορῶδες καὶ παρουσιάζει πολυάριθμα τριχοειδῆ κενὰ διαστήματα προερχόμενα ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν. Τὸ φυτόχωμα διακρίνεται εἰς οὐδέτερον καὶ ὄξινον. Τὸ *οὐδέτερον φυτόχωμα* τυγχάνει ἐξόχως γόνιμον, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιον εἰς θρεπτικὰ συστατικά. Σχηματίζεται παρουσίᾳ ἀσβεστολιθικοῦ στοιχείου καὶ ἀσκεῖ εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐδαφῶν. Τὸ *ὄξινον φυτόχωμα* προέρχεται ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν πλουσίων εἰς ἀζωτούχους οὐσίας φυτῶν καὶ ἐν ἀπουσίᾳ ἀσβέστου ἐκ τοῦ ἐδάφους. Ἡ κατηγορία αὕτη συναντᾶται εἰς τὰ δασικὰ ἐδάφη ἢ τὰ χαμηλὰ λιβάδια, τὰ κατακλυζόμενα περιοδικῶς ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ ἔχοντα γενικῶς τὴν στάθμην τῶν ὑπογείων ὑδάτων χαμηλήν. Τὰ ἐδάφη ταῦτα βελτιοῦνται καὶ καθίστανται γόνιμα διὰ τῆς ἀποστραγγίσεως, ἀρδεύσεως καὶ προσθήκης ἀσβέστου, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν ἔχουσι δημιουργηθῇ, ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ ὕδατος καὶ εἰδικῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν, δυσμενεῖς φυσικοὶ ὅροι, ἐπιβάλλοντες τὴν ἐπέμβασιν χημικῶν παραγόντων, ἤτοι θείου, γύψου, θειικοῦ ὀξέος κλπ. (ἐδάφη ἁλατοῦχα καὶ ἀλκαλικά). Ι. Γ. Π.

φύτρα (ἡ)· ἡ βλάστη, τὸ βλάστημα, τὸ μέρος τοῦ σπέρματος τοῦ σχηματίζοντος τὸ στέλεχος, ἄλλως *φύτρον*· || γένος, καταγωγή.

Digitized by Google

φύτρωμα (τό)· ἡ ἔκφυσις, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ φύτρου, τῆς βλάστης, ἡ πρώτη βλάστησις τοῦ σπέρματος: «ἔφαγαν τὸ σπαρτὸ οἱ κότες 'ς τὸ φύτρωμα».

—*[Γεωπον.]* Καλεῖται *φύτρωμα* ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐντὸς τοῦ σπέρματος ἐμβρύου εἰς τέλειον φυτόν. Τὸ φύτρωμα συντελεῖται ἅμα τῷ σχηματισμῷ χλωροφύλλης, ὁπότε τὸ φυτὸν δύναται νὰ τραφῇ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων. Ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ φυτρώματος εἶναι ἡ καλὴ ποιότης τοῦ πρὸς φύτευσιν σπόρου καὶ αἱ εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεώς του. Σπουδαίαν ὑπηρεσίαν προσφέρουν καὶ τὰ λιπάσματα. Δ. Ν. Π.

φυτρώνω· ἐκφύω τὴν βλάστην, ἀναπτύσσω τὴν πρώτην βλάστησιν, ἐπὶ σπέρματος: «φυτρώνει τὸ σιτάρι, — τὸ ἀραποσίτι».

Φυτώ. Σαμία Σίβυλλα, ἀκμάσασα, πιθανώτατα, κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ ὡς ποιήτρια. Β. Δ. Θ.

φυτώριον (τό)· τόπος ἔνθα σπείρονται καὶ βλαστάνουν φυτὰ πρὸς μεταφύτευσιν: «φυτώριον καπνοῦ»· ‖ μεταφ., τόπος ὅπου διαμορφοῦνται οἱ ὑπέρμαχοι ἰδεολογίας τινὸς (λέγεται καὶ ἐπὶ κακοῦ).

—*[Ἐγκυκλ.]* Καλεῖται *φυτώριον* τμῆμα γῆς καλλιεργούμενον πρὸς παραγωγὴν νεαρῶν φυτῶν, ἅτινα πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθοῦν, φυτευόμενα, εἰς ἄλλην θέσιν (κοιν. *φυτίστρα*).

Τὰ φυτώρια ἱδρύονται εἰς ἐδάφη γόνιμα, βαθύγεια, εἰ δυνατὸν δροσερά, ἀλλ' ὄχι ὑγρά, ἐπίπεδα ἢ ἐλαφρᾶς κλίσεως πρὸς ἀποφυγὴν δαπανῶν ἰσοπεδεύσεως, πλησίον ὁδοῦ τινος διὰ τὴν εὐκολίαν μεταφορῶν· ἐνίοτε ἐξετάζεται καὶ ἡ ἔκθεσις πρὸς τὸν ὁρίζοντα (Ν. ἢ Β.). Τὸ ἐκλεγὲν τεμάχιον γῆς μοιράζεται διὰ δικτύου ὁδῶν ὀρθογωνίως τεμνομένων, ἄλλων πλάτους 1.50—2 μ. διὰ τὴν ἐλευθέραν κίνησιν κάρρου, ἄλλων δὲ στενοτέρων (1 μ.), ἐνδιαμέσων, διὰ τὴν ἐλευθέραν κίνησιν ἐργατῶν, εἰς ὀρθογώνια. Μετὰ ταῦτα γίνεται βαθεῖα σκαφὴ (δι' ἀξίνης ἢ ἀρότρου) εἰς βάθος ἡμίσεος μέτρου περίπου, ἀφαίρεσις λίθων, ζιζανίων κτλ. ἀρκετὰς ἑβδομάδας πρὸ τῆς σπορᾶς, ἕπεται εἶτα ἰσοπέδωσις καὶ ἐλαφρὰ ἀνασκαφὴ πρὸ τῆς σπορᾶς. Τὰ ὀρθογώνια ὑποδιαιροῦνται εἰς στενότερα τμήματα, πρασιὰς (κοιν. ἀλίες, ἢ βραγιὲς) πλάτους 1—1,30 μ., μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀφίενται δρομίσκοι πλάτους 0.30 μ., ἵνα κυκλοφοροῦν οἱ εἰς τὰς πρασιὰς ἐργαζόμενοι. Αἱ πρασιαί, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς καλλιεργείας, τῆς ὑγρασίας, τοῦ τόπου κλπ., εἶναι συνήθως μὲν χαμηλότεραι τῶν δρομίσκων, ἐνίοτε ὅμως καὶ ὑψηλότεραι. Εἰς ἕκαστον φυτώριον ἀφίεται καὶ τόπος τις διὰ τὰς συναφεῖς ἐργασίας, ἤτοι συγκέντρωσιν ἐργαλείων, ἀποθήκευσιν καὶ ἀνάμειξιν λιπασμάτων, συσκευασίαν φυτῶν κλπ.

Αἱ πρασιαὶ λιπαίνονται δι' ἀναλόγου χημικοῦ λιπάσματος, ἐπίσης δι' ἀρκετῶν ζωϊκῶν (κόπρου) καὶ φυτικῶν λιπασμάτων (φύλλα, γράστεις κλπ., ἅτινα ἀφήνομεν νὰ σαπίσουν πρότερον), διὰ φυτεύσεως ψυχανθῶν κλπ. Ἡ σπορὰ εἰς τὰς πρασιὰς γίνεται εἴτε κατ' ἔκτασιν, εἴτε κατὰ γραμμὰς καθέτους πρὸς τὸ μῆκος τῶν πρασιῶν καὶ ἀπεχούσας μεταξύ των ἀπὸ 0,10—0,50 μ. Διὰ τὴν κατὰ γραμμὰς σπορὰν χρησιμοποιοῦνται εἰδικὰ ξύλινα ἐργαλεῖα (γραμμοσπορεῖς). Ἡ ποσότης τοῦ σπόρου καθορίζεται ἐκ τοῦ βάρους καὶ ὄγκου αὐτῶν, ἐκ τῆς βλαστικῆς των ἀποδόσεως, ἐκ τῆς πυκνότητος τῆς σπορᾶς κλπ., διὰ καταλλήλων δὲ ὀργάνων (κέρας σπορᾶς, ἢ καὶ ἁπλοῦς κάλυξ κυνηγετικοῦ ὅπλου κλπ.) σπείρεται ἡ ἑκάστοτε ἀναγκαιοῦσα ποσότης. Ἐποχὴ σπορᾶς εἶναι συνήθως ἡ ἄνοιξις.

Εἰς τὰ φυτώρια λαμβάνεται πρόνοια ἐξασφαλίσεως ποτιστικοῦ ὕδατος. Τὰ ποτίσματα γίνονται κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ εἶδος τοῦ φυτοῦ, δι' εἰσόδου ῥέοντος ὕδατος, διὰ ῥαντιστηρίου κλπ. Εἰς τὰ φυτώρια γίνονται τακτικὰ σκαλίσματα πρὸς ἀφαίρεσιν ζιζανίων καὶ ποτίσματα. Ἐπίσης λαμβάνονται μέτρα προστασίας τῶν νεαρῶν φυτῶν ἀπὸ καύσωνος, ψύχους, ἀρουραίων, κρεμμυδοφάγων κλπ.

Ἅμα ἀναπτυχθοῦν τὰ φυτώρια ἐν τῷ κυρίως σπορείῳ, εἴτε ἀπομακρύνονται ἐκεῖθεν ἵνα φυτευθοῦν εἰς τὸν ὁριστικόν των τόπον, εἴτε μεταφυτεύονται ἐν τῷ ἰδίῳ φυτωρίῳ, ἅπαξ ἢ δίς, ἵνα ἀναπτυχθοῦν περισσότερον (π. χ. τὰ ὀπωροφόρα, καλλωπιστικὰ κλπ.). Α. Ε. Κ.

Φύχτια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἄργους τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 672, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Μπόρσια*, 799. Κεῖται 15 περίπου χιλιόμετρα βορείως τοῦ Ἄργους καὶ παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Κορίνθου—Ἄργους, διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας, *Ἄνω* καὶ *Κάτω Φύχτια*, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν ἐνοικιάσεως γαιῶν.

φύω· κάμνω τι νὰ φυτρώσῃ, νὰ βλαστήσῃ: «ἡ γῆ φύει τὰ φυτά»· ‖ παθ. *φύομαι*, ἀόρ. *ἐφύην*, ἀρχ. *ἔφυν*, παθ. μετοχ. *πεφυκώς*· φυτρώνω, γεννῶμαι, βλαστάνω, λαμβάνω ὕπαρξιν: «μετὰ τὴν βροχὴν φύονται λάχανα».

Φῶ (Foe), ***Δανιὴλ ντὲ*** —. Ἄγγλος συγγραφεὺς (βλ. λ. *Ντεφόε* Δανιήλ).

Φωβὲλ (Fauvel), ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος λόγιος καὶ ζωγράφος (1753—1838). Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας κατέδειξε καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ προσελήφθη ἐνωρὶς εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀκολουθίαν τοῦ δημιουργοῦ τῆς εἰκονογραφημένης Ἑλλάδος Choiseul Gouffier.. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ βοηθητικοῦ περιηγητοῦ-καλλιτέχνου ἐπεσκέφθη τὴν Ἑπτάνησον, τὴν Ἤπειρον, τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν, τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέληξεν εἰς τὴν Ἀττικὴν (1781). Παραμείνας ἐπί τι διάστημα ἐν Ἀθήναις, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μετὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀποστολῆς. Τέλος κατώρθωσε νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἡ ἐν Ἀθήναις παραμονή. Ἐν Ἀθήναις ἐπεδόθη εἰς τὸ σχέδιον, τὴν ζωγραφικήν, τὴν λῆψιν ἐκμαγείων, τὴν ἀνασκαφικήν, τὴν συλλογὴν ἀρχαίων ἀντικειμένων καὶ τὴν ἀρχαιοκαπηλείαν. Τῷ 1801 ὅμως συνελήφθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἀπεστάλη μετὰ τῶν ἄλλων ἐν Ἀθήναις Γάλλων δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Παραμείνας ἐπί τι διάστημα ἐγκάθειρκτος, ἀπεφυλακίσθη καὶ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ, κακῶς ἔχων, εἰς Γαλλίαν. Μετ' ὀλίγον, κατορθώσας νὰ διορισθῇ ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις, ἐπανῆλθε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1803 εἰς τὴν προσφιλῆ του πόλιν. Ἡ οἰκία του ἐν Ἀθήναις εἶχε καταστῆ ἀληθὲς μουσεῖον ἀρχαιοτήτων. Ὁ Φωβὲλ ἔδειξε δυσμένειαν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Καταργηθείσης κατόπιν τῆς θέσεως τοῦ ὑποπροξένου, τὴν ὁποίαν τιμητικῶς ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ, εὑρέθη εἰς δεινὴν θέσιν, ἀλλ' ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ σχέδιά του τὰ ἠγόρασεν ἀντὶ 500 φράγκων ἡ βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων. Δ. ΓΡ. Κ.

— **Φωβὲλ** (Fauvel), ***Σουλπίκιος-Ἀντώνιος***. Ἐπιφανὴς Γάλλος ἰατρὸς (1813—1884). Τῷ 1840 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς μὲ τὴν διατριβὴν «Recherches sur la bronchite capillaire, purulente et pseudo-membraneuse (catarrhe suffocant, croup bronchique) chez les enfants». Τῷ 1847 ἐδημοσίευσε τὴν ἐργασίαν: «Doit-on admettre dans la pratique une maladie particulière sous le nom de fièvre typhoide?» (1847), κατόπιν τῆς ὁποίας διωρίσθη ἐπιμελητὴς ἐν τῷ νοσοκομείῳ Hôtel-Dieu τῶν Παρισίων. Τῷ 1848, προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, διωρίσθη μέλος τοῦ ὑγειονομικοῦ συμβουλίου τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1854 ἐν Ἀνατολῇ διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τῶν στρατιωτικῶν νοσοκομείων ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐστάλη εἰς Βάρναν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς χολέρας ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ. Μετὰ δεκαεννεαετῆ διαμονὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπανέκαμψε τῷ 1866 εἰς Παρισίους καὶ διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τῆς Γαλλίας. Τῷ 1874 μετέσχε τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου χρονολογοῦνται πᾶσαι αἱ περὶ τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς χολέρας ἰσχύουσαι ἀρχαί. Ὁ Φωβὲλ ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῆς πανώλους, τῆς χολέρας, τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ καὶ τοῦ τύφου. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν του σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: «Le cholera; étiologie et prophylaxie etc.» (1868), «Rapport sur l'organisation du service des quarantaines en Turquie etc.» (1873), «Règlement général de police sanitaire maritime (1876). Ο. Ρ.

Φωβελὲ ***ντὲ Μπουρριὲν*** (Fauvelet de Bourrienne)· βλ. *Μπουρριέν*.

Φώγκτλαντ (Vogtland) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς Γερμανίας ἐν Σαξονίᾳ (βλ. λ. *Φόγκτλαντ*).

Φωζὰς ντὲ Σαὶν-Φὸν (Faujas de Saint-Fond), ***Βαρθολομαῖος***. Γάλλος γεωλόγος (1741—1819). Κατ' ἀρχὰς δικηγόρος, διωρίσθη τῷ 1777 βοηθὸς ἐν τῷ φυσιογνωστικῷ μουσείῳ τῶν Παρισίων. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν γεωλογίαν, ἐταξείδευσε διὰ γεωλογικὰς μελέτας ἀνὰ τὴν Γαλλίαν, ὡς καὶ εἰς τὰς Ἄλπεις, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Τῷ 1797 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς γεωλογίας εἰς τὸ φυσιογνωστικὸν μουσεῖον τῶν Παρισίων. Εἰς τὸ ἔργον του «Ἔρευναι ἐπὶ τῶν ἐσβεσμένων ἡφαιστείων τοῦ Vivarais καὶ τοῦ Velay» (1778) κατέδειξε τὴν ἡφαιστειακὴν καταγωγὴν τοῦ βασάλτου. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Φυσικὴ ἱστορία τῆς ἐπαρχίας τοῦ Dauphiné» (Grenoble, 1781), «Ὀρυκτολογία τῶν ἡφαιστείων» (1784), «Δοκίμιον ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν πετρωμάτων τοῦ Trapp» (Παρίσιοι 1788), «Δοκίμιον γεωλογίας» (Παρίσιοι 1803), καὶ ἄλλα. Γ. Κ. Γ.

Φωζὲρ (Faugère), ***Ἀρμάνδος-Πρόσπερος***. Γάλλος συγγραφεὺς (1810—1887). Τῷ 1842 ἔτυχε βραβείου τῆς Ἀκαδημίας διὰ τὸ ἔργον του «Ἐγκώμιον εἰς τὸν Βλάσιον Πασκάλ», μετὰ διετίαν δὲ ἐξεπόνησεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χειρογράφων τοῦ Πασκάλ, θαυμασίαν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του, μὲ τὸν τίτλον «Pensées, fragments et lettres de Blaise Pascal, publiés, pour la première fois conforménent aux manuscrits originaux». Ἀκολούθως συνέχισε τὰς ἐπὶ τοῦ Πασκὰλ ἐργασίας, ἐκδοὺς τῷ 1845 τὰς σχετικὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τῆς ἀνεψιᾶς του. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε τά: «Ἀπομνημονεύματα τῆς κυρίας Ρολὰν» (1854), καὶ «Ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπομνημονευμάτων τῆς κυρίας Ρολὰν» (1864). Χ. Δ.

Φὼκ (Fock), ***Γκόρχ***. Γερμανὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Φὸκ* Γκόρχ).

Φωκα, ἢ ***Φώκια*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀπόκεντρος νησὶς τοῦ νοτίου Αἰγαίου (πλάτ. 35° 54' 15" Β., μῆκ. 26° 51' 30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymno to Rhodos), βορειοτάτη τῆς συστάδος *Φωκονήσια*. Εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην σημειοῦται ὡς Scal island, ἐν μεταφράσει τῆς ὀνομασίας της. Σ. Ε. Λ.

Φωκαεύς, —*έως* (ὁ)· ὁ κάτοικος τῆς Φωκαίας, ὁ ἐκ Φωκαίας καταγόμενος.

Φῶκαι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς Βοιωτίας, παράλιος μεταξὺ Ἀνθηδόνος καὶ μυχοῦ τοῦ Οἰταίου κόλπου (*Πτολεμ.* Γ, ιε, 9). Εἶναι ὁ σύγχρονος μεταξὺ τῶν ἀκρωτήριον Κάτζα καὶ Ταμέρα διανοιγόμενος (πλάτ. 38° 29' Β., μῆκ. 23° 20' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1554: Talanta channel) φυσικὸς τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ λιμὴν Σκορπονέρι, πρὸ τοῦ ὁποίου νησὶς *Φωκονήσι* καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ ἐκβολαὶ (Καταβόθραι) τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ. Σ. Ε. Λ.

Φώκαια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν καὶ πόλις Μυσίας τῆς Ἰάδος, τῆς κατόπιν Λυδίας, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν Ἑρμαῖον κόλπον, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ὕδρα καὶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἕρμου καὶ τῶν παραποτάμων του Πακτωλοῦ καὶ Ὕλου (*Σκυλ.* 98, *Στραβ.* ΙΓ,626, *Σκύμν.* 252). Ἀποτελοῦσα τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀνῆκε, καὶ τὸ τέλος τῆς Αἰολίδος (*Στράβ.* ΙΓ, 582), εἰς ἣν ὑπήγετο ἀρχαιότερον, ἱδρύθη ὑπὸ Ἀθηναίων καὶ ἀποίκων ἐκ Φωκίδος, εἰς οὓς πιστεύεται ὅτι ὀφείλει καὶ τὸ ὄνομά της, ὧν ἡγεῖτο Φιλογένης, κατὰ τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα, δεσπόζουσα λόγῳ τῆς τοποθεσίας της τοῦ τε πρὸς Ν. της Ἑρμαϊκοῦ κόλπου καὶ τοῦ πρὸς Β. της Κυμαίου κόλπου. Ὁ ὡραῖος φυσικὸς λιμήν της ἐχωρίσθη, ἐνωθείσης τῆς ἐνδοτέρας τῶν τριῶν ἐν αὐτῷ νησίδων Βακχίων, εἰς δύο ἀμφιδύμους λιμένας, τὸν μὲν νοτιοανατολικόν, ὅστις ἐκαλεῖτο *Ναύσταθμος*, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λιβίου, τὸν δὲ βορειοδυτικόν, ὅστις ἐλέγετο *Λαμπτήρ*. Τολμηρότατοι θαλασσοπόροι οἱ Φωκαεῖς, ὑπῆρξαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (Α, 163), οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπεχείρησαν πλοῦς μεγάλης πελαγοδρομίας ἐν ἀρχῇ μὲν πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὔξεινον, ὁπόθεν ἀπεσύρθησαν πρὸ τοῦ συναγωνισμοῦ τῆς Μιλήτου, κατόπιν δὲ ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος καὶ εἰς τὸ Βαλεαρικόν, φθάσαντες μέχρι *Ταρτησοῦ* τῆς Ἰβηρίας, ὅπου ἐγένοντο προσφιλέστατοι εἰς τοῦ τόπου τὸν βασιλέα Ἀργανθώνιον, ὅστις παρώτρυνεν αὐτούς, ἀκάρπως, νὰ ἀφήσουν τὴν Ἰωνίαν καὶ νὰ μετοικήσουν ὁπουδήποτε τῆς χώρας του. Μεταχειριζόμενοι οὐχὶ στρογγύλας ναῦς, ἀλλὰ πεντηκοντόρους, ἵδρυσαν πολλὰς ἀποικίας, ὧν κυριώτεροι ἡ ἐν Ἰταλίᾳ Ὑέλη, ἡ Μασσαλία 600 π. Χ.), ἡ Ρόδη, τὸ Ἡμεροσκοπεῖον, ὁ Μονοίκου λιμήν, ἡ Ὀλβία, ἡ Ἀντίπολις, ἡ Νίκαια, καὶ λιμένας ἐν Κορσικῇ, ὧν ἐπισημότερος ὁ τῆς πόλεως των Ἀλαλίας ἢ Ἀλερίας (565 π. Χ.), καὶ ἀνήγαγον τὴν πατρίδα των εἰς μεγάλην ἀκμήν, πλουτίσαντες αὐτὴν διὰ τοῦ ἐμπορίου. Τότε ἔκοψαν καὶ χρυσοῦν νόμισμα, ὀνομαζόμενον *φωκαΐτης στατὴρ* (*Θουκυδ.* Δ, 52), εἰκονίζον φώκην ἐπὶ τῆς ὄψεως καὶ τετράγωνον ἔγκοιλον ὄπισθεν, οὗτινος ὅμως ἡ ἀξία ἦτο κατωτέρα τῆς τῶν ἄλλων στατήρων διὰ τὴν κατωτέραν τοῦ χρυσοῦ του ποιότητα. Μετὰ τὴν καθυπόταξιν ὅμως τῆς Λυδίας εἰς τοὺς Πέρσας (539 π. Χ.), πολιορκηθέντες οἱ Φωκαεῖς ὑπὸ τοῦ Ἁρπάγου, ἐγκατέλιπον πάντες τὴν πόλιν, προτιμήσαντες τῆς δουλείας τὸν ἐκπατρισμόν, συναποκομίσαντες δὲ τὰ ἀγάλματα τῶν ἱερῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα, ἔπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, ἐνῷ τὴν «Φώκαιαν ἐρημωθεῖσαν ἀνδρῶν ἔσχον οἱ Πέρσαι». Ἀρνηθέντων ὅμως τῶν Χίων τὴν εἰς τοὺς Φωκαεῖς πώλησιν τῶν Οἰνουσῶν, ἐκ φόβου ἐμπορικοῦ ἀνταγωνισμοῦ πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τῆς νήσου των, ἐπανέπλευσαν εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν πατρίδα των καὶ ἀφοῦ κατέσφαξαν τὴν ἐν αὐτῇ περσικὴν φρουρὰν ἀνήχθησαν καὶ πάλιν εἰς τὸ πέλαγος, ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν μύδρον σιδηροῦν καὶ ὁμόσαντες νὰ μὴ ἐπανέλθουν ποτὲ εἰς Φώκαιαν «πρὶν ἢ τὸν μύδρον τοῦτον ἀναφανῆναι» (*Ἡροδ.* Α,165). Ἐπανῆλθον τότε εἰς τὴν Ἀλαλίαν, ἣν πρὸ 25 ἐτῶν εἶχον κτίσει. Πολλοὶ ὅμως ἐπαλινόστησαν βραδύτερον, μὴ ὑποφέροντες τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἐτρούσκων καὶ τῶν Καρχηδονίων, καὶ προσέδωκαν κίνησίν τινα εἰς τὴν πόλιν τῆς Φωκαίας, ἥτις ὅμως ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων

Digitized by Google

κατὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου πόλεμον (Liv. 37,32. *Δίων Κάσ.* 41,25. *Ἀππιαν. Συρ.* 32).

Φῶκες ἢ *Παλιὰ Φώκια* νῦν καλουμένη, Fonjes ὑπὸ τῶν ξένων καὶ *Ἐσκῆ Φώτζια* ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔχει τὸν λιμένα της μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Μερμιντζῆ καὶ Ἀσλὰν μπουρνοῦ, χωριζόμενον ὡς καὶ τὸ πάλαι ὑπὸ χερσονησίδος, ἐφ' ἧς ἑνετικὸν φρούριον (πλάτ. 38°40'00"Β., μῆκ. 26°44'55" Ἀν., χαρτ. ἀγγλ. 2836 b: Archipelago northern sheet, Fonjes) τῆς ποτὲ Βακχίας, ἥτις καὶ τώρα χωρίζει τὸν λιμένα εἰς δύο ἐλάσσονας ἀμφιδύμους: τὸν *Μεγάλο Γιαλὸ* ΝΑ. (ἀρχ. Ναύσταθμος) καὶ τὸν *Μικρογιαλὸ* ΒΔ. (ἀρχ. Λαμπτήρ). Ἡ ἀκριβεστέρα ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ της (1904) εἶχε δώσει 7.704 μονίμους κατοίκους, ὧν 6.300 Ἕλληνες. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων της εἶναι περὶ τοὺς 7.500. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνταλλαγέντων συνῳκίσθησαν εἰς Χαλκιδικήν, καὶ δὴ εἰς τὸ μετόχιον τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Κασσάνδρας, μετονομασθὲν *Νέα Φώκαια*. Σ. Ε. Λ.

— Φώκαια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καρίας ἐν τῇ Μυκάλῃ, ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου (675,23). Ταυτότη ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

—Φώκαια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καλυβίων Θορικοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 150. Κεῖται ἔξωθεν τῆς Κηφισιᾶς, παρὰ τὸ Καστρί, καὶ συνῳκίσθη ὑπὸ προσφύγων.

—Φώκαια Νέα, ἢ **Νέες-Φῶκες** (τουρκ. *Φώτσα* καὶ *Γενιτζὲ-Φώτσα*) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Τουρκίας ἐν τῷ σημερινῷ νομῷ Σμύρνης, ἕδρα τῆς ὑποδιοικήσεως Φωτσετεΐν. Κεῖται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης ἀπέναντι τοῦ ὄρους Μπόζ-ντάγ, εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει πρὸς Β. ἡ Ἐρυθραία χερσόνησος, εἰς ἀπόστασιν 45 χλμ. βορειοδυτικῶς τῆς Σμύρνης. Κάτ. 3.827 (1927. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν ἱκανὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν, προσφυγόντα μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν εἰς Ἑλλάδα, καὶ δύο ἑλληνικὰ σχολάς. Ἡ σημερινὴ πόλις κεῖται βορειοανατολικῶς τῆς Πυλαιᾶς Φωκαίας. Ἱδρύθη τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Παλαιᾶς πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐκεῖ ἀφθονούντων στρωμάτων στυπτηρίας. Ἡ μόνη βιομηχανία τῆς Φωκαίας εἶναι αἱ ἁλυκαί. Ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ συνίσταται κυρίως εἰς σταφίδα.

Ἡ ὑποδιοίκησις Φωτσετεΐν ἔχει ἐπιφάνειαν 210 τ. χλμ. καὶ 8.818 (1927) κατ. Ν. Μ.

—Φώκαια, Νέα — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 617. Συνῳκίσθη ὑπὸ προσφύγων τῆς ὁμωνύμου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεως καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μετόχιον Ἁγίου Παύλου*.

Φωκαῖαι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς ΝΑ. Σικελίας παρὰ τοὺς Λεοντίνους, τὸ ὁποῖον μετὰ τῶν Βρικιννιῶν (νῦν Brizzi) κατέλαβον οἱ ὀλιγαρχικοὶ Λεοντῖνοι τῷ 422 π. Χ. (*Θουκ.* V. 4). Α. Θ. Σ.

Φώκαινα (ἡ) (Phocaena) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν του ἀθροίσματος τῶν *κητωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δελφινιδῶν*, περιλαμβάνον δελφῖνας μὲ κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, ἐλάχιστα κωνικὴν κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς τμῆμα καὶ ἀπολήγουσαν εἰς οὐχὶ εὐδιάκριτον ῥύγχος. Τὸ κρανίον εἶναι μικρόν. Οἱ ὀδόντες, μικροὶ καὶ πεπιεσμένοι, κυμαίνονται μεταξὺ 16—24 ζευγῶν εἰς ἑκάστην σιαγόνα, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Τὸ ῥαχιαῖον πτερύγιον εἶναι μικρὸν καὶ τριγωνικόν. Ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὁμοιόμορφος εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα. Αἱ φώκαιναι συνήθως ἀπαντῶσι καθ' ὁμάδας, τρέφονται δ' ἐξ ἀριγγῶν καὶ σολομῶν. Ἐκ τῶν γνωστοτάτων κοσμοπολιτικῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *φώκαινα ἡ κοινὴ* (Phocaena communis), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὰς βορείας εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας, τὸν Ἀτλαντικόν, τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, τὰς ἀφρικανικὰς θαλάσσας, τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν καὶ τὰς ἰαπωνικὰς θαλάσσας. Τὸ μῆκός της κυμαίνεται μεταξὺ 1,60 καὶ 1,80 μ. καὶ ὁ χρωματισμός της εἶναι στιλπνῶς μελανὸς κατὰ τὴν ῥάχιν, φαιομελανὸς εἰς τὰς πλευρὰς καὶ ὑπόλευκος εἰς την κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

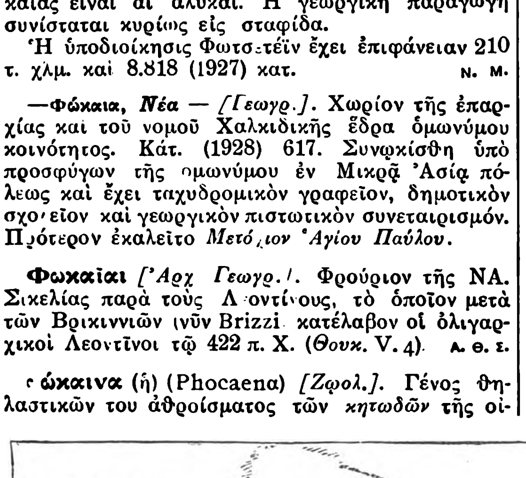

Φώκαινα ἡ κοινή.

Φωκᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμίου Μούζενα δερεσί, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 50 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχε σχολὴν καὶ μικρὰν γυναικείαν μονήν. Ε. Ι. Χ.

—Φωκᾶς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον χθαμαλὸν τῆς νήσου Πάρου (πλάτ. 37° 05' 09" Β., μῆκ. 25° 08' 03" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1837: Paros and Naxos), ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν λιμένα Παροικίας. Ἔχει (1887) φανὸν ναυτικὸν λευκοῦ σταθεροῦ 9 μιλ. Σ. Ε. Λ.

Φωκᾶς. Ὄνομα μιᾶς τῶν παλαιοτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ, καταγομένης ἐκ Καππαδοκίας τῆς Μ. Ἀσίας. Μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀναφέρονται διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος ἀνεδείχθησαν ἐκ τῆς οἰκογενείας διάφοροι ἀνώτεροι ἄρχοντες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἷς βασιλεύς, ὁ Φλάβιος Φωκᾶς (602—610). Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐκείνου, οἱ Φωκάδες δὲν ἀναφέρονται πλέον μέχρι τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος, ὅτε ἀνεφάνησαν πάλιν δράσαντες μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῶν 150 ἐτῶν ὁ οἶκος τῶν Φωκάδων ἀνέδειξε πλείστους διαπρεπεῖς στρατηγοὺς καὶ ἕνα βασιλέα, τὸν Νικηφόρον Β' (963—969). Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ὁ οἶκος περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς ἀφάνειαν. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ δὲν ἀναφέρεται δρῶν εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ἐξηκολούθησεν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους νὰ συγκαταριθμῆται μεταξὺ τῶν οἴκων τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ μὴ ἐνεργὸς δρᾶσις τῶν Φωκάδων εἰς τὰ τῆς πολιτείας κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας μακρὰς περιόδους ἀποδοτέα εἰς λόγους δυναστικούς. Οἱ ἑκάστοτε βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου, διὰ λόγους ἀσφαλείας τοῦ θρόνου των, ἀπέκλειον ἀπὸ πάσης εἰς τὰ τῆς πολιτείας ἀναμίξεως τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὰς ὁπωσδήποτε ἐκλιπούσας δυναστείας. Ὁ οἶκος τῶν Φωκάδων, παρὰ τὸν παντελῆ ἀποκλεισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης εἰς τὰ κοινὰ ἀναμίξεως, ἐξηκολούθησε νὰ κατέχῃ ἐξέχουσαν κοινωνικὴν θέσιν μέχρις αὐτῆς τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453). Μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες κατέφυγον τότε εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχομένας ἑλληνικὰς χώρας, ἀναφέρονται καὶ οἱ Φωκάδες. οἵτινες μετέβησαν εἰς Κρήτην καὶ Πελοπόννησον, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κεφαλληνίαν, ἔνθα, ἐγκατασταθέντες μονίμως, διετηρήθησαν καὶ ἔδρασαν πολυειδῶς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ ἱστορία τῶν *Φωκάδων* δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τὰς ἑξῆς 3 περιόδους: α') τὴν ἀρχομένην εἰς τοὺς Ε'—Ζ' αἰῶνας, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων Φωκάδων μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ βασιλέως Φωκᾶ, τῷ 610· β') τὴν ἀναφομένην εἰς τοὺς Θ'—ΙΑ' αἰῶνας, καθ' οὓς ὁ οἶκος τῶν Φωκάδων ἔσχε τὴν μεγίστην αὐτοῦ λάμψιν, καὶ γ') τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἐξικνουμένην μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τὴν περιλαμβάνουσαν τὴν διακλάδωσιν τῶν Φωκάδων εἰς Κρήτην, Πελοπόννησον, Ἀθήνας, Κέρκυραν καὶ Κεφαλληνίαν.

Α' περίοδος (ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Ζ'). Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀναφέρονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς:

1) *Φωκᾶς*. Γραμματεὺς τοῦ στρατηγοῦ Ζήνωνος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Α' (457—474). Μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ζήνωνος εἰς βασιλέα (τῷ 474), ὁ Φωκᾶς ἀπεστάλη ὑπὸ τούτου ὡς πρέσβυς πρὸς τοὺς ἐπιδραμόντας εἰς Μακεδονίαν Γότθους καὶ ἐπέτυχε νὰ πείσῃ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Βαλάμηρον νὰ ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις, ἵνα διαπραγματευθῶσι τὴν εἰρήνην.

2) *Φωκᾶς ὁ Κρατεροῦ*. Πατρίκιος ἐπὶ Ἰουστίνου Α' (518—527). Ἀπεστάλη ὑπὸ τούτου μετὰ πολλῶν χρημάτων (τῷ 527) εἰς Ἀντιόχειαν πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐκ μεγάλου σεισμοῦ παθόντων κατοίκων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστίνου καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰουστινιανοῦ Α', ὁ Φωκᾶς κατεδιώχθη ὑπὸ τούτου ὡς αἱρετικός, κατὰ τὴν στάσιν ὅμως τοῦ Νίκα (532) ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ἵνα κατευνάσῃ τὰ πλήθη, ἅτινα παρεπονοῦντο κατὰ τοῦ διεφθαρμένου ἐπάρχου τῶν πραιτωρείων Ἰωάννου τοῦ Καππαδόκη, ἀπέλυσεν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν θέσιν του διώρισε τὸν Φωκᾶν.

3) *Φωκᾶς*. Ἀξιωματικὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων. Διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τέλος ἐφονεύθη εἴς τινα μάχην πλησίον τῆς Ῥώμης, τῷ 546.

4 *Φλάβιος Φωκᾶς*. Βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου (602—610). Οὗτος ἦτο κατώτερος ἀξιωματικὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου (581—602) καὶ συμμετέσχεν εἰς τοὺς μακροὺς πολέμους ἐναντίον τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως οἰκούντων Σκλαβηνῶν. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 602 ὁ στρατὸς ἐκεῖνος, ἐξηντλημένος ἤδη ἐκ τῶν μακρῶν πολέμων, ἐλάμβανε τὴν διαταγὴν νὰ διαχειμάσῃ ἐν τῇ ἐχθρικῇ χώρᾳ, συγχρόνως δὲ ἐπληροφορεῖτο ὅτι, λόγῳ οἰκονομιῶν, διετάχθη ἡ περικοπὴ τῆς μισθοδοσίας του. Ἐκ πάντων τῶν λόγων τούτων προεκλήθη γενικὴ δυσαρέσκεια, ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκσπάσῃ εἰς φοβερὰν στάσιν. Οἱ στρατιῶται ἀπέπεμψαν τὸν στρατηγὸν Πέτρον, ἀπεκήρυξαν τὸν βασιλέα Μαυρίκιον καί, ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν ἀξιωματικὸν (ἑκατόνταρχον) Φωκᾶν, ἐβάδισαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεσοῦντος δὲ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου (602) ἐστρατοπέδευσαν εἰς Ῥήγιον (τὸ νῦν Μικρὸς Τσεκμετζές, 15 χλμ. βορειοδυτικῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως), καθ' ὃν χρόνον γενικὴ στάσις ἐξερρηγνύετο ἐν τῇ βασιλευούσῃ. Ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων καὶ βλέπων τὰ τείχη κενὰ στρατιωτῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ τῶν τέκνων του (τὴν νύκτα τῆς 22—23 Νοεμβρίου), ἐνῷ ὁ Φωκᾶς, τῇ προσκλήσει τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν καὶ ἰδίως τῆς μερίδος τῶν Πρασίνων, μετεστρατοπέδευεν εἰς τὸ προάστιον τοῦ Ἑβδόμου (τὸ νῦν Μακρίκιοϊ), ἔνθα ἐδεξιώθησαν αὐτὸν πλήθη λαοῦ μετὰ τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ πατριάρχου Κυριακοῦ (595—605).

Τὴν 23 Νοεμβρίου, ἡμέραν Παρασκευήν, ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ τὴν μεθεπομένην εἰσῆλθε διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ βασιλικὰ παλάτια, εὐφημούμενος ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ πάντων. Μετὰ 5 ἡμέρας ἔστεψε βασίλισσαν καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Λεοντίαν. Κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην, γενομένην ἐνώπιον τοῦ συναχθέντος λαοῦ, συνέβη ἐπεισόδιόν τι, τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐκσπάσῃ ἡ ἀγριότης τοῦ νέου βασιλέως. Μεταξὺ τῶν δύο μερίδων τοῦ δήμου (τῆς τῶν Πρασίνων καὶ τῆς τῶν Βενέτων) ἠγέρθη ἔρις περὶ πρωτοκαθεδρίας, ἐπειδὴ δὲ οἱ Πράσινοι προετιμήθησαν, δυσηρεστήθησαν οἱ Βένετοι καὶ ἤρξαντο νὰ διαμαρτύρωνται θορυβωδῶς. Ὁ αὐλικὸς Ἀλέξανδρος ἐπεμβάς, ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν, ἀπώθησε καὶ ἀνέτρεψε τὸν δήμαρχον τῶν Βενέτων, καὶ τότε οὗτοι ἐξαγριωθέντες ἤρξαντο κραυγάζοντες: «Μαυρίκιος οὐκ ἀπέθανεν ἀλλὰ ζῇ. Ἐρωτηθήτω». Ὁ Φωκᾶς, φοβηθεὶς τότε, ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐπικινδύνου ἀντιζήλου του Μαυρικίου καὶ ἀμέσως διέταξε τὴν σφαγὴν αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ἀρρένων τέκνων του, ὧν τινα ἦσαν βρέφη ἔτι. Συγχρόνως διέταξε νὰ φυλακισθῇ καὶ εἶτα νὰ σφαγῇ καὶ ἡ βασίλισσα σύζυγος τοῦ Μαυρικίου Κωνσταντῖνα μεθ' ὅλων τῶν θυγατέρων της. Πλὴν τούτων, διέταξε καὶ τὴν σφαγὴν πλείστων ἄλλων ἀρχόντων, ἐκ τῶν θεωρουμένων ὡς μᾶλλον ἀφωσιωμένων εἰς τὸν Μαυρίκιον, δηλαδὴ τοῦ λογοθέτου Κωνσταντίνου Λάρδου, τοῦ στρατηγοῦ καὶ πατρικίου Κομεντιόλου, τοῦ Γερμανοῦ (πατρὸς τῆς συζύγου τοῦ Θεοδοσίου, πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Μαυρικίου) καὶ ἄλλων. Συγχρόνως διέταξε τὴν καθαίρεσιν τῶν πλείστων στρατηγῶν καὶ την ἀντικατάστασιν αὐτῶν δι' ἑτέρων τῆς ἐμπιστοσύνης του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ εἴδησις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάντων, μεταδοθεῖσα εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἀνεστάτωσεν αὐτάς. Ὁ στρατηγὸς Ἡράκλειος, ἔξαρχος Βορείου Ἀφρικῆς, καὶ ὁ ἐν Μεσοποταμίᾳ στρατηγὸς Ναρσῆς δὲν ἀνεγνώρισαν τὸν Φωκᾶν, ἐν τέλει δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος (ὁ Ναρσῆς) ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καὶ προσέπεισεν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην (εὐεργετηθέντα ποτὲ ὑπὸ τοῦ Μαυρικίου) νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Φωκᾶ. Καὶ οἱ περσικοὶ στρατοὶ εἰσέβαλον εἰς τὰς βυζαντινὰς χώρας διαρπάζοντες αὐτὰς καὶ αἰχμαλωτίζοντες τοὺς κατοίκους. Αἱ ἐχθρικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου, τῆς Συρίας καὶ τοῦ Βοσπόρου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φωκᾶς ὠργίαζεν ἐν Κωνσταντινουπόλει κραιπαλῶν μετὰ τῶν αὐλικῶν του ἐν μέσῳ τῶν γυναίων, τὰ ὁποῖα οὗτοι τῷ επρομήθευον. Παρ' ὅλον τον πλῆθη ὀργίων καὶ κα

Digitized by Google

κουργημάτων βίον αὐτοῦ, ὁ Φωκᾶς διετέλει εἰς τρυφερωτάτας σχέσεις μετὰ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου (ὅστις καὶ ἀπηύθυνεν αὐτῷ τὰς πλέον κολακευτικὰς ἐπιστολάς), καθὼς καὶ μετὰ τοῦ Βονιφατίου Γ' καὶ τοῦ Βονιφατίου Δ'. Ἡ εὔνοια ὅμως τῶν παπῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ προλάβῃ τὴν σοβοῦσαν ἐξέγερσιν. Ὁ λαὸς κατηγανάκτει ἐναντίον του, οἱ ἄρχοντες δὲ ἀνησύχουν σοβαρῶς περὶ αὐτῆς τῆς τύχης τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τέλει, συγκλητικοὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτατοι ἄρχοντες, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Πρίσκος (ἢ Κρίσπος), γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Φωκᾶ, συσκεφθέντες, ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαλλάξωσι τὸ κράτος ἀπὸ τὸν τερατώδη ἐκεῖνον βασιλέα, καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησαν (τῷ 609) τὴν συνδρομὴν τοῦ γηραιοῦ ἐξάρχου τῆς Βορείου Ἀφρικῆς Ἡρακλείου. Ἡ ἔκκλησις αὐτῶν δὲν ἐβράδυνε νὰ εἰσακουσθῇ. Φθίνοντος τοῦ θέρους 610 δύο ἰσχυρὰ σώματα στρατοῦ, συγκροτηθέντα ἐν Βορείῳ Ἀφρικῇ, ἀπεστάλησαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ μὲν διὰ θαλάσσης ὑπὸ τὸν Ἡράκλειον (υἱὸν τοῦ γέροντος ἐξάρχου Ἡρακλείου), τὸ δὲ διὰ ξηρᾶς ὑπὸ τὸν ἐξάδελφον τούτου Νικήταν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου 610 ὁ Ἡράκλειος εἰσέπλευσεν εἰς τὴν Προποντίδα, κατετρόπωσε τὰς ἐναντίον αὐτοῦ ἀποσταλείσας βασιλικὰς δυνάμεις καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δοὺς τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς τοῦ τε λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ ἐξεγέρσεως κατὰ τοῦ τυράννου. Ὁ Φωκᾶς, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, συνελήφθη ἀκόπως ὑπὸ τῶν στασιαστῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς παλατίοις του, καὶ εἶτα, περιβληθεὶς πενιχρὰ ἐνδύματα, ὡδηγήθη δέσμιος πρὸ τοῦ Ἡρακλείου, μεθ' ὃ κατ' ἄλλους μὲν ἐφονεύθη ἀμέσως, κατ' ἄλλους δὲ ἀπεκόπησαν πρῶτον οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ καὶ κατόπιν τὰ αἰδοῖα του «διὰ τὴν ἐκείνου ἀσέλγειαν καὶ ὅτι πολλῶν ᾔσχυνε γαμετάς», καὶ κατόπιν ἡ κεφαλή του, ἥτις ἐμπηχθεῖσα ἐπὶ κοντοῦ ἐπεδείχθη εἰς τὰ πλήθη. Ἐν τέλει τὸ ἠκρωτηριασμένον ἐκεῖνο σῶμα ἐσύρθη διὰ τῶν ὁδῶν μέχρι τῆς πλατείας τοῦ Βοός, ἔνθα ἐρρίφθη εἰς τὸ πῦρ καὶ ἐκάη. Τὴν αὐτὴν τύχην εὗρον τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Φωκᾶ Δομεντζίολος, ὁ λογοθέτης Βόνωσος, ὁ ταμίας τῶν παλατίων Λεόντιος κλπ., βασιλεὺς δὲ ἀνηγορεύθη ὁ Ἡράκλειος (6λ. λ. *Ἡράκλειος, Κρίσπος* καὶ *Μαυρίκιος).* Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φωκᾶ μετεφράσθησαν ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὰ «Δίγεστα» καὶ ὁ «Κῶδιξ», πρὸς δὲ ἐγένετο παράφρασις τῶν «Διατάξεων» τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

—5) *Δομεντζίολος Φωκᾶς* ὁ μάγιστρος. Ἦτο ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηγορεύθη μάγιστρος τῷ 603. Ὅταν, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 610, ἀνηγγέλθη ὁ εἰς Προποντίδα εἴσπλους τοῦ στόλου τοῦ Ἡρακλείου, ὁ Δομεντζίολος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ του νὰ καταλάβῃ τὰ πρὸς Β. τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μακρὰ Τείχη. Καὶ ἐγκατεστάθη μὲν ἐκεῖ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος, ἀλλ' ἅμ' ὡς ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἐνεφανίσθη μετὰ τοῦ στόλου του πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκατέλιπε τὰ Μακρὰ Τείχη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα μετ' ὀλίγον κατεκρεουργήθη μετὰ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ του ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος λαοῦ.

Β' περίοδος (Θ'—ΙΑ' αἰών) Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀναφέρονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς:

1) *Νικηφόρος Φωκᾶς.* Στρατηγὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος (867—886). Τῷ 885 ἀπεστάλη στρατηγὸς τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀνικάνου στρατηγοῦ Στεφάνου Μαξεντίου. Νικήσας τοὺς ἐκεῖ Ἄραβας εἰς διαφόρους μάχας, ἐκυρίευσε πλεῖστα κάστρα αὐτῶν καὶ συνέλαβε χιλιάδας αἰχμαλώτων μετὰ πλουσιωτάτης λείας, ἣν διένειμεν εἰς τὰ στρατεύματά του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Α' (886) καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἄνοδον τοῦ υἱοῦ του Λέοντος ΣΤ' (886—912), ὁ Νικηφόρος ἀνηγορεύθη πατρίκιος καὶ διωρίσθη (τῷ 891) δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως, δηλαδὴ ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις (Μακεδονίας, Θράκης κλπ. στρατευμάτων, καὶ ἀφοῦ ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Βουλγάρων μετετέθη τῷ 896 εἰς τὴν στρατηγίαν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ θέματος τῶν Θρακησίων (περιφέρεια Ἀξαρίου—Φιλαδελφείας—Δενισλῆ) ἔνθα διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀράβων ἐπιδρομέων, οὓς ἀπώθησε πέραν τῆς Κιλικίας. Ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καταλιπὼν τρεῖς υἱούς: τοὺς στρατηγοὺς *Βάρδαν* καὶ *Λέοντα*, καὶ τὸν *Μιχαήλ*, ὅστις ἐγένετο μοναχός.

2) *Βάρδας Φωκᾶς.* Μάγιστρος καὶ στρατηγός, εἶτα δὲ καὶ καῖσαρ. Ἦτο υἱὸς τοῦ προηγουμένου καὶ πατὴρ τοῦ στρατηγοῦ καὶ εἶτα βασιλέως Νικηφόρου Β' Φωκᾶ (6λ. λ. *Βάρδας Φωκᾶς*).

3) *Λέων Φωκᾶς.* Μάγιστρος καὶ στρατηγὸς ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογεννήτου (913—959). Ἦτο ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν ἀνδρείαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ ἀφροσύνην του. Τῷ 917, διατελῶν ἀρχιστράτηγος τῶν στρατευμάτων τῶν πεμφθέντων ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ἡττήθη δεινῶς εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀγχίαλον μάχην, καθ' ἣν ἀπώλεσε μέγα μέρος τῶν στρατευμάτων του, αὐτὸς δὲ μόλις διεσώθη καταφυγὼν εἰς Μεσημβρίαν. Μετὰ ταῦτα κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς μέχρι Κωνσταντινουπόλεως κατελθόντας Βουλγάρους, ἀλλὰ τότε, ἐρειδόμενος εἰς τὴν νίκην του ταύτην, ἐμελέτησε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον καθαιρῶν τὸν δεκατετραετῆ βασιλέα Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον, ταῦτα δέ, διότι εἶχε συνεργὸν τὸν γυναικάδελφόν του Κωνσταντῖνον, ἀρχιευνοῦχον καὶ παρακοιμώμενον τῆς βασιλομήτορος Ζωῆς. Αἱ προσπάθειαί του ἐκεῖναι ἐματαιώθησαν χάρις εἰς τὸν Θεόδωρον (παιδαγωγὸν τοῦ νεαροῦ βασιλέως), τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ὁποίου ἡ ἀσφάλεια τοῦ θρόνου ἀνετέθη εἰς τὸν παλαίμαχον ναύαρχον Ρωμανὸν τὸν Λεκαπηνόν. Ὁ Λέων μετετέθη τότε εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν ἐκεῖ στρατευμάτων, ἔνθα ἐπί τινα χρόνον ἡσύχαζεν, ἀλλὰ ὅταν, φθίνοντος τοῦ 919, ἐπληροφορήθη τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ρωμανοῦ εἰς καίσαρα καὶ συμβασιλέα, κατελήφθη ὑπὸ τοιαύτης ἀγανακτήσεως, ὥστε συνεκέντρωσεν ἰσχυρὰς δυνάμεις καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν ἔναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Χρυσόπολιν (Σκούταρι, παραπείσας τοὺς ἄνδρας του ὅτι δὲν ἐστασίαζε κατὰ τοῦ νομίμου βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Ρωμανοῦ. Μία προκήρυξις τοῦ Κωνσταντίνου ὅτι ὁ μὲν Ρωμανὸς ἦτο πιστὸς αὐτοῦ δοῦλος, ὁ δὲ Λέων στασιαστὴς ἐπιβουλευόμενος τὸν θρόνον, ἤρκεσεν ἵνα ἅπαντα τὰ στρατεύματα ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Λέων ἐγκαταλειφθεὶς οὕτω συνελήφθη καὶ ἐτυφλώθη (ἀρχαὶ 920).

4) *Νικηφόρος Φωκᾶς.* Στρατηγὸς καὶ εἶτα βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου (963—969). Ἦτο υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Βάρδα Φωκᾶ (βλ. λ. *Νικηφόρος Β'*).

5) *Λέων Φωκᾶς.* Στρατηγός, μάγιστρος καὶ κουροπαλάτης. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Συμμετέσχεν ἀπὸ τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας εἰς διαφόρους ἐκστρατείας τοῦ πατρός του, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (913—959 διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ Μ. Ἀσίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' (τῷ 959) καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ρωμανοῦ Β', ἀνηγορεύθη ὑπὸ τούτου μάγιστρος καὶ μετετέθη εἰς τὸ δομεστικᾶτον τῆς Δύσεως (ἀρχηγίαν τῶν ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ κλπ. στρατευμάτων), ἔνθα διὰ τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος καὶ τῆς ἀνδρείας του ἐξώντωσε τοὺς ἐπιδραμόντας ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως Σκύθας. Μετὰ τοῦτο ἀπεστάλη, τῷ 961, εἰς Μ. Ἀσίαν κατὰ τῶν Ἀράβων τοῦ Χαλεπίου, οἵτινες, ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπασχολήσεως τῶν βυζαντινῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τὴν Κρήτης ὑπὸ τὸ Νικηφόρον Φωκᾶν (ἀδελφὸν τοῦ Λέοντος), ἐπέδραμον εἰς τὰ βυζαντινὰ ἐδάφη καὶ ἐδῄουν αὐτά. Ὁ Λέων, ἄγων στρατεύματα ὀλιγάριθμα καὶ κατεπτοημένα, λόγῳ τῶν ἀγγελλομένων ἀραβικῶν θριάμβων, δὲν ἔκρινε συμφέρον νὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς μάχην ἐν παρατάξει τοὺς πολυαρίθμους καὶ γαυριῶντας ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις των πολεμίους, ἀλλὰ κατέλαβεν ὀρεινήν τινα περιφέρειαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπεχείρει συνεχεῖς ἐνέδρας καὶ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, ἵνα περιστέλλῃ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν καὶ δεκατίζῃ τὰς δυνάμεις των. Συγχρόνως, διὰ τῶν ἀδιαλείπτων ἀσκήσεων καὶ τῶν συχνῶν ὁμιλιῶν του πρὸς τὰ στρατεύματα, ἐξύψωσε τὸ ἠθικὸν αὐτῶν, ὥστε, ὅταν οἱ Ἄραβες, μετὰ τὴν δῄωσιν τῶν πεδινῶν περιφερειῶν, ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσδύσωσι καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατεχομένην ὀρεινὴν ζώνην, ὁ Λέων ἐπετέθη θαρρούντως ἐναντίον των καὶ λυσσώδη ἀγῶνα κατέσφαξε τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ᾐχμαλώτισεν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων Χαμβδὰν μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς μετὰ εὐαρίθμων ὀπαδῶν του. Διὰ τῆς περιφανοῦς ἐκείνης νίκης ὁ Λέων Φωκᾶς συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων, ἀπηλευθέρωσε χιλιάδας Χριστιανῶν αἰχμαλώτων καὶ ἔλαβε πλουσιωτάτην λείαν, τὴν ὁποίαν διεμοίρασεν εἰς τὰ στρατεύματά του, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν δ' ἐκείνην ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ Β' (15 Μαρτίου 963), ὁ στρατὸς τῆς Μ. Ἀσίας ἀνηγόρευσε βασιλέα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λέοντος στρατηγὸν Νικηφόρον (ἐν Καισαρείᾳ τὴν 2 Ἰουλίου 963). Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνησυχήσαντες ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ, ἤρξαντο συλλαμβάνοντες τοὺς ἐκεῖ συγγενεῖς καὶ φίλους τῶν Φωκάδων. Ἐκεῖ ἔτυχε νὰ διατρίβῃ τότε καὶ ὁ Λέων, ὅστις ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀποδράσῃ, μεταμφιεσθεὶς εἰς ἐργάτην καὶ ἐξελθὼν νύκτωρ τῶν τειχῶν διά τινος ὑπονόμου. Ἐπιβὰς ἀκατίου τινός, μετέβη εἰς τὴν ἔναντι μικρασιατικὴν ἀκτὴν καὶ ἡνώθη μετὰ τοῦ ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένου ἀδελφοῦ του Νικηφόρου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθε μετ' ὀλίγον (τὴν 16 Αὐγούστου) εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ὁ Νικηφόρος κατέλαβεν ἀναιμάκτως τὸν θρόνον, ὁ δὲ Λέων διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ κουροπαλάτης καὶ ἀπέβη εἷς τῶν κυριωτέρων παραγόντων ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν νέων καθηκόντων του ὁ Λέων ἐδείχθη κατώτερος τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος του. Ὁ δαφνοστεφὴς ἐκεῖνος στρατηγός, νοσήσας φιλοχρηματίαν ἀκατάσχετον, διέπραξε τοιαύτας καταχρήσεις, ὥστε ἐξήγειρε τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ του καὶ συνετέλεσεν οὐχ ὀλίγον εἰς τὸ τραγικὸν τέλος του (δηλαδὴ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ δολοφονίαν τοῦ βασιλέως Νικηφόρου Β' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνακτόροις, τὴν νύκτα τῆς 10—11 Δεκεμβρίου 969). Ἀλλ' ἡ φιλοχρηματία τοῦ Λέοντος ἐπέδρασεν ὀλεθρίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ. Ὁ ἡρωϊκὸς ἐκεῖνος στρατηγός, διὰ τοῦ ἔρωτος πρὸς τὸ χρῆμα, ἀπώλεσε καὶ τὴν κυριωτέραν τοῦ στρατιώτου ἀρετήν: τὸ θάρρος. Ὁ σύγχρονος Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Λέων ὁ Διάκονος λέγει ἡμῖν ὅτι, ἐὰν κατὰ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην νύκτα τῆς δολοφονίας τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως Νικηφόρου Β', ὁ Λέων ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ σκορπίσῃ χρήματα εἰς τὸν λαόν, θὰ κατώρθωνε νὰ συγκεντρώσῃ τὰ πλήθη καὶ νὰ συλλάβῃ τοὺς δολοφόνους, ἀφοῦ καὶ αἱ ἀρχαὶ πᾶσαι ἦσαν ἀφωσιωμέναι εἰς τὸν ἔνδοξον ὅσον καὶ ἀτυχῆ ἐκεῖνον βασιλέα· ἀντὶ τούτου ὅμως ὁ Λέων «τὰς φρένας ἐκθορυβηθείς, τοῦτο μὲν οὐδ' ἐπὶ νοῦν ἔλαβεν», ἀλλ' ὡς ἔμαθε τὴν τραγικὴν εἴδησιν κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας «τῇ τύχῃ καὶ τῇ φορᾷ τῶν πραγμάτων ταῦτα καταλιπών». Τοιουτοτρόπως ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἔλαβε καιρὸν νὰ διορίσῃ εἰς πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις τῆς πρωτευούσης ἄνδρας τῆς ἐμπιστοσύνης του καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν κατοχὴν τοῦ θρόνου. Ὁ Λέων καὶ ὁ υἱός του *Νικηφόρος* συλληφθέντες τότε ἐν τῷ ναῷ, ἐξωρίσθησαν εἰς Μήθυμναν (τὴν νῦν Μόλυβον) τῆς Λέσβου, ἐνῷ ὁ ἕτερος υἱός του *Βάρδας*, στρατηγὸς Χαλδίας, συλληφθεὶς καὶ αὐτός, περιωρίσθη εἰς τὴν Ἀμάσειαν τοῦ Πόντου.

Αἱ ταπεινώσεις καὶ αἱ στερήσεις τῆς ἐξορίας, καθὼς καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως, ἴσχυσαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς ἑαυτὸν τὸν Λέοντα Διαμένων ἐν Μηθύμνῃ ἤρχισε νὰ ἐργάζηται πρὸς κατάληψιν του θρόνου καὶ τιμωρίαν τῶν δολοφόνων. Πρὸς τοῦτο ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ ἐν Ἀμασείᾳ υἱοῦ του Βάρδα καὶ κυρίως μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀβύδου Στεφάνου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεδίωξε νὰ ἐξεγείρῃ εἰς στάσιν τὰ ἐν Μακεδονίᾳ στρατεύματα, ὑποσχόμενος αὐτοῖς τιμὰς καὶ ἄφθονα χρήματα. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Α' Τσιμισκῆς πληροφορηθεὶς ταῦτα, καθῄρεσε τὸν ἐπίσκοπον Στέφανον καὶ συγχρόνως παρέπεμψεν εἰς δίκην τόν τε Λέοντα καὶ τὸν υἱόν του Νικηφόρον, οἵτινες ἀμέσως κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ποινὴ αὕτη, ἣν μετέτρεψεν εἰς τύφλωσιν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἐξετελέσθη, διότι ὁ διαταχθεὶς πρὸς τοῦτο, ἀντὶ διὰ τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου νὰ καταστρέψῃ τὴν ὅρασιν αὐτοῦ, ἔκαψε μόνον τὰς βλεφαρίδας του, τοῦτο δὲ πάλιν κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α' ὡς βεβαιοῖ ὁ Λέων Διάκονος. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Λέων δὲν ἐσυνετίσθη, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὰς ἀνατρεπτικὰς ἐνεργείας του. Καθ' ὃν χρόνον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Α' ἐμάχετο ἐν Βουλγαρίᾳ (τῷ 971), ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς καταλαβόντας ταύτην Ρώσους, καὶ ἐπολιόρκει τὸ Δορύστολον (τὴν νῦν Συλίστριαν), ὁ Λέων δωροδοκήσας τοὺς φρουρούς του, ἀπέδρασεν ἐκ Μηθύμνης μετὰ τοῦ υἱοῦ Νικηφόρου καὶ ἐπιβὰς ἀκατίου μετέβη εἰς τὴν παρὰ τὸν Βόσπορον μονὴν τῆς Πυλαμίδος καὶ ἐκεῖθεν ἤρξατο συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συγγενῶν καὶ φίλων του, οὗτοι δέ, ἀφοῦ ἐμύησαν πολυαρίθμους ὁμόφρονάς των, κατεσκεύασαν ἀντικλεῖδα μιᾶς θύρας τῶν βασιλικῶν παλατίων καὶ ἐν γένει παρεσκεύασαν πλήρως τὸ πραξικόπημα, ἐκάλεσαν καὶ τὸν Λέοντα νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Νικηφόρου, ἵνα προβῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν· ἀλλ' ἐνῷ νύκτα τινὰ οἱ συνωμόται ἦσαν συνηγμένοι εἰς μίαν οἰκίαν πλησίον τῶν βασιλικῶν παλατίων (ἐν τῇ συνοικίᾳ Σφωρακίου), ὁ ναύαρχος Λέων (εἰς τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς ἀναχωρῶν εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πρωτευούσης), πληροφορηθεὶς τὰ τεκταινόμενα διὰ προδοσίας ἑνὸς συνωμότου, ἐπολιόρκησε τὴν οἰκίαν ἐκείνην καὶ συνέλαβεν ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ. Ὁ Λέων Φωκᾶς καὶ ὁ υἱός του Νικηφόρου προλαβόντες ἐπήδησαν ἀπό τινος παραθύρου καὶ κατέφυγον εἰς τὸν πλησίον ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἔνθα μετ' ὀλίγον συνελήφθησαν καὶ ἀμέσως ἀπεστάλησαν δέσμιοι εἰς τὴν νησῖδα Καλώνυμον ἢ Πρώτην τῆς Προποντίδος καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐτυφλώθησαν ἀμφότεροι κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, συγχρόνως δὲ ἐδημεύθη καὶ ἅπασα ἡ περιουσία τῶν. Ἔκτοτε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ. Ὁ Λέων εἶχε τρεῖς υἱούς: τὸν *Βάρδαν*, τὸν ἀνωτέρω *Νικηφόρον* καὶ τὸν *Πέτρον*, καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν *Σοφίαν*.

6) *Κωνσταντῖνος Φωκᾶς.* Στρατηγός. Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (913—959) στρατηγὸς Σελευκείας, ὡς τοιοῦτος δὲ πολεμῶν κατὰ τῶν Ἀράβων τοῦ Χαλεπίου, ᾐχμα-

Digitized by Google

λωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐμίρου αὐτῶν Χαμβδᾶν καὶ ὡδηγήθη εἰς Χαλέπιον, ἔνθα ἐπιέσθη ἵνα ἐξομόσῃ τὸν ἰσλαμισμόν, μὴ δεχθεὶς δὲ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

7) *Συμεὼν Φωκᾶς.* Μέγας ἑταιρειάρχης κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτε οὗτος διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρός του βασιλίσσης Ζωῆς. Ὁ Συμεὼν οὗτος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου.

8) *Μανουὴλ Φωκᾶς.* Στρατηγός. Ἦτο νόθος υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ καὶ μαγίστρου Λέοντος Φωκᾶ. Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Νικηφόρου Β' Φωκᾶ (τῷ 963) ἀπεστάλη ὑπὸ τούτου στρατηγὸς Σικελίας, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν.

9) *Βάρδας Φωκᾶς.* Μόνος υἱὸς τοῦ βασιλέως Νικηφόρου Β' Φωκᾶ (963—969), γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν νεώτατος ἐκ πτώσεως ἀπὸ τοῦ ἵππου του, πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ πατρός του.

10) *Βάρδας Φωκᾶς.* Πατρίκιος καὶ στρατηγός, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ καὶ κουροπαλάτου Λέοντος Φωκᾶ. Στασιάσας κατετροπώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ ἀπέθανε πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου του κατὰ τὴν παρὰ τὴν Ἄβυδον μάχην (βλ. λ. *Βάρδας Φωκᾶς*).

11) *Νικηφόρος Φωκᾶς.* Πατρίκιος, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ θείου του βασιλέως Νικηφόρου Β' Φωκᾶ, ἐξωρίσθη μετὰ τοῦ πατρός του Λέοντος τοῦ κουροπαλάτου εἰς Μήθυμναν τῆς Λέσβου, συμμετέσχεν εἰς τὰς συνωμοσίας ἐκείνου κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ τέλος ἐτυφλώθη μετὰ τοῦ πατρός του ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 971. Ταῦτα ἱστορεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ σύγχρονός του Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Λέων ὁ Διάκονος, φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φοράν, καθ' ἣν ὑπέστη τὴν ποινὴν τῆς τυφλώσεως (διότι δὶς ὑπέστη τὴν ποινὴν ταύτην μετὰ τοῦ πατρός του Λέοντος, πρῶτον ἐν Μηθύμνῃ καὶ εἶτα ἐν Κωνσταντινουπόλει), ἡ τύφλωσις δὲν ἐπῆλθε πλήρης καὶ ὅτι ἰάθη τελείως βραδύτερον, καθόσον ὁ ἴδιος Λέων ὁ Διάκονος, ἱστορῶν τὰ τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ στάσεως τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, λέγει ὅτι, ὅταν οὗτος ἔφθασε μετὰ τῶν στρατευμάτων του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντίδος, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἀδελφόν του Νικηφόρον, ὃν διέταξε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Χρυσόπολιν καὶ ὅτι οὗτος ᾐχμαλωτίσθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως βασιλέως Βασιλείου Β' καὶ ἐρρίφθη δέσμιος εἰς τὰς φυλακάς. Ἔκτοτε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ.

12) *Πέτρος Φωκᾶς.* Πατρίκιος καὶ στρατηγός, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἀπεστάλη τῷ 976 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βασιλείου Β' ἐναντίον τοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ στασιάσαντος στρατηγοῦ Βάρδα Σκληροῦ, ὃν συνήντησε πλησίον τῆς Λαπάρας (ἐν τῇ ΒΑ. Καππαδοκίᾳ). Εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐκεῖ μάχην ὁ Πέτρος βληθεὶς δι' ἀκοντίου ἐφονεύθη.

13) *Σοφία Φωκᾶ.* Ἀδελφὴ τοῦ προηγουμένου, νυμφευθεῖσα τὸν Κωνσταντῖνον Σκληρόν, ἀδελφὸν τοῦ Βάρδα Σκληροῦ (βλ. λ. *Σκληρός*).

14) *Νικηφόρος Φωκᾶς.* Πατρίκιος καὶ στρατηγός, υἱὸς τοῦ πατρικίου καὶ στρατηγοῦ Βάρδα Φωκᾶ. Ὑπηρετῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ τῷ 1022, ὅτε ὁ βασιλεὺς Βασίλειος Β' ἐστράτευσε κατὰ τοῦ ἀποστατήσαντος ἡγεμόνος τῆς Ἀβασγίας (δυτικοῦ Καυκάσου) Γεωργίου, δυσηρεστήθη κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι δὲν συμπεριέλαβε καὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δυσηρεστήθη τότε καὶ ὁ παλαίμαχος στρατηγὸς Ξιφίας, ὥστε οἱ δύο Νικηφόροι συνεννοηθέντες ἤγειραν στάσιν ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ στρατολογήσαντες ἰσχυρὰς δυνάμεις ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ ταῖς πέριξ χώραις, ἤγαγον εἰς δυσχερεστάτην θέσιν τὸν πρὸς Ἀβασγίαν πορευόμενον βασιλέα Βασίλειον Β', τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον διεδίδετο ὅτι ὁ Ξιφίας προήρχετο εἰς συνεννόησιν περὶ συμπράξεως καὶ μετὰ τοῦ Ἀβασγοῦ ἡγεμόνος Γεωργίου. Ὁ βασιλεὺς Βασίλειος Β' ἔκρινε τότε ὅτι ἔδει πρωτίστως νὰ διασπάσῃ τοὺς δύο Νικηφόρους, ἐμπνέων τεχνηέντως δυσπιστίαν μεταξὺ αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἔπεμψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Φωκᾶν καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν Ξιφίαν, παραγγείλας εἰς τὸν κομιστὴν αὐτῶν νὰ ἐπιδώσῃ αὐτὰς μυστικῶς εἰς ἕνα ἕκαστον. Ὁ Φωκᾶς, ἅμ' ὡς ἔλαβε τὴν βασιλικὴν ἐπιστολήν, ἔσπευσε νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτὴν εἰς τὸν Ξιφίαν, οὗτος ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἔπραξε τὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐρωτηθεὶς ἠρνήθη ὅτι ἔλαβε γράμμα παρὰ τοῦ βασιλέως, οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ φοβηθεὶς μὴ ὁ Φωκᾶς δελεασθῇ ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ὑποσχέσεων, ἔσπευσε νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ συμμάχου του. Πρὸς τοῦτο ἡμέραν τινὰ ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς συνέντευξιν. Ὁ Φωκᾶς, ἀνύποπτος, προσῆλθεν εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν θέσιν καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐνεδρευόντων ὀργάνων τοῦ Ξιφίου. Μετὰ τοῦτο τὰ στρατεύματα τοῦ Φωκᾶ διελύθησαν, ὁ δὲ Ξιφίας, παραμείνας μετ' ὀλίγων δυνάμεων, ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θεοφυλάκτου Δαλασσηνοῦ, καὶ καρεὶς βίᾳ μοναχὸς περιωρίσθη εἰς τὴν νησῖδα Ἀντιγόνην τῆς Προποντίδος.

15) *Βάρδας Φωκᾶς.* Μάγιστρος, υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Συκοφαντηθεὶς ὅτι ἐξύφαινε συνωμοσίαν κατὰ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Η' (1025—1028), συνελήφθη καὶ ἐτυφλώθη.

Γ' περίοδος (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων). Διακλάδωσις τοῦ οἴκου τῶν Φωκάδων εἰς Κρήτην, Ἀθήνας, Κέρκυραν καὶ Κεφαλληνίαν.

α') *Κλάδος Κρήτης.* Τοῦ κλάδου τούτου ἀναφέρονται ὡς ἐπιφανέστεροι, κατὰ χρονολογικὴν σειράν, οἱ ἑξῆς:

1) *Ἰωάννης Φωκᾶς.* Γενάρχης τοῦ κρητικοῦ κλάδου τῶν Φωκάδων. Ὅταν ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081—1118) ἐστασίασεν ὁ στρατηγὸς Κρήτης Καρύκης (τῷ 1092), ἀπεστάλη ἐναντίον του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στόλος και στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην Δούκαν, ὅστις καὶ κατέστειλε τὸ κίνημα, συγχρόνως ὅμως ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος, ἵνα παγιώσῃ τὴν τάξιν ἐν Κρήτῃ, ἔκρινε σκόπιμον νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐκεῖ καὶ ἀρχοντικάς τινας οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσεν ἐκτεταμένας γαίας ὡς ἴδια αὐτῶν κτήματα. Μεταξὺ τῶν οὕτω ἐγκατασταθέντων τότε ἐν Κρήτῃ ἀρχόντων ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Φωκᾶς, ὅστις συνωδεύετο ὑπὸ πολυαρίθμων συγγενῶν του.

Οὗτος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συναποσταλέντες ἄρχοντες (Βαροῦχαι, Σκορδύλαι, Μουσοῦροι, Γαβαλᾶδες, Μελισσηνοί, Ἀρκολέοι, Βλαστοί, Χορτάτσαι, Ἀργυρόπουλοι, Λίτινοι καὶ Καφᾶτοι) ἀπετέλεσαν ἐπὶ αἰῶνας τοὺς 12 ἰσχυροὺς ἀρχοντικοὺς οἴκους τῆς Κρήτης, τοὺς λεγομένους *ἀρχοντοπούλους* καὶ *πρωτοκεφαλᾶδες*. Οὗτοι διετήρησαν τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐνετοκρατίας (1204—1669), καθ' οὕς, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν νεωτέρων ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν, ἐλέγοντο καὶ *παμπαλαιοί*, πρὸς διάκρισιν δὲ ἀπὸ τῶν ἐνετικῶν οἰκογενειῶν ἐλέγοντο καὶ *ἀρχοντορωμαῖοι*

2) *Ἰωάννης Φωκᾶς.* Ἔγγονος τοῦ προηγουμένου. Ἦτο ἀνὴρ λόγιος καὶ ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143—1180), ἀφοῦ δὲ συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ, ἐκάρη μοναχὸς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Πάτμου. Περὶ τὸ 1177 περιηγήθη τὴν Συρίαν καὶ ἔγραψε σχετικὸν βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Ἔκφρασις ἐν συνόψει τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων κάστρων καὶ χωρῶν Συρίας, Φοινίκης καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἁγίων τόπων» (ἡ συγγραφὴ αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ Morellus καὶ Allatius, ἐν τῇ συναγωγῇ τῆς Ἑνετίας, ὑπὸ Migne ἐν τῇ «Patrologia Graeca» (τ. 133, σ. 927—962), ὑπὸ Müller ἐν «Recueil des historiens des croisades. Historiens Grecs» I (1875), 2, 527—558, καὶ ὑπὸ τοῦ Joh. Troickij «Pravosl. Pal. sbornik», τεῦχος 23. Πετρούπολις 1889).

Τὰ κτήματα τῶν Φωκάδων ἐν Κρήτῃ ἐξετείνοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου, Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτάμου. Ἡ ἀκμὴ δὲ τῆς οἰκογενείας διετηρήθη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐνετοκρατίας (1204—1665), καθ' ἣν ὁ ἐπιφανέστερος κλάδος προσέλαβε τὸ ἐπώνυμον *Καλλέργης* (βλ. λ.), ἐκ τῶν Καλλεργῶν δὲ προέκυψαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ *Τσουδεροί* (βλ. λ.). Ἐν τούτοις ἄλλοι διετήρησαν τὸ ἀρχικὸν τῆς οἰκογενείας των ὄνομα, διότι κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἤκμασαν ἐν Κρήτῃ δύο Φωκᾶδες ζωγράφοι: ὁ *Μανουὴλ* καὶ ὁ *Σταμάτης*, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐφιλοτέχνησε τὰς ἁγιογραφίας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν τῷ χωρίῳ Αὐδοῦ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος καὶ τὰς τοῦ ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ χωρίου Ἀπάνω Σύμη τῆς ἐπαρχίας Βιάννου, ὁ δὲ δεύτερος τὰς τοῦ ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ χωρίου Ἔμπαρος τῆς Πεδιάδος.

Ἀλλά, πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀπὸ τοῦ 1092 ἐγκατασταθέντων ἐν Κρήτῃ Φωκάδων, κατῆλθον ἐκεῖ καὶ ἄλλοι ἅμα τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (τῷ 1453). Μεταξὺ τῶν προσφύγων, τοὺς ὁποίους ἀπεβίβασαν τότε τὰ ἐνετικὰ πλοῖα εἰς Χανιά, μνημονεύονται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐνετικὴν κυβέρνησιν ἀναφορᾷ τοῦ ναυάρχου Τσέλσου καὶ «οἱ Ἀνδρόνικος καὶ Μανουὴλ Φωκᾶδες μὲ τοὺς ἀνθρώπους των». Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἄλλοι μὲν παρέμειναν ἐν Κρήτῃ, ἄλλοι δὲ μετενάστευσαν εἰς τὰς ἐνετοκρατουμένας Πελοπόννησον καὶ Ἀθήνας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κέρκυραν καὶ Κεφαλληνίαν.

β') *Κλάδος Πελοποννήσου καὶ Ἀθηνῶν* (ΙΕ'—ΙΗ' αἰών). Οἰκογένειαί τινες Φωκάδων μετενάστευσαν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα καὶ μετέπειτα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκ Κρήτης εἰς Πελοπόννησον (Μεσσηνίαν, Σπάρτην, Πάτρας) καὶ εἰς Ἀθήνας. Ἐκ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκατασταθέντων ἀναφέρεται εἷς *Φωκᾶς*, ὅστις ἀπεστάλη τῷ 1571 ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ὡς πρέσβυς εἰς Ἑνετίαν. Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐγκατασταθέντων ἀναφέρεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὁ *Ἰωάννης Φωκᾶς*, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1680, μετενάστευσε δὲ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Πάτρας τῷ 1687, καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τῷ 1715, ὅτε τὰ τέκνα αὐτοῦ μετενάστευσαν εἰς Κέρκυραν.

γ') *Κλάδος Κερκύρας* (ΙΖ' αἰὼν μέχρι σήμερον). Οὗτος προῆλθεν ἐκ τοῦ κλάδου Πελοποννήσου. Πρῶτος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Φωκάδων ἐγκατασταθεὶς ἐν Κερκύρᾳ ἀναφέρεται ὁ *Ἀντώνιος Φωκᾶς*, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Μεσσηνίᾳ τῷ 1661, μετενάστευσε δὲ μετὰ τῆς οἰκογενείας του τῷ 1690 εἰς Κέρκυραν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1734, καταλιπὼν 8 υἱοὺς καὶ 2 θυγατέρας. Μετὰ τοῦτον μετενάστευσαν εἰς Κέρκυραν, τῷ 1715, τὰ τέκνα τοῦ ἀνωτέρω ἐν Πάτραις ἀποθανόντος Ἰωάννου Φωκᾶ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατάγονται οἱ ἐν Κερκύρᾳ Φωκᾶδες, ὧν ἐπιφανέστεροι ἀναφέρονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ:

1) *Ἀλέξανδρος Φωκᾶς.* Φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1790. Ὑπηρέτησεν ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ, ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ὁποίου ἀπελύθη τῷ 1824, ἔκτοτε δὲ ἐχρημάτισε καθηγητὴς εἰς τὰς ἐν Κερκύρᾳ ἀκμαζούσας ἑλληνικὰς σχολάς.

2) *Σπυρίδων Φωκᾶς.* Ὑποστράτηγος. Ἐγεννήθη τῷ 1869 καὶ καταταχθεὶς νεώτατος εἰς τὸν στρατὸν ἐξῆλθε τῷ 1895 ἀξιωματικὸς ἐκ τοῦ σχολε ου ὑπαξιωματικῶν. Συμμετέσχεν εἰς τὸν πόλεμον 1897, τραυματισθεὶς εἰς τὴν μάχην τῶν *Πέντε Πηγαδίων*. Ὁμοίως συμμετέσχεν εἰς τὸν πόλεμον 1912—1913, καθ' ὃν ἐτραυματίσθη δίς, εἰς τὴν μάχην Γιαννιτσῶν καὶ εἰς τὴν τοῦ Κιλκίς. Συνεπείᾳ τῶν τραυμάτων του ἐτέθη τῷ 1926 εἰς πολεμικὴν ἀποστρατείαν.

δ') *Κλάδος Κεφαλληνίας* (ΙΕ' αἰὼν μέχρι σήμερον). Γενάρχης τοῦ κλάδου τούτου ἀναφέρεται ὁ *Μανουὴλ Φωκᾶς*, ὅστις, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1435 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν κατὰ τὴν ἅλωσιν (1453) καὶ μετέβη εἰς Πελοπόννησον, ἐκεῖθεν δὲ τῷ 1470 εἰς Κεφαλληνίαν, ἐνῷ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του παρέμειναν ἐν Πελοποννήσῳ. Μετὰ τοῦτον ἀναφέρονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς:

1) *Μᾶρκος Φωκᾶς.* Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ περὶ τὸ 1490. Διετέλεσε μέλος τοῦ μεγάλου συμβουλίου Κεφαλληνίας.

2) *Στέφανος Φωκᾶς.* Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐχρημάτισεν ἐπὶ μακρὸν ἀρχηγὸς τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἑνετίας «στρατιωτῶν» (σώματος ἐλαφροῦ ἱππικοῦ, στρατολογουμένου ἀποκλειστικῶς ἐξ Ἑλλήνων).

3) *Μανουὴλ Φωκᾶς.* Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1515. Διέπρεψεν εἰς διαφόρους ἐκστρατείας ὡς ἀρχηγὸς σώματος «στρατιωτῶν» εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἑνετίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ «στρατιωτῶν».

4) *Ἀντώνιος Φωκᾶς.* Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Διετέλεσε μέλος τοῦ μεγάλου συμβουλίου Κεφαλληνίας.

5) *Λεονάρδος Φωκᾶς.* Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Διεκρίθη ὡς ἀρχηγὸς «στρατιωτῶν» εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἑνετίας.

6) *Ἰωάννης Φωκᾶς.* Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1525 καὶ ἦτο ἔγγονος τοῦ γενάρχου τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ Φωκάδων Μανουὴλ Φωκᾶ. Ἐκ νεαρωτάτης ἡλικίας ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἱσπανίαν, ὅπου προσελήφθη ὡς δόκιμος εἰς τὸν βασιλικὸν στόλον, τὸν διωργανωμένον καὶ ἐξωπλισμένον διὰ τὰς ἀνερευνήσεις τῶν ἀγνώστων χωρῶν τοῦ τότε ἀνακαλυφθέντος νέου κόσμου. Ἡ ἐξοικείωσίς του μὲ τοὺς εἰς τὰς θαλάσσας κινδύνους καὶ ἡ δεξιότης του εἰς τὴν ὠκεανοπλοΐαν ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις τὸν προήγαγεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πλοηγοῦ (piloto) τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο διετήρησεν ὁ Φωκᾶς ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἔτη, σχὼν μεγάλας ἐπιτυχίας εἰς τὰς ἀποστολάς του καὶ ἀποκτήσας ἀξιόλογον περιουσίαν. Κατὰ τὸν μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Ἀγγλίας θρησκευτικὸν πόλεμον, ἐνέπεσεν εἰς μοῖραν ἐχθρικοῦ στόλου καὶ νικηθεὶς διέφυγε μέν, ἀλλ' ἔχασεν ὅλην τὴν περιουσίαν του παρὰ τὰς Φιλιππίνας νήσους. Ἐν τῇ ἀπογνώσει του ἐδέχθη πρόσκλησιν τοῦ ἀντιβασιλέως τοῦ Μεξικοῦ, ὅπως πλεύσῃ καὶ ἐξερευνήσῃ τὰς ἀρκτικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς, ἀνακαλύψῃ δὲ τὴν δίοδον μεταξὺ τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ἥτις θὰ διηυκόλυνε τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν βορείων παραλίων τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ Φωκᾶς, ἀναλαβὼν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μεγάλης ταύτης ἀποστολῆς, ἀνεχώρησε μὲ στολίσκον ἐκ τριῶν πλοίων, ἀλλὰ τυχὼν ἀναξίων καὶ ἀπείρων εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰ μεγάλα ὠκεάνια ταξίδια ναυτῶν, ἠναγκάσθη κατόπιν στάσεώς των νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς τὰ ἴδια.

Θέσας ὑπ' ὄψιν τοῦ βασιλέως τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀπέτυχεν ἡ πρώτη ἀπόπειρά του, καὶ τυχὼν τῆς ἐμπιστοσύνης του, ἀνέλαβε καὶ δευτέραν ἀποστολὴν μὲ δύο πλοῖα καὶ πλήρωμα ἔμπειρον. Τῷ 1592 ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Ἀκαποῦλκο τοῦ Μεξικοῦ καί, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ποντοπορῶν, ἔφθασε μέχρι τῆς 48° βορείου πλάτους, εἰς τὴν εἴσοδον μυστηριώδους ἀνοίγματος ἀγνώστου στενοῦ, τὸ ὁποῖον διέπλευσε καὶ ἐξηρεύνησεν ἐπὶ 20 ἡμέρας, ἀλλ' ἐπέστρεψε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ἅτε στε-

Digitized by Google

ρούμενος τῶν μέσων διὰ περαιτέρω ἐξερευνήσεις. Τὸ στενὸν τοῦτο ἦτο τὸ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ θαλασσοπόρου Κορτερεάλ, ἀλλ' ἄγνωστον λόγῳ τῆς καταστροφῆς του ἔκτοτε διατελοῦν, γνωστὸν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα «στενὸν τοῦ Ἀνιάν». Ἐπιστρέψας ὁ Φωκᾶς ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τοῦ Μεξικοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν σπουδαίαν κατάκτησίν του, ἀλλὰ ἐπὶ διετίαν οὐδεμία ἀμοιβὴ τῷ ἐδόθη, δι' ὃ καὶ προσέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα εἰς Μαδρίτην, παραπονούμενος διὰ τὴν προσγιγνομένην αὐτῷ ἀδικίαν. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως δὲν εἰσηκούσθη.

Ἡ προβεβηκυῖα ἡλικία του καὶ ἡ νοσταλγία τῆς πατρικῆς γῆς τὸν παρέσυραν πρὸς τὴν Φλωρεντίαν. Ἐνταῦθα ἐγνωρίσθη μετά τινος Ἄγγλου προξένου Locke, εἰς ὅν, ἐκδικούμενος, ἀνεκοίνωσε τὰ μυστικὰ τῶν ἀποστολῶν του καὶ ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσίν του πρὸς ἐξακολούθησιν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ πρότασίς του, διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Locke εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν, ἐγένετο μὲν δεκτή, ἀλλ' ἕνεκα τῶν περισπασμῶν τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν πολέμων δὲν ἐπραγματώθη ἀμέσως, δι' ὃ καὶ ὁ Φωκᾶς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὅτε δὲ ὁ Locke, τῷ 1602, φέρων τὴν πρόσκλησιν τῆς κυβερνήσεώς του μετέβη εἰς Κεφαλληνίαν, ἵνα τὴν ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν γηραιὸν θαλασσοπόρον, οὗτος εὑρίσκετο εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Ἐπιστρέψας ὁ πρόξενος ἄπρακτος εἰς Ἀγγλίαν, ἐδημοσίευσε τὴν διήγησιν τῶν ἀποστολῶν καὶ ἐξερευνήσεων τοῦ Φωκᾶ, νοθεύσας αὐτὴν μὲ ἰδικάς του προσθήκας καὶ φαντασιώδεις διηγήσεις. Τὸ στενὸν τοῦ Ἀνιάν, πρὸς τιμὴν τοῦ Φωκᾶ, μετωνομάσθη στενὸν Juan de Fuca.

7) *Γεράσιμος Φωκᾶς*. Λόγιος κληρικός, υἱὸς Ἰωάννου Φωκᾶ, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Βενετίᾳ, ἔνθα διωρίσθη τῷ 1718 ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς παροικίας. Μετὰ ταῦτα προσελήφθη ὡς ἱερεὺς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μεγάλου Πέτρου (1682—1725) ἐν Πετρουπόλει. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἐπιθυμήσας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν, ἥτις προθύμως τῷ ἐχορηγήθη. Ἀναχωρῶν ἔλαβεν ὡς δῶρον τοῦ βασιλέως πέντε εἰκόνας ἁγίων, σπουδαιοτάτας ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως. Διερχόμενος ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, αἱ δὲ εἰκόνες του, περιελθοῦσαι εἰς τὸν ἀδελφόν του, ἐπωλήθησαν ἐν Βενετίᾳ εἰς τὸν πατρίκιον Καππόνην, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐδωρήθησαν εἰς τὴν πινακοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, ὅπου σήμερον ἐναπόκεινται.

8) *Ἰωάννης ἢ Ἰωακεὶμ Φωκᾶς*. Λόγιος κληρικὸς (1727—1793). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδούης καὶ διετέλεσε καθηγητὴς καὶ ἱεροκῆρυξ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

9) *Νικόλαος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1732 καὶ ἀπέθανε τῷ 1804. Διατρίβων ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1770, ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις (ἡ λεγομένη τοῦ Ὀρλώφ), ἔδραμε μετὰ τρισχιλίων Κεφαλλήνων εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Πάτρας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἐπανῆλθεν εἰς Κεφαλληνίαν, τῷ δὲ 800 διωρίσθη μέλος τῆς διευθύνσεως τῆς ἀσφαλείας.

10) *Παναγῆς Φωκᾶς*. Ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐφιλοτέχνησε μετάφρασιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ «Περὶ φύσεως», ἐναποκειμένην ἀνέκδοτον εἰς τὸ τμῆμα χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης (ἀριθ. 1176).

11) *Ἀναστάσιος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη τῷ 1768. Λαβὼν μέρος εἰς τὸ στασιαστικὸν κίνημα τοῦ 1801, συνελήφθη καὶ ἐτουφεκίσθη.

12) *Βίκτωρ Φωκᾶς*. Ἀνώτερος ἀξιωματικὸς ἐν τῷ στρατῷ τῆς αὐτονόμου Ἰονίου πολιτείας (1799—1805).

13) *Παναγῆς Φωκᾶς*. Ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τῆς αὐτονόμου Ἰονίου πολιτείας.

14) *Γεώργιος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1770 εἰς τὸ χωρίον Σπαρτιὰ τῆς Κραναίας, ἐξ οὗ ἐπεκαλεῖτο καὶ *Σπαρτᾶνος*. Κατετάχθη τῷ 1807 ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸ σχηματισθὲν τότε ὑπὸ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Minot ἑλληνικὸν σύνταγμα, οὗτινος διετέλεσε πρῶτος ὑπασπιστής. Βραδύτερον προήχθη εἰς ταγματάρχην καὶ συνώδευσε τὸν Minot εἰς Παρισίους.

15) *Σπυρίδων Φωκᾶς*. Νομικὸς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1775. Διετέλεσε δικαστής, βουλευτής, γερουσιαστὴς καὶ πρόεδρος τῆς γερουσίας τῆς Ἰονίου πολιτείας.

16) *Ἀναστάσιος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1780. Διετέλεσεν ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰονίου πολιτείας. Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, μετέσχε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῷ 1821 διαφόρων ναυμαχιῶν, ἐπιβαίνων ἰδιοκτήτου πλοίου. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1844.

17) *Γεράσιμος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1785. Μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, διέθεσε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὰ 3 αὐτοῦ πλοῖα, πρὸς δέ, στρατολογήσας ἰδίαις δαπάναις σῶμα Κεφαλλήνων, συμμετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Τῷ 1824 προήχθη εἰς στρατηγὸν ὑπὸ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως. Ἀπέθανεν ἐν Θήβαις τῷ 1829.

18) *Ἰωάννης Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη τῷ 1795. Συμμετέσχεν ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ διακριθεὶς εἰς διαφόρους μάχας ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὔβοιαν, ἔλαβε τὸν βαθμὸν ταγματάρχου τῆς βασιλικῆς φάλαγγος.

19) *Ἀναστάσιος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1773. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1851 ἐπιβαίνων τοῦ ἰδιοκτήτου πλοίου του, συμμετέχων εἰς διαφόρους ναυμαχίας.

20) *Ἀνδρέας Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη τῷ 1790. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βολωνίας καὶ λαβὼν δίπλωμα νομικῆς τῷ 1815 ἐπανῆλθεν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ διωρίσθη ὑπὸ τοῦ ἁρμοστοῦ sir Adams μέλος τῆς ἐπιτροπῆς συντάξεως τοῦ ἀστικοῦ, ἐμπορικοῦ καὶ ναυτικοῦ κώδικος. Διετέλεσε μέλος τοῦ συμβουλίου Ἑπτανήσου εἶτα ὕπαρχος Κεφαλληνίας (τῷ 1834).

21) *Διονύσιος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1800. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821, καθ' ὃν διεκρίθη εἰς διαφόρους μάχας. Συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων παρεδόθη εἰς τὸν πασᾶν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν του ἀντὶ γενναίων λύτρων καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου διωρίσθη ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Αἰτωλικοῦ (1828).

22) *Γεράσιμος Φωκᾶς*. Υἱὸς τοῦ Βίκτωρος Φωκᾶ, γεννηθεὶς τῷ 1788. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀφιερώθη εἰς τὸν ἐθνικὸν Ἀγῶνα, μεταφέρων εἰς Πελοπόννησον σώματα Κεφαλλήνων ἐθελοντῶν καὶ συμμετέχων εἰς τὰς ἐκεῖ μάχας. Διὰ τῆς ἐνεργείας του ταύτης ἡ ἀγγλικὴ διοίκησις Κεφαλληνίας κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας του.

23) *Κωνσταντῖνος Φωκᾶς*. Ἐγεννήθη τῷ 1821. Ἀνὴρ λόγιος, ἐνήργησεν ἐν Κραναίᾳ ἀξιολόγους ἀνασκαφάς, ἐξ ὧν κατήρτισε σπουδαίαν ἀρχαιολογικὴν συλλογήν. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

—**Φωκᾶς, ἅγιος**. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐν Σινώπῃ τοῦ Πόντου κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἐπίσκοπος, υἱὸς Παμφίλου καὶ Μαρίας, ὅστις κατά τινας μὲν ἐπὶ Τραϊανοῦ τῷ 101, κατ' ἄλλους δὲ βραδύτερον ἐπὶ Ἀδριανοῦ (117—138) ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, ἑορτάζεται τὴν 22 Σεπτεμβρίου (14 Ἰουλίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας). —2) Ὁ ἐν Σινώπῃ καὶ οὗτος κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα πιθανῶς ζῶν, ὅστις ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ Σινώπης ἑορτάζεται τὴν 22 Σεπτεμβρίου.

Τρίτον *Φωκᾶν*, ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσαντα μετὰ Ἑρμύλου, ἑορτάζει ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία τὴν 18 Δεκεμβρίου, τέταρτον δέ, πιθανῶς τῷ 320 ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας μαρτυρήσαντα, ἑορτάζει ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν 5 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

Φωκᾶς, Γεράσιμος. Ἕλλην χειρουργὸς ἐκ Κεφαλληνίας, γεννηθεὶς τῷ 1860. Διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, κατόπιν διαγωνισμῶν ἐγένετο ἐσωτερικὸς ἰατρὸς τῶν νοσοκομείων Παρισίων (1880), βοηθὸς τοῦ αὐτόθι ἀνατομείου (1885) καὶ ὑφηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ Παρισίων (1889), βραβευθεὶς καὶ διὰ χρυσοῦ μεταλλίου. Τῷ 1889 μετέβη ὡς ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον Λίλλης, γενόμενος αὐτόθι καὶ χειρουργὸς τῶν νοσοκομείων καὶ διδάξας χειρουργικὴν κλινικὴν τῶν παίδων, χειρουργικὴν παθολογίαν καὶ ἐγχειρητικήν. Τῷ 1902 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ διευθυντὴς τῆς πανεπιστημιακῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τοῦ Ἀρεταιείου νοσοκομείου, παραμείνας ἐν τῇ θέσει του ταύτῃ μέχρι τοῦ 1930, ὅτε ἀπεσύρθη λόγῳ ὁρίου ἡλικίας. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1926) διατελεῖ μέλος ταύτης. Κατὰ τὴν ἐν Γαλλίᾳ σταδιοδρομίαν του ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ἀποστολάς, εἰς Ἰταλίαν, Σκωτίαν κλπ. ἐκ μέρους τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ἐπίσης μετ' ἄλλων συναδέλφων του ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Nord médical». Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπηρέτησεν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν ὡς ἀρχιχειρουργός. Ἔγραψε, πλὴν ἄλλων, γαλλιστὶ τὸ σύγγραμμα: «Χειρουργικὴ καὶ θεραπευτική» καὶ ἑλληνιστὶ «Μαθήματα χειρουργικῆς κλινικῆς» (1904). Ο. Ρ.

—**Φωκᾶς, Ὀδυσσεύς**. Νεώτερος Ἕλλην ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1865. Παρηκολούθησεν ἀνωτέρας καλλιτεχνικὰς σπουδὰς εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Παρισίοις. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις καὶ διετέλεσε καλλιτεχνικὸς συνεργάτης τῆς ἐφημερίδος «Ἄστυ», ἀργότερον δέ, ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ 1916, ἐχρημάτισεν ἐπιμελητὴς τῆς Ἐθνικῆς πινακοθήκης. Ἔργα του ἐξέθεσε πολλάκις ἐν Ἀθήναις, Ρουμανίᾳ, Αἰγύπτῳ κ. ἄ. Ἐκ τῶν πινάκων του ἐνδιαφέροντες εἶναι: τὸ «Φθινόπωρον», τὰ «Κίτρινα φύλλα», «Νύκτα», «Νερόμυλος», «Χρυσάνθεμα» κ. ἄ. Γ. Μ. Β.

—**Φωκᾶ, Νίνα**, τὸ γένος *Μελανάκη*. Ἑλληνὶς ἀοιδὸς (ὑψίφωνος), γεννηθεῖσα ἐν Σμύρνῃ τῷ 1878· Φροντίδι τοῦ ἐν Σμύρνῃ Γάλλου προξένου κόμιτος ντὲ Ρουζόν, μετέβη εἰς Παρισίους, ἔνθα εἰσήχθη εἰς τὸ ᾠδεῖον, ἐλθοῦσα δευτέρα εἰς τὸν διαγωνισμὸν μεταξὺ 290 ὑποψηφίων. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπὸ τὸν Μασσὸν μαθητεύσεώς της ἡ Φωκᾶ ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας συναυλίας, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν της συνεζεύχθη τὸν Ἀλ. Φωκᾶν καὶ ἐγκατέλειψε τὸ θεατρικὸν στάδιον, διὰ τὸ ὁποῖον προωρίζετο. Ἔκτοτε ἔδιδε συναυλίας μόνον δι' εὐεργετικοὺς σκοποὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Βάρνᾳ, Σμύρνῃ, Αἰγύπτῳ κλπ. Ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστάθη τῷ 1905, εἶναι δὲ ἐκ τῶν πρώτων διδαξασῶν τὸ ᾆσμα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίδαξεν εἰς τὸ ᾠδεῖον Λόττνερ, εἶτα δὲ ἐπὶ ἑνδεκαετίαν εἰς τὸ ᾠδεῖον Ἀθηνῶν. Τῷ 1918 ἀποχωρήσασα ἐκ τοῦ ᾠδείου Ἀθηνῶν ἵδρυσε μετ' ἄλλων συναδέλφων της τὸ «Ἑλληνικὸν ᾠδεῖον», τῷ δὲ 1926 ἐγένετο ὡσαύτως ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ «Ἐθνικοῦ ᾠδείου», εἰς τὸ ὁποῖον καὶ διδάσκει ἔκτοτε. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις τιμῶσα τὴν Νίναν Φωκᾶ, ἀπένειμεν αὐτῇ τὸ παράσημον τῆς Ἀκαδημίας. Τῷ 1931 ἑωρτάσθη ἐν Ἀθήναις ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς ἀπὸ τῆς δράσεως τῆς Ἑλληνίδος καλλιτέχνιδος. Ἡ Νίνα Φωκᾶ εἶναι πεπροικισμένη μὲ ὡραιοτάτην φωνὴν λυρικῆς ὑψιφώνου, ἀπαραμίλλου χρώματος καὶ δροσερότητος. Γ. Κ.

Φωκᾶτα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Λακήθρας τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 124.

Φωκέαι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· ὀρθότερον *Φωκαῖαι* (βλ. λ.). Α. Θ. Σ.

Φωκεῖς (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Οἱ κάτοικοι τῆς Φωκίδος. Ἦσαν ἀχαιοαιολικῆς καταγωγῆς, προερχόμενοι ἐξ Αἰγίνης ἢ Κορίνθου, ἔσχον δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν ἀρχηγὸν τὸν *Φῶκον* (βλ. λ.), ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ὠνομάσθησαν. Ὑπῆρχε καὶ ἡ παράδοσις ὅτι Φωκεῖς καὶ Φλεγύαι ἐβοήθησαν τοὺς Θηβαίους κατὰ τῶν Ἀργείων κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ὡς καὶ ὅτι μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ὅτε κατῆλθον ἐκ Θεσσαλίας (ἐκ τῶν νοτιοανατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου) εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα οἱ Δωριεῖς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δρυοπίδα, ἀπ' αὐτῶν μετονομασθεῖσαν Δωρίδα, οἱ Φωκεῖς ἀπετέλουν μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἰώνων τὴν παρνάσσιον ἀμφικτιονικὴν ὁμάδα τοῦ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν καὶ οἱ Δωριεῖς (φαίνεται ὅτι τινὲς τούτων καὶ συνανεμίγησαν μετὰ τῶν Φωκέων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συγγενείας τῆς φωκικῆς διαλέκτου πρὸς τὰς δωρικάς). Μὲ τὴν ὁμάδα ταύτην συνηνώθησαν καὶ δύο ἄλλαι ἀμφικτιονικαὶ ὁμάδες γειτονικῶν λαῶν καὶ οὕτως ἀπετελέσθη τὸ περιώνυμον Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον προέχουσαν θέσιν, μὲ δύο ψήφους, εἶχον οἱ Φωκεῖς εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων ἠγείρετο τὸ πάνσεπτον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τότε ἀπεξενώθη τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος ἡ Θεσσαλία, ὡς παλαιότερον εἶχεν ἀποξενωθῆ ἡ βορειότερον αὐτῆς ἐκτεινομένη Μακεδονία, καὶ ὅρια τῆς στενοτέρας ἑλληνικῆς πατρίδος ἀντὶ τῶν στενῶν τῶν Τεμπῶν ἔγιναν τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, τὰ ὁποῖα ὠχύρωσαν καὶ ἐφρούρουν οἱ Φωκεῖς πρὸς ἀσφάλειαν τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Θεσσαλῶν. Κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς τούτους χρόνους τὸ ἔδαφος τῆς Φωκίδος κατενέμετο εἰς εἴκοσι δύο περίπου πολίχνας, ὅσαι ἀκριβῶς ἦσαν καὶ αἱ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων πόλεις ἢ κοινότητές της, αἵτινες ἦσαν ὁμόσπονδοι, ἀποστέλλουσαι ἀντιπροσώπους εἰς τὸ παρὰ τὴν Δαυλίδα «Φωκικὸν» (οἰκοδόμημα μεγαλοπρεπές), εἰς τὸ ὁποῖον συνεσκέπτοντο οὗτοι περὶ τῶν κοινῶν φωκικῶν ὑποθέσεων, συνεδριάζοντες ἐντὸς αἰθούσης κοσμουμένης ὑπὸ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Διός, καθημένου ἐπὶ θρόνου, καὶ τῆς Ἥρας καὶ Ἀθηνᾶς, ὀρθίων ἑκατέρωθέν του ἱσταμένων (*Παυσ.* Ι', 5. 1—2). Ἐκ τῶν πόλεων τῆς Φωκίδος μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων αἱ ἑξῆς: Ἡ παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Κηφισσοῦ Λίλαια (νῦν Παλαιόκαστρον), ἡ Κρῖσα (νῦν Χρισό), ἡ Δαυλίς, ὁ Πανοπεύς, παρὰ τὰ ὅρια τῆς Βοιωτίας, ἡ Κυπάρισσος, ἡ Ἀνεμώρεια (ἡ νῦν, ἴσως, Ἀράχωβα), ἡ Ὑάμπολις καὶ ἡ «πετρήεσσα» Πυθὼ (οἱ μετὰ ταῦτα Δελφοί), τὰς ὁποίας μνημονεύει καὶ ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Β, 519 κ. ἑξ.), ἡ Λυκώρεια (Λιάκουρα) κτισθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ αἱ νεώτεραι Ἐλάτεια, ἡ δεσπόζουσα τῆς ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ εἰς τὴν τοῦ Κηφισσοῦ ἀγούσης διόδου καὶ ἐφάμιλλος, μετὰ τοὺς Δελφούς, τῶν φωκικῶν πόλεων, αἱ Ἄβαι, ἡ Ἀμβρυσὸς ἢ Ἄμβροσσος (νῦν Δίστομον), ἡ Κίρρα, ἡ Ἀντίκιρρα, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐφύετο ὁ πεφημισμένος ἐλλέβορος, ἡ Στῖρις, ἡ Βοῦλις, οἱ Παραποτάμιοι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κηφισσοῦ, ἡ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ χειμάρρου Χαράδρου Χαράδρα, ἡ Ἀμφίκλεια,

Digitized by Google

οἱ Πεδιεῖς, οἱ Τολτεῖς, ὁ Ἔρωχος, ὁ Νεών (οἱ Νεῶνες) ἢ Τιθορέα, ἡ Δρυμαία, τὸ Τεθρώνιον, ἡ Τραχὶς ἡ φωκικὴ καὶ ὁ φωκικὸς Μεδεών, ἡ Ἐχεδάμεια, ὁ Λέδων, τὸ Φρυγόνιον καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου Δαφνοῦς, ὅστις ἀπὸ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος προσηρτήθη μετὰ τῆς περιοχῆς του εἰς τὴν Λοκρίδα. Ἐνῷ δὲ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Φωκέων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀσφάλειάν των ἀπὸ τῶν Θεσσαλῶν, ἡ ἐσωτερικὴ ἦτο ἀλλεπάλληλοι ἀγῶνες τῶν Κρισαίων κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ πάντων τῶν Φωκέων, κατὰ τῶν Δελφῶν, τῶν ὁποίων δὲν ἠνείχοντο τὴν ἱερατικὴν αὐτονομίαν. Οὕτως ἐξερράγησαν οἱ δύο λεγόμενοι ἱεροὶ πόλεμοι, οἵτινες ἀπέβησαν κατὰ τῶν Φωκέων, διότι ἢ πάντες ἢ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀμφικτιόνων συνεμάχουν μετὰ τῶν Δελφῶν, προμάχων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὁ πρῶτος (600—590 π. Χ.), προκληθεὶς ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς ἀλλήλας τῶν τριῶν φωκικῶν πόλεων, Κρίσης, Δελφῶν καὶ Κίρρας, ἀπέληξε, διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Δελφῶν ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους καὶ τῶν Ἀθηναίων, ὑπὲρ τούτων. Καθωσιώθη ἡ κάτωθι τῆς Κρίσης εὔφορος παραλιακὴ πεδιὰς (νῦν τῆς Ἀμφίσσης) εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν, αἱ ἀντίζηλοι πόλεις Κρῖσα καὶ Κίρρα κατεστράφησαν ἢ περιορίσθησαν εἰς ἀσήμαντα χωρία καὶ οἱ Δελφοὶ διηύθυνον τὸ ἱερὸν κυριαρχικῶς, παρὰ τὰς κατὰ διαλείμματα ἀμφισβητήσεις τοῦ Κοινοῦ τῶν Φωκέων, τοῦ ὁποίου καὶ αὐτοὶ οἱ Δελφοί, ὡς Φωκεῖς, μετεῖχον. Κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου καὶ δευτέρου χρονικὸν διάστημα (590—356 π. Χ.) οἱ Φωκεῖς μετέσχον τῶν τε κοινῶν ἐθνικῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγώνων, ἀρνηθέντες νὰ ταχθοῦν ὑπὲρ τῶν Περσῶν, οἵτινες ὑπισχνοῦντο εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν μεσιτευόντων Θεσσαλῶν ἀσφάλειαν τῆς χώρας των, καὶ τῶν ἐμφυλίων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κρατῶν. Ὅτε οἱ Πέρσαι, γενόμενοι κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἐξ ἀμελείας τῶν Φωκέων, οἵτινες καταπτοηθέντες ἐκ τῆς ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐμφανίσεώς των ἄφησαν τούτους, ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ προδότου Ἐφιάλτου, ἀκωλύτως νὰ διέλθουν τὴν ἀτραπὸν Ἀνόπαιαν, ἐπλημμύρησαν τὴν Φωκίδα, οὗτοι ἀνέβησαν εἰς τὰς κορυφὰς καὶ τὰ ἄντρα τοῦ Παρνασσοῦ καὶ οὕτω διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενοι ἐπεχείρουν καὶ τολμηρὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι περσικῶν φρουρῶν, ἐκδικούμενοι διὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν ἱερῶν των καὶ τὴν δῄωσιν τῆς πεδινῆς χώρας των, ἐπροστάτευσαν δὲ καὶ τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐλέγετο ὅτι ἐσώθη μᾶλλον διὰ προστασίας τῶν θεῶν, οἵτινες διὰ κεραυνῶν καὶ κατακρημνίσεως βράχων ἠνάγκασαν τοὺς Πέρσας ἐπερχομένους κατ' αὐτοῦ νὰ ὀπισθοχωρήσουν περιδεεῖς (*Ἡρόδ.* Η', 35—39). Ὑπέκυψαν ὅμως βραδύτερον οἱ πλεῖστοι τούτων, ἑκόντες ἄκοντες, εἰς τὸν Μαρδόνιον καὶ μετέσχον ὑπ' αὐτὸν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, ἐθεωροῦντο ὅμως πάντοτε ὕποπτοι ὑπὸ τῶν Περσῶν (*Ἡρόδ.* Θ', 16—17). Κατὰ τὸ 457 π. Χ. οἱ Φωκεῖς, ἐπωφεληθέντες τῆς ἀπασχολήσεως τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὴν ἀποστασίαν τῶν Μεσσηνίων, κατέλαβον τὴν μητρόπολίν των Δωρίδα πρὸς ἐπαύξησιν τῆς χώρας των, σπαρτιατικὴ ὅμως στρατιὰ ὑπὸ τὸν Νικομήδην ἠνάγκασε τούτους νὰ παραιτηθῶσι τῆς κατακτηθείσης γῆς. Κατὰ τὸ 448 π. Χ., τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων ἦσαν σύμμαχοι ἀπὸ τοῦ 456, ὅτε νικηφόρως ἐπέδραμε τὴν Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Μυρωνίδης, κατέλαβον τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν, ἀπώλεσαν ὅμως καὶ πάλιν ταχέως πᾶσαν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροὴν μετὰ τὴν ἐξασθένησιν τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν φωκικῶν πόλεων, τὸ Φωκικὸν κοινὸν ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐχορήγησε δεκαπέντε πολεμικὰ πλοῖα πρὸς συγκρότησιν τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου, δὲν ἦσαν ὅμως οἱ Φωκεῖς ἐκ τῶν σφοδρῶν τῶν Ἀθηναίων πολεμίων. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸ 404 π. Χ., ἀντετάχθησαν κατὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ σύσκεψιν τῶν συμμάχων περὶ τῆς τύχης τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν γνώμην τῶν Κορινθίων καὶ Θηβαίων περὶ ἐξαφανισμοῦ τῆς πόλεως ἐκ τῆς γῆς καὶ μετατροπῆς τῆς χώρας της εἰς λειμῶνας ποιμνίων (*Ξενοφ.* Ἑλλ. II, 2, 19). Κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον εἶχον ταχθῆ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετέσχον τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης (394 π. Χ.) ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον. Βραδύτερον ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Θηβαίων, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησαν εἰς τὰς κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκστρατείας των εἰς τὴν Πελοπόννησον, δὲν παρέσχον ὅμως οὐδεμίαν βοήθειαν εἰς τούτους κατὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην (362 π. Χ.). Ἕνεκα τῆς παραλείψεώς των ταύτης ἔγιναν ἐχθρικαὶ αἱ πρὸς τοὺς Θηβαίους σχέσεις των, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὸ 357 π. Χ. ἐκδικούμενοι οὗτοι ἐπέτυχον νὰ πείσουν τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον νὰ καταδικάσῃ τοὺς Φωκεῖς εἰς βαρὺ πρόστιμον, διότι, πιθανώτατα, εἶχον σφετερισθῆ γῆν ἀνήκουσαν εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Οἱ Φωκεῖς οὔτε ἤθελον, διότι δὲν ἠνείχοντο τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἱερατικῆς πολιτείας ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χώρας των, οὔτε ἠδύναντο νὰ πληρώσουν τὸ βαρὺ πρόστιμον, ἕνεκα δὲ τῆς ἀρνήσεώς των ταύτης οἱ ἀμφικτίονες ἐκήρυξαν τὸν ἐναντίον των πόλεμον.

Ὁ δεύτερος ἱερὸς πόλεμος (355—346) ἐν ἀρχῇ ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Φωκέων, διότι οὗτοι, συλήσαντες τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, ἠδυνήθησαν νὰ ὀργανώσουν ἰσχυρὸν μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ δι' αὐτοῦ νὰ νικήσουν ἐπανειλημμένως τοὺς ἀντιπάλους των· ὅτε ὅμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολεμίου τῶν Φωκέων στρατοῦ ἀνέλαβεν ὁ Φίλιππος, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν, ἰδίως μετὰ τὴν μεγάλην ἧτταν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Φωκέων Ὀνομάρχου ἐν Θεσσαλίᾳ (352 π. Χ.), καὶ ὁ πόλεμος ἀπέληξεν ἐναντίον τῶν Φωκέων, τῶν ὁποίων ὅλαι αἱ πόλεις, πλὴν τῶν Ἀβῶν, αἵτινες δὲν εἶχον μετάσχει τῆς ἱεροσυλίας, κατεστράφησαν ἐκ θεμελίων καὶ οἱ κάτοικοί των ὑπεχρεώθησαν νὰ μετοικήσουν εἰς κώμας, τῶν ὁποίων αἱ οἰκίαι δὲν ὑπερέβαινον τὰς πεντήκοντα. Πλὴν τῆς καταστροφῆς ταύτης, οἱ Φωκεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσουν ὡς φόρον εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν ἑξήκοντα τάλαντα ἐτησίως, μέχρις ἀποπληρωμῆς τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ εἰς τὸ ὁποῖον ὑπελόγιζον ὅτι ἀνήρχετο ἡ ἀξία τῶν συληθέντων τοῦ ἱεροῦ θησαυρῶν. Οἱ φυγάδες Φωκεῖς ἐκηρύχθησαν ἐναγεῖς καὶ οὕτως εἰς οὐδεμίαν ἑλληνικὴν πόλιν ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρουν ἄσυλον, καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Φωκέων ἐστερήθη τῶν δύο ἐν τῷ Ἀμφικτιονικῷ Συνεδρίῳ ψήφων του. Κατὰ τὸν τρίτον ἱερὸν πόλεμον (339 π. Χ.), ὅτε διὰ τῆς θερμουργοῦ δραστηριότητος τοῦ Δημοσθένους συνηνώθησαν εἰς συμμαχίαν Ἀθηναῖοι, Θηβαῖοι καὶ Φωκεῖς μετὰ τῶν Ἀμφισσέων, κατὰ τῶν ὁποίων οἱ ἀμφικτίονες, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀθηναίου Αἰσχίνου, πολιτικοῦ ὀργάνου τοῦ Φιλίππου, εἶχον κηρύξει τοῦτον, ἀπεφασίσθη ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἡ ἀνάκτισις τῶν φωκικῶν πόλεων καὶ ἡ ἀνάκλησις εἰς τὰς πατρίδας των τῶν φυγάδων, οἵτινες καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς αὐτὰς καὶ νὰ πολεμήσουν μετὰ γενναιότητος ἐν τῇ μάχῃ τῆς Χαιρωνείας (338), ἥτις ὅμως ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, οἱ Φωκεῖς ὄχι μόνον συνεπολέμησαν μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπέμειναν μετὰ τῶν Ὀρχομενίων, Θεσπιέων καὶ Πλαταιέων εἰς τὴν κατεδάφισιν τῶν οἰκιῶν τῶν Θηβῶν καὶ τὸν ἐξανδραποδισμὸν τρισμυρίων Θηβαίων. Κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον (323 π. Χ.) οἱ Φωκεῖς ἐτάχθησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ χώρα των κατελήφθη ὑπὸ Μακεδόνων εὐθὺς μετὰ τὴν κατίσχυσίν των κατὰ τῶν ἀποστατησάντων ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Κελτῶν (278 π. Χ.) τρισχίλιοι ὁπλῖται Φωκεῖς συνεπολέμησαν μετὰ 27 χιλιάδων ἄλλων Ἑλλήνων ἐν Θερμοπύλαις. Ὅτε δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κελτῶν Βρέννος, ὁδηγηθεὶς καὶ αὐτός, ὡς ὁ Πέρσης Ὑδάρνης, διὰ τῆς ἀτραποῦ Ἀνοπαίας, ἐξ ἀμελείας καὶ πάλιν τῶν Φωκέων, περιεκύκλωσε τοὺς ἐν Θερμοπύλαις καὶ τοὺς ἐξηνάγκασε νὰ διασκορπισθοῦν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ἀττικὰ πλοῖα ἅτινα ὥρμουν εἰς τὴν ἐγγὺς παραλίαν, οἱ Φωκεῖς ἔσπευσαν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, τοῦ ὁποίου οἱ θησαυροὶ εἶχον προσελκύσει τὸν Βρέννον. Οἱ Δελφοὶ ἐσώθησαν καὶ τότε ἀπὸ τῶν Κελτῶν, τῶν ὁποίων ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς Βρέννος κατὰ τὴν μάχην, ὡς ἄλλοτε εἶχον σωθῆ ἀπὸ τῶν Περσῶν, τῇ βοηθείᾳ τῶν θεῶν καὶ πάλιν, ὡς νέοι θρῦλοι ἐκυκλοφόρησαν, καὶ οἱ Φωκεῖς εἰς ἀμοιβὴν τῶν πρὸς τὸ ἱερὸν ὑπηρεσιῶν των ἔγιναν δεκτοὶ εἰς τὴν ἀμφικτιονίαν τῶν Δελφῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχον ἀποκλεισθῆ πρὸ 68 ἐτῶν (346 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην (221 π. Χ.) οἱ Φωκεῖς εἶναι μία τῶν πολιτειῶν τοῦ συσταθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου Δώσωνος ὁμοσπονδιακοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ἰσοτίμως μετεῖχον Μακεδονία, Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, Αἰτωλοί, Ἠπειρῶται, Ἀκαρνᾶνες, Βοιωτοὶ καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε' (220—179 π. Χ.) ἡ χώρα τῶν Φωκέων ὑπήγετο εἰς τοῦτον, ἐκυρίευσεν ὅμως τὰς πλείστας πόλεις της (τὴν Ἐλάτειαν κατόπιν μακρᾶς πολιορκίας) ὁ ὕπατος Φλαμινῖνος κατὰ τὸ 199 π. Χ. καὶ ἐκήρυξε τούτους μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων παντελῶς ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους κατὰ τὰ Ἴσθμια τοῦ 196 π. Χ. Ἐν τούτοις ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ ἑνώσουν μετὰ τῆς συμπολιτείας των τὰς λοκρικὰς καὶ φωκικὰς πόλεις, τῶν ὁποίων μνημονεύονται περὶ τούτους τοὺς χρόνους φωκάρχαι καὶ στρατηγοὶ καὶ φωκικὸν (βουλευτήριον) οἴκημα παρὰ τὴν Δαυλίδα ὑπὸ συγγραφέων καὶ ἐπιγραφῶν. Κατὰ τὸν μεταξὺ Μιθριδάτου καὶ Ρώμης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι πόλεμον, ἐν τῇ Φωκίδι ἔγιναν αἱ πρῶται συγκρούσεις τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Σύλλα διατελούντων ρωμαϊκῶν στρατευμάτων πρὸς τὰ ὑπὸ τὸν Ἀρχέλαον ποντικά, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, ἐν ἔτει 86 π. Χ., καὶ ταύτης αἱ πόλεις ὑπέστησαν τὰς μεγαλυτέρας καταστροφάς, πλὴν τῆς Ἐλατείας, ἥτις ἕνεκα τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεώς της κατὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μιθριδάτου Ταξίλου ἐτιμήθη διὰ τοῦ προνομίου τῆς ἀτελείας. Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε σύμπασα ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἐκτὸς ὡρισμένων πόλεων, εὑρίσκετο ἐν μεγάλῃ παρακμῇ, ἡ Φωκὶς δὲν ἦτο εἰς ὅσην ἀθλίαν κατάστασιν εἶχε καταντήσει ἡ γειτονική της Βοιωτία. Κατὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν δὲ τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, οἱ Φωκεῖς εἶχον λάβει δύο ψήφους ἐκ τῶν τριάκοντα, καὶ ἑτέρας δύο προνομιακῶς οἱ Δελφοί. Τοῦ κοινοῦ τῶν Φωκέων ἐγίνετο μνεία μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα δὲ χρόνους οἱ Φωκεῖς ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἰδίαν ἱστορίαν, διότι ἡ χώρα των ἠκολούθησε τὴν κοινὴν τύχην τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν κατά τε τὸν μεσαίωνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Νῦν τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας ταύτης ἑλληνικῆς χώρας, ἥτις δὲν ἀποτελεῖ ἰδίαν διοικητικὴν διαίρεσιν, ὑπάρχει ὡς τίτλος τοῦ μητροπολίτου τῶν ἐπαρχιῶν Παρνασσίδος καὶ Δωρίδος καὶ ὡς συμπληρωτικὴ ὀνομασία (μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας Φθιώτιδος), ἑνὸς τῶν νομῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος.

Τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Φωκίδος ἐλάχιστα ἐρείπια, πλὴν τῶν τῶν μνημείων τῶν Δελφῶν, διεσώθησαν (τῆς Ἐλατείας ἰδίως), πλεῖστα ὅμως νομίσματα, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, τοῦ τε Κοινοῦ τῶν Φωκέων καὶ τῶν φωκικῶν πόλεων Δελφῶν, Ἐλατείας, Ἀντικύρας, Λιλαίας καὶ Νεῶνος (Τιθορέας). Τὰ τοῦ Κοινοῦ τῶν Φωκέων ἢ συμμαχικὰ εἶναι τεσσάρων ἐποχῶν (550—537, 371—357, 357—346 καὶ 339—146). Τὰ νομίσματα ταῦτα ἐκόπτοντο εἰς τὸ παρὰ τὴν Δαυλίδα Φωκικὸν (βλ. καὶ λ. *Δελφοί, Ἐλάτεια* καὶ λοιπὰς φωκικὰς πόλεις).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλὴν τῶν ἱστοριῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλοδαπῶν καὶ ἡμεδαπῶν ἱστοριογράφων, *Γ. Κρέμου*, «Φωκικά».—*P. Roussel*, La Grèce et l'Orient.—*Head-Σβορώνου*, «Ἱστορία τῶν νομισμάτων»· βλ. βιβλιογραφίαν καὶ ἐν λ. Δελφοί.

Γ. ΚΑΨΑΛΗ.

Φώκεμπεργκ (Fauquembergues). Ὄνομα παλαιᾶς ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῆς γαλλικῆς Φλάνδρας. Μέλη τινὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης διεκρίθησαν εἰς τὴν Α' Σταυροφορίαν (1097—1108), εἶτα δὲ καὶ εἰς τὰς λοιπάς, καθ' ἃς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σαιντομὲρ* διεδραμάτισαν ἐπὶ δύο αἰῶνας σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ.

Ν. ΚΛΣ

Φώκερκ (Falkirk) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φάλκερκ*.

Φῶκες *[Γεωγρ.]*. —1) Μικρὸν λεκανοπέδιον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας. —2) Ὄρος τῆς Κρήτης ἄνωθι τοῦ ὁμωνύμου λεκανοπεδίου.

ΕΡ. Μ.

φώκη (ἡ) (Phoca) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πτερυγιοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φωκιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα ἰδίως εἰς τὰς ἀρκτικὰς θαλάσσας. Κυριώτερα γνωρίσματα τοῦ γένους τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς: σῶμα ἐπίμηκες, εὔρωστον καὶ ἰχθυοειδές, καλυπτόμενον ὑπὸ βραχειῶν καὶ στιλπνῶν τριχῶν. Κεφαλὴ ἐπιμήκης, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας εὑρίσκονται τὰ ἀκουστικὰ τρήματα, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι, ρύγχος εὐρύ, σιαγόνες ἰσχυραί, φέρουσαι κοπτῆρας, κυνόδοντας καὶ γομφίους, ὧν ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει εἰς τὰ διάφορα εἴδη, οὐρὰ βραχυτάτη, πόδες βραχεῖς, ὀπίσθιοι πόδες πρὸς τὰ ὄπισθεν ἐστραμμένοι, δι' ὃ καὶ τὸ ζῷον προχωρεῖ πηδῶν ἢ ἕρπον τῇ βοηθείᾳ τῶν θωρακικῶν μυῶν ἢ βαδίζον. Ἕκαστος τῶν ποδῶν φέρει ἀνὰ πέντε δακτύλους, ὁλόκληρος δὲ ὁ ποὺς καλύπτεται ὑπὸ σκληρῶν τριχῶν· ὀδόντας ἐν ὅλῳ ἔχει 35, κατὰ τὸν ἑξῆς ὀδοντικὸν τύπον διατεταγμένους: κοπτῆρες $^3/_2$, κυνόδοντες $^1/_1$, προγόμφιοι $^4/_4$, γόμφιοι $^1/_1 \times 2 = {}^{18}/_{16} = 34$. Ἡ ἀνατομία τῆς φώκης παρουσιάζει ἀξιολόγους ἀνατομικοὺς χαρακτῆρας. Οὕτως ὁ ἐγκέφαλος εἶναι διῃρημένος εἰς δύο λοβοὺς καὶ δὲν φέρει περιελίξεις, οἱ σπόνδυλοι εἶναι πολυάριθμοι καὶ ἡ ὕλη, ἥτις πληροῖ τούτους, παραπλησία πρὸς τὸν νωτιαῖον μυελὸν τῶν χερσαίων θηλαστικῶν, εἶναι ἀφθονωτέρα τῆς ἀντιστοίχου ὕλης τῶν λοιπῶν θηλαστικῶν. Ἕκαστος σπόνδυλος φέρει κοιλότητα πλήρη ὑπερύθρου πολτοῦ, προσδίδοντος εἰς τὴν σπονδυλικὴν στήλην τοῦ ζῴου μεγαλυτέραν εὐκινησίαν. Αἱ αἰσθήσεις εἶναι ἱκανῶς ἀνεπτυγμέναι εἰς τὰ ζῷα ταῦτα, καὶ ἰδίως ἡ ὅρασις καὶ ἡ ὄσφρησις. Αἱ φῶκαι εἶναι οὐσιαστικῶς ζῷα ὑδρόβια καὶ θαλάσσια, διότι ἐντὸς τοῦ ὕδατος διέρχονται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς των. Εἴδη τινὰ ἀπαντῶσι καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς μεγάλων ποταμῶν, οὐδέποτε ὅμως εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα. Ἂν καὶ ἐνδιαιτῶνται, κατὰ προτίμησιν, πλησίον τῶν ἀκτῶν, ἐν τούτοις κολυμβῶσιν ἐπιτηδειότατα καὶ καταδύονται εὐχερῶς. Ἡ τροφή των ἀποτελεῖται ἀπὸ θαλάσσια ζῷα, ὡς ζῳόφυτα, μαλάκια, μαλακόστρακα καὶ ἰχθῦς. Εἴδη τινὰ τρώγουσι καὶ πτηνὰ καὶ χόρτα. Αἱ φῶκαι συχνάκις ἐξέρχονται εἰς τὴν ξηρὰν εἴτε διὰ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἔρωτάς των εἴτε διὰ νὰ θηλάσωσι τὰ νεογνά των. Ἐν τῇ ξηρᾷ αἱ κινήσεις των εἶναι βραδεῖαι καὶ ἀνεπιτήδειοι, μᾶλλον δὲ ἕρπουσιν ἢ βαδίζουσι. Διὰ νὰ ἐξέλθωσι τοῦ ὕδατος, ἀναρριχῶνται ἐπὶ τῶν βράχων καὶ στηριζόμεναι διὰ τῶν ὀδόντων ἐπὶ τινος στερεοῦ μέρους τοῦ ἐδάφους,

Digitized by Google

σύρουσι κατόπιν πρὸς τὴν ξηρὰν τὸ σῶμά των. Ἐν τῇ ξηρᾷ ἐνδιαιτώμεναι ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως τρώγουσι, δι' ὃ καὶ ἀπισχναίνονται αἰσθητῶς. Ἑκάστη ἄρρην φώκη ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγάς της, οὕτως εἰπεῖν, τρεῖς ἕως τέσσαρας θηλείας, τὰς ὁποίας ὑπερασπίζεται θαρραλέως κατὰ παντὸς κινδύνου. Ἡ ὀχεία, διὰ τὰ περισσότερα εἴδη, λαμβάνει χώραν κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον καὶ ἡ θήλεια γεννᾷ ἐπὶ θαλασσίων χόρτων, ἅτινα ἔχει τοποθετήσει εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, ἓν καὶ σπανιώτερον δύο μικρά. Ἐπὶ 15 περίπου ἡμέρας ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ὁ ἄρρην φέρει εἰς αὐτὴν τροφήν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ νεογνά, ἀκολουθοῦντα τὴν μητέρα των, εἰσέρχονται εἰς τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ πάντοτε ὁ θηλασμὸς γίνεται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Μόνον μετὰ πάροδον ἓξ περίπου μηνῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των τὰ μικρὰ δύνανται νὰ εὕρωσι μόνα τὴν τροφήν των, ὁπότε ὁ πατὴρ τὰ ἐκδιώκει. Γενικῶς τὰ ζῷα ταῦτα εἶναι εὐφυέστατα. Ἂν τυχὸν συλληφθῶσι νέα, ἐξημεροῦνται εὐκόλως, ἀλλὰ πρέπει νὰ διατηρῶνται εἰς εὐρυχώρους δεξαμενὰς μὲ ἀνανεούμενον συχνάκις θαλάσσιον ὕδωρ καὶ νὰ τρέφωνται διὰ νωπῶν ἰχθύων τῆς ἀρεσκείας των. Τὴν τροφὴν των λαμβάνουσιν ἐντὸς τοῦ ὕδατος, πολλάκις ὅμως συνηθίζουσι νὰ τὴν δέχωνται καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅταν προσφέρεται διὰ τῆς χειρὸς τοῦ κυρίου των, πρὸς τὸν ὁποῖον δεικνύουσιν ἀφοσίωσιν πολλάκις παρομοίαν πρὸς τὴν τῶν κυνῶν. Ἀκούουσιν ὅταν καλῇ αὐτάς, ὑπακούουσιν εἰς τὰς διαταγάς του καὶ εὐχαρίστως ἐκτελοῦσι διάφορα γυμνάσια, ἅτινα ὑπ' αὐτοῦ ἐξέμαθον. Ὑπάρχουσι φῶκαι, αἵτινες ἠσκήθησαν εἰς τὸ νὰ σύρωσι τὴν σκανδάλην πυροβόλου ὅπλου,

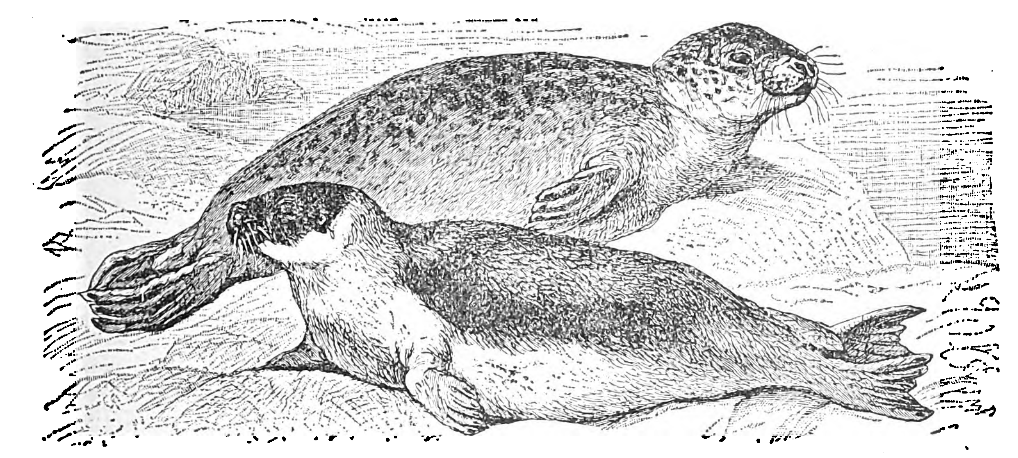

Ἄνω : Φώκη ὁ θαλάσσιος βοῦς. Κάτω : Φώκη ἡ γροιλανδική.

νὰ παίζωσι μὲ ἐλαστικὴν σφαῖραν, νὰ ἐκτελῶσι δυσκολώτατα γυμνάσια ἰσορροπίας, νὰ προσποιῶνται τὰς νεκράς, νὰ ἐκβάλλωσι κραυγὰς χαρᾶς καὶ λύπης, νὰ τύπτωσι τοὺς πόδας αὐτῶν ὡς νὰ χειροκροτῶσι κλπ.

Αἱ φῶκαι ἀπαντῶσιν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, προτιμῶσιν ὅμως τὰς πολικὰς ἀπὸ τὰς τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν. Κυνηγῶνται καὶ ἁλιεύονται ἰδίως διὰ τὸ δέρμα καὶ τὸ λίπος των, ὅπερ μεταχειρίζονται ποικίλως εἰς τὴν βιομηχανίαν, λαοὶ δέ τινες καὶ εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Ἡ μεγαλυτέρα ἁλιεία φωκῶν διενεργεῖται εἰς τὴν Νέαν Γῆν, ὅπου πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀπησχολοῦντο 15.000—20.000 ἁλιεῖς, σχεδὸν πάντες Ἀμερικανοί. Τὰ εἰδικὰ πλοιάρια, ἅτινα μεταχειρίζονται διὰ τὴν ἁλιείαν, φέρουσιν ἐξωτερικῶς ἐπίστρωσιν ἐκ σιδήρου διὰ νὰ ἀντέχωσιν εἰς τὴν πίεσιν τῶν πάγων. Ἠλιεύοντο δὲ ἐτησίως ἄνω τῶν 750.000 φωκῶν. Ἐν Εὐρώπῃ κυριώτερα κέντρα ἁλιείας φωκῶν εἶναι αἱ παρὰ τὴν Γροιλανδίαν καὶ τὴν Σπιτσβέργην θάλασσαι, ἡ θάλασσα τοῦ Καρᾶ, ἡ Λευκὴ θάλασσα ὁ Βοθνικὸς κόλπος κ. ἄ. Τὸ δέρμα τῆς φώκης ἐκδέρεται καὶ ξηραίνεται ἐπὶ τόπου, ἐὰν βεβαίως ὁ καιρὸς ἐπιτρέπῃ το, ἢ ἁλατίζεται. Τὸ λίπος λαμβάνεται δι' ἐκθλίψεως ἐντὸς εἰδικῶν πιεστηρίων, ὅπου φέρεται ὁλόκληρον τὸ ζῷον μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ δέρματος. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀπηνοῦς ἁλιείας τῶν ζῴων τούτων ἐξ ἧς παρετηρήθη καὶ σπάνις αὐτῶν, τὰ διάφορα κράτη, εἰς τὰς θαλάσσας τῶν ὁποίων διενεργεῖται ἡ ἁλιεία, ἔλαβον προστατευτικὰ μέτρα, διὰ νὰ παρεμποδίσωσι τὴν παντελῆ ἐξαφάνισιν τῶν φωκῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν τῆς φώκης ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Φώκη ὁ θαλάσσιος βοῦς (Phoca vitulina). Ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀρκτικὰς θαλάσσας καὶ εἰς πάντα σχεδὸν τὰ παράκτια μέρη τῆς Εὐρώπης, τὰ βόρεια τῆς Ἀσίας, τὰ βόρεια τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν δὲν ἀπαντᾷ. Ὁ χρωματισμός της εἶναι φαιοεπίξανθος μετ' ἀκανονίστων φαιῶν κηλίδων. Ὁ ἄρρην φθάνει εἰς μῆκος 150 καὶ ἐνίοτε καὶ 200 ἑκατοστομέτρων. Ἡ θήλεια πάντοτε εἶναι μικροτέρα τοῦ ἄρρενος. Τὸ νεογνὸν ἔχει χρῶμα λευκοκίτρινον. Θεωρεῖται ὡς ἐνδημικὸν εἶδος τῶν βορείων θαλασσῶν τῆς Εὐρώπης. Συνήθως ἐνδιαιτῶνται καθ' ὁμάδας ἐκ 10—12 ὑποκειμένων. Ἡ ὀχεία λαμβάνει χώραν κατὰ Σεπτέμβριον, κατὰ τὰ τέλη δὲ Μαΐου ἡ θήλεια γεννᾷ συνήθως ἓν τέκνον, ὅπερ εἰσέρχεται εἰς τὸ ὕδωρ μετὰ τῆς μητρὸς ὀλίγας ὥρας ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του.

Φώκη ἡ μαρμαίρουσα (Phoca marmorata ἢ foetida). Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Βόρειον Παγωμένον ὠκεανὸν καὶ ἐνίοτε καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, εἰς τὴν Λαβραδώρην ἐν Ἀμερικῇ, τὴν Ἀλάσκαν καὶ τὸν Βερίγγειον πορθμόν. Τὸ μῆκός της εἶναι κατά τι μεγαλύτερον τοῦ προηγουμένου εἴδους, ἡ κεφαλή της μικροτέρα, τὸ ῥύγχος περισσότερον προέχον καὶ τὸ δέρμα φαιὸν μὲ εὐρείας ᾠοειδεῖς ὑπολεύκους κηλῖδας, μὲ μελανὸν στίγμα εἰς τὸ κέντρον ἑκάστης. Τὸ δέρμα καλύπτεται ὑπὸ μακρῶν καὶ πυκνῶν τριχῶν καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν διφθεροποιίαν.

Φώκη ἡ γροιλανδική (Phoca groenlandica). Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Βόρειον Παγωμένον ὠκεανὸν καὶ ἰδίως παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Γροιλανδίας καὶ τῆς Σπιτσβέργης ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, εἰς τὰ παράλια τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ καὶ μέχρι τῆς χερσονήσου Καμτσιάτκας. Τὸ μῆκος της ὑπερβαίνει τὰ 2 μέτρα, ὁ δὲ χρωματισμὸς τοῦ ἄρρενος εἶναι φαιόλευκος μὲ τὴν κεφαλὴν μελανὴν καὶ εὐρεῖαν λευκὴν ἀκανόνιστον λωρίδα σταυροειδῆ, διήκουσαν ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῶν πλευρῶν. Ἡ θήλεια ἀντὶ λωρίδος φέρει, κατὰ τὴν ῥάχιν της, λευκὰς μικρὰς κηλῖδας. Ἁλιεύεται κυρίως διὰ τὸ λίπος της.

Φώκη ἡ γενειᾶτις (Phoca barbata). Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Βόρειον Παγωμένον ὠκεανὸν καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὰ ἰσλανδικὰ παράλια. Τὸ ῥύγχος της εἶναι εὐρύτατον καὶ φέρει πολλὰς ἐπιμήκεις καὶ σκληρὰς τρίχας ἐν εἴδει γενείου, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν. Τὸ μῆκος της φθάνει τὰ 3 μέτρα, τὸ δὲ χρῶμά της εἶναι τεφρὸν κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Τὸ νεογνὸν εἶναι λευκὸν καὶ φέρει τεφρὰς κηλῖδας, αἵτινες εἶναι ὁραταὶ μόνον ὅταν τὸ ζῷον εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος.

Φώκη ἡ τῶν ἀρχαίων (Phoca monachus). Εἶναι γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *φώκη ἡ μελανή*. Τὸ εἶδος τοῦτο διακρίνεται διὰ τοὺς χονδροὺς καὶ αἰχμηροὺς γομφίους ὀδόντας του, τοὺς ὄνυχας τῶν δακτύλων, οἵτινες εἶναι μικρότατοι, τὸ ἐπίμηκες καὶ πεπιεσμένον ῥύγχος, τοὺς βραχεῖς μύστακας, οἵτινες περιβάλλουσιν αὐτό, τὰς λεπτοτάτας τρίχας καὶ τὸν μελανὸν κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ λευκὸν κατὰ τὴν κοιλίαν χρωματισμόν του. Τὸ μῆκος τοῦ ἄρρενος κυμαίνεται μεταξὺ 230—310 ἑκατοστομέτρων. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, τὸν Εὔξεινον Πόντον, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ Ἑλληνικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ τὸ πρὸς τὸ Γιβραλτὰρ καὶ τὰς Καναρίους νήσους τμῆμα τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Ἐνδιαιτᾶται κυρίως καθ' ὁμάδας ἐκ 10—20 ὑποκειμένων. Ποικιλία τοῦ εἴδους τούτου θεωρεῖται ἡ *φώκη ἡ τῶν ἀρχαίων ἡ τροπική* (Phoca monachus tropicalis), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὰς περὶ τὰς Ἀντίλλας θαλάσσας καὶ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Φλωρίδος.

Φώκη ἡ λοφιοφόρος Phoca cristata). Ὁ ἄρρην τοῦ εἴδους τούτου φέρει ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ προσώπου καὶ παρὰ τὴν ῥῖνα εἶδος ἀσκοῦ, ὅστις, ὅταν εἶναι πλήρης ἀέρος, παρουσιάζει εὐρεῖαν διόγκωσιν ἄνωθεν τῆς ῥινός. Τὸ μῆκος τοῦ ἄρρενος κυμαίνεται μεταξὺ 225 καὶ 250 ἑκατοστομέτρων, ἡ δὲ θήλεια εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ ἄρρενος. Τὸ νεογνὸν εἶναι ὑπόλευκον, ὁ ἄρρην μελανοκυανοῦς μετὰ φαιοκυανῶν κηλίδων κατὰ τὴν ῥάχιν· ἡ θήλεια φέρει σκοτεινότερα χρώματα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τῆς Νέας Γῆς, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Νέας Σκωτίας.

Φώκη ἡ μακρόρρινος (Phoca macrorhinus). Εἶναι τὸ μεγαλύτερον τῶν εἰδῶν. Φέρει γομφίους ὀδόντας κωνικοὺς καὶ μικροτάτους ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέγεθός του. Οἱ δάκτυλοι τῶν ὀπισθίων ποδῶν δὲν φέρουσιν ὄνυχας. Ἡ ῥὶς τοῦ ἄρρενος φέρει ἀσκόν, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενον εἶδος, ἀλλ' ὅταν διογκοῦται λαμβάνει μορφὴν βραχείας προβοσκίδος, παρομοίας πρὸς τὸ προβοσκιδοειδὲς ῥύγχος τοῦ ταπίρου. Τὸ δέρμα εἶναι σκληρὸν καὶ χονδρὸν καὶ ἔχει χρῶμα ὑπόφαιον. Αἱ παρὰ τὸ ῥύγχος μυστακοειδεῖς ἀποφύσεις εἶναι ἀρκετὰ μακραὶ καὶ σκληραί. Ὁ ἄρρην φθάνει εἰς μῆκος 7 μέτρων. Ἡ θήλεια εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ ἄρρενος. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τῆς Χιλῆς, τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Αὐστραλίας, τὴν Νέαν Ζηλανδίαν καὶ τὰ παράλια τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀπηνοῦς καταδιώξεως, ἔγινε σπανιώτερον.

Μεταναστεύσεις τῶν φωκῶν παρατηροῦνται κυρίως εἰς τὰ εἴδη τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀρκτικὰς θαλάσσας, ἐνῷ τὰ εἴδη τῶν θερμῶν καὶ εὐκράτων θαλασσῶν εἶναι ἐνδημικά. Αἱ φῶκαι τῶν ἀρκτικῶν θαλασσῶν ἀρέσκονται περισσότερον νὰ μεταναστεύωσι πρὸς τὰ ἀμερικανικὰ παράλια, καὶ ἰδίως εις τὴν Λαβραδώρην καὶ τὴν Νέαν γῆν. Κυρίως τοιαύτας μεταναστεύσεις ἐπιχειροῦσιν αἱ φῶκαι αἱ γροιλανδικαί, αἵτινες συναθροίζονται καθ' ὁμάδας ἀπὸ 6—20 ὑποκείμενα. Πολλάκις παρατηρεῖ τις εἰς τὸν ὠκεανὸν χιλιάδας μελανῶν σημείων φερομένων ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων. Ταῦτα εἶναι αἱ κεφαλαὶ τῶν φωκῶν, ἃς συχνάκις ἐκβάλλουσιν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος διὰ νὰ ἐμβαπτίσωσι μετ' ὀλίγον πάλιν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Δ. Ν. Π.

— [*Παλαιοζωολ.*] Ἀπολιθωμένα λείψανα *φωκῶν* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου (Βιέννης λεκάνη, Καλιφορνία), πλειοκαίνου (Ἀγγλία) καὶ πλειστοκαίνου (Σκωτία, Καλιφορνία) ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

φώκια (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ *φώκη* (βλ. λ.).

φωκιάζω· ἰδιωμ., ἐπιρρίπτω. τὴν εὐθύνην μου εἰς ἄλλον. Α. Θ. Α.

Φωκιανὸς [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὡραῖος φυσικὸς λιμὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Μυρτῴου πελάγους λακωνικῆς ἀκτῆς (πλάτ. 37°04' Β., μῆκ. 22°58' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetiko to Spezzia) ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Τουρκοβίγλα. Ταυτίζεται παρά τινων πρὸς τὰς *Πρασιὰς* (*Σκυλ* 46, *Πτολ.* Γ', ιστ, 10, *Στράβ.* Η, στ, 1) ἢ *Βρασιάς*. Ἡ παρὰ Παυσανίᾳ ὅμως μνεία (Γ', κδ, 3), καθ' ἣν ἡ ἐσχάτη αὕτη τῶν Ἐλευθερολακώνων πόλις ἀπεῖχε τῶν Κυφάντων (νῦν Κυπαρίσσι) πλοῦν διακοσίων σταδίων, ἀντίθεται πρὸς τὴν τοιαύτην ταυτότητα. Σ. Ε. Λ.

Φωκιανός, *Ἰωάννης*. Γυμναστὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις (1845—1896). Μετὰ τὸ πέρας τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν του ἐνεγράφη εἰς τὴν φυσικομαθηματικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου, ἐνῷ συγχρόνως ἐπεδίδετο εἰς τὴν γυμναστικὴν κατάρτισίν του, δι' ἣν καὶ ἐγκατέλιπε τὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ σπουδάς του, διορισθεὶς τῷ 1868 διευθυντὴς τοῦ ὑπάρχοντος τότε Δημοσίου Γυμναστηρίου. Τῷ 1875 ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς γυμναστικῆς εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τοῦ συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἱδρυθὲν διδασκαλεῖον. Τῷ 1879 μετεκλήθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Δημοσίου Κεντρικοῦ Γυμναστηρίου. Τῇ ἐνεργείᾳ του ἐδημοσιεύθη (1882) τὸ διάταγμα περὶ εἰσαγωγῆς τῆς γυμναστικῆς εἰς τὰ γυμνάσια. Ἐκ τῶν φανατικωτέρων ἐργατῶν πρὸς διάδοσιν τῆς γυμναστικῆς ἐν Ἑλλάδι, συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε τῷ 1883 μέγα «Ἐγχειρίδιον γυμναστικῆς» μετὰ εἰκόνων καὶ σχημάτων, βασισθεὶς κυρίως ἐπὶ τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν τῶν Γερμανῶν Jahs, Ghuts-Muts καὶ Spiess. Οὐδὲν ὅμως ὠφελήθη ὁ Φωκιανὸς ἐκ τοῦ γυμναστικοῦ συστήματος τοῦ Σουηδοῦ Ling, ὥστε τὸ διαδοθὲν ὑπ' αὐτοῦ σύστημα νὰ φέρῃ τὸν τύπον ἐπιστημονικῆς γυμναστικῆς. Ἐν τούτοις ὑπὸ τοῦ Φωκιανοῦ ἐμορφώθησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες γυμνασταὶ εἰς δημοσίας σχολὰς ἱδρυθείσας τῇ ἐνεργείᾳ του. Τ. Ι. Κ.

Φωκιανός, *Σάββας*· βλ. λ. *Σάββας Φωκιανός*.

Φώκιας *πέρασμα* [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Τὸ μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Φωκότρυπες καὶ τοῦ νησίου Ἀσπρονήσι ἢ Σκάρπα τῆς ΝΑ. ἀκτῆς τῆς Σύρου βραχὺ ἀμφίγειον (πλάτ. 37°23'30" Β., μῆκ. 24°59'00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island), εἰς τὸ νότιον στόμιον τοῦ ὁποίου ἡ ὕφαλος Τρύπα. Σ. Ε. Λ.

φωκίδαι (οἱ) (Phocinae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πτερυγιοπόδων*, περιλαμβάνουσα ζῷα ἰχθυοειδῆ μὲ σῶμα ἐπίμηκες, σχεδὸν ἀτρακτοειδές, στενούμενον πρὸς τὴν οὐράν. Τὸ δέρμα καλύπτεται ὑπὸ βραχειῶν καὶ σκληρῶν τριχῶν, τὸ στόμα φέρει μυστακοειδεῖς ἀποφύσεις καὶ ὁ φραγμὸς τῶν ὀδόντων εἶναι παραπλήσιος πρὸς τὸν τῶν ἁρπακτικῶν, ἔχουσι δὲ κοπτῆρας, κυνόδοντας καὶ γομφίους ἢ τραπεζίτας. Οἱ πόδες εἶναι βραχεῖς καὶ οἱ ὀπίσθιοι πρὸς τὰ ὀπίσθεν διευθυνόμενοι, ὥστε τὸ ζῷον δυσκόλως βαδίζει ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Οἵ τε πρόσθιοι καὶ ὀπίσθιοι πόδες φέρουσι πέντε δακτύλους, συνδεομένους διὰ δερματοπτυχῆς μεταξύ των. Οἱ ἀντι-

Digitized by Google

πρόσωποι τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι θαλάσσιοι, ἐξερχόμενοι εἰς τὴν ξηρὰν πρὸς ἡλιασμόν, ὀχείαν καὶ θηλασμὸν τῶν μικρῶν των. Ζῶσι κατὰ ζεύγη, οἰκογενείας ἢ καὶ κατὰ πολυαρίθμους ὁμάδας. Τρέφονται ἐκ μαλακίων, μαλακοστράκων καὶ ἰχθύων. Εἴδη τινὰ ἐξημεροῦνται εὐκόλως. Τὸ δέρμα των χρησιμεύει ποικίλως, καθὼς καὶ τὸ λίπος καὶ τὸ κρέας των. Ἐκ τῶν πολλῶν γενῶν τῆς οἰκογενείας ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ *φώκη*, ὁ *τριχέχων*, ὁ *ἀλόχειρος*, ὁ *ὀγκμόρρινος*, ὁ *λοβόδων*, ἡ *ὀμματοφώκη* καὶ ὁ *λεπτόνυξ*. Δ. Ν. Π.

Φώκιες [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου *Φωκότρυπες* (βλ. λ.) τῆς νήσου Σύρου.

—**Φώκιες** [*Γεωγρ.*]. Κοινὴ καὶ περιληπτικὴ ὀνομασία τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεων *Παλαιᾶς* καὶ *Νέας Φωκαίας*.

Φωκικὸν (τὸ) [*Ἀρχ.*]. Μέγα καὶ εὐρύχωρον οἰκοδόμημα παρὰ τὸν τάφον τοῦ Λαΐου, ἐπὶ τῆς ἀπὸ Δελφῶν εἰς Δαυλίδα ὁδοῦ, μετὰ ἀγαλμάτων τοῦ Διός, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου συνήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν φωκικῶν πόλεων (*Παυσαν.* 10, 5, 1). Α. Θ. Σ.

φωκικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Φωκεῖς, ὁ τῶν Φωκέων: «φωκικὸς πόλεμος».

— **Φωκικὴ διάλεκτος.** Αὕτη ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Φωκίδι, ἀνήκει δὲ εἰς τὰς βορειοδυτικὰς λεγομένας διαλέκτους, εἰς τὰς ὁποίας, ἐκτὸς τῆς φωκικῆς, ἀνήκουν καὶ ἡ λοκρική, ἡ αἰτωλοακαρνανική, ἡ ἠπειρωτικὴ κλ. Διάμεσον βαθμῖδα μεταξὺ τῶν βορειοδυτικῶν καὶ τῶν κυρίως δωρικῶν διαλέκτων ἀποτελεῖ ἡ ἠλειακὴ διάλεκτος. Κοινὰ γνωρίσματα τῶν βορειοδυτικῶν διαλέκτων εἶναι: 1) ἡ ἀνοικτοτέρα προφορὰ τοῦ φωνήεντος Ε πρὸ τῶν ὑγρῶν καὶ ἡ τροπὴ αὐτοῦ εἰς Α: Δαλφοί-δαλφικὸς (=Δελφοί-δελφικός), Fεσπάριος=ἑσπέριος, ματάρα, πατάρα=μητέρα, πατέρα, φάρειν=φέρειν κ.οὕ.κ. 2) ἡ συναίρεσις τῶν φωνηέντων ΕΕ εἰς ΕΙ καὶ ἡ ἀναπληρωτικὴ ἔκτασις τοῦ Ε ὡσαύτως εἰς ΕΙ (οὐχὶ εἰς Η, ὅπως εἰς τὰς διαλέκτους τῆς αὐστηρᾶς λεγομένης δωρικῆς)· 3) ὁ κατὰ τὰ δευτερόκλιτα μετασχηματισμὸς τῆς πληθυντικῆς δοτικῆς τῶν τριτοκλίτων: τοῖς ἄνδροις, ἀρχόντοις, Ἀκαρνάνοις (ἀντί: ἀνδράσιν, ἄρχουσιν, Ἀκαρνᾶσι κλ.), τοῖς βόοις, πάντοις, πλειόνοις κλ. (ἀντί: τοῖς βουσί, πᾶσι, πλείοσι κλ.). Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς φωκικῆς εἶναι: ἡ τροπὴ τοῦ συμπλέγματος ΠΡ εἰς ΒΡ: βρυτανεύουσι, ἐν βρυτανηίῳ (πρυτανεύουσιν ἐν πρυτανείῳ) κλ., ὁ συνῃρημένος τύπος ἐννῆ τοῦ ἀριθμητικοῦ ἐννέα, οἱ ἰδιόρρυθμοι τύποι τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας: αὐτοσαυτὸν—αὐτοσαυτᾶς—αὐτοσαυτοὺς κλ. ἢ αὐσαυτὸν—αὐσαυτοῦ κλ., ἔτι δὲ καὶ αὐσοτὸν—αὐσωτᾶς κλ.=ἑαυτόν, ἑαυτῆς, ἑαυτοὺς κλ., τὸ γ′ πληθυντικὸν πρόσωπον τῆς εὐκτικῆς οἷον ποιέοιν, παρέχοιν καὶ ποιέοισαν, (παρ)έχοισαν κλ.=ποιέοιεν ἢ ποιοῖεν, παρέχοιεν κλ., ὁ εἰς τὸν ἀττικὸν σύνδεσμον ἔστε ἀντιστοιχῶν φωκικὸς ἔντε («ἔντε κα ζώη» κλ.) ἢ ἔντε κλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰς φωκικὰς ἐπιγραφὰς (ἐκ τῶν ὁποίων ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεραι εἶναι αἱ δελφικαί, βλ. δελφικὴ διάλεκτος) εὑρίσκει τις παρὰ *H. Collitz-F. Bechtel*, «Sammlung griechischer Dialektinchriften» ὑπ' ἀριθ. 1512—1555, εἰς τὸν 9ον τόμον τῶν Inscriptiones Graecae (ἀριθ. 1—233), τὰς δὲ κυρίως δελφικὰς παρὰ *J. Baunack* (ἰδ. *Collitz-Bechtel* ὑπ' ἀριθ. 1683—2993) καὶ ἐν Bulletin de Correspondance Hellénique τόμ XXII, XXIII, XXV καὶ XXVI κ. ἀ. Ἐπιστημονικὰ βοηθήματα ἄξια λόγου εἶναι: *J. Valaori*, «Der delphische Dialekt» (Göttingen 1901) καὶ *Edmond Rüsch*, «Grammatik der delphischen Inschriften I. Lautlehre» (Berlin 1914). Ἰδ. *Fr. Bechtel*, «Die griech. Dialekte» (τόμ. Β′, Berlin 1923, σελ 87 κ.ἑξ.). Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Φωκικὸς ἢ ***Βοιωτικὸς Κηφισὸς*** [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Ἑλλάδος (βλ. λ. *Κηφισός*).

Φωκιονήσια, ἢ ***Φώκιες*** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Τριὰς νήσων κατευθυνομένη ἀπὸ Ν.ΝΑ. πρὸς Β.ΒΔ καὶ διχάζουσα τὸν κόλπον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Ἀστυπαλαίας, τὸν σχηματιζόμενον μεταξὺ τῶν δύο κορμῶν τῆς νήσου καὶ βορείως τοῦ ἑνοῦντος αὐτοὺς ἰσθμοῦ. Ἡ μείζων καὶ βορειοτέρα αὐτῶν ὀνομάζεται *Φωκονήσι*, ἡ μεσαία *Ἅγιος Νικόλαος*, ἡ δὲ νοτία *Μαξιλάρια*, ἥτις καὶ χωρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μακριὰ Πούντα (πλάτ. 36°35′10″ Β., μῆκ. 26°22′50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1886: Stampalia island) διὰ πόρου πλωΐμου εἰς μικρὰ πλοῖα. Εἶναι ὑποθραύσματα τῆς τε νήσου καὶ χερσονήσου, ἥτις ἄλλοτε ἀπεφεύετο ἀπ' αὐτῆς. Σ. Ε. Λ.

Φωκὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία χώρα τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, κειμένη πρὸς Β. τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ ὁριζομένη πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Βοιωτίας, πρὸς Β. ὑπὸ τῆς βορείου Λοκρίδος, ἥν, προεκβαλλομένη μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, διεχώριζε, μέχρι τῶν μέσων τοῦ Δ′ π. Χ. αἰῶνος εἰς δύο τμήματα (τὴν Ἐπικνημιδίαν Λοκρίδα καὶ τὴν Ὀπουντίαν Λοκρίδα), καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ἑσπερίας Λοκρίδος. Συνώρευεν ἐπίσης μετὰ τῆς πρὸς Β. κειμένης Οἰταίας καὶ μετὰ τῆς πρὸς τὰ ΒΔ. Δωρίδος, μέχρι δὲ τῶν Μηδικῶν ἐξετείνετο βορείως μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Ἡ Φωκὶς εἶναι χώρα ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα, καλυπτομένη ὑπὸ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τοῦ Παρνασσοῦ, τῆς πρὸς Ν. αὐτοῦ Κίρφυος καὶ τῶν βορείων προεκτάσεων τοῦ βοιωτικοῦ Ἑλικῶνος. Ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐκτεταμένων πυκνῶν δασῶν καὶ πλουσίων βοσκῶν, προσφόρων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας, εἶχε δὲ μόνας πεδινὰς περιοχὰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, τὸ Κρισαῖον πεδίον καὶ τὸ τῆς Ἐλατείας. Ἐν τῇ Φωκίδι ἔκειτο τὸ ἱεροπρεπὲς πολύανδρον καὶ ἰδίᾳ τὸ περίφημον ἱερὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους κατῴκουν τὴν Φωκίδα πελασγικὰ καὶ θρᾳκικὰ φῦλα, λείψανα τῶν ὁποίων διεσώθησαν μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων (Δρύοπες, παρὰ τοὺς Δελφούς, Θρᾷκες ἐν Δαυλίδι καὶ Φλέγυες παρὰ τὴν Ἐλάτειαν καὶ τὸν Πανοπέα). Τοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους διεδέχθησαν ἀχαιοαιολικὰ φῦλα (προελθόντα ἐκ Κορίνθου ἢ Αἰγίνης), οἱ *Φωκεῖς* (βλ. λ.). Τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας Φωκίδος κατανέμεται νῦν μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν Παρνασσίδος, περιλαμβανούσης τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς χώρας (τὸ Κρισαῖον πεδίον καὶ τὴν περιοχὴν τοῦ Παρνασσοῦ), Λοκρίδος (περιλαμβανούσης τὸ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κηφισοῦ τμῆμα) καὶ Βοιωτίας (περιοχαὶ ἀρχαίων πόλεων Ἀνεμωρείας, Ἀμβρύσσου, Στίριδος κλπ.). ΚΑΨ.

—«**Φωκίς**». Ἐφημερὶς ἐν Ἀμφίσσῃ, ἱδρυθεῖσα τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1877.

Φωκίων. Ἐπιφανὴς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικός, ζήσας κατὰ τὸν Δ′ π. Χ. αἰῶνα (402—317 π. Χ.). Ἦτο υἱὸς τοῦ Φώκου, ἀνήκοντος εἰς πτωχὴν τοῦ ἄστεως οἶκον ἔνειαν, καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, ἐχειρίζετο δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος καὶ τὸ ξίφος ἐν τῇ μάχῃ καὶ τὸν λόγον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ὢν κυρίως οὐχὶ δεινὸς ῥήτωρ, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐπιβολῆς διὰ τοῦ θάρρους καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν γνωμῶν του. Ἦτο συντηρητικὸς τὸ φρόνημα καὶ φιλειρηνικός, ἀντίπαλος δὲ τοῦ Δημοσθένους, ὅστις ἀπεκάλει αὐτὸν «κοπίδα» τῶν λόγων του (*Πλουτ.* Φωκ. 4). Ὡς ὑπέρμαχος τοῦ φιλειρηνικοῦ προγράμματος, συνεδέθη μετὰ τοῦ Αἰσχίνου καὶ Δημάδου, μετὰ τῶν ὁποίων συναπετέλει τὴν τριανδρίαν τοῦ μακεδονικοῦ ἢ φιλιππίζοντος ἐν Ἀθήναις πολιτικοῦ κόμματος, ἂν καὶ τὸν σύνδεσμόν των δὲν προεκάλουν τὰ αὐτὰ ἐλατήρια· διὰ τοῦτο καὶ ὁσάκις κατ' ἀνάγκην ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἐπολέμησε μεθ' ὅσης γενναιότητος καὶ προθυμίας καὶ κατὰ παντὸς ἄλλου ἐχθροῦ τῶν Ἀθηναίων. Τὴν πρώτην πολεμικὴν δάφνην ἔδρεψεν ὁ Φωκίων νεαρώτατος ἔτι (ἐν ἡλικίᾳ 26 ἐτῶν) κατὰ τὴν ἐν Νάξῳ ναυμαχίαν (376 π. Χ.), ὅτε, ὡς διοικητὴς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ὑπὸ τὸν φίλον του στρατηγὸν Χαβρίαν, διεκρίθη διὰ τὴν σύνεσίν του καὶ τὴν γενναιότητά του. Κατὰ τὰ ἔτη 358 καὶ 357 ὁ Φωκίων, ὡς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ Χάρης καὶ Χαρίδημος, παρέσχον τὴν συνδρομήν των εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ὤχου (Ἀρταξέρξου Γ′) σατράπας Ὀρόντην τῆς Ἰωνίας καὶ Ἀρτάβαζον τῆς Μικρᾶς Φρυγίας. Κατὰ τὸ 350 π. Χ. ὁ Φωκίων ὡδήγησεν ἀθηναϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν Εὔβοιαν πρὸς βοήθειαν τοῦ τυράννου Ἐρετρίας Πλουτάρχου· ὅτε ὅμως, πορευόμενος ἐκ Χαλκίδος εἰς Ἐρέτριαν διὰ ὀρεινῆς ὁδοῦ, εὑρίσκετο ἔν τινι παρὰ τὰς Ταμύνας φάραγγι, προσεβλήθη αἰφνιδίως ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ περιέστη εἰς μέγαν κίνδυνον, περικυκλωθεὶς ἐπί τινος λόφου. Ἐν τούτοις κατώρθωσε ν' ἀνοίξῃ δίοδον καὶ νὰ ἐπανέλθῃ αἰσίως εἰς Ἀθήνας· ἡ φρουρὰ ὅμως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφήσει εἰς τὸ ἐπικαίρου σημεῖον τῆς νήσου φρούριον Ζάρητρα, ἐξ ἀπιστίας πρὸς τὸν Πλούταρχον, πρὸς βοήθειαν τοῦ ὁποίου εἶχον ἐκστρατεύσει, ᾐχμαλωτίσθη καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πληρώσουν δι' αὐτὴν λύτρα 50 τάλαντα. Τὸ τέλος ὅμως τὸ ἄδοξον τῆς ἐκστρατείας ταύτης, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησεν ἡ ἀπώλεια διὰ τοὺς Ἀθηναίους συμπάσης τῆς νήσου, ἐπηνώρθωσε μετὰ μίαν δεκαετίαν (340 π. Χ.) ὁ Φωκίων, ὅτε, πλεύσας μετὰ στόλου 40 τριήρων κατέλαβε τὴν Ἐρέτριαν καὶ ἐφόνευσε τὸν τύραννον αὐτῆς Κλείταρχον, ὅστις τῇ βοηθείᾳ τῶν Φωκέων εἶχε καταλύσει τὸν τύραννον Πλούταρχον. Κατὰ τὸ 339 π. Χ., διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου Β′, ἔπλευσε μετὰ μοίρας ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τὴν πόλιν ταύτην, συνῆψε μετὰ τῶν Βυζαντίων συμμαχίαν καὶ παρεσκεύασε μετ' αὐτῶν τόσον ἐξόχως τὰ τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως, ὥστε ἠνάγκασε τὸν Φίλιππον μετὰ μεγίστης θλίψεως νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἀπεστάλη μετὰ τοῦ Αἰσχίνου καὶ Δημάδου πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅτε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀπελευθέρωσιν μὲν τῶν αἰχμαλώτων, τὴν πανηγυρικὴν δὲ ἀπόδοσιν τῶν ὀστῶν τῶν κατὰ τὴν μάχην πεσόντων Ἀθηναίων. Τὴν πρεσβείαν ἐπηκολούθησεν ἡ καθομολόγησις τῆς εἰρήνης τοῦ 338 π. Χ., τῆς ὁποίας κυριώτεροι ὅροι ἦσαν ἡ συνθήκη φιλίας καὶ συμμαχίας Ἀθηνῶν—Φιλίππου, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ δευτέρου ὅτι ὁ μακεδονικὸς στρατιὰ δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ξένη τριήρης δὲν θὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅτι θὰ παραδοθῇ ὁ Ὠρωπὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ θὰ παραιτηθῶσι καὶ οὗτοι τῶν ἐν τῇ Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ κτήσεών των. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὑπεστήριξεν ἐπιμόνως τὴν ἐξακολούθησιν φιλικῶν σχέσεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ τὸν διάδοχόν του. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολεμικῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ θριάμβων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ Φωκίων μετὰ τοῦ Αἰσχίνου καὶ Δημάδου συνεκράτουν τὸν παράφορον τῶν Ἀθηναίων δῆμον, ὅστις ἠκολούθει τότε ἐπαμφοτερίζουσαν πολιτικήν, ὅτε μὲν ὑπὸ τούτων ἀγόμενος, ὅτε δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων των Δημοσθένους, Λυκούργου καὶ Ὑπερείδου, νὰ μὴ ταχθῇ μετὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἑλλάδι (ἰδίως μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἄγιδος) ἐξεγερθέντων κατὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας, ὡς καὶ βραδύτερον. Κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Ἀντιπάτρου, μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐξέγερσιν τῶν Ἀθηναίων, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὸν Λαμιακὸν κληθέντα πόλεμον, ὁ Φωκίων δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην του εἰς τοὺς Ἀθηναίους, παρασυρθέντας ὑπὸ τοῦ Ὑπερείδου καὶ Λεωσθένους. Κατὰ τὸ 322 π. Χ., ὀγδοηκοντούτης ὢν ὁ Φωκίων, ἐνίκησε τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς Ραμνοῦντα τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κραννῶνι μάχην, ὁ Φωκίων μετὰ τοῦ Δημάδου καὶ τοῦ φιλοσόφου Ξενοκράτους διεπραγματεύθησαν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, ἥτις ἔγινε μὲ ὑποταγὴν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Ἀντίπατρον. Κατὰ τὰ ἔτη 321—320 π. Χ., κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μὲν στερηθῆ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας των, ἔζων ὅμως ἐν ἐσωτερικῇ ἡσυχίᾳ καὶ ποιᾷ τινι εὐημερίᾳ, ὁ γηραιὸς Φωκίων καὶ ὁ ἀνήσυχος Δημάδης ἦσαν οἱ δύο ἰσχυρότεροι πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς πόλεως. Ἀμφότεροι ἦσαν φίλοι τοῦ Ἀντιπάτρου, δὲν ἐτύγχανον ὅμως καὶ τῆς αὐτῆς ἐκ μέρους του ἐκτιμήσεως. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Ἀντίπατρος ἔλεγε περὶ αὐτῶν ὅτι τὸν μὲν Φωκίωνα δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ νὰ δεχθῇ δῶρά του, τὸν δὲ Δημάδην νὰ κορέσῃ. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Δημάδου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀντιπάτρου (320 π. Χ.) ὁ Φωκίων ἦτο ὁ πανίσχυρος πολιτικὸς ἀνὴρ τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις ἠγωνίζετο νὰ διεγείρῃ παρὰ τοῖς συμπολίταις του τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὸν ἀγροτικὸν βίον. Τὴν ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων ὅμως ἐπιβολὴν τοῦ Φωκίωνος καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς πόλεως διετάραξαν τὸ περὶ αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων βασιλικὸν διάγραμμα καὶ ἡ πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἐπιστολὴ τοῦ Πολυσπέρχοντος, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἔμελλον πάλιν νὰ μετέχουν τῆς πολιτείας. Αἱ εὐφρόσυνοι διὰ τὸν ὄχλον τῶν Ἀθηνῶν αὗται ἀγγελίαι προεκάλεσαν τὴν ἐξέγερσίν του καὶ τὴν ἀπαίτησίν του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Μουνιχίαν ἡ ὑπὸ τὸν Νικάνορα μακεδονικὴ φρουρά. Ὁ Φωκίων ἐπενέβη τότε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ συνεννόησιν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Νικάνορος, ἡ ἐπέμβασίς του ὅμως ἀπέβη ἄκαρπος ἕνεκα τῆς ἐπιδειχθείσης ἀνειλικρινείας τῶν συμπολιτῶν του. Ἡ ματαίωσις τῆς συνεννοήσεως προεκάλεσε τὴν ὑπὸ τοῦ Νικάνορος κατάληψιν τοῦ Πειραιῶς καὶ ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατεία τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυσπέρχοντος Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη ὁ Φωκίων πρὸς συμβιβασμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως προετίμησε πρὸ παντὸς μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμβιβασμοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Νικάνορος, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Κάσσανδρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἕως τότε ἦτο ἀφωσιωμένος, καὶ νὰ ταχθῇ μετὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος. Ἡ ἀποτυχία αὕτη προεκάλεσε τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Φωκίωνος ἐκ τοῦ ἀξιώματος τῆς στρατηγίας καὶ τὴν πρότασιν κατηγορίας τοῦ Ἀγνωνίδου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου κατὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους περιελαμβάνετο καὶ ὁ Φωκίων, ὡς προδοτῶν τῆς πατρίδος. Ὁ Φωκίων τότε, μετά τινων ἄλλων ἐκ τῶν κατηγορουμένων, κατέφυγε, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τῶν φίλων του Δεινάρχου τοῦ Κορινθίου ῥήτορος καὶ Σόλωνος τοῦ Πλαταιέως, πρὸς τὸ μακεδονικὸν στρατόπεδον, εἰς τοῦτο ὅμως προσῆλθε καὶ πρεσβεία τῆς δημοκρατικῆς φατρίας ὑπὸ τὸν προρρηθέντα Ἀγνωνίδην. Ἐκεῖ ἔγινε τότε δίκη, παρὰ τὴν λοκρικὴν κώμην Φαρύγας, ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Ἀρριδαίου καὶ τοῦ Πολυσπέρχοντος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἀποστολὴ δεσμίων τῶν κατηγορουμένων. Ὁ δῆμος κατεδίκασε τὸν Φωκίωνα νὰ πίῃ τὸ κώνειον καὶ τὸ πτῶμά του ἐρρίφθη ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Ἡ καταδίκη αὕτη ἐθεωρήθη βραδύτερον ἀποτροπαιοτέρα καὶ τῆς δικαστικῆς δολοφονίας τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν στρατηγῶν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετανοήσαντες ἀνήγειραν εἰς τὸν ἔντιμον καὶ γενναῖον συμπολίτην των, κατὰ τὰ 305—304 π. Χ., ἀνδριάντα (ὅστις πιστεύεται ὅτι εἶναι ὁ ἀρχαῖον ἄγαλμα ἐν τῷ Βατικανῷ), κατεδίκασαν δὲ εἰς θάνατον τὸν κατήγορόν του Ἀ-

Digitized by Google

γωνίδην. Ὁ Φωκίων ἐξελέγη τεσσαρακοντάκις στρατηγός, ὑπῆρξε δὲ ἐκ τῶν ἐντιμοτέρων ἀνδρῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ὁ Ἀριστείδης τοῦ Δ΄ π.Χ. αἰῶνος. Ἡ πενία του καὶ ἡ ἀδωροληψία του εἶχον γίνει παροιμιώδεις. Ἀπηλλαγμένος πάσης ἀτομικῆς φιλοδοξίας, θὰ ἀπεῖχε τῆς πολιτικῆς ὡς γνήσιος πλατωνικὸς κατὰ τὴν φιλοσοφι ὴν μόρφωσιν, ἂν ἡ πρακτικὴ φύσις του δὲν τὸν ἐξώθει εἰς ἐπωφελῆ διὰ τὴν κοινωνίαν δρᾶσιν, τὴν ὁποίαν ἤσκει ὡς καθῆκον. Υἱός του ἦτο ὁ *Φῶκος*, τὸν βίον του δὲ ἔγραψαν ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Κορνήλιος Νέπως (βλ. καὶ λ. *Δημοσθένης*, *Ἀθῆναι*). Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Φῶκνερ (Falconer)· βλ. λ. *Φάλκονερ*.

φωκὸλ (τὸ) (γαλλ faux-col)· τὸ χωριστὸν ἀπὸ τοῦ ὑποκαμίσου ἀνδρικὸν *περιλαίμιον* (βλ. λ.).

φωκομελὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό). Τερατογενὴς διάπλασις, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν μονομερῶν τεράτων καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἐκτρωμελῶν ἢ ἐκτρωσιμελῶν. Χαρακτηρίζεται δ' ἡ φωκομελία ἐκ τῆς ἀτροφίας, ἥτις ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν δύο μέσων τμημάτων καὶ τῶν τεσσάρων ἄκρων, ἤτοι: ὁ μηρὸς καὶ ἡ κνήμη ὁ βραχίων καὶ τὸ ἀντιβράχιον ἐλλείπουσι καθ' ὁλοκληρίαν, ἐνῷ οἱ ἄκροι πόδες καὶ αἱ χεῖρες, ἐξακολουθητικῶς ἀναπτυσσόμενοι ἐν τῇ ἐμβρυϊκῇ ζωῇ, ἀποκτῶσι φυσιολογικὰς καὶ ἔτι πλέον διαστάσεις. Οὕτως αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες παρ' αὐτοῖς φαίνονται ἐκφυόμενοι ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ κορμοῦ, ὥσπερ εἰς τὴν φώκην, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία. Μ.Ν.Κ.

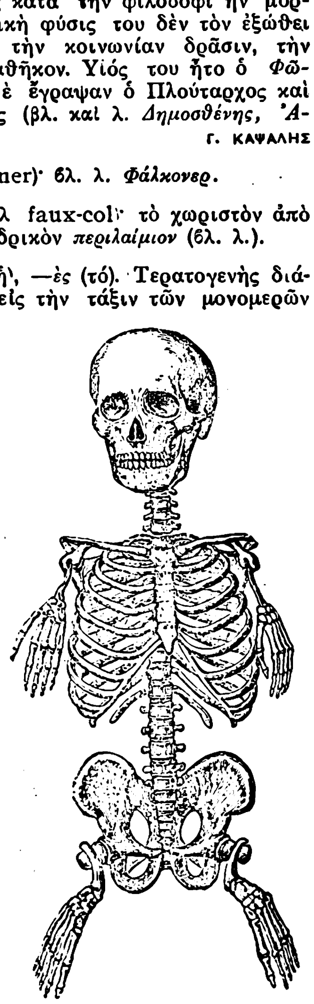

Φωκομελὴς σκελετὸς τοῦ μουσείου Dupuytren.

Φωκονήσι *[Γεωγρ.]*. Νησίον τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ (πλάτ. 38°30΄ Β., μῆκ. 23°25΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1554: Talanta channel) πρὸ τοῦ φυσικοῦ λιμένος Σκορπονέρι. Ἄλλοτε ἦτο ἀναπαυτήριον φωκῶν. Ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ σημειοῦται ὡς Gatza islet. Σ. Ε. Λ.

Φωκονήσια *[Γεωγρ.]*. Ἀπόκεντρος συστὰς τοῦ Καρπαθίου πελάγους, 43 μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Κάβο Σίδερο τῆς Κρήτης, περιλαμβάνουσα (πλάτ. 35°54΄ Β., μῆκ. 26°52΄ Ἀν. χάρτ. ἀγγλ. 2836 b: Archipelago, eastern sheet) τὰς νησίδας *Σιακίδα*, *Σταχιδόπουλο*, *Φώκια* καὶ ἄλλην ἀνώνυμον. Σ. Ε. Λ.

φῶκος. Οὕτως ἐκαλεῖτο (ἐκ τοῦ focus), ἰδίως ἐν Ἀρκαδίᾳ, ὁ εἰς τὴν μοναστηριακὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *φωτάναμα* χῶρος, ἤτοι τὸ ἰδιαίτερον δωμάτιον εἰς τὸ ὁποῖον συνήρχοντο κατὰ τὸν χειμῶνα οἱ μοναχοὶ ὅπως θερμανθῶσι. Β. Λ. Κ.

Φῶκος *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Ὀρνυτίωνος (κατ' ἄλλον μῦθον τοῦ Ποσειδῶνος) καὶ ἔγγονος τοῦ Σισύφου. Ἀπὸ τούτου, ὡς ἐλέγετο, ὁδηγήσαντος ἀποίκους ἐκ Κορίνθου εἰς τὴν περὶ τὸν Παρνασσὸν χώραν, ὠνομάσθη αὕτη Φωκίς. Τούτου ἡρῷον ὑπῆρχεν ἐν Τρωνίδι τῆς χώρας τῶν Δαυλίων, ἔνθα καθ' ἑκάστην προσεφέροντο εἰς αὐτὸν θυσίαι. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, ὁ τάφος τούτου, κοινὸς μετὰ τῆς ἡρωΐδος Ἀντιόπης, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἐθεράπευσεν ἐκ τῆς μανίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας εἶχε καταληφθῆ, εἶχε συζευχθῆ, ἔκειτο ἐν Τιθορέᾳ (Νεῶνι) τῆς Φωκίδος (βλ. καὶ λ. *Ἀντιόπη*). —2) Υἱὸς τοῦ Αἰακοῦ καὶ τῆς Νηρηΐδος Ψαμάθης καὶ πατήρ, ἐκ τῆς Ἀστερίας ἢ Ἀστεροδίας, τοῦ Πανοπέως καὶ τοῦ Κρίσου, ἐπωνύμων ἡρώων τῶν φωκικῶν πόλεων Κρίσης καὶ Πανοπέως, εἰς τὰς ὁποίας ὡδήγησαν ἀποίκους οὗτοι ἐξ Αἰγίνης. Ὁ Φῶκος οὗτος, κατὰ τὴν ἐπιχώριον ἐν Αἰγίνῃ παράδοσιν, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ὁμοπατρίου ἀδελφοῦ του Πηλέως (κατὰ παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὑπὸ τοῦ Τελαμῶνος) κατά τινα ἀγῶνα λιθοβολίας, ἐκ φθόνου καὶ καθ' ὑπόδειξιν τῆς μητρός του Ἐνδηΐδος, καὶ ἐτάφη, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἐγκλήματος ὑπὸ τοῦ πατρός του Αἰακοῦ, ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος του παρὰ τὸ Αἰάκειον (*Παυσ*. Β. 29, 9). Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἄλλη παράδοσις, ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε μεταναστεύσει εἰς τὴν ἀπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν Φωκίδα περὶ τὸν Παρνασσὸν χώραν, ὅτε καὶ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Ἰασοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἀντήλλαξε δακτύλιον φέροντα σφραγῖδα, ἀλλ' ὅτι δὲν παρέμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν χώραν ἐκείνην. ΚΑΨ.

— **Φῶκος** *[Ἀρχ.]*. Ὁ πατὴρ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Φωκίωνος, ὡς καὶ ὁ υἱὸς τούτου. ΚΑΨ.

— **Φῶκος**. Σάμιος ἀστρολόγος, ἀκμάσας τὸν ΣΤ΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου ὡς ὁ συγγραφεὺς σπουδαίου ἔργου περὶ ναυτικῆς καὶ ἀστρολογίας. Πολλοὶ τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητός του, ἀποδίδουν εἰς τὸν Θαλῆν τὸν Μιλήσιον. Β. Δ. Θ.

Φωκότρυπα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρὸν χωρίον τῆς Ἀμοργοῦ κατὰ τὴν βορείαν ἀκτὴν τοῦ ὅρμου τῆς Αἰγιάλης (ἢ Ἁγία Ἄννα: πλάτ. 36° 54΄ Β., μῆκ. 25° 59΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1866: Amorgos island) βορειοανατολικῶς τῆς νήσου Νικουριά. Σ. Ε. Λ.

Φωκότρυπες *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἡ νοτία ἀκτὴ τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς Φώκια τῆς Σύρου, ἡ σχηματίζουσα τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ὅρμου Καμινάκι (πλάτ. 37° 23΄ 55΄΄ Β., μῆκ. 24° 58΄ 40΄΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra, *Κοτσοβίλλη*: Νῆσος Σῦρος 1891). Εἶναι διάτρητος ὑπὸ σπηλαίων, ἐν οἷς φωλεύουν ἐνίοτε φῶκαι. —2) Ἀγκάλη τῆς νήσου Γυάρου ἢ Γυοῦρα (ἐκ τῶν Κυκλάδων), μία τῶν μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Φούη (νοτιοδυτικὴ ἄκρα) καὶ Πετρίτη (βορειοδυτικὴ ἄκρα). —3) Κρημνώδης καὶ ἀπορρὼξ ἀκτὴ τῆς Ἀντιμήλου (πλάτ. 36° 46΄ 50΄΄ Β., μῆκ. 24° 15΄ 15΄΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Milo, Antimilo, Kimolos, Polino) κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς της. Σ. Ε. Λ.

Φωκοῦσαι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ παρὰ Πτολεμαίῳ ὀνομασία τῶν *Δελφίνων* νήσων (βλ. λ.).

Φωκυλίδης. Ἀρχαῖος Ἕλλην ἐλεγειοποιός, καταγόμενος ἐκ Μιλήτου καὶ ἀκμάσας κατὰ τὸ 540 π. Χ. Ἦτο σύγχρονος τοῦ Θεόγνιδος, μετὰ τοῦ ὁποίου πάντοτε ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ τοῦ Δημοδόκου, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἀντήλλασσε σκωπτικοὺς στίχους. Ὁ Φωκυλίδης κατὰ τὸν Σουΐδαν ἔγραψεν «ἔπη καὶ ἐλεγείας καὶ παραινέσεις, ἤτοι γνώμας, ἅστινας κεφάλαια ἐπιγράφουσιν», ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ αὐτοῦ φιλόσοφος. Καὶ τῶν μὲν ἐπῶν καὶ ἐλεγειῶν οὐδὲν διεσώθη, τῶν παραινέσεών του δὲ ἐσώθησαν περὶ τὰ πεντήκοντα πλήρη ἢ ἀτελῆ δίστιχα, ἅπαντα γνωμικοῦ καὶ συμβουλευτικοῦ περιεχομένου, εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον ἢ ἐλεγειακόν. Τῶν γνωμῶν του τινὲς μὲν ἀνευρίσκονται παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει, τινὲς δὲ παρὰ Σιμωνίδῃ καὶ Θεόγνιδι. Ὁμιλεῖ δὲ εἰς τὰς πεζὰς γνώμας του, προωρισμένας οὐχὶ νὰ ᾄδωνται, ἀλλὰ ἁπλῶς νὰ μελετῶνται, περὶ κοινωνίας, ἀρετῆς, γυναικός, τάξεων.

Εἰς τὸν Φωκυλίδην εἶχεν ἀποδοθῆ συλλογή τις ἐκ 230 γνωμικῶν στίχων συνεχῶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ποίημα νουθετικὸν» ἢ «Φωκυλίδεα» ἢ ἁπλῶς «Φωκυλίδου γνῶμαι», μέχρις ὅτου ἡ νεωτέρα κριτικὴ ἀπέδειξεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀποκρυφικὸν ἔργον γραφὲν ὑπό τινος Ἰουδαίου ἑλληνίζοντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Β΄ π. Χ. αἰῶνα καὶ ἔτι βραδύτερον.

Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Φωκυλίδου παρὰ Hiller-Crusius (Anth. lyr. 1913 σ. 48—50), τὰ Φωκυλίδεα παρὰ Ern. Diehl (Anthol. Lyr. Graec., τόμ. Α΄, 1924, σ. 194 κ. ἑξ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. Bernardys*, Über das Phokylidische Gedicht (1858).—*J. B. Feuling*, Phoc poem of Admonition (Adnover 1879).—*A. Beltrami*, Studi Pseudofocilidei (Firenze 1913).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Spirito giudaico e specialmente assenico della siloge Pseudofocilidea (Torino 1913).—*N. G. Dossios*, Quelques variantes des Phocylidea d'après un ms du XVII s. de Janina en Épire (1914).
Γ. Μ. Β.

Φωκῶν ***Νῆσοι*** (Seals Islands, ρωσ. *Κοτόβι Ὀστροβά*, διεθνῶς Pribilof *νῆσοι*) *[Γεωγρ.]*. Συστὰς τεσσάρων νήσων, ἀλιμένων καὶ ἐκτεθειμένων εἰς θυέλλας, τῶν St Paul (ἐμβαδὸν 88 τ. χλμ.), St George (68 τ. χλμ.) καὶ τῶν ἐλασσόνων Ottez καὶ Walrus (πλάτ. 57° 11΄ Β. μῆκ. 169° 56΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2460: Kamchatka to Kodiak island, incl. Bering sea and Strait), κειμένων δὲ βορείως τοῦ πορθμοῦ τοῦ μεταξὺ χερσονήσου Ἀλάσκας—Ἀλεουτίων νήσων, κατὰ τὸ ΝΑ. τῆς Βεριγγείου θαλάσσης, καὶ ἀποτελουσῶν τὸ σύνηθες ὅριον τῆς πήξεως τῆς θαλάσσης ταύτης. Ἡφαιστειογενεῖς καὶ καλυπτόμεναι ὑπὸ καχεκτικῆς βλαστήσεως, βρίθουν, ὅσον οὐδεμία ἄλλη ἐν τῷ κόσμῳ νῆσος, φωλεῶν φωκῶν καὶ ἀποτελοῦν διὰ τοῦτο σπουδαιότατον κέντρον ἁλιείας αὐτῶν (34.890 ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν στατιστικὴν τῷ 1918). Ἀλλὰ καὶ κυαναῖ ἀλώπεκες καὶ λευκαὶ τοιαῦται θηρεύονται εἰς τὰς νήσους ταύτας. Ἡ ἀγκυροβολία εἰς τὰς νήσους ταύτας ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τὰ πλοῖα τῆς «North American Commerical Company», ἥτις ἐνοικίασεν αὐτὰς πρὸς ἐκμετάλλευσιν, ταῦτα δὲ προσεγγίζουν συνήθως κατὰ Ὀκτώβριον. Οἱ κάτοικοί των εἶναι ὀλίγοι ἰθαγενεῖς καὶ πράκτορες τῆς ἐν λόγῳ ἑταιρείας.

Αἱ νῆσοι αὗται, ἀνακαλυφθεῖσαι τῷ 1786, προσηρτήθησαν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἥτις τὰς παρεχώρησε μετὰ τῆς Ἀλάσκας εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, εἰς ἃς καὶ ὑπάγονται ἔκτοτε. Σ. Ε. Λ.

—**Φωκῶν** ***νῆσος*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δύο νήσων ἐν τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ (Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ), ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Ἀρτεμιδώρου (*Στράβ*. ΙΣΤ, 773 καὶ 776). Ἡ πρώτη τούτων, ἀντικρύζουσα τὴν ἀκτὴν τῆς χώρας τῶν Χελωνοφάγων, ἀπετέλει συστάδα μετὰ τῶν νήσων τῶν Ἱεράκων καὶ τῶν Χελωνῶν· εἶναι δὲ ἡ σύγχρονος Harbi (πλάτ. 13° 23΄ Β., μῆκ. 42° 36΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8: Red Sea), ἡ μεταξὺ τῶν λιμένων Beilul (Βερενίκη ἐπὶ Δειρῆς) καὶ Assab (Σαβαὶ ἢ Ἴσιδος λιμήν). Ἡ δευτέρα ὠνομάσθη «ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν θηρίων τούτων· πλησίον δὲ αὐτῆς ἀκρωτήριον, ὃ διατείνει πρὸς τὴν Πέτραν τὴν τῶν Ναβαταίων καλουμένων Ἀράβων», ἐξ ἧς περιγραφῆς προκύπτει ταυτότης πρὸς τὴν «white narrow reef» («=λευκὴν στενὴν βραχονησίδα· Red Sea Pilot 1921, σελ. 185, 10, ἡ ὁποία πρόκειται τοῦ ἀκρωτηρίου Ras Nuzerani (πλάτ. 27° 57΄ Β., μῆκ. 34° 27΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8a: Red sea), νοτίας ἐσχατιᾶς τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ· χωρίζει δὲ ἡ νῆσος αὕτη τὸν κόλπον τοῦ Σουὲζ (Ἡρωοπολιτικὸν) ἀπὸ τοῦ Ἀκάμπα, ὡς καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ Ἀρτεμιδώρου ὑποδηλοῖ. Σ. Ε. Λ.

—**Φωκῶν** ***ὅρμος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τοῦ ὅρμου *Σκορπονέρι* (βλ. λ.).

φωλαδίδαι (οἱ) (Pholadidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων πεταλοβραγχίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοφόρων*, περιλαμβάνουσα μαλάκια μὲ χαρακτηριστικὴν κόγχην, ἥτις διανοίγεται μόνον κατὰ τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ σώματος. Ἡ κόγχη αὕτη φέρει 1—4 προσαρτηματικὰ ὄργανα, ἅτινα εἶναι τοποθετημένα ἐπὶ τῆς ραχιαίας ἐπιφανείας τοῦ ζῴου καὶ προστατεύουν τὸ μέρος τοῦτο. Τὸ ἕτερον τμῆμα τῆς κόγχης εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὸν καὶ αἰχμηρὸν καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτου δύνανται εὐχερῶς νὰ ἐκσκάπτωσι τοὺς μαλακοὺς βράχους καὶ νὰ προσκολλῶνται ἐπ' αὐτῶν, ὥστε νὰ μένωσιν ἀσφαλεῖς ἀπὸ παντὸς ἐχθροῦ. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πολλὰ γένη, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φωλὰς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φωλαδοειδὴς (ὁ) (Pholadoides) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τῆς οἰκογενείας τῶν *φωλαδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ διακρινόμενα ἐκ τοῦ ἐπιμήκους καὶ ἡμισφαιρικοῦ σώματός των, ὅπερ φέρει πλῆθος διαυλακώσεων. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φωλαδόμυα (ἡ) (Pholadomya) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τῆς οἰκογενείας τῶν *φωλαδομυΐδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ ὄστρακον λεπτὸν ἐκ δύο ὁμοίων κογχῶν ἀποτελούμενον, ᾠοειδὲς καὶ λίαν κυρτὸν κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶνται εἰς τὰ μεγάλα δάση τῶν ἀσιατικῶν θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

φωλαδομυΐδαι (οἱ) (Pholadomyidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δεσμοδόντων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φωλαδόμυα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

φωλάς, —*άδος* (ἡ)· ἡ φωλεύουσα, ἡ ἐμφωλεύουσα, ἡ εἰς τὴν φωλεάν της κρυπτομένη, ἡ παραμονεύουσα: «φωλὰς ἄρκτος».

— *[Ζωολ.]* Καλεῖται *φωλὰς* τὸ τιτανῶδες τμῆμα τοῦ μανδύου, ὅπερ περιβάλλει τοὺς πολύποδας τῶν κοραλλίων. Δ. Ν. Π.

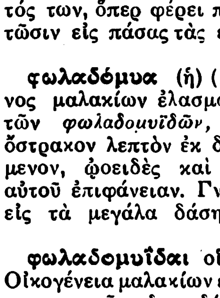

Φωλὰς ἡ ἐδώδιμος.

φωλὰς (ἡ) (Pholas) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τῆς οἰκογενείας τῶν *φωλαδιδῶν*. Γνωστότερον εἶδος, ὅπερ ἀπαντᾷ ἐν τῇ Μεσογείῳ, εἶναι ἡ *φωλὰς ἡ δακτυλοειδὴς* (Pholas dactylus). Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *φωλάδων* συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς ἰουρασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Γ. Κ. Γ.

φωλεὰ (ἡ), κοιν. *φωλιά*· ὅπου τις φωλεύει, παραμένει ὡς ἐν ἀσφαλείᾳ, ὁ τόπος ὅπου κοιμῶνται ἢ γεννοῦν τὰ ἄγρια ζῷα καὶ τὰ πτηνά: «φωλεὰ λαγοῦ, — ἀλώπεκος, — χελιδόνος» || «φωλεὰ ὄρνιθος» ὅπου γεννᾷ τὰ ᾠά της.

— *[Ἐγκυκλ.]* Καλεῖται *φωλεὰ* τὸ μέρος, ὅπερ χρησιμοποιοῦσιν ἢ καὶ τὸ κατάλυμα ὅπερ κατασκευάζουσι πολλὰ εἴδη ζῴων διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐχθρῶν, ὡς καὶ διὰ νὰ γεννήσωσι καὶ ἀναπτύξωσιν ἐκεῖ τοὺς ἀπογόνους των. Τὸ

Digitized by Google

μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῆς φωλεᾶς εἶναι διάφορον, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ ζῴου, ὅπερ ἐνδιαιτᾶται ἐν αὐτῇ, καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτοῦ.

Α΄ *Φωλεαὶ θηλαστικῶν.* Ἐκ τῶν ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τούτου ὀλίγα σχετικῶς κατασκευάζουσι φωλεάς, διότι τὰ περισσότερα τούτων ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς σπηλαίων, ρωγμῶν βράχων, κοιλοτήτων δένδρων, ὅπου καὶ γεννῶσι καὶ ἀνατρέφουσι τὰ νεογνά των. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἀρκετὰ θηλαστικὰ ζῷα, καὶ ἰδίως τῆς κατηγορίας τῶν ἐντομοφάγων καὶ τρωκτικῶν, ἅτινα κατασκευάζουσι πραγματικὰς φωλεάς. Εἰς τὰ ζῷα ταῦτα καταλέγεται ὁ *μῦς ὁ νᾶνος*, εἶδος μικροῦ ἀγροδιαίτου μυός, ὅστις κατασκευάζει ἐντὸς τῶν ὑπογείων στοῶν, ἔνθα ζῇ, ἀρκετὰ μεγάλην φωλεὰν πρὸς τοποθέτησιν τῶν νεογνῶν του. Ἔχει σχῆμα σφαιρικὸν καὶ φέρει μικρὰν ὀπήν, ἥτις χρησιμεύει διὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τοῦ ζῴου. Εἶναι κατεσκευασμένη ἀπὸ λεπτὰς ἶνας διαφόρων δημητριακῶν καρπῶν καὶ διακρίνεται διὰ τὴν καλαισθησίαν της. Τὸ ζῷον *ἑσπερόμυς ὁ ἀμερικανικός*, εἶδος μεγάλου μυὸς τῆς Βραζιλίας, κατασκευάζει φωλεάν, τὴν ὁποίαν ἀναρτᾷ ἐκ διαφόρων ὑδροβίων φυτῶν καὶ εἰς μέρος ὅπου νὰ κρύπτεται ὑπὸ τῶν πέριξ καλαμώνων, οἵτινες ἀφθονοῦσιν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἡ φωλεὰ τοῦ ζῴου τούτου εἶναι ᾠοειδὴς καὶ ἔχει μῆκος 45 περίπου ἑκατοστομέτρων, εὑρίσκεται δὲ εἰς ὕψος 30—40 ἑκατοστομέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων. Εἶναι κατεσκευασμένη ἀπὸ φύλλα ξηρὰ καλάμων, τὸ δ' ἐσωτερικόν της εἶναι ἐπεστρωμένον ὑπὸ ξηρῶν λεπτῶν φύλλων. Ὁ *μῦς ὁ κοινὸς* (*ποντικὸς τῶν σπιτιῶν*) μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν κατασκευάζει τὴν φωλεάν του, διὰ νὰ ἐναποθέσῃ ἐν αὐτῇ τὰ γυμνὰ τριχῶν καὶ τυφλὰ νεογνά του. Τὴν φωλεάν του ταύτην κατασκευάζει ὑπὸ τὴν ὀροφὴν ἢ ὑπὸ τὸ δάπεδον τῶν οἰκιῶν, ἐντὸς τῶν ὑπογείων, ἐκ διαφόρων ὑλικῶν (τριχῶν, νημάτων, βάμβακος κλ.). Ὁ *κόνικλος* (*κουνέλι* κατασκευάζει τὴν φωλεάν του εἰς μακρινὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν ὑπόγειον κρύπτην του, ὅπου ἐνδιαιτᾶται, καὶ τοποθετεῖ ἐκεῖ τὰ νεογνά του. Ἡ φωλεὰ αὕτη ἔχει σχῆμα ἐπιμήκους σωλῆνος μὲ πολλὰς γωνίας, τὸ βάθος δὲ τοῦ σωλῆνος τούτου ἀπολήγει εἰς εὐρὺν σφαιρικὸν θάλαμον, τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου ἐπιστρώνει τὸ θῆλυ μὲ τρίχας, ἃς ἀποσπᾷ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος. Τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἐπιμήκους τούτου σωλῆνος, ὅπερ χρησιμεύει ὡς εἴσοδος, καλύπτει διὰ χώματος, διὰ νὰ μὴ ἀνακαλύπτεται ἡ φωλεὰ τῶν νεογνῶν του ἀπὸ ἄλλα ζῷα. Ὁ *σκίουρος βερβερίτσα*) κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐπὶ τῆς κορυφῆς διαφόρων δασικῶν δένδρων ἐκ διαφόρων ξηρῶν χόρτων, φυτικῶν ἰνῶν, πηλοῦ κ. λ. Ἐκεῖ τοποθετεῖ τὰ μικρά του, τὴν χρησιμοποιεῖ δὲ καὶ ὡς ὑποθήκην τῶν κατὰ τὸ θέρος συλλεγομένων τροφῶν, διὰ νὰ τὰς καταναλώσῃ κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ *καγκουρὼ ἢ νᾶνος*, ἐκ τῶν μαρσιποφόρων ζῴων τῆς Αὐστραλίας, κατασκευάζει ὑπόγειον φωλεὰν καὶ μὲ τὴν συλληπτήριον οὐράν της μεταφέρει ἐκεῖ διάφορα ξηρὰ χόρτα, δι' ὧν ἐπιστρώνει τὸ ἐσωτερικὸν διὰ νὰ τοποθετήσῃ τὰ νεογνά της. Ἀντιθέτως, ἕτερα εἴδη καγκουρὼ τοποθετοῦν τὰ νεογνά των ἐντὸς κοιλοτήτων δένδρων. Τὰ *ἑρπετὰ* καὶ τὰ *βατράχια* δὲν κατασκευάζουσι φωλεάς, διότι εὐθὺς ὡς γεννήσωσι τὰ μικρά των ἢ τὰ ᾠά των ἐγκαταλείπουσι ταῦτα, ἵνα ἐκκολαφθῶσι ἢ ἀναπτυχθῶσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, τοῦ ὕδατος κ.τ.λ.

Β΄) *Φωλεαὶ ἰχθύων.* Ὁ περιηγητὴς Χάρβιγκ ἀναφέρει μικρὸν ἰχθὺν ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, τὸν *γκουράμι*, ὅστις κατασκευάζει φωλεὰν διὰ νὰ ἐναποθέσῃ τὰ ᾠά του. Ὁ ἐξερευνητὴς Κὸσς ἀναφέρει τὸν *γαστερόστεον τὸν ἀκανθωτόν*, μικρὸν ἰχθὺν τῶν ποταμῶν, τῶν λιμνῶν καὶ ἐνίοτε καὶ τῶν θαλασσῶν, ὅστις κατασκευάζει καλλιτεχνικωτάτην φωλεὰν διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν ᾠῶν του. Ὁ ἰχθὺς οὗτος εἶναι κοινὸς εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Εὐρώπης, τὸ μῆκός του δὲν ὑπερβαίνει τὰ 5 ἑκατοστόμετρα καὶ ὁ χρωματισμός του εἶναι ἀργυρόλευκος μὲ κυανᾶς ἀποχρώσεις ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ τῶν πλευρῶν. Ὅταν πλησιάσῃ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναπαραγωγῆς, ὁ λαιμός, τὸ στῆθος καὶ ἡ κοιλία τοῦ ἄρρενος γίνονται ἐρυθρά. Τὸ θῆλυ γεννᾷ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Ἰουνίου μέγα πλῆθος ᾠῶν. Ὅταν πλησιάσῃ ἡ ἐποχὴ τῆς ᾠοτοκίας, τὸ ἄρρεν κατασκευάζει τὴν φωλεὰν ἀπὸ διάφορα φυτικὰ συντρίμματα καὶ φύλλα θαλασσίων φυτῶν καὶ τοποθετεῖ ταύτην εἰς τὸν πυθμένα καὶ εἰς μέρος προφυλασσόμενον ἀπὸ τὰ ρεύματα τοῦ ὕδατος. Εἰς τὴν φωλεὰν ἀφήνει δύο ὀπὰς τὴν μίαν ἔναντι τῆς ἄλλης καὶ τόσον μικράς, ὥστε νὰ συγκοινωνῇ διὰ τούτων μετὰ δυσκολίας τὸ ζῷον. Ὅταν τελειώσῃ τὴν κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς, ἀπέρχεται πρὸς συνάντησιν τῶν θηλέων, ἅτινα εἶναι ὥριμα πρὸς ᾠοτοκίαν. Τότε ὁδηγεῖ ἑκάστην θήλειαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν φωλεάν, ὅπου ἀφοῦ τὴν τοποθετήσῃ ἐξέρχεται ἐκ τῆς ἑτέρας ὀπῆς. Εἰς τὴν φωλεὰν παραμένει τὸ θῆλυ ἐπὶ 3—4 λεπτὰ τῆς ὥρας, ἅτινα ἐπαρκοῦν διὰ τὴν ᾠοτοκίαν του, καὶ εἶτα ἐξέρχεται αὐτῆς, ἐνῷ ἀμέσως εἰσέρχεται ὁ ἄρρην, ἐξαπολύει ἐπὶ τῶν ᾠῶν τὸ σπέρμα του καὶ καὶ πάλιν ἀπέρχεται, διὰ νὰ ὁδηγήσῃ ἐκεῖ ἑτέραν θήλειαν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὅταν συναθροισθῶσιν ἐκεῖ περὶ τὰ 1000 ᾠά, ὁ ἄρρην ἐπικάθηται ἐπ' αὐτῶν, ὡσεὶ διὰ νὰ ἐπῳάσῃ ταῦτα, ἅτινα καὶ ἐκκολάπτονται μετὰ πάροδον 10—12 ἡμερῶν.

Γ΄) *Φωλεαὶ ἐντόμων.* Πλεῖστα εἴδη ἐντόμων κατασκευάζουσιν ἀληθεῖς φωλεάς, ἵνα τοποθετήσουν τὰ ᾠά των. Ἡ *μυγαλῆ* τοποθετεῖ τὴν φωλεάν της ἐντὸς ὀπῆς τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπιστρώνει ταύτην διὰ μεταξοειδῶν τριχῶν, ἃς ἐκκρίνει δι' εἰδικῶν ἀδένων διανοιγομένων παρὰ τὸ στόμα, τὸ δὲ ἀνώτερον αὐτῆς μέρος καλύπτει μὲ τρίχας καὶ πηλόν. Ἐκ τῶν ἐντόμων, ἅτινα ἐνδιαιτῶνται κατ' ἀποικίας, φωλεὰς κατασκευάζουσιν οἱ *σφῆκες*, οἱ *πολισταί*, αἱ *μέλισσαι*, οἱ *μύρμηκες*, οἱ *τερμῖται*, οἱ *ξυλοκόποι* κ. ἄ. Τὰ ἔντομα διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν φωλεῶν των μεταχειρίζονται τρίχας, φύλλα, πτερά, λιθάρια, πηλόν, διαφόρους κολλώδεις οὐσίας ἐκκρινομένας ἐκ διαφόρων φυτῶν κλπ. Τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα καὶ τὰ ὑλικά, δι' ὧν ἕκαστον εἶδος ἐντόμου κατασκευάζει τὴν φωλεάν του, εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα.

Δ΄) *Αἱ φωλεαὶ τῶν πτηνῶν.* Ἐκ πάντων τῶν ζῴων τὰ πτηνὰ κατασκευάζουσι πάντοτε φωλεὰς διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν ᾠῶν των καὶ τὴν κατόπιν ἀνατροφὴν τῶν νεοσσῶν των. Ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος ἀποτελοῦσιν ἐλάχιστα πτηνά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγεται καὶ ὁ *κόκκυξ* (*κοῦκκος*), ὅστις δὲν κατασκευάζει φωλεάν, ἀλλὰ τοποθετεῖ τὰ ᾠά του εἰς φωλεὰς ἑτέρων πτηνῶν, ἐγκαταλείπων συνήθως καὶ τοὺς νεοσσούς του διὰ νὰ ἀνατραφῶσιν ὑπ' αὐτῶν. Αἱ φωλεαὶ τῶν πτηνῶν διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν ποικιλίαν τοῦ σχήματός των καὶ τὴν θαυμαστὴν ἀρχιτεκτονικήν των.

1) **Φωλεαὶ κατεσκευασμέναι ἐπὶ τῆς γῆς.** Τὰ *ὀρνιθοειδῆ*, καθὼς πολλὰ ἐκ τῶν *στεγανοπόδων* καὶ ἐλάχιστα ἐκ τῶν *ξηροβατικῶν*, κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μᾶλλον ἀτέχνως. Συνήθως σωρὸς ξηρῶν χόρτων ἀτάκτως τοποθετημένων χρησιμοποιεῖται ὡς φωλεά. Αἱ *στρουθοκάμηλοι*, αἵτινες ἐνδιαιτῶνται εἰς ἐρήμους ἐκτάσεις, σκάπτουσι τὸ ἔδαφος διὰ τοῦ στήθους των, σχηματίζουσαι οὕτω μικρὰν κοιλότητα. Ὁ πολύγαμος ἄρρην φροντίζει διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς ταύτης, ἐνῷ αἱ θήλειαι διαδοχικῶς ἐναποθέτουσιν ἐκεῖ τὰ ᾠά των, ἅτινα μόνον ὁ ἄρρην ἐπῳάζει, καλύπτων ταῦτα δι' ἄμμου, ὁσάκις ἀπομακρύνεται διὰ νὰ ἀνεύρῃ τὴν τροφήν του. Ἐκ τῶν *ψιττακῶν* ὁ *πεζοπόρος* καὶ ἐκ τῶν ξηροβατικῶν ὁ *κορυδαλλὸς ὁ κοινὸς* κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Οἱ *μεγάποδες*, πτηνὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν ὀρνιθοειδῶν καὶ ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, γεννῶσι τὰ ᾠά των ἐντὸς κοιλότητος τοῦ ἐδάφους. Πλεῖστα τῶν στεγανοπόδων, ὅπως οἱ *λάροι*, οἱ *κορμοράνοι* καὶ ἄλλα, κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των ἐπὶ τῶν ρωγμῶν τῶν βράχων, ἐπιστρώνοντες ταύτας δι' ὑδροβίων ξηρῶν φυτῶν. Οἱ *κόττυφοι* τοποθετοῦσιν ἐπίσης τὴν φωλεάν των ἐντὸς ρωγμῶν τῶν βράχων καὶ ἐπιστρώνουν ταύτην διὰ ξηρῶν χόρτων κ. ἄ.

2) **Φωλεαὶ κατεσκευασμέναι ἐπὶ πασσάλων.** Οἱ *κύκνοι* κατασκευάζουσι συνήθως τὰς φωλεάς των ἐπὶ τεμαχίων ἐπιπλεόντων ξύλων. Ἡ *ὑδρόρνις* ἐπὶ ὑδροβίων φυτῶν καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ ἥμισυ τμῆμα νὰ εἶναι ἐμβεβαπτισμένον ἐντὸς τοῦ ὕδατος.

3) **Φωλεαὶ ἐν εἴδει ὑπογείων στοῶν.** Ὁ *μέροψ* (*μελισσοφάγος*) καὶ ἡ *ἀλκυὼν* (*ψαροφάγος*) κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ μεγαλύτερον τμῆμά της νὰ εἶναι κεχωσμένον ἐντὸς τῆς ἄμμου. Ἡ *χελιδὼν τῆς θαλάσσης* κατασκευάζει τὴν σωληνοειδῆ φωλεάν της εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ ἡμικεχωσμένην ἐντὸς τοῦ ἐδάφους.

4) **Φωλεαὶ ἐπὶ τῶν κοιλοτήτων τῶν δένδρων.** Οἱ *δρυοκολάπται* καὶ πλεῖστα εἴδη *ψιττακῶν* κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των ἐπὶ τῶν κοιλοτήτων τῶν γηραιῶν κορμῶν τῶν δένδρων, ἐπιστρώνοντες πολλάκις ταύτην διὰ ξηρῶν χόρτων, βρύων, τριχῶν, κτλ. Ἐπὶ τῶν κοιλοτήτων τῶν δένδρων τοποθετεῖ τὰ ᾠά του καὶ ὁ *ἔποψ* (*τσιλαπετεινός*).

5) **Φωλεαὶ ἐπὶ τοίχων.** Ἡ *χελιδὼν ἡ ἀστικὴ* κατασκευάζει τὴν φωλεάν της ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν, ἄνωθεν τῶν παραθύρων, τῶν θυρῶν κ. τ. λ. ἐκ διαφόρων ὑλῶν (τριχῶν, ξυλαρίων, λιθαρίων) ἀναμεμειγμένων μετὰ πηλοῦ. Ἡ *χελιδὼν ἡ ἀγροδίαιτος* κατασκευάζει τὴν φωλεάν της ἐπὶ ἡμιηρειπωμένων οἰκοδομῶν καὶ ἐπιστρώνει ταύτην διὰ τριχῶν, βρύων κ. λ. Ὀνομαστὴ εἶναι ἡ φωλεὰ τοῦ πτηνοῦ *σαλαγγάνη* τὴν ὁποίαν κατασκευάζει ἐπὶ βράχων καὶ ἐκ διαφόρων χόρτων ἀναμειγνυομένων διὰ τοῦ σιέλου των. Αἱ φωλεαὶ αὗται εἶναι περιζήτητοι ὑπὸ πολλῶν ἀσιατικῶν λαῶν καὶ θεωροῦνται ὡς τὸ νοστιμώτερον τῶν ἐδεσμάτων. Κατ' ἔτος εἰδικαὶ ἀποστολαὶ ἐργατῶν ἀποστέλλονται εἰς τὰς νήσους τῆς Σόνδης καὶ τὴν Ἰάβαν, ὅπου ἀπαντῶσι τὰ πτηνὰ ταῦτα, αἵτινες ἐπιδίδονται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν φωλεῶν αὐτῶν. Ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βράχου συλλέγονται ἐτησίως περὶ τὰς 300 000 φωλεῶν, ὧν ἡ προπολεμικὴ ἀξία ἀνήρχετο εἰς 2.000.000 περίπου φράγκα.

6) **Φωλεαὶ ἐπὶ δένδρων.** Ἐπὶ τῶν δένδρων κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των τὰ περισσότερα τῶν πτηνῶν. Αὗται κατασκευάζονται ἐκ διαφόρων ὑλῶν καὶ διακρίνονται διὰ τὴν ἐξαισίαν ἀρχιτεκτονικήν των. Αἱ φωλεαὶ τῶν *ἀετῶν* καὶ τῶν *οἰνάδων* (*ἀγρίων περιστερῶν*) εἶναι ἄτεχνοι, ἐνῷ τῶν μικρῶν πτηνῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν *σπιζιδῶν*, τῶν *αἰγιθαλιδῶν*, τῶν *ἀηδονιδῶν*, τῶν *τροχιλιδῶν* κλπ., διακρίνονται διὰ τὸ ἰδιόρρυθμον σχῆμα καὶ τὴν λεπτότητα τῆς κατασκευῆς των.

7) **Φωλεαὶ κρεμασταί.** Πολλὰ πτηνὰ ἀναρτῶσι τὴν φωλεάν των ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν κλάδων, ἥτις οὕτω παρέχει τὴν ἐντύπωσιν αἰωρουμένης σφαίρας, κυλίνδρου κλπ. Τοιαύτας φωλεὰς κατασκευάζουσιν ἡ *νεκταρία*, ὁ *πλοκεύς*, ὁ *ὑφαντὴς* καὶ πολλὰ ἄλλα. Δ. Ν. Π.

— *[Τακτ.]* Ὁ ὅρος *φωλεὰ ἀντιστάσεως* εἶναι συνώνυμος πρὸς τὸν ὅρον *νησὶς* ἀντιστάσεως (βλ. λ.).

— **φωλεὰ κόρακος** *[Ναυτ.]*. Σκοπιὰ ἐγκατεστημένη ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλότερα ἐπὶ τοῦ πρωραίου ἱστοῦ. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἀιμόπλοια εἶναι σιδηρᾶ καὶ μονίμως ἐστερεωμένη, ἀποτελοῦσα ἓν σῶμα μετὰ τοῦ σιδηροῦ ἱστοῦ, εἰς δὲ τὰ ἱστιοφόρα ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς βαρελίου στερεῶς ἐνισχυομένου διὰ σχοινίων καὶ προσδενομένου εἰς τὸ ἐπιστήλιον τοῦ σιπαρίου ὑπὲρ τὸ φωσώνιον. Ἐν τῇ φωλεᾷ τοῦ κόρακος ἐγκαθίσταται ὁ ὀπτήρ, ἀνιχνεύων τὴν πρὸς πρῷραν τοῦ πλοίου θάλασσαν, διὰ πλωτοὺς πάγους, ναυάγια κτλ. Σ. Ε. Λ.

Φωλεά, ἢ **Φωλιὰ** *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐλευθερῶν τῆς ἐπαρχίας Παγγαίου (Πραβίου) τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ (19 8) 190. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσούστη*. —2) Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀσωμάτου τῆς ἐπαρχίας Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 201. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιουβαντζηλῆ*.

φωλεία (ἡ)· ἡ ἐν φωλεᾷ διαβίωσις, ὁ χειμέριος ὕπνος τῶν ἄρκτων, τῶν τρόχων κττ.

φωλεύω· μένω, διαμένω ἐν τῇ φωλεᾷ οἱονεὶ παραμονεύων· || διατελῶ ἐν φωλείᾳ, ἐν νάρκῃ χειμερίᾳ.

φώλι (τό)· δημοτ., τὸ ἐν τῇ φωλεᾷ τῆς ὄρνιθος καταλειπόμενον ᾠόν, γνήσιον ἢ τεχνητόν, ἵνα προσελκύεται ἡ ὄρνις πρὸς ᾠοτοκίαν, ἄλλως *φῶλος, πρόσφωλο, ἀπότοκο*.

φωλιότης (ἡ) (Pholiota) *[Βοτ.]*. Γένος βασιδιομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαρικιδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ πόδα κεκτημένον δακτύλιον καὶ φυλλίδια ἑνούμενα μὲ τὸν πόδα. Τὰ σπόρια κατὰ τὴν ὡρίμανσιν χρωννύουν τὰ φυλλίδια ὠχρὰ ἢ σκωριόχροα. Προσβάλλουν τὴν λεύκην καὶ προκαλοῦσι τὴν κιτρίνην σῆψιν τοῦ ξύλου τῆς ἐλάτης. Ε. Τ. Ε.

φώλιχθυς (ὁ) (Pholichthys) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βλεννιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς πλείστας εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Φὼλλ-Ρίβερ (Fall-River) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσσέτης, εἰς ἀπόστασιν 78 χλμ. ΝΔ. τῆς Βοστώνης. Κάτ. 115.274 (1930). Ἔχει κάλλιστον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα μὲ σημαντικὴν κίνησιν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἐμπορευμάτων καὶ ἀκμαίαν ναυτιλίαν. Εἶναι ὡσαύτως ἐκ τῶν σημαντικωτέρων κέντρων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν βαμβακερῶν ὑφασμάτων. Ἔχει ἐπίσης μέγαν ἀριθμὸν ἐργοστασίων διὰ τὴν κατασκευὴν πίλων, ἐσωρούχων, παραπετασμάτων, ἐπεξεργασίας μετάξης κλπ., καθὼς καὶ μέγα διυλιστήριον πετρελαίου. Η. Π. Γ.

φῶλος (ὁ)· δημοτ., ἄλλως *φώλι* (βλ. λ.).

Φὼλς Μπαίϋ (False Bay) *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος παρὰ τὴν ΝΔ. ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς, ἐκτεινόμενος μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Χόνγκλιπ. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ἀγγλικὸς ναύσταθμος. Η. Π. Γ.

φῶμα (τὸ) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφαιριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων δένδρων, καὶ ἰδίως τῆς ἐλαίας. Δ. Ν. Π.

φώναγμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωνάζειν, ἡ ἐκβαλλομένη φωνή: «ἐβράχνιαξα ἀπὸ τὸ πολὺ φώναγμα».

φωναγωγὸς (ὁ). Σωλὴν ἐκ μετάλλου ἢ καὶ ἐξ ἐλαστικοῦ, εἰς ἑκάτερον τῶν ἄκρων τοῦ ὁποίου ὑπάρχει *περιστόμιον* διὰ τὸν ὁμιλοῦντα, ὅπερ εἶναι ἐφωδιασμένον διὰ πώματος μετὰ συρίκτρας εἰδοποιητικῆς, ἐφ' ἧς ἐπιγλωττὶς ἀνοιγομένη, ὅταν ὁ θέλων νὰ ὁμιλήσῃ ἐμφυσᾷ ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἄκρου τοῦ φωναγωγοῦ. Διὰ τοιούτων φωναγωγῶν εἶναι ἐφωδιασμένα τὰ ἐπισημότερα τῶν διαμερισμάτων τῶν πολεμικῶν πλοίων, πρὸς μετάδοσιν τῶν δια

Digitized by Google

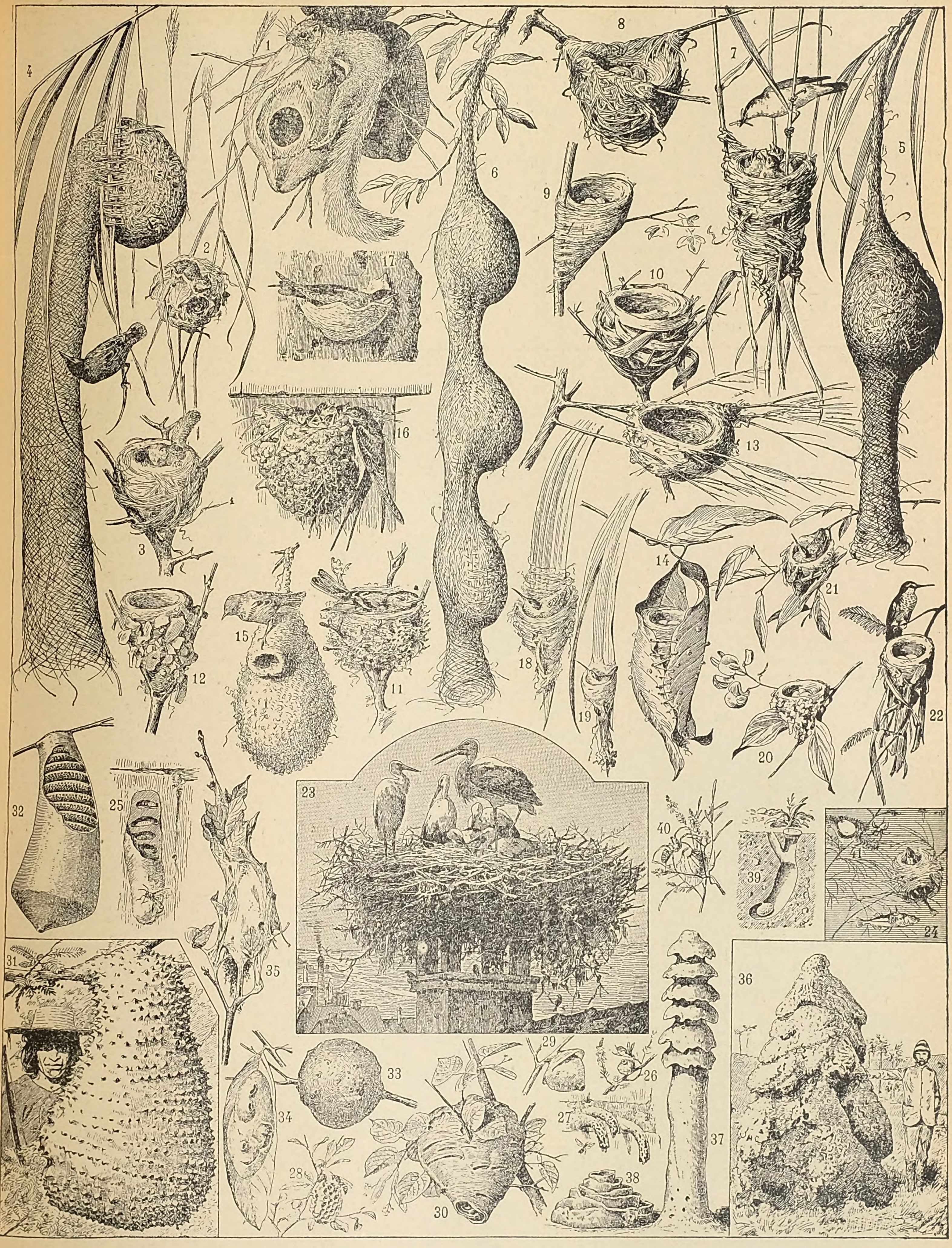

Φωλεαὶ διαφόρων ζῴων.

[Θηλαστικῶν : 1=σκιούρου τῶν Φιλιππίνων, 2=μυὸς τῶν δημητριακῶν, 3=μυωξοῦ. Πτηνῶν : 4=ὑφαντοῦ 5=λοξίου, 6=πλοκέως, 7=ἀκροκεφάλου, 8=ὀριόλου, 9=ῥιπιδούρου, 10=ταχυφώνου, 11=σπίζης, 12=παχυκεφάλου, 13=ζωστέροπος, 14=ὑπολαΐδος, 15=αἰγιθάλου, 16=χελιδόνος, 17=σαλαγγάνης, 18=φαεθόρνιθος τῆς εὐρυκόμου, 19=φαεθόρνιθος τῆς πυγμαίας, 20=τοπαζίου, 21=θωματίου, 22=ὑλοχαρίδος, 23=πελαργοῦ. Ἰχθύων : 24=γαστεροστέου. Ἐντόμων : 25=εὐμενοῦς τοῦ Ἰνδικοῦ, 26=εὐμενοῦς τοῦ γαλατικοῦ, 27=ὀδυνηροῦ, 28=πολιστοῦ, 29=σφηκὸς (φωλεὰ ἐν τῇ ἀρχῇ της), 30=σφηκὸς (φωλεὰ τελειωθεῖσα), 31=πολυβίου τῆς Γουϊάνας, 32=σφηκὸς τῆς αἱματοχρόου, 33=μύρμηκος τοῦ κρεμογαστέρος, 34=μύρμηκος τοῦ δολιχοδέρου, 35=λιπαρίδος τῆς χρυσοπρώκτου, 36=τερμίτου τοῦ κουϊσλανδικοῦ, 37=τερμίτου τοῦ Κογκό, 38=τερμίτου τοῦ ἀφρικανικοῦ. Ἀραχνωδῶν : 39=μυγαλίδος, 40=ἀγριώπης, 41=ἀργυρονήτου.]

Digitized by Google

ταγῶν καὶ δὴ τὰ μηχανοστάσια, τὰ λεβη οστάσια, αἱ πυριταποθῆκαι, οἱ πύργοι τῶν πυροβόλων καὶ τὰ μεμονωμένα πυροβόλα κτλ. Ὅπου δὲ εἶναι συγκεντρωμένοι πολλοὶ τοιοῦτοι φωναγωγοί, ὡς λ. χ. εἰς τὸ ἐχυρόν, τὸ σύριγμα καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα ἀνύψωσις τῆς γλωττίδος δεικνύουν ποῖον τῶν διαμερισμάτων ζητεῖ συνεννόησιν. Σ. Ε. Λ.

φωνάζω, *ἀόρ. ἐφώναξα—ἐ)φωνάχτηκα*, παθ. μετχ. *φωναγμένος*· ἐκβάλλω φωνὴν ἰσχυράν, ὁμιλῶ μεγαλοφώνως, κραυγάζω: «ὅλη μέρα φωνάζει»· || καλῶ, προσκαλῶ: «μὲ ἐφώναξε κοντά του»· || ἀπαγγέλλω τὸ ὄνομα, κάμνω κλῆσιν: «δὲν μὲ φώναξε μὲ τὸν κατάλογον» δὲν ἀνέγνωσε τὸ ὄνομά μου.

φωνακλᾶς (ὁ), θηλ. *φωνακλοῦ*· ὁ συχνὰ φωνάζων, ὁ ὁμιλῶν πάντοτε δι' ἰσχυρᾶς φωνῆς.

φωνασθένεια (ἡ)· ἀδυναμία, ἐξασθένησις τῆς φωνῆς ἢ καὶ ἀλλοίωσις αὐτῆς· || πᾶσα ἄλλη τῆς φωνῆς πάθησις, ὀφειλομένη εἴτε εἰς ὀξεῖαν ἢ χρονίαν πάθησιν τοῦ λάρυγγος (λαρυγγῖτις), εἴτε καὶ εἰς γενικὴν ἐξασθένησιν ἢ ἀδυναμίαν ἢ νευρικὴν πάθησιν. Μ. Μ.

φωνασκία (ἡ)· ἄσκησις εἰς τὴν φωνήν, γυμνασία εἰς τὴν λαλιάν· || συνήθ., ἄκαιρος ὁμιλία, λόγοι ἄνευ περιεχομένου.

φωνασκὸς (ὁ)· ὁ ἀκαίρως ὁμιλῶν, ὁ διὰ ματαίων λόγων καὶ κραυγῶν διαμαρτυρόμενος, ὑπισχνούμενος κττ.

φωνασκῶ (*—έω*)· εἶμαι φωνασκός.

φωνενδοσκόπησις, *—εως* (ἡ), ἡ ***φωνενδοσκοπία***. Οὕτω καλεῖται ἡ ἐξέτασις τῶν ὀργάνων τῇ βοηθείᾳ τοῦ φωνενδοσκοπίου. Τὸ ἐργαλεῖον τοῦ ο τοποθετεῖται πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ὀργάνου, ὁπότε διενεργοῦμεν πέριξ αὐτοῦ ἐλαφρὰς δονήσεις ἢ ἐπιψαύσεις τοῦ δέρματος· αἱ διασείσεις αὗται προκαλοῦσι δονητικὰς κινήσεις τοῦ ὑποκειμένου ὀργάνου, ὅπερ τότε μεταβιβάζει τὰς κινήσεις αὐτοῦ εἰς τὸ ἐργαλεῖον, τὸ ὁποῖον διευρύνει καὶ μεγεθύνει αὐτάς· ἐκεῖ δ' ἔνθα τελευτῶσι τὰ ὅρια τοῦ ὀργάνου, οὐδεμία πλέον δόνησις μεταδίδεται. Μ. Ν. Κ.

φωνενδοσκόπιον (τό). Ὄργανον ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Bianchi πρὸς καθορισμὸν τῶν ὁρίων διαφόρων σπλάγχνων, ἐφωδιασμένον δι' ἠχητικῆς κάψης καὶ χρησιμεῦον εἴτε πρὸς ἀκρόασιν εἴτε πρὸς καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῶν ὀργάνων, δι' εἰδικοῦ τινος χειρισμοῦ, ὅστις εἶναι συνδυασμὸς τῆς ἀκροάσεως καὶ τῆς ἐπικρούσεως. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ πεπλατυσμένης κυλινδρικῆς κάψης φρασσομένης ὑπὸ λεπτοῦ πετάλου ἐξ ἐβονίτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσαρμόζεται στέλεχος μεταλλικὸν μετὰ πέρατος ἐξ ἐβονίτου. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς κάψης προσαρμόζονται δύο ἐλαστικοὶ σωλῆνες, τῶν ὁποίων τὰ ἐλαιόμορφα ἄκρα εἶναι προωρισμένα, ὅπως εἰσάγωνται εἰς τὸν ἔξω ἀκουστικὸν πόρον τοῦ ἐξετάζοντος ἰατροῦ.

Τὸ ἐξ ἐβονίτου πέρας τοῦ μεταλλικοῦ στελέχους ἢ καὶ ὁλόκληρος ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῆς κάψης στηρίζεται μετὰ σχετικῆς πιέσεως ἐπὶ τοῦ δέρματος, ἀντιστοίχως πρὸς τὸ σπλάγχνον, οὗτινος τὰ ὅρια πρόκειται νὰ ἐξακριβώσωμεν. Διὰ τοῦ ἀντίχειρος τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκτελοῦμεν μικρὰς κινήσεις τριβῆς, ἀπομακρυνόμενοι βαθμηδὸν τοῦ στελέχους. Ὁ ἦχος τριβῆς καθίσταται εὐκρινῶς ἀκουστός· καταπαύεται δὲ σχεδὸν ἀποτόμως, ὅταν ὑπερβῶμεν τὰ ὅρια τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν σπλάγχνου. Καὶ οὕτω διὰ τοῦ φωνενδοσκοπίου δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὰ ὅρια τοῦ ἥπατος, τῶν ἐντέρων, τοῦ στομάχου (ἰδίως κατόπιν πληρώσεως αὐτοῦ δι' ὕδατος), τῆς καρδίας, τοῦ σπληνὸς καὶ τῶν νεφρῶν ἐνίοτε. Μ. Ν. Κ.

φωνὴ (ἡ)· πᾶν ὅ,τι τις λέγει, ῥῆμα, λόγος: «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», «τῆς φωνῆς μου ἐπάκουσον»· || ἐπὶ ζῴων, ὁ ἐκβαλλόμενος ἄναρθρος ἦχος: «φωνὴ ἀηδόνος,—κυνός,—βοός»· || γλῶσσα, διάλεκτος: «γινώσκει τὴν ἑλληνίδα φωνήν»· || καθόλου, ἦχος λαλοῦντος, κραυγή: «φωνὲς ἀκούω, τί συμβαίνει»· || ἕκαστος τῶν φθόγγων τοῦ ἀλφαβήτου· || γραμματ., «ἐνεργητικὴ φωνή» σειρὰ καταλήξεων, δι' ὧν δηλοῦται συνήθως ἐνεργητικὴ διάθεσις, «παθητικὴ φωνή» σειρὰ καταλήξεων, δι' ὧν δηλοῦται συνήθως παθητικὴ διάθεσις.

—*[Γλωσσολογ.]* Γενικῶς μὲν *φωνὴν* καλοῦμεν τὴν ὑπὸ τῶν φωνητηρίων ὀργάνων μας παραγομένην ἄναρθρον ἢ ἔναρθρον φωνήν, εἰδικῶς δὲ ἐν τῇ γραμματικῇ καλεῖται *φωνὴ* σύστημα ὡρισμένον τύπων τοῦ ῥήματος. Διακρίνονται δύο φωναὶ τοῦ ῥήματος: ἡ *ἐνεργητικὴ* (εἰς *—ω* καὶ *—μι: λέγω—ῥημὶ* κλ.) καὶ ἡ *παθητικὴ* (εἰς *—μαι* καὶ *ομαι: δύνα-μαι, ἵστα-μαι, τίθε-μαι κλ., λέγομαι, ἔρχομαι, φύομαι κλ.*). Γ. Π. Α.

— *[Φυσιολ.] Φωνὴ* λέγεται ὁ ἦχος ὁ γεννώμενος ὑπὸ εἰδικῆς ὀργανικῆς συσκευῆς παρ' ἀνθρώποις καὶ ζῴοις. Εἰς τὰ σπονδυλωτὰ ζῷα ἡ ὀργανικὴ **συσκευή**, ἥτις παράγει τὴν φωνήν, ἀποτελεῖται: α΄) Ἐκ τοῦ λάρυγγος ὡς κυρίου φωνητικοῦ ὀργάνου, περιέχοντος τὰς φωνητικὰς χορδάς. β΄) Ἐκ τῶν πνευμόνων ὡς φυσητήρων, πιεζομένων ὑπὸ τοῦ διαφράγματος καὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ θώρακος, τῶν βρόγχων καὶ τῆς τραχείας ὡς ἀεραγωγῶν, καὶ γ΄) Ἐκ τοῦ ἀντηχείου.

1) *Λάρυγξ.* Εἰς τὸν αὐλὸν τοῦ λάρυγγος συμμετρικῶς ἑκατέρωθεν τῆς μέσης γραμμῆς, ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐκτείνονται ἀνὰ μία τοῦ βλεννογόνου πτυχή, ἐπικαλύπτουσα τὸν πρὸς τὰ χείλη ταύτης φωνητικὸν σύνδεσμον (διυφασμένον ἐξ ἐλαστικοῦ ἱστοῦ) καὶ τὸν φωνητικὸν μῦν βα-

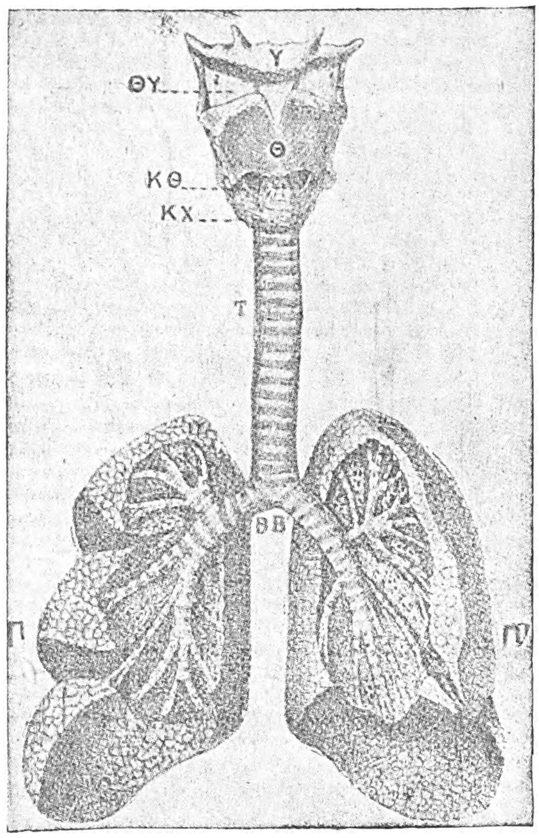

Λάρυγξ.

[Υ=ὑοειδὲς ὀστοῦν· Θ θυρεοειδὴς χόνδρος· ΚΧ=κρικοειδὴς χόνδρος· ΚΘ=κρικοθυρεοειδὴς μῦς· Τ=τραχεῖα· ΒΒ΄=βρόγχοι· ΠΠ΄=πνεύμονες· ΘΥ΄=θυρεοϋοειδὴς μεμβρᾶνα.]

θύτερον. Αἱ πτυχαὶ αὗται εἶναι αἱ λεγόμεναι *γνήσιαι φωνητικαὶ χορδαὶ* ἢ ἁπλῶς *φωνητικαὶ χορδαί*· αὗται σχηματίζουν ἰσοσκελῆ ὁριζοντίαν γωνίαν, τῆς ὁποίας ἡ κορυφὴ προσφύεται ἀκλονήτως πρὸς τὰ πρόσω ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου. Τὰ πρὸς τὰ ὀπίσω ἄκρα τῶν χορδῶν προσφύονται, ἑκάτερον ἐπὶ τῆς φωνητικῆς ἀποφύσεως τοῦ συστοίχου ἀρυταινοειδοῦς χόνδρου.

Ἡ ὑπὸ τῶν φωνητικῶν χορδῶν σχηματιζομένη γωνία ὀνομάζεται *γλωττίς*, τὸ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κενὸν τριγωνικὸν διάστημα *γλωττιδικὴ σχισμή*. Διὰ

1) Λάρυγξ κατὰ τὴν φώνησιν. 2) Λάρυγξ κατὰ τὴν εἰσπνοήν.

[ΦΧ=φωνητικαὶ χορδαί· Ψ=ψευδοχορδή· Α=ἀρυταινοειδὴς χόνδρος· Ε=ἐπιγλωττίς· Γ=γλῶσσα· Π=ἀπιοειδὴς κόλπος· ΓΣ=γλωττιδικὴ σχισμὴ (Moure).]

καταλλήλων κινήσεων τῶν ἀρυταινοειδῶν, αἱ φωνητικαὶ χορδαὶ συμπλησιάζουσιν ἢ ἀπομακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων, οὕτω δὲ ἡ γλωττιδικὴ σχισμὴ γίνεται τρίγωνον εὐρύτερον (ὅταν εἰσπνέωμεν), ἢ στενότερον ἢ καὶ εὐθεῖα γραμμή, ὁπότε λέγομεν, ὅτι ἡ γλωττὶς εἶναι κλειστὴ (ὅταν ἐκφωνῶμεν φωνῆέν τι). Ἐκτὸς τῆς τοιαύτης ὁριζοντίας κινήσεως τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἐπειδὴ ὁ θυρεοειδὴς χόνδρος ἐκτελεῖ κινήσεις ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἡ ἐπὶ τούτου προσφυομένη κορυφὴ τῆς γλωττίδος κατέρχεται ἢ ἀνέρχεται, αἱ δὲ χορδαὶ ἕνεκα τούτου ἐπιμηκύνονται ἢ βραχύνονται, συγχρόνως δὲ λεπτύνονται ἢ ὀγκοῦνται, κατὰ τὴν ἀνάγκην, πρὸς παραγωγὴν διαφόρων φθόγγων. Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω ζεύγους τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἀμέσως ὑπεράνω αὐτῶν, συμμετρικῶς ἑκατέρωθεν τῆς μέσης γραμμῆς, προβάλλουσιν ἐντὸς τῆς κοιλότητος τοῦ λάρυγγος δύο ἄλλαι πτυχαὶ τοῦ βλεννογόνου, πλατύτεραι τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἧττον αὐτῶν ἐξέχουσαι καὶ μὴ εὐκίνητοι. Αἱ δύο αὗται πτυχαὶ ὀνομάζονται *κοιλιαῖαι πτυχαὶ* ἢ *ψευδοχορδαί*. Μεταξὺ τῶν χορδῶν καὶ τῶν ψευδοχορδῶν ὑπάρχει ἑκατέρωθεν κόλπωμα, ὅπερ καλεῖται *λαρυγγικὴ κοιλία*. Τὸν χῶρον τὸν ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν δύο λαρυγγικῶν κοιλιῶν, τῶν φωνητικῶν χορδῶν καὶ τῶν ψευδοχορδῶν καλοῦμεν *φωνητικὸν ἄδυτον*. Ἐντὸς τούτου ἐνισχύεται καὶ διαμορφοῦται εἰς φθόγγον θεμέλιός τις ἦχος, παραγόμενος ὑπὸ τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ὅπως ὑπὸ πάσης τεταμένης χορδῆς ἄνευ παρ' αὐτὴν ἀντηχείου.

2) *Πνεύμονες μετὰ τῶν βρόγχων, τῆς τραχείας, τοῦ θώρακος καὶ τοῦ διαφράγματος.* Οἱ πνεύμονες, ὁ θώραξ καὶ τὸ διάφραγμα συστέλλονται καὶ διαστέλλονται ῥυθμικῶς ὑπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ ἐγκεφάλου, ὅστις διὰ τοῦ περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος κανονίζει κατὰ τὴν ἀνάγκην καὶ πᾶσαν ἄλλην κίνησιν τῆς φωνητικῆς συσκευῆς. Κατὰ τὴν διαστολὴν οἱ πνεύμονες πληροῦνται ἀέρος (εἰσπνοή), κατὰ δὲ τὴν συστολήν, καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἐκφυσῶσι διὰ τῆς τραχείας καὶ τοῦ λάρυγγος, ὡς ἀεραγωγῶν, τὸν ἐν αὐτοῖς ἀέρα (ἐκπνοή).

3) *Ἀντηχεῖον.* Τρίτον τμῆμα τῆς φωνητικῆς συσκευῆς, ὅπερ ἐνισχύει τὸν θεμέλιον ἦχον, πρὸς δὲ καθιστᾷ ἠχηρὸν καὶ ἁρμονικόν, προσδίδον ἅμα εἰς αὐτὸν διάφορα χρώματα, εἶναι τὸ *ἀντηχεῖον* αὐτῆς. Τοῦτο ἀποτελεῖται: α) ἐκ τῶν τοιχωμάτων τοῦ θώρακος καὶ ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ ὀργάνων καὶ τῆς τραχείας· β) ἐκ τῶν τοιχωμάτων τοῦ λάρυγγος καὶ πρωτίστως τοῦ φωνητικοῦ ἀδύτου, ὅπερ τὰ μέγιστα ἐνισχύει τὸν θεμέλιον ἦχον· καὶ γ) ἐκ τῶν κοιλοτήτων τῆς κεφαλῆς, ἤτοι τοῦ φάρυγγος, στόματος, ῥινός, γναθιαίων καὶ μετωπικῶν κόλπων καὶ ὅλων τῶν ὀστῶν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κρανίου. Ἕνεκα τῆς εὐκινησίας τοῦ λάρυγγος, τῆς γλώσσης, τῶν παρειῶν, τῆς σαρκώδους ὑπερῴας μετὰ τῶν παρισθμίων τόξων καὶ τῆς κάτω γνάθου τὸ ἀντηχεῖον τοῦτο δύναται κατὰ σκοπὸν νὰ λαμβάνῃ διάφορον ἔκτασιν καὶ μορφήν. Μετὰ τόσων συντονισμένων μερικῶν ἀντηχείων, τὸ φωνητικὸν τοῦ ἀνθρώπου ὄργανον, ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καθίσταται ἀφθάστου τελειότητος καὶ λίαν ἐνδιαφέρον ὡς ὄργανον διαλογικὸν ἅμα καὶ μουσικόν.

Πρὸς παραγωγὴν φωνῆς μετὰ εἰσπνοήν, τὰ θωρακικὰ τοιχώματα βαθμηδὸν καταπίπτουσι καὶ τὸ διάφραγμα ἀνέρχεται, οἱ πνεύμονες συστέλλονται καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς ἀὴρ διὰ τῆς τραχείας ἐκφυσᾶται εἰς τὸν λάρυγγα· συγχρόνως αἱ φωνητικαὶ χορδαὶ συνέρχονται καὶ κλείει ἡ γλωττὶς εἰς εὐθεῖαν. Ὁ ἐκφυσώμενος ὑπὸ τῶν πνευμόνων ἀὴρ κρούει ὡς πλῆκτρον τὰς χορδάς, αἵτινες οὕτω δονοῦνται καὶ παράγεται ὁ θεμέλιος ἦχος. Τὴν παλμικὴν κίνησιν τῶν χορδῶν συνοδεύουν αἱ δονήσεις διαφόρων τμημάτων τοῦ ἀντηχείου, αἵτινες ἐνισχύουν τὸν θεμέλιον ἦχον καὶ μεταπλάττουν αὐτὸν εἰς φθόγγον ἁρμονικόν· καὶ ὅταν μὲν αἱ χορδαὶ πάλλωνται καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ τὸν ὄγκον αὐτῶν, ἐνισχύονται δὲ ὑπὸ τῶν δονήσεων τοῦ θώρακος ὡς ἀντηχείου, παράγεται ἡ *θωρακικὴ φωνή*, ἥτις εἶναι φωνὴ βαθεῖα· ὅταν δὲ αἱ χορδαὶ δι' ἀνυψώσεως τοῦ θυρεοειδοῦς γίνωσι βραχύτεραι καὶ ἧττον ὀγκώδεις, συνδυασθῶσι δὲ μετὰ τῶν δονήσεων αὐτῶν αἱ δονήσεις τῶν κορυφῶν τοῦ θώρακος, τῆς τραχείας, τοῦ λάρυγγος καὶ τοῦ φάρυγγος, παράγεται ἡ *μέση* ἢ *φαρυγγικὴ φωνή*, φωνὴ βαρεῖα· ὅταν τέλος αἱ χορδαὶ εἶναι λεπταὶ καὶ βραχεῖαι καὶ πάλλωνται μόνον κατὰ τὰ χείλη καὶ τὸ πρὸς τὰ πρόσω τμῆμα αὐτῶν, αἱ δὲ δονήσεις αὐτῶν συνοδεύωνται ὑπὸ τῶν δονήσεων τῶν ὀστῶν καὶ τῶν κοιλοτήτων τῆς κεφαλῆς, παράγεται ὀξεῖα φωνή, ἡ λεγομένη *κεφαλικὴ φωνή*.

Πρὸς ἐκφώνησιν ὡρισμένου φθόγγου, ἕκαστον τῶν μεταβλητῶν στοιχείων τῆς φωνητικῆς συσκευῆς λαμβάνει ἰδιαίτερον σχηματισμόν, ὅλα δὲ ὁμοῦ συναρμοζόμενα καταλλήλως, ἀποτελοῦσι τὸν γενικὸν *φωνητικὸν σχηματισμόν*, πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ζητουμένου φθόγγου κατά τε τὸ ὕψος καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοῦ χαρακτῆρας.

Ἀναλόγως τοῦ μήκους καὶ τοῦ ὄγκου τῶν χορδῶν, τὸ πλάτος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν παλμῶν εἰς ἓν δευτερόλεπτον μεταβάλλονται· ὡσαύτως τὸ πλάτος καὶ ἡ ταχύτης τῶν παλμῶν μεταβάλλονται ἐκ τῆς εὐρύτητος ἑκάστου ἀντηχείου καὶ ἐκ τοῦ ἐν γένει φωνητικοῦ σχηματισμοῦ. Ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω μεταβολῶν καὶ οἱ παραγόμενοι ἑκάστοτε φθόγγοι εἶναι βαθύτεροι ἢ ὀξύτεροι. Ταῦτα ἰσχύουν δι' ὅλα τὰ ὄργανα, φυσικὰ ἢ τεχνητά, ἔγχορδα ἢ μετὰ γλωττίδος· σαφῶς δὲ τοῦτο καταφαίνεται, ἐὰν παραβάλωμεν πρὸς ἄλληλα διάφορα μεγέθη τῆς τετραχόρδου λύρας, ὡς ὀξύχορδον, μεσόχορδον, βαρύχορδον καὶ βαθύχορδον.

Τὸ προέχον ἑκάστοτε ὡς ἀντηχεῖον τμῆμα τῆς φωνητικῆς συσκευῆς πρὸς μετάπλασιν εἰς φθόγγον καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ θεμελίου τῶν χορδῶν ἤχου λέγεται *ἔρεισμα τῆς φωνῆς*· οὕτως ἔχομεν: α) ἐρει-

Digitized by Google

σμα θωρακικόν, ὅταν ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν αἱ δονήσεις τοῦ θώρακος καὶ παράγεται ἡ θωρακικὴ φωνή· β) *ἔρεισμα φαρυγγικὸν κατώτερον*, ὅταν ὁ φωνητικὸς σχηματισμὸς τροποποιῆται οὕτως, ὥστε νὰ ἐπικρατοῦν αἱ δονήσεις τοῦ κάτω φάρυγγος, ὁπότε ἡ φωνὴ ἠχεῖ εὐαρέστως καὶ λέγεται φαρυγγικὴ φωνή· γ) *ἔρεισμα φαρυγγικὸν στενὸν ἀνώτερον*, ὅταν, διὰ συσπάσεως τῶν τοιχωμάτων τοῦ φάρυγγος καὶ τῶν παρισθμίων, προέχουν αἱ δονήσεις τοῦ ἄνω φάρυγγος, αἱ ὄπισθεν τῆς ῥινός, ὁπότε ἡ φωνὴ ἠχεῖ κακοήχως ὡς ῥινοφαρυγγώδης ἢ ἔρρινος, ὅπως εἰς πολλοὺς ἱεροψάλτας· δ) *ἔρεισμα ῥινοφαρυγγικόν*, ἐὰν προέχουν αἱ δονήσεις τῆς ῥινὸς καὶ τῶν παρ' αὐτὴν κοιλοτήτων· ε) *ἔρεισμα*

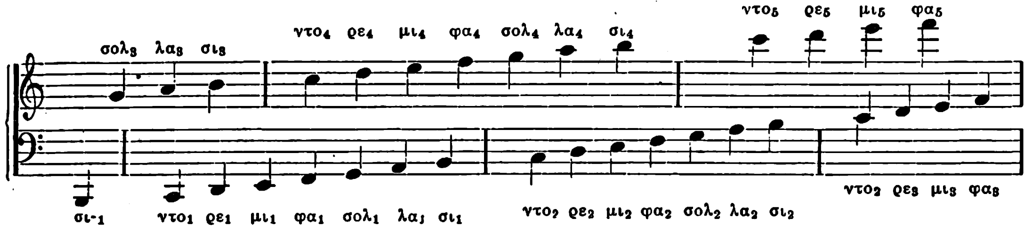

Ἡ ἔκτασις τῆς φωνητικῆς κλίμακος ἐν γένει.

φαρυγγοστοματικὸν ὀπίσθιον, ὁπότε ἡ φωνὴ στερεῖται ἐκπομπῆς καὶ δὲν ἀκούεται σαφῶς· ζ) *ἔρεισμα ὀδοντοχειλικόν*, ὁπότε αἱ συλλαβαὶ ἀκούονται σαφῶς, ἡ φωνὴ ἐκπέμπεται μακράν, μειοῦται ὅμως τὸ ποιὸν αὐτῆς (φωνὴ λευκὴ ἢ ἄχρους)· η) *ἔρεισμα στοματικόν*, μὲ τὰς αὐτὰς ἰδιότητας τοῦ προηγουμένου· θ) *ἔρεισμα στοματοφαρυγγικόν*· προέχον ἀντηχεῖον κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι ὁλόκληρος ἡ κοιλότης τοῦ στόματος καὶ τοῦ φάρυγγος μετὰ τῆς τραχείας, τελειοποιούσης τὸ ποιὸν τῆς φωνῆς, ἥτις ἐκπέμπεται πλήρης καὶ ἠχηρά, ὡς ἀπὸ ἰσχυροῦ προβολέως, μὲ χρῶμα καὶ ἁρμονίαν καὶ μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα εὐστρόφου φωνῆς· ι) *ἔρεισμα προσωπικόν*, καθ' ὃ ὡς πρωτεῦον ἀντηχεῖον θεωρεῖται ἡ χώρα ἥτις εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο ὀφθαλμῶν, διότι ὁ ᾄδων ἐκεῖ αἰσθάνεται ἰσχυροτέρας τὰς δονήσεις τοῦ ἀντηχείου, καὶ τέλος ια) *ἔρεισμα ἀντικειμενικόν*, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τὸν ἀκροατὴν εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ᾄδων ἐπιδιώκει νὰ ἐκπέμψῃ τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ φωνητικὸς σχηματισμὸς ἀσυναισθήτως ἐπιτυγχάνεται τοιοῦτος, ὥστε ἡ φωνὴ ἐλευθέρα καὶ ἠχηρὰ νὰ ἐκπέμπηται εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπόν.

Διὰ τὰ φωνητικὰ τοῦ ἀνθρώπου ὄργανα ἰσχύει ὁ ἑξῆς γενικὸς κανών: Πρὸς ἐκφώνησιν βαθέων φθόγγων ὁ λάρυγξ κατέρχεται, τὸ φωνητικὸν ἄδυτον καὶ τὰ ἀντηχεῖα διευρύνονται, αἱ χορδαὶ διογκοῦνται καὶ ἐπιμηκύνονται, ἡ τάσις αὐτῶν ἐλαττοῦται καὶ τὸ ἐκφύσημα μεταβάλλεται ἀναλόγως. Πρὸς ἐκφώνησιν ὀξέων φθόγγων ὁ λάρυγξ βαθμηδὸν ἀνέρχεται, τὸ ἄδυτον καὶ τὰ ἀντηχεῖα στενοῦνται, αἱ χορδαὶ λεπτύνονται καὶ βραχύνονται, ἡ τάσις αὐτῶν μεταβάλλεται, ἀναλόγως δὲ καὶ τὸ ἐκφύσημα.

Εἰς ἑπτὰ διαδοχικοὺς φθόγγους δίδονται κατὰ σειρὰν τὰ ὀνόματα: *ντο, ρε, μι, φα, σολ, λα, σι*. Οἱ ἀρχαῖοι, τοὺς αὐτοὺς κατὰ σειρὰν φθόγγους, παρίστανον διὰ τῶν γραμμάτων: Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Α, Β, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ διὰ τῶν: Γα, Δι, κΕ, Ζο, νΗ, πΑ, Βου, ἅτινα διετηρήθησαν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικήν.

Εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα φαίνεται ἡ σειρὰ τῶν φθόγγων κατὰ στήλας, *ὀγδόας* καλουμένας, μὲ τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ὀνόματα, τὰ κατόπιν ἐν χρήσει ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα διεθνῆ, ἀντιστοίχως δὲ οἱ ἀριθμοὶ τῶν παλμῶν, οἵτινες παράγουσιν ἕκαστον φθόγγον ἑκάστης ὀγδόης.

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται, ὅτι μετὰ μίαν ὀγδόην, ἤτοι μετὰ τὸν ἕβδομον φθόγγον ἑκάστης στήλης, οἱ φθόγγοι ἐπαναλαμβάνονται κατὰ τὴν αὐτὴν σειράν, ὅπως καὶ εἰς τὴν προηγουμένην, ἕκαστος ὅμως φθόγγος τῆς ἑπομένης ὀγδόης παράγεται ὑπὸ διπλασίου ἀριθμοῦ παλμῶν ἢ οἱ τῆς ἀμέσως προηγουμένης ὀγδόης· π. χ. εἰς τὴν ὑπερογδόην τὸ φα$_3$ φαίνεται, ὅτι παράγεται ὑπὸ 352 παλμῶν, εἰς δὲ τὴν ἑπομένην, ἤτοι τὴν δὶς

Φθόγγοι Ἐκκλησίας	Φθόγγοι ἀρχαῖοι	Φθόγγοι διεθνεῖς	Ὑπογδόη	Ἀντογδόη	Μεγάλη ὀγδόη	Μικρὰ ὀγδόη	Ὑπερογδόη	Δὶς ὑπερογδόη	Τρὶς ὑπερογδόη	Τετράκις ὑπερογδόη
Γα	Γ	Ντο	ντο- 16	ντο$_{-1}$ 33	ντο$_1$ 66	ντο$_2$ 132	ντο$_3$ 264	ντο$_4$ 528	ντο$_5$ 1056	ντο$_6$ 2112
Δι	Δ	Ρε	ρε$_{-2}$ 18	ρε$_{-1}$ 37	ρε$_1$ 74	ρε$_2$ 148	ρε$_3$ 297	ρε$_4$ 594	ε$_5$ 1 88	ρε$_6$ 2376
κΕ	Ε	Μι	μι$_{-2}$ 20	μι$_{-1}$ 41	μι$_1$ 82	μι$_2$ 165	μι$_3$ 330	μι$_4$ 660	μι$_5$ 1320	μι$_6$ 2640
Ζω	Ζ	Φα	φα$_{-2}$ [illegible]2	φα$_{-1}$ 44	φα$_1$ 88	φα$_2$ 176	φα$_3$ 352	φα$_4$ 704	φα$_5$ 1408	φα$_6$ 2816
νΗ	Η	Σολ	σολ$_{-2}$ 24	σολ$_{-1}$ 49	σολ$_1$ 99	σολ$_2$ 198	σολ$_3$ 396	σολ$_4$ 792	σολ$_5$ 1584	σο$_6$ 3168
πΑ	Α	Λα	α- 27	λα$_{-1}$ 55	λα$_1$ 110	λα$_2$ 220	λα$_3$ 435	λα$_4$ 880	λα$_5$ 1760	λα$_6$ 3520
Βου	Β	Σι	σι- 30	σι$_{-1}$ 61	σι$_1$ 125	σι$_2$ 247	σι$_3$ 495	σι$_4$ 990	σι$_5$ 1980	σι$_6$ 3960

ὑπερογδόην, τὸ φα$_4$ ἀντιστοιχεῖ εἰς 704 παλμούς.

Ἡ σειρὰ τῶν φθόγγων, τοὺς ὁποίους δύναται ἐν συνόλῳ ἡ φωνητικὴ τοῦ ἀνθρώπου συσκευὴ νὰ ἐκφωνῇ, λέγεται *φωνητικὴ κλῖμαξ* καὶ ἐκτείνεται συνήθως ἀπὸ σι$_{-1}$ μέχρι φα$_5$· παρίσταται δὲ διὰ πενταγράμμων καὶ φθογγοσήμων ὡς ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι ἐκτάσεως τῆς φωνητικῆς κλίμακος.

Οὗτοι εἶναι οἱ κύριοι φθόγγοι. Τὸ μεταξὺ δύο κυρίων διαδοχικῶν φθόγγων μουσικὸν διάστημα λέγεται *τόνος*· μεταξὺ τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι δευτερεύοντες φθόγγοι· οὕτω μεταξὺ *ντο—ρε* δύναται νὰ παραχθῇ καὶ ἄλλος φθόγγος σαφῶς αἰσθητός, ὅστις λέγεται *ἡμιτόνιον*· ὡσαύτως μεταξὺ *ρε—μι, φα—σολ, σολ—λα, λα—σι* ὑπάρχει ἀνὰ ἓν ἡμιτόνιον· τοὐναντίον, ἐπειδὴ τὰ διαστήματα *σι—ντο* καὶ *μι—φα* εἶναι μικρὰ καὶ ἀνεπαρκῆ ὥστε νὰ χωρέσῃ μεταξὺ αὐτῶν φθόγγος σαφῶς αἰσθητός, δὲν ὑπάρχουσιν ἐκεῖ ἡμιτόνια. Τὸ μεταξὺ δύο διαδοχικῶν τῆς κλίμακος φθόγγων ἡμιτόνιον λέγεται ἰδιαιτέρως *δίεσις* τοῦ προηγουμένου καὶ *ὕφεσις* τοῦ ἑπομένου φθόγγου.

Ἐν τῷ ᾄσματι οἱ ἐξησκημένοι ἀοιδοὶ δύνανται νὰ ἐκφωνῶσι 14—16 φθόγγους τῆς φωνητικῆς κλίμακος, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καί τινες προνομιοῦχοι ἐξαιρέσεις.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν διαδοχικῶν φθόγγων τῆς κλίμακος, τοὺς ὁποίους δύναται ἀνέτως νὰ ἐκφωνῇ ὁ ἀοιδός, λέγεται *περιοχὴ* ἢ *ἔκτασις τῆς φωνῆς* αὐτοῦ. *Θέσις τῆς φωνῆς* καλεῖται τὸ τμῆμα τῆς κλίμακος, τοῦ ὁποίου ἡ τοποθεσία ἐν αὐτῇ ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ κατωτάτου καὶ τοῦ ἀνωτάτου τῶν διαδοχικῶν φθόγγων, τοὺς ὁποίους δύναται ἀνέτως ὁ ἀοιδὸς νὰ ἐκφωνῇ· οὕτω, ἐὰν ἡ φωνητικὴ περιοχὴ εἶναι 14, ἡ θέσις τῆς φωνῆς ἐν τῇ κλίμακι δύναται νὰ εἶναι φα$_1$—μι$_3$ (βαθύφωνος) ἢ σι$_1$—σολ$_3$ (ὀξύφωνος) ἢ ἄλλη τις θέσις.

Διαμέτρημα ἢ *τράβηγμα* φωνητικὸν λέγεται τὸ τμῆμα τῆς φωνητικῆς ἐκτάσεως ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαδοχικῶν φθόγγων, τοὺς ὁποίους δύναται ὁ ἀοιδὸς νὰ ἐκφωνῇ ἀνέτως μὲ τὸν αὐτὸν φωνητικὸν σχηματισμὸν καὶ μὲ τὸ αὐτὸ συγκρότημα ἀντηχείων· οὕτως ἔχομεν *θωρακικὸν διαμέτρημα, μέσον διαμέτρημα* καὶ *κεφαλικὸν διαμέτρημα*.

Ἐν τῇ *διαλογικῇ φωνῇ* οἱ ἐν χρήσει φθόγγοι εἶναι 2—6· σπανιώτατα δύνανται νὰ φθάσουν τοὺς 8, ὡς ἐν τῷ κηρύγματι καὶ τῇ ἀπαγγελίᾳ. Τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν χρήσει φθόγγων κατὰ τὴν λαλιὰν καλοῦσι *τόνον* τῆς διαλογικῆς φωνῆς.

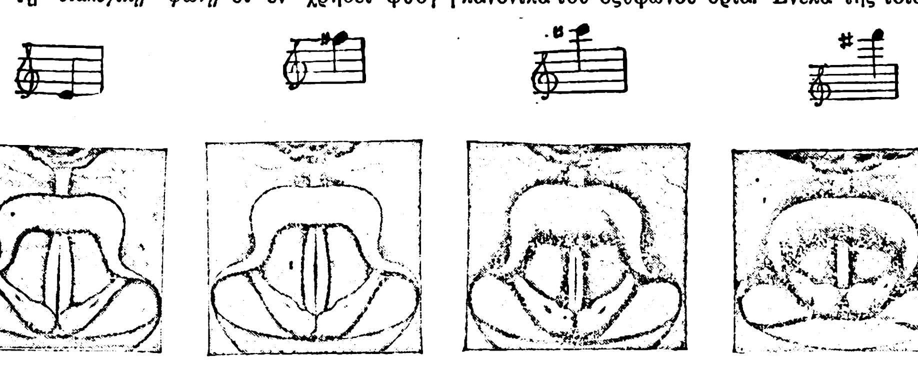

1) *Λάρυγξ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν βαρέων φθόγγων. 2) Λάρυγξ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν φθόγγων κεφαλικοῦ διαμετρήματος. 3) Λάρυγξ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν φθογγων διὰ κεφαλικοῦ διαμετρήματος. Φωνητικαὶ χορδαὶ λεπτυνθεῖσαι. Γλωττιδικὴ σχισμὴ λίαν στενή, ἀτρακτοειδής. 4) Λάρυγξ γυναικὸς κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ὀξυτάτων φθόγγων. Αἱ χορδαὶ λίαν λεπταί. Γλωττιδικὴ σχισμὴ στενωτάτη. Λάρυγξ ἐν τῷ συνόλῳ λίαν στενὸς (Moure).*

Ἀναλόγως τῆς περιοχῆς καὶ τῆς θέσεως τῆς φωνῆς ἐν τῇ φωνητικῇ κλίμακι κατέταξαν τοὺς ἀοιδοὺς εἰς διαφόρους ὁμάδας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσαν διάφορα ὀνόματα· οὕτω εἰς τοὺς ἄνδρας, οἱ ᾄδοντες εἰς τὸ θωρακικὸν καὶ μέσον διαμέτρημα ἀπὸ μι$_1$ μέχρι σολ$_3$ ὠνομάσθησαν *βαθύφωνοι*· οἱ ᾄδοντες εἰς τὸ θωρακικὸν καὶ μέσον διαμέτρημα ἀπὸ σολ$_1$ μέχρι λα$_3$ *βαρύτονοι* καὶ οἱ ᾄδοντες εἰς τὰ τρία διαμετρήματα θωρακικόν, μέσον καὶ κεφαλικὸν ἀπὸ σι$_1$ μέχρι ντο$_4$ *ὀξύφωνοι*. Εἰς τὰς γυναῖκας, αἱ ᾄδουσαι ἀπὸ φα$_2$ μέχρι τοῦ φα$_4$ ὠνομάσθησαν *βαρύφωνοι*, αἱ ᾄδουσαι ἀπὸ λα$_2$ μέχρι λα$_4$ *μεσόφωνοι* καὶ αἱ ᾄδουσαι ἀπὸ ντο$_3$ μέχρι ντο$_5$ *ὑψίφωνοι*. Κατὰ κανόνα αἱ γυναικεῖαι φωναὶ ἐκτείνονται καὶ εἰς τὰ τρία διαμετρήματα. Τὰ τοιαῦτα ὅρια εἶναι τὰ μᾶλλον συνήθη· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀοιδοί, οἵτινες κατ' ἐξαίρεσιν δύνανται νὰ ὑπερβαίνωσι τὰ κεκανονισμένα ὅρια εἴτε πρὸς τὰ ἄνω εἴτε πρὸς τὰ κάτω καὶ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν προηγουμένην ἢ τὴν ἑπομένην ὁμάδα· ἡ κατάταξις ὅμως αὐτῶν ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τῆς φωνητικῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος, τὸν ὁποῖον προσδίδουν εἰς τὴν φωνὴν τὰ ἀντηχεῖα, ὅπως καὶ τὸ ἀντίστροφον δύναται νὰ συμβῇ· ἐνῷ δηλαδὴ

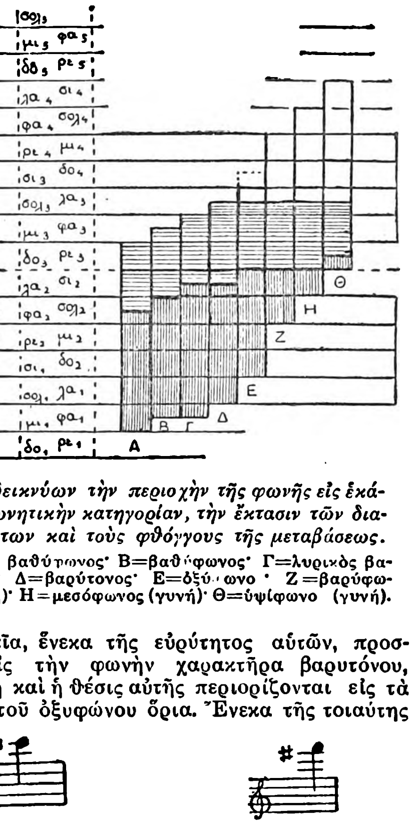

Πίναξ δεικνύων τὴν περιοχὴν τῆς φωνῆς εἰς ἑκάστην φωνητικὴν κατηγορίαν, τὴν ἔκτασιν τῶν διαμετρημάτων καὶ τοὺς φθόγγους τῆς μεταβάσεως.

[Α=κάτω βαθύφωνος· Β=βαθύφωνος· Γ=λυρικὸς βαθύφωνος· Δ=βαρύτονος· Ε=ὀξύφωνος· Ζ=βαρύφωνος (γυνή)· Η=μεσόφωνος (γυνή)· Θ=ὑψίφωνος (γυνή)].

τὰ ἀντηχεῖα, ἕνεκα τῆς εὐρύτητος αὐτῶν, προσδίδουν εἰς τὴν φωνὴν χαρακτῆρα βαρυτόνου, ἡ περιοχὴ καὶ ἡ θέσις αὐτῆς περιορίζονται εἰς τὰ κανονικὰ τοῦ ὀξυφώνου ὅρια. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης τῶν ἀντηχείων ἐπιρροῆς μεγάλαι ποικιλίαι φωνῆ παρουσιάζονται εἰς ἑκάστην ὁμάδα ἀοιδῶν, ἐξαρτώμεναι ἀπὸ τὴν ἰσχύν, τὸ χρῶμα, τὸν ὄγκον, τὴν περιοχήν, τὸ ὕψος καὶ τὴν παράτασιν αὐτῆς.

Ταῦτα ἀποτελοῦσι τοὺς ἰδίους χαρακτῆρας ἑκάστης φωνῆς, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ ἀοιδοὶ τῆς αὐτῆς ὁμάδος. Ἐκ τῶν χαρακτήρων τούτων διήρεσαν τοὺς βαθυφώνους (σι$_1$ — σολ$_3$) εἰς *κάτω βαθυφώνους, βαθυφώνους* καὶ *λυρικοὺς βαθυφώνους*. Τοὺς βαρυτόνους (σολ$_{-1}$ — λα$_3$) εἰς *κάτω βαρυτόνους, βαρυτόνους* καὶ *ἄνω βαρυτόνους*· τοὺς δὲ ὀξυφώνους (σι$_1$—ντο$_4$) εἰς *ἰσχυροὺς* ἢ *δραματικοὺς ὀξυφώνους, ὀξυφώνους τοῦ μελοδράματος* καὶ *ὀξυφώνους τοῦ ἐλαφροῦ μελοδράματος*. Ὡσαύτως τὰς γυναικείας φωνὰς διήρεσαν εἰς *βαρυφώνους* (φα$_2$—φα$_4$), *μεσοφώνους* (λα$_2$—λα$_4$) καὶ *ὑψιφώνους* (ντο$_3$—ντο$_5$) διαφόρων χαρακτήρων.

Ἀναλόγως τῆς ἐπιτυχίας τοῦ φωνητικοῦ σχηματισμοῦ τῶν μεταβλητῶν ἀντηχείων παράγεται: *φωνὴ διαυγὴς* ἢ *ἀνοικτὴ* καὶ ἐκπέμπεται μακράν, ἠχεῖ δὲ μετὰ χρώματος εὐαρέστως εἰς τὴν ἀκοὴν ἢ ἐξέρχεται ἄνευ χρώματος· *φωνὴ ἄχρους* ἢ *λευκή*, ὁπότε ἀκούεται ἄνευ εὐαρέστου ἐντυπώσεως, ἢ τέλος ἐντοπίζεται ἐντὸς τοῦ φάρυγγος καὶ λέγεται *φωνὴ βυθία* ἢ *κλειστή*, εἶναι δὲ ἄνευ ἐκπομπῆς ὡς

Digitized by Google

κλεισμένη ἐντὸς τοῦ φάρυγγος καὶ ἀκούεται μετά τινος δυσαρεσκείας. Ἡ παρατεταμένη χρῆσις τοιαύτης φωνῆς καταπονεῖ τὰ φωνητικὰ ὄργανα καὶ ἀποτελεῖ *κακοχρηστίαν*.

Αἱ ἀλλοιώσεις τῆς φωνῆς δυνατὸν νὰ προέρχωνται ἐκ φλεγμονῆς ὀξείας στοιχείου τινὸς τῆς φωνητικῆς συσκευῆς, οἷον λαρυγγίτιδος, βρογχίτιδος ἢ οἰδήματος τῶν χορδῶν ἢ ἐξελκώσεώς τινος ἢ ἐκ χρονίας ὀργανικῆς βλάβης, φυματιώσεως, ὄγκου κλπ., ἢ τύλων φωνητικῶν, ἢ ἐκ παθήσεως τοῦ κεντρικοῦ ἢ τοῦ περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὡς τοῦ λαρυγγαίου, τοῦ προσωπικοῦ ἢ τοῦ πνευμονογαστρικοῦ. Εἰς τὰς βλάβας τῆς φωνῆς ὑπάγεται ὁ ψελλισμός, ἡ ἀφασία καὶ ἡ ἀφωνία. Εἰς τοὺς ἔχοντας ἐπαγγελματικὸν ὄργανον τὴν φωνήν, αἰτία συνηθεστάτη τῆς ἀλλοιώσεως καὶ βλάβης αὐτῆς εἶναι ἡ κακοχρηστία, ἕνεκα τῆς ὁποίας παράγονται, ἐκτὸς ἄλλων βλαβῶν καὶ οἱ φωνητικοὶ τύλοι, περιπίπτουν δὲ καὶ εἰς ὑπερκόπωσιν τὰ φωνητικὰ ὄργανα. Κακοχρηστίαν ἀποτελεῖ ἡ ἐλαττωματικὴ ἀναπνοή, ἡ ἐσφαλμένη τῆς φωνῆς κατάταξις, ἡ παρὰ φύσιν ἐπέκτασις ἢ μετάθεσις τῆς περιοχῆς τῆς φωνῆς, ἡ πλημμελὴς μέθοδος καταβιβάσεως ἐκ τῶν βαρυτέρων εἰς ὀξυτέρους φθόγγους, ἡ ἀνάρμοστος σύνταξις τῶν διαφόρων μερικῶν ἀντηχείων μετὰ κρούσεως ἐλαττωματικῆς τῶν χορδῶν, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν σπουδῶν, ἡ χρονικῶς ὑπέρμετρος χρῆσις τῶν φωνητικῶν ὀργάνων.

Ὅταν ἡ παραμικρὰ ἀδιαθεσία τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐκδηλωθῇ δι' ἀλλοιώσεως τῆς φωνῆς, εἴτε ἐξ ὑπερκοπώσεως αὕτη προέρχεται εἴτε ἐκ κρυολογήματος, εἴτε ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης αἰτίας, πρέπει τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ τίθενται ἐν ἀναπαύσει καὶ νὰ ἐφαρμόζεται κατὰ κανόνα καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἡ διὰ σιγῆς θεραπεία ἐν συνδυασμῷ μεθ' οἱασδήποτε ἄλλης ἰατρικῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Abbé Rousselot*, Principes de phonétique expérimentale.—*Bonnier*, La voix professionnelle.—*Castex*, Hygiène de la voix parlée et chantée.—*Εὐσταθιανοῦ Ἀλ.*, Ἡ φωνὴ πρὸς ᾆσμα καὶ λαλιάν.—*Faure*, La voix et le chant.—*Fournié*, Physiologie de la voix et de la parole.—*Garcia*, Observations physiologiques sur la voix et de la parole.—*Jane Anger*, Initiation à l'art du chant.—*Lilli Lehmann*, Mon art de chanter.—*Mandle*, Hygiène, de la voix.—*Mourc* et *Douyer*, Du malmenage de la voix chantée et parlée.—*Labriez et Hussont*, Le chant scientifique.

Α. Ν. ΕΥΣΤΑΘΙΑΝΟΣ

—*(Μουσ.) Φωνὴ* καλεῖται ἦχος ἐξερχόμενος ἐκ τῶν πνευμόνων καὶ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου.

Δύο εἰδῶν φωνὰς διακρίνομεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν *ὁμιλίαν* (ἢ τὸν *λόγον*=voix parlée), καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος παράγει (ἀρθρώνει) ὡρισμένους φθόγγους, δι' ὧν ἐκφράζει τὰ διανοήματά του, καὶ τὸ *ᾆσμα* (ἢ *μελῳδικὴν φωνὴν*=voix chantée), καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος παράγει καὶ ἐκβάλλει διὰ τοῦ στόματος μουσικοὺς ἤχους, δηλαδὴ ᾄδει (βλ. λ. *ᾠδική*). Ὁ *λόγος* ἢ *ὁμιλία* ἔχει ὡρισμένον τόνον (ὑψηλότερον ἢ χαμηλότερον) καὶ δύναται, συνεπῶς, νὰ ὁρισθῇ εἰς ποίαν ἀκριβῶς βαθμίδα τῆς μουσικῆς κλίμακος εὑρίσκεται ὁ ὁμιλῶν. Τοῦτο ὅμως ὅταν ὁ ὁμιλῶν ὑψώνῃ ἐντόνως τὴν φωνὴν καὶ προσθέτῃ εἰς τὴν ἄρθρωσιν τῶν λέξεων, τὴν διὰ τῆς γλώσσης, τῶν χειλέων καὶ τῶν ὀδόντων γινομένην, καὶ ἦχον ὑπὸ τῶν φωνητικῶν χορδῶν παραγόμενον, ἐκ τοῦ λάρυγγος ἐξερχόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνιόντος ρεύματος ἀέρος πρὸς τὰ ἐμπρός, διὰ τῶν χειλέων, παρασυρόμενον. Ὅτι ὁ λόγος, δηλαδὴ ἡ ἄρθρωσις λέξεων, δύναται νὰ παραχθῇ καὶ ἄνευ τῆς παρεμβάσεως τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἀποδεικνύεται εὐκολώτατα: ὅταν τις ψιθυρίζῃ εἰς τὸν παρακείμενόν του, ὁμιλῇ καὶ γίνεται ἀντιληπτός, χωρὶς νὰ τίθενται εἰς κίνησιν αἱ χορδαὶ τοῦ ὁμιλοῦντος. Τότε, μόνον τὰς ἀρθρουμένας συλλαβὰς ἢ λέξεις παρασύρει πρὸς τὰ ἔξω ἐλαφρότατον ρεῦμα ἀέρος.

Ἡ ἀνθρωπίνη φωνή, ἡ ὁμιλοῦσα (ὄχι ὁ ψίθυρος), δύναται νὰ εἶναι βαρυτέρα ἢ ὀξυτέρα, δυνατωτέρα ἢ ἐλαφροτέρα, μελῳδικὴ ἢ μή, εὐχάριστος ἢ δυσάρεστος, διαυγὴς ἢ βραχνὴ κλπ. Ἐπηρεάζεται, ὅπως καὶ ἡ ᾄδουσα φωνή, ἀπὸ τὴν κατάστασιν καὶ τὴν, κακὴν ἢ καλήν, λειτουργίαν τῶν διαφόρων συναφῶν ὀργάνων, φωνητικῶν χορδῶν, ρινός, λάρυγγος, φάρυγγος, ὀδόντων κλπ.

Ἐπίσης, διὰ καταλλήλου μελέτης, δύναται νὰ τοποθετηθῇ ὑψηλότερα ἢ χαμηλότερα, νὰ εὐρυνθῇ, διὰ τῆς ἐντέχνου χρησιμοποιήσεως τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῶν φωνητικῶν ἀντηχητήρων (résonnateurs) καὶ, ἐν γένει, νὰ ἐκγυμνασθῇ, τονωθῇ καὶ βελτιωθῇ. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐκγύμνασις τῆς ὁμιλούσης φωνῆς καὶ τῆς ᾀδούσης δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἐν πολλοῖς ἀντιφέρονται ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην, πρὸς δὲ ὅτι ἡ ἀπαγγελία ἢ ἀνάγνωσις ἐπὶ μακρὸν γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ καταπονοῦν καὶ βλάπτουν, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, τὰ φωνητικὰ ὄργανα· συνεπῶς οἱ ἀοιδοὶ δέον ν' ἀποφεύγουν τὴν ἀπαγγελίαν.

Ὁ μελετητὴς τῶν περὶ φωνῆς διαφόρων συγγραμμάτων μεγάλων καλλιτεχνῶν ἢ καθηγητῶν τοῦ ᾄσματος, ὅσον καὶ τῶν κορυφαίων λαρυγγολόγων πάσης ἐθνότητος, ὁ θέλων νὰ θέσῃ ὡρισμένους κανόνας καὶ νὰ ἐξαγάγῃ ὡρισμένα θετικὰ καὶ συγκεκριμένα συμπεράσματα, εὑρίσκεται εἰς πλήρη ἀμηχανίαν πρὸ τοῦ τρομακτικοῦ κυκεῶνος τῶν, ἐν τοῖς πλείστοις, διαφόρων καὶ ἀντικρουομένων γνωμῶν καὶ ἀντιλήψεων. Αἱ τρεῖς μεγάλαι σχολαὶ μονῳδίας, γαλλική, ἰταλικὴ καὶ γερμανικὴ πολὺ ἀφίστανται ἀπ' ἀλλήλων, ἑκάστη δὲ αὐτῶν ἔχει πλείστας ὑποδιαιρέσεις καὶ διακλαδώσεις, τῶν διαφόρων μεγάλων διδασκάλων μὴ συμφωνούντων οὐδ' ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔθνει μεταξύ των, ἀλλ' ἴδια ἑκάστου πρεσβεύοντος. Μετὰ τούτους δὲ καὶ οἱ ἰατροὶ-λαρυγγολόγοι διΐστανται πρός τε τοὺς καθηγητὰς καὶ μεταξύ των.

Ἡ φοβερὰ αὕτη πολυγνωμία εὐκόλως ἐξηγεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς κυρίως λόγων: 1) Τὸ πεδίον τῶν περὶ τὴν φωνὴν καὶ τὴν μονῳδίαν συζητήσεων εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἀναπεπταμένων καὶ δίδει λαβὴν εἰς παντὸς εἴδους βασίμους καὶ σοβαρὰς ἀντιγνωμίας, ἔτι δὲ καὶ εἰς ἀπιστεύτους φαντασιοκοπίας, δεδομένου ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἁπτοῦ καὶ εὐαποδείκτου, ὁρατοῦ ἢ ὑλικοῦ, ἀντικειμένου ἐρεύνης, ἀλλ' ὅλως ἀΰλου καὶ ἀσυλλήπτου. Πρόκειται ἐνίοτε αὐτόχρημα περὶ ἀερολογίας, καθ' ὅσον ἡ μονῳδία εἶναι, κυρίως, ἡ ὅσον ἔνεστι καταλληλοτέρα χρησιμοποίησις τῆς ἀναπνοῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ᾆσμα καὶ ἡ ἐπιτυχεστέρα κατεύθυνσις αὐτῆς, δι' ὡρισμένων ὀργάνων (παραγωγικῶν τοῦ ἤχου) πρὸς ἄλλα ὄργανα (ἀντηχητῆρας) διὰ μέσου ἄλλων τοιούτων, προσθετόντων τὴν ἄρθρωσιν κλπ., ἀλλοιούντων δὲ καὶ μετατρεπόντων τὴν ποιότητα τοῦ ἤχου. Ἡ συντονισμένη ἐνέργεια ὅλων τῶν ὀργάνων τούτων περὶ τὴν λειτουργίαν τῆς ἐκπνοῆς ἀποτελεῖ τὴν τέχνην τῆς μονῳδίας. Ἄνευ ἀέρος φωνὴ δὲν δύναται νὰ παραχθῇ, ἑπομένως καὶ αἱ περὶ τῶν ἠχητικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐξόδου ταύτης τοῦ ἀέρος ἀντιλήψεις εἶναι φυσικὸν νὰ ἔχουν ἀπολύτως ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ παραλλάσσουν κατ' ἄτομον. 2) Ὅταν γίνωνται παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων δύο τινὰ συμβαίνουν: ἢ ταῦτα τελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ καὶ αἱ παρατηρήσεις γίνονται ἐπὶ ἀνατομικῶν παρασκευασμάτων, δηλαδὴ ἐπὶ σωμάτων ἐστερημένων ζωῆς, ἄρα μὴ ἐξεταζομένων ἐν πλήρει λειτουργίᾳ, τῆς συστάσεως μόνον καὶ τῆς διασκευῆς αὐτῶν δυναμένης νὰ πιστοποιηθῇ· ἢ τελοῦν ἐν λειτουργίᾳ, ὁπότε ὅμως δὲν δυνάμεθα πραγματικῶς νὰ ἐξετάσωμεν τὰ φωνητικὰ καὶ ἀναπνευστικὰ ὄργανα ἐν τῇ πλήρει καὶ ἐλευθέρᾳ αὐτῶν ἐνεργείᾳ. Οὕτω δὲ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις περιπίπτομεν, ἀναγκαίως, εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν συμπερασματικῶν ἐξηγήσεων. 3) Ἀναλόγως τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ διαφόρου αὐτῶν μουσικοῦ περιβάλλοντος, τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος καὶ τῶν κεκτημένων μουσικῶν συνηθειῶν, διαφέρουν καὶ αἱ ἀντιλήψεις κατὰ σχολὰς (γερμανική, γαλλική, ἰταλική). Οὕτω καταντᾷ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωρεῖται προτέρημα εἰς τὴν μίαν, νὰ θεωρῆται ἐλάττωμα εἰς τὴν ἄλλην. Π. χ. ἡ κροῦσις ὡρισμένου ἤχου (attaque du son), ἐὰν γίνῃ ὀλίγον χαμηλότερα (εἰς θέσιν καὶ εἰς τόνον) τῆς ἐπιζητουμένης καὶ ἀνέλθῃ κατόπιν, διαρκοῦντος τοῦ ἤχου, καταλήγουσα εἰς τὸν ἀκριβῆ τόνον, ἐν Γαλλίᾳ μὲν θεωρεῖται ἀποτυχοῦσα, ἐν Γερμανίᾳ δὲ εἶναι, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὁ κανών, ἀρκεῖ νὰ τελειώνῃ ἡ νότα σωστή. Οἱ Ἰταλοὶ ἀρέσκονται εἰς φωνὴν λίαν ἀνοικτοῦ χρώματος· οἱ Γάλλοι, ἀντιθέτως, τὴν ἀποκαλοῦν voix blanche ἢ plate, καὶ τὴν θέλουν χρώματος πολὺ βαθυτέρου. Οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰ ποικίλματα cadences-σειρὰν ἡνωμένων φθόγγων δεξιοτεχνικῆς φύσεως) χωρίζουν τοὺς ἡνωμένους φθόγγους διὰ μικροτάτων ἐκπνοῶν ἐν εἴδει χ, τοῦθ' ὅπερ οἱ Γάλλοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχονται. Οἱ Ἰταλοὶ ὄχι ἁπλῶς δέχονται ἀλλὰ καὶ ἀγαποῦν τὰ portamenta (ἕνωσιν δύο φθόγγων διὰ συρσίματος τῆς φωνῆς)· οἱ Γάλλοι ρητῶς τὰ ἀποκρούουν κ.ο.κ.

Τελευταίως ἐσημειώθη ποιά τις χαλάρωσις εἰς τὸ ἀπόλυτον τῶν ἀντιλήψεων ἑκάστης σχολῆς, τῶν νεωτέρων διδασκάλων τῆς μονῳδίας ἐπηρεαζομένων ἀμοιβαίως καὶ ἀναμιγνυόντων ὅ,τι καλὸν ἔχει ἑκάστη. Π. χ. ἡ γερμανικὴ σχολὴ πολὺ ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς ἰταλικῆς, τόσον καθ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τὸ ἀνοικτότερον καὶ διαυγέστερον χρῶμα τοποθέτησιν καὶ ἀπόδοσιν τῆς φωνῆς, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς φωνῆς τοῦ λάρυγγος (εἰς τοὺς χαμηλοὺς καὶ μέσους ἰδίως φθόγγους).

Ἡ ᾄδουσα φωνὴ διαιρεῖται εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας: Τὴν παιδικήν, τὴν γυναικείαν καὶ τὴν ἀνδρικήν.

Παιδικὴ φωνή. Αὕτη ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ καλλιεργῆται εἰς τὰς κορασίδας πρὶν ἢ ἐντελῶς συντελεσθῇ ἡ ἐλαφρὰ ἀλλοίωσις, ἣν ἡ φωνή των ὑφίσταται κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς παιδικῆς εἰς τὴν ἡβικὴν ἡλικίαν. Μὴ τήρησις τοῦ κανόνος ἐπάγεται κίνδυνον ἀνεπανορθώτου καταστροφῆς τῆς μελλούσης νὰ σχηματισθῇ γυναικείας φωνῆς των. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀγόρια, ὑπάρχουν τριῶν εἰδῶν φωναὶ αἱ ὁποῖαι, λόγῳ τοῦ ποιοῦ, τῆς λεπτότητος καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἤχου των, τῆς ὅλως γυναικείας, προσομοιάζουν πολὺ πρὸς τὴν φωνὴν τῆς γυναικὸς καὶ φέρουν τὰ αὐτὰ ὀνόματα: *premier dessus* ἢ *soprano* ἢ *ὑψίφωνος*· *mezzo-soprano* ἢ *deuxième dessus* ἢ *μεσόφωνος*· *contralto* ἢ *troisième dessus* ἢ *βαρύφωνος*.

Μέση ἔκτασις παιδικῶν φωνῶν.

Ὑψιφώνων ἢ 1ers Dessus

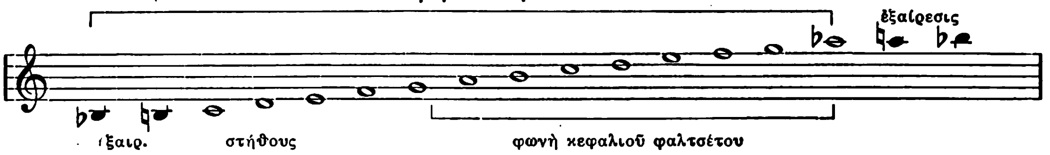

Μεσοφώνων ἢ 2mes Dessus

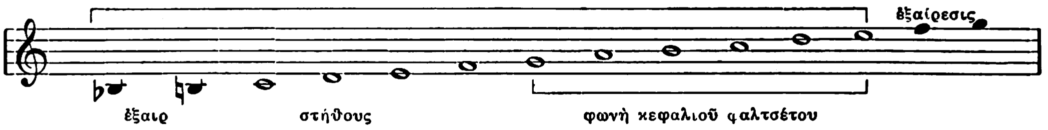

Βαρυφώνων ἢ 3mes Dessus

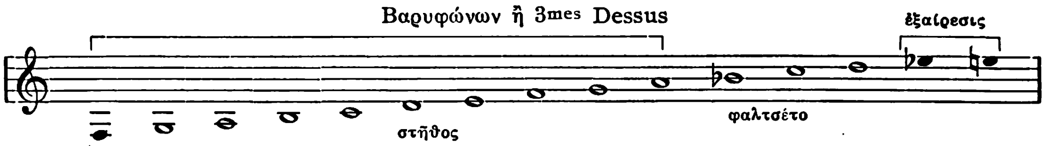

Ἐξαιρετικῶς, φωναί τινες παιδιῶν.

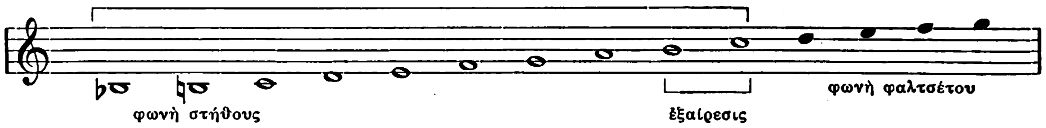

Αἱ φωναὶ τῶν ὑψιφώνων (1ers et 2mes dessus) ἐκτείνονται συνήθως ἀπὸ τὸ ντο κάτωθεν τοῦ πενταγράμμου μέχρι τοῦ σολ ἄνωθεν αὐτοῦ καὶ ἐξαιρετικῶς μέχρι τοῦ λα$_4$.

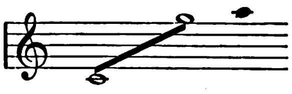

Δύνανται νὰ περιλάβουν μὲ φωνὴν στήθους ἀπὸ τὸ ντο$_3$ (βαρὺ) μέχρι τοῦ φα$_3$ ἢ σολ$_3$

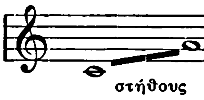

καὶ μὲ φωνὴν κεφαλῆς ἢ ψευδῆ *(φαλτσέτον)* ἀπὸ τὸ φα$_3$ ἢ σολ$_3$ ἕως τὸ σολ$_4$ ἢ λα$_4$ ἄνωθεν τοῦ πενταγράμμου.

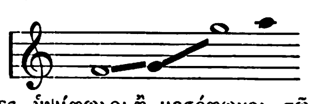

Οἱ παῖδες, ὑψίφωνοι ἢ μεσόφωνοι, τῶν ὁποίων ἡ φωνὴ τοῦ στήθους θὰ ἔφθανε, κατ' ἐξαίρεσιν, μέχρι τοῦ λα$_3$ ἢ σι$_3$ ἢ ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ ντο$_4$, πρέπει ν' ἀποφύγουν τὴν κατάχρησιν αὐτῶν ἢ μᾶλλον νὰ περιορίσουν καὶ τὴν χρῆσίν των. Ὅσον ἀφορᾷ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ φωνὴ δὲν ἔχει φθόγγους στήθους, θὰ ἦτο ριψοκίνδυνον νὰ προσπαθήσουν νὰ δημιουργήσουν τοιούτους.

Αἱ φωναὶ τῶν βαρυφώνων (αἱ καὶ σπανιώτεραι) ἐκτείνονται περίπου εἰς φωνὴν στήθους ἀπὸ τοῦ φα$_2$ ἢ σολ$_2$ (κάτωθεν τοῦ πενταγράμμου), μέχρι τοῦ ντο τῆς ὑφέσεως 3, καὶ ἐνίοτε τοῦ ντο$_4$.

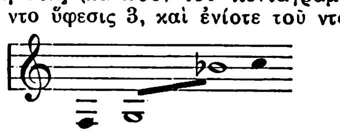

Ἡ φωνὴ τοῦ φαλτσέτου συνίσταται μόνον εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας φθόγγους, τὸ ρε$_4$, τὸ μι ♭$_4$ καί, ἐξαιρετικῶς, τὸ μι φυσικὸν 4. Ἐννοεῖται ὅτι ὅλα

Digitized by Google

αὐτὰ ἔχουν καὶ ἐξαιρέσεις, ἄλλων ἐχόντων περισσοτέρους φθόγγους στήθους ἢ περισσοτέρους φαλτσέτου.

Αἱ φωναὶ τῶν παιδίων θὰ ἠδύναντο ν' ἀποκτήσουν μὲ τὴν ἐκγύμνασιν σχετικὴν δύναμιν καὶ νὰ κερδίσουν εἰς ἔκτασιν, ὅπως καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει φόβος πρόωρος ἐργασία νὰ ἐπιφέρῃ ὑπερβολικὴν κόπωσιν, ἐπιμελούμεθα μόνον τῆς καλῆς ἀποδόσεως τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἀρθρώσεως, ἀφήνοντες εἰς τὴν φύσιν τὴν φροντίδα ν' ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἔκτασιν.

Μόνον ἀπὸ τοῦ 9ου ἢ 10ου ἔτους τῆς ἡλικίας των δύναταί τις νὰ ἐπιληφθῇ τῆς καλλιεργείας τῆς φωνῆς τῶν ἀγοριῶν· θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ τὸ ἐπιχειρήσῃ πρὸ τῆς ἡλικίας ταύτης. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ μουσικαὶ σπουδαὶ δύνανται ν' ἀρχίσουν πολὺ ἐνωρίτερον. ὅταν θὰ βάλῃ κανεὶς τὸ παιδὶ νὰ διαβάσῃ solfège, πρέπει νὰ φροντίσῃ τὸ μάθημα νὰ μὴ εἶναι γραμμένον εἰς τόνον πολὺ χαμηλόν, οὔτε, ἰδίως, πολὺ ὑψηλόν. Ἐν περιπτώσει μὴ ὑπάρξεως καταλλήλου κειμένου ὁ καθηγητὴς ὀφείλει νὰ μεταφέρῃ (tranposer) τὸ μάθημα εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια τῆς φωνῆς του.

Ἡ ἡλικία τῆς ἀλλαγῆς τῆς φωνῆς εἶναι εἰς τὰ βόρεια κλίματα διὰ μὲν τὰς κορασίδας μεταξὺ 13 καὶ 15 ἐτῶν, διὰ δὲ τὰ ἀγόρια ἀπὸ 15 ἕως 17 ἐτῶν. Εἰς τὰς θερμὰς χώρας εἶναι ταχυτέρα καὶ πρωιμωτέρα. Μετὰ τὴν ἀλλαγήν, ἡ φωνὴ γίνεται βαρυτέρα, κατερχομένη εἰς τὸν ἄνδρα μὲν δύο περίπου ὀκτάβες (ὀγδόας), εἰς τὴν γυναῖκα δὲ δύο τοὐλάχιστον τόνους. Ἐννοεῖται ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι σχετικὰ καὶ ποικίλλουσι κατὰ τὰ ἄτομα.

Λόγῳ τοῦ χαριτωμένου της ἤχου (μετάλλου) καὶ τῆς γοητευτικότητός της, ἡ φωνὴ ὑψιφώνου (soprano) τοῦ ἀγοριοῦ θὰ ἔπρεπε, μετὰ τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀλλαγῆς, ν' ἀντικατασταθῇ μὲ φωνὴν ὑψιφώνου, ἐνῷ τὸ παιδὶ τὸ ἔχον φωνὴν κοντράλτο (βαρυφώνου), λόγῳ τῆς μᾶλλον ἀρρενωπῆς φύσεως τοῦ ὀργάνου (τοῦ ἔχοντος συνήθως καὶ μίαν βραχνάδα λαιμικὴν) καὶ τῆς εὐκολίας ν' ἀνεβαίνῃ μὲ φωνὴν στήθους, θὰ ἔπρεπε νὰ μεταβληθῇ εἰς βαθύφωνον ἢ βαρύτονον, μόλις παρήρχετο ἡ ἐποχὴ τῆς φωνητικῆς ἀλλαγῆς. Ἡ πεῖρα ὅμως ἀποδεικνύει ὅτι συμβαίνει τὸ ἀντίθετον, μὲ σπανιωτάτας ἐξαιρέσεις, καὶ ὅτι τὸ παιδὶ soprano καταλήγει βαθύφωνος καὶ ὁ contralto ὑψίφωνος, καὶ τοῦτο διότι τὸ contralto ἔχει πολλοὺς φθόγγους στήθους, αἱ ὁποῖαι, ἐνισχυόμεναι βαθμιαίως κατὰ τὴν ἀλλαγήν, μεταβάλλονται εἰς πλήρη ἀνδρικὴν φωνὴν ὀξυφώνου. Τῆς φωνῆς soprano οἱ περισσότεροι εἶναι φθόγγοι κεφαλῆς, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν φωνητικὴν ἀλλαγήν, βαθύνουν πολὺ καὶ ἔρχεται ἐποχὴ καθ' ἣν βραχνιάζει τόσον, ὥστε γίνεται σχεδὸν ἄφωνος. Μετὰ σιωπὴν ἐτῶν τινων (ἐπὶ ποινῇ ὁριστικῆς καταστροφῆς τῆς φωνῆς ἐν περιπτώσει παραβάσεως) ἡ τόσον γυναικεία καὶ εὔκολος εἰς τοὺς ὑψηλοὺς φθόγγους φωνὴ ἀποκαλύπτεται αἰφνιδίως ἀρρενωπὴ καὶ βαθεῖα (μπάσσου).

Φωνὴ γυναικῶν. Γυναικεῖαν φωνὴν δύνανται νὰ παραγάγουν καὶ τὰ παιδία καὶ οἱ ἐλαφροὶ ὑψίφωνοι ὑπὸ δεδομένας συνθήκας.

Ἡ φωνὴ τῶν γυναικῶν διαιρεῖται εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας: soprano *(ὑψίφωνος)*, mezzo *(μεσόφωνος)*, contralto *(βαρύφωνος)*. Ἑκάστη μεγάλη κατηγορία φωνῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ἢ πλείονας ἄλλας μικροτέρας, ἤτοι εἰς *δραματικὴν* (γαλ. dramatique, ἰταλ. dramatica), *λυρικὴν* (γαλ. demicaractère, ἰταλ. lirica) καὶ ἐνίοτε εἰς *ἐλαφρὰν* (γαλ. légère, ἰταλ. coloratura).

Κατάταξις τῶν φωνῶν. Ἡ κατάταξις τῶν φωνῶν πρέπει νὰ γίνεται μετὰ μεγίστης προσοχῆς, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ καθηγητὴς γνωρίσῃ καλῶς τὴν πραγματικὴν φωνὴν τοῦ μαθητοῦ. Πολλάκις ἀρχάριοι μαθηταί, ἔχοντες προτίμησιν δι' ὡρισμένον εἶδος φωνῆς, προσπαθοῦν ν' ἀπατήσουν τὸν καθηγητήν των, εἴτε φορτσάροντες εἰς ὕψος, εἴτε παραλλάσσοντες τὸ χρῶμα καὶ εἶδος αὐτῆς, ὅπως ἐπιτύχουν τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κατάταξιν εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν κατηγορίαν. Ὀρθοτέρα διάγνωσις εἶναι ἡ βασιζομένη ἐπὶ τοῦ χρώματος (timbre) τῆς φωνῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως. «Μπορεῖ, λέγει ὁ J. Faure, νὰ εἶναι κανεὶς κάτοχος φωνῆς, τῆς ὁποίας τὸ χρῶμα νὰ εἶναι προδήλως ὀξυφώνου καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ σὸλ$_3$ ἢ φα$_3$ στήθους, ὅπως, ἀντιθέτως, ἄλλος τραγουδιστής, ὅστις φθάνει τὸ λα$_3$, δυνατὸν νὰ εἶναι βαρύτονος ἢ καὶ μπασσοβαρύτονος (basse-chantante)». (Τὰ φα$_3$ σολ$_3$ γράφονται φα$_4$, σολ$_4$ διὰ τὸν ὀξύφωνον χάριν εὐκολίας, ἀλλ' ἠχοῦσι πράγματι εἰς τὸ φα$_3$, σολ$_3$). Τ' ἀνωτέρω ἐφαρμόζονται ἐπίσης ἐπὶ τῶν γυναικῶν, ὧν ἡ φωνή, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένη, θὰ ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ ἀμφιβολίας περὶ τῆς πρεπούσης κατατάξεώς της. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ κατετάσσοντο εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν mezzo-soprani, καὶ νὰ ἐκγυμνάζωνται κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ médium μέχρι πλήρους βεβαιότητος, καθόσον, εἴς τε τὰς γυναικείας φωνὰς καὶ τὰς ἀνδρικάς, τὸ médium εἶναι κοινὸν καὶ δύναται νὰ ἐκγυμνασθῇ γενικῶς καὶ ἀζημίως εἰς αὐτὸ πᾶσα φωνή, ἀσχέτως τῆς μεταγενεστέρας καὶ ἐν πλήρει ἐπιγνώσει πλέον κατατάξεώς της εἰς ὡρισμένην κατηγορίαν.

Θέσις (tessitura, trame, tessiture) κατά τινας *περιοχή*, ὀνομάζεται ἡ σειρὰ τῶν φωνητικῶν φθόγγων τοῦ φωνητικοῦ πλαισίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινεῖται εὐχερῶς ἕνας τραγουδιστὴς (κοινῶς «ποὺ τοῦ ἔρχεται εὔκολο»)· ἡ αὐτὴ ἔκφρασις ἐφαρμόζεται ἐπίσης εἰς τοὺς φθόγγους (νότες), τοὺς ὁποίους ἐδιάλεξεν ὁ συνθέτης διὰ νὰ καταστρώσῃ τὴν μουσικήν του φράσιν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπανέρχεται κατὰ προτίμησιν, ἐπαναλαμβάνων αὐτοὺς συχνότερον τῶν ἄλλων. Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν φωνῶν πολὺ βοηθεῖ καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῆς *θέσεως*, καθ' ὅσον ἐκ τῆς εὐκολίας, μὲ τὴν ὁποίαν κινεῖται ἐν αὐτῇ ἡ ὑπὸ κατάταξιν φωνὴ τοῦ ἐξεταζομένου, ἐν συνδυασμῷ καὶ μὲ τὸ χρῶμα αὐτῆς, ἐξευρίσκεται ἡ ἀκριβὴς κατηγορία, εἰς ἣν ἀνήκει. Πολλάκις καλλιτέχναι ἢ μαθηταί, ἐξ ἀγνοίας τῶν πραγματικῶν προσωπικῶν των μέσων, κατατάσσουν τὴν φωνήν των εἰς κατηγορίαν ἐντελῶς ἄλλην τῆς ὑπὸ τῆς φύσεως προσδιορισθείσης εἰς αὐτούς, ἢ νομίζουν ὅτι, ἐπειδὴ ὡρισμένον μουσικὸν τεμάχιον δὲν περιέχει τοὺς ἀκροτάτους αὐτῶν φθόγγους, τοῖς εἶναι εὔκολος ἡ ἐκτέλεσίς του, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν περιοχήν, ἡ ὁποία τὸ ἀπαγορεύει. Ἄλλοι πάλιν, ἀπὸ ἀπεριόριστον πεποίθησιν εἰς τὰ φωνητικὰ καὶ ἀναπνευστικά των ὄργανα, ὁρμοῦν ἀπερισκέπτως εἰς κατάκτησιν θέσεως ἢ ρόλου, τὸν ὁποῖον ταχέως θ' ἀναγκασθοῦν ν' ἀπαρνηθοῦν. Ἐν τούτοις οἱ νεαροὶ ὑποψήφιοι τραγουδισταὶ δέον νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τοιούτων ἐπικινδύνων φωνητικῶν ἀκροβασιῶν. Τὸ διαρκὲς τσίτωμα (τράβηγμα), εἰς τὸ ὁποῖον ὑποβάλλουν τὴν φωνήν των, ἐξαναγκάζει τὰς χορδὰς εἰς ὑπερβολικὴν τάσιν, καὶ ὅταν ὁ ἄφρων θελήσῃ νὰ ἀνακρούσῃ πρύμναν, εὑρίσκεται πρὸ médium (μέσου τῆς φωνῆς) ἀπολέσαντος πᾶσαν ἰσορροπίαν, καὶ τότε ἐμφανίζεται τὸ ἀπαίσιον κούνημα τῆς φωνῆς (chevrotement=τρεμούλιασμα, κοινῶς «φωνὴ σγουρή»), ἀπαραίτητος καί, πλειστάκις, ἀνεπανόρθωτος συνέπεια τῆς ὑπερβολικῆς κοπώσεως, εἰς ἣν ὑπέβαλεν ἑαυτόν. Σφάλμα ἐπίσης εἶναι τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι μὲ ἁπλῆν μεταφορὰν (transposition, transporto, transposizione, παρακάμπτεται ἡ δυσκολία, διότι πολλάκις ὅταν, προχωροῦντες ἀπὸ ἡμιτονίου εἰς ἡμιτόνιον, φθάσωμεν νὰ καταστήσωμεν προσιτὸν εἰς τὴν φωνήν μας τὸ ὑψηλότερον μέρος ὡρισμένου κομματιοῦ, συμβαίνει τὸ χαμηλότερον αὐτοῦ μέρος, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησε τὴν γενικὴν πορείαν πρὸς τὰ κάτω, νὰ καταστήσῃ ἀνέφικτον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὅλου. Ὅλοι οἱ διδάσκαλοι τῆς φωνητικῆς εἶναι σύμφωνοι εἰς τοῦτο: ὅτι εὐκολώτερον εἶναι ν' αὐξήσῃ κανεὶς τὴν ἔκτασιν μιᾶς φωνῆς πρὸς τὰ ἄνω παρὰ πρὸς τὰ κάτω, διὰ τῆς συστηματικῆς ἐντάσεως τῆς θελήσεως καὶ ἐκγυμνάσεως τῆς φωνῆς πρὸς τὴν φορὰν ταύτην. Πάντως πρέπει νὰ προβαίνῃ μετὰ μέτρου καὶ περισκέψεως πολλῆς, ἰδίως πρὸς τὰ ἄνω διότι ἡ φωνή, διὰ τῆς καταλλήλου ἐκγυμνάσεως δύναται καὶ χαμηλοὺς τόνους (βαθεῖς ἤχους), νὰ κερδίσῃ, ἐν λίαν μικροτέρᾳ ὅμως μοίρᾳ. (Οἱ γνωστοὶ Γάλλοι δραματικοὶ ὑψίφωνοι Franz καὶ Rousselière ἤρχισαν τὸ στάδιόν των ὡς βαρύτονοι). Ἡ μεταφορὰ τόνου δύναται νὰ παράσχῃ μεγάλας ὑπηρεσίας καταλλήλως ἐφαρμοζομένη, εἴτε διὰ καταβιβάσεως, ἐν περιπτώσει ἀδιαθεσίας, τοῦ ἀοιδοῦ, εἴτε δι' ἀναβιβάσεως πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μεγίστης ἀποδόσεως τοῦ «brillant» φωνῆς τινος εἰς ὡρισμένον τεμάχιον.

Κατὰ τὴν κατάταξιν τῆς γυναικείας φωνῆς πρέπει πολὺ νὰ προσέξῃ κανεὶς προκειμένου περὶ ἀμφιβόλων τινῶν φωνῶν, αἵτινες εὑρίσκονται ἀκριβῶς εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ δραματικῆς ὑψιφώνου καὶ μεσοφώνου ἢ μεσοφώνου καὶ βαρυφώνου (contralto).

Μέση ἔκτασις τῆς φωνῆς τῆς γυναικός. Ἡ *ὀξεῖα ὑψίφωνος* (soprano spinta, soprano aigu) κέκτηται πολὺ μεγάλην εὐκολίαν εἰς τοὺς πολὺ ὑψηλοὺς φθόγγους. Ἡ φωνή της εἶναι ἐλαφροτέρα καὶ στενοτέρα τῆς δραματικῆς, ταυτοχρόνως δὲ ὀξυτέρα.

Ἡ *δραματικὴ ὑψίφωνος* χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ βάρους καὶ πάχους τῆς φωνῆς, τοῦ παθητικωτέρου χαρακτῆρος της καὶ τῶν σφυζουσῶν ὑψηλῶν (aigu brillant).

Ἡ *λυρικὴ* εἶναι γλυκυτέρα τῆς ὀξείας καὶ ἐλαφροτέρα (λυρικωτέρα).

Ἡ *ἐλαφρὰ λυρικὴ* εἶναι ὡς ἡ λυρική, μὲ ποιάν τινα εὐχέρειαν ἐπὶ πλέον εἰς τὴν δεξιοτεχνίαν, τρίλλιες, ποικίλματα (variations, cadences).

Ἡ *ἐλαφρὰ ὑψίφωνος* (coloratura) εἶναι ἡ ἐλαφροτέρα καὶ ἁπαλωτέρα γυναικεία φωνή, ἔχει τὴν μεγίστην εὐχέρειαν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας περιοχὰς καὶ χαρακτηριστικὴν τοιαύτην εἰς πᾶν δεξιοτεχνικὸν φωνητικὸν πυροτέχνημα.

Ἡ διάπλασις τοῦ σώματος, τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς κεφαλῆς συμβαδίζει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ τὸ ποιὸν τῆς φωνῆς. Αἱ δραματικαὶ φωναὶ ἀπαντῶνται συνήθως εἰς ἄτομα κοντά, εὐρύστερνα, μὲ παχὺν λαιμὸν καὶ μεγάλας κοιλότητας εἰς τὴν κεφαλήν, (προέχοντα μῆλα, τετραγώνους σιαγόνας καὶ φαρδὺ μέτωπον. Ἀντιθέτως αἱ λυρικαὶ καὶ ἐλαφραὶ εἰς μᾶλλον λεπτοφυῆ (de petites natures).

Μέση ἔκτασις γυναικείων φωνῶν.

Ὑψίφωνος ὀξεῖα (Soprano aigu)

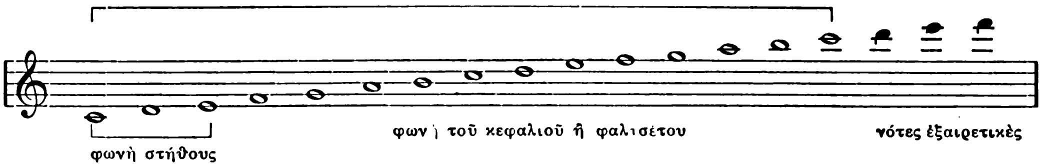

Ὑψίφωνος δραματική

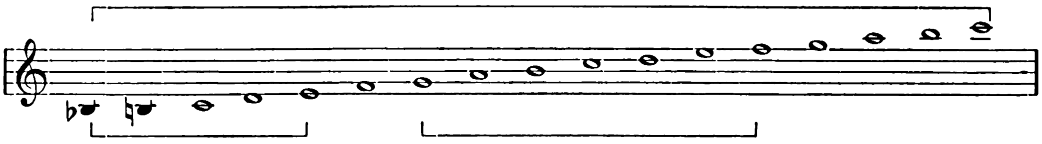

Μεσόφωνος (Mezzo soprano)

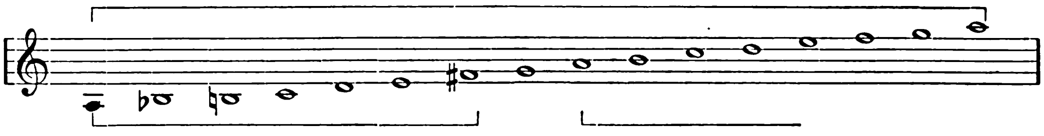

Βαρύφωνος (Contralto)

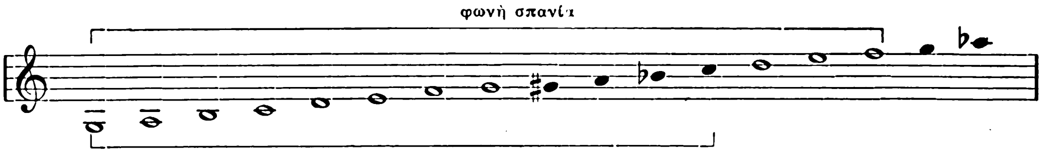

Ἐννοεῖται ὅτι ὑπάρχουν καὶ πλεῖσται ἐξαιρέσεις.

Ἡ *μεσόφωνος* ἀπαντᾶται συνηθέστερον τῶν ἄλλων φωνῶν εἰς τὰς γυναῖκας, ὅπως καὶ ὁ *βαρύτονος* εἰς τοὺς ἄνδρας. Χωρὶς νὰ ἔχῃ ποτὲ τὴν περιοχὴν τῆς δραματικῆς ὑψιφώνου, ἔχει συχνὰ τὴν ἔκτασίν της. Οἱ μέσοι φθόγγοι τοῦ οὐρανίσκου (sons palataux du médium) ἔχουν περισσοτέραν μεταλλικότητα καὶ διαύγειαν τῶν τῆς κοντράλτας, καὶ οἱ ὑψηλοί της εἶναι μᾶλλον αὐθόρμητοι. Ἀλλὰ δὲν ἔχει εἰς τὸ registré de poitrine) οὔτε τὴν δυναμιν, οὔτε τὸν ἀνδρικὸν χαρακτῆρα τῆς βαρυφώνου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑψίφωνον ἔχει φωνὴν παχυτέραν καὶ χρώματος βαθυτέρου μὲ ὀλιγωτέραν εὐχέρειαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς φθόγγους (τὸ ὁποῖον, ἰδίως, τὴν διακρίνει τῆς δραματικῆς ὑψιφώνου) καὶ μεγαλυτέραν εἰς τοὺς χαμηλούς.

Βαρύφωνος (contralto). Ἡ σπανιωτέρα γυναικεία φωνή, ἡ μᾶλλον πλησιάζουσα πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρός, τῆς ὁποίας ἔχει ἐνίοτε τὴν δύναμιν, τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν βαθεῖαν παθητικότητα, συνδυάζεται δὲ θαυμασίως μὲ τὸ δραματικὸν εἶδος (ὕφος), εἶναι ἡ τῆς βαρυφώνου. Τὴν μετεχειρίσθησαν πολὺ περισσότερον ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου συχνὰ τὴν ταυτίζουν μὲ τὴν βαρεῖαν μεσόφωνον. Αἱ ἀληθεῖς φωναὶ βαρυφώνων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ πλησιάσουν ἄνευ κινδύνου τὰ μελοδράματα τοῦ γαλλικοῦ ρεπερτορίου, ὅπως τὴν «Φαβορίτα», τὸν «Prophète», τὴν «Reine de Chypre» κ. ἄ., τῶν ὁποίων ἡ περιοχὴ ἀλλάσσει ἀπὸ πράξεως εἰς πρᾶξιν καὶ πολλάκις ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου. Ἡ φωνὴ αὕτη, παρὰ τὸν ὄγκον της, ἔχει καὶ εὐκολίαν εἰς τὴν φωνητικὴν δεξιοτεχνίαν (vocalisation).

Digitized by Google

Φωνὴ ἀνδρῶν. *Δραματικὸς ὀξύφωνος* (fort ténor, tenore drammatico ἢ tenore di forza). Ὁ δραματικὸς ὀξύφωνος εἶναι διὰ τὴν φωνὴν τῶν ἀνδρῶν ὅ,τι ἡ contralto διὰ τὴν φωνὴν τῆς γυναικός, ἡ ἐξαιρετικωτέρα. Ἡ φωνὴ τοῦ δραματικοῦ ὀξυφώνου, κατὰ τὰς παλαιοτέρας ἀντιλήψεις τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ, ἐπηρεασμένου ἀπὸ τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον παρουσίαζεν ὁ σπάνιος, πράγματι, δραματικὸς ὀξύφωνος Duprez, κεκτημένος πρωτοφανῆ ἔντασιν, χωρὶς νὰ ὑστερῇ οὔτε εἰς στρογγυλότητα (πάχος φωνῆς), οὔτε εἰς ἔκτασιν, πρέπει νὰ συνδυάζῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ ὀξυτέρου τῶν ὀξυφώνων (haute contre ἢ tenore spinto) καὶ τὸ πάχος τῆς φωνῆς τοῦ βαρυτόνου. Ἐννοεῖται ὅτι τοιαῦται φωναὶ εἶναι σπανιώταται καὶ ἡ τοιαύτη χρῆσις αὐτῆς ἐπικινδυνωδεστάτη διὰ τὸν κάτοχον καὶ οὕτω χρώμενον αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου παλαιότερον τὸ γαλλικὸν κοινὸν ἐθυσίαζεν εἰς στενήν, εὐλύγιστον, εὐκολώτατα ἀνερχομένην, καταλληλοτάτην δι' ἐπίδειξιν φωνητικῆς δεξιοτεχνίας (vocalises, trilles, gruppetti κλπ.). Ὁ ἐλαφρὸς τενόρος εὐκόλως δύναται νὰ κρατήσῃ τοὺς ῥόλους ἔργων ὡς τὸ «Comte Ory» τοῦ Λεοπόλδου, ἡ «Ἑβραία» τοῦ Robert le Diable, ὁ «Barbiere» τοῦ Rossini, ὁ «Fortunio» τοῦ Messager, ἡ «Lakmé» τοῦ Delibes, ἐπίσης «Rigoletto» καὶ «Τραβιάτα» τοῦ Βέρδη κλπ.

Ἡ φωνὴ τοῦ *βαρυτόνου* εἶναι ἤχου βαρυτέρου καὶ παχυτέρου τῆς τοῦ ὀξυφώνου· εἰς τοὺς βαρυτόνους τοὺς λεγομένους «τοῦ Βέρδ.» φθάνει ἀπὸ τὸ σι1 ἕως τὸ φα3. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ ῥίψῃ τις ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἔργων: «Ernani», «Nabucco», «Macbeth», «Due Foscari», «Rigoletto», «Trovatore» κ. ἄ., διὰ ν' ἀντιληφθῇ πόσον ὑψηλότερα εἶναι γραμμένοι εἰς αὐτὰ οἱ ῥόλοι τοῦ βαρυτόνου ἐν σχέσει μὲ τὸ λοιπὸν παλαιότερον ρεπερτόριον, ὡς π.χ. «Γου-

Μέση ἔκτασις ἀνδρικῶν φωνῶν.

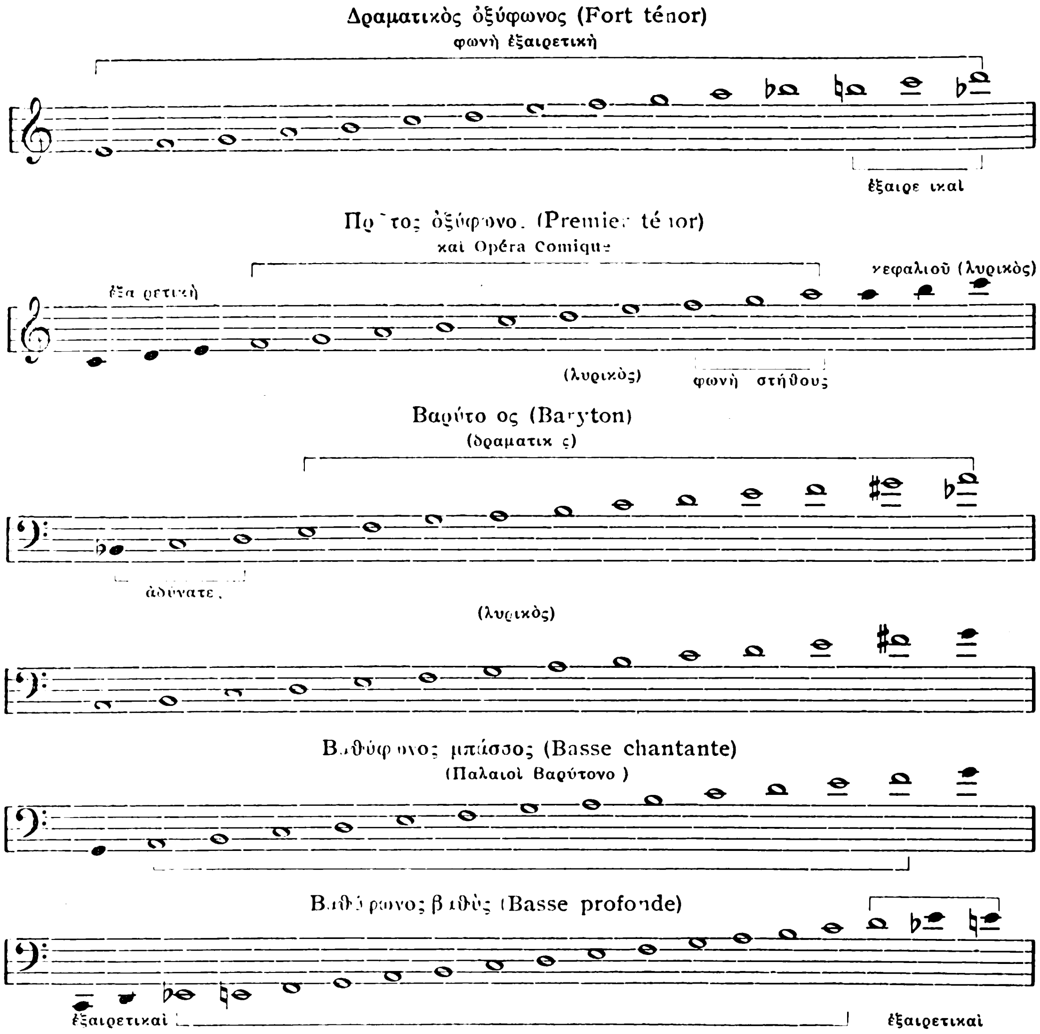

τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ ἀκούσῃ ὀλίγους φθόγγους ἰσχυροὺς καὶ παχεῖς τὴν ὁμοιογένειαν τῆς ὅλης φωνῆς καὶ τὴν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς φθόγγους. Οἱ Ἰταλοί, Γερμανοί, Ἱσπανοὶ καὶ Ἄγγλοι, συνετώτεροι, ἀλλ' ἐπίσης ἐνθουσιώδεις θαυμασταὶ τῶν ὡραίων ἠχητικῶν ἀποδόσεων (effets), δέχονται, διά τε τὸ ἰδικόν τους ρεπερτόριον καὶ τὸ γαλλικόν, ἀδιαφόρως, ὅλους τοὺς ὀξυφώνους, τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασις καὶ τὸ χρῶμα τῆς φωνῆς συμφωνοῦν μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ῥόλου, χωρὶς νὰ φροντίζουν διὰ τὸ πάχος τοῦ ἤχου καὶ τὴν περιεκτικότητα τοῦ φωνητικοῦ σωλῆνος (αὐλοῦ). Ρόλοι κατάλληλοι διὰ δραματικὸν ὀξύφωνον εἶναι οἱ τοῦ «Guillaume Tell», «Robert le Diable», «Otello», Pollione τῆς «Νόρμας», «Vestale» τοῦ Spontini, τοῦ Max εἰς τὸ «Freyschütz», οἱ «Οὐγενότοι», ἡ «Ἑβραία» κ. ἄ.

Πρῶτος ὀξύφωνος (premier ténor, primo tenore) εἶναι ὁ ὀξύφωνος ὁ ἔχων μὲν τὴν ἀπαιτουμένην ἔντασιν καὶ ἔκτασιν δι' ἔργα ποιᾶς τινος δραματικότητος, ἀλλὰ πάχους ὀλιγωτέρου τῆς τοῦ δραματικοῦ τενόρου. Εἶναι ὁ λεγόμενος κοινῶς ἐν Γαλλίᾳ ténor d'Opéra.

Ὁ *λυρικὸς τενόρος* (premier ténor d'Opéra Comique ἢ ténor de demi caractère, tenore lirico) ἔχει φωνὴν ποιότητος γλυκυτέρας καὶ μαλακωτέρας τῶν δύο προηγουμένων, ἀλλὰ καὶ ἧσσονος ἐντάσεως· ἡ ἔκτασίς του ἀπὸ τοῦ ντὸ3 ἕως, τὸ πολύ, ντὸ5. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων δύναται νὰ τραγουδήσῃ «Βέρθερον» καὶ «Manon» τοῦ Massenet, «Bohême» καὶ «Mme Butterfly» τοῦ Puccini, «Mefistofele» τοῦ Boito, «Rigoletto» τοῦ Verdi κ. ἄ.

Ὁ *ἐλαφρὸς τενόρος* (ténor leger) ἔχει φωνὴν ἐλαφροτάτην, πολὺ μικρᾶς ἐντάσεως, ἀπαλωτάτην καὶ λιέλμος Τέλλος», «Semiramis», «La Favorite», «Charles VI», «La Reine de Chypre», «Don Sébastien» κ. ἄ., ὅπου ὁ βαρύτονος τραγουδεῖ εἰς χαμηλοτέραν περιοχήν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ λα$_1$ ἕως τὸ φα$_3$ ἢ φα♯$_3$. Εἰς τὸν σύγχρονον βαρύτονον ὅλαι αἱ ἀποδόσεις (effets) ἐπιτυγχάνονται εἰς τοὺς ὑψηλοὺς φθόγγους, συνηθέστερον ἐν πλήρει δυνάμει καὶ ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν βιαιοτέρων παθῶν. Εἶναι ἐκ τῶν λεγομένων «cantatori di slancio» (τραγουδιστῶν τῆς ὁρμῆς). Ὑπάρχουν δύο εἰδῶν βαρύτονοι τῆς κατηγορίας ταύτης: οἱ *δραματικοὶ* καὶ οἱ *λυρικοὶ* (demi-caractère, mezzo-carattere). Οἱ λεγόμενοι Martin (ἐκ τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα τοῦτο τενορο-βαρυτόνου) τραγουδοῦν ἀκόμη ἐλαφρότερα καὶ εἰς θέσιν ὑψηλοτέραν τῶν προηγουμένων, ἔχουν περισσοτέρους φθόγγους τῆς κεφαλῆς καὶ τὴν φωνὴν στηριγμένην γενικῶς ὑψηλότερα.

Βαθύφωνος. Ἡ φωνὴ βαθυφώνου, κεκτημένου ἀκόμη βαρυτέραν καὶ παχυτέραν φωνὴν τῆς τοῦ βαρυτόνου, μὲ χρῶμα βαθύτερον, διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας: 1) Τὴν τοῦ basse chantante, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ σολ$_1$ μέχρι τοῦ σολ$_3$. Ἔχει πολὺ γλυκύτερον μέταλλον τοῦ βαρέος βαθυφώνου (basso profonde) καὶ εὑρίσκεται εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ βαρυτόνου καὶ βαθυφώνου. Εἶναι ὁ κοινῶς λεγόμενος *μπασσοβαρύτονος* (οἱ Γάλλοι λέγουν: une basse chantante, ὡς καὶ un mezzo, un soprano, un contralto, τοῦτο δὲ πολλάκις προκαλεῖ σύγχυσιν παρ' ἡμῖν). Εἶναι, ὡς καὶ τοῦ περιωρισμένης ἐκτάσεως ὑψιφώνου, ἡ συνηθεστέρα φωνὴ τοῦ ἀνδρός. 2) Τὴν τοῦ basso profondo (basse taille), βαρέος βαθυφώνου, ἥτις εἶναι ἡ βαθυτέρα φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν τὸ χρῶμα τῶν μεσαίων φθόγγων τῆς φωνῆς του εἶναι ὁμοιογενὲς καὶ σχετικὸν μὲ τοὺς χαμηλοτέρους του φθόγγους, ὑπερβαίνει δυσκόλως τὸ ντο$_3$ ἢ τὸ ρε$_3$ καὶ ἡ σκληρότης αὐτῆς τὴν καθιστᾷ δύσπλαστον· ὅταν, ἀντιθέτως, ἔχῃ τοὺς ἐξαιρετικοὺς φθόγγους ρε$_3$, μι$_3$ καὶ μι$_4$, τὸ ὑπόλοιπον τῆς φωνῆς εἶναι παραπλήσιον τοῦ μπασσοβαρυτόνου, γλυκύτερον καὶ εὐπλαστότερον, ἔχον, ἐνίοτε, καὶ τὴν ἰδίαν ἔκτασιν μὲ αὐτόν. Ἡ φωνὴ τοῦ βαρέος βαθυφώνου ἀπαντᾶται ἰδίως εἰς τὰς βορείους χώρας (Γερμανίαν καὶ Ρωσίαν), ὅπου ἐκτιμᾶται καὶ περισσότερον καὶ εὑρίσκει τις τὰς βαθυτέρας φωνάς, χρησιμοποιηθείσας περισσότερον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν συνθετῶν. Εἶναι σπανιώτεραι ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου οἱ βαθεῖς ἦχοι δὲν ἐπιζητοῦνται, οὐδ' ἐκτιμῶνται ἰδιαιτέρως.

ΚΙΜΩΝ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

—**«Φωνή»**. Τίτλος ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν: —1) Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Κερκύρᾳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1865. —2) «*Φωνὴ τῆς Ἀλβανίας*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς τοῦ ἐν Ἀθήναις συλλόγου τῆς ἀλβανικῆς ἀνεξαρτησίας, ἱδρυθεῖσα τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1879. —3) «*Φωνὴ τῆς Ἀνατολῆς*». Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1864. —4) «*Φωνὴ τῆς Ἄνδρου*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Ἄνδρῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1895. —5) «*Φωνὴ τοῦ Βιβλίου*». Μηνιαῖον βιβλιογραφικὸν καὶ κριτικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1931 ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Δημητράκου. —6) «*Φωνὴ τῶν Δωδεκανησίων*». Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1932 ὑπὸ Γ. Μ. Οἰκονόμου. —7) «*Φωνὴ τοῦ Ἔθνους*». Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1876. —8) «*Φωνὴ τοῦ Ἔθνους*». Ἡμερησία ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις ἱδρυθεῖσα τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1883. —9) «*Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας*». Ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τὴν 15ην Μαΐου 1882 ὑπὸ Δημ. Χριστοπούλου καὶ Εὐ. Κοφινιώτη. —10) «*Φωνὴ τῆς Ἐλευθερίας*». Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1860. —11) «*Φωνὴ τῆς Ἐλευθερίας*». Περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τῷ 1885. —12) «*Φωνὴ τοῦ Ἕλληνος*». Ἐφημερὶς ἐν Ζακύνθῳ, ἱδρυθεῖσα τὴν 15ην Ἰουλίου 1865. —13) «*Φωνὴ τῶν ἔξω Ἑλλήνων*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Βόλῳ, ἱδρυθεῖσα τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1894. —14) «*Φωνὴ τῶν Ἐπαρχιῶν*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Τριπόλει, ἱδρυθεῖσα τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1860. —15) «*Φωνὴ τῶν Ἐργατῶν τοῦ Τύπου*». Μηνιαῖον ὄργανον τῆς ὀργανώσεως ἐργατῶν τύπου καὶ βιομηχανίας χάρτου, ἱδρυθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ Μάρτιον 1932. —16) «*Φωνὴ Ἐφέδρου*». Ὄργανον τῆς ὀργανώσεως Ἑλλήνων ἐπιστράτων, ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1916. —17) «*Φωνὴ τῆς Ζακύνθου*». Ἐφημερὶς ἐν Ζακύνθῳ, ἱδρυθεῖσα, τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1881. —18) «*Φωνὴ τῆς Ἠλείας*». Δύο ἐφημερίδες ἐν Πύργῳ, ἱδρυθεῖσαι τῷ 1867 καὶ τὴν 23ην Μαΐου 1884. —19) «*Φωνὴ τῆς Ἠπείρου*». Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1892. —20) «*Φωνὴ τῆς Θράκης*». Ἐφημερὶς ἐν Κομοτινῇ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1924. —21) «*Φωνὴ τοῦ Ἰονίου*». Ἐφημερὶς ἐν Ζακύνθῳ, ἱδρυθεῖσα τὴν 17ην Μαΐου 1858. —22) «*Φωνὴ τῆς Καβάλλας*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Καβάλλᾳ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Ἰ. Νουσκαλῆ τῷ 1928 καὶ εἶτα ἐκδιδομένη ὑπὸ τὸν τίτλον «*Φωνή*». —23) «*Φωνὴ τῶν Κυθήρων*». Δύο ἐφημερίδες, ἱδρυθεῖσαι τῷ 1893 ἐν Ἀθήναις καὶ τῷ 1926 ἐν Κυθήροις. —24) «*Φωνὴ τῆς Κύπρου*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Λευκωσίᾳ, ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1881 καὶ ἀπὸ τοῦ 1930 λαβοῦσα τὸν τίτλον «*Νέα φωνὴ τῆς Κύπρου*». —25) «*Φωνὴ τῆς Κύπρου ἢ Στασῖνος*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Λάρνακι, ἱδρυθεῖσα τῷ 1881. —26) «*Φωνὴ τοῦ Λαοῦ*»: —α) Ἐφημερὶς ἐν Ἑρμουπόλει, ἱδρυθεῖσα τὴν 2 Σεπτεμβρίου 1872. —β) Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1879. —γ) Ἐφημερὶς ἐν Ἀργοστολίῳ, ἱδρυθεῖσα τὴν 28 Νοεμβρίου 1881. —δ) Ἐφημερὶς ἐν Βόλῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1881. —ε) Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Λαμίᾳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1862. —στ) Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Βόλῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1891. —ζ) Ἐφημερὶς ἐν Φλωρίνῃ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1920. —η) Ἡμερησία πρωϊνὴ ἐφημερὶς φιλελευθέρων ἀρχῶν, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὴν 29 Μαΐου 1932 ὑπὸ Στ. Στεφάνου. —θ) Ἑβδομαδιαῖον ὄργανον τῆς Ἐργατικῆς Σοσιαλιστικῆς Ἑνώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Γ. Α. Γεωργιάδου καὶ Α. Δ. Σίδερι τῷ 1954. —27) «*Φωνὴ τοῦ Λαυρίου*». Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 26 Μαΐου 1873. —28) «*Φωνὴ τῶν Μεθορίων*». Ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Λαμίᾳ τῷ 1860. —29) «*Φωνὴ τῆς Νάξου καὶ Πάρου*». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Νάξῳ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Ἰ. Βλησίδου καὶ Α. Χάμπα. —30) «*Φωνὴ τῶν Νήσων*». Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 2αν Ἰουνίου 1873. —31) «*Φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας*». Ἑβδομαδιαῖον εἰκονογραφημένον περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τῷ 1928. —32) «*Φωνὴ τοῦ Πειραιῶς*». Ἐφημερὶς ἐν Πειραιεῖ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1867. —33) «*Φωνὴ τῶν Συντεχνιῶν*». Περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τῷ 1916. —34) «*Φωνὴ τῆς Τήνου*». Δύο ἐφημερίδες

Digitized by Google

ἐν Τήνῳ, ἱδρυθεῖσαι τῷ 1879 καὶ 1884.—35) *«Φωνὴ τῶν Τρικκάλων»*. Ἐφημερὶς ἐν Τρικκάλοις, ἱδρυθεῖσα τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1884.—36) *«Φωνὴ τῶν ὑποδούλων»* (Ἡ.) Ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 15ην Μαρτίου 1890. —37) *«Φωνὴ τῶν Φιλίππων»*. Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἱπποδρομιακῶν εἰδήσεων, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1932.

—φωνὴ *δίτονος*. Ἡ φωνὴ ἡ μεταπίπτουσα κατὰ τὴν συνδιάλεξιν ἀσυναρμόστως ἀπὸ φθόγγου βαρέος εἰς ὀξύτερον, ὅστις δύναται νὰ ἀπέχῃ ἐν τῇ φωνητικῇ κλίμακι καὶ κατὰ μίαν ὀγδόην. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐνίοτε κατὰ τὴν ἡλικίαν τῆς ἥβης, ὁπότε τελεῖται ἡ *μεταφώνησις*. Α. Ν. Ε.

—φωνὴ *κεφαλικὴ* (falsetto ἢ voix de tête) *[Μουσ.]*· βλ. λ. *φαλσέττο*.

—φωνὴ *σωληνώδης* *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *βρογχοφωνία*.

φωνήεις, *—εντος* (ὁ, ἡ), *—εν* (τό)· ὁ ἔχων φωνήν, ἰδίᾳ ἔναρθρον: «ὅτε φωνήεντα ἦν τὰ ζῷα»· || *φωνῆεν* (τό)· ὡς οὐσ., φθόγγος φωνήεις, δυνάμενος νὰ ἀπαγγελθῇ καθ' ἑαυτόν, ἀντίθ. *σύμφωνον*.

—[Γλωσσολογ.] Καλοῦμεν *φωνήεντα* τοὺς φθόγγους, τοὺς ὁποίους ἐκφωνοῦμεν, ὅταν κατὰ τὴν ἐκπομπὴν τῆς πνοῆς μας τείνωμεν τοὺς εἰς τὸν λάρυγγα κειμένους φωνητικοὺς συνδέσμους, ὥστε ἡ πνοὴ νὰ ἐξέρχηται πλήττουσα καὶ κραδαίνουσα τούτους, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδόν της ἐλλείπῃ κάθε φραγμὸς καὶ στενὸν ἐν τῷ στόματι. Ἡ ἔλλειψις αὕτη παντὸς φραγμοῦ καὶ στενοῦ κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς πνοῆς ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη χαρακτῆρα τῶν φωνηέντων καὶ τὸ κύριον διακριτικὸν γνώρισμά των ἀπὸ τοὺς *ψοφώδεις* φθόγγους ἢ—ὅπως συνηθέστερον λέγονται — τὰ *σύμφωνα*. Ἐκ τοῦ διαφόρου σχήματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνει τὸ στόμα κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν φωνηέντων, προέρχεται ἡ διάφορος κατὰ τὰς διαφόρους γλώσσας ποικιλία τούτων: α, ε, ι, ο, ä, ö, ü κλ. Ἐκ τούτων τὸ φωνῆεν α ἐκφωνεῖται διὰ τοῦ μεγίστου ἀνοίγματος τοῦ στόματος, τὰ φωνήεντα ε καὶ ι διὰ τῆς ὑψώσεως τῆς γλώσσης πρὸς τὸν οὐρανίσκον καὶ σμικρύνσεως τῶν στοματικῶν γωνιῶν, τὰ δὲ ο καὶ ου (=λατ. u) προφέρονται διὰ τῆς στρογγυλώσεως τοῦ στοματικοῦ κοιλώματος καὶ προβολῆς τῶν χειλέων κ. οὕ. κ. Καθόσον δὲ τὰ φωνήεντα ἐκφωνοῦνται ἐν βραχεῖ ἢ παρατεταμένῳ χρόνῳ, διακρίνονται εἰς βραχέα (ε, ο) καὶ μακρὰ (η, ω). Δίχρονα καλοῦμεν τὰ Α, Ι, Υ, καθόσον διὰ τούτων παριστῶμεν καὶ τὰ βραχέα καὶ τὰ μακρὰ Α, Ι, Υ. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη τῶν φωνηέντων, ἥτις παρετηρεῖτο εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ἤδη ἀπὸ τοῦ Β' καὶ Γ' αἰῶνος μ. Χ. ἐξέλιπεν, οὕτω δ' ἔπαυσεν ἔκτοτε εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἡ διαφορὰ τῶν φωνηέντων ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὴν προσῳδίαν. Τὰ φωνήεντα δύνανται νὰ προφέρωνται καὶ ὡς ἔρρινα, ἂν κατὰ τὴν ἐκφώνησίν των δὲν ἀναβιβάσωμεν τὸ ὑπερῷον λεγόμενον ἱστίον καὶ δὲν ἐμποδίσωμεν οὕτω τὴν ἔξοδον ἀέρος διά τε τοῦ στοματικοῦ συγχρόνως καὶ τοῦ ρινικοῦ κοιλώματος, ἀλλ' ἐπιτρέψωμεν καὶ τὴν δίοδον αὐτοῦ δι' ἀμφοτέρων. Τοιαῦτα ἔρρινα φωνήεντα προφέρουν λ. χ. οἱ Γάλλοι εἰς τὰς λέξεις un, chacun κλ., lapin, sapin κ. οὕ. κ., ἤτοι πρὸ ἐρρίνου συμφώνου (n, m). Τὰ φωνήεντα, ὅπως καὶ ἐν γένει οἱ φθόγγοι, διαφέρουν οὐχὶ μόνον ἀπὸ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἀπὸ διαλέκτου εἰς διάλεκτον, ἐκ τῆς διαφορᾶς δὲ ταύτης διακρίνομεν εὐκόλως τοὺς ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ἢ τοὺς ἐκ ξένων χωρῶν καταγομένους. [Πρβλ. *Γ. Χατζιδάκι*, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα, Α' (Ἀθῆναι 1924), σελ. 51 κ. ἑξ.]

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

φωνηεντόληκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λήγων εἰς φωνῆεν: «ρίζα φωνηεντόληκτος»· || «ὀνόματα—, ῥήματα φωνηεντόληκτα» ὧν ἡ ρίζα ἢ τὸ θέμα λήγει εἰς φωνῆεν, ἤτοι ὁ χαρακτὴρ εἶναι φωνῆεν.

φωνητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωνήν, ὁ τῆς φωνῆς: «φωνητικὴ μουσική» κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν *ὀργανικὴν μουσικήν*· || «φωνητικὴ ὀρθογραφία» ἡ γραφὴ τῶν φθόγγων σημφώνως πρὸς τὴν φωνὴν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν *ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν*· || «φωνητικαὶ μεταβολαί» αἱ ἐν τῇ γλώσσῃ μεταβολαὶ τῶν φθόγγων ἐξ αἰτίας τῆς προφορᾶς, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς *ἀναλογικὰς μεταβολάς*· || «φωνητικοὶ νόμοι» οἱ νόμοι, καθ' οὓς γίνονται αἱ φωνητικαὶ μεταβολαὶ ἐν τῇ γλώσσῃ· || *φωνητικὴ* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. κατωτ.). —Ἐπίρρ. **φωνητικῶς.**

—[Γλωσσολογ.] Καλεῖται *φωνητικὴ* (γαλλ. phonétique, γερμ. Phonetik κ. λ.) ἢ *φθογγολογία* ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἀντικείμενόν της τὴν ἔρευναν τῶν *φθόγγων* (βλ. λ.), ἤτοι τῆς φύσεως τῶν φθόγγων, τῶν ποικίλων μεταβολῶν, τὰς ὁποίας οὗτοι διὰ τοῦ χρόνου ὑφίστανται, καὶ τῶν νόμων, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ μεταβολαὶ καὶ ἀλλοιώσεις αὗται συντελοῦνται. Εἰς τὴν ἔρευνάν της ταύτην ἡ φωνητικὴ βοηθεῖται καὶ ὑπὸ διαφόρων ἄλλων ἐπιστημῶν, ἰδίως δὲ ὑπὸ τῆς ψυχολογίας, τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἀκουστικῆς. Διὰ τῶν βοηθητικῶν τούτων ἐπιστημῶν ἡ φωνητικὴ κατέστη ὁ ἀκριβέστερος κλάδος τῆς γλωσσολογίας, ἀληθὴς πειραματικὴ ἐπιστήμη, ἰδίως ἀφ' ὅτου διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Rousselot—τοῦ πατρὸς καὶ ἱδρυτοῦ τῆς πειραματικῆς φωνητικῆς—καὶ ἄλλων φωνοδιφῶν ἐπινοηθέντων ὀργάνων οἱ φθόγγοι ἔγιναν ἀντικείμενον πειραματικῆς ἐρεύνης. Οἱ οὕτως ἐξευρεθέντες καὶ ὁσημέραι ἐξευρισκόμενοι φωνητικοὶ νόμοι εἶναι τοσοῦτον ἀκριβεῖς, ὥστε παρεβλήθησαν—ἐσφαλμένως καὶ ἀτόπως—πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ἡ γλωσσικὴ ἐθεωρήθη ἀνακριβῶς ὡς μία ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Διὰ προσεκτικωτέρας ὅμως καὶ ἀκριβεστέρας παρατηρήσεως εὑρέθη ἡ ἀληθὴς φύσις τῶν φωνητικῶν νόμων καὶ ἡ οὐσιώδης διαφορὰ αὐτῶν ἀπὸ τῶν τῆς φυσικῆς, ἥτις διαφορὰ ἔγκειται κυρίως εἰς τὸ τοπικῶς καὶ χρονικῶς περιωρισμένον τῶν φωνητικῶν νόμων. Αἱ ὁσημέραι εὐρυνόμεναι ἔρευναι καὶ ἀνακαλύψεις τῶν φωνολόγων ἀνήγαγον ἤδη τὴν φωνητικὴν εἰς αὐτοτελῆ κλάδον τῆς γλωσσολογίας, εἰδικαὶ δὲ ἕδραι ἱδρύθησαν δι' αὐτήν, καὶ δὴ καὶ ἐργαστήρια πειραματικῆς φωνητικῆς εἰς διάφορα εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀμερικανικὰ πανεπιστήμια, ὡς λ. χ. ἐν Παρισίοις (εἰς τὴν Σορβόννην καὶ εἰς τὸ Collège de France), ἐν Βιέννῃ, Ἀμβούργῳ, Ἄμστερνταμ κ. ἄ. Ἡ φωνητική, ἥτις παρημελήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν γραμματικῶν, εἶναι ἀναγκαιοτάτη προπαιδεία παντὸς ἀσχολουμένου περὶ τὴν γλωσσολογίαν, διότι «ἀποτελεῖ τὴν βάσιν πάσης ἐτυμολογίας καὶ δὴ καὶ πάσης ταυτίσεως καὶ παντὸς χωρισμοῦ τῶν παραβαλλομένων γλωσσικῶν στοιχείων. Οὔτε τύπον, οὔτε λέξιν ἢ παραγωγήν, οὔτε σύνταξιν δύναταί τις εὐλόγως νὰ παραβάλῃ πρὸς ἄλλην καὶ νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῶν τι, ἂν μὴ πρῶτον ἀποδείξῃ ὅτι κατὰ τοὺς φθογγικοὺς νόμους τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν τὰ παραβαλλόμενα ἔχονται ὀρθότητος. Λ. χ. τὸ *τίς* πρὸς τὸ quis, τὸ *πόσος* πρὸς τὸ quot τὸ *ἕπομαι* πρὸς τὸ sequor κττ., οὐδεὶς δύναται νὰ παραβάλῃ καὶ ὁμολογήσῃ ὅμοια, ἂν δὲν ἀποδείξῃ πρότερον ὅτι τὸ λατινικὸν qu ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ π, τ. Ὁμοίως οὐδὲ τὸ *ἧπαρ*—jecur, *εἰνάτερες*—janitrices κττ., ἂν δὲν ἀποδείξῃ ὅτι τὸ λατινικὸν j ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρὸς τὸ δασὺ πνεῦμα. Οὕτω συνάπτονται πολλάκις τὰ διάφορα νομιζόμενα, λ. χ. *βίος* καὶ *ζῆν*, *αἰπόλος* καὶ *βουκόλος*, *ἐλαφρὸς* καὶ *ἐλαχὺς* κτλ., ἐὰν μόνον πρότερον ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ ὑπερωϊκὰ qu, gu, guh παρὰ μὲν τὸ υ ἀποβάλλουν τὸ u καὶ μένουν κ, γ, χ, παρ' ἄλλους δὲ φθόγγους τρέπονται εἰς χειλικὰ ἢ ὀδοντικά. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀποδειχθέντος ὅτι τὸ ἑλληνικὸν α ἀντιστοιχεῖ πολλάκις εἰς τὴν λατινικὴν πρὸς τὰ em, en, παραβάλλεται τὸ centum, pedem, noctem κττ. πρὸς τὰ ἑλληνικὰ *ἑκατόν*, *πόδα*, *νύκτα* κλ. καὶ ἀποδειχθέντος ὅτι τὸ τελικὸν i μακρὸν τῆς λατινικῆς ἀντιστοιχεῖ πολλάκις πρὸς τὰ *αι*, *ει*, *οι*, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὸ βραχὺ ι τῆς ἑλληνικῆς, τὸ λατινικὸν patri (μὲ μακρὸν τὸ ληκτικὸν i) δὲν δύναται νὰ συνάπτηται πρὸς τὸ ἑλληνικὸν *πατρί* (μὲ βραχὺ τὸ ληκτικὸν ι) ἢ τὸ ὄνομα *γυνή* (βοιωτ. *βανά*, ἡ) ἀνάγεται εἰς θέμα ἔχον ὑπερωϊκὸν gu καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ συνάπτηται ἐτυμολογικῶς πρὸς τὴν ρίζαν τοῦ *γενέσθαι*, *γεννᾶν* κλ., τῶν ὁποίων τὸ γ εἶναι οὐρανικόν» (*Γ. Χατζιδάκι*, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα, τόμ. Α' (Ἀθῆναι 1924, σελ. 48—9).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ed. Sievers*, Grundzüge der Phonetik (ε' ἔκδ., Λειψία 1902).—*O. Jespersen*, Lehrbuch der Phonetik β' ἔκδ. Λειψία 1911).—*Τοῦ ἰδίου*, Elementarbuch der Phonetik (Leipzig 1912).—*H. Gutzmann*, Physiologie der Stimme und Sprache (Braunschweig 1909).—*E. Barth* Einführung in die Physiologie, Pathologie und Hygiene der menschlichen Stimme (Leipzig 1911). *L. Roudet*, Éléments de phonétique générale (Paris 1910).—*P. Rousselot*, Principes de phonétique expérimentale (Paris 1897—1901)—*E. Scripture*, The elements of experimental phonetics (New York and London 1902).—*Felix Krüger*, Beziehungen der experimentalen Phonetik zur Psychologie (Leipzig 1907).—*G. Panconcelli-Galzia*, Einführung in die angewandte Phonetik (Berlin 1914) κλ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—φωνητικαὶ *πτυχαὶ* ἢ *χείλη* *[Ανατομ.]*. Πτυχαὶ τοῦ βλεννογόνου ὑμένος τοῦ λάρυγγος, δύο, ἡ δεξιὰ καὶ ἡ ἀριστερά, προβάλλουσαι εἰς τὰ ἐντὸς αὐτοῦ κάτωθεν ἑτέρων ὁμοίων πτυχῶν, τῶν *κοιλιαίων πτυχῶν*, ἀφ' ὧν χωρίζονται διὰ τῆς λαρυγγικῆς ἢ γαληνείου κοιλίας. Τὰ φωνητικὰ χείλη ἢ πτυχαὶ ἀποτελοῦσι τὴν γνησίαν γλωττίδα καὶ προέχουσιν ἐντὸς τοῦ λάρυγγος περισσότερον ἢ αἱ κοιλιακαὶ πτυχαί, ἀφορίζουσι δὲ μεταξὺ αὐτῶν τὴν σχισμὴν τῆς γλωττίδος, ἤτοι τὴν κάτω ἢ γνησίαν γλωττίδα πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἄνω ἢ νόθου γλωττίδος, τῆς μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων χειλέων τῶν κοιλιακῶν πτυχῶν περιλαμβανομένης. Ι. Π.

—φωνητικὴ *ἀπόφυσις* *[Ἀνατομ.]*. Ἀπόφυσις προέχουσα ἐπὶ τῆς βάσεως ἑκατέρου ἀρυταινοειδοῦς χόνδρου, ρέπουσα δὲ πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἔσω, εἰς ἣν προσφύονται ὁ φωνητικὸς μῦς καὶ ὁ φωνητικὸς σύνδεσμος. Ι. Π.

—φωνητικὸν *ἀλφάβητον*. Κανὲν ἐκ τῶν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἀλφαβήτων δὲν εἶναι ἀκριβές. Τοῦτο γίνεται φανερόν, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι πάσης γραφομένης γλώσσης οἱ φθόγγοι εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περισσότεροι—ἐνίοτε ὑπερδιπλάσιοι—ἀπὸ τὰ γράμματα τὰ ἀπο-

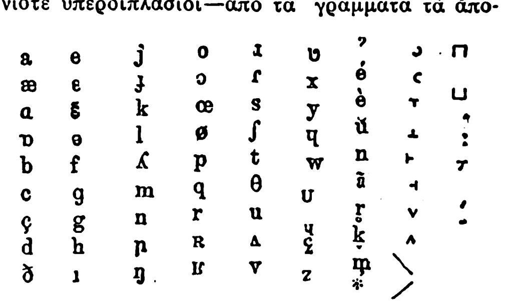

Φωνητικὸν ἀλφάβητον.

τελοῦντα τὸ ἀλφάβητον αὐτῆς. Διὰ τοῦτο εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου συμβαίνει ὥστε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ στοιχεῖον νὰ χρησιμοποιῆται πρὸς γραφὴν περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς φθόγγων. Οὕτω λ. χ. εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν διὰ μὲν τῶν γραμμάτων Α, Ι, Υ ἐγράφοντο καὶ τὰ μακρὰ καὶ τὰ βραχέα ἄλφα, ἰῶτα καὶ ὑψιλὸν (ἐνῷ δι' ἄλλα φωνήεντα ἦσαν ἐν χρήσει ἄλλα γράμματα διὰ τὰ μακρὰ καὶ ἄλλα διὰ τὰ βραχέα, ὡς λ. χ. Ε—Η, Ο—Ω), διὰ δὲ τῶν Κ, Γ, Χ ἐγράφοντο καὶ τὰ οὐρανικὰ καὶ τὰ ὑπερωϊκὰ κάππα, γάμμα καὶ χῖ, ὅπως καὶ εἰς τὴν νέαν ἑλληνικήν, δι' ἄλλους δὲ φθόγγους — ἐλλείψει ἰδιαιτέρων στοιχείων—γί-

Δεῖγμα γραφῆς γαλλικοῦ πεζογραφήματος διὰ ψηφίων τοῦ φωνητικοῦ ἀλφαβήτου.

lə sɔlɛːj di:

ʒə m apel sɔlɛːj. ʒə sɥi trɛ brijɑ̃. ʒə m lɛːv a l ɛst, e kɑ̃ ʒə m lɛːv, i fe ʒuːr. ʒə rgardə par ta fnɛːtr avɛk mɔ̃n œːj brijɑ̃ kɔm l ɔːr, e ʒ tə di kɑ̃t il ɛ tɑ̃ d tə lve; e ʒ tə di, ʼparɛsø, lɛv twa; ʒə n brij pa pur kə ty rɛst o li a dɔrmiːr, me ʒə briːj pur kə ty t lɛːv e k ty travaːj, kə ty liːz e k ty t prɔmɛn'.

ʒə sɥiz œ̃ grɑ̃ vwajaʒœːr. ʒə vwajaːʒ dɑ̃ tu l sjɛl: ʒə n m arɛt ʒamɛ, e ʒə n sɥi ʒamɛ fatige. ʒ e yn kurɔn syr la tɛːt, yn kurɔn də rɛjɔ̃ brijɑ̃, e ʒ ɑ̃ːvwa me rɛjɔ̃ partu. ʒə briːj syr lez arbrə, syr le meːzɔ̃, syr l o; e tut a lɛːr rəlɥiːzɑ̃ e ʒœli kɑ̃ ʒ briːj dəsy.

Τὸ ὡς ἄνω κείμενον ὡς γράφεται διὰ τῶν ἐν χρήσει γαλλικῶν ψηφίων.

«Le soleil dit
Je m'appelle soleil ; je suis très brillant ; je me lève à l'est, et quand je me lève, il fait jour. Je regarde par ta fenêtre avec mon oeil brillant comme l'or, et je te dis, quand il est temps de te lever; et je te dis «paresseux, lève-toi ; je ne brille pas pour que tu restes au lit à dormir, mais je brille pour que tu te lèves et que tu travailles, que tu lises et que tu te promènes.
Je suis un grand voyageur. Je voyage dans tout le ciel : je ne m'arrête jamais et je ne suis jamais fatigué. J'ai une couronne sur la tête, une couronne de rayon brillant et j'envoie mes rayons partout. Je brille sur les arbes, sur les maisons, sur l'eau ; et tout a l'air reluisant et joli, quand je brille dessus».

νεται κατ' ἀνάγκην χρῆσις δύο ἢ καὶ περισσοτέρων γραμμάτων (πβλ. λ. χ. τὰ νεοελληνικὰ *μπ*, *ντ*, *γγ* ἢ *γκ*, ἀντὶ τῶν ὁποίων οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰταλοὶ κ. λ. — ὅπως καὶ τὸ πάλαι οἱ Ρωμαῖοι—χρησιμοποιοῦν ἁπλᾶ στοιχεῖα : b—d—g).

Οὕτω καὶ τὸ γαλλικὸν ch, τὸ ἀγγλικὸν sh καὶ τὸ γερμανικὸν sch χρησιμεύουν πρὸς γραφὴν ἑνὸς μόνον φθόγγου: τοῦ παχέος οὐρανικοῦ s, τὸ ἰταλικὸν gl πρὸς παράστασιν ἑνὸς ὡσαύτως φθόγγου: τοῦ ἑτερορρόπου λεγομένου l, τὸ γαλλικὸν καὶ ἰταλικὸν gn πρὸς γραφὴν τοῦ οὐρανικοῦ Ν (τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς, ἐλλείψει εἰδικοῦ στοιχείου, παριστῶμεν διὰ τοῦ Ν μετὰ τοῦ φωνήεντος ι μὲ ὑφὲν κάτωθεν: *νιός*, *νιὰ*=νέος—νέα, *ἀπονιὰ* κλ.) κ. οὕ. κ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πρὸς ἀκριβῆ κατὰ τὸ δυνατὸν γραφὴν οἱασδήποτε γλώσσης ἐπενοήθησαν διάφορα *φωνητικὰ ἀλφάβητα*, ἤτοι ἀλφάβητα κατὰ τὰ ὁποῖα ὅλοι ἢ τοὐλάχιστον οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν φθόγγων γλώσσης τινὸς γράφονται δι' ἰδιαιτέρου ἕκαστος, καὶ δὴ ἑνὸς μόνου γράμματος. Τοιαῦτα ἀλφάβητα εἶναι λ. χ. τὸ τοῦ Lepsius «Standart alphabet» (1855—1863), τὸ τοῦ Ἐθνολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Παρισίων (Institut d' ethnologie de Paris), τὸ τῆς Ἀγγλικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας, τὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πειραματικῆς φωνητικῆς Rousselot (τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Revue des patois gallo-romans»), τὸ τοῦ W. Schmidt (ἴδε τούτου: Die Sprachlaute und ihre Darstellungen in einem allgemeinen linguistischen Alphabet, Wien 1907), τὸ τῆς ἐν Κοπεγχάγῃ συνελ-

Digitized by Google

θούσης κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1925 εἰδικῆς φωνητικῆς ἐπιτροπῆς (ἴδε τὰ ὑπ' αὐτῆς δημοσιευθέντα πορίσματα ὑπὸ τὸν τίτλον «Transcription phonétique et translitération» ἐν Ὀξφόρδη τῷ 1926, ἰδίως δὲ τὸ τῆς Διεθνοῦς Φωνητικῆς Ἑταιρείας (Association phonétiqne internationale), τὸ ὁποῖον εἶναι εὐρύτερον τῶν ἄλλων διαδεδομένον καὶ ἀποτελεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ στοιχείων εἰλημμένων ἐκ τοῦ λατινικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ στοιχείων σχηματισθέντων διὰ τροποποιήσεως ὡρισμένων στοιχείων τῶν ρηθέντων ἀλφαβήτων ἢ συμπληρώσεως τούτων διὰ ποικίλων διακριτικῶν σημείων (signes diacritiques) [Πρβλ. *Daniel Jones*, The principles of the international phonetic association (1912).]

Ἀνωτέρω (σελ. 321) παραθέτομεν τὸ ἀλφάβητον τῆς Διεθνοῦς Φωνητικῆς Ἑταιρείας καὶ ὀλιγόστιχον γαλλικὸν κείμενον μεταγεγραμμένον διὰ τοῦ ἀλφαβήτου τούτου. Γ. Π. Α.

—φωνητικὸς ἢ *θυρεοαρυταινοειδὴς μῦς* *[Ἀνατομ.]*. Κεῖται ἑκάτερος ἐντὸς τῆς συστοίχου φωνητικῆς πτυχῆς, ἀποτελῶν μετὰ τοῦ φωνητικοῦ συνδέσμου τὸ ὑπόθεμα αὐτῆς. Τρίγωνος πρισματικὸς ὢν τὸ σχῆμα μετὰ τῆς βάσεως πρὸς τὰ ἔξω καὶ τῆς κορυφῆς πρὸς τὰ ἔσω, φέρεται ὀβελιαίως ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ καταφύεται εἰς τὴν σύστοιχον φωνητικὴν ἀπόφυσιν τοῦ ἀρυταινοειδοῦς χόνδρου. Διὰ τῆς συστολῆς αὐτοῦ φέρεται ἡ φωνητικὴ ἀπόφυσις πρὸς τὰ πρόσω, οὗ ἕνεκα χαλαροῦται ὁ φωνητικὸς σύνδεσμος. Ι. Π.

— φωνητικὸς ἢ *θυρεοαρυταινοειδὴς σύνδεσμος* *[Ἀνατομ.]*. Ἑκάτερος τούτων κεῖται ἐντὸς τῆς συστοίχου φωνητικῆς πτυχῆς, ἐκτεινόμενος ὁριζοντίως ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ καταφυόμενος εἰς τὴν σύστοιχον φωνητικὴν ἀπόφυσιν τοῦ ἀρυταινοειδοῦς χόνδρου. Ἀμφότεροι δ' ἀφορίζουσι μετὰ τῶν ἀρυταινοειδῶν χόνδρων τὴν σχισμὴν τῆς γλωττίδος, ἥτις συμβάλλεται εἰς τὴν φωνήν. Ι. Π.

Φωνθὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἐν Θηβαΐδι, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ', 5 31) ἐν τῷ Ἑρμωνθίτῃ νομῷ, πρὸ τῆς Μεγάλης Ἀπολλωνοπόλεως (νῦν Ἐδφοῦ), ἀπέναντι τῆς Θμουΐδος (νῦν Tmaï). Α. Θ. Σ.

φωνογένεια (ἡ). Ἐκλήθη οὕτω ἡ ἰδιότης ἣν ἔχουν ἄνθρωποί τινες νὰ ἀποτυποῦται ζωηρότερον ἐπὶ τοῦ φωνοληπτικοῦ μηχανήματος ἡ φωνή των, κατὰ τὴν φωνοληψίαν πρὸς κατασκευὴν πλακῶν φωνογράφου καὶ εἰδικῶν ὁμιλουσῶν ταινιῶν ἢ νὰ ἀναπαράγεται αὕτη ζωηρότερον ὑπὸ τῶν μικροφώνων καὶ μεγαφώνων καὶ νὰ ἀκούεται ἐντονωτέρα εἰς τὸ τηλέφωνον.

φωνογραφία (ἡ)· ἡ παράστασις ἑκάστης φωνῆς, ἑκάστου φθόγγου διὰ γραφικοῦ σημείου· ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν *ἰδεογραφίαν* || ἡ ἀποτύπωσις τῆς φωνῆς καὶ ἐν γένει τοῦ ἤχου ἐπὶ φωνογραφικῆς πλακός.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ κατάπληξις, ἥτις προεκλήθη ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ φωνογράφου, ἤρχισεν ὁλονὲν ὑποχωροῦσα πρὸ τῶν οὐσιωδῶν μειονεκτημάτων αὐτοῦ, οἷα: ἡ μὴ πιστὴ ἀπόδοσις, ἡ θορυβώδης ὀλίσθησις τῆς βελόνης ἐπὶ τῶν αὐλάκων, ἰδίᾳ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς τόνους, τοὺς ἄλλωστε κακῶς ἀποδιδομένους καὶ ἡ εἰς μικρὰ ὅρια ἐξικνουμένη «δυναμικὴ» τῆς μουσικῆς (ἡ σχέσις δηλαδὴ τοῦ ἀσθενεστέρου pianissimo πρὸς τὸ ἰσχυρότερον fortissimo· συνήθως 1 : 100.000 δι' αἰθούσας συναυλιῶν). Αἱ μέχρι τοῦ 1920 προσπάθειαι τῶν τεχνικῶν, στερούμεναι ἐπιστημονικῶν βάσεων, ἀσημάντους προόδους ἐπέφερον εἰς τὸν φωνογράφον καὶ τὸ μέλλον τῆς φωνογραφίας διεφαίνετο ἀπογοητευτικόν.

Πρῶτον γεγονός, ὅπερ ἐπέφερεν ἀλλαγὴν τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῆς «Gramophone Company» (His Master's Voice-H.M.V.) ἔκδοσις δίσκων μὲ ἐκτελεστὰς διασήμους καλλιτέχνας (célébrités), κυρίως δὲ τὸν Caruso καὶ ἄλλους ἀοιδούς, ὡς τοὺς Patti, Melba, Battistini κλπ., σολίστας: τοὺς Kreisler, Casals, Kubelik, Paderewski, Joachim κλπ. καὶ διευθυντὰς ὀρχήστρας ὡς τοὺς Toscanini, Wood κλπ. Οἱ φιλόμουσοι ἠδύναντο ἤδη νὰ εὕρωσιν ἐπιμεμελημένους δίσκους μουσικῆς δωματίου, ἔτι δὲ καὶ πλήρων μελοδραμάτων καὶ ὀρατορίων.

Ἡ κατὰ τὸ 1922 εἰσαγωγὴ ὑπὸ τῆς Columbia Graphophone Co τῶν δίσκων μετ' ἀθορύβου ἐπιφανείας ἀπετέλεσε δευτέραν αἰτίαν ἀνόδου τῆς φωνογραφίας ἐν τῇ γενικῇ ἐκτιμήσει, ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ 1925 ἐπικράτησις τῆς ἠλεκτρικῆς φωνοληψίας, ἴσως δ' ἀκόμη καὶ ἡ ἠλεκτρικὴ ἀναπαραγωγή, ἀπετέλεσε πραγματικὴν ἀποκάλυψιν.

Ἤδη τὰ μειονεκτήματα τῆς φωνογραφίας ἔχουν, ἂν ὄχι τελείως, πάντως ὅμως εἰς μεγάλην ἔκτασιν ὑπερνικηθῆ, τὸ δὲ ρεπερτόριον κλασσικῶν δίσκων, πλούσιον εἰς συμφωνίας, κονσέρτα κλπ., ἐκτετελεσμένα εἰς κανονικὰς αἰθούσας συναυλιῶν ἀπὸ πλήρεις ὀρχήστρας, ἔτι δὲ καὶ βαγνέρεια ἔργα ἐκτελεσμένα ἐν αὐτῷ τῷ Μπαϋρόϊτ, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς εὐρείας διαδόσεως τοῦ δίσκου. Ἡ ἐλαφρὰ μουσική, καὶ δὴ ἡ μουσικὴ χοροῦ, συνέτεινεν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς νέας βιομηχανίας, ὡρισμέναι δὲ ἐπὶ δίσκων ἐκτελέσεις ὀρχηστρῶν jazz, ὡς τῶν τοῦ Paul Whitemann, Jack Hylton κλπ., ἀργεντινῶν δὲ ταγκό, ὡς τῶν τοῦ Bianco, Petorossi κλπ., ἀφῆκαν πραγματικὴν ἐποχήν.

Ἡ φωνογραφία δὲν ἔπαιξε σπουδαῖον πρόσωπον μόνον ἐν τῇ μουσικῇ. Εἰς ἐκπαιδευτικοὺς σκοποὺς ἔσχε πολυποικίλους ἐφαρμογάς. Ἡ ἑταιρία H. M. V. διαθέτει ὁλόκληρον ἐκπαιδευτικὸν προσωπικὸν διὰ τὴν ἔκδοσιν σχετικῶν δίσκων, ἡ δὲ Columbia ἐκδίδει δίσκους διὰ τὴν Διεθνῆ Ἐκπαιδευτικὴν Ἑταιρείαν. Ἐπίσης μαθήματα ξένων γλωσσῶν παρέχονται εἰς δίσκους καὶ εἰδικὰ γραμμοφωνικὰ ἰνστιτοῦτα διανέμουν εἰς τὰ μέλη των πρωτοτύπους ἐργασίας ἐπὶ δίσκων.

Ἡ τεραστία καὶ ταχεῖα ἐξάπλωσις τῆς ραδιοφωνίας, ἀντὶ νὰ βλάψῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς φωνογραφίας, μᾶλλον ὠφέλησεν αὐτήν. Ἡ στενὴ συνεργασία ραδιοφώνου και γραμμοφώνου, τόσον εἰς τοὺς σταθμοὺς ἐκπομπῆς (ἐκπομπὴ δίσκων, διάδοσις αὐτῶν), ὅσον καὶ εἰς πολλοὺς δέκτας (συνδυασμὸς γραμμοφώνου μὲ τὸν αὐτὸν ἐνισχυτήν, χρῆσις δίσκων εἰς περιπτώσεις κακῆς λήψεως, μουσικὴ χοροῦ κλπ.), προώθησε τὴν βιομηχανίαν τοῦ φωνογράφου. Ὁμοίως, ἐπωφελέστατον ἀντίκτυπον εἶχεν ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας τοῦ ὁμιλοῦντος κινηματογράφου καὶ λόγῳ τῆς ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν συστημάτων τούτου χρήσεως δίσκων καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης διαδόσεως τῶν δίσκων, τῶν ἐν ταῖς ὁμιλούσαις ταινίαις μουσικῶν τεμαχίων, ἐξαπλουμένων ταχύτατα διὰ τῶν κινηματογράφων ἀνὰ τὸν κόσμον. Σὺν τῇ προόδῳ τῆς φωνογραφίας, πολυάριθμοι φωνογραφικαὶ ἑταιρεῖαι ἱδρύθησαν καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Αἱ μικρότεραι τούτων εἴτε ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων εἴτε συνεπτύχθησαν μετ' αὐτῶν εἰς συγκροτήματα, δι' ἐξαγορᾶς τῆς πλειονοψηφίας τῶν μετοχῶν των. Τῷ 1930 ἀπετελέσθησαν τὰ μεγαλύτερα συγκροτήματα: τὸ τῆς Columbia (περιλαμβάνον τὰς Odeon, Parlophone, Pathé, κλπ.), τὸ τῆς Gramophone Co (Victor κλπ.) καὶ τὸ τῆς Brunswick (Polydor κλπ.). Κατὰ τὸ 1931 τὰ δύο πρῶτα, τὰ καὶ ἰσχυρότερα συγκροτήματα, πρὸς περιορισμὸν τῶν γενικῶν ἐξόδων, συνεπτύχθησαν εἰς ἓν παγκόσμιον τοιοῦτον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἠλεκτρικαὶ καὶ Μουσικαὶ Βιομηχανίαι» (Electric and Musical Industries. E. M. I.) μὲ ἕδραν ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐργοστάσια εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ κόσμου, τινὰ τῶν ὁποίων, τεράστια εἰς ἔκτασιν, παρέχουν ἐργασίαν εἰς χιλιάδας ἐργατῶν, κατασκευάζοντα δίσκους διὰ πάσας τὰς ἑταιρείας τοῦ συγκροτήματος.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ φωνογραφικὸς δίσκος εἰσήχθη περὶ τὸ 1914 διὰ τῆς Orphéon τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ πρῶται φωνοληψίαι ἐγένοντο τῷ 1919 ὑπὸ τῆς Odeon, ἐπηκολούθησαν δὲ τακτικαὶ τοιαῦται τῶν πλείστων ἑταιρειῶν, τῶν κηρίνων πλακῶν ἀποστελλομένων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὁπόθεν εἰσήγοντο οἱ δίσκοι. Ἡ ἐτησία κατανάλωσις τούτων ἔφθασε τὸ μέγιστον τῶν 800.000 περίπου, τῷ 1927. Τῷ 1930 ἡ Columbia ἵδρυσε παρὰ τὴν Ριζόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ἐργοστάσιον κατασκευῆς δίσκων, παράγον τόσον τοὺς ἐπὶ τόπου εἰλημμένους δίσκους τῶν ἑταιρειῶν τοῦ E. M. I., ὅσον καὶ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς τοιούτους, ἐκ τῶν θετικῶν χαλκίνων μητρῶν αὐτῶν, ἀποστελλομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

φωνογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωνογραφίαν, ὁ τῆς φωνογραφίας.—Ἐπίρρ. ***φωνογραφικῶς.***

—φωνογραφικοὶ *δίσκοι.* Οἱ δίσκοι τοῦ γραμμοφώνου (βλ. καὶ λ. *φωνογράφος, φωνοληψία*).

Τὸ πρόβλημα τῆς κατασκευῆς ἀπὸ μιᾶς μαλακῆς πλακός, ἐφ' ἧς ἔχει γίνει φωνοληψία τις, ὁσωνδήποτε στερεῶν ἀντιτύπων, τῶν φωνογραφικῶν δίσκων, εὗρε τὴν λύσιν του εἰς τὰς μεθόδους γαλβανοπλαστικῆς. Κατὰ τὸν νῦν ἐν ἐφαρμογῇ τρόπον κατασκευῆς δίσκων, ἡ γεγραμμένη κηρίνη πλὰξ φέρεται μετ' ἐξαιρετικῶν προφυλάξεων ἀπὸ τῆς αἰθούσης φωνοληψίας εἰς τὸ ἐργοστάσιον κατασκευῆς δίσκων. Ἡ μὲ τὰς αὔλακας ἐπιφάνεια καθίσταται ἀγώγιμος διὰ λεπτοτάτης κόνεως γραφίτου ἢ μεταλλικῆς. Κατὰ νεωτάτην μέθοδον, ἡ ἀγωγιμότης ἐξασφαλίζεται δι' ἀποθέσεως συμπαγοῦς λεπτοτάτου στρώματος χρυσοῦ, συντελουμένης ἐν θαλάμῳ ὑπὸ λίαν ὑψηλὸν κενόν, ἔναντι ἠλεκτροδίων χρυσοῦ, τελούντων ὑπὸ ὑψηλὴν ἐναλλασσομένην τάσιν (υ 2.000 B.) πλεονεκτήματα: μᾶλλον λαμπρὰ καὶ ἀθόρυβος ἐπιφάνεια δίσκων κλπ.). Ἡ κηρίνη πλὰξ ἐμβαπτίζεται μετὰ ταῦτα ἐν ἠλεκτρολυτικῷ λουτρῷ ἐπιχαλκώσεως καὶ συνδέεται μὲ τὴν κάθοδον. Μετὰ πάροδον ὡρῶν ἀποκτᾶται ἐπὶ τῆς γεγραμμένης ἐπιφανείας στρῶμα χαλκοῦ, ὅπερ ἀποχωριζόμενον δίδει ἀρνητικὸν χάλκινον δίσκον, τὸ πρωτότυπον ἢ τὸν πατέρα (original, master, père). Οὗτος διὰ λόγους ἀσφαλείας δὲν χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐκτύπωσιν δίσκων, ἀλλὰ φυλάσσεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἐργοστασίου. ἀφοῦ ληφθῇ ἀπ' αὐτοῦ πάλιν ἠλεκτρολυτικῶς, θετικὸν χάλκινον, συνήθως ἐπινικελωμένον, ἡ μήτηρ (positif, mother. Ἐντεῦθεν ὁμοίως προκύπτει τρίτον χάλκινον, ἀρνητικὸν μὲ ἐπινικέλωσιν ἢ κάλλιον ἐπιχρωμίωσιν, τὸ κέλυφος ἢ υἱὸς (shell, matrice, fils),

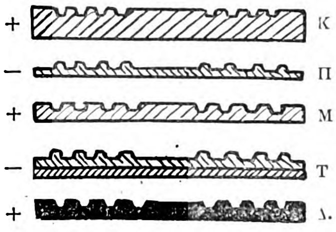

Σχ. 1. *Σχηματικὴ παράστασις τῶν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν δίσκων ὑπεισερχομένων πλακῶν.*

[K=Κηρίνη πλάξ Π=Πρωτότυπον. M=Μήτηρ. T=Τύπος. Δ=Δίσκος.]

ὅπερ ἐνισχυόμενον δι' ἐπικολλήσεως σκληρᾶς χαλκίνης πλακὸς καθίσταται στερεώτερον καὶ ὀλιγώτερον διασταλτόν, κατάλληλον πρὸς ἐκτύπωσιν δίσκων διὰ πιέσεως ἐπὶ πλαστικῆς μάζης εἰς εἰδικὰ πιεστήρια, ἅτινα σήμερον εἶναι γενικῶς πλέον ἡμιαυτόματα ἢ αὐτόματα, ἀναλόγως τῆς ρυθμίσεως τῶν βαλβίδων αὐτῶν. Δύο ἐνισχυμένα χάλκινα, τὰ καλούμενα τύποι (stampers), στερεοῦνται ἔναντι ἀλλήλων, προκειμένου μὲν περὶ ἡμιαυτομάτου πιεστηρίου ἐπὶ τῶν δύο πλακῶν αὐτοῦ, ὧν ἡ ἀνωτέρα ἀνοίγει διὰ στροφέων (σχ. 2), προκειμένου

Σχ. 2. *Ἡμιαυτόματον πιεστήριον (σύστημα Gramophone)*

[Διακρίνονται οἱ ἐπὶ τῶν πλακῶν ἐστερεωμένοι τύποι, ἡ μεταξὺ αὐτῶν τοποθετημένη πλαστικὴ μᾶζα, ὡς καί, ἀριστερά, ἡ ἀτμοτράπεζα προθερμάνσεως ταύτης.]

δὲ περὶ αὐτομάτου, ἐπὶ διμεροῦς ὑποδοχέως φόρμας), ἀνοίγοντος διὰ στροφέων καὶ εἰσαγομένου μεταξὺ τῶν πλακῶν τοῦ πιεστηρίου δι' ὀλισθήσεως ἐπὶ εὐθυντηριῶν (σχ. 3). Μεταξὺ τῶν τύπων, θερμαινομένων δι' ἀτμοῦ, παρεμβάλλεται, μετὰ προθέρμανσιν ἐπὶ ἀτμοτραπεζῶν, ἡ πλαστικὴ μᾶζα,

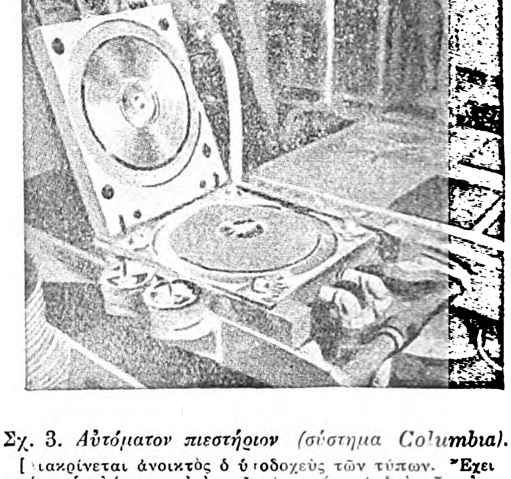

Σχ. 3. *Αὐτόματον πιεστήριον (σύστημα Columbia).*

[Διακρίνεται ἀνοικτὸς ὁ ὑποδοχεὺς τῶν τύπων. Ἔχει γίνει ἡ πλήρωσις ἐπὶ τοῦ κάτω τύπου διὰ τῆς πλαστικῆς μάζης, τῶν δύο κύκλων χάρτου ἐπιπεπασμένων διὰ κόνεως γομμαλάκκας (διὰ τὰς δύο ἐπιφανείας) καὶ τῶν δύο ἐτικετῶν, ἁπάντων προθερμασμένων. Δεξιά, εἰς τὸ μέσον, τεμάχια ἐσκληρυμμένης μάζης δίσκων, προθερμαινόμενα ἐπὶ ἀτμοτραπέζης.]

μετὰ τῶν ἀντιστοίχων πρὸς τοὺς τύπους ἐτικεττῶν, καὶ ἐξασκεῖται ἡ πίεσις. Τὴν κυκλοφορίαν ἀτμοῦ ἐπακολουθεῖ τοιαύτη ψυχροῦ ὕδατος καὶ ὅταν, μετὰ παρέλευσιν δευτερολέπτων τινῶν, ἡ

Digitized by Google

πίεσις διακοπῇ καὶ ἀνοιγῶσιν οἱ τύποι, ὁ στερεοποιημένος δίσκος ἀποσπᾶται εὐκόλως.

Ἡ μᾶζα τῶν συνήθων θραυστῶν δίσκων ἔχει βάσιν τὴν γομμαλάκκαν ἐν ἀναμείξει μετὰ ρητίνης, γόμμας, κηροῦ καὶ εὐθηνοτέρων ὀρυκτῶν προσμείξεων (ἀλευροποιημένου σχιστολίθου, βαρύτου κλπ.). Ἡ παρασκευή της γίνεται εἰς ζυμωτήρια διὰ κυλίνδρων, θερμαινομένων δι' ἀτμοῦ, εἰς οὓς αἱ πρῶται ὗλαι ρίπτονται μετὰ μεῖξιν ὑπὸ μορφὴν τεφροχρόου κόνεως. Τὰ τηκόμενα ἐκ τῶν ὑλικῶν μεταβάλλουν τὸ ὅλον εἰς μέλαν φύραμα, ὅπερ ἀφοῦ διέλθῃ δι' ἐλάστρου, ὅπου καὶ χαράσσεται εἰς πλακίδια, στέλλεται δι' ἀτέρμονος ταινίας εἰς τὰ πιεστήρια.

Ἡ Columbia, πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ ἐκ τῆς ὀλισθήσεως τῆς βελόνης θορύβου, εἰσήγαγε τύπον δίσκου, οὗτινος αἱ μὲν ἐπιφάνειαι ἀποτελοῦνται ἐκ λεπτοῦ στρώματος γομμαλάκκας ἐπὶ φύλλου χάρτου, τὸ δ' ἐσωτερικὸν ἐκ μάζης ὑλῶν ὀλιγώτερον δαπανηρῶν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατεσκευάσθησαν καὶ δίσκοι εὔκαμπτοι, κυρίως συγκείμενοι ἐκ κυτταροειδοῦς (cello-disques). Οὗτοι παρουσιάζουν ἐξαιρετικῶς ἀθόρυβον ἐπιφάνειαν, μικρὸν βάρος καὶ εἶναι ἄθραυστοι, ἀλλ' εὑρέθησαν πολὺ κατώτεροι ὡς πρὸς διάρκειαν. Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

φωνογράφος (ὁ). Συσκευὴ δυναμένη ν' ἀποτυπώνῃ τὴν φωνὴν καὶ γενικῶς τοὺς ἤχους καὶ εἶτα ν' ἀναπαράγῃ αὐτούς. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ τὰς δι' ἐπιπέδων δίσκων συσκευάς, τὰς ἀναπαραγούσας μόνον τοὺς ἤχους, δι' ἃς ὀρθοτέρα ἡ λέξις *γραμμόφωνον*.

Ἀποτύπωσις ἁπλῶς τῶν ἤχων ἐγένετο τὸ πρῶτον τῷ 1857 ὑπὸ τοῦ Leon Scott διὰ τοῦ *φωναυτογράφου*. Οὗτος συνίστατο ἐκ παραβολοειδοῦς χοάνης, τὸ στενὸν ἄνοιγμα τῆς ὁποίας ἐκλείετο διὰ λεπτῆς μεμβράνης, συνδεομένης μετὰ γραφίδος. Τὸ ἄκρον ταύτης ἐφέρετο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κυλινδρικοῦ τυμπάνου, ἐπὶ τεμαχίου χάρτου κεκαλυμμένου ὑπὸ αἰθάλης. Διὰ περιστροφῆς μέσῳ κεντρομοχλοῦ μετεκινεῖτο τὸ τύμπανον εὐθυγράμ-

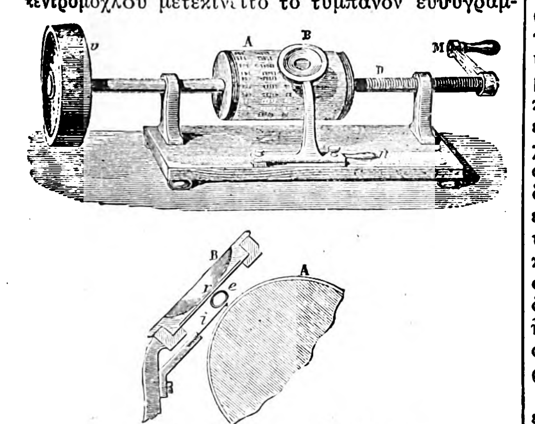

Σχ. 1. *Ὁ φωνογράφος τοῦ Edison.*
[Κάτω: Λεπτομέρειαι τοῦ διαφράγματος.]

μως πρὸ τῆς γραφίδος, διά τινος ἑλικοφόρου ἄξονος, μεθ' οὗ συνεδέετο. Ἦχοι μεταδιδόμενοι διὰ τῆς χοάνης εἰς τὴν μεμβρᾶναν ἔθετον εἰς παλμικὴν κίνησιν τὴν γραφίδα, ἥτις ἀπετύπου αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ χάρτου ὑπὸ μορφὴν κυματοειδοῦς ἑλικοειδοῦς γραμμῆς.

Ἡ πρώτη συσκευὴ ἐγγραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἀναπαραγωγῆς τῶν ἤχων, κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Ἔδισον τῷ 1876, λαβόντος δίπλωμα εὑρεσιτεχνίας τῷ 1877. Συγχρόνως σχεδὸν ὁ Γάλλος Charles Cros κατέθεσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων τὴν περιγραφὴν μιᾶς συσκευῆς διὰ τὴν ἐγγραφὴν καὶ ἀναπαραγωγὴν τῶν ἤχων, ἀλλ οὗτος δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐφευρέσεώς του.

Ἡ συσκευὴ τοῦ Ἔδισον, ἣν οὗτος ὠνόμασε *φωνογράφον*, συνέκειτο ἐξ ὀρειχαλκίνου κυλινδρικοῦ τυμπάνου, φέροντος ἑλικοειδῆ αὔλακα καὶ προσηρμοσμένου ἐπὶ ὁριζοντίου κοχλίου. Ἔναντι τοῦ τυμπάνου τούτου, ὅπερ διὰ περιστροφῆς μετετίθετο εὐθυγράμμως, ὑπῆρχεν ἀκίνητον διάφραγμα ἐκ περγαμηνῆς τεταμένης ἐπὶ βραχέος κυλίνδρου, εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁποίας ἐφήπτετο χαλυβδίνη ἀκίς, στηριζομένη μέσῳ ἐλατηρίου ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ διαφράγματος. Τὸ τύμπανον ἐκαλύπτετο διὰ φύλλου μαλακοῦ κασσιτέρου, ὅπερ κατὰ τὴν περιστροφὴν τοῦ τυμπάνου ἐπιέζετο ὑπὸ τῆς ἀκίδος ἐντὸς τῆς ἑλικοειδοῦς αὔλακος. Μικρὰ χοάνη, ἐφηρμοσμένη ἐπὶ τοῦ διαφράγματος, μετεδίδε τοὺς ἤχους εἰς τὴν μεμβρᾶναν τούτου, αἱ δ' ἀντίστοιχοι παλμικαὶ κινήσεις τῆς τελευταίας μετεφέροντο εἰς τὴν ἐν ἐπαφῇ ἀκίδα, ὠθοῦσαν τὸ φύλλον τοῦ κασσιτέρου εἰς ἀντιστοίχως διάφορα βάθη ἐντὸς τῆς αὔλακος. Οὕτως οἱ ἦχοι ἐνεγράφοντο ὑπὸ μορφὴν ἑλικοειδοῦς αὔλακος, μὲ μεταβλητὸν βάθος.

Ἡ ἀναπαραγωγὴ τῶν ἤχων ἐπετυγχάνετο κατ' ἀντίστροφον σειράν: ἡ ἀκὶς διερχομένη διὰ τῆς αὔλακος μετέδιδεν εἰς τὴν μεμβρᾶναν τὰς μηχανικὰς δονήσεις, ἃς ἐξετέλεσε πρὶν κατὰ τὴν ἐγγραφήν, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν προσβαλλόντων ἤχων· αἱ δονήσεις αὗται, μεταφερόμεναι νῦν εἰς τὰ στρώματα τοῦ ἀέρος, ἀναπαρῆγον τὰ ἠχητικὰ κύματα.

Πολλαὶ τελειοποιήσεις ἤρχισαν νὰ ἐπιφέρωνται εἰς τὴν ἀρχικὴν ταύτην φωνογραφικὴν συσκευήν. Ἡ μεταλλικὴ ἐπικάλυψις τοῦ τυμπάνου ἀντικατεστάθη ὑπὸ στρώματος σκληροῦ κηροῦ, εἰς δὲ τὸ *γραφόφωνον* τῶν C. S. Tainter καὶ Graham Bell ἡ ἐγγραφὴ τῶν ἤχων ἐγίνετο δι' ἐκκοπῆς ὑλικοῦ ἀντὶ διὰ πιέσεως. Διὰ δὲ τῶν μεθόδων τῆς γαλβανοπλαστικῆς κατωρθώθη ἡ λῆψις πολλῶν ἀντιτύπων ἐκ μιᾶς ἐγγραφῆς ἐπὶ κηρίνου κυλίνδρου.

Τὴν τελικὴν ὅμως μορφὴν τοῦ φωνογράφου, ὑφ' ἣν οὗτος μὲ παραλλαγὰς καὶ σήμερον ἐμφανίζεται, ἔδωσεν ὁ Γερμανὸς Emile Berliner ἐν ἔτει 1877. Οὗτος ἐζήτησεν ἰδίᾳ νὰ ἐξεύρῃ τρόπους, ὅπως καταστήσῃ τὸ εὖρος τῶν δονήσεων τῆς ἀκίδος ἐγγραφῆς ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἠχητικῶν κυμάτων δύναμιν τὴν ἄγουσαν τὴν ἀκίδα καὶ ἀνεξάρτητον τῆς ἐλαστικότητος καὶ τῆς ἀδρανείας τοῦ διαφράγματος. Τοῦτο ἐπέτυχεν εἰς τὴν συσκευήν του, ἣν ὁ ἴδιος ὠνόμασε *γραμμόφωνον*, ἀφ' ἑνὸς μὲν χρησιμοποιήσας μαλακώτερα ὑλικά, ἐφ' ὧν ἐνήργει τὴν ἐγγραφήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταστήσας τὴν κίνησιν τῆς ἀκίδος ὁριζοντίαν. Ὁ τρόπος οὗτος ἐγγραφῆς ἐκλήθη πλευρικὴ ἐγγραφή, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰς βάθος ἐγγραφὴν τοῦ Ἔδισον.

Ὁ Berliner ἐχρησιμοποίησεν ἀρχικῶς ὡς μέσον ἐγγραφῆς χαρτίνην ταινίαν μὲ ἐπίχρισιν αἰθάλης, περιβάλλουσαν τὸ κυλινδρικὸν τύμπανον συσκευῆς ἀναλόγου πρὸς τὸν φωναυτογράφον τοῦ Scott. Ἐκ τῆς ταινίας, ἐφ' ἧς ἐλάμβανεν ἑλικοειδῆ γραμμὴν ἡμιτονοειδῶς μεταβαλλομένην, ἀπέκτα μηχανικῶς μόνιμα ἀντίγραφα ἐπὶ ἀνθεκτικοῦ ὑλικοῦ, ὡς ταινιῶν χαλκοῦ ἢ νικελίου.

Πρὸς εὐκολωτέραν λῆψιν ἀντιγράφων ὁ Berliner εἰσήγαγε τῷ 1888 τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιπέδων δίσκων. Ὑαλίνους τοιούτους ἐκάλυπτε δι' ἡμιρρεύστου στρώματος μελάνης ἢ βαφῆς καὶ τοποθετῶν ἐπὶ συσκευῆς ἐγγραφῆς μετὰ στρεφομένου ὑποδοχέως ἐνέγραφε κυματοειδῆ σπειροειδῆ γραμμήν, διήκουσαν ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτῶν πρὸς τὸ κέντρον. Τέλος ὁ Berliner ἐπέτυχεν ἀπ' εὐθείας ἐγγραφὴν ἐπὶ δίσκων ψευδαργύρου, οὕς, μετὰ ἐπίχρισιν δι' οὐσίας τινός, παρουσιαζούσης μικρὰν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἀκίδα ἐγγραφῆς, ἀπροσβλήτου δὲ ὑπὸ τῶν ὀξέων, ὑπέβαλλε μετὰ τὴν ἐγγραφὴν εἰς τὴν ἐπίδρασιν ὀξέος. Ἀπὸ τῶν δίσκων τούτων ἠδύνατο νὰ λάβῃ γαλβανοπλαστικῶς ἀρνητικὰς μεταλλικὰς μήτρας, καὶ ἐκ τούτων, διὰ πιέσεως ἐπὶ καταλλήλου ὑλικοῦ, ὡς σκληροῦ κόμμεος, ὁσαδήποτε ἀντίτυπα δίσκων. Μειονέκτημα τούτων ἦτο ἡ τραχεῖα ἐπιφάνεια καὶ ὁ ἐντεῦθεν κατὰ τὴν ἀκρόασιν, ἐκ τῆς ὀλισθήσεως τῆς βελόνης, δυσάρεστος θόρυβος.

Ὁ δίσκος τοῦ γραμμοφώνου, δυνατοί τις νὰ εἴπῃ, ἐγένετο ἐμπορεύσιμος ἀπὸ τοῦ 1897. Ἡ ἐγγραφὴ τῶν ἤχων, ἡ φωνοληψία, ἐγίνετο ἐπὶ πλακὸς ἐκ κηρώδους ὑλικοῦ κατὰ τὴν μέθοδον Berliner, δι' ἐκκοπῆς. Ἐκ τῆς πλακὸς ταύτης, καὶ μετὰ προηγουμένην ἐπίχρισιν τῆς ἐπιφανείας της διὰ λεπτοτάτης εὐηλεκτραγωγοῦ κόνεως (γραφίτου), παρήγοντο γαλβανοπλαστικῶς μεταλλικαὶ μῆτραι, δι' ὧν κατεσκευάζοντο οἱ δίσκοι, διὰ πιέσεως ἐπὶ ὑλικοῦ, πλαστικοῦ μὲν ἐν θερμῇ καταστάσει, σκληρυνομένου δὲ μετὰ ψῦξιν.

Παραλλήλως πρὸς τὸν δίσκον καὶ τὰ συστήματα ἐγγραφῆς ἐτελειοποιεῖτο καὶ ἡ ὁμιλοῦσα συσκευή, τὸ γραμμόφωνον. Περὶ τὸ 1900 εἰσήχθη ἡ χρῆσις τῶν ὡρολογιακῶν μηχανισμῶν κινήσεως καὶ τῶν ἐκ κυτταροειδοῦς διαφραγμάτων, ἅτινα μετὰ δύο ἔτη ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται ἐκ μαρμαρυγίου (μίκας). Οὗτος, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἰδίας συχνότητος, ἀπέδιδε τοὺς ἤχους μὲ πολὺ ὀλιγωτέρας παραμορφώσεις. Τύπος τοιούτου διαφράγματος, εἰσαχθεὶς τῷ 1905 καὶ διατηρηθεὶς ἄνευ οὐσιωδῶν μεταβολῶν ἐπὶ εἰκοσαετίαν περίπου, συνέκειτο ἐκ κυκλικοῦ φύλλου μαρμαρυγίου, κρατουμένου ἐλαφρῶς κατὰ τὴν περιφέρειαν ὑπὸ δακτυλίων ἐλαστικοῦ. Μικρὸς μοχλός, προσηρμοσμένος εἰς τὸ κέντρον του καὶ μὲ τὸ ὑπομόχλιον ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ διαφράγματος, κατέληγεν εἰς τὴν βελόνην, οὕτω δ' ἐπολλαπλασίαζε τὸ εὖρος τῶν δονήσεων τοῦ διαφράγματος.

Ἡ ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ διαφράγματος ἐφηρμοσμένη χοάνη, καθισταμένη ὁλονὲν μεγαλυτέρα, ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα μὴ τὸ βάρος της πίπτῃ ἐπὶ τοῦ δίσκου, καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ γραμμοφώνου, τῆς εἰσόδου αὐτῆς συνδεθείσης μετὰ τοῦ διαφράγματος δι' εἰδικοῦ σωληνωτοῦ βραχίονος. Ἀπὸ τοῦ 1910 ἤρχισε νὰ προτιμᾶται ὡς αἰσθητικώτερος καὶ πρακτικώτερος ὁ συνδυασμὸς τῆς χοάνης μετὰ τοῦ κυτίου τοῦ γραμμοφώνου εἰς ἓν σῶμα.

Ἔκτοτε οὐδεμία ἀξία λόγου βελτίωσις ἐπήρχετο εἰς τὸ γραμμόφωνον καὶ τοῦτο δι' ἔλλειψιν ἐπιστημονικῆς σπουδῆς τῶν φαινομένων τῆς φωνογραφίας. Νέαν ὤθησιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτης ἔδωσαν, περὶ τὸ 1925, αἱ πρόοδοι τῆς ραδιοφωνίας καὶ δὴ τῶν δύο στοιχείων της, τοῦ μικροφώνου καὶ τοῦ ἐνισχυτοῦ. Ἡ φωνοληψία δὲν γίνεται πλέον μηχανικῶς, δι' ἀπ' εὐθείας ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ἀκίδος ἐγγραφῆς τῆς ἠχητικῆς ἐνεργείας, ἥτις συνεκεντροῦτο διὰ μιᾶς ἢ πλειόνων χοανῶν, πρὸ τῶν στομίων τῶν ὁποίων συνωθοῦντο οἱ ἐκτελεσταὶ ἐν εἰδικαῖς αἰθούσαις. Εἰς πλέον εὐρυτέρας καὶ ὀλιγώτερον εἰδικῶς διεσκευασμένας αἰθούσας, οἱ ἐκτελεσταὶ εἶναι τοποθετημένοι ἐνώπιον ἑνὸς ἢ πλειόνων μικροφώνων. Τὰ μικροφωνικὰ ρεύματα, ἐνισχυόμενα (βλ. καὶ λ. *φωνοληψία*), μεταβιβάζονται εἰς ἕνα ἠλεκτρικὸν ἀποτυπωτήν, ἐγγράφοντα τοὺς ἤχους ἐπὶ κηρίνης πλακός, ἀφ' ἧς θὰ προέλθουν οἱ ἠλεκτρικοὶ δίσκοι.

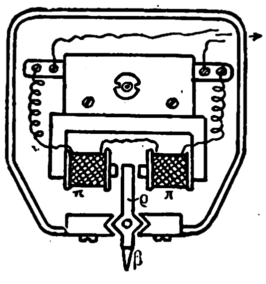

Σχ. 2. *Ἠλεκτρομαγνητικὸς ἀποτυπωτής.*
[β=Ἀκὶς ἐγγραφῆς. π=Πηνία ἠλεκτρομαγνήτου.]

Ὁ συνηθέστερον ἐν χρήσει τύπος ἀποτυπωτοῦ εἶναι ὁ ἠλεκτρομαγνητικός, συνιστάμενος ἐξ ὁπλισμοῦ ἐκ μαλακοῦ σιδήρου, ὅστις, φέρων τὴν ἀκίδα ἐγγραφῆς, εἶναι κινητὸς μεταξὺ τῶν σκελῶν ἠλεκτρομαγνήτου. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν διαρρεόντων τὸν τελευταῖον μεταβλητῶν ρευμάτων, τῶν ἐκ τοῦ ἐνισχυτοῦ, ὁ ὁπλισμὸς τίθεται εἰς παλμικὰς κινήσεις ἀντιστοίχους πρὸς τὰς ἠχητικὰς δονήσεις, ἐγγραφομένας οὕτως ἠλεκτρικῶς ἐπὶ τῆς κηρίνης πλακός.

Ἡ ἠλεκτρικὴ φωνοληψία ἀπετέλεσε τεράστιον βῆμα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς φωνογραφίας, καθόσον ἐπέτρεψε, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐντάσεως, τὴν χρῆσιν μεθόδων, αἵτινες σημαντικῶς ἐβελτίωσαν τὴν ποιότητα.

Τὰ ζητήματα τῆς ἀκουστικῆς τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν φωνογραφίαν ἐμελετήθησαν ἐπιστημονικώτερον, ἀφ' ἧς ὁ A. Webster ἔρριψε, τῷ 1919, τὴν ἰδέαν τοῦ παραλληλισμοῦ τῶν μηχανικῶν τούτων φαινομένων πρὸς ἠλεκτρικὰ ἀνάλογα. Τὴν μελέτην συνεπλήρωσαν ἐπὶ τῆς ἄνω βάσεως οἱ J. Maxfield καὶ H. Harrison τῷ 1926, ὑπολογίσαντες κατ' ἐπιστημονικὴν πλέον μέθοδον τὰ στοιχεῖα τῶν συστημάτων ἐγγραφῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς τῶν ἤχων, κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐλαττῶνται οἱ παρεισφρέοντες συντονισμοὶ καὶ λοιπαὶ παραμορφώσεις. Ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἥ τε βελτίωσις τῆς ἀποδόσεως τοῦ γραμμοφώνου ὡς πρὸς τὴν πιστότητα καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς φθορᾶς τῶν δίσκων.

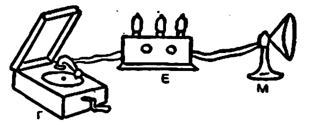

Σχ. 3. *Ἠλεκτρικὴ ἀναπαραγωγὴ τοῦ ἤχου*
[Γ=Γραμμόφωνον. Ε=Ἐνισχυτής. Μ=Μεγάφωνον.]

Ἐκτὸς τῆς ἠλεκτρικῆς φωνοληψίας, παράγοντα διὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ διάδοσιν τοῦ γραμμοφώνου ἀπετέλεσεν ἡ ἠλεκτρικὴ ἀναπαραγωγὴ τῶν ἤχων.

Κατὰ ταύτην τὸ σύνηθες μηχανικὸν διάφραγμα ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἀναπαραγωγέως (pick up), συσκευῆς κατὰ πάντα ὁμοίας πρὸς τὸν ἠλεκτρικὸν ἀποτυπωτήν, δρώσης ὅμως ἀντιστρόφως. Οὕτω ὁ συνηθέστερος τύπος ἠλεκτροπαραγωγέως, ὁ ἠλεκτρομαγνητικὸς (σχ. 2), λειτουργεῖ ὡς ἑξῆς: Ἡ βελόνη, ἀκολουθοῦσα τὰς ἐπὶ τοῦ δίσκου ἐγγεγραμμένας δονήσεις, ἀναγκάζει τὸν ὁπλισμὸν νὰ πάλλεται μεταξὺ τῶν σκελῶν τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου. Ἐντὸς τῶν πηνίων τούτου διεγείρονται ἐκ τῶν μεταβολῶν τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου ἀσθενέστατα μεταβλητὰ ρεύματα, ἅτινα, ἐνισχυόμενα διὰ τριόδων λυχνιῶν, καταλήγουν εἰς μεγάφωνον ἀναπαράγον τοὺς ἤχους. Ἡ ἀκρόασις, καίτοι ἰσχυρά, ἐξακολουθεῖ παραμένουσα πιστὴ διὰ τῆς χρήσεως εἰδικῶν μέσων.

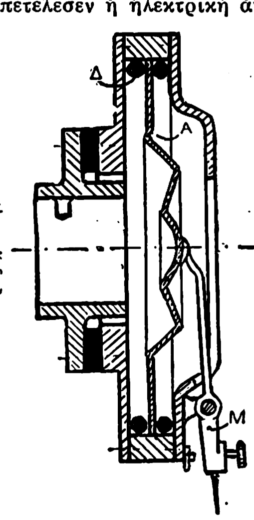

Σχ. 4. *Διάφραγμα γραμμοφώνου*
[Α=Μεμβράνα ἀλουμινίου. Μ=Μοχλὸς εὐρύνων τὰς δονήσεις τῆς μεμβράνης. Δ=Δακτύλιοι ἐλαστικοῦ.]

Ἕτεροι τύποι ἀναπαραγωγέων εἶναι ὁ ἠλεκτροδυναμικός, μὲ κινητὸν πηνίον φέρον τὴν βελόνην, ὁ ἠλεκτροστατικός, ὅστις ἐνεργῶν διὰ μεταβολῆς μιᾶς χωρητικότητος ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς μι-

Digitized by Google

κροτέρας ἀδρανείας, καὶ τέλος ὁ διὰ πιεζοηλεκτρικοῦ κρυστάλλου.

Ὁ ἠλεκτρικὸς ἀναπαραγωγεὺς δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ παντὸς γραμμοφώνου, ἀντὶ τοῦ διαφράγματος, βοηθείᾳ δὲ ἐνισχυτοῦ καὶ ἑνὸς ἢ πλειόνων μεγαφώνων δύνανται νὰ ἐξυπηρετηθῶσι μεγάλοι χῶροι. Πολλάκις ἐπίσης συνδυάζονται γραμμόφωνον καὶ ῥαδιοφωνικὸς δέκτης μὲ τὰς αὐτὰς λυχνίας χαμηλῆς συχνότητος ὡς ἐνισχυτὴν ἀμφοτέρων καὶ τὸ αὐτὸ μεγάφωνον.

Σήμερον τὸ γραμμόφωνον ἐμφανίζεται ὑπὸ τὰς πλέον ποικίλας μορφάς, ἀπὸ τοῦ φορητοῦ μέχρι τοῦ πλέον πολυτελοῦς ἐπίπλου. Ἔχει διάφραγμα σχεδὸν πάντοτε μεταλλικὸν (ἀλουμίνιον), πολλάκις κίνησιν δι' ἠλεκτρικοῦ κινητῆρος, σύστημα αὐτομάτου στάσεως καὶ χοάνην πάντοτε συνδεδυασμένην μετὰ τοῦ ἐπίπλου καὶ κατεσκευασμένην εἰς σχήματα παρουσιάζοντα περίπου τὰ αὐτά, ὡς πρὸς τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν, πλεονεκτήματα, μὲ τὰς θεωρητικῶς καλυτέρας χοάνας, τὰς λογαριθμικάς. Τέλος καὶ τὸ μέγα μειονέκτημα τοῦ γραμμοφώνου, ἡ συνεχὴς ἐπίβλεψις, ἣν ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν τοποθέτησιν καὶ ἀλλαγὴν τῶν δίσκων, ἔχει ἐν μέρει ἐξουδετερωθῆ διὰ διαφόρων ἐπινοηθέντων ἠλεκτρικῶν συστημάτων αὐτομάτου ἀλλαγῆς δίσκων

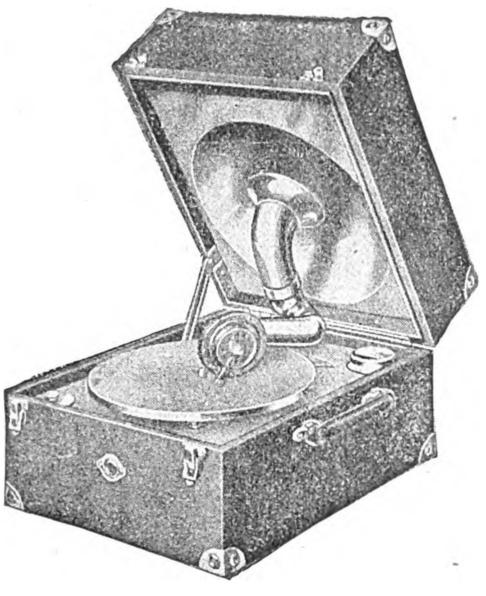

Σχ. 5. *Φορητὸν γραμμόφωνον τελευταίου τύπου.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *I. B. Crandall* «Theory of Vibrating Systems and Sound» (1927). — *D. C. Miller*, «The science of musical sounds» (New York 1922). — *J. P. Maxfield* and *H. C. Harrison*, «Methods of High Quality Recording and Reproducing of Music and Speech Based on Telephone R s arch» (Trans., A.I.E.E. 1926). — *A.G. Webster*, «Acoustical Impedance and Theory of Horns and Phonograph» (Proc. Nat. Acad of Science (1919). — *R. Berger*, «Die Schalltechnik» (1926). — *E. Nesper*, Die Schallplatte, Eigenschaft n, Herst llung, electrische u. akust sche Wiedergabe» (Radioverlag W. Hilliger 1930).

Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

φωνογραφῶ (*—έω*) ἀποτυπῶ τὴν φωνὴν καὶ ἐν γένει τὸν ἦχον ἐπὶ φωνογραφικῆς πλακός.

φωνοληπτικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωνοληψίαν, ὁ τῆς φωνοληψίας.

φωνοληψία (ἡ) ἡ ἐπὶ οἱουδήποτε μέσου λῆψις ἢ ἐγγραφὴ τῆς φωνῆς καὶ τῶν ἤχων γενικῶς.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ πρώτη *φωνοληψία* ἐγένετο κατὰ τὸ 1857, ὅτε ὁ L. Scott ἐπέτυχε τὴν ἐγγραφὴν τῶν ἤχων διὰ τοῦ φωναυτογράφου. Εἶτα ὁ Edison τῷ 1877 διὰ μηχανικῆς φωνοληψίας ἐπὶ κυλίνδρου κατέστησεν ἐφικτὴν καὶ τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν ἤχων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1925 ἐπεκράτησεν ἡ ἠλεκτρικὴ φωνοληψία (βλ. *φωνογράφος*). Πρωτότυπον μέθοδον λήψεως ἐπὶ χαλυβδίνου σύρματος, δι' ἀντιστοίχως πρὸς τὰς ἠχητικὰς δονήσεις μαγνητίσεως τούτου, παρουσίασεν ὁ V. Poulsen, εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1900. Ἡ μέθοδος ὅμως αὕτη δὲν ἐπεκράτησε διὰ τὸ πολύπλοκον αὐτῆς. Ἤδη ἡ φωνοληψία ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τόσον τῆς φωνογραφίας, ὅσον καὶ τοῦ ὁμιλοῦντος κινηματογράφου.

1. *Φωνογραφία.* Ἡ παλαιότερον ἐφαρμοζομένη *μηχανικὴ φωνοληψία* ἐγίνετο ἐντὸς εἰδικῶς προητοιμασμένης αἰθούσης καὶ ἐχούσης τὰ τοιχώματα ἐπιμελῶς ἐπενδεδυμένα δι' ἐρέας. Ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ συσκευὴ λήψεως, μεμονωμένη ἀπὸ τοῦ δαπέδου πρὸς ἀπομάκρυνσιν παντὸς παρασίτου κραδασμοῦ, ἐλάμβανον θέσιν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ ἐνώπιον ἑνὸς ἢ πλειόνων ἀκουστικῶν κεράτων, συγκεντρούντων τὴν ἠχητικὴν ἐνέργειαν εἰς τὸ διάφραγμα ἐγγραφῆς.

Κατὰ τὴν *ἠλεκτρικὴν ἐγγραφήν*, ἀπόρροιαν τῶν μεθόδων ἐνισχύσεως τῆς ῥαδιοφωνίας, τὰς αἰθούσας φωνοληψίας ἀπαρτίζουν χῶροι πλησιάζοντες μᾶλλον πρὸς αἰθούσας συναυλιῶν, ὅπου οἱ ἐκτελεσταὶ εἶναι ἀνετώτερον τοποθετημένοι πέριξ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων μικροφώνων. Τὸ παλαιὸν δι' ἄνθρακος μικρόφωνον, ἀκατάλληλον διὰ τὴν συνήθως ἐν τῇ ὁμιλίᾳ καὶ τῇ μουσικῇ συναντωμένην κλίμακα ἀκουστικῶν συχνοτήτων (50—6000 Hertz), λόγῳ τῶν παραμορφώσεων, ἃς προκαλεῖ, ἐξετοπίσθη ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ τοιούτου.

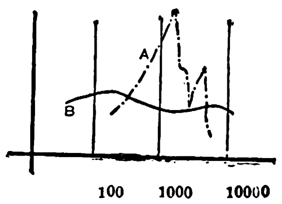

Καμπύλαι δεικνύουσαι τὰς μεταβολὰς τοῦ εὔρους, ἐν σχέσει πρὸς τὰς συχνότητας διὰ δύο μικρόφωνα.

[Α=ἀνθρακικόν, Β=ἠλεκτροστατικόν.]

Ἐσχάτως εἰσάγονται μικρόφωνα διὰ πιεζοηλεκτρικοῦ κρυστάλλου. Τὰ γεννώμενα μικροφωνικὰ κυματορρεύματα, ἀφοῦ διέλθουν διὰ μετασχηματιστοῦ συνδεδυασμένου μετὰ τοῦ μικροφώνου καὶ ἐνισχυθοῦν εἰς εὐπαθῆ προενισχυτήν, πλησιέστατα πρὸς τὸ μικρόφωνον εὑρισκόμενον, διαβιβάζονται διὰ συρμάτων εἰς κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς αἰθούσης φωνοληψίας ἐργαστήριον, ὅπου εὑρίσκονται οἱ *φωνολῆπται* μηχανικοί. Ἐνταῦθα τὰ κάπως ἰσχυροποιημένα ταῦτα ῥεύματα διέρχονται δι' ἐνισχυτοῦ διὰ τριόδων λυχνιῶν καὶ διαβιβάζονται εἰς τὸν ἠλεκτρικὸν ἀποτυπωτήν. Τὸ παλλόμενον μέρος τούτου εἶναι ὡπλισμένον διὰ σαπφειρίνης συνήθως ἀκίδος ἐν σχήματι V, ἐγγραφούσης δι' ἐκκοπῆς τὰς δονήσεις ἐπὶ προθερμασμένης κηρίνης πλακός, τοῦ ἐκκοπτομένου ὑλικοῦ ἀπαγομένου ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ἀπορροφητῆρος. Δεδομένου ὅτι ἡ πλὰξ στρέφεται ὑπὸ μηχανισμοῦ διὰ βάρους, ἡ δ' ὁριζοντίως παλλομένη ἀκὶς κέκτηται εὐθύγραμμον πρὸς τὸ κέντρον κίνησιν, ἡ ἐκκοπτομένη αὔλαξ εἶναι σπειροειδής, σταθεροῦ βάθους, καὶ φέρει τὰς ἠχητικὰς δονήσεις ὑπὸ μορφὴν κυματοειδῶν παρεκκλίσεων.

Οἱ φωνολῆπται τηροῦνται ἐν ἐπαφῇ μὲ τὴν αἴθουσαν, ἀφ' ἑνὸς διὰ βομβητοῦ καὶ πλοηγοῦ λυχνίας, τοποθετημένων ἐκεῖ διὰ νὰ εἰδοποιοῦν τὸν διευθυντὴν τῆς ὀρχήστρας, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ μεγαφώνου ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ παραλλήλως πρὸς τὸν ἀποτυπωτὴν ἐζευγμένου, δι' οὗ παρακολουθοῦν τὴν ἀκρόασιν καὶ ῥυθμίζουν ἀναλόγως τὸ εὖρος τῶν δονήσεων τῆς ἀκίδος, διὰ μεταβολῆς τῆς ἐνισχύσεως.

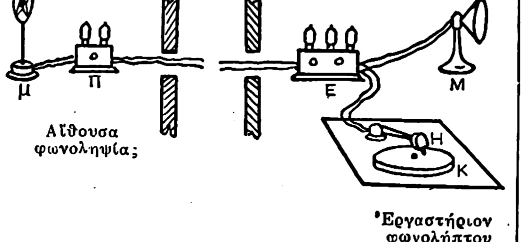

Σχηματικὴ παράστασις ἠλεκτρικῆς φωνοληψίας.

[μ=μικρόφωνον, π=προενισχυτής, Ε=ἐνισχυτής, Μ=μεγάφωνον, Κ=Κηρίνη πλάξ, Η=ἠλεκτρ. ἀποτυπωτής.]

Δίσκοι διὰ μηχανικὴν ἀκρόασιν καὶ πρὸς αὔξησιν τῆς ἀποδόσεως ταύτης, δέον νὰ ἐγγράφωνται μετὰ σταθερᾶς μεγίστης ταχύτητος, δι' ὅλας τὰς συχνότητας. Πρὸς τοῦτο οἱ φωνολῆπται προσπαθοῦν νὰ ῥυθμίζουν τὸ εὖρος δονήσεων τῆς ἀκίδος ἀντιστρόφως ἀναλόγως πρὸς τὴν συχνότητα. Τοῦτο ἄλλως τε διὰ τὰς ὑψηλὰς συχνότητας καὶ ἐφ' ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου, ὅπου ἡ ταχύτης τῆς ἀκίδος ἐλαττοῦται, εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ δίσκου.

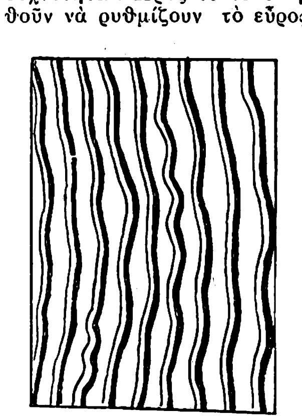

Αὔλακες δίσκου γραμμοφώνου, ἐγγεγραμμένου κατὰ τὴν μέθοδον Berliner (μεγέθυνσις).

[Εἰς τοὺς συνήθεις δίσκους 100 αὔλακες ἀνὰ ἴντσαν.]

Πρὸς αὔξησιν τοῦ χρόνου ἀκροάσεως δίσκου ὡρισμένης διαμέτρου ἐχρησιμοποιήσαν συσκευὰς ἐγγραφῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς μὲ δίσκους στρεφομένους οὐχὶ μετὰ σταθερᾶς γωνιακῆς ταχύτητος, ἀλλὰ μετὰ σταθερᾶς περιφερειακῆς (ὡς πρὸς τὴν ἀκίδα) καὶ ἴσης πρὸς τὸ ἐλάχιστον ὅριον τὸ ἐξασφαλίζον κανονικὴν ἐγγραφὴν τῶν ὑψηλῶν συχνοτήτων. Ἡ ἀνάγκη ὅμως ῥυθμιστοῦ μεταβαλλομένων στροφῶν περιπλέκει τὸ σύστημα. Ἁπλουστέρα μέθοδος αὐξήσεως τοῦ χρόνου ἀκροάσεως συνίσταται εἰς ἐγγραφὴν μετὰ σταθεροῦ εὔρους, ὅτε πολὺ περισσότεραι αὔλακες δύναναι νὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ δίσκῳ. Ἡ μέθοδος εἶναι λίαν ἀποτελεσματικὴ δι' ἀκρόασιν ἠλεκτρικήν, οὐχὶ ὅμως διὰ μηχανικήν.

Ἐσχάτως, δι' ἐπαναφορᾶς τῆς εἰς βάθος ἐγγραφῆς τοῦ Edison, ἐπέτυχον, δι' ἐλαφροτάτων ἠλεκτροδυναμικῶν ἀποτυπωτῶν, ἀρίστην ἀπόδοσιν τῶν τόνων καὶ ἀποφυγὴν τῶν περιορισμῶν εὔρους κατὰ τὴν ἐγγραφὴν ὑπὸ σύγχρονον σύσφιγξιν τῶν αὐλάκων, ἥτις αὐξάνει σημαντικῶς τὸν χρόνον ἀκροάσεως. Οὕτω δίσκος 25 ἑκ., κατεσκευασμένος κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην, μὴ τυχοῦσαν εἰσέτι βιομηχανικῆς ἐφαρμογῆς, διαρκεῖ 12 λ., τοῦ συνήθους δίσκου διαρκοῦντος 3 λ. ὑπὸ τὰς κανονικὰς στροφὰς (78 ἀνὰ λ.).

Ἡ ἐπὶ κηρίνης πλακὸς λῆψις προϋποθέτει ἀνατύπωσιν ἐπὶ στερεοῦ ὕλικοῦ, βοηθείᾳ τύπων μεταλλικῶν γαλβανοπλαστικῶς λαμβανομένων. Ἐν τούτοις ἀπό τινων ἐτῶν γίνεται δι' εἰδικῶν εὐχρήστων συσκευῶν ἀπ' εὐθείας φωνοληψία ἐπὶ στερεῶν δίσκων ζελατίνης ἢ μεταλλικῶν (ἀλουμινίου, ψευδαργύρου), καταλλήλων δι' ἄμεσον ἀκρόασιν. Οὕτω λαμβάνονται ὑπὸ μὴ εἰδικῶν δίσκοι ἀναμνηστικοί, δίσκοι-εὐχητήρια, δίσκοι-ἐπιστολαί, ἐν συνδυασμῷ δὲ μετὰ ῥαδιοφωνικοῦ δέκτου δίσκοι ἀποτυποῦντες λίαν ἐνδιαφερούσας ῥαδιοφωνικὰς λήψεις.

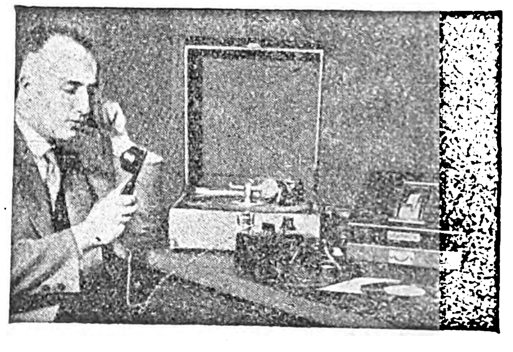

Σύστημα ἀπ' εὐθείας λήψεως τῆς φωνῆς ἐπὶ δίσκων.

2. *Ὁμιλῶν κινηματογράφος.* Κατὰ τοῦτον ἡ φωνοληψία γίνεται εἴτε διὰ δίσκων φωνογράφου στρεφομένων ἐν συγχρονισμῷ μὲ τὴν ἐκτυλισσομένην ταινίαν, εἴτε φωτογραφικῶς ἐπὶ τῆς κινηματογραφικῆς ταινίας, παρὰ τὰς εἰκόνας ἢ ἐπὶ χωριστῆς τοιαύτης. Ὁ ὁμιλῶν κινηματογράφος προήγαγε σοβαρῶς τὰς μεθόδους φωνοληψίας, ἐπιτυγχανομένων πλέον ἀρίστων ἀποτελεσμάτων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον εὐρεῖς χώρους καὶ τὸ ὕπαιθρον. Κατὰ τὴν ἐπὶ δίσκων ἐγγραφὴν ὁ συγχρονισμὸς τῶν ἤχων πρὸς τὰς εἰκόνας τηρεῖται διὰ τῆς χειρὸς ὑπὸ λίαν πεπειραμένου φωνολήπτου. Οἱ ἐν χρήσει δίσκοι εἶναι διαμέτρου 40 ἑκ., ἔχουν 33⅓ στροφὰς ἀνὰ λ., διαρκοῦντες οὕτω περὶ τὴν μίαν πρᾶξιν, εἶναι δ' ἐγγεγραμμένοι ἀπὸ τῆς μιᾶς μόνον πλευρᾶς διὰ τῆς μεθόδου τοῦ σταθεροῦ εὔρους. Κατὰ τὴν ἠλεκτρικὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν ἤχων, ἡ περιστροφὴ τῶν δίσκων εἶναι ἠλεκτρικῶς συγχρονισμένη μὲ τὴν ἐκτύλιξιν τῆς ταινίας.

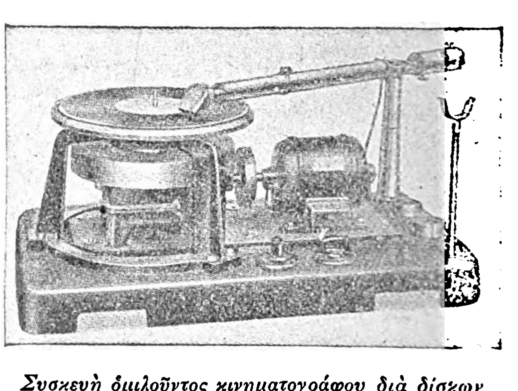

Συσκευὴ ὁμιλοῦντος κινηματογράφου διὰ δίσκων μὲ κίνησιν καὶ συγχρονισμὸν πρὸς τὴν ταινίαν ἠλεκτρικόν.

[Κατὰ τὰ διαλείμματα ὁ ἀναπαραγωγεὺς ἀναπαύεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς περόνης.]

Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

φωνολιθικὸς τόφφος (Phonolithtuff) *[Πετρογρ.]*. Τόφφος συνιστάμενος ἐκ τῶν αὐτῶν ὀρυκτολογικῶν συστατικῶν, ἐξ ὧν συνίσταται καὶ ὁ φωνόλιθος, ἀναμεμιγμένων μὲ κισηροειδῆ τεμαχίδια ὀρυκτῆς ὑέλου φωνολιθικὰ θρυμμάτια καὶ ξένα θραύσματα ἄλλων πετρωμάτων. Ἀπαντῶνται εἰς τὴν Γερμανίαν Hegau) Γαλλίαν (Velay), Βοημίαν, καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

φωνόλιθος (ὁ) (Phonolith) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα πυριγενὲς ἔκχυτον πορφυριτικὸν ἰστοῦ χαρακτηριζόμενον ἐκ τῆς παρουσίας ἐν τῇ θεμελιώδει του μάζῃ πορφυριτικῶν κρυστάλλων σανιδίνου (ἢ ἀνορθοκλάστου) καὶ νεφελίνου (ἢ σοδαλίθου, χαουΰνου, νοσεάνου) ἢ καὶ ἀναλκίμου.

Digitized by Google

Ἡ θεμελιώδης μᾶζα εἶναι στιφρά, φαιὰ ἢ πρασινωπή, σπανίως ὑπόρφνινος, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παρουσιάζουσα παχεῖαν λάμψιν, καὶ συνίσταται ἐξ ὁλοκρυσταλλικοῦ μείγματος σανιδίνου (ἢ καὶ μικροπερθίτου) καὶ νεφελίνου. Ὡς πρόσθετα συστατικὰ εὑρίσκονται πυρόξενοι, ἀμφιβολίτης, τιτανίτης, ἀπατίτης καὶ ζιρκόνιον.

Οἱ φωνόλιθοι ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι πλάκες λεπταὶ των κρουόμεναι διὰ σφυρίου ἀφήνουν κλαγγήν τινα. Ἀποτελοῦν τὰς παλαιοηφαιστειογενεῖς καὶ νεοηφαιστειογενεῖς ἐκχύτους μορφὰς τῶν ἐλαιολιθικῶν καὶ λευκιτικῶν συηνιτῶν. Εὑρίσκονται ἐν τῇ φύσει εἰς ρεύματα καὶ καλύμματα ἢ φλέβας καὶ θόλους μὲ ἐπικρατοῦντα λεπτοπλακώδη ἢ πρισματικὸν ἀποχωρισμόν.

Ἀπαντῶνται πολλαχοῦ, ὡς π. χ. ἐν Γερμανίᾳ (Hegan, Mägdeberg, Stauten), ἐν Σαρδηνίᾳ, ἐν ταῖς Ἀζόραις καὶ Καναρίοις νήσοις, ἐν Ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ, Ἡνωμέναις Πολιτείαις (Κολοράδο, Τεξάς) καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

— **φωνόλιθος νοσεανικὸς** *[Πετρογρ.]*· βλ. λ. *νοσεανικὸς* φωνόλιθος.

φωνολογία (ἡ) *[Γλωσσολογ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπιστήμη, ἀντικείμενον τῆς ὁποίας εἶναι ἐν γένει ἡ ἀνθρωπίνη φωνή, ἤ τε ἄναρθρος καὶ ἡ ἔναρθρος, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καλεῖται εἰδικώτερον *φωνολογία* ἴδιος κλάδος τῆς γλωσσολογίας, περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ὁποίας πρὸς τὴν συγγενῆ πρὸς αὐτὴν *φωνητικὴν* (βλ. λ.) ἐπραγματεύθη διὰ μακρῶν ὁ ἐπιφανὴς ἐν Βιέννῃ σλαυολόγος Troubetzkoy (βλ. τὰ Πρακτικὰ τοῦ Γ' Διεθνοῦς Γλωσσολογικοῦ Συνεδρίου, τοῦ συγκροτηθέντος ἐν Γενεύῃ τῷ 1931). Γ. Π. Α.

φωνολογικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωνολογίαν, ὁ τῆς φωνολογίας.

φωνόμετρον (τό). Ἐργαλεῖον προωρισμένον πρὸς καταμέτρησιν τῆς φωνητικῆς ὀξύτητος. Μ. Ν. Κ.

φωνομιμητικὴ (ἡ). Μέθοδος διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, συνισταμένη εἰς τὴν διδασκαλίαν μόνον τῆς φωνῆς (καὶ οὐχὶ τοῦ ὀνόματος), τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀπομιμοῦνται τὰ παιδία, ὅταν ἀπαγγέλλουν ἕκαστον γράμμα. Π. Α. Β.

φωνοπάθεια (ἡ). Καλοῦνται *φωνοπάθειαι* αἱ διάφοροι ἀλλοιώσεις τῆς φωνῆς, ὀφειλόμεναι εἴτε εἰς διαφόρους παθήσεις τοῦ λάρυγγος, ὀξείας ἢ χρονίας, εἴτε εἰς γενικὴν κατάστασιν (βράγχος φωνῆς, δυσφωνία, ἐξασθένησις ἢ ἀδυναμία τῆς φωνῆς, ἀφωνία, εὐνουχοειδὴς φωνή, ἔρρινος φωνὴ ἢ ρινολαλιά). Μ. Μ.

φωνοσκόπιον (τό). Συσκευή, κατὰ διάφορα συστήματα, γνωστὴ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *στροβοσκόπιον*. Διὰ τῆς συσκευῆς ταύτης δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ τὰς δονήσεις σώματος παλλομένου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι, ἵνα ἴδωμεν ἀντικείμενόν τι προβαλλόμενον εἰς τὸν ὀφθαλμόν, παρέρχεται χρόνος τις ἐλάχιστος καὶ ὅτι ἡ ὀπτικὴ ἐντύπωσις διατηρεῖται ἐπί τινα ἐλάχιστον χρόνον (περίπου 1″/₃₀) μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ἡ τοιαύτη παράτασις τῆς ἐντυπώσεως λέγεται *μετείκασμα*. Ἐὰν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μετεικάσματος προβάλλωσι καὶ ἄλλαι εἰκόνες πρὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ, αὗται συγχέονται. Οὕτω, ἐὰν ἐπὶ κυκλικοῦ δίσκου τοποθετήσωμεν ἀκτινοειδῶς τὰ ἑπτὰ τῆς ἴριδος χρώματα καὶ περιστρέψωμεν τὸν δίσκον ταχέως, ταῦτα συγχέονται εἰς λευκόν. Κατὰ τὴν ἐκφώνησιν φθόγγου τινὸς οἱουδήποτε, οἷον τοῦ μι₃, ὅστις παράγεται ὑπὸ 330 δονήσεων κατὰ δευτερόλεπτον, δεδομένου ὅτι τὸ μετείκασμα ἑκάστης δονήσεως διαρκεῖ 1″/₃₀, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα θὰ τελῶνται 11 δονήσεις, αἵτινες θὰ συγχέωνται καὶ θὰ ἔχωμεν ἐντύπωσιν συνολικὴν τινος ἀκαθορίστου ἐν ταῖς λεπτομερείαις κινήσεως. Διὰ τοῦ φωνοσκοπίου ἐκ τῶν 11 κινήσεων καλύπτονται αἱ 10 καὶ μόνον ἡ 11η διαδέχεται τὴν πρώτην, φωτιζομένη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ μετεικάσματος ταύτης, τὴν δὲ ἑνδεκάτην διαδέχεται ἡ εἰκοστὴ δευτέρα καὶ ταύτην ἡ τριακοστὴ τρίτη καὶ οὕτω καθεξῆς, μόλις πρόκειται νὰ παρέλθῃ ἡ ἐκ τῆς προηγουμένης ἐντύπωσις προβάλλει φωτιζομένη ὑπὸ τῆς συσκευῆς ἡ ἑπομένη ἑνδεκάτη καὶ δύναται τις ἄνευ διακοπῆς ἢ συγχύσεως νὰ παρακολουθήσῃ σαφῶς πάσαν κανονικὴν λεπτομέρειαν τοῦ παλμοῦ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ ἀνωμαλίαν.

Κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ σι₄, ὅπερ παράγεται ὑπὸ 990 δονήσεων, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μετεικάσματος τῆς πρώτης δονήσεως παράγονται 990 : 30 = 33 δονήσεις· ἐκ τούτων αἱ 32 καλύπτονται διὰ τοῦ φωνοσκοπίου, ἡ δ' ἑπομένη 33η δόνησις διαδέχεται τὸ μετείκασμα τῆς πρώτης φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ φωνοσκοπίου. Ἐν τῇ ἰατρικῇ ἡ διὰ λαρυγγοσκοπίου ἐξέτασις τοῦ λάρυγγος, συγκρινομένη πρὸς τὴν διὰ φωνοσκοπίου εἶναι ὅ,τι ἡ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐξέτασις μικρῶν ἀντικειμένων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν διὰ μικροσκοπίου· διὰ τοῦτο θὰ ἡρμόζε νὰ καλῆται ἡ τοιαύτη συσκευὴ *παλμοσκόπιον* ἢ *κινησιοσκόπιον*. Ἐν τῇ λαρυγγολογίᾳ διὰ τοῦ φωνοσκοπίου ἐπιτυγχάνονται τὰ ἑξῆς: α') συγκρίνονται πρὸς ἀλλήλας αἱ δονήσεις τῶν φωνητικῶν χορδῶν καὶ καθορίζεται ἡ ὁμοιότης ἢ αἱ μεταξὺ τῶν δονήσεων αὐτῶν παραλλαγαί, ἢ ἂν ἡ μία τῶν χορδῶν πάλλεται, ἡ δὲ ἄλλη ἀκινητῇ· β') διακρίνεται ἡ βαθύτης διηθήσεώς τινος ἢ οὐλώδης τις ἐπεξεργασία ἐν τῇ περιοχῇ τῆς χορδῆς· γ') ἀποκαλύπτεται ἐπεξεργασία ἀπὸ πολλοῦ μὲν ἰαθεῖσα, προξενήσασα ὅμως δυσαρμονίαν εἰς τὰς δονήσεις τῶν χορδῶν· δ') προσδιορίζεται ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ἐξέλιξις ὡρισμένων ἐπεξεργασιῶν· ε') παρέχεται εἰκὼν φωνοσκοπικὴ τῆς καταστάσεως τῶν χορδῶν κατὰ τὴν μεταφώνησιν ἐν τῇ ἥβῃ, κατὰ τὴν ἔμμηνον ρύσιν καὶ τὴν κύησιν· στ') ἐξετάζονται αἱ καταστάσεις τῶν χορδῶν, κατὰ τὴν ἔκρηξιν καταρροϊκῶν φαινομένων, κατὰ τὴν διπλοφωνίαν καὶ τὴν φωνητικὴν κόπωσιν· ζ') κατὰ τίνας καὶ ἡ κατάταξις τῆς φωνῆς τῶν ἀοιδῶν δύναται νὰ γίνῃ μετ' ἀκριβείας. Τὸ στροβοσκόπιον, ὅπως λέγεται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, εἶναι λίαν χρήσιμον πρὸς ἐξέτασιν τῶν δονήσεων διαφόρων μηχανημάτων εἰς ὅλους τοὺς βιομηχανικοὺς κλάδους· δι' αὐτοῦ ἐξελέγχεται ἡ λειτουργία τῶν δικλείδων, τῶν ἐλατηρίων, τῆς συναρμογῆς καὶ κυλινδήσεως τῶν τροχῶν, μάλιστα δὲ τῶν βολιδοφόρων τροχῶν καὶ τῶν ὀδοντωτῶν, ταῦτα δέ, ἐνῷ ἡ μηχανὴ λειτουργεῖ ἐν πλήρει ταχύτητι, καθ' ἣν εἶναι ἀδύνατον διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ διὰ διοπτρῶν ἢ ἄλλως πως νὰ παρακολουθήσωμεν διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐν λεπτομερείᾳ τὰς κινήσεις ἑκάστου στοιχείου, ἐξ ὧν συντίθεται μηχάνημά τι. Α. Ν. ΕΥΣΤΑΘΙΑΝΟΣ

φώντιγκ (τό) (ἀγγλ. funding = τοποθέτησις εἰς δημόσια δάνεια). Καλοῦνται τίτλοι funding (κεφαλαιοποιήσεως) αἱ ὁμολογίαι, ἃς ἐν κράτος, εὑρισκόμενον εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, παραχωρεῖ εἰς τοὺς κομιστὰς τῶν τίτλων τῶν δανείων του, εἰς ἐξόφλησιν τῶν ληξιπροθέσμων τοκομεριδίων, ὧν ἀδυνατεῖ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν καταβολὴν τοῖς μετρητοῖς καὶ ἅτινα οὕτω κεφαλαιοποιοῦνται. Αἱ ὁμολογίαι αὗται ἐκδίδονται ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὡς καὶ αἱ ἀρχικαὶ ὅρους, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐξοφλοῦνται ἐνωρίτερον, ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένου, καὶ ὅτι τὰ τοκομερίδια των καταβάλλονται τοῖς μετρητοῖς. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ ἀντίτιμον τῶν ληξιπροθέσμων τοκομεριδίων ἑνὸς κομιστοῦ δὲν ἐξαρκεῖ διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πρὸς ἕνα ἀκέραιον τίτλον funding, διὰ τὸ ποσὸν τοῦτο χορηγεῖται προσωρινὴ ἀπόδειξις διαπραγματεύσιμος εἰς τὸ χρηματιστήριον, καλουμένη *σκρὶπ* (βλ. λ.). Ι. Α. Β.

φωνῶ (*—έω*)· ἐκβάλλω φωνήν, λαλῶ ‖ φωνάζω.

φωνώδημα (τό) (γαλλ. vocalisation, vocalise). Ἴδιος τρόπος τοῦ ᾄδειν ἐπί τινος συλλαβῆς ἢ φωνήεντος, χωρὶς νὰ προφέρῃ τις οὔτε λέξεις, οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν φθογγοσήμων. Τὸ φωνώδημα σκοπὸν ἔχει τὴν ἐκγύμνασιν τῆς φωνῆς καὶ τὴν ἐπίτευξιν ἐπαρκοῦς εὐκινησίας· δι' ὃ καὶ ἡ λέξις σημαίνει ὡσαύτως μουσικὴν φράσιν ἐξαιρετικῶς γοργὴν καὶ ἐλευθέρας μελῳδικῆς μορφῆς. Ὑπῆρξε χρησιμώτατον διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἰταλικοῦ «μπὲλ κάντο». Ἀλλὰ καὶ σήμερον εἶναι ἀπαραίτητον διότι διὰ τῆς διαδοχικῆς καὶ ἐπιμόνου ἐξασκήσεως ἐπὶ μιᾶς συλλαβῆς, ἢ ἑνὸς φωνήεντος ἐπιτυγχάνεται ἐν τέλει ὁμοιογένεια τῆς φωνῆς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς κλίμακος. Ἐξαιρετικῆς χρησιμότητος φωνωδήματα ἔγραψαν οἱ: Βακκάϊ, Μπορντόνι, Μαρκέζι, Φὼρ κ. ἄ. Γ. Σ.

Φωξάνιον *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας ἐν Μολδαυΐᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βουκουρεστίου—Τσέρνοβιτς (κάτ. 32.799). Εἶναι κέντρον ἐξαγωγῆς σίτου καὶ οἴνου. Ἐνταῦθα καὶ νῦν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες ἔμποροι, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης αὐτόθι συνεκρότησε τὸν ἐν Δραγατσανίῳ εἶτα κατακερματισθέντα ἱερὸν λόχον. Τ. Ε. Ε.

Φὼρ (Faure), ***Αὔγουστος-Γαβριήλ.*** Γάλλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Λυῶνι καὶ Παρισίοις καὶ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἔγραψε: «Κόκκινα λουλούδια» ποιήματα (1899), «Πολύμνια» ποίημα (1900), «Μελέτη περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου» (1901), «Ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς Σαπφοῦς» μυθιστόρημα (1902), «Ἡ ὁδὸς τῆς ἡδονῆς» μυθιστόρημα (1904), «Ταξίδι στὸ Κάϊρο» κωμῳδία (1907), «Ὧρες τῆς Οὐμβρίας», βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1911), «Πελλικὰ τοπία» (1915) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Φὼρ** (Faure), ***Ἰωάννης - Βαπτιστής.*** Γάλλος βαρύτονος ἀοιδός, (1830—1914). Γενόμενος δεκτὸς εἰς τὸ Ὠδεῖον τῶν Παρισίων τῷ 1850, ἐνεφανίσθη μετὰ διετίαν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Κωμικοῦ Μελοδράματος εἰς τὸν ρόλον τοῦ Πυγμαλίωνος ἐκ τῆς «Γαλατείας» τοῦ Μασσέ· εἶτα διαδοχικῶς ἤγειρε θριαμβεύων εἰς τὴν «Tonelli» τοῦ Τομά, εἰς τὸ «Ὄνειρον θερινῆς νυκτός», τὸν «Marco Spada» καὶ τὸ «Ἄστρον τοῦ Βορρᾶ». Νεώτατος ἐδημιούργησε πρώτους ρόλους εἰς τὰ κωμικὰ μελοδράματα: «Le chien du jardinier» τοῦ Γκριζὰρ καὶ «Jenny Bell» τοῦ Ὠμπὲρ (1856). Εἶτα ἤρχισε δρέπων δάφνας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τῷ δὲ 1859 ἐδημιούργησεν ἐν Παρισίοις μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιτυχίας τὴν «Δινόραν» τοῦ Μάγυερμπεερ, ἔργον, εἰς ὃ ἐθριάμβευσεν ἓν ἔτος βραδύτερον καὶ ἐν Λονδίνῳ, ἔνθα ἐγένετο ὁ εὐνοούμενος τοῦ κοινοῦ καὶ ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἔπαιξε: τὴν «Εὐνοουμένην» τοῦ Ντονιζέττι, τὴν «Κίσσαν τὴν κλέπτριαν» τοῦ Ροσσίνι, τῷ δὲ 1861 τὸν «Γουλιέλμον Τέλλον» τοῦ Ροσσίνι καὶ τὸν «Δὸν Ζουάν» τοῦ Μότσαρτ. Ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας δημιουργίας τοῦ Φὼρ ἦτο καὶ ὁ «Ἀμλέτος» τοῦ Τομὰ (1868), εἰς ὃν ὑπῆρξεν ὑπέροχος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Νίλσον. Ὁ Φὼρ διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ᾄσματος ἐν τῷ Ὠδείῳ τῶν Παρισίων ἀπὸ τοῦ 1857· ἀπεσύρθη ὁριστικῶς τῆς σκηνῆς τῷ 1876, ἐμφανισθεὶς ἔκτοτε μόνον εἰς συναυλίας. Τῷ 1886 ἐξέδωκε πολύτιμον διδακτικὸν βιβλίον διὰ τὸ ᾆσμα, ὑπὸ τὸν τίτλον: «La voix et le chant», οὗτινος περίληψις εἶναι τὸ βιβλίον: «Aux jeunes chanteurs» (1898). Γ. Σ.

— **Φὼρ** (Faure), ***Ἰωάννης-Λουδοβῖκος.*** Γάλλος χειρουργὸς-γυναικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1863. Τῷ 1919 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς γυναικολογίας ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ τῶν Παρισίων καὶ διευθυντὴς τῆς γυναικολογικῆς κλινικῆς τοῦ νοσοκομείου Broca. Τῷ 1924 ἐξελέγη μέλος τῆς ἰατρικῆς ἀκαδημίας Παρισίων. Πλὴν τῆς γενικῆς χειρουργικῆς, ἣν ἤσκησεν, ἠσχολήθη εἰδικῶς μὲ τὴν γυναικολογίαν, καταστὰς εἷς ἐκ τῶν κορυφαίων γυναικολόγων τοῦ κόσμου. Εἰσήγαγε πλεῖστα νέα ἐργαλεῖα καὶ πλείστας ἐγχειρητικὰς μεθόδους καὶ ἐμελέτησεν ἰδίως τὸν καρκῖνον τοῦ τραχήλου τῆς μήτρας κλινικῶς καὶ θεραπευτικῶς. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του φέρεται *λαβὶς θρυπτικὴ τῶν ἀγγείων*, ὡς καὶ μέθοδος τῆς κοιλιακῆς ὑστερεκτομίας ἐπὶ περιπτώσεων διαπεπυημένων ἐξαρτηματιτίδων καὶ καρκίνου τοῦ τραχήλου τῆς μήτρας. Ο. Ρ.

— **Φὼρ** (Faure), ***Παῦλος.*** Γάλλος σοσιαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1878. Τῷ 1901 ἐγένετο μέλος τοῦ γαλλικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Τῷ 1906 ἐξέδωκεν ἐν Périgueux τὴν ἐφημερίδα: «Le travailleur du Périgord», ἥτις βραδύτερον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Le travailleur du Centre», ἐγένετο ὄργανον τῶν σοσιαλιστικῶν ὁμοσπονδιῶν τῆς κεντρικῆς Γαλλίας. Ὁ Φὼρ διεκρίθη ὡς δημοσιογράφος διὰ τὴν δύναμιν τῆς γραφίδος του καὶ ὡς ρήτωρ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του καὶ τὴν πολεμικότητά του. Μετὰ τὸ συνέδριον τῆς Τοὺρ (1920 ἐγένετο γενικὸς γραμματεὺς τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος καὶ ἀρχισυντάκτης τοῦ καθημερινοῦ του ὀργάνου: «Le Populaire». Ἔγραψε πλεῖστα προπαγανδιστικὰ φυλλάδια («Le bolchévisme français», «La scission socialiste» κλπ.). Θ. Π.

— **Φὼρ** (Faure), ***Φῆλιξ.*** Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἐγεννήθη ἐν Παρισίοις τῷ 1841 ἐκ πατρὸς πτωχοῦ ἐπιπλοποιοῦ. Ἀνδρωθεὶς ἐπεδόθη εἰς τὴν βυρσοδεψίαν καὶ τὸ σχετικὸν ἐμπόριον καὶ ἀπέκτησε σημαντικὴν περιουσίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 1870 τὸν εὑρίσκομεν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Χάβρῃ, καὶ μάλιστα ὑποβάλλοντα ὑπόμνημα εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ἀποφαίνεται ὅτι ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς δὲν θὰ δυνηθῇ ποτε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν σπουδαιότητα τοῦ λιμένος τῆς Σύρου. Τῷ 1881 ἐκλεγεὶς βουλευτής, ἐτάχθη εἰς τὴν ἀριστερὰν δημοκρατικὴν παράταξιν καὶ ἐνδιεφέρθη κυρίως διὰ ζητήματα οἰκονομικά, σιδηροδρομικὰ καὶ ναυτικά. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον Φερρὺ καὶ πάλιν τῷ 1888 εἰς τὸ ὑπουργεῖον Τιράρ, τῷ δὲ 1894 προσεκλήθη ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον Ντυπυΐ (Dupuy). Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1895 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, κατόπιν τῆς ἀποφάσεως τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατικῶν κομμάτων νὰ ἀποκλείσωσι τὸν Μπρισσόν, ὅστις εἶχε λάβει τὴν σχετικὴν πλειοψηφίαν κατὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν. Ὡς πρόεδρος ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὁ Φώρ, διὰ τῆς λεπτότητος καὶ σωφροσύνης του προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Γαλλίαν, ἰδίως κατὰ τὴν σύσφιγξιν τῆς γαλλορωσικῆς συμμαχίας τοῦ 1897. Τὰς τελευταίας του ἡμέρας ἐπίκρανεν ἡ ὑπόθεσις Δρεϋφοὺς, ἧς ὁ Φὼρ ἀπέκρουε τὴν ἀναψηλάφησιν. Ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας τῷ 1899.

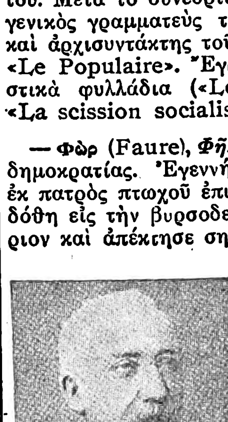

Φῆλιξ Φώρ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Bluysen*, Félix Faure intime (1898).— *E. Maillard*, Le Président Félix Faure (1897).— *E. Martin Ginouvier*, Félix Faure devant l'histoire (1895). Δ. Μ. Κ.

Φώρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ε', 12, 10). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Digitized by Google

φωρά (ἡ)· ἀρχ., ἡ ὑπὸ τοῦ κλαπέντος γινομένη ἔρευνα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κλέπτου, ἥτις ἐλάμβανε χώραν παρουσίᾳ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς ἢ μαρτύρων πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν κλοπιμαίων· || ἡ ἐπ' αὐτοφώρῳ σύλληψις τοῦ κλέπτου. Ι. Δ. Ζ.

φωρατής (ὁ)· ὁ φωρῶν, ὁ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβάνων κλέπτην· || ασύρμ. τηλεγρ., συσκευαὶ ἢ σώματα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὴν ἀνίχνευσιν ἢ φώρασιν τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων. Κ.Π.

Φωρὲ (Fauré), ***Γαβριήλ.*** Διάσημος Γάλλος μουσουργὸς (1845—1924). Ἐμορφώθη μουσικῶς ἐν τῇ σχολῇ Νιντερμάγυερ τῶν Παρισίων, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὸν Σαὶν-Σάνς, καὶ ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς ὀργανοκρούστης ἐν Ρένναις. Τῷ 1896 ὠνομάσθη καθηγητὴς τῆς συνθέσεως ἐν τῷ Ὠδείῳ τῶν Παρισίων, τῷ δὲ 1905 διεδέχθη τὸν Ντυμποὰ εἰς τὴν θέσιν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἱδρύματος, ἣν διετήρησε μέχρι τοῦ 1920. Τῷ 1909 ὠνομάσθη μέλος τοῦ ἰνστιτούτου τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Ὁ Φωρὲ εἶναι ἐκ τῶν μεγίστων λυρικῶν συνθετῶν τῆς Γαλλίας. Ἡ μελῳδία του εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἁρμονίας καὶ πλουσία εἰς νέας γραμμάς. Ἐξαιρέσει τῶν πρώτων μελῳδιῶν, εἰς ἃς ἀναζητεῖ ἀκόμη τὸν δρόμον του, ἡ ὑπόλοιπος σειρὰ τραγουδιῶν του περιλαμβάνει ἀδάμαντας μουσικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Nell» (ἔργ. 18), «Ὁ δδοιπόρος», «Φθινόπωρον», «Κούνιες», «Μυστικόν», «Ρόδα τοῦ Ἰσπαχάν» (ἐκ τῶν ὡραιοτέρων), «Νυκτερινόν», «Τὰ δῶρα», «Σεληνόφως», «Δάκρυα», «Spleen» κλπ. Ἰδιαιτέρας μνείας χρήζει ἡ μουσικὴ δωματίου τοῦ Φωρέ, ἐν ᾗ ὁ συνθέτης δεικνύει τὴν ἰδιοφυΐαν του εἰς τὴν θεματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν τέχνην νὰ παραμένῃ κλασσικός, παρὰ τὴν χρησιμοποίησιν νέων μέσων. Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἔργων τοῦ εἴδους τούτου τοῦ Φωρὲ παραμένουσι τὸ «Δεύτερον κουϊντέτο» καὶ ἡ «Δευτέρα σονάτα διὰ βιολίον».

Γαβριὴλ Φωρέ.

Πρὶν ἢ ὁ Φωρὲ δώσῃ δείγματα τοῦ δραματικοῦ του ταλάντου δι' ἔργων εὐρείας συλλήψεως, προσήγγισε τὸ θέατρον διὰ τῆς σκηνικῆς μουσικῆς, ἣν ἔγραψε διὰ τὸ δρᾶμα τοῦ Δουμᾶ «Καλιγούλας» (1888). Ἡ μουσικὴ αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὀλιγάριθμα συμφωνικὰ τεμάχια καὶ τέσσαρας «γυναικείας χορῳδίας». Ἓν ἔτος βραδύτερον (1889) ἔγραψε σκηνικὴν μουσικὴν διὰ τὸν «Σάϋλωκ» τοῦ Ἀρωκούρ, τῷ δὲ 1898 σκηνικὴν μουσικὴν διὰ τὸν «Πελλέαν καὶ Μελισάνδην» τοῦ Μαίτερλινκ, ἐξ ἧς ἀπετελέσθη βραδύτερον ἡ ὁμώνυμος σουΐτα. Εἰς τὰ σκηνικὰ ἔργα τοῦ Φωρὲ ἀνήκουσιν αἱ «Masques et Bergamasques», σουΐτα δι' ὀρχήστραν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Φωσουὰ (1920), ὡς καὶ ἡ ἀνέκδοτος μουσικὴ διὰ τὸν «Πέπλον τῆς εὐτυχίας» τοῦ Γεωργ. Κλεμανσώ. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον θεατρικὸν ἔργον μεγάλης πνοῆς τοῦ Φωρὲ εἶναι ἡ τρίπρακτος λυρικὴ τραγῳδία «Προμηθεύς», ἐπὶ ποιήματος τῶν Λορραὶν καὶ Ἐρόλ. Τὸ ἔργον τοῦτο παρεστάθη ἀρχικῶς τῷ 1901 ἐν ὑπαίθρῳ, εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀμφιθέατρον τοῦ Μπεζιέ. Εἰς τὰς ἐν ἀνοικτῷ χώρῳ παραστάσεις μετέσχον ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους ἐκτελεστάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς στρατιωτικαὶ μουσικαί. Ὁ «Προμηθεὺς» εἶναι κατ' ἐξοχὴν λυρικὸν ἔργον, ἀλλὰ καὶ μεστὸν μεγαλοπρεπείας. Ἔτι λυρικώτερος παραμένει ὁ Φωρὲ εἰς τὴν ἑτέραν αὐτοῦ λυρικὴν τραγῳδίαν «Πηνελόπη», ἐπὶ ποιητικοῦ κειμένου τοῦ Ρ-νὲ Φωσουά, ἥτις παρεστάθη τὸ πρῶτον ἐν Μόντε-Κάρλο τῷ 1913. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Φωρὲ δὲν χρησιμοποιεῖ καθωρισμένον σύστημα, οὐδὲ μεταχειρίζεται δουλικῶς τὸ λάϊτ-μοτίφ, ἀλλὰ δανείζεται πᾶν πρόσφορον μέσον, ἵνα δημιουργήσῃ τὴν λυρικὴν ἀτμοσφαῖραν, ἥτις περιβάλλει τὸ δρᾶμά του.

Ὡς ὁ σύγχρονός του Σαὶν-Σάνς, οὕτω καὶ ὁ Φωρὲ συχνάκις ἤντλησε τὰς ἐμπνεύσεις του κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργα του μὴ ἐμπνευσθέντα ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐκλογὴ τῶν μέσων καὶ τὸ δεσπόζον πνεῦμα παραμένει ἑλληνικόν. Ἀφ' ἑτέρου τὸ γρηγοριανὸν μέλος καὶ οἱ παλαιοὶ ἐκκλησιαστικοὶ τόνοι ἀναγνωρίζονται εἰς τὰ πλεῖστα τῶν θρησκευτικῶν ἔργων τοῦ Φωρέ. Ἡ ὑψίστη ἐκδήλωσις τῆς χριστιανικῆς πίστεως τοῦ διδασκάλου εὑρίσκεται ἐν τῷ «Ρέκθιεμ», ἐν τῷ ὁποίῳ ὅμως ὁ μουσουργὸς κατορθώνει νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἐκ τοῦ δόγματος πηγάζοντα ἀπειλητικὸν τόνον καὶ εἰς αὐτὸ τὸ «Dies Irae» (Ἡμέρα ὀργῆς). Πλὴν τοῦ «Ρέκθιεμ», ὁ Φωρὲ συνέθεσε μίαν «Βραχεῖαν λειτουργίαν» ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἔργα: «O salutaris Maria mater gratiae», «Tantum ergo», «Tu es Petrus», «Ave Maria», «Salve Regina» κ. τ. λ.

Τὰ ἔργα τοῦ Φωρέ, πλὴν τῶν προμνησθέντων, εἶναι: ὑπερεκατὸν μελῳδίαι δι' ᾆσμα καὶ κλειδοκύμβαλον, «Cantique de Racine» διὰ τετράφωνον μικτὴν χορῳδίαν, ἔγχορδα καὶ ἁρμόνιον, «Les Djinns», μικτὴ χορῳδία καὶ ὀρχήστρα, «Κοντσέρτο» διὰ βιολίον καὶ ὀρχήστραν, «Berceuse» διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον, «3 Romances sans paroles» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Ballade» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ὀρχήστραν, «Σουΐτα» δι' ὀρχήστραν, «Le Ruisseau» γυναικεία χορῳδία, «Ἐλεγεῖον» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ βιολοντσέλλον, «Impromptu» καὶ «Βαρκαρόλλαι» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Romance» διὰ βιολίον καὶ ὀρχήστραν, «Ἡ Γέννησις τῆς Ἀφροδίτης», μυθολογικὴ σκηνὴ διὰ μονῳδούς, χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν, «6 Nocturnes» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Valse Caprice» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Συμφωνία» εἰς ρε ἔλασσον διὰ κλειδοκύμβαλον, «Petite pièce» διὰ βιολοντσέλλον καὶ κλειδοκύμβαλον, «Pavane» δι' ὀρχήστραν, «Dolly» (6 τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον διὰ 4 χεῖρας), «Γ' Valse caprice» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα (μεταγραφὴ τοῦ ὕμνου τῶν Δελφῶν), «Allegro symphonique» δι' ὀρχήστραν, «Romance en la» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ βιολοντσέλλον, «Thème et variations» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Andante» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ βιολίον, «Papillon» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ βιολοντσέλλον, «Sicilienne» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ βιολοντσέλλον, «Φαντασία» διὰ πλαγίαυλον καὶ κλειδοκύμβαλον, «Huit pièces brèves» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Impromptu» δι' ἅρπαν, «Φαντασία» διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ὀρχήστραν κλπ. Γ. ΣΚΛΑΒΟΣ

Φωριὲλ (Fauriel), ***Κλαύδιος.*** Γάλλος ἱστορικός, φιλόλογος καὶ κριτικός, γεννηθεὶς ἐν Saint-Étienne τῆς Γαλλίας τῷ 1772 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1844 ἐν Παρισίοις. Ἡ ἀκμή του συμπίπτει μὲ τὴν περίοδον τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντείων πολέμων. Ἐτάχθη ἐνωρὶς μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς νέας καταστάσεως καὶ ἀπέβη εἷς τῶν φανατικωτέρων δημοκρατικῶν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἀνθυπολοχαγὸς εἰς τὸ σῶμα τοῦ σοφοῦ πολεμιστοῦ La Tour d'Auvergne, ὅστις ἤσκησεν ἐπίδρασιν εἰς τὰς πνευματικὰς του ἐπιδόσεις. Κατὰ τὸ 1794 ἐχρημάτισεν ἀξιωματικὸς τῆς δημοτικῆς φρουρᾶς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι του, ἀλλὰ συντόμως παρῃτήθη τοῦ ἀξιώματος διὰ τὰς βιαιότητας καὶ ἀνωμαλίας τῆς νέας κυβερνήσεως. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἀνατροπὴν τοῦ Διευθυντηρίου (18 Brumaire), ὁ Φωριὲλ προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Fouché ὡς ἰδιαίτερος γραμματεὺς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Πολιτοφυλακῆς. Τῷ 1802, ὅτε ὁ Ναπολέων ἀνεκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ, ὁ Fauriel, πιστὸς εἰς τὰς δημοκρατικὰς του ἀρχάς, ἐγκατέλιπεν ὑπερηφάνως τὴν ἐμπιστευτικὴν ταύτην θέσιν καὶ ἰδιώτευσεν ἐν Παρισίοις, ἐπιδοθεὶς ἀδιασπάστως μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας. Ἐξέμαθε τελείως πᾶσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ ἐχρησιμοποίει τὴν σανσκριτικὴν καὶ ἀραβικήν, ἐσπούδασε δὲ καὶ πολλὰς λογοτεχνίας ἐκ τῶν πηγῶν. Προικισμένος μὲ ἔξοχον δημιουργικὸν πνεῦμα καὶ καλλιτεχνικὴν ἰδιοσυγκρασίαν, ἐγένετο γνωστὸς ἐνωρὶς καὶ ἐπεβλήθη ὡς σοφός, ὡς κριτικὸς καὶ ὡς διανοητὴς εἰς τοὺς διεθνεῖς κύκλους τῆς κριτικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, κατορθώσας μὲ τὰς ὑποδείξεις του καὶ τὰ ἔργα του τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ νὰ δώσῃ κατευθύνσεις μεθοδολογικὰς καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ νέους προσανατολισμούς, γενόμενος κατὰ τὸν Renan «ὁ ἄνθρωπος ὁ κυκλοφορήσας τὰς περισσοτέρας κατὰ τὸν αἰῶνά μας ἰδέας καὶ δημιουργήσας τοὺς περισσοτέρους κλάδους σπουδῶν».

Διορισθεὶς μέλος τῆς φιλολογικῆς ἑταιρείας τοῦ Auteuil, ἐγένετο μετὰ τοῦ De Gerando καὶ Cabanis ὁ πρόδρομος τοῦ ἐκλεκτισμοῦ καὶ μετὰ τοῦ Schlegel καὶ τῆς κυρίας Stael τοῦ ρωμαντισμοῦ, κατ' ἐπίδρασίν του δὲ ὁ Manzoni εἰσήγαγεν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν νέαν κίνησιν εἰς τὸ θέατρον καὶ τὸ μυθιστόρημα, καταπολεμήσας τὰς ξηρὰς καὶ τυπικὰς μορφὰς τῆς συνηθείας καὶ τῆς παραδόσεως. Τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν ἤσκησε καὶ ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν μεθόδων ἐρεύνης καὶ τρόπων μελέτης εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν λαογραφίαν καὶ τὰ δημώδη μνημεῖα τοῦ λόγου. Τὸ πρῶτον βιβλίον του, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγένετο γνωστός, ἦτο ἡ συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς Ἑλλάδος, ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὸν τίτλον «Chants populaires de la Grèce moderne» (εἰς δύο τόμους 1824—1825) μὲ διεξοδικώτατον πρόλογον, ἱστορικὰς καὶ λαογραφικὰς διασαφήσεις καὶ ποικίλα ἑρμηνευτικὰ σχόλια καὶ εἰσαγωγὰς εἰς ἕκαστον ᾆσμα, πρὸς δὲ καὶ λογοτεχνικὴν μετάφρασιν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Fauriel δὲν ἦλθε ποτέ, τὴν δὲ νεοελληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, τὴν ζωὴν καὶ τὴν κατάστασιν γενικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐδιδάχθη ἐν Παρισίοις καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ παρεπιδημούντων Ἑλλήνων σπουδαστῶν ἢ ἐμπορευομένων καὶ ναυτῶν. Τὴν συλλογήν του ὁ Fauriel κατήρτισεν ἐκ πολλῶν πηγῶν. Ἐν πρώτοις τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα τῷ ἔδωσεν ὁ Νικόλαος Πίκολος ἐκ συλλογῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε δωρήσει ὁ Κοραῆς εἰς τὸν Κλωνάρην, ἐπηύξησε δὲ τὸ ὑλικόν του δι' ἀνακοινώσεων τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου Hase, τοῦ Μουστοξύδου τοῦ Μαυρομάτη κ. ἄ. Πολλὰ τεμάχια εἶχεν, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, εἰς δύο καὶ τρεῖς παραλλαγὰς καὶ ἔκαμεν ἐκλογὴν καὶ κριτικὴν ἐπεξεργασίαν, προτιθέμενος νὰ δώσῃ ὑλικὸν πρὸς σπουδὴν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, ἠκολούθησεν ὅμως τὴν γραφὴν καὶ τὴν γλωσσικὴν μέθοδον τοῦ Κοραῆ, προσθέτων τὰ τελικὰ ν, μεταβάλλων τὰ φθογγολογικὰ στοιχεῖα καὶ παραμορφώνων, ἐλαφρῶς καὶ γραφικῶς πάντοτε, τὰς λέξεις. Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν ᾀσμάτων ἐπέτυχε, πλὴν τινων παρανοήσεων καὶ ἀναγκαίων ἐλλείψεων, βοηθούμενος καὶ εἰς ταύτην καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν προλόγων καὶ τῶν διασαφήσεων εἰς ἕκαστον ᾆσμα ὑπὸ Ἑλλήνων, ὡς τοῦ Κλωνάρη τοῦ Μακρῆ, τοῦ Μαυρομάτη, τοῦ Τριανταφύλλου κ. ἄ. Τὸ ὑλικόν του ὁ Fauriel κατέταξεν εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς φύσεως ἑκάστου ᾄσματος: εἰς ᾄσματα ἰδιωτικοῦ βίου, ἑορτῶν κλπ. (domestiques), εἰς κλέφτικα, πολεμικά, γεγονότων πολιτικῶν (historiques) καὶ εἰς ἐρωτικά, βουκολικὰ κλπ. (romanesques ἢ idéales).

Εἰς τὸν δεύτερον τόμον, πλὴν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, περιέλαβε καὶ τὸν «Θούριον» τοῦ Ρήγα, τὸν «Ὕμνον εἰς ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ καὶ τεμάχιά τινα ἐκ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου».

Διέλαβε δ' ἐκτενῶς ἐν τῷ διεξοδικῷ προλόγῳ τῆς συλλογῆς του περὶ τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ λαοῦ της, τῆς ζωῆς του, τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐποιήθησαν τὰ ᾄσματα τῆς συλλογῆς, τῶν ποιητῶν, τῆς μουσικῆς των, τῆς ἀξίας καὶ τοῦ πνεύματός των. Διὰ τοῦ ἐξόχου τούτου προλόγου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν πληρεστέραν καὶ καλυτέραν μέχρι τοῦδε μελέτην τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως καὶ τοῦ λαοῦ μας γενικώτερον, ὁ Fauriel ἔδωσε τὴν ὤθησιν εἰς τὴν μελέτην τῶν λαϊκῶν μνημείων τοῦ λόγου ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἐξυπηρέτησε κατὰ τὸν ἀποτελεσματικώτερον τρόπον τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀγωνιζομένης τότε Ἑλλάδος, ἀποκαλύψας τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν ἀξίαν του λαοῦ της, ὡς καὶ τὴν σπαρακτικὴν καὶ ἀγωνιώδη προσπάθειάν του νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Περὶ τῆς ὑποδοχῆς, ἧς ἔτυχε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel, μαρτυροῦν αἱ πολλαὶ μεταφράσεις τῶν ᾀσμάτων της εἰς ἄλλας γλώσσας, ἡ γερμανικὴ τοῦ Wilhelm Müller ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τραγούδια ρωματκα συλλεχθέντα καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ Κ. Φωριέλου. Μεταφρασθέντα εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Φραντσέζου καὶ τῶν ἰδικῶν του σημειωμάτων» (2 τόμ., Λειψία 1825, ἡ ἀγγλικὴ τοῦ Charles Brinsley Sheriden ὑπὸ τὸν τίτλον «The songs of Greec from the romaic text» (London 1825), ἧς αἱ ἐκ τῆς πωλήσεως εἰσπράξεις διετέθησαν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, ἡ ρωσικὴ τοῦ Ν. Γνεδίτζ-εμ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Δημοτικὰ τραγούδια συγχρόνων Ἑλλήνων μετὰ μεταφράσεως καὶ συγκρίσεως πρὸς δημώδη ρωσικὰ ᾄσματα καὶ σημειώσεων» (Πετρούπολις 1825) καὶ ἡ ἰταλικὴ τοῦ Niccolo Tomaseo: «Canti popolari, toscani, corsi, illirici, greci raccolti et illustrati». Ἐν Ἑλλάδι ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel μετὰ τοῦ προλόγου συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπίρρωσιν τῆς ὑπὲρ τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης πεποιθήσεως καὶ ἀγάπης τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Θὰ μείνουν δὲ ἡ θετικωτέρα συμβολὴ εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ὅσα ἐγνωμάτευσεν ἐν τῷ προλόγῳ του ὁ Fauriel περὶ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς γλώσσης, τονίσας τὰς ἀρετάς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ προδιαγράψας τοὺς ὅρους τῆς ἀναπτύξεώς της ὡς γλώσσης τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1830 ὁ Fauriel διωρίσθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου καθηγητὴς τῶν ξένων γλωσσῶν καὶ λογοτεχνιῶν, εἰς ἕδραν ἱδρυθεῖσαν ἀποκλειστικῶς δι' αὐτόν, ἀφ' ἧς ἐδίδαξεν 11 μαθήματα περὶ ἑλληνικῶν καὶ σερβικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, καὶ τῷ 1836 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Τότε ἐξέδωκε τὸ ἱστορικὸν ἔργον «Histoire de la Gaule meridionale sous les conquérants Germains». Πρὸς τούτοις ἐξέδωκε καὶ τὴν μετάφρασιν ἐκ τῆς προβηγγιανῆς τοῦ ἔργου: «Histoire de la croisade contre les hérétiques albigeois» μὲ σημειώσεις καὶ εἰσαγωγήν. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1844) ἐξεδόθησαν ὑπὸ J. Mohl δύο ἀνέκδοτα ἔργα του: «Histoire de la poésie provenciale» (1847), σημαντικώτατον βιβλίον, καὶ «Dante et les origines de la langue et de la littérature italienne» (1854) εἰς δύο τόμους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. B. Galley*, Claude Fauriel (Saint Étienne 1909, ὀγκῶδες καὶ διαφωτιστικὸν ἔργον, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία).—*Ἀνωνύμου (Νικ. Πικκόλου πιθανῶς)*, ἐκ ολογία ἐν ἐφημερίδι Ἀθηνῶν «Ἐλπίς» (28 Αὐγούστου 1844).—*Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη*, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια (Ἀθῆναι 1929).—*Σίμου Μενάρδου*, Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (Ἀθῆναι 1925, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Συμπληρωματικὰ σημειώσεις περὶ τοῦ Hase («Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 1933, σ. 70—71). Γ. Μ. ΒΑΛΕΤΑΣ

φωρῶμαι (**—άομαι**), *ἀόρ. ἐφωράθην·* ἀνακαλύπτομαι, συλλαμβάνομαι ἐν αὐτῇ τῇ πράξει, ἰδίᾳ κλέπτων: «ἐφωράθη κλέπτων,—διαβάλλων,—ἀκολαστaίνων,—ψευδόμενος κττ.».

Digitized by Google

Φώρων λιμὴν [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] Λιμενίσκος μεταξὺ Πειραιῶς καὶ τοῦ δήμου Κορυδαλλέων, ἀντικρύζων τὴν Ψυττάλειαν (*Στρ.* ΣΤ, 395) «ἔξω τῶν σημείων τοῦ ἐμπορίου» (*Δημοσθ.* κατὰ Λακρίτου 932). Κατά τινας μὲν εἶναι ὁ μὴ ὑπάρχων πλέον, κατόπιν τῶν λιμενικῶν ἔργων τοῦ Πειραιῶς, λιμενίσκος τῆς *Κρομυδαροῦς*, οὗ τὴν ὑδατίνην ἔκτασιν ἐπέχουν αἱ μόνιμοι δεξαμεναὶ καθαρισμοῦ τῶν πλοίων. Κατὰ δὲ τὴν «Ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπείας πρὸς διόρθωσιν τῆς ὀνομασίας τῶν διαφόρων τμημάτων καὶ γεωγραφικῶν σημείων τοῦ λιμένος Πειραιῶς» (1926, τμῆμ. Β, α, 2—3) ὁ λιμὴν Φώρων εἶναι ἡ νῦν *Δραπετσῶνα*. Ἡ ἀρχαία ὀνομασία πιθανῶς διὰ τὰ ἐκεῖ ἐνεργούμενα λαθρεμπόρια. Σ. Ε. Λ.

φῶς, —τός (τό)· τὸ αἴτιον τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ὁρατὰ τὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου: «τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, — τῆς λυχνίας», «ἠλεκτρικὸν φῶς» «φῶς ἰσχυρόν, —ἀσθενές, —ἄπλετον»· ‖ δημοτ., «ἀνάφτω τὸ φῶς» ἀνάπτω οἱονδήποτε λαμπτῆρα, οἷον λύχνον, φανὸν κττ.: «ἄναψε τὸ φῶς νὰ φάμε», «ὅταν ἀνάβουν τὰ φῶτα» περὶ λύχνων ἀφάς, τὰ σουρουπώματα· ‖ φρ. «ἔρχεται εἰς φῶς» ἀποκαλύπτεται, φανεροῦται· ‖ συνεκδ., οἱ ὀφθαλμοί: «νὰ μὴ χαρῶ τὸ φῶς μου»· ‖ ὡς ἐπίκλησις: «φῶς μου!» ἢ «φῶς μου, μάτια μου!»· ‖ μεταφ. «τὰ φῶτα τῆς ἐπιστήμης, — τῆς παιδείας».

—[*Φυσ.*] Καλοῦμεν γενικῶς *φῶς* τὸ αἴτιον, ὅπερ διεγείρει τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως καὶ τὸ ὁποῖον χρειαζόμεθα διὰ νὰ βλέπωμεν. Τὸ μέρος τῆς φυσικῆς τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται μὲ τὸ φῶς καλεῖται *ὀπτική* (βλ. λ.)

Φῶς ἐκπέμπει γενικῶς πᾶν φωτοβόλον σῶμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἶναι εἴτε αὐτόφωτον, δηλαδὴ νὰ παράγεται εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ φῶς, εἴτε ἑτερόφωτον, δηλαδὴ νὰ λαμβάνῃ προηγουμένως φῶς ἐξ αὐτοφώτου σώματος καὶ ἀκολούθως νὰ ἐκπέμπῃ φῶς. Τὰ αὐτόφωτα σώματα καλοῦνται καὶ φωτειναὶ πηγαὶ ἢ πρωτογενεῖς φωτειναὶ πηγαί, ὡς τοιαῦτα δὲ εἶναι ὁ Ἥλιος, οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, λυχνία πετρελαίου, ἠλεκτρικὴ λυχνία, φλὸξ κηρίου, ἐνῷ τὰ ἑτερόφωτα σώματα καλοῦνται καὶ δευτερογενεῖς φωτειναὶ πηγαί, τοιαῦτα δὲ εἶναι οἱ πλανῆται, ἡ Σελήνη καὶ γενικῶς πᾶν σῶμα τοῦ περιβάλλοντος ἡμῶν, τὸ ὁποῖον φωτίζεται εἴτε ἐμμέσως εἴτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἢ ὑπὸ τοῦ φωτὸς λυχνίας τινός. Γενικῶς πάντα τὰ σώματα, ὅταν θερμανθοῦν ἐπαρκῶς, ἐκπέμπουν φῶς. Οὕτω τὰ στερεὰ σώματα εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 500°C. ἐκπέμπουν φῶς σκοτεινὸν ἐρυθρόν, ὅσον δ' ἡ θερμοκρασία αὐξάνεται, τόσον τὸ σῶμα καθίσταται φωτεινότερον, ἐνῷ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀπομακρύνεται τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος καὶ τείνει νὰ κατασταθῇ λευκόν. Ἡ θερμοκρασία τῶν τεχνητῶν φωτεινῶν πηγῶν κυμαίνεται μεταξὺ 1.400—4.000°C., ἡ δὲ θερμοκρασία τοῦ Ἡλίου ὑπολογίζεται περίπου εἰς 6.000°C.

Εἰς τὰς πρωτογενεῖς φωτεινὰς πηγὰς τὸ φῶς παράγεται ἐμμέσως διὰ θερμότητος, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἰς αὐτὰς λαμβάνει χώραν μεγάλη ἀπώλεια ἐνεργείας, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς καλυτέρας ἀποδόσεως φωτεινὰς πηγὰς 12% μόνον τῆς δαπανωμένης ἐνεργείας μετατρέπεται εἰς φῶς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἰς θερμότητα. Ἡ τεχνικὴ τοῦ φωτισμοῦ τείνει εἰς τὴν ἀνεύρεσιν μεθόδων, δι' ὧν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον μέρος τῆς διατιθεμένης ἰσχύος νὰ μετατρέπεται εἰς φῶς καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον εἰς θερμότητα· ἰδανικὴ δὲ περίπτωσις εἶναι ἡ παραγωγὴ φωτὸς ἄνευ ἐμφανίσεως θερμότητος (ψυχρὸν φῶς). Ἐκτὸς ὅμως τῆς παραγωγῆς φωτὸς διὰ θερμάνσεως, δύναται νὰ παραχθῇ φῶς καὶ δι' ἄλλων τρόπων, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται συλλήβδην *φαινόμενα φωταυγείας*, ὡς π. χ. διὰ χημικῶν ἢ ἠλεκτρικῶν φαινομένων ἢ δι' ἐπιδράσεως ἑτέρου φωτός (*φθορισμός, φωσφορισμός*).

Ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς εὑρέθη τὸ πρῶτον δι' ἀστρονομικῶν μεθόδων ὑπὸ τοῦ Roemer (1675) καὶ τοῦ Bradley (1721). Ἡ μέθοδος τοῦ Roemer

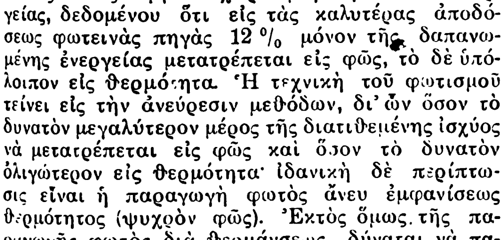

Σχ. 1. *Μέθοδος Roemer προσδιορισμοῦ τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός.*

συνίσταται εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν ἐκλείψεων τῶν δορυφόρων τοῦ Διός. Εἶχε παρατηρηθῆ ὅτι ὁ α' δορυφόρος τοῦ Διός, εἰσερχόμενος καθ' ἑκάστην περίοδον αὐτοῦ εἰς τὴν σκιὰν τοῦ Διός, ὑφίσταται ἐκλείψεις περιοδικάς, ὁ δὲ παρερχόμενος χρόνος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἐκλείψεων εἶναι 42 ὧραι 28' καὶ 36''. Ἐὰν παρατηρῶμεν τὴν στιγμὴν τῆς πρώτης ἐκλείψεως τοῦ δορυφόρου, ὅταν ὁ Ζεὺς εὑρίσκεται εἰς Ζ καὶ ἡ Γῆ εἰς Γ (σχ. 1) καὶ ἀκολούθως τὴν στιγμὴν ἑτέρας ἐκλείψεως τοῦ ἰδίου δορυφόρου, ὅταν ὁ Ζεὺς εὑρίσκεται εἰς Ζ' καὶ ἡ Γῆ εἰς Γ, δηλαδὴ ὅταν ἡ ἀπόστασις τοῦ Διὸς ἀπὸ τῆς Γῆς ἔχῃ αὐξηθῆ κατὰ τὴν διάμετρον ΓΓ' τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς καὶ ὅπερ πραγματοποιεῖται μετὰ ἓξ μῆνας, εὑρίσκομεν ὅτι ὁ μεταξὺ τῶν δύο χρονικῶν στιγμῶν διαρρεύσας χρόνος ἀνέρχεται εἰς Ν. (42 ὧραι, 28' 36'')+Θ, ὅπου Ν+1 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλείψεων, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο κατὰ τὴν μετατόπισιν τῆς Γῆς ἀπὸ Γ εἰς Γ'.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει προδήλως ὅτι τὸ ἐπὶ πλέον χρονικὸν διάστημα Θ, ὅπερ εὑρέθη ἴσον πρὸς 16' καὶ 26'', δαπανᾶται ὅπως τὸ φῶς διανύσῃ τὸ διάστημα ΓΓ', κατὰ τὸ ὁποῖον ηὐξήθη ἡ ἀρχικὴ ἀπόστασις ΑΓ τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Διός, ἡ ἐπιβράδυνσις δ' αὐτὴ εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν μερικῶν ἐπιβραδύνσεων, αἱ ὁποῖαι γίνονται μεταξὺ τῶν διαδοχικῶν ἐκλείψεων τοῦ δορυφόρου λόγῳ τῆς συνεχῶς αὐξανομένης ἀποστάσεως μεταξὺ Γῆς καὶ Διός. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ἡ διάμετρος τῆς Γῆς ἀνέρχεται 3.10^{13} cm, οὕτω δὲ ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς εὑρίσκεται ἴση πρὸς $3,1.10^{10}$ cm/sec ἢ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ διορθώσεων τινῶν πρὸς $2,99.\ 10^{10}$ cm/sec.

Ὁ Fizeau ἐν ἔτει 1849 ἐμέτρησε τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός, χρησιμοποιήσας πρὸς τοῦτο συσκευὴν

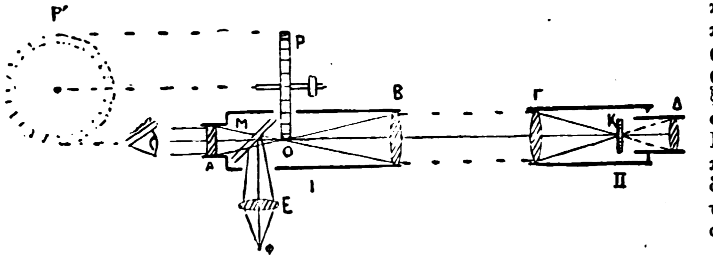

Σχ. 2. *Μέθοδος Fizeau προσδιορισμοῦ τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός.*

(σχ. 2), ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ ὀδοντωτοῦ τροχοῦ Ρ, στρεφομένου ἰσοταχῶς μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ τοῦ ὁποίου οἱ ὀδόντες διαχωρίζονται διὰ διαστημάτων ἴσων πρὸς τὸ πλάτος τοῦ ὀδόντος. Ὁ τροχὸς ὡς καὶ ὁ κινῶν αὐτὸν μηχανισμὸς ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Fizeau εἰς τὸν ἕνα σταθμὸν τῆς παρατηρήσεως. Φωτεινὴ δέσμη προερχομένη ἀπὸ τῆς πηγῆς Φ καὶ συγκεντρουμένη διὰ φακοῦ Ε ἀνακλᾶται ἐπὶ τῆς κεκλιμένης ὑαλίνης πλακὸς Μ καὶ διέρχεται εἰς Ο διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ὀδόντων τοῦ τροχοῦ Ρ διακένου. Διὰ τοῦ φακοῦ Β ἡ δέσμη, καθισταμένη κυλινδρική, συγκεντροῦται εἰς τὸν ἕτερον σταθμὸν παρατηρήσεως, εὑρισκόμενον εἰς ἀπόστασιν 8.663 μέτρων ἀπὸ τοῦ πρώτου σταθμοῦ, ἐπὶ τοῦ κατόπτρου Κ, καὶ ἀνακλωμένη ἀπὸ τούτου ἐπανακάμπτει εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν καὶ διέρχεται διὰ τῆς πλακὸς Μ, προσβάλλουσα τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ παρατηρητοῦ. Ὁ παρατηρητὴς ἑπομένως βλέπει τὸ εἴδωλον τοῦ Φ, ἀφοῦ τὸ φῶς διέδραμε δὶς τὸ μεταξὺ Ο καὶ Κ διάστημα. Ἐὰν ὁ τροχὸς ἀκινητῇ, ἡ ἀνακλωμένη δέσμη διέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ διακένου Ο· ἐὰν ὅμως ὁ τροχὸς στρέφεται μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε τὴν θέσιν τοῦ διακένου νὰ καταλαμβάνῃ ὁ ἑπόμενος ὀδοὺς εἰς τόσον χρόνον ἀκριβῶς, ὅσος χρειάζεται ἵνα τὸ φῶς διανύσῃ τὸ διάστημα ΚΟ+ΚΟ τότε ἡ ἀνακλωμένη δέσμη συναντᾷ τὸν ὀδόντα εἰς Ο καὶ τὸ φῶς δὲν διέρχεται, ὁ δὲ παρατηρητὴς δὲν βλέπει τὸ εἴδωλον τοῦ Φ.

Κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Fizeau ὁ τροχὸς εἶχεν 720 ὀδόντας, ἡ δ' ἐξαφάνισις τοῦ εἰδώλου ἐπετυγχάνετο διὰ ταχύτητος 12,6 στροφῶν κατὰ δευτερόλεπτον καὶ ἑπομένως εἷς ὀδοὺς ἐλάμβανε τὴν θέσιν τοῦ προηγουμένου διαστήματος εἰς χρόνον 1: (2×720×12,6)=1: 18144 δευτερόλεπτα. Κατὰ τὸν χρόνον ὅμως τοῦτον τὸ φῶς διήνυε διάστημα 2×866300=1732600 cm, οὕτω δὲ ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς ὑπελογίσθη εἰς $3,14.10^{10}$ cm/sec.

Ἡ ταχύτης τῆς διαδόσεως τοῦ φωτὸς ἐμετρήθη καὶ δι' ἄλλων μεθόδων, ὡς εἶναι ἡ τοῦ περιστρεπτοῦ κατόπτρου τοῦ Foucault, εἰς τὴν μέτρησιν δὲ αὐτῆς ἠσχολήθησαν πλεῖστοι ἄλλοι ὀνομαστοὶ φυσικοί, ὡς οἱ Corssu, Young, Forbes, Perotin, Foucault, Michelson. Τελευταίως ὁ Michelson ἐμέτρησε τὴν ταχύτητα τοῦ φωτὸς πειραματισθεὶς ἐπὶ μήκους 38 χιλιομέτρων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεθόδου τοῦ περιστρεπτοῦ κατόπτρου τοῦ Foucault, ἣν ἐπεξειργάσθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε κατέστησεν αὐτὴν μέθοδον ἐξόχως μεγάλης ἀκριβείας. Κατὰ τὰς μετρήσεις τοῦ Michelson ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς εὑρέθη ἴση πρὸς 299796±4 cm/sec, ἡ δὲ ἀκρίβεια ἐν τῇ μετρήσει ἀνέρχεται περίπου εἰς 0,001%. Σήμερον δεχόμεθα ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς ἐν τῷ κενῷ ἀνέρχεται εἰς 3.10^{10} cm/sec καὶ ἑπομένως τὸ φῶς εἰς 1 δευτερόλεπτον δύναται νὰ διανύσῃ 7 $^1/_2$ φορὰς τὴν περίμετρον τῆς Γῆς. Διὰ νὰ φθάσῃ τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου μέχρι τῆς Γῆς χρειάζεται 500 sec, ἀπὸ τῆς Σελήνης κατά τι περισσότερον τοῦ 1 sec, ἐκ τοῦ α τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Κενταύρου, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πλησιέστερος τῶν ἀπλανῶν μετὰ τὸν Ἥλιον, 4 $^1/_2$ ἔτη· ὑφίστανται δὲ ἀπλανεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Γῆς εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε, ὅπως φθάσῃ τὸ φῶς τούτων μέχρι τῆς Γῆς, ἀπαιτεῖται 100.000 ἐτῶν. Εἰς πάντα τὰ ὑλικὰ σώματα τὸ φῶς ἔχει μικροτέραν ταχύτητα διεισδύσεως ἢ ἐν τῷ κενῷ. Σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς φύσεως τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ πῶς τοῦτο ἔκ τινος φωτεινῆς πηγῆς φθάνει εἰς ἄλλον τόπον, π. χ. εἰς τὸν ὀφθαλμόν, διετυπώθησαν κατὰ καιροὺς διάφοροι θεωρίαι. Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐκπομπῆς, ἡ ὁποία διετυπώθη καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος, τὸ φῶς ἀποτελεῖ ἐξόχως λεπτεπίλεπτον ὕλην, ἡ ὁποία ἐκσφενδονίζεται ὑπὸ τῶν φωτεινῶν πηγῶν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῆς ἐκπομπῆς ὑπὸ τῶν φωτεινῶν πηγῶν φωτεινῶν σωματιδίων ἀπείρως μικρῶν διαστάσεων, ἥτις ἐπεκράτησεν ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἰδίᾳ λόγῳ τῆς ἐπιμόνου ὑποστηρίξεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος, ἐγκατελείφθη πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς θεωρίας τῶν κυμάνσεων, ἡ ὁποία διεπιστώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Huygens καὶ ἀκολούθως ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ Fresnel. Ἡ θεωρία τῶν κυμάνσεων τῶν Huygens-Fresnel ἀπέκτησεν ὅλως ἰδιάζουσαν θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἀφ' ὅτου ὁ Fresnel διὰ τῶν ὀνομαστῶν αὐτοῦ πειραμάτων ἐπέτυχε νὰ παραγάγῃ φαινόμενα συμβολῆς τοῦ φωτὸς καὶ παραθλάσεως αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων κατώρθωσε πειραματικῶς ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ φῶς ὄντως παρουσιάζει κυματοειδῆ χαρακτῆρα, δηλαδὴ ἀποτελεῖ διατάραξιν διαδιδομένην εἰς εἰδικὸν μέσον, ὅπερ ἀποκαλοῦμεν αἰθέρα. Πρὸς τούτοις ὁ Fresnel διὰ τῶν περιφήμων πειραματικῶν αὐτοῦ διατάξεων ἐπέτυχε καὶ τὴν μέτρησιν τοῦ μήκους κύματος τῶν φωτεινῶν κυμάτων.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν κυμάνσεων δεχόμεθα ὅτι τὰ μόρια τῶν φωτοβόλων σωμάτων εὑρίσκονται εἰς ἐξόχως ταχυτάτην παλμικὴν κίνησιν, δηλαδὴ ἡ συχνότης εἶναι τάξεως μεγέθους πολλῶν 10^{12} περιόδων κατὰ δευτερόλεπτον. Οἱ κραδασμοὶ οὗτοι τῶν μορίων τῶν φωτοβόλων σωμάτων μεταδίδουν ἀναλόγους κινήσεις εἰς τὸν πέριξ αἰθέρα, ὁ ὁποῖος ὑποτίθεται ἐλαστικὸς καὶ δὴ πληροῖ ἐν γένει τὸ σύμπαν, εὑρισκόμενος ἁπανταχοῦ, τόσον εἰς τὸν μεταξὺ τῶν ἀπλανῶν χῶρον ὅσον καὶ μεταξὺ τῶν διακένων τῶν μορίων καὶ ἀτόμων τῶν σωμάτων. Τὰ οὕτω διεγειρόμενα κύματα ἐν τῷ αἰθέρι ὑπὸ τῶν φωτεινῶν πηγῶν διαδίδονται περαιτέρω ἐν αὐτῷ μέχρι τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡμῶν καὶ προκαλοῦν τὸν ἐρεθισμόν, ὁ ὁποῖος διεγείρει τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως.

Ἡ θεωρία τῶν κυμάνσεων κατὰ τὴν τελευταίαν τεσσαρακονταετίαν ηὐρύνθη οὐσιωδῶς καὶ ἀπετέλεσε τὴν ὀνομαστὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν τοῦ φωτός, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν τοῦ Faraday καὶ τῶν μαθηματικῶν ἐργασιῶν τοῦ Maxwell. Κατὰ τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν τοῦ φωτὸς δεχόμεθα ὅτι ὁ αἰθήρ, ἐν τῷ ὁποίῳ σχηματίζονται καὶ διαδίδονται τὰ φωτεινὰ κύματα, εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ὑποθετικὴ οὐσία, ἡ ὁποία δεχόμεθα ὅτι χρησιμεύει διὰ τὴν μετάδοσιν τῶν ἠλεκτρικῶν ἐπενεργειῶν ἐν τῷ χώρῳ· ἑπομένως συμφώνως πρὸς τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν τοῦ φωτός, τὰ κύματα ἐν τῷ αἰθέρι δὲν ἀναπτύσσονται λόγῳ ἐλαστικότητος αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ὡρισμένων ἠλεκτρικῶν καὶ μαγνητικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα περιοδικῶς ἐπαναλαμβάνονται ἐπὶ ἑκάστου μορίου αἰθέρος καὶ μεταδίδονται ἀπὸ μορίου εἰς μόριον. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς θεωρίας ἡ θερμότης, τὸ φῶς, αἱ ἀκτῖνες Röntgen, ἡ ἀκτινοβολία ἡ χρησιμοποιουμένη ἐν τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ, αἱ γ-ἀκτῖνες τῶν ἀκτινενεργῶν σωμάτων, ἀποτελοῦν φαινόμενα τῆς αὐτῆς φύσεως, ἤτοι κυματοειδῆ κατάστασιν τοῦ αἰθέρος, διαφέρουν δὲ μόνον ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ μήκους τοῦ κύματος· ὡς ἐκ τούτου, γενικῶς, τὰ ἀνωτέρω φαινόμενα χαρακτηρίζονται διὰ τοῦ ὅρου *ἠλεκτρομαγνητικὴ ἀκτινοβολία* ἢ καὶ *φῶς* ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν σημασίαν τῆς λέξεως.

Ἐκ τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας μικρὰ μόνον περιοχὴ αὐτῆς ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ διεγείρῃ τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδιάζουσαν φυσιολογικὴν κατασκευὴν αὐτῶν· ἡ περιοχὴ αὕτη, ἡ ὁποία περιλαμβάνει μήκη κύματος μεταξὺ 0,4 μ. καὶ 0,8 μ., ἀποτελεῖ τὸ ὁρατὸν φῶς.

Ἐσχάτως ὅμως ὡρισμένα φαινόμενα, ὡς ἡ σπουδὴ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ μέλανος σώματος, τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον, τὸ φαινόμενον Compton, τὸ φαινόμενον Raman, ἤγαγον εἰς τὴν παραδοχὴν ὅτι ἡ θεωρία τῶν κυμάνσεων, ὡς αὕτη ηὐρύνθη ὑπὸ τοῦ Maxwell, δὲ ἐξαρκεῖ πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἀνωτέρω φαινομένων· οὕτω δὲ διεμορφώθη ὑπὸ τοῦ Planck καὶ ἄλλων ἡ περίφημος θεωρία τῶν *κβάντα* (βλ. λ.), καθ' ἣν καὶ ἡ ἀκτινοβολία ὡς καὶ ἡ ὕλη ἔχει ἀσυνεχῆ ὑφήν, ἀποτελουμένη, οὕτως εἰπεῖν, ἐξ αὐτοτελῶν ἀτόμων ἀκτινοβολίας, τὰ ὁποῖα ἐκλήθησαν *φωτόνια*. Οὕτω, κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν κβάντα, ἕκαστον φωτοβό-

Digitized by Google

λον σῶμα ἐκπέμπει πλῆθος φωτονίων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπεδείχθη ὅτι ἔχουν μᾶζαν καὶ ποσότητα κινήσεως, δηλαδὴ παρουσιάζουν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ὑλικῶν σωματιδίων. Ἐν τούτοις, καίτοι διὰ τῆς θεωρίας τῶν κβάντα ἢ τῆς θεωρίας τῶν φωτονίων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ εἶδος θεωρίας ἐκπομπῆς, ἀλλ' ἐντελῶς διαφόρου μορφῆς τῆς θεωρίας ἐκπομπῆς τοῦ Νεύτωνος, ἐξηγοῦντο πλήρως τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα νέα φαινόμενα, ἐν τούτοις διὰ τῆς αὐτῆς θεωρίας ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθοῦν τὰ φαινόμενα συμβολῆς καὶ παραθλάσεως τοῦ φωτός. Πρὸς ἄρσιν τῆς ἀντιφάσεως ταύτης διεμορφώθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νεώτεραι κβαντικαὶ θεωρίαι ὑπὸ τῶν De Broglie, Sehrödinger καὶ Heisenberg, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰσέτι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται ἡ ἄρσις τῆς ἀνωτέρω ἀντιφάσεως.

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— [Ἀστρον.]· Βλ. *διάθλασις, ἡλιακὸν φῶς, φασματοσκοπία, φωτομετρία.*

— [*Ὑγιειν.*] Τὸ φῶς εἰσερχόμενον εἰς τὸν ὀφθαλμὸν προσβάλλει τὸν ἀμφιβληστροειδῆ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου προκαλεῖ μεταμορφώσεις χημικάς, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ ἡλιακὸν φῶς χρησιμεύει ὡς διεγερτικὸν ὄχι μόνον τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Τὸ ἡλιακὸν φῶς ἀναλύεται εἰς ἀκτῖνας, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὁραταί. Αὗται ἔχουν λίαν περιωρισμένον τὸ μῆκος τοῦ κύματος. Αἱ λοιπαὶ ἀκτῖνες εἶναι ἀόρατοι. Τούτων αἱ μὲν πέρα τοῦ ἐρυθροῦ ἔχουν μῆκος κύματος μεῖζον, αἱ δὲ πέρα τοῦ ἰώδους ἢ ὑπεριώδεις μῆκος κύματος πολλῷ ἔλασσον τοῦ τῶν ὁρατῶν. Αἱ ἰδιότητες δὲ αἱ φυσικαί, χημικαὶ καὶ βιολογικαὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν ἐκπεμπομένων ἀκτίνων, ὅπως ἀνάλογον πρὸς τὸ μῆκος τοῦ κύματος εἶναι καὶ τὸ χρῶμα τῶν ἐντὸς τοῦ φάσματος περιλαμβανομένων ὁρατῶν ἀκτίνων. Καὶ αἱ μὲν ὁραταὶ φωτειναὶ ἀκτῖνες διαπερῶσι τὰ διαφανῆ σώματα, ἐνῷ κατακρατοῦνται ὑπὸ τῶν ἀδιαφανῶν, ἐκ δὲ τῶν ἀοράτων φωτεινῶν ἀκτίνων, αἱ μὲν πέρα τοῦ ἐρυθροῦ ἔχουν βαθμὸν διεισδυτικότητος μείζονα, ἐνῷ αἱ ὑπεριώδεις ἐλάσσονα καὶ τόσῳ μᾶλλον ἐλάσσονα ὅσῳ μικρότερον εἶναι τὸ μῆκος τοῦ κύματός των.

Αἱ χημικαὶ ἰδιότητες τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς συνίστανται κατὰ τὸν Berthelot εἰς ἀντιδράσεις φωτολύσεως (ἀποσυνθέσεις ἀνάλογοι πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν φυραμάτων παραγομένας), εἰς ἀντιδράσεις πολυμερισμοῦ (μεταβολὴ τοῦ ὀξυγόνου εἰς ὄζον), εἰς ὀξειδώσεις καὶ φωτοσυνθέσεις. Ἡ βιολογικὴ ἐπενέργεια τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς εἶναι ποικίλη. 1) Ἐπὶ τῶν φυτῶν εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν διενέργειαν τῆς χλωροφυλλικῆς λειτουργίας· ὑπὸ τὴν ἐπήρειάν του δηλαδὴ ἡ χλωροφύλλη ἀποσυνθέτει τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ τῆς ἀτμοσφαίρας, προσελκύουσα εἰς ἑαυτὴν τὸν ἄνθρακα καὶ ἀποβάλλουσα τὸ ὀξυγόνον. Αἱ μᾶλλον ἐνεργοὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀκτῖνες εὑρίσκονται εἰς τὸ ἐρυθρὸν καὶ κυανοῦν τμῆμα τοῦ φάσματος. 2) Καταστρέφει τὰ μικρόβια διὰ τῶν ὑπεριωδῶν ἰδίως ἀκτίνων. Ἡ ἰδιότης αὕτη τῶν ἀκτίνων χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀποστείρωσιν τοῦ ὕδατος καὶ πρὸς παρασκευὴν ἐμβολίων. Ἡ βακτηριδιοκτόνος ἐνέργεια τῶν ἀκτίνων αὐξάνει, ἐφ' ὅσον τὸ μῆκος τοῦ κύματος αὐτῶν ἐλαττοῦται. Ἡ φυσιολογικὴ ὡσαύτως ἐπενέργεια τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων εἶναι ποικίλη. Ἐπὶ τοῦ δέρματος προκαλεῖ ἐρεθισμὸν καὶ μελάγχρωσιν (=ἀκτινικὴ ἐπιδερμῖτις), χάρις εἰς τὰς ὑπεριώδεις ἀκτῖνας, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν ἐνέργειαν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀποφύγῃ προφυλάσσων τὸ δέρμα μὲ παχεῖαν ὕαλον, ἔχουσαν τὴν ἰδιότητα ν' ἀπορροφῇ τὰς ἀκτῖνας αὐτάς. Ἡ σύνθεσις τοῦ αἵματος τροποποιεῖται κατόπιν ἐπανειλημμένων ἀκτινοβολήσεων διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐν αὐτῷ ποσότητος τοῦ ἀσβεστίου καὶ τοῦ φωσφόρου. Τὸ νευρικὸν σύστημα τονοῦται μέχρι διεγέρσεως, αἱ νευραλγίαι πραΰνονται· προσέτι ἐπηρεάζονται τὰ αἱματοποιητικὰ ὄργανα, οἱ ἐνδοκρινικοὶ ἀδένες, οἱ νεφροὶ κτλ.

Τὸ ἡλιακὸν φῶς δύναται νὰ προκαλέσῃ καὶ διαταραχὰς ἢ εἰς τὸ ὀπτικὸν ὄργανον ἢ καὶ εἰς ὅλον τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν. Οἱ φυσιολογικοὶ ὀφθαλμοὶ ἀνέχονται συνήθως αὐτό, προφυλασσόμενοι διὰ τῆς μύσεως τῶν βλεφάρων· ὅταν ἡ ἔντασίς του ἢ ἡ διάρκεια τῆς προσελεύσεως εἶναι μεγαλυτέρα, ἐπέρχονται ἀλλοιώσεις σοβαραί. Συχνάκις π. χ. κατὰ τὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου βλέπομεν ἄτομα παρακολουθοῦντα αὐτὰς ἄνευ προφυλακτικῶν ὑέλων· τὰ ἄτομα ταῦτα προσβάλλονται ἀπὸ σκότωμα κεντρικὸν ἐπίμονον ἐκ βλάβης τῆς ὠχρᾶς κηλῖδος ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐρυθρῶν ἢ τῶν πέρα τοῦ ἐρυθροῦ ἀκτίνων. Ἄλλοτε εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη ἢ ἐπὶ χιόνων ὑπερισχύει ἡ ἐνέργεια τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, προκαλοῦσα βλάβας τοῦ ἐπιπεφυκότος καὶ τοῦ κερατοειδοῦς (=ὀφθαλμία τῶν χιόνων). Τὸ θερμὸν ἡλιακὸν φῶς, εἰς τὰς τροπικὰ ἰδίως χώρας, δύναται νὰ προκαλέσῃ βλάβας γενικωτέρας, ὡς τὴν ἡλίασιν, τὰς ἐπιδερμίτιδας, τὴν ὀφθαλμικὴν κόπωσιν κλπ. Ὀφθαλμικὰς ἢ δερματικὰς ἢ γενικὰς διαταραχὰς δύναται νὰ προκαλέσῃ καὶ τὸ τεχνικὸν φῶς, καὶ ἰδίως αἱ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες (ὀξυγονοκόλλησις, στούντια κινηματογράφων). Ἡ προφύλαξις τῶν ὀφθαλμῶν ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἢ τῶν τεχνητῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων γίνεται διὰ τῶν διαφόρων ἐγχρώμων ὑάλων (καπνίων, Fienzal, esculine, umbral κλπ.). Ἡ δὲ προφύλαξις ὑπὸ τὴν ἡλίασιν συνίσταται εἰς τὰς συχνὰς ἀναπαύσεις κατὰ τὴν ἐργασίαν ἢ τὴν πορείαν, τὴν ἀποφυγὴν στενῶν ἐνδυμάτων κλπ.

Β. ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ

—**«Φῶς».** Τίτλος ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν: —1) Σατιρικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Σ. Καρύδη τὴν 1 Φεβρουαρίου 1860. Ἐκδιδομένη τετράκις τῆς ἑβδομάδος κατ' ἀρχάς, ἐγένετο εἶτα ἑβδομαδιαία. —2) Περιοδικὸν ἐκδοθὲν ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911 ὑπὸ Χρ. Παπαϊωάννου. —3) Δεκαπενθήμερον ἐκπαιδευτικὸν περιοδικόν, ἐκδοθὲν ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης τῷ 1924 ὑπὸ Στυλιανοῦ Ἀλοΐζου. —4) Ἡμερησία ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ 1923 μέχρι τοῦ 1929, ὅτε μετωνομάσθη «Αὐγή». —5) Πρωϊνὴ καθημερινὴ ἐφημερίς, ἐκδοθεῖσα ἐν Καΐρῳ ἀπὸ τοῦ 1903 μέχρι τοῦ 1912 ὑπὸ Κ. Μεταξᾶ καὶ ἔκτοτε συνεχίζουσα τὴν ἔκδοσίν της μέχρι σήμερον ὑπὸ Ι. Πολίτου. —6) Πρωϊνὴ καθημερινὴ ἐφημερὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκδιδομένη ὑπὸ Δημοσθ. Ρίζου ἀπὸ τὸ 1912 μέχρι σήμερον.

—**Φῶς ἅγιον.** Καλεῖται οὕτω τὸ ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου πατριάρχου Ἱεροσολύμων μεταδιδόμενον τοῖς πιστοῖς φῶς κατὰ τὸ μέγα Σάββατον. Κατὰ τὴν μεσημβρίαν δηλαδὴ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ἀφοῦ σβεσθῶσι πάντα τὰ φῶτα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης εἰς τὸ Κουβούκλιον τοῦ παναγίου τάφου καὶ μετὰ προσευχὴν μεταδίδει τοῖς ἔξω διὰ δύο πυρσῶν τὸ ἅγιον φῶς. Περὶ τοῦ ἁγίου τούτου φωτὸς ἔχουσι γραφῆ πλεῖστα, περιέχοντα ἰδίᾳ εἰδήσεις περὶ τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου φωτὸς καὶ τοῦ πραγματικοῦ ἢ μὴ τούτου (πρβλ. *Χρυσ. Παπαδοπούλου*, «Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων», σ. 390), *Τ. Π. Θέμελη* «Ἡ τελετὴ τοῦ ἁγίου φωτὸς» ἐν τῇ ἑκατονταετηρίδι τοῦ πανιέρου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, σ. 115—118, καὶ *Ἀδαμαντίου Κοραῆ*, «Διάλογος περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίου φωτός», ἐν «Ἀτάκτοις», τόμ. 3, σ. 329—381 καὶ 382—417). Ἀξία ἰδίας προσοχῆς εἶναι ἔτι ἡ κατὰ τὸ 1775 γραφεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη πρὸς τὸν Μιχαῆλον Λαρισαῖον, τὸν ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τοῦ ἁγίου φωτὸς (πρβλ. *Κ. Δυοβουνιώτου*, «Νικηφόρος Θεοτόκης», σ. 14) καὶ ἡ περισπούδαστος ἀνέκδοτος διατριβὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Περὶ τοῦ ἐπιταφίου φωτός», ἡ εὑρισκομένη ἐν τῷ κώδικι 1457 (σ. 1648—1661) τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ γραφεῖσα ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου (πρβλ. *Κ. Δυοβουνιώτου*, «Ἐκ τῶν νομοκανονικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 1457 καὶ 1458», ἐν τῇ «Ἑβδομηκονταπενταετηρίδι τῆς Ριζαρείου σχολῆς», σ. 185—202).

Κ. Ι. Δ.

—**φῶς διαλεῖπον** [*Ναυτ. Φάρ.*]· βλ. λ. *διαλεῖπον φῶς.*

—**φῶς ἠλεκτρικὸν** [*Ἠλεκτροτ.*]· βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι.*

—**φῶς ἡλιακὸν** [*Ἀστρον.*]· βλ. λ. Ἥλιος.

—**φῶς ἱλαρόν.** Ἀρχαιότατος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος, καλούμενος οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἀρχικῶν αὐτοῦ λέξεων «Φῶς ἱλαρὸν» καὶ ἀπαγγελλόμενος ἢ ψαλλόμενος κατὰ τὸν ἑσπερινὸν μετὰ τὴν εἴσοδον, δι' οὗ οἱ ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δοξολογοῦσι τὸν τριαδικὸν Θεόν. Ἐντεῦθεν ὁ ὕμνος οὗτος καλεῖται καὶ τριαδικὸς ὕμνος ἢ ἐπιλύχνιος εὐχαριστία. Ὁ ποιητὴς τοῦ ὡραίου τούτου ὕμνου εἶναι ἄγνωστος. Κατά τινα ἀρχαίαν παράδοσιν ποιητὴς αὐτοῦ ἦτο ὁ μάρτυς Ἀθηνογένης. Ἡ γνώμη ὅτι τὸν ὕμνον τοῦτον ἐποίησεν ὁ Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος, δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ὁ ὕμνος οὗτος ἀναμφιβόλως εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος τοῦ Ζ' αἰῶνος.

Κ. Ι. Δ.

—**φῶς μαστοῦ** [*Ἀνατομ.*]. Δερματικὴ περιοχὴ κυκλοτερὴς καὶ κεχρωσμένη (καλεῖται καὶ *θηλαία ἅλως*), περιβάλλουσα τὴν θηλὴν τοῦ γυναικείου μαστοῦ καὶ ἔχουσα ῥυτιδώδη ἐπιφάνειαν καὶ διάμετρον 3—4 ἑκ.

—**φῶς τεφρῶδες** [*Ἀστρον.*] βλ. λ. *τεφρῶδες φῶς.*

—**«Φῶς τοῦ Λόγου».** Ὀρθόδοξος χριστιανικὴ δεκαπενθήμερος ἐφημερίς, ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1916 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Μ. Γ. Χαρίτου.

—**φῶτα τῆς γραμμῆς** [*Ναυτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τῶν *πλοϊκῶν φανῶν* (βλ. λ.).

—**φῶτα τοποθετικὰ** [*Ναυτ.*]· βλ. λ. *τοποθετικὰ φῶτα.*

—**φωτὸς διάχυσις** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *διάχυσις τοῦ φωτός.*

—**φωτὸς ἔτος** [*Ἀστρον.*]. Μονὰς μήκους, χρησιμοποιουμένη πρὸς μέτρησιν τῶν ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεων τῶν ἀπλανῶν καὶ τῶν νεφελοειδῶν. Ἡ μονὰς αὕτη ἰσοῦται πρὸς 9.461×10^{12} χμ. ($= 2.999 \times 10^{5} \times 3156 \times 10^{7}$), ἤτοι πρὸς τὸ διάστημα, ὅπερ ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ($= 3156 \times 10^{7}$ δευτερολέπτων) διανύει τὸ φῶς μὲ ταχύτητα 2.999×10^{5} χμ. κατὰ δευτερόλεπτον. Ἓν ἔτος φωτὸς ἰσοῦται πρὸς 63.310 ἀστρονομικὰς μονάδας ἢ πρὸς 0,3069 παρσέκ. Ἐπειδὴ ἓν παρσὲκ ἰσοδυναμεῖ ἀντιστρόφως πρὸς 3,26 ἔτη φωτός, ἡ ἀπόστασις Δ ἀστέρος τινὸς ἔχοντος παράλλαξιν π ἐκφράζεται εἰς ἔτη φωτὸς διὰ τοῦ τύπου $\Delta = 3{,}26/\pi$ ἔτη φωτός.

Σ. Π.

—**φωτός, ἠλεκτρομαγνητικὴ θεωρία τοῦ—** *Φυσ.*· βλ. λ. *ἠλεκτρομαγνητικὴ* θεωρία τοῦ Maxwell.

—**φωτὸς πόλωσις** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *πόλωσις* τοῦ φωτός.

—**φωτός, πράσινον τοῦ —** [*Βιομ. Χημ.*]· βλ. λ. *μεθυλίου* πράσινον.

Φῶς [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Γένου, ὅστις ἀπῴκισε τὴν Φοινίκην, καὶ ἀδελφὸς τοῦ Πυρὸς καὶ τῆς Φλογός.

Α. Θ. Σ.

φῶς (τὸ) (Phos) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βουκκινιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς καὶ διακρινόμενα ἐκ τοῦ ἐπιμήκους ποδός των, ὅστις εἶναι δισχιδὴς κατὰ τὸ ἄκρον του, καὶ τῆς ἐπιμήκους κόγχης των.

Δ. Ν. Π.

— [*Παλαιοζῳολ.*] Ἀπολιθωμένα λείψανα *φώτων* εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων τοῦ καινοζωϊκοῦ (ἀπὸ τῆς ἠωκαίνου) μέχρι σήμερον.

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους *φῶς polygonum* ἐντὸς μαργῶν τῆς τορτονίου βαθμῖδος τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὴν νῆσον Κάλαμον παρὰ τὴν Ἀκαρνανίαν (θέσις Ἐπισκοπή).

Γ. Κ. Γ.

Φῶς (Fauche), **Ἱππόλυτος.** Γάλλος ἀνατολιστὴς (1797—1869). Μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν τὰ ἄριστα μνημεῖα τῆς ἰνδικῆς λογοτεχνίας («Ραμαγιάνα», «Μαχαμπαράτα», «Σιζουπάλα - Βάντα», «Ζίτα Γκοβίντα» κ. ἄ.). Ἐπίσης ἔγραψε τὸ θεολογικὸν ποίημα «Πάνθεον» καὶ τὸ μυθιστόρημα «Ἡ ἀδελφὴ Γαβριέλλα».

Χ. Δ.

Φώσαλα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ (Ἀλγερίᾳ) ὑπὲρ τὸ ὄρος Αὐράσιον (Aurès). Ταύτην ὠχύρωσε μετ' ἄλλων γειτονικῶν πόλεων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς (527 —565) κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μαυρουσίων.

Α. Θ. Σ.

φωσγένιον (τὸ) [*Χημ.*]. Χλωριοπαράγωγον τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἔχον τὸν τύπον Cl-CO-Cl ἢ $COCl_2$. Ὀνομάζεται προσέτι *ὀξυχλωριοῦχος ἄνθραξ, χλωριοῦχον ἀνθρακύλιον, ἀνθρακυλοχλωρίδιον, καρβονυλοχλωρίδιον, ἀνθρακοξυχλωρίδιον.* Ἀνεκαλύφθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Davy τῷ 1811 δι' ἐκθέσεως μείγματος χλωρίου καὶ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ὅπερ διὰ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην ἐνεργεῖ καταλυτικῶς. Διὸ τὸ συμβατικὸν ὄνομα φωσγένιον, ὅπερ ἀπεδόθη εἰς τὴν παραχθεῖσαν οὕτω πως οὐσίαν, ὑπενθυμίζει ἁπλῶς τὸν τρόπον τῆς πρώτης παρασκευῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου. Ἐργαστηριακῶς κατὰ μικρὰς ποσότητας εἶναι δυνατὸν νὰ παρασκευασθῇ εἴτε δι' ὀξειδώσεως μέσῳ χρωμικοῦ ὀξέος τοῦ χλωροφορμίου ($CHCl_3 + O = COCl_2 + HCl$), εἴτε δι' ἐπιδράσεως πυκνοῦ θειϊκοῦ ὀξέος ἐπὶ τετραχλωριούχου ἄνθρακος ($CCl_4 + H_2O = COCl_2 + 2HCl$).

Βιομηχανικὴ παρασκευή. Ὡς πρῶται ὗλαι χρησιμοποιοῦνται τὸ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ τὸ χλώριον, ὡς καταλύτης δὲ ἐνεργὸς ἄνθραξ ὑπὸ μορφὴν κόκκων διαμέτρου 15—20 χλστ. Ἡ βιομηχανικὴ παρασκευὴ τοῦ φωσγενίου περιλαμβάνει: α') τὴν παρασκευὴν καὶ κάθαρσιν τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, β') τὴν ξήρανσιν μέσῳ θειϊκοῦ ὀξέος τοῦ ἀερίου τούτου, ὡς καὶ τοῦ χλωρίου, γ') τὸν σχηματισμὸν τοῦ μείγματος τῶν ἀερίων κατ' ἴσους ὄγκους μὲ λίαν ἐλαφρὰν περίσσειαν τοῦ CO, δ') τὴν καταλυτικὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀερίων ἐντὸς ὑψηλοῦ πύργου, ε') τὴν ὑγροποίησιν καὶ ἐναποθήκευσιν τοῦ προϊόντος. Ὁ ἐκ μολύβδου πύργος τῆς καταλυτικῆς ἀντιδράσεως, διαμέτρου 1,25 μ. καὶ ὕψους 10 μ., φέρει ἐσωτερικῶς πλειοτέρους διατρήτους ὀρόφους, ἐφ' ὧν τοποθετεῖται παχὺ στρῶμα ἐνεργοῦ ἄνθρακος. Τὸ ἀέριον μεῖγμα εἰσάγεται ἐκ τῆς βάσεως, ἡ δὲ ἀντίδρασις ἄρχεται ἅμα τῇ διόδῳ τούτου ἐκ τοῦ πρώτου στρώματος τοῦ ἄνθρακος ὑπὸ ἔκλυσιν θερμότητος. Τὸ ἀέριον ἐξέρχεται ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου καὶ ἄγεται πρὸς ψῦξιν καὶ ὑγροποίησιν. Ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται οὕτως εἰς 200°, ἐνίοτε δὲ φθάνει τοὺς 400°, ὅπερ ὅμως δέον ν' ἀποφεύγηται. Ἡ κανονικὴ θερμοκρασία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου δέον νὰ εἶναι 140°. Πρὸς τοῦτο ὁ πύργος ψύχεται ἐξωτερικῶς δι' ὕδατος πρὸς ἀποφυγήν: α') τῆς τήξεως τοῦ μολύβδου καὶ β') τῆς

Digitized by Google

ἀφετεροιώσεως τοῦ προϊόντος, ὅπερ εἰς 300° ὑφίσταται 5 % ἀφετεροίωσιν, 22 % εἰς 400° καὶ 60 % εἰ 500°. Οἱ Ἀμερικανοὶ χρησιμοποιοῦσιν ἀντὶ πύργου δύο σιδηρᾶ κιβώτια ἐσωτερικῶς ἐπιγραφιτωμένα (catalysator boxes) καὶ πεπληρωμένα ἐνεργοῦ ἄνθρακος.

Ἰδιότητες. Τὸ φωσγένιον εἶναι ἀέριον ἄχρουν, εὐκόλως συμπυκνούμενον πρὸς διαυγὲς καὶ λίαν εὐκίνητον ὑγρόν, εἰδικοῦ βάρους 1,41 καὶ σημείου ζέσεως 8°,2. Κέκτηται ἰσχυρὰν ἀποπνικτικὴν καὶ ἀσφυκτικὴν ὀσμήν. Ἓν λίτρον ἀτμῶν φωσγενίου ζυγίζει 4,4 γραμμ., συνεπῶς οὗτοι εἶναι 3,5 φορὰς βαρύτεροι τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος. Δὲν προσβάλλει τὸν σίδηρον, διὸ μεταφέρεται ἐν ὑγρᾷ καταστάσει ἐντὸς χαλυβδίνων κυλίνδρων. Οἱ ἀραιοὶ ἀτμοὶ το φωσγενίου ἔχουσιν ὀσμὴν ὑπενθυμίζουσαν τὴν τῶν σεσηπότων ξηρῶν χόρτων.

Χρήσεις. Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὀργανικῶν προϊόντων τὸ φωσγένιον χρησιμοποιεῖται διὰ συνθέσεις. Ἡ σπουδαιοτέρα ἰδιότης αὐτοῦ, δι' ἣν ἄλλως τε χρησιμοποιεῖται εὐρέως εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν χρωμάτων, εἶναι ἡ διὰ τοῦ ἀνθρακυλίου αὐτοῦ ἐπιτυγχανομένη ἕνωσις δύο ἀρωματικῶν ριζῶν, π. χ.

$$COCl_2 + 2\,C_6H_5N\,(CH_3)_2 = $$
$$= CO[C_6H_4N\,(CH_3)_2]_2 + 2HCl.$$

Αἱ οὕτω πως παρασκευαζόμεναι κετόναι χρησιμοποιοῦνται πρὸς σχηματισμὸν τῶν βασικῶν χρωμάτων τῆς σειρᾶς τοῦ τριφαινυλομεθανίου καὶ διφαινυλοναφθυλομεθανίου. Τὸ φωσγένιον χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν φαρμάκων τινῶν, ἐσχάτως δὲ πρὸς παρασκευὴν τῆς οὐρίας, χρησιμοποιουμένης ὡς ἀζωτούχου λιπάσματος, δι' ἐπιδράσεως φωσγενίου ἐπὶ ἀμμωνίας κατὰ τὴν ἀντίδρασιν $COCl_2 + 2NH_3 = CO(NH_2)_2 + 2HCl$. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον τὸ φωσγένιον ἐχρησιμοποιήθη εἴτε αὐτούσιον, ὡς ἰσχυρὸν ἀσφυξιογόνον ἀέριον, εἴτε ὡς πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν τοῦ χλωριομυρμηκικοῦ μεθυλίου

$$(COCl_2 + CH_3OH = Cl{-}COOCH_3 + HCl).$$

Δι' ὑπερχλωριώσεως τούτου παρεσκευάσθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν πόλεμον εἰς μεγίστας ποσότητας (12.000 τόννοι) τὸ χλωριομυρμηκικὸν τριχλωριομεθύλιον ($Cl{-}COOCCl_3$) ἢ ἄλλως *διφωσγένιον*, δραστικὸν ἀσφυξιογόνον ἀέριον.

—*[Χημ. Πόλ.]* Τὸ *φωσγένιον* ὑπῆρξε τὸ μᾶλλον χρησιμοποιηθὲν πολεμικὸν ἀέριον κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ χρῆσις δ' αὐτοῦ ἐγένετο ὑπὸ διάφορα συμβατικὰ ὀνόματα. Ὑπὸ μὲν τῶν Γάλλων ὡς Collongite ἢ ὀβὶς ὑπ' ἀριθμὸν 5, ὑπὸ δὲ τῶν Γερμανῶν ὡς ἀέριον τοῦ πρασίνου σταυροῦ (Grünkreuzkampfstoff). Ἀπὸ τακτικῆς ἀπόψεως ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐπιθετικῶν ἀερίων ἀμέσου ἐπιδράσεως, καθόσον τὸ ἄτομον, ὅπερ ἤθελεν εὑρεθῆ ἐντὸς ἀτμοσφαίρας μεμολυσμένης διὰ φωσγενίου, τίθεται ἐκτὸς μάχης κατόπιν λίαν περιωρισμένου ἀριθμοῦ εἰσπνοῶν. Αἱ ἰδιότητες, αἵτινες κατέστησαν τὸ φωσγένιον ἐπιθετικὸν ἀέριον μεγίστης ἀξίας, εἶναι αἱ ἑξῆς: ἡ ἰσχυρὰ ἀσφυξιογόνος ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ μέγα εἰδικὸν βάρος τῶν ἀτμῶν αὐτοῦ, ἡ εὔκολος ὑγροποίησις πρὸς πλήρωσιν τῶν βλημάτων, ἡ ἔλλειψις πάσης ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ μετάλλου τοῦ βλήματος, ἡ εὔκολος παρασκευὴ καὶ τέλος τὸ ὀλιγοδάπανον αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ πολεμικὰ ἀέρια.

Οἱ Γερμανοὶ ἐδίστασαν νὰ παρασκευάσωσι βλήματα πληρούμενα διὰ φωσγενίου, φρονοῦντες ὅτι δὲν ἐνδείκνυται νὰ χρησιμοποιήσωσι πρὸς τοῦτο σῶμα μικροῦ σημείου ζέσεως (8°), καὶ συνεπῶς ἐπικινδύνου εἰς τὰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας τοῦ θέρους. Ἐχρησιμοποίησαν ὅμως τοῦτο εἰς τὰς ἐκπομπὰς δηλητηριωδῶν κυμάτων ἐν μείγματι μετὰ χλωρίου καὶ εἰς ἀναλογίαν 25 %, καὶ τοῦτο πρὸς ἐπαύξησιν τῆς δραστικότητος τοῦ κύματος, δεδομένου ὅτι τὸ φωσγένιον εἶναι δεκαπεντάκις δηλητηριωδέστερον τοῦ χλωρίου. Τοιοῦτον κῦμα ἀερίων ἐξέπεμψαν τὸ πρῶτον οἱ Γερμανοὶ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1915 βορειοανατολικῶς τοῦ Ὕπρ. Οἱ Γάλλοι ὅμως διεῖδον ἐγκαίρως τὴν μεγίστην σημασίαν τῶν ὀβίδων πεπληρωμένων διὰ φωσγενίου, ὅπερ ἐπροτάθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Urbain. Ἡ ἡμερησία ἀπόδοσις τῶν ἐργαστηρίων πληρώσεως ὀβίδων τοῦ Aubervilliers ἦτο 13.000 ὀβίδες τῶν 75 καὶ 2.000 τῶν 155. Αἱ ὀβίδες αὗται ἐκαλοῦντο ὀβίδες ὑπ' ἀριθμὸν 5. Τὸν Φεβρουάριον 1916, κατὰ τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν ἐναντίον τοῦ Verdun, οἱ Γάλλοι ἐχρησιμοποίησαν τὸ πρῶτον ὀβίδας φωσγενίου, προκαλέσαντες μεγάλην ὄντως ἀμηχανίαν εἰς τὴν γερμανικὴν διοίκησιν λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπωλειῶν. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατηναλώθησαν ἐν τῷ μετώπῳ ὑπὸ τῶν Γάλλων 16.000 τόννοι φωσγενίου ἐντὸς 17.000.000 ὀβίδων, ὑπὸ δὲ τῶν Γερμανῶν 8.000 τόννοι ἐντὸς 10.000.000 ὀβίδων, διότι ἡ προτίμησις αὐτῶν ἤχθη μᾶλλον πρὸς τὸ διφωσγένιον (12.000 τόννοι).

Τεχνικὴ χρησιμοποίησις. Τὸ φωσγένιον ἐχρησιμοποιήθη ἐντὸς ὀβίδων, τορπιλλῶν, πυροβόλων χαρακωμάτων, βομβῶν ἀεριοβόλων, βομβῶν ἀεροπλάνων, χαλυβδίνων κυλίνδρων ἀερίων. Οἱ ὑποδοχεῖς οὗτοι πρὸ τῆς πληρώσεως αὐτῶν δι' ὑγροῦ φωσγενίου ἐψύχοντο εἰς 0° πρὸς πρόληψιν ἐκλύσεως ἀτμῶν αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν Γάλλοι ἐτοποθέτουν ἐπὶ πλέον ἐντὸς τῆς ὀβίδος καπνογόνον οὐσίαν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ κανονισμοῦ τῆς βολῆς. Οἱ δὲ Γερμανοὶ διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ὀβίδων ἀντὶ ἀμιγοῦς φωσγενίου ἐχρησιμοποίουν πολλάκις μεῖγμα ἐξ 70 % φωσγενίου, 20 % διφωσγενίου καὶ 10 % διφαινυλοχλωραρσίνης.

Τακτικὴ χρησιμοποίησις. Κατ' ἀρχὰς ἐχρησιμοποιήθη τὸ φωσγένιον ἐν μείγματι μετὰ χλωρίου, κατ' ἀναλογίαν 3 : 1 τὸ θέρος καὶ 1 : 1 τὸν χειμῶνα, πρὸς ἐκπομπὴν δηλητηριωδῶν κυμάτων ἀερίων. Βραδύτερον ὅμως ἐγκατελείφθη ἡ μέθοδος αὕτη, καθόσον διὰ τῶν βλημάτων πυροβολικοῦ ἐπετεύχθη πλέον ἡ ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόχου αἰφνιδιαστικὴ παρασκευὴ νέφους φωσγενίου. Πρὸς τοῦτο ἐκπέμπεται ἐπὶ τοῦ στόχου αἰφνιδίως μέγας ἀριθμὸς ὀβίδων ἢ βομβῶν. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν βλημάτων τούτων ἐκνεφοῦται τὸ φωσγένιον λόγῳ τοῦ μικροῦ σημείου ζέσεως αὐτοῦ (8 %) καὶ σχηματίζεται οὕτω πυκνὸν νέφος ἀτμῶν φωσγενίου, ὅπερ λόγῳ τοῦ μεγάλου εἰδικοῦ βάρους δὲν ἀνυψοῦται, ἀλλὰ παραμένει ἐπὶ τοῦ στόχου καὶ προκαλεῖ σοβαρὰς ἐκεῖ ἀπωλείας, ἰδίᾳ ὅταν εἶναι νηνεμία. Τὸ νέφος τοῦ φωσγενίου προσβάλλει καὶ τὰ φύλλα τῶν φυτῶν καὶ τῶν δένδρων, ἅτινα μεταβάλλονται εἰς κίτρινα καὶ ἀποπίπτουσιν. Οὕτω διεκρίνετο σαφῶς ὁ ὑποστὰς ἐπίθεσιν διὰ φωσγενίου τομεὺς τοῦ μετώπου.

Φυσιολογικαὶ βλάβαι. Τὸ φωσγένιον ἐπιδρᾷ ἐλάχιστα ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐπιδρᾷ ὅμως ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν πνευμόνων, εἶναι δὲ τὸ ἀσφυξιογόνον ἀέριον, ὅπερ ἔχει τὸν μεγαλύτερον συντελεστὴν τοξικότητος ἐξ ὅλων τῶν γνωστῶν πολεμικῶν ἀερίων. Προκειμένου περὶ φωσγενίου ὁ Haber εὗρεν Ct =300, ἔνθα C εἶναι χιλιοστόγραμμα φωσγενίου ἐντὸς ἑνὸς κυβικοῦ μέτρου ἀέρος καὶ t ἡ διάρκεια εἰσπνοῆς εἰς πρῶτα λεπτά, καθ' ἣν προκαλεῖται ὁ θάνατος. Οὕτω εἰς πυκνότητα 100 χιλιοστογράμμων ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐντὸς 3' (100 X 3 =300). Τὸ εἰσπνεόμενον φωσγένιον ὑφίσταται ἐντὸς τῶν πνευμονικῶν κυψελίδων, λόγῳ τῆς ἐκεῖ ὑγρασίας, διάσπασιν εἰς διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ:

$$(COCl_2 + H_2O = CO_2 + 2HCl),$$

ὅπερ ἐπιδρᾷ καυστικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιθηλίου τῶν κυψελίδων. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ἡ πλήρωσις τῶν κυψελίδων ἐκ τοῦ ἐξερχομένου ὀροῦ τοῦ αἵματος, ἡ ἀνάπτυξις ὀξέος πνευμονικοῦ οἰδήματος, ἡ παρακώλυσις τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀερίων καὶ συνεπῶς ὁ θάνατος ἐξ ἀσφυξίας. Τὸ φωσγένιον δρᾷ ἀμέσως καὶ ἀποτελεσματικῶς, ὅταν ἡ πυκνότης τοῦ ἀέρος ἐκ φωσγενίου ὑπερβαίνῃ τὸ 1 %. Ἐν τούτοις ὅμως ἀναφέρεται ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ ὅτι τὸ φωσγένιον καὶ εἰς μικρὰς ἔτι ποσότητας δρᾷ ὑπούλως, χωρὶς τὸ ἄτομον ν' ἀντιληφθῇ τοῦτο, ὅτε μετὰ παρέλευσιν 10—15 ὡρῶν ἐκδηλοῦνται κεραυνοβόλα ἀποτελέσματα, ἐὰν τὸ ἄτομον ἤθελεν ὑποβληθῆ εἰς οἱανδήποτε σωματικὴν κόπωσιν.

Θεραπεία τῶν διὰ φωσγενίου προσβαλλομένων. Τὸ προσβληθὲν ἄτομον ἀπομακρύνεται τάχιστα ἐκ τῆς μεμολυσμένης περιοχῆς δι' ἐξασφαλίσεως πρωτίστως ἀπολύτου ἀναπαύσεως, καθόσον ἡ κόπωσις εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν πνευμονικῶν οἰδημάτων. Ἐφαρμόζονται ἀκολούθως καρδιοτονωτικὰ (καρδιαζόλη, καμφοροῦχον ἔλαιον, κοφεΐνη, στροφανθίνη κλπ.), ὡς καὶ εἰσπνοαὶ ὀξυγόνου ἄνευ πιέσεως πρὸς ἀποφυγὴν διαρρήξεως τῶν κυψελίδων καὶ σχηματισμοῦ ἐμφυσήματος πνευμονικοῦ ἢ τοῦ μεσοθωρακίου. Διὸ ἀπαγορεύονται καὶ αἱ τεχνηταὶ ἀναπνοαί. Ἰσχυρὰ ἀφαίμαξις διὰ τομῆς τῆς φλεβὸς ἀποτελεῖ ὑπέροχον ὄντως θεραπευτικὴν ἀγωγὴν κατὰ τῶν δηλητηριάσεων τοῦ φωσγενίου μὲ ἀποτελέσματα πολλάκις ἐκπληκτικά. Τὰ φαινόμενα τῆς συμφορήσεως καὶ ἡ ἀναπνευστικὴ δυσχέρεια ἐξαφανίζονται, ἡ συνείδησις καθίσταται διαυγὴς καὶ τέλος ἡ καρδία ἐπανευρίσκει τὸν ἥσυχον αὐτῆς ρυθμόν.

Ἐξουδετέρωσις τοῦ φωσγενίου. Τὸ φωσγένιον ἐξουδετεροῦται διὰ τῶν ἑξῆς κυρίως μέσων: 1) Δι' ὕδατος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ὑδρολύεται τάχιστα:

$$COCl_2 + H_2O = CO_2 + 2HCl.$$

2) Δι' ἀλκαλίων καυστικῶν καὶ ἀνθρακικῶν:

$$COCl_2 + 4NaOH = 2NaCl + NaCO_3 + 2H_2O$$
$$COCl_2 + 3Na_2CO_3 + 2H_2O = 2NaCl + 4NaHCO_3.$$

3) Διὰ φαινολικοῦ νατρίου:

$$COCl_2 + C_6H_5ONa = Cl{-}COO{-}C_6H_5 + NaCl.$$
$$COCl_2 + 2C_6H_5ONa = CO_3(C_6H_5)_2 + 2NaCl.$$

4) Δι' οὐροτροπίνης $(C_2H_2)_6N_4$. 5) Διὰ τῆς προσωπίδος, ἧς τὸ διηθητικὸν κυτίον περιέχει ἐνεργὸν ἄνθρακα καὶ ὀλίγον φαινολικὸν νάτριον ἢ οὐροτροπίνην.

Ἡ ἐν Ἀμβούργῳ ἔκρηξις τοῦ φωσγενίου. Τὴν 20ὴν Μαΐου 1928 εἰς τὸ ἐν Ἀμβούργῳ ἐργοστάσιον Στόλτσερμπεργκ συνέβη ἔκρηξις μεγάλης κυλινδρικῆς δεξαμενῆς περιεχούσης 10 τόννους φωσγενίου. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν, ὁ πνέων ἐλαφρῶς τότε ἄνεμος παρέσυρε τὸ σχηματισθὲν τεράστιον πρασινωπὸν νέφος τοῦ φωσγενίου ἐκ τοῦ ἄκρου τῆς πόλεως, ἔνθα ἦτο τὸ ἐργοστάσιον, πρὸς τοὺς ἀγροὺς καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς, ὅτε ἡ καταστροφὴ θὰ ἦτο ἄνευ προηγουμένου ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐν τούτοις προεκλήθησαν 10 θάνατοι ἐκ τῶν οἰκούντων εἰς μικρὰς ἀγροτικὰς οἰκίας, οἵτινες δὲν ἀντελήφθησαν τὸν διὰ τῶν σειρήνων καὶ κωδωνοκρουσιῶν συναγερμὸν πρὸς ἔγκαιρον ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν. Ὁ τελευταῖος θάνατος ἐσημειώθη εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιομέτρων. Τετρακόσια ἄτομα, ἐλαφρότερον προσβληθέντα, ἢ νομίσαντα ἑαυτὰ προσβληθέντα, εἰσήχθησαν εἰς τὰ νοσοκομεῖα, χωρὶς νὰ σημειωθῇ ἕτερος θάνατος.

Μελλοντικὴ χρησιμοποίησις τοῦ φωσγενίου. Αἱ ἐκτεθεῖσαι ἐξαιρετικαὶ ἰδιότητες τοῦ φωσγενίου καὶ τὸ ὀλιγοδάπανον σχετικῶς τῆς κατασκευῆς του καθιστῶσι τοῦτο ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως περιζήτητον πολεμικὸν ἀέριον. Δι' ὃ ἐν περιπτώσει μελλοντικῶν συρράξεων, ἐν αἷς ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀερίων δὲν ἤθελε τυχὸν ἀποφευχθῆ, προβλέπεται ἀσφαλὴς ἡ χρησιμοποίησις τοῦ φωσγενίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Fries*, Chemical Warfare (1920) —*Lefebvre*, L'énigme du Rhin (1922).—*Pascal*, Poudres et explosifs, gaz de guerre (1925).—*Meyer*, Der Gaskampf und die chemischen Kampfstoffe (1925).—*Hanslian*, Der chemische Krieg (1927).—*Pagniello*, L'arma chimica (1925) —*Büscher*, Grün- und Gelbkreuz (1932).

Ν. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

φωσγενίτης (ὁ) (Phosgenit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι χλωριοῦχος μόλυβδος μετ' ἀνθρακικοῦ μολύβδου ($PbCl_2 \cdot PbCO_3$). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς βραχυστηλοειδεῖς ἢ ὀξυπυραμιδοειδεῖς κρυστάλλους τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 2 ½—3 βαθμοῦ, εἰδ. βάρος 6—6,3, παχεῖαν ἀδαμαντοειδῆ λάμψιν καὶ χρῶμα λευκόν, φαιόν, κίτρινον. Εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφώτιστος. Ἐμπεριέχει 80,7 % μολύβδου καὶ προέρχεται ἐκ μετασωματώσεως γαληνίτου. Εὑρίσκεται εἰς τὸ Cromford (Derbyshire), Gibbas καὶ Monte Poni τῆς Σαρδηνίας, καὶ ἀλλαχοῦ. Συνώνυμον: *κεραζίνης*.

Γ. Κ. Γ.

Φωσὲ (Faucher), ***Καῖσαρ καὶ Κωνσταντῖνος.*** Γάλλοι στρατηγοί, δίδυμοι ἀδελφοί, γεννηθέντες τῷ 1759 καὶ τυφεκισθέντες τῷ 1815. Διετέλεσαν κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικοὶ τῶν δραγόνων ἀπὸ τοῦ 1780 ὅμως ἀποστρατευθέντες ἤσκουν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν κατετάγησαν τῷ 1792 ὡς ἐθελονταί, διακριθέντες δὲ κατὰ τὸν ἐν Βανδέᾳ πόλεμον, προήχθησαν εἰς στρατηγούς. Ἀναλαβόντες κατὰ τὴν περίοδον τῆς τρομοκρατίας τὴν ὑπεράσπισιν τῶν γιρονδίνων βουλευτῶν, παρ' ὀλίγον θὰ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. Μετ' ὀλίγον ἀπεσύρθησαν καὶ πάλιν ἐκ τοῦ στρατεύματος, ἀσχοληθέντες εἰς τὸ ἐμπόριον μέχρι τοῦ 1814, ὅτε ἀνακατετάγησαν. Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος, κατηγορηθέντες ὅτι ἐξύβρισαν τὴν λευκὴν σημαίαν τῶν Βουρβώνων κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν.

Χ. Δ.

— **Φωσὲ** (Fauchet), ***Κλαύδιος.*** Γάλλος σοφὸς (1530 — 1601). Διετέλεσεν ἀνώτατος διοικητικὸς ὑπάλληλος, χάρις δ' εἰς τὰς ἐπιτυχεῖς ἱστοριοδιφικὰς μελέτας του ὠνομάσθη, ἐπὶ Ἑρρίκου Δ', ἐπίσημος ἱστοριογράφος τῆς Γαλλίας. Ἔγραψε: «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ ποιήσεως», «Γαλατικαὶ καὶ γαλλικαὶ ἀρχαιότητες», «Ἱστορία τῶν γαλλικῶν ἀξιωμάτων καὶ τῶν ἀξιωματούχων» καὶ «Περὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς γαλλικανικῆς ἐκκλησίας».

Χ. Δ.

— **Φωσὲ** (Fauchet), ***Κλαύδιος.*** Γάλλος κληρικὸς καὶ ἐπαναστάτης (1744—1793). Ἀσπασθεὶς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, μετέσχε τῆς ἁλώσεως τῆς Βαστίλλης. Ὑπὸ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως διωρίσθη ἐπίσκοπος Καλβαντός, μετέσχε δ' ἀκολούθως τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς συμβατικῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ὡς ὀπαδὸς τοῦ κόμματος τῶν γιρονδίνων προεκάλεσε τὴν μῆνιν τῶν ἰακωβίνων, κατηγορηθεὶς δὲ ὅτι διηυκόλυνε τὴν Καρλότταν Κορνταὶ εἰς τὸν φόνον τοῦ Μαρά, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθη ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων γιρονδίνων. Εἶχεν ἐκδώσει τὴν ἐφημερίδα «Bouche d' or».

Χ. Δ.

—**Φωσὲ** (Fauchez), ***Λέων.*** Γάλλος δημοσιογράφος, οἰκονομολόγος καὶ πολιτικὸς (1804—1854). Ἐξελέγη τὸ πρῶτον βουλευτὴς τῷ 1846, διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1851 ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς καὶ ἵδρυσε μετὰ τοῦ Βολόβσκι τὴν τράπεζαν «Crédit foncier». Τῷ 1849, ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἔγραψεν: «Études sur l'Angleterre» (1837), «Le droit au travail» (1848) κ. ἄ.

Χ. Δ.

—**Φωσὲ** (Faucher) ***σωλήν.*** Σωλὴν ἐλαστικὸς μήκους ἑνὸς περίπου μέτρου, εἰς τὸ ἔξω ἄκρον τοῦ ὁποίου εἶναι προσηρμοσμένον ὑάλινον δοχεῖον, ὅπερ πληροῦται ὕδατος. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὰς πλύσεις τοῦ στομάχου.

Ι. Κ. Κ.

Φωσίγι (Fauchille), ***Παῦλος-Αὔγουστος-Ἰωσήφ.*** Γάλλος νομομαθὴς (1858—1926). Διετέλεσε

Digitized by Google

κοσμήτωρ τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ἵδρυσε τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιθεώρησιν «Revue générale du droit international public» καὶ ἐγένετο ἀρχισυντάκτης τῆς «Jurisprudence générale Dalloz». Ἔγραψε: «Περὶ ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ· μελέτη διεθνοῦς καὶ συγκριτικοῦ δικαίου» (1882), «Τὸ ἰσραηλιτικὸν ζήτημα ἐν Γαλλίᾳ, διαρκούσης τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας» (1884), «Ἡ γαλλικὴ διπλωματία καὶ ὁ συνασπισμὸς τῶν οὐδετέρων τοῦ 1780» (1893), «Ἡ κυριότης τοῦ ἀέρος καὶ τὸ δικονομικὸν ζήτημα τῶν ἀεροστατῶν» (1901) κ. ἄ. Ἐπίσης ἀνεθεώρησε καὶ ἐξέδωκε τὸ «Ἐγχειρίδιον διεθνοῦς δημοσίου δικαίου» τοῦ Μπονφίς, ἡ ὀγδόη δὲ ἔκδοσις τοῦ ἔργου τούτου, γενομένη τῷ 1912—1926, ὑπὸ τὸν τίτλον «Traité du droit international public», ἀποτελεῖ ἔργον καθαρῶς προσωπικὸν τοῦ Φωσίγι. Ὑπῆρξε μέλος τοῦ ἰνστιτούτου διεθνοῦς δικαίου καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ἐν Παρισίοις ἰνστιτούτου ἀνωτάτων σπουδῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Χ. Δ.

Φωσὶλ (Faucilles) *[Γεωγρ.]*. Χαμηλοὶ λόφοι ἐν μέσῃ ἀνατολικῇ Γαλλίᾳ, ἑνοῦντες τὰ Βόσγια πρὸς τὸ ὑψίπεδον τῆς Λάγγρης. Χρησιμεύουν ὡς διάβασις μεταξὺ Λωρραίνης καὶ Βουργουνδίας. Μέσον ὕψος 504 μ. Σ. Κ. Γ.

Φωσίνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου *Λήμνου* (ἰδ. λ. *Φυσίνη*).

Φωσινὺ (Faucigny) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ χώρα τῆς Σαβοΐας, περιλαμβάνουσα κυρίως τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρβ, ὑπαγομένη νῦν εἰς τὸν γαλλικὸν νομὸν τῆς Ἄνω Σαβοΐας. Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀπετέλει βαρωνείαν, ἥτις περιῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1254 εἰς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τῆς Σαβοΐας. Ἀπὸ τοῦ 1860 περιῆλθεν ὁριστικῶς εἰς τὴν Γαλλίαν. Χ. Δ.

Φωσκολιανὴ *βιβλιοθήκη*. Οὕτω καλεῖται ἡ βιβλιοθήκη τοῦ δήμου Ζακυνθίων, ἡ στεγαζομένη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φωσκόλου οἰκίαν τοῦ ποιητοῦ, ἀγορασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ δήμου τὴν 25ην Ἰουνίου 1885. Τῷ 1888 διωρίσθη ἔφορος αὐτῆς ὁ ἱστοριοδίφης Σπυρίδων Δε-Βιάζης, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του (1927) καὶ κληροδοτήσας εἰς αὐτὴν τὴν περίφημον βιβλιοθήκην του, ἀποτελοῦσαν ἤδη ἰδιαίτερον τμῆμα τῆς Φωσκολιανῆς. Μ. Μ.

Φώσκολο; (Foscolo). Οἰκογένεια Ἑνετῶν εὐγενῶν, μέλος τῆς ὁποίας ὁ *Οὖγος* Fosco (423—424), ἐξ οὗ τὰ ὀνόματα τῶν *Φώσκολο, Φόσκαρι, Φοσκαρίνι*, ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν λαβόντων μέρος εὐγενῶν κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Βενετίας καὶ ἀνέγερσιν τοῦ Ριάλτο. Οἱ Φώσκολοι ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν πατρικίων κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, κατέχοντες ἀνώτατα ἀξιώματα. Μετὰ τὴν 4ην Σταυροφορίαν καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ἀναγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Βενετίας (1207) ὁ στρατηγὸς *Λεονάρδος Φώσκολος* ἡγεμὼν τῆς Ἀνάφης (Nanfis) τῶν Κυκλάδων διατηρηθείσης τῆς δυναστείας του μέχρι τοῦ 1269. Τῷ 1211 ἐγκατεστάθησαν εἰς Κρήτην, πλὴν τοῦ Λεονάρδου, καὶ ὁ *Ἰωάννης* καὶ ὁ *Μᾶρκος*, λαβόντες πλείστας γαίας.

Εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἦτο γνωστὸς ὁ κλάδος τῶν πατρικίων Φωσκόλων, διότι πλεῖστοι διετέλεσαν διοικηταί. Βάϊλοι οὕτω Κερκύρας ἀπεστάλησαν ὁ *Νικόλαος* (1417), *Πέτρος* (1502), *Μαρῖνος* (1639), *Νικόλαος* (1693)· Κεφαλληνίας: *Πέτρος* (1505)· Κυθήρων: *Μαρῖνος* (1629). Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἀναφαίνονται ἐν Βενετίᾳ δύο κλάδοι τῆς οἰκογενείας: ὁ τῶν πατρικίων, ὅστις ἔδρασε εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἰδίως εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ διετήρησε τὴν εὐγένειαν μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Βενετίας, καὶ ὁ τῶν ἀστῶν. Τὸ στέμμα τοῦ πρώτου κλάδου εἶναι ζώνη ἀργυρᾶ ἐντὸς ἐρυθροῦ πλαισίου. Μ. Μ.

— Φώσκολος (Foscolo), ***Λεονάρδος***. Ἑνετὸς στρατηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Φωσκόλων, διακριθεὶς εἰς πλείστας στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς Δαλματίαν, Ἀλβανίαν, νήσους καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν τῆς Κρήτης (1669). Ἐκ τοῦ κλάδου τούτου ἰσχυρίζετο ὅτι κατήγετο ὁ ποιητὴς Οὖγος Φώσκολος. Μ. Μ.

— Φώσκολος, *Μᾶρκος-Ἀντώνιος*. Ποιητὴς τῆς κρητικῆς κωμῳδίας «Φορτουνάτος», ἀκμάσας περὶ τὸ 1669. Τὰ περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ βίου του τυγχάνουσιν ἄγνωστα, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Φώσκολο; οὗτος οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Ἰταλοζακύνθιον ποιητὴν Οὖγον Φώσκολον, ὅτι δὲ ἔζησεν εἰς Κρήτην ἐπὶ πολὺν χρόνον, καθότι εἶναι τέλειος κάτοχος τοῦ κρητικοῦ ἰδιώματος καὶ τῆς τοπογραφίας καὶ ζωῆς τοῦ Χάνδακος, εἰς τὴν κατὰ τὸ 1669 πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται ἡ κωμῳδία του. Ἐγνώριζε καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ἄριστα καὶ τὴν λατινικήν, ἦτο δὲ κάτοχος καὶ τῆς λογίας ἑλληνικῆς τῶν χρόνων ἐν μέρει. Διὰ ταῦτα πιθανώτατα ὁ γασμοῦλος Κρὴς ἐξ οἰκογενείας ἑνετικῆς καταγωγῆς, ἥτις φαίνεται συνδεομένη ἀπώτερον μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῶν Φωσκόλων τῆς Ἑνετίας. Τοῦ ποιητοῦ γνωστὸς εἶναι ἀνεψιός τις *Μιχαὴλ Φώσκολος*, ὅστις ἦτο νομικὸς καὶ ἐπὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Φορτουνάτου ἔγραψε διαφόρους σημειώσεις δικανικοῦ περιεχομένου, ἐπιστολὰς καὶ ὕμνον ἰταλιστί. Γ. Μ. Θ.

— Φώσκολος (Foscolo), ***Οὖγος***. Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων Ἰταλῶν ποιητῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, εὐγενοῦς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1778. Ὁ πατήρ του *Ἀνδρέας*, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1754, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ζάκυνθον μετὰ τὸ πέρας τῶν ἰατρικῶν σπουδῶν του, ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν Ζακυνθίαν ὀρθόδοξον Διαμαντίναν Σπαθῆ, ἐξ ἧς ἔσχε τέσσαρα τέκνα: τὸν *Νικόλαον* (αὐτοκληθέντα *Οὖγον* τῷ 1795), *Ρουμπίναν* (1780), *Ἰωάννην-Διονύσιον* (1781) καὶ τὸν *Κωνσταντῖνον-Ἄγγελον*, γεννηθέντα ἐν Σπαλάτῳ (1787). Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ, διορισθεὶς ἰατρὸς εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Σπαλάτου, ἐγκατεστάθη ἐκεῖ μετὰ τῆς οἰκογενείας του (1786), ὅπου μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν. Ἡ χήρα μετέβη τότε εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἀφῆκε τὸν Οὖγον μέχρι τοῦ 1792, ὁπότε ἐγκατεστάθη τελικῶς μετὰ τῶν τέκνων της εἰς τὴν Βενετίαν. Ἐν Ζακύνθῳ ὁ δεκαετὴς Οὖγος εἶχε διδάσκαλον τὸν Ἀντώνιον Μαρτελάον, ἐν δὲ τῇ Δαλματίᾳ ἐφοίτησεν εἰς τὸ ἐκεῖ σεμινάριον, μεθ' ὃ ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἐν Βενετίᾳ σχολὴν τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἠκολούθησε κλασσικὰ μαθήματα καὶ ρητορικήν. Φύσις ἀνήσυχος, φιλελεύθερος, μελαγχολική, ἠσθάνθη λίαν ἐνωρὶς κλίσιν πρὸς τὴν ποίησιν, ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Δάντη. Ποιήματα ἤρχισε γράφων δεκαεξαετής, τὴν γενικὴν ὅμως προσοχὴν ἐκίνησε λόγῳ τῶν ποιημάτων του «Πρὸς τὸν Ναπολέοντα Ἐλευθερωτὴν» καὶ «Πρὸς τοὺς νέους δημοκρατικούς». Εἰσαχθεὶς εἰς τὰ περίφημα φιλολογικὰ σαλόνια τῆς Γιουστίνας Ρενιὲ καὶ τῆς Ἰσαβέλλας Θεοτόκη Ἀλμπρίτσι, ἐγνωρίσθη μὲ ἐπιφανεῖς ἄνδρας. Εἰς ἡλικίαν δέκα ἐννέα ἐτῶν ἔδωσεν εἰς τὸ θέατρον τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου τὴν πρώτην του τραγῳδίαν «Θυέστης», ἥτις ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν. Γενόμενος ὕποπτος, λόγῳ τῶν δημοκρατικῶν του αἰσθημάτων, κατέφυγεν εἰς τὴν νεοπαγῆ Κισαλπινὴν δημοκρατίαν, καταταχθεὶς ἐθελοντὴς εἰς τὸν δημοκρατικὸν στρατόν, ἐπανῆλθεν ὅμως ἅμα τῇ πτώσει τῆς ἀριστοκρατικῆς κυβερνήσεως, ἐκλεγεὶς γραμματεὺς τοῦ δήμου, ὅτε καὶ ἀνεδείχθη φλογερὸς ρήτωρ. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Καμποφορμίου, ἀπογοητευμένος διὰ τὴν προδοσίαν τῆς πατρίδος του, κατέφυγεν εἰς τὸ Μιλᾶνον, ἀναμιχθεὶς ζωηρῶς εἰς τὴν πολιτικὴν ζωήν. Διετέλεσε συντάκτης τοῦ «Ἰταλικοῦ Μηνυτορος» καὶ ἱδρυτὴς τοῦ «Δημοκρατικοῦ πνεύματος». Ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας, καθ' ἃς ἠγωνίσθη γενναίως, τραυματισθεὶς κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Τσέντο. Εἰς τὸ συνέδριον τῆς Λυῶνος ἐστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας. Τῷ 1802 ἐξέδωκε τὸ μυθιστόρημα «Αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὄρτις», τὸ ὁποῖον εἶχε μεγίστην ἐπιτυχίαν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσίευσε δύο θαυμασίας ᾠδὰς καὶ δώδεκα σονέττα, ἐκ τῶν τελειοτέρων καὶ ὡραιοτέρων τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας, καὶ τὰ «Σχόλια ἐπὶ τῆς κόμης τῆς Βερενίκης», θαυμαστὸν ἔργον. Τῷ 1804 ὑπηρέτησεν ὡς λοχαγὸς ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου συνεδέθη μετά τινος Ἀγγλίδος αἰχμαλώτου, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε νόθον κόρην, τὴν Φλωριάναν Ἔμερυτ. Ἐκεῖ ἐξέμαθε καὶ τὴν ἀγγλικήν, μεταφράσας τὸ «Αἰσθηματικὸν ταξίδιον» τοῦ Στέρν. Εἰς τὸ Μιλᾶνον ἐπανῆλθε τῷ 1806, τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος ἐξέδωκε μετάφρασίν του τῆς Ἰλιάδος καὶ τὸ ἀριστούργημά του «Οἱ Τάφοι», φιλολογικὸν γεγονὸς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τῷ 1808 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παβίας καὶ ἔδωσε σειρὰν μαθημάτων, μετὰ τὴν κατάργησιν δὲ τῆς ἕδρας ταύτης ὁ ποιητής, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα ἐμεσουράνει, ἐπέστρεψεν εἰς Μιλᾶνον. Ἡ τραγῳδία του «Ὁ Αἴας», παιχθεῖσα εἰς τὴν Σκάλαν, ἀπετυγχάνει, τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ἠνάγκασε τὸν ποιητήν, καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ Μιλάνου. Εἰς τὴν Φλωρεντίαν (1813) γνωρίζεται μὲ τὴν περίφημον φίλην τοῦ Ἀλφιέρι, κοντέσσαν Ἀλμπάνυ, καὶ γράφει τὸ πλεῖστον τοῦ κλασσικοῦ ἀριστουργήματός του «Αἱ Χάριτες». Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος, μὴ θέλων νὰ ὁρκισθῇ πίστιν εἰς τοὺς Αὐστριακούς, αὐτοεξορίζεται εἰς τὴν Ἑλβετίαν (1815), ἔνθα ἡ διαμονή του ὑπῆρξε θλιβερά· εἰς στερήσεις καὶ ἀγωνίας, καταδιωκόμενος, κρυπτόμενος, στερούμενος τῶν πάντων, περιέρχεται τὰς πόλεις ὑπὸ ψευδὲς ὄνομα, ἀλλ' ἐργάζεται πάντοτε. Συγγράφει τὴν ἱστορίαν τοῦ ἰταλικοῦ σονέτου καὶ λατινιστὶ τὸ περίφημον σατιρικὸν του ἔργον «Ὑπερκάλυψις». Ἐπιτυχὼν τέλος, τῇ ἐπεμβάσει τοῦ φίλου του Καποδιστρίου, διαβατήριον δι' Ἀγγλίαν, μεταβαίνει εἰς Λονδῖνον (Σεπτέμβριος 1816) μετὰ τοῦ φίλου του Ἀνδρέου Κάλβου, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας· ἀλλ' ἀσθενήσας περιέρχεται εἰς δεινὴν οἰκονομικὴν θέσιν. Ἀποφασίζει τότε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον μετὰ τοῦ φίλου του Δ. Βούλτσου, ἀλλ' ἀτύχημα εἰς τὸν πόδα τὸν ἀναγκάζει νὰ παραιτηθῇ τοῦ σχεδίου του. Τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπορίζετο ἐκ μαθημάτων εἰς Ἄγγλους ἀριστοκράτας καὶ ἐκ τῆς συνεργασίας του εἰς τὴν «Ἐπιθεώρησιν τοῦ Ἐδιμβούργου», εἰς τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευε θαυμασίας κριτικὰς μελέτας διὰ τὸν Δάντην, τὸν Πετράρχην, διὰ τὴν Πάργαν (Ὀκτ. 1810), δι' ἧς ἐδημοσίευσε καὶ αὐτοτελὲς βιβλίον, «Αἱ ἀτυχίαι καὶ ἡ παραχώρησις τῆς Πάργας», πλῆρες ἐνδιαφέροντος, τῇ βοηθείᾳ τοῦ φίλου του καὶ μετέπειτα κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου, ὅστις τοῦ ἐπρομήθευσε σπουδαιοτάτας πληροφορίας καὶ διπλωματικὰ ἔγγραφα. Ἀπειλήθη ὅμως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δι' ἐξορίας καὶ μὴ θέλων νὰ ἐκθέσῃ τὸν Καποδίστριαν, δὲν ἔθεσεν αὐτὸ εἰς κυκλοφορίαν. Ἠγωνίσθη ἐπίσης καὶ ἐναντίον τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ Μαῖτλαντ καὶ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τοῦ Ἰονίου Συντάγματος διὰ τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἰσχυρῶν του φίλων. Ἐνδιεφέρθη ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἵδρυσιν πανεπιστημίου εἰς τὴν Κέρκυραν, γράψας σχετικὴν μελέτην. Τῷ 1824 ἔγραψεν εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον ἐπιστολήν, τὴν μόνην ἣν ἔγραψεν ἑλληνιστί, δι' ἧς ἐζήτει νὰ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πολεμήσῃ διὰ τὴν ἐλευθερίαν της, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθει τὴν δημοσιογραφικὴν του δρᾶσιν, δημοσιεύων μελέτας διὰ τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, τὸ αἰολικὸν δίγαμμα, τὸ «Δεκαήμερον» τοῦ Βοκκακίου καὶ τὴν «Θείαν κωμῳδίαν» τοῦ Δάντη. Κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐδημοσίευσε τὴν περίφημον «Ἀπολογητικὴν ἐπιστολὴν», εἶδος πολιτικῆς διαθήκης. Καταβληθεὶς ὅμως ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὕδρωπος, ἐξ οὗ ὑπέφερεν, ἀπέθανε τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1827, ταφεὶς εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦ Chiswick πλησίον τοῦ Λονδίνου. Τὰ ὀστᾶ του, ἀποκρουσθείσης ἀναλόγου αἰτήσεως τοῦ δήμου Ζακυνθίων, ἀπεδόθησαν τῷ 1861 εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐτάφησαν εἰς τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ ἰταλικὸν πάνθεον.

Οὖγος Φώσκολος.

[Προσωπογραφία τοῦ Ἀντωνίου Φάμπρ, ἀποκειμένη ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς τὴν πινακοθήκην Antica e Moderna.]

Ποιητὴς καὶ κριτικὸς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων, βαθὺς ἑλληνιστής, φιλόσοφος, πολυμαθής, δημοσιογράφος, ρήτωρ, πατριώτης, ἥρως, ἐρωτοπαθής, διήνυσε ζωὴν πλήρη περιπετειῶν, ἐρώτων, δόξης, λατρείας καὶ θαυμασμοῦ, ἀλλὰ καὶ καταδιώξεων, στερήσεων, ἀπογοητεύσεων, πενίας. Ἐκ τῶν ἔργων του μετεφράσθησαν: «Οἱ Τάφοι» ὑπὸ Γ. Καλοσγούρου, «Αἱ Χάριτες» (1927), αἱ «Ὠδαὶ» καὶ τὸ βιβλίον του διὰ τὴν Πάργαν, ὑπὸ Μαριέττας Μινώτου καὶ ὁ «Ὄρτις» ὑπὸ Γ. Σφήκα. Τὴν 27ην Νοεμβρίου 1927 ἑωρτάσθη ἐπισήμως ἐν Ζακύνθῳ ἡ ἑκατονταετηρὶς τοῦ ποιητοῦ τῇ συμμετοχῇ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως ἀποκαλυφθείσης τῆς προτομῆς τοῦ ποιητοῦ καὶ ἐκδοθέντος ἀναμνηστικοῦ λευκώματος. Διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Φωσκόλου ἔγραψαν πλεῖστοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ: G. Chiarini («La vita di U. F.», Barbera, 1927), C. A. Traversi e A. Ottolini («Ugo Foscolo» vol 4, Milano 1927—1928), V. Piccoli («Foscolo» Milano 1927), Fr. Guardione («Narrazione delle fortune e della cessione di Parga», Palermo 1927) καὶ οἱ ἡμέτεροι Μ. Σιγοῦρος («Οὖγος Φώσκολος» καὶ Σ. Μινώτος «Ἑλληνικὴ ψυχὴ τοῦ Φωσκόλου» (Ἀθῆναι 1928). Μ. ΜΙΝΩΤΟΥ

Φωσσὰρ (Fauchard), ***Πέτρος***. Γάλλος ὀδοντίατρος (1680—1761). Συγγραφεὺς τοῦ πρώτου ὀδοντιατρικοῦ ἔργου εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἔργου: «Chirurgien dentiste» καὶ θεμελιωτὴς τῆς νέας ὀδοντιατρικῆς ἐπιστήμης. Ἰδιαιτέρως ἐμελέτησε τὴν πυορροϊκὴν οὐλίτιδα, ἣν τινες ὀνομάζουσι νόσον τοῦ Φωσσάρ, καὶ συνέβαλεν εἰς ἀνάπτυξιν

Digitized by Google

τῆς ὀδοντικῆς χειρουργικῆς καὶ τῆς ὀδοντικῆς προσθετικῆς. Θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος κατασκευάσας ὀδοντοστοιχίας μεθ' ὑπερῴας.

φωσσᾶτον (τὸ) *[Βυζαντ.]*· βλ. λ. *φοσσᾶτον*.

Φώσταινα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ 'Αχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 241, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Δροβιανίτη, Λόγγο* καὶ *Μπεσμουτέϊκα*, 402. Κεῖται περὶ τὰ 10 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Κάτω 'Αχαΐας, εἰς εὔφορον καὶ πεδινὴν θέσιν, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

φωστήρ, —*ῆρος* (ὁ)· ὁ φωτίζων, ὁ λάμπων, λαμπτήρ· ‖ μεταφ., ὁ φωτίζων διὰ τῆς ἐπιστήμης, διὰ τῆς γνώσεως· ‖ δημοτ., *φωστήρας* (ὁ)· ἐπὶ ἐπιμελοῦς καὶ εὐφυοῦς μαθητοῦ: «εἶναι φωστήρας, κανεὶς δὲν τοῦ βγαίνει».

—**«Φωστήρ»**. 'Εφημερὶς ἐν 'Αθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 23ην Φεβρουαρίου 1871.

φώσ αινος ὁ) (Phosphaenus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

φωσφατίδια (οἱ) *['Οργ. Χημ.]*. Φωσφοροῦχοι ἑνώσεις, διάφοροι τῶν λεκιθινῶν, ἀπαντῶσαι εἰς τὸν ὀργανισμόν. Κύριον συστατικὸν αὐτῶν εἶναι τὸ γλυκερινοφωσφορικὸν ὀξύ, ἡνωμένον μετὰ ριζῶν λιπαρῶν ὀξέων καὶ μιᾶς ἢ πλειόνων βασικῶν ριζῶν, διαφόρων τῆς χολίνης. Σ. Γ.

φωσφατίνη (ἡ). 'Αμυλοῦχος διαιτητικὴ τροφή, χορηγουμένη εἰς τὰ ἀπογαλακτιζόμενα βρέφη. Συνίσταται ἐξ ἀμυλούχων ὑλῶν (σίτου, ὀρύζης, γεωμήλου, μαρανταμύλου, ταπιόκας κ. λ.), σακχάρου κα φωσφορικοῦ ἀσβεστίου. Σ. Γ.

φωσφατουρία (ἡ) *['Ιατρ.]*· βλ. *ὑπερφωσφορουρία*.

φωσφῖναι (αἱ) *[Χημ.]*. βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

φωσφινικὰ ὀξέα *[Χημ.]*· βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

φωσφινοξείδια (τὰ) *[Χημ.]*· βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

φωσφολιπῖναι (αἱ) *['Οργ. Χημ]*. Συνώνυμον τῶν *φωσφατιδίων* (βλ. λ.).

φωσφορίζω· ἀναδίδω φῶς, λάμψιν ἐπαναλαμβανομένην, φεγγοβολῶ.

φωσφορικός, —*ή,* —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος ἢ ὁπωσδήποτε ἀνήκων εἰς τὸν φωσφόρον.

—**φωσφορικὰ ἅλατα**· βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις.

—**φωσφορικὰ λιπάσματα.** 'Η προσθήκη τῶν φωσφορικῶν λιπασμάτων σκοπεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔδαφος τὸ φωσφορικὸν ὀξύ, τὸ ὁποῖον ἐλλείπει, καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ποσότητα, ἥτις ἀφῃρέθη ἀπὸ τὸ ἔδαφος διὰ τῶν καλλιεργειῶν. Τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ παίζει σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν βλάστησιν· συσσωματοῦται ἰδίως εἰς τοὺς σπόρους, ἐν τῇ τέφρᾳ τῶν ὁποίων ἡ χημικὴ ἀνάλυσις δίδει μέσην περιεκτικότητα 47 % φωσφορικοῦ ὀξέος. 'Ο σκελετὸς τῶν ὀστῶν τῶν διαφόρων ζῴων περιέχει μεγάλην ποσότητα φωσφορικοῦ ὀξέος, ἥτις ἀνέρχεται εἰς 20—21 % ἀνυδρίτου φωσφορικοῦ ὀξέος. Ὅταν τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διαιτῶνται τὰ ζῷα, εἶναι πτωχὸν εἰς φωσφορικὸν ὀξύ, ταῦτα παραμένουσι καχεκτικὰ καὶ μικρὰ τὸ ἀνάστημα, ἐπειδὴ τὰ φυτὰ δὲν χορηγοῦσιν εἰς αὐτὰ τὴν ἀπαιτουμένην ποσότητα τοῦ θρεπτικοῦ τούτου συστατικοῦ διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ὀστέων καὶ τὴν εὐεξίαν αὐτῶν ἐν γένει.

Τὰ διάφορα φυτὰ ἀφαιροῦσιν ἐτησίως σημαντικὰς ποσότητας φωσφορικοῦ ὀξέος καὶ εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὸ ἔδαφος καθίσταται στεῖρον. Εἰς ἕκαστον στρέμμα γῆς, ὁ σῖτος π. χ. ἀφαιρεῖ ἐτησίως 4.65 χλγρ. φωσφορικοῦ τριασβεστίου, ἡ κάνναβις καὶ ἡ μηδικὴ 11 χλγρ. καὶ τὰ σακχαρότευτλα 9.45 χλγρ. 'Εὰν δὲν ἀντικατασταθῶσι τὰ ποσὰ ταῦτα, μοιραίως τὸ ἔδαφος θὰ παύσῃ νὰ παράγῃ καὶ νὰ ἀποδίδῃ. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ 'Ελλάς, ἡ Σικελία, ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ 'Ισπανία ἀπετέλουν τὸν σιτοβολῶνα τῆς Εὐρώπης, νῦν ὅμως ἡ παραγωγὴ αὐτῶν ἠλαττώθη εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἐπειδὴ δὲν ἐσκέφθησαν ν' ἀναπληρώσωσιν εἰς τὰς καταλλήλους ἀναλογίας τὰ ἀφαιρούμενα διὰ τῶν ἐσοδειῶν θρεπτικὰ συστατικὰ καὶ ἰδίᾳ τὸ φωσφορικὸν ὀξύ. Πηγαί, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν τὸ πολύτιμον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον, ἐκτὸς τῆς κόπρου, ἥτις δὲν περιέχει ποσότητα δυναμένην νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν, εἶναι οἱ κοπρόλιθοι, οἱ φωσφορῖται, τὸ ὀστεάλευρον, ἡ σκωρία Thomas καὶ τὰ ὑπερφωσφορικὰ λιπάσματα. Οἱ κοπρόλιθοι εἶναι συγκεκολλημένοι νεφροειδεῖς ὄγκοι περιέχοντες τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ ἡνωμένον μετὰ τῆς ἀσβέστου ὑπὸ μορφὴν τριασβεστίου, εἰς ἀσβεστολιθικὰ ἰδίως πετρώματα. Πιστεύεται ὅτι εἶναι ἀπολιθωμένα ἐκκρίματα ἢ ἀποθέματα ζῴων, ἅτινα ἐτρέφοντο ἐξ ἰχθύων. Περιέχουσι 50—60 % φωσφορικοῦ τριασβεστίου. Χρησιμοποιοῦνται εἰς ὄξινα ἰδίως καὶ χουμώδη ἐδάφη ἀκατέργαστα, ὑπὸ λίαν διαμεμερισμένην μορφήν. Οἱ φωσφορῖται ἀποτελοῦσι τὴν σπουδαιοτέραν πρώτην ὕλην διὰ τὴν βιομηχανίαν τῶν ὑπερφωσφορικῶν λιπασμάτων. Εἶναι ἄμορφον φωσφορικὸν τριασβέστιον, προερχόμενον ἴσως ἀπὸ τὴν ἀπολίθωσιν καὶ ὀρυκτοποίησιν ἀρχαίων κοιτασμάτων ἀζωτούχων γκουανό. Συνίσταται οὐσιωδῶς ἐξ ἀπατίτου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκαθαρίστου, περιέχοντος ἄλλοτε μὲν χλωριοῦχον ἀσβέστιον, ἄλλοτε δὲ φθοριοῦχον ἀσβέστιον. Συναντῶνται ἰδίως εἰς τὰς 'Ηνωμένας Πολιτείας, τὸ 'Αλγέριον, τὴν Τύνιδα καὶ κατὰ μικρὰς ποσότητας εἰς Γαλλίαν καὶ Βέλγιον. Οἱ φωσφορῖται τῆς Τύνιδος, καὶ εἰδικῶς οἱ τῶν ὀρυχείων τῆς Gafsa, περιέχουσι 58—65 % φωσφορικὸν τριασβέστιον, 10—15 % ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, 2 % περίπου ὀξείδια σιδήρου καὶ ἀργιλλίου καὶ 3—4 % ὑγρασίαν.

Τὸ ὀστεάλευρον προέρχεται ἐκ τῶν ὀστέων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐξ αὐτῶν τοῦ λίπους διὰ βρασμοῦ μεθ' ὕδατος ἢ κατεργασίας αὐτῶν διὰ θειούχου ἄνθρακος ἢ βενζίνης. Εἶτα ἐνεργεῖται ἡ ἀποζελατίνωσις, ἡ ἀφαίρεσις δηλαδὴ τῆς ὀστεΐνης δι' ὑπερθέρμου ἀτμοῦ ὑπὸ πίεσιν $1\frac{1}{2}$ ἀτμοσφαίρας, καὶ τέλος προσβάλλονται ὑπὸ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, τὸ ὁποῖον βαθμιαίως ἐξουδετεροῦται ὑπὸ γάλακτος ἀσβέστου. Τὸ λαμβανόμενον προϊὸν εἶναι λίαν ἀφομοιώσιμον ὑπὸ τῶν φυτῶν, ὡς εὑρισκόμενον ὑπὸ μορφὴν ἐξόχως διαμεμερισμένην καὶ διαλυτὴν ἐν κιτρικῷ διαλύματι (Phosphate précipité). Περιέχει 36—40 % ἀνυδρίτου φωσφορικοῦ ὀξέος. Τὰ ἀκατέργαστα ὀστᾶ περιέχουσι 55—65 % φωσφορικὸν τριασβέστιον 1—3 % φωσφορικὸν μαγνήσιον 2—9 % ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, 0,5 % φθοριοῦχον ἀσβέστιον, 25 % ὀστεΐνην (ζελατίνα), 5 —15 % λίπος καὶ 10 % ὕδωρ.

'Η σκωρία Thomas παράγεται ὡς δεύτερον προϊὸν εἰς τὰ ἐργοστάσια χάλυβος διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος ἐκ τοῦ χυτοσιδήρου, ὅστις περιέχει μέχρι 2 % $P^2 O^5$. 'Η ἐξαγωγὴ τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος ἐκ τοῦ χυτοσιδήρου γίνεται διὰ τῆς προσθήκης καυστικῆς ἀσβέστου εἰς τὴν ὑψικάμινον Bessemer. 'Η σκωρία περιέχει μέχρις 20 % ἀνυδρίτου φωσφορικοῦ ὀξέος $P^2 O^5$, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ὑπὸ μορφὴν φωσφορικοῦ τετρασβεστίου. 'Η ἀποτελεσματικότης αὐτῆς ἐν τῇ γεωργίᾳ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ, ἤτοι τοῦ βαθμοῦ λεπτότητος. 'Η λιπαντικὴ αὐτῆς δόσις ἀνέρχεται εἰς 80—100 χλγρ. κατὰ στρέμμα. 'Η παραγωγὴ τῆς σκωρίας Thomas ἐν Εὐρώπῃ ἀνέρχεται εἰς 2 ἑκατομ. τόννους· βλ. καὶ λ. *ὑπερφωσφορικὰ λιπάσματα*. Ι. Γ. Π.

— **φωσφορικὸν ὀξύ**· βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις.

— **φωσφορικοῦ ὀξέος ἐστέρες**· βλ. τὰς λ. *φωσφόρος* καὶ *ἐστέρες*.

Φωσφόριον *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Βοσπόριον*.

Φωσφόριος. Ρωμαῖος πολιτικὸς (βλ. λ. *Σύμμαχος* Λεύκιος Αὐρήλιος 'Αβιάνιος).

φωσφορισμὸς (ὁ)· ἀνάδοσις λάμψεως ταχέως ἐπαναλαμβανομένης: «φωσφορισμὸς τῆς πυγολαμπίδος».

— *[Φυσ.]* 'Ο *φωσφορισμὸς* δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπίσης ὡς *φθορισμὸς* (βλ. λ.), ἀφοῦ καὶ οὗτος συνίσταται εἰς τὴν διέγερσιν φωτοβολίας τῶν σωμάτων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν προσπιπτούσης ἀκτινοβολίας. 'Η μόνη διαφορά, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ φωσφορισμοῦ καὶ φθορισμοῦ, εἶναι ὅτι ὁ μὲν φθορισμὸς παύει εὐθὺς ὡς ἐκλείψῃ καὶ ἡ διεγείρουσα ἀκτινοβολία, ἐνῷ ὁ φωσφορισμὸς διαρκεῖ ἐπί τι χρονικὸν διάστημα, ἄλλοτε μέγα καὶ ἄλλοτε μικρόν, καὶ μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς διεγειρούσης ἀκτινοβολίας. 'Ενίοτε ἡ κατὰ τὸν φωσφορισμὸν παραμένουσα ἀκτινοβολία διαρκεῖ τόσον μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ὥστε ἀπαιτοῦνται εἰδικαὶ συσκευαί, καλούμεναι *φωσφοροσκόπια*. 'Ο μηχανισμὸς τοῦ φωσφορισμοῦ εἶναι ἐν γένει λίαν περίπλοκος. Κ. Π.

— *[Ζωολ.]* Καλεῖται *φωσφορισμὸς* ἐν τῇ ζωολογίᾳ ἡ ἰδιότης, ἣν ἔχουσι πλεῖστοι ζωϊκοὶ ὀργανισμοὶ νὰ ἐκπέμπωσιν ἀμυδρὸν ἢ καὶ ἀρκετὰ ἔντονον φῶς ἐν τῷ σκότει. 'Εκ τῶν ἀξιολογωτέρων φωσφοριζόντων ζῴων εἶναι ἡ *λαμπυρὶς* (κοιν. *κωλοφωτιά)*, πλεῖστοι θαλάσσιοι μικροοργανισμοί, ἀνήκοντες κυρίως εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν μαστιγοφόρων πρωτοζῴων, μέδουσαί τινες καὶ πλεῖστα σιφωνοφόρα καὶ χιτωνοφόρα. Τὸ φαινόμενον τοῦ φωσφορισμοῦ παρουσιάζουσι καὶ εἴδη τινὰ ἐξωτικῶν ἰχθύων, βιούντων εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῶν ὠκεανῶν. Δ. Ν. Π.

— *['Ορυκτολ.]* Τὸ φαινόμενον τοῦ *φωσφορισμοῦ* παρατηρεῖται καὶ εἰς περιωρισμένον ἀριθμὸν ὀρυκτῶν τινων, καὶ μάλιστα οὐχὶ εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς καὶ τοὺς τόπους εὑρέσεως ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀρυκτοῦ. 'Εν τῇ ὀρυκτολογίᾳ διακρίνουν ἀναλόγως τῶν προκαλούντων τὸ φαινόμενον αἰτίων:

α) Καθ' αὐτὸ *φωσφορισμόν*, προκαλούμενον δι' ἐκθέσεως τοῦ ὀρυκτοῦ εἰς τὴν ἄμεσον ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν ἢ καὶ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Τὸ τοιοῦτον φαινόμενον παρουσιάζουν ὁ ἀδάμας, ὁ ἐψημένος βαρίτης καὶ εἰς μικρὰν κλίμακα ὁ στροντιανίτης, ὁ ἀσβεστόλιθος ἢ κρητίς, ὁ ἀραγονίτης, ἡ ἰνώδης γύψος κλπ., οὐδὲν δ' ἐκ τῶν πυριτικῶν ὀρυκτῶν.

β) *Λαμπυρισμόν*, προκαλούμενον δι' ἐκθέσεως τοῦ ὀρυκτοῦ εἰς ἀκτῖνας καθοδικάς, ραδίου καὶ Ραΐντγκεν. Τὸ τοιοῦτον φαινόμενον παρουσιάζουν τὰ ὀρυκτὰ σφαλερίτης, φθορίτης, σχεελίτης, βολλαστονίτης, ἀπατίτης, ἀσβεστίτης, κερουσσίτης, ἀγγλεσίτης, ὀρυκτὸν ἅλας, κεραργυρίτης, ἀπουλαῖος, ζιρκόνιον, ἀδάμας κλπ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο χρησιμοποιεῖται ἐπωφελῶς πρὸς διάκρισιν τῶν ἀληθῶν πολυτίμων λίθων ἀπὸ τῶν ψευδῶν.

γ) *Θερμολαμπυρισμόν*, προκαλούμενον διὰ θερμάνσεως τοῦ ὀρυκτοῦ. Τοιαῦτα ὀρυκτὰ εἶναι ὁ ἀδάμας καὶ ὁ φθορίτης, ὁ φωσφορίτης, ὁ ἀσβεστίτης καὶ πολλὰ πυριτικά.

δ) *'Ηλεκτρολαμπυρισμόν*. 'Ο ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ προκαλεῖ τοῦτον εἰς τὸν πράσινον φθορίτην καὶ εἰς τὸν ἐψημένον βαρίτην.

ε) *Τριβολαμπυρισμόν*, προκαλούμενον διὰ μηχανικῆς ἐπιδράσεως (θραύσεως, λειάνσεως, τριβῆς κλπ.). Τοιαῦτα ὀρυκτὰ εἶναι ὁ σφαλερίτης τοῦ Kapnik, τὸ μάρμαρον, ὁ δολομίτης ὁ χαλαζίας, ὁ μαρμαρυγίας κλπ. Γ. Κ. Γ.

φωσφορίτης ὁ) (Phosphorit) *['Ορυκτολ.]*. Κρυπτοκρυσταλλικὴ ἢ λεπτοϊνώδης ἢ στιφρὰ ἢ χαλκηδονιοειδὴς ἢ κρητιδοειδὴς ἢ ᾠολιθικὴ ἢ καὶ γεηρὰ παραλλαγὴ τοῦ *ἀπατίτου*. Συχνὰ ὁ φωσφορίτης παρουσιάζεται καὶ εἰς ἐπιφλοιώματα ἢ εἰς βοτρυοειδῆ, σφαιροειδῆ καὶ κονδυλώδη συσσωματώματα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀκάθαρτος ἀπατίτης, περιέχων ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον ($CaCO_3$) ἐνίοτε ἐντελῶς ἐλεύθερος χλωρίου καὶ συχνὰ ἰωδιοῦχος. 'Ο φωσφορίτης ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἴτε εἰς κοιτάσματα μετασωματώσεως (π. χ. τὰ εἰς Logrosan, Truxillo καὶ Cáceres εἰς Estremadure, Lahn, Caylus εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰ τοῦ γαλλικοῦ κεντρικοῦ ὀροπεδίου), εἴτε ὑπὸ μορφὴν αὐτοτελῶν, πολὺ ἐκτεταμένων κοιτασμάτων (ὡς π. χ. εἰς τὸ 'Ανατολικὸν 'Αλγέριον), εἴτε ὑπὸ μορφὴν κροκαλοπαγῶν συντεθειμένων ἐκ κονδύλων καὶ νεφροειδῶν ὄγκων, χρώματος ὀρφνοῦ μέχρι μέλανος, ἰδίᾳ ἐντὸς τῆς κρητιδικῆς καὶ τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως.

'Ο φωσφορίτης εἶναι ἡ μοναδικὴ σχεδὸν φυσικὴ πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν φωσφορικῶν λιπασμάτων, ὡς ἐκ τούτου δ' ἔχει μεγάλην οἰκονομικὴν σημασίαν.

Αἱ σπουδαιότεραι ἐμφανίσεις εἶναι αἱ τῆς Φλωρίδος καὶ τοῦ 'Αλγερίου, ἐπίσης αἱ τοῦ νομοῦ τοῦ Somme (Γαλλίας) καὶ τοῦ Νοτίου Βελγίου, ἡ βόρειος προχώρα τοῦ Harz, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ Βόλγα καὶ Δνεῖπερ περιοχή. 'Επίσης φωσφορίτου κοιτάσματα εὑρίσκονται καὶ ἐντὸς ἀρχαιοτέρων διαπλάσεων εἰς τὸν Θουρίγγιον Δρυμόν, τὴν Tennessee, τὰς πολιτείας Utah καὶ Idaho, τὴν Βεστφαλίαν τὸν νομὸν Ariège (Γαλλίας) καὶ ἀλλαχοῦ. Κ. Γ.

φωσφορογλυκοπρωτεΐδαι (αἱ) *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι *γλυκοπρωτεΐδαι* περιέχουσαι καὶ φωσφόρον. 'Η μᾶλλον γνωστὴ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ *ἑλικοπρωτεΐδη* τῶν λευκωματοφόρων ἀδένων τοῦ Helix pomatia. Σ. Γ.

φωσφοροπρωτεΐδαι (αἱ), ἢ ***νουκλεοαλβουμῖναι*** *['Οργ. Χημ.]*. Τάξις τῶν *πρωτεϊδῶν*, περιέχουσα ὡς πρόσθετον ὁμάδα τὸ φωσφορικὸν ὀξύ, τὸ ὁποῖον καὶ δύναται εὐκόλως ν' ἀποσπασθῇ, ὡς λ. χ. δι' ἀραιοῦ νατρορροφήματος. Ἔχουν χαρακτῆρα ὀξέων. εἶναι ἀδιάλυτοι εἰς καθαρόν, ἁλατοῦχον ἢ ὀξινισθὲν ὕδωρ, διαλύονται ὅμως εἰς ἀραιότατον καλίρρυμμα ἢ ἀσβέστιον ὕδωρ, σχηματιζομένων ἁλάτων, ἐκ τῶν διαλυμάτων δ' αὐτῶν καθιζάνονται πάλιν δι' ὀξέων. Τὸ οὐδέτερον ἢ ἀσθενῶς ὄξινον διάλυμα τῶν ἁλάτων αὐτῶν δὲν πήγνυται διὰ βρασμοῦ. Παρέχουν ὅλας τὰς χρωστικὰς ἀντιδράσεις τῶν ἀτελῶν λευκωμάτων, ἐξαλατοῦνται δὲ διὰ μὲν μαγειρικοῦ ἅλατος ἀτελῶς, διὰ δὲ θειικοῦ μαγνησίου πλήρως. Αἱ φωσφοροπρωτεΐδαι ἀπαντῶσιν, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων λευκωμάτων, εἰς τὸ πρωτόπλασμα καὶ τοὺς πυρῆνας ὅλων τῶν ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν κυττάρων. Εἰς αὐτὰς κατατάσσονται: ἡ *καζεΐνη*, ἡ *βιτελίνη*, ἡ *ἰχθυουλίνη*, αἱ *μυκινοειδεῖς νουκλεοαλβουμῖναι* καὶ αἱ *φυτοβιτελῖναι* ἢ *φυτικαὶ νουκλεοαλβουμῖναι*. Σ. Γ.

φωσφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων φῶς, ὁ φωτίζων· ‖ ἀρχ. «φωσφόρος ἀστὴρ» ὁ ἑωσφόρος, ὁ αὐγερινός.

φωσφόρος (ὁ) *[Χημ.]*. Χημικὸν στοιχεῖον, ἔχον σύμβολον P καὶ ἀτομικὸν βάρος 31,04. 'Απαντᾷ εἰς δύο ἀλλοτροπικὰς μορφάς, ἤτοι τὸν καλούμενον *ἄχρουν* καὶ τὸν *ἐρυθρὸν* φωσφόρον. 'Ο συνήθης ἄχρους φωσφόρος εἶναι διαφανὴς μᾶζα,

Digitized by Google

ἥτις εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ δωματίου κόπτεται ὡς ὁ κηρός. Κρυσταλλοῦται κατὰ τὴν ἐξάτμισιν τῶν ἐν διθειάνθρακι διαλυμάτων αὐτοῦ εἰς κανονικοὺς κρυστάλλους, συνήθως ῥομβοδωδεκάεδρα. Τήκεται εἰς 44°,5 καὶ βράζει εἰς 290°. Ὁ φωσφόρος ἐξατμίζεται ἤδη εἰς συνήθη θερμοκρασίαν κατὰ καταφανῆ τρόπον καὶ ἀφίπταται σχετικῶς εὐκόλως δι' ὑδρατμῶν. Εἰς τὸ ὕδωρ διαλύεται μόνον εἰς ἴχνη, ὀλίγον εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὴν γλυκερίνην καὶ τὸ ὀξικὸν ὀξύ, ἀφθονώτερον εἰς τὸν αἰθέρα, βενζόλιον τερεβινθέλαιον καὶ λιπαρὰ ἔλαια καὶ εὐκολώτατα εἰς τὸ χλωριοῦχον θεῖον, τὸν τριχλωριοῦχον φωσφόρον, τὸν τριβρωμιοῦχον φωσφόρον καὶ εἰδικῶς εἰς τὸν διθειάνθρακα, ὅστις διαλύει δεκαοκταπλάσιον βάρος αὐτοῦ. Χαρακτηριστικὸν διὰ τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι τὸ εὐκόλως ἀναφλέξιμον αὐτοῦ. Ἤδη εἰς τοὺς 60° σχηματίζει ὁ φωσφόρος φλόγα, καιόμενος διὰ κιτρινολεύκου φλογὸς πρὸς πεντοξείδιον τοῦ φωσφόρου. Τὸ φῶς τοῦτο, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ τοῦ μαγνησίου καὶ ἀργιλλίου, μικρὰν μόνον φωτογραφικὴν ἐνέργειαν κέκτηται. Ἐκτινασσόμενα τεμαχίδια τοῦ καιομένου φωσφόρου προκαλοῦν βαθείας καὶ ὀδυνηρὰς πληγὰς ἐπὶ τοῦ δέρματος. Ἐν λεπτοτάτῃ κατανομῇ, ὡς λ. χ. μετὰ τὴν ἐξάτμισιν διαλύματος αὐτοῦ ἐν διθειάνθρακι ἐπὶ διηθητικοῦ χάρτου, αὐταναφλέγεται εἰς τὸν ἀέρα. Κατὰ κανόνα πρέπει νὰ φυλάσσηται καὶ νὰ κόπτεται ὑπὸ τὸ ὕδωρ.

Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης ἰδιότης τοῦ φωσφόρου εἶναι ὁ φωτισμός, ὃν παρέχει κατὰ τὴν ἐξάτμισίν του. Οὕτω λ. χ., ὅταν ἐν τῷ σκότει εἰς τὸν δι' ὕδατος μερικῶς κεκαλυμμένον φωσφόρον ἀφήνεται νὰ εἰσέλθῃ ἀήρ, ὡς καὶ ὅταν οἱαδήποτε ὕλη τρίπτεται δι' αὐτοῦ, ἐμφανίζεται φῶς. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς προκύπτει ὄζον.

Κατὰ τὴν βραδεῖαν ὀξείδωσιν τοῦ φωσφόρου ἐν τῷ ἀέρι παράγεται φωσφορῶδες ὀξὺ H_3PO_3 καὶ ὑποφωσφορικὸν ὀξὺ $H_4P_2O_6$, κατὰ δὲ τὴν καῦσιν αὐτοῦ πεντοξείδιον τοῦ φωσφόρου P_2O_5. Ὁ φωσφόρος ἀποχωρίζει τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τὸν χαλκὸν καὶ τὸν μόλυβδον ἐκ τῶν ἁλάτων αὐτῶν. Ὑπὸ τῶν ὑποχλωριωδῶν ἁλάτων, τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος, τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος κλπ. ὀξειδοῦται πρὸς φωσφορικὸν ὀξὺ H_3PO_4. Μετὰ χλωρίου καὶ βρωμίου ἑνοῦται εὐκόλως πρὸς τριχλωριοῦχον καὶ πενταχλωριοῦχον φωσφόρον καὶ πρὸς τριβρωμιοῦχον καὶ πενταβρωμιοῦχον φωσφόρον, ἐνῷ μετὰ τοῦ ἰωδίου σχηματίζει τὰς ἑνώσεις PJ_3 καὶ P_2J_4. Εἰς τὸ καυστικὸν κάλιον διαλύεται ὁ φωσφόρος, ὑπὸ ἔκλυσιν φωσφορούχου ὑδρογόνου PH_3 πρὸς ὑποφωσφορῶδες κάλιον:

$$4P + 3KOH + 3H_2O = PH_3 + 3H_2PO_2K.$$

Μετὰ πολλῶν μετάλλων, ὡς τὸ ἀργίλλιον, ὁ ψευδάργυρος, τὸ κάδμιον, ὁ σίδηρος καὶ ὁ χαλκός, ἑνοῦται ἀπ' εὐθείας πρὸς καλῶς χαρακτηριζομένας ἑνώσεις. Κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ἀμμωνίας καὶ τοῦ τριοξειδίου τοῦ θείου ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν ὁ φωσφόρος δρᾷ ὡς δηλητήριον τοῦ καταλύτου.

Ὁ *ἄχρους* φωσφόρος εἶναι ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων δηλητηρίων καὶ 0,1 γρ. λεπτότατα κατανεμημένου φωσφόρου φονεύει ηὐξημένον ἄνθρωπον. Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν ἀφ' ἑνὸς μέν, ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας, ἀκόμη καὶ 0,05 γρ. νὰ δράσουν θανατηφόρως, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου πολὺ μεγαλύτεραι δόσεις ὅταν εἰσαχθοῦν εἰς τὸν ὀργανισμὸν εἰς μεγαλύτερα τεμάχια, δὲν προκαλοῦν θάνατον.

Ὁ *ἐρυθρὸς* φωσφόρος, ὅστις ἔχει χρῶμα ἐρυθρὸν ἕως ἰῶδες ἢ ἐνίοτε φαιὸν καὶ μετὰ ἰσχυρὰν θέρμανσιν ἰωδομέλαν, εἶναι ἄοσμος καὶ ἄγευστος καὶ ἔχει εἰδικὸν βάρος 2,106. Προκύπτει ἐκ τοῦ συνήθους φωσφόρου κατὰ τὴν διατήρησιν ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ὡς καὶ διὰ θερμάνσεως. Αἱ εἰδικαὶ συνθῆκαι τῆς μετατροπῆς αὐτῆς ἐμελετήθησαν τῷ 1845 ὑπὸ τοῦ Schrötter, εὑρίσκεται δὲ οὗτος ἀπὸ τοῦ 1848 εἰς τὸ ἐμπόριον. Παλαιότερον ἐκαλεῖτο οὗτος ἄμορφος, περιέχει ὅμως οὗτος πάντοτε διπλοθλαστικά, ἑπομένως κρυσταλλικὰ τεμαχίδια. Τήκεται ὑπὸ πίεσιν εἰς 630° περίπου, μετατρεπόμενος κατ' αὐτὴν εἰς συνήθη φωσφόρον, ἀναφλέγεται δὲ εἰς τοὺς 260° περίπου. Εἰς τὸν ἀέρα διατηρεῖται ἀμετάβλητος, ἐφ' ὅσον ὅμως εἶναι τελείως ἀπηλλαγμένος ἀχρόου φωσφόρου. Τὸ ἐμπορικὸν προϊὸν ὅμως περιέχει πάντοτε ἀκόμη ἐλαχίστας ποσότητας ἐξ αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὁ συνήθης φωσφόρος κατὰ τὴν διατήρησιν ὑγραίνεται, λόγῳ σχηματισμοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος. Διὰ κατεργασίας μετ' ἀλκοόλης δύναται ὁ διυγρανθεὶς οὗτος φωσφόρος νὰ καθαρισθῇ πλήρως. Δὲν φωτίζει ἐν τῷ σκότει καὶ δὲν ἀναφλέγεται κατὰ τὴν τριβὴν καὶ ὤθησιν. Εἶναι ἀδιάλυτος εἰς τὸν διθειάνθρακα, τὴν ἀλκοόλην, τὸν αἰθέρα καὶ τὸν τριχλωριοῦχον φωσφόρον καὶ μόνον εἰς ἴχνη διαλυτὸς εἰς τὸν τριβρωμιοῦχον φωσφόρον. Ἀπὸ χημικῆς ἀπόψεως συμπεριφέρεται ὡς ὁ ἄχρους φωσφόρος, δὲν καθιζάνει ὅμως μέταλλα ἐκ τῶν ἁλάτων αὐτῶν. Μετὰ τῶν ἀλογόνων καὶ τοῦ θείου ἀντιδρᾷ οὗτος βραδύτερον, καὶ πρῶτον εἰς ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας, τοῦ ἀχρόου φωσφόρου. Ἀντιθέτως ὑπὸ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος, λόγῳ τῆς λεπτοτέρας αὐτοῦ κατανομῆς, ὀξειδοῦται σημαντικῶς ταχύτερον. Εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν θερμανθὲν θειικὸν ὀξὺ ἀνάγει οὗτος πρὸς διοξείδιον τοῦ θείου. Κατὰ τὴν τριβὴν μετὰ χλωρικοῦ καλίου ἐκρήγνυται οὗτος μετ' ἐμφανίσεως φωτός. Τὸ διχρωμικὸν κάλιον, τὸ νιτρικὸν κάλιον, τὸ ὑπεροξείδιον τοῦ μαγγανίου καὶ τὸ ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ προκαλεῖ κατὰ τὴν θέρμανσιν ἥσυχον καῦσιν. Ὁ ἐρυθρὸς φωσφόρος οὐδόλως εἶναι δηλητηριώδης.

Ὁ καλούμενος *μεταλλικὸς* φωσφόρος εἶναι ἰδιαιτέρως καθαρὰ μορφὴ τοῦ ἐρυθροῦ φωσφόρου, λαμβάνεται δὲ ἐξ ἀνακρυσταλλώσεως ἐρυθροῦ ἐκ τετηκότος μολύβδου. Ἀποτελεῖ ἰσχυρᾶς μεταλλικῆς λάμψεως, μελανά, εἰς λίαν λεπτὰ φυλλίδια κιτρινέρυθρα φαινόμενα διαφανῆ ῥομβόεδρα τοῦ ἑξαγωνικοῦ ἢ μονοκλινοῦς συστήματος, τὰ ὁποῖα δὲν δικαιοῦνται εἰς τὸ ὄνομα μεταλλικά, διότι δὲν ἄγουν τὸ ἠλεκρικὸν ῥεῦμα.

Τὸ μόριον τοῦ φωσφόρου ἀντιστοιχεῖ εἰς θερμοκρασίαν 500—1000° εἰς τὸν τύπον P_4. Εἰς τοὺς 1200° τὸ μόριον διασπᾶται εἰς τὸ ἥμισυ $P_4 \rightarrow 2P_2$. Ὁ ἐρυθρὸς φωσφόρος εἰς τοὺς 530° ἐξατμίζεται καὶ σχηματίζει ἐπίσης εἰς μεγάλον ἀριθμὸν μόρια P_4, φαίνεται ὅμως ὅτι περιέχει ἀκόμη καὶ μόρια ἐρυθροῦ (ἴσως P_6).

Ὁ φωσφόρος ἀνεκαλύφθη τῷ 1669 ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀμβούργου ἐμπόρου χημικῶν εἰδῶν καὶ ἀλχημιστοῦ Hennig Brand κατὰ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ ὅπως παρασκευάσῃ τὴν φιλοσοφικὴν λίθον ἐκ τῶν οὔρων δι' ἐξατμίσεως αὐτῶν καὶ θερμάνσεως ἐν ἀποκλεισμῷ τοῦ ἀέρος εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὀφείλει εἰς τὴν ἰδιότητα ἣν κέκτηται νὰ φωτίζῃ ἐν τῷ σκότει. Ὑπὸ τοῦ N. Pelletier ὑπεδείχθη ἡ μέθοδος τῆς παρασκευῆς τοῦ φωσφόρου ἐκ τῆς τέφρας τῶν ὀστῶν. Κατ' αὐτὴν ἡ τέφρα τῶν ὀστῶν διὰ κατεργασίας μετ' ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος μετατρέπεται εἰς πρωτογενὲς φωσφορικὸν ἀσβέστιον. Κατὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἀπὸ τοῦ γύψου ἀποχωρισθέντος διαλύματος καὶ τὴν πύρωσιν μετὰ ξυλάνθρακος προκύπτει κατὰ πρῶτον μεταφωσφορικὸν ἀσβέστιον, ὅπερ κατὰ τὴν λευκοπύρωσιν μετὰ τοῦ ἄνθρακος μετατρέπεται εἰς φωσφόρον, φωσφορικὸν τριασβέστιον καὶ ὀξείδιον τοῦ ἄνθρακος:

$$Ca_3(PO_4)_2 + 2H_2SO_4 = 2CaSO_4 + Ca(H_2PO_4)_2$$

$$Ca(H_2PO_4)_2 = 2H_2O + Ca(PO_3)_2$$

$$3Ca(PO_3)_2 + 10C = Ca_3(PO_4)_2 + 4P + 10CO$$

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν μόνον τὰ $^2/_3$ τοῦ ἐν τῇ πρώτῃ ὕλῃ ἐνυπάρχοντος φωσφόρου παραλαμβάνονται.

Ἡ συνολικὴ ποσότης τοῦ εἰς τοὺς φωσφορίτας ὑπάρχοντος φωσφόρου δύναται νὰ ληφθῇ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Wöhler (1806) διὰ θερμάνσεως μείγματος φωσφοριτῶν μετ' ἄνθρακος καὶ ἄμμου:

$$2Ca_3(PO_4)_2 + 6SiO_2 + 10C =$$
$$= 6CaSiO_3 + 10CO + 4P$$

Ἡ μέθοδος αὕτη, ὡς ἀπαιτοῦσα ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, ἐπεβλήθη εἰς τὴν πρᾶξιν μόνον ἀφ' ὅτου ὁ Readmann (1892), τῇ συνεργασίᾳ τῆς Cowles Co εἰσήγαγε πρὸς τοῦτο τὴν χρῆσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ κλιβάνου.

Ὁ φωσφόρος, λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει εἰς ἐλευθέραν κατάστασιν. Ὑπὸ τὴν μορφὴν ἑνώσεων ὅμως ἀνήκει εἰς τὰ μᾶλλον διαδεδομένα ἐν τῇ φύσει στοιχεῖα, ἀπαντᾷ δὲ κυρίως ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν φωσφορικῶν ἁλάτων.

Τὸ φυτὸν χρειάζεται ἀπὸ τοῦ πρώτου σταδίου τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ τὸν φωσφόρον πρὸς παραγωγὴν τοῦ λευκώματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον κυρίως συγκεντροῦται εἰς τὰ σπέρματα αὐτοῦ. Δι' ἀποσαθρώσεως τοῦ ἀπατίτου ἐμπλουτίζεται τὸ ἔδαφος εἰς φωσφόρον, ὅστις καὶ παραλαμβάνεται ὑπὸ τῶν φυτῶν.

Ὁ ὀστεϊνος σκελετὸς τῶν ζῴων ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ τριτογενοῦς φωσφορικοῦ ἀσβεστίου. Οἱ ὀδόντες περιέχουν περίπου 70 %, ἡ δὲ ἀδαμαντίνη αὐτῶν 70—89 % περίπου. Φωσφορικὰ ἅλατα (τοῦ ἀσβεστίου, ἀμμωνίου, μαγνησίου, καλίου καὶ νατρίου) εὑρίσκονται εἰς μικρὰς ποσότητας εἰς τὰ οὖρα, τοὺς ὄνυχας, τοὺς λίθους τῶν νεφρῶν καὶ τῆς κύστεως, εἰς ὅλα τὰ ζωϊκὰ ὑγρὰ (ὀρὸς τοῦ αἵματος κλπ.) καὶ εἰς τὰ κόπρανα. Ἡ τέφρα τοῦ κρέατος περιέχει περίπου 5,6 % φωσφορικὸν ὀξύ, τῶν οὔρων 11,2 %, τῶν ἀνθρωπίνων κοπράνων 36 % κλπ. Ὁ φωσφόρος ἐπίσης ἀπαντᾷ εὐρύτατα, ὡς ὀργανικῶς ἡνωμένος, εἰς ὅλα τὰ ζωϊκὰ καὶ φυτικὰ προϊόντα, ὡς λ. χ. εἰς τὴν λεκιθίνην κλ. Ἐπίσης αἱ εἰς τὰ προϊόντα διασπάσεως τῶν λευκωμάτων κατατασσόμεναι νουκλεῖναι καὶ αἱ κερεβρινικαὶ ὗλαι περιέχουν ὀργανικῶς ἡνωμένον φωσφόρον. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ὀρυκτῶν τοῦ φωσφόρου εἶναι ὁ ἀπατίτης, ὁ φωσφορίτης, ὁ μοναζίτης, ὁ καλαΐτης, ὁ βασαφίτης κλπ.

Ὁ κίτρινος φωσφόρος παρασκευάζεται σήμερον ἀποκλειστικῶς κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Wöhler ὑποδειχθεῖσαν μέθοδον τῆς θερμάνσεως τῶν φωσφοριτῶν μετὰ κὼκ καὶ ἄμμου. Ἡ κατεργασία αὕτη εἰς τὰ πλεῖστα ἐργοστάσια γίνεται εἰς ἠλεκτρικὰς καμίνους καὶ μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο ὑψηλαὶ κάμινοι. Ὁ ἐρυθρὸς φωσφόρος παρασκευάζεται ἐκ τοῦ λευκοῦ διὰ θερμάνσεως αὐτοῦ εἰς 240—250° περίπου ἐπὶ μακρότερον χρονικὸν διάστημα. Ἡ μεγαλυτέρα ποσότης τοῦ λευκοῦ φωσφόρου μετατρέπεται διὰ καύσεως εἰς φωσφορικὸν ὀξύ, ἐπεξεργαζόμενον περαιτέρω εἰς λιπάσματα. Περαιτέρω χρησιμοποιεῖται οὗτος πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἐρυθροῦ φωσφόρου καὶ τῶν ἑνώσεων τοῦ φωσφόρου, καὶ ἰδίως τοῦ ἑξαθειούχου φωσφόρου, τοῦ τριχλωριούχου φωσφόρου καὶ τοῦ ὀξυχλωριούχου φωσφόρου. Εἰς τὴν μεταλλοβιομηχανίαν χρησιμοποιοῦνται σχετικῶς σημαντικαὶ ποσότητες πρὸς παρασκευὴν τοῦ φωσφορούχου χαλκοῦ καὶ φωσφορούχου κασσιτέρου. Χρησιμεύει περαιτέρω πρὸς παραγωγὴν καπνοῦ, ὡς δηλητήριον τῶν ποντικῶν καὶ διὰ τὴν παρασκευὴν φαρμακευτικῶν προϊόντων. Ὁ ἐρυθρὸς φωσφόρος χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐπάλειψιν τῶν πλευρῶν τριβῆς τῶν κυτίων τῶν πυρείων καὶ περαιτέρω διὰ νεφογόνους σκοπούς. Περαιτέρω μικρὰ ποσὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰ πυροτεχνήματα καὶ τὴν παρασκευὴν τῶν λαμπτήρων διαπυρώσεως. Ὁ ἐρυθρὸς φωσφόρος χρησιμοποιεῖται περαιτέρω διὰ τὴν παρασκευὴν διαφόρων παρασκευασμάτων, ὡς τὰ χλωρίδια τοῦ φωσφόρου, ἐπίσης κατὰ τὴν παρασκευὴν διαφόρων προϊόντων, ὡς τὸ ὑδροβρωμικὸν καὶ ὑδροϊωδικὸν ὀξύ, τὰ ἀλκυλοβρωμίδια, ἀλκυλοϊωδίδια κλπ.

Ἑνώσεις τοῦ φωσφόρου. Α') *Ἀνόργανοι.* α') Ἀλογονοῦχοι ἑνώσεις. Εἶναι γνωστὰ τρι— καὶ πενταλογονίδια, ὡς καὶ πτωχότεραι καὶ πλουσιώτεραι εἰς ἀλογόνα ἑνώσεις. Λαμβάνονται δι' ἀπ' εὐθείας ἑνώσεως τοῦ ἀλογόνου μετὰ φωσφόρου, καὶ δὴ αἱ πτωχότεραι εἰς ἀλογόνα διὰ περισσείας φωσφόρου καὶ αἱ πλουσιώτεραι διὰ περισσείας ἀλογόνου. Αἱ ἀντιδράσεις αὗται συνήθως συνοδεύονται ὑπὸ ἐμφανίσεως φωτός· ὑπὸ τοῦ ὕδατος ὅλαι αὗται αἱ ἑνώσεις διασπῶνται ὑδρολυόμεναι, ὁπότε προκύπτουν ἐν μέρει ὀξυχλωρίδια, ὑπὸ σχηματισμὸν ὑδροαλογόνων, διὰ τοῦτο καπνίζουν ὅλαι εἰς τὸν ἀέρα.

1. *Τριχλωριοῦχος φωσφόρος* PCl_3 Ἀνεκαλύφθη τῷ 1808 ὑπὸ τῶν Gay-Lussac καὶ Thénard, εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν, προκαλεῖ τὰ δάκρυα καὶ καπνίζει εἰς τὸν ἀέρα. Διὰ βαθμιαίας ἐπιδράσεως ὕδατος διασπᾶται εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ καὶ φωσφορῶδες ὀξὺ $PCl_3 + 3H_2O = 3HCl + H_3PO_3$. Δι' ὄζοντος, χλωρικῶν ἁλάτων καὶ ὑπερχλωρικῶν ἁλάτων παρέχει ὀξυχλωριοῦχον φωσφόρον $POCl_3$.

2. *Πενταχλωριοῦχος φωσφόρος* PCl_5. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1810 ὑπὸ τοῦ Davy. Ἀποτελεῖ λευκὴν κρυσταλλικὴν κόνιν χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς, ἐρεθιζούσης τοὺς βλεννογόνους ὑμένας. Ἐξαχνοῦται ἄνω τῶν 140°, χωρὶς νὰ τακῇ, ἐνῷ ὑπὸ πίεσιν τήκεται εἰς 148°. Εἰς 300° περίπου διασπᾶται τελείως εἰς τριχλωριοῦχον φωσφόρον καὶ χλώριον. Παρέχει μετὰ πολλῶν μετάλλων τὰ ἀντίστοιχα χλωρίδια καὶ σχηματίζει μετ' αὐτῶν διπλᾶς ἑνώσεις, ὡς π. χ. $2PCl_5 \cdot Fe_2Cl_6$. Μετὰ ὕδατος παρέχει πρῶτον $POCl_3$ καὶ ἐξ αὐτοῦ H_3PO_4. Παράγεται διὰ θερμάνσεως τριχλωριούχου φωσφόρου ἐν ῥεύματι χλωρίου. Χρησιμοποιεῖται κυρίως δι' ἐργαστηριακοὺς σκοπούς.

3. *Ὀξυχλωριοῦχος φωσφόρος* $POCl_3$. Ἄχρουν, ἰσχυρῶς φωτοθλαστικὸν ὑγρόν, δριμείας ὀσμῆς προσβαλλούσης τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα. Ὑπὸ τοῦ ὕδατος διασπᾶται εἰς ὀρθοφωσφορικὸν ὀξὺ καὶ ὑδροχλώριον $POCl_3 + 3H_2O = H_3PO_4 + 3HCl$. Παρασκευάζεται ἐκ τοῦ τριχλωριούχου φωσφόρου δι' ὀξειδώσεως διὰ χλωρικοῦ καλίου:

$$3PCl_3 + KClO_3 = 3POCl_3 + KCl.$$

Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν ὀξυχλωριδίων, ἀνυδριτῶν καὶ χρωμάτων τοῦ τριφαινυλομεθανίου, ὡς καὶ ἐστέρων τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος, ὡς τὸ φωσφορικὸν τριφαινύλιον, τρικρεσύλιον κλπ. Ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἑνώσεις εἶναι καὶ ὁ *τριβρωμιοῦχος φωσφόρος*, ὁ *πενταβρωμιοῦχος φωσφόρος*, ὁ *τριιωδιοῦχος* καὶ *πενταϊωδιοῦχος φωσφόρος* καὶ ὁ *τριφθοριοῦχος* καὶ *πενταφθοριοῦχος φωσφόρος*.

β) Ἑνώσεις τοῦ φωσφόρου μετὰ μετάλλων. Ὁ φωσφόρος ἑνοῦται μετὰ τῶν πλείστων μετάλλων πρὸς ἐν μέρει καλῶς καθορισθείσας ἑνώσεις. Σημασίαν διὰ τὴν πρᾶξιν ἔχουν ὁ *φωσφοροῦχος σίδηρος*, ὁ *φωσφοροῦχος χαλκὸς* καὶ ὁ *φωσφοροῦχος κασσίτερος*, μικροτέραν δὲ τὸ *φωσφοροῦχον ἀσβέστιον*.

γ) Ἑνώσεις τοῦ φωσφόρου μετ' ὀξυγόνου καὶ ὑδρῖται αὐτῶν. 1. *Ὑποφωσφορῶδες ὀξὺ* H_3PO_2. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1816 ὑπὸ τοῦ Dulong. Κρυσταλλική, εἰς τὸ ὕδωρ διαλυτὴ ὕλη, τηκομένη εἰς 17°,4. Ἡ ἕνωσις αὕτη κέκτηται ἰσχυρὰς ἀναγωγικὰς ἰδιότητας. Σχηματίζει ἅλατα, ὧν τινα, ὡς λ. χ. τὸ μετ' ἀσβεστίου, χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ πράξει.

2. *Φωσφορῶδες ὀξὺ* H_3PO_3. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1812 ὑπὸ τοῦ Davy. Ἀποτελεῖ ἀχρόους διαρρέοντας κρυστάλλους τηκομένους εἰς 74°. Κατὰ τὴν θέρμανσιν διασπᾶται εἰς φωσφορικὸν ὀξὺ καὶ φωσφοροῦχον ὑδρογόνον $4H_3PO_3 = 3H_3PO_4 + PH_3$. Τὰ δύο ὑδρογόνα αὐτοῦ δύνανται νὰ ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ μετάλλων. Εἶναι μετρίας ἰσχυρότητος

Digitized by Google

ὀξὺ καὶ παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως ὕδατος ἐπὶ τριχλωριούχου φωσφόρου:

$$PCl_3+3H_2O=H_3PO_3+3HCl$$

Δρᾷ ὡς ἀναγωγικὸν σῶμα, διότι εὐκόλως ὀξειδοῦται πρὸς φωσφορικὸν ὀξύ.

Ἐκ τῶν ἁλάτων αὐτοῦ τὰ μετ' ἀλκαλίων εἶναι εὐδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ, ἐνῷ τὰ λοιπὰ εἶναι δυσδιάλυτα. Σχηματίζει ἐπίσης, ὡς ὀξύ, ἐστέρας (βλ. *ἐστέρες*).

3. *Τριοξείδιον τοῦ φωσφόρου* P_2O_3. Εἶναι ὁ ἀνυδρίτης τοῦ φωσφορώδους ὀξέος. Αποτελεῖ λευκοὺς κρυστάλλους τηκομένους εἰς 22°,5. Εἰς τὸν ἀέρα ὀξειδοῦται ταχέως πρὸς πεντοξείδιον τοῦ φωσφόρου. Παρασκευάζεται διὰ καύσεως τοῦ φωσφόρου εἰς ξηρόν, μὴ ἐπαρκοῦντα πρὸς πλήρη ὀξείδωσιν, ἀέρα. Εἶναι τόσον δηλητηριῶδες ὅσον καὶ ὁ κίτρινος φωσφόρος.

Εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ διαλύεται βραδέως, σχηματιζομένου φωσφορώδους ὀξέος, ἐνῷ διὰ θερμοῦ ὕδατος καὶ πυκνῶν ἀλκαλίων γίνεται ζωηρὰ διάσπασις εἰς φωσφόρον, ὑδρογονοῦχον φωσφόρον καὶ φωσφορικὸν ὀξύ.

4. *Πεντοξείδιον τοῦ φωσφόρου* P_2O_5. Εἶναι λευκὴ χιονώδης, ἄοσμος μᾶζα, ἰσχυρᾶς ὀξίνης γεύσεως, ἥτις μετὰ τὸν φωτισμὸν αὐτῆς φωσφορίζει πρασίνως. Τὸ εἰς χαμηλὴν θερμοκρασίαν παρασκευαζόμενον πεντοξείδιον εἶναι ὀγκῶδες ἄνευ κρυσταλλικῆς ὑφῆς, ἐξαχνοῦται δὲ εἰς 250° χωρὶς νὰ τακῇ προηγουμένως. Δι' ὑπερθερμάνσεως εἰς 440° καθίσταται κρυσταλλικὸν καὶ τήκεται εἶτα κατὰ τὴν ἐρυθροπύρωσιν πρὸς ὑαλώδη μᾶζαν, ἥτις εἶναι ὀλιγώτερον πτητικὴ καὶ ὀλιγώτερον ὑγροσκοπική. Εἶναι λίαν ὑγροσκοπικὸν καὶ σχηματίζει διὰ προσθήκης ὕδατος κατὰ πρῶτον μεταφωσφορικὸν ὀξύ, ὅπερ εἶτα μετατρέπεται εἰς ὀρθοφωσφορικόν:

$$P_2O_5+H_2O=2HPO_3$$
$$2HPO_3+2H_2O=2H_3PO_4$$

Τὸ πεντοξείδιον τοῦ φωσφόρου ἔχει τόσην ζωηρότητα πρὸς πρόσληψιν ὕδατος, ὥστε μετατρέπει ἀκόμη καὶ τὸ νιτρικὸν καὶ θειικὸν ὀξὺ εἰς τοὺς ἀνυδρίτας αὐτῶν. Ὑπὸ διαπύρου ἄνθρακος ἀνάγεται πρὸς φωσφόρον, σχηματιζομένου μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Παρασκευάζεται διὰ καύσεως τοῦ φωσφόρου.

Τὸ μέγιστον ποσὸν τοῦ P_2O_5 χρησιμοποιεῖται πρὸς περαιτέρω παρασκευὴν φωσφορικοῦ ὀξέος. Χρησιμεύει πρὸς ξήρανσιν ἀερίων κλπ.

5. *Φωσφορικὸν ὀξὺ (ὀρθοφωσφορικὸν ὀξὺ)* H_3PO_4. Ἀπεμονώθη τὸ πρῶτον τῷ 1740 ὑπὸ τοῦ Markgraf ἐκ τῶν εἰς τὰ οὖρα περιεχομένων ἁλάτων καὶ ἐλήφθη ἐπίσης βραδύτερον τῷ 1769 ὑπὸ τοῦ Scheele ἐκ τῶν ὀστῶν. Τὸ καθαρὸν ὀρθοφωσφορικὸν ὀξὺ ἀποτελεῖ εἰς συνήθη θερμοκρασίαν ἀχρόους διαφανεῖς εὐθραύστους κρυστάλλους, οἵτινες διαλύονται εἰς 38°,6 καὶ διαλύονται εἰς τὸ ὕδωρ εἰς πᾶσαν ἀναλογίαν. Τὰ 3 αὐτοῦ ὑδρογόνα δύνανται νὰ ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ μετάλλων, δι' ὃ καὶ σχηματίζει τρεῖς σειρὰς ἁλάτων, αἵτινες ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ τῶν μετάλλων ἀντικατασταθέντων ὑδρογόνων ὀνομάζονται πρωτοταγῆ, δευτεροταγῆ καὶ τριτοταγῆ, ὡς π. χ. μονο—(πρωτοταγὲς) φωσφορικὸν νάτριον, δι—(δευτεροταγὲς) φωσφορικὸν νάτριον καὶ τρι—(τριτοταγὲς) φωσφορικὸν νάτριον.

Κατὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος μέχρις 149° δὲν ἐκφεύγει ὕδωρ, εἰς τοὺς 160° λίαν βραδέως καὶ εἰς τοὺς 213° μετατρέπεται τὸ ὀρθοφωσφορικὸν ὀξὺ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς *πυροφωσφορικὸν ὀξὺ* ($H_4P_2O_7$). Δι' ἰσχυροτέρας θερμάνσεως μετατρέπεται εἰς *μεταφωσφορικὸν ὀξὺ* $(HPO_3)_n$. Τὸ μεταφωσφορικὸν ὀξὺ παράγεται καὶ ὅταν τὸ P_2O_5 διαρρέῃ ἐν ὑγρῷ ἀέρι πρὸς σιρόπιον, ὡς ἐπίσης καὶ ὅταν τοῦτο διαλύεται εἰς ὀλίγον ψυχρὸν ὕδωρ. Τὰ τριτογενῆ φωσφορικὰ ἅλατα κατὰ τὴν διαπύρωσιν παραμένουν ἀμετάβλητα, ἐκ τῶν δευτεροταγῶν προκύπτουν πυροφωσφορικὰ ἅλατα καὶ ἐκ τῶν πρωτοταγῶν μεταφωσφορικά. Τὸ πυροφωσφορικὸν ὀξὺ εἶναι ὡς ὀξὺ ἀσθενέστερον τοῦ θειικοῦ καὶ ὑδροχλωρικοῦ, ἐν τούτοις λόγῳ τῆς μικροτέρας αὐτοῦ πτητικότητος ἐκδιώκει ἀσθενέστερα τὰ ὀξέα ταῦτα ἐκ τῶν ἁλάτων αὐτῶν. Ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος δὲν διασπᾶται καὶ ὑπὸ ὑδρογόνου ἐν τῷ γεννᾶσθαι δὲν ἀνάγεται. Ἐν ψυχρῷ δὲν ἀπανθρακώνει οὔτε τὸ σάκχαρον οὔτε τὴν κυτταρίνην, διαλύει ὅμως τὴν δευτέραν δι' ὑδρολυτικῆς διασπάσεως.

Τὸ καθαρὸν φωσφορικὸν ὀξὺ παρασκευάζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ φωσφόρου, δηλαδὴ ἐκ πεντοξειδίου τοῦ φωσφόρου, τὸ βιομηχανικὸν δὲ ὀξὺ ἐκ τοῦ φωσφορικοῦ ἀσβεστίου. Ἐπίσης παρασκευάζεται διὰ διασπάσεως τοῦ πενταχλωριούχου φωσφόρου καὶ τοῦ ὀξυχλωριούχου φωσφόρου. Τὸ καθαρὸν φωσφορικὸν ὀξὺ χρησιμοποιεῖται εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν πρὸς ὀξίνισιν τῶν λεμονάδων ἀντὶ τοῦ κιτρικοῦ ὀξέος, χρησιμοποιεῖται περαιτέρω διὰ φαρμακευτικὰ παρασκευάσματα (σιρόπια, γλυκερινοφωσφορικὸν ὀξὺ κ. λ. π.) διὰ ὀδοντοσιμέντα, ἀλοιφὰς πορσελλάνης, πρὸς παρασκευὴν ἐνεργοῦ ἄνθρακος κ. λ. π. Τὸ δὲ τεχνικὸν φωσφορικὸν ὀξὺ ἐπεξεργάζεται περαιτέρω πρὸς διπλᾶ ὑπερφωσφορικὰ ἅλατα, φωσφορικὰ ἅλατα κ.λ.π. Ἐκ τῶν ἁλάτων τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος τὰ σπουδαιότερα εἶναι: τὸ φωσφορικὸν ἀργίλλιον (βλ. *ἀργίλλιον*)· τὸ φωσφορικὸν ἀμμώνιον (βλ. *ἀμμώνιον*)· τὸ φωσφορικὸν ἀμμωνιονάτριον (βλ. *ἀμμώνιον*)· τὸ φωσφορικὸν ἀσβέστιον (βλ. *ἀσβέστιον*)· ὁ φωσφορικὸς σίδηρος. Ὁ πρωτοταγής:

$$FeH_4(PO_4)_2.2H_2O$$

ἔχει σημασίαν κατὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραγωγῆς προφυλακτικοῦ κατὰ τῆς σκωρίας ἐπιχρίσματος αὐτοῦ. Ὁ τριτοταγὴς $Fe_3(PO_4)_2.8H_2O$ ἀπαντᾷ εἰς τὴν φύσιν ὡς βιβιανίτης. Τὸ φωσφορικὸν κάλιον (βλ. *κάλιον*)· τὸ φωσφορικὸν μαγνήσιον (βλ. *μαγνήσιον*)· τὸ φωσφορικὸν μαγγάνιον. Τὸ πρωτοταγές:

$$MnH_4(PO_4)_2.2H_2O$$

ἀποτελεῖ ὑπερύθρους κρυστάλλους καὶ ἔσχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν παρασκευὴν προστατευτικῶν ἀπὸ τῆς σκωρίας λουτρῶν τοῦ σιδήρου. Τὸ φωσφορικὸν νάτριον. Σήμερον ἔχουν σημασίαν καὶ τὰ τρία δυνατὰ φωσφορικὰ νάτρια, ἐνῷ ἄλλοτε εἶχε μόνον τὸ φωσφορικὸν δινάτριον. Τὸ πρωτοταγὲς φωσφορικὸν νάτριον ἢ φωσφορικὸν μονονάτριον $NaH_2PO_4.2H_2O$ καὶ $NaH_2PO_4.H_2O$ χρησιμοποιεῖται ὡς ὄξινον συστατικὸν τῶν ζυμωτικῶν κόνεων, πρὸς διατήρησιν τῶν ᾠῶν, πρὸς διαπότισιν ὑφασμάτων καὶ ὡς μέσον σταθεροποιήσεως τῶν ὑπεροξειδίων. Τὸ δευτεροταγὲς φωσφορικὸν νάτριον $Na_2HPO_4.12H_2O$ χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπιβάρυνσιν τῆς μετάξης, πρὸς διαπότισιν ὑφασμάτων, πρὸς παρασκευὴν τῆς λάκκης τοῦ τουρκικοῦ ἐρυθροῦ πρὸς συγκόλλησιν τοῦ σιδήρου, εἰς τὴν βυρσοδεψικήν, τὴν γαλβανοτεχνικήν, πρὸς διατροφὴν τῶν βακτηρίων τῆς ὀξικῆς ζυμώσεως, διὰ φαρμακευτικὰ παρασκευάσματα καὶ πολλὰς ἄλλας χρήσεις. Τὸ τριτοταγὲς $Na_3PO_4.12H_2O$ ἔχει μεγάλην χρῆσιν ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ εἰς οἰκιακὰς χρήσεις πρὸς πλύσιν σκευῶν, φιαλῶν γάλακτος κ.λ.π. ἀντὶ τῆς σόδας, κ. λ. π. Πρὸς ἀποσκλήρυνσιν τοῦ ὕδατος εἰδικῶς εἰς τὰ πλυντήρια καὶ τοὺς λέβητας κ.λ.π. Ἕτερα ἐπίσης ἅλατα τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος ἀναφέρονται εἰς τὰ οἰκεῖα μέταλλα, μεθ' ὧν εἶναι ἡνωμένον τὸ φωσφορικὸν ὀξύ. Τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ σχηματίζει περαιτέρω ἐστέρας, ὡς τὸν τριμεθυλεστέρα, τὸν τριαιθυλεστέρα κ.λ.π.

δ') *Ἑνώσεις τοῦ φωσφόρου μετὰ θείου.* Αὗται εἶναι στερεὰ σώματα, παρασκευαζόμενα ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν εἰς τὰς ὑπολογισθείσας ποσότητας λαμβανομένων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι: ὁ *τριθειοῦχος φωσφόρος*, P_2S_3, κρυσταλλικὴ μᾶζα χρησιμοποιουμένη πρὸς παρασκευὴν ὀργανικῶν ἑνώσεων, ὡς λ. χ. τοῦ θειοφαινείου. Καὶ τὸ *τετραφωσφοροτρισουλφίδιον*, P_4S_3, κρυσταλλικὸν προϊὸν χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ πράξει.

ε') *Ἑνώσεις τοῦ φωσφόρου μεθ' ὑδρογόνου.* Ἡ σπουδαιοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ *φωσφοροῦχον ὑδρογόνον* ἢ *φωσφίνη* PH_3. Παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως ἐν θερμῷ καυστικοῦ κάλεως ἐπὶ φωσφόρου: $4P+2KOH+3H_2O=3KH_2PO_2+PH_3$.

Παράγεται κατὰ τὴν σῆψιν φωσφορούχων ζωϊκῶν ὑλῶν, ὡς λ. χ. τῶν πτωμάτων κλπ. Τὸ οὕτω παραγόμενον φωσφοροῦχον ὑδρογόνον, ἐξερχόμενον ἐκ τῶν τάφων καὶ ἐρχόμενον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀέρος, ἀναφλέγεται καιόμενον δι' ἀμυδρᾶς φλογός, ἥτις κατὰ τὴν νύκτα προκαλεῖ φόβον εἰς τοὺς δεισιδαίμονας. Εἶναι λίαν δηλητηριῶδες, ἄχρουν ἀέριον, ὀσμῆς σκορόδου. Κατὰ τὴν καῦσιν αὐτοῦ σχηματίζει λευκοὺς ἀτμοὺς τοῦ πεντοξειδίου τοῦ φωσφόρου. Ὀξειδοῦται εὐκόλως πρὸς φωσφορικὸν ὀξύ. Ἀνάγει τὰ ἅλατα τῶν εὐγενῶν μετάλλων. Ἀποτελεῖ τὴν μητρικὴν ἕνωσιν τῶν ἑνώσεων τοῦ φωσφόρου μετ' ἀλκαλίων, ἤτοι τῶν *φωσφινῶν*.

Β') *Ὀργανικαί.* Ὁ φωσφόρος σχηματίζει μετὰ τῶν ἀλκυλίων ἑνώσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀζώτου παραγομένας ἀμίνας, τὰς *φωσφίνας*, αἵτινες προέρχονται ἐκ τοῦ ὑδρογονούχου φωσφόρου ἢ φωσφίνης δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ ἑνός, τῶν δύο ἢ καὶ τῶν τριῶν ὑδρογόνων αὐτοῦ ὑπὸ ἀλκυλίου: RPH_2, R_2PH καὶ R_3P. Ἐπίσης εἶναι γνωσταὶ καὶ τεταρτογενεῖς *ἑνώσεις τοῦ φωσφωνίου* τοῦ τύπου R_4PX. Εἶναι ἄχροα ὑγρά, πλὴν τῆς μεθυλοφωσφίνης, οὔσης ἀερίου, ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἔχουν λίαν δυσάρεστον ὀσμήν. Ὀξειδοῦνται εὐκόλως ἀκόμη καὶ ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος, ὁπότε τινὲς θερμαίνονται μέχρις αὐταναφλέξεως. Τὰ ἅλατα τῶν τεταρτογενῶν ὑδροξειδίων τοῦ φωσφωνίου εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ ἀμμωνίου καὶ δὲν διασπῶνται εἰς ὑδατικὰ διαλύματα ὑπὸ ἀλκαλίων.

Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν φωσφινῶν εἶναι: Ἡ *μεθυλοφωσφίνη*, βράζουσα εἰς —14°. Ἡ *διμεθυλοφωσφίνη*, βράζουσα εἰς 25°. Ἡ *αἰθυλοφωσφίνη*, ἥτις βράζει εἰς 25°. Ἡ *διαιθυλοφωσφίνη* εἰς 85° καὶ ἡ *τριαιθυλοφωσφίνη* εἰς 128°. Εἶναι γνωσταὶ ἐπίσης *διχλωριοφωσφῖναι* $RPCl_2$ καὶ *τετραχλωροφωσφῖναι* $RPCl_4$.

Αἱ διχλωριοφωσφῖναι μετὰ θείου θερμαινόμεναι εἰς 120° παρέχουν *ἀλκυλοσουλφοχλωριοφωσφίνας* $RPSCl_2$, σταθερὰ πρὸς τὸ ὕδωρ σώματα. Αἱ πρωτοταγεῖς καὶ δευτεροταγεῖς φωσφῖναι δι' ὀξειδώσεως παρέχουν γενικῶς *φωσφινικὰ ὀξέα*, καὶ δὴ εἴτε *μοναλκυλοφωσφινικὰ ὀξέα* (ἐκ τῶν πρωτοταγῶν), εἴτε *διαλκυλοφωσφινικὰ ὀξέα* (ἐκ τῶν δευτεροταγῶν). Τὰ πρῶτα ἔχουν τὸν τύπον $RPO(OH_2)$ καὶ τὰ δεύτερα $R_2PO(OH)$.

Δι' ὀξειδώσεως τῶν τριτοταγῶν φωσφινῶν λαμβάνονται τὰ *φωσφινοξείδια* R_3PO. Ἐπίσης εἶναι γνωσταὶ ἑνώσεις τοῦ τύπου $RRO(OH)H$, αἵτινες καλοῦνται *ἀλκυλοφωσφινιγενικὰ ὀξέα*.

Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν εἶναι: Τὸ *μεθυλοφωσφινικὸν ὀξὺ* $(CH_3)H_2PO_3$, τηκόμενον εἰς 105°. Τὸ *αἰθυλοφωσφινικὸν ὀξὺ* $C_2H_5H_2PO_3$ τηκόμενον εἰς 44°, καὶ τὸ *ἰσαμυλοφωσφινικὸν ὀξὺ* τηκόμενον εἰς 166°. Τὸ *διμεθυλοφωσφινικὸν ὀξὺ* $(CH_3)_2PO(OH)$ τηκόμενον εἰς 76°. Δι' ἐπιδράσεως πενταχλωριοφωσφόρου ἐπὶ τῶν διαλκυλοφωσφινικῶν ὀξέων σχηματίζονται τὰ *διαλκυλοφωσφινοχλωρίδια*, ἅτινα διασπῶνται ὑπὸ τοῦ ὕδατος πρὸς τὰ ὀξέα. Ἐκ τούτων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ *διμεθυλοφωσφινικὸν χλωρίδιον* $(CH_3)_2POCl$, τηκόμενον εἰς 66°. Ἐκ τῶν θειοπαραγώγων εἶναι γνωστὸν τὸ *διαιθυλοδισουλφοφωσφινικὸν ὀξύ*: $(C_2H_5)_2PS.SH$, ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ ἔλαιον. Ἐκ τῶν φωσφινοξειδίων εἶναι γνωστὰ τὰ δύο πρῶτα μέλη, ἤτοι τὸ *τριμεθυλοφωσφινοξείδιον* $(CH_3)_3PO$, τηκόμενον εἰς 137°, καὶ τὸ *τριαιθυλοφωσφινοξείδιον* $(C_2H_5)_3PO$, τηκόμενον εἰς 53°. Ἀνάλογος θειοῦχος ἕνωσις εἶναι τὸ *τριαιθυλοφωσφινοσουλφίδιον* $(C_2H_5)_3PS$, τηκόμενον εἰς 94°.

Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

—*[Φαρμ. Χημ.]*. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρησιμοποιεῖται ὁ καλούμενος *λευκὸς φωσφόρος*, ὅστις ἀποτελεῖ λευκωπὰ κηρώδη τεμάχια αὐταναφλεγόμενα εἰς τὸν ἀέρα, χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς, φωσφορίζοντα ἐν τῷ σκότει. Φυλάσσεται πάντοτε ὑπὸ τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ περιέχον αὐτὸν δοχεῖον ἐντὸς κιβωτίου ἐνέχοντος ἄμμον. Ἐνδείκνυται ἐσωτερικῶς ἐπὶ μαλακύνσεως τῶν ὀστῶν, ραχίτιδος, βραδείας πωρώσεως καταγμάτων ἢ βραδείας συνοστώσεως, ἀτονίας τῆς κυκλοφορίας καὶ τῶν νεύρων κλπ. Ἐξωτερικῶς σπανιώτερον χορηγεῖται εἰς χρίσματα πρὸς ἐντριβὰς ἐπὶ νευραλγιῶν καὶ παραλύσεων. Ἡ συνήθης μορφή, ὑφ' ἣν χορηγεῖται ἐσωτερικῶς, εἶναι διάλυμα αὐτοῦ ἐν ἐλαίῳ. Τὸ σκεύασμα χορηγεῖται ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, τοὐλάχιστον ἐπὶ 6 ἑβδομάδας, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνεκτόν. Μετὰ διακοπὴν ἀρκετῶν ἑβδομάδων δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ χορήγησις. Ἡ ἐφ' ἅπαξ δόσις τοῦ φωσφόρου εἶναι διὰ τοὺς ἐνηλίκους 0,5—1 χλστγρ., ἡμερησίως δὲ δίδονται ἕως 0.003 γρ. Εἰς παιδία χορηγοῦνται 0,10—0,25 τοῦ χλστγρ., δὶς τῆς ἡμέρας μετὰ τὸ φαγητόν. Ἐπὶ μικρῶν δόσεων σπανιώτατα παρατηροῦνται δευτερεύουσαι δράσεις. Πάντως ἐὰν παρατηρηθῶσι διαταραχαὶ τῆς πέψεως, διακόπτεται ἡ χορήγησις τοῦ σκευάσματος. Τὸ ἐλαιῶδες διάλυμα τοῦ φωσφόρου δέον νὰ εἶναι πρόσφατον, διότι τὰ παλαιὰ διαλύματα ἐνέχουν καὶ ἄμορφον φωσφόρον, ὅστις σχηματίζεται διὰ τοῦ χρόνου. Εἰς τὴν γερμανικὴν φαρμακοποιίαν VI ἀναγράφεται ὡς σταθερώτερον σκεύασμα ὁ διαλυτὸς φωσφόρος (Phosphorus solutus), ὅστις εἶναι διάλυμα φωσφόρου (0,5 %) εἰς ὑγρὰν παραφίνην. Μεγίστη δόσις τοῦ σκευάσματος εἶναι 0,2 ! 0,6 ! Ἐκτὸς τῶν ἐλαιωδῶν διαλυμάτων τοῦ φωσφόρου χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη θεραπευτικῶς καὶ γαλακτώματα φωσφόρου (Emulsio phosphorata). Ὁ φωσφόρος καίτοι ἀποτελεῖ λίαν οὐσιῶδες συστατικὸν τοῦ σώματος, διαδεδομένος εἰς ὅλα τὰ ὄργανα καὶ εἰς ποσὸν ἀναλογοῦν πρὸς 1600 γρ. περίπου φωσφορικοῦ ὀξέος, ἐν τούτοις εἶναι λίαν δηλητηριώδης, πλεῖσται δὲ δηλητηριάσεις συνέβαινον ἐξ αὐτοῦ εἰς παλαιοτέρας ἐποχάς. Ἡ δηλητηριώδης ἐνέργεια αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἰσερχόμενος εἰς τὸν ὀργανισμόν, καίτοι ἐν αὐτῷ βραδύτατα καὶ ἐλάχιστα ὀξειδοῦται, συντελεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν μείωσιν ὅλων τῶν ὀξειδώσεων, αἵτινες εἶναι ἀναγκαιόταται εἰς τὴν ζωήν, φθείρων πᾶσαν ζῶσαν ὕλην μέχρι νεκρώσεως. Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μέχρι τοῦ 1850 αἱ δηλητηριάσεις διὰ φωσφόρου ἦσαν ἐλάχισται, μετέπειτα ὅμως ὁ φωσφόρος διημφεσβήτησε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν δηλητηρίων. Παλαιότερον, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ φωσφοροῦχα πυρεῖα, ἦσαν λίαν συχναὶ καὶ παρ' ἡμῖν αἱ διὰ φωσφόρου δηλητηριάσεις, σήμερον ὅμως εἶναι σπανιώταται. Βραδεῖαν δηλητηρίασιν ὑφίστανται οἱ ἐργαζόμενοι εἰς ἐργοστάσια φωσφόρου καὶ κατασκευῆς πυρείων. Δηλητηριάσεις τινὲς παρετηρήθησαν καὶ ἐκ τῶν φαρμακευτικῶν σκευασμάτων τοῦ φωσφόρου. Ἐπίσης δηλητηριάσεις φωσφόρου παρατηροῦνται ἐξ ἐγκληματικῶν λόγων ἢ ἐκ λόγων αὐτοκτονίας (λῆψις ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν κεφαλῶν τῶν πυρείων). Εἰς ἄλλας χώρας παρετηρήθησαν δηλητηριάσεις ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ φωσφόρου πρὸς ἔκτρωσιν, καθότι ὁ φωσφόρος ἔχει ἀξιοσημειώτους ἐκτρωτικὰς ἰδιότητας. Τοιαῦται δηλητηριάσεις παρετηρήθησαν κυρίως ἐν Βοημίᾳ καὶ Σουηδίᾳ. Παραδέχονται ὅτι 50—60 κεφαλαὶ πυρείων δύνανται νὰ ἐπιφέρουν τὸν θάνατον, καίτοι ἡ περιεκτικότης εἰς φωσφόρον κυμαίνεται διὰ τὰ 100 πυρεῖα ἀπὸ 0,012—0,032 γρμ. Κατὰ τὴν ὀξεῖαν δηλητηρίασιν διὰ φωσφόρου παρουσιάζονται συμπτώματα ἀρχικὰ καὶ ὑστεροφανῆ, καθότι ἔχουν βρα-

Digitized by Google

δεῖαν τὴν ἐπέλευσιν. Ἐκ τῶν ἀρχικῶν συμπτωμάτων εἶναι: ἐρυγαί, ναυτίαι καὶ ἔμετοι, ἐρυθρότης τοῦ φάρυγγος καὶ διάρροια. Τὰ ἐξερχόμενα ἐμέσματα ἔχουν κακὴν ὀσμὴν καὶ φωσφορίζουν εἰς τὸ σκότος. Ἡ διάρροια, ἥτις ἐπέρχεται μετὰ τοὺς ἐμέτους, δίδει κενώσεις κακόσμους καὶ σπανίως αἱματηράς. Τὰ ἀρχικὰ συμπτώματα διαρκοῦν σπανίως περισσότερον τοῦ εἰκοσιτετραώρου. Κατὰ τὰ ὑστεροφανῆ συμπτώματα παρουσιάζονται γαστρεντερικαὶ διαταραχαί, ἴκτερος, διόγκωσις τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός, νεφρίτις καὶ διαταραχαὶ τοῦ κυκλοφορικοῦ καὶ νευρικοῦ συστήματος. Εἰς τὰ γαστρεντερικὰς διαταραχὰς παρουσιάζονται ἄλγη εἰς τὸν στόμαχον καὶ τὴν κοιλίαν καὶ αἱματηραὶ κενώσεις. Ὁ θάνατος κατὰ τὴν ὀξεῖαν δηλητηρίασιν διὰ φωσφόρου, ὅταν δὲν παρουσιασθοῦν φαινόμενα ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐπέρχεται αἰφνιδίως καὶ λίαν ἠρέμως, ἄνευ ἄλλου φαινομένου ἢ διαταραχῆς τῆς διανοίας.

Ὁ μέσος ὅρος τῶν θανάτων κατὰ τὰς ὀξείας δηλητηριάσεις ἀνέρχεται περίπου εἰς 55 %. Κατὰ τὰς χρονίας δηλητηριάσεις παρουσιάζονται ἐπίμονοι χρόνιαι ἐντερίτιδες, ἀναιμίαι καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ ὀστεώδους συστήματος καὶ κυρίως τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀστῶν τῶν γνάθων. Πρῶτον σύμπτωμα εἶναι ἡ ἐξοίδησις τῶν οὔλων καὶ ἀπογύμνωσις τῶν ὀδόντων. Ἀντίδοτα κατὰ τὴν δηλητηρίασιν διὰ φωσφόρου εἶναι: πρόκλησις ἐμέτου διὰ γαργαλισμοῦ τῆς σταφυλῆς διὰ κόνεως ἰπεκακουάνης ἢ διὰ θερμοῦ διαλύματος θειικοῦ ψευδαργύρου. Μετὰ τὸν ἔμετον γίνεται πλύσις τοῦ στομάχου, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατή, καὶ χορηγεῖται γαλάκτωμα τερεβινθελαίου παρασκευαζόμενον ἐκ 30 μ. παλαιοῦ τερεβινθελαίου, 2 κροκῶν ᾠοῦ, 250 γρ. ἀποστάγματος μίνθης καὶ 20 γρ. ἁπλοῦ σιροπίου. Ἐκ τοῦ γαλακτώματος χορηγεῖται ἀνὰ ½ ὥραν κοχλιάριον σούπας, ἀναταρασσομένου πάντοτε τοῦ γαλακτώματος πρὸ τῆς χρήσεως. Ὡς ἀντίδοτα ἔτι συνιστῶνται διάλυμα ὑπερμαγγανικοῦ καλίου (1 : 500), ἀνθρακικὸς χαλκὸς εἰς δόσιν 0.25—0.5 γρμ. μετὰ σακχαρούχου ὕδατος, πολτὸς ἀλεύρου καὶ καθάρσιον ἁλατοῦχον. Τὰ λιπαρὰ ἀποφεύγονται, διότι, ὡς εἶναι γνωστόν, διαλύεται καὶ ἀπορροφεῖται εὐκολώτερον ἐν αὐτοῖς ὁ φωσφόρος. Ἀσύμβατα πρὸς τὸν φωσφόρον εἶναι: καυστικὰ ἀλκάλια καὶ μεταλλικὰ ἅλατα.

Φωσφόρου ἀναζήτησις. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ φωσφόρου κατὰ τὰς δηλητηριάσεις, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν ὑπέστη ὀξείδωσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ, εἶναι ἀρκετὰ εὔκολος. Δύσκολος εἶναι ἡ ἀναζήτησις αὐτοῦ ἐφ' ὅσον μετετράπη εἰς φωσφορῶδες ὀξύ, ἀδύνατος δὲ ὅταν ὁλόκληρος ἡ ποσότης μετετράπη εἰς φωσφορικὸν ὀξύ, καθότι τὸ σῶμα τοῦτο εὑρίσκεται ἤδη εἰς τὸν ὀργανισμόν. Πρόχειρος ἀναζήτησις τοῦ φωσφόρου γίνεται, ἐὰν φέρωμεν ἄνωθεν τῆς φιάλης τῆς περιεχούσης τὸ πρὸς ἔρευναν ὑλικὸν (ἐμέσματα κλπ.) ταινίαν διηθητικοῦ χάρτου ποτισθεῖσαν διὰ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ ἑτέραν ταινίαν βραχεῖσαν διὰ διαλύματος ὀξικοῦ μολύβδου. Ἐὰν μελανωθῇ μόνον ἡ ταινία τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου κατὰ τὴν ἐλαφρὰν θέρμανσιν τῆς φιάλης, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι θετικόν, ἐὰν ὅμως μελανωθοῦν ἀμφότεραι αἱ ταινίαι, τότε δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὑπόνοια μόνον, διότι τὴν μελάνωσιν τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου εἶναι δυνατὸν νὰ προὐκάλεσε τὸ ὑδρόθειον μόνον. Ἡ ἀσφαλεστέρα ἀναζήτησις αὐτοῦ γίνεται διὰ τοῦ φωσφορισμοῦ, τὸν ὁποῖον παρουσιάζει εἰς τὸ σκότος. Ἡ ἀναζήτησις αὕτη γίνεται διὰ τῆς μεθόδου Mitscherlich. Ἡ μέθοδος βασίζεται εἰς τὴν πτητικότητα τοῦ φωσφόρου, καθόσον παρασύρεται ὑπὸ τῶν ὑδρατμῶν καὶ τὸν φωσφορισμὸν τῶν ἀποσταζόντων ἀτμῶν εἰς τὸ σκότος. Ἡ ἀναζήτησις διὰ τῆς μεθόδου Mitscherlich γίνεται ἐν ἰδίᾳ συσκευῇ. Ἑτέρα μέθοδος ἀναζητήσεως εἶναι τῶν Dusart καὶ Blondlot. κ. г. м.

— *[Ἐμπορευμ.]* Ὁ *φωσφόρος* παράγεται ἐκ τῶν φωσφορικῶν ὀρυκτῶν (ἀπατίτης) καὶ ἐκ τῆς τέφρας τῶν ὀστῶν. Κυριώτεραι χῶραι παραγωγῆς φωσφόρου εἶναι: ἡ Γαλλία, ἥτις ἔχει δύο ἀξιόλογα ἐργοστάσια, ὧν τὸ διασημότερον εὑρίσκεται ἐν Λυῶνι (Coigne et Cie), ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἀμερική, εἰς ἣν λειτουργοῦσι τὰ ἐργοστάσια ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νιαγάρα, ἐργαζόμενα μὲ ἠλεκτρικὰς καμίνους, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Γερμανία. Ἡ Γερμανία παρασκευάζει σχετικῶς μικρὰν ποσότητα φωσφόρου, εἰσάγει δὲ ἐτησίως ἀρκετὰ ποσά. Ὅτε τὸ πρῶτον παρεσκευάζετο ὁ φωσφόρος ὑπὸ τοῦ Kunkel, μετὰ τὴν ἀνακάλυψίν του ὑπὸ τοῦ Brand, ἐχρησιμοποιοῦντο 600—700 λίτρα οὔρων διὰ τὴν παραγωγὴν 30 γραμ. φωσφόρου, τιμώμενα 10—16 δουκᾶτα. Σήμερον ἡ τιμὴ τοῦ φωσφόρου κυμαίνεται περὶ τα 3 ½ χρυσᾶ φράγκα, ἡ δὲ ἐτησία παραγωγή του ὑπερβαίνει τοὺς 3.000 τόννους. Αἱ ἐμπορικαὶ μορφαὶ τοῦ φωσφόρου εἶναι ὁ κίτρινος καὶ ὁ ἐρυθρός. Ὁ κίτρινος φωσφόρος ἔχει μικρὰν κατανάλωσιν, χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν θεραπευτικήν. Ἡ παρασκευὴ πυρείων δι' αὐτοῦ ἔχει ἀπαγορευθῆ ἀπὸ τοῦ 1907 εἰς τὰς πλείστας χώρας, οὕτω δὲ χρησιμοποιεῖται ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἐρυθρὸς φωσφόρος, ὅστις οὔτε ἐπικίνδυνος πρὸς αὐτανάφλεξιν εἶναι οὔτε καὶ τόσον δηλητηριώδης. κ. г. м.

φωσφόρος (ὁ) (Phosphorus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων δεκαπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ποδοφθάλμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σεργεστιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν καρκίνων ἀπαντώντων εἰς τὰς θερμὰς ἰδίως θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Φωσφόρος *[Ἀστρον.]*. Μία τῶν ἀρχαίων ὀνομασιῶν τοῦ πλανήτου *Ἀφροδίτη* (βλ. λ.).

φωσφοροσκόπιον (τό). Συσκευὴ χρησιμεύουσα πρὸς ἀνίχνευσιν τοῦ φωσφορισμοῦ ἀσθενῶς φωσφοριζόντων σωμάτων. κ. π.

φωσφοροῦχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἔχων, ὁ περιέχων φωσφόρον: «φωσφοροῦχα λιπάσματα».

— **φωσφοροῦχον** *φύραμα* (Pasta phosphorata) *[Φαρμ. Χημ.]*. Φυραματῶδες σκεύασμα, χρησιμοποιούμενον ὡς ποντικοκτόνον. Παρασκευάζεται ἐξ 20 μ. φωσφόρου, 250 μ. λίπους καὶ 400 μ. θερμοῦ ὕδατος, ἅτινα ἀφοῦ ψυχθῶσιν ἀναμειγνύονται μὲ 500 μ. ἀλεύρου καὶ τὸ ὅλον ζυμοῦται καλῶς. Εἰς ἄλλα σκευάσματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ προστίθεται καὶ θεῖον. Οὕτω τρίβονται καλῶς 0.5 θείου μετὰ 0.6 ὕδατος, προστίθενται 2 μ. φωσφόρου καὶ 50 μ. ὕδατος, καὶ τὸ ὅλον θερμαίνεται προσεκτικῶς ἐπὶ ἀτμολούτρου. Μετὰ τὴν ψῦξιν προστίθενται 8 μ. λίπους προβάτου, 2 μ. κόνεως βόρακος, 1 μ. ζωϊκοῦ ἄνθρακος καὶ 35 μ. ἀλεύρου. Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ θείου ἐπαυξάνεται ἡ δηλητηριώδης ἐνέργειά του καὶ συντηρεῖται τὸ σκεύασμα περισσότερον. κ. г. м.

φωσφοροχαλκίτης (ὁ) (Phosphorochalcit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν φωσφορικὸν ἅλας τοῦ χαλκοῦ τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$6CuO, P_2O_5 . 3H_2O.$$

Ἀπαντᾷ συνήθως εἰς χειροπληθῆ συσσωματώματα νεφροειδοῦς ἢ καὶ βοτρυοειδοῦς μορφῆς καὶ ἰστοῦ ἰνώδους ἀκτινωτοῦ. Ἔχει σκληρότητα 4—5 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,4—4,4, λαμψιν παχεῖαν ὑελοειδῆ καὶ χρῶμα πιστακιοπράσινον μετὰ χηλίδων μελανωποπρασίνων. Εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει πολλαχοῦ (Rheinbreitbach, Vogtland καὶ Hot, Κορνουάλλη καὶ Nischne - Tagilsk). Συνώνυμα: *ψευδομαλαχίτης, λουννίτης.* Γ. Κ. Γ.

φωσφοροχρωμίτης (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *βωκελινίτης* (βλ. λ.).

φωσφορώδης, —ους (ὁ, ἡ), —ες (τό)· ὁ περιέχων φωσφόρον.

—**φωσφορῶδες ὀξὺ** *[Χημ.]*· βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις.

φωσφοσιδηρίτης (ὁ) (Phosphosiderit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν φωσφορικὸν ἅλας τοῦ σιδήρου τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$Fe_2O_3 . P_2O_5 . 3\tfrac{1}{2} H_2O$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς ῥοδακιναιματόχροα κρυσταλλίδια τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος εἰς τὸ μεταλλεῖον Kaltenborn παρὰ τὸ Eiserfeld καὶ εἰς πινακίδια (μεγέθους μέχρι 5 χιλιοστομ.) εἰς τὸ Pleystein τῆς Βαυαρίας. Γ. Κ. Γ.

φωσφουρανυλίτης (ὁ) (Phosphuranylit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν φωσφορικὸν ἅλας τοῦ οὐρανίου τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$3(UO_2)O, P_2O_5 . 6H_2O.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κονιώδη ἐπιφλοιώματα, συνιστάμενα ἐκ μικροσκοπικῶν μικρῶν, μαργαριτοειδῶς λαμπόντων καὶ ὀρθογωνίων μικρῶν λεπίων. Ἔχει χρῶμα σκοτεινὸν λεμονιοκίτρινον. Εὑρίσκεται μὲ ἄλλα ὀρυκτὰ οὐρανίου ὡς ἐπικάλυμμα χαλαζίου καὶ ἀστρίου εἰς τὸ ὀρυχεῖον Flat-Rock τῆς Βορείου Καρολίνας. Γ. Κ. Γ.

φωσφωνίου *ἑνώσεις* *[Χημ.]*· βλ. *φωσφόρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

φώσων, —ωνος (ὁ) (κοιν. *παπαφίγκος* ἢ *μπαφίγος*, γαλλ. perroquet, ἀγγλ. top-galant sail).

—*[Ναυτ.]* Τὸ ἐπισημότερον τῶν ὑψηλῶν ἱστίων

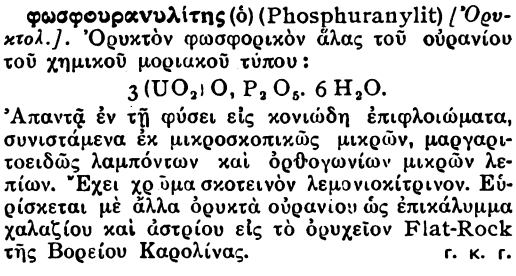

Φώσωνες.

[Α=φωσώνιον· Β=Φώσων· Γ=Φωσωνίς· Δ=Φωσωνίσκος προβόλου ὑπὲρ τὴν διατείνουσαν, τῶν πλοίων τοῦ ΙΖ'—ΙΗ' αἰῶνος.]

τοῦ μεγάλου ἱστοῦ ἱστιοφόρου (δρόμωνος ἢ πάρωνος), τὸ ἀμέσως ὑπὲρ τὸν δόλωνα. Ἔχει συστολεῖς δύο θρίους, ἕνα μέσον διχαλωτὸν καὶ ἕνα στηθοῦχον. Εἰς τοὺς ὑπερδρόμωνας οἱ φώσωνες εἶναι διπλοῖ καὶ ἀνάλογοι πρὸς τοὺς διπλοῦς δόλωνας. Εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα, σὺν τῇ δύσει τοῦ ἡλίου καὶ τῇ ὑποστολῇ τῆς σημαίας, ἐκτελεῖται καθαίρεσις φωσώνων, τὴν δὲ 8ην πρωϊνὴν, σὺν τῇ ἐπάρσει τῆς σημαίας, σταύρωσις φωσώνων. Εἰς πληθυντικόν, *φώσωνες*, νοοῦνται συλλήβδην *φωσώνιον* τε καὶ *φώσων* καὶ *φωσωνίς*. *Ἐπιστήλια φωσώνων*—τὰ ἄλλως *ἐλαφρὰ* ἢ *μικρὰ*—καλοῦνται τὰ ὑπὲρ τὰ ἐπιστήλια τῶν δολώνων ἀναγόμενα, ὧν ἕκαστον ἀρτᾷ τὸν οἰκεῖον φώσωνα καὶ τὸν οἰκεῖον σίπαρον. Σ. Ε. Λ.

φωσώνιον (τό) (κοιν. *πλωριὸς μπαφίγος*, γαλλ. petit perroquet, ἀγγλ. for-top-gallant sail).

—*[Ναυτ.]* Τετράγωνον ἱστίον ἐπέχον, εἰς τὰ ἀπὸ ὑπερδρόμωνος μέχρι βομβάρδας, ἐπὶ τοῦ ἀκατίου ἱστοῦ θέσιν *φώσωνος* καὶ ἐκπεταννύμενον, ὡς τοιοῦτον, μεταξὺ δολωνίου καὶ σιπαρίου. Σ. Ε. Λ.

φωσωνὶς (ἡ) (κοιν. *μπέλμπερης*, γαλλ. perruche, ἀγγλ. mizen-top-galant sail).

—*[Ναυτ.]* Ἱστίον τετράγωνον ἐπέχον εἰς τοὺς δρόμωνας θέσιν *φώσωνος* ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τοῦ ἐπιδρόμου καὶ ἐκπεταννύμενον, ὡς τοιοῦτον, μεταξὺ δολωνίδος καὶ σιπαρίδος. Σ. Ε. Λ.

φωσωνῖται (οἱ) (κοιν. *παπαφιγκέροι*, γαλλ. gabiers volants, ἀγγλ. top-gallant-men) *[Ναυτ.]*. Οἱ θωρακῖται (ναῦται ἀρμενισταὶ νῦν ὀνομαζόμενοι), οἱ ἐπιτεταγμένοι τὴν ἐκπέτασιν, τὴν πτύξιν, τὴν καθαίρεσιν καὶ τὴν σταύρωσιν τῶν φωσώνων καὶ τῶν σιπάρων, καθὼς καὶ τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὴν καθαίρεσιν τῶν μικρῶν ἐπιστηλίων. Ἀνέρχονται εἰς τὴν ἐξαρτίαν (ἢ κατέρχονται), διὰ τοῦ κελεύματος «φωσωνῖται! ἄνω!» (ἢ «κάτω!»). Σ. Ε. Λ.

Φῶτα (τά). Δημώδης ὀνομασία τῆς ἑορτῆς τῶν *Θεοφανίων* (βλ. λ.).

φωταγώγησις, —εως (ἡ)· ἡ δι' ἀφθόνου φωτὸς καταύγασις, φωτοχυσία: «φωταγώγησις τῆς Ἀκροπόλεως, — τῶν ἀρχαίων μνημείων».

φωταγωγικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωταγώγησιν, ὁ τῆς φωταγωγήσεως: «φωταγωγικὴ δαπάνη».

φωταγώγιον (τό). Μικρὸν χώρισμα, ἐν εἴδει φρεατίου ἢ ὀρθομήκους μεγάλου κυτίου, κατασκευαζόμενον κατὰ τὸν τοῖχον τῆς πυριταποθήκης τοῦ πλοίου, διὰ τὸν ἐκ τῶν ἔξω ἀκίνδυνον φωτισμὸν αὐτῆς. Ἐκ τῶν τοίχων του οἱ τρεῖς πρόσθετοι εἶναι καλῶς πεφραγμένοι, ὁ δὲ πρὸς τὴν πυριταποθήκην ἐφωδιασμένος διὰ κρυσταλλίνων φακοειδῶν παραφωτίδων, πρὸς τὰ ἔξω τῶν ὁποίων τοποθετοῦνται φανοὶ ἐλαίου ἢ ἠλεκτρικοὶ λαμπτῆρες μετ' ἀνταυγαστήρων, ἀντανακλώντων τὸ φῶς πρὸς τὰ ἐντὸς τῆς πυριταποθήκης. Σ. Ε. Λ.

φωταγωγὸς (ὁ, ἡ), —όν (τό)· ὁ ἄγων, ὁ φέρων φῶς· ‖ **φωταγωγὸς** (ὁ)· ὡς οὐσιαστ. (βλ. κατωτ.).

— *[Οἰκοδ.]* Καλοῦνται ἐν τῇ οἰκοδομικῇ *φωταγωγοὶ* ἀνοικοδόμητοι χῶροι ἐντὸς ᾠκοδομημένων οἰκοπέδων ἢ γενικώτερον κενοὶ χῶροι ἐντὸς οἰκοδομῶν, μὴ ἐστεγασμένοι ἢ ὑαλοσκεπεῖς, χωριζόμενοι ἀπὸ τῆς κυρίας οἰκοδομῆς διὰ τοίχων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφήνονται ἀνοίγματα πρὸς φυσικὸν ἀερισμὸν καὶ φωτισμὸν τῶν ἐσωτερικῶν διαμερισμάτων αὐτῆς. Καλοῦνται ἐπίσης ἐν γένει *φωταγωγοὶ* τὰ ἀνοίγματα, ἅτινα κατασκευάζονται ἐπὶ τῶν τοίχων, ὀροφῶν ἢ στεγῶν τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν κτηρίων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτρέπεται ἡ δίοδος τοῦ φωτὸς πρὸς φωτισμὸν αὐτῶν. Τέλος καὶ τοῖχοι διαφώτιστοι, κατασκευαζόμενοι διὰ ὑαλοπλίνθων ἢ ὑαλολίθων, οἱ ὑαλότοιχοι δηλαδή, εἶναι καὶ οὗτοι φωταγωγοί, ὡς ἐπιτρέποντες τὸν φωτισμὸν τῶν διαμερισμάτων ἅτινα περικλείουσιν. Ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου εἴδους φωταγωγῶν.

1) *Φωταγωγοὶ κτηρίων.* Οὗτοι (κοιν. *φεγγίται*), ἀποτελοῦντες ἐσωτερικὰς αὐλὰς ἢ ἀκαλύπτους ἐσωτερικοὺς χώρους τῶν οἰκοδομῶν, καθίστανται πολλάκις ὑποχρεωτικοὶ πρὸς ἐπίτευξιν ἀμέσου φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ τῶν παρακειμένων πρὸς αὐτοὺς διαμερισμάτων τῶν κτηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουσι. Τοιοῦτοι φωταγωγοὶ δύνανται νὰ κατασκευάζωνται εἷς ἢ περισσότεροι εἰς ἑκάστην οἰκοδομήν, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει αὕτη. Ἡ ἐν κατόψει ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν οἰκοδομὴν θέσις τῶν φωταγωγῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν γενικὴν διάταξιν τοῦ κτηρίου, εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ περιβάλλωνται οὗτοι ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ὑπὸ τῆς οἰκοδομῆς, τὴν ὁποίαν ἐξυπηρετοῦσι. Συνήθως προτιμᾶται νὰ τοποθετῶνται οἱ φωταγωγοὶ παρὰ τὸ πρὸς τὰς γειτονικὰς ἰδιοκτησίας ὅριον τῶν οἰκοπέδων, τοῦτο δέ, διὰ νὰ εἶναι δυνατόν, ὅπως ἐπιτευχθῇ αὔξησις τῆς ἐκτάσεως τοῦ φωταγωγοῦ, διὰ τῆς παραθέσεως: εἰς αὐτὸν τοῦ φωταγωγοῦ τῆς γειτονικῆς ἰδιοκτησίας. Τὴν

Digitized by Google

1) Φωταγωγοὶ ἐπὶ πριονοειδοῦς στέγης, μὲ προσανατολισμὸν πρὸς βορρᾶν τῶν ὑαλοσκεπῶν ἐπιφανειῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς εἰσδύσεως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀμέσων ἡλιακῶν ἀκτίνων. 2) Φωταγωγὸς κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος στέγης.

αὔξησιν τῆς ἐκτάσεως τοῦ φωταγωγοῦ, τῆς ἐν ὁριζοντίᾳ προβολῇ δηλαδὴ ἐπιφανείας αὐτῶν, ἐπιδιώκομεν, διότι ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι αὐτή, τόσον ἀπλετώτερος φωτισμὸς τῶν παρ' αὐτῶν φωτιζομένων διαμερισμάτων ἐπιτυγχάνεται.

Ἡ ἐν κατόψει μορφὴ τῶν φωταγωγῶν εἶναι ὀρθογωνικὴ συνήθως, πολλάκις ὅμως λαμβάνει αὐτὴ καὶ ἄλλα σχήματα. Τὸ ὕψος τῶν φωταγωγῶν γίνεται συνήθως ἴσον πρὸς τὸ τῶν κτηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουσι, καὶ τότε διήκουσιν οὗτοι ἀπὸ τῆς

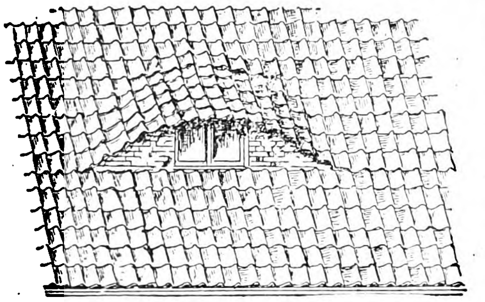

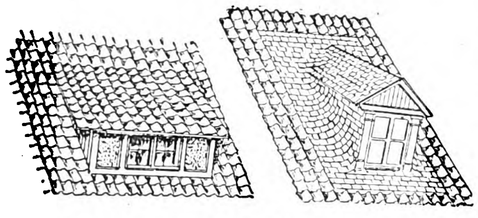

Φωταγωγοὶ σοφιτῶν (lucarnes).

κορωνίδος μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἐνίοτε οἱ φωταγωγοὶ κατασκευάζονται ἀπὸ τοῦ δαπέδου ὀρόφου τινὸς καὶ ἄνωθεν, ἢ ἐπεκτείνονται καὶ κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, χάριν φωτισμοῦ καὶ τυχὸν ὑπαρχόντων ὑπογείων. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὁπότε τὸ ὕψος τοῦ φωταγωγοῦ εἶναι μικρότερον τοῦ τοῦ κτηρίου, τὸ δάπεδον τοῦ ὀρόφου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται κατασκευαζόμενος ὁ φωταγωγός, κατασκευάζεται διαφώτιστον συνήθως, κατὰ τὴν παρὰ τοῦ φωταγωγοῦ καταλαμβανομένην ἐπιφάνειαν. Τὸ τοιοῦτον γίνεται διὰ νὰ εἶναι δυνατὸς ὁ φωτισμὸς καὶ τοῦ ὑποκειμένου διαμερίσματος τοῦ κατωτέρου ὀρόφου. Πλὴν τῆς ἐκτάσεως, καὶ τὸ ὕψος τῶν περικλειόντων τὸν φωταγωγὸν τοίχων ἐπηρεάζει τὸ παρ' αὐτοῦ παρεχόμενον εἰς τὰ πέριξ διαμερίσματα φῶς. Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι αἱ διαστάσεις τῶν φωταγωγῶν πρέπει ἐν γένει νὰ κανονίζωνται ἀναλόγως τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τα πέριξ αὐτῶν

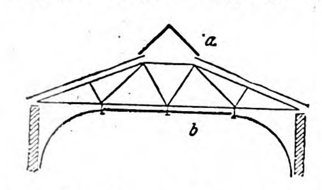

Ζευκτὸν στέγης μετὰ φωταγωγοῦ· a καὶ b=ὑαλοσκεπεῖς ἐπιφάνειαι.

διαμερίσματα φυσικοῦ φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ. Οἱ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντες οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ ἀποκλείουσιν ἐν γένει τὸν φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν διαμερισμάτων, χρησιμοποιουμένων πρὸς κατοικίαν, κατά τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, ἐξ ἰδιαιτέρων κλειστῶν αὐλῶν, ἐνῷ ἐπιτρέπουσι τὸ τοιοῦτον διὰ βοηθητικὰ διαμερίσματα (ἀποχωρητήρια, διαδρόμους, κλιμακοστάσια, ἀποθήκας κ. τ. τ.). Παρὰ ταῦτα, ὁσάκις αἱ ἐπιτόπιοι συνθῆκαι δὲν εἶναι εὐνοϊκαί, ἐπιτρέπεται ὁ φωτισμὸς καὶ ἀερισμὸς διαμερισμάτων, κατοικουμένων καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα, ἐκ φωταγωγῶν, ἐπιφανείας τοὐλάχιστον δέκα τετραγωνικῶν μέτρων, ἐφ' ὅσον οἱ περιβάλλοντες τοὺς φωταγωγοὺς τούτους τοῖχοι ἔχουσιν ὕψος τὸ πολὺ ἑπτὰ μέτρων. Ἂν εἶναι ὑψηλότεροι, πρέπει, δι' ἑκάστην ἐπὶ πλέον αὔξησιν τοῦ ὕψους αὐτῶν κατὰ τρία μέτρα, ν' αὐξάνεται ἡ ἐπιφάνεια τοῦ φωταγωγοῦ κατὰ πέντε τοὐλάχιστον τετραγωνικὰ μέτρα. Ἡ τελευταία αὕτη αὔξησις ἐπιτρέπεται κατ' ἐξαίρεσιν νὰ μειοῦται μέχρι δύο τετραγωνικῶν μέτρων τοὐλάχιστον, διὰ κτήρια ἀνεγειρόμενα ἐπὶ οἰκοπέδων ἐπιφανείας μικροτέρας τῶν 120 μ². Δι' οἰκόπεδα μικρότερα τῶν 60 μ², ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶναι οἰκοδομήσιμα, ἐπιτρέπεται ὅπως οἱ φωταγωγοὶ ἔχουσιν ἐπιφάνειαν τοὐλάχιστον ἴσην πρὸς τὰ $^{15}/_{100}$ τῆς ὅλης ἐκτάσεως τοῦ οἰκοπέδου. Οἱ πρὸς ἐξυπηρέτησιν βοηθητικῶν διαμερισμάτων φωταγωγοὶ δέον νὰ ἔχωσιν ἐπιφάνειαν τοὐλάχιστον ἴσην πρὸς ἑπτὰ τετραγωνικὰ μέτρα. Ἡ ἐπιφάνεια αὕτη δύναται νὰ μειοῦται ἐνίοτε καὶ κάτω τῶν 7 00 μ², μέχρι τοὐλάχιστον 2,5 μ², πλὴν τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν ὁ φωταγωγὸς ἐξυπηρετεῖ ἀποχωρητήρια, ὁπότε ἡ ἐλαχίστη ἐπιτρεπομένη ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶναι 3,5 μ². Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν συνέχονται οἱ φωταγωγοὶ δύο γειτονικῶν οἰκοδομῶν, κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀποτελῆται ἑνιαῖος φωταγωγός, αἱ ἀνωτέρω ὁριζόμεναι ὡς ἐλάχισται ἐπιφάνειαι ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν ὅλον φωταγωγὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἐφ' ἑκάστης ιδ οκτησίας τμημάτων αὐτοῦ.

Πλὴν τῆς ἐκτάσεως τῶν φωταγωγῶν, καὶ αἱ διαστάσεις αὐτῶν ἐπηρεάζουσι τὸν φωτισμὸν τῶν παρὰ τούτων ἐξυπηρετουμένων διαμερισμάτων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἐπιτρέπεται, ὅπως ἡ ἀπόστασις τοῦ μέσου ἀνοίγματός τινος, φωτίζοντος διαμέρισμα κατοικούμενον κατά τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἀπὸ τοῦ ἔναντι αὐτοῦ τοίχου, εἶναι μικροτέρα τῶν 2,00 μ. διὰ κτήρια ὕψους μέχρι 4,50 μ. Διὰ κτήρια μεγαλυτέρου ὕψους, ἡ ἀπόστασις αὐτή, ἥτις κανονίζει καὶ τὰς διαστάσεις τῶν ἀντιστοίχων φωταγωγῶν, ὅταν τὰ ὑπ' ὄψιν ἀνοίγματα κατασκευάζωνται ἐπὶ τοιούτων, αὐξάνεται εἰς 2,50 μ. διὰ κτήρια ὕψους μέχρι 7,80 μ. κ.ο.κ. Δι' ἀνοίγματα ἐξυπηρετοῦντα βοηθητικὰ διαμερίσματα ἡ ὡς ἄνω ἀπόστασις δέον νὰ εἶναι τοὐλάχιστον ἴση πρὸς 1,20 μ.

Οἱ κατὰ τὰ ἄνω περιγραφέντες φωταγωγοὶ ἀφήνονται συνήθως ἀκάλυπτοι, πολλάκις ὅμως, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου τῶν ὑδάτων τῆς βροχῆς εἰς αὐτούς, γίνεται ἐπιστέγασις αὐτῶν διὰ στέγης ἐπιτρεπούσης τὴν δίοδον τοῦ φωτὸς καὶ ἀκόμη, εἰ δυνατόν, καὶ τοῦ ἀέρος, διὰ διατάξεως καταλλήλων ἀεραγωγῶν. Αἱ στέγαι αὗται κατασκευάζονται δι' ἀνθεκτικῶν ὑαλοπινάκων, στηριζομένων ἐπὶ σκελετοῦ μεταλλικοῦ συνήθως, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος. Ἄλλοτε αἱ διαφώτιστοι αὗται στέγαι κατασκευάζονται δι' ἐντοιχίσεως εἰδικῶν ὑαλοπλίνθων ἐντὸς πλακὸς ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος. Αἱ ὡς ἄνω στέγαι τοποθετοῦνται εἴτε εἰς τὴν κορυφὴν τῶν φωταγωγῶν, εἴτε εἰς ἐνδιάμεσον θέσιν, κατὰ τὴν στάθμην πατώματός τινος, καὶ συνήθως κατὰ τὴν στάθμην τῆς ὀροφῆς τοῦ ἰσογείου.

Πολλάκις, χάριν τοῦ φωτισμοῦ ὑπογείων διαμερισμάτων, κατασκευάζονται φωταγωγοὶ ἀνάλογοι πρὸς τοὺς ἀνωτέρω, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τῶν οἰκοδομῶν, εἰς τὰς πρὸς τὰς αὐλὰς καὶ τὰς ὁδοὺς ὄψεις αὐτῶν, ἀπὸ τῆς στάθμης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ κάτω. Οἱ ἐπὶ τῶν ὁδῶν τοιοῦτοι φωταγωγοὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἐξοχῶν καὶ ἐσοχῶν τῶν κτηρίων σχηματιζόμενα διάκενα, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καταλαμβάνωσι πλάτος μεγαλύτερον τοῦ τετάρτου τοῦ πεζοδρομίου, μὲ μέγιστον αὐτοῦ τὸ ἓν μέτρον. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι φωταγωγοὶ πρέπει νὰ ἐπικαλύπτωνται κατὰ τὴν στάθμην τοῦ πεζοδρομίου διὰ παχέων ὑαλοπινάκων συνήθων ἢ, χάριν διασκεδασμοῦ τοῦ φωτὸς καὶ ὁμοιομορφοτέρου φωτισμοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ὑπογείων, πρισματοειδῶν, προσηρμοσμένων ἐπὶ μεταλλικοῦ ἢ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος σκελετοῦ. Ἐνίοτε τὸ ἄνοιγμα ἐπικαλύπτεται διὰ σιδηρᾶς ἐσχάρας. Πολλάκις, ὅταν οἱ τοιοῦτοι φωταγωγοὶ κατασκευάζωνται ἔμπροσθεν προθηκῶν καταστημάτων, ἐπιτρέπεται νὰ μένωσιν ἀκάλυπτοι, ἐφ' ὅσον αἱ προθῆκαι συνεχίζονται καὶ ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ πεζοδρομίου. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν δέον νὰ περιφράσσωνται διὰ καλαισθήτου κιγκλιδώματος ὕψους 0.60 μ. ἕως 1 μέτρου.

Φωταγωγοὶ ἐπὶ τοιχωμάτων. Οἱ ἐπὶ τοιχωμάτων φωταγωγοὶ δύνανται ἐν γένει νὰ διακριθῶσιν εἰς τοὺς κατασκευαζομένους ἐπὶ τοιχωμάτων εὐρι-

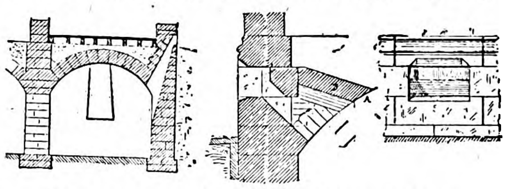

Διάταξις παραθύρων μετὰ καταυγαστήρων, πρὸς φωτισμὸν ὑπογείων.

σκομένων ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν ἐλεύθερον ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα καὶ εἰς τοὺς κατασκευαζομένους ἐπὶ ἐσωτερικῶν τοιχωμάτων τῶν διαφόρων κτηρίων. Διὰ τῶν πρώτων τούτων ἐπιτυγχάνεται ἄμεσος φωτισμὸς τῶν παρ' αὐτῶν ἐξυπηρετουμένων διαμερισμάτων, ἐνῷ διὰ τῶν δευτέρων γίνεται ἔμμεσος φωτισμὸς αὐτῶν.

Οἱ ἐπὶ ἐσωτερικῶν τοιχωμάτων φωταγωγοὶ ἀποτελοῦνται ἐξ ἀνοιγμάτων ἐπὶ τῶν ἀδιαπεράτων ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοίχων ἢ ὀροφῶν τῶν ἐμμέσως φωτιζομένων διαμερισμάτων τοῦ κτηρίου. Τὰ ἀνοίγματα ταῦτα συνήθως φράσσονται διὰ σταθερῶν

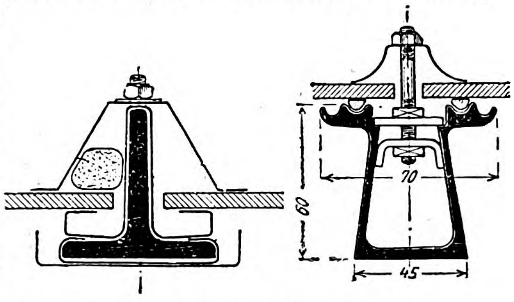

Προσαρμογὴ τῶν ὑαλοπινάκων ἐπὶ τῶν πήχεων τοῦ σκελετοῦ, εἰς φωταγωγοὺς στεγῶν.

ἢ καὶ κινητῶν διαφωτίστων ἢ διαφανῶν διαφραγμάτων, ἀποτελούντων ὑαλοστάσια. Οἱ ἐπὶ ὀροφῶν τῶν οὕτω φωτιζομένων διαμερισμάτων φωταγωγοὶ κατασκευάζονται διὰ χονδρῶν ὑαλοπινάκων πάχους 2 ἕως 4 ἑκ., στηριζομένων ἐπὶ σκελετοῦ ἐκ γωνιακῶν ἢ ταυοειδῶν ἐλασμάτων, ἑδραζομένου ἐπὶ τοῦ πατώματος τοῦ ὑπερκειμένου ὀρόφου. Ἐνίοτε, εἰς τὴν περίπτωσιν πατωμάτων ἐκ πλακῶν σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, ἀντὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνω τρόπον κατασκευῆς τῶν φωταγωγῶν, γίνεται ἐντοίχισις εἰς τὰς πλάκας εἰδικῶν ὑαλοπλίνθων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται πάτωμα διαφώτιστον. Οἱ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ἐμμέσως φωτιζομένων διαμερισμάτων φωταγωγοί, ἐὰν οὗτοι δὲν εἶναι ὑαλότοιχοι, ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰς ὑαλοθύρας,

Digitized by Google

τοὺς ὑπὲρ τὰ θυρόφυλλα τῶν πλήρων καὶ ἀδιαφανῶν θυρῶν φεγγίτας, καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀνοίγματα ἀποτελοῦντα φεγγίτας ἢ ἐσωτερικὰ παράθυρα, φρασσόμενα συνήθως δι' ὑαλοστασίων.

Οἱ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοιχωμάτων τῶν κτηρίων φωταγωγοὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ παράθυρα κυρίως, ἀπὸ διαφόρους φεγγίτας, ὑαλοστάσια ἐξωστοθύρας, ὑαλωτὰ τμήματα ἐξωθυρῶν, παράθυρα ἐπὶ ὀροφῶν κτι. Εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας τὰ ἀνοίγματα τῶν τοιούτων φωταγωγῶν εὑρίσκονται ἐπὶ παχέων τοιχωμάτων, ὅπως συμβαίνει εἰς τοὺς τοίχους ὑπογείων, ἐκκλησιῶν κλπ., γίνεται διεύρυνσις τοῦ ἀνοίγματος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φωτιζομένου χώρου, κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ δημιουργῆται καταυγαστήρ, ἐπαυξάνων τὸ εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἰσερχόμενον φῶς. Διὰ τὸν φωτισμὸν ὑπογείων πολλάκις δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς χῶρος πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸν φωτισμὸν αὐτῶν ἀνοιγμάτων, λόγῳ τῆς μικρᾶς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς τῆς ὀροφῆς τοῦ ὑπογείου καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζονται τὰ ἀνοίγματα ταῦτα ὑψηλότερον, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, τῆς ὀροφῆς τοῦ ὑπογείου καὶ διὰ καταλλήλου διατάξεως καλυπτρῶν ἢ καταυγαστήρων καθοδηγεῖται τὸ φῶς εἰς τὸ ὑπόγειον.

Οἱ ἐπὶ ὀροφῶν καὶ στεγῶν φωταγωγοὶ (lanternaux, lucarnes) δὲν εἶναι συνήθεις εἰς τὰς κοινὰς οἰκοδομάς, καὶ κατασκευάζονται κυρίως πρὸς φωτισμὸν τῶν σοφιτῶν. Παρὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, λαμβανομένων ὅμως πάντοτε τῶν καταλλήλων μέτρων πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου ὑδάτων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν φωτιζομένων διαμερισμάτων. Συνήθης εφαρμογὴ τῶν ἐπὶ στεγῶν φωταγωγῶν γίνεται πρὸς φωτισμὸν μεγάλων αἰθουσῶν βιβλιοθηκῶν, μουσείων, αἰθουσῶν ἐκθέσεων, ὑποστέγων σιδηροδρομικῶν σταθμῶν, ἐργοστασίων κ. τ. τ. Εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα αἱ στέγαι κατασκευάζονται συνήθως ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος ἢ σιδήρου, οἱ δὲ ἐπ' αὐτῶν τοποθετούμενοι ἐν εἴδει ἐπισαγμάτων φωταγωγοί, οἵτινες ἐπιστεγάζονται διὰ ὑαλωτοῦ ἐπικαλύμματος, ἀποτελοῦσιν ἐν γένει ἰδίας μικροτέρας στέγας, διευθυνομένας ὁτὲ μὲν παραλλήλως πρὸς τὸν ἄξονα τῆς κυρίας στέγης, ὁτὲ δὲ καθέτως πρὸς αὐτόν. Αἱ ἐπιφάνειαι τῶν τοιούτων ἐπισαγμάτων τῶν φωταγωγῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι κλίσιν μικροτέραν τοῦ 1 : 1, καλὸν δὲ εἶναι ἀκόμη ν' ἀποφεύγεται κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ κατακόρυφος θέσις αὐτῶν. Πολλάκις, ἀντὶ τῆς κατασκευῆς ἰδιαιτέρων ἐπισαγμάτων διὰ τοὺς φωταγωγούς, γίνεται ἐπικάλυψις ὡρισμένων τμημάτων τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς στέγης δι ὑαλωτῶν ἐπικαλυμμάτων, ἀποτελούντων τοὺς φωταγωγούς.

Ἡ γενικὴ διάταξις, ἡ θέσις καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπὶ στεγῶν φωταγωγῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ὁ στεγαζόμενος χῶρος, ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ φωτός, ὅπερ πρέπει νὰ δοθῇ εἰς αὐτόν, καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον δέον οὗτος νὰ φωτισθῇ. Οὕτω π. χ., ἂν θέλωμεν ν' ἀποφύγωμεν τὴν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοιούτων χώρων διείσδυσιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, πρέπει αἱ ἐπιφάνειαι τῶν φωταγωγῶν νὰ προσβλέπωσι τὸν βορρᾶν.

Αἱ διαπερατοὶ ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐπιφάνειαι τῶν φωταγωγῶν κατασκευάζονται ἐκ μεταλλικοῦ σκελετοῦ ἐξ ἐλασμάτων γωνιακῶν, ταυοειδῶν, μορφῆς διπλοῦ ταῦ, ἢ συνηθέστερον ἐξ εἰδικῆς μορφῆς ἐλασμάτων, αὐλακοειδοῦς διατομῆς διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀποχέτευσις τῶν τυχὸν διὰ τῶν ἁρμῶν διηθουμένων ὑδάτων. Ἐπὶ τῶν ἐλασμάτων τούτων ἑδράζονται κατάλληλοι ὑαλοπίνακες, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσι τὸ ὑαλωτὸν ἐπικάλυμμα τῆς στέγης, περὶ οὗ βλ. εἰς λ. *στέγη*. Ἐπιδιώκονται κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοιόμορφοι καὶ ἴσου μεγέθους ὄχι πολὺ μεγάλοι, πίνακες, διότι τότε ἡ ἀντικατάστασις αὐτῶν εἶναι εὐκολωτέρα καὶ οἰκονομικωτέρα. Κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑαλοπινάκων δέον νὰ καταβληθῇ φροντὶς διὰ τὴν στεγανότητα τῶν ἁρμῶν, εἴτε ὁριζόντιοι εἶναι οὗτοι, εἴτε κεκλιμένοι. Ἐπίσης πρέπει κατὰ ταύτην νὰ ληφθῶσι μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν κατολισθήσεως καὶ ἀναρπαγῆς τῶν πινάκων παρὰ τοῦ ἀνέμου. Διὰ τὴν στεγανότητα τῶν ἁρμῶν χρησιμοποιεῖται στόκος συνήθως, εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως χρησιμοποιήσεως αὐλακοειδῶν πήχεων διὰ τὴν ἕδρασιν τῶν πινάκων, χρησιμοποιεῖται πίλημα. Πλὴν τούτου, οἱ αὐλακοειδεῖς πήχεις πλεονεκτοῦσι τῶν συνήθων, ἀκόμη καὶ διότι ἡ ἐπ' αὐτῶν στερέωσις τῶν πινάκων γίνεται δι' ἐλατηρίων, ἅτινα ἐξασφαλίζουσι τὴν ἐλευθέραν διαστολὴν τοῦ σιδήρου, ἐπίσης δὲ καὶ διότι παρουσιάζουσι μεγαλυτέραν στερεότητα, ἀδιαφάνειαν καὶ συνεπῶς μεγαλυτέραν ἀντοχήν. Ἐνίοτε, εἰς στέγας ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, οἱ φωταγωγοὶ κατασκευάζονται δι' ἐντοιχίσεως ἐντὸς τοῦ σώματος τῶν πλακῶν τῶν τοιούτων στεγῶν, εἰδικῆς μορφῆς ὑαλοπλίνθων, κυκλικῶν ἢ τετραγωνικῶν. Α. Α. Κ.

φωταγωγῶ (—έω)· καταυγάζω διὰ φωταγωγήσεως, περιλούω δι' ἀπλέτου φωτὸς ἢ καὶ δι' ἐγχρώμων φώτων μνημεῖον, οἰκοδόμημα κτλ.: «κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἑορτὴν φωταγωγοῦνται τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ πόλις».

Φωτάδα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Βαλτινοῦ τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 280. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσάρα*.

φωταέριον (τό)· βλ. *ἀεριόφως*.

—**φωταερίου** ***φορολογία*** *[Δημοσ. Οἰκον.]*· βλ. λ. *καταναλώσεως φόρος*.

Φωτκάδον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Βουκουλιῶν τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 173. ΕΡ. Μ.

Φωτάκης. Οἰκογένεια ἐκ Μελάμπων Ἁγίου Βασιλείου Κρήτης, ἧς σπουδαιότερα μέλη εἶναι:

—1) ***Στυλιανός.*** Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς Κρήτης (1895—1896), ἀντιπροσωπεύσας τὴν ἐπαρχίαν του ἐπανειλημμένως εἰς τὴν κρητικὴν βουλήν. Ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1896—1897, καὶ διετέλεσε μέλος τῆς 16μελοῦς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία συνέταξε τὸ σχέδιον τοῦ Συντάγματος Κρήτης (1899). Ἀπέθανεν ὡς νομάρχης Λασηθίου τῷ 1912.

—2) ***Ἐμμανουήλ.*** Βουλευτὴς τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου ἐπὶ δύο περιόδους κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς κρητικῆς βουλῆς.

—3) ***Νικόλαος Φωτάκης*** ἢ ***Καπετανάκης.*** Ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου εἰς τὰς διαφόρους ἐπαναστατικὰς συνελεύσεις τῆς Κρήτης (1866—1878) καὶ πληρεξούσιος τῆς συνελεύσεως τοῦ 1899. Ἀπέθανε τῷ 1916.

—4) ***Εὐστράτιος.*** Δικηγόρος καὶ πολιτευτής, υἱὸς τοῦ Ἐμμανουήλ. Τῷ 1910 ἐξελέγη βουλευτὴς ἐν τῇ κρητικῇ βουλῇ. Ἀπὸ τοῦ 1915—1916 ἐξέδιδεν ἐν Ρεθύμνῃ τὸν «Ἀγῶνα», κατὰ δὲ τὴν περίοδον 1917—1920 διετέλεσεν εἰσαγγελεὺς Ἀθηνῶν. Τῷ 1926 ἐξελέγη βουλευτὴς Ρεθύμνης, διατελέσας μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος, τῷ δὲ 1929 γερουσιαστὴς Ρεθύμνης· ἀντεπροσώπευσε τὴν γερουσίαν εἰς τὴν διεθνῆ κοινοβουλευτικὴν διάσκεψιν τῆς Πράγας (1931) καὶ διατελεῖ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς γερουσίας. Συνέγραψεν: «Αἱ ἐγκληματοῦσαι γυναῖκες» καὶ μετέφρασε τὰ ἔργα τοῦ Guilhermet «Πῶς γινόμεθα ἐγκληματίαι» καὶ «Ἐγκληματικὸν περιβάλλον». Μ. Γ. Δ.

— **Φωτάκης,** ***Βασίλειος.*** Ἕλλην ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1887. Διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν (1908), παρέμεινεν ἐπὶ ἑξαετίαν ἐν Βερολίνῳ (1910—1916) παρὰ τοῖς καθηγηταῖς Waldever, Orth, Pappenheim, Salkowski κ. λ. π. πρὸς εἰδικὰς σπουδὰς καὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῆς ἀνατομοπαθολογίας, ἱστολογίας, ἐμβρυολογίας καὶ τῶν συναφῶν αὐταῖς κλάδων. Τῷ 1916 διωρίσθη ἐπιμελητὴς τοῦ παθολογικοῦ ἀνατομείου τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1916—1926), τῷ 1926 ἀνηγορεύθη ὑφηγητὴς τῆς παθολογικῆς ἀνατομικῆς, τῷ 1927 προσελήφθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἰνστιτοῦτον Παστέρ, διοργανώσας αὐτόθι ἱστολογικὸν καὶ παθολογικὸν ἐργαστήριον καὶ ἱδρύσας τὸ σχετικὸν πρὸς τοῦτο μουσεῖον, ἀπὸ δὲ τοῦ 1930 τυγχάνει διευθυντὴς τοῦ ἄνω ἐργαστηρίου. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1928 προσληφθεὶς ἐν τῷ ὑπουργείῳ Ὑγιεινῆς τὰ μέγιστα συνέβαλεν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις νοσοκομείοις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἐκτελουμένων νεκροτομῶν, ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τῶν ὁποίων κατήρτισε μουσεῖον παθολογοανατομικῶν παρασκευασμάτων, ὡς ἐπίσης εἰργάσθη καὶ διὰ τὴν σύστασιν ἰδίου ἱστολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ὑπουργείου. Ἔγραψε περὶ τὰς 86 ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ἐξ ὧν κυριώτεραι: «Über die Bestimmung des Lebensalters an Kindeleichen auf Grund der Histologie der Nebennieren», «Studien uber die Markzellengenese bei der Bildung des roten Marks der Röhrenknochen in anämischen Luständen», «Das Auftreten unreifer Leukozyten im Blut bei Infectionskrankheiten», «Περὶ τῆς κυτταρικῆς καταγωγῆς τῶν ἀντισωμάτων» («Κλινική», τεῦχ. 9, 1929), «Étude histologique de la conjoctivité tuberculeuse expérimentale» κλπ. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Ο. Ρ.

Φωτάκος, ἢ ***Φώτιος, Χρυσανθόπουλος.*** Ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, γεννηθεὶς ἐν Μαγουλιάνοις τῆς Γορτυνίας τῷ 1798. Ἐμαθήτευσεν ἐν Βυτίνῃ παρὰ τῷ διδασκάλῳ Παρθενίῳ καὶ ἀπῆλθε πρὸς εὕρεσιν τύχης εἰς Κισνόβιον τῆς Βεσσαραβίας, ὅπου εἰσήχθη ὡς ὑπάλληλος εἰς ἐμπορικὸν κατάστημα. Μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐν Ὀδησσῷ, ἐγένετο εἷς τῶν φανατικωτέρων μελῶν της καὶ τῷ 1820 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τοὺς προύχοντας Φιλικοὺς τῆς Πελοποννήσου, ἵνα συνεννοηθῇ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐξεγέρσεως. Φθάσας εἰς Ὕδραν, ἐστάλη ὡς κατάσκοπος εἰς Ναύπλιον, ὅθεν ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν. Ἐνταῦθα διεπραγματεύθη περὶ τῶν τῆς Ἐπαναστάσεως μετὰ διαφόρων Φιλικῶν.

Ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Κ. Δεληγιάννη ὡς ἀκόλουθός του, ἀργότερον δὲ ὑπὸ τοῦ πατριώτου του Θ. Κολοκοτρώνη ὡς ὑπασπιστὴς αὐτοῦ. Ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδρασεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὰς ἀναμνήσεις του δὲ ἐξέθεσεν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς του ἀπομνημονεύμασιν. Ἐπὶ Καποδιστρίου ὁ Φωτάκος ἐγένετο ταγματάρχης καὶ ἐπὶ Ὄθωνος δασάρχης. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἐν Δάρα κτῆμά του, ἔνθα, κατόπιν τῶν συστάσεων τοῦ λογίου Γεωργίου Τερτσέτη, ἔγραψε τὰ ἀπομνημονεύματά του τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν ἐτῶν 1821—1822, ἐκδοθέντα τῷ 1858 ἐν μέρει, τὸν «Βίον τοῦ Παπᾶ Φλέσσα» (Ἀθῆναι 1868) καὶ τὸ ἱστορικὸν ἔργον «Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν» (Ἀθῆναι 1888). Πρὸς τούτοις ἔγραψε κριτικὰς περὶ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Φιλήμονος καὶ Τρικούπη, τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ι. Θ. Κολοκοτρώνη καὶ Σπηλιάδου. Κατ' ἐπίδρασιν δὲ τοῦ αὐτοῦ Τερτσέτη ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, δημοσιευθέντος εἰς τὴν «Ἑβδομάδα» τοῦ Καμπούρογλου τοῦ 1886. Τὰ ἱστορικά του ἀπομνημονεύματα, γραφέντα ὑπὸ αὐτόπτου καὶ εἰδήμονος τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων ἀνδρός, ἔχουσι μεγάλην ἀξίαν ὡς ἱστορικὴ πηγή. Γ. Μ. Β.

φωταντίτυπον (τό) *[Φωτογρ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ διὰ φωτογραφικῶν μεθόδων λαμβανόμενον ἀντίτυπον εἰκόνος, σχεδίου κλπ. Φωταντίτυπα δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐπὶ οἱασδήποτε ἐπιφανείας προπαρασκευασθείσης προηγουμένως διὰ φωτοπαθοῦς ὑλικοῦ. Οὕτω λαμβάνονται φωταντίτυπα κατὰ πρῶτον λόγον ἐπὶ φωτογραφικοῦ χάρτου ἐκ τῶν φωτοτύπων (ἀρνητικῶν φωτογραφικῶν πλακῶν), ἐπὶ ὑφάσματος, ξύλου, μεταλλίνης ἐπιφανείας κλπ. Ἡ τύπωσις γίνεται πάντοτε κατὰ τὴν λῆψιν τῶν φωταντιτύπων διὰ τοῦ φωτός, φυσικοῦ ἢ τεχνητοῦ, καὶ εἰς χρόνον ἀνάλογον πρὸς τὴν εὐπάθειαν τοῦ φωτοπαθοῦς ὑλικοῦ (βλ. καὶ λ. *φωτογραφία*). Κ. Γ. Μ.

Φώτας, ***ἅγιος.*** Ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ ζήσας, ἑορτάζεται τὴν 6 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

φωταυγής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ φωτὸς αὐγαζόμενος, ὁ λάμπων εἰς τὸ φῶς.

φωταψία (ἡ)· ἡ ἀφή, τὸ ἄναμμα τῶν φώτων· ‖ ἡ διὰ πολλῶν ὁμοῦ φώτων καταύγασις, φωτοχυσία, φωταγώγησις.

φωτέϊγ (fauteuil)· βλ. λ. *πολυθρόνα*.

Φωτεινή, ***ἁγία.*** Οὕτως ὠνομάσθη ἡ Σαμαρεῖτις γυνή, μετὰ τῆς ὁποίας διελέχθη ὁ Σωτὴρ ὅσα ἀναφέρει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (δ', 4—42). Κατά τινα παράδοσιν, ἡ Φωτεινὴ κατὰ τὸν ἐπὶ Νέρωνος διωγμὸν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τῶν πέντε ἀδελφῶν, *Ἀνατολῆς, Φωτοῦς, Φωτίδος, Παρασκευῆς καὶ Κυριακῆς*, καὶ τῶν δύο υἱῶν της, *Φωτεινοῦ* καὶ *Ἰωσῆ*, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 26 Φεβρουαρίου ὑπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ τὴν 20 Μαρτίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἀκολουθίαν εἰς τὴν μάρτυρα ταύτην ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1671 ὁ Κρὴς ἱερεὺς Ἐμμανουὴλ Τζάννες ὁ Μπουνιαλῆς. Ε. Γ. Π.

Φωτεινὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πολυκάρπου (Λιτσίστης) τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. Κάτ. (1928) 119. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Φωτίνιστα*.

φωτεινὴ (ἡ) (Photinia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ καὶ δένδρα ἰθαγενῆ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, τῆς Κίνας, τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς Καλιφορνίας. Ἐκ τῶν 20 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *φωτεινὴ ἡ λεία* (Photinia glabra), θάμνος ἰθαγενὴς τῆς Κίνας, ἐγκλιματισθεὶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ παρ' ἡμῖν. Δ. Ν. Π.

φωτεινιανοὶ (οἱ). Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ *Φωτεινοῦ* (βλ. λ.), ἐπισκόπου Σιρμίου ἐν Παννονίᾳ. Ὁ α' κανὼν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ 381 ἀναθεματίζει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν φωτεινιανῶν. Ἡ αἵρεσις αὕτη, ταχέως ἐκλιποῦσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶχεν ὀπαδούς τινας ἐν τῇ Δύσει μέχρι τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος. Ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὰ κηρύγματά του συχνάκις καταφέρεται κατὰ τῶν φωτεινιανῶν καὶ ὁ Βιγίλιος ὁ Θαψοῦντος, τελευτῶντος τοῦ Ε' αἰῶνος, ἔγραψε διάλογον κατὰ ἀρειανῶν, σαβελλιανῶν καὶ φωτεινιανῶν. Δ. Σ. Μ.

Φωτεινὸν *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 117, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κουρνόρραχη*, 169. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζέλιστα*.

Digitized by Google

—Φωτεινόν *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίον *Γκιουλουσλῆ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ.

φωτεινός, —*ή*, —*όν*· ὁ πλήρης φωτός, ἀντίθ. *σκοτεινός*: «φωτεινὸς θάλαμος», «φωτεινὸν δωμάτιον» τὸ καλῶς φωτιζόμενον· || «φωτεινὸν μετέωρον» μετέωρον ἔχον φῶς· || μεταφ., διαυγής, εὐκρινής: «φωτεινὴ διάνοια».

—φωτεινὴ ***πηγή***. Αἱ *φωτειναὶ πηγαί*, καλούμεναι καὶ *πηγαὶ ἀκτινοβολίας*, διακρίνονται εἰς πηγάς, ὧν ἡ ἀκτινοβολία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θερμοκρασίας αὐτῶν, καὶ εἰς πηγάς, ὧν ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς θερμοκρασίας. Σώματα, ὧν ἡ ἀκτινοβολία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θερμοκρασίας, εἶναι τὸ μέλαν σῶμα, τὰ μέταλλα καὶ γενικῶς τὰ στερεὰ σώματα.

Ἐν τῇ φυσικῇ ὡς πηγαὶ ἀκτινοβολίας χρησιμοποιοῦνται: ὁ λύχνος Auer, παρέχων ἐντατικὴν ὑπερέρυθρον ἀκτινοβολίαν, ἡ λυχνία Nernst, ὁ λύχνος Bunsen, ἡ ἐκπομπὴ τοῦ ὑδρατμοῦ καὶ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος δι' ὑπερέρυθρον ἀκτινοβολίαν 2—6 μ., ὁ λύχνος Bunsen μετ' ἀτμῶν ἁλάτων πρὸς παραγωγὴν μονοχρόου φωτός, τὸ ἠλεκτρικὸν τόξον μετὰ ἁλατούχων ἀνθράκων εἴτε μετὰ ἠλεκτροδίων σιδήρου, σωλῆνες Geissler πλήρεις ἀερίων ἢ ἀτμῶν, ειδικαὶ λυχνίαι νέου, λυχνίαι ὑδραργύρου πρὸς παραγωγὴν ἰώδους καὶ ὑπεριώδους ἀκτινοβολίας. Διὰ τὴν παραγωγὴν ἀκτινοβολίας συνεχοῦς φάσματος χρησιμοποιοῦνται εἰδικαὶ λυχνίαι μετὰ σπειρώματος διὰ βολφραμίου πυρακτωμένου ἠλεκτρικῶς. Κ. Π.

—φωτεινὸς ***θάλαμος*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *θάλαμος* φωτεινός.

—φωτεινὸς ***κῶνος*** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *κῶνος* φωτεινός.

Φωτεινὸς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τοῦ Καρπαθίου πελάγους (πλάτ. 36°30' Β., μῆκ. 26° 59' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Rhodos to Kalymnos), νοτιοδυτικὴ τῆς νήσου Κανδλιούσης ἐσχατιά. Ἔχει μέγαν φάρον. Σ. Ε. Λ.

Φωτεινός, ***ἅγιος***. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ υἱὸς Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος, ἑορταζόμενος τὴν 26 Φεβρουαρίου. —2 Ὁ μετὰ Μελετίου τοῦ στρατηλάτου καὶ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν τῷ 218 μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 24 Μαΐου. —3) Ὁ ἐν Ἀπαμείᾳ τῷ 297 μετὰ τοῦ πατρὸς Μαυρικίου καὶ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 27 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

—Φωτεινός. Ἐπίσκοπος Σιρμίου ἐν Παννονίᾳ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα (θαν. 376). Ὀπαδὸς καὶ φίλος Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, ὑφ' οὗ ἐχειροτονήθη τὸ πρῶτον διάκονος ἐν τῇ πατρίδι του Ἀγκύρᾳ, κατέστη ἄγνωστον πότε, ἐπίσκοπος Σιρμίου τῷ 351 ὅμως καθῃρέθη ὑπὸ τῆς ἐν Σιρμίῳ συνόδου, διότι, ἀκολουθῶν τὰ διδάγματα τοῦ δυναμικοῦ μοναρχιανισμοῦ, ἐκήρυττεν ὅτι Πατὴρ καὶ Λόγος ὑπάρχουσιν ἐν ἑνὶ προσώπῳ, τῷ Λογοπάτορι Θεῷ, καὶ ἠρνεῖτο τὴν πρὸ αἰώνων γέννησιν καὶ ὕπαρξιν τοῦ Υἱοῦ, ὅστις ἦτο, κατ' αὐτόν, ἄνθρωπος κατὰ θαυμαστὸν τρόπον γεννηθεὶς καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς του τελειώσεως ἀξιωθεὶς θεία δόξης. Διὰ τὰ φρονήματά του αὐτὰ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος τοῦ 344 καλεῖ τοῦτον *Σκοτεινὸν* ἀντὶ *Φωτεινοῦ* (Migne Ἑλλ. Πατρ. 26,732). Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἕδραν του ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ἐξωρίσθη πάλιν ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ (364—375) καὶ ἀπέθανε τῷ 375 ἐν Ἀγκύρᾳ. Ὁ Φωτεινὸς ἔγραψεν, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί, διάφορα συγγράμματα, ἰδίως ἀπολογητικοῦ καὶ πολεμικοῦ περιεχομένου, ἀλλ' οὐδὲν τούτων διεσώθη μέχρις ἡμῶν [Πρβλ. *ἰδίως*: *Σωκράτους* Ἐκκλ. Ἱστ. 2, 29, 30 —*Σωζομένου* Ἐκκλ. Ἱστ. 4, 6.—*Ἱερωνύμου* De vir. ill. 107.—*Βικεντίου ἐκ Λειρίνου* Commonitorium 16.] Δ. Σ. Μ.

—Φωτεινός. Στρατηγός, Βυζαντινὸς καὶ πρωτοσπαθάριος ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Β' τοῦ Τραυλοῦ (820—829), ὑπὸ τοῦ ὁποίου διωρίσθη διοικητὴς τοῦ θέματος Ἀνατολικοῦ (διοικητικῆς περιφερείας, κειμένης εἰς τὴν κεντρικὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα νῦν αἱ πόλεις Ἀφιὸν-Καραχισάρ, Ἰκόνιον κλπ.). Τῷ 823, ὅτε ἀπεβιβάσθησαν εἰς Κρήτην οἱ πρῶτοι ἐξ Ἱσπανίας ἐπιδραμόντες Ἄραβες ὑπὸ τὸν Σαῒτ Ἀβοῦ-Χάψ, ὁ Φωτεινὸς ἀπεστάλη ἐκεῖ μετὰ δυνάμεών τινων, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς, εὑρὼν ὅμως αὐτοὺς πολυαρίθμους καὶ καλῶς ὠχυρωμένους, ᾐτήσατο παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων, ὅτε δὲ κατῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ στρατηγὸς Δαμιανὸς μετὰ ἰσχυρῶν δυνάμεων (825), ἐπετέθησαν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων. Κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν μάχην ὁ Δαμιανὸς ἐφονεύθη καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ὑπέστησαν δεινὴν ἧτταν, ὁ δὲ Φωτεινὸς μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ, καταφυγὼν διὰ πλοιαρίου εἰς τὴν νησῖδα Δίαν (ἔναντι τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου), ὅπόθεν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν εἰς τὸν βασιλέα Μιχαήλ, παρὰ τοῦ ὁποίου διωρίσθη τότε στρατηγὸς Σικελίας. Ὁ Φωτεινὸς ἦτο πρόπαππος τῆς βασιλίσσης Ζωῆς, συζύγου τοῦ βασιλέως Λέοντος ΣΤ' (886—912). Ν. ΚΛΣ

Φωτεινός, ***Ἀνδρόνικος***. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Ρουμανίας, γεννηθεὶς ἐν Βραΐλᾳ (1831—1907). Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων (1859), εἰσῆλθε τῷ 1860 εἰς τὸν ρουμανικὸν στρατὸν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ (188). Κατὰ τὰ τελευταῖα του ἔτη διετέλεσε γενικὸς ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ στρατοῦ, γενικὸς διευθυντὴς τοῦ ἀνωτάτου ὑγειονομικοῦ συμβουλίου καὶ ἔφορος τῶν νοσοκομείων. Ἀπὸ τοῦ 1877 καὶ ἐντεῦθεν ἐξελέγη ἐπανειλημμένως γερουσιαστής. Ἔγραψε «Περὶ τῆς θεραπείας τῶν μαλιοβλήτων» (1863). Ο. Ρ.

—Φωτεινός, ***Γεώργιος Θ.*** Ἕλλην ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Μυλοποτάμῳ Κυθήρων τῷ 1878. Περατώσας τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης, ἐνεγράφη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν πανεπιστήμιον τῷ 1893, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηγορεύθη ἀριστοῦχος διδάκτωρ τῷ 1898. Ἀπὸ τοῦ 1903 μέχρι τοῦ 1907 διατρίψας ἐν Εὐρώπῃ, ἐξησκήθη εἰς διάφορα νοσοκομεῖα μεταδοτικῶν νοσημάτων (St. Louis, St. Lazare, Lariboisier κτλ. ἐν Παρισίοις, ἐν τῷ παθολογοανατομικῷ ἰνστιτούτῳ τοῦ Βερολίνου παρὰ τῷ καθηγητῇ Orth, καὶ ταῖς κλινικαῖς Lesser, Lassar, Joseph, Finger καὶ Riehl ἐν Βιέννῃ). Τῷ 1908 διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῆς ἐν Ἀθήναις πανεπιστημιακῆς κλινικῆς τῶν ἀφροδισίων καὶ δερματικῶν νοσημάτων καὶ τῷ 1910 διευθυντὴς τοῦ νοσοκομείου Ἀνδρέου Συγγροῦ καὶ τακτικὸς καθηγητὴς τῶν ἀφροδισίων καὶ δερματικῶν νοσημάτων ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. Σημαντικὴ εἶναι ἡ συμβολή του εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀνωτέρω νοσοκομείου, εἰς τὰς ἐνεργείας δ' αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ οἰκοδόμησις τοῦ τμήματος ἀνδρῶν, ὁ καταρτισμὸς τοῦ μικροβιολογικοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ φυσικοθεραπευτηρίου, τοῦ μουσείου καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἐν αὐτῷ κηρίνων προπλασμάτων. Πρὸς τούτοις, ἰδίαις δαπάναις, ἀνήγειρεν ἐν τῷ νοσοκομείῳ ἐργαστήριον ἐρευνῶν μετὰ βιβλιοθήκης καὶ πέντε δωματίων διὰ τὴν στέγασιν τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ. Εἶναι τακτικὸν καὶ ἐπίτιμον μέλος πλείστων ξένων δερματολογικῶν ἑταιρειῶν, τακτικὸν μέλος τοῦ ἰατροσυνεδρίου, πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου ὑγειονομικοῦ συμβουλίου, ἐπίτιμος ἔφεδρος ἀρχίατρος καὶ πρόεδρος τῆς «Ἑλληνικῆς ἀφροδισιολογικῆς καὶ δερματολογικῆς ἑταιρείας» Μετέσχε τοῦ ἐν Ρώμῃ διεθνοῦς συνεδρίου τῆς δερματολογίας καὶ συφιλιδολογίας (1912), ἐν τῷ τῷ ὁποίῳ ἔκαμε δύο ἀνακοινώσεις, ἐπὶ τῆς ἀντιδράσεως Βάσσερμαν καὶ ἐπὶ τῶν θεραπευτικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ 606, καὶ τοῦ ἐν Καΐρῳ συνεδρίου (1933) διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀφροδισίων νόσων ἐν Αἰγύπτῳ, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ βασιλέως Φουάτ. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν εἶναι: «Contribution à l'étude et au traitement des affections cutanes et ganglienaires de la région inguinecrurale» 19 6), «Ueber einige kulturen und mikroskopische Präparate von Herpes tensurans» (1907), «Die Bedeutung von Wachsabdrücken (moulages) für Dermatologie und Syphilis nebst einer ausführlichen Beschreibung ihrer Herstellung», «Mit einem verwert von prof. Lassar» (1907), «Sur les resultas curatifs du 606 VII» (1912), «La séroréaction de Wassermann et la cutiréaction du Pirquet dans la lépre» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Ν. Μιχαηλίδου* (1912), μετέφρασε μετὰ τῶν *Ν. Πετροπούλου* καὶ *Χρ. Εὐαγγέλου* τὴν «Δερματολογίαν» τοῦ E. Gaucher καὶ τὸ «Ἐγχειρίδιον ἀφροδισίων νοσημάτων» τῶν Augagneur-Carle, ἔνθα ὑπὸ τύπον προσθηκῶν παραθέτει τὰς ἰδίας αὐτοῦ παρατηρήσεις ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, «Αἱ πρόοδοι τῆς ἀφροδισιολογίας ἀπὸ διαγνωστικῆς καὶ θεραπευτικῆς ἀπόψεως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη», περιληφθὲν ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ «Ἰατροχειρουργικοῦ ὁδηγοῦ» (1918) καὶ ἄλλα. Πρὸς τούτοις ἔκαμε περὶ τὰς χιλίας ἀνακοινώσεις εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν ἀφροδισιολογικὴν καὶ δερματολογικὴν ἑταιρείαν» ἐπὶ διαφόρων θεμάτων σχετικῶν μὲ τὴν δερματολογίαν καὶ ἀφροδισιολογίαν κλινικῶς καὶ ἐργαστηριακῶς. Συνεργάτης τῶν γερμανικῶν περιοδικῶν «Dermatologische Wochenschrift» καὶ «Ikonographia Dermatologica». Ν. Φ.

—Φωτεινός, ***Διονύσιος***. Νεώτερος Ἕλλην λόγιος, καταγόμενος ἐκ Πατρῶν καὶ ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Διέτριψε τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς του ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ συνέγραψεν «Ἱστορίαν τῆς πάλαι Δακίας, τανῦν Τρανσυλβανίας Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας ἐκ διαφόρων παλαιῶν καὶ νεωτέρων συγγραφέων συνερανισθεῖσαν» (Βιέννη 1818) εἰς τρεῖς τόμους. Μετέφρασε πρὸς τούτοις εἰς τὴν καθαρεύουσαν λογίαν γλῶσσαν ἐμμέτρως τὸν «Ἐρωτόκριτον» τοῦ Βικεντίου Κορνάρου, ἐκδοθέντα ἐν Βιέννῃ τῷ 1818 εἰς δύο τόμους. Ἡ μετάφρασις αὕτη εἶναι μᾶλλον ἐλευθέρα διασκευή. Ἐν αὐτῇ παραλείπονται ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἐπίλογος καὶ μεταβάλλονται ἐπὶ τὸ λογιώτερον τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων. Χάριν ποικιλίας ὁ μεταφραστὴς παρενείρει διάφορα ᾄσματα «ἔντονα καὶ ἀνθηρὰ στιχουργήματα καὶ τραγῴδια». Ἡ μετάφρασις ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1845 καὶ εἰς λαϊκὰς ἐκδόσεις ἐν Ἀθήναις καὶ κατεκρίθη ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων του καὶ μεταγενεστέρων. Ι. Μ. Β.

φωτεινότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι φωτεινόν.

— *[Φωτογρ.]* Ὡς *φωτεινότης*, ἢ σχετικὸν ἄνοιγμα φωτογραφικοῦ τινος φακοῦ, χαρακτηρίζεται ὁ λόγος τοῦ κλάσματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀριθμητὴς μὲν εἶναι τὸ ὠφέλιμον ἄνοιγμα τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ παρονομαστὴς δὲ ἡ ἑστιακὴ ἀπόστασις. Οὕτω φωτογραφικὸς φακὸς ἔχων ὠφέλιμον ἄνοιγμα 2 ἑκ. καὶ ἑστιακὴν ἀπόστασιν 15 ἑκατ. θὰ ἔχῃ φωτεινότητα: $\frac{2}{15} = \frac{1}{7{,}5}$. Αὕτη ἀναγράφεται πάντοτε εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, παριστωμένη διὰ τοῦ τύπου **F : a**, ὅπου **a** εἶναι ὁ ἀριθμὸς ὁ ἐκφράζων τὴν φωτεινότητα. Διὰ τὴν ἀνωτέρω περίπτωσιν ἡ φωτεινότης εἶναι F : 7 5 Εἶναι εὐνόητον ὅτι τόσον μεγαλυτέραν φωτεινότητα παρουσιάζει φωτογραφικός τις φακός, ὅσον ὁ λόγος τοῦ κλάσματος εἶναι μικρότερος, διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω σχέσεως καταφαίνεται, τὸ εἰσερχόμενον διὰ τοῦ φακοῦ φῶς εἶναι τόσον περισσότερον ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἄνοιγμα αὐτοῦ. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ φωτισμὸς ὃν θὰ δεχθῇ ἡ ἐπιφάνεια τῆς φωτογραφικῆς πλακός, εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς φωτεινῆς πηγῆς. Πρὸς εὕρεσιν τῆς φωτεινότητος ἐξευρίσκεται κατὰ πρῶτον τὸ ὠφέλιμον ἄνοιγμα αὐτοῦ, ἤτοι ἡ διάμετρος τῆς φωτεινῆς δέσμης τῆς διερχομένης τὸν φωτογραφικόν, ὅταν τεθῇ ἡ φωτεινὴ πηγὴ εἰς τὴν κυρίαν ἑστίαν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο προσαρμόζεται ἡ φωτογραφικὴ συσκευὴ διὰ λίαν μεμακρυσμένα ἀντικείμενα, φέρεται δὲ εἰς τὴν θέσιν τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς τεμάχιον χαρτονίου φέρον μικρὰν ὀπὴν καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ ἡ φωτεινὴ πηγή. Ἐὰν ἤδη πρὸ τοῦ φακοῦ τεθῇ θαμβὴ ὑαλίνη πλάξ, σχηματίζεται φωτεινὸς κύκλος, ἡ διάμετρος τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ τὸ ὠφέλιμον ἄνοιγμα. Ἡ ἑστιακὴ ἀπόστασις πάλιν ἐξευρίσκεται, ἐὰν προσαρμοσθῇ ἡ φωτογραφικὴ συσκευὴ διὰ λίαν μεμακρυσμένα ἀντικείμενα, ὅτε ἡ ἀπόστασις ἡ χωρίζουσα τὴν φωτογραφικὴν πλάκα ἀπὸ τοῦ ὀπτικοῦ κέντρου τοῦ φακοῦ εἶναι ἡ ἑστιακὴ ἀπόστασις. Κ. Γ. Μ.

Φωτεινοῦ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀρμένων τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης (Κρήτης). Κεῖται ἐπὶ τοῦ ὄρους Βρύσινα καὶ ἔχει 80 κατ. (1928). Ν. ΚΛΣ

φωτερός, —*ή*, —*ό*· ὁ πλήρης φωτός, φωτεινός· || *φωτερὸ* (τό)· ὡς οὐσ., φεγγίτης· || μεταφ., *φωτερά* (τά)· οἱ ὀφθαλμοί.

Φωτήλας. Μεγάλη ἱστορικὴ οἰκογένεια ἐκ Καλαβρύτων, ἧς σπουδαιότερα μέλη εἶναι οἱ ἑξῆς: —1) ***Ἀσημάκης***. Καλαβρυτηνὸς προὔχων, διακριθεὶς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἀναδειχθεὶς ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Λειβαρτσίου τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, ὅτε οὗτη ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀγῶνος διῃρέθη εἰς τέσσαρα μέρη, μετέσχε τοῦ ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ τῆς Βοστίτσης συμβουλίου τῶν ἀρχηγῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ συμβάντων κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1821, ὁπόθεν ἀπεχώρησε μετὰ τοῦ Ἀν. Ζαΐμη εἰς Κερπινὴν πρὸς στρατολογίαν, κηρυχθεὶς πρῶτος ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως. Ἐκλεγεὶς διαρκὴς προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας, συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη ὡς ἀρχιστρατήγου καὶ διὰ τῶν προμηθειῶν, τὰς ὁποίας ἀπέστελλε εἰς αὐτόν. Μετέσχεν ἐπίσης τῆς ὑπὸ τὸν Κουντουριώτην κυβερνήσεως, διαπραγματευθεὶς τὸ δάνειον τῆς ἐπαναστάσεως, διαφωνήσας ὅμως κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1824 παρῃτήθη τῆς κυβερνήσεως, δι' ὃ καὶ κατεδιώχθη, ὡς ἀντίθετος τοῦ Κουντουριώτου, ὑπὸ τῶν Καραϊσκάκη καὶ Γκούρα, οἵτινες κατέστρεψαν καὶ τὴν ἐν Καλαβρύτοις οἰκίαν του. Ἐτιμήθη μεγάλως ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ὅστις, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθη τὰ Καλάβρυτα, ὠνόμασεν αὐτὸν στρατηγὸν καὶ τὸν ἐτίμησε διὰ τοῦ χρυσοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος.

—2) *Παναγιωτάκης*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, διακριθεὶς ὡς ὁπλαρχηγός. Μετὰ τὸ ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ συνέδριον, ἔνθα ἀπεφασίσθη ἡ ἔναρξις τοῦ Ἀγῶνος, προέβη εἰς μυστικὴν στρατολογίαν ἐν τῷ τμήματι Λειβαρτσίου καὶ διέταξε τὸν φόνον Τούρκων παρὰ τὸν Σωποτὸν 19 Μαρτίου 1821. Μετέσχε τῆς πρώτης κατὰ τῶν Καλαβρύτων ἐπιθέσεως (21—25 Μαρτίου), εἶτα δὲ μετὰ τοῦ σώματός του μετέβη εἰς Λάλα καὶ μετέσχε πασῶν τῶν ἐκεῖ μαχῶν, καὶ δὴ τῆς ἐν Πούσι Ἰούνιον τοῦ 1821) Μετὰ ταῦτα μετέσχε πλείστων μαχῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, διακριθεὶς ἰδίως κατὰ τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων μετὰ τὴν νίκην τοῦ Σα-

Digitized by Google

ραβαλίου (15 Ἰουλίου 1821). Ἀπέθανεν ἐν Μεγάλῳ Σπηλαίῳ τῷ 1824.

—3) ***Ἀλέξανδρος.*** Ἔγγονος τοῦ Ἀσημάκη Φωτήλα (1847—1918), δικηγόρος καὶ βουλευτὴς Καλαβρύτων ἐπὶ πεντηκονταετίαν. Μ. Γ. Δ.

Φώτη πούντα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Σίφνου καὶ νοτία τῆς νήσου ἐσχατιὰ (πλάτ. 36°54′ Β., μῆκ. 24°43′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Siphano island). Ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ σημειοῦται ὡς cape Condos. Ἐπιστέφεται ὑπὸ ἀρχαίου φρυκτωρικοῦ πύργου. Σ. Ε. Λ.

φωτιά (ἡ)· δημοτ., πυρά, πῦρ: «ἀνάβω —, σβήνω τὴ φωτιά», κατάρα: «φωτιὰ νὰ σὲ κάψῃ»· ‖ «βάζω φωτιὰ» πυρπολῶ: «ἔβαλε φωτιὰ 'ς τὸ σπίτι, — 'ς τὸ σπαρτό»· ‖ «παίρνω φωτιὰ» ἀνάπτω μεταδιδομένης τῆς πυρᾶς, καὶ μεταφ. ὀργίζομαι εὐκόλως: «μὴ τοῦ μιλῇς, γιατὶ παίρνει φωτιὰ ἀμέσως»· ‖ φρ. «φωτιὰ καὶ λαύρα» ἐπὶ ὑπερβολῆς: «εἶναι φωτιὰ καὶ λαύρα ἀπὸ τὸ θυμό του», «τὰ πράγματα εἶναι φωτιὰ καὶ λαύρα».

Φωτιὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ ἀνατολικοῦ τερματισμοῦ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κρήτης, ἐν τῇ κολπώσει τοῦ Καλοῦ Νεροῦ τῆς ἐπαρχίας Σητείας (πλάτ. 35°01′20″ Β., μῆκ. 25°50′00″ Ἀν., χαρτ. ἀγγλ. 2536 b: Candia eastern portion). Παρ' αὐτὸ ἐκβολὴ ποταμίου Ἅγια Φωτιά, πελαγίως δὲ περὶ τὸ 1 μίλ. νοτιοανατολικῶς νησίο *Φωτιά*, ἀκατοίκητον, ἀλλὰ καλυπτόμενον ὑπὸ πλουσίας βλαστήσεως καὶ μὲ πηγὴν ἀφθόνου ὕδατος. Σ. Ε. Λ.

Φωτιάδης, *Ἀλέκος.* Σύγχρονος Ἕλλην ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1870 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐγκατεστάθη ἐνωρίτατα οἰκογενειακῶς ἐν Σμύρνῃ, εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν τῆς ὁποίας διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Παρισίους, ἔνθα καὶ διέμεινεν ἐπὶ τριετίαν, ἀκροώμενος ἰδίᾳ τῶν μαθημάτων γαλλικῆς φιλολογίας τοῦ Αἰμιλ. Μπυρνούφ, ἀσχολούμενος ὅμως καὶ εἰς ἐλευθέρας σπουδὰς ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐπανελθὼν εἰς Σμύρνην, ἀνέλαβε τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐκεῖ γεωργικῶν του κτημάτων. Ἐδημιούργησε τοὺς πανιωνίους ἀγῶνας, γενόμενος ὁ ἰσόβιος πρόεδρος τοῦ «Πανιωνίου Συλλόγου», διετέλεσεν ἐπίσης πρόεδρος τοῦ ἑλληνογαλλικοῦ συνδέσμου Σμύρνης, καὶ τοῦ σώματος προσκόπων Σμύρνης. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον διέμεινεν ἐν Ἑλλάδι, περιοδεύων ἀνὰ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Πελοπόννησον, καὶ δι' ἐκδόσεως τοπικῶν ἐφημερίδων («Θέρισσον» καὶ «Ἰδέα», 1916, ἐν Κρήτῃ) καὶ διαλέξεων εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Σμύρνης, μετέβη ἐκεῖ ἐκ νέου καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ὁπότε ἐπανῆλθεν ὁριστικῶς εἰς Ἀθήνας. Ἐγένετο «officier de l'Instruction Publique» τῆς Γαλλίας, βραδύτερον δ' ἐτιμήθη καὶ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ παρασήμου τοῦ ἀργυροῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐνεφανίσθη διὰ τῶν σμυρναϊκῶν ἐφημερίδων, φιλολογικώτερον ὅμως ἀπὸ τῶν ἀθηναϊκῶν «Παναθηναίων» τῷ 1907, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοῦ «Ἡμερολογίου Σκόκκου» καὶ τοῦ «Νουμᾶ», βραδύτερον δὲ (1915—1917) ἐδημοσίευσε ποιήματα καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας «Κήρυκα» τῶν Χανίων, «Ἐλεύθερον Τύπον» τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς δὲ καὶ τὴν σειρὰν «Πολεμικὰ ἀνάγλυφα», μεταφρασθεῖσαν ἔκτοτε εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, εἰς τὸ ὄργανον τοῦ ἑλληνογαλλικοῦ συνδέσμου Ἀθηνῶν «Ἀδελφοσύνη». Συλλογὴν ποιημάτων ἐξέδωκε μίαν, τὰ «Ἀνοιχτὰ μυστικὰ» (ἔκδοσις «Παναθηναίων» 1909), ἀπὸ σκηνῆς δ' ἀνεβίβασε μελοποιηθέντα τὸν πρόλογον (prélude) τῆς ποιμενικῆς φαντασμαγορίας «Ἀμαρυλλίς», ὡς καὶ τὴν διασκευὴν τῆς «Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι» τοῦ Εὐριπίδου, διδαχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ θιάσου Κυβέλης, ἀπὸ τοῦ τότε Βασιλικοῦ θεάτρου. Μετέφρασεν ἐπίσης εἰδύλλιά τινα τοῦ Θεοκρίτου. Ποιήματά του μετεφράσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τῶν René Puaux καὶ Pierre Baudry.

Ἀπὸ στιχουργικῆς ἀπόψεως, ὁ ποιητὴς στιχουργεῖ μετρικῶς μὲν ἐπὶ τονικοῦ ἰάμβου ἀνεξαιρέτως, ἀπολήγοντος κατὰ τὸ σύνηθες εἰς παροξύτονον κατάληξιν, κανονικοῦ δὲ καὶ ἄνευ παρατονισμῶν ἢ ἄλλων ἀνωμαλιῶν, συλλαβικῶς δὲ συνήθως ἐπὶ δεκαπεντασυλλάβου, τυπικοῦ κατὰ τὰς τομάς, φειδωλοῦ κατὰ τὰς συνιζήσεις, συντακτικῶς δ' ἀπηρτισμένου καὶ ἀπηλλαγμένου διασκελισμῶν τε καὶ σφηνῶν, τέλος δ' ἐπὶ ὁμοιοκαταληξίας τῆς καθιερωμένης καὶ ἀπερίτεχνου, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ φυσικῆς. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ, οἱονεὶ ἐπιγράμματα, ἀπαρτίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ ἑνὸς ἢ δύο τετραστίχων, κατὰ τὸ στιχουργικὸν εἶδος τῶν στροφῶν (stances), ἐπὶ στίχων βαινόντων συνήθως ἀνὰ ζεύγη καὶ σπανιώτερον ἐναλλάξ, τερματιζομένων δὲ διὰ στίχου γνωμικοῦ ἢ ἐπιγραμματικοῦ, περιέχοντος καὶ δραματικόν τι ἢ ποιητικὸν εὕρημα. Ἡ γλῶσσα εἶναι φυσική, γραφικὴ καὶ ἁπλῆ, τῶν ἰδιωματισμῶν σπανιζόντων· ἡ χρῆσις συνθέτων εἶναι μετρία, ἡ δημιουργία δὲ νέων τινῶν ἐξ αὐτῶν σύμφωνος πάντοτε πρός τε τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ συντακτικὸν αἴσθημα τοῦ λόγου. Λυρικὸς ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου, εἶναι περιγραφικὸς καὶ φυσιολατρικός. Ἐν τῇ φυσιολατρείᾳ ἐγένετο εἷς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ποιμενικῆς παρ' ἡμῖν ποιήσεως, τῆς γνησίας νεοελληνικῆς, τῆς πηγαζούσης ἐκ τῶν ἀκραιφνῶν δημοτικῶν κυνηγετικῶν ᾀσμάτων καὶ διηκούσης μέχρι τοῦ Κρυστάλλη, τοῦ Κ. Χατζοπούλου, τοῦ Ἀλ. Πάλλη καὶ τοῦ Ν. Χατζάρα. Ἀπηλλαγμένος τῶν τυπικῶν φιλολογικῶν στοιχείων, εἶναι κατὰ τὴν ἔκφρασιν ρεαλιστής, κατὰ δὲ τὸν τόνον δραματικῶς παθητικός. Ἡ συναισθηματολογία αὐτοῦ, τῆς φυσιολατρείας ἐπικρατούσης, παρεπομένου δὲ τοῦ ἔρωτος, εἶναι ἁπλῆ καὶ βαθεῖα, ἐξικνουμένη ἐνίοτε μέχρι καὶ τοῦ πάθους. Ἀφ' ἑτέρου δ' ὑπάρχει παρ' αὐτῷ διάθεσις φυσιολογικῆς αἰσιοδοξίας καὶ δυνάμεως, ἐνῷ ἐπὶ τὸ φιλολογικώτερον ἐμφανίζεται ἡ μελαγχολία. ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

—**Φωτιάδης, *Ἀλέξανδρος.*** Ἕλλην μηχανικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1892. Μετὰ τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς ἐν Ἀθήναις, παρηκολούθησε τὰ μαθήματα τῆς φυσικομαθηματικῆς σχολῆς τῆς Σορβόννης. Κατελθὼν ὡς ἐθελοντὴς τῷ 1912—1913, ἐπανέκαμψεν εἰς Παρισίους πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν του καὶ κατόπιν μετέβη εἰς Ἑλβετίαν, ἔνθα ἐπεράτωσε τὰς σπουδάς του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λωζάννης (σχολὴ μηχανικῶν) τῷ 1918. Ἀπὸ τοῦ 1919 καὶ ἐντεῦθεν ἐμελέτησε τὴν ὀργάνωσιν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τῶν ἐργαστηρίων ἀντοχῆς τῶν ὑλικῶν, εἰδικῶς ἀποσταλεὶς πρὸς τοῦτο εἰς Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν. Τῷ 1921 διωρίσθη, μὲ βαθμὸν ἐκτάκτου καθηγητοῦ, διευθυντὴς τοῦ ἐργαστηρίου ἀντοχῆς τῶν ὑλικῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ὠργάνωσεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἐργαστήριον τοῦτο καὶ τῷ 1930 ἐμονιμοποιήθη. Ἐδημοσίευσε διάφορα ἄρθρα εἰς τὸ τεχνικὸν περιοδικὸν «Ἔργα» (1928—1931) περὶ τῆς θηραϊκῆς γῆς καὶ τῶν σκυροδεμάτων. Ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν δομησίμων ὑλικῶν ἐν τῷ Τεχνικῷ Ἐπιμελητηρίῳ τῆς Ἑλλάδος, ἐδημοσίευσε μετὰ τοῦ Στ. Χὸρς τὸ ἔργον: «Τὰ ἑλληνικὰ σιμέντα καὶ ἡ θηραϊκὴ γῆ». Ἀντεπροσώπευσε τὸ πολυτεχνεῖον εἰς τὸ συνέδριον δοκιμασίας ὑλικῶν ἐν Ζυρίχῃ τῷ 1931. Ἐδίδαξεν ἐπὶ διετίαν ἀντοχὴν τῶν ὑλικῶν καὶ μηχανικὰς κατασκευὰς εἰς τὴν σχολὴν τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως πυροβολικοῦ μέχρι τῆς προσαρτήσεώς της (1930) εἰς τὸ πολυτεχνεῖον. Διδάσκει νῦν ἐν τῷ πολυτεχνείῳ εἰς τὰς ἀνωτάτας σχολὰς πολιτικῶν μηχανικῶν καὶ μηχανολόγων ἠλεκτρολόγων πειραματικὴν ἀντοχὴν τῶν ὑλικῶν, εἰς δὲ τὰς ἀνωτάτας σχολὰς χημικῶν μηχανικῶν καὶ ἀγρονόμων τοπογράφων στατικὴν τῶν κατασκευῶν καὶ ἐφηρμοσμένην μηχανικήν. Ν. Δ. Σ.

—**Φωτιάδης, *Δημητράκης.*** Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος (βλ. λ. *Καταρτζῆς* Δημήτριος).

—**Φωτιάδης, *Δημήτριος.*** Δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1898 ἐν Σμύρνῃ, ὅπου καὶ ἐξεπαιδεύθη, διαμένων δ' ἀπὸ τοῦ 1922 ἐν Ἀθήναις. Ἐβραβεύθη εἰς τὸν Καλοκαιρίνειον δραματικὸν διαγωνισμὸν (1931) διὰ τὸ τρίπρακτον δρᾶμα «Μάνια Βιτρόβα», ὡς καὶ εἰς τὸν τῆς Λέσχης καλλιτεχνῶν «Ἀτελιὲ» (1932) διὰ τὸ μονόπρακτον «Τὸ μαγεμένο βιολί». Τ. Α.

—**Φωτιάδης, *Ἐμμανουήλ.*** Ἐγεννήθη ἐν Σέρραις περὶ τὸ 1805, ἔνθα καὶ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Τῷ 1828 μετέβη εἰς Αἴγιναν, εἶτα δ' εἰς Βελιγράδιον, ὡς διδάσκαλος τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς παροικίας. Ἐκ Βελιγραδίου μεταβὰς εἰς Βιέννην, ἐξέδωκεν ἐκεῖ τὰς ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθείσας «Συζητήσεις τοῦ Σοαυΐου». Μεταβὰς κατόπιν εἰς Μόναχον πρὸς περαιτέρω ἐκπαίδευσιν, ἐδημοσίευσεν αὐτόθι διατριβήν τινα, προτρέπων εἰς παιδείαν τοὺς συμπολίτας του Σερραίους, οἵτινες καὶ εἶχον συνδράμει αὐτὸν φιλομούσως διὰ νὰ ἀποπερατώσῃ τὰς ἐν Μονάχῳ σπουδάς του. Εἰς Σέρρας ἐπέστρεψεν ἐκ Μονάχου περὶ τὸ 1836, συναποκομίζων καὶ μετάφρασιν τῆς μικρᾶς «Γραμματικῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» τοῦ Θειρσίου, ἥτις λέγεται ὅτι εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ τοῦ Γενναδίου, μετασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἐπὶ τὸ εὐμεθοδώτερον καὶ ἐπὶ μακρὰς δεκαετηρίδας εἰσηγμένη πρὸς διδασκαλίαν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις. Δ. Π. Π.

—**Φωτιάδης, *Εὐάγγελος Παν.*** Ἐγεννήθη τῷ 1909, διατελεῖ δὲ ὑπάλληλος παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ. Ἔγραψε διαφόρους φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι: «Συμβολὴ εἰς τὴν περὶ τοῦ Θανάση Βάγια ἔρευναν» («Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ» Α′), «Περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια» («Ἑλληνικὰ» Δ′), «Παῦλος Καρολίδης» («Ἑλληνικὰ» Δ′), «Ἀπὸ τὸν Ἀλκίφρονα» («Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος» 1932) κ. ἄ. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

—**Φωτιάδης, *Ἰωάννης.*** Ἕλλην διπλωμάτης, ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης. Ἐχρημάτισε πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας εἰς διαφόρους πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὴν ἐποχὴν μάλιστα τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866—1869, ὁπότε, ἐξ ἀφορμῆς ἐπεισοδίων συμβάντων πρὸ τῆς ἐν Ἀθήναις τουρκικῆς πρεσβείας, εἰσηγήθη τὴν διακοπὴν τῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος διπλωματικῶν σχέσεων τῆς Τουρκίας. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν σχέσεων (1869) ἀπεστάλη ἐκ νέου πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις. Τῷ 1878, λαβὼν τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τοῦ βεζύρου, διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς (βαλῆς) Κρήτης, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Καραθεοδωρῆ πασᾶ. Ὡς διοικητὴς Κρήτης, κατὰ τὰ πρῶτα ταῦτα ἔτη τῆς διὰ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας καθιερωθείσης ἡμιαυτονομίας τῆς νήσου, ἡρμήνευσε λίαν ἐλευθερίως καὶ ἐφήρμοσε τὸ νέον πολίτευμα. Ἐπ' αὐτοῦ ἐλύθησαν ὑπὲρ τῆς νήσου σπουδαῖα οἰκονομικὰ ζητήματα, ὡς τὸ βακουφικόν, τὸ τελωνειακὸν καὶ ἄλλα, ἐξετελέσθησαν δημόσιά τινα ἔργα καὶ ἐπροστατεύθη ἡ παιδεία. Ἐπίσης οὗτος μετεκάλεσεν ἐξ Ἑλλάδος τὸν νομομαθῆ Ἰωάννην Σκαλτζούνην πρὸς σύνταξιν νομοθεσίας. Τῷ 1885, μετὰ τὴν ἔνοπλον διαμαρτύρησιν τῶν Μπουτσουναρίων, ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Πύλης, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σάββα. Τὸ ἑπόμενον ἔτος διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Ρώμῃ καὶ εἶτα (1892) ἐν Βελγίῳ. ΕΡ. Μ.

—**Φωτιάδης, *Λάμπρος.*** Λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἀποθανὼν τῷ 1805 ἐν Βουκουρεστίῳ. Κατ' ἀρχὰς ἐσπούδασε παρὰ Κοσμᾷ Μπαλάνῳ εἰς τὴν περίφημον ἐν Ἰωαννίνοις ὁμώνυμον σχολήν, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του δὲ ἠκροάσθη πιθανῶς τοῦ Τρύφωνος, διδάσκοντος ἐν τῇ ἀντιζήλῳ πρὸς τὴν Μπαλαναίαν Μαρουτσαίᾳ σχολῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ σύστημα τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Βραδύτερον ἀπῆλθεν εἰς τὰς Παριστρίους ἡγεμονίας καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου. Μέγα μέρος ὅμως τῆς μορφώσεώς του ὀφείλει εἰς κατ' ἰδίαν μελέτας.

Λάμπρος Φωτιάδης.

Τῷ 1792 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Μουρούζη σχολάρχης τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημίας, ἔνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ δεκατρία συναπτὰ ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου του (1805). Ὁ Λάμπρος Φωτιάδης ἀνέπτυξε σπουδαιοτάτην διδακτικὴν δρᾶσιν, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν μεγαλυτέρων διδασκάλων τοῦ Γένους κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον. Κατ' ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου του Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου, εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου τὴν νέαν φιλολογικὴν μέθοδον κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Κατεπολέμησε τὴν «ψυχαγωγίαν», ἥτις περιωρίζετο εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν ξηρὰν γλωσσοθηρίαν καὶ ἔδωσεν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων πνοὴν καὶ ἐνθουσιασμόν. Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν μαθητῶν του εἶχε μνημονικὸν ἀπέραντον καὶ μεγίστην ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ μεταδίδειν πάσας τὰς λεπτότητας τῶν ὡραιοτάτων κλασσικῶν συγγραφέων. Μελετηρὸς καὶ φιλόπονος, ἐγνώριζε τὴν λατινικὴν καὶ ἄλλας ξένας γλώσσας καὶ ἐχρησιμοποίει τὰς νεωτέρας εὐρωπαϊκὰς ἐκδόσεις τῶν συγγραφέων, εἶναι δὲ ἐκ τῶν πρώτων λογίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριξαν τὴν γνῶσιν καὶ χρῆσιν τῆς λατινικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης διὰ τὴν βαθυτέραν καὶ πολυμερεστέραν κατάληψιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἀνέδειξε πλείστους μαθητάς, οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ ἔθνους ὡς διδάσκαλοι, λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες, τὸν Γεωργ. Γεννάδιον, Νεόφ. Δούκαν, Ἰάκ. Ρίζ. Νερουλόν, Κοδρικᾶν, Δημ. Σχινᾶν καὶ πλείστους ἄλλους. Πλὴν τῆς διδακτικῆς ὁ Φωτιάδης ἐπέδειξε καὶ συγγραφικὴν δρᾶσιν θαυμασίαν. Μετέφρασε τοὺς δέκα ῥήτορας, ὁλόκληρον τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ἡρόδοτον, τὰ πέντε βιβλία τοῦ Θουκυδίδου, τοὺς λόγους Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου, ἔργα τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Λουκιανοῦ, τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Συνεσίου καὶ παρέφρασε τὸν Πίνδαρον. Πλὴν τῶν μεταφράσεων τούτων συνέθεσε καὶ διάφορα ποιήματα εἰς τὴν ἀρχαίαν κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς του. Ἀλλὰ πάντα ἔμειναν ἀνέκδοτα καὶ ἀπωλέσθησαν, εἶναι δὲ γνωστὰ μόνον ἐπιγράμματά του τινά, δημοσιευθέντα ὑπὸ Πικκόλου καὶ Ἀσωπίου. Ὁ Φωτιάδης συνέγραψε καὶ «Μετρικήν», ἐκδοθεῖσαν τῷ 1803 ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Ζηνοβίου Πώπ.

Εἰς τὰς γλωσσικάς του ἀρχὰς ὁ Φωτιάδης ἦτο συντηρητικώτατος ὀπαδὸς τῆς ἀρχαϊζούσης τάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἀρχαία εἶναι φυσικὴ γλῶσσα

Digitized by Google

καὶ «περιττὸν ἄρα χυδαΐζων συγγράφειν τὰ ἐπιστημονικά, τὰ τῷ μὲν δήμῳ καὶ πρὸς τὸ βαρβαρικώτερον ἐξυφασμένα, οὐχ ἧττον ἀξύνετα, τοῖς δ' ἐλλογίμοις ἡμῶν μηδὲ προσβλέπεσθαι ὅλως ἐσόμενα ἀνεκτά». Ἐνῷ τοὐναντίον τὰ ἱστορικὰ αἱ ἠθικὰ συγγράμματα καὶ «πρὸς ἄλλην ψυχαγωγίαν φέροντα» καὶ μὴ ὄντα ἀνώτερα τῆς κοινῆς καταλήψεως, δύνανται νὰ γραφοῦν εἰς εὐληπτότερον ἰδίωμα, ὅπως π. χ. ἔπραξεν ὁ Νικόλαος Καρατζᾶς καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, «καθ' οὓς εἰ ξυγγράφοιμεν τὸ πεζαίτερον ἰδίωμα, κεχαρισμένως καὶ χρήσιμα τῷ ἡμετέρῳ Γένει ἐσόμεθα πράξαντες». Διότι, ὑπεστήριζε, φυσικὴ δὲν ὑπάρχει καμμία διάλεκτος, «ἀλλὰ ἐθισμῷ καὶ μελέτῃ προσγιγνομένη, καὶ τὸ ἰδιωτικὸν ἄρα τῆς ἡμῶν διαλέκτου ἰδίωμα παρεκτροπή τις καὶ παραφθορὰ ὁμολογουμένως οὖσα, πολλῷ ἧττον τοῦ τῶν ἐλλογίμων εἰκότως εὑρήσεται φυσική». Ἔπειτα τὰ ἰδιώματα τῆς δημώδους εἶναι πολλὰ καὶ ἀκαθόριστα, «νόμος δὲ τῶν συγγραφόντων» νὰ συγγράφωσι «βέλτιον ἢ ὡς λαλοῦσιν», διότι τοῦτο «συμβάλλεται εἰς ὕψος λόγου». Οὕτω, λέγει, ἔπραξαν καὶ οἱ Ἐνετοί, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν εἰς τὴν τυρρηνικὴν διάλεκτον. Ὁ Φωτιάδης δὲν παρεδέχθη τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Καταρτζῆ, ὅτι ἡ τυρρηνικὴ δὲν εἶναι ἀρχαία, οὔτε ξένη τις γλῶσσα, ἀλλὰ ἰδίωμα ὁμιλούμενον τῆς ἰταλικῆς γλώσσης. Κατέκρινε τὸν Καταρτζῆν, διότι ἔγραψε συντακτικὸν τῆς δημώδους γλώσσης («Ἴθι δή μοι ἀπόκριναι τίσι ποτὲ πρὸς Θεοῦ λόγοις τοσοῦτον μόχθον κατωμαδὸν ἀράμενος ἑπταετηρίδα ὅλην ἀνέτλης συλλέγων καὶ συγγράφων τὸ ἰδιωτικὸν τοῦτο καὶ πεπατημένον τῆς διαλέκτου;») Μὲ τὰς ἀντιλήψεις του αὐτὰς ἐπέδρασε σημαντικῶς ἐπὶ τῶν μαθητῶν του, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἀρχαΐζοντες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γρηγορίου Κωνσταντᾶ,* Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Συνεσίου (Βιέννη, 1792).—*Νεοφύτου Δούκα,* Γραμματικὴ Τερψιχόρη (Βιέννη ἐκδ. 1801, σ. III—X καὶ ἐκδ. 1812, προλογ.—*Τοῦ αὐτοῦ,* Πανηγυρισμὸς ἢ λόγοι παντοίας ὕλης συντεθέντες ἢ παραφρασθέντες (Αἴγινα 1835).—*Ἀδαμαντίου Κοραῆ,* Ἐπιστολαὶ (Ἀθῆναι 1892) σ 592 «Λόγιος Ἑρμῆς» (1811) σ. 83—84 =«Πανδώρα», Ε' σ. 54—55), 1819, σ. 485—8.—*Iacovacy Rizo Neroulo,* Cours de litt. grecque moderne (Genève 1822, σ. 50).—*N. Piccolos* Supplement de l' anthol. Grecque (Paris 1839, σ. 235)—*Α. Παπαδοπούλου-Βρεττοῦ,* Νεολ. Φιλολογ. (Ἀθῆναι 1854—1857, σ 347).—*Κ. Ἀσωπίου,* Ἑλληνικὴ Σύνταξις, περιοδ. β' (Ἀθῆναι 1852, σ οη—οθ)—*Κ. Σάθα,* Νεοελλην. Φιλολογ. (Ἀθῆναι 1868, σ. 588—590, καὶ 511).—*Τοῦ αὐτοῦ,* Νεοελ. Φιλολογ. παράρτημα (Ἀθῆναι 1870, σ. 160—176).—*Α. Γούδα,* Βίοι παράλληλοι (Ἀθῆναι 1870, σ. 245)—*Δ. Θερειανοῦ,* Ἀδαμάντιος Κοραῆς, τόμ. Α' (Τεργέστη 1889, σ 82—83 καὶ τόμ. Β' σ. 280).—*H. T. Rogers,* Neohellenica (London 1892, σ. 330.—*Θεοδ. Ἀθανασίου,* Περὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολῶν ἐν Ρουμανίᾳ (Ἀθῆνα 1899, σ 81—82, Documenti privatore la Istoria Românilor, vol. XIII, σ. 319—326).—*Ἠλ. Βουτιερίδη,* Ἱστορία τῆς νεοελ. λογοτεχνίας. τόμ Α' (Ἀθῆναι 1924—1925 σ. 406).—*Ἀναστασιάδου,* Γ. Γενναδίου, Βίος, ἔργα, ἐπιστολαὶ (Παρίσιοι 1926) τόμ. Α' σ. 6—8. Γ. Μ. ΒΑΛΕΤΑ

—**Φωτιάδης, *Παναγιώτης*.** Ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1865, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου. Μετέσχε τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου 1897 καὶ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων 1912—1913. Ὑπηρέτησεν εἰς τὴν γεωδαιτικὴν ἀποστολήν, διετέλεσε καθηγητὴς τῆς τοπογραφίας εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον Εὐελπίδων καὶ τέλος διοικητὴς τῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1929. Ν. Θ. Κ.

—**Φωτιάδης, *Πέτρος*.** Ἔκτακτος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1859 καὶ ἀποβιώσας ἐν Ἀθήναις τῷ 1927. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης καὶ εἶτα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐξ οὗ ἀπεφοίτησε τῷ 1880, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς νομικῆς. Ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν Σμύρνῃ, παρὰ τοῖς προξενικοῖς δικαστηρίοις τῆς Ἑλλάδος, Αὐστρίας, Ἰταλίας καὶ Γαλλίας, πρὸς δὲ ἐξετέλεσε καὶ καθήκοντα ἀνακριτοῦ παρὰ τῷ αὐτόθι γενικῷ προξενείῳ τῆς Ἑλλάδος. Ἐχρημάτισεν ἔφορος τῶν εὐαγῶν καθιδρυμάτων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, κατὰ δὲ τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν τῆς Σμύρνης διετέλεσε μέλος τῆς τριμελοῦς δικαστικῆς ἐπιτροπείας πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἀποζημιώσεων διὰ τὰς ζημίας τῆς 2 καὶ 3 Μαΐου 1919 καὶ νομικὸς σύμβουλος παρὰ τῇ διευθύνσει τῆς δικαιοσύνης. Καταφυγὼν εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφήν, διωρίσθη τῇ 10 Ἰουλίου τοῦ 1924, μετὰ πρότασιν τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου. Ὁ Π. Φωτιάδης, ἐγκρατέστατος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δικαίου καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀττικοῦ, συγγράψας πλείστας πραγματείας (παρατηρήσεις, ἑρμηνευτικά, διορθωτικὰ) ἀναφερομένας εἰς Ἰσαῖον, Ἀριστοτέλους «Ἀθηναίων πολιτείαν», Δημοσθένη, Λυσίαν, Λογγῖνον, Ἀριστοφάνη, Πλουτάρχου «Ἠθικά», Διονύσιον Ἁλικαρνασσέα καὶ δημοσιευθείσας ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθηνᾶ», ἐν τῷ νομικῷ περιοδικῷ «Δικαιοσύνη», ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας» καὶ ἐν τῇ «Ἐπιστημονικῇ ἐπετηρίδι τῆς νομικῆς σχολῆς» τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Σημαντικώτεραι ἐκ τῶν πραγματειῶν τούτων εἶναι: «Περὶ κληρώσεως καὶ πληρώσεως τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων» («Ἀθηνᾶς» ΙΔ', σ 241—276), «Περὶ τῆς τῶν ἡλιαστῶν μισθοφορᾶς καὶ τῶν δικαστικῶν συμβόλων» («Ἀθηνᾶς» ΙΕ', σ. 3—27), «Περὶ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας καὶ τῆς δικαστικῆς κλεψύδρας» («Ἀθηνᾶς» ΙΣΤ' σ. 3—17), «Συμβολαὶ εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον ἢ ἑρμηνευτικὰ καὶ διορθωτικὰ εἰς τὸ καλούμενον ρητορικὸν κανταβριγιακὸν λεξικόν» («Ἀθηνᾶς» ΙΑ', σ. 3 κ. ἑξ., ΙΓ' σ. 3 κ.ἑξ., ΙΔ' σ. 75 κ ἑξ., ΙΖ' σ. 3 κ ἑξ.), «Περὶ τῆς ἐγγύης πρὸς γάμον καὶ τῶν συναφῶν αὐτῇ νόμων κατὰ τὸ ἀστικὸν δίκαιον» («Ἀθηνᾶς» ΛΒ', σ. 100—155), «Ἑρμηνεία καὶ συμπλήρωσις τοῦ περὶ φασηλιτῶν δικαστικοῦ ψηφίσματος» («Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδ.» 1922, σελ. 62), «Λόγος εἰσιτήριος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου» («Ἐπετηρ. Νομ. Σχολῆς» 1924), «Ἡ ἀποκήρυξις κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δίκαιον» («Ἀθῆναι 1925) κ. ἄ. Δ. Α. Δ

—**Φωτιάδης, *Φώτιος*.** Ἕλλην ὠτο-ρινο-λαρυγγολόγος ἰατρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ λόγιος, γεννηθεὶς αὐτόθι τῷ 1849. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Βερολίνῳ Τυβίγγῃ καὶ Στρασβούργῳ, εἰδικεύθη δὲ εἰς τὸν κλάδον του ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τὸν διάσημον Politzer, ὡς καὶ ἐν τῇ πολυκλινικῇ τοῦ Schuitzler, οὗτινος διετέλεσε καὶ ἐπιμελητής, διδάξας γερμανιστὶ εἰς τοὺς πρὸς ἐκμάθησιν τῆς εἰδικότητος ταύτης φοιτῶντας ἐν τῇ κλινικῇ Βιενναίους καὶ ξένους ἰατρούς. Τῷ 1876 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἐν Στρασβούργῳ μὲ διατριβὴν περὶ στενώσεων τοῦ λάρυγγος («über Verengerung des Kehlkopflumens duch membranoide Narben und durch directe Verwachsung seiner Wände». Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1876—1877) ἐγκατεστάθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, διορισθεὶς ὑπὸ τῆς ἐρυθρᾶς ἡμισελήνου ἀρχιχειρουργὸς τοῦ ἐν τοῖς ἀνακτόροις Μπεηλὲρ-μπέη νοσοκομείου τραυματιῶν πολέμου. Τῷ 1897 διωρίσθη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως λαρυγγολόγος ἰατρὸς τοῦ γαλλικοῦ νοσοκομείου Κωνσταντινουπόλεως. Διετέλεσεν ἰατρὸς τῶν ἀνακτόρων, τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Χαμὶτ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ βέη. Ἐπίσης ὑπῆρξεν ἰατρὸς τῶν πριγκίπων Βαχντεντὶν καὶ Ἀμπντοὺλ-Μετζήτ, τῶν μετέπειτα τελευταίων σουλτάνων, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν πρώτων εἰσαγαγόντων τὸν κλάδον τῆς ὠτο-ρινο-λαρυγγολογίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πρῶτος ἐξετέλεσε τὰς τοῦ κλάδου τούτου ἐγχειρήσεις, μεγάλην κτησάμενος φήμην. Μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰατρικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τοῦ 1882, πλὴν τῶν ἐν αὐτῇ ἀνακοινώσεών του, κατεχώρησε καὶ πραγματείας τῆς εἰδικότητός του γερμανιστὶ ἐν τῇ «Intern. Zeitschr. für Laryng. und Rhinol.» καὶ ἐδημοσίευσε: «Deux cas d'ictus laryngé» (1896), «Περὶ τῶν νόσων τῆς ρινός, τοῦ φάρυγγος καὶ τοῦ λάρυγγος» (Ἀθῆναι 1884).

Παραλλήλως ὁ Φωτιάδης διεκρίθη καὶ ὡς ἔνθερμος θιασώτης τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Τῷ 1902 ἵδρυσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ «Ἀδερφάτο ἡ Ἀνάσταση», σύλλογον μὲ σκοπὸν τὴν διαφώτισιν τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἄρθρα ἐν τῷ περιοδικῷ «Νουμᾶς» καὶ ἐξέδωκε τὸ ἔργον: «Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ἡ ἐκπαιδευτική μας ἀναγέννηση», ἐν ᾧ διεκήρυσσεν ὅτι, ἐφ' ὅσον δὲν εἰσήγετο ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς ὄργανον διδασκαλίας δι' ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ παιδεία θὰ παραμένῃ ἀπάτη. Ο. Ρ.

φωτιανοὶ (οἱ). Ἕνεκα τοῦ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως *Φωτίου* (βλ. λ.) ἐπελθόντος σχίσματος μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, οἱ τελευταῖοι ἐκάλουν ἐνίοτε οὕτω τοὺς ὀρθοδόξους. Κ. Ι. Δ.

Φωτιᾶς, *Ἁγίας* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τοῦ δυτικοῦ ἡμίσεος τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κρήτης (πλάτ. 35°08' Β., μῆκ. 24°32' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 a: Candia Western portion) μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Μέλισσα καὶ τοῦ ὅρμου Μέγας Ποταμὸς τῆς ἐπαρχίας Ἁγ. Βασιλείου. Σ. Ε. Λ.

Φωτιᾶς *νησὶ* *[Γεωγρ.]*. Νησίον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κρήτης, 7 μίλ. Ἀν. τῆς Ἱεραπέτρας. Πυκνόφυτον ἐκ δενδρυλλίων, χρησιμοποιεῖται ὡς τόπος παραγωγῆς ξυλανθράκων. Ἄφθονος πηγὴ ἀρίστου ὕδατος ἐν μικρᾷ αὐτοῦ κοιλάδι. Σ. Ε. Λ.

φῶτιγξ (ἡ), καὶ ***φωτίγγιον*** (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Αἰγυπτιακὸν μουσικὸν ὄργανον, ὅμοιον πρὸς πλαγίαυλον, ἐπινοηθὲν κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Ὀσίριδος (*Ἀθην.* Δ', 175 ε').

φωτιζόμενοι (οἱ). Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ οἱ μέλλοντες νὰ δεχθῶσι τὸ *φώτισμα* (βλ. λ.). Ἤδη ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ οἱ Χριστιανοί, οἱ φωτισθέντες τῷ φωτὶ τῆς κατὰ Χριστὸν θεογνωσίας ἢ καὶ τῷ θείῳ βαπτίσματι, καλοῦνται φωτισθέντες (Ἑβρ. 6, 4. 10, 32). Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ οἱ κατηχούμενοι, οἵτινες μετ' ὀλίγον ἔμελλον νὰ βαπτισθῶσι, κατεγράφοντο κατ' ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο φωτιζόμενοι ἢ ἐκλεκτοί. Κατὰ δὲ τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς (8, 5—9) οἱ κατηχούμενοι διῃροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς ἀκροωμένους, τοὺς γόνυ κλίνοντας καὶ τοὺς φωτιζομένους, οἵτινες ἦσαν ἕτοιμοι, ὅπως μετ' ὀλίγον δεχθῶσι τὸ βάπτισμα. Κ. Ι. Δ.

φωτίζω· ἐκπέμπω, διαχέω φῶς, ἄλλως *φέγγω*: «φώτισέ μου νὰ κατεβῶ τὴ σκάλα», «ἡ πόλις φωτίζεται δι' ἠλεκτρικοῦ φωτός»· || ἀπροσωπ. *φωτίζει* ἐκπέμπεται φῶς, γίνεται ἡμέρα, *φέγγει*: «σηκώνομαι ἀπὸ τὸν ὕπνο τὴν ὥρα ποὺ φωτίζει», «σήκω γιατὶ φώτισε»· || βλέπω, ἔχω τὴν ὅρασίν μου: «γήρασα καὶ δὲ φωτίζω»· || μεταφ., καθιστῶ τινα ἐνήμερον, διδάσκω, διαφωτίζω: «καλὰ μᾶς ἐφώτισες», «ὁ θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ εἰς τὸ καλόν».

Φωτικὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, κειμένη παρὰ τὴν Παραμυθίαν εἰς τὴν θέσιν *Λιμπόνι*, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης αὐτόθι («Ἀρχ. Ἐφημ.» 1914, σ. 239). Εἰς τὴν θέσιν ταύτην εὑρίσκονται εἰς μεγάλην ἔκτασιν λείψανα ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀνήκοντα εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Οἱ ἀρχαιότεροι, καὶ ἰδίως ὁ Ἀραβαντινός, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν περιγραφὴν τοῦ Προκοπίου («Περὶ κτισμάτων», βιβλ. Δ'), λέγοντος ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐν τόπῳ «ὕδασι περιρρεομένῳ», ἐτοποθέτουν ταύτην εἰς τὴν θέσιν Καστρὶ παρὰ τὴν μονὴν τῆς Βελλᾶς. Ὁ Προκόπιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεσκεύασε τὴν πόλιν ταύτην μετ' ἄλλων ἠπειρωτικῶν πόλεων, Νικοπόλεως, Φοινίκης καὶ Φανωτῆς. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὑπῆρξεν ἕδρα ἐπισκοπῆς, ὁ δὲ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει ὡς ἐπισκόπους τὸν Ἰωάννην (451), τὸν Διάδοχον (516) καὶ τὸν Ἱλάριον (520). Πότε ἀκριβῶς κατεστράφη ἡ πόλις αὕτη, μᾶς εἶναι ἄγνωστον, πάντως ὅμως ἡ καταστροφή της ἐγένετο κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σλαύων κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ὁπότε κατεστράφη ἡ Νικόπολις καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἠπειρωτικαὶ πόλεις. Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

φωτίκι (τό), καὶ πληθ. *φωτίκια* (τά)· τὰ βαπτιστικὰ ἐνδύματα, ἄλλως *βαπτιστίκια*.

φωτικίτης (ὁ) (Photicit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι μεῖγμα ροδονίτου καὶ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Γ. Κ. Γ.

Φωτινίστα *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Φωτεινὴ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Φλωρίνης.

Φωτίνωφ, *Κωνσταντῖνος*. Ὁ ἱδρυτὴς τοῦ βουλγαρικοῦ περιοδικοῦ τύπου, γεννηθεὶς ἐν Σαμοκόβῳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1800—1849). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὰς Κυδωνίας καὶ διετέλεσε διδάσκαλος ἑλληνικοῦ σχολείου τῆς Σμύρνης. Ἐν Σμύρνῃ ἐξέδωσε καὶ διηύθυνε τὸ πρῶτον βουλγαρικὸν περιοδικὸν «Λιουμποσλόβιε» (1842—1844). Συνέγραψεν ἐπίσης: «Παγκόσμιον Γεωγραφίαν», «Ψυχολογίαν» καὶ «Ἑλληνοβουλγαρικὸν λεξικόν» (Σμύρνη 1845), ἐπεχείρησε δὲ νὰ μεταφράσῃ εἰς τὴν βουλγαρικὴν καὶ τὴν Βίβλον. Τ. Β.

Φώτιος. Πρόγονος τοῦ Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου. Ἔφηβος ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων ἐκστρατείαν (535), καθ' ἣν καὶ διεκρίθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του ἐκάρη μοναχός, τῷ δὲ 556 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Β' εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα εἰρηνεύσῃ τὴν κλυδωνιζομένην ἐκ τῶν διαφόρων ἐρίδων Ἐκκλησίαν τῆς Αἰγύπτου. Ν. ΚΛΣ

— **Φώτιος.** Ἐπιφανὴς ἄρχων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος Φλαβίου Φωκᾶ, παραλαβὼν ἀριθμόν τινα ἐνόπλων ἀνῆλθεν εἰς τὰ παλάτια καὶ συνέλαβεν αὐτόν. Ν. ΚΛΣ

— **Φώτιος.** Ναύαρχος τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης. Ἦτο Χριστιανός, προσληφθεὶς δὲ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐμίρου τῆς Κρήτης Σαΐτ, διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀρχιναύαρχος τοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἐξετέλεσε συνεχεῖς ἐπιδρομὰς ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐδῄου τὰ ἑλληνικὰ παράλια, μὴ διστάζων νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐπιδρομάς του καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς Προποντίδος. Ἐν τέλει ὅμως, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου, ὁδηγουμένου ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Νικήτα Ὠορύφα, ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ μετὰ τῶν διασωθέντων ὀλίγων πλοίων του ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην (881). Ἀνασυγκροτήσας τὸν στόλον του ὁ Φώτιος ἐπανέλαβε μετ' οὐ πολὺ τὰς ἐπιδρομάς του κατὰ τῶν παραλίων τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἀλλὰ προσβληθεὶς καὶ ἐκεῖ αἰφνιδιαστικῶς ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ὠορύφα, ὑπέστη νέαν φοβερωτέραν ἧτταν, καθ' ἣν αὐτὸς μὲν ἐφονεύθη, ὁλόκληρος δὲ ὁ στόλος του ἠχρηστεύθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ν. ΚΛΣ

— **Φώτιος.** Διάκονος ὢν καὶ σκευοφύλαξ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κατ' ἄγνωστον χρόνον, ἔγραψεν ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Λουκιλλιανὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Λουκᾶν καὶ ὁμιλίας. Ε. Γ. Π.

— **Φώτιος, *ἅγιος*.** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύονται μετὰ τοῦ ὀνόμα-

Digitized by Google

τος τούτου οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐκ τῶν 10 μαρτύρων «τῶν διὰ τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐν τῇ Χαλκῇ Πύλῃ ἀθλησάντων», τῷ 730, ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας, ἑορτιζόμενος μετὰ τῶν συναθλητῶν *Ἰουλιανοῦ, Μαρκιανοῦ, Ἰωάννου, Ιακώβου, Ἀλεξίου, Δημητρίου, Πέτρου, Λεοντίου* καὶ *Μαρίας* τῆς πατρικίας τὴν 9 Αὐγούστου. —2) Ὁ μετὰ τοῦ θείου αὐτοῦ *Ἀνικήτου* κατὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν τῷ 288 ἐν Νικομηδε ᾳ μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τοῦ συναθλητοῦ τὴν 12 Αὐγούστου. —3) Ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἑορταζόμενος τὴν 6 Φεβρουαρ ου δι' ἰδίας ἀκολουθίας, ποιηθείσης ὑπὸ Κωνσταντίνου Τυπάλδου.

Ε. Γ. Π.

—Φώτιος, πατριάρχης *Ἀλεξανδρείας*. Ἐν Τήνῳ γεννηθεὶς τῷ 1853, μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα τῷ 1866 καὶ σπουδάσας ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Σταυροῦ ἀπεφοίτησεν ἐξ αὐτῆς τῷ 1873. Χειροτονηθεὶς διάκονος, ὑπηρέτησεν ὡς γραμματεὺς τοῦ ἱεροῦ κοινοῦ Ἱεροσολύμων ἀπὸ τοῦ 1874 καὶ τῷ 1881, προαχθεὶς εἰς ἀρχιμανδρίτην, διωρίσθη ἀρχιγραμματεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροθέου. Τούτου δ' ἀποθανόντος ἐξελέγη διάδοχος αὐτοῦ ὁ Φώτιος τῷ 1882. ἀλλ' ἀκυρωθείσης τῆς ἐκλογῆς του πατριάρχης ἐξελέγη ὁ Θαβωρίου Νικόδημος ὅστις καὶ ἐξώρισεν εἰς τὸ Σιν ᾶ τὸν Φώτιον, τῷ 1883. Τὸν Νικόδημον, παραιτηθέντα τῷ 1890, διεδέχθη ὁ Γεράσιμος, ὅστις ἀνακαλέσας ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν Φώτιον ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν ἀρχιγραμματείαν τοῦ πατριαρχείου. Τῷ 1897 ὁ Φώτιος προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας καὶ τῷ 1899 εἰς μητροπολίτην Ναζαρέτ, τῷ δὲ 1900 διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Σωφρόνιον. Ἀπέθανε τῷ 1925 ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας, ἐπιστρέφων ἐξ Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας, ὅπου ἀντεπροσώπευσε τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τὰς ἐν Λονδίνῳ ἑορτὰς ἐπὶ τῇ 1600ῇ ἐπετείῳ τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς συνόδου 325) καὶ εἰς τὸ ἐν Στοκχόλμῃ συνέδριον τῆς «Παγκοσμίου χριστιανικῆς συνδιασκέψεως βίου καὶ ἐργασίας». Ὁ Φώτιος ἦτο βαθὺς γνώστης τῶν Ἁγίων γραφῶν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, θερμὸς τῶν πατρίων ὑπέρμαχος, ῥήτωρ δεινὸς καὶ εἰς ἄκρον εὐσεβὴς καὶ φιλόπτωχος· εἰργάσθη δραστηρίως πρὸς βελτίωσιν τοῦ κλήρου, ἐπλήρωσε τὰς κενὰς ἕδρας τῶν μητροπόλεων τοῦ κλίματος Ἀλεξανδρείας, ἵδρυσε τρεῖς νέας μητροπόλεις, ἐπολλαπλασίασε τοὺς ὀρθοδόξους ναοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, ἵδρυσε πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον καὶ δύο περιοδικά: τὸν «Ἐκκλησιαστικὸν φάρον» καὶ τὸν «Πάνταινον». Συνετέλεσεν ἐπὶ πλέον εἰς τὴν κανονικὴν λύσιν τοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνταράξαντος τὴν Κύπρον ἀρχιεπισκόπου ζητήματος, ἐνθύμως δὲ μεριμνῶν περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐξ ἧς προῆλθεν Ἁγιοταφικῆς Ἀδελφότητος προθυμότατα παρεῖχε τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀρωγὴν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἀγωνιζομένους, ἀπέστειλε πρῶτος μετὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον ὀρθόδοξον Ἕλληνα ἱεράρχην εἰς Ἀβησσυνίαν, ὅπου μετέβη καὶ ὁ ἴδιος, καὶ ἀντεπροσώπευσεν ἀξιοπρεπῶς ἐν Εὐρώπῃ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Ε. Γ. Π.

—Φώτιος *(Καλπίδης)*, μητροπολίτης ***Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς*** (1902—1906). Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1865 εἰς τὸ χωρίον Τσερὰν τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος. Ἀπόφοιτος τῆς ἱερατικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης, διωρίσθη τῷ 1890 διευθυντὴς τῆς ἐν Κερασοῦντι τοῦ Πόντου ἑλληνικῆς σχολῆς ἀρρένων, τὸ δὲ ἑπιὸν ἔτος, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, προσελήφθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τῶν πατριαρχείων ὡς πρωτοκολλητὴς αὐτῶν. Τῷ 1893 ἐγένετο ὑπογραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῷ δὲ 1897 ἀρχιγραμματεὺς αὐτῆς καὶ συγχρόνως προεχειρίσθη εἰς ἀρχιμανδρίτην. Τῇ 16 Μαΐου 1902 ἐψηφίσθη μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς. ἐν τῇ θέσει δὲ ταύτῃ ἐπεδείξατο μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα. Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1906 ὑπέστη παρὰ τὸ χωρίον Πλιάσα δολοφονικὴν ἐπίθεσιν, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς. Τὴν 9 Σεπτεμβρίου, μεταβαίνων ἵνα λειτουργήσῃ καὶ συνάμα κηρύξῃ τὸν θεῖον λόγον εἰς τὸ χωρίον Μπράτβιστα, ὑπέστη ἔξωθεν αὐτοῦ νέαν δολοφονικὴν ἐπίθεσιν, καθ' ἣν καὶ ἔπεσε νεκρός, βληθεὶς ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν ἐνεδρευόντων ὀργάνων τῆς ἀλβανικῆς, κατ' ἄλλους δὲ τῆς βουλγαρικῆς, προπαγάνδας.

Ὁ ἱστορικὸς Γκέσλορ, καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης, ἐν τῇ περὶ Μακεδονίας συγγραφῇ αὐτοῦ ἐκθειάζει τὴν σοφίαν, τὴν εὐφράδειαν καὶ τὸν ἀκαταπόνητον θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν ζῆλον τοῦ Φωτίου.

Ν. ΚΛΣ

—Φώτιος Α', πατριάρχης *Κωνσταντινουπόλεως* (858—867 καὶ 878—886). Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 820. Κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς καὶ εὐπόρου οἰκογενείας καὶ ἦτο τέκνον τοῦ σπαθαρίου Σεργίου καὶ τῆς Εἰρήνης, τῆς ὁποίας ὁ ἀδελφὸς Σέργιος εἶχε νυμφευθῆ τὴν ἀδελφὴν τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας καὶ τοῦ Βάρδα, Εἰρήνην ἐπίσης καλουμένην. Οἱ γονεῖς του εἶχον ὑποστῆ διώξεις λόγῳ τῶν εἰκονοφίλων φρονημάτων των. Θεῖος δὲ τοῦ πατρὸς (πατρόθειος) τοῦ Φωτίου ἦτο ὁ πατριάρχης Ταράσιος (784—806). Τυχὼν ὁ Φώτιος λίαν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς, ἐξεπαιδεύθη ἀρτιώτατα εἴς τε τὴν θύραθεν καὶ ἱερὰν παιδείαν καὶ ἔδρασεν ἐπιτυχέστατα ὡς διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, καὶ μάλιστα τῆς ἀριστοτελικῆς, ὡς καὶ τῆς θεολογίας. Νεαρὸς ἔτι, ἐστάλη δι' εἰδικὴν ἀποστολὴν «ἐπ' Ἀσσυρίους», προφανῶς δηλαδὴ πρὸς τὸν χαλίφην τῆς Βαγδάτης, καὶ βραδύτερον ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου, ἤτοι ἀρχηγοῦ τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τοῦ πρωτοασηκρήτου, ἤτοι ἀρχιγραμματέως τοῦ κράτους, χωρὶς νὰ ἀπόσχῃ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ διδασκαλικοῦ ἔργου. Ὅτε, ἐν ἔτει 857, κατεβιβάσθη ὑπὸ τοῦ Βάρδα ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀνυψώθη εἰς αὐτὸν ὁ ἐπ' εὐσεβείᾳ, ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διακρινόμενος Φώτιος, καίτοι λαϊκὸς καὶ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις του. Ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, διεξελθὼν τοὺς κατωτέρους ἱερατικοὺς βαθμούς, ἐχειροτονήθη πατριάρχης τῇ 25ῃ Δεκεμβρίου 858 Οἱ ἰγνατιανοὶ ὅμως, συνευδοκοῦντος καὶ τοῦ Ἰγνατίου, ἤρχισαν ταχέως νὰ ἀντιδροῦν κατὰ τοῦ νέου πατριάρχου, ἐπικαλούμενοι ἰδίως τὴν ἀπὸ λαϊκοῦ ἀνύψωσίν του εἰς τὴν πατριαρχείαν,

Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος κατ' εἰκόνα εἰλημμένην ἐκ κώδικος τῆς Μεγάλης Λαύρας ἐν Ἄθωνι.

καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Φώτιος ἠναγκάσθη νὰ κατακρίνῃ διὰ τοπικῆς συνόδου τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν· τότε ὁ Ἰγνάτιος ἐξωρίσθη εἰς Μυτιλήνην, πολλοὶ δὲ τῶν ὀπαδῶν του ἐξωρίσθησαν καὶ ὑπεβλήθησαν δυστυχῶς εἰς βασανιστήρια, ἐν οἷς καὶ ὁ χαρτοφύλαξ Βλάσιος, ὅστις ἐγλωσσοτομήθη. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀντίδρασις δὲν κατέπαυεν, ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθησαν οἱ λοιποὶ πατριάρχαι καὶ ὁ πάπας, πρὸς ὃν διὰ πενταμελοῦς πρεσβείας ἐστάλησαν ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Φωτίου μετὰ δώρων. Ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 858 πάπας Νικόλαος Δ' ἔστειλεν ὄντως λεγάτους εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἵτινες ἔφερον καὶ ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν «ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως» Φώτιον, ὃν ἤλεγχον ἰδίως διὰ τὴν ἀπὸ λαϊκοῦ ἀνύψωσίν του εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ ἑτέραν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὁποῖον κατέκρινε διὰ τὴν ἀπὸ τῆς πατριαρχείας καταβίβασιν τοῦ Ἰγνατίου «ἄνευ τῆς τῶν Ρωμαίων ἱεραρχῶν συμβουλίας» καὶ τὸν ὁποῖον διεβεβαίου ὅτι μόνον μετ' ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ ἂν ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθῇ τὴν χειροτονίαν τοῦ Φωτίου. Ἡ κατὰ Μάϊον τοῦ 861 συγκροτηθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων σύνοδος, ἡ καλουμένη συνήθως «πρώτη καὶ δευτέρα» ἢ «πρωτοδευτέρα» (ἴσως «διὰ τὸ λυθῆναι καὶ αὖθις συνελθεῖν» ἐπεκύρωσε τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἰγνατίου καὶ ἀνεγνώρισε νόμιμον πατριάρχην τὸν Φώτιον, συνευδοκούντων καὶ τῶν λεγάτων τοῦ πάπα. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς συνόδου ἀνεκοινώθη τῷ πάπᾳ δι' ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δι' ἑτέρας τοῦ Φωτίου, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνύψωσις δὲν ἦτο πρωτοφανής οὐδ' ἀντικανονική, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ὁ κανὼν τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου, δι' οὗ ἀπηγορεύετο τοῦτο, ἦτο ἄγνωστος ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἤλεγχε δὲ συγχρόνως καινοτομίας τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου, τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου, τὸ Filioque καὶ εἴ τι ἕτερον. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἔστειλε πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος δριμύτατα ἐξεφράζετο κατὰ τοῦ Φωτίου. Ὁ πάπας τότε συγκαλέσας, κατὰ Μάρτιον τοῦ 862, τοὺς περὶ αὐτὸν κληρικούς, κατέκρινε τὸν Φώτιον καὶ τοὺς λεγάτους του· ἔγραψε δὲ καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐλέγχων τὰ ἀποφάσεις τῆς συνόδου καὶ τονίζων τὸ παπικὸν πρωτεῖον, καὶ πρὸ τὸν Φώτιον, ὃν ἀπεκάλει «λογιώτατον ἄνδρα» καὶ ἐχαρακτήριζεν ὡς μοιχόν, ἅτε καταλαβόντα τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ζῶντος τοῦ Ἰγνατίου. Συγχρόνως δ' ἔγραψεν ὁ πάπας καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, ἀποκηρύττων τὸν Φώτιον καὶ τοὺς λεγάτους του, διαβάλλων τὸν αὐτοκράτορα καὶ διαδηλῶν ὅτι νόμιμος πατριάρχης εἶναι ὁ Ἰγνάτιος· ἐν τέλει δὲ συνεκρότησε σύνοδον ἐν Ρώμῃ, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 863, ἥτις ἀνεγνώρισε τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τῆς πατριαρχείας τὸν Φώτιον, τὸν ὁποῖον ἐχαρακτήρισεν «ἀλλότριον πάσης ἱερατικῆς τιμῆς καὶ ὀνομασίας» (omni sacerdotali honore et nomine alienum), καὶ καθήρεσε πάντας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε ἀπήντησεν εἰς δριμύτατον ὕφος πρὸς τὸν πάπαν, δηλῶν πρὸς αὐτὸν ὅτι αἱ ἀποφάνσεις του οὐδὲν ἔχουν κῦρος καὶ ὅτι κανονικὸς πατριάρχης εἶναι ὁ Φώτιος. Ὁ πάπας ἀπήντησε, τελευτῶντος τοῦ 865, ὑβριστικῶς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, διακηρύττων τὸ πρωτεῖον ὡς δοθὲν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ χαρακτηρίζων τὴν κατὰ τοῦ Ἰγνατίου συνοδικὴν ἀπόφασιν ὡς «λῃστρικήν». Οὐδεμιᾶς δ' ἀξιωθεὶς ἀπαντήσεως, ἔστειλε πάλιν νέας ὑπεροπτικὰς καὶ ὑβριστικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν Φώτιον, τὸν ὁποῖον ἐχαρακτήριζεν ὡς φονέα, ἔχιδναν, Ἰούδαν κ.λ., καὶ πρὸς τὸν κλῆρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συγχρόνως δ' ἀπέστειλε κληρικοὺς πρὸς τὴν ἄρτι, δι' ἐνεργειῶν τοῦ Φωτίου, ἐκχριστιανισθεῖσαν Βουλγαρίαν, οἵτινες διέβαλον τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐκ Βυζαντίου κληρικοὺς καὶ ἐνήργουν διὰ τὴν ὑπαγωγὴν τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν πάπαν. Τότε ὁ Φώτιος ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑπόχρεων νὰ καυτηριάσῃ τὰς παπικὰς ταύτας ἐνεργείας, ἃς ἀπεκήρυξε τὸ πρῶτον διὰ τοπικῆς συνόδου· μετ' ὀλίγον δ' ἐξαπέστειλε τὴν πολύκροτον ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν (*Migne* 102, 721 κ. ἑξ.), διὰ τῆς ὁποίας δριμύτατα ἤλεγχε τὰς παπικὰς παρεκτροπάς, καὶ δὴ τὰς περὶ τὰς νηστείας καινοτομίας, τὴν ἀγαμίαν τῶν κληρικῶν, τὴν διαβολὴν τῶν ἐγγάμων ἱερέων, τὸν ἀναμυρισμὸν τῶν ἤδη λαβόντων τὸ βάπτισμα καὶ τὸ μύρον, καὶ ἰδίως τὴν «ἄθεον γνώμην» τῆς προσθήκης ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τῶν λέξεων «καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ» (filioque). Ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ταύτῃ ἐπιστολῇ ὁ Φώτιος δριμύτατα ἐκφράζεται περὶ τῶν παπικῶν ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους καλεῖ «ἐπισκόπους τοῦ σκότους, νέους τῆς ἀποστασίας προδρόμους, μυρίων ἐνόχους θανάτων» κ.τ.λ. Ἐκάλει δὲ τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς νὰ μετάσχουν συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως καθορισθῇ ἡ ἔναντι τοῦ πάπα στάσις. Τῷ ὄντι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 867 συνῆλθε σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρισταμένων καὶ πατριαρχικῶν ἀντιπροσώπων, ἥτις ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν Νικόλαον καὶ τοὺς εἰς Βουλγαρίαν μεταβάντας παπικοὺς ἀπεσταλμένους. Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου ταύτης δὲν διεσώθησαν. Οὕτω συνετελέσθη τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Τελευτῶντος ὅμως τοῦ 867 Βασίλειος ὁ Μακεδών, γενόμενος μονοκράτωρ, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δολοφονίαν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, κατεβίβασε τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Φώτιον, ἐλέγξαντα τοῦτον διὰ ταύτην, καὶ ἀνεβίβασεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Ἰγνάτιον (Νοέμβριος 867). Ὁ Φώτιος καθείρχθη τότε ἐν τῇ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν μονῇ τῆς Σκέπης. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἔστειλε πρέσβεις εἰς Ρώμην, ὅπου ὁ διαδεχθεὶς τὸν πάπαν Νικόλαον νέος πάπας Ἀδριανὸς Β', συγκαλέσας σύνοδον, ἀνεθεμάτισε, παρουσίᾳ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀπεσταλμένων, τήν τε ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοῦ Νικολάου σύνοδον καὶ τὸν Φώτιον. Κατ' Ὀκτώβριον δὲ τοῦ 869 συνεκλήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος, ὑπὸ τῶν παπικῶν αὐθαιρέτως χαρακτηριζομένη ὡς ὀγδόη Οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἥτις, ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας συνεδριάζουσα, κατὰ τὴν τελευταίαν της συνεδρίαν (28 Φεβρουαρίου 870), παρισταμένων καὶ παπικῶν ἀντιπροσώπων, ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον. Τόση ἦτο ἡ κατὰ τοῦ Φωτίου μῆνις, ὥστε οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων του ἐπισκόπων καθῃρέθησαν, ἐξωρίσθησαν ἢ καὶ ἐκακουχήθησαν. Ἀλλὰ μετὰ τριετῆ παραμονὴν τοῦ Φωτίου ἐν τῇ ἐξορίᾳ, ἧς τὰ δεινὰ παραστατικώτατα περιγράφει ἐν τῇ

Digitized by Google

ὑπ' ἀριθμὸν 218 ἐπιστολῇ του, ἀνεκλήθη ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις κατέστησεν αὐτὸν διδάσκαλον τῶν τέκνων του καὶ περιέβαλε διὰ πολλῶν τιμῶν. Τότε ὁ Φώτιος, παραμένων ἐν τῷ βασιλικῷ παλατίῳ τῇ Μαγναύρας, συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ Ἰγνατίου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἀνῆλθε πάλιν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου (26 Οκτωβρίου 878). Σύνοδος συγκληθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει (Νοέμβριος 879—26 Ἰανουαρίου 880), ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἧς μετέσχον 383 μέλη, ἐν οἷς καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα Ἰωάννου Η' καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογήν. Οἱ διαδεξάμενοι ὅμως τὸν πάπαν Ἰωάννην Η' πάπα Μαρῖνος, Ἀδριανὸς Γ' καὶ Στέφανος Ε', ὑπεραμυνόμενοι τοῦ παπικοῦ πρωτείου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας παπικῶν ἀξιώσεων, κατέκριναν πάλιν τὸν Φώτιον.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βασίλειον ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου Λέων ὁ Σοφὸς (29 Αὐγούστου 886) κατεβίβασεν αὖθις τῆς πατριαρχείας τὸν Φώτιον, ἵνα καταστήσῃ πατριάρχην τὸν δεκαεξαετῆ ἀδελφόν του Στέφανον. Ὁ Φώτιος ἐξωρίσθη εἰς τὴν ἄγνωστον ποῦ κειμένην μονὴν τῶν Ἀρμενιανῶν ἢ Ἀρμονιανῶν καὶ ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του, ὅστις ἐπῆλθε τῇ 6ῃ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 891 ἢ κατ' ἄλλους τοῦ 897 (καὶ κατὰ Ἀ. Παπαδόπουλον Κεραμέα τῷ 898). Ὁ νεκρός του ἐτάφη ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαινισθείσῃ γυναικείᾳ μονῇ τῆς Ἠρεμίας. Ἤδη ἐνωρὶς ἐτελεῖτο ἡ μνήμη του τῇ 6ῃ Φεβρουαρίου καὶ ὑμνήθη ὡς «τῆς ἐκκλησίας ὁ φωστὴρ ὁ τηλαυγέστατος» καὶ «ὀρθοδόξων ὁδηγὸς ὁ ἐνθεώτατος».

Ὁ Φώτιος ὡς πατριάρχης εἰργάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν ἐπιστροφὴν Βουλγάρων καὶ Ρώσων, διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ κλήρου, ὡς καὶ διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ τῆς εἰκονομαχίας· ἔτι δ' ἀνήγειρε καὶ ἀνεκαίνισε βιβλιοθήκας, φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, μονὰς καὶ ναούς, ὧν πολλοὶ εἶχον ὑποστῆ μεγάλας βλάβας κατὰ τὰς εἰκονομαχικὰς ἔριδας, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Φωτίου.

Ὁ Φώτιος ὅμως δὲν ἔδρασεν ἐνεργῶς ὡς ἱεράρχης μόνον, ἀλλ' ἀνεδείχθη εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Ὁ Φώτιος συνέγραψε πλεῖστα σπουδαιότατα ἔργα, τόσον θεολογικῆς, ὅσον καὶ φιλολογικῆς ὕλης. Τούτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) «Λέξεων συναγωγή», ἤτοι λεξικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἑρμηνεύονται δυσνόητοι κατὰ τὴν ἐποχήν του λέξεις καὶ φράσεις κλασσικῶν καὶ βιβλικῶν συγγραφέων (α' ἔκδ. ὑπὸ *Hermann*, Leipzig 1808. πρβλ. καὶ ἔκδ. *C. A. Naber*, Leiden 1864—1865). Ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἔτι λαϊκοῦ ὄντος. 2) «Μυριόβιβλος ἢ Βιβλιοθήκη», ἐν ᾗ ὁ Φώτιος δίδει περίληψιν 280 θεολογικῶν καὶ μὴ ἔργων διαφόρων ἐποχῶν, περί τινων ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἐντεῦθεν γνωρίζομεν· παρέχει ἐπίσης πολυτίμους κρίσεις καὶ πληροφορίας περὶ τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ τῶν συγγραφέων των, πολλάκις δὲ καὶ ἀποσπάσματα. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἔγραψεν ὁ Φώτιος πρὶν ἢ γίνῃ πατριάρχης. 3) «Ἀμφιλόχια ἢ λόγων ἱερῶν συλλογή, ἐν ᾗ ζητήματα τῆς θείας Γραφῆς διαλύονται». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὅπερ ἔγραψεν ὁ Φώτιος χάριν τοῦ μητροπολίτου Κυζίκου Ἀμφιλοχίου, περιέχει λύσεις ὑπερτριακοσίων ζητημάτων, ἀναφερομένων εἰς τὸ δόγμα, τὴν ἰατρικήν, τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φιλολογίαν καὶ ἰδίως τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τὸ ἔργον μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην μόρφωσιν τοῦ συγγραφέως, δὲν διακρίνεται ὅμως ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ καὶ ἐπωφελεῖται ἀρχαιοτέρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, καὶ μάλιστα τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ, πολλάκις μάλιστα κατὰ λέξιν. Ἀρίστη ἔκδοσις τῶν «Ἀμφιλοχίων» εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἐπεξεργασθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1858. 4) Ὁ Φώτιος ἔγραψε διάφορα ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα εἰς βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐξ ὧν περιεσώθησαν ὀλίγα σχόλια ἐκ σειρῶν εἰς τὸν Ματθαῖον ἰδίως. 5) «Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως καὶ ἔλεγχος τῆς αὐτῶν πλάνης». 6) «Λόγος περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίας». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὅπερ ὁ Φώτιος ἔγραψε κατὰ τὴν δευτέραν του πατριαρχείαν, στηρίζει τὸ δόγμα περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς πρῶτον μὲν ἐπὶ γραφικῶν καὶ πατερικῶν χωρίων, εἶτα δὲ διὰ 31 ἀμφιβόλου ἐν πολλοῖς πειστικότητος συλλογισμῶν, ἐν οἷς εἶναι καταφανὴς ἡ μέχρις ὑπερβολῆς διαλεκτικὴ τάσις τοῦ συγγραφέως. Τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην τοῦ filioque χαρακτηρίζει ὁ Φώτιος ὡς «ἀσέβειαν, μυθολογίαν, βλασφημίαν, θεομαχίαν». 7) «Λόγοι καὶ ὁμιλίαι». Ὁ Σ. Ἀριστάρχης ἐξέδωκεν 83 λόγους καὶ ὁμιλίας, φιλοσοφικοῦ, δογματικοῦ, ἑορταστικοῦ, ἠθικοῦ καὶ ἀντιαιρετικοῦ περιεχομένου (τόμ. 2, Κωνσταντινούπολις 1900). Ἰδιαζούσης ἱστορικῆς σημασίας εἶναι αἱ ὁμιλίαι ΝΑ' καὶ ΝΒ' εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ρώς, ἔνθα μετὰ πατριωτικῆς ὀδύνης ὁμιλεῖ διὰ τὴν ρωσικὴν ἐπιδρομήν, ἣν χαρακτηρίζει «χαλεπὴν καὶ βαρεῖαν πληγὴν καὶ ὀργήν, ὑπερβόρειον καὶ φοβερὸν κεραυνόν». 8) «Ἐπιστολαί». Ἀρίστην ἔκδοσιν 260 ἐν ὅλῳ ἐπιστολῶν ἐφιλοπόνησεν ὁ Ι. Ν. Βαλέττας (Ἀθῆναι 1864), προτάξας σοφὰ προλεγόμενα. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, ποικίλου περιεχομένου, δογματικαί, ἑρμηνευτικαί, παραινετικαί, παραμυθητικαί, ἐπιτιμητικαί, ἱστορικαί, διάφοροι, μαρτυροῦν τὴν ἐξαίρετον μόρφωσιν καὶ πολυμέρειαν τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐξέδωκε τῷ 1896 ἐν Πετρουπόλει 45 ἐπιστολὰς ὡς φωτιακάς, ἀλλ' ἐν τοῖς «Φωτιακοῖς» του (Πετρούπολις 1897) ἀνεγνώρισεν ὡς γνησίας τὰς 21, τὰς λοιπὰς χαρακτηρίσας ὡς ἔργα τοῦ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. 9) Ὁ Βαλέττας ἐν παραρτήματι τῆς ὡς ἄνω ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν ἐξέδωκε «Φωτίου ἐρωτήματα δέκα σὺν ἴσαις ταῖς ἀποκρίσεσι, ἤτοι συναγωγαὶ καὶ ἀποδείξεις ἀκριβεῖς», ἔνθα ὁ Φώτιος ὑπεραμύνεται τοῦ κύρους τῆς ἐκλογῆς του καὶ «Κρίσεις καὶ ἐπιλύσεις πέντε κεφαλαίων», ἔνθα ὁ Φώτιος ἐπιλύει κανονικὰ ζητήματα κυρίως γεννηθέντα ἐκ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. 10) Τοῦ Φωτίου περιεσώθησαν ὀλίγα τινὰ στιχουργήματα, ἤτοι ρυθμικὰ ἀνακρεόντεια ἰδιόμελα, παρακλητικοὶ κανόνες, ὕμνοι, κοντάκια (πρβλ. Migne Ἑ. Π. 102, 577 κ. ἑ.—*Ἀριστάρχου* ἔ. μ. π' καὶ ρλα'.—«Ἐκκλ. Ἀλήθεια» 1895). Ἡ γνώμη καθ' ἣν ὁ Φώτιος εἶναι ὁ πιθανώτερος συνθέτης καὶ μελιστὴς τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου (*Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, «Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος . . .», Ἀθῆναι 1903) δὲν εἶναι ἀποδεκτή. 11) Καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Φωτίου εἰς διαμόρφωσιν τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀναντίρρητος, τόσον διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ συγκληθεισῶν συνόδων, ὅσον καὶ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ γραφεισῶν κανονικῶν ἐπιστολῶν. Πάντως ὅμως δὲν εἶναι, ὡς ἐνομίζετο, ὁ συγγραφεὺς τοῦ *νομοκάνονος* (βλ. λ.). Ἔγραψε δὲ καὶ «Παραίνεσιν διὰ γνωμολογίας», ἤτοι 214 γνώμας. Εἰς τὸν Φώτιον ἀπεδόθησαν πολλὰ ἀμφιβόλου γνησιότητος ἔργα (κατὰ τοῦ πρωτείου, ἐπιγράμματα κλπ.) ἢ καὶ νόθα (ὡς τὸ περὶ Φράγκων καὶ τῶν λοιπῶν Λατίνων, ὅπερ συνεγράφη μόλις τὸν ΙΑ' αἰῶνα)· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἀπωλέσθησαν ἱκανὰ ἔργα, γραφέντα παρ' αὐτοῦ (κατὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, κατὰ Λεοντίου Ἀντιοχείας, διάφοροι μελέται φιλοσοφικαὶ κ. ἄ.).

Ὁ Φώτιος εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων μορφῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ὄνομά του ἀπηθανατίσθη κυρίως, διότι συνεδέθη ἀναποσπάστως μὲ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ δὲν ὡρμήθη οὐδ' ἐκανονίσθη ἐκ προσωπικῶν ἐλατηρίων καὶ ἀντιλήψεων, ἀλλ' ἀντεπροσώπευεν οὐ μόνον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, ἀλλὰ καὶ τὸ γνήσιον χριστιανικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀντίκειται ἄντικρυς εἰς τὰς περὶ πρωτείου παπικὰς ἀξιώσεις, εἰς ἃς ὑποτασσόμενος ὁ Φώτιος οὐ μόνον θὰ ἐθυσίαζε τὴν αὐτοτέλειαν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ θὰ παρέβαινε θεμελιώδεις χριστιανικὰς ἐντολάς. Τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβεβλημένην πολιτικὴν διέγραψεν ὁ Φώτιος μετὰ ὑπομονῆς καὶ περισκέψεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ ἀπαιτουμένου θάρρους καὶ ἐμμονῆς. Καὶ ὡς ἄνθρωπος ὁ Φώτιος, κρινόμενος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐποχῆς του, ἦτο κεκοσμημένος διὰ μεγάλων προσόντων, διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν. Ὡς λόγιος εἶναι ὁ σημαντικώτερος ἀνὴρ τοῦ Θ' αἰῶνος, ἀληθὲς φαινόμενον δι' αὐτόν. Μὲ πολυμερῆ καὶ βαθεῖαν μόρφωσιν, μὲ ἀληθινὸν ζῆλον διὰ τὴν διάδοσιν τῶν φώτων καὶ μὲ ἔρωτα πρὸς τὴν κλασσικὴν παιδείαν, καὶ ἰδίως τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, συνετέλεσεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς γενεᾶς του. Καὶ ἡ συγγραφική του παραγωγὴ εἶναι ἀξιολογωτάτη· διακρινόμενος διὰ τὴν πολυμάθειάν του, τὴν διαλεκτικήν του ἱκανότητα, τὴν μέχρις ὑπερβολῆς ἐνίοτε διήκουσαν, τὸ ἐπιμεμελημένον τοῦ ὕφους, τὴν ὀρθότητα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τῆς κρίσεως, δὲν διακρίνεται ἐπὶ μεγάλῃ πρωτοτυπίᾳ. Κυρίως διὰ τῆς «Μυριοβίβλου» του προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐπιστήμην, καταστήσας γνωστὰ ἔργα, περὶ ὧν οὐδὲν ἄλλοθεν ἦτο γνωστόν. Πάντως ὁ Φώτιος εἶναι ἐξαιρετικὴ προσωπικότης καὶ ἀνήκει εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἔργα τοῦ *Φωτίου* εὑρίσκονται ἐν *Migne* (Ἑλλην. Πατρ., τόμ. 101—105). Περὶ τῶν μὴ εὑρισκομένων αὐτόθι ἔργων σημειοῦται ἑκάστοτε ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἡ κάλλιστη ἔκδοσις. Περὶ τῶν διαφόρων ἐκδόσεων ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἔργων βλ. *Κρουμβάχερ* «Ἱστορία βυζαντινῆς λογοτεχνίας», ἑλλην. μετ. 1,139 κ. ἑ. καὶ 2,816 κ. ἑ.

Πηγαί. Ὡς τοιαῦται χρησιμεύουσι κατὰ πρῶτον τὰ ἴδιά του ἔργα καὶ μάλιστα αἱ ἐπιστολαί του, αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτοῦ συνοδικαὶ ἀποφάνσεις καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὸν ἐπίσημα ἔγγραφα, τὰ ἔργα τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ γραψάντων, ὡς καὶ τῶν πολεμίων του (*Δαυῒδ Παφλαγόνος, Στυλιανοῦ Νεοκαισαρείας, Μητροφάνους Σμύρνης, Θεογνώστου* κ. ἄ.) καὶ τῶν μετέπειτα ἱστορικῶν.

Βοηθήματα. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων περὶ Φωτίου ἔργων μνημονευτέον ἰδιαιτέρως τοῦ *J. Hergenröther*, Photius Patriarch von Constantinopel (τόμοι 3, Regensburg 1867—1869, ἀπὸ καθολικῆς, ἐννοεῖται, ἀπόψεως. Ἕλλη ιστὶ δὲ ἀξιόλογα περὶ Φωτίου ἐγράφησαν ἐν τοῖς μακροῖς προλεγομένοις τῶν ἑξῆς ἔργων: *Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων*, «Τὰ ἀμφιλόχια» (Ἀθῆναι 1848).— *Ἰω. Ν. Βαλέττα*, «Φωτίου ἐπιστολαί» (Λονδῖνον 1864).— *Σ. Ἀριστάρχου*, «Φωτίου 83 λόγοι καὶ ὁμιλίαι» (Κωνσταντινούπολις 1900—1901). Πρβλ. καὶ *Ἀ. Διομήδους Κυριακοῦ*, «Μελέται» (Ἀθῆναι 1868), περὶ Φωτίου (σ. 90—115).— *Μ. Ἰ. Γεδεών*, «Πατριαρχικοὶ πίνακες» (Κωνσταντινούπολις 1890, σελ. 28—287 καὶ 290—293).— *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, «Φωτιακὰ» (Πετρούπολις 1897). «Ὁ πατριάρχης Φώτιος ὡς πατὴρ ἅγιος τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας», ἐν Byz. Zeitschrift 1899, 647—671 καὶ διάφοροι ἄλλαι πραγματεῖαί του.— *Χρυσοστόμου Ἀ. Παπαδοπούλου*, «Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ μεγάλου Φωτίου» (Ἀθῆναι 1912).— Καὶ ἐν λεξικοῖς καὶ ἐγκυκλοπαιδείαις ἐγράφησαν διάφορα ἄρθρα περὶ Φωτίου πρβλ. ἰδίως ἐν *Hauck's* Realencyklopädie für prot. Theologie u Kirche, ἔκδ. γ', τόμ. 15, 374—393 ὑπὸ *F. Kattenbusch*). Ἰδὲ ἐπίσης ἱστορίαν ἑλληνικοῦ ἔθνους; *Κ. Παπαρρηγοπούλου* (τόμ. γ'), ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας, γραμματολογίας, ὡς καὶ τὰ ἔργα τῶν *Δημητρακοπούλου, Σάθα, Βρεττοῦ* καὶ *Κρουμβάχερ* (ἔ. ἀ.).

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

—Φώτιος ὁ Β', **πατριάρχης** *Κωνσταντινουπόλεως*. Ἐν τῇ νήσῳ Πριγκίπῳ γεννηθεὶς τῷ 1874, συνεπλήρωσε τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν αὐτοῦ ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ τῷ διδασκαλείῳ Φιλιππουπόλεως, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θείου του μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως καὶ εἶτα Σερβίων καὶ Κοζάνης Φωτίου. Κατόπιν ἐφοίτησεν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀριστεύσας ἐν αὐτῷ συνεπλήρωσε τὰς θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Μονάχῳ.

Φώτιος ὁ Β'.

Ἐπανελθὼν ἐξ Εὐρώπης, ὑπηρέτησεν ὡς πρωτοσύγκελλος τῆς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως καὶ τῷ 1906, ἐξορισθέντων ἐκ Ρωμυλίας καὶ Βουλγαρίας τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ὑπαγομένων μητροπολιτῶν, διωρίσθη ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας γενικὸς πατριαρχικὸς ἐπίτροπος τῶν ἐν Ρωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἣν θέσι κατεῖχε μέχρι τοῦ 1914, ὅτε μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Εἰρηνουπόλεως καὶ τῷ 1919 διωρίσθη ἀρχιερατικὸς προϊστάμενος Σταυροδρομίου. Τῷ 1924 προήχθη εἰς μητροπολίτην Φιλαδελφείας καὶ προσκληθεὶς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῷ 1925 προεβιβάσθη εἰς τὴν μητρόπολιν Δέρκων. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1925 ἀπεστάλη εἰς Βουκουρέστιον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου εἰς τὰ ἑορτὰς ἐπὶ τῇ ἀνυψώσει τῆς ρουμανικῆς Ἐκκλησίας εἰς πατριαρχικὴν ἀξίαν. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Βασιλείου τοῦ Γ', κοινῇ ψήφῳ ἱεραρχίας καὶ λαοῦ ἐξελέγη διάδοχος αὐτοῦ τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1929 ὡς Φώτιος ὁ Β'.

Ε. Γ. Π.

—Φώτιος, ἢ ***Παπαφώτης***. Ἐγεννήθη ἐν Κορώνῃ τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας φθίνοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἔδρασεν ἐνεργῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, λαβὼν μέρος εἰς πλείστας μάχας καὶ διακριθεὶς ἐπ' ἀνδρείᾳ, δι' ἣν τὸ ὄνομά του ἐφέρετο εὐφήμως παρὰ τῷ λαῷ.

Τ. Ε. Ε.

—Φώτιος, μητροπολίτης ***Μόσχας καὶ Κιέβου*** (1350—1431). Ἐγεννήθη ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἐγένετο μοναχός. Ἐγκρατέστατος τῶν σλαυϊκῶν γλωσσῶν, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ὡς μητροπολίτης τῆς Ἀρκτῴας Ρωσίας. Σοφὸς καὶ ἐνάρετος, κατὰ τοὺς Ρώσους χρονογράφους, ἐπεδείξατο μέγαν ζῆλον πρὸς βελτίωσιν τῆς διαρπαγείσης μητροπολιτικῆς περιουσίας, διὸ διήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἰσχυροὺς ἡγεμόνας. Ἀποθανόντος τῷ 1409 τοῦ μητροπολίτου Μόσχας Κυπριανοῦ, διεδέχθη αὐτὸν ὁ Φώτιος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος τῆς Ρωσίας Βασιλείου Δημητρίεβιτς, ὁ Φώτιος διεδραμάτισε μέγα πρόσωπον ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ τῆς χώρας. Μόλις ἀνέλαβε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ἀπηγόρευσε τὸν γάμον ἄνευ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐλογίας, ἐπέτρεψε μόνον τοῖς ἀτέκνοις τρίτον γάμον, ἐκώλυσε τῆς θείας μεταλήψεως τοὺς πίνοντας οἶνον πρὸ τοῦ ἀρίστου, ἐπέβαλε τιμωρίας εἰς τοὺς ὑβρίζοντας καὶ λοιδοροῦντας τοὺς γονεῖς των, ἀπηγόρευσεν εἰς τὸν κλῆρον τὴν ἐμπορίαν, τὴν τοκογλυφίαν καὶ συμβίωσιν τῶν μοναζόντων καὶ μοναζουσῶν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν καὶ κατεπολέμησε τὰς μαντείας καὶ τὰς μαγείας. Συνέγραψε δὲ καὶ πολλὰς διδακτικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν κλῆρον, τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὸν λαόν. Ὅτε δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Δημητρίεβιτς, ἐξερράγη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, εἰς τὸν Φώτιον ἀνετέθη ἡ εἰρήνευσις τῆς χώρας, εἰς ἣν καὶ συνετέλεσεν οὗτος ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

Θ. Β.

Φωτίς, ***ἁγία***. Ἀδελφὴ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος, συνεορταζομένη μετ' αὐτῆς τὴν 26 Φεβρουαρίου.

Ε. Γ. Π.

φώτισις, *—εως*, κοιν. *φώτιση*· διαφώτισις, ἰδίᾳ ἡ θεία καθοδήγησις: «φώτισις Θεοῦ ἦτο νά...».

Digitized by Google

φώτισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωτίζειν, φωτισμός.

—[*Λογμ.*] *Φώτισμα* ἢ *φωτισμὸς* καλεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὸ βάπτισμα, δι' οὗ οἱ δεχόμενοι αὐτό, οἱ φωτισθέντες, ἐλευθερούμενοι ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἐφωτίζοντο πνευματικῶς. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τὰ βαπτιστήρια καὶ αἱ κολυμβῆθραι ἐκαλοῦντο *φωτιστήρια*. Κ. Ι. Δ.

φωτισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωτίζειν, καταύγασις διὰ φωτός: «ὁ φωτισμὸς τοῦ δωματίου, — τῆς πόλεως, — τῆς ὁδοῦ» || μεταφ., ἡ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος ἀπελευθέρωσις τοῦ Χριστιανοῦ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ σκότους, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα.

—[*Ὀφθαλμ.*] Ὁ φυσικὸς *φωτισμὸς* χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἁπλῆν ἐπισκόπησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ, συνήθως ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ καὶ τότε καταφεύγομεν διά τε τὴν ἀνίχνευσιν τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἐξωτερικῶν χιτώνων, ὡς καὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, εἰς τὸν τεχνητὸν φωτισμόν. Οἱ συνήθεις τρόποι τοῦ τεχνητοῦ φωτισμοῦ ἐν τῇ ὀφθαλμολογίᾳ εἶναι: 1) Ὁ ἑστιακὸς φωτισμός. Διὰ φακοῦ τινος ρίπτομεν δέσμην φωτὸς ἀπὸ φωτεινῆς πηγῆς ἐπί τινος σημείου τοῦ ὀφθαλμοῦ, εἰς ὃ καὶ σχηματίζεται ἡ ἑστία τῆς φωτεινῆς πηγῆς. Εἰς αὐτὸν ὑπάγεται ὁ πλάγιος λεγόμενος φωτισμός, καθ' ὃν φωτίζομεν τὸν ὀφθαλμὸν διὰ φακοῦ ἀπὸ φωτεινῆς πηγῆς πλαγίως τοποθετουμένης, ἐνῷ δι' ἑτέρου φακοῦ, τηρουμένου πρὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ, μεγεθύνομεν τὸ φωτιζόμενον τμῆμα. Εἰς αὐτὸν ἐπίσης ὑπάγεται ὁ διὰ τῆς στενοσχιδοῦς λυχνίας τοῦ Gullstrand φωτισμός. 2) Ὁ δι' ἀνακλωμένου φωτὸς φωτισμός, ὅστις εἶναι ὁ συνήθως διὰ τοῦ ὀφθαλμοσκοπικοῦ κατόπτρου ἐπιτυγχανόμενος, διὰ τοῦ ὁποίου ρίπτομεν τὸ φῶς εἰς τὸν βυθὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ὑποδεχόμεθα τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀνακλώμενον φῶς εἰς τὸν ὄπισθεν τῆς ὀπῆς τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου εὑρισκόμενον ὀφθαλμόν μας. 3) Ὁ διαφανοσκοπικὸς ἢ ἐξ ἐπαφῆς φωτισμός, ἐπιτυγχανόμενος δι' ἰδίων ἐργαλείων, τῶν *διαφανοσκοπίων* (Lange, Sachs), ἅτινα ἐφαπτόμενα τοῦ σκληρωτικοῦ ἢ τοῦ δέρματος τῶν βλεφάρων φωτίζουν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βολβοῦ χάρις εἰς τὴν μὴ τελείαν ἀδιαφάνειαν τοῦ σκληρωτικοῦ, χωρὶς νὰ ἀναπτύσσουν θερμότητα. Β. Α.

— **φωτισμὸς *οἰκιῶν καὶ κτηρίων*.** Ὁ φωτισμὸς τῶν οἰκιῶν καὶ κτηρίων διακρίνεται εἰς τὸν *φυσικὸν φωτισμὸν* καὶ εἰς τὸν *τεχνητὸν φωτισμόν*. Ὁ φυσικὸς φωτισμὸς προκαλεῖται ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας ἢ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, τὸ ὁποῖον εἰσδύει διὰ καταλλήλων ἀνοιγμάτων, τῶν *φωταγωγῶν* (βλ. λ.) εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τῶν κατοικιῶν καὶ κτηρίων γενικῶς. Ὁ φωτισμὸς οὗτος δύναται νὰ διακριθῇ εἰς *ἄμεσον* καὶ *ἔμμεσον*. Ὁ φωτισμὸς διαμερίσματός τινος καλεῖται ἄμεσος, ὅταν τὰ εἰς τοῦτον ἀποβλέποντα ἀνοίγματα κεῖνται ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν κτηρίων, τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τῶν ἀκαλύπτων χώρων (ὁδῶν, πλατειῶν, αὐλῶν, φωταγωγῶν). Ἔμμεσος καλεῖται ὁ φωτισμός, ὅταν τὰ πρὸς φωτισμὸν ἀνοίγματα κεῖνται ἐπὶ τοίχων διαχωριζόντων τὸ φωτιζόμενον οὕτω διαμέρισμα ἀπὸ ἄλλο ἀμέσως φωτιζόμενον. Ὁ φυσικὸς φωτισμὸς δύναται νὰ διακριθῇ εἰς τὸν *ἀπ' εὐθείας* παρὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων προκαλούμενον καὶ εἰς τὸν *διάχυτον*. Ὁ πρῶτος εἶναι ἰσχυρότατος καὶ ζωηρότατος, καθίσταται δὲ πολλάκις καὶ ἐνοχλητικὸς εἰς τὴν ὅρασιν, παρὰ τὰς μεγίστας ὑγιεινὰς ἰδιότητας, τὰς ὁποίας ἔχει. Ὁ διάχυτος φωτισμὸς προκαλεῖται ἐκ τῆς ἀνακλάσεως τοῦ ἀπ' εὐθείας ἡλιακοῦ φωτισμοῦ ἐπὶ τῶν διαφόρων μορίων τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν λοιπῶν ἐμποδίων, καὶ εἶναι ὁ πλέον εὐάρεστος εἰς τὴν ὅρασιν. Τὸ διάχυτον φῶς εἶναι πολὺ περισσότερον πρὸς τὰ ὑψηλὰ μέρη τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀσθενέστερον πρὸς τὸν ὁρίζοντα. Συνήθως, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ φυσικοῦ φωτισμοῦ, νοοῦμεν τὸν διάχυτον φωτισμόν.

Κατὰ τὴν νύκτα ἐλλείπει ὁ φυσικὸς φωτισμός, δι' ὃ καὶ ἀναπληροῦται οὗτος ὑπὸ τοῦ διὰ ποικίλων μέσων ἐπιτυγχανομένου τεχνητοῦ φωτισμοῦ. Πολλάκις γίνεται χρῆσις τεχνητοῦ φωτισμοῦ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν, πρὸς φωτισμὸν διαμερισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ φθάσῃ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἢ φθάνει ἀνεπαρκές. Ἡ κατὰ τὴν ἡμέραν ἔλλειψις ἢ ἀνεπάρκεια φυσικοῦ φωτισμοῦ εἴς τινα διαμερίσματα τῶν κτηρίων ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν κακὴν διάταξιν αὐτῶν, ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ διαμερίσματα, εἴτε εἰς μειώσεις τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας λόγῳ τῆς ὑπάρξεως νεφῶν εἰς τὸν οὐρανόν, ὁμίχλης ἢ ἄλλων αἰτίων.

Α'. Φυσικὸς φωτισμός. 1) *Σπουδαιότης τοῦ ἡλιακοῦ φωτισμοῦ διὰ τὰς κατοικίας.* Ὁ φυσικὸς φωτισμὸς ὀφείλεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἢ τὸ ἡλιακὸν φῶς, τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἡλίου. Ἡ ἡλιακὴ ἀκτινοβολία ἐξασκεῖ σπουδαιοτάτην ὑγιεινὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ παντὸς ζωϊκοῦ ὄντος καὶ ἀποτελεῖ ἐξαιρετικῶς σπουδαῖον παράγοντα διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ ἡλιακὸν φῶς πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ἀφθονώτερον εἰς τὰς κατοικίας καὶ ἡ διάταξις τῶν οἰκιῶν δέον νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας νὰ φθάνῃ εἰς πάντα τὰ σημεῖα τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν. Τὰ τελευταῖα ταῦτα καθίστανται ἔτι ἐπιτακτικώτερα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πλὴν τῶν προαναφερθέντων εὐνοϊκῶν διὰ τοὺς ἀνθρωπίνους ὀργανισμοὺς ἀποτελεσμάτων τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας, καὶ ἐμμέσως ἐπιδρᾷ αὕτη εὐνοϊκῶς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ. Κατὰ πρῶτον τὰ σκοτεινὰ μέρη ἔχουσι συχνάκις ἐλλιπῆ καὶ ἀνεπαρκῆ ἀερισμόν, δεδομένου ὅτι συνήθως ἀὴρ καὶ φῶς ἔρχονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν ὁδόν, τὸ παράθυρον. Συμβαίνει ἐκ τούτου ἐπαύξησις τῆς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ φωτὸς βλαβερᾶς ἐπιδράσεως, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως καθαροῦ ἀέρος. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἐλλείποντος ἢ ἀνεπαρκοῦς φυσικοῦ φωτὸς εἰς τὰ σκοτεινὰ μέρη διὰ τεχνητοῦ τοιούτου δημιουργεῖ καὶ αὕτη ἐν γένει μίαν νέαν πηγὴν μολύνσεως τοῦ ἀέρος, ἕνα νέον παράγοντα, ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Πλὴν τούτων, εἰς σκοτεινὰ μέρη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξελεγχθῇ ἡ τάξις καὶ ἡ καθαριότης. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου εἰς τὰ τοιαῦτα σκοτεινὰ σημεῖα γίνεται ταχέως συσσώρευσις κονιορτοῦ καὶ διαφόρων ἄλλων οὐσιῶν, ἀποσυντιθεμένων καὶ σηπομένων. Ἐπίσης εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα ἀναπτύσσονται ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους, συντελούσης καὶ τῆς ὑγρασίας συνήθως, διάφοροι *μύκητες* (εὐρῶτες), δημιουργοῦντες *εὐρωτίασιν* (κοιν. μοῦχλαν ἢ σάχνιν) καὶ ἐπίσης διάφορα παθογόνα μικρόβια.

Ἐκ τῶν προαναφερθέντων γίνεται κατάδηλος ἡ σπουδαιότης, τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ ἡλιακὸν φῶς διὰ τὴν ἀνθρωπίνην κατοικίαν, εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς ὁποίας δέον νὰ εὑρίσκεται τοῦτο ἐπὶ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον χρόνον.

2) *Ἐπίτευξις τοῦ φυσικοῦ φωτισμοῦ.* Διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδος τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τῶν κατοικιῶν, μέρος τῶν τοιχωμάτων αὐτῶν κατασκευάζεται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι διατερατὸν ὑπὸ τοῦ φωτός. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τελευταίου τούτου εἴτε κατασκευάζονται τὰ μέρη ταῦτα τῶν τοιχωμάτων ἐκ διαφωτίστων ὑλικῶν, ὁπότε ἔχομεν τοὺς καλουμένους *ὑαλοτοίχους* (βλ. λ.), εἴτε συνηθέστερον ἀφήνονται ἐπὶ τῶν ἀδιαφωτίστων τοιχωμάτων διάφορα κενὰ (*παράθυρα, φεγγῖται, φωταγωγοί*), φρασσόμενα συνήθως δι' *ὑαλοστασίων*, δυναμένων νὰ ἀνοίγωσι καὶ κλείωσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ βούλησιν τὰ φρυσσόμενα ἀνοίγματα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιδιώκεται τόσον πρὸς διακανονισμὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα εἰσερχομένης ποσότητος φωτός, ὅσον καὶ πρὸς ἀερισμὸν τῶν διαμερισμάτων.

Εἰς τὰς κατοικίας τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκόμη, τὰ διάφορα πρὸς φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν ἀνοίγματα κατεσκευάζοντο μόνον εἰς τὰ πρὸς τὴν ἐσωτερικῶς ὑπάρχουσαν μεγάλην αὐλὴν τοιχώματα καὶ οὐχὶ εἰς τὰ πρὸς τὴν δημοσίαν ὁδόν. Αἱ τοιαῦται κατοικίαι παρουσίαζον ἐξωτερικῶς τοίχους ὑψηλοὺς μεθ' ἑνὸς ἢ ἐλαχίστων ἀνοιγμάτων. Ἡ τοιαύτη διάταξις τῶν οἰκιῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων ὀφείλεται εἰς τὴν καθειργμένην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ζωὴν τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ συνεχῶς παραμενουσῶν γυναικῶν καὶ τῶν δούλων καὶ εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίας τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν κατοικιῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὴν ὁδόν.

Ἡ κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον διάταξις τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων πρὸς φωτισμὸν τῶν οἰκιῶν κατασκευαζομένων ἀνοιγμάτων διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Διεσώθησαν, εἰς τὰς κεντρικωτέρας ἀκόμη συνοικίας τῆς Πομπηΐας, κατοικίαι μὲ πολυτελεῖς ἐσωτερικὰς αὐλάς, στερούμεναι ὅμως παντελῶς παραθύρων πρὸς τὰς ὁδούς. Ἀργότερον ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται παράθυρα καὶ ἐπὶ τῶν ὁδῶν. Κατὰ τὸν μεσαίωνα αἱ πλεῖσται τῶν κατοικιῶν παρουσιάζονται μὲ πολλὰ καὶ μεγάλα παράθυρα πρὸς τὰς ὁδούς. Εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν οἱ κατώτεροι ὄροφοι τῶν κατοικιῶν ἐστεροῦντο ἄλλοτε ἀνοιγμάτων ἐπὶ τῶν ὁδῶν, καὶ μόνον οἱ ἀνώτεροι ὄροφοι εἶχον παράθυρα πρὸς αὐτάς.

Σήμερον τὰ παράθυρα τῶν κατοικιῶν ἀνοίγονται μᾶλλον ἐπὶ τῶν προσόψεων αὐτῶν. Οἱ οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ ἐπιβάλλουσιν, ὅπως τὰ διαμερίσματα τῶν οἰκοδομῶν τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς κατοικίαν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα φωτίζωνται καὶ ἀερίζωνται ἀμέσως μόνον, ἐκ τῶν ὁδῶν, πλατειῶν καὶ λοιπῶν κοινοχρήστων χώρων καὶ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν αὐλῶν. Φωτισμὸς τῶν διαμερισμάτων τούτων ἐξ ἰδιαιτέρων μικρῶν κλειστῶν αὐλῶν, ἐκ φωταγωγῶν δηλαδή, μόνον εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις ἐπιτρέπεται. Τὰ βοηθητικὰ διαμερίσματα τῶν οἰκοδομῶν, ἤτοι τὰ ἀποχωρητήρια, οἱ διάδρομοι, τὰ κλιμακοστάσια, αἱ ἀποθῆκαι, τὰ λουτρὰ κττ., ἐπιτρέπεται νὰ φωτίζωνται καὶ ἐκ τοιούτων φωταγωγῶν, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ μέγεθος ὑπόκειται εἴς τινας περιορισμούς. Ὁ φωτισμὸς ἁπάντων τῶν διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν πρέπει νὰ εἶναι *ἄμεσος*, ἤτοι πρέπει νὰ γίνεται δι' ἀνοιγμάτων, τὰ ὁποῖα θέτουσιν εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν τὰ ἐξυπηρετούμενα διαμερίσματα μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἀκαλύπτων χώρων. Τῶν βοηθητικῶν διαμερισμάτων, πλὴν τῶν ἀποχωρητηρίων, ἐπιτρέπεται καὶ *ἔμμεσος φωτισμὸς* καὶ ἀερισμός, ἤτοι φωτισμὸς συντελούμενος δι' ἀνοιγμάτων, ἅτινα θέτουσιν εἰς ἐπικοινωνίαν φωτὸς τὰ διαμερίσματα ταῦτα μετ' ἄλλων διαμερισμάτων, ἀμέσως φωτιζομένων καὶ ἀεριζομένων.

3) *Διάταξις καὶ προσανατολισμὸς τῶν διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν.* Ἔχομεν ἴδει προηγουμένως ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως τὸ φῶς δύναται νὰ περιλούῃ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ σημεῖα τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν. Διὰ νὰ καταστῇ ἐφικτὸν τοῦτο καὶ ἐπιτευχθῇ ὁ καλύτερος δυνατὸς φωτισμός, δέον νὰ προηγηθῇ τῆς κατασκευῆς τῶν οἰκιῶν ἡ λεπτομερὴς καὶ προσεκτικὴ μελέτη τῆς διατάξεως τῶν διαφόρων διαμερισμάτων αὐτῆς καὶ νὰ κανονισθῇ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον ἡ ἔκτασις καὶ ἡ διαρρύθμισις τῶν φωτιστικῶν ἐπιφανειῶν. Εἰς οἰκοδομὰς τῆς ὑπαίθρου ὁ φωτισμὸς καθίσταται εὐκολώτερος, διότι δυνάμεθα νὰ φωτίσωμεν αὐτὰς πανταχόθεν, χωρὶς νὰ ἐνοχλούμεθα ἐκ τῆς ὑπάρξεως γειτονικῶν τοίχων. Εἰς τὰς οἰκοδομὰς τῶν πόλεων τοῦτο καθίσταται δυσχερέστερον, διότι, ἐκτὸς τῶν λοιπῶν παραγόντων, ἐπηρεάζουσι τὸν φωτισμὸν τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν καὶ τὸ πλάτος τῶν ὁδῶν, τὸ ὕψος τῶν ἔναντι καὶ τῶν παρακειμένων οἰκοδομῶν, ἡ μορφὴ καὶ ἡ θέσις τῶν οἰκοπέδων κλπ. Οἰκοδομαὶ προοριζόμεναι πρὸς θερινὴν κατοικίαν δέον νὰ προσανατολίζωνται πρὸς βορρᾶν. Αἱ χειμεριναὶ κατοικίαι, ὅπως αἱ συνήθεις κατοικίαι τῶν πόλεων, πρέπει νὰ εἶναι μεσημβριναί.

Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν ὅλα τὰ διαμερίσματα κατοικίας τινὸς νὰ περιλούωνται ἐξ ἴσου ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως δοθῇ ὁ κατάλληλος προσανατολισμὸς εἰς ἕκαστον τούτων. Διὰ τοῦ εἰδικοῦ τούτου προσανατολισμοῦ θὰ καταστῇ ἐφικτὸν εἰς ἄλλα μὲν διαμερίσματα νὰ ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος τῶν ἀμέσων ἡλιακῶν ἀκτίνων εἰς ἄλλα δὲ νὰ εἰσέρχεται ἁπλῶς τὸ διάχυτον φῶς, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁμοιομορφώτερον, γλυκύτερον καὶ πλέον εὐχάριστον εἰς τὴν ὅρασιν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ ἀνάγκαι τῶν πρὸς φωτισμὸν διαμερισμάτων. Γραφεῖα, αἴθουσαι μελέτης, αἴθουσαι ραπτικῆς καὶ ἐργασίας ἐν γένει, πρέπει νὰ τοποθετοῦνται πρὸς βορρᾶν ἢ βορειοανατολικῶς ἢ βορειοδυτικῶς. Τοῦτο γίνεται, διότι εἰς τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἡ ἐργασία καθίσταται πλέον ἄνετος ὑπὸ τὸ διάχυτον φῶς. Οἱ λοιποὶ προσανατολισμοὶ ἀπαιτοῦσι, πρὸς ἐπίτευξιν τούτου, τὴν χρησιμοποίησιν παραπετασμάτων, σκιαδίων, εἰλητῶν πετασμάτων κ.τ.τ., τὰ ὁποῖα θὰ συγκρατήσωσι τὰς ἀπ' εὐθείας ἡλιακὰς ἀκτῖνας. Οἱ κοιτῶνες, αἱ αἴθουσαι φαγητοῦ, αἱ αἴθουσαι ὑποδοχῆς κ. ἄ. δύνανται νὰ δέχωνται ἐπωφελῶς τὴν ἀπ' εὐθείας πρόσπτωσιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον δὲν προξενοῦσι τὴν ἐλαχίστην βλάβην, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀπολύμανσιν τῶν διαμερισμάτων τούτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀτμοσφαῖρα συνεχῶς ὑπόκειται εἰς μόλυνσιν ἐκ ποικίλων αἰτίων. Καλὸν εἶναι, ὅπως οἱ κοιτῶνες ἔχουσι δύο παράθυρα καὶ τίθενται ἀνατολικῶς, αἱ δὲ λοιπαὶ αἴθουσαι δυτικῶς. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιτυγχάνεται ὅπως ὁ πρωϊνὸς ἥλιος ἐπενεργῇ εἰς τοὺς κοιτῶνας καὶ ὁ ἀπογευματινὸς εἰς τὰς αἰθούσας διαμονῆς καὶ συντελῆται πληρεστέρα καὶ σκοπιμωτέρα χρησιμοποίησις τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας. Τὰ μαγειρεῖα, ἀποχωρητήρια καὶ κλιμακοστάσια τίθενται συνήθως πρὸς βορρᾶν. Ἂν τὸ οἰκόπεδον, ἐφ' οὗ θὰ γίνῃ οἰκοδόμησις, εἶναι ἐπίμηκες καὶ φωτίζεται μόνον ἐκ τῶν δύο μικροῦ μήκους πλευρῶν αὐτοῦ, ὀρθὸν εἶναι ὅπως τὰ διαμερίσματα συνεχοῦς διαμονῆς τοποθετηθῶσι πρὸς τὴν ὁδόν. Παρὰ τοῦτο, δὲ πρέπει νὰ διστάσωμεν νὰ τοποθετήσωμεν τὰ διαμερίσματα ταῦτα πρὸς τὴν αὐλήν, ὅταν ὁ ἐξ αὐτῆς φωτισμὸς τούτων εἶναι εὐνοϊκώτερος δι' αὐτά.

Εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους ὀρόφους, ἰδίᾳ τῶν ἐντὸς πόλεων κατοικιῶν, ὁ ἥλιος καὶ τὸ φῶς εἶναι ἀφθονώτερα παρὰ εἰς τοὺς κατωτέρους, ἀκόμη δὲ εἰς τούτους καὶ ὁ ἀὴρ εἶναι καθαρώτερος. Ἕνεκα τούτων προτιμῶνται σήμερον πρὸς κατοικίαν οἱ ὑψηλότεροι ὄροφοι.

4) *Ποσότης φυσικοῦ φωτός* Ἡ εἰς τὰς οἰκίας εἰσερχομένη ποσότης ἡλιακῆς ἐνεργείας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου αὗται εἶναι ᾠκοδομημέναι. Εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἡλίου εἶναι δραστικωτέρα, ἐνῷ εἰς τὰς πόλεις αὕτη εἶναι ὀλιγώτερον ζωηρά, λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς ταύτας ἡ ἀτμοσφαῖρα βρίθει ἐν γένει καπνῶν, κονιορτῶν, διαφόρων μικροοργανισμῶν κττ., τὰ ὁποῖα ἐλαττοῦσι τὴν μέχρις ἡμῶν φθάνουσαν ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν. Πλὴν τούτων, τὸ πλάτος τῶν ὁδῶν εἰς τὰς πόλεις καὶ ἡ ἔκτασις τῶν κοινοχρήστων χώρων γενικῶς, ὅπως ἀκόμη καὶ τὸ ὕψος τῶν κειμένων παρά τινα κατοικίαν οἰκοδομῶν, ἐπηρεάζουσι κατὰ πολὺ τὸ εἰς αὐτὴν δυνάμενον νὰ εἰσέλθῃ ἡλιακὸν φῶς. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων, κατὰ τὴν μελέτην καὶ σύνταξιν τῶν σχεδίων πόλεων δέον νὰ τηρῆται ποιά τις ἀναλογία μεταξὺ τῶν οἰκοδομησίμων καὶ τῶν κοινοχρήστων χώρων. Ἀπαιτοῦσι συνήθως, ὅπως αἱ οἰκοδομήσιμοι ἐπι-

Digitized by Google

φάνειαι καταλαμβάνουσι τὸ πολὺ τὰ ³/₈ ἢ τὰ ⁴/₅ τῆς ὅλης ἐκτάσεως ποῦ καταλαμβάνει ἡ πόλις. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐφιστᾶται ἰδιαιτέρως ἡ προσοχὴ ἐπὶ τῆς διατάξεως τοῦ ὁδικοῦ δικτύου, ὄχι μόνον ἀπὸ συγκοινωνιακῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἀερισμοῦ καὶ ἡλιακοῦ φωτισμοῦ. Χάριν τοῦ τελευταίου τούτου πρέπει ἡ διάταξις τοῦ ὁδικοῦ δικτύου νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες καθ' ἑκάστην νὰ ἐπισκέπτωνται διαδοχικῶς τὰς προόψεις τῶν οἰκοδομῶν ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἑκάστης ὁδοῦ. Ὅσον ἀφορᾶ τὸ πλάτος τῶν ὁδῶν, καλὸν εἶναι ὅπως τοῦτο κανονίζεται τοὐλάχιστον ἴσον πρὸς τὸ ὕψος τῶν παρ' αὐτὰς οἰκοδομῶν, διὰ νὰ μὴ στεροῦνται αἱ κατοικίαι μέγα μέρος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐκ τῶν ὡς ἐμποδίων ἐνεργούντων καὶ ἀπέναντι τούτων κειμένων κτηρίων. Συνήθως κανονίζεται τὸ πλάτος τῶν ὁδῶν ἀναλόγως τῶν συγκοινωνιακῶν κυρίως ἀναγκῶν τῆς πόλεως. Ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν οἰκοδομῶν, τίθενται εἰς τὰς πλείστας χώρας περιορισμοὶ διὰ τῶν εἰς ταύτας ἰσχυόντων οἰκοδομικῶν κανονισμῶν, εἰς ἄλλας ὅμως δὲν τίθενται τοιοῦτοι περιορισμοί. Οἱ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντες οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ θέτουσι περιορισμοὺς ὡς πρὸς τὸ ὕψος μέχρι τοῦ ὁποίου δύνανται ν' ἀνεγερθῶσιν οἰκοδομαὶ εἰς ἑκάστην πόλιν καὶ ἕκαστον τμῆμα αὐτῆς, καὶ ἐπίσης ὁρίζουσιν ἕνα ἐλάχιστον ὕψος ὀρόφων, χάριν ἐπιτεύξεως ἐπαρκοῦς ἀερισμοῦ καὶ φωτισμοῦ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων αὐτῶν (βλ λ *ὕψος (Δομ.)*). Πλὴν τῶν περιορισμῶν τούτων, οἱ οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ θέτουσι καὶ ἄλλους ἐπὶ τῶν διαστάσεων τῶν διαφόρων προεξοχῶν (ξωστῶν, κορωνῶν οἰκοδομῶν), διότι καὶ αὗται δύνανται νὰ ἐπηρεάσωσι τὸ εἰς τι διαμέρισμα δυνάμενον νὰ εἰσέλθῃ ἡλιακὸν φῶς. Ἡ τήρησις τῶν ἀνωτέρω ὅρων ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν, διὰ τὰ ἀστικὰ κυρίως τμήματα τῶν πόλεων, ὅπου γίνεται ἀνέγερσις κατοικιῶν.

Πλὴν τούτων, ὁ προσανατολισμὸς καὶ ἡ γενικὴ διάταξις τῶν οἰκοδομῶν ἐξασκεῖ, ὡς ἐλέχθη, μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὑφ' ἑκάστου διαμερίσματος αὐτῶν λαμβανομένης ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας. Τὸ μέγεθος ἐπίσης τῶν παραθύρων καὶ φωταγωγῶν γενικῶς, τὸ πάχος τῶν τοίχων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κεῖνται τὰ πρὸς φωτισμὸν ἀνοίγματα, ἡ διάταξις τῶν παρειῶν (φλιῶν, ἀνωφλίων καὶ κατωφλίων) αὐτῶν, ὅπως καὶ τὸ εἶδος τοῦ διαφωτίστου ἢ διαφανοῦς ὑλικοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου κλείονται συνεχῶς ἢ καθ' ὡρισμένας συνήθως χρονικὰς περιόδους τὰ ἀνοίγματα ταῦτα, ἐξασκοῦσι μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τῶν οἰκιῶν εἰσερχομένης ποσότητος φωτός. Δι' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ διαμέρισμα παράθυρα μικρὰ φωτίζουσιν ἐν γένει πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ ἓν παράθυρον μεγάλο καὶ ἀνοίγματος ἴσου πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν ἀνοιγμάτων τῶν μικρῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀπόλυτον, διότι δὲν ἐνδιαφέρει μόνον ἡ εἴς τι διαμέρισμα εἰσερχομένη ποσότης φωτός, ἀλλὰ καὶ ἡ κατανομὴ αὐτοῦ εἰς ὁλόκληρον τὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ φωτίζεται ὁμοιομόρφως. Αἴθουσαι μεγάλου βάθους, δέον νὰ φωτίζωνται διὰ παραθύρων μεγάλων διαστάσεων. Διαμερίσματα μικρὰ καὶ στενά, ὅπως οἱ διάδρομοι καὶ αἱ γαλαρίαι, πρέπει νὰ φωτίζωνται διὰ πολλῶν παραθύρων, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρων τμημάτων τοιχοποιίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, διότι εἰς τὰ παρὰ τὰ πρὸς φωτισμὸν ἀνοίγματα μέρη τῶν τοίχων δημιουργοῦνται σκιεροὶ χῶροι, οἱ ὁποῖοι εἶναι τόσον σκοτεινότεροι, ὅσον τὰ τμήματα ταῦτα εἶναι μεγαλύτερα.

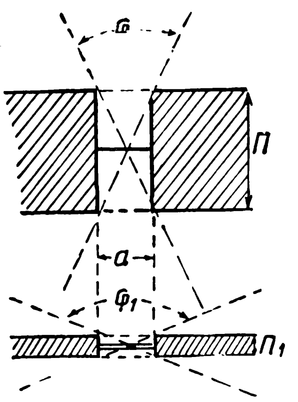

Αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες, αἱ εἰσερχόμεναι διά τινος ἀνοίγματος εἴς τι διαμέρισμα, περιλαμβάνονται ἐντὸς μιᾶς γωνίας. Ἡ γωνία αὕτη, ἥτις δύναται νὰ κληθῇ *γωνία φωτὸς* τοῦ ὑπ' ὄψιν ἀνοίγματος, δύναται νὰ χαραχθῇ δι' ἑνώσεως τῶν ἐξωτερικῶν ἄκρων τῶν παρειῶν τοῦ ἀνοίγματος, μὲ τὰ ἐσωτερικὰ ἄκρα τῶν ἀντικρὺ αὐτῶν παρειῶν τοῦ αὐτοῦ ἀνοίγματος, καὶ εἶναι ἡ περιλαμβάνουσα τὴν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ἀνοίγματος ἀγομένην κάθετον ἐπὶ τὸν τοῖχον, ἐφ' οὗ κεῖται τοῦτο· ὅσον ἡ γωνία φωτὸς εἶναι μεγαλυτέρα, τόσον καὶ τὸ διὰ τοῦ ἀνοίγματος εἰσερχόμενον φῶς εἶναι περισσότερον. Ἡ γωνία αὕτη αὐξάνει δι' ἓν καὶ τὸν αὐτὸν τοῖχον, ἐφ' ὅσον αὐξάνει τὸ μέγεθος τοῦ ἀνοίγματος. Εἰς τὴν περίπτωσιν δύο τοίχων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἷς ἔχει πάχος π, ὁ δὲ ἕτερος πάχος π_1, μικρότερον τοῦ π, ἐὰν ἔχωμεν ἐπ' αὐτῶν δύο παράθυρα τοῦ αὐτοῦ ἀνοίγματος α, ἡ γωνία φωτὸς φ διὰ τὸ ἐπὶ τοῦ πρώτου τοίχου ἄνοιγμα θὰ εἶναι πολὺ μικροτέρα τῆς γωνίας φωτὸς φ_1 τοῦ ἐπὶ τοῦ δευτέρου τοίχου ἀνοίγματος. Ὅσον λοιπὸν τὸ πάχος τῶν τοιχωμάτων εἶναι μικρότερον, τόσον τὸ διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀνοιγμάτων διερχόμενον φῶς εἶναι μεγαλύτερον. Εἶναι δυνατὸν ν' αὐξήσωμεν τὸ διά τινος παραθύρου ἀνοίγματος α_2, κειμένου ἐπὶ χονδροῦ τοίχου πάχους π_2, διερχόμενον φῶς, ἀποκόπτοντες τὰς ἀκμὰς τοῦ ἀνοίγματος, ὅπως δεικνύει τὸ παρεντιθέμενον σχῆμα. Πρὸ τῆς ἀποκοπῆς εἴχομεν μίαν γωνίαν φωτὸς φ_2. Διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῶν ἀκμῶν ἡ γωνία φωτὸς αὐξάνει καὶ γίνεται φ'_2. Ἡ τελευταία αὕτη γωνία φ'_2 ἔχει τὸ μέγεθος τῆς γωνίας φωτὸς παραθύρου τῆς συνήθους μορφῆς, κειμένου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοίχου, ἀλλ' ἔχοντος ἄνοιγμα α'_2, μεγαλύτερον τοῦ α_2 ἢ τὸ μέγεθος τῆς γωνίας φωτὸς συνήθους παραθύρου, ἀνοίγματος τοῦ αὐτοῦ α_2, ἀλλὰ κειμένου ἐπὶ τοίχου πάχους π'_2, μικροτέρου τοῦ π_2. Διὰ τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀποκοπῆς τῶν ἀκμῶν καὶ τῆς καταλλήλου διαμορφώσεως αὐτῶν δημιουργοῦνται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν παχέων τοίχων ἐκκλησιῶν, ὑπογείων κλπ. *καταυγασῆρες* αὐτῶν (βλ. λ. καὶ λ. *φωταγωγός*), ἐπαυξάνεται τὸ εἰς τοὺς φωτιζομένους χώρους εἰσερχόμενον φῶς. Κατόπιν τῶν τελευταίως ἀναφερομένων, καθίσταται περιττὸν νὰ λεχθῇ ὅτι δέον ν' ἀποφεύγωνται διακοσμητικὰ περιθώρια τῶν ἀνοιγμάτων, ἐπαυξάνοντα τὰ πάχος τοῦ παρ' αὐτὰ τμήματος τῶν τοίχων.

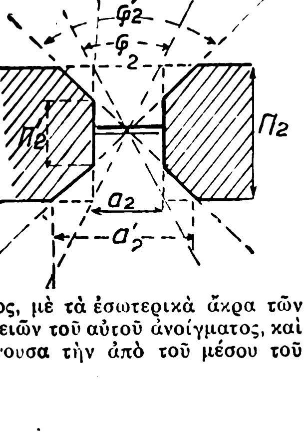

Τέλος ἡ δίοδος τῶν φωτεινῶν κυμάτων διὰ τῶν *ὑαλοστασίων* (βλ. λ.), ἅτινα συνήθως φράσσουσι τὰ παράθυρα, συνοδεύεται πάντοτε μὲ ἀπώλειάν τινα ποσότητος φωτός. Ἡ ἀπώλεια αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάταξιν τῶν ὑαλοστασίων, τὸ πάχος τῶν χρησιμοποιουμένων ὑαλοπινάκων καὶ τοῦ εἴδους αὐτῶν. Λόγῳ τῶν πλαισίων καὶ τοῦ σκελετοῦ γενικῶς τῶν ὑαλοστασίων καταλαμβάνεται ἐν πρώτοις μέγα μέρος τοῦ ἀνοίγματος, τοῦ ὁποίου ἡ χρήσιμος ἐπιφάνεια δύναται νὰ ἐλαττωθῇ διὰ τούτου καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν 65 % τοῦ ἀρχικοῦ ἀνοίγματος. Ἐπιβάλλεται κατόπιν τούτων, ὅπως τὰ πλαίσια καὶ τὰ λοιπὰ ἐξαρτήματα τοῦ σκελετοῦ τῶν ὑαλοστασίων κατασκευάζωνται ὅσον τὸ δυνατὸν λεπτότερα.

Οἱ ὑαλοπίνακες, διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται τὸ φῶς εἰσερχόμενον ἐντὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων, ἀπορροφοῦσι μέρος, μικρὸν ἢ μέγα, τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ἔχει ἐκτιμηθῆ ὅτι συνήθεις διαφανεῖς ὑαλοπίνακες ἁπλοῦ πάχους ἀπορροφοῦσι 4 % περίπου τοῦ δι' αὐτῶν διερχομένου φωτός, ἐνῷ ὑαλοπίνακες διπλοῖ ἀπορροφοῦσι 10 %. Διὰ μολυβδύαλον (κρύσταλλον) πάχους 8 χιλιοστῶν ἡ ἀπορρόφησις φθάνει τὰ 8 %, δι' ὑαλοπίνακας δὲ ἀνωμάλους καὶ αὐλακωτὰς ἢ ῥαβδωτὰς τὰς ἐπιφανείας αὐτῶν (διαμαντὲ) ἡ ἀπώλεια φωτεινῶν ἀκτίνων ποικίλλει ἀπὸ 10 % ἕως 20 %. Εἰς ὑαλοπίνακας, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι τραχείας καὶ οὐχὶ στιλπνὰς τὰς ἐπιφανείας αὐτῶν καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐκ τοῦ λόγου τούτου θαμβοί, ἡ ἀπορρόφησις φωτεινῶν ἀκτίνων εἶναι 25 % κατὰ μέσον ὅρον καὶ δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 50 % ἐνίοτε τῆς δι' αὐτῶν διερχομένης ποσότητος φωτός. Τέλος γαλακτόχροες καὶ χρωματιστοὶ ἐν γένει ὑαλοπίνακες παρέχουσιν ἀπώλειαν 50 % ἕως 80 % τοῦ δι' αὐτῶν διερχομένου φωτός. Ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω μείωσις τῆς ποσότητος τοῦ διερχομένου διὰ τῶν ὑαλοπινάκων φωτὸς ἐπαυξάνεται ἔτι πλέον ἐκ τῆς ἐπικαθήσεως κονιορτοῦ ἐπ' αὐτῶν. Ἡ αὔξησις αὕτη καθίσταται ἐξαιρετικὰ μεγάλη διὰ τοὺς ἐπὶ ὀροφῶν φωταγωγούς, ὅταν οὗτοι δὲν καθαρίζωνται συχνά. Τὰ χρωματιστὰ διαφώτιστα ὑλικὰ ἀπορροφοῦσι τινας τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων καὶ ἐπιτρέπουσι τὴν δίοδον εἰς ἀκτῖνας τοῦ ἰδίου πρὸς ταῦτα χρώματος. Λ. χ. κυανοῖ ὑαλοπίνακες ἀφήνουσι νὰ διέλθωσι μόνον κυαναῖ ἀκτῖνες καὶ ἀπορροφοῦσι τὰς λοιπάς.

5) *Ἐπάρκεια τοῦ φυσικοῦ φωτισμοῦ.* Ἡ ἔντασις τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, τὸ ὁποῖον φωτίζει διαμέρισμα οἰκοδομῆς τινος, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ καταμετρηθῇ. Τοῦτο συμβαίνει, διότι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ φωτεινὴ πηγὴ δὲν εἶναι συγκεντρωμένη, ὅπως λ. χ. ἡ φλὸξ μιᾶς λυχνίας, ἀλλ' ἀποτελεῖ αὕτη ὁλόκληρον ἐπιφάνειαν, τὴν ἐπιφάνειαν ἑκάστου τῶν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ διαμερίσματος χάριν τοῦ φωτισμοῦ ἀφημένων ἀνοιγμάτων. Γίνεται παραδεκτόν, διὰ μέσον φωτισμὸν τοῦ οὐρανοῦ ἢ διὰ μέσην φωτεινότητα τῆς ἡμέρας, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πρὸς φωτισμὸν ἀνοίγματος λαμβανομένη ἐπὶ ἐπιπέδου παραλλήλου πρὸς τὸ τοίχωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει κατασκευασθῆ τοῦτο, φωτίζεται μὲ ἔντασιν $\frac{1}{40}$ τοῦ *λοὺξ* (βλ. λ.) ἀνὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστὸν αὐτῆς, ἢ μὲ ἔντασιν 250 λοὺξ ἀνὰ ἕκαστον τετραγωνικὸν μέτρον αὐτῆς. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀριθμός, ὁ ὁποῖος μᾶς δίδει κατὰ παραδοχὴν τὴν ἔντασιν τῆς φωτιζούσης διαμέρισμά τι οἰκοδομῆς πηγῆς πρέπει νὰ ἐλαττωθῇ εἰς 50 ἕως 100 λούξ, καὶ κατὰ μέσον ὅρον εἰς 75 λοὺξ ἀνὰ τετραγωνικὸν μέτρον ἀνοίγματος. Τοῦτο δέον νὰ γίνῃ, διότι δὲν εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν διαφόρων διαμερισμάτων ὁλόκληρον τὸ ἐπὶ τῶν ἀνοιγμάτων προσπῖπτον φῶς, ἀλλὰ μέρος μόνον αὐτοῦ, λόγῳ τῶν διαφόρων γινομένων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν ἤδη.

Ἡ ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας φθάνουσα εἴς τι σημεῖον διαμερίσματός τινος ποσότης φωτὸς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἔκτασιν ποῦ καταλαμβάνει ἐπὶ τοῦ πρὸς φωτισμὸν ἀνοίγματος ὁ ἐλεύθερος οὐρανός, ὁρώμενος ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψιν σημείου. Ἡ ἔκτασις αὕτη εἶναι ἴσου πρὸς τὴν ὅλην ἐπιφάνειαν τοῦ ἀνοίγματος, ἠλαττωμένην κατὰ τὸ μέρος, ὅπερ καταλαμβάνεται ἐπ' αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἔναντι κτηρίων, δένδρων ἢ ἄλλων ἐμποδίων, ὁρωμένων ἀπὸ τὸ αὐτὸ σημεῖον. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ ὡς ἄνω ἔκτασις τοῦ τμήματος τούτου τοῦ πρὸς φωτισμὸν ἀνοίγματος, ἡ ὁποία δύναται νὰ κληθῇ *φωτίζουσα ἐπιφάνεια* τοῦ ἀνοίγματος διὰ τὸ ὑπ' ὄψιν ἑκάστοτε σημεῖον, εἶναι μεταβλητή, ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ σημείου, οὗτινος ἐνδιαφέρει ὁ φωτισμός. Ἂν ἡ ἔκτασις τῆς φωτιζούσης ἐπιφανείας τοῦ ἀνοίγματος εἶναι $E\mu^2$ διά τι σημεῖον τοῦ δωματίου, τότε ἡ ἔντασις I τῆς φωτεινῆς πηγῆς διὰ τὸ ὑπ' ὄψιν σημεῖον τῶν δωματίων θὰ εἶναι ἐν συνόλῳ $I = 75.E$ λούξ, καὶ ἡ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο φθάνουσα ποσότης φωτὸς Φ θὰ ἰσοῦται πρὸς $\Phi = \frac{I}{l^2} = \frac{75.\ E}{l^2}$, ἔνθα l ἡ ἀπόστασις τοῦ σημείου ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς ἀντιστοίχου φωτιζούσης ἐπιφανείας τοῦ ἀνοίγματος.

Ὁ φωτισμός, τὸν ὁποῖον δέχεται μία ἐπιφάνεια κειμένη ἐντὸς δωματίου τινός, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς ἐπιφανείας ταύτης ὡς πρὸς τὸ ἄνοιγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου φωτίζεται. Τυχὸν σημεῖον τῆς ἐπιφανείας ταύτης, ἀπέχον κατὰ 1 ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς ἀντιστοίχου φωτιζούσης αὐτὸ ἐπιφανείας ἐκτάσεως $E\mu^2$, θὰ δέχεται ποσότητα φωτὸς Φ, ἴσην πρὸς $\Phi = \frac{75.\ E.\ \eta\mu.\ \alpha}{l_2}$, ἔνθα α ἡ συμπληρωματικὴ τῆς γωνίας προσπτώσεως ἐπὶ τῆς φωτιζομένης ἐπιφανείας, τῆς ἑνούσης τὸ φωτιζόμενον σημεῖον μὲ τὸ κέντρον τῆς ἀντιστοίχου φωτιζούσης ἐπιφανείας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι εὔκολον νὰ εὑρεθῇ ἡ ποσότης φωτός, τὴν ὁποίαν δέχεται ἐπιφάνειά τις κειμένη ἐντὸς διαμερίσματός τινος. Παρὰ τοῦτο, ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς ποσότητος ταύτης εἶναι δύσκολος. Κατὰ πρῶτον λόγον δὲν εἶναι εὔκολος ὁ προσδιορισμὸς τοῦ μεγέθους τῆς ἀντιστοίχου διὰ κάθε σημεῖον φωτιζούσης ἐπιφανείας τοῦ ἀνοίγματος. Τοῦτο γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτὸν λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ περίγραμμα τῆς ἐπιφανείας ταύτης δὲν παρουσιάζει ἐν γένει κανονικὴν μορφὴν καὶ σταθερὰν θέσιν, καθόσον ἐξαρτᾶται τοῦτο ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ θεωρουμένου ἑκάστοτε σημείου καὶ τὴν μορφὴν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία περατώνει τὰ ἔναντι τοῦ ἀνοίγματος ἐμπόδια, ἅτινα δὲν ἀφήνουσιν ἐλευθέραν τὴν θέαν τοῦ ἀνοικτοῦ οὐρανοῦ. Πλὴν τούτου, διὰ σημεῖον ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι ὁρατὸς ὁ ἐλεύθερος οὐρανός, θὰ εἶναι E=0 καὶ συνεπῶς, βάσει τῶν ἀνωτέρω τύπων, θὰ εἶναι I=0 καὶ Φ=0, πρᾶγμα μὴ ἀληθές, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο δέχεται ποσότητά τινα φωτός, προερχομένην ἐκ τῆς προσπτώσεως ἐπ' αὐτοῦ τῶν παρὰ τῶν διαφόρων τοιχωμάτων τοῦ διαμερίσματος καὶ λοιπῶν ἐμποδίων ἀνακλωμένων φωτεινῶν ἀκτίνων. Εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀκριβεστέρα καταμέτρησις τῆς ποσότητος φωτός, ἡ ὁποία φθάνει εἴς τινα θέσιν ἐκ τοῦ οὐρανίου φωτός, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ καλουμένου *μετρητοῦ στερεῶν γωνιῶν* ἢ τοῦ *στερεογωνιομέτρου*.

Ὁ καθορισμὸς τῆς ποσότητος τοῦ φωτὸς ποῦ δέχονται διάφορα σημεῖα τῶν φωτιζομένων χώρων εἶναι ἀναγκαῖος ἐνίοτε, διὰ νὰ κρίνωμεν ἂν ὁ φωτισμὸς τούτων εἶναι ἐπαρκής. Συνήθως διὰ μίαν κατοικίαν δὲν ἐνδιαφέρει ὁ σχετικὸς φωτισμὸς ὡρισμένων σημείων, ἀλλ' ἕνας καλὸς γενικὸς φωτισμὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων αὐτῆς. Λόγῳ τούτου ἡ ἐπάρκεια τοῦ φωτισμοῦ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων αὐτῶν καθορίζεται οὐχὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω μεθόδων, ἀλλ' ἐμπειρικῶς συνήθως. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι διαμέρισμά τι φωτίζεται ἐπαρκῶς, ὅταν ἱστάμενοι παρὰ τὸν ἔναντι τοῦ ἀνοίγματος τοῖχον βλέπομεν ἀκόμη διὰ τοῦ παραθύρου τὸν ἐλεύθερον οὐρανόν.

Κατὰ διαφόρους μελετητάς, ὁ ἐπί τινος ἐπιφανείας φωτισμὸς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν γένει ἐπαρκής, ὅταν ἡ γωνία ἡ σχηματιζομένη μὲ κορυφὴν τὸ κέντρον τῆς ἐπιφανείας ταύτης καὶ πλευρὰς τὰς ἑνούσας τὸ ἀνώφλιον τοῦ ἀνοίγματος καὶ τὴν κορυφὴν τῶν ἔναντι τοῦ ἀνοίγματος ἐμποδίων, ἅτινα περιορίζουσι τὴν ἔκτασιν τοῦ ὁρα-

Digitized by Google

τοῦ οὐρανοῦ, εἶναι τοὐλάχιστον ἴση πρὸ 5°. Ἡ γωνία αὕτη εὐκόλως δύναται νὰ μετρηθῇ δι' ἁπλοῦ κατοπτρικοῦ γωνιομέτρου. Ὁ ὀφθαλμίατρος Ζοβὰλ δέχεται ὅτι εἰς αἰθούσας μελέτης τὸ ἐλάχιστον ὁρατὸν ὕψος τῆς φωτιζούσης ἐπιφανείας τοῦ ἀνοίγματος πρέπει νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 30 ἑκ. διὰ τὴν πλέον ἀπομεμακρυσμένην ἀπὸ τοῦ ἀνοίγματος θέσιν τοῦ μελετητοῦ.

Ἡ ἐπάρκεια τοῦ φωτισμοῦ χώρου τινὸς δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ καὶ δι' ἀντικειμενικῆς μεθόδου. Οὕτως ὁ φωτισμὸς οἱουδήποτε διαμερίσματος δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκὴς εἰς μίαν δεδομένην χρονικὴν στιγμήν, ὅταν ἐπιτρέπῃ εἰς ἄτομον μὲ φυσιολογικὴν ὅρασιν νὰ κάνῃ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν του, χωρὶς προσπάθειαν, ὡρισμένας ἐνεργείας. Ἡ συνήθως χρησιμοποιουμένη ὡς κριτήριον τοιαύτη ἐνέργεια εἶναι ἡ εὔκολος ἀνάγνωσις ἐξ ὡρισμένης ἀποστάσεως κειμένου γεγραμμένου δι' ὡρισμένου μεγέθους τυπογραφικῶν χαρακτήρων.

Ἀκριβέστερος καθορισμὸς τοῦ φωτισμοῦ τῶν διαφόρων χώρων γίνεται διὰ μεθόδων διαφόρων τῆς *φωτομετρίας*, τῇ βοηθείᾳ καταλλήλων *φωτομέτρων*, ὅπως λ. χ. εἶναι τὸ φωτόμετρον Βέμπερ.

Ἔχει λεχθῆ προηγουμένως, ὅτι ἐνδιαφέρει περισσότερον ἡ καλὴ διανομὴ τοῦ εἴς τι διαμέρισμα εἰσερχομένου φωτός, κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ διανέμεται τοῦτο ὁμοιομόρφως ἐντὸς αὐτοῦ, παρὰ ὁ ἰσχυρὸς φωτισμὸς ὡρισμένων μόνον μερῶν τῶν διαμερισμάτων τούτων. Ὁ ὁμοιόμορφος καταμερισμὸς καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ φωτισμοῦ τῶν διαμερισμάτων ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς διαχύσεως τοῦ εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἰσερχομένου φωτός. Ἡ διάχυσις γίνεται ἀφ' ἑαυτῆς, λόγῳ τῆς ἀνακλάσεως τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὸ διαμέρισμα. Χάριν τῆς μεγαλυτέρας διαχύσεως τοῦ φωτὸς καλὸν εἶναι, ὅπως τὰ τοιχώματα τῶν διαφόρων διαμερισμάτων εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν λειότερα καὶ πλέον ἀνοικτόχρωμα. Τοιχώματα σκοτεινοῦ χρώματος ἀπορροφοῦσι τὸ φῶς καὶ ἐλαττοῦσι τὸν φωτισμὸν τῶν χώρων, ἐνῷ τοιχώματα ἀνοικτόχρωμα ἀντανακλῶσι τὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας, διαχέουσι τὸ φῶς καὶ βελτιοῦσι τὸν φωτισμὸν τῶν διαμερισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουσι. Τοιχώματα μελανοῦ χρώματος ἀντανακλῶσι καὶ ἀποδίδουσι 4 % ἕως 4,5 % μόνον τοῦ προσπίπτοντος ἐπ' αὐτῶν φωτός, ἐνῷ τοιχώματα κυανᾶ ἀποδίδουσιν 25 %, καὶ ἀνοικτοκίτρινα 40 %. Τὴν μεγαλυτέραν ἀνακλαστικὴν ἱκανότητα ἔχουσι τὰ λευκὰ τοιχώματα.

Ἡ χρησιμοποίησις παραπετασμάτων σκοτεινοῦ χρώματος, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ ἄνω μέρος τῶν παραθύρων, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ φωτεινότερον, καθιστᾷ τὰ δωμάτια πλέον σκοτεινὰ καὶ διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι ν' ἀποφεύγωνται.

Εἰς αἰθούσας ἐχούσας μέγα βάθος δύναται νὰ γίνῃ αἰσθητὴ βελτίωσις τοῦ φωτισμοῦ αὐτῶν διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως εἰς τὰ ἀνοίγματα φωτισμοῦ αὐτῶν εἰδικῶν ὑαλοπινάκων διαχεόντων τὸ φῶς.

6) *Διαστάσεις τῶν ἀνοιγμάτων φωτισμοῦ*. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαστάσεων τῶν διαφόρων ἀνοιγμάτων, ἅτινα κατασκευάζονται πρὸς φωτισμὸν τῶν διαφόρων χώρων, κανονίζεται συνήθως οὐχὶ βάσει καταμετρήσεων, ἀλλ' ἐκ τῶν δεδομένων τῆς πείρας. Οὕτω γίνεται δεκτὸν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀνοιγμάτων φωτισμοῦ δέον νὰ ἰσοῦται πρὸς τὸ $1/6$ ἕως τὸ $1/7$ τοὐλάχιστον τῆς ὁριζοντίου ἐπιφανείας τῶν φωτιζομένων διὰ τούτων χώρων, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπὸ τῶν ὑπ' ὄψιν ἀνοιγμάτων ἀπόστασις τῶν ἔναντι τῆς οἰκοδομῆς ἐμποδίων εἶναι ἀρκετή. Ἄλλοι δέχονται ὅτι πρέπει ν' ἀναλογῇ ἐπιφάνεια ἑνὸς τετραγωνικοῦ μέτρου ἀνοίγματος ἀνὰ 30 $μ^3$ χωρητικότητος τοῦ φωτιζομένου διαμερίσματος. Τέλος ἄλλοι δέχονται ὅτι τὸ βάθος τοῦ φωτιζομένου διαμερίσματος δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ $3/2$ τοῦ ὕψους τοῦ ἀνωφλίου τοῦ ἀνοίγματος ἀπὸ τοῦ δαπέδου. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι δὲν ἔχουσι τίποτε τὸ ἀπόλυτον καὶ ὁ καλὸς φωτισμὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς διατάξεως τῶν παραθύρων, ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν, ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ κτηρίου, κατὰ τὸ μέσον τοῦ φωτίζοντος τὸ ὑπ' ὄψιν διαμέρισμα ἀνοίγματος, ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου κατ' ἔναντι τοίχου ἢ ἄλλου ἐμποδίου, ἐκ τῆς *ἀπ' εὐθείας θέας* τοῦ φωτιζομένου διαμερίσματος δηλαδή, καὶ ἐκ ποικίλων ἄλλων παραγόντων.

Οἱ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντες οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ (Δ. 3/22 Ἀπριλίου 1929), χάριν ἐπιτεύξεως ἐπαρκοῦς φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν, καθορίζουσι τὴν ἐλαχίστην ἀπ' εὐθείας θέαν διὰ περιπτώσεις διαφόρους καὶ ἐπίσης τὸ ἐλάχιστον μέγεθος τῶν ἀνοιγμάτων φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ δαπέδου τῶν φωτιζομένων διαμερισμάτων. Οὕτως οἱ γενικοὶ οἰκοδομικοὶ κανονισμοὶ τοῦ κράτους ὁρίζουσιν ὅτι ἡ ἐλαχίστη ἀπ' εὐθείας θέα διαμερισμάτων χρησιμοποιουμένων πρὸς κατοικίαν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα, πρέπει νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 20,0 μ. διὰ κτήρια ὕψους μέχρι 4,50 μ. ἐν ὅλῳ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἐν τῇ ἐξεταζομένῃ ἑκάστοτε ὄψει, 2,50 μ. διὰ κτήρια ὁλικοῦ ὕψους 4,50 ἕως 7,80 μ. ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας, 3,50 μ. διὰ κτήρια ὕψους 7,80 ἕως 10,50 μ., 5,00 μ. διὰ κτήρια ὕψους 10,50 ἕως 14,00 μ. καὶ 6,50 μ. διὰ κτήρια ὕψους ἀπὸ 14,00 μέχρι 17,00 μ. Διὰ κτήρια μεγαλυτέρου ὕψους ἡ τελευταία ὡς ἄνω ἀπ' εὐθείας θέα δέον ν' αὐξάνεται κατὰ 1,50 μ. δι' ἑκάστην ἐπὶ πλέον αὔξησιν τοῦ ὕψους τῶν κτηρίων κατὰ 3,00 μ. Τὰ ὅρια ταῦτα τῆς ἀπ' εὐθείας θέας τίθενται μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν φωτισμοῦ ἐξ ἰδιαιτέρων αὐλῶν. Ὡς πρὸς τοὺς κοινοχρήστους χώρους δὲν τίθενται ὅρια ἀπ' εὐθείας θέας. Εἰς τὴν περίπτωσιν φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ ἐκ φωταγωγῶν τὰ ἀνωτέρω ὅρια καλὸν εἶναι ν' αὐξάνωνται κατὰ τὸ $1/4$ τοὐλάχιστον.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἀνοιγμάτων φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ διαμερισμάτων διημερεύσεως καὶ διανυκτερεύσεως ὁρίζεται ὅτι αὕτη δέον νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 0,12 τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου αὐτῶν. Εἰς τὰ τοιαῦτα διαμερίσματα ἀπαγορεύονται ἀνοίγματα πλάτους μικροτέρου τῶν 0,30 μ. καὶ ὕψους μικροτέρου τῶν 0,50 μ. Δι' οἰκοδομὰς πανταχόθεν ἐλευθέρας, διὰ τὸν ἀνώτατον ὄροφον πασῶν τῶν κατοικιῶν καὶ δι' ἀνοίγματα ἐπὶ τῶν ὁδῶν, πλατειῶν καὶ λοιπῶν κοινοχρήστων χώρων τῆς πόλεως, ἡ ἄνω ἀναλογία δύναται νὰ μειοῦται εἰς 0,10 τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου τῶν φωτιζομένων διαμερισμάτων. Διὰ ἐργαστήρια, γραφεῖα καὶ γενικῶς διὰ διαμερίσματα οἰκούμενα μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν, ἡ ἄνω ἀναλογία περιορίζεται εἰς 0,08, ἐξαιρέσει τῶν ὑπογείων, δι' ἃ ὁρίζεται εἰς 0,10. Διὰ τὰ βοηθητικὰ διαμερίσματα τῶν οἰκιῶν δύνανται νὰ μὴ τηρῶνται οἱ προαναφερόμενοι περιορισμοί. Ειδικῶς τὰ κλιμακοστάσια δέον νὰ ἀερίζωνται καὶ φωτίζωνται καλῶς ἐκ τῶν πλαγίων, εἰς ἕκαστον μεταξὺ δύο ὀρόφων τμῆμα τῆς κλίμακος· ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι περιστροφική, πρέπει εἰς ἑκάστην πλήρη στροφὴν ν' ἀνταποκρίνηται καὶ ἓν ἄνοιγμα φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ. Φωτισμὸς κλιμακοστασίων ἐκ τῶν ἄνω ἐπιτρέπεται μόνον ὡς πρὸς τὸ τμῆμα τοῦ κλιμακοστασίου τὸ ἐξυπηρετοῦν τοὺς δύο ἀνωτέρους ὀρόφους τῆς οἰκοδομῆς, καὶ ἀκόμη διὰ περισσοτέρους ὀρόφους, ὅταν ἡ διάταξις τῶν κλιμάκων ἐξασφαλίζῃ πλήρως τὸν φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν αὐτῶν.

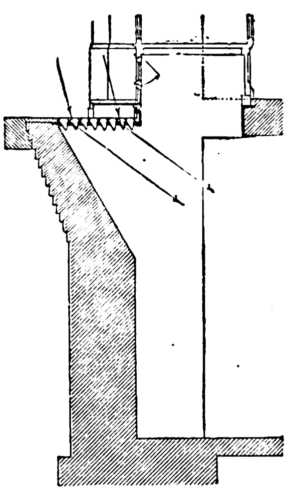

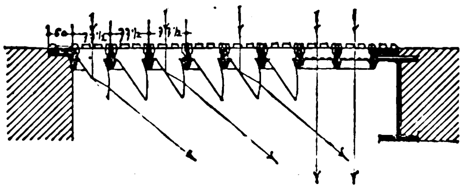

Φωταγωγὸς ἐπὶ τῶν πεζοδρομίων πρὸ φωτισμὸν ὑπογείων, κατεσκευασμένος δι' εἰδικῶν πρισματοειδῶν ὑαλοπινάκων, πρὸς διάχυσιν τοῦ φωτὸς καὶ βελτίωσιν τοῦ φωτισμοῦ.

Πάντως τὰ διαμερίσματα διημερεύσεως καὶ διανυκτερεύσεως πρέπει νὰ φωτίζωνται πάντοτε ἀμέσως καὶ μόνον τὰ βοηθητικὰ διαμερίσματα, πλὴν τῶν ἀποχωρητηρίων, δύνανται νὰ φωτίζωνται καὶ ἐμμέσως, ἐξ ἀμέσως φωτιζομένων διαμερισμάτων.

Β' Τεχνητὸς φωτισμός. 1) *Ἐπίτευξις καὶ ἐξέλιξίς του.* Τεχνητὸς φωτισμὸς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ὑπερθερμάνσεως διαφόρων ὑλικῶν, μέχρι τῆς διαπυρώσεως αὐτῶν, κατὰ τρόπον ὥστε ταῦτα νὰ φωτοβολῶσιν. Ὅσον ἡ ὑπερθέρμανσις καὶ διαπύρωσις τῶν ὑλικῶν τούτων εἶναι μεγαλυτέρα, τόσον καὶ τὸ παρεχόμενον παρ' αὐτῶν φῶς εἶναι περισσότερον καὶ ζωηρότερον.

Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ὑλικὰ φωτοβολοῦντα κατὰ τρεῖς κυρίως τρόπους: α') Διὰ τῆς ἀτελοῦς καύσεως διαφόρων ὑλικῶν, τὰ ὁποῖα καιόμενα ἐλλιπῶς ἀποβάλλουσι μόρια ἄνθρακος, ὑπερθερμαινόμενα καὶ διαπυρούμενα ὑπὸ τῶν λοιπῶν καιομένων συστατικῶν τῶν ὑλικῶν τούτων. Τὰ μόρια ταῦτα, αἰωρούμενα παρὰ τὸ σημεῖον ὅπου γίνεται ἡ καῦσις, σχηματίζουσι *φλόγα φωτεινήν*, ἡ ὁποία γίνεται πρόξενος φωτοβολίας. Ἡ φωτεινὴ ἔντασις τῆς φλογὸς εἶναι τοσοῦτον μεγαλυτέρα, ὅσον ἰσχυροτέρα εἶναι ἡ διαπύρωσις τῶν μορίων τούτων τοῦ ἄνθρακος, ἅτινα καίονται, τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν ἡ καῦσις τῶν καιομένων ὑλικῶν γίνεται ζωηροτέρα. β') Διὰ τῆς πλήρους καύσεως διαφόρων καυσίμων, ἐξαερουμένων ὑγρῶν ἢ ἀερίων συνήθως, καὶ ὑπερθερμάνσεως δι' αὐτῶν μέχρι λευκοπυρώσεως ἄλλων ἀκαύστων ὑλικῶν, τὰ ὁποῖα τότε φωτοβολοῦσι· καὶ γ') Διὰ τῆς ὑπερθερμάνσεως μέχρι φωτοβολίας διαφόρων ὑλικῶν ὡς ἄνθρακος ἐν καταστάσει μορ ω. καὶ ῥάβδω ἢ νημάτων, νημάτων μεταλλικῶν, ἀτμῶν μετάλλων, ὅπως καὶ ἀερίων, τῇ ἐπενεργείᾳ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

Ὁ πρῶτος χρησιμοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τεχνητὸς φωτισμὸς ἐπετεύχθη διὰ τῶν φλογῶν καιομένων κλάδων καὶ θάμνων ξηρῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἠνάπτοντο πυραί. Αἱ πυραὶ αὗται, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἦτο φυσικὰ δυνατὸς φωτισμὸς πολὺ ζωηρός, ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ διὰ τὴν προφύλαξιν τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐποχῶν ἐκείνων ἀπὸ τὰς νυκτερινὰς ἐπιδρομὰς τῶν θηρίων. Λόγῳ τῆς ταχείας καύσεως τῶν ἀναπτομένων ὑλικῶν παρίστατο ἀνάγκη συνεχοῦς τροφοδοτήσεως τῆς πυρᾶς, διὰ νὰ δύναται αὕτη νὰ φωτίζῃ συνεχῶς. Ἀργότερον παρετηρήθη ὅτι κλάδοι καὶ ξύλα προερχόμενα ἐξ ὡρισμένων δένδρων, ῥητινωδῶν, ἐκαίοντο μὲ ζωηροτέρας φλόγας καὶ ὅτι ὁ δι' αὐτῶν φωτισμὸς ἦτο διαρκέστερος καὶ συνεπῶς εὐκολώτερον. Ἤρχισε κατόπιν τούτου νὰ γίνεται προτίμησις τῶν τοιούτων ξύλων διὰ τὰς πυρὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰς προοριζομένας πρὸς φωτισμόν. Ὁ διὰ τῶν τοιούτων πυρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐφλογοβόλουν φωτισμὸς τῶν κατοικιῶν τῶν ἐποχῶν ἐκείνων ἦτο ἀρκετὰ ἐπιβλαβὴς διὰ τοὺς χρησιμοποιοῦντας ταύτας ἀνθρώπους, διότι αὗται ἐπλήρουν τὰς λίαν ἀνεπαρκῶς ἀεριζομένας κατοικίας των μὲ καπνοὺς καὶ μὲ τὰ λοιπὰ βλαβερὰ προϊόντα τῆς καύσεως. Οὐχὶ σπανίως συνετέλουν αὗται καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν κατοικιῶν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὁσάκις αὗται ἦσαν κατεσκευασμέναι ἐκ κλάδων, λόγῳ τῶν ἐκ τῶν πυρῶν τούτων προερχομένων ἐνίοτε πυρκαϊῶν.

Αἱ πρὸς φωτισμὸν πυραὶ ἥπτοντο κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἀργότερον ἔκαιον τοὺς ῥητινώδεις κλάδους ἐπὶ λιθίνων πλακῶν, τὰς ὁποίας εὕρισκον ἑτοίμους εἰς τὴν φύσιν, καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἦτο δυνατὴ ἡ μετάθεσις καὶ τοποθέτησις τῆς φωτιζούσης πυρᾶς εἰς οἱονδήποτε σημεῖον τῆς κατοικίας. Ἐδημιουργήθησαν οὕτως αἱ πρῶται μεταθεταὶ φωτειναὶ πηγαί, οἱ πρῶτοι λύχνοι. Συνηθέστερον οἱ ῥητινώδεις κλάδοι ἐκόπτοντο μακροὶ καὶ τὸ μὲν ἓν ἄκρον αὐτῶν ἐνεπηγνύετο εἰς τὸ ἔδαφος, τὸ ἕτερον δὲ ἠνάπτετο καὶ ἐφώτιζεν. Ἀντὶ τούτου πολλάκις ἐνεπήγνυτο εἰς τὸ ἔδαφος οἱονδήποτε ξύλον κατακορύφως, καὶ εἰς τὸ ἐλεύθερον ἄκρον αὐτοῦ προσεδένοντο οἱ ῥητινώδεις κλάδοι, οἵτινες ἠνάπτοντο κατὰ τὸ ἐλεύθερον ἄκρον αὐτῶν. Οἱ ῥητινώδεις οὗτοι κλάδοι, καιόμενοι ὡς ἄνω κατὰ τὸ ἄκρον μόνον αὐτῶν, ἀποτελοῦν τὰς *δᾷδας* ἢ τοὺς *πυρσοὺς* τῶν ἀρχαίων λαῶν. Ἡ χρῆσις αὐτῶν πρὸς φωτισμὸν διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ παρετηρήθη ὅτι τὸ ἀπέκκριμα ἐκ διαφόρων τομῶν τῶν ῥητινοδένδρων, ἡ *ῥητίνη* δηλαδή, ἐκαίετο εὐκόλως παρέχουσα φλόγα φωτίζουσαν, καὶ ἤρχισε νὰ ἐπεκτείνεται ἡ χρῆσις τῶν προαναφερθέντων πρωτογόνων λύχνων. Ἀργότερον ἐχρησιμοποίησαν χάριν τοῦ φωτισμοῦ τὸ λίπος τῶν φονευομένων ζῴων, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο θερμαινόμενον ἐτήκετο, ἐχρειάσθη νὰ γίνῃ εἰδικὴ διασκευὴ τῶν λύχνων, διὰ νὰ μὴ γίνεται ἀπώλεια λίπους. Πρὸς ἐπίτευξιν ἰσχυροτέρου φωτισμοῦ ἠνάπτοντο πολλαὶ δᾷδες, προσδενόμεναι ἐπὶ καταλλήλων *δᾳδοστατῶν*, ἢ ἐχρησιμοποιοῦντο πλείονες λύχνοι, τοποθετούμενοι ἐπὶ τῶν *λυχνοστατῶν*.

Ἀργότερον ἤρχισε νὰ γίνεται χρῆσις τῶν *θρυαλλίδων*, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐκ φυτικῶν ἰνῶν, καὶ τὸ λίπος ἀντικατεστάθη δι' ἐλαίου. Ἐγένετο οὕτω καλυτέρευσις τοῦ φωτισμοῦ τῶν οἰκιῶν καὶ ἐπεξετάθη κατὰ πολὺ ἡ χρῆσις τῶν *λύχνων*, οἵτινες χρησιμοποιοῦνται μέχρι σήμερον ἀκόμη εἰς τὰ χωρία καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς συνοικισμούς. Ἡ ἰδιότης, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν αἱ θρυαλλίδες, νὰ διευκολύνωσι τὴν καῦσιν διαφόρων οὐσιῶν πρὸς παραγωγὴν φλογός, ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν *κηρίων* ἢ *λαμπάδων*. Τὰ πρῶτα κηρία ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τοὺς Σίνας καὶ τοὺς Ἰάπωνας, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίουν διὰ τὰς θρυαλλίδας ἐξ ἐντεριώνης ἀκτῆς (κοιν. *κουφοξυλιᾶς*) καὶ παρομοίων φυτῶν. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐχρησιμοποιήθησαν τὸ πρῶτον τὰ κηρία παρὰ τῶν Γαλατῶν, οἵτινες ἐβάπτιζον ἐπανειλημμένως ἐντὸς τετηγμένου κηροῦ ἢ στέατος ἢ λίπους νήματα λίνου ἢ κανάβεως.

Διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου τὰ μέσα τοῦ φωτισμοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον χρησιμοποιοῦνται πλέον ὑγρὰ καύσιμα, ἐτελειοποιοῦντο βαθμηδόν. Τοὺς λύχνους ἀντικατέστησαν αἱ *λυχνίαι*, εἰς τὰς ὁποίας

Digitized by Google

ἡ καῦσις τοῦ χρησιμοποιουμένου πρὸς φωτισμὸν ὑλικοῦ καθίσταται εὐχερεστέρα καὶ δύναται νὰ ρυθμισθῇ αὐτὴ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ παρέχεται σταθερὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον φῶς, ἐντάσεως μεταβαλλομένης κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἡ χρῆσις ὑαλοπινάκων (εἰς τοὺς *φανοὺς*) καὶ ὑαλοσωλήνων περιβαλλόντων τὴν φωτίζουσαν φλόγα κατέστησε τὸ φῶς ζωηρότερον καὶ ἔτι πλέον σταθερόν, διότι δὲν ἐπηρεάζετο πλέον ἡ φλὸξ ἐκ τῶν ρευμάτων τ ῦ ἀέρος. Ὡς καύσιμα ὑλικὰ ἐχρησιμοποιοῦντο κατ' ἀρχὰς τὸ *ἔλαιον*, ἀπὸ τοῦ 1860 ὅμως ἐτέθη εἰς κοινὴν χρῆσιν τὸ *πετρέλαιον* καὶ ἀργότερον τὸ *οἰνόπνευμα* καὶ ἡ *βενζίνη*. Ὁ διὰ τῶν ὑγρῶν τούτων φωτισμὸς ἐπιτυγχάνεται διὰ φλογός, διὰ τοῦ πρώτου δηλαδὴ τρόπου ἀποκτήσεως φωτοβολίας. Ἀργότερον ἐγένετο χρῆσις τῆς *φωτοβολίδος Ἄουερ*, διὰ τῆς κατασκευῆς εἰδικῶν λυχνιῶν, εἰς τὰς ὁποίας τὰ καύσιμα ὑλικὰ καίονται ἐξ ὁλοκλήρου, ἄνευ φωτεινῆς φλογός, καὶ λεπυρώνουσι διὰ τῆς προκαλουμένης ἐκ τῆς καύσεως των θερμότητος πλέγμα ἐξ ἀκαύστων νημάτων ἀμιάντου ἢ ἄλλου ὑλικοῦ. Γίνεται οὕτως αἰσθητὴ βελτίωσις τοῦ φωτισμοῦ, μεγέθυνσις τῆς ἐντάσεώς του καὶ πλήρης χρησιμοποίησις τοῦ καταναλισκομένου καυσίμου.

Διὰ τῶν φωτοβολίδων Ἄουερ ἐπιτυγχάνεται ἡ κατὰ τὸν δεύτερον τῶν προαναφερθέντων τρόπων ἀπόκτησις φωτοβολοῦντος ὑλικοῦ. Διὰ τὴν λευκοπύρωσιν τῶν φωτοβολίδων Ἄουερ ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς τὸ πετρέλαιον, τὸ οἰνόπνευμα καὶ ἡ βενζίνη. Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ὑγρῶν καυσίμων ἤρξατο νὰ γίνεται χρῆσις καὶ ἀερίων καυσίμων. Τοιαῦτα ἀέρια εἶναι τὸ ἐκ τοῦ *ἀνθρακασβεστίου* (κοιν. *ἀσετυλίνης*) λαμβανόμενον *ὀξυλένιον*, τὸ *πτωχὸν ἀέριον* ἢ *ὑδραέριον*, διάφορα ἄλλα ἀέρια, καὶ κυρίως τὸ *φωταέριον*. Ἐκ τῶν ἀναφερθέντων ἀερίων, τὸ ὀξυλένιον δύναται νὰ παραχθῇ εὐκολώτατα ἐκ τῆς ἀσετυλίνης καὶ χρησιμοποιοῦνται σήμερον ἀρκετὰ συχνὰ φορηταὶ λυχνίαι ἀσετυλίνης, λειτουργοῦσαι διὰ φλογός. Τὰ λοιπὰ φωτιστικὰ ἀέρια ἀπαιτοῦσιν εἰδικὰς ἐγκαταστάσεις διὰ τὸν φωτισμόν. Ἅπαντα τὰ ἀέρια δύνανται νὰ φωτίζωσιν εἴτε διὰ *φωτεινῆς φλογὸς* εἴτε διὰ *φωτοβολίδος Ἄουερ*, ὅπερ εἶναι καὶ προτιμότερον. (Σχετικὰ περὶ τῶν προαναφερομένων καὶ πρὸς φωτισμὸν χρησιμοποιουμένων ὑλῶν, ὅπως καὶ περὶ τῶν διὰ ταῦτα χρησιμοποιουμένων λυχνιῶν, βλ. τὰς ἀντιστοίχους λέξεις, ὡς καὶ λέξιν *καύσιμα*.)

Ἀπὸ τοῦ 1882 ἤρχισε χρησιμοποιουμένη πρὸς φωτισμὸν ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, καὶ σήμερον ὁ *ἠλεκτρικὸς* φωτισμὸς (βλ. λ.), ὁ ὁποῖος ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν διαφόρων *ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν* ἢ λαμπτήρων, ἀποτελεῖ τὸ καλύτερον καὶ τὸ τελειότερον μέσον τεχνητοῦ φωτισμοῦ.

Πρὸς φωτισμὸν τῶν κατοικιῶν χρησιμοποιοῦνται σήμερον τὰ περισσότερα τῶν προαναφερθέντων μέσων τεχνητοῦ φωτισμοῦ, τὴν ἐξέχουσαν ὅμως θέσιν κατέχουν ὁ ἠλεκτρικὸς φωτισμός, ὁ φωτισμὸς διὰ φωταερίου καὶ ὁ φωτισμὸς διὰ πετρελαίου, ἂν παραλείψωμεν τὸν εἰς τὰ χωρία πολὺ χρησιμοποιούμενον σχετικῶς φωτισμὸν διὰ ἐλαιοελαίου.

2) *Ὅροι τεχνητοῦ φωτισμοῦ*. Ἐνῷ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐνισχύει τὰς καλὰς ἰδιότητας τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, τὸν ὁποῖον διασχίζει, τὸ διὰ καύσεως τεχνητὸν φῶς ἀποτελεῖ ἐν γένει συνεχῆ ἑστίαν μολύνσεως αὐτοῦ, διότι στερεῖ τοῦτον ἀπὸ τὸ ὠφέλιμον διὰ τὸν ἄνθρωπον ὀξυγόνον καὶ τὸν ἐμπλουτίζει διὰ τῶν προϊόντων τῆς καύσεως. Ὅταν ἡ καῦσις τῶν φωτιστικῶν ὑλῶν ποὺ χρησιμοποιοῦνται γίνεται τελεία, τότε τὸ κύριον προϊὸν αὐτῆς εἶναι τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος (ἀνθρακικὸν ὀξύ), ἐνίοτε δὲ καὶ ὀλίγη τέφρα. Ἡ τελευταία αὐτὴ δὲν ἀσκεῖ οὐδεμίαν συνήθως ἐπίδρασιν, τὸ διοξείδιον ὅμως τοῦ ἄνθρακος ποὺ ἀναπτύσσεται εἶναι ἀκατάλληλον διὰ τὴν ἀναπνοὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸν ἐξ ἀσφυξίας θάνατον, ὁσάκις ἀναπτυχθῇ εἰς μεγάλας ποσότητας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ διὰ πολυώρου συνεχοῦς καύσεως εἰς παντελῶς κεκλεισμένας αἰθούσας. Εἰς τὰς συνήθεις περιπτώσεις λόγῳ τοῦ πάντοτε αὐτομάτως συντελουμένου συνεχοῦς ἀερισμοῦ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν οἰκιῶν, ἐκ τῶν ἀρμῶν (χαραμάδων) τῶν διαφόρων κουφωμάτων, δὲν συσσωρεύεται μεγάλη ποσότης ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Πάντως, τόσον ἐκ τοῦ καταναλισκομένου παρὰ τῶν λυχνιῶν ὀξυγόνου, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ ἀναπτυσσομένου παρ' αὐτῶν διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ τῶν οὕτω τεχνητῶς φωτιζομένων δωματίων καθίσταται ὀλιγώτερον κατάλληλος διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν ἡ καῦσις τῶν φωτιστικῶν καυσίμων δὲν γίνεται τελεία, ἐπειδὴ δὲν γίνεται τελεία ἕνωσις τοῦ ἄνθρακος ἢ τῶν ὑδρογονανθράκων αὐτῶν μὲ τὸ ὀξυγόνον τοῦ ἀέρος, παράγεται ὑπὸ τῶν λυχνιῶν μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος ἀντὶ διοξειδίου. Τὸ μονοξείδιον ὅμως τοῦ ἄνθρακος εἶναι δηλητηριῶδες διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ δὴ οὐχὶ εἰς μεγάλην ποσότητα. Ἀὴρ περιέχων 2 ‰ ἕως 3 ‰ μονοξειδίου δύναται ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι εἰς τινας περιπτώσεις, οὐ πολὺ συχνὰς εὐτυχῶς, εἶναι δυνατὸν ὁ τεχνητὸς φωτισμὸς νὰ γίνῃ καὶ πρόξενος δυστυχημάτων. Πλὴν τῆς ὡς ἄνω μολύνσεως τοῦ ἀέρος τῶν τεχνητῶς φωτιζομένων διαμερισμάτων, διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ὀξυγόνου ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἐμπλουτίσεώς του εἰς διοξείδιον, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, θερμαίνουσιν ἐπὶ πλέον τοῦτον καὶ ἐνίοτε πληροῦσιν αὐτὸν καπνῶν. Ἐκτὸς τούτων, τὸ τεχνητὸν φῶς καταπονεῖ περισσότερον τὴν ὅρασιν, ἡ ὁποία φυσικὰ βλάπτεται ἐξ αὐτοῦ. Τὰ ὀλιγώτερον ἐπιβλαβῆ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀποτελέσματα ἔχει ὁ ἠλεκτρικὸς φωτισμός, δι' ὃ καὶ εἶναι ὁ προτιμότερος τῶν λοιπῶν.

Προκειμένου νὰ γίνῃ τεχνητὸς φωτισμὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων οἰκίας τινός, θὰ προσπαθήσωμεν ὅπως τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα τοιούτου φωτισμοῦ πληρῶσι τοὺς κάτωθι ὅρους:

α') Νὰ παρέχουσι φῶς ὅσον τὸ δυνατὸν ζωηρότερον καὶ πάντοτε τῆς αὐτῆς ἐντάσεως. Τὸν ὅρον τοῦτον πληροῖ τελείως ὁ ἠλεκτρικὸς φωτισμός. Ἐπὶ πλέον οὗτος παρέχει καὶ μεγάλας εὐκολίας κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν του καὶ δὲν εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑγείαν, πλὴν τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν ἤθελον χρησιμοποιηθῆ πρὸς φωτισμὸν λυχνίαι ὑδραργύρου, αἵτινες ἐκπέμπουσι μέγα ποσὸν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων καὶ καθίστανται ἐκ τοῦ λόγου τούτου βλαβεραί. Ἡ τελευταία αὕτη ἰδιότης τῶν λυχνιῶν ὑδραργύρου ἢ χαλαζίου ἐμποδίζει τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν, παρὰ τὸν ὡραῖον σχετικῶς φωτισμόν, τὸν ὁποῖον παρέχουσιν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν λάμψιν τῆς φλογὸς τοῦ πετρελαίου καὶ τοῦ ἀεριόφωτος, αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν διαπυρουμένων καὶ φωτοβολούντων μορίων τοῦ ἄνθρακος ἢ τῶν διαφόρων ὑδρογονανθράκων αὐτῶν. Φροντίζομεν κατόπιν τούτου, ὅπως ἡ φωτίζουσα φλὸξ λαμβάνῃ ἐλάχιστον πάχος καὶ μεγάλην ἐπιφάνειαν, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δύναται τὸ ὀξυγόνον τοῦ ἀέρος νὰ προσβάλλῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα μόρια ἄνθρακος. Οἱ περιβάλλοντες τὰς φωτιζούσας φλόγας σωλῆνες ἐπιτρέπουσι τὴν κανονικὴν καῦσιν τοῦ χρησιμοποιουμένου καυσίμου καὶ ἐμποδίζουσι τὰς μετακινήσεις τῆς φλογός, ἡ ὁποία παρέχει οὕτω σταθερὸν φῶς.

β') Ὁ χρωματισμὸς τοῦ παρεχομένου φωτὸς νὰ πλησιάζῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον τὸν τοῦ διαχύτου φυσικοῦ φωτός. Τὸν ὅρον τοῦτον πληροῦσιν αἱ πηγαὶ φωτός, αἱ ὁποῖαι ἀκτινοβολοῦσι κυρίως ἀκτῖνας, τῶν ὁποίων τὸ μῆκος κύματος ἀνέρχεται εἰς 0,4 ἕως 0,8 μικρὰ (1 μικρὸν =0.001 τοῦ χιλιοστομέτρου). Εἰς τὸν ὅρον τοῦτον περιλαμβάνεται καὶ τὸ ὅτι αἱ φωτειναὶ πηγαὶ δὲν πρέπει νὰ θερμαίνουσι πολὺ τὸν χῶρον τῶν φωτιζομένων διαμερισμάτων. Πράγματι, αἱ θερμαντικαὶ ἀκτῖνες ἔχουσι μῆκος κύματος μεγαλύτερον τῶν 0,8 μικρῶν, καὶ συνεπῶς ἡ καλὴ φωτεινὴ πηγή, ἡ ἐκπέμπουσα τὰς τῶν προαναφερθέντων κυμάτων φωτεινὰς ἀκτῖνας, δὲν θὰ θερμαίνῃ πολύ. Πολλαὶ θερμαντικαὶ ἀκτῖνες προέρχονται παρὰ τῆς φλογὸς τοῦ πετρελαίου, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φλὸξ αὐτοῦ εἶναι κιτρινέρυθρος ἢ ὑπέρυθρος συνήθως. Ὀλιγώτεραι θερμαντικαὶ ἀκτῖνες παρέχονται ὑπὸ τῆς φλογὸς τοῦ φωταερίου, καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν φλογῶν ποὺ παρέχουσιν αἱ λυχνίαι Ἄουερ (βλ. λ.), εἰς τὰς ὁποίας ἡ φλὸξ περιβάλλεται διὰ ὑαλοσωλῆνος. Ἔτι ὀλιγώτερα θερμαντικὰς ἀκτῖνας παρέχουν αἱ φωτοβολίδες Ἄουερ, αἱ λυχνίαι βολταϊκοῦ τόξου καὶ αἱ λυχνίαι διὰ χαλαζίου (δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου). Εἰς πάσας τὰς ἀνωτέρω φωτεινὰς πηγάς, ἐφ' ὅσον ἐλαττοῦται ἡ ποσότης τῶν παρ' αὐτῶν παρεχομένων θερμαντικῶν ἀκτίνων, τόσον αὐξάνουν αἱ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες, τῶν ὁποίων ἡ καὶ τούτων ἡ ἐπενέργεια ἐπὶ τοῦ δέρματος καὶ τῶν ὀφθαλμῶν δύναται ν' ἀποβῇ ἐξαιρετικὰ ἐπιβλαβής. Ἡ μικροτέραν ποσότητα θερμαντικῶν ἀκτίνων ἐκπέμπουσα *λυχνία δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου* (βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ* λυχνίαι) παρέχει μέγα ποσὸν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον μῆκος κύματος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 200 μικρὰ τοῦ μικροῦ ἢ μιλλιμικρὰ (1 μιλλιμικρὸν=0,000001 τοῦ χιλιοστομέτρου), ἐνῷ αἱ συνήθεις λυχνίαι δι' ὑάλου συγκρατοῦσι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἔχουσι μῆκος μικρότερον τῶν 300 μ. μ. (μιλλιμικρῶν). Ἕνεκα τοῦ τελευταίου τούτου μειονεκτήματος, αἱ τόσον ἄριστα κατὰ τὰ ἄλλα καὶ ἐξαιρετικὰ μικρᾶς καταναλώσεως λυχνίαι ὑδραργύρου δὲν χρησιμοποιοῦνται πρὸς φωτισμὸν κατοικιῶν, ἀλλὰ μόνον χάριν εἰδικῶν σκοπῶν.

Ἡ παρὰ τῶν λυχνιῶν ἀκτινοβολουμένη θερμότης εἶναι βλαβερά, καὶ ἰδίως ὅταν αἱ λυχνίαι λειτουργοῦσιν εὑρισκόμεναι πλησίον τῆς κεφαλῆς. Ὅταν ἡ τελευταία αὐτὴ θερμαίνεται παρὰ τῶν λυχνιῶν, προκαλοῦνται ἀδιαθεσίαι καὶ ἡμικρανίαι, δυνατὸν δὲ νὰ ἐπακολουθήσουν καὶ διαταράξεις τῶν ὀφθαλμῶν, οἱ ὁποῖοι πονοῦσιν. Ἕνεκα τούτων αἱ λυχνίαι πετρελαίου κυρίως, ὅπως καὶ ἀεριόφωτος, πρέπει νὰ εὑρίσκωνται τοὐλάχιστον εἰς ἑνὸς μέτρου ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Ἂν τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, τότε καλὸν εἶναι νὰ προφυλασσώμεθα διὰ *καταυγαστήρων* (κοιν. *ἀμπαζοὺρ*) ἢ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως καὶ ἑτέρου ὑαλοσωλῆνος, περιβάλλοντος τὸν κύριον ὑαλοσωλῆνα τῆς λυχνίας. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑαλοσωλήνων σχηματιζόμενον ρεῦμα ἀέρος ἐμποδίζει τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀκτινοβολίαν τῆς θερμότητος, τὴν ὁποίαν μεταφέρει εἰς τὰ ὑψηλότερα σημεῖα τοῦ δωματίου.

γ') Τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα τεχνητοῦ φωτισμοῦ δὲν πρέπει νὰ δημιουργοῦσι καπνοὺς καὶ ἐπιβλαβῆ ἀέρια. Ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἀπόψεως εἰς πρώτην σειρὰν ἔρχονται αἱ ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι πυρώσεως. Αἱ λυχνίαι βολταϊκοῦ τόξου, αἱ ὁποῖαι ἄλλως τε δὲν χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς οἰκίας, κατηγορήθησαν δὲ σχεδὸν καὶ διὰ τὸ ὕπαιθρον, προξενοῦσιν ἐλαφρὰν μόλυνσιν τοῦ ἀέρος. Τὸ ἀεριόφως καὶ τὸ πετρέλαιον, ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας τελείας καύσεως, παρέχουσι μόνον ὑδρατμὸν καὶ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας τῶν φωτιζομένων δωματίων δὲ εἶναι ἐν γένει ἐπιβλαβὲς διὰ τὴν ὑγείαν, καὶ μόνον ἂν ἀναπτυχθῇ εἰς μεγάλην ποσότητα καθίσταται ἐπικίνδυνον. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν περίπτωσιν φωτισμοῦ διὰ φωταερίου, πετρελαίου καὶ τῶν τοιούτων, εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἀτελοῦς καύσεως αὐτῶν, ὁπότε παράγονται δηλητηριώδη ἀέρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον εἶναι τὸ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀτελοῦς καύσεως εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις δέον νὰ φροντίζωμεν ὅπως ἡ θρυαλλὶς τῶν λυχνιῶν μὴ εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον χαμηλά, καὶ ἐπίσης ὅπως ἡ κατασκευὴ τῶν φωτοβολίδων (ἀμιάντων) Auer, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιοῦνται τοιαῦται, εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ γίνεται στενὴ συνάφεια ἐπ' αὐτῶν τοῦ καιομένου ἀερίου καὶ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος. Τὸ πρὸς φωτισμὸν χρησιμοποιούμενον φωταέριον πρέπει νὰ καθαρίζεται πρὸ τῆς χρήσεώς του, ὥστε ν' ἀποφεύγεται ἡ γένεσις νιτρικῶν καὶ θειούχων ἀερίων. Τὰ ἀνωτέρω προϊόντα τῆς ἀτελοῦς καύσεως, ἐφ' ὅσον ἀναπτύσσονται φυσικὰ τοιαῦτα εἰς τὰ φωτιζόμενα δωμάτια, προκαλοῦσι κεφαλαλγίαν, ζάλην καὶ τάσιν πρὸς ἔμετον. Ἂν συνεχισθῇ ἡ παραμονὴ εἰς τὸν χῶρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσονται τὰ ἀνωτέρω ἐπιβλαβῆ καὶ δηλητηριώδη ἀέρια, καὶ δὲν ληφθῇ φροντὶς ἐξουδετερώσεως τῆς παραγωγῆς των, παρὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ἀνωτέρω ἀδιαθεσιῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ προκύψουν ἰσχυρότερα συμπτώματα δηλητηριάσεων, ἅτινα δύνανται ν' ἀποβῶσι καὶ θανατηφόρα.

3) *Μέτρα εἰς ἐγκαταστάσεις τεχνητοῦ φωτισμοῦ*. Ἡ ἐγκατάστασις τεχνητοῦ φωτισμοῦ εἰς τὰς κατοικίας δέον νὰ γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας, ἰδία ὅταν πρόκειται περὶ ἐγκαταστάσεως φωταερίου ἢ ἠλεκτρικῆς. Αἱ διὰ πετρελαίου ἐγκαταστάσεις φωτισμοῦ δὲν παρέχουσιν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Κατὰ τὰς *ἠλεκτρικὰς ἐγκαταστάσεις* φωτισμοῦ δέον νὰ λαμβάνεται πρόνοια διὰ τὴν καλὴν μόνωσιν τῶν ἀγωγῶν, τῶν διακοπτῶν κλπ. Ἐπίσης ὅλα τὰ χρησιμοποιούμενα ὑλικὰ δέον νὰ εἶναι ἀρίστης ποιότητος. Εἰς ἐγκαταστάσεις κατασκευασθείσας μὲ ἀμέλειαν δύνανται νὰ γίνουν *ἑνώσεις*, ἐκπομπὴ σπινθήρων καὶ πυρκαϊαί. Ἂν ἡ μόνωσις τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἐγκαταστάσεως δὲν εἶναι καλή, δύνανται νὰ συμβῶσι δυστυχήματα, τὰ ὁποῖα δυνατὸν ν' ἀποβῶσι καὶ θανατηφόρα, ἀναλόγως τῆς φύσεως καὶ τῆς τάσεως τοῦ χρησιμοποιουμένου ρεύματος. Ἡ θέσις τοποθετήσεως τῶν λαμπτήρων, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, τὸ εἶδος καὶ ἡ φωτιστικὴ ἔντασίς των κανονίζονται ἑκάστοτε ἐκ τῆς ἐπιθυμητῆς ποσότητος φωτὸς καὶ τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ τοῦ χρησιμοποιουμένου διαμερίσματος.

Εἰς περίπτωσιν φωτισμοῦ διὰ φωταερίου δέον νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν ἀποφυγὴν δύο κινδύνων κυρίως: Εἰς τὰς διαφυγὰς ἀερίου καὶ εἰς τὰς ἐκρήξεις αὐτοῦ. Ὅταν τὸ ἀέριον διαφεύγῃ ἀπὸ τὰς σωληνώσεις, διὰ τῶν ὁποίων διοχετεύεται εἰς τὰ ἄφορα σημεῖα, μολύνεται ὁ ἀήρ, τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν διὰ τῶν ἀερίων, ἅτινα ἐν μίγματι ἀποτελοῦσι τὸ φωταέριον, καὶ κυρίως ἐκ τοῦ περιεχομένου εἰς αὐτὸ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Αἱ διαφυγαὶ δύνανται νὰ προέλθωσιν ἀπὸ ἀνοικτὰ ράμφη (κοιν. *μπέκ*) ἢ λυχνίας, ἀπὸ σχισμὰς τῶν σωλήνων καὶ ἀπὸ βλάβας διαφόρους τῆς ἐγκαταστάσεως. Αἱ διαφυγαὶ δύνανται νὰ γίνωσιν αἰσθηταὶ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας ὀσμῆς, ἣν ἔχει τὸ φωταέριον. Ἡ ὀσμὴ αὕτη γίνεται αἰσθητὴ ὅταν ἡ ἀναλογία τοῦ φωταερίου πρὸς τὸν ἀέρα μετὰ τοῦ ὁποίου μείγνυται, ὑπερβῇ τὰ 2 ‰. Ὅταν γίνεται διαφυγὴ φωταερίου ἐκ σωλῆνος κειμένου ὑπὸ τὴν δημοσίαν ὁδόν, εἶναι δυνατὸν ν' ἀπορροφηθῇ τοῦτο πρὸς τὰς γύρω οἰκοδομάς, αἵτινες ἐνεργοῦσιν ὡς εἴδος ἀναρροφητικῶν θεριαγωγῶν ἢ καπνοδόχων. Τὸ τοιοῦτον γίνεται εὐκολώτερον κατὰ τὸν χειμῶνα, ὁπότε τὸ ἔδαφος τῶν ὁδῶν εἶναι παγωμένον καὶ αἱ οἰκοδομαὶ εἶναι θερμαί. Τὸ φωταέριον διασχίζον τὸ ἔδαφος χάνει τὴν χαρακτηριστικήν αὐτοῦ ὀσμὴν καὶ καθίσταται οὕτω πλέον βλαβερόν, ἀφοῦ δὲν δύναται ν' ἀνιχνευθῇ πλέον εὐκόλως. Πολλάκις ἔχουσι συμβῆ δυστυχήματα ἐκ τοιούτων διαφυγῶν. Ἡ διαμονὴ εἰς ἀτμοσφαῖραν περιέχουσαν 1 % φωταερίου εἶναι

Digitized by Google

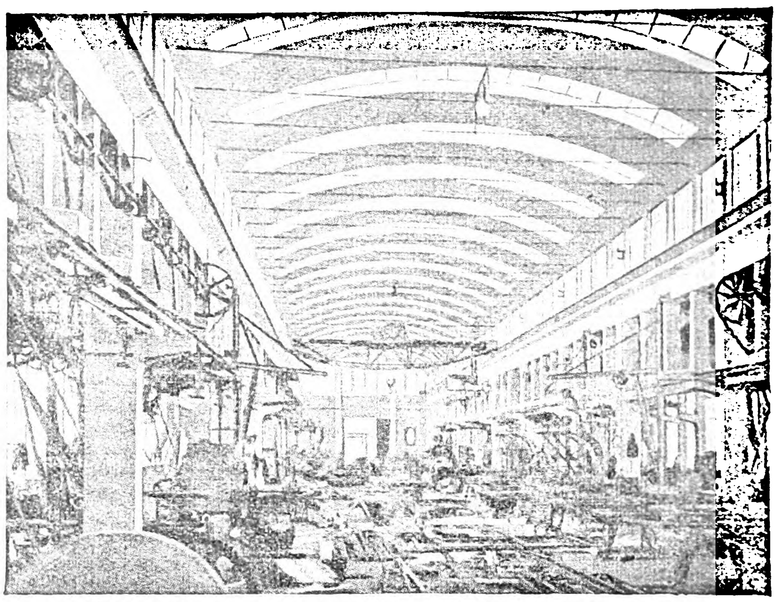

1) Φωτισμὸς αἰθούσης ἐκ τῶν ἄνωθεν. 2) Φωτισμὸς ἐργοστασίου διὰ πολλῶν φωταγωγῶν ἐπὶ τῆς στέγης, καθέτων πρὸς τὸν ἄξονα αὐτῆς, καὶ διὰ παραθύρων εἰς τοὺς τοίχους.

πολὺ βλαβερά, διότι τὸ φωταέριον δύναται νὰ περιέχῃ μέχρι 10 % μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Ἀὴρ περιέχων 2 ‰ ἕως 3 ‰ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ὡς ἐλέχθη, τὸν θάνατον ἐντὸς μικροῦ χρόνου.

Ἐνίοτε ἀντὶ φωταερίου χρησιμοποιεῖται πρὸς φωτισμὸν τῶν οἰκιῶν *πτωχὸν ἀέριον ἢ ὑδραέριον* (6λ. λ.). Καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀερίου τούτου δίδει καλὸν φωτισμόν. Τὸ ἀέριον τοῦτο περιέχει πολὺ μεγαλυτέραν ἀναλογίαν μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος (μέχρι 40 % περίπου) καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πλέον ἐπικίνδυνοι αἱ διαφυγαὶ αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου δὲν χρησιμοποιεῖται συνήθως αὐτό, τοσοῦτο μᾶλλον, καθόσον εἶναι καὶ ἄοσμον.

Πλὴν τῆς δηλητηριάσεως, τὸ φωταέριον δύναται νὰ γίνῃ πρόξενος καὶ ἄλλου κινδύνου. Ἀὴρ περιέχων 6 % ἕως 10 %, και κυρίως 15 % ἕως 20 % φωταερίου ἀποτελεῖ μίγμα ἐκρηκτικόν, δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ σοβαρωτάτας καταστροφὰς καὶ ζημίας. Ἕνεκα τούτου δὲν πρέπει ποτὲ νὰ εἰσερχώμεθα κρατοῦντες οἱανδήποτε φλόγα (κρατοῦντες λ. χ. λαμπάδα ἢ λυχνίαν τινὰ) ἢ ν' ἀνάπτωμεν πυρεῖα εἰς αἴθουσαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀτμοσφαῖρα παρουσιάζει τὴν χαρακτηριστικὴν ὀσμὴν τοῦ φωταερίου.

Αἴθουσά τις φωτιζομένη διὰ τεχνητοῦ φωτισμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκῶς φωτισμένη, ὅταν διαχύνεται εἰς τὰ ἄκρα αὐτῆς ποσότης φωτὸς ἰσοδυναμοῦσα πρὸς 10 λούξ. Δι' ἑνὸς τοιούτου φωτισμοῦ ὁ φυσικὸς ὀφθαλμὸς δύναται νὰ ἀναγνώσῃ εἰς ἀπόστασιν 50 ἑκατοστομέτρων κείμενον τυπογραφημένον διὰ μικρῶν χαρακτήρων. Ζωηραὶ ἀκτινοβολίαι ἢ λάμψεις καταπονοῦσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον αἱ ἰσχυρότεραι λυχνίαι παρέχουσι μεγαλύτερον ποσὸν ἀκτίνων μὲ μῆκος κύματος ἔλασσον τῶν 400 μιλλιμικρῶν. Ἐπίσης φῶτα διαλείποντα ἢ προερχόμενα ἐκ φωτεινῆς πηγῆς μεταβλητῆς ἐντάσεως καταπονοῦσι καὶ ταῦτα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπιφέρουσι διαταραχὰς εἰς τὴν ὅρασιν. Εἶναι προτιμότερον διὰ τοὺς ὀφθαλμούς, ὅπως τὸ φῶς μὴ προσβάλλῃ ἀπ' εὐθείας αὐτούς, ἀλλὰ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ φωτιζόμενα ἀντικείμενα.

Ἡ καταλληλοτέρα διανομὴ τοῦ τεχνητοῦ φωτισμοῦ εἶναι ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνονται αἱ ἐλάχισται σκιαί, κατὰ τρόπον ὥστε τὸ διαχεόμενον τεχνητὸν φῶς νὰ προσεγγίζῃ τὸ διάχυτον φῶς τῆς ἡμέρας. Ὁ ἀπ' εὐθείας φωτισμὸς τῶν αἰθουσῶν, διὰ τῶν συνήθων λυχνιῶν, δὲν δίδει τὸν ἄριστον φωτισμόν. Λαμπτῆρες γαλακτόχροοι διαχέουσι περισσότερον τὸ φῶς, διὸ καὶ πρέπει νὰ προτιμῶνται. Ὁ καλύτερος τεχνητὸς φωτισμὸς εἶναι ὁ ἔμμεσος τοιοῦτος. Κατ' αὐτὸν τοποθετοῦνται εἴς τινα ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τῆς φωτιζομένης αἰθούσης αἱ φωτιστικαὶ πηγαὶ (λυχνίαι ἢ λαμπτῆρες) καὶ κάτωθι αὐτῶν τίθενται ἀνεστραμμένοι καταυγαστῆρες ἢ ἀνταυγαστῆρες, οἱ ὁποῖοι ἀντανακλῶσι τὸ φῶς τῶν λυχνιῶν πρὸς τὴν ὀροφήν, ὁπόθεν ἀνακλώμενον πάλιν τοῦτο διαχέεται. Ἡ ὀροφὴ ὅπως καὶ οἱ τοῖχοι δέχονται ἕνα φωτισμὸν ὁμοιόμορφον, καὶ τὰ παράθυρα διακοσμοῦνται διὰ λευκῶν παραπετασμάτων, κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ φῶς νὰ διαχέεται ὁμοιομόρφως πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς αἰθούσης, ἡ ὁποία φωτίζεται οὕτω μὲ φωτισμὸν γλυκὺν καὶ εὐάρεστον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μὴ προκαλοῦντα οὐδεμίαν σκιάν. Διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου φωτισμοῦ καταργεῖται ἡ πρὸς τὰς κεφαλὰς τῶν ἐνοικούντων ἀκτινοβολία τῶν ἐπιβλαβῶν θερμαντικῶν ἀκτίνων. Ὁ τοιοῦτος ἔμμεσος φωτισμὸς στοιχίζει ἀκριβώτερον ἀπὸ τὸν ἄμεσον, καθόσον κατ' αὐτὸν ἀπορροφεῖται τὸ τρίτον περίπου τοῦ παρὰ τῶν λυχνιῶν ἐκπεμπομένου φωτὸς ὑπὸ τῶν τοιχωμάτων, ὅπου γίνεται ἡ ἀντανάκλασις καὶ κατανομὴ αὐτοῦ.

Ἡ ἀπώλεια φωτὸς μειοῦται κατὰ μέγα μέρος διὰ τῆς χρήσεως διαφωτίστων ἀνταυγαστήρων, οἱ ὁποῖοι ἐπιτρέπουσι τὴν δίοδον μέρους τοῦ ἐπ' αὐτῶν προσπίπτοντος φωτός. Διὰ τοῦ τελευταίου ὅμως τούτου τρόπου δημιουργοῦνται ἐλαφραὶ σκιαί. Τόσον ἡ μία ὅσον καὶ ἡ ἄλλη διάταξις χρησιμοποιοῦνται ἀναλόγως τοῦ ἐπιθυμητοῦ ἀποτελέσματος. Διὰ τὸν φωτισμὸν λ. χ. αἰθουσῶν σχολείων εἶναι προτιμητέος ὁ ἀπολύτως ἔμμεσος φωτισμός, ἐνῷ διὰ τὸν φωτισμὸν γραφείων δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ ἕτερος φωτισμός, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἡμιέμμεσον.

Γ'. Φωτισμὸς διαφόρων κτηρίων. Ὅσα ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐλέχθησαν ὡς πρὸς τὸν φυσικὸν καὶ τεχνητὸν φωτισμὸν τῶν πρὸς κατοικίαν χρησιμοποιουμένων κτηρίων, δὲν παύουσι νὰ ἰσχύουσι διὰ τὰ ἄλλα κτήρια, οἱονδήποτε προορισμὸν καὶ ἂν ἔχουσι ταῦτα. Ἐκτὸς ὅμως τούτων πρέπει νὰ λαμβάνηται ἑκάστοτε ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ εἰδικὸς προορισμὸς ἑκάστου κτηρίου. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ ἑκάστης πρὸς φωτισμὸν αἰθούσης δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν διὰ τὰ ὑαλοστάσια τῶν ἀνοιγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων θὰ φωτίζεται αὕτη φυσικῶς, εἴτε συνήθεις ὑαλοπίνακα διαφανεῖς, εἴτε ὑαλοπίνακας μὲ ἀνωμάλους ἐπιφανείας (διαμαντὲ) ἢ εἰδικοὺς πρισματοειδεῖς τοιούτους, οἵτινες διαχέουσι πλειότερον φῶς, εἴτε ὑαλοπίνακας ἐξ ἀδιαθέρμου ὑάλου, οἵτινες δὲν διαπερῶνται ὑπὸ τῶν θερμικῶν ἀκτίνων, εἴτε ὑαλοπίνακας ἐξ ὑάλου Kromex, ἥτις εἶναι ἀδιαπέρατος παρὰ τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, εἴτε ἀντιστρόφως ὑαλοπίνακας ἐξ ὑάλου ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, ἐκτάκτως διαφανοῦς εἰς τὰς τελευταίας ταύτας ἀκτῖνας, εἴτε καὶ ἄλλας.

Εἰς πολλὰ κτήρια ὑπάρχουσι συχνάκις μεγάλαι αἴθουσαι, ἀπαιτοῦσαι εἰδικὰς διατάξεις πρὸς ἐπίτευξιν ἐπαρκοῦς καὶ καταλλήλου φωτισμοῦ αὐτῶν. Ἂν τὸ πλάτος τῆς αἰθούσης εἶναι μεγαλύτερον τῶν δέκα μέτρων, γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ φωτισμοῦ αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς στέγης αὐτῆς, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχουσι παράθυρα ἐφ' ὅλων τῶν πλευρικῶν τοίχων αὐτῆς. Ὁ ἐκ τῆς στέγης φωτισμὸς θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς κατασκευῆς καταλλήλων *φωταγωγῶν* (6λ. λ.) ἐπ' αὐτῆς. Ἡ σκοπιμότης τοῦ κτηρίου θὰ κανονίσῃ τὴν διάταξιν τῶν φωταγωγῶν τούτων καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν δι' ὑαλοπινάκων καλυπτομένων ἐπιφανειῶν. Ὁ ἐκ τῶν ἄνω φωτισμὸς δὲν εἶναι ὁ καταλληλότερος πρὸς φωτισμὸν μακρῶν καὶ στενῶν αἰθουσῶν. Διὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἀπαιτοῦνται πολλὰ παράθυρα ἐπὶ τῶν τοίχων, χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων δι' ὅσον τὸ δυνατὸν στενοτέρων τμημάτων τοιχοποιίας.

Πολλάκις εἶναι προτιμότερον αἱ διαστάσεις τῶν πρὸς φωτισμὸν ἀνοιγμάτων νὰ γίνωνται μεγαλύτεραι τῶν ἀπαιτουμένων, κατὰ τρόπον ὥστε οὐδέποτε νὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος ἀνεπαρκείας φωτισμοῦ. Ἐὰν ὁ οὕτως ἐπιτυγχανόμενος φωτισμὸς ἀποδειχθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπερβολικός, εὐκόλως δύναται νὰ μειωθῇ οὗτος διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως καταλλήλων σκιαδίων, παραπετασμάτων κ.τ.τ. Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ φυσικὸς φωτισμὸς αἰθούσης τινὸς ἀποδεικνύεται ἀνεπαρκὴς ἐκ τῶν πραγμάτων, εἶναι δύσκολος καὶ δαπανηρὰ ἡ βελτίωσις αὐτοῦ, διότι θ' ἀπαιτηθῇ ἐνγένει νὰ γίνουν κατεδαφίσεις τοίχων, διανοίξεις παραθύρων κλπ.

Ἔχοντες πάντα τὰ προεκτεθέντα ὑπ' ὄψιν ἡμῶν, θὰ προβαίνωμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ἑκάστοτε ἀπαιτουμένης διατάξεως καταλλήλου φωτισμοῦ τῶν διαφόρων κτηρίων, μὴ λησμονοῦντες πάντοτε τὸν εἰδικὸν προορισμὸν αὐτῶν ἢ ἐνίων μόνον αἰθουσῶν των. Ἐν τοῖς κατωτέρω θ' ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν εἰδικῶν διατάξεων φωτισμοῦ, αἵτινες δέον νὰ πληροῦνται ἀκόμη, πλὴν τῶν συνήθων, εἴς τινας ἐγκαταστάσεις καὶ κτήρια εἰδικοῦ προορισμοῦ.

Εἰς τοὺς παντὸς εἴδους *στάβλους*, οἱωνδήποτε ζῴων, εἰς τὰ *ἱπποστάσια* δηλαδή, τὰ *βουστάσια*, τὰ *ποιμνιοστάσια* καὶ τὰ *χοιροστάσια*, δέον πάντοτε νὰ προσέξωμεν, ὅπως ὑπάρχῃ σταθερὸς ἀερισμὸς καὶ ἀρκετὸν φῶς. Τὰ παράθυρα τοποθετοῦνται συνήθως ὑψηλά, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ ὕψους δύο μέτρων περίπου καὶ φθάνοντα μέχρι τῆς ὀροφῆς. Πρέπει ταῦτα ν' ἀνοίγωνται εὐκόλως, νὰ διευκολύνωσι τὴν διατήρησιν μέσης καὶ κανονικῆς θερμοκρασίας καὶ νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν εὔκολον ἀνανέωσιν τοῦ ἀέρος, χωρὶς νὰ δημιουργῶσι ρεύματα ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν σταβλιζομένων ζῴων. Ἡ θέσις τῶν παντοειδῶν στάβλων, καὶ ἰδίᾳ τῶν χοιροστασίων, πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν μεσημβρινή. Πολλάκις κατασκευάζονται φωταγωγοὶ καὶ ἀεραγωγοὶ ἐπὶ τῆς στέγης, ἐπίσης δὲ παρὰ τὰ δάπεδα, τῶν ποιμνιοστασίων ἰδίᾳ, κατασκευάζουν μικρὰ ἀνοίγματα διευκολύνοντα τὴν πρὸς τὴν ἀτμοσφαῖραν διοχέτευσιν τῶν δημιουργουμένων ἐντὸς αὐτῶν ἀμμωνιακῶν ἀερίων.

Εἰς τὰ διάφορα *πτηνοτροφεῖα*, καὶ ἰδίᾳ τὰ *ὀρνιθοτροφεῖα*, θὰ προβλέψωμεν καὶ ἰδιαίτερον διαμέρισμα, φωτιζόμενον ἐλλιπῶς ἢ μᾶλλον σκοτεινὸν σχεδόν, προωρισμένον διὰ τὴν ἐπώασιν. Ἐπίσης εἰς τοιοῦτον διαμέρισμα γίνεται ἡ μεθοδικὴ πάχυνσις τῶν ὀρνίθων. Εἰς τὰ τοιαῦτα διαμερίσματα δέον νὰ γίνῃ κατάλληλος διάταξις πρὸς ἐπαρκῆ ἀερισμὸν αὐτῶν. Εἴς τινας ὀρνιθῶνας γίνεται ἐγκατάστασις καὶ ζωηροῦ τεχνητοῦ φωτισμοῦ, χρησιμοποιουμένου κατὰ τὴν νύκτα χάριν ᾠοτοκίας τῶν ὀρνίθων καὶ κατ' αὐξησιν.

Εἰς *αἰθούσας βιβλιοθηκῶν*, ὅπου γίνεται ἀνάγνωσις, καὶ εἰς ἀναγνωστήρια γενικῶς, δέον νὰ ἐπικρατῇ ὁ διάχυτος φωτισμός. Ἡ ἀπ' εὐθείας εἴσοδος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων διὰ τῶν παραθύρων εἶναι ἐνοχλητικὴ διὰ τοὺς μελετῶντας, δι' ὃ πρέπει αὗται νὰ βλέπωσι περίπου πρὸς βορρᾶν. Ὁ καταλληλότερος τεχνητὸς φωτισμὸς τῶν τοιούτων αἰθουσῶν εἶναι ὁ ἀπολύτως ἔμμεσος τοιοῦτος. Διὰ τὸν φυσικὸν φωτισμὸν κατασκευάζονται πολλὰ καὶ μεγάλα παράθυρα, φρασσόμενα δι' ὑαλοπινάκων θαμβῶν ἢ μὲ ἀνωμάλους ἐπιφανείας συνήθως· οὐχὶ σπανίως γίνεται φωτισμὸς τῶν ἀναγνωστηρίων ἐκ τῶν ἄνωθεν.

Εἰς τὰ *δημόσια λουτρὰ* δέον νὰ εἰσδύωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ἀμέσως αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, δι' ὃ καὶ ὁ προσανατολισμὸς αὐτῶν δέον νὰ εἶναι ὁ πρὸς μεσημβρίαν.

Ὁ φωτισμὸς *ἐργοστασίων, μηχανοστασίων, ἐργαστηρίων* κ.τ.τ. δέον νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπλετώτερος καὶ ὁμοιομορφότερος. Χάριν αὐτοῦ κατασκευάζονται πολλὰ καὶ μεγάλα παράθυρα ἐπὶ τῶν τοίχων. Εἰς τὰ χαμηλὰ παράθυρα χρησιμοποιοῦνται συνήθως θαμβοὶ ὑαλοπίνακες, μὴ ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς ἐργαζομένους νὰ βλέπωσι τὰ ἐν τῇ ὁδῷ συμβαίνοντα. Συνήθως τὰ παράθυρα ταῦτα δὲν κλείονται παρὰ μόνον δι' ὑαλοστασίων. Ἡ ἀπ' εὐθείας πρόσπτωσις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ὁσάκις εἶναι ἐνοχλητική, ἀποφεύγεται διὰ παραπετασμάτων. Ὁ διάχυτος φωτισμὸς δέον νὰ ἐπικρατῇ πάντοτε, τόσον διὰ τὸν τεχνητόν, ὅσον καὶ διὰ τὸν φυσικὸν φωτισμόν.

Digitized by Google

Συχνότατα γίνεται φωτισμὸς καὶ ἐκ τῶν ἄνω. Ἡ σκοπιμότης τοῦ κτηρίου θὰ κανονίσῃ τὴν διάταξιν τῶν ἐπὶ τῆς στέγης φωταγωγῶν καὶ τὴν δι' ὑαλοπινάκων καλυπτομένην ἐπιφάνειαν. Συνήθως εἰς μηχανοστάσια καλύπτουσι δι' ὑαλοπινάκων τὰ 25 % ἕως 30 % τῆς ὁριζοντίας προβολῆς τῆς στέγης, εἰς ἐργοστάσια δὲ τὰ 40 % ἕως 60 % αὐτῆς. Πολλάκις αἱ ὑαλοσκεπεῖς ἐπιφάνειαι τῆς στέγης τοποθετοῦνται προσβλέπουσαι τὸν βορρᾶν, κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ εἰσερχόμενον φῶς νὰ εἶναι διάχυτον καὶ ν' ἀποφεύγηται ἡ ἀπ' εὐθείας διείσδυσις εἰς τὸ ἐργοστάσιον τῶν ἀμέσων ἡλιακῶν ἀκτίνων.

Εἰς τοὺς *ἐστεγασμένους σταθμοὺς* τῶν σιδηροδρομικῶν συρμῶν, οἱ ὁποῖοι καλύπτονται διὰ μεγάλων στεγῶν, κατασκευάζονται φωταγωγοὶ τόσον ἐπὶ τῶν πλευρικῶν τοίχων αὐτῶν, ὁσάκις οὗτοι εἶναι ἐλεύθεροι, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν στεγῶν. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν καλὸν εἶναι ὅπως οἱ φωταγωγοὶ μὴ τοποθετοῦνται κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς στέγης, ἀλλ' εἰς τὰ πλάγια αὐτῆς, διότι ταχέως ἀμαυροῦνται ἐκ τῶν καπνῶν οἱ ὑαλοπίνακες. Κατὰ τὴν κορυφὴν ταύτην δέον νὰ προβλεφθῶσι καπναγωγοί, ἐπιτρέποντες τὴν ἔξοδον τῶν συγκεντρουμένων καπνῶν. Ἡ δι' ὑαλοπινάκων καλυπτομένη ἐπιφάνεια τῶν στεγῶν δέον νὰ μὴ εἶναι μικροτέρα τοῦ $^1/_8$ τοὐλάχιστον τῆς στεγαζομένης ἐπιφανείας. Ὡς πρὸς τὸν τεχνητὸν φωτισμόν, δέον νὰ χρησιμοποιοῦνται λυχνίαι παρέχουσαι ἰσχυρότατον φῶς. Αὗται δέον νὰ τοποθετοῦνται ἀρκούντως ὑψηλά, κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζωσι παντάπασι τὴν ὅρασιν, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν φῶς νὰ μὴ προσβάλλῃ ἀπ' εὐθείας τοὺς ὀφθαλμούς. Καλὸν εἶναι νὰ μὴ τοποθετοῦνται αἱ λυχνίαι καὶ οἱ λαμπτῆρες ἐπὶ στύλων, ἀλλὰ νὰ ἀναρτῶνται ἐπὶ τῆς ὀροφῆς. Φῶτα τιθέμενα χαμηλὰ δύνανται νὰ μὴ ἀφήνωσιν εὐδιάκριτα τὰ φωτεινὰ σήματα, παρενοχλοῦσι τὴν ὅρασιν καὶ δύνανται νὰ γίνωσι πρόξενοι δυστυχημάτων. Συνήθως τεχνητὸς φωτισμὸς τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν τῶν μεγαλοπόλεων γίνεται σήμερον δι' ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν ἐντάσεως ἄνω τῶν 1.000 κηρίων, τοποθετουμένων εἰς ὕψος 10 ἕως 15 μ. καὶ κατ' ἀποστάσεις 60 μ. περίπου.

Εἰς τὰς *ἐκκλησίας* τὰ παράθυρα ἄρχονται ἀπὸ ἀρκετοῦ ὕψους κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἐνοχλοῦνται οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἐκ τῶν ἐν τῇ ὁδῷ συμβαινόντων. Συνήθως γίνονται στενὰ καὶ ὑψηλὰ ταῦτα, μὲ ἀνώφλια ἡμικυκλικὰ ἢ ἄλλα, καὶ φράσσονται μόνον δι' ὑαλοστασίων. Οἱ χρησιμοποιούμενοι ὑαλοπίνακες εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρωματιστοί. Τὸ εἰσερχόμενον χρωματιστὸν φῶς δὲν εἶναι πάρα πολὺ ἄφθονον, προσδίδει δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιβλητικότητα καὶ μυστικοπάθειαν εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Οὐχὶ σπανίως διακοσμοῦνται τὰ ὑαλοστάσια τῶν ναῶν διὰ *ὑαλογραφιῶν*. Ὁ φωτισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τὴν νύκτα γίνεται διὰ κηρίων καὶ διὰ λυχνιῶν ἐλαίου, κατασκευαζομένων κατὰ τρόπον, ὥστε αὗται νὰ ὁμοιάζουσι πρὸς κηρία. Αἱ τοιαῦται λυχνίαι τοποθετοῦνται πολλαὶ μαζὶ ἐπὶ καταλλήλων λυχνοστατῶν, τῶν πολυελέων, οἵτινες ἀναρτῶνται ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας. Σήμερον γίνεται ἀντικατάστασις τῶν τοσοῦτον ἀνθυγιεινῶν λυχνιῶν ἐλαίου διὰ τῶν ἠλεκτρικῶν λαμπτήρων.

Εἰ τὰ *νοσοκομεῖα* ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ὁ ἄπλετος φυσικὸς φωτισμὸς καὶ ἀερισμός. Τὸ ἡλιακὸν φῶς πρέπει νὰ εἰσέρχεται ἀφθόνως εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα καὶ περισσότερα τῶν νοσοκομείων, διὰ νὰ ἀπολυμαίνῃ ταῦτα. Ὁ προσανατολισμὸς τῶν αἰθουσῶν νοσηλείας δέον νὰ εἶναι ὁ πλέον κατάλληλος. Εἰς τὰ σανατόρια καὶ ἀναρρωτήρια ἐν γένει κατασκευάζονται οἱ τοῖχοι μετὰ ἐκτεταμένων ὑαλοστασίων, διὰ νὰ εἰσέρχεται ἀφθονώτατον τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐντὸς αὐτῶν. Μεγάλοι ἐξῶσται ἐμποδίζουσι κατὰ τὸ θέρος τὴν ὑπερβολικὴν θέρμανσιν ἐκ τῶν ἀμέσων ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἐνῷ κατὰ τὸν χειμῶνα, ὁπότε ὁ ἥλιος ἀνέρχεται εἰς χαμηλότερα σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ, δὲν ἐμποδίζεται ἡ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὰς αἰθούσας. Διπλᾶ ὑαλοστάσια εἰς παράθυρα δύνανται νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰς αἰθούσας ἀπὸ τοῦ ὑπερβολικοῦ ψύχους τοῦ χειμῶνος, ἐὰν χρειάζεται.

Εἰς τὰ *δημαρχεῖα, ὑπουργεῖα, πτωχοκομεῖα* καὶ τὰ τοιαῦτα δημόσια κτήρια, δὲν ἀπαιτοῦσι συνήθως ἰδιαιτέρας μερίμνας διὰ τὸν φωτισμὸν αὐτῶν, καὶ ἀρκεῖ διὰ ταῦτα ἐν γένει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις ἀναφερόμενα. Ἰδιαιτέρως δέον νὰ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν *φυλακῶν*, εἰς τὰς ὁποίας συνήθως κατασκευάζονται μικρὰ παράθυρα.

Εἰς *αἰθούσας ἐκθέσεων* ἔργων ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς ἀπαιτοῦνται ἰδιαίτεραι διατάξεις διὰ τὸν κατάλληλον φωτισμὸν αὐτῶν. Εἶναι προτιμότερον, ὅπως αὗται φωτίζωνται ἐκ τῶν ἄνω, ἰδίως ὅταν αἱ αἴθουσαι αὐτῶν εἶναι μεγάλαι. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν καλὸν εἶναι, ἐὰν πρόκειται περὶ αἰθουσῶν ἐκθέσεως ζωγραφικῶν ἔργων, ὅπως χρησιμοποιοῦνται εἰς τοὺς φωταγωγοὺς τῆς στέγης διπλοῖ ὑαλοπίνακες. Διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν ὑαλοπινάκων τούτων συγκρατουμένου στρώματος ἀέρος διατηρεῖται σταθερωτέρα ἡ θερμοκρασία τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου, πρᾶγμα πλέον ὠφέλιμον διὰ τὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας βλάπτει τόσον ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης, ὅσον καὶ τὸ ἰσχυρὸν ψῦχος. Αἴθουσαι φωτιζόμεναι διὰ παραθύρων παρουσιάζουσι τμήματα τῶν τοίχων αὐτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναρτῶνται ἢ παρατίθενται τὰ ἐκτιθέμενα ἔργα, πολὺ σκοτεινά, ἐνῷ οἱ ἀντικρὺ πρὸς τὰ τμήματα ταῦτα τοῖχοι φωτίζονται ὑπερβολικῶς. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου αἱ ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῶν ἀνηρτημέναι εἰκόνες στίλβουσι θεώμεναι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, καὶ παρίσταται ἀνάγκη νὰ τοποθετηθῶμεν πλαγίως, ἵνα ἴδωμεν ταύτας καλῶς.

Τὰ *μουσεῖα* διαφόρων σκοπῶν δύνανται νὰ παρουσιάζωσι ποικιλωτάτας διατάξεις φωτισμοῦ. Ἡ κατὰ ἐπιμήκεις στοὰς διάταξις αὐτῶν εἶναι πλέον εὐνοϊκὴ καὶ μᾶλλον ἐν χρήσει. Εἰς περίπτωσιν ἐκθέσεως ἐντὸς αὐτῶν διαφόρων λεπτουργημάτων, τίθενται συνήθως ταῦτα ἐντὸς εἰδικῶν προθηκῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ φωτίζωνται πανταχόθεν. Διὰ τὰ φυσιολογικὰ μουσεῖα ἀπαιτοῦνται ἁπλαῖ διατάξεις μετὰ αἰθουσῶν εὐρειῶν, εὐπροσίτων εἰς τὸ κοινὸν καὶ ἀπλέτως φωτιζομένων.

Ὡς πρὸς τὸν φωτισμὸν *θεάτρων* κτλ., τέλος, πρέπει νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως τὴν ἐγκατάστασιν τεχνητοῦ φωτισμοῦ, ἡ ὁποία δέον νὰ γίνῃ μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας. Αἱ φωτειναὶ πηγαὶ εἰς ταῦτα καλὸν νὰ εἶναι ἀόρατοι κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ ἐν γένει νὰ μὴ προσβάλλωσι μὲ τὸ ζωηρὸν φῶς αὐτῶν τοὺς θεατάς. Θὰ φροντίζωμεν πάντοτε νὰ ἔχωμε διάχυτον φωτισμὸν καλύτερον, ἔστω καὶ ἀσθενέστερον κάπως, παρὰ φωτισμὸν πολὺ ζωηρὸν καὶ ἐνοχλητικόν. Τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς φῶτα πρέπει νὰ μὴ εἶναι ὁρατὰ ἐκ τῆς πλατείας, διότι ἐνοχλοῦσι τοὺς θεατάς. Εἰς αἰθούσας νυκτερινῶν διαλέξεων αἱ φωτιστικαὶ λυχνίαι πρέπει νὰ τοποθετοῦνται μᾶλλον ὑψηλά. Φῶτα εὑρισκόμενα ὄπισθεν τοῦ ὁμιλητοῦ ἐνοχλοῦσι τοὺς ἀκροατάς, καὶ ἀντιστρόφως φῶτα κείμενα πρὸς τὰ ὄπισθεν τοῦ κοινοῦ καταπονοῦσι τὸν ἀγορεύοντα. Α. Α. ΚΑΖΑΚΟΣ

—**φωτισμὸς *πόλεων*.** Ὁ φωτισμὸς τῶν πόλεων ἀφορᾷ κυρίως τὸν φωτισμὸν τῶν διαφόρων ὁδῶν, πλατειῶν καὶ λοιπῶν κοινοχρήστων χώρων αὐτῶν. Ὁ φυσικὸς φωτισμὸς τῶν χώρων τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι πάντοτε ἐπαρκής, ἰδίως ὅταν δὲν ὑπάρχουσι πολὺ στεναὶ ὁδοί. Ἡ πρὸς ἀλλήλας διάταξις καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ὁδῶν, πλατειῶν κλπ., ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ περιορισμοί, οἵτινες προβλέπονται παρὰ τῶν οἰκοδομικῶν κανονισμῶν τῶν διαφόρων κρατῶν καὶ οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὸ φῶς, ἀφοροῦσι κυρίως εἰς τὸν φυσικὸν φωτισμὸν τῶν οἰκιῶν καὶ λοιπῶν κτηρίων τῶν πόλεων. Ὁ φωτισμὸς τῶν πόλεων ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὸν κατὰ τὴν νύκτα ἀπαιτούμενον τεχνητὸν φωτισμὸν τῶν διαφόρων κοινοχρήστων χώρων αὐτῶν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν νυκτερινὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τῆς πόλεως.

Ὁ τεχνητὸς φωτισμὸς τῶν πόλεων γίνεται σήμερον διὰ τοποθετήσεως εἰς διάφορα σημεῖα τῶν κοινοχρήστων χώρων αὐτῶν φωτιστικῶν λυχνιῶν, ἠλεκτρικῶν, ἀεριόφωτος, πετρελαίου ἢ καὶ ἐλαίου ἀκόμη εἰς τινα χωρία. Τὰ δύο τελευταῖα μέσα φωτισμοῦ δὲν χρησιμοποιοῦνται σχεδὸν οὐδόλως σήμερον καὶ ἀπαιτοῦσιν, ὁσάκις χρησιμοποιοῦνται, ἂν καὶ τὸ παρ' αὐτῶν παρεχόμενον φῶς εἶναι ἐλάχιστον, τὴν διατήρησιν πολυπροσώπου σχετικῶς ὑπηρεσίας παρὰ τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, διότι αἱ λυχνίαι αὗται ἀπαιτοῦσι μεγάλην ὑπηρεσίαν καθαρισμοῦ, συντηρήσεως γενικῶς καὶ ἐναύσεως αὐτῶν. Τὸ ἀεριόφως ἀντικατέστησε τὸν διὰ πετρελαίου φωτισμὸν τῶν μεγαλοπόλεων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σήμερον ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ *ἠλεκτρικοῦ* φωτισμοῦ (ὅλ.λ.) διὰ λυχνιῶν πυρώσεως, ὁ ὁποῖος καὶ καλύτερον φῶς δίδει καὶ δὲν ἀπαιτεῖ πολυδάπανον ὑπηρεσίαν συντηρήσεως.

Αἱ ἐπὶ τῶν ὁδῶν λυχνίαι δὲν πρέπει νὰ τοποθετοῦνται πολὺ χαμηλά, καὶ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς διὰ νὰ μὴ προσβάλλῃ τὸ φῶς αὐτῶν ἀπ' εὐθείας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ παρενοχλῇ τὴν κυκλοφορίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν φθορῶν. Αἱ ἀποστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας δέον νὰ τοποθετοῦνται αἱ λυχνίαι, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς φωτεινῆς ἐντάσεως αὐτῶν.

Αἱ λυχνίαι τοποθετοῦνται εἴτε ἐπὶ στύλων, τῶν *φανοστατῶν*, οἵτινες τοποθετοῦνται παρὰ τὰ κράσπεδα τῶν πεζοδρομίων καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος τοὐλάχιστον μέτρου ἀπ' αὐτῶν, εἴτε ἐπὶ καταλλήλων προβολῶν, στερεουμένων ἐπὶ τῶν προόψεων τῶν οἰκοδομῶν, εἴτε ἀναρτῶνται κατὰ τὸ μέσον τῶν ὁδῶν, διὰ συρμάτων στερεουμένων ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν οἰκοδομῶν ἢ ἐπὶ πρὸς τοῦτο τοποθετουμένων στύλων.

Αἱ λυχνίαι φωταερίου, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται συνήθως χρῆσις φωτοβολίδων Ἄουερ, τοποθετοῦνται συνήθως κατ' ἀποστάσεις 25 ἕως 30 μ. ἀπ' ἀλλήλων καὶ εἰς ὕψος 3,30 μ. ἕως 4,00 μ. ἀπὸ τοῦ πεζοδρομίου. Συνήθως αἱ λυχνίαι τοποθετοῦνται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς οἰκοδομικὰς γραμμάς, ἀντικρύζουσαι ἀλλήλας εἰς τὰς μεγάλου πλάτους ὁδούς, ἐναλλὰξ δέ, χωρὶς νὰ εἶναι ἡ μία ἔναντι τῆς ἄλλης εἰς τὰς στενὰς ὁδούς.

Αἱ ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι διὰ βολταϊκοῦ τόξου, αἵτινες συνήθως δὲν χρησιμοποιοῦνται πλέον σήμερον, τίθενται κατ' ἀποστάσεις 40 μ. ἕως 60 μ. συνήθως, ἐνίοτε ὅμως καὶ κατ' ἀποστάσεις 30 ἕως 80 μ. καὶ εἰς ὕψος 8 μ. συνήθως ἢ καὶ μεγαλύτερον ἀκόμη.

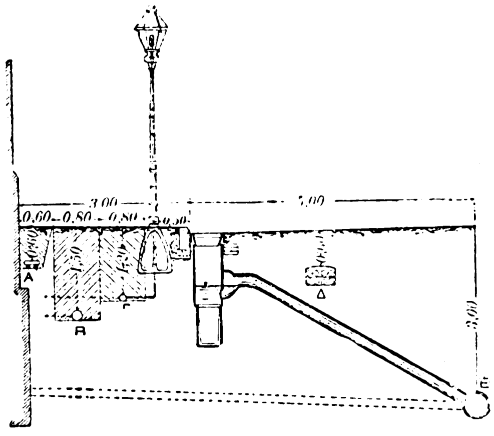

Θέσις τῶν ἐπὶ τῶν πεζοδρομίων φανοστατῶν διὰ τὰς λυχνίας φωτισμοῦ ὁδῶν.

[Α='Ηλεκτραγωγὸς ὑψηλῆς τάσεως. Β='Αγωγὸς ὑδρεύσεως. Γ='Αγωγὸς φωταερίου. Δ='Ηλεκτραγωγὸς χαμηλῆς τάσεως. Ε='Υπόνομος.]

Οἱ διὰ πυρώσεως ἠλεκτρικοὶ λαμπτῆρες, οἵτινες καὶ συνηθέστερον χρησιμοποιοῦνται σήμερον, τίθενται κατ' ἀποστάσεις 15 ἕως 50 μ. καὶ εἰς ὕψος 3 μ. ἕως 3,5 μ. καὶ ἔτι πλέον, ἀναλόγως τῆς φωτεινῆς ἐντάσεως αὐτῶν.

Κατὰ τὸν φωτισμὸν τῶν πόλεων δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ χρησιμοποιούμεναι λυχνίαι δὲν φωτίζουσι μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν, μεθ' ἧς θὰ ἐφώτιζον αὗται ἕνα κλειστὸν χῶρον, τοῦτο δὲ διότι γίνονται μεγάλαι ἀπώλειαι φωτὸς πρὸς τὴν ἀτμοσφαῖραν. Πρὸς ἐλάττωσιν τῶν ἀπωλειῶν καλὸν εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦνται καταυγαστῆρες.

Α. Α. Κ.

— *[Νομοθ.]* Λόγῳ γενικωτέρου συμφέροντος, ὁ φωτισμὸς τῶν πόλεων ἐγένετο ἀντικείμενον νομοθετικῆς προνοίας, ἰδίως διὰ φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν καὶ διὰ νόμου κυρωθεισῶν συμβάσεων. Πρῶτον νομοθέτημα ὑπῆρξεν ὁ νόμος ΥΔ' τῆς 15 Μαΐου 1857, περὶ τοῦ δι' ἀερίου φωτισμοῦ πόλεώς τινος. Ἐκ τῶν νεωτέρων εἶναι τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1925 «περὶ κυρώσεως συμβάσεως περὶ παροχῆς ἠλεκτρισμοῦ καὶ περὶ μεταφορῶν», ἀφορῶν τὴν μετὰ τῆς ἑταιρείας «Πάουερ ἔντ Τράκσιον Φίνανς Κόμπανυ» σύμβασιν. Γ. Ν. Κ.

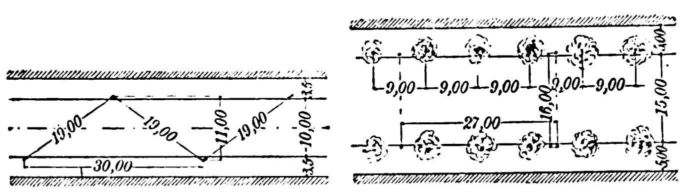

Διάταξις τῶν φανοστατῶν πρὸς φωτισμὸν ὁδῶν. Ἀριστερά: *στενῶν.* Δεξιά: *μεγάλου πλάτους.*

— **φωτισμὸ *συρμῶν*.** Ὁ φωτισμὸς τῶν σιδηροδρομικῶν ἁμαξῶν κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας τῶν συρμῶν, καὶ ἀκόμη κατὰ τὴν ἡμέραν, εἰς περιπτώσεις διαβάσεως διὰ μακρῶν συνήθως ἢ καὶ μικρῶν ἐν ἀλληλουχίᾳ σηράγγων, ἐπιτυγχάνεται διὰ ποικίλων μέσων. Ἄλλοτε ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς φωτισμόν, χρησιμοποιοῦνται δ' ἔτι καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ, κηρία, διάφορα ἔλαια καὶ ἀέρια. Σήμερον ἐπικρατεῖ ὁ ἠλεκτρικὸς φωτισμός, ὁ ὁποῖος τείνει ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς λοιπούς.

Ὁ διὰ κηρίων φωτισμὸς ἐχρησιμοποιεῖτο ἄλλοτε εἰς τὰς ψυχρὰς χώρας τοῦ βορρᾶ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς φωτισμὸν ἔλαια, διότι ταῦτα πήγνυνται εὐκόλως. Ὁ τοιοῦτος φωτισμὸς εἶναι δαπανηρὸς καὶ λίαν ἀσθενής.

Συνηθέστερος φωτισμὸς εἶναι ὁ δι' ἐλαίων, τόσον φυτικῶν ὅσον καὶ ὀρυκτελαίων. Ἐν Εὐρώπῃ χρησιμοποιεῖται κυρίως τὸ *κραμβέλαιον*, ἐν Ἀμερικῇ ὅμως χρησιμοποιεῖται καὶ *βαρὺ πετρέλαιον*. Αἱ διὰ κραμβελαίου λειτουργοῦσαι λυχνίαι, ἰδίως αἱ μετὰ πεπλατυσμένης θρυαλλίδος, καπνίζουσι συνήθως καὶ παρέχουσι φλόγα τρέμουσαν καὶ φῶς ἀνεπαρκές. Χάριν καλυτέρας διανομῆς τοῦ φωτὸς χρησιμοποιοῦνται κατάλληλοι ἀνταυγαστῆρες. Ἐπειδὴ τὸ καθαρὸν κραμβέλαιον πήγνυται εἰς θερμοκρασίαν κατά τι μικροτέραν τοῦ μηδενός, ἀναμειγνύουσιν ἐνίοτε εἰς τοῦτο μέχρι

Digitized by Google

3 % πετρελαίου, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ καταβιβάζῃ τὴν θερμοκρασίαν πήξεως αὐτοῦ. Ὁ διὰ κραμβελαίου φωτισμὸς ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν χρησιμοποιουμένων λυχνιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐλαφραὶ καὶ σχετικῶς ὀλιγοδάπανοι.

Ὁ διὰ πετρελαίου φωτισμὸς δὲν συνιστᾶται, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου πυρκαϊῶν. Τὸ χρησιμοποιούμενον διὰ τὸν φωτισμὸν τῶν συρμῶν πετρέλαιον εἶναι βαρύτερον τοῦ συνήθους διὰ τὸν φωτισμὸν τῶν οἰκιῶν χρησιμοποιουμένου, καὶ ἀναφλέγεται εἰς θερμοκρασίαν ἀνωτέραν τῶν 150°. Αἱ λυχνίαι τοῦ τοιούτου πετρελαίου δὲν λειτουργοῦσι πάντοτε καλῶς καὶ δὲν διατηροῦνται καθαραί. Ἐπίσης παρουσιάζουσι μεγάλας σχετικῶς δαπάνας ἐγκαταστάσεως καὶ συντηρήσεως. Πλεονεκτεῖ ὁ διὰ πετρελαίου φωτισμὸς τοῦ διὰ κραμβελαίου, κατὰ τὸ ὅτι οὗτος παρέχει ἰσχυρότερον φωτισμὸν καὶ ἐπὶ πλέον δὲν παρουσιάζει πολλὰς δυσχερείας κατὰ τὸν χειμῶνα, λόγῳ τοῦ χαμηλοῦ σημείου πήξεως τοῦ χρησιμοποιουμένου πετρελαίου.

Κατὰ τὸν δι' ἀερίων φωτισμὸν τῶν συρμῶν χρησιμοποιοῦνται κυρίως τὸ *φωταέριον*, τὸ *ἐλαιαέριον* καὶ τὸ ἐκ τῆς *ἀσετυλίνης* λαμβανόμενον *ὀξυλίνιον*. Ὁ διὰ τῶν μέσων τούτων φωτισμὸς ἐπιτυγχάνεται διὰ φλογὸς ἢ συνήθως διὰ πυρακτώσεως. Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον χρησιμοποιοῦνται καυστῆρες (κοιν. μπέκ) φέροντες δύο ὀπὰς ἢ σχισμήν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκφεύγει τὸ φλεγόμενον ἀέριον. Πολλάκις τίθενται δύο καὶ τρεῖς τοιοῦτοι καυστῆρες εἰς τὸν αὐτὸν λαμπτῆρα. Οἱ καυστῆρες πυρακτώσεως ἢ καυστῆρες μετὰ περιβλήματος εἶναι οἱ συνηθέστεροι χρησιμοποιούμενοι.

Τὸ φωταέριον χρησιμοποιεῖται μόνον εἰς λυχνίας μετὰ καυστήρων πυρακτώσεως (brûleurs à manchon), οἱ ὁποῖοι εἶναι ἡμισφαιρικοὶ συνήθως καὶ τοποθετοῦνται ἀνεστραμμένοι, διὰ νὰ καταυγάζωσι τὸ φῶς. Ἡ χρησιμοποίησις συνήθους καυστῆρος δὲν ἐπιτρέπει ἐντατικὸν φωτισμόν.

Τὸ ἐλαιαέριον ἔχει τριπλασίαν ἢ τετραπλασίαν φωτιστικὴν ἔντασιν ἀπὸ τὸ φωταέριον. Κατὰ τὸν δι' αὐτοῦ φωτισμὸν χρησιμοποιοῦσι καὶ τοὺς δύο εἰδῶν καυστῆρας. Εἰς τὴν περίπτωσιν καυστῆρος φωτεινῆς φλογός, ἀναμειγνύουσι μετ' αὐτῶν ἀσετυλίνην ὀξυλένιον δηλαδή, ἡ ὁποία αὐξάνει τὴν φωτιστικὴν ἔντασιν αὐτοῦ. Μεῖγμα 25 % ὀξυλενίου καὶ 75 % ἐλαιαερίου, ἀποτελοῦν τὸ καλούμενον *μεικτὸν ἀέριον*. *Mischgas*, ἔχει φωτιστικὴν ἰσχὺν τριπλασίαν τῆς τοῦ καθαροῦ ἐλαιαερίου.

Ἡ ἀσετυλίνη παρέχει ἐντατικὸν φωτισμόν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ εἰδικὰς προφυλάξεις πρὸς ἀποφυγὴν ἐκρήξεων. Χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸν φωτισμὸν εἴτε διαλελυμένη ἀσετυλίνη, εἴτε ἁπλῆ τοιαύτη, κατὰ τὸ λεγόμενον σύστημα Piatti. Χρησιμοποιοῦνται τόσον οἱ ἁπλοῖ καυστῆρες, ὅσον καὶ οἱ διὰ πυρώσεως φωτοβολίδες.

Τὰ πρὸς φωτισμὸν χρησιμοποιούμενα ἀέρια ἀποθηκεύονται ὑπὸ πίεσιν ἐντὸς εἰδικῶν δοχείων ἢ ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου ὀχήματος (ἀτομικὸς ἐφοδιασμός) ἢ ἐπὶ μιᾶς ἁμάξης, ὁπόθεν τροφοδοτοῦνται καὶ τὰ λοιπὰ ὀχήματα (συλλογικὸς ἐφοδιασμός). Διὰ καταλλήλων ἀγωγῶν διοχετεύεται τὸ ἀέριον εἰς τὰς λυχνίας.

Φωτισμὸς διὰ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Κατὰ τὸν δι' ἠλεκτρισμοῦ φωτισμὸν τῶν συρμῶν, ὁ ὁποῖος τείνει, ὡς ἐλέχθη, νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς λοιπούς, χρησιμοποιοῦνται ὡς πηγαὶ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἴτε *συσσωρευταὶ* εἴτε *δυναμομηχαναί*. Ἀνεξαρτήτως τῆς χρησιμοποιουμένης πηγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, εἶναι δυνατὸν εἴτε ἕκαστον ὄχημα νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἐγκατάστασιν ἐξασφαλίζουσαν τὸν φωτισμὸν αὐτοῦ, εἴτε ἓν μόνον ἢ δύο ὀχήματα τοῦ συρμοῦ νὰ ἔχωσι τοιαύτην ἐγκατάστασιν, ἐξυπηρετοῦσαν πάσας τὰς ἁμάξας. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἔχομεν τοὺς λεγομένους *ἀτομικοὺς ἐφοδιασμούς*, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τοὺς *συλλογικοὺς ἐφοδιασμοὺς* πρὸς φωτισμόν. Ἐκ τῶν δύο τρόπων ἐφοδιασμοῦ προτιμότερος εἶναι ὁ τῶν ἀτομικῶν ἐφοδιασμῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ φωτισμὸς ἑκάστου ὀχήματος εἶναι ἀνεξάρτητος τῶν λοιπῶν, μολονότι οὗτος εἶναι δαπανηρότερος τόσον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἐγκαταστάσεως, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἐκμεταλλεύσεως καὶ συντηρήσεως.

Ὁ διὰ συσσωρευτῶν φωτισμὸς παρουσιάζει ἁπλῆν, ἀσφαλῆ καὶ ὀλιγοδάπανον ἐγκατάστασιν καὶ συντήρησιν καὶ τὸ μόνον μειονέκτημα τοῦ παρουσιάζει εἶναι ἡ ἀπαιτουμένη συχνὴ καὶ μακροχρόνιος ἐπαναφόρτωσις αὐτῶν. Πρὸς περιορισμὸν τοῦ χρόνου φορτίσεως αὐτῶν πεπεισμένοι οἱ πρὸς φωτισμὸν τῶν συρμῶν χρησιμοποιούμενοι συσσωρευταὶ νὰ ἔχωσι θετικὰς πλάκας μὲ μεγάλην ἐπιφάνειαν.

Κατὰ τὸν διὰ δυναμομηχανῶν φωτισμὸν δέον νὰ ἔχωμεν ὑποβοηθητικῶς καὶ ἠλεκτρικοὺς συσσωρευτάς, πρὸς φωτισμὸν τῶν ἁμαξῶν κατὰ τὰς ὥρας ποὺ δὲν λειτουργοῦσιν αἱ δυναμομηχαναί (ὅπως εἰς τὰς σταθμεύσεις) ἢ λειτουργοῦσιν αὗται ἀνεπαρκῶς. Αἱ συστοιχίαι αὗται συνδέονται μετὰ τῆς μηχανῆς παραλλήλως πρὸς τοὺς λαμπτῆρας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπορροφῶσιν ὁλόκληρον τὴν παρὰ τῆς μηχανῆς διδομένην ἐνέργειαν. Τὸ περισσεῦον μέρος αὐτῆς τροφοδοτεῖ τὸν συσσωρευτήν, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται φορτισμένος. Κατάλληλος συσκευή, καλουμένη *συζεύκτης-διαζεύκτης*, ἐμποδίζει τὴν κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἐκκένωσιν τῆς συστοιχίας ἐντὸς τῆς δυναμομηχανῆς. Εἰς κάθε ἐγκατάστασιν, πλὴν τῶν ἀνωτέρω συσκευῶν, δέον νὰ ὑπάρχῃ διάταξις διὰ τὴν αἰώρησιν τῆς δυναμομηχανῆς ἀπὸ τοῦ ὀχήματος, ὅπως καὶ διὰ τὴν ζεῦξιν αὐτῆς, ρυθμιστῆρα τῆς ἠλεκτροκινητικῆς δυνάμεως αὐτῆς, ἐναλλακτῆρα πόλων, περιοριστὴν φορτίσεως καὶ διάταξιν πρὸς διατήρησιν τῆς αὐτῆς ἐντάσεως εἰς τοὺς λαμπτῆρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Δ. *Πρωτοπαπαδάκη*, Λιθογραφία σιδηροδρομικῆς (Ι. Μεταφορικὸν ὑλικόν) Α. Α. ΚΑΖΑΚΟΣ

φωτιστήριον (τό)· βλ. λ. *βαπτιστήριον*.

φωτιστικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν φωτισμόν, ὁ τοῦ φωτισμοῦ: «φωτιστικὸν οἰνόπνευμα» τὸ χρησιμοποιούμενον εἰς εἰδικοὺς λαμπτῆρας, «φωτιστικὰ βλήματα» τὰ δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἐν καιρῷ νυκτὸς φωτισμὸς περιοχῆς τινος βραχυτάτης διαρκείας.

— φωτιστικαὶ *βδίδες*. Καλοῦνται αἱ ὀβίδες, δι' ὧν κατὰ τὴν νύκτα ἀναζητοῦνται οἱ στόχοι καὶ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐπιτήρησις ἐδαφικῆς τινος ζώνης. Αὗται εἶναι εἰδικῆς ὀργανώσεως καὶ φέρουσιν ἐσωτερικῶς ἕνα ἢ δύο φωτεινοὺς πυρῆνας (νιτρικὴ βαρυτῖτις, μαγνήσιον εἰς κόνιν, ἰξὸς λίνου) ἐφωδιασμένους δι' ἀλεξιπτώτου, οἵτινες κατὰ τὴν ἐγκαιροφλεγῆ διάρρηξιν τῆς ὀβίδος ἐξέρχονται ταύτης. Ἡ φωτιστικὴ ἱκανότης τοῦ πυρῆνος εἶναι συνήθως 40″ καὶ ἐκτείνεται εἰς ἑκατοντάδας τινὰς μέτρων. Ὁ φωτισμὸς εἶναι κατακόρυφος, ὡς ἐ τούτου δὲ μειοῦνται εἰς τὸ ἐλάχιστον αἱ σκιάσεις.

Γ. Α. ΚΝ.

— φωτιστικαὶ *ὗλαι*. Ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ἐξεταζόμεναι, περιλαμβάνουσιν αὗται πάσας τὰς ὕλας, αἵτινες ἀμέσως ἢ ἐμμέσως δύνανται νὰ παράσχωσι τὴν πρὸς τεχνητὸν φωτισμὸν κατάλληλον φωτεινὴν ἐνέργειαν. Οὕτω περιλαμβάνονται εἰς αὐτὰς διάφοροι καύσιμοι ὗλαι (γαιάνθρακες κλπ.), αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἢ πρὸς παραγωγὴν ἀερίων χρησιμοποιουμένων πρὸς φωτισμόν, τὸ ἀνθρακασβέστιον, ἐξ οὗ παράγεται τὸ ἀκετυλένιον, ὅπερ δύναται ὁμοίως νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς φωτισμὸν κλπ. Ἀπὸ στενοτέρας ἀπόψεως θεωρούμεναι αἱ φωτιστικαὶ ὗλαι περιλαμβάνουσι σώματα στερεά, ὑγρὰ ἢ ἀέρια (διάφοροι κηροί, βενζίνη, φωταέριον κλπ.), ἅτινα, καιόμενα ἐν τῷ ἀέρι βραδέως, παρέχουσι φωτεινὴν ἐνέργειαν κατάλληλον πρὸς φωτισμόν. Αἱ ὗλαι αὗται πρέπει κατὰ τὴν καῦσιν των νὰ μὴ σχηματίζωσι τοξικὰς οὐσίας ἢ τοὐλάχιστον εἰς ἐλάχιστα ποσά, νὰ παρέχωσιν ὁμοιογενῆ καὶ συνεχῆ φωτισμόν, νὰ εἶναι εὔχρηστοι καὶ σχετικῶς εὐθηνῆς τιμῆς καὶ τέλος ἡ καῦσις αὐτῶν νὰ γίνεται διὰ καταλλήλων λυχνιῶν, ὥστε νὰ μὴ παρέχωσιν αἰθαλίζουσαν φλόγα. Σήμερον τὸ μέγιστον μέρος τῶν φωτιστικῶν ὑλῶν ἔχει ὑποκαταστήσει ὁ ἠλεκτρισμός, καθότι τὸ δι' αὐτοῦ παραγόμενον φῶς καὶ εὐθηνότερον καὶ πλεονεκτικώτερον εἶναι. Κατὰ τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν διὰ τεχνητὸν φωτισμὸν ἐχρησιμοποιοῦντο αἱ δᾷδες, ἑτοιμαζόμεναι ἐκ διαφόρων εὐφλέκτων σωμάτων (ῥητινῶν κλπ.), βραδύτερον δὲ ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ κηροὶ καὶ τὸ ἔλαιον, ὁ καιόμενον τῇ βοηθείᾳ θρυαλλίδος. Ὡς τύπος πρωτογόνου κηρίου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ παρασχὶς τῆς πεύκης, ἥτις καὶ σήμερον χρησιμοποιεῖται πρὸς φωτισμόν, εἰς τὰς καλύβας χωρικῶν. Κηροειδῆ παρασκευάσματα χρησιμεύοντα πρὸς φωτισμὸν ἀναφέρουν ὁ Λίβιος καὶ ὁ Πλίνιος. Ταῦτα ἀπετελοῦντο ἀπὸ διαφόρους ἰνώδεις ὕλας (λίνου κλπ.), πεποτισμένας διὰ κηροῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Καλιγούλα (37—41 μ. Χ.) ὁλόκληροι πόλεις ἐφωτίζοντο κατὰ τοὺς νυκτερινοὺς ἀγῶνας διὰ κηρίων, ὁ δὲ Ἀπουλήϊος (120 μ. Χ.) ἀναφέρει κηρία ἐκ στέατος καὶ κηρία ἐκ κηροῦ. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων ἐφώτιζε τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ δι' ἀπειραρίθμων φώτων καὶ λυχνιῶν. Τὴν εὐρυτέραν χρησιμοποίησιν τῶν κηρίων περιώριζεν ἡ μεγάλη τιμὴ τοῦ ἐκ μελίσσης κηροῦ, ὅστις ἦτο τὸ μόνον γνωστὸν κηρῶδες ὑλικόν. Οὕτως ὁ κηρὸς ἐχρησιμοποιεῖτο μόνον πρὸς ἐκκλησιαστικοὺς σκοποὺς καὶ διὰ νὰ φωτίζῃ τὰ μέγαρα τῶν μεγιστάνων. Μόλις δὲ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα εἰσήχθησαν τὰ εὔθηνα στεατοκήρια· ταῦτα ἀρχικῶς παρεσκευάζοντο δι' ἕλξεως ἢ δι' ἐμβαπτίσεως, βραδύτερον δὲ ἐχύνετο τὸ κηρῶδες ὑλικὸν εἰς τύπους ὑαλίνους ἢ λευκοσιδήρου. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς παρασκευῆς παρέμεινε καθαρῶς βιοτεχνικὸς μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τὰ πρωτόγονα ταῦτα στεατοκήρια περιεῖχον καὶ ῥητίνας διὰ νὰ στοιχίζουν εὐθηνότερον, παρεῖχον ὅμως λίαν αἰθαλίζουσαν φλόγα. Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις παγκόσμιον ἔκθεσιν τοῦ 1839 ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ στεατοκήρια ἐνεφανίσθησαν καὶ τὰ ἐκ παραφίνης κηρία. Βραδύτερον παρεσκευάσθησαν σύνθετα κηρία ἐκ παραφίνης καὶ στεατίνης. Τὰ σημερινὰ κηρία, ἐκτὸς τῶν παρασκευαζομένων ἐκ κηροῦ μελίσσης, παρασκευάζονται ἐκ στεατίνης ἢ ἐκ μείγματος παραφίνης καὶ κηρεζίνης. Εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν κηρίων ἡ κηρεζίνη εἰσήχθη τῷ 1838. Ἕτερα ὑλικά, χρησιμοποιούμενα ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν κηρίων, εἶναι τὸ ὑδρογονωθὲν ἐλαϊκὸν ὀξύ, τὰ ναφθενικὰ ὀξέα κ.λ.π. Τὸ πετρέλαιον ἤρχισε κυρίως νὰ χρησιμοποιῆται ὡς φωτιστικὴ ὕλη ἀφ' ἧς ἱδρύθησαν αἱ μεγάλαι ἐγκαταστάσεις ἀποστάξεως τοῦ ὀρυκτοῦ πετρελαίου. Ἤδη κατὰ τὸ 1860 ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἐργοστάσιον ἐν Βακοῦ πρὸς παραγωγὴν φωτιστικῶν ἐλαίων. Τῷ 1857 ἐφωτίσθη διὰ πρώτην φορὰν διὰ πετρελαίου τὸ Βουκουρέστιον ἐκ τῶν ἀποσταγμάτων τοῦ πετρελαίου τοῦ Ploesti. Ἐν Ἰταλίᾳ ἐχρησιμοποιήθη τὸ πετρέλαιον πρὸς φωτισμὸν τῷ 1805, ὅτε ἐφωτίσθησαν αἱ ὁδοὶ τῶν πόλεων Γενούης, Πάρμας καὶ Σὰν Ντονίνο, καίτοι τὸ πετρέλαιον ἦτο γνωστὸν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ 1400. Ἐν Ἀμερικῇ (Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι) μόλις κατὰ τὸ 1854 συνεστήθη ἡ πρώτη ἑταιρεία παραγωγῆς πετρελαίου, τότε δὲ καὶ ἐμελετήθη ἡ φωτομετρικὴ ἀξία τοῦ ἐκ πετρελαίου φωτὸς καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸ ἡ δέουσα προσοχή. Ὁ δι' ἀερίων φωτισμὸς ἦτο γνωστὸς ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς. Οὕτως ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἦσαν γνωσταὶ αἱ ἱεραὶ φλόγες τοῦ Βακοῦ, τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς Κίνας, προερχόμεναι ἐξ ἀερίων διαφόρων πετρελαιοπηγῶν. Κατὰ τὰς ἱστορικὰς ἀφηγήσεις οἱ Κινέζοι συνέλεγον τὰ ἀέρια εἰς κατάλληλα δοχεῖα καὶ τὰ ἐχρησιμοποίουν πρὸς φωτισμόν. Τὰ πρῶτα βήματα τοῦ δι' ἀερίων φωτισμοῦ ἐγένοντο περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Clayton. Εἰς τὴν παραγωγὴν φωταερίου ἐπεδόθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα οἱ Watson καὶ Dundonal, τῷ δὲ 1792 ὁ Murdoch κατεσκεύασε συσκευὴν παράγουσαν φωταέριον. Τὸ 1795 ἐφωτίσθη δι' αὐτοῦ τὸ ἐργοστάσιον ἀτμομηχανῶν Boulton and Watt καὶ τῷ 1802 ἐγένετο ἡ πρώτη δημοσία φωταψία διὰ φωταερίου. Τῷ 1801 ὁ Le Bon ἐφώτισε τὴν ἐν Παρισίοις οἰκίαν του διὰ φωταερίου καὶ τέλος τῷ 1807 ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ Murdoch ἡ πρώτη ὁδὸς τοῦ Λονδίνου διὰ φωταερίου. Τῷ 1815 ἐφωτίσθη ὁλόκληρον τὸ Λονδῖνον καὶ ἀκολούθως οἱ Παρίσιοι. Κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἀνεκαλύφθη καὶ τὸ ἀκετυλένιον (ἀσετυλίνη) καὶ ἔκτοτε ἐπενοήθησαν διάφοροι συσκευαὶ διὰ τὴν καταλληλοτέραν πρὸς φωτισμὸν καῦσιν αὐτοῦ. Ὁ δι' ἀερίου φωτισμὸς παρέσχεν ἐξαιρετικῶς λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἀφ' ἧς ἐπενοήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἄουερ, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, οἱ μανδύαι πυρώσεως (ἀμίαντα), οἵτινες πυρούμενοι δίδουν ἐξαιρετικῶς λευκὸν καὶ λαμπρὸν φῶς. Οἱ μανδύαι οὗτοι παρασκευάζονται σήμερον ἐκ βαμβακεροῦ ὑφάσματος, ποτισθέντος διὰ διαλύματος περιέχοντος 99 % νιτρικὸν θόριον καὶ 1 % νιτρικὸν δημήτριον, ἔχουν δὲ τὴν μορφὴν κωνοειδοῦς πλέγματος. Κατὰ τὴν καῦσιν τῶν μανδυῶν αὐτῶν ἀπομένει ὁ σκελετός, ἀποτελούμενος ἐξ ὀξειδίου τοῦ θορίου καὶ ὀξειδίου τοῦ δημητρίου, ὅστις λευκοπυρούμενος ἐκπέμπει ἐντονώτατον φῶς, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατανάλωσιν ἀερίου. Τοιοῦτοι μανδύαι χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερον εἰς λυχνίας φωταερίου, οἰνοπνεύματος, βενζίνης, ἀκετυλενίου καὶ ἐν γένει οἱασδήποτε ὕλης, ἥτις δύναται νὰ ἐξαερωθῇ. Ὡς φωτιστικαὶ ὗλαι σήμερον χρησιμοποιοῦνται τὸ πετρέλαιον (φωτιστικὸν πετρέλαιον μονοπωλίου), ἡ βενζίνη, τὸ οἰνόπνευμα, οἱ κηροὶ καὶ διάφορα ἔλαια. Πάντως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν γίνεται ὅπου δὲν εἶναι προσιτὸς ὁ δι' ἠλεκτρισμοῦ φωτισμός. Οἱ διάφοροι κηροὶ καὶ τὸ ἔλαιον χρησιμοποιοῦνται ἰδίως πρὸς θρησκευτικοὺς σκοπούς. Ὁ διὰ βενζίνης ἐξαεριωθείσης φωτισμὸς ἐφαρμόζεται εἰς εὐρυτάτην κλίμακα, εἰς τὴν νυκτερινὴν ἁλιείαν, ὡς καὶ πρὸς ὑπαίθριον φωτισμόν, ὅτε εἶναι εὐθηνότερος τοῦ δι' ἠλεκτρικοῦ τόξου φωτισμοῦ. Τὸ μελλοντικὸν οἰκονομικὸν σύστημα φωτισμοῦ ἐλπίζεται νὰ εἶναι τὸ ψυχρὸν φῶς, οἷον τὸ παραγόμενον ἐκ τῆς φύσιν ὑπὸ διαφόρων πυγολαμπίδων, ἐγχυματικῶν ζωυφίων καὶ βακτηρίων (φωτεινὰ βακτήρια), ὡς ἐπίσης τὸ παραγόμενον ὑπὸ τοῦ φωσφόρου ἢ διὰ τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων, ὅταν προσπίπτουν ἐπὶ βορινίων ἢ φωσφοριζουσῶν οὐσιῶν.

Κ. Γ. Μ.

—(Νομοθ.) Α φωτιστικαὶ ὗλαι, ἐκτὸς τῆς κατὰ τὸ δασμολόγιον εἰσαγωγῆς φορολογίας αὐτῶν, ὑπόκεινται εἰς *καταναλώσεως φόρον* (βλ. λ.). Κατὰ δὲ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 703 τοῦ 1916 «Περὶ πλεονεξίας καὶ αἰσχροκερδείας ἐπὶ τῶν τιμῶν τῶν τροφίμων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ἐν καιρῷ ἐπιστρατεύσεως», αἱ φωτιστικαὶ ὗλαι συμπεριλαμβάνονται εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα ταῦτα.

Γ. Ν. Κ.

—φωτιστικὸν *δίκτυον* *(Ναυτ.)*. Τὸ σύνολον τῶν φάρων, πελαγοδρομιῶν, προσγειώσεων καὶ ἀκτοπλοΐας, παντὸς κράτους. Ἐν τῷ φωτιστικῷ δικτύῳ λογίζονται, ὡς «κόμβοι» αὐτοῦ, καὶ αἱ πυρσοφόροι ἰδίως καὶ οἱ πελάγιοι φωτοβολίδες σημαντῆρες, ἐφ' ὅσον ἀφοροῦν εἰς ἐπισήμανσιν σημείων προσγειώσεως ἢ ἐπικινδύνων ἀβαθῶν πελαγίων. Κατ' ἐπέκτασιν ἐν τούτοις ἐξέτασιν, πολλὰ κράτη δέχονται τοὺς πυρσοὺς λιμένων, ἐπινείων καὶ ἀγκυροβολίων καταφυγῆς ὡς ἀποτελοῦντας δευτερεύοντας «κόμβους» ἐν τῷ κυρίως φωτιστικῷ δικτύῳ. Διὰ τὰς ἑκάστοτε συμπληρώσεις ἢ τροποποιήσεις τοῦ φωτιστικοῦ δικτύου ὑποχρεοῦνται ἠθικῶς οἱ ναυτιλλόμενοι νὰ ὑποβάλωσι προτάσεις εἰς τὴν ἀρ-

Digitized by Google

μοδίαν κρατικὴν ὑπηρεσίαν, ἥτις ζητεῖ τὴν σύγκλησιν τῆς «Γνωμοδοτικῆς ἐπὶ τῶν φάρων ἐπιτροπῆς» πρὸς ἀπόφανσιν ἐπὶ τῶν ὑποβληθεισῶν προτάσεων. Σ. Ε. Λ.

Φωτμὸς *[Γεωγρ.]*. Ἀγροικία ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τριχωνίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἀπέχουσα μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ Κεφαλοβρύσου καὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν κοινότητα Πετροχωρίου. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ διαλελυμένη ἡ ὁμώνυμος μονή. Ι. Σ. Σ.

φωταλογονίδια (τὰ) *[Φωτογρ.]*. Καλοῦνται οὕτω κατὰ τὸν Carey Lea οἱ μετὰ τὴν προσβολὴν ὑπὸ τοῦ φωτὸς σχηματιζόμεναι φωτοπαθεῖς ἑνώσεις τοῦ ἀργύρου μετὰ τῶν ἀλογόνων. Οὕτως ὁ βρωμιοῦχος ἄργυρος κατὰ τὴν προσβολὴν ὑπὸ τοῦ φωτὸς καθίσταται ἕνωσις πτωχοτέρα εἰς βρώμιον. Κ. Γ. Μ.

φωτοβακτηρίαι (οἱ) *[Μικροβιολ.]*. Τὰ βακτηρίδια τὰ ἔχοντα τὴν ἰδιότητα νὰ ἐκπέμπωσι λευκὸν ἢ ὑποκυανοῦν ἢ ὑποπράσινον φῶς. Ταῦτα ἀνευρέθησαν ἐπὶ ἰχθύων τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Εἰς ταῦτα δὲ ἀποδίδεται καὶ ὁ συχνάκις παρατηρούμενος φωσφορισμὸς τῆς Βορείου θαλάσσης. Μέχρι τοῦδε ἀπεμονώθησαν πέντε βακτηρίδια, εἷς μικρόκοκκος καὶ ἓν δονάκιον. Τὰ καλλιεργήματα τῶν μικροβίων τούτων παρουσιάζουσιν ἐνίοτε τοιαύτην ἔντασιν φωτός, ὥστε δύναταί τις ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ διακρίνῃ τοὺς δείκτας τοῦ ὡρολογίου. Ν. Α. Μ.

φωτοβόλημα (τό)· τὸ φωτοβολεῖν, ἀκτινοβολία φωτός.

φωτοβολία (ἡ). Ἡ ἀπόστασις, πέραν τῆς ὁποίας φῶς τι παύει ὂν ὁρατόν, χωρὶς ἐμπόδιόν τι, ἀδιαφανὲς ἢ μειοῦν τὴν διαφάνειαν τῆς ἀτμοσφαίρας, νὰ ἔχῃ παρεμβληθῆ μεταξὺ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ παρατηρητοῦ. Ἄμεσος οὖσα συνάρτησις τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτὸς (βλ. λ. *φέγγος*), ἐπηρεάζεται ὑπὸ δύο ἄλλων παραμέτρων, τῆς ὀξύτητος ὁράσεως τοῦ παρατηρητοῦ καὶ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαφανείας κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παρατηρήσεως, αἵτινες παράμετροι ἄρδην ἀνατρέπουσαι τὰ συμπεράσματα τῆς θεωρίας, καθιστῶσιν ἀναγκαίαν τὴν εἰς αὐτὰ παρένθεσιν συντελεστῶν ἀπὸ τῆς πείρας καθοριζομένων. Πράγματι, ἐὰν τὰ φῶτα ἠκτινοβόλουν ἐν τῷ κενῷ, αἱ φωτοβολίαι των θὰ ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὰς τετραγωνικὰς ῥίζας τοῦ φέγγους ἑκάστου, θὰ ἤρκει δὲ τότε νὰ ἐγνωρίζομεν τὴν ἀπόστασιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας φῶς τι ὡρισμένου φέγγους θὰ καθίστατο ὁρατὸν εἰ ὀφθαλμὸν συνήθους ὁράσεως, διὰ νὰ εὑρίσκωμεν τὴν φωτοβολίαν ἄλλου τινὸς φωτὸς διάφορον ἔχοντος φέγγος. Ἐὰν π. χ. δεχθῶμεν ὅτι φῶς φέγγους 1 Καρσὲλ εἶναι ὁρατὸν ἀπὸ 10 χιλιομέτρων, θὰ ἔπρεπε φῶς 630 Καρσὲλ (οἷον τὸ τῶν φάρων Α΄ τάξεως σταθεροῦ φωτὸς) νὰ φαίνηται μέχρι 250 χλμ. καὶ ἄλλο φῶς 5.000 Καρσὲλ (οἷον τῶν μετρίων περιστροφικῶν φάρων) ἀπὸ 710 χλμ. Ἡ ἀτμοσφαῖρα ὅμως ἀποτελεῖ περιβάλλον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀδιαφανές, προκαλοῦν τὴν ἐξασθένησιν τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων σὺν τῇ ἀποστάσει, δρῶν δὲ μεταξὺ λίαν ἀφεστώτων ὁρίων, ἀφοῦ ἀρκεῖ μετρίας πυκνότητος ὁμίχλη νὰ σταματᾷ τὸ φῶς ἰσχυροτάτου φάρου εἰς ἀπόστασιν βραχυτάτην. Παρὰ ταῦτα ἐπίμονοι ἐρευνηταί, πρωτίστως δὲ ὁ Ἀλλάρ, ἔφθασαν εἰς συμπεράσματα πρακτικά, ἰδίως διὰ τοὺς ναυτικούς, καταλήξαντες εἰς τύπον:

$$X=\sqrt{\frac{La^x}{\lambda}}$$

εἰς τὸν ὁποῖον L τὸ φέγγος τοῦ θεωρουμένου φωτὸς εἰς Καρσέλ, X ἡ φωτοβολία καὶ α καὶ λ δύο συντελεσταὶ ἐκ τῆς πείρας ἐξαγόμενοι διὰ πειραμάτων καὶ ἐκκαθαριζόμενοι διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἐλαχίστων τετραγώνων. Καὶ ὁ μὲν α εἶναι ἴσος πρὸς τὸ κλάσμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη μειωθῆ ἡ ἔντασις (φέγγος) τοῦ φωτός, ἀφοῦ τὸ φῶς τοῦτο διεπέρασε στρῶμα ἀτμοσφαίρας πάχους 1 χιλιομέτρου· δύναται δὲ ἀντὶ τοῦ α νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἄλλος τις συντελεστὴς p, ὅστις εἶναι ἴσος πρὸς τὴν ἀπόστασιν, πέραν τῆς ὁποίας ὑπὸ ὡρισμένην ἀτμοσφαιρικὴν διαφάνειαν παύει νὰ ᾖ ὁρατὸν φῶς ἔχον φέγγος ἴσον πρὸς τὴν φωτιστικὴν μονάδα· ἀμφότεροι δὲ οἱ συντελεσταὶ οὗτοι α καὶ p, συντελεσταὶ ἀτμοσφαιρικῆς διαφανείας ὀνομαζόμενοι, συνδέονται διὰ τοῦ τύπου $p^3\lambda=\alpha^{12}$. Ὁ συντελεστὴς λ εἶναι τὸ ἐλάχιστον φέγγος, ὅπερ πρέπει νὰ ἔχῃ φῶς τι, ὅπως ὀφθαλμὸς ἔχων μέσην ὀξύτητα ὁράσεως δυνηθῇ νὰ τὸ διακρίνῃ ἐξ ἀποστάσεως 1 χιλιομέτρου. Κατόπιν πολυετῶν πειραμάτων, ἐκτελεσθέντων εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως καὶ τὸ Τροκαντερὸ ἐν Παρισίοις, τὸ λ—ὁ «συντελεστὴς ὁρατότητος»—εὑρέθη ἴσος πρὸς 0,01 Καρσέλ.

Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ὁ ἑκάστοτε καθορισμὸς τῆς δοτέας τιμῆς εἰς τοὺς συντελεστὰς α ἢ p ἀποβαίνει ἀδύνατος, ὁ Ἀλλὰρ ἀπέβλεψε διὰ τοὺς συντελεστὰς τούτους εἰς τρεῖς περιπτώσεις ἀτμοσφαιρικῆς διαφανείας: αἰθρίας (temps clair, clear weather), μέσης (temps moyen, average weather) καὶ ὁμιχλώδους (temps brumeux, misty weather), οὓς κατόπιν πολυετῶν πειραμάτων προσδιώρισε διὰ τὰ γαλλικὰ παράλια, τά τε ἐπὶ τῆς Μεσογείου καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ Μάγχης. Αἱ ὀνομασίαι ὅμως αὗται τῶν τριῶν καταστάσεων τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαφανείας εἶναι ἀπολύτως συμβατικαί· καίτοι δὲ νοοῦνται διὰ νύκτα σκοτεινὴν (ἄνευ σεληνόφωτος ἢ ἀνταυγείας ἐν ἀπόπτῳ φώτων πόλεως), δὲν ἔχουν κοινόν τι ἄμεσον μὲ τοὺς χαρακτηρισμούς των. Οὕτω φωτοβολίαν ἐν αἰθρίᾳ νοοῦμεν τὴν ἀπόστασιν ἐκείνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ ἴδῃ τις τὸ φῶς ἐπὶ 30 τοὐλάχιστον διασπάρτους νύκτας ἐντὸς ἑνὸς ἔτους, ἀπὸ τῆς ὁποίας τουτέστιν ἔχει πιθανότητα νὰ ἴδῃ τὸ φῶς ἴσην πρὸς 1/12· μέσην δὲ φωτοβολίαν ἐκείνην, ἐξ ἧς τὸ φῶς θὰ φανῇ 180 διασπάρτους νύκτας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους, τὴν ἀντιστοιχοῦσαν δηλαδὴ εἰς πιθανότητα 50%, εἰς ταύτην δὲ τὴν φωτοβολίαν ἀναφέρονται οἱ φαροδεῖκται· τέλος ἡ μικροτέρα φωτοβολία, ἡ ὑπὸ ὁμιχλώδη διαφάνειαν, εἶναι ἡ ἀφ' ἧς τὸ φῶς θὰ φαίνηται ἐπὶ 330 διασπάρτους νυκτας ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ ἔτους, ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς πιθανότητα 11/12. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τούτων κατήρτισεν ὁ Allard καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ μνημειῶδες ἔργον του «Intensité et portée des Phares» (1876 Παρίσιοι) πίνακα παρέχοντα συναρτήσει τῆς φέγγους (ἀπὸ 0,1—10.000 000 Καρσὲλ) τῆς φωτοβολίας αἰθρίας (διὰ τὴν Μεσόγειον p=8,6 χιλ., α=0,966), μέσης διαφανείας (p=7,5 χιλ., α=0,926) καὶ ὁμιχλώδους (p=6,5 καὶ α=0 876). Οἱ πίνακες οὗτοι ἦσαν ἀκριβέστατοι καὶ διὰ τὸν κοινὸν φωτισμὸν καὶ διὰ τὸν φαρικὸν τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς φάρους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὧν αἱ ἀναλαμπαὶ ἦσαν παρατεινόμεναι· ἀφ' ἧς ὅμως εἰσήχθησαν οἱ ἀστραπιαῖοι φάροι, ἡ διάρκεια τῶν ὁποίων ἦτο κάτω τῶν 0,4 τοῦ 1″, οἱ πίνακες τοῦ Ἀλλὰρ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐφαρμόζωσιν εἰς τὰς μεγάλας φωτοβολίας τῶν φάρων νέου τύπου, πειράματα δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τῆς Τρίνιτυ Χάους καὶ τοῦ οἴκου Chance, ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τῶν φάρων τῆς Γαλλίας, τῆς Ὁλλανδίας καὶ τοῦ σουηδικοῦ οἴκου «Ἄγκα» ἤγαγον εἰς νέα ἀποτελέσματα, ὧν ἡ διαφορὰ πρὸς τὰ τοῦ Allard γίνεται αἰσθητοτέρα, ἐφ' ὅσον τὸ φέγγος αὐξάνει (*Ribière*, «Précision et rendement des appar. des Phares» εἰς Ann. ponts et ch. 1897 καὶ Phares et signaux maritimes 1908). Ἀπάνθισμα τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων δίδομεν εἰς τὸν κάτωθι πίνακα:

Πίναξ παρέχων τὴν ἀπόστασιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶναι ὁρατὸν φῶς ὡρισμένου φέγγους, ἐν αἰθρίᾳ, ὑπὸ μέσην διαφάνειαν ἀτμοσφαίρας καὶ ὑπὸ ὁμιχλώδη τοιαύτην, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου (Μ) καὶ εἰς τὰς τοῦ Βορείου Ἀτλαντικοῦ (Α).

Φέγγος εἰς καρσέλ	Φωτοβολίαι εἰς μίλλια					Φέγγος εἰς καρσέλ	Φωτοβολίαι εἰς μίλλια					Φέγγος εἰς καρσέλ	Φωτοβολίαι εἰς μίλλια				
	Αἰθρίας	Μέσης		Ὁμιχλώδους			Αἰθρίας	Μέσης		Ὁμιχλώδους			Αἰθρίας	Μέσης		Ὁμιχλώδους	
		Μ	Α	Μ	Α			Μ	Α	Μ	Α			Μ	Α	Μ	Α
0,1	1,6	1,5	1,5	1,4	1,2	66	21,7	15,0	12,9	11,1	6,9	1.600	47,4	28,5	23,5	19,5	11,0
0,2	2,2	2,0	2,0	1,9	1,5	75	22,6	15,5	13,3	11,5	7,0	1.800	48,5	29.0	23,9	19,9	11,1
0,3	2,7	2,5	2,4	2,2	1,8	85	23,5	16,0	13,7	11,8	7,2	2.000	49,5	29,5	24,3	20,2	11,3
0,5	3,4	3,0	2,9	2,7	2,1	97	24,4	16,5	14,1	12,1	7,4	2.200	50,4	30.0	24,6	20,5	11,5
0,7	4,2	3,5	3,3	3,1	2,4	110	25,2	17,0	14,4	12,4	7,5	2.450	51,4	30,5	25,0	20,8	11,6
1,0	4,6	4,0	3,8	3,5	2,6	125	26,0	17,5	14,9	12,7	7,7	2.700	52,4	31,0	25,4	21,1	11,7
1,3	5,2	4,5	4,1	3,8	2,8	145	27,2	18,0	15,3	13,0	7,8	3.000	53,4	31,5	25,8	21,4	11,9
1,7	5,8	5,0	4,6	4,2	3,1	160	27,9	18,5	15,7	13,3	8,0	3.300	54,4	32,0	26,3	21,7	12,1
2,3	6,6	5,5	5,1	4.6	3,3	180	29,1	19,0	16,1	13,7	8,1	3.700	55,5	32,5	26,6	22,0	12,2
2,9	7,3	6,0	5,5	5,0	3,5	210	30,0	19,5	16,5	14,0	8,3	4.000	56,3	33,0	26,9	22,3	12,3
3,6	8,0	6,5	5,9	5,3	3,7	240	31,0	20,0	16,9	14,4	8,5	4.500	57,5	33,5	27,3	22,5	12,5
4,6	8,7	7,0	6,1	5,7	4,0	265	31,8	20,5	17,2	14,6	8,6	5.000	58,6	34,0	27.5	22,9	12,6
5,5	9,4	7,5	6,7	6,0	4,2	300	32,8	21,0	17,6	14,9	8,8	5.500	59,5	34,5	28,1	23,2	12,8
7,0	10,3	8,0	7,2	6,5	4,4	340	33,8	21,5	18,1	15,3	8,9	6.000	60,4	35,0	28,4	23,5	12,9
8,3	10,9	8,5	7,6	6,7	4,6	380	34,7	22,0	18,4	15,6	9,1	6.500	61,6	35,5	28,8	23,8	13,1
10	11,7	9,0	8,0	7,1	4,7	425	35,6	22,5	18,8	15,9	9,2	7.500	62,7	36,0	29,3	24,1	13,2
12	12,3	9,5	8,4	7,5	5,0	480	36,6	23,0	19,2	16,2	9,4	8.250	63,7	36,5	29,7	24,4	13,3
14	13,2	10,0	8,8	7,8	5,1	540	37,4	23,5	19,3	16,4	9.5	9.000	64,5	37,0	30,0	24,7	13,5
16	14,1	10,5	9,3	8,2	5,3	600	38,5	24,0	20,0	16,8	9,7	10.000	65,8	37,5	30,7	25,0	13,6
20	15,0	11,0	9,7	8,5	5,5	675	39,6	24,5	20,4	17,1	9,8	11.000	66,8	38,0	30,9	25,3	13,8
23	15,7	11,5	10,0	8,8	5,6	750	40,5	25,0	20,8	17.4	10,0	12.000	67,7	38,5	31,2	25,6	13,9
27	16,5	12,0	10,4	9,1	5,8	850	41,6	25.5	21,2	17,8	10,2	13.500	68,8	39,0	31,6	25,9	14,1
32	17,5	12,5	10,9	9,5	6,0	950	42,6	26,0	21,6	18,1	10,3	15.000	69,6	39,5	31,9	26,2	14,2
37	18,2	13,0	11,3	9,8	6,2	1.050	43,2	26,5	21,9	18,4	10,4	16.000	70,8	40,0	32,3	26,5	14,3
42	19,0	13,5	11,6	10,1	6,3	1.150	44,2	27,0	22,3	18,7	10,6	20.000	73,2	41,0	33,2	27,2	14,6
50	20,1	14,0	12,1	10,5	6,5	1.300	45,4	27,5	22,7	19,0	10,7	24.000	75,2	42,0	33,9	27,5	14,9
56	20,8	14,5	12,5	10,9	6,7	1.450	46,3	28,0	23,1	19,2	10,9	29.000	77,3	43,0	34,7	28,3	15,2

Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, θέλωμεν τὴν ἀπόστασιν, ἀφ' ἧς καὶ ὑπὸ μέσην διαφάνειαν Μεσογείου θὰ γίνεται ὁρατὸν φῶς ἠλεκτρικὸν 200 κηρίων χρωματισθὲν ἐρυθρόν, θὰ ἔχωμεν (βλ. καὶ λ. *φέγγος*, διὰ τὴν μείωσιν τῆς ἐντάσεως λόγῳ χρωματισμοῦ): φέγγος ἐρυθροῦ=200 κηρία × 0,104 Καρσὲλ × 1/5 μείωσις=4 Καρσὲλ περίπου διὰ τὸ φέγγος τοῦ ἐρυθροῦ, εἰς ὃ (ἐκ τοῦ πινακος) ἀνταποκρίνεται φωτοβολία μέσης διαφανείας 6,8 μιλ. ἢ 6,8×1,85=12 χιλιομέτρων περίπου. Ἂν τὸ αὐτὸ φῶς ἀφήνετο λευκὸν (φέγγος 200 κηρ. × 0,104 Καρσὲλ=19 Καρσέλ), θὰ ἐφαίνετο ἐν αἰθρίᾳ ἀπὸ 15 μιλ. ἢ ἀπὸ 28 χιλιομέτρων, ἐὰν δὲ ἐχρωματίζετο πράσινον (φέγγος=200 κηρ. × 0,104 Καρσὲλ × 1/8 μείωσις λόγῳ χρωματισμοῦ=2,5 Καρσέλ), θὰ ἐφαίνετο ὑπὸ ὁμιχλώδη διαφάνειαν μόνον μέχρι 5 μιλ. ἢ 9 χιλιομέτρων.

Οἱ πίνακες οὗτοι κατηρτίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει συντελεστῶν ἐξαχθέντων ἐκ πειραμάτων γενομένων εἰς τὰ παράλια τῆς Προβηγκίας. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅμως (ἀκταὶ Νεαπόλεως καὶ κόλπος Σαλέρνο) ἀπαρχὴ ἀναλόγων πειραμάτων παρέσχε πολὺ εὐνοϊκώτερα ἀποτελέσματα, ἀφοῦ εὑρέθη p=8,5 χιλιομ. καὶ α=0,962 ὑπὸ μέσην διαφάνειαν (*Leonardi Cattolica*, «Phari e segnalamenti marittimi» 1916, τόμ 1, σελ. 59). Πειραματισμοὶ παρ' ἡμῖν θὰ ὡδήγουν πρὸς ἔτι εὐαρεστότερα ἀποτελέσματα, ὀφειλόμενα εἰς τὴν περὶ τὸν 37° παράλληλον ἐξαιρετικὴν αἰθριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, ἰδίως εἰς νύκτας σκοτεινὰς καὶ αἰθρίας, ἐπακολουθούσας ψῦχος δριμύ. Οὕτω ὁ παλαιὸς φάρος Φλεβῶν εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ 22 μιλ., ἐνῷ ἡ ἐξ ὑπολογισμοῦ φωτοβολία του αἰθρίας ἦτο 19 μιλ., καθὼς καὶ ὁ παλαιὸς φανὸς Τσιχλῆ Μπαμπᾶ ἀπὸ 15 μιλ., ἐνῷ ἡ ὑπολογισθεῖσα φωτοβολία του ἦτο 5 1/2 μιλ. (Elenco dei Phari 1911), ὅπως καὶ ὁ παλαιὸς φάρος Λάκκας Παξῶν εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ 26 μιλ. (Liste des Phares, serie D_2 τοῦ 1910), ἐνῷ ἡ ὑπολογισθεῖσα φωτοβολία αἰθρίας ἦτο 19 μιλ. Κατάπληξιν ὅμως ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς ἡ φωτοβολία τοῦ φάρου Φαλκονέρας (φῶς Ἄγκα-Νταλέν), ἥτις ἔφθασε καὶ τὰ 31 μίλ. (ἀναφορὰ πλοιάρχου Ε Κιβωτοῦ, κυβερνήτου τῆς «Ἕλλης» 1932), ἐνῷ εἶχεν ὑπολογισθῆ εἰς 23 μίλ. Δὲν ἕπεται ὅμως ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ἡ αὐτὴ εὔνοια τῶν συμπερασμάτων παρακολουθεῖ τὰς ἀκτινοβολίας καὶ ὑπὸ δυσμενεῖς ἀτμοσφαιρικὰς συνθήκας: ὁ φάρος τῆς Φάσσας, δικαιολογῶν ἐκ τοῦ πίνακος φωτοβολίαν 67 μιλ. αἰθρίας, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ οὐδ' ἀπὸ 5 μιλ. κατά τινα χιονοθύελλαν τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1902. Σ. Ε. Λ.

φωτοβολίς, —ίδος (ἡ). Εἶδος πυραύλου σηματοδότου, ἐκτοξευομένου δι' εἰδικοῦ πιστολίου. Καλεῖται καὶ *σκυταλις*. Ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πυροτεχνημάτων καὶ χρησιμεύει διὰ τὴν συνεννόησιν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων. Σήμερον ἡ φωτοβολὶς εἶναι τῆς μορφῆς φυσιγγίου κυνηγετικοῦ ὅπλου, ἐν ᾧ φέρεται μικρὰ ποσότης πυρίτιδος διὰ τὴν ἐκτόξευσιν εἰς ὕψος 50—60 μ. τοῦ πυρῆνος, ὅστις δυνατὸν ν' ἀποδώσῃ πρασίνην ἢ ἐρυθρὰν τροχιάν, ἕνα, δύο ἢ τρεῖς ἀστέρας. Αἱ φωτοβολίδες βάλλονται δι' ἁπλῆς ὀργανώσεως καμπτομένων ὀπισθογεμῶν πιστολίων μικροῦ μήκους κάννης. Γ. Α. ΚΝ.

φωτοβόλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ βάλλων, ὁ ἀκτινοβολῶν φῶς.

—***φωτοβόλος σημαντήρ***, καὶ ***φωτοσημαντήρ***. Σημαντὴρ πλωτός, ἐφωδιασμένος δι' ὀπτικοῦ ἐπιχωθημένου στερρῶς ἐπὶ φανοφόρου τρίποδος, ἑδραζομένου εἰς τὴν τοῦ ὕδατος ὑπερέχουσαν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος τοῦ σημαντῆρος. Ἐν τῷ σώματι δ' ὑπάρχει ἡ ἀποθήκη τοῦ ἀερίου (σύστημα *Πὸντς*) ἢ τοῦ ἀνθρακασβεστίου (σύστημα *Ὀττάβα*) ἢ ἡ ἐγκόθισις τῶν ἀεριοταμιευτήρων (σύστημα *Ἄγκα* καὶ ἀπομιμήσεις). Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέωνται οἱ φωτοβόλοι σημαντῆρες πρὸς τὰς *πυρσωρίδας*. Σ. Ε. Λ.

φωτοβολῶ (*—έω*)· εἶμαι φωτοβόλος, βάλλω, ἀκτινοβολῶ φῶς, λάμπω.

φωτογαλβανογραφία (ἡ) (Photogalvanographie) *[Γραφ. Τεχν.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ μέθοδος τῆς παρασκευῆς τύπων (κλισὲ) βαθυτύπων μὲ ἡμισκιάσματα τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφικῆς καὶ τῆς γαλβανοπλαστικῆς. Ἡ μέθοδος ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Pretsch τῷ 1655. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην χρησιμοποιεῖται διάλυμα 2 μ. ζελατίνης. 10 μ.

Digitized by Google

ὕδατος, πυκνὸν διάλυμα κιτρικοῦ ἀργύρου, ἄρα ὃν διάλυμα ἰωδιούχου καλίου καὶ διχρωμικοῦ καλίου, δι' ὧν ἐπικαλύπτεται ἡ ἐπιφάνεια ὑαλίνης πλακός. Ἐπὶ τῆς οὕτω ἑτοιμασθείσης ἐπιφανείας τυποῦται φωτογραφικῶς ἡ εἰκὼν ἐξ ἀρνητικῆς πλακός, ἐκπλύνεται τὸ ἀντίτυπον, ξηραίνεται, καθίσταται ἠλεκτραγωγὸν καὶ λαμβάνονται ἀκολούθως γαλβανοπλαστικῶς τύποι τῆς εἰκόνος. Διὰ τῆς ἰδιαζούσης συνθέσεως τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος ἐπιτυγχάνονται κοκκώδεις εἰκόνες. Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνωτέρω μέθοδον εἶναι καὶ ἡ μέθοδος Dallas (Dallatypie 1856). Κατὰ νεωτέραν μέθοδον γαλβανογραφίας ἐπιτυγχάνομεν ὡς ἀκολούθως: Χάρτης φέρων στρῶμα ζελατίνης μὲ χρωμικὰ ἄλατα βερνικώνεται ἐλαφρῶς εἰς κύλινδρον διὰ βερνικίου ἐκ κηροῦ, ἀφοῦ προηγουμένως τυπωθῇ φωτογραφικῶς ἐπ' αὐτοῦ ἡ εἰκών, ἀκολούθως ἐπικονιᾶται διὰ κόνεως γραφίτου ἢ μεταλλικῆς κόνεως καὶ στιλβοῦται. Ἀφοῦ διογκωθῇ τὸ ζελατινοῦχον στρῶμα τοῦ χάρτου ἐν ὕδατι, λαμβάνονται γαλβανοπλαστικῶς οἱ τύποι (*L. Weis* 1904 Leipzig-Reudniz). Γαλβανογραφικαὶ μέθοδοι ὑπάρχουν πλεῖσται ὅσαι. Κ. Γ. Μ.

φωτογένεια (ἡ)· ἡ αὐτόματος ἀπὸ ζῴων ἢ φυτῶν παραγωγὴ φωτός, οἷον ἡ ἀπὸ τῶν πυγολαμπίδων.

φωτογενής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ἐν τῷ φωτὶ γεννηθείς· || ὁ ἔχων φωτογένειαν.

φωτογλυπτική (ἡ). Ἡ τέχνη τῆς παρασκευῆς γλυπτῶν ἢ ἀναγλύφων τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφικῆς. Κυρίως εἰπεῖν φωτογραφικῶς μόνον ἡμιανάγλυφοι εἰκόνες εἶναι ἐπιτευκταί, ὡς εἶναι π. χ. αἱ ἐπὶ τῶν μεταλλίων προτομαί. Τὰ πρῶτα φωτογραφικὰ μετάλλια ἐπετεύχθησαν τῷ 1896 ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Barbichon, ὅστις ἐβασίσθη ἐπὶ προηγουμένης παρατηρήσεως τοῦ Poitevin, ἀφορώσης τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτὸς ἐπὶ τῆς ζελατίνης τῆς ἐνεχούσης διχρωμικὰ ἄλατα. Οὕτως, ἐὰν χρησιμοποιηθῇ ὡς φωτοπαθὴς πλὰξ φύλλον χάρτου, ἐπικαλυφθὲν διὰ στρώματος ζελατίνης μὲ διχρωμικὰ ἄλατα, καὶ ἡ πλὰξ αὕτη ἐμβαπτισθῇ εἰς ψυχρὸν ὕδωρ, τότε, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐντονωτέραν ἢ ἀσθενεστέραν προσβολὴν τοῦ φωτός, διογκοῦται ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἡ ζελατίνη παρέχουσα ἀνάγλυφον ἀρνητικὴν εἰκόνα. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς

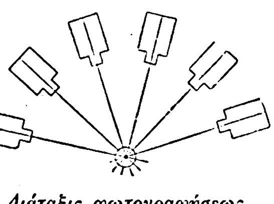

Διάταξις φωτογραφήσεως κατὰ Willème.

Χρησιμοποίησις παντογράφου διὰ τὴν φωτογλυπτικὴν μέθοδον Willème.

ἀνωτέρω ἀρχῆς λαμβάνεται ἡ ἀρνητικὴ εἰκών, ἐξ ἧς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ληφθῇ διὰ τῆς καταλλήλου πλαστικῆς οὐσίας ἡ ἀνάγλυφος θετική. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν παρουσιάζεται τόσον ἁπλοῦν, διότι ἡ ληφθεῖσα εἰκὼν εἶναι ἀρνητικὴ μέν, ἀλλ' ὡς ἔχει ἡ ἐξ αὐτῆς ληφθησομένη εἰκὼν θὰ εἶναι ἀνεστραμμένη. Ἀπαιτεῖται ὅθεν ἡ λῆψις ἀν στραμμένης ἀρνητικῆς πλακός, ἵνα ληφθῇ κανονικὴ θετικὴ εἰκών. Ἡ λῆψις ἀρνητικῆς εἰκόνος ἀνεστραμμένης δὲν εἶναι δύσκολος, διότι καὶ αὐτὰς τὰς συνήθεις φωτογραφικὰς πλάκας δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς τοῦτο. Οὕτω δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ στρῶμα τῶν πλακῶν αὐτῶν, ἐφ' ὧν εὑρίσκεται ἡ φωτογραφηθεῖσα εἰκών, καταλλήλως καθιστάμενον μεμβρανοειδὲς διὰ τῶν διαφόρων μεθόδων (ἐπίδρασις φορμόλης κ. λ. π.). Κατὰ τὴν φωτογράφησιν ἀπαιτοῦνται ἰδιάζοντες ὅροι φωτισμοῦ, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ μεγάλη διαφορὰ ἀντιθέσεων φώτων καὶ σκιῶν, οὕτως ὥστε νὰ ληφθῇ τελικῶς καλὴ ἀνάγλυφος εἰκών. Ἀφοῦ ληφθῇ τὸ φωτότυπον, γίνεται ἡ τύπωσίς του ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ περιέχοντος τὸ στρῶμα τῆς ζελατίνης μὲ τὰ διχρωμικὰ ἄλατα καὶ φέρεται ἡ πλὰξ εἰς ὕδωρ θερμοκρασίας 18—20°. Ἐπὶ τοῦ στρώματος τῆς ζελατίνης θὰ διογκωθῶσι τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὡς εἴδομεν, ἐφ' ὧν ὀλιγώτερον ἢ καθόλου δὲν ἐπέδρασε τὸ φῶς. Ἐκ τῆς ἀρνητικῆς ἀναγλύφου εἰκόνος, χρησιμοποιουμένης ὡς τύπου, λαμβάνονται ἀντίτυπα ἀνάγλυφα εἴτε διὰ διαφόρων οὐσιῶν πλαστικῶν ἢ μὴ (στόκος, ἱσπανικὸς ηρὸς μετὰ λίπους, ἄσφαλτος, γύψος, κασσίτερος, ζελατίνη) ἢ καὶ γαλβανοπλαστικῆς. Τὴν μέθοδον τῆς παρασκευῆς ἐπε-

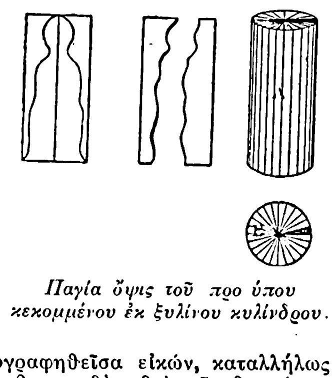

Παγία ὄψις τοῦ προτύπου κεκομμένου ἐκ ξυλίνου κυλίνδρου.

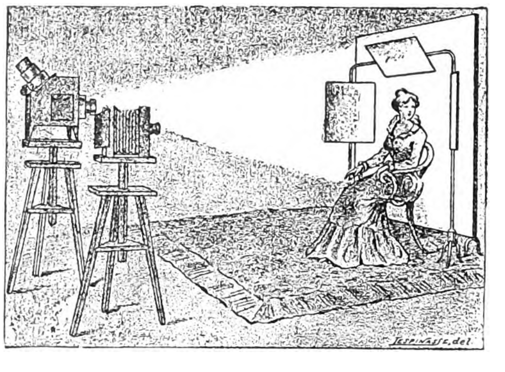

Διάταξις φωτογραφήσεως καὶ φωτισμοῦ διὰ τὴν λῆψιν τοῦ φωτοτύπου τῶν φωτοαναγλύφων.

ξειργάσθη καὶ ὁ Lernac, ἀπεκάλεσε δ' αὐτὴν *φωτοστερίαν* (Photosterie). Πρὸς ἐπιτυχίαν ὁλογλύφων φωτογραφικῶς, δύο μέθοδοι ἐπροτάθησαν. Κατ' ἀμφοτέρας χρησιμοποιεῖται μέγας ἀριθμὸς φωτογραφιῶν ληφθεισῶν ἐκ τοῦ φωτοτύπου διὰ φωτογραφικῆς συσκευῆς τιθεμένης εἰς ἀκτῖνα 5 μ. ἀπ' αὐτοῦ καὶ δι' ἧς περιφερειακῶς μετατοπιζομένης λαμβάνονται αἱ διάφοροι ὄψεις. Ἐκ τῶν φωτογραφιῶν αὐτῶν λαμβάνονται μεγεθυσμέναι εἰκόνες ἐπὶ λευκοῦ φύλλου χάρτου, ἀκολούθως δὲ ὑπὸ σχεδιαστοῦ καλύπτονται διὰ μολυβδίδος αἱ κύριαι γραμμαὶ ἑκάστης εἰκόνος, οὕτως ὥστε εἰς ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα λαμβάνεται μέγας ἀριθμὸς σχεδίων. Ἡ ὕλη, ἐφ' ἧς θὰ γίνῃ τὸ γλυπτόν, πρέπει νὰ εἶναι ἀρκετὰ μαλακή, τοποθετεῖται δὲ εἰς τὸ κέντρον κυκλικοῦ δίσκου, τοῦ ὁποίου ἡ περιφέρεια εἶναι διῃρημένη εἰς τόσα ἴσα μέρη ὅσος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ληφθέντων φωτογραφημάτων. Κάθε μεγεθυνθὲν σχέδιον τροποποιεῖται διαδοχικῶς ἐπὶ καθέτου πίνακος, πάντες δ' οὗτοι οἱ πίνακες φέρονται εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ὕλης, ἐφ' ἧς θὰ ληφθῇ τὸ ἀνάγλυφον, ποικίλλουσαι ἀναλόγως τῶν διαστάσεων, καθ' ἃς θέλομεν νὰ ληφθῇ τοῦτο. Τῇ βοηθείᾳ παντογράφου, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία αἰχμὴ εὑρηται ἐπὶ τοῦ σχεδίου, ἡ δὲ ἑτέρα γλύφει τὴν πλαστικὴν ὕλην, λαμβάνεται ἡ πιστὴ σιλουέττα. Ἐργαζόμενοι οὕτως ἀλληλοδιαδόχως, ἐπιτυγχάνομεν τὴν κατασκευὴν τοῦ γλυπτοῦ. Κατὰ τὴν ἄλλην μέθοδον ἐπιτυγχάνεται ἡ κατασκευὴ τοῦ γλυπτοῦ διὰ τεμαχίου ξύλου κυλινδρικοῦ, ὅπερ τέμνεται ἀκτινοειδῶς εἰς τόσους τομεῖς ὅσοι καὶ αἱ φωτογραφίαι. Ἕκαστον ζεῦγος τῶν ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτων τομέων κόπτεται ἀκολούθως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαχωριστικῶν γραμμῶν τῆς κατὰ μέρος φωτογραφίας. Τέλος ὅλοι οἱ τομεῖς συνενούμενοι δίδουν τὸ πρότυπον. Φωτογλυπτικαὶ ἐν γένει μέθοδοι ἀναφέρονται πλεῖσται ὅσαι. Κ. Γ. Μ.

φωτογλυπτογραφία (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου χαρακτηρίζονται γενικῶς αἱ μέθοδοι τῆς παρασκευῆς ἐκτύπων τύπων (ἐκτυπία) συμφώνως πρὸς ἀπόφασιν τοῦ διεθνοῦς φωτογραφικοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων τοῦ 1889. Κ. Γ. Μ.

φωτογονία (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ φωτογόνου, παραγωγὴ φωτός.

φωτογόνον (τό) *[Χημ.]*· ἴδ. *βενζίνη*.

φωτογόνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων φῶς: «φωτογόνον ἀέριον».

φωτογραμμομετρία (ἡ) *[Φωτογρ.]*· ἴδ. λ. *μετροφωτογραφία*.

φωτογραφεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον τοῦ φωτογράφου, ὁ τόπος ὅπου φωτογραφεῖταί τις.

φωτογράφημα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωτογραφεῖν.

φωτογράφησις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ φωτογραφεῖν. «φωτογράφησις ὑπὸ σκιάν, — εἰς τὸ σκότος κττ.».

— *[Γραφ. Τέχν.]* Φωτογράφησις εἶναι ἡ ἐργασία, δι' ἧς ἐπιτυγχάνομεν διὰ τοῦ φωτὸς τὴν ἀποτύπωσιν ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακός, τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς, τῶν εἰκόνων τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Τὰς διαφόρους φωτογραφήσεις διακρίνομεν εἰς *στιγμιογραφήσεις* instantanés) καὶ τὰς *φωτογραφήσεις διαρκείας* (poses). Εἶναι εὐνόητον ὅτι, πρὶν ἐπιχειρηθῇ ἡ φωτογράφησις τῶν διαφόρων ἀντικειμένων, ἐπιβάλλεται ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ πιστὴ καὶ λεπτομερὴς αὐτῶν ἀναπαράστασις ἐν τῇ φωτογραφικῇ συσκευῇ, ἤτοι ἡ καλὴ προσαρμογὴ τῆς εἰκόνος. Ἡ προσαρμογὴ αὕτη γίνεται εἴτε διὰ τῆς ἐπισταμένης παρατηρήσεως αὐτῆς εἰς τὴν θαμβὴν ὑαλίνην πλάκα τῆς φωτογραφικῆς, δι' ὅσας φωτογραφικὰς συσκευὰς φέρουν τοιαύτην πλάκα, εἴτε διὰ τῆς εἰδικῆς κλίμακος, τὴν ὁποίαν φέρουν αἱ φωτογραφικαὶ συσκευαί. Τὸ σπουδαιότερον ζήτημα κατὰ τὴν φωτογράφησιν εἶναι ὁ δι' αὐτὴν ἀπαιτούμενος χρόνος ἐκθέσεως. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι πολύπλοκον, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν δι' αὐτὸν (ὡς φωτεινότης τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, ἄνοιγμα τοῦ διαφράγματος, εὐπάθεια τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν, ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ ἐποχή, καιρικὴ κατάστασις, χρῶμα τοῦ φωτογραφιζομένου ἀντικειμένου κλπ.), καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς μεταβλητότητος τῶν στοιχείων αὐτῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου ἐκθέσεως εἶναι κυρίως ζήτημα πείρας, καίτοι ἔχουν ὑπολογισθῇ εἰδικοὶ πίνακες διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, εἰς ὃν ἀναγράφονται αἱ μεταβολαί. Πρακτικῶς δύναται νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν του ὅτι ὁ χρόνος ἐκθέσεως εἶναι τόσον βραχύτερος, ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ χρησιμοποιούμενον διάφραγμα τοῦ φακοῦ καὶ ὅσον ἐντατικώτερος ὁ φωτισμός. Κατὰ τὰς πρωϊνὰς καὶ ἑσπερινὰς ὥρας, ἐπὶ συννεφώδους καὶ κεκαλυμμένου οὐρανοῦ, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἰκημάτων καὶ ἐν γένει ὅπου δὲν εἶναι ἀρκετὸν φῶς ἀπαιτεῖται μακρὰ ἔκθεσις. Βοηθητικῶς διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ χρόνου ἐκθέσεως προσφέρουν καλὰ ἀποτελέσματα τὰ καλούμενα *ἀκτινόμετρα* ἢ *φωτόμετρα*.

Ὁ κατωτέρω πίναξ δίδει τὸν χρόνον ἐκθέσεως διὰ στιγμιογραφήσεις τινάς:

Παιδία γελῶντα, ζῶσαι εἰκόνες εἰς κατάστασιν ἠρεμίας κλπ.	1 ἕως 1/6 τοῦ δευτερολέπτου
Σκύλοι, γάται καὶ διάφορα ζῷα ἐκγυμνασθέντα.	1/5 ἕως 1/10 τοῦ »
Σκηναὶ τῶν ὁδῶν φωτογραφούμεναι ἐκ τοῦ παραθύρου, ἀναλόγως τοῦ ἑκάστοτε φωτισμοῦ ἀπὸ	1/10 ἕως 1/50 τοῦ »
Ποίμνια καὶ ἐν γένει βόσκοντα ζῷα ὑπὸ οὐρανὸν αἴθριον	1/10 ἕως 1/30 τοῦ »
Πλοῖα ταξιδεύοντα, φωτογραφούμενα ἐξ ἀποστάσεως 500—1000 μ.	1/20 ἕως 1/30 τοῦ »
Πλοῖα μεγαλύτερα ἐκ μικροτέρας ἀποστάσεως φωτογραφούμενα	1/50 ἕως 1/100 τοῦ »
Ζῷα διάφορα, τῶν ὁποίων ἡ εἰκὼν εἰς τὴν φωτογραφικὴν πλάκα εἶναι 3—5 ἑκσμ., πλαγίως βαδίζοντα	1/50 ἕως 1/100 τοῦ »
Ἵπποι πηδῶντες καὶ καλπάζοντες, πτηνὰ πετῶντα, ἄνθρωποι τρέχοντες κλπ.	1/100 ἕως 1/1000 τοῦ »

Ὁ ἀνωτέρω χρόνος προϋποθέτει τὴν διάρκειαν, καθ' ἣν θὰ μείνῃ ἀνοικτὸς ὁ φωτοφράκτης, οὕτως

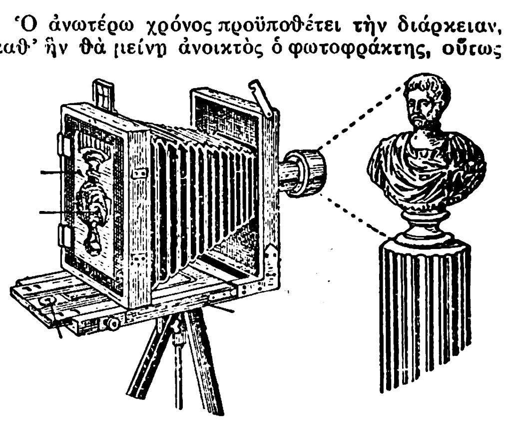

Προσαρμογὴ τῆς εἰκόνος κατὰ τὴν φωτογράφησιν.

ὥστε νὰ μὴ παρουσιασθῇ ἡ εἰκὼν παραμεμορφωμένη. Φυσικὸν εἶναι ὅτι διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ κανονικὴ τύπωσις εἰς τὴν φωτογραφικὴν πλάκα, πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ μὲν φακὸς τὴν κατάλληλον φωτεινότητα καὶ αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες τὴν ἀπαιτουμένην εὐπάθειαν.

Digitized by Google

Ὡς πρὸς τὰ φωτογραφούμενα ἀντικείμενα διακρίνομεν γενικῶς τὰς ἀκολούθους φωτογραφήσεις: 1) *Φωτογραφήσεις τοπίων*. Κατὰ τὰς φωτογραφήσεις αὐτὰς ἀπαιτεῖται καλὴ αἰσθητικὴ τοῦ φωτογραφοῦντος. Ἕκαστον τοπίον πρέπει νὰ εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ἐμπροσθίου, τοῦ μεσαίου καὶ τοῦ ὀπισθίου αὐτοῦ τμήματος, ὥστε νὰ δίδῃ τὴν ἰδέαν τῆς ἐκτάσεως τοῦ χώρου. Σπουδαιότατον ῥόλον εἰς τὰς φωτογραφήσεις τῶν τοπίων παίζει ὁ φωτισμός, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ κατάστασις τοῦ οὐρανοῦ (αἴθριος, ἐλαφρῶς νεφελώδης κλπ.). 2) *Φωτογραφήσεις ὁμάδων*. Αἱ φωτογραφήσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι προτιμότερον νὰ γίνωνται εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ εἰς μέρος σκιαζόμενον. Τὰ πρόσωπα τῆς ὁμάδος δέον νὰ τοποθετῶνται οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ἐλαφρὰν τοξοειδῆ καμπύλην, πρὸς δὲ ἡ εἰκὼν νὰ μὴ καλύπτῃ τὴν φωτογραφικὴν πλάκα ὁλόκληρον. Κατὰ τὰς φωτογραφήσεις ὁμάδων δέον νὰ κανονίζεται τὸ διάφραγμα μικρόν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκτᾷ ἡ φωτογραφία ἐπιτιακὸν βάθος. Κατὰ τὰς φωτογραφήσεις τῶν ὁμάδων, ὡς καὶ ἐν γένει τὰς φωτογραφήσεις ἀτόμων, δίδεται ἐξαιρετικὴ προσοχή, ὥστε τὸ φωτογραφούμενον πρόσωπον νὰ ἔχῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν φυσικότητα. 3) *Ἀρχιτεκτονικαὶ φωτογραφήσεις*. Κατὰ τὰς φωτογραφήσεις ταύτας λαμβάνεται ἐξαιρετικὴ προσοχὴ διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῶν γραμμῶν καὶ τὴν καλὴν ὁριζοντίωσιν τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς, ὥστε τὰ φωτογραφηθέντα μνημεῖα ἢ κτήρια νὰ μὴ φαίνωνται ὡς ἑτοιμόρροπα. Ἐπίσης ἡ εἰκὼν πρέπει νὰ ἔχῃ καλὴν θέσιν εἰς τὴν πλάκα. Ὡς εἰς ὅλας τὰς φωτογραφήσεις καὶ δι' αὐτὰς ὁ καλὸς φωτισμὸς ἔχει μεγάλην σημασίαν. Διὰ τὰς φωτογραφήσεις ταύτας κατάλληλος φωτισμὸς εἶναι ὁ πλευρινός. 4) *Φωτογραφήσεις προσώπων* (βλ. λ. *προσωπογραφία*). 4) *Ἀναφωτογραφήσεις* (βλ. λ. *ἀνατύπωσις*).

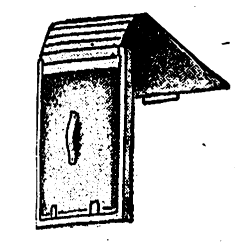

Ἁπλῆ θήκη φωτογραφικῆς συσκευῆς μὲ βάσιν.

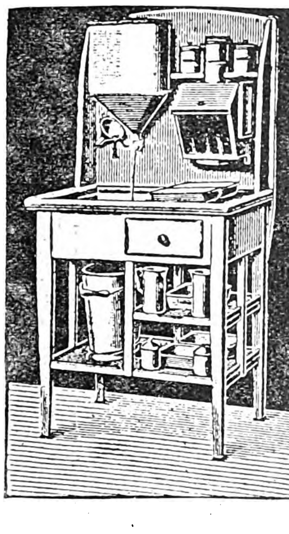

Τράπεζα ἐμφανίσεως.

Φωτισμός. Τὸ ζήτημα τοῦ φωτισμοῦ δι' ὅλας τὰς φωτογραφήσεις παρουσιάζει ἰδιάζουσαν σημασίαν, διότι ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται τὸ νὰ φαίνεται ἡ εἰκὼν ὡς ἔκτυπος καὶ νὰ ἔχῃ καλλιτεχνικὴν ἐν γένει ὄψιν. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι αἱ ὡραιότεροι φωτογραφήσεις ἐπιτυγχάνονται τὴν πρωΐαν ἢ τὸ ἀπόγευμα καὶ ὄχι κατὰ τὰς ὥρας, καθ' ἃς ὁ φωτισμὸς εἶναι λίαν ἔντονος. Ὁ ἐκ τῶν πλαγίων φωτισμὸς διὰ τοπία δίδει ὡραίας φωτοσκιάσεις. Ὁ ἐκ τῶν νώτων τοῦ φωτογραφοῦντος φωτισμὸς στερεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ λεγομένου βάθους καὶ παριστᾷ τὰ ἀντικείμενα ὡς εὑρισκόμενα ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου. Ὁ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τοῦ φωτογραφοῦντος φωτισμὸς δίδει τὰς ἐναντιοφώτους (contre-lumière) φωτογραφήσεις, αἵτινες εἰς περιπτώσεις τινὰς παρουσιάζουν καλλιτεχνικὸν ἐνδιαφέρον. Μὲ τὸν φωτισμὸν αὐτὸν δυνάμεθα νὰ φωτογραφήσωμεν κάθε τοπίον, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κατεχομένη θέσις, ἀρκεῖ αἱ ἀκτῖνες νὰ μὴ φωτίζουν κατ' εὐθεῖαν τὸν φωτογραφικὸν φακόν, ὅτε ἀσφαλῶς θὰ σχηματίσουν πέπλον ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Εἰς τὰς ἐναντιοφώτους φωτογραφήσεις διακρίνομεν τρεῖς περιπτώσεις: 1) Ὅταν τὸ φῶς πίπτῃ πλαγίως καὶ ἔμπροσθεν τῆς συσκευῆς (ἡ σκιὰ τοῦ φωτογραφοῦντος εὑρίσκεται ὄπισθεν καὶ πλαγίως). Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ φωτογραφικὴ ἐργασία εἶναι ἡ συνήθης. 2) Ὅταν ὁ φωτισμὸς εἶναι ὅλως ἐνάντιος, ὅτε ὁ ἥλιος εὑρίσκεται κατ' εὐθεῖαν ἔμπροσθεν τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς. Τὰ φωτογραφήματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι πλέον ἱκανοποιητικὰ ὅτε δύνανται νὰ ληφθοῦν ὡραιόταται φωτογραφίαι τῆς ἀνατολῆς ἢ δύσεως τοῦ ἡλίου, θαλασσίων ἀπόψεων κλπ. 3) Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν περιλαμβάνονται ἐναντιόφωτοι φωτογραφήσεις, εἰς τὰς ὁποίας παρουσιάζεται διαφορὰ φωτισμοῦ. Εἰς τὰς φωτογραφήσεις αὐτὰς τὸ ἐμπρόσθιον τμῆμα τῆς εἰκόνος εἶναι σκοτεινόν, ἐνῷ τὸ ὀπίσθιον φωτίζεται ἰσχυρῶς. Φωτογραφήματα τοιαῦτα εἶναι π. χ. αἱ ἐκ τοῦ βάθους δωματίου καὶ ἔναντι ἀνοικτοῦ παραθύρου ἢ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἐργαστηρίου ἢ σπηλαίου κλπ. Εἰς τὰς φωτογραφίας αὐτὰς παρουσιάζονται ἰσχυραὶ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν φωτεινῶν καὶ σκιερῶν μερῶν τῆς εἰκόνος.

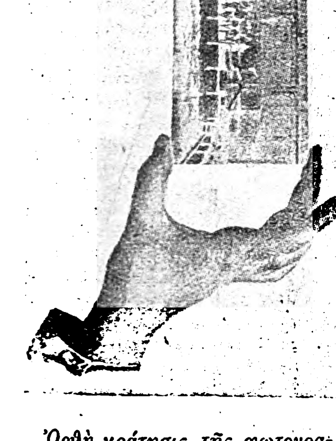

Ὀρθὴ κράτησις τῆς φωτογραφικῆς πλακός.

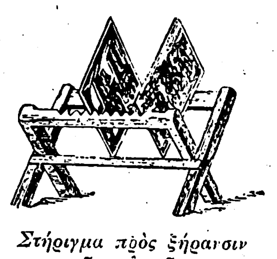

Στήριγμα πρὸς ξήρανσιν τῶν πλακῶν.

Ἐκτὸς τοῦ φυσικοῦ φωτός, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ φωτογραφήσεις καὶ τὸ τεχνητὸν φῶς, ὅταν εἶναι πλούσιον εἰς ἀκτῖνας δυναμένας νὰ ἔχωσι φωτοχημικὴν δρᾶσιν, ὡς εἶναι π. χ. τὸ φῶς τοῦ μαγνησίου κλπ. Κατὰ τὰς φωτογραφήσεις αὐτὰς ἢ ἀνάπτεται ταινία ἢ σύρμα μαγνησίου ἢ καίεται κόνις μαγνησίου ἢ ἀργιλλίου μετὰ διαφόρων ὀξειδωτικῶν οὐσιῶν εἰς καταλλήλους συσκευάς. Οὕτω π. χ. μία τοιαύτη φωτιστικὴ κόνις, ἥτις κατὰ τὴν καῦσίν της παράγει ἀστραπιαίαν φλόγα, εἶναι ἡ ἀκόλουθος: ὑπερμαγγανικοῦ καλίου 3 μ., κόνεως μαγνησίου 4 μ. ἢ ὑπερχλωρικοῦ καλίου 2 μ., κόνεως μαγνησίου 1 μ. Ἡ κονιοποίησις τῶν οὐσιῶν γίνεται κεχωρισμένως καὶ ἡ μεῖξις μετ' ἐξαιρετικῆς προσοχῆς, καθότι ἀποτελοῦν ἐκρηκτικὸν μεῖγμα. Φωτογραφήσεις διὰ τεχνητοῦ φωτὸς λαμβάνονται καὶ δι' ἠλεκτρικοῦ τόξου. Ἐπίσης δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ μεικτὸς φωτισμός, τεχνητὸς καὶ φυσικός. Εὐνόητον εἶναι ὅτι κατὰ τὰς διὰ τεχνητοῦ φωτὸς φωτογραφήσεις δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν περὶ φωτισμοῦ. Τὸ σῶμα, ὅπερ πρόκειται νὰ ἀναφλεχθῇ διὰ νὰ φωτίσῃ τίθεται εἰς ὕψος 2 μ. περίπου πλαγίως καὶ ὀλίγον ὄπισθεν τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς, πρὸ αὐτοῦ δὲ τίθεται λευκὸν παραπέτασμα πρὸς πλήρη διάχυσιν τοῦ φωτός.

Λεκάνη ἐμφανίσεως φωτοπαθῶν ταινιῶν.

Κ. Γ. Μ.

φωτογραφία (ἡ)· ἡ εἰκὼν ἡ λαμβανομένη τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτὸς καὶ τῇ βοηθείᾳ φωτογραφικῆς συσκευῆς, φωτοπαθοῦς ὑλικοῦ καὶ τῶν καταλλήλων διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ χημικῶν προϊόντων.

—[*Ἐγκυκλ.*] Ἡ *φωτογραφία* δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἐφευρέσεων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τὰ μέσα ὅμως καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς ἀνάγονται εἰς παλαιοτέραν ἐποχήν. Ἡ ἀρχέγονος μορφὴ τῆς σημερινῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς εἶναι ὁ σκοτεινὸς θάλαμος, τὸ φαινόμενον τοῦ ὁποίου, καθὼς φαίνεται, ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, περιγραφόμενον λίαν σαφῶς ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Guillaume de Saint Cloud εἴς τι ἡμερολόγιον τοῦ 1290. Τὴν καλυτέραν ὅμως περιγραφὴν αὐτοῦ καὶ τὴν χρησιμοποίησιν φακοῦ ἔκαμεν ὁ Ἰταλὸς φυσικὸς Porta (1558). Μετὰ τὸν Porta ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου ἔκαμεν ὁ Leonardo da Vinci, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι (Papnutio 1521, Reinhold 1540, Gardan 1550) ἠσχολήθησαν μὲ τὸν σκοτεινὸν θάλαμον. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως τίς εἶναι ὁ ἐφευρέτης αὐτοῦ. Ὁ σκοτεινὸς θάλαμος ὑπῆρξεν ὁ εἷς τῶν συντελεστῶν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἐφευρέσεως τῆς φωτογραφίας. Ὁ ἕτερος εἶναι ἡ φωτοχημικὴ δρᾶσις. Ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς εἶχε παρατηρηθῆ ὅτι διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἀλλοιοῦται τὸ χρῶμα διαφόρων σωμάτων. Πρῶτος ὁ Γερμανὸς ἰατρὸς J. A. Schulze (1727) ἐχρησιμοποίησε πρακτικῶς τὴν παρατήρησίν του ἐπὶ τῆς μεταβολῆς ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ χρώματος ἁλάτων τοῦ ἀργύρου πρὸς ἀνατύπωσιν διαφόρων σχεδίων. Ὁ Γάλλος φυσικὸς Charles ἐχρησιμοποίησε φωτοπαθῆ ἅλατα τοῦ ἀργύρου πρὸς λῆψιν σκιαγραφημάτων τοῦ προσώπου. Ἡ πρώτη ἰδέα τῆς φωτογραφίας ὀφείλεται εἰς τὸν Ἄγγλον κεραμέα Thomas Wedgwood, ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ φωτογραφικοῦ σχεδίου. Τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐργασίας του ἐδημοσίευσεν ὁ συνεργάτης του χημικὸς Humphry Davy ἐν ὑπομνήματι περιέχοντι καὶ ἰδίας του παρατηρήσεις. Ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ ἀναφέρεται ὅτι σκοπὸς τοῦ Wedgwood ἦτο ἡ ἀποτύπωσις τῶν εἰκόνων τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου, πρὸς τοῦτο δὲ εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν νιτρικὸν ἄργυρον. Ἐπίσης σημειοῦται ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτευχθεῖσα μερικὴ στερέωσις τῆς εἰκόνος δι' ἐκπλύσεως δι' ὕδατος, ὡς καὶ μέθοδος τυπώσεως τῶν εἰκόνων τοῦ ἡλιακοῦ μικροσκοπίου. Τὸ ἄλυτον ὅμως μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης πρόβλημα τῆς φωτογραφίας ἤρχισε νὰ βαίνῃ πρὸς τὴν ὁριστικὴν ἐπιτυχίαν ἀφ' ἧς οἱ Γάλλοι Nicéphore Nièpce (1765—1833) καὶ Daguerre ἐπελήφθησαν αὐτοῦ. Ἀφορμὴ ὅπως ἐπιδοθῇ εἰς τὰς φωτογραφικὰς ἐργασίας του ὁ Nièpce ὑπῆρξεν ἡ μανία μεθ' ἧς ἠσχολεῖτο ἀπὸ τοῦ 1813 εἰς τὴν νεωστὶ τότε ἐφευρεθεῖσαν λιθογραφίαν. Μετὰ τὴν στράτευσιν τοῦ υἱοῦ του ἀπέμεινεν ὁ Nièpce ἄνευ σχεδιαστοῦ, τότε δὲ διενοήθη τὴν αὐτόματον τύπωσιν τῶν σχεδίων διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου. Μέρος ὅμως τῶν ἰδεῶν του ὀφείλει ὁ Nièpce εἰς τὸν ἀδελφόν του Claude. Τῷ 1816 ἐπέτυχε τὴν τύπωσιν τῶν εἰκόνων τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως διαλύματος ἀσφάλτου εἰς ἔλαιον λαβαντίδος. Κατὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν μέθοδον ἐπεχρίετο ἡ ἐπιφάνεια μεταλλίνης πλακὸς διὰ τοῦ ἀνωτέρω διαλύματος καὶ ἀκολούθως ἐφέρετο εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλαμον, ὅπου διὰ νὰ τυπωθῇ ἡ εἰκὼν ἀπῃτεῖτο νὰ ἀφεθῇ ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ θαλάμου ἐπλύνετο ἡ εἰκὼν διὰ μείγματος πετρελαίου καὶ ἐλαίου λαβαντίδος, ὅτε διελύοντο τὰ μὴ προσβληθέντα ὑπὸ τοῦ φωτὸς μέρη τοῦ ἐπιστρώματος τῆς πλακός, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα μέρη, ἀναλόγως τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτός, παρέμενον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀδιάλυτα. Τὴν οὕτως ἑτοιμασθεῖσαν πλάκα ἐπέχριε διὰ λιπαρῶν χρωμάτων καὶ ἐξετύπωνε. Τὰς εἰκόνας ταύτας ὁ Nièpce, τὰς ὁποίας ἐβελτίωσε κατὰ τὸ 1829, ἀπεκάλει *ἡλιογραφίας*.

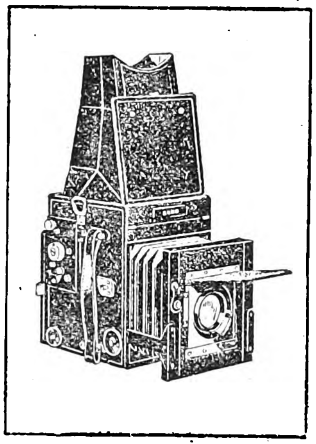

Ἀνακλαστικὸς θάλαμος.

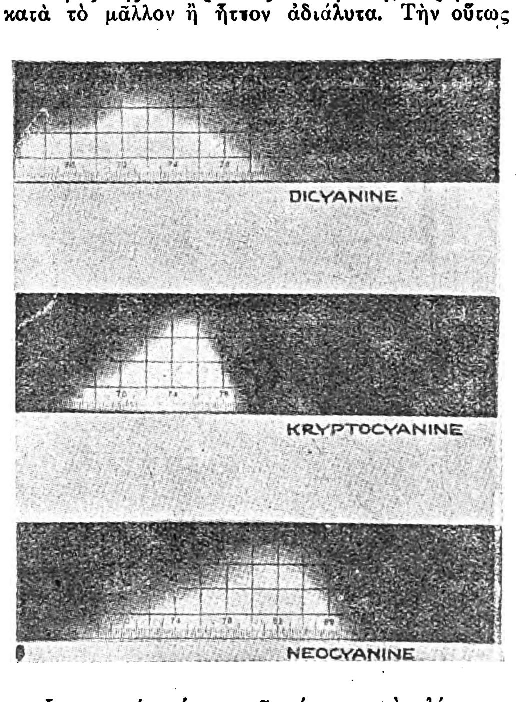

Φωτογραφία μέρους τοῦ φάσματος μὲ πλάκας εὐαισθητοποιηθείσας διὰ διαφόρων χρωστικῶν.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνωτέρω μεθόδου συνεταιρίσθη ὁ Nièpce τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1829, μέσῳ τοῦ περιφήμου ὀπτικοῦ Chevalier, δι' ἐπισήμου συμφωνητικοῦ μετὰ τοῦ Γάλλου ζωγράφου L. J. M. Daguerre (1787—1851), ὅστις ὁμοίως ἀπὸ τοῦ 1823 ἠσχολεῖτο εἰς φωτογραφικὰ ζητήματα, ὅπως βελτιώσωσι τὴν μέθοδον τῆς ἡλιοτυπίας. Ἐκ τῆς συνεργασίας ταύτης δὲν προέκυψαν ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, διότι μετ' ὀ-

Digitized by Google

λίγα ἔτη ἀπέθανεν ὁ Nièpce. Τα ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιηθέντα σκεύη καὶ ὄργανα κατετέθησαν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως Châlon, ὅπου βραδύτερον ἐδωρήθησαν καὶ διάφοροι ἡλιογραφίαι τοῦ Nièpce. Ἡ ἐνασχόλησις τοῦ Daguerre εἰς τὰ φωτογραφικὰ ζητήματα, ὅστις μόνος πλέον ἐξηκολούθησε τὰς φωτογραφικὰς ἐρεύνας του, ὀφείλεται εἰς τυχαίαν παρατήρησιν. Ἡμέραν τινὰ τοῦ θέρους τοῦ 1823 εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Διοράματος, ὅπερ εἶχε κλείσει λόγῳ τοῦ καύσωνος, παρατήρησε μετ' ἐκπλήξεως ὅτι ἡ εἰκὼν δένδρου τινός, ἥτις προεβάλλετο διὰ μικρᾶς ὀπῆς τοῦ παραθυροφύλλου ἐπὶ νεωστὶ χρωσθέντος πίνακος, ἐγκατέλειψεν ἐπὶ τοῦ πίνακος τὰ ἴχνη αὐτῆς Αἱ σοβαραὶ ὅμως φωτογραφικαὶ ἐργασίαι τοῦ Daguerre εἰς τὴν φωτογραφικὴν δύναται νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἤρχισαν μόνον ἀφοῦ ἐγνωρίσθη οὗτος μὲ τὸν Nièpce καὶ ἔμαθε τὰ μυστικὰ αὐτοῦ. Εἰς τὰ ὁριστικὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου του κατέληξε μόλις τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συνεταίρου του. Ἡ ὑπὸ τοῦ Daguerre ἐπιτευχθεῖσα μέθοδος ἐκλήθη *δαγερροτυπία* (βλ. λ.).

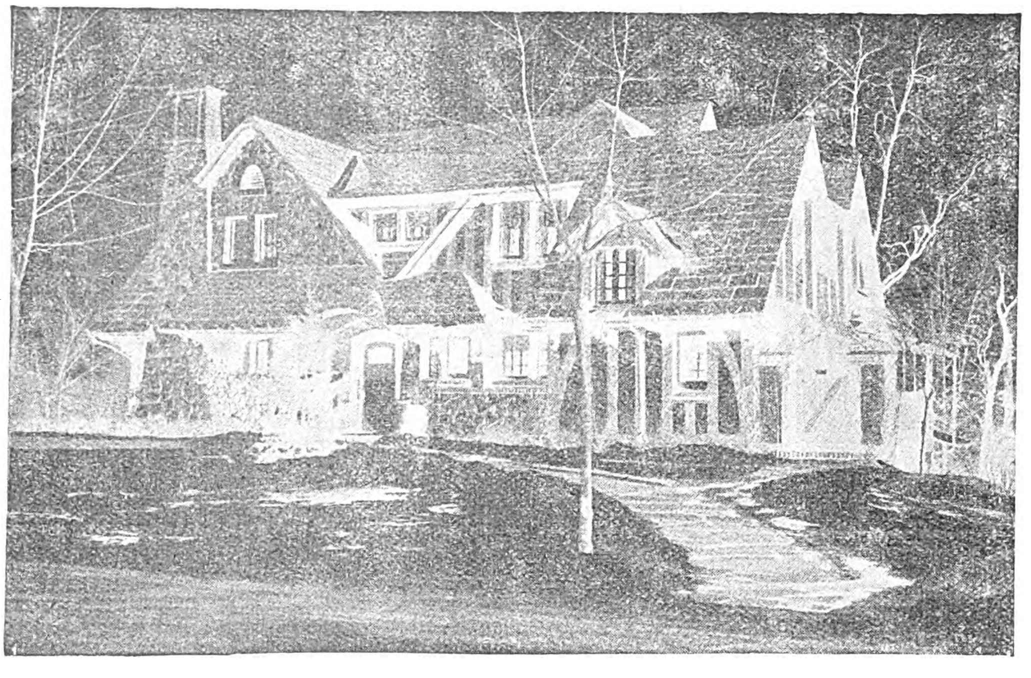

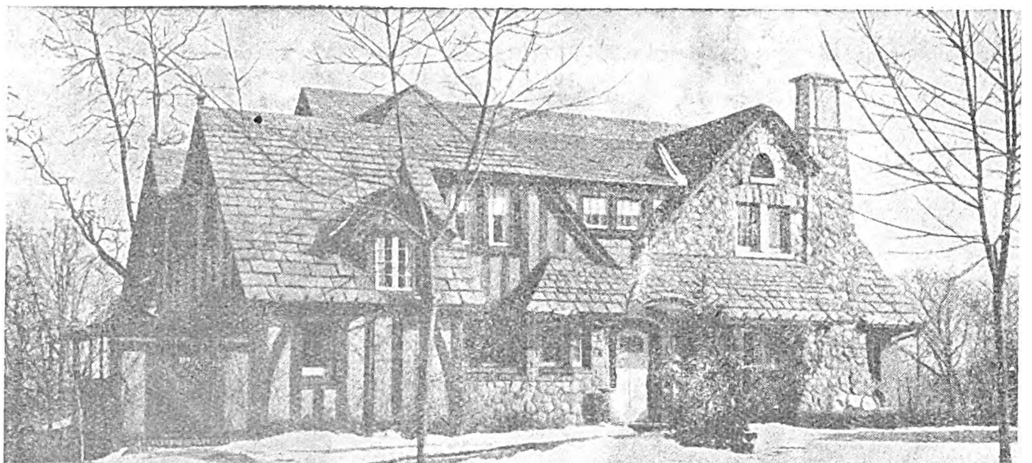

Ἄνω εἰκών: *Ἀναπαράστασις τοῦ φωτοτύπου (ἀρνητικῆς εἰκόνος)* Κάτω εἰκών: *Τὸ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω φωτοτύπου ληφθὲν φωταντίτυπον.*

Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς μεθόδου του ὁ Daguerre ἐπεζήτησεν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς. Ἡ ἑταιρεία Daguerre - Nièpce, ἥτις ἐξηκολούθει ὑφισταμένη καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Nièpce, εἶχεν ἀποφασίσει, ὅπως ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς ἐφευρέσεως γίνῃ διὰ δημοσίας ἐγγραφῆς ἢ διὰ πωλήσεως εἰς τιμὴν οὐχὶ ἐλάσσονα τῶν 200 χιλιάδων φράγκων. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν ἦτο εὔκολον, ὡς ἐκ τούτου ὁ Daguerre ἤρχισε τὴν διαφήμησιν τῆς μεθόδου. Πρὸς τοῦτο ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ φωτογραφήσῃ τὰ διάφορα μνημεῖα τῶν Παρισίων. Περιερχόμενος λοιπὸν τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων ἐφωτογράφει αὐτὰ ἐν μέσῳ τῶν συναθροιζομένων ἀργοσχόλων, οἵτινες παρηκολούθουν ποικιλοτρόπως **σχολιάζοντες**. Τὸ διὰ τὴν φωτογράφησιν χρησιμοποιούμενον ὑλικόν, ὅπερ ἐζύγιζε περίπου 50 χγρ., μετέφερεν ἐπὶ ἁμάξης. Ἡ Ἀγγλία εἶχε προσφέρει διὰ τὴν ἀγορὰν τῆς μεθόδου 200 χιλιάδας φράγκων, ἀλλ' ὁ ἐφευρέτης δὲν ἀπεδέχθη τὴν προσφοράν. Ὁ Daguerre ἀπηυθύνθη εἰς τὸν ἀκαδημαϊκὸν Arago, ὅστις ὡμίλησε σχετικῶς περὶ τῆς ἐφευρέσεως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν. Κατ' ἐντολὴν αὐτῆς οἱ Humboldt, Biot καὶ Arago μετέβησαν παρὰ τῷ Daguerre, ὅστις τοὺς ἐπέδειξε σειρὰν δοκιμίων. Εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς 7ης Μαρτίου 1839 ὁ Arago ἀνέφερε τὰ τῆς ἐπισκέψεως, ὁ δὲ Biot ἐπεβεβαίωσε τὰ λεχθέντα καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ προέτεινεν εἰς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν τὴν ἀγορὰν τῆς μεθόδου, εὐθὺς ὡς ὁ Daguerre ἐπεδείκνυεν ὅτι τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν οἰκονομικῶς συμφέροντα καὶ ὅτι ἡ μέθοδος θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τῶν ταξιδιωτῶν. Αἱ μετὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως συνεννοήσεις ἐγένοντο μέσῳ τοῦ Arago. Οὕτως ἐχορηγήθη τελικῶς ἰσοβία σύνταξις 6000 φράγκων εἰς τὸν Daguerre καὶ 4000 εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Nièpce.

Ἡ δαγερροτυπία ἀνεκοινώθη ἐπισήμως εἰς μίαν τῶν λαμπροτέρων συνεδριάσεων τῶν Ἀκαδημιῶν τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν τεχνῶν τῇ 19 Αὐγούστου 1839. Οὕτως ἡ μέθοδος αὕτη, ἀφοῦ ἐκοινοποιήθη πλέον, ἤρχισε νὰ γίνεται κτῆμα τοῦ κοινοῦ. Ὁ Daguerre ἐξέδωκε βιβλίον διὰ τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν δαγερροτυπίαν, ἐπιγραφόμενον «*Ἱστορία καὶ περιγραφὴ τῆς δαγερροτυπίας καὶ τοῦ διοράματος*». Τὸ τεῦχος τοῦτο, ἐκδοθὲν δαπάναις τῆς κυβερνήσεως, ἔγινε τὸ εὐαγγέλιον τῶν πρώτων φωτογράφων. Ἡ πώλησις καὶ κατασκευὴ δαγερροτυπικῶν συσκευῶν, ὡς καὶ ὅλων τῶν ὑλικῶν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν δαγερροτυπίαν, εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς συγγενῆ τινα τοῦ Daguerre, τὸν χαρτοπώλην Giroux. Αἱ παραγγελίαι δὲ ἦσαν τόσαι, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσῃ αὐτάς. Ἑκάστη δαγερροτυπικὴ συσκευὴ ἐστοίχιζε περὶ τὰ 625 φράγκα. Πρῶτος ἀγοραστὴς ὑπῆρξε τὸ βασιλικὸν ἰνστιτοῦτον τῶν τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων τοῦ Humboldt. Τῇ φροντίδι τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας ἐστάλησαν, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1839, δαγερροτυπικὰ δοκίμια εἰς τοὺς διαφόρους μονάρχας τῆς Εὐρώπης. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ἐξαιρετικὴν κίνησιν, ἥτις ἐσημειώθη περὶ τὴν δαγερροτυπίαν, ἡ μέθοδος εἶχε πλεῖστα μειονεκτήματα. Οὕτως ἐλαφρὸ προστριβὴ ἐπὶ τῆς πλακὸς ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν φωτογραφικὴν εἰκόνα. Τὰ φωτογραφηθέντα ἀντικείμενα εἰς τὰς ληφθείσας εἰκόνας ἀναπαριστῶντο ὡς ἐν κατόπτρῳ, ἤτοι ἀπετέλουν τὰ εἴδωλα αὐτῶν. Ὁ χρόνος, ὅστις ἀπῃτεῖτο ὅπως συντελεσθῇ ἡ φωτογράφησις, ὑπερέβαινε τὰ 15—20', ἡ ἀπόκτησις δὲ προσωπογραφίας δαγερροτυπικῶς ἀπετέλει ἀληθὲς μαρτύριον, διότι ὁ φωτογραφούμενος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐκτίθηται κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας. Πολλοὶ προσωπογράφοι ἐπέβαλλον εἰς τὸν φωτογραφούμενον ὅπως κλείῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς κατὰ τὴν φωτογράφησιν, ἐνῷ ἄλλοι, διὰ νὰ καταστήσωσι τὸ πρόσωπον φωτεινότερον, ἐκάλυπτον αὐτὸ δι' ἀλεύρου. Μεταξὺ τῶν πρώτων οἵτινες ἐφωτογραφήθησαν διὰ τῆς δαγερροτυπίας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος-Φίλιππος, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς φωτογραφήσεως ταύτης, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ὑπῆρξεν ἀπαίσιον. Ἀπὸ τοῦ 1841 ὅμως ἐβελτιώθησαν οἱ ὅροι τῆς προσωπογραφίας. Ὁ Fizeau εἰσήγαγε τὴν μέθοδον τῆς ἐπιχρυσώσεως τῆς εἰκόνος. Ἐπίσης ἐπετεύχθη ἡ παρασκευὴ μεγαλυτέρας εὐαισθησίας δαγερροτυπικῶν πλακῶν διὰ τῆς ἐπιδράσεως, ἀντὶ τοῦ ἰωδίου, ἐπὶ τῶν ἀργυρῶν πλακῶν βρωμίου ἢ χλωρίου (Goddard 1840 καὶ Claudet 1841). Ὡσαύτως ἐβελτιώθη καὶ ὁ φωτογραφικὸς θάλαμος ὑπὸ τοῦ Chevalier, ὅστις κατεσκεύασε μᾶλλον εὔχρηστον καὶ εὐμετακόμιστον θάλαμον, ζυγίζοντα περίπου 14 χλγρ. Ὁμοίως οἱ καθηγηταὶ Petzwal καὶ Ettinghausen ὑπελόγισαν φωτογραφικὸν φακὸν διὰ συνδυασμοῦ ζεύγους φακῶν, ὅστις εἰσήχθη εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τοῦ Voigländer. Παρὰ πάσας ὅμως τὰς βελτιώσεις ἡ μέθοδος τῆς δαγερροτυπίας ἐπὶ βραχὺ μόνον διάστημα διετηρήθη. Ὁ Ἄγγλος Fox Talbot (1800—1877) κατώρθωσε τῷ 1841 νὰ ἐπιτύχῃ φωτογραφικὰ ἀντίτυπα ἐπὶ χάρτου. Πρὸς τοῦτο φύλλον χάρτου ἐβαπτίζετο εἰς διάλυμα ἰωδιούχου καλίου καὶ ἀκολούθως εἰς διάλυμα ἅλατος τοῦ ἀργύρου, ἡ οὕτω δὲ ἑτοιμασθεῖσα φωτοπαθὴς πλὰξ ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς φωτογράφησιν. Ἡ ἐπ' αὐτῆς λαμβανομένη εἰκὼν ἦτο λανθάνουσα καὶ ἐνεφανίζετο εἰς διάλυμα γαλλικοῦ ὀξέος καὶ ἅλατος ἀργύρου. Ἐκ τῆς λαμβανομένης μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἀρνητικῆς εἰκόνος, διότι αὕτη παρουσίαζεν ὅλα τὰ φωτισθέντα μέρη μαῦρα καὶ τὰ μὴ φωτισθέντα λευκά, ἐλαμβάνετο δι' ἀναφωτογραφήσεως ἡ θετικὴ εἰκών. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς φωτογραφίας ἐπὶ χάρτου ἀποτελέσματα δὲν ὑπῆρξαν ἀποτελεσματικά.

Ἡ φωτογραφικὴ μέθοδος μετεβλήθη οὐσιωδῶς ἀπὸ τοῦ 1846, ὅτε εἰσήχθησαν αἱ ὑάλινοι φωτογραφικαὶ πλάκες ὑπὸ τοῦ Nièpce de St. Victor (1847). Αὗται παρεσκευάζοντο ἐκ λευκώματος ᾠοῦ ἐγκλείοντος ἰωδιοῦχον ἄργυρον, μετὰ δὲ τὴν φωτογράφησιν ἐνεφανίζοντο εἰς διάλυμα γαλλικοῦ ὀξέος καὶ ἀκολούθως ἐλαμβάνετο ἐξ αὐτῶν τὸ θετικὸν ἀντίτυπον (φωταντίτυπον). Καὶ τὰς πλάκας ὅμως τοῦ Nièpce, αἵτινες παρουσίαζον ὡραίαν εἰκόνα, ἀλλ' ἐμειονέκτουν σημαντικῶς, ἀντικατέστησαν αἱ ὑπὸ τοῦ Le Gray (1849) προταθεῖσαι ὑάλινοι πλάκες, αἵτινες ἔφερον ἀντὶ λευκώματος στρῶμα κολλοδίου ἐκ τοῦ μόλις κατὰ τὸ 1846 παρασκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Schönbein κολλοδιοβάμβακος. Εἰς τὰς πλάκας τοῦ Le Gray ἔδωκε πρακτικὴν ἐφαρμογὴν ὁ Scott Archer (1851). Αἱ πρῶται φωτογραφικαὶ πλάκες, αἵτινες ἔφερον ὡς φορέα τῆς φωτοπαθοῦς οὐσίας ζελατίνην, ἐδοκιμάσθησαν ἀνεπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Poitevin. Οὗτος ἀπέτυχεν εἰς τὸν σκοπόν του, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐχρησιμοποίησε τὸν ἐλάχιστα φωτοπαθῆ ἰωδιοῦχον ἄργυρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν ἐφήρμοσε κατάλληλα ἐμφανιστικὰ διαλύματα. Αἱ διὰ ζελατίνης ξηραὶ φωτογραφικαὶ πλάκες, αἵτινες περιεῖχον ὡς φωτοπαθὲς ὑλικὸν τὸν βρωμιοῦχον ἄργυρον, δηλαδὴ αἱ ἀνάλογοι πρὸς τὰς σημερινὰς φωτογραφικὰς πλάκας, εἰσήχθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν φωτογραφικὴν χρῆσιν τῷ 1871.

Σημαντικὴν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φωτογραφίας κατέχει ἐπίσης ἡ ὑπὸ τοῦ H. W. Vogel γενομένη παρατήρησις (1871), ὅτι ὀργανικαί τινες οὐσίαι ἐπαυξάνουν τὴν φωτοπάθειαν τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν, ὡς πρὸς τὰς ἐρυθράς, πρασίνας καὶ κιτρίνας ἀκτινοβολίας. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω παρατηρήσεως ἐγένετο ἡ παρασκευὴ τῶν ὀρθοχρωματικῶν καὶ παγχρωματικῶν πλακῶν (1873). Μέγας ἀριθμὸς τῶν ὀργανικῶν χρωστικῶν ἐδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν H. M. Eder, E. Valenta καὶ E. König ὡς πρὸς τὴν εὐαισθητοποιὸν δρᾶσίν των καὶ ἀρκεταὶ ἐξ αὐτῶν χρησιμοποιοῦνται σήμερον εἰς τὴν φωτογραφικὴν τέχνην.

Παραλλήλως πρὸς τὰς τελειοποιήσεις, αἵτινες ἐγένοντο εἰς τὸ φωτοπαθὲς ὑλικόν, ἐτελειοποιήθη τὸ ὀπτικὸν σύστημα τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς

Digitized by Google

Ἡμιαντίφωτος φωτογράφησις (demi-contre lumière) (περίπτωσις φωτισμοῦ πλαγίου καὶ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς).

Digitized by Google

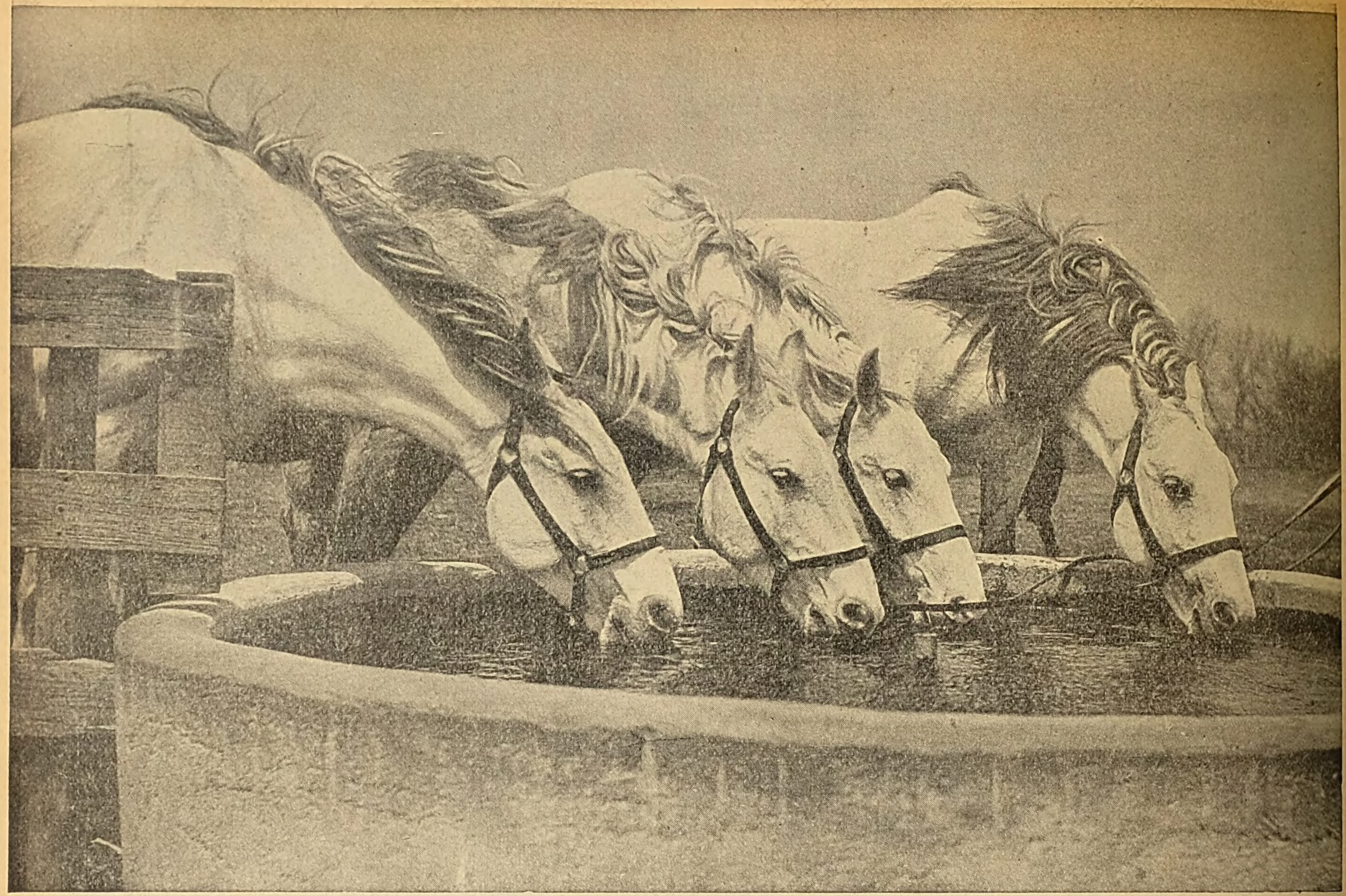

Φωτογραφία ἑλληνική, βραβευθεῖσα εἰς τὸν διεθνῆ φωτογραφικὸν διαγωνισμὸν Kodak.

Φωτογραφία ἑλληνική, βραβευθεῖσα εἰς τὸν διεθνῆ φωτογραφικὸν διαγωνισμὸν Kodak. Τύπος ἡμιαντιφώτου φωτογραφήσεως μὲ φωτισμὸν πλάγιον καὶ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν.

Digitized by Google

Φωτογραφία Ε. Εὐαγγελίδου ἀπὸ τὴν ἐν Ζαππείῳ φωτογραφικὴν ἔκθεσιν 1933.

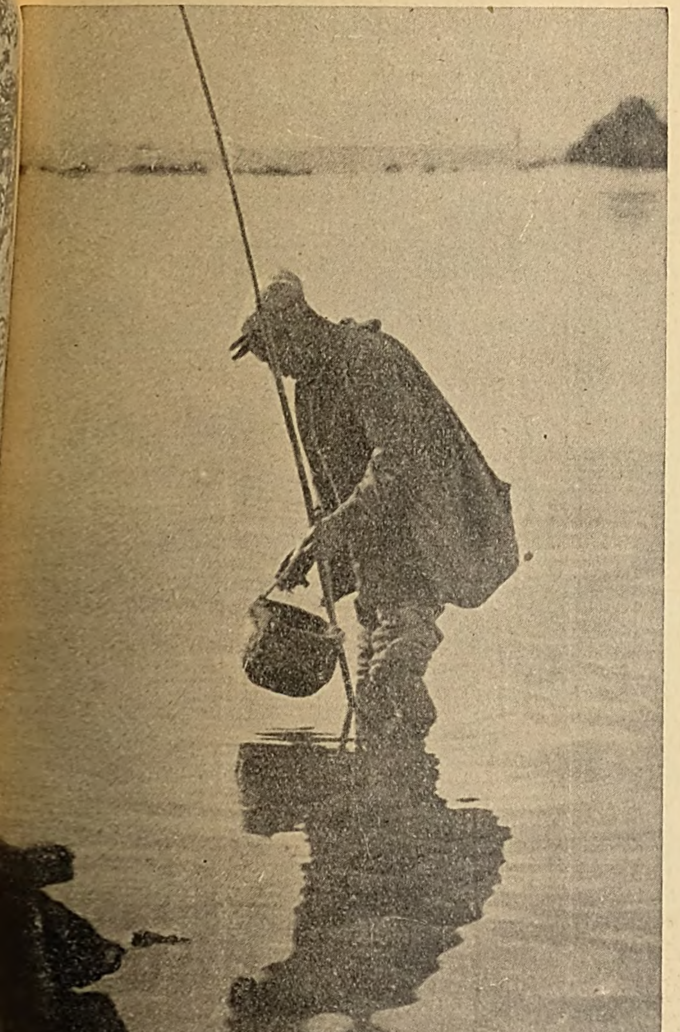

1) Φωτογραφία Θ. Καλογερίδου, ἀπὸ τὴν ἐν Ζαππείῳ φωτογραφικὴν ἔκθεσιν 1933. Τύπος ἀντιφώτου (contre-lumière) φωτογραφίας. 2) Φωτογραφία Ταμπακοπούλου - Φουντούλη ἀπὸ τὴν ἐν Ζαππείῳ φωτογραφικὴν ἔκθεσιν 1933. Τύπος ἡμιαντιφώτου θαλασσογραφίας.

Digitized by Google

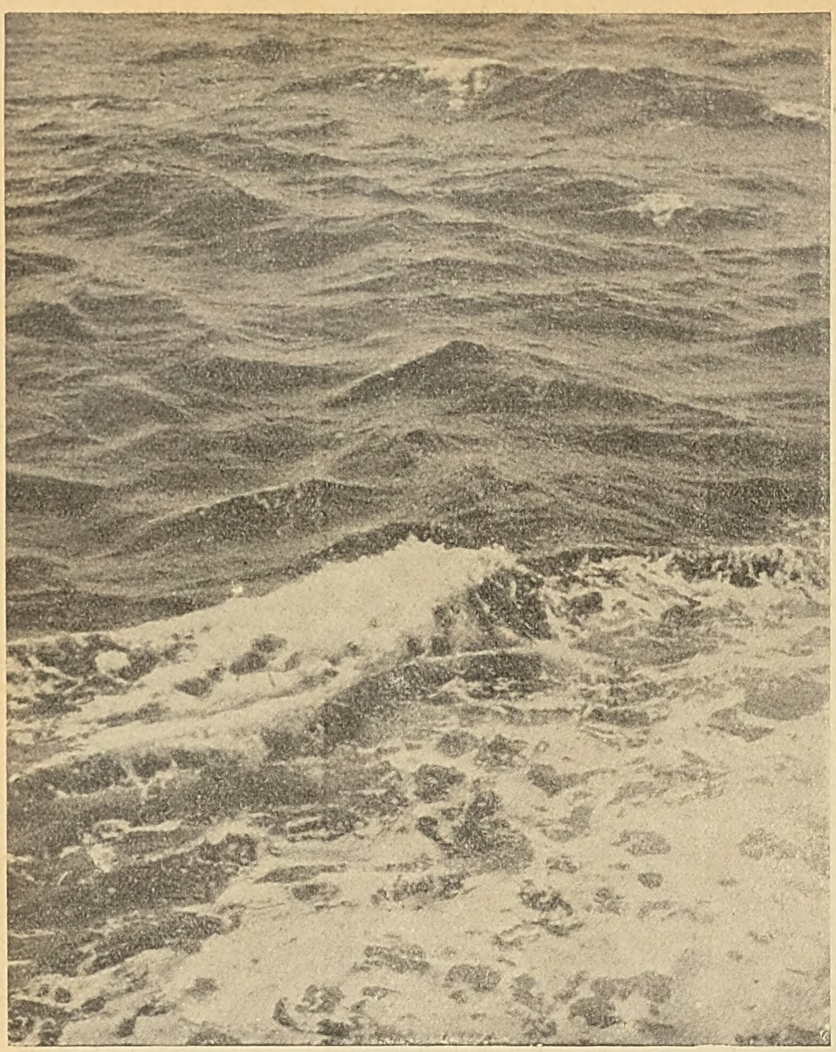

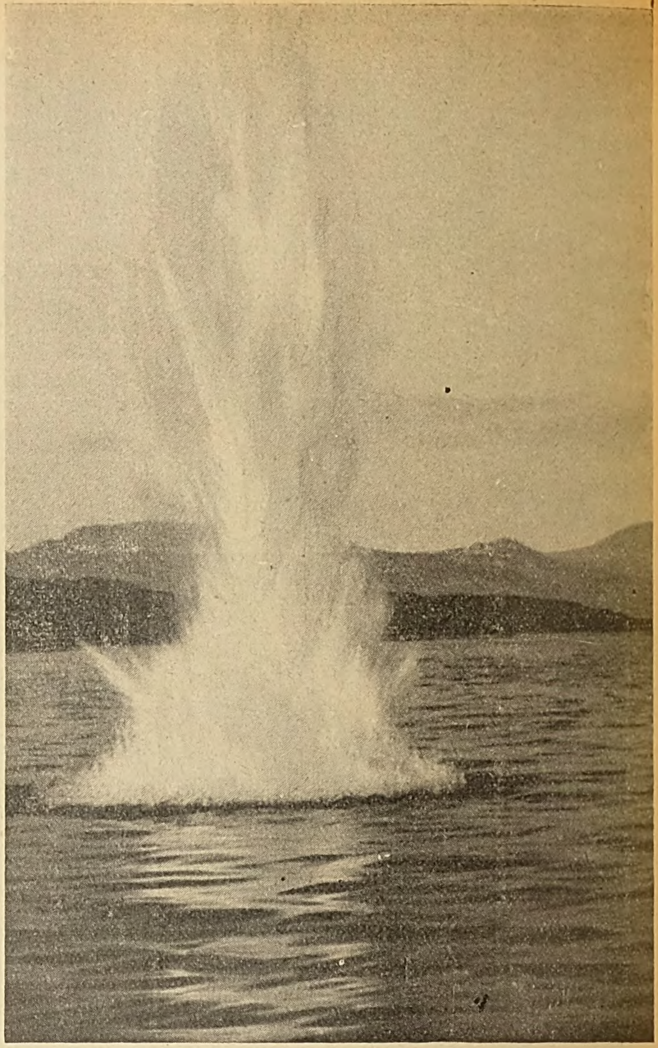

1) Θαλασσογραφία δι' ἁπλῆς φωτογραφήσεως. 2) Φωτογραφία τοῦ ἐρασιτέχνου Θ. Θανασέκου ἐκ τῆς φωτογραφικῆς ἐκθέσεως τοῦ Ζαππείου.

Φωτογραφία τοῦ Μ. Παπαδοπούλου, ἐκ τῆς φωτογραφικῆς ἐκθέσεως τοῦ Ζαππείου.

Digitized by Google

ἐγένετο δὲ καὶ συστηματικὴ φυσικοχημικὴ ἔρευνα τῶν φωτογραφικῶν φαινομένων. Ἀξιόλογον θέσιν κατέχουσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς φωτογραφικῆς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν: Andresen, Eder, ἀδελφῶν Lumière καὶ Seyewetz, οἵτινες καθώρισαν τοὺς ὅρους τῆς ἐμφανίσεως, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν Carey-Lea καὶ Lüppo-Cramer, οἵτινες ἐξήγησαν κολλοειδοχημικῶς τὸν σχηματισμὸν τῆς λανθανούσης εἰκόνος. Τὸ πρόβλημα τῆς λήψεως φωτογραφίας μὲ τὰ φυσικὰ χρώματα τοῦ φωτογραφουμένου ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον ἀπησχόλει φυσικοὺς καὶ χημικούς, εἰσῆλθεν εἰς ὁδὸν ὁριστικῆς ἐπιλύσεως περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πειραμάτων τῶν Becquerel, Poitevin καὶ Zenker ἐπέτυχεν ὁ Gab·ielle Lippmann κατὰ τὸ 1·91 τὰς πρώτας ἐγχρώμους φωτογραφίας τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος, βασιζόμενος εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ φωτὸς (στάσιμα κυματα). Ἡ μέθοδος αὐ.η ἐβελτιώθη κατόπιν ὑπὸ τῶν E. Valenta καὶ H. Lehmann. Ἕτερα πειράματα ἐγένοντο ὑπὸ τῶν E. Vallot, K. Worel καὶ Neuhausz. Ἡ παρασκευὴ εἰκόνος δ ὰ τῆς μεθόδου τῆς τριχρωμίας, ἥτις ἐπετυγχάνετο διὰ τριῶν φωτογραφήσεων κεχωρισμένων, καθ' ἃς ἐχρησιμοποιοῦντο

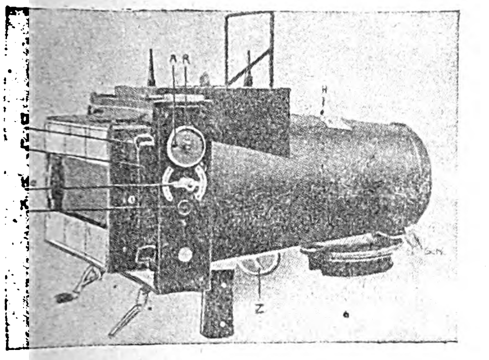

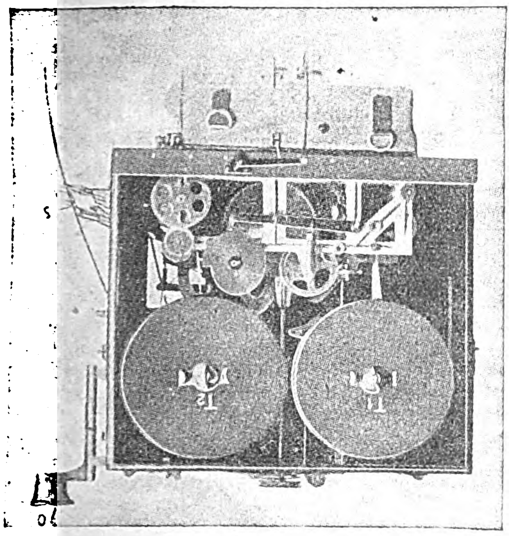

Φωτογραφικαὶ συσκευαὶ διὰ φωτογραφίας ἀπ' ἀεροπλάνων.

ὀπτικοὶ ἠθμοὶ μὲ τὰ θεμελιώδη χρώματα, ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς ἐφευρέσεως ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Lumière τῆς αὐτοχρώμου πλακὸς (1908). Διὰ τὴν ἐ ιιτυχίαν τοιαύτης μεθόδου εἶχεν ἀσχοληθῆ ἀπὸ τοῦ 1894 ὁ Joly. Ἰδιαιτέρως καρποφόρος ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις ὑπὸ τοῦ Fox Talbot τῆς φωτοπαθείας τῶν χρωμικῶν ἁλάτων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης διεμορφώθη ἡ *φωτοτυπία*, ἡ *ἀνθρακοτυπία* κ. ἄ. Αἱ πρῶται μικραὶ φωτογραφικαὶ μηχαναὶ τύπου «Kodak», αἱ λειτουργοῦσαι μὲ ταινίας φίλμ, εἰσήχθησαν ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Eastman τῷ 1888.

Τεχνική. Διὰ τὴν λῆψιν φωτογραφιῶν εἶναι ἀπαραίτητος κατὰ πρῶτον λόγον φωτογραφικὴ συσκευὴ καὶ φωτοπαθὲς ὑλικὸν (φωτογραφικαὶ πλάκες ἢ φίλμ καὶ φωτογραφικὸς χάρτης). Ἡ συνήθης πορεία διὰ τὴν λῆψιν φωτογραφιῶν εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Τοποθετεῖται ὁ φωτογραφικὸς θάλαμος μὲ ἐστραμμένον τὸν φακὸν πρὸς τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ φωτογραφηθῇ, ὅτε ἡ εἰκὼν σχηματίζεται ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ φακοῦ ὀπισθίας ἕδρας τοῦ φωτογραφικοῦ θαλάμου, ὅπου συνήθως εὑρίσκεται θαμβὴ ὑαλίνη πλάξ. Ἐὰν νῦν ἐνεργήσωμεν, ὥστε ὁλόκληρον τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς νὰ πλησιάζῃ ἢ ἀπομακρύνηται τοῦ φακοῦ διὰ τοῦ εἰδικοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κοχλίου, θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τοῦ ἀντικειμένου ἐπὶ τῆς θαμβῆς πλακός. Ὅταν ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ὥστε νὰ ἀποκλείηται ἡ εἴσοδος τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, ἀφαιρεῖται ἡ θαμβὴ ὑαλίνη πλὰξ καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς τοποθετεῖται ἡ θήκη ἡ φέρουσα τὴν φωτοπαθῆ πλάκα. Εἶτα ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα τῆς θήκης καὶ ἀποκαλύπτεται ὁ φακὸς ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ποικίλον κατὰ τὰς περιστάσεις, πάντως ὅμως βραχύτατον, ὅπως συντελεσθῇ ἡ φωτογράφησις. Ἀκολούθως καλύπτεται ἐκ νέου ἡ θήκη

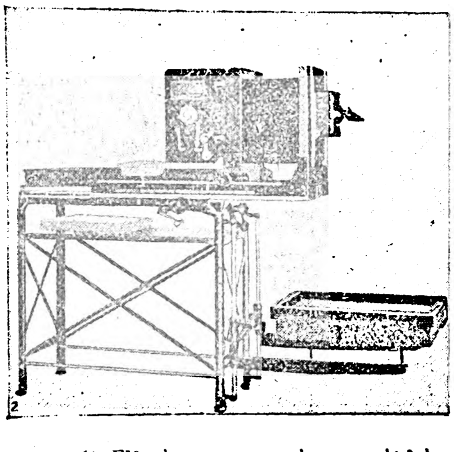

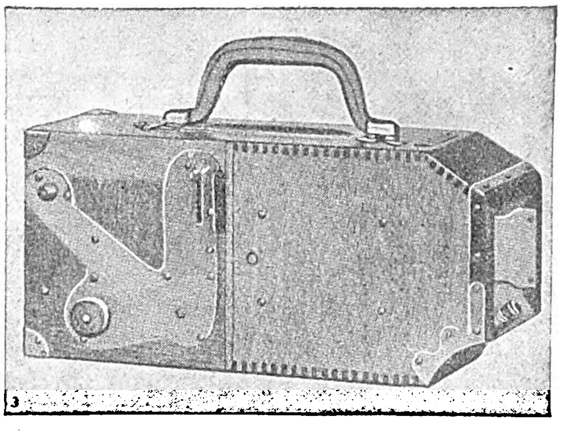

1) Εἰδικὴ φωτογραφικὴ συσκευὴ διὰ τὴν ἀναφωτογράφησιν διαφόρων δοκιμίων μὲ λίαν πιστὴν ἀπόδοσιν. 2) Φακτογράφος.

τῆς φωτογραφικῆς πλακός, ἐξάγεται καὶ φέρεται εἰς τὸ κατάλληλον ἐργαστήριον πρὸς *ἐμφάνισιν* (6λ.λ.). Ἡ φωτογραφικὴ πλάξ, ὡς ἐξήχθη τῆς συσκευῆς μετὰ τὴν φωτογράφησιν, φαινο ιενικῶς οὐδεμίαν μεταβολὴν παρουσιάζει, καθότι ἔχομεν εἰς αὐτὴν λανθάνουσαν εἰκόνα. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἡ πλὰξ διατηρεῖ ἔτι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας της ἀρκετὰ ποσὰ φωτοπαθοῦς οὐσίας, ὥστε, ἂν ἀφεθῇ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός, θὰ ἴδωμεν ὅτι μελανοῦται καὶ ἐξαλείφεται ἡ εἰκὼν τελείως. Διὰ νὰ καταστήσωμεν τὴν εἰκόνα μόνιμον, ὑποβάλλομεν αὐτὴν εἰς *στερέωσιν* καὶ ἀκολούθως πλύνεται ἡ πλὰξ καλῶς καὶ ἀφίεται νὰ στεγνώσῃ. Ἡ οὕτω λαμβανομένη εἰκὼν εἶναι τὸ φωτότυπον (ἀρνητικὴ εἰκών), ἐξ αὐτῆς δὲ λαμβάνεται τὸ φωταντίτυπον (θετικὴ εἰκὼν) διὰ τῆς καταλλήλου *τυπώσεως* ἐπὶ φωτογραφικοῦ χάρτου. Ὡς συμπληρωματικὴ ἐπεξεργασία τοῦ φωταντιτύπου, ἐκτὸς τῆς ἐμφανίσεως (ἐφ' ὅσον χρῄζει τοιαύτης) καὶ τῆς στερεώσεως, δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὁ τονισμός, ἤτοι ἡ δι' εἰδικῶν λουτρῶν μεταλλαγὴ τῆς ἀποχρώσεως αὐτοῦ (virage). Ἐνίοτε ἡ ἐργασία αὕτη εἰς εἴδη τινὰ φωτογραφικῶν χαρτῶν γίνεται ταυτοχρόνως μετὰ τῆς στερεώσεως.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἡ φωτογραφικὴ ἐργασία δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο μέρη: 1) τὴν παρασκευὴν τοῦ φωτοτύπου, καὶ 2) τὴν ἐκ τοῦ φωτοτύπου παρασκευὴν τοῦ φωταντιτύπου. Ἐκτὸς τοῦ φωτογραφικοῦ θαλάμου καὶ τοῦ φωτοπαθοῦς ὑλικοῦ ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν καθόλου φωτογραφικὴν ἐργασίαν καὶ τὰ ἀκόλουθα: 1) Βάσις διὰ τὴν στήριξιν, κατὰ τὰς φωτογραφήσεις, τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς. 2) Εἰδικαὶ θῆκαι (chassis), ἐντὸς

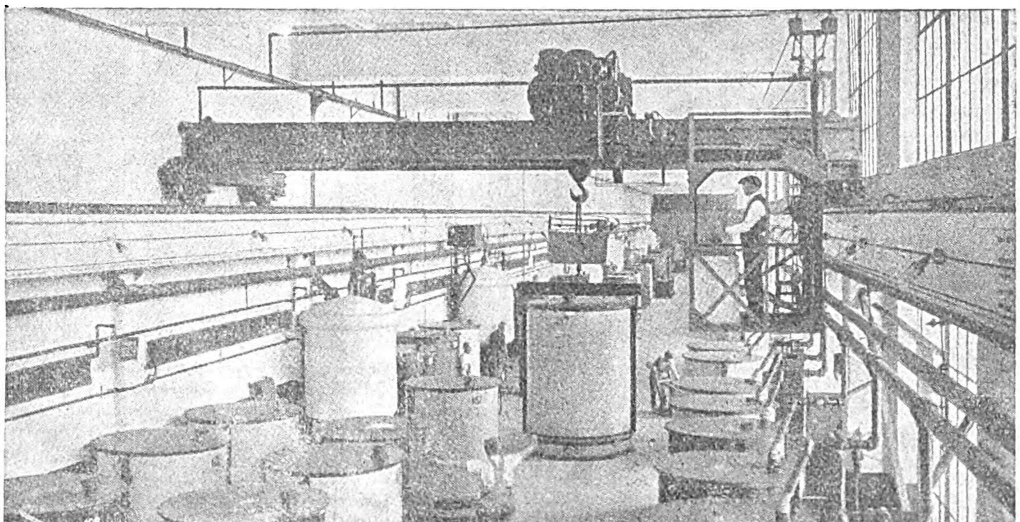

Ἐργοστάσια παρασκευῆς φωτογραφικῶν φύλλων καὶ ταινιῶν κελλουλοΐτου (φίλμ).

τῶν ὁποίων φέρονται εἰς τὴν φωτογραφικὴν συσκευὴν αἱ φωτοπαθεῖς πλάκες. 3) Ἐργαστήριον κατάλληλον διὰ τὰς φωτογραφικὰς ἐργασίας, δυνάμενον νὰ κλείεται φωτοστεγῶς καὶ φωτιζόμενον μὲ κατάλληλον ἐρυθρὸν φῶς, ἀβλαβὲς κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τὸ φωτοπαθὲς ὑλικόν. 4) Διάφοροι λεκάναι διὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ στερέωσιν. 5) Εἰδικὸν πλαίσιον τυπώσεως διὰ τὴν λῆψιν τοῦ φωταντιτύπου. 6) Διάφορα χημικὰ προϊόντα (ἐμφανιστικὰ λουτρά, ὑποθειῶδες νάτριον κλπ.).

Ἡ φωτογραφικὴ συσκευή. Ταύτης φέρονται διάφοροι τύποι, οὓς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν: 1) εἰς φωτογραφικοὺς θαλάμους μὲ βάσιν καὶ 2) εἰς φωτογραφικοὺς θαλάμους τῆς χειρός. Οἱ πρῶτοι εἶναι κυρίως βαρεῖς καὶ ὀγκώδεις, οὐδέποτε χρησιμοποιούμενοι ἄνευ βάσεως, γίνεται δὲ χρῆσις αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φωτογράφων. Τοὺς μετὰ βάσεως φωτογραφικοὺς θαλάμους διακρίνομεν εἰδικώτερον εἰς τοὺς θαλάμους τοῦ ἐργαστηρίου καὶ εἰς τοὺς θαλάμους περιηγήσεων. Οἱ τελευταῖοι εἶναι κατὰ τὸν ὄγκον μικρότεροι καὶ ἑπομένως φορητοί. Ὁ κοινὸς τύπος ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται ἐκ δύο πλαισίων, ἀποτελούντων τὸ ἐμπρόσθιον καὶ ὀπίσθιον μέρος τοῦ κωνοειδοῦς ἢ τετραγωνικοῦ ἐκ πτυχωτοῦ δέρματος θαλάμου. Μετὰ τοῦ ἐμπροσθίου πλαισίου συνδέεται διὰ γιγγλύμων σανίς, ἥτις, ὅταν ὁ θάλαμος εἶναι ἀνοικτός, ἀποτελεῖ τὴν ὁριζοντίαν βάσιν του. Ἐπ' αὐτῆς συντελεῖται διὰ καταλλήλου ὀδοντωτοῦ τροχοῦ ἡ διαδρομὴ τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ φωτογραφικοῦ θαλάμου, ὅπερ φέρει καὶ θαμβὴν πλάκα. Εἰς τὸ ἐμπρόσθιον πλαίσιον τοποθετεῖται ἡ σανὶς ἡ φέρουσα τὸν φωτογραφικὸν φακόν. Αὕτη δύναται νὰ κινῆται πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις. Οἱ φωτογραφικοὶ θάλαμοι τῆς χειρὸς δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι κατὰ τὰς φωτογραφήσεις καὶ ἄνευ βάσεως, ἡ χρῆσις ὅμως ταύτης ἐπιβάλλεται, ὅταν ἡ διάρκεια τῆς φωτογραφήσεως εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ $^1/_2$ τοῦ δευτερολέπτου. Τοὺς φωτογραφικοὺς θαλάμους τῆς χειρὸς διακρίνομεν εἰς τοὺς ἔχοντας μόνιμον ἑστίαν, ὅταν δηλαδὴ τὸ μεταξὺ φωτογραφικοῦ φακοῦ καὶ φωτογραφικῆς πλακὸς διάστημα εἶναι σταθερόν, καὶ εἰς ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὸ διάστημα τοῦτο εἶναι μεταβλητὸν εἴτε διὰ μετακινήσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἐμπροσθίου μέρους τῆς συσκευῆς δι' ὀδοντωτοῦ τροχοῦ, εἴτε διὰ μετακινήσεως πρὸς τὰ ἔσω ἢ ἔξω τοῦ φακοῦ. Οἱ φωτογραφικοὶ θάλαμοι τῆς χειρὸς φέρουν κατὰ τὸ πλεῖστον προσαρμοστικὴν κλίμακα, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας δύναται νὰ φωτογραφήσῃ τις καὶ ἄνευ προσαρμογῆς διὰ τῆς θαμβῆς πλακός.

Digitized by Google

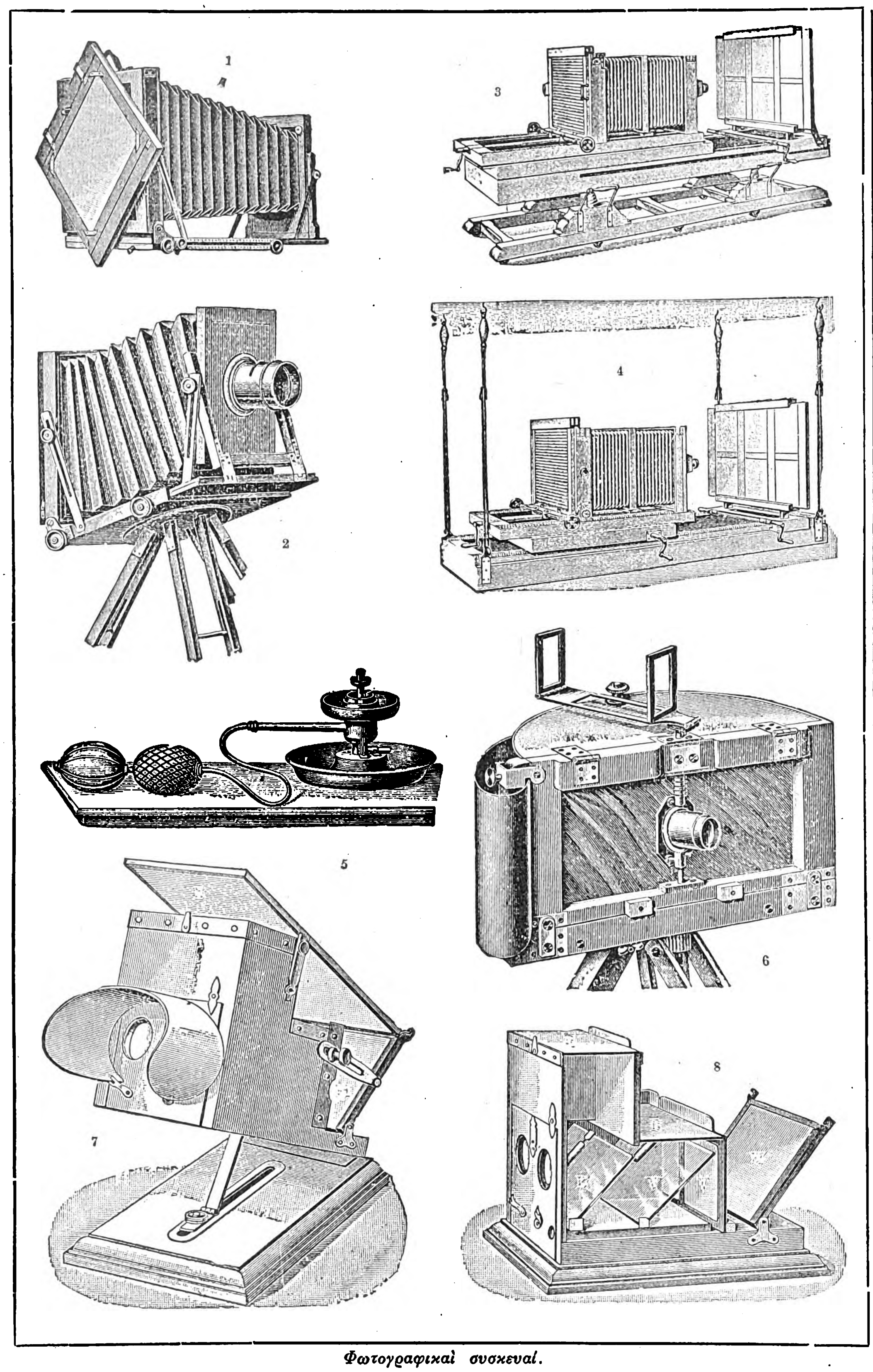

Φωτογραφικαὶ συσκευαί.

[1=Θάλαμος περιηγήσεων, δεικνύων τὸν τρόπον τῆς μεταθέσεως καθ' ὕψος καὶ πλάτος τῆς θαμβῆς πλακός. 2=Φωτογραφικὸς θάλαμος περιηγήσεων, ταλαντευόμενος. 3=Φωτογραφικὴ συσκευὴ πλήρης μετὰ μηχανικοῦ βάθρου δι' ἀνατυπώσεις. 4=Συσκευὴ ἀναφωτογραφήσεων. 5=Εἰδικὴ λυχνία μαγνησίου διὰ φωτογραφήσεις μὲ τεχνικὸν φωτισμόν. 6=Φωτογραφικὴ συσκευὴ διὰ πανοραματικὰς φωτογραφήσει . 7 καὶ 8=Χρωμοσκόπιον διὰ τὴν παρατήρησιν τῶν ἐγχρώμων φωτογραφικῶν πλακῶν.

Οἱ ἀριθμοί, οὓς φέρουν αἱ κλίμακες αὗται, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν εἰς μέτρα ἀπόστασιν τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τὴν φωτογραφικὴν συσκευήν. Βασίζεται δὲ ἡ προσαρμοστικὴ κλῖμαξ ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι δι' ἑκάστην νέαν ἀπόστασιν τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τοῦ φακοῦ συμβαίνει καὶ μετατόπισις τῆς εἰκόνος. Ἕτερον ἐξάρτημα τῶν φωτογραφικῶν συσκευῶν τῆς χειρὸς εἶναι ὁ *ἐρευνητής*, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ *εἰκονόμετρον*.

Οἱ τύποι τῶν διαφόρων φωτογραφικῶν θαλάμων τῆς χειρὸς εἶναι κυρίως οἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες: 1) Τὰ φωτογραφικὰ κιβώτια (Detectives, Kastenkamera). 2) Οἱ πτυσσόμενοι φωτογραφικοὶ θάλαμοι (Folding, Klappkamera). Οἱ μετὰ κατόπτρου φωτογραφικοὶ θάλαμοι (Chambres à miroir, Spiegelkamera) καὶ 4) Οἱ στερεοφωτογραφικοὶ θάλαμοι. Εἰς τοὺς διαφόρους τύπους τῶν φωτογραφικῶν συσκευῶν χρησιμοποιοῦνται εἴτε φωτογραφικαὶ πλάκες εἴτε ταινίαι κελλουλοΐτου (Film) ἢ φύλλα κελλουλοΐτου. Αἱ φωτογραφικαὶ συσκευαὶ αἱ λειτουργοῦσαι μὲ φωτογραφικὰς πλάκας δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ διὰ ταινίας φίλμ παρὰ μόνον διὰ φίλμ-πὰκ (φύλλα κελλουλοΐτου εἰς δέσμας). Αἱ φωτογραφικαὶ συσκευαὶ διὰ ταινίας κελλουλοΐτου (ταινίαι φίλμ) ἔχουν εἰδικὴν διάταξιν, δύνανται δὲ νὰ φορτισθῶσι διὰ τῶν ἐν λόγῳ φωτοπαθῶν ταινιῶν καὶ ἐν πλήρει ἡμέρᾳ. Τὰ συνήθη μεγέθη τῶν διαφόρων φωτογραφικῶν συσκευῶν τῆς χειρὸς εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 4×6 $^1/_2$, 4 $^1/_2$×6, 6 $^1/_2$×9, 9×12, 10×15, 13×18. Τὰ μεγέθη ταῦτα ὑπονοοῦν τὰς διαστάσεις τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Αἱ μετὰ κατόπτρου φωτογραφικαὶ συσκευαὶ φέρουν κάτοπτρον, ὅπερ κατὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς εἰκόνος διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ φέρεται εἰς κλίσιν 45° ὡς πρὸς τὸν ὀπτικὸν ἄξονα τοῦ φακοῦ. Διὰ τῆς εἰδικῆς ταύτης διατάξεως αἱ διὰ τοῦ φακοῦ προβαλλόμεναι εἰκόνες προσπίπτουν ἐπὶ τοῦ κατόπτρου τῆς θαμβῆς πλακός, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς. Αἱ συσκευαὶ αὗται ἔχουν μὲν ὡρισμένον μῆκος ἀνοίγματος, ἀλλὰ φακὸν μεταθετὸν πρὸς τὰ ἔσω ἢ ἔξω. Πλεονέκτημα τῶν συσκευῶν τούτων εἶναι ὅτι εἰς βραχύτατον χρονικὸν διάστημα δύναται νὰ γίνῃ προσαρμογὴ τῆς εἰκόνος καὶ φωτογράφησις. Οἱ στερεοφωτογραφικοὶ θάλαμοι ἀποτελοῦνται, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ δύο φωτογραφικῶν θαλάμων. Τῶν ἐν λόγῳ συσκευῶν οἱ φακοὶ ἔχουν τὴν αὐτὴν ἑστιακὴν ἀπόστασιν καὶ οἱ φωτοφράκται δύνανται νὰ λειτουργήσωσιν ὁμοχρόνως. Αἱ ὑπ' αὐτῶν παρεχόμεναι εἰκόνες ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν ὀφθαλμόν. Αἱ εἰκόνες αὗται, παρατηρούμεναι διὰ τοῦ στερεοσκοπίου, παρέχουν ἐναργῆ ἀντίληψιν τοῦ ἐκτύπου τοῦ ἀντικειμένου. Τὸ σπουδαιότατον μέρος ἑκάστης φωτογραφικῆς συσκευῆς εἶναι ὁ φωτογραφικὸς *φακός*. Εἰς τὸ σύστημα παντὸς φωτογραφικοῦ φακοῦ περιλαμβάνονται τὰ *διαφράγματα* καὶ ὁ *φωτοφράκτης*. Αἱ θῆκαι τῶν φωτοπαθῶν πλακῶν χρησιμεύουν διὰ νὰ μεταφέρωνται εἰς τὴν φωτογραφικὴν συσκευὴν φωτοστεγῶς κεκλεισμέναι αἱ φωτοπαθεῖς πλάκες. Διακρίνονται εἰς τὰς θήκας τῶν μετὰ βάσεως φωτογραφικῶν συσκευῶν καὶ εἰς τὰς θήκας τῶν φωτογραφικῶν συσκευῶν τῆς χειρός. Τοῦ πρώτου εἴδους φέρονται μοναὶ ἢ διπλαῖ τοιαῦται. Αἱ ἁπλαῖ ἀποτελοῦνται ἐξ ἁπλοῦ ξυλίνου ὀρθογωνίου πλαισίου, φέροντος ἔμπροσθεν κάλυμμα ἀφαιρούμενον δι' ἕλξεως πρὸς τὰ ἄνω, συνήθως δὲ πτυκτόν. Ὄπισθεν φέρουν θυρίδα, δι' ἧς εἰσάγεται ἡ φωτογραφικὴ πλὰξ καὶ ἥτις φέρει ἐλατήρια, διὰ τῶν ὁποίων πιέζεται πρὸς τὸ ἔμπροσθεν στερεουμένη ἡ φωτογραφικὴ πλάξ. Αἱ διπλαῖ θῆκαι σύγκεινται ἐκ δύο πλαισίων, ὧν ἕκαστον φέρει ἴδιον παραπέτασμα. Τὰ πλαίσια ταῦτα εἶναι συνήθως ἡνωμένα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ὅλη θήκη δύναται νὰ ἀνοίγῃ ὡς βιβλίον. Αἱ θῆκαι τῶν φωτογραφικῶν συσκευῶν τῆς χειρὸς εἶναι μοναῖ, διπλαῖ ἢ ἐναλλακτικαί, δυνάμεναι νὰ περιλάβωσι πολλὰς πλάκας (περὶ τὰς 12). Αἱ τελευταῖαι διὰ καταλλήλου διατάξεως ῥυθμίζουν τὴν θέσιν τῶν χρησιμοποιηθεισῶν πλακῶν ἀπὸ τὰς ἄλλας πλάκας. Εἰς τὰς θήκας τῆς κατηγορίας ταύτης περιλαμβάνονται καὶ αἱ θῆκαι τοῦ φίλμ-πάκ.

Αἱ φωτογραφικαὶ συσκευαὶ μὲ βάσιν εἶναι αἱ ἐνδεδειγμέναι διὰ τὴν τεχνικὴν καὶ συστηματικὴν φωτογραφικὴν ἐργασίαν, ἀπαραίτητοι διὰ τὰς φωτογραφήσεις προσώπων, τοπίων, τὰς ἐπιστημονικὰς φωτογραφήσεις, ὡς καὶ διὰ τὰς ἀναφωτογραφήσεις καὶ τὴν φωτογράφησιν τῶν χρωμάτων. Αἱ συσκευαὶ αὗται πρέπει νὰ εἶναι καλῶς κατεσκευασμέναι μὲ θαμβὴν ὕαλον μεταθετὴν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος καὶ ἐπὶ πλέον νὰ εἶναι εὔκολος ἡ χρησιμοποίησις δι' αὐτῶν διαφόρων φωτογραφικῶν φακῶν. Αἱ φωτογραφικαὶ συσκευαὶ τῆς χειρὸς εἶναι κατάλληλοι διὰ τοὺς ἐρασιτέχνας. Πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλοι διὰ στιγμιογραφήσεις καὶ νὰ μὴ εἶναι ὀγκώδεις καὶ βαρεῖαι. Τὸ κανονικώτερον μέγεθος τῶν συσκευῶν αὐτῶν εἶναι αἱ διαστάσεων 9×12 ἢ 10×15. Ὁ φωτογραφικός των φακὸς πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλος διὰ φωτογραφήσεις τοπίων, ὁμάδων καὶ προσώπων, μὲ γωνίαν ὀπτικοῦ πεδίου τοὐλάχιστον 70°, νὰ δύναται δὲ νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ὀπίσθιον τμῆμά του ὡς ἁπλοῦς φωτογραφικὸς φακός. Εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας δύναται νὰ ἀνταποκριθῇ ἀρκούντως ὁ συμμετρικὸς ἀναστιγματικὸς καὶ δευτερευόντως ὁ ἀπλανητικός. Ἡ ἑστιακὴ ἀπόστασις τοῦ φωτογραφικοῦ τούτου φακοῦ πρέπει νὰ εἶναι τὸ μέγιστον μὲν ἴση πρὸς τὴν διαγώνιον τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς (ἤτοι διὰ φωτογραφικὰς πλάκας 9×12, 15 ἑκτμ. κλ.). Ὁ πεπειραμένος ἐρασιτέχνης δύναται νὰ ὑπολογίζῃ καὶ εἰς φακοὺς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἑστιακῆς ἀποστάσεως, διότι διὰ τῶν πρώτων εὐνοεῖται πλειότερον ἡ προοπτικὴ τῆς εἰκόνος, ἐνῷ διὰ τῶν ἄλλων χάνει μὲν εἰς προοπτικὴν ἡ εἰκών, ἀλλ' αὐξάνεται διὰ τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μέγεθος τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου.

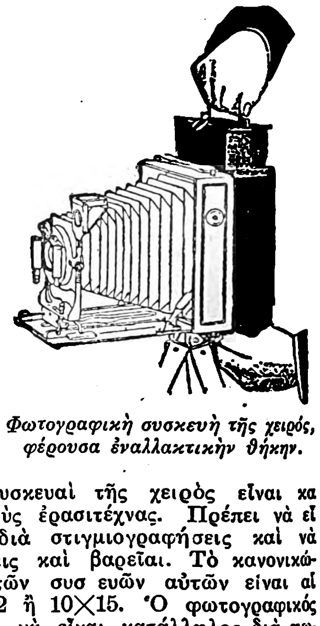

Φωτογραφικὴ συσκευὴ τῆς χειρός, φέρουσα ἐναλλακτικὴν θήκην.

Τὸ φωτοπαθὲς ὑλικόν. Εἰς τοῦτο περιλαμβάνονται αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες, ταινίαι, χάρτης καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνομεν τὴν λῆψιν τῶν φωτοτύπων καὶ φωταντιτύπων. Εἰς τὰ μέσα ταῦτα διακρίνομεν τὸν φορέα τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος, ὅστις εἶναι ὕαλος, χάρτης, ξύλον κλπ., καὶ τὸ φωτοπαθὲς στρῶμα, τὸ ὁποῖον περιέχει ζελατίνην καὶ φωτοπαθεῖς οὐσίας. Διὰ τὴν λῆψιν τοῦ φωτοτύπου χρησιμοποιοῦνται κατὰ πρῶτον λόγον ὑάλιναι φωτογραφικαὶ πλάκες, δευτερευόντως δὲ ταινίαι ἢ φύλλα κελλουλοΐτου (φίλμ, φίλμ-πάκ). Ὁ χάρτης ἐλάχιστα χρησιμοποιεῖται πρὸς τοῦτο. Αἱ σήμερον χρησιμοποιούμεναι φωτοπαθεῖς πλάκες, αἵτινες καλοῦνται καὶ *ξηραὶ πλάκες*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς διὰ κολλοδίου τοιαῦτα , αἵτινες χρησιμοποιοῦνται ὑγραί, φέρουν φωτοπαθὲς στρῶμα παρασκευαζόμενον ὡς ἀκολούθως:

Digitized by Google

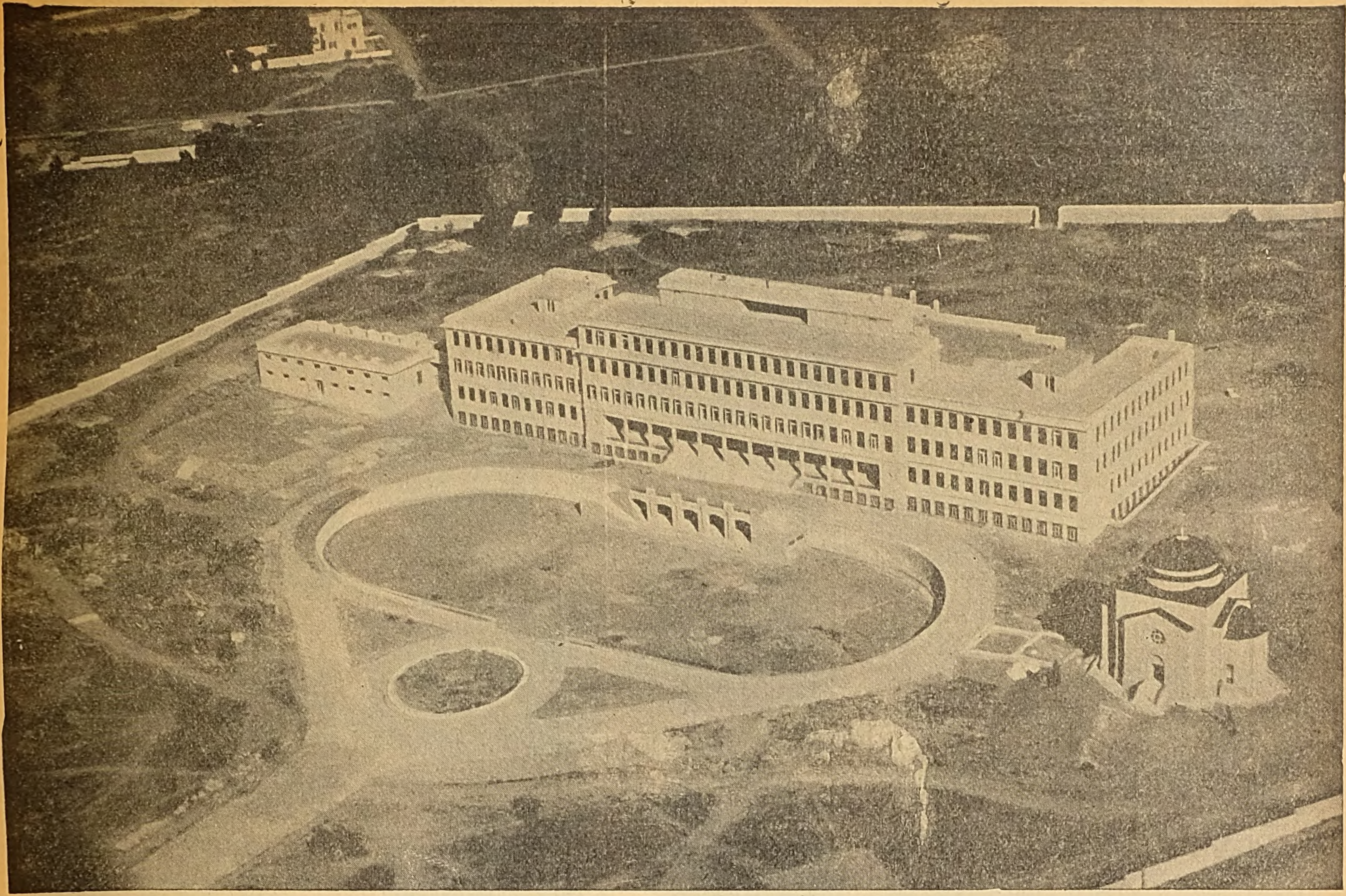

Φωτογραφία τοῦ παρὰ τὸ Ψυχικὸν Διδακτηρίου τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ληφθεῖσα ἐξ ἀεροπλάνου τοῦ τμήματος τοπογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου Συγκοινωνίας.

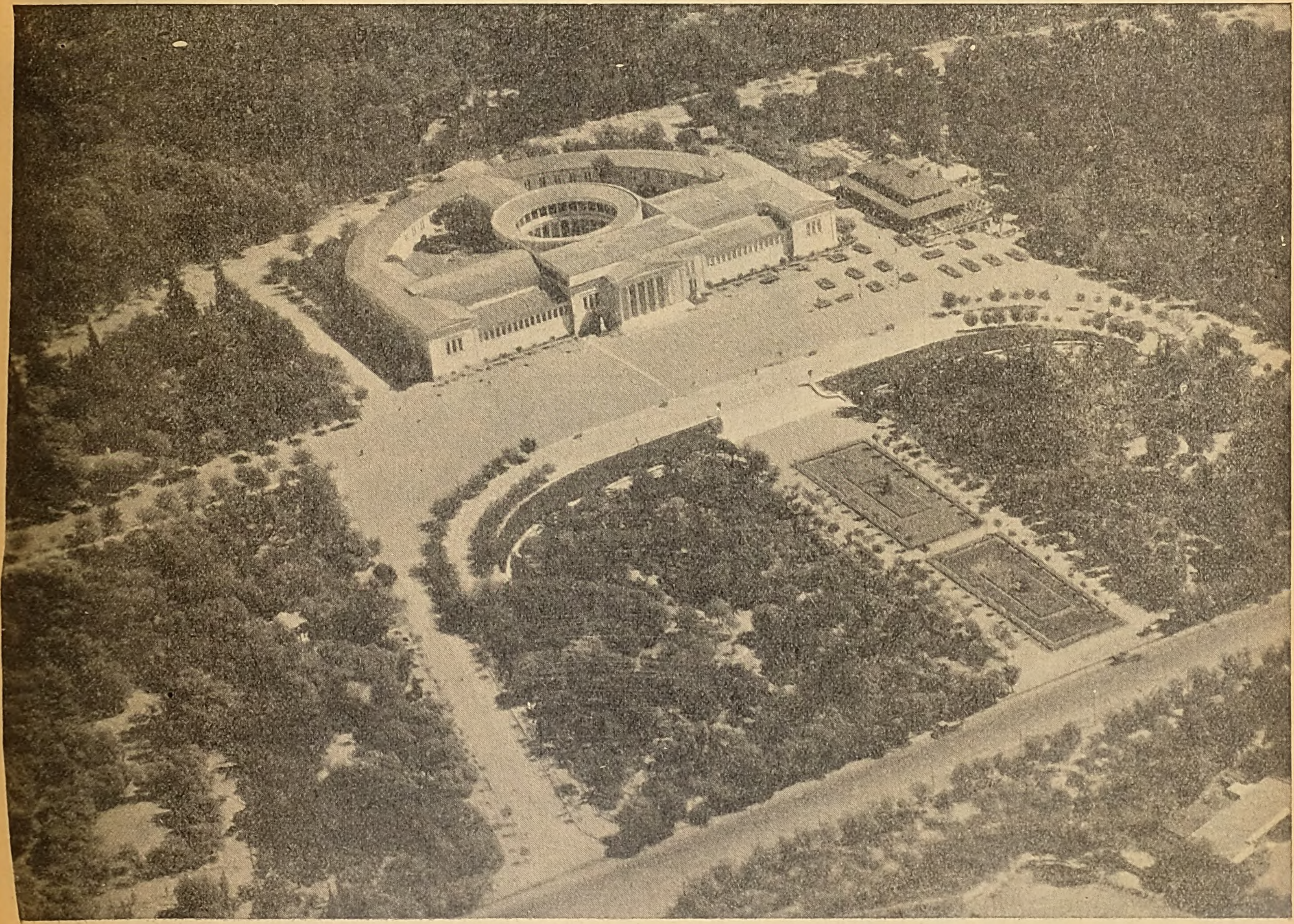

Φωτογραφία τοῦ Ζαππείου ληφθεῖσα ἐξ ἀεροπλάνου τοῦ τμήματος τῆς τοπογραφικῆς ὑπηρεσιας τοῦ ὑπουργείου τῆς Συγκοινωνίας.

Digitized by Google

φέρονται 40 γρ. ζελατίνης ἐν ὕδατι καὶ ἀφίενται πρὸς ἐξοίδησιν, εἶτα δὲ προστίθενται 25 γρ. βρωμιούχου καλίου καὶ θερμαίνεται τὸ ὅλον ἐπὶ ἀτμολούτρου εἰς 40°, ὅτε τὸ ὑγρὸν μετὰ τὴν διάλυσιν γίνεται διαυγές. Ἀκολούθως διαλύονται 25 γρμ. νιτρικοῦ ἀργύρου εἰς 250 κ. ἑκ. ὕδατος καὶ εἰς τὸ διάλυμα προστίθεται τόση ἀμμωνία, ὅση εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ διαλύσῃ τὸ σχηματισθὲν ἵζημα. Μετὰ τὴν προεργασίαν αὐτὴν φέρονται τὰ ἑτοιμασθέντα ὑλικὰ εἰς χῶρον φωτιζόμενον διὰ καταλλήλου ἐρυθροῦ φωτὸς καὶ μείγνυται τὸ διάλυμα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου μετὰ τοῦ διαλύματος τῆς ζελατίνης, ὅτε παράγεται γαλάκτωμα ἐκ τοῦ σχηματιζομένου βρωμιούχου ἀργύρου. Τὸ ὅλον φέρεται πρὸς «ὡρίμανσιν», ἥτις συνίσταται εἰς τὴν διατήρησίν του ἐφ' ἱκανὸν χρονικὸν διάστημα εἰς ὡρισμένην θερμοκρασίαν. Μετὰ τὴν ὡρίμανσιν ἀφίεται πρὸς πῆξιν, κόπτεται εἰς μικρότατα τεμάχια καὶ πλύνεται καλῶς δι' ἀφθόνου ῥέοντος ὕδατος. Τέλος τήκεται πάλιν τὸ σῶμα τοῦτο καὶ χύνεται ἐπὶ τῶν καλῶς καθαρισθεισῶν ἐπιφανειῶν τῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμεύσουν ὡς φορεῖς αὐτοῦ (ὑάλιναι πλάκες, ταινίαι κελλουλοΐτου κλπ.).

Αἱ φωτοπαθεῖς πλάκες, διὰ νὰ δίδουν καλὰ ἀποτελέσματα, πρέπει νὰ εἶναι: 1) εὐπαθεῖς, ἤτοι νὰ προσβάλλωνται καὶ ὑπὸ τῆς ἐλαχίστης ποσότητος φωτός· 2) ἀπηλλαγμέναι τοῦ λεγομένου πέπλου, ἤτοι ὅταν ἐμφανίζωνται, μετὰ τὴν ἀποσφράγισιν τοῦ κυτίου, πρὶν ὑποστῶσι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτὸς νὰ μὴ γίνεται τὸ φωτοπαθὲς στρῶμά των ἀμέσως φαιόχρουν· 3) ἡ τύπωσις τῆς εἰκόνος νὰ παρουσιάζῃ κλιμακηδὸν τὰς φωτεινὰς καὶ σκιερὰς μεταπτώσεις. Ἡ μέτρησις τῆς φωτοπαθείας τῶν διαφόρων φωτογραφικῶν πλακῶν γίνεται δι' εἰδικῶν ὀργάνων, τῶν καλουμένων *εὐπαθειομετρητῶν*. Εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἀναφέρονται συγκριτικῶς διάφοροι κλίμακες εὐπαθείας τῶν φωτοπαθῶν πλακῶν.

Αἱ ἐν τῷ ἐμπορίῳ φερόμεναι διάφοροι φωτογραφικαὶ πλάκες διακρίνονται: 1) εἰς τὰς κοινὰς ζελατινο-βρωμιαργυρούχους πλάκας, 2) τὰς χρωμοπαθεῖς (ὀρθοτονικάς, παγχρωματικάς), 3) τὰς ἀπηλλαγμένας τοῦ ἐξ ἀνακλάσεως ἐλαττώματος ἢ ἀντιαλωϊκὰς (anti-halo), πολλαὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἐν ταὐτῷ καὶ φωτοπαθεῖς, καὶ 4) τὰς αὐτοχρώμους, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φωτογραφίαν τῶν χρωμάτων. Αἱ πλειότερον καταναλισκόμεναι εἶναι αἱ κοιναὶ ζελατινο-βρωμιαργυροῦχοι πλάκες. Αὗται διακρίνονται εἰς τὰς ἐχούσας μικρὰν φωτοπάθειαν ἢ βραδείας λεγομένας πλάκας (plaques lents), εἰς τὰς πλάκας μέσης εὐπαθείας (plaques rapides, extra-rapides καὶ ultra-rapides), καὶ εἰς τὰς ὑπερτάτης εὐπαθείας (sensiblité extrême). Αἱ πλάκες μικρᾶς εὐπαθείας ἐνδείκνυνται διὰ φωτογραφήσεις ἀψύχων ἀντικειμένων (ἀναφωτογραφήσεις κλπ.), εἰς τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖται νὰ ἀποδοθοῦν πολλαὶ λεπτομέρειαι τοῦ ἀντικειμένου. Αἱ μέσης εὐπαθείας πλάκες καὶ τὰ φίλμ ἐνδείκνυνται εἰς ὅλας τὰς συνήθεις φωτογραφήσεις διὸ καὶ χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα ὑπὸ τῶν ἐρασιτεχνῶν ἰδίᾳ. Αἱ πλάκες ὑπερτάτης εὐπαθείας χρησιμοποιοῦνται διὰ φωτογραφήσεις, καθ' ἃς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντισταθμισθῇ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς φωτὸς διὰ τῆς μεγάλης εὐπαθείας (φωτογραφήσεις ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐν γένει κλπ.). Αἱ ὀρθοτονικαὶ καὶ χρωμοπαθεῖς ἐν γένει πλάκες πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ χρησιμοποιῶνται, ὅταν φωτογραφίζωνται ἔγχρωμα ἀντικείμενα (ἄνθη κλπ.), διὰ νὰ ἀποδώσουν τὸν ὀρθὸν τόνον τῶν διαφόρων χρωμάτων. Αἱ ἀντιαλωϊκαὶ πλάκες, αἵτινες φέρονται εἰς διαφόρους βαθμοὺς εὐπαθείας, χρησιμοποιοῦνται δι' ὅλας τὰς φωτογραφήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔχομεν ἰσχυρὸν φωτισμόν. Ὡς πρὸς τὸν φορέα τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος διακρίνομεν τὰς ὑαλίνους πλάκας, τὰς ἐκ κελλουλοΐτου (φίλμ, φίλμ-πάκ) καὶ τὰς χαρτίνας. Ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν διαφόρων πλακῶν εἰς τὰς διαφόρους φωτογραφήσεις δύναταί τις νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του τὸν κάτωθι πίνακα.

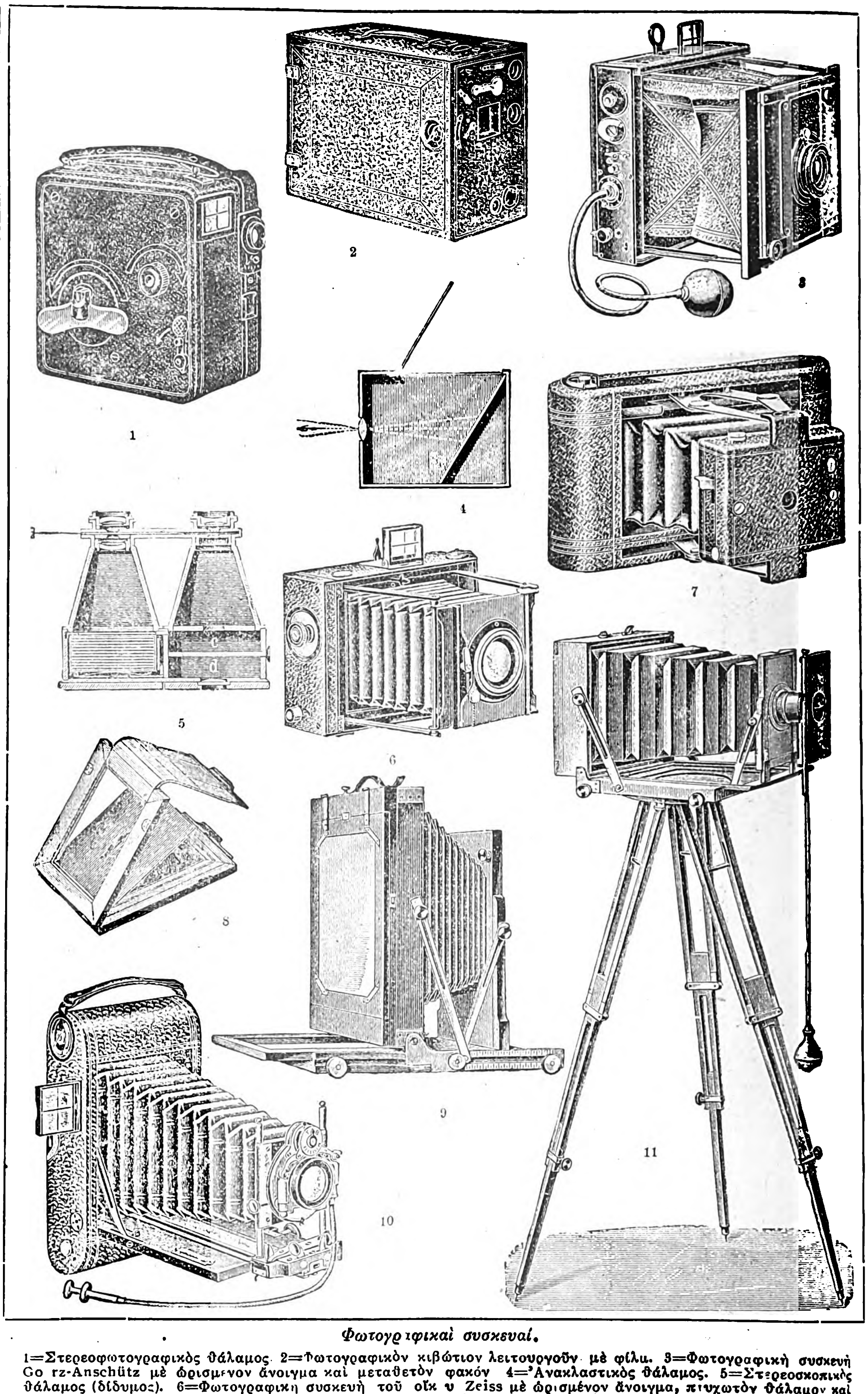

Φωτογραφικαὶ συσκευαί.

1=Στερεοφωτογραφικὸς θάλαμος. 2=Φωτογραφικὸν κιβώτιον λειτουργοῦν μὲ φίλμ. 3=Φωτογραφικὴ συσκευὴ Goerz-Anschütz μὲ ὡρισμένον ἄνοιγμα καὶ μεταθετὸν φακόν. 4=Ἀνακλαστικὸς θάλαμος. 5=Στερεοσκοπικὸς θάλαμος (δίδυμος). 6=Φωτογραφικὴ συσκευὴ τοῦ οἴκου Zeiss μὲ ὡρισμένον ἄνοιγμα, πτυχωτὸν θάλαμον καὶ μὲ μεταθετὸν φακόν. 7=Φωτογραφικὴ συσκευὴ Kodak μὲ ὡρισμένην ἑστίαν. 8=Διπλῆ θήκη φωτογραφικῶν πλακῶν διὰ θαλάμους περιηγήσεων. 9=Πτυσσόμενος φωτογραφικὸς θάλαμος περιηγήσεων. 10=Φωτογραφικὴ συσκευὴ λειτουργοῦσα μὲ φίλμ. 11=Φωτογραφικὴ συσκευὴ περιηγήσεων μετὰ τρίποδος.

Σχετικὸ χρόνος ἐκθέσεως	Βαθμοὶ εὐπαθείας: Scheiner	Eder-Hecht	Hurter et Driffield (H et D)	Wynne	Warnercke	Watkiis	Chapman Jonnes	Σχετικ. εὐπάθειαι (κατὰ L. Clerc)	Παρατηρήσεις
100	c	—	3,2	17	8—11	—		—	Πλάκες βραδεῖαι (Plaques lents)
80	b	—	4	19	9—12	—	13—14	—	
60	a	—	5	21	10—13	—		—	
50	1	42	7	24	11—14	14	15	1	
40	2	46	9	27	12—15	18		1,27	
30	3	48	12	30	13—16	23	15—16	1,62	
23	4	50	15	35	14—17	30		2,07	
17	5	53	19	40	15—18	38	17	2,64	
14	6	56	24	44	16—19	48	17—18	3,36	Πλάκες συνήθεις (Rapides et extra-rapides)
11	7	58	31	50	17—20	62	18—19	4,28	
9	8	61	39	57	18—21	78	19—20	5,45	
7	9	64	50	64	19—22	101	20	6,95	
5,5	0	66	61	72	20—23	129	21	8,86	
4	11	68	82	81	21—24	164	22	11,3	Πλάκες λίαν ταχεῖαι (Ultra-rapide)
3,3	12	71	104	92	22—25	209	22—23	14,4	
2,6	3	74	133	104	23—26	266	23	18,3	
2	14	77	170	117	24—27	339	24	23,4	Πλάκες ὑπερτάτης εὐπαθείας (Sensibilité extrême)
1,6	15	80	216	132	25—27	432	25	29,8	
1,3	16	82	276	150	25—28	551	—	37,9	
1	17	84	351	169	26—29	702	—	8,4	
0,8	8	86	418	190	27—30	895	—	61,6	
0,6	19	88	570	215	28—31	1040	—	78,6	
0,5	20	90	727	243	29—32	1454	—	100	
0,4	21	—	—	—	—	—	—	—	

Φωτογραφήσεις.	*Εἶδος φωτοπαθῶν πλακῶν.*
1) Ἐρασιτεχνικαὶ ἐν γένει	Κοιναὶ μέσης μὲν εὐπαθείας διὰ τὰς ἐν ὥρᾳ θέρους, ὑπερτάτης δὲ διὰ τὰς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος.
2) Προσώπων (Portraits). α) ἐν τῷ ἐσωτερικῷ οἰκημάτων ἢ ἐν ἐργαστηρίῳ.	Μέσης εὐπαθείας διὰ τὸ θέρος καὶ ὑπερτάτης διὰ τὸν χειμῶνα, εἰδικῶς δὲ ἀντιαλωϊκαὶ διὰ τὰς ἐναντιοφώτους φωτογραφήσεις.
β) ἐν ὑπαίθρῳ	Μέσης εὐπαθείας.
3) Λίαν ταχεῖαι στιγμιογραφήσεις.	Ὑπερτάτης εὐπαθείας.
4) Ἀνατυπώσεις.	Βραδεῖαι, εἰδικῶς δὲ ὀρθο- ἢ παγχρωματικαὶ ἐπὶ ἐγχρώμων εἰκόνων.
5) Ἀρχιτεκτονικαί.	Μέσης εὐπαθείας (rapides) ἢ βραδείας.
6) Διὰ τεχνητοῦ φωτός.	Μέσης εὐπαθείας (extra-rapides) ἀντιαλωϊκαὶ (anti-halo).
7) Ἐσωτερικοῦ οἰκημάτων.	Βραδεῖαι (lents) ἢ καὶ μέσης εὐπαθείας (rapides) ἀντιαλωϊκαί.

Digitized by Google

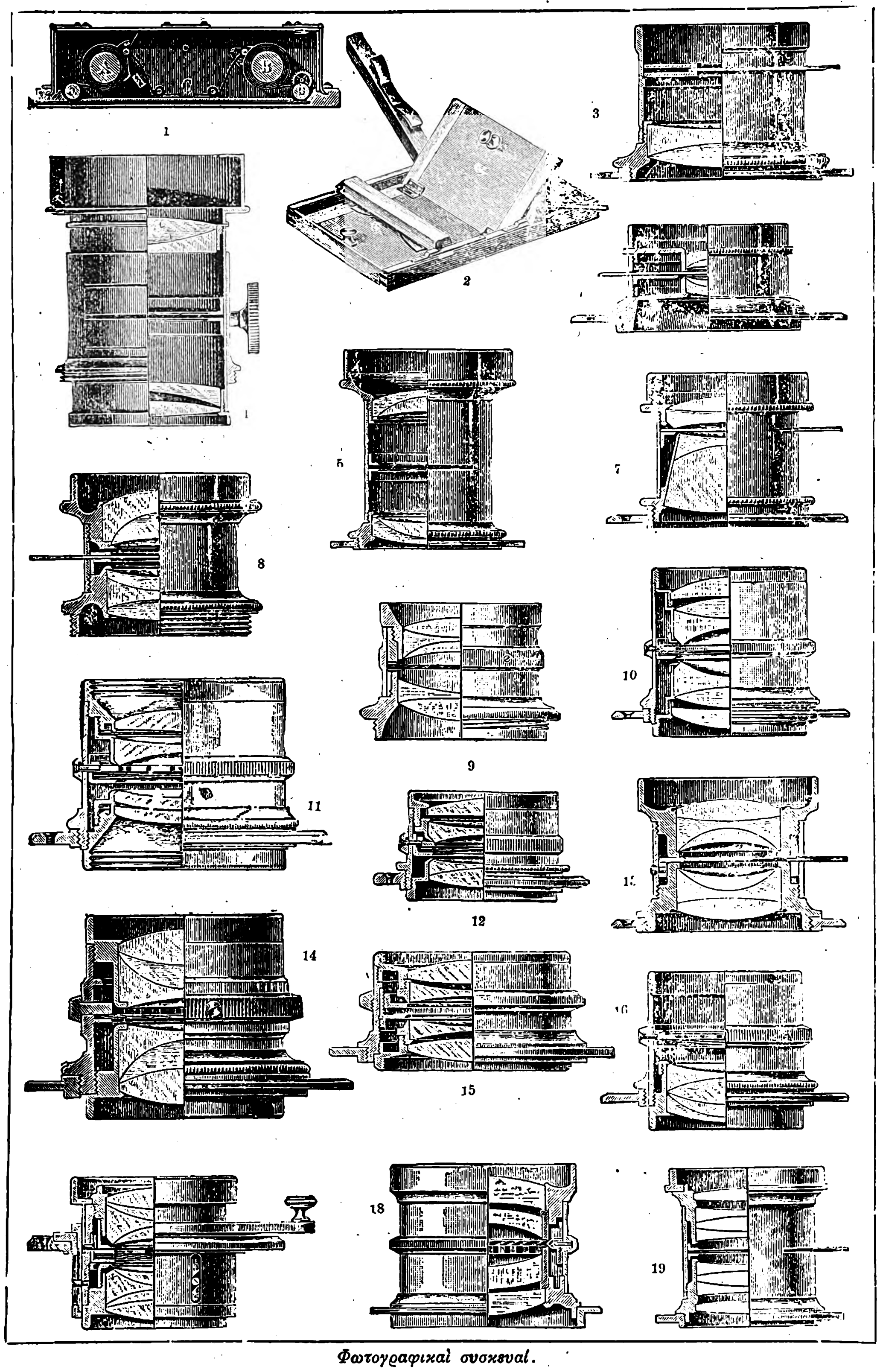

Φωτογραφικαὶ συσκευαί.

(1=Ἐγκαρσία τομὴ φωτογραφικῆς συσκευῆς λειτουργούσης μὲ φίλμ. 2=Πλαίσιον τυπώσεως. 3=Φακὸς ἀχρωστικὸς διὰ τοπία. 4=Διπλοῦς ἀσύμμετρος ἀντικειμενικὸς τοῦ Petzval διὰ προσωπογραφήσεις. 5=Ἀντικειμενικὸς ἀπλανητικὸς τοῦ Steinheil. 6=Τύπος ἀντικειμενικοῦ ἀπλανητικοῦ τοῦ Steinheil μεγάλου γωνιώδους ἀνοίγματος. 7=Τύπος ἀντιαπλανητικοῦ φακοῦ τοῦ Steinheil. 8=Διπλοῦς συμμετρικὸς ἀνασ ιγματι ὸς τύπου Zeiss Protar. 9=Τύπος περιπλανητικ ῦ φακοῦ τοῦ Leitz. 10=Τύπος ἀπλανητικοῦ ἀντικειμενικοῦ τοῦ Zeiss. 11=Διπλοῦς ἀν στιγματικὸς τύπου Zeiss Unar. 12=Ἁπλοῦς ἀσύμμετρος ἀναστιγ ατικὸς τύπου Zeiss Tessar. 13=Διπλοῦς σ μμετ ικὸς ἀν στιγματικὸς τοῦ Goerz. 14=Τύπος ὀρθοαστιγματικοῦ τῶν Steinheil-Voigtländer (Kollinear). 15=Διπλοῦς ἀναστιγματικὸς τύπου Celar τοῦ Goerz. 16=Ἁπλοῦς ἀναστιγματικὸς τοῦ Zeiss. 17=Ἀντικειμενικὸς τοῦ Reichert. 18=Τύπος ἀριστοαστιγματικοῦ τοῦ Meyer. 19=Τύπος διπλοῦ συμμετρικοῦ ἀναστιγματικοῦ Aletar τοῦ Goerz.

8 Ἐναντιόφωτοι (contre lumière)	Μέσης εὐπαθείας, ειδικῶς δὲ ὀρθοχρωματικαί, ἀντια ωτικαί.
9) Τοπίων.	
α) Ἐν ὥρᾳ θέρους, ἀνοίξεως, φθινοπώρου.	Μέσης εὐπαθείας extra ἢ ultra-rapides ὀρθοχρωματικαὶ καὶ ἐπὶ ειδικῶν περιπτώσεων ἀντιαλωϊκαὶ (π χ. κάτωθι δένδρων κλπ.).
β) Ἐν ὥρᾳ χειμῶνος.	Ὑπερτάτης εὐπαθείας.

Αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες δέον ἀπαραιτήτως νὰ προφυλάσσωνται καλῶς ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ὑγρασίας, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας. Ὅταν ληφθῶσιν ὅλαι αἱ κατάλληλοι προφυλάξεις διὰ τὴν συντήρησίν των, δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ μακρόν, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ φωτοπαθὲς στρῶμά των ἔχῃ ὡς φορέα τὴν ὕαλον.

Περὶ τῶν ἑτοίμων φωτοτύπων. Τὸ φωτότυπον, ὅπερ λαμβάνεται ἐπὶ τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν, ἐλέγχεται μετὰ τὴν λῆψιν, ἐμφάνισιν καὶ στερέωσιν, κατὰ πόσον δύναται νὰ δώσῃ καλὰ φωταντίτυπα διὰ τῆς τυπώσεως ἐπὶ ἑτέρου φωτοπαθοῦς στρώματος. Τὰ κυριώτερα σφάλματα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ παρουσιάζῃ φωτότυπόν τι, εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Ἐμφανίζεται σκληρόν, ἤτοι δεικνύει ὅλως ἰσχυρὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ φωτὸς καὶ σκιῶν, παρουσιάζον εἰς τὰ περισσότερα φωτισθέντα μέρη ἰσχυρὰν μελάνωσιν, ἐνῷ τὰ σκιερὰ μέρη δεικνύουν σχεδὸν ὑαλώδη διαφάνειαν. Τὸ σφάλμα τοῦτο δύναται νὰ ἔχῃ ὡς αἴτια: 1) ἀνεπαρκῆ χρόνον φωτογραφήσεως, 2) ἐντονωτέραν ἐπίδρασιν τοῦ ἐμφανιστικοῦ λουτροῦ λόγῳ τοῦ χρόνου τῆς ἀφέσεως ἐν αὐτῷ τῆς πλακός, τῆς πυκνότητός του ἢ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας του. Τὸ φωτότυπον παρουσιάζεται μαλακόν, τουτέστι δὲν δεικνύει ἰσχυρὰς ἀντιθέσεις, ἔχει ὅμως τοὺς ἡμιτονισμούς του. Τὰ τοιαῦτα φωτότυπα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὡς ἔχουν δι' ἐκτυπώσεις, ἐνῷ τὰ σκληρὰ πρέπει νὰ ὑποβληθοῦν εἰς κατάλληλον ἐξασθένησιν. Τὸ φωτότυπον παρουσιάζεται ἀσθενὲς ἢ μονότονον μὲ τελείαν σχεδὸν ἔλλειψιν ἀντιθέσεων· τὰ φωτεινὰ μέρη παρουσιάζονται τεφρά, αἱ λεπτομέρειαι ἐλλείπουν καὶ τέλος ὅλη ἡ εἰκὼν παρουσιάζεται τεφρά. Αἴτια τούτου εἶναι ἢ παρατεταμένος χρόνος φωτογραφήσεως ἢ χρησιμοποίησις λίαν ἀραιοῦ ἐμφανιστικοῦ διαλύματος. Βελτίωσις δύναται νὰ ἐπέλθῃ δι' ἐξασθενήσεως. Τὸ φωτότυπον παρουσιάζεται σκοτεινόν, ἤτοι τόσον μέλαν καὶ ἀδιαφανές, ὥστε δυσκόλως διακρίνεται τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς ὑπερέκθεσιν καὶ παρατεταμένην ἐμφάνισιν, δύναται δὲ νὰ βελτιωθῇ δι' ἐξασθενήσεως.

Τὸ φωτότυπον παρουσιάζει: α') Πέπλον, ὅστις καλύπτει ὁλόκληρον τὴν πλάκα, καὶ τὸ περιθώριον ἀκόμη αὐτῆς. Αἴτια τούτου εἶναι: Προσβολὴ τῆς φωτοπαθοῦς πλακὸς πρὸ τῆς φωτογραφήσεως ὑπὸ ἐπιβλαβοῦς φωτός, ὡς π. χ. λίαν ἐντατικοῦ ἐρυθροῦ φωτὸς ἢ ξένου φωτὸς εἰσδύσαντος εἰς τὸ ἐργαστήριον. Ὁ πέπλος οὗτος δυνατὸν νὰ ὀφείληται εἰς τὴν ἔντονον ἐπίδρασιν τοῦ ἐμφανιστικοῦ διαλύματος (λίαν πυκνοῦ ἢ θερμοῦ), εἰς κακὴν συντήρησιν ἢ εἰς παλαιότητα τῆς πλακός. Ὅταν ὁ πέπλος εἶναι ἀσθενής, τὸ φωτότυπον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀκωλύτως, ὅταν εἶναι πυκνός, ἐπιβάλλεται ἐξασθένησις. β') Πέπλον καλύπτοντα μόνον τὴν εἰκόνα. Αἴτια τούτου εἶναι: 1) πρόσπτωσις ἀπ' εὐθείας ἡλιακοῦ φωτὸς κατὰ τὴν φωτογράφησιν ἐπὶ τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, ὅστις δὲν προεφυλάσσετο ὑπὸ σκιαδίου, 2) ὑπερέκθεσις τῆς πλακός, 3) ἔντονος δρᾶσις προσφάτου ἐμφανιστικοῦ διαλύματος, 4 ἐπίδρασις κονιορτοῦ, δι' οὗ ἦσαν κεκαλυμμένα τὰ φωτογραφηθέντα ἀντικείμενα. γ) Μερικὸν πέπλον εἰς σχῆμα κομήτου, ὀφειλόμενον εἰς ἀπρόσεκτον συντήρησιν τῶν πλακῶν ἢ χρησιμοποίησιν θηκῶν μὴ κλειουσῶν φωτοστεγῶς. δ') Μερικὸν πέπλον ὑπὸ σχῆμα παραλλήλων γραμμῶν, ὀφειλόμενον εἰς ἔκθεσιν τῆς θήκης τῆς φερούσης τὴν φωτογραφικὴν πλάκα εἰς ἄπλετον ἡλιακὸν φῶς. ε) Κίτρινον πέπλον, ἤτοι δεικνύει εἰς τὸ διερχόμενον φῶς ὁμοιόμορφον κιτρίνην χροιὰν ἢ κιτρίνας κηλῖδας. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς πρόσμειξιν ἐμφανιστικοῦ διαλύματος μετὰ στερεωτικοῦ διαλύματος ἢ εἰς τὴν μεγάλην περιεκτικότητα τοῦ στερεωτικοῦ διαλύματος εἰς ἄλκαλι. Ἐπίσης ἡ χρησιμοποίησις παλαιοῦ ἐμφανιστικοῦ λουτροῦ δύναται νὰ προκαλέσῃ τοιοῦτον πέπλον. Βελτίωσις ἐπέρχεται δι' ἐμβαπτίσεως τῆς πλακὸς ἐπὶ 1—5′ εἰς διάλυμα ὑπερμαγγανικοῦ καλίου 1 ‰ καὶ ἀκολούθως εἰς διάλυμα 1 : 10 ὀξίνου θειώδους νατρίου. στ') Διχροϊκὸν πέπλον, δηλαδὴ εἰς τὸ προσπῖπτον φῶς δεικνύει πρασίνην ἢ κιτρίνην χροιὰν καὶ εἰς τὸ διερχόμενον ῥοδίνην ἢ ἰώδη. Τὸ σφάλμα τοῦτο ὀφείλεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πρόσμειξιν στερεωτικοῦ διαλύματος μετὰ τοῦ ἐμφανιστικοῦ διαλύματος ἢ εἰς μεγάλην περιεκτικότητα αὐτοῦ εἰς βρωμιοῦχον κάλιον ἢ εἰς χρησιμοποίησιν ὀξίνου στερεωτικοῦ διαλύματος ἢ τέλος καὶ εἰς ἀτελῆ ἔκπλυσιν. Τὸ φωτότυπον δύναται νὰ βελτιωθῇ διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω περιγραφείσης μεθόδου. ζ') Διαφανεῖς κηλῖδας. Αὗται κατὰ τὸ πλεῖστον δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς φυσαλλίδας, αἵτινες ἐπεκάθησαν ἐπὶ τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος κατὰ τὴν ἐμβάπτισιν τῆς πλακὸς εἰς τὸ ἐμφανιστικὸν λουτρόν. Βελτίωσις δύναται νὰ γίνῃ διὰ καταλλήλου *διορθώσεως*. η') Μελαίνας στιγμάς, κηλῖδας ἢ ταινίας. Αὗται προέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ ῥυπάνσεως διὰ τῶν δακτύλων τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος τῶν πλακῶν ἢ καὶ εἰς ἀπρόσεκτον ψεκασμὸν διὰ σταγονιδίων ἐμφανιστικοῦ διαλύματος τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος, ἢ τέλος εἰς κονιορτόν, ὅστις ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ ζελατινοῦχον ἐπίστρωμα παρουσιάζει πτυχώσεις, πομφόλυγας, μερικὴν ἀποκόλλησιν ἢ καὶ διάλυσιν. Αἴτια τούτων δύνανται νὰ εἶναι ἡ διάφορος θερμοκρασία τῶν λουτρῶν καὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἐκπλύσεως τῶν πλακῶν, χρησιμοποίησις ἰσχυροῦ ὀξίνου στερεωτικοῦ λουτροῦ κλπ. Δύνανται νὰ προληφθῶσι τὰ σφάλματα ταῦτα διὰ καταλλήλου δέψεως τῆς ζελατίνης διὰ φορμόλης εὐθὺς μετὰ τὴν στερέωσιν. θ') Μαρμαρώσεις, ὀφειλομένας εἰς τὸν κακὸν τρόπον τῆς ἐμφανίσεως. ι') Λευκὰ ἰζήματα, ὀφειλόμενα εἰς τὴν χρησιμοποίησιν σκληροῦ ὕδατος, ἤτοι πλουσίου εἰς ἅλατα ἀσβεστίου ἢ μαγνησίου. ια') Ἀσάφειαν ἢ διπλῆν εἰκόνα, ὀφειλομένην εἰς κακὴν προσαρμογὴν ἢ εἰς κίνησιν τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς ἢ τοῦ φωτογραφουμένου κατὰ τὴν φωτογράφησιν. ιβ') Ἀναστροφὴν τῆς εἰκόνος.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀνωτέρω σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα βελτιοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς ἐνδυναμώσεως ἢ ἐξασθενήσεως, τὰ φωτότυπα, ὅταν μάλιστα εἶναι προσωπογραφήσεις, ὑποβάλλονται εἰς τὴν διόρθωσιν. Τὰ ἑτοιμασθέντα φωτότυπα, διὰ νὰ καταστῶσι συντηρήσιμα, πρέπει νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν καὶ τὸν κονιορτόν. Κατάλληλος πρὸς τοῦτο τρόπος εἶναι ἡ ἐπίχρισις τοῦ ζελατινούχου στρώματος διὰ καταλλήλου βερνικίου, ὅπερ μετὰ τὴν ξήρανσιν σχηματίζει λαμπρὸν σκληρὸν ἐπίστρωμα. Πρὸς τοῦτο χύνεται μικρὸν ποσὸν τοῦ βερνικίου εἰς τὸ μέσον τῆς πλακὸς καὶ διὰ καταλλήλου κλίσεως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας του ἐξάπλωσις αὐτοῦ. Τοιοῦτον βερνίκιον δύναται νὰ παρασκευασθῇ ἐκ 3 μ. κολλοδιοβάμβακος (νιτροκυτταρίνης) καὶ 100 γρ. ὀξικοῦ ἀμυλίου (βερνίκιον Zapon). Τὸ στρῶμα τοῦ βερνικίου δύναται νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακὸς δι' ἐκπλύσεως δι' ἀλκοόλης, πε-

Digitized by Google

ριεχούσης καὶ μικρὸν ποσὸν ἀμμωνίας. Ἐκ τῶν ἀρνητικῶν τούτων πλακῶν εἶναι εὔκολον νὰ ληφθῶσι διὰ διαφόρων ἄλλων φωτογραφικῶν μεθόδων ἀντίτυπα. Οὕτω λαμβάνονται τοιαῦτα διὰ τῆς κυανοτυπίας, πλατινοτυπίας, ἀνθρακοτυπίας, κομμεοτυπίας, βρωμελαιοτυπιας. Ἐπίσης λαμβάνονται διαθετικὰ φωταντίτυπα διὰ τυπώσεως ἐπὶ ὑαλίνων πλακῶν, ὡς καὶ ἀντίτυπα ἐπὶ καταλλήλως παρασκευασθείσης ἐπιφανείας ξύλου, ὑφάσματος, μετάλλου κλπ.

Τὸ φωτογραφικὸν ἐργαστήριον. Τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον τόσον διὰ τὸν συστηματικὸν ἐρασιτέχνην, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἐπαγγελματίαν φωτογράφον. Εἶναι χῶρος δυνάμενος νὰ κλείηται φωτοστεγῶς, φωτίζεται δὲ διὰ καταλλήλου ἐρυθροῦ φωτός. Εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦτο γίνεται ἡ ἔνθεσις τῶν φωτοπαθῶν πλακῶν εἰς τὰς θήκας των, ἡ ἐμφάνισις καὶ στερέωσις τῶν φωτοτύπων, ἡ τύπωσις τῶν φωταντιτύπων καὶ ἐν γένει ὅλαι αἱ ἐργασίαι αἱ φωτογραφικαί, αἵτινες πρέπει νὰ γίνωνται μακρὰν πάσης ἐπιβ αβῶς δρώσης ἀκτινοβολίας. Ὁ χῶρος τοῦ ἐργαστηρίου πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ξηρὸς καὶ οὐχὶ κονιορτοβριθής. Ὁ φωτισμὸς αὐτοῦ γίνετα· εἴτε διὰ φυσικοῦ φωτὸς εἴτε διὰ τεχνητοῦ. Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι ἡ φωτεινὴ πηγή, πρέπει τὸ ἐξ αὐτῆς προερχόμενον φῶς νὰ διηθηθῇ δ ὰ καταλλήλων ὀπτικῶν ἠθμῶν, σκοπούντων τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ἀκτινοβολιῶν ἐκείνων, αἵτινες βλάπτουν τὸ φωτοπαθὲς ὑλικόν. Τοιοῦτοι ἠθμοὶ εἶναι ὕαλος κεχρωσμένη εἰς τὴν μᾶζάν της ρουβινέρυθρος, εἰδικῶς κεχρωσμένα φύλλα ζελατίνης, ὕφασμα ἢ καὶ χάρτης. Ὁ ἔλεγχος τῶν ὑλικῶν τούτων γίνεται διὰ προχείρου φασματοσκοπίου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξετάζοντες τοὺς ἀνωτέρω ἠθμοὺς ἔναντι φωτεινῆς πηγῆς πρέπει νὰ βλέπωμεν ἀναλόγως τοῦ χρώματος τοῦ ἠθμοῦ καὶ τὸ ἀντίστοιχον μόνον χρῶμα. Ἐπίσης πρακτικώτερον δοκιμάζονται οἱ ἠθμοὶ ὡς ἑξῆς: Ἐκθέτομεν εἰς τὸ ἐργαστήριον, τὸ φωτιζόμενον μέσῳ τῶν ἠθμῶν, φωτοπαθῆ πλάκα κατὰ τὸ ἥμισυ κεκαλυμμένην διὰ μέλανος χάρτου καὶ ἀφήνομεν αὐτὴν εἰς ἀπόστασιν $1/2$ μέτρου ἀπὸ τῆς φωτεινῆς πηγῆς τοῦ ἐργαστηρίου, ἐπὶ 1 μόνον λεπτόν, ὁπότε ἐμφανίζεται αὐτη. Ἐὰν ἡ φωτεινὴ πηγὴ δὲν ἔχῃ ἐπιβλαβεῖς ἀκτινοβολίας, καὶ τὰ δύο ἡμίση τῆς πλακὸς θὰ ὑποστοῦν τὴν αὐτὴν προσβολήν. Τὰ σκεύη καὶ ὄργανα τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸ ἐργαστήριον εἶναι: τράπεζα μετὰ δύο λεκανῶν διὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἑτέρα διὰ τὴν στερέωσιν, ὀγκομετρικὰ δοχεῖα (κύλινδροι κλπ.), ζυγός, διάφορα χημικὰ προϊόντα, ὕδωρ ἀπεσταγμένον καὶ κοινὸν καὶ ἐν γένει ὅ,τι ἀπαιτεῖται διὰ τὰς φωτογραφικὰς ἐργασίας.

Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος φωτογράφοι, ἐκτὸς τοῦ ἐργαστηρίου ἐπεξεργασίας τῶν φωτογραφημάτων, ἔχουν καὶ εἰδικὸν ἐργαστήριον διὰ τὰς λήψεις αὐτῶν, ὅπερ ἔχει εἰδικὰς διατάξεις, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται κατάλληλος φωτισμὸς εἰς τὰς διαφόρους φωτογραφήσεις.

Ἐφαρμογαὶ τῆς φωτογραφίας. Ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς φωτογραφίας ἤρχισαν νὰ ἐπιζητῶνται διάφοροι μέθοδοι τελειοποιήσεως αὐτῆς καὶ εὐρυτέρας χρησιμοποιήσεως. Οὕτω διὰ τῆς ἀθροισματικῆς φωτογραφίας ἐπεζητήθη ἡ ἀπόδοσις ὡς ἐν ἐκτύπῳ τῆς εἰκόνος τοῦ φωτογραφηθέντο: ἀντικειμένου. Διὰ τῆς κατασκευῆς εἰδικῶν συσκευῶν ἐπετεύχθη ἡ ὑποβρύχιος φωτογραφία. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐμελετήθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη τοσοῦτον, ὥστε νὰ εἶναι πρακτικῶς ἐφαρμόσιμος, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς διαφόρους μετρήσεις τοῦ ἐδάφου. ἐκ τοῦ ἀέρος (ἐναέριος φωτογραφία), ἤτοι ἡ φωτογράφησις διὰ καταλλήλων συσκευῶν ἐξ ἀεροπλοίων, ἀεροπλάνων κλπ. Αἱ ἀπαιτήσεις διὰ τὰς φωτογραφικὰς συσκευὰς πρὸς λῆψιν φωτογραφημάτων ἀπὸ τοῦ ἀέρος εἶναι κατ' ἀρχὴν οἷαι καὶ αἱ διὰ καλὴν συσκευὴν προοριζομένην διὰ στιγμιογραφήσεις. Ἡ κατασκευὴ ἐν τούτοις τῆς συσκευῆς ταύτης πρέπει νὰ εἶναι ἁπλῆ καὶ στερεά, ἰδίως νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐχερῆ τὸ ἄνοιγμα καὶ κλείσιμον τοῦ φωτοφράκτου, ἡ ἐναλλαγὴ τῶν πλακῶν καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ ἐργασίαι τῆς φωτογραφήσεως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι λόγῳ τοῦ ψύχους δὲν ὑπακούουν εὐκόλως τὰ δάκτυλα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων χειρισμῶν. Ὁ ἐκ τοῦ ἀέρος παρατηρητὴς ὀφείλει κατὰ τὴν βραχυτάτην διαδρομὴν ἄνωθεν ἐδάφους τινὸς νὰ χρησιμοποιῇ ταυτοχρόνως τὴν φωτογραφικὴν συσκευήν, τὸν χάρτην, τὸν διαβήτην, τὸ πολυβόλον, τὴν βόμβαν, τὴν συσκευὴν τοῦ ἀσυρμάτου. Πρέπει νὰ παρατηρῇ, νὰ προσανατολίζηται, νὰ συνεννοῆται μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ, νὰ προσέχῃ τὰ ἐχθρικὰ ἀεροπλάνα καὶ ἀερόπλοια, οὕτω δὲ ἐλάχιστος χρόνος μένει εἰς αὐτόν. Τὰ φωτογραφικὰ θέματα τοῦ παρατηρητοῦ ἐκ τοῦ ἀέρος εἶναι αἱ μεμονωμέναι φωτογραφήσεις, πανοραματικαὶ φωτογραφήσεις (διὰ τὸν προσανατολισμὸν ἐκ τῶν καθέτων μεμονωμένων φωτογραφήσεων), ὁλόκληρος σειρὰ φωτογραφήσεων, αἵτινες πρέπει νὰ γίνωνται εἰς βραχύτατα χρονικὰ διαστήματα, ὡς κάθετοι φωτογραφήσεις, καὶ τέλος στερεοσκοπικαὶ φωτογραφήσεις. Αἱ ἀλληλοδιάδοχοι φωτογραφήσεις γίνονται διὰ συσκευῶν λειτουργουσῶν αὐτομάτως.

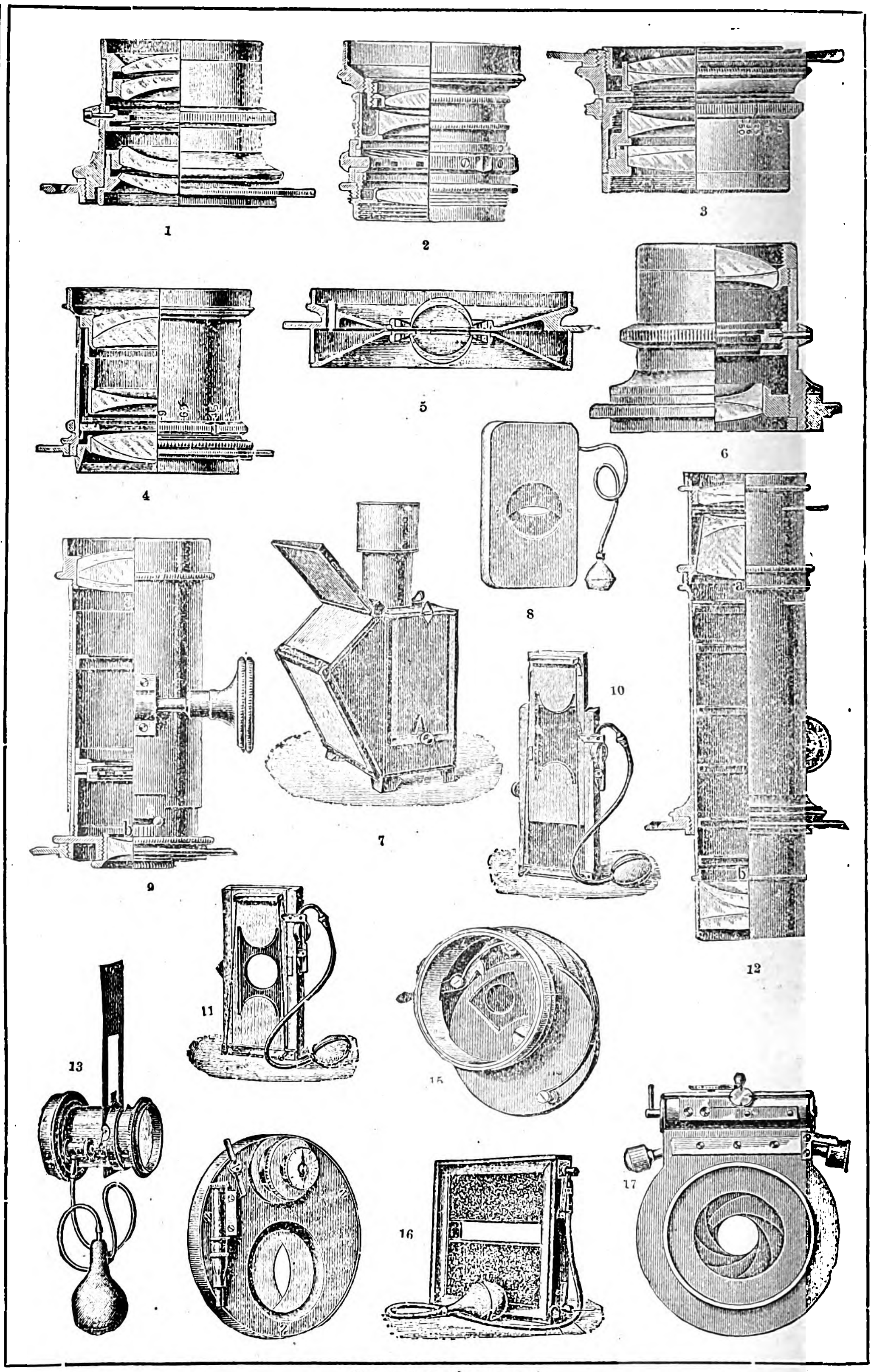

Φωτογραφικαὶ συσκευαί.

[1=Διπλοῦς ἀναστιγματικὸς (συμμετρικὸς) φακὸς τύπου Omnar Busch. 2=Τριπλοῦς ἀναστιγματικὸς φακὸς τοῦ Voigtländer. 3=Ἀσύμμετρος ἀναστιγματικὸς φακὸς τύπου Dynar τοῦ Voigtländer. 4=Τριπλοῦς ἀναστιγματικὸς φακὸς τύπου Heliar τοῦ Voigländer. 5=Διπλοῦς ἀναστιγματικὸς φακὸς μεγάλου γωνιώδους ἀνοίγματος τύπου Hypergon τοῦ Goerz. 6=Τηλαντικειμενικὸς φακὸς τύπου Bis-Telar Busch. 7=Φανὸς φωτογραφικοῦ ἐργαστηρίου. 8=Φωτοφράχτης μετὰ παραπετάσματος. 9=Τηλαντικειμενικὸς φακὸς Zeiss. 10, 11, 13, 14, 15=Διάφοροι τύποι φωτοφρακτῶν. 12=Τηλαντικειμενικὸς τοῦ Steinheil. 16=Φωτοφράκτης πλακὸς τύπου Anschütz. 17=Τύπος φωτοφράκτου μετὰ ἰριδοειδοῦς διαφράγματος.]

Ἡ ἐναέριος φωτογραφία προσέφερε κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας διὰ τὰς ἐξ ὕψους μετρήσεις ὅλων τῶν διαστάσεων πλάτους καὶ ὕψους. Ὠφελίμους ἐφαρμογὰς εὗρον ἡ *γηΐνη φωτογραμμομετρία* καὶ ἡ *στερεοφωτογραμμομετρία.* Ἐβελτιώθη αἰσθητῶς καὶ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὰς ἐναερίους φωτογραφήσεις ὁ φωτοθεοδόλιχος τοῦ C. Pulfrich. Διὰ τὴν ἐναέριον φωτογραμμομετρίαν κατεσκευάσθησαν εἰδικαὶ φωτογραφικαὶ συσκευαὶ μεγέθους 9×12 ἢ 13×18, ἐφοδιασθεῖσαι μὲ ἐκκρεμὲς ἢ στάθμην διὰ νὰ δεικνύουν τὴν κλίσιν τῆς γωνίας κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς φωτογραφήσεως. Διὰ νὰ γίνεται ἀντιληπτὸν τὸ περιεχόμενον τῶν ἐκ τοῦ ἀέρος φωτογραφημάτων καὶ νὰ διασαφηνίζωνται αἱ λεπτομέρειαι αὐτῶν, ἐφηρμόσθη ἡ διὰ διπλοῦ μικροσκοπίου παρατήρησις. Ἐπίσης ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἀρχή, ἐφ' ἧς βασίζεται ἡ στερεοσκοπία, χρησιμοποιηθεισῶν ἰδιαιτέρας κατασκευῆς συσκευῶν, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνάλυσις τῆς εἰκόνος. Νῦν ἐκ τοῦ ἀέρος φωτογραμμομετρία χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κτηματολογίων τῶν διαφόρων χωρῶν.

Ἐκ τῆς φωτογραφικῆς διεμορφώθη ἡ κινηματογραφικὴ τέχνη, ἡ ὁποία, ἐκτὸς τῆς θεαματικῆς ἀπολαύσεως, παρέχει ἐξαιρετικὴν βοήθειαν εἰς τὴν ἐπίλυσιν πλείστων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων. Ἐπίσης ἡ ἀκτινογραφία, ἥτις παρέχει μεγίστην ὠφέλειαν εἰς τὴν διαγνωστικὴν διαφόρων παθολογικῶν περιπτώσεων καὶ τὴν μελέτην τῆς ἐσωτερικῆς κατασκευῆς τῆς ὕλης, διεμορφώθη ἐκ τῆς φωτογραφικῆς τέχνης. Ἰδιαιτέραν ἐφαρμογὴν εὗρεν ἡ φωτογραφικὴ τέχνη εἰς τὰς γραφικὰς τέχνας, ὅπου διὰ τῶν πολλαπλῶν μεθόδων κατέστη εὐχερεστάτη ἡ διάδοσις τῆς εἰκόνος διὰ τοῦ τύπου. Οὕτως αἱ διάφοροι αὐτοτυπικαὶ μέθοδοι: ἡ *φωτοχρωμία*, ἡ *φωτοχρωμοτυπογραφία*, ἡ *φωτογαλβανογραφία*, ἡ *φωτολιθογραφία*, ἡ *φωτοξυλογραφία*, ἡ *φωτοψευδαργυρογραφία*, ἡ *φωτοτυπία*, καὶ πλεῖσται ἄλλαι φωτομηχανικαὶ μέθοδοι καὶ μὴ ὀφείλουν τὴν γένεσίν των καὶ τὴν διαμόρφωσίν των εἰς τὴν φωτογραφικήν. Νεώταται ἐφευρέσεις τῆς φωτογραφικῆς εἶναι ἡ *τηλεφωτογραφία* καὶ ἡ *τηλεκινηματογραφία*. Διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν εἰκόνων εἰς μακρινὰς ἀποστάσεις ἀκολουθεῖται ἡ ἑξῆς μέθοδος: Τὸ φῶς, ἀφοῦ διέλθῃ διὰ τῶν διαφόρων θέ-

Digitized by Google

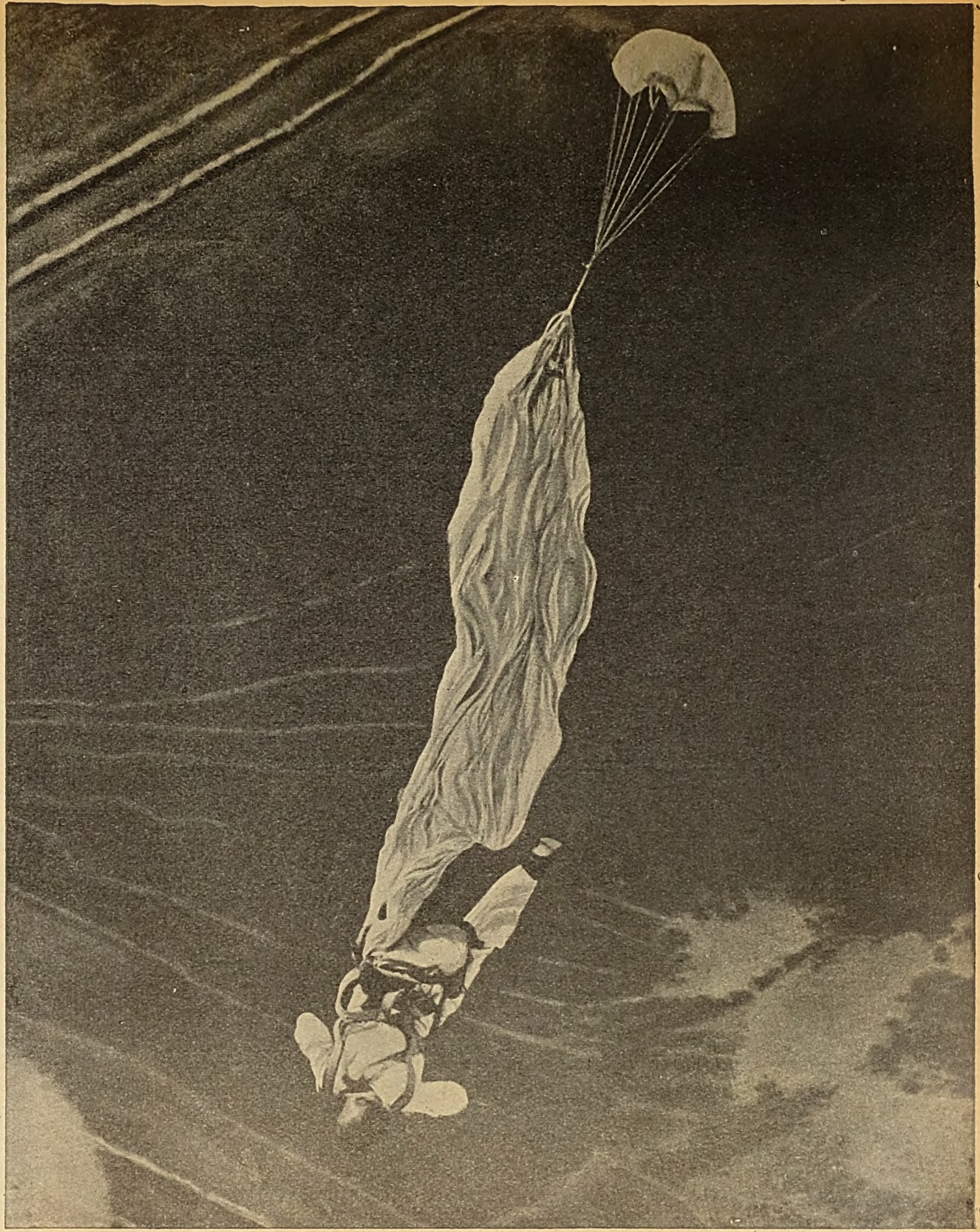

1) Φωτογραφία βενζινακάτου, παρέχουσα τὴν εἰκόνα τῆς ταχύτητος αὐτῆς. Ἐλήφθη ἐν Southampton. 2) Φωτογραφία ἀεροπόρου πίπτοντος δι' ἀλεξιπτώτου ἐν Μελβούρνῃ.

Digitized by Google

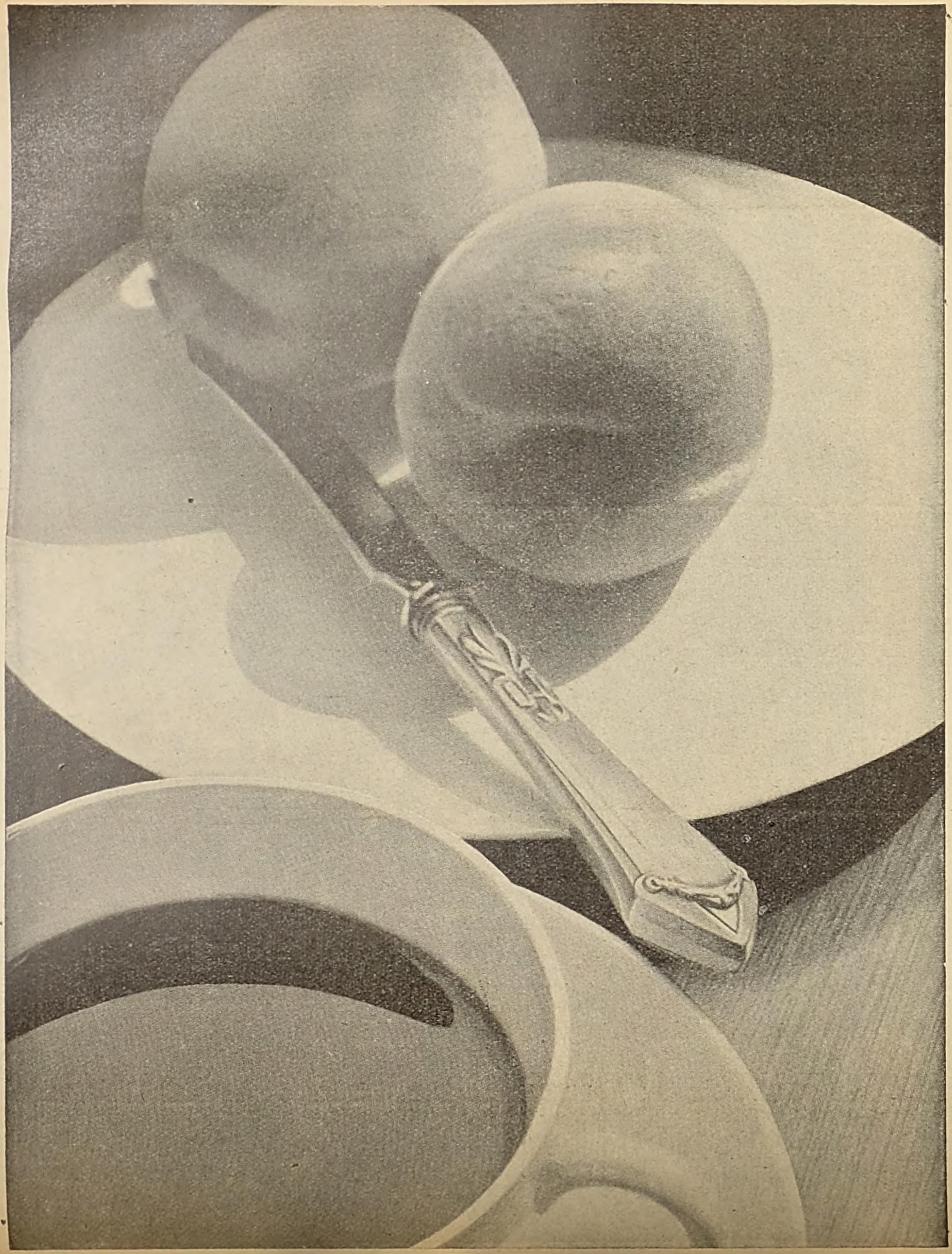

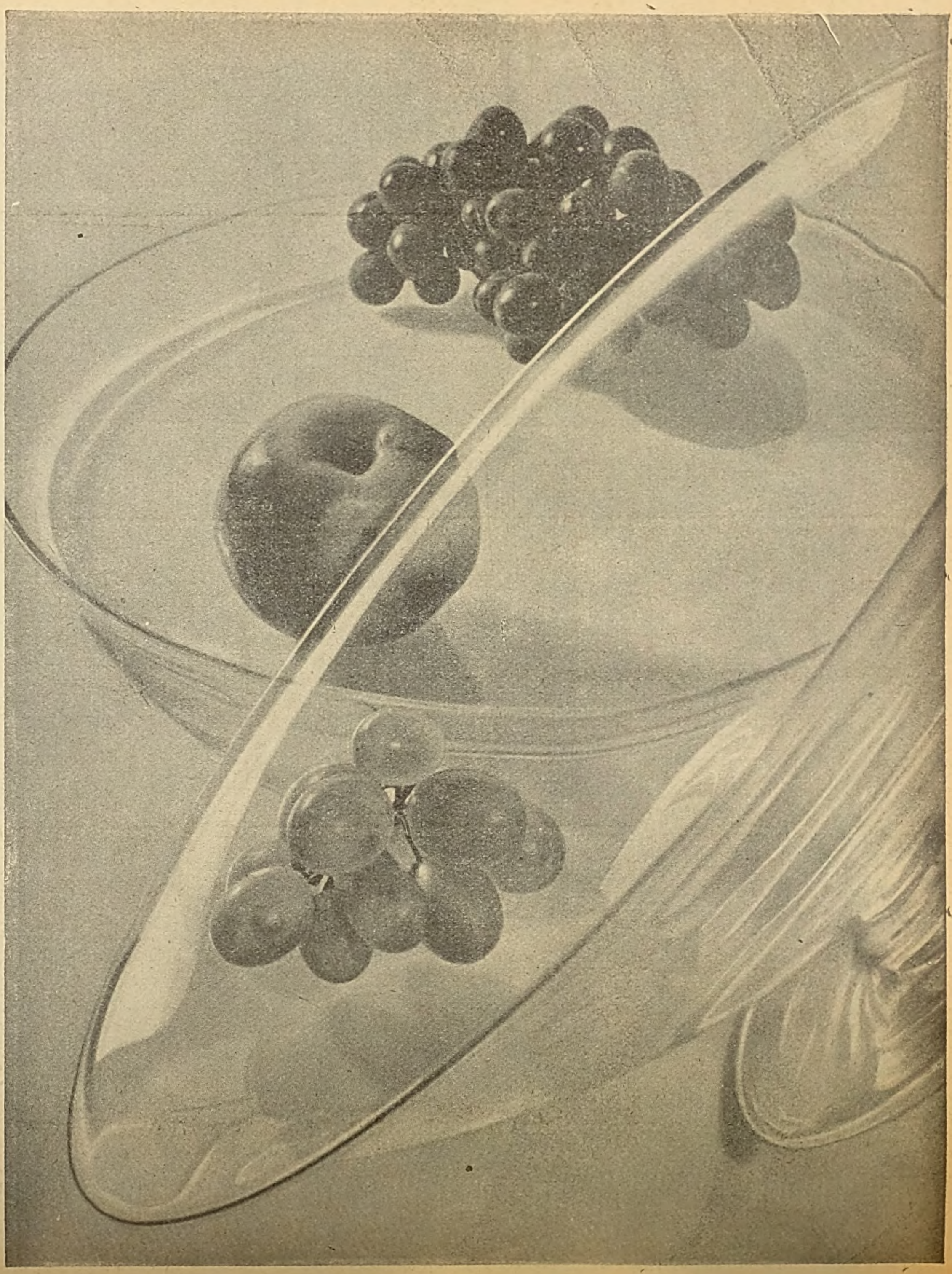

1) Φωτογραφία τύπου nature-morte παρέχουσα ἐκτύπως τὰς εἰκόνας τῶν ἀντικειμένων. 2) Φωτογραφία παρέχουσα διὰ τοῦ καταλλήλου φωτισμοῦ ἐκτύπως τὰς εἰκόνας. Τύπος nature-morte.

Digitized by Google

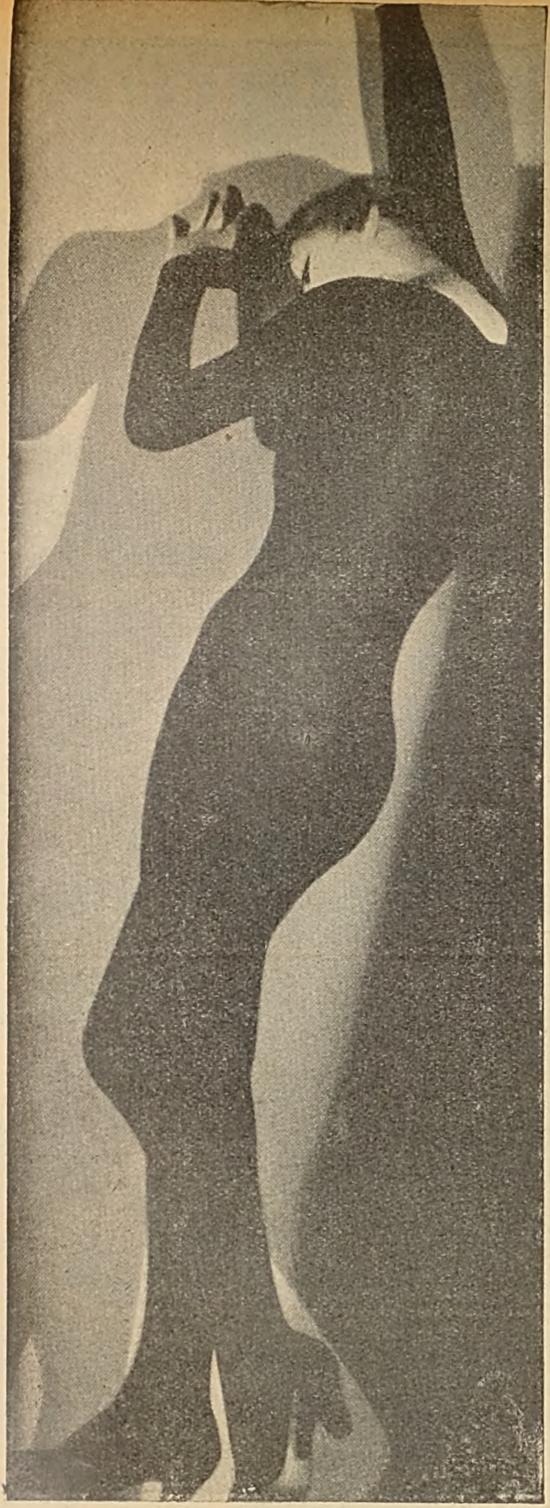

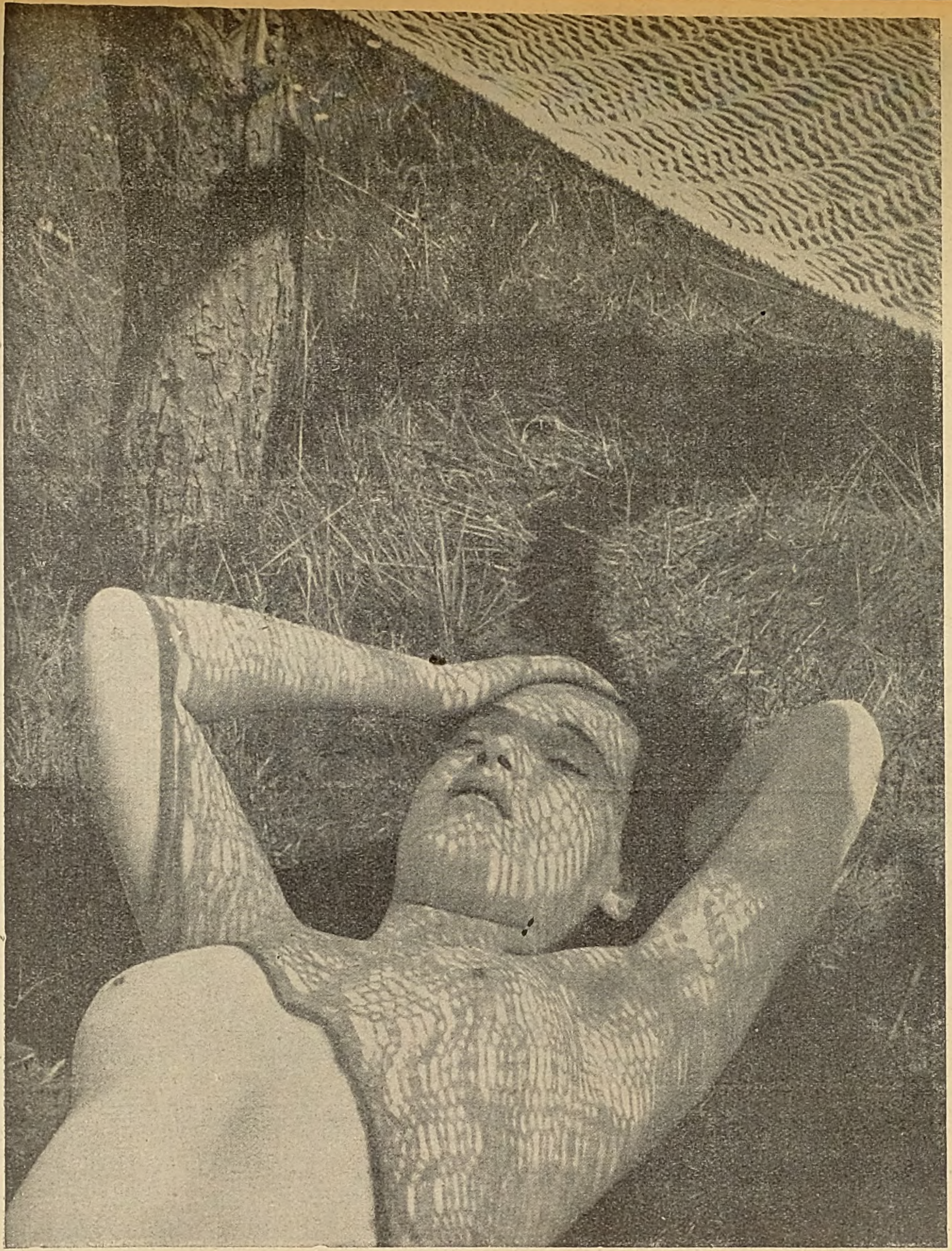

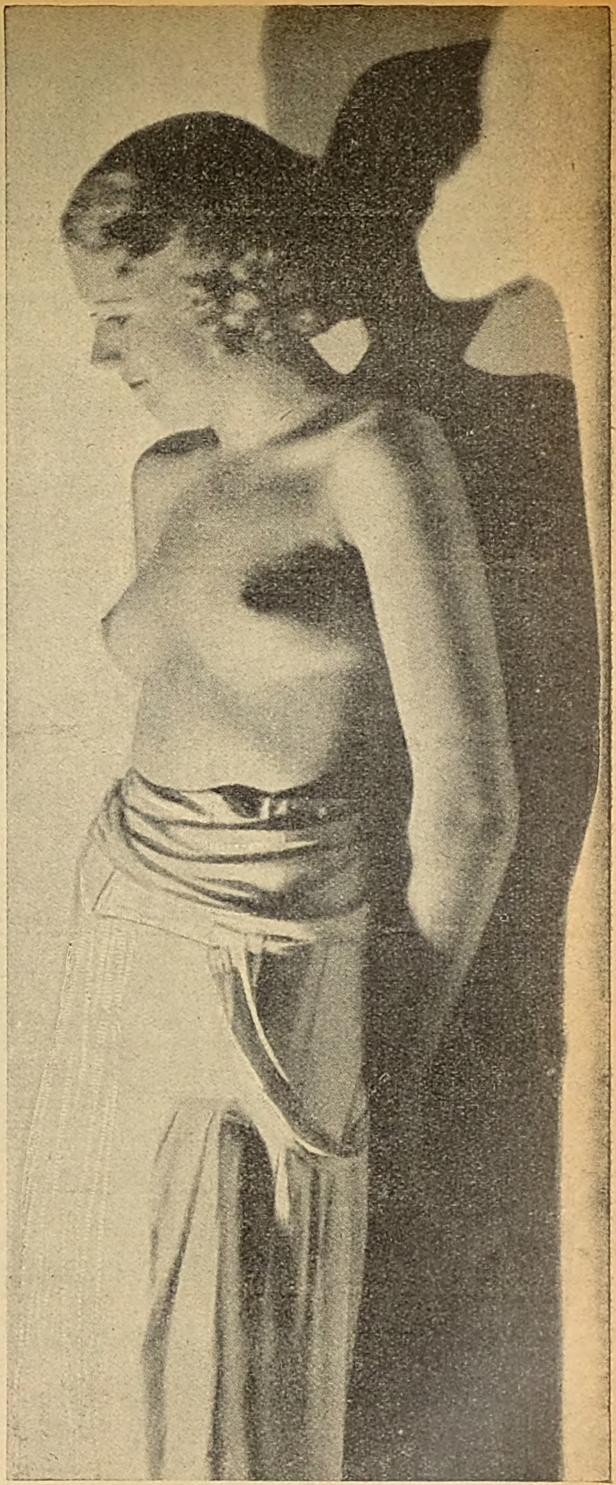

1) Τύπος φωτογραφίας-σιλουέττας. 2) Προσωπογραφία μὲ χαρακτηριστικὰς φωτοσκιάσεις ἐν εἴδει πέπλου ἐκ τοῦ προσπίπτοντος ἄνωθεν μέσῳ τοῦ καλαμωτοῦ πλέγματος φωτός. 3) Προσωπογραφία.

Digitized by Google

Φωτογραφία κερμάτων, παρέχουσα διὰ τοῦ καταλλήλου φωτισμοῦ ἔκτυπον τὴν εἰκόνα αὐτῶν (φωτισμὸς κατάλληλος διὰ τὴν λῆψιν φωτομεταλλίων).

Digitized by Google

σεων τῆς φωτογραφικῆς πλακός, φωτεινῶν καὶ σκοτεινῶν, διέρχεται ἀκολούθως μέσῳ φωτοηλεκτρικοῦ κυττάρου, ὅπου ἡ φωτεινὴ ἐνέργεια μεταβάλλεται εἰς ἠλεκτρικὴν τοιαύτην. Οὕτω πᾶσα κεχωρισμένη φωτεινὴ ἀκτὶς προκαλεῖ ἠλεκτρικὸν παλμόν, οὗτινος τὸ μέγεθος ὁρίζε αι ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ φωτὸς ἢ τῶν σκιῶν τῆς εἰκόνος, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ἡ φωτεινὴ ἀκτίς. Δια καταλλήλου διατάξεως τὰ ἠλεκτρικὰ κύματα μετατρέπονται εἰς φῶς, ὅπερ προσπῖπτον ἐπὶ φωτοπαθοῦς στρώματος δύναται νὰ δώσῃ τὴν φωτογραφικὴν εἰκόνα. Εὐνόητον εἶναι ὅτι, ὅταν ἡ διάταξις εἶναι διάφορος, δύνανται νὰ ληφθῶσι κινηματογραφικῶς αἱ εἰκόνες. Διὰ τῶν συστηματικῶν ἐρευνῶν καὶ τελειοποιήσεων, αἵτινες ἐγένοντο εἰς τὴν φωτογραφικὴν τέχνην, κατεδείχθη αὕτη σπουδαιοτάτη βοηθὸς διὰ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας (ἀστρονομίαν, φυσικὴν χημείαν, ὀρυκτολογίαν, γεωλογίαν κλπ.), τὴν ἰατρικήν, τὴν μηχανικήν, τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τὴν τοπογραφίαν.

Ἡ φωτογραφικὴ τέχνη ἐξειλίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς πραγματικὴ καλλιτεχνίαν. Ἕνεκα τούτου εἰς πλείστας πόλεις ὠργανώθησαν κατὰ καιροὺς καὶ τοπικαὶ ἢ καὶ διεθνεῖς ἐκθέσεις καὶ διαγωνισμοὶ φωτογραφικῶν ἔργων, μεταξὺ ἐρασιτεχνῶν ἢ ἐπαγγελματιῶν φωτογράφων, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξετέθησαν φωτογραφίαι κατὰ πολὺ προσομοιάζουσαι πρὸς ἔργα μεγάλων ζωγράφων. Πολλαὶ ὅμως τῶν φωτογραφιῶν τούτων ὑφίστανται πρὸ τῆς ἐκθέσεώς των διαφόρους ἐπεξεργασίας, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων παύουν πλέον νὰ εἶναι ἁπλαῖ φωτογραφίαι. Πολλοὶ ἐπ σης ζωγράφοι χρησιμοποιοῦν σήμερον εἰς τὰ ἔργα των, εἴτε τοπία εἶναι ταῦτα εἴτε προσωπογραφίαι, φωτογραφίας, τὰς ὁποίας ἐπεξεργάζονται κατόπιν. Ἡ τοιαύτη ἐπεξεργασία, γενομένη πολλάκις πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς κριτικῆς, ἐγένετο ἀφορμὴ πολυκρότων καλλιτεχνικῶν δικῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἑλένη Γουσοπούλου*, Φωτογραφικὴ (Ἀθῆναι 1906) —*Κ. Γ. Μακρῆ*, Στοιχεῖα φωτογραφικῆς (Πειραιεὺς 1925—1926) —*L. David*, Ratgebe für Photographie (1930.—*E. Vogels*, Taschenbuch der Photogr phie (Berlin 1919).—*G. Pizzighelli*, Ha dbuch der Photographie —*F. Monpillard*, Macrophotographie et Microphotographie. —*J. M. Eder*. Handbuch für Photographie.—*H. Kessler*, Die Photographie (Sammlung Göschen).—*P. Durby*, La Photographie au charbon —*F. Dillaye* L'art en Photographie.—*Wellington*, Le Manuel Photographique —*E. Genet*, Le temps de pose en Photographie.—*L. D. Pulligny et Puyo*, Objectifs d'artiste —*E. Genet*, Les principes élementaires d'optique et la photographie.—*O. Hoffmann*, Schule der Amateurphotographie fur Jedermann.—*E. Clifton*, L'atelier du photographe—potraitiste.—*O. Prelinger*, Die Photographie.—*E. Genet*, La photographie documentaire des végétaux.—*E. Piton*, La photographie artistique par les appareils de poche —*D. A. Mebes*, Der Bromöldruck.—*Ch. Duvivier*, La pratique du développement au photographie.— *E. Trutat*, Les papiers photographiques positifs.—*C. Puyo*, Les procédés aux encres grasses, huile et report.—*Rich. Blochmann*, Die Belichtungsmes er der photographische Praxis.—*A. Guibert*, Comment on obtient de bonnes photographies.— *Claude Veron*, Petit traité de photographie pratique.—*A Stüler und K. Wagner*, Photographierer leicht gemaeht.—*J. Brun*, Les secrets du photographe.—*Pottonie*, Histoire de la découverte de la photographie.

Περιοδικά. «Φωτογραφικὸ Δελτίον» 1928—1930 (Πειραιεύς). —«Photogr. Korrespondenz» —«Revue française de photographie» —«Zeitschrift für wissenschaftliche Photographie».— «Photophysik und Photochemie». —«Photographische Rundchau» —«Photo-Revue».—«Jo Eder Jahrbuch für Photographie und Reproductionsverfahren».

Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

— *[Δασμολ.]* Αἱ *φωτογραφίαι* ὑπάγονται, ὅπως καὶ αἱ κινηματογραφικαὶ ταινίαι, εἰς τὸν δασμὸν τῆς κλάσεως 186 τοῦ τελωνειακοῦ δασμολογίου, ἤτοι ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα εἰς δασμὸν εἰς μεταλλικὰς δραχμὰς 300 μέγιστον καὶ 200 ἐλάχιστον καὶ συμβατικὸν (Γαλλίας). Αἱ φωτογραφικαὶ μηχαναὶ ὑπάγονται εἰς τὴν κλάσιν 135, αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες ἐξ ὑέλου εἰς τὴν κλάσιν 156, αἱ φωτογραφικαι ταινίαι ἐκ κυτταρινοειδοῦς εἰς τὴν κλάσιν 181 θ, ὁ φωτογραφικὸς ἐργαστηρίων διάκοσμος εἰς τὴν κλάσιν 189 α καὶ ὁ φωτογραφικὸς χάρτης εἰς τὴν κλάσιν 181. Γ. Ν. Κ.

—**φωτογραφία *βλητική*.** Τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς βλητικῆς τελευταίως ἡ ἐφαρμογὴ τῆς φωτογραφίας καὶ κινηματογραφίας, διότι παρέσχε τὸ μέσον τῆς παρακολουθήσεως φαινομένων ἐκτυλισσομένων μὲ ταχύτητα κολοσσιαίαν. Τὸ πρῶτον ἐφωτογραφήθη τῷ 1903 ἡ τροχιὰ βλήματος ὑπὸ τοῦ F. Neese, ἀκολούθως δὲ πλεῖστα φωτογραφικὰ μηχανήματα ἐφευρέθησαν ὑπὸ τῶν: Duda, M. Paul, Kampé, de Fériet, Rumpff, Clees, Granz, Br. Glazel κλπ. Διὰ τῆς βλητικῆς φωτογραφίας κατωρθώθη ἡ φωτογράφησις ὄχι μόνον κινουμένων βλημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν παραγομένων κυμάτων τοῦ ἀέρος. Ἡ θέσις τοῦ φωτογραφουμένου ἀντικειμένου προσδιορίζεται φωτογραμμομετρικῶς, ὁ δὲ χρόνος μετρεῖται κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς τὰ διάφορα μηχανήματα. Α. Ι. Π.

—**φωτογραφία *δικαστική*.** Ἡ *φωτογραφία*, δι' ἐγκληματολογικοὺς σκοπούς, χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοῦ 1882 εἰς ποικίλας περιστάσεις. Οὕτω φωτογραφεῖται ὁ τόπος τοῦ ἐγκλήματος ἢ τοῦ δυστυχήματος, τὸ πτῶμα τοῦ θύματος, τὰ ἔπιπλα ἐφ' ὧν εὑρίσκονται δακτυλικὰ ἀποτυπώματα, οἱ τάπητες ἐφ' ὧν διακρίνονται χαρακτηριστικὰ μαρτυροῦντα πάλην ἢ φυγὴν καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ πειστήρια τοῦ ἐγκλήματος ἢ τοῦ δυστυχήματος. Διὰ τῆς φωτογραφίας εἶναι δυνατὸν ν' ἀναζητηθῶσι λεπτομέρειαι μὴ καθιστάμεναι ἀμέσως εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ὁραταί. Οὕτω δύνανται ν' ἀναγνωρισθῶσιν ἐπὶ φωτογραφίας πτώματος, ἴχνη κτυπημάτων ἢ στραγγαλισμοῦ μὴ ὁρατὰ εἰς τὸν ὀφθαλμόν· ν' ἀναζητηθῶσι πλαστογραφήσεις, νὰ συγκριθῶσι πλείονες γραφαὶ μεταξύ των. Ἡ φωτογράφησις παρέχει ἐπίσης μεγάλην εὐκολίαν εἰς τὴν ταξινόμησιν πολλῶν φωτογραφιῶν ἐγκληματιῶν καὶ τὴν ταχεῖαν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀναζητουμένου προσώπου, προσεπικουρουμένη εἰς τουτο καὶ ὑπὸ τῆς δακτυλικῆς σημάνσεως (βλ. λ. *σήμανσις*). Κ. Γ. Μ.

—**φωτογραφία *ἔγχρωμος*.** Ἡ πρώτη ἰδέα τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν φωτογραφουμένων ἀντικειμένων μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα ἐρρίφθη ἀφ' ἧς ὁ Clerk Maxwell (1859) διετύπωσε τὴν θεωρίαν τῶν συνθέτων χρωμάτων. Οἱ πρῶτοι οἵτινες εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐγχρώμου φωτογραφίας, ἐπι τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς τριχρωμίας, εἶναι ὁ Charles Cros καὶ ὁ L. Ducos (1868). Ἡ διὰ τῆς μεθόδου τῆς τριχρωμίας φωτογραφία ἔχει ὡς ἑξῆς: Λαμβάνονται 3 φωτογραφίαι τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἐπὶ φωτογραφικῶν πλακῶν παγχρωματικῶν, χρησιμοποιουμένου εἰς ἑκάστην φωτογράφησιν καὶ ἰδιαιτέρου ὀπτικοῦ ἠθμοῦ (ἐρυθροῦ, πρασίνου καὶ κυανοῦ), ὅστις τίθεται πρὸ τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ. Αἱ τρεῖς αὗται πλάκες, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν κλπ., τυποῦνται ἐπὶ διαθετικῶν πλακῶν καὶ εἶτα διὰ τῆς ἐπ' ἀλλήλων ἐπιθέσεως παρουσιάζουν εἰς τὸ διερχόμενον φῶς ἔγχρωμον τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου εἶναι ἁπλῆ. Δι' ἑκάστης πλακὸς διέρχεται μόνον τὸ φῶς τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ χρῶμα τοῦ χρησιμοποιηθέντος ἠθμοῦ, καὶ διὰ τῆς μείξεως τῶν τριῶν χρωμάτων ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔγχρωμος εἰκών. Πλὴν τῆς μεθόδου ταύτης (διὰ προσθέσεως μεῖξις) δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἑτέρα (δι' ἀφαιρέσεως μεῖξις), ἥτις παρέχει οὐσιαστικῶς ἔγχρωμον εἰκόνα, χρησιμοποιουμένων πρὸς τοῦτο τῶν καταλλήλων χρωμάτων. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐγχρώμου φωτογραφίας διὰ τῆς τριχρωμίας, ὁ Lipmann ἐπέτυχε τὴν λῆψιν ἐγχρώμου φωτογραφίας τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καλουμένων στασίμων κυμάτων. Κατα τὴν μέθοδον ταύτην λαμβάνεται ὑαλίνη φωτογραφικὴ πλὰξ καὶ φέρεται ἐντὸς λεκάνης, τιθεμένη οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελῇ τὴν παρειὰν αὐτῆς. Εἰς τὴν λεκάνην ρίπτεται ὑδράργυρος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐφάπτηται τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος, τοῦ ὁποίου ἡ μεταλλικὴ ἐπιφάνεια ἔχει θέσιν κατόπτρου. Διὰ τῆς προβολῆς ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς ἐγχρώμου εἰκόνος λαμβάνεται ἀντίτυπον ἀποδίδον εἰς τὸ διερχόμενον φῶς τὰ χρώματα τοῦ φωτογραφηθέντος ἀντικειμένου. Ἰδιαιτέρως πρακτικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ἔγχρωμον φωτογραφίαν εὑρίσκει ἡ ὑπὸ τοῦ Lumière ἀνακαλυφθεῖσα μέθοδος τῆς αὐτοχρώμου πλακός. Ἡ μέθοδος αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἐφ' ἧς καὶ ἡ μέθοδος τῆς τριχρωμίας, ἐπιτυγχάνεται ὅμως διὰ μιᾶς καὶ μόνης φωτογραφικῆς πλακός. Αἱ αὐτόχρωμοι πλάκες εἶναι κοιναὶ φωτογραφικαὶ πλάκες φέρουσαι εἰδικὸν χρωματοδιάφραγμα. Τοῦτο συνίσταται ἐκ μικροσκοπικῶν κοκκίων ἀμύλου, ὧν ἄλλα ἔχουν ἐρυθρὸν χρῶμα, ἄλλα πράσινον καὶ ἄλλα ἰῶδες καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ὁμοιομερῶς διεσπαρμένα κάτωθεν τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος τῆς πλακός. Αἱ αὐτόχρωμοι αὗται πλάκες εἶναι εὐαίσθητοι πρὸς ὅλας τὰς ἀκτινοβολίας, διὸ καὶ ἡ ἐπεξεργασία αὐτῶν γίνεται διὰ βαθέος ἐρυθροῦ φωτός. Ἡ φωτογραφικὴ αὕτη πλὰξ φέρεται εἰς τὸν φωτογραφικὸν θάλαμον μὲ τὴν ὑαλίνην ὄψιν ἐστραμμένην πρὸς τὸν φακόν, ἵνα κατὰ τὴν φωτογράφησιν, πρὶν ἐπιδράσῃ τὸ φῶς ἐπὶ τῆς φωτοπαθοῦς οὐσίας, διέλθῃ μέσῳ τοῦ χρωμοδιαφράγματος. Μετὰ τὴν φωτογράφησιν ἐμφανίζεται εἰς ἀμμωνιακὸν διάλυμα μετολίου-ὑδροκινόνης, ἐκπλύνεται ἡ πλὰξ ἐπιμελῶς δι' ὕδατος καὶ φέρεται εἰς λουτρὸν συγκείμενον: ἐκ 500 κ. ἐκ. ὕδατος, 5 κ. ἐκ. θειικοῦ ὀξέος καὶ 1 γρμ. διχρωμικοῦ καλίου. Εἰς τὸ λουτρὸν τοῦτο, ὅπερ χρησιμεύει διὰ τὴν ἀναστροφὴν τῆς εἰκόνος, ἀφήνεται ἡ πλὰξ ἐπὶ 2—3 λεπτά. Ἐξαγομένη ἐκ τοῦ ἀνωτέρω λουτροῦ παρουσιάζει διαφανῆ τὰ μέρη ἐκεῖνα τοῦ στρώματος, ἅτινα κατελάμβανεν ὁ ἀναχθεὶς ἄργυρος, καθίστανται δὲ οὕτως ὁρατὰ εἰς τὸ διερχόμενον φῶς τὰ ἔγχρωμα ἀμυλοκοκκία. Αἱ λοιπαὶ θέσεις, ἐφ' ὧν δὲν ἐπέδρασε τὸ φῶς, διατηροῦν ἀναλλοίωτον τὸν βρωμιοῦχον ἄργυρον. Οὕτως, ἐμφανιζομένης ἤδη τῆς πλακὸς ἐκ νέου, εἰς τὸ φυσικὸν ὅμως φῶς, καθίσταται ὁ ὑπολειφθεὶς βρωμιοῦχος ἄργυρος μεταλλικὸς ἄργυρος μέλας. Μετὰ τὴν τελικὴν αὐτὴν ἐπεξεργασίαν πλύνεται ἡ πλὰξ καὶ ξηραίνεται. Ἐξεταζομένη εἰς τὸ διερχόμενον φῶς παρουσιάζει τὸ φωτογραφηθὲν ἀντικείμενον μετὰ τῶν φυσικῶν χρωμάτων του. Ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῆς αὐτοχρώμου πλακὸς εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Ἑκάστη ἀκτινοβολία (ἐρυθρά, ἰώδης κλπ.) δύναται νὰ διέλθῃ μόνον διὰ τῶν θέσεων, ἐφ' ὧν ὑπάρχουν τὰ ἀντιστοιχου χρώματος ἀμυλοκοκκία, ἐνῷ διὰ τῶν ὑπολοίπων θέσεων ἀπορροφεῖται. Οὕτως, ἀναλόγως τῶν θέσεων, ἐφ' ὧν ἐπιδροῦν αἱ διάφοροι ἀκτινοβολίαι, ἐπέρχεται καὶ ἀντίστοιχος ἀλλοίωσις τοῦ βρωμιούχου ἀργύρου. Αἱ θέσεις ὅθεν ὅπου διῆλθεν ἑκάστη ἀκτινοβολία, μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπεξεργασίαν τῆς πλακός, θὰ εἶναι διαφανεῖς, ἐνῷ αἱ ὑπόλοιποι θὰ εἶναι μελαναί. Ἡ εἰκὼν αὕτη, ὡς ἔχει, παρουσιάζεται ἔγχρωμος μέν, ἀλλὰ μὲ τὰ συμπληρωματικὰ χρώματα. Μετὰ τὴν ἀναστροφὴν καὶ τὴν δευτέραν ἐμφάνισιν αἱ προηγουμένως ἀδιαφανεῖς θέσεις καθίστανται διαφανεῖς διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς ἀναστροφῆς, οἱ δὲ διαφανεῖς διὰ τῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸ ἡμερήσιον φῶς γίνονται ἀδιαφανεῖς. Οὕτω τελικῶς παρουσιάζεται ἡ εἰκὼν εἰς τὸ διερχόμενον φῶς μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῆς χρώματα. Κ. Γ. Μ.

— **φωτογραφία *μετρικὴ*** *[Ἰατροδ.]*. Ἀποτελεῖ αὕτη μέθοδον ὑπὸ τοῦ Bertillon ἐπινοηθεῖσαν, δι' ἧς ἀποκαθίσταται τὸ ἀκριβὲς γεωμετρικὸν σχέδιον τῆς θέσεως καὶ τῶν διαστάσεων τοῦ πτώματος, τῶν τραυμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν περιβαλλόντων τοῦτο ἀντικειμένων. Πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ ἐγκλήματος καθίσταται ἀναγκαια ἡ ἀκριβὴς περιγραφὴ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τοῦτο ἔλαβε χώραν, ἄνευ οἱασδήποτε μετακινήσεως ἀντικειμένου τινὸς ἐν αὐτῷ, ἐπαφῆς τοῦ πτώματος ἢ ἐρεύνης τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀντικειμένων. Τὰ ἐκ τοιαύτης ἀκριβοῦς περιγραφῆς προκύπτοντα ἀποτυπώματα καὶ ἴχνη ὁδηγοῦσι πρὸς τὰς διὰ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἐγκληματίου ἐνδείξεις. Διὰ τὴν καθήλωσιν πάντων τῶν ἀντικειμένων ἐπὶ τόπου καὶ τὴν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτῶν ἐφηρμόσθη ἡ φωτογραφία, ἥτις παρέχει τὴν συνολικὴν ἐντύπωσιν τοῦ τόπου τοῦ ἐγκλήματος καὶ δεικνύει τὴν θέσιν τῶν περισσοτέρων ἀντικειμένων. Ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ εὐθὺς ὡς πεισθῇ ὅτι πρόκειται περὶ ἐγκλήματος, ὀφείλει νὰ ἐπαγρυπνῇ ὥστε οὐδεὶς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος πρὶν ἢ ληφθῇ ἡ φωτογραφία τούτου.

Μὲ τὰς συνήθεις φωτογραφικὰς μηχανὰς ἡ λῆψις εἰκόνος ἀντικειμένου τινὸς ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς τροποποιήσεως τῆς ἀποστάσεως, ἥτις χωρίζει τὴν φωτογραφικὴν πλάκα ἀπὸ τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου τοῦ φακοῦ, ποικιλλομένου τοῦ μήκους ἀνοίγματος τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου. Ὁ Bertillon ἀφῆκε σταθερὸν τὸ μῆκος ἀνοίγματος τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου καὶ ἐπεζήτησε τὴν λῆψιν τοῦ φωτογραφήματος διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν φακῶν, ἀπαράλλακτα ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ὅρασιν, ἔνθα ἡ μεταξὺ τοῦ ὀπτικοῦ κέντρου τοῦ κρυσταλλικοῦ φακοῦ καὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἀπόστασις παραμένει σταθερά, ἡ δὲ ὅρασις ἀποβαίνει διαυγὴς ποικιλλομένων τῶν ἀκτίνων καμπυλότητος τοῦ κρυσταλλικοῦ. Πρὸς τοῦτο διατίθεται σειρὰ φωτογραφικῶν φακῶν καταλλήλων διὰ τὴν λῆψιν εἰκόνων ἐπὶ τῶν διαφόρων παρουσιαζομένων περιπτώσεων. Τοῦ μήκους ἀνοίγματος τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου παραμένοντος σταθεροῦ, τὰ ἀντικείμενα τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν ἐκ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ θὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Δυνατὸν ὅθεν ἀποβαίνει νὰ πλαισιωθῇ ἡ φωτογραφικὴ εἰκὼν διὰ σταθερῶν κλιμάκων ἀναγωγῆς καὶ διαστάσεων. Τοῦ μήκους ἀνοίγματος τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου ὄντος 15 ὑφεκ. καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ εὑρισκομένου εἰς ὕψος 1 μ. 50 ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, τὰ εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τῆς εἰκόνος εὑρισκόμενα ἀντικείμενα θὰ κεῖνται εἰς ἀπόστασιν 1 μ. 50 ἐκ τοῦ φακοῦ καὶ ἡ μετρικὴ ἀναγωγὴ αὐτῶν θὰ εἶναι ἑνὸς δεκατου. Τὰ εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἐκ τοῦ φακοῦ εὑρισκόμενα ἀντικείμενα ἀνάγονται εἰς τὸ ἑκατοστὸν καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ πλαισίου τῆς εἰκόνος εὕρηται κλῖμαξ διαστάσεων ἠριθμημένη κατὰ 15 ὑφεκ. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀπόστασιν οἱουδήποτε τινος σημείου, κειμένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ τοῦ φακοῦ, ἄγομεν εὐθεῖαν γραμμὴν ἐκ τοῦ σημείου τούτου πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ τοῦ πλαισίου διαβαθμημένην κλίμακα διαστάσεων, ἐν ᾗ ἀναγινώσκομεν τὴν ἀπόστασιν εἰς τὸ σημεῖον, ἔνθα συναντᾶται ἡ κλῖμαξ μετὰ τῆς ἀχθείσης γραμμῆς. Ἡ αὐτὴ εὐθεῖα γραμμὴ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ πλαισίου τῆς εἰκόνος συναντᾷ τὴν κλίμακα τῶν ἀναγωγῶν, ὁ δὲ ἀριθμὸς ὁ ἀνταποκρινόμενος εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως πολλαπλασιαζόμενος ἐπὶ τὸν ἀντίστοιχον ἀριθμὸν τοῦ ἀριστεροῦ πλαισίου δίδει τὸ φυσικὸν μέγεθος τῶν διαστάσεων τῶν ἀντικειμένων τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος ἐπιπέδου.

Οὕτω διὰ τῆς μετρικῆς ταύτης μεθόδου τοῦ Bertillon εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθῶσιν ἡ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀπόστασις σημείου τινὸς τῆς εἰκόνος, ὡς καὶ ἡ ἐκ τοῦ φακοῦ ἀπόστασίς του, αἱ διαστάσεις ἑνὸς οἱουδήποτε ἀντικειμένου, αἱ διαστάσεις δύο ἀντικειμένων ἐπὶ τῆς φωτογραφίας, ἅμα δὲ νὰ γίνῃ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἀκριβοῦς ἐπιπέδου τοῦ χώρου καὶ ἡ ἐν αὐτῷ τοποθέτησις τῶν διαφόρων ἀντικειμένων ἐν τῇ ὡρισμένῃ θέσει, ἣν κατεῖχον. Ἐπίσης διὰ λίαν δεξιοτέχνου τοποθετήσεως τῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς κατώρθωσεν ὁ Bertillon νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὴν φωτογράφησιν πτωμάτων ἐκ τῶν ἄνω ὁρωμένων. Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

Digitized by Google

—**φωτογραφία *πνευματιστική*.** Οἱ πνευματισταί, ἀπὸ το 1861, ὁπότε ὁ χαράκτης Mumler εἶδε τυχαίως νὰ ἐμφανίζεται ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακὸς παράδοξός τις μορφὴ μεταξὺ ὁμάδος φωτογραφηθέντων, τὴν ὁποίαν ἀπέδωσαν εἰς ἐπίδρασιν παρισταμένου πνεύματος ὑλοποιηθέντος, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν λῆψιν πνευματιστικῶν φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας ἠθέλησαν νὰ χρησιμοποιήσουν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι αἱ ὑλοποιήσεις δὲν εἶναι ὑποκειμενικαὶ τῶν μέντιουμ ψευδαισθήσεις, ἀλλ' ἀποτελοῦσι πραγματικὸν φαινόμενον. Τὰς φωτογραφίας ταύτας, αἵτινες λαμβάνονται ἐπὶ εὐαισθήτων πλακῶν τῇ βοηθείᾳ μαγνησίου, πρέπει νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο κατηγορίας: α') ἐκείνας, αἵτινες παρουσιάζουσι φαινόμενόν τι (ὑλοποίησιν, φάντασμα κ. τ. τ.), ὅπως καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ εἶχον ἀντιληφθῆ οἱ παριστάμενοι εἰς τὸ πείραμα, καὶ β') εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουσι σημεῖα, νεφελώματα ἢ καὶ μορφάς, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἐκ τῶν παρισταμένων εἶδε ἢ ἄλλως πως ἀντελήφθη, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς φωτογραφήσεως. Αἱ τῆς δευτέρας κατηγορίας πνευματιστικαὶ φωτογραφίαι ἀποδίδονται ἢ εἰς δόλον (διπλῆ ἔκθεσις φωτογραφικῆς πλακὸς κ. τ. τ.) ἢ εἰς ἀκουσίαν τοῦ πειραματιζομένου ἀπάτην (ἀτέλειαι μηχανημάτων, παραγωγὴ τυχαία φωσφορισμοῦ). Τῆς πνευματιστικῆς φωτογραφίας ἐδόθησαν δύο ἐξηγήσεις, ἡ πνευματιστική, ἥτις παραδέχεται ὅτι πρόκειται περὶ φωτογραφήσεως ὑλοποιηθέντος πνεύματος, καὶ ἡ τῶν ψυχοφυσιολόγων, καθ' ἣν ὁ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ μέντιουμ ἐκπεμπόμενος καὶ εἰς διάφορα σχήματα ὑλοποιούμενος ψυχοδυναμισμός, προικισμένος ὢν μὲ εἶδός τι ραδιενεργείας, επηρεάζει τὴν φωτογραφικὴν πλάκα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: *Durville*, Fantomes des vivants (Paris 1911). —*Fontenay*, La photographie et l'étude des phénomènes psychiques (Paris 1912). —*Girod*, Pour photographier les rayons humains (Paris 1912) —*Imoda*, Fotografie di fantasmi (Τουρῖνον 1912) N. Γ. Μ

—**φωτογραφία *ὑποβρύχιος*.** Αὕτη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔτυχεν εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς βελτιώσεως τῶν πρὸς τοῦτο χρησιμοποιουμένων φωτογραφικῶν μηχανῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τελειοποιήσεως τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν. Ἡ ὑποβρύχιος φωτογραφία, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ παρουσιάζει ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως, προσφέρει ἐπίσης πολυτίμους υπηρεσίας εἰς τὴν ζῳολογίαν ἐν γένει, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ὑδροβιολογίαν. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων ἀσχοληθεὶς ἐπιτυχῶς εἶναι ὁ Γάλλος Boutan. Ἡ σπουδὴ διαφόρων κλάδων τῆς φυσικῆς ὠκεανογραφίας, ὡς π. χ. τῆς διαφανείας τοῦ ὕδατος (ἤτοι τὰ ὅρια ὁρατότητος καὶ ἀπολύτου σκότους), τοῦ χρώματος τοῦ ὕδατος (ἀπορρόφησις ὡρισμένων φωτεινῶν ἀκτίνων ἀναλόγως βάθους), τῶν φαινομένων ἀνακλάσεως καὶ διαθλάσεως, συνέβαλον πολὺ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς ὑποβρυχίου φωτογραφικῆς τέχνης. Ἡ λῆψις καλῶν στιγμιοτύπων (instantanés), εἰς βάθη ὀλίγων μόνον μέτρων, ἐπιτυγχάνεται διὰ μόνου τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς καὶ οὐχὶ τῇ βοηθείᾳ τεχνητῆς τινος φωτεινῆς πηγῆς, διὰ φωτογραφικῶν μηχανῶν δυναμένων νὰ καταδυθῶσι. Διὰ τὰ μεγάλα βάθη ἀπαιτοῦνται εἰδικαὶ φωτογραφικαὶ μηχαναί, ἀντέχουσαι εἰς τὰς μεγάλας πιέσεις, ὧν ὁ χειρισμὸς γίνεται διὰ καταλλήλου μηχανισμοῦ. N. I. Σ.

φωτογραφικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωτογραφίαν, ὁ τῆς φωτογραφίας: «φωτογραφικὸς θάλαμος», «εἰκὼν φωτογραφική», «φωτογραφικὴ μηχανή, — τέχνη».—Ἐπιρρ. ***φωτογραφικῶς***.

— **φωτογραφικὴ *συσκευὴ* ἢ *μηχανή*.** Τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἡ φωτογράφησις τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν φωτογραφικὸν θάλαμον, τὸν φωτογραφικὸν φακόν, μετὰ τῶν διαφραγμάτων του, τὸν φωτοφράκτην (ὅστις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι συνηρμοσμένος μὲ τὸν φωτογραφικὸν φακόν, σπανιώτερον δὲ εὑρίσκεται εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ θαλάμου, πρὸ τῆς φωτογραφικῆς πλακός), τὸν ἀνιχνευτήν, τὴν κλίμακα προσαρμογῆς καὶ τὰ διάφορα ἄλλα ἐξαρτήματα (βλ. λ. *φωτογραφία*) K. Γ. Μ

— **φωτογραφικὸν *μέγεθος ἀστέρος*** [*Ἀστρον.*] βλ. λ. *ἀστέρες* (τ. Ε', σ. 885κ').

— **φωτογραφικὸς *θάλαμος*** [*Φυσ.*] βλ. λ. *θάλαμος σκοτεινός*.

φωτογράφος (ὁ, ἡ)· ὁ ἐπαγγελλόμενος τὴν φωτογραφικὴν τέχνην.

φωτογραφῶ (*—έω*)· ἀπεικονίζω διὰ τῆς φωτογραφικῆς τέχνης, βγάζω φωτογραφία.

φωτόδειλος (ὁ) (Photodilus) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γλαυκιδῶν*, περιλαμβάνον γλαῦκας ἀπαντώσας εἰς τὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

φωτοδότης (ὁ)· θηλ. *—τις, —τιδος*· ὁ δίδων, ὁ παρέχων φῶς, ὁ φωτίζων.

φωτοευαισθητοποίησις (ἡ). Καλεῖται οὕτως ἡ **παρασκευὴ** σωμάτων, ἐφ' ὧν ἡ ἐπίδρασις τοῦ φωτὸς δύναται νὰ προκαλέσῃ εἰς λίαν βραχύτατον συνήθως χρονικὸν διάστημα ριζικὰς ἀλλοιώσεις. Οὕτω π. χ. ὁ βρωμιοῦχος ἄργυρος διὰ τῆς καταλλήλου παρασκευῆς γαλακτώματος αὐτοῦ ἐν ζελατίνῃ, ἐξ οὗ παρασκευάζονται αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες, ἀποκτᾷ ἐξαιρετικὴν εὐαισθησίαν πρὸς τὸ φῶς. Ἐπίδρασις π. χ. φωτὸς ἐπὶ $^{1}/_{5000}$ τοῦ δευτερολέπτου δυναται νὰ προκαλέσῃ ἀλλοίωσιν αὐτοῦ. Ἡ ζελατίνη ἔναντι τοῦ φωτὸς εἶναι ἀπαθής. προσμειγνυομένη ὅμως μετὰ διχρωμικῶν ἁλάτων καθίσταται φωτοπαθής, ὥστε μετὰ τὴν ἐπιδρασιν φωτὸς νὰ παραμένῃ ἀδιάλυτος ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Διάφοροι οὐσίαι προστιθέμεναι εἰς τὸ φωτοπαθὲς γαλάκτωμα τοῦ βρωμιούχου ἀργύρου δύνανται νὰ αὐξήσουν λίαν αἰσθητῶς τὴν φωτοπάθειάν του. Οὕτως ἡ πυρογαλλόλη ἐπαυξάνει τὴν φωτοπάθειαν. Ἐπίσης διάφοροι ὀργανικαὶ χρωστικαὶ οὐσίαι ἐπαυξάνουν τὴν φωτοπάθειαν τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν πρὸς μερικὰ χρώματα τοῦ φάσματος (ἐρυθρόν, πράσινον, κίτρινον), πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ φωτογραφικὴ πλὰξ δὲν εἶναι τόσον εὐπαθής. Ἀντιθέτως ὑπάρχουν χρωστικαὶ (ὡς ἡ φαινοσαφρανίνη), αἵτινες ἀπευαισθητοποιοῦν τὴν φωτογραφικὴν πλάκα. K. Γ. Μ.

φωτοηλεκτρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, ὁ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός: «φωτοηλεκτρικὰ φαινόμενα».

— **φωτοηλεκτρικὴ *κυψέλη*·** βλ. *φωτοηλεκτρικὸν στοιχεῖον*.

—**φωτοηλεκτρικὸν *στοιχεῖον*** [*Φυσ.*]. Σφαιρικὸν ἢ ἡμισφαιρικὸν δοχεῖον ἐξ ὑάλου ἢ ὀρείας κρυστάλλου, πεπληρωμένον δι' ἀδρανοῦς ἀερίου (ἀργοῦ, ἡλίου κττ.) ἐν ἀραιοτάτῃ καταστάσει (0,5—1,0 χ/μ. τῆς ὑδραργυρικῆς στήλης). Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ δοχείου εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἐπικεχρισμένη διὰ στρώματος ἐξ ἀλκαλικοῦ μετάλλου (καλίου, νατρίου, καισίου, ρουβιδίου κττ.) καλύπτοντος τὸ ἄκρον ἀγωγοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν κάθοδον. Ὁ ἀγωγὸς τῆς ἀνόδου καταλήγει ἐντὸς τοῦ δοχείου εἰς ἠλεκτρόδιον ἐξ ἀργιλλίου ἢ νικελίου ἐν σχήματι δακτυλίου ἢ ἐσχάρας ἢ καὶ εὐθυγράμμου κεραίας, ὅπερ χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ συλλέγῃ τὰ ὑπὸ τῆς καθόδου ἐκπεμπόμενα φορτία. Ἐὰν διευθύνωμεν καταλλήλως δέσμην φωτός, αὕτη, προσπίπτουσα ἐπὶ τοῦ ἀλκαλικοῦ μετάλλου, προκαλεῖ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκλυσιν ἀρνητικῶν ἠλεκτρονίων, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι τόσον μεγαλύτερος, ὅσον ἐντονωτέρα εἶναι ἡ φωτεινὴ δέσμη. Ἐὰν φορτίσωμεν τὸ μέταλλον, συνδέοντες τὴν κάθοδον πρὸς τὸν ἀρνητικὸν πόλον συστοιχίας συσσωρευτῶν, καθ' ὃν χρόνον ἡ ἄνοδος ἔχει τὸ δυναμικὸν τοῦ ἐδάφους, μεταξὺ τῶν δύο ἠλεκτροδίων ἀναπτύσσεται ἠλεκτρικὸν πεδίον. Τότε τὰ ὑπὸ τῆς καθόδου ἐκλυόμενα ἠλεκτρόνια, ἀκολουθοῦντα τὰς δυναμικὰς γραμμάς, διευθύνονται πρὸς τὴν ἄνοδον, τὴν ὁποίαν τείνουσι νὰ φορτίσωσιν ἀρνητικῶς, εὐθὺς ὡς διακοπῇ ἡ ἐπικοινωνία αὐτῆς μετὰ τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν ἐπομένως προσδιορίσωμεν τῇ βοηθείᾳ εὐπαθοῦς ἠλεκτρομέτρου τὸ ποσὸν τοῦ ἀρνητικοῦ φορτίου, τὸ ὁποῖον συλλέγει ἡ ἄνοδος κατὰ 1'', δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἔντασιν τῆς προσπιπτούσης ἐπὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου φωτεινῆς δέσμης.

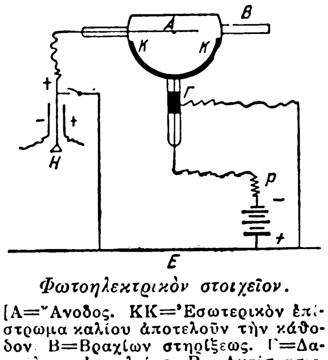

Φωτοηλεκτρικὸν στοιχεῖον.

[A=Ἄνοδος. KK=Ἐσωτερικὸν ἐπίστρωμα καλίου ἀποτελοῦν τὴν κάθοδον. B=Βραχίων στηρίξεως. Γ=Δακτύλιος ἀσφαλείας. P= Ἀντίστασις. H=Ἠλεκτρόμετρον. E=Ἔδαφος.]

Ἂν καὶ τὰ φωτοηλεκτρικὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι εὐπαθῆ εἰς ἀσθενεῖς φωτεινὰς πηγάς, δύνανται ἐν τούτοις νὰ ἀποκαλύψωσι καὶ τὰς ἐλαχίστας ἔτι διακυμάνσεις τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνων φωτεινῶν ἀκτινοβολιῶν, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐσχάτως εὐρύτατα ἐν τῇ ἀστρονομικῇ φωτομετρίᾳ πρὸς ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς λαμπρότητος τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τῶν διακυμάνσεων αὐτῆς.

Ἀπὸ πολλοῦ ἦτο ἤδη γνωστὸν (*φαινόμενον τῶν Hertz—Hollwachs 1888*) ὅτι αἱ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες, προσπίπτουσαι ἐπὶ μεταλλικῶν ἀγωγῶν, πεφορτισμένων ἀρνητικῶς, ἀφαιροῦσιν ἀπ' αὐτῶν τὸ φορτίον των. Χάρις ὅμως εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ Stoletow, καὶ εἰδικώτερον τῶν Elster καὶ Geitel, χρονολογουμένας ἀπὸ τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς, κατωρθώθη ἐν τέλει, περὶ τὸ 1912, ἡ κατασκευὴ τῶν φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων, διὰ τῶν ὁποίων ὄχι πλέον μόνον τὸ ἀόρατον φῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁρατὸν κατωρθώθη νὰ παράγῃ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, δυνάμενον νὰ μετρηθῇ.

Ἡ κατασκευὴ τῶν φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων συναντᾷ εἰσέτι σημαντικὰς δυσκολίας. Ἐκ τῶν κατασκευαστῶν ὀνομαστότεροι εἶναι ὁ H. E. Ives καὶ ὁ Kunz ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις, οἱ ἀδελφοὶ Lindemann ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Masamichi-So ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ ἄλλοι.

Ἡ μεγαλυτέρα δυσκολία διὰ τὴν κατασκευὴν τελείων φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων, ἀπηλλαγμένων τοῦ λεγομένου ρεύματος σκότους, ἤτοι ρεύματος ἀναπτυσσομένου καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ στοιχεῖον εὑρίσκεται ἐντὸς τελείως σκοτεινοῦ θαλάμου, ἔγκειται εἰς δύο τινά: α) εἰς τὴν χρῆσιν τελείως χημικῶς καθαροῦ ἀλκαλικοῦ μετάλλου καὶ β) εἰς τὴν ἐπίτευξιν τελείας μονώσεως, δηλαδὴ εἰς τὴν παρεμπόδισιν πάσης ἐπικοινωνίας μεταξὺ ἀνόδου καὶ καθόδου.

Τὰ συνηθέστερα φωτοηλεκτρικὰ στοιχεῖα κατασκευάζονται διὰ καλίου, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἀποσταχθῇ ἐπανειλημμένως ἐν τῷ κενῷ, ἐπιχρίεται δι' ἠλεκτρικῆς μεθόδου ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ δοχείου, ὅπερ πληροῦται ἀρχικῶς δι' ὑδρογόνου, ἀκολούθως δέ, δι' ἀδρανοῦς ἀερίου, ἀργοῦ ἢ ἡλίου ὑπὸ χαμηλὴν πίεσιν. Ἡ παρουσία τοῦ ἀερίου τούτου χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ προκαλῇ δευτερευούσας ἰοντώσεις διὰ συγκρούσεων τῶν ὑπὸ τοῦ καλίου ἐκλυομένων ἠλεκτρονίων μετὰ τῶν μορίων τοῦ ἀερίου καὶ νὰ αὐξάνῃ τοιουτοτρόπως τὸ ἀρχικῶς παραγόμενον ρεῦμα. Πρὸς περιορισμὸν εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν τοῦ ρεύματος σκότους, οἱ κατασκευασταὶ προτιμῶσιν ἀντὶ τῆς ὑάλου τὴν χρῆσιν ὀρείας κρυστάλλου, ἥτις ἔχει μεγαλυτέραν μονωτικὴν ἱκανότητα, ὅταν μάλιστα τὸ στοιχεῖον φυλάσσεται ἐντὸς θαλάμου ἐπιμελῶς ξηραινομένου διὰ καταλλήλου μέσου, ὡς λ. χ. διὰ τῆς χρήσεως πεντοξειδίου τοῦ φωσφόρου ἢ ἀναλόγου τινὸς ξηραντικῆς οὐσίας.

Τὰ φωτοηλεκτρικὰ στοιχεῖα ἔχουσι τὰς ἑξῆς σπουδαίας ἰδιότητας: α) Τὸ παραγόμενον φωτοηλεκτρικὸν ρεῦμα εἶναι ἀνάλογον τοῦ προσπίπτοντος ἐπὶ τοῦ στοιχείου φωτός. β) Τὸ φωτοηλεκτρικὸν ρεῦμα παράγεται ἐκ τοῦ συνολικῶς προσπίπτοντος ἐπὶ τοῦ στοιχείου φωτὸς καὶ ἀσχέτως πρὸς τὸν τρόπον φωτισμοῦ. Ὡς ἐκ τούτου ἔχομεν τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ἐὰν τὸ φωτοηλεκτρικὸν στοιχεῖον εὑρίσκεται ἢ ὄχι εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ ἀντοφθαλμίου τοῦ τηλεσκοπίου ἢ καὶ ἂν ὡς ἀντοφθάλμιος χρησιμοποιῆται τέλειος ἢ μέτριος ἀντικειμενικὸς φακός. γ) Ἡ εὐπάθεια τῶν φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων εἶναι διάφορος εἰς τὰ διάφορα μήκη κύματος τοῦ φωτός, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ χρησιμοποιηθέντος ἀλκαλικοῦ μετάλλου. Οὕτω λ.χ. εἶναι μεγίστη περὶ τὸ λ 420 εἰς τὰ στοιχεῖα διὰ νατρίου, περὶ τὸ λ 440 εἰς τὰ διὰ καλίου, περὶ τὸ λ 480 εἰς τὰ διὰ ρουβιδίου καὶ περὶ τὸ λ 540 εἰς τὰ διὰ καισίου. Ἡ διάφορος αὕτη εὐπάθεια εἰς τὰ διάφορα χρώματα ἐχρησιμοποιήθη ἐπωφελῶς ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ δείκτου χρώματος τῶν οὐρανίων σωμάτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρατηρεῖται ὁ αὐτὸς ἀστὴρ διαδοχικῶς διὰ δύο φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων, κατεσκευασμένων ἐκ διαφόρων μετάλλων, λ. χ. τοῦ ἑνὸς διὰ καλίου καὶ τοῦ ἑτέρου διὰ καισίου. δ) Ἡ εὐπάθεια τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντάσεως τοῦ ἐπιταχυντικοῦ δυναμικοῦ. Διὰ τοῦτο πρὸ τῆς χρήσεως τοῦ στοιχείου δέον νὰ προσδιορίζεται ἡ λεγομένη χαρακτηριστικὴ καμπύλη αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἔχει σχῆμα ὑπερβολῆς μὲ ἀσύμπτωτον παράλληλον τῷ ἄξονι τῶν ψ. Ἡ καμπύλη αὕτη εὑρίσκεται φωτιζομένου τοῦ στοιχείου ὑπὸ σταθερᾶς φωτεινῆς πηγῆς καὶ μεταβαλλομένου βαθμηδὸν τοῦ ἐπιταχυντικοῦ δυναμικοῦ. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ὁ φωτισμὸς τοῦ στοιχείου ὑπὸ ζωηρᾶς φωτεινῆς πηγῆς, ὅταν γίνεται χρῆσις ἰσχυροῦ ἐπιταχυντικοῦ, ἄλλως ὑπάρχει κίνδυνος καταστροφῆς τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου συνεπείᾳ ἐκκενώσεως μεταξὺ τῶν δύο ἠλεκτροδίων.

Τῶν φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων γίνεται χρῆσις οὐ μόνον εἰς τὰ φωτοηλεκτρικὰ φωτόμετρα, ἐν οἷς τὸ φωτοηλεκτρικὸν ρεῦμα μετρεῖται δι' εὐπαθοῦς ἠλεκτρομέτρου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ αὐτογραφικὰ μικροφωτόμετρα, δι' ὧν γίνεται φωτομετρικὴ μελέτη τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν, εἰς τὰ φωτοηλεκτρικὰ ἐκκρεμῆ πρὸς ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ἐπιστημονικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐφαρμογάς, ὧν γνωστοτέρα εἶναι ὁ ὁμιλῶν κινηματογράφος.

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—**φωτοηλεκτρικὸν *φαινόμενον*.** Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ὑπονοοῦμεν τὴν ἐκπομπὴν ὑπὸ διαφόρων σωμάτων ἠλεκτρονίων, ὅταν ταῦτα ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ φωτὸς ἢ γενικώτερον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἠλεκτρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας, π. χ. ἰωδῶν καὶ ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, Χ-ἀκτίνων, γ-ἀκτίνων. Ἡ ἐκπομπὴ ἠλεκτρονίων ὑπὸ τῶν σωμάτων, ὅταν ταῦτα ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας, ὀφείλεται εἰς ἠλεκτρικὰς δυνάμεις ὑφισταμένας ἐν τῇ ἀκτινοβολίᾳ, αἱ ὁποῖαι, ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τῶν ἠλεκτρονίων τῶν ἀτόμων τῶν σωμάτων, μεταδίδουν εἰς αὐτὰ ἱκανὸν ποσὸν ἐνεργείας, εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἠλεκτρόνια ὄχι μόνον νὰ δύνανται ν' ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ πρὸς τούτοις νὰ λαμβάνουν καὶ λίαν μεγάλας ταχύτητας.

Ἡ σπουδὴ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ φαινομένου συν-

Digitized by Google

ετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν προώθησιν τῶν γνώσεων ἡμῶν σχετικῶς μὲ τὰ ζητήματα τῆς συγκροτήσεως τῆς ὕλης καὶ τῆς ὑφῆς τῆς ἀκτινοβολίας. Ἐξ ἄλλου τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον δὲν ἔχει μόνον σημασίαν ἀπὸ καθαρῶς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ μέγιστον πρακτικὸν ἐνδιαφέρον ὡς ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτοῦ πρὸς κατασκευὴν τῶν φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἔχουν σήμερον εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν εἰς πλείστους κλάδους τῆς ἐφηρμοσμένης φυσικῆς.

Ἡ πρώτη παρατήρησις σχετικῶς μὲ τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον ὀφείλεται εἰς τὸν Hertz, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτει 1887 παρετήρησεν ὅτι ὁσάκις ἐφώτιζε σπινθηριστὴν δι' ὑπεριώδους φωτός, ἡ ἐκκένωσις παρήγετο πολὺ εὐκολωτέρα. Βραδύτερον ὁ Hallwachs παρετήρησεν ὅτι, ὅταν ἀρνητικῶς φορτισμένον σῶμα προσβάλλεται ὑπὸ ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, ἀποβάλλει ταχέως τὸ φορτίον αὐτοῦ, ἐνῷ τοὐναντίον, ὅταν τὸ σῶμα εἶναι θετικῶς φορτισμένον, δὲν παρατηρεῖται ἀπώλεια φορτίου. Ὑπὸ τῶν Thomson καὶ Lénard ἀκολούθως κατεδείχθη ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑπεριώδους φωτὸς τὰ σώματα ἐκπέμπουν σωματίδια, τὰ ὁποῖα συμπεριφέρονται ὁμοιοτρόπως πρὸς τὰς καθοδικὰς ἀκτῖνας, τὰς παραγομένας εἰς συνήθη σωλῆνα ἐκκενώσεως, ἐξ οὗ δεικνύεται ὅτι τὰ ἐκπεμπόμενα σωματίδια εἶναι ἠλεκτρόνια. Μετὰ τὰς ἄνω παρατηρήσεις τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον ἐσπουδάσθη συστηματικῶς, ἡ δὲ πλήρης θεωρητικὴ ἑρμηνεία αὐτοῦ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀϊνστάϊν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τῶν κβάντα.

Οὕτω, πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ φαινομένου, ὁ Ἀϊνστάϊν ἐδέχθη ὅτι ἡ ἀκτινοβολία δὲν παρουσιάζει συνεχῆ διανομὴν ἐν τῷ χώρῳ, ἀλλὰ τοὐναντίον, ὅταν πηγή τις ἀκτινοβολῇ, ἡ ἐνέργεια αὐτῆς συσσωρεύεται εἰς ὡρισμένα σημεῖα ἢ κόμβους ἐνεργείας, ἤτοι ἀποτελεῖται ἐκ κβάντα ἐνεργείας, τὰ ὁποῖα διαδίδονται περαιτέρω, παραμένοντα ἀμετάβλητα.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδοχῆς ὁ Ἀϊνστάϊν ἐξηγεῖ τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι τὰ ἄτομα δύνανται νὰ ἀπορροφοῦν ἐνέργειαν μόνον κατὰ κβάντα, ἡ ὁποία μεταδίδεται εἰς τὰ ἠλεκτρόνια αὐτῶν, καὶ ἑπομένως κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν ἀκτινοβολίας ἕκαστον ἠλεκτρόνιον ἀπορροφεῖ ἓν κβάντουμ ἐνεργείας. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀϊνστάϊν δέχεται ὅτι τὸ μέγεθος ἑκάστου κβάντουμ ἀκτινοβολίας εἶναι hr, ὅπου r ἡ συχνότης τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀκτινοβολίας καὶ h ἡ σταθερὰ τοῦ Planck.

Οὕτως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Ἀϊνστάϊν, ἡ ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν ἔχει ἠλεκτρόνιον ἀποσπώμενον ὑπό τινα ταχύτητα v ἀπὸ σώματος ἐκ φωτοηλεκτρικῆς ἐπενεργείας εἶναι: $hr - w$, ὅπου r ἡ συχνότης τῆς ἐπιδρώσης ἀκτινοβολίας καὶ w τὸ ἔργον, ὅπερ ἀπαιτεῖται ἁπλῶς διὰ τὴν ἀπόσπασιν τοῦ ἠλεκτρονίου.

Γενικῶς σήμερον δεχόμεθα ὅτι τὰ ἠλεκτρόνια τῶν ἀτόμων διατάσσονται κατὰ στιβάδας, ἑκάστην χαρακτηριζομένην ὑπὸ ὡρισμένης ἐνεργείας. Ὅπως μετατοπίσωμεν ἠλεκτρόνιον στιβάδος τινὸς καὶ φέρωμεν τοῦτο ἔξω τοῦ ἀτόμου, ἐφ' ὅσον τὸ ἠλεκτρόνιον ἐξέρχεται ἔχον ἀπείρως μικρὸν ποσὸν ἐνεργείας, θὰ ἀπαιτηθῇ διὰ τὴν τοιαύτην μετατόπισιν τοῦ ἠλεκτρονίου ποσὸν ἐνεργείας w_1 ἢ w_2 ἢ w_3..., καθόσον τὸ ἠλεκτρόνιον προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης, δευτέρας, τρίτης κ.ο.κ. στιβάδος. Κατὰ συνέπειαν ἀκτινοβολία συχνότητος r προσπίπτουσα ἐπὶ ἀτόμου θὰ δύναται νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τούτου ἠλεκτρόνια μὲ διάφορον ἐνέργειαν: $hr - w_1$, $hr - w_2$, $hr - w_3$. Ἠλεκτρόνια ὅμως τῶν ἐσωτέρων στιβάδων θὰ μένουν ἀνεπηρέαστα, ἐφ' ὅσον τὸ κβάντουμ hr τῆς προσπιπτούσης ἀκτινοβολίας εἶναι μικρότερον τῶν χαρακτηριστικῶν τιμῶν ἐνεργείας τῶν ἐσωτέρων στιβάδων.

Συμφώνως δὲ πρὸς τὸν Ἀϊνστάϊν, τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον διέπεται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως

$$\frac{1}{2}mv^2 = hr - w \quad (1)$$

ὅπου m ἡ μᾶζα τοῦ ἠλεκτρονίου καὶ v ἡ ταχύτης αὐτοῦ.

Ἐὰν δ' ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἠλεκτρόνιον ἀποκτᾷ τὴν ὡς ἄνω ταχύτητα ἐξ ἠλεκτρικοῦ πεδίου καὶ δεχθῶμεν ὅτι δέον νὰ διανύσῃ πρὸς τοῦτο διαφορὰν δυναμικοῦ V, ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν ὡς ἄνω ταχύτητα, θὰ ἔχωμεν:

$$Ve = \frac{1}{2}mv^2 = hr - w \quad (2)$$

ὅπου e τὸ φορτίον τοῦ ἠλεκτρονίου.

Ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐξισώσει ὑποτίθεται ἡ ταχύτης τοῦ ἠλεκτρονίου λίαν μικρὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ φωτός. Διὰ ταχύτατα ὅμως ἠλεκτρόνια, τῶν ὁποίων ἡ ταχύτης πλησιάζει πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός, δέον ἀντὶ τῆς ἐκφράσεως $^1/_2\, mv^2$ νὰ τίθεται διὰ τὴν κινητικὴν ἐνέργειαν ἡ ἔκφρασις:

$$mc^2\left(\frac{1}{\sqrt{1-\beta^2}} - 1\right) \quad (3)$$

ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος.

Ἡ ὡς ἄνω σχέσις (2) τοῦ Ἀϊνστάϊν ἐπεβεβαιώθη ὑπὸ τοῦ Millikan κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Οὗτος συνέδεσε πρὸς τὴν μεταλλικὴν πλάκα, ἐξ ἧς διὰ φωτοηλεκτρικῆς ὁδοῦ ἀπέσπα ἠλεκτρόνια, ὄργανον παρακολουθήσεως τῆς τιμῆς τοῦ θετικοῦ φορτίου, τὸ ὁποῖον ἀποκτᾷ ἡ πλὰξ ὡς ἐκ τῆς ἀποσπάσεως ἐξ αὐτῆς τῶν ἠλεκτρονίων. Τὸ θετικὸν ὅμως φορτίον, τὸ ὁποῖον ἀποκτᾷ οὕτως ἡ πλάξ, προκαλεῖ ἀναχαίτισιν τῶν ἠλεκτρονίων, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὡς ἐκ τῆς φωτοηλεκτρικῆς ἐκκενώσεως αὐξάνει συνεχῶς, ἕπεται ὅτι λαμβάνει τέλος τιμὴν τοιαύτην, ἡ ὁποία ἐξουδετεροῖ τελείως τὴν ταχύτητα τῶν φωτοηλεκτρονίων, οὕτω δὲ ἐπέρχεται παῦσις ἀποσπάσεως τῶν ἠλεκτρονίων. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ δυναμικὸν τῆς πλακός, ὅπερ παρακολουθεῖται διὰ καταλλήλου ὀργάνου, παύει ἐπίσης αὐξανόμενον. Ἐὰν δὲ διὰ e καλέσωμεν τὸ φορτίον τοῦ ἠλεκτρονίου καὶ διὰ V τὴν ὡς ἄνω καθοριζομένην τιμὴν διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἠλεκτρονίου, τότε ἡ κινητικὴ ἐνέργεια τοῦ ἐξερχομένου ἠλεκτρονίου εἶναι eV.

Ὁ Millikan ἐξετέλεσε δύο μετρήσεις διὰ χρησιμοποιήσεως δύο ἀκτινοβολιῶν συχνότητος r καὶ r', ὅτε ἔχομεν τὰς σχέσεις:

$$\begin{aligned} hr &= Ve + w \\ hr' &= V'e + w \end{aligned} \quad (4)$$

Αἱ τιμαὶ r καὶ r' δύνανται νὰ καθορισθοῦν δι' ὀπτικῆς μεθόδου αἱ δὲ τιμαὶ τῶν V καὶ V' προσδιορίζονται ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Ἐκ τῶν δύο ἄνω σχέσεων προκύπτει εὐκόλως:

$$h = e\frac{V - V'}{r - r'} \quad (5)$$

Ἐπειδὴ δὲ ἡ τιμὴ τοῦ e εἶναι γνωστὴ ἐξ ἄλλων μετρήσεων, δύναται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἄνω σχέσεως νὰ ὑπολογισθῇ ἡ τιμὴ h.

Οὕτω ὁ Millikan διὰ χρησιμοποιήσεως εἰς τὰ πειράματά του καλίου καὶ λιθίου εὗρε: $h = 6{,}57 \cdot 10^{-27}$, ἡ ὁποία συμπίπτει καὶ πρὸς τὰς τιμὰς τοῦ h τὰς εὑρεθείσας δι' ἄλλων ὁδῶν, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ πλήρη ἐπαλήθευσιν τῆς κβαντικῆς θεωρίας τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ φαινομένου.

Ἐκ τῆς συστηματικῆς σπουδῆς τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ φαινομένου προέκυψαν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα, ἐπιβεβαιούμενα διὰ τῆς παρατηρήσεως: 1) Ἡ ἀπόσπασις ἠλεκτρονίων ἀπὸ μετάλλου ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς συχνότητος τῆς ἐπιδράσεως ἀκτινοβολίας· ἐφ' ὅσον τὰ κβάντα τῆς διεγειρούσης ἀκτινοβολίας δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτουμένην τιμὴν διὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν ἠλεκτρονίων, δὲν εἶναι δυνατὸν δι' ἐνισχύσεως τῆς ἐντάσεως τῆς ἀκτινοβολίας νὰ προκαλέσωμεν ἀπόσπασιν ἠλεκτρονίων. 2) Ἐφ' ὅσον χρησιμοποιοῦμεν ἀκτινοβολίαν ἀποτελουμένην ἐκ μεγαλυτέρων κβάντα, ἤτοι ἰώδη καὶ ὑπεριώδη, ἢ τέλος καὶ ἀκτινοβολίαν Röntgen, εἶναι δυνατὸν ν' ἀποσπασθοῦν ἐκ πάντων τῶν σωμάτων ἠλεκτρόνια. 3) Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ συχνότης τῆς χρησιμοποιουμένης ἀκτινοβολίας, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἀπομένουσα ἐνέργεια μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν ἠλεκτρονίων διὰ τὴν ἐπιτάχυνσιν αὐτῶν εἶναι μεγαλυτέρα, ἤτοι ἐπὶ τοσοῦτον μεγαλυτέραν ταχύτητα ἔχουν τὰ ἐξερχόμενα ἠλεκτρόνια ἐκ τῶν μετάλλων. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος w, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὴν ἀπαιτουμένην ἐνέργειαν διὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν ἠλεκτρονίων, συνάγονται τὰ ἑξῆς: Τὰ ἠλεκτροθετικὰ μέταλλα εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εὐκόλως φορτίζονται θετικῶς, π. χ. ὡς ἠλεκτρολύται, ἤτοι ἀποδίδουν εὐκόλως ἓν ἠλεκτρόνιον καὶ ὡς ἐκ τούτου δύνανται νὰ διεγερθοῦν εὐκόλως πρὸς ἐκπομπὴν ἠλεκτρονίων διὰ μικροτέρων κβάντα ἐνεργείας. Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη καὶ διὰ τοῦ πειράματος, δεδομένου ὅτι ἐπὶ μετάλλων τῆς οἰκογενείας τῶν ἀλκαλίων παρετηρήθη τὸ πρῶτον τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον.

Ὑπὸ τοῦ Auger παρετηρήθη ὅτι ἡ ἀπορρόφησις ὑπὸ ἀτόμου ἀκτινοβολίας Röntgen ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐκπομπὴν δύο ἠλεκτρονίων ἀντὶ τῆς ἐκπομπῆς ἑνός, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ σύνηθες φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκλήθη *σύνθετον φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον*, ἐξηγεῖται δὲ διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι ἡ πρωτεύουσα ἀκτινοβολία συντελεῖ εἰς τὴν ἐκπομπὴν τοῦ πρώτου φωτοηλεκτρονίου κατὰ τὴν συνήθη φωτοηλεκτρικὴν μέθοδον, ἐνῷ τὸ δεύτερον ἠλεκτρόνιον προέρχεται καὶ ἐξ ἄλλων φαινομένων παραγομένων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐν καταστάσει διεγέρσεως μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ πρώτου ἠλεκτρονίου. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

φωτοηλιογραφία (ἡ) *[Ἀστρον.]*. Ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακὸς τῇ βοηθείᾳ φωτογραφικοῦ τηλεσκοπίου, φέροντος εἰς τὸ ἑστιακὸν ἐπίπεδον μεγεθυντικὸν φακὸν πρὸς ἄμεσον μεγέθυνσιν τοῦ ἑστιακοῦ εἰδώλου. Ἡ διάμετρος τοῦ φωτογραφικοῦ εἰδώλου ἢ *ἡλιογράμματος* εἶναι συνήθως 10 ἢ 20 ἑκατοστόμ. Ἡ διὰ τῆς τοιαύτης φωτογραφικῆς μεθόδου καθημερινὴ παρακολούθησις τοῦ Ἡλίου ἀποτελεῖ τὸν καλύτερον τρόπον πρὸς συστηματικὴν μελέτην τῶν φαινομένων τῶν ἡλιακῶν κηλίδων (βλ. *Ἥλιος*) Σ. Π.

φωτοθεραπεία (ἡ). Ἡ χρησιμοποίησις τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν. Ἰδεώδης φυσικὴ πηγὴ τοιούτων ἀκτίνων εἶναι ὁ ἥλιος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀκτινοβολία αὐτοῦ εἶναι ἀσταθής, δυσκόλως ρυθμιζομένη, εἰς πολλὰ μέρη ὁ ἥλιος ἀντικαθίσταται δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἀπὸ βολταϊκοῦ τόξου ἢ ἀπὸ λυχνίας δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου. Οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ φωτεινὴ πηγή, τὸ λευκὸν αὐτῆς φῶς περιέχει πάσας τὰς ἀκτινοβολίας τοῦ φωτεινοῦ φάσματος, ἀπὸ τῆς ἰώδους μέχρι τῆς ἐρυθρᾶς, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἀκτινοβολίας ἀοράτους, θερμικὰς καὶ χημικάς. Αἱ διάφοροι αὗται ἀκτινοβολίαι δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἰατρικῶς, ὁμοῦ ἢ κεχωρισμένως. Διὰ τῶν χημικῶν ἀκτίνων αὐτοῦ τὸ φῶς ἐνεργεῖ βακτηριοκτόνον ἐπίδρασιν. Ἐπιδρᾷ ἐπίσης ἐπὶ τὴν κυκλοφορίαν, ἐρυθραίνει τὸ δέρμα καὶ δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐπιδερμικὸν ἔγκαυμα καὶ ἀπόθεσιν χρωστικῆς, θεωρουμένην ὡς ἀμυντικὴν ἀντίδρασιν τοῦ ὀργανισμοῦ. Διὰ τοῦ φωτὸς τὸ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια καθίστανται ἱκανώτερα πρὸς δέσμευσιν τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος. Φωτειναί τινες ἀκτινοβολίαι διὰ τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου ἐπενεργοῦσι διαφόρως ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου. Οὕτως αἱ ἰώδεις ἀκτῖνες ἐπιδρῶσι καταπραϋντικῶς, ἐνῷ αἱ ἐρυθραὶ διεγερτικῶς. Ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς ταύτης ἐνεργείας στηρίζεται ἡ *χρωμοθεραπεία*. Ὁ Φίνσεν, χρησιμοποιήσας διὰ τὴν φωτοθεραπείαν τὸ βολταϊκὸν τόξον, διὰ καταλλήλου συσκευῆς συνεκράτησε τὰς ὑπερύθρους, τὰς ἐρυθρὰς καὶ τὰς κιτρίνας ἀκτῖνας τοῦ φάσματος καὶ διεβίβασεν ἀκτῖνας κυανᾶς λίαν μικροβιοκτόνους, γενόμενος ἱδρυτὴς τῆς *φινσενθεραπείας*. Διὰ λυχνίας δὲ δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου (λυχνίας Kromayer) ἀπολαμβάνομεν ἀκτίνων ἰωδῶν καὶ ὑπεριωδῶν, πλουσιωτάτων εἰς θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα (βλ. καὶ *ἀκτῖνες ὑπεριώδεις*). Σ. Γ. Σ.

φωτοθερμοθεραπεία (ἡ). Ὁ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν συνδυασμὸς ἐνεργείας φωτεινῶν καὶ θερμικῶν ἀκτινοβολιῶν, ἤτοι ὁ συνδυασμὸς φωτοθεραπείας καὶ θερμοθεραπείας. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἐπιδιώκομεν ἄφθονον ἐφίδρωσιν, τόνωσιν τῶν ὀργανικῶν καύσεων, κατάπαυσιν ἀλγεινῶν φαινομένων καὶ διευκόλυνσιν ἀπορροφήσεως ἐξιδρωμάτων. Σ. Γ. Σ.

φωτοκαλύπτραι (αἱ). Εἶναι σώματα ἀδιαφανῆ, φερόμενα εἰς τὰ μεγέθη τῶν διαφόρων φωτογραφικῶν πλακῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὸ μέσον ποικιλομόρφως κεκομμένα (π. χ. τετραγωνικῶς, κυκλικῶς, ἐλλειπτικῶς, καρδιοσχήμως κλπ.) καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν τύπωσιν τῶν φωταντιτύπων. Ἡ φωτοκαλύπτρα, τιθεμένη μεταξὺ τοῦ φωτογραφικοῦ χάρτου καὶ φωτοτύπου (ἀρνητικῆς πλακός), ἔχει σκοπὸν νὰ ἀφήσῃ ἀπρόσβλητον ὑπὸ τοῦ φωτὸς τὸ πέριξ τῆς εἰκόνος μέρος. Τὸ ἁπλούστερον εἶδος φωτοκαλύπτρας εἶναι τεμάχιον μέλανος χάρτου, τὸ ὁποῖον κόπτομεν εἰς τὸ κατὰ βούλησιν σχῆμα. Διὰ τῆς χρήσεως τῆς φωτοκαλύπτρας ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀφαίρεσις τῶν περιττῶν μερῶν τῆς εἰκόνος καὶ ἡ πλέον καλλιτεχνικὴ ἀπόδοσις διὰ τοῦ σχηματιζομένου λευκοῦ περιθωρίου. Ἐκτὸς τῶν ἁπλῶν αὐτῶν φωτοκαλυπτρῶν φέρονται καὶ διαβαθμιστικαὶ τοιαῦται. Αὗται ἀποτελοῦνται ἐκ φύλλου κελλουλοΐτου (φιλμ), ὅπερ περὶ τὸ μέσον εἶναι διαφανές, βαίνει δὲ καθιστάμενον πρὸς τὰ ἄκρα του κλιμακηδὸν ἀδιαφανές. Οὕτως ἡ δι' αὐτῶν τυπουμένη εἰκὼν παρουσιάζει ὁμαλὴν ἀπόσβεσιν εἰς τὸ περιθώριον, ἄνευ σαφῶν διαχωριστικῶν γραμμῶν, ὡς συμβαίνει μὲ τὰς ἁπλᾶς φωτοκαλύπτρας. Κ. Γ. Μ.

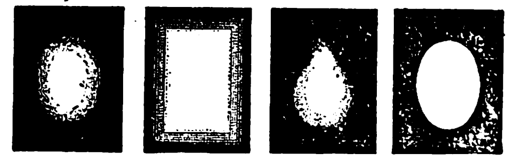

Φωτοκαλύπτραι.
[1, 2, 3=Διαβαθμιστικὴ φωτοκαλύπτρα. 4=Φωτοκαλύπτρα ἁπλῆ]

φωτοληψία (ἡ)· λῆψις φωτός.

—*[Βιολ.]* Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ὑπό τινος φυτοῦ χρησιμοποιεῖται ὡρισμένη μόνον ποσότης τοῦ ἐπ' αὐτοῦ προσπίπτοντος ἡλιακοῦ ἢ διαχύτου φωτός. Παρετηρήθη ὅτι διὰ τὴν θρέψιν τοῦ φυτοῦ εἶναι ἀνάγκη, ὅπως τὸ ποσοστὸν τοῦτο φωτὸς μὴ μειωθῇ πέρα ὡρισμένου ἐλαχίστου ὁρίου, καλουμένου *ἐλαχίστης φωτοληψίας*. Δ. Ν. Π.

Φωτολεῖβος *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις, συνοικισθεῖσα ὑπὸ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Δράμας, ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 1.805, Κεῖται 12 χιλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Δράμας, ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ αὐτῆς (ὑψόμ. 58), καὶ κατὰ τὸ 220ὸν χιλιόμετρον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Ἀλεξανδρουπόλεως. Ἡ περιφέρεια αὐτῆς, διαρρεομένη ὑπὸ παραποτάμων τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτου, εἶναι εὐφορωτάτη. Ἔχει ταχυδρομεῖον καὶ τηλεγραφικὸν

Digitized by Google

γραφεῖον, 2 δημοτικὰ σχολεῖα καὶ 3 γεωργικοὺς συνεταιρισμούς. ι. ε. ε.

φωτολιθογραφία (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Καλεῖται οὕτω φωτομηχανικὴ ἐπιπεδότυπος μέθοδος, δι' ἧς αἱ ἐμμέσως ληφθεῖσαι ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακὸς εἰκόνες χρησιμεύουν ὡς τύποι διὰ τὴν λῆψιν πολλαπλῶν ἀντιτύπων. Εἶναι μέθοδος εὐρέως χρησιμοποιουμένη πρὸς εἰκονογραφήσεις, καθὸ εὐχερὴς καὶ ἀσφαλής. Ἡ παρασκευὴ φωτολιθογραφικῶν τύπων εμμέσως διὰ μεταφορᾶς γίνεται ὡς ἑξῆς: Τεμάχιον καλοῦ καὶ στερεοῦ χάρτου ἐπικαλύπτεται διὰ στρώματος ζελατίνης καὶ ξηραίνεται, ἀκολούθως δὲ καθίσταται εὐαίσθητον εἰς διάλυμα διχρωμικοῦ καλίου καὶ ἀφήνεται πρὸς ξήρανσιν ἐπικολλώμενον ἐπὶ ξυλίνης ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου τυποῦται ἡ ἀρνητικὴ εἰκών, ἥτις δύναται νὰ εἶναι γραμμικὴ κοκκώδης ἢ εἰλημμένη δι' αὐτοτυπικοῦ πλέγματος. Κατὰ τὴν τύπωσιν αἱ προσβληθεῖσαι ὑπὸ τοῦ φωτὸς θέσεις γίνονται κασταναί, ἐνῷ αἱ ἄλλαι θέσεις τοῦ στρώματος τῆς ζελατίνης παραμένουν κίτριναι. Ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας, ἐφ' ἧς εὑρίσκεται ἡ τυπωθεῖσα εἰκών, φέρεται διὰ καταλλήλου κυλίνδρου λιπαρὸν χρῶμα εἰς λεπτὸν ὁμοιόμορφον στρῶμα, εἶτα δὲ τὸ φύλλον τοῦ χάρτου ἐμβαπτίζεται εἰς τὸ ὕδωρ, ὅπου ἀφήνεται 20' ἢ καὶ περισσότερον. Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ὕδατος διαβροχὴν διογκοῦνται τὰ μὴ τυπωθέντα μέρη τῆς ζελατίνης. Διὰ ποτιστικοῦ χάρτου ἀφαιρεῖται ἡ παραμείνασα ὑγρασία καὶ διὰ τοῦ κυλίνδρου ἀπομακρύνεται τὸ περισσὸν χρῶμα, τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὰς μὴ τυπωθείσας θέσεις τῆς εἰκόνος. Μετὰ τὴν ἔκπλυσιν εἰς καθαρὸν ὕδωρ ἡ εἰκὼν εἶναι ἤδη ἑτοίμη, μεταφέρεται δ' ἀκολούθως καταλλήλως ἐπὶ τῆς λιθογραφικῆς πλακός, ἐπιτιθεμένη ἐπὶ τῆς λείας ἐπιφανείας αὐτῆς καὶ πιεζομένη διὰ τοῦ κυλίνδρου τοῦ λιθογραφικοῦ πιεστηρίου. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ἤδη γίνονται ὅλαι αἱ ὑπόλοιποι λιθογραφικαὶ ἐργασίαι.

Ἡ εἰκὼν εἶναι δυνατόν, ἀντὶ νὰ μεταφερθῇ, νὰ τυπωθῇ ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ φωτὸς τῇ βοηθείᾳ τῆς καταλλήλου μεθόδου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς λιθογραφικῆς πλακός. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις, ὑπὸ καταλλήλων τεχνιτῶν εἰς ἴδια διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἱδρύματα. Διὰ τῆς φωτολιθογραφίας δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἀκόμη εἰκόνες ἀνάλογοι πρὸς τὰς διὰ διαφόρων αὐτοτυπικῶν μεθόδων λαμβανομένας. Τὸ εἶδος αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν ἡμίτονον φωτολιθογραφίαν. Καὶ εἰς τὰς λιθογραφικὰς αὐτὰς μεθόδους ἡ ἐπὶ τῆς λιθογραφικῆς πλακὸς εἰκὼν λαμβάνεται εἴτε δι' ἀμέσου τυπώσεως εἴτε διὰ μεταφορᾶς. Εἰς τὰς μεθόδους τῆς ἀμέσου τυπώσεως περιλαμβάνεται ἡ *ἀσφαλτοφωτολιθογραφία*. Λιθογραφικὴ πλὰξ μὲ ὁμοιόμορφον λεπτοκοκκώδη ἐπιφάνειαν καλύπτεται διὰ φωτοπαθοῦς στρώματος ἀσφάλτου. Τὸ διάλυμα τῆς ἀσφάλτου μεταφέρεται ἐπὶ τῆς πλακὸς διὰ καταλλήλου κυλίνδρου, ὥστε νὰ μὴ εἰσδύσῃ κατὰ βάθος τοῦ κόκκου τῆς πλακός. Ἡ πλὰξ ἀκολούθως ξηραίνεται καὶ τυποῦται ἐπ' αὐτῆς ἡ εἰκὼν τῇ βοηθείᾳ ἀρνητικοῦ ἡμιτονικοῦ φωτοτύπου καὶ εἶτα γίνεται ἡ ἐμφάνισις τῆς εἰκόνος εἰς τερεβινθέλαιον περιέχον βενζόλιον καὶ ἔλαιον. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τὰ μὴ φωτισθέντα μέρη τῆς ἀσφάλτου διαλύονται καὶ ἐμφανίζεται θετικὴ εἰκὼν ἐπὶ τῆς λιθογραφικῆς πλακός. Ἡ εἰκὼν δύναται νὰ ὑποστῇ πᾶσαν διόρθωσιν, ὡς καὶ τὰς ἀπαιτουμένας περαιτέρω λιθογραφικὰς ἐργασίας (διάβρωσιν κλπ.), καὶ εἶτα νὰ τυπωθῇ. Ἡ κοκκώδης μορφὴ τῆς πλακὸς συντελεῖ εἰς τὴν διάσπασιν τῆς εἰκόνος καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἡμιτονισμῶν. Αἱ ἀσφαλτοφωτολιθογραφίαι δὲν παρουσιάζουν τὴν ἀπαιτουμένην διαβάθμισιν εἰς ὅλους τοὺς τόνους. Ἐὰν ἡ τύπωσις τῆς εἰκόνος γίνῃ δι' ἐλαφρᾶς ἐπικαλύψεως διὰ γραφικοῦ χρώματος, λαμβάνεται τεφρὸν καὶ οὐχὶ ὡραῖον ἀντίτυπον. Ἡ τύπωσις διὰ πολλοῦ γραφικοῦ χρώματος δίδει βαρείας εἰκόνας. Πρὸς ἄρσιν τούτων γίνεται τύπωσις ἐπὶ 3—4 λιθογραφικῶν πλακῶν κατὰ διάφορον τρόπον καὶ ἀκολούθως γίνεται ἐμφάνισις. Οὕτω μία εἰκὼν λαμβάνεται πλουσία εἰς τονισμόν, ἡ ἄλλη περιέχει μόνον τὰς ἰσχυρότερον φωτισθείσας θέσεις, αἱ δὲ λοιπαὶ πλάκες περιέχουν τοὺς ἐνδιαμέσους τόνους. Ἐὰν γίνῃ ἀλληλοδιαδόχως τύπωσις τῶν εἰκόνων αὐτῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ γραφικοῦ χρώματος, λαμβάνεται ὡραῖον ἀντίτυπον (Nuancendoppeldruck). Ἡ διὰ μεταφορᾶς ἡμίτονος φωτολιθογραφία ἐπιτυγχάνεται κατὰ διαφόρους μεθόδους, ἐξ ὧν μία ἡ ἀκόλουθος. Ἡμιτονικὸν φωτότυπον τυποῦται ἐπὶ φωτολιθογραφικοῦ χάρτου, εἶτα ἐμφανίζεται ἡ εἰκὼν διὰ τῆς καταλλήλου καλύψεως διὰ γραφικοῦ χρώματος καὶ τέλος μεταφέρεται ἐπὶ κοκκώδους ἐπιφανείας λιθογραφικῆς πλακός. Διὰ τοῦ λεπτοτέρου ἢ χονδροτέρου κόκκου τῆς πλακὸς διασπῶνται ὁρατῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον οἱ τόνοι καὶ καθίστανται ἱκανοὶ πρὸς τύπωσιν. Ἐπίσης εἶναι δυνατὸν χάρις εἰς τὴν κοκκώδη ἐπιφάνειαν τῆς πλακὸς νὰ ἐπενεχθῶσι διάφοροι βελτιώσεις. Ἕτεραι φωτολιθογραφικαὶ μέθοδοι εἶναι ἡ ἄνευ φωτογραφήσεως ἐπιτυγχανομένη φωτολιθογραφία καὶ ἡ φωτολιθογραφικὴ μέθοδος μεταφορᾶς εἰς μέγεθος σύμφωνον πρὸς τὸ φωτότυπον. κ. γ. μ.

φωτόλουστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ οἱονεὶ λουόμενος ἐν τῷ φωτί, ὁ ὑπὸ ἀπλέτου φωτὸς καταυγαζόμενος: «φωτόλουστος αἴθουσα».

φωτόλουτρον (τό). Λουτρὸν ἐν φωτί, ἡλιακῷ ἢ τεχνητῷ. Τὸ τοιοῦτον φῶς προκαλεῖ αὔξησιν τῶν ὀξειδώσεων τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ ζῶντες ἐν ὑπαίθρῳ ἔχουσι ρόδινον τὸ χρῶμα καὶ σῶμα ρωμαλέον. Τὸ φῶς ἐπίσης ἐπιδρᾷ εὐνοϊκῶς ἐπὶ τὴν αὔξησιν τῶν παίδων. Τὸ *φωτόλουτρον* μετὰ τοῦ *ἀερολούτρου* ἀποτελοῦν τὸν πρῶτον (ψυκτικὸν) παράγοντα τῆς ἐν ὑπαίθρῳ θεραπείας τοῦ Rikli, ἧς δεύτερος παράγων (θερμικὸς) εἶναι τὸ *ἡλιόλουτρον*. Ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς τοῦ πρώτου παράγοντος μετὰ τοῦ δευτέρου μεταβάλλει τὸ ἁπλοῦν φωτόλουτρον εἰς φωτοθερμόλουτρον. Ὁ ὑποβαλλόμενος εἰς ἁπλοῦν φωτόλουτρον περιπατεῖ γυμνὸς εἰς κατάλληλα σύσκια ὕπαιθρα μέρη, ὑπὸ θερμοκρασίαν 33 περίπου βαθμῶν ἢ, ἐν νηνεμίᾳ, ὑπὸ θερμοκρασίαν 22—25 βαθμῶν. Ὁ ὑποβαλλόμενος εἰς τοπικὸν ἢ γενικὸν θερμόλουτρον δι' ἡλιακοῦ, καὶ ἰδίως διὰ τεχνητοῦ φωτός, προτιμότερον εἶναι νὰ παραμένῃ κατακεκλιμένος (βλ. καὶ *θερμοθεραπεία, ἡλιοθεραπεία, φωτοθεραπεία, φωτοθερμοθεραπεία*). ε. γ. ε.

Φωτομάρας. Οἰκογένεια ἐκ Πάργας καταγομένη, πολλαχῶς δράσασα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Κυριώτερα μέλη αὐτῆς εἶναι: —1) ***Νάσος*** (*Γεροφωτομάρας*), λαβὼν μέρος εἰς τὰς ἀπὸ 24—28 Ἰουλίου 1821 συναφθείσας μάχας κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Χουσεῒν βέην Τούρκων, τῶν κατεχόντων τὴν Πάργαν, ὑπὸ τὸν Χριστόφορον Περραιβόν. Κατ' Ἰούλιον 1825 ἐπολέμησεν ἐν Καρπενησίῳ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τῇ 7 Αὐγούστου 1825 ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν ἔφθασεν μετὰ στρατοῦ εἰς Μεσολόγγιον. Ἐπελθούσης τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως (10 Ἀπριλίου 1826), ὁ Φωτομάρας ἀπῆλθεν εἰς Ναύπλιον, ὅπου ἦλθεν εἰς δεινὰς ἔριδας μετὰ τοῦ Θ. Γρίβα, αἵτινες ἐτάραξαν τὴν πόλιν τῇ 3 Δεκεμβρίου —2) ***Χρῖστος***, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, λαβὼν μέρος ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου μέχρι τοῦ 1826 καὶ τέλος τῇ 26 καὶ 27 Αὐγούστου ἐν τῇ μάχῃ τῆς Καρικαργιᾶς τῶν Καλαβρύτων ὑπὸ τὸν Δ. Πλαπούταν. τ. ε. ε.

φωτομετέωρα (τὰ) *[Οπτ. Μετεωρ.]*. Καλεῖται οὕτω σειρὰ ὀπτικῶν φαινομένων, ἅτινα παρατηροῦνται ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ εἰς ἃ συγκαταλέγονται: 1) τὰ φαινόμενα τῆς ἅλω, 2) τὰ στέμματα, 3) ἡ ἶρις ἢ οὐράνιον τόξον, 4) τὸ βόρειον σέλας, 5) τὸ βόρειον στέμμα. Ἐνταῦθα ὁ λόγος μόνον περὶ τῶν στεμμάτων· περὶ τῶν ἄλλων φαινομένων βλ. λ. *ἅλως, οὐράνιον* τόξον, βόρειον καὶ νότιον *σέλας*. *Στέμματα* καλοῦνται οἱ ἔγχρωμοι κύκλοι ἢ δακτύλιοι, οἵτινες σχηματίζονται πέριξ τοῦ Ἡλίου ἢ τῆς Σελήνης ἢ πλησίον τῶν σωμάτων τούτων, καὶ ἰδίως περὶ τὴν Σελήνην τὴν νύκτα, ὅταν αἱ ἀκτῖνες τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων διέρχωνται διὰ νέφους οὐχὶ πολὺ παχέος καὶ ἀποτελουμένου ἐξ ὑδροσταγόνων τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν μεγέθους. Τὰ στέμματα ἀποτελοῦνται συνήθως ἐξ ἑνὸς ἢ δύο κύκλων, σπανιώτερον δ' ἐκ πλειόνων· ἡ ἀκτὶς τοῦ πρώτου κύκλου περιλαμβάνεται συνήθως μεταξὺ 1° καὶ 2°, φθάνουσα κατ' ἐξαίρεσιν καὶ μέχρι 4°. Μεταξὺ τοῦ μεγέθους τῶν ὑδροσταγόνων καὶ τῆς ἀκτῖνος τοῦ στέμματος ὑπάρχει λίαν στενὴ σχέσις, παρατηρηθέντος ὅτι ἡ ἀκτὶς τοῦ στέμματος εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τῶν σταγόνων. Ὅθεν ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἀκτῖνος τοῦ στέμματος δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ὑδροσταγόνων καὶ συνεπῶς περὶ τῆς πιθανότητος τῆς βροχῆς· ὅσῳ μικρότερον τὸ στέμμα, τόσον ἡ πιθανότης τῆς βροχῆς μείζων, καὶ τἀνάπαλιν.

Ὡς πρὸς τοὺς χρωματισμούς, συνήθως παρατηρεῖται πέριξ τοῦ ἄστρου εἷς κυανοῦς δακτύλιος μετ' ἀναμείκτου λευκοῦ, εἶτα ἐρυθρὸς κύκλος λίαν σαφὴς πρὸς τὰ ἔσω καὶ ὅστις συγχέεται ἐξωτερικῶς μετὰ τῶν ἄλλων δακτυλίων.

Ἐνίοτε τὰ χρώματα τοῦ φάσματος εἶναι περισσότερον σαφῆ καὶ κεχωρισμένα, διακρινόμενα τὸ μὲν ἰῶδες πάντοτε πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, τὸ δὲ ἐρυθρὸν πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Εἰς τὸν δεύτερον δακτύλιον, καὶ δὴ εἰς τὸν τρίτον, ὅταν παρατηρῆται, διακρίνεται γενικῶς τὸ πράσινον πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐρυθρὸν πρὸς τὰ ἔξω. Τὰ στέμματα εὐκόλως διακρίνονται τῆς ἅλω ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν ταύτῃ ἡ σειρὰ τῶν χρωμάτων εἶναι ἀντίστροφος. Τὰ στέμματα ὀφείλονται εἰς τὴν περίθλασιν (diffraction) τοῦ φωτός. Τὰ νέφη ἐκ παγοκρυστάλλων (θύσανοι καὶ θυσανοστρώματα) προκαλοῦσιν ἐξ ἴσου, ἀλλὰ πολὺ σπανιώτερον, τὸν σχηματισμὸν τῶν φαινομένων τούτων, ἅτινα τότε εἶναι χαρακτηριστικά, λόγῳ τῆς ὡραιότητος αὐτῶν. Ἡ ἐξήγησις τῶν στεμμάτων δίδεται ὑπὸ τοῦ Pernter εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Meteorologische Optik». Αἱ διάμετροι τῶν φωτεινῶν δακτυλίων εἶναι ἀνάλογοι τοῦ μήκους κύματος τοῦ φωτὸς καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογοι τῆς διαμέτρου τῶν παρεντεθειμένων μορίων ἐνώπιον τῆς φωτεινῆς πηγῆς. Ὅταν τὰ μορίδια ἔχουσιν ὁμοιομόρφους διαστάσεις, τὰ χρώματα εἶναι σαφῆ ἂν αἱ διαστάσεις εἶναι λίαν διάφοροι, τὸ ἄστρον φαίνεται περιβαλλόμενον ὑπὸ μιᾶς ἁπλῆς φωτοστεφάνης. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἑκάστη ὁμὰς μορίων μιᾶς ὡρισμένης διαστάσεως σχηματίζει ἰδιαίτερον σύστημα στεμμάτων, καὶ ἐπειδὴ ἡ διάμετρος πάντων τῶν συστημάτων τούτων δὲν εἶναι ἡ ἰδία, καλύπτονται ἐν μέρει καὶ παρέχουσι τὸ λευκὸν φῶς.

Τὰ περὶ τὸν Ἥλιον στέμματα εἶναι συνήθη ὡς καὶ τὰ τῆς Σελήνης, ἀλλὰ δὲν παρατηροῦνται εὐκόλως, ἕνεκα τῆς λαμπρότητος τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ἐν τούτοις, καὶ αὐτὰ εὐκόλως διὰ χρωματιστῆς ὑάλου ἢ διὰ τεμαχίου ὑαλοπίνακος, ἐφ' οὗ ἐπεκάθισε στρῶμα αἰθάλης. Τὰ μορίδια, ἅτινα προκαλοῦσι τὴν περίθλασιν, δύνανται νὰ ἀποτελοῦνται ἐκ μικρῶν κόκκων κόνεως αἰωρουμένης εἰς τὸ διάστημα. Τὰ στέμματα ταῦτα, ἅτινα σπανιώτατα παρουσιάζονται, εἶναι σχεδὸν χαλκόχροα. Εἰς τὴν παρουσίαν μορίων κονιορτοῦ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἀτμοσφαίρᾳ ἀπεδόθη τὸ μεγάλης ἀκτῖνος στέμμα, ὅπερ παρετηρήθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου Krakatoa καὶ παρέμεινεν ὁρατὸν μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1886, ἀποκληθὲν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ παρατηρήσαντος «δακτύλιος τοῦ Bishop». Εἰς τὰ βιβλία τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τὰ στέμματα παρίστανται συμβολικῶς, τὸ μὲν ἡλιακὸν διὰ τοῦ ⊕, τὸ δὲ σεληνιακὸν διὰ τοῦ ◗. θ. θ. φ.

φωτομετρία (ἡ). Κλάδος τῆς ἐφηρμοσμένης φυσικῆς, ὅστις ὡς ἀντικείμενον ἔχει τὴν σπουδὴν τῶν διαφόρων φωτομετρικῶν μεγεθῶν, ὡς καὶ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν μεγεθῶν τούτων. Ὡς φωτομετρικὰ μεγέθη θεωροῦνται ἡ φωτεινὴ ῥύσις ὁ φωτισμός, ἡ ἔντασις ἢ ἡ ἰσχὺς φωτεινῆς πηγῆς.

Ὡς φωτεινὴ ῥύσις δέσμης ἀκτίνων προερχομένης ἔκ τινος φωτεινῆς πηγῆς θεωρεῖται τὸ ποσὸν τῆς φωτεινῆς ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον διέρχεται διὰ τομῆς τινος τῆς φωτεινῆς δέσμης εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου. Ἐὰν ἡ φωτεινὴ πηγὴ εὑρίσκεται ἐν μέσῳ μὴ προκαλοῦντι ἀπορρόφησιν, τότε δι' οἱασδήποτε τομῆς τῆς θεωρουμένης δέσμης διαπερᾶται ὑπὸ τῆς αὐτῆς φωτεινῆς ῥύσεως.

Οὕτω προκύπτει ὅτι φωτεινὸν σημεῖον εὑρισκόμενον ἐν μέσῳ, τὸ ὁποῖον δὲν προκαλεῖ ἀπορρόφησιν, ἀκτινοβολεῖ ἐπὶ οἱαδήποτε τομὴν τῆς στερεᾶς γωνίας εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας εὑρίσκεται, τὴν αὐτὴν φωτεινὴν ῥύσιν.

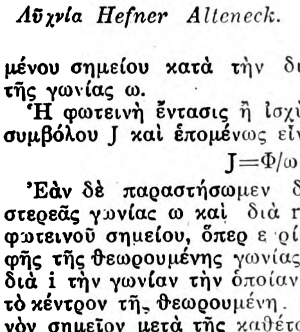

Λυχνία Hefner Alteneck.

Οὕτω, ἐὰν θεωρήσωμεν ἀπειροστὴν στερεὰν γωνίαν ω καὶ ἔστω ὅτι ἡ πρὸς αὐτὴν ἀκτινοβολουμένη φωτεινὴ ῥύσις εἶναι Φ, τότε τὸ πηλίκον Φ/ω καλεῖται φωτεινὴ ἔντασις ἢ ἰσχὺς τοῦ θεωρουμένου σημείου κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄξονος τῆς γωνίας ω.

Ἡ φωτεινὴ ἔντασις ἢ ἰσχὺς παρίσταται διὰ τοῦ συμβόλου J καὶ ἑπομένως εἶναι:

$$J=\Phi/\omega \qquad (1)$$

Ἐὰν δὲ παραστήσωμεν διὰ s τομήν τινα τῆς στερεᾶς γωνίας ω καὶ διὰ r τὴν ἀπόστασιν τοῦ φωτεινοῦ σημείου, ὅπερ εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς θεωρουμένης γωνίας ἀπὸ τῆς τομῆς s καὶ διὰ i τὴν γωνίαν τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ ἑνοῦσα τὸ κέντρον τῆς θεωρουμένης τομῆς πρὸς τὸ φωτεινὸν σημεῖον μετὰ τῆς καθέτου ἐπὶ τὴν θεωρουμένην τομήν, τότε ἐπειδὴ εἶναι:

$$\omega=s\ \text{συν}\ i/r \qquad (2)$$

θὰ ἔχωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξισώσεως (1)

$$\Phi=J.\ s.\ \text{συν}\ i/r^2 \qquad (3)$$

Ἡ σχέσις (3) ἐκφράζει τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς φωτομετρίας, ὁ ὁποῖος καλεῖται καὶ θεμελιώδης νόμος τοῦ Lambert.

Τὸ μέγεθος Φ/s, ἤτοι τὸ πηλίκον τῆς φωτεινῆς ῥύσεως τῆς διαπερώσης μικρὰν ἐπιφάνειαν ἐμβαδοῦ s διὰ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐμβαδοῦ τῆς ἐπιφανείας, καλεῖται φωτισμὸς τῆς ἐπιφανείας καὶ παρίσταται διὰ E.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἡ ἐξίσωσις (3) δύναται νὰ γραφῇ:

$$\frac{\Phi}{s}=E=J\ \text{συν}\ i/r^2 \qquad (4)$$

Ἐκ τῶν (3) καὶ (4) προκύπτει ὅτι τόσον ἡ φωτεινὴ ῥύσις ὅσον καὶ ὁ φωτισμὸς εἶναι εὐθέως ἀνάλογα μεγέθη πρὸς τὸ συνi καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ἀποστάσεως r.

Αἱ ἀνωτέρω σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν διὰ φωτεινὸν σημεῖον, ἰσχύουν καὶ διὰ φωτεινὰς πηγὰς παρουσιαζούσας ἔκτασιν, ἀλλ' ὡς πρὸς ἐπιφανείας

Digitized by Google

εὑρισκομένας εἰς λίαν μεγάλην ἀπόστασιν r ἀπὸ τῆς φωτεινῆς πηγῆς.

Ἡ λαμπρότητα e ἐπιφανείας μικρᾶς σ, ὡς πρὸς ἀκτῖνας προσπιπτούσας καθέτως ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν, καλοῦμεν τὸν λόγον τῆς φωτεινῆς ἰσχύος τῆς ἀκτινοβολουμένης πρὸς τὴν πηγὴν πρὸς τὸ ἐμβαδὸν τῆς θεωρουμένης ἐπιφανείας, ἤτοι:

$$e = \frac{J}{\sigma} \qquad (5)$$

Κατὰ ταῦτα ἡ λαμπρότης ὁρίζεται ὡς ἡ φωτεινὴ ἰσχὺς ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν μονάδα ἐπιφανείας, ἤτοι κατὰ cm^2.

Προκειμένου περὶ ἀκτίνων οὐχὶ καθέτου προσπτώσεως, ἀλλ' ὑπὸ γωνίαν ε, τότε ἐπειδὴ ἡ κάθετος ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν σχηματίζει ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν προσπιπτουσῶν ἀκτίνων γωνίαν ε, θὰ εἶναι:

$$e = \frac{J}{\sigma \,συν\, ε} \qquad (6)$$

ἢ καὶ ἀντιστρόφως:

$$J = e\sigma \,συν\, ε \qquad (7)$$

Ἐὰν δὲ τὴν τιμὴν ταύτην τοῦ J ἀντικαταστήσωμεν ἐν τῷ τύπῳ (3), εὑρίσκομεν:

$$\Phi = \frac{e\sigma s \,συν\, ε.\ συν\, i}{r^2} \qquad (8)$$

Ὁ τύπος (8) ἐκφράζει τὸν σύνθετον θεμελιώδη νόμον τοῦ Lambert, καθ' ὃν φωτεινὴ ἐπιφάνεια σ, ἀκτινοβολοῦσα ὑπὸ γωνίαν ε, ἐκπέμπει πρὸς ἑτέραν ἐπιφάνειαν s, εὑρισκομένην εἰς ἀπόστασιν r, φωτεινὴν ῥύσιν καθοριζομένην ὑπὸ τῆς σχέσεως (8), ἐνῷ ὁ φωτισμὸς ὃν παράγει εἶναι:

$$E = \frac{e\sigma \,συν ε\, συν i}{r^2} \qquad (9)$$

Ὡς φωτεινότητα μικρᾶς ἐπιφανείας καλοῦμεν τὸν λόγον h=Φ/σ, ὅπου Φ παριστᾷ τὴν φωτεινὴν ῥύσιν, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ φωτεινὴ ἐπιφάνεια πρὸς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ εἰς τὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα καὶ παρέχει τὸ εἴδωλον τῆς θεωρουμένης ἐπιφανείας, καὶ σ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ εἰδώλου ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς. Δεικνύεται δὲ ὅτι εἶναι h=ue, ἤτοι ἡ φωτεινότης εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἀποστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς λαμπρότητος κατὰ τὴν διείσδυσιν τῆς ὁράσεως.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω σπουδῆς τῆς φωτομετρίας προκύπτει ὅτι ἐν τῇ φωτομετρίᾳ χρησιμοποιοῦνται τὰ ἀκόλουθα φωτομετρικὰ μεγέθη: 1) Ἡ φωτεινὴ ἰσχὺς ἢ ἔντασις. 2) Ἡ φωτεινὴ ῥύσις. 3) Ὁ φωτισμός. 4) Ἡ λαμπρότης.

Δι' ἕκαστον τῶν μεγεθῶν τούτων ἔχουν ὁρισθῆ μονάδες: Ὡς μονάδα φωτεινῆς ἐντάσεως χρησιμοποιοῦμεν τὴν φωτεινὴν ἔντασιν, τὴν ὁποίαν παρέχουν πρότυποι φωτειναὶ πηγαί. Οὕτω ἐν Γαλλίᾳ ὡς θεωρητικὴ μονὰς χρησιμοποιεῖται ἡ μονὰς Violle, ἤτοι τὸ φῶς ὅπερ ἐκπέμπεται καθέτως ὑπὸ ἐπιφανείας λευκοχρύσου $1cm^2$ ἀχθέντος εἰς τὴν θερμοκρασίαν 1775° (θερμοκρασία τήξεως τοῦ λευκοχρύσου).

Ὡς πρακτικὴ μονὰς χρησιμοποιεῖται ἡ δεκαδικὴ λαμπὰς (bougie decimale), ἡ ὁποία ἰσοδυναμεῖ πρὸς $^1/_{20}$ Violle. Ἐπ᾽ σης ἐν Γαλλίᾳ χρησιμοποιεῖται ἡ μονὰς Carcel=0.48 Violle, πραγματοποιουμένη διὰ κραμβελαίου ὑπὸ καταναλωσιν 42 γραμ. καθ' ὥραν, ὡς καὶ ἡ στεατικὴ λαμπάς.

Ἐν Ἀγγλίᾳ χρησιμοποιεῖται ἡ μονὰς Candler, πραγματοποιουμένη διὰ σπέρματος κήτους, καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἡ μονὰς Vereinkerze, πραγματοποιουμένη διὰ παραφίνης. Τελευταίως ἐν Γερμανίᾳ καθιερώθη ὡς μονὰς φωτεινῆς πηγῆς κηρίον Hefner (Hefnerkerze), παριστωμένη διεθνῶς συμβολικῶς διὰ ΗΚ. ΗΚ καὶ ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται ὑπὸ λυχνίας Hefner-Alteneck. Ἡ λυχνία λειτουργεῖ διὰ ὀξικοῦ ἀμυλίου τῇ βοηθείᾳ θρυαλλίδος κυλινδρικῆς διαμ. 8 mm., ῥυθμίζεται δ' οὕτως, ὥστε νὰ παρέχῃ φλόγα μήκους 40 mm., τὸ ὁποῖον ἐξελέγχεται τῇ βοηθείᾳ εἰδικῆς ὀπτικῆς διατάξεως Α. Εἶναι δέ:

1 Carcel=0,481 Violle=10,9 Η. Κ.

Ὡς μονὰς φωτεινῆς ῥύσεως ὡρίσθη ἡ μονὰς Lumen παριστωμένη συμβολικῶς διεθνῶς διὰ Lm καὶ εἶναι ἡ φωτεινὴ ῥύσις, ἡ ὁποία παρέχεται κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ὑπὸ σημειώδους φωτεινῆς πηγῆς 1ΗΚ ἐντὸς στερεᾶς γωνίας ἴσης τῇ μονάδι. Οὕτω φωτεινὴ πηγή, ἡ ὁποία κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἀκτινοβολεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως J, παρέχει τὴν συνολικὴν ῥύσιν Φ=4πJ· καὶ ἐὰν J=20ΗΚ, τότε θὰ εἶναι Φ=251, 8Lm. Ὡς μονὰς φωτισμοῦ ὡρίσθη ἡ μονὰς Lux, ἡ ὁποία παρίσταται διεθνῶς συμβολικῶς διὰ Lx. Ἐκ τοῦ τύπου δὲ $E=J\ συν\, i/r^2$ προκύπτει ὅτι E=1 διὰ J=1, r=1 καὶ i=0. Οὕτω, ὅταν ἔχωμεν πηγὴν 1ΗΚ καὶ εἰς ἀπόστασιν 1m ἀπ' αὐτῆς ἐπιφάνειαν, ἡ ὁποία νὰ φωτίζεται καθέτως, τότε προκύπτει φωτισμὸς 1Lx. Ἐν τῇ πρακτικῇ φωτομετρίᾳ αἱ ἀποστάσεις λογίζονται πάντοτε εἰς μέτρα.

Πηγὴ φωτεινῆς ἐντάσεως 25ΗΚ προκαλεῖ ἐπὶ ἐπιφανείας εὑρισκομένης εἰς ἀπόστασιν 2m διὰ i=0 φωτισμὸν E=25/4=6,25Lx καὶ ὑπὸ γωνίαν 60° (συν 60°=0,5) E=25×0,5:4=3,125Lx.

Γενικῶς ὁ φωτισμός, τὸν ὁποῖον προκαλεῖ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐπὶ καλῶς φωτιζομένης τραπέζης ἐργασίας, ἀνέρχεται περίπου εἰς 40—60 Lx, καὶ ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει ἄκοπον ἐργασίαν· τοὐναντίον φωτισμὸς 12Lx δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐργασίαν π. χ. γραφείου. Τὸ φῶς τῆς σελήνης ἐν περιπτώσει πανσελήνου προκαλεῖ φωτισμὸν 0,26Lx· τοὐναντίον ὁ ἥλιος παρέχει φωτισμὸν περίπου 61 000Lx κατὰ Μάϊον καὶ 5 500Lx κατὰ Δεκέμβριον ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας.

Ἐκ τῆς ἐξισώσεως Φ=Es προκύπτει ὅτι ἐπιφάνεια $S=2cm^2=2.10^{-4}m^2$ ἐὰν φωτίζεται μὲ E=10 000Lx, δέχεται ῥύσιν Φ=2Lm.

Ὡς μονὰς λαμπρότητος λαμβάνεται ἡ λαμπρότης ἐπιφανείας, τῆς ὁποίας ἕκαστον $1cm^2$ παρουσιάζει φωτεινὴν ἰσχὺν 1 ΗΚ. Οὕτω ἡ λαμπρότης διὰ λυχνίαν πετρελαίου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 1, διὰ λυχνίαν φωταερίου 5—4, διὰ λυχνίαν πυρακτώσεως ἄνθρακος καταναλίσκουσαν 4 Watt/ΗΚ εἶναι 48, διὰ ἠλεκτρικὴν λυχνίαν μεταλλικοῦ σπειρώματος καταναλίσκουσαν 1, 1/ΗΚ περίπου 150, διὰ τὸν κρατῆρα βολταϊκοῦ τόξου 18.00 $ΗΚ/cm^2$.

Προκειμένου περὶ τῶν διαφόρων ἐν χρήσει φωτεινῶν πηγῶν, ἡ φωτιστικὴ ἰσχὺς ἢ ἔντασις αὐτῶν δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, ὡς ἐκ τούτου δὲ χαρακτηρίζομεν τὰς φωτεινὰς πηγὰς διὰ τῆς μέσης σφαιρικῆς ἐντάσεως, ἡ ὁποία ἰσοῦται πρὸς τὸν μέσον ὅρον τῶν ἐντάσεων, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, πρὸς τὸν λόγον τῆς ὁλικῆς ῥύσεως Φ διὰ 4π. κ. παλαιολογος

— [Ἀστρον.] Ὁ κλάδος τῆς ἀστρονομίας, ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὸν προσδιορισμὸν καὶ τὴν μελέτην τοῦ μεγέθους τῶν ἄστρων, ἤτοι τῆς ἐντάσεως τοῦ ὑπὸ τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐκπεμπομένου φωτός. Πατὴρ τῆς ἀστρονομικῆς φωτομετρίας ὑπῆρξεν ὁ Ἵππαρχος, ὅστις κατέταξε τοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατοὺς ἀστέρας εἰς ἓξ τάξεις, ἃς ἐκάλεσε *μεγέθη*, ἀναλόγως τῆς λαμπρότητος αὐτῶν, καλέσας πρώτου μὲν μεγέθους τοὺς λαμπροτάτους, ἕκτου δὲ τοὺς μόλις ὁρατοὺς δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ. Μετὰ τὸν Ἵππαρχον ὁ Πτολεμαῖος παρετήρησεν ὅτι ὅλοι οἱ εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν κατατυχθέντες ἀστέρες δὲν εἶχον ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν λαμπρότητα καὶ πρὸς διάκρισιν παρέθεσε τὰ γράμματα μ ἢ ε, ἀρχικὰ τῶν λέξεων «μείζων» καὶ «ἐλάσσων» εἰς τοὺς ἀστέρας, οἵτινες ἦσαν ἀντιστοίχως λαμπρότεροι ἢ ἀμυδρότεροι τοῦ μέσου μεγέθους ἑκάστης τάξεως. Τὸ φωτομετρικὸν σύστημα τοῦ Πτολεμαίου διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας ἕως ὅτου ὁ Herschel, περὶ τὸ 1760—1790, ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην ἔτι λεπτομερεστέρας φωτομετρικῆς κατατάξεως τῶν ἀστέρων καὶ εἰσήγαγε διάφορα σύμβολα πρὸς δήλωσιν τῶν ἀστρικῶν μεγεθῶν. Ἀπὸ τοῦ πτολεμαϊκοῦ ὅμως συστήματος ἐπήγασε τὸ σύστημα τῶν βαθμίδων, ὅπερ εἰσηγήθη ὁ Argelander, ὅστις ἐν τῷ τελει κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ περιφήμου καταλόγου του («Bonner Durchmusterung») ἐθέσπισε τὴν δεκαδικὴν κλίμακα. Κατ' αὐτὴν ἑκάστη τῶν ἓξ τάξεων τοῦ Ἱππάρχου, ὡς καὶ ἐκείνων, αἵτινες προσετέθησαν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως μυριάδων ἀμυδροτέρων τοῦ 6ου μεγέθους ἀστέρων, ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τηλεσκοπίου καὶ ἑξῆς, ὑποδιαιρεῖται εἰς δέκα ἄλλας μικροτέρας. Οὕτως ἀστὴρ τις μεγέθους 3,5 εἶναι τόσον λαμπρότερος ἐκείνου, ὅστις εἶναι μεγέθους 4,0, ὅσον εἶναι ἀμυδρότερος ἄλλου ἔχοντος μέγεθος 3,0.

Σημαντικὴ προώθησις τῆς ἀκριβείας εἰς τὰς φωτομετρικὰς παρατηρήσεις ἐπετεύχθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν νὰ ἐφαρμόζωνται ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ διάφοροι φωτομετρικαὶ συσκευαί, αἵτινες ἐπενοήθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς φυσικῆς. Τὴν διὰ τῶν φωτομέτρων τούτων *ὀπτικὴν φωτομετρίαν* διεδέχθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ *φωτογραφικὴ* φωτομετρία, ἥτις ὡδήγησεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ χρώματος καὶ τοῦ φασματικοῦ τύπου τῶν ἄστρων καὶ ἀπεκάλυψε τὴν διαφορὰν μεταξὺ ὀπτικοῦ καὶ φωτογραφικοῦ μεγέθους τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἔτι μείζων ἀκρίβεια ἐπετεύχθη ἐσχάτως διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν φωτοηλεκτρικῶν μεθόδων, διὰ τῶν ὁποίων δύναται ἤδη νὰ ἀνιχνευθῇ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἔτι κύμανσις τῆς ἐντάσεως φωτεινῆς πηγῆς.

Ὀπτικὴ φωτομετρία. Ἡ φωτομετρικὴ παρατήρησις ἀστέρος συνίσταται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ μεγέθους αὐτοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ μεγέθη ἄλλων ἀστέρων, οἵτινες λαμβάνονται ὡς πρότυπα καὶ καλοῦνται συνήθως *ἀστέρες συγκρίσεως*. Ἡ σύγκρισις αὕτη γίνεται εἴτε διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ εἴτε διὰ τηλεσκοπίου, ἐφωδιασμένου ἢ μὴ διὰ φωτομέτρου. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας πρόκειται περὶ ὀπτικῆς φωτομετρίας ἐφ' ὅσον ὁ παρατηρητὴς κρίνει περὶ τῆς λαμπρότητος τῶν παρατηρουμένων ἀστέρων ἐκ τοῦ φωτός, ὅπερ δέχεται ἐξ αὐτῶν ὁ ὀφθαλμός του.

Δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ ἢ καὶ διὰ τηλεσκοπίου ἄνευ φωτομέτρου γίνονται αἱ παρατηρήσεις τῶν λεγομένων μακρᾶς περιόδου μεταβλητῶν ἀστέρων, ὧν ἡ λάμψις, μεταβαλλομένη κατὰ μικρὸν ποσόν, ἐντὸς σχετικῶς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλην ἀκρίβειαν κατὰ τὰς παρατηρήσεις. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ μεταβλητὸς ἀστὴρ συγκρίνεται πρὸς δύο ἢ πλείονας ἄλλους σταθεροῦ μεγέθους κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Argelander ἢ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Pickering. Αἱ τοιαῦται φωτομετρικαὶ παρατηρήσεις ἀποτελοῦσιν εὐρύτατον πεδίον δράσεως διὰ τοὺς ἐρασιτεχνικῶς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ ἐπιθυμοῦντας νὰ προσφέρωσι πολυτιμοτάτας εἰς τὴν ἐπιστήμην ὑπηρεσίας. Εἰς τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἐπιδιώκεται ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀστρικοῦ μεγέθους μὲ προσέγγισιν δεκάτου, προκειμένου ὅμως περὶ παρατηρήσεων τῶν βραχείας περιόδου μεταβλητῶν ἀστέρων, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος παρουσιάζει μικρὸν συνολικὸν εὖρος κυμάνσεως, ἡ ἀπαιτουμένη κατὰ τὰς ἐκτιμήσεις ἀκρίβεια ἐπιβάλλει τὴν χρῆσιν φωτομέτρου.

Ἐκ τῶν ὀργάνων τούτων τὰ συνηθέστερον χρησιμοποιούμενα ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Φωτόμετρον τοῦ Zöllner. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ σωλῆνος προσαρμοζομένου ὑπὸ ὀρθὴν γωνίαν εἰς τὸν σωλῆνα τοῦ τηλεσκοπίου ἀπέναντι ὑαλίνης πλακός, κεκλιμένης ὑπὸ γωνίαν 45° πρὸς τὸν ὀπτικὸν ἄξονα τοῦ τελευταίου τούτου.

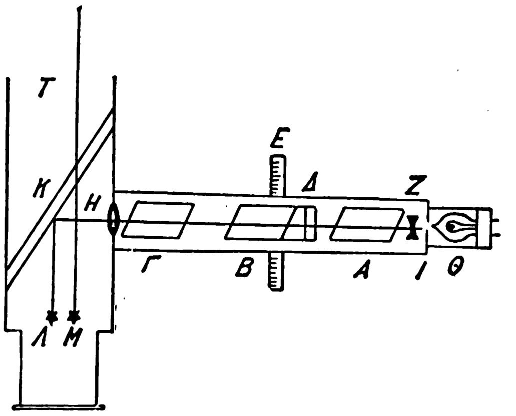

Φωτόμετρον τοῦ Zöllner.

[Τ=σωλὴν τοῦ τηλεσκοπίου. Κ=κεκλιμένη πλὰξ ὑάλου. Α,Β,Γ=πρίσματα Νικόλ. Δ=πλὰξ ὀρείας κρυστάλλου. Ε=ἠριθμημένον τύμπανον. Ζ=ἀμφίκοιλος φακός. Η=ἀμφίκυρτος φακός. Θ=λυχνία. Ι=διάφραγμα μετὰ μικρᾶς ὀπῆς.]

Σκοπεύοντες διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἀστέρα, ὃν θέλομεν νὰ μελετήσωμεν φωτομετρικῶς, παρατηροῦμεν ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ πλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ εἴδωλον πλαστοῦ ἀστέρος. Ὁ πλαστὸς οὗτος ἀστὴρ σχηματίζεται διὰ διαβιβάσεως φωτεινῆς δέσμης, ἐκπεμπομένης ὑπὸ ἠλεκτρικῆς λυχνίας σταθερᾶς φωτιστικῆς ἐντάσεως, διὰ μικρᾶς ὀπῆς, εὑρισκομένης εἰς τὸ ἄκρον τοῦ φωτομετρικοῦ σωλῆνος. Ἡ δέσμη αὕτη, προσπίπτουσα ἐπὶ ἀμφικύρτου φακοῦ, διέρχεται διὰ δύο πρισμάτων τοῦ Νικόλ, ὧν τὸ πρῶτον προκαλεῖ πόλωσιν τοῦ φωτός, τὸ δὲ δεύτερον, στρεφόμενον καταλλήλως, ἐπιφέρει μεταβολὴν τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων πρισμάτων ὑπάρχει λεπτὴ πλὰξ ἐξ ὀρείας κρυστάλλου, ἥτις στρεφομένη μετὰ τοῦ δευτέρου πρίσματος ἐπιτρέπει τὴν μεταβολὴν τοῦ χρώματος τῆς φωτεινῆς δέσμης, ἥτις διερχομένη διὰ τρίτου πρίσματος Νικὸλ καὶ ἀμφικύρτου φακοῦ προσπίπτει ἐπὶ τῆς ἐν τῷ σωλῆνι τοῦ τηλεσκοπίου κεκλιμένης πλακὸς καὶ σχηματίζει ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ τὸν πλαστὸν ἀστέρα. Προφανῶς, στρέφοντες καταλλήλως τὸ δεύτερον πρῖσμα, δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν ἐξίσωσιν τοῦ πλαστοῦ ἀστέρος πρὸς τὸν πραγματικόν, τοῦ ὁποίου αἱ μεταβολαὶ τῆς λάμψεως δύνανται νὰ προσδιορισθῶσιν ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἀναγνωσμάτων τοῦ τυμπάνου, τῶν ἀντιστοιχούντων εἰς ὡρισμένας θέσεις τοῦ περιστρεφομένου πρίσματος. Διὰ τοιούτου φωτομέτρου τοῦ Zöllner προσδιορίσθησαν ὑπὸ τῶν Müller καὶ Kempf τὰ φωτομετρικὰ μεγέθη τῶν ἀστέρων τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Πότσδαμ (Potsdam Photometrische Durchmusterung).

Μεσημβρινὸν φωτόμετρον. Τοῦτο ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Pickering καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἀντικειμενικῶν φακῶν, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι δύο κινητὰ κάτοπτρα. Οἱ δύο φακοὶ φέρονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σωλῆνος, ὅστις διευθύνεται ὁριζοντίως ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, οἱ δὲ ὀπτικοὶ ἄξονες αὐτῶν συναντῶνται ὄπισθεν διπλοθλαστικοῦ πρίσματος Δ. Ἐκ τῶν δύο κατόπτρων τὸ ἕν, διὰ καταλλήλου κλίσεως, στέλλει πρὸς τὸν ἕνα φακὸν τὸ εἴδωλον τοῦ Πολικοῦ ἀστέρος, ἐνῷ τὸ ἄλλο ἀναλόγως πρὸς τὸν δεύτερον φακὸν τὸ εἴδωλον οἱουδήποτε ἀστέρος, ἀπέχοντος μίαν περίπου ὥραν τὸ πολὺ πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς τοῦ μεσημβρινοῦ. Αἱ ἐκ τῶν δύο ἀστέρων δέσμαι, προσπίπτουσαι ἐπὶ στερεοῦ πρίσματος τοῦ Νικόλ, παρέχουσιν ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ τοῦ προσοφθαλμίου δύο εἴδωλα. Ἐπειδὴ τὰ εἴδωλα ταῦτα σχηματίζονται ὑπὸ φω-

Digitized by Google

τὸς πεπολωμένου εἰς ἐπίπεδα κάθετα πρὸς ἄλληλα, προφανῶς, περιστρεφομένου τοῦ πρίσματος τοῦ Νικόλ, τὸ ἓν εἴδωλον γίνεται λαμπρότερον, τὸ δὲ ἕτερον ἀμυδρότερον, εἰς τέσσαρας δὲ διαφόρους θέσεις τοῦ πρίσματος ἐπιτυγχάνεται ἐξίσωσις τῶν λαμπροτήτων τῶν δύο εἰδώλων. Αἱ ὡρισμέναι αὗται θέσεις τοῦ πρίσματος προσδιορίζονται ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου ἀναγνώσματος κυκλικοῦ τυμπά-

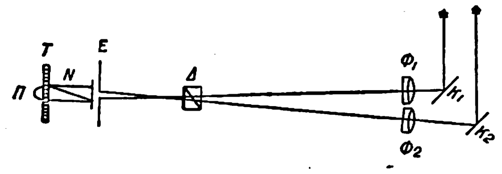

Μεσημβρινὸν φωτόμετρον.

[Κ1 Κ2=κινητὰ κάτοπτρα. Φ1 Φ2=ἀντικειμενικοὶ φακοί. Δ=διπλοθλαστικὸν πρῖσμα. Ε=διάφραγμα. Ν=πρῖσμα Νικόλ. Τ=στρεπτὸν τύμπανον. Π=προσοφθάλμιος φακός.]

νου, στρεφομένου μετὰ τοῦ πρίσματος. Τῇ βοηθείᾳ τοιούτου μεσημβρινοῦ φωτομέτρου συνετάχθη ὁ κατὰ τὸ 1884 δημοσιευθεὶς πρῶτος τόμος τῆς Harvard Photometry, ὃν ἠκολούθησαν διάφοροι ἄλλοι, περιλαμβάνοντες ἅπαντας τοὺς ἀπλανεῖς μέχρις 9ου μεγέθους περίπου, τοὺς κειμένους μεταξὺ τοῦ βορείου πόλου καὶ νοτίας ἀποκλίσεως 20°.

Σφηνοειδὲς φωτόμετρον. Τοῦτο ἐπενοήθη ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Pickering, ὁμοιάζει δὲ πρὸς τὸ φωτόμετρον τοῦ Zöllner, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς λαμπρότητος τοῦ πλαστοῦ ἀστέρος ἐπιτυγχάνεται διὰ παρεμβολῆς σφηνοειδοῦς ἠθμοῦ, ἤτοι ὑάλου ἐν σχήματι ἐπιμήκους πλακὸς μὲ παραλλήλους ἕδρας, ἡ ὁποία χρωματίζεται καταλλήλως, ὥστε τὸ *βάθος* τοῦ χρώματος αὐτῆς νὰ βαίνῃ συνεχῶς αὐξανόμενον, ὅπως συνεχῶς αὐξάνεται τὸ *πάχος* σφηνός. Μετακινοῦντες τὴν πλάκα ταύτην διὰ κοχλίου, ἐπιτυγχάνομεν μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν ἀπορρόφησιν τοῦ φωτὸς τοῦ πλαστοῦ ἀστέρος, καθόσον τοῦτο διέρχεται διὰ τοῦ βαθύτερον ἢ ἀνοικτότερον χρωματισμένου τμήματος τῆς ὑάλου. Πρὸ τῆς χρήσεως τοιούτου φωτομέτρου προσδιορίζεται ἡ λεγομένη *σταθερὰ τῆς σφηνός*, ἤτοι ἡ εἰς ἀστρικὰ μεγέθη τιμὴ τῆς διαιρέσεως ἠριθμημένης κλίμακος, ἥτις μετὰ τοῦ σφηνοειδοῦς ἐγχρώμου ἠθμοῦ μετατίθεται ἔναντι σταθεροῦ δείκτου.

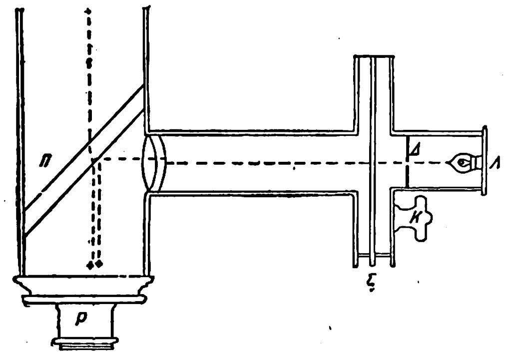

Σφηνοειδὲς φωτόμετρον.

[Σ=σφηνοειδὴς ἠθμός. Π=κεκλιμένη πλάξ. Ρ=προσοφθάλμιος φακός. Λ=φωτιστικὴ λυχνία. Δ=διάφραγμα. Κ=κοχλίας κινήσεως τοῦ ἠθμοῦ.]

Ἰριδοφωτόμετρον. Εἰς τὸ φωτόμετρον τοῦτο, ὅπερ ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Danjon, ἀποφεύγεται ἡ χρῆσις πλαστοῦ ἀστέρος, δυνάμεθα δὲ νὰ συγκρίνωμεν ἀπ' εὐθείας δύο ἀστέρας πρὸς ἀλλήλους ὡς ἑξῆς: Σκοπεύομεν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τὸν ἀστέρα Α, τῇ βοηθείᾳ δὲ δύο πρισμάτων ὁλικῆς ἀνακλάσεως, εὑρισκομένων πρὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ τοῦ τηλεσκοπίου, φέρομεν ἐντὸς τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου ἄλλον τινὰ ἀστέρα Β, ὃν ἐκλέγομεν λαμπρότερον τοῦ Α καὶ λαμβάνομεν ὡς ἀστέρα συγκρίσεως. Ἔχοντες οὕτω τοὺς ἀστέρας α καὶ β πλησίον ἀλλήλων ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ, ἐλαττοῦμεν τὴν λαμπρότητα τοῦ β μέχρις ἐξισώσεως πρὸς τὴν τοῦ α. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ διαφράγματος ὑπὸ μορφὴν ἴριδος, ὅπερ εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο πρισμάτων. Ἠριθμημένη κλῖμαξ, ἧς τὸ μηδὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τελείαν ἀπόσβεσιν τῆς φωτεινῆς δέσμης τοῦ ἀστέρος Β, παρέχει τὴν ἑκάστοτε τιμὴν τοῦ ἀνοίγματος τῆς ἴριδος καὶ συνεπῶς ἐπιτρέπει τὴν μελέτην τῆς αὐξομειώσεως τῆς ἀστρικῆς λαμπρότητος.

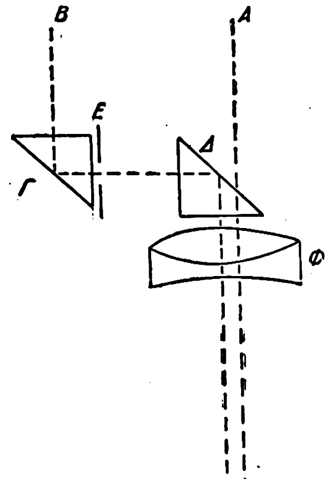

Ἰριδοφωτόμετρον.

[Α,Β=ἀστέρες πρὸς σύγκρισιν. Γ,Δ=πρίσματα ὁλικῆς ἀνακλάσεως. Φ=φακός. α, β=εἴδωλα τοῦ προσοφθαλμίου. Ε=διάφραγμα μεταβλητοῦ ἀνοίγματος.]

Φωτογραφικὴ φωτομετρία. Ἐν τῇ φωτογραφικῇ φωτομετρίᾳ γίνεται σύγκρισις τῶν ἑστιακῶν ἢ τῶν ἐξωεστιακῶν εἰδώλων τῶν ἀστέρων, τὰ ὁποῖα ἀποτυποῦνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς φωτογραφικῆς πλακός, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὑπάρχῃ πλήρης ὁμογένεια ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον ἐκθέσεως, τὰς συνθήκας ἐμφανίσεως καὶ τὴν σύστασιν τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Καὶ κατὰ μὲν τὴν περίπτωσιν τῶν ἑστιακῶν εἰδώλων ἡ σύγκρισις αὐτῶν συνίσταται εἰς τὴν μέτρησιν τῆς διαμέτρου ἑκάστου,

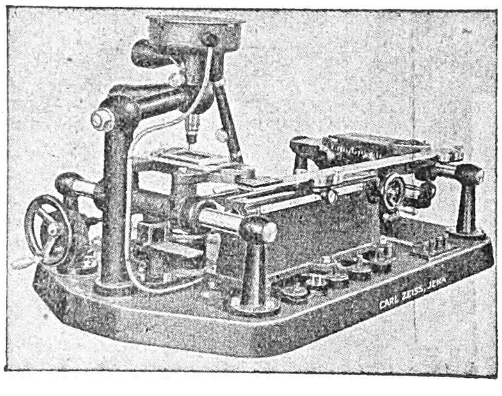

Αὐτογραφικὸν μικροφωτόμετρον Zeiss.

δοθέντος ὅτι ἐκ δύο ἀστέρων τοῦ αὐτοῦ χρώματος ὁ λαμπρότερος παρέχει εἴδωλον μεγαλυτέρας διαμέτρου. Ἀντὶ τῆς μετρήσεως τῶν διαμέτρων προτιμᾶται πολλάκις ἡ σύγκρισις τοῦ φωτογραφικοῦ εἰδώλου ἑκάστου ἀστέρος πρὸς σειρὰν φωτογραφικῶν εἰδώλων ἀστέρων, διατεταγμένων κλιμακηδὸν καὶ διαφερόντων ἀλλήλων κατὰ δέκατον μεγέθους. Ἡ κλῖμαξ αὕτη μεγεθῶν τοποθετεῖται ἐπὶ εἰδικῆς συσκευῆς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ὁρατὴ ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ μικροσκοπίου συγχρόνως μετὰ τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς τοῦ οὐρανοῦ, ὁπότε ἡ ἐκτίμησις τῶν φωτογραφικῶν μεγεθῶν τῶν ἀστέρων γίνεται, ὅπως καὶ εἰς τὰς ὀπτικὰς παρατηρήσεις, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Argelander ἢ ἄλλην παρομοίαν. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐξωεστιακῶν εἰδώλων ἐκτιμᾶται ἡ ἔντασις ἀμαυρώσεως τῆς πλακὸς εἰς τὴν περιοχήν, εἰς ἣν προσπίπτει τὸ φῶς ἑκάστου ἀστέρος. Ἡ ἐκτίμησις αὕτη γίνεται τῇ βοηθείᾳ *μικροφωτομέτρου*, ὡς τὸ τοῦ Hartmann κτλ., δι' οὗ συγκρίνεται τὸ βάθος ἑκάστου ἐξωεστιακοῦ εἰδώλου πρὸς τὸ βάθος τοῦ ἐξωεστιακοῦ εἰδώλου ὡρισμένων ἀπλανῶν, ὡς ὁ Πολικός, ὁ Βέγας κτλ., φωτογραφουμένων ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλακός.

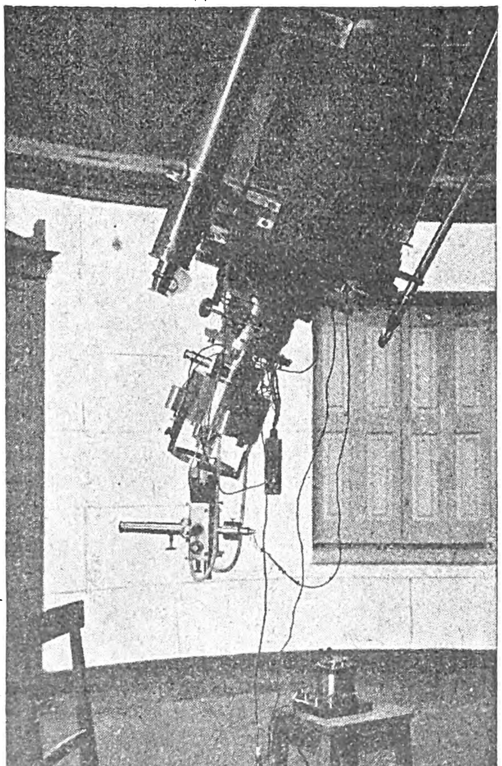

Τὸ φωτοηλεκτρικὸν φωτόμετρον τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, προσηρμοσμένον εἰς τὸ ἰσημερινὸν τηλεσκόπιον Δωρίδου 400 (χμ.).

Χάριν μείζονος ἀκριβείας εἰς τὰς φωτομετρικὰς συγκρίσεις τῶν φωτογραφικῶν εἰδώλων συνίσταται ἡ εὕρεσις τῆς ἀντιστοιχίας ὡρισμένου ἀστρικοῦ μεγέθους πρὸς ὡρισμένην διάμετρον ἑστιακοῦ ἢ πρὸς ὡρισμένον βάθος ἐξωεστιακοῦ εἰδώλου. Πρὸς τοῦτο φωτογραφεῖται ὁ αὐτὸς ἀστὴρ περικοπτομένης ἑκάστοτε τῆς ἀκτινοβολίας αὐτοῦ καθ' ὡρισμένον ποσοστὸν διὰ τῆς χρήσεως διαφραγμάτων, ἐγχρώμων ἢ οὐδετέρων ἠθμῶν, ταχυστρέπτων τομέων ἢ καὶ διὰ μεταβολῆς τῶν διαστάσεων τῶν ἐξωεστιακῶν εἰδώλων. Ἑτέρα μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν τοποθέτησιν πρὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ ἐσχάρας ἐξ ὡρισμένου πάχους συρμάτων εἰς ἴσας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις πρὸς σχηματισμὸν δευτερευόντων εἰδώλων τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος, ὧν ἕκαστον εἶναι ἀμυδρότερον τοῦ κυρίου εἰδώλου καθ' ὡρισμένον ποσοστόν.

Ἡ διάφορος ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν τῶν διαφόρου χρώματος ἀκτίνων, ἂν καὶ ἀποτελεῖ μειονέκτημα τῆς φωτογραφικῆς φωτομετρίας, ἐν τούτοις παρέσχε πολύτιμον μέσον πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χρώματος τῶν οὐρανίων σωμάτων διὰ τῆς συγκρίσεως τοῦ ὀπτικοῦ πρὸς τὸ φωτογραφικὸν μέγεθος αὐτῶν. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς διαφορᾶς τοῦ φωτογραφικοῦ καὶ τοῦ ὀπτικοῦ μεγέθους τῶν ἄστρων, ἤτοι ἡ εὕρεσις τοῦ *δείκτου χρώματος* αὐτῶν, ἀποτελεῖ ἤδη ἴδιον κλάδον τῆς ἀστρονομίας, ὅστις καλεῖται *χρωματομετρία* καὶ ὁ ὁποῖος σκοπὸν ἔχει τὴν ἐκ τοῦ χρώματος εὕρεσιν τῆς φασματικῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκει ἕκαστος ἀστήρ.

Φωτοηλεκτρικὴ φωτομετρία. Ἐν τῇ ἐπιδιώξει ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρας ἀκριβείας κατὰ τὰς φωτομετρικὰς μετρήσεις μεγάλαι ἐλπίδες ἐστηρίχθησαν πρὸς στιγμὴν ἐπὶ τοῦ στοιχείου σεληνίου, τὸ ὁποῖον, χρησιμοποιούμενον ὡς ἀγωγὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, παρουσιάζει διάφορον ἀντίστασιν, ὅταν μεταβάλλεται ἡ ἔντασις τοῦ ἐπ' αὐτοῦ προσπίπτοντος φωτός. Κατόπιν μακρῶν δοκιμῶν καὶ πειραμάτων ὁ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς διὰ σεληνίου φωτομετρίας Ἀμερικανὸς ἀστρονόμος Stebbins ἐπείσθη περὶ τῶν σοβαρῶν μειονεκτημάτων τῶν διὰ σεληνίου φωτομέτρων, δι' ὃ καὶ παραιτηθεὶς τῶν περαιτέρω δοκιμῶν ἐπεδόθη εἰς τὴν χρῆσιν τῶν φωτοηλεκτρικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα, ἐφαρμοσθέντα εἰς τὴν ἀστρονομικὴν φωτομετρίαν ὑπὸ τοῦ Guthnick καὶ τοῦ Prager ἐν Βερολίνῳ περὶ τὸ 1912, ἀπέδωκαν λίαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ἔκτοτε τὰ φωτοηλεκτρικὰ φωτόμετρα ἔσχον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐρεῖαν διάδοσιν, ἤδη δὲ ἀποτελοῦσιν ἓν ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων μέσων ἐρεύνης, δι' ὧν εἶναι ἐφωδιασμένα τὰ μεγάλα ἀστεροσκοπεῖα. Σύντομος περιγραφὴ τοῦ ὀργάνου τούτου, ὅμοιον τοῦ ὁποίου ἀπέκτησεν ἐσχάτως καὶ τὸ ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς: Τὸ φωτοηλεκτρικὸν φωτόμετρον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κυρίως μέρη, ἤτοι ἀπὸ τὸν φωτοηλεκτρικὸν θάλαμον καὶ ἀπὸ τὸ ἠλεκτρόμετρον. Ὁ φωτοηλεκτρικὸς θάλαμος εἶναι φωτοστεγὲς κιβώτιον, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκεται τὸ φωτοηλεκτρικὸν στοιχεῖον, στερεοῦται δὲ εἰς τὸ προσοφθάλμιον ἄκρον τοῦ τηλεσκοπίου διὰ καταλλήλου συστήματος προσαρμογῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει σχῆμα σωλῆνος, δι' οὗ διερχομένη ἡ ἐκ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ τοῦ τηλεσκοπίου προερχομένη φωτεινὴ δέσμη, προσπίπτει ἐπὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου διὰ τῆς θυρίδος, ἥτις εὑρίσκεται ἀπέναντι αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ἄνω βάσεως τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ θαλάμου. Πρὸ τῆς θυρίδος αὐτῆς ὑπάρχει σειρὰ κινητῶν διαφραγμάτων, δι' ὧν μεταβάλλεται κατὰ βούλησιν ἡ ἔκτασις τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου καὶ σειρὰ οὐδετέρων ἀπορροφητικῶν ἠθμῶν πρὸς ἐλάττωσιν τῆς ἐντάσεως τῆς φωτεινῆς

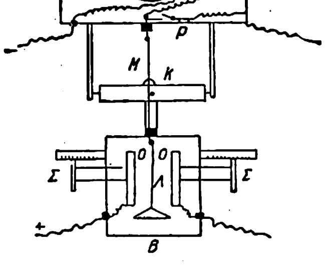

Φωτοηλεκτρικὸν φωτόμετρον.

[Α=φωτοηλεκτρικὸς θάλαμος. Β=ἠλεκτρόμετρον. Γ=φωτοηλεκτρικὸν στοιχεῖον. Δ=θυρίς. Ε=διάφραγμα. Ζ=πρῖσμα. Η=ἠθμός. Θ=σκοπευτικὴ διόπτρα. Κ=καρδανικὴ ἐξάρτησις. Λ=χορδή. Μ=μεταλλικὸς ἀγωγός. Ν=κάθοδος. Π=ἄνοδος. Ο,Ο=ὁπλισμοί. Ρ=σύστημα προσγειώσεως τῆς χορδῆς. Σ,Σ=κοχλίαι ρυθμίσεως τῆς ἀποστάσεως τῶν ὁπλισμῶν.]

Digitized by Google

δέσμης Μεταξὺ τῶν διαφραγμάτων καὶ τῶν ἠθμῶν ὑπάρχει προσέτι πρῖσμα ὁλικῆς ἀνακλάσεως, κινητὸν ἔναντι διόπτρας, ἐκτρέπον πρὸς αὐτὴν κατὰ 90° τὴν φωτεινὴν δέσμην καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν σκόπευσιν τῶν πρὸς παρατήρησιν ἀστέρων. Ἀπὸ τὸν φωτοηλεκτρικὸν θάλαμον ἐξαρτᾶται διὰ καρδανικῆς ἐξαρτήσεως, ἵνα εὑρίσκεται πάντοτε κατακόρυφον, τὸ ἠλεκτρόμετρον, τοῦ ὁποίου ἡ χορδὴ συνδέεται διὰ μεταλλικοῦ ἀγωγοῦ μετὰ τῆς ἀνόδου τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου. Ἐὰν ἡ κάθοδος τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου συνδεθῇ μετὰ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου συστοιχίας συσσωρευτῶν, ἡ χορδὴ τοῦ ἠλεκτρομέτρου, ἐφ᾽ ὅσον εἶναι ἐν ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τοῦ ἐδάφους, παραμένει ἐν ἠλεκτρικῇ ἰσορροπίᾳ μεταξὺ τῶν δύο ὁπλισμῶν τοῦ ἠλεκτρομέτρου, ἑκάτερος τῶν ὁποίων συνδέεται διὰ καταλλήλων ἀγωγῶν πρὸς τὸν ἕτερον τῶν πόλων συστοιχίας συσσωρευτῶν. Ἡ ἰσορροπία τῆς χορδῆς καταστρέφεται ἀμέσως, εὐθὺς ὡς προσπέσῃ φῶς ἐπὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου καὶ διακοπῇ ἡ προσγείωσις τῆς χορδῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὁ παρατηρητὴς βλέπει ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ τῆς διόπτρας τοῦ ἠλεκτρομέτρου τὴν χορδὴν ἀπομακρυνομένην τοῦ ἑνὸς ὁπλισμοῦ καὶ πλησιάζουσαν τὸν ἕτερον μετὰ ταχύτητος ἀναλόγου πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ προσπίπτοντος ἐπὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου φωτός. Ἡ ταχύτης τῆς χορδῆς προσδιορίζεται τῇ βοηθείᾳ στιγμομέτρου, δι᾽ οὗ εὑρίσκομεν εἰς πόσα δευτερόλεπτα ἡ χορδὴ διατρέχει ὡρισμένον ἀριθμὸν διαιρέσεων τῆς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς διόπτρας το ἠλεκτρομέτρου ὑπαρχούσης ἠριθμημένης κλίμακος.

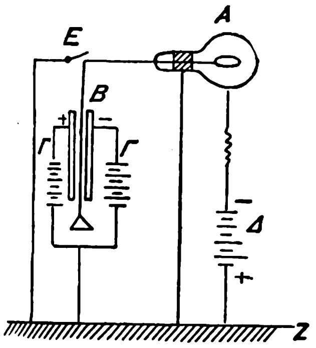

Συνδεσμολογία φωτοηλεκτρικοῦ φωτομέτρου.

[Α=φωτοηλεκτρικὸν στοιχεῖον. Β=ἠλεκτρόμετρον. ΓΓ=συσσωρευταὶ τῶν ὁπλισμῶν. Δ=συσσωρευταὶ ἐπιταχυντικοῦ ρεύματος. Ε=σύστημα προσγειώσεως. Ζ=ἔδαφος.]

Συνδεδυασμένην ἐφαρμογὴν τῆς φωτογραφίας καὶ τῆς ἠλεκτροφωτομετρίας ἀπαντῶμεν εἰς τὰ λεγόμενα *αὐτογραφικὰ μικροφωτόμετρα*. Ἐν αὐτοῖς ἡ φωτογραφικὴ πλὰξ τοποθετεῖται ἐνώπιον ἠλεκτρικῆς λυχνίας σταθερᾶς φωτιστικῆς ἐντάσεως. Τὸ φῶς αὐτῆς, διερχόμενον τὴν φωτογραφικὴν πλάκα, προσπίπτει ἐπὶ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου, τὸ δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ παραγόμενον ρεῦμα μετακινεῖ τὴν χορδὴν ἠλεκτρομέτρου. Ἐὰν συνεπῶς μετατίθεται καταλλήλως ἡ φωτογραφικὴ πλάξ, ἡ ἐκτροπὴ τῆς χορδῆς θὰ εἶναι διάφορος, ἀναλόγως τῆς διαφανείας τοῦ φωτογραφικοῦ εἰδώλου. Τοποθετοῦντες ἀπέναντι τῆς χορδῆς δευτέραν φωτογραφικὴν πλάκα, μετατιθεμένην μεθ᾽ ὡρισμένης ταχύτητος, δυνάμεθα νὰ φωτογραφήσωμεν ἐπ᾽ αὐτῆς τὰς ἑκάστοτε θέσεις τῆς χορδῆς. Ἐμφανίζοντες τὴν πλάκα, θὰ ἴδωμεν ἐπ᾽ αὐτῆς κυματοειδῆ καμπύλην, παρέχουσαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰς αὐξομειώσεις τῆς διαφανείας τῆς πρώτης φωτογραφικῆς πλακός. Διὰ τοιούτων αὐτογραφικῶν μικροφωτομέτρων γίνεται κυρίως ἡ μελέτη τῆς ἐντάσεως τῶν διαφόρων φασματοφωτογραμμάτων, ἀποτελοῦσα ἴδιον κλάδον τῆς ἀστρονομίας, τὴν λεγομένην *φασματοφωτομετρίαν*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. F. Furnes*, An introduction to the study of variable stars.—*Schiller,* Einführung in das Studium der Veränderliche Sterne. — *Russell, Dugan Stewart,* Astronomy.—*J. Bosler,* Astrophysique.—*Zeiss,* Recording Microphotometer κτλ.

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—[Ἰατρ.] *Φωτομετρία* καλεῖται ἡ καταμέτρησις τῆς ἰσχύος ἢ ἐντάσεως τοῦ φωτισμοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἔντασις τοῦ φωτισμοῦ σημείου τινὸς εἶναι εὐθέως ἀνάλογος πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ φωτίζοντος φωτὸς καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ἀποστάσεώς του ἀπὸ τοῦ φωτός. Ἡ καταμέτρησις αὐτὴ γίνεται δι᾽ εἰδικῶν ἐργαλείων, τῶν *φωτομέτρων*, τῶν ὁποίων ὑπάρχουν διάφοροι τύποι, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ δι᾽ ὃν χρησιμοποιοῦνται· πάντα ὅμως στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναζητήσεως τῆς σχέσεως δεδομένου τινὸς πρὸς καταμέτρησιν φωτισμοῦ πρὸς σταθερόν τινα φωτισμὸν λαμβανόμενον ὡς μονάδα. Ὡς γενικὴ μονὰς θεωρητικὴ φωτισμοῦ χρησιμεύει τὸ Violle, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν φωτεινὴν ἔντασιν ἑνὸς κυβικοῦ ἑκατοστομέτρου πλατίνης ἐν τήξει εὑρισκομένης κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς στερεοποιήσεώς της. Ἐπίσης χρησιμεύει καὶ τὸ Carcel, ἀντιπροσωπεῦον λυχνίαν καίουσαν 10 γρ. ἐλαίου κόλτζα τὴν ὥραν. Ἡ φωτομετρία ἔχει σημασίαν διὰ τὴν ἐξέτασιν σχολείων, ἐργαστηρίων, γραφείων κ.λ.π., ὅπως εἶναι ἀναγκαία καὶ διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῆς ὀξυδερκείας μὲ φωτισμὸν ποικίλλοντα ἢ τῆς εὐαισθησίας τῶν ἀτόμων πρὸς τὸ φῶς.

Β. Α.

φωτομετρικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωτομετρίαν, ὁ τῆς φωτομετρίας: «φωτομετρικὸς θάλαμος».

— **φωτομετρικαὶ** *μονάδες·* βλ. *φωτομετρία.*

— **φωτομετρικὴ** *μονὰς* ***Καρσὲλ*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *Καρσέλ,* φωτομετρικὴ μονάς.

— **φωτομετρικὸς** ***θάλαμος*** (ὁ)· θάλαμος, ἐν τῷ ὁποίῳ διεξάγονται αἱ φωτομετρικαὶ μετρήσεις.

φωτομετρογράφος (ὁ) *[Ὠκεανογρ.]*. Ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθῇ ὄχι μόνον τὸ μέγιστον βάθος, εἰς ὃ διεισδύει τὸ φῶς ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἐντάσεως τούτου εἰς ὡρισμένον βάθος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας. Ὑπάρχουσι διάφοροι τύποι τοιούτων ὀργάνων, ἅτινα στηρίζονται ἐπὶ τῆς εὐαισθησίας, ἣν παρουσιάζουσιν αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες ἢ ὁ εὐπαθὴς φωτογραφικὸς χάρτης, ἐκτιθέμενα εἰς τὸ φῶς, ὡς π. χ. ὁ φωτομετρογράφος Regnard, ὁ φωτομετρογράφος Helland-Hansen καὶ ἄλλοι. Πειράματα γενόμενα ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Μονακὸ διὰ τοῦ φωτομετρογράφου Regnard ἔδειξαν ὅτι εἰς βάθος 20 μ. ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἡ ἡμέρα εἶναι κατὰ 4 ὥρας βραχυτέρα τῆς ἐν τῷ ἀέρι, εἰς 30 μ. κατὰ 7 ὥρας καὶ μειοῦται τάχιστα εὐθὺς ὡς τὸ βάθος ὑπερβῇ τὰ 40 μέτρα.

Ν. Ι. Σ.

φωτόμετρον *[Φυσ.]*. Ὄργανον χρησιμεῦον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτός. Ὁ ὀφθαλμὸς δύναται μὲν νὰ ἐκτιμήσῃ, ἐὰν δύο ἐπιφάνειαι ἔχουν τὸν αὐτὸν ἢ διάφορον φωτισμόν, δὲν δύναται ὅμως νὰ καθορίσῃ κατὰ πόσον ὁ φωτισμὸς τῆς μιᾶς ἐπιφανείας εἶναι μεγαλύτερος τοῦ τῆς ἑτέρας. Λόγῳ τῆς ἀνωτέρω ἰδιότητος τοῦ ὀφθαλμοῦ, διὰ τὴν σύγκρισιν τῆς ἐντάσεως δύο φωτεινῶν πηγῶν ἐξισοῦμεν τοὺς φωτισμούς, τοὺς ὁποίους λαμβάνουν αἱ ἐπιφάνειαι ἀπὸ τῶν δύο ὑπὸ σύγκρισιν πηγῶν. Θεωρήσωμεν δύο φωτεινὰς πηγὰς K_1 ἰσχύος J_1 καὶ K_2 ἰσχύος J_2 καὶ μεταξὺ αὐτῶν τοποθετήσωμεν μικρὸν ἐπίπεδον τεμάχιον χάρτου Σ καθέτως ἐπὶ τὴν K_1K_2, εἰς τρόπον ὥστε ὁ φωτισμὸς τῶν δύο ὄψεων αὐτοῦ νὰ εἶναι ὁ αὐτός.

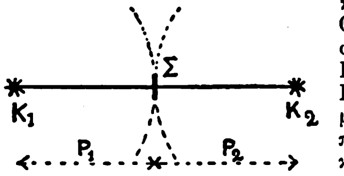

Ἀρχὴ τῆς φωτομετρίας.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φωτομετρικῶν νόμων, ὁ φωτισμός, τὸν ὁποῖον δέχεται ἡ μία ἐπιφάνεια τοῦ τεμαχίου χάρτου Σ ἐκ τῆς πηγῆς K_1 εἶναι $E=J_1/\varrho_1^2$, ὁ δὲ φωτισμός, ὃν δέχεται ἡ ἑτέρα ἐπιφάνεια ἐκ τῆς πηγῆς K_2, εἶναι $E'=J_2/\varrho_2^2$, δεδομένου ὅτι αἱ ἀκτῖνες προσπίπτουν καθέτως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ χάρτου. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐκ ρυθμίσεως τῆς διατάξεως $E=E'$, προκύπτει εὐκόλως:

$$\frac{J_1}{J_2}=\frac{\varrho_1^2}{\varrho_2^2} \quad (1)$$

ὅπου ϱ_1, ϱ_2 αἱ ἀποστάσεις τῶν πηγῶν K_1 καὶ K_2 ἀπὸ τοῦ φύλλου χάρτου Σ.

Ἐκ τῶν ἄνω σχέσεων προκύπτει ὅτι αἱ ἐντάσεις δύο φωτεινῶν πηγῶν εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ τετράγωνα τῶν ἀποστάσεων αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, τὴν ὁποίαν ἐξ ἴσου φωτίζουν. Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς στηρίζεται ἡ λειτουργία τῶν φωτομέτρων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ φωτομετρίᾳ πρὸς μέτρησιν τῆς φωτεινῆς ἐντάσεως ἢ ἰσχύος τῶν φωτεινῶν πηγῶν, διὰ συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τὴν φωτεινὴν ἔντασιν ἢ ἰσχὺν προτύπου φωτεινῆς πηγῆς. Ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιοῦνται διάφοροι τύποι φωτομέτρων:

Φωτόμετρα Foucault. Τοῦτο πραγματοποιεῖται ὑπὸ πλακὸς ἡμιδιαφανοῦς ΑΒ, χωριζομένης ὑπὸ ἀδιαφανοῦς διαφράγματος ΓΔ εἰς δύο ἴσα μέρη. Διὰ τὴν σύγκρισιν τῶν φωτεινῶν πηγῶν K_1 καὶ K_2 θέτομεν αὐτὰς πρὸ τοῦ φωτομέτρου καὶ εἰς τοιαύτας ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς πλακὸς ΑΒ, ὥστε τὰ δύο ἥμιση αὐτῆς ΑΓ καὶ ΓΒ νὰ φωτίζωνται ἐξ ἴσου, ὅτε θὰ ἰσχύῃ ἡ ἀνωτέρω σχέσις (1). Μετροῦντες τὰς ἀποστάσεις ϱ_1 καὶ ϱ_2 καὶ γνωρίζοντες τὴν φωτεινὴν ἔντασιν J_2 τῆς μιᾶς πηγῆς, διὰ χρησιμοποιήσεως προτύπου φωτεινῆς πηγῆς εὑρίσκομεν τὴν φωτεινὴν ἔντασιν J_1 τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν φωτεινῆς πηγῆς.

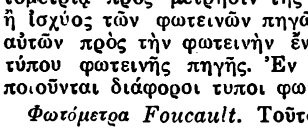

Διάταξις φωτομέτρου Foucault

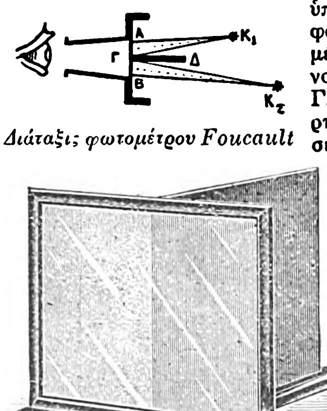
Γενικὴ ὄψις φωτομέτρου Foucault.

Φωτόμετρον Rumford. Τὸ φωτόμετρον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ λεπτοῦ κατακορύφου σκιεροῦ στελέχους Μ, ὅπερ τοποθετεῖ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸ κατακορύφου ἡμιδιαφανοῦς πλακός. Αἱ φωτειναὶ πηγαὶ K_1, K_2 διατίθενται πρὸ τοῦ φωτομέτρου, ὡς δεικνύεται ἐν τῷ σχήματι, καὶ εἰς ἀποστάσεις ϱ_1, ϱ_2 ἀπὸ τοῦ διαφράγματος τοιαύτας, ὥστε αἱ δύο σκιαὶ τοῦ στελέχους, αἱ παραγόμεναι ἐπὶ τῆς ἡμιδιαφανοῦς πλακός, νὰ εἶναι ἰσοβαθεῖς, ὅτε πάλιν θὰ ἰσχύῃ ὁ τύπος (1).

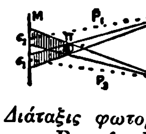

Διάταξις φωτομέτρου Rumford.

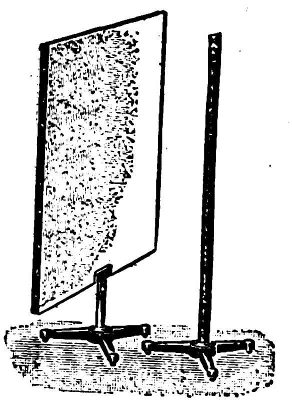
Γενικὴ ὄψις φωτομέτρου Rumford.

Φωτόμετρον Bunsen. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ φύλλου χάρτου κυκλικοῦ ἢ ὀρθογωνίου σχήματος, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου σχηματίζεται μικρὰ κηλὶς κυκλικὴ δι᾽ ἐλαίου ἢ παραφίνης. Τὸ ὡς ἄνω διάφραγμα ΔΔ΄ διατίθεται καθέτως ἐπὶ τῆς εὐθείας K_1 K_2, τῆς ἑνούσης τὰς δύο φωτεινὰς πηγάς. Ἐὰν προσβλέψωμεν πρὸς τὴν ὀλιγώτερον φωτιζομένην ὄψιν τοῦ διαφράγματος, ἡ κηλὶς ἐμφανίζεται φωτεινὴ ἐπὶ σκιεροῦ ὑποθέματος· τοὐναντίον ἐὰν προσβλέψωμεν πρὸς τὴν περισσότερον φωτιζομένην ἐπιφάνειαν, ἡ κηλὶς φαίνεται σκοτεινὴ ἐπὶ φωτεινοῦ ὑποθέματος.

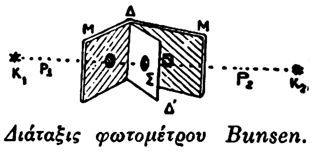

Διάταξις φωτομέτρου Bunsen.

Τὰ ἀνωτέρω ὀφείλονται εἰς τὴν ἰδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ κηλίς, ὥστε ἐκ τοῦ προσπίπτοντος φωτὸς νὰ ἐπιτρέπουν τὴν δίοδον τοῦ μεγαλυτέρου μέρους, μικροῦ μόνον μέρους διαλυομένου. Ἐὰν αἱ ἀποστάσεις τῶν φωτεινῶν πηγῶν ρυθμισθοῦν καταλλήλως, ὥστε αἱ δυο ὄψεις τοῦ διαφράγματος νὰ δέχωνται τὸν αὐτὸν φωτισμόν, τότε ἡ κηλὶς ἐξαφανίζεται καὶ τὸ διάφραγμα ἐμφανίζεται ὁμοιομόρφως φωτισμένον. Κατὰ ταῦτα, ὅταν αἱ ἀποστάσεις τῶν δύο πηγῶν ἀπὸ τοῦ διαφράγματος ρυθμίζωνται οὕτως ὥστε ἡ κηλὶς νὰ ἐξαφανίζεται, τότε αἱ δύο ὄψεις τοῦ διαφράγματος ἔχουν τὸν αὐτὸν φωτισμὸν καὶ δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν σχέσιν (1). Συνήθως, ἵνα δυνάμεθα νὰ βλέπωμεν ταυτοχρόνως καὶ τὰς δύο ὄψεις τοῦ διαφράγματος ΔΔ΄, τίθεται τοῦτο μεταξὺ δύο κατόπτρων Μ καὶ Μ΄ σχηματιζόντων γωνίαν καὶ ὁ ὀφθαλμὸς πρὸς παρατήρησιν τίθεται ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ διαφράγματος ΔΔ.

Φωτόμετρον Lummer Brodhun. Τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον διαδεδομένων φωτομέτρων καὶ χρησιμοποιεῖται σήμερον τὰ μέγιστα ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἐργαστηρίοις διὰ φωτομετρικοὺς σκοπούς. Τὸ φωτόμετρον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ μικροῦ διαφράγματος Ε, ἀποτελουμένου ἐκ φύλλου χάρτου ἢ ἐκ λευκῆς κυκλικῆς πλακός. Τὸ διάφραγμα διατίθεται καθέτως ἐπὶ τῆς εὐθείας τῆς ἑνούσης τὰς δύο πηγὰς Φ_1 καὶ Φ_2. Ἑκατέρωθεν τοῦ διαφράγματος τοποθετοῦνται τὰ πρίσματα ὁλικῆς ἀνακλάσεως K_1 καὶ K_2, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν ὡς κάτοπτρα καὶ μεταξὺ τούτων τὰ πρίσματα Μ καὶ ΑΒΓ. Τοῦ Μ ἡ ὑποτείνουσα ἕδρα εἶναι διεσκευασμένη εἰς σχῆμα σφαιρικῆς ἐπιφανείας τετμημένης κατὰ μικρὸν κύκλον, δι᾽ οὗ προσκολλᾶται ἐπὶ τῆς ἕδρας ΑΓ διὰ καναδικοῦ βαλσάμου.

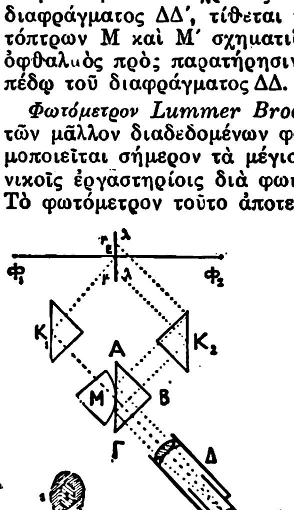

Διάταξις φωτομέτρου Lummer-Brodhun.

Ἡ λειτουργία τοῦ ὡς ἄνω φωτομέτρου ἔχει ὡς ἑξῆς: Αἱ ἐπιφάνειαι τοῦ διαφράγματος παρέχουν διάχυτον φῶς καὶ αἱ μὲν ἐκ τῆς ἕδρας μμ προερχόμεναι ἀκτῖνες, ἀνακλώμεναι ὑπὸ τοῦ K_1, εἰσχωροῦν εἰς τὸ πρίσμα Μ, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῶν διέρχονται διὰ τοῦ πρίσματος ΑΒΓ μόνον αἱ διαπερῶσαι τὸν κύκλον ἐπαφῆς, πᾶσαι δ᾽ αἱ ἄλλαι διασπείρονται καὶ ὁ ὀφθαλμὸς βλέπει διὰ μέσου τῆς

διόπτρας Δ φωτεινὴν ἔλλειψιν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς μέρος τῆς ὄψεως μμ τοῦ διαφράγματος.

Ὁμοίως αἱ ἐκ τῆς ἕδρας λλ ἀνακλώμεναι ἀκτῖνες ὑπὸ τοῦ πρίσματος K_2 προσπίπτουν ἐπὶ τῆς ἕδρας ΑΓ τοῦ πρίσματος ΑΒΓ καὶ αἱ μὲν περιεχόμεναι ἐν τῷ κύκλῳ ἐπαφῆς διέρχονται εἰς τὸ πρίσμα Μ, αἱ δὲ προσπίπτουσαι ἐπὶ τοῦ ὑπολοί-

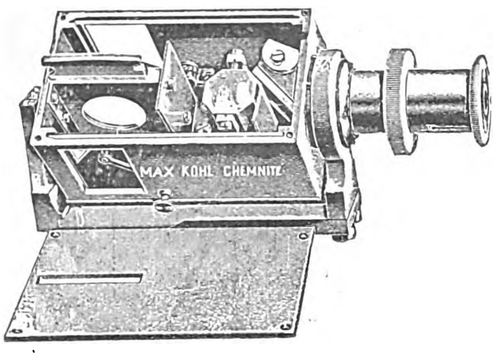

Γενικὴ ὄψις φωτομέτρου Lummer-Brodhun.

που μέρους τῆς ἕδρας ΑΓ ἀνακλῶνται ὁλικῶς πρὸς τὴν διόπτραν Δ. Ὁ ὀφθαλμὸς ἑπομένως βλέπει δευτέραν φωτεινὴν ἔλλειψιν περιέχουσαν τὴν πρώτην καὶ προερχομένην ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ὄψεως λλ τοῦ διαφράγματος. Ὅταν ὁ φωτισμὸς τῶν δύο ὄψεων μμ καὶ λλ εἶναι ὁ αὐτός, αἱ δύο ἐλλείψεις συγχέονται εἰς μίαν μόνην.

Ὅταν ὅθεν ρυθμίσωμεν τὰς ἀποστάσεις τῶν δύο φωτεινῶν πηγῶν, οὕτως ὥστε αἱ δύο ἐλλείψεις νὰ συγχέωνται, τότε θὰ ἰσχύῃ πάλιν μεταξὺ τῶν φωτεινῶν ἐντάσεων τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀποστάσεων αὐτῶν ἡ σχέσις (1).

Ἐκτὸς τῶν ἄνω φωτομέτρων, λίαν διαδεδομένα ἐπίσης εἰς τὰς φωτομετρικὰς μετρήσεις εἶναι τὸ φωτόμετρον Weber, τὸ σφαιρικὸν φωτόμετρον τοῦ Uhbrecht, κ. ἄ.

Προκειμένου περὶ πηγῶν διαφόρου χρώματος, ἡ σύγκρισις αὐτῶν εἶναι δυσχερής, καθόσον δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἂν δύο ἐπιφάνειαι, ἐξ ὧν ἡ μὲν κυανῆ, ἡ δὲ ἐρυθρά, εἶναι ἐξ ἴσου φωτισμέναι. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μέτρησις γί-

κεχαραγμένον. Εἰς τὴν βαθυτυπίαν εὑρίσκει ἀρκετὰ ἐκτεταμένην ἐφαρμογὴν ἡ φωτογραφικὴ διὰ τὴν ἀνατύπωσιν καρτ-ποστάλ, σχεδίων, γραμμικῶν εἰκόνων κλπ. Εἰς τὰς βαθυτύπους φωτομηχανικὰς μεθόδους ἀνήκει ἡ λιθογραφία, ἡ φωτογαλβανογραφία, ἡ ἡλιοχάραξις ἢ φωτοχάραξις, ἡ λιθοχάραξις κλπ. Διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν βαθυτύπων κατεσκευάσθησαν τόσον ἐπίπεδα, ὅσον καὶ περιστροφικὰ πιεστήρια. Διὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται κύλινδροι ἠλεκτρολυτικῶς ἐξ ἰζήματος χαλκοῦ ληφθέντες ἢ λεπτὸν χάλκινον ἔλασμα, δι' οὗ ἐπικαλύπτεται ὁ κύλινδρος. Ἡ πρώτη ἐφημερίς, ἥτις ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν εἰκονογράφησίν της βαθυτυπίας, εἶναι ἡ «Freiburger Zeitung» ἐν Ostern (1910). Ἡ τύπωσις ἐγένετο διὰ συνδυασμοῦ δύο πιεστηρίων. Βραδύτερον ἐπετεύχθη ὥστε ἡ εἰκὼν καὶ τὸ κείμενον νὰ τυπώνωνται ταυτοχρόνως ἐκ τῆς αὐτῆς πλακός.

Εἰς τὰς ἐκτύπους φωτομηχανικὰς μεθόδους ὁ λαμβανόμενος τύπος παρουσιάζει τὴν εἰκόνα ἐλαφρῶς ἐξέχουσαν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑποστρώματος. Εἰς τὰς μεθόδους ταύτας ἀνήκει ἡ χαλκοτυπία, αἱ διάφοροι μέθοδοι ἐκτύπου ψευδαργυροχαράξεως (φωτοψευδαργυροτυπία, φωτοτυπογραφία), ἡ κολλοτυπία, ἡ φωτοξυλογραφία καὶ ἡ αὐτοτυπία, ἥτις εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα καὶ ἡ εὐρύτερον ἐφαρμοζομένη φωτομηχανικὴ μέθοδος ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφάς της. Εἰς τὰς ἐπιπεδοτύπους φωτομηχανικὰς μεθόδους, αἵτινες δίδουν τύπους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ εἰκὼν εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπιφανείας τοῦ φορέως της, περιλαμβάνεται ἡ φωτολιθογραφία ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Εἰς τὴν ἐπιπεδοτυπίαν περιλαμβάνονται καὶ αἱ διατυπωτικαὶ μέθοδοι (Durchkopierverfahren), αἵτινες ἐφαρμόζονται διὰ τὴν εὐθηνὴν λῆψιν πολλαπλῶν ἀντιτύπων χαρτῶν, γραμμικῶν σχεδίων κλπ. Αἱ μέθοδοι αὗται εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (Gisaldruck, Manualdruck, Plandruck, Tellkampfnerfahren). Τέλος εἰς τὴν ἐπιπεδοτυπίαν περιλαμβάνεται καὶ ἡ φωτοτυπία. κ. γ. μ.

φωτομικρογραφία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφικῆς τέχνης ἐπιτυγχανομένη ἀπόδοσις ἐν μικρογραφίᾳ τοῦ φωτογραφηθέντος προτύπου. Διὰ τὴν λῆψιν φωτογραφημάτων μικρογραφικῶν χρησιμοποιοῦνται αἱ μέθοδοι

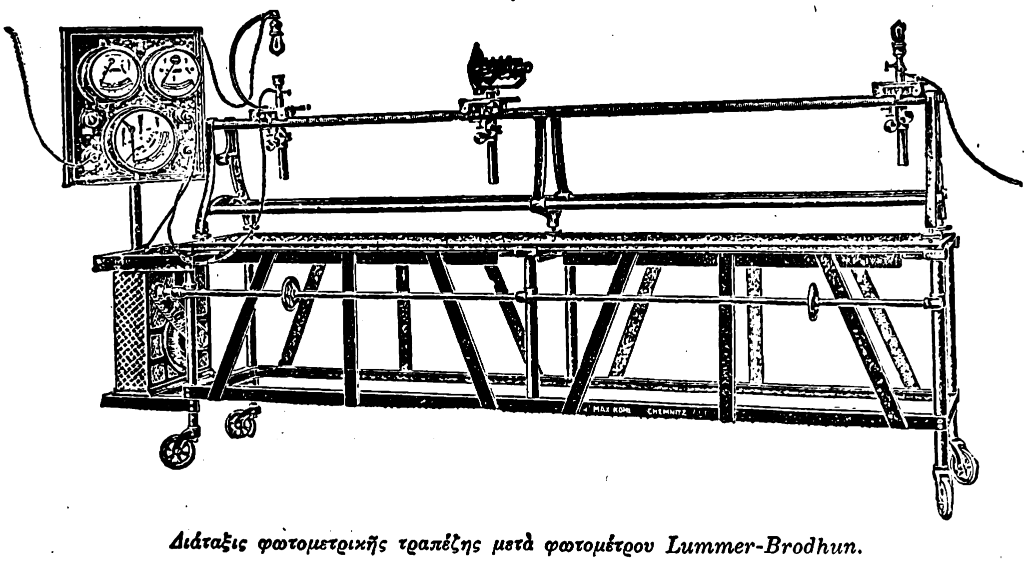

Διάταξις φωτομετρικῆς τραπέζης μετὰ φωτομέτρου Lummer-Brodhun.

νεται διὰ φασματοφωτομέτρων, διὰ τῶν ὁποίων ἀναλύομεν τὸ φῶς ἑκάστης τῶν πηγῶν εἰς τὰ συνιστῶντα αὐτὸ ἁπλᾶ χρώματα καὶ συγκρίνομεν ἀκολούθως φωτομετρικῶς τὰς ἀκτινοβολίας τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Εἰς συνήθεις μετρήσεις, ὅπως ἐπιτύχωμεν τὴν ἐξίσωσιν τοῦ φωτισμοῦ, παρατηροῦμεν διὰ μέσου ὑαλίνης πλακός, ἐχούσης πράσινον χρῶμα ὡρισμένης βαθύτητος. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— *[Ἀστρον.]* Βλ. *φωτομετρία.*

— *[Φωτογρ.]* Τὰ *φωτόμετρα* εἶναι ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξευρίσκομεν τὸν χρόνον ἐκθέσεως κατὰ τὰς διαφόρους φωτογραφήσεις (βλ. *ἀκτινόμετρα*). Διὰ τῶν φωτομέτρων ὑπολογίζεται ἐπίσης ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος διὰ τὴν τύπωσιν διαφόρων φωταντιτύπων. Οὕτω π.χ. χρησιμοποιοῦνται τοιαῦτα ὄργανα εἰς τὴν ἀνθρακοτυπίαν, φωτοτυπίαν κ.λ.π. κ. γ. μ.

φωτομηχανικαὶ μέθοδοι *[Γραφ. Τέχν.].* Καλοῦνται οὕτω ὅλαι αἱ μέθοδοι, δι' ὧν, τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφικῆς, δύνανται νὰ ληφθῶσι τύποι (κλισὲ) ἢ καταλλήλως ἑτοιμασθεῖσαι λιθογραφικαὶ πλάκες, ἐκ τῶν ὁποίων διὰ γραφικῶν χρωμάτων καὶ καταλλήλων πιεστηρίων λαμβάνονται πολλαπλᾶ ἀντίτυπα. Αἱ φωτομηχανικαὶ μέθοδοι διαιροῦνται εἰς τὰς *βαθυτύπους, ἐκτύπους* καὶ *ἐπιπεδοτύπους* μεθόδους. Οἱ διὰ τῶν βαθυτύπων μεθόδων παρασκευαζόμενοι τύποι φέρουν τὴν εἰκόνα ἢ τὸ σχέδιον κατὰ βάθος τῆς ἐπιφανείας

σμικρύνσεως. Ὡς φωτομικρογραφίαι χαρακτηρίζονται ἀκόμη καὶ αἱ διὰ μικροτάτου σχήματος φωτογραφικῶν συσκευῶν εἰκόνες. Οὕτω π. χ. λαμβάνονται τοιαῦται φωτογραφικαὶ εἰκόνες εἰς σχῆμα γραμματοσήμου ἢ ἔτι μικρότεραι ἀκόμη. κ.γ.μ.

φωτοξυλίνη (ἡ) (Photoxylin) *[Φαρμακοτεχ.].* Διάλυμα 5% κολλοδιοβάμβακος εἰς ἴσα μέρη ἀλκοόλης καὶ αἰθέρος. Χρησιμεύει κυρίως πρὸς φωτογραφικοὺς σκοπούς, εἰς ἐπικαλυπτικὰ μικροσκοπικῶν παρασκευασμάτων, ἀνεγράφη δὲ καὶ εἰς τὴν χειρουργικήν. Ὁ διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς φωτοξυλίνης κολλοδιοβάμβαξ λαμβάνεται δι' ἐμβαπτίσεως 4 μ. ξυλοβάμβακος εἰς μεῖγμα 44 μ. νιτρικοῦ ὀξέος (εἰδ. βάρ. 1. 424), 54 μ. πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ 8 μ. κοκκώδους νιτρικοῦ καλίου. Τὸ λουτρὸν τοῦτο δέον νὰ ἔχῃ θερμοκρασίαν 33°, ἀφήνεται δὲ εἰς αὐτὸ ὁ ξυλοβάμβαξ ἐπὶ δωδεκάωρον, ὅπως σχηματισθῇ ἡ νιτροκυτταρίνη καὶ ἀκολούθως ἐξάγεται, πλύνεται καλῶς δι' ἀφθόνου ὕδατος καὶ ξηραίνεται. κ. γ. μ.

φωτοξυλογραφία (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.].* Ἡ διὰ τῆς φωτογραφίας λῆψις εἰκόνων ἐπὶ ξύλου, αἵτινες διὰ τῆς καταλλήλου χαράξεως δίδουν τύπους (κλισὲ) εἰκονογραφήσεως. Τὸ πλεονέκτημα, ὅπερ παρουσιάζεται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς φωτογραφίας εἰς τὴν ξυλογραφίαν, ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἐπιτυγχανομένην πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς εἰ-

κόνος καὶ τὴν παρουσιαζομένην εὐκολίαν διὰ τὴν σμίκρυνσιν αὐτῆς. Ἡ συνηθέστερον χρησιμοποιουμένη μέθοδος διὰ νὰ ληφθῇ φωτογραφικὴ εἰκὼν ἐπὶ ξύλου εἶναι ἡ δι' ἀμέσου τυπώσεως. Πρὸς τοῦτο καθίσταται φωτοπαθὴς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ξύλου καὶ λαμβάνεται ἐπ' αὐτῆς τῇ βοηθείᾳ φωτοτύπου τὸ φωταντίτυπον, ὅπερ στερεοῦται, ἐκπλύνεται καὶ ξηραίνεται. Π. χ. σχηματίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ξύλου λεπτὸν στρῶμα ἐκ 10 μ. ἀραροῦ εἰς 100 μ. ὕδατος τῇ προσθήκῃ ὀλίγου λευκοῦ τοῦ ψευδαργύρου. Ἡ ἐπιφάνεια καθίσταται φωτοπαθὴς δι' ἐμβαπτίσεως εἰς νιτρικὸν ἄργυρον. Ἐπὶ τοῦ ξύλου δύνανται νὰ ληφθῶσι καὶ ἀπ' εὐθείας φωτογραφήματα. Πρὸς τοῦτο ἡ πλὰξ καλύπτεται διὰ διαλύματος ἀσφάλτου περιέχοντος καὶ αἰθάλην, ἐπικαλύπτεται ἀκολούθως διὰ κολλοδίου καὶ γίνεται φωτοπαθὴς ἡ ἐπιφάνεια διὰ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου. Ἐπὶ τῆς οὕτως ἑτοιμασθείσης ἐπιφανείας τυποῦται ἀκολούθως ἡ εἰκὼν εἰς τὸν κατάλληλον φωτογραφικὸν θάλαμον. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ξύλου εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν τὴν φωτογραφικὴν εἰκόνα μεταφέροντες τὸ ὑμένιον τοῦ φωτοτύπου τὸ περιέχον αὐτήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην χρησιμοποιοῦνται διαθετικαὶ πλάκες παρασκευασθεῖσαι διὰ κολλοδίου. Πρὸς λῆψιν φωτογραφικῶν εἰκόνων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ξύλου ὑπάρχουν καὶ διάφοροι ἄλλαι ἀκόμη μέθοδοι. κ. γ. μ.

φωτοπαγίς, —ίδος (ἡ)· ἡ εἰδικὴ λυχνία ἡ χρησιμεύουσα διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, κατὰ τὴν νύκτα, διαφόρων ἐπιβλαβῶν εἰς τὰ φυτὰ ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

φωτοπαθής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐπηρεαζόμενος, οἷον ὁ φωτογραφικὸς χάρτης: «φωτοπαθὴς ἐπιφάνεια».

—**φωτοπαθὲς ὑλικὸν** *[Φωτογρ.].* Καλοῦνται οὕτω τὰ εἰς τὰς διαφόρους φωτογραφικὰς μεθόδους χρησιμοποιούμενα ὑλικὰ διὰ τὴν λῆψιν φωτοτύπων ἢ φωταντιτύπων. Οὕτω εἰς τὸ φωτοπαθὲς ὑλικὸν περιλαμβάνονται αἱ φωτογραφικαὶ πλάκες, ταινίαι (φιλμ) καὶ φύλλα κελλουλοΐτου (φιλμ-πάκ), τὰ διάφορα εἴδη τοῦ φωτογραφικοῦ χάρτου, ὁ χάρτης τῆς κυανοτυπίας, ἀνθρακοτυπίας κλπ., αἱ πλάκες τῆς φωτοτυπίας καὶ ἐν γένει κάθε φωτογραφικὸν ἢ φωτομηχανικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἐπηρεάζεται ὑπὸ τοῦ φωτός. Ἡ φωτοπάθεια τῶν διαφόρων αὐτῶν ὑλικῶν εἶναι διάφορος, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προορίζεται κάθε εἶδος, τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς τῶν φωτοπαθῶν οὐσιῶν καὶ τῆς φύσεως αὐτῶν. Οὕτω π. χ. τοὺς λανθανοτυπικοὺς φωτογραφικοὺς χάρτας προσβάλλει ὁπωσδήποτε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἐνῷ τοὺς ἀμεσοτυπικοὺς τοιούτους μόνον ἡ σχετικῶς μακρὰ ἔκθεσις προσβάλλει αὐτούς. κ. γ. μ.

φωτόριον (τό) *[Ἀστρον.]*· ὅλ. λ. *κύκλος φωτίσεως.*

φωτοσαντονικὸν *ὀξὺ* *[Ὀργ. Χημ.].* Σῶμα σχηματιζόμενον μετὰ τοῦ ἰσοφωτοσαντονικοῦ ὀξέος κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ 30—40 ἡμέρας τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς εἰς διάλυμα σαντονίνης εἰς ὀξικὸν ὀξὺ 80%. Διβασικὸν ὀξὺ κρυσταλλούμενον εἰς πρίσματα τηκόμενα εἰς 153°, ἀριστεροστρόφον. Ὁ αἰθυλεστὴρ αὐτοῦ, ἡ φωτοσαντονίνη:

$$C_{15}H_{19}(C_2H_5)O_4$$

σχηματίζεται διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐπὶ ἀλκοολικοῦ διαλύματος σαντονίνης καὶ κατὰ τὴν κατεργασίαν φωτοσαντονικοῦ ὀξέος μετ' ἀλκοόλης καὶ θειικοῦ ὀξέος. Ἀποτελεῖ πίνακας τηκομένους εἰς 68—69°. κ. γ. μ.

φωτοσβέστης (ὁ)· ὁ σβήνων τὸ φῶς, μεταφ. ὁ ἐμποδίζων τὸν πνευματικὸν φωτισμόν.

φωτοσημαντὴρ (ὁ)· ὅλ. λ. *φωτοβόλος σημαντήρ.*

φωτοσκιάζω· ἐπὶ τῆς ζωγραφικῆς, κανονίζω τὰ φῶτα καὶ τὰς σκιὰς τοῦ ζωγραφουμένου.

φωτοσκίασις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωτοσκιάζειν, ἡ διὰ φωτὸς καὶ σκιάσεως ἐμφάνισις τῆς εἰκόνος.

— *[Γραφ. Τέχν.]* Ἡ διὰ σκιῶν συμπλήρωσις γραμμικοῦ ἢ ἁπλοχρωματισμένου σχεδίου, ἀναλόγως τοῦ ὑποθετικοῦ ἢ πραγματικοῦ φωτισμοῦ. Εἰς μὲν τὰ διὰ μολυβδίδος ἢ δι' ἄνθρακος σχέδια ἡ φωτοσκίασις δύναται νὰ γίνῃ διὰ γραμμῶν-κοκκίδων ἢ διὰ προστριβῆς κόνεως γραφίτου ἢ ἄνθρακος διὰ τοῦ σφουμιλίου, κυλίνδρου χάρτου ἢ δέρματος. Εἰς τὰ διὰ σινικῆς μελάνης σχέδια ἡ φωτοσκίασις γίνεται διὰ διαλύσεως σινικῆς μελάνης εἰς ἐλαφροὺς τόνους, εἰς δὲ τὰ χρωματιστὰ σχέδια διὰ χρωμάτων ἀναλόγου πρὸς τὸ σκιαζόμενον, ἀνοικτοτέρου ἢ σκοτεινοτέρου τόνου. Ἡ φωτοσκίασις εἶναι ἓν ἐκ τῶν ζωγραφικῶν μέσων, δι' οὗ ἀποδίδεται ζωὴ εἰς τὰ σχέδια. Αἱ γραπταὶ στῆλαι τῶν Παγασῶν, τὰ διάφορα μωσαϊκὰ ἑλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ φωτοσκίασις ἦτο ζωγραφικὸν μέσον ἐν χρήσει ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἀπετέλεσεν ἓν τῶν κυριωτέρων μέσων τῆς ζωγραφικῆς ἐκφράσεως πρὸς ἀπόδει-

Digitized by Google

ξιν τοῦ **σχεδίου καὶ τοῦ χρώματος. Οἱ τελειότε**ρον χρησιμοποιήσαντες τὸ μέσον τοῦτο ἐν τῇ τέχνῃ εἶναι ὁ Ὁλλανδὸς Ρέμπραντ, ὁ Ἱσπανὸς Μουρίλλο κ. ἄ. **Σ. Ξ.**

φωτοστέφανος (ὁ)· ὁ φωτεινὸς στέφανος, δι' οὗ περιβάλλεται ἡ κεφαλὴ τῶν ἁγίων εἰς τὰς εἰκόνας. —*[Ἁγιογρ.]* Φωτεινὸς ἢ χρυσοῦς κύκλος περιβάλλων τὴν κεφαλὴν τῶν ἁγίων εἰς τοὺς ζωγραφικοὺς κυρίως πίνακας. Ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Δύσεως ὁ φωτοστέφανος παρίσταται προοπτικῶς, ὡς ἔλλειψις, ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῶν ἁγίων καὶ ἐπὶ τῶν γλυπτικῶν ἔργων, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὡς σκιάδιον. Ἀναλόγως πρὸς τὴν διακοσμητικὴν διάθεσιν τοῦ καλλιτέχνου, ὁ φωτοστέφανος δύναται νὰ εἶναι ἀκτινωτὸς ἢ διακόσμητος διὰ λίθων, πολυτίμων ἢ ἁπλῶν, καὶ ἄλλων κοσμημάτων. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἁγιογραφίᾳ ὁ φωτοστέφανος εἶναι χρυσοῦς κύκλος ἔχων τὸ κέντρον εἰς τὸ μέσον τῆς κεφαλῆς καὶ χωριζόμενος ἀπὸ τὸ χρυσοῦν βάθος δι' ἐρυθρᾶς γραμμῆς εἰς τὴν περιφέρειαν, ἄλλοτε ἀνάγλυφος ἢ φέρων σταυρόν, γράμματα ἢ ἄλλα κοσμήματα. Εἰς τὴν «Ἑρμηνείαν» Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ (1700) ὁρίζεται ὅτι ὁ φωτοστέφανος τῆς κεφαλῆς τοῦ Παντοκράτορος γίνεται συνήθως τριγωνικός, πρὸς συμβολισμὸν τοῦ τρισυποστάτου τῆς θεότητος· ὁ τοῦ Υἱοῦ κυκλικὸς μετὰ σταυροῦ καὶ τῶν γραμμάτων Ο. Ω. Ν. (ὁ ὤν). Διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα (εἰς τὰς εἰκόνας τῆς Βαπτίσεως) γίνεται χρῆσις ἄλλοτε μὲν ἁπλοῦ χρυσοῦ φωτοστεφάνου περιβάλλοντος τὴν κεφαλὴν τῆς περιστερᾶς, ἄλλοτε δὲ στε-

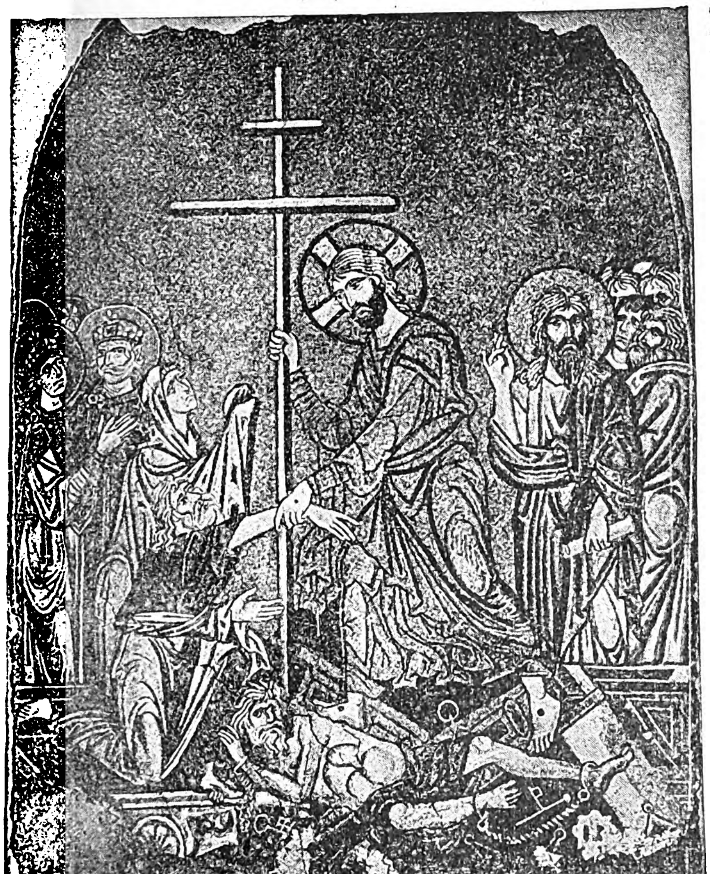

Κυκλικοὶ φωτοστέφανοι.

[Μωσαϊκὸν τοῦ Δαφνίου· ἡ «Ἀνάστασις».]

φάνου ἀκτινωτοῦ, κυκλικοῦ, ἐλλειψοειδοῦς ἢ τριγωνικοῦ, περιβάλλοντος ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς περιστερᾶς. Εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησιαστικὴν τέχνην ὁ φωτοστέφανος ὁ περιβάλλων τὰς κεφαλὰς παπῶν εἶναι τετράγωνος. Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ φωτοστεφάνου χρησιμοποιεῖται καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἁγιογραφίᾳ, ἰδίως διὰ πρόσωπα ἱερωμένων ἢ ἀρχόντων ζώντων κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς εἰκόνος ἢ προσφάτως ἀποθανόντων. **Σ. Ξ.**

φωτόσυκα (τά)· σῦκα διατηρούμενα ἐπὶ τῶν ἀφύλλων κλάδων τῆς συκῆς πολλάκις μέχρι τῶν Φώτων.

φωτοσφαῖρα (ἡ) *[Ἀστρον.]*· βλ. λ. *Ἥλιος* (τ. ΙΒ', σ. 254 α').

φωτοταξία (ἡ). Οὕτω καλεῖται ἡ ἰδιότης, τὴν ὁποίαν κατέχει τὸ πρωτόπλασμα τοῦ κυττάρου, ὅπως ἀντιδρᾷ εἰς τὸ φῶς. *Θετικὴ* καλεῖται ἡ φωτοταξία, ὅταν ἐνεργῆται δι' ἕλξεως τοῦ πρωτοπλάσματος ὑπὸ ἀσθενοῦς φωτισμοῦ· *ἀρνητικὴ* δέ, ὅταν ἐνεργῆται δι' ἀπωθήσεως αὐτοῦ ὑπὸ ζωηροῦ φωτισμοῦ. Ἡ ἰδιότης αὕτη ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους: *φωτοτακτισμὸς* καὶ *φωτοτροπισμός*. **Μ. Ν. Κ.**

φωτοταχυμέτρησις (ἡ). Ἡ κατασκευὴ χαρτῶν καὶ ἡ ἀποτύπωσις ἐν γένει τμημάτων τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, διὰ τῶν μεθόδων τῆς *φωτοταχυμετρίας*.

φωτοταχύμετρον (τὸ) (Phototachymeter). Ἐργαλεῖον, ὡς τὸ *φωτοθεοδόλιχον*, χρησιμοποιούμενον

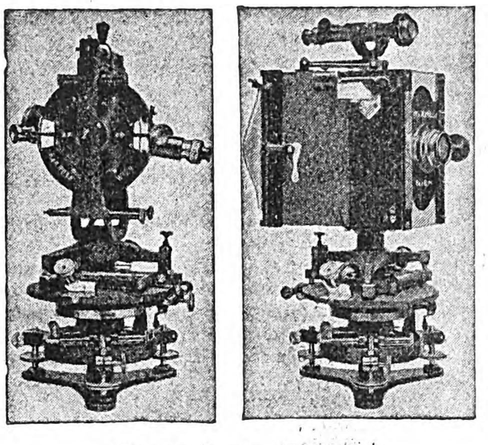

Φωτοταχύμετρον Dolezal.

πρὸς λῆψιν φωτογραφιῶν χάριν φωτοταχυμετρήσεως ἐδαφικῶν ἐπιφανειῶν, καὶ πρὸς μέτρησιν τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν συσχέτισιν τῶν φωτογράφων στοιχείων. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρικόχλιον, ἐφ' οὗ περιστρέφεται ὁριζόντιος γωνιομετρικὸς κύκλος. Ἐπὶ τοῦ δίσκου τούτου δύναται νὰ στηριχθῇ καταλλήλως ὁτὲ μὲν ταχυμετρικὴ διόπτρα μετὰ κατακορύφου γωνιομετρικοῦ κύκλου, ὁτὲ δὲ κατάλληλος φωτογραφικὴ συσκευή. Διὰ τοῦ ἐργαλείου τούτου ἀποφεύγεται ἡ διπλῆ ἐργασία κεντρώσεως τῶν ὀργάνων φωτογραφήσεως καὶ τῶν ὀργάνων λήψεως τῶν στοιχείων συσχετίσεως τῶν λαμβανομένων φωτογραφιῶν. Ἀνάλογον διευκόλυνσιν παρέχει καὶ τὸ *παντοφωτοθεοδόλιχον* (Universal - Phototheodolit). **Α. Α. Κ.**

φωτοτοπογράφησις (ἡ). Ἡ ἐργασία τῆς ἀποτυπώσεως ἐδαφικῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῆς κατασκευῆς χαρτῶν ἐν γένει, δι' ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τῆς *φωτοτοπογραφίας*.

φωτοτοπογραφία, ἡ *τοπογραφικὴ φωτογραμμομετρία* (Topographischen Photogrammetrie). Μέρος τῆς τοπογραφίας, ἐξετάζον τὰς μεθόδους καὶ τὰ ὄργανα ἀποτυπώσεως ἐδαφικῶν ἐπιφανειῶν ἢ τῆς κατασκευῆς χαρτῶν, δι' ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τῆς φωτογραμμομετρίας.

Ἡ φωτοτοπογραφία δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο κλάδους: τὴν *φωτοταχυμετρίαν* καὶ τὴν *στερεοφωτοταχυμετρίαν*, ἥτις δύναται πάλιν νὰ διακριθῇ εἰς τὴν *ἐπίγειον* καὶ εἰς τὴν *ἐναέριον* ἢ *ἀεροστερεοφωτοταχυμετρίαν* ἢ *ἀεροστερεοφωτοτοπογραφίαν* ἢ καὶ ἁπλῶς *ἀεροφωτοτοπογραφίαν*.

Κατὰ τὴν φωτοταχυμέτρησιν γίνεται λῆψις δύο φωτογραφιῶν, ἀπὸ δύο σημείων γνωστῆς ἀποστάσεως, τῆς πρὸς ἀποτύπωσιν ἐπιφανείας. Κατόπιν τοποθετοῦνται καταλλήλως αἱ ληφθεῖσαι φωτογραφίαι ἐπὶ τοῦ σχεδίου καὶ διὰ τῶν μεθόδων τῆς φωτογραμμομετρίας γίνεται ἡ σχεδίασις τοῦ ἀποτυπωτέου ἐδάφους. Ἡ ἀπόστασις τῶν δύο σημείων, τῶν ὁποίων ἡ ἑνοῦσα εὐθεῖα ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀποτυπώσεως, καθορίζεται συνήθως διὰ τοῦ *βασιμετρητοῦ*. Ἡ λῆψις τῶν φωτογραφιῶν γίνεται διὰ τῶν *φωτογραμμομέτρων*, *φωτοταχυμέτρων* ἢ *φωτοθεοδολίχων*. Διὰ νὰ εἶναι πλήρως γνωστὴ ἡ πρὸς ἀλλήλας θέσις καὶ ὁ προσανατολισμὸς τῶν δύο φωτογραφιῶν, πρᾶγμα ἀπαραίτητον διὰ τὴν συσχέτισιν αὐτῶν, ἀπαιτεῖται νὰ προηγηθῶσι μετρήσεις τινὲς ἀπὸ τῶν σημείων φωτογραφήσεως, διὰ συνήθων θεοδολίχων ἢ ταχυμέτρων. Τὰς τοιαύτας μετρήσεις διευκολύνει καὶ

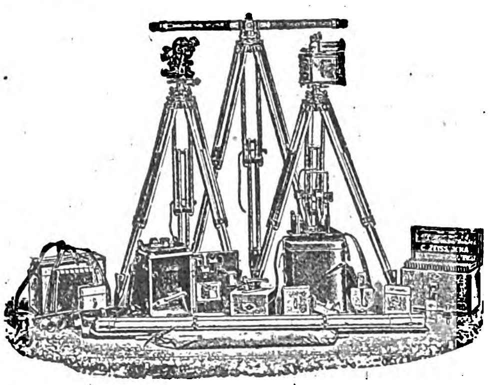

Πλήρης ἐξοπλισμὸς συνεργείου διὰ τὴν ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασίαν φωτοταχυμετρήσεως (ταχύμετρον, βασιμετρητής, φωτοθεοδόλιχον κλπ.).

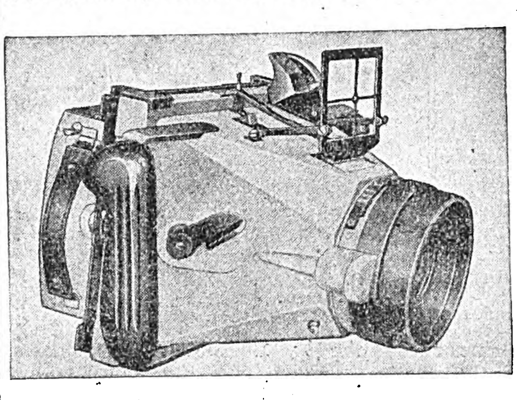

Φωτογραφικὴ συσκευὴ διὰ τὴν ἀπ' ἀεροπλάνου φωτογράφησιν κατὰ τὴν ἀεροφωταχυμέτρησιν.

ἐπιταχύνει τὸ *παντοφωτοθεοδόλιχον*. Διὰ τῆς φωτοταχυμετρήσεως ἐλαττοῦται εἰς τὸ ἐλάχιστον ἡ πρὸς ἀποτύπωσιν μιᾶς ἐκτάσεως ἀπαιτουμένη ὑπαίθριος ἐργασία, αὐξάνει ὅμως ἀντιστοίχως ἡ ἐργασία γραφείου.

Κατὰ τὴν στερεοφωτοταχυμετρίαν γίνεται ἐφαρμογὴ καὶ τοῦ στερεοσκοπίου. Κατὰ ταύτην, πρὸς κατασκευὴν χάρτου τοῦ ἤδη φωτογραφηθέντος καταλλήλως τμήματος τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, τοποθετοῦνται αἱ δύο ληφθεῖσαι φωτογραφίαι τοῦ ὑπ' ὄψιν τμήματος εἰς τὴν πρὸς τοῦτο θέσιν εἰδικῶν συσκευῶν. Ἀναλόγως τῆς πρὸς ἀλλήλας θέσεως τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν κατὰ τὴν στιγμὴν λήψεως τῶν ἀντιστοίχων φωτογραφιῶν, γίνεται ἡ δέουσα συσχέτισις τῶν φωτογραφιῶν εἰς τὴν ὡς ἄνω συσκευήν, κατὰ τρόπον, ὥστε παρατηρῶν τις διὰ τῶν διοπτρῶν τῆς συσκευῆς νὰ βλέπῃ ἔκγλυφον τὸ φωτογραφηθὲν ἔδαφος. Διὰ καταλλήλων μοχλῶν κινεῖται δείκτης ὁρατὸς διὰ τῆς διόπτρας, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐκγλύφου. Ὁ δείκτης οὗτος φαίνεται αἰωρούμενος εἰς τὸ διάστημα, ὁτὲ μὲν ἐκτὸς τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὅπερ φαίνεται ἐν ἀναγλύφῳ ἐν τῇ συσκευῇ, ὁτὲ δὲ ὑπὸ ταύτην. Διὰ καταλλήλων χειρισμῶν τοῦ κινοῦντος τὸν δείκτην μοχλοῦ γίνεται κατορθωτόν, ὅπως οὗτος παρακολουθῇ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐκγλύφου ἐδάφους, ἐνῷ συγχρόνως γραφίς, συνδε-

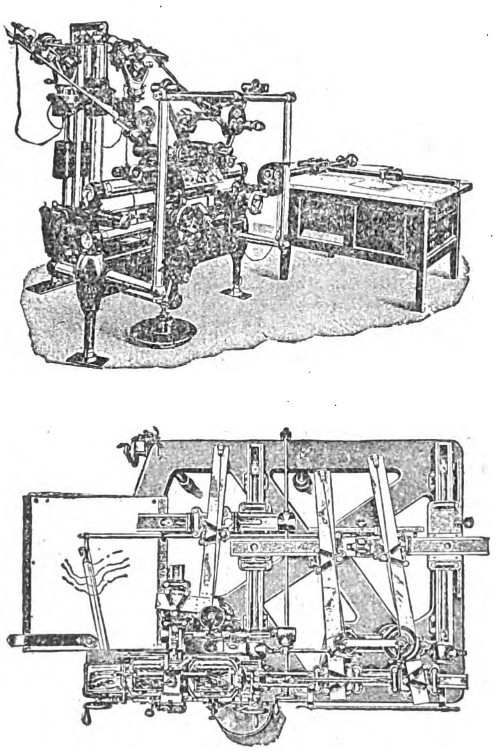

Στερεοαυτοχαρτογράφοι Τζάϊς.

Digitized by Google

δεμένη μετὰ τοῦ δείκτου, σχεδιάζει ὑπὸ κανονιζομένην ἑκάστοτε κλίμακα τὰς ἀνωμαλίας ταύτας. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης χρησιμοποιοῦνται διάφοροι συσκευαί, ἀποτελούμεναι ἐκ *στερεοπαραβλητοῦ* ἢ *στερεοσυγκριτοῦ* συνδεδυασμένου πρὸς αὐτογραφικὰ ἐργαλεῖα. Αἱ συσκευαὶ αὗται καλοῦνται *στερεοαυτοχαρτογράφοι* ἢ ἁπλῶς *στερεοχαρτογράφοι*. Ἡ κατασκευὴ χάρτου διὰ τῶν τελευταίων τούτων συσκευῶν ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς κινήσεως τοῦ δείκτου τῆς συσκευῆς, ὁ ὁποῖος δέον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας νὰ κινῆται εὑρισκόμενος πάντοτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ παρὰ τῶν φωτογραφιῶν σχηματιζομένου εἰδώλου τοῦ ἀποτυπωτέου ἐδάφους. Ἕνεκα τῆς ἐντατικῆς ταύτης προσοχῆς καὶ τῆς κοπιαστικῆς γενικῶς ἐργασίας ἐπέρχεται ὑπερβολικὴ καταπόνησις τῶν ὀφθαλμῶν. Κατὰ τὴν ἐπίγειον στερεοφωτοταχυμετρίαν ἡ λῆψις τῶν φωτογραφιῶν τοῦ πρὸς ἀποτύπωσιν τμήματος τῆς γηίνης ἐπιφανείας γίνεται διὰ τῶν συνήθων προαναφερθέντων ὀργάνων. Κατὰ τὴν ἀεροστερεοφωτοτοπογραφίαν ἡ λῆψις τῶν ὡς ἄνω φωτογραφιῶν γίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνων, τῇ βοηθείᾳ καταλλήλων φωτογραφικῶν συσκευῶν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀποτυπωτέα ἔκτασις εἶναι πολὺ μεγάλη, ἀπαιτεῖται ἡ λῆψις πολλῶν φωτογραφιῶν καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ μεγάλη προσοχὴ διὰ τὴν συσχέτισιν αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐκ τούτων κατασκευὴν χαρτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: *O. V. Gruber*, «Ferienkurs in Photogrammetrie» (1930).—*Paul Gast:* «Vorlesungen über Photogrammetrie» (1930).

Α. Α. Κ.

φωτοτροπισμὸς (ὁ)· βλ. *φωτοταξία*.

φωτοτσιγκογραφία (ἡ), ἢ ***φωτοψευδαργυρογραφία*** *[Γραφ. Τέχν.]*. Φωτομηχανικὴ μέθοδος διὰ τὴν παρασκευὴν τύπων ἐπιπεδοτυπίας ἢ ἐκτυπίας τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφίας ἐπὶ πλακῶν ψευδαργύρου. Ἡ κυριωτέρα ἐφαρμοζομένη μέθοδος πρὸς παρασκευὴν φωτοτσιγκογραφικῶν τύπων ἔχει ὡς ἑξῆς: Τὸ πρότυπον ἀναλόγως τῆς φύσεως αὐτοῦ (φωτογραφία ἢ γραμμικὸν σχέδιον), φωτογραφεῖται μετὰ ἢ ἄνευ αὐτοτυπικοῦ πλέγματος δι' εἰδικοῦ φωτογραφικοῦ θαλάμου, ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακὸς ἐκ κολλοδίου ἢ ἐμουλσιόν, παρασκευασθείσης ὀλίγον πρὸ τῆς φωτογραφήσεως, ἥτις μεταφέρεται ὑγρὰ ἔτι εἰς τὸν φωτογραφικὸν θάλαμον. Μετὰ τὴν φωτογράφησιν καὶ ἐμφάνισιν τῆς εἰκόνος κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἐπὶ τῆς πλακὸς εἰκὼν νὰ μὴν εἶναι ἀρνητικὴ ἀλλὰ θετική, τυποῦται αὕτη ἐπὶ πλακὸς ψευδαργύρου, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια ἔχει κατασταθῆ καταλλήλως φωτοπαθὴς δι' ἐπιστρώσεως διὰ ζελατίνης περιεχούσης διχρωμικὰ ἅλατα. Μετὰ τὴν τύπωσιν, ἥτις δύναται νὰ γίνῃ καὶ διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ τόξου, ἡ ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ ψευδαργύρου εἰκὼν ἐμφανίζεται καταλλήλως συνήθως εἰς διάλυμα ἰώδους χρωστικῆς, θερμαίνεται ἡ κάτωθι ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς τοῦ ψευδαργύρου μέχρις οὗ παρουσιασθοῦν τὰ μέρη τῆς εἰκόνος ἐσμαλτωμένα. Τέλος, μετὰ τὴν διάβρωσιν, ἥτις γίνεται εἰς ἀραιὰ διαλύματα ὀξέος, ἡ πλὰξ περιέχει τὴν εἰκόνα καταλλήλως κεχαραγμένην, δυναμένην δὲ νὰ τυπωθῇ διὰ γραφικῶν χρωμάτων τυπογραφικῶς. Διὰ τῆς καταλλήλου λήψεως περισσοτέρων τύπων ἐξ ἐγχρώμου εἰκόνος, ὧν ἕκαστος ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἓν χρῶμα, δι' οὗ γίνεται καὶ ἡ τύπωσις αὐτοῦ ἐν τῷ πιεστηρίῳ, ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀλληλοδιαδόχου τυπώσεως ὅλων τῶν μερικῶν εἰκόνων μὲ τὰ διάφορα χρώματά των ἡ ἔγχρωμος φωτοτσιγκογραφία. Κ. Γ. Μ.

φωτοτυπία (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Μέθοδος παρασκευῆς, ἐκ φωτογραφιῶν, τῇ βοηθείᾳ καταλλήλων φωτογραφικῶν μεθόδων, τύπων, ἐξ ὧν διὰ γραφικῶν χρωμάτων λαμβάνονται ἀντίτυπα παρουσιάζοντα ὅλας τὰς λεπτομερείας τοῦ φωτογραφήματος. Ἡ ἀρχὴ τῆς φωτοτυπίας βασίζεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Poitevin γενομένην παρατήρησιν, ὅτι, ἐὰν μειχθῇ ζελατίνη μετὰ διαλύματος διχρωμικοῦ ἅλατος καὶ διὰ τοῦ μείγματος αὐτοῦ χρισθῇ ἐπιφάνειά τις, αὕτη μετὰ τὴν ξήρανσιν ἐκτιθεμένη εἰς τὸ φῶς ἀλλοιοῦται, καθισταμένης ἀδιαλύτου τῆς ζελατίνης εἰς τὸ ὕδωρ διὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν ἐπέδρασε τὸ φῶς, ἐνῷ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς ζελατίνης, ἐφ' ὧν δὲν ἐπέδρασε τὸ φῶς, εἰς μὲν τὸ ψυχρὸν ὕδωρ διογκοῦνται, εἰς δὲ τὸ θερμὸν ὕδωρ διαλύονται. Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῆς ζελατίνης θὰ εἶναι ἀνάλογος εἰς τὰ διάφορα σημεῖα πρὸς τὴν προσβολήν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὑπὸ τοῦ φωτός. Ἡ φωτοτυπία, καίτοι ἐδοκιμάσθη πειραματικῶς τῷ 1856, κατέστη πρακτικῶς ἐφαρμόσιμος ὑπὸ J. Albert ἐν Μονάχῳ τῷ 1867. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς φωτοτυπίας ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὑαλίνη πλὰξ 7 χλστμ. πάχους ἐπικαλύπτεται ὑπὸ λεπτοῦ ἐπιστρώματος λευκώματος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς προορισμὸν νὰ συγκρατήσῃ τὸ στρῶμα τῆς ζελατίνης τῆς ἐνεχούσης τὰ διχρωμικὰ ἅλατα. Τὸ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ στρώματος τούτου παρασκεύασμα λαμβάνεται ἐκ 30 γρ. ἡμισκληρᾶς ζελατίνης φωτοτυπίας, 240 κ. ἑκ. ὕδατος, 3 σταγόνων διαλύματος κεκορεσμένου ἐν ψυχρῷ στυπτηρίας διὰ χρωμίου καὶ 120 κ. ἑκ. διαλύματος διχρωμικοῦ καλίου 1 : 15. Τὸ σκεύασμα τοῦτο διηθεῖται καὶ θερμὸν χύνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὑαλίνης πλακός, ἐφ' ἧς, προθερμανθείσης εἰς κατάλληλον κλίβανον, προϋπάρχει τὸ στρῶμα τοῦ λευκώματος. Διὰ πλάκα π. χ. 26×31 ἑκ. ἀπαιτοῦνται 30 κ. ἑκ. τοῦ σκευάσματος. Ἀκολούθως ἡ πλὰξ ξηραίνεται εἰς τὸν κλίβανον εἰς θερμοκρασίαν 55°. Ἡ θερμοκρασία αὕτη εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ καταλλήλου κόκκου εἰς τὸ στρῶμα τῆς ζελατίνης καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἐκτέλεσιν καλῆς ἐργασίας.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς αὐτῆς γίνεται τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτὸς τύπωσις τῆς εἰκόνος ἐξ ἀρνητικῆς πλακὸς (φωτοτύπου). Κατὰ τὴν τύπωσιν τὰ ὑπὸ τοῦ φωτὸς προσβαλλόμενα μέρη τῆς ζελατίνης χρωματίζονται σαφῶς καστανόφαια, οὕτως ὥστε δύναται νὰ ἀποφανθῇ τις σαφῶς πότε ἐπερατώθη ἡ τύπωσις. Τὸν χρόνον τῆς τυπώσεως δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν καὶ τῇ βοηθείᾳ καταλλήλου φωτομέτρου. Μετὰ τὴν τύπωσιν αἱ πλάκες πλύνονται καλῶς διὰ ψυχροῦ ὕδατος, μέχρις οὗ ἀπομακρυνθοῦν καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τοῦ χρωμικοῦ ἅλατος, ξηραίνονται καὶ φέρονται εἰς ὑδατικὸν λουτρὸν γλυκερίνης (700 κ. ἑκ. πυκνῆς γλυκερίνης, 350 κ. ἑκ. ὕδατος, 12 γρ. ὑποθειώδους νατρίου καὶ 50 κ. ἑκ. ἀμμωνίας εἰδ. βάρ. 0.91), ὅπου ἀφήνονται ἐπὶ 3/4 τῆς ὥρας. Αἱ τυπωθεῖσαι καὶ οὕτως ἐξεργασθεῖσαι εἰκόνες παρουσιάζουν διωγκωμένα τὰ μὴ προσβληθέντα ὑπὸ τοῦ φωτὸς μέρη. Ἡ οὕτως ἑτοιμασθεῖσα πλὰξ φέρεται ὑπὸ τὸ πιεστήριον καὶ διὰ δερματίνου κυλίνδρου καλύπτεται διὰ τοῦ λιπαροῦ γραφικοῦ χρώματος (τυπογραφικῆς μελάνης). Τὸ γραφικὸν χρῶμα συγκρατεῖται ὑπὸ τῶν μερῶν τῶν προσβληθέντων ὑπὸ τοῦ φωτός, ἐνῷ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη δὲν προσφύεται τὸ χρῶμα. Διὰ νὰ γίνῃ καλὴ ἡ κάλυψις διὰ τοῦ γραφικοῦ χρώματος, φέρεται μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ δερματίνου κυλίνδρου κύλινδρος ἐκ ζελατίνης ὁμοίως χρωματισμένος διὰ γραφικοῦ χρώματος. Ὡραιότερα ἀποτελέσματα ἐπιτυγχάνονται, ἐὰν ἡ κάλυψις γίνῃ διὰ δύο γραφικῶν χρωμάτων, ἐὰν π. χ. διὰ τοῦ δερματίνου κυλίνδρου δώσωμεν μαῦρον χρῶμα καὶ διὰ τοῦ ἑτέρου κυλίνδρου ἐρυθρὸν χρῶμα. Τὰ δύο ταῦτα χρώματα ἐπὶ τῆς πλακὸς δίδουν ὡραῖα χρώματα μείξεως εἰς τοὺς ἡμιτονισμούς, ἐνῷ τὰ ἰσχυρῶς φωτισθέντα μέρη τῆς εἰκόνος προσλαμβάνουν μέλαν χρῶμα. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἀπομιμήσεις φωτογραφιῶν. Ἐὰν μάλιστα χρησιμοποιηθῇ καὶ κατάλληλος χάρτης κατὰ τὴν τύπωσιν (χρωματιστὸς χάρτης φωτοτυπίας μὲ ἐλαφρὸν ῥόδινον χρῶμα), τότε τὰς λαμβανομένας φωτοτυπίας μόνον εἰδικὸς θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ ἀπὸ φωτογραφίας. Αἱ ἀρνητικαὶ πλάκες, ἐξ ὧν λαμβάνονται ἐπὶ τῶν πλακῶν τῆς φωτοτυπίας τὰ φωταντίτυπα, πρέπει νὰ παρουσιάζουν ἀνεστραμμένην τὴν ἀρνητικὴν εἰκόνα, διὰ νὰ ληφθῇ εἰς τὰ δοκίμια τῆς φωτοτυπίας ὀρθὴ θετικὴ εἰκών. Διότι ἡ εἰκὼν ἐπὶ τῆς φωτοτυπικῆς πλακὸς εἶναι θετικὴ καὶ τὸ ἀντίτυπον αὐτῆς θὰ εἶναι πάλιν θετικόν, ἀλλ' ἀνεστραμμένον· δηλαδὴ πᾶν ὅ,τι εὑρίσκεται δεξιὰ ἐπὶ τῆς πλακὸς θὰ ἔλθῃ ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ ἀντιτύπου. Ἡ ἀναστροφὴ τῆς εἰκόνος δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ διαφόρων μεθόδων. Ἡ ἁπλουστέρα μέθοδος εἶναι νὰ μεμβρανοποιηθῇ τὸ ζελατινοῦχον στρῶμα τῆς ἀρνητικῆς πλακὸς καὶ εἶτα νὰ ἀποκολληθῇ. Ἡ μεμβράνα αὕτη ἡ φέρουσα τὴν εἰκόνα, ἀναστρεφομένη, μᾶς δίδει ἀνεστραμμένον φωτότυπον. Διὰ τὴν τύπωσιν ἐπὶ τῶν πλακῶν τῆς φωτοτυπίας κατάλληλοι χάρται εἶναι: οἱ ἐπικεχρισμένοι χάρται (papiers couchés), στιλπνοὶ καὶ θαμβοί, οἱ κολλαρισθέντες καὶ στιλβωθέντες χάρται, οἱ κοκκώδεις χάρται (papiers à gros grain) καὶ οἱ κινεζικοὶ καὶ ἰαπωνικοὶ χάρται. Ἡ ἐκτύπωσις τῶν φωτοτυπιῶν, τόσον διὰ χειροκινήτου πιεστηρίου, ὅσον καὶ διὰ ταχυπιεστηρίου, εἶναι βραδεῖα, καὶ μάλιστα βραδυτέρα τῆς λιθογραφίας καὶ ἔτι βραδυτέρα τῆς τυπογραφίας. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἐκτύπωσιν φωτοτυπιῶν καὶ δὴ τυπογραφικῶν κατασκευάζονται αἱ φωτοτυπικαὶ πλάκες ἐπὶ μολυβδίνης πλακὸς ἢ πλακὸς ἐξ ἀργιλλίου καὶ διὰ καταλλήλου ὑποστρώματος φέρονται εἰς τὸ ὕψος τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, ταξινομούμεναι μεταξὺ τῶν στίχων τοῦ κειμένου, ἀκολούθως δὲ τυποῦται ἡ εἰκὼν καὶ τὸ κείμενον. Ἐπίσης ὑπάρχουν μέθοδοι διὰ τὴν τύπωσιν φωτοτυπιῶν καὶ διὰ περιστροφικῶν πιεστηρίων. Διὰ τὴν ταχυτέραν ἐκτύπωσιν τῶν φωτοτυπιῶν γίνεται καὶ μεταφορὰ αὐτῶν ἐπὶ λιθογραφικῶν πλακῶν ἢ μεταλλίνων πλακῶν. Αἱ ἐργασίαι τοῦ εἴδους αὐτοῦ συνεπάγονται πολλὰς τεχνικὰς δυσκολίας, αἵτινες παρακάμπτονται διὰ πολυειδῶν μεθόδων. Μέθοδος μεταφορᾶς τῶν φωτοτυπιῶν εἶναι καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἀλγραφίας. Αἱ φωτοτυπίαι δύνανται νὰ ληφθῶσι καὶ ὡς ἔγχρωμοι εἰκόνες. Τὰς πρώτας τριχρώμους φωτοτυπίας παρεσκεύασεν ὁ J. Albert τῷ 1877. Ἀναλόγως τῶν χρησιμοποιουμένων χρωμάτων ἔχομεν διχρώμους, τριχρώμους ἢ πολυχρώμους φωτοτυπίας. Ἡ φωτοτυπία εἶναι μὲν πολυδάπανος μέθοδος εἰκονογραφήσεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ ἀρίστη ὅλων, λόγῳ τῆς πιστῆς ἀποδόσεως τῆς εἰκόνος εἰς τὰς λεπτομερείας της καὶ εἰς τὸν τονισμόν. Κ. Γ. Μ.

φωτότυπον (τὸ) *[Φωτογρ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ φωτογραφικῶς λαμβανομένη ἀρνητικὴ εἰκὼν τῶν διαφόρων ἀντικειμένων ἐπὶ ὑαλίνης φωτογραφικῆς πλακός, κελλουλοΐτου (φίλμ), φωτογραφικοῦ χάρτου, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ στερέωσιν αὐτῆς. Αἱ ἐκ τοῦ φωτοτύπου τούτου λαμβανόμεναι εἰκόνες διὰ τῆς τυπώσεως ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἀποτελοῦν τὰ *φωταντίτυπα*. Κατ' ἐπέκτασιν *φωτότυπα* καλοῦνται καὶ αἱ εἰκόνες αἱ λαμβανόμεναι φωτομηχανικῶς διὰ τῆς μεθόδου τῆς φωτοτυπίας. Κ. Γ. Μ.

— **φωτοτύπων *ἐξασθένησις*** *[Φωτογρ.]*· βλ. λ. *ἐξασθένησις* φωτοτύπων.

φώτουρος (ὁ) (Photurus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν ***καραβιδῶν***, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν κανθάρων παρουσιαζόντων τὸ φαινόμενον τοῦ φωσφορισμοῦ καὶ ἀπαντώντων εἰς τὰς χώρας τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

φωτοφάνεια (ἡ) (phosphène) *[Ὀφθαλμ.]* βλ. λ. *ἐνδοπτικὰ* φαινόμενα.

φωτοφασματικὴ *ἀνίλυσις* *[Ἀστρον.]*· βλ. *φασματοσκοπία* ἀστρονομική.

φωτόφιλα (τά). Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτά, ἅτινα παρουσιάζουν τὴν ἰδιότητα νὰ προσελκύωνται ὑπὸ πάσης φωτεινῆς πηγῆς καὶ νὰ πλησιάζωσι πρὸς ταύτην. Δ. Ν. Π.

φωτόφοβα (τά)· τὰ φοβούμενα, τὰ ἀποφεύγοντα τὸ φῶς ζῷα.

φωτοφοβία (ἡ) *[Ὀφθαλμ.]*. Ἀποφυγὴ τοῦ φωτὸς ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης ἐνοχλήσεως, τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Ἡ φωτοφοβία παρατηρεῖται εἰς πλείστας ὀφθαλμικὰς νόσους. Εἰς τὰς νόσους τοῦ βυθοῦ ἐν γένει τὸ πολὺ φῶς δὲν εἶναι εὐχαρίστως ἀνεκτόν, διὸ καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἐπιζητοῦν τὸ σκότος. Ἡ εὐρεῖα διαστολὴ τῆς κόρης φέρει ἐπίσης θάμβωσιν καὶ φωτοφοβίαν. Ἔντονον φωτοφοβίαν προκαλοῦν αἱ διάφοροι κερατίτιδες καὶ ἰδίως ἡ χοιραδική. Κατ' αὐτὴν οἱ μικροὶ ἄρρωστοι βαδίζουσι μὲ κεκλιμένην κεφαλήν, μὲ συνεσπασμένα τὰ βλέφαρα (βλεφαρόσπασμος), ἐπιζητοῦντες τὸ σκότος, καλύπτοντες τὴν κεφαλὴν κλπ. Ἡ ὑστερία συχνὰ συνοδεύεται ὑπὸ τῆς φωτοφοβίας ἄνευ ὀργανικῶν ἀλλοιώσεων τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ θεραπεία τῆς φωτοφοβίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προκαλούσης αἰτίας. Πάντως ἀνακουφίζουν αἱ κάπνιοι ὕαλοι ἢ ἡ διαμονὴ ἐν σκοτεινῷ θαλάμῳ. Β. Α.

φωτοφόβος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φοβούμενος τὸ φῶς, ὁ ἀποφεύγων τὸ φῶς, οἷον ἕνεκα παθήσεως τῶν ὀφθαλμῶν.

φωτοφόρα (τὰ) *[Ζωολ.]*. Τὰ εἰδικὰ ὄργανα χερσαίων τινῶν ἢ ὑδροβίων ζῴων, ἅτινα φωσφορίζουσι κατὰ τὴν νύκτα. Δ. Ν. Π.

φωτοφόρησις (ἡ). Ἐκ παρατηρήσεων κατεδείχθη ὅτι ὑπερμικροσκοπικὰ ἀντικείμενα, ὅταν ὑποβάλλωνται εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἐντατικῆς ἀκτινοβολίας, λαμβάνουν κίνησιν καθ' ὡρισμένην διεύθυνσιν. Ὁ Ehrenhaft παρετήρησεν ὅτι ἄλλαι μὲν οὐσίαι, ὅταν προσβάλλωνται ὑπὸ φωτεινῶν ἀκτίνων, κινοῦνται κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀκτίνων, ἄλλαι δὲ ἀντιθέτως πρὸς αὐτήν. Ἐκάλεσε δὲ τὰς μὲν πρώτας *φωτοθετικάς*, τὰς δὲ δευτέρας *φωτοαρνητικάς*. Ἡ ἀρνητικὴ φωτοφόρησις θεωρητικῶς τε καὶ πειραματικῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἀκτινομετρικὴ ἐπενέργεια. Κ. Π.

φωτοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων φῶς, ὁ φωτίζων· ‖ ***φωτοφόροι*** (οἱ)· ὡς οὐσ., τὰ φωσφορίζοντα ὄργανα ζωϊκῶν τινων ὀργανισμῶν, οἷον ἰχθύων.

φωτοφράκτης (ὁ) (obturateur, Verschluss) *[Φωτογρ.]*. Ἐξάρτημα τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται κατὰ τὰς διαφόρους φωτογραφήσεις ἡ δίοδος καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων εἰς τὸν φωτογραφικὸν θάλαμον. Ὁ φωτοφράκτης εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον συνδεδυασμένος μετὰ τοῦ ὅλου συστήματος τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ. Ὁ παλαιότερος καὶ ἁπλούστερος τύπος φωτοφράκτου εἶναι κοινὸν κάλυμμα ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος ἢ καὶ ἐκ μέλανος πεπιεσμένου χάρτου ἢ χαρτονίου, ὅπερ, ἐφαρμοζόμενον πρὸ τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, ἀποκλείει τὴν δίοδον τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων εἰς τὸν φωτογραφικὸν θάλαμον. Εἶναι εὐνόητον ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ φωτοφράκτου δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ ταχείας φωτογραφήσεις, ὡς εἶναι αἱ διάφοροι στιγμιογραφήσεις, παρὰ μόνον διὰ φωτογραφήσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ διάρκεια τοῦ χρόνου ἐκθέσεως εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ 1 δευτερολέπτου. Αἱ φωτογραφικαὶ συσκευαὶ αἱ προοριζόμεναι καὶ διὰ στιγμιογραφήσεις φέρουν μηχανικῶς λειτουργοῦντας φωτοφράκτας, οἱ ὁποῖοι ἀνοίγουν καὶ κλείουν διὰ καταλλήλου χειριστηρίου. Ἀναλόγως τῆς θέσεως ἣν λαμβάνουν οἱ φωτοφράκται οὗτοι

Digitized by Google

καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὅν ἀποφράσσεται ἡ δίοδος, διακρίνονται: 1) εἰς πλευρικοὺς φωτοφράκτας, ὅταν εὑρίσκωνται ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, 2) εἰς κεντρικούς, ὅταν καταλαμβάνουν περίπου τὸ ὀπτικὸν κέντρον τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, καὶ 3) εἰς φωτοφράκτας πλακός, ὅταν εὑρίσκωνται ἀμέσως πρὸ τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Τὴν πλέον κατάλληλον θέσιν καταλαμβάνουν οἱ κεντρικοὶ φωτοφράκται, διότι κατὰ τὸ ἄνοιγμά των φωτίζεται ὁμοιομερῶς ἡ φωτογραφικὴ πλάξ, χωρὶς ἐπὶ πλέον νὰ συντελῶσιν εἰς παραμόρφωσιν τῆς εἰκόνος. Οἱ πλευρικοὶ φωτοφράκται καὶ οἱ φωτοφράκται πλακὸς συντελοῦν εἰς ἀνομοιομερῆ φωτισμὸν τῆς εἰκόνος, ὡς καὶ εἰς μερικὴν παραμόρφωσιν αὐτῆς. Ἐκ τῶν μηχανικῶς λειτουργούντων φωτοφρακτῶν οἱ κεντρικοὶ ἰριδοειδεῖς καὶ εἶτα οἱ διὰ παραπετάσματος εἶναι οἱ εὐρύτερον διαδεδομένοι. Εἰς τοὺς εὐθηνοὺς φωτογραφικοὺς θαλάμους, καὶ κυρίως εἰς τὰ φωτογραφικὰ κιβώτια, χρησιμοποιοῦνται οἱ περιστροφικοὶ φωτοφράκται. Οἱ ἰριδοειδεῖς φωτοφράκται εἶναι οἱ καταλληλότεροι διὰ τὰς φωτογραφικὰς συσκευὰς τῆς χειρός, διὸ καὶ αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐφωδιασμέναι διὰ τοιούτων ὀργάνων. Τοποθετοῦνται εἰς τὸ ὀπτικὸν κέντρον τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ καὶ πλησιέστατα τοῦ ἐπιπέδου τοῦ διαφράγματος. Τοῦ τύπου τούτου τῶν φωτοφρακτῶν διακρίνονται τέσσαρα κυρίως συστήματα: 1) Τοῦ κεντρικοῦ ἰριδοειδοῦς φωτοφράκτου, ὅστις φέρει πλευρικῶς ἕνα ἢ δύο ἐποχλεῖς κυλίνδρους καὶ ἐλατήριον τεινόμενον διὰ στροφῆς κυκλικῆς πλακός. Ἡ ταχύτης τῆς λειτουργίας τοῦ φωτοφράκτου τούτου ρυθμίζεται διὰ στροφῆς τῆς ἐπὶ τῆς πλακὸς G εὑρισκομένης μικροτέρας κυκλικῆς πλακός, ἥτις φέρει καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ταχυτήτων, καθ' ἃς δύναται νὰ λειτουργήσῃ οὗτος. Συνήθεις ταχύτητες λειτουργίας τῶν ὀργάνων τούτων εἶναι ἀπὸ $^1/_2''$ ἕως $^1/_{200}''$, λειτουργοῦν δὲ εὐχερῶς διὰ πιέσεως τοῦ μοχλοῦ

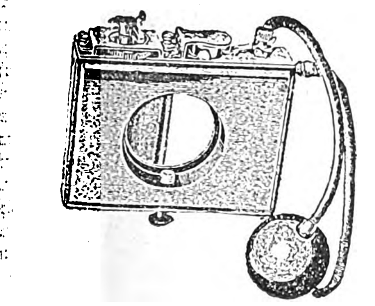

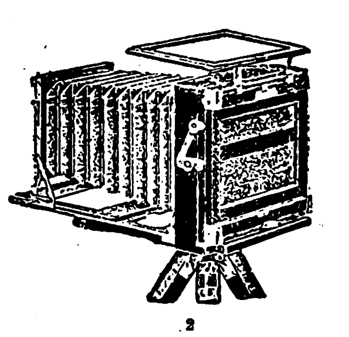

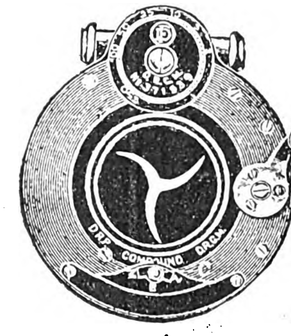

1 2 4

1) Φωτοφράκτης διὰ παραπετάσματος (ἀντικειμενικοῦ), 2) Θάλαμος ταξιδίου μὲ φωτοφράκτην πλακός. 3) Κεντρικὸς φωτοφράκτης μὲ κύλινδρον ἄνωθεν.

H ἢ τοῦ καταλλήλου χειριστηρίου των. 2) Τοῦ κεντρικοῦ ἰριδοειδοῦς φωτοφράκτου, ὅστις φέρει τὸν ἐποχλέα κύλινδρον ἄνωθεν, πλευρικῶς δὲ μοχλὸν τάσεως (G) τοῦ ἐλατηρίου καὶ ἕτερον μοχλὸν H, ὅστις θέτει αὐτὸν εἰς λειτουργίαν. 3) Τοῦ κεντρικοῦ ἰριδοειδοῦς φωτοφράκτου τύπου Compur. Οὗτος εἶναι ὄργανον ἐξαιρετικῆς ἀκριβείας ἄνευ ἐποχλέων κυλίνδρων, μετὰ συστήματος τροχῶν καὶ ἀγκίστρου. Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου ἐπιτυγχάνονται ταχύτητες ἀπὸ 1'' ἕως $^1/_{500}''$. Ἡ αὔξησις ἢ περιστολὴ τοῦ διαφράγματος γίνεται διὰ τοῦ μοχλοῦ Δ, ἡ τάσις τοῦ ἐλατηρίου διὰ τοῦ g, τίθεται δὲ εἰς λειτουργίαν διὰ πιέσεως τοῦ μοχλοῦ H. 4) Τοῦ αὐτομάτου κεντρικοῦ ἰριδοειδοῦς φωτοφράκτου, ὅστις δὲν φέρει ἐλατήριον χορδιζόμενον, δίδει δὲ μίαν καὶ μόνην ταχύτητα κατὰ μέσον ὅρον $^1/_3''$, ἢ εἶναι διερρυθμισμένος διὰ πλείονας ταχύτητας, ὧν ὅμως ἡ μεγίστη εἶναι $^1/_{100}''$. Οἱ φωτοφράκται οὗτοι εἶναι οἱ κοινότεροι καὶ εὐθηνότεροι. Καὶ εἰς τὰ τέσσαρα περιγραφέντα συστήματα φωτοφρακτῶν εἰς τὴν κλίμακα τῶν ταχυτήτων ἀναγράφονται τὰ στοιχεῖα Z. B (Zeit, Ball) ἢ T. B. Ὅταν ὁ δείκτης εὑρίσκεται εἰς τὸ T ἢ Z, διὰ νὰ λειτουργήσῃ ὁ φωτοφράκτης πιέζεται ἅπαξ ὁ μοχλὸς διὰ νὰ ἀνοίξῃ καὶ ἅπαξ διὰ νὰ κλείσῃ. Ὅταν ὁ δείκτης εὑρίσκεται εἰς τὸ B, ὁ φωτοφράκτης ἀνοίγει διὰ τῆς πιέσεως τοῦ μοχλοῦ καὶ παραμένει ἀνοικτὸς ἐφ' ὅσον ἐξακολουθοῦμεν πιέζοντες αὐτόν, κλείει δὲ ἅμα τῇ παύσει τῆς πιέσεως. Τοὺς φωτοφράκτας διὰ παραπετάσματος διακρίνομεν εἰς τοὺς φωτοφράκτας φακοῦ καὶ εἰς τοὺς φωτοφράκτας πλακός, ἀναλόγως τοῦ ἂν τὸ παραπέτασμα εὑρίσκεται ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ ἢ ἀμέσως πρὸ τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Ὁ φωτοφράκτης διὰ παραπετάσματος φακοῦ ἀποτελεῖται ἐκ μεμβράνης φερούσης εἰς τὸ μέσον ἄνοιγμα ὅσον καὶ ὁ ἀντικειμενικός, καὶ ἥτις ἑκατέρωθεν εἶναι ἐστερεωμένη ἐπὶ δύο κυλίνδρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων περιτυλίσσεται. Ὁ εἷς τῶν κυλίνδρων φέρει χαλύβδινον ἐλατήριον, ὅπερ χορδιζόμενον δίδει εἰς αὐτὸν περιστροφικὴν κίνησιν, ὅτε καὶ ἡ ὀθόνη ἐκτυλίσσεται ἐκ τοῦ ἑτέρου κυλίνδρου καὶ τυλίσσεται εἰς αὐτόν, οὕτω δὲ διέρχεται τὸ ἄνοιγμα τῆς μεμβράνης πρὸ τοῦ φακοῦ καὶ εἰσδύει τὸ φῶς εἰς τὸν θάλαμον. Ὁ φωτοφράκτης οὗτος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ διὰ βραχείας καὶ μακρὰς ἐκθέσεις, φέρει δὲ καὶ κλίμακα τῶν δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχανομένων διαφόρων ταχυτήτων. Τὸ μέγιστον τῆς ταχύτητος τῆς ἐπιτυγχανομένης δι' αὐτοῦ εἶναι $^1/_{50}''$.

Ὁ φωτοφράκτης διὰ παραπετάσματος πλακὸς ἢ φωτοφράκτης σχισμῆς ἀποτελεῖται ὁμοίως ἐκ μεμ-

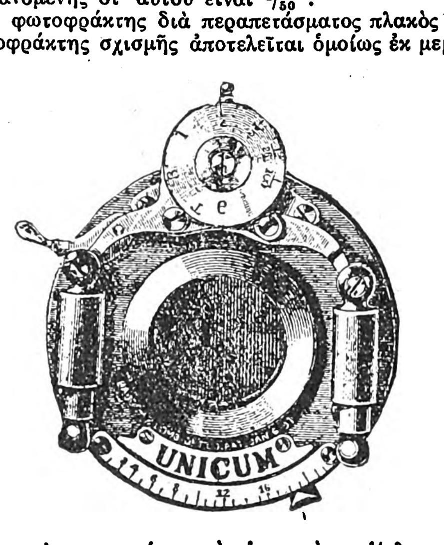

Κεντρικὸς φωτοφράκτης μὲ πλευρικοὺς κυλίνδρους.

βράνης φερούσης σχισμὴν καὶ ἐστερεωμένης ἐπὶ δύο κυλίνδρων ἀμέσως πρὸ τῆς πλακός. Ἐκ τῶν κυλίνδρων ὁ εἷς φέρει μηχανισμὸν ἀνάλογον πρὸ τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα, ὥστε δύναται ἡ μεμβράνα νὰ διέρχηται ταχύτατα πρὸ τῆς φωτογραφικῆς πλακός, περιτυλισσομένη ἐκ τοῦ ἑνὸς κυλίνδρου εἰς τὸν ἕτερον. Κατὰ τὴν περιτύλιξιν διέρχεται ἡ σχισμὴ πρὸ τῆς φωτογραφικῆς πλακός, ἀποκαλύπτουσα διαδοχικῶς τὰ διάφορα μέρη της. Αἱ διὰ τῶν ὀργάνων τούτων ἐπιτυγχανόμεναι ταχύτητες ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ μήκους τῆς σχισμῆς καὶ ἐκ τῆς τάσεως τοῦ ἐλατηρίου, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ταχυτέρα ἢ βραδυτέρα ἀποτύλιξις τῆς μεμβράνης. Οὕτω π. χ. μὲ ταχύτητα διόδου τῆς μεμβράνης 5 μέτρων κατὰ 1'' καὶ πλάτος σχισμῆς 1 ἑκστμ. ἐπιτυγχάνεται ταχύτης φωτογραφήσεως $^1/_{500}''$, μὲ σχισμὴν δὲ 5 χλστμ. ταχύτης $^1/_{1000}''$. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν φωτοφρακτῶν εἶναι τὸ καταλληλότατον διὰ στιγμιογραφήσεις, δὲν ἐνδείκνυται ὅμως διὰ θαλάμους μεγαλυτέρους τοῦ σχήματος 13×18. Οἱ φωτοφράκται οὗτοι μειονεκτοῦν καθ' ὅτι, λόγῳ τῆς διαδοχικῆς ἀποκαλύψεως τῆς πλακός, ἐπέρχεται μικρὰ παραμόρφωσις τῆς εἰκόνος. Οὕτω π. χ. ἡ εἰκὼν τροχοῦ παρουσιάζεται μὲ οὐχὶ τελείως κυκλικήν, ἀλλ' ἐλαφρῶς ἐλλειπτικὴν περιφέρειαν. Οἱ περιστροφικοὶ φωτοφράκται ἀποτελοῦνται ἐξ ἁπλοῦ ἐλάσματος φέροντος κυκλικὸν ἄνοιγμα, τὸ ὁποῖον ἔχει καταλλήλως στερεωθῆ εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ φακοῦ. Διὰ τῆς περιστροφῆς τοῦ ἐλάσματος τούτου ἀποφράσσεται ἡ δίοδος τοῦ φακοῦ. Οἱ ἀριθμοὶ οἱ ἀναγραφόμενοι ἐπὶ τοῦ φακοῦ, οἵτινες δεικνύουν τὴν ταχύτητα τοῦ φωτοφράκτου, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐλέγχωνται. κ. γ. μ.

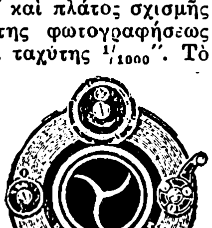

Κεντρικὸς φωτοφράκτης Compur.

φωτόφωνον (τό). Ἀέριος μᾶζα ὑπὸ τὴν διαλείπουσαν ἐπίδρασιν θερμικῆς ἀκτινοβολίας παράγει ἦχον, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἐπάναγκες ὅπως ἡ θεωρουμένη ἀέριος μᾶζα ἀπορροφῇ ἰσχυρῶς τὰς θερμικὰς ἀκτῖνας. Παρετηρήθη πρὸς τούτοις ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο παράγεται καὶ διὰ στερεῶν σωμάτων, ἐν τῇ προκειμένῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἤχου ὀφείλεται εἰς μεταβολὰς τῆς πιέσεως τῆς ἀερίου μάζης τῆς ἐγκεκλεισμένης ἢ τῆς συγκρατουμένης ὑπὸ τῶν θεωρουμένων σωμάτων. Ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου στηρίζεται ἡ κατασκευὴ διαφόρων συσκευῶν παραγωγῆς ἤχου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν θερμικῆς ἀκτινοβολίας, εἰς τὰς ὁποίας καταλέγεται καὶ τὸ φωτόφωνον. κ. π.

φωτοχαλκοτυπία (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Φωτομηχανικὴ μέθοδος διὰ τὴν παρασκευὴν βαθυτύπων ἢ καὶ ἐκτύπων τύπων δι' εἰκονογραφήσεις. Διὰ τὴν παρασκευὴν βαθυτύπων τύπων χρησιμοποιεῖται ἡ μέθοδος τῆς ἡλιογραφίας, ἐφαρμοζομένης τῆς διαβρωτικῆς μεθόδου. Πρὸς τοῦτο στιλπνὴ πλὰξ χαλκοῦ ἐπικαλύπτεται ὁμοιομόρφως διὰ στρώματος ζελατίνης μὲ διχρωμικὰ ἅλατα. Μετὰ τὴν ξήρανσιν τυποῦται ἐπ' αὐτῆς ἡ διαθετικὴ γραμμωτὴ εἰκών, γίνεται ἐμφάνισις αὐτῆς εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἀκολούθως, ἀφοῦ ξηρανθῇ ἡ πλάξ, θερμαίνεται τὸ στρῶμα τῆς ζελατίνης ἀρκετὰ καὶ γίνεται διάβρωσις διὰ διαλύματος ὑπερχλωριούχου σιδήρου, τὸ ὁποῖον προσβάλλει τὰ γυμνὰ τῆς εἰκόνος μέρη. Τελικῶς ἀφαιρεῖται ἡ ἐκ ζελατίνης εἰκὼν καὶ ἀφοῦ ἡ πλὰξ ὑποστῇ τὰς καταλλήλους διορθώσεις εἶναι ἑτοίμη πρὸς ἐκτύπωσιν. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης φέρεται κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τὸ γραφικὸν χρῶμα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλάβῃ τὰς κοιλότητας, ἐνῷ ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια καθαίρεται. Ἡ ἐκτύπωσις γίνεται εἰς ειδικὸν πιεστήριον, δύναται δὲ νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ διὰ τῶν ταχυπιεστηρίων ἡλιοχαράξεως. Κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς προσαγωγὴν τοῦ χρώματος θερμαίνεται αὕτη, τὸ δὲ περισσὸν χρῶμα, τὸ παραμένον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακός, ἀφαιρεῖται διὰ καταλλήλου σφαίρας ἐξ ὑφάσματος. Ἡ ἑτέρα φωτομηχανικὴ μέθοδος παρασκευῆς ἐκτύπων τύπων ἀνάγεται εἰς τὴν κυρίως χαλκοτυπίαν. κ. γ. μ.

φωτοχαρακτική (ἡ)· ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον περιλαμβάνονται γενικῶς αἱ μέθοδοι, καθ' ἃς τὸ λαμβανόμενον διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς ἐπὶ μεταλλίνων πλακῶν ἀντίτυπον χαράσσεται ἐπὶ τῆς πλακὸς διὰ διαφόρων διαβρωτικῶν οὐσιῶν. Αἱ φωταχαρακτικαὶ μέθοδοι χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα διὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων τύπων (κλισέ) εἰκονογραφήσεως (φωτοψευδαργυροτυπία, φωτοχαλκοτυπία, διάφοροι μέθοδοι ἡλιοχαράξεως κλπ.). κ. γ. μ.

φωτοχημεία (ἡ). Κλάδος τῆς φυσικοχημείας, πραγματευόμενος τὰς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς ἐπὶ διαφόρων σωμάτων προκαλουμένας χημικὰς μεταβολάς, τὰς συνθήκας καὶ τοὺς νόμους, ὑφ' οὓς τελοῦνται αὗται, καὶ ἐν γένει τὰς ἐφαρμογὰς τῶν φωτοχημικῶν φαινομένων. Ἡ φωτοχημεία ἀνεπτύχθη βραδύτερον τῶν ἄλλων κλάδων τῆς φυσικοχημείας διὰ δύο κυρίως λόγους· ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι οἱ πρῶτοι ἐπιδοθέντες εἰς τὴν μελέτην φωτοχημικῶν θεμάτων ἠσχολήθησαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προϊόντων τῆς φωτοχημικῆς δράσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ αὐτῶν ἦσαν περιωρισμέναι. Οὕτως αἱ τυχοῦσαι εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς φωτοχημικαὶ δράσεις εἶναι σχεδὸν μόνον αἱ ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὰς φωτογραφικὰς μεθόδους, ἐφ' ὅσον δὲν περιληφθῶσιν εἰς αὐτὰς αἱ λαμβάνουσαι χώραν εἰς τὴν φύσιν τοιαῦται, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως χημικῶν, ὡς εἶναι ἡ διὰ τῆς χλωροφύλλης τῇ βοηθείᾳ τοῦ φωτὸς ἐπιτελουμένη εἰς τὰ φυτὰ ἀφομοίωσις. Πρῶτος ἐπιδοθεὶς εἰς φωτοχημικὰ ἐργασίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Scheele 1742—1786), οὕτως αἱ φωτοχημικαὶ θεωρίαι, συναχθεῖσαι λατινιστί, μετεφράσθησαν βραδύτερον εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «De l'air et du feu». Αἱ κατὰ πρῶτον σημειωθεῖσαι φωτοχημικαὶ μεταβολαὶ ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Ἡ μεταβολὴ τοῦ χρώματος τῶν ἁλάτων τοῦ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ὑπὸ τοῦ φωτὸς (Schulze 1727, Bergmann 1779, Seneher 1782, Vasalli 1792, Fulhame 1794, Bucholz 1800, Vauquelin 1798—1809). Ἡ μεταβολὴ τοῦ χρώματος ἁλάτων τινῶν τοῦ ὑδραργύρου (Bergmann 1779, Fourcroy 1791, Tromsdorf 1796, Abilagaard 1800, Leroux 1801, Harup κλπ.). Ἡ ἐπίδρασις τοῦ φωτὸς ἐπὶ τοῦ φωσφόρου (Böckmann 1813, Bertholet, Vogel). Ἡ ἐπίδρασις τοῦ φωτὸς ἐπὶ τοῦ νιτρώδους ὀξέος (Scheele) καὶ ἐπὶ ἁλάτων τινῶν τοῦ σιδήρου (Kapproth, Kastelin κλπ.). Αἱ ἀπορωστικαὶ ἰδιότητες τοῦ φωτὸς (Dufay 1737, Bonzius 1757, Opoix 1777, Bertholet 1791). Αἱ παρατηρήσεις τῆς φωτοχημικῆς δράσεως ἐπὶ τῆς ρητίνης τοῦ ἱεροξύλου (Hagemann, Senehir). Ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτῶν παρατηρήσεων ἐβασίσθησαν αἱ μετέπειτα συστηματικαὶ φωτοχημικαὶ ἔρευναι.

Κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν ὑπὸ τῶν διαφόρων σωμάτων φωτεινῆς ἐνεργείας δύνανται νὰ συμβῶσι τρία τινά: 1) ἡ φωτεινὴ ἐνέργεια νὰ μετατραπῇ εἰς θερμικὴν (φωτοθερμικὴ ἀπορρόφησις), 2) ἡ ἀπορροφηθεῖσα φωτεινὴ ἐνέργεια νὰ μετατραπῇ εἰς χημικὴν ἐνέργειαν φωτοχημικὴ ἀπορρόφησις Ch. J. D. Grothus, 1818), καὶ 3) ἡ φωτεινὴ ἐνέργεια νὰ μετατραπῇ εἰς ἠλεκτρικὴν (φωτοηλεκτρικὰ ρεύματα). Παλαιότερον ἐδέχοντο ὅτι τὰς φωτοχημικὰς δράσεις ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προκαλέσουν

Digitized by Google

ὡρισμέναι μόνον ἀκτινοβολίαι, καὶ δὴ αἱ κυαναῖ, ἰώδεις καὶ ὑπεριώδεις, κατεδείχθη ὅμως ὅτι ὅλαι αἱ ἀκτινοβολίαι, μηδ' αὐτῆς τῆς ὑπερύθρου ἐξαιρουμένης, δύνανται νὰ ἔχωσι φωτοχημικὴν δρᾶσιν ὑπὸ ἰδιαιτέρας τινὰς συνθήκας. Διὰ νὰ προκληθῇ φωτοχημικὴ δρᾶσις, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ προηγηθῇ ἀπορρόφησις τοῦ φωτός, δύναται δὲ αὕτη νὰ λάβῃ χώραν εἰς οἱανδήποτε κατάστασιν τῆς ὕλης (στερεάν, ὑγράν, ἀέριον). Τὸ φῶς μεταβάλλεται εἰς χημικὴν ἐνέργειαν εἰς τὰς περιπτώσεις, αἵτινες ἀπαιτοῦν κατανάλωσιν ἔργου. Εἰς τὰς πολυαρίθμους περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐπιταχύνει ἁπλῶς ἀντίδρασίν τινα, ἥτις δύναται νὰ συντελεσθῇ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς εἰς τὸ σκότος, μετατρέπεται τελικῶς ἡ φωτεινὴ ἐνέργεια εἰς θερμικὴν τοιαύτην, ἥτις προστίθεται εἰς τὴν θερμότητα τὴν ἐκλυομένην κατὰ τὴν ἀντίδρασιν. Διακρίνομεν ὅθεν ἀντιδράσεις καθαρῶς φωτοχημικὰς καὶ ἀντιδράσεις καθ' ἃς παρουσιάζεται ἐπιτάχυνσις μόνον τοῦ φαινομένου, δύνανται δὲ μερικῶς ἢ καὶ ὁλικῶς νὰ συντελεσθῶσιν αὗται διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς θερμοκρασίας. Οὕτω π. χ. ὁ βρωμιοῦχος ἄργυρος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐρυθροπύρωσιν δὲν διασπᾶται εἰς τὸ σκότος. Μεῖγμα διχλωριούχου ὑδραργύρου καὶ ἀμμωνίας εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 100° ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτὸς παρέχει 185 φορὰς μεγαλυτέραν ποσότητα ὑποχλωριούχου ὑδραργύρου ἢ εἰς τὴν θερμοκρασίαν 0°. Κατὰ κανόνα ἡ ἐπίδρασις τοῦ φωτὸς εἶναι τόσον ἐντονωτέρα, ὅσον ἐντονωτέρα εἶναι ἡ συχνότης τῶν κραδασμῶν τοῦ αἰθέρος. Αἱ ὑπέρυθροι ἀκτῖνες ἐξαιρετικῶς μόνον παρουσιάζονται δραστικαί. Αἱ πρὸς τὰς ἐρυθρὰς ἀκτῖνας εὐαίσθητοι ἀντιδράσεις εἶναι σπάνιαι ὀξείδωσις ὑδροϊωδίου, ἀφομοίωσις διὰ τῆς χλωροφύλλης κλπ.), ἐνῷ αἱ ἀντιδράσεις αἱ ἐπηρεαζόμεναι ὑπὸ τῶν κυανῶν καὶ ἰωδῶν ἀκτίνων εἶναι πολυάριθμοι. Τέλος, μέγας ἀριθμὸς φωτοχημικῶν ἀντιδράσεων ἐπιτελεῖται μόνον ὑπὸ τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων. Ἡ αὔξησις τῆς δραστικότητος τοῦ φωτὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν συχνότητα δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε γενικὸν κανόνα. Φωτοχημικὴν εὐπάθειαν συστήματός τινος, ἐν σχέσει πρὸς τὴν συχνότητα τῶν κραδασμῶν, καλοῦν τὸν λόγον τῆς ποσότητος τῆς μετασχηματιζομένης ὕλης πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ προσπίπτοντος φωτός. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐπὶ τῆς δράσεως τοῦ φωτὸς ἐδημιουργήθησαν τὰ ἀκτινόμετρα (διὰ χλωριούχου ἀργύρου, ὀξαλικοῦ ὑδραργύρου καὶ αμμωνίας κλπ.). Ἀκριβὴς διαίρεσις τῶν φωτοχημικῶν ζητημάτων εἶναι ἐξαιρετικὰ δυσχερής, πρῶτος δ' ἐπεχείρησε ταύτην ὁ Helmoltz (1847), διαιρέσας τὰς φωτοχημικὰς ἀντιδράσεις εἰς ἐκείνας δι' ἃς τὸ φῶς δρᾷ μόνον ἐπιταχυντικῶς καὶ εἰς τὰς καθαρῶς φωτοχημικάς. Διὰ τῆς φωτοχημικῆς δράσεως δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι συνθέσεις ἢ καὶ διασπάσεις σωμάτων (φωτοσυνθέσεις, φωτολύσεις). Οὕτω π. χ. μεῖγμα ὑδρογόνου καὶ χλωρίου διὰ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς προκαλεῖ μετ' ἐκρήξεως σχηματισμὸν ὑδροχλωρίου, ἐνῷ πάλιν πυκνὸν νιτρικὸν ὀξὺ διασπᾶται πρὸς ὕδωρ, ὀξυγόνον καὶ διοξείδιον τοῦ αζώτου ($2\,HNO_3 = H_2O + O + 2NO_2$), ἀναλόγως δὲ τοῦ φωσφορούχου ὑδρογόνου σχᾶται εἰς τὰ συστατικά του. Αἱ ἀντιδράσεις αὗται δὲν λαμβάνουν χώραν εἰς τὸ σκότος. Ὁμοίως δύναται νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς μεταβολὴ τῆς μοριακῆς καταστάσεως, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν κίτρινον φωσφόρον, ὅστις μετατρέπεται πρὸς τὸν αδρανῆ ἐρυθρὸν φωσφόρον.

Ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς φωτοπαθοῦς οὐσίας τῆς ἀπορροφούσης φωτεινὴν ἐνέργειαν, δύνανται νὰ προκληθῶσιν ἀναγωγικαὶ ἢ ὀξειδωτικαὶ ἀντιδράσεις· κατὰ κανόνα ὅμως δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ ἐρυθρὸν φῶς δρᾷ ἐπὶ τῶν μεταλλικῶν ἑνώσεων ὀξειδωτικῶς, τὸ δὲ ἰῶδες ἀναγωγικῶς. Καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κινητικὴν τῶν χημικῶν ἀντιδράσεων, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς φωτοχημικῆς δράσεως εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ ἀπορροφουμένου φωτὸς καὶ ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἁπλῶς ἐκ τῆς ποσότητος τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πυκνότητος τῶν διαλυμάτων κλπ. Ἐπίσης τὸ εἶδος τῶν ἀντιδράσεων (ἁπλαῖ ἢ μεικταὶ φωτοχημικαὶ ἀντιδράσεις), ἡ θερμοκρασία καὶ τὰ διαλυτικὰ μέσα ἔχουν σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα τῶν φωτοχημικῶν ἀντιδράσεων. Εἰς τὰ φωτοχημικὰ φαινόμενα λαμβάνουν ἀκόμη μέρος τὰ τῆς καταλυτικῆς ἐνεργείας, ἅτινα διαιροῦνται εἰς δύο ὁμάδας, ἐφ' ὅσον ὁ καταλύτης εἶναι οὐσία μὴ ἀπορροφοῦσα τὰς δραστικὰς ἀκτῖνας. Εἰς τὴν καταλυτικὴν ταύτην ἐνέργειαν ὀφείλεται καὶ ἡ καλουμένη φωτοχημικὴ αὐτεπαγωγή, καθ' ἣν ἡ ἐπίδρασις τοῦ φωτὸς εἰς φωτοχημικάς τινας ἀντιδράσεις ἀρχικῶς εἶναι βραδεῖα καὶ φθάνει εἰς τὸ μέγιστον ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρετήρησε πρῶτος ὁ Draper κατὰ τὴν φωτοσύνθεσιν τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος.

Τέλος, μεγίστην σημασίαν παρουσιάζουν τὰ φαινόμενα τῆς εὐαισθητυποιήσεως, καθ' ἣν χημικόν τι σύστημα καθίσταται εὐαίσθητον πρὸς ὡρισμένας ἀκτινοβολίας διὰ τῆς παρουσίας ξένου σώματος ἀπορροφοῦντος αὐτάς. Αἱ τοιαῦται χημικαὶ μεταβολαὶ καλοῦνται ἐνίοτε ἔμμεσοι φωτοχημικαὶ ἀντιδράσεις. Φωτοχημικαί τινες ἀντιδράσεις πάλιν παρουσιάζονται ἀμφίδρομοι. Αὗται δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς ὁμάδας, διακρινομένας ὡς ἑξῆς: 1) Ἐκ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἀντιδράσεων ἡ μία εἶναι φωτοχημική, ἐνῷ ἡ ἑτέρα παράγεται εἰς τὸ σκότος, μὴ ἐπηρεαζομένη ὑπὸ τοῦ φωτός. Τὸ φαινόμενον δύναται νὰ παρασταθῇ ὑπὸ τοῦ σχήματος

$$A \underset{\text{σκότος}}{\overset{\text{φῶς}}{\rightleftarrows}} B.$$

2). Αἱ δύο ἀνάστροφοι ἀντιδράσεις εἶναι φωτοχημικαί, ἀλλ' εὐπαθεῖς εἰς ἀκτινοβολίας διαφόρου μήκους κύματος.

$$A \underset{\text{ἀκτῖνες } \lambda_2}{\overset{\text{ἀκτῖνες } \lambda_1}{\rightleftarrows}} B.$$

3) Αἱ δύο φωτοχημικαὶ ἀντιδράσεις εἶναι εὐπαθεῖς εἰς τὰς αὐτὰς ἀκτινοβολίας.

$$A \underset{\text{ἀκτῖνες } \lambda_1}{\overset{\text{ἀκτῖνες } \lambda_1}{\rightleftarrows}} B.$$

Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ σύστημα τὸ ὑποβαλλόμενον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτὸς τείνει πρὸς στάσιμον κατάστασιν, χαρακτηριζομένην ὡς φωτοχημικὴν ἰσορροπίαν, τὴν ὁποίαν φθάνει, ὅταν αἱ ταχύτητες τῶν δύο ἀντιδράσεων εἶναι ἴσαι. Εἰς τὰς φωτοχημικὰς ταύτας ἀντιδράσεις ὑπάγεται καὶ τὸ φαινόμενον τῆς φωτοτροπίας, καθ' ὃ κρύσταλλοί τινες ἔχουν τὴν ἀξιοσημείωτον ἰδιότητα ἐκτιθέμενοι εἰς τὸ φῶς νὰ μεταβάλλουν χρῶμα καὶ νὰ ἀνακτοῦν τὸ ἀρχικὸν χρῶμά των εἰς τὸ σκότος.

Εἰς τὴν μελέτην τῶν φωτοχημικῶν ζητημάτων καταλαμβάνουν ὅλως ἰδιαιτέραν θέσιν τὰ φωτογραφικὰ φαινόμενα καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἀφομοιώσεως εἰς τὰ φυτά. Αἱ ἄλλαι φωτοχημικαὶ δράσεις ἔχουν θεωρητικὴν κυρίως σημασίαν. κ. γ. μ.

φωτοχημικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν φωτοχημείαν, ὁ τῆς φωτοχημείας: «φαινόμενα φωτοχημικά».—Ἐπίρρ. *φωτοχημικῶς*.

φωτοχρωμία (ἡ) *[Φωτογρ.]*· ὅλ. λ. *ἡλιοχρωμία*.

φωτοχρωμολιθογραφία (ἡ). Ἐπιπεδότυπος φωτομηχανικὴ μέθοδος εἰκονογραφήσεως, ἐπιτυγχανομένη τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτολιθογραφίας. Οὕτω λαμβάνονται ἀντίτυπα φωτολιθογραφικά, ἅτινα λιθογραφούμενα διὰ χρωμάτων τυποῦνται (χάρται, τοπία κλπ.). Κατ' ἄλλην μέθοδον, ὁ ληφθεὶς τύπος, τῇ βοηθείᾳ σκοτεινῶν χρωμάτων ἐπὶ λευκοῦ στιλπνοῦ χαρτονίου, σμικρύνεται φωτολιθογραφικῶς εἰς μέγεθος ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀρνητικόν, μεταφέρεται ἐπὶ λιθογραφικῆς πλακὸς καὶ τυποῦται. κ. γ. μ.

φωτοχρωμοτυπογραφία (ἡ). Τυπογραφικὴ μέθοδος ἐγχρώμου εἰκονογραφήσεως δι' ἐκτύπων τύπων, βασιζομένη εἰς τὴν ἔγχρωμον αὐτοτυπίαν. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην φωταντίτυπον ληφθὲν δι' ὀρθοχρωματικῆς πλακὸς ἐπὶ φωτογραφικοῦ χάρτου ἀλβουμίνης καθίσταται θαμβὸν δι' ἐπιτρίψεως δι' ὀστοῦ σηπίας. Ἐκ τοῦ ἀντιτύπου αὐτοῦ λαμβάνεται αὐτοτυπικὴ εἰκών, ἥτις μεταφέρεται ἐπὶ λιθογραφικῆς πλακός. Διὰ τῆς καταλλήλου τυπώσεως λαμβάνονται διὰ κυανοῦ γραφικοῦ χρώματος ἀντίτυπα ἐπὶ λευκοῦ χάρτου. Τὰ ἀντίτυπα ταῦτα χρωματίζονται διὰ τῶν καταλλήλων λιθογραφικῶν χρωμάτων καὶ μεταφέρονται αἱ εἰκόνες ἐπὶ λιθογραφικῶν πλακῶν. Αἱ ἐπὶ τῶν πλακῶν τούτων εἰκόνες, μετὰ τὴν ἀπαιτουμένην διόρθωσιν, τυποῦνται ἐπὶ πλακῶν ψευδαργύρου (ἀναλόγως τῶν χρησιμοποιηθησομένων χρωμάτων δύο ἢ πλείονες) καὶ τέλος διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐπιδράσεως λαμβάνονται οἱ τύποι, δι' ὧν γίνεται ἡ ἔγχρωμος τυπογράφησις τῶν εἰκόνων. κ. γ. μ.

φωτοχυσία (ἡ)· χύσις, πλησμονὴ φωτός, ὁ διὰ πολλῶν φώτων καταυγασμός, ἄλλως *φωταγώγησις*, *φωταψία*.

Φωτσετέϊν (=αἱ δύο Φώκαιαι) *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὸν ὄνομα τῆς *Φωκαίας*, Παλαιᾶς καὶ Νέας.

Φῶττα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυρηνείας. Κάτ. 300. Α. Κ. Α.

Φωτώ, *ἁγία*. Ἀδελφὴ Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος, συνεορταζομένη μετ' αὐτῆς τὴν 26 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

Φωφόλα *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κερατέας τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 8.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Φ

Digitized by Google

X

Χ. Τὸ γράμμα τοῦτο εἶναι τὸ εἰκοστὸν δεύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Ὅπως τὸ φεῖ, τὸ ψεῖ καὶ τὸ ὠμέγα, οὕτω καὶ τὸ Χ εἶναι δημιούργημα καθαρῶς ἑλληνικόν, ἐπινοηθὲν πρὸς παράστασιν τοῦ οὐρανικοῦ δασέος ΚΗ. Κατ' ἀρχὰς ὁ δασὺς οὗτος φθόγγος δὲν παριστάνετο πανταχοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τοῦ Χ. Εἰς μὲν τὴν Μῆλον, Θήραν καὶ Κρήτην —τῶν ὁποίων τὰ ἀλφάβητα ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἀρχαϊκώτερα— τὸ χεῖ ἐγράφετο διὰ τῶν ΚΗ ἢ QΗ ἢ καὶ ἁπλῶς διὰ τῶν Κ, Q (πρβλ. *Θhαρύμαqhος*, *ἐπευκhόμενος*=Θαρύμαχος, ἐπευχόμενος κλ., *κρέος*=χρῆος κλ.), εἰς δὲ τὴν Εὔβοιαν (Χαλκίδα, Ἐρέτριαν, Κάρυστον, Κύμην), εἰς τὴν Βοιωτίαν, Φωκίδα, Λοκρίδα, Ἤλιδα, Λακωνικήν, Κεφαλληνίαν κ. ἀ. διὰ τοῦ Ψ (εἰς τὰς χώρας ταύτας διὰ τοῦ Χ παρεστάθη τὸ γράμμα Ξ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀλφάβητον τῶν χωρῶν τούτων —τὸ λεγόμενον «δυτικὸν ἀλφάβητον»— παρελήφθη παρὰ τῶν Ρωμαίων διὰ τῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐγκατασταθέντων Χαλκιδέων, διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον διὰ τοῦ Χ ἐγράφετο ὁ ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ξεῖ λατινικὸς φθόγγος). Ἐν τῇ Κορίνθῳ, Σικυῶνι, Ἀμοργῷ, Κέῳ, Μήλῳ, Πάρῳ, Ἐρυθραῖς, Παμφυλίᾳ κ. ἀ. ὡς +, ἐν δὲ τῇ Ἀχαΐᾳ, Ἤλιδι, Ἀρκαδίᾳ (Ϛ' αἰ. π. Χ.), Εὐβοίᾳ, Φωκίδι, Λοκρίδι, κ. ἀ. τὸ χεῖ ἐγράφετο καὶ ὡς Ψ κ.οὕ.κ. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου τὸ ἰωνικὸν ἀλφάβητον κατέστη σχεδὸν πανελλήνιον, τὸ Χ ἀντικατέστησεν εἰς τὰς χώρας ταύτας τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα γράμματα τὰ παραστατικὰ τοῦ χεῖ καὶ τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιμοποιῆται μέχρι τῆς σήμερον. Τὸ Χ τὸ ἑλληνικὸν μετεγράφετο παρὰ τῶν Λατίνων διὰ τοῦ C: Aciles (=Ἀχιλλεύς) κλ., βραδύτερον δὲ (ἀπὸ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς) διὰ τοῦ CH.

—*[Γλωσσολογ.]* Τὸ ἀρχαῖον Χ ἦτο διάφορον κατὰ τὴν προφορὰν ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸν Χ. Τὸ μὲν πρῶτον ἦτο (ὅπως καὶ τὸ Θ καὶ τὸ Φ) φθόγγος κλειστός, ἀκαριαῖος καὶ δασύς, ἤτοι ἐξεφωνεῖτο διὰ τῆς —ἀμέσως μετὰ τὴν ἄρθρωσιν τοῦ οὐρανικοῦ στοιχείου του— ἐκπομπῆς πνεύματος, δηλαδὴ ὡς ΚΗ (ἢ kh), ὅπως καὶ πράγματι φέρεται γεγραμμένον διὰ τοῦ μνημονευθέντος ἀρχαϊκοῦ ἀλφαβήτου τῶν νήσων Μήλου καὶ Θήρας: *ἐπευκhόμενος*, *ἀρκhαγέτας* κλ. (=ἐπευχόμενος, *ἀρχαγέτας*=ἀρχηγέτης), δι κ.οὕ.κ. Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰ. π. Χ. (τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον) τὸ δασὺ Χ (=ΚΗ) ἐξειλίχθη εἰς διαρκὲς καὶ πνευματῶδες, ὁποῖον περίπου εἶναι καὶ σήμερον. Διάμεσον πιθανῶς εἰς τὴν τροπὴν ταύτην βαθμίδα ὑποδηλοῖ ἡ γραφὴ κχ (*μετηλακχότα*, *συνδιαπεφύλακχεν* κλ. =μετηλλαχότα, συνδιαπεφύλαχεν κ.οὕ.κ.), ἐξ ἧς εἰκάζομεν ὅτι τὰ δασέα ἐξειλίχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς φθόγγους προστριβεῖς, ἕως οὗ κατέληξαν εἰς τὴν σημερινὴν πνευματώδη καὶ διαρκῆ προφοράν των. Πρέπει νὰ προστεθῇ χάριν τῆς ἀκριβείας ὅτι ἡμεῖς διὰ τοῦ Χ παριστῶμεν σήμερον δύο διαφόρους φθόγγους: τὸ *ὑπερωϊκὸν* χῖ (πρὸ τῶν ἀδροτέρων φωνηέντων: *χαρά*, *χορός*, *χούφτα* κλ) καὶ τὸ *οὐρανικὸν* χῖ (πρὸ τῶν λεπτοτέρων φωνηέντων: *χέρι*, *χαιρετίζω*, *χύνω* κλ. κλ.).

Τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν χῖ (ἢ *χεῖ*) ἔχει ποικίλην τὴν ἀρχήν του, ἤτοι προῆλθε 1) ἐξ ἰαπετικοῦ ἠχηροῦ δασέος gh: *ἔχω*, *χειμών*, *χιών*, *ὀμίχλη*—*χανδάνω* κλ., 2) ἐξ ἰαπετικοῦ ἀήχου δασέος ΚΗ ἢ qh: *σχίζω* *καγχάζω*, *κόγχος* κλ, 3) ἐξ ἀφομοιώσεως τῶν ἄλλων οὐρανικῶν Κ καὶ Γ πρὸ δασυνομένου φωνήεντος (*καχ-εξία*, *καχ-υποψία* κλ.) ἢ πρὸ δασέος συμφώνου (φ, θ): *πλέκω*—*ἐπλέχ-θην*, *λέγω*—*ἐλέχ-θην* κλ., εἰς δὲ τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ ἐκ τοῦ Κ πρὸ τοῦ Τ: (ἀποκτῶ) *ἀποχτῶ*, (ὀκτὼ) *ὀχτὼ* κλ., διαλεκτικῶς δὲ καὶ ἐξ ἀφομοιώσεως τοῦ Ν πρὸ τοῦ Χ: (συγ-χωρῶ) *συχ-χωρῶ*, (τὸν χειμῶνα) *τὸχ χειμῶνα*, *τὸχ χορὸ* κλ. ἢ κατ' ἐξέλιξιν ἡμιφώνου i εἰς Χ πρὸ ὀδοντικοῦ: *ἀετός*—*αἰτός*—*ἀχτός*, *βόηθα*—*βόχτα* κ.οὕ.κ.

Τὸ ἀρχαῖον Χ ὑπέστη ποικίλας ἀλλοιώσεις ἐν συνδυασμῷ πρὸς παρακειμένους φθόγγους, ἤτοι 1) τροπὴν εἰς Κ πρὸ τοῦ ἀήχου Σ (ὁπότε γράφεται δι' ἑνὸς γράμματος ἐπὶ τὸ βραχυγραφικώτερον, ἤτοι τοῦ Ξ) καὶ τοῦ Τ: (ἔχ-ω) *ἔχ-σω—*ἕξω*, *ἑξῆς* κλ., (βρέχ-ω) *βρέχ-σω—*βρέξω*, *ἔβρεξα* κλ. (ἔχ-ω) *ἐκ-τός*, (βρέχ-ω) *βρεκ-τέον* κλ. ἢ ἕνεκα ἀνομοιώσεως: (*ἀνοχωχὴ) *ἀνοκωχὴ* (ἤ, ὡς συνηθίζεται σήμερον, *ἀνακωχή*), (*ἐχεχειρία) *ἐκεχειρία* κλ., 2) τροπὴν εἰς τὸ ἠχηρὸν οὐρανικὸν Γ πρὸ ὡσαύτως ἠχηρῶν φθόγγων: (βρέχ-ω) *βεβρεγ-μένος* κ.οὕ.κ., 3) μετὰ τοῦ ἡμιφώνου j ἐξειλίχθη εἰς *σσ* (ἀττικῶς, βοιωτικῶς κλ. ττ): (*γλωχ-ja) *γλῶσσα* ἢ *γλῶττα*, (*ὀρύχ-jω) *ὀρύσσω* ἢ *ὀρύττω* κ.οὕ.κ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

> Ἐκ τῶν ξένων ὀνομάτων ἀπεδόθησαν ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ Χ: 1) Τὰ ἀπὸ Ch— γερμανικὰ καὶ τὰ διὰ τούτου εἰς τὰς λατινοφθόγγους γλώσσας ἀποδιδόμενα πολωνικά, ὡς καί τινα ἐξελληνισθέντα γαλλικά, π. χ. Χερβοῦργον (Cherbourg), Χιλδέριχος (Childéric), Χοντοβιέτσκι (Chodowiecki) κτλ. 2) Τὰ ἀπὸ G— ὀλλανδικά. 3) Τὰ ἀπὸ Ge—, Gi— ἱσπανικά. 4) Τὰ πλεῖστα τῶν ἀπὸ Η ἀγγλικῶν καὶ πολλὰ γερμανικά, πλὴν τῶν ἄλλως ἐξελληνισθέντων, καθὼς καί τινα ἐξελληνισθέντα γαλλικά, π. χ. Χαίηγκ (Haig), Χέντερσον (Henderson), Χολμπάϊν (Holbein), Χάβρη (Havre), ἀλλὰ Ἄστιγξ (Hastings), Ἀμβοῦργον (Hamburg), Ἀλεβὺ (Halévy) κτλ. 5) Τὰ ἀπὸ J— ἱσπανικά. 6) Πολλὰ τῶν εἰς τὰς λατινοφθόγγους γλώσσας ἀποδοθέντων διὰ τοῦ Kh—. 7) Τὰ πλεῖστα τῶν ἀπὸ Wh— ἀγγλικῶν· καὶ 8) Τὰ ἀπὸ Χ— ἱσπανικά.

—*[Βραχυγρ.]* Τὸ χ (Χ) χρησιμοποιεῖται βραχυγραφικῶς καὶ συμβολικῶς εἰς ποικίλας περιστάσεις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ὡς ἀριθμητικὸν τοῦ ἰωνικοῦ συστήματος, τονούμενον ἄνωθεν (*Χ'* ἢ *χ'*) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν ἀριθμὸν ἑξακόσια καὶ μὲ τὸ τακτικόν του καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του, τονούμενον δὲ κάτωθεν (*͵Χ* ἢ *͵χ*) μὲ τὸν ἀριθμὸν 600 000 καὶ μὲ τὸ τακτικόν του καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του. Εἰς τὸ ἀττικὸν ἀριθμητικὸν σύστημα τὸ *Χ* ἁπλοῦν ἐδήλου τὸν ἀριθμὸν 1000 ἐντὸς δὲ *Π* (|Χ|) τὸν ἀριθμὸν 5.000. Εἰς τὰς ἐκδόσεις τῆς «Ἰλιάδος» καὶ τῆς «Ὀδυσσείας» τοῦ Ὁμήρου τὸ *Χ* σημαίνει τὴν 22αν ραψῳδίαν, διότι εἰς τὴν ἀρίθμησίν των ἐλήφθη ἁπλῶς ἡ σειρὰ τοῦ ὁριστικοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Εἰδικώτερον ἐπεκράτησεν, ὅπως εἰς τὰς παραπομπάς διὰ τοῦ *Χ* (κεφαλαῖον) σημαίνηται ἡ 22α ραψῳδία τῆς «Ἰλιάδος», διὰ δὲ τοῦ *χ* (μικρὸν) ἡ 22α τῆς «Ὀδυσσείας». Παρὰ Ρωμαίοις τὸ *Χ* ὄρθιον καὶ ἁπλοῦν ἐσήμαινε τὸν ἀριθμὸν δέκα (XVI = 10 + 5 + 1 = 16), μετὰ γραμμῆς ἄνωθεν $\overline{\text{X}}$ τὸν ἀριθμὸν 10.000 καὶ ἀνακεκλιμένον × τὸν ἀριθμὸν 1000. Εἰς τὰ μαθηματικὰ τὸ ἑλληνικὸν *χ* καὶ τὸ λατινικὸν x δηλοῦσι τὸν ἄγνωστον ἀριθμὸν (ἐκ τοῦ ἀραβ. *σέϊ* = πρᾶγμά τι, ὅπερ ἐγράφετο κατὰ τὸν μεσαίωνα xei καὶ βραχυγραφικῶς Χ). Ἐν τῇ καθ' ἡμέραν χρήσει τὸ *Χ* ἀντικαθιστᾷ ὄνομα, τὸ ὁποῖον δὲν θέλομεν νὰ δηλώσωμεν. Ἐπίσης διὰ τοῦ *Χ* ἢ τοῦ *χ* δηλοῦται ἡ τετμημένη, ἐκ τῶν εὐθυγράμμων συντεταγμένων. Ἐν παλαιοῖς χειρογράφοις, τιθέμενον εἰς τὸ περιθώριον τὸ *Χ* ἁπλοῦν ἢ περιεστιγμένον ·⁘· ὑπεδήλου τὸ ἄξιον προσοχῆς (χρήσιμον) χωρίον. Ἐν ἐπιγραφαῖς τὸ *Χ* ἐδήλου τὸ νόμισμα *χαλκοῦς*, ὅπερ ἦτο τὸ 1/2 τοῦ ὀβολοῦ. Εἰς χριστιανικὰ μνημεῖα τὸ *Χ* ἁπλοῦν ἢ μεθ' ἑνὸς *Ρ* (☧) ἀποτελεῖ ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη αἰώνων τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἀρχικὸν κυρίων ὀνομάτων τὸ *Χ* τίθεται ἀντὶ τῶν *Χρῖστος*, *Χαρίλαος*, *Χαράλαμπος* κλπ. Εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς ὑδρογραφικοὺς χάρτας τὸ *Χ* δηλοῖ τὸν βυθόν, ὅστις περιλαμβάνει χάλικας. Τὸ λατινικὸν *Χ* ἐν τῷ ἑορτολογίῳ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας δηλοῖ τὴν Κυριακήν. Ἐπὶ παλαιῶν γαλλικῶν νομισμάτων ἀποτελεῖ σῆμα τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Ἀμιέννης ἢ τῆς Αἴξ. Ὡς χημικὸν σύμβολον τὸ *Χ* δηλοῖ τὸ στοιχεῖον ξένον, ἐν δὲ τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ σημαίνει παρασιτικὸν κῦμα. Τὸ Χ ἀποτελεῖ ἐπίσης διεθνὲς σύμβολον μονάδος μήκους ἴσης πρὸς τὸ δεκάκις χιλιοστὸν τοῦ ἑκατομμυριοστοῦ τοῦ χιλιοστομέτρου καὶ χρησιμοποιουμένης εἰς τὴν φασματομετρίαν τῶν ἀκτίνων Ραῖντγκεν (1Χ μονὰς = 10^{-11} cm.). Ἀκτῖνες Χ ἐκλήθησαν ἀρχικῶς αἱ ἀκτῖνες Ραῖντγκεν ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτὰς Γερμανοῦ φυσικοῦ. Ὀξέα Χ ἐκλήθησαν αἱ *βιταμῖναι* (βλ. λ.). Ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ γράμματος τούτου παρήχθησαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ αἱ λέξεις: *χιάζω* (δίδω εἴς τι τὸ σχῆμα Χ), *χιαστὶ* (εἰς σχῆμα Χ), *χιαστὸν* (σχῆμα λόγου). —Ω.

χά· δημοτ., ἐπιφώνημα γελαστικὸν ἢ εἰρωνικόν, ἐπανειλημμένως ἀπαγγελλόμενον (πρβλ. *χάχανα*, *χαχανίζω*).

Χάαγκ (Haag), ***Κάρολος.*** Ἄγγλος ζωγράφος (1820—1915). Ἐσπούδασεν ἐν ταῖς Ἀκαδημίαις τῆς Νυρεμβέργης καὶ τοῦ Μονάχου καὶ διετέλεσε ζωγράφος τῆς αὐλῆς τοῦ δουκὸς τοῦ Σὰξ-Κοβούργου-Γκότα. Τῷ 1847 ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς ζωῆς του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Διεκρίθη κυρίως ὡς προσωπογράφος καὶ τοπιογράφος, ζωγραφήσας πλεῖστα τοπία τοῦ Τυρόλου καὶ τῶν δαλματικῶν ἀκτῶν καὶ πολλὰς σκηνὰς ἐκ τῆς ζωῆς τῆς ἀγγλικῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, καθὼς καὶ προσωπογραφίας πολλῶν βασιλέων, ἡγεμόνων καὶ πριγκίπων (τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, τοῦ βασιλέως Ἐδουάρδου Ζ', τοῦ αὐτοκράτορος Γουλιέλμου Β' καὶ ἄλλων). Μ. Δ. Β.

Χάαζε (Haase), ***Οὖγος.*** Γερμανὸς σοσιαλιστὴς (βλ. λ. *Ἅαζε* Οὖγος).

Χάακων (Haakon). Ὄνομα ἑπτὰ βασιλέων τῆς Νορβηγίας (βλ. λ. ***Χάκων***).

Χάαμπ (Haab), ***Ὄθων.*** Ἑλβετὸς ὀφθαλμολόγος, καθηγητὴς τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ τῆς Ζυρίχης (1850—1931). Ἐξέδωκεν ἄτλαντας τῶν παθήσεων τοῦ βυθοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, τῶν ἐξωτερικῶν παθήσεων τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὡς καὶ τῶν ἐγχειρητικῶν μεθόδων, μεταφρασθέντας εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ διαφόρων νόσων τοῦ βυθοῦ (τρήματα τῆς ὠχρᾶς κηλῖδος γεροντικὰ ἢ τραυματικά, ἀλλοιώσεις συφιλιδικαὶ τοῦ βυθοῦ, προαμφιβληστροειδικαὶ αἱμορραγίαι κλπ.), ἐπὶ τῆς ἀντισηψίας ἐν τῇ ὀφθαλμολογίᾳ, ἐπὶ ὀφθαλμονευρολογικῶν τινων φαινομένων κλπ. διακρίνονται διὰ τὴν πρωτοτυπίαν των. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀντίδρασις τοῦ Χάαμπ* ἢ *ἀντίδρασις τοῦ φλοιοῦ* φέρεται ἡ ὑπὸ τοῦ Χάαμπ περιγραφεῖσα συστολὴ ἢ διαστολὴ τῆς κόρης διὰ τῆς ἀναπαραστάσεως μόνον φωτεινοῦ ἢ σκοτεινοῦ ἀντικειμένου. Οὕτω π. χ. τυφλὸς ἀναπαριστῶν τὸν ἥλιον διὰ τῆς φαντασίας του φέρει μῦσιν τῆς κόρης του. Ὁ Χάαμπ ἐκ τῶν πρώτων ἐφεῦρε τύπον γίγαντος ἠλεκτρομαγνήτου λίαν πρακτικοῦ, χρησιμεύοντος διὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἀλλοτρίων μαγνητικῶν σωμάτων ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ βολβοῦ. Β. Α.

—**Χάαμπ** (Haab), ***Ροβέρτος.*** Ἑλβετὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1865. Ἐσπούδασε νομικήν, διετέλεσε δὲ διαδοχικῶς ἀνώτερος δικαστικὸς (1899—1908), μέλος τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως τοῦ καντονίου τῆς Ζυρίχης (1908—1911), διευθυντὴς τῶν σιδηροδρόμων (1911—1917), πρεσβευτὴς ἐν Βερολίνῳ (1917) καὶ μέλος τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως (1918),

Digitized by Google

ἐξελέγη δὲ καὶ δὶς πρόεδρος τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας (1922 καὶ 1928). Χ. Δ.

Χάαν (Haan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ Ρηνανίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κολωνίας—Ἔλμπερφελντ. Κάτ. 10.652 (1925). Θ. Κ.

Χάαρλεμ (Haarlem) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας (βλ. λ. *Ἅαρλεμ*).

Χάχρτ ***φὸν Χάρτεντουρν*** (Haard von Hartenthurn), ***Βικέντιος***. Αὐστριακὸς χαρτογράφος (1843—1914). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ γεωγραφικοῦ καὶ χαρτογραφικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Χαΐλτσελ καὶ εἶτα τοῦ περιοδικοῦ «Ἀνακοινώσεις» τοῦ στρατιωτικοῦ γεωγραφικοῦ ἰνστιτούτου Βιέννης. Ἔγραψεν: «Ἡ χαρτογραφία τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου» (εἰς τὰς «Ἀνακοινώσεις» τῶν ἐτῶν 1902—1903), «Ἱστορία τοῦ στρατιωτικοῦ γεωγραφικοῦ ἰνστιτούτου ἀπὸ τοῦ 1884—1905» (1907), κ.ἄ. Θ. Κ.

Χαβᾶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδοπόλεως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ το ποταμοῦ Πρ τανις, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 80 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χαβάϊ, ἢ ***Σάντουϊτς νῆσοι***, ἢ ***Χαβάης ἀρχιπέλαγος*** (ἀγγλ. Hawaii, ἢ Hawaiian, ἢ Sandwich Islands) *[Γεωγρ.]*. Σύμπλεγμα νήσων τῆς Ὠκεανίας, ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς Πολυνησίας, ἀναδυόμενον δὲ ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τοῦ βορείου Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, μεταξὺ τῶν παραλλήλων 18° 55′ καὶ 28° 25′ Β. πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 154° 48′ καὶ 178° 25′ Δ. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Ἀνήκει ἀπὸ τοῦ 1898 εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἀποτελοῦν αὐτοδιοίκητον διοικητικὸν διαμέρισμα (territory) τῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάγονται καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ 1859 προσαρτηθεῖσαι εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας νησῖδες *Τζόνστον* (ἐκτ. 0,39 τ. χλμ.). Τὸ σύμπλεγμα ἔχει συνολικὴν ἔκτασιν 16.701 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν (1930) 368.336 κατ. Πρωτεύουσα *Χονολουλοὺ* (κάτ. 137.582), κειμένη ἐπὶ τῆς νήσου Ὀάχου.

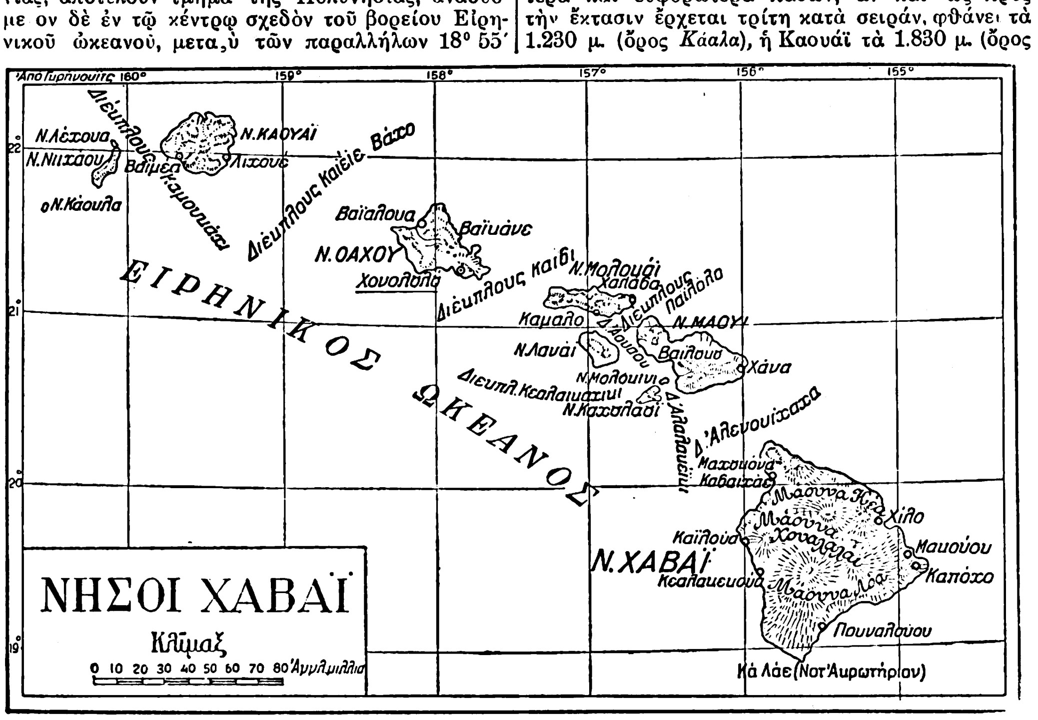

Τὸ χαβαϊανὸν ἀρχιπέλαγος περιλαμβάνει σειρὰν ἡφαιστειογενῶν καὶ κοραλλιογενῶν νήσων καὶ νησίδων, διατεταγμένων εἰς συνεχῆ ἅλυσιν, μήκους 1578 μιλλίων, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α.ΝΑ. πρὸς τὰ Δ.ΒΔ., κατέχει δὲ τὴν βορειοτάτην θέσιν μεταξὺ ὅλων τῶν ἐν τῷ κεντρικῷ τμήματι τοῦ Εἰρηνικοῦ νησιωτικῶν συμπλεγμάτων, τῶν ὁποίων εἶναι τὸ κατ' ἔκτασιν μεγαλύτερον καὶ τὸ ἔχον τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς. Αἱ μεγαλύτεραι κατῳκημέναι νῆσοί του εἶναι 8, αἱ ἑξῆς κατὰ σειρὰν ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΔ: *Χαβάϊ* ἢ *Χαβάη* (10.361 τ. χλμ.), *Μάουϊ* (1878 τ. χλμ.), *Μολοκάϊ* (673 τ. χλμ.), *Λαναΐ* 358 τ. χλμ.). *Καχουλάουε* (113 τ. χλμ.), *Ὀάχου* (1.542 τ. χλμ.), *Καουάϊ* (1.411 τ. χλμ.), καὶ *Νιιχάου* (178 τ. χλμ.). Πλὴν αὐτῶν ὅμως, καί τινων παρ' αὐτὰς μικροτέρων ἀκατοικήτων, ὑπάγεται εἰς τὸ σύμπλεγμα καὶ ὁλόκληρος ὁμὰς κεχωρισμένων βραχωδῶν καὶ κοραλλιογενῶν νησίδων (ἀτολλῶν), συνολικῆς ἐκτάσεως 15 τ. χλμ., αἵτινες ἀναδύονται πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ πέραν τοῦ 22° 14′ παραλλήλου Β. πλάτους καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ 160° 15′ Δ. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς, εἰς ἀπόστασιν 375 μιλίων ἀπὸ τοῦ κυρίου συμπλέγματος. Αἱ νησῖδες αὗται, μεταξὺ τῶν ὁποίων κυριώτεραι εἶναι αἱ βραχώδεις: *Νιχόα* ἢ *Μπὲρντ* (ὕψους 895 ποδῶν), *Νέκερ* (276 ποδῶν), *Γαλλικὴ φρεγάτα* (120 ποδῶν), *Γκάρντινερ* (170 ποδῶν) καὶ αἱ κοραλλιογενεῖς: *Λάϋζαν*, *Λιζιάνσκυ*, *Πῆρλ*, *Ἑρμῆς*, *Μάϊντγουαίη* (ἐφ' ἧς σταθμὸς τηλεγραφικοῦ καλῳδίου), δὲν ἔχουσι μὲ σπουδαίαν οἰκονομικὴν σημασίαν, πλὴν τῆς πλουσίας εἰς κοιτάσματα γουανὸ Λάϋζαν, παρουσιάζουσιν ὅμως μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς φυσιοδίφας καὶ τοὺς ἀρχαιολόγους. Ἐκ τῶν μεγάλων νήσων κυριωτέρα εἶναι ἡ Χαβάη, ἀντιπροσωπεύουσα τὰ 2/3 περίπου τῆς συνολικῆς ἐκτάσεως τοῦ συμπλέγματος. Εἶναι ὀρεινή, τριγωνικοῦ περίπου σχήματος, ἀπολήγουσα πρὸς Β. εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ὅπολου, πρὸς Ν. εἰς τὸ Κάλαε καὶ πρὸς Α. εἰς τὸ Κουμουκάχι, σχηματίζει δὲ πτωχὰς εἰς κοράλλια ἀκτάς, μὲ κυριωτέρους λιμένας τούς: *Χίλο*, *Καουαϊχάε*, *Καϊλούα* καὶ *Κηλακήκουα*. Ἡ πεδινὴ παραλιακὴ ζώνη εἶναι στενή, μετ' αὐτὴν δὲ ὑψοῦται εὐρὺ ἡφαιστειοβριθὲς ὀροπέδιον, καλύπτον ὁλόκληρον τὴν νῆσον καὶ σχηματίζον κυριώτερα ὄρη τά: *Κοχάλα* (1.678 μ.), παλαιὸν ἐσβεσμένον ἡφαίστειον· *Μάουνα Κέα* (4.210 μ.), ὑψίστην κορυφὴν τοῦ συμπλέγματος, ἐσβεσμένον ἐπίσης ἡφαίστειον· *Χουαλαλάϊ* (2.521 μ.)· *Μάουνα Λόα* (4.170 μ.), ἐνεργὸν ἡφαίστειον μὲ κρατῆρα διαμέτρου 6 χλμ., ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκφεύγει πρὸς τὴν θάλασσαν ποταμὸς λάβας μήκους 32 χλμ.· καὶ *Κιλαουέα* (1.235 μ.), μὲ κρατῆρα βάθους 300 μ., σχηματίζοντα λίμνην τετηκυίας λάβας, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἓν τῶν θαυμασιωτέρων φυσικῶν φαινομένων τοῦ κόσμου. Ἐκ τῶν ἄλλων μεγάλων νήσων ἡ μὲν Μάουϊ ἔχει μέγιστον ὕψος 3.058 μ. (ὄρος *Χαλεακάλα*), ἡ Λανάϊ 914 μ., ἡ Μολοκάϊ 1.066 μ. (ὄρος *Ὀλοκούϊ*), ἡ Ὀάχου, πολυανθρωποτέρα καὶ εὐφορωτέρα πασῶν, ἂν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ἔρχεται τρίτη κατὰ σειράν, φθάνει τὰ 1.230 μ. (ὄρος *Κάαλα*), ἡ Καουάϊ τὰ 1.830 μ. (ὄρος *Βαϊαλεάλε*), ἡ δὲ Νιιχάου τὰ 224 μ. Τὸ βάθος τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὸν τομέα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναδύονται αἱ νῆσοι Χαβάϊ ὑπερβαίνει τὰς 6.000 μ. Τὸ κλῖμα εἶναι εὔκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἐπικρατεῖ δὲ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἡ αὐτὴ σχεδὸν θερμοκρασία, ἀφοῦ κατὰ τὸν ψυχρότερον μῆνα (Ἰανουάριον) κυμαίνεται περὶ τοὺς +21°,8 Κ. καὶ κατὰ τὸν θερμότερον (Αὔγουστον) περὶ τοὺς +26° 2. Ἡ μέση ἐτησία θερμότης ὑπολογίζεται ἐν τῇ πρωτευούσῃ Χονολουλοὺ εἰς +24°,1 Κ. Ἐπικρατοῦντες ἄνεμοι εἶναι ἀπὸ μὲν τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου οἱ ἀπὸ ΒΑ. ἀληγεῖς, κατὰ δὲ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας οἱ νότιοι. Αἱ βροχαὶ εἶναι ἄφθονοι, τῆς ἐτησίας αὐτῶν πτώσεως ὑπολογιζομένης: ἐν Χονολουλοὺ εἰς 1.130 χλστ., ἐν δὲ τῇ περιοχῇ Βαϊόλι, ὅπου εἶναι ἀφθονώτεραι, εἰς 2.180 χλστ. Ὅλαι αἱ νῆσοι, πλὴν τῆς ὑπὸ τῆς λάβας κεκαλυμμένης περιοχῆς τῆς Χαβάης, καλύπτονται ὑπὸ πλουσίας τροπικῆς βλαστήσεως. Τὰ δάση φύονται εἰς περιοχὰς ὑψηλοτέρας τῶν 300 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, περιλαμβάνουσι δὲ κυρίως ἀκακίας, σαντάλια (Santalium album), φοίνικας, φρεσινετίας καὶ διάφορα εἴδη καρυοφυλλωδῶν, συνθέτων, γερανίων κλπ. Ἀξιοσημείωτον εἶδος τῆς χαβαϊανῆς χλωρίδος ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «μανάτι» (Edwarsia grandiflora) γνωστὸν λαχανικόν, ὅπερ φθάνει εἰς ὕψος 10 μ. περίπου. Ἀπὸ ἀπόψεως ζῳογεωγραφικῆς τὸ ἀρχιπέλαγος ἀνήκει εἰς τὴν πολυνησιακὴν ὑποπεριοχὴν τῆς αὐστραλιανῆς πανιδος, ἀνευρίσκονται ὅμως ἐν αὐτῷ καὶ πολλὰ ἀμερικανικὰ εἴδη, ἄγνωστον πότε ἐγκλιματισθέντα αὐτόθι. Τὰ θηλαστικὰ σπανίζουσι, περιοριζόμενα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ εἰσαχθέντα κατοικίδια ζῷα. Σπανίζουσιν ἐπίσης τὰ ἑρπετά, ὑπαρχόντων ὀλίγων μόνον εἰδῶν τοῦ βατράχου γκέκο, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας ἀφθονοῦσι τὰ πτηνά, ἐκπροσωπούμενα ὑπὸ 125 ποικίλων εἰδῶν καὶ κατοικοῦντα ἰδίᾳ τὰς πρὸς τὰ ΒΔ. μικρὰς ἀκατοικήτους νήσους. Τὰ ἔντομα ἀνέρχονται εἰς 500 εἴδη, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀβλαβῆ εἰς τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ θαλάσσιοι ὀργανισμοὶ εἰς 650 εἴδη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀφθονοῦσι διάφοροι ἰχθύες μὲ σῶμα κεκοσμημένον διὰ ζωηρῶν χρωμάτων.

Κυριώτερον προϊὸν τῶν νήσων εἶναι τὸ ζαχαροκάλαμον, τοῦ ὁποίου ἡ παραγωγή, ἀνερχομένη τῷ 1875 εἰς ὀλίγας δεκάδας χιλιάδων τόννων, ὑπερέβη τὰς 100 000 ἀπὸ τοῦ 1886, ἔφθασε τὰς 400.000 τῷ 1900, ὑπερεδιπλασιάσθη δὲ ἀπὸ τοῦ 1926. Αἱ ὑπὸ τῶν φυτειῶν τοῦ ζαχαροκαλάμου καταλαμβανόμεναι ἐκτάσεις ἀνέρχονται εἰς 120.000 ἐκτάρια, ἀποδίδουσι δὲ 7 ³/₄ τόννους κατ' ἀρδευόμενον στρέμμα καὶ 5 τόνν. κατὰ μὴ ἀρδευόμενον. Δεύτερον, μετὰ τὸ ζαχαροκάλαμον, προϊὸν εἶναι ὁ ἀνανᾶς, οὗτινος αἱ φυτεῖαι καλύπτουσιν ἔκτασιν 50.000 ἐκταρίων, ἡ δὲ παραγωγὴ ἀνέρχεται (1927) εἰς 8.879.252 κιβώτια. Εἰς δευτέραν μοῖραν ἔρχονται αἱ λοιπαὶ ὀπῶραι, ὁ καφές, ἡ ὄρυζα, ὁ ἀραβόσιτος κλπ. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἐξήγοντο καὶ μεγάλαι ποσότητες σανταλίου ξύλου. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον εἶναι ἐνεργητικόν, μὲ σταθερὰν ὑπεροχὴν τῶν ἐξαγωγῶν ἔναντι τῶν εἰσαγωγῶν. Ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι δίδεται ἡ ἐμπορικὴ κίνησις τῶν νήσων κατὰ τὴν περίοδον 1926—1930 εἰς δολλάρια:

Ἔτη	Εἰσαγωγαί	Ἐξαγωγαί
1926	86.517.200	100.145 000
1927	88.837 500	111.504.000
1928	88.181.900	119 479.800
1929	92.419.900	108.439 .00
1930	91.213.000	100.915.800

Ἐκ τῶν ἐξαγωγῶν τοῦ 1930 ἡ μὲν ζάχαρις ἀντεπροσώπευεν ἀξίαν 55.233.000 δολ., αἱ ὀπῶραι 37.878.000 δολ., ἡ μέλασσα 1.330 000 δολ., ὁ δὲ καφὲς 1.093.000 δολ. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν προϊόντων τούτων ἐξάγεται εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, μικρὸν δὲ ποσοστὸν εἰς Ἰαπωνίαν, Χιλήν, Βρεττανικὰς Ἰνδίας, Φιλιππίνας, Χὸνγκ-Κὸνγκ καὶ Νέαν Ζηλανδίαν. Αἱ συγκοινωνίαι μεταξὺ τῶν νήσων ἐξυπηρετοῦνται διὰ πυκνοῦ ἀτμοπλοϊκοῦ δικτύου, ἔχοντος ἀφετηρίαν τὸ Χονολουλοὺ. Αἱ χερσαῖαι συγκοινωνίαι ἐν ταῖς μεγάλαις νήσοις, ἰδίᾳ ἐν τῇ Χαβάϊ καὶ τῇ Ὀάχου, ἐξυπηρετοῦνται καὶ διὰ σιδηροδρομικοῦ δικτύου μήκους 593 χλμ. Ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ αἱ νῆσοι Χαβάϊ παρουσιάζουσι μεγάλην ποικιλίαν, τῶν κατοίκων αὐτῶν κατανεμομένων ὡς ἑξῆς (1929): Ἰάπωνες 137.407, Φιλιππίνιοι 63.869, Πορτογάλοι 29.717, ἄλλοι λευκοὶ (ἰδίᾳ Ἄγγλοι, Ἀμερικανοί, Γερμανοὶ καὶ Ρῶσοι) 38.006, Κινέζοι 25.211, Χαβαϊανοὶ καὶ μιγάδες 47.764, ἄλλοι 15 675. Οἱ ἰθαγενεῖς Χαβαϊανοὶ εἶναι πολυνήσιοι Κανάκαι, ὑπολογίζεται δὲ ὅτι κατέλαβον τὸ πρῶτον τὰς νήσους κατὰ τὸν Ι′ μ. Χ. αἰῶνα, προερχόμενοι πιθανῶς ἐκ τῶν νήσων Σαμόα. Καταλέγονται μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων φυλῶν τῆς Ὠκεανίας, συγγενεύουσι δὲ γλωσσικῶς πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Μαρκησίων νήσων καὶ τῆς Ταϊτῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν νήσων ἀνήρχοντο εἰς 300.000 περίπου, ὁ ἀριθμὸς ὅμως αὐτῶν ἐμειώθη ἔκτοτε σημαντικῶς λόγῳ τῆς φθορᾶς, ἣν ἐπροξένησαν αἱ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων μεταδοθεῖσαι εἰς αὐτοὺς νόσοι, καὶ ἰδίᾳ ἡ σύφιλις, ἡ χολέρα καὶ ἡ φυματίασις. Εἶναι ἄριστοι γεωργοὶ καὶ ἐξεχριστιανίσθησαν εὐκόλως, προσηλυτισθέντες κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου εἰς τὸν καθολικισμὸν καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ εἰς τὸν προτεσταντισμόν· ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ πολλοὶ μορμόνοι. Διακρίνονται ἐξ ἄλλου ὡς πολεμισταὶ καὶ ἰδιαίτατα ὡς κολυμβηταὶ καὶ ναυτικοί, παρουσιάζουν δὲ μεγάλην ἐπίδοσιν εἰς τὴν ὄρχησιν καὶ τὴν μουσικήν. Οἱ καθαρόαιμοι ἰθαγενεῖς ἐκπροσωποῦσι νῦν τὰ 9,3 % τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νήσων, οἱ μετὰ λευκῶν μιγάδες τὰ 4 3 %, οἱ δὲ μετ' Ἀσιατῶν (Ἰαπώνων ἰδίᾳ καὶ Κινέζων) τὰ 2,7 %. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ζωηροτέρας πρὸς τὰς νήσους μεταναστεύσεως, ἥτις διήκει μεταξὺ 1890 καὶ 1910, παρετηρήθη μεγάλη μειοψηφία τῶν γυναικῶν ἔναντι τῶν ἀνδρῶν, δεδομένου ὅτι οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄποικοι δὲν μετηνάστευον οἰκογενειακῶς, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Οὕτω ἐπὶ 100 θηλέων κατοίκων ἀνελόγουν: 188 ἄρρενες τῷ 1890, 223 τῷ 1900 καὶ 179 τῷ 1910. Ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη βαίνει ἤδη ὁλονὲν μειουμένη, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν μεταναστῶν ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς, ἀποκτήσαντες οἰκογενείας. Ἡ ἐκπαίδευσις παρέχεται δωρεὰν ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ εἶναι ὑποχρεωτική, λειτουργοῦσι δὲ (1927) 186 δημόσιαι σχολαὶ μὲ 2.286 διδασκάλους καὶ 66.577 μαθητὰς καὶ 47 ἰδιωτικαὶ μὲ 440 διδασκάλους καὶ 9.497 μαθητάς. Ἐκ τῶν μαθητῶν τούτων οἱ 74.119 ἐδιδάσκοντο τὴν ἀμερικανικὴν γλῶσσαν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ εὐρύτερον τῶν λοιπῶν διαδεδομένη. Ἀνώτεραι σχολαὶ λειτουργοῦσιν: ἓν πανεπιστήμιον μὲ 1.000 περίπου φοιτητάς, διάφορα ἀνώτερα κολλέγια καὶ πολλὰ ἐκπαιδευτήρια τεχνικῆς (ἰδίᾳ γεωργικῆς) ἐκπαιδεύσεως. Τὸ ἀρχιπέλαγος διοικεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπὸ τῆς 30 Ἀπριλίου 1900 ἰσχύοντος καταστατικοῦ νόμου, καθ' ὃν ἀνώτατος ἄρχων εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ προέ-

Digitized by Google

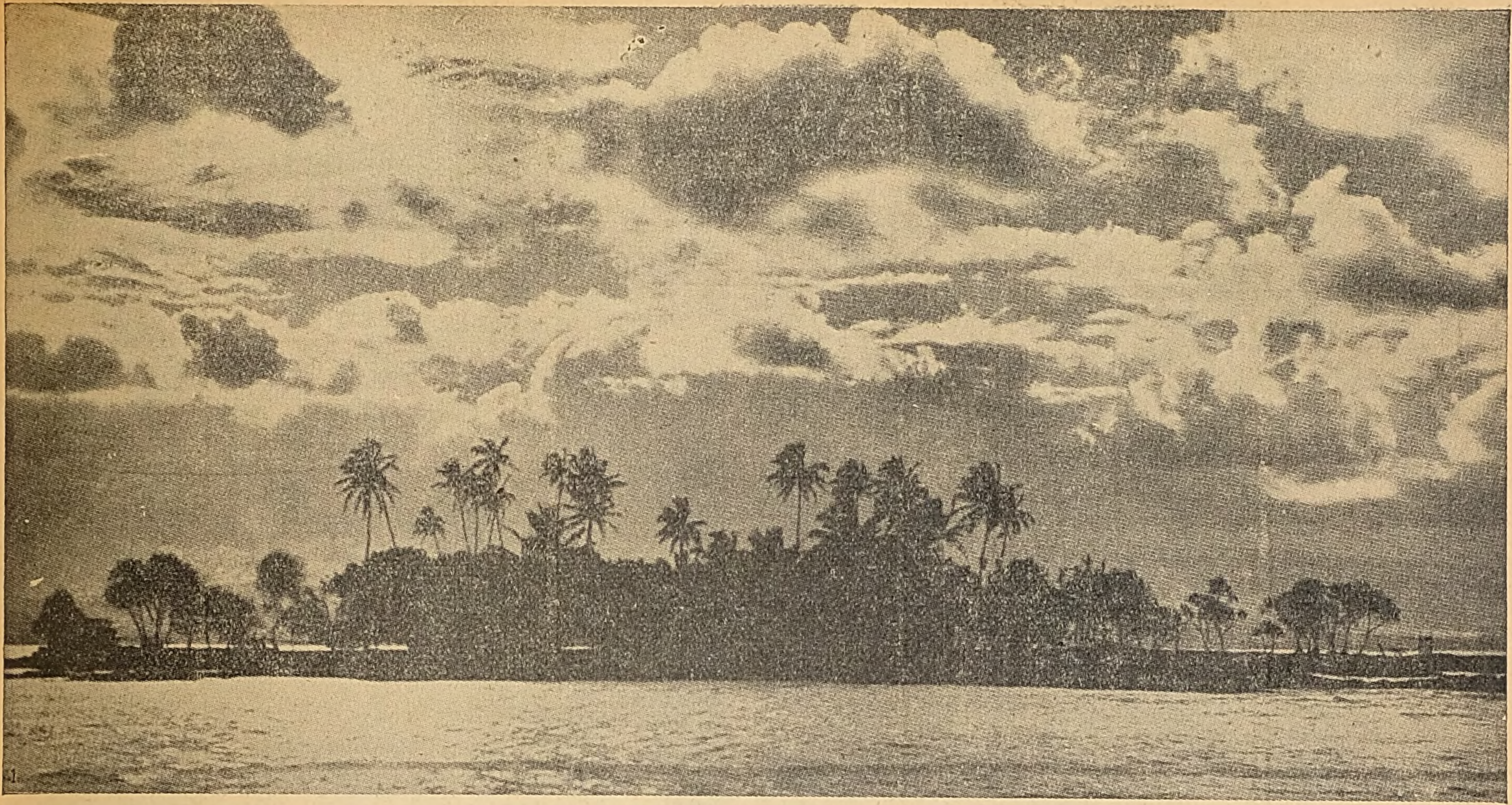

Νῆσος τῶν Κοκοφοινίκων ἐν τῷ λιμένι τοῦ Χίλο τοῦ συμπλέγματος τῆς Χαβάϊ.

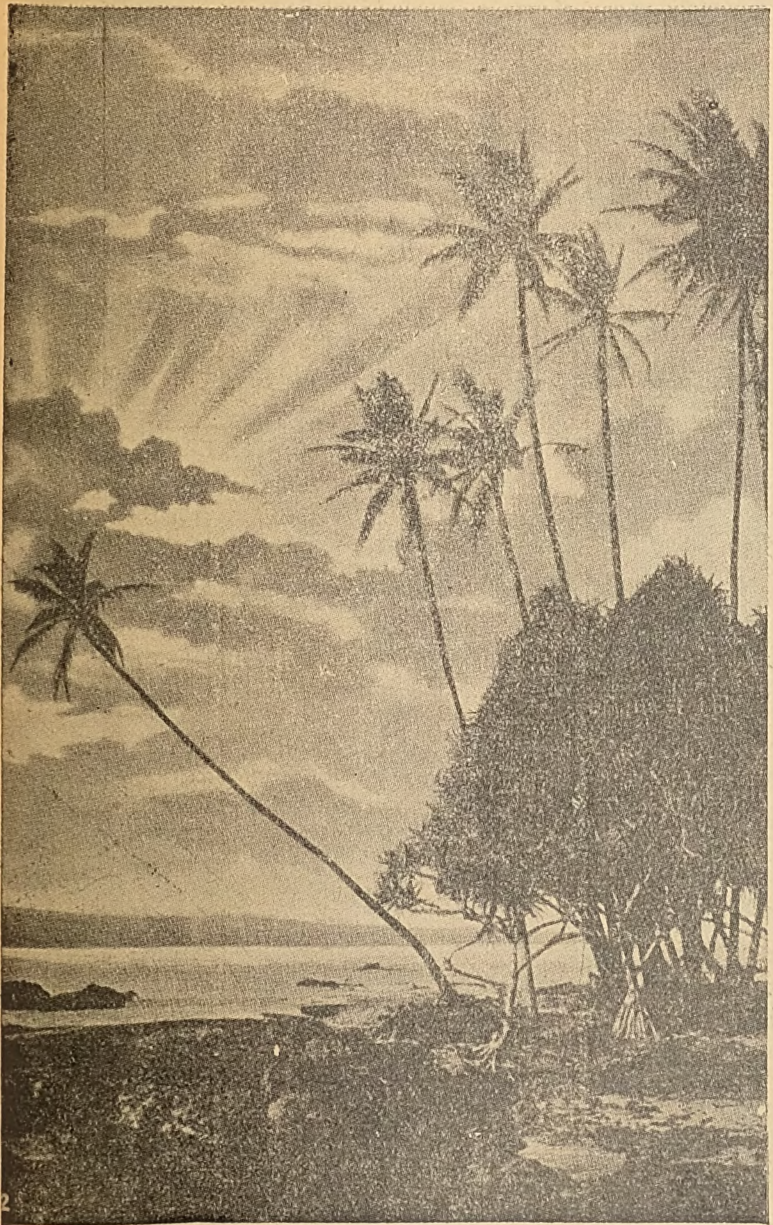

Ὁ κῆπος Μοαναλυύα ἐν Χονολουλού.

1) Ἄποψις τμήματος τοῦ πάρκου τῆς νήσου τῶν Κοκοφοινίκων τοῦ συμπλέγματος τῶν νήσων Χαβάϊ. 2) Βανανέαι παρὰ τὴν Χονολουλού.

Digitized by Google

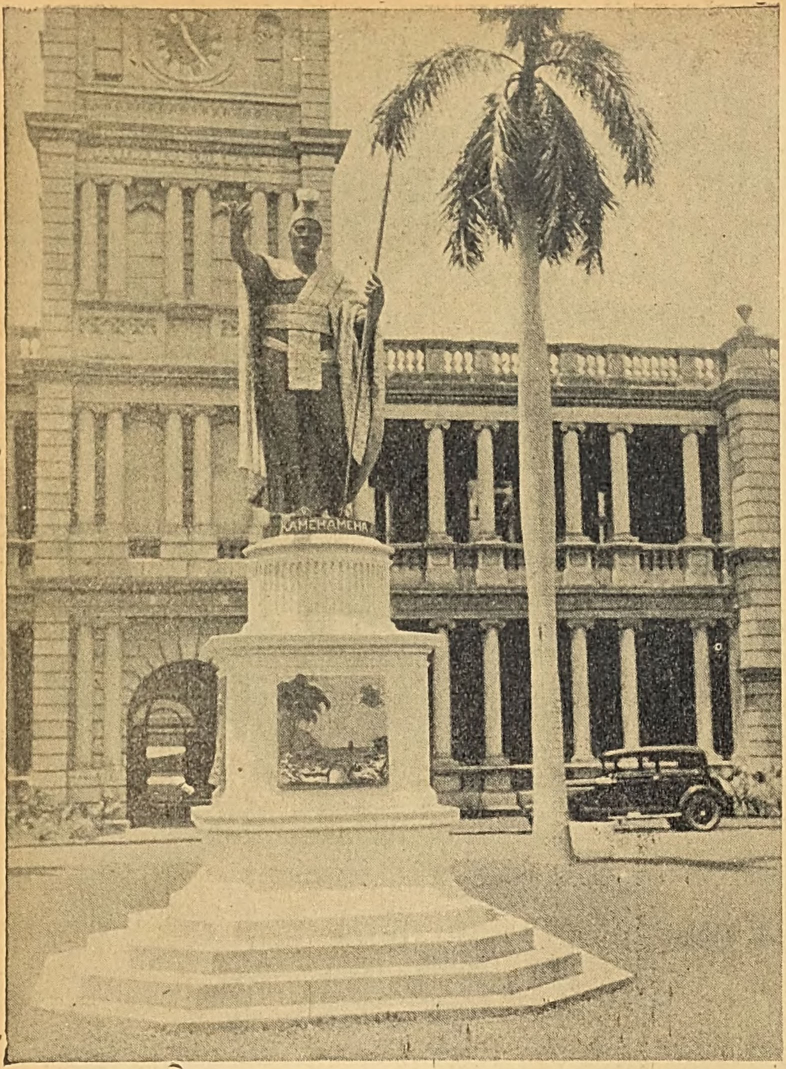

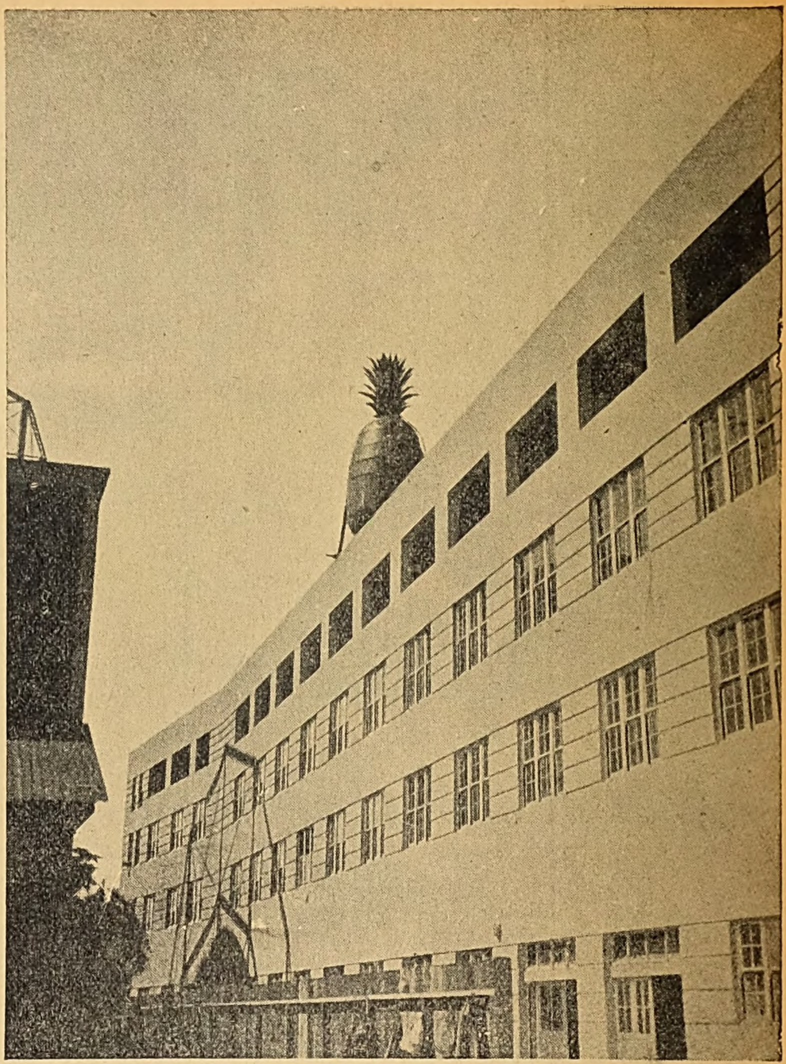

1) Ἄγαλμα τοῦ Καμεχαμέχα Α΄, αὐτοκράτορος τῆς Χαβάης, ἔξωθι τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων τῆς Χονολουλού. 2) Ἐργοστάσιον κατεργασίας ἀνανάδων ἐν Χονολουλού.

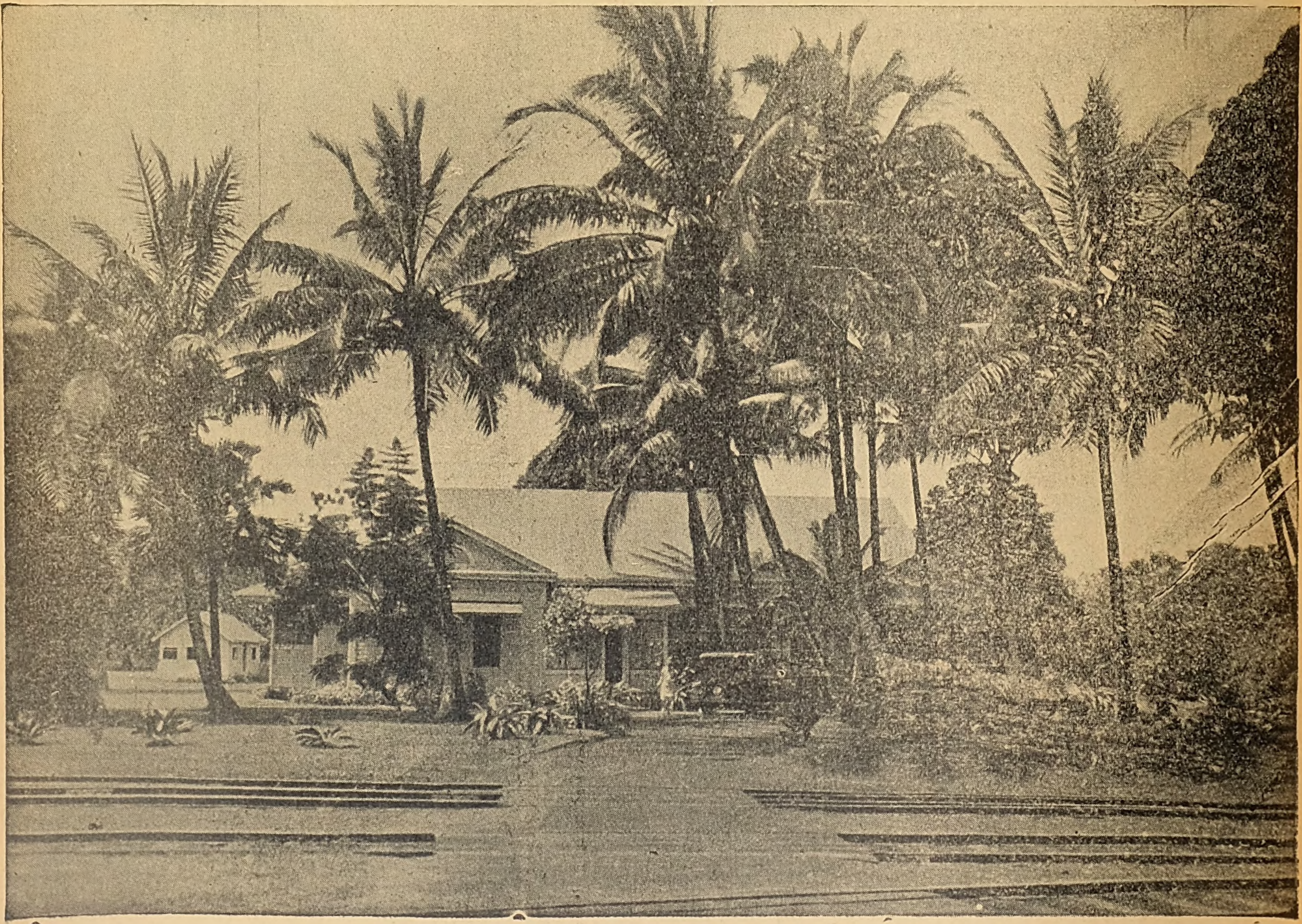

Ἀγροτικὴ οἰκία παρὰ τὴν Χονολουλού.

Digitized by Google

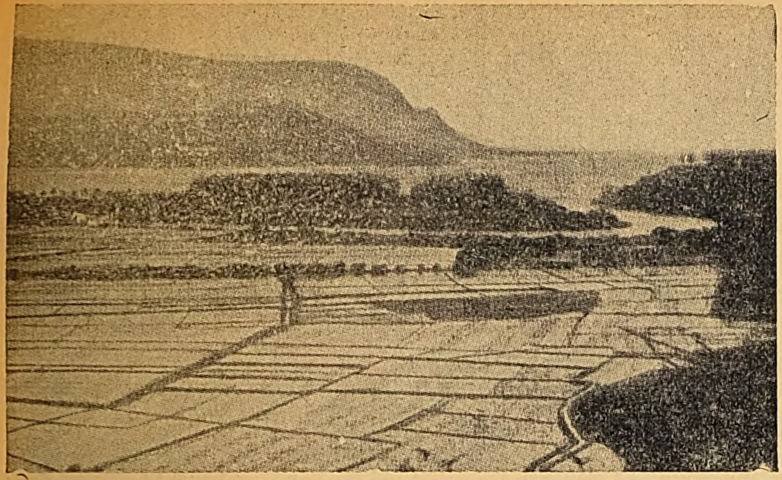

1) Ὀρυζῶνες ἐν Καουάϊ τῶν νήσων Χαβάϊ. 2) Φυτεία ἀνανάδων τῶν νήσων Χαβάϊ.

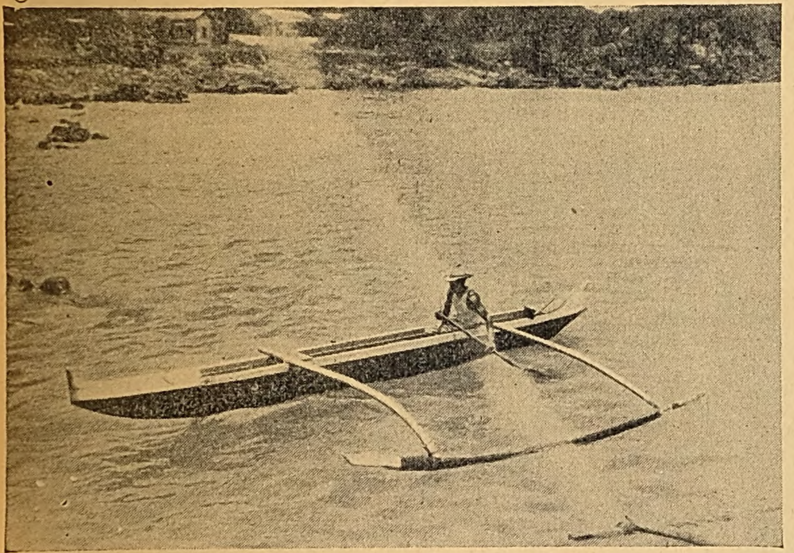
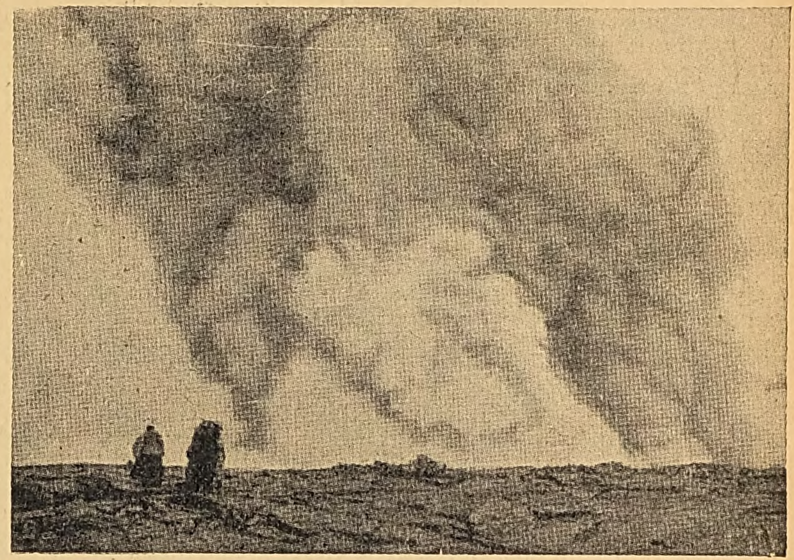

1) Λέμβος ἰθαγενῶν τῆς Χονολουλού. 2) Τὸ ἡφαίστειον Κιλαουέα ἐν ἐκρήξει.

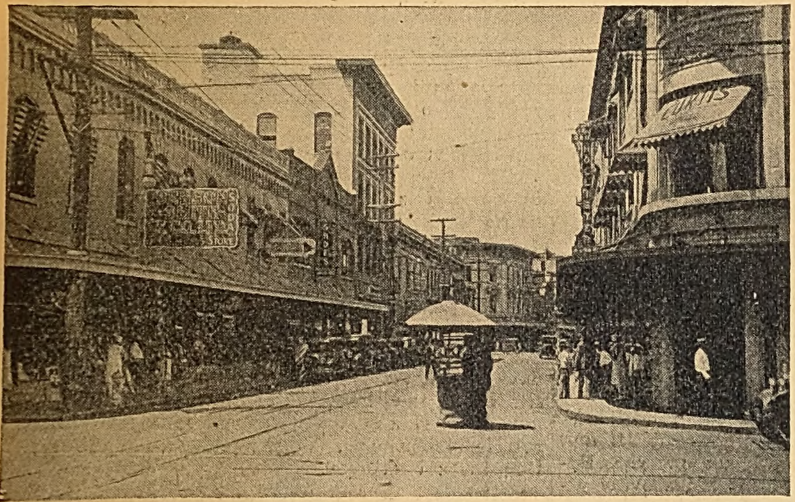
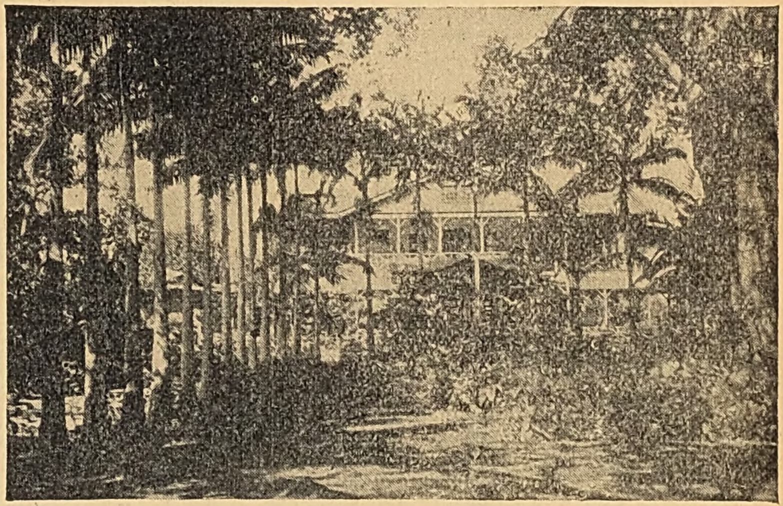

1) Ἡ κεντρικὴ ἐμπορικὴ ὁδὸς Φὸρτ ἐν Χονολουλού. 2) Τὸ «Ξενοδοχεῖον Χίλο» ἐν τῇ νησῖδι Χίλο τῶν Χαβάϊ.

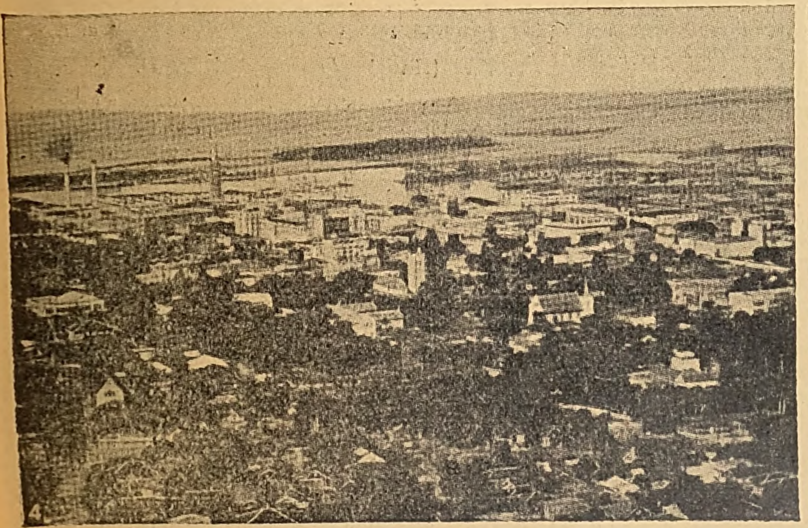

1) Ἄποψις τῆς Χονολουλοὺ καὶ τοῦ λιμένος της ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ ἐσβεσμένου ἡφαιστείου Πάντσμπόουλ. 2) Ἀχυροκαλύβη ἐν Χονολουλοὺ ἐν τῷ κτήματι τῆς βασιλίσσης Ἔμμας, συζύγου τοῦ Καμεχαμέχα Δ', βασιλέως τῆς Χαβάϊ ἀπὸ τοῦ 1854—1863.

Digitized by Google

δρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διοριζόμενος κυβερνήτης, ὅστις βοηθεῖται εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του ὑπὸ δεκαπενταμελοῦς γερουσίας, ἐκλεγομένης διὰ τέσσαρα ἔτη, καὶ τριακονταμελοῦς βουλῆς, ἐκλεγομένης διὰ 2 ἔτη. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ Χονολουλοὺ ἑδρεύουσι καὶ δύο ἐπίσκοποι, εἷς ρωμαιοκαθολικὸς καὶ εἷς διαμαρτυρόμενος τῆς ἀμερικανικῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας. Τὸ κυκλοφοροῦν ἐν ταῖς νήσοις νόμισμα εἶναι τὸ ἀμερικανικὸν δολλάριον, ἰσχύουσι δὲ καὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Λόγῳ τοῦ ἐξόχου κλίματός των, τῆς λαμπρᾶς βλαστήσεως καὶ τῶν φυσικῶν καλλονῶν των, αἱ νῆσοι Χαβάϊ χαρακτηρίζονται ὡς ἡ χώρα τῆς διαρκοῦς ἀνοίξεως, ἀποτελοῦσι δὲ ἓν τῶν ἐξωτικωτέρων τουριστικῶν κέντρων τοῦ Εἰρηνικοῦ.

—[*Ἱστορ.*] Τὸ Χαβαϊανὸν ἀρχιπέλαγος ἀνεκαλύφθη τῷ 1527 ὑπὸ Ἱσπανῶν, τοὺς ὁποίους ὅμως κατέσφαξαν οἱ ἰθαγενεῖς. Τούτους διεδέχθησαν ὁ Ἰωάννης Γκαετάνο (τῷ 1555) καὶ ὁ Μεντόνα (τῷ 1567), ὅστις καὶ καθώρισε τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῶν νήσων. Ἔκτοτε ὅμως, λόγῳ τῆς ἀγριότητος τῶν ἰθαγενῶν Χαβαϊανῶν, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἐκ τῶν πολεμικωτέρων λαῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ, διεκόπησαν αἱ περαιτέρω ἐξερευνήσεις ἐπὶ δύο αἰῶνας, μόνον δὲ τῷ 1778 ὁ Ἄγγλος θαλασσοπόρος Κοὺκ ἀπεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν νήσων καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτὰς τὸ ὄνομα τοῦ προστάτου του κόμιτος Σάντουϊτς. Μετὰ τὸν Κοὺκ ἐπεσκέφθησαν τὰς νήσους καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐξερευνηταί, ἐν οἷς ὁ Λαπερούζ καὶ ὁ Βανκοῦβερ, ἔκτοτε δὲ κατέστη συχνοτέρα ἡ μεταξὺ Εὐρωπαίων καὶ Χαβαϊανῶν ἐπαφή. Τὸ ἀρχιπέλαγος διῃρεῖτο τότε (λήγοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος) εἰς τρία βασίλεια, ὧν τὸ ἓν περιελάμβανε τὴν νῆσον Χαβάϊ, τὸ ἕτερον τὴν Ὀάχου μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων, καὶ τὸ τρίτον τὴν Κάουϊ μετὰ τῆς Νιιχάου καί τινων μικροτέρων. Μετὰ μακροὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας ὁ ἡγεμὼν τῆς Χαβάϊ, Καμεχαμέχα Α' ὁ Μέγας (1789—1819), κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ὁλόκληρον τὸ ἀρχιπέλαγος, προέβη δὲ εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ βασιλείου του συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν Ἀμερικανῶν Ὑώνγκ καὶ Νιαΐβις. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Καμεχαμέχα Β' (1819—1824) εἰσήχθη ὁ Χριστιανισμός, ἐπὶ δὲ τοῦ διαδόχου τοῦ τελευταίου Καμεχαμέχα Γ' παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς κατοίκους καὶ συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι. Ἐπηκολούθησε περίοδος θρησκευτικῶν ἐρίδων μεταξὺ διαμαρτυρομένων καὶ καθολικῶν, μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν ὁποίων ἡ χώρα κατώρθωσε τέλος νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τοῦ Βελγίου (1843). Τῷ 1872, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Καμεχαμέχα Ε', τελευταίου κατ' εὐθεῖαν ἀπογόνου τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας, ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον διαδοχικῶς οἱ ἐκ πλαγίας γραμμῆς συγγενεῖς τοῦ βασιλέως: Λουναλίλο (1872—1874), Δαυΐδ Καλακάουα (1874—1891) καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τελευταίου Λιλουϊκαλάνι (1891—1893). Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ λευκοὶ εἶχον ἀναλάβει τὴν διαχείρισιν πασῶν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἀφοῦ δὲ κατεχρέωσαν τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ διενεμήθησαν μεταξύ των τὰς γονιμωτέρας γαίας, ἀνέτρεψαν τὴν Λιλουϊκαλάνι καὶ ἐζήτησαν τὴν προσάρτησιν τῶν νήσων εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Ὁ τότε πρόεδρος τῆς Ἀμερικῆς Χάρρισον ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν, ἐπειδὴ ὅμως ὁ μετ' ὀλίγον διαδεχθεὶς αὐτὸν δημοκράτης Κλήβελαντ ἠρνήθη, οἱ ἐν Χαβαΐ λευκοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακηρύξουν τὴν χώραν ἀνεξάρτητον δημοκρατίαν (17 Ἰανουαρίου 1893), ἐν ἀναμονῇ εὐθετωτέρας εὐκαιρίας· ὅτε δέ, κατὰ τὰς ἐν Ἀμερικῇ ἐκλογὰς τοῦ 1896 ἐνίκησαν οἱ ρεπουμπλικᾶνοι, ἐζήτησαν ἐκ νέου τὴν προσάρτησιν, ἥτις ἐπραγματοποιήθη τὸ ἑπόμενον ἔτος καὶ ἐπεκυρώθη τυπικῶς τῷ 1898. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ἡ μετὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἕνωσις τοῦ ἀρχιπελάγους εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ ἀπὸ τοῦ 1876, ἀφ' ὅτου, δυνάμει ἐμπορικῆς συμβάσεως, ὁλόκληρον τὸ ποσὸν τῆς χαβαϊκῆς ζαχάρεως εἰσήγετο εἰς τοὺς ἀμερικανικοὺς λιμένας ἀτελῶς, καὶ τοῦτο διότι ὅλαι σχεδὸν αἱ φυτεῖαι ζαχαροκαλάμου ἀνῆκον εἰς Ἀμερικανούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. S. Kuykendall* καὶ *H. E. Gregory*, A History of Hawaii (Νέα Ὑόρκη, 1926).—*W. R. Castle*, Hawaii past and present (Νέα Ὑόρκη, 1926).—*J. F. C. Rock*, The Indigenous trees of the Hawaiian Islands (Χονολουλού, 1913) καί: The ornamental trees of Hawaii (Χονολουλού, 1917). Χ. Δ.

—Χαβάϊ, ἡ ***Χαβάη*** (Hawaii) [*Γεωγρ.*]. Ἡ μεγαλυτέρα τῶν νήσων τοῦ ὁμωνύμου συμπλέγματος (βλ. ἀνωτ.).

Χάβακα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 200 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Καβὰκ-Τσεσμέ*.

Χαβάλα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 11,5) μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀλβανοῦ καὶ Κασίου. Ἀκαθόριστος ἡ ταυτότης αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

χαβαλὲς (ὁ), καὶ ***χαβελές***. Κοινὴ ὀνομασία σημαίνουσα δέσμην εἴτε σφηκίσκων καὶ κεραιῶν ἀνταλλακτικῶν, εἴτε τῶν εἰδικῶν ἐκείνων κατασκευασμάτων, ἐφ' ὧν ἑδράζονται καὶ ἐκμάζονται αἱ λέμβοι μετὰ τὴν ἔνθεσιν αὐτῶν. Σ. Ε. Λ.

Χαβάνα (Havana) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τῆς νήσου *Κούβας* (βλ. λ. *Ἀβάνα*).

χαβάνι (τό)· δημοτ., ἰγδίον πρὸς τριβὴν ξηρῶν πραγμάτων, ὀρειχάλκινον ἢ λίθινον ‖ ἰδίᾳ, ὁ λίθινον ἢ μαρμάρινον, εἰς τὸ ὁποῖον παλαιότερο ἔτριβον τὸν καφέν· ‖ καπνοκοπτικὸν μηχάνημα ἁπλουστέρου τύπου.

χαβανόχερο (τό)· δημοτ., ὁ κόπανος τοῦ χαβανιοῦ, γουδόχερο.

Χάβαρι [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Ἠλείας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κατ. (1928) 1.973. Κεῖται περὶ τὰ 10 χλμ. βορείως τῆς Ἀμαλιάδος ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος καὶ ἔχει ὡς κύριον προϊὸν τὴν σταφίδα. Εἶναι ἀρκετὰ προηγμένη κοινωνικῶς καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, ἐμπορικὸν σύλλογον καὶ σύλλογον φιλοπροόδων.

Χάβαρντεν (Hawarden)· βλ. λ. *Χάουαρντεν*.

χάβαρο (τὸ) [*Ζωολ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ζῴου *ὄστρεον τὸ ἐδώδιμον*.

Χαβαρονήσι [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὀνομασία νησίων καὶ σκοπέλων τοῦ Αἰγαίου διὰ τὰ εἰς τὸν αἰγιαλὸν αὐτῶν *χάβαρα* (=ὄστρεα ἐδώδιμα): —1) Δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν λιμένα Πλανήτης τῆς νήσου Κυρὰ-Παναγιᾶς ἢ Πελαγονήσι τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων. Ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ ἀναφέρεται ὡς Sphika (πλάτ. 39°20'40'' Β., μῆκ. 24°04'55'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2072: Skopelos group). —2) Κατὰ τὰ ΝΑ. τῆς Πάτμου (πλάτ. 37° 17' 40'' Β., μῆκ. 26° 35' 35'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos, Arki and Lipso: Trago islet). —3) Οἱ κατὰ τὸν ΝΔ. μυχὸν τοῦ ὅρμου Πάνορμος (πλάτ. 36° 35' 00'' Β., μῆκ. 26°17'50'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island) τῆς Ἀστυπαλαίας ἔξαλοι σκόπελοι. Σ. Ε. Λ.

χαβχρόνι (τὸ) [*Ζωολ.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *κόραξ ὁ καρπολόγος*.

Χαβαρὺ (Yavari) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, δεξιὸς παραπόταμος τοῦ Ἀμαζονίου. Πηγάζει ἐκ τῶν Ἄνδεων Κανομίμας καὶ λαμβάνων ΒΑ. κατεύθυνσιν διαγράφει τὰ ὅρια Βραζιλίας καὶ Περοῦ καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀμαζόνιον παρὰ τὴν βραζιλιανὴν πόλιν Ταμπατίγκα μετὰ ροῦν 550 χλμ. Κυριώτεροι παραπόταμοί του εἶναι ὁ *Χαβαρὺ Τσίκο* καὶ ὁ *Ἰτεκοάχυ*. Η. Π. Γ.

Χαβάρων, *Κωνσταντῖνος*. Στρατηγὸς τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, διορισθεὶς περὶ τὸ 1255 διοικητὴς τοῦ Ἀλβανοῦ. Ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος, ἀλλ' ἄκριτος καὶ ἐπιπόλαιος, ὥστε δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμπέσῃ εἰς τὰ δίκτυα τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β' Ἀγγέλου καὶ νὰ προδώσῃ τὸ βασίλειόν του. Δελεασθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ γάμου ὑποσχέσεων τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μιχαὴλ Μαρίας, ἐστασίασε καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐβοήθησεν αὐτὸν νὰ καταλάβῃ ἅπασαν τὴν Βόρειον Ἀλβανίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν μέχρι σχεδὸν τῆς Θεσσαλονίκης. Ν. ΚΛΣ

χαβᾶς (ὁ)· δημοτ., μελῴδημα, σκοπός: «ἀνατολίτικος χαβᾶς»· ‖ μεταφ., ἐπὶ ἀνθρώπου μὴ θέλοντος νὰ μεταβάλῃ διαγωγήν, κατεύθυνσιν κτλ.: «ὅλος ὁ κόσμος ἄλλαξε αὐτὸς τὸ χαβᾶ του».

Χαβὰς (Havas), ***Κάρολος***. Γάλλος δημοσιογράφος (1785—1858). Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας ἐν Γαλλίᾳ ὢν διευθυντὴς ἐμπορικοῦ οἴκου, ἐπλούτησεν ἐξ αἰτίας τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Βραδύτερον ἵδρυσε τὸ ὁμώνυμον πρακτορεῖον εἰδήσεων.

—**Χαβὰς** (Agence Havas), ***πρακτορεῖον***. Γαλλικὸν δημοσιογραφικὸν πρακτορεῖον, ἱδρυθὲν τῷ 1835 ὑπὸ τοῦ *Καρόλου Χαβὰς* ἐν Παρισίοις. Κατ' ἀρχὰς τὸ πρακτορεῖον τοῦτο ἦτο μικρὸν μεταφραστικὸν γραφεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ μετεφράζοντο καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς τοὺς συνδρομητάς του τὰ κυριώτερα ἄρθρα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1840 ὁ Κάρολος Χαβὰς ἐγκατέστησε τακτικὴν συγκοινωνίαν διὰ περιστερῶν μεταξὺ Παρισίων—Βρυξελλῶν καὶ Λονδίνου, βραδύτερον δέ, ὅτε διεδόθη ὁ τηλέγραφος, ἐγκατέστησε μονίμους ἀνταποκριτὰς εἰς ὅλας τὰς πρωτευούσας, οἵτινες ἐτηλεγράφουν καθ' ἑκάστην εἰς τὸ κεντρικὸν γραφεῖον τῶν Παρισίων πάσας τὰς εἰδήσεις. Τῷ 1856 τὸ πρακτορεῖον Χαβὰς ἀπερρόφησε τὸ πρακτορεῖον ἀγγελιῶν Μπολλιὲ (Bullier), ὅπερ ἦτο τὸ πρῶτον μέγα πρακτορεῖον εἰς τὸ εἶδός του, ἀντὶ δὲ ἀμοιβῆς διὰ τὰς παρεχομένας εἰδήσεις εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημοσίευεν ἐν αὐταῖς διαφόρους διαφημίσεις. Κατόπιν ἵδρυσεν ὑποπρακτορεῖα ἐν Μαδρίτῃ, Βιέννῃ, Ρώμῃ, Βρυξέλλαις καὶ Ἀμερικῇ καὶ συνεδυάσθη ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τοῦ πρακτορείου Βὸλφ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τοῦ πρακτορείου Ρώϋτερ, ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ὁποίου ἦτο ἄλλοτε ἁπλοῦς μεταφραστὴς εἰς τὸ πρακτορεῖον Χαβάς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Χαβὰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ πρακτορείου ἀνέλαβεν ὁ υἱός του *Αὔγουστος* καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ὁ *Λεμπὲ* (Lebey), ὁ ὁποῖος ἐπήνεγκε μεγάλας ἀνακαινίσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ προμήθεια εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν ἐπαρχιῶν, ἔναντι μηνιαίας συνδρομῆς ἢ ἔναντι ὡρισμένου χώρου γραμμῶν ἀγγελιῶν, ὄχι μόνον καθημερινῶν τηλεγραφημάτων καὶ ἀνταποκρίσεων, ἀναλόγων πρὸς τὴν πολιτικὴν χροιὰν τῶν ἐφημερίδων, ἀλλὰ καὶ διαφόρων ἄλλων εἰδήσεων, χρονικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἐμπορικῶν πληροφοριῶν, καθὼς καὶ φιλολογικῶν ἐπιφυλλίδων καὶ μυθιστορημάτων, ὧν τὴν κυριότητα ἠγόραζεν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἦτο δυνατὸν οἱοσδήποτε ἐπαρχιακὸς ἐκδότης, χωρὶς νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλα μέσα, νὰ ἐκτυπώσῃ, ἀπὸ τοῦ τίτλου μέχρι τῶν ἀγγελιῶν, ἐφημερίδα τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὑλικοῦ, ὅπερ ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸν τὸ πρακτορεῖον Χαβάς, συμπληρουμένου μόνον μὲ ὀλίγα τοπικὰ χρονικά. Βραδύτερον τὸ πρακτορεῖον Χαβὰς ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ συντάσσῃ αὐτὸ ἐν Παρισίοις τὴν ὕλην ὅλων τῶν σελίδων τῶν εἰς ἀκτῖνα 400 χλμ. ἐκδιδομένων ἐπαρχιακῶν ἐφημερίδων· αἱ σελίδες, ἀποστελλόμεναι ἐκ Παρισίων περὶ τὴν 8 ἢ 9 ἑσπερινὴν σιδηροδρομικῶς, ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσουν ἐγκαίρως, περὶ τὴν 2 ἢ 3 πρωϊνήν, εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις καὶ νὰ τεθοῦν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ τυπογράφος τῆς ἐπαρχιακῆς πόλεως εἶχε νὰ συνθέσῃ μόνον τὸ τοπικὸν χρονικόν του καὶ τὰς τοπικὰς ἀγγελίας, τὰς ὁποίας προσήρμοζεν εἰς τὰς λαμβανομένας σελίδας ἐκ Παρισίων. Τῷ 1879 τὸ πρακτορεῖον Χαβὰς μετετράπη εἰς μετοχικὴν ἑταιρείαν καὶ ἀνεπτύχθη εἰς τεράστιον δημοσιογραφικὸν ὀργανισμόν, μὲ ἀνταποκριτὰς εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Γαλλίας καὶ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, ἐξελιχθὲν δὲ εἰς τὸ κυριώτερον δημοσιογραφικὸν πρακτορεῖον τῆς Γαλλίας, προσέλαβεν ἡμιεπίσημον χροιὰν καὶ συνεργάζεται, δι' ἀνταλλαγῆς εἰδήσεων, μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἡμιεπίσημα δημοσιογραφικὰ πρακτορεῖα. Μ. Δ. Β.

χαβασίτης (ὁ) (Chabasit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ζεολίθων, ἔνυδρον πυριτικὸν ἀσβεσταργίλλιον τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $CaAl_2Si_4O_{12}.6H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους ρομβοεδρικοὺς-ἡμιεδρικοὺς τοῦ ἑξαγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοι εἶναι συνηνωμένοι εἰς ἀδένας. Εὑρίσκονται καὶ δίδυμοι κρύσταλλοι, ὧν τινες ἔχουν κυρτὰς ἐπιφανείας (*φακόλιθος*). Ὁ χαβασίτης ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 4 ½ βαθμούς, εἰδικὸν βάρος 2,1—2,2 καὶ λάμψιν ὑαλώδη. Εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφώτιστος, ἄχρους, λευκὸς ἢ καὶ ἐρυθρωπὸς ἢ ὀρφνός. Εὑρίσκεται ἐντὸς κοιλοτήτων βασαλτῶν καὶ φωνολίθων εἰς τὴν Βοημίαν, Westerwald, Kilpartrick, Färöer, Ἰσλανδίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ ἐντὸς πορφυριτῶν καὶ γρανιτῶν. Εἰς τὰς θέρμας Plombières ἀπαντᾷ ὡς νέος σχηματισμός. Ἡ παραλλαγή του φακόλιθος εὑρίσκεται εἰς Μελβούρνην, Vogelsgebirge, Marburg Βοημίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Χαβατσιντζῆ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδοπόλεως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 35 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, οἵτινες κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χάβελ (Havel) [*Γεωγρ.*]· βλ. *Χάφελ*.

Χάβελοκ (Havelock), *σὲρ* ***Ἐρρῖκος***. Ἄγγλος στρατηγὸς (1795—1857). Ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου διεκρίθη κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Βιρμανίας καὶ κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀφγάνων, καθ' ἃς κατέλαβε τὴν Καβούλην. Διεκρίθη ἐπίσης κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν τῷ 1856 καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπανάστασιν τῶν Ἰνδιῶν, ὡς ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων, ἅτινα συνέβαλον εἰς τὴν καταστολήν της. Συνέγραψεν: «Ἱστορία τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἄβα ἐν Βιρμανίᾳ» (1827), «Ἐντυπώσεις ἐξ Ἀφγανιστὰν» (1841). Μ. Δ. Β.

χαβεναρία (ἡ) (Habenaria) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, ὧν πλεῖστα καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς φυτὰ κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

Χαβενβὸν [*Ἀρχ.*]. Τὸ ἄδυτον τοῦ ἐν Ἡλιουπόλει τῆς Αἰγύπτου ἱεροῦ, ὅπου καὶ ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ θεολογικὴ σχολή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμυήθησαν ὁ Λυκοῦργος, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας κ.ἄ. Γ. Λ. Α.

Digitized by Google

Χάβερς (Havers), ***Κλόπτον.*** Ἐπιφανὴς Ἄγγλος ἀνατόμος τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κατέστη γνωστὸς ἐκ τῶν λαμπρῶν ἐρευνῶν του ἐπὶ τῆς ὑφῆς τῶν ὀστῶν, καθ' ἃς τὸ πρῶτον οὗτος ἀνεῦρε καὶ περιέγραψε τὰ αἱμοφόρα σωληνάρια τῶν ὀστῶν, ἅτινα ἔκτοτε ἐκλήθησαν *ἁβέρσεια σωληνάρια* (Canaliculi Naversiani). Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐξ ὀστεογενῶν κυττάρων σχηματιζόντων διάκενα ἐν τῷ μέσῳ τῆς σπογγιώδους οὐσίας τοῦ ἐμβρυϊκοῦ ὀστοῦ· ἡ διεύρυνσις τῶν διακένων τούτων, δι' ἧς ἐπικοινωνοῦσι τὰ ἁβέρσεια σωληνάρια, ἀποτελεῖ τοὺς λεγομένους *ἁβερσείους χώρους*. Τέλος *ἁβέρσεια συστήματα* ἐκλήθη τὸ σύνολον τῶν περὶ τοὺς ἁβερσείους χώρους συγκεντρικῶν ὀστεΐνων πεταλίων τῶν περιλαμβανόντων ἐπίσης ἀγγεῖα καὶ κύτταρα. Ο. Ρ.

Χάβερυ (Cauvery) *[Γεωγρ.]* Ποταμὸς τῶν Ἰνδιῶν (βλ. λ. *Καβέρι*), ὁ *Χάβηρος* τῶν ἀρχαίων.

χαβεσόνι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τῆς *φορβιᾶς* (βλ. λ.) τῆς ἐργασίας.

χαβέττα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λάθυρος ὁ ἥμερος*.

Χάβζα *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν τῷ Πόντῳ (βλ. λ. *Κάβζα*).

χαβιὰ (ἡ), ἢ ***χαβὶ*** (τό). Βρόχος τοποθετούμενος ἐν τῷ στόματι τοῦ ἵππου, περιβάλλων τὴν κάτω σιαγόνα καὶ χρησιμοποιούμενος ὁτὲ μὲν ὡς χαλινός ὁτὲ δὲ διὰ νὰ τὸν καθιστᾷ πειθήνιον. Σ. Κ. Γ.

Χαβιάνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 170 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες τῷ 1923 ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Εἶχε πέντε ἐκκλησίας καὶ 2 σχολάς. Ε. Ι. Χ.

χαβιάριον (τό). Τὰ ἀπηλλαγμένα μεμβρανῶν καὶ ἰνῶν ᾠὰ διαφόρων εἰδῶν ἰχθύων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Acipenser Huso (ρωσ. Belluga), τοῦ A. rutherus, τοῦ A. sturio (κοιν. *στουργιόνι, μυρσίνη, μουροῦνα*), τοῦ Esox lucius (*λοῦτσος*) κ. ἄ. Πρὸς παρασκευὴν τοῦ χαβιαρίου ἐξάγονται αἱ ᾠοθῆκαι καὶ κτυποῦνται ἰσχυρῶς πρὸς ἀποχωρισμὸν τῶν ᾠῶν ἐκ τῶν περιβαλλουσῶν αὐτὰ μεμβρανῶν, εἶτα ἡ ἐξαγομένη μᾶζα ἐξαπλοῦται ἐπὶ λεπτοπόρων δικτύων καὶ πιέζεται ἐλαφρῶς, ὁπότε τὰ ᾠὰ διέρχονται διὰ τῶν ὀπῶν, ἐνῷ αἱ μεμβρᾶναι παραμένουν ἐπὶ τοῦ δικτύου. Τὰ ᾠὰ ἀκολούθως συλλέγονται ἐντὸς ξυλίνων δοχείων καὶ ἀναμειγνύονται μετὰ ποσότητος ἅλατος, κυμαινομένης ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Οὕτω λ. χ. δι' 100 χιλιόγραμμα ᾠῶν προστίθενται τὸν Αὔγουστον 4—12 χιλιόγραμμα ἅλατος, ἐνῷ τὸν χειμῶνα προστίθενται 4—6. Διὰ τῆς ἁλατίσεως ἐπέρχεται βαθμηδὸν διόγκωσις τῶν ᾠῶν. Ὅσον καλύτερον ἔχουν καθαρισθῆ τὰ ᾠὰ ἀπὸ τῶν περιβαλλουσῶν αὐτὰ μεμβρανῶν, τόσον μικροτέρα ποσότης ἅλατος ἀπαιτεῖται διὰ τὴν διατήρησιν αὐτῶν. Τὸ οὕτως ἑτοιμασθὲν χαβιάριον, ὅπερ κατὰ τὴν ἀνάδευσιν αὐτοῦ παράγει ἐλαφρὸν θόρυβον, δίκην κινουμένων ὑαλίνων σφαιρῶν, συσκευάζεται εἰς μικρὰ βαρέλια ἐκ ξύλου φιλύρας καὶ ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς *νωπὸν κοκκῶδες χαβιάριον*. Ἐνίοτε τὸ χαβιάριον, μετὰ τὴν ἁλάτισιν, φέρεται ἐπὶ λινοῦ ὑφάσματος καὶ πιέζεται μεταξὺ σανίδων, ὁπότε ἀπελευθεροῦται τῆς ἅλμης καὶ τὰ 25 % περίπου τῶν ᾠῶν συνθλίβονται, ἐξερχομένου τοῦ περιεχομένου αὐτῶν ὁμοῦ μετὰ τῆς ἅλμης. Τὸ τοιοῦτον προϊὸν καλεῖται *σκληρὸν* ἢ *πεπιεσμένον χαβιάριον* καὶ συσκευάζεται ὁμοίως εἰς ξύλινα βαρέλλια. Ὡς καλύτερον χαβιάριον θεωρεῖται τὸ ρωσικὸν τοῦ Ἀστραχάν, ὅπερ ἁλατίζεται καὶ πιέζεται σχετικῶς ὀλιγώτερον, λαμβάνεται δὲ ἐκ τοῦ Acipenser Huso, ὅστις ζῇ εἰς τὰς ρωσικὰς λίμνας καὶ ποταμούς. Τὸ χαβιάριον τῆς Ἔλβας ἀποτελεῖται ἐκ τῶν μικροκοκκωδῶν ᾠῶν τοῦ ὀξυρρύγχου καὶ ἄλλων ἰχθύων καὶ εἶναι κατωτέρας ἀξίας. Τὸ ἐκ τῆς Ἀλάσκας καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Oregon προερχόμενον ἀμερικανικὸν χαβιάριον εἶναι ὁμοίως κατωτέρας ποιότητος καὶ ἔχει γεῦσιν ἐλαφρῶς ὄξινον. Τὸ ὅτι τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα εἴδη χαβιαρίου εἶναι κατώτερα τοῦ ρωσικοῦ ὀφείλεται καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ᾠοθῆκαι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἁλιείας εἶναι ἢ ἄωροι ἢ ὑπερώριμοι. Ὁ ἰχθὺς Acipenser sturio ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν, κυρίως παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς θαλάσσας. Ὑπὸ τῶν κατοίκων δὲ τοῦ Τσάγεζι παρασκευάζεται ἐξ αὐτοῦ καὶ χαβιάριον φερόμενον εἰς τὴν κατανάλωσιν.

Τὸ χαβιάριον, λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ περιεκτικότητος εἰς λεύκωμα, εἶναι μεγάλης θρεπτικῆς ἀξίας τρόφιμον, ἐν τούτοις, ὡς ἐκ τῆς τιμῆς αὐτοῦ, χρησιμοποιεῖται μόνον πρὸς εὐάρεστον διέγερσιν τῆς ὀρέξεως. Τὸ χαβιάριον ἐπὶ ἀμελοῦς διατηρήσεως ἀποσυντίθεται εὐκόλως, ἐπερχομένης ταγγίσεως, εὐρωτιάσεως καὶ ἐπαυξήσεως τῶν ἐλευθέρων ὀξέων, καὶ καθίσταται δύσοσμον καὶ σαπρώδες. Αἱ νοθεύσεις τοῦ χαβιαρίου συνίστανται εἰς τὴν προσθήκην ἐλαίου, σάγου, ᾠῶν ἄλλων κατωτέρων ἰχθύων, μέσων συντηρήσεως (βορικοῦ καὶ σαλικυλικοῦ ὀξέος, φορμαλδεΰδης κλπ.), χρωστικῶν ὑλῶν κλπ. Εἴδη ἐρυθροῦ χαβιαρίου εἶναι ὁ *ταραμᾶς* καὶ αἱ *γλῶσσαι* (*χαβιαρόγλωσσαι*). Ταῦτα προέρχονται κυρίως ἐξ Ἀστραχάν. Ὁ ταραμᾶς παρασκευάζεται ἐξ ᾠῶν κατωτέρων ἰχθύων, ὡς ὁ ἄνθιος καὶ ὁ κυπρῖνος, αἱ δὲ χαβιαρόγλωσσαι ἐκ μουγίλου τοῦ κεφάλου. Ἕτερον εἶδος ἐρυθροῦ χαβιαρίου εἶναι τὸ ἐκ τῶν ᾠῶν τοῦ σολωμοῦ προερχόμενον (*κοιν. μπρικ*), ὅπερ παρασκευάζεται ἐπίσης εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μεγαλυτέρων ᾠῶν ἢ ὁ ταραμᾶς καὶ αἱ γλῶσσαι. Ἀνάλογον προϊὸν εἶναι καὶ ὁ *φοτάριχος* (βλ. λ.). Σ. Γ.

χαβιαρόγλωσσα (ἡ)· βλ. *χαβιάριον*.

χαβιαροσαλάτα (ἡ). Κοπανίζονται 15 δράμια ψίχας ψωμιοῦ βρεγμένου μὲ 25 δράμια χαβιάρι καὶ ἔπειτα προστίθενται ἐναλλὰξ 100 δράμια λάδι, ζωμὸς ἑνὸς λεμονιοῦ καὶ 2—3 κουταλιὲς νεροῦ.

Χαβιαρόχανον. Σύμπλεγμα κτηρίων ἐν Γαλατᾷ Κωνσταντινουπόλεως με κοινὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον καὶ ἐσωτερικὴν αὐλήν. Κατέχει τὸν τόπον ἀρχαίου χανίου (ξενῶνος), τὸ δὲ ὄνομά του ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐκεῖ ἤνοιξαν κατὰ σημαντικὰ χαβιαράδων. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐγκατεστάθησαν ἄνωθεν αὐτῶν τραπεζιτικὰ καὶ χρηματιστικὰ γραφεῖα, οὕτω δὲ τὸ Χαβιαρόχανον μετετράπη εἰς χρηματιστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεξήγοντο κολοσσιαῖαι ἐργασίαι καὶ ἐσχηματίσθησαν αἱ μέχρι σήμερον σῳζόμεναι μεγάλαι ἑλληνικαὶ περιουσίαι. Τὸ χαβιαρόχανον κατέστη τὸ κέντρον τῆς ὅλης ἐμπορικῆς, τραπεζιτικῆς καὶ χρηματιστικῆς δράσεως τῆς τέως τουρκικῆς πρωτευούσης μὲ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν δρῶν στοιχεῖον τὸ ἑλληνικόν. Τόση δὲ ἦτο ἡ κίνησις τῶν ἐργασιῶν, ὥστε μικρότατα τμήματα τῶν διαδρόμων τοῦ Χαβιαροχάνου ἐνοικιάζοντο ἀντὶ ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων λιρῶν. Εἰς τοὺς διαδρόμους τούτους συνωθεῖτο τὸ πλῆθος τῶν πολυασχόλων ἐμπόρων, μεσιτῶν, χρηματιστῶν, κολλυβιστῶν, ἀργυραμοιβῶν, ἀχθοφόρων φερόντων σάκκους χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων κλπ. Βαθμιαίως ὅμως, σὺν τῇ παρακμῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτῆς, ἔχασε καὶ τὸ Χαβιαρόχανον τὴν σπουδαιότητά του, οἱ δὲ ἄλλοτε πολυσύχναστοι διάδρομοί του κατήντησαν ἔρημοι, ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου τὸ ἐπίσημον χρηματιστήριον μετεφέρθη ἀλλαχοῦ. Ν. Μ.

Χαβιζὲ *[Γεωγρ.]*. Τμῆμα τῆς περσικῆς ἐπαρχίας *Ἀραβιστάν*.

χαβικίνη (ἡ) (Chavicin) *[Φαρμακογν.]*. Εὑρίσκεται εἰς τὸ μέλαν πέπερι μετὰ τῆς πιπερίνης, ἀφ' ἧς διαφέρει μόνον ὡς πρὸς τὴν μεγαλυτέραν διαλυτότητα εἰς τὸ οἰνόπνευμα, αἰθέρα κλπ. καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι κρυσταλλώσιμος. Μετὰ τῶν ὀξέων ἡ χαβικίνη σχηματίζει ἅλατα. Ἔχει γεῦσιν δριμυτέραν τῆς πιπερίνης. Κ. Γ. Μ.

χαβικόλη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. λ. *καβικόλη*.

Χάβιλλαντ (Havilland), ***Τζέφρυ ντὲ*** —. Ἄγγλος μηχανικός, γεννηθεὶς τῷ 18?5. Τῷ 19?0 ἐξετέλεσε τὴν πρώτην του πτῆσιν ἐπὶ ἀεροπλάνου ἰδίας του κατασκευῆς. Ἐπιδοθεὶς ἔκτοτε εἰς τὴν κατασκευὴν ἀεροπλάνων, ἵδρυσε τὴν ἑταιρείαν «De Havilland Aircraft Company», διὰ τὴν ἐμπορικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντων ἰδίων τύπων ἀεροπλάνων. Η. Π. Γ.

Χάβιξμπεκ (Havixbeck) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μούνστερ-Καϊσφελντ. Κάτ. (1925) 3.427. Εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπιστημονικοῦ ἱδρύματος πρὸς παρατήρησιν καὶ ἐκπαίδευσιν ἐπιληπτικῶν παιδίων. Θ. Κ.

Χαβόρας *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μεσοποταμίας (βλ. λ. *Κεβίρ*).

Χάβος *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα βραχώδους καὶ ἀποτόμου φάραγγος, καλουμένης καὶ *Γουβιὰ* ἢ *Χώνια*, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν ἀκρόπολιν τῶν ἀρχαίων Μυκηνῶν ἀπὸ τοῦ νοτιοανατολικῶς κειμένου ὄρους Σάρα καὶ καθιστᾷ τὴν ἀκρόπολιν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς ὀχυρωτάτην. Ι. Σ. Σ.

χαβοῦζα (ἡ)· ἰδιωματ., δεξαμενή.

Χαβοὺρ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μεσοποταμίας (βλ. λ. *Χαμπούρ*).

χαβοῦτσι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *δαῦκος τὸ καρωτόν*.

χάβρα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τῆς *συναγωγῆς* (βλ. λ.).

Χάβραν *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Συρίας (βλ. λ. *Χαουράν*).

Χαβρανῖτις *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Χαουράν*.

Χάβρη (Le Havre, προφ. *Λὲ Ἄβρ*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας ἐν τῷ νομῷ Κάτω Σηκουάνα. Κεῖται ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σηκουάνα καὶ συνδέεται μετὰ τῶν Παρισίων καὶ τῆς Ρουένης σιδηροδρομικῶς. Κάτ. (1926) 55.129. Ἔχει ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, μουσεῖον φυσικῆς ἱστορίας, βιβλιοθήκην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπόκεινται πολλὰ ἀριστουργήματα ζωγραφικῆς τέχνης, πλείστας τεχνικὰς καὶ ἐμπορικὰς σχολὰς καὶ διάφορα λύκεια. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἡ Χάβρη εἶναι ὁ δεύτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κινήσεως εἰς ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα, καὶ ἓν τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν κέντρων εἰσαγωγῆς καφέ. Εἰσάγει ἐπίσης μεγάλας ποσότητας βάμβακος, ξυλείας, ἐρίου, χαλκοῦ, δερμάτων, κακάου καὶ πολυτίμων ξύλων. Ἐξ ἄλλου εἶναι σπουδαιότατον ναυπηγικὸν κέντρον καὶ ἔχει βιομηχανίας μεταλλουργικάς, μηχανουργικάς, ἠλεκτρομηχανικάς, χημικάς, ἐλαιουργικάς, χρωματουργικάς, παρασκευῆς ζυμαρικῶν, κονσερβῶν, βαμβακίνων εἰδῶν καὶ σχοινίων, σαπωνοποιεῖα, καπνεργοστάσια κλπ. Ὁ λιμὴν τῆς πόλεως, εἷς τῶν ἀρίστων τῆς Μάγχης, περιλαμβάνει ἀποβάθρας μήκους 13 χλμ. μὲ ἀρτίας φορτοεκφορτωτικὰς ἐγκαταστάσεις δι' ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἐμπορευμάτων. Εἰδικῶς ἡ ἀποβάθρα τοῦ πετρελαίου συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς πόλεως τῶν Παρισίων διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας διαβίβασιν τοῦ προϊόντος τούτου. Ἡ ὑδατίνη λεκάνη τοῦ λιμένος περιλαμβάνει 14 διακεκριμένα τμήματα, εἰς τὸ μεγαλύτερον τῶν ὁποίων (ἐκτάσεως 70 ἐκταρίων) προσορμίζονται τὰ ἐκτελοῦντα τὰς ὑπερατλαντικὰς συγκοινωνίας σκάφη. Τακτικαὶ ἀτμοπλοϊκαὶ γραμμαὶ συνδέουσι τὴν πόλιν μετὰ τῆς Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν λιμένων τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τῆς Βαλτικῆς. Αἱ πρῶται περὶ τῆς Χάβρης ἱστορικαὶ πληροφορίαι ἀναφέρονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΒ', ὅστις ἵδρυσεν αὐτόθι τὸν ναὸν Notre Dame de Grâce (1509), ἐκ τοῦ παρωνυμίου δὲ τῆς ἐκκλησίας ταύτης (Grâce) προῆλθε καὶ τὸ παλαιότερον ὄνομα τῆς πόλεως Le Havre-de-Grâce. Τῷ 1516 ὁ Φραγκῖσκος Α', ἐκτιμήσας τὴν ἐπικαιρότητα τῆς θέσεως, ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ ἵδρυσε πολεμικὸν λιμένα, ἔδωσε δὲ εἰς τὴν πόλιν τό, ἐπὶ βραχὺ μόνον χρησιμοποιηθέν, ὄνομα *Φραγκισκούπολις* (Franciscopolis). Κατὰ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους ὁ Κονδὲ μετὰ τῶν Οὐγενότων παρέδωσε τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες διετήρησαν αὐτὴν ἐπὶ διετίαν, ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ Καρόλου Θ'. Ἐπὶ Ρισελιὲ ἀνηγέρθη ἐν Χάβρῃ ἰσχυρὰ ἀκρόπολις καὶ συνεπληρώθησαν τὰ παράκτια ἀμυντικὰ ἔργα. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἡ πόλις ὑπῆρξεν ἡ βάσις τοῦ ἀγγλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τοῦ δυτικοῦ μετώπου καὶ τόπος συγκεντρώσεως τῶν πολεμεφοδίων αὐτοῦ, ἐπίσης δὲ ἐχρησίμευσεν ὡς ἕδρα τῆς βελγικῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1914 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1918. Χ. Δ.

Χαβρίας. Ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ μετριοφρονεστέρων στρατηγῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ζήσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο υἱὸς τοῦ Κτησίππου, Αἰξωνεὺς τὸν δῆμον, καὶ διεδέχθη τὸν Ἰφικράτη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου (395—387 π. Χ.). Κατὰ τὸ 392 ἐπέδραμε τὴν Λακωνικήν. Κατὰ τὸ 388, πλέων εἰς Κύπρον πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀποστατήσαντος ἀπὸ τῶν Περσῶν βασιλέως Εὐαγόρα, ἀπεβιβάσθη ἀπαρατήρητος εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ βοηθήσας τὴν πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως τῆς νήσου ταύτης ἀποσταλεῖσαν ἀθηναϊκὴν στρατιὰν ἐφόνευσεν ἐξ ἐνέδρας τὸν Σπαρτιάτην ἁρμοστὴν τῆς νήσου Γοργώπαν (*Ξεν.* Ἑλλ. Ε', 1. 12) καὶ ἀπήλλαξε προσωρινῶς τὰς ἀκτὰς τῆς πατρίδος του ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐγκατασταθέντων μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν νῆσον τῶν Αἰγινητῶν. Εἰς τὴν Κύπρον μὲ τὰς 10 τριήρεις του καὶ τοὺς 800 μισθοφόρους του κατήγαγεν ἐπανειλημμένας κατὰ τῶν Περσῶν νίκας καὶ ἐβοήθησε τὸν Εὐαγόραν ὄχι μόνον νὰ γίνῃ κύριος τῆς ὅλης νήσου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν πόλεων τῆς Φοινίκης καὶ νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Τύρον. Ἡ ἐπικράτησις ὅμως τῆς φιλειρηνικῆς ἐν Ἀθήναις φατρίας καὶ ἡ προσχώρησις τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς ὅρους τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης (387 π. Χ.), διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνοντο κύριοι τῆς Λήμνου, Σκύρου καὶ Ἴμβρου, προεκάλεσε τὴν ἐκ τῆς Κύπρου ἀνάκλησιν τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ, ὅστις ἠναγκάσθη τότε νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πολεμοῦντα ἀπὸ τοῦ 411 βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ἄκοριν, ὅτε καὶ μεγάλην ἀπέκτησε πολεμικὴν πεῖραν. Κατὰ τὸ 379 π. Χ., ὅτε ἐπεχειρήθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις Θηβαίων συνωμοτῶν, ὁ Χαβρίας κατέλαβε τὴν πάροδον τῶν Ἐλευθερῶν πρὸς παρακώλυσιν τῆς κατὰ τῶν Θηβῶν μελλούσης νὰ ἐπέλθῃ σπαρτιατικῆς στρατιᾶς, καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος, διὰ τῆς καρτερίας καὶ ψυχραιμίας κυρίως τῶν μισθοφόρων του, ἠνάγκασε τὸν Ἀγησίλαον νὰ

Digitized by Google

ἀποστῇ τῆς κατὰ τῶν Θηβῶν ἑτοιμαζομένης ἐφόδου του. Κατὰ τὸ 378—377 π. Χ., ὅτε ἀνεδημιουργήθη ἡ δευτέρα κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Χαβρίας μετὰ τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Τιμοθέου ἀπετέλουν τὴν τριάδα τῶν περιφήμων στρατηγῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐστηρίχθη αὕτη. Κατὰ τὸ 376 π. Χ. ἐπελθὼν κατὰ τοῦ ναυάρχου τῶν Λακεδαιμονίων Πόλλιδος, ὅστις παρηνώχλει, κυριαρχῶν τοῦ Αἰγαίου, τὸν εἰς Πειραιᾶ κατάπλουν τῶν σιτοφόρων πλοίων, κατήγαγε τὴν περιφανῆ νίκην τῆς ἐν Νάξῳ ναυμαχίας, μετὰ τὴν ὁποίαν κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ θριαμβευτικῶς, ἄγων τρισχιλίους αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα 110 ταλάντων. Ὑπαρχός του κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἦτο ὁ φίλος του Φωκίων, ὅστις καὶ διώρθωνε καὶ συνεπλήρωνε τὸν βραδὺν μὲν εἰς τὴν σκέψιν, ταχὺν δὲ εἰς τὴν ἐνέργειαν πρεσβύτερόν του Ἀθηναῖον στρατηγόν. Κατὰ τὸ 372 π. Χ. ἡγεῖτο μετὰ τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Καλλιστράτου τοῦ στόλου, ὅστις ἀπεστάλη πρὸς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων πολιορκουμένης Κερκύρας, ἥτις ἀπηλλάγη τῶν πολιορκητῶν πρὸ τοῦ εἰς αὐτὴν κατάπλου τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου καὶ κατὰ τὸ 369 ἦτο ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ (Ἀθηναίων, Λακεδαιμονίων, Κορινθίων, Μεγαρέων κλπ.), ὅστις ἐφρούρει τὰς τρεῖς παρόδους τοῦ παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου Ὀνείου ὄρους πρὸς παρεμπόδισιν τῆς δι' αὐτῶν εἰσβολῆς τῶν ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν Θηβαίων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅτε καὶ ἀπέκρουσε τὴν κατὰ τῆς Κορίνθου ἔφοδόν του. Ἐπιτυχεῖς ἦσαν πάντοτε καὶ αἱ εἰς Θρᾴκην ἀποστολαί του. Κατὰ τὸ 366 κατηγορήθη μετὰ τοῦ Καλλιστράτου ὅτι ἐξ ἀμελείας των κατελήφθη ὁ Ὠρωπὸς ὑπὸ τῶν Θηβαίων, ὅτε, ὡς λέγεται, συνηγόρησεν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὁ Πλάτων, ὅστις συμπαθέστατα διέκειτο πρός τε τοῦτον, τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Φωκίωνα. Ἀπογοητεύσεις τοιαῦται, φαίνεται, ἢ ἡ ἀγάπη τῆς χλιδῆς ὤθησαν τοῦτον νὰ προσέλθῃ κατὰ τὸ 361 π. Χ. εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀποστατήσαντος τῶν Περσῶν βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ταχῶ. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκρήξεως τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (357—355 π. Χ.) ὁ Χαβρίας, ὑπηρετῶν ὡς τριήραρχος ὑπὸ τὸν Χάρητα, μετὰ τόλμης ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου, εὑρέθη ἐπεξελθὼν μόνος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἔπεσε μαχόμενος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου του, διότι ἡ ἀγερωχία του δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὅτε ἐγίνετο ἄχρηστον. Ὁ Χαβρίας εἶχε καταστῇ ἔνδοξος ἕνεκα τῶν πολλῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν νικῶν του καὶ ἦτο ἐπινοητικώτατος εἰς τὴν παράταξιν καὶ τὴν χρῆσιν τῆς στρατιᾶς καὶ ἐπισκευὴν τῶν πλοίων, τολμηρὸς καὶ συνετὸς συγχρόνως. Κατὰ τὸν Δημοσθένη, εἶχε καταλάβει 17 πόλεις, εἶχε συλλάβει 70 ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ 3 000 αἰχμαλώτους καὶ εἶχε καταβάλει 110 τάλαντα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐκ λαφύρων. Οἱ στρατιῶται του εἶχον πεποίθησιν εἰς τὴν ἀξίαν του, ἀλλ' ὡς λέγεται καὶ τὴν τύχην του. Εἰς ἀμοιβὴν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν του εἶχεν ἀπαλλαγὴ τῶν δημοσίων λειτουργιῶν καὶ τὸ προνόμιον τοῦτο εἶχε διατηρήσει καὶ ὁ υἱός του Κτήσιππος κατὰ πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. Ὁ τάφος του ἔκειτο εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ἄστεως εἰς Ἀκαδήμειαν ὁδόν, μεταξὺ τῶν τάφων τοῦ Περικλέους καὶ Φορμίωνος. Τὸν βίον του ἔγραψεν ὁ Κορνήλιος Νέπως.

Γ. ΚΑΦΑΛΗΣ

Χαβρίας, ἡ *Χίβρις [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τῶν δυτικῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Κισσοῦ (νῦν Χορτιάτης) καὶ διαρρέων τὸ λεκανοπέδιον τῆς Κρουσ(σ)αίας ἐκβάλλει κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ, 12 10) εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, μεταξὺ Κασσανδρείας καὶ Γιγώνου (νῦν Ἐπανωμή).

Α. Θ. Σ.

Χαβώρας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν μεγαλυτέρων παραποτάμων τοῦ Εὐφράτου (βλ. λ. *Καβούρ*).

χάγανος, ἡ *χαγᾶνος* (ὁ). Οὕτως ἐκαλεῖτο συνήθως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὁ ἡγεμὼν τῶν βαρβάρων λαῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Χαζάρων.

Χαγέ, *Κωνσταντῖνος*. Βυζαντινὸς πατρίκιος καὶ ναύαρχος. Διατελῶν διοικητὴς τοῦ θέματος Κιβυρραιωτῶν ἐπὶ Μιχαὴλ Δ' τοῦ Παφλαγόνος (1034—1041), ὅτε οἱ Ἄραβες τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Σικελίας ἐπέδραμον κατὰ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἐπῆλθε μετὰ τῶν πλοίων τοῦ θέματός του κατὰ τῶν πολεμίων καὶ συγκρουσθεὶς μετ' αὐτῶν κατεβύθισεν ἅπαντα τὰ πλοῖά των καὶ συνέλαβε 500 αἰχμαλώτους, οὓς ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' (1042—1055) διετέλει ἀρχιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου καὶ ἀπεστάλη κατὰ τοῦ στασιάσαντος τῷ 1043 διοικητοῦ τῆς Κύπρου Θεοφίλου Ἐρωτικοῦ, ὃν καὶ ἠχμαλώτισε καὶ ὡδήγησε δέσμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ν. ΚΑΣ

Χάγη (ὀλλανδ. s' Gravenhage, ἢ συντετμημένως den Haag, ἀγγλ. The Hague, γαλλ. La Haye—*Λὰ Αἴ*) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ τῆς Νοτίου Ὀλλανδίας καὶ κατ' οὐσίαν πρωτεύουσα τοῦ ὀλλανδικοῦ κράτους. Κάτ. (1931) 449.618. Κεῖται ἐπὶ τῆς κυρίας σιδηροδρομικῆς ἀρτηρίας Ῥόττερνταμ-Λέϋντεν καὶ ἐπὶ διακλαδώσεως τῆς ἑνούσης τὸ Ῥόττερνταμ μετὰ τοῦ Ἄμστερνταμ μεγάλης διώρυγος. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ὁμαλοῦ καὶ ἐν μέρει ἀμμώδους ἐδάφους καὶ ἀπέχει 4 περίπου χλμ. ἀπὸ τῆς Βορείου θαλάσσης, ἐφ' ἧ τὸ προάστιον Σχέβενιγκεν (Scheveningen), μεθ' οὗ συνδέεται διὰ πυκνοτάτης τροχιοδρομικῆς συγκοινωνίας. Ἡ Χάγη εἶναι ἡ συνήθης ἕδρα τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, τῆς ὀλλανδικῆς κυβερνήσεως, τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, τοῦ κοινοβουλίου (Staten General), τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῶν Κάτω Χωρῶν, τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου. Τὰ μεσαιωνικῆς ἐμφανίσεως κυβερνητικὰ κτήρια εὑρίσκονται συγκεντρωμένα εἰς τὸ λεγόμενον Μπίνενχοφ. Βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως ἐκτείνεται τὸ δάσος τῆς Χάγης καλούμενον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ζῳολογικὸς κῆπος, ἱδρυθεὶς τῷ 1862, καὶ ἡ βασιλικὴ ἔπαυλις («Οἰκία τοῦ δάσους»), ὀνομαστὴ διὰ τὴν πλουσίαν συλλογὴν τῆς κινεζικῶν καὶ ἰαπωνικῶν κομψοτεχνημάτων καὶ διὰ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Ἰακώβου ντὲ Βίτ. Ἐν αὐτῇ συνῆλθεν ἡ πρώτη διεθνὴς συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης τοῦ 1899. Τὰ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ κτήρια καὶ μνημεῖα τῆς πόλεως εἶναι τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, διασκευασθὲν καὶ ἐπεκταθὲν τῷ 1816—1817 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Α' τῆς Ὀράγγης, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνδριὰς ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς προσόψεως τοῦ ἀνακτόρου, τὸ ἱστορικὸν μέγαρον τῶν ἱπποτῶν, ὅπου τὸ παρλαμέντον τῶν Κάτω Χωρῶν διεκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ σκήπτρου τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἱσπανίας, τὰ κτήρια τῶν δύο βουλῶν, ἡ παλαιὰ Gevangen Poort («πύλη τῆς φυλακῆς» ἀνασηλωθεῖσα τῷ 1875), ἀποτελουμένη ἀπὸ ἕνα πύργον καὶ μίαν πύλην, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐδολοφονήθη ὁ ἐθνικὸς ἥρως τῆς Ὀλλανδίας Ἰωάννης ντὲ Βὶτ καὶ ὁ ἀδελφός του Κορνήλιος (1672), τὸ Mauritshuis («μέγαρον τοῦ Μαυρικίου»), ἀνεγερθὲν τῷ 1633—1644 ὑπὸ τοῦ κόμητος Ἰωάννου Μαυρικίου τοῦ Νασσάου, κυβερνήτου τῆς Βραζιλίας, ὅπου στεγάζεται ἡ περίφημος πινακοθήκη τῆς Χάγης, τὸ δημαρχεῖον, κτισθὲν τῷ 1565 καὶ ἀναστηλωθὲν καὶ ἐπεκταθὲν τῷ 1882, μὲ πλουσίαν πινακοθήκην τὸ δημοτικὸν μουσεῖον, τὸ μουσεῖον Meermanno—Westreenianum μὲ πλουσίαν συλλογὴν παλαιῶν χειρογράφων καὶ βιβλίων, τὸ μουσεῖον Mesdag, ἡ βασιλικὴ βιβλιοθήκη (1798), περιέχουσα σπάνια χειρόγραφα καὶ πλουσιωτάτην συλλογὴν νομισμάτων, μεταλλίων καὶ ἀρχαίων κοσμημάτων, τὸ ἐθνογραφικὸν ἰνστιτοῦτον τῶν Ὀλλανδικῶν Ἰνδιῶν μὲ λαμπρὰν βιβλιοθήκην, τὸ μουσεῖον τῆς βιομηχανικῆς τέχνης, τὸ μεγαλοπρεπὲς Μέγαρον τῆς Εἰρήνης ἀνεγερθὲν κατὰ μέγα μέρος δαπάναις τοῦ Ἀνδρ. Κάρνετζυ ἐπὶ σχεδίου τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Λ. Κορντονιὲ (1908—1913), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σχέβενιγκεν, προοριζόμενον διὰ τὰς ἑκάστοτε συνερχομένας ἐν Χάγῃ διεθνεῖς διασκέψεις τῆς εἰρήνης καὶ ὡς ἕδρα τοῦ Μονίμου Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου, κ. ἄ. Ἔχει ἐπίσης μεγάλον ἀριθμὸν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων καὶ ἐκπαιδευτικῶν τοιούτων, ὡς ἡ Ἀκαδημία διεθνοῦς δικαίου, ἀνωτέρα στρατιωτικὴ σχολή, κλπ. Αἱ κύριαι βιομηχανίαι τῆς πόλεως εἶναι αἱ ἀσχολούμεναι μὲ τὴν κατασκευὴν ὀχημάτων, ἐπίπλων, ἡδυσμάτων, μεγάλαι λιθογραφικαὶ καὶ τυπογραφικαὶ ἐγκαταστάσεις, χυτήρια σιδήρου, χαλκουργεῖα καὶ χυτήρια τηλεβόλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Χάγη ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῆς διπλωματικῆς κινήσεως τῆς Εὐρώπης, ὅπου συνήφθη σειρὰ συνθηκῶν καὶ συμφωνιῶν. Αἱ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτοι ἐκ τούτων εἶναι: συνθήκη τῆς τριπλῆς συμμαχίας, συναφθεῖσα τῷ 1688 μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας, Σουηδίας καὶ Κάτω Χωρῶν, ἡ συμφωνία τῆς Χάγης (1710) μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας διὰ τὴν τήρησιν οὐδετερότητος ἐκ μέρους τῶν σουηδικῶν ἐν Γερμανίᾳ ἐπαρχιῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ κατὰ τῆς Σουηδίας πολέμου, ἡ τριπλῆ συμμαχία (1717) μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας, ἐγγυηθεισῶν ἀμοιβαίως τὴν τήρησιν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης, ἡ συνθήκη εἰρήνης (1717) μεταξὺ Ἱσπανίας, Σαβοίας καὶ Αὐστρίας, ἡ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ὀλλανδίας καὶ Γαλλίας (1795) ἡ πρώτη διεθνὴς διάσκεψις τῆς εἰρήνης, συγκληθεῖσα τῷ 1899 τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τσάρου Νικολάου Β', ἡ δευτέρα διεθνὴς διάσκεψις (1907), ἐπακολούθησαν τῆς ὁποίας ὑπῆρξε σειρὰ μεταγενεστέρων διασκέψεων, καὶ τέλος αἱ διεθνεῖς διασκέψεις τῆς Χάγης 1929—1930 πρὸς ῥύθμισιν τοῦ προβλήματος τῶν πολεμικῶν ἐπανορθώσεων. Ἀπὸ τοῦ 1899 ἔχει ἐπίσης τὴν μόνιμον ἕδραν του ἐν Χάγῃ τὸ Διεθνὲς Διαιτητικὸν Δικαστήριον ἢ Δικαστήριον τῆς Χάγης, στεγαζόμενον ἀπὸ τοῦ 1913 εἰς τὸ Μέγαρον τῆς Εἰρήνης.

Η. Π. Γ.

—*Χάγης, Ἀκαδημία Διεθνοῦς Δικαίου*. Ἱδρύθη τὴν 26 Ἰανουαρίου 1914 διὰ κληροδοτήματος τοῦ Κάρνετζυ πρὸς ἐπιστημονικωτέραν ἀνάπτυξιν τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ἡ Ἀκαδημία αὕτη, κέντρον ἀνωτέρων σπουδῶν δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ λειτουργήσῃ ἀμέσως, λόγῳ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, μέλις δὲ ἀπὸ τοῦ 1923 ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἔκτοτε διδάσκεται ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ταύτῃ ἡ ἐπιστήμη τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἰδίως κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων διεθνολόγων. Σ. Φ. Ν.

—*Χάγης διασκέψεις*· βλ. *Παγκόσμιος πόλεμος* (τ. ΙΘ', σελ. 362 β' κ. ἑξ.).

—**Χάγης, *Διεθνὲς Ἐνδιάμεσον Ἰνστιτοῦτον*** (Institut intermédiaire international). Ἱδρύθη ἐν Χάγῃ τῷ 1918 ὑπὸ νομικῶν, οἰκονομολόγων, βιομηχάνων καὶ τραπεζιτῶν Ὀλλανδῶν, μὲ σκοπὸν ὅπως παρέχῃ δωρεὰν εἰς πάντα ἰδιώτην πληροφορίας διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν διεθνοῦς φύσεως, οἱουδήποτε κλάδου τῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἰνστιτοῦτον τοῦτο, ὅπερ εἶναι, κυρίως εἰπεῖν, ἓν παγκόσμιον γραφεῖον ἐπιστημονικῶν πληροφοριῶν, ἐπὶ ζητημάτων νομικῶν, οἰκονομολογικῶν, στατιστικῶν καὶ ἐμπορικῶν, παρέχει ἀκριβεῖς πληροφορίας διὰ τὰς ἰσχυούσας νομοθεσίας ὅλων τῶν πολιτειῶν, τὴν νομολογίαν αὐτῶν, τὰς διεθνεῖς συμβάσεις κλπ. Τὸ ἰνστιτοῦτον, ἐκτὸς τῶν πληροφοριῶν ἃς παρέχει εἰς τοὺς ἰδιώτας, δημοσιεύει τρίμηνον περιοδικὸν ὡς καὶ συγγράμματα δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Σ. Φ. Ν.

—**Χάγης, *Διεθνὴς Ἁλιείας Σύμβασις***. Πρὸς ῥύθμισιν καὶ διακανονισμὸν τῆς ἁλιείας τῆς ἐνεργουμένης ἐν τῇ Βορείῳ θαλάσσῃ ἐκεῖθεν τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης, συνεκροτήθη ἐν Χάγῃ κατὰ Μάϊον τοῦ 1881 διπλωματικὴ συνδιάσκεψις καὶ ὑπεγράφη τῇ 6 Μαΐου 1882 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, Βελγίου, Γαλλίας, Γερμανίας, Δανίας καὶ Ὀλλανδίας διεθνὴς σύμβασις, διέπουσα τὰ τῆς ἁλιείας. Διὰ ταύτης καθωρίσθησαν, πρὸς ἀποτροπὴν καὶ πρόληψιν μελλοντικῶν διενέξεων μεταξὺ τῶν διαφόρου ἐθνικότητος ἁλιευτικῶν πλοιαρίων, ἡ ἔκτασις τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης (τρία μίλια), αἱ διαστάσεις τῆς Βορείου θαλάσσης (ἄρθρ. 2—4), ἡ ἐθνικότης τῶν ἁλιευτικῶν πλοίων καὶ τὰ ἐξωτερικὰ διακριτικὰ ταύτης γνωρίσματα (ἄρθρ 5—13), ἡ ἐλευθερία καὶ ἀσφάλεια τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἁλιείας (ἄρθρ. 14—24) καὶ τέλος ἡ διεθνὴς ἀστυνομία πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς τηρήσεως τῶν διατάξεων τῆς συμβάσεως ταύτης. Ἡ ἐπὶ τῆς ἁλιείας διεθνὴς αὕτη ἀστυνομία ἀνετέθη εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν ὑπογραψάντων τὴν σύμβασιν κρατῶν (ἄρθρ. 26). Τὰ πολεμικὰ σκάφη ἐκτελοῦσι τὰ ἀστυνομικὰ καθήκοντα διὰ τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὰ πληρώματα, τὰ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα ἁλιείας, μόνον ἐπὶ τῶν ἐχόντων τὴν ἰδίαν ἐθνικότητα ἁλιευτικῶν πλοιαρίων (ἄρθρ. 27), διὰ δὲ τὰ ἄλλα ζητήματα, καὶ δὴ τὰ σχετικὰ μὲ παραβάσεις τοῦ τρόπου τῆς ἁλιείας, ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἁλιευτικῶν (ἄρθρ. 28). Μία δήλωσις ὑπογραφεῖσα ἐν Χάγῃ τῇ 1 Φεβρουαρίου 1889 ἐτροποποίησεν ἓν ἄρθρον τῆς συμβάσεως (ἄρθρ. 8). Ἑτέρα δήλωσις (2 Μαΐου 1891), μεταξὺ μόνον Βελγίου καὶ Ἀγγλίας, ἐρρύθμισε δικονομικάς τινας διατάξεις. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1914 ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα διὰ τὴν ἐν τῇ Βορείῳ θαλάσσῃ ἁλιείαν λόγῳ τῶν ναρκῶν τῶν ῥιφθεισῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ ἐπὶ τῇ βάσει γερμανικῶν ὁδηγιῶν, ὑπὸ εἰς ἁλιευτικὰ μετημφιεσμένων πλοιαρίων.

Σ. Φ. Ν.

—**Χάγης, *μόνιμον δικαστήριον διεθνοῦς δικαιοσύνης***. Τὸ ἄρθρ. 14 τοῦ συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀνέθεσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Κοινωνίας νὰ ἑτοιμάσῃ σχέδιον συστάσεως μονίμου διεθνοῦς δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὰ μέλη ταύτης. Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς οὕτω δοθείσης ἐντολῆς τὸ συμβούλιον, ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ συνόδῳ αὐτοῦ, ἀνέθεσε τὴν 13 Φεβρουαρίου 1920 εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ δώδεκα διακεκριμένων νομομαθῶν διαφόρου ἐθνικότητος τὴν μελέτην καὶ σύνταξιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος σχεδίου. Ἡ ἐπιτροπή, συνελθοῦσα ἐν Χάγῃ τὴν 16 Ἰουνίου 1920, κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον της καὶ νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Κοινωνίας, κατὰ τὴν ἐν Ἁγίῳ Σεβαστιανῷ σύνοδον αὐτοῦ, τὸ αἰτηθὲν σχέδιον, συγκείμενον ἐξ 62 ἄρθρων. Τὸ συμβούλιον, ἀφοῦ ἐπέφερε τροποποιήσεις τινάς, ἀπεδέχθη ἐν τέλει τὸ σχέδιον τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1920 κατὰ τὴν ἐν Βρυξέλλαις σύνοδον του καὶ διεβίβασε τὸ οὕτω καταρτισθὲν τελικῶς κείμενον εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἡ ὁποία καὶ ἐνέκρινε τοῦτο ὁμοφώνως ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 13 Δεκεμβρίου 1920. Τὸ ἐγκριθὲν κείμενον ἀποτελεῖ τὸ καταστατικὸν τοῦ ἐν Χάγῃ μονίμου δικαστηρίου διεθνοῦς δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον συνεπλήρωσεν αἰσθητὸν κενὸν ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ, διότι πρόκειται περὶ κανονικοῦ δικαστηρίου λειτουργοῦντος μονίμως καὶ κατ' ἀκολουθίαν προσιτοῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὰ κράτη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφύῃ διεθνὴς διαφορὰ πρὸς διευθέτησιν.

Τὸ ἀρχικὸν καταστατικὸν ἐτροποποιήθη τὴν 14

Digitized by Google

Σεπτεμβρίου 1929 εἰς πολλὰ ἄρθρα του. Αἱ ἐργασίαι τοῦ δικαστηρίου ἤρχισαν ἐπισήμως τὴν 15 Φεβρουαρίου 1922, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ἀρχικὸν καταστατικόν, τὸ δεκτὸν ὑπὸ τῆς συνελεύσεως γενόμενον, ὑπεβλήθη πρὸς ἔγκρισιν καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον κράτη-μέλη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ κρατῶν, ὁ ὁποῖος ἀπῃτεῖτο ἀπαραιτήτως, ἵνα τεθῇ νομίμως ἐν ἰσχύϊ. Τὸ δικαστήριον συνέταξε μόνον καὶ ἐδημοσίευσε τὴν 24 Μαρτίου 1922 λεπτομερῆ κανονισμὸν τῆς ὅλης λειτουργίας του, ὁ ὁποῖος ἔκτοτε ἐπανειλημμένως ὑπέστη τροποποιήσεις ἐπιβληθείσας ὑπὸ τῆς κτηθείσης μέχρι τοῦδε πείρας.

Ἂν καὶ αἱ τροποποιήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1929 εἰς τὸ καταστατικὸν τοῦ δικαστηρίου, δὲν ἐτέθησαν εἰσέτι ἐν ἰσχύϊ ἐκ διαφόρων λόγων, ἐν τούτοις ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἡ ὅλη ὀργάνωσις τοῦ δικαστηρίου θ' ἀναπτυχθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων. Οὕτω, τὰ ἄρθρ. 2 κ.ἑξ. ἀναφέρονται εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἀπαρτίζεται ἐκ δέκα πέντε μελῶν, ἅτινα ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς συνελεύσεως καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπὶ τῇ βάσει πίνακος προσώπων ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ὁμάδων τοῦ μονίμου διαιτητικοῦ δικαστηρίου, ἑδρεύοντος ἐν Χάγῃ. Ἑκάστη ὁμὰς δὲν δύναται νὰ ὑποδείξῃ περισσότερα τῶν τεσσάρων προσώπων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο τὸ πολὺ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἐθνικότητος, συνιστᾶται δ' εἰς ἑκάστην ἐθνικὴν ὁμάδα, ὅπως, πρὶν ἢ προβῇ εἰς τὴν ὑπόδειξιν ὑποψηφίων, συμβουλευθῇ πρὸς τοῦτο τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τοῦ κράτους αὐτῆς, τὰ πανεπιστήμια, τὰς νομικὰς σχολάς, τὰς ἐθνικὰς ἀκαδημίας καὶ τὰ ἐθνικὰ τμήματα τῶν διεθνῶν ἀκαδημιῶν τοῦ δικαίου. Ὁ γενικὸς γραμματεὺς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καταρτίζει κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν κατάλογον πάντων τῶν οὕτως ὑποδειχθέντων προσώπων, ὅστις καὶ κοινοποιεῖται εἴς τε τὴν συνέλευσιν ὡς καὶ τὸ συμβούλιον. Ἡ συνέλευσις καὶ τὸ συμβούλιον προβαίνουσιν ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τοῦ δικαστηρίου, θεωροῦνται δὲ ὅτι ἐξελέγησαν οἱ συγκεντρώσαντες τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν ἔν τε τῇ συνελεύσει καὶ τῷ συμβουλίῳ.

Οἱ δικασταί, ὄντες ἀνεξάρτητοι, ἐκλέγονται ἀδιακρίτως τῆς ἰθαγενείας των μεταξὺ προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀπολαύουσιν ὑψίστης ἠθικῆς ὑπολήψεως καὶ συγκεντροῦσι τοὺς ἀπαιτουμένους ὅρους πρὸς ἐνάσκησιν εἰς τὰ ἴδια αὐτῶν κράτη τῶν ἀνωτάτων δικαστικῶν λειτουργημάτων, ἢ νομομαθῶν, οἵτινες κέκτηνται γενικῶς ἐγνωσμένην ἁρμοδιότητα ἐπὶ τῶν θεμάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου ἐκλέγονται διὰ ἐννέα ἔτη καὶ θὰ ἠδύναντο καὶ αὖθις νὰ ἐκλεγῶσιν ἐκ νέου, ἀπαγορεύεται δ' εἰς ταῦτα ἡ ἐνάσκησις πολιτικοῦ ἢ διοικητικοῦ λειτουργήματος, ὡς καὶ ἡ ἐπίδοσις εἰς οἱανδήποτε ἀσχολίαν φέρουσαν ἐπαγγελματικὸν χαρακτῆρα. Ἐν περιπτώσει ἀμφιβολίας ἐν τούτῳ, ἀποφασίζει τὸ δικαστήριον. Δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀπολυθῶσι τῆς θέσεώς των, ἐκτὸς ἄν, καθ' ὁμόφωνον κρίσιν τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ δικαστηρίου, ἔπαυσαν πλέον ν' ἀνταποκρίνωνται εἰς τοὺς ἀπαιτουμένους ὅρους. Ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων των τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου ἀπολαύουσι τῶν διπλωματικῶν προνομίων.

Ὡς ἕδρα τοῦ δικαστηρίου ὡρίσθη ἡ Χάγη (ἄρθ. 22). Τὸ δικαστήριον ἐκλέγει διὰ μίαν τριετίαν τὸν πρόεδρον καὶ ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐκλεγῶσι καὶ πάλιν, διατελεῖ δὲ πάντοτε ἐν λειτουργίᾳ, ἐκτὸς κατὰ τὰς δικαστικὰς διακοπάς. Τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου ὑποχρεοῦνται, ἐξαιρέσει τῶν περιπτώσεων κανονικῆς ἀδείας, κωλύματος λόγῳ ἀσθενείας ἢ ἄλλης σοβαρᾶς αἰτίας, νὰ εὑρίσκωνται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἐνασκεῖ τὴν δικαιοδοσίαν του ἐν ὁλομελείᾳ, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχῃ ἐξαίρεσις ρητῶς προβλεπομένη. Πρὸς νόμιμον συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀπαιτοῦνται ἐννέα δικασταί. Τὰ ἄρθρ. 26 καὶ 27 διαγράφουσι τὸν τρόπον ἐκδικάσεως τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐργασίαν ὡς καὶ τὴν διαμετακόμισιν καὶ συγκοινωνίαν. Ἡ ἐκδίκασις τῶν ζητημάτων τούτων θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ ἐκτὸς τῆς Χάγης, τῇ προηγουμένῃ πρὸς τοῦτο συναινέσει τῶν διαδίκων μερῶν. Τὸ ἄρθρ. 31 ὁρίζει ὅτι οἱ δικασταὶ τῆς ἐθνικότητος ἑκατέρου τῶν διαδίκων διατηροῦσι τὸ δικαίωμα, ὅπως συμμετάσχωσι τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως, τῆς ὁποίας τὸ δικαστήριον ἔχει ἤδη ἐπιληφθῇ. Ἐὰν ἐν τῷ συγκροτηθέντι δικαστηρίῳ ἑδρεύῃ δικαστὴς τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἑνὸς μόνον τῶν διαδίκων, ὁ ἕτερος δύναται νὰ ὁρίσῃ, ὅπως συμπαρεδρεύσῃ ὡς δικαστὴς πρόσωπόν τι τῆς ἐκλογῆς του. Τέλος, ἐν ᾗ περιπτώσει δὲν ὑπάρχει δικαστής τις τῆς ἐθνικότητος τῶν διαδίκων, ἑκάτερος τούτων δύναται νὰ προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν ἰδίου δικαστοῦ τῆς ἀπολύτου ἀρεσκείας του. Ἡ τοιαύτη πρακτικὴ ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὰ διαφερόμενα κράτη ὅτι ἡ νομικὴ ἄποψις, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει ἕκαστον ἐκ τούτων, θέλει ἐκτεθῇ λεπτομερῶς εἰς τὰς διασκέψεις τοῦ δικαστηρίου παρὰ τῶν εἰδικῶν καὶ προσωρινῶν τούτων δικαστῶν, οἵτινες ἀποκαλοῦνται ἐθνικοὶ δικασταί. Τὰ ἔξοδα τοῦ δικαστηρίου τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης βαρύνουσι τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καθ' ὃν τρόπον θὰ ἀπεφάσιζεν ἡ συνέλευσις ἐν τῇ προτάσει τοῦ συμβουλίου.

Τὸ ἄρθρον 34 ὁρίζει ρητῶς ὅτι μόνον τὰ κράτη ἢ τὰ κράτη-μέλη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἔχουσι τὸ δικαίωμα, ὅπως παραστῶσιν ὡς διάδικοι ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Ἡ προσφυγὴ συνεπῶς εἰς τοῦτο ἰδιωτῶν ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων ἀποκλείεται. Τὰ κράτη τὰ ὁποῖα δὲν ἀποτελοῦσι μέλη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, θὰ ἠδύναντο νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸ δικαστήριον, δέον ὅμως, κατὰ τὴν 17 Μαΐου 1922 ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου, νὰ καταθέσωσι προηγουμένως εἰς τὴν γραμματείαν τοῦ δικαστηρίου δήλωσιν, δι' ἧς θὰ ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν: α) ὅπως ἐκτελέσωσι καλῇ τῇ πίστει τὴν ἐκδοθησομένην ἀπόφασιν, καὶ β) ὅπως μὴ καταφύγωσιν εἰς πόλεμον ἐναντίον παντὸς κράτους, τὸ ὁποῖον συμμορφοῦται πρὸς ταύτην. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, αἵτινες δὲν μετεῖχον τοῦ δικαστηρίου, δι' ἐγγράφου αὐτῶν ἀπὸ 2 Μαρτίου 1926 πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως προσχωρήσωσιν εἰς τὸ πρωτόκολλον ὑπογραφῆς τοῦ καταστατικοῦ τοῦ δικαστηρίου, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως τὰ λοιπὰ ὑπογράψαντα τοῦτο κράτη ἀποδεχθῶσιν ὡρισμένας αὐτῶν ἐπιφυλάξεις, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1929. Ἡ κυριωτέρα τῶν διατάξεων τοῦ πρωτοκόλλου εἶναι ὅτι τὸ δικαστήριον δὲν θὰ ἐπιλαμβάνηται ἄνευ τῆς προηγουμένης ἐγκρίσεως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν αἰτήσεώς τινος πρὸς γνωμοδότησιν, ἀφορώσης εἰς ζήτημα ἐνδιαφέρον τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας (ἄρθρον 5 § 1). Κατὰ τὸ ἄρθρον 8 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἔχουσιν ὁποτεδήποτε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποσύρωσι τὴν προσχώρησιν αὐτῶν εἰς τὸ καταστατικὸν τοῦ δικαστηρίου, χωρὶς ἡ πρᾶξις αὕτη νὰ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μὴ φιλική.

Ἡ ἁρμοδιότης τοῦ δικαστηρίου εἶναι προαιρετική, ἐκτεινομένη ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως, ἥτις ἤθελεν ὑποβληθῇ εἰς αὐτὸ ὑπὸ τῶν διαδίκων. Τὸ ἄρθρον 36 εἰσάγει ἐν τούτῳ ἐνδιαφέρουσαν ἐξαίρεσιν, ὁρίζον ὅτι τὰ κράτη θὰ ἠδύναντο νὰ δηλώσωσιν ὅτι ἀναγνωρίζουσιν ὡς ὑποχρεωτικὴν τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ δικαστηρίου ἐπὶ ὡρισμένων διαφορῶν καὶ τοῦτο αὐτοδικαίως, καὶ δὴ ἄνευ εἰδικῆς πρὸς τοῦτο συμβάσεως, σχετικῶς δὲ πρὸς ἕτερον κράτος, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ ἀναλάβει τὴν ἰδίαν ὑποχρέωσιν. Αἱ διαφοραὶ αὗται εἶναι αἱ ἔχουσαι ὡς ἀντικείμενον: α) τὴν ἑρμηνείαν συνθήκης τινός· β) πᾶν ζήτημα διεθνοῦς Δικαίου· γ) τὴν ὑπόστασιν παντὸς γεγονότος, ὅπερ, ἂν ἐβεβαιοῦτο, θὰ ἀπετέλει παραβίασιν διεθνοῦς ὑποχρεώσεως· καὶ δ) τὴν φύσιν ἢ τὴν ἔκτασιν τῆς ὀφειλομένης ἐπανορθώσεως διὰ τὴν ἀθέτησιν διεθνοῦς τινος ὑποχρεώσεως. Ἡ προβλεπομένη δήλωσις θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ εἴτε ἁπλῶς εἴτε ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος εἴτε καὶ δι' ὡρισμένον ἀκόμη χρονικὸν διάστημα. Ἐκ τῶν διαφόρων κρατῶν ἄλλα προσέβησαν ὑπὸ τύπον διαρκῆ, ἄλλα διὰ πέντε μόνον ἔτη καὶ ἄλλα ὑπὸ διαφόρους ἐπιφυλάξεις. Ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου 1929 δηλώσεως αὐτῆς παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν, προσέβη διὰ πέντε ἔτη εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 36 καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος δι' ὅλας τὰς κατηγορίας τῶν διαφορῶν, τὰς ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ἀναφερομένας, ἐξαιρέσει: α) τῶν διαφορῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐδαφικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ κυριαρχικά της δικαιώματα ἐπὶ τῶν λιμένων καὶ β) τῶν διαφορῶν, αἵτινες ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν συνθηκῶν, ἀποδεδεγμένων ἤδη παρ' αὐτῆς καὶ προβλεπουσῶν ἑτέραν διαδικασίαν.

Τὰ ἄρθρα 39 καὶ ἑξῆς καθορίζουσι τὴν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου διαδικασίαν. Ἐπίσημοι παρ' αὐτῷ γλῶσσαι εἶναι ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀγγλική. Αἱ ὑποθέσεις εἰσάγονται πρὸ τοῦ δικαστηρίου εἴτε διὰ κοινοποιήσεως τοῦ ὑπογραφέντος μεταξὺ τῶν διαφερομένων κρατῶν συνυποσχετικοῦ, εἴτε δι' αἰτήσεως ἀπευθυνομένης πρὸς τὴν γραμματείαν. Ἡ διαδικασία εἶναι ἔγγραφος καὶ προφορική. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν, ἐν περιπτώσει δ' ἰσοψηφίας ὑπερισχύει ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου ἢ τοῦ ἀντικαθιστῶντος αὐτόν. Ἡ ἀπόφασις ἐκδίδεται ᾐτιολογημένη, ἂν δὲ δὲν ἐλήφθη ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει καθ' ὁμόφωνον τῶν δικαστῶν γνώμην, οἱ διαφωνοῦντες ἔχουσι δικαίωμα, ὅπως ἐπισυνάψωσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ἔκθεσιν τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν γνώμης. Ἡ ἀπόφασις ἀναγινώσκεται ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει καὶ εἶναι ὑποχρεωτικὴ μόνον διὰ τὰ διάδικα κράτη καὶ δι' ἣν αὕτη ἐξεδόθη περίπτωσιν. Ἡ ἀπόφασις εἶναι ὁριστικὴ καὶ ἀνέκκλητος. Ἀναθεώρησις αὐτῆς εἶναι δυνατὸν ἐνδεχομένως νὰ ζητηθῇ παρὰ τοῦ δικαστηρίου μόνον ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι προέκυψε γεγονὸς φύσεως δυναμένης νὰ ἀσκήσῃ κρίσιμον ἐπίδρασιν, τὸ ὁποῖον δὲ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ἦτο ἄγνωστον εἰς τὸ δικαστήριον καὶ εἰς τὸ διάδικον κράτος, τὸ ὁποῖον ζητεῖ τὴν ἀναθεώρησιν, χωρὶς ἡ ἄγνοια αὕτη νὰ προέρχηται ἐκ σφάλματος τοῦ τελευταίου τούτου. Ἡ πρὸς ἀναθεώρησιν αἴτησις δέον νὰ διατυπωθῇ τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἓξ μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ νέου γεγονότος. Πάντως, οὐδεμία αἴτησις πρὸς ἀναθεώρησιν εἶναι δεκτὴ μετὰ τὴν παρέλευσιν δεκαετίας ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως.

Τὸ δικαστήριον ἐκδίδει οὐ μόνον ἀποφάσεις, ἀλλὰ καὶ συμβουλευτικὰς γνωμοδοτήσεις, περὶ ὧν προνοοῦσι τὰ ἄρθρα 65 καὶ ἑξ. Τοιαύτας γνωμοδοτήσεις δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ζητήσωσιν ἀπ' εὐθείας παρ' αὐτοῦ τὰ κράτη, ἀλλὰ μόνον μέσῳ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἡ ὁποία ὑποβάλλει σχετικῶς ἔγγραφον αἴτησιν, ἡ ὁποία ἐκθέτει σαφῶς τὸ ζήτημα, ἐφ' οὗ ζητεῖται ἡ γνωμοδότησις τοῦ δικαστηρίου. Αἱ ἐκδοθεῖσαι γνωμοδοτήσεις ἀπαγγέλλονται ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει.

Τοιαύτη ἐν συντομίᾳ ἡ ὅλη ὀργάνωσις τοῦ ἐν Χάγῃ μονίμου δικαστηρίου διεθνοῦς δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ μέγα κῦρος ἐν τῷ διεθνεῖ περιβάλλοντι. Μέχρι τοῦδε δὲ ἐξέδωκε πλείστας ὅσας ἀποφάσεις ὡς καὶ συμβουλευτικὰς γνωμοδοτήσεις. Ἡ Ἑλλὰς ἐπανειλημμένως προσέφυγεν εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο πρὸς διευθέτησιν ἐνίων διαφορῶν αὐτῆς μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Τουρκίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Bustamante*, La cour permanente de justice internationale (1925).—*Fachiri* The permanent court of international justice (1925).—*Politis*, La justice internationale (1924).—*Borel*, Les problèmes actuels dans le domaine du développement de la justice internationale (1928).—*De Visscher*, La cour permanente de justice internationale (1923).—*Δρόσου*, Ἡ ἐξέλιξις τῆς ὑποχρεωτικῆς διαιτησίας «Δελτίον τοῦ ἑλληνικοῦ συλλόγου Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν», ἀριθ. 20, 1929).

Δ. ΔΡΟΣΟΣ

—**Χάγης, *Συνδιασκέψεις τῆς Εἰρήνης*.** 1) *Πρώτη*. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τσάρου Νικολάου τοῦ Β' συνεκλήθη ἐν Χάγῃ ἡ πρώτη συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης, εἰς ἣν ἀντεπροσωπεύθησαν 26 πολιτεῖαι. Ἡ συνδιάσκεψις ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 18 Μαΐου 1899, διῃρέθη δὲ εἰς τρεῖς κυρίας ἐπιτροπάς: α) Τὴν τοῦ ἀφοπλισμοῦ, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ μελέτη τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ τῶν πολεμικῶν προϋπολογισμῶν. β) Τὴν ἐπιτροπὴν τῆς μελέτης τῶν κανόνων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς συμβάσεως τῆς Γενεύης (1874) περὶ τραυματιῶν καὶ εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον· καὶ γ) Τὴν ἐπιτροπήν, ἥτις θὰ ἐμελέτα τὴν διαιτησίαν καὶ ἧς πρόεδρος ἦτο ὁ Léon Bourgeois. Αἱ ἐργασίαι τῆς συνδιασκέψεως ἔληξαν τὴν 29 Ἰουλίου 1899, χωρὶς ὅμως νὰ κατασταθῇ δυνατὸν νὰ λυθῇ κατ' αὐτὴν τὸ ζήτημα τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν, δι' ὃ κυρίως εἶχε συγκληθῆ ἡ συνδιάσκεψις· ἀλλ' οὔτε τὸ ζήτημα τῆς εἰρηνικῆς λύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν, τουτέστι τῆς διαιτησίας, ἐλύθη, διότι ἡ ὑπογραφεῖσα σχετικὴ σύμβασις, ἐφ' ἧς στηρίζεται τὸ διαιτητικὸν δικαστήριον τῆς Χάγης, δὲν καθιέρωσεν ὑποχρεωτικὴν τὴν εἰς τοῦτο προσφυγήν. Οὐχ ἧττον ἐπετεύχθη ἡ ὑπογραφὴ συμβάσεως περὶ τῶν ἐθίμων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου καὶ περὶ ἐφαρμογῆς εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον τῆς περὶ τραυματιῶν συμβάσεως τῆς Γενεύης. Καίτοι ἡ πρώτη συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης ἀπέτυχεν ὡς πρὸς τὰ ζητήματα ἀφοπλισμοῦ καὶ διαιτησίας, ἐν τούτοις ἀποτελεῖ σπουδαῖον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ διεθνοῦς δικαίου, διότι τὰ μέγιστα συνετέλεσεν αὕτη εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἡ Ἑλλὰς ἀντεπροσωπεύθη εἰς ταύτην ὑπὸ τοῦ Ν. Δεληγιάννη.

2) *Δευτέρα*. Αὕτη προεκλήθη τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Ρωσίας, ἥτις καὶ ἐκοινοποίησε τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τῆς συνδιασκέψεως (6 Ἀπριλίου 1906), ὅπερ περιελάμβανε τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς συνδιασκέψεως τοῦ 1899 καὶ τὴν ἐκπόνησιν συμβάσεως ἀφορώσης τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην σύνοδον εἰρήνης ἀντεπροσωπεύθησαν 44 κράτη, ἐξ ὧν 17 ἀμερικανικά. Ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ Κλ. Ραγκαβῆς καὶ Γ. Στρέϊτ. Ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ Νελίντοβ ἡ συνδιάσκεψις ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 15 Ἰανουαρίου 1907. Διαιρεθεῖσα εἰς 4 ἐπιτροπάς, ἐπεξειργάσθη ἐπὶ μῆνας τὰ διάφορα ζητήματα καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ὑπογραφὴν (18 Ὀκτωβρίου 1907) μιᾶς δηλώσεως καὶ 13 συμβάσεων, ὧν κυριώτεραι εἶναι: αἱ περὶ εἰρηνικοῦ κανονισμοῦ τῶν διεθνῶν διαφορῶν, περὶ περιορισμοῦ χρήσεως βίας διὰ τὴν εἴσπραξιν συμβατικῶν χρεῶν, περὶ νόμων καὶ ἐθίμων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου καὶ περὶ ἱδρύσεως διεθνοῦς δικαστηρίου λειῶν. Ἐκτὸς τῶν συμβάσεων ἡ συνδιάσκεψις διετύπωσεν ὡσαύτως καὶ ὡρισμένας εὐχάς, ἀφορώσας: α) τὸν περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν· β) τὴν ἵδρυσιν μονίμου δικαστηρίου διαιτητικῆς δικαιοσύνης· γ) τὴν ἐξασφάλισιν τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων τῶν πληθυσμῶν ἐν καιρῷ πολέμου· καὶ δ) τὴν σύγκλησιν τρίτης συνδιασκέψεως εἰρήνης. Αἱ τῆς Χάγης συνδιασκέψεις ἢ εἰρήνης σύνοδοι, παρ' ὅλα τὰ γλίσχρα ἀποτελέσματά των, θεωροῦνται ὡς τὰ σπουδαιότερα γεγονότα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναπτύξεως τῶν διεθνῶν σχέσεων τῶν πολιτειῶν.

Digitized by Google

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lapradelle*, «La Conférence de la Paix» (εἰς R. G. Dr. Int. 1899, σελ. 76, 659, 831 κ. ἑξ.). – *Lapradelle-Politis*, «La deuxième Conférence de la Paix» (εἰς R. D. I. P. 1909, σελ. 85) – *Σεφεριάδου*, «Διεθνὴς δίκαιον» (σελ. 89). – *Ernest*, «L'oeuvre de la 2ème Conférence de la Paix». – *Renault*, «Les deux Conférences de la Paix 1899 et 1907». – *Brown-Scott*, «The Hague Peace Conferences». – *Debidour*, «Hist. Dipl. Europe» (τόμ. 4, σελ. 65 κ. ἑξ.). – *Albin*, «Les grands traités politiques». Σ. Φ. Ν.

— *Χάγη, Συνδιάσκεψις κωδικοποιήσεως Διεθνοῦς Δικαίου.* Ἡ πρώτη μεταπολεμικὴ συνδιάσκεψις πρὸς κωδικοποίησιν τῶν κανόνων τοῦ δημοσίου διεθνοῦς δικαίου συνῆλθε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1930 ἐν Χάγῃ. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη προητοιμάσθη ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1924, προτάσει τῆς Σουηδίας, ἀνέθεσεν εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν νομομαθῶν τὴν σύνταξιν καὶ εἰσήγησιν τῶν περὶ κωδικοποιήσεως ζητημάτων. Γενομένης τῆς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας, τρία κυρίως θέματα ἀνεδείχθησαν ὡς τὰ προσφορώτερα πρὸς κωδικοποίησιν, τὸ τῆς ἰθαγενείας, τὸ τῶν χωρικῶν ὑδάτων καὶ τὸ τῆς εὐθύνης τῶν πολιτειῶν διὰ ζημίας προσγενομένας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους των εἰς ἀλλοδαπούς, ἅτινα καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἀντικείμενον μελέτης καὶ συζητήσεως τῆς συνδιασκέψεως ταύτης. Ἀλλὰ μόνον ἡ τῆς συνδιασκέψεως ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἰθαγενείας, ἧς προήδρευσεν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος Ν. Πολίτης, κατώρθωσε νὰ καθορίσῃ τὰς γενικὰς περὶ ἰθαγενείας ἀρχάς, ἃς καὶ ἀπεδέχθη ἡ συνδιάσκεψις. Αἱ περὶ ἰθαγενείας συμβάσεις, αἵτινες βεβαίως δὲν ἔλυσαν ὅλα τὰ πολυάριθμα ζητήματα, τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν διαφόρων νομοθεσιῶν, καὶ ἃς ὑπέγραψαν τὴν 12ην Ἀπριλίου 1930 ἀντιπρόσωποι 31 κρατῶν, ὑπῆρξαν τὰ μόνα ἀποτελέσματα τῆς πρώτης ταύτης συνδιασκέψεως. Σ. Φ. Ν.

— *Χάγης, Συνδιάσκεψις κωδικοποιήσεως Ἰδιωτικοῦ Διεθνοῦς Δικαίου.* Πρὸς ἄρσιν τῶν προκυπτόντων ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν διαφόρων νομοθεσιῶν τῶν κρατῶν ζητημάτων καὶ καθιέρωσιν ὁμοιομόρφων κανόνων διεθνοῦς δικαίου συνεκλήθησαν ἐν Χάγῃ συνδιασκέψεις τῷ 1893, 1894, 1900 καὶ 1904 τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ὁλλανδίας, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν ὑπογραφὴν σχετικῶν τινων συμβάσεων, ὡς αἱ τῆς 12 Ἰουνίου 1902 περὶ ἐπιτροπείας τῶν ἀνηλίκων, περὶ γάμου καὶ περὶ διαζυγίου, καὶ αἱ τῆς 17 Ἰουλίου 1905 συμβάσεις περὶ διεθνῶν δικονομικῶν κανόνων καὶ περὶ ἀποτελεσμάτων τοῦ γάμου (προσωπικαὶ καὶ περιουσιακαὶ σχέσεις τῶν συζύγων). Σ. Φ. Ν.

Χαγιάμ *Ὀμάρ* βλ. λ. *Ὀμὰρ Χαγιάμ.*

Χαγιάσι (Hayashi), *κόμης Ταντάσου.* Ἰάπων πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης (1850—1913). Ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων Ἰαπώνων σπουδαστῶν, οἵτινες ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς ὑπὸ τῆς φιλελευθέρας κυβερνήσεως τοῦ Τοκουγκάβα. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τῷ 1868, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ μετέσχε τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ταχθεὶς πρὸς τὸ μέρος τῶν δημοκρατικῶν καὶ καταδιωχθεὶς ἕνεκα τούτου ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν. Ἀμνηστευθεὶς βραδύτερον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικήν, γενόμενος τῷ 1891 ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῷ 1896 διωρίσθη πρεσβευτὴς εἰς τὸ Πεκῖνον, ὅπόθεν τῷ 1898 μετετέθη εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ τῷ 1899 εἰς τὸ Λονδῖνον, ὅπου συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν σύναψιν τῆς ἀγγλοϊαπωνικῆς συμμαχίας καὶ ἐτιμήθη ἕνεκα τούτου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας μὲ τὸν τίτλον τοῦ κόμητος. Τῷ 1905 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Σαϊόνι, ὅταν δὲ οὗτος ἐκλήθη ὅπως σχηματίσῃ ἐκ νέου κυβέρνησιν, ἀνέλαβεν ἐν αὐτῇ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Δημοσίων Ἔργων. Ὁ Χαγιάσι θεωρεῖται εἷς τῶν ἱκανωτέρων Ἰαπώνων διπλωματῶν. Μ. Δ. Β.

χαγιάτι (τό) δημοτ., ὁ ὡς ἐξώστης πρόδομος τῆς οἰκίας: «ἔπεσε —, πήδησε ἀπὸ τὸ χαγιάτι».

Χάγκαρντ (Haggard), *σὲρ Ἐρρῖκος-Ράϊντερ.* Ἄγγλος μυθιστοριογράφος (1856—1925). Πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων του ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς ἐν Νοτίῳ Ἀφρικῇ ζωῆς του, ὅπου νέος ὢν διετέλεσε διοικητικὸς ὑπάλληλος καὶ ἀξιωματικὸς (1875—1879). Τὰ κυριώτερα τῶν μυθιστορημάτων του, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν, εἶναι: «Τσιτσάγιο καὶ οἱ λευκοὶ γείτονές του» (1882), «Ἡ κεφαλὴ τῆς μάγισσας» (1885), «Ἐκείνη» 1887), «Ἄλλαν Κουάτερμαιν» (1887), «Ὁ λαὸς τῆς ὁμίχλης» (1894) «Τὸ παιδὶ τῆς καταιγίδος» (1903), «Ὁ γέρο Ἄλλαν» (1920). Ὁ Χάγκαρντ ἠσχολήθη καὶ μὲ ζητήματα γεωργικῆς οἰκονομίας, συγγράψας: «Ἡ ἀγροτικὴ Ἀγγλία» (1902, 2 τόμ.), «Οἱ πένητες καὶ ἡ γῆ» (1905), καὶ «Ἡ ἀγροτικὴ Δανία καὶ τὰ διδάγματά της» (1911). Η. Π. Γ.

Χάγκελμπεργκ (Hagelberg) *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς Γερμανίας ἐν Βρανδεμβούργῳ, γνωστὸν ἐκ τῆς παρ' αὐτὸ νίκης τῶν Πρώσσων κατὰ τῶν Γάλλων τὴν 27 Αὐγούστου 1813. Ο. Κ.

Χάγκεν (Hagen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ζοῦστ-Μπάρμεν-Ἔμπερφελντ. Κάτ. 147.448 (1931). Ἐκ τῶν σημαντικωτέρων καὶ βιομηχανικωτέρων πόλεων τῆς Βεστφαλίας, ἔχει 14 σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀκμαίαν βιομηχανίαν, ἰδίᾳ εἰδῶν ἐκ χάλυβος, ἐργαλείων, ἠλεκτρικῶν συσσωρευτῶν καὶ χαρτοποιίας. Θ. Κ.

Χάγκεν (Hagen), *Ἀδόλφος.* Γερμανὸς μουσικὸς (1851—1917). Διετέλεσε μουσικὸς διευθυντὴς ἐν Δάντσιγκ καὶ Βρέμῃ, εἶτα δὲ διευθυντὴς ὀρχήστρας ἐν Φρειβούργῳ καὶ Ἀμβούργῳ. Τῷ 1883 ἀνέλαβε καθήκοντα μουσικοῦ διευθυντοῦ τῆς αὐλῆς τῆς Δρέσδης, ὀλίγον δὲ βραδύτερον ὠνομάσθη διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου. Ὁ Χάγκεν συνέθεσε τὸ κωμικὸν μελόδραμα: «Zwei Komponisten» καὶ τὴν ὀπερέτταν: «Schwarznäschen». Γ. Σ.

—*Χάγκεν*, ἢ *Χάαγκεν* (Hagen ἢ Haagen), *Ζόρις βὰν ντὲρ* —. Ὁλλανδὸς ζωγράφος, ἀποθανὼν ἐν Χάγῃ τῷ 1669. Διεκρίθη ὡς τοπιογράφος καὶ θαλασσογράφος. Ἐκ τῶν σῳζομένων ἔργων του ἀξιομνημόνευτα εἶναι: Δύο «Τοπία» ἐν τῷ Λούβρῳ, «Ἄποψις τῆς Γκέλντρ» (Χάγη), «Ἄποψις τοῦ Ρόνποορτ» (Ἄρνεμ), τρία ὡραῖα τοπία ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Ἄμστερνταμ κλπ. Η. Π. Γ.

Χάγκενμπαχ (Hagenbach), *Πέτρος ντὲ* —. Μέγας βάϊλος τῆς Ἀλσατίας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα (1420—1474). Διετέλεσεν ὑπαρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας Φιλίππου τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ προσβεβλητὴς ἐν Γαλλίᾳ, τῷ δὲ 1469 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Θρασέος τῆς Βουργουνδίας βάϊλος τῆς Ἀλσατίας. Κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς χώρας ταύτης ἐκστρατείαν τοῦ δουκὸς Σιγισμούνδου, συμμαχοῦντος μετὰ τῶν Ἐλβετῶν, τῶν κατοίκων τοῦ Στρασβούργου καὶ τῆς Βασιλείας καὶ τῶν Παλατίνων κομήτων, ὁ Χάγκενμπαχ, ὅστις ἦτο μισητός, λόγῳ τῆς σκληρᾶς του διοικήσεως, συνελήφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ Μπριζὰκ καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Σιγισμοῦνδον, ὅστις τὸν ἐθανάτωσε. Χ. Δ.

Χάγκεντορν (Hagedorn), *Βέρνερ.* Γερμανὸς χειρουργὸς (1831—1894). Μαθητὴς καὶ ἐπὶ διετίαν βοηθὸς τοῦ διασήμου Ἰωάννου Müller καὶ τοῦ v. Langenbeck, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1854 μὲ τὴν διατριβὴν «De forcipe Schoeleriana obstetrica» καὶ διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1853 διευθυντὴς τοῦ χειρουργικοῦ τμήματος τοῦ ἐν Μαγδεμβούργῳ νοσοκομείου. Αἱ ἐργασίαι του εὑρηνται ἐν τοῖς ἀρχείοις Langenbeck καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς γερμανικῆς χειρουργικῆς ἑταιρείας. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του φέρεται βελόνη κυρτὴ πεπλατυσμένη κατὰ τὸ χεῖλη μετὰ βελονοκατόχου, χρήσιμος διὰ πᾶσαν ραφήν. Ο. Ρ.

—*Χάγκεντορν* (Hagedorn), *Φρειδερῖκος φὸν* —. Γερμανὸς ποιητὴς (1708—1754). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Ἰένῃ. Διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη γραμματεὺς τῆς ὁλλανδικῆς πρεσβείας ἐν Λονδίνῳ. Ἔργα του: «Ὠδαὶ καὶ ᾄσματα», «Ἠθικὰ ποιήματα», «Μῦθοι καὶ μικραὶ ἀφηγήσεις» κ. ἄ. Θεωρεῖται ὁ δημιουργὸς τοῦ γερμανικοῦ κοινωνικοῦ ᾄσματος (Gesellschaftslied), μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γκαῖτε ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν δημοφιλεστέρων Γερμανῶν ποιητῶν. Λ. Κ.

Χάγκερ (Hager), *Βαλτάσαρ.* Γερμανὸς θεολόγος (1572—1629). Εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν τῷ 1593 ἐδίδαξε φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Theoria de fossilibus» (Wurzburg 1593) «Catholisch Jubelpredig» (Mainz 1597), «Widerlegung des kurtzen aber nicht schrifftmaessingen Berichts Abrahami Sculteti won der vermeiten Goetzen Bildern» (Mainz 1622), «Rettung der Ehre Gottes in Verehrung der Bilder wider Theophili Mosani Vindicias» (Mainz 1622), «Kleiner Wegweiser zum wahren Glauben» (Aschaffenburg 1625), «Collectio Confessionis Augustanae et oecumenici concilii Tridentini cum Verbo Dei» (Wurzburg 1627). Ε. Γ. Π.

Χάγκερουπ (Hagerup), *Γεώργιος-Φραγκῖσκος.* Νορβηγὸς πολιτικὸς καὶ νομομαθὴς (1853—1921). Ἐξεπαιδεύθη ἐν Ὄσλο, Γερμανίᾳ καὶ Παρισίοις καὶ τῷ 1879 κατέλαβε τὴν ἕδραν τοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ὄσλο. Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης (1893—1895) καὶ δὶς πρωθυπουργὸς (1895—1898 καὶ 1903—1905). Ἀκολούθως διετέλεσε πρεσβευτὴς ἐν Κοπεγχάγῃ (1905—1908 καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Νορβηγίας εἰς τὴν διεθνῆ διάσκεψιν τῆς Χάγης τοῦ 1907. Ὑπῆρξε διακεκριμένος νομομαθὴς καὶ συνέγραψεν: «Om Kjöb og Salg» (1883, 2α ἔκδ. 1884), «Om tradition som betingelse for overdragelse af eiendomsret til lösöre» (1884), «Om grundbögernes offentlige troværdighed» (1887), «Den norske fauteret» (1889, 2α ἔκδ. 1898), «Ret og Kultur i det nittendi Aarhunderte» (1919) κλπ. Η. Π. Γ.

Χάγκι Hagi) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας, κειμένη κατὰ τὸ ΝΔ. ἄκρον τῆς νήσου Χόνσου, 80 χλμ. πρὸς Δ. τῆς Χιροσίμα. Κάτ. 25.000. Χ. Δ.

Χάγκμπεργκ (Hagberg), *Ἰάκωβος-Θεόδωρος.* Σουηδὸς λογοτέχνης (1825—1893). Διετέλεσε καθηγητὴς τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλας (1863—1890, συγγράψας: «Περὶ τῆς κωμῳδίας τοῦ Μολιέρου» (1851), τὰς τραγῳδίας «Κάρολος ΙΒ'» (1864) καὶ «Κάρολος ΙΑ'» (1866), «Τὸ ἱστορικὸν δρᾶμα» (1866), «Ἡ σάγα τοῦ Frithjof ὡς ἐθνικὸν ποίημα τῆς Σουηδίας» (1865), «Ἡ ἀναγέννησις τῆς προσηγκιανῆς ποιήσεως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα» (1873), καὶ «Ὁ θρύλος τοῦ Ρολάνδου ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς καὶ ποιητικῆς» (1884). Μετέφρασε προσέτι εἰς τὴν σουηδικὴν τρία δράματα τοῦ Καλντερὸν καὶ τὰ σοννέτα τοῦ Πετράρχου. Η. Π. Γ.

Χάγκμποργκ (Hagborg), *Αὔγουστος.* Σουηδὸς ζωγράφος (1852—1921). Ἐξέθεσε κατὰ πρῶτον τοὺς πίνακάς του εἰς τὸ Σαλὸν τῶν Παρισίων τῷ 1876. Διεκρίθη ὡς τοπιογράφος τῶν γαλλικῶν καὶ σουηδικῶν ἀκτῶν. Ἐκ τῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Ἡ μεγάλη παλίρροια τῆς Μάγχης» (1879), «Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀγκόν», «Ὁ ἀγιασμὸς τῆς ψαρόβαρκας», «Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ψαρᾶ», «Ἡ πρωΐα στὸ Καγιέ», «Προετοιμασίαι πρὸς ἀλιείαν», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χαγκονόϋ (Hagonoy) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Φιλιππίνων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μπουλακὰν τῆς νήσου Λουθών, κειμένη ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Μανίλης. Ἔχει βιομηχανίαν οἰνοπνευμάτων καὶ ὑφασμάτων. Κάτοικοι 22 000. Χ. Δ.

χαγκορνία (ἡ) (Hancornia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυνοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἰθαγενῆ τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερα εἴδη εἶναι ἡ *χαγκορνία ἡ εὐειδής* Hancornia speciosa), ἀνεπτυγμένον δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας, τοῦ ὁποίου ὁ χυμός, πυκνόρρευστος καὶ γαλακτώδης, ἐκτιθέμενος εἰς τὸν ἀέρα συμπυκνοῦται καὶ παρέχει ὕλην παρομοίαν πρὸς τὴν ἐλαστικοῦ κόμμεως. Δ. Ν. Π.

Χαδαΐδέ. Ἀραβικὴ φυλὴ τῶν Βεδουΐνων τῆς Δαμασκοῦ παρὰ τὴν Χέμς. Εἶναι κυρίως γεωργοί, ἀλλὰ καὶ φιλοπόλεμοι, μεταχειριζόμενοι ἀντὶ ἵππων ὄνους. Θ. Β.

Χαδάχα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε. 11, 5) μεταξὺ τοῦ Ἀλβάνου καὶ Κασίου ποταμοῦ. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Ο. Σ.

Χαδὴρ-Ἀγὰ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χαραυγὴ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

χάδι (τό) βλ. *χάιδι.*

Χαδίδ, Ἐλ — *[Παραλ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ἐλ-Χαδίδ.*

Χαδιστάν, *Ἀλεξὰν* (=Ἀλέξανδρος). Ἀρμένιος πολιτικός. Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετίαν δήμαρχος Τιφλίδος, μετὰ δὲ τὴν μπολσεβικικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν εἰρήνην Μπρέστ-Λιτόβσκ ἐνεπλάκη τῷ 1918 ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀρμενίας, ὡς τοιοῦτος δὲ ἀντεπροσώπευσε τὴν ἀρμενικὴν δημοκρατίαν τόσον κατὰ τὰς μετὰ τῶν Τούρκων ἰδιαιτέρας διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, ὅσον καὶ βραδύτερον ἐν Παρισίοις. Ν. Μ.

Χαδραμάουτ *[Γεωγρ.]*. Ἡ *Χατραμωτῖτις* τῶν ἀρχαίων, μέγα τμῆμα τῆς χερσονήσου τῆς Ἀραβίας, ἐκτεινόμενον εἰς τὰ νότια ταύτης, μεταξὺ τοῦ βασιλείου τῆς Ὑεμένης καὶ τοῦ Ὀμάν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς ὅρια του δὲν εἶναι καθωρισμένα (βλ. καὶ λ. *Ἀραβία*). Ν. Μ.

Χαὲν (Haën), *Ἀντώνιος ντὲ* —. Ὁλλανδὸς ἰατρὸς (1704—1776). Ἐδίδαξεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης καὶ κατέλιπε λαμπρὰς συγγραφὰς περὶ τετάνου, αἱμορροΐδων, κωλικοῦ ἐκ μολύβδου. Τὸ δεκαοκτάτομον ἔργον του «Ratio medendi in nosocomio practico Vindobonensi» (1758—1779) ἀποτελεῖ κλινικὸν χρονικὸν διαρκοῦς ἀξίας, διαπραγματευόμενον τὸ πρῶτον περὶ τῆς ἀξίας τῆς συστηματικῆς θερμομετρήσεως πρὸς διαγνωστικὸν σκοπόν, ὡς καὶ περὶ τῶν δεδομένων τῆς νεκροψίας. Ο. Ρ.

Χαὲν (Jaen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν Ἀνδαλουσίᾳ, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ. Κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Γκαναλμπουλιὸν καὶ ἔχει 31.000 κατ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπῆρξε πρωτεύουσα ἑνὸς ἐκ τῶν μικρῶν ἀραβικῶν κρατιδίων, τὰ ὁποῖα εἶχον δημιουργηθῆ ἐπὶ τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατάληψιν αὐτῆς. Ἔχει ὡραῖα μέγαρα τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀνωτέραν σχολὴν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ παράγει ἔλαιον καὶ οἴνους.

Ὁ νομὸς καταλαμβάνει τὴν ἄνω λεκάνην τοῦ Γουαδαλκιβὶρ καὶ διασχίζεται ὑπὸ τμημάτων τῶν ὀροσειρῶν Μορένα, Σεγκούρα καὶ Νεβάντα. Ἔχει ἔκτασιν 13.426 τ. χλμ. καὶ 527.000 κατ. Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ εἶναι εὔφορον, περιέχον δὲ σημαντικώτατα κοιτάσματα μολύβδου, ἀργύρου καὶ ἀντιμονίου. Μ. Δ. Β.

Digitized by Google

Χαενλάϊν (Haenlein) ***Ἐρρῖκος - Κάρολος - Ἀλέξανδρος.*** Γερμανὸς θεολόγος (1762—1829). Ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ κατόπιν ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ ἀνωτάτου προτεσταντικοῦ κονσιστορίου τοῦ Μονάχου καὶ ἐξέδωκεν ἐν Γοτίγγῃ μὲν «Observationes criticae atque exegeticae ad loca quaedam Veteris Testamenti» καὶ κατόπιν ἐν Ἐρλάγγῃ: «Handbuch der Einleitung in die Schriften des neuen Testaments» εἰς 3 τόμους (1794), «Commentarius in Epistolam Judae» (1796) κλπ. Ε. Γ. Π.

Χάζα, Ἐλ — *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἐλ - Χάζα.*

Χαζαὲλ *[Βιβλ. Ἱστ.]*· βλ. λ. *Ἀζαήλ.*

Χαζαρᾶ *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τοῦ Ἀφγανιστάν, εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς χώρας, διασχιζομένη ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου ὀροσειρᾶς, ἥτις κατέρχεται πρὸς τὴν πόλιν Κανδαχάρ. Ν. Μ.

Χαζαρᾶ (οἱ). Λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς, κατοικῶν εἰς τὸ Ἀφγανιστάν. Ν. Μ.

Χαζαρία, ἡ ***Χοζαρία*** *[Γεωγρ.]*. Κράτος τῆς Ταυρίδος διατηρηθὲν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, συγκροτηθὲν ὑπὸ τῶν *Χαζάρων* (βλ. λ.).

Χαζάροι (οἱ). Ἀρχαῖος τουρκικὸς λαός. Τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα κατῴκουν περὶ τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα, μεταξὺ Κασπίας καὶ Μαύρης θαλάσσης, τῷ δὲ 634 κατέκτησαν ἀπὸ τῶν Ἀβάρων τὴν μεσημβρινὴν Ρωσίαν μέχρι τοῦ Δνειπέρου καὶ Ὄκα. Διεξῆγον εὐρύτατον ἐμπόριον καὶ ἦσαν φίλοι, ἐνίοτε δὲ καὶ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων· ἐβοήθησαν τὸν Ἡράκλειον εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τῶν Περσῶν (626), καὶ μετὰ τοῦ Λέοντος τοῦ ΣΤ' ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Βουλγάρων· ἐπίσης συνετέλεσαν εἰς τὸν ἐκθρονισμὸν καὶ τὴν παλινόρθωσιν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β'. Οἱ Χαζάροι ὑπέταξαν πάσας τὰς χώρας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ρᾶ μέχρι τοῦ Εὐξείνου, τῆς Μαιώτιδος καὶ τῆς Ταυρίδος καὶ ἵδρυσαν ἴδιον κράτος, ἐζήτησαν δὲ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου ἐπιδεξίους ἀρχιτέκτονας καὶ ἔκτισαν παρὰ τὸν Τανάϊν τὸ φρούριον Σάρκελ. Εἰδωλολάτραι κατ' ἀρχάς, μετέστησαν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν τὸν Η' αἰῶνα, ἀλλ' ἐπανῆλθον ὕστερον εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν· πολλοὶ τούτων ἔγιναν Χριστιανοί, μάλιστα τὸν Θ' αἰῶνα. Τὸ κράτος τῶν Χαζάρων κατεστράφη τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἔκτοτε δὲ οὗτοι δὲν ἀνεφάνησαν εἰς τὴν ἱστορίαν. Χ. Κ. ΑΝ.

Χάζε, ἡ ***Χάαζε*** (Hase, ἢ Haase) *[Γεωγρ.]* Ποταμὸς τῆς Γερμανίας, παραπόταμος τοῦ Ἔμς, συμβάλλων εἰς αὐτὸν παρὰ τὸ Μέππεν μετὰ ροῦν 150 χλμ. Χ. Δ.

Χάζε (Hase), ***Κάρολος-Αὔγουστος φὸν —***. Γερμανὸς προτεστάντης θεολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1800 ἐν Στάϊνμπαχ τῆς Σαξονίας καὶ ἀποθανὼν τῷ 1890 ἐν Ἰένῃ. Ἐσπούδασεν ἐν Λειψίᾳ καὶ Ἐρλάγγῃ, ἐγένετο δὲ τῷ 1823 ὑφηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης. Τῷ 1829 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, τῷ δὲ 1830 ἔκτακτος καὶ τῷ 1836 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς θεολογίας εἰς Ἰέναν. Ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τούτῳ ἐδίδαξε μέχρι τέλους τοῦ βίου του, συντελέσας διὰ τοῦ ὀνόματός του εἰς τὴν διαφήμησιν τοῦ πανεπιστημίου τούτου. Σκοπὸς τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ διαλλαγὴ τοῦ ἱστορικῶς διαμεμορφωμένου ἐκκλησιαστικοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν νεωτέραν μόρφωσιν. Τὰ ἔργα του περιέχουσιν ἐσωτερικήν τινα σύνδεσιν τῆς ἱστορικῶς καθιερωμένης εὐσεβείας (Pietät) πρὸς τὴν ὀρθολογιστικὴν κριτικήν, καταπολεμοῦντα συγχρόνως πάντα ἀνόσιον καὶ ἀναίσθητον ὀρθολογισμὸν (Rationalismus) καὶ πάντα θρησκευτικὸν δογματισμόν. Τὰς θεολογικάς του δοξασίας διετύπωσε συστηματικῶς μὲν καὶ ἐπιστημονικῶς ἐν τῷ «Ἐγχειριδίῳ τῆς εὐαγγελικῆς ἢ προτεσταντικῆς δογματικῆς» του (Στουττγάρδη 1825, ἔκτοτε πολλαὶ ἐκδόσεις), δημωδέστερον δὲ ἐν τῇ «Γνώσει ἢ προτεσταντικῇ διδασκαλίᾳ πίστεως» (τὸ πρῶτον εἰς 3 τόμους, ἐν Λειψίᾳ 1827—1829 ἐκδοθείσῃ). Πλεῖστα εἶναι τὰ ἄλλα συγγράμματά του, ἐξ ὧν μνημονευτέα ἡ «Δογματικὴ τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας» (Λειψία 1827), προκαλέσασα ἀτελευτήτους συζητήσεις μὲ τὸν Röhr, τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν εἰς τὰ «Θεολογικὰ ἐριστικὰ συγγράμματά» του (3 τεύχη, Λειψία 1834—1837). Ἐξέδωκεν ἐπίσης: «Libri Symbolici ecclesiae evangelicae» (1827) καὶ «Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ» (1829), τὸ ὁποῖον ἐπανεξεδόθη ὡς «Ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ» (1875 καὶ πολλάκις), ὅπερ χαρακτηρίζει λεπτὴ καὶ εὐσεβὴς κριτική. Ἡ κυρία ὅμως καὶ ἀναμφισβήτητος ἀξία τοῦ Χάζε ἔγκειται ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, ἐν ᾗ διακρίνεται διὰ τὴν λεπτὴν αἰσθητικήν του ἀντίληψιν καὶ διὰ τὸν μεγαλοφυᾶ τρόπον, καθ' ὃν ἀντιλαμβάνεται καὶ ἐξετάζει τὰ γεγονότα. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» του (Kirchengeschichte Lehrbuch für akademische Vorlesungen», ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον τῷ 1834, ἀριθμοῦσα δὲ ἔκτοτε πλείστας ἐκδόσεις, θαυμάζεται διὰ τὴν ζωηρὰν παράστασιν. Μὲ εὐρυτέραν βάσιν συνέγραψε τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῇ βάσει πανεπιστημιακῶν παραδόσεων», ἧς ἐξέδωκεν αὐτὸς μόνον τὸν πρῶτον τόμον (1885), τὰ δὲ ἐπίλοιπα αὐτῆς μέρη ὁ G. Krüger (1890—1893, καὶ νεώτεραι ἐκδόσεις). Ἐκ πλήθους ἄλλων ἱστορικῶν μονογραφιῶν του μνημονευτέαι ἐνταῦθα αἱ ἑξῆς: «Neue Propheten: Jungfrau von Orleans, Savonarola das Reich der Wiedertäufer» (τεύχη 1—3, τὸ πρῶτον ἐκδοθέντα 1851), «Franz von Assisi» (1856), «Das geistliche Schauspiel» (1858). «Τὸ ἐγχειρίδιον προτεσταντικῆς πολεμικῆς κατὰ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας» καθάπτεται μὲν ὀξέως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐξαίρει ὅμως ἰδιαιτέρως τὸ χριστιανικὸν περιεχόμενον τοῦ καθολικισμοῦ. Ἔκδοσιν τῶν ἁπάντων αὐτοῦ εἰς 12 τόμους (Λειψία 1890—1893) παρεσκεύασαν οἱ υἱοί του μετὰ τοῦ καθηγητοῦ G. Krüger. Τὰ ἀπομνημονεύματά του συνέγραψεν εἰς τὰ βιβλία Ideale und Irrtümer (Λειψία 1872), διὰ τὴν ἐποχὴν μέχρι τῆς εἰς Ἰέναν μετοικήσεώς του. Μετ' αὐτὰ ἔρχονται τὰ «Annalen meines Lebens», ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του *Καρόλου Ἀλφρέδου* (ἐν Λειψίᾳ 189). Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Karl Steinbach* ἐξέδωκε τὸν «Ἕλληνα Ροβινσῶνα» καὶ τὸ «Ἡ Σαξονία καὶ αἱ ἐλπίδες της» (Λειψία 1830). Ι. Ε. Κ.

—**Χάζε** (Hase), ***Κάρολος-Βενέδικτος.*** Γάλλος φιλόλογος, γερμανικῆς καταγωγῆς, συγγενὴς τοῦ *Καρόλου Αὐγούστου*, γεννηθεὶς ἐν Sulza τῆς Σαξονίας τῷ 1780 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1864. Σπουδάζων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης, ἐγνώρισεν ἐκεῖ πολλοὺς Ἕλληνας, ἐν οἷς καὶ τὸν Δρόσον Μανσόλαν, παρ' οὗ καὶ ἐδιδάχθη τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐν Ἰένῃ ἐξέμαθε καὶ τὴν Ἀραβικήν. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διαπνεόμενος ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ γνωρίσῃ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων καὶ τὸν γαλλικὸν πολιτισμόν, ἦλθε τῷ 1801 εἰς Παρισίους, διανύσας πεζὸς τὸ μεταξὺ Βαϊμάρης καὶ Παρισίων διάστημα. Ἐν Παρισίοις ἐσχετίσθη μὲ πολλοὺς Γάλλους φιλολόγους, ἐν οἷς ὁ Villoison ὅστις καὶ ἐβοήθησε τὸν πένητα Χάζε εἰς τὸ νὰ συντηρηθῇ μὲν κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ καὶ νὰ στερεωθῇ καὶ προαχθῇ εἰς λαμπρὰν σταδιοδρομίαν ἐν μέσῳ τοῦ τότε ἐν Παρισίοις λαμπροῦ ἐπιστημονικοῦ περιβάλλοντος. Ἐν Παρισίοις ἐγνώρισε καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἕλληνας, ἐν οἷς ὁ Κοραῆς καὶ πρὸ πάντων ὁ Κοδρικᾶς, ὅστις πρῶτος συνέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν Villoison. Τῷ 1812 προσελήφθη, τῇ συστάσει τοῦ Villoison, ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ὁρτενσίας καθηγητὴς τοῦ υἱοῦ της Ναπολέοντος-Λουδοβίκου, τοῦ μετὰ ταῦτα μεγάλου δουκὸς τῆς Κλέβης, καὶ Λουδοβίκου-Ναπολέοντος τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'. Τῷ 1825 ἀνετέθη εἰς αὐτὸν νὰ καθορίσῃ τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα, ἅτινα ἡ Γαλλία εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τὸ Βατικανὸν καὶ τὰ ὁποῖα ὤφειλον, κατὰ τὴν συνθήκην, νὰ ἐπιστραφῶσιν εἰς τὸν πάπαν. Τὴν λεπτὴν ταύτην καὶ δύσκολον ἐργασίαν ἐξετέλεσε μετὰ τοιαύτης ἐπιτηδειότητος καὶ τέχνης, ὥστε τῷ 1816 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς παλαιογραφίας καὶ νεοελληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν École des langues orientales vivantes. Τῷ 1824 προσελήφθη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ γραμμάτων, βραδύτερον (1830) διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γερμανικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῇ πολυτεχνικῇ σχολῇ καὶ τῷ 1832 τοποθετεῖται εἰς τὸ τμῆμα τῶν χειρογράφων τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης. Τέλος τῷ 1852 ἀνέλαβε τὴν χάριν αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν ἕδραν τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς ἐν τῇ Faculté de lettres. Τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέφθη τῷ 1837, πιθανῶς δὲ διέμεινεν ἐν αὐτῇ περὶ τὰ δύο ἔτη, ἐγένετο δὲ δεκτὸς μετ' ἐξαιρετικῶν τιμῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Πολὺ πρὸ τῆς ἐπισκέψεώς του ταύτης, ἤδη τῷ 1829, εἶχεν, ἐντολῇ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, συντάξει καὶ δώσει εἰς τὴν γαλλικὴν ἀποστολὴν τῆς ἐξερευνήσεως τῆς Πελοποννήσου πάσας τὰς ἀναγκαίας γεωγραφικάς, ἀρχαιολογικὰς καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του μνημονευτέα ἐνταῦθα ἡ ἔκδοσις Λέοντος τοῦ Διακόνου (Παρίσιοι 1819) μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως καὶ ἀξιολόγων σημειώσεων λατινιστὶ συντεταγμένων. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐγένετο τῇ συνδρομῇ τῆς γαλλικῆς καὶ πρωσσικῆς κυβερνήσεως, ἀνετυπώθη δὲ ἡ σπανιωτάτη αὕτη σήμερον ἔκδοσις εἰς τὸ ἐν Βόννῃ ἐκδοθὲν «Corpus» τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Τῷ 1823 ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τὸν «Βαλέριον Μάξιμον» (εἰς δύο τόμους) καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τὸ περὶ «Διοσημιῶν» Ἰωάννου τοῦ Λυδοῦ. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐθαυμάσθη διὰ τὴν ἔξοχον κριτικὴν δεινότητα τοῦ συγγραφέως, καταλαβόντος διὰ ταύτης ὑψίστην θέσιν ἐν τῇ τότε φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ. Τῷ 1828 ἐξέδωκεν εἰς δύο τόμους τὸν «Συνησίων». Σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ συμβολή του εἰς τὴν «Journal des Savants», τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁποίας εἶχε μετ' ἄλλων Γάλλων λογίων ἐπὶ πολλὰ ἔτη, εἰς τὴν «Journal Asiatique», κ.τ.λ. Μεγίστη, ἂν καὶ οὐχὶ τόσον καταφανής, ἐργασία του ὑπάρχει διεσκορπισμένη εἰς τὴν νέαν, ὑπὸ τοῦ Didot ἐπιχειρηθεῖσαν, ἔκδοσιν τοῦ «Θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου. Τῆς ἐκδόσεως τούτης τοῦ «Θησαυροῦ» ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς μόνος, βραδύτερον δέ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν Γουλιέλμου καὶ Λουδοβίκου Dindorf, ὁ κυριώτατος ὁδηγὸς καὶ δημιουργός. Ὁ Χάζε συνετέλεσε σπουδαίως μετὰ ἄλλων Γερμανῶν φιλολόγων, οἵτινες τότε ἔζων ἐν Παρισίοις, εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, ἐκδηλουμένην καταφανέστατα εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς μνημειώδους συλλογῆς τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Didot.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Χάζε εἰς τὴν Ἑλλάδα (ὁ Χάζε ἔγραφεν αὐτὸ εἰς ἰδιόρρυθμον ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν) ἐδημοσίευσεν ὁ *Ἀλ. Ραγκαβῆς* εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον Βρετοῦ» 1868 (σελ. 76—83). Σπουδαῖον βοήθημα διὰ τὰ πρῶτα ἐν Παρισίοις ἔτη του εἶναι αἱ ὑπὸ τοῦ *O. Heine* ἐκδοθεῖσαι: «Briefe von der Wanderung und aus Paris von Karl Benedict Hase» (Λειψία 1894). Πρβλ. περαιτέρω «Nouvelle Biographie Générale» τόμ. 23 (1861), σελ. 507—509 (γραφὲν ζῶντος ἤδη τοῦ Χάζε) καὶ *M. Guigniaut* «Notice historique sur la vie et les travaux de Charles-Benoist Hase» (ἐν Mém. de l' Inst. Nat. de France, Acad. des Inscr. et Belles-lettres, τόμ. 27, ἐν Παρισίοις 1877, σελ. 247—273).— *Hermann Rossow*, «Zur Erinnerung an Karl Benedict Hase», ἐν Weimarische Beiträge zur Literatur und Kunst ἐν Βεϊμάρῃ, 1865, σελ. 145—154).—*Σωκρ. Κουγέα*, «Ὁ Χάζε εἰς τὴν Ἑλλάδα» (ἐν τῇ «Νέᾳ Ἑστίᾳ» 933, σελ. 531) καὶ *Ἰωάν. Καλιτσουνάκι* «Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ Κάρολος Βενέδικτος Χάζε» (ἐν τοῖς πρακτ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 8 (1933), σελ. 49—69). Ι. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

χάζεμα (τό)· δημοτ., τὸ νὰ χαζεύῃ, τὸ νὰ παρατηρῇ τις ἐδῶ κι' ἐκεῖ: «δὲν ἀδειάζει ἀπὸ τὸ χάζεμα».

Χάζεμπρουκ (Hasebroek ἢ Hasebröck), ***Ἰωάννης - Πέτρος.*** Ὀλλανδὸς συγγραφεὺς (1812—1896). Ὑπῆρξεν ἱεροκήρυξ, ἐξέδωκε δὲ πολλοὺς τόμους ποιημάτων, τὸ ἔργον «Ἀλήθεια καὶ ὄνειρα ὑπὸ Ἰωνάθαν» (1840), ἀποτελοῦν συλλογὴν εὐθυμογραφημάτων, ἅτινα θεωροῦνται ὡς τὸ πρότυπον τοῦ ὀλλανδικοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἓν τῶν δημοφιλεστέρων ἐν Ὀλλανδίᾳ, μεταφρασθὲν εἰς διαφόρους γλώσσας. Μ. Δ. Β.

Χαζενκλέβερ (Hasenclever), ***Βάλτερ.*** Γερμανὸς ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1890. Ὡς λυρικὸς ποιητὴς ἀνήκει εἰς τὴν ἐξπρεσσιονιστικὴν σχολήν. Ἔγραψε ποιήματα («Θάνατος καὶ ἀνάστασις»), διηγήματα («Ἡ πανώλη») καὶ πρὸ πάντων δράματα, ἐξ ὧν κυριώτερα «Ὁ υἱός», «Ὑπερπέραν», «Οἱ ἄνθρωποι», «Ὁ λυτρωτής», «Γάμοι γίνονται στὸν οὐρανὸ» καὶ μία τολμηρὰ διασκευὴ τῆς σοφοκλείου «Ἀντιγόνης», ἐν ᾗ συνδέει πρὸς τὸν ἀρχαῖον μῦθον τὰς συγχρόνους φιλειρηνικὰς ἰδέας. Ὁ Χαζενκλέβερ, ὅστις ἀνήκει πολιτικῶς εἰς τὴν ἀριστεράν, θεωρεῖται εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς τελευταίας λογοτεχνικῆς γενεᾶς ἐν Γερμανίᾳ. Λ. Κ.

χαζεύω· βλέπω, παρατηρῶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διὰ νὰ περάσω τὴν ὥρα μου, παρατηρῶ κάπου ἀφηρημένος: «κάθεται ὅλη μέρα 'ς τὸ παράθυρο καὶ χαζεύει».

χάζι (τό)· δημοτ., διασκέδασις, τέρψις τῶν ὀφθαλμῶν: «πᾶμε 'ς τὸ πανηγύρι νὰ κάμωμε χάζι»· || «ἔχει χάζι νὰ μᾶς ἔρθῃ ἄξαφνα» ἄλλως «ἔχει γοῦστο —».

Χαζιράκης. Ὄνομα κρητικῆς οἰκογενείας ἐκ Λάκκων, ἧς ἐπιφανέστερα μέλη ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς:

—1) ***Νικόλαος ἢ Ἀναγνώστης.*** Ἐγεννήθη τῷ 1806, νεώτατος δὲ συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν 1821—1830. Διέπρεψεν εἰς πλείστας μάχας, τραυματισθεὶς κατ' ἐπανάληψιν. Συμμετέσχεν ὡσαύτως ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὰς ἐπαναστάσεις 1833, 1841, 1858 καὶ 1866—1869.

—2) ***Ἐμμανουήλ.*** Ὁπλαρχηγός, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1830. Συμμετέσχεν ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὴν ἐπανάστασιν 1866, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη τετράκις, καὶ τέλος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην Κεραμειῶν (Ἀποκορώνου) κατ' Ἀπρίλιον 1867.

—3) ***Γεώργιος.*** Ὁπλαρχηγός, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν 1866—1869, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη δίς. Συμμετέσχεν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐπανάστασιν 1878 καὶ 1889, καθ' ἣν καὶ ἐφονεύθη.

—4) ***Μιχαήλ.*** Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις 1866—1869, 1878, 1889 καὶ 1895—1897, καθ' ἣν ἐξελέγη πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν συνέλευσιν. Διετέλεσε βουλευτὴς ἐκ τῇ κρητικῇ βουλῇ.

—5) ***Ἐμμανουήλ.*** Ἀνώτερος γενικὸς ἀρχίατρος, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1880 εἰς Μεσκλὰ τῆς Κρήτης. Συμμετέσχεν εἰς τοὺς πολέμους 1912—1913 καὶ 1917—1922. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1929. Ν. ΚΛΣ

χαζίρι (ἄκλιτον)· ἕτοιμος: «εἶμαι χαζίρι».

Χάζλετον (Hazleton) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πενσυλβανίας. Κάτ. 32.277. Ἔχει ἀνωτέρας τε-

Digitized by Google

χνικὰς σχολὰς καὶ **εἶναι τὸ κέντρον** σημαντικῆς περιοχῆς μεταλλείων ἀνθρακίτου. Μ. Δ. Β

Χάζλι (Hasli) *[Γεωγρ.]*. Κοιλὰς τῆς Ἑλβετίας ἐν τῷ Βερνικῷ Ὄμπερλαντ, διασχιζομένη ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ Ἄαρ, ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῆς ἐκροῆς αὐτοῦ ἐν τῇ λίμνῃ Μπρίεντς. Ἔχει μῆκος 60 χλμ., περιβάλλεται δὲ ὑπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῶν Βερνικῶν Ἄλπεων (Βάττερχορν, Σρέχχορν κλπ.) καὶ εἶναι πλουσία εἰς παγετῶνας. Χ. Δ.

Χαζναντὰρ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χρυσοχώραφα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σερρῶν.

—**Χαζναντὰρ** *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Χαρμιόνη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Χαζντέου (Hasdeu), ***Μπογντὰν - Πετριτσεῖκου.*** Ρουμᾶνος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1836—1907). Ἐσπούδασεν ἐν Χάρκωβ καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ λυκείῳ τοῦ Ἰασίου καὶ βιβλιοθηκάριος τοῦ ἐν αὐτῷ πανεπιστημίου. Βραδύτερον διωρίσθη διευθυντὴς τῶν ἀρχείων τοῦ κράτους καὶ κατέλαβε πρῶτος τὴν τότε ἱδρυθεῖσαν ἕδραν τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βουκουρεστίου (1878). Τῷ 1857 εἶχεν ἐκδώσει τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν «Romînia» καὶ κατόπιν τὰ περιοδικὰ «Foia de istoria romîna» καὶ «Lumina» (1862). Τῷ 1867 ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ ἵδρυσε τὸ πολιτικὸν περιοδικὸν «Columna lui Trajan», ὅπερ κατόπιν μετέτρεψεν εἰς φιλολογικόν, βραδύτερον δὲ ἐξέδωσεν ἐπίσης τὸ περιοδικὸν «Revista Noua». Κυριώτερα αὐτοῦ ἔργα εἶναι: «Istoria critica a Ramînilov din ambile Dacû in sec. XIV» (1874), «Ἱστορία τοῦ βοεβόδα Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ» (1865), «Ἱστορικὸν ἀρχεῖον τῆς Ρουμανίας» (1865—1869), «Κριτικὴ ἱστορία τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ» (1874), «Ἀρχαὶ συγκριτικῆς φιλολογίας» (1875), «Ἀποσπάσματα τῆς ἱστορίας τῆς ρουμανικῆς γλώσσης» (1876), «Παλαιογραφικαὶ καὶ γλωσσολογικαὶ μελέται περὶ τῆς ρουμανικῆς γλώσσης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1550 καὶ 1600» (1878—1882). Εἰς τὸν Χαζντέου ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἡ σύνταξις καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ μεγάλου λεξικοῦ τῆς ρουμανικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸν τίτλον «Etymologicum magnum Romaniae» (1886—1898). Ὁ Χαζντέου ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρουμανίας καὶ ἐδημοσίευσε καὶ τινα ποιήματα λυρικά, καθὼς καὶ δύο δράματα, τὰ «Razvan Vada» καὶ «Princesa Ruxandra». Μετὰ τὸν θάνατον τῆς θυγατρός του Ἰουλίας (1869—1888), ἡ ὁποία ἐξέδωσε τρεῖς συλλογὰς ποιημάτων γαλλιστί, ὁ Χαζντέου ἐπεδόθη καὶ εἰς πνευματιστικὰ πειράματα, γράψας καὶ σχετικάς τινας μελέτας. Μ. Δ. Β.

χαζομάρα (ἡ)· δημοτ., τὸ γνώρισμα τοῦ χαζοῦ, ἀφηρημάδα, ἔλλειψις προσοχῆς ἢ παρακολουθήσεως: «τί χαζομάρα μὲ ἔρηξε καὶ δὲν τὸ κατάλαβα».

Χαζὸν (Hazon). Ἡ πέμπτη τῶν δώδεκα θεοτήτων τῆς σλαυϊκῆς μυθολογίας.

χαζός,—ή,—ό δημοτ., ἀφηρημένος, ἀπρόσεκτος, νωθρὸς τὴν διάνοιαν, ἀνόητος: «εἶναι πολὺ χαζός, δὲν ξεύρει τί τοῦ γίνεται».

Χάθα Γιόγκα (Hatha Yoga). Ἰνδικὴ σχολὴ ἢ μέθοδος, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἕνωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγὼ μετὰ τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως διὰ τῆς πλήρους αὐτοκυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φυσικῆς, ἀστρικῆς καὶ κατωτέρας πνευματικῆς του ζωῆς. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην προέχει τὸ νὰ καταστῇ ὁ ἄνθρωπος ἱκανός, ὥστε αὐτενεργῇ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ του σώματος, ὥστε νὰ ἐνασκῇ πλήρη ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ἰδίας του βουλήσεως ἢ τῆς συνειδήσεώς του. Νὰ δύναται, ἐπὶ παραδείγματι, νὰ κανονίζῃ ἢ νὰ σταματᾷ κατὰ βούλησιν τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας του: Οὕτω κατὰ τοὺς Ἰνδοὺς ἀποκρυφολόγους ἐπιτυγχάνεται βαθμηδὸν ἡ ἐπέκτασις τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων ὀργάνων τῶν ἄλλων πεδίων ἤτοι τοῦ ἀστρικοῦ, τοῦ αἰθερικοῦ κλπ. Ἡ πρακτικὴ ἐξάσκησις τῆς Χάθα Γιόγκα, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ Ἰνδοὶ φακίραι, συνίσταται ἀπὸ ἰδιαζούσης φύσεως σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ ἰδιαίτερον τρόπον ἀναπνοῆς. Η. Π. Γ.

Χάθρας (Hathras) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Βρεταννικῶν Ἰνδιῶν, πρωτεύουσα ὁμωνύμου διοικητικῆς περιφερείας τῆς διοικήσεως Ἄλιγκαρ τῶν Ἡνωμένων Ἐπαρχιῶν. Εἶναι κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν καὶ σημαῖνον ἐμποροβιομηχανικὸν κέντρον. Κάτ. 37.854. Ἡ διοικητικὴ περιφέρεια ἔχει ἔκτασιν 725 τ. χλμ. καὶ 210.936 κατοίκους. Χ. Δ.

Χαίβερνικ (Haevernick), ***Ἐρρῖκος-Ἀνδρέας-Χριστόφορος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1811—1815). Σπουδάσας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Λειψίας καὶ τῆς Χάλλης θεολογίαν καὶ τὰς σημιτικὰς γλώσσας, ἐδίδαξεν ἐν Γενεύῃ, Ροστὸκ καὶ Καινιξβέργῃ καὶ ἐξέδωκε πάμπολλα ἔργα, ὧν γνωστότερα εἶναι: «Commentar über das Buch Daniel» (1832), «Handbuch der historisch-kritischen Einleitung in das Alte Testament» εἰς 2 τόμους (1836—1844), ὁ δὲ 3ος, συμπληρωθεὶς ὑπὸ Keil, ἐξεδόθη ἐν Ἐρλάγγῃ τῷ 1849, «Commentar über den Propheten Ezechiel» (1843). Ε. Γ. Π

Χαίβερχιλ (Haverhill) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσέττης, εἰς ἀπόστασιν 52 χιλμ. βορείως τῆς Βοστώνης. Κάτ. 56.399. Εἶναι σημαντικὸν κέντρον βιομηχανίας ὑποδημάτων, Ἔχει ὡραῖον δημαρχεῖον, βιβλιοθήκην, τρία ἄσυλα, νοσοκομεῖα καὶ εἶναι ἕδρα τῆς Ἀκαδημίας Μπράννφορντ. Μ. Δ. Β.

Χάϊγερμανς (Heijermans), ***Ἑρμᾶνος.*** Ὁλλανδὸς συγγραφεὺς (1864—1924), ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος ἐν Ὁλλανδίᾳ. Ἰσραηλιτικῆς καταγωγῆς, περιέγραψεν εἰς τὰ ἔργα του μὲ μοναδικὴν ἀκρίβειαν τὴν ζωὴν τῶν Ὁλλανδῶν Ἑβραίων. Ἔγραψεν ὑπὸ διάφορα ψευδώνυμα μυθιστορήματα, διηγήματα καὶ σχεδιάσματα, ἐξ ὧν σημαντικώτερα: «Ἡ πόλις τῶν ἀδαμάντων», «Kamertjeszonde», «Σχεδιάσματα» (19 τόμ.), «Ἐσωτερικά» κ.ἄ. Ἐπίσης συνέθεσε πλεῖστα θεατρικὰ ἔργα («Σωρὸς εὐλογίας», «Γκέττο», «Ἐργάζου καὶ προσεύχου» κ. ἄ.). Ὁ Χάϊγερμανς θεωρεῖται εἷς τῶν ἀρίστων συγχρόνων Ὁλλανδῶν συγγραφέων. Λ. Κ.

Χαὶγκ (Haig), *σὲρ **Ντώγκλας***. Ἄγγλος στρατηγὸς (βλ. λ. *Χαίηγκ* Ντώγκλας).

Χάϊγκελ (Heigel), ***Κάρολος-Αὔγουστος φὸν*** —. Γερμανὸς μυθιστοριογράφος (1835—1905). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Μονάχῳ, ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Β'. Ἔγραψε: «Βὰρ Κοχεβᾶς», «Βαλπούργη», «Γυναῖκα χωρὶς καρδιά», «Τὸ μυστικὸν τοῦ βασιλέως», «Ἡ ἱστορία μιᾶς πόλεως» καὶ «Οἱ νέοι ἅγιοι» καὶ τὰ δράματα: «Ἰωσηφίνα Βοναπάρτου», «Ἡ τσαρίνα» κ. ἄ. Χ. Δ.

—**Χάϊγκελ** (Heigel), ***Κάρολος-Θεόδωρος φὸν*** —. Γερμανὸς ἱστορικός, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1842—1915). Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου ἀπὸ τοῦ 1885 καὶ πρόεδρος τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τὸ 1904. Ἔγραψε: «Die deutschen Kaiser» (1880), «Aus drei Jahrhunderten Vorträge aus der neuern deutschen Geschichte» (1881), «Munchens Geschichte 458—1806» (1882), «Deutsche Geschichte vom Tode Friedrichs der Grossen bis zur Auslösung des alten Reich» (1891—1911, 2 τόμ.) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χαίγκεν (Haegen), ***Φερδινάνδος βὰν ντὲρ*** —. Βέλγος ἱστορικὸς (βλ. λ. *Βὰν-ντὲρ Χαῖγκεν*).

Χαίγκερστάουν (Hagerstown) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Μαίρυλαντ, 117 χλμ. ΒΔ. τῆς Βαλτιμόρης. Κάτ. 36.500 (1928). Εἶναι ἐμπορικὸν κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιοχῆς καὶ ἔχει σημαντικὰ ἐργοστάσια χημικῶν προϊόντων, αὐτοκινήτων, κατεργασίας μετάξης, χάρτου κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χαϊδὰρ-ἀγὰ-ζαδέ, *Μεχμὲτ πασᾶς.* Καπετὰν πασᾶς (ἀρχιναύαρχος) τῆς Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Γ'. Τῷ 1649 ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐνῷ διήρκει ἀκόμη ἡ κατὰ τῆς Κρήτης ἐκστρατεία τῶν Τούρκων. Μὴ κατορθώσας νὰ ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς Χανιά, ἐτράπη πρὸ τοῦ Ρεθύμνου, ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ βενετικοῦ στόλου ἐξ Ἡρακλείου ἐτράπη εἰς φυγὴν μεθ' ὅλου τοῦ τουρκικοῦ στόλου πρὸς τὴν Λέσβον, διὸ καὶ ἐπαύθη τῷ 1650. Ἐθανατώθη τῷ 1656 ἐν Σηλυβρίᾳ. Ν. Μ.

Χαϊδαρανλῆ (οἱ). Κουρδικὴ φυλὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Βάν.

Χαϊδάρι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ δήμου Ἀθηναίων τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κεῖται βορειοδυτικῶς τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὸ βουνὸν Ζαχαρίτσα καὶ ἔχει περὶ τοὺς 300 κατοίκους.

—*[Ἱστορ. Ἀγὼν.]* Περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου 1826 **συνεκροτήθη** ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἐν Ἐλευσῖνι, εἰς τὸ ὁποῖον συνεκεντρώθησαν οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος Καραϊσκάκην ἄτακτοι (σώματα τοῦ Βάσσου, τοῦ Κριεζώτη, τοῦ Στέφου, τοῦ Νοταρᾶ, ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 2.500 ἄνδρας) καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικὸς στρατὸς (δύο τάγματα πεζικοῦ, ὁ λόχος πυροβολικοῦ μετὰ 4 πυροβόλων ὀρεινῶν, ὁ λόχος Φιλελλήνων, ὁ λόχος τῶν ἀνίππων ἱππέων, ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 1.700 ἄνδρας), ἵνα ἐν καιρῷ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Ρεσὴτ πασᾶν (Κιουταχῆν) κατελθόντος ἐκ Θηβῶν τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ πολιορκοῦντος τὰς Ἀθήνας. Καθ' ὃν ὅμως χρόνον ἐγένετο ἡ συγκέντρωσις τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἐλευσῖνι, ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Κιουταχῆς, κυριεύσας τὰς Ἀθήνας, ἐπολιόρκει τὴν Ἀκρόπολιν, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχον περικλεισθῆ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Γκούραν. Ἀπεφασίσθη τότε **ἐσπευσμένη ἐκκίνησις** τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ **πορεία αὐτοῦ** κατὰ τὴν νύκτα 5—6 Αὐγούστου 1826 **πρὸς τὸ** λεκανοπέδιον Ἀθηνῶν.

Α') *1η Μάχη* (6 Αὐγούστου 1826). **Μετὰ τὴν** νυκτερινὴν πορείαν διὰ τῶν διαβάσεων τοῦ Αἰγάλεω, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Χαϊδάρι (κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὖσαν πεδιάδα, ἔχουσαν ἕνα κῆπον περιπεφραγμένον διὰ τοίχου καὶ ἐντὸς αὐτοῦ πύργον), **ἔνθα περὶ τὸ** μεσονύκτιον κατηυλίσθη. Ἐνῷ ὅμως, **διὰ τὴν** ἐπιτυχίαν τῶν Ἑλλήνων, **ἀπῃτεῖτο ἄκρα μυστικότης**, ἵνα ἡ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπίθεσις γίνῃ αἰφνιδιαστικῶς, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μεγάλης ἀριθμητικῆς μειονότητος τῶν πρώτων, δυστυχῶς, λόγῳ ἀσκόπων πυροβολισμῶν, ὄχι μόνον ἀπεκαλυφθη ἡ ἄφιξις ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ κατεδείχθη σαφῶς ἡ θέσις του. Ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλε τὴν χαραυγὴν τῆς 6ης Αὐγούστου ἱππεῖς τινας πρὸς ἀναγνώρισιν, ἣν ἀντιληφθέντες οἱ Ἕλληνες κατέλαβον ἀμέσως τὰς ἐν τῷ σχ. 1 ἐμφαινομένας θέσεις, ἕτοιμοι πρὸς μάχην (ὁ τακτικὸς στρατὸς παρέμεινεν ἐν ἀρχῇ ὡς ἐφεδρεία, κατὰ παράκλησιν τοῦ Καραϊσκάκη).

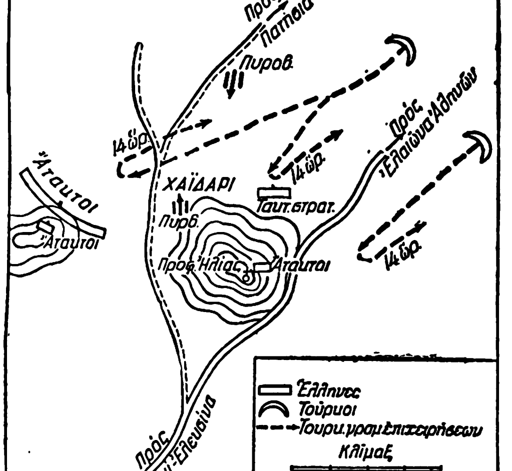

Σχ. 1. *Πρώτη μάχη παρὰ τὸ Χαϊδάρι (6 Αὐγούστου 1826).*

Περὶ τὴν 5ην ὥραν προὐχώρησεν ὁ Κιουταχῆς ἐπὶ κεφαλῆς 6.000 πεζῶν, 2.000 ἱππέων καὶ 4 πυροβόλων, εὐθὺς δ' ἀμέσως τὸ ἱππικόν, χωρισθὲν εἰς δύο φάλαγγας, ἐπετέθη κατὰ τῶν πτερύγων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ (Προφήτης Ἠλίας καὶ μεμονωμένον λόφον). Μολονότι οἱ ἄτακτοι ἀπέκρουσαν τὰς τουρκικὰς ταύτας ἐπιθέσεις, ὁ Καραϊσκάκης ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Φαβιέρον, ὅπως ἐνισχύσῃ τὰς πτέρυγας, ἰδίᾳ τὴν ἀριστεράν, καθ' ἣς ἡ ἐπίθεσις τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἐφαίνετο σφοδροτέρα. Ὁ Φαβιέρος ἔστειλεν ἐν μὲν τάγμα πρὸς τὸν μεμονωμένον λόφον, τὸν δὲ λόχον Φιλελλήνων πρὸς τὸν Προφήτην Ἠλίαν, διὰ τῶν ὁποίων ἀπωθήθη ἐξ ὁλοκλήρου τὸ τουρκικὸν ἱππικόν. Μετ' ὀλίγον κατέφθασε τὸ τουρκικὸ πεζικόν, ὅπερ χωρισθὲν εἰς δύο φάλαγγας, ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τοῦ κέντρου (κατὰ τοῦ κήπου τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη), ἐνῷ τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν ἐτάχθη εἰς τὴν ἐν τῷ σχ. 1 ἐμφαινομένην θέσιν. Τὸ τουρκικὸν πεζικὸν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ πολὺ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς θέσεις, ὁπότε ἐζητήθη ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἡ παρέμβασις τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, δι' οὗ καὶ κατωρθώθη ἡ συγκράτησις τῶν ἑλληνικῶν θέσεων καὶ ἡ ἀπώθησις τῶν Τούρκων. Ὁ Φαβιέρος ἐζήτησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς Τούρκους, ἵνα ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας· καίτοι ὅμως ἀνέλαβε πρὸς στιγμὴν τοιαύτην δρᾶσιν, ἐξηναγκάσθη μετ' ὀλίγον νὰ τὴν ἀνακόψῃ, διότι δὲν παρηκολουθήθη ὑπὸ τῶν ἀτάκτων. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἀπώλεσαν οἱ μὲν Ἕλληνες περὶ τοὺς 30 ἄνδρας, οἱ δὲ Τοῦρκοι περὶ τοὺς 200, δύο σημαίας καὶ πλείστους ἵππους. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν καὶ τὴν φυγὴν τῶν Τούρκων τὰ πυροβόλα των θὰ περιέπιπτον ἀφεύκτως εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν οὗτοι δὲν ἐξελαμβάνοντο τὰ κιβώτια τῶν πυρομαχικῶν ὡς χρηματοκιβώτια τοῦ στρατοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα ἐστράφησαν οἱ ἄτακτοι, ἵνα τὰ λαφυραγωγήσωσι. Χαρακτηριστικὸν τῆς μάχης ταύτης εἶναι ὅτι, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Καραϊσκάκη, οἱ μὲν ἄτακτοι ἀνέλαβον τὴν δρᾶσιν τῶν ἀκροβολιστῶν, ὁ δὲ τακτικὸς στρατὸς τὴν τῶν φαλάγγων ἐφόδου (ναπολεόντειος τακτική).

Β') *2α Μάχη* (8 Αὐγούστου 1826). **Οἱ Ἕλληνες,** μετὰ τὴν νίκην τῆς 6ης Αὐγούστου, **ἀπεφάσισαν** νὰ μετασταθμεύσωσιν εἰς Πειραιᾶ, **ἵνα τροφοδοτῶνται καλύτερον· ἐνῷ ὅμως ἦσαν ἕτοιμοι πρὸς** ἐκκίνησιν, κατὰ τὴν νύκτα 7—8 Αὐγούστου, **ἐλήφθη** πληροφορία ὅτι ὁ **Κιουταχῆς, ἀπογοητευθεὶς**

Digitized by Google

λόγῳ τῆς ἥττης του, ἀπεφάσισε ν' ἀποχωρήσῃ ἐξ Ἀττικῆς· ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην κατάστασιν ἐπεβάλλετο ἡ παραμονὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς Χαϊδάρι, ἵνα ἐκεῖθεν προσβάλωσιν ἐκ τῶν νώτων τὸν ποχωροῦντα τουρκικὸν στρατόν. Ἐνῷ οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ἔφθασεν ἐξαίφνης εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐνίσχυσιν ὁ ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ πασᾶν τουρκικὸς στρατὸς (3.000 πεζοὶ καὶ 500 ἱππεῖς), προερχόμενος ἐκ Χαλκίδο . Ὁ Κιουταχῆς μεταπεισθεὶς ἀπεφάσισεν ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀποχωρήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ νέου κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν 8ην Αὐγούστου. Καίτοι οἱ Ἕλληνες διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀφίξεως τουρκικῆς ἐνισχύσεως καὶ τῆς νεω-

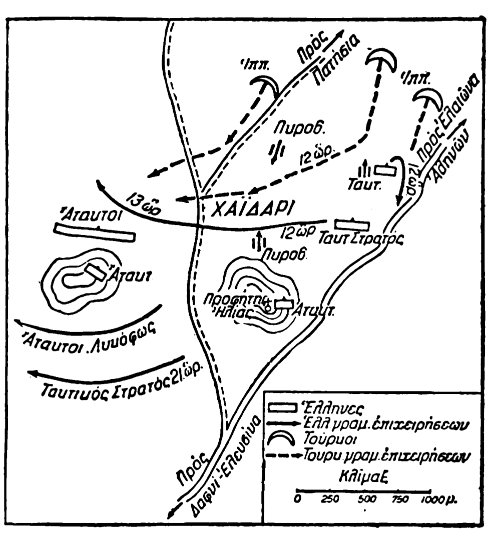

Σχ. 2. *Δευτέρα μάχη παρὰ τὸ Χαϊδάρι (8 Αὐγούστου 1826).*

τέρας ἀποφάσεως τοῦ Κιουταχῆ, ἐν τούτοις ἐτάχθησαν ἐπὶ τῶν ἰδίων περίπου θέσεων τῆς 6ης Αὐγούστου (ὠχυρώθησαν μάλιστα ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτῶν), διὰ νὰ εἶναι ἕτοιμοι εἰς πᾶν ἀπρόοπτον· ὁ τακτικὸς μάλιστα στρατὸς δὲν παρέμεινεν ἐν ἐφεδρείᾳ, ἀλλ' ἐτάχθη ἐπὶ τῆς μᾶλλον προκεχωρημένης θέσεως (ἀνατολικῶς τοῦ κήπου), διότι εἶχε πως δυσφημηθῆ διὰ τὴν ἐν ἐφεδρείᾳ παραμονήν του (δρᾶσιν φαλάγγων ἐφόδου) κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν μάχην. Τὴν χαραυγὴν τῆς 8ης Αὐγούστου 1826 αἱ προφυλακαὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἀνήγγειλαν τὴν προχώρησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν τουρκικοῦ στρατοῦ (10.000 πεζῶν, 2.500 ἱππέων καὶ 4 πυροβόλων). Ὁ Κιουταχῆς κατηύθυνε τὸ μὲν πεζικὸν κατὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, τοῦ μᾶλλον δηλαδὴ προκεχωρημένου, τὸ δὲ ἱππικὸν πρὸς τὰ ἑκατέρωθεν πλευρὰ κατὰ τῶν ἀτάκτων, ἵνα ἀπασχολήσῃ τούτους, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶσι νὰ σπεύσωσι πρὸς βοήθειαν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Τὴν κυρίαν κροῦσιν ἐδέχθη ὁ τακτικὸς στρατός, ἀλλ' ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ ἐπ' ἀρκετὸν εἰς τὰς θέσεις του, καίτοι μὴ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν πυροβόλων του, ἅτινα εἶχον βλαβῆ καὶ ἀχρηστευθῆ. Ἐπειδὴ τὸ ἀκραῖον δεξιὸν τάγμα ἠπειλήθη καὶ ἐκ τῶν πλευρῶν, καθόσον ἤρχισεν ὑπερκέρασις αὐτοῦ, ἐτάχθη εἰς τετράγωνον, συνεπείᾳ ὅμως τραυματισμοῦ τοῦ διοικητοῦ τοῦ τάγματος καὶ σειρᾶς παρεξηγήσεων περὶ τὰς κινήσεις τοῦ τετραγώνου, ἡ ὄπισθεν πλευρὰ αὐτοῦ παρέμεινεν ἀνοικτὴ (ἐνῷ αἱ τρεῖς πλευραὶ τοῦ τετραγώνου προυχώρουν, ἡ τετάρτη ὀπισθοχώρει)· εἰσελθὸν δι' αὐτῆς τουρκικὸν ἱππικόν, ἤρχισε σπαθίζον τοὺς πεζοὺς ἐκ τῶν νώτων, καθ' ὃν χρόνον οὗτοι ἔβαλλον κατὰ μέτωπον ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ φυγὴ τῶν ἀνδρῶν τοῦ τάγματος τούτου καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένου λόφου. Παρενέβη τότε τὸ ἕτερον τάγμα τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὅπερ κατώρθωσε νὰ ἀνακόψῃ τὴν περαιτέρω προχώρησιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ παρεμποδίσῃ αὐτούς, ὅπως ἐγκατασταθῶσιν ἐπὶ τῶν καταληφθεισῶν θέσεων. Μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ δεξιοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὁ Κιουταχῆς ἐστράφη περὶ τὴν μεσημβρίαν διὰ τοῦ πεζικοῦ του κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Ἑλλήνων, δηλαδὴ κατὰ τῶν ἀτάκτων τοῦ Στεφου, τοῦ Βάσσου, τοῦ Κριεζώτη. Οἱ ἄτακτοι συνεκρατήθησαν εἰς τὰς θέσεις των ἐπειδὴ ὅμως δὲν προεβλέπετο ἡ ἐπὶ μακρὸν ἀντίστασις, ἐζητήθη ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐνίσχυσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀνασυνταχθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ κατώρθωσε διὰ τῆς παρεμβάσεώς του νὰ ἀπωθήσῃ κα ὰ τι τοὺς Τούρκους. Περὶ τὴν 14ην ὥραν ἡ μάχη διεκόπη, χωρὶς οὐδέτερος τῶν ἀντιπάλων νὰ δύναται νὰ διεκδικήσῃ νίκην. Οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν τότε νὰ ἀντεπιτεθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων, διαρκούσης τῆς νυκτὸς 8—9 Αὐγούστου. Κατὰ τὴν ἀντεπίθεσιν ταύτην ὁ τακτικὸς στρατὸς θὰ παρέμενε προσωρινῶς ἐν ἐφεδρείᾳ, τασσόμενος ἐντὸς τοῦ περιφράκτου κήπου. Ἀλλ' ἅμα τῷ λυκόφωτι οἱ ἄτακτοι, ἀντὶ νὰ συγκεντρωθῶσι διὰ τὴν ἀντεπίθεσιν, ἤρχισαν φεύγοντες διὰ τῶν διαβάσεων τοῦ Αἰγάλεω πρὸς Ἐλευσῖνα, ἀφήσαντες μόνον τὸν τακτικὸν στρατὸν ἐντὸς τοῦ κήπου. Ἀντιληφθέντες τοῦτο οἱ Τοῦρκοι, ἐπῆλθον ἐναντίον τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὅστις μόλις κατώρθωσε νὰ διεκφύγῃ, ἀφοῦ ὑπέστη ἀρκετὰς ἀπωλείας. Οἱ Ἕλληνες συνεκεντρώθησαν τὴν χαραυγὴν τῆς 9ης Αὐγούστου εἰς Ἐλευσῖνα. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην αἱ ἑλληνικαὶ ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς τους 70 ἄνδρας, ἐξ ὧν 20 ἐσφάγησαν συλληφθέντες τραυματίαι ἐντὸς τοῦ πύργου. Κατὰ τὴν 2αν μάχην δὲν ἠθέλησεν ὁ Φαβιέρος νὰ ἀναλάβῃ ὁ τακτικὸς στρατὸς τὴν δρᾶσιν τῶν φαλάγγων ἐφόδου, καθόσον τοιαύτη τις ἀποστολή, δηλαδὴ ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος παραμονὴ ἐν ἐφεδρείᾳ, ἐνεποίει κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀτάκτους. Ν. Θ. ΚΛΑ ΑΣ

—Χαϊδάρι *[Παραλ Γεωγρ.]*. Ὡραῖος φυσικὸς λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀργολικοῦ (πλάτ. 37° 32 Β., μῆκ. 22° 55' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia), 3 μίλ. ἀνατολικῶς τοῦ Τολοῦ. Εἶναι ἐπίνειον ὁμωνύμου κοινότητος καὶ ἔχει καλὸν ἰχθυοτροφεῖον. Πρόκειται δὲ τοῦ στομίου του ἡ νησὶς *Πλατειά*. Σ. Ε. Λ.

Χαϊδάριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 681, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Βιβάρι, Κρεμαστός, Μαραθιά, Μουράταγα* καὶ *Σταυροπόδιον*, 1.092. Κεῖται νοτιοανατολικῶς τοῦ Ναυπλίου εἰς τὸν μυχὸν ὁμωνύμου ὅρμου καὶ ἔχει ταχυδρομεῖον καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Ἤδη μετωνομάσθη εἰς *Δρέπανον*.

Χαϊδαρλῆ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Μεγάλης Βρύσεως (Ἀρμουτσῆ), τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 461.

—2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Περιστερίου (Μπαϊρὰμ Δερὲ Μαχαλάδων) τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 70.

—3) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κλεῖτος* (βλ.λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

—4) Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἁλμυροῦ τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 46.

Χαϊδὰρ πασᾶ *[Γεωγρ.]*. Προάστιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας, νοτίως τοῦ Σκουτάρεως (Χρυσουπόλεως) καὶ βορείως τοῦ Καδίκιοϊ (Χαλκηδόνος). Κεῖται παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Κιβὰκ-μπουρνοῦ, ἐπὶ ὁμαλῆς πεδιάδος, ἥτις ἐκαλεῖτο ἄλλοτε *Δογαντζηλὰρ-μεϊδασί* (=πεδιὰς τῶν Ἱερακαρίων). Τὸ Χαϊδὰρ πασᾶ ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα, ἀφ' ὅτου ἡ τῷ 1888 ἐκχωρηθεῖσα εἰς Γερμανοὺς σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Χαϊδὰρ πασᾶ—Νικομηδείας ἐπεξετάθη δι' Ἐσκὶ-Σεχὶρ εἰς Ἄγκυραν καὶ Ἰκόνιον, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὴν Βαγδάτην. Τῆς σιδηροδρομικῆς ταύτης γραμμῆς ἐπεκταθείσης βραδύτερον διὰ πολλῶν διακλαδώσεων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὰ ῥωσοτουρκικὰ σύνορα, τὸ Χαϊδὰρ-πασᾶ ἀπέβη ἡ ἀφετηρία ὅλων τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Τουρκίας. Ν Μ.

Χαιδεινοὶ (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 16) τὰ δυτικὰ τῆς Σκανδίας (νῦν Σουηδίας). Α. Θ. Σ.

Χάϊδεκ (Heideck), ***Κάρολος-Γουλιέλμος***. Βαυαρὸς στρατιωτικὸς (1788—1861), ἐκ τῶν κατελθόντων τῷ 1833 εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Ὄθωνος. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἐν Μονάχῳ στρατιωτικῇ σχολῇ, κατόπιν δὲ ἔλαβε μέρος, ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, εἰς τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους (1805—1809). Ἐπανελθὼν εἰς Βαυαρίαν προήχθη εἰς συνταγματάρχην. Ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τῷ 1871, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος Α', πατὴρ τοῦ Ὄθωνος, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου, ἀπέστειλε τὸν Χάϊδεκ εἰς Ναύπλιον, ὅπου εἶχον καταφύγει οἱ ἐκ Μεσολογγίου ἀποσωθέντες. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διωρίσθη πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐράνων, οὓς διεχειρίσθη φιλανθρώπως. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1827 συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ Γ. Καραϊσκάκη εἰς Ἀττικήν, μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ Καποδιστρίου διωρίσθη φρούραρχος Ναυπλίου καὶ κατόπιν, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Φαβιέρου, ἐγένετο διοικητὴς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἐπεσκεύασε πολλὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ ἵδρυσε τὸ ὁπλοστάσιον. Τῷ 1829, λόγῳ ὑγείας, ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, ἀλλὰ μετὰ τριετίαν συνώδευσε τὸν νεοεκλεγέντα βασιλέα Ὄθωνα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διωρίσθη μέλος τῆς πενταμελοῦς ἀντιβασιλείας, ἔχων συγχρόνως καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων, περὶ ἃ ὅμως ἐλάχιστα ἠσχολεῖτο, κατατρίβων τὸν πολύτιμον διὰ τὸ νεοσύστατον κράτος χρόνον εἰς τὴν ζωγραφικήν, τὴν συλλογὴν κογχυλίων, ὀστρέων καὶ βοτανῶν. Μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, τῷ 1836, ἀνεχώρησε εἰς Μόναχον, ὅπου προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον. Κατέλιπεν «Ἀπομνημονεύματα», ἐκδοθέντα τῷ 1897 ἐν Μονάχῳ, ἅτινα μεταφρασθέντα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ περιοδικῷ «Ἁρμονία» (1900—1901). Τ. Ε. Ε.

χάϊδεμα, καὶ ***χάδεμα*** (τό)· δημοτ., θωπεία, ἄλλως *χάϊδι*: «αὐτὸ δὲν ἦτο χτύπημα, ἦτο χάϊδεμα».

Χαϊδεμένη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ράξης τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 129. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τολπίτσα*

Χαϊδεμένος (ἢ ***Δαιμονάκης***), ***Γεώργιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σφακίων τῆς Κρήτης. Φυγὼν ἐκ τῆς πατρίδος του πρὸ τοῦ 1821, ἠγωνίσθη ἐπὶ κεφαλῆς Κρητῶν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου, καθ' ἣν καὶ φονεύθη. Ε. Ι.

χαϊδευτικός, **—ή, —ό**· δημοτ., θωπευτικός, κολακευτικός: «χαϊδευτικὰ λόγια».—Ἐπίρρ. ***χαϊδευτικά***: «τοῦ μιλεῖ χαϊδευτικά».

Χαϊδευτό(ν) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Χρυσουπόλεως (Σαπαίων ἢ Σαρῆ Σαμπάν) τῆς ἐπαρχίας Νέστου τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 305. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χαϊζῆ-Ἐμὶν-Ἀγᾶ*.

—Χαϊδευτόν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Κυψέλων τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 222 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χιτὶρ-κιοΐ*.

χαϊδεύω, καὶ ***χαδεύω***· δημοτ., θωπεύω ψαύων διὰ τῆς παλάμης· ‖ καθόλου, περιποιοῦμαι τρυφερῶς, κολακεύω: «χαϊδεύει πολὺ τὰ παιδιά του καὶ τὰ κακόμαθε»· ‖ παθ. *χαϊδεύεται*· ἀρέσκεται, ἐπιθυμεῖ, προκαλεῖ τὰς θωπείας, ***ἰδίᾳ*** ἐπὶ παιδίων· ‖ *χαϊδεμένος*· συνηθισμένος, ἀρεσκόμενος εἰς τὰ πολλὰ χάϊδια, εὐθικτος: «χαϊδεμένη κοπέλλα».

χάϊδι (τό), καὶ συνήθ. ***χάδι***, πληθ. *χάϊδια*, κ. συνήθ. (κατ' ἀνομοίωσιν) *χάδια*· θωπεία, κολακεία, τρυφερὰ περιποίησις: «τῆς ἀρέσουν τὰ χάδια».

χαϊδιάρης (ὁ), καὶ συνήθ. ***χαδιάρης***, θηλ. **—άρα**, οὐδ. **—άρικο**· δημοτ., ὁ ἀρεσκόμενος εἰς τὰ χάδια, ὁ ἐπιθυμῶν ἢ συνηθισμένος εἰς τὰς θωπείας: «χαδιάρικα παιδιά».

χαϊδολόγημα (τό)· δημοτ., χάϊδεμα, θώπευμα: «τοῦ ἀρέσουν τὰ χαϊδολογήματα».

χαϊδολογῶ, καὶ **—γάω**· δημοτ., χαϊδεύω, θωπεύω.

Χαϊδόπουλος, ***Γεώργιος***. Φιλικὸς ἐκ Καλαβρύτων (βλ. λ. *Ἀργυρόπουλος* Γεώργιος).

Χαϊδοῦκοι· βλ. *Χαΐντουτοι*.

χαϊδούλης (ὁ), καὶ ***χαδούλης***· δημοτ., ὁ ἀναθρεμμένος μὲ χάϊδια, χαϊδεμένος: «εἶναι μοναχούλης καὶ χαδούλης».

Χαϊδοῦτοι· βλ. *Χαΐντουτοι*.

Χάϊζε (Heise) ***Γεώργιος-Ἀρνόλδος***. Γερμανὸς νομομαθὴς (1778—1851). Μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς ἐν Γοττίγγῃ, Ἰένῃ καὶ Μαρβούργῳ, ὑπηρέτησεν ἐπὶ βραχὺ ὡς δικαστικός, εἶτα δὲ διωρίσθη (1804) ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν Ἀϊδελβέργῃ. Κατέλαβεν ἀκολούθως διαφόρους ἀνωτάτας θέσεις ἐν Βάδῃ καὶ Γοττίγγῃ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1820 ἐγένετο πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Λυβέκης. Ὑπῆρξε σοφὸς μελετητὴς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἔγραψε δέ: «Dissertatio de successoribus necessariis» (Γοττίγγη 1802), «Grundriss eines Systems des gemeinen civilrechts» (Φραγκφούρτη 1807), «Juristischen Abhandlungen mit Entcheidungen des Ober-Appellationsgerichts» (μετὰ τοῦ *Φρ. Κρόπ*, Ἀμβοῦργον 1827—1830), κ. ἄ. Χ. Δ.

—Χάϊζε (Heise), ***Πέτρος-Ἀρνόλδος***. Ὀνομαστὸς Δανὸς μουσικοσυνθέτης (1830—1879). Ἐσπούδασε τὴν μουσικὴν παρὰ τῷ καθηγητῇ Μπεργκρὴν καὶ ἀργότερον ἐν Λειψίᾳ παρὰ τῷ Χάουπτμαν (1852). Ἐδίδαξεν ἐν Κοπεγχάγῃ (1853), εἶτα δὲ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Σόρν (1858—1865) καὶ ἐμελοποίησε μέγαν ἀριθμὸν ποιημάτων. Ὁ Χάϊζε συνέθεσεν ἐπίσης δύο συμφωνίας, ἀρκετὰ σόλα, τεμάχια διὰ χορῳδίαν, κουαρτέττα, συμφωνίας κλπ. καὶ ἐμελοποίησε πολλὰς τραγῳδίας καὶ δράματα, ἰδίᾳ τοῦ Ἴψεν καὶ τοῦ Ἔλενσλέγκερ.

Χαϊζελ Γκρὸβ ἐντ Μπράμχωλλ (Hazel Grove and Bramhall) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Τσεσάϊρ. Κατ. 10.127. Ἔχει βιομηχανίαν βαμβακερῶν καὶ μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Η Π. Γ.

Χάϊζελερ (Hæseler), ***κόμις Γκόττλιμπ φόν*** —. Γερμανὸς στρατηγὸς (1836—1919). Ἔλαβε μέρος κατὰ τοὺς πολέμους τῶν ἐτῶν 1864, 1866 καὶ 1870—1871 ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ

Digitized by Google

πρίγκιπος Φρειδερίκου - Καρόλου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1879 διετέλεσε διοικητὴς τοῦ 11ου συντάγματος τῶν οὐλάνων. Κατόπιν διωρίσθη τμηματάρχης τοῦ τμήματος τῆς πολεμικῆς ἱστορίας ἐν τῷ γενικῷ ἐπιτελείῳ καὶ ἀπὸ τοῦ 1886 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς 20ῆς καὶ βραδύτερον τῆς 6ης μεραρχίας ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 μέχρι τοῦ 1903 διετέλεσε διοικητὴς τοῦ 16ου σώματος στρατοῦ ἐν Μέτς. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἦτο σύμβουλος τοῦ Κρόνπριντς καὶ διῴκησεν ἐπὶ μικρὸν τὸ 5ον σῶμα στρατοῦ ἐν τῷ δυτικῷ μετώπῳ, ὁπόθεν ἀπεσύρθη, περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ Βερντέν. Ἐθεωρεῖτο εἷς τῶν σημαντικωτέρων Γερμανῶν στρατηγῶν, ἐδημοσίευσε δὲ πολλὰ ἔργα, τὸ κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ἀπομνημονεύματά του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Δέκα ἔτη ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου - Καρόλου» (εἰς 3 τ. 1910—1915). Μ. Δ. Β.

Χάϊζεμπεργ (Heisenberg), ***Αὔγουστος.*** Γερμανὸς βυζαντινολόγος, γεννηθεὶς ἐν Osnabrück τῷ 1869 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μονάχῳ τῷ 1930. Ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τοῦ Μαρβούργου (1888), τοῦ Μονάχου καὶ τῆς Λειψίας (1890—1891). Τῷ 1899 ἐνυμφεύθη θυγατέρα τοῦ φιλολόγου Νικολάου Wecklein, ὑφ' ὃν εἶχεν ὑπηρετήσει ἐν τῷ Maximiliansgymnasium τοῦ Μονάχου. Ἐκ τοῦ γάμου του αὐτοῦ ἀπέκτησε δύο υἱούς. Ὁ δευτερότοκός του υἱὸς Βέρνερ (γεννηθεὶς τῷ 1903), εἶναι ἤδη διάσημος φυσικός, τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ ἐν Λειψίᾳ πανεπιστημίου, λαβὼν (1933) νεαρώτατος τὸ βραβεῖον φυσικῆς Νόμπελ διὰ τὴν περὶ τῶν ἀτόμων νέαν θεωρίαν του (Gruppentheorie, στατιστικὴ ἐν τῇ μηχανικῇ τῶν ἀτόμων, κλπ.). Ὁ Αὔγουστος Χάϊζεμπεργ διετέλεσε διδάσκαλος ἐν τοῖς γυμνασίοις τοῦ Landau (Pfalz) τοῦ Μονάχου, τοῦ Lindau, ἀπὸ δὲ τοῦ 1898—1899 ἐπεχείρησε ταξίδια εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἑλλάδα, καθ' ἃ ἐμελέτησε τὰ μουσεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας τῶν χωρῶν τούτων. Τῷ 1901 ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βυρτσβούργου. Τῷ 1908 προήχθη εἰς ἐπίτιμον καθηγητὴν (Honorar-Professor) ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ. Ἀποθανόντος κατὰ Δεκέμβριον 1909 τοῦ Κρουμπάχερ, προσεκλήθη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1910 ὡς διάδοχός του. Ὁ Κρουμπάχερ εἶχε μόλις ἀπὸ εἰκοσαετίας κατορθώσει νὰ ἀνυψώσῃ τὰς βυζαντινολογικὰς μελέτας εἰς αὐτοτελῆ ἐπιστημονικὸν κλάδον καὶ νὰ διοργανώσῃ αὐτὰς διὰ τοῦ ἐξόχως πρακτικοῦ πνεύματός του. Ὁ Χάϊζεμπεργ, παραλαβὼν τὴν κληρονομίαν ταύτην ἠθέλησε νὰ διαφυλάξῃ καὶ ἀναπτύξῃ αὐτήν, πρὸς δὲ καὶ λεπτομερέστερον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰς διαφόρους ἐκφάνσεις τοῦ βυζαντινοῦ βίου. Ἐν τῇ ἐνασχολήσει του ταύτῃ κατέλαβεν αὐτὸν ὁ Παγκόσμιος πόλεμος. Κατ' αὐτὸν ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του ὡς λοχαγὸς καὶ Kompagnie-Führer, πληγωθεὶς ὅμως μετετέθη (1916—1918) ὡς σύνδεσμος ἀξιωματικὸς μὲ τὸ αἰχμαλωτισθὲν καὶ εἰς Görlitz ἐγκλεισθὲν 4ον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐν τῇ θέσει του ταύτῃ ἔσχεν ὁ Χάϊζεμπεργ τὴν εὐτυχῆ ἔμπνευσιν νὰ συλλάβῃ ἐπὶ φωνογραφικῶν δίσκων ᾄσματα, δίστιχα, διηγήματα, παραμύθια τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν διαλέκτων, ἔχων ἐκεῖ προχείρους τόσους ἄνδρας ἐκ τῶν διαφορωτάτων ἑλληνικῶν πατρίδων. Καὶ δὲν προέφθασε μὲν νὰ ἐπεξεργασθῇ τὸ πλῆθος τοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχε συλλέξει, ἀλλὰ τοῦτο ἐδόθη τώρα ὑπὸ τῆς χήρας του πρὸς φωνητικὴν ἐπεξεργασίαν εἰς τὸ φωνογραφικὸν τμῆμα (Lautabteilung) τῆς ἐν Βερολίνῳ Κρατικῆς βιβλιοθήκης. Ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ Χάϊζεμπεργ (1894, ἐναίσιμος διατριβὴ) ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου («Studien zur Textgeschichte des Georgios Akropolites»). Εἰς τὸν συγγραφέα τοῦτον ἀναφέρεται καὶ μεταγενεστέρα (1899) μελέτη του («Studien zu Georgios Akropolites»), ὡς ἐπισφράγισιν δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀκροπολίτην ρηξικελεύθων μελετῶν του ἐξέδωκε τῷ 1903 παρὰ Teubner εἰς δύο τόμους κριτικῶς τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέως τούτου («Georgii Acropolitae opera». Τῷ 1896 ἐξέδωκε (παρὰ τῷ αὐτῷ ἐκδότῃ) τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου τὰς δύο αὐτοβιογραφίας, τὸ τυπικὸν καὶ τὰ ποιήματα. Ἡ ἐνασχόλησίς του αὕτη μὲ τὸν Βλεμμύδην ἐγνώρισεν εἰς αὐτὸν ἀκριβέστερον τὰ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τουτέστι τὰ τῶν χρόνων τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, χρόνων οἵτινες ἀποτελοῦσι σπουδαιότατον μεταβατικὸν σταθμὸν ἐν τῇ καθόλου βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ. Ἐκ τῶν γνώσεων τούτων ὁρμώμενος καὶ βοηθηθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς τύχης ἀνεκάλυψε (1898) καὶ τῷ 1907 ἐξέδωκε μέρος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ βιβλιοθήκῃ ἀνακαλυφθέντος Νικολάου Μεσαρίτου «Die Palastrevolution des Johannes Komnenos» (Progr. τοῦ Alt. Gymn. τοῦ Βυρτσβούργου 1906—1907). Ἰδιαιτέρως προσείλκυεν αὐτὸν ἡ βυζαντινὴ τέχνη ὡς ἐκ πολλῶν δημοσιευμάτων του καταφαίνεται. Τῷ 1908 ἐδημοσίευσε σπουδαιότατον ἔργον διά τε τὰ δημοσιευθέντα κείμενα καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν ἰδίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, τὸ «Grabeskirche und Apostelkirche, Zwei Basiliken Konstantins» (ἐν Λειψίᾳ δύο τόμοι) τὸ ὁποῖον εὐρύτατα κατέστησεν αὐτὸν γνωστόν. Πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο παράβλητέα ἡ μελέτη αὐτοῦ: «Τὰ ἀρχαῖα ψηφιδωτὰ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας», ἣν γερμανιστὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν διεθνῆ πανηγυρικὸν τόμον «Ξένια» τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου (1912). Τῷ 1921 ἐδημοσίευσε τὰς «Εἰκονογραφικὰς μελέτας» του (Ikonographische Studien) καὶ τῷ 1925 τὸ «Reliquienkreuz von Reichenau». Ἀπὸ νομικῆς καὶ παλαιογραφικῆς ἀπόψεως σπουδαία εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1914, ἐν συνεργασίᾳ πρὸς τὸν L. Wegener, ἔκδοσις τῶν βυζαντινῶν παπύρων τῆς κρατικῆς ἐν Μονάχῳ βιβλιοθήκης (ἀνήκουσιν εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος).

Καὶ περὶ τὰ νεοελληνικὰ γλωσσικὰ πράγματα, καὶ ἰδίᾳ τὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους, ἠσχολήθη. Ὡς πρὸς τὸ πολυθρύλητον γλωσσικὸν ἡμῶν ζήτημα ἐφάνη συντηρητικώτερος καὶ μετριοπαθέστερος κατὰ πολὺ τοῦ Κρουμπάχερ, διότι αἱ ἐξ Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς καθαρευούσης ἀντιρρήσεις ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν εἰς πλεῖστα ὀρθαὶ καὶ δικαιολογημέναι. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον τῷ 1911 τὴν «Νεωτάτην ἐξέλιξιν τοῦ γλωσσικοῦ ἐν Ἑλλάδι ζητήματος» (JWWK. 1911), ἐν ᾗ ἐκθέτων τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ, ἀνεγνώριζεν ὅτι τὸ γλωσσικὸν ζήτημα δὲν εἶναι μόνον ἐπιστημονικὸν (ὅτε θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ τέλους καὶ συνεννόησίς τις τοῦ Κρουμπάχερ πρὸς τὸν Χατζιδάκιν), ἀλλὰ ἐνέχει καὶ πολιτικὸν καὶ πρακτικὸν χαρακτῆρα. «Διὰ τὴν δημώδη ἑλληνικὴν γλῶσσαν γράφει, δὲν θὰ ὑπάρξῃ καλυτέρα τύχη ἀπὸ τὴν τύχην τῶν ἄλλων δημωδῶν γλωσσῶν εἰς ὅλας τὰς ἰνδογερμανικὰς γλώσσας. Μὲ τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας θὰ ὑποχωρῇ διαρκῶς καὶ βραδέως βαίνουσα εἰς καταστροφήν». Τὸ γλωσσικόν μας ζήτημα ἀνέφερεν ἐν παρόδῳ καὶ εἰς τὸν ἐπίσημον εἰσιτήριόν του λόγον (29 Μαΐου 1918) εἰς τὴν Βαυαρικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν: «Διάλεκτοι καὶ ὁμιλουμένη γλῶσσα ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ» (καὶ αὐτοτελῶς ἐτυπώθη ἐν Μονάχῳ 1918), ἐν τῷ ὁποίῳ προσπαθεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν γένεσιν καὶ προέλευσιν τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων. Ὡς ἐκ τοῦ λόγου τούτου φαίνεται καὶ ἀλλαχόθεν δὲ δείγματα ὑπάρχουσιν (ἴδε τὴν γερμανικὴν διατριβήν του: «Τὸ ὑγρὸν ρ ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Σαμοθράκης» εἰς τὸ «Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν» 1921), εἶχε συναθροίσει πλεῖστον νεοελληνικὸν ὑλικὸν πρὸς γλωσσικήν, λαογραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐξέτασίν του, τοῦτο δὲ τὸ ὑλικὸν δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐπεξεργασθῇ.

Καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς Ἑλλάδος ἐλάμβανε μακρόθεν τὸν λόγον καὶ πλὴν μικροτέρων εἰς περιοδικὰ καταχωρισθεισῶν διατριβῶν του («Ὁ νεώτερος ἑλληνισμός», Μόναχον 1914, «Τὸ ὄνειρον τοῦ Βυζαντίου» ἐν «Velh. καὶ Klass. Mitt.» 1914, «Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος» ἐν «Südd. Monatshefte» 1915, «Ἡ Ἑλλὰς καὶ τὸ ζήτημα τῆς Μεσογείου» ἐν «Panther» 5, 1917 κτλ.), ἔχομεν καὶ τὸ μικρὸν βιβλίον του «Ὁ φιλελληνισμὸς ἄλλοτε καὶ τώρα» (1913). Ἐκ τῆς ἐν Görlitz πρὸς τοὺς Ἕλληνας στρατιωτικοὺς ἀναστροφῆς καὶ ἐκ τῶν εἰς Ἑλλάδα ταξιδίων του ἐγεννήθη τὸ βιβλίον του «Ἑλλάς» (Griechenland, 1919), τὸ περιέχον γεωγραφικὴν καὶ οἰκονομικὴν περιγραφὴν τῆς Ἑλλάδος. Βραδύτερον ἐξέδωκε κείμενα «Ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων» (1920), «Νέαι πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν» (1—3, 1922—1924, ἀμφότερα ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Βαυαρ. Ἀκαδημ.) καὶ ἔγραψε τὸ σχετικὸν πρὸς τὰς μελέτας του τμῆμα ἐν τῷ μετὰ τοῦ Βιλαμόβιτς καὶ Kromayer ἐκδοθέντι τόμῳ (ἐν τῇ «Kultur der Gegenwart» τοῦ Hinneberg), «Πολιτεία καὶ κοινωνία τῶν Ἑλλήνων μέχρι τέλους τοῦ μέσου αἰῶνος» Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer bis zum Ausgang des Mittelalters». Ἐν τῷ ἱστορικῷ συλλόγῳ (Historischer Verein) τῆς βαυαρικῆς πόλεως Kempten ἔκαμεν ἐκτενῆ διάλεξιν περὶ τοῦ Κρουμπάχερ, τυπωθεῖσαν (1925) ἐν τῷ «Allgäuer Geschichtsfreund» (ἀριθμ. 24 τῆς νέας σειρᾶς). Μία ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἐργασιῶν του εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Hist. Zeitschr.», 133 (1925), 393—412 μὲ τὸν τίτλον: «Τὸ πρόβλημα τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῷ Βυζαντίῳ». Ἐν αὐτῇ ὁ Χάϊζεμπεργ ἐξετάζει λεπτομερῶς τὰς ἐπικρατούσας πνευματικὰς ἀντιλήψεις ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ τοὺς λόγους, οἵτινες ἠμπόδισαν τὴν ἐξέλιξιν τῶν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀναφανεισῶν πνευματικῶν τάσεων εἰς τινα ἀληθινὴν ἀναγέννησιν, πρὸς δὲ τούτοις διατὶ ὁ Humanismus τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων παρέμεινεν ἄκαρπος. Ἡ ἐργασία αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία τῶν ἀρίστων μελετῶν διὰ τὰ πνευματικοϊστορικὰ προβλήματα τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Χάϊζεμπεργ κατώρθωσε καὶ μετὰ τὸν πόλεμον νὰ σώσῃ καὶ συντηρήσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ 1922 μάλιστα νὰ προαγάγῃ μὲ νέαν ζωὴν καὶ εὐρυτέρους ὁρίζοντας τὸ ὑπὸ τοῦ Κρουμπάχερ ἱδρυθὲν περιοδικὸν «Byzantinische Zeitschrift», τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν αὐτὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρουμπάχερ. Παραλλήλως πρὸς τὴν «Byzantinische Zeitschrift» ἐξηκολούθησεν ἐκδιδόμενον δι' αὐτοτελεῖς ἐκτενεστέρας μονογραφίας καὶ τὸ «Byzantinisches Archiv». Εἰς τὰς τελευταίας τοῦ ἀνδρὸς ἐργασίας καταλέγονται αἱ πραγματεῖαι περὶ τῶν «Ἀρμενοβυζαντινῶν σχέσεων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος» (1929) καὶ ἡ ἐν Βουδαπέστῃ διάλεξίς του: «Ἡ οὐσία τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ σημασία του διὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν» («Egyetemes Phil. Közlöny» 53, 1929). Ἐν τῇ διαλέξει του ταύτῃ ἐτόνισεν ὅτι ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἔχει θεμελιώδη χαρακτῆρα ἑλληνιστικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον παρέμεινεν ἐν αὐτῷ ἀκμαιότατον ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἀνατολικῶν ἐπιδράσεων, ὡς ἐν τῇ εἰκονομαχίᾳ, τὰς ὁποίας ὅμως κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ καὶ ὁριστικῶς ἔπειτα νὰ ἀπομακρύνῃ.

Τὸ κύκνειον ᾆσμά του εἶναι ἡ ἀτελῶς πλέον δημοσιευθεῖσα διάλεξίς του ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ Βυζαντινολογικὸν συνέδριον (1930): «Ἡ βυζαντινολογία μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ἐξέλιξίς της καὶ οἱ σκοποί της». Ὁ Χάϊζεμπεργ ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ βυζαντινολογία δύναται πλεῖστα ὅσα ὑπὸ ἔποψιν καὶ μεθόδου καὶ γνώσεων νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς κυρίως φιλολογίας. Ἡ βυζαντινολογία δὲν ἔχει ἀκόμη προχωρήσει οὕτως, ὥστε νὰ δύναται νὰ κατατέμῃ τὴν ὕλην εἰς πολυμερεῖς κλάδους. Πρὸ παντὸς χρειάζεται τώρα αὕτη γνῶσιν βαθεῖαν τῆς διπλῆς βυζαντιακῆς γλώσσης καὶ τῶν ἰδιαιτέρων πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς διετέλεσεν ὁ βυζαντινὸς βίος. Τὸ Βυζάντιον ἦτο διὰ τὸν Χάϊζεμπεργ τὸ ἐκχριστιανισθὲν ρωμαϊκὸν κράτος τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος (das christlich gewordene Römerreich griechischer Nation), τὸ ὁποῖον εἶχε βαθυτάτας ῥίζας εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Χάϊζεμπεργ ὑπῆρξεν ἀληθὴς φίλος τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἐτίμησεν αὐτὸν πολλαχῶς. Ἦτο ἐπίτιμος δημότης τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας μία τῶν ὁδῶν φέρει τὸ ὄνομά του. Ἦτο ἐπίσης μέλος τῆς βαυαρικῆς, τῆς ρωσικῆς καὶ τῆς οὐγγρικῆς ἀκαδημίας. Κατὰ τὴν 60ὴν ἐπέτειον τῶν γενεθλίων του ἀφιέρωσαν εἰς αὐτὸν πλεῖστοι φίλοι καὶ μαθηταί του διατριβὰς δημοσιευθείσας εἰς δύο τόμους τοῦ «Βυζαντιακοῦ περιοδικοῦ».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Νεκρολογίαν τοῦ Χάϊζεμπεργ ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Ἄμαντος εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνικὰ» (4, 288—289). Λεπτομερῶς ἐκθέτει τὰ τοῦ βίου, τῶν ἔργων καὶ τῆς καθόλου δράσεως τοῦ Χάϊζεμπεργ ὁ διάδοχός του ἐν Μονάχῳ καθηγητὴς Franz Dölger ἐν τοῖς «Jahresbericht für die Altertumswissenschaft» 241 B Nekrologe 1933, σελ. 25—55. Ἐκεῖ εὑρίσκεται λεπτομερὴς κατάλογος τῶν ἔργων καὶ διατριβῶν τοῦ Χάϊζεμπεργ, καθὼς καὶ αἱ νεκρολογίαι αὐτοῦ. Ι. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

Χαῖζερ (Haeser), ***Αὔγουστος - Φερδινάνδος.*** Γερμανὸς μουσουργὸς (1779—1844). Διετέλεσε κάντωρ καὶ καθηγητὴς τοῦ σεμιναρίου ἐν Βαϊμάρῃ, γενόμενος γνωστὸς καὶ ὡς συνθέτης διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔργων: «Ρέκβιεμ», «Te Deum», «Πάτερ ἡμῶν», «Miserere», λειτουργιῶν, τοῦ ὀρατορίου «Ὁ θρίαμβος τῆς πίστεως» κλπ. Πλὴν τούτων συνέθεσε 3 ὀρατόρια, εἰσαγωγάς, τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον κλπ. Γ. Σ.

—**Χαῖζερ** (Haeser), ***Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς ἰατρικῆς, γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ τῷ 1811. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἰένᾳ (1846), Γράϊσβάλδῃ (1849) καὶ Βρεσλάου (1862), διδάξας γενικὴν παθολογίαν, φαρμακολογίαν, εἰδικὴν παθολογίαν, θεραπευτικὴν καὶ ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς. Ἔγραψε πλεῖστα ἱστορικὰ ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ ἵδρυσε τὸ περιοδικόν: «Archiv für die gesammte Medicin» (1840). Ἐκ τῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Lehrbuch der Geschichte der Medicin und der Volkskrankheiten» (1845—1875, τόμ. 3), «Uebersicht der Geschichte der Chirurgie und des chirurgischen Standes» (1864), «De Sorano Ephesio ejusque περὶ γυναικείων παθῶν libro nuper repertο programma» (Ἰένα 1840) κλπ. Ο. Ρ.

Χαῖζλιττ (Hazlitt), ***Γουλιέλμος.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ κριτικὸς (1778—1830). Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα ἱστορικά, κριτικά, φιλοσοφικά, αἰσθητικά, πολιτικὰ κλπ., σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Πολιτικὰ δοκίμια» (1818), «Ἐπισκόπησις τῆς ἀγγλικῆς σκηνῆς» (1818), «Χαρακτῆρες τῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ» (1817), «Διαλέξεις ἐπὶ τῶν Ἄγγλων ποιητῶν» (1818), «Ἄγγλοι κωμικοί» (1819), «Δραματικὴ φιλολογία τῆς ἐλισαβετείου ἐποχῆς» (1821), «Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἢ σύγχρονα πορτραῖτα» (1825), «Εἰλικρινὴς ὁμιλητής, ἤτοι γνῶμαι ἐπὶ συγγραμμάτων ἀνδρῶν καὶ πραγμάτων» (1826) «Ἡ ζωὴ τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου» (1828—1830, 4 τόμοι). Ὁ Χαῖζλιττ ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας. Παρὰ τὴν σφοδρότητα, ἥτις χαρακτηρίζει ἔνια τῶν κριτικῶν του ἔργων, αἱ μελέται του διακρίνονται διὰ τὴν βαθυστόχαστον παρατηρητικότητα, τὴν πρωτοτυπίαν των καὶ τὸ ὡραῖον ὕφος των καὶ θεωροῦνται ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης. Τὰ «Ἅπαντά» του, πλὴν τῆς βιογραφίας τοῦ Ναπο-

Digitized by Google

λέοντος, ἐξεδόθησαν τῷ 1902 -1904 εἰς 12 τόμους ἐπιμελείᾳ τῶν A. Waller καὶ A. Glover.

— **Χαίζλιττ** (Haglitt), ***Γουλιέλμος-Κάρολος.*** Ἄγγλος ἱστορικὸς καὶ βιβλιογράφος (1834—1913). Ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου, ἀλλὰ κυρίως ἠσχολήθη μὲ τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Συνέγραψεν: «Ἱστορία τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας» (1857, 2 τόμ., γ' ἔκδ. 1900) «Λείψανα τῆς παλαιᾶς λαϊκῆς ἀγγλικῆς ποιήσεως» (1864—1866), «Ἐγχειρίδιον τῆς λαϊκῆς ποιητικῆς καὶ δραματικῆς φιλολογίας τῆς Μεγάλης Βρεττανίας» (1867), «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γουλ. Χαίζλιττ» (1867), «Μῦθοι καὶ θρῦλοι τῆς Ἀγγλίας» (1892), «Βιογραφία τῶν Λάμπς» (1896), «Ὁ Σαίξπηρ καὶ τὸ ἔργον του» (6' ἔκδ. 1903). Η. Π. Γ.

Χαίηγκ (Haig), *σὲρ* ***Ντώγκλας***, κόμις τοῦ ***Μπέμερσαϋντ.*** Βρεττανὸς στρατάρχης (1861—1928). Ἐσπούδασεν ἐν Κλίφτον καὶ ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ κατόπιν, χωρὶς νὰ φοιτήσῃ εἰς στρατιωτικὴν σχολήν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ὀνομασθεὶς τῷ 1885 ἀνθυπολοχαγὸς τῶν Οὐσσάρων. Τῷ 1891 ἔλαβε μέρος, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ λόρδου Κίτσενερ εἰς τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ Σουδάν, διακριθεὶς εἰς τὰς μάχας τῆς Ἀτμπάρας καὶ τοῦ Ὀμδουρμαν. Τῷ 1899 ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Ἀγγλοβοερικὸν πόλεμον ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀφρικῇ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ στρατηγοῦ Φρέντς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου προήχθη εἰς ἀντισυνταγματάρχην, μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τῷ 1902, ὁ βασιλεὺς Ἐδουάρδος Ζ', ἀνταμείβων τὰς ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας του, ὠνόμασεν αὐτὸν ὑπασπιστήν του. Τῷ 1904 ὠνομάσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ ἱππικοῦ ἐν Ἰνδίαις, τῷ 1906 γενικὸς διευθυντὴς τοῦ ἀγγλικοῦ ἱππικοῦ καὶ τῷ 1907 ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ. Τῷ 1909 ἀπεστάλη εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου προήχθη εἰς ὑποστράτηγον, τῷ δὲ 1912, ἐπιστρέψας εἰς τὸ Λονδῖνον, διωρίσθη διοικητὴς τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος, ὅπερ προητοιμάσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς ἐνδεχομένην περίστασιν. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, τῷ 1914, ἡ Ἀγγλία ἀπέστειλεν εἰς τὸ γαλλικὸν μέτωπον μικρὰν κατ' ἀρχὰς στρατιὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Φρέντς, ἀποτελεσθεῖσαν ἀπὸ δύο σώματα στρατοῦ: ἀπὸ τὸ 1ον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Χαίηγκ καὶ ἀπὸ τὸ 11ον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Σμὶθ Ντόρριεν. Ἡ στρατιὰ αὕτη ὑπέστη τὴν φοβερὰν πίεσιν τῆς πρώτης γερμανικῆς ἐπιθέσεως καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπανειλημμένως ὑπὸ δυσχερεῖς συνθήκας, πρὸς ἀποφυγὴν κυκλώσεως. Κατὰ τὰς ὑποχωρήσεις ταύτας τῶν βρεττανικῶν στρατευμάτων, κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τοῦ Οὐάζ, κατόπιν ἐπὶ τοῦ Αἲν καὶ βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Μάρνη, ὁ Χαίηγκ ἐπέδειξε μεγάλην ψυχραιμίαν καὶ ἐξαιρετικὴν ἱκανότητα. Ἐξαιρετικὴ ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ δρᾶσίς του καὶ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μάρνη. Ἀπὸ τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1914 ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ τομέως Πόπαρινγκε-Κάσσελ ἐν Φλάνδρᾳ. Οἱ Γερμανοὶ ἐπεχείρησαν κατὰ τοῦ τομέως τούτου πολυαρίθμους ἐπιθέσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐδοκιμάσθη μεγάλως ὁ ἀγγλικὸς στρατός, ὁ δὲ Χαίηγκ κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν γερμανικὴν ὁρμητικότητα. Τῷ 1915 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς 1ης ἀγγλικῆς στρατιᾶς, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας μετέσχε τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Ἀρτουᾶ, τὴν δὲ 16 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀντικατέστησε τὸν στρατηγὸν Φρέντς εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων τοῦ γαλλικοῦ μετώπου, τὰ ὁποῖα ἀνήρχοντο τότε εἰς 600.000 ἀνδρῶν. Τῷ 1917 προήχθη εἰς στρατάρχην, τὴν δὲ ἄνοιξιν τοῦ 1918, μετὰ τὴν περίφημον γερμανικὴν ἐπίθεσιν τοῦ Οὐάζ, ἥτις ἐπέφερε τὴν διάσπασιν τῆς ἐπαφῆς τῶν ἀγγλικῶν καὶ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, ὁ Χαίηγκ κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ ταχέως τὴν ἐπαφὴν ταύτην, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ, κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν διασυμμαχικὴν διάσκεψιν τῆς 26 Μαρτίου 1928 ἐν Ντουλλάν, τὴν δημιουργίαν τῆς ἑνιαίας διοικήσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ὑπὸ τὸν Γάλλον στρατάρχην Φὸς ὡς γενικὸν ἀρχιστράτηγον. Ὁ Χαίηγκ ἔκτοτε συνειργάσθη ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ Φὸς καὶ ἐκέρδισε τὰς μάχας τῆς Ἀμιένης (8—12 Αὐγούστου 1918), τῆς Μπαπὼμ (26 Αὐγούστου ἕως 1 Σεπτεμβρίου) καὶ τῆς Ἐπελυὺ (12—18 Σεπτεμβρίου), μετὰ τὰς ὁποίας ἔφθασεν εἰς τὴν γραμμὴν Χίντεμπουργ. Κατόπιν ἐκέρδισε τὴν μάχην τοῦ Σάμπρ, κατέλαβε τὴν Μὸνς καὶ μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ἔφθασε μετὰ τῶν στρατευμάτων του εἰς τὸν Ρῆνον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Χαίηγκ ἐθεωρεῖτο ἡ δημοφιλεστέρα καὶ ἐξαιρετικωτέρα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἕνεκα τῶν ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν του, ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν δῶρον ἐξ 100.000 λιρῶν καὶ τὸν ὠνόμασε κόμιτα καὶ βαρῶνον τοῦ Μπέμερσαϋντ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὠνομάσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ βρεττανικοῦ στρατοῦ, μετὰ δὲ τὴν κατάργησιν τῆς θέσεως ταύτης ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ συνδέσμου τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Μ. Δ. Β.

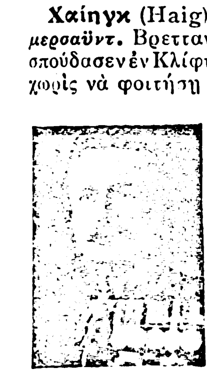

Σὲρ Ντώγκλας Χαίηγκ.

Χαίηλς (Hales), ***Στέφανος.*** Ἄγγλος χημικὸς καὶ φυσιολόγος (1677—1761). Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Συνέγραψε πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Vegetable statics» (1727), μεταφρασθεῖσαν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τοῦ Μπυφφὼν (1735). Δ. Ν. Π.

Χάϊκ, καὶ ***Χάϊγκ.*** Μυθικὸς γενάρχης τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους (βλ. λ. *Ἀρμενία* τ. Ε., σ. 575 α, 576 6).

Χαϊκάλι *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 342, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Κανελέϊκα*, 407. Κεῖται νοτιοδυτικῶς τῶν Πατρῶν, ἀπέχει περὶ τὰ 8 χλμ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. —2) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἀχλαδοχώριον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χαῖκκελ (Haeckel), ***Ἐρνέστος.*** Περίφημος Γερμανὸς βιολόγος, ὁ μεγαλύτερος ἐκπρόσωπος τοῦ ὑλισμοῦ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐν Γερμανίᾳ (1834—1919). Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Βερολίνου, τῆς Βυρτσβούργης καὶ τῆς Βιέννης. Τῷ 1862 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας καὶ διευθυντὴς τοῦ ζῳολογικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Ἰένης, τῷ δὲ 1865 καθηγητὴς τῆς ζῳολογίας ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ εἰς τὴν χάριν αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν ἕδραν. Τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του διήνυσεν ἐν Ἰένῃ. Κατὰ διαστήματα ἐπεχείρησε διάφορα ἐπιστημονικὰ ταξίδια, τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων ἐξέθηκεν εἰς τὰς μονογραφίας του περὶ τῶν ἀκτινοζῴων (1862), τῶν σιφωνοφόρων (1869), τῶν μονήρων (1870), τῶν ἀσβεστωδῶν σπόγγων (1872), τῶν θαλασσίων μεδουσῶν (1881), κλπ.

Ἐρνέστος Χαῖκκελ.

Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μεταρρυθμιστῶν τῆς βιολογίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δαρβινικῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως καὶ ὁ μεγαλύτερος ζῳολόγος τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ὁ Χαῖκκελ ἀποκαλεῖ τὴν περὶ τοῦ κόσμου ἀντίληψίν του *μονισμὸν* (monismus, ἑνισμός). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου νοεῖ τὴν σύνθεσιν ὅλων τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἐννοίᾳ τῆς *οὐσίας*. Αἱ θεμελιώδεις ἰδιότητες τῆς οὐσίας ταύτης εἶναι ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐνέργεια· ὁ καθολικὸς νόμος, ὅστις τὰς διέπει, εἶναι ὁ νόμος τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ὕλης. Ἡ ἑνότης ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ ἡ παντοδυναμία τοῦ νόμου τῆς οὐσίας ἄγουν κατὰ τὸν Χαῖκκελ ἀναποφεύκτως εἰς τὴν «ὁριστικὴν ἀνατροπὴν τῶν τριῶν θεμελιωδῶν δογμάτων τῆς μεταφυσικῆς: τοῦ θεοῦ, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀθανασίας», τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ «τρεῖς ποιητικαὶ εἰκόνες». Βραδύτερον ὁ Χαῖκκελ ἀπέδωκεν εἰς τὴν οὐσίαν τρεῖς ἰδιότητας: τὴν δύναμιν, τὴν ὕλην καὶ τὴν αἴσθησιν, καὶ ἀπεκάλεσε τὴν περὶ τοῦ κόσμου ἀντίληψίν του *ὑλοζωϊστικὸν μονισμόν*. Ἡ ἀξία του ὡς φιλοσόφου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὑπεστήριζε μετὰ θέρμης μίαν αἰτιοκρατίαν (determinismus) μὴ ἐπιδεχομένην οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν καὶ ὅτι ἔθηκε τὴν ἐμπειρίαν ὡς πηγὴν μοναδικὴν τῆς ἀληθοῦς γνώσεως. Ἐν τῇ βιολογίᾳ ὁ Χαῖκκελ ὑπῆρξεν εἰς ἄκρον καινοτόμος. Ἐτάχθη ἄνευ ἐπιφυλάξεως ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς τοῦ Δαρβίνου καὶ προσηνατόλισε κατὰ λογικὸν τρόπον τὴν ζῳολογίαν καὶ τὴν βοτανικὴν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως. Ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς ἑτερογονίας, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι ὀργανισμοὶ προῆλθον ἐκ τῆς ἀνοργάνου ὕλης. Καθώρισε καὶ διετύπωσεν, ὁρμώμενος ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ μεταμορφισμοῦ, τὸν νόμον, καθ' ὃν οἱ ὀργανισμοὶ κατὰ τὴν ἀτομικήν των ἐξέλιξιν (ὀντογονίαν) διέρχονται δι' ὅλων τῶν σταδίων τῆς ἐξελίξεως τῶν προγόνων των, διὰ τῆς προγονικῆς ἐξελίξεως (φυλογονία), ἢ ἐν ἄλλοις λόγοις τὸν νόμον, καθ' ὃν ἡ ὀντογονία ἀνακεφαλαιοῖ τὴν φυλογονίαν (*θεμελιώδης βιογενετικὸς νόμος* ἢ *νόμος τοῦ Χαῖκκελ*). Πρῶτος ἐπεχείρησε γενικὴν ἔκθεσιν τῆς φυλογονικῆς ἐξελίξεως ὁλοκλήρου τοῦ ζῳϊκοῦ καὶ φυτικοῦ βασιλείου. Τέλος ἵδρυσε καὶ ἐξελαΐκευσε τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἐκ τῶν μονήρων (ἁπλῶν ἀμόρφων μαζῶν πρωτοπλάσματος) καὶ τῶν πρωτίστων (μονοκυττάρων ὀργανισμῶν) διὰ μέσου τῶν χιμπατζήδων καὶ τοῦ πιθηκανθρώπου τοῦ ὀρθίου (Pithecanthropus erectus), ὅστις ἀποτελεῖ τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων. Ὁ Χαῖκκελ ὑπῆρξε καὶ ἱδρυτὴς καὶ ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ «Γερμανικοῦ συνδέσμου τῶν μονιστῶν» (Deutsche Monistenbund). Ὁ Χαῖκκελ διὰ τοῦ ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἀγῶνός του ὑπὲρ τοῦ ὑλισμοῦ ἐπροκάλεσε μεγάλας συζητήσεις καὶ πλεῖστα πολλαχόθεν ἀντιρρητικὰ ἔργα, ὅπως τὰ τῶν φιλοσόφων Adickes καὶ Paulsen, τοῦ φιλοσόφου O. D. Khwolson καὶ τῶν θεολόγων Engert καὶ Loofs.

Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ueber die Entwicklungslehre Darwins» (1863), «Generelle Morphologie der Organismen» (1866, ἐπίτομος ἔκδοσις 1906), «Natürliche Schöpfungsgeschichte» (1868, ιβ' ἔκδ. 1920), «Anthropogenie oder Entwicklungsgeschichte des Menschen» (1874, στ' ἔκδ. 1910), «Gesammelte populäre Vorträge» (1902), «Der Monismus als Band zwischen Religion und Wissenschaft» (1892, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Α. Φαρμακοπούλου* μὲ τὸν τίτλον: «Ὁ μονισμός»), «Ueber unsere gegenwärtige Kenntnis von Ursprung des Menschen» (1898, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Α. Φαρμακοπούλου* μὲ τὸν τίτλον: «Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου»), «Die Welträtsel» (1899, ιγ' ἔκδ. 1922), «Kunstformen der Natur» (1904), «Die Lebenswunder» (1904), «Der Kampf im den Entwicklungsgedanken» (1905), «Monismus und Naturgesetz» (1906), «Unsere Ahnenreihe» (1908), «Monistische Pausteine» (1913), «Gottnatur» (1914), «Die Enwicklungsgeschichte einer Jugend» (1921). Θ. Π.

Χαΐλ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀραβίας ἐν τῷ Νέτζιτ, ἄλλοτε πρωτεύουσα ταύτης. Κάτ. 20.000.

Χάϊλαντ Πὰρκ (Highland Park) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Μίτσιγκαν καὶ παρὰ τὴν βιομηχανικὴν πόλιν Ντητρόϊτ, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ προάστιον. Κάτοικοι 46.499 (1920). Η. Π. Γ.

Χάιλαντς (Highlands=*Ὑψηλαὶ χῶραι*) *[Γεωγραφ.]*. Ὄνομα διδόμενον εἰς τὸ πρὸς Β. τῆς περιοχῆς Στραθμορ ἐκτεινόμενον ὀρεινότερον τμῆμα τῆς Σκωτίας, ἀντιδιαστελλόμενον πρὸς τὰς πεδινὰς περιοχὰς τοῦ κόλπου τοῦ Φὸρθ, αἵτινες χαρακτηρίζονται διὰ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος *Λώλαντς* (Lowlands=χθαμαλαὶ χῶραι). Οἱ κάτοικοι τῶν Χάϊλαντς, καλούμενοι *Χαϊλάντερς*, εἶναι κελτικῆς καταγωγῆς, συγγενεύοντες πρὸς τοὺς Ἰρλανδούς, λόγῳ δὲ τοῦ φύσει ὀχυροῦ καὶ ἀπροσίτου ἐδάφους τῆς χώρας των διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν ἀμιγῆ τήν τε ἐθνολογικὴν καὶ τὴν γλωσσικὴν αὐτῶν αὐτοτέλειαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πεδινοὺς Σκώτους (Λωλάντερς), οἵτινες ἐπηρεάσθησαν ταχύτερον καὶ εὐχερέστερον ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Τὸ ὄνομα *Χαϊλάντερς* δίδεται εἰς βρεττανικὰ στρατιωτικὰ σώματα ἐλαφροῦ πεζικοῦ, καταρτιζόμενα ἐκ Σκώτων τῶν Χάϊλαντς. Χ. Δ.

Χάϊλαρ (κινεζ. *Χουλουνπέορ*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Μαντζουρίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χουλούν, κειμένη ἐπὶ ὁμωνύμου ποταμοῦ, ἀποτελοῦσα δὲ σημαντικὸν σταθμὸν τῶν μαντζουριανῶν σιδηροδρόμων. Κάτ. 32.850. Χ. Δ.

Χαϊλὲ ***Σελασιέ.*** Αὐτοκράτωρ τῆς Αἰθιοπίας (βλ. λ. *Σελασιὲ Χαϊλέ*).

Χαΐλλι (*Ἀχίλλειον*) *[Γεωγρ.]*. Νησίς τις ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Μικρᾶς Βρυγηΐδος (Μικρᾶς Πρέσπας). Ἐπ' αὐτῆς κεῖται τὸ χωρίον *Ἅγιος Ἀχίλλιος* ἢ *Ἀχίλ*, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, ὑπαγομένης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φλωρίνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 113, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Δασερὴ* (Δρουπίτσιστα) καὶ *Πύλη* (Βίδανη ἢ Βίνωνη), 353. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ σῴζονται δώδεκα ναοὶ μετὰ τοιχογραφιῶν καὶ ἐπιγραφῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, ἐπισκόπου Λαρίσης, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Τ. Ε. Ε.

Χάϊλμπορν (Heilborn), ***Ἐρνέστος.*** Γερμανὸς μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1867. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ ἠθογραφικὸν καὶ σατιρικὸν στοιχεῖόν των. Ἔγραψε τὰ μυθιστορήματα: «Joska Kersten», «Ὁ ἀγρὸς μὲ τὰ τριφύλλια», «Ὁ Σαμαρείτης», «Ἡ ἀπότομη σκάλα» κ. ἄ. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε πλεῖστα διηγήματα. Λ. Κ.

— **Χάϊλμπορν** (Heilborn), ***Παῦλος.*** Διαπρεπὴς Γερμανὸς διεθνολόγος, καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ Μπρεσλάου. Τὰ κυριώτερα συγγράμματά του εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Das völkerrechtliche Protektorat» (1891) καὶ «Das System des Völkerrechts» (1896). Δ. Δ.

Χάϊλμπρον (Heilbronn) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βυρτεμβέργῃ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νέκαρ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Στουτγάρτης—Βύρτσμπουργ. Κάτ. 48.200 (1930). Ἔχει φυσικόν, ἀρχαιολογικὸν καὶ μελισσοκομικὸν μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκην καὶ βιομηχανίας μεταλλίνων εἰδῶν,

Digitized by Google

μηχανῶν, χημικῶν προϊόντων, χαρτοποιίας καὶ σακχαροποιίας. θ. κ.

Χαίλντερλιν (Hölderlin), ***Ἰωάννης-Χριστόφορος-Φρειδερῖκος***. Διάσημος Γερμανὸς λυρικὸς ποιητὴς 1770—1843). Τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐπεράτωσεν εἰς τὴν σχολὴν τῆς μονῆς τοῦ Ντέκεντορφ καὶ τοῦ Μάουλμπον, τῷ δὲ 1788 ἐνεγράφη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης. Ἐκεῖ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Ἕγελου καὶ τοῦ Σέλλιγκ καὶ ἤρχισε νὰ γράφῃ τοὺς πρώτους λυρικοὺς στίχους του. Τῷ 1793 ἐγένετο διδάκτωρ τῆς θεολογίας, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμίαν ᾐσθάνετο κλίσιν πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπάγγελμα, ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ Σίλλερ, ὅστις ἐμεσολάβησε παρὰ τῇ Καρλόττᾳ φὸν Κάλμπ καὶ τὸν διώρισε παιδαγωγὸν τοῦ ἐννεαετοῦς τέκνου της. Κατὰ τὰ εἰς Ἰέναν καὶ Βαϊμάρην ταξίδιά του, ὁ Χαίλντερλιν ἐσχετίσθη μεθ' ὅλων τῶν κορυφαίων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Σίλλερ καὶ τοῦ Φίχτε. Πλὴν ὅμως αἱ τόσαι σχέσεις του δὲν τὸν ἐβοήθησαν νὰ εὕρῃ μίαν μόνιμον θέσιν, ὅταν μετ' ὀλίγον παρῃτεῖτο τῆς θέσεως τοῦ παιδαγωγοῦ παρὰ τῇ Καρλόττᾳ φὸν Κάλμπ. Φύσει ὀνειροπόλος καὶ εὐφάνταστος, ἔβλεπε τὰ ἰδανικά του εἰς μίαν διαρκῆ σύγκρουσιν μὲ τὴν πραγματικότητα. Τῷ 1795 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του μὲ τὴν πικρίαν τῆς διαψεύσεως τῶν ἐλπίδων του. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔγραψε τὰ ποιήματα τῆς λεγομένης πρώτης περιόδου του, ἅτινα μαρτυροῦσι τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Σίλλερ, καὶ ἤρχισε τὸ μυθιστόρημά του «Ὑπερίων ἢ ὁ ἐρημίτης τῆς Ἑλλάδος». Τῷ 1796 κατώρθωσε νὰ διορισθῇ παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ πλουσίου τραπεζίτου τῆς Φραγκφούρτης Ἰακὼβ Γκόνταρτ, τῆς ὡραιοτάτης συζύγου τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἠράσθη μετὰ πάθους. Ἡ ὑπέροχος αὐτὴ ὕπαρξις, εἰς τὸ πρόσωπον τῆς ὁποίας ὁ Χαίλντερλιν εἶδεν ἐνσαρκωμένα τὰ ἰδανικά του περὶ τοῦ ἀπολύτου κάλλους καὶ τῆς ἀπολύτου τελειότητος, ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ποιητὴν τὰς ᾠδὰς καὶ τὰς ἐλεγείας τῆς δευτέρας δημιουργικῆς περιόδου του, μὲ τὴν ὁποίαν ἐσημείωσεν ἕνα σημαντικόν, κατά τινας δὲ κριτικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τῆς ποιήσεως τὸν σημαντικώτερον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ γερμανικοῦ λυρισμοῦ. Ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς Σουζέττας Γκόνταρτ ὁ Χαίλντερλιν ἀπεπεράτωσε τὸν «Ὑπερίωνα» καὶ ἤρχισε τὴν συγγραφὴν τῆς τραγῳδίας «Ἄγις», ὅλα τὰ ἀποσπάσματα τῆς ὁποίας ἀπωλέσθησαν, καὶ τοῦ δράματος «Ἐμπεδοκλῆς», τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ἐπίσης ἀτελείωτον. Μετ' ὀλίγον ἐν τούτοις ὁ Χαίλντερλιν, κατιδὼν ὅτι ἡ μετὰ τῆς Σουζέττας Γκόνταρτ ἢ τῆς Διοτίμας, καθὼς τὴν ἀποκαλεῖ εἰς τὰ ποιήματά του, σχέσις του ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀπολήξῃ εἰς ἕνα μόνιμον καὶ διαρκῆ δεσμόν, ἐγκατέλειψεν αἰφνιδίως τὸν οἶκον τοῦ πλουσίου τραπεζίτου καὶ ἤρχισεν ἐκ νέου τὸν πλάνητα βίον του. Ἄνευ μέσων, ἄνευ ἐργασίας, ἀνίκανος πρὸς πᾶσαν πρακτικὴν δρᾶσιν, καθυστερημένος πολίτης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐν μέσῳ ἑνὸς περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον ἐνεφανίζετο πρὸ τῶν ὀμμάτων του ὡς ἄμορφον χάος, ὁ Χαίλντερλιν εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ δημιουργήσῃ τὰς συνθήκας ἑνὸς ἀνεκτοῦ βίου. Ὁ Σίλλερ, τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐζήτησεν ἐκ νέου, δὲν ἀπήντησεν εἰς μίαν συγκινητικὴν ἔκκλησίν του. Τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἔγραψεν ὁ Χαίλντερλιν κατὰ τὴν τρίτην ταύτην περίοδον (1798—1801), καίτοι ἀπαράμιλλα ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς καὶ γλώσσης, ἐν τούτοις μαρτυροῦσι τὴν ἠθικήν του κατάπτωσιν. Τέλος κατώρθωσε νὰ εὕρῃ μίαν θέσιν οἰκοδιδασκάλου παρά τινι Γερμανῷ ἐμπόρῳ, διαμένοντι ἐν Βορδὼ τῆς Γαλλίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1801 μετέβη μέσῳ Στρασβούργου καὶ Λυῶνος εἰς τὸ Βορδώ, ὁπόθεν ἐπέστρεψε παράφρων τὸ θέρος τοῦ ἑπομένου ἔτους. Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τοῦ πνευματικοῦ θανάτου ὁ Χαίλντερλιν ἔζησεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἓν ἔτη, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἓν μόνον εἶχε φωτεινὸν διάλειμμα. Μέχρι ποίου σημείου εἶχε συνυφανθῆ μὲ τὴν ὕπαρξίν του τὸ ἑλληνικὸν ἰδεῶδες, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸ φωτεινὸν τοῦτο διάλειμμα τῆς παραφροσύνης του μετέφρασε τὸν «Οἰδίποδα Τύραννον» καὶ τὴν «Ἀντιγόνην» τοῦ Σοφοκλέους. Αἱ μεταφράσεις αὐταί, μετὰ τῶν προγενεστέρων μεταφορῶν του εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν μερικῶν ᾠδῶν τοῦ Πινδάρου, θεωροῦνται σήμερον ὡς αἱ κράτισται τῆς γερμανικῆς γλώσσης. Τὴν ποίησιν τοῦ Χαίλντερλιν διακρίνει μία αὐτόχρημα ἀγγελικὴ ἁγνότης αἰσθήματος. Ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς καὶ γλωσσικῆς πληρότητος, τὰ ποιήματα τοῦ Χαίλντερλιν θεωροῦνται γενικῶς ὡς τὰ τελειότερα τῆς γερμανικῆς ποιήσεως. Ὅπου περιγράφει τὴν φύσιν ὁ Χαίλντερλιν εἶναι ἄφθαστος. Τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων του, ἰδίᾳ δὲ τὰ τῆς δευτέρας δημιουργικῆς περιόδου του, ἔχουσι συντεθῆ εἰς ἀλκαϊκὰς στροφὰς θαυμαστῆς ρυθμικῆς ποικιλίας. Ἐπίσης συνέθεσε πολλὰ ποιήματα εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον. Γενικῶς ἐχρησιμοποίησε τὰ ἀρχαῖα μέτρα μετ' ἀπαραμίλλου δεξιότητος. Δυστυχῶς ἡ αὐστηρότης τῶν μετρικῶν συστημάτων του, καθὼς καὶ ἡ ἀφάνταστος πυκνότης τῶν νοημάτων καὶ τῆς φράσεώς του καθιστῶσιν ἐκτάκτως δυσχερῆ τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν τῶν ποιημάτων τοῦ Χαίλντερλιν καὶ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν ἐν ὅλῳ τῷ πλαστικῷ κάλλει καὶ τῇ φραστικῇ ἐντελείᾳ των. Τὸ φύσει συγκρατημένον καὶ στοχαστικὸν πάθος του εὑρίσκει τὴν τελειοτέραν ἔκφρασίν του εἰς τὴν ἀρχαιοπρεπῆ μορφὴν τῶν λυρικῶν ποιημάτων του, εἰς τὴν αὐστηρὰν ὡραιότητα τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἐθυσίασε τὴν εἰλικρίνειαν τῆς συγκινήσεως καὶ τὸ πηγαῖον τῆς ἐμπνεύσεώς του. Ὁ Νίτσε δὲν ἐδίστασε νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν Χαίλντερλιν ὡς τὸν μεγαλύτερον λυρικὸν ποιητὴν τῆς Γερμανίας. Ἐπίσης ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ ἀξία του ὡς πεζογράφου. Ὁ «Ὑπερίων» του, τὸ μυθιστόρημα τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1770, καίτοι δὲν ἔχει τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ μυθιστορήματος, ἐν τούτοις παρέμεινε, λόγῳ τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης του, μοναδικὸν ὑπόδειγμα πεζοῦ λόγου. Ὁ φραστικὸς λυρισμὸς καὶ ἡ γλωσσικὴ πληρότης τοῦ Νίτσε εἰς τὸν «Ζαρατούστραν» ὀφείλει πολλὰ εἰς τὸν «Ὑπερίωνα» τοῦ Χαίλντερλιν. Παρὰ ταῦτα ὁ Χαίλντερλιν οὐδέποτε ἠγαπήθη καὶ κατενοήθη ἀπὸ τὸ πολὺ κοινόν· ἡ ἑλληνοπρέπεια καὶ ὁ πανθεϊσμός του τὸν κατέστησαν καὶ τὸν καθιστῶσιν ἔτι ἀπρόσιτον εἰς αὐτό. Πάντως δὲν παύει δι' αὐτὸ νὰ εἶναι εἷς ἐκ τῶν προσωπικωτέρων λυρικῶν ποιητῶν τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ κόσμου. Τὰ «Ἅπαντα» τοῦ Χαίλντερλιν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Σβὰμπ (1846). Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἐκδόσεων τῶν ἔργων του καλύτεραι θεωροῦνται αἱ τοῦ Λίτσμαν (1897) καὶ ἡ τελευταία πεντάτομος τοῦ Τσινκερνόγκελ (1914—1926). Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χαίλντερλιν ἔγραψαν πλεῖστοι ἱστορικοὶ καὶ κριτικοὶ τῆς ποιήσεως (Λίτσμαν 1890, Βιλντμπραντ 1896, Μύλλερ-Ράσταντ 1894), ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, ὁπότε ηὔξησε καταπληκτικῶς ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ φήμη τοῦ ποιητοῦ (Φιέτορ 1921, Χέλλινγκρατ 1921, Σέεμπας 1922, Κολμάγερ 1924, Στέφανος Τσβάϊγκ 1925 κ. ἄ.). λ. κ.

Χαὶλς (Hales), ***Στέφανος***. Διάσημος Ἄγγλος φυσιολόγος καὶ φυσικὸς (1677—1761). Ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν Καίμπριτζ, ἐπιδοθεὶς ἅμα καὶ εἰς μαθηματικάς, ἀνατομικὰς καὶ βοτανικὰς σπουδάς, καὶ τῷ 1710 προσελήφθη ὡς πάστωρ ἐν Teddington. Τῷ 1718 ὡς μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, ἀνεκοίνωσε τὰς ἐρεύνας του περὶ τῆς ἐπηρείας τῆς ἡλιακῆς θερμότητος ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὀποῦ τῶν φυτῶν («Vegetable statiks or an account of some statical experiments on the sap in vegetables, beeing an essay towards a natural history of vegation», Λονδῖνον 1727). Μετὰ 5 ἔτη ἐδημοσίευσε τὸ διάσημον σύγγραμμά του: «Statical essays, containing hemostatiks, or an account of some hydraulical and hydrostatical experiments made in the blood and bloondvessels of animals» (Λονδῖνον 1733, δίτομον), ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων ἐδείκνυεν ὅτι ἡ ἔγχυσις ὕδατος εἰς τὸ ἀγγειακὸν σύστημα προκαλεῖ ὕδρωπα. Ἐπίσης ἔγραψεν: «An account of some experiments and observations on Mr. Stephen's medecines for dissolving the stone» (Λονδῖνον 1740), «A treatise upon ventilators» (Λονδῖνον 1742), «Philosoph. experiments on sea water, corn, flesh, and other substances» (Λονδῖνον 1739) κτλ. Τῷ 1733 ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου Ὀξφόρδης διδάκτωρ τῆς θεολογίας, καὶ τῷ 1751 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων ἀντεπιστέλλον μέλος ταύτης. Εἰσηγήθη μανόμετρον συγκείμενον ἐκ μακροῦ ὑαλίνου σωλῆνος τιθεμένου καθέτως ἐπὶ ἀρτηρίας πρὸς καταμέτρησιν τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος (piézometre de Hales). ο. ρ.

Χαῖλσερ (Hölscher), ***Γουσταῦος - Δειδέριχος***. Γερμανὸς θεολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ Λειψίᾳ. Τῷ 1905 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἑρμηνευτικῆς καὶ τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης, ἐδίδαξε δὲ βραδύτερον καὶ ἐν Γκίσσεν καὶ Μαρβούργῳ. Ἔγραψε: «Kanonisch und Apokryph» (1905), «Sadduzäismus» (1906), «Two greek inscriptions from Khurbet Harrawi» (1908), «Propheten» (1914) κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης πλεῖστα ἄρθρα ἐν τῇ «Real-enzyklopädie» τῶν Pauly καὶ Wissowa. χ. δ.

Χαίλσινγκλαντ (Hälsingland) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Σουηδίας ἐπὶ τοῦ Βοθνικοῦ κόλπου. Ἔχει ἐμβαδὸν 15.386 τ. χλμ. καὶ 164.450 κατ. Ἀνήκει κατὰ τὸ πλεῖστον διοικητικῶς εἰς τὸν νομὸν (län) Γκαίμπλεμποργκ. η. π. γ.

Χαίλσινγκμποργκ (Hälsingborg ἢ Helsingborg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νοτίου Σουηδίας ἐν τῷ νομῷ Μάλμαιγους καὶ ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ Αἶρε (Öre Sund), ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς δανικῆς πόλεως Χέλσινγκαιρ. Κάτ. 55.889 (1930). Ἔχει καλὸν λιμένα, τακτικὴν ἀτμοπλοϊκὴν ἐπικοινωνίαν καὶ ζωηρὸν ἐμπόριον μετὰ πλείστων παραλίων πόλεων τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης. Εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον βιομηχανικῶν πόλεων τῆς Σουηδίας, ἔχουσα πλεῖστα ἐργοστάσια κατεργασίας ἐλαστικοῦ, σακχάρεως, κατεργασίας χαλκοῦ, χημικῶν προϊόντων καὶ ζύθου. Παρὰ τὴν πόλιν ὑπάρχουν τὰ μοναδικὰ ἐν Σουηδίᾳ γαιανθρακωρυχεῖα. η. π. γ.

Χαίλτυ (Hölty), ***Ἐρρῖκος Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς ποιητὴς (1748—1776). Ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν Γοτίγγῃ, τοῦ ποιητικοῦ συνδέσμου τῆς ὁποίας ἐγένετο βραδύτερον ὁ χαρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσωπος. Συνέγραψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὴν ἁβρότητα τοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν βαρυθυμίαν, ἡ ὁποία τὰ διαπνέει. Τὰ «Ἅπαντά» του ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Φὸς (1804). Ὁ Χαίλτυ εἶναι εἷς ἐκ τῶν λαοφιλεστέρων λυρικῶν ποιητῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. λ. κ.

Χάϊμ (Heim), ***Ἀλβέρτος***. Ἑλβετὸς γεωλόγος, γεννηθεὶς τῷ 1849 Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πολυτεχνείῳ (ἀπὸ τοῦ 1873) καὶ τῷ πανεπιστημίῳ (ἀπὸ τοῦ 1887) τῆς Ζυρίχης. Ἔγραψε: «Der Ausbruch des Vesuvs im April 1872» (Βασιλεία 1873), «Ueber die Verwitterung im Gebirge» Βασιλεία 1879), «Untersuchungen über der Mechanismus der Gebirgsbildung» (Βασιλεία 1878), «Beiträge zur geologischen Karte der Schweiz» (Βέρνη 1890), «Die Fahr der Wega über Alpen und Jura» (Βασιλεία 1899) κ. ἄ. Κλασσικὸν ἔργον του θεωρεῖται γεωλογικὸς χάρτης τῆς Ἑλβετίας ὑπὸ κλίμακα 1:500.000, τὸν ὁποῖον συνέταξεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Σμίντ. χ. δ.

—**Χάϊμ** (Heim), ***Ἐρνέστος-Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς ἰατρὸς καὶ βοτανικὸς (1747—1834). Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χάλλης μὲ τὴν διατριβὴν «De origine calculorum in viis urinariis quatenus est arthridis effectus» καὶ τῷ 1777 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Φραγκφούρτης ἐπὶ τοῦ Ὀδέρου. Τῷ 1783 ἐγκατέστη ἐν Βερολίνῳ, ὅπου ἐφήρμοσε πρῶτος μετὰ τὸν Zenner τὸν κατὰ τῆς εὐλογίας ἐμβολιασμὸν (1798). ο. ρ.

—**Χάϊμ** (Heim), ***Ἰωάννης***. Ρῶσος συγγραφεὺς (1758—1821). Ἐσπούδασεν ἐν Χέλμστεντ καὶ Γοτίγγῃ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1781 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γερμανικῆς γλώσσης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας. Βραδύτερον ἐδίδαξεν ἑλληνικὴν καὶ γερμανικὴν ἀρχαιολογίαν ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ, τοῦ ὁποίου διετέλεσε καὶ πρύτανις. Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ γεωγραφικὰς μελέτας καὶ ἔγραψε: «Τοπογραφικὴ καὶ στατιστικὴ περιγραφὴ τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας» (Γοττίγγη 1789), «Ὁδηγὸς πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἐμπορίου» (Μόσχα 1804), «Σχέδιον γενικῆς γεωγραφίας» (Μόσχα 1811), «Στοιχεῖα συγχρόνου γενικῆς γεωγραφίας» (Μόσχα 1813), «Σύνοψις στατιστικὴ τῶν κυριωτέρων σημερινῶν κρατῶν» (Μόσχα 1821) κ. ἄ. Ἐπίσης ἵδρυσε καὶ διηύθυνε τὴν ἐφημερίδα «Μοσχοβιτικὴ ἐφημερίς» καὶ συνέταξε διάφορα λεξικὰ καὶ γραμματικὰς τῆς γαλλικῆς, γερμανικῆς καὶ ρωσικῆς. χ. δ.

—**Χάϊμ** (Heim), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής***. Πολωνὸς στρατηγὸς καὶ συγγραφεὺς (1748—1809). Ἀκολουθήσας τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, προήχθη ταχέως εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου. Μετὰ τὴν κατάληψιν καὶ τὴν τελευταίαν διανομὴν τῆς Πολωνίας (1794) ἠσχολήθη μὲ γεωγραφικὰς καὶ μεταλλειολογικὰς μελέτας, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις. Ἔγραψεν: «Ὑπόμνημα ὑπογείου γραφομέτρου προωρισμένου νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν πυξίδα ἐν τοῖς ὀρυχείοις» (Παρίσιοι 1803), «Περὶ τῶν πραγματικῶν αἰτίων τῆς παρακμῆς τῆς Πολωνίας» (Παρίσιοι 1807), «Γεωγραφικὸς χάρτης τῆς Πολωνίας» (1796) κ. ἄ. χ. δ.

—**Χάϊμ** (Heim), ***Ἰωάννης-Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς μεταλλειολόγος (1741—1819). Διετέλεσε παιδαγωγὸς τοῦ πρίγκιπος Γεωργίου τοῦ Μάϊνινγκεν. Συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μεταλλειολογίας καὶ κατήρτισε σπουδαίαν συλλογὴν μεταλλευμάτων, ἀνήκουσαν νῦν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἰένης. Ἔγραψε: «Δοκίμιον γεωλογικὸν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν κοιλάδων ὑπὸ τῶν ὑδάτων» (Βαϊμάρη 1791), «Περιγραφὴ τῶν ὀρέων τῆς Θουριγγίας» (Λειψία 1796—1812, 6 τόμοι) κ. ἄ. χ. δ.

—**Χάϊμ** καὶ ***Σάντερς σημεῖον***· βλ. λ. *Σάντερς καὶ Χάϊμ σημεῖον*.

Χαῖμαι *['Αρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 9) μεταξὺ τῶν Καύχων τῶν μικρῶν καὶ τῶν Σουήβων, πρὸς Ν. τῶν Βρουκτέρων. Λ. Θ. Σ.

χαϊμαλὶ (τό), καὶ *χαμαλί*· δημοτ., περίαπτον τριγωνικόν, ἀναρτώμενον ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας (βλ. λ. *φυλακτήριον*).

Χάϊμαν, ***Ἰωσήφ***. Γεωπόνος βαυαρικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις. Ἐσπούδασε γεωπονίαν ἐν τῇ γεωργικῇ σχολῇ Rutti τοῦ Zollikofen τῆς Ἑλβετίας καὶ τῇ γεωπονικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Freising. Ἐπιστρέψας εἰς Ἑλλάδα ἐπε-

Digitized by Google

δόθη εἰς γεωργικὰς καὶ τυροκομικὰς ἐπιχειρήσεις. Τῷ 1908 διωρίσθη εἰς τὸ Μαράσλειον διδασκαλεῖον καθηγητὴς τῶν φυσιογνωστικῶν καὶ τῆς γεωπονίας. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Ἀνθοκομία καὶ λαχανοκηπία», «Ὁ δενδρόκηπος» (πρακτικὴ δενδροκομία, ἔκδ. 3η), «Εἰδικὴ γεωργία» (πρακτικὸς ὁδηγὸς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν, ὀσπρίων, κονδύλων καὶ κτηνοτροφικῶν φυτῶν), «Τὸ σχολεῖον ἐργασίας» (συγκεντρωτικὴ διδασκαλία τῶν φυσιογνωστικῶν μαθημάτων). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

Χάϊμε (Jaime). Ἱσπανικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος *Ἰάκωβος*, ταυτόσημος πρὸς τὸ ὄνομα *Σαντιάγος*.

Χαΐμης (ἢ ***Καΐμης***), ***Μωϋσῆς.*** Δημοσιογράφος. ἑβραϊκῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1864 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1929. Λόγιος ἑβραϊστής, ἀπὸ νεαρᾶς ἤδη ἡλικίας διηρμήνευσε μὲ αὐθόρμητον καὶ ζωηρὰν σαφήνειαν, πρὸς δὲ καὶ ἀληθινὴν ἐπιστημονικότητα τὴν κοινωνιστικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν σημασίαν τοῦ ἑβραϊσμοῦ κυρίως εἰς τὰς στενάς α τοῦ σχέσεις μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς μελέτας του δημοσιευθείσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς δύο ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσας ἐπιθεωρήσεις τὸν «Ἰσραηλίτην Χρονογράφον» ἐν Κερκύρᾳ (1899—1901) καὶ τὴν «Ἰσραηλιτικὴν Ἐπιθεώρησιν» ἐν Ἀθήναις (1912—1916). Αἱ ἐπιθεωρήσεις αὗται ἀποτελοῦσι τὰ πρῶτα ἐν Ἑλλάδι εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκδοθέντα ἑβραϊκὰ περιοδικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ ἐκλεκτὴ συνεργασία πλείστων διαπρεπῶν λογίων Ἑλλήνων καὶ ξένων. Ἐπεδόθη ὡσαύτως μὲ θερμὸν ζῆλον εἰς τὴν πολιτικὴν δημοσιογραφίαν, ὑποστηρίξας καὶ ὑπερασπίσας τὰ δίκαια καὶ τὰς πολιτικὰς ἀπόψεις τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὰς δυσκόλους στιγμὰς τῶν πολέμων, μὲ τὸ καθαρὸν καὶ εἰλικρινὲς ἐκεῖνο πνεῦμα τοῦ ἰδεολόγου καὶ φιλελευθέρου τῆς προπολεμικῆς περιόδου, ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Σέκολο» τοῦ Μιλάνου, τῆς «Ὥρας» τοῦ Παλέρμου, τοῦ «Πίκκολο» τῆς Τεργέστης, τῆς «Μπούρς-Ἐζιπσιὲν» τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλων, ἀλλὰ προπαντὸς ὡς μόνιμος ἐπὶ 25 ἔτη ἀνταποκριτὴς τῆς «Τριμπούνας» τῆς Ῥώμης, ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τῆς αὐτῆς εὐσυνειδησίας ἐξυπηρέτησε τὴν χώραν καὶ ὡς διευθυντὴς τοῦ «Ἀθηναϊκοῦ Πρακτορείου» (1910—1911). Ἰδιαιτέρως εἰργάσθη διὰ μίαν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν προσέγγισιν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας. Ἐκτιμηθεὶς διὰ τὰς ὑπηρεσίας ταύτας ὑπὸ τῆς τότε ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐστάλη ὑπ' αὐτῆς εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταλήψεώς της, μὲ σκοπὸν ὅπως ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ γραφείου τοῦ τύπου καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς γαλλοφώνου «Λιμπερτέ», ἐπισήμου ὀργάνου τῆς Κυβερνήσεως, ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς νέους ὑπηκόους τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην. Ὁ Χαΐμης ἀνεμίχθη ἐπίσης εἰς τὴν διαμάχην διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐνδιαφερούσας ἀπόψεις ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Νουμᾶ» (1908).

Ὁ Χαΐμης ὑπῆρξε καὶ ἄριστος παιδαγωγός, ἀρχίσας τὴν σταδιοδρομίαν του ὡς Ἕλλην δημοδιδάσκαλος, ὁ πρῶτος τῶν Ἑβραίων, ὑπηρετήσας ὡς τοιοῦτος ἐπὶ 16 ἔτη ἐν Κερκύρᾳ. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην ἀντεπροσώπευσε τοὺς Ἕλληνας συναδέλφους του εἰς τὸ Γ' Συνέδριον τῶν Δημοδιδασκάλων τῆς Γαλλίας, ἐν Μασσαλίᾳ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1903, τὸ ὁποῖον ζωηρῶς ἐπευφήμησε τὸν ἑλληνικὸν χαιρετισμόν του. Ἐπίσης διετέλεσε καὶ καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς ἐπὶ 15 ἔτη εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐμπορικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν καὶ ἐπίσημος μεταφραστὴς τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ὡς πρόεδρος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Κερκύρας ἐξεδήλωσε καὶ ἐμπράκτως τὰς εἰς τὰ ἔργα του διατυπωμένας κοινωνιστικὰς αὐτοῦ ἰδέας, συστήσας φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα καὶ φιλανθρωπικὰ ταμεῖα, ὑφιστάμενα ἀκόμη καὶ σήμερον, καὶ κατορθώσας οὕτω νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἔκτοτε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην συνεχιζομένας προσπαθείας τῆς κοινότητος. Ἀπέθανε καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν διενοεῖτο, ἀποσυρόμενος πλέον τῶν ἄλλων φροντίδων, νὰ συγγράψῃ περισσότερον ὁλοκληρωμένας μελέτας του, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑπογραμμίσῃ τοὺς ἀνέκαθεν ὑπάρξαντας πνευματικοὺς δεσμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἑβραϊκοῦ στοιχείου.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Χάϊμορ (Highmore), ***Ναθαναήλ.*** Ἄγγλος ἀνατόμος (1613—1684). Κατέστη γνωστὸς ἐκ διαφόρων ἀξιολόγων ἀνατομικῶν ἐρευνῶν του. Ἀνεκάλυψε τὴν κοιλότητα τῆς ἄνω γνάθου, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματός του ἐκλήθη *ἱγμόρειον ἄντρον*, καὶ περιέγραψε τὸ πεπαχυμένον ἰνῶδες περίβλημα τῆς ἐπιδιδυμίδος, ὅπερ ἐκλήθη *ἱγμόρειον σῶμα*. Συνέγραψεν ἀνατομικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Disquisitio corporis humani anatomica etc.» (Χάγη 1651) κλπ.

Ο. Ρ.

Χάιμπαχ (Heimbach). —1) ***Κάρολος-Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς νομομαθὴς (1803—1855). Διετέλεσεν ἔκτακτος (1827) καὶ ἀπὸ τοῦ 1828 τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένας καὶ ἔγραψε: «De Basilicorum origine» (1825), «Basilicorum libri LX» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, 1833—1850, «Ἀστικὴ νομοθεσία» (1848), «Ἐγχειρίδιον τοῦ ἀστικοῦ δικαίου» (1853), «Ἐγχειρίδιον τοῦ σαξονικοῦ δικαίου» (1853). —2) ***Γουσταῦος.*** Γερμανὸς νομομαθὴς (1810—1851), καθηγητὴς ἐν Λειψίᾳ. Ἠσχολήθη ἰδίᾳ εἰς ἐρεύνας περὶ τῶν πηγῶν τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν «Βασιλικῶν» καὶ ἔγραψεν: «Ἀνέκδοτα», «Authenticum» (1851), «Ἑξάβιβλος» (1851).

Θ. Κ.

Χάιμπερ (Khaïber, Kaïbar, Khyber καὶ Chaiber) */Γεωγρ./*. —1) Δίοδος μεταξὺ Ἀφγανιστὰν καὶ Ἰνδιῶν, ἀποτελοῦσα μίαν τῶν κυριωτέρων ὁδῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Τέμνει τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τοῦ Σεφὶντ-Κόχ, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ταρτάρα, καὶ ἄγει ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος Τζάμριωντ ἐν Ἰνδίαις μέχρι τῆς Ντάκας ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ Ἀφγανιστάν. Ἔχει μῆκος 53 χλμ. καὶ διέρχεται εἰς ὕψος 1.011 μ. Οἱ Ἄγγλοι διῆλθον τὴν δίοδον ταύτην κατὰ πρῶτον τῷ 1839 καὶ κατόπιν κατὰ τὸ 1842. Ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Γκαντανὰκ τῷ 1879 ἀνήκει εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες κατεσκεύασαν ἑκατέρωθεν τῶν πλευρῶν της πολλὰ ὀχυρώματα. —2) Ὑποδιοίκησις τῶν Ἰνδιῶν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ συνοριακῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῶν. Κάτ. 227.109.

Μ. Δ. Β.

Χάϊμπεργκ (Heiberg), ***Γκούνναρ.*** Νορβηγὸς δραματικὸς συγγραφεὺς (1857—1929). Διετέλεσε σκηνοθέτης τοῦ κρατικοῦ θεάτρου τοῦ Μπέργκεν (1884—1888) καὶ ἐπεχείρησε μακρὰ ταξίδια ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῶν δραματικῶν ἔργων του γνωστότερα τυγχάνουσιν: «Ἡ θεία Οὐρλίκη», «Τὸ λαϊκὸν συμβούλιον», «Ὁ βασιλεὺς Μίδας», «Τὸ μπαλκόνι», «Ἡ τραγῳδία τῆς ἀγάπης» κ. ἄ.

Λ. Κ.

—**Χάϊμπεργκ** (Heiberg), ***Ἕρμαν.*** Γερμανὸς μυθιστοριογράφος (1840—1910). Θεωρεῖται εἷς τῶν ἱδρυτῶν τῆς ρεαλιστικῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ, τὰ δὲ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ὠμότητα τῆς περιγραφῆς. Κυριώτερα μεταξὺ τούτων εἶναι: «Ὁ κατευνασμός», «Ὁ φαρμακοποιὸς Χάϊνριχ» καὶ «Μία καθὼς πρέπει κυρία».

Λ. Κ.

—**Χάϊμπεργκ** (Heiberg), ***Ἰωάννης-Λουδοβῖκος.*** Δανὸς συγγραφεὺς (1791—1860). Διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη διευθυντὴς τοῦ βασιλικοῦ θεάτρου τῆς Κοπεγχάγης. Θεωρεῖται ὁ δημιουργὸς τοῦ δανικοῦ κωμειδυλλίου («Ναί», «Ὁ βασιλεὺς Σολομὼν καὶ ὁ πιλοποιὸς Γεώργης», «Ὄχι» κ. ἄ.). Ἐπίσης ἔγραψε κωμῳδίας («Valgerda», «Μία ψυχὴ μετὰ θάνατον»), δράματα («Δὸν Ζουάν», «Τὸ στοιχειωμένο βουνὸ» κ. ἄ.) καί τινα ἐπιστημονικὰ ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὰς πηγὰς τῆς δανικῆς γλώσσης καὶ τὴν σκανδιναυϊκὴν μυθολογίαν.

Λ. Κ.

—**Χάϊμπεργκ** (Heiberg), ***Πέτρος-Ἀνδρέας.*** Δανὸς κωμῳδιογράφος (1758—1841). Ἐξορισθεὶς ἀπὸ τὴν Δανίαν, λόγῳ τῶν ἄκρως φιλελευθέρων ἀρχῶν του κατέφυγεν εἰς Γαλλίαν, ἔνθα διετέλεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, βραδύτερον δὲ ἠκολούθησε τὸν Ταλλεϋράνδον εἰς Βερολῖνον, Βαρσοβίαν καὶ Βιέννην. Ἔγραψε κωμῳδίας («Μεταμορφώσεις», «Οἱ Φὸν καὶ οἱ Βὰν» κ.ἄ.) καί τινα ἱστορικὰ καὶ γραμματολογικὰ ἔργα.

Λ. Κ.

Χαίμπερλιν (Haeberlin), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1832. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ καλῶν τεχνῶν τῆς Στουτγάρδης, ἠσχολήθη δὲ κυρίως μὲ τὴν ἀπεικόνισιν σκηνῶν ἐκ τῆς ἱστορίας. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Ὁ θάνατος τοῦ Σίκινγκεν», «Ἡ κατάληψις μοναστηρίου κατὰ τὸν πόλεμον τῶν χωρικῶν», «Σπεῖρα κλεπτῶν ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης», «Ἡ πολιορκία τοῦ Στράλσουντ» καὶ «Ἡ μάχη τοῦ Βελιγραδίου».

Χ. Δ.

— **Χαίμπερλιν** (Haeberlin), ***Κάρολος-Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς νομομαθὴς (1756—1808). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ δημοσίου γερμανικοῦ δικαίου ἐν Ἐρλάγγῃ (1782) καὶ Χέλμστεντ (1786). Ἀντεπροσώπευσε τὸν δοῦκα τῆς Βρουνσβίκης ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Ράστατ, μετὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ βασιλείου τῆς Βεστφαλίας διετέλεσε μέλος τῆς συνελεύσεως καὶ τῆς νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς. Ἔγραψε πλεῖστα, ἐν οἷς τά: «Ἐγχειρίδιον τοῦ γερμανικοῦ δημοσίου δικαίου» (1797) καὶ «Ἀρχεῖα τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας» (1808).

Χ. Δ.

—**Χαίμπερλιν** (Haeberlin) ***Φραγκῖσκος-Δομίνικος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ νομομαθὴς (1720—1787). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν Χέλμστεντ (1746) καὶ εἶτα τοῦ δημοσίου δικαίου (ἀπὸ τοῦ 1751), διεκρίθη δὲ ὡς βαθὺς ἱστορικὸς συγγραφεύς. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι τά: «Ἐπιτομὴ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας (1767—1773, τόμ. 12) καὶ «Ἱστορία τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας» (1774—1786, τόμοι 20).

Χ. Δ.

Χάιμπουργκ (Heimburg), ***Γρηγόριος*** *φὸν* —. Γερμανὸς νομομαθής, ἀποθανὼν τῷ 1472. Ὢν γραμματεὺς τοῦ Αἰνεία Σύλβιους, ὅστις ἐγένετο βραδύτερον πάπας ὑπὸ τὸ ὄνομα Πῖος ὁ Β', μετέσχε τῆς συνόδου τῆς Βασιλείας. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν αὐτῇ ἐτάχθη ἐναντίον τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης, ἀπώλεσε τὴν θέσιν του καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Νυρεμβέργῃ ἠσχολήθη μὲ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Βραδύτερον ἐγένετο σύμβουλος τοῦ δουκὸς Σιγισμούνδου τῆς Αὐστρίας, μετασχὼν δέ, ὡς ἀπεσταλμένος αὐτοῦ, τῆς ἐν Μαντούῃ συνελθούσης διαίτης, ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου Πόντιεμπραντ, βασιλέως τῶν Οὐσσιτῶν (1471), παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐπὶ μακρὸν ἐφιλοξενεῖτο, κατέφυγε πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Σαξονίας, ὅστις ἐπέτυχε τὴν ἄρσιν τοῦ ἀφορισμοῦ του παρὰ τοῦ πάπα Σίξτου τοῦ Δ', διαδόχου τοῦ Πίου. Ὁ Χάϊμπουργκ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, συνέβαλε δὲ μεγάλως εἰς τὴν σπουδὴν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας. Τὰ ἔργα του ἐξεδόθησαν τῷ 1608 ἐν Φραγκφούρτῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «Scripta nervosa, juris justitiaeque plena, ex manuscriptis nunc primum eruta».

Χ. Δ.

Χάιν (Hein), ***Ἰωάννης.*** Γερμανὸς φιλέλλην ἐξ Ἀννοβέρου. Κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821, οὗ συμμετέσχεν εἰς διαφόρους ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι μάχας, ἀπεστάλη τῷ 1828 ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς Κρήτην ὡς φρούραρχος τῆς Γραμβούσης, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ φονευθέντος ἐκεῖ Ἄγγλου φιλέλληνος Οὐκουάρδου. Μετά τινας μῆνας διωρίσθη ἁρμοστὴς τῆς νήσου ἀντὶ τοῦ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1829 ἀνακληθέντος Ἐδουάρδου Ράϊνεκ. Εἰς τὴν νέαν ταύτην θέσιν του ὁ Χάϊν ἀνέπτυξεν ἔκτακτον ὄντως δραστηριότητα. Περιῆλθε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου, ἐπεθεώρησε τὰς ὑπὸ τῶν Κρητῶν κατεχομένας θέσεις καὶ κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον—Ἰούνιον 1829 ἐνήργησε σοβαρὰς κατὰ τῶν περὶ τὰ Χανιὰ καὶ τὸ Ρέθυμνον Τούρκων ἐπιθέσεις, ὧν μετέσχε καὶ ὁ ἴδιος. Ἡ ἄγνοια ὅμως τῶν πραγμάτων τοῦ τόπου καὶ τὸ πεῖσμον τοῦ χαρακτῆρός του προεκάλεσαν σοβαρὰς ἐναντίον του δυσαρεσκείας, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον χρόνον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα κατετάχθη εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου συγκροτηθέντα τακτικὸν στρατόν. Ἀπέθανε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, φέρων τὸν βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου τοῦ πεζικοῦ.

Ν. ΚΛΣ

Χαϊνάν, ἢ ***Χάϊ-Νὰν*** (Haïnan ἢ Haï-Nan) */Γεωγρ./*. Νῆσος τῆς Κίνας, μεταξὺ τοῦ κόλπου τοῦ Τονκίνου καὶ τῆς Σινικῆς θαλάσσης. Ἔχει ἐπιφάνειαν 34.700 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 2.500.000 κατοίκων. Αἱ βόρειαι καὶ δυτικαὶ αὐτῆς ἀκταὶ εἶναι χθαμαλαί, αἱ δὲ νότιαι καὶ ἀνατολικαὶ ὀρειναὶ καὶ βραχώδεις, μέ τινας καλοὺς λιμένας. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου καλύπτεται ὑπὸ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τοῦ *Βοὺ-τσὶ-σὰν* μὲ κορυφὰς ὕψους 2.000 μ. περίπου, αἵτινες κατὰ τὸν χειμῶνα καλύπτονται ὑπὸ χιόνων. Διαρρέεται ὑπὸ πολλῶν μικρῶν ποταμῶν, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ πλωτοί, καὶ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν καὶ σχεδὸν ἀδιαπεράστων δασῶν, ἅτινα περιέχουν πολύτιμον καὶ ἄφθονον ξυλείαν. Παράγει ὄρυζαν, ζαχαροκάλαμον, σήσαμον, καπνόν, ἰνδικόν, βάμβακα κτλ. Ἡ χλωρὶς εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῆς Ἰνδοκίνας, ἡ δὲ πανὶς περιλαμβάνει τίγρεις, ρινόκερως, ἐλάφους, οὐραγγοτάγκους, βόας καὶ φαλαίνας. Παρὰ τὰς ἀκτὰς ἁλιεύονται ἐν ἀφθονίᾳ κοράλια καὶ μαργαριτάρια. Ἐν τῇ ἄμμῳ τῶν ποταμῶν της ὑπάρχει ἄφθονος χρυσός, τὸ δὲ ὑπέδαφος ἔχει πλούσια κοιτάσματα ἀργύρου, χαλκοῦ καὶ ἀδαμάντων. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου περὶ τὸ 1.500.000 εἶναι Κινέζοι, οἵτινες ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ περὶ τὰ 1370, οἱ δὲ λοιποὶ ἰθαγενεῖς *Λῆ* ἢ *Σάϊ*, οἵτινες κατοικοῦν τὰ ὀρεινὰ τμήματα. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ζῶσιν εἰσέτι ἐν ἡμιαγρίᾳ καταστάσει. Κινεζιστὶ ἡ νῆσος καλεῖται *Κιοὺνγκ-Τσόου-Φού*.

Μ. Δ. Β.

Χάϊναου, ἢ ***Χάϋναου*** (Hainau, ἢ Haynau) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Γερμανίας, κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γκόλντμπεργκ τῆς Κάτω Σιλεσίας. Ἔχει βιομηχανίας μεταλλευτικὰς καὶ ὑαλουργικὰς καὶ εἶναι σημαῖνον κέντρον ἐμπορίου σιτηρῶν. Κάτ. 10.202.

Χ. Δ.

Χάϊναρι (Hainari), ***Τίλμα.*** Φιλλανδὶς φεμινίστρια, γεννηθεῖσα τῷ 1861. Διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη πρόεδρος τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν Φιλλανδῶν γυναικῶν καὶ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ φιλλανδικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος καὶ βραδύτερον τοῦ ἑνωτικοῦ. Τῷ 1917 ἐξελέγη μέλος τῆς δημοτικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἀστυνομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἕλσιγκφορς καὶ τῷ 1931 μέλος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς μελέτην τοῦ ἀλκοολισμοῦ. Ἐξελέγη ἐπίσης ἐπανειλημμένως μέλος τῆς φιλλανδικῆς ἀντιπροσωπείας διὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

Α. Γ.-Γ.

Χαϊνδελ (Händel, ὑπὸ τῶν Ἄγγλων **Handel**), ***Γεώργιος-Φρειδερῖκος.*** Διάσημος Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Χάλλῃ τῷ 1685 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1759. Ὁ πατήρ του ἦτο κουρεὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δουκὸς Αὐγούστου τῆς Σαξονίας καὶ εἶχεν ἔλθει ἑξηκοντούτης εἰς

Digitized by Google

δεύτερον γάμον μετὰ τῆς κόρης τοῦ πάστορος Τάουστ Δωροθέας, μεθ' ἧς ἀπέκτησε τὸν διάσημον μουσουργόν. Ἡ πρώϊμος κλίσις τοῦ νεαροῦ Χαϊνδελ εἰς τὴν μουσικὴν συνήντησε τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν τοῦ πατρός, ὅπως μορφώσῃ μουσικῶς αὐτόν. Ἐν τούτοις χάρις εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ πρίγκιπος τοῦ Βάϊσενφελς ἡ ἐπιμονὴ τοῦ πατρὸς ἐκάμφθη καὶ οὕτως ἐν ἡλικίᾳ ὀκτὼ ἐτῶν τὸ ἰδιοφυὲς παιδίον ἤρχισε σπουδάζον σοβαρῶς μουσικὴν ὑπὸ τὸν Τσάχωφ. Ταυτοχρόνως ἠκολούθει μαθήματα εἰς τὸ λατινικὸν σχολεῖον, βραδύτερον δὲ ἐφοίτησε καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον, διότι ὁ πατὴρ ἤθελεν, ὅπως ὁ υἱὸς λάβῃ δίπλωμα νομικῆς. Δεκαεπταετὴς ὁ Χαϊνδελ διωρίσθη ὀργανοκρούστης τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Χάλλης, δὲν παρέμεινεν ὅμως εἰς τὴν θέσιν ταύτην πλέον τοῦ ἔτους, διότι, ἐπιθυμῶν νὰ τελειοποιηθῇ, μετέβη εἰς Ἀμβοῦργον, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ μεγαλύτερον μουσικὸν κέντρον τῆς Γερμανίας καὶ ἐκέκτητο τὸ μόνον ἐθνικὸν γερμανικὸν μελόδραμα, ὅπερ δὲν ἦτο προσηρτημένον εἰς βασιλικὴν ἢ πριγκιπικὴν αὐλὴν καὶ εἶχεν ἀνοικτὰς τὰς θύρας καὶ εἰς τὸν λαόν. Ἐν Ἀμβούργῳ ὁ Χαϊνδελ συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Μάττεζον, διακεκριμένου μουσικοῦ καὶ ἐξαιρέτου μουσικοκριτικοῦ, ὅστις εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν μουσικὸν κόσμον. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1703 ἐπεχείρησαν ταξίδιον εἰς Λυβέκην, ὅπως ἀκούσωσι τὸν διασημότερον ὀργανοκρούστην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Μπουξτεχοῦντε. Εἰς τὸν Χαϊνδελ ἐπροτάθη νὰ διαδεχθῇ τὸν διάσημον καλλιτέχνην εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὀργανοκρούστου, ἣν ὅμως οὗτος δὲν ἀπεδέχθη, διότι κατὰ τὴν κρατοῦσαν τότε συνήθειαν ἔδει νὰ νυμφευθῇ καὶ τὴν κόρην τοῦ Μπουξτεχοῦντε.

Γεώργιος Χαϊνδελ.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μελοδράματος τοῦ Ἀμβούργου εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ δραματικὸς συνθέτης Ράϊνχολδ Κάϊζερ, ἐκ τῆς ἀβιάστου μελῳδικότητος, τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς φυσικότητος τοῦ ὁποίου πολὺ ὠφελήθη ὁ Χαϊνδελ. Ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ μελοδράματος τοῦ Ἀμβούργου ἀνεβίβασεν ὁ Χαϊνδελ τῷ 1705 μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας τὸ πρῶτον αὐτοῦ μελόδραμα: «Almira», ὀλίγους δὲ μῆνας βραδύτερον τὸν «Νέρωνα». Ζηλοτυπῶν ὁ Κάϊζερ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν, συνέθεσε καὶ οὗτος μουσικὴν διὰ τὰ αὐτὰ μελοδράματα καὶ κατεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς τὰ τοῦ Χαϊνδελ. Ἐν τῷ μεταξύ, χάρις εἰς τὴν σπάταλον διεύθυνσιν τοῦ Κάϊζερ, τὸ μελόδραμα τοῦ Ἀμβούργου ἐχρεωκόπησεν, ὁ δὲ διάδοχος τούτου ἀνέθεσεν εἰς τὸν Χαϊνδελ τὴν σύνθεσιν νέου μελοδράματος. Τὸ παρὰ τοῦ μουσουργοῦ ὅμως συντεθὲν ἦτο τόσον ἐκτενές, ὥστε ἐξ αὐτοῦ ἀπετελέσθησαν δύο ἔργα: ὁ «Florindo» (1708) καὶ ἡ «Δάφνη» (1708). Τὰ διὰ τὸ Ἀμβοῦργον παρὰ τοῦ Χαϊνδελ συντεθέντα μελοδράματα ἐγράφησαν εἰς γερμανικήν, περιελάμβανον ὅμως κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε συνήθειαν καὶ ἰντερμέδια εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν. Πρὶν ἢ ὅμως τὰ δύο τελευταῖα μελοδράματα τοῦ Χαϊνδελ παιχθῶσιν ἐν Ἀμβούργῳ, οὗτος εἶχεν ἀναχωρήσει εἰς Ἰταλίαν, δεχθεὶς πρόσκλησιν τοῦ πρίγκιπος Γάστωνος τῶν Μεδίκων. Ἐν Φλωρεντίᾳ δὲ ἀνεβίβασε τὸ μελόδραμα «Ροδρῖγος», δι' οὗ ἐκέρδησε τὴν εὔνοιαν τοῦ δουκός, μὲ πρωταγωνίστριαν τὴν Βικτωρίαν Ταρκουΐνι. Ἐν Ρώμῃ ὁ Χαϊνδελ συνέθεσε μουσικὴν ἐπὶ τοῦ ιγ' ψαλμοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 1708 μετέβη εἰς Βενετίαν, ἔνθα ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιτυχίας τὸ μελόδραμα «Ἀγριππῖνα». Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ μουσουργὸς ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Ἀννοβέρου Ἔρνστ Αὐγούστου, ὡς καὶ μετὰ πολλῶν διακεκριμένων Ἄγγλων εὐπατριδῶν, οἵτινες ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς Λονδῖνον. Πρὶν ἢ ὅμως ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἰταλίας ὁ Χαϊνδελ μετέβη καὶ πάλιν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Ρούσπολι. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς τοῦ Χαϊνδελ ὅτι οὗτος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Μπάχ, διῆλθε τὸν βίον του ἐν μέσῳ βασιλέων καὶ πριγκίπων, τιμώμενος τὰ μέγιστα καὶ καλλιεργῶν τὸ καλλιτεχνικόν του αἴσθημα ὄχι μόνον εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὴν μουσικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωγραφικήν, πρὸς ἣν ἔτρεφε μεγάλην ἀγάπην· ἡ συλλογὴ εἰκόνων τοῦ Χαϊνδελ, ἡ περιλαμβάνουσα καὶ πίνακας τοῦ Ρέμπραντ, ἦτο ἀνεκτιμήτου ἀξίας.

Ἐκ Ρώμης ὁ Χαϊνδελ μετέβη εἰς Νεάπολιν, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ ἓν σχεδὸν ἔτος, φιλοξενούμενος παρὰ τῆς ἀριστοκρατίας· ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐμόρφωσε τὸ ὕφος του καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἱσπανικὴν σχολήν, συνέθεσε τὴν ὡραίαν σερενάταν «Ἄκις, Γαλάτεια καὶ Πολύφημος» (1708), ἥτις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν «Ἄκιν καὶ Γαλάτειαν» τοῦ 1720. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Χαϊνδελ συνέθεσε καὶ τὰ δύο ὀρατόρια «Ἀνάστασις» καὶ «Ὁ θρίαμβος τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀληθείας», ἅτινα ἐξετελέσθησαν ἐν Ρώμῃ. Ἀναχωρῶν ἐξ Ἰταλίας ὁ Χαϊνδελ ἀπεδέχθη τὴν θέσιν μουσικοῦ διευθυντοῦ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀννοβέρου, πρὶν ἢ ὅμως ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτῷ, μετέβη συμφώνως πρὸς δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν εἰς Λονδῖνον (1710). Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάρσελλ, τὸ ἐθνικὸν ἀγγλικὸν μελόδραμα εἶχε περιέλθει εἰς τοὺς Ἰταλούς, ἡ δὲ ἐθνικὴ τέχνη εἶχεν ἤδη ἀποθάνει. Ὁ Χαϊνδελ δὲν διέψευσε τὴν προηγηθεῖσαν αὐτοῦ φήμην, τὸ δὲ μελόδραμά του «Ρινάλδος», ὅπερ συνετέθη παρ' αὐτοῦ εἰς 14 ἡμέρας καὶ ἐπαίχθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Χαϋμάρκετ τῷ 1711, ἐσημείωσεν ἀφάνταστον ἐπιτυχίαν καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας.

Ἀκολουθεῖ πενταετὴς περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χαϊνδελ εὑρίσκεται ἄλλοτε ἐν Ἀννοβέρῳ καὶ ἄλλοτε ἐν Λονδίνῳ, ἡ προτίμησίς του ὅμως κλίνει ὑπὲρ τοῦ τελευταίου καὶ ἐγκαθίσταται ἐν αὐτῷ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκέρδησε τὴν εὔνοιαν τῆς βασιλίσσης Ἄννης χάρις εἰς ᾠδὴν ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις αὐτῆς («Birthday Ode for Queen Anne») καὶ εἰς τὰς συνθέσεις «Te Deum» καὶ «Jubilate» ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῆς Οὐτρέχτης, αἵτινες ἀνετέθησαν αὐτῷ κατόπιν εἰδικοῦ νόμου τοῦ κοινοβουλίου, καθότι ἀπηγορεύετο εἰς ξένους σύνθεσις ἔργων δι' ἐθνικὰς τελετάς. Ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ὁ Χαϊνδελ κατώρθωσε νὰ γίνῃ ὁ ἐπίσημος συνθέτης τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς. Ὀλίγον πρότερον εἶχεν ἀναβιβάσει ἀπὸ σκηνῆς ἐν Λονδίνῳ τὰ μελοδράματα: «Il pastor fido» καὶ «Θησεύς», ἅτινα ὅμως δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἐν τούτοις ἡ θέσις τοῦ Χαϊνδελ παρὰ τῷ πρίγκιπι ἐκλέκτορι τοῦ Ἀννοβέρου ἦτο ἐξόχως λεπτή, διότι ὁ πρίγκιψ δὲν εὑρίσκετο εἰς ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Ἄννης· ἀποθανούσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς βασιλίσσης Ἄννης, διεδέχθη αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον ὁ πρίγκιψ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου, ὅστις ἐν ἀρχῇ ἠγνόησε τὸν Χαϊνδελ· ὁ μουσουργὸς ὅμως κατώρθωσε νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτὸν διὰ τινος σερενάτας («Il Wassermusik»), ἐκτελεσθείσης ἐπ' εὐκαιρίᾳ περιπάτου τινὸς διὰ λέμβου, γενομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ Ταμέσεως. Ἡ ἐξευμένισις δὲ ὑπῆρξε πλήρης, ὅτε ὁ Χαϊνδελ συνέθεσε τὸ νέον του μελόδραμα «Amadigi di Gallia» (1715), οὗτινος ἡ κομψὴ καὶ γοητευτικὴ μουσικὴ ἐξόχως ἤρεσεν εἰς τὸν ἄνακτα. Βραδύτερον ὁ Χαϊνδελ ἠκολούθησε τὸν βασιλέα εἰς Γερμανίαν, ὅπου συνέθεσε τὰ τελευταῖα γερμανικά του ἔργα, ἐν οἷς τῷ 1716 τὸ «Πάθος κατὰ Μπρόκες», οὗτινος τὴν ποίησιν εἶχον ἤδη μελοποιήσει προγενεστέρως ὁ Κάϊζερ καὶ ὁ Τελεμαν.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν ὁ Χαϊνδελ ἐδέχθη πρότασιν τοῦ δουκὸς τοῦ Τσάνδος, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου παρέμεινε κατόπιν (1717—1720). Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ζωῆς του ὑπῆρξε σημαντική, διότι κατ' αὐτὴν ἐσημειώθη ἡ ὁριστικὴ τροπὴ τοῦ πνεύματός του καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ ὕφους του. Τότε συνέθεσε τὰ περίφημα 12 «Ἀνθέμια τοῦ Τσάνδος» («Chandos Anthems»), ἐν τοῖς ὁποίοις ἡ θαυμασία ἐπεξεργασία τῶν χορῳδιῶν προαγγέλλει τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν χορῳδιῶν τοῦ ὀρατορίου «Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ». Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ πρῶτον μέγα ὀρατόριον τοῦ Χαϊνδελ, ἐν ἀγγλικῇ γλώσσῃ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐσθήρ», κατὰ τὸν τύπον τῶν ἑλληνικῶν τραγῳδιῶν, ὡς καὶ ὁ ἀντίπους τούτου, τὸ κοσμικὸν ὀρατόριον «Ἄκις καὶ Γαλάτεια», ἀληθὲς εἰδύλλιον πλῆρες φωτός, χάριτος καὶ κλασσικῆς τελειότητος. Ἐν τῷ μεταξύ, ἱδρυθείσης τῷ 1719 τῆς «Ἀκαδημίας Ἰταλικοῦ Μελοδράματος», ἀνετέθη εἰς τὸν Χαϊνδελ ἡ καλλιτεχνικὴ διεύθυνσις αὐτῆς. Τῷ 1720 τὸ μελόδραμα ἤνοιξεν ἐν Λονδίνῳ τὰς πύλας του διὰ τοῦ μελοδράματος τοῦ Πόρτα: «Numitore», ἀλλὰ τὸ δεύτερον μελόδραμα, ὁ «Radamisto» τοῦ Χαϊνδελ, προεκάλεσε καταπληκτικὴν συρροὴν κόσμου. Οἱ φιλόμουσοι ὅμως τοῦ Λονδίνου δὲν ἐβράδυναν νὰ κορεσθῶσιν ἀπὸ τὰ ἔργα Γερμανοῦ γράφοντος ἰταλιστὶ καὶ προσεκάλεσαν τὸν διάσημον τότε ἐν Ἰταλίᾳ μουσουργὸν Ἰωάννην Μπονοντσίνι, ἵνα ἀναμετρηθῇ πρὸς τὸν Χαϊνδελ. Ὁ ἀγὼν οὗτος, ἂν καὶ ἐπότισε πολλὰς πικρίας τὸν Χαϊνδελ, ἔσχεν ἐν τούτοις οἰκτρὸν τέλος καὶ διὰ τὸν Μπονοντσίνι. Διότι οὗτος, παρουσιάσας εἰς τὴν «Ἀκαδημίαν παλαιᾶς μουσικῆς» ἓν μαδριγάλιον τοῦ Λόττι ὡς ἰδικόν του καὶ ἀποκαλυφθείς, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ κρυφίως ἐκ τοῦ Λονδίνου. Τὰ ὑπὸ τοῦ Χαϊνδελ ἀναβιβασθέντα ἀπὸ σκηνῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μελοδράματα εἶναι: «Floridante», «Μούκιος Σκεβόλας», «Ὄθων», «Φλάβιος», «Ἰούλιος Καῖσαρ», «Ταμερλᾶνος», «Rodelinda», «Σκιπίων», «Ἀλέξανδρος», «Ἄδμητος», «Ριχάρδος Α'», «Σιρόη», «Πτολεμαῖος». Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ἡ μερὶς τοῦ Μπονοντσίνι νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, ἀλλὰ καὶ τὸ μελόδραμα τοῦ Χαϊνδελ εἶχε κακὸν τέλος. Εἰς τοῦτο συνέτειναν αἱ ἔριδες καὶ αἱ ἀντιζηλίαι μεταξὺ τῶν δύο διασημοτέρων ὑψιφώνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς Φαυστίνης Μπορδόνι καὶ τῆς Κουτζόνι, αἵτινες ἡμέραν τινὰ ἦλθον εἰς χεῖρας καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Τοσοῦτον δὲ εἶχεν ἐκπέσει εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ τὸ ἰταλικὸν μελόδραμα, ὥστε χαριτωμένη τις σάτιρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶδος ὀπερέττας ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ μελόδραμα τῶν ἐπαιτῶν», ἥτις ἐσατίριζε τὰ κακὰ τοῦ μελοδράματος, ἔλαβε διαστάσεις ἐθνικῆς ἐκδηλώσεως. Ἀλλ' ὁ Χαϊνδελ δὲν ὑπεχώρησε· μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν κατήρτισε νέον θίασον καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ μελοδράματος. Καὶ πάλιν ὅμως εὑρέθη πρὸ τῆς ἐχθρότητος τῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις μισοῦσα τὸν οἶκον τοῦ Ἀννοβέρου, ὅστις ὑπεστήριζε τὸν μουσουργόν, ἵδρυσεν ἀντίπαλον μελόδραμα. Νέος θίασος ὑπὸ τοῦ Χαϊνδελ καταρτισθεὶς δὲν εἶχε καλυτέραν τύχην, διότι ὁ ἀντίπαλος εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πόρπορα καὶ τὸν Χάσσε, ἐπὶ πλέον δὲ ὁ μουσουργὸς ἀπέβαλε τοῦ θιάσου του τὸν διάσημον εὐνοῦχον ἀοιδὸν Σενεσῖνο, ὅστις συνεμάχησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν του. Ὁ Χαϊνδελ μετέφερε τὸ μελόδραμά του εἰς τὸ «Κόβεντ-γκάρντεν», παρ' ὅλα ὅμως τὰ σκηνικὰ ἀριστουργήματα, ἅτινα συνεσώρευσε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ζωῆς του, ἐχρεοκόπησε διὰ τρίτην φοράν, ἐκ τῶν στενοχωριῶν δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1737 προσεβλήθη ὑπὸ παραλυσίας. Κατόπιν ὅμως λουτροθεραπείας εἰς Αἴξ-λὰ-Σαπὲλ ἰάθη ἐντελῶς καὶ ἐπανελθὼν εἰς Λονδῖνον συνέθεσε τὸ θαυμάσιον «Πένθιμον ἀνθέμιον» ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης Καρολίνας. Ταυτοχρόνως συναυλία ὀργανωθεῖσα πρὸς τιμήν του ὑπὸ τῶν θαυμαστῶν αὐτοῦ ἀπέφερε τοιοῦτον ποσόν, ὥστε ἠδυνήθη νὰ ἐξοφλήσῃ τοὺς δανειστάς του, οἵτινες ἠπείλουν αὐτὸν διὰ φυλακίσεως. Νέα περίοδος ἄρχεται διὰ τὸν Χαϊνδελ, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος, στραφεὶς ὁριστικῶς πρὸς τὸ ὀρατόριον, συνθέτει τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἀληθῆ ἀριστουργήματα: ἐντὸς δύο μηνῶν τὸν «Σαοὺλ», ἐντὸς 21 ἡμερῶν τὸν «Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ», παραλλήλως δὲ τὰ «Κοντσέρτα δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον», τὰ «Τρίο», ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν τὴν «Ὠδὴν εἰς τὴν ἁγίαν Καικιλίαν», ἐντὸς δέκα ἓξ τὸ ὀρατόριον: «L'Allegro, il Pensieroso ed il Moderato», ἐντὸς μηνὸς τὰ «Concerti grossi ἔργα 6». Ἐν τούτοις ἡ ἐχθρότης τῆς ἀριστοκρατίας τὸν καταδιώκει ἀμειλίκτως· φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ σχίζῃ τὰς διαφημήσεις του ἐκ τῶν ὁδῶν, οὕτω δὲ ὁ Χαϊνδελ ἀποκαρδιωμένος ἀποφασίζει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Λονδῖνον, ὅπερ εἶχε γίνει δι' αὐτὸν ἡ δευτέρα πατρίς, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τοῦ 1726 εἶχε λάβει καὶ τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητα. Μεταβαίνει εἰς Δουβλῖνον, ἔνθα εἶχε κληθῇ, ὅπως διευθύνῃ τὰς συναυλίας, ἐκεῖ δὲ ἐκτελεῖ μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιτυχίας τὸν μεταξὺ 22 Αὐγούστου — 14 Σεπτεμβρίου 1741 συντεθέντα «Μεσσίαν». Ἐντὸς πέντε ἑβδομάδων ἀποπερατώνει τὸν «Σαμψών», τὸν ὁποῖον ἐκτελεῖ ἐν Λονδίνῳ τῷ 1743. Νέα ἀριστουργήματα ἀκολουθοῦν: τὸ μνημειῶδες «Dettinger Te Deum» πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς νίκης τοῦ δουκὸς τῆς Κουμβερλάνδης κατὰ τῶν Γάλλων, τὸ ὀρατόριον «Ἰωσὴφ» καὶ τὰ δύο τραγικὰ ὀρατόρια «Βαλτάσαρ» (Ἰούλιος—Ὀκτώβριος 1744) καὶ «Ἡρακλῆς», ὅπερ εἶναι μᾶλλον δρᾶμα ἀρχαίου τύπου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συνθέτης δεικνύεται ἀπαράμιλλος εἰς τραγικὴν δύναμιν. Παρὰ πάντα ταῦτα τὸ ἀγγλικὸν κοινὸν ἐξακολουθεῖ νὰ διάκειται ἐχθρικῶς πρὸς αὐτόν· ἡ ἀριστοκρατία ὀργανώνει συγκεντρώσεις κατὰ τὰς πρώτας παραστάσεις τῶν ἔργων του, διὰ νὰ εὑρεθῇ ὁ συνθέτης πρὸ κενῆς αἰθούσης. Τῷ 1745 ὁ Χαϊνδελ χρεοκοπεῖ ἐκ νέου καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἠθικῆς κρίσεως, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ ὀκτάμηνον. Ἐθνικὰ ἐν τούτοις γεγονότα καθιστῶσιν αὐτὸν ἐκ νέου ἥρωα τῆς ἡμέρας. Τῇ 14 Νοεμβρίου 1745 ἐκτελεῖται ὁ «Ὕμνος τῶν ἐθελοντῶν» (ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Ἀϊλάνδης)· ἀκολουθοῦν τὰ ὀρατόρια ἢ μᾶλλον αἱ ἐθνικαὶ ἐποποιίαι: «Occasional Oratorio» (ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων) καὶ ὁ περίφημος «Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος», τὸ δημοφιλέστερον ἐκ τῶν ὀρατορίων τοῦ μουσουργοῦ, ἐν ᾧ ἀνυμνεῖται ἡ συντριβὴ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς Καλλόντεν καὶ ἡ νικηφόρος ἐπάνοδος τοῦ δουκὸς τῆς Κουμβερλάνδης. Μετὰ 35 ἐτῶν συνεχεῖς ἀγῶνας ὁ Χαϊνδελ κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ, γενόμενος ὁ ἐθνικὸς αὐτῆς μουσουργός.

Ἀνεξάρτητος πλέον ὑλικῶς ὁ Χαϊνδελ δημιουργεῖ τὰ τελευταῖά του ἀριστουργήματα τὸν «Alexander Balus» (1 Ἰουνίου—4 Ἰουλίου 1747), τὴν «Σεμέλην», τὸν «Ἰεσουᾶ» (30 Ἰουλίου—18 Αὐγούστου 1747), τὸν «Σολομῶντα» (Ἰούλιος 1748), τὴν «Σωσάννην» (11 Ἰουλίου—24 Αὐγούστου 1748). Τῇ 21 Ἰανουαρίου 1751 ἤρχισε τὸ ὀρατόριον «Ἰεφθάε», ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου μέρους ᾐσθάνθη τὰς πρώτας ἐνοχλήσεις τῶν ὀφθαλμῶν· μετὰ μόχθου πολλοῦ κατορθώνει νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον του τῇ 30 Αὐγούστου 1751, εἶχεν ὅμως χάσει ἐντελῶς τὸ φῶς του. Ἐπὶ ὀκταετίαν κατόπιν ὁ Χαϊνδελ οὐδὲν συνέθεσε· καθ' ὑπαγόρευσιν μόνον διεσκεύασε τὸ νεανικόν του ὀρατόριον «Ὁ θρίαμβος τοῦ χρόνου», ὅπερ ὑπὸ τὴν νέαν μορφὴν καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «The Triumph of Time and Truth» ἐξετελέσθη τῷ 1757. Πλὴν τούτου ἔπαιζε συχνάκις τὸ μέρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου κατὰ τὰς ἐκτελέσεις τῶν ἔργων του. Πλειστάκις

Digitized by Google

εἶχεν ἐκφράσει τὴν εὐχήν, ὅπως ἀποθάνῃ τὴν Μεγάλην Παρασκευήν, ἵνα εὑρεθῇ πλησίον τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως· ἡ δὲ εὐχή του εἰσηκούσθη, διότι ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πρωΐαν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Ἐτάφη εἰς Οὐεστμίνστερ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας.

Σύγχρονος πρὸς τὸν Μπὰχ ὁ Χαϊνδελ, οὐδέποτε ἦλθεν εἰς συνάφειαν πρὸς αὐτόν, καίτοι ὁ Μπὰχ δις ἐπεζήτησε συνάντησιν· ἦσαν ἄλλως τε ἰδιοσυγκρασίαι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι, αἱ δὲ καλλιτεχνικαί των ἀντιλήψεις καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των ἐντελῶς διάφοροι. Ὁ Μπάχ, παραμείνας ἐν Γερμανίᾳ, εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τῆς αὐστηροτέρας καὶ σοβαρωτέρας γερμανικῆς τέχνης. Τοὐναντίον ὁ Χαϊνδελ διήγαγε βίον κοσμοπολίτου, ἡ δὲ τέχνη του πλειστάκις ἐδροσίσθη ἀπὸ τὰ νάματα τῆς ἰταλικῆς μελῳδίας, ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὴν διαύγειαν τοῦ γαλλικοῦ ὕφους καὶ ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ὑπερηφάνειαν τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος. Ὁ Χαϊνδελ εἶναι κατὰ πολὺ μελῳδικώτερος τοῦ Μπάχ, διὸ καὶ ἡ μουσική του εἶχε διαδοθῆ εἰς τὴν μουσικὴν Εὐρώπην, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ τοῦ Μπὰχ εἶχε σχεδὸν λησμονηθῆ. Ὁ Χαϊνδελ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν αὐστηρὸν Μπάχ, ἠγάπα τὸ φῶς, τὴν ζωήν, ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς ὡραίας εἰκόνας καὶ τὴν φύσιν. Ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ἰταλίᾳ, ἔδωκεν εἰς τὴν τέχνην του τὸν μεσογειακὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ὅστις δὲν ἀπαξιοῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ οὔτε τὰ λαϊκὰ θέματα οὔτε τὰς εἰδυλλιακὰς σκηνάς· πολλὰ δὲ ἐκ τῶν ἔργων του ἔχει ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὰ τραγούδια τῶν βοσκῶν τῆς Νοτίου Ἰταλίας ἢ ἀπὸ τὰς κραυγὰς τῶν δρόμων τοῦ Λονδίνου. Τὸ φῶς ἦτο δι' αὐτὸν τόσον σημαντικὴ πηγὴ ἐμπνεύσεως, ὥστε ἡ δημιουργική του ἱκανότης ἐστείρευσεν αὐτομάτως εὐθὺς ὡς ὁ μουσουργὸς ἐτυφλώθη. Ὁ Χαϊνδελ δὲν ἀπηξίου νὰ χρησιμοποιῇ ξένα θέματα εἰς ἰδικάς του συνθέσεις, ἡ μεγαλοφυΐα του ὅμως τὰ μετεμόρφωνε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἀσήμαντοι φράσεις νὰ μεταβάλλωνται εἰς ὑπερόχους μουσικὰς σελίδας. Συνήθως οἱ ἀναφέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Χαϊνδελ ἐνθυμοῦνται τὸ ὀρατόριον, λησμονοῦντες ὅτι ὁ μουσουργὸς ἦτο ἐξ ἴσου μέγας ὡς δραματικὸς συνθέτης. Ἐὰν δὲ τὰ μελοδράματά του δὲν ἐπέζησαν, τοῦτο ὀφείλεται ὄχι εἰς τὸ ὅτι δὲν περικλείουν εὐγενεῖς ἐμπνεύσεις, ἀλλὰ διότι ὡς μορφὴ ἀκολουθοῦν τὸν συρμὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ποιοῦνται κατάχρησιν καλλωπισμῶν, ὄπισθεν ὅμως τῶν ὁποίων διακρίνει τις εὐκόλως τὴν ὑπέροχον μελῳδικὴν γραμμήν. Ἐὰν ὁ Χαϊνδελ εἶχε τὴν δύναμιν, ὅπως μίαν γενεὰ βραδύτερον ὁ Γκλούκ, νὰ θυσιάσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συρμοῦ εἰς τὴν δραματικὴν ἀλήθειαν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὰ μελοδράματά του θὰ ἀπετέλουν ἀκόμη σήμερον μέρος τοῦ δραματολογίου. Ἡ ἀγάπη ἄλλωστε τοῦ Χαϊνδελ πρὸς τὸ θέατρον ἦτο τόσον βαθεῖα, ὥστε καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ ὀρατόρια ὁ μελοδραματικὸς χαρακτὴρ γίνεται ἔκδηλος ἀνὰ πᾶν βῆμα· αἱ μονῳδίαι τῶν ὀρατορίων του ὑπενθυμίζουν σχεδὸν πάντοτε μελοδραματικοὺς ἥρωας, καὶ μόνον αἱ χορῳδίαι, αἵτινες κατὰ τὴν τότε συνήθειαν ἔλειπον ἐκ τῶν μελοδραμάτων, προσδίδουν εἰς τὰ ὀρατόρια τοῦ Χαϊνδελ μεγαλοπρεπῆ χαρακτῆρα καὶ ἀποκαλύπτουν τὴν μεγαλοφυᾶ πλευρὰν τοῦ δημιουργοῦ. Αἱ χορῳδίαι ἄλλως τε εἶναι ἡ βάσις τῶν ὀρατορίων του· ἐξ αὐτῶν ὁ «Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ» εἶναι ἡ μεγαλυτέρα χορικὴ ἐποποιΐα ἐξ ὅσων ἔχουσι γραφῆ, περιλαμβάνουσα εἴκοσι χορῳδίας, ἔναντι τεσσάρων μονῳδιῶν καὶ τριῶν διῳδιῶν. Δεῖγμα τῆς καταπληκτικῆς δυνάμεως τῶν χορῳδιῶν τοῦ Χαϊνδελ ἀποτελεῖ καὶ τὸ περίφημον «Ἀλληλούϊα» ἐκ τοῦ «Μεσσίου», ὅπερ κατὰ τὴν πρώτην ἐν Λονδίνῳ ἐκτέλεσιν εἶχε προκαλέσει τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε ἐξ ἐνστίκτου τὸ ἀκροατήριον, προεξάρχοντος τοῦ βασιλέως, ἐγερθέν, παρηκολούθησεν αὐτὸ ἐν ἱερᾷ κατανύξει. Ἡ συνήθεια αὕτη διατηρεῖται ἔκτοτε ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Χαϊνδελ ἐξ ὅλων τῶν ὀρατορίων του εὑρίσκει τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς εἰς τὸν «Ἰούδαν τὸν Μακκαβαῖον», ὅστις ναὶ μὲν δὲν ἔχει τὴν ποίησιν ἄλλων ἔργων του, παρουσιάζει ὅμως εἰς ἀντίρροπον μοναδικὴν ἑνότητα ὕφους, ρωμαλέαν ρυθμικὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ σύνολα, συγχωνευόμενα ἀβιάστως πρὸς τὰς χορῳδίας.

Ἡ ἐνόργανος μουσικὴ τοῦ Χαϊνδελ περιλαμβάνει ἔργα διὰ κλαβικύμβαλον καὶ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, μουσικὴν δωματίου καὶ μουσικὴν ὀρχήστρας. Ἐκ τούτων τὰ τεμάχια διὰ κλαβικύμβαλον προδίδουσιν ἐπίδρασιν γερμανικήν, γαλλικὴν ἢ ἰταλικήν ἐνῷ ἡ σειρὰ τῶν χορῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς σουΐτας ταύτας, δὲν ἀκολουθεῖ καθωρισμένην τάξιν. Ἀφ' ἑτέρου τὰ κονσέρτα δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον εἶναι μεγαλοπρεπεῖς αὐτοσχεδιασμοί, μὴ παρουσιάζοντες τὸν αὐστηρὸν χαρακτῆρα τῶν παρεμφερῶν ἔργων τοῦ Μπάχ. Εἶναι ὅμως ἔργα φωτός, προοριζόμενα διὰ τὸ πολὺ κοινόν. Τέλος εἰς τὰ «κοντσέρτι γκρόσσι» ὁ Χαϊνδελ δίδει δείγματα μοναδικῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν κορυφαίων ὀργάνων καὶ τῆς ὀρχήστρας, παρὰ τὸν περιωρισμένον δὲ ἀριθμὸν τῶν ὀργάνων, ἅτινα μεταχειρίζεται, κατορθώνει νὰ παρουσιάζῃ πλουσίους συνδυασμούς, ἐξ ὧν δὲν λείπει οὐδὲ ἡ γραφικὴ τάσις. Τὰ 12 «κοντσέρτα γκρόσσι» τοῦ Χαϊνδελ, τοῦ ἔτους 1739, ἐγράφησαν ἕκαστον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, διὸ καὶ παρουσιάζουσι τὸν ἀβίαστον ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ὅστις τὰ κατέστησε δημοφιλέστατα ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς. Ἐκ τούτων τὰ ὡραιότερα εἶναι τὸ δεύτερον εἰς φα μεῖζον, τὸ τέταρτον εἰς λα ἔλασσον καὶ τὸ ἕκτον εἰς σολ ἔλασσον.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Χαϊνδελ ὑπῆρξε μεγίστη ἐφ' ὅλων τῶν μεγάλων μουσουργῶν, ἐν οἷς ὁ Μπάχ, ὁ Γκλούκ, ὁ Χάϋδν, ὅστις ἔλεγεν: «εἶναι ὁ διδάσκαλος πάντων ἡμῶν», ὁ Μόζαρτ, ὁ Μπετόβεν, ὁ ὁποῖος ἔγραφεν: «ἐξ ὅλων τῶν παλαιῶν διδασκάλων μόνον ὁ Χαϊνδελ ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Μπὰχ εἶχον ἰδιοφυΐαν», ὁ Σοῦμαν, ὁ Μπράμς κ. ἄ. Ὁ Χαϊνδελ ἐμφανίζεται σήμερον ὡς ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ Μπὰχ καὶ ἀποτελεῖ μετ' αὐτοῦ τὸ ἐπιστέγασμα ὁλοκλήρου τῆς περιόδου, ἥτις προηγήθη τῶν μεγάλων κλασσικῶν. Ἐὰν ἡ τέχνη τοῦ πρώτου παρουσιάζῃ μικροτέραν ἀντιστικτικὴν δεινότητα — καίτοι ὡρισμέναι «φυγαί» ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι καταπληκτικαὶ ἀπὸ ἀντιστικτικῆς ἀπόψεως καὶ προκαλοῦσι θαυμασμὸν διὰ τὴν ὁρμητικότητα τῆς σκέψεως —, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸ ὅτι ὁ Χαϊνδελ ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν μουσικὸς τοῦ θεάτρου, εἰς τὸ εἶδος δὲ τοῦτο ἀνέκαθεν ἡ ἀντίστιξις ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως ἐχρησιμοποιήθη.

Πλὴν τῶν παλαιῶν ἐκδόσεων τῶν Walsch, Meare καὶ Cluer, ἡ «Ἑταιρεία Χαϊνδελ» τοῦ Λονδίνου ἤρχισε τῷ 1843 τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἁπάντων» τοῦ μουσουργοῦ, χωρὶς νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον. Μνημειώδης παραμένει ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Χαϊνδελ ἡ ἀχθεῖσα εἰς πέρας χάρις εἰς τὴν φροντίδα τοῦ Χρυζάντερ, τοῦ κατ' ἐξοχὴν βιογράφου τοῦ μουσουργοῦ. Περιλαμβάνει 100 τόμους, ὧν ἡ ἔκδοσις, ἀρξαμένη τῷ 1859, ἀπεπερατώθη τῷ 1894. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην τὰ ἔργα τοῦ Χαϊνδελ εἶναι τὰ ἑξῆς: α') Μελοδράματα: «Almira» (1705), «Ροδρῖγος» (1707), «Ἀγριππῖνα» (1709—1710), «Rinaldo» (1711), «Pastor fido» (1712, 1734), «Θησεύς» (1712), «Σύλλας» (1714), «Ἄμαδις» (1715), «Radamisto» (1720), «Μούκιος Σκεβόλας» (1721), «Floridante» (1721), «Ὄθων» (1723), «Φλάβιος» (1723), «Ἰούλιος Καῖσαρ» (1724), «Ταμερλᾶνος» (1724) «Rodelinda» (1725), «Σκιπίων» (1726), «Ἀλέξανδρος» (1726), «Ἄδμητος» 1727), «Ριχάρδος Α'» (1727), «Σιρόη» (1728), «Πτολεμαῖος» (1728), «Λοτάριος» (1729), «Παρθενόπη» (1730), «Πῶρος» (1731), «Ezio» (1732), «Σωσάρμη» (1732), «Ὀρλάνδος» (1733), «Ἀριάδνη» 1734), «Ariodante» (1735), «Alcina» (1735), «Ἀταλάντη» (1733), «Arminio» 1737, «Ἰουστῖνος» (1737), «Βερενίκη» (1737), «Faramondo» (1738), «Ξέρξης» (1738), «Ὑμέναιος» (1740), «Δηιδάμεια» (1741), καὶ ἄλλα τρία, ὧν ἡ μουσικὴ ἀπωλέσθη. β') Ὀρατόρια: «Πάθος κατὰ Ἰωάννην» (1704), «Ἀνάστασις» (1708), «Θρίαμβος τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀληθείας» (1708), «Ἄκις, Γαλάτεια καὶ Πολύφημος» (1709), «Ἐσθήρ» (1720), «Ἄκις καὶ Γαλάτεια» (1732), «Ἐσθήρ» (β' μορφή, 1732), «Δεβώρα» (1733), «Ἀταλία» (1733), «Ἑορτὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου» (1736), «Σαούλ» (1738—1739), «Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ» 1738—1739), «Ὠδὴ Καικιλίας» (1739), «Allegro, Penseroso e Moderato» (1740), «Μεσσίας» (1742), «Σαμψὼν» (1743), «Σεμέλη» (1743), «Ἰωσήφ» (1743), «Βαλτάσαρ» (1744), «Ἡρακλῆς» (1744), «Occasional Oratorio» (1746), «Ἰούδας Μακκαβαῖος» (1746), «Alexander Balus» (1747), «Ἰησοῦς» (1747) «Σολομὼν» (1748), «Σωσάννη» (1748), «Θεοδώρα» (1749), «Ἄλκηστις» (1749), «Ἐκλογὴ τοῦ Ἡρακλέους» (1750), «Ἰεφθάε» (1751), «Triumph of Time and Truth» 1757). γ') Ἐκκλησιαστικὴ μουσική: «Lateinische Kirchenmusik» (1707), «Birthday Ode for queen Anne» (1713), «Utrechter Te Deum and Jubilate» (1713), «Ἀνθέμια» (3 τόμ., 1717—1749), «Ἀνθέμια τῆς στέψεως» (1727), «Πένθιμον ἀνθέμιον» (1737), «Dettinger Te Deum» (1743), «3 Te Deum» (εἰς ρε, σι ὕφ. καὶ λα μεῖζον). δ') Φωνητικὴ μουσικὴ δωματίου: «Ἰταλικαὶ καντάται» (1708—1709), «Ἰταλικαὶ καντάται» (μετ' ὀργάνων, 1708—1709), «22 διῳδίαι ἰταλικαὶ καὶ 2 τριῳδίαι» (1711). ε') Ἐνόργανος μουσική: «Συνθέσεις διὰ κλαβικύμβαλον» (2 τόμ.), «Κοντσέρτα δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον» 2 τόμ.), «Μουσικὴ δωματίου», «12 Concerti grossi» (1739), «Κοντσέρτα δι' ὀρχήστραν», «Συνθέσεις διὰ μεγάλην ὀρχήστραν», (Wassermusik, Firework Music, Doppelkonzerte κ. ἄ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mattheson*, Ehrenpforte (1740). *Mainwaring*, Memoirs of the life of the late G. F. Handel (1760). —*Burney*, Commemoration of Handel (1785). —*Hiller*, ἐν τοῖς Woechentliche Nachrichten (1770) καὶ Lebensbeschreibungen (1784). —*Hawkins*, General History of Music (1788). —*W. Coxe*, Anecdotes of G. F. Handel and Smith (1799). —*Schoelcher*, The life of Handel (1857). —*Fr. Chrysander*, G. F. Händel (3 τόμ. 1858—1867, τὸ κεφαλαιωδέστερον ἔργον περὶ τοῦ μουσουργοῦ, ὅπερ ὅμως φθάνει μόνον μέχρι τοῦ 1740). —*Hermann Kretzschmar*, G. F. Händel. —*Fritz Volbach*, G. F. Händel (1 8). —*J. A. Fuller Maitland*, The Age of Bach and Handel (1902). —*R. A. Streatfeild*, Handel (1909). —*Sedley Taylor*, The Indebtedness of Handel to works by other composers (1906). —*P. Robinson*, Handel and his Orbit (1908). —*Hugo Goldschmidt*, Die Lehre von der vokalen Ornamentik (1907). —*Romain Rolland*, Hændel (1910).

Γ. ΣΚΛΑΒΟΣ

Χαϊνδοῦτοι· βλ. *Χαϊντοῦτοι*.

Χάϊνε (Heine). Οἰκογένεια Γερμανῶν ἰατρῶν, κυριώτερα μέλη τῆς ὁποίας εἶναι: —1) ***Ἰωάννης-Γεώργιος*** (1770—1838). Ἦτο κατασκευαστὴς χειρουργικῶν ἐργαλείων, θεωρεῖται δὲ ὡς ὁ ἱδρυτὴς τῆς γερμανικῆς ὀρθοπεδικῆς. Ἐσπούδασεν ἀνατομικὴν καὶ χειρουργικήν, ἔγραψε δὲ διάφορα ἔργα. Ἵδρυσε τὸ «Καρολίνειον Ἰνστιτοῦτον» ὀρθοπεδικῆς, ὡς καὶ ἕτερον ὑδροθεραπευτικόν.

—2) ***Βερνάρδος***. Μηχανικός, ὀρθοπεδικὸς καὶ φυσιολόγος, ἀνεψιὸς τοῦ ἀνωτέρω (1800—1846). Ἐφεῦρε πλεῖστα ἐργαλεῖα, ὡς τὸ ὀστεοτόμον μαχαίριον κλπ. Τῷ 1835 ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Παρισινῆς Ἀκαδημίας διὰ τοῦ μεγάλου βραβείου Monthyon. Ἡ ἀξία αὐτοῦ κατεδείχθη ἰδίως εἰς τὰς πειραματικάς του ἐπὶ τῶν ζῴων ἐρεύνας ὡς πρὸς τὴν φυσιολογίαν τῆς νέας ὀστεοποιήσεως τῶν σεσηπότων τερηδονισμένων καὶ ἐν γένει κατεστραμμένων τμημάτων τῶν ὀστῶν, διὰ τῆς ὁποίας τῷ ἀπενεμήθη ἐκ νέου τῷ 1838 τὸ ὡς ἄνω βραβεῖον. Διετέλεσεν ἐπίτιμος καθηγητὴς τῆς ἀνωτάτης σχολῆς Βυρτσβούργου (1833) καὶ καθηγητὴς τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας.

—3) ***Ἰάκωβος***. Ὀρθοπεδιστής, ἐξάδελφος τοῦ ἀνωτέρω (1800—1879). Ἔγραψεν ἔργα τινά, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὀρθοπεδικήν.

—4) ***Κάρολος-Γουλιέλμος***. Ἰατρός, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω (1838—1877). Ἠσχολήθη εἰς τὴν χειρουργικήν, καταλαβὼν τῷ 1869 τὴν χειρουργικὴν ἕδραν τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Ἴνσμπρουκ. Τῷ 1873 ἀνετέθη ἡ ἵδρυσις χειρουργικῆς κλινικῆς ἐν Πράγᾳ, ἧς καὶ ἀνέλαβεν εἶτα τὴν διεύθυνσιν. Ο. Ρ.

—**Χάϊνε** (Heine), ***Βόλφγκανγκ***. Γερμανὸς σοσιαλδημοκράτης, μέλος τοῦ ἡνωμένου γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, γεννηθεὶς τῷ 1861. Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ἀναθεωρητικῆς (ρεβιζιονιστικῆς) πτέρυγος καὶ διετέλεσε βουλευτὴς ἀπὸ τοῦ 1898 μέχρι τοῦ 1920. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐγένετο πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐλευθέρου κράτους τοῦ Anhalt, κατόπιν δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσσίας. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Κὰρρ παρῃτήθη τῆς θέσεώς του καὶ ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Θ. Π.

— **Χάϊνε** (Heine), ***Ἐρρῖκος***. Διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ λογογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1797 ἐν Ντύσσελντορφ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1856 ἐν Παρισίοις. Γόνος ἰσραηλιτικῆς οἰκογενείας ἐξ Ἀμβούργου, προωρίζετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ προστάτου θείου του Σολομῶντος Χάϊνε διὰ τὸ ἐμπορικὸν στάδιον. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φιλομούσου μητρός του, ἡ ὁποία ἦτο θαυμάστρια τοῦ Ρουσσὼ καὶ τοῦ Γκαῖτε, ὁ νεαρὸς Χάϊνε ἀπεδόθη λίαν ἐνωρὶς εἰς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν. Ὁ Θερβάντες καὶ ὁ Σουΐφτ ὑπῆρξαν οἱ προσφιλέστεροι συγγραφεῖς τῆς πρώτης νεότητός του. Μαθητὴς ἔτι εἰς τὸ γαλλικὸν λύκειον τῆς γενετείρας του, συνέθεσε τὸ ποίημα «Βαλτάσαρ». Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν του ἐνεγράφη, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ πατρός του, εἰς τὴν ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς Φραγκφούρτης, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐγκατέλειψε μετά τινας ἑβδομάδας, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ντύσσελντορφ καὶ εἶτα εἰς Ἀμβοῦργον, ἔνθα ἵδρυσε παραγγελιοδοχικὸν γραφεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Χάρρυ Χάϊνε καὶ Σία» (1818). Πεισθεὶς τέλος ὁ θεῖός του ὅτι ἦτο τελείως ἀκατάλληλος διὰ τὸ ἐμπόριον, ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν του ὅπως ἐγγραφῇ εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τῆς Βόννης (1819)· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀντὶ τῆς Θέμιδος ὁ Χάϊνε προετίμα νὰ ὑπηρετῇ τὰς Μούσας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνέθεσε τὰ ποιήματα «Ὀνειροφαντασίαι» καὶ «Τραγούδια καὶ ρομάντσες» καὶ τὴν τραγῳδίαν «Ἀλμάνσωρ». Τῷ 1820 μετεγράφη εἰς τὸ πανεπιστήμιο τῆς Γοτίγγης, ἓν ἔτος δὲ βραδύτερον μετέβη εἰς Βερολῖνον, ἔνθα συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ἀδελφῶν Χοῦμπολτ καὶ Σλέγκελ, τοῦ Σαμίσσο, τοῦ Φουκέ, τοῦ Τεὶκ καὶ τῆς ποιητρίας Ἐλίζας φὸν Χόενχάουζεν. Τῷ 1821 ἐξέδωκε τὴν πρώτην ποιητικὴν συλλογήν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα». Τὸ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1824 διάστημα διῆλθεν ὁ Χάϊνε συγγράφων, μονομαχῶν καὶ ταξιδεύων ἀνὰ τὴν Θουριγγίαν καὶ τὸ Χάρτς. Ἐπίσης μετέβη εἰς Βαϊμάρην, ἔνθα ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Γκαῖτε. Τῷ 1823 ἐδημοσιεύθησαν αἱ τραγῳδίαι του «Ἀλμάνσωρ» καὶ «Γουλιέλμος Ράτκλιφ» καὶ ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Λυρικὸν ἰντερμέτζο», ἡ ὁποία τὸν κατέστησε δημοφιλῆ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδιδάχθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλικοῦ θεάτρου τῆς Βρουνσβίκης ἡ

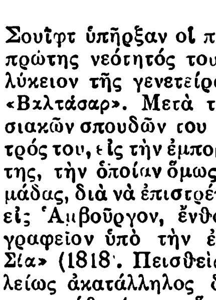

Ἐρρῖκος Χάϊνε.

Digitized by Google

πρώτη ἐκ τῶν δύο μνημονευθεισῶν τραγῳδιῶν του, σημειώσασα πλήρη ἀποτυχίαν. Τέλος τῷ 1825 μετέβη εἰς Γοτίγγην, ἔνθα, δοὺς τὰς νενομισμένας ἐξετάσεις, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ δικαίου. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθη, προκειμένου νὰ διορισθῇ εἰς δημοσίαν τινὰ θέσιν.

Τῷ 1826 ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον μέρος τῶν «Ταξιδιωτικῶν εἰκόνων» καὶ τῷ 1827 τὸ «Βιβλίον τῶν ᾀσμάτων». Τὰ ἑπόμενα ἔτη διῆλθεν ὁ Χάϊνε εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Γερμανίας, ἰδίᾳ δὲ ἐν Μονάχῳ, ἔνθα διηύθυνε τὰ «Πολιτικὰ χρονικά», εἰς την Ἰταλίαν καὶ τέλος εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν, ἔνθα ἐγκατεστάθη σχεδὸν μονίμως ἀπὸ τοῦ 1831, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέδωκε καὶ τὸ δεύτερον μέρος τῶν «Ταξιδιωτικῶν εἰκόνων» του (1830). Ἡ περὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ καταστάσεως ἀρθρογραφία του, ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου ἐνθουσιασμός του καὶ ἡ σκωπτικότης, μεθ' ἧς ὡμίλει περὶ τῶν συμπατριωτῶν του, κατέστησαν τὸν Χάϊνε ἀντιδημοτικὸν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἠνάγκασαν τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἔργων του. Εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν συνεδέθη μετὰ τοῦ Δουμᾶ, τοῦ Γκωτιέ, τοῦ ἱστορικοῦ Μινιὲ καὶ ἄλλων κορυφαίων τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, μετὰ τοῦ Μὰρξ καὶ τοῦ Μπακούνιν, ὡς ἐπίσης καὶ μετὰ τῆς ἀφελοῦς ἐπαρχιώτιδος Ματθίλδης Μιρά, τὴν ὁποίαν, μετὰ μακρὰν συμβίωσιν, ἐνυμφεύθη ἐπισήμως μόλις τῷ 1841. Ἐδημοσίευσε τὰ πεζογραφήματα «Ρομαντικὴ σχολή» (1833—1836), «Der Salon» (1835—1840), τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Νέα ποιήματα» 1844), τὸ σατιρικὸν ἔπος «Γερμανία, ἕνα χειμωνιάτικο παραμύθι» (1844) καὶ τὸ σατιρικὸν ἐπίσης ποίημα «Ἄττα Τρὸλ» (1847), ἐν ᾧ διακωμῳδεῖ τὴν σκόπιμον λογοτεχνίαν καὶ τὴν λεγομένην πολιτικὴν ποίησιν τῶν συγχρόνων του Γερμανῶν. Διὰ τελευταίαν φορὰν τῷ 1844 ὁ Χάϊνε ἐπεσκέφθη τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν, παρὰ τὰς ἐναντίον της ἐπιθέσεις του, κατὰ βάθος ἠγάπα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ὑγεία του εἶχε κλονισθῆ καὶ μία ὕπουλος νόσος τὸν καθήλωσε παράλυτον ἀπὸ τοῦ 1848 εἰς τὴν κλίνην του. Ἡ ζωή του ὑπῆρξεν ἔκτοτε μαρτυρική. Παρὰ τὴν κατάστασίν του, ὁ Χάϊνε ἐξηκολούθει νὰ γράφῃ, τὰ δὲ ποιήματα τῆς τελευταίας ταύτης δημιουργικῆς περιόδου του περιελήφθησαν εἰς τὸν τόμον «Ρομαντσέρο» (1851). Χαρακτηριστικὴ ὑπῆρξεν ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῆς συζύγου του Ματθίλδης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, καθὼς καὶ ἡ παράδοξος πρὸς αὐτὸν ἀγάπη μιᾶς νεαρᾶς Γερμανίδος, ὀνόματι Καμίλλας Σέλντεν (τῆς «Mouche» καλουμένης), ἡ ὁποία διεξῆγε τὴν ἀλληλογραφίαν του, ἐπεμελεῖτο τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων τῶν ἔργων του καὶ ἔμεινε παρὰ τὸ πλευρόν του μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς του.

Ὡς λυρικὸς ποιητὴς ὁ Χάϊνε παρουσιάζει τόσας ἀντιφάσεις καὶ ἀνομοιότητας, ὥστε καθίσταται δυσχερὴς ἡ κατάταξίς του εἰς ὡρισμένην τινὰ σχολήν. Πάντως ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὸν ρωμαντισμόν, διὰ νὰ τὸν ἀπαρνηθῇ σχεδὸν ἀμέσως καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἓν ἰδιότυπον καὶ προσωπικὸν εἶδος λυρικῆς ποιήσεως, ἥτις συγγενεύει κατὰ τὴν μορφὴν μὲ τὴν δημώδη γερμανικὴν τοιαύτην. Ἀδιάπτωτος ἔμπνευσις, ἐπιγραμματικὴ βραχύτης, πλούσιον αἴσθημα, ἀπαράμιλλος χάρις καὶ μία πικρὰ εἰρωνεία, ἐξικνουμένη μέχρις αὐτοσαρκασμοῦ καὶ κυνικότητος, χαρακτηρίζουσι τὴν ποίησιν τοῦ Χάϊνε. Καλλιεργήσας ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τὸ τραγούδι (lied), ὁ Χάϊνε εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ μελοποιηθῇ ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους συνθέτας τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Τὸ ποίημά του «Du bist wie eine Blume» ἐμελοποιήθη ὑπὸ 130 καὶ ἄνω μουσουργῶν. Ὡς πεζογράφος διακρίνεται διὰ τὴν μουσικότητα τῆς φράσεώς του, τὸ νευρῶδες ὕφος του καὶ τὸν λεκτικὸν πλοῦτόν του. Αἱ «Ταξιδιωτικαὶ εἰκόνες» του θεωροῦνται ὑπόδειγμα πεζοῦ λόγου. Ὡς κριτικὸς τέλος ὑπῆρξε, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον αἰσθητικήν του κατάρτισιν, ἄλλοτε αὐστηρότερος καὶ ἄλλοτε ἐπιεικέστερος τοῦ δέοντος, παρασυρθεὶς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἔμφυτον φιλοσκωμμοσύνην του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὰς προσωπικὰς συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας του. Ἱστορικαὶ παραμένουσιν ἐν τῇ γερμανικῇ γραμματολογίᾳ αἱ ἐναντίον τοῦ Μπαῖρνε καὶ τοῦ φὸν Πλάτεν ἐπιθέσεις του. Πλὴν τῶν μνημονευθέντων ἔργων, ὁ Χάϊνε συνέθεσεν: «Ἀνάμεικτα», «Τελευταῖα τραγούδια καὶ διανοήματα», «Ἀπομνημονεύματα», αἱ πρῶται σελίδες τῶν ὁποίων κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Μαξιμιλιανοῦ, θεωρηθεῖσαι μειωτικαὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἀξιοπρεπείας των, καί τινα διηγήματα. Πάντα τὰ ἔργα ταῦτα, εὑρεθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ, περιελήφθησαν εἰς τὰ «Ἅπαντά» του, ὧν πλεῖσται ἐκδόσεις ὑπάρχουσιν. Ἐκ τούτων σημαντικώτεραι θεωροῦνται αἱ τοῦ Elster (7 τόμ., 1887—1890), τοῦ Karpeles (12 τόμ., 1893—1890) καὶ τοῦ Walzel (11 τόμ., 1911). Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χάϊνε ὑπάρχουσι πλεῖσται ἀξιόλογοι ἐργασίαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ τοῦ Χύφφερ (1878), Πραῖσλ (1886), Καῖτερ (1891), Ἔμντεν (1892), Κάρπελες (1900), Λιχτεμπερζὲ (1905) κ. ἄ. Ἡ φήμη τοῦ Χάϊνε μεγάλως ηὐξήθη μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἐν τούτοις ἡ ἐπίσημος πολιτεία οὐδέποτε συνεχώρησε τὸν ποιητὴν διὰ τὰ πρὸς τὴν Γαλλίαν αἰσθήματά του, τὴν ἄκραν ἐπαναστατικότητα τῶν πολιτικῶν φρονημάτων του καὶ τὴν αὐστηρότητα, μεθ' ἧς ἔκρινε τὰ ἐλαττώματα τῶν συμπατριωτῶν του. Οὐδεὶς ἀνδριὰς τοῦ Χάϊνε ὑπῆρχεν ἐν Γερμανίᾳ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1918 ὁ δὲ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Αὐστρίας Ἐλισάβετ ἀνεγερθεὶς τοιοῦτος ἐν τῷ Ἀχιλλείῳ τῆς Κερκύρας ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν εὐθὺς ὡς τὸ Ἀχίλλειον περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Χοεντζόλλερν. Ὁ Χάϊνε μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ ἠγαπήθη ὅσον ὀλίγοι ποιηταί. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετεφράσθησαν τὰ πλεῖστα τῶν λυρικῶν ποιημάτων του, τῶν περιλαμβανομένων, κυρίως, εἰς τὸ «Buch der Lieder» ὑπὸ Ἀγγ. Βλάχου, Γνευτοῦ, Δρακουλίδου, Κουκούλα, Μάτεσι Πέτρου Ραΐση,Ποριώτου κ. ἄ. Ἐκ τῶν πεζογραφημάτων τοῦ Χάϊνε μετεφράσθησαν ὡσαύτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν αἱ «Ταξιδιωτικαὶ εἰκόνες» ὑπὸ τοῦ Ι. Γρυπάρη. Λ. Κ.

— **Χάϊνε** (Heine), ***Σέλμα.*** Γερμανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1855. Ἔγραψεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἄνσελμος Χ.* πλεῖστα διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, ὧν κυριώτερα: «Στὸ δρόμο», «Μακρὰν τῶν Παρισίων», «Ἐμφάνισις» καὶ «Τὸ χαμένο χειρόγραφο». Λ. Κ.

— **Χάϊνε** (Heine), ***Σολομών.*** Γερμανὸς τραπεζίτης καὶ φιλάνθρωπος, θεῖος τοῦ *Ἐρρίκου* (1767—1844). Κατήγετο ἐκ πτωχῆς ἰουδαϊκῆς οἰκογενείας, ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς Ἀμβοῦργον κατώρθωσεν, ἀσχολούμενος εἰς χρηματιστηριακὰς ἐργασίας, νὰ ἱδρύσῃ μίαν τῶν ἰσχυροτέρων τραπεζῶν τῆς Γερμανίας. Διέθεσεν ἐπανειλημμένως ἐν ζωῇ μεγάλα ποσὰ ὑπὲρ τῶν ἐνδεῶν, κατώρθωσε δὲ νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους τραπεζίτας, ὅπως μὴ προβῶσιν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν μελετωμένην αὔξησιν τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου. Ἐκληροδότησε πρὸς τούτοις διάφορα ποσὰ διὰ τὴν ἵδρυσιν νοσοκομείων, σχολείων κλπ. καὶ κοινωφελοῦς ἱδρύματος προωρισμένου νὰ δανείζῃ ἀτόκως χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐργάτας. Χ. Δ.

Χάϊνεβαλντε (Hainewalde) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Σαξονίᾳ, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Βοημίας. Κάτ. 12.585. Ἔχει βιομηχανίαν δερμάτων καὶ συρματοπλεγμάτων. Μ. Δ. Β.

Χαϊνέκε (Heineke). ***Βάλτερ-Ἔρμαν.*** Γερμανὸς χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1834. Καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἐρλάγγης, ἔγραψε πλὴν ἄλλων περὶ τῶν νόσων τῆς κεφαλῆς καὶ ὄγκων τῆς κοιλίας εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Pitha—Billroth καὶ Billroth—Lücke, ὡς καὶ περὶ ὀρθοπεδικῆς καὶ θεραπευτικῆς τῶν νόσων οἰσοφάγου καὶ στομάχου ἐν τῷ συγγράμματι τῆς εἰδικῆς θεραπευτικῆς τοῦ Penzoldt—Stintzing. Ἡ *μέθοδος τοῦ Χαϊνέκε* (1888) συνίσταται εἰς τὴν πρόσκαιρον ἐκτομὴν τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ τοῦ κόκκυγος, κατὰ τὴν ἐγχείρησιν τοῦ Kraske. Ἡ δὲ *ἐγχείρησις τοῦ Χαϊνέκε Μίκουλιτς* (Mikulicz) ἀφορᾷ τὴν πυλωροπλαστικήν, ἥτι ἐξετελέσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Χαϊνέκε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1886 καὶ ὑπὸ τοῦ Μίκουλιτς κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1887. Ο. Ρ.

— **Χαϊνέκε** (Heinecke), ***Ἰωάννης*** · ὅλ. λ. *Χαϊνέκκιος*.

Χαϊνέκκιος (Heinecke ἢ Heineccius), ***Ἰωάννης Γκόττλιμπ.*** Γερμανὸς νομομαθὴς καὶ φιλόσοφος (1681—1741). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς θεολογίαν, κατόπιν δ' ἐστράφη πρὸς τὰ νομικά. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τῆς Χάλλης τῷ 1713 καὶ τῷ 1720 κατέλαβεν αὐτόθι τὴν ἕδραν τοῦ δικαίου. Ἐδίδαξεν ἐπίσης τὸ δίκαιον ἐν Franeker τῷ 1723, ἐν Φραγκφούρτῃ ἐπὶ τοῦ Ὀδέρου τῷ 1727 καὶ ἐν Χάλλῃ ἐκ νέου τῷ 1733. Ὁ Χαϊνέκκιος ἐσυνέχισε τὴν παράδοσιν τῆς μεγάλης σχολῆς νομομαθῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἡ ὁποία ἡρμήνευε καὶ διεσαφήνιζε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον διὰ τῆς σπουδῆς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας. Ἀπέκτησε μεγάλην φήμην ἐν Γερμανίᾳ, αἱ δὲ γνωματεύσεις του διὰ τὰ ἀμφισβητούμενα ζητήματα ἐθεωροῦντο πάντοτε αὐθεντικαί. Ἔγραψεν: «Antiquitatum romanorum syntagma» (1718), «Elementa styli cultioris» (1719), «Elementa juris civilis secundum ordinem Institutionum» (1725, γαλλ. μετ. ὑπὸ Berthelot 1805—1912, τόμ. 3), «Commentarius ad legem Juliam et Papiam Poppaeam» (1725), «Elementa juris civilis secundum ordinem Pandectarum» (1728), «Elementa philosophiae rationalis et moralis» (1729), «Elementa juris naturae et gentium» (1730, ε' ἔκδ. 1768), «Historia juris civilis romani et germanici» (1733), «Elementa juris germanici» (1735—1737, γ' ἔκδ. 1746, τόμ. 2), «Jurisprudentia romana et attica» (1738—1741, τόμ. 3), «Elementa juris cambialis» (1743, η' ἔκδ. 1779), «Recitationes in elementa juris civilis» (1765). Τὰ ἅπαντα τοῦ Χαϊνεκκίου ἐξεδόθησαν ἐν Γενεύῃ (1744—1748) εἰς 8 τόμους μετὰ 2 τόμων συμπληρωματικῶν (1771), καὶ εἰς 9 τόμους τῷ 1765—1771. Δ. Δ.—Θ. Π.

Χάϊνελ (Heinel), ***Ἄννα.*** Γερμανὶς χορεύτρια (1753—1808). Κατήγετο ἐκ Μπαϊρόϋτ, ἐνεφανίσθη δὲ ἀπὸ ἡλικίας 15 ἐτῶν εἰς τὴν Ὄπεραν τῶν Παρισίων, δι' ἣν εἰργάσθη ἐπὶ 14 συνεχῆ ἔτη, σημειώσασα ἐποχήν. Διεκρίνετο διὰ τὸ κάλλος τῆς μορφῆς, τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων καὶ τὴν χάριν της, ἀνυμνήθη δὲ ὑπὸ πολλῶν μεγάλων λογοτεχνῶν, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Γκρὶμ καὶ τοῦ Ντορά. Ἀπεσύρθη ἐκ τῆς σκηνῆς τῷ 1782, συζευχθεῖσα τὸν Γαετᾶνον Βετρί. Χ. Δ.

Χαῖνελ (Haenel), ***Γουσταῦος-Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς νομομαθὴς (1792—1858). Ἐσπούδασεν ἐν Λειψίᾳ καὶ Γοττίγγῃ, καὶ τῷ 1821 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τοῦ δικαίου ἐν Λειψίᾳ. Ἀκολούθως ἐπεχείρησεν ἑπταετὲς ἐπιστημονικὸν ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν, Γαλλίαν, Πορτογαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐμελέτησε τοὺς ἀφορῶντας τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον κώδικας τῶν εἰς τὰς χώρας ταύτας βιβλιοθηκῶν, μετὰ δὲ τὴν εἰς Γερμανίαν ἐπάνοδόν του ἐξέδωκε τὰς συλλογάς: «Catalogi librorum manuscriptorum» (182.) καὶ «Dissensiones dominorum, sive contoversia veterum juris romani interpretum, qui glossatores vocantur». Τῷ 1838 ὠνομάσθη τακτικὸς καθηγητής. Ἐδημοσίευσε κατόπιν ἀποσπάσματα τοῦ Ἑρμογενειανοῦ καὶ Γρηγοριανοῦ κώδικος «Codicis Gregoriani et codicis Hermogeniani fragmenta»), καὶ ἐπεμελήθη τῆς ἐν Βόννῃ γενομένης (1842—1844) ἐκδόσεως τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος. Ἄλλαι ἐκδόσεις του εἶναι: «Novellœ Constitutiones imperatorum Theodosii II, Valentiniani III, Maximi, Majoriani, Severi, Anthemii» (1844), «Lex romana Visigothorum» (1849), «Juliani epitome latina Novellarum Justiniani» κλπ. Ὁ Χαῖνελ προσήνεγκε διὰ τῶν ἐργασιῶν του μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, διότι πρῶτος ἀνεκάλυψε καὶ ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἀποσπάσματα, ἄγνωστα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Χ. Δ.

Χάϊνεμαν (Heinemann). Γερμανὸς φιλέλλην ἐξ Ἐρφούρτης, κατελθὼν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα τῷ 1821. Μετασχὼν τῆς εἰς Φθιώτιδα ἐκστρατείας τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1822, ἔπεσε γενναίως μαχόμενος ἐν Ἁγίᾳ Μαρίνῃ μετὰ τοῦ ἐκ Δανίας φιλέλληνος Δὲ Κουάλεν. Τ. Ε. Ε.

— **Χάϊνεμαν** (Heinemann), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς φιλόλογος (1857—1927). Ἐπεμελήθη ἀρίστης ἐκδόσεως τῶν ἔργων του καὶ ἔγραψε: «Gœthe's Mutter» (Λειψία 1891) καὶ βιογραφίαν τοῦ Γκαῖτε (1895). Χ. Δ.

Χάινε-Μεντὶν (Heine-Medin), ***νόσος τοῦ —*** *[Ἰατρ.]* · ὅλ. λ. *ἐγκεφαλῖτις*.

Χαίνιγκσβαλντ (Hönigswald), ***Ριχάρδος.*** Καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Βρεσλαβίᾳ, γεννηθεὶς τῷ 1875. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Riehl. Ἐν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Die Grundlagen der Denkpsychologie» (1921) ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα οἴκοθεν φέρονται πρὸς τὰ ψυχολογικά· ἀπορρίπτει ὅμως τὴν διδασκαλίαν τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς (Psychologismus). Καίτοι ἡ ψυχολογία ποιεῖται χρῆσιν τῆς πειραματικῆς μεθόδου, ὅμως δὲν εἶναι φυσικὴ ἐπιστήμη· διότι τὸ ὑποκείμενον τῆς ψυχολογίας ἀνάγκη νὰ δύναται νὰ γινώσκῃ, ἀνάγκη νὰ δύναται νὰ λέγῃ πρὸς ἑαυτὸ «ἐγώ». Ἄνευ τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνηται λόγος περὶ ἀνελίξεως, ἀντιδράσεως κλπ. Τῶν μαθηματικῶν δύνανται νὰ γίνῃ χρῆσις ἐν τῇ ψυχολογίᾳ μόνον καθ' ὅσον τὰ ψυχικὰ φαινόμενα κέκτηνται τάξιν. Ἡ ψυχολογία ὄχι μόνον περιέχεται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, καθὼς ἄλλαι ἐπιστῆμαι, ἀλλ' εἶναι αὐτὸ τοῦτο, φιλοσοφία.

Ὁ Χαίνιγκσβαλντ προσεπάθησε νὰ ὁρίσῃ ἀκριβῶς καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τὰ εἰδικὰ παιδαγωγικὰ προβλήματα· φρονεῖ δὲ ὅτι αὕτη εἶναι κλάδος τῆς φιλοσοφίας. Πᾶσα παιδαγωγικὴ εἶναι ἀγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας· διότι ἐν πάσῃ παιδαγωγικῇ πρόκειται περὶ μεταδόσεως ἐγκύρων ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ (ἐπιστήμης, τέχνης, ἠθικότητος, δικαίου, θρησκείας).

Ἕτερα ἀξιόλογα συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι: «Prinzipien fragen der Denkpsychologie» (1913), «Problem des Rhythmus» (1926). Σ. Μ. Κ.

Χαΐνιδες (οἱ) (=προδόται). Ἐκαλοῦντο οὕτω ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Κρήτης οἱ ἐκεῖ *κλέφται*, οἱ ἀνυπότακτοι τουτέστι πολεμισταί, οἵτινες, εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τῆς νήσου 1669), διαιτώμενοι ἐπὶ ἀπροσίτων ὀρέων, ἐνήργουν ἀδιαλείπτως κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιθέσεις καὶ περιέστελλον τὰς αὐθαιρεσίας των. Ἐν Κρήτῃ οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁρματολοὶ καὶ ἁρματολίκια, ὅπως εἰς τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας (Μακεδονίαν, Ἤπειρον, Στερεὰν Ἑλλάδα κλπ.). Ν. ΚΑΣ

Digitized by Google

Χάϊνικκε (Heinicke), ***Σαμουήλ.*** Γερμανὸς παιδαγωγός, ἐφευρέτης τῆς περιωνύμου μεθόδου ἐκπαιδεύσεως κωφαλάλων (1727—1790). Διετέλεσεν οἰκοδιδάσκαλος ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ εἶτα ψάλτης ἐν Ἔππεντορφ (1768). Ἐνταῦθα ἤρχισεν ἐφαρμόζων ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῶν κωφαλάλων τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτοῦ σύστημα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐφεύρει, ὅτε ὑπηρέτει ὡς στρατιώτης. Τῷ 1772 κληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας, ἵδρυσεν ἐν Λειψίᾳ τὴν πρώτην ἐν Γερμανίᾳ σχολὴν κωφαλάλων. Ἔγραψεν: «Οἱ κωφάλαλοι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φωνή» (1778), «Πῶς σκέπτονται οἱ κωφάλαλοι» (1783), «Σπουδαῖαι ἀνακαλύψεις περὶ τῆς ψυχικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης». Τὰ ἅπαντα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Schumann τῷ 1912. θ. κ.

Χάϊνις (Hainisch), ***Μιχαήλ.*** Αὐστριακὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1858. Υἱὸς βιομηχάνου, ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Βιέννης, τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Βερολίνου, κατόπιν δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην κοινωνικῶν καὶ ἀγροτικῶν ζητημάτων, καθὼς καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν μεγάλων ἀγροτικῶν κτημάτων, πρὸς πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν σπουδῶν του. Λόγῳ δὲ τῆς μεγάλης πείρας, ἣν ἀπέκτησεν, ἀπέβη αὐθεντία εἰς τὰ γεωργικὰ προβλήματα. Τῷ 1918 διωρίσθη γενικὸς σύμβουλος τῆς Τραπέζης τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς ἑταιρείας «Verein für Sozialpolitik» τοῦ Βερολίνου, τῷ δὲ 1919 ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς «Land. Gesellschaft für Oesterreich». Τὴν 9 Δεκεμβρίου 1920 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Αὐστρίας, ἐπανεκλεγεὶς καὶ κατὰ τὸ 1924. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Ὁ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως καὶ ἡ κοινωνικὴ πολιτική» (1899), «Βάσεις ἀγροτικῆς πολιτικῆς» (1919) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάϊνιτς (Heinitz), ***Φρειδερῖκος-Ἀντώνιος, βαρῶνος τοῦ —.*** Γερμανὸς μεταλλειολόγος καὶ οἰκονομολόγος (1725—1802). Ἐσπούδασεν ἐν Δρέσδῃ καὶ Φρειβούργῳ καὶ κατόπιν εἰργάσθη εἰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις. Τῷ 1763 ὠνομάσθη γενικὸς διευθυντὴς τῶν μεταλλουργικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Σαξονίας καὶ κατόπιν τῆς Πρωσσίας, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ δὲ ταύτῃ συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν τελειοτέραν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τῆς χώρας καὶ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας. Τῷ 1782 Φρειδερῖκος ὁ Μέγας ἔθεσεν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τῆς Πρωσσίας, ὅπου προσήνεγκε μεγίστας ὑπηρεσίας διὰ τῆς θαυμασίας ὀργανώσεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Ἔγραψε: «Δοκίμιον πολιτικῆς οἰκονομίας» (1785), «Περὶ τῶν προϊόντων τοῦ ὑπεδάφους τῆς πρωσσικῆς μοναρχίας καὶ τῶν μέσων τῆς καλλιεργείας τοῦ κλάδου τούτου τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας» (1786) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χαϊνίτσα. Ἀδελφὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, γεννηθεῖσα τῷ 1748 ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ Βελῆ, τοῦ λῃστάρχου, Χάμκως, θυγατρὸς τοῦ ἐκ Κονίτσης Ζεϊνὲλ βέη. Ἡ Χαϊνίτσα τῷ 1784 ἐγένετο αἰτία νὰ καταστραφῶσι τὰ χωρία Χόρμοβον, Γαρδίκι καὶ Λίκλη, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῶν εἶχον ἀτιμάσει αὐτὴν καὶ τὴν μητέρα της Χάμκων. Τ. Ε. Ε.

Χάϊνιχεν (Heinichen), ***Ἰωάννης-Δαυΐδ.*** Γερμανὸς μουσουργὸς (1683—1729). Ἐμορφώθη μουσικῶς ἐν Λειψίᾳ, ἔνθα καὶ ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς τὰ πρῶτα αὐτοῦ μελοδράματα. Βραδύτερον παρέμεινεν ἐπὶ πενταετίαν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου ἐμυήθη εἰς τὴν ἰταλικὴν σκηνικὴν τέχνην καὶ ἔπαιξε πολλὰ μελοδράματά του. Τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς του διῆλθεν ἐν Δρέσδῃ ὡς διευθυντὴς τοῦ Βασιλικοῦ μελοδράματος. Πλὴν τῶν σκηνικῶν ἔργων, ὁ Χάϊνιχεν συνέθεσε λειτουργίας, ρέκβιεμ, σερενάτας, καντάτας, κονσέρτα κ.λ.π. Μεγάλην ἀπήχησιν εἶχε ζῶντος αὐτοῦ ἡ μία «Μέθοδος ἐναρίθμου βασίμου» (β' ἔκδοσις 1728). Γ. Σ.

Χάϊνμπουργκ, ἢ ***Βάϊσσες Λάμ*** (Hainburg, ἢ Weisses Lamm) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστρίας, 43 χλμ. Α. ΝΑ. τῆς Βιέννης Κάτ. 15.200. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μεσαίωνος ἡ πόλις ἦτο σημαῖνον ὀχυρόν, μνημονεύεται δὲ καὶ ἐς τὸ ᾆσμα τῶν Νιμπελούγκεν. Μέχρι τοῦ 1042, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου Γ', ἀπετέλει συνοριακὸν ἔρεισμα τοῦ οὐγγρικοῦ κράτους. Βραδύτερον ἐγένετο περίφημος ὡς τόπος διαμονῆς τῶν Μπάμπενμπεργκ. Χ. Δ.

χαινοκαρδία (ἡ) (Chaenocardia) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μοδιολοφιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους μαλάκια μὲ κόγχην λεπτήν, θυρίδας ὁμοιογενεῖς, μὲ εὐρὺ ἄνοιγμα. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χαινόρρινον (τὸ) (Chaenorhinum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκροφουλαριοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη ποωδῶν φυτῶν, ἀπαντῶντα εἰς τὰ παρὰ τὴν Μεσόγειον καὶ τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

Χαϊνόσπηλιο *[Γεωγρ.]*. Ἱστορικὸν σπήλαιον ἐν Κρήτῃ παρὰ τὸ χωρίον Ἀσὴ-Γωνιά. Ἐχρησίμευσε πολλάκις ὡς καταφύγιον τῶν ἐπαναστατῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτοῦ. Ἐνταῦθα κατέφυγον τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868 τὰ μέλη τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Κρήτης, ὅπου πολιορκηθέντα ὑπὸ ουρκικοῦ στρατοῦ καὶ συλληφθέντα ἐσφάγησαν, πλὴν ἐλαχίστων διαφυγόντων. Δύο ἐξ αὐτῶν, οἱ Ἀντώνιος Μπουμπουλάκης καὶ Μᾶρκος Σκουλούδης, ἐκρημνίσθησαν ἐκ τῶν παρ' αὐτὸ βράχων, ἵνα μὴ παραδοθῶσι ζῶντες εἰς τοὺς Τούρκους. ΕΡ. Μ.

χαινόστομον (τὸ) (Chaenostomum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκροφουλαριοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποωδῶν φυτῶν, ἀπαντῶντα εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν. Δ. Ν. Π.

Χάϊνριτσι (Heinrici), ***Γκεόργκ.*** Σπουδαῖος Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος, καὶ δὴ ἐξηγητὴς τῆς Καινῆς Διαθήκης (1844—1915), διατελέσας ἐπὶ μακρὰ ἔτη καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Μαρβούργου καὶ τῆς Λειψίας. Τὰ κυριώτατα τῶν ἔργων του εἶναι: «Die valentinianische Gnosis» (1871), «Theologische Encyclopädie» (1893), «Beiträge zur Erklärung des N. T.» (I—IV 1894—1905), «Das Urch istentum» (1902), «Theologie und Religionswissenschaft» (1902), «Der literar. Charakter des Neutest. Schriften» (1906), «Paulinische Probleme» (1913), «Die Hermesmystik und das N. T.» (1915) καὶ μάλιστα τὰ ἐπανειλημμένως ἐκδοθέντα ὑπομνήματά του εἰς τὰς 2 ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου πρὸς Κορινθίους. Π. Ι. Μ.

Χάϊνριχ (Heinrich), ***Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς σοφὸς (1758—1825). Ἀπὸ τοῦ 1776 εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν βενεδικτίνων μοναχῶν, ἠσχολήθη δὲ εἰς τὴν μελέτην τῆς πειραματικῆς φυσικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ρατισβόννης καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἰνγκολστατ. Ἐνέκυψε κυρίως εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ φωσφορισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται τὸ ἄριστον ἐκ τῶν συγγραμμάτων του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ φωσφορισμὸς τῶν σωμάτων» (Νυρεμβέργη, 1811—1820). Χ. Δ.

Χάϊνροτ (Heinroth), ***Ἰσαβέλλα.*** Γερμανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1861. Ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς Ἀθήνας, τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας καὶ ἔγραψε πολλὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, ἐν οἷς: «Unter. Palmen» (1892), «Ein Moderner» (1902), «Anna Priszewska» (1903), «Die das Leben lieben» (1902), «Frau Irmgards Enttäuschungen» (1906), «Von Andrer Gnaden» (1907), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χάϊνροτ** (Heinroth), ***Ἰωάννης-Αὔγουστος-Γκύντερ.*** Γερμανὸς μουσικὸς (1780—1846). Ἔζησε τὸ πλεῖστον ἐν Γοτίγγῃ, ἔνθα ἔδωκε μεγίστην ὤθησιν εἰς τὴν μουσικὴν κίνησιν. Εἰργάσθη ὡσαύτως διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ θρησκευτικοῦ μέλους καὶ ἐπεζήτησε νὰ ἁπλοποιήσῃ τὴν μουσικὴν σημειογραφίαν. Αἱ συνθέσεις τοῦ Χάϊνροτ ἦσαν μικροῦ ἐνδιαφέροντος· σημασίαν ἔχουσι τὰ θεωρητικὰ αὐτοῦ βιβλία: «Gesangunterrichtsmethode für höhere und niedere Schulen» (1821—1823), «Volksnote oder vereifachte Tonschrift» (1828), «Kurze Anleitung das Klavierspiel zu lehren» (1828), «Musikalisches Hilfsbuch für Prediger, Kantoren und Organisten» (1833) κ. τ. λ. Γ. Σ.

Χάϊνς, ἢ ***Χάϊνσιους*** (Heins καὶ Heinsius), ***Δανιήλ.*** Διαπρεπὴς Ὁλλανδὸς φιλόλογος ἐκ Γάνδης (1580—1655). Ἐσπούδασεν ἐν Λουγδούνῳ παρὰ τῷ περιφήμῳ Σκαλιγέρῳ, εἰς ἡλικίαν δὲ 23 μόλις ἐτῶν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του. Κατὰ τὰς μεταξὺ ἀρμινιανῶν καὶ γομαριστῶν θεολογικὰς ἔριδας ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Γομάρου, διετέλεσε δὲ καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Ντόρντρεχτ συγκληθείσης συνόδου το 1618. Ἡ ὀλλανδικὴ κυβέρνησις, τιμῶσα τὴν μεγάλην μόρφωσιν τοῦ Χάϊνς, διώρισεν αὐτὸν ἐπίσημον ἱστοριογράφον τῆς Ὁλλανδίας. Ὁ Χάϊνς ἐξεπόνησε λαμπρὰς ἐκδόσεις πλείστων ἀρχαίων συγγραφέων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Μαξίμου τοῦ ἐκ Τύρου, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ὁρατίου, τοῦ Σενέκα, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Τερεντίου, τοῦ Ὀβιδίου, τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Τίτου Λιβίου. Συνέταξεν ἐπίσης σειρὰν λόγων περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιότητος, οὓς ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Orationes» (Λουγδοῦνον 1615), καὶ ἔγραψε δύο μελέτας ἐπὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης μὲ τίτλους: «Aristarchus sacer» (Λούγδουνον 1627) καὶ «Exercitationes sacrae in Novum Testamentum» (Λούγδουνον 1639). Ὑπῆρξεν ἐπίσης λαμπρὸς ποιητής, γράψας εἰς τὴν λατινικήν: διαφόρους ἐλεγείας, ἐκδοθείσας ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Monobiblos» (1603)· σατίρας, ὧν ἀρίστη ἡ «Laus Asini» (1623), μεταφρασθεῖσα καὶ εἰς ξένας γλώσσας· δύο τραγῳδίας, ὧν ἡ μία, γραφεῖσα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πρίγκιπος τῆς Ὀράγγης, ἐπιγράφεται «Auriacus sive Libertas saucia» (1602), ἡ δ' ἑτέρα, μὲ θέμα τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου «Herodus infanticida»· πλεῖστα ἐπιγράμματα καὶ ἓν διδακτικὸν ποίημα 2.500 στίχων, μὲ θέμα τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου («De contemptu mortis»). Χ. Δ.

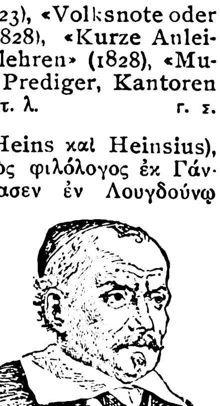

Δανιὴλ Χάϊνς.

—**Χάϊνς** (Heins), ***Νικόλαος.*** Ὁλλανδὸς φιλόλογος καὶ πολιτικός, υἱὸς τοῦ Δανιὴλ Χάϊνς (1620—1681). Ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς εἰς Σουηδίαν, Ρωσίαν καὶ Γερμανίαν, ἀπασχολούμενος δὲ συγχρόνως καὶ μὲ τὴν φιλολογίαν, ἐξεπόνησε πολλὰς ἐκδόσεις κλασσικῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Φαίδρου, τοῦ Ὀβιδίου, τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Πλαύτου κ. ἄ. Συνέθεσεν, ὡς καὶ ὁ πατήρ του, ποιήματα εἰς τὴν λατινικὴν (ᾠδάς, ἐλεγείας, ἐπιγράμματα κλπ.), τῶν ὁποίων ἀρίστην ἔκλογὴν ἐξέδωκε τῷ 1666 ἐν Ἀμστελλοδάμῳ ὁ διάσημος τυπογράφος Ἐλζεβίρ. Χ. Δ.

Χάϊνσε (Heinse), ***Ἰωάννης-Ἰάκωβος-Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς συγγραφεὺς (1749—1803). Διετέλεσε μαθητὴς τοῦ περιφήμου Βίλαντ, ἔζησε δὲ βίον περιπετειώδη. Ἀπὸ τοῦ 1772 μέχρι τοῦ 1774 διετέλεσε παιδαγωγός, κατόπιν δὲ μετέβη εἰς Ντυσσελντορφ, ὅπου ἐγένετο συνεργάτης τοῦ ποιητοῦ J. G. Jacobi ἐν τῷ περιοδικῷ «Iris». Ἀπὸ τοῦ 1780 μέχρι τοῦ 1787 ἔζησεν ἐν Ἰταλίᾳ, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο μετέφρασεν εἰς πεζὸν τὴν «Ἀπελευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τάσσου, τὸν «Μαινόμενον Ρολάνδον» τοῦ Ἀριόστου. Τῷ 1787 προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Μαγεντίας ὡς ἰδιαίτερος γραμματεύς του καὶ βιβλιοθηκάριος. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Laidion oder die Eleusinischen Geheimnisse» μυθιστόρημα εἰς διθυραμβικὸν ὕφος, ἐν ᾧ ἀναπτύσσει τὰς ἀντιλήψεις του περὶ τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὃν συνόψιζεν ὁλόκληρον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ σωματικοῦ κάλλους, «Ardinghello und die glückseligen Inseln» (τόμ. 2, 1787) καὶ «Hildegard von Hehenthal» (τόμ. 2, 1796). Ἐκ τῶν δύο τελευταίων ἔργων του τὸ πρῶτον («Ardinghello») ἀποτελεῖ περιγραφὴν ἰδιοτύπου ουτοπιστικῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας κατὰ τὸ πρότυπον τῆς λυκουργείου νομοθεσίας καὶ τῆς πλατωνικῆς «Πολιτείας». Θ. Π.

Χάϊνσελ (Haensel), ***Παῦλος.*** Ρῶσος νομομαθὴς καὶ οἰκονομολόγος, γερμανικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς τῷ 1878. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἐμπορικῇ σχολῇ τῆς ἰδίας πόλεως, διαρκοῦντος δὲ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου 1916—1917) σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ μπολσεβικισμοῦ διωρίσθη (1921) διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ ἰνστιτούτῳ τῶν οἰκονομικῶν ἐρευνῶν τῆς Μόσχας, διετήρησε δὲ τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1928, ὅτε ἐπαύθη ὡς ὕποπτος εἰς τὸ καθεστώς. Ἔγραψε: «Erbschaftssteuer» (1906), «Bibliographie der Finanzwissenschaft» (1908), «D. Fin. und Steuerreform. U.S.S.R.» (1928), «Die Theorie und Praxis d. direckt. Besteuerung» (1927), «D. Theorie d. Kommunalst.» (1927) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χάϊντ (Hyde), ***Θωμᾶς.*** Ἄγγλος ἀνατολιστὴς (1636—1703). Ἐσπούδασεν ἀνατολικὰς γλώσσας ἐν Καίμπριτζ καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ Μπράϊαν Γουάλτον διὰ τὴν σύνταξιν τῆς «Πολυγλώσσου Βίβλου» (Polyglot Bible). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἑβραϊκῆς ἐν Ὀξφόρδῃ, βιβλιοθηκάριος τῆς Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης, καθηγητὴς τῆς ἀραβικῆς κλπ. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ «Historia religionis veterum Persarum». Τῷ 1767 ἐξεδόθη ἐν Ὀξφόρδῃ τὸ «Syntagma dissertationum», συλλογὴ ἀξίων λόγου μονογραφιῶν τοῦ Χάϊντ. Η. Π. Γ.

Χάϊντ (Hind), ***Ἰωάννης Ρῶσσελ.*** Ἄγγλος ἀστρονόμος (1823—1869). Ἀρχικῶς διετέλεσεν ὑπάλληλος παρά τινι πολιτικῷ μηχανικῷ ἐν Λονδίνῳ (1840), ἀκολούθως δὲ προσελήφθη ὡς βοηθὸς ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Greenwich. Κατόπιν διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Regent's Park ἰδιωτικοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ George Bishop, ἔνθα ἀνεκάλυψε τρεῖς κομήτας καὶ δέκα ἀστεροειδεῖς (1846—1854). Τῷ 1853 τῷ ἀνετέθη ἡ σύνταξις καὶ ἔκδοσις τοῦ «Nautical Almanac». Τῷ 1844 ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς ἀστρονομικῆς ἑταιρείας. Ἐδημοσίευσε διαφόρους πραγματείας εἰς εἰδικὰ ἀστρονομικὰ περιοδικά, ὡς τὰ «Mon-

Digitized by Google

thly Notices», τὰ «Astronomische Nachrichten» κ.τ.λ. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἄξια λόγου εἶναι τά: «Στοιχεῖα ἀλγέβρας» (1853), ἡ εἰκονογραφημένη «Ἀστρονομία» (1855) καὶ ἡ «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀστρονομίαν» (1863). Σ. Π.

Χάϊντα (Haida). Μικρὰ φυλὴ ἐρυθροδέρμων Ἰνδῶν τοῦ Καναδᾶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Βρεττανικῆς Κολομβίας. Ζῇ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Βασιλίσσης Καρλόττας καὶ ἀσχολεῖται εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἁλιείαν διὰ μονοξύλων. Οἱ ἄνδρες διακρίνονται διὰ τὴν λίαν ἀνεπτυγμένην γλυπτικὴν τέχνην των, κατασκευάζοντες ἐκ ξύλου καὶ λίθου ὡραιότατα ὁμοιώματα ζῴων ἐν μικρογραφίᾳ. Μ. Δ. Β.

Χαϊντγκερ. Βαυαρὸς φιλέλλην στρατηγός, κατελθὼν μετὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος τῷ 1833, ὡς διοικητὴς τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων, καὶ ἀναχωρήσας ἐξ Ἑλλάδος τῷ 1839. Τ. Ε. Ε.

Χάϊντε (Heide) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σλέσβιχ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χούζουμ-Τσεχόε. Κάτ. 10.616 (1925). Θ. Κ.

Χάϊντεκ (Heideck), ***Κάρολος-Γουλιέλμος*** *φὸν*— βλ. λ. *Χάϊδεκ*.

Χαῖντελ (Händel), ***Γεώργιος - Φρειδερῖκος*** βλ. *Χαῖνδελ*.

Χάϊντελ (Heidel), ***Ἕρμαν.*** Γερμανὸς γλύπτης (1810—1865). Ἐμαθήτευσεν ἐν Μονάχῳ παρὰ τῷ Σβαντάλερ, κατήγαγε δὲ τὴν πρώτην μεγάλην ἐπιτυχίαν του τῷ 1839, ὅτε ἀπεπεράτωσε κολοσσιαίαν προτομὴν τοῦ μουσουργοῦ Μπετόβεν. Ἀκολούθως ὅμως διέτριψεν ἐπὶ τριετίαν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐγκατεστάθη ἐν Βερολίνῳ καὶ διέπρεψεν ὡς ἀνδριαντοποιὸς καὶ ὡς γλύπτης συμπλεγμάτων καὶ ἀναγλύφων. Ἄριστον ἐξ ὅλων τῶν ἔργων του θεωρεῖται τὸ ἐν Χάλλῃ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ μουσικοσυνθέτου Χαῖντελ 1857), ἄλλα δὲ σημαντικὰ αἱ Καρυάτιδες τῆς Ὄπερας τοῦ Βερολίνου, «Ὁ Λούθηρος» τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου, τὸ ἐν τῷ πορτοκαλεῶνι τοῦ ἀνακτόρου Σὰν Σουσὶ ἄγαλμα «Ἰφιγένεια» καὶ τὰ συμπλέγματα «Οἰδίπους καὶ Ἀντιγόνη», «Ἡ Ναυσικᾶ μεταβαίνουσα πρὸς συνάντησιν τοῦ Ὀδυσσέως» καὶ «Ἡ Πηνελόπη καὶ οἱ μνηστῆρες». Ὁ Χάϊντελ ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν διακόσμησιν ἀγγείων καὶ εἰκονογράφησε διὰ σχεδιασμάτων τὴν «Ἰφιγένειαν» τοῦ Γκαῖτε καὶ ἄλλα ἔργα. Χ. Λ.

Χάϊντελμπεργκ (Heidelberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας (βλ. λ. *Αϊδελβέργη*).

Χαϊντελμπὲργ (Haidelberg), ***Γεώργιος.*** Γερμανὸς θεολόγος καὶ φιλόσοφος (1621—1683). Ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ingolstadt καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Quaestiones selectae ex omni philosophia» (Ingolstadt 1657), «De tribus mentis operationibus» (Munich 1661), «Alte und neue Predicanten» (Frankfurt a. Main 1674), «Lutherischer Parallel-Catechismus» (Augsburg 1676), «Georgius Antilani wider Georgium Lani» (Augsburg 1676), «Aufrichtige Eroerterung eines so genannten aufrichtigen Bedencken über ein jüngsthin in den Truck gegebenen Tractat» (Augburg (1677), «Hoffmannus seminiverbius» (Augsburg 1677), «Ungewiste Ungewissheit Lutherischer Rechtfertigung und Seligkeit» (Ellwangen 1680), «Posteriora pejora prioribus, das ist: Immerzu ueber gegruendetes Luthertum» (Ellwangen 1682). Ε. Γ. Π.

Χάϊντελοφ (Heideloff), ***Βίκτωρ-Γουλιέλμος-Πέτρος*** *φὸν* —. Γερμανὸς ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων (1757—1816). Διετέλεσε ζωγράφος τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ θεάτρου καὶ καθηγητὴς τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ ἠγωνίσθη κατὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ρυθμοῦ μπαρόκ. Κυριώτερα ἔργα του, ζωγραφικὰ μὲν εἶναι: «Αἱ τέσσαρες ἐποχαί», διάφοροι τοπογραφίαι κοσμοῦσαι μίαν τῶν αἰθουσῶν τῆς ἐν Στουττγάρδῃ ἀκαδημίας καὶ «Ὁ ἅγιος Βαλεντῖνος» τοῦ ναοῦ Ρόβαϊλ, ἀρχιτεκτονικὸν δὲ τὸ κοσμοῦν τὸ πάρκον Χόχενχάϊμ θαυμάσιον κτήριον. Χ. Δ.

— **Χάϊντελοφ** (Heideloff), ***Κάρολος-Ἀλέξανδρος*** *φὸν* —. Γερμανὸς ἀρχιτέκτων καὶ ζωγράφος ἐκ Στουττγάρδης (1788—1865). Προσεπάθησεν εἰς τὰ ἔργα του νὰ συνδυάσῃ τὸν παλαιὸν γερμανικὸν ρυθμὸν μὲ τὰς προόδους τῆς συγχρόνου τεχνικῆς. Κυριώτερα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα του εἶναι ὁ ἐν Νυρεμβέργῃ πυλὼν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, ἡ κομψὴ κρήνη τοῦ Ἀλβέρτου Ντύρερ, διάφοροι πύργοι παρὰ τὸν Ρῆνον, ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Λιψίας καὶ τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἱπποτῶν ἐν Χάσφουρτ. Ὡς ζωγράφος εἰργάσθη θαυμασίας ὑδατογραφίας, εἰκονιζούσας ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα καὶ διαφόρους ἐλαιογραφίας, ἀρίστη τῶν ὁποίων εἶναι: «Ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς Α΄ ἐπισκεπτόμενος τὸν τάφον τοῦ θείου του Ἐδουάρδου». Ὑπῆρξεν ἐπίσης συγγραφεὺς ἀρχιτεκτονικῶν πραγματειῶν, ἐν αἷς αἱ: «Ἔκθεσις τῶν κανόνων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς», «Ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ δομικὴ καὶ ἡ διακόσμησις», «Ἡ διακόσμησις κατὰ τὸν μεσαίωνα», «Ἡ γοτθικὴ τέχνη ἐν Σουηδίᾳ» κ.ἄ. Χ. Δ.

Χάϊντεν (Heiden) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Ἑλβετίας, ἐν τῷ καντονίῳ τοῦ Ἄππεντσελ. Κάτ. 13.300. Μ. Δ. Β.

Χαϊντενάου (Heidenau) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Σαξονίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Δρέσδης-Μπόντενμπαχ. Κάτ. 16.211 (1925). Θ. Κ.

Χάϊντενσταμ (Heidenstam), ***Βέρνερ.*** Σουηδὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1859. Ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς ζωγράφος. Περιηγήθη τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐδημοσίευσε τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Πλανητικὰ χρόνια» ποιητικὴν συλλογήν, μαρτυροῦσαν θερμὴν φαντασίαν καὶ πλουσίαν αἰσθηματικότητα. Ἀκολούθως ἔγραψεν: «Οἱ γάμοι τῆς Πετίτας», τὸ μυθιστόρημα «Ἐνδυμίων», τὸ ἐπικὸν ποίημα «Χὰνς Ἀλιένους» καὶ πλεῖστα μικρότερα ἀφηγηματικὰ ἔργα, ἐν οἷς σημαντικώτατον τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ δράκων», συμβολίζον τὴν αἰωνίαν πάλην μεταξὺ πνεύματος καὶ ὕλης. Τὴν διεθνῆ φήμην του ὁ Χάϊντενσταμ ὀφείλει εἰς τὰ δύο μεγάλα ἱστορικὰ μυθιστορήματά του: Καρολινιέρνα ἢ ὁ Κάρολος ΙΒ΄ καὶ οἱ πολεμισταί του» καὶ «Ἡ φυλὴ τῶν Φολκοῦγγεν». Ἐπίσης ἔγραψε τὸ λαϊκὸν ἱστορικὸν ἔργον «Οἱ Σουηδοὶ καὶ οἱ ἀρχηγοί των», «Ποιήματα», «Νέα ποιήματα» κ. ἄ. Τῷ 1916 ἐτιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ. Λ. Κ.

Χάϊντενχάϊμ (Heidenheim) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Βυρτεμβέργῃ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπρὲντς καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀάλεν-Οὖλμ. Κάτ. 19.337 (1925). Θ. Κ.

Χάϊντενχάϊμ (Heidenheim), ***Ροδόλφος - Πέτρος - Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς φυσιολόγος καὶ ἱστολόγος (1834—1897). Τῷ 1859 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας καὶ ἱστολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Βρεσλάου. Ἔγραψε πλείστας ἐργασίας, ἐν αἷς περὶ φυσιολογικῶν σπουδῶν (Βερολῖνον 1856), περὶ ἀναπτύξεως θερμότητος καὶ ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης κατὰ τὰς μυϊκὰς ἐνεργείας (Λειψία 1864), περὶ ζωικοῦ μαγνητισμοῦ (Λειψία 1880) κλ. *Κύτταρα τοῦ Χάϊντενχάϊμ* ὀνομάζονται τὰ κύτταρα τῶν καρδιακῶν ἀδένων. Τὸ *πείραμα τοῦ Χάϊντενχάϊμ* ἀποτελεῖ μέθοδον πειραματικὴν ἐπὶ ζῴων, δι' ἧς ἐλέγχεται ἡ ἐκκριτικὴ ἰδιότης τοῦ νεφρικοῦ ἐπιθηλίου. Κατὰ τὴν δι' ἰνδικοῦ ἔνεσιν ἐπὶ ζῴων, ἐφ' ὧν προηγουμένως ἐγένετο ἀφαίμαξις καὶ τομὴ τοῦ μυελοῦ κάτωθεν τοῦ προμήκους, ἵνα ἐξουδετερωθῇ ἐν τῷ νεφρῷ ἡ ἀρτηριακὴ πίεσις καὶ ἐκλείψῃ τὸ ὑδαρὲς μέρος τῶν οὔρων, παρετήρησεν οὗτος ὅτι τὰ μαλπίγεια σωμάτια καὶ τὰ λεπτὰ σωληνάρια τῆς ἀγκύλης τοῦ Henle μένουν ἀχρωμάτιστα, ἐνῷ τὰ ἐσπειραμένα σωληνάρια καὶ οἱ ἀνιόντες κλάδοι τῶν ἀγκυλῶν τοῦ Henle πληροῦνται ὑπὸ κυανοῦ χρώματος. Ἐκ τούτου συνεπέρανεν ὅτι τὰ μὲν μαλπιγιανὰ σωμάτια καὶ οἱ κατιόντες κλάδοι τοῦ Henle ἐκκρίνουσιν ὕδωρ, τὸ δὲ ἐπιθήλιον τῶν ἀνιόντων κλάδων καὶ τῶν ἐσπειραμένων σωληναρίων ἐκκρίνουσι τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῶν οὔρων. Ο. Ρ.

Χαϊντὲρ-Ἀλῆ, ***Χὰν Μπεχαντούρ.*** Ἰνδὸς ἡγεμὼν τοῦ Μπανγκαλόρ, τοῦ Μπελλαποὺρ καὶ τοῦ Μπασσαπατνὰμ καὶ ραγιᾶς τῶν Καναρίνων καὶ τῶν Μαλντίβων (1717—1782). Διαδεχθεὶς τῷ 1754 τὸν ἀδελφόν του Ἰσμαὴλ Σαχιμπ, κατέβαλε τοὺς Μαχράττας, εἶτα δέ, γενόμενος πρωθυπουργὸς τοῦ ραγιᾶ τοῦ Μυσόρ, ἐνίκησε τοὺς Ἀφγανοὺς καὶ τῷ 1763 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Μογγόλου κυβερνήτης τοῦ Σιρράχ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην κατέλαβε τὴν Κανάρα καὶ πλεῖστα ἄλλα πορτογαλικὰ φρούρια καὶ ἐγένετο κύριος τῶν Μαλντίβων (1764) καὶ τῆς Μαλαβάρης (1765). Ἡ τεραστία ὅμως αὔξησις τῆς ἰσχύος του ἐθορύβησε τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες συνήσπισαν ἐναντίον του διαφόρους ἡγεμόνας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Νιζὰμ Ἀλῆ, ἡγεμόνος τοῦ Ντεκκάν. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ὁ Χαϊντὲρ-Ἀλῆ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Γάλλων, κατώρθωσε νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του, πρὶν ὅμως λήξουν αἱ ἐπιχειρήσεις ἀπέθανε. Χ. Δ.

Χαϊντεραμπὰντ (Hyderabad) *[Γεωγρ.]*. Ὑποτελὲς κράτος τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, ἀποκαλούμενον ἄλλως καὶ *κράτος τοῦ Νιζάμ*. Εἶναι τὸ μεγαλύτερον εἰς ἔκτασιν, πληθυσμὸν καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα ἰθαγενὲς ἰνδικὸν κράτος, ἔχον ἐμβαδὸν 214.179 τ. χλμ. καὶ κατ. 14.395.493 (1931). Ὁρίζεται πρὸς Β. καὶ ΒΑ. ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐπαρχιῶν, πρὸς Ν. καὶ ΝΑ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Μαντρὰς καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς Βομβάης, καταλαμβάνον τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Ντεκκάν. Γεωλογικῶς καὶ ἐθνολογικῶς χωρίζεται εἰς δύο διακεκριμένα τμήματα, ἀποκαλούμενα ἐκ τῶν ὁμιλουμένων γλωσσῶν *Τελιγκάνα* πρὸς Δ. καὶ *Μαραθβάρα* πρὸς Α. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀλλαχοῦ μὲν ὀρεινὸν καὶ δασῶδες, ἀλλαχοῦ δὲ ὁμαλὸν καὶ κυματοειδές, μὲ ἐκτεταμένας καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Ἡ ἄρδευσις συντελεῖται ἐπαρκῶς διὰ πλείστων ποταμῶν καὶ τεχνητῶν ἀρδευτικῶν μέσων, ἰδίως ἐν Τελιγκάνα. Οἱ κυριώτεροι τῶν ποταμῶν εἶναι ὁ *Γκονταβάρι* μετὰ τῶν παραποτάμων του *Ντῶντνα, Μαντζίρα* καὶ *Πραγχίτα*, ὁ *Γουάρντα* καὶ ὁ παραπόταμός του *Πένγκ-γκι* καὶ ὁ *Κίστνα* μετὰ τοῦ παραποτάμου του *Πένγκ-μπάντρα*. Τὸ κλῖμα εἶναι γενικῶς ὑγιεινὸν μὲ ἐλαχίστους θερμοὺς ἀνέμους. Ἡ κυρία πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς χώρας εἶναι ἡ γεωργία, ἥτις ἐσημείωσε σημαντικὴν ἀνάπτυξιν, ἀφ' ἧς ἐπυκνώθη ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καὶ εἰσήχθησαν τεχνητὰ ἀρδευτικὰ μέσα. Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι ἡ ὄρυζα, ὁ βάμβαξ, ὁ καπνός, διάφορα εἴδη κέγχρου, σπόροι ἐλαιοφόρων φυτῶν, σῖτος, ὀπῶραι καὶ κηπουρικὰ εἴδη. Ἡ χώρα παράγει ἐπίσης καὶ ἐξάγει διάφορα εἴδη κόμμεων καὶ φυτικῶν ἐλαίων, δέρματα, ἀκατέργαστα καὶ κατειργασμένα, καὶ ξυλείαν, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰσάγει σφάγια, μέταλλα, ἔλαιον καὶ νήματα. Ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος τῆς χώρας συνίσταται ἀπὸ γαιάνθρακας, χαλκόν, μεταλλεύματα σιδήρου, ἀδάμαντας καὶ χρυσόν. Ἡ βιομηχανία παράγει τάπητας, μετάλλινα εἴδη καὶ χρυσοποίκιλτα καὶ μεταξοβάμβακα ὑφάσματα. Ἡ χώρα διασχίζεται ὑπὸ καλοῦ δικτύου στρατιωτικῶν ὁδῶν καὶ αρκετῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, μήκους ἄνω τῶν 1.300 χλμ., μὲ κόμβον τὴν ὁμώνυμον πρωτεύουσαν. Ἐκ τῶν κατοίκων οἱ πλεῖστοι εἶναι ἰθαγενεῖς Ἰνδοί, ἀσχολούμενοι σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι Μωαμεθανοί, ἐξ ὧν στρατολογοῦνται οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ στρατιωτικοί, καὶ ἐλάχιστοι Χριστιανοί. Ἐκ τῶν ὁμιλουμένων γλωσσῶν κυριώτεραι εἶναι ἡ *τελουγκου*, ὁμιλουμένη ἐν Τελιγκάνα, καὶ ἡ *μαραθί*, ὁμιλουμένη ἐν Μαραθβάρα. Διοικητικῶς τὸ Χαϊντεραμπὰντ ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ὑποτελῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἰνδικῶν κρατῶν καὶ ἐξαρτᾶται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ Ἄγγλου ἀντιβασιλέως, ὅστις ἐκπροσωπεῖται ὑφ' ἑνὸς ἁρμοστοῦ (resident), ἑδρεύοντος εἰς τὴν πρωτεύουσαν Χαϊντεραμπάντ. Ἔχει ἴδιον στράτευμα, ὑπὸ Ἄγγλους ἀξιωματικούς. Ὁ ἡγεμών, φέρων τὸν τίτλον τοῦ «νιζάμ», εἶναι ὁ σημαντικώτερος Μωαμεθανὸς μαχαραγιᾶς τῶν Ἰνδιῶν. Ἐνασκεῖ τὰ διοικητικά του καθήκοντα δι' ἑνδεκαμελοῦς ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου, συσταθέντος τῷ 1919 καὶ ἀποτελουμένου ἐκ Μωαμεθανῶν.

—*[Ἱστορ.]* Τὸ Χαϊντεραμπὰντ ἀρχικῶς ἀπετέλει τμῆμα τῶν κτήσεων τῶν ραγιᾶ τῆς Τελιγκάνα καὶ τοῦ Μπιτζαναγκούρ, μόλις δὲ τῷ 1512 ἐγένετο αὐτοτελὲς κράτος. Τῷ 1687 κατέστη ἁπλῆ ἐπαρχία τοῦ μογγολικοῦ κράτους τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τοῦ 1730, ὁπότε ὁ Ἀζὰφ Τζάχ, Τουρκομᾶνος πολεμιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀουρανγκτζέπ, κατέστησε τὸ Χαϊντεραμπὰντ κράτος ἀνεξάρτητον. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἐπεκράτησεν ἀναρχία μέχρι τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Νιζὰμ Ἀλῆ, ὅστις ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ δυνάμει συνθήκης (1766) εἰς τὴν Ἑταιρείαν τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν τὰς βορείους ἐπαρχίας. Ἡ κακὴ διακυβέρνησις τῆς χώρας ἐκ μέρους τῶν διαδόχων του ηὔξησε τὸ χρέος ταύτης πρὸς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες εἰς ἀντιστάθμισμα προσήρτησαν νέα ἐδάφη μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηροῦν στρατὸν ἐξ 8.000 ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν μεγάλην ἰνδικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1817 τὰ στρατεύματα τοῦ Νιζὰμ παρέμειναν πιστὰ εἰς τοὺς Ἄγγλους, πολεμήσαντα κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων ὁμοφύλων των. Η. Π. Γ.

— **Χαϊντεραμπὰντ** (Hyderabad) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου ἰνδικοῦ ὑποτελοῦς κράτους, ἕδρα τοῦ ἡγεμόνος (νιζὰμ) τοῦ Χαϊντεραμπὰντ καὶ τοῦ Ἄγγλου ἁρμοστοῦ. Κάτ. 377.000 (1931). Κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μοῦζι, παραποτάμου τοῦ Κίστνα, καὶ ἐπὶ τῆς κυρίως σιδηροδρομικῆς ἀρτηρίας Βομβάης-Μαντράς, εἶναι δὲ μία τῶν πολυπληθεστέρων πόλεων τῶν Ἰνδιῶν. Περιβάλλεται ὑπὸ μεγάλου τείχους μετ' ὀχυρωμάτων περιμέτρου 10 περίπου χλμ. Ἐκ τῶν κτηρίων τῆς πόλεως σημαντικώτερα εἶναι τὸ μέγαρον τοῦ Ἄγγλου ἁρμοστοῦ, τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄχθης τοῦ Μοῦζι ἀνάκτορον τοῦ νιζάμ, τὸ κύριον μωαμεθανικὸν τέμενος, κτισθὲν κατ' ἀπομίμησιν τεμένους τῆς Μέκκας, τὸ Τσὰρ Μινάρ, ἰδιότυπον μνημεῖον ἀραβικοῦ ρυθμοῦ, τὸ νοσοκομεῖον κλπ. Ἔχει ἐπίσης ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα καὶ ὡραῖον πάρκον μὲ ζωολογικὸν κῆπον, καθὼς καὶ ἐργοστάσια κατεργασίας βάμβακος, χάρτου καὶ βαμβακομεταξίνων ὑφασμάτων. Η. Π. Γ.

—**Χαϊντεραμπὰντ** (Hyderabad ἢ Haiderabad) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σὶντ τῆς προεδρίας τῆς Βομβάης, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου διαμερίσματος. Κάτ. 81.838 (1931). Εἶναι ἐμπορικὸν καὶ συγκοινωνιακὸν κέντρον. Τῆς πόλεως ὁλοκλήρου δεσπόζει μέγα φρούριον, ὅπου τὸ ὁπλοστάσιον τῆς ἐπαρχίας καὶ τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν ἡγεμόνων τοῦ Σίντ. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν κατεργασίας μετάξης, χρυσοποικίλτων καὶ ἀργυροποικίλτων ὑφασμάτων, εἰδῶν κεραμευτικῆς, ἀντικειμένων ἐκ λάκκας καὶ ἐκκοκκιστήρια βάμβακος.

Τὸ ὁμώνυμον διαμέρισμα ἔχει ἔκτασιν **11.400** περίπου τ. χλμ. καὶ κατ. 573.450 (1921). Κεῖται

Digitized by Google

ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἰνδοῦ. Παράγει κέγχρον, ὄρυζαν, σπόρους ἐλαιογόνων φυτῶν, βάμβακα καὶ σῖτον. Η. Π. Γ.

Χαϊντεριανὰ *Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μούλετε τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 16.

Χάϊντεριχ (Heiderich), ***Φραγκῖσκος***. Αὐστριακὸς γεωγράφος ἐκ Βιέννης (1863—1926). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνωτάτης σχολῆς τοῦ Μαϊντλινγκ καὶ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἐμπορικοῦ Μουσείου τῆς Βιέννης καὶ ἔγραψε: «Die mittleren Erhebungsverh. d. Erdoberfläche» (1891), «Die Erde» (1896), «Länderkunde v. Europa (1897), «Länderkunde der aussereurop. Erdteile» (1898), «Oesterreichische Vaterlandskunde» (1908), «Wirtschaftsgeographie und ihre Grundlangen» (1909), «Triest und die Tauernbahn» (1912), «Die weltpolitische und weltwirtschaftliche Zukunft von Oesterreich. Ungarn» (1916), «Die Donau als Verkehrsstrasse (1916), «Die wistschaftskaäfte Deutsch-oesterreichs» (1919) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χαϊντεσχάϊμ (Heidesheim) *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἔσσῃ, κειμένη ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μαϊντς — Κόμπλεντς. Ἔχει μηχανουργεῖα καὶ ἐργοστάσια κονσερβῶν. Κάτ. 2.000. Χ. Δ

Χάϊντιγκερ (Haidinger), ***Γουλιέλμος-Κάρολος***. Αὐστριακὸς γεωλόγος (1795—1871). Ἐσπούδασεν ἐν Γκρὰτς καὶ Φρειβούργῳ, κατόπιν δὲ ἐδημοσίευσε τὸ «Handbuch der bestimmenden Mineralogie» (1845), καὶ διηύθυνε τὴν χάραξιν τῶν χαρτῶν «Geognostische Uebersichtskarte der osterreichischen Monarchie» (1847) καὶ «Geognostische Karte des miltlern Teils von Südamerika». Τῷ 1846 ἐξελέγη μέλος τῆς Αὐστριακῆς Ἀκαδημίας, τῷ δὲ 1849 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γεωλογικοῦ ἰνστιτούτου. Μ. Δ. Β.

Χάϊντλ· βλ. *Γκάλλους*.

Χάϊντου (Hajdu) *[Γεωγρ.]*. Κομιτεία τῆς Οὐγγαρίας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Τεισίου. Ἔχει ἔκτασιν 3.353 τ. χλμ. καὶ 271.506 κατ. μαγυαρικῆς καταγωγῆς, πρεσβεύοντας κατὰ μέγα μέρος τὸν καλβινισμόν. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Ντέμπρετσεν*. Ἡ χώρα ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῶν Χαϊντούτων. Μ. Δ. Β.

Χαϊντοῦτοι. Τάξις λῃστῶν, γεννηθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ὑπενθυμίζουσα τοὺς ἐν Ἑλλάδι *κλέφτας*. Οἱ Χαϊντοῦτοι (ἡ λέξις ἐκ τῆς οὐγγρικῆς *χαϊντοῦ*=πεζὸς στρατιώτης ἢ διωκτικὸς ὑπάλληλος) δὲν ἦσαν ἐξ ἐπαγγέλματος λῃσταί, οὐδὲ φύσει κακοῦργοι, ἀλλὰ φιλήσυχοι ἀγρόται ἢ πολῖται λαμβάνοντες τὰ ὅπλα καὶ τρεπόμενοι ἐπὶ τὰ ὄρη πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων βιαιοπραγίας κατ' αὐτῶν ἢ κατὰ τῶν οἰκείων των. Ἐνίοτε τὸν βίον τῶν Χαϊντούτων ἠκολούθουν καὶ οἱ εἰς τὸν ἔρωτα ἀτυχοῦντες καὶ οἱ ἐκ τῶν εἱρκτῶν διαφεύγοντες. Ὁ χαϊντουτισμὸς ἤρξατο ἐν Βουλγαρίᾳ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἤκμασε δὲ ἀναπτυχθεὶς κατὰ πολὺ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ', ἐξηφανίσθη δὲ σχεδὸν διὰ τῆς συστηματικῆς των καταδιώξεως ὑπὸ ἀποσπασμάτων τακτικοῦ στρατοῦ. Χαϊντοῦτοι ἀπαντῶσιν ἐπὶ τουρκοκρατίας οὐχὶ μόνον παρὰ τοῖς Βουλγάροις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Νοτιοσλαύοις. Οἱ χαϊντοῦτοι συνήθως ἔδρων κατὰ συμμορίας (ντρουζίνι), ἀποτελουμένας ἐκ 50 τὸ πολὺ μελῶν ἢ παλληκαριῶν (γιουνάτσι), ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γενναιοτέρου τούτων, ὅστις ἐξελέγετο βοεβόδας τῆς ὁμάδος καὶ εἶχεν ὡς βοηθόν του τὸν μπαϊρακτάρην (σημαιοφόρον). Οἱ χαϊντοῦτοι ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ὁμάδος ὡρκίζοντο πίστιν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὸν βοεβόδαν καὶ προστασίαν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ ὁπλισμὸς των ἀπετελεῖτο ἀπὸ μακροῦ ὅπλου (καριοφίλι), δύο πιστόλια καὶ γιαταγάνι εἰς τὴν ζώνην καὶ σπαθί, ὁ δὲ ἱματισμός των ἀπὸ μακρὰν περισκελίδα ἐκ τσόχας (ποτούρι), τζαμαντάνι καὶ ζώνην ἐκ μεταξωτοῦ ὑφάσματος. Οἱ Σέρβοι χαϊντοῦτοι ἔφερον ποικιλοχρόους γραφικὰς στολάς, ἐπὶ τοῦ στήθους νομίσματα καὶ ἐνσημα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μανδήλιον ἐκ μετάξης. Ἅμα τῷ ἔαρι συνήρχοντο εἰς ὡρισμένον σημεῖον καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι κατελάμβανον ὀρεινὰς διόδους, ὁπόθεν ἐνήργουν τὰς ἐπιθέσεις των, οὐχὶ δὲ σπανίως κατήρχοντο καὶ εἰς τὴν πεδιάδα. Πολιτικοὺς σκοποὺς δὲν ἐπεδίωκον, οὐδὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Κατεδίωκον μόνον τοὺς βιαιοπραγοῦντας, οὓς ἐτιμώρουν διὰ θανάτου, ἐλῄστευον τοὺς Τούρκους καὶ προελάμβανον δι' ἀπειλῶν τὰς βιαιοπραγίας των κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες διὰ τοῦτο συμπαθῶς διέκειντο πρὸς αὐτούς. Ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ἔκρυπτον τὰ ὅπλα των εἰς ὡρισμένας καὶ σεσημασμένας ἐπὶ τῶν ὀρέων θέσεις καὶ κατερχόμενοι εἰς τὰς κώμας καὶ τὰς πόλεις διεχείμαζον εἰς τὰ κρησφύγετά των, περιθαλπόμενοι ὑπὸ τῶν φίλων των (γιατάτσι) μέχρι τοῦ ἔαρος. Συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκολάζοντο φρικωδῶς διὰ τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ. Ἡ βουλγαρικὴ λαϊκὴ μοῦσα ἔψαλε τοὺς ἄθλους τῶν παλαιοτέρων λῃστάρχων εἰς τὰ ἐθνικὰ της ᾄσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὡς πρῶτος Χαϊντοῦτος φέρεται ὁ Μομτσὶλ βοεβόδα. Ἄλλοι γνωστότεροι Χαϊντοῦτοι, μνημονευόμενοι εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, εἶναι ὁ Μανοῦσα, ὁ Στραχὴλ ὁ φοβερός, μὲ τοὺς ἡρωϊσμοὺς τοῦ ὁποίου συνδέονται τὰ καλύτερα δημοτικὰ βουλγαρικὰ τραγούδια καὶ ὅστις ἐλήφθη ὡς ὑπόθεσις εἰς τὸ δρᾶμα τοῦ Π. Θεοδωρὼφ «Στραχὴλ ὁ φοβερὸς Χαϊντοῦτος», ὁ Τσαβντὰρ βοεβόδα, ὁ Ἰντζὲ βοεβόδα, ὁ Βέλκο, ὁ Ν ντσο, ὁ Ταντοῦτσο, ὁ Κουσμὰν καπιτάν, ὁ Μανὸλ βοεβόδα κ. ἄ. Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ ᾀσμάτων ἐμφαίνεται ὅτι καὶ γυναῖκες ἐτρέποντο εἰς τὸν χαϊντουτισμὸν καί τινες διεκρίθησαν ὡς βοεβόδιναι, ὡς εἶναι ἡ Σύρμα βοεβοδίνα, ἡ Στογιάννα, ἡ Βίντα, ἡ Μπογιάνα, ἡ Ἐλέγκω, ἡ Νέντκα, ἡ Μπουριάνα, ἡ Τοντόρα, κ.ἄ. Περὶ Χαϊντούτων ἔγραψαν μεταξὺ ἄλλων ὁ Ραχόφσκι (Βουκουρέστιον 1867), ὁ Georg Rosen (ἐν «Die Balcan. Haiduken, ein Beitrag zur innern Geschichte des Slawenthums», Λειψία 1878) καὶ ὁ Μπογιὰν Λένεφ (ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς νεοβουλγαρικῆς λογοτεχνίας», τόμος Α', Σόφια 1930). Κ.-Μ. Α.—Τ. Β.

Χάϊντς (Heinz), ***Ἰωσήφ***. Ἑλβετὸς ζωγράφος (1550—1609). Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλοτέχνου αὐτοκράτορος Ροδόλφου τοῦ Β', μετέβη εἰς Πράγαν, ὁπόθεν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ προστάτου του εἰς Ἰταλίαν. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐσπούδασεν ἐπιμελῶς τὰ ἔργα τῶν διασήμων ζωγράφων, ὑπέστη δὲ βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐκ μέρους τῆς τέχνης τοῦ Κορρεγίου. Μέγας ἀριθμὸς πινάκων του ἐχαράχθη ὑπὸ ὀνομαστῶν χαρακτῶν τῆς ἐποχῆς του, μάλιστα δὲ τοῦ Sadeler, τοῦ Kilian καὶ τοῦ Meyer. Ι. Μ. Π.

—**Χάϊντς** (Heinz), ***Ἰωσήφ***. Ἑλβετὸς ζωγράφος, υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου ζωγράφου Ἰωσὴφ Χάϊντς (1590—1660). Μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Η' καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Βενετίᾳ ἐφιλοτέχνησε μέγαν ἀριθμὸν ἁγιογραφικῶν κυρίως συνθέσεων διὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ παρεκκλήσια τῆς πόλεως. Ἄριστοι τῶν πινάκων του εἶναι: «Αἱ δύο Μαρίαι εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ» (παρεκκλήσιον τῶν Ἁγίων Πάντων) καὶ «Ἡ Ἄρτεμις εἰς τὸ λουτρόν». Χ. Δ.

—**Χάϊντς**, ἢ ***Χάϊνς*** (Heintsch ἢ Heinsch), ***Ἰωσὴφ-Γεώργιος***. Γερμανὸς ζωγράφος (1647—1713). Εἰργάσθη κυρίως ἁγιογραφικὰ θέματα, ἀναδειχθεὶς γνώστης τῶν κανόνων τῆς κλασσικῆς τέχνης. Ἄριστα τῶν ἔργων τούτων εἶναι: «Ἡ ἁγία οἰκογένεια», «Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Βέντσελ εἰς Πράγαν», «Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν σοφῶν», «Τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Γουϊτῶνος» καὶ «Ὁ ἅγιος Φραγκῖσκος-Ξαβιέρος βαπτίζων Μαυριτανὸν πρίγκιπα». Χ. Δ.

Χάϊντσε (Heinze), ***Μαξιμιλιανός***. Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1835. Ἐσπούδασε τὴν θεολογίαν, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Λειψίας, τῆς Τυβίγγης, τῆς Ἐρλάγγης, τῆς Χάλλης καὶ τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1860 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ, μετὰ τριετίαν δὲ διωρίσθη παιδαγωγὸς τῶν πριγκίπων τοῦ Ὀλδεμβούργου. Κατόπιν διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Βασιλείας, τῆς Καινιξβέργης καὶ τοῦ Βερολίνου (1875). Ὁ Χάϊντσε ὡς φιλόσοφος ἀκολουθεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ Λάϊβνιτίου, τοῦ Καντίου καὶ τοῦ Irende'enburg. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, ἐν οἷς: «Die Lehre von Logos in der griechischen Philosophie» (1872), «Die Sittenlehre Descartes' s» (1873), «Der Eudaemonismus in der griechischen Philosophie» (1883).

—**Χάϊντσε** (Heinze), ***Ριχάρδος***. Γερμανὸς φιλόλογος, υἱὸς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Χάϊντσε, γεννηθεὶς τῷ 1867. Ἐσπούδασε ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Λειψίας, τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου καὶ διετέλεσεν ἔκτακτος μὲν καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου (1899), τακτικὸς δὲ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Καινιξβέργης (1903) καὶ τῆς Λειψίας (1906). Ἔγραψε πλείστας φιλολογικὰς μελέτας, ἐν αἷς: «De Horatio Bionis imitatore» (1889), «Vigils epische Technik» (γ' ἔκδ. 1915), «Ciceros politische Anfänge» (1909), «Die lyrische Verse des Horaz» (1919), «Von der Ursachen der Grösse Roms» (β' ἔκδ. 1925) καὶ ἐξέδωκε τὸ III βιβλίον τοῦ «De rerum natura» τοῦ Λουκρητίου, τὸν Θεμίστιον, τὸ «Περὶ ψυχῆς» τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν «Ἀπολογητικὸν» τοῦ Τερτυλλιανοῦ κλπ. Θ. Π.

Χάϊντσελ (Heinzel), ***Ριχάρδος***. Αὐστριακὸς συγγραφεὺς (1835—1905). Καθηγητὴς τῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Γκρὰτς καὶ κατόπιν ἐν Βιέννῃ, ἔγραψε: «Περὶ τῆς γερμανικῆς ποιήσεως» (1875), «Περὶ τοῦ μύθου τῶν Νιμπελούγγων» (1885), «Ἱστορία τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας» (1896, κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάϊντσελμαν (Hainzelmann), ***Ἠλίας***. Γερμανὸς χαράκτης ἐξ Ἄουγκσμπουργκ (1640—1693). Ἀντέγραψεν εἰς χαλκογραφίας ἔργα τῶν ἀρίστων Ἰταλῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Ἀννίβα Καρράτσιο («Ἡ Μαντόνα τῆς σιωπῆς») καὶ τοῦ Ραφαὴλ («Ἡ ἁγία οἰκογένεια»). Ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ *Ἰωάννης* (1641—1700), διακεκριμένος ἐπίσης χαράκτης, διετέλεσεν ἐπίσημος χαλκογράφος τῆς πρωσσικῆς αὐλῆς. Κατέλιπε μέγαν ἀριθμὸν προσωπογραφιῶν, γνωστότεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Ἰωάννου Σοβιέσκη καὶ τοῦ μεγάλου ἐκλέκτορος Φρειδερίκου-Γουλιέλμου. Χ. Δ.

Χάϊντσικ (Heidsieck), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Κόμπλεντς τῷ 1892. Ἔγραψε μυθιστορήματα, μύθους, ποιήματα κλπ. καὶ διετέλεσε συνεργάτης τῶν ἐπιθεωρήσεων «Türmer», «Jugend», «Bergstadt», «Daheim» κλπ. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὸ δρᾶμα «D. Treibende Kraft», διδαχθὲν τὸ πρῶτον ἐν Κόμπλεντς τῷ 1913, καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Ulm» (1917), «Rings um d. Leben, e. buntes Buch» (1920) καὶ «D. Afte stürzt» (1924). Χ. Δ.

χαΐνω· νεώτερος τύπος τοῦ *χάσκω* (βλ. λ.)· εἶμαι ἀνοικτός: «χαΐνει τὸ τραῦμα, — τὸ βάραθρον».

Χαινὼ (Hainaut) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ἀννονία*.

χαίνων (ὁ) (Chaenon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐντομοφάγων τῆς οἰκογενείας τῶν *δακνουσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν ἀπαντῶντα. Δ. Ν. Π.

Χαὶρ (Hare), ***Αὔγουστος***. Ἄγγλος συγγραφεὺς (1834—1903). Ἔγραψε λίαν ἐνδιαφερούσας ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις: «Περίπατοι παρὰ τὴν Ρώμην» (1870), «Περιπλανήσεις εἰς τὴν Ἱσπανίαν» (1872), «Ἀναμνήσεις ἡσύχου βίου» (1872), «Ἡμέραι παρὰ τὴν Ρώμην» (1874), «Πόλεις τῆς Βορείου καὶ Κεντρικῆς Ἰταλίας» (1875), «Περίπατοι ἀνὰ τὸ Λονδῖνον» (1877), «Πόλεις τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας» (1883), «Μελέται ἐν Ρωσίᾳ» (1885), «Σκίτσα ἐξ Ὁλλανδίας καὶ Σκανδιναυΐας» (1888), «Βενετία» (1897, «Φλωρεντία» (1897), «Ἡμέραι παρὰ τοὺς Παρισίους» (1900), «Ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς μου», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χαϊραγκὰρ (Khairagarh) *[Γεωγρ.]*. Ὑποτελὲς κράτος τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, ἀνῆκον διοικητικῶς εἰς τὰς Κεντρικὰς Ἐπαρχίας. Ἔχει ἔκτασιν 2.420 τ. χλμ. καὶ κατ. (1921) 124.008. Παράγει ὄρυζαν, βάμβακα καὶ σῖτον καὶ διασχίζεται ὑπὸ τῆς κυρίας σιδηροδρομικῆς ἀρτηρίας Βεγγάλης-Ναγκπούρ. Πρωτεύουσα ἡ ὁμώνυμος πόλις, ἕδρα ραγιᾶ (κάτ. 4 645). Η. Π. Γ.

χαιράμενος, —η, —ο δημοτ., χαίρων, πλήρης χαρᾶς, ἐπὶ εὐχῆς: «στερεωμένοι καὶ χαιράμενοι».

χαιραμίνη (ἡ) (Chairamin) *[Φαρμακογν.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἀπαντῶν μετὰ τῶν ἰσομερῶν κονχαιραμίνης, χαιραμιδῖνης καὶ κονχαιραμιδίνης εἰς τὸν φλοιὸν τοῦ φυτοῦ Remigia Purdicana. Ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{22}H_{26}N_2O_4+H_2O$, ἀποτελεῖ βελόνας τηκομένας, ἐφ' ὅσον μὲν ἐνέχουν ὕδωρ εἰς 140°, ὅταν δὲ εἶναι ἄνυδροι, εἰς 233°. Ἡ χαιραμίνη εἶναι εὐδιάλυτος εἰς τὸν αἰθέρα καὶ τὸ χλωροφόρμιον, δυσδιάλυτος δὲ εἰς τὸ οἰνόπνευμα. Τὰ διαλύματά της εἶναι δεξιοστροφα. Μετὰ θειικοῦ ὀξέος παρέχει ἀρχικῶς ἄχρουν διάλυμα, τὸ ὁποῖον εἶτα γίνεται πράσινον. Κ. Γ. Μ.

Χαιρέας. —1) Ἀθηναῖος στρατηγός, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Ἀρχεστράτου. Κατὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς βουλῆς τῶν Τετρακοσίων (411 π. Χ.) ἀπεστάλη ἐκ τῆς Σάμου ὡς κυβερνήτης τῆς Παράλου, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις δημοκρατικοὺς ὅτι ἡ προσπάθεια τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὅπως τὰ πληρώματα τοῦ ἐκεῖ ναυλοχοῦντος ἀθηναϊκοῦ στόλου κηρυχθοῦν ὑπὲρ τῆς καταλύσεως τῆς δημοκρατίας, ἀπέτυχεν. Ὅτε ὅμως ἡ βουλὴ τῶν Τετρακοσίων ἐπληροφορήθη ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς Παράλου ποῖον ἦτο τὸ πνεῦμα τῆς ἐν Σάμῳ στρατιᾶς, συνέλαβε τοῦτο, ἀνερχόμενον ἐκ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας, καὶ μετεβίβασεν εἰς ἄλλο πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἐτάχθη νὰ φρουρῇ περὶ τὴν Εὔβοιαν, διὰ νὰ ἀποκρύψῃ ἀπὸ τοὺς πολίτας τὴν ἐκ Σάμου ἀγγελίαν καὶ συγχρόνως παρεμποδίσῃ καὶ πᾶσαν ἐξ Ἀθηνῶν μεταβίβασιν ἀγγελίας εἰς τὴν ἐν Σάμῳ στρατιάν. Ἀλλ' ὁ Χαιρέας διέλαθε τοὺς Τετρακοσίους καὶ καταπλεύσας ἐπὶ τῆς Παράλου εἰς τὴν Σάμον, ἀνήγγειλεν ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἐτρομοκρατοῦντο ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Αἱ ἀγγελίαι αὗται προεκάλεσαν τὴν συγκρότησιν τῆς στρατιᾶς εἰς ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἀρχηγίας τῆς στρατιᾶς εἰς τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσυλλον (*Θουκ.* Η', 72—77) καὶ τέλος καὶ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου.

—2) Ἕλλην ἱστοριογράφος, ψεγόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυβίου διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀφηγήσεώς του περὶ τῶν ἐν Ρώμῃ γενομένων, ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς ταύτην ἡ ἅλωσις τοῦ Σαγούντου (219 π. Χ.). Εἶναι ἄγνωστον καὶ πότε ἀκριβῶς ἔζησε καὶ πόθεν κατήγετο.

—3) Ὁ φονεὺς τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Κα-

Digitized by Google

λιγούλα. Ἐλέγετο Κόϊντος Κάσσιος Χαιρέας καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν. Ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου διὰ τοῦ ἰδίου ξίφους, κατ' αἴτησίν του, μὲ τὸ ὁποῖον ἐφόνευσε τὸν Καλιγούλαν.

—4) Ἀνδριαντοποιός τις, ὅστις εἶχε κατασκευάσει καὶ ἀνδριάντας ἐκ χαλκοῦ τοῦ βασιλέως Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ ἄλλοι τινὲς (Θηβαῖός τις φονευθεὶς ἐν τῇ κατὰ τὰ ὅρια Φωκίδος καὶ Βοιωτίας μάχῃ πρὸς τὸν βασιλέα Κλεόμβροτον, Σικυώνιος πύκτης, κ.ἄ.). ΚΑΨ.

Χαῒρ-ἐδ-Δίν, *Μπαρμπαρόσσας*. Διάσημος Τοῦρκος πειρατής (βλ. λ. *Βαρβαρόσσας*).

Χαιρέδημος. Ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Φαιναρέτης, τῆς μητρὸς τοῦ Σωκράτους, ἐκ τοῦ ὁποίου αὕτη εἶχε γεννήσει τὸν Πατροκλέα ὁμομήτριον ἀδελφὸν τοῦ Σωκράτους (*Πλάτ.*, Εὐθύδ. 297). Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον καὶ ἄλλοι τινές. ΚΑΨ.

Χαιρεθιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κοντομαρὶ τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 156. Ἡ ὀνομασία τούτου προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας τῶν Χαιρέτη, εἰς ἣν ἀνῆκε κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἡ περιφέρεια τοῦ χωρίου τούτου. ΕΡ. Μ.

χαιρεκακία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χαιρέκακος, ἡ χαρὰ διὰ τὸ κακὸν τῶν ἄλλων.

χαιρέκακος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ χαίρων ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς.

χαιρεκακῶ (*—έω*)· εἶμαι χαιρέκακος, χαίρω ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς.

Χαίρεκλα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κυρηναϊκῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀσβυτῶν (*Πτολεμ.* Δ, δ, 11), νοτίως τῶν νήσων τῶν Ἑσπερίδων καὶ βορειοανατολικῶς τῆς βουνοσειρᾶς Ἡρακλέους Θῖνες (*Πτολεμ.*, Ἀφρικῆς πίναξ Γ, ὡς διεσκευάσθη ὑπὸ *Charl. Muller*). Ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βερενίκης εἰς Παλίουρον, τῆς συνδεούσης τὴν ἐπὶ τῆς Μεγάλης Σύρτεως πλευρὰν τῆς Κυρηναϊκῆς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτίου πελάγους τοιαύτην καὶ δὴ μεταξὺ Βάρκης καὶ Βερενίκης. Ἐρείπιά τινα αὐτῆς ἀνεγνωρίσθησαν μεταξὺ Merdj (Βάρκης) καὶ Benghasi (Βερενίκης). Σ. Ε. Λ.

Χαιρεκράτης. Ἀθηναῖος, Σφήττιος τὸν δῆμον, φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, τὸν ὁποῖον, διαφωνοῦντα μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Χαιρεφῶντος, κατώρθωσε νὰ συνδιαλλάξῃ ὁ Σωκράτης διὰ καταλλήλου διδασκαλίας (*Ξεν.*, Ἀπομν. Β, 3, 1). Α. Θ. Σ.

«Χαῖρε Μαρία» (Ave Maria)· βλ. λ. *«Ἄβε Μαρία»*.

Χαϊρεμπόλ, ἢ **Χαϊρεμπολοῦ** *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης (βλ. λ. *Χαριούπολις*).

Χαιρέστρατος. Ἕλλην γλύπτης, υἱὸς Χαιρεδήμου ἐκ Ραμνοῦντος, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Τῷ 1820 εὑρέθη ἐν τῷ ἐν Ραμνοῦντι ναῷ τῆς Θέμιδος ἐπιγράφον βάθρον τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς Θέμιδος, ἔργου του, ὅπερ ἀπόκειται νῦν ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ. Β. Δ. Θ.

Χαιρέταπα (Ceretapa) *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Κερέταπα*.

Χαιρέτης. Ὄνομα παλαιᾶς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, καταγομένης ἐκ Βυζαντίου. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦτο μία τῶν ἐκλεκτοτέρων, ἃς ἐπεμψεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς εἰς Κρήτην, ὅτε ἀνέκτησε ταύτην, τῷ 961, ἀπὸ τῶν Ἀράβων, πρὸς ἀποικισμὸν αὐτῆς. Ἐν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ὁ *Ἰουστῖνος Χαιρέτης ἢ Καλοχαιρέτης*, ὑπῆρξε τῷ 1321 ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου. Ὁ ἔγγονος τούτου, *Γεώργιος Χαιρέτης ἢ Καλοχαιρέτης*, ἦτο ἱερεὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὗτος τῷ 1460, παραλαβὼν ἐκεῖθεν τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ τῆς ἁγίας Θεοδώρας, μετέφερε, μετὰ πολλὰς περιπετείας, τοῦτο μὲν εἰς Ἄρταν, ἐκεῖνο δὲ εἰς Κέρκυραν, ὅπερ καὶ ἐπροικοδότησεν εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀσημίναν, νυμφευθεῖσαν τῷ 1521 μετὰ τοῦ Σταματίου Βούλγαρη. Ὁ υἱὸς τοῦ Γεωργίου Χαιρέτη *Μᾶρκος* μετέβη κατόπιν εἰς τὸν Χάνδακα τῆς Κρήτης εἰς βοήθειαν τῶν Ἑνετῶν εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον, ἐγκατασταθεὶς ἔκτοτε ἐκεῖ. Ὁ υἱὸς τούτου *Θωμᾶς* ἵδρυσε τῷ 1530 τὸ χωρίον Ἅγιος Θωμᾶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείου Κρήτης, λαβὼν γαίας καὶ προνόμια παρὰ τῶν Ἑνετῶν, καθὼς καὶ οἰκόσημον εὐγενείας. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἠκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς Ἑνετούς. Μ. Δ. Β.

— **Χαιρέτης, *Ἀριστείδης καὶ Θεόφραστος*.** Υἱοὶ τοῦ *Κηρύκου*. Ὁ *Ἀριστείδης* (1805—1866) ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Πίζῃ καὶ ἐξήσκησεν ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κατόπιν μεταβὰς εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, διωρίσθη κατὰ καιροὺς νομάρχης εἰς διαφόρους πόλεις. Ὁ *Θεόφραστος* (1806—1870) διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1837 διευθύνων τὸ φαρμακεῖον τοῦ πατρός του. Κατόπιν μετέβη εἰς Ἀθήνας καὶ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀριστείδου ἀνέλαβον τῷ 1841 τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκραγείσης κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπαναστάσεως.

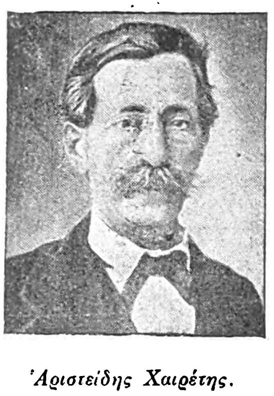

Ἀριστείδης Χαιρέτης.

Τὴν 12 Φεβρουαρίου 1841 οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀνεχώρησαν εἰς Σφακιά, ὅπου ἐν γενικῇ συνελεύσει τῶν ὁπλαρχηγῶν Κρήτης εἰς Βαφὲ τοῦ Ἀποκορώνου ἀνηγορεύθησαν ὁ μὲν Ἀριστείδης πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὁ δὲ Θεόφραστος γενικὸς γραμματεὺς αὐτῆς. Ἀποβιβασθέντες εἰς Τρυπητήν, παρὰ τὴν Σούγιαν τοῦ Σελίνου, ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Ἀπανωχώρι. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχον διαθέσει ἅπασαν αὐτῶν τὴν περιουσίαν καὶ ἥτις παρέμεινεν ἔκτοτε γνωστὴ ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐπανάστασις Χαιρέτη», οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας. Καὶ ὁ μὲν Ἀριστείδης διωρίσθη τότε διευθυντὴς τοῦ Βοτανικοῦ κήπου (Χασεκῆ), ὁ δὲ Θεόφραστος προσελήφθη εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ὡς γενικὸς γραμματεὺς αὐτῆς (1842), διορισθεὶς κατόπιν διευθυντὴς τοῦ ὑποκαταστήματος Πατρῶν, ὅπου ὑπηρέτησεν ἀπὸ τοῦ 1855 μέχρι τοῦ 1866. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔλαβον καὶ πάλιν ἐνεργὸν μέρος, τοῦ Ἀριστείδου φονευθέντος ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀρκαδίου. Ἐν Πάτραις ὁ Θεόφραστος Χαιρέτης συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν σύστασιν τῆς τότε μετοχικῆς ἑταιρείας Ἑλληνικῆς οἰνοποιίας, εἰς τὴν ἵδρυσιν καὶ ἀνοικοδόμησιν τοῦ νοσοκομείου Πατρῶν καὶ εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοπλοΐας. Ἐπίσης σπουδαίως ἔδρασεν ἐν τῇ μεταπολιτεύσει τῷ 1862, λαβὼν εἰς αὐτὴν λίαν ἐνεργὸν μέρος καὶ δραστηρίως ἐργασθεὶς μετὰ τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου καὶ τοῦ Π. Χαλκιοπούλου ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας της. Μ. Δ. Β.

—**Χαιρέτης, *Κήρυκος*.** Ἕλλην λόγιος καὶ ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Ἁγίῳ Θωμᾷ τοῦ Μονοφατσίου τῆς Κρήτης (1760—1830). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν καὶ τῷ 1792 ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν πρὸς σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὴν Πάδοαν, ὅπου ἔσχεν ὡς συμφοιτητὴν τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας. Τῷ 1800 μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς Κρήτην καὶ εἶτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας διωρίσθη τῷ 1811 ἰατρὸς τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ Β'. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τῷ 1821 προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας, μετέχων μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, καὶ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν διάσωσιν τῶν δύο υἱῶν

Κήρυκος Χαιρέτης.

τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Ἀναστασίου καὶ Γεωργίου, κρατουμένων ὡς ὁμήρων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τῷ 1824 ὅμως, καταστὰς ὕποπτος, συνεπείᾳ ἰδίως τῶν μετὰ τοῦ ἐν Ρωσίᾳ ὑπουργοῦ Ι. Καποδιστρίου σχέσεών του, ἐπαύθη καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἐσώθη ὅμως ὑπὸ φίλων του Τούρκων. Ὁ Χαιρέτης ἔδρασε καὶ ὡς φιλόλογος, ἐκδώσας τὴν «Βατραχομυομαχίαν τοῦ Ὁμήρου» (1792), τὴν «Γραμματικὴν» τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ (1793), τὸ ποίημά του εἰς ἰαμβικοὺς στίχους «Προσφώνημα τῷ γένει Μαυρουτσάκων καὶ Καραϊωαννιδῶν» (1793), «Ἱστορίαν τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου» (1793), «Ἐγχειρίδιον τῆς τῶν ζώων οἰκονομίας» (1793), κ. ἄ. Τ. Ε. Ε.—Ο. Ρ.

—**Χαιρέτης, *Μανουήλ*.** Ἕλλην ἔμπορος καὶ λόγιος, γεννηθεὶς τῷ 1838. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ *Θεοφράστου Χαιρέτη* καὶ μετὰ τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς ἐπεδόθη εἰς τὸ σταφιδεμπόριον. Ἐκ παραλλήλου ὅμως ἠσχολεῖτο καὶ εἰς διαφόρους μελέτας, δημοσιογραφῶν καὶ συγγράφων. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Περὶ γάμου» (1877), «Καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου» (1879), ὀγκῶδες σύγγραμμα βραβευθὲν ἐν τῷ Ζαππείῳ διαγωνίσματι τῷ 1881, «Ἐθνολογισμὸς ἢ μελέτη περὶ ἐθνισμοῦ» (1905). Μ. Δ. Β.

— **Χαιρέτης, *Σωτήριος*.** Ἕλλην γεωπόνος, γεννηθεὶς ἐν Πάτραις τῷ 1867. Ἐσπούδασεν ἐν Γκρινιὸν τῆς Γαλλίας γεωπονίαν, τῷ δὲ 1893, ἐπανελθὼν εἰς τὴν γενέτειραν, ἐπεδόθη εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν κτημάτων του. Τῷ 1897 μετέβη εἰς Κρήτην ὡς ἀρχηγὸς ἐθελοντικοῦ σώματος ἐξ 70 Κρητῶν ἐκ τῶν ἐν Πάτραις ἐγκατεστημένων, ὅπως βοηθήσῃ τὴν ἐκεῖ ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, λαβὼν δὲ μέρος εἰς διαφόρους μάχας ἐτραυματίσθη ἔξωθεν τῆς Ρεθύμνης. Ἐπανελθὼν εἰς τὰς Πάτρας, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἵδρυσε τῷ 1917 τὸν γεωργικὸν συνεταιρισμὸν Ρίου, τῷ 1919 τὴν ἕνωσιν συνεταιρισμῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γεωργικὴ συνεταιρικὴ τράπεζα», τῷ δὲ 1927 ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ τότε συσταθέντος γεωργικοῦ ἐπιμελητηρίου Ἀχαϊοηλιδος. Μ. Δ. Β.

χαιρετίζω, καὶ δημοτ. *χαιρετῶ* καὶ *—τάω*· λέγω χαῖρε, χαῖρε, προσαγορεύω τινὰ διὰ τοῦ χαῖρε εἰς ἔνδειξιν τιμῆς, σεβασμοῦ, φιλοφροσύνης: «ἐπέρασε καὶ δὲν μᾶς ἐχαιρέτισε» ‖ ἐπισκέπτομαι (ἑορτάζοντα, κλπ.): «πηγαίνω νὰ χαιρετίσω τὸν ἀνεψιόν μου».

χαιρέτισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαιρετίζειν: «πἀρέλειψε τὸ χαιρέτισμα» ‖ συνήθως πληθ. *χαιρετίσματα* (τά)· προσρήσεις: «σοῦ στέλλω χαιρετίσματα μὲ τοῦ γιαλοῦ τὰ κύματα» (βλ. *χαιρετισμός*).

χαιρετισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαιρετίζειν, ἡ προσαγόρευσίς τινος διὰ τοῦ *χαῖρε*: «χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας» σειρὰ ὕμνων ἐκ στίχων ἐμμέτρων, ὧν ἕκαστος ἀρχίζει διὰ τοῦ *χαῖρε* ‖ ἐκδήλωσις τιμῆς, σεβασμοῦ, φιλοφροσύνης κτλ., χαιρέτισμα: «στρατιωτικὸς χαιρετισμός» ‖ «χαιρετισμὸς τῆς σημαίας κτλ.», ἡ νενομισμένη ἐπίσημος ἐκδήλωσις σεβασμοῦ ‖ δημοτ., δεξίωσις ἑορτάζοντος τὴν ὀνομαστικὴν ἑορτήν του καὶ προσφορὰ γλυκισμάτων.

—*[Λαογρ.—Κοινων.]* Ὁ *χαιρετισμὸς* εἶναι διὰ λόγων καὶ σχημάτων ἐκδήλωσις αἰσθημάτων ἀγάπης, σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς κατὰ τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συναντήσεις καὶ τοὺς ἀποχωρισμούς. Ἐμφανιζόμενος ὑπὸ πλείστας ποικιλίας παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, προδίδει τὸν χαρακτῆρα ἑκάστου, τὴν μορφὴν τῆς κοινωνικῆς του ὀργανώσεως, τὴν νοοτροπίαν του, τὰς περὶ καλοῦ καὶ κακοῦ ἀντιλήψεις του κλπ. Συνήθως ὁ χαιρετισμὸς ἀποτελεῖται ἐκ δύο τινῶν: ἐκ τῆς προσφωνήσεως, τὴν ὁποίαν ἀπευθύνομεν πρὸς ἕκαστον μεθ' οὗ συναντώμεθα, καὶ τῆς ἀπαντήσεως αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν συνοδευουσῶν τοὺς λόγους χειρονομιῶν.

Ἡ προσφώνησις περιλαμβάνει συνήθως τυπικὰς εὐχὰς καὶ κατάλληλον εὐχετικὴν ἀπάντησιν. Αἱ περισσότερον ἐν χρήσει παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εὐχαὶ εἶναι, κατὰ τὴν συνάντησιν μέν: «καλημέρα», «καλησπέρα», «γειά σου», «γειὰ χαρά», «χαῖρε», (ἀπάντησις: «καλημέρα» κλπ., «καλῶς τον», «καλῶς ὥρισες»), κατὰ δὲ τὸν ἀποχωρισμόν: «ἀντίο», «καληνύχτα», «γειά σου», «χαῖρε», «γειὰ χαρά» (ἀπάντησις: «στὸ καλό», «ἀντίο», «καλὸ βράδυ», «καλὸν ὕπνο», «καλὸ ξημέρωμα», «μὲ τὸ καλό», «ὥρα καλή» κλπ.). Παλαιότερον, κατὰ μὲν τὰ Θεοφάνια δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς χαιρετισμὸς καὶ ἀντιχαιρετισμὸς ἡ φράσις «καλὴ μέρα», κατὰ δὲ τὸ Πάσχα ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας μέχρι τῆς Ἀναλήψεως ἐσυνηθίζετο καὶ συνηθίζεται ἀκόμη πολλαχοῦ ὡς χαιρετισμὸς μὲν τὸ «Χριστὸς ἀνέστη», ὡς ἀντιχαιρετισμὸς δὲ τὸ «ἀληθῶς ἀνέστη».

Ἡ χαιρετιστικὴ προσφώνησις συνοδεύεται κατὰ κανόνα καὶ ὑπὸ σχετικῶν σχημάτων, τὰ ὁποῖα ποικίλλουν ἐπίσης παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς καὶ εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὰ τῆς νοοτροπίας των. Τὰ σχήματα ταῦτα δύνανται νὰ διαιρεθοῦν ἀδρομερῶς εἰς τρεῖς κατηγορίας. Τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀποτελοῦν τὰ σχήματα τὰ δηλοῦντα συμπάθειαν καὶ φιλικὴν συνένωσιν (χειραψία, ἐναγκαλισμός, προστριβὴ τῆς ῥινός, φίλημα κλπ.). Τὴν δευτέραν ἀποτελοῦν τὰ δηλοῦντα σεβασμόν, ὑποταγὴν κλπ. (ὑπόκλισις, γονυκλισία, ἀσπασμὸς τοῦ ποδός, πτῶσις ἐπὶ πρόσωπον, ἐπίπασις τῆς κεφαλῆς διὰ χώματος, γυμνώσεις διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος,—οἷον ἀφαίρεσις τοῦ πίλου, ἐπίδειξις τοῦ ὤμου ἢ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος γυμνοῦ, ἀφαίρεσις τῶν ὑποδημάτων κλπ.—παραμέρισις ἐκ τοῦ δρόμου, ἀποστροφὴ τῆς κεφαλῆς ἐξ αἰδοῦς πρὸς ἀνώτερον κλπ.). Τὴν τρίτην ἀποτελοῦν τὰ σχήματα, τὰ ὁποῖα σκοποῦν ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ τοῦ συναντωμένου κακὰς μαγικὰς ἐπιδράσεις (ἐμπτυσμὸς κλπ.). Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ τὸ συνηθέστερον ἐκ τῶν σχημάτων, ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἤδη χρόνων, εἶναι ἡ χειραψία. Πλὴν ὅμως ταύτης συνηθίζεται καὶ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ πίλου, ἡ ἐλαφρὰ ὑπόκλισις πρὸ τοῦ χαιρετιζομένου μετὰ ἐπιθέσεως τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπὶ τοῦ στήθους

Digitized by Google

καὶ ὁ ἀσπασμὸς τῆς χειρὸς ἀρχιερέων, ἱερέων, γονέων καὶ σεβασμίων προσώπων. Παλαιότερον ἐσυνηθίζετο καὶ ὕψωσις τῆς δεξιᾶς χειρὸς μέχρι τοῦ μετώπου, σταύρωμα τῶν χειρῶν μετὰ ὑποκλίσεως, προσκύνημα μετὰ βαθείας ὑποκλίσεως, μετάνοια μέχρι τοῦ ἐδάφους κλπ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας οἱ Ἕλληνες, συναντώμενοι πρὸς Τούρκους, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παραμερίσουν ἐκ τοῦ δρόμου καὶ ἀφαιροῦντες τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς νὰ σταυρώσουν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους. Βραδύτερον ἐχρησιμοποιήθη ὁ τουρκικὸς τεμενᾶς καθ' ὃν ὁ χαιρετίζων ὑποκλίνεται βαθέως, ἐκτείνει τὴν δεξιὰν μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ χαιρετιζομένου καὶ ἐγειρόμενος φέρει τὴν χεῖρα εἰς τὸ στόμα καὶ ἔπειτα εἰς τὴν κεφαλήν, δηλῶν διὰ τούτου ὅτι ἀσπάζεται τοὺς πόδας ἢ τὰ κράσπεδα τοῦ χαιρετιζομένου καὶ θέτει αὐτὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Ἐσχάτως εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα και τὸ χειροφίλημα ὡς σχῆμα χαιρετισμοῦ τῶν γυναικῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν. [Πρβλ. *Σ. Κυριακίδου*: *Ἑλληνικὴ λαογραφία Α´* (Ἀθῆναι 1922), σ. 143 κ.ἑξ.] Θ. Π

—*[Ἐθιμ.]* Ὁ *χαιρετισμὸς* γίνεται δι' ἀποκαλύψεως τῆς κεφαλῆς ἤ, ἐὰν εἴμεθα ἀσκεπεῖς, δι' ἁπλῆς κλίσεως αὐτῆς· διὰ δὲ τοὺς πολὺ στενοὺς γνωρίμους, ἁπλῶς διὰ νεύματος τῆς χειρός. Χαιρετῶμεν τὰ Ἄχραντα Μυστήρια, τὸν Σταυρόν, τὴν σημαίαν, τὸν ἐθνικὸν ὕμνον, τοὺς νεκρούς, ἱστάμενοι εὐλαβῶς. Ἐπίσης τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κράτους ὡς καὶ ἀντιπαρερχόμενον ἱεράρχην φέροντα τὸ ἐγκόλπιον ἐπὶ τοῦ στήθους. Χαιρετῶμεν πρῶτοι τοὺς ἀνωτέρους μας κατὰ τὴν ἡλικίαν ἢ τὸ ἀξίωμα. Ἐπίσης τὰς κυρίας καὶ δεσποινίδας· πάντα γνώριμον συνοδεύοντα κυρίαν. Δὲν χαιρετῶμεν ἔχοντες τὸ σιγάρον εἰς τὸ στόμα ἢ κρατοῦντες τὴν ῥάβδον διὰ τῆς χειρός, δι' ἧς ἀποκαλυπτόμεθα. Πρὸ κυρίαν, ἡ ὁποία μᾶς ὁμιλεῖ, παραμένομεν ἀσκεπεῖς, μέχρις οὗ μᾶς παρακαλέσῃ νὰ καλυφθῶμεν. Ἐὰν ἀμελήσῃ νὰ πράξῃ τοῦτο, συντομεύομεν τὴν συνάντησιν. Χαιρετῶμεν ἄγνωστον κυρίαν, μεθ' ἧς συναντώμεθα εἰς κλίμακα. Τ. Δ.

—*[Στρατ.—Ναυτ.—Ἀεροπορ.] Χαιρετισμὸς* καλεῖται ἡ κατὰ διάφορον ἑκάστοτε τρόπον, καθοριζόμενον ὅμως ἀπαραιτήτως ὑπὸ τῶν κανονισμῶν, ἐκδήλωσις σεβασμοῦ τοῦ κατωτέρου πρὸς τὸν ἀνώτερον. Κατὰ τὸν συνήθη χαιρετισμόν, οἱ μεμονωμένοι στρατιωτικοί, ναυτικοί, ἀεροπόροι φέρουσιν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς των τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἢ ωμένων, μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ κάτω (ἐν Ἑλλάδι) καὶ στρέφοντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸ χαιρετώμενον πρόσωπον. Ἀναλόγως τοῦ χαιρετωμένου προσώπου, ὁ στρατιωτικός, ὁ ναυτικὸς ἢ ὁ ἀεροπόρος χαιρετᾷ ἢ προσπερῶν, ἢ ἁπλῶς ἀνορθούμενος, ἂν κάθηται, ἢ ἱστάμενος καὶ τηρῶν θέσιν τοῦ χαιρετισμοῦ ἐπί τινα χρόνον, ὡς π. χ. χαιρετισμὸς πρὸς βασιλεῖς, πρὸς πρόεδρον δημοκρατίας, πρὸς τὸν πρωθυπουργόν, πρὸς τοὺς στρατηγούς, πρὸς τὸν φρούραρχον, πρὸς τὴν σημαίαν, πρὸς κηδείαν κτλ. Συντεταγμένον ἔνοπλον στράτευμα χαιρετᾷ ἢ διὰ τῆς στροφῆς τῆς κεφαλῆς τῶν ἀνδρῶν του πρὸς τὸ χαιρετώμενον πρόσωπον, ἢ διὰ τῆς παρουσιάσεως τῶν ὅπλων. *Χαιρετισμὸς* ἐπίσης καλοῦνται αἱ διατυπώσεις, αἱ ἐκτελούμεναι πρὸς ἀπόδοσιν *τιμῶν*. Ὁ τοιοῦτος χαιρετισμὸς ἀποδίδεται εἴτε διὰ κανονιοβολισμῶν (ἀριθμοῦ βολῶν ἀναλόγως τοῦ τιμωμένου προσώπου), εἴτε διὰ τῆς σημαίας (π. χ. πρὸς βασιλεῖς, πρόεδρον δημοκρατίας), εἴτε, ἐν τῷ ναυτικῷ, διὰ πτερώσεως ἢ ὀρθώσεως τῶν κωπῶν. Κατ' ἀπαράβατον ἀρχὴν πᾶς χαιρετισμὸς ἀνταποδίδεται δι' ἀντιχαιρετισμοῦ. Ν. Θ. Κ.

—**Χαιρετισμοί** (οἱ) *[Λειτουργ.]*. Οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, ἐκ τῆς πολλάκις ἐν αὐτῷ ἐπαναλαμβανομένης λέξεως «χαῖρε», ἐξ ἧς ἄρχονται οἱ δίκην ἐφυμνίου ἐπιτασσόμενοι εἰς ἕκαστον τῶν τοῦ ἀρτίου ἀριθμοῦ Οἴκων τοῦ ποιήματος 13 στίχοι (χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει—χαῖρε δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει κ.τ.λ.). Κατόπιν δὲ ἐποιήθησαν κατ' ἀπομίμησιν τῶν τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ὅμοιοι χαιρετισμοὶ εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ εἰς διαφόρους ἁγίους, πολὺ κατωτέρας ἐμπνεύσεως καὶ τέχνης. Ε. Γ. Π.

χαιρετῶ· βλ. *χαιρετίζω*.

Χαιρεφάνης. Ἕλλην ζωγράφος τῶν μέσων, πιθανῶς, τοῦ Δ´ π. Χ. αἰῶνος. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὅτι συνέθετεν ἀκολάστους ὁμιλίας γυναικῶν πρὸς ἄνδρας· συνεπῶς δέον νὰ ταχθῇ μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Πολέμωνος καλουμένων πορνογράφων ζωγράφων. Ὁ Brunn φρονεῖ ὅτι ζωγράφος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ὑπῆρξεν, ἀλλ' ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ πορνογράφου ζωγράφου Νικοφάνους, παραλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ὄνομα Χαιρεφάνης. Β. Δ. Θ.

χαιρέφυλλον (τὸ) (Chaerephyllum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας, διετεῖς ἢ πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Σιβηρίας. Γνωστότερα εἴδη, ἀπαντῶντα καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι τὸ *χαιρέφυλλον τὸ μεθυστικὸν* (Chaerephyllum temulum), διετὴς πόα δηλητηριώδης, προκαλοῦσα ἐμέτους. Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: *Χαιρέφυλλον τὸ σαρκόρριζον* (Chaerephyllum bulbosum), διετὴς πόα ἰθαγενὴς τῆς μέσης Εὐρώπης καὶ τῶν δυτικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας, καλλιεργουμένη εἰς πλείστας χώρας διὰ τὰς ῥίζας της, αἵτινες εἶναι ἐδώδιμοι καὶ ἔχουσιν ὑπόγλυκον γεῦσιν, ἰδιαζόντως ἀρωματικήν. *Χαιρέφυλλον τὸ πρεσκότιειον* (Chaerephyllum Prescottii), ἰθαγενὴς πόα τῆς Σιβηρίας μὲ σαρκώδεις ἐδωδίμους ῥίζας, καὶ *χαιρέφυλλον τὸ μακρόσπερμον* (Chaerephyllum macrospermum), ἰθαγενὴς πόα τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας καὶ τῆς Περσίας. Δ. Ν. Π.

Χαιρεφῶν. Φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, οὗτινος τὰ διδάγματα ἠκολούθησε καὶ ἐφήρμοσεν ἐμπράκτως. Ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ξενοφῶντι καὶ Πλάτωνι μνείας τούτου εἰκάζεται ὅτι ἦτο ἀνὴρ ὑψηλόφρων καὶ δραστήριος. Ἐξορισθεὶς ὑπὸ τῶν τριάκοντα, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας (403). Χ. Κ. Α.

Χαϊρῆ *Μαχμοὺτ πασᾶς*. Τοῦρκος στρατιωτικὸς τῶν μέσων τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος ἐν τῷ Ρωσσοτουρκικῷ πολέμῳ τοῦ 1877—1878 καὶ ἐν τῷ Ἑλληνοτουρκικῷ τοῦ 1897, καθ' ὃν διεκρίθη ὡς διοικητὴς τῆς 1ης μεραρχίας τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλίας. Τ. Ε. Ε.

Χαιρήμων. —1) Ἀθηναῖος στρατηγός, υἱὸς τοῦ Χαρικλέους, τὸν δῆμον Παιανιεύς. Κατὰ τὸ 416 π. Χ. ἦτο ἀρχηγὸς μοίρας στόλου, ἥτις, εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας εὑρισκομένη, εἶχεν ἀποστολὴν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκα. Τὴν στρατιὰν ταύτην ἐνίσχυσαν κατὰ τὸ 415 καὶ φυγάδες Μακεδόνες μετ' Ἀθηναίων ἱππέων, ἀποβιβασθέντες εἰς Μεθώνην, φαίνεται ὅμως ὅτι τὴν σύγκρουσιν προέλαβεν ἡ γενομένη ἐν τῷ μεταξὺ διαλλαγὴ Ἀθηναίων καὶ Περδίκκα.

—2) Ἀθηναῖος τραγικὸς ποιητής, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ζήσας. Ἐκ τῶν ἔργων του («Ἀλφεσιβοίας», «Διονύσου», «Θυέστου», «Ἰοῦς», «Μινυῶν», «Οἰνέως» κ. ἄ.) διεσώθησαν ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματα (*Nauck*, Trag. Graec. fragmenta) καὶ τρία ἐπιγράμματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνθολογίᾳ. Εἰσήγαγε τὴν περιγραφὴν (ἰδίως ἀνθέων καὶ γυναικείου κάλλους) εἰς τὴν τραγῳδίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριστοτέλης χαρακτηρίζει ὡς μέρος ἀργόν, ἀμελήσας τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ ἠθικοῦ μεγαλείου τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Εὐριπίδου εἰς τὴν «Ἄλκηστιν», εἰσήγαγε καὶ σκηνὰς τοῦ κοινοῦ βίου εἰς τὰς τραγῳδίας του μὲ τάσιν διακωμῳδήσεως καὶ οὕτω προσήγγισε τὴν τραγῳδίαν πρὸς τὴν κωμῳδίαν, μνημονεύεται καὶ ὡς κωμικὸς ποιητής. Ἀνῆκε, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, εἰς τοὺς ἀναγνωστικοὺς ποιητὰς καὶ ἴσως αἱ τραγῳδίαι του νὰ μὴ ἐδιδάχθησαν ἀπὸ σκηνῆς.

—3) Ἱστοριογράφος, στωϊκὸς φιλόσοφος καὶ γραμματικός, ζήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Α´ μ. Χ. αἰῶνα. Ἦτο ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ βιβλιοθήκῃ φύλαξ καὶ ἑρμηνευτὴς τῶν ἱερῶν βιβλίων. Ὑπῆρξε διδάσκαλος Διονυσίου τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ κατόπιν, ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Νέρωνος. Ἐκ τῶν ἔργων του τὰ κυριώτερα ἦσαν τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου», τῆς ὁποίας ἀπόσπασμα διεσώθη παρὰ τῷ Πορφυρίῳ καὶ τῷ Ἱερωνύμῳ, «Ἱερογλυφικά», «Περὶ κομητῶν», «Περὶ συνδέσμων». Ὡς φιλόσοφος ἐθεώρει τὴν θρησκείαν τῶν Αἰγυπτίων ἀλληγορικὸν σύστημα τῆς λατρείας τῆς φύσεως. Ὁ Ὠριγένης ἐμελέτα τὰ ἔργα του, ὁ δὲ Μαρτιάλιος ἐποίησεν ἐπίγραμμα περὶ αὐτοῦ. ΚΑΨ.

—**Χαιρήμων, ἅγιος.** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναφέρονται ἔχοντες τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ μαθητὴς καὶ διάκονος τοῦ μεγάλου Διονυσίου τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὅστις κατὰ τὸν ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν, τῷ 257, μετὰ τῶν συμμαθητῶν καὶ συνδιακόνων *Φαυστίου* καὶ *Εὐσεβίου* ἐπεσκέπτετο τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς μάρτυρας καὶ ἔθαπτε τὰ ἱερὰ λείψανα αὐτῶν, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς κατόπιν ἀπεκεφαλίσθη. Ἑορτάζεται τὴν 4 Ὀκτωβρίου. —2) Ὁ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Νείλου πόλεως ἐπίσκοπος, ὅστις ὑπέργηρως, κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τῷ 250, ἔφυγεν εἰς τὰ ὄρη τοῦ Σινᾶ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ ἐσφάγη ὑπὸ Σαρακηνῶν. Ἑορτάζεται τὴν 16 Αὐγούστου (22 Δεκεμβρίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας). Ε. Γ. Π.

Χαϊριανα (*τουρκ. Σεϊράν*) *[Γεωγρ.]*. Ὑποδιοίκησις τῆς Τουρκίας ἐν τῷ νομῷ Τραπεζοῦντος. Ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων χωρίων, ὧν οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν ἀργυρωρυχείων, ἔχοντες ἰδιαίτερα προνόμια. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν οἱ Ἕλληνες κάτοικοι διετήρουν σχολεῖα, ὡμίλουν δὲ ἰδίωμα ἀρχαΐζον. Τ. Ε. Ε.

Χαιρίλας. Ὁ ἐπώνυμος τῆς Σπάρτης ἔφορος κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (418 π. Χ.). ΚΑΨ.

Χαῖρινγκ (Häring), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς μυθιστοριογράφος, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Wilibald Alexis (1798—1871). Μιμητὴς τοῦ Βάλτερ Σκώτ, ἔγραψεν ἱστορικὰ μυθιστορήματα, ἐξ ὧν σημαντικώτερα τά: «Καβάνις», «Ὁ Ρολάνδος τοῦ Βερολίνου», «Ὁ ψευδὴς Βάλδεμαρ», «Αἱ περισκελίδες τοῦ κ. Βρέντωφ», «Ἡσυχία, τὸ πρῶτον ἀστικὸν καθῆκον», «Ἴσεγκριμ», «Δωροθέα» κ. ἄ. Ἐπίσης ἔγραψεν «Ἀπομνημονεύματα», δημοσιευθέντα μετὰ τὸν θάνατόν του (1899). Λ. Κ.

Χαῖρις. —1) Γραμματικός, ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἀριστάρχου. Ἔγραψε: «Διορθωτικὰ εἰς Ὅμηρον» καὶ μελέτας περὶ Πινδάρου καὶ Ἀριστοφάνους. Τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ἔργων του ὑπό τινων ἀποδίδονται εἰς τὸν μαθητὴν Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου Χάρητα. —2) Ἀρχαιότατος ἐκ Κερκύρας ποιητής, μνημονευόμενος ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. ΚΑΨ.

Χαῖρμπεργκ (Hoerberg), ***Πέτρος***. Σουηδὸς ζωγράφος (1746—1816). Γεωργὸς τὸ ἐπάγγελμα, ὑπῆρξεν αὐτοδίδακτος, ἀναδειχθεὶς βαθμηδὸν καὶ κατορθώσας νὰ ἐκλεγῇ καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας καλῶν τεχνῶν τῆς Στοκχόλμης (1796). Ἐποίησε περίπου 600 πίνακας καὶ σχεδιάσματα, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ θεμάτων θρησκευτικῶν. Θ. Κ.

Χαῖρνες (Hoernes), ***Μαυρίκιος***. Αὐστριακὸς παλαιοντολόγος καὶ ἐθνογράφος (1852—1917). Ἐνήργησεν ἀπὸ τοῦ 1879 ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας καὶ ἀνασκαφὰς ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ καὶ ἔγραψεν: «Ἀρχαιότητες τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης» (1881), «Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη» (1889), «Ἡ προϊστορία τῶν ἀνθρώπων» (1892), «Προϊστορία τῶν πλαστικῶν τεχνῶν ἐν Εὐρώπῃ» (1898), «Ὁ κατακλυσμιαῖος ἄνθρωπος ἐν Εὐρώπῃ» (1903), «Φυσικὴ ἱστορία καὶ προϊστορία τῶν ἀνθρώπων» (1909). Θ. Κ.

Χαίρνεσαντ (Härnösand ἢ Hernösand) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Σουηδίας ἐπὶ τῆς νησῖδος Χαῖρνε (Härnö), ἐν τῷ Βοθνικῷ κόλπῳ. Κάτ. 11.589 (1925). Ἔχει καλὸν λιμένα, δι' οὗ ἐξάγονται μεγάλαι ποσότητες ξυλείας. Η. Π. Γ.

χαιρνεσίτης (ὁ) (Hörnesit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀρσενικικὸν ἅλας τοῦ μαγνησίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $Mg_3As_2O_8.8H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, συνηνωμένους εἰς ἀστροειδῆ ἀθροίσματα. Ἔχει σχισμὸν τέλειον, σκληρότητα $^1/_2$—1 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2.474 καὶ λάμψιν μαργαριτώδη. Εἶναι λευκὸς καὶ εὑρίσκεται ἐν Banat καὶ Nagyág. Γ. Κ. Γ.

Χαῖρντε (Hörde) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Πρωσσίᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἔμσερ. Κάτ. 34.658 (1925). Κεῖται ἐν τῇ βιομηχανικῇ περιοχῇ τῆς Βεστφαλίας καὶ εἶναι ἕδρα τῆς τεραστίας ὀργανώσεως τῶν ἡνωμένων χαλυβδουργείων, ὡς καὶ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως Ἕρμαν (ὑψικάμινοι, χυτήρια σιδήρου καὶ χάλυβος, κατασκευὴ μηχανῶν). Θ. Κ.

χαίρομαι· βλ. *χαίρω*.

Χαιρόπουλος, *Κωστῆς*. Δημοσιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1871. Ἐσπούδασε νομικά, ταχέως ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν (ἀπὸ τοῦ 1890), κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐαγ. Κουσουλάκου ἐκδιδόμενον «Σκρίπ» ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, μέχρι οὗ τῷ 1903 ἵδρυσεν ἰδίαν ἐφημερίδα, τὸν «Χρόνον» (βλ. λ.), ὅστις ὑπῆρξε τὸ ἐπίσημον ὄργανον τοῦ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1909 συστάντος «Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου» καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδί, τὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐξιστόρησεν ἐν τῇ «Πρωΐᾳ» τῷ 1926. Τῷ 1915 ἐξελέγη βουλευτὴς Φλωρίνης. Παθὼν τὴν ὑγείαν διέκοψε τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Χρόνου», δὲν ἔπαυσεν ὅμως ἔκτοτε γράφων, καὶ δὴ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἀπόμαχος*, εἰς διαφόρους ἐφημερίδας, καὶ μάλιστα τὴν «Πρωΐαν». Τούτου υἱὸς εἶναι ὁ θεατρικὸς συγγραφεὺς *Τάκης Κ. Χαιρόπουλος*. Τ. Ε. Ε.

χαϊρόσπιτο (τὸ) (*χαΐρ=καλό, ψυχικό*). Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐπὶ τουρκοκρατίας αἱ ἑλληνικαὶ οἰκίαι, ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῶν ὁποίων ὑπῆρχε διαμέρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον διενυκτέρευε καὶ ἔτρωγε δωρεὰν κάθε περαστικός, καθόσον οὔτε ξενοδοχεῖα, οὔτε ξενῶνες ὑπῆρχον.

Χαιρουσκοί (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, οἱ ἄλλως καλούμενοι *Χεροῦσκοι* ἢ *Χηροῦσκοι*. Α. Θ. Σ.

Χάϊρπουρ (Khairpur) *[Γεωγρ.]*. —1) Ἰθαγενὲς κράτος τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σὶντ τῆς Βομβάης. Ἔκτασις 15,125 τ. χλμ., κάτοικοι 193.152. —2) Πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου κράτους τῶν Ἰνδιῶν, κειμένη ἐπὶ διώρυγος καὶ ἀπέχουσα 24 χλμ. ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐξάγει ἰνδικόν, σιτηρά, βάμβακα κλπ. Κάτ. (1921) 15.740. Χ. Δ.

Digitized by Google

Χαϊρσίζ-ἀντὰ *[Γεωγρ.]*. Σύμπλεγμα ἀγόνων νησίδων ἐν τῷ Εὐξείνῳ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ρήβου.

χαίρω, *καὶ δημοτ. χαίρομαι, ἀόρ. ἐχάρην-ἐ)χάρηκα* ἔχω χαράν, ἐκφράζω τὴν χαράν, τὴν εὐχαρίστησίν μου, εὐφραίνομαι: «χαίρω πολὺ διὰ τὴν γνωριμίαν μας», «χαίρεται κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ»· ‖ μετὰ αἰτιατικῆς ὡς αἰτίας τῆς χαρᾶς: «νὰ χαρῇς τὰ παιδιά σου», «δὲν ἐχάρηκε τὰ νιᾶτά του», «νὰ σὲ χαρῇ ἡ μαννούλα ποὺ σὲ γέννησε»· ‖ φρ. «νὰ χαίρεσαι τὸ ὄνομά σου, — τὴν ἑορτήν σου» εὐχὴ πρὸς ἑορτάζοντα· ‖ «καλῶς τὰ χαίρεστε» χαιρετισμὸς πρὸς γευματίζοντας· ‖ *χαῖρε καὶ πληθ. χαίρετε·* προσφώνησις εἴτε διὰ ζώσης εἴτε ἐν ἐπιστολαῖς· ‖ «τὸ ὕστατον χαῖρε» ὁ τελευταῖος χαιρετισμός, δηλαδὴ πρὸς ἀποθανόντα· ‖ φρ. ἀρχ. «ἐῶ χαίρειν» ἀφήνω τι νὰ πάῃ 'ς τὸ καλό, παύω νὰ ἐνοχλοῦμαι διά τι.

Χαίρων. —1) Ὁ μυθικὸς ἐπώνυμος ἥρως τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Χαιρωνείας. Ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Θηροῦς, θυγατρὸς τοῦ Φύλαντος. —2) Λακεδαιμόνιος πολέμαρχος, πεσὼν μετὰ τοῦ πολεμάρχου Θιβράχου καὶ τοῦ ὀλυμπιονίκου Λακράτους κατὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Παυσανίαν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον ἐν Μουνιχίᾳ Ἀθηναίων, κατὰ τὸ 403 π. Χ. Ἐτάφη μετὰ τῶν ἄλλων πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐν τῷ Κεραμεικῷ, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἄστεως (*Ξεν.* Ἑλλ. II. 4. 33). —3) Πελληνεύς. Εἶχεν ἀνακηρυχθῆ νικητὴς εἰς ἀγῶνας πάλης δὶς μὲν εἰς τὰ Ἴσθμια, τετράκις δὲ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (VII, 27. 7) οἱ Πελληνεῖς οὐδὲ τὸ ὄνομά του δὲν ἤθελον νὰ ἀκούουν, διότι ἐδέχθη νὰ καταλυθῇ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα τῆς πατρίδος του ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ γίνῃ τύραννος αὐτῆς. Τὴν τυραννικὴν ἀρχὴν ἐλέγετο ὅτι ἤσκησε μετὰ μεγάλης ὠμότητος, ἐξορίζων τοὺς ἐπιφανεῖς πολίτας καὶ παραδίδων τὰς συζύγους των καὶ τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς δούλους των. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοκράτους. —4) Λακεδαιμόνιος, ἀρχηγὸς μιᾶς τῶν τεσσάρων πολιτικῶν φατριῶν τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν φόνον τοῦ τυράννου Νάβιδος, τῆς τῶν νεοδαμωδῶν, οἵτινες εἶχον ἐξορισθῆ τῆς Σπάρτης κατὰ τὸ 188 π. Χ. ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐζήτουν κατὰ τὸ 183 π. Χ. νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ ἡ τριμελὴς ἐκ Ρωμαίων ἐπιτροπή, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διαρρύθμισις τῶν σχέσεων Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ Σπάρτης. Κατὰ τὸ 181 ὁ Χαίρων, δεινὸς ὢν δημεγέρτης, ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ τύραννος καὶ νὰ διανείμῃ τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς φατρίας του, ἐπεμβάντες ὅμως ἐγκαίρως οἱ Ἀχαιοὶ ἀπήλλαξαν τὴν Σπάρτην ἀπὸ τὸν στασιαστήν. ΚΑΨ.

Χαιρώνδης. Ἐπώνυμος ἐν Ἀθήναις ἄρχων, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὁποίου (336 π. Χ.) ἔγινεν ἡ κατὰ τοῦ Δημοσθένους κατηγορία, ὅτε ἐπρόκειτο οὗτος νὰ στεφανωθῇ διὰ χρυσοῦ στεφάνου. ΚΑΨ.

Χαιρώνεια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Βοιωτίας, παρὰ τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Φωκίδος καὶ οὐχὶ μακρὰν τῆς Λεβαδείας. Εἶχε κτισθῆ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Θουρίου, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἐπὶ ἐπικαιροτάτης στρατηγικῆς τοποθεσίας. *Ἄρνη* πρότερον καλουμένη, ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου θυγατρὸς τοῦ Αἰόλου, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, μετωνομάσθη *Χαιρώνεια*, ὡς ἐπιστεύετο, ἀπὸ τοῦ Χαίρωνος, υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Θηροῦς. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἦτο μὲν πόλις ὠχυρωμένη, ἀλλ' ἀσήμαντος, ὑπαγομένη πολιτικῶς εἰς τὸν πρὸς Α. αὐτῆς κείμενον Ὀρχομενόν. Κατὰ τὸ 424 π. Χ. ὅμως, πιθανώτατα, ἢ κατὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην (387 π. Χ.) κατέστη αὐτόνομος πολιτικῶς, ἀποτελέσασα ἰδίαν μετὰ τοῦ Ἀκραιφίου ἢ Ἀκραιφίας καὶ τῶν Κωπῶν πολιτείαν. Κατὰ τὸν δεύτερον Ἱερὸν πόλεμον (355—346 π. Χ.) ἀντέστη μὲν κατὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Φωκέων Ὀνομάρχου, ἐκυριεύθη ὅμως βραδύτερον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Φαλαίκου. Ἡ Χαιρώνεια ὄχι μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διετηρήθη καὶ εἶχε φθάσει μάλιστα καὶ εἰς ἀκμήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, καταστραφεῖσα κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 551 μ. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ. Εἰς τὸν ὑπερκείμενον ταύτης κρημνὸν Πετραχὸν ἐλέγετο ὅτι ἠπατήθη ὁ Κρόνος ὑπὸ τῆς Ρέας καὶ κατέπιε λίθον ἀντὶ τοῦ Διός, τοῦ ὁποίου καὶ ἄγαλμα ὑπῆρχεν ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ κρημνοῦ. Ἐξαιρετικῶς ἐσέβοντο οἱ Χαιρωνεῖς, κατὰ τὸν Παυσανίαν (IX. 40.11), τὸ σκῆπτρον (δόρυ) τοῦ Διός, τὸ ὁποῖον εὑρέθη μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ παρὰ τὰ ὅρια Χαιρωνείας καὶ τῆς φωκικῆς πόλεως Πανοπέως, ἥτις ἀπεῖχε ταύτης περὶ τὰ 3 χλμ. (20 στάδια). Ἡ Χαιρώνεια ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πρώτη πόλις τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ Βοιωτοὶ ἐξωσθέντες τῆς χώρας των ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν καὶ εἰς αὐτὴν διεσῴζοντο αἱ ἀρχαιόταται βοιωτικαὶ παραδόσεις περὶ τοῦ βασιλέως Ὀφέλτα καὶ τοῦ μάντεως Περιπόλτα. Τὴν ἀρχαιότητα τῆς πόλεως ἐπιβεβαιοῦν καὶ τὰ παρ' αὐτὴν εὑρήματα τῆς νεολιθικῆς καὶ μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ Χαιρώνεια ἦτο καὶ πατρὶς τοῦ Πλουτάρχου, γεννηθέντος ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ 46 μ. Χ., καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ ἀρωματικοῦ ἐλαίου της, κατασκευαζομένου ἐκ τῶν ἀνθέων κρίνου, ρόδου, ναρκίσσου καὶ ἴρεως, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο ὅτι ἦτο φάρμακον κατὰ τῶν ἀλγηδόνων τῶν ἀνθρώπων καὶ προεφύλασσεν ἀπὸ τῆς σήψεως τὰ ξύλινα ἀγάλματα, ἐπαλειφόμενα δι' αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἀρχαίας Χαιρωνείας διεσώθησαν παρὰ τὴν ἀπ' αὐτῆς ὀνομασθεῖσαν σημερινὴν Χαιρώνειαν (πρῴην Κάπραιναν) ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεώς της, τοῦ ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένου θεάτρου της καὶ ἄλλων τινῶν οἰκοδομημάτων της, ὡς καὶ νομίσματα, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, τῶν ἐτῶν 387—374 π.Χ.

Παρὰ τὴν Χαιρώνειαν ἔκειτο καὶ τὸ πολυάνδριον τῶν Μακεδόνων, ὡς καὶ τὸ τῶν Θηβαίων μετὰ τοῦ στηθέντος ἐν αὐτῷ, ἐπὶ τοῦ χώρου εἰς τὸν ὁποῖον ἔπεσεν ὁ ἱερὸς λόχος τῶν Θηβαίων, μαρμαρίνου λέοντος. Ἀμφότερα ἀνευρέθησαν, τὸ μὲν τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τεχνητοῦ τινος ὑψώματος, φέροντος τὸ ὄνομα Μαγούλα, παρὰ τὸ χωρίον Μπράμαγα, πλησίον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀθηνῶν—Λαρίσης καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 χλμ. περίπου ἀνατολικῶς τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Χαιρωνείας, τὸ δὲ τῶν Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. περίπου νοτιοδυτικῶς τοῦ τῶν Μακεδόνων, παρὰ τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας Χαιρωνείας, ἐκεῖ ἔνθα ἀνεστηλώθη καὶ πάλιν ὁ μαρμάρινος λέων. Τὰ ἐκ τῶν πολυανδρίων δι' ἀνασκαφῶν ἐλθόντα εἰς φῶς ἀντικείμενα (σάρισαι ἰδίως) εἶναι κατατεθειμένα μετὰ τῶν περὶ τὴν Χαιρώνειαν ἀνευρεθέντων ἀντικειμένων τέχνης διαφόρων ἐποχῶν εἰς τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον.

Μάχαι ἐν Χαιρωνείᾳ. Ἀρχαιοτέρα τῶν παρ' αὐτὴν συναφθεισῶν μαχῶν εἶναι ἡ πρὸς καθυπόταξίν της γενομένη κατὰ τὸ 447 π. Χ. ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπαναστατήσει ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Βοιωτίας, αἵτινες ἀπὸ συμμάχων, μετὰ τὴν ἐν Οἰνοφύτοις νίκην τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Μυρωνίδην κατὰ τῶν Θηβαίων, εἶχον περιέλθει εἰς κατάστασιν ὑποτελῶν. Ἡ Χαιρώνεια ὑπετάγη τότε, καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Τολμίδου, ἡ ἧττα ὅμως τούτου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Κορωνείᾳ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τῆς Χαιρωνείας ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Δύο ἄλλαι μάχαι, ἐπίσης μικρᾶς σημασίας, συνήφθησαν παρὰ τὴν Χαιρώνειαν κατὰ τὸν δεύτερον Ἱερὸν (τὸν Φωκικὸν) πόλεμον, ὅτε ἀντέστησαν μὲν οἱ Χαιρωνεῖς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Φωκέων Ὀνομάρχου, ἡττήθησαν ὅμως ὑπὸ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος στρατηγοῦ αὐτῶν Φαλαίκου, ὅστις εἶχε καταστῆ κύριος καὶ τῶν πολὺ σπουδαιοτέρων τῆς Χαιρωνείας βοιωτικῶν πόλεων Ὀρχομενοῦ καὶ Κορωνείας. Τῶν μαχῶν τούτων ἀσυγκρίτως σπουδαιοτέρα ὑπῆρξε, διά τε τὸ πλῆθος τῶν μετασχόντων ταύτης μαχητῶν καὶ κυρίως διὰ τὰ μεγάλα ἀποτελέσματά της, ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου (πιθανώτατα) τοῦ 338 π. Χ. συναφθεῖσα μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Β' καὶ Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων. Ἡ μάχη αὐτὴ ἐπηκολούθησε τὴν αἰσίαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ἔκβασιν τοῦ τρίτου Ἱεροῦ πολέμου (339—338 π. Χ.), κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτιμωρήθησαν σκληρότατα οἱ Ἀμφισσεῖς (Λοκροὶ Ὀζόλαι) ὑπὸ τούτου ὡς στρατηγοῦ τῶν Ἀμφικτιόνων, οἵτινες εἶχον κηρύξει, τῇ προτάσει τοῦ φίλου τοῦ Φιλίππου Ἀθηναίου ρήτορος Αἰσχίνου, ἱεροσύλους ἐκείνους, διότι εἶχον διαρπάσει γαίας τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ἐπὶ τοῦ Κρισαίου πεδίου. Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ἀμφισσέων καὶ τῶν συμμάχων των δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καταλαβὼν τὴν ἐπὶ ἐπικαίρου τοποθεσίας φωκικὴν πόλιν Ἐλάτειαν (παρὰ τὸ σημερινὸν Δραχμάνι τῆς Λοκρίδος), ὠχυρώθη ἐν αὐτῇ καὶ ἀπειλητικὸς διὰ τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν τῶν πόλεων τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀνέμενε τὴν τύχην τῶν πρὸς αὐτὰς διαπραγματεύσεών του. Αὗται ὅμως ἀπέτυχον, διότι ἡ φιλοπόλεμος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸν Δημοσθένη τότε φατρία κατίσχυσε καὶ παρὰ τὰς συνετὰς συμβουλὰς τοῦ φιλειρηνικοῦ Φωκίωνος οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν Θηβαίων περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀποκρούσεως τοῦ Φιλίππου. Οἱ σύμμαχοι μετὰ σπουδῆς κατέλαβον τὰς στενοπορίας τῆς κοιλάδος τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐκεῖ ἀνέμενον τὴν προσβολὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Φιλίππου· οὗτος ὅμως, ἐπιδιώκων ἔδαφος κατάλληλον διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἱππικοῦ του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλεονέκτει τῶν ἀντιπάλων του, εἶχε διαγνώσει ὅτι καταλληλότατον δι' αὐτὸν πεδίον μάχης ἦτο ἡ κοιλὰς τοῦ Κηφισοῦ καὶ εἰς ταύτην παρέσυρε τοὺς συμμάχους, διὰ δεξιῶν μετακινήσεων καὶ ψευδεπιθέσεων τοῦ στρατοῦ του ἐπιτυχὼν τὴν ἐξασθένησιν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων, αἵτινες εἶχον ταχθῆ εἰς τὰς στενὰς παρόδους, καὶ κατορθώσας οὕτω νὰ διελάσῃ δι' αὐτῶν μὲ μικρᾶς ἀπωλείας. Οἱ σύμμαχοι παρετάχθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ἑκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ ἀπὸ τῆς Χαιρωνείας κατερχομένου καὶ εἰς τὸν Κηφισὸν χυνομένου ρύακος Αἵμονος ὑψουμένων λόφων, ἔχοντες τὰ νῶτά των ἠσφαλισμένα ἀπὸ τῆς πόλεως Χαιρωνείας, καὶ ἐκεῖ ἐδέχθησαν τὴν προσβολὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Φιλίππου. Οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἦσαν ἰσόπαλοι εἰς ἀριθμὸν μαχητῶν (περὶ τοῦ Φιλίππου μαρτυρεῖται ὅτι εἶχε 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς, ἴσως καὶ περισσοτέρους) καὶ εἰς θάρρος. Τῶν Θηβαίων, οἵτινες, τιμῆς ἕνεκα, διότι ἡ μάχη ἐγίνετο ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, κατεῖχον τὸ δεξιὸν κέρας, ἡγεῖτο ὁ δόκιμος στρατηγὸς Θεαγένης, τῶν δὲ Ἀθηναίων, οἵτινες, κατέχοντες τὸ ἀριστερὸν κέρας, εἶχον ταχθῆ πλησίον τῆς Χαιρωνείας, ὁ ἀνδρεῖος Στρατοκλῆς, μεταξὺ δὲ τούτων εἶχον παραταχθῆ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, Φωκεῖς, Ἀχαιοί, Κορίνθιοι. Ἀλλ' ἂν δὲν ἐμειονέκτουν οἱ σύμμαχοι εἰς ἀριθμητικὴν δύναμιν μαχητῶν καὶ γενναιότητα τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀρχηγῶν του, ἐμειονέκτουν εἰς πολεμικὴν πεῖραν καὶ εἰς στρατηγικὰ προσόντα τῶν ἀρχηγῶν των, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀντιπαραβληθοῦν πρὸς τὸν Φίλιππον. Κατὰ τῶν Θηβαίων ὥρμησεν ἀκάθεκτος ὁ δεκαοκταέτης υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν μάχην πρώτην ἔδειξε τὰ ὑπέροχα στρατιωτικὰ προσόντα του, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ κλονήσῃ ἀμέσως τὸν ἀτάραχον καὶ πειθαρχικὸν ἱερὸν λόχον. Κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπετέθη ὁ ἐμπειροπόλεμος Φίλιππος, ὅστις δὲν ἐνόμισε σκόπιμον μὲ μεγάλας θυσίας ν' ἀντικρούσῃ τὴν ὁρμητικότητα τῶν ἀγυμνάστων ἀντιπάλων του καὶ ἀφῆκε νὰ καμφθῇ ἡ ἐπιθετικότης τοῦ στρατοῦ του καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ οὗτος, ἕως ὅτου ἐπῆλθε διάσπασις εἰς τὴν παράταξιν τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς. Τότε ἀντετάχθη ἐρρωμένως, ἐσταμάτησε τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ διὰ τοῦ ὑπερτέρου τὸν ἀριθμὸν ἱππικοῦ του περιεστοίχισε τούτους καὶ ἐπροξένησε μεγάλας εἰς αὐτοὺς βλάβας. Εἰς μάτην προσεπάθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν πρώτην θέσιν των. Ἦσαν καὶ ἐκεῖ ἀπροστάτευτοι, διότι οἱ ἐν τῷ κέντρῳ σύμμαχοι, πλευροκοπηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, μετὰ τὸν ἀποχωρισμόν των ἀπὸ τῶν κεράτων, εἶχον διαλυθῆ. Ἡ μάχη ἔληξε μὲ μεγάλας ἀπωλείας τῶν συμμάχων. Χίλιοι Ἀθηναῖοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην καὶ δισχίλιοι ᾐχμαλωτίσθησαν, πολὺ δὲ ἀνώτεραι ἦσαν αἱ ἀπώλειαι τῶν Θηβαίων (*Διοδ. Σικελ.*, XVI,85—86), τῶν ὁποίων ὁ ἐκ τριακοσίων ἐπιλέκτων νέων ἱερὸς λόχος κατεκόπη μέχρις ἑνὸς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατισχύσαντος ἐν τέλει τῶν ἀντιπάλων του. Πολιτικὸν ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ταύτης ἦτο ἡ διάλυσις τῆς βοιωτικῆς ὑπὸ τοὺς Θηβαίους πολιτείας, ἡ ἐγκατάστασις μακεδονικῆς φρουρᾶς ἐν τῇ Καδμείᾳ, ἡ τιμωρία μὲ θάνατον ἢ ἐξορίαν τῶν πρωταιτίων τοῦ πολέμου ἀρχηγῶν των καὶ ἡ σύναψις εἰρήνης μεταξὺ Φιλίππου καὶ τῶν ἄλλων ἀντιπάλων του ἐν τῇ μάχῃ τῆς Χαιρωνείας, διότι σκοπός του ἦτο ἡ ἀναγνώρισίς του, ὡς καὶ ἔγινεν ἐν τῷ πανελληνίῳ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου, ὡς στρατηγοῦ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων, μὲ σκοπὸν τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν πόθων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (τὴν ἐκδίκησιν τῶν Περσῶν).

Κατὰ τὸ 146 π. Χ., κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ Ρώμης πόλεμον, ἐν Χαιρωνείᾳ ἐξωλοθρεύθησαν χίλιοι Ἀρκάδες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὀλίγον μετὰ τὴν μάχην τῆς Σκαρφείας, οἵτινες μετέβαινον πρὸς βοήθειαν τοῦ πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Κριτολάου. Κατὰ τὸν μεταξὺ Μιθριδάτου καὶ Ρωμαίων πόλεμον ἐν Χαιρωνείᾳ συνήφθησαν δύο μάχαι, μία τριήμερος κατὰ τὸ 88 π. Χ., μεταξὺ τοῦ στρατηγοῦ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μιθριδάτου Ἀρχελάου καὶ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Βρυττίου Σύρα, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ ἐκ τῆς Βοιωτίας ἀποχώρησις τοῦ Ἀρχελάου, καὶ ἡ πολὺ σπουδαιοτέρα ταύτης, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 86 π. Χ., μεταξὺ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Σύλλα καὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιθριδάτου Ἀρχελάου καὶ Ταξίλου. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Χαιρωνεῖς εἶχον προσχωρήσει πρὸς τὸν Σύλλαν, ἕνεκα τῶν λεηλασιῶν εἰς τὰς ὁποίας εἶχον προβῆ τὰ στρατεύματα τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἐν Φωκίδι, ἔνθα εἶχον λεηλατήσει τὴν πόλιν Πανοπέα, καὶ ἐν Βοιωτίᾳ, ἔνθα εἶχον λεηλατήσει τὴν Λεβάδειαν καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ἱερὸν τοῦ Τροφωνίου, κατήγαγε περιφανῆ νίκην ὁ Ρωμαῖος στρατηγός, ἂν καὶ αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις του (15 χιλ. πεζοὶ καὶ 1.500 ἱππεῖς) δὲν ἀνήρχοντο οὐδὲ εἰς τὸ τρίτον τῆς δυνάμεως τῶν δύο στρατηγῶν τοῦ Μιθριδάτου, οἵτινες παρέταξαν ἐν τῇ μάχῃ 120 χιλ. μαχητῶν (κατὰ τὸν Μόμμσεν 60 χιλ.). Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μαχητῶν τούτων λέγεται ὅτι μόλις δεκακισχίλιοι διεσώθησαν εἰς τὴν Χαλκίδα, διαφυγόντες τὸν θάνατον, διότι ὁ Σύλλας ἐστερεῖτο στόλου διὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς ὀχυρᾶς Χαλκίδος. Τὴν νίκην ἑώρτασεν ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς ἐν Θήβαις παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Οἰδίποδος, ἔνθα ἐτελέσθησαν ἀγῶνες πανηγυρικοί. Οὐδεμίαν ὅμως θετικὴν ὠφέλειαν ἀπεκόμισαν οἱ Ρωμαῖοι ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης, ἕνεκα τῆς προγραφῆς τοῦ Σύλλα ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμου, τοῦ

Digitized by Google

Βαλερίου **Φλάκκου**. Παρ' ὀλίγον μάλιστα νὰ ἐπέλθῃ καὶ σύρραξις μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τῶν δύο Ρωμαίων στρατηγῶν. Συνεπλήρωσεν ὅμως τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ νίκην του ὁ Σύλλας μετά τινα χρόνον μὲ τὴν μεγάλην νίκην του ἐν Ὀρχομενῷ, ἥτις καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὑπεροχὴν τῶν Ρωμαίων ἀπέναντι τοῦ Μιθριδάτου. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—**Χαιρώνεια** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 411, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὸ χωρίον *Καράμπουσα* καὶ συνοικισμὸς σκηνιτῶν, 528. Κεῖται εἰς τὰς βορείους ὑπωρείας τοῦ Θουρίου ὄρους καὶ 2 χλμ. βορειοανατολικῶς τοῦ ὁμωνύμου σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς γραμμῆς Ἀθηνῶν—Θεσσαλονίκης (χλμ. 149), μεθ' οὗ συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ. Παρὰ τὸ χωρίον καὶ ἐπὶ ὑψώματος σῴζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου πόλεως. Τῷ 1880 ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὸ πολυάνδριον τῶν Θηβαίων ἱερολοχιτῶν καὶ τῷ 1902—1904 ἀνεστηλώθη ὁ μαρμάρινος λέων. Τὸ χωρίον ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, μουσεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν καὶ συνεταιρισμὸν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Πρότερον ἐκαλεῖ ο *Κάπραινα*. Κατὰ τὸν Ἀγῶνα (Ἀπρίλιος 1825) συνεκροτήθη παρὰ τὴν Χαιρώνειαν μάχη μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν Ἀμπὰζ πασᾶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ἐνικήθησαν οἱ Τοῦρκοι, ὑποχωρήσαντες μὲ σημαντικὰς ἀπωλείας.

—**Χαιρωνείας, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἓξ δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', ἡ ἐπαρχία Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ἀπηρτίζετο ἐκ τῶν χωρίων *Ἅγιος Βλάσης, Βισβάρδιον* (νῦν Ἀκόντιον), *μονὴ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου* (Ἱερουσαλήμ), *Δαύλεια, Καζνέσιον* (νῦν Μαυρονέρι), *Κάπραινα* (νῦν Χαιρώνεια), *Καράμπουσα* καὶ *μετόχιον τῆς μονῆς Ἱερουσαλήμ*. Εἶχε πρωτεύουσαν τὸ χωρίον *Δαύλεια*, περὶ τοὺς 3.000 κατοίκους καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Ἰουνίου 1868 βασιλικοῦ διατάγματος. Ἡ ὀνομασία του ὠφείλετο εἰς τὴν ἀρχαίαν ὁμώνυμον πόλιν, κειμένην ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ δήμου.

Χάις (Heis), **Ἐδουάρδος**. Γερμανὸς ἀστρονόμος (1806—1877). Ἀρχικῶς διετέλεσε καθηγητὴς γυμνασίου, κατὰ δὲ τὸ 1852 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας καὶ τῶν μαθηματικῶν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Münster. Συνέταξε καὶ ἐξέδωκε τῷ 1872 νέον ἄτλαντα τοῦ οὐρανοῦ, περιλαμβάνοντα ἅπαντας τοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατοὺς ἀστέρας, συνέγραψε δὲ διαφόρους πραγματείας, ἐξ ὧν κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: «Παρατηρήσεις τοῦ ζῳδιακοῦ φωτὸς κατὰ τὰ τελευταῖα 29 ἔτη, 1847—1875» καὶ «Ἀποτελέσματα παρατηρήσεων μετεωρικῶν βροχῶν κατὰ τὰ 43 ἔτη 1833—1875» κτλ. Ὁ Χάϊς ἐξέδωκε προσέτι διδακτικὰ βιβλία στοιχειωδῶν μαθηματικῶν (1858—1875) καὶ τὸ περιοδικὸν «Wochenschrift der Astronomie». Σ. Π.

— **Χάϊς** (Heiss), **Ἰωάννης**, ἄρχων τοῦ **Κόγκενχάϊμ**. Γερμανὸς ἱστορικὸς (1615—1688). Διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τοῦ Παλατίνου ἐκλέκτορος ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ, ἐπιμελητὴς τοῦ ἐν Γερμανίᾳ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας παρὰ τῷ καρδιναλίῳ Φούστενμπεργκ. Ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς αὐτοκρατορίας, περιλαμβάνουσα τὴν γένεσίν της, τὰς προόδους της κ.λ.π.» (Παρίσιοι 1784). Χ. Δ.

Χαϊσαϊντ (Hoehscheid) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ Ρηνανίᾳ. Κάτ. 15.854 (1925).

Χαϊσίρζ-ἀντὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία δύο νήσων. —1) Ἡ πρώτη, ἐν τῇ Προποντίδι (πλάτ. 40° 38' 30" Β., μήκ. 27° 29' 30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 224: Sea of Marmara), ὀνομαζομένη καὶ *Ἀγιανσιά*, εἶναι βραχώδης καὶ τεφρόχρους, 1 χλμ. ἐπιμήκης, εὑρίσκεται δὲ 2 μίλ. δυτικῶς τῆς βορειοδυτικῆς ἄκρας τῆς Προκοννήσου. —2) Ἡ ἑτέρα κατὰ τὰ ἀσιατικὰ πρόσγεια τοῦ ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου στομίου τοῦ Βοσπόρου (πλάτ. 41° 14' Β., μήκ. 29° 13' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2238: Bosporus to Kerempeh) μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Καρὰ Μπουρνοῦ καὶ Ἐλμὰς Τάμπια. Σ. Ε. Λ.

Χαϊσσαλ (Hässal), **Ἀρθοῦρος - Χίλλ**. Ἄγγλος ἰατρὸς (1817—1894). Διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου (1851) καὶ ἰατρὸς τοῦ βασιλικοῦ νοσοκομείου, ἔγραψε πλείστας ἐργασίας ἐπὶ τῆς ἀνατομικῆς φυσιολογίας, τῆς χημείας, τῆς ἀνατομοπαθολογίας, τῆς βοτανικῆς, τῆς ζῳολογίας καὶ ἰδίως τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς («The microscopic anatomy of the human body in health and disease» τόμ. 2, Λονδῖνον 1846), «Reports on the adulterations of food, drink and drugs», «The urine in health and disease» κλ.). Ὑπῆρξεν ἱδρυτὴς καὶ σύμβουλος ἰατρὸς τοῦ Βασιλικοῦ ἐθνικοῦ νοσοκομείου διὰ τὴν φυματίωσιν καὶ τὰς νόσους τοῦ στήθους ἐν Ventnor τῆς νήσου Wight. *Συγκεντρικὰ σωμάτια τοῦ Χαϊσσαλ* καλοῦνται τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ θύμου, ἀποτελούμενα ἐκ σφαιρικῶν σωματίων, ὧν τὰ τοιχώματα ἀπαρτίζουσι στιβάδες κυτταρικαί, περιέχουσαι ἐν τοῖς κέντροις αὐτῶν μάζας πυρηνικὰς ἀγνώστου φύσεως. Ο. Ρ.

Χάισσε (Heisse). Γερμανὸς φιλέλλην ἐκ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης. Κατελθὼν εἰς τὴν ἐπαναστατήσασαν Ἑλλάδα τῷ 1821, κατετάγη εἰς τὸ σῶμα τῶν φιλελλήνων· λαβὼν δὲ μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ χωρίου Ἄρτης Πέτα, ἔπεσε τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1822. Τ. Η. Ε.

Χαϊσσλερ (Haessler), **Ἰωάννης - Γουλιέλμος**. Γερμανὸς μουσουργὸς (1747—1822). Διεκρίθη ὡς ὀργανοκρούστης κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ ἱδρυτὴς συναυλιῶν ἐν Ἐρφούρτῃ. Μετὰ ἐπιτυχεστάτας καλλιτεχνικὰς περιοδείας ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ρωσίᾳ ἐγκατεστάθη ἐν Πετρουπόλει (1792) ὡς μουσικὸς διευθυντὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, τῷ δὲ 1794 μετέβη εἰς Μόσχαν, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἔγραψε σωρείαν ἔργων διὰ κλειδοκύμβαλον (κοντσέρτα, σονάτας, φαντασίας, παραλλαγὰς κλπ.), ὡσαύτως δὲ τεμάχια δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, μελῳδίας κτλ. Γ. Σ.

Χάϊστερ (Heister), **Λορέντζ**. Γερμανὸς χειρουργὸς (1683—1758). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ βοτανικῆς ἐν Altdorf καὶ τῆς χειρουργικῆς, εἶτα δὲ τῆς βοτανικῆς ἐν Helmstädt. Θεωρεῖται ἱδρυτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς γερμανικῆς χειρουργικῆς. Τὸ διάσημον σύγγραμμά του: «Institutiones chirurgicae» μετεφράσθη εἰς τὴν ἀγγλικήν, ἱσπανικήν, γαλλικήν, ἰταλικὴν καὶ ὀλλανδικὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης ἔγραψε καὶ ἀνατομικὸν ἔργον, ὡς καὶ ὀφθαλμολογικάς, βοτανικὰς καὶ ἰατρικὰς πραγματείας. Αἱ *βαλβῖδες τοῦ Χάϊστερ* (1732) ἀποτελοῦσι τὰς βαλβιδικὰς πτυχὰς τοῦ βλεννογόνου τοῦ κυστικοῦ πόρου. Ο. Ρ.

χαιταρθρία (ἡ) (Chaetarthria) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηματοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὑδροφυλλιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ ἔντομα μὲ σῶμα σφαιρικόν. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς ξηρὰς καὶ πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

χαιταστὴρ (ὁ) (Chaetaster) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀστεροειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστεριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον ὁ *χαιταστὴρ ὁ πεποικιλμένος* (Chaetaster ornatus), διακρινόμενος ἐκ τῶν ποικιλοχρώμων ποικιλμάτων τοῦ σώματός του καὶ ἀπαντῶν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

χαιτέτης (ὁ) (Chaetetes) *[Ζῳολ.]*. Γένος βρυοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτετιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη κατ' ἀποικίας ἐνδιαιτώμενα καὶ εἰς πλείστας θαλάσσας ἀπαντῶντα. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζῳολ.]* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *χαιτετιδῶν τραπεζοειδῶν κνιδοζῴων* κοιλεντερωτῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα, ζῶντα κατ' ἀποικίας, ἐσχημάτιζον ὄγκους συνισταμένους ἐκ λεπτῶν πρισματικῶν ὁμοειδῶν σωλήνων ἄνευ διαφραγμάτων ἢ μὲ 1 ἢ 2 προεξέχοντα ἐκ τῶν τοιχωμάτων ῥαβδία. Ἀπολιθωμένα λείψανα των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ μέχρι τῆς κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ, ἰδιαιτέρως δ' ἄφθονα ἐντὸς τῆς λιθανθρακοφόρου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

χαιτετίδαι (οἱ) (Chaetetidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια βρυοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κυκλοστόμων*, περιλαμβάνουσα θαλασσίους ὀργανισμοὺς σχηματίζοντας μεγάλας δενδρώδεις ἀποικίας. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χαιτέτης* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαίτη (ἡ), καὶ δημοτ. *χιούτη*· τὸ ἐπὶ τοῦ αὐχένος τοῦ ἵππου ἢ τοῦ λέοντος μακρὸν καὶ πυκνὸν τρίχωμα: «δαστάει τὸ ἄλογο ἀπὸ τὴ χιούτη», «χαρὰ 'ς τὴ χιούτη ποῦ ἔχει».

—*[Ζῳολ.]* Καλεῖται *χαίτη* κυρίως τὸ σύνολον τῶν τριχῶν, δι' ὧν καλύπτεται ὁ αὐχὴν τοῦ ἵππου καὶ γενικῶς τῶν ζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν ἱππιδῶν. Ἡ χαίτη καλεῖται *ἁπλῆ*, ὅταν πίπτῃ ἐκ τῆς μιᾶς μόνον πλευρᾶς τοῦ αὐχένος, καὶ *διπλῆ*, ὅταν πίπτῃ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ αὐχένος. Κατ' ἐπέκτασιν *χαίτη* καλοῦνται καὶ αἱ τρίχες τῶν τραχήλων ἑτέρων ζῴων, ὅπως τοῦ λέοντος κλπ. Δ. Ν. Π.

Χαϊτὴ (Haïti) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῶν Μεγάλων Ἀντιλλῶν τῆς Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Ἀϊτή*).

Χαιτη-Τέκτονας *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Χιονίστρας τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 186. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο διακεκριμένων συνοικισμῶν: *Χαίτης* καὶ *Τέκτονα*, συναπογραφέντων. Ὁ συνοικισμὸς Χαίτη ἐκαλεῖτο πρότερον *Μουσελήμ*.

χαιτηφόρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ φέρων, ὁ ἔχων χαίτην.

χαιτιλία (ἡ) (Chaetilia) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἰσοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰδιοτεϊδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα μὲ σῶμα φοειδὲς καὶ θώρακα ἐξ ἑπτὰ ἀρθρώσεων ἀποτελούμενον. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

Χάϊτμύλλερ (Heitmüller), **Γουλιέλμος**. Γερμανὸς θεολόγος (1869—1926). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἀπὸ μὲν τοῦ 1908 ἐν Μαρβούργῳ, ἀπὸ τοῦ 1920 ἐν Βόννῃ καὶ ἀπὸ τοῦ 1923 ἐν Τυβίγγῃ. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς λεγομένης θρησκειολογικῆς σχολῆς, ἥτις ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς ἑνότητος τῶν ἱστορικῶν φαινομένων τὸ μὲν ἀπέρριπτε τὴν ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὸ ὑπερφυσικὸν στηριζομένην διάκρισιν μεταξὺ θείας ἀποκαλύψεως καὶ ἀνθρωπίνης ἁμαρτίας, τὸ δὲ τὸν χωρισμὸν τοῦ περιεχομένου τῆς ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τῆς θύραθεν ἱστορίας ἐν τῇ θεολογικῇ ἐρεύνῃ. Ὁ Χάϊτμύλλερ ὑπῆρξε πολυγραφώτατος, ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ», (1903), «Βάπτισμα καὶ εὐχαριστία παρὰ τῷ Παύλῳ» (1903), «Περὶ τῆς πίστεως» (2α ἔκδ. 1904), «Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου» (2α ἔκδ. 1918), «Βάπτισμα καὶ εὐχαριστία ἐν τῷ πρώτῳ Χριστιανισμῷ» (1911), «Ἰησοῦς» (1913). Συνεκδότης πρὸς τούτοις τῆς «Θεολογικῆς ἐπιθεωρήσεως» (1897—1917), καταντᾷ ἐνίοτε εἰς ἀκροτάτας περὶ χριστιανισμοῦ ἀντιλήψεις, ἀνακαλύπτων ἐν αὐτῷ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τῶν πρωτογενῶν ἀκόμη θρησκειῶν καὶ τῆς μαγείας. Ἡ ῥοπὴ αὕτη δὲν ἐπέζησε τοῦ θανάτου αὐτοῦ, περιορισθεῖσα κατὰ τὰ κύρια αὐτῆς γνωρίσματα. Ν. Λ.

χαιτογαστὴρ (ὁ) (Chaetogastrum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελαστοματιδῶν*, περιλαμβάνον πόας τινὰς ὡς καὶ τινα ἱκανοῦ ὕψους δενδρύλλια, μὲ κορμὸν περιβαλλόμενον ὑπὸ πυκνῶν μακρῶν τριχῶν ἐν εἴδει χαίτης. Δ. Ν. Π.

— **χαιτογαστὴρ** *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ταχυνιριδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλας μυίας μὲ κοιλίαν φοειδῆ καὶ μεγάλους πόδας, ὧν οἱ πρόσθιοι εἶναι ἐφωδιασμένοι μὲ μακρὰς τρίχας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαιτογαστὴρ ὁ ἰώδης* (Chaetogastrum violacea), φέρων ἔντονον μὲ γενικὸν χρωματισμὸν σώματος ἰώδη στιλπνὸν καὶ πτέρυγας κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπερύθρους καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ φαιάς. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Δ. Ν. Π.

χαιτογαστρίδαι (οἱ) (Chaetogastridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀλιγοχαιτῶν*, περιλαμβάνον σκώληκας τῶν γλυκέων ὑδάτων, ὧν οἱ περισσότεροι ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων ὑδροβίων ζῴων. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς οἰκογενείας τῶν σκωλήκων τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς: Σῶμα ἀτρακτοειδές, οὐχὶ εὐκρινῶς ἀρθρωτόν. Τὸ προστόμιον, συνήθως, συγχέεται μετὰ τῶν οἰσοφαγικῶν ἀρθρώσεων. Τὸ σῶμα διαιρεῖται εἰς πλείονα τμήματα, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι: Τὸ φαρυγγικὸν τμῆμα, ὅπερ εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένον, φέρει κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτοῦ μέρος θύσανον μεταξὺ ἰδῶν τριχῶν καὶ περικλείει τὰ καλούμενα φαρυγγικὰ γάγγλια. Τὸ οἰσοφαγικὸν τμῆμα, ὅπερ περιλαμβάνει δύο ἀρθρώσεις καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ φαρυγγικοῦ τμήματος διὰ χαρακτηριστικῆς συσφίγξεως, καὶ τέλος τὸ κοιλιακὸν τμῆμα, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἀρθρώσεων. Γνωστότερον γένος τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ὁ *χαιτογαστὴρ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαιτόγαστρος (ὁ) (Chaetogastrus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτογαστριδῶν*, περιλαμβάνον ζῷα μὲ προστόμιον ἡνωμένον μετὰ τῶν οἰσοφαγικῶν καὶ φαρυγγικῶν ἀρθρώσεων. Ὁ στόμαχος εἶναι συνέχεια τοῦ οἰσοφάγου, διαιρεῖται εἰς τρία μέρη καὶ συνδέεται μετὰ τοῦ ἐντέρου, ὅπερ καταλήγει εἰς μικροσκοπικὴν ἕδραν, παρ' ἣν εὑρίσκεται καὶ τὸ τρῆμα, δι' οὗ ἐκκρίνονται τὰ γεννητικὰ ὑγρά. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χαιτόγαστρος ὁ λιμναῖος* (Chaetogastrus limnaeus), ὅστις εἶναι καὶ τὸ μικρότερον εἶδος τοῦ γένους, μήκους δύο χλστ. Ζῇ παρασιτικῶς ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ συστήματος διαφόρων μαλακίων τῶν γλυκέων ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

χαιτόγναθοι (οἱ) (Chaetognathes) *[Ζῳολ.]*. Ἄθροισμα σκωλήκων, περιλαμβάνον σκώληκας μὲ σῶμα ἐπίμηκες, ἀτρακτοειδές, φέρον κατὰ τὰ πλάγια κτενοειδεῖς ἀποφύσεις ἐν εἴδει πτερυγίων, ὧν τὰ ἄκρα ἑνοῦνται διὰ μεμβράνης, τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ σώματος χωρίζεται τελείως τοῦ λοιποῦ σώματος καὶ σχηματίζει τὴν κεφαλήν. Τὸ στόμα εὑρίσκεται παρὰ τὴν κοιλίαν. Τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ σώματος τελευτᾷ εἰς τὴν οὐράν, ἥτις εἶναι μακρὰ καὶ ἀπολήγει εἰς πτερύγιον. Τὸ νευρικὸν σύστημα περικλείεται ἐντὸς ἐγκεφαλικοῦ γαγγλίου, ὅπερ περιλαμβάνει τοὺς ὀφθαλμούς· ἕτερον γάγγλιον ὑπάρχει παρὰ τὴν κοιλίαν καὶ δύο παρὰ τὸν οἰσοφάγον. Ὁ πεπτικὸς σωλὴν εἶναι εὐθὺς

Digitized by Google

καὶ διανοίγεται εἰς τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς. Οἱ χαιτόγναθοι εἶναι ἑρμαφρόδιτοι, φέροντες ζεῦγος ῴοθηκῶν καὶ ζεῦγος ὀρχέων. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐμβρύων παρουσιάζει ἀξιοπαρατηρήτους μεταμορφώσεις. Τὸ ἄθροισμα τοῦτο περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, πάντα θαλάσσια καὶ τρεφόμενα ἐκ μικρῶν θαλασσίων ζῴων. Δ. Ν. Π.

χαιτόδερμα (τὸ) (Chaetoderma) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτοδερματιδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα μὲ σῶμα ἐπίμηκες, κυλινδρικὸν καὶ φέρον κατὰ τὰ δύο αὐτῶν ἄκρα δερματικὰς ἀναδιπλώσεις ἐν εἴδει προβοσκιδοειδῶν ἀποφύσεων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *χαιτόδερμα τὸ σκωληκοειδὲς* (Chaetoderma vermiformis), ὅπερ ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν. Δ. Ν. Π.

χαιτοδερματίδαι (οἱ) (Chaetodermatidae) *[Ζωολογ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀπλακοφόρων*, περιλαμβάνουσα θαλάσσια ζῷα σκωληκόμορφα, θεωρούμενα ὡς ὁ ἐνδιάμεσος τύπος μεταξὺ γεφυρίων σκωλήκων καὶ μαλακίων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *χαιτόδερμα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαιτόδων (ὁ) (Chaetodon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων* τῆς οἰκογενείας τῶν *περκιδῶν*, περιλαμβάνον πέρκας μὲ σῶμα ῳοειδές, κεφαλὴν μικράν, ραχιαῖον καὶ ἑδραῖον πτερύγιον ἀνεπτυγμένα, σῶμα κεκαλυμμένον ὑπὸ μεγάλων λεπίων καὶ βραγχιακὰ ἐπιπτύγματα τριγωνικά.

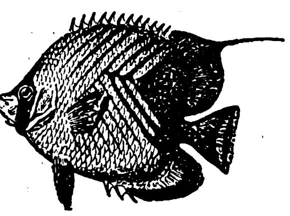

Χαιτόδων ὁ ταινιοφόρος.

Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαιτόδων ὁ ταινιοφόρος* (Chaetodon taeniatus), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους, γενικὸν χρωματισμὸν φαιὸν μετὰ χρυσῶν ἀποχρώσεων. Χρυσοκυανῆ λωρὶς διήκει καθ' ὅλον τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ σώματος, τὰ δὲ πτερύγιά του ἔχουσι τὸ χρῶμα φαιοϋποκίτρινον. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς περὶ τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χαιτοκάλυξ (ὁ) (Chaetocalyx) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀγρωστιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις πόας φυομένας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

χαιτόκερκος (ὁ) (Chaetocercus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραχτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τροχιλιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ κολύβρια ἀπαντῶντα εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βραζιλίαν καὶ τὸ Περού, καὶ περιζήτητα διὰ τὸ λαμπρὸν καὶ ποικιλόχρουν πτέρωμά των. Δ. Ν. Π.

χαιτόκνημα (τὸ) (Chaetocnema) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *χαιτόκνημα τὸ γραμμωτὸν* (Chaetocnema striatum), μετρίου μεγέθους κάνθαρος, οὗτινος ὁ χρωματισμὸς εἶναι στιλπνῶς μελανὸς μὲ λευκὰς λεπτοτάτας γραμμώσεις κατὰ μῆκος τῆς ράχεως. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν φυτῶν, ἐξ ὧν τρέφεται, καὶ ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

χαιτοκύπερις (ἡ) (Chaetocyperis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπερειδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ ρίζωμα λεπτὸν καὶ ἕρπον καὶ καυλοὺς ἀφύλλους νηματοειδεῖς. Περιλαμβάνει εἴκοσιν εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἰνδίας τὴν Βόρειον καὶ Νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὴν νῆσον Ἰάβαν. Δ. Ν. Π.

χαιτολεπὶς (ἡ) (Chaetolepis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελαστοματιδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ καὶ δενδρύλλια φυόμενα εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν Γουϊάναν, τὴν Νέαν Γρενάδην καὶ τὴν Κούβαν. Δ. Ν. Π.

χαιτόμυς (ὁ) (Chaetomys) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεγχολαβιδῶν*, περιλαμβάνον θηλαστικὰ παραπλήσια πρὸς τοὺς μῦς, μὲ κρανίον βραχὺ καὶ εὐρύ, σῶμα καὶ πόδας κεκαλυμμένα ὑπὸ βραχέων ἀκανθῶν συσταλτῶν καὶ οὐρὰν κεκαλυμμένην ὑπὸ τετραγωνικῶν λεπίδων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χαιτόμυς ὁ ἀκανθωτὸς* (Chaetomys spinosus), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους, χρῶμα φαιοτεφρὸν καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

χαιτόνωτος (ὁ) (Chaetonotus) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροτρίχων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰχθυδινῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους ὑδροβίους ζωϊκοὺς ὀργανισμοὺς μὲ σῶμα φιαλοειδὲς τελευτῶν εἰς διχαλωτὸν ἄκρον καὶ φέρον κατὰ τὴν ράχιν κινητικὰς καὶ αἰσθητικὰς βλεφαρίδας. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χαιτόπαππος (ὁ) (Chaetopappus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος. Ἐνιαύσιος πόα φυομένη εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

χαιτόποδα (τὰ) (Chaetopoda) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων*, περιλαμβάνουσα ζωνοσκώληκας ἐλευθέρως νηχομένους καὶ χαρακτηριζομένους κυρίως ἐκ τῶν τριχοειδῶν ἀποφύσεων, αἵτινες ἐν εἴδει χαίτης καλύπτουσι τὸν πόδα των. Τὰ περισσότερα εἴδη τῶν χαιτοπόδων εἶναι θαλάσσια, ἐλάχιστα δ' ἐνδιαιτῶνται εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα καί τινα καὶ εἰς τόπους ὑγρούς. Εἴδη τινὰ παρουσιάζουν ἰδιόρρυθμα φαινόμενα κατὰ τὸν πολλαπλασιασμόν των καὶ ὑφίστανται ἀρκετὰς μεταμορφώσεις. Δ. Ν. Π.

χαιτόποδες (οἱ) (Chaetopodes) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων*, περιλαμβάνουσα σκώληκας, ὧν τὸ σῶμα διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένα τμήματα, τὴν κεφαλήν, ἥτις καλεῖται καὶ *κεφαλικὸς λοβὸς* ἢ *προστόμιον*, καὶ τὸ κυρίως σῶμα, ἄλλως *μεταστόμιον*. Ὁ κλασσικὸς ἐμβρυακὸς τύπος τῶν σκωλήκων τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ἡ *τροχόσφαιρα* ἢ *τροχοφόρος*. Τὸ προστόμιον περιλαμβάνει τὸ ὑποτυπῶδες κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα τοῦ ζῴου, ὅπερ πολλάκις φέρει θύσανον αἰσθητηρίων βλεφαρωτῶν κυττάρων. Τὸ στόμα εἶναι τοποθετημένον εἰς τὸ κατώτερον τμῆμα τοῦ προστομίου καὶ ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ θώρακος. Ὁ πεπτικὸς σωλὴν εἶναι βραχὺς καὶ τελευτᾷ εἰς τὴν ἕδραν, ἥτις εἶναι τοποθετημένη κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν ἄκρον τοῦ θώρακος. Μετὰ τὸ προστόμιον καὶ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ θώρακος, παρὰ τὸ στόμα, εὑρίσκονται οἱ πρωτόνεφροι, ἤτοι τὰ πρωταρχικὰ ἐκκριτικὰ ὄργανα. Ἐντὸς τῆς θωρακικῆς κοιλότητος εὑρίσκονται αἱ μεσοδερμικαὶ λωρίδες, αἵτινες σχηματίζονται ἐκ τῶν δύο πρωταρχικῶν μεσοδερμικῶν κυττάρων. Ὁ κλασσικὸς οὗτος τύπος τῆς ἐμβρυώδους μορφῆς τῶν χαιτοπόδων παρουσιάζει ἐλαφρὰς μεταβολὰς εἰς τὰ διάφορα εἴδη καὶ γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης, ἐξ οὗ καὶ αἱ διάφοροι ἐμβρυακαὶ μορφαί: *μονότροχος, κεφαλότροχος, πολύτροχος, νωτότροχος, γαστερότροχος, μεσότροχος* κλπ.

Τὸ δέρμα τῶν χαιτοπόδων ἀποτελεῖται ἐκ δύο στρωμάτων, τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἤτοι τῆς ἐπιδερμίδος, καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοῦ ὑποδέρματος. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ δέρματος ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν μικροτάτων χρωμοσωματίων, ἅτινα ἐκκρίνονται ἐκ τῶν χρωμογόνων ἀδένων. Ἡ ὑφὴ τῶν μυῶν εἶναι παραπλησία πρὸς τοὺς ἐμβρυακοὺς μῦς τῶν ἀνωτέρων θηλαστικῶν. Ἡ πεπτικὴ συσκευὴ διήκει κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ στόματος μέχρι τῆς ἕδρας, ἥτις εἶναι τοποθετημένη εἰς τὸ ἄκρον τοῦ σώματος καὶ παρὰ τὴν ραχιαίαν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Διακρίνεται εἰς οἰσοφάγον καὶ εἰς ἔντερον. Τὸ στόμα κεῖται παρὰ τὴν κοιλίαν καὶ σπανιώτερον παρὰ τὴν κεφαλήν. Τὸ ἔντερον δι' ἰδιορρύθμων συσφίγξεων διαιρεῖται εἰς σειρὰν θαλάμων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἑκάστην τῶν ἐξωτερικῶν ἀρθρώσεων τοῦ σώματος. Τὸ κυκλοφοριακὸν σύστημα φαίνεται ὅτι εἶναι τελείως κεκλεισμένον. Τὸ θρεπτικὸν οὕτω ὑγρόν, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν τῇ γενικῇ κοιλότητι τοῦ σώματος, οὐδόλως συγκοινωνεῖ μὲ τὸ ὑγρόν, ὅπερ ἐγκλείεται ἐντὸς τῶν διαφόρων ἀγγείων καὶ ὅπερ συνήθως φέρει χρῶμα πράσινον. Τὸ κυριώτερον ὄργανον τῆς κυκλοφοριακῆς συσκευῆς εἶναι τὸ καλούμενον ραχιαῖον ἀγγεῖον, ὅπερ συνδέεται μετὰ τοῦ κοιλιακοῦ ἀγγείου διὰ πλαγίων ὀχετῶν ἐπεχόντων θέσιν φλεβῶν. Ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος διενεργεῖται διὰ συσταλτικῶν καὶ διασταλτικῶν κινήσεων τῶν δύο τούτων ἀγγείων, καὶ κυρίως τοῦ ραχιαίου. Τὸ αἷμα κυκλοφορεῖ ἐν τῷ ραχιαίῳ ἀγγείῳ ἐκ τῶν ὄπισθεν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ἐκεῖθεν ἐκτοξεύεται εἰς τοὺς ὀχετοὺς καὶ τὸ κοιλιακὸν ἀγγεῖον, ἐξ ὧν πάλιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ ραχιαῖον ἀγγεῖον. Τὰ βράγχια, ἀδιαφόρως τῆς μορφῆς καὶ τοῦ μεγέθους των, διατρέχονται ὑπὸ συστήματος ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν.

Ὡς πρὸς τὸ *νευρικὸν σύστημα*, παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐγκεφαλικὰ γάγγλια εἶναι, συνήθως, διῃρημένα εἰς λοβοὺς πλησίον ἀλλήλων κειμένους, ἐνίοτε συγκεχυμένους μεταξύ των, ἄλλοτε δ' ἐν διαστάσει, ὁπότε συνδέονται δι' ἰδιορρύθμων συναρθρώσεων. Ἐκ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων τὰ περισσότερον ἀνεπτυγμένα εἶναι τὰ τῆς ὁράσεως. Παρὰ τὸν οἰσοφαγικὸν κλοιὸν εἶναι αἱ ὠτοκύστεις, ἤτοι τὰ ἀκουστικὰ ὄργανα τοῦ ζῴου. Τὰ ἁπτικὰ ὄργανα ἑδρεύουσιν εἰς τὰς προσακτρίδας, τὰς κεραίας καὶ τὰ λοιπὰ προσαρτηματικὰ ὄργανα τοῦ σώματος.

Τὰ ὄργανα τῆς ἐκκρίσεως εἶναι διάφορα τὸν ἀριθμόν. Οἱ χαιτόποδες πολλαπλασιάζονται ἀγενῶς ἢ ἐγγενῶς. Ἡ κατηγορία τῶν χαιτοπόδων περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς οἰκογενείας: *ἀφροδιτίδαι, εὐνικίδαι, συλλίδαι, καπιτελλίδαι, τελεθουσίδαι, χαιτοπτερίδαι, ὀφελίδαι, χλωραιμίδαι, σερπουλίδαι, ἰολοσωμίδαι, ναδομορφίδαι, χαιτογαστρίδαι, δισκοδριλίδαι ἐγχυτρίδαι* κλπ. Δ. Ν. Π.

χαιτοπτερίδαι (οἱ) (Chaetopteridae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια *ζωνοσκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν*, περιλαμβάνουσα σκώληκας ἁπλουστάτου ὀργανισμοῦ, μὲ κεφαλὴν μὴ διακρινομένην καὶ πόδας φέροντας θύσανον ἐκ σκληρῶν κινητικῶν τριχῶν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *χαιτόπτερος* καὶ ὁ *φυλλοχαιτόπτερος*. Δ. Ν. Π.

χαιτόπτερος (ὁ) (Chaetopterus) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτοπτεριδῶν*, περιλαμβάνον θαλασσίους σκώληκας μὲ ὑποτυπώδη κεφαλὴν καὶ σῶμα διῃρημένον εἰς τέσσαρας ἀρθρώσεις, ὧν ἡ τελευταία φέρει κτενοειδεῖς τρίχας ἐν εἴδει χαίτης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαιτόπτερος ὁ θυσάνουρος* (Chaetopterus thysanurus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὸν ὠκεανὸν καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

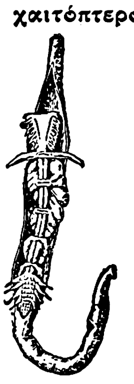

Χαιτόπτερος ὁ θυσάνουρος.

Χαῖτος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Λυκάονος, μνηστευθεὶς τὴν Δαναΐδα Ἀστερίαν καὶ φονευθεὶς ὑπ' αὐτῆς κατὰ τὴν νύκτα τῶν γάμων κατὰ συμβουλὴν τοῦ πατρός της (*Ἀπολλόδ.* Β, 1, 5). Α. Θ. Ε.

χαιτόσπορος (ὁ) (Chaetosporus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπερειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 35 εἴδη, ἐξ ὧν δύο εἶναι εὐρωπαϊκὰ καὶ τὰ λοιπὰ φύονται εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας, τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

χαιτόστομος (ὁ) (Chaetostomus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σιλουριδῶν*, περιλαμβάνον σιλούρους ἰθαγενεῖς τῶν θαλασσῶν τοῦ Περοῦ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαιτόστομος ὁ λοβόρρυγχος* (Chaetostomus loborhynchus), ὅστις ἔχει ἀρκετὸν μέγεθος, σῶμα μᾶλλον λεπτὸν καὶ ἐπίμηκες, κυρτὸν κατὰ τὴν ράχιν, κεφαλὴν ἐπιμήκη, ἀπολήγουσαν εἰς ὀξὺ ρύγχος. Τὸ σῶμά του ἔχει χρῶμα πρασινοκυανοῦν καὶ καλύπτεται ὑπὸ λεπτῶν λεπίων. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τοῦ Περοῦ. Δ. Ν. Π.

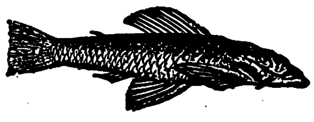

Χαιτόστομος ὁ λοβόρρυγχος.

χαιτοσωμίδαι (οἱ) (Chaetosomidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πλανητῶν*, περιλαμβάνουσα σκώληκας μὲ σῶμα ἐπίμηκες, κυλινδρικόν, σχεδὸν διαφανές. Γνωστὰ πλεῖστα γένη ζῶντα ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ εἰς μικρὸν βάθος. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι τὸ *χαιτόσωμον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαιτόσωμον (τὸ) (Chaetosomum) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτοσωμιδῶν*. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *χαιτόσωμον τὸ ὀφιοκέφαλον* (Chaetosomum ophiocephalum), ὅπερ ἀπαντᾷ εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Μάγχης καὶ ἔχει κεφαλὴν διωγκωμένην, τελείως διακρινομένην τοῦ σώματος καὶ κεκαλυμμένην ὑπὸ κινητικῶν βλεφαρίδων. Δ. Ν. Π.

χαιτουρίδαι (οἱ) (Chaeturidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ξηροβατικῶν*, περιλαμβάνουσα μετρίου μεγέθους πτηνὰ μὲ σκοτεινοὺς χρωματισμούς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *χαίτουρος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαίτουρος (ὁ) (Chaeturus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτουριδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ μετρίου μεγέθους, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῆς κάτω σιαγόνος, ἥτις εἶναι εὐθεῖα κατὰ τὴν κορυφήν της. Ἐκ τῶν 25 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος καὶ ἅτινα ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς, πλὴν τῆς Εὐρώπης, ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χαίτουρος ὁ ἀμαζόνιος* (Chaeturus Amazonii), ὅστις ἔχει μέτριον μέγεθος, κεφαλὴν ἀρκετὰ χονδρήν, ράμφος βραχύτατον καὶ κωνικόν, σῶμα βραχὺ καὶ πτέρυγας μακροτάτας. Ὁ χρωματισμός του εἶναι κυανομελανὸς κατὰ τὴν ράχιν καὶ τεφρομελανὸς κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀμαζόνιον ποταμὸν χώρας. Δ. Ν. Π.

Χαιτούωροι *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς ΒΔ. Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον

Digitized by Google

(Γεωγρ. Β', 11, 11) πρὸς Ν. τῶν Κουριώνων μέχρι τοῦ Δανουβίου. Πιθανῶς οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς Χασουαρίους τοῦ Τακίτου. Α. Θ. Σ.

χαιτοφορίδαι (οἱ) (Chaetophoridae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν*, περιλαμβάνουσα εἴδη τινὰ ἀλγῶν φυόμενα εἰς τὰ ἁλμυρὰ καὶ γλυκέα ὕδατα καὶ χαρακτηριζόμενα ἐκ τῶν πολυαρθρωτῶν διχοτομουμένων κατὰ τὸ ἄκρον των νηματίων. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *γογγρόθουρα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαιτοφόρος (ὁ) (Chaetophorus) *[Βοτ.]*. Γένος κρυπτογαμικῶν φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κομφερβοειδῶν*, περιλαμβάνον λεπτότατα ἄλγη πολυκλαδωτά. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα καὶ ἐπὶ πετρῶν ἢ ὑδροβίων φυτῶν προσκολλώμενα. Δ. Ν. Π.

χαιτόφρακτος (ὁ) (Chaetophractns) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δασυποδιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ νωδὰ ζῷα εἰδεχθῆ τὴν μορφήν, νυκτόβια καὶ ἐνδιαιτώμενα ἐντὸς ὑπογείων στοῶν, τὰς ὁποίας ὀρύσσουν τὰ ἴδια. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς πάμπας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ θηρευόμενα διὰ τὸ ἐδώδιμον κρέας των. Δ. Ν. Π.

Χαίτσεντορφ (Hoetzendorf), ***Φραγκῖσκος-Κονράδος*** —. Αὐστριακὸς στρατάρχης (βλ. λ. *Ἐτζεντορφ*, Φραγκῖσκος-Κονράδος).

χαιττουσία (ἡ) (Chaettusia) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐλοβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαραδριιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Ἰνδίας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *χαιττουσία ἡ ἐρυθρόπους* (Chaettusia flavipes), ἥτις ἔχει ἱκανὸν ἀνάστημα, σῶμα κομψόν, κεφαλὴν ἐπιμήκη, ἀπολήγουσαν εἰς λεπτὸν ῥάμφος, πτέρυγας εὐρείας καὶ μετρίως μακράς, οὐρὸν βραχεῖαν καὶ πόδας ὑψηλούς. Ὁ χρωματισμός της εἶναι τεφρὸς κατὰ τὴν ῥάχιν, λευκὸς κατὰ τὸ στῆθος, φαιομελανὸς κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἐρυθρὸς κατὰ τοὺς πόδας. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Χαίυ (Hay), ***Γιάν*** (ψευδ. τοῦ *Τζὼν Χαίυ Μπέϊθ*). Ἄγγλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1876. Ἐσπούδασεν ἐν Ἐδιμβούργῳ καὶ Καῖμπριτζ καὶ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς ἐν Γαλλίᾳ. Ἔγραψεν: «Αἱ πρῶται ἑκατὸν χιλιάδες» (1915) «Carrying On» (1917), «Τελευταῖον ἑκατομμύριον» (1918, «Pip» (1907),«A man's man» (1909) «Happy-Go-Lucky» (1919), «A knight on wheels» (1914) καὶ «Paid with thanks» (1925). Η. Π. Γ.

—**Χαίυ** (Hay), ***Τζών***. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1838—1905). Ἀποφοιτήσας τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μπράουν, ἐξήσκησε κατὰ πρῶτον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου ἐν Σπρίγκφηλντ, μετ' οὐ δὲ πολύ, ἀνελθόντος εἰς τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα τοῦ Ἀβραὰμ Λίνκολν, διωρίσθη ἰδιαίτερος αὐτοῦ γραμματεύς. Ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1870 διετέλεσε διπλωματικὸς ὑπάλληλο ἐν Παρισίοις, Βιέννῃ καὶ Μαδρίτῃ, μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας διετέλεσε συνεργάτης τοῦ «Βήματος» τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἀπὸ τοῦ 1879—1891 ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῷ 1897 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖον διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1905). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὑπουργίας του διηύθυνε τὰς μετὰ τῆς Ἱσπανίας διαπραγματεύσεις πρὸς σύναψιν εἰρήνης μετὰ τὸν Ἱσπανοαμερικανικὸν πόλεμον τοῦ 1898, καὶ ὄχι μόνον ἐξησφάλισε τὰ ἀμερικανικὰ ἐν Κίνᾳ συμφέροντα κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Μπόξερς, ἀλλ' ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, ἵνα ἐγκαινιάσῃ τὴν λεγομένην πολιτικὴν τῆς «ἀνοικτῆς θύρας» ἐν Κίνᾳ. Τῷ 1901 συνῆψε μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἀποκληθεῖσαν σύμβασιν Χαίυ-Πώνσφοουτ, σχετικὴν μὲ τὸ ἄνοιγμα τῆς διώρυγος τοῦ Παναμᾶ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν παρόμοιαι συμβάσεις μετὰ τῆς Κολομβίας καὶ τοῦ Παναμᾶ. Θεωρεῖται εἷς τῶν ἱκανωτέρων Ἀμερικανῶν διπλωματῶν τῆς τελευταίας τεσσαρακονταετίας. Ὑπῆρξε πρὸς τούτοις ἀξιοσημείωτος συγγραφεὺς καὶ ποιητής. Ἐξέδωσε: «Μπαλλάνται τῆς κομητείας Πάϊκ» (1871), «Καστιλιαναὶ ἡμέραι» (1871), «Ποιήματα» (1890), «Ἀβραὰμ Λίνκολν» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Τζὼν Νίκολαϊ, 1890) κλπ. Η. Π. Γ.

Χαίυγκαρθ (Haygarth), ***Γουλιέλμος***. Ἄγγλος ζωγράφος καὶ περιηγητής, ἐπισκεφθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐφιλοτέχνησεν ἀρκετοὺς πίνακας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων αὐτῶν.

Χαίυζ (Heys), ***Ἰσαάκ***. Ἀμερικανὸς ὀφθαλμολόγος (1796—1879). Ἔγραψε: «Πρακτικὴ ἰατρική», «Θεραπευτικὴ τῶν νόσων τῶν ὀφθαλμῶν» καὶ ἐξέδωκε δύο τόμους ἐκ τοῦ μὴ περατωθέντος ἔργου του: «Ἀμερικανικὴ πρακτικὴ ἰατρικὴ καὶ χειρουργικὴ ἐγκυκλοπαιδεία». Τῷ 1833 ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Cholera Gezelte» καὶ ἐπὶ 52 ἔτη διηύθυνε τὸ περιοδικόν: «American Journal of the Medical Sciences». Ο. Ρ.

— **Χαίυζ** (Hayes), ***Ρώδερφορντ-Μπίρτσαρντ***. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς καὶ 19ος πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν (1822—1893). Ἀποφοιτήσας τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Χάρβαρντ, ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, κατὰ δὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, συμπολεμήσας μετὰ τῶν Βορείων, ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Τῷ 1864 καὶ 1866 ἐξελέγη μέλος τοῦ Κογκρέσσου καὶ τῷ 1868 διωρίσθη κυβερνήτης τῆς πολιτείας Ὀχάϊο. Τῷ 1875 ἐξελέγη καὶ αὖθις κυβερνήτης τῆς ἰδίας πολιτείας καὶ τῷ 1877 ἐξελέγη πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὡς ὑποψήφιος τοῦ κόμματος τῶν ρεπουμπλικάνων. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς προεδρίας του ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τὴν εἰρήνευσιν τῶν νοτίων πολιτειῶν, ἀπέναντι τῶν ὁποίων μετῆλθε μετριοπαθεστάτην πολιτικήν. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας του ἀπεσύρθη εἰς Φρῆμοντ, ὅπου ἐπεδόθη εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα μέχρι τοῦ θανάτου του. Η. Π. Γ.

Χαίυντον (Haydon), ***Βενιαμὶν-Ροβέρτος***. Ἄγγλος ζωγράφος καὶ συγγραφεὺς (1786—1846). Διεκρίθη ἰδίως διὰ τοὺς ἱστορικούς του πίνακας, ὧν γνωστότεροι εἶναι: «Ἡ κρίσις τοῦ Σολομῶντος» (1814), «Ἡ εἴσοδος τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις» (1819), «Ἡ πρὸς διασκέδασιν ἐκλογή» (1827), «Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου», «Ὁ Ἀλέξανδρος δαμάζων τὸν Βουκεφάλαν», «Ἡ συνεδρίασις τῆς ἀντιδουλεμπορικῆς ἑταιρείας», «Ἡ κατάρα τοῦ Ἀδάμ». Συνέγραψε τὰς πραγματείας: «Περὶ τῆς νωπογραφίας καὶ τῆς ἐλαιογραφίας» (1842), «Περὶ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τοῦ σχεδίου» (1847) καὶ τὸ ἄρθρον «Ζωγραφική» ἐν τῇ 7ῃ ἐκδόσει τῆς Βρεττανικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Η. Π. Γ.

Χαίυτερ (Havter), ***σὲρ Γεώργιος***. Ἄγγλος ζωγράφος (1792—1871). Ἐξετέλεσε προσωπογραφίας τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ διαφόρους πίνακας, ἐν οἷς: «Ἡ δίκη τῆς βασιλίσσης Καρολίνας», «Ἡ συνεδρίασις τοῦ πρώτου μεταρρυθμισμένου κοινοβουλίου», «Ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἀπαγγέλλουσα τὸν ὅρκον τῆς στέψεως». Η. Π. Γ.

Χάϊφα (ἀγγλ. Haifa) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Παλαιστίνης, κειμένη κατὰ τὴν νότιον παραλίαν τοῦ κόλπου τῆς Πτολεμαΐδος (Ἄκρης). Ἔχει καλὸν ἐμπορικὸν λιμένα καὶ χρησιμεύει ὡς ἐπίνειον τῆς Ὑπεριορδανίας. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου, εὑρίσκεται δὲ εἰς τὸ αὐτὴν ἐμπορικὴν ἀκμήν, ὥστε ἀπὸ τοῦ 1928 ὑπερέβη εἰς κίνησιν τὸν λιμένα τῆς Ἰόππης. Μέγας σωλὴν ἀρχόμενος ἀπὸ Μοσούλης χρησιμεύει διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πετρελαίων μέχρι τῆς θαλάσσης. Κάτ. 35.000, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἄραβες Μουσουλμᾶνοι. Οἱ Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι ἀνέρχονται εἰς 2.000 περίπου, οἱ δὲ Λατῖνοι εἰς 1.000. Ἐγγὺς τῆς Χάϊφα κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Συκαμίνου, ἥτις, καταληφθεῖσα κατὰ τὰς σταυροφορίας ὑπὸ τοῦ Ταγκρέδου, ἀνεκτήθη τῷ 1187 ὑπὸ τοῦ Σαλαδδίνου καὶ τῷ 1761 κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ζαχὶρ-ἐλ-Ὀμάρ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς ἀνιδρύθη νοτιώτερον ἡ σημερινὴ Χάϊφα. Γ. Λ. Α.

Χαῖφεν (Hoeven), ***Ἰωάννης βὰν ντὲρ*** —. Ὀλλανδὸς φυσικὸς (βλ. λ. *Βὰν-ντὲρ-Χαῖφεν*).

Χαῖφερ (Hoefer), ***Ἐδμόνδος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1819—1882). Ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα: «Εἰς τὴν γερμανικὴν γῆν» (1860), «Ὁ δημαγωγός» (1872) κ. ἄ. Τῷ 1882 ἐξεδόθη ἐκλογὴ ἐκ τῶν ἔργων του εἰς 14 τόμους. Θ. Κ.

Χάϊφετς (Heifetz), ***Γιάσα***. Πολωνο-Ἑβραῖος βιολιστής, γεννηθεὶς ἐν Βίλνᾳ τῷ 1899. Διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Λεοπόλδου Ἄουερ καὶ νεώτατος ἀπέκτησε καταπληκτικὴν φήμην ὡς δεξιοτέχνης πρώτης τάξεως. Μετὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ καὶ Γερμανίᾳ καλλιτεχνικὰς περιοδείας ἐγκατεστάθη ἐν Ἀμερικῇ, ἔνθα ἐγνώρισε πραγματικοὺς θριάμβους. Ἐπεσκέφθη καὶ τὰς Ἀθήνας, συμμετασχὼν συμφωνικῶν συναυλιῶν τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν. Γ. Σ.

Χαῖ λερ (Hoefler), ***Ἀλοΐσιος***. Αὐστριακὸς φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς (1853—1922). Καθηγητὴς ἐν Πράγᾳ καὶ ἐν Βιέννῃ 1907), συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ. Ἔγραψε: «Λογική» (1890 καὶ 1922), «Ψυχολογία» (1897), «Μελέται περὶ τῆς σημερινῆς φιλοσοφίας τῆς μηχανικῆς» (1900). Θ. Κ.

Χαϊφόνγκ (Haïphong, ἢ Hai-Phong) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλικῆς Ἰνδοκίνας, ἐγγὺς τοῦ κόλπου τοῦ Τονκίνου. Εἶναι ἐπίνειον τῆς Ἀνόης καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένας βιομηχανίας σαπωνοποιητικὰς καὶ μεταλλουργικάς. Κάτ. 97 000. Χ. Δ.

Χαῖφνερ (Haeffner), ***Ἰωάννης-Χριστιανός***. Γερμανὸς μουσικὸς (1759—1833). Συνέθεσε τὰ μελοδράματα: «Ἠλέκτρα», «Ἀλκίδης» καὶ «Rinaldo». Γ. Σ.

Χαῖφφντινγκ (Höffding), ***Χαράλδος***. Δανὸς φιλόσοφος καὶ ψυχολόγος, γεννηθεὶς ἐν Κοπεγχάγῃ τῷ 1843 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1931. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς φιλολογίαν, κατόπιν θεολογίαν καὶ τέλος ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ αὐτῆς τῷ 1870. Τῷ 1880 διωρίσθη ὑφηγητής, τῷ δὲ 1883 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κοπεγχάγης. Τὴν ἕδραν ταύτην ἐκράτησε μέχρι τοῦ 1915, ὁπότε ἀπεσύρθη λόγῳ ὁρίου ἡλικίας. Ἀπὸ τοῦ 1884 εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπισημιῶν τῆς Δανίας. Ἐν τῇ πολιτικῇ ἦτο ὀπαδὸς τῶν φιλελευθέρων δημοκρατικῶν. Ὁ Χαῖφφντινγκ ἔτυχε μεγάλων τιμῶν καὶ ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἦτο ἐπίτιμος διδάκτωρ τῶν πανεπιστημίων τοῦ Ἀμπερντήν, τῆς Ὀξφόρδης, τοῦ Καῖμπριτζ, τῆς Γενεύης, τῆς Τυβίγγης καὶ μέλος πλείστων ἀκαδημιῶν (Γαλλικῆς, Βρεττανικῆς κλπ.). Ὁ Χαῖφφντινγκ εἶναι κυρίως γνωστὸς ὡς ψυχολόγος καὶ ὡς ἄριστος ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας.

Κατὰ τὴν θεωρίαν του ἡ ψυχολογία ἔχει στενοτάτην συνάφειαν πρὸς τὴν φυσιολογίαν. Ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι αἱ λειτουργίαι τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ συγκρότησις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἶναι κυρίως φυσιολογικαὶ λειτουργίαι τοῦ νευρομυϊκοῦ συστήματος καὶ τοῦ ἐγκεφάλου, δίδει εἰς τὴν ψυχολογίαν αὐτοῦ τὸν τόνον ψυχοδυναμικῆς τινος νευρολογίας, ἐπιδιωκούσης τὴν ἑρμηνείαν τῆς μεταμορφώσεως τῆς κινήσεως καὶ τῶν ἐρεθισμῶν διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῆς φυσιολογικῆς τοῦ σώματος λειτουργίας. Διὰ τὰ κατορθώσῃ ὅμως τοῦτο ἡ ψυχολογία, ὀφείλει, κατὰ τὸν Χαῖφφντινγκ, νὰ ἐγκύψῃ πρωτίστως εἰς τὰς συνδέσεις τῶν ἁπλῶν ψυχικῶν στοιχείων (αἰσθημάτων, ἁπλῶν συναισθημάτων) κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ γίνωνται κατανοηταὶ αἱ σχέσεις τόσον τῶν μερῶν πρὸς τὸ σύνολον, ὅσον καὶ τοῦ συνόλου πρὸς τὰ μέρη. Ὅπως ἡ φυσική, οὕτω καὶ ἡ ψυχολογία ὀφείλει νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ δεδομένου καὶ φαινομένου, ἀφήνουσα εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὰ γενικὰ προβλήματα περὶ σχέσεως ὕλης καὶ πνεύματος, συνειδήσεως καὶ ἀσυνειδησίας κλπ. Πᾶσα ἑρμηνεία τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου πρέπει, κατὰ τὸν Χαῖφφντινγκ, νὰ βασίζηται εἰς τὴν κατανόησιν τῆς διὰ τῆς ψυχῆς (ὡς ἐσωτερικῆς συγκεντρωτικῆς ἐνεργείας, ἐκδηλουμένης ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ἀναπλάσει παραστάσεων, ἐν τοῖς συνειρμοῖς, ἐν τῇ καθορίζουσῃ τὴν ἀντίληψιν καὶ νόησιν προσοχῇ, ἐν τῇ ἐσωτερικῇ συνδέσει συναισθήματος καὶ βουλήσεως ἢ συναισθήματος καὶ παραστάσεως) ἐρχομένης εἰς φῶς ἑνότητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατορθοῦται δι' ἐρεύνης τῶν σχέσεων καὶ συνδέσεων τῶν μονομερῶν στοιχειωδῶν καὶ ἁπλῶν ἐκδηλώσεων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διὰ τῶν μερῶν νὰ γίνηται κατανοητὴ ἡ ὁλότης κατὰ τὰς ἰδιότητας αὐτῆς καὶ διὰ τούτων ἡ σχέσις τῶν μερῶν πρὸς τὴν ὁλότητα. Ἄμεσον ἐκδήλωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς συγκεντρωτικῆς αὐτῆς ἐνεργείας θεωρεῖ ὁ Χαῖφφντινγκ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἑνότητα τῆς συνειδήσεως, τὴν ὁποίαν πάλιν ἀποδίδει εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτήν, πανταχοῦ ἐπικρατοῦσαν, ἐνεργητικότητα. Ἐν ταύτῃ συναντῶνται αἱ ψυχικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ λειτουργίαι καὶ διατελοῦσιν εἰς διαρκῆ ἀλληλεξάρτησιν διὰ τῶν διαρκῶν ἐπιδράσεων (αἰσθημάτων, παραστάσεων) καὶ τῶν ἀντιδράσεων (κινήσεων μυϊκῶν καὶ συναισθημάτων).

Εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἠθικῶν προβλημάτων ὁ Χαῖφφντινγκ παρουσιάζει ἐπίδρασιν τοῦ Σπινόζα, τοῦ Bentham καὶ τοῦ Kierkegaard. Ἀποκρούει τὴν κατηγορηματικὴν προστακτικὴν τοῦ Καντίου, καταπολεμεῖ τὰς θεολογικὰς μορφὰς τῆς ἠθικῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς νοήσεως. Τὸ ἠθικὸν συναίσθημα εἶναι, κατ' αὐτόν, λογικὴ συνέπεια τῆς συμπαθείας. Ἀγαθὸν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἱκανοποιεῖ ἀνάγκην τινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁ ἠθικὸς νόμος ἀπαιτεῖ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν τελειοποίησιν δι' ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων. Ἡ ἀτομικὴ ἠθικὴ προϋποθέτει τὴν κοινωνικὴν ἠθικήν. Τὸ ἄτομον δὲν εἶναι ἁπλοῦν ὄργανον τῆς ὁμάδος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ζῇ ἔχον πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης ἀμοιβαιότητος.

Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ καθαροῦ λόγου· εἶναι συνέπεια τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν ἐλπίδων, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ζωήν. Τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας εἶναι ἡ συμφιλίωσις τῆς αἰτιότητος, ἥτις εἶναι οὐσιῶδες αἴτημα τῆς ἐπιστήμης, μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς διατηρήσεως τῆς ἀξίας, ἥτις εἶναι ἡ εἰδικὴ προϋπόθεσις τῆς θρησκείας. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς

Digitized by Google

συναίσθημα τῆς κοσμικῆς ζωῆς. Τὸ ἠθικὸν συναίσθημα περιορίζει τὴν δραστηριότητά μας, ἐνῷ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα γεννᾷ ἐν ἡμῖν τὴν αἴσθησιν τῆς ἡμετέρας ἐξαρτήσεως. Ἐν τῇ ἐξελίξει του τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καθορίζεται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεως τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς συμπαθείας. Ἡ θρησκεία εἶναι ἔμμονος ἀνάγκη τοῦ πνεύματος· ὄχι μόνον διατηρεῖ τὰς κατὰ παράδοσιν ἀξίας, ἀλλὰ ὑποβοηθεῖ καὶ τὴν δημιουργίαν νέων.

Ὡς ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας ὁ Χαΐφφντινγκ ἔχει μεγίστην ἀξίαν. Τὰ σχετικὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀντικειμενικότητά των, τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκθέσεως τῶν ξένων θεωριῶν καὶ τὴν συστηματικότητα. Εἶναι ὁ μοναδικὸς ἴσως ἱστορικὸς τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως καὶ μὲ τὰ προβλήματα τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας, ὑποστηρίξας ἰδιότυπον ὀντολογικὴν ἀντίληψιν. Ὁ Χαΐφφντινγκ ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Ἔγραψεν ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ψυχολογίαν, τὴν καθαρὰν φιλοσοφίαν, τὴν ἠθικήν, τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Ἐκ τῶν ψυχολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Psykologi i Omrids paa Grundlag af Erfaring» («Ἐγχειρίδιον ψυχολογίας στηριζομένης ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας», 1882, θ' ἐκδ. 1920, γερμ. μετ. ὑπὸ Bendixen 1887, ε' ἐκδ. 1914, ἀγγλ. 1891, γαλλ. L. Poitevin 1900), «De psykologiske Grundlag for logiske Domme» («Ψυχολογικὴ βάσις τῶν λογικῶν κρίσεων», 1899), «Filosofiske Problemer» (1902, γερμ. μετ. 1903, ἀγγλ. μετ. 1904), «Om Kategorier» («Αἱ κατηγορίαι» 1908), «Den menneskelige Tanke, dens Former og dens Opgarer» («Ἡ ἀνθρωπίνη νόησις· αἱ μορφαὶ καὶ τὰ προβλήματά της» 1910, γερμ. μετ. 1911, γαλλ. μετ. 1911), «Erkendelsen-teorien og livsopfattelsen» (1926). Ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἠθικὴν ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι: «Om Grundlaget for den humane Etik» («Βάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς» 1876, γερμ. μετ. 1880), «Etik, de etiske Principer og deres Anvendelse paa de vigtigste Livsfo hold» (1880, γ' ἐκδ. 1905, γερμ. μετ. 1888, β' ἐκδ. 1901, γαλλ. μετ. 1903, β' ἐκδ. 1907), «Etiske Undersogelser» (1891). Ἔργα φιλοσοφίας τῆς θρησκείας εἶναι τὰ ἑξῆς: «Religionsfilosofi» (1901, β' ἐκδ. 1906, γερμ. μετ. 1901, ἀγγλ. μετ. 1906, γαλλ. μετ. 1908), «Om nogle religionsfilosofiske Arbeider fra den nyeste Tid» (1903). Τέλος, ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν ἀνάλυσιν ξένων φιλοσοφικῶν συστημάτων, σπουδαιότερα εἶναι: «Filosofien i Tyskland efter Hegel» («Ἡ φιλοσοφία ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ Ἐγέλου καὶ ἐντεῦθεν» 1872, «Den engelske Filosofi i vor Tid» («Ἡ ἀγγλικὴ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς μας», 1874, γερμ. μετ. 1889), «Spinoz's Liv og Läre» («Βίος καὶ ἔργα τοῦ Σπινόζα» 1877), «K. Darwin» (1889, γερμ. μετ. 1895), «Soeren Kierkegaard som filosof» (1892, γερμ. μετ. 1896, γ' ἐκδ. 1902), «Kontinuiteten i Kants filosofiske Udviklins gang» («Συνέχεια ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ἐπιδράσει τοῦ Καντίου» 1893), «Den nyere Filosofis Historie» («Ἱστορία τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας» 1894—1895, β' ἐκδ. 1904—1905, γερμ. μετ. 1895—1896, γαλλ. μετ. τ. 2, 1906, ἀγγλ. μετ. 1912), «J. J. Rousseau og Hans Filosofi» («Ὁ Ι. Ι. Ρουσσὼ καὶ ἡ φιλοσοφία του» 1896, γαλλ. μετ. 1912), «Moderrn Filosofers» (1904, γερμ. μετ. 1905, γαλλ. μετ. 1906, ἀγγλ. μετ. 1915), «Danske Filosofer» (1909), «Bergson's Filosofi. Karakteristik og Kritik» («Φιλοσοφία τοῦ Bergson. Χαρακτηρισμὸς καὶ κριτική», 1914, ἀγγλ. μετ. 1915, γαλλ. μετ. 1916).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *G. Schott*, H. Höffding als Religionsphilosoph. (1913).—*E. Rindom*, H. Höffding (Copenhagen 1913).—*La Harpe*, La religion comme conservation de la valeur dans ses rapports avec la philosophie générale de H. Höffding (Lausanne 1920).—*F. Papillon*, Le problème religieux dans la philosophie de H. Höffding (1920).

Θ. Π.

Χαΐχμπεργκ (Höchberg), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς σοσιαλιστὴς συγγραφεύς, μεταρρυθμιστικῶν τάσεων, μαθητὴς τοῦ Εὐγ. Dühring (1853—1884). Ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν ἐν Ἀϊδελβέργῃ καὶ ἐν Ζυρίχῃ, περὶ τὸ 1875 δὲ προσεχώρησεν εἰς τὴν γερμανικὴν σοσιαλδημοκρατίαν, ἀλλ' οὐδέποτε παρεδέχθη τὸν διαλεκτικὸν ὑλισμὸν καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν σοσιαλισμὸν ἀνεπιφυλάκτως καὶ πρὸ πάντων τὴν ἰδέαν τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ τὴν ἀνάγκην ὑπάρξεως ταξικοῦ προλεταριακοῦ κόμματος. Λόγῳ τῶν ἐπιφυλάξεων τούτων ἦλθεν ἐπανειλημμένως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν K. Marx καὶ τὸν F. Engels. Ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Staatswissenschaftlichen Abhandlungen» μὲ τὸν γενικὸν σκοπὸν τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ καθόλου σοσιαλιστικοῦ κινήματος. Ἵδρυσεν, ἐχρηματοδότησε καὶ συνέταξεν ὁ ἴδιος κατ' ἀρχὰς τὸ δεκαπενθήμερον σοσιαλιστικὸν περιοδικὸν «Zukunft», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἐν Βερολίνῳ ἀπὸ τοῦ 1877 μέχρι τοῦ 1878. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐξαιρετικῶν νόμων ἐναντίον τῶν σοσιαλιστῶν, ἐξέδωκε τὸ περιοδικόν: «Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik» καὶ ἐβοήθησεν οἰκονομικῶς διάφορα σοσιαλιστικὰ καὶ μεταρρυθμιστικὰ περιοδικά. Ἐν τῷ «Jahrbuch κλπ.» ἐπέκρινε τὴν πολιτικὴν τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν γνώμην του, ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ πολιτικὴν δυναμένην νὰ γίνῃ παραδεκτὴ ὑπὸ τῶν ἀρχουσῶν τάξεων.

Θ. Π.

Χαΐχορὼμ (οἱ). Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἐν Τουρκίᾳ ἀρμενόφωνοι Ἕλληνες (ἢ ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα Ἀρμένιοι), οἵτινες κατῴκουν κυρίως ἐν Βιθυνίᾳ εἰς τὰ περίχωρα τῆς Νικομηδείας, ὡς καὶ εἰς Ἐγκὶν τῆς ἐπαρχίας Σιβὰς (Σεβαστείας). Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην οἱ Χαΐχορὼμ εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἀρμενίων ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου καταβληθείσας προσπαθείας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἑνότητος τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδοξίας. Οἱ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἐγκὶν Χαΐχορὼμ ἐξηρτῶντο ἐκκλησιαστικῶς ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξον μητροπολίτην Ἀμίδης (Διαρβεκίρ), ἀνήκοντα εἰς τὸ κλῖμα τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας. Οἱ ὀρθόδοξοι οὗτοι Ἀρμένιοι, χάρις εἰς τὴν παρ' αὐτοῖς διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀπέκτησαν αἰσθήματα ἑλληνικὰ καὶ διακηρύττοντες ἑαυτοὺς ἀρμενοφώνους Ἕλληνας, ὡς τοιοῦτοι δὲ θεωροῦνται καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πολλοὶ τῶν ἐξελληνισθέντων τούτων ὀρθοδόξων Ἀρμενίων διεκρίθησαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Ν. Μ.

Χαΐχστ (Höchst) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἔσσεν Νασσάου. Κάτ. 31.439. Ἔχει βιομηχανίαν χρωμάτων, μηχανῶν, βυρσοδεψίας καὶ μεταλλίνων εἰδῶν. Ἀπὸ τοῦ 1928 ἡ πόλις συνεχωνεύθη μετὰ τῆς Φραγκφούρτης ἐπὶ τοῦ Μοίνου.

Χαΐχσταιτ (Höchstädt) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γερμανίας, ἐν Βαυαρίᾳ, ἐν τῷ νομῷ Σουηβίας, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Οὔλμ-Ντονάουβερτ. Κάτ. 2.156.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]*. Α') Κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοὺς διεξαχθέντας διαρκοῦντος τοῦ πολέμου περὶ διαδοχῆς τῆς Ἱσπανίας (1701—1713), οἱ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βιλλὰρ Γάλλοι ἐνίκησαν τοὺς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Στύρουμ Αὐστριακοὺς εἰς τὴν *μάχην τοῦ Χαΐχσταιτ* (20 Σεπτεμβρίου 1703), ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος οἱ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Ταλὰρ Γάλλοι ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ἄγγλων τοῦ πρίγκιπος Εὐγενίου καὶ τοῦ στρατηγοῦ Malborough εἰς τὴν ὁμώνυμον μάχην (13 Αὐγούστου 1704), τὴν ὑπό τινων συγγραφέων φερομένην καὶ ὡς *μάχην τοῦ Μπλενχάϊμ* (Blenheim).

Β') Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Ὑπατείας (βλ. τ. ΚΓ', σελ. 652), εὐθὺς ὡς ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μορὼ γαλλικὸς στρατὸς ἐπεχείρησε, περὶ τὰ μέσα Μαΐου 1800, νὰ προσπεράσῃ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, ἵνα ἀποκόψῃ τὰς συγκοινωνίας τῶν ἐν Οὔλμ Αὐστριακῶν μετὰ τῆς Βιέννης, ὁ Αὐστριακὸς στρατηγὸς Kray ἀπέστειλε μικρὸν τι ἀπόσπασμα πρὸς παρακώλυσιν τῆς γαλλικῆς ταύτης ἐνεργείας· συνήφθη τότε (19 Μαΐου 1800) ἀγών, φερόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα *μάχη τοῦ Χαΐχσταιτ*, ὅστις ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Γάλλων.

Ν. Θ. Κ.

χαχὰν (ἡ). Λέξις τουρκικὴ ἢ μᾶλλον μογγολική, σημαίνουσα: ἡγεμών, κύριος. Ἀρχικῶς ὁ τίτλος τοῦ χαχὰν ἐδίδετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Τούρκων εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Κίνας, βραδύτερον ὅμως ἀπεκλήθησαν χαχὰν καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν Μογγόλων, τῶν Ταρτάρων καὶ τῶν Τούρκων. Τὸ χαχὰν μετεγράφη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν εἰς *χαγάνος* (βλ. λ.). Ἡ λέξις *χαχὰν* συνετμήθη εἰς *χὰν* (χάνης), ἥτις ἐπίσης σημαίνει ἡγεμών.

Ν. Μ.

Χάχαξα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ ποταμοῦ Χαρσόρα, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 100 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχε μίαν ἐκκλησίαν, ἓν σχολαρχεῖον καὶ δύο δημοτικὰ σχολάς.

Ε. Ι. Χ.

Χακάσσοι (οἱ), ἢ ***Καραγκάσσοι***, ἢ ***Καρακάσσοι.*** Λαὸς τῆς Νοτίου Σιβηρίας, καταγόμενος ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Σαμογετῶν καὶ κατοικῶν εἰς τὰς βορείους κλιτῦς τῶν ὀρέων Σαγιάνσκ καὶ τὸν Ἄνω Γενισέην. Πρότερον ἦσαν νομάδες, ἤδη ὅμως ἐγκατεστάθησαν μονίμως. Οἱ Χακάσσοι ὁμιλοῦσι τὴν τουρκικήν, προσῆλθον δὲ οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Χακάτα (Hakata) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐπὶ τῆς νήσου Κίου-Σίου. Κάτ. 22.000.

Χ. Δ.

Χακὲμ-ἐλ-Μοστανσὶρ. Ἔνατος ἡγεμὼν τῶν Ὀμεϊαδῶν τῆς Ἱσπανίας, διαδεχθεὶς τῷ 961 τὸν πατέρα του Νάσιρ-ἐτ-ντιν-ούλλὰχ Ἀβδουρραχμάν. Ἵδρυσεν ἀνωτέρας σχολὰς καὶ βιβλιοθήκας, ἐτελειοποίησε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν καὶ πολεμήσας κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Καστίλλης καὶ τῆς Λεόνης ἠνάγκασεν αὐτοὺς καὶ ἄλλους Ἱσπανοὺς ἡγεμόνας κα τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ ζητήσουν τὴν συμμαχίαν του. Ἀπέθανε τῷ 977.

Ν. Μ.

Χακὲμ-μπὲν-Χισάμ. Τρίτος ἡγεμὼν τῶν Ὀμεϊαδῶν τῆς Ἱσπανίας, ἔγγονος τοῦ Ἀβδουρραχμάν, γενάρχου τοῦ κλάδου τούτου τῆς χαλιφικῆς δυναστείας τῶν Ὀμεϊαδῶν. Ἀνῆλθε τὸν θρόνον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἐν Κορδούῃ τῷ 796. Νικήσας κατ' ἀρχὰς δύο θείους του ἀνταπαιτητάς, ἐπολέμησε κατόπιν νικηφόρως ἐναντίον τῶν Γάλλων, εἰσβαλόντων εἰς Ἱσπανίαν ὑπὸ Λουδοβῖκον τὸν Α', υἱὸν τοῦ Καρολομάγνου, ὡς ἐκ τούτου δὲ προσωνομάσθη «νικητής» (μουζαφφέρ). Μετὰ τοὺς πολέμους τούτους ἐβασίλευσε τυραννικώτατα, καταπιέζων πολλαχῶς τοὺς ὑπηκόους του. Ἀπέθανε τῷ 822.

Ν. Μ.

χακὶ (τό)· χρωματισμὸς φακοειδής, χρησιμοποιούμενος ἰδίᾳ εἰς ὑφάσματα στρατιωτικῶν ἐνδυμασιῶν· ‖ συνεκδ., ὕφασμα τοιούτου χρώματος.

—*[Στρατ.]* Ἡ ἐρέα *χακὶ* τῶν ὁπλιτῶν τοῦ στρατοῦ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰδῶν ἱματισμοῦ, ἤτοι χιτωνίων, χλαινῶν, περισκελίδων, περικνημίδων, πηληκίων, δικόχων, ὡς καὶ τῶν εἰδῶν ἱματισμοῦ ὑπηρεσίας τῶν εὐζώνων. Ἡ ἐρέα χακὶ κατασκευάζεται ἀπὸ καθαρὸν ἔριον, ἄνευ ξένων ὑλῶν, ραχομάλλου, βάμβακος κτλ., καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁλομάλλινος. Καὶ διὰ μὲν τὰ χιτώνια, τὰς περισκελίδας, τὰς περικνημῖδας, τὰ πηλήκια καὶ τὰ εἴδη ἱματισμοῦ εὐζώνων εἶναι τύπου σὲρζ (serge), ἤτοι στήμονος πενιὲ (peigné) καὶ κρόκης καρντὲ (cardé), διὰ δὲ τὰς χλαίνας εἶναι ὁλόκληρος τύπου καρντέ. Διὰ τὸ χακὶ τύπου σὲρζ ἀπαιτοῦνται τὰ ἑξῆς στοιχεῖα: μέσον βάρος κατὰ τ. μ. γραμμάρια 475· κλωσταὶ κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον, κατὰ στήμονα μὲν 20, κατὰ κρόκην δὲ 18· ἀντοχὴ εἰς χιλιόγραμμα κατὰ μῆκος μὲν 42, κατὰ πλάτος δὲ 30· ἐλαστικότης κατὰ στήμονα 0.04 μ., κατὰ κρόκην 0.05 μ. Ὡς πρὸς τὴν ἐρέαν χακὶ χλαινῶν τὰ ἄνω στοιχεῖα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: μέσον βάρος κατὰ τ. μ. 650 γραμμάρια· ἀριθμὸς κλωστῶν κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον 14 κατ' ἀμφοτέρας τὰς διευθύνσεις· ἀντοχὴ εἰς χιλιόγραμμα κατὰ μῆκος μὲν 35, κατὰ πλάτος δὲ 32· ἐλαστικότης κατὰ στήμονα 0.04 μ., κατὰ κρόκην δὲ 0.05 μ. Χρώματος χακὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ στρατῷ οὐ μόνον ἐριοῦχα ὑφάσματα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ὑφαντικῶν ὑλῶν, ἰδίως ἐκ βάμβακος, ἐξ ἧς τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: τὸ ὕφασμα, ἐξ οὗ κατασκευάζονται τὰ ἀντίσκηνα, ἡ ὀθόνη ἐξ οὗ κατασκευάζονται αἱ ὑπενδύσεις (φόδραι) τῶν χλαινῶν, χιτωνίων καὶ περισκελίδων, τὸ ὕφασμα τῶν σιτιοδοχῶν, τὰ ἀδιάβροχα καλύψεως πυροβόλων, αἱ ταινίαι περικνημίδων, οἱ κνημιδοδέται τῶν εὐζώνων κτλ. Ἐπίσης χρώματος χακὶ εἶναι καὶ τὰ ἐκ πιλήματος ἐρίου περικαλύμματα τῶν ὑδροδοχείων.

Ν. Ι. Μ.

Χαχίκ, ἢ *Χατσὶκ Β'*, Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βαγρατιδῶν, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Σεμπὰτ τὸν Γ' (1042—1045), ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Βασίλειον τὸν Β' νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν μέγα μέρος τοῦ κράτους του. Ὁ τοῦ Βασιλείου διάδοχος Μιχαὴλ ὁ Καλαφάτης ἐζήτησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Χαχίκ, τούτου δὲ ἀρνηθέντος ἀπεστάλη κατὰ τῆς Ἀρμενίας στρατὸς βυζαντινός, ὅστις ὅμως, πολιορκήσας εἰς μάτην τὴν πρωτεύουσαν Ἀνὶ (τὸ Ἄνιον), ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Σεμπάτ, ὁ Χαχὶκ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπεδείχθη εἰς αὐτὸν ἔγγραφον τῶν Ἀρμενίων εὐγενῶν χρυσοσόντων πίστιν εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Κατόπιν τούτου ὁ Χαχὶκ παρεχώρησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν (1045), λαβὼν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν βυζαντινὴν ἐπαρχίαν τῆς Λυκάνδου μετά τινων πόλεων παρὰ τὴν Καισάρειαν, συγχρόνως δὲ καὶ ἐν ἀνάκτορον ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου μετὰ πλουσίας ἐπιχορηγήσεως ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου. Ὁ Χαχὶκ ἐφονεύθη τῷ 1049 παρὰ τὴν Καισάρειαν, ἐκλιπούσης οὕτω τῆς δυναστείας τῶν Βαγρατιδῶν.

Ν. Μ.

Χακὶμ *Μπὶ-ἐμρ-ἰλλὰχ Μανσούρ.* Τρίτος Φατιμίδης ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου, ἀνελθὼν τὸν θρόνον τοῦ πατρός του εἰς ἡλικίαν 11 ἐτῶν, τῷ 996. Προκαλέσας δυσαρεσκείας ἕνεκα τῶν αὐθαιρεσιῶν του, ἐδολοφονήθη καθ' ὑποκίνησιν τῆς ἀδελφῆς του τῷ 1021.

Ν. Μ.

—**Χακὶμ *οὐλ-Ζαμὰν*** (***Ἀμπουλ-Φάσλ Ἀβδουραχμὰν μπὲν-Ὀμὲρ-ἐλ-Ἀνταλουσί***). Διάσημος Ἄραψ ἰατρὸς καὶ φιλόλογος, ἀκμάσας ἐν Ἱσπανίᾳ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ σοφώτερος τῆς ἐποχῆς του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαδδίνου μετέβη εἰς Δαμασκόν, ὅπου ἤνοιξε φαρμακεῖον. Ἔγραψε διάφορα ποιήματα, ἐν οἷς καὶ ἐπινίκιον τοῦ Σαλαδδίνου διὰ τὰς κατὰ τῶν Σταυροφόρων νίκας. Ἀπέθανε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐν Δαμασκῷ.

Ν. Μ.

Digitized by Google

χακιμῖται πίνακες *['Αστρον.]*· βλ. λ. *πίνακες* χακιμῖται.

Χάκκα, ἢ "Ακκα (Hakka). Φυλὴ τῆς νοτιοανατολικῆς Κίνας, οἰκοῦσα κυρίως τὴν γενικὴν διοίκησιν Φουκιέν, τὸ Κουάνγκ-Τοὺνγκ καὶ τὴν νῆσον Φορμόζαν. Οἱ Χάκκας προῆλθον ἐξ ἐπιμειξίας μεταξὺ τῶν Κινέζων καὶ τῶν παλαιῶν ἀβοριγίνων κατοίκων της χώρας, ὁμιλοῦσι δὲ ἴδιον ἰδίωμα, συγγενὲς πρὸς τὴν μανδαρινικὴν διάλεκτον, καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἐργατικωτέρων κατοίκων τῆς Κίνας, ἀφθονοῦντες ἰδίᾳ ἐν Καντῶνι, ὅπου χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Εὐρωπαίων. Χ. Δ.

Χάκκαιρτ (Hackaert), ***'Ιωάννης***. 'Ολλανδὸς τοπιογράφος (1629—1699), γνωστὸς ἐπίσης καὶ ὡς Hackert ἢ Hakkert. Μετὰ μακρὰ ταξίδια εἰς 'Ελβετίαν καὶ 'Ιταλίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν θαυμασίων τοπίων, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ πρόσωπα ἐζωγράφιζον οἱ Λίνγκελμπεχ καὶ 'Αδριανὸς βὰν ντὲ Βέλντε. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Δενδροστοιχία» καὶ «'Ορεινὸν τοπίον» ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ "Αμστερνταμ, «Δύσις» ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Βερολίνου, «Κυνηγοὶ στὸ πάρκο» ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Μονάχου, κ.τ.λ. Μ. Δ. Β.

Χάκκε (Hacke), ***Φραγκῖσκος***. Γερμανὸς καθολικὸς θεολόγος (1650—1702). Γεννηθεὶς ἐν Mittelberg, εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν τῷ 1669 καὶ ἐδίδαξεν ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ γράμματα ἐν Bamberg (1671—1676) καὶ κατόπιν δογματικὴν θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Wurzburg ἐπὶ δώδεκα ἔτη. Συνέγραψε τὸ ἔργον «Ethica mariana», ὅπερ ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν Μαγεντίᾳ τῷ 1731. Ε. Γ. Π.

Χάκκενσακ (Hackensack) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν ἐν Νέᾳ 'Υερσέῃ. Κάτ. 26.500 (1928). "Εχει ἀνθοῦσαν βιομηχανίαν χάρτου, μεταξωτῶν ὑφασμάτων, σιδηροβιομηχανίαν, ἐργοστάσια κατασκευῆς διαφόρων κοσμημάτων κλπ. Η. Π. Γ.

«**Χακκέντεν**» (=*Ιστορία τῶν ὀκτὼ κυνῶν*). Τὸ περιφημότερον τῶν ἰαπωνικῶν μυθιστορημάτων, συγκείμενον ἐξ 106 ὁλοκλήρων τόμων καὶ περιγράφον τὰ κατορθώματα ὀκτὼ κυνανθρώπων, ἐκπροσωπούντων τὰς ὀκτὼ κυρίας ἀρετάς. Εἶναι ἔργον τοῦ *Κιουκουτέϊ Μπάκιν*, γραφὲν τῷ 1814—1841. Π. Ν. Π.

Χάκκερ (Hacker), ***Βίκτωρ φὸν —***. 'Επιφανὴς Γερμανὸς χειρουργός, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τῷ 1852. Καθηγητὴς ἀπὸ τοῦ 1895 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς 'Ιννσβρούκης, ἔγραψε περὶ τῶν ἐγχειρήσεων τοῦ οἰσοφάγου, τοῦ στομάχου καὶ τοῦ πυλωροῦ. *'Η μέθοδος Χάκκερ* ἀφορᾷ εἰδικὴν ἐγχειρητικήν του μέθοδον γαστροστομίας (1886). *'Η ἐγχείρησις Χάκκερ* εἶναι ἡ διὰ τοῦ μεσοκόλου γινομένη γαστροεντεροαναστόμωσις (transmésocolique). Ο. Ρ.

Χάκκερτ (Hackert), ***'Ιάκωβος-Φίλιππος***. Γερμανὸς ζωγράφος (1737—1807). Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «'Η ναυμαχία τοῦ Τσεσμὲ» (1770) εἰς ἓξ πίνακας, κατὰ παραγγελίαν τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Ρωσίας, «"Αποψις τοῦ 'Αγίου Πέτρου», «"Αποψις τοῦ μοναστηρίου τῆς Βαλλομπρόζας». Μ. Δ. Β.

Χάκκετ (Hackett), ***'Ιωάννης***. "Αγγλος θεολόγος (1851—1915). 'Επὶ πολλὰ ἔτη ὑπηρετήσας ἐν Κύπρῳ ὡς στρατιωτικὸς ἱερεύς, συνέγραψε λαμπρὰν «'Ιστορίαν τῆς ὀρθοδόξου 'Εκκλησίας τῆς Κύπρου», τὴν ὁποίαν μεταφράσας ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ συμπληρώσας ἐξέδωκεν εἰς τρεῖς τόμους ὁ Χ. Παπαϊωάννου. Ε. Γ. Π.

—Χάκκετ (Hachett), ***'Ιωάννης-Βαπτιστής***. 'Ιρλανδὸς δομινικανὸς μοναχὸς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. 'Εδίδαξε θεολογίαν ἐν Μιλάνῳ, Νεαπόλει καὶ Ρώμῃ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1676. 'Εξέδωκε: «Controversium theologicum complectens omnes tractatus Iæ IIæ doctoris angelici» (1654), «Synopsis theologica intractatum de fide, spe et charitate» (1662) καὶ «Synopsis philosophiae» εἰς 2 τόμους (1662). Ε. Γ. Π.

Χακκῆ ***πασᾶς, 'Ιμπραήμ***. Τοῦρκος πολιτικὸς καὶ διεθνολόγος, δράσας ἐπὶ τοῦ νεοτουρκικοῦ καθεστῶτος. 'Εγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου καὶ ἐσπούδασε τὴν νομικήν, ἐπιδοθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐγένετο καθηγητὴς αὐτοῦ ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ Κωνσταντινουπόλεως. Συγχρόνως διωρίσθη πρῶτος νομικὸς σύμβουλος τῆς 'Υψηλῆς Πύλης. Μετὰ τὴν νεοτουρκικὴν μεταπολίτευσιν (1908) ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν 'Εσωτερικῶν, κατόπιν δὲ ἀπεστάλη ὡς πρέσβυς εἰς Ρώμην. 'Εκεῖθεν ἐκλήθη τῷ 1910 ὡς μέγας βεζύρης ἐπὶ κεφαλῆς ὑπουργείου καθαρῶς νεοτουρκικοῦ, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀπολαύῃ τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου τῆς «'Ενώσεως καὶ Προόδου». Παραιτηθεὶς εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Τουρκο-ιταλικοῦ πολέμου τοῦ 1911—1912, ἀπεστάλη κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου μῆνας εἰς Λονδῖνον, ὅπως διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τὴν διευθέτησιν τῶν ἀγγλοτουρκικῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων καὶ κυρίως τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν, τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τὸ τελευταῖον τμῆμα τοῦ σιδηροδρόμου Βαγδάτης. Τὰ ζητήματα ταῦτα εἶχον ἐγγίσει πρὸς τὴν λύσιν των, ἣν ὅμως ἀνέκοψεν ὁ Παγκόσμιος πόλεμος (1914). Παρεσκεύασε τὴν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου συναφθεῖσαν τουρκογερμανικὴν συμμαχίαν, ἐσωτερικῶς δὲ ὑπεστήριξε τὸ πρόγραμμα τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου περὶ ἐκτουρκισμοῦ τῶν μὴ Μουσουλμάνων ὑπηκόων τῆς Τουρκίας. Ν. Μ.

Χακκιάρι *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Τουρκίας, ἔχων καὶ ὁμώνυμον ὑποδιοίκησιν, κείμενος ἀνατολικῶς καὶ νοτίως τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Βάν. "Εχει ἐπιφάνειαν 15.505 τ. χλμ. καὶ 25.016 κατοίκους (1927). 'Ανήκει κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ Κουρδιστὰν καὶ κατοικεῖται ὑπὸ Κούρδων. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Μποχτὰν-τσάϊ καὶ τοῦ Μεγάλου Ζάπ, ἀμφοτέρων παραποτάμων τοῦ Τίγρητος. Τὸ μεγαλύτερον αὐτοῦ μέρος εἶναι ὀρεινόν. Ν. Μ.

Χακλαῖντερ (Hackländer), ***Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος***. Γερμανὸς οὐμοριστὴς καὶ μυθιστοριογράφος (1816—1877). "Εγραψε πλεῖστα μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, ἐν οἷς: «Περιπέτειαι φρουρᾶς», «'Η στρατιωτικὴ ζωὴ ἐν ὥρᾳ εἰρήνης», «'Η συγκοινωνία», «Προσκύνημα εἰς τὴν Μέκκαν», «Οὐμοριστικὰ διηγήματα», «Χειμὼν ἐν 'Ισπανίᾳ», «Εἰκόνες ἀπὸ τὴν ζωήν», «'Η στρατιωτικὴ ζωὴ ἐν ὥρᾳ πολέμου», «'Ο νέος Δὸν Κιχώτης». Μεγάλην ἐπίσης ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν ἀπὸ σκηνῆς αἱ κωμῳδίαι του «'Ο μυστικὸς πράκτωρ» καὶ «Μαγνητικαὶ θεραπεῖαι». Λ. Κ.

Χάκλουτ (Hakluyt), ***Ριχάρδος***. "Αγγλος γεωγράφος (1553—1616). 'Εκπαιδευθεὶς ἐν 'Οξφόρδῃ, ἐνδιεφέρθη ἐνωρίτατα διὰ τὰς γεωγραφικὰς μελέτας καὶ τὰς ὑπερποντίους ἐξερευνήσεις. Τῷ 1589 ἐξέδωκε τὸ ἔργον: «Αἱ κυριώτεραι θαλασσοπορίαι, ταξίδια καὶ ἐξερευνήσεις τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους» (β' ἔκδ. 1598—1600, εἰς 3 τόμ.), ὅπερ ἀπεκλήθη «Τὸ ἐπικὸν πεζὸν ποίημα τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους». Τῷ 1601 ἐδημοσίευσε μετάφρασιν ἐκ τῆς πορτογαλικῆς τοῦ συγγράμματος τοῦ 'Αντ. Γκάλβανο: «Αἱ ἀνακαλύψεις τῆς ὑδρογείου», ταυτοχρόνως δὲ διωρίσθη σύμβουλος τῆς 'Εταιρίας τῶν 'Ανατολικῶν 'Ινδιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρομήθευσε διαφόρους χάρτας. 'Υπῆρξεν ἐκ τῶν πρωτουργῶν τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Βιργινίας. Περὶ τοῦ Χάκλουτ ἐλέχθη ὅτι «'Η 'Αγγλία ὀφείλει εἰς αὐτὸν περισσότερον παντὸς ἄλλου τὰς ἐν 'Αμερικῇ κτήσεις της». Πρὸς τιμήν του ὠνομάσθη «'Εταιρεία Χάκλουτ» (Hakluyt Society) ἡ τῷ 1846 ἱδρυθεῖσα ἐπιστημονικὴ ἑταιρεία πρὸς ἔκδοσιν σπανίων καὶ ἀνεκδότων συγγραμμάτων, ἀναφερομένων εἰς παλαιὰ ταξίδια καὶ περιηγήσεις. 'Η ἑταιρεία αὕτη ἐξέδωκε μέχρι τοῦδε ἄνω τῶν 150 τοιούτων ἔργων. Η. Π. Γ.

Χάκνεϋ (Hackney, προφ. *Χάκνυ*) *[Γεωγρ.]*. Μητροπολιτικὴ κοινότης καὶ διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ βορειοανατολικοῦ Λονδίνου. Κάτ. 222.142 (1921). Περιλαμβάνει πτωχὰς καὶ λαϊκὰς συνοικίας καὶ ἔχει πλεῖστα φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα. Η. Π. Γ.

Χακνινσοῦ, *Χινινσοῦ*, καὶ ***Χνισοῦ*** *['Αρχ. Γεωγραφ.]*· βλ. λ. *'Ηρακλεόπολις*.

Χακοντάτε, ἢ *Χακοντάντι*, ἢ *'Ακοδάτη* (Hakodate, ἢ Hakodadi) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς 'Ιαπωνίας, κειμένη εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς νήσου Χοκάϊντο. Εἶναι σημαίνων ἐμπορικὸς λιμήν, ἀνοικτὸς εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ 1859· ἐξάγονται δι' αὐτοῦ ὄρυζα, ἁλιευτικὰ προϊόντα, θεῖον, ξυλεία, γαιάνθρακες κ. ἄ. Κάτ. 144.000. Χ. Δ.

Χακουζέκι, *'Αράϊ*. 'Ιάπων σοφὸς (1657—1725). "Εγραψε τὰ ἱστορικὰ ἔργα: «Χανκάμπου» (1701), «Τόκουσι-'Υορὸν» (1712), περιλαμβάνον γενικὴν ἱστορίαν τῆς 'Ιαπωνίας ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας, «Κισὶν Ρὸν» (Περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν), «Τόγκα» (εἰκοσάτομον λεξικόν), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χάκσπαν (Hackspan), ***Θεόδωρος***. Γερμανὸς θεολόγος καὶ φιλόλογος (1607—1659). 'Εδίδαξεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Altorf, ὅπου καὶ ἐξέδωκεν: «Observationes Arabicosyriacae in quaedam loca Veteris et Novi Testamenti» (1639), «Quadriga disputatio de locutionibus sacris» (1648), «Miscellaneorum sacrorum libri duo» (1660)· μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθη τῷ 1664 ἐπιμελείᾳ G. M. Koenig τὸ ἔργον «Notae philologicotheologicae in varia et difficilia Scripturae loca secuudum ordinem librorum biblicorum Veteris et Novi Testamenti», ἄλλαι δὲ μελέται του ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Disputationum philologicorum et theologicorum Sylloge» (1663) καὶ ἐν τῷ «Thesaurus librorum philologicorum et historicorum» (1700). Ε. Γ. Π.

Χάκων, ἢ *Χάακων*, ἢ *Χώκων* (νορβ. Haakon, σουηδ. Hakan, ἰσλανδ. Hakon, λατιν. Haquinus). Σκανδιναυϊκὸν ὄνομα, ὅπερ φέρουσιν ἑπτὰ Νορβηγοὶ βασιλεῖς.

—Χάκων Α' *ὁ 'Αγαθός*, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας*** (935—961). Νεώτερος υἱὸς τοῦ βασιλέως Χαράλδου Χάρφαγκρε, γεννηθεὶς περὶ τὸ 920 καὶ ἀποθανὼν τῷ 961. 'Ανετράφη ἐν 'Αγγλίᾳ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως Αἴθελσταν, δι' ὃ καὶ προσωνομάζετο Adalsteinfostré (=κηδεμονευόμενος τοῦ Αἴθελσταν). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (933) ἐπανῆλθεν εἰς Νορβηγίαν, διὰ ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ στέμμα πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του "Ερικ Μπλόνταιξε. 'Υποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ χωροδεσπότου Σιγούρδου Χλάνταγιαρλ, κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῇ τῷ 935 βασιλεύς. Διῄρεσε τότε τὴν χώραν εἰς πολλὰ φέουδα τὰ ὁποῖα παρεχώρησεν εἰς τοὺς συγγενεῖς του καὶ τὸν Σιγοῦρδον, ἐμερίμνησε δὲ καὶ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως τοῦ κράτους, ὑποχρεώσας ἑκάστην ναυτικὴν ἐπαρχίαν νὰ παρέχῃ ἀνὰ ἓν πολεμικὸν σκάφος. Μεμυημένος ἤδη κατὰ τὴν 'Αγγλίᾳ διαμονήν του εἰς τὸν Χριστιανισμόν, προσεπάθησε νὰ ἐκχριστιανίσῃ καὶ τὴν Νορβηγίαν. 'Αντιμετωπίσας ὅμως μεγάλην ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν ὑπηκόων του, ἠναγκάσθη ὄχι μόνον νὰ ἀνεχθῇ ὅπως κρημνισθῶσιν αἱ ἐκκλησίαι, τὰς ὁποίας εἶχεν ἱδρύσει, ἀλλὰ καὶ νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς εἰδωλολατρικὰς τελετάς των. Προσβληθεὶς βραδύτερον ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ ἐκθρονισθέντος ἀδελφοῦ του, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζεν ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας, ἀπώθησεν αὐτοὺς εἰς τρεῖς νικηφόρους μάχας, κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν ὁποίων ἐφονεύθη.

—Χάκων Β' *Σιγούρνταρσον*, ὁ ἐπιλεγόμενος ***Εὐρύστερνος***, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας*** (1157—1162). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σιγούρδου Μυύντ, γεννηθεὶς τῷ 1147 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1162. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ μόνης τῆς χώρας τῶν Τρόντχεμ, ἔχων ὡς ἀνταπαιτητὴν τοῦ θρόνου τὸν "Ινγκε Κρόχρυγκ. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον τὰ στρατεύματά του, διοικούμενα ὑπὸ τοῦ Σιγούρδου, κόμιτος τοῦ Ρέϋρ ἡττήθησαν (1159) ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Ντάγκσσον, ἀλλὰ τῷ 1161 ἐνίκησαν παρὰ τὴν Οὐντεβάλλα καὶ τὸ "Οσλο. 'Ο Χάκων παρέμεινε μὲν μόνος ἄρχων τῆς Νορβηγίας, ἐλάχιστον ὅμως χρόνον διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ, διότι νέος ἀπαιτητής ὁ "Ερλινγκ Σκάκκε, ἀντεπεξῆλθε νικηφόρως ἐναντίον του εἰς δύο μάχας, κατὰ τὴν δευτέραν τῶν ὁποίων (παρὰ τὸ Ταίνσμπεργκ) ὁ Χάκων ἐφονεύθη.

— Χάκων Γ' *Σβέρρισσον*, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας*** (1202—1204). Φυσικὸς υἱὸς τοῦ βασιλέως Σβέρρι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐξελέγη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Μπιρκιμπάϊνς. 'Επελήφθη ἀμέσως τῆς εἰρηνεύσεως τοῦ κράτους, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἀπέθανε, δηλητηριασθεὶς πιθανῶς ὑπὸ τῆς πενθερᾶς του.

— Χάκων Δ' *Χακόναρσον* *ὁ πρεσβύτερος*, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας*** (1217—1263). Φυσικὸς υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του καὶ ἀποθανὼν τῷ 1263. 'Αναγνωρισθεὶς ὡς βασιλικὸς πρίγκιψ ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ πατρός του "Ινγκε Μπάρνταρσον, ἀνετράφη ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ "Ινγκε διεδέχθη αὐτὸν παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Σκοῦλε Γιάρλ, ἀδελφοῦ τοῦ "Ινγκε, ὅστις ἐν τέλει διετήρησε μόνον τὴν ἀντιβασιλείαν. Τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου του ἀπέθανεν ἄκληρος ὁ βασιλεὺς τοῦ νορβηγικοῦ λαοῦ τῶν Βίκ, ὧν τὸ μεγαλύτερον μέρος ἔσπευσε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Χάκωνα Δ' ὡς βασιλέα του. Οἱ λοιποὶ ὅμως ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν Σιγοῦρδον, υἱὸν ἑνὸς τῶν παλαιῶν αὐτῶν ἡγεμόνων, ἐντεῦθεν δὲ προεκλήθη σκληρὸς πόλεμος, διαρκέσας μέχρι τοῦ 1225 καὶ ἀποβὰς ὑπὲρ τοῦ Χάκωνος. Βραδύτερον προέκυψαν νέαι ἔριδες μεταξὺ τοῦ ἀντιβασιλέως Σκοῦλε καὶ τοῦ Χάκωνος, μολονότι ὁ τελευταῖος εἶχε παραχωρήσει εἰς τὸν πρῶτον τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου του καὶ τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς (1237). Τέλος, τῷ 1240, φονευθέντος τοῦ Σκοῦλε, ἔληξαν ὁριστικῶς οἱ ἐπὶ ἑκατονταετίαν περίπου διαρκέσαντες ἐμφύλιοι περὶ διαδοχῆς πόλεμοι, ὁ δὲ Χάκων, πρὸς ἀποφυγὴν νέων ἐν τῷ μέλλοντι περιπλοκῶν, ἐδημοσίευσε νόμον περὶ διαδοχῆς, δυνάμει τοῦ ὁποίου τὰ φυσικὰ τέκνα τῶν βασιλέων ἐστεροῦντο παντὸς διαδοχικοῦ δικαιώματος. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν εἰρηνικὴν περίοδον τῆς βασιλείας του, ὁ Χάκων ἐπέδειξεν ἔκτακτα ὀργανωτικὰ προσόντα, τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ περὶ τῆς ἱκανότητός του φήμη, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἅγιος Λουδοβῖκος τῷ προέτεινε τὴν ἀρχηγίαν μεγάλης σταυροφορίας, ἣν ἐσχεδίαζεν εἰς ἁγίους Τόπους (1248), ὁ πάπας 'Ιννοκέντιος Δ' τῷ προσέφερε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου Β', ὁ βασιλεὺς τῆς Καστίλλης τοῦ ἐζήτησε διὰ τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον τὴν χεῖρα τῆς θυγατρός του Χριστίνας, ἡ δὲ Γροιλ-

Digitized by Google

λανδία (1261) καὶ ἡ Ἰσλανδία (1262) ἔσπευσαν νὰ ἑνωθῶσιν οἰκειοθελῶς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Τῷ 1263 ἡγήθη ἰσχυροῦ στόλου ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Σκωτίας Ἀλεξάνδρου Γ΄, ὅστις διημφεσβήτει πρὸς αὐτὸν τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑβριδῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀπέθανε. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Μάγνος Δ΄.

— **Χάκων ὁ Ε΄ *Μάγκνουσον ὁ Πρεσβύτερος*** ἢ ***Μακρόκνημος***, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας*** (1299—1319). Ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1270 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1319. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Μάγνου Δ΄ (1280) ὠνομάσθη δοὺξ τῶν Ὄπλαντς, Ὄσλο καὶ Φεροῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1284 ἐγένετο συνάρχων τοῦ ἀδελφοῦ του *Ἔϊρικ Μάγκνουσον*, ὃν διεδέχθη ἀποθανόντα. Κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδόν του ἡ Νορβηγία εὑρίσκετο εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Δανίαν, κατώρθωσεν ὅμως διὰ τῆς συνθήκης τῆς Κοπεγχάγης (1309) νὰ διατηρήσῃ τὸ βόρειον τμῆμα τῆς ἐπαρχίας Χάλλαντ. Ἀφ᾿ ἑτέρου εἰς τὰς μετὰ τῆς Σουηδίας σχέσεις του ὑπεστήριξε τὸν δοῦκα Ἔρικ, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Μπίργκερ, νυμφεύσας δ᾿ αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρός του Ἴνγκεμποργκ, παρεσκεύασε τὴν πρώτην ἕνωσιν τῶν δύο σκανδιναυϊκῶν βασιλείων, ἥτις ἐπετελέσθη ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου του Μάγκνους Ἔριξον, κληρονομήσαντος τῷ 1319 καὶ τὰ δύο στέμματα. Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ἀναδιωργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ περιέστειλε τὰ δικαιώματα τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν ἐπ᾿ ὠφελείᾳ τοῦ στέμματος.

— **Χάκων ὁ ΣΤ΄** *ὁ Νεώτερος*, βασιλεὺς τῆς ***Νορβηγίας*** (1355—1386). Δισέγγονος τοῦ προηγουμένου καὶ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας Μάγκνους Σμέκ, γεννηθεὶς τῷ 1340 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1386. Τῷ 1343 ὠνομάσθη ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ νορβηγικοῦ στέμματος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1355 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Νορβηγίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἔρικ (1359), ὅστις εἶχεν ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ πατρός του συνάρχων καὶ ἐν Σουηδίᾳ. Ὅτε ὅμως, τῷ 1362, ὁ πατήρ του ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τῶν Σουηδῶν, ὁ Χάκων, ἀρνηθεὶς νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἐξεθρονίσθη ἐπίσης. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον τὰ νορβηγικὰ στρατεύματα ἡττήθησαν παρὰ τὸ Γκάτασκογκ, ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Χάκωνος συνελήφθη αἰχμάλωτος, κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἀπελευθερωθῇ ἔναντι λύτρων. Ὁ Χάκων, ἀναγνωρίσας τότε τὸν ἀντίπαλόν του Ἀλβέρτον τοῦ Μεκλεμβούργου, ἐξηκολούθησε νὰ ἄρχῃ ἐν Νορβηγίᾳ, διατηρῶν ἅμα καὶ τὰς σουηδικὰς ἐπαρχίας Βέστεργκαίτλαντ, Ντάλ Βαίρμλαντ. Ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Μαργαρίτας τῆς Δανίας γάμου του ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Ὄλαφ, βασιλεύσαντα ἐπί τε τῆς Δανίας καὶ τῆς Νορβηγίας.

—**Χάκων Ζ΄**, βασιλεὺς ***τῆς Νορβηγίας*** (ἀπὸ τοῦ 1905). Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου Η΄ καὶ τῆς Λουΐζης τῆς Σουηδίας, γεννηθεὶς ἐν Χάρλοττενλαντ παρὰ τὴν Κοπεγχάγην τῷ 1872. Πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου του ἐκαλεῖτο *Κάρολος*, ὑπηρέτησε δὲ ἐν τῷ δανικῷ ναυτικῷ. Τῷ 1896 συνεζεύχθη μετὰ τῆς πριγκιπίσσης Μώντ, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου Ζ΄. Μετὰ τὴν ἐν Νορβηγίᾳ ἐπανάστασιν τῆς 7 Ἰουνίου 1905, ἀπεδέχθη τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν μυστικῶς ὑπὸ τῆς νορβηγικῆς κυβερνήσεως προσφορὰν τοῦ νορβηγικοῦ θρόνου. Γενομένης ἀποδεκτῆς τῆς ἐκλογῆς του ὑπὸ τῆς πλειονότητος τοῦ νορβηγικοῦ λαοῦ, ἦλθεν εἰς Νορβηγίαν τὴν 18 Νοεμβρίου 1905 ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χάκων Ζ΄*, ὤμοσε πίστιν εἰς τὸ Σύνταγμα τὴν 25 ἰδίου μηνὸς καὶ τὴν 22 Ἰουνίου 1906 ἐστέφθη ἐν Ντρόντχαϊμ. Ὁ υἱός του πρίγκιψ *Ἀλέξανδρος*, γεννηθεὶς τὴν 2 Ἰουλίου 1903, διάδοχος ἤδη τοῦ θρόνου, ἔλαβε τῷ 1905 τὸ ὄνομα *Ὄλαφ*. Ὁ Χάκων Ζ΄ φημίζεται ὡς ἐρασιτέχνης μουσικὸς καὶ ὑδατογράφος, πλεῖστα δὲ ἔργα του, ἐκτεθέντα ὑπὸ ψευδώνυμον, ἔχουσι βραβευθῆ εἰς τὰς ἐκθέσεις Λονδίνου καὶ Κοπεγχάγης. Χ. Δ.

Χάκων Ζ΄,
βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας.

Χὰλ (Hal) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Βραβάντης, ἀπέχουσα τῶν Βρυξελλῶν 14 χλμ. Ἔχει χαρτοποιεῖα καὶ διυλιστήρια σακχάρεως, κοσμεῖται δὲ ὑπὸ ὡραίου γοτθικοῦ ναοῦ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, περιφήμου διὰ τὴν ἐν αὐτῷ φυλασσομένην εἰκόνα τῆς Παναγίας, εἰς ἣν ἀποδίδονται θαυματουργοὶ ἰδιότητες. Κάτ. 13.000. Χ. Δ.

Χὰλ (Hall) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ κλιματολογικὸς σταθμὸς τῆς Αὐστρίας ἐν Τυρόλῳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴνν. Κάτ. 7.206 (1923). Ἔχει ἰαματικὰς πηγάς.

—**Χὰλ** (Hall) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βυρτεμβέργῃ. Κάτ. 10.695 (1925). Ἔχει βιομηχανίαν ὑφαντουργίας, μηχανῶν καὶ σαπωνοποιίας. Θ. Κ.

Χὰλ (Hall). Ἀγγλικὰ καὶ ἀμερικανικὰ ὀνόματα (βλ. λ. *Χώλ*).

χάλα! (κοιν. *μάϊνα*) *[Ναυτ.]*. Κέλευμα ἐκτελεστικὸν διὰ τὴν χάλασιν τῶν ἀρτεμόνων, τὴν συστολὴν τῶν δολώνων ἢ φωσώνων ἢ σιπάρων καὶ τὴν καθαίρεσιν λέμβου ἢ τῶν ἐπαρτῶν τῆς πλύσεως τῶν ἱματίων. Σ. Ε. Λ.

Χάλα *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς κεντρῴας Ἀσίας, ὑψούμενον ἐν τῷ ἀνατολικῷ τμήματι τοῦ Βελουχιστάν. Ἡ κυριωτέρα κορυφή του, καλουμένη *Τσιχιλτάν*, φθάνει μέχρι 3.471 μ. Χ. Δ.

Χαλαβαζῆς. Ὄνομα οἰκογενείας τῆς Τήνου, ἥτις, ὀρθόδοξος οὖσα, εἶχε τὸ ἐν τῇ νήσῳ μονύδριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὑπὲρ οὗ τῷ 1749 ἐξεδόθη σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε΄. Ἡ οἰκογένεια αὕτη προσῆλθε βραδύτερον εἰς τὴν Οὐνίαν. Τ. Ε. Ε.

—**Χαλαβαζῆς, *Γεώργιος Ν.*** Ἐπίσκοπος τῶν ἐν Ἑλλάδι ἑλληνορρύθμων καθολικῶν. Ἐν Σύρῳ γεννηθεὶς τῷ 1881, μετέβη εἰς Ῥώμην τῷ 1897, ὅπου εἰσαχθεὶς εἰς τὸ κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου συνεπλήρωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς καὶ ἐσπούδασε θεολογίαν. Ἀποφοιτήσας ἐκ τοῦ κολλεγίου τῷ 1906, ἀπεστάλη ὡς ἱερεὺς εἰς Θράκην ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἡσαΐου Παπαδοπούλου, ἐπισκόπου Γρατιανουπόλεως, ὑφ᾿ ὃν ὑπήγοντο πάντες οἱ ἐν Τουρκίᾳ Ἕλληνες καθολικοί. Τῷ 1914 ἀπελθὼν εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὁμοδόξων του, ἐπανῆλθεν εἰς Θράκην τῷ 1919 καὶ τῷ 1920 ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου ἐπίσκοπος Θεοδωρουπόλεως. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφήν, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1922, ἐγένετο θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς πάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι ἑλληνορρύθμων καθολικῶν. .—Ω.

χαλαβάνα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *ἄμμι καὶ γάλβανον*.

χαλαβόχορτο (τό), ἢ ***χαλαβοχόρταρο*** *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀρμερία*.

Χάλαβρα *[Γεωγρ.]*. Συστὰς δωδεκανησιακὴ ἓξ νησίων καὶ τριῶν σκοπέλων μετὰ παρεμβολῆς ὑφάλων, καταλαμβάνουσα ἔκτασιν 2 περίπου μιλίων (πλάτ. 37° 16΄ Β., μῆκ. 26° 46΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos, Arki and Lipso). Οἱ ἐν τῇ συστάδι πόροι εἶναι πλόϊμοι εἰς λέμβους. Σ. Ε. Λ.

χάλαζα (ἡ) (κοιν. *χαλάζι*) *[Μετεωρολ.]*. Καλοῦνται τὰ ἀτμοσφαιρικὰ κατακρημνίσματα, ἅτινα ἀποτελοῦνται ἐκ σκληρῶν μαζῶν πάγου, διαφανῶν ἢ πυκνῶν, ποικίλων μορφῶν καὶ διαστάσεων, καλουμένων *χαλαζοκόκκων*. Ἡ χάλαζα πίπτει ἀπὸ τῶν νεφῶν τοῦ τύπου τῶν σωρειτο-μελανιῶν καὶ συνοδεύει συχνάκις τὰς καταιγίδας καὶ τὰς ἀέλλας (ἢ λαίλαπας). Ἡ χάλαζα εἶναι φαινόμενον περίπου ἐποχικόν· ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ 100 πτώσεων χαλάζης αἱ 70 συμβαίνουν κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον, Ἀπρίλιον, Μάϊον καὶ Ἰούνιον, ἐν νοτίᾳ Εὐρώπῃ, ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν μουσσώνων τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου ἡ χάλαζα πίπτει ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἐν Ἑλλάδι τὰς περισσοτέρας ἡμέρας χαλάζης ἔχουσι τὸ ἔαρ καὶ ὁ χειμών, εἶτα ἔρχεται τὸ φθινόπωρον καὶ τελευταῖον τὸ θέρος. Ἐν τῇ Κεντρικῇ Εὐρώπῃ 80 % τῶν πτώσεων χαλάζης παρατηροῦνται μεταξὺ μεσημβρίας καὶ 24ης ὥρας. Ὅταν ἡ χάλαζα συνοδεύηται ὑπὸ καταιγίδος, μετακινεῖται ὑπὸ μορφὴν ἐπιμήκων λωρίδων κατὰ τὴν φορὰν τῆς πορείας τοῦ φαινομένου, ἀλλ᾿ αἱ χαλαζόπληκτοι αὗται ταινίαι καταλαμβάνουσι μικρὸν μόνον τμῆμα τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως, ἣν διέσχισεν ἡ καταιγίς. Ἡ μέση ταχύτης μετακινήσεως πτώσεως χαλάζης ἀνέρχεται εἰς 60 χιλιόμετρα καθ᾿ ὥραν. Ἡ συχνότης πτώσεως χαλάζης ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους, τοῦ ὕψους καὶ τῶν τοπογραφικῶν συνθηκῶν. Ἡ χάλαζα εἶναι συχνὴ εἰς τὰ χαμηλὰ καὶ μέσα ὕψη τῶν εὐκράτων πλατῶν, σχετικῶς σπανία εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης τῶν τροπικῶν περιοχῶν καὶ εἰς πάντα τὰ ὕψη τῶν πολικῶν περιοχῶν. Εἰς τὰς εὐκράτους περιοχὰς εἶναι σπανία ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων· τοὐναντίον εἰς τὰς τροπικὰς ὡρισμένη ἀνύψωσις ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εὐνοεῖ τὸν σχηματισμόν της. Αἱ τοπογραφικαὶ συνθῆκαι δὲν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς μετακινήσεως τῶν πτώσεων χαλάζης, ἀλλ᾿ ἐπὶ τῆς συχνότητος αὐτῶν. Οὕτως αἱ χῶραι αἱ εὑρισκόμεναι εἰς ἀπόστασίν τινα ὄπισθεν ἁλύσεων ὀρέων ἐκτεθειμένων εἰς τοὺς ἐπικρατοῦντας ἀνέμους εἶναι περισσότερον χαλαζόπληκτοι τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐξ ἄλλου, ὅταν αἱ χαλαζοφόροι καταιγίδες ἀκολουθῶσι τὰς κοιλάδας, τὰ μέρη τὰ μᾶλλον καταστρεφόμενα ὑπὸ τῆς χαλάζης εἶναι ἐκεῖνα, εἰς ἃ ἡ διεύθυνσις τῆς κοιλάδος τέμνεται κατ᾿ ἀμβλεῖαν γωνίαν ὑπὸ τῆς τροχιᾶς τῆς καταιγίδος.

Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς χαλάζης πλεῖσται θεωρίαι διετυπώθησαν ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Παλαιότερον ἐπιστεύετο ὅτι πρὸ ἐξήγησιν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς χαλάζης δέον νὰ παρεμβληθῶσιν ἠλεκτρικαὶ ἐπιδράσεις. Αἱ νεώτεραι καὶ σύγχρονοι θεωρίαι ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ φαινομένου τούτου, ἡ δὲ πτῶσις χαλάζης παρατηρεῖται πάντοτε ἐκ σωρειτομελανίου (Cumulonimbus). Χαρακτηριστικὸν τῶν νεφῶν τούτων εἶναι ἡ ταχεῖα ἄνοδος ἐντὸς τῆς μάζης αὐτῶν ὑγροῦ ρεύματος ἀέρος, ὅπερ ψύχεται ταχέως λόγῳ τῆς ἠλαττωμένης πιέσεως, ἣν συναντᾷ. Αἱ νεφικαὶ αὗται μᾶζαι περιέχουσιν ὕδωρ ὑπὸ ὑγρὰν μορφὴν εἰς τὸ κατώτερον τμῆμα αὐτῶν, ὕδωρ ἐν ὑπερτήξει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ παγοκρυστάλλους εἰς τὴν κορυφήν. Ἐάν τι τῶν παγωμένων τούτων μοριδίων πέσῃ, συναντᾷ τὸ ὑγρὸν ἐν ὑπερτήξει, ἥτις παύει ἀμέσως, ὁπότε στρῶμα πάγου ἀποτίθεται ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ κρυστάλλου αὐξανόμενον. Ἡ αὔξησις αὕτη τοῦ ὑγροῦ ἐξακολουθεῖ καθ᾿ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς καθόδου διὰ μέσου τοῦ ἐν ὑπερτήξει ὕδατος. Ὅταν ὁ χαλαζόκοκκος οὗτος φθάσῃ εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ νέφους, παρασύρεται συχνάκις ὑφ᾿ ἑνὸς τῶν λίαν ὁρμητικῶν ἀνοδικῶν ρευμάτων, ἅτινα ἐπικρατοῦσιν ἐντὸς τοῦ σωρειτομελανίου καὶ ἐπαναρρίπτεται πρὸς τὰ ἄνω.

Οὕτω τὴν ἐξήγησιν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς χαλάζης δέον νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὰ ἀνοδικὰ ρεύματα, ἅτινα παρατηροῦνται ἐντὸς τῆς μάζης τῶν νεφῶν σωρειτομελανιῶν· αἱ ἀναγκαῖαι συνθῆκαι πραγματοποιοῦνται μόνον εἰς ἓν τμῆμα τοῦ σωρειτομελανίου καὶ συνεπῶς ἡ χάλαζα πίπτει ἐπὶ ἐπιφανείας λίαν περιωρισμένης σχετικῶς, τοῦ νέφους προκαλοῦντος ἀλλαχοῦ ραγδαίας βροχάς. Λόγῳ τοῦ τοπικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος ἡ χάλαζα εἶναι ἐκ τῶν μετεωρολογικῶν στοιχείων, περὶ τῶν ὁποίων ἡ πρόγνωσις εἶναι δύσκολος. Οἱ παρατηρηταὶ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν σημειοῦσι πάντοτε τὴν πτῶσιν τῆς χαλάζης, διότι ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἐξ αὐτῆς προερχομένου ὕδατος ἐνέχει διὰ τὰς μετεωρολογικὰς μελέτας ὅσην καὶ ἡ τῆς βροχῆς σπουδαιότητα. Ἡ χάλαζα πίπτει συνήθως μετὰ βροχῆς καὶ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μετρηθῇ τὸ ἐκ τῆς τήξεως αὐτῆς προερχόμενον ὕδωρ, ὅθεν κατ᾿ ἀνάγκην ἡ παρατήρησις περιορίζεται εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συνόλου τοῦ ἐν τῷ βροχομέτρῳ πεσόντος ὕδατος. Ἡ προσέγγισις τοῦ χαλαζοφόρου νέφους ἀγγέλλεται συνήθως διὰ χαρακτηριστικοῦ κρότου, ἐνίοτε ἰσχυροτέρου καὶ αὐτῆς τῆς βροντῆς τοῦ κεραυνοῦ· συνήθως ὁμοιάζει πρὸς τὸν κρότον σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ διερχομένου πλησίον ἡμῶν.

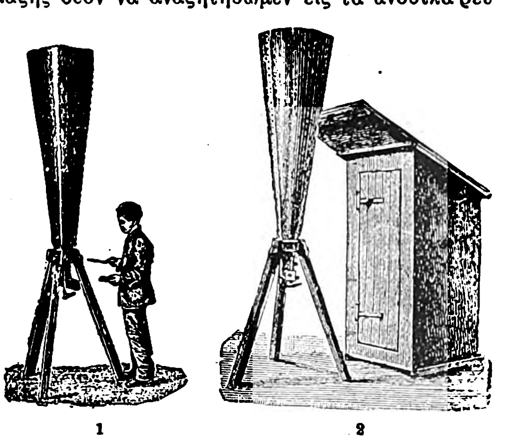

1 2

1) ἀντιχαλαζικὸν πυροβόλον Vermorel. 2) Ἀντιχαλαζικὸν πυροβόλον Vermorel μετὰ περιπτέρου ἀσφαλείας.

Ἡ παρατήρησις τῆς χαλάζης εἰς τοὺς μετεωρολογικοὺς σταθμοὺς γίνεται ὡς ἑξῆς: 1) Σημειοῦται ἡ ὥρα τῆς ἐνάρξεως καὶ τοῦ τέλους τῆς πτώσεως αὐτῆς. 2) Παρατηρεῖται καὶ περιγράφεται τὸ σχῆμα, ὁ ὄγκος καὶ εἰ δυνατὸν τὸ βάρος τῶν κόκκων τῆς χαλάζης· εἰς ἐκτάκτους δὲ περιπτώσεις ἀπεικονίζεται καὶ τὸ σχῆμα, ἐὰν τοῦτο εἶναι ἄξιον λόγου. 3) Μετρεῖται διὰ τοῦ βροχομέτρου, εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τῆς πτώσεως αὐτῆς, τὸ ἐκ τῆς τήξεως τῆς χαλάζης καὶ ἐκ τῆς βροχῆς προελθὸν ὕδωρ, εἰς χιλιοστὰ καὶ δέκατα τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου, ὅπερ ἐγγράφεται ἐν τῇ στήλῃ τῆς βροχῆς τοῦ βιβλίου τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ. 4) Πληροφορούμεθα καὶ περιγράφομεν ἔν τε τῷ βιβλίῳ τοῦ σταθμοῦ καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἐκθέσει ἐκτενέστερον τὰς ἐκ τῆς χαλάζης προξενηθείσας ζημίας ἐν τοῖς περιχώροις. Ἡ χάλαζα σημειοῦται συμβολικῶς διὰ τοῦ διεθνοῦς αὐτῆς μετεωρολογικοῦ συμβόλου ▲.

Ἡ χάλαζα, ἥτις συνοδεύει συνήθως τὰς καταιγίδας, εἶναι ἡ μόνη μορφὴ ὀμβρίου ὕδατος, τὴν

Digitized by Google

ὁποίαν ἀποστρέφεται ὁ γεωργός, διότι εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ φυτά, καὶ μάλιστα παρ' ἡμῖν εἰς τὴν ἄμπελον καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Οὕτως ἡ κατὰ τὴν 23ην Μαΐου 1903 πεσοῦσα χάλαζα ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῶν Ἀθηνῶν ἦτο τόσον εὐμεγέθης καὶ πολλή, ὥστε οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀμπέλων καὶ τῶν ἐλαιοδένδρων τῆς πεδιάδος ἐπροξένησε ζημίας, ἀλλὰ καὶ τὰς κορυφὰς τῆς Πάρνηθος ἐλεύκανε διὰ παχέος στρώματος, ὅπερ διετηρήθη ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐφαίνετο ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς ἑπομένης ἡμέρας. Μετὰ μεγάλου δὲ φόβου οἱ χωρικοὶ ρίπτουσι τὸ βλέμμα αὐτῶν πρὸς τὰ καταιγιδοφόρα νέφη, καθ' ἣν ἰδίως ἐποχὴν αἱ ἄμπελοι εἶναι κατάφορτοι ἐκ σταφυλῶν, οἱ δὲ κλῶνες τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων ἐν γένει κυρτοῦνται ὑπὸ τὸ βάρος τῶν καρπῶν· ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας διατρέχουσι τὸν κίνδυνον νὰ ἴδωσιν ὁλόκληρον τὸ προϊόν των καταστρεφόμενον ὑπὸ τὰ ὄμματά των, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ τὸ σώσωσι. Μικρὰ ζῷα, ὡς λαγωοὶ καὶ ἄλλα τρωκτικά, ἅτινα ζῶσιν εἰς τοὺς ἀγρούς, τραυματίζονται ἢ φονεύονται συχνάκις ὑπὸ πτώσεως χαλάζης, τὸ δὲ κτύπημα μεγάλων χαλαζοκόκκων, μεγέθους πορτοκαλλίου, εἶναι ἐπικίνδυνον καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Οὕτως εἰς τὴν περιοχὴν Moradabad τῶν Ἰνδιῶν ἡ πτῶσις χαλάζης ἔσχε 250 ἀνθρώπινα θύματα κατὰ τὴν 1ην Μαΐου 1888, τὸ δὲ στρῶμα τῶν χαλαζοκόκκων ἦτο εἰς ὡρισμένα μέρη ἀρκετὰ πυκνόν, ὥστε νὰ καλύψῃ τὰ πτώματα. Ἡ ἐπιστήμη ἐνωρὶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς χαλάζης. Ὁ τρόπος τῆς διὰ τῶν στεγάστρων προστασίας χρησιμοποιεῖται μόνον εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις, ὡς μόνον δὲ μέσον προστασίας συνιστᾶται ἡ καταπολέμησις τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο ἐγένοντο πλεῖστα ὅσα πειράματα διὰ κωδώνων, μεγάλων πυρῶν, ἀλεξικεραύνων καὶ ἐκρήξεων.

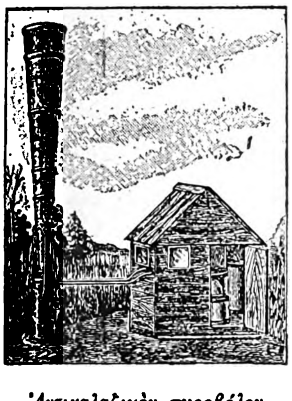
Ἀντιχαλαζικὸν πυροβόλον Maggion.

Κώδωνες Εἰς ὡρισμένα μέρη τῆς Γαλλίας διατηρεῖται ἡ συνήθεια νὰ κτυπῶσι τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν, ἵνα ἀπομακρύνωσι τὰς καταιγίδας καὶ τὴν χάλαζαν. Ὁ τρόπος ὅμως οὗτος οὐ μόνον ἀνεπαρκὴς εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν κωδωνοκρούστην, ὅστις κινδυνεύει νὰ κεραυνοβοληθῇ, ὅταν ἡ ἐκκλησία στερῆται ἀλεξικεραύνου.

Μεγάλαι πυραί. Προκαλοῦνται διὰ σωρῶν ἀχύρου, τοποθετημένων εἰς διαφόρους θέσεις. Ἄλλοτε ἐχρησιμοποιοῦντο ἐν Ρουμανίᾳ, δὲν ἐξηκολούθησαν ὅμως ἐπὶ μακρόν.

Ἀντιχαλαζικὰ ἀλεξικέραυνα. Ταῦτα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀντιχαλαζικὰ προφυλακτικά, διότι μέχρις ἐσχάτων ἐπεκράτει ἡ ἠλεκτρικὴ θεωρία διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς χαλάζης. Ὑπέθετον ὅτι ἤρκει νὰ προκαλέσῃ τις ἐκκένωσιν τῶν νεφῶν ἀπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ αὐτῶν φορτίου, διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐπικινδύνου τούτου φαινομένου ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐλαττωθῇ ἡ βιαιότης τῆς πτώσεως αὐτοῦ. Αἱ πρῶται προσπάθειαι τῶν ἀντιχαλαζικῶν ἀλεξικεραύνων χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1776, ὁπότε ἐγένοντο ἐγκαταστάσεις εἰς τοὺς ἀγροὺς ὡρισμένου ἀριθμοῦ ἱστῶν ἐφωδιασμένων διὰ μεταλλικῆς αἰχμῆς συνδεομένης μετὰ τοῦ ἐδάφους· βραδύτερον ἀντικατεστάθησαν οὗτοι ὑπὸ ξυλίνων πασσάλων. Σήμερον αἱ ἀλεξιχάλαζοι ἐγκαταστάσεις παρουσιάζονται ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν καλουμένων *ἠλεκτρικῶν καταρρακτῶν* (niagaras électriques). Οὗτοι συνίστανται ἐξ ἀλεξικεραύνων φερόντων εἰς τὸ ἀνώτερον ἄκρον αἰχμὰς ἢ ὀδόντας, τοποθετημένων εἰς ὕψος 40—60 μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ πυλῶνος ἢ καμπάνας ἢ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ ἀνώτερον τμῆμα ἀποτελεῖται ἐκ χαλκοῦ ἐπιχρυσωμένου, ὁ ἀγωγὸς συνίσταται ἐκ χαλκίνου ἐλάσματος πλάτους 6—8 ἑκ., τὸ δὲ κατώτερον τμῆμα ἐκ χαλκοῦ ἐπηργυρωμένου καὶ ἐμβεβαπτισμένου ἐντὸς ὑδατίνης συνεχῶς τρεχούσης μάζης. Οἱ ἀντιχαλαζικοὶ καταρράκται δύνανται νὰ προστατεύσωσι ζώνην 5 χιλιομέτρων, πρὸς ἣν διεύθυνσιν κατευθύνεται ὁ ἄνεμος τῆς καταιγίδος, ὡς καὶ ζώνην 5 χιλιομέτρων δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἡ πρώτη τοιαύτη ἐγκατάστασις ἐγένετο τῷ 1899 ἐν Saint Julien τοῦ Ars τῆς Βιέννης, κυρίως ὅμως τὰ ὄργανα ταῦτα ἐπολλαπλασιάσθησαν ἀπὸ τοῦ 1908· σήμερον τοποθετοῦνται κατὰ διεύθυνσιν περίπου κάθετον πρὸς τὴν τροχιάν, ἣν ἀκολουθοῦσι συνήθως αἱ καταιγίδες ἐν τῇ χαλαζοπλήκτῳ περιοχῇ, σχηματίζοντα γραμμωτὰ φράγματα ἀπέχοντα ἀλλήλων 10 χιλιόμετρα. Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου ταύτης ἀμφισβητοῦνται εἰσέτι, διότι ἄλλοτε μὲν ὑπῆρξαν προστατευτικά, ἄλλοτε δὲ ἀνίκανα νὰ παρεμποδίσωσι καταστρεπτικὰς πτώσεις χαλάζης.

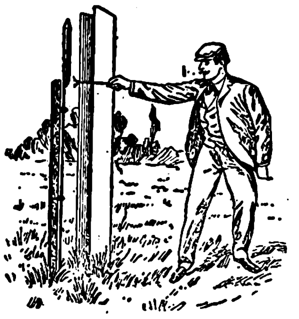
Ἀντιχαλαζικὸς πύραυλος.

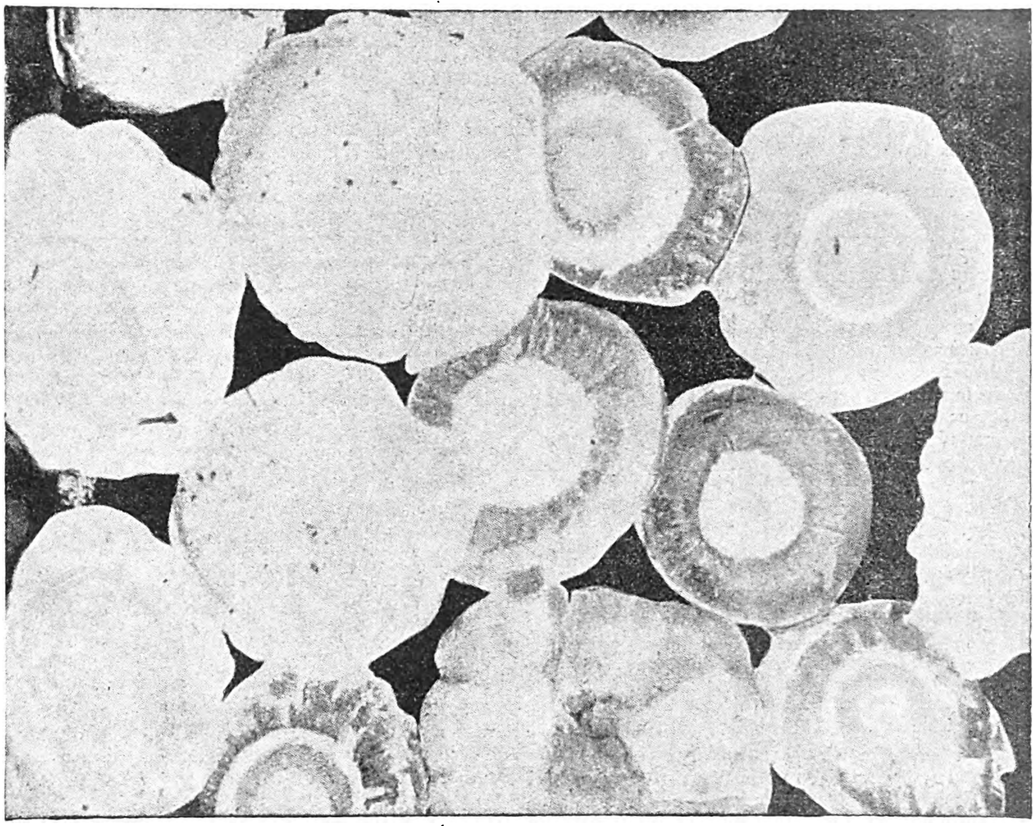
Χαλαζόκοκκοι παρατηρηθέντες τὴν 8 Ἰουλίου 1893 ἐν Richmond τῆς Ἀγγλίας, εἰς φυσικὸν μέγεθος.

Ἐκρήξεις. Αἱ χρησιμοποιούμεναι σήμερον ἐκρήξεις, σκοποῦσαι νὰ δημιουργήσωσιν ὁρμητικὴν κίνησιν ἀέρος καὶ καπνοῦ, προκαλοῦνται εἴτε ὑπὸ ἀντιχαλαζικῶν πυροβόλων, εἴτε ὑπὸ πυραύλων ἢ βομβῶν. Δέον ὅμως νὰ ἐκτιμηθῇ μετ' ἀκριβείας ἡ στιγμὴ καθ' ἣν πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ μέθοδος, διότι, ἐὰν γίνῃ ἔναρξις τοῦ πυρὸς προτοῦ ἡ χάλαζα ἀρχίσῃ πίπτουσα, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μὴ ἔχωμεν ἀποτέλεσμα, ἐὰν πάλιν ἀναμείνῃ τις τὴν χάλαζαν πίπτουσαν, τότε εἶναι πολὺ ἀργά. Ἡ ὑπεράσπισις δέον νὰ ἀρχίσῃ εὐθὺς ὡς ἐμφανισθῇ ὁ σωρειτομελανίας, ἡ δὲ βολὴ νὰ ἐξακολουθήσῃ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πτώσεως τῆς χαλάζης. Τὰ πυροβόλα τοποθετοῦνται ὁπωσδήποτε καὶ εἰς ἀποστάσεις 400—800 μέτρων ἀπ' ἀλλήλων. Ἐξάρτημα σχεδὸν ἀπαραίτητον τῶν ἀντιχαλαζικῶν πυροβόλων εἶναι τὸ περίπτερον ἀσφαλείας διὰ τὸν πυροβολητὴν καὶ τὰς προμηθείας βολῆς. Οἱ ἀντιχαλαζικοὶ πύραυλοι προσομοιάζουσι πρὸς τὰς ρουκέτας τῶν πυροτεχνημάτων, κατευθύνονται δὲ ὑπὸ δύο δακτυλίων ἐφ' ἑνὸς ὀλισθητῆρος, ἀποτελουμένου ἐκ σιδηροῦ σύρματος προσηρμοσμένου ἐπὶ ξυλίνου πασσάλου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μετακινῆται καθέτως. Οἱ πύραυλοι δύνανται νὰ ἀνυψωθῶσι μέχρις ὕψους 400—500 μέτρων πρὸ τῆς ἐκρήξεως αὐτῶν.

Οἱ χαλαζόκοκκοι (κόκκοι τῆς χαλάζης) ἐμφανίζονται ὑπὸ ποικίλας μορφάς: σφαιρικοί, ᾠοειδεῖς, τετράεδροι, πυραμιδοειδεῖς, κωνικοί, φακοειδεῖς κλπ. καὶ συνήθως ἔχουν διάμετρον ποικίλλουσαν μεταξὺ 5 ἕως 20 χλστ. Ἐνίοτε ὅμως πίπτουν καὶ χαλαζόκοκκοι μεγέθους ᾠοῦ, γεωμήλου ἢ καὶ πορτοκαλίου. Οἱ χαλαζόκοκκοι ἀποτελοῦνται ἐκ πολλῶν συγκεντρικῶν τμημάτων. Εἰς τὸ κέντρον ἐξ ἑνὸς ὑπολεύκου πυρῆνος σπογγώδους ὑφῆς, μορφῆς κόκκου χιονοχαλάζης, γενικῶς προσομοιάζοντος πρὸς σφαῖραν χιόνος· πέριξ τοῦ πυρῆνος τούτου παρατηρεῖται στιβὰς πάγου λευκή, ἥτις φαίνεται ἀποτελουμένη ἐκ φλοιῶν ἐναλλὰξ διαφανῶν καὶ πυκνῶν: ἐκ μιᾶς στιβάδος διαφανοῦς πάγου, ἥτις ἐνίοτε ἐλλείπει. Πολλάκις οἱ χονδροὶ χαλαζόκοκκοι περιβάλλονται ὑπὸ παγοκρυστάλλων διαφανῶν καὶ λίαν κανονικῶν. Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν στιβάδων πάγου διαφανῶν καὶ πυκνῶν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ χαλαζόκοκκοι διασχίζουσι, προτοῦ

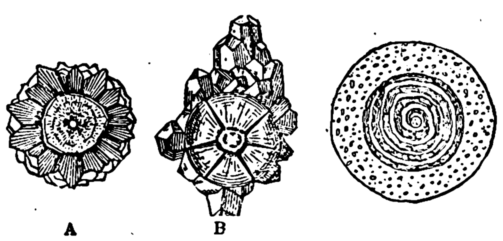

Τομαὶ χαλαζοκόκκων.

[Α=χαλαζόκοκκοι τῆς 4 Ἰουλίου 1819 ἐν Braconnière τῆς Mayence διαμέτρου κατὰ μέσον ὅρον 8 ἑκ. Β=χαλαζόκοκκοι παρατηρηθέντες τὴν 21 Μαΐου καὶ 9 Ἰουνίου 1869 ἐν Τιφλίδι τῆς Γεωργίας μήκους 6, 5—7 ἑκ. Γ=χαλαζόκοκκοι παρατηρηθέντες τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1816 ἐν Οὐτρέχτῃ τῆς Ὁλλανδίας διαμέτρου 22 ἑκ.]

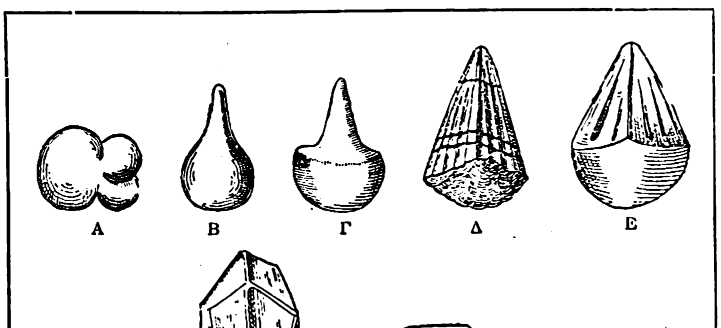

Μορφαὶ χαλαζοκόκκων.

[Α= συγκεκολλημένων σφαιρῶν· Β= ἀπίων ἐπιμεμηκυσμένων· Γ= ἀπίων μετ' αἰχμηρᾶς προεξοχῆς· Δ=πυραμίδος· Ε=κώνου· Ζ καὶ Η=χαλαζόκοκκος τῆς 2 Ἰουλίου 1897 ἐν Brüchl τῆς Καρινθίας Αὐστρίας ἐξαιρετικῶν διαστάσεων.]

Digitized by Google

πέσωσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀτμοσφαιρικὰ στρώματα λίαν διαφόρων συνθηκῶν. Ἡ θερμοκρασία τῶν χαλαζοκόκκων τὸ συνηθέστερον κυμαίνεται περὶ τοὺς βαθμοὺς τοῦ μηδενός. Ὁ Cailletet ἐσημείωσε 9° καὶ ὁ Boussingault 13° κάτωθι τοῦ μηδενός. Πάντως οἱ χαλαζόκοκκοι τῶν ὁποίων ἡ θερμοκρασία εἶναι κατωτέρα τοῦ μηδενός, παρατηροῦνται ὑπὸ ἐντελῶς στερεὰν μορφήν. Οἱ χαλαζόκοκκοι πίπτοντες διέρχονται συνεχῶς δι' ἀέρος θερμοτέρου τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ ἡ διαφορὰ θερμοκρασίας μεταξὺ τῶν κόκκων καὶ τοῦ περιβάλλοντός των συνεχῶς αὐξάνει, μέχρις ὅτου φθάσουν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. θ. θ. φ.

—[*Ὀφθαλμιατρ.*] Βλ. λ. *χαλάζιον*.

— *Κτηνιατρ.*] Καλεῖται *χάλαζα* ἢ ***κυστικέρκωσις*** νόσος παρασιτικὴ τῶν κατοικιδίων ζῴων, συνισταμένη εἰς τὴν ἐν τοῖς ἱστοῖς αὐτῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐντὸς τῶν μυῶν, παρουσίαν τῶν ***κυστικέρκων*** (βλ. λ.), ἤτοι κύστεων μονοσωματικῶν καὶ μονοκεφάλων, μεγέθους κεφαλῆς καρφίδος ἢ κόκκου σίτου, περικλειουσῶν τὸ ἔμβρυον ἐλμίνθων τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κυνός, τῆς κατηγορίας τῶν ταινιῶν. Ἡ χάλαζα παρουσιάζεται κατόπιν βρώσεως τροφῶν ἐλθουσῶν εἰς ἐπαφὴν μὲ περιττώματα ἀνθρώπου ἢ κυνὸς πάσχοντος ἐκ ταινίας. Τὰ περιττώματα ταῦτα βρίθουσιν ᾠαρίων τῆς ταινίας. Τὰ ᾠάρια, ἐρχόμενα μετὰ τῶν τροφῶν ἐντὸς τοῦ στομάχου τῶν ζῴων, μεταβάλλονται εἰς ἔμβρυα, διαπερῶσι τὰ τοιχώματα τοῦ στομάχου, εἰσέρχονται εἰς τὸ κυκλοφοριακὸν σύστημα καὶ δι' αὐτοῦ μεταφέρονται εἰς τοὺς διαφόρους μῦς τοῦ σώματος καὶ κατὰ προτίμησιν τοὺς μασητῆρας, τοὺς μῦς τῆς γλώσσης, τοῦ τραχήλου, τῆς ὠμοπλάτης, εἰς τὴν καρδίαν κτλ., ἔνθα εἰς διάστημα τριῶν μηνῶν περίπου ἐξελίσσονται εἰς κυστικέρκους. Οἱ κυστίκερκοι οὗτοι διαβιοῦσιν ἐντὸς τῶν μυῶν τῶν ζῴων ὑπὸ τὴν ἐμβρυώδη αὐτῶν μορφὴν καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ζῴου. Ἡ ἐξέλιξις αὐτῶν εἰς ἐνήλικα παράσιτα, τὰς ταινίας, δὲν δύναται νὰ συμβῇ ἢ μόνον ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι τοῦ ἀνθρώπου, κυρίως καὶ τοῦ κυνός, πρᾶγμα ὅπερ πραγματοποιεῖται μετὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ἐκ χαλάζης πασχόντων ζῴων καὶ τὴν βρῶσιν τοῦ κρέατος αὐτῶν, τοῦ περιέχοντος κυστικέρκους, ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ κυνός. Οἱ κυστίκερκοι, εὐθὺς ὡς ἔλθωσιν ἐντὸς τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τοῦ ἀνθρώπου, συνεχίζουσι τὴν ἀνάπτυξίν των, μετατρεπόμενοι εἰς ἐνήλικα παράσιτα, τὰς ταινίας. Οὕτως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ παράσιτον, ἡ ταινία, κατὰ τὰ δύο στάδια τῆς ἀναπτύξεώς του: ὡς ἔμβρυον καὶ ὡς ἐνῆλιξ, προκαλεῖ δύο ὅλως διάφορα παρασιτικὰ νοσήματα: τὴν χάλαζαν τῶν ζῴων καὶ τὴν ταινίαν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ κυνός.

Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς προσβολῆς τοῦ ζῴου ὑπὸ τῆς χαλάζης συνάγεται ὅτι πλέον ἐκτεθειμένα εἰς τὴν μόλυνσιν εἶναι τὰ ζῷα τὰ διαβιοῦντα καὶ διατρεφόμενα ἐν ὑπαίθρῳ, εἰς τοὺς λειμῶνας, καὶ ἰδίᾳ τοὺς κειμένους πλησίον τῶν κατοικιῶν τοῦ ἀνθρώπου, τοὺς ὁποίους οὗτος μολύνει διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐναποθέσεως τῶν περιττωμάτων του. Καὶ ἐκ τῶν ζῴων τούτων πάλιν τὰ πλέον ἐκτεθειμένα εἰς τὴν χάλαζαν εἶναι τὰ ζῷα τὰ μὴ ἐκλεκτικὰ εἰς τὴν τροφήν των, ὡς οἱ χοῖροι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ χάλαζα συναντᾶται συνήθως παρὰ τῷ χοίρῳ, ἀρκετὰ συχνὰ παρὰ τῷ βοΐ, καὶ σπανίως παρὰ τῷ προβάτῳ, κονίκλῳ, κυνὶ καὶ γαλῇ.

Χάλαζα τοῦ χοίρου. Ἡ νόσος προκαλεῖται ὑπὸ τοῦ κυστικέρκου (Cysticercus cellulosae), τῆς μονήρους ταινίας τοῦ ἀνθρώπου (Taenia solium). Ἐμφανίζεται ἐπὶ χοίρων 8 μηνῶν ἕως 2 ἐτῶν κατόπιν βρώσεως προγλωττίδων, πλήρων ᾠαρίων καὶ ἐμβρύων τῆς μονήρους ταινίας τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ τροφῶν ἢ ὕδατος μολυνθέντων ὑπὸ τῶν περιττωμάτων αὐτοῦ. Οἱ κυστίκερκοι δύνανται νὰ προσβάλλωσιν ὅλους τοὺς μῦς τοῦ σώματος, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐντοπίζονται εἰς τοὺς μῦς τῆς ὠμοπλάτης, τῆς γλώσσης, τοῦ τραχήλου, εἰς τοὺς μασητῆρας. Συνηθέστατα ἐπίσης παρουσιάζονται οἱ κυστίκερκοι ἀμέσως κάτωθεν τῆς βλεννογόνου τῆς γλώσσης, ἐν τῷ συνεκτικῷ ἱστῷ τῶν πλαγίων πλευρῶν τῆς γλώσσης. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην οἱ κυστίκερκοι διαγράφονται καταφανῶς κάτωθεν τῆς γλώσσης, γινόμενοι ἀντιληπτοὶ εἴτε διὰ τῆς ὁράσεως εἴτε διὰ τῆς ἁφῆς. Τέλος, τὸ ἧπαρ, ἡ καρδία, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα, δύνανται νὰ ἐγκλείωσι κυστικέρκους. Ἡ νόσος οὐδεμίαν σοβαρὰν ὀργανικὴν διαταραχὴν προκαλεῖ, δι' ὃ καὶ ἀπὸ νοσολογικῆς ἀπόψεως οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει. Ἡ διάγνωσίς της ἐν τῇ ζωῇ τοῦ ζῴου εἶναι δύσκολος, δὲν δύναται δὲ νὰ γίνῃ, εἰμὴ μόνον ἐὰν ὑπάρχουν καταφανεῖς κυστίκερκοι κάτωθεν τῆς γλώσσης. Συνήθως διαγιγνώσκεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ χοίρου ἐν τοῖς σφαγείοις δι' ἀνευρέσεως τῶν κυστικέρκων ἐντὸς τῶν μυῶν, τοὺς ὁποίους χαράσσει καταλλήλως ὁ κρεοσκόπος. Ἡ ἐργασία αὕτη ἀπαιτεῖ πολλάκις, ὅταν ἰδίᾳ ὁ παρασιτισμὸς δὲν εἶναι ἔντονος, μεγάλην ἱκανότητα καὶ προσοχὴν ἐκ μέρους τοῦ κρεοσκόπου. Θεραπεία τῆς χαλάζης τοῦ χοίρου δὲν ὑπάρχει. Ἡ καταπολέμησίς της δέον νὰ συνίσταται εἰς τὴν λῆψιν μέτρων ὑγιεινῶν. Νὰ ἀποφεύγηται ἡ διασπορὰ τῶν περιττωμάτων τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἀγρούς. Νὰ ἐκτρέφεται ὁ χοῖρος ἐντὸς στάβλων καθαρῶν καὶ ὑγιεινῶν.

Χαλαζα τοῦ βοός. Ἡ νόσος προκαλεῖται ὑπὸ τοῦ κυστικέρκου (Cysticercus bovis), μιᾶς ἄλλης ταινίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς Taenia inermis. Ἐμφανίζεται εἰς ζῷα πάσης ἡλικίας, μέχρι 10 ἐτῶν. Οὐδὲν κλινικὸν σύμπτωμα μαρτυρεῖ τὴν νόσον ἐν τῇ ζωῇ τοῦ ζῴου, ἡ δὲ διάγνωσίς της γίνεται μετὰ τὴν θανάτωσίν του ἐν τοῖς σφαγείοις δι' ἀνευρέσεως τῶν κυστικέρκων ἐντὸς ὅλων τῶν μυῶν τοῦ σώματος καὶ κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς μασητῆρας, τοὺς μῦς τῆς γλώσσης, τὴν καρδίαν. Θεραπεία τῆς νόσου δὲν ὑπάρχει. Ἐνδείκνυται λῆψις τῶν αὐτῶν ὡς καὶ διὰ τὴν χάλαζαν τῶν χοίρων προληπτικῶν μέτρων.

Ἡ χάλαζα τοῦ χοίρου καὶ τοῦ βοὸς ἀπὸ καθαρῶς νοσολογικῆς ἀπόψεως ἐλάχιστον παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, διότι ὄχι μόνον δὲν προκαλεῖ σοβαρὰς διαταραχὰς εἰς τὰ πάσχοντα ἐξ αὐτῆς ζῷα, ἀλλὰ καὶ δύναται νὰ συνυπάρξῃ μὲ γενικὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν ἀνθηροτάτην. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἡ κυρία αἰτία τῆς ταινιάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ ἄμεσον κίνδυνον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ὑγιεινὴν καὶ διὰ τοῦτο ὑψίστην ἐνέχει σπουδαιότητα ἐν τῇ κρεοσκοπίᾳ.

Οἱ κυστίκερκοι δύνανται νὰ διατηρήσωσιν ἀκμαίαν τὴν ζωτικότητά των ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα ἐντὸς τῶν μυῶν τῶν ζῴων, ὥστε ἡ βρῶσις νωπῶν ἢ ἀτελῶς ἑψημένων (μπιφτέκια) σαρκῶν τῶν οὕτωσι προσβεβλημένων ζῴων νὰ ἀποβαίνῃ ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ὑγιεινήν. Ὡσαύτως οἱ κυστίκερκοι παρουσιάζουσι μεγάλην ἀντοχὴν εἰς τὴν θερμότητα, τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἅλμην. Χρειάζεται θερμοκρασία ἀνωτέρα τῶν 70°, μακρὰ ἐπίδρασις (τρεῖς ἑβδομάδες τοὐλάχιστον) ψύχους 0°, ἅλμης 25 %, διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ πρὸς ἀσφαλῆ προάσπισιν τῆς δημοσίας ὑγείας ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς χαλάζης κινδύνου ὁ κρεοσκόπος κτηνίατρος δέον νὰ προβαίνῃ εἰς τὴν καθολικὴν κατάσχεσιν καὶ καταστροφὴν τῶν χαλαζοπλήκτων σφαγίων, χοίρων ἢ βοῶν. Τὸ λίπος δύναται νὰ δοθῇ πρὸς κατανάλωσιν μετὰ τῆξιν. θ. α. φ.

— [*Βοτ.*] Καλεῖται *χάλαζα* ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἐπαφῆς τοῦ πυρῆνος πρὸς τὴν περικαλύπτουσαν τὴν σπερμοθήκην τοῦ ᾠαρίου μεμβρᾶναν. δ. ν. π.

— [*Ζῳολ.*] Καλεῖται *χάλαζα* τὸ νημάτιον τοῦ λευκώματος, ὅπερ συγκρατεῖ ἑκατέρωθεν τὴν λέκιθον τοῦ ᾠοῦ. δ. ν. π.

— **χαλάζης Ταμεῖον** [*Νομοθ.*]. Ἡ ἀσφάλισις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῶν κινδύνων χαλάζης καὶ παγετῶν χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1927, ἀφ' ὅτου συνεστήθη τὸ «Ταμεῖον Γεωργικῶν Ἀσφαλειῶν» διὰ τοῦ νόμου 4402 «Περὶ κυρώσεως καὶ τροποποιήσεως τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 13 Νοεμβρίου 1927 περὶ κυρώσεως καὶ τροποποιήσεως τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 2 Ἰουλίου 1926 περὶ συστάσεως Κεντρικοῦ Ταμείου Ἀσφαλείας κατὰ χαλάζης καὶ παγετῶν» (Κ.Τ.Α.Χ.), ὅστις νόμος ἐτροποποιήθη διὰ τῶν νόμων 5219 καὶ 5708. Ἀρχικῶς ἡ κατὰ τῶν κινδύνων χαλάζης καὶ παγετῶν ἀσφάλεια ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς ἀλληλασφαλείας, διὰ τῆς συστάσεως τοπικῶν συνεταιρισμῶν ἀλληλασφαλείας ἢ ταμείων ἀλληλασφαλείας παρ' ὑφισταμένοις γεωργικοῖς συνεταιρισμοῖς (νόμος 38.3) ἀντασφαλιζομένων, εἴτε εἰς ἑνώσεις τοιούτων ἢ ταμείων, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ «Ταμεῖον Γεωργικῶν Ἀσφαλειῶν» (νόμος 4402), ὅπερ οὕτω θὰ ἐλειτούργει ὡς δευτεροβάθμιος ὀργάνωσις, καθαρῶς ἀσφαλιστική. Ἀτυχῶς ὅμως δὲν κατέστη εἰσέτι ἐφικτὴ ἡ σύστασις καὶ λειτουργία ἐπαρκῶν τοιούτων τοπικῶν ἀλληλασφαλιστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ οὕτω τὸ «Ταμεῖον Γεωργικῶν Ἀσφαλειῶν», κυρίως ἀρξάμενον νὰ ἐργάζηται ἀπὸ τοῦ 1930, περιωρίσθη εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας ἀσφάλισιν κατὰ κινδύνων χαλάζης καὶ παγετῶν. Παρὰ τὸν βραχὺν βίον τοῦ ταμείου τούτου, ἡ ἰδέα τῆς ἀσφαλίσεως παρὰ τῷ γεωργικῷ πληθυσμῷ ἐξηπλώθη τάχιστα. Κατὰ τὸ 1932 συνήφθησαν 9.587 συμβόλαια ἀσφαλείας κατὰ χαλάζης διὰ κεφάλαια 251.728.325 ἐπὶ καταβολῇ ἀσφαλίστρων 4.000 000 καὶ 2,647 συμβόλαια διὰ 115.462.381 ἐπὶ καταβολῇ ἀσφαλίστρων 2.500 000, ἐπλήγησαν δὲ 43 περιφέρειαι, εἰς ἃς κατεβλήθησαν ἀποζημιώσεις 3.212.542 δι' ἀσφαλείας χαλάζης καὶ 2.150 287 δι' ἀσφαλείας παγετοῦ πρὸς 1.812 χαλαζοπλήκτους καὶ 714 παγετοπλήκτους. Γ. Ν. Κ.

Χαλαζὴ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ραιδεστοῦ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 320 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χατζῆ-κιοΐ*.

χαλαζιακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς χαλαζίαν λίθον, ὁ τοῦ χαλαζίου: «χαλαζιακὸς πορφυρίτης».

— **χαλαζιακὸς *πορφυρίτης*** (Quarzporphyrit) [*Πετρογρ.*]. Πέτρωμα παλαιοηφαιστειογενές, πορφυριτικὸν ἔκχυτον γρανιτοδιοριτικῶν μαγμάτων, τὸ ὁποῖον συνίσταται ἐκ θεμελιώδους μάζης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐμπεριέχονται φαινοκρύσταλλοι ἀσβεστονατρομιγῶν ἀστρίων καὶ χαλαζίου καὶ ἐπιπροσθέτως βιοτίτου, κεροστίλβης καὶ πυροξένων. Ἡ θεμελιώδης μᾶζα εἶναι ἡ ὁλοκρυσταλλικὴ ἢ ὑελώδης. Ἐν νωπῇ καταστάσει εἶναι φαιὰ ἢ μέλαινα, ἐν ἀποσαθρωμένῃ δ' ὑπέρυθρος ἢ ὑπόρφνινος. Ἀπαντῶσι πολλαχοῦ τῆς γῆς μετ' ἄλλων ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων. Γ. Κ. Γ.

— **χαλαζιακὸς *τιγκουαΐτης*** (Quarztinguaite), [*Πετρογρ.*]. Πέτρωμα φλεβικὸν ὁλοκρυσταλλικοπορφυρικὸν τῆς κατηγορίας τῶν φλεβικῶν ἀπλιτικῶν πετρωμάτων, συνιστάμενον ἐκ λεπτοκοκκώδους ἢ στιφρᾶς πρασίνης θεμελιώδους μάζης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπάρχουν λιγνοὶ φαινοκρύσταλλοι αἰγειρίνου καὶ ἰσομετρικὰ ἄτομα ἀλκαλιούχων ἀστρίων, σπανιώτατα δὲ καὶ χαλαζίου. Εὑρίσκεται εἰς φλέβας εἰς τὰ Β. καὶ ΒΑ. τῆς Χριστιανίας καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Νορβηγίας, εἰς Montana, West Texas, Dakota καὶ ἀλλαχοῦ. Συνώνυμον *γρορουδίτης*. Γ. Κ. Γ.

χαλαζιάρης (ὁ)· χοῖρος πάσχων ἐκ χαλάζης.

χαλαζίας (ὁ) (Quarz) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν διοξείδιον τοῦ πυριτίου ($Si\ O_2$). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ἑξαγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἡ διαμόρφωσις τῶν κρυστάλλων του εἶναι διάφορος, ἀναλόγως τῆς ἐμφανίσεως καὶ τοῦ τρόπου γενέσεώς του· εἰς τὸν *κοινὸν χαλαζίαν*, ὅπως οὗτος παρουσιάζεται ἐμπεφυκὼς ἐντὸς ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων ἢ καὶ ἐπιπεφυκὼς ἐπ' ἀδένων πολλῶν μεταλλοφόρων φλεβῶν, οἱ κρύσταλλοι, ἀποτελούμενοι ἀπὸ πρίσματα I τάξεως μετὰ ρομβοέδρων κατὰ τὰ ἄκρα, παρουσιάζουν ὁλοεξαγωγικὴν ὄψιν· τοὐναντίον οἱ ἐπιπεφυκότες κρύσταλλοι τῶν παραλλαγῶν *ὀρείας κρυστάλλου*, *καπνίου* καὶ *ἀμεθύστου* παρουσιάζουσιν ἄλλοτε μὲν ρομβοεδρικήν, ἄλλοτε δὲ τραπεζοεδρικὴν ὄψιν. Ἐπικρατοῦσα μορφὴ εἰς τὴν *ὀρείαν κρύσταλλον* καὶ τὸν *καπνίαν* εἶναι τὸ ἐπίμηκες συνήθως ἑξαγωνικὸν πρῖσμα I τάξεως, ἐπὶ τῶν ἑδρῶν τοῦ ὁποίου παρουσιάζονται ὁριζόντιαι ραβδώσεις. Εὑρίσκονται ἐπίσης καὶ δίδυμοι κρύσταλλοι (συχνοὶ εἰς τὴν ὀρείαν κρύσταλλον, τὸν καπνίαν καὶ τὸν ἀμέθυστον), κατεσκευασμένοι κατὰ 5 νόμους διδυμίας (δωφίνειον, βραζιλιανόν, ἰαπωνικὸν κλπ.). Οἱ κρύσταλλοι τοῦ χαλαζίου παρουσιάζονται καὶ εἰς συστάδας καὶ ἀδένας. Τὰ συσσωματώματά των εἶναι κοκκώδη στιφρά, ραβδοειδῆ καὶ ἰνώδη. Ψευδοκρύσταλλοι ἐπίσης χαλαζίου παρουσιάζονται ἔχοντες τὴν μορφὴν κρυστάλλων πολλῶν ἄλλων ὀρυκτῶν.

Ὁ χαλαζίας ἔχει σχισμὸν ἀτελῆ, θραῦσιν ὀστρεώδη καὶ σκληθρώδη, σκληρότητα 7 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,5—2,8 καὶ λάμψιν ὑελώδη μὲν ἐπὶ τῶν κρυσταλλικῶν ἐπιφανειῶν, στεατώδη δ' ἐπὶ τῶν θραυσιγενῶν. Εἶναι ἄχρους, λευκὸς καὶ ποικιλόχρωμος, διαφανὴς ἢ θολὸς ἢ καὶ διαφώτιστος. Διακρίνονται ἀναλόγως τῆς στροφῆς τοῦ ἐπιπέδου πολώσεως δύο παραλλαγαί, ὁ *δεξιὸς* καὶ ὁ *ἀριστερὸς χαλαζίας*. Ὁ χαλαζίας θερμαινόμενος εἰς 575° μεταπίπτει εἰς τὸν *β-χαλαζίαν*, διακρινόμενον τοῦ ἄλλου κατὰ τὰ διαβρωσιγενῆ σχήματά του, τὸν δείκτην διαθλάσεως καὶ τὴν θερμικὴν διαστολήν. Εἰς 870° μεταπίπτει εἰς *τριδυμίτην*, εἰς 1470° εἰς *χριστοβαλίτην*. Ἐν τούτοις δύνανται χαλαζίαι νὰ παραμένουν ἀμετάβλητοι καὶ ἄνευ τῶν θερμοκρασιῶν τούτων. Εἰς 1655° ὁ χαλαζίας ἀρχίζει νὰ τήκεται βαθμηδόν. Ὁ χαλαζίας δὲν προσβάλλεται ὑπὸ τῶν ὀξέων εἰμὴ μόνον ὑπὸ τοῦ ὑδροφθορίου.

Παρουσιάζεται εἰς μεγίστην ἐξάπλωσιν ὅσον οὐδὲν ἄλλο ὀρυκτόν. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐκ τῶν ὀρυκτολογικῶν εἰδῶν, τὰ ὁποῖα συντρέχουν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ὁ χαλαζίας ἀποτελεῖ τὰ 12 %. Ἀποτελεῖ πετρώματα ἐξ ὁλοκλήρου μόνος του (ψαμμῖται καὶ χαλαζῖται) ἢ καὶ εἶναι συστατικὸν ἐκρηξιγενῶν καὶ ἰζηματογενῶν πετρωμάτων. Ἐκ χαλαζίου ἀποτελοῦνται καὶ αὐτοτελεῖς φλέβες, ὡς καὶ ἀδένες ἢ καὶ πληρώματα κοίλων χώρων διαφόρων πετρωμάτων. Ἐκτὸς τούτου ἐν ἐκλύτῳ καταστάσει παρουσιάζεται ὡς ἄμμος καὶ τρόχμαλα. Εἰς τὰ κοιτάσματά του εἶναι ὁτὲ μὲν πρωτογενής, ὁτὲ δὲ δευτερογενὴς καὶ γεννᾶται ἢ ἐκ τετηκότος ὑλικοῦ ἢ ἐξ ὑδατίνων διαλυμάτων ἢ καὶ διὰ πνευματολυτικῆς ἐνεργείας. Ἀναλόγως τῶν μορφολογικῶν καὶ ἱστολογικῶν διαφορῶν ἢ διαφορῶν χρωματισμοῦ καὶ γεωλογικῆς ἐμφανίσεως διακρίνονται πολλαὶ ποικιλίαι, ἐξωτερικῶς πολὺ διαφέρουσαι ἀλλήλων.

I. *Φανεροκρυσταλλικαὶ παραλλαγαί*. *Ὁ καθ' αὑτὸ χαλαζίας*. Χαλαζίαι καλῶς κεκρυσταλλωμένοι ἢ ἀποτελοῦντες σαφῆ κρυσταλλικὰ συσσωματώματα. 1. *Ὀρεία κρύσταλλος* (βλ. λ.). 2. *Ἀμέθυστος* (βλ. λ.). 3. *Κοινὸς χαλαζίας*. Κρύσταλλοι ὁλοεξαγωνικῆς ὄψεως, ἐμπεφυκότες καὶ ἐπιπεφυκότες. Διαφανής, συχνότερον θολός, λευκὸς ἢ ἔγχρωμος. Χειροπληθής, παρενεσπαρμένος καὶ ἔκλυτος. Συστατικὸν διαφόρων πετρωμάτων, εἰς φλέβας καὶ ὡς κροκάλαι ἢ ἄμμος. Τοῦ κοινοῦ χαλαζίου διακρίνονται πολλαὶ παραλλαγαί: α) ἀναλόγως τῆς γεωλογικῆς

Digitized by Google

ἐμφανίσεως του καὶ τῆς γενέσεώς του (ἐκρηξιγενὴς χαλαζίας, χαλαζίας κοιτασμάτων, χαλαζίας φλεβῶν, κλαστικὸς χαλαζίας, χαλαζίας μετασωματώσεως), β') ἀναλόγως τοῦ τρόπου διαμορφώσεως καὶ τοῦ ἱστοῦ (σκηπτρόμορφος χαλαζίας, ἰνώδης χαλαζίας, αἰλουρόφθαλμος, τιγρητόφθαλμος, ἀετόφθαλμος, ἀστεροχαλαζίας κλπ.). γ') ἀναλόγως τοῦ χρώματος (σιδηρομιγὴς χαλαζίας, ῥοδόχρους χαλαζίας, σαπφειροειδής, πρασόχρους ἢ πράσιον, γαλακτόχρους, γιρασολίτης, ἀβαντουρίνης).

II. *Κρυπτοκρυσταλλικαὶ παραλλαγαί.* Συσσωματώματα τελείως στιφρὰ καὶ ὁμοιογενῆ, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, φαίνονται συνιστάμενα ἐκ λεπτοτάτων ἰνῶν ἢ κοκκιδίων. Παρουσιάζουσι θραῦσιν σκληθρώδη μέχρις ὀστρεοειδῆ. Ἀπαντῶσιν ἢ ὡς ἐπιγενεῖς κρυσταλλικοὶ σχηματισμοί, ἐξ ὀπαλλίου παραχθέντες, ἢ ἐντὸς τῆς ζώνης ἀποσαθρώσεως καὶ τῶν σιδηρῶν ἐπικαλυμμάτων τῶν μεταλλικῶν κοιτασμάτων ἢ ὡς πλήρωμα τῶν κοιλωμάτων ἐκχύτων πετρωμάτων. Διακρίνουσι τὸν *χαλκηδόνιον* (βλ. λ.) καὶ τὸν *ἴασπιν* (βλ. λ.).

Ὁ χαλαζίας ἐν Ἑλλάδι εἶναι συνηθέστατον ὀρυκτόν, παρουσιαζόμενον εἰς φλέβας καὶ παρεισάκτους κοίτας. Ἀποτελεῖ οὐσιῶδες συστατικὸν τῶν ψαμμιτῶν, τῶν κροκαλοπαγῶν, τῆς ἄμμου ὡς καὶ τῶν περισσοτέρων κρυσταλλοσχιστωδῶν καὶ πολλῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων τῆς Ἑλλάδος. Τὸ πράσιον εἶναι σύνηθες ὀρυκτὸν εἰς τὰ κρυσταλλοσχιστώδη πετρώματα τῆς Σερίφου. **Γ. Κ. Γ.**

χαλάζιον (τὸ) [*Ὀφθαλμολ.*]. Χρονία φλεγμονώδης πάθησις τῶν μειβομιανῶν ἀδένων τοῦ ταρσοῦ τῶν βλεφάρων, σχηματίζουσα ὄγκον μεγέθους φακῆς μέχρι λεπτοκαρύου, ὑπεγείροντα τὸ δέρμα τῶν βλεφάρων, πρὸς ὃ δὲν συμφύεται, ἢ προβάλλοντα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ταρσοῦ. Ἄλλοτε ἑδράζει εἰς τὸ ἐλεύθερον χεῖλος τῶν βλεφάρων, παρὰ τὸν ἐκφορητικὸν πόρον τῶν μειβομιανῶν ἀδένων. Πάντως ἀποτελεῖ δυσμορφίαν δυσάρεστον, ἐνίοτε δὲ προκαλεῖ καὶ ἐρεθισμὸν τῶν ὀφθαλμῶν. Ἔχει ἐξέλιξιν ποικίλην. Ἐνίοτε αὐξάνει προοδευτικῶς καὶ εἶτα παραμένει στάσιμον, ἄλλοτε ὑποχωρεῖ αὐτομάτως. Πολλάκις παρὰ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ ἀναπτύσσονται πολλὰ ὁμοῦ χαλάζια ἢ ἄλλοτε τὸ ἓν διαδέχεται τὸ ἄλλο. Θεραπευτικῶς, ἂν μὴ ἐπέλθῃ ἡ ὑποχώρησις του, συνιστᾶται ἡ ἐξαίρεσίς του δι' ἐγχειρήσεως, ἥτις εὐκολύνεται πολὺ διὰ τῆς θυριδωτῆς λαβίδος τοῦ Desmarres. **Β. Α.**

Χαλάζιον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Δρογγυλίου τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 94 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χουλουτζέ.*

χαλαζιοπορφύρης (ὁ) (Quarzporphyr) [*Πετρογρ.*]. Πέτρωμα παλαιοηφαιστειογενὲς (προτριτογενοῦς γεωλογικῆς ἡλικίας), ἔκχυτον (ἀλκαλιοασβεστομιγῶν γρανιτικῶν μαγμάτων), ἀποτελούμενον ἐκ στιφρᾶς ἢ ὑελώδους θεμελιώδους μάζης, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιέχονται φαινοκρύσταλλοι ἀλκαλιούχων ἀστρίων, σποραδικῶς καὶ ἀσβεστονατριομιγῶν ἀστρίων καὶ χαλαζίου, ὡς καὶ βιοτίτου. Ἡ θεμελιώδης μᾶζα, ὅταν εἶναι στιφρά, ἔχει χρῶμα λευκόν, φαιόν, κιτρινωπὸν ἢ ὠχρὸν ἐρυθρὸν μέχρι κεραμέρυθρον, ὅταν δ' εἶναι ὑελώδης, ἔχει χρῶμα σκοτεινόν, ὑπομέλαν καὶ σπανίως ἐρυθρωπὸν ἢ ὑπόφαιον. Ὁ ἱστὸς τῶν χαλαζιοπορφυρῶν εἶναι πορφυριτικὸς διαφόρων τύπων. Οἱ χαλαζιοπορφύραι ἀποτελοῦσι ῥεύματα καλύμματα, φλέβας καὶ μικρὰ σωροειδῆ σώματα. Ὡς φλέβες παρουσιάζονται εἰς ὅλας τὰς ἀρχαιοτέρας γεωλογικὰς διαπλάσεις. Ἀπαντῶνται εἰς τὴν κάμβριον καὶ σιλούριον διάπλασιν (Ἀγγλία), τὴν λιθανθρακοφόρον καὶ πέρμιον (Ἄλπεις, Γερμανία, Νότιον Τυρόλον κλπ.). **Γ. Κ. Γ.**

χαλαζίτης (Quarzit) [*Πετρογρ.*]. —1) Πέτρωμα στρωσιγενὲς ἰζηματογενὲς τῆς οἰκογενείας τῶν *ψαμμιτῶν*, τὸ ὁποῖον εἶναι πυριτικὸς ψαμμίτης, τὰ χαλαζιακὰ κοκκία τοῦ ὁποίου μόνον διὰ τοῦ μικροσκοπίου διακρίνονται ἀπὸ τοῦ συνδέοντος αὐτὰ ὀρυκτοῦ σιμέντου. Οἱ χαλαζῖται ἐμφανίζονται εἰς ἀρχαιοτέρας πτυχιγενεῖς ὀροσειράς, ἐμπεριέχουν δὲ διάφορα πρόσθετα ὀρυκτολογικὰ συστατικὰ (χλωρίτην, μοσχοβίτην, φιβρόλιθον, σιλλιμανίτην, ῥουτίλιον, κλπ.). —2) Μαρμαρυγιακοὶ σχιστόλιθοι, στερούμενοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μαρμαρυγίου καὶ ὀνομαζόμενοι καὶ *χαλαζιτικοὶ σχιστόλιθοι.* Οἱ τοιοῦτοι χαλαζῖται μὲ τὴν στιφρὰν ἢ λεπτοκοκκώδη μᾶζαν των καὶ τὸ λευκὸν ἢ φαιὸν ἢ κυανωπὸν ἢ ὑπέρυθρον ἢ μέλαν χρῶμά των δὲν διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τῶν προηγουμένων χαλαζιτῶν τῶν ἀρχαιοτέρων ἰζηματογενῶν διαπλάσεων. Ἀναλόγως τῶν προσθέτων ὀρυκτολογικῶν των συστατικῶν οἱ χαλαζῖται διακρίνονται εἰς γραφιτικούς, γραφιτοειδικούς, σιλλιμανιτικούς, χαλαζιακούς, ἐπιδοτιτικοὺς καὶ βεζουβιανικοὺς χαλαζίτας. **Γ. Κ. Γ.**

χαλαζιτικὸς *σχιστόλιθος* (Quarzitschiefer) [*Πετρογρ.*] βλ. λ. *χαλαζίτης.*

χαλαζογαμία (ἡ) [*Βοτ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ἀντὶ ὁ ἀγωγὸς τῆς γύρεως νὰ εἰσχωρῇ εἰς τὴν ᾠοθήκην διὰ τῆς μικροπύλης, εἰσχωρεῖ διὰ τῆς ἀκμῆς τῆς *χαλάζης* (βλ. λ.). **Δ. Ν. Π.**

χαλαζοδερμία (ἡ)· σφαλερῶς (ἐκ τοῦ ξενικοῦ chalazodermie) ἀντὶ *χαλασοδερμία* [*Δερμ.*]· βλ. λ. *δερματολυσία.*

χαλαζόκοκκος· βλ. *χάλαζα.*

Χαλαζόνι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 292. Κεῖται βορείως τῶν Φιλιστρῶν, εἰς τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Αἰγαλέου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

χαλαζόπληκτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ πληγείς, ὁ παθὼν ἐκ τῆς χαλάζης, ἐπὶ τῶν ἀγροτῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀσυγκόμιστα προϊόντα ἔπαθον ἐκ τῆς χαλάζης: «ἀποζημίωσις χαλαζοπλήκτων».

χαλαζοφόρος ὀβίς. Παλαιὸν εἶδος ὀβίδος, ἧς ὁ κορμὸς ἀπετελεῖτο ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος χαλυβικοῦ ἐκκεκοιλασμένου, συνδεδεμένου μετὰ τοῦ ἐκ χυτοσιδήρου πυθμενίου διὰ συσφίγξεως μέσῳ ζώνης σφηνώσεως. Τὸ ἐντὸς τοῦ ἐλάσματος χυτοσιδηροῦν ᾠοειδὲς ἔφερε τὸ ἐκ μελανῆς πυρίτιδος γέμισμα, τὸ ὁποῖον εἰς τινας ὀβίδας ἐπεξετείνετο ἐντὸς σωλῆνος φερομένου κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ βλήματος. Αὗται ἐπληροῦντο διὰ λείων τεμαχίων χυτοσιδηρῶν καὶ βολίδων μολυβδίνων. **Γ. Α. ΚΝ.**

Κάτ. (1928) 209. Κεῖται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαλάνδρι(ον) [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 6.852, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Πεντέλης* καὶ *Πολυδρόσου,* 7.636. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 9 περίπου χιλιομέτρων βορειοανατολικῶς τῶν Ἀθηνῶν, ὧν ἀποτελεῖ προάστιον καὶ ἓν τῶν καλυτέρων θερέτρων, συνδέεται δὲ μετ' αὐτῶν δι' αὐτοκινήτων λεωφορείων καὶ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Λαυρείου, οὗτινος σταθμὸς εἰς τὸ 12ον ἀπ' Ἀθηνῶν χιλιόμετρον. Ἡ κωμόπολις εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ γραφικῆς τοποθεσίας καὶ πλησίον δασυλλίου πευκῶν. Ἔχει τέσσαρας ναοὺς τιμωμένους ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων *Νικολάου, Παντελεήμονος, Σπυρίδωνος* καὶ *Προφήτου Ἠλιοῦ,* ταχυδρομικόν, τηλεγραφικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα, ἀστυνομικὸν σταθμόν, συνεταιρισμὸν γεωργικῆς ἰδιοκτησίας, χορτονομῆς, ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ ἐξαγορᾶς γαιῶν ὑπὸ τῶν ἐφέδρων, ἀθλητικὸν ὅμιλον καὶ πλεῖστα κέντρα διασκεδάσεως, ἀναπτύσσοντα σημαντικὸν ἐσωτερικὸν τουρισμὸν διὰ τῆς προσελκύσεως Ἀθηναίων ἰδίᾳ. Ἐπὶ Χασεκῆ (1775—1795) ἐγένετο ἐνταῦθα μάχη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐνικήθησαν αὐτόθι τῇ 4 Νοεμβρίου 1821 οἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιτεθέντες Τοῦρκοι, ὁπότε καὶ ἐφονεύθη ὁ Ἀναστάσιος Λέκας. **Τ. Ε. Ε.**

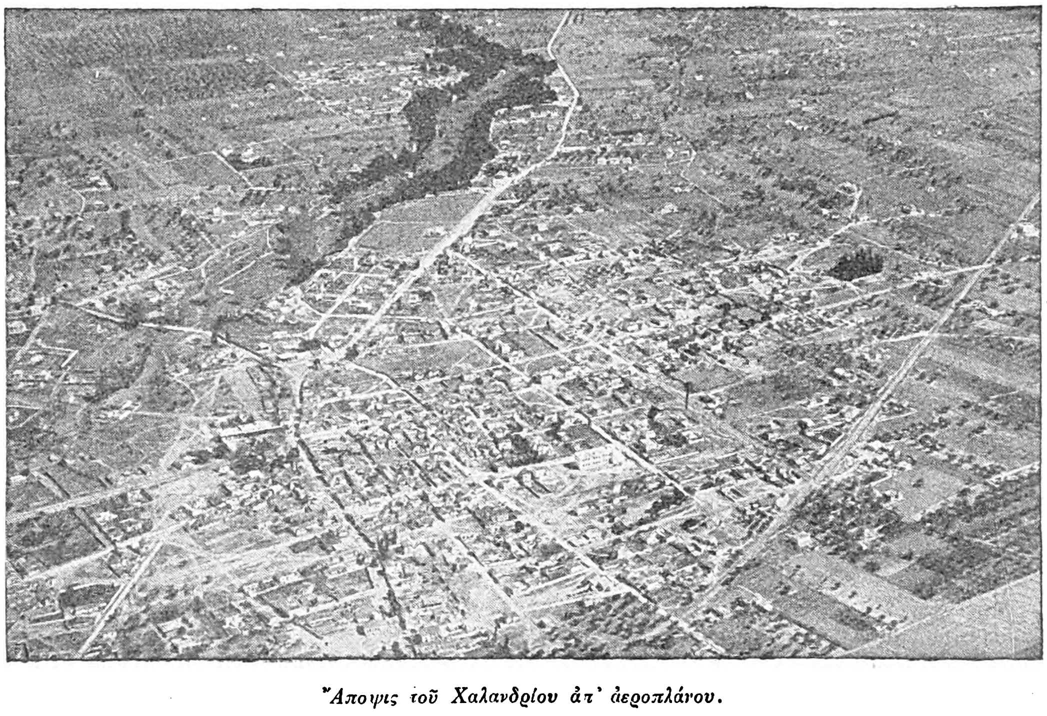

Ἄποψις τοῦ Χαλανδρίου ἀπ' ἀεροπλάνου.

Χάλαιον, Χάλειον, ἢ **Χαλεὸς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν μετὰ λιμένος, κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κρισσαίου κόλπου (νῦν Ἀμφίσσης), χρησιμεύουσα ὡς ἐπίνειον τῆς Ἀμφίσσης. Τῷ 455 π. Χ. ἀπέστειλεν ἀποίκους εἰς Ναύπακτον καὶ συνῆψε πολιτικὰς συνθήκας μετὰ τῆς γειτονικῆς πόλεως Οἰνα θείας (νῦν Γαλαξειδίου). Ἡ θέσις αὐτῆς ταυτίζεται ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων πρὸς τὸν νῦν λιμένα Ἰτέα. **Α. Θ. Σ.**

Χάλακας [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὁ δυτικὸς κορμὸς τῆς νήσου Μήλου, καὶ δὴ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος αὐτοῦ. Ἐν αὐτῷ ὀρθοῦται (ὑψόμ. 2.538 π., πλάτ. 36°40'30" Β., μήκ. 24°22'45" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Milos, Antimilos, Kimolos, Polinos) ὁ ὀρθόπαγος *Χάλακας* ἢ *Χάλικας,* οὗ ἡ κορυφὴ *Ἅγιος Ἠλίας.* **Σ. Ε. Λ.**

χαλάλι (ἄκλιτον)· ἐπὶ ἀποκτημάτων, ἀνεπίφθονος, παρεκτικὸς χαρᾶς, τέρψεως, ἀντίθ. *χαράμι*: «χαλάλι νὰ σοῦ γίνῃ», «ὁ θεὸς νὰ σοῦ τὸ κάμῃ χαλάλι», «πάρε το παιδί μου καὶ χαλάλι νὰ σοῦ γίνῃ».

Χαλαμπρέζα [*Γεωγρ.*]. —1) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πρόδρομος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἠλιδος. —2) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Καλοχώρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χαλαμπρέζι [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κέδρον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Τρικκάλων.

χαλάνδιον (τὸ) [*Ναυτ.*]. Ὀνομασία δι' ἧς ἠθέλησαν νὰ ἐξελληνίσουν τὴν γαλλικὴν chaland. Φορτηγὸν ποταμόπλοιον. Καὶ φορτηγὶς τετράγωνος, στρωτὴ καὶ ἄφρακτος, ἐν εἴδει λάρνακος, κινουμένη διὰ ῥυμουλκίας. **Σ. Ε. Λ.**

Χάλανδρα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Χίου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος.

Χαλανδρίτσα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.102. Κεῖται νοτίως τῶν Πατρῶν, μεθ' ὧν συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ 17 περίπου χιλιομέτρων. Ἔχει εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸν τμῆμα, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, ἡμιγυμνάσιον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Ἤκμασεν ἐπὶ φραγκοκρατίας, ὅτε ἦτο ἕδρα ὁμωνύμου βαρωνίας.

— **Χαλανδρίτσης** *βαρωνία.* Μία τῶν δώδεκα βαρωνιῶν, εἰς ἃς κατετμήθη τῷ 1209 ἡ Πελοπόννησος, τελοῦσα ὑπὸ τὸν Ὠντεβέρτον Τρεμουγί. Τῷ 1354 ἡ βαρωνία ἐγένετο κτῆσις τοῦ μεγάλου γενουατικοῦ οἴκου τῶν δεσποτῶν τῆς Φωκαίας Ζαχαρία, τῶν ἐκμεταλλευτῶν τῆς στυπτηρίας ἐν Ἀνατολῇ. **Τ. Ε. Ε.**

Χαλάνδρων *μονή.* Κεῖται ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ παρὰ τὸ χωρίον Μέσα Διδύμα, εἰς ὃ καὶ ἀνήκει. Ἔχει ἱκανὰ ὑποστατικὰ καὶ 30 μοναχούς. Κατὰ τοὺς ἐπὶ τουρκοκρατίας χρόνους ἤκμαζεν ἡ μονὴ χάρις εἰς τὴν μαστιχοφυτείαν, ἀλλὰ νῦν εὑρηται ἐν παρακμῇ, αἱ δὲ μοναχαὶ συντηροῦνται ἐκ τῶν ἰδίων ἐργοχειρῶν. **Τ. Ε. Ε.**

Χαλάνη, ἢ **Χαλνὲ** [*Βιβλ. Γεωγρ.*]. Ἡ κατὰ τοὺς Ο' ὀνομασία τῆς ἐν Χαλδαίᾳ πόλεως *Νιππούρ* βλ. λ.).

Χαλανίκη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ περιφερείᾳ Σουρμένων τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, κατοικούμενον ἄλλοτε καὶ ὑπὸ 25 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι συνετήρουν μίαν ἐκκλησίαν καὶ μίαν δημοτικὴν σχολὴν μὲ 40 μαθητάς. **Ε. Ι. Χ.**

Digitized by Google

Χαλάπα, ἡ **Χαλάπα Ἐνρίκεθ** (Jalapa, ἡ Jalapa Enriques) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Μεξικοῦ, πρωτεύουσα τῆς πολιτείας Βεραχρούθ, ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς πόλεως Βεραχρούθ, ἐπινείου τῆς πολιτείας, 112 χλμ. Κάτ. (1930) 27.800. Χ. Δ.

— **Χαλάπα** (Jalapa) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Γουατεμάλας. Ἔκτασις 1.912 τ. χλμ., κάτ. 43.041, πρωτεύουσα *Χαλάπα* (κάτ. 4.000). Ἔχει ἐκτεταμένα δάση καὶ καλλιεργείας ζαχαροκαλάμου, ὀρύζης, καφέ, καπνοῦ καὶ ἀραβοσίτου. Χ. Δ.

Χάλαρα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς νήσου Σερίφου τῆς ἐπαρχίας Κέας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 92.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 676. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ποδ…βίστα*.

—**Χάλαρα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτηριάζουσα προβολὴ τῆς Ν.ΝΑ.ἀκτῆς τῆς Σερίφου (πλάτ. 37° 08′ Β., μῆκ. 24° 29′ ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Serpho island), δεξιᾷ τῷ καταπλέοντι τὸν ὅρμον τοῦ Κουταλᾶ. Ἐγκλείει πλουσιώτατα μεταλλεῖα σιδήρου, ἅτινα ἐκμεταλλεύεται ἡ γαλλικὴ ἑταιρεία «Seriphos Spiliazeza», γνωστοτέρα παρ' ἡμῖν ὡς «Γρῶμμαν». Τὸ ἐν λόγῳ μεταλλεῖον λόγῳ τῆς σπουδαιότητός του, διὰ τοῦ νόμου ,ΓΦΙΗ' (ὑπ' ἀριθ. 3518) τῆς 31 Δεκεμβρίου 1909 ἐξῃρέθη τῆς κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ μεταλλείων νόμου παραχωρήσεως καὶ διετέθη διὰ πλειοδοτικῆς δημοπρασίας, συμφώνως πρὸς τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς 18 Δεκεμβρίου 1911. Τὸ ἐν τρίτον τοῦ ἐσόδου τοῦ δημοσίου καθωρίσθη ὡς ἀνῆκον εἰς τὸ Ταμεῖον Ἀμύνης, τὰ δ' ἕτερα δύο τρίτα εἰς τὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου (ἄρθρ. 2 τοῦ νόμου). Σ. Ε. Λ.—Γ. Ν. Κ.

—**Χάλαρα Ἁγ. Ἀντωνίου** *[Γεωγρ.]*. Τοποθεσία ἐν Κρήτῃ, ἄλλως λεγομένη *Κακοσκάλι* (βλ. λ.).

—**Χάλαρα Κουκουλᾶ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Μυκόνου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ἄνω Μεριᾶς τῆς ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 179.

Χαλαρᾶ μονή. Ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀλλὰ οὔτε ὁ τόπος οὔτε ὁ χρόνος τῆς συστάσεως αὐτῆς εἶναι γνωστός. Τ. Ε. Ε.

χαλαρασπίδαι (οἱ) (Chalaraspidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σχιζοπόδων*. Μοναδικὸν γένος τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ἡ *χαλαρασπὶς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαλαρασπὶς (ἡ) (Chalaraspis) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαλαρασπίδων*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα ἀπαντῶντα εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῶν ὠκεανῶν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν τοῦ γένους εἶναι ἡ *χαλαρασπὶς ἡ νηματόκερως* (Chalaraspis nematocera). Ἀπαντᾷ εἰς βάθος 1.800 μέτρων νοτίως τῶν αὐστραλιανῶν παραλίων. Δ. Ν. Π.

Χαλαρίτης *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἄνδρου (πλάτ. 37°56′20″ Β., μῆκ. 24°41′30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1820: Andros and Doro channel), 15 ναυτ. στάδια νοτιοδυτικῶς τοῦ φάρου Φάσσας. Ἐπιστέφεται ὑπὸ ἐρειπίων ἀρχαίου τετραγωνικοῦ πύργου. Σχηματίζει ὁρμίσκον ἀσφαλῆ κατὰ τὰς ὑπὸ βορρᾶ ἐπιφοράς. Σ. Ε. Λ.

χαλαρίωσις, —εως (ἡ). Οὕτως ἐκλήθη ἡ ὑπὸ τῶν Roger, Sartory καὶ Ménard ἐν ἔτει 1914 καθορισθεῖσα παρασιτικὴ νόσος. Εἶναι δ' αὕτη μυκητίασις, προκαλουμένη ὑπὸ τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀναπτύξεως τοῦ μύκητος *χαλάρα ἡ πυογενής*. Ἐκδηλοῦται δ' ἡ νόσος αὕτη διὰ πολλαπλῶν ὑποδερμικῶν ἀποστημάτων καὶ ἰᾶται εὐχερῶς διὰ τῆς ἰωδιούχου θεραπείας. Μ. Ν. Κ.

χάλαρο (τό), συνήθ. **χάλαρα** (τά)· ἰδ ωματ., ἐρείπια, ἄλλως *χαλάσματα*: «κρύφτηκε 'ς τὰ χάλαρα»· || τόποι πετρώδεις ἢ καὶ κρημνώδεις.

Χάλαρος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιὸν φρούριον τῆς Ἰλλυρίας, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α. Θ. Σ.

χαλαροδερμία (ἡ) ἡ *χαλασοδερμία*. Συνώνυμον τοῦ ὅρου *δερματολυσία* (βλ. λ.).

χαλαρός, —ά, —όν· ὁ μὴ τεταμένος, ἔκλυτος, ἀνειμένος, ἀντίθ. *ἔντονος, σφιγκτός*: «σχοινίον χαλαρόν» || μεταφ., ἔκλυτος, ἀσθενής, ἄτονος: «χαλαρὰ ἐνέργεια».—Ἐπίρρ. **χαλαρῶς.**

χαλαρότης, —ητος (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τι χαλαρόν, ἀτονία, ἀδυναμία, συνήθως μεταφ. «ἡ χαλαρότης τῶν ἐνεργειῶν του».

χαλαρῶ (—όω), καὶ *χαλαρώνω*· καθιστῶ τι χαλαρόν, κοιν. *μποσκάρω*: «χαλαρώνω τὸ σχοινί» || παθ. *χαλαροῦμαι*· γίνομαι ὀλιγώτερον ἐνεργητικός, χάνω τὴν δραστηριότητά μου, τὴν ἔντασιν: «ἡ ἀντίστασις ἐχαλαρώθη» || ναυτ. κοιν., μποσκάρω· ἐπὶ ἀναπεπταμένου ἱστίου, ἀφήνω τὴν ὑπέραν ἢ καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὅπως μὴ εἶναι τοῦτο τεταμένον. Ἐπὶ σχοινίου ἐντεταμένου, ἀφήνω αὐτὸ χαλαρόν πως.

χαλάρωσις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαλαρώνω, ἀντίθ. *ἔντασις, σφίξιμο*: «χαλάρωσις τοῦ σχοινίου, — τοῦ δεσμοῦ» || καθόλου, ἔλλειψις συνοχῆς, ἁρμονίας: «χαλάρωσις τῶν μηχανημάτων» || μεταφ., «χαλάρωσις τῶν φιλικῶν σχέσεων».

χαλαρωτικός, —ή, —όν· ὁ προξενῶν, ὁ ἐπιφέρων χαλάρωσιν.

Χάλας, ἡ **Κίσκουν-Χάλας** (Halas, Kis-Kun-Halas) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Οὐγγαρίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τῆς Πέστης. Κάτ. (1920) 26.088. Κεῖται ἐπὶ τοῦ σιδηροδρόμου Βουδαπέστης-Σουμποτίτσας καὶ ἔχει γυμνάσιον καὶ μουσεῖον. Διενεργεῖ ἐξαγωγὴν οἴνων, ὀπωρῶν καὶ λαχανικῶν. Π. Ν. Π.

Χαλασά, καὶ **Χα'ασό** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Παρτήρων τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 39. Ἐπὶ τουρκοκρατίας κατῳκεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Τούρκων. ΕΡ. Μ.

χαλασιὰ (ἡ)· δημοτ., χαλασμός, καταστροφή.

χάλασις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαλᾶν, χαλάρωσις: «χάλασις τοῦ σχοινίου, — τῶν ἱστίων».

χάλασμα (τό)· *χάλασις* (βλ. λ.)· || βλάβη, φθορά: «χάλασμα τῆς μηχανῆς, —τοῦ ὡρολογίου» || «χάλασμα τοῦ κρέατος, —τοῦ τυριοῦ, —τοῦ φαγητοῦ κττ.», ἀποσύνθεσις, σῆψις· || «χάλασμα τοῦ κρασιοῦ» ἐκτρόπισις· || ἐπὶ οἰκοδομημάτων, κρήμνισμα: «χάλασμα τοῦ σπιτιοῦ,—τῆς γεφύρας» || *χαλάσματα* (τά)· τόπος ἐρειπίων: «κρύφτηκε 'ς τὰ χαλάσματα».

Χαλάσματα *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Προσήλια* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

— **Χαλάσματα** *[Γεωγρ.]*. Νησίον προσκείμενον τῇ ἀκτῇ τῆς Τροιζῆνος (πλάτ. 37°29′16″ Β., μῆκ. 23°28′27″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1517: Poros island) κατὰ τὸν νοτιοδυτικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Πόρου καὶ μεταξὺ τοῦ νησίου τοῦ Ἔιδεκ (ἢ Μπούρτζι) καὶ τοῦ στομίου Σταυρὸς τοῦ πόρου τοῦ Γαλατᾶ. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νῦν ἠρειπωμένον λοιμοκαθαρτήριον, τῆς ἐποχῆς τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῆς πρώτης βασιλείας, διὸ τὸ νησίον καὶ *Λαζαρέττο* ὀνομάζεται σήμερον. Σ. Ε. Λ.

Χαλασμένη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Αἰγίνης τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.099. Ἀπέχει 2,5 χλμ. βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως Αἰγίνης καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐκλήθη οὕτω ἀπὸ τοῦ χαλασμοῦ, ὃν οἱ κατὰ καιροὺς λυμαινόμενοι τὴν νῆσον πειραταί, Σαρακηνοί, Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοί, ἐπήνεγκον εἰς αὐτό.

—**Χαλασμένης ὕφορμος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὕφορμος τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Αἰγίνης (πλάτ. 37°45′50″ Β., μῆκ. 23°26′55″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana) μεταξὺ τῶν ἀκτῶν τοῦ Μοῦλος καὶ Χλόη καὶ εἰς 1 χλμ. βορείως τοῦ χωρίου *Χαλασμένη*. Κατ' αὐτὸν ἐκβολὴ τοῦ χειμάρρου Ροδατσάνου ἢ Ποταμίτσας, νοτιοανατολικῶς δὲ ἀμέσως ἐπίπλατυς ἔξαρσις χθαμαλή, ἐν ᾗ τύμβοι καὶ τάφοι ἀρχαῖοι καὶ ἥτις ταυτίζεται πρὸς τὸ *Ἡράκλειον*. Σ. Ε. Λ.

Χαλασμένο βουνὸ *[Γεωγρ.]*. —1) Ὄρος ἐν τῇ Γορτυνίᾳ (ὕψ. 1.369), ὑψούμενον βορειοδυτικῶς τῆς Δημητσάνης. —2) Ὑψηλὴ κορυφὴ τοῦ Ταϋγέτου (2.200 μ.), δυτικῶς τῆς ὑψίστης τοῦ ὄρους κορυφῆς Ταλετοῦ (Ἁγ. Ἠλία). Ἐξ αὐτοῦ κατέρχεται ὁ ποταμὸς Χοίρειος (κοινῶς Σανταβᾶς). Ι.Σ.Σ.

χαλασμὸς (ὁ)· δημοτ., χάλασμα, καταστροφή, εἰς τὴν φρ. «χαλασμὸς κόσμου», οἷον ἐπὶ θυέλλης, ἐπιδημίας, ἀναστατώσεως κττ.

Χαλασὸ *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς Κρήτης, ἄλλως *Χαλασά* (βλ. λ.).

χαλασοδερμία, ἡ *χαλοδερμία*· βλ. *δερματολυσία*.

Χάλασσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λεμεσοῦ. Κάτ. περίπου 45, ἅπαντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

χαλαστήριον (τό) (κοιν. τὸ *καργέλι* καὶ πληθ. τὰ *κάργα*) *[Ναυτ.]*. Ἀγόμενον χρησιμεῦον διὰ τὴν χάλασιν τῶν ἀρτεμόνων καὶ τῶν ἀναδρομικῶν ἱστίων καὶ τὴν συστολὴν τῶν σακκολαιφῶν, τῶν ἐπὶ σιδηροδρόμου ἐκτεταννυμένων ἡμιολικῶν καὶ τῶν λαιφῶν. Τὰ χαλαστήρια τῶν τριγωνικῶν ἱστίων, μεταβιβάζοντα δύναμιν ἀντίρροπον πρὸς τὴν διὰ τῆς ὑπέρας μεταβιβασθεῖσαν, ἀναδένονται εἰς τὴν ἄνω γωνίαν (ποδεῶνα) τοῦ ἱστίου, διαβαλλόμενα κατόπιν διὰ πάντων τῶν δακτυλίων τοῦ ἱστίου. Σ. Ε. Λ.

χαλαστὴς (ὁ)· καταστροφεύς, ἀνατροπεύς.

χαλάστρα (ἡ)· δημοτ., χαρακτηριστικὸν ἐπὶ πάσης ἀποτυχίας ἐξ ἀντιδράσεως: «μοῦ τὰ 'καμε χαλάστρα» μοῦ ἀνέτρεψε τὰς προσπαθείας μου, «ξέρει νὰ κάμνῃ χαλάστρες» ἐπὶ ραδιούργου.

Χαλάστρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη θρακικὴ πόλις ἐν Μυγδονίᾳ τῆς Μακεδονίας, ἀναφερομένη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Ἑκαταίου, ὅστις ὑποκαλεῖ αὐτὴν «πόλιν Θρηΐκων». Ἔκειτο δὲ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Ζ', 123) παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀξιοῦ «ὃς οὐρίζει χώρην Μυγδονίην τε καὶ Βοττιαιΐδα». Πότε ἀκριβῶς ἐκτίσθη καὶ ὑπὸ τίνος, εἶναι ἄγνωστον. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι μετὰ τῆς Θέρμης ἦσαν προγενέστεραι τοῦ ΣΤ' π. Χ αἰῶνος, ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἀπό τινος νύμφης Χαλάστρας. Κατεστράφη τῷ 315 π. Χ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου μετ' ἄλλων ἓξ πολισμάτων πρὸς ἵδρυσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ κτισθείσης πόλεως Θεσσαλονίκης. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ νῦν χωρίον *Κουλουκιά*, μετονομασθὲν *Χαλάστρα* (βλ.λ.). Α. Θ. Σ.

—**Χαλάστρα** *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 3.079. Κεῖται δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀξιοῦ καὶ εἶναι ἕδρα τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Καμπανίας. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, συνεταιρισμὸν ἀκτηνιδόνων καλλιεργητῶν καὶ συλλόγους ἐπαγγελματιῶν καὶ κτηνοτρόφων. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κουλουκιά*.

Χαλατζόγλους, Παναγιώτης. Μουσικοδιδάσκαλος, γεννηθεὶς ἐν Πόντῳ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐδιδάχθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, διωρίσθη δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐποίησε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ μέλη, συνέγραψε μικρὸν ἐγχειρίδιον περὶ μουσικῆς καὶ ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς, ὡς Ἰωάννην τὸν Τραπεζούντιον, Δανιὴλ τὸν πρωτοψάλτην, Κύριλλον τὸν Τήνου καὶ ἄλλους. Ε. Γ. Π.

Χαλατσλῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ραιδεστοῦ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 349 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Θαμύριον*.

Χάλατσυ (Halacsy). Οὔγγρος βοτανικὸς (1842—1914). Ἐπεσκέφθη ἐπανειλημμένως τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν μελέτην τῆς χλωρίδος αὐτῆς, συγγράψας: «Conspectus Florae Graecae» εἰς τρεῖς τόμους (Λειψία 1901—1911), ἐν τῷ ὁποίῳ πραγματεύεται περὶ πάντων τῶν γνωστῶν ἑλληνικῶν φυτῶν. Μ. Δ. Β.

Χαλάχ, ἡ **Καλάχ,** ἡ **Κάλχ** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Νιμρούδ*.

Χαλαχὰ ἑβρ. = πορεία, καὶ τροπικῶς ἔθιμον, νόμος). Ἐν τῇ ραββινικῇ σχολικῇ γλώσσῃ δηλοῖ τὸ ἐν τῷ βίῳ ἰσχῦον ἐξ ἐθίμου δίκαιον, οὗ ἡ διακρίβωσις ἦτο ἔργον τῶν νομοδιδασκάλων. Τὸ δίκαιον τοῦτο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα κατ' ἀρχὰς φερόμενον ἀπετέλει τὸν προφορικὸν νόμον, παραλλήλως πρὸς τὸν ἔγγραφον μωσαϊκόν. Σὺν τῷ χρόνῳ ἤρχισαν νὰ καταγράφωνται τοιαῦται νομικαὶ διατάξεις αἱ ἐπικαλούμεναι *Χαλαχὼ* (πληθυντ. τοῦ *Χαλαχά*), αἵτινες περιελήφθησαν κυρίως εἰς τὴν Μισνὰν καὶ εἰς τὴν Τοσεφθάν. Ἡ καθ' ὡρισμένους ἑρμηνευτικοὺς κανόνας ἐξαγωγὴ ἢ δικαίωσις τῶν χαλαχικῶν διατάξεων ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς χαρακτηρίζεται ὡς χαλαχικὴ ἐξήγησις (πρβλ. **Strack, Einleitung in den Talmud und Midrasch,** εʹ ἐκδ. 1921, ἔνθα πλήρης βιβλιογραφία). Π. Ι. Μ.

χαλβαδόπιττα (ἡ), ἡ *μουστόπιττα* (κοιν. *κοφτάρια*). Πίττα παρασκευαζομένη ὡς ἑξῆς: Βράζεται παρατεταμένως μοῦστος, καθαρίζεται μὲ στάκτην ξυλανθράκων, κατασταλάζει καὶ σουρώνεται. Βράζεται εἶτα ἐκ νέου κατ' ἀναλογίαν 8 ποτηρίων μούστου πρὸς 1 ½ νισεστὲ ἢ πρὸς 1 μόνον ποτήριον σιμιγδάλι ἢ πρὸς 1 ½ ποτήριον ἀλεύρι καὶ καρύδια καθαρισμένα, ἁπλώνεται εἰς τεψὶ καὶ στεγνώνεται εἰς τὸν φοῦρνον ἔπειτα κόπτεται εἰς τεμάχια μπακλαβᾶ ἢ κύβους, μήκους 2—3 ἑκατ. καὶ ξηραίνεται εἰς τὸν ἀέρα.

χαλβαδοποιεῖον (τό)· ἐργαστήριον κατασκευῆς χαλβᾶ.

χαλβαδοποιία (ἡ)· ἡ τέχνη, ἡ βιομηχανία τῆς κατασκευῆς χαλβᾶ.

χαλβαδοποιὸς (ὁ)· ὁ τεχνίτης τῆς κατασκευῆς χαλβᾶ.

χαλβαδόρριζα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σαπωνόφυτον* (βλ. λ.).

Digitized by Google

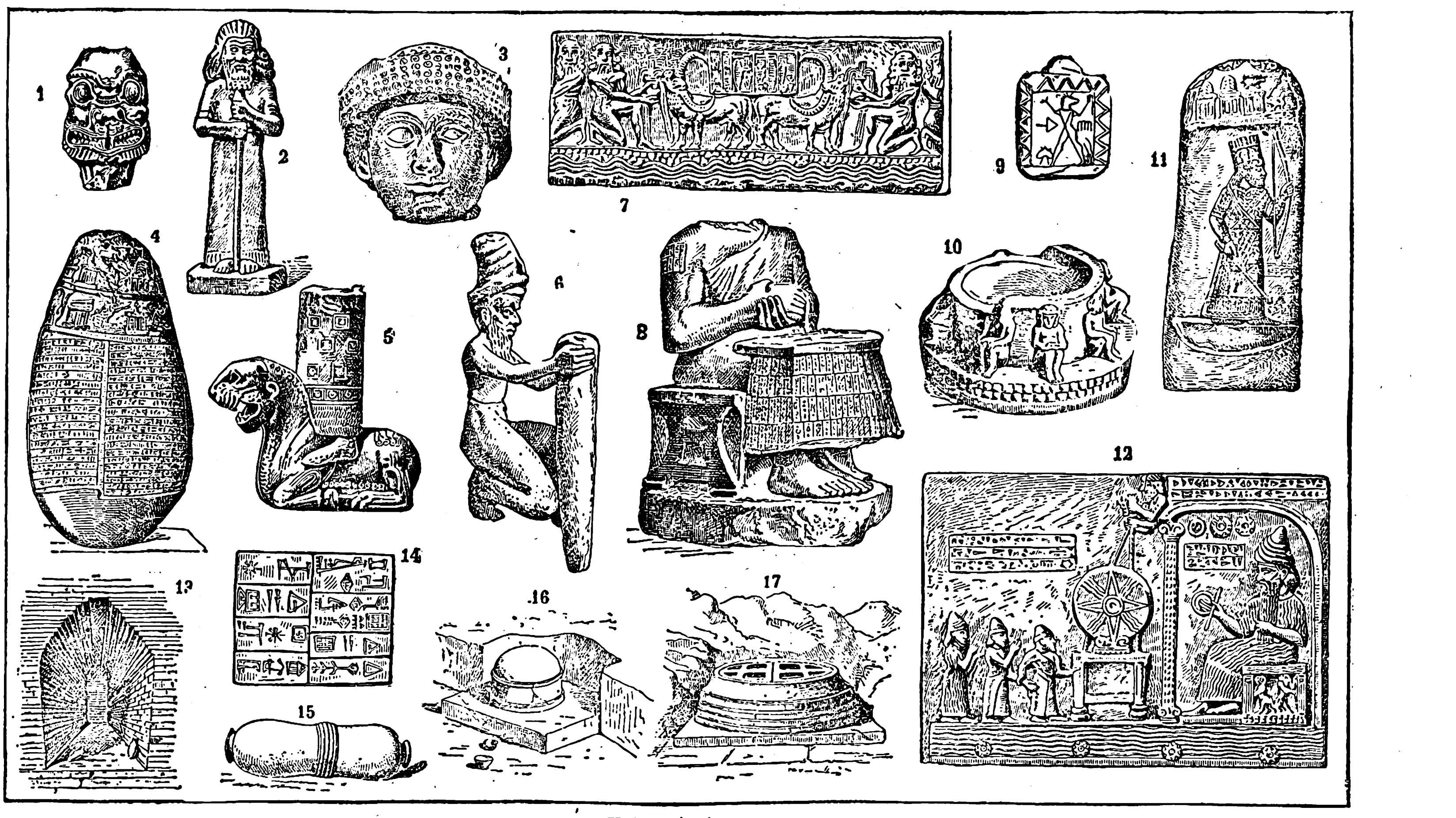

Χαλδαϊκὴ τέχνη.

[1=χαλδαϊκὸς δαίμων (Λοῦβρον), 2=ἀγαλμάτιον ἐκ τερρακόττας, 3=κεφαλὴ ἀγάλματος, 4=τὸ λεγόμενον πετράδιον Μισὼ (Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων), 5=βρούντζινον ἀγαλμάτιον (Λοῦβρον), 6=βρούντζινον ἀγαλμάτιον, 7=κύλινδρος τοῦ Σαργκάνι (συλλογὴ Λ. ντὲ Κλέρκ), 8=ἄγαλμα (Λοῦβρον). 9=περίαπτον, 10=Βάσις ἀγάλματος, 11=στήλη τοῦ Μαντοὺκ - ναντὶν - ἀκὶ (Βρεττανικὸν μουσεῖον), 12=ἀνάγλυφον τῆς πινακίδος τοῦ θεοῦ Σάμας (Βρεττανικὸν μουσεῖον), 13=θόλος τοῦ Μουγκεΐρ, 14=πλίνθος, 15=φέρετρον, 16, 17=χαλδαϊκοὶ τάφοι.]

χαλβάνη (ἡ). Φυσικὴ κομμεορρητίνη. Εἶναι ὁ ἀπεξηραμμένος ὀπὸς νάρθηκος τοῦ χαλβανοφόρου τῆς Περσίας. Ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς πλακοῦντας ἢ κοκκία καὶ ἔχει ἀρωματικὴν ὀσμὴν καὶ γεῦσιν. Ἀποτελεῖται κατὰ 63 % περίπου ἐκ ρητίνης, 25 % κόμμεως καὶ 9,5 % αἰθερίου ἐλαίου. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν θεραπευτικήν. Σ. Γ.

—*[Φαρμακογν.]* Ἀναλόγως τῆς προελεύσεως τῆς δρόγης διακρίνονται διάφορα εἴδη χαλβάνης: ἡ *περσικὴ χαλβάνη*, τῆς ὁποίας τὸ χρῶμα εἶναι ἐρυθροκαστανὸν καὶ ἔχει ὀσμὴν μαράθου· *χαλβάνη εἰς δάκρυα*, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ ὑποστρόγγυλα τεμάχια ὠχρόλευκα, καὶ *χαλβάνη εἰς μάζας*. Ἡ χαλβάνη διὰ τῆς ἐπιδράσεως θερμότητος μαλακύνεται λίαν εὐκόλως. Κ. Γ. Μ.

Χαλβάνια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μολεντζικοῦ τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 74.

χαλβᾶς (ὁ). Προϊὸν τῆς βιομηχανίας τῶν σακχαρωδῶν προϊόντων. Παρασκευάζεται διὰ παρατεταμένης ἐν θερμῷ ἀναδεύσεως σιροπίου σακχάρεως μετὰ ταχινίου (σησαμοπόλτου) καὶ ἐκχυλίσματος ῥίζης στρουθίου (κοιν. τσουένι). Εἶναι λίαν διαδεδομένον προϊόν, χρησιμοποιούμενον κυρίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν νηστειῶν. Ἡ σάκχαρις δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ δι' ἀμυλοσιροπίου ἢ σακχάρου ἐκ σταφίδος. Πλὴν τοῦ βιομηχανικοῦ τούτου χαλβᾶ τῶν ἐδωδιμοπωλείων, παρασκευάζονται οἴκοι ἢ ἐν τοῖς ζαχαροπλαστείοις καὶ πλεῖστα ἄλλα γλυκίσματα φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ χαλβᾶ. Σ. Γ.

—**χαλβάδες σπιτικοί.** Παρασκευάζονται μὲ σιμιγδάλι χονδρόν, ἄλευρον, ρυζάλευρον, βούτυρον, ζάχαριν, γάλα, ἀμύγδαλα ἢ κουκουνάρια, ψιλὴν κανέλλαν καὶ ἀνθόνερον· εἰς τοὺς νηστησίμους μεταχειρίζονται ἔλαιον ἀντὶ βουτύρου. Ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς των οἱ χαλβάδες ὀνομάζονται: *Πολίτικος*. Κατασκευάζεται ὡς ἑξῆς: εἰς καυτὸν βούτυρον (75 δράμ.) ρίπτονται συγχρόνως 100 δράμ. σιμιγδάλι καὶ 50 δράμ. ἀμύγδαλα ξεφλούδισμένα, ἢ κουκκουνάρια, καβουρτίζονται ἕως ὅτου ροδίσουν ἐλαφρῶς τ' ἀμύγδαλα, ἢ κουκουνάρια, ἐπιχύνεται κατὰ δόσεις θερμὸν τὸ σιρόπι (1 ὀκ. νερὸ καὶ 100 δράμ. ζάχαρη) καὶ τὸ γάλα (100 δράμ.), ἐνῷ ἀνακατεύεται ἡ μᾶζα μὲ ξύλινον μακρόχερον κουτάλι· ἀποσύρεται εἶτα τῆς φωτιᾶς καὶ καλύπτεται ἡ χύτρα μὲ τὸ καπάκι κεκαλυμμένον μὲ πετσέταν καθαρήν, πρὸς ἀπορρόφησιν τοῦ ἀτμοῦ. Ὅταν κρυώσῃ, ἀναδεύεται μὲ δύο πηρούνια, διὰ νὰ γίνῃ σπυρωτός. *Μωραΐτικος*. Εἰς 300 δράμ. νερὸ βράζονται τὸ βούτυρον (100 δράμ.), μὲ τὴν ζάχαριν (100 δράμ.), καὶ ὅταν κοχλάσουν, χύνεται βαθμιαίως τὸ σιμιγδάλι (100 δράμ.), ἀνακατευόμενον· σιγοβράζεται πρὸς ἀπορρόφησιν τοῦ ὑγροῦ καὶ φουρνίζεται εἰς τεψὶ ἐπὶ 10' εἰς φοῦρνον μέτριον. *Ἀδριανουπολίτικος*, 250 δράμ. γάλα, 150 δράμ. ζάχαρις βράζονται. Καβουρτίζεται εἰς 100 δράμ. βούτυρον ρυζάλευρον 150 δράμ., ἐπιχύνεται ἐπ' αὐτοῦ θερμὸν τὸ σιρόπι (250 δράμ. γάλα καὶ 150 δράμ. ζάχαρη), προστίθενται κουκουνάρια, ἀμύγδαλα κομμένα, καλύπτεται ἡ χύτρα καὶ ἀφήνεται νὰ σιγοβράσῃ εἰς τὴν χόβολην· ὅταν ψηθῇ, ἀποσύρεται καὶ φορμάρεται εἰς κουταλιές. *Πασχαλινὸς ἢ τῆς Ρήνας*. Πενήντα δράμ. βούτυρον δουλεύεται μὲ 100 δρ. ψιλὴν ζάχαριν καὶ 4 αὐγά, ὅπως διὰ τοὺς κουραμπιέδες, προστίθενται 50 δράμ. ἀμύγδαλα ψιλοκοπανισμένα· ἁπλώνεται ἡ μᾶζα εἰς τεψὶ βουτυρωμένον, φουρνίζεται 40—45' καί, ὅταν ροδίσῃ, ξεματιέται μὲ θερμὸν σιρόπι ἀπὸ 100 δράμ. ζάχαριν εἰς 100 δράμ. νερόν· ὅταν κρυώσῃ, κόπτεται εἰς τεμάχια μπακλαβαδωτά. Οἱ σπιτικοὶ χαλβάδες ἐπιδέχονται κανέλλαν καὶ ἀνθόνερον.

Χαλβάλτσου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 551, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κουλυκάδα*, 639. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δύο γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς.

Χαλβατζῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χελιδὼν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἕβρου.

Χάλβης *[Μυθολ.]*. Κῆρυξ τοῦ Βουσίριδος, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, φονευθεὶς μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Α. Θ. Σ.

Χαλδαία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ νοτιώτατον τμῆμα τῆς Βαβυλωνίας, τὸ κείμενον πρὸς τὰς τότε χωριστὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Τίγρητος καὶ Εὐφράτου, εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. Ὁ Πτολεμαῖος (5, 20, 3) ὁμιλεῖ περὶ τῆς Χαλδαίας ὡς μικρᾶς χώρας γειτνιαζούσης πρὸς τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον· ὁμοίως καὶ ὁ Στράβων (16, 739), ὅστις ἀλλαχοῦ (16, 767) ἀποκαλεῖ τὴν ἑλώδη ἔκτασιν παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου «τὰ ἕλη κατὰ Χαλδαίους», ὁ δὲ Πλίνιος (6, 31) τὴν ὀνομάζει «lacus Chaldaicus». Τὸ «Μέγα Ἐτυμολογικὸν» (εἰς τὴν λέξιν *Ἀσσυρία*) λέγει ὅτι ἡ Ἀσσυρία ἀρχῆθεν μὲν ἐλέγετο *Εὐφράτις*, ὕστερον δὲ *Χαλδαία*. Τὰ ὀνόματα Χαλδαία καὶ Χαλδαῖοι ἀπαντῶσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀντὶ τῶν Βαβυλωνία καὶ Βαβυλώνιοι. Τὸ ὄνομα Χαλδαία φαίνεται ὅτι ἐξέλιπεν ἀφ' ἧς ἡ Βαβυλὼν κατέστη ἡ μεγάλη πρωτεύουσα καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀσσυρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Χαλδαίαν. Δ. Μ. Κ.

Χαλδαϊκὴ (ἡ) *[Γλωσσολογ.]*. Καλεῖται οὕτως οὐχὶ μία ὡρισμένη γλῶσσα, ἀλλὰ διάφοροι, καὶ δὴ ἀρχαῖαι ἢ νεώτεραι γλῶσσαι, ἤτοι: ἡ παλαιοτάτη καὶ σημιτικῆς καταγωγῆς *ἀκκαδικὴ* (βλ. *σημιτικαὶ γλῶσσαι*) τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, τῆς κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν Σεναάρ· ἡ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὁμιλουμένη καὶ χαρακτηριζομένη παρὰ τῷ προφήτῃ Δανιὴλ «χαλδαϊκὴ διάλεκτος»· οὕτω καλεῖται καὶ ἡ ἐνιαχοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (καὶ δὴ εἴς τινα μέρη τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ Δανιὴλ) ἀπαντῶσα ἀραμαϊκή, *συροχαλδαϊκὴ* δὲ ἢ καὶ ἁπλῶς *χαλδαϊκὴ* ἡ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ *ἀραμαϊκή*, ἥτις ἐξετόπισεν ἐξ αὐτῆς τὴν πρότερον ἐν χρήσει ἐθνικὴν τῶν Ἑβραίων γλῶσσαν. *Χαλδαϊκὴν* (chaldéen ἢ chaldaïque) ἐκάλεσαν ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου Εὐρωπαῖοί τινες ἐπιστήμονες καὶ τὴν ἐν Ἀβησσυνίᾳ λαλουμένην *γκεζικὴν* (ἢ αἰθιοπικήν), *χαλδαιο-πεχλεβικὴν* δὲ τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γεγραμμένα αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν Σασσανιδῶν βασιλέων. [Βλ. περὶ τούτων *A. Meillet-M. Cohen*, «Les langues du monde», Paris 1924, σελ. 37, 94, 106, 108, 123). —Ω

χαλδαϊκός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Χαλδαίους, ὁ τῶν Χαλδαίων: «χαλδαϊκὴ γλῶσσα, — φιλολογία».

—**χαλδαϊκοὶ χρησμοί**· βλ. λ. *χρησμοί*.

Χαλδαῖοι (οἱ). Λαὸς τῆς ἀρχαιότητος κατοικῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἀπὸ Βαβυλῶνος μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, παρουσιαζόμενος δ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ ὑπὸ διαφόρους μορφάς.

Ἀρχικῶς ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Χαλδαίας. Ἦσαν φυλὴ σημιτική, συγγενὴς τῶν Ἀράβων, μετὰ τῶν ὁποίων κατ' ἀρχὰς εἶχον οὐκ ὀλίγα κοινὰ χαρακτηριστικά, ἰδίως τὸν νομαδικὸν καὶ λῃστρικὸν βίον. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπεκταθέντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς βορρᾶν μέχρι Βαβυλῶνος καὶ ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀσσυρίων, βαθμηδὸν ἐξεπολιτίσθησαν.

Βραδύτερον τὸ ὄνομα *Χαλδαῖοι* ἐδίδετο σχεδὸν ἀδιακρίτως εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Βαβυλῶνος καὶ εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους. Εἰς τὴν Π. Διαθήκην ὁ Ναβουχοδονόσορ καλεῖται «βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος», ἀλλὰ τὸ στράτευμά του ἀποκαλεῖται «Χαλδαῖοι» (Β' Βασ. κε', 1—4). Ὁ Δαρεῖος ἀναφέρεται ὅτι «ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὸ βασίλειον τῶν Χαλδαίων» (*Δανιὴλ* Θ' 1). Τοσαύτη δὲ κατέστη ἡ πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἀφομοίωσις τῶν Χαλδαίων καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς αὐτῶν, ὥστε βαθμηδὸν κατέλαβον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα μεταξὺ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀνεδείχθησαν ὡς σοφοί, ἰδίως περὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ τὴν μαντικήν. Ὁ Ἡσύχιος τοὺς ὀνομάζει «γένος Μάγων». Παρὰ τῷ προ-

Digitized by Google

φήτη Δανιὴλ ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν σοφῶν τῆς Βαβυλῶνος, οὓς ἐκάλεσεν ὁ Ναβουχοδονόσορ πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἐνυπνίου του (*Δαν*. β', 2—10) καὶ βραδύτερον ὁ Βαλτάσαρ πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου γραφῆς (*Δαν*. ε', 7, 8). Εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας τῆς ἀρχαιότητος, τὸ ὄνομα *Χαλδαῖος* ἀπέβαλε καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἐθνικήν του σημασίαν καὶ ἀπέκτησεν ἐπαγγελματικὴν ἔννοιαν, ἀποδιδόμενον εἰς πάντα μάγον, ἐπαοιδὸν ἢ ἀγύρτην ἀστρολόγον οἱασδήποτε ἐθνικότητος (*Ἰωσ*., Ἰουδ. Πόλ., 2, 7, 3, *Ἀππιαν*., Συρ. 58, *Κικέρ*. «De divinatione» I, 1, *Ἰουβ*. 6, 553).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Delattre*, «Les Chaldéens jusq' à la fondation de l' empire de Nebuch.» (188).—*Winckler*, «Geschichte d. Babylonier u. Assyrier» (1892).—*J. D. Prince*, «Commentary on Daniel» (1899, pp. 59—61). Δ. Μ. Κ.

—Χαλδαῖοι. Λαός, ὃν ὁ Στράβων τοποθετεῖ εἰς τὴν *Χαλδίαν* χώραν. Κατῴκουν ἐν Πόντῳ τῆς Τραπεζοῦντος, ὠνομάζοντο δὲ πρότερον *Χάλυβες* (*Στράβ*. 548,18 καὶ 549,19). Ἦσαν λαὸς ἄγριος καὶ πολεμικός.

—Χαλδαῖοι *Χριστιανοί*. Οὕτως ἐκλήθησαν οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ τῆς Βαβυλωνίας, οἱ παραμείναντες πιστοὶ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος μέχρι σήμερον εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου. Καλοῦνται καὶ *Χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ* καὶ σῴζονται μέχρι σήμερον ἐν Περσίᾳ, Ἀραβίᾳ, Ἰνδίαις καὶ Κουρδιστὰν ὡς μονοφυσῖται. Καὶ ἐγένοντο μὲν πλεῖσται ἀπόπειραι πρό τε καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπέτυχον τῇ παρακινήσει τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις διὰ μισσιοναρίων ἀπὸ τοῦ 1681 κατώρθωσε νὰ ὑπαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Οὐνίαν, συστήσασα τὴν νεστοριανὴν Ἐκκλησίαν ἐν Διαρβεκὴρ μετ' ἰδίου πατριάρχου, χρηματικῶς ὑποστηριζομένου ὑπὸ τῆς καθολικῆς προπαγάνδας. Μέγα μέρος αὐτῶν ὅμως ἐνέμειναν ἐν τῇ αἱρέσει ὑπὸ ἴδιον πατριάρχην, ἑδρεύοντα ἐν Μοσσούλῃ τῆς Μεσοποταμίας. Τ. Ε. Ε.

— Χαλδαίων *ἡμερολόγιον* [*Χρονολ.*]· βλ. λ. *ἡμερολόγιον* (τ. ΙΒ', σ. 270 β').

Χάλδη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ περιφερείᾳ Ὄφ τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 25 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χαλδήνη, καὶ ***Χαλδίνη*** [*Γεωγρ.*]. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μικροῦ Δερείου τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 47. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἰλανλῆ*.

Χαλδία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χώρα ἐν Πόντῳ ἣν κατῴκουν οἱ *Χαλδαῖοι*, Χάλυβες πρότερον ὀνομαζόμενοι κατὰ Στράβωνα. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπετέλεσε τὸ *θέμα Χαλδίας* μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τραπεζοῦντα, ὅπερ περιελάμβανεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν σημερινὸν νομὸν Τραπεζοῦντος καὶ πρὸς μεσημβρίαν μέγα μέρος τοῦ νομοῦ Θεοδοσιουπόλεως (Ἐρζερούμ). Τὸ θέμα τοῦτο ὑπῆρξεν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως σπουδαιότατον διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους κατὰ τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπερχομένων κατ' αὐτοῦ πολεμίων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Κομνηνῶν Τραπεζοῦντος (1204—1461) παύει πλέον νὰ γίνεται λόγος περὶ τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπετέλει τὸ κράτος τοῦ Πόντου, ἀναφαίνεται δὲ ἀργότερον, ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὸ ὄνομα *Χαλδία* εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διαίρεσιν τῶν ἐπαρχιῶν Πόντου. Ἡ ἐπαρχία Χαλδίας, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀργυρόπολιν, ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἡ πλουσιωτάτη περιφέρεια τοῦ Πόντου ἕνεκα τῶν πλουσίων μεταλλείων της εἰς ἄργυρον, μόλυβδον καὶ χαλκόν. Ἡ ἐκμετάλλευσις ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦτο ἐθεωροῦντο προνομιοῦχοι σχετικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τοῦ Πόντου, καὶ οἱ ἀρχιμεταλλουργοὶ Ἕλληνες ἐθεωροῦντο ὡς ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἀπέκτων λοιπὸν οὗτοι δύναμιν μεγάλην, τῆς ὁποίας πολλάκις ἔκαμνον χρῆσιν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἔθνους, καὶ πλοῦτον ἀμύθητον, τὸν ὁποῖον ἀφειδῶς ἐσκόρπιζον διὰ τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας, ἐκπαιδευτικάς, ἐκκλησιαστικὰς κλπ., ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο οὐχὶ σπανίως ἐκίνουν τὸν φθόνον καὶ τὴν πλεονεξίαν τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι φονεύοντες αὐτοὺς ἐδήμευον τὴν περιουσίαν των. Οἱ μεταλλουργοὶ τῆς Χαλδίας, ἀναζητοῦντες καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μεταλλοφόρους πηγάς, ἐγκαθίσταντο μονίμως ἐκεῖ ὅπου εὕρισκον μεταλλοφόρα στρώματα. Τοιοῦτοι μεταλλουργικοὶ συνοικισμοὶ ὑπῆρξαν τὸ Δενὲκ Μαδὲν καὶ Ἀκ - Δὰγ Μαδὲν εἰς τὸν νομὸν Ἀγκύρας, τὸ Μπουλγὰρ Μαδὲν καὶ Μπερεκετλῆ Μαδὲν εἰς τὸν νομὸν Ἰκονίου καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Αἱ τοιαῦται μεταλλουργικαὶ ἐκ Πόντου ἀποικίαι ἐκκλησιαστικῶς ἐξηρτῶντο πάντοτε ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς οὖσα ἐπισκοπὴ ὑποτελὴς εἰς τὴν μητρόπολιν Τραπεζοῦντος, ἀνεκηρύχθη κατόπιν ἀνεξάρτητος μητρόπολις, ὑπαγομένη κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Λέγοντες οὕτω ἐπαρχίαν Χαλδίας, ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως ἐννοοῦμεν ὄχι μόνον τὴν παλαιὰν ἐπαρχίαν, ἀποτελοῦσαν μεγάλην περιφέρειαν μὲ κέντρον τὴν Ἀργυρόπολιν, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἐντεῦθεν ἀποικίας εἴτε ἐν Πόντῳ εἴτε ἐκτὸς τοῦ Πόντου ἱδρυμένας.

Ἡ ἐπαρχία ἐκτὸς τοῦ ὑπογείου πλούτου εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ὀρεινή, τραχεῖα καὶ ἄγονος, διὰ τοῦτο δὲ ὅτε, ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν μεταλλείων, ἤρχισαν οἱ κάτοικοι νὰ ἐκπατρίζωνται μεταβαίνοντες εἰς ἄλλα μέρη τοῦ Πόντου ἢ ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἢ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἡ πρώτη μετανάστευσις εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἔγινε τὸ 1829, καθ' ὃ ἔτος, ἐκ λήγοντος ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ἐπροχώρησεν ὁ ρωσικὸς στρατὸς μέχρι τῆς Ἀργυροπόλεως. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπῆλθεν ἡ συνθηκολόγησις καὶ οἱ Ρῶσοι ἀπεχώρησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες, φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων, κατὰ χιλιάδας ἠκολούθησαν αὐτοὺς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ρωσίας. Δευτέρα μετανάστευσις ἔγινε μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878, ὅτε πολλὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας ἠρημώθησαν, ἱδρύθησάν δὲ νέοι ἑλληνικοὶ συνοικισμοὶ εἰς τὸν Καύκασον ἐκ τῶν ἀποίκων τούτων. Κατόπιν, μέχρι τοῦ 1914, δὲν ἔγιναν μὲν ἀθρόαι μετοικεσίαι, ἀλλὰ μεμονωμέναι οὐδέποτε ἔπαυσαν, διότι ἐκ τῶν ἀνδρῶν πολλοὶ ἀποδημοῦντες εἰς Ρωσίαν πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας ἐγκαθίσταντο ἔπειτα ἐκεῖ οἰκογενειακῶς. Ἡ ἐπαρχία πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἶχε περὶ τὰς 80.000 ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, κοινότητες δὲ αὐτῆς, εἰς ἃς ἦτο κατανεμημένος ὁ ἑλληνικὸς οὗτος πληθυσμός, ἦσαν: Ἀργυρόπολις, Ἄτρα, Μαυραγγέλι, Χάκαξα, Χάρσερα, Ἀβλίανα, Χαβίανα, Ἄδισα, Σταυρίν, Κρώμνη, Ἴμερα, Βαρενοῦ, Μαντρία, Μούζαινα, Ἀγρίδι, Θέμπεδα, Μοναστήρι, Μαυρενᾶ, Τσ τε, Σαρπίσκια, Ζερμούδα, Λαμπαδίον, Φυτίανα, Ἐμπρίκι, Τσιμπρικᾶ, Πελαγία, Ἅγιος Μιχαήλ, Βαρετόν, Χάσκιοϊ, Μάλαχα, Κορόξενα, Νίβαινα, Παρτίν, Παζπέν, Λυκάστι, Χερίανα, Χόψια, Κιορτούν, Γενίκιοϊ, Ἀρμενοχώρι, Ρακάν, Κεπέκιλσε, Τσαούλ, Σαραντάρι, Τσακράκι, Ἀρμούταλα, Κοτύλια, Ἐσελῆ, Ἐρσεΐλ, Καράκαγια, Κούσκαγια, Πράσαρη, Γάραλη, Ἔσπιε, Κασιόπη, Τιβάνι, Τεμιρτσίκιοϊ, Μελικλῆ, Πουλαντζάκι, Σὶμ Μαδέν, Ἂκ Δὰγ Μαδέν, Δενὲκ Μαδέν, Χαλβᾶ Μαδὲν καὶ Περεκετλῆ Μαδέν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1914, καταστᾶσα θέατρον πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων, ὑπέστη πολυειδεῖς κακώσεις καὶ καταστροφάς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρώσων οἱ διωγμοὶ ἐξηκολούθησαν ἀπηνεῖς καὶ φρικαλέοι μέχρι τοῦ 1922, ὅτε οἱ ἐπιζήσαντες κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Α. Α. Π.

Χάλδου *μονή*. Συνέστη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μεσοῦντος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἀλλ' οὐδ' ὁ τόπος ἐν ᾧ ἔκειτο εἶναι γνωστός. Τ. Ε. Ε.

Χαλδούπηδες (οἱ). Οὕτως ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται οἱ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ καὶ ἄλλως *Κονιάροι*. Τ. Ε. Ε.

Χάλεβ. Ἰσραηλίτης ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Μωϋσῆν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀποσταλεὶς μετ' ἄλλων ἕνδεκα Ἰσραηλιτῶν ἵνα κατοπτεύσῃ τὴν γῆν Χαναάν, μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ παρέμεινεν ἀπτόητος ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν Χαναναίων καὶ τῶν ὠχυρωμένων πόλεων αὐτῶν καὶ προσεπάθησε μετ' αὐτοῦ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν λαόν, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς αὐτὴν (Ἀριθμῶν ιγ' καὶ ιδ'). Ἡ ἀμοιβή του ἦτο ὅτι καὶ μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐξ ὅλης τῆς γενεᾶς ἐκείνης ἠξιώθη νὰ πατήσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς γῆς ἐκείνης. Εἰς αὐτὸν ἐδόθη ἡ περὶ τὴν Χεβρὼν χώρα (Ἰησ. Ναυῆ, ιδ' 6 ἑξ., ιε' 13 ἑξ. κλπ.). Π. Ι. Μ.

Χαλεβῆ (Halevi), ***Ἰούδας***. Ἰουδαῖος φιλόσοφος (βλ. λ. *Ἀλεβῆ* Ἰούδας).

Χαλεβῆ [*Γεωγρ.*]. Μικρὰ σταυροπηγιακὴ μονὴ τῆς Κρήτης παρὰ τὸ χωρίον Χρωμοναστήρι τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. ΕΡ. Μ.

Χαλεβὺ (Halévy), ***Ἰάκωβος Φραγκῖσκος Φρομανταλ-Ἠλίας***. Γάλλος μουσουργὸς (βλ. λ. *Ἀλεβύ*).

χαλεγγική (ἡ) [*Γλωσσολογ.*]. Μία ἐκ τῶν κουσχιτικῶν λεγομένων γλωσσῶν ἢ διαλέκτων τῆς χαμιτικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας (βλ. *χαμιτικαὶ γλῶσσαι*). Ὁμιλεῖται μετὰ τῶν συγγενῶν πρὸς αὐτὴν κουσχιτικῶν διαλέκτων—τῆς *ἀβαβδικῆς*, τῆς *βιχαρικῆς* καὶ τῆς *ἀβενδόας*—ἐπὶ εὐρείας παραλιακῆς ἐκτάσεως τῆς Α. Ἀφρικῆς μεταξὺ τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Νείλου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (ἀπὸ τοῦ Κοσσεῒρ πρὸς Β. μέχρι νοτίως τοῦ Συυακίν). Οἱ λαλοῦντες τὰς εἰρημένας διαλέκτους ὑπερβαίνουν τὸ ἑκατομμύριον. Γ. Π. Α.

Χάλειον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἑσπερίων Λοκρῶν (βλ. λ. *Χάλαιον*).

Χάλεκ (Halek), ***Βιτέσλαβος***. Τσέχος ποιητὴς (1835—1874). Ἐσπούδασεν ἐν Πράγᾳ, ἐμφανισθεὶς δὲ τὸ πρῶτον ὡς ποιητής, τῷ 1858, διὰ τοῦ ἐπικολυρικοῦ ποιήματος «Ἀλφρέδος», ἀπέβη εἷς τῶν ἀρίστων ἐκπροσώπων τῆς τσεχικῆς ποιήσεως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἔγραψεν: ἐπικολυρικὰ ποιήματα («*Μεζρίμα καὶ Χουσεΐν*», «*Ἡ ὡραία Λεϊλά*», «*Ἡ μαύρη σημαία*», «*Οἱ ἐπίγονοι τοῦ Λευκοῦ ὄρους*» κ. ἄ.), συλλογὴν λυρικῶν ἔργων («*Ἡ Παναγία τῶν Τάτρας*»), δράματα («*Ὁ τσάρεβιτς Ἀλέξιος*», «*Ὁ βασιλεὺς Ροδόλφος*», «*Ὁ Κατιλίνας*») καὶ ἄλλα ποιητικὰ ἔργα, ὑπῆρξε δὲ συνεργάτης τῆς «Narodni Listy» καὶ ἱδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ «Květy». . Δ.

Χαλέκι (Halecki), ***Ὀσκάρ***. Πολωνὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1891. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολωνικῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κρακοβίας, τῷ δὲ 1919 διωρίσθη γενικὸς διευθυντὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πολωνίας καὶ γενικὸς γραμματεὺς τῆς πολωνικῆς ἀντιπροσωπείας ἐν τῇ διασκέψει τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τοῦ 1921 μέχρι τοῦ 1924 διετέλεσε μέλος τῆς γραμματείας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ γραμματεὺς τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς τῆς πνευματικῆς συνεργασίας ἐν Γενεύῃ. Κατὰ τὸ 1924 διωρίσθη ἀντιπρόσωπος τῆς Πολωνίας ἐν τῇ Ε' συνελεύσει τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ πρόεδρος τῆς ἑνώσεως τῶν διεθνῶν καθολικῶν σπουδῶν. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «*Ἡ συνθήκη τοῦ Σεντομὶρ κατὰ τὸ ἔτος 1570*», «*Ἱστορία τῆς Γιαγγελλονικῆς ἑνώσεως*» (1919—1920), «*Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*» (1920), «*Καζίμιρος ὁ Μέγας*» (1920), «*Ἱστορία τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης*» (1923) γαλλιστί, «*Μεσαίων καὶ σύγχρονος ἐποχή*» (1927), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χαλεμαουμάου [*Γεωλ.—Ἡφαιστειολ.*]. Λίμνη λάβας ἐπὶ τοῦ ἡφαιστείου *Κιλαούεα* (βλ. λ.) τῆς νήσου Χαβάϊ.

Χαλὲμπ [*Γεωγρ.*]. Νῆσος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἡ ἀρχαία *Ἴσιδος* νῆσος (βλ. λ.).

Χάλεν (Halen), ***Ἰωάννης βὰν—***. Ἱσπανὸς στρατηγὸς βελγικῆς καταγωγῆς (1790—1864). Μετέσχε κατ' ἀρχὰς τῶν ναπολεοντείων ἐν Ἱσπανίᾳ πολέμων, εἶτα δὲ ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ 1823 ἐν Ρωσίᾳ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, εἰς περίοδον ὀξυτάτης διαμάχης μεταξὺ συνταγματικῶν καὶ ἀπολυταρχικῶν, συνετάχθη μετὰ τῶν πρώτων καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὑπαρχηγῶν τῶν στρατευμάτων αὐτῶν. Ὅτε ὅμως, μετ' ὀλίγον, ἐπεκράτησαν οἱ ἀντίπαλοι, αὐτοεξωρίσθη, εὑρισκόμενος δὲ εἰς Βρυξέλλας κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς βελγικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830, ἐγένετο ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατικῶν στρατευμάτων καὶ εἶτα κυβερνήτης τῆς Βραβάντης καὶ διεδραμάτισε πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον ἐν τῇ βελγικῇ πολιτικῇ τῆς περιόδου ταύτης. Τῷ 1836 ἐπιστρέψας εἰς Ἱσπανίαν, ἐπολέμησε τοὺς Καρλιστὰς καὶ διωρίσθη κυβερνήτης τῆς Καταλωνίας ὑπὸ τοῦ Ἐσπαρτέρο, οὗτινος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ὑποστηρικτῶν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἐσπαρτέρο ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ δράσεως. Χ. Δ.

Χαλὲπ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ νομοῦ Καβάλλας (βλ. λ. *Χαλέπι*).

Χαλέπα [*Γεωγρ.*]. Προάστιον τῆς πόλεως Χανίων (Κρήτης), κείμενον ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν δεσποζόντων τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ ἑνοῦντος τὴν πεδιάδα τῶν Χανίων μετὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἀκρωτηρίου. Ἐν τῷ προαστίῳ τούτῳ συνήφθη καὶ ὑπεγράφη κατ' Ὀκτώβριον 1878 μεταξὺ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως (ἀρχιστρατήγου Μουκτὰρ πασᾶ, διοικητοῦ τῆς Κρήτης Κωνσταντίνου Ἀδοσίδου πασᾶ καὶ Σαλὴμ ἐφένδη, ἀνωτάτου δικαστικοῦ ὑπαλλήλου) καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως τῶν Κρητῶν (Γρηγορίου Παπαδοπετράκη, Κωσταροῦ Βολουδάκη, Ι. Σφακιανάκη, Χαριλ. Ἀσκούτση, Κ. Μητσοτάκη, Α. Μιχελιδάκη, Ζ. Θιακάκη Κυρ. Χατζιδάκη, Στυλ. Σταυρούδη, Ἀντ. Σήφακα καὶ Α. Μενεγίδη) ἡ σύμβασις (ἡ λεγομένη τῆς Χαλέπας), διὰ τῆς ὁποίας ἐχορηγήθη εἰς τὴν Κρήτην αὐτόνομον πολίτευμα καὶ ἐτερματίσθη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878. Ν. ΚΛΕ

— [*Παραλ. Γεωγρ.*] Ὁ ὁμώνυμος ὅρμος εἶναι κατάλληλος πρὸς θερινὴν ἀγκυροβολίαν (πλάτ. 35° 31' Β., μῆκ. 24° 02' ½ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536a: Candia western portion) κατὰ τὸν νοτιοανατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῶν Χανίων, ἀμφιπύργως δὲ χωρίζεται πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῆς Σούδας διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Χαλέπας, ἔχοντος εὖρος 2 χλμ. ὁριζοντιογραφίας. Σ. Ε. Λ.

—Χαλέπα [*Γεωγρ.*]. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ποσειδωνίας τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Σύρου, τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 32.

—Χαλέπα *Φοίνικος* [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Ποσειδωνίας τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 138.

Digitized by Google

—Χαλέπας ***μονὴ*** *[Γεωγρ.]*. Σταυροπηγιακὴ μονὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου (Κρήτης), ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ἀρκτικῶν κλιτύων τῆς Ἴδης. Ν. ΚΛΣ

χαλεπαίνω· ὀργίζομαι, ἀγανακτῶ, κοιν. *κακιώνω*.

Χαλεπᾶς, ***Γιαννούλης***. Ἕλλην γλύπτης, γεννηθεὶς τῷ 1854 ἐν Πύργῳ τῆς Τήνου ἐκ πατρὸς μαρμαρογλύπτου. Ἐμαθήτευσεν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Σύρου καὶ κατόπιν ἐπὶ μικρὸν ἐν τῇ αὐτόθι ἐμπορικῇ σχολῇ. Ἀλλὰ δείξας ἐνωρὶς τάσιν πρὸς τὴν γλυπτικήν, ἐστάλη τῷ 1860 εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις πολυτεχνεῖον, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ διευθυντῇ αὐτοῦ γλύπτῃ Λέοντι Δρόσῃ. Μετὰ τριετεῖς σπουδὰς ἐν Ἀθήναις, ὅπου προεκάλεσε τὴν γενικὴν προσοχὴν καὶ ἐβραβεύθη, ἐκτελέσας μεταξὺ ἄλλων καὶ μίαν ἐκφραστικωτάτην «Κεφαλὴν Σατύρου», ἀπεστάλη ὡς ὑπότροφος πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του εἰς τὸ Μόναχον. Ἐκεῖ ἐφοίτησεν ἐπὶ τριετίαν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, μαθητεύσας παρὰ τῷ γλύπτῃ Βίτμαν καὶ τυχὼν βραβείου καὶ μεταλλίων καὶ κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγκατεστάθη καὶ ἐξετέλεσε διάφορα ἔργα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἀνατομικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἐκφραστικότητα. Μεταξὺ τῶν ἔργων του τῆς περιόδου ταύτης εἶναι τὸ «Παραμύθι τῆς Πεντάμορφης», βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου, ὁ «Σάτυρος παίζων μὲ τὸν Ἔρωτα» (συλλογὴ Καραπάνου), ἡ «Φιλόστοργος μήτηρ ἢ ἡ Εὐγνωμοσύνη» (ἐν τῷ ναῷ τῆς Εὐαγγελιστρίας τῆς Τήνου) καὶ τὸ γλυπτικὸν ἀριστούργημα ἡ «Κοιμωμένη» ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Ἀφεντάκη ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπερ ἐσκάλισεν ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ μαρμάρου. Κατὰ τὸ 1878 ὅμως ἔπαθε διανοητικὴν παράκρουσιν, ἐνῷ ἐξετέλει τὴν μεγάλην σύνθεσίν του «Ἡ Μήδεια φονεύουσα τὰ τέκνα της», ἥτις ἔμεινεν ἡμιτελής. Συνεπείᾳ τούτου ἐνεκλείσθη ἐπὶ 14 ἔτη ἐν τῷ φρενοκομείῳ τῆς Κερκύρας καὶ κατόπιν μετεφέρθη εἰς τὴν γενέτειράν του νῆσον Τῆνον, ὅπου ἠσχολεῖτο εἰς μικρογεωργικὰς ἐργασίας. Κατὰ τὰς ὥρας φωτεινῶν διαλειμμάτων ἐξετέλει διὰ πηλοῦ προπλάσματα διαφόρων ἔργων του, ἀτελῆ μέν, ἀλλὰ μαρτυροῦντα ἐπαρκῶς τὴν ὑπέροχον τέχνην του.

Μετὰ πάροδον ὑπερτεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ Χαλεπᾶς ἰάθη καὶ ἐπεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὴν γλυπτικήν. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἴασίν του φαίνεται ὅτι παρέσχεν ἡ μεγάλη συγκίνησις, ἣν προεκάλεσεν εἰς αὐτὸν ὁ θάνατος τῆς μητρός του. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην περίοδον ὁ Χαλεπᾶς ἐδημιούργησε διάφορα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐξετέθησαν τῷ 1925 ἐν εἰδικῇ ἐκθέσει ἐν αἰθούσῃ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ μετεφέρθησαν κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας τῆς Τήνου. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Ἡ κεφαλὴ Ἀθηνᾶς», «Ἡ Ἀδριανὴ κοιμωμένη», «Ἡ Ἡρωδιάς», «Ἡ φιλοστοργία» κ. ἄ. Τῷ 1927 ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸ Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν. Τῷ 1930 ὁ Χαλεπᾶς ἐγκατεστάθη ἐκ νέου εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐπανέλαβε τὰς ἐργασίας του, δημιουργήσας μεταξὺ ἄλλων δύο ἀγγέλους διὰ τὸ νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν, μικρογραφίας τῆς «Μηδείας» του, τὸν «θρίαμβον», τὴν «Φυγήν», τὴν «Ἀδικίαν», τὸν «Πόλεμον» κ. ἄ. Σ. Ξ.

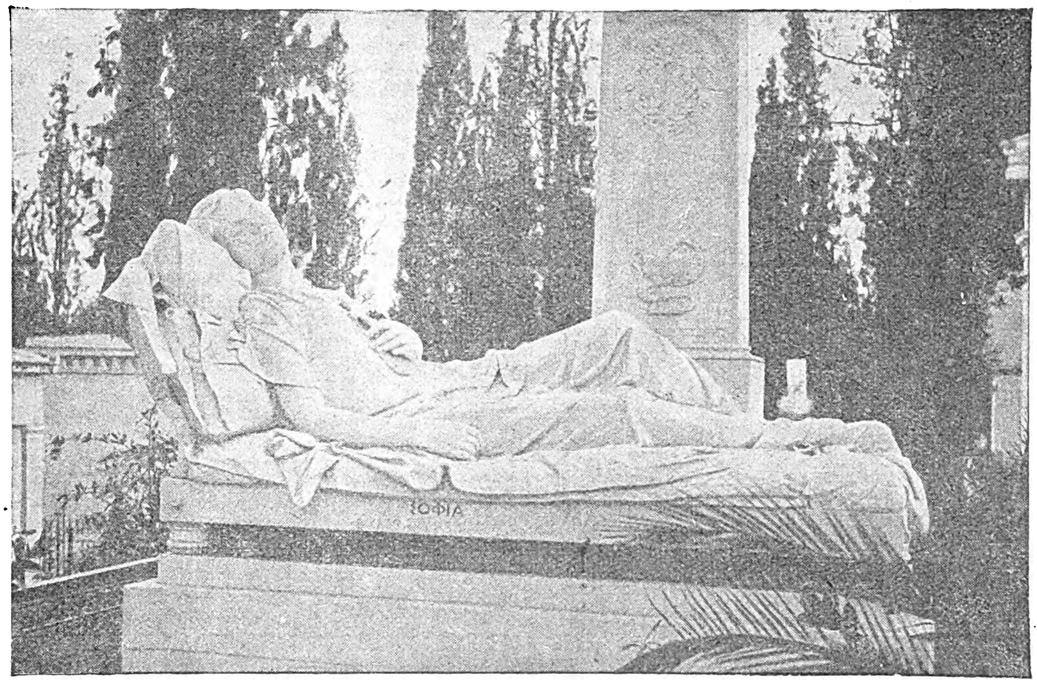

Γ. Χαλεπᾶ: Ἡ κοιμωμένη.

Χαλεπέδη *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ τοποθεσίας *Λέπεδα* (βλ. λ.).

αλέπιον (τουρκ. καὶ ἀραβ. *Χαλὲπ*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ κράτους τῆς Συριας, πρωτεύουσα τῆς ἀνεξαρτήτου πολιτείας τῶν Ἀλαουϊτῶν. Κάτ. 130.000, ἐξ ὧν τὰ $^3/_4$ Μουσουλμᾶνοι ἀραβόφωνοι. Κεῖται (34° 45′ Α. μήκ. καὶ 36° 13′ Β. πλάτ.) εἰς ὕψος 300 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, συνδέεται δὲ σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς γραμμῆς Βηρυττοῦ—Δαμασκοῦ διὰ Ραγιάκ. Περὶ τὴν πόλιν ὑπάρχουν δέκα τρία προάστια. Τὰ τείχη αὐτῆς ἔχουν περιφέρειαν 5 χλμ. Ἐκτίσθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ σήμερον εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἠρειπωμένα. Εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐντὸς τῶν τειχῶν πόλεως ὑψοῦτο τὸ ἐπίσης ἐν μέρει κατεστραμμένον φρούριον, διάσημον διὰ τὴν ἐναντίον τῶν σταυροφόρων ἀντίστασιν τῷ 1124.

Ἡ νεωτέρα πόλις ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Κουβαΐκ, τοῦ Χάλου τῶν ἀρχαίων. Ἐκ τῶν μνημείων τῆς πόλεως τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ μουσουλμανικὸν τέμενος Οὐμαβὶ ἢ Ζαχάρια, ἐγειρόμενον εἰς τὴν θέσιν ναοῦ ἀποδιδομένου εἰς τὴν ἁγίαν Ἑλένην καὶ περιέχον, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, τὸν τάφον τοῦ πατρὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Τὸ κλῖμα τῆς πόλεως εἶναι ξηρὸν καὶ ψυχρόν. Ἐν Χαλεπίῳ ἑδρεύει ὁ ὀρθόδοξος πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Ἀρμένιος, ὡς καὶ ἐπίσκοποι τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Μαρωνιτῶν. Ἐκτὸς τῶν ἀραβικῶν σχολῶν ὑπάρχουν καὶ γαλλικαὶ τῶν καθολικῶν δι᾽ ἀμφότερα τὰ φῦλα.

—*[Ἱστορ.]* Τὸ Χαλέπιον εἶναι πόλις ἀρχαία, κυρίως ὅμως ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν, ὁπότε περιῆλθεν εἰς Σέλευκον τοῦ Νικάτορα, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ μακεδονικὸν ὄνομα *Βέροια* (Βέροια Χαλύβων). Ἡ Βέροια αὕτη ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Σελευκιδῶν. Βραδύτερον ἡ πόλις καλεῖται *Χαλυβὼν* ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Κατόπιν ὅμως ἀναφαίνεται ὡς *Βέροια* μέχρι τῆς ἀραβικῆς καταχτήσεως. Τῷ 611 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Χοσρόου τοῦ Β′. Τῷ 663 κατέλαβον αὐτὴν οἱ Ἄραβες ἐπὶ Ἡρακλείου, ἔκτοτε δὲ παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς Μουσουλμάνους. Προσωρινῶς μόνον ἀνεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ καὶ κατόπιν ὑπὸ ἰθαγενοῦς ἡγεμόνος (974). Μετὰ δέκα τέσσαρα ἔτη περιῆλθε πάλιν εἰς τοὺς Ἄραβας. Ἀπὸ τοῦ 1090 μέχρι τοῦ 1117 ἀνῆκεν εἰς τοὺς Σελτζουκίδας. Τῷ 1124 ὑπέστη ἐπίθεσιν τῶν σταυροφόρων, τῷ δὲ 1183 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σαλαδδίνου, ὅστις ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν ὡς ὀχυρὸν προπύργιον κατὰ τῶν Λατίνων καὶ ὡς βορείαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Μετὰ διαφόρους ἄλλας περιπετείας ἐκυριεύθη τῷ 1517 ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, χρησιμεύσασα ἔκτοτε ὡς σπουδαῖος ἐμπορικὸς σταθμὸς κυρίως τοῦ διὰ Βαγδάτης ἀγγλικοῦ ἐμπορίου πρὸς τὰς Ἰνδίας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος ὁδοῦ, καὶ κυρίως μετὰ τὴν διάνοιξιν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, ἡ διὰ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ὁδὸς ἐγκατελείφθη καὶ τὸ Χαλέπιον παρήκμασε. Καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1839, ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν τῷ 1840. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Παγκοσμίου πολέμου (1918) κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, κατὰ δὲ τὴν διευθέτησιν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος τῆς Τουρκίας διὰ τῶν συνθηκῶν τῶν Σεβρῶν 1920 καὶ τῆς Λωζάννης (1923) περιελήφθη εἰς τὴν Συρίαν. Ν. Μ.

—Χαλέπι(ον) *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πασχαλιᾶς (Μπαϊρακλῆ) τῆς ἐπαρχίας Νέστου τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 43.

—Χαλεπίου ***φῦμα*** *[Δερματολ.]*· βλ. λ. *φῦμα τῆς* Ἀνατολῆς.

χαλεπός, *—ή, —όν*· δύσκολος, κοπιαστικός, ἐπίμοχθος: «χαλεπὰ τὰ καλά» || δυσάρεστος, λυπηρός, ὑβριστικός.—Ἐπίρρ. *χαλεπῶς*.

χαλεπὸς (ὁ) (Chalepus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν φυτοφάγων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις κανθάρους, χαρακτηριζομένους κυρίως ἐκ τῶν ὑπὸ ἀκανθῶν κεκαλυμμένων ποδῶν των. Ἐκ τῶν 50 γνωστῶν εἰδῶν τοῦ γένους ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χαλεπὸς ὁ δίχρους* (Chalepus bicolor), ἰθαγενὴς τῆς Ἀμερικῆς, ὅστις ἔχει ἱκανὸν μέγεθος, κεφαλὴν σφαιρικὴν καὶ μικροτάτην, κεραίας μετρίως μακρὰς καὶ πολυαρθρωτάς, θώρακα σφαιρικὸν καὶ κοιλίαν ἐπιμήκη καὶ σχεδὸν τετραγωνικήν, ἀπολήγουσαν εἰς χαρακτηριστικὴν διαυλάκωσιν κατὰ τὸ ἄκρον της. Δ. Ν. Π.

Χαλεπὸς *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ΒΑ. Εὐβοίας παρὰ τὸ χωρίον Πήλι, προέκτασις τοῦ ὄρους Μαυροβουνίου. Ι. Σ. Σ.

χαλεπότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χαλεποῦ, δυσκολία, δυσχέρεια.

Χαλέρι *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας καὶ τῷ διαμερίσματι Λεύκας. Κάτ. 70 περίπου, Ἕλληνες. Α. Κ. Α.

χαλὲς (ὁ)· δημοτ., ἀποχωρητήριον, ἀπόπατος· || μεταφ., ἄνθρωπος εὐτελής, χυδαῖος, ἀνυπόληπτος, περίτριμμα τῆς κοινωνίας.

Χαλὲς ***κάβο*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ὀνομασία τῆς ἄκρας τῆς τερματιζούσης πρὸς Δ. τὴν πλατεῖαν Κολώνα τοῦ Πόρου. Σ. Ε. Λ.

χαλεσία (ἡ) (Halesia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στυρακιδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ ἁπλᾶ καὶ ἄνθη λευκά. Γνωστὰ πέντε εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ὧν τὰ τρία καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Χαλὲτ-ἔμπν-ἐλ-Οὐαλίτ. Ἄραψ πολεμιστὴς καὶ κατόπιν στρατηγός, ἐπικληθεὶς «μάχαιρα τοῦ Θεοῦ». Ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κορεΐς, ἐγεννήθη τῷ 582 καὶ ἀντετάχθη κατ᾽ ἀρχὰς ἐναντίον τῆς νέας θρησκείας τοῦ Μωάμεθ, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνίκησεν ἐν Ὀχόδ. Κατόπιν ὅμως μετενάστευσεν (628) ἐκ Μέκκας εἰς Μεδίναν καὶ ἐδήλωσε μετ᾽ ἄλλου σημαντικοῦ Κορεϊσίδου, τοῦ Ἄμρ-ἔμπν-ἐλ-Ἄς, ὑποταγὴν εἰς τὸν Μωάμεθ, τὸν ὁποῖον καὶ ἠκολούθησεν ἔκτοτε, γενόμενος εἷς τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν του. Κατὰ τὴν μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν, ὑπὸ Θεόδωρον τὸν Βικάριον, καὶ τῶν Ἀράβων μάχην παρὰ τὴν Μούτα (τοὺς Μοθοὺς τῶν Βυζαντινῶν), καθ᾽ ἣν ἡττήθη ὁ στρατὸς τοῦ Μωάμεθ, ὁ Χαλὲτ κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς Μεδίναν τὰ λείψανα τοῦ ἀραβικοῦ στρατοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν χαλίφην Ἄμπου-Μπέκρ, διακριθεὶς κατὰ τὴν καταστολὴν διαφόρων ἀνταρσιῶν καὶ συντελέσας διὰ τῶν νικῶν του εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀραβικῆς ἑνότητος. Κατόπιν ἐπολέμησεν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ εἶτα ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, συντελέσας αὐτὸς κυρίως εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Δαμασκοῦ (634). Ἀπέθανε τῷ 641, κατά τινας μὲν ἐν Χὸμς (Ἐμέσσῃ) τῆς Συρίας, κατά τινας δὲ ἐν Μεδίνᾳ. Ἦτο πολεμιστὴς ἀνδρεῖος, ἀλλὰ τὴν ἀνδρείαν ἐπεσκίαζεν ἡ σκληρότης καὶ ἡ πρὸς τὴν πολυτέλειαν ῥοπή του, ἕνεκα τῆς ὁποίας εἶχε περιπέσει εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Μωάμεθ. Ν. Μ.

— Χαλὲτ ***ἐφέντης*** (*Μεχμὲτ-Σαΐτ*). Τοῦρκος πολιτικός, εὐνοούμενος καὶ ἔμπιστος τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ τοῦ Β′, διαδραματίσας σπουδαῖον πρόσωπον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰσῆλθε νεώτατος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὡς ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ σφραγιδοφύλακος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν διετέλεσε κεχαγιᾶς (ἐπιμελητής) τοῦ ἱεροδικαστοῦ Λαρίσης καὶ μετά τινας ἄλλας ὑπηρεσίας προσελήφθη ὡς βοηθὸς τοῦ κεσεδάρη (ταμίου) τοῦ βεηλικτζῆ (τμηματάρχου) τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διβανίου. Τῷ 1807 ἀπεστάλη δι᾽ ὑπηρεσίαν τινὰ εἰς τὴν ἐν Παρισίοις τουρκικὴν πρεσβείαν, μεθ᾽ ὅ, τῷ 1808, διωρίσθη βεηλικτζῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διβανίου. Ὡς τοιοῦτος ἑφελκύσας τὴν προσοχὴν τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ, διωρίσθη μετὰ δύο μῆνας ἀρχηγὸς τῆς σουλτανικῆς

Digitized by Google

συνοδείας, ἀποτελῶν οὕτω μέρος τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ ἡγεμόνος. Τὸ αὐτὸ ἔτος περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, ἐξωρίσθη εἰς Κιουτάχειαν, ἀλλὰ μετὰ ἓν ἔτος συγχωρηθεὶς ἀπεστάλη μὲ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς Βαγδάτην, ὁπόθεν ἐπανελθὼν διωρίσθη κεχαγιᾶς τῆς σουλτανικῆς συνοδείας καὶ μετά τινα καιρὸν ἀρχιγραμματεὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διβανίου. Τῆς ἐμπιστευτικῆς ταύτης θέσεως ἐπωφελεῖτο ὁ Χαλὲτ ἐφέντης, κατορθώσας διὰ παντοίων πολιτικῶν καὶ ἄλλων ῥαδιουργιῶν νὰ ἀποκτήσῃ μέγαν πλοῦτον.

Ὅταν ἐξερράγη τῷ 1821 ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ὁ Χαλὲτ ἐφέντης εὑρέθη εἰς θέσιν ἀρκετὰ περίπλοκον καὶ διφορουμένην. Διατελέσας ἄλλοτε γραμματεὺς διαφόρων Φαναριωτῶν, ἐξηκολούθει τὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις, ὅταν ἀπέκτησεν ἰσχύν. Οἱ Τοῦρκοι ἱστορικοὶ κατηγοροῦν τὸν Χαλὲτ ἐφέντην ὡς προκαλέσαντα τὴν προγραφὴν καὶ θανάτωσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν δύο τούτων γεγονότων, τῶν πρὸς τοὺς Φαναριώτας σχέσεων καὶ τῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ ἐνεργειῶν του, ἐπιρρίπτουν εἰς τὸν Χαλὲτ μέγα μέρος τῆς εὐθύνης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Φαίνεται ὅτι τοῦτο διέδιδον οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη, ὅταν ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν αἱ πρῶται εἰδήσεις περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Μολδαυΐαν. Ὅπως ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν κατηγοριῶν τούτων ὁ Χαλὲτ ἐφέντης εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἄκρως φανατικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἰσηγοῦντο εἰς τὸν ἀποθηριωθέντα σουλτᾶνον τὴν ἐξολόθρευσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ὑπείκων εἰς τὰς εἰσηγήσεις ταύτας ὁ Μαχμούτ, ἔδωκε διαταγὰς περὶ γενικῆς σφαγῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Ἀλλ' ὁ σεϊχουλισλάμης Χαλὴλ ἐφέντης κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ τὸ ἀνοσιούργημα, ἐπιτυχὼν ἀναβολὴν τῆς ἐκτελέσεως πρὸς διαπίστωσιν τῶν πραγματικῶν ἐνόχων τῆς ἀνταρσίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισεν ἀληθὴς ἀγὼν μεταξὺ τῶν μετριοπαθῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Χαλὲτ ἐφέντην ὀπαδῶν τῆς γενικῆς σφαγῆς. Πρὸς στιγμὴν ἐπεκράτησεν ὁ Χαλέτ, ἐπιτυχὼν τὸν διορισμὸν σεϊχουλισλάμου ἰδικοῦ του, τοῦ Οὐριανὶ-ζαδέ, ὅστις ἐξέδωκε φετβᾶν περὶ γενικῆς σφαγῆς τῶν Ἑλλήνων. Οἱ διαπληκτισμοὶ τῶν δύο κομμάτων ἐξηκολούθουν εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια. Δὶς κατώρθωσεν ὁ Χαλὲτ ν' ἀνατρέψῃ διαλλακτικοὺς πρωθυπουργούς, τὸν Μπεντερλῆ Ἀλῆ πασᾶν καὶ τὸν Χατζῆ Σαλὶχ πασᾶν. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἤρχισε καὶ μεταξὺ τῶν Γενιτσάρων κατακραυγὴ κατὰ τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη, τὴν ὁποίαν ἀντελήφθη ὁ σουλτᾶνος κατὰ τὰς συχνὰς αὐτοῦ ἐπισκέψεις ὑπὸ μεταμφίεσιν εἰς τὰς συνοικίας τῆς πόλεως. Ἀποφασίσας ἄλλως τε πρὸ πολλοῦ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Γενιτσάρους καὶ ὅλους τοὺς διατελοῦντας εἰς σχέσεις μετ' αὐτῶν, ὁ Μαχμοὺτ διέταξε νὰ μεταβῇ ὁ Χαλὲτ εἰς Προῦσαν. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἡ διαταγὴ μετετράπη εἰς ἐξορίαν εἰς Ἰκόνιον, ὅπου ἔφθασεν ἄλλο σουλτανικὸν φερμάνιον διατάσσον τὴν θανάτωσίν του. Ὁ δήμιος ἐστραγγάλισε τὸν τέως πανίσχυρον μεγιστᾶνα χρησιμοποιήσας τὸν ζωστῆρα τοῦ ξίφους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Χαλὲτ ἐξετέθη εἰς τὴν γνωστὴν κόγχην τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχους τοῦ περιβόλου τῶν παλαιῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων τῆς πόλεως. Ν. Μ.

—**Χαλὲτ *μπὲν Ζεΐτ*.** Ἀδελφὸς τοῦ Ἄραβος χαλίφου Μωαβίου (Μωάβια), ὁ πρῶτος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κορεΐς, ὅστις διεκρίθη εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἐγνώριζε χημείαν καὶ ἰατρικήν, μαθητεύσας παρά τινι Ἕλληνι μοναχῷ, ἔγραψε δὲ καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τῷ 70... Ν. Μ.

χαλεύω· ἰδιωματ., ζητῶ, ἀναζητῶ: «τί χαλεύεις ἐδῶ;».

Χαλῆ - Καρατζᾶ *[Γεωγρ.]*. —1) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ (νομὸς Καλλιπόλεως) χωρίου *Ταπητοχώριον* (βλ. λ.). —2) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ (νομὸς Ραιδεστοῦ) χωρίου *Χέλιον* (βλ. λ.).

Χαλὴλ *βέης*. Σύγχρονος Τοῦρκος πολιτικός. Ἐσπούδασε γεωργίαν ἐν Γαλλίᾳ, ἀναμειχθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη βουλευτὴς τῷ 1908. Διετέλεσεν ἐπί τινα καιρὸν ἡγέτης τῆς ἐν τῇ βουλῇ ὁμάδος τοῦ κόμματος τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου, ἐξελέγη πρόεδρος τῆς βουλῆς, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῷ 1912 τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ Σαΐτ Χαλὶμ πασᾶ. Ἀποσταλεὶς τῷ 1914 μετὰ τοῦ Ταλαὰτ πασᾶ εἰς Βουκουρέστιον, διεξήγαγε μετὰ τῶν Ἀλεξάνδρου Ζαΐμη καὶ Ν. Πολίτου διαπραγματεύσεις πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες ἀπέτυχον. Νῦν εἶναι μέλος τῆς τουρκικῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ν. Μ.

—**Χαλὴλ *Ἐτχὲμ βέης*.** Τοῦρκος πολιτευόμενος, βουλευτὴς Κωνσταντινουπόλεως, πρώην γενικὸς διευθυντὴς τῶν ἀρχαιολογικῶν μουσείων τῆς Τουρκίας, υἱὸς τοῦ ποτὲ μεγάλου βεζύρου, Ἕλληνος (Χίου) τὸ γένος Ἐτχὲμ πασᾶ καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἀποθανόντος ἀρχαιολόγου καὶ συγγραφέως Χαμδῆ βέη. Ν. Μ.

Χαλὴλ *πασᾶς*. Μέγας βεζύρης ἐπὶ τῶν σουλτάνων Μουρὰτ Β' (1421—1451) καὶ Μωάμεθ Β μέχρι τοῦ 1453, ὅτε ἐπιστρέψας εἰς Ἀδριανούπολιν, ἕδραν τοῦ κράτους εἰσέτι, ἀπεκεφαλίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ, κατηγορούμενος ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ διὰ τὴν διαγωγήν, ἣν ἐπεδείξατο ἐν τοῖς, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τελουμένοις πολεμικοῖς συμβουλίοις τῶν στρατηγῶν, ἐπιμένων καὶ συμπαρασύρων καὶ ἄλλα μέλη εἰς τὴν ἄρσιν τῆς πολιορκίας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, κατήγετο ἐκ μητρὸς Χριστιανῆς. Τ. Ε. Ε.

—**Χαλὴλ *Ριφαὰτ πασᾶς*.** Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμὶτ τοῦ Β'. Ἐπ' αὐτοῦ συνέβησαν αἱ περιπλοκαὶ τῆς Κρήτης τοῦ 1896 καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ν. Μ.

—**Χαλήλ, *Τσαντερλῆ Χαϊρεντὶν πασᾶς*·** βλ. λ. *Καρὰ - Χαλὴλ* Τσαντερλῆ.

Χαλὴλ - Ἀκτσὲ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ (νομὸς Ραιδεστοῦ) χωρίου *Σακκούλιον* (βλ. λ.).

Χαλὴλ - Δεμιρτζῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Σαράντα Ἐκκλησιῶν τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 151 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Μάραθος*.

Χαλὴλ - Σοτοῦ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Σοφοῦ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Χάλης, *Βασίλειος*. Κρὴς ὁπλαρχηγός, συνταγματάρχης τῆς βασιλικῆς φάλαγγος τῶν ἀγωνιστῶν. Γόνος παλαιῶν τῆς Κρήτης ἁρματολῶν, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1785 ἐν Θερίσῳ τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας (Κρήτης), ἠσπάσθη καὶ αὐτὸς νεώτατος τὸν ἁρματολικὸν βίον, ἵνα ἐκδικηθῇ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν γενιτσάρων. Τῷ 1812 ὅτε ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ εἰς Κρήτην ὁ Ὀσμὰν πασᾶς, ὁ ἐπικληθεὶς Πνιγάρης, ἵνα περιστείλῃ τοὺς ἀνυποτάκτους Τουρκοκρῆτας, ὁ Χάλης ἐτάχθη μετὰ πλείστων ἄλλων Κρητῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πασᾶ καὶ συνετέλεσεν εἰς παγίωσιν τῆς τάξεως ἐν τῇ νήσῳ, ἔκτοτε δὲ διῃτᾶτο εἰς τὰ ὄρη, συνεχίζων τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνάς του μέχρι τοῦ 1819, ὅτε, μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀπῆλθεν εἰς Σμύρνην, Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀπόστολος τῶν Φιλικῶν καὶ ἵνα προμηθευθῇ ὅπλα διὰ τὸν ἐπικείμενον Ἀγῶνα.

Ἐπανελθὼν εἰς Κρήτην περὶ τὸ τέλος τοῦ 1820, ἐξηκολούθησε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ καὶ τέλος συμμετέσχεν εἰς τὴν πρώτην ἐν Σφακίοις τῶν προκρίτων συνέλευσιν, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ ὕψωσις τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως. Τεθεὶς κατόπιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁμοχωρίων του, μετέσχε τῶν πρώτων περὶ τὰ Χανιὰ νικηφόρων μαχῶν, ἔκτοτε δέ, ὡς ἀρχηγὸς τῶν Κυδωνιατῶν, ἐπολέμησεν εἰς τὰς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Κυδωνίας, Ἀποκορώνου, Κισάμου καὶ Σελίνου μάχας, διακριθεὶς διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν του.

Τῷ 1823, ὅτε κατεστάλη προσωρινῶς ὁ ἐν Κρήτῃ ἀγὼν ὑπὸ τῶν στρατιῶν τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἰωάννης Χάλης ἀπῆλθε μετὰ χιλιάδων ἄλλων Κρητῶν εἰς Ἑλλάδα καὶ μετέσχε διαφόρων ἐν Πελοποννήσῳ μαχῶν κατὰ τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ μέχρι τοῦ 1825, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην καὶ ἐσυνέχισε τοὺς ἀγῶνάς του μέχρι τοῦ 1830. Καταφυγὼν τότε εἰς Πελοπόννησον ἐγκατεστάθη μετὰ πολλῶν ἄλλων Κρητῶν ἐν Προνοίᾳ τῆς Ναυπλίας καὶ ἐξελέγη πρῶτος δήμαρχος αὐτῆς. Τῷ 1837 κατετάχθη εἰς τὴν βασιλικὴν φάλαγγα τῶν ἀγωνιστῶν μὲ τὸν βαθμὸν συνταγματάρχου καὶ διωρίσθη διοικητὴς τῆς ἐκ Κρητῶν ἀποτελεσθείσης 15ης τετραρχίας, ὡς τοιοῦτος δὲ ἀπεστάλη εἰς Ὕδραν τῷ 1838 πρὸς καταστολὴν τοῦ ἐκεῖ, ἕνεκα στρατολογικῶν λόγων, ἐκραγέντος στασιαστικοῦ κινήματος. Τῷ 1841, ἐκραγείσης νέας ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως, παρῃτήθη τοῦ βαθμοῦ του καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν μαχομένην νῆσον, εἶτα δὲ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καί, ἐστερημένος τῆς συντάξεώς του, ἀπέθανεν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1846. Ν. ΚΛΣ

—**Χάλης, *Ἰωάννης*.** Κρὴς ὁπλαρχηγός, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Θερίσῳ περὶ τὸ 1790. Μυηθεὶς τῷ 1819 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ κηρύγματος αὐτῆς καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, καθ' ἣν διεκρίθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν Κυδωνιατῶν εἰς πλείστας κατὰ τὴν δυτικὴν Κρήτην μάχας. Προσβληθεὶς ἐκ πνευμονίας ἀπέθανεν ἐν Ἴμβρῳ τῶν Σφακίων τῷ 1828. Ν. ΚΛΣ

—**Χάλης, *Στέφανος*.** Κρὴς ὁπλαρχηγός, νεώτερος ἀδελφὸς τῶν προηγουμένων, γεννηθεὶς ἐν Θερίσῳ τῷ 1796. Μυηθεὶς καὶ αὐτὸς τῷ 1819 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἐγένετο ἐνθουσιώδης κῆρυξ τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως. Συμμετέσχεν ἐκ τῶν πρώτων ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως καὶ διεκρίθη διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του εἰς τὰς περὶ τὰ Χανιὰ μάχας, ἔπεσε δὲ μαχόμενος εἰς τὴν ἐν Ἁλιάκαις (παρὰ τὸ χωρίον Λάκκοι) μάχην τῆς 20 Αὐγούστου 1821. Ν. ΚΛΣ

χάλι (τό)· δημοτ., κακή, ἀθλία κατάστασις: «βρίσκεται σὲ κακὰ χάλια».

Χάλι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου *Σκιρομύτης* (βλ. λ.) τῆς νήσου Καλύμνου.

χαλὶ (τό)· δημοτ., τάπης.

Χάλια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.4?0, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κιράμπαμπα*, 1.630 Κεῖται εἰς τὸν βόρειον Εὐβοϊκόν, ἔναντι τῆς Χαλκίδος, καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας.

—**Χάλια** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἐλάσσων κόλπος τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ, σχηματιζόμενος εἰς τὴν βορείαν μασχάλην τῆς χερσονήσου Χάλια καὶ ἀμφίπυγος ὢν πρὸς τὸν νότιον λιμένα τῆς Χαλκίδος. Ἀναπεπταμένος πρὸς Σκίρωνα καὶ ἀτενίζων τὴν Λάρυμναν τῆς βοιωτικῆς ἀκτῆς καὶ τὰ Πολιτικὰ τῆς εὐβοϊκῆς, ἔχει ΒΑ. κέρας τὴν ὑπὸ ἐπικινδύνων ὑφάλων παρεκτεινομένην χθαμαλὴν γλῶσσαν *Γάϊδαρος*. Πρὸς τὸν μυχόν του νησὶς *Ἅγιος Νικόλαος* (Gaidaro islet: πλάτ. 38°29'30" Β., μῆκ. 23°30'30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1554: Talanta channel), πευκόφυτος καὶ γραφικωτάτη, ἄγνωστος δὲ εἰς τοὺς πολλούς, διότι εἶναι ἔξω τῆς γραμμῆς τῶν πλοίων. Σ. Ε. Λ.

—**Χάλια** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Βοιωτικὴ χερσόνησος, νοτιωτάτη ἐν τῷ βορείῳ Εὐβοϊκῷ, ἀφοριζομένη ΒΑ. ὑπὸ τῶν πρὸς τὴν Εὔβοιαν κλιτύων τοῦ Μεσαπίου ὄρους (νῦν Κτυπᾶς). Σχηματίζει ἀμφιπύγως τὸν ὅρμον Χάλια πρὸς Β. καὶ τὸν λιμνώδη Νότιον λιμένα τῆς Χαλκίδος ἀπὸ Ν., ὀλίγον ἔνδον τοῦ ὁποίου λείψανα ἀρχαίου τείχους, ὅπερ ἀπέκλειε τὴν μεταξὺ Μεσαπίου καὶ Μυκαλησσοῦ δίοδον. Ἐν τῇ χερσονήσῳ τὰ χωρία Ἐπάνω καὶ Κάτω Χάλια, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτήν της ὕφορμος Τζιγγέλι καὶ κατὰ τὴν βορείαν μασχάλην της τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας πόλεως Σαλγανεύς. Σ. Ε. Λ.

Χαλία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βοιωτίας, ἐπέχουσα προφανῶς τὴν θέσιν τοῦ συγχρόνου χωρίου *Χάλια* (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Χαλικανιώτικα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἑλίκης (Ζευγολατιοῦ) τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1928) 42.

Χαλὶγκ *[Γεωγρ.]*. Διῶρυξ, ἐκφεύγουσα ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου κατὰ τὸ Παλαιὸν Κάϊρον καὶ διασχίζουσα τὴν πρωτεύουσαν μέχρι τοῦ βορειοτάτου αὐτῆς ἄκρου. Σήμερον εἶναι τελείως κατακεχωσμένη, τελεῖται ὅμως παρ' αὐτὴν ἐτησίως ἑορτὴ ἐπὶ τῇ ὑψώσει τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου. Γ. Λ. Α.

χαλιέμαι· παθ. τοῦ *χαλῶ* (βλ. λ.).

Χάλικας *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μηθύμνης τοῦ νομοῦ Λέσβου, ἕδρα ἰδίας κοινότητος. Κάτ. (1928) 374. Ἔχει Τ.Τ.Τ. γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Π. Ν. Π.

—**Χάλικας** *[Γεωγρ.]*. —1) *Ἄνω* —. Χωρίον τοῦ δήμου Μυτιληναίων τῆς ἐπαρχίας Μυτιλήνης τοῦ νομοῦ Λέσβου. Κάτ. (1928) 967.

—2) *Κάτω* —. Χωρίον τοῦ δήμου Μυτιληναίων τῆς ἐπαρχίας Μυτιλήνης τοῦ νομοῦ Λέσβου. Κάτ. (1928) 390. Π. Ν. Π.

χαλίκι (τό)· μικρὸς χάλιξ, χαλίκιον, λατύπη· || σύνολον πολλῶν χαλίκων.

Χαλίκι *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Δρυμῶνα (Μπερίκου) τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 187. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δερίκοβον*.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Παναιτωλίου (Μουσταφουλίου) τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 776.

—3) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 51. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαλίκια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 1.152 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τσακλῆ*.

Χαλίκιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 112 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χαλίτς-κιοΐ*.

Digitized by Google

Χαλικιόπουλος· βλ. λ. *Μάντζαρος.*

—**Χαλικιόπουλος,** ***Ἀντώνιος.*** Λόγιος τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἐκ Ρεθύμνου τῆς Κρήτης, μαθητεύσας εἰ τὸ ἐν Παταβίῳ γυμνάσιον. Χ. Κ. Α.

—**Χαλικιόπουλος,** ***Ἡρακλῆς.*** Ἕλλην ἠθοποιός, γεννηθεὶς τῷ 1850. Διεκρίθη εἰς δραματικοὺς καὶ λεπτοὺς κωμικοὺς τύπους. Προσληφθεὶς ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸν θίασον τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου, εἰργάσθη ὡς πρωταγωνιστὴς καθ' ὅλην τὴν λειτουργίαν του. Π. Α. Κ.

—**Χαλικιόπουλος,** ***Νικόλαος.*** Λόγιος τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, μέλος τῆς Κερκυραϊκῆς συγκλήτου. Χ. Κ. Α.

Χαλικιοπούλου ***λιμνοθάλασσα*** *[Παραλ Γεωγρ.].* Ὡραῖος ἄλλοτε φυσικὸς λιμὴν τῆς Κερκύρας, νῦν δὲ λιμνοθάλασσα ἀβαθὴς κατὰ τὰ νότια τοῦ ὅρμου Καστράδες καὶ ἔχουσα τὸ στόμιόν της ὑπὸ τὴν ἀκρωτηριάζουσαν προβολὴν Κανόνι. Εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Γ, 72 μνημονευόμενος *Ὑλλαϊκὸς λιμήν*. Ἡ σύγχρονος ὀνομασία της, ὀφειλομένη εἰς τινα ἰδιοκτήτην της, εἶναι προγενεστέρα τοῦ ἔτους 1565, ὡς συνάγεται ἐξ ἐγγράφου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πρὸς τὸ στόμιον τοῦ πόρου, δι' οὗ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ λιμένος ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸ πέλαγος (πλάτ. 39°34΄ Β., μῆκ. 19°56΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu καὶ 1450: Corfu road) ἀναδύει τὸ γραφικώτατον Ποντικονήσι. Σ. Ε. Λ.

χαλικῖτις (ἡ). Ὅρος χρησιμοποιούμενος ἄλλοτε πρὸς δήλωσιν τοῦ ὀρυκτοῦ διοξειδίου τοῦ πυριτίου, τοῦ καλουμένου νῦν *χαλαζίου*. Γ. Κ. Γ.

χαλικῖτις ***γῆ.*** Ὀνομασία, δοθεῖσα εἰς τὸ ὀρυκτὸν *πυριτικὸν ἄλευρον* (Kieselguhr), καλούμενον ἄλλως καὶ *πυριτικὴν γῆν*. Γ. Κ. Γ.

χαλικοδόμος (ὁ) (Chalicodomus) *[Ζωολ.].* Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μελισσιδῶν*, περιλαμβάνον μελανοῦ χρώματος μελίσσας, κατ' ἀποικίας ἐνδιαιτωμένας καὶ κατασκευαζούσας τὰς φωλεάς των ἐξ ἰλύος κατὰ μῆκος τῶν τοίχων ἢ τῶν βράχων. Ἐκ τῶν 15 περίπου εἰδῶν τοῦ γένους γνωστότερον εἶναι ὁ *χαλικοδόμος ὁ τῶν τοίχων* (Chalicodomus muraria), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν, τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Πορτογαλίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀλγερίαν. Ἡ φωλεά του ἔχει μῆκος 25 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ εἶναι διῃρημένη εἰς 6 ἕως 8 κυψέλας. Εἰς ἑκάστην κυψέλην ἡ θήλεια ἐναποθέτει ἀνὰ ἓν ᾠὸν καὶ παρ' αὐτὸ ἀρκετὴν ποσότητα μελιγόνου οὐσίας. Δ. Ν. Π.

χαλικοθηριίδαι (οἱ) (Chalicotheriidae) *[Παλαιοζωολ.].* Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑπόταξιν τῶν *περιττοδακτύλων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον ἄκρα ἐμπρόσθια κατ' ἀρχὰς τετραδάκτυλα καὶ ἀργότερον τριδάκτυλα, ὀπίσθια δὲ τριδάκτυλα. Αἱ τελευταῖαι φάλαγγες τῶν δακτύλων εἶναι ἐσχισμέναι, ὁμοιάζουσαι πρὸς γαμψοὺς ὄνυχας. Ἡ ὀδοντοστοιχία των ἦτο $\frac{3-0.\ 0.\ 3.\ 3}{3-0.\ 1-0.\ 3.\ 3}$. Τὰ ζῷα ἦσαν ἡμιδακτυλοβάμονα, ὡμοίαζον δὲ πολὺ πρὸς τὸν ἵππον. Τὰ κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *ἠωμορόπους*, τὸ *σχιζοθήριον*, ὁ *μορόπους*, τὸ *μακροθήριον*, τὸ *χαλικοθήριον*. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἐμφανίζονται ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποδιάπλασιν τοῦ καινοζωϊκοῦ καὶ μέχρι τῆς κατωτέρας πλειοκαίνου. Ἐν Ἀσίᾳ παρουσιάζονται καὶ εἰς τὴν πλειστόκαινον διάπλασιν (Κίνα). Γ. Κ. Γ.

χαλικοθήριον (τὸ) (Chalicotherium) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *χαλικοθηριιδῶν περιττοδακτύλων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον μέγεθος ρινόκερω, ἦσαν βραχυκέφαλα, εἶχον βραχείας σιαγόνας, ρινικὰς ὀπὰς ἐπεκτεινομένας ἐπιμήκως πρὸς τὰ ὄπισθεν, μετωπικὸν ὀστοῦν πλατὺ μετὰ βραχείας συμφύσεως τῆς κάτω σιαγόνος καὶ μακρὸν λαιμόν. Ἕκαστος τῶν ποδῶν του ἔφερε τρεῖς δακτύλους καὶ ἕκαστος δάκτυλος κατέληγεν εἰς ὀξεῖαν αἰχμηρὰν φάλαγγα, δι' ὧν τὸ ζῷον ἠδύνατο νὰ ἀνασκάπτῃ τὴν γῆν καὶ νὰ ἐκβάλλῃ τοὺς καλανοὺς ὑπογείους βολβοὺς καὶ τοὺς κονδύλους πολλῶν φυτῶν. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας πλειοκαίνου σειρᾶς τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, Ἑλλάδα (Πικέρμι, Σάμον, Μακεδονίαν παρὰ τὸν Βαθύλακκον) καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

χαλικοπαγῆ ***πετρώματα*** *[Πετρογρ.].* Πετρώματα στρωσιγενῆ (κλαστικὰ ἵζήματα), ἀποτελούμενα ἐκ χαλίκων, συγκεκολλημένων διά τινος ὀρυκτοῦ συνδέτου ψαμμιτικοῦ, ἀσβεστολιθικοῦ, πυριτικοῦ). Χαλικοπαγῆ πετρώματα εὑρίσκονται πολλαχοῦ τῆς γῆς, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν στρωμάτων τῆς νεογενοῦς αὐτῆς ὑποδιαπλάσεως. Γ. Κ. Γ.

χαλίκορος (ὁ) (Chalicorus) *[Ζωολ.].* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλαχιιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 7 εἴδη, ἅπαντα ἰθαγενῆ τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χαλικόστρωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· στρωμένος μὲ χαλίκια: «ὁδὸς —, πλατεῖα χαλικόστρωτος».

Χαλ κουταριὰ *[Γεωγρ.].* Ἡ ἐπὶ τουρκοκρατίας βρωμερὰ συνοικία τῶν ἐν τῷ ἀνατολικῷ προαστίῳ τῶν Χανίων τῆς Κρήτης ἐγκατεστημένων σ ηνιτῶν Μουσουλμάνων (Χαλικούτων) ἐκ Βεγγάζης. Οἱ Βεγγάζιοι οὗτοι εἶχον πολιτογραφηθῆ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἐν Χανίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ τουρκικοῦ τῆς πόλεως πληθυσμοῦ καὶ χρησιμοποίησιν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ε. Γ.

Χαλικοῦτες *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς νήσου Κῶ τῶν Δωδεκανήσων, ἀπέχον περὶ τὰ 4 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου καὶ κατοικούμενον ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων.

χαλικώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ πλήρης χαλίκων, ὁ ἐκ χαλίκων ἀποτελούμενος: «ἔδαφος χαλικῶδες».

χαλίκωμα (τό)· ἡ διὰ χαλίκων παρασκευή, ἐπίστρωσις, ἐπιχαλίκωμα.

χαλίκωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ διὰ χαλίκων ἐπίστρωσις, χαλίκωμα.

— *[Ἰατρ.]* Ἡ *χαλίκωσις* εἶναι μορφὴ *πνευμονοκονιάσεως* (βλ. λ.), ὀφειλομένη εἰς τὴν εἰσπνοὴν μορίων λίθου, παρατηρεῖται δὲ εἰς τοὺς λιθοξόους, μαρμαρογλύφους, λατόμους, ἀκονιστάς, παρασκευαστὰς πορσελλάνης κλπ. Ἀνατομικῶς οἱ πνεύμονες παρουσιάζουν σκληρωτικὰς φυματικὰς βλάβας μετὰ ἑστιῶν ἐναποθέσεως κόνεως, χρώματος ὠχροκιτρίνου. Κλινικῶς ἡ χαλίκωσις ἐκδηλοῦται διὰ δυσπνοίας, βηχός, ἀποχρέμψεως, ἰσχνάνσεως. Εἰς τὰ πτύελα ἀνευρίσκεται ἐνίοτε ἡ κόνις δι' εἰδικῶν χημικῶν ἀντιδράσεων ἢ μικροσκοπικῶς. Πλειστάκις ἀνευρίσκονται καὶ βάκιλλοι Koch. Ἀκτινολογικῶς παρατηροῦνται σκιαὶ ἀνώμαλοι διαφόρου μεγέθους μὲ σκληρωτικὰς ταινίας. Ἡ πάθησις, κατ' ἐξοχὴν χρονία, εἶναι δυσίατος καὶ ἕνεκα τῆς πνευμονικῆς σκληρύνσεως ὁδηγεῖ θᾶττον ἢ βράδιον εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς δεξιᾶς καρδίας καὶ τὴν ἀσυστολίαν. Ἡ θεραπεία εἶναι καθαρῶς συμπτωματική. Α. Π.

Χαλίλ· βλ. λ. *Χαλήλ.*

Χαλὶλ ***μπέη ἀντασὶ*** *[Γεωγρ.].* Ἡ μεγαλυτέρα καὶ δυτικωτέρα συστάδος νησίδων κειμένων παρὰ τὴν βορείαν ὄχθην τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (νομὸς Προύσης) Ἀπολλωνιάτιδος λίμνης. Ἔχει ὕψος 70 μ. καὶ εἶναι ἀκατοίκητος.

Χαλίλη *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 634. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

«Χαλιμᾶ». Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται ἐν Ἑλλάδι (ἄλλως: «Παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς») ἡ περίφημος ἀνὰ τὸν κόσμον ὁλόκληρον συλλογὴ ἀνατολικῶν διηγήσεων, αἱ ὁποῖαι συνεκεντρώθησαν σὺν τῷ χρόνῳ περὶ ἕνα ἀρχικὸν πυρῆνα, τὸν ἑξῆς: Χαλίφης τις ὀνόματι Σαχριάρ, ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του, τὴν ἐφόνευσε καὶ ἀπεφάσισε νὰ νυμφεύεται καθ' ἑκάστην ἑσπέραν μίαν γυναῖκα, τὴν ὁποίαν νὰ φονεύῃ τὴν ἑπομένην πρωΐαν. Μαθοῦσα τοῦτο ἡ Σαχραζάτ, κόρη τοῦ βεζύρου, ἐζήτησε νὰ γίνῃ τὸ πρῶτον θῦμα τῆς ἐκδικητικότητος τοῦ χαλίφου καὶ προσελθοῦσα εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν ἑσπέραν ἤρχισε νὰ διηγῆται εἰς τὸν χαλίφην μίαν γοητευτικὴν καὶ παράδοξον ἱστορίαν, ἥτις ἐκράτησεν ἀδιάπτωτον τὸ ἐνδιαφέρον του. Ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ μεταβῇ ὁ χαλίφης εἰς τὸ προσκύνημα —περὶ τὴν αὐγήν—, ἡ διήγησις τῆς ὡραίας Σαχραζὰτ δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη, καὶ ὁ χαλίφης, θέλων νὰ ἀκούσῃ τὸ τέλος της, ἀνέβαλε τὴν θανάτωσιν τῆς γυναικὸς διὰ τὴν ἑπομένην. Τὴν ἄλλην νύκτα ἡ μελλοθάνατος ἐξηκολούθησε τὴν διήγησίν της, ἀλλὰ μόλις τὴν ἐτελείωσεν, ἤρχισεν ἀμέσως τεχνηέντως ἄλλην, ἡ ὁποία διεκόπη τὴν πρωΐαν εἰς τὸ πλέον ἐνδιαφέρον σημεῖον, διὰ νὰ συνεχισθῇ μὲ τὴν συγκατάνευσιν τοῦ χαλίφου τὴν ἐρχομένην νύκτα. Τὸ τέχνασμα τοῦτο ἐκράτησεν ἐπὶ χιλίας καὶ μίαν νύκτας, μέχρις οὗ ὁ χαλίφης, ἐρασθεὶς τῆς εὐφυοῦς καὶ ὡραίας Σαχραζάτ, ἐλησμόνησε τὴν περὶ ἐκδικήσεως ἀπόφασίν του καὶ τὴν κατέστησε νόμιμον σύζυγόν του καὶ βασίλισσαν.

Ἡ «Χαλιμᾶ» (ἢ «Χίλιαι καὶ μία νύκτες») δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς ἀνθρώπου ἢ μιᾶς ἐποχῆς. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου προσετίθεντο εἰς τὰς ἀρχικὰς διηγήσεις διαρκῶς νέαι, μέχρις ὅτου τὸ σύνολον τῶν διηγήσεων ἔλαβε τὴν σημερινήν του μορφήν. Ἄγνωστος εἶναι ὁ χρόνος τῆς πρώτης συλλήψεως τοῦ ἔργου τούτου, ὅπως εἶναι ἄγνωστον καὶ τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον πρῶτον τὸ ἐνεπνεύσθη. Κατά τινας ἡ ἀρχή του εἶναι ἀραβική, κατ' ἄλλους περσικὴ καὶ κατ' ἄλλους ἰνδική. Φαίνεται ὅτι τὰ πρῶτα σπέρματα ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὸν Η΄ μ. Χ. αἰῶνα. Ὁπωσδήποτε, αἱ διηγήσεις αὗται ἐκυκλοφόρουν ἐπὶ αἰῶνας ἐν Ἀνατολῇ καὶ μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἐγνώσθησαν τὸ πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ κολλεγίου Μαζαρίνου A. Gallan, ὅστις, ἐπισκεφθεὶς τὴν Συρίαν καὶ ἄλλας ἀνατολικὰς χώρας, συνέλεξε πολλὰς ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν «*Χιλίων καὶ μιᾶς* νυκτῶν» καὶ ἐδημοσίευσε κατόπιν ἐπιλογῆς καὶ γαλλικὴν διασκευὴν αὐτῶν τῷ 1704. Ἡ διασκευὴ αὕτη ἔσχε τεραστίαν ἐπιτυχίαν καὶ μετεφράσθη ταχέως εἰς τὴν ἀγγλικήν, τὴν γερμανικήν, τὴν ἰταλικὴν κλπ. Ἐκ τῆς γαλλικῆς διασκευῆς προῆλθε καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη παραδόξως ὁ τίτλος «Χαλιμᾶ», ἐκ τῆς κυρίας ἡρωΐδος, τῆς κόρης τοῦ βεζύρου, Σαχραζάτ, ἥτις φέρεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν μὲ τὸ ὄνομα Χαλιμᾶ. Τῷ 1841 ὁ Ἄγγλος ἀραβιστὴς E. W. Lane ἐξέδωκε νέαν πληρεστέραν (ἐν σχέσει πρὸς τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ A. Gallan) ἀγγλικὴν μετάφρασιν τῶν «*Χιλίων καὶ μιᾶς* νυκτῶν». Τὸ πλῆρες ἀραβικὸν κείμενον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Habicht καὶ τοῦ Fleischer εἰς 12 τόμους ἀπὸ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ 1843. Πλήρεις μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ πρωτοτύπου εἶναι: ἐν τῇ ἀγγλικῇ ἡ τοῦ Burton (τόμ. 16, 1885—1888, ἐν τῇ γαλλικῇ ἡ τοῦ J. C. Mardrus (τόμ. 16, 1899—1904) καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ ἡ τοῦ Littmann (τόμ. 6, 1927—1928). Εἰς τὴν ἑλληνικήν, πλὴν τῆς παλαιᾶς μεταφράσεως, ὑπάρχει πεντάτομος ἐπιλογὴ ὑπὸ Κ. Τρικογλίδη (1921) καὶ δίτομος διασκευὴ τοῦ αὐτοῦ.

Αἱ «*Χίλιαι καὶ μία* νύκτες» εἶναι ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μνημείων τῆς λαϊκῆς λογοτεχνίας. Ἔχει τεραστίαν ἀξίαν, οὐ μόνον ἀπὸ καθαρῶς λογοτεχνικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λαογραφικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως. Παρέχει γνησίαν εἰκόνα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος ὁλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὸν ἰδιότυπον χαρακτῆρά της, τοὺς θρύλους της, τὰ ἔθιμά της, τὴν χλιδήν της, τὴν πίστιν εἰς τὰ ὑπερφυσικὰ καὶ τὰ παράδοξα κλπ. Θ. Π.

χάλιμος (Chalimus) *[Ζωολ.].* Γένος καρκινοειδῶν μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κωπηπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καλιγιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων ἰχθύων καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν σκόμβρων. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χάλιμος ὁ τοῦ σκόμβρου* (Chalimus scombrii), ὅστις ἔχει μικρὸν μέγεθος, ὄστρακον εὐρὺ καλῦπτον μόνον τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ σώματός του, κοιλίαν ἐπιμήκη, πολυαρθρωτὴν καὶ οὐρὰν ἀρκετὰ ἐπιμήκη, τελευτῶσαν εἰς θύσανον ἐκ σκληρῶν, κερατοειδῶν ἀποφύσεων. Δ. Ν. Π.

Χάλιμπερτον (Haliburton), ***Θωμᾶς-Τσάντλερ.*** Καναδὸς συγγραφεὺς (1796—1865). Κατ' ἐξοχὴν εὐθυμογράφος συγγραφεύς, ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τοῦ «Σὰμ Σλὶκ» (Sam Slick), πνευματώδους γυρολόγου καὶ ὡρολογοποιοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ περιπέτειαι καὶ ἀστειότητες περιγράφονται μὲ λεπτὸν χιοῦμορ εἰς σειρὰς εὐθυμογραφημάτων ἐκδοθέντων ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1840 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ὡρολογοποιὸς ἢ Λόγοι καὶ ἔργα τοῦ Σαμουὴλ Σλὶκ» καὶ τῷ 1843—1844 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ ἀκόλουθος ἢ ὁ Σαμουὴλ Σλὶκ ἐν Ἀγγλίᾳ». Ἐξέδωκεν ἐπίσης: «Ἱστορικὸς καὶ στατιστικὸς ἀπολογισμὸς τῆς Νέας Σκωτίας» (1829). Η. Π. Γ.

χαλίνα (ἡ) (Chalina) *[Ζωολ.].* Γένος σπόγγων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαλινιδῶν*, περιλαμβάνον πολυπληθῆ εἴδη ὁμοιάζοντα πρὸς τοὺς κοινοὺς σπόγγους. Δ. Ν. Π.

χαλιναγώγησις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χαλιναγωγεῖν: «χαλιναγώγησις τῶν ὁρμῶν» συγκράτησις τῶν ὁρμῶν οἱονεὶ διὰ τοῦ χαλινοῦ.

χαλιναγωγῶ (—*έω*)· ὁδηγῶ, συγκρατῶ διὰ τοῦ χαλινοῦ· ‖ μεταφ., συγκρατῶ, ἀναχαιτίζω: «χαλιναγωγῶ τὰς ὁρμάς».

Χαλιναρᾶ *[Γεωγρ.].* Ἀρχαία μονὴ τοῦ Πόντου εἰς δίωρον ἀπόστασιν βορείως τῆς Ἀργυροπόλεως. Ἱδρύθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος, ὑφίστατο δὲ μέχρι τοῦ 1918, ὅτε ἠρημώθη ἕνεκα τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

χαλινάρι (τό)· δημοτ., *χαλινὸς* (βλ. λ.).

χαλιναρώνω· δημοτ., θέτω, προσαρμόζω χαλινόν, χαλινῶ.

χαλινίδαι (οἱ) (Chalinidae) *[Ζωολ.].* Οἰκογένεια σπόγγων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηματοσπόγγων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν γνωστότερον ἡ *χαλίνα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χαλινίσκος (κοιν. *ἀσπροχάλινο*). Μέρος τῆς σαγῆς τοῦ ἵππου, ἀνῆκον εἰς τὰ περικέφαλα. Ὁ κυρίως χαλινίσκος, καλούμενος *ποτιστήριος*, διότι δι' αὐτοῦ ὁδηγεῖται ὁ ἵππος εἰς τὸ πότισμα, σύγκειται ἐκ κορυφαίας μετὰ παραγναθιδίων καὶ ὑποδεραίου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τεμάχια προπούμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ κρανίου. Τὸ προμετωπίδιον φέρει ἑκατέρωθεν δύο διεμβολάς, ἐκ

Digitized by Google

τῶν ὁποίων διέρχονται τὰ παραγναθίδια. Οἱ δακτύλιοι τῆς στομίδος εἶναι συνερραμμένοι ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν παραγναθιδίων. Ἡ στομὶς εἶναι ἁπλῆ ἀρθρωτή, συντεθειμένη ἐκ δύο τμημάτων, συνδεδεμένων διὰ σταυροειδῶς συμπλεκομένων ἀγκυλίων. Τὸ ἡνίον, ἐξ ἑνὸς τεμαχίου σκύτους, ράπτεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ δακτυλίου τῆς στομίδος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐμπλέκεται εἰς τὸν ἀριστερὸν δακτύλιον αὐτῆς, τῇ βοηθείᾳ ξυλίνης ἐπιμήκους βαλάνου, περὶ τὸ μέσον τῆς ὁποίας περιρράπτεται τὸ ἄκρον τοῦτο. Ἡ βάλανος ἔχει μῆκος ὀλίγον τι μεγαλύτερον τῆς διαμέτρου τοῦ δακτυλίου. Ὁ χαλινίσκος κατασκευάζεται ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ σκύτους οὐγγρικοῦ λευκοῦ.

Τὸ ὄνομα τοῦτο δίδεται πολλάκις, ἐν τῇ πράξει, καὶ εἰς τὸν *ὑποχάλινον*. Σ. Κ. Γ.

Χαλινῖτις *[Μυθολ.]*. Ἐπώνυμον τῆς θεᾶς *Ἀθηνᾶς* (βλ. λ.) ἐν Κορίνθῳ.

χαλινὸς (ὁ)· τὸ σύνολον τῆς σκευῆς τῆς ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου ἢ ἄλλου ὑποζυγίου πρὸς διεύθυνσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐλάτου, κοιν. *γκέμι* || ἰδίᾳ, τὸ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἵππου τιθέμενον μετάλλινον ἐξάρτημα τοῦ χαλινοῦ, τὸ ἐνστόμισμα, ἡ στομίς· || μεταφ., τὸ δι' οὗ συγκρατεῖται, ἀναχαιτίζεταί τι: «ἡ γλῶσσά του ἔχει ἀνάγκην χαλινοῦ» ἐπὶ φλυάρου ἢ ἀμετροεποῦς· || ἀνατομικῶς (βλ λ. κατωτέρω).

— *['Εγκυκλ.] Χαλινὸς* καλεῖται τὸ περιβάλλον τὴν κεφαλὴν τοῦ ἵππου μέρος τῆς σαγῆς. Ἀποτελεῖται ἀπὸ σκύτινα καὶ χαλύβδινα μέρη. Βάσις τοῦ χαλινοῦ εἶναι ἡ ἐξ ἐστιλβωμένου χάλυβος κατεσκευασμένη στομὶς (κοιν. *διπλὸ φιλέτο*), τῆς ὁποίας τὸ ἐνστόμισμα εἶναι κυλινδρικὴ ράβδος φέρουσα εἰς τὸ μέσον κοῖλον κύρτωμα, ἐπιτρέπον τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῆς γλώσσης, καὶ ἡ ὁποία φέρει εἰς ἕκαστον ἄκρον ἀνὰ ἕνα μοχλὸν ἀπολήγοντα εἰς δακτύλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πορποῦται τὸ ἀντίστοιχον ἄκρον τῆς ἡνίας. Παρὰ τὴν συνάντησιν τοῦ μοχλοῦ τούτου μετὰ τοῦ ἐνστομίσματος ὑπάρχει ἀγκύλη, ἐπὶ τῆς ὁποίας πορποῦται τὸ ἄκρον τοῦ σκυτίνου παραγναθιδίου (κοιν. μπράτσο), διὰ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ στομὶς ἐκ τῆς κορυφαίας (κοιν. κεφαλαριά). Ἡ κορυφαία, ἐπίσης σκυτίνη, διέρχεται ἄνωθεν τοῦ κρανίου καὶ ὄπισθεν τῶν ὤτων καὶ συγκρατεῖται ἔμπροσθεν μὲν διὰ τοῦ προμετωπιδίου (κοιν. κουτελιά), ὄπισθεν δὲ διὰ τοῦ κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ διερχομένου ὑποδεραίου (κοιν. λαιμόλουρο). Συμπλήρωμα τοῦ χαλινοῦ ἀποτελεῖ μικρὰ ἅλυσις, καλουμένη ψάλιον, ἀγκιστρουμένη διὰ τῶν ἄκρων της εἰς τὰ ἀγκύλια τῆς στομίδος καὶ διατεθειμένη κάτωθεν τῆς σιαγόνος καὶ ὑπὲρ τὸν πώγωνα τοῦ ἵππου.

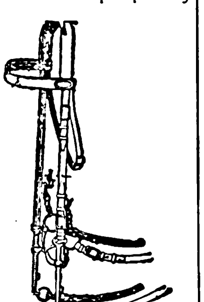

Χαλινός.

Σκοπὸς τοῦ χαλινοῦ εἶναι ὁ περιορισμὸς τῆς πρὸς τὰ ἐμπρὸς κινήσεως τοῦ ἵππου, διὰ τῆς πρὸς τὰ ὀπίσω ἕλξεως τῆς κεφαλῆς του καὶ τῆς οὕτω μεταθέσεως τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τοῦ σώματος πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Ἐπειδή, ὡς ἐκ τῆς ζωηρότητος αὐτοῦ ἢ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κτηθείσης ταχύτητος, ὁ ἵππος ἀντιτάσσει μεγίστην ἀντίστασιν εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦτον, ὁ ἄνθρωπος ἐπενόησε τὸν μοχλοειδῆ χαλινὸν πρὸς ὑπερνίκησίν της. Οὕτω τὸ μὲν ἐνστόμισμα ἐφάπτεται ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ὀδόντων μέρους τῆς κάτω σιαγόνος, λεγομένου φορέως, ὅπερ εἶναι λίαν εὐαίσθητον, ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτοῦ, πιεζομένου διὰ τῆς ἕλξεως τῶν ἡνιῶν, ἐπαυξάνεται τὰ μέγιστα διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ψαλίου, χρησιμεύοντος ὡς ὑπομοχλίου.

Ὁ χαλινὸς χρησιμοποιεῖται μετὰ παραχαλινίδος ἢ ἄνευ. Τὸ μῆκος τῶν μοχλοβραχιόνων καὶ ἡ σύσφιγξις τοῦ ψαλίου εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἑκάστοτε ἀπαιτουμένης ἀποτελεσματικότητος.

Ὁ χαλινὸς τοῦ ρυταγωγουμένου ἵππου, ἐν τῇ κατὰ ζεύγη ἕλξει τῶν ὀχημάτων τοῦ πυροβολικοῦ, φέρει, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐλατοφόρον ἵππον, στομίδα ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο τμήματα, συναρθρούμενα εἰς τὸ μέσον. Εἰς τὰ ἄκρα ἡ στομὶς φέρει κατακορύφους αὐλούς, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται μοχλοί, ὧν ἡ μὲν κορυφὴ φέρει ἀγκύλιον διὰ τὴν πόρπωσιν τοῦ παραγναθιδίου, ἡ δὲ οὐρὰ εἶναι ἐπιμήκης καὶ ὀλίγον ἐξωγκωμένη διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὰς πλαγίας ἐκτοπίσεις τῆς στομίδος. Εἰς τὸ μέσον οἱ μοχλοὶ φέρουν δακτύλιον, εἰς τὸν ὁποῖον πορποῦνται τὰ ἄκρα τῶν ρυτήρων. Ὁ ρυταγωγεὺς πορποῦται εἰς τὸν δεξιὸν δακτύλιον τῆς στομίδος καὶ διέρχεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ, ὑπὸ τοὺς ρυτῆρας, ἄνωθεν τοῦ πώγωνος.

Ὁ μετὰ παρωπίδων (κοιν. μὲ καψάσια) χαλινὸς τῶν φορτηγῶν κτηνῶν φέρει στομίδα, ἐκ μιᾶς εὐθείας κυλινδρικῆς ράβδου ἐχούσης ἀνὰ ἕνα δακτύλιον εἰς ἕκαστον ἄκρον, ὅπου πορποῦνται καὶ τὰ παραγναθίδια καὶ οἱ ρυτῆρες ἢ ὁ ρυταγωγεύς. Σ. Κ. Γ.

—*['Ανατομ.]* —1) Τῆς *ἀκροποσθίας*· πτυχὴ δερματικὴ ὀβελιαία κάτωθεν τῆς βαλάνου τοῦ πέους ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς ἀκροποσθίας μέχρις ἐγγὺς τῷ ἔξω στομίῳ τῆς οὐρήθρας. 2) Τῆς *γλώσσης*· πτυχὴ τοῦ βλεννογόνου ἐπιμήκης κάτωθεν τοῦ προσθίου τριτημορίου τῆς γλώσσης ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ, διήκουσα μέχρις ἐγγὺς τῇ κορυφῇ αὐτῆς. 3) Τῆς *κλειτορίδος*· πτυχαὶ τοῦ προσθίου ἄκρου τῶν μικρῶν χειλέων τοῦ γυναικείου αἰδοίου, αἵτινες συγκλίνουσαι προσφύονται εἰς τὴν κάτω (=ὀπισθίαν) ἐπιφάνειαν τῆς βαλάνου τῆς κλειτορίδος. 4) Τοῦ προσθίου *μυελίνου ἱστίου*· δεσμὶς ὑποστρόγγυλος, διήκουσα ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ μυελίνου τούτου ἱστίου πρὸς τὴν μέσην αὔλακα τοῦ τετραδύμου καὶ ἧς ἑκατέρωθεν ἀναδύεται τὸ τροχιλιακὸν νεῦρον. 5) Τῶν *μικρῶν χειλέων τοῦ αἰδοίου*· ἐγκαρσία καὶ ὑπόκοιλος πτυχή, ἑνοῦσα πρὸς ἄλληλα τὰ ὀπίσθια ἄκρα τῶν μικρῶν χειλέων τοῦ αἰδοίου. Ι. Π.

— **χαλινὸς** τοῦ ***Προνὺ*** (Prony) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *δυναμόμετρον*.

χαλίνουρος (ὁ) (Chalinurus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *μακρουριδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἰχθῦς, ὧν εἶναι γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

χαλινοψίδαι (οἱ) (Chalinopsidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια σπόγγων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηματοσπόγγων*, περιλαμβάνουσα σπόγγους ἀπαντῶντας κυρίως εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Γνωστότερα γένη εἶναι *ἀξινέλλα, κλαθρία* καὶ *ρασπαλία*. Δ. Ν. Π.

Χαλιντζὲ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, μεταξὺ τοῦ ὅρμου Τσιμπουκλῆ (βυζ. Κατάγγειος κόλπος) καὶ τοῦ φρουρίου Ἀνατολοὺ Χισαρὶ (βυζαντ. Κικώνιον ἢ Κόρμιον). Εἶναι ὁ *Ὀξύρρους* τῶν Βυζαντινῶν. Σ.Ε.Λ.

χαλινῶ (*—όω*)· ἐμβάλλω χαλινόν, σκευάζω, ὁπλίζω διὰ χαλινοῦ, *χαλιναρώνω*· || συγκρατῶ, ἀναχαιτίζω διὰ τοῦ χαλινοῦ, κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς, ἀντίθ. *ἀποχαλινῶ*.

χαλινωτήριον *[Πυροβολ.]*. Μηχανισμὸς τοῦ πυροβόλου, δι' οὗ ἡ ἐξαιρετικῶς μεγάλη ἐνέργεια τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως, δρῶσα ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι, μεταδίδεται μέσῳ τούτου εἰς τὸν κιλλίβαντα, ὡς ἐνέργεια ἀσυγκρίτως κατωτέρα, ἐπενεργοῦσα εἰς χρόνον πολὺ μακρότερον. Διὰ τοῦ χαλινωτηρίου ἐξασφαλίζεται κατὰ τὴν βολὴν ἡ ἀκινητοποίησις τοῦ κιλλίβαντος. Τὸ χαλινωτήριον τῶν διαφόρων συστημάτων πυροβόλων εἶναι ὑδραυλικὸν (βλ. λ. *πυροβόλον*, τ. Κ' σ. 930 α'). Περιλαμβάνει χονδροειδῶς τὸν κύλινδρον μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ βάκτρου, φέροντος κατάλληλον κεφαλήν, καὶ πωματίζεται στεγανῶς δι' ἐμφρακτῆρος, ἐν ᾧ ὀλισθαίνει τὸ βάκτρον. Ὁ κύλινδρος περιέχει ὑγρὸν ἀνεπίδεκτον πήξεως (συνήθως ἴσα μέρη ὕδατος καὶ γλυκερίνης)· ἡ κεφαλὴ τοῦ βάκτρου φέρει μίαν ἢ περισσοτέρας ὀπὰς διαρροῆς τοῦ ὑγροῦ.

Διὰ τοῦ χαλινωτηρίου ἡ ἐνέργεια τῆς ἀνακρούσεως ἐξασθενίζεται, μετατρεπομένη εἰς κρούσεις, εἰς τριβὰς τοῦ ὑγροῦ καὶ τέλος εἰς θερμοκρασίαν. Κατὰ τὴν ἐπανάταξιν τὸ χαλινωτήριον ἐκτελεῖ τὴν ρύθμισιν ταύτης, πρὸς ἀποφυγὴν κρούσεων, καθιστῶσα ταύτην ἠπίαν. Γ. Α. ΚΝ.

—**χαλινωτήριον** ***στόματος*** *[Πυροβολ.]*. Διάταξις, ἐφαρμοζομένη διὰ κοχλιώσεως ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ πυροβόλου, ἐπιτρέπουσα τὴν μείωσιν τῆς ἐνεργείας χαλιναγωγήσεως τῆς ὀπισθοδρομήσεως καὶ συνεπῶς ἐξασφαλίζουσα, δι' ὡρισμένον βάρος, τὴν αὔξησιν τῆς βλητικῆς ἰσχύος τοῦ πυροβόλου (βλ.λ. *πυροβόλον*, τ. Κ' σ. 930 γ'). Γ. Α. ΚΝ.

χάλιξ, *—κος* (ὁ)· μικρὸς λίθος χειροπληθής, ἰδίᾳ ἀπόκομμα μεγαλυτέρου, πρβ. *λατύπη, κροκάλη, σκῖρον*· κοιν. *βότσαλο* καὶ *χαλίκι*.

—*['Εγκυκλ.]* Οἱ *χάλικες* συνίστανται ἐκ μικρῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συντριμμάτων διαφόρων πετρωμάτων, τὰ ὁποῖα, συνεπείᾳ κυλινδισμοῦ, ὑπὸ τοῦ ὕδατος κυρίως, ἀπεστρογγυλώθησαν. Οἱ χάλικες ἀπαντῶσι κατὰ μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν κοίτην διαφόρων ρευμάτων, παρὰ τὰς ὄχθας αὐτῶν, εἰς τὰς παραλίας, καὶ ἐνίοτε εἰς κοιτάσματα. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀκόμη, ἀνευρίσκονται συνήθως οἱ χάλικες ἀναμεμειγμένοι μετ' ἄμμου (ἀμμοχάλικο). Μεγάλην χρησιμοποίησιν εὑρίσκουσιν οἱ χάλικες εἰς τὴν κατασκευὴν διαφόρων κονιαμάτων, τῶν σκυροκονιαμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν ἀδρανὲς πρόσμειγμα. Ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ καὶ τοῦ εἴδους τοῦ σκυροκονιάματος, χρησιμοποιοῦνται χάλικες μικροὶ ἢ μεγαλύτεροι, προτιμωμένων τῶν ἐκ σκληρῶν καὶ ἀνθεκτικῶν πετρωμάτων προερχομένων. Διὰ σκυροκονιάματα θεμελίων χρησιμοποιοῦνται χάλικες οἱουδήποτε μεγέθους, διὰ σκυροκονιάματα ὅμως σιδηροπαγῆ χρησιμοποιοῦνται χάλικες μεγέθους μέχρι 30 χιλιοστῶν τὸ πολύ. Οἱ κατὰ τὴν κατασκευὴν μωσαϊκῶν δαπέδων ἢ δαπέδων ἐκ χαλυβομπετὸν κ.τ.τ. χρησιμοποιούμενοι χάλικες εἶναι πολὺ μικροί, ἔχοντες μέγεθος μέχρι 15 χιλιοστῶν τὸ πολὺ (*λεπτοχάλικες*). Α. Α. Κ.

Χαλιούπολις *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ *Χαριουπόλεως* (βλ. λ.).

χαλίσικο, *—η, —ο*· δημοτ., γνήσιος, καθαρός: «Τοῦρκος τῆς Ἀνατολίας, χαλίσικος» (λ. τουρκ.).

Χαλίσκο (Jalisco ἢ Xalisco) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τοῦ Μεξικοῦ, κειμένη ἐν τῷ νοτιοδυτικῷ τμήματι τῆς ὁμοσπονδίας, ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ Εἰρηνικοῦ. Ἔχει ἔκτασιν 80.673 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν (1930) 1.239.484 κατοίκων. Πρωτεύουσα *Γκανταλαχάρα* (κάτ. 150.000). Τὸ ἔδαφός της διασχίζεται ὑπὸ τμήματος τῆς Σιέρρα Μάντρε, ὅπερ εἰδικώτερον καλεῖται *Σιέρρα Ναγιαρὶτ* καὶ *Σιέρρα ντὲ Χαλίσκο*. Καὶ ἐντεῦθεν μὲν τῆς ὀροσειρᾶς ταύτης, πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς θαλάσσης, ἐκτείνεται εὐρεῖα καὶ εὔφορος παραλιακὴ ὀροσειρά, καλυπτομένη ὑπὸ πλουσίας τροπικῆς βλαστήσεως, ἐκεῖθεν δὲ εὐρὺ ὑψίπεδον, ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς ὑψηλῆς χώρας τῆς Ἀναχουάκ. Ἡ κεντρικὴ ὀροσειρὰ σχηματίζει ἐν τῇ κορυφογραμμῇ της σειρὰν ἡφαιστείων, δύο τῶν ὁποίων εἶναι εἰσέτι ἐν ἐνεργείᾳ, τὸ *Κολίμα* καὶ τὸ *Νεβάντο ντὲ Κολίμα*. Ἀπὸ κλιματολογικῆς ἀπόψεως ἡ χώρα διακρίνεται εἰς δύο διακεκριμένας ζώνας, τὴν ὀρεινήν, ἔνθα ἐπικρατεῖ κλῖμα εὔκρατον καὶ ὑγιεινόν, καὶ τὴν παραθαλασσίαν πεδινήν, τῆς ὁποίας τὸ κλῖμα εἶναι ὑγρόν, τροπικὸν καὶ ἀκατάλληλον διὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Κυριώτερος ποταμὸς τῆς Χαλίσκο συγκεντρῶν τὸ πλεῖστον τῶν ὑδάτων αὐτῆς, εἶναι ὁ *Ρίο Γκράντε ντὲ Λέρμα*, σχηματίζων κυριώτερον παραπόταμον τὸν *Ρίο Βέρντε*. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης πολλαὶ καὶ μεγάλαι λίμναι, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων (*Τσαπάλα*) ἔχει ἐμβαδὸν 1.100 τ. χλμ., περιβάλλεται δὲ ὑπὸ τῶν ὡραιοτέρων τῶν ἐν τῷ Μεξικῷ τοπίων. Οἱ κάτοικοι τῆς πολιτείας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐρυθρόδερμοι καὶ μιγάδες ἐρυθροδέρμων καὶ λευκῶν, ὀλίγοι δὲ καθαρόαιμοι λευκοί. Ἡ γεωργία εἶναι ἐξόχως ἀνεπτυγμένη, περιλαμβάνουσα καλλιεργείας σιτηρῶν, σακχαροκαλάμου, βάμβακος, ὀρύζης, καπνοῦ καὶ ἰνδικοῦ. Ἐπίσης ὑπάρχει ἀκμάζουσα κτηνοτροφία, τὰ δὲ δάση ἀποδίδουσι μεγάλας ποσότητας κόμμεως. Κυριώτερα προϊόντα τοῦ ὑπεδάφους εἶναι ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος, ὁ χαλκός, τὸ βισμούθιον καὶ διάφοροι πολύτιμοι λίθοι. Χ. Δ.

Χάλιτς (Halicz) *[Γεωγρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἐπισήμως πολωνιστὶ ἡ *Γαλικία* (βλ. λ.).

— **Χάλιτς** (Halicz) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν Γαλικίᾳ, ἐπὶ τοῦ Δνειστέρου, εἰς ἀπόστασιν 92 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Λεμβέργης. Κάτ. 14.310. Ὑπῆρξεν ἄλλοτε πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου καὶ σημαντικωτέρου πριγκιπάτου τῆς χώρας. Μ. Δ. Β.

Χαλίτσι, ἢ ***Ἁλίτσι*** *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κοκκίνες* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

Χαλίτσι, ***Μέγα*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 509. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαλίτς-κιοϊ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μακρᾶς Γεφύρας τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 374 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Μεσόχωρον*.

—2) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Χαλίκιον* τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ.

Χάλιφαξ (Halifax) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Οὐέστ-Ράϊντινγκ τῆς Ὑόρκης, παρὰ τὸν ποταμὸν Κάλντερ. Κάτ. 99.129. Ἔχει ναὸν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, δημαρχεῖον ρυθμοῦ Ἀναγεννήσεως, μουσεῖον, βιβλιοθήκην, φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, ἀνωτέρας σχολὰς καὶ πλουσίαν βιομηχανίαν ὑφασμάτων, χάλυβος, μηχανημάτων παντὸς εἴδους, χημικῶν προϊόντων κτλ. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουν σημαντικὰ γαιανθρακωρυχεῖα.

—2 Κομιτεία τοῦ Καναδᾶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Νέας Σκωτίας. Ἔχει ἔκτασιν 5.370 τ. χλμ. καὶ 100.000 κατ. Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς εἶναι πολυσχιδεῖς καὶ σχηματίζουν μεταξὺ ἄλλων τὸν κόλπον τοῦ Χάλιφαξ, ἕνα τῶν καλυτέρων λιμένων τοῦ κόσμου. Ὁ κυριώτερος αὐτῆς πλοῦτος εἶναι ἡ ἁλιεία, ἡ βιομηχανία ὑφασμάτων καὶ ἡ γεωργία. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ ὁμώνυμος πόλις.

—3) Πόλις τοῦ Καναδᾶ, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας τῆς Νέας Σκωτίας, ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Κάτ. 58.372. Ἔχει πανεπιστήμιον, μουσεῖον, πέντε βιβλιοθήκας, ἀνωτέρας σχολὰς κλπ. Εἶναι πόλις βιομηχανική, μὲ μεγάλα ναυπηγεῖα, μηχανουργεῖα, χυτήρια καὶ παντὸς εἴδους ἐργοστάσια καὶ διεξάγει ζωηρότατον εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον, ἰδίως σιτηρῶν, ξυλείας καὶ κονσερβῶν μετὰ τῶν λοιπῶν λιμένων τοῦ Καναδᾶ καὶ μετὰ

Digitized by Google

τῆς Ἀγγλίας, ὡς ἀποτελοῦν τὸν πλησιέστατον πρὸς αὐτὴν λιμένα τοῦ Καναδᾶ. Λόγῳ τοῦ σημαντικωτάτου λιμένος της καὶ τῆς θαυμασίας στρατηγικῆς της θέσεως ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν βάσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ. Ὁ λιμὴν αὐτῆς προστατεύεται ὑπὸ πολυαρίθμων καὶ ἰσχυροτάτων φρουρίων. Εἶναι ἀφετηρία τοῦ ὑπερκαναδικοῦ σιδηροδρόμου («Pacific-Canadian Railway») καὶ κεντρικὸς σταθμὸς πυκνοτάτων ὑπερωκεανίων συγκοινωνιῶν. Εἶναι ἐπίσης ἀφετηρία πέντε ὑποβρυχίων καλωδίων. Ὁ μέγας αὐτῆς ναύσταθμος ἔχει ἔκτασιν 50 τ. χλμ. Ἡ πόλις ἱδρύθη τῷ 1749 καὶ ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ κόμιτος Χάλιφαξ, ἔπαιξε δὲ σπουδαῖον μέρος κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ Καναδᾶ πρὸς τοὺς Γάλλους, κατὰ τὴν ἀμερικανικὴν ἐπανάστασιν κλπ. Μ. Δ. Β.

Χάλιφαξ (Halifax), *Γεώργιος-Σαίηβιλ, μαρκήσιος τοῦ —*. Ἄγγλος πολιτικὸς (1633—1695). Συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν παλινόρθωσιν τοῦ Καρόλου Β', ὁ ὁποῖος ἀντήμειψεν αὐτὸν μὲ τίτλους εὐγενείας καὶ τὸν διώρισε μέλος τοῦ μυστικοσυμβουλίου του καὶ σφραγιδοφύλακα. Καταστὰς παντοδύναμος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως, περιῆλθε κατόπιν εἰς ὀξυτάτην ἔριδα πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Ὑόρκης καὶ ἕνεκα τούτου ἀπεμακρύνθη ἐκ τοῦ μυστικοσυμβουλίου. Ταχθεὶς εἶτα πρὸς τὸ μέρος τῶν ὑποστηριζόντων τὸν πρίγκιπα τῆς Ὀράγγης, συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τὸ ὄνομα Γουλιέλμος Γ' καὶ κατέστη ἐκ νέου παντοδύναμος ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῇ διοικήσει τῆς χώρας. Ἔγραψεν ἐνδιαφέροντα ἀπομνημονεύματα ὑπὸ τὸν τίτλον: «Political, moral and miscellaneous thoughts and reflexions» (1750). Μ. Δ. Β.

— **Χάλιφαξ** (Halifax), ***Κάρολος-Μόνταγκιου***, *κόμις τοῦ —*. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ ποιητὴς (1661—1715). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καΐμπριτζ, κατόπιν δ' ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν ὡς φιλελεύθερος, γενόμενος τῷ 1692 ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Ἀνεδείχθη εἷς τῶν σημαντικωτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν ἐποχήν του, γενόμενος ἰδίως ὀνομαστὸς διὰ τὰς οἰκονομολογικάς του γνώσεις καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν, ἣν προσέφερεν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Μ. Δ. Β.

χαλιφᾶτον (τό)· ὅλ. *χαλιφεία*.

χαλιφεία (ἡ),ἢ ἐσφαλμ. *χαλιφᾶτον* (τό). Τὸ ἀξίωμα καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ *χαλίφου*, ἤτοι τοῦ θρησκευτικοῦ, κατ' ἀρχὰς δὲ καὶ πολιτικοῦ συγχρόνως, ἀρχηγοῦ τῆς μουσουλμανικῆς πολιτείας.

Κατὰ τὸν Ἄραβα συγγραφέα τοῦ Ι' αἰῶνος Μαβερντί, χαλιφεία καλεῖται ἡ ἐξουσία, δι' ἧς εἶναι περιβεβλημένον τὸ τὸν προφήτην ἐν τῇ διπλῇ ἀποστολῇ τοῦ ἀμύνεσθαι τῆς πίστεως καὶ διοικεῖν τὸν κόσμον τοῦτον ἀντικαθιστῶν πρόσωπον. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, τὰ προσόντα τῶν μὲν ἐκλογέων τοῦ χαλίφου εἶναι τρία: ἡ δικαιοσύνη ἡ γνῶσις, καὶ ἡ σύνεσις, τοῦ δὲ ἐκλεξίμου ἑπτά: ἡ δικαιοσύνη, ἡ γνῶσις ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ «ἰτζντιχάτ», ἤτοι τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Κορανίου, καὶ πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων, ἡ ἀρτιότης τῶν αἰσθήσεων, ἡ ἀρτιμέλεια, ἡ ἱκανότης τοῦ κυβερνᾶν, ἡ γενναιότης καὶ ἡ καταγωγὴ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Κορεΐς, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ὁ Μωάμεθ.

Ἡ συνομολόγησις τοῦ συναλλάγματος τῆς χαλιφείας δύναται να συντελεσθῇ διττῶς: α) δι' ἐκλογῆς γινομένης ὑπὸ προσώπων ἐχόντων τὸ δικαίωμα τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν, καὶ β) διὰ διατάξεως ἀπορρεούσης ἐκ τοῦ τέως χαλίφου. Τὰ καθήκοντα τοῦ χαλίφου εἶναι δέκα: 1) ἡ διατήρησις τοῦ δόγματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαιόθεν διὰ τῆς συμφωνίας τοῦ ἔθνους καθιερωθεισῶν ἀρχῶν· 2) ἡ ἐκτέλεσις τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων καὶ ἡ διευθέτησις τῶν διαφορῶν· 3) ἡ προστασία τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας κατὰ πάσης ἐπιθέσεως· 4) ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ποινικῶν διατάξεων· 5) ἡ ἄμυνα τῶν συνόρων διὰ μέσων ἀμυντικῶν, προληπτικῶν τῆς ἐπιθέσεως καὶ διὰ τῆς πρὸς ἀπόκρουσιν ταύτης δυνάμεως· 6) ὁ ἱερὸς πόλεμος κατὰ τῶν ἐπιμενόντων νὰ μὴ δέχωνται τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν ἅπαξ κληθέντες εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου τούτου μέχρις ὅτου ἢ προσέλθουν εἰς τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν ἢ ζητήσουν νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν ταύτης· 7) ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων καὶ ἐλεῶν καὶ ἡ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου διανομὴ τοῦ προϊόντος τούτων· 8) ὁ καθορισμὸς τῆς μισθοτροφοδοσίας τῶν ἀνδρῶν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐν γένει τῶν ὑπὸ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ πληρωτέων ποσῶν· 9) ὁ διορισμὸς ἀνθρώπων πάσης ἐμπιστοσύνης εἰς τὰ δημόσια λειτουργήματα· 10 ἡ αὐτοπρόσωπος ἐπίβλεψις τῆς πορείας τῶν δημοσίων ὑποθέσεων εἰς τρόπον ὥστε ὁ χαλίφης νὰ δεσπόζῃ τοῦ συνόλου τῆς λειτουργίας τῆς κυβερνήσεως, νὰ διοικῇ στερρῶς τὰ τοῦ κράτους καὶ νὰ ὑπεραμύνηται κρατερῶς τῆς πίστεως.

Οἱ πέντε πρῶτοι χαλίφαι (*Ἀμπου-Μπέκρ, Ὀμάρ, Ὀθμάν, Ἄλη καὶ Μωαβίας*) ἦσαν αἱρετοί. Ὁ Μωαβίας ὅμως (661—680) εἰσήγαγε τὸ κληρονομικὸν σύστημα, ὑποδείξας ὡς διάδοχον τὸν υἱόν του *Γεζὶτ* καὶ γενόμενος οὕτω ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Ὀμεϊαδῶν, Τὸ αὐτὸ σύστημα διετηρήθη καὶ ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Ἀββασιδῶν. Οἱ Ὀμεϊάδαι χαλίφαι τῆς Δαμασκοῦ ἀνεγνωρίζοντο ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Ἀφότου ὅμως ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία αὕτη, δὲν ὑπῆρξε χαλίφης ἀνεγνωρισμένος γενικῶς. Οἱ Ἀββασίδαι τῆς Βαγδάτης, οἱ Φατιμίδαι τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ Ὀμεϊάδαι τῆς Ἱσπανίας ἔφερον ὅλοι συγχρόνως τὸν τίτλον τοῦ χαλίφου.

Ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν τῆς Βαγδάτης παρήκμασε ραγδαίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀροὺν ἀρ-Ρασὶτ (809). Ἐνῷ ὑπὸ τοὺς Ὀμεϊάδας καὶ τοὺς πρώτους Ἀββασίδας τὸ χαλιφικὸν κράτος διῳκεῖτο κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν καὶ βυζαντινὸν συγκεντρωτικὸν σύστημα, διὰ διοικητῶν διοριζομένων ἐκ τοῦ κέντρου, οἱ κατόπιν χαλίφαι ἠκολούθησαν τὸ περσικὸν σύστημα τῶν σατραπῶν καὶ ἐπέτρεψαν οὕτω τὴν γένεσιν ὑποτελῶν δυναστειῶν. Τὸ ἀποκεντρωτικὸν τοῦτο σύστημα ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐγκατάστασιν ἰσχυροῦ μονίμου στρατοῦ ἐν τῇ καθέδρᾳ (Βαγδάτῃ) πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ χαλίφου κατὰ τῶν ὑποτελῶν του. Ὁ στρατὸς οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ μισθοφόρων Τούρκων, οἵτινες ἀπέβησαν βαθμιαίως οἱ πραγματικοὶ κύριοι τοῦ χαλιφικοῦ θρόνου, ἀναβιβάζοντες καὶ καταβιβάζοντες τοὺς χαλίφας κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἄλλως τε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα τὸ ἄλλοτε μέγα χαλιφικὸν κράτος ἐξετείνετο πλέον εἰς μέρος μόνον τοῦ σημερινοῦ Ἰράκ, εἰς τὰς ἐπαρχίας Βαγδάτης καὶ Βασόρας. Τῷ 945 τοὺς Τούρκους τούτους πραιτωριανοὺς ἐξετόπισεν ἡ περσικῆς μᾶλλον καταγωγῆς δυναστεία τῶν Βουϊδῶν (Ἀλ-Μπουγέ), παραδυναστεύσασα ἐν Βαγδάτῃ ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα, καθ' ὃν ἡ ἰσχὺς τοῦ κατὰ καιροὺς χαλίφου περιωρίσθη μεγάλως. Τέλος τὴν Βαγδάτην κατέλαβε τῷ 1055 ὁ Σελτζουκίδης Τογροὺλ βέης, σουννίτης τὸ δόγμα. Εἰς τοῦτον ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ σουλτάνου, παραμείνας ἔκτοτε εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Σελτζουκιδῶν, οἵτινες ἀπέβησαν οὕτως οἱ κοσμικοὶ ἡγεμόνες, ἐνῷ ὁ χαλίφης ἦτο πλέον ἁπλοῦς θρησκευτικὸς ἀρχηγός. Ἐν τούτοις οἱ χαλίφαι, ἐπωφελούμενοι τῶν μεταξὺ τῶν Σελτζουκιδῶν διχονοιῶν, ἐπεχείρησαν πολλάκις ν' ἀνακτήσουν καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Τῷ 1152 ὁ χαλίφης Μουκταφὶ κατώρθωσε νὰ διώξῃ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐκ Βαγδάτης καὶ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα οἱ χαλίφαι ἐκυβέρνησαν ἄνευ σουλτάνου εἰς μικρὸν μόνον μέρος τῆς Μεσοποταμίας, ἐνῷ οἱ Σελτζοῦκοι καὶ οἱ Χωράσμιοι σουλτᾶνοι ἠξίουν νὰ μὴ ἀναμιγνύεται ὁ χαλίφης εἰς κοσμικὰς ὑποθέσεις, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ κατορθώνουν νὰ ἐπιβληθοῦν. Τοὐναντίον τὸ θρησκευτικὸν γόητρον τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν ἐνισχύετο, ἐπεκταθὲν μέχρις Αἰγύπτου, συνεπείᾳ τῆς καταργήσεως τῆς χαλιφείας τῶν Φατιμιδῶν ὑπὸ τοῦ Σαλαδδίνου (1171). Ἀλλ' ἡ ἀββασιδικὴ χαλιφεία τῆς Βαγδάτης κατελύθη ὁριστικῶς τῷ 1258 ὑπὸ τοῦ Μογγόλου χάνου Χουλαγκιοῦ, ὅστις κυριεύσας τὴν Βαγδάτην ἔσφαξεν ὁλόκληρον τὴν οἰκογένειαν τοῦ χαλίφου Μουστασίμ, πλὴν τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ του. Ἀλλ' ἡ μογγολικὴ εἰσβολὴ δὲν ἐξετάθη εἰς ὁλόκληρον τὸν τότε μουσουλμανικὸν κόσμον. Ἡ Συρία καὶ ἡ Ἀραβία ἔμειναν ἔξω τῆς, ἄλλως τε προσκαίρου, μογγολικῆς κυριαρχίας. Οὕτως ἐπανῆλθε τὸ γόητρον τῶν ἱερῶν πόλεων, τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνας. Ἐθεωρεῖτο πάλιν σπουδαῖον ποῖον θὰ ἀναγνωρίσουν αὗται ὡς κυρίαρχον, ἔχοντα τὸ δικαίωμα νὰ ἀποστέλλῃ κατ' ἔτος τὸ κάλυμμα τοῦ ἱεροῦ προσκυνήματος τῆς Καάβας καὶ ἑπομένως ὡς διάδοχον τῶν χαλιφῶν. Μετά τινας ματαίας ἀποπείρας τῶν ἡγεμόνων τῆς Ὑεμένης αἱ δύο πόλεις ἀνεγνώρισαν ὡς κυρίαρχον τὸν σουλτᾶνον τῆς Αἰγύπτου Μπεϊμπάρς, ὅστις κατώρθωσε νὰ παλινορθώσῃ ἐν Αἰγύπτῳ τὴν χαλιφείαν τῶν Ἀββασιδῶν. Τῷ 1261 κάποιος Χακίμ, ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι ἀπόγονος τῆς δυναστείας ταύτης, ἀνεκηρύχθη χαλίφης. Ἀλλ' ὁ μόνος σκοπὸς τῆς παλινορθώσεως ταύτης ἦτο ν' ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῶν Μαμελούκων σουλτάνων, εἰς οὓς οἱ χαλίφαι παρεῖχον τὴν θρησκευτικὴν καθιέρωσιν τῆς ἐξουσίας των. Ἀλλὰ συγχρόνως ἡ θέσις τῶν χαλιφῶν ἐν Καΐρῳ ἐγίνετο σκιωδεστέρα καὶ τῆς ὑπὸ τοὺς Βουΐδας. Τὸ ὄνομα αὐτῶν δὲν ἐχαράσσετο πλέον ἐπὶ τῶν νομισμάτων, εἰς δὲ τὰς κατὰ νόμον προσευχὰς τῆς Παρασκευῆς (χουτμπέ), αἵτινες ὀφείλονται εἰς τὸν χαλίφην ἐν Μέκκᾳ καὶ Μεδίνῃ, ἐμνημονεύετο μόνον τὸ ὄνομα τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου. Τὸ αἰγυπτιακὸν σουλτανᾶτον τῶν Μαμελούκων διήρκεσε μέχρι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ ἰδέα τῆς χαλιφείας ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς. Οἱ Μογγόλοι χάναι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀφοῦ ἠσπάσθησαν τὸν ἰσλαμισμὸν δὲν ἀνεγνώριζον τοὺς Ἀββασίδας χαλίφας τῆς Αἰγύπτου, ἐβάσιζον κατ' ἀρχὰς τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος. Ἀντιθέτως οἱ Τουρκομογγόλοι τὴν καταγωγὴν σουλτᾶνοι τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἡ περσικὴ δυναστεία τῶν Μουζαφεριδῶν ἀνεγνώρισαν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ χαλίφας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος οἱ ἡγεμόνες μεγάλου μέρους τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου (πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν) ἔπαυσαν βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν δύο ἀρχῶν (τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ χαλίφου καθιερώσεως). Ὁ τυπικώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς θεωρίας τῆς συνταυτισάσης τὸν σουλτᾶνον πρὸς τὸν χαλίφην ἦτο ὁ Μογγόλος σουλτᾶνος Σὰχ-Ρόχ, υἱὸς τοῦ Ταμερλάνου, βασιλεύσας τὸν ΙΕ' αἰῶνα.

Καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῶν Ὀμεϊαδῶν περίοδον οἱ ἡγεμόνες (ἐμίραι) τῆς Μέκκας, ἂν καὶ ἄμεσοι ἀπόγονοι τοῦ Μωάμεθ, ἐλαμβάνοντο τόσον ὀλίγον ὑπ' ὄψιν, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ προβάλωσιν οἱ ἴδιοι ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς χαλιφείας. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἰσχυρότεροι τῶν σουλτάνων προσεπάθουν ν' ἀναγνωρισθοῦν ὑπ' αὐτῶν καὶ νὰ μνημονεύωνται εἰς τὰς προσευχὰς τῆς Παρασκευῆς (χουτμπᾶ), νὰ μεταβαίνωσι πρὸς προσκύνησιν εἰς Μέκκαν καὶ Μεδίναν, νὰ συνεισφέρωσι πρὸς συντήρησιν τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων, καὶ κυρίως νὰ ἀποστέλλωσι τὸν πρὸς ἐπικάλυψιν τῆς Καάβας χρησιμεύοντα ἱερὸν τάπητα. Ἐν τούτοις οἱ σουλτᾶνοι τῆς Αἰγύπτου, οἵτινες ἦσαν, οὕτως εἰπεῖν, οἱ φρουροὶ τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν, διετήρουν ζηλοτύπως τὰ δικαιώματά των ὡς ὑπηρετῶν τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Μογγόλοι σουλτᾶνοι κατώρθωνον ἐνίοτε νὰ ἐκπληρῶσι τὸ ἱερὸν καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν πολύτιμον διὰ τὸ γόητρόν των. Καὶ αὐτὴ ἡ τουρκομανικὴ δυναστεία τῶν Καρὰ-Κογιουνλοῦ (Ἀσπροπροβατάδων), ἥτις εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἀπέστελλε τὰ ἱερὰ δῶρα (τάπητας κλπ.) εἰς Μέκκαν, ἂν καὶ δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν θεοσέβειάν της. Γενικῶς ὅμως ἡ προνομιοῦχος θέσις τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου διετηρήθη μέχρι τῆς καταρρεύσεως τοῦ κράτους των.

Τὴν κατάρρευσιν ταύτην ἐπήνεγκεν ὁ Τοῦρκος Ὀσμανίδης σουλτᾶνος Σελὶμ ὁ Α', ὅστις ἐνίκησε τῇ 24ῃ Αὐγούστου τοῦ 1516 τοὺς Αἰγυπτίους ἐν Δαμπίχ, παρὰ τὸ Χαλέπιον, ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ σουλτᾶνος Κανσοὺβ Γκαουρί. Μετά τινας μῆνας ὁ Σελὶμ ἐκυρίευσε τὸ Κάϊρον (23 Ἰανουαρίου 1517) καὶ διέταξε τὴν θανάτωσιν τοῦ τελευταίου σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Τουμὰν βέη (13 Ἀπριλίου 1518). Μετὰ τὴν νίκην του ὁ Σελὶμ ἤγαγε τὸν χαλίφην Μουτεβεκκὶλ εἰς Κωνσταντινούπολιν (2 Ἰουνίου 1518) μετὰ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τῆς χαλιφείας, ἅτινα ἐθεωροῦντο καὶ τὰ κυριώτερα αὐτῆς ἐμβλήματα, ἤτοι τῆς σημαίας (σαντζὰκ σερίφ), τοῦ μανδύου (χιρκάϊ - σερίφ) καὶ τῆς γενειάδος (λιχιγέϊ - σερίφ) τοῦ Μωάμεθ, φυλασσόμενα ἔκτοτε εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κατά τινας συγχρόνους τουρκικὰς πηγὰς ὁ χαλίφης ἐπέστρεψε μετά τινα ἔτη εἰς Κάϊρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ἐκλιπούσης οὕτω τῆς χαλιφικῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν. Οἱ Τοῦρκοι σουλτᾶνοι ἔλαβον ἐφεξῆς ὡς κληρονομίαν δῆθεν τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου τὸν τίτλον ὑπηρέτου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων τοῦ ἰσλαμισμοῦ. Οἱ ἡγεμόνες (σερίφαι) τῆς Μέκκας, μὴ ὄντες εὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ τέως καθεστῶτος τῆς Αἰγύπτου, ἔσπευσαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν σουλτᾶνον τῆς Τουρκίας. Τὸ θέρος τοῦ 1517 ὁ υἱὸς τοῦ σερίφου τῆς Μέκκας Μπαρακὰτ Δζεμαλεντὶν ἐκόμισεν εἰς τὸν Σελίμ, εὑρισκόμενον ἐν Καΐρῳ, τὸν ἱστορικὸν ὅρκον, τὸν δὲ Δεκέμβριον τοῦ 1517 ὁ Ὀθωμανὸς σουλτᾶνος ἀπέστειλεν εἰς Μέκκαν τὸ πρῶτον διὰ τοῦ ἱεροῦ καραβανίου πολύτιμον κάλυμμα διὰ τὴν Καάβαν καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἀνεπέμφθησαν ἐν Μέκκᾳ εὐχαὶ ὑπὲρ τοῦ Σελίμ.

Τὸν σουλτᾶνον τοῦτον καὶ τοὺς διαδόχους του ἀνεγνώρισαν ὡς χαλίφας οὐχὶ μόνον οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἄραβες. Ἀλλ' ἡ περιοχὴ τῆς χαλιφείας ταύτης δὲν ἐξετείνετο ἀρχικῶς εἰς τὰς «μεμακρυσμένας» χώρας, ὡς τὸ Μαρόκκον, ἡ Βουχάρα καὶ αἱ Ἰνδίαι. Βραδύτερον ἡ συνεπείᾳ τῶν ἀτυχῶν διὰ τὴν Τουρκίαν Ρωσοτουρκικῶν πολέμων ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἵδρυσις τῆς ἐφημέρου ἀνεξαρτήτου ἡγεμονίας (χανάτου) τῆς Κριμαίας, χώρας τέως ὀθωμανικῆς, ἤγαγεν εἰς τὴν σαφῆ πλέον διαίρεσιν τῆς κοσμικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας τοῦ σουλτάνου τῆς Τουρκίας. Διὰ τοῦ 3ου ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ (1774) ἡ Ρωσία ἀνεγνώρισεν ἐν τῇ πολιτικῶς ἀνεξαρτήτῳ Κριμαίᾳ τὴν θρησκευτικὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου ὡς χαλίφου ἁπάντων τῶν Μουσουλμάνων. Κατὰ τὴν ἐπεξηγηματικὴν συνθήκην τοῦ 1779 ἡ ἐκλογὴ τοῦ χάνου τῆς Κριμαίας ὑπὸ τοῦ ταταρικοῦ λαοῦ ἐπεκυροῦτο διὰ τῆς θρησκευτικῆς εὐλογίας τοῦ χαλίφου.

Ἐπίσημος καθιέρωσις τοῦ χαλιφικοῦ ἀξιώματος τῶν ὀθωμανικῶν σουλτάνων ἔγινε διὰ τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος τοῦ 1876. Τὸ χαλιφικὸν ἀξίωμα τῶν σουλτάνων καθιερώθη καὶ διὰ διαφόρων συνθηκῶν τῆς Τουρκίας μετὰ ξένων Δυνάμεων.

Οὕτω ἡ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Αὐστροουγγαρίας σύμβασις τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1909, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἀνεγνώριζε τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ὁρίζει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ σουλτάνου ὡς χαλίφου θέλει ἐξακολου-

Digitized by Google

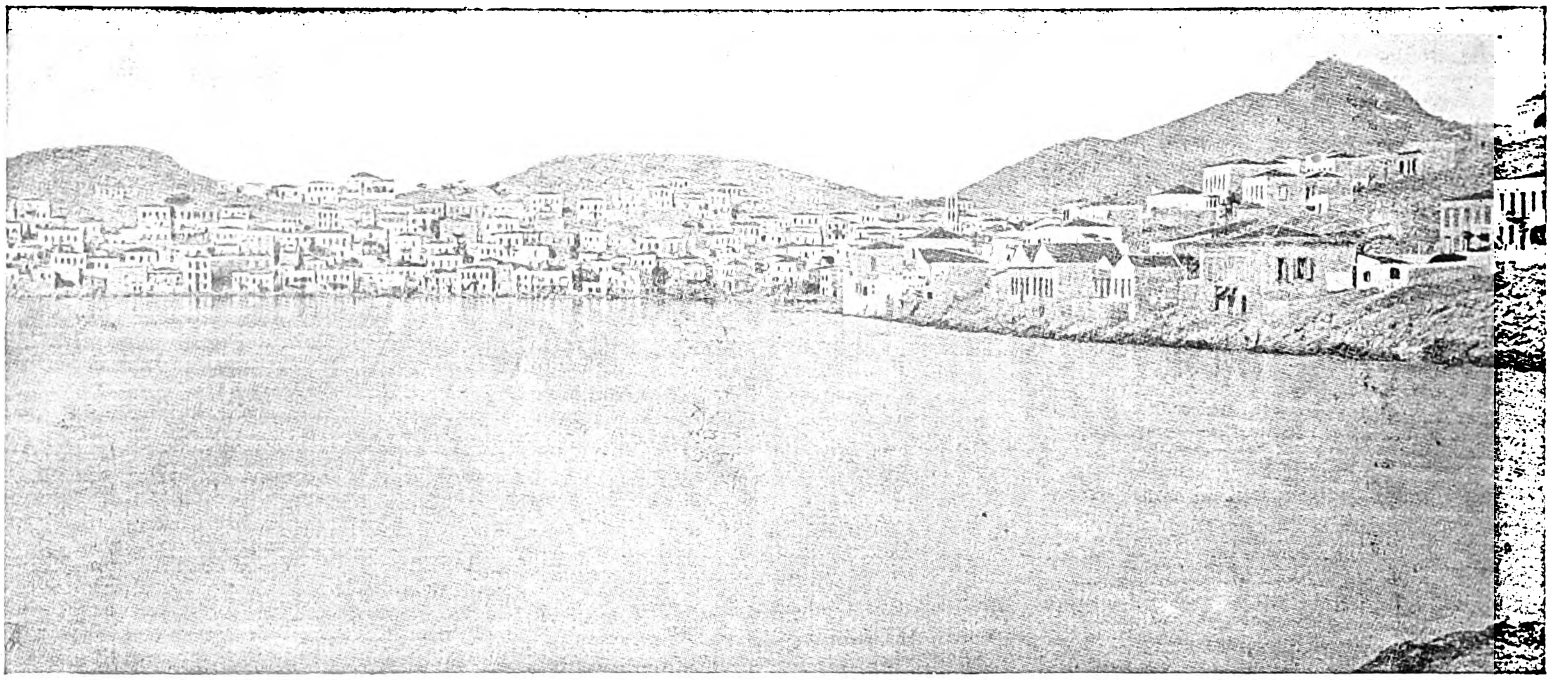

Χάλκη : Ἡ Σκάλα.

θήσει νὰ μνημονεύηται εἰς τὰς δημοσίας προσευχὰς τῶν Μουσουλμάνων, ὅτι δὲ οἱ θρησκευτικοὶ τούτων ἀρχηγοὶ θέλουσιν ἐξαρτᾶσθαι ἐκ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλε σεϊχουλισλάμου, ὅστις θὰ ἐκδίδῃ τὸ μουρασελὲ (ἀναγνώρισιν) εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, τὸν ρεῒς - οὐλ - οὐλεμᾶ. Τὴν αὐτὴν διάταξιν περιέχει καὶ τὸ τουρκοβουλγαρικὸν πρωτόκολλον τῆς 19ης Ἀπριλίου 1909, ἡ τουρκοβουλγαρικὴ συνθήκη εἰρήνης Κωνσταντινουπόλεως τῆς 16/29 Σεπτεμβρίου 1913 (ἐν τῷ περὶ μουφτήδων παραρτήματι) καὶ ἡ τουρκοελληνικὴ συνθήκη εἰρήνης Ἀθηνῶν τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913 (ἄρθρον 11 § 3 καὶ 13 § 5). Τέλος, συγχρόνως μὲ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἰταλοτουρκικῆς συνθήκης τοῦ Οὐσὺ—Λωζάννης τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1912, ὁ διοικητὴς τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς ἐξέδωκε διάταγμα, ὅπερ ὥριζε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι θὰ ἀναπέμπωνται ἐν ταῖς δημοσίαις προσευχαῖς δεήσεις ὑπὲρ τοῦ σουλτάνου ὡς χαλίφου, ὅτι δὲ ὁ ἀρχιδικαστὴς (ἀνώτερος καδῆς) θέλει διορίζεσθαι ὑπὸ τοῦ σεϊχουλισλάμου Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ καθεστὼς τοῦτο διήρκεσε μέχρις ὅτου ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ πασᾶς, ἐπωφεληθεὶς τῶν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ νικῶν καὶ τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπικρατήσεώς του, κατήργησε κατ' ἀρχὰς τὸ σουλτανικὸν ἀξίωμα καὶ ἐξεδίωξε μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανίων τὸν τελευταῖον Τοῦρκον σουλτᾶνον-χαλίφην Μεχμὲτ Βαχτεντὶν τὸν Ε΄ (1 Ὀκτωβρίου 1922), καὶ κατόπιν καὶ τὴν χαλιφεῖαν, διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Ἀγκύρας τῆς 3 Μαρτίου 1924, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου ἀπηλάθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ τελευταῖος ὀσμανίδης χαλίφης Ἀβδοὺλ Μετζὶτ ὁ Β΄. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

χαλίφης (ὁ), ἡ ἐσφαλμ. *καλίφης* (ἀραβ. *χαλίφα*, ἐκ τοῦ *χάλαφα*=ἀφήνειν διάδοχον). Ὁ διάδοχος, ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Μωάμεθ. Οἱ τέσσαρες πρῶτοι χαλίφαι, ἤτοι ὁ Ἄμπου-Μπέκρ, ὁ Ὀμὰρ-ἔμπν-ἐλ-Χαττάπ, ὁ Ὀθμὰν ἢ Ὀσμὰν-ἔμπν-Ἀφὰν καὶ ὁ Ἀλη-ἔμπν-ἄμπου-Ταλίπ, ὀνομάζονται *τέλειοι χαλίφαι*. Ὁ δεύτερος χαλίφης, ὁ Ὀμάρ, ἔλαβε καὶ τὸν τίτλον «ἀρχηγὸς τῶν πιστῶν» (ἐμὶρ-ἀλ-μουμινίν). Μετὰ τοὺς τεσσάρας πρώτους χαλίφας, τὸν χαλιφικὸν τίτλον ἔφερον οἱ δέκα τέσσαρες Ὀμεϊάδαι χαλίφαι, οἵτινες εἶχον ἕδραν τὴν Δαμασκόν, καὶ οἱ τριάκοντα ἑπτὰ Ἀββασίδαι, οἵτινες ἥδρευον ἐν Βαγδάτῃ· τούτους ἐθεώρουν πολλοὶ τῶν αὐστηρῶς ὀρθοδόξων Μουσουλμάνων ὡς σφετεριστὰς ἢ ἐπιβήτορας τῆς χαλιφείας καὶ ὡς ἁπλοῦς ἐμὶρ (ἀμίρ), ἤτοι κοσμικοὺς ἡγεμόνας ἢ ἀρχηγοὺς (βλ. λ. *χαλιφεία*). Ν. Μ.

Χαλιωτᾶτα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σάμης τῆς νήσου καὶ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 526. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαλκᾶ-Βαλὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁ ὅρμος εἰς ὃν κατὰ προτίμησιν ἀγκυροβολοῦν τὰ εἰς Τιρεμπολὶ (Τρίπολις τοῦ Εὐξείνου) καταφθάνοντα πλοῖα (πλάτ. 41° 01΄ Β., μῆκ. 38° 49΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2236: Cape Yasùn to Fort Anakria). Πρόκεινται αὐτοῦ δύο νησῖδες *Φουροὺν Ἀνταλὰρ* καλούμεναι, αἵτινες ἦσαν ἡ *Φιλυρηΐς* τῶν ἀρχαίων πρὸ τῆς ἀποκοπῆς της. Σ. Ε. Λ.

Χαλκᾶ Μπουνὰρ *[Γεωγρ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ πηγή, δι' ἧς ὑδρεύεται ἡ πόλις τῆς Σμύρνης καὶ ἡ περιβάλλουσα αὐτὴν περιοχή, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς Πάρσαν καὶ ἀπὸ τοῦ δευτέρου περίπου χιλιομέτρου ἔξωθεν τῆς γεφύρας τῶν Καραβανίων μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἡ πηγὴ αὕτη, ἥτις πιθανώτατα εἶναι ἡ *Καλέων κρήνη* τῶν ἀρχαίων, ὑπετέθη ὅτι ἦτο θέσις λουτρῶν τῆς Ἀρτέμιδος, ἀπὸ τῶν εὑρεθέντων ἐκεῖ ἐρειπίων καὶ τινος ἀγάλματος τῆς θεᾶς, ὅπερ μετεφέρθη τῷ 1834 εἰς Παρισίους. Τὰ ὕδατα τῆς πηγῆς μεταφέρονται διὰ μηχανικῶν μέσων εἰς τὴν δεξαμενὴν τοῦ ὑδραγωγείου τῆς πόλεως, κειμένην ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, ἔναντι τῆς πηγῆς, καὶ ἐκεῖθεν διοχετεύονται διὰ σωλήνων εἰς τὴν πόλιν. Ἡ περιοχὴ τοῦ Χαλκᾶ Μπουνὰρ περιλαμβάνει ἐκτεταμένην συνοικίαν τῆς πόλεως, εἰς τὸ ἀνατολικὸν καὶ νότιον μέρος τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι πλεῖστοι ἀγροὶ καὶ λαχανόκηποι, εἰς δὲ τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν μέρος ἐργοστάσια. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει καὶ κοινὸς σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τῶν τοπικῶν σιδηροδρόμων Σμύρνης—Μπουρνόβα καὶ Σμύρνης—Κορδελιοῦ. Τ. Ε. Ε.

χαλκάνθη (ἡ). Καλεῖται ὁ ἐν τῇ φύσει ὑπὸ τὴν μορφὴν ὀρυκτοῦ ἀπαντῶν *θειικὸς χαλκὸς (γαλαζόπετρα)*. Σ. Γ.

Χαλκάνθη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Περιστάσεως τοῦ νομοῦ Καλλιπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 77 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τσιγκιρλῆ*.

χαλκανθίτης (ὁ) (Chalkanthit) *[Πετρογρ.]*· βλ. *χαλκάνθη*.

Χαλκάντων *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν ἑλληνικὸν χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 15 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Εἶχε μίαν ἐκκλησίαν. Ε. Ι. Χ.

χαλκαργίλλιον (τό), ἢ ***ὀρείχαλκος ἀργιλλίου*** *[Χημ.]*. Κρᾶμα χαλκοῦ μετ' ἀργιλλίου εἰς ποσότητα 10% περίπου. Εἶναι εὔτηκτον, χύνεται καλῶς εἰς τύπους, εἶναι ἀνθεκτικὸν εἰς τὴν ὀξείδωσιν καὶ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ὡς καὶ τὴν τριβήν· γενικῶς ὁμοιάζει, ὡς πρὸς τὰς μηχανικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας, πρὸς τὸν χάλυβα. Σ. Γ.

χαλκᾶς (ὁ)· δημοτ., κρίκος μεταλλικός: «ὁ χαλκᾶς τῆς ἁλυσίδας» ‖ τὸ εἰς σχῆμα κρίκου ρόπτρον τῆς θύρας: «ποιὸς χτυπάει τὸ χαλκᾶ μου;»

Χαλκᾶς *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἐσκῆ-ντάγ*.

χαλκεία (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ χαλκέως, τοῦ σιδηρουργοῦ, ἄλλως *χαλκευτική*· ‖ τὸ χαλκεύεσθαι, πονήρευμα, ῥᾳδιουργία, μηχανορραφία.

Χαλκεῖα (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαιοτάτη ἑορτὴ τῶν Ἀθηναίων, τελουμένη τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Πυανεψιῶνος μηνός. Ἐν ἀρχῇ ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τῆς Ἐργάνης Ἀθηνᾶς, ὅτε καὶ ἔφερε τὸ ὄνομα *Ἀθήναια* ἢ *Πάνδημος*, ὡς ἑορταζομένη ὑπὸ συμπάντων τῶν Ἀθηναίων. Βραδύτερον ὅμως ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡφαίστου, ὅτε καὶ μετωνομάσθη *Χαλκεῖα*. Κατὰ τὸν Δ΄ π. Χ. αἰῶνα ἡ ἑορτὴ αὕτη παρήκμασε καὶ ἐτελεῖτο ὑπὸ χειρωνάκτων μόνον, χαλκέων ἰδίως. Ἐξ αὐτῆς ἐνεπνεύσθη ὁ Μένανδρος τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Χαλκεῖα» κωμῳδίαν του, τῆς ὁποίας ἀπόσπασμα διεσώθη παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (ΙΑ΄, 502). ΚΑΨ.

χαλκεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον τοῦ χαλκέως, σιδηρουργεῖον· ‖ ἀντὶ *χαλκουργεῖον* (βλ. λ.)· ‖ **μεταφ.** «χαλκεῖον ψευδολογιῶν, — ῥᾳδιουργιῶν», ὁ τόπος ἔνθα πλάττονται ψευδολογίαι κτλ.

Χαλκεῖον ἢ *Χαλκειὸ* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Χίου (βλ. λ. *Χαλκιούς*).

χαλκένδυτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διὰ χαλκοῦ ἐπενδεδυμένος, ὁ κεκαλυμμένος δι' ἐλασμάτων χαλκοῦ.

χαλκέντερος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ οἱονεὶ χαλκᾶ ἔντερα ἔχων, ἀκατάβλητος εἰς ἐργασίαν, ἀκάματος, ἀκαταπόνητος, ἀκούραστος· ἐπίθετον τοῦ Διδύμου, τοῦ Ὠριγένους καὶ ἄλλων συγγραφέων διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν παραγωγικότητα.

χαλκέντονα (τά), ἢ ***χαλκότονα*** *[Ἀρχ.]*. Εἶδος ἀφετηρίων (βλητικῶν) μηχανῶν τῶν ἀρχαίων. Αἱ μηχαναὶ (καταπέλται, βαλλίστραι, σκορπίοι κλπ.), κατασκευαζόμεναι ἐκ ξύλων καὶ χορδῶν, ἐπηρεάζοντο ὑπὸ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν, ὥστε ἡ βολὴ αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι σταθερά. Πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀτόπου τούτου προσέθεσαν εἰς τὴν χορδὴν (ἥτις ἀπετέλει τὴν ὠστικὴ δύναμιν τοῦ ὀργάνου) καὶ μεταλλικὰ ἐλατήρια. Τὰ διὰ τοιούτων ἐλατηρίων ἐφωδιασμένα ὄργανα ἐλέγοντο *χαλκέντονα* ἢ ***χαλκότονα***, διότι ἡ χορδὴ ἐκαλεῖτο καὶ *τόνος*. Ἡ κατασκευὴ τῶν ὀργάνων τούτων δὲν εἶναι σήμερον γνωστή. Ν. ΚΛΣ

Χαλκερὶ - *Μολφετᾶτα* *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Τουλιάτων τῆς ἐπαρχίας Σάμης τῆς νήσου καὶ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 57.

Χαλκεροῦ *κοινότης* *[Γεωγρ.]*. Κοινότης τῆς ἐπαρχίας Καβάλλας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν χωρίων *Ἀνεστιάς*, *Κουνουπιὰ (Τζαρῆ)*, *Λεύκη (Τσινὰρ)* καὶ *Ὀρεινὸ (Ὀρὲν Δερέ)*. Ἔχει ἕδραν τὸ χωρίον Ἀνεστιάς, κατ. (1928) 365, ὧν 27 οἱ τῆς πρωτευούσης, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο κοινότης *Κιοσὲ-Ἐλιάζ*.

χάλκευμα (τό)· τὸ παρασκεύασμα τοῦ χαλκέως, τοῦ σιδηρουργοῦ· ‖ **μεταφ.**, ψευδολογία, ῥᾳδιουργία, μηχανορραφία κττ.

χαλκεύς, *—έως* (ὁ)· σιδηρουργός· ‖ ἀντὶ *χαλκουργὸς* (βλ. λ.).

χαλκεὺς (ὁ) (Chalceus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαρακινιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τοὺς ποταμοὺς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χαλκεὺς ὁ κυπρινοειδὴς* (Chalceus cuprinoides), ὅστις ἔχει μέτριον μῆκος καὶ χρῶμα μεταλλικόν. Ἁλιεύεται διὰ τὸ νοστιμώτατον κρέας του. Δ. Ν. Π

Χαλκεύς, *Ἰωάννης*. Λόγιος κληρικὸς ἐκ Μοσχοπόλεως, ζήσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ΄ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Σπουδάσας εἰς τὴν Νέαν Ἀκαδημίαν τῆς Μοσχοπόλεως φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, μετέβη κατόπιν εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Φλαγγινιανοῦ φροντιστηρίου κατὰ τὰ ἔτη 1694 καὶ 17 2 καὶ συγχρόνως ἱεροκήρυξ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Χ. Ι. Σ.

χαλκευτήριον (τό)· ἄλλως *χαλκεῖον* (βλ. λ.).

Digitized by Google

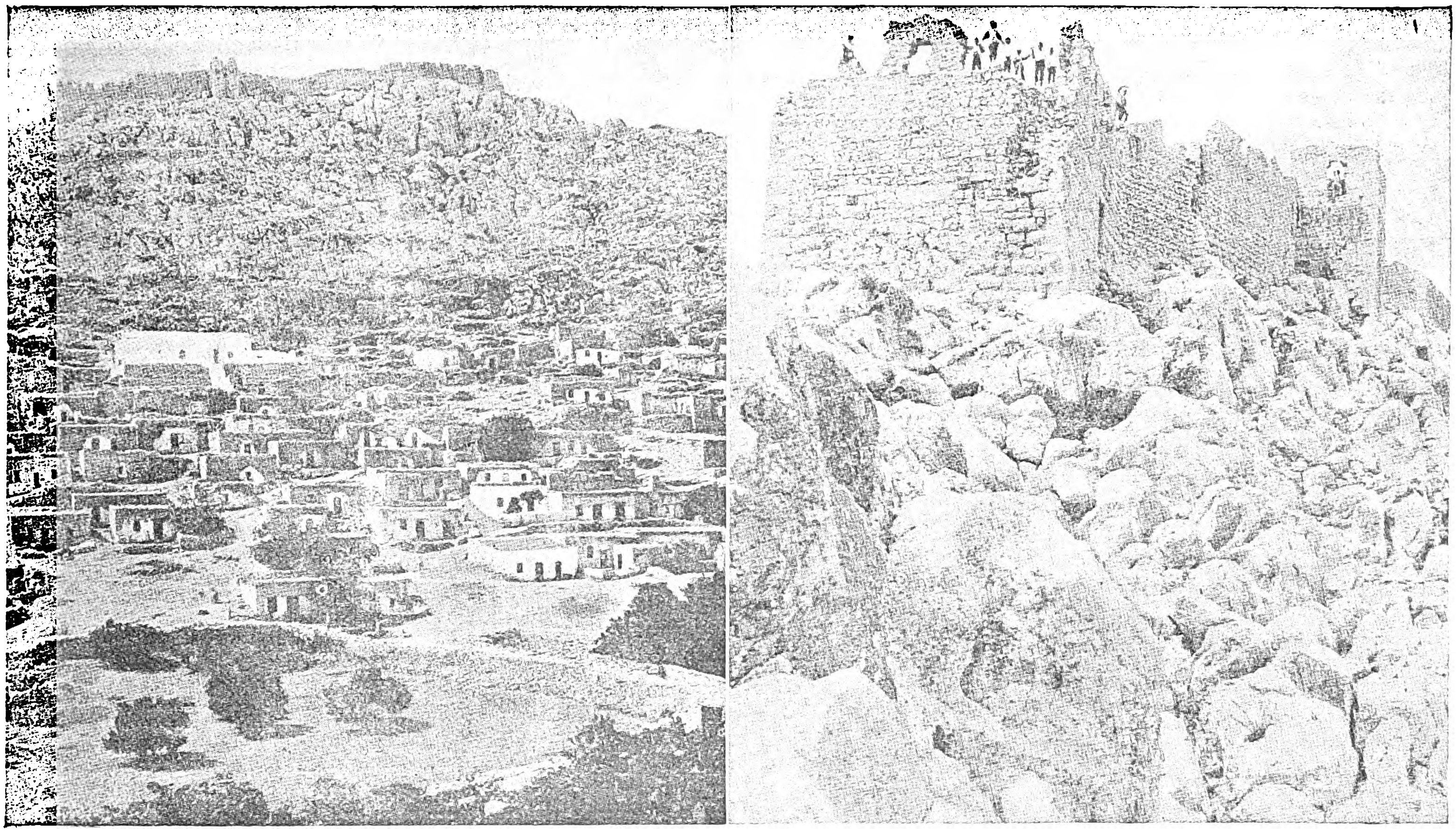

Χάλκη : 1) Ἡ Χώρα. 2) Τὸ ὕπερθεν τῆς Χώρας φρούριον.

χαλκευτικὴ (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ χαλκέως, τοῦ σιδηρουργοῦ, *χαλκεία*· ‖ ἀντὶ *χαλκουργικὴ* (βλ. λ.).

χαλκεύω· εἶμαι χαλκεύς, σιδηρουργός, κατεργάζομαι τὸν σίδηρον ἢ καὶ ἄλλα μέταλλα· ‖ μεταφ., μηχανεύομαι, μηχανορραφῶ, ῥαδιουργῶ : «ἡ εἴδησις ἐχαλκεύθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων».

Χάλκη *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Προποντίδος ἐν τῇ συστάδι τῶν Προποντίδων νήσων (Πριγκιποννήσων), κειμένη μεταξὺ Ἀντιγόνης καὶ Πριγκίπου καὶ ΝΑ. τοῦ μικρασιατικοῦ ἀκρωτηρίου *Βρύαντος* ἄκρον (*Μαλτεπὲ Μπουρνοῦ*). *Χεϋμπελῆ ἀντὰ* τουρκιστὶ ὀνομαζομένη, διὰ τὸ ἐν εἴδει «δισακκιου» (τουρκ. χεϊμπὲ») σχῆμά της ἔχει μῆκος 15 ναυτικῶν σταδίων, εὖρος 8 καὶ μέγιστον ὑψόμετρον 445 πόδας. Ὁ Ἀρτεμίδωρος (παρὰ *Στεφάνῳ* 685, 7) ὀνομάζει αὐτὴν *Χαλκῖτιν* καὶ τὸ ἐθνικὸν *Χαλκίτην*. Τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν ἀναγράφει καὶ Μαρκιανὸς ὁ Ἡρακλεώτης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ περίπλου Μενίππου τοῦ Περγαμηνοῦ, ἐτυμολογῶν αὐτὴν «ἀπὸ Χάλκιδος τοῦ παρακειμένου ποταμοῦ, ὡς ἱστορικοὶ ἅπαντές φασιν». Ἡ ἐτυμολογία αὕτη δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ εἰ μὴ νοουμένων ὡς «ποταμοῦ Χαλκίτου» τῶν φλεβῶν τῆς μεταλλίτιδος, αἵτινες ἔτι καὶ νῦν φαίνονται «προχωροῦσαι μέχρι τοῦ τῆς θαλάσσης πυθμένος» (*Σκαρλ. Βυζ.* «Κωνσταντινούπολις» Β', 298). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ «χαλκὸν κολυμβητὴν» ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης (Θαυμ. ἀκουσμ. 59), προσθέτων ὅτι ἐκ τοῦ ἐκεῖ χαλκοῦ ἦτο κατεσκευασμένον τὸ ἄγαλμα Ἀπόλλωνος τοῦ Συκιωνίου, ἐκαλεῖτο δὲ ὁ χαλκὸς τῆς νήσου καὶ *Δημονήσιος χαλκὸς* «ἀπὸ Δημονήσου τοῦ πρώτου ἐργασαμένου. Ἔχει δὲ ὁ τόπος καὶ κυανοῦ μέταλλον καὶ χρυσοκόλλης, ἧς ἡ καλλίστη πρὸς χρυσίον εὑρίσκεται τιμή, ὀφθαλμῶν τε γὰρ φάρμακόν ἐστι» (*Ἀριστ.* αὐτ.). Νῦν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τῆς νήσου εἶναι τὸ κτήριον τῆς ναυτικῆς σχολῆς τῆς Τουρκίας, ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ της ὁ γραφικώτατος ὅρμος *Τσαμ-Λιμὰν* (*Πιτυοῦς*), καὶ ἐπὶ ὑψώματος τῆς βορείου ἀκτῆς της ἡ Θεολογικὴ σχολή, ἐκεῖ ὅπου ἦτό ποτε τῆς Ἁγίας Τριάδος ἡ μονή. Ἕτεραι δύο μοναὶ ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς νήσου· ἡ ἔτι καὶ νῦν σῳζομένη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀνοικοδομηθεῖσα τῷ 1858 καὶ δωρηθεῖσα εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον καὶ ἡ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα πυρποληθεῖσα μονὴ τῆς Παναγίας, μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς ὁποίας διεσώθη τὸ ὑπὸ Μαρίας τῆς Κομνηνῆς ἀνεγερθὲν ναΐδριον. Ἡ νῆσος, ὑπαγομένη εἰς τὸν νομὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἀριθμεῖ 3.600 κατοίκους. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Χάλκη** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἐπίσημος ὀνομασία τῆς ἐν Καρπαθίῳ πελάγει δωδεκανησιακῆς νήσου, τῆς *Χαλκίας* τῶν ἀρχαίων καὶ *Χαλκιᾶς* ἢ *Χαρκιᾶς* τῶν ναυτικῶν μας. Ὠνομάζετο παρ' ἀρχαίοις καὶ *Χαλκὴ* καὶ *Χάλκεια* (βλ.λ. *Αἰγαῖον*, τόμ. Β', σελ. 407 γ). Σ. Ε. Λ.

— **Χάλκη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Λαρίσης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.268. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 12 περίπου χιλιομέτρων νοτιοανατολικῶς τῆς Λαρίσης, πλησίον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, προμηθευτικὸν καὶ συνεταιρισμὸν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μαϊμούλι*.

— ***Χάλκης, Θεολογικὴ Σχολὴ*** —. Ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ τῆς Προποντίδος ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Δ' ἵδρυσε τῷ 1843 ἐν τῇ ἀνακαινισθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος σχολὴν πρὸς μόρφωσιν θεολόγων. Ἡ διεύθυνσις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν θεολόγον Κωνσταντῖνον Τυπάλδον, ὁ κύκλος δὲ τῶν μαθημάτων κατ' ἀρχὰς ἦτο τριετής. Κατὰ τὸ 1853, γενομένου τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων ἑπταετοῦς, ἡ σχολὴ κατέστη γυμνάσιον μετὰ πλήρους κύκλου τῶν θεολογικῶν μαθημάτων καὶ τὸ πτυχίον αὐτῆς ἀνεγνωρίσθη διά τινας ὑπηρεσίας ὡς ἰσότιμον πρὸς τὸ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διευθυνταὶ τῆς σχολῆς ταύτης, σχολάρχαι καλούμενοι, ἐχρημάτισαν διαπρεπεῖς θεολόγοι, πολλοὶ δὲ τῶν ἀποφοίτων αὐτῆς κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ σχολὴ κέκτηται λαμπρὰν βιβλιοθήκην, περιέχουσαν πολλὰ παλαιὰ χειρόγραφα καὶ σπουδαίαν συλλογὴν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν κειμηλίων. Ε. Γ. Π.

Χαλκῆ (ἡ) *[Βυζαντ.]*. Μεγαλοπρεπὴς οἰκοδομή, ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἀπετέλει τὰ προπύλαια καὶ τὴν ἐπίσημον εἴσοδον τῶν βασιλικῶν παλατίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔκειτο δὲ εἰς τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου αὐτῶν, πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Αὐγουσταίου. Ἡ στέγη της ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν χαλκῶν ἐπιχρύσων, ἡ δὲ κυρία (ἐξωτερική) πύλη ἦτο ὡσαύτως ὁλόκληρος ἐκ χαλκοῦ. Ἀποτεφρωθεῖσα κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊὰν τῆς στάσεως τοῦ Νίκα (Ἰανουάριος 532), ἀνῳκοδομήθη πολυτελεστέρα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α'. Ἡ νέα Χαλκῆ ἦτο εὐρύτατον οἰκοδόμημα τετράγωνον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο μεγαλοπρεπὴς τροῦλλος, ὅστις ἐστέγαζε κεντρικὴν εὐρυτάτην αἴθουσαν, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος ἦτο ἐστρωμένον διὰ μαρμάρων· οἱ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο εἰς μὲν τὸ κατώτερον μέρος αὐτῶν διὰ μαρμάρων πολυχρώμων, εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον διὰ θαυμασίας τέχνης μωσαϊκῶν, παριστώντων τοὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' νικηφόρους πολέμους, τὰς κατακτηθείσας πόλεις τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἰταλίας, τὸν Ἰουστινιανόν, τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον ἐπανερχόμενον μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ προσφέροντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν πλουσίαν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ἡγεμόνας. Ἕτερον μωσαϊκὸν παρίστα τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν ἑορτάζοντας τὰς ἐναντίον τῶν Βανδάλων καὶ τῶν Γότθων νίκας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν αὐλικῶν καὶ τῆς συγκλήτου. Ἡ οἰκοδομὴ ἐκοσμήθη καὶ διὰ πλείστων γλυπτῶν ἀριστουργημάτων ἀπὸ ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναούς.

Ἡ οἰκοδομὴ αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὡς στρατὼν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἡ Χαλκῆ ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α'. Εἰς αὐτὴν εἰσήρχοντο ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ Αὐγουσταίου διὰ μεγάλης τινὸς ἐξωτερικῆς πύλης, μεθ' ἣν ὑπῆρχε κιγκλίδωμα καὶ μετ' αὐτὸ ἡ περίφημος ἐκ χαλκοῦ πύλη, ἥτις ὡδήγει εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν· ἐκεῖθεν. διὰ μέσου τῶν ἑκατέρωθεν στρατώνων τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς, εἰσήρχοντο εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιβόλου τῶν βασιλικῶν παλατίων. Ν. ΚΛΣ

Χαλκηδόνιοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 1, 3) τὴν ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Βοσπόρου μέχρι τοῦ Ὑπίου ποταμοῦ (Μιλὰν-σοῦ) παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου. Α. Θ. Σ.

χαλκηδόνιος (ὁ) (chalcédoine, Chalcedon) *[Ὀρυκτολ.]*. Κρυπτοκρυσταλλικὴ διαφανὴς ἢ καλῶς κεχρωματισμένη παραλλαγὴ τοῦ *χαλαζίου*, ἔχουσα βοτρυώδη ἢ ὑελοκεφαλώδη ἐπιφάνειαν. Ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς γῆς εἰς κομψούς, εὐθραύστους σταλακτίτας, ὡς ἐπένδυσις κοιλοτήτων πετρωμάτων, καὶ εἰς ψευδοκρυστάλλους. Εἰς τὸν χαλκηδόνιον ἀνήκουν: τὸ *καρνεόλιον*, τὸ ὀρφνόν, ἐρυθρῶς διαφώτιστον *σάρδιον*, τὸ διὰ νικελίου μηλοπρασίνως κεχρωματισμένον *χρυσοπράσιον* ἢ *ὄμφαξ*, ὁ *λίθος τῆς Μόκκας*, ὁ *βρυοχάτης* καὶ ὁ *ἀχάτης*. Γ. Κ. Γ.

Χαλκηδών, ἡ ***Καλχηδὼν*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῶν ἀσιατικῶν παραλίων τοῦ Βοσπόρου, ὀνομαζομένη σήμερον *Καδήκιοϊ* (βλ. λ.) καὶ ἀποτελοῦσα προάστιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτο ἀποικία Μεγαρέων, ἱδρύθη δὲ περὶ τὸ 675 π. Χ. Ἡ Χαλκηδὼν ἤκμασε ταχέως, κυριαρχήσασα ὁλοκλήρου τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, κατέστη δὲ γνωστὴ καθ' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον διὰ τὸ ἐν αὐτῇ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπερ συνηγωνίζετο τὸ ἐν Δελφοῖς. Ἐπὶ Δαρείου ἡ πόλις κατεκτήθη διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ Πέρσου στρατηγοῦ Φαρναβάζου, βραδύτερον δέ, διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ, πολέμου οἱ κάτοικοί της συνεμάχησαν ὁτὲ μὲν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὁτὲ δὲ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ Χαλκηδὼν ἐξηκολούθησε νὰ ἀκμάζῃ καθ' ὅλην τὴν κλασσικὴν περίοδον. Ἡ κατάπτωσίς της ἤρχισεν ἀφ' ὅτου ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Νικομήδης ὁ Α', ἱδρύσας τὴν Νικομήδειαν, συνῴκισεν εἰς αὐτὴν καὶ μέγα μέρος τῶν κατοίκων τῆς Χαλκηδόνος. Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Νικομήδης Γ', ἀποθνήσκων, ἐκληροδότησε τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ρωμαίους (74 π. Χ.), ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέμεινεν ἔκτοτε, ἐξαιρέσει μικροῦ διαστήματος, καθ' ὃ κατεῖχεν αὐτὴν ὁ Μιθριδάτης. Κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους ἡ Χαλκηδὼν ὑπῆρξε σημαντικὸν διοικητικὸν κέντρον, διατελέσασα πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Βι-

Digitized by Google

θυνίας, ὑπέστη ὅμως ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Βαλεριανοῦ καὶ Γαληνοῦ καταστρεπτικὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγένετο ἕδρα ἀρχιεπισκοπῆς. Ἐν αὐτῇ συνῆλθον δύο σύνοδοι, ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ (451) καὶ ἡ τοῦ 507. Κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς Πέρσας, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Χοσρόης, βαδίζων ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Χαλκηδόνα, τὴν ὁποίαν κατέσκαψεν. Ἀναλαβοῦσα ἐκ τῆς καταστροφῆς ταύτης ἡ πόλις, κατελήφθη τέλος ὑπὸ τῶν Τούρκων, μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπέστη δὲ τοιαύτην καταστροφήν, ὥστε σήμερον οὐδὲν ἴχνος διατηρεῖται ἐκ τῆς παλαιᾶς αὐτῆς αἴγλης (ἔλ. καὶ λ. *Καδήκιοϊ*). Χ. Δ.

—Χαλκηδών, Νέα— *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κουφαλίων τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. (1928) 1.191. Συνῳκίσθη ὑπὸ προσφύγων, ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἐκαλεῖτο πρότερον *Γιαλιατζίκ*.

— Χαλκηδόνος Δ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος. Ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνεκλήθη τῷ 451 ἐν Χαλκηδόνι τῆς Βιθυνίας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας πρὸς καταπολέμησιν ἰδίᾳ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐτυχοῦς. Ἡ σύνοδος ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν της τῇ 8 Ὀκτωβρίου 451 καὶ ἐπεράτωσεν αὐτὰς τῇ 1 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν 16 συνεδρίαις. Παρέστησαν ἐν αὐτῇ 630 πατέρες, ἐν οἷς καὶ πέντε τοποτηρηταὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης. Ἡ διεύθυνσις τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου ἀνετέθη τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατολίῳ, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν ἡλικίαν ἐκ τῶν τοποτηρητῶν τῆς Ῥώμης Πασχαλίνῳ καὶ Λουκεντίῳ, τῷ Ἀντιοχείας Μαξίμῳ καὶ τῷ Ἱεροσολύμων Ἰουβεναλίῳ. Ἀφοῦ ἡ σύνοδος κατέκρινε τὸν Εὐτυχῆ καὶ Διόσκουρον καὶ ἐδικαίωσε τὸν Φλαβιανὸν καὶ χάριν συνδιαλλαγῆς τῶν πνευμάτων ἀνεγνώρισεν ὡς ὀρθοδόξους τὸν Κύριλλον, τὸν Ἐδέσσης Ἴβαν καὶ τὸν Κύρου Θεοδώρητον, ἐξέθηκεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Λέοντος τὸν γνωστὸν ὅρον, ἀναγνωρίσασα ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεις ἡνωμένας ἐν ἑνὶ προσώπῳ ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως. Κατὰ τὰς δύο τελευταίας αὐτῆς συνεδρίας, τὴν 15 καὶ 16, ἐξέδωκεν 28 κανόνας, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ δύο κανόνες ἐκτεθέντες κατὰ τὴν τετάρτην αὐτῆς συνεδρίαν. Κατὰ ταῦτα οἱ ὑπὸ τῆς συνόδου ταύτης ἐκδοθέντες κανόνες εἶναι 30. Ἐν ταῖς κανονικαῖς ὅμως συλλογαῖς τῆς Δύσεως περιέχονται μόνον 27 κανόνες, καὶ τοῦτο διότι ἐν αὐτοῖς δὲν ἀριθμοῦνται ὁ 29 καὶ 30, ὡς γενόμενοι κατὰ τὴν τετάρτην συνεδρίαν καὶ ἐκτεθέντες ὑπὸ μὴ ῥητὸν τύπον κανόνων, καὶ ὁ 28, ἐν ᾧ διαβλέπουσιν οἱ δυτικοὶ ἀθέτησιν τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα καὶ δι' ὃν διεμαρτυρήθησαν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ τοποτηρηταὶ αὐτοῦ. Τοὺς κανόνας τῆς συνόδου ταύτης ἐπεκύρωσεν ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ διὰ τοῦ δευτέρου αὐτῆς κανόνος. Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου εὕρηνται παρὰ Mansi (τόμ. 6 καὶ 7). [*Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ* «Σύνταγμ. καν.», τόμ. Α', σ. 216—291.] Κ. Ι. Δ.

—Χαλκηδόνος μάρτυρες. Ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ μαρτυρολογίῳ τῆς 24 Σεπτεμβρίου μνημονεύονται 49 μάρτυρες, μαρτυρήσαντες ἐν Χαλκηδόνι κατὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν ἀρχόμενον τοῦ Δ' αἰῶνος, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸ μαρτύριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας. Ε. Γ. Π.

Χαλκητόριον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Κρήτης, ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Ὁ κάτοικος *Χαλκητορεὺς* καὶ πληθ. *Χαλκήτορες*. Ταυτότης ἄγνωστος. ΕΡ. Μ.

Χαλκὶ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 371. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν πωλήσεως σταφιδοκάρπου.

—2) Χωρίον τῆς νήσου Νάξου τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 232, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία: *Ἀκαδῆμοι*, *Καλόξυλος*, *Κεραμί*, *Κουτσοχεράδο*, *Μετόχι*, *Μονήτσια* καὶ *Τσικαλαριόν*, 1.119. Κεῖται νοτιοανατολικῶς τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου καὶ ἔχει εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἐμπορικὸν σύλλογον.

Χαλκιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 273. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—Χαλκιὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τῆς νήσου *Χάλκης* τῆς δωδεκανησιακῆς. Σ. Ε. Λ.

Χαλκιάδες *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 417, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Γαυροσοὶ* καὶ *Καλαμιές*, 1.208. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δύο γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς, ὧν ὁ εἷς εἰς τὸ χωρίον Γεωργουσί.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Βαμβακοῦς (Μπαϊρακλῆ) τῆς ἐπαρχίας Φαρσάλων τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 166. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καραδεμερτζῆ*.

Χαλκιάνικα *[Γεωγρ.]*. Ἄλλοτε χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἀπὸ τὰ καλούμενα *Κλουκινοχώρια*, κείμενον εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Κράθιδος ποταμοῦ. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐγκαταλείψαντες αὐτό, ἵδρυσαν τὴν *Ἀκράταν*. Α. Ι. Ο.

χαλκιὰς (ὁ)· δημοτ., σιδηρουργὸς (ἐκ τοῦ *χαλκεύς*).

Χαλκιὰς *[Γεωγρ.]*. Νησίον δωδεκανησιακὸν (πλάτ. 35° 28' 05'' Β., μήκ. 27° 07' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2824: Scarpanto and Kasso) παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν τῆς Καρπάθου ἐσχατιάν, πρὸ τῆς χερσονησίδος Παλαιόκαστρο τοῦ ὅρμου Ἀρκάσα (ἀρχ. Ἀρκεσίνη). Σ. Ε. Λ.

— **Χαλκιὰς** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἄθωνος (πλάτ. 40° 17' 00'' Β., μήκ. 24° 16' 40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Σταυρονικήτα (cape Niketa κατὰ τὸν χάρτην) καὶ Βατοπεδίου (Paida). Ὑπέρκειται δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου ἡ μονὴ τοῦ *Παντοκράτορος*. Σ. Ε. Λ.

Χαλκιδεύς. Ναύαρχος Σπαρτιάτης, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀλκιβιάδης, μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ ἧτταν τῶν Ἀθηναίων, τῷ 412 π. Χ., ἐπαναστάτησε τοὺς Ἴωνας συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν Χίον, τὰς Ἐρυθρὰς καὶ τὰς Κλαζομενάς, ἔπειτα δέ, τῇ συμμετοχῇ τοῦ χιακοῦ στόλου, τὴν Τέων καὶ τέλος τὴν Μίλητον, ὅτε καὶ συνωμολογήθη ἡ πρώτη μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους συνθήκη τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐπελθόντες ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν ἐν Λάδῃ ἐφορμούντων 20 πλοίων αὐτῶν, κατώρθωσαν νὰ περιορίσωσιν αὐτὸν ἐν Μιλήτῳ καὶ ἀποβιβασθέντες εἰς Πάνορμον τῆς Μιλησίας, ἐφόνευσαν τὸν Χαλκιδέα πρὶν ἢ συνενωθῇ μετὰ τοῦ ἀρχιναυάρχου τῶν Λακεδαιμονίων Ἀντιόχου καὶ ἔστησαν τρόπαιον (*Θουκ.* Η', 23, 24). Α. Θ. Σ.

Χαλκιδεύς. Ὁ κάτοικος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Χαλκιδικῆς χερσονήσου καὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος. Α. Θ. Σ.

— **Χαλκιδέων δῆμος** *[Γεωγρ.]* ἔλ. λ. *Χαλκίς*.

Χαλκιδηνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς βορείου Συρίας ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Φοινίκῃ, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῇ πόλεως Χαλκίδος, ἥτις ἦτο γνωστὴ ὡς «Χαλκὶς ὑπὸ Λίβανον». Εἰς ταύτην περιελαμβάνοντο, πλὴν τῆς προρρηθείσης πόλεως Χαλκίδος, ἡ πόλις Ἡλιούπολις (Βάαλβέκ), ἡ πεδιὰς τοῦ Μαρσύου καὶ ἡ ὀρεινὴ χώρα Ἰτουραία, ἀποτελοῦσαι τετραρχίαν. Τὸ ὄνομα Χαλκιδηνὴ ἔλαβε μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τῶν Σελευκιδῶν (Α' π. Χ. αἰῶνα). ΚΑΨ.

χαλκιδίδαι (οἱ) (Chalcididae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐντομοφάγων*, περιλαμβάνουσα μικροῦ μεγέθους ἔντομα, μὲ πτέρυγας χρώματος χαλκοῦ ἢ χρυσοπρασίνου. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς καὶ εἶναι χρησιμώτατα εἰς τὴν γεωργίαν, διότι καταστρέφουσι τὰς κάμπας ἄλλων ἐντόμων ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν γεωργίαν. Δ. Ν. Π.

Χαλκιδική. Μεγάλη χερσόνησος τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας, χωροῦσα ἐν τῷ βορείῳ Αἰγαίῳ, μεταξὺ τῶν κόλπων Θερμαϊκοῦ (πρὸς Δ.) καὶ Στρυμονικοῦ (πρὸς Α.) καὶ ἀπολήγουσα πρὸς Ν.ΝΑ. εἰς τρεῖς μικροτέρας παραλλήλους χερσονήσους, τὴν *Ἀκτὴν* (ἢ τοῦ *Ἄθω*, ἢ τοῦ *Ἁγίου Ὄρους*), ἀνατολικωτάτην πασῶν, τὴν *Σιθωνίαν* (κοιν. *Λόγγος*), ἐν τῷ μέσῳ, καὶ τὴν *Παλλήνην* (ἢ *Κασσάνδραν*), πρὸς Δ. Ἔχει ἔκτασιν 400 περίπου τ. χλμ., ἀποτελεῖ δὲ κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος τὸν ὁμώνυμον νομόν.

— *[Φυσ. Γεωγρ.]* Ἡ *Χαλκιδικὴ* χωρίζεται ἀπὸ τῆς λοιπῆς Μακεδονίας διὰ βαθείας αὔλακος, διηκούσης ἀπὸ τοῦ ΒΔ. μυχοῦ τοῦ Στρυμονικοῦ μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης, καλυπτομένης δὲ κατὰ τὸ βαθύτερον αὐτῆς τμῆμα ὑπὸ δύο λιμνῶν, τῆς *Βόλβης* (κοιν. τῶν *Μπεσικίων*) πρὸς Α. καὶ τῆς *Κορωνείας* (κοιν. τοῦ *Ἁγίου Βασιλείου*, ἢ τοῦ *Λαγκαδᾶ*) πρὸς Δ. Τὰ παράλια εἶναι ὁμαλὰ πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τοῦ Στρυμονικοῦ, καθίστανται ὅμως πολυσχιδέστατα ἐν τῇ περιοχῇ τῶν πρὸς τὰ Ν.ΝΑ. χερσονήσων, ἔνθα σχηματίζονται τρεῖς βαθεῖαι κολπώσεις: ὁ *Τορωναῖος* ἢ τῆς *Κασσάνδρας*, μεταξὺ τῶν χερσονήσων Σιθωνίας καὶ Παλλήνης, ὁ *Σιγγιτικὸς* ἢ τοῦ *Ἁγίου Ὄρους*, μεταξὺ Σιθωνίας καὶ Ἀκτῆς, καὶ ὁ *Ἀκάνθιος*, σχηματιζόμενος ἀνατολικῶς τοῦ λαιμοῦ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Κυριώτερα ἀκρωτήρια τῆς χερσονήσου εἶναι τά: *Ποσείδιον (Κασσάνδρας)* καὶ *Κανάστραιον* (*τῆς Καλογριᾶς*), ἀμφότερα ἐπὶ τῆς Παλλήνης, *Δέρις* (*Δρέπανον*) ἐπὶ τῆς Σιθωνίας καὶ *Ἀκρόθωον*, *Νυμφαῖον* καὶ *Ἀράπης*, ἐπὶ τῆς Ἀκτῆς. Εἶναι χώρα ὀρεινή, καλυπτομένη κατὰ μὲν τὸ ΒΔ. τμῆμα ὑπὸ τοῦ *Χορτιάτου* ἢ *Κίσσου* (1.199 μ.), ἐν τῷ κέντρῳ καὶ ὀλίγον πρὸς τὰ ΝΑ. ὑπὸ τοῦ *Ὑψίζωνος* ἢ *Χολομῶν* (1.042 μ.) καὶ ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Ἀκτῆς ὁ ὑψηλὸς μαστοειδὴς *Ἄθως* ἢ *Ἅγιον Ὄρος* (1.935 μ.). Αἱ ἀπὸ τῶν δύο πρώτων ὀρέων ἐκπορευόμεναι παραφυάδες διακλαδίζονται ἐκεῖθεν πρὸς ὅλας σχεδὸν τὰς διευθύνσεις, σχηματίζουσαι βουνοὺς καὶ λοφοσειράς. Οἱ ποταμοὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χειμαρρώδεις, πηγάζοντες ἐκ τοῦ Χολομῶντος καὶ ἐκβάλλοντες οἱ μὲν *Κουγχούμελος* (*Καβανλῆ-δερὲ*) καὶ *Πλυνᾶς* (*Ῥουμσαράκ*) εἰς τὸν Θερμαϊκόν, οἱ *Ἀμνίας* (*Καβουρόλακκας*), *Ὀλύνθιος* (*Βατόνια*) καὶ *Χαβρίας* (*Σερμυλίας*) εἰς τὸν Τορωναῖον καὶ οἱ *Πλάτανος* (*Πλατανιὰ* ἢ *Ψυχρὸς*) καὶ *Ῥήχιος* (δι' οὗ ἐκρέουσιν αἱ λίμναι Κορώνεια καὶ Βόλβη) εἰς τὸν Στρυμονικόν.

— *[Γεωλογ.]* Βλ. ***Ἑλλὰς*** ***[Γεωλ.]***.

— *[Οἰκον. Γεωγρ.]* Ἡ *Χαλκιδική*, ἂν καὶ ὀρεινὴ χώρα, ἔχει ἱκανὴν γεωργίαν καὶ προηγμένην κτηνοτροφίαν. Ἡ πλουτολογικὴ ὅμως σπουδαιότης αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὰ πλούσια μεταλλεῖα σιδήρου, τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλευσις ἦτο ἤδη προηγμένη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας. Τὰ κυριώτερα μεταλλεύματα τῆς χερσονήσου εἶναι σιδηροπυρίτης καὶ μαγγάνιον ἐν τῇ περιοχῇ τῶν *Μαδεμοχωρίων* (βλ. λ.) καὶ λευκόλιθος εἰς διάφορα σημεῖα δυτικῶς τοῦ Πολυγύρου, μάλιστα δὲ παρὰ τὴν Βάβδον καὶ τὴν Γκλάντισταν. Αἱ καλλιεργούμεναι καθ' ὅλον τὸν νομὸν ἐκτάσεις ἀνέρχονται εἰς 300.000 περίπου στρέμματα, καταλαμβάνονται δὲ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ὑπὸ τῶν σιτηρῶν, τῶν ὁποίων οἱ γονιμώτεροι ἀγροὶ ἐκτείνονται περὶ τὸν Τορωναῖον κόλπον, παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Βόλβης καὶ ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι. Ἐν τῷ δυτικῷ ἐπίσης περιοχῇ εὐδοκιμεῖ ὁ καπνός, ἐπὶ δὲ τῶν χερσονήσων Παλλήνης καὶ Σιθωνίας εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Εἰδικώτερον τῷ 1931 ἐκαλλιεργήθησαν 288.771 στρέμματα, ὧν τὰ 1.869 ἔμειναν ἄνευ ἀποδόσεως, τὰ 4.352 κατελάμβανον ἀμπελῶνες μήπω καρποφορήσαντες, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 282 550 ἀπέδωσαν προϊόντα ἀξίας 100.141.371 δραχμῶν, κατανεμόμενα κατ' εἶδος ὡς ἑξῆς:

Εἶδος καλλιεργείας	*Ἔκτασις εἰς στρέμματα*	*Παραγωγὴ εἰς μετρικοὺς στατῆρ.*	*Ὁλικὴ ἀξία εἰς δραχμάς*
Σῖτος	127.939	76.760	40.566.352
Κριθὴ	28.708	18.501	6 667.753
Ἀραβόσιτος . .	11.295	6.329	2 193.427
Βρόμη	51.011	18.302	6.216 696
Σίκαλις	11.112	6.895	2.464.1[illegible]4
Ἄλλα σιτηρὰ .	386	222	79.725
Φασίολοι ξηροὶ	1.300	[illegible]23	707.615
Κύαμοι	1.167	316	177.507
Ἐρέβινθοι . .	2.504	732	395 043
Φακῆ	487	155	117.279
Ἄλλα ὄσπρια .	6.178	1.788	742 022
Γεώμηλα . . .	367	1.082	806.681
Ἄλλα λαχανικὰ	4.825	26.656	3.323 771
Καπνὸς	14.936	9.345	17.584.251
Βάμβαξ	849	149	145.273
Σησάμιον . . .	6.463	874	750.383
Γλυκάνισον . .	491	50	56 313
Ἄλλα βιομηχανικὰ φυτὰ . .	31	17	30.762
Σανὸς	313	576	83.680
Ξηρὰ τριφύλλια	26	109	19.190
Χόρτον	5.198	8.990	1.124.876
Σανὸς καὶ ἄχυρον σιτηρῶν	—	2.199	171.800
Γλεῦκος . . .	4.843	12.358	4.295.386
Νωπαὶ σταφυλαὶ	1.121	915	319.860
Ἔλαιον . . .	—	8.268	10.441.815
Ἐλαῖαι . . .	—	2.642	1.159.751
Σύνολον	282.550	—	100.141.371

Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων εὐδοκιμοῦσι κυρίως ἡ καστανέα, ἡ καρύα, ἡ συκῆ κλπ., ἡ ἀξία δὲ τῶν παραχθεισῶν τῷ 1931 ὀπωρῶν ἀνέρχεται εἰς 1.575.617. Ἡ κτηνοτροφία ἀριθμεῖ (1931): 7.478 ἵππους, 16.972 βοῦς, 3.018 ἡμιόνους, 5.637 ὄνους, 4.805 χοίρους, 66.223 πρόβατα καὶ 128.868 αἶγας. Ἡ πτηνοτροφία περιλαμβάνει: 68.193 ὄρνιθας καὶ 2.000 ἰνδιάνους, περιστερὰς κλ. Ἐπίσης ἐκτρέφονται κόνικλοι καὶ διατηροῦνται 19.976 κυψέλαι μελισσῶν. Ἐν τῇ μελισσοκομίᾳ ἡ Χαλκιδικὴ καταλαμβάνει τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ ὅλων τῶν νομῶν τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ συγκοινωνίαι εἶναι ἐλάχιστα ἀνεπτυγμέναι, ἐξυπηρετούμεναι ὑπὸ δικτύου ἡμιτελῶν ἁμαξιτῶν ὁδῶν, μὲ κέντρον τὸν Πολύγυρον, καὶ διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ντεκωβίλ, ἥτις ἄγει ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ, ἐν τῷ ἄκρῳ ΒΑ. τμήματι τῆς χερσονήσου (παρὰ τὸν Στρυμονικὸν κόλπον), εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐπίσης διὰ θαλάσσης ἐπικοινωνεῖ τακτικῶς ἡ χερσόνησος μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τῶν λιμένων *Νέων Μουδανιῶν*, *Νικήτα* καὶ *Ἱερισσοῦ*. Χ. Δ.

— *[Πολιτ. Γεωγρ.]* *Χαλκιδικὴ* χερσόνησος διαιρεῖται διοικητικῶς εἰς τρία τμήματα: τὸν νομὸν Χαλκιδικῆς, καταλαμβάνοντα τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος, τὴν μοναστικὴν κοινότητα τοῦ Ἄθω, περιλαμβάνουσαν ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον τῆς Ἀκτῆς καὶ τελοῦσαν ὑπὸ ἰδιότυπον διοικητικὸν καθεστὼς (βλ. *Ἄθως*), καὶ τὸ πρὸς τὰ

Digitized by Google

ΒΔ. τμῆμα τῆς χώρας, ὅπερ ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Θεσσαλονίκης, ἀνῆκον κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμῆμα (τὸ περὶ τὴν λίμνην Κορώνειαν) εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λαγκαδᾶ, κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν (τὸ κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης) εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θεσσαλονίκης.

Τὸ ὅριον διαχωρισμοῦ τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς ἀπὸ τοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ΒΔ. μυχοῦ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, ἀκολουθεῖ κατ' ἀρχὰς τὰ φυσικὰ σύνορα τῆς χερσονήσου, τέμνει ἐξ Α. πρὸς Δ. τὴν λίμνην Βόλβην, ἀπὸ δὲ τοῦ ΝΔ. ἄκρου αὐτῆς λαμβάνει κατεύθυνσιν νοτιοδυτικὴν καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἀποχωρίζον οὕτω τοῦ νομοῦ τὸ βορειοδυτικὸν τμῆμα τῆς χερσονήσου. Ὁ νομὸς Χαλκιδικῆς ἔχει ἔκτασιν 3.281 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1928) 64.799 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὸν *Πολύγυρον* (κάτ. 2.477).

Διαιρεῖται εἰς δύο ἐπαρχίας: τῆς *Χαλκιδικῆς* καὶ τῆς *Ἀρναίας* (*Λιαριγκόβης*). Ἡ πρώτη ἔχει πληθυσμὸν 46.176 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὸν Πολύγυρον, καταλαμβάνει δὲ τὸ κεντρικόν, νότιον καὶ ΝΔ. τμῆμα τῆς Χαλκιδικῆς μετὰ τῶν μικρῶν χερσονήσων Παλλήνης καὶ Σιθωνίας καὶ ὑποδιαιρεῖται εἰς ἕνα δῆμον (τὸν τοῦ *Πολυγύρου*) καὶ 40 κοινότητας, τάς: ***Ἁγίας Παρασκευῆς, Ἁγίου Μάμαντος, Ἁγίου Νικολάου, Ἁγίου Προδρόμου (Ρετσινικίων ἢ Ἁγίου Πέτρου), Ἀθύτου, Ἀνθεμοῦντος (Γαλατίστης), Βάβδου, Βάλτας, Βρασιῶν, Πλανῶν, Λουμπιῶν, Καλάνδρας, Καρβιᾶς, Καρκάρας, Κασσανδρινοῦ, Καψοχώρας, Κρήνης, Μαρυανῶν, Μεταγγιτσίου, Νέας Ἀντιγονείας, Νέας Καλλικρατείας, Νέας Μαδύτου (Στρωλόγγου), Νέας Πλάγιας, Νέας Ποτιδαίας, Νέας Τενέδου, Νέας Τρίγλιας (Σουφλάρ), Νέας Φωκαίας (Μετοχίου Ἁγίου Παύλου), Νέου Μαρμαρᾶ, Νέων Μουδανιῶν (Καργῆ Λιμάν), Νικήτα, Ὁρμυλίων, Παζαρακίων, Παλαιοχωρίου, Παλιουρίου, Παρθενῶνος, Πετροκεράσων (Ραβνῶν), Πορταριᾶς, Στρατωνίου, Συκιᾶς, Ταξιάρχου (Ἱεροκάστρου ἢ Λυκόβης)*** καὶ *Φούρκας*. Ἡ ἐπαρχία Ἀρναίας καταλαμβάνει τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς χερσονήσου, ἰδίᾳ δὲ τὴν περιφέρειαν τῶν καλουμένων Μαδεμοχωρίων, ἀριθμεῖ 9.233 κατοίκους, ἔχει πρωτεύουσαν τὴν Ἀρναίαν (Λιαρίγκοβαν) καὶ ὑποδιαιρεῖται εἰς 17 κοινότητας τὰς ἑξῆς: ***Ἀπολλωνίας (Παζαρούδας), Ἀρναίας (Λιαριγκόβης), Βαρβάρας, Γεροπλατάνου, Γοματίου, Ἱερισσοῦ, Μαραθούσης (Κάτω Ραβνῶν), Μεγάλης Παναγιᾶς (Ρεβενικίων), Μελισσουργοῦ (Λουτζικίου), Νέας Ἀπολλωνίας (Ἐγρῆ Μπουτζάκ), Νεοχωρίου, Νέων Ρόδων, Παλαιοχώρας, Σταγείρων, Στανοῦ, Σταυροῦ*** καὶ ***Στρατονίκης (Ἰσβόρου)***.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ χερσόνησος διῃρεῖτο εἰς τὴν *Μυγδονίαν* (πρὸς Β.) καὶ τὴν *Βοττικὴν* (πρὸς Ν.), ἤδη δὲ διακρίνεται κοινῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὰς περιφερείας *Παζαριᾶς* (πρὸς Β.), *Μαδεμοχωρίων* (πρὸς τὰ ΒΑ.), *Χασίκων* (πρὸς Ν.) καὶ *Καλαμαριᾶς* πρὸς τὰ ΝΔ.).

Ὁ νομὸς Χαλκιδικῆς ἀποτελεῖ περιφέρειαν πρωτοδικείου, ἑδρεύοντος ἐν Πολυγύρῳ, ὅστις εἶναι ἐπίσης ἕδρα διοικήσεως χωροφυλακῆς, ἔχει δὲ εἰρηνοδικεῖα εἰς τὰς κυριωτέρας κώμας, γυμνάσιον ἐν Πολυγύρῳ, ἡμιγυμνάσιον ἐν Ἀρναίᾳ, ἱερατικὴν σχολὴν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας μεταξὺ Ἀνθεμοῦντος καὶ Βασιλικῶν ἑξατάξια δημοτικὰ σχολεῖα εἰς τὰς κώμας καὶ τετρατάξια εἰς τὰ χωρία, μετεωρολογικὸν σταθμόν, γεωπονικὰ καὶ δασικὰ γραφεῖα. Οἱ κάτοικοι τῆς Χαλκιδικῆς διακρίνονται εἰς τοὺς παλαιοὺς ἰθαγενεῖς καὶ τοὺς πρόσφυγας, συμποσουμένους εἰς 17.794. Ἐκ τῶν ἰθαγενῶν οἱ μὲν οἰκοῦντες τὸ κεντρικὸν καὶ νότιον τμῆμα θεωροῦνται ὡς ἀπόγονοι τῶν ἀποίκων Χαλκιδέων, οἱ δὲ τὸ βόρειον, τὴν ἄλλοτε Μυγδονίαν, ὡς οἰκισταὶ Μακεδόνες. Ἄλλοι νεώτεροι ἄποικοι εἶναι: βουλγαρόφωνοι Μακεδόνες συνοικίσαντες περὶ τὸ 1625 τὸ Νεοχώριον, Μανιᾶται ἐγκατασταθέντες πρὸ τοῦ 1821 εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον, Λήμνιοι εἰς τὸ Γομάτι, Βορειοηπειρῶταί τινες εἰς Μεγάλην Παναγίαν. Οἱ ἀπὸ τοῦ 1922 πρόσφυγες κατάγονται ἐκ Βοσπόρου, Βιθυνίας, Μαρμαρᾶ καὶ Σμύρνης, κατενεμήθησαν δὲ εἰς τὰ παράλια καὶ τὰ μετόχια τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἅπαντες οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσι τὴν ἑλληνικήν, λείψανα δὲ μόνον σλαυϊκῶν καὶ τουρκικῶν λέξεων ἀπαντῶμεν ἐνίοτε εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας.

Ἤθη, ἔθιμα, παραδόσεις. Ὁ μακεδονικὸς χαρακτὴρ τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι πανταχοῦ καταφανής. Εἰς τὴν βορειοανατολικὴν ἰδίως περιοχὴν ἡ στενὴ συγγένεια ἐθίμων καὶ παραδόσεων πρὸς τὰ θρᾳκικὰ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ἐκ τῶν τοπικῶν ἐθίμων ἐξέχουν διάφοροι φυσιολατρικαὶ συνήθειαι, ὡς ἡ «χελιδόνα» τῆς πρωτομαρτιᾶς, τὸ «χαλβαδοσάββατο», οἱ «ἀδραχτοῦδες ἢ λαζαρῖνες», ἡ ἔκθεσις κοκκίνων ὑφαντῶν εἰς τὰ μπαλκόνια κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, τὸ πρῶτον κόκκινον αὐγὸν εἰς τὸν ἀγρὸν διὰ τὴν χάλαζαν, ἡ «πιπιροῦ» διὰ τὴν ἀνομβρίαν, ὁ «φανὸς» καὶ οἱ «κούνιες» τοῦ Πάσχα, τὸ «χοσάφι» τῆς Καθαροδευτέρας, τὰ «κουρμπάνια» ὡς δῶρα εἰς τὰς πανηγύρεις, ἡ παράδοσις τῆς θυσίας ἐλάφου, τὰ «ντχαρίσματα» τοῦ γάμου, τὰ «σοῦρβα» τῆς πρωτοχρονιᾶς καὶ τῶν Φώτων, τὸ κάψιμον τοῦ φύλλου τῆς ἐλαίας, οἱ «γκουγκοῦνες», οἱ «ρυζόπιττες» καὶ «ξτόπιττες», κ. ἄ.

Αἱ οἰκίαι καλύπτονται εἰς τὴν στέγην ἀπὸ σχιστολίθους· ἔχουν χαμηλὰς εἰσόδους καὶ ἐσωτερικῶς μεγάλην εὐρυχωρίαν. Ἡ γυναικεία ἐγχώριος ἐνδυμασία περιλαμβάνει ὑποκάμισον, μακρότερον τοῦ φορέματος, μὲ «κενέδες» καὶ κεντήματα εἰς τὰ λαγκιόλια καὶ τὸν ποδόγυρον· τὰ μπαμπουκλιὰ (ἐσωφόρια), 2—5 βαμβακερὰ ὑφαντά, τὸ καϊβάδι, μάλλινον ἢ μεταξοβάμβακον «ψαλιδωτὸ» ἢ «κιαζί», μὲ δύο μανδήλια κρεμαστὰ ἀπὸ τὰ ἑκατέρωθεν θυλάκιά του· τὰ γκιορτάνια μὲ τοκάδες καὶ φλωριὰ εἰς τὸ στῆθος καὶ πετράδια χρωματιστὰ (οὐδέποτε ἀδάμαντας)· σκουρτέλλες, γοῦναι μακραί, ποδιὰ μάλλινη, φερομένη πάντοτε, πλὴν τῆς νύμφης κατὰ τὸν γάμον. Ἡ ἀνδρικὴ ἐνδυμασία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μπενεβρέκια, ὑποκάμισον κουμπωτὸν εἰς τὸν λαιμόν, ζωνάρι καὶ ἀλατζᾶν, ἤτοι χειριδωτὸν μετάξινον, σταυρωτὸν κολόβιον.

Ἡ Χαλκιδικὴ ἐκκλησιαστικῶς διαιρεῖται εἰς τρεῖς μητροπόλεις, τῆς *Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους* μὲ ἕδραν τὴν Ἀρναίαν, τῆς *Κασσανδρείας* μὲ ἕδραν τὸν Πολύγυρον, καὶ τοῦ *Ἀρδαμερίου* μὲ ἕδραν τὴν Ἀνθεμοῦντα. Α. Γ.-Γ.

—[*Ἱστορ.*] Ἡ ἱστορία τῆς *Χαλκιδικῆς* ἄρχεται μὲ τὴν εἰς αὐτὴν πρώτην ἐγκατάστασιν Ἑλλήνων ἀποίκων (ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Η΄ π. Χ. αἰῶνος), οἱ ὁποῖοι προήρχοντο ἐκ τῶν δύο ἰσχυρῶν πόλεων τῆς Εὐβοίας, Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας. Αἱ παλαιότεραι τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν πόλεων τούτων, ἦσαν αἱ: *Χαλκίς, Μένδη, Ἄφυτις, Νέα-πόλις, Αἰγαὶ ἢ Αἰγή, Θέραμβος ἢ Θεράμβη, Σάνη, Ἄσσα, Πίλωρος, Σίγγος, Σάρτη, Τορώνη, Γαληψός, Σερμύλη* καὶ *Μηκύβερνα*. Τὴν Χαλκίδα ὅμως καὶ τὴν Ἐρέτριαν ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις, κτίσασαι εἰς τὴν αὐτὴν χερσόνησον τὰς ἀποικίας *Ποτίδαιαν* καὶ *Αἴνειαν* ἡ Κόρινθος, *Ἄκανθον, Στάγειρον* καὶ *Ἄργιλον* ἡ Ἄνδρος. Μετὰ ταῦτα ἐκτίσθησαν καὶ ἄλλαι ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ ἀποικίαι ὑπὸ διαφόρων πόλεων, ὡς ἡ *Ὄλυνθος* (ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ Ἀθηναίων καὶ Χαλκιδέων), ἡ *Σκιώνη*. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ΄ καὶ τὸν Γ΄ π. Χ. αἰῶνα ἐκτίσθησαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν διάφοροι πόλεις καὶ ὑπὸ βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ὡς ἡ *Κασσάνδρεια*, ἡ *Ἀντιγόνεια*, ἡ *Οὐρανόπολις*. Ἡ κτίσις ὅμως τούτων ἔγινεν αἰτία καταστροφῆς διαφόρων παλαιοτέρων μικροπόλεων, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι συνῳκίσθησαν εἰς ταύτας. Οὕτω κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Η΄ π. Χ. μέχρι τέλους τοῦ Γ΄ π. Χ. αἰῶνος διάστημα ἐκτίσθησαν ἢ ἐδέχθησαν καὶ νεωτέρους ἀποίκους αἱ ἑξῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ πόλεις: α΄) Εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα ἡ *Ἀνθεμοῦς*, ἡ *Κίσσος*, αἱ *Αἴνεια* (παρὰ τὴν σημερινὴν Ἀπανομήν), *Σμίλα, Κάμψα, Γίγωνος, Λισαί, Κώμβρεια* καὶ *Λίπαξος*. Τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν οἱ κάτοικοι συνῳκίσθησαν εἰς τὴν κατὰ τὸ 315 π. Χ. κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου Θεσσαλονίκην. Ἡ *Ἀντιγόνεια, Σκῶλος, Σπάρτωλος* καὶ *Ὄλυνθος* ἐπὶ τῆς ΝΑ. τῆς Κρουσίδος ἐκτεινομένης Βοττικῆς, ἥτις εἶχεν ὀνομασθῆ οὕτως ἀπὸ τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς ταύτην Βοττιαίων. *Ποτίδαια, Ἄφυτις, Νεάπολις, Αἰγαί, Θεράμβω, Σκιώνη, Μένδη* καὶ *Σάνη* ἐπὶ τῆς δυτικωτέρας τῶν τριῶν γλωσσῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ἥτις εἰς ἀρχαιοτάτους μὲν χρόνους ἐκαλεῖτο *Φλέγρα* (*Φλέγρη*) καὶ βραδύτερον *Παλλήνη* (*Βαλλήνη* ἐν τῇ μακεδονικῇ διαλέκτῳ), νῦν δὲ καλεῖται χερσόνησος τῆς Κασσάνδρας. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμά της, ἡ *Ἀπολλωνία ἡ Χαλκιδική*, παρὰ τὸν σημερινὸν Πολύγυρον, *Μηκύβερνα, Σερμύλη, Πίλωρος, Ἄσσωρος, Ἄκανθος, Ἄργαι, Στρατονίκη, Ὀρθαγόρεια* καὶ *Στάγειρος* εἰς τὸ βόρειον τμῆμά του. Αἱ *Γαληψός, Τορώνη, Σκάψα ἢ Κάψα, Δέρρα, Ἄμπελος, Σάρτα, Σίγγος, Πίλωρος, Ἄσσα, Παρθενόπολις, Φύσκελλα* ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ γλώσσης τῆς Χαλκιδικῆς (Λόγγου). Καὶ αἱ *Σάνη, Ὀλόφυξος, Χαραδρίαι, Ἀκρόθωοι, Κλεωναί, Θύσσος* καὶ *Δῖον* ἐπὶ τῆς ἀνατολικωτέρας τῶν γλωσσῶν, τῆς *Ἀκτῆς*. Τῶν εἰρημένων ὅμως πόλεων πολλαὶ εἶχον ἐκλίπει πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Γ΄ π. Χ. αἰῶνος, εἴτε καταστραφεῖσαι ἐν πολέμῳ, εἴτε ἐρημωθεῖσαι, διότι οἱ κάτοικοί των συνῳκίσθησαν εἰς ἄλλας πόλεις. Οὕτω βαθμηδὸν ἐπληρώθη ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἅπασα ἡ χερσόνησος, ἥτις ἐν ἀρχῇ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων «Τὰ ἐπὶ Θρᾴκης».

Αἱ πόλεις αὗται ὠργανώθησαν ἐνωρὶς εἰς ὁμόσπονδον πολιτείαν ὑπὸ τοῦ Ρηγίνου Ἀνδροδάμα, ὅστις διὰ τῆς νομοθεσίας του ἐπεδίωξε τὴν ἐμπορικὴν τῆς ὁμοσπονδίας ἐπίδοσιν. Ἡ μετὰ ταῦτα ἱστορία τῆς χερσονήσου ταύτης συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς κυριώτερα γεγονότα. Κατὰ τὸν ΣΤ΄ π. Χ. αἰῶνα εἰς ταύτην κατέφυγεν, ἐξωσθεὶς δευτέραν φορὰν ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ τύραννος Πεισίστρατος, κτίσας συνοικισμὸν εἰς τὴν θέσιν Ραίκηλος, ὅθεν ἀπῆλθεν εἰς τὸ Πάγγαιον, ὁπόθεν ὁρμηθεὶς ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὸ 492 π. Χ. αἱ φθινοπωριναὶ θύελλαι συνέτριψαν τὸν στόλον τοῦ Μαρδονίου περιπλέοντα

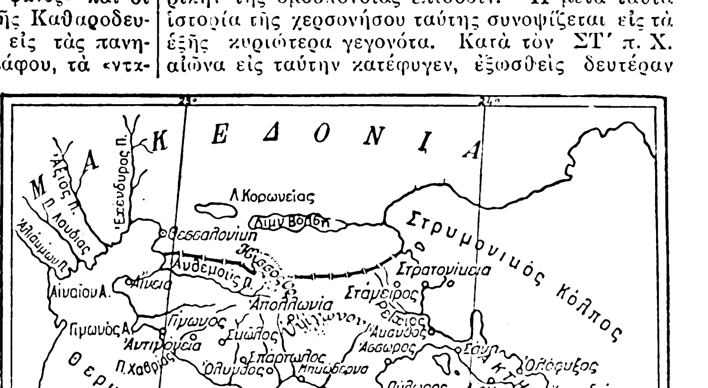

Χάρτης τῆς ἀρχαίας Χαλκιδικῆς.

Digitized by Google

τὸν Ἄθων. Κατὰ τὸ 480 π. Χ. ὁ Ξέρξης κατεσκεύασε διώρυχα εἰς τὸν ἑνώνοντα τὴν Ἀκτὴν μετὰ τῆς λοιπῆς Χαλκιδικῆς ἰσθμὸν (μήκους 2 χλμ. καὶ πλάτους 100 μέτρων), διὰ νὰ ἀποφύγῃ ὁ στόλος του τὸν περίπλουν τοῦ Ἄθωνος, ἐκ φόβου μήπως πάθῃ ὅ,τι πρὸ 12 ἐτῶν ὁ στόλος τοῦ Μαρδονίου, καὶ ὑπεχρέωσε τὰς πλείστας τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες ἄκουσαι ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν του, νὰ ἐνισχύσουν τὰς πολεμικάς του δυνάμεις δι' ἀνδρῶν καὶ πλοίων. Ὅτε ὅμως ἡττήθη ὁ περσικὸς στόλος ἐν Σαλαμῖνι, αἱ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς (καὶ ἰδίως τῆς Παλλήνης) ἀπετίναξαν τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἀρτάβαζον, ὅστις μετὰ 60 χιλ. στρατοῦ εἶχε προπέμψει τὸν Ξέρξην κατησχυμμένον ἐκ τῆς ἥττης μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, νὰ πολιορκήσῃ τήν τε Ὄλυνθον καὶ τὴν Ποτίδαιαν. Καὶ τὴν μὲν Ὄλυνθον κατέλαβεν οὗτος καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους της, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ γίνῃ κύριος καὶ τῆς Ποτιδαίας. Μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς εἶχον προσέλθει εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων (480—432 π. Χ.). Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (431—404 π. Χ.) ἡ Χαλκιδικὴ ἔγινεν ἓν τῶν θεάτρων αὐτοῦ. Ὁ πόλεμος ἤρχισεν ἐν αὐτῇ τῷ 432 μὲ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀποστατησάσης ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων Ποτιδαίας, ἐσυνεχίσθη δὲ ἀπὸ τοῦ 424 κυρίως, ὅτε ὁ στρατηγὸς Βρασίδας ἤρχισε, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, τὰς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ κατακτήσεις του, γενόμενος πρῶτον κύριος τῶν πόλεων τῆς χερσονήσου Ἀκτῆς, ἄνευ ἀντιστάσεως παραδοθεισῶν, πλὴν τῆς Σάνης καὶ τοῦ Δίου, αἱ ὁποῖαι ἐτήρησαν τὴν πίστιν των πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τῶν τῆς Σιθωνίας κατόπιν μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου κατάληψιν τῆς Τορώνης. Οὕτω κατὰ τὸ 423 π. Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυριάρχουν μόνον τῆς χερσονήσου Παλλήνης ἐκ τῶν τμημάτων τῆς Χαλκιδικῆς. Κατὰ τὸ ἴδιον ὅμως ἔτος προσεχώρησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ δύο πόλεις τῆς Παλλήνης, ἡ Σκιώνη καὶ ἡ Μένδη καὶ οὕτως ἀνενεώθη ὁ ἐκεῖ πόλεμος, ὅστις εἶχε σταματήσει προσωρινῶς. Παρὰ τὰς ἀτυχίας ὅμως ταύτας οἱ Ἀθηναῖοι διετήρησαν τὴν θαλασσοκρατίαν των ἐν τῷ Θρακικῷ πελάγει μέχρι τοῦ 411 π.Χ. Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (περὶ τὸ 392 π. Χ.) αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, περὶ τὰς 32, συνέπηξαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ὀλύνθου τὸ «Κοινὸν τῶν Χαλκιδέων ἐπὶ Θρᾴκῃ», ὡς εἶχεν ὑποδείξει ἀπὸ τοῦ 432 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περδίκκας Β', καὶ οὕτως ἡ Χαλκιδικὴ ἀπέβη ἰσχυρὰ ὁμόσπονδος πολιτεία. Κατὰ τὸ 382 ὅμως ὑπέστη ἰσχυρὸν κλονισμὸν μὲ τὴν ἄρνησιν τῆς Ἀπολλωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς Ὀλύνθου κατὰ τὸ 480 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀρταβάζου Βοττιαῖοι, καὶ τῆς Ἀκάνθου νὰ μετέχουν ταύτης καὶ κατὰ τὸ 379 π. Χ. διελύθη μὲ τὴν συνεργασίαν Σπαρτιατῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντα. Καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν ὅμως τῆς ὁμοσπονδίας ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἰσχυρὰ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἡ πόλις Ὄλυνθος, ἔχουσα τὴν ἡγεμονίαν 20—30 πόλεων. Μετὰ τὴν κατάληψιν ὅμως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τῷ 348 ἡ Χαλκιδική, ἀποτελέσασα τμῆμα τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου, ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἱστορίαν.

Τοῦ Κοινοῦ τῶν Χαλκιδέων διεσώθησαν καὶ νομίσματα (ἐκτὸς τῶν νομισμάτων τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς) τῶν χρόνων 392—379 π. Χ. χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, φέροντα ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆ, ὄπισθεν δὲ λύραν καὶ τὴν λέξιν ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ.

Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Φραγκοκρατία (1200—1400). Ἡ *Χαλκιδικὴ* κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπῆρξε τόπος ἀγρίας φορολογίας καὶ ληστειῶν. Τῷ 1212 ἡ ἐπισκοπὴ Κασσανδρείας ὑπήχθη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐξάρχου Θεσσαλονίκης Γουαρίνου, βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος Ἐρρίκου. Μετά τινα χρόνον ἡ Μαργαρίτα χήρα Ἰσαακίου Ἀγγέλου καὶ σύζυγος τοῦ Βονιφατίου, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ βασιλεύοντος ἀνηλίκου υἱοῦ της, διέθεσε τὴν χώραν καὶ τὰς μονὰς κατὰ βούλησιν, πλὴν τῶν τοῦ Ἄθω, κατεχομένων ὑπὸ Ἑλλήνων· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ὡς καὶ οἱ ἁγιορεῖται μοναχοὶ κατεπιέζοντο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Σεβαστῆς (Κατερίνης) εἰς ὃν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει καρδινάλιος Βενέδικτος, εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἀνωτάτην ἐπιστασίαν αὐτῶν. Συμμαχήσας ὁ ἐπίσκοπος Σεβαστῆς μετὰ τῶν Λομβαρδῶν στασιαστῶν τῆς Θεσσαλονίκης βαρώνων Βιανδράτε, Βούφφα καὶ ἄλλων ἐλήστευσε τὸν Ἄθων καὶ ἐθανάτωσε διὰ βασάνων ὅσους τῶν μοναχῶν ὑπώπτευεν ἀποκρύπτοντας χρήματα, παρὰ τὰς ἐπιτιμήσεις τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου, εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ὑπήγαγε τὰς μονὰς ὁ Ἐρρῖκος τῷ 1214. Καὶ ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β', τὸ φθινόπωρον 1307 ἡ συμμορία τῶν Καταλανῶν ἐλεηλάτησε καὶ ἐλήστευσε τὴν χώραν καὶ τὰς μονάς, ὅπως οἱ πειραταὶ τὰ παράλιά της καὶ οἱ Σταυροφόροι προηγουμένως τὸ ἐσωτερικόν της.

Τουρκοκρατία. Ὅτε ὁ Μουρὰτ Β' τὸν Μάρτιον 1430 ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ ἁγιορεῖται ἐδήλωσαν πρὸς αὐτὸν ὑποταγὴν ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἐξασφαλίσεως τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων των. Οὕτως ὁ Ἄθως ἔμεινεν ἀπαραβίαστος ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανούς, πλὴν τῶν ἐτῶν 1821—1832. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἡ Χαλκιδικὴ εὐημέρει. Ὁ Γάλλος περιηγητὴς Πιὲρ Βελὸν ἀναφέρει ὅτι τὰ Μαδεμοχώρια (χωρία μεταλλείων) καὶ τὰ λεγόμενα Χάσικα, ὡς ἀπ' εὐθείας ὑπαγόμενα εἰς τὸ *χαζνέϊ χασέ*, τὸ ταμεῖον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν αὐτόνομον ἐκ 12 κωμῶν καὶ 360 χωρίων, ἀπηλλαγμένην πάσης διοικητικῆς ἐπεμβάσεως τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας· αἱ κῶμαι ἦσαν: Γαλάτιστα (Ἀνθεμοῦς), Βάβδος, Ριανά, Σταγός, Βαρβάρα, Λιαρίγκοβα (Ἀρναία), Νοβοσέλο (Νεοχώριον), Μαχαλᾶς (Στάγειρα), Ἴσβορος, Χωρούδα, Ρεβενίκια (Μεγάλη Παναγιὰ) καὶ Ἱερισσός, ὧν ἑκάστη εἶχε δικαιοδοσίαν ἐπὶ ὡρισμένων χωρίων· ἕκαστον τούτων ἐξέλεγε τὸν προεστῶτά του. Τὴν διοίκησιν τῆς ὁμοσπονδίας κατήρτιζον αἱ κῶμαι, πέμπουσαι κατ' ἔτος ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὸν Μαχαλᾶν· οἱ 12 οὗτοι κωμάρχαι ἐξέλεγον 4 ἄρχοντας (*βεκίληδες*), οἱ ὁποῖοι μεθ' ἑνὸς γραμματέως ἐξήσκουν ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν· τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἐξεπροσώπει ὁ μαδὲμ-ἀγᾶς, ἀξιωματικὸς μὲ 20 στρατιώτας, ἁπλοῦς ἐκτελεστὴς τῶν ἀποφάσεων τῶν βεκίληδων, διαμενόντων ἐν Μαχαλᾷ. Φαίνεται ὅτι προηγουμένως ἡ ἐκμετάλλευσις διεξήγετο ὑπὸ ἑταιρείας, ἤδη δὲ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὑφίσταντο 500—600 κάμινοι, ἀποδίδουσαι μηνιαίως φόρον 18—30.000 δουκάτων. Ὁ Ἄγγλος Οὔρκουαρτ, ἐπισκεφθεὶς τὴν Χαλκιδικὴν πρὸ τοῦ 1821, βεβαιοῖ ὅτι μόνον οἱ φόροι τῶν Μαδεμοχωριτῶν ἦσαν τότε 220 ὀκάδες καθαροῦ ἀργύρου ἐτησίως, πεμπομένου εἰς τὸ χαζνέϊ χασέ· ἑκάστη οἰκογένεια ἔδιδε κατ' ἀποκοπὴν τὴν ἀξίαν ποσοῦ τινος σίτου καὶ κριθῆς, διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ μαδὲμ-ἀγᾶ, τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν βεκίληδων· ὅταν δὲ ἡ ἀπόδοσις τῶν μεταλλείων ἐμειώθη, οἱ Μαδεμοχωρῖται δὲν ἐδήλωσαν τὴν μείωσιν, ἀλλ' ἐπλήρωνον τὸν φόρον, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἀφορμῆς ἐπεμβάσεως, σῴζοντες οὕτω τὴν κοινοτικήν, γεωργικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἐλευθερίαν των.

Μέχρι τοῦ 1805 τὰ Μαδεμοχώρια ἐξηρτῶντο ἀμέσως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ 1806 ὁ διαβόητος Ἰσμαὴλ μπέης Σερρῶν ἐπέτυχε νὰ ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ὁ διορισμὸς τοῦ μαδὲμ-ἀγᾶ μέχρι τοῦ 1819· ἀλλ' οἱ Μαδεμοχωρῖται, ἀποστείλαντες ἐπὶ τούτῳ πληρεξούσιον εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν προύχοντα τῆς Ἀρναίας Γερογιάννην, ἐπέτυχον παρὰ τῆς Ἐμινὲ Σουλτάνας τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ πρώην καθεστῶτος. Ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐν Χαλκιδικῇ (Μάϊος 1821) ὁ Γερογιάννης ἐφονεύθη ἐν Μαχαλᾷ, τὸ πολίτευμα τῶν Μαδεμίων ἀνετράπη καὶ ὁ μαδὲμ-ἀγᾶς ἐξηρτήθη ἀπὸ τὸν πασᾶν τῆς Θεσσαλονίκης μὲ ἐξουσίαν ἀπόλυτον ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν μεταλλευτῶν, ὑποχρεωθέντων νὰ πληρώνουν χαράτσι, δέκατον καὶ τοὺς λοιποὺς κοινοὺς φόρους.

Ἡ Χαλκιδικὴ ἐπανεστάτησεν ὑπὸ τὸν Σερραῖον Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, ἀναγνωρισθέντα ἀρχηγὸν τῆς Μακεδονίας. Οὗτος ἐχορήγησε τὰ ἔξοδα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαδεμοχωριτῶν καὶ Ἁγιορειτῶν, ἐνῷ τοὺς Κασσανδρεῖς καὶ Χασικοχωρίτας ὡδήγει ὁ Κασσανδρεὺς Χάψας. Παρὰ τὸν ἡρωϊσμόν των ὅμως οἱ ἐπαναστάται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ἄλλοι ἐντὸς τῆς χερσονήσου Κασσάνδρας, ὅπου ὠχυρωθέντες δι' ἀποκοπῆς τοῦ λαιμοῦ της παρὰ τὸ χωρίον Πινάκο (πλάτους 450 ὀργυιῶν), ἀντέστησαν μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου ἀβοήθητοι, ἄλλοι εἰς Σιθωνίαν καὶ ἄλλοι, ἄμαχοι, εἰς Ἅγιον Ὄρος. Κατὰ τὴν γενομένην ὑποχώρησιν (30 Ἰουνίου 1921) οἱ Τοῦρκοι κατέκαυσαν τὰ χωρία καὶ τὰς κώμας. Ὁ νεοδιορισθεὶς ὑπὸ τῆς Πύλης διοικητὴς Θεσσαλονίκης Ἀβδοὺλ Ἀμπούδ, ἀφοῦ κατετρόπωσε (30 Ὀκτωβρίου 1821) τοὺς ἐπὶ τῆς Κασσάνδρας δι' ἀπάτης, κατέλαβε τὴν Σιθωνίαν, παραδοθεῖσαν κατόπιν διαπραγματεύσεων, καὶ κατεσκήνωσεν εἰς τὴν Ἱερισσόν, ζητῶν ἀπὸ τὰς μονὰς τοῦ Ἄθω, μετασχούσας τοῦ κινήματος ῥαθυμότατα, νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα, ὁμήρους πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 2.500.000 γρόσια καὶ τὸν Ἐμμ. Παπᾶν· τούτου διαφυγόντος διὰ τοῦ πλοίου τοῦ Χ. Βισβίκη, ἡ ἐπανάστασις τῆς Χαλκιδικῆς ἐξέπνευσεν ἀπὸ τῆς 15 Δεκεμβρίου 1821. Εἰς τὰς μονὰς ἐστρατοπέδευσε τουρκικὴ φρουρὰ ἐκ 3.000 ἀνδρῶν, ἥτις παρέμεινεν αὐτόθι κατὰ τὰ 9 ἔτη τοῦ Ἀγῶνος. Κατὰ τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν τοῦ Ἄθω, οἱ μοναχοὶ ἔστειλαν περὶ τὰς 5—6.000 γυναικόπαιδα μὲ πλοῖα ψαριανὰ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου· ἄλλοι τῶν κατοίκων συλληφθέντες ὡδηγήθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα εὗρον μαρτυρικὸν θάνατον· οἱ φονευθέντες καὶ ἐξανδραποδισθέντες ἀνῆλθον εἰς 10 χιλ.. Πολλοὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς 20 γρόσια κατὰ κεφαλήν. Τὴν 15 Δεκεμβρίου ὁ πασᾶς ἔστειλεν ἐξ Ἱερισσοῦ κήρυκα εἰς Ἅγιον Ὄρος λέγοντα: «ὅποιος ἐβγῇ καὶ προσκυνήσῃ, θὰ γυρίσῃ στὸ χωριό του ἥσυχος»· τρεῖς μόνον ἐξῆλθον: ὁ Γιάννης ὁ Καρακαντᾶς ὁ Λιαριγκοβηνός, ὁ Κατάκαλος ἀπὸ τὴν Γαλάτισταν καὶ ὁ Ταραζᾶς ἀπὸ τὰ Ρεβενίκια· προσεκύνησαν εἰς τὴν πρασίνην σκηνὴν τὸν πασᾶν καὶ ἐπέστρεψαν μὲ τὰ γυναικόπαιδά των τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων εἰς τὰς οἰκίας των.

Τῷ 1822 εἰσελάσας εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὁ Μεχμὲτ πασᾶς ἐπροξένησε νέας καταστροφὰς καὶ κατέσφαξε 200 μοναχούς. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, τὸν ρωσσοτουρκικὸν καὶ κατόπιν τῷ 1888 ἡ Χαλκιδικὴ ἄλλοτε μὲν ἐπαναστατοῦσα, ἄλλοτε δὲ εὐνοοῦσα τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας, ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.

Τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1912 Ἕλληνες ἀντάρται ἐξήγειραν τὰ χωρία τῆς Χαλκιδικῆς, ἐξεδίωξαν τὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἕνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἔκτοτε παραμένει ἑλληνική.

Τῷ 1922 ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ πολλοὶ πρόσφυγες. (Βλ. καὶ λ. *Ἄθως*.) Α. Γ.-ΓΙΑΝΝΙΟΥ

— [*Ἀρχαιολ.*] Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς *Χαλκιδικῆς* ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία ἐνήργησε μικρὰς ἀνασκαφὰς ἐν Ποτιδαίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Μεγάλαι ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο ἐν Ὀλύνθῳ κατὰ τὰ ἔτη 1928 καὶ 1931 ὑπὸ ἀμερικανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς τοῦ πανεπιστημίου Johns Hopkins τῆς Βαλτιμόρης ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ D. Robinson, τῇ συμμετοχῇ τοῦ Ἕλληνος ἀρχαιολόγου Γ. Μυλωνᾶ. Εὑρέθη ὁλόκληρον τμῆμα τῆς πόλεως μὲ εὐθείας καὶ κατὰ κάθετον συναντωμένας ὁδοὺς (σύστημα τοῦ ἐκ Μιλήτου ἐπιφανοῦς πολεοδόμου Ἱπποδάμου) μὲ πολλὰς καὶ πλουσίας οἰκίας τοῦ Ε' καὶ Δ' αἰῶνος π. Χ., μαρτυρούσας τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημέρειαν τῶν κατοίκων. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ὀλύνθου ἔφερον εἰς φῶς καὶ πανάρχαιον συνοικισμὸν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἄλλαι ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο εἰς προϊστορικοὺς τόπους ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων W. Heurtley καὶ C. Radford εἰς τεχνητὰ ὑψώματα («τοῦμπες») κατὰ τὸν Ἅγιον Μάμαντα καὶ Μολυβόπυργον (τὴν ἀρχαίαν Μηκύβερναν), ὅπου ἀπεκαλύφθησαν συνοικισμοὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Ἡ μελέτη τῶν εὑρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐπιχέει ἀρκετὸν φῶς εἰς τὴν προϊστορικὴν περίοδον τῆς Μακεδονίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Μ. Χρυσοχόου*, Μελέται ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν ἐν «Ἐπετ. Φιλολ. Συλλ. Παρνασσὸς» τ. Γ' (1899) σ. 142, Δ' (1900) σ. 104, ϛ' (1902) σ. 151 — *W. A. Heurtley—C. A. Radford*, Two prehistoric sites in Chalcidice (Annual of the British School at Athens 1927—1928).— *A. Struck*, Makedonische Fahoten I, Chalkidike. Wien u. Leipzig, 1907.—Excavations at Olynthus, Baltimore 1928 κ. ἑ. (μέχρι τοῦ 1933 εἶχον ἐκδοθῆ 5 τόμοι, ὧν ὁ πρῶτος, ὑπὸ *Γ. Ε. Μυλωνᾶ*, πραγματεύεται περὶ τοῦ νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ Ὀλύνθου. Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

— **Χαλκιδικῆς *ἐπαρχία καὶ νομὸς*** [*Γεωγρ.*]· βλ. *Χαλκιδική*.

—**Χαλκιδικὴ** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία χώρα τῆς Συρίας, πρὸς Α. τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, ἐκτεινομένη μέχρι τῆς ἐρήμου. Ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τῆς χώρας ταύτης πόλεως «Χαλκίδος πρὸς Βήλῳ», ἥτις ἀπὸ τοῦ 92 μ. Χ. προσέλαβε καὶ τὸ ἐπίθετον *Φλαβία* πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ. Ἡ Χαλκιδικὴ αὕτη, ἀποτελοῦσα τὸ τεταρτημόριον τῆς βορείου Συρίας μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἐφημίζετο διὰ τὴν μεγάλην εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους. ΚΑΨ.

χαλκιδικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Χαλκίδα, ὁ τῆς Χαλκίδος ἢ τῶν Χαλκιδέων: «χαλκιδικὴ ἀποικία» || «Χαλκιδικὴ χερσόνησος» ἡ ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων ἀποικισθεῖσα χερσόνησος τῆς Μακεδονίας.

Χαλκιδικὸς *πορθμὸς* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ κατὰ Στράβωνα (Α, 55) ὀνομασία τοῦ *Εὐρίπου* τῆς Χαλκίδος. «Ἔστι δὲ αὐτῷ γέφυρα δίπλεθρος, πύργοι δὲ αὐτῇ ἑκατέρωθεν ἐφέστηκε, ὁ μὲν ἐκ Χαλκίδος ὁ δὲ ἐκ τῆς Βοιωτίας· διῳκοδόμηται δὲ εἰς αὐτοὺς σῦριγξ». Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ Στράβωνος (Θ, 404) θὰ ἠδύνατο νὰ προσαρμόσῃ πλήρως εἰς τὸν Εὔριπον οἷος ἦτο μέχρι τοῦ 1891, ὁπότε ἐγένετο ἡ διεύρυνσις, κατεδαφισθέντων τῶν ἑκατέρωθεν τῆς ξυλίνης γεφύρας πύργων. Σ. Ε. Λ.

Χαλκίδιος. Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος καὶ γραμματικὸς τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος. Μετέφρασεν εἰς τὸ λατινικὸν καὶ ἐσχολίασε τὸν «Τίμαιον» τοῦ Πλάτωνος. Τὸ ἔργον παρουσιάζει πλῆθος σφαλμάτων· παρὰ ταῦτα ὅμως ἀνεγνώσθη ἀπλήστως εἰς τὴν Δύσιν. Χ. Κ. Α.

χαλκίνδα [*Ἀρχ.*]. Κυβευτικὴ παιδιὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθ' ἣν ἀνερρίπτετο περιστρεφόμενον χαλκοῦν νόμισμα, ὅπερ ἔπρεπε καταπῖπτον νὰ κρατηθῇ ὑπὸ τοῦ παίζοντος διὰ τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὀρθοῦ. Ἐλέγετο καὶ *χαλκισμός*.

χάλκινος, *—η, —ον*· ὁ ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένος, χαλκοῦς: «χάλκινα νομίσματα, — σκεύη».

Χαλκίοικος (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Ἐπίθετον τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ, δοθὲν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὑψηλοτέρου τῶν λόφων τῆς πόλεως ἐκτισμένου ἱεροῦ, τοῦ ὁποίου οἱ ἐσωτερικοὶ

Digitized by Google

τοῖχοι εἶχον ἐπενδυθῆ μὲ χάλκινα ἐλάσματα, φέροντα πλῆθος γλυπτῶν μυθολογικῶν παραστάσεων. Τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου εἶχεν ἀρχίσει, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν (*Παυσ.* Γ', 17, 2), ὁ Τυνδάρεως, ἐσυνέχισαν οἱ υἱοί του Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης μὲ τὰ ἐκ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀφιδνῶν λάφυρά των καὶ ἐκείνων ἐκλιπόντων μετὰ πολλὰ ἔτη οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἐπιχωρίου ἀρχιτέκτονος καὶ πλάστου Γιτιάδα. Τούτου ἔργα ἦσαν αἱ μυθολογικαὶ παραστάσεις τῶν ἐλασμάτων τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ἐτελεῖτο ἐτησία ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, «Χαλκιοίκια» καλουμένη, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐνήλικες Σπαρτιᾶται μετεῖχον τῆς πομπῆς ἔνοπλοι καὶ ἐτελοῦντο θυσίαι, τῶν ὁποίων ἐπεμελοῦντο οἱ ἔφοροι ἐν τῷ ἱερῷ διατρίβοντες. Εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο εἶχε καταφύγει ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Παυσανίας κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πατρίδος του καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐσύρθη ἔξω, διὰ νὰ μὴ τὸν μολύνῃ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του.

Τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τούτου ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸ 1907 διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, ὅτε ἀνευρέθησαν καὶ πλεῖστα ἀφιερώματα πάντων τῶν αἰώνων τῶν ἀρχαίων χρόνων. Τούτων ἀξιολογώτερα εἶναι μία ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ (τοῦ Δαμόνονος) ἐκ 53 στίχων, τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς μὲ ἀρίστην γραπτὴν παράστασιν ἀγώνων τεθρίππου, καὶ τέσσαρα ἀγαλμάτια (*Γεω. Καψάλη*, Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Ἄγγλων ἐν Σπάρτῃ, εἰς «Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον» 1908). Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Χαλκιόπη /*Μυθολ.*/. —1) Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Κολχίδος Αἰήτου, τὴν ὁποίαν συνεζεύχθη ὁ Φρίξος, γενόμενος ἐξ αὐτῆς πατὴρ τεσσάρων υἱῶν, τοῦ Ἄργου, τοῦ Μέλανος, τοῦ Φρόντιδος καὶ τοῦ Κυτισώρου. Τούτους ἀπέστειλεν ἡ μήτηρ των, κατά τινα παράδοσιν, κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα της Αἰήτην εἰς τὴν Ἑλλάδα.

—2) Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Κῶ Εὐρυπύλου, ἥτις ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἡρακλέους τὸν Θεσσαλόν.

—3) Θυγάτηρ τοῦ Ρηξήνορος ἢ Χαλκώδοντος, βασιλέως τῆς Κῶ, καὶ δευτέρα σύζυγος τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Αἰγέως. Ὁ ἄκαρπος μετ' αὐτῆς, ὡς καὶ ὁ μετὰ τῆς πρώτης συζύγου του Μήτας γάμος του τὸν ἠνάγκασε νὰ συμβουλευθῇ τὴν Πυθίαν περὶ ἀποκτήσεως υἱοῦ.

—4) Θυγάτηρ τοῦ Ἄλκωνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐρεχθέως, ὅστις ἐξ Ἀττικῆς εἶχε μετοικήσει εἰς Εὔβοιαν. Ἐλέγετο ὁ Ἄλκων καὶ πατὴρ τοῦ Ἀργοναύτου Φαλήρου. ΚΑΨ.

Χαλκιόπουλοι, ἢ ***Χαλκιόπουλον*** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 124, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἅγιος Βλάσιος*, *Ἀγραπιδόκαμπος*, *Ἀρωνία*, *Ζουμερή*, *Σκάλα* καὶ *Φορτοπές*, 777. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαλκιόπουλος, ***Κωνστάντιος***. Κρὴς κληρικός, γενόμενος τῷ 1716 μητροπολίτης Κρήτης. Ἀπέθανεν ἐξόριστος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ταφεὶς ἐν τῇ μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας. ΕΡ. Μ.

—***Χαλκιόπουλος, Παναγιώτης***. Ζακύνθιος δημοσιογράφος καὶ πολιτευόμενος, γεννηθεὶς ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐσπούδασεν ἔν τε τῇ πατρίδι καὶ ἐν τῇ ἐν Κερκύρᾳ Ἀκαδημίᾳ. Ἐπὶ τοῦ Καποδιστρίου προσελήφθη γραμματεὺς ἐν Αἰγίνῃ ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ἐχρημάτισε δικαστής, βασιλικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας ὑπουργὸς καὶ ἐκδότης ἀπὸ τοῦ 1855—1856 τῆς «Ἐφημερίδος τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας». Συνέγραψε δὲ καὶ «Περὶ βελτιώσεως καὶ ἐμψυχώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας» τῷ 1880 καὶ ἄλλας μελέτας. Ἀπέθανε μετὰ τὸ 1880. Τ. Ε. Ε.

Χαλκιοῦς /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Χίου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 764. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαλκὶς /*Μυθολ.*/. —1) Μία τῶν δώδεκα θυγατέρων τοῦ ποταμίου θεοῦ Ἀσωποῦ καὶ τῆς Μεθώνης. Ἀπὸ ταύτης, κατὰ τὴν ἐπιχώριον ἐν Εὐβοίᾳ παράδοσιν εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της ἡ πόλις τῆς νήσου ταύτης *Χαλκὶ* (βλ. λ.).

—2) Ἡ μήτηρ τῶν Κορυβάντων. ΚΑΨ.

Χαλκὶς /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς νήσου Εὐβοίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Εὐβοίας καὶ τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος καὶ ἕδρα τοῦ δήμου Χαλκιδέων. Κάτ. (1928) 17.297, τοῦ δὲ δήμου 18.757. Κεῖται παρὰ τὸ πλησιέστερον τῆς νήσου σημεῖον πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς Βοιωτίας, ὅπου σχηματίζεται ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου. Συνδέεται μετὰ τῆς βοιωτικῆς ἀκτῆς διὰ σιδηρᾶς γεφύρας, μήκους 40 μ., διανοιγομένης κατὰ τὴν διέλευσιν ἱστιοφόρων καὶ ἀτμοπλοίων διὰ τοῦ πορθμοῦ, καὶ συγκοινωνεῖ δι' ἰδιαιτέρας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, κατασκευασθείσης τῷ 1904. Ἐπίσης διὰ τῆς διασταυρώσεως, παρὰ τὸ Σχηματάρι, τῆς γραμμῆς ταύτης μετὰ τῆς διεθνοῦς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Πειραιῶς—Θεσσαλονίκης, συνδέεται μεθ' ὅλων τῶν σταθμῶν τῆς διεθνοῦς ταύτης γραμμῆς. Ὡσαύτως συνδέεται δι' ἁμαξιτῶν καὶ αὐτοκινητιστικῶν ὁδῶν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν (μιᾶς μέσῳ Θηβῶν καὶ ἑτέρας μέσῳ Ἁγίου Μερκουρίου—Τατοΐου), μετὰ τοῦ Ξηροχωρίου καὶ μετὰ τοῦ Ἀλιβερίου, τῆς Κύμης καὶ τῆς Καρύστου.

Ἡ σημερινὴ Χαλκὶς διατηρεῖ εἰσέτι, ἰδίως περὶ τὸ κέντρον, τὴν ὄψιν πόλεως παλαιᾶς. Ἡ ρυμοτομία αὐτῆς εἶναι ὁπωσδήποτε καλή, μὲ πολλὰς κανονικὰς ὁδούς, ἰδίως παρὰ τὴν παραλίαν, ὡς εἶναι ἡ παραλιακὴ λεωφόρος Βουδούρη, ἡ λεωφόρος Ἀριστοτέλους καὶ αἱ ὁδοὶ Ἀβάντων, Ἀγγέλη, Ἑρμοῦ καὶ Κριεζώτου. Ἐκ τῶν πλατειῶν της αἱ κυριώτεραι εἶναι: Ὁμονοίας, Ἀθανάτων, Ἑβδομαδιαίας Ἀγορᾶς, Συντάγματος καὶ Βορείων Κρηπιδωμάτων. Ἡ Χαλκὶς εἶναι ἕδρα τοῦ μητροπολίτου Χαλκίδος, ἕδρα συντάγματος, πρωτοδικείου καὶ κακουργιοδικείου καὶ ἔχει γυμνάσιον, ἱερατικὴν καὶ ἐμπορικὴν σχολήν, ἓξ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, παράρτημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὠδείου καὶ ἀξιόλογον ναὸν τῆς *Ἁγίας Παρασκευῆς*, ἀναγόμενον εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν. Ἄλλοι ναοὶ τῆς πόλεως εἶναι: τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*, τοῦ *Ἁγίου Δημητρίου*, τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου* (νεκροταφεῖον), τῆς *Ἁγίας Βαρβάρας* καὶ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου*. Ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς πόλεως εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Ἐν Χαλκίδι ἐκδίδονται 4 ἑβδομαδιαῖαι ἢ δισεβδομαδιαῖαι ἢ καὶ κατ' ἀραιότερα διαστήματα ἐφημερίδες: «Εὔβοια», «Εὔριπος», «Ἑωσφόρος» καὶ «Φωνὴ» καὶ ἓν θρησκευτικὸν περιοδικὸν «Ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγωγή». Μεταξὺ τῶν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων της εἶναι τὸ δημοτικὸν νοσοκομεῖον, τὸ νοσοκομεῖον προσφύγων, τὸ τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ παράρτημα τοῦ Πατριωτικοῦ Ἱδρύματος Προστασίας τοῦ Παιδιοῦ, ἡ Πανευβοϊκὴ Φιλόπτωχος Ἑταιρεία κτλ. Ἡ Χαλκὶς εἶναι ἐπίσης ἕδρα τῆς διοικήσεως χωροφυλακῆς Εὐβοίας, τῆς διευθύνσεως τῶν Τ.Τ.Τ. Εὐβοίας καὶ ἔχει λιμεναρχεῖον, τελωνεῖον, οἰκονομικὴν ἐφορείαν Α' τάξεως, ταμεῖον Α' τάξεως, καπνεργοστάσιον, δασαρχεῖον καὶ ἐπανορθωτικὰς φυλακάς. Ἔχει ἐπίσης ὑποκαταστήματα τῶν κυριωτέρων τραπεζῶν.

Λόγῳ τῆς θέσεώς της ἡ Χαλκὶς διεξάγει ζωηρὸν διαμετακομιστικόν, εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς πόλεως περιστρέφεται εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἀμπέλου (γλεῦκος), ἡ ὁποία καλλιεργεῖται εἰς τὸ ἐγγὺς Ληλάντιον πεδίον, τὴν ρητίνην, τὰ λαχανικὰ (γεώμηλα, κρόμμυα, σκόρδα κτλ.), τὰ καυσόξυλα καὶ τὸν λιγνίτην. Κατ' ἔτος διεξάγεται σημαντικὴ ἐμποροπανήγυρις διαρκείας 15 ἡμερῶν, ἀρχομένη τὴν 26 Ἰουλίου, ἑορτὴν τῆς πολιούχου Ἁγίας Παρασκευῆς. Λίαν ἀνεπτυγμένη εἶναι ἐπίσης ἡ βιομηχανία, τὰ κυριώτερα δὲ ἐκ τῶν ἀντιπροσωπευόντων αὐτὴν ἐργοστασίων εἶναι: 2 ἀλευρόμυλοι (10 τόν. ἐτησ. παραγωγή), 2 μακαρονοποιεῖα, ἓν παγοποιεῖον καὶ ψυγεῖον, ἓν κλωστήριον βάμβακος, ἓν ταπητουργεῖον, ἓν ἐργοστάσιον τσιμέντων (30.000 τόν. ἐτησίως), 2 πυρηνελαιουργεῖα καὶ σαπωνοποιεῖα καὶ 2 ἐργοστάσια κατεργασίας ρητίνης. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐργοστάσια ἁλιπάστων, βυρσοδεψίας, ποτοποιεῖα, ἓν μηχανουργεῖον καὶ ἓν καρφοβελονοποιεῖον καὶ ἓν ἐργοστάσιον παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ. Μεγάλως ἀνεπτυγμένη ἐν Χαλκίδι εἶναι καὶ ἡ ἁλιεία, ἐξ ἧς τροφοδοτεῖται μέγα μέρος τῆς ἰχθυαγορᾶς Ἀθηνῶν. Ἡ ναυτιλία εὑρίσκεται νῦν ἐν παρακμῇ, τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ἀσχολουμένων κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν. Ὡς λιμὴν τῆς πόλεως χρησιμεύει ὁ ἑκατέρωθεν τῆς γεφύρας καὶ τοῦ πορθμοῦ χῶρος. Ὁ σταθμὸς τοῦ σιδηροδρόμου εὑρίσκεται κάτωθι τοῦ φρουρίου Καράμπαμπα, ἐπὶ τῆς βοιωτικῆς παραλίας. Ἡ πόλις ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ἄφθονα ὕδατα. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ὅπου ἔκειτο πιθανῶς ἡ ἀρχαία πόλις, ἄνωθεν τοῦ ὅρμου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, σῴζονται τὰ ἐρείπια τειχῶν, τάφων καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων.

Ἐν Χαλκίδι μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἐγκατεστάθησαν εἰς ἰδίους συνοικισμοὺς περὶ τοὺς 5.000 πρόσφυγες ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Προποντίδος, ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν γεωργίαν. Ἕνεκα τοῦ κλίματός της, τῶν ὡραίων της ἐξοχῶν καὶ τῶν θαλασσίων λουτρῶν της ἡ Χαλκὶς συχνάζεται, ἰδίως κατὰ τὸ θέρος καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς, ὑπὸ πολλῶν ξένων, παραθεριστῶν καὶ ἐκδρομέων. Μ. Δ. Β.

—/*Ἱστορ.*/ Ἡ *Χαλκὶς* ἦτο πόλις ἀρχαιοτάτη, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλ. Β, 537) μνείας ταύτης ὡς πόλεως τῶν «μένεα πνεόντων» Ἀβάντων, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἐλεφήνορα μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἔκειτο δ' εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου, ἐκεῖ ἔνθα αὕτη προσήγγιζε περισσότερον τὴν ἀπέναντί της ἀκτὴν τῆς Βοιωτίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου. Ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου τοποθεσίας της, ὑπῆρξεν αὕτη ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τόπων κατευθύνσεως καὶ συναθροίσεως Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων θαλασσοπόρων. Τὸ ὄνομα Χαλκὶς πιστεύεται ὅτι προῆλθεν ἀπὸ τὴν φοινικικὴν λέξιν «κάλχη», σημαίνουσαν πορφύρα. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς λέξεως χαλκός, τοῦ ὁποίου ἡ κατεργασία ἦτο ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τῆς θυγατρός τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ. Φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ ἡ Χαλκὶς ἦτο ἀποικία τῶν Φοινίκων, οἵτινες προσειλκύσθησαν εἰς τοὺς ἀπέναντι ἀσφαλεῖς πρὸς ἀγκυροβολίαν βοιωτικοὺς κόλπους τῆς Αὐλίδος καὶ τῆς Ὑρίας ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν πορφυρούχων κογχυλίων καὶ στόγγων, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐξηλληνίσθη, γενομένη μετὰ τῆς Ἐρετρίας μέγα κέντρον τῶν Ἰώνων τῆς Εὐβοίας. Κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν (*Στρ.* c. 447) τὴν Χαλκίδα ἔκτισεν ὁ Κόθος, ὁρμηθεὶς ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐν ἀρχῇ αἱ δύο γειτονικαὶ πόλεις, ὑπὸ εὐπατριδῶν ἀμφότεραι διοικούμεναι, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἀμφικτιονικῆς θεᾶς των Ἀρτέμιδος, συνειργάσθησαν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν συμφερόντων των (ἐν Ἐρετρίᾳ ἤκμαζεν ἡ πορφυρευτικὴ ἰδίως, ἐν Χαλκίδι δὲ ἡ χαλκοτεχνία) καὶ τὴν κτίσιν κοινῶν ἀποικιῶν, διότι αὗται μετὰ τῆς Κύμης ἦσαν αἱ πρῶται πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, αἵτινες ἤρχισαν τὴν ἅμιλλαν τοῦ ἀποικισμοῦ μὲ τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, βραδύτερον δὲ ἐχωρίσθησαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἀποικισμοῦ. Οὕτως ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἡ μὲν Ἐρέτρια ἔστειλεν ἀποίκους εἰς τὰς χερσονήσους ταύτης Παλλήνην καὶ Ἀκτήν, ἡ δὲ Χαλκὶς εἰς τὴν χερσόνησον Σιθωνίαν καὶ τὴν βορειότερον τούτων ὀρεινὴν χώραν, τὴν καθ' αὐτὸ Χαλκιδικήν. Ἐξηκολούθησαν ὅμως νὰ διάκεινται φιλικῶς πρὸς ἀλλήλας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (β' ἥμισυ τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος) ἡ Χαλκίς, εἰς τὴν ὁποίαν ἱδρύθησαν τὰ πρῶτα ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι χαλκουργεῖα καὶ σιδηρουργεῖα καὶ ἥτις ὑπῆρξεν ὁ ἐξαγωγικὸς λιμὴν τοῦ ἀναγκαίου πρὸς κατασκευὴν ὅπλων καὶ ἱερῶν σκευῶν χαλκοῦ διὰ πάσας τὰς πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἐξαπέστειλε πλῆθος ἀποίκων ἐκτὸς τῆς Χαλκιδικῆς καὶ εἰς ἄλλας χώρας, ἰδίως πρὸς Δ., ἔνθα ἔκτισε τὴν Κύμην εἰς τὰ παράλια τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Καμπανίας, τὸ Ρήγιον καὶ τὴν Ζάγκλην κατὰ τὸν πορθμὸν Σικελίας καὶ Ἰταλίας, τὴν Νάξον, τὴν Κατάνην καὶ τοὺς Λεοντίνους εἰς τὴν Σικελίαν, διότι, ἂν καὶ τὰ χαλκωρυχεῖα τῆς Εὐβοίας ἦσαν τὰ πλουσιώτερα ἐν τῇ ἀνατολικῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου, μετὰ τὰ τῆς Κύπρου, καὶ ἡ ξυλεία τῆς νήσου ἦτο ἄφθονος, αὕτη εἶχε πάντοτε ἀνάγκην καὶ ναυπηγησίμου ξυλείας καὶ μετάλλων διὰ τὴν βιομηχανίαν της. Ἡ χωριστὴ ὑφ' ἑκατέρας τῶν δύο εἰρημένων εὐβοϊκῶν πόλεων κτίσις ἀποικιῶν φαίνεται ὅτι προεκάλεσε τὴν ἀντίθεσιν τῶν συμφερόντων των καὶ οὕτως ἀπὸ φίλων ἔγιναν ἐχθραὶ πρὸς ἀλλήλας. Ἤρχισαν ἄγριον μεταξύ των ἀγῶνα περὶ τοῦ ἐν μέσῳ αὐτῶν κειμένου Ληλαντίου ἢ Ληλάντου πεδίου. Τοῦ πολέμου τούτου τῶν δύο εὐβοϊκῶν πόλεων, ἐκραγέντος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος, μετέσχον καὶ αἱ ἐπιφανέστεραι, ὡς ναυτικαὶ ἰδίως δυνάμεις, τῶν χρόνων ἐκείνων πόλεις τοῦ ἑλληνισμοῦ ὡς σύμμαχοι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τούτων (μετὰ τῆς Ἐρετρίας συνεμάχησεν ἡ Μίλητος, μετὰ τῆς Χαλκίδος δὲ ἡ Σάμος, ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὴν Μίλητον, καὶ ἡ Κόρινθος), διότι εἶχον κοινότητα ἐμπορικῶν συμφερόντων μετ' αὐτῶν, καὶ οὕτως ἡ ναυτικὴ Ἑλλὰς ἐδιχάσθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα μὲ θέατρον τοῦ πολέμου τὸ Αἰγαῖον (*Θουκ.* Α' 15, *Ἡροδ.* Ε' 99, *Στρ.* C. 448). Ἂν καὶ ὅμως αἱ πλεῖσται τῶν μαχῶν τοῦ πολέμου τούτου συνήφθησαν κατὰ θάλασσαν, ἡ τύχη του ἐκρίθη ἐκ τῶν μαχῶν τῆς ξηρᾶς καὶ ἰδίως τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἱππικοῦ, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ὁποίου καὶ κατίσχυσεν ἡ Χαλκίς, ταπεινώσασα τὴν ἀντίζηλόν της καὶ γενομένη κυρία τοῦ Ληλαντίου πεδίου. Ἀπὸ τότε, ἐπελθούσης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Κύμης, ἡ Χαλκὶς ἐκυριάρχησε καθ' ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἀπέβη ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν εὐπατριδῶν της (τῶν ἱπποβοτῶν) ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ καὶ ταύτης ἡ παρακμὴ καὶ ἐξασθένησις. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ π. Χ. αἰῶνος περιῆλθεν αὕτη εἰς πόλεμον πρὸς τὰς Ἀθήνας, διότι μετὰ φθόνου ἔβλεπε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς γειτονικῆς ταύτης πολιτείας, τὴν χώραν τῆς ὁποίας ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι εἶχον ἀπειλήσει οἱ χαλκέοπλοι Χαλκιδεῖς καὶ εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ἰώνων κατοίκων τῆς μαραθωνικῆς Τετραπόλεως. Εἰς τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον εἶχον συμμάχους καὶ τοὺς Θηβαίους, ἐξ ἴσου μὲ τοὺς Χαλκιδεῖς φθονοῦντας τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν δύναμίν των. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου, εἰσέβαλον εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ πρὶν ἢ οἱ ἀντίπαλοί των ἑνωθῶσι παρὰ τὸν Εὔριπον, ἐνίκησαν αὐθημερὸν ἀμφοτέρους, τοὺς Θηβαίους πρώτους καὶ μετὰ τούτους, διελθόντες τὸν Εὔριπον, καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, τῶν ὁποίων κατέλαβον καὶ τὴν πόλιν (507 π. Χ.). Καὶ δὲν ἠρκέσθησαν μόνον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν νίκην των καὶ τὴν

Digitized by Google

ἀπαγωγὴν πλήθους αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους ἀπέλυσαν βραδύτερον ἀντὶ λύτρων (δύο μνῶν ἕκαστον), ἀλλ' ἐξέβαλον τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐγκατέστησαν ἐν Χαλκίδι τετρακισχιλίους Ἀθηναίους πολίτας, εἰς τοὺς ὁποίους διένειμαν ἐξ ἴσου τὰς γαίας τῶν ἐξωσθέντων ἀριστοκρατικῶν (*Ἡροδ.* Ε' 77), ἱδρύσαντες οὕτω νέας Ἀθήνας εἰς τὴν ἐπίκαιρον ἐκείνην τοποθεσίαν τῆς νήσου. Ἀπὸ τότε ἔπαυσεν ἡ ἀποικιστικὴ δρᾶσις τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης πόλεως, ἥτις μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς συμμάχου της Κορίνθου καὶ τὴν συμμετοχήν εἰς τὸ ἀποικιακὸν ἔργον της τῶν εὐβοϊκῶν (ἰδίως Κύμης) καὶ ἄλλων πόλεων εἶχε πληρώσει ἀποικιῶν τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θρᾴκην, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν. Κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὅτε κατεστράφησαν ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Κάρυστος, ἡ Χαλκὶς διέφυγε τὴν καταστροφήν, τῶν Περσῶν διελθόντων δι' αὐτῆς κατὰ τὸ 480 π. Χ. χωρὶς νὰ τὴν βλάψουν, καὶ οὕτως ὡς πόλις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἦτο ἐν ἀκμῇ. Κατὰ τὸ 445 π. Χ. ἡ Χαλκίς, ἐπωφεληθεῖσα τῶν δυσχερειῶν εἰς τὰς ὁποίας εὑρέθησαν αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ μάχην (447 π. Χ.), ὅτε κατελύθη ἡ ἐν Βοιωτίᾳ δύναμίς των, ἀπεστάτησεν, ἡ δραστηρία ὅμως ἐνέργεια τότε τοῦ Περικλέους ὄχι μόνον τὴν Χαλκίδα ὑπήγαγε καὶ πάλιν ὑπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἱστίαιαν κατέστρεψε, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐγκατεστάθησαν, ἐν Ὠρεῷ, δισχίλιοι κληροῦχοι Ἀθηναῖοι. Ἀπεστάτησεν ἐπίσης ἡ Χαλκὶς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ 411 π. Χ., ἐπὶ τῆς πολιτειακῆς ἐν Ἀθήναις μεταρρυθμίσεως (τότε, 410 π. Χ., κατεσκεύασε καὶ ξυλίνην ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου γέφυραν μετὰ ὀχυροῦ ἐπὶ τῆς βοιωτικῆς ἀκτῆς πρὸς ὑπεράσπισίν της πύργου), ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Ἀβύδῳ καὶ τῷ 410 ἐν Κυζίκῳ ἅπασα ἡ Εὔβοια ὑπήχθη καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας καὶ ἠκολούθει, συνήθως, αὕτη, μετὰ ὀλιγοχρόνιον κατοχήν της ὑπὸ τῶν Θηβαίων κατὰ τὸ 357 π. Χ., μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, ὅτε ὑπήχθη ὑπὸ τὸν Φίλιππον, ὅστις εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς νήσου, ὑπὸ τυράννους συνήθως διατελούσας, εἶχεν ὑπηρετικὰς τῶν συμφερόντων του φατρίας ἀπὸ τῆς πρώτης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συγκρούσεώς του. Κατὰ τῶν φατριῶν τοῦ Φιλίππου εἶχεν ἀντιδράσει δραστηρίως ὁ Χαλκιδεὺς Καλλίας, μετὰ τῶν Ἀθηναίων (τοῦ Δημοσθένους ἰδίως) συνεργαζόμενος. Οἱ Μακεδόνες ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου Β' καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διετήρουν ἐν αὐτῇ πάντοτε, ὡς καὶ ἐν Ἀκροκορίνθῳ καὶ Καδμείᾳ, φρουρὰν πρὸς ἀσφαλῆ κατοχήν της.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων ἡ Χαλκὶς περιῆλθεν εἰς τὸν στρατηγὸν Πτολεμαῖον, ἀπὸ τούτου εἰς τὸν Κάσσανδρον καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὸν Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν. Ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου Γονατᾶ ἀνῆκεν εἰς τοῦτον, ἀποσπασθεῖσα κατὰ τὸν Χρεμωνίδειον πόλεμον (266—263 π. Χ.), ἀλλὰ καὶ πάλιν περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀντιγονίδας βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας. Κατὰ τὸν μεταξὺ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας καὶ Ρωμαίων πόλεμον (200—197 π. Χ.) ἡ Χαλκίς, ἥτις ἦτο ἡ μεγάλη ἐν Εὐβοίᾳ ὁπλοθήκη τοῦ Φιλίππου, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων δι' αἰφνιδίας ἐναντίον της ἐπιθέσεως τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου Γαΐου Κλαυδίου Κάτωνος. Μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς ἧτταν τοῦ Φιλίππου κατείχετο ὑπὸ ρωμαϊκῆς φρουρᾶς, ἥτις ἐξεκένωσε ταύτην, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Φλαμινίνου πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν σύγκλητον, κατὰ τὸ 194 π. Χ. Κατὰ τὸ 192 π. Χ. κατελήφθη, ἄνευ ἀντιστάσεως τῶν κατοίκων της, ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου, ἐκδιωχθείσης τῆς ἐν αὐτῇ ρωμαϊκῆς φρουρᾶς, ἀλλ' ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀναγκαστικὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιόχου. Κατὰ τὸν μεταξὺ Περσέως καὶ Ρωμαίων πόλεμον ὑπέστη πολλὰς διαρπαγὰς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων στολάρχων. Διὰ τοῦτο δὲν ἐδίστασαν οἱ Χαλκιδεῖς νὰ ἑνωθοῦν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὸν ἐναντίον τῆς Ρώμης πόλεμόν των. Ἕνεκα τῆς διαγωγῆς της ταύτης ἡ Χαλκὶς ἐλεηλατήθη καὶ κατεκρημνίσθησαν τὰ τείχη της. Κατὰ τὸν μεταξὺ Μιθριδάτου καὶ Ρωμαίων πόλεμον κατελήφθη διὰ τῆς βίας ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ πρώτου καὶ ἔγινεν ὁ κυριώτατος σταθμὸς τῶν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι πολεμικῶν δυνάμεών του καὶ εἰς ταύτην διεσώθη δὶς ὁ στρατηγὸς Ἀρχέλαος μετὰ 10 χιλ. στρατοῦ, μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ κατὰ τὸ 86 π. Χ. πανωλεθρίαν του, τὸ πρῶτον, καὶ ἄνευ στρατοῦ μετὰ τὴν δευτέραν ἐν Ὀρχομενῷ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἧττάν του. Κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους χρόνους καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Χαλκίς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠνομάζετο Χαλκὶς καὶ ἡ ὅλη νῆσος, πολλάκις οὖσα ἡ πρωτεύουσα καὶ κυριωτέρα πόλις τῆς Εὐβοίας καὶ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τῆς ὅλης Ἑλλάδος, εἶχε κοινὴν τὴν ἱστορίαν μεθ' ἁπάσης τῆς νήσου. Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε μεριμνήσει περὶ τῆς ὀχυρώσεώς της καὶ οὕτω διέφυγε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

Καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Φράγκων ἡ Εὔβοια κατὰ τὸ 1205, διῃρέθη ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τρία τιμάρια ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἀχαΐας, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ τοῦ Ραβανοῦ Δαλλεκάρτσερη, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ ἔγινε καὶ κύριος τῆς ὅλης Εὐβοίας. Οὗτος κατὰ τὸ 1209 ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἐπικυριαρχίαν τῆς Βενετίας καὶ ἀπὸ τότε ὁ οὐσιαστικὸς τῆς νήσου κύριος ἦτο ὁ βάϊλος τῆς Βενετίας. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸν μεταξὺ Γενούης καὶ Βενετίας πόλεμον (1350—1355) ἡ Χαλκίς, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Βενετοὶ κατὰ τὸ 1304—1308 εἶχον ἀνεγείρει τεῖχος δυσπόρθητον, ἦτο τὸ ὁρμητήριόν των διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις των ἐν τῷ Αἰγαίῳ (ἐκαλεῖτο τότε, συνήθως, καὶ ἡ πόλις καὶ ὁλόκληρος ἡ νῆσος Ἔγριπος, ἀπὸ τοῦ Εὐρίπου, καὶ *Νεγροπόντε*). Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1470 ἡ Χαλκὶς ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπὸ θαλάσσης, διὰ στόλου 300 πλοίων, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 60—70 χιλ. ἀνδρῶν, καὶ ἀπὸ ξηρᾶς ὑπὸ πολυαρίθμου στρατιᾶς (150—300 χιλιάδων ἀνδρῶν), τῆς ὁποίας ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ Β'. Ἡ πόλις ἀντέσχεν ἐπὶ 16—17 ἡμέρας πολιορκουμένη καὶ θὰ διέφευγεν ἴσως τὴν ἅλωσιν, ἂν ὁ ναύαρχος τοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς πολιορκίας καταπλεύσαντος βενετικοῦ στόλου Κανάλης ἦτο ἄνθρωπος τολμηρός. Τὴν πόλιν ὑπερήσπισεν ἡ μικρὰ φρουρά της καὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της (2.500 περίπου). Τριάκοντα χιλιάδες (ἢ κατ' ἄλλους ὑπολογισμοὺς ἑβδομήκοντα πέντε) Τούρκων ἔπεσον κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ ἓξ χιλιάδες Χριστιανοί. Τόση ἦτο ἡ λύσσα τοῦ Μωάμεθ, ἰδίως ἕνεκα τῆς ὑβριστικῆς ἀπαντήσεως, ἥτις εἶχε δοθῇ πρὸς αὐτὸν ὅτε ἐζήτησε, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ὥστε λέγεται ὅτι ἅπαντες οἱ ἄρρενες, οἵτινες ὑπερέβαινον τὴν ἡλικίαν τῶν 8 ἐτῶν, κατετεμαχίσθησαν. Καὶ ἔγιναν μὲν ἀπόπειραι ἀνακαταλήψεως τῆς Χαλκίδος ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ κατὰ τὸν ΙΖ αἰῶνα, ὅτε ἐπολιορκήθη ἡ Χαλκὶς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη, ἀλλ' ὁ ἐπισυμβὰς λοιμὸς ἠνάγκασε τοὺς πολιορκοῦντας ν' ἀπέλθουν ἄπρακτοι.

Ἡ Χαλκίς, ὡς καὶ σύμπασα ἡ νῆσος Εὔβοια, μετέσχε τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἀλλ' ἀπηλευθερώθη μόνον κατὰ τὸ 1833, κατόπιν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου τοῦ 1830 (βλ. καὶ λ. *Εὔβοια* τ. ΙΑ' σ. 699—671, ἔνθα ἐκτενῶς ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν ἰδίως).

Ἡ ἀρχαία Χαλκὶς ἦτο σπουδαιότατον ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέντρον καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ πεφημισμένα ἦσαν τὰ χαλκουργεῖα καὶ σιδηρουργεῖά της, ἅτινα ἐπρομήθευον ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον δὲν εἶχεν ὑστερήσει πολλῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πόλεων. Ἦτο πατρὶς τοῦ ῥήτορος Ἰσαίου, τοῦ ποιητοῦ Λυκόφρονος, ἐν αὐτῇ δὲ μετὰ περισσοτέρου ζήλου ἢ ἀλλαχοῦ ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἀπολλώνιος ὑμνῳδία κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ ἀγῶνος Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἐν Χαλκίδι. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀπέθανε καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, πνιγείς, κατά τινα θρῦλον, ἐν τῷ Εὐρίπῳ, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τῆς ἐν αὐτῷ παλιρροίας. Ἐκ τῶν ἀρχαίων θεῶν ἐλατρεύοντο ἰδιαζόντως ἐν Χαλκίδι ἡ ἀμφικτιονικὴ τῶν δύο εὐβοϊκῶν πόλεων (Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας) θεὰ Ἄρτεμις, ὁ προστάτης τῶν ἀποικούντων Δελφίνιος Ἀπόλλων, ὅστις ἰδιαιτέρως παρώτρυνε τοὺς κατοίκους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μετὰ θάρρους νὰ συμπράττουν μετὰ τῶν Χαλκιδέων εἰς ἵδρυσιν ἀποικιῶν, ὁ Ὀλύμπιος Ζεύς, τοῦ ὁποίου τὸ ἱερὸν ἦτο ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς πόλεως, ἡ Οὐρανία Ἥρα, σεληναία θεότης λατρευομένη ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης τῆς χαλκιδικῆς πεδιάδος Δίρφυος, καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ὁ ἀποθεωθεὶς Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος, ὅστις καὶ πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἶχεν ἀνακηρύξει κατὰ τὰ Ἴσθμια τοῦ 196 π. Χ. αὐτονόμους καὶ ἐλευθέρας καὶ τὴν Χαλκίδα ἰδιαιτέρως εἶχε σώσει ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Γλαβρίωνος, διότι εἶχεν ἀποστατήσει τῆς Ρώμης καὶ εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ Ἀντιόχου. Εἰς τὸν Φλαμινῖνον (εἰς τὸν ὁποῖον ὁ κατὰ καιροὺς ἐκλεγόμενος ἱερεὺς προσέφερε θυσίαν καὶ ἔψαλλεν ὕμνον) καὶ τὸν Ἡρακλέα εἶχον ἀφιερώσει οἱ Χαλκιδεῖς τὸ γυμναστήριόν των (γυμνάσιον) καὶ εἰς τὸν ἴδιον καὶ τὸν Ἀπόλλωνα τὸ Δελφίνιον. Τὴν Χαλκίδα, ἐκτὸς τῶν ἱερῶν τῶν προρρηθέντων θεῶν καὶ τοῦ γυμνασίου της, ἐκόσμουν μεγάλη ἀγορά, θέατρον, ἡ λέσχη τοῦ Ἀλκμαίωνος καὶ πλεῖστα ἄλλα οἰκοδομήματα. Εἶχεν αὕτη περίμετρον 13 περίπου χιλιομέτρων (70 σταδίων), γέφυραν ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου μὲ ὀχυροὺς κατ' ἀμφότερα τὰ ἄκρα της πύργους, καὶ ὀχυρὰν ἀκρόπολιν, πεφημισμένη δὲ ἦτο ἡ πηγή της Ἀρέθουσα (εἶναι, πιθανώτατα, ἡ παρὰ τὸ ναΐδιον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χαλκίδος—Ἐρετρίας), ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠνομάζοντο καὶ αἱ κυριώτεραι πηγαὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς Χαλκίδος ἐν Ἤλιδι, Σικελίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Τῆς ἀρχαίας Χαλκίδος, ἥτις εἶχε κτισθῇ παρὰ τὸν χῶρον τῆς σημερινῆς ὁμωνύμου πόλεως, καὶ ἥτις, πρὸτοῦ νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐκαλεῖτο, ὡς λέγεται, *Στύμφηλος*, *Ἀλίκαρνα* καὶ *Ὑποχαλκίς*, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἡ τοποθεσία. Ἡ Χαλκὶς εἶχεν ἔλθει ἐνωρὶς εἰς ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ πόλεις τῆς Ἰωνίας, καὶ ἐκ τῶν πρώτων πόλεων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἶχε κόψει νομίσματα, τὰ ἀρχαιότατα τῶν ὁποίων (700 π. Χ.) εἶναι ἐξ ἠλέκτρου· διὰ τοῦτο καὶ ὁ κανὼν (γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα εὐβοϊκὸς) σταθμίσεως τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ταύτης εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς μέγα μέρος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τῶν νομισμάτων της διεσώθησαν πολλά, διαφόρων ἐποχῶν (700—480 π. Χ., 480—445, 369—336, 336—197, 197—146, καὶ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων), εἶναι δὲ ταῦτα ἐξ ἠλέκτρου, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ μὲ ποικίλας παραστάσεις. Ἀνεκαλύφθησαν δὲ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ μελανόμορφά τινα ἀγγεῖα μὲ ἀξιολόγους μυθικὰς παραστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ὑποτίθεται ὅτι καὶ ἡ κεραμεικὴ τέχνη ἐν τῇ Χαλκίδι, κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἰδίως ἐποχήν, ἦτο πολλοῦ λόγου ἀξία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dendorff*, «De rebus Chalcidensium».— *K. F. Hermann*, «Die Kämpfe zwischen Chalkis un Eretria».— *Baumeister*, «Euböa».— *Ὁ Μίλλερ* (μεταφρ. *Σ. Λάμπρου*), «Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι» (βλ. καὶ τὴν ἐν αὐτῇ βιβλιογραφίαν) κ.ἄ. βλ. καὶ λ. Εὔβοια ΙΑ', 698—701, καὶ βιβλιογραφίαν ἐν αὐτῇ.

Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Χαλκὶς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Αἰτωλίας, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐήνου (Φιδάρη) καὶ τὴν «πετρήεσσαν Καλυδῶνα», καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὁμωνύμου ὄρους Χαλκίδος, ἐξ οὗ καὶ *Ὑποχαλκὶς* ἐκαλεῖτο (*Στρ.* C., 451). Εἶναι αὕτη ἡ «ἀγχίαλος Χαλκίς». Ἦτο, φαίνεται, κτίσμα τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος καὶ ἡ κτίσις της μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξιν ἐμπορικῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Χαλκίδος, κοιτίδος τῆς χαλκοτεχνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν μετάλλων, διὰ τῆς συμμάχου καὶ φίλης της Κορίνθου, πρὸς τὰς μεταλλούχους ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε κτισθῇ ὑπὸ Κουρήτων. Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Τολμίδης διὰ τῆς καταλήψεως τῷ 455 ταύτης, ἀνηκούσης εἰς τοὺς Κορινθίους, ἐξησφάλισε τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ (*Θουκ.* Α' 108). Ἐξ αὐτῆς ὁρμηθεὶς κατήγαγε παρ' αὐτήν, κατὰ τὸ 430—429 π. Χ., τὴν περιφανῆ κατὰ θάλασσαν νίκην του ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Φορμίων (*Θουκ.* Β, 83). Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον περιῆλθεν εἰς τοὺς Αἰτωλούς. Ἐρείπια τοῦ τείχους ταύτης διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Βαράσοβα, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ὄρος *Χαλκὶς* ἢ *Χαλκία* τῶν ἀρχαίων χρόνων, χωρίζον τὴν ἐπαρχίαν Ναυπακτίας ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου.

—**Χαλκὶς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς Τριφυλίας εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, πρὸς νότον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλφειοῦ. Εἶχε κτισθῇ παρὰ τὰς ὄχθας ὁμωνύμου ρύακος, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ χυνόμενος σήμερον εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τῆς Ἀγουλινίτσης χείμαρρος τοῦ Ἀνεμοχωρίου, τὸ ὁποῖον ἔχει κτισθῇ, πιθανώτατα, ἐπὶ ἢ παρὰ τὸν χῶρον τῆς ὑπὸ τοῦ ὕμνου εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα (στ. 247) καὶ τοῦ Στράβωνος (C. 343 καὶ 350) μνημονευομένης πολίχνης.

—**Χαλκὶς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πολίχνη τῆς Ἰωνίας ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Χίου χερσονήσου Ἐρυθραίας, ἀπέχουσα περὶ τὰ 20 χιλιόμετρα τῆς ἀρχαίας Τέω. Παρὰ ταύτην ἦτο ἄλσος, εἰς τὸ ὁποῖον συνήρχοντο οἱ Ἴωνες καὶ ἐτέλουν τοὺς ἀγῶνάς των Ἀλεξάνδρεια. Τῆς πόλεως ταύτης πεφημισμένα ἦσαν τὰ θαλάσσια λουτρά της. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ζ' 5.12) ἦτο χώρα τῆς χερσονήσου Ἐρυθραίας καὶ οὐχὶ πολίχνη.

—**Χαλκὶς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Χαλκιδικῆς χερσονήσου, τῆς ὁποίας ἦτο καὶ πρωτεύουσα κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους. Ἦτο κτίσμα ἀποίκων τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος. Αὕτη πολλὰ παθοῦσα κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διέφυγε τὴν τελείαν καταστροφὴν ἐκ τῆς μεταδόσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις λοιμοῦ καὶ εἰς τὴν στρατιάν, ἥτις εἶχε σταλῇ ἐναντίον ταύτης καὶ τῆς Ποτιδαίας (*Θουκ.* Β', 58).

— **Χαλκὶς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Συρίας, πρὸς νότον τῆς Βεροίας, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν καραβανίων τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἐκαλεῖτο, ὡς καλεῖται καὶ νῦν, ***Κιννισρὶν*** (=ἀετοφωλεά) καὶ μετωνομάσθη ***Χαλκὶς*** ὑπὸ τοῦ Σελεύκου Νικάτορος. Οἱ Τοῦρκοι τὴν ὀνομάζουν *Ἐσκὶ Χαλέπ* (=Παλαιὸν Χαλέπιον). Ἦτο γνωστὴ ὡς *Χαλκὶς πρὸς Βόλῳ* καὶ ἡ κατοχή της εἶχε μεγάλην στρατιωτικὴν σημασίαν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σελευκιδῶν, εἰς τὰς ἐν Συρίᾳ διεξαχθείσας μάχας, καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς εἰς τοὺς πολέμους τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀράβων. Τὴν δῄωσίν της ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Χοσρόη κατὰ τὸ 542 μ. Χ. προέλαβον οἱ κάτοικοί της διὰ καταβολῆς 200 λιτρῶν χρυσοῦ, δὲν ἀπέφυγον ὅμως οὗτοι καὶ τὴν καταστροφήν της ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸ 629 μ. Χ. Ἡ Χαλκὶς ἀπώλεσε τὴν σημασίαν της μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Χαλεπίου, ὅτε καὶ τὰ καραβάνια ἔπαυσαν διερχόμενα δι' αὐτῆς. Κατὰ

Digitized by Google

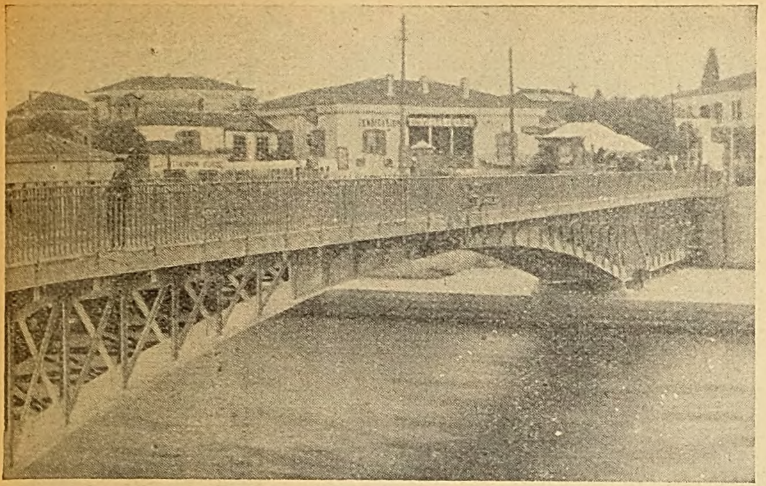

1) Ἡ σιδηρᾶ γέφυρα τοῦ Εὐρίπου. 2) Ἡ ἀπὸ τῆς παραλίας ἄγουσα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως κεντρικὴ ὁδὸς τῆς Χαλκίδος.

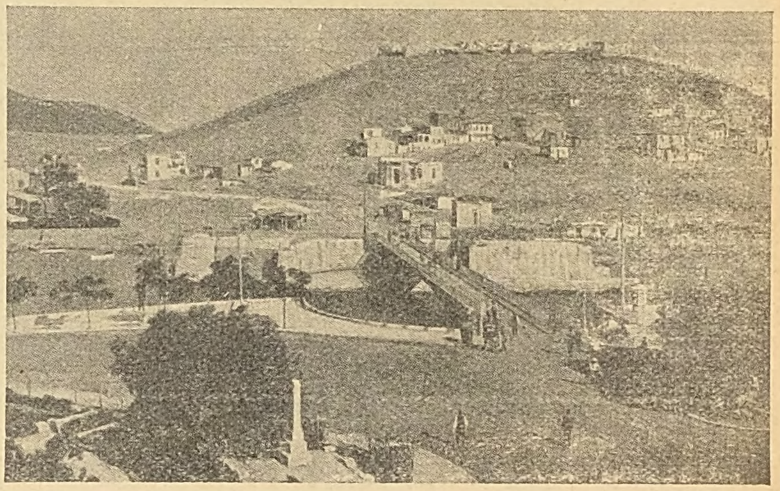

1) Ὁ ἔναντι τῆς Χαλκίδος ἐπὶ τῆς Βοιωτικῆς ἀκτῆς προσφυγικὸς συνοικισμὸς τοῦ Καράμπαμπα (νῦν Βοσπόρου) καὶ τὰ θαλάσσια λουτρὰ τῆς Χαλκίδος. 2) Τὸ στενὸν καὶ ἡ γέφυρα τοῦ Εὐρίπου μετὰ τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν ὑψώματος, ὅπου τὸ παλαιὸν φρούριον τοῦ Καράμπαμπα.

Ἡ παραλιακὴ ὁδὸς καὶ ἡ προκυμαία τῆς Χαλκίδος (Βόρειος λιμήν). [Φωτογραφία Α. Οἰκονομίδου.—Συλλογὴ Ε. Ο. Τ.]

Digitized by Google

Digitized by Google

Πῶς παρασκευάζεται μία χαλκογραφία.
1) Πανομοιότυπον τῆς χαλκῆ. πλακὸς τῆς χαραχθείσης ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου.

ἐκ τῶν ἑξῆς σταδίων: Πρῶτον παρασκευάζεται ἡ χαλκογραφικὴ πλάξ, ἥτις πρέπει νὰ εἶναι πλὰξ χαλκοῦ λείας ἐπιφανείας καὶ ὁμοιογενοῦς μετάλλου. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακὸς ταύτης, θερμαινομένης διὰ φλογό, τρίβομεν βῶλον κολοφωνίου ἢ ἄλλης ρητινώδους οὐσίας καὶ κατόπιν διὰ μικροῦ πιλήματος βάμβακος περιεχομένου ἐντὸς μεταξίνου περικαλύμματος ἐξαπλώνομεν ἐπὶ τῆς θερμῆς εἰσέτι πλακὸς τὸ σχηματισθὲν στρῶμα τοῦ βερνικίου καὶ ἐξισοῦμεν τὴν ἐπιφάνειαν ὁμοιογενῶς. Δευτερον στάδιον τῆς ἐργασίας εἶναι τὸ κάπνισμα τῆς πλακὸς διὰ δεσμίδος πολλῶν λεπτῶν κηρίων, διὰ νὰ προξενοῦν καπνόν, ὁ ὁποῖος χρωματίζει τὸ στρῶμα τοῦ ἐπαλειφθέντος βερνικίου. Κατόπιν ἐπὶ τῆς πλακός, ἥτις εἶναι ἑτοίμη πρὸς ἐργασίαν, ὁ χαλκογράφος σχεδιάζει ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ μεταφορᾶς τὴν εἰκόνα καὶ ἀρχίζει διὰ βελόνης νὰ ἀφαιρῇ τὸ βερνίκιον εἰς τὰ μέρη ὅσα πρόκειται νὰ ἐκτυπωθοῦν μελανά. Μετὰ τοῦτο περιβάλλει τὰ χείλη τῆς πλακὸς διὰ κηροῦ σχηματίζων μικρὰν λεκάνην καὶ χύνει ἐντὸς αὐτῆς διάλυσιν νιτρικοῦ ὀξέος (20 βαθμῶν Baumé), ἥτις ἀναλόγως τοῦ καιροῦ, θέρους ἢ χειμῶνος, εἶναι δραστικωτέρα ἢ βραδυτέρα. Τὸ δεῖγμα τῆς διαρκείας εἶναι πυκναὶ φυσαλλίδες, ἐξερχόμεναι ἐκ τῶν διαβιβρωσκομένων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἅμα τῇ γενέσει των πρέπει νὰ ἀποδιώκωνται διὰ πτεροῦ ἢ μαλακοῦ χρωστῆρος περιφερομένου ἐπὶ τῆς χαλκογραφικῆς πλακός. Κατόπιν ἡ πλὰξ πλύνεται δι' ἀφθόνου ὕδατος καί, ἐξαλειφομένου τοῦ βερνικίου διὰ βενζίνης, ἐκτυποῦται εἰς τὸ πρῶτον δοκίμιον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ὁ χαλκογράφος προβαίνει εἰς νέας ἐπικαλύψεις διὰ βερνικίου, νέας ἐργασίας χαράξεως διὰ βελόνης πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῶν ἀσθενῶν μερῶν, κατὰ τὸ σχέδιον, πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀποτυχιῶν καὶ νέας διαβρώσεις, συνήθως μέχρι τριῶν, διὰ διαλύσεως νιτρικοῦ ὀξέος μέχρις ἱκανοποιητικῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας. Ἡ μέθοδος αὐτη λέγεται «eau forte», εἶναι δὲ ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῆς χαλκογραφίας.

Συγγενὴς πρὸς τὸν τρόπον τῆς «eau forte» εἶναι ἡ διὰ μαλακοῦ βερνικίου μέθοδος. Ἡ χαλκογραφικὴ πλὰξ ἐπαλείφεται ὅπως καὶ εἰς τὴν προηγουμένην μέθοδον διὰ βερνικίου, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι μαλακὸν διὰ προσθήκης εἰς τὴν ρητινώδη οὐσίαν πάχους χοιρείου ἢ βαζελίνης. Ἐπὶ τῆς οὕτω παρασκευασθείσης πλακὸς ἐπιτίθεται φύλλον χάρτου καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὁ χαλκογράφος διὰ σκληρᾶς μολυβδίδος ζωγραφίζει τὸ πρὸς χάραξιν σχέδιον, πιέζων ὀλίγον τὴν μολυβδίδα, ὥστε τὸ μαλακὸν βερνίκιον τῆς πλακὸς νὰ ἐπικολλᾶται ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ ν' ἀφήνῃ οὕτω γυμνὰ τὰ μέρη, ἅτινα πρέπει νὰ ἀποτελέσουν τὴν εἰκόνα. Κατόπιν ἡ διὰ νιτρικοῦ ὀξέος διάβρωσις δίδει εἰς αὐτὰ τὸ ἀπαιτούμενον βάθος, διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν μελάνην τῆς ἐκτυπώσεως. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐδῶ γίνονται ἀναβερνικώσεις καὶ διαδοχικαὶ διαβρώσεις πρὸς τελειοποίησιν τῆς χαλκογραφικῆς πλακός, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι διὰ τὴν τελειωτικὴν διάβρωσιν γίνεται χρῆσις διαλύσεως χλωριούχου ποτάσσης καὶ χλωρυδρικοῦ ὀξέος εἰς ὕδωρ. Ἡ μέθοδος αὕτη λέγεται καὶ χαρακτικὴ διὰ μαλακοῦ βερνικίου (vernis mou). ὅπως καὶ ἄλλη παρομοία μέθοδος, διαφέρουσα μόνον κατὰ τὸ ὅτι ἡ χαλκογραφικὴ πλὰξ εἶναι βερνικωμένη διὰ σκληροῦ βερνικίου, ὅπως εἰς τὴν ἁπλῆν χαλκογραφίαν (eau forte) καὶ ἡ χάραξις τῶν γραμμῶν τοῦ σχεδίου γίνεται διὰ γλυφίδος ἐχούσης πολλὰς ἡνωμένας αἰχμάς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ δι' αὐτῆς παραγομένη γραμμὴ νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν τῶν κοκκίδων τῆς μολυβδίδος (au crayon). Ἡ διὰ στιγμῶν (pointillé) χάραξις εἶναι χάραξις δι' ὀξέος (eau forte) μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῆς εἰκόνος γίνεται διὰ κοκκίδων ἀραιῶν ἢ πυκνῶν, ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης. Ὁ μελανὸς τρόπος (manière noire) συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς χαλκογραφικῆς πλακὸς σχηματίζεται ὁμοιόμορφον στρῶμα κοκκίδων τῆς αὐτῆς ἐντάσεως καὶ πυκνότητος, αἵτινες, κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀναπαραγομένου σχεδίου, ἀραιοῦνται ἢ πυκνοῦνται πρὸς ἀπόδοσιν τῶν τόνων.

Ἄλλη μέθοδος χαλκογραφίας εἶναι ἡ ἄκουα-

2) Ἀντίτυπον ἐκ τῆς ἄνω πλακὸς πρώτου σταδίου. 3) Ἀντίτυπον μετὰ τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν.

Digitized by Google

τίντα (aqua-tinte). Ἡ χαλκογραφικὴ πλάξ, ἀφοῦ βερνικωθῇ καὶ ἀποτυπωθῇ ἐπ' αὐτῆς δι' ἐλαφρᾶς διαβρώσεως τὸ σχέδιον, ὅπως εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς χαλκογραφίας, τοποθετεῖται ἀποβερνικωμένη ἀκριβῶς ὁριζοντίως, εἰς μικρὸν ἑρμάριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δι' ἐμφυσήσεως ἢ διὰ μικροῦ μύλου περιστρεφομένου αἰωρεῖται λεπτὴ κόνις ῥητίνης, ἥτις ἐπικάθηται σιγὰ σιγὰ ἐπὶ τῆς πλακός. Κατόπιν ἐξάγεται μετὰ προσοχῆς ἡ πλάξ, κρατεῖται εἰς θέσιν ὁριζόντιον καὶ θερμαίνεται, ὥστε ἡ ἐπικαθημένη κόνις τῆς ῥητίνης νὰ ἀναλυθῇ καὶ στερεοποιηθῇ ἐπὶ τῆς πλακὸς ἅμα τῇ

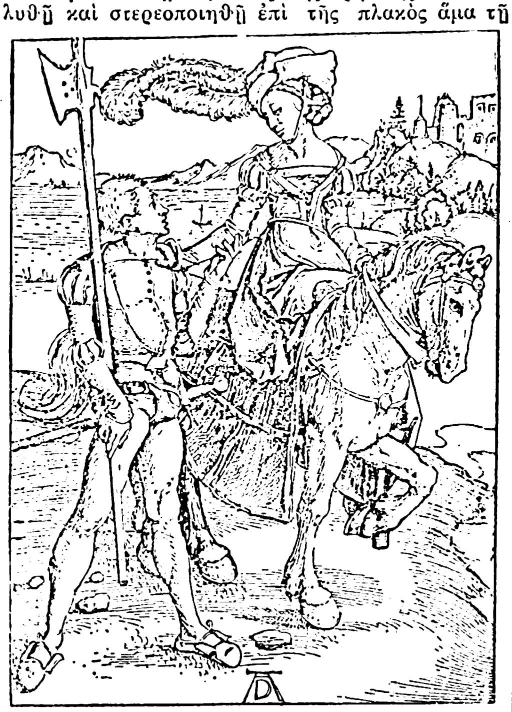

Χαλκογραφίαι. Ἄνω : *Ἀλβέρτου Ντύρερ : Ὁ περίπατος.* Κάτω : *Μαρτίνου Σ,ονγκάουερ : Ἡ φυγὴ εἰς Αἴγυπτον.*

ψύξει αὐτῆς. Ἡ θερμότης τεμαχίου χάρτου τετραπλασίου τῆς πλακός, φλεγομένου καὶ περιφερομένου κάτωθεν τῆς πλακός, ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ἐπακολουθοῦν διαδοχικαὶ ὀξειδώσεις καὶ βερνικώσεις ἢ καὶ ἐπανάληψις τῆς καλύψεως διὰ τῆς κόνεως τῆς ῥητίνης. Ἡ ἔγχρωμος χαλκογραφία γίνεται διὰ πολλαπλῶν πλακῶν ἐκτυπουμένων μὲ τὰ ἀνάλογα χρώματα δι' ἐπιθέσεως εἰς τὸ αὐτὸ ἀντίτυπον τῆς εἰκόνος.

Ἡ ἐκτύπωσις τῶν χαλκογραφιῶν γίνεται ὄχι διὰ μελανωτικοῦ κυλίνδρου, ὅπως εἰς τὴν ξυλογραφίαν, ἀλλὰ διὰ πιλήματος περιβαλλομένου διὰ πυκνοῦ ὑφάσματος ἢ δέρματος (tampon), περιφερομένου κυκλοειδῶς καὶ πιεζομένου ἐπὶ τῆς χαλκογραφικῆς πλακὸς ἰσχυρῶς, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ ἡ μελάνη εἰς τὰς ἐντομὰς καλῶς. Κατόπιν καθαρίζεται καλῶς ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλακός, μένει ὅμως πάντοτε ἀσθενὴς τεφρὸς τόνος, ὁ ὁποῖος δίδει ἰδιαιτέραν χάριν εἰς τὴν χαλκογραφίαν. Ὅταν ὁ τυπωτὴς θέλῃ νὰ ἐπιτύχῃ τελείως λευκὰ μέρη, ἐπικαλύπτει αὐτὰ διὰ λεπτοτάτης κόνεως γύψου. Χαλκογραφία προωρισμένη διὰ σχετικῶς μεγάλον ἀριθμὸν ἀντιτύπων ἐπιχαλυβώνεται διὰ τῆς μεθόδου τῆς γαλβανοπλαστικῆς.

Ἡ χαλκογραφία, ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς ξυλογραφίας τὴν μόνην μέθοδον ἀναπαραγωγῆς εἰκόνων μέχρι τοῦ 1850, ἐξετοπίσθη ὑπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Σενεφέλδερ ἐφευρεθείσης λιθογραφίας, ἥτις εἶναι μία μορφὴ τῆς χαρακτικῆς. (Βλ. καὶ λ. *χαρακτική*.) Σ. Ξ.

χαλκογραφικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χαλκογραφίαν, ὁ τῆς χαλκογραφίας: «χαλκογραφικὴ τέχνη».

χαλκογράφος (ὁ)· ὁ χαράσσων ἐπὶ πλακὸς χαλκῆς, ὁ εἰδικὸς εἰς τὴν χαλκογραφίαν τεχνίτης.

χαλκογραφῶ (*—έω*)· εἶμαι χαλκογράφος, χαράσσω ἐπὶ χαλκῆς πλακὸς πρὸς ἀποτύπωσιν ἀπεικασμάτων.

χαλκόδετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διὰ χαλκοῦ δεδεμένος, ὁ περιεζωσμένος διὰ χαλκῶν ἐλασμάτων.

χαλκοδίτης (ὁ) (Chalcodit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν σειρὰν τῶν λεπιοχλωριτῶν καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον πυριτικὸν ἅλας τῶν μετάλλων μαγνησίου, σιδήρου καὶ ἀργιλλίου. Ἀπαντᾷ εἰς μικρὰ ἡμισφαιροειδῆ ἀκτινωτὰ καὶ ἀστεροειδῆ συσσωματώματα, ὡς καὶ εἰς λεπτὰ ἐπιφλοιώματα. Ἔχει χρῶμα μελανωπὸν πράσινον μέχρι κιτρινωπὸν ὀρφνὸν καὶ ἡμιμεταλλικὴν λάμψιν. Εὑρέθη εἰς Antwerp τῆς New-York. Γ. Κ. Γ.

χαλκοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χαλκὸν εἴτε τὴν σύστασιν εἴτε τὸ χρῶμα.

χαλκοειδὴς (ὁ) (Chalcoïdes) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁλτικιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραίους κανθάρους ἐνδιαιτωμένους ἐπὶ διαφόρων δασικῶν δένδρων καὶ κυρίως ἐπὶ τῶν ἰτεῶν καὶ τῶν δρυῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν ἀξιολογώτερον εἶναι *ὁ χαλκοειδὴς ὁ πράσινος* (Chalcoides viridens), ὅστις ἔχει πυρρόχρυσον τὸν θώρακα καὶ ζωηρῶς πράσινον τὸ ἐπίλοιπον σῶμα. Δ. Ν. Π.

χαλκόηχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ποιῶν ἦχον ὅμοιον πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ χαλκοῦ παραγόμενον.

χαλκοθήκη (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Οὕτως ἐκαλεῖτο οἴκημά τι ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐφυλάσσοντο σκεύη καὶ ὅπλα. Τὸ οἴκημα τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νοτιοδυτικοῦ βραχώδους μεσαίου ἐπιπέδου μεταξὺ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων, ὡς φανερώνουσι τὰ θεμέλιά του, τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1888—1889, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ μιᾶς εὐρυχώρου αἰθούσης (41×15 μ.) καὶ ἐπιμήκους στοᾶς βάθους 3,5 μ., μὲ 17 κίονας, κατὰ τὸν Dörpfeld. Τὸ κτίσμα, κατεσκευασμένον ἐν μέρει ἐκ πειραϊκοῦ λίθου καὶ ἐν μέρει ἐξ ὑλικοῦ προπερσικῶν οἰκοδομῶν τῆς Ἀκροπόλεως, εἶναι ἔργον τοῦ τέλους τοῦ Ε΄ ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ΄ π.Χ. αἰῶνος, ἐχρησίμευε δὲ ὡς ἀποθήκη τοῦ κατ' ἐξοχὴν Παρθενῶνος, τοῦ δωματίου, δηλαδή, ἐκείνου ἐν τῷ ναῷ τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο μεταξὺ τοῦ ἀδύτου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ ναοῦ καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ἐφυλάσσοντο τὰ πολύτιμα ἀναθήματα καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Ἐν τῇ χαλκοθήκῃ ταύτῃ ἐφυλάσσοντο, κατὰ διαφόρους εὑρεθέντας καταλόγους, διάφορα χάλκινα δοχεῖα, ἀναθήματα πρὸς τὴν Παρθένον Ἀθηνᾶν καὶ πολλὰ πολεμικὰ ὅπλα, ἤτοι 1.500 λακωνικαὶ ἀσπίδες καὶ λόγχαι καὶ θώρακες, καὶ αἱ 300 περσικαὶ ἀσπίδες, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐκ τῶν λαφύρων τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης, κλπ. Ἡ χαλκοθήκη, ὡς ἐξάρτημα τοῦ Παρθενῶνος, συνεδέετο μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς μεγάλης κλίμακος, διετέλει δὲ καὶ αὕτη ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ταμιῶν τῆς θεοῦ. Β. Δ. Θ.

χαλκοκαρβίδιον (τὸ) [*Χημ.*]. Ἕνωσις τοῦ χαλκοῦ μετ' ἄνθρακος τοῦ τύπου C_2Cu_2, παρασκευαζομένη διὰ διοχετεύσεως ἀκετυλενίου (ἀσετυλίνης) εἰς ἀμμωνιακὸν διάλυμα χλωριούχου χαλκοῦ. Εἰς ξηρὰν κατάστασιν θερμαινόμενον ἐκπυρσοκροτεῖ ἰσχυρῶς. Χρησιμοποιεῖται ἡ παρασκευὴ τούτου πρὸς ἀνίχνευσιν τοῦ ἀκετυλενίου. Σ. Γ.

χαλκοκασσίτερος (ὁ) [*Μεταλλοτεχν.*]. Κρᾶμα χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου (βλ. λ. *κρατέρωμα*).

χαλκοκίτης (ὁ) (Chalcocit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν συνώνυμον τῷ *χαλκολαμπρίτῃ* (βλ. λ.).

Χαλκοκονδύλη. Ὄνομα ἐπιφανοῦς καὶ παλαιοτάτης ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ἱστορικῶς μὲν ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φλωρεντινῆς ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν κυριαρχίας (1385—1458), ἤκμαζεν ὅμως ἤδη καὶ παλαιότερον, ὡς συνάγεται ἐξ ἐγγράφου τῆς κερκυραϊκῆς οἰκογενείας Λάνδου, ἀναφέροντος ὅτι Λάνδος τις ἐκ Κρήτης, ἐγκατασταθεὶς ἀρχικῶς ἐν Κορίνθῳ, ἐζήτει τῷ 1225 ὡς ἀνάδοχον τοῦ τέκνου του τὸν Ἀθηναῖον ἄρχοντα Χαλκοκονδύλην. Ἐξ ἄλλου ὁ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων σῳζόμενος κατὰ τὴν στοὰν τοῦ Γυμνασίου Ἀδριανοῦ οἰκογενειακὸς ναὸς τῶν Χαλκοκονδυλῶν, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀσωμάτων «στὰ σκαλιά», ἦτο οἰκοδόμημα τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος, ὥστε ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ οἰκογενείας δρώσης ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας ἀπαντᾷ ὑπὸ δύο κυρίως μορφάς: *Χαλκοκονδύλης* καὶ *Χαλκοκαντήλης*. Ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐπωνόμαζε πάντα ἀδιακρίτως τὰ μέλη *Χαρχαντήληδες*. Ἐπισημότεροι ἐκ τῶν Χαλκοκονδυλῶν ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) ***Γεώργιος τοῦ Μιχαήλ.*** Εἶναι τὸ πρῶτον ἱστορικῶς γνωστὸν πρόσωπον τῆς οἰκογενείας, ἐγεννήθη δὲ πιθανῶς τῷ 1390 καὶ ἀπέθανε πιθανῶς τῷ 1466. Ἡ ἱστορικὴ δρᾶσίς του σχετίζεται πρὸς παραδόξους καὶ περιπετειώδεις πρεσβεύσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν σουλτᾶνον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου Ἀτζαγιώλη, τῷ 1435, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς χήρας του Μαρίας τῆς Μελισσηνῆς πρὸς τὸν σουλτᾶνον Μουράτ, ὅπως συγκατατεθῇ νὰ δοθῇ εἰς αὐτήν, τῇ συμμετοχῇ τοῦ Χαλκοκονδύλη αὐτοῦ, ἡ δουκικὴ ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐξουσία. Εἰς τὸ μεταξὺ ὅμως οἱ ἀντίθετοι ὑπερισχύσαντες ἀπεδίωξαν τὴν Μαρίαν καὶ ἐξέβαλον τῶν Ἀθηνῶν τὸ γένος τῶν Χαλκοκονδυλῶν, συλλαβόντες δὲ καὶ αὐτόν, τὸν ἤγαγον δέσμιον εἰς τὸν σουλτᾶνον. Ἄπορον εἶναι πῶς κατώρθωσεν οὗτος νὰ μὴ ὑποστῇ τὰς συνεπείας τῆς δημιουργηθείσης δυσμενείας τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ φυλακισθῇ μόνον ἐπί τινα χρόνον. Τῷ 1446 μετέβη καὶ ἐκ δευτέρου εἰς τὸν σουλτᾶνον Μουράτ, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἐπειδὴ δὲ ὑπέβαλε καὶ ὅρους διὰ τὴν σύμπραξίν των, ἐφυλακίσθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ ἐξοργισθέντος σουλτάνου.

—2) ***Λαόνικος.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, διακεκριμένος ἱστορικός, γεννηθεὶς περὶ τὸ ἔτος 1430 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1490. Ἔγραψεν «Ἱστορίαν», ἡ ὁποία διακρίνεται διὰ τὴν ἀμερόληπτον ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, διαιρεῖται δὲ εἰς 10 μέρη (ἀποδείξεις). Ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως (1361), καταστάσης ἔκτοτε πρωτευούσης τοῦ τουρκικοῦ κράτους, καὶ φθάνει μέχρι τῶν συγκρούσεων μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων καὶ τῆς ἐπελάσεως τῶν τελευταίων ἐκ Θεσσαλίας πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον παρέμεινε πιθανῶς ἡμιτελές, περατωθὲν διὰ ξένης χειρὸς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημειώσεών του. Τοῦ κειμένου τούτου ἐξεπόνησεν ἀρίστην ἔκδοσιν ὁ Οὖγγρος ἱστοριοδίφης καὶ καθηγητὴς Εὐγένιος Δαρκό, περισπούδαστον δὲ μελέτην περὶ τοῦ συγγραφέως ἔγραψεν ὁ Οὐΐλλιαμ Μύλλερ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ τελευταῖος Ἀθηναῖος ἱστορικὸς Λαόνικος Χαλκοκονδύλης».

—3) ***Δημήτριος.*** Ἐξάδελφος τοῦ Λαονίκου, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1423 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μιλάνῳ τῷ 1511. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1447 ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων. Κατ' ἀρχὰς διέμεινεν ἐν Ῥώμῃ καὶ εἶτα ἐν Περούζῃ τῆς Ἰταλίας, μέχρις ὅτου κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης. Τῷ 1471 εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Φλωρεντίᾳ ὡς διάδοχον τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν. Κατόπιν ἐγκατεστάθη ἐν Μιλάνῳ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐν Φλωρεντίᾳ εὑρισκόμενος ἐξέδωκε τῷ 1488 τὸν Ὅμηρον («Ὁμήρου τὰ σῳζόμενα»), ἐν Μιλάνῳ δὲ τῷ 1493 ἐξέδωκε τὸν Ἰσοκράτην καὶ τὰ περιώνυμα γραμματικὰ «Ἐρωτήματα» καὶ τῷ 1494 τὸν Σουΐδαν. Εἰκὼν τοῦ Δημητρίου περιεσώθη ἐν πολυτίμῳ συνθέσει τοῦ ζωγράφου Γκιρλαντάγιο εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκκλησίαν τῆς Santa Maria Novella, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπεικονίζεται ὁ Δημήτριος (τελευταῖος δεξιᾷ τῷ θεωμένῳ) μετὰ τριῶν ἐπιφανῶν φίλων του.

—4) ***Θεόφιλος τοῦ Δημητρίου.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1486 καὶ δολοφονηθεὶς τῷ 1510 ὑπὸ ἀντιζήλων του διὰ τὴν πνευματικήν του ὑπεροχήν. Καίτοι νεώτατος, ἐδίδασκε τὸν Ὅμηρον ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παυΐας. Περιεσώθη χειρόγραφος κῶδιξ αὐτοῦ περιέχων μετάφρασιν τοῦ Κικέρωνος.

—5) ***Βασίλειος τοῦ Δημητρίου.*** Υἱὸς τοῦ Δημητρίου, γεννηθεὶς τῷ 1490 καὶ ἀποθανὼν ἐκ τύφου τῷ 1514. Ἐπεδείξατο μεγάλην ἐπίδοσιν πρὸς τὰ γράμματα, ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν θαυμασμὸς τῶν συγχρόνων του πιστοποιεῖται καὶ ἐκ περισωθέντος πολυστίχου ἐπιγράμματος εἰς αὐτόν, ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰανοῦ Λασκάρεως.

—6) ***Σταμάτιος.*** Ἐγεννήθη πιθανῶς τῷ 1610 καὶ ἀπέθανε τῷ 1694, ἦτο δ' ἐκ τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀρχόντων καὶ δημογερόντων τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του συνέβησαν πολλὰ ἐν τῷ τόπῳ δεινά, λόγῳ τῶν τουρκοβενετικῶν πολέμων. Ἀνῆκεν εἰς τὴν γραμμὴν τῶν ἀπὸ τοῦ Λαονίκου καταγομένων Χαλκοκονδυλῶν. Ἐκπατρισθείς, ἀπέθανε μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Digitized by Google

—7) **Παναγῆς**. Δημογέρων τῶν Ἀθηνῶν, γεννηθεὶς πιθανὸν τῷ 1766 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1821. Διεκρίθη ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν κοινοτικῶν τοῦ τόπου εἰς ἐξαιρετικῶς ἀνώμαλον περίοδον. ἀπέθανε δὲ μικρὸν μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ἀγῶνος ἐν Ἀθήναις.

—8. *Ἰωάννης*. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1874, ἐκ πατρὸς τοῦ νομομαθοῦς Λουκᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Σπυρίδωνος Χαλκοκονδύλη καὶ τῆς Μαργιόρας Σκαρλάτου Βυζαντίου. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Γκράτς, γενόμενος μαθητὴς τοῦ διασήμου Πολωνοῦ κοινωνιολόγου Λ. Γκούμπλοβιτς. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 μετέσχε τῶν μαχῶν τοῦ Δομοκοῦ καὶ τῆς Δερβὲν-Φούρκας. Τῷ 1899 διεδέχθη τὸν ἐκ μητρὸς θεῖόν του Ἀλέξανδρον Βυζάντιον εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Τεργεσταίας «Νέας Ἡμέρας» (δλ. λ.), τὴν ὁποίαν ἐσυνέχισεν ἐπὶ 14 ἔτη. Τῷ 1912 ἐξέδωκεν αὐτὴν ἐν

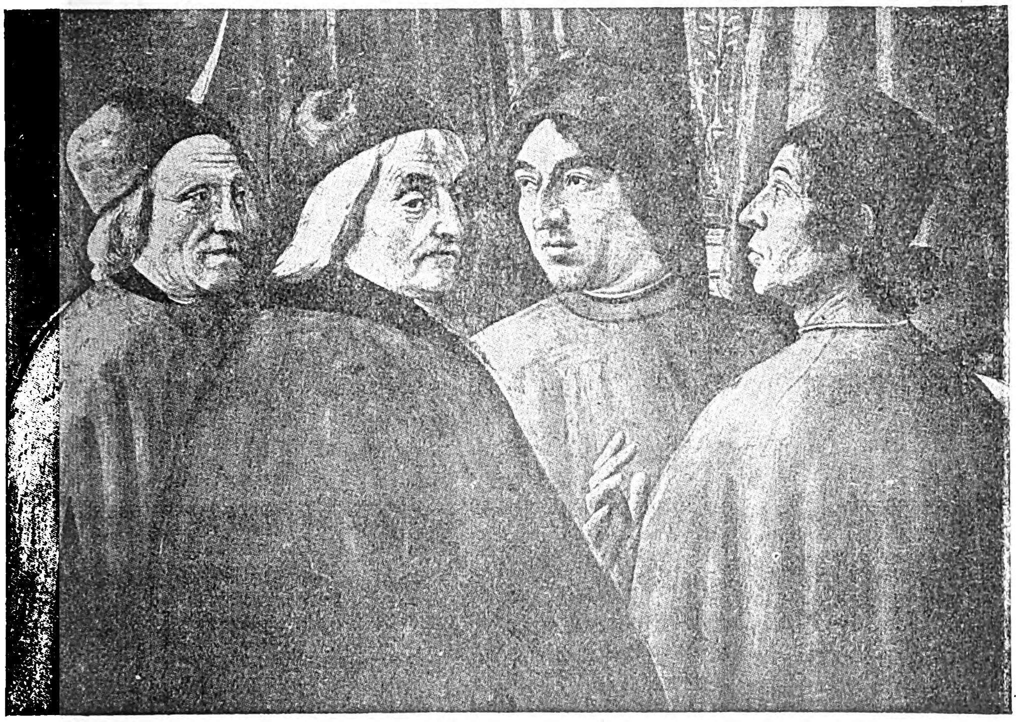

Ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης μετὰ τῶν φίλων του Φικίνου, Λανδίνου καὶ Πολιτιανοῦ.
[Πίναξ τοῦ Ghirlandajo.]

Ἀθήναις μέχρι τοῦ 1928, ὅτε διέκοψε τὴν ἔκδοσίν της. Τῷ 1931 ἐξέδωκεν ἄλλην ἡμερησίαν ἐφημερίδα λίαν συντηρητικῶν ἀρχῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Πρώτη», ἥτις ὅμως ἔζησεν ἐπὶ βραχύ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: *Δ. Καμπούρογλου*, Οἱ Χαλκοκονδύλαι (Ἀθῆναι 1926). Δ. ΓΡ. Κ.

χαλκόκοττα (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *ἶβις*.

χαλκοκουρούνα (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *κορακίας* (δλ. λ.).

χαλκολαμπρίτης (ὁ), ἢ *χαλκοσίνης* (Kupferglanz, Chalkosin) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποθειοῦχος χαλκὸς (Cu_2S). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Εὑρίσκεται δὲ καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους κατὰ πολλοὺς νόμους διδυμίας, ὡς καὶ χειροπληθὴς ἢ εἰς πλάκας ἢ γεηρὰς ἢ καὶ ὡς ἐπικάθισμα. Ὁ χαλκολαμπρίτης ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 2 $^1/_2$—3 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,7—5,8 καὶ λάμψιν μεταλλικὴν ἐπὶ προσφάτων ἐπιφανειῶν, ταχέως ὅμως μεταπίπτουσαν εἰς μέλαιναν ἀλαμπῆ. Οἱ κρύσταλλοι περικαλύπτονται συνήθως μὲ ὀρφνινον κόνιν. Τὸ χρῶμά του εἶναι σκοτεινὸν μολυβδόφαιον, συρόμενος δ' ἐπὶ πλακὸς ἀλαμποῦς ἐκ πορσελλάνης ἀφήνει γραμμὴν μεταλλικῶς λάμπουσαν. Ἐμπεριέχει 79,8 χαλκοῦ καὶ 20,2 θείου, συνήθως μὲ ὀλίγον σίδηρον καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ ἄργυρον. Ὁ χαλκολαμπρίτης ὡς ἐκ τούτου εἶναι σημαντικὸν μετάλλευμα χαλκοῦ. Εὑρίσκεται εἰς Corwall, Freiberg, Σιλεσίαν, Τοσκάνην, Kapnik, Οὐράλια, Altai, Ἡνωμένας Πολιτείας, Μεξικόν, Ἀριζόνα, καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκεται μὲ χαλκὸν αὐτοφυῆ καὶ χαλκοπυρίτην εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ Λαυρείου καὶ τῆς Ὄθρυος. *Συνώνυμα: χαλκοκίτης, ῥεδρουθίτης.* Γ. Κ. Γ.

Χαλκολιμνιώνας *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐπίσημος τὴν θέσιν κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς νοτίου ἀκτῆς τῆς Ἄνδρου (πλάτ. 37° 48′ 20″ Β., μῆκ. 24° 51′ 15″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1820: Andros island and Doro channel) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Θουρίδα καὶ Στρόφιλας. Σ. Ε. Λ.

χαλκομαγγανίτης (Kupfermanganerz) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι μέλαν μετάλλευμα ὑπεροξειδίου τοῦ μαγγανίου (MnO_2), εὔθρυπτον, αἰθαλοειδές, περιέχον χαλκόν. Γ. Κ. Γ.

χαλκομανία (ἡ). Εἰκὼν λιθογραφική, τετυπωμένη ἐπὶ λεπτοῦ ὑμένος, συνισταμένου ἐκ στρώματος βερνικίου ἐπὶ ἐπιφανείας χάρτου, ἥτις ἔφερε προηγουμένως στρῶμα κόμμεως ἀραβικοῦ ἢ ἄλλης κολλητικῆς οὐσίας. Ἡ εἰκὼν αὕτη διαβρεχομένη πρῶτον καὶ ἐπιτιθεμένη ἐπὶ ἄλλης λείας ἐπιφανείας χάρτου, ξύλου, ὑάλου, μεταλλίνης πλακὸς κτλ. δι' ἐλαφρᾶς πιέσεως, ἐπικολλᾶται ἐπὶ ταύτης, ὁ δὲ χάρτης ἐφ' οὗ εἶχεν ἐκτυπωθῆ, διαλυομένου τοῦ στρώματος τοῦ ἀραβικοῦ κόμμεως, ἀφαιρεῖται εἴτε δι' ἕλξεως πρὸς τὰ ἐπάνω εἴτε διὰ τριβῆς, διὰ νὰ καταστῇ λεπτότερος καὶ ἐπομένως νὰ ἀφαιρεθῇ εὐκολώτερον, ὥστε νὰ μείνῃ ἡ εἰκὼν ἐπὶ τῆς νέας ἐπιφανείας, ἐφ' ἧς ἀπετέθη. Ἡ χαλκομανία γίνεται ὡς ἑξῆς: Πρῶτον τὸ φύλλον, ἐφ' οὗ θὰ ἐκτυπωθῇ αὕτη, ἐπαλείφεται διὰ διαλύσεως ἀραβικοῦ κόμμεως καὶ μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ἀποτίθεται διὰ λιθογραφικῆς ἐκτυπώσεως ἐπ' αὐτοῦ στρῶμα ἀχρόου λιθογραφικῆς μελάνης (βερνικίου). Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν τούτου ἐκτυποῦται ἡ εἰκὼν ἐπὶ τοῦ φύλλου διὰ τῶν συνήθων μέσων τῆς λιθογραφίας, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς ἐκτυπώσεως καὶ τὴν ξήρανσιν τῶν χρωμάτων ἀλείφεται μὲ στρῶμα ἀραβικοῦ κόμμεως. Σ. Ξ.

Χαλκοματᾶς, *Στυλιανός*. Ἱεροκήρυξ καὶ ἁγιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ. Αὐτοδίδακτος, ἐξεφώνει λόγους ἐκκλησιαστικοὺς εἰς ἄκρον ἐποικοδομητικούς. Συνέγραψεν ᾀσματικὰς ἀκολουθίας, κανόνας καὶ τροπάρια. Ἀπέθανε τῷ 1846. Λ. Χ. Ζ.

χαλκομεταλλίτης (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *κυπρίτης* (δλ. λ.).

χαλκομηνίτης (ὁ) (Chalkomenit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι σεληνιακὸς χαλκός, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $CuSeO_3.2H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους μικροὺς τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, σχηματίζοντας καὶ ἐπιφλοιωματώδη συσσωματώματα. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 3,76, λάμψιν ὑελώδη καὶ χρῶμα ἀνοικτὸν κυανοῦν μέχρι κυανοπράσινον.

Εὑρέθη ὡς προϊὸν ἀποσαθρώσεως ὀρυκτοῦ τινος ὁμοιάζοντος πρὸς βορνίτην εἰς τὸ Cerro de Cachenta, ὡς καὶ εἰς τὴν Sierra de Umango τῆς Ἀργεντινῆς. Γ. Κ. Γ.

χαλκόμιτρα (ἡ) (Chalcomitra) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ταινιογραμφῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *νεκταριδῶν*, περιλαμβάνον μετριόσωμα κολύβρια, ἰθαγενῆ τῆς Ἀφρικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χαλκόμιτρα ἡ ἀμέθυστος* (Chalcomitra amethysta), ἥτις ἔχει μικρὸν μέγεθος, χρωματισμὸν στιλπνῶς μέλανον κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ φαιομέλανον κατὰ τὴν κοιλίαν. Τρέφεται ἐκ τοῦ νέκταρος τῶν ἀνθέων. Δ. Ν. Π.

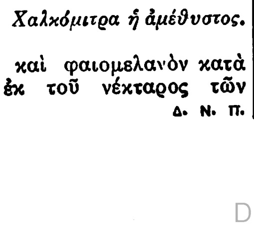

Χαλκόμιτρα ἡ ἀμέθυστος.

χαλκομολυβδίτης (ὁ) (Cuprоplumbit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανῶς ἰσόμορφος παράμειξις θειούχου μολύβδου (PbS) καὶ ὑποθειούχου χαλκοῦ (Cu_2S). Εὑρίσκεται χειροπληθὴς εἰς τὴν Χιλὴν καὶ ὁμοιάζει πρὸς γαληνίτην. Γ. Κ. Γ.

Χαλκονήσια *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ζεῦγος νησίδων μετὰ παρακειμένων τινῶν σκοπέλων κατὰ τὴν ΝΑ. ἐσχατιὰν τῶν Παξῶν (πλάτ. 39° 10′ 20″ Β., μῆκ. 20° 14′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu). Σ. Ε. Λ.

χαλκονόμισμα (τό)· χαλκοῦν νόμισμα.

χαλκόξανθος (ὁ). Καλεῖται ὁ ἵππος, ὅστις ἔχει χρῶμα ξανθὸν ἀποκλῖνον πρὸς τὸ ἐρυθρόν. Ἡ χαίτη καὶ ἡ οὐρὰ ἔχουσι τὸ αὐτὸ χρῶμα. Σ. Κ. Γ.

χαλκοουρανίτης (ὁ) (Kupferuranit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν οὐρανιακὸν φωσφορικὸν ἅλας τοῦ χαλκοῦ, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$CuO,\ 2\ (UO_2)\ O,\ P_2\ O_5.\ 8\ H_2\ O.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἐμπεφυκότας μεμονωμένως ἢ καὶ κατὰ λεπιοειδεῖς ὁμάδας. Ἔχει σκληρότητα 2—2$^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,4—3,6, λάμψιν ὑελώδη ἢ καὶ μαργαριτώδη καὶ χρῶμα σμαραγδοπράσινον. Εὑρίσκεται ἐπὶ κασσιτεροχόου σιδηρομεταλλεύματος ἢ κερατολίθου εἰς τὴν Johann Georgenstadt, τὸ Eibenstock, τὸ Schneeberg, Κορνουαλλίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Συνώνυμα: *τορμπνερίτης, χαλκόλιθος*. Γ. Κ. Γ.

χαλκοπέλεια (ἡ) (Chalcopelia) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *περιστερωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *περιστεριδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους περιστερὰς ἀπαντώσας εἰς τὰ δάση τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χαλκοπλακίς (ἡ) (Chalcoplacis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 7 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν χωρῶν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ἓν εἶδος, τὴν *χαλκοπλακίδα τὴν ἀντίποδα* (Chalcoplacis antipoda), ἰθαγενῆ κάνθαρον τῆς Νέας Καληδονίας, διακρινόμενον διὰ τὸ κομψὸν σῶμά του καὶ τοὺς θαυμασίους μεταλλικοὺς χρωματισμοὺς αὐτοῦ. Δ. Ν. Π.

χαλκοπλαστική (ἡ)· δλ. λ. *χαλκοχυτική*.

χαλκοπράσινος,—*η*,—*ο*· δημοτ., ὁ πράσινος ὡς ὠξειδωμένος χαλκός.

Χαλκοπρατεῖα *[Βυζαντ.]*. Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κειμένη πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐκλήθη οὕτω, διότι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἔκειτο ἐν αὐτῇ ὁ ἔμβολος (στοά), ἔνθα τὰ ἐργαστήρια τῶν χαλκουργῶν. Ἔκτοτε ὁ ἔμβολος ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχηται ὑπὸ χαλκουργῶν. Ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ ἡ Πουλχερία ἀνήγειρε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Παρθένου Μαρίας τῶν Χαλκοπρατείων, εἰς τὸν ὁποῖον κατετέθη βραδύτερον ἡ Τιμία Ζώνη τῆς Θεοτόκου ἐντὸς πολυτίμου κιβωτίου («ἁγίας σοροῦ»), ἐξ οὗ ὁ ναὸς ἐκλήθη καὶ Παναγία Ἁγιοσορίτισσα. Ὁ ναὸς ἐκεῖνος, καταπεσὼν ἐκ σεισμοῦ, ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ Ἰουστίνου Β′ (518—527). Οἱ αὐτοκράτορες ἐκκλησιάζοντο ἐν αὐτῷ τετράκις τοῦ ἔτους. Ν. ΚΛΣ

χαλκοπρόσωπος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ χαλκοῦν πρόσωπον ἔχων || ὁ μὴ αἰδούμενος, ὁ μὴ ἐρυθριῶν, ἀναιδής, ἀναίσχυντος.

χαλκοπυρίτης (ὁ) (Kupferkies Chalkopyrit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι θειοῦχος σίδηρος καὶ θειοῦχος χαλκὸς τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $CuFeS_2$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, οἵτινες εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικροί. Εὑρίσκεται καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους, ὡς καὶ χειροπληθὴς ἢ παρενεσπαρμένος ἢ καὶ εἰς ἐπιφλοιώματα. Ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη μέχρις ἀνώμαλον, σκληρότητα 3$^1/_2$—4 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 4,1—4,3, χρῶμα ὀρειχαλκόχρουν κίτρινον πρασινίζον ἢ καὶ χρυσοκίτρινον, ἐνίοτε δὲ μέλαν ἢ ποικιλόστικτον καὶ συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης ἀφήνει γραμμὴν μέλαιναν πρασινίζουσαν.

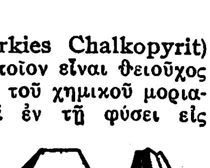

Χαλκοπυρίτης.

Ὁ χημικός του τύπος $CuFeS_2$ μὲ 34,5 χαλκοῦ (Cu), 30,5 σιδήρου (FE) καὶ 35 θείου (S), δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς παριστῶν ἅλας θειοσιδηρικοῦ ὀξέος $HFeS_2$, δηλαδὴ θειοσιδηρικὸν χαλκόν. Μὲ τὴν δυαδικὴν γραφὴν ὁ χημικός του τύπος γράφεται ὡς Cu_2S, Fe_2S_3 ἢ ὡς μοριακὸς συνδυασμὸς $CuS+FeS$. Περιέχει ἐνίοτε ὀλίγον ἄργυρον καὶ χρυσόν.

Ὁ χαλκοπυρίτης εἶναι σπουδαῖον μετάλλευμα χαλκοῦ, εὑρέως διαδεδομένον καὶ παρουσιαζόμενον εἰς ὅλα τὰ κοιτάσματα τῶν θειούχων μεταλ-

Digitized by Google

λευμάτων. Ἀπαντᾷ εἰς φλέβας (Τοσκάνην, Ἡνωμένας Πολιτείας, Βολιβίαν, Περοῦ, Ἀργεντινήν, Oberharz, Salzburg, Τυρόλον, Erzgebirge, Κορνουαλλίαν, Φραϊβέργην), ἢ εἰς κοιτάσματα ἐπαφῆς μετὰ μαγνητίτου, σφαλερίτου καὶ πυρίτου (Χριστιανία, Arizona), ἢ ἐν στενοτάτῃ συμφύσει μετὰ σιδηροπυρίτου (Falun, Röros, Rammelsborg), ἢ σποραδικῶς ὡς πρόσθετον συστατικὸν βασικῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων, ὡς καὶ ἀφθονώτερον ἐντὸς μαγματικῶν ἐκκριμάτων νικελιούχου μαγνητοπυρίτου (Sudbury, Mittelsohland).

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη εἰς λεπτὰς φλέβας ἐντὸς τῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων τῆς Ὄθρυος (ἰδίως παρὰ τὸ Λιμογάρδι), καὶ ὡς σπάνιον ὀρυκτὸν εἰς τὰς θειούχους διαπλάσεις τοῦ Λαυρείου καὶ τοῦ σιδηροπυρίτου τῆς Ἑρμιόνης. Ἐπίσης εἰς φλεβοειδῆ κοιτάσματα μὲ αὐτοφυῆ χαλκὸν εἰς τὰ ἡμικρυσταλοσχιστώδη πετρώματα τῆς Κρήτης (Φουρνές, Μεσκλὰ καὶ ἀλλαχοῦ). **Γ. Κ. Γ.**

—**χαλκοπυρίτης στικτὸς** *['Ορυκτολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *βορνίτης* (βλ. λ.).

χαλκοπυρίτιον (τὸ) *[Χημ.]*· βλ. *πυρίτιον*.

χαλκοπώλης (ὁ)· ὁ πωλητὴς χαλκοῦ.

χαλκόρραμφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ οἱονεὶ χαλκοῦν ἔχων ράμφος.

χαλκορροδανίδιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειοκυανικὸν* ὀξύ.

χαλκὸς (ὁ) *[Χημ.]*. Χημικὸν στοιχεῖον, σύμβολον Cu καὶ ἀτομικὸν βάρος 63,6. Ἔχει χαρακτηριστικὸν ἀνοικτοκιτρινέρυθρον ἕως ροδέρυθρον χρῶμα, κρυσταλλοῦται εἰς ἑξάκις ὀκτάεδρα καὶ κέκτηται σκληρότητα 3, ἤτοι εἶναι σχετικῶς μαλακός. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 8.83—8.94, τήκεται εἰς 1084° καὶ βράζει εἰς 2310°. Εἶναι λίαν ἐλατός, λίαν ὅλκιμος καὶ κατεργάζεται εὐκόλως διὰ σφυρηλασίας ἐν ψυχρῷ. Παρουσιάζει μεγάλην ἀντοχὴν εἰς ἐφελκυσμόν, ὡς σύρμα δὲ τομῆς ἑνὸς τετραγωνικοῦ χιλιοστομέτρου ἀντοχὴν 34,6 χιλιογράμμων. Ὁ χαλκὸς παρουσιάζει μεγάλην ἠλεκτρικὴν ἀγωγιμότητα, ὑπολειπομένην μόνον τῆς ἠλεκτραγωγιμότητος τοῦ ἀργύρου. Δὲν χύνεται καλῶς εἰς τύπους καὶ διὰ τοῦτο διὰ τὴν κατασκευὴν χυτῶν ἀντικειμένων δὲν χρησιμοποιεῖται αὐτούσιος χαλκός, ἀλλὰ διάφορα κράματα αὐτοῦ. Ὁ χαλκὸς εἰς τὰς ἑνώσεις του ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν ἰόντων μονοσθενῶν ἢ δισθενῶν, δι' ὃ καὶ σχηματίζει δύο σειρὰς ἁλάτων. Ὑπὸ τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος προσβάλλεται δυσκόλως, ὑπὸ τοῦ νιτρικοῦ διαλύεται εὐκόλως ἐκλυομένου ὀξειδίου τοῦ ἀζώτου καὶ ὑπὸ θερμοῦ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος διαλύεται ἐκλυομένου διοξειδίου τοῦ θείου. Τὰ διάφορα ἀσθενῆ ὀξέα εἰς ἀραιὰ διαλύματα προσβάλλουν τὸν χαλκὸν μόνον παρουσίᾳ ὀξυγόνου. Τὰ χάλκινα ἀντικείμενα ἐκτιθέμενα εἰς ὑγρὸν ἀέρα καλύπτονται ὑπὸ λεπτοτάτου ἐπιστρώματος ἐκ πρασίνου βασικοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ. Ὑγρὰ μικρᾶς σχετικῶς ὀξύτητος, καὶ μάλιστα ἐξ ἀσθενῶν ὀξέων, ὡς λ. χ. τὸ ἔλαιον ἐλαίας, διάφορα φαγητὰ κ.λ., παραμένοντα ἐντὸς χαλκίνων μὴ ἐπικασσιτερωμένων δοχείων, προσβάλλουσι ταῦτα, σχηματιζομένων ἁλάτων τοῦ χαλκοῦ, ἅτινα εἶναι δηλητηριώδη διὰ τὸν ὀργανισμόν. Ὁ χαλκὸς ὀξειδοῦται σχετικῶς δυσκόλως, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τῶν διαφόρων αὐτοῦ πλεονεκτικῶν μηχανικῶν ἰδιοτήτων χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ἐν τῇ πράξει, ἀποτελῶν σπουδαιότατον παράγοντα τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ καθημερινοῦ βίου γενικώτερον. Ὁ χαλκὸς χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν πλείστων ὅσων σκευῶν καὶ ἀντικειμένων, ὡς ἀμβύκων, μαγειρικῶν σκευῶν, λεβήτων, σωλήνων, καψυλίων· ἐπίσης εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν εὑρίσκουσι τὰ κράματα τοῦ χαλκοῦ, ὡς λ. χ. ὁ *ὀρείχαλκος*, τὸ *κρατέρωμα*, ὁ *νεάργυρος*, κ.λ. Τέλος ὁ χαλκὸς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ παρ' οὐδενὸς ἄλλου μετάλλου δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἠλεκτροφόρων συρμάτων παντοειδοῦς χρήσεως.

Χαλκοῦ ἑνώσεις. Διὰ τὰς πολυαρίθμους χρήσεις τοῦ χαλκοῦ, πλὴν τῆς μεταλλουργίας, αἱ ἐν τῇ φύσει ἀπαντῶσαι ἑνώσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι χρησιμοποιήσιμοι, λόγῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἐλλείψεως καθαρότητος αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς μορφῆς τῆς ἑνώσεως, δι' ὃ καὶ αἱ διὰ διαφόρους χρήσεις ἀπαιτούμεναι ἑνώσεις τοῦ χαλκοῦ πρέπει νὰ παρασκευασθῶσι τεχνητῶς. Τοῦτο ἰσχύει ἐπίσης καὶ διὰ τὴν σπουδαιοτέραν ἕνωσιν τοῦ χαλκοῦ, τὸν *θειικὸν χαλκόν*, ὅστις πολλαχῶς χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς πρώτη ὕλη τῆς παρασκευῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἑνώσεων τοῦ χαλκοῦ. Αἱ ἑνώσεις τοῦ χαλκοῦ, πλὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν χρησιμοποιήσεων, χρησιμεύουν καθὼς ὁ χαλκὸς καὶ ὡς καταλύται εἰς τὴν ὀργανικὴν χημείαν. Ἐπίσης λόγῳ τοῦ δηλητηριώδους αὐτῶν χρησιμοποιοῦνται καὶ ὡς ἀντισηπτικὰ καὶ ἐντομοκτόνα. Ὁ χαλκὸς σχηματίζει δύο σειρὰς ἑνώσεων, ἤτοι ὡς μονατομικὸς ἀφ' ἑνὸς τὰς καλουμένας *ἑνώσεις τοῦ ὑποξειδίου τοῦ χαλκοῦ* καὶ ὡς διατομικὸς ἀφ' ἑτέρου τὰς ***ἑνώσεις τοῦ ὀξειδίου***. Τὰ ἅλατα τοῦ χαλκοῦ ἐν τελείως ἀνύδρῳ καταστάσει εἶναι ἄχροα, τὰ ἔνυδρα δὲ κυανᾶ ἢ πράσινα. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τῶν ἁλάτων τοῦ χαλκοῦ ἔχουν ὀξίνην ἀντίδρασιν καὶ ἰδιάζουσαν μεταλλικὴν γεῦσιν καὶ εἶναι δηλητηριώδη. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ χαλκοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ὑποξείδιον τοῦ χαλκοῦ Cu_2O. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν φύσιν ὑπὸ μορφὴν κρυσταλλικὴν καὶ καλεῖται *κυπρίτης*, παρασκευάζεται δὲ τεχνητῶς δι' ἀναγωγῆς, διὰ σταφυλοσακχάρου ἢ ἄλλων ἀναγωγικῶν μέσων, ἁλάτων τοῦ δισθενοῦς χαλκοῦ (ὡς λ. χ. τοῦ φελιγγείου ὑγροῦ). Ἔχει κεραμέρυθρον χρῶμα καὶ συντηκόμενον μεθ' ὑάλου παρέχει εἰς αὐτὴν ρουβινέρυθρον χροιάν. Διαλύεται εἰς τὴν ἀμμωνίαν καὶ τὸ διάλυμα τοῦτο προσλαμβάνον ὀξυγόνον καθίσταται ταχέως κυανοῦν. Ὀξειδοῦται εὐκόλως ἐν τῷ ἀέρι, μετατρεπόμενον εἰς τὸ ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ.

Ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ CuO. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει ὡς *μελαγκονίτης*, παρασκευάζεται δὲ τεχνητῶς διὰ πυρώσεως τοῦ χαλκοῦ ἐν τῷ ἀέρι (ἢ ἐν ὀξυγόνῳ) ἢ διὰ διαπυρώσεως τοῦ νιτρικοῦ ἢ τοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ ὑδροξειδίου τοῦ χαλκοῦ. Ἀποτελεῖ μέλαν σῶμα καὶ διὰ διαπυρώσεως αὐτοῦ παρουσίᾳ ἀναγωγικῶν ὑλῶν, ὡς ὁ ἄνθραξ, τὸ ὑδρογόνον κλπ., ἀνάγεται πρὸς μεταλλικὸν χαλκόν, τὸ δὲ ἐκλυόμενον ὀξυγόνον ὀξειδοῖ τὰς ὡς ἄνω ὕλας. Ὡς ἐκ τῆς ἰδιότητός του αὐτῆς χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν στοιχειώδη ὀργανικὴν ἀνάλυσιν (καῦσιν) πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ἄνθρακος καὶ ὑδρογόνου ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον σχηματιζομένου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος καὶ ὕδατος. Συντηκόμενον μεθ' ὑάλου χρωματίζει ταύτην πρασίνην.

Ὑδροξείδιον τοῦ χαλκοῦ $Cu(OH)_2$. Παράγεται διὰ καθιζήσεως ἅλατός τινος τοῦ χαλκοῦ διὰ καυστικῶν ἀλκαλίων καὶ ἀποτελεῖ γλαυκόχρουν ἴζημα, ὅπερ διαλύεται ἐν περισσείᾳ ἀμμωνίας διὰ βαθέως κυανοῦ χρώματος, παραγομένου διαλύματος, ὅπερ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ διαλύῃ τὴν κυτταρίνην. Διὰ θερμάνσεως μετατρέπεται εἰς ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ, ἀλλ' ἡ μετατροπὴ αὕτη ἐπιτελεῖται πολὺ βραδύτερον καὶ ἐν ψυχρῷ.

Ὑποχλωριοῦχος χαλκὸς CuCl. Παράγεται διὰ διαλύσεως χλωριούχου χαλκοῦ εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ καὶ βρασμοῦ τοῦ διαλύματος μετὰ ρινημάτων μεταλλικοῦ χαλκοῦ. Ἐὰν εἰς τὸ διάλυμα τοῦτο προστεθῇ πολὺ ὕδωρ, καθιζάνεται ὡς ἀδιάλυτον λευκὸν ἴζημα ὁ ὑποχλωριοῦχος χαλκός. Διαλύεται εἰς τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀμμωνίαν, τὰ δὲ διαλύματα ταῦτα ἀπορροφοῦσιν εὐκόλως ὀξυγόνον, μεταβαλλόμενα εἰς ἅλατα τοῦ διατομικοῦ χαλκοῦ, ὡς ἐπίσης ἀπορροφοῦν καὶ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ ἐναμμώνιος ὑποχλωριοῦχος χαλκὸς χρησιμοποιεῖται ἐν διαλύματι εἰς τὰς ἀναλύσεις ἀερίων πρὸς ἀπορρόφησιν τοῦ ὀξυγόνου ἢ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος.

Χλωριοῦχος χαλκὸς $CuCl_2$. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως τοῦ ὀξειδίου τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ ἢ διὰ θερμάνσεως μεταλλικοῦ χαλκοῦ ἐν ρεύματι χλωρίου. Κρυσταλλοῦται μετὰ δύο μορίων ὕδατος εἰς πρασίνους βελονοειδεῖς κρυστάλλους εὐδιαλύτους ἐν ὕδατι. Δι' ἰσχυρᾶς πυρώσεως χάνει χλώριον καὶ μετατρέπεται εἰς ὑποχλωριοῦχον χαλκόν.

Ὑποθειοῦχος χαλκὸς Cu_2S. Εἶναι τὸ εἰς τὴν φύσιν ἀπαντῶν ὀρυκτὸν *χαλκολαμπρίτης* καὶ παράγεται τεχνητῶς διὰ καύσεως λεπτῶν ἐλασμάτων χαλκοῦ ἐν ρεύματι ἀτμῶν θείου. Ἡ τοιαύτη ἕνωσις συνοδεύεται ὑπὸ ἰσχυρᾶς λάμψεως. Τήκεται εἰς 1130°.

Θειοῦχος χαλκὸς CuS. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν φύσιν ὡς ὀρυκτὸν κοβελίτης, σχηματίζεται δὲ τεχνητῶς ὡς μέλαν ἴζημα διὰ διοχετεύσεως ὑδροθείου εἰς διάλυμα ἅλατός τινος τοῦ χαλκοῦ. Διαλύεται εὐκόλως διὰ θερμοῦ ἀραιοῦ νιτρικοῦ ὀξέος.

Νιτρικὸς χαλκὸς $Cu(NO_3)_2$. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως χαλκοῦ εἰς νιτρικὸν ὀξύ, εἶναι εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ κρυσταλλοῦται μετὰ 6 μορίων ὕδατος εἰς μεγάλα πρίσματα ζωηροῦ κυανοῦ χρώματος. Διὰ πυρώσεως διασπᾶται πρὸς ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ, ὀξείδιον τοῦ ἀζώτου καὶ ὀξυγόνου.

Θειικὸς χαλκός· βλ. *θειικὸς χαλκός*.

Ἀνθρακικὸς χαλκὸς $CuCO_3$. Ὅταν εἰς ἅλας τοῦ χαλκοῦ προστεθῇ ἀνθρακικόν τι ἄλκαλι, ἀναλόγως τῆς πυκνότητος, θερμοκρασίας κλπ. τοῦ διαλύματος σχηματίζονται βασικὰ ἅλατα τοῦ χαλκοῦ, ὡς ὁ *μαλαχίτης* καὶ ὁ *λαζουρίτης*. Ἐκ τοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ δι' ἐπιδράσεων τῶν ἀντιστοίχων ὀξέων λαμβάνονται τὰ διάφορα ἅλατα τοῦ χαλκοῦ. **Σ. Γ.**

Χαλκοῦ κράματα. Ὁ χαλκὸς ἐν ρευστῇ καταστάσει μείγνυται μετὰ τῶν πλείστων μετάλλων, σχηματίζων διάφορα κράματα. Τὰ ἐν τῇ πράξει σπουδαιότερα ἐκ τῶν κραμάτων τοῦ χαλκοῦ εἶναι: α') Μετὰ κασσιτέρου οἱ καλούμενοι *βροῦνζοι* (βλ.λ.). β') Μετὰ ψευδαργύρου οἱ διάφοροι ***ὀρείχαλκοι***. γ') Μετὰ κασσιτέρου καὶ ψευδαργύρου (βλ. *βροῦνζος*). Ἐκ τῶν κραμάτων τοῦ χαλκοῦ, ὡς πρωτεύοντος συστατικοῦ, μετ' ἄλλων μετάλλων τὰ σπουδαιότερα ἐν τῇ πράξει εἶναι: 1) Τὰ κράματα ἀργιλλίου καὶ χαλκοῦ ἢ *βροῦνζοι ἀργιλλίου*. 2) Τὰ κράματα νικελίου καὶ χαλκοῦ, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὡς μέταλλα διὰ νομίσματα (βλ. *νικέλιον*) 3) Τὰ κράματα μαγγανίου καὶ χαλκοῦ, ὡς καὶ τὰ μαγγανίου, κασσιτέρου καὶ χαλκοῦ (βλ. *βροῦνζος καὶ μαγγανίου* κράματα). 4) Τὰ κράματα χαλκοῦ μετὰ μικρᾶς ποσότητος πυριτίου (συνήθως τὸ πολὺ 0,05 %) κλπ.

Χαλκοῦ χρώματα. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν χρωμάτων τοῦ χαλκοῦ διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου βαθμιαίως μειοῦται, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ταῦτα εἶναι σχετικῶς ἀκριβὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὅταν περιέχουν ἀρσενικόν, λίαν δηλητηριώδη. Ἀμφότερα τὰ μειονεκτήματα ταῦτα δὲν τὰ ἔχουν διάφορα ὑποδειχθέντα μὴ χαλκοῦχα ἀναπληρώματα αὐτῶν. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν πρασίνων χρωμάτων τοῦ χαλκοῦ εἶναι τὸ πράσινον τῆς Schweinfurt, ὅπερ εἶναι διπλοῦν ἅλας ὀξικοῦ χαλκοῦ καὶ ἀρσενικώδους χαλκοῦ.

Κυανᾶ χρώματα χαλκοῦ. Τὰ πολυτιμότερα τούτων ἀποτελοῦνται ἐξ ὑδροξειδίου ἢ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ. Ἐνταῦθα ἀνήκουν τὸ *κυανοῦν τῆς Βρέμης*, ὅπερ εἶναι ὑδροξείδιον τοῦ χαλκοῦ, τὸ *κυανοῦν τῆς ἀσβέστου*, ὅπερ ἀποτελεῖται κυρίως ἐξ ὑδροξειδίου τοῦ χαλκοῦ ἐν ἀναμείξει μετὰ βασικῶν ἁλάτων τοῦ χαλκοῦ καὶ γύψου, τὸ *ὀρυκτὸν κυανοῦν*, ὅπερ εἶναι τεχνητὸς βασικὸς ἀνθρακικὸς χαλκός, ἀναπλήρωμα δηλονότι τοῦ ὀρυκτοῦ ἀζουρίτου κλπ.

Πράσινα χρώματα τοῦ χαλκοῦ. Τοιαῦτα εἶναι: Τὸ *ὀρυκτὸν πράσινον*, ὅπερ εἶναι ἀλεσθεὶς φυσικὸς *μαλαχίτης* $CuCO_3.Cu(OH)_2$, δύναται ὅμως νὰ παρασκευασθῇ καὶ συνθετικῶς. Τὸ *πράσινον τοῦ βοριοχαλκοῦ*, συνιστάμενον ἐκ βορικοῦ χαλκοῦ. Τὸ *πράσινον τῆς Schweinfurt* (μεῖγμα ὀξικοῦ χαλκοῦ καὶ ἀρσενικώδους χαλκοῦ). Τὸ *πράσινον τοῦ Αὐτοκράτορος*, συγγενὲς πρὸς τὸ ἀνωτέρω. Περαιτέρω ἀνάλογα εἶναι τὸ *αἰγυπτιακὸν πράσινον*, τὸ *πράσινον τοῦ Scheele*, τὸ *πράσινον τῶν Παρισίων*, τὸ *περσικὸν πράσινον*, τὸ *προνομιοῦχον πράσινον*, τὸ *πράσινον τῶν ψιττακῶν* κλπ.

Ἐρυθρὰ χρώματα τοῦ χαλκοῦ. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὸ *ἐρυθρὸν τοῦ Vandyck*, ὅπερ εἶναι σιδηροκυανιοῦχος χαλκὸς $Cu_2Fe(CN)_6$ κλπ.

Φαιὰ χρώματα τοῦ χαλκοῦ. Εἰς ταῦτα ἀνήκουν τὸ *φαιὸν τοῦ χαλκοῦ*, ὅπερ εἶναι μεῖγμα ὀξειδίου χαλκοῦ καὶ ὀξειδίου τοῦ μαγνησίου, ὁ *βασικὸς χρωμικὸς χαλκὸς* κ. ἄ.

Μελανὰ χρώματα τοῦ χαλκοῦ. Τοιοῦτον εἶναι κυρίως τὸ *μέλαν τοῦ χρωμίου*. **Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ**

—*[Μεταλλ.]* Διὰ τῆς ὀνομασίας *χαλκὸς* δηλοῦται τὸ ἀμιγὲς μέταλλον (κοιν. *χάλκωμα, μπακίρι*) καὶ συνήθη κράματα αὐτοῦ, ἤ οι τὸ *κρατέρωμα μπροῦνζος*) καὶ ὁ *ὀρείχαλκος*. Τὸ λατινικὸν ὄνομα cuprum (ἐξ οὗ τὰ cuivre, copper, Kupfer κτλ.) ἢ μᾶλλον aes cuprum ἢ cyprium, συνδέεται μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Κύπρου, φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως προέρχεται μᾶλλον ἐκ τοῦ ἀσσυριακοῦ kipar, λέξεως ἀρχαιοτέρας τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου Κύπρου. Ἤδη ἐπὶ τοῦ Μενὲς κατὰ τὴν πρώτην δυναστείαν τῆς Αἰγύπτου (3.000 π. Χ.) ἦτο διαδεδομένη ἡ χρῆσις τοῦ χαλκοῦ, προερχομένου ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ.

Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ σιδήρου, ὅστις ἐθεωρεῖτο μᾶλλον ὡς πολύτιμον μέταλλον, χρησιμοποιούμενος διὰ ψέλλια καὶ χονδροειδῆ κοσμήματα, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι νεωτέρα τῆς τοῦ χαλκοῦ. Ὁ χαλκὸς καὶ τὸ κρατέρωμα ἐχρησιμοποιοῦντο δι' ἐργαλεῖα καὶ συνήθη σκεύη. Ὁ σίδηρος ἄλλως τε δὲν διετηρήθη εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ὅσον ὁ χαλκός, διότι κατεστράφη ὑπὸ τῆς διαβρώσεως. Ὁ Lenormant παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀρχαιότερα χαλδαϊκὰ ἱερόγλυφα περιλαμβάνουν τὰ σύμβολα πολυτίμων καὶ συνήθων μετάλλων (χρυσοῦ, χαλκοῦ, σιδήρου), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πλέον διαδεδομένον εἶναι ὁ χαλκὸς (κρατέρωμα). Εἰς τὸ Ἀλτάϊ οἱ Τσοῦδοι ἐξώρυσσον χαλκῖτιν γῆν, διὰ τῆς προσθήκης δὲ κασσιτέρου ἐφεῦρον τὸ κρατέρωμα. Εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Αἰγαῖοι καὶ οἱ μυθικοὶ Τελχῖνες διέδοσαν τὸν χαλκόν. Οἱ Φοίνικες ἐπορίζοντο τὰ μεταλλεύματα ἐκ Κύπρου, Κιλικίας, Κάτω Ἰταλίας, Εὐβοίας, ὅπου μᾶλλον ἐγίνετο κατεργασία, διότι δὲν ἀνεκαλύφθησαν ἴχνη σημαντικὰ χαλκωρυχείων· ὁ ἀναγκαῖος κασσίτερος προήρχετο ἐκ Κορνουάλλης καὶ Μαλάκκας. Κατὰ τὸν V. Bérard φαίνεται ὅτι ἡ Εὔβοια, καὶ δὴ ἡ Χαλκίς, ἦτο κέντρον ἐμπορίου καὶ μεταλλουργίας χαλκοῦ ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Κατὰ τὸν Πλίνιον, οἱ Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι ἐπρομηθεύοντο πολὺν χαλκὸν ἐκ Κύπρου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι καὶ ἐξ Ἱσπανίας. Ὁ Θεόφραστος περιγράφει τὴν παραγωγὴν τοῦ χαλκοῦ ἐκ τῶν ὀξειδίων. Ἡ ἐξαγωγὴ ἐξ ὀξειδίων καὶ θειωμάτων ἐγίνετο διὰ φρύξεως εἰς σωροὺς ἢ φάτνας, καὶ τὸ πεφρυγμένον μετάλλευμα ἢ τὸ ὀξείδιον ἐξεκαμινεύετο ἐντὸς φρεατοκαμίνων μετὰ φυσητήρων, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ καὶ ἡ ὑγρὰ ὁδός. Ὁ Σάμιος γλύπτης Ροῖκος εἰσήγαγε περὶ τὸ 600 π. Χ.

Digitized by Google

τὴν χύσιν τοῦ κρατερώματος χαλκοῦ. Οἱ Ἐτροῦσκοι ἐπρομηθεύοντο τὸν χαλκὸν ἐκ τῆς νήσου Ἔλβας, κατασκευάζοντες ἐξ αὐτοῦ καὶ ῥαβδοειδῆ παραλληλεπίπεδα νομίσματα. Τῷ 450 π. Χ. οἱ Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον τὰ ἐκ κρατερώματος νομίσματα. Εἰς τοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς ὁ σίδηρος ἦτο γνωστὸς πρὸ τοῦ χαλκοῦ. Οἱ Φράγκοι ἐμφανίζονται τῷ 860 μ. Χ. ἐκμεταλλευόμενοι χαλκὸν ἐκ τοῦ Μοίνου (Μάϊν) ποταμοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ 968 μ. Χ. ἐκ Ῥάμμελσβεργ τοῦ Χάρτς. Ἐν Μιτβαΐδα καὶ Φράνκενβεργ τῆς Σαξονίας ἤρχισεν ἡ ἐκμετάλλευσις τῷ 922 καὶ ἐν Μάνσφελδ τῷ 1199. Ἐν Οὑγγαρίᾳ ἐγίνετο ἐκμετάλλευσις χαλκοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ῥωμαίων, ἐπαναληφθεῖσα μετὰ τὰς μεταναστεύσεις. Εἰς τὴν Βοημίαν αἱ ἐκμεταλλεύσεις ἤρξαντο τῷ 1272, ἐν Σουηδίᾳ κυρίως ἀπὸ τοῦ 1200 μ. Χ. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν παρήγετο ἀρχαιόθεν χαλκὸς εἰς τὸν Ἄτλαντα, εἰς τὴν Νουμιδίαν, τὴν Ἐρυθραίαν, εἰς τὴν Μερόην καὶ τὴν Καρχηδόνα.

Μεταλλεύματα χαλκοῦ, κατὰ σειρὰν μεταλλογεννητικήν, εἶναι τὰ θειοῦχα, ἀρσενικοῦχα καὶ ἀντιμονιοῦχα, ὁ αὐτοφυὴς χαλκός, προερχόμενος ἐξ ἀναγωγῆς διαλυμάτων ἁλάτων χαλκοῦ, καὶ τὰ ὠξειδωμένα, ὀφειλόμενα εἰς δευτερογενῆ ἀλλοίωσιν τῶν πρώτων ἐξ ἐπιδράσεως κυκλοφορούντων ἐπιφανειακῶν ὑδάτων. Τὰ καλούμενα καθαρὰ θειοῦχα μεταλλεύματα, περιέχουσι μόνον σίδηρον καὶ χαλκόν. Τοιαῦτα εἶναι: 1) Ὁ *χαλκοπυρίτης* $CuFeS_2$, περιέχων 34,5 % χαλκοῦ καὶ συνοδευόμενος συνήθως μὲ σιδηροπυρίτην, ἀρσενοπυρίτην καὶ πλεῖστα ἄλλα μεταλλεύματα κλπ., ὁπότε ἡ περιεκτικότης τοῦ μεταλλεύματος εἰς χαλκὸν ἐλαττοῦται μεγάλως μέχρι 1 %· ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον μετάλλευμα χαλκοῦ, περιέχον συνήθως καὶ ἄργυρον, χρυσόν, ἀρσενικόν, νικέλιον ἐν συνδυασμῷ μὲ γαληνίτην, σφαλερίτην καὶ χαλαζίαν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μεταλλεύματα τοῦ Μάνσφελδ, τοῦ Χάρτς, τῶν Erzgebirge ἐν Γερμανίᾳ, τῆς Νορβηγίας, Σουηδίας, Ἱσπανίας (Ρίο Τίντο καὶ Θαρσίς), τῶν Οὐραλίων, τοῦ Sudbury ἐν Καναδᾶ κλπ. 2) Ὁ *χαλκοσίνης* (ἢ *χαλκολαμπρίτης*) Cu_2S, περιέχει 79.8 % χαλκοῦ. Εἶναι πλούσιον εἰς μετάλλευμα καὶ εὑρίσκεται ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, Μεξικῷ, Χιλῇ, Οὐραλίοις, Ἀλτάϊ, Οὑγγαρίᾳ, Γερμανίᾳ (Φραϊβέργη, Σίηγγεν). 3) Ὁ *βορνίτης* ἢ *ποικιλόστικτος χαλκὸς* (cuivre panaché) $3Cu_2S, Fe_2S_3$, περιέχει 55.6 % χαλκοῦ καὶ συναντᾶται εἰς Μάνσφελδ, Μοντάναν καὶ εἰς ἄλλα σπουδαῖα μεταλλεῖα. 4) Ὁ *κοβελλίνης*, CuS, συναντᾶται εἰς τὸ Μάνσφελδ, τὴν Μοντάναν, τὴν Χιλήν, τὴν Βολιβίαν κλ.

Ἀκάθαρτα θειοῦχα μεταλλεύματα χαλκοῦ καλοῦνται τὰ περιέχοντα ἐπὶ πλέον ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον καὶ σημαντικὴν ποσότητα μολύβδου καὶ ψευδαργύρου. Τοιαῦτα εἶναι οἱ τετραεδρῖται ἢ πολυμεταλλῖται (καλούμενοι καὶ Fahlerz ἢ cuivre gris). φέροντες διάφορα ὀνόματα (πανβασίτης, φραϊβεργίτης κτλ. ἀντιμονιοῦχα· τενναντίτης, ἐναργίτης, ἀρσενικοῦχα· βουρνονίτης, ὢν μολυβδοῦχος).

Τὰ ὀξειδωμένα μεταλλεύματα εἶναι ἐπίσης πολυάριθμα. Τοιαῦται εἶναι: 1) Ὁ *κυπρίτης* (ἐρυθρὰ χαλμομεταλλῖτις) Cu_2O, περιέχων 88.8 % χαλκοῦ. 2) Ὁ *μαλαχίτης*, πράσινον ἄνθρακι ὂν ὑδροξείδιον $CuCO_3$, $Cu(OH)_2$, περιέχων 37.3 % χαλκοῦ. 3) Ὁ *ἀζουρίτης* ἢ Chessylite, ἀνθρακικὸν ἅλας $2CuCO_3, Cu(OH)_2$. 4) Ὁ *ἀτακαμίτης*. 5) Ὁ *ὀρειχαλκίτης* (aurichalcite), ὑδροανθρακικὸς χαλκὸς καὶ ψευδάργυρος συναντώμενος ὑπὸ τὰς ποικιλίας βυρατίτης καὶ ἐν Λαυρείῳ, ἡ *χρυσόκολλα* $CuSiO_2$, $2H_2O$ καὶ πλεῖστα ἄλλα ὀξειδωμένα ὀρυκτά. Ὡς μεταλλεύματα χαλκοῦ χρησιμοποιοῦνται καὶ πλεῖστα προϊόντα καμινείας.

Τὰ μεταλλεύματα χαλκοῦ μετὰ τὸν ἐμπλουτισμὸν σπανίως περιέχουσιν ἄνω τῶν 12 % χαλκοῦ. Εἰς τὸ Μάνσφελδ περιέχουσι μόνον 0.5 %, εἰς τὸ Ρίο Τίντο καὶ Θαρσίς 2 ἕως 2.5 %, εἰς τὴν Μοντάναν 3 ἕως 3.5 %. Διὸ ὁ ἐμπλουτισμὸς ἔχει μεγάλην σημασίαν πρὸς ἀποχωρισμὸν τῶν ξένων σωμάτων, σιδηροπυρίτου, ἀρσενοπυρίτου, σφαλερίτου, γαληνίτου, χαλαζίου, ἀσβεστίτου, σχιστολίθων κτλ. Γίνεται διὰ τῶν μεθόδων ἐπιπλεύσεως (flottation).

Κοιτάσματα χαλκοῦ. Ὁ χαλκὸς εἶναι στοιχεῖον λίαν διαδεδομένον ἐν τῇ φύσει, ἀποτελῶν, ὡς ὁ κασσίτερος, ὁ μόλυβδος καὶ ὁ ψευδάργυρος, τὰ 0,0001 ἕως 0,00001 % τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Εὑρηται εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἐδαφῶν, εἰς μεταλλικὰς πηγάς, εἰς τὰ φύκη τῆς θαλάσσης, εἰς τὸ αἷμα κεφαλοπόδων τινῶν ὑπὸ μορφὴν αἱμοκυανίνης, εἰς τὸ ἄχυρον, τὰ αὐγά, τὸν τυρόν, τὸ κρέας καὶ εἰς ἄλλα τρόφιμα, εἰς τὸ ἧπαρ καὶ τοὺς νεφροὺς καὶ εἰς ἴχνη εἰς τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζῴων, εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ κλπ. Τὰ κοιτάσματα χαλκοῦ ὑπὸ ἔποψιν μεταλλογενείας εἶναι ἐνδιάμεσα μεταξὺ τῆς ὁμάδος τοῦ κασσιτέρου καὶ τῆς τοῦ ψευδαργύρου καὶ μολύβδου. Εἰς τὰ σπουδαιότερα κοιτάσματα ἐμφανίζεται ὡς σιδηροπυρίτης χαλκοῦχος ὑπὸ μορφὴν μεγάλων ἀθροισμάτων ἢ μαζῶν φακοειδῶν, συνοδευομένων ὑπὸ χαλαζίου ἢ ὑπὸ μορφὴν φλεβῶν σιδηροπυρίτου ἢ χαλκοπυρίτου. Ἡ δευτερογενὴς ἐπιφανειακὴ ἀλλοίωσις δι' ὀξειδώσεως ὑπὸ τῶν ἐπιφανειακῶν ὑδάτων, φθάνουσα εἰς βάθη 300 ἕως 400 μέτρων, παράγει τὰ πολλάκις πλούσια σχετικῶς ἐπιφανειακὰ κοιτάσματα παρθένων χωρῶν, φαίνεται δὲ ὅτι τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ καταγωγὴ τῶν κοιτασμάτων αὐτοφυοῦς χαλκοῦ. Ὁ χαλκὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτνιάσει πλουτωνείων πετρωμάτων ὀξίνων, οὐδετέρων ἢ βασικῶν.

Ὁ χαλκὸς παρουσιάζεται εἰς πλῆθος κοιτασμάτων ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς τῶν μεταλλοφόρων κοιτασμάτων. Μεταξὺ τῶν μαγματικῶν κοιτασμάτων τῶν ἀποχωρισθέντων τῶν πλουτωνείων πετρωμάτων σπουδαιότερα εἶναι τὰ νικελιοῦχα κοιτάσματα τοῦ Sudbury. Μὴ νικελιοῦχα εἶναι τὰ περίφημα κοιτάσματα τοῦ Μόντε Κατίνι τῆς Τοσκάνης. Εἰς τὴν Δήμαιναν, παρὰ τὴν Παλαιὰν Ἐπίδαυρον, ἐν τῇ Ἀργολίδι, ὑπάρχει μικρὸν κοίτασμα χαλκοῦ, οὗτινος ἐγένετο ἐκμετάλλευσις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ ἐκ νέου, ἀνεπιτυχῶς, τῷ 1870 (βλ. *Ἑλλάς*). Ὅμοιον κοίτασμα εἶναι τὸ τοῦ Ἄργανα Μαδὲν πρὸς δυσμὰς τοῦ Διαρβεκὶρ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἄλλοτε τὸ κέντρον πορισμοῦ τοῦ χαλκοῦ ὁλοκλήρου τῆς Ἀρμενίας, ἀνῆκον εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, ἀνακαινισθὲν δὲ ἀπὸ τοῦ 1847. Κυριώτερα περιμαγματικὰ κοιτάσματα εἶναι τὰ τοῦ Falun τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Νορβηγίας, τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς καὶ Ἰνδιῶν, ἐντὸς ἀρχεγόνων τραπεζῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν, τὰ ἐρκύνια τῆς Οὐέλβας (Ρίο Τίντο, Θαρσίς), τῆς Ἱσπανίας καὶ Πορτογαλίας καὶ Mount Lyell τῆς Τασμανίας. Ἐν σχέσει πρὸς τριτογενεῖς πτυχώσεις εἶναι τὰ τῆς Τρανσυλβανίας, Bor τῆς Σερβίας, Πόντου, Τιφλίδος καὶ Βατούμ, Ὑουννὰν τῆς Κίνας καὶ σπουδαιότατα σήμερον τῆς Ἰαπωνίας, εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ τῆς Ἀνακόνδα καὶ Butte τῆς Μοντάνας. Περιμαγματικὰ κοιτάσματα ἐξ ἐπαφῆς εἶναι τὰ τοῦ Βανάτου τῆς Οὑγγαρίας μολυβδοῦχα, τῶν Οὐραλίων, τῆς Ἀλάσκας καὶ ἰδίως τῆς Ἀριζόνας (Clifton καὶ Bisbee) καὶ Μεξικοῦ. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων φλεβικῶν κοιτασμάτων, προερχομένων ἐκ κυκλοφορίας θερμῶν ὑδάτων, εἶναι τὰ τῆς Κορνουάλλης καὶ Βολιβίας μετὰ κασσιτέρου, τὰ τῆς Σκανδιναυΐας. Καυκάσου, Ἀρμενίας καὶ Ἀφρικῆς εἰς Τράνσβααλ καὶ ἰδίως τῆς Κατάγκας εἰς τὸ Βελγικὸν Κόνγκον, ὅπου ἐκμεταλλεύονται τὰ ὀξειδωμένα μέρη Βολιβίας, Περουβίας καὶ Χιλῆς μετὰ ὀξειδωμένων μεταλλευμάτων. Πολλὰ εἶναι χρυσοφόρα (βλ. *χρυσός*), ἐν Ἑλλάδι δὲ τὸ κοίτασμα τῶν Μεσκλῶν Φουρνὲ τῆς Κρήτης. Τὰ κοιτάσματα χαλκοῦ τῆς Ὄθρυος παρὰ τὸ Λιμογάρδι καὶ Μποζόνι εἶναι ἴσως τὰ σπουδαιότερα ἐν Ἑλλάδι (βλ. *Ἑλλάς*).

Ὁ αὐτοφυὴς χαλκὸς ἀποτελεῖ εἴς τινα κοιτάσματα τὸ κύριον μετάλλευμα καὶ ὑφίσταται εἰς μέγιστα βάθη 2.000 μ. εἰς τὴν Ἄνω Λίμνην τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ 480 μ. εἰς τὰ σπουδαῖα κοιτάσματα τοῦ Κόρο-Κόρο τῆς Βολιβίας. Τὰ κοιτάσματα τῆς Ἄνω Λίμνης, τὰ σπουδαιότερα τοῦ κόσμου περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, εὑρίσκονται παρὰ τὸ Keweenaw ἐντὸς ζώνης ἐπτυγμένης ἐξ ἀρχαιολιθικοῦ γνευσίου (κεβιναβίου) ἢ προκαμβρίου, ἡ δ' ἔκτασις τῆς χαλκοφόρου περιοχῆς ὑπερβαίνει τὰ 100.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Σπουδαῖα κοιτάσματα χαλκοῦ εἶναι τὰ ἐντὸς στρωμάτων ψαμμιτῶν, σχιστολίθων ἢ ἀσβεστολίθων χαλκοφόρων γενέσεως μᾶλλον ὡς φαίνεται ἐπιγενετικῆς διὰ κυκλοφορίας ὑδάτων μεταλλοφόρων ἢ καὶ συγχρόνου ἴσως πρὸς τὴν ἰζηματογένειαν ἐν γειτνιάσει πρὸς λιμνοθαλάσσας ζωηρᾶς ἐξατμίσεως, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ περίφημα πέρμια κοιτάσματα τοῦ Μάνσφελδ τῆς Γερμανίας καὶ ἴσως τοῦ αὐτοφυοῦς χαλκοῦ. Τοιαῦτα κοιτάσματα εἶναι καὶ τὰ τοῦ Ἀλγερίου, τοῦ Σινᾶ (βλ. ἀνωτέρω), τοῦ Boléo εἰς Κάτω Καλιφορνίαν.

Μεταλλουργία τοῦ χαλκοῦ. Εἴς τινας χώρας ἐχρησιμοποιήθη πιθανῶς κατὰ πρῶτον χαλκὸς αὐτοφυής, ὅστις εἶναι ἀπ' εὐθείας χρησιμοποιήσιμος καὶ κατεργάσιμος, διότι εἶναι ἐλατός. Τὰ ὀξείδια εἶναι εὐκόλως ἀναγώγιμα, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα ἀρχαίων ἐργασιῶν πλησίον ὠξειδωμένων κοιτασμάτων. Ἡ ἐξαγωγὴ χαλκοῦ ἐκ θειούχων μεταλλευμάτων εἶναι δυσκολωτέρα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεπτύχθη μέχρι τοῦ μεσαίωνος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα καθωρίσθησαν αἱ ἀρχαί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μεταλλουργία διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ καὶ ἰδίως κατενοήθη ὅτι πρέπει νὰ ἀπαλλάσσεται τὸ ταχύτερον τὸ ἐκκαμινευόμενον μέταλλον τῶν παραμείξεων ἐξ ἀρσενικοῦ καὶ ἀντιμονίου, αἵτινες βλάπτουσι τὸν χαλκόν, διὰ μερικῆς φρύξεως.

Ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ χαλκοῦ ἐκ τῶν μεταλλευμάτων καταλλήλως ἐμπλουτισθέντων γίνεται διὰ ξηρᾶς καὶ δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ. Ἐπροτάθησαν καὶ ἠλεκτρομεταλλουργικαὶ μέθοδοι. Ἡ μεταλλουργία διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ, ἥτις εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα, συνίσταται εἰς τὴν ἐπανειλημμένην φρῦξιν καὶ τῆξιν αὐτῶν. Οὕτω λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας συναφείας τοῦ χαλκοῦ πρὸς τὸ θεῖον, τῆς μεγαλυτέρας ἀσταθείας τοῦ θειούχου σιδήρου καὶ τοῦ πλέον εὐοξειδώτου τοῦ σιδήρου, ὁ τελευταῖος ὀξειδοῦται πρῶτος καὶ σκωριοποιεῖται, ὁ δὲ χαλκὸς μεταβαίνει εἰς ἔνθειον *σύντηγμα* διαδοχικῶς πλουσιώτερον. Οὕτω παράγεται ὁ καλούμενος μέλας χαλκὸς (cuivre noir) ἢ ἀκάθαρτος (cuivre brut), περιέχων 90 % χαλκοῦ, ὅστις καθαίρεται καὶ ἀνακαθαίρεται εἰς καμίνους φλογοβόλους ἢ δι' ἠλεκτρολύσεως. Ἀποφεύγεται ἡ πλήρης ὀξειδωτικὴ φρῦξις τοῦ μεταλλεύματος καὶ ἡ ἀναγωγικὴ σύντηξις αὐτοῦ, διότι οὕτω θὰ παρεσύρετο μεγάλη ποσότης σιδήρου, ἀρσενικοῦ καὶ ἀντιμονίου ἐπιβλαβὴς διὰ τὸν χαλκόν, μέγα δὲ μέρος τοῦ μεταλλεύματος θὰ ἐσκωριοποιεῖτο.

Ἡ μέθοδος διὰ συντήξεως ἐντὸς φρεατοκαμίνου μετὰ προηγουμένην φρῦξιν καλεῖται γερμανικὴ ἢ σουηδικὴ ἢ ἐργασία διὰ φρύξεως καὶ ἀναγωγῆς. Ὅταν γίνεται χρῆσις φλογοβόλων καμίνων συντήξεως, ἡ ἀναγωγὴ γίνεται διὰ τοῦ θείου καὶ ἡ μέθοδος καλεῖται οὐαλλικὴ ἢ ἀγγλικὴ ἢ μέθοδος διὰ φρύξεως καὶ ἀντιδράσεως, ἀπαιτοῦσα περισσοτέραν καύσιμον ὕλην καὶ ἐργατικὴν χεῖρα, ἀλλ' ἐπιφέρουσα ὀλιγωτέρας ἀπωλείας εἰς χαλκὸν καὶ ἄλλα μέταλλα. Γίνεται καὶ συνδυασμὸς τῶν δύο μεθόδων, γερμανικῆς καὶ ἀγγλικῆς. Εἰς τὰς ἀρχαίας ταύτας μεθόδους προσετέθησαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ ἀμερικανικὴ μέθοδος ἢ μέθοδος πυριτικῆς τήξεως (πυριτικῆς =σιδηροπυριτικῆς), τῆς ἀπ' εὐθείας τήξεως πρὸς παραγωγὴν συντήγματος ἐντὸς φρεατοκαμίνου ἄνευ ἢ μετ' ὀλίγης καυσίμου ὕλης, καὶ ἡ μέθοδος τοῦ στρόμβου ἢ τραπεζῶν μετατροπῆς, δι' ὀξειδώσεως διὰ τοῦ ἀέρος. Αἱ νεώτεραι μέθοδοι ἐφαρμόζονται διὰ τὰ σχετικῶς σταθερᾶς συνθέσεως καὶ εἰς μεγάλας ποσότητας μεταλλεύματα τῆς Ἀμερικῆς, ἐνῷ αἱ παλαιαὶ μέθοδοι εἶναι κατάλληλοι διὰ μεταλλεύματα ποικίλα καὶ πολύπλοκα, οἷα εἶναι πολλῶν μεταλλείων τῆς Εὐρώπης.

Τὰ ὠξειδωμένα μεταλλεύματα δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ ἄνθρακος, ἀλλὰ συνήθως ταῦτα προστίθενται πρὸς σύντηξιν μετὰ θειούχων μεταλλευμάτων πρὸς σύντηγμα. Ὁ δὲ αὐτυφυὴς χαλκὸς τήκεται μετ' ἀσβέστου πρὸς σκωριοποίησιν τοῦ πυριτικοῦ ὀξειδίου ἐντὸς φλογοβόλων καμίνων καὶ κατόπιν ὑποβάλλεται εἰς κάθαρσιν καὶ ἀνακάθαρσιν.

Κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη ἐργασία συνίσταται εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ χαλκοῦ κατὰ τὴν γερμανικὴν ἢ ἀγγλικὴν μέθοδον μετὰ μερικὴν φρῦξιν εἰς πρῶτον σύντηγμα περιέχον 30 ἕως 35 % χαλκοῦ ὑπὸ μορφὴν ἰδίως Cu_2S. Τοῦτο περιέχει ὁλόκληρον τὸν χαλκὸν καὶ τὸ θεῖον, μέρος δὲ τῶν βαρέων μετάλλων καὶ ἰδίως ὁ σίδηρος μεταβαίνει εἰς τὴν σκωρίαν. Ἐὰν ἐπαναληφθῇ ἡ φρῦξις καὶ ἡ τῆξις, παράγεται νέον σύντηγμα, περιέχον 50 % χαλκοῦ, τὸ ὁποῖον διὰ νέας φρύξεως καὶ τήξεως μεταβάλλεται εἰς λευκὸν σύντηγμα ἢ ἀπ' εὐθείας εἰς μέλανα χαλκόν. Τὰ ξένα σώματα ἤδη κατὰ τὴν φρῦξιν ἐξαλείφονται δι' ἐξαερώσεως, ὡς τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὸ ἀντιμόνιον, ἢ διὰ σκωριοποιήσεως. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ ἀντιμονίου μεταβαίνει εἰς τὴν σκωρίαν ὡς ἀρσενικὸν ἢ ἀντιμονικὸν ἅλας ἢ σχηματίζει ἐνδιάμεσον σκωρίαν, καλουμένην σπάϊς ἢ ἐξάφρισμα. Τὰ ὑπάρχοντα πολύτιμα μέταλλα χρυσὸς καὶ ἄργυρος συγκεντροῦνται πάντοτε εἰς τὰ συντήγματα (ἀρκεῖ ἐλαχίστη ἀναλογία χαλκοῦ εἰς τὸ μετάλλευμα, ἵνα συγκεντρωθῶσιν οὕτω πάντα τὰ πολύτιμα μέταλλα). Μικρὰ μόνον ποσότης χαλκοῦ μεταβαίνει εἰς τὴν σκωρίαν. Ὁ μόλυβδος, ὁ σίδηρος καὶ ὁ ψευδάργυρος ἀποχωρίζονται εὐκόλως, λόγῳ τῆς ὡς ἄνω μικροτέρας συναφείας των πρὸς τὸ θεῖον καὶ τοῦ εὐοξειδώτου αὐτῶν, τὸ δὲ νικέλιον καὶ τὸ κοβάλτιον δυσκολώτερον, λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας συναφείας των πρὸς τὸ θεῖον ἢ πρὸς τὸ ὀξυγόνον.

Χρησιμοποιοῦνται πολὺ αἱ μέθοδοι φρύξεως διὰ στρόμβων ἢ τραπεζῶν Dwight καὶ Lloyd. Ἡ τῆξις γίνεται: α') Εἰς φρεατοκαμίνους στρογγύλας ἢ τετραγώνους, ἢ εἰς ἐπιμήκεις ὀρθογωνίους καμίνους μὲ ὑδάτινον ἐπενδύτην καὶ προχωνευτήρια, ὡς αἱ τοῦ μολύβδου, ἐκκαμινεύουσαι μέχρι 1.600 τόννων ἡμερησίως μετὰ προθερμάνσεως ἀέρος. β') Εἰς φλογοβόλους καμίνους (ἐπὶ δαπέδου 4 ἕως 7 μ. μήκους αἱ παλαιότεραι, 25 ἕως 50 μ. αἱ μεγάλαι ἀμερικανικαί). γ') Κατὰ τὴν νεωτέραν μέθοδον τῆς πυριτικῆς τήξεως (pyritic smelting), ἀντὶ νὰ γίνῃ φρῦξις, γίνεται ἀπ' εὐθείας τῆξις λίαν θειούχων μεταλλευμάτων, ἄνευ ἢ μετ' ὀλίγης καυσίμου ὕλης (ἡμιπυριτικὴ τῆξις) ἐντὸς καμίνου μὲ ὑδάτινον ἐπενδύτην, οὕτω δὲ ἐπιτυγχάνεται σύντηγμα ἀπ' εὐθείας.

Τὸ παραχθὲν πρῶτον σύντηγμα φρύσσεται μερικῶς εἰς ὁμοίας πρὸς τὰς ὡς ἄνω καμίνους καὶ συντήκεται εἰς φλογοβόλους καμίνους εἰς *σύντηγμα συγκεντρωμένον* (περιεκτικότητος 60—70 % χαλκοῦ) ἢ *λευκὸν* (75 % χαλκοῦ) ἢ *κυανοῦν* (55 % χαλκοῦ). Κατὰ τὴν τῆξιν ἐξ ἀντιδράσεως μεταξὺ ὀξειδίου καὶ θειούχου χαλκοῦ παράγεται ὑποστάθμη (bottom), περιέχουσα τὰ πολύτιμα μέταλλα. Αἱ σκωρίαι περιέχουσαι χαλκὸν ἀνατήκονται εἰς τὰς καμίνους πρώτου συντήγματος. Τὸ νέον τοῦτο σύντηγμα μετατρέπεται εἰς μέλανα χαλκόν: α) Διὰ τῆς μεθόδου τήξεως μετ' ἀντιδράσεως ἐντὸς φλογοκαμίνου καὶ συχνότερον ἐντὸς στρόμβου μετατροπῆς γίνεται διαδοχὴ ὀξειδώσεων εἰς χαμηλὴν θερμο-

Digitized by Google

κρασίαν διὰ προσφυσήσεως ἀέρος καὶ ἀντιδράσεως εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν:

$$(FeS+3O=FeO+SO_2, Cu_2S+3O=Cu_2O+SO_2, FeO+SiO_2=FeSiO_3, \text{ καὶ } Cu_2S+2Cu_2O=6Cu+SO_2).$$

β΄) **Σπανιώτερον διὰ τῆς** μεθόδου τῆς ἀναγωγικῆς τήξεως γίνεται πλήρης φρῦξις εἰς καμίνους μετὰ προοδευτικῆς μετατοπίσεως διὰ κυκήθρων καὶ κατόπιν ἀναγωγικὴ τῆξις εἰς μικρὰν φρεατοκάμινον: $Cu_2O+C=2Cu+CO$, $2CO+O_2=2CO_2$.

Οἱ στρόμβοι μετατροπῆς τύπου Bessemer διεδόθησαν μεγάλως ἀπὸ τοῦ 188?, ἐφευρεθέντες ὑπὸ τοῦ Γάλλου Manhès· εἶναι ἀπιοειδοῦς ἢ κυλινδρικοῦ σχήματος μὲ ἐπένδυσιν ὄξινον πυριτικὴν ἢ μαγνησιακήν, ἵνα μὴ σκωριοποιῶνται. Δι' αὐτῶν ἁπλοποιεῖται ἡ μεταλλουργία τοῦ χαλκοῦ. Εἰσάγεται τὸ πρῶτον τετηκὸς σύντηγμα καὶ διὰ προσφυσήσεως ἀέρος ὁ θειοῦχος σίδηρος ὀξειδοῦται καὶ σκωριοποιεῖται εἰς βάρος τῆς ὀξίνου ἐπενδύσεως. Ὁ χαλκὸς συγκεντροῦται εἰς τὸν πυθμένα τοῦ στρόμβου, ὃν κατακλίνομεν, ἵνα μὴ ὀξειδωθῇ. Αἱ ἀντιδράσεις εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὰς τῆς μεθόδου τήξεως καὶ ἀντιδράσεως. Ὁ μέλας χαλκὸς εἶναι πολὺ πλούσιος (96 ἕως 98 % χαλκοῦ) καὶ χύνεται εἰς πλινθώματα ἢ ἀνόδους πρὸς ἠλεκτρολυτικὴν κάθαρσιν. Ἡ κατεργασία διαρκεῖ δύο ὥρας καὶ ἡ χωρητικότης τῶν στρόμβων εἶναι 18—50 τόννων. Δι' αὐτῶν παράγονται σήμερον τὰ 80 % τοῦ χαλκοῦ.

Κάθαρσις τοῦ μέλανος χαλκοῦ. Αὕτη γίνεται διὰ φλογοβόλου καμίνου περιεκτικότητος 8 ἕως 100 τόννων. Ἡ μέθοδος τῆς ἠλεκτρολύσεως κεκαθαρμένου χαλκοῦ ἢ ἀπ' εὐθείας μέλανος χαλκοῦ τῶν στρόμβων παρέχει μέταλλον καθαρώτερον καὶ πλήρη ἀνάκτησιν τῶν ὑπαρχόντων πολυτίμων μετάλλων. Ὁ χαλκὸς χύνεται εἰς μεγάλας λεπτὰς πλάκας αἵτινες τοποθετοῦνται ὡς ἄνοδοι. Εἰς τὰς καθόδους ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος χαλκοῦ συγκεντροῦται ὁ καθαρὸς χαλκὸς 99,96 % μὲ ἐλάχιστον ἄργυρον. Χρησιμοποιεῖται συνεχὲς ρεῦμα 250 ἀμπερίων κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον, ἡ δὲ τάσις μεταξὺ δύο ἠλεκτροδίων εἶναι μόνον 0,2 ἕως 0,4 βόλτ.

Τὰ εὐγενῆ μέταλλα καταπίπτουσι καὶ ἀνακτῶνται ὡς πηλὸς ἐντὸς τῶν δοχείων, ὁ μόλυβδος καθιζάνει ὡς θειικὸς μόλυβδος, τὰ δὲ ἄλλα μέταλλα ἀρσενικοῦ καὶ ἀντιμονίου κατακρημνίζονται ὡς θειικὰ ἀρσενικὰ καὶ ἀντιμονικὰ ἅλατα διὰ προσθήκης ὀλίγου θειικοῦ νατρίου. Διὰ τῆς ἠλεκτρολύσεως κατασκευάζονται ἀπ' εὐθείας σωλῆνες (καὶ πλάκες δι' ἀνοίγματος αὐτῶν) διὰ τῆς μεθόδου Elmore, καθ' ἣν ἡ κάθοδος ἀποτελεῖται ἐκ στρογγύλου περιστρεφομένου στελέχους. Τροχίσκος ἐξ ἀχάτου λειαίνει καὶ καθιστᾷ συμπαγῆ τὴν ἐπίστρωσιν. Ἐὰν καλυφθῇ μία γενέτειρα τοῦ κυλίνδρου μὲ παχεῖαν οὐσίαν, ὁ κύλινδρος δύναται νὰ ἀνοιχθῇ εἰς πλάκα (μέθοδος Julien et Dessoles). Κατασκευάζονται οὕτω λεπτόταται πλάκες πάχους 4/100 τοῦ χλσμ. ἀκόμη.

Ἐξαγωγὴ χαλκοῦ δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ. Ἔχει μικρότερον πεδίον ἐφαρμογῆς καὶ εἶναι κατάλληλος διὰ πτωχὰ μεταλλεύματα, ὡς καὶ διὰ προϊόντα καμινείας σπάϊς καὶ συντήγματα καθιστάμενα διαλυτὰ δι' ὀξειδώσεως, χλωριωτικῆς φρύξεως κτλ. Εἰς Ρίο Τίντο σωροὶ 100.000 τόννων χαλκούχου σιδηροπυρίτου ὀξειδοῦνται καὶ ἐξαντλοῦνται διὰ τῶν ὑδάτων τῶν μεταλλείων ἐπὶ μακρὸν ἐντὸς 6 ἢ 7 ἐτῶν καὶ κατακρημνίζονται διὰ σιδήρου. Εἰς τὸ μέγα μεταλλουργεῖον τῆς Χιλῆς Chuquicamate-Mine τὸ διάλυμα ὑφίσταται ἀπ' εὐθείας ἠλεκτρόλυσιν.

Ἰδιότητες τοῦ χαλκοῦ. Ὁ χαλκὸς εἶναι τὸ μόνον μέταλλον ἐρυθροῦ χρώματος· ἡ νωπὴ θραῦσις αὐτοῦ εἶναι θαμβὴ καὶ ροδίζει. Δύναται νὰ στιλβωθῇ ἄριστα, εἶναι λίαν ἀνθεκτικός, ἀλλὰ μαλακώτερος τοῦ σφυρηλάτου σιδήρου. Εἶναι μέταλλον λίαν ἐλατὸν καὶ ὄλκιμον· δύναται νὰ ἐλαθῇ εἰς λεπτότατα ἐλάσματα (μέχρι 0,0026 χλστ.), ὁπότε εἶναι διαφώτιστος καὶ καθιστᾷ τὸ φῶς πράσινον. Εἶναι εὐκατέργαστος ἐν ψυχρῷ διὰ σφυρηλασίας, ἐλάσεως ἢ ὁλκῆς. Τήκεται εἰς 1083° καὶ βράζει εἰς 2300° περίπου, ἔχει εἰδικὸν βάρος 8.5 ἕως 8.9 καὶ μετ' ἔλασιν 8.94. Εἶναι, ὡς τὸ νικέλιον, τὸ χρώμιον, ὁ κασσίτερος κλ., ἡμιπολύτιμον μέταλλον καὶ ἀνθέχει εἰς ξηρὸν ἀέρα· εἰς ὑγρὸν ἀέρα καλύπτεται ταχέως ὑπὸ στρώματος ὡραίου πρασίνου βασικοῦ ἀνθρακικοῦ ἅλατος (patine, vert-de-gris). Τηκόμενον εἰς τὸν ἀέρα καλύπτεται ὑπὸ ὑποξειδίου, διαλυομένου ἐντὸς τοῦ μετάλλου καὶ βλάπτοντος τὰς ἰδιότητάς του, διὸ ὁ καθαρὸς χαλκὸς εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς χύσιν εἰς τύπους καὶ διότι ἀπορροφεῖ ἀέρια, ὑδρογόνον, ἀνθρακικὸν ὀξύ, ἅτινα ἀποβάλλει κατὰ τὴν ψῦξιν, καθιστάμενος πορώδης καὶ πλήρης φυσαλλίδων. Λευκοπυρούμενος ἐπὶ μακρὸν ἰσχυρῶς ὀξειδοῦται, μεταβαλλόμενος βαθμηδὸν εἰς ὀξείδιον. Ὁ χαλκὸς εἶναι συγκολλητὸς εἰς θερμοκρασίαν ζωηροῦ ἐρυθροῦ, ἀλλὰ θερμαινόμενος περαιτέρω ἐγγὺς τοῦ σημείου τῆς τήξεως καθίσταται εὔθρυπτος, δυνάμενος νὰ κονιοποιηθῇ. Εἶναι ἄριστος ἀγωγὸς τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ εἶναι καθαρώτερος. Αἱ ξέναι προσμείξεις ἀλλοιοῦσι τὰς ἰδιότητάς του.

Αἱ μηχανικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες ἐξαρτῶνται τὰ μέγιστα ὄχι μόνον ἐκ τῆς καθαρότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς σκληρύνσεως· οὕτω μέταλλον μὴ ἐσκληρυμένον ἔχει ὅριον ἀντιστάσεως θραύσεως R= 0 χγρ. κατὰ χσμ², καὶ μεγίστην ἐπιμήκυνσιν A=38 ἕως 22 %. Διὰ μεγάλης σκληρώσεως, ἐπιτυγχανομένης δι' ἐλαττώσεως τῆς διατομῆς εἰς τὸ ἥμισυ, ἡ ὡς ἄνω ἀντίστασις R διπλασιάζεται, ἡ δὲ ἐπιμήκυνσις σχεδὸν μηδενίζεται. Ἡ σκλήρωσις ἐπέρχεται διὰ τῶν μηχανικῶν κατεργασιῶν, καθίσταται δ' ἐκ νέου μαλακτὸς δι' ἀνοπτήσεως.

Ἐφαρμογαί. Ὁ χαλκὸς λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων του ἔχει πλείστας ἐφαρμογὰς εἴτε καθαρὸς εἴτε εἰς κράματα καὶ εἶναι μετὰ τὸν σίδηρον τὸ σπουδαιότερον μέταλλον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Σφυρήλατος ἢ ἐληλασμένος χρησιμοποιεῖται εἰς βιομηχανικὰς συσκευὰς (λέβητας, βραστῆρας, ἀποστακτήρια, ψυγεῖα κλπ.), εἰς οἰκιακὰ μαγειρικὰ σκεύη, ἐργαλεῖα ἐπιστημονικὰ καὶ ἄλλα. Νῦν ἀντικαθίσταται εἰς αὐτὰ ὑπὸ τοῦ ἀργιλλίου, τοῦ νικελίου, τοῦ ἐσμαλτωμένου σιδήρου ἢ τοῦ καθαροῦ σιδήρου ἢ τοῦ μὴ σκωριάζοντος χάλυβος, μὴ ἐχόντων ἀνάγκην γανώματος. Χρησιμοποιεῖται εἰς διακοσμητικὰ ἀντικείμενα, χαλκογραφικὰς πλάκας, τεμάχια σφυρήλατα παντὸς εἴδους, ὡς καὶ τορνευτά, κοχλίας, συνδετῆρας, ἥλους, καψύλια, φυσίγγια. Οἱ χάλκινοι σωλῆνες δι' ἀέρια, ἀτμὸν καὶ ὑγρὰ κατασκευάζονται ἐξ ἐλάσματος δι' ἐλάσεως κατὰ τὴν μέθοδον Mannesmann ἢ ἠλεκτρολυτικῶς διὰ τῆς μεθόδου Elmore. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης, λόγῳ τῆς ἀντοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, πρὸς ἐπένδυσιν τῶν ξυλίνων πλοίων καὶ ἀκάτων· ὁμοίως χρησιμοποιεῖται διὰ στέγασιν πολυτελῶν οἰκοδομημάτων. Εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν γίνεται μεγίστη χρῆσις τοῦ χαλκοῦ, ἰδίως τοῦ ἠλεκτρολυτικοῦ, ὅστις ἔχει τὴν μεγαλυτέραν ἀγωγιμότητα, ὡς ἀγωγῶν, ἠλεκτροδίων, περιελίξεων ἠλεκτρομηχανῶν, διακοπτῶν κλπ. Τὸ ἀργίλλιον, ἂν καὶ ἔχει μικροτέραν ἀγωγιμότητα, λόγῳ τῆς ἐλαφρότητος αὐτοῦ δύναται εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν χαλκόν, ὡς εἰς γραμμὰς μεταφορᾶς ἐνεργείας κλπ. Χρῆσις αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τῆς Γερμανίας, ἀποκλεισθείσης ἀπὸ τῶν ξένων πηγῶν χαλκοῦ. Ἡ σημασία τοῦ χαλκοῦ κατεδείχθη σαφέστατα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστροουγγαρίᾳ ἐπεζητήθη ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ δι' ἄλλων μετάλλων. Ἠναγκάσθησαν τότε νὰ προβῶσιν εἰς ἐπίταξιν παντὸς χαλκίνου εἴδους, ἀκόμη καὶ αὐτῶν τῶν κωδώνων τῶν ἐκκλησιῶν.

Εἴς τινας περιπτώσεις, ὡς εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς ἀγωγοὺς τηλεγράφων κλπ., γίνεται χρῆσις *διμετάλλου* (bimétal), ἤτοι σιδήρου ἐπενδεδυμένου ἐξωτερικῶς προκειμένου περὶ σύρματος, ἢ κατὰ τὰς δύο ἐπιφανείας, προκειμένου περὶ ἐλάσματος διὰ χαλκοῦ. Γίνεται ὁλκὴ ἢ ἔλασις μετὰ τὴν ἐπένδυσιν.

Ὁ χαλκὸς χρησιμοποιεῖται εὐκόλως διὰ τῆς γαλβανοπλαστικῆς. Ἡ ἐπιχάλκωσις τοῦ σιδήρου π. χ. ἔχει πολλὰς ἐφαρμογάς, προηγεῖται δὲ τῆς ἐπινικελώσεως, ἐπιχρωμιώσεως κτλ. Ὁ χαλκὸς προστατεύεται ἐξωτερικῶς ὑπὸ τῆς διαβρώσεως διὰ τοῦ γανώματος ἢ ἐπικασσιτερώσεως, ὅπερ καθίσταται ἀναγκαῖον ἰδίως διὰ τὰ μαγειρικὰ σκεύη. Αἱ μεγαλύτεραι ὅμως ἐφαρμογαὶ τοῦ χαλκοῦ, πλὴν τῆς ἠλεκτροτεχνίας, εἶναι τὰ κράματα αὐτοῦ, ὅπου παρέχει ἐξαιρέτους ἰδιότητας ἀντοχῆς καὶ σκληρότητος καὶ καθίσταται εὐστίλβωτος, εὔχυτος, ἐλατός, μὲ ὡραίας ἀποχρώσεις. Εἰς προσμείξεις χρησιμοποιεῖται κυρίως ὁ κασσίτερος, ὁ ψευδάργυρος, τὸ ἀργίλλιον, τὸ νικέλιον καὶ πολλάκις ὁ μόλυβδος, ὁ σίδηρος, τὸ μαγγάνιον, ὁ φωσφόρος, τὸ πυρίτιον ὁ ἄργυρος κ. ἄ. Εἰσέρχεται δὲ ὡς πρόσθεμα εἰς κράματα ἄλλων μετάλλων (ἀργιλλίου, χάλυβος καὶ χυτοσιδήρου), τὰ ἀντιτριβικὰ κράματα κασσιτέρου, τῶν πολυτίμων μετάλλων, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κλπ.

Αἱ χρήσεις τῶν κραμάτων τοῦ χαλκοῦ εἶναι πολυπληθεῖς καὶ βαίνουσιν αὔξουσαι. Ἐνίοτε ὅμως ἐπέρχεται ἀντικατάστασις τῶν σχετικῶς δαπανηρῶν χαλκούχων κραμάτων δι' οἰκονομικωτέρων, ὡς τοῦ ἀργιλλίου, διὰ τῶν νέων ἀντισκωριωτικῶν κραμάτων τοῦ χάλυβος, τῶν ἐπισμαλτώσεων κ. ἄ. (Ἐλ. λ. *ἡμίχρυσος, κρατέρωμα, νικέλιον, ὀρείχαλκος*).

Στατιστικὴ τοῦ χαλκοῦ. Ἡ παραγωγὴ χαλκοῦ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ἀνήρχετο τῷ 1800 εἰς 20 000 τόννους, τῷ δὲ 1801—1810 εἰς 16.510 περίπου ἐτησίως. Ὁ ἑπόμενος πίναξ καταδεικνύει τὸν μέσον ὅρον ἐτησίας παραγωγῆς χαλκοῦ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη:

Ἔτη	*Τόννοι*	*Ἔτη*	*Τόννοι*
1811—1820	17 100	1915	1.094 800
1821—1830	21.810	1916	1.408.300
1831—1840	33.000	1917	1.435.721
1841—1850	44.800	1918	1.395. 60
1851—1860	68 800	1920	915 800
1861—1870	104.260	1921	556.000
1871—1880	129.150	1922	867.000
1881—1890	225.150	1923	1.215.000
1891—1900	376 620	1924	1.367.000
1901—1910	701 880	1925	1.434.000
1911—1912	1.301.400	1926	1.469 000
1913	1.002.300	1927	1.532.000
1914	934.000	1928	1.615.085

Ἀπὸ τοῦ 1929 λόγῳ τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως ἡ παραγωγὴ ἐμειώθη σημαντικῶς. Ἡ παραγωγὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνεπτύχθη ἀπὸ τοῦ 1840 διὰ τῆς εἰσαγωγῆς μεταλλευμάτων ἐκ Χιλῆς. Τῷ 1841 ἤρχισεν ἡ σημαντικὴ παραγωγὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τῆς νοτίου Αὐστραλίας καὶ τῶν μεταλλευμάτων τῆς Κούβας. Ἡ κατανάλωσις τοῦ χαλκοῦ αὐξάνει ἔκτοτε συνεχῶς ὄχι μόνον λόγῳ τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἐπενδύσεως δι' ὀρειχάλκου τῶν ξυλίνων πλοίων. Παγκόσμιον κέντρον καθάρσεως χαλκοῦ ἦτο ἡ Σβάνση τῆς Ἀγγλίας. Ἀπὸ τοῦ 1882 ἀναπτύσσονται μεγάλως τὰ μεταλλεῖα τῆς Μοντάνας καὶ Ἀριζόνας. Ἀπὸ τοῦ 1891 αὐξάνει ἡ παραγωγὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Ἀναπτύσσεται ἡ χρῆσις τοῦ καθαροῦ χαλκοῦ ὑψηλῆς ἀγωγιμότητος εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν (65 % τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς καταναλώσεως). Ἡ αὔξησις παραγωγῆς διεκόπη ὀλίγον κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ 190? καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου τῷ 1914, κατὰ τὸ 1920 καὶ ἀπὸ τοῦ 1929 μέχρι σήμερον. Κατὰ τὸ ἔτος 1926 ἡ παραγωγὴ χαλκοῦ κατανέμεται ὡς ἑξῆς:

Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι	789.000	τόννοι
Χιλὴ	20[illegible].300	»
Ἀφρικὴ (ἰδίως Κόνγκον)	98 000	»
Ἰαπωνία	65.600	»
Ἱσπανία καὶ Πορτογαλλία	58 000	»
Μεξικὸν	56.500	»
Περουβία	38 740	»
Αὐστραλία	30.000	»
Ἄλλα κράτη	93.000	»

Ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἡ Γερμανία ηὔξησε τὴν παραγωγήν της ἀπὸ 10.000 εἰς 40.000 τόννους ἐτησίως, ἰδίως εἰς Μάνσφελδ. Ἡ Ρωσία παρῆγε πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου 4.000 τόννους.

Ὁ χαλκὸς ἐκτιμᾶται ἐν Εὐρώπῃ συνήθως εἰς λίρας ἀγγλικὰς κατὰ ἀγγλικὸν μακρὸν τόννον 1016 χγρ. καὶ πωλεῖται ὡς κανονικὸς (standard) ἤτοι κεκαθαρμένος κοινὸς καὶ ἐκλεκτὸς (best selected) ἢ ὡς ἠλεκτρολυτικός, ἔτι καθαρώτερος μὲ διαφορὰν ὀλίγων λιρῶν μεταξὺ τῶν τιμῶν τούτων. Ἡ τιμὴ ἀπὸ τοῦ 1881—1890 ἐκυμάνθη μεταξὺ 38 καὶ 105 λιρῶν ἀγγλικῶν, τῷ 1917 ἔφθασε τὰς 124 λίρας καὶ ἔκτοτε κατέπεσε βαθμηδὸν εἰς 85 τῷ 1929 καὶ εἰς 38 τῷ 1933 λόγῳ τῆς κρίσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Schnabel*, Handbuch des Metalhüttenkunde (1904) —*E. Prost*, Metallurgie des métaux autres que le fer (1924).—*Altmayer & Guillet*, Métallurgie du Cuivre et Alliages du Cuivre (1925).

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

—*[Φαρμακ.]* Ἐν τῇ θεραπευτικῇ ὁ *χαλκὸς* χρησιμοποιεῖται ἐξωτερικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν μορφὴν ἑνώσεων αὐτοῦ. Αὐτούσιος ὁ χαλκὸς χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ὀδοντιατρικήν. Ὁ χαλκὸς φαίνεται ὅτι παρουσιάζει ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως σημασίαν τινὰ διὰ τοὺς ζῶντας ὀργανισμούς, διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1838 κατεδείχθη ἡ παρουσία αὐτοῦ εἰς ὅλα τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ζῴων, ὡς καὶ εἰς τὰ φυτά. Τὴν ἐν τῷ αἵματι παρουσίαν τοῦ χαλκοῦ κατέδειξεν ὁ Millon τῷ 1847. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ Harless ὁ χαλκὸς ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὸ αἷμα τῶν διαφόρων ζῴων τῆς κατωτέρας ζωϊκῆς κλίμακος (κεφαλόποδα, μαλάκια κλπ.). Τὰ ἅλατα τοῦ χαλκοῦ ἀσκοῦν μικροβιοκτόνον καὶ ἀντικρυπτογαμικὴν δρᾶσιν. Τούτου ἕνεκα ἄλλοτε εἶχον προταθῆ κατὰ τῆς φυματιώσεως τῶν πνευμόνων εἰσπνοαὶ ὀξικοῦ χαλκοῦ, εἴτε καὶ κλύσματα διὰ διαλύματος τοῦ ἅλατος αὐτοῦ. Τελευταίως ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τῆς κυανώσεως αἱ βρωμιοῦχοι καὶ ἰωδιοῦχοι ἑνώσεις τοῦ χαλκοῦ ἐν συνδυασμῷ ἐνίοτε μετὰ ἀρσενοβενζολίου (Shiga). Κατὰ τοὺς Colbert καὶ Rajol ἐνδοφλέβιοι ἐνέσεις διαλύματος θειικοῦ χαλκοῦ δρῶσιν ἐπαρκῶς ἐπὶ ἀφθόνου δυσόσμου πυορροίας.

Αἱ διάφοροι ἑνώσεις τοῦ χαλκοῦ ἔχουν ἰδιάζουσαν μεταλλικὴν στυφὴν καὶ ἀηδῆ γεῦσιν. Τὴν γεῦσιν ταύτην παρέχουν καὶ χάλκινα νομίσματα φερόμενα εἰς τὸ στόμα. Ὅλαι αἱ ἑνώσεις τοῦ χαλκοῦ καὶ εἰς ὅλως μικρὰ ποσὰ ἐνίοτε δρῶσιν ἐμετικῶς. Λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης ταύτης ἐπενεργείας τοῦ χαλκοῦ καὶ τῆς χαρακτηριστικῆς γεύσεως δηλητηριάσεις ἐπὶ ἐγκληματικῷ σκοπῷ σχεδὸν δὲν γίνονται διὰ τοῦ χαλκοῦ. Οὐχὶ σπάνιαι εἶναι αἱ δηλητηριάσεις αἱ παρατηρούμεναι ἐκ τῆς χρήσεως ἀκασσιτερώτων σκευῶν, ὅτε χαλκὸς προσβαλλόμενος ὑπὸ τῶν διαφόρων ὀργανικῶν ὀξέων ἐκ λιπαρῶν ἢ ὀξίνων φαγητῶν κλπ. δίδει διαλυτὰς ἑνώσεις, ἐξ ὧν προκαλεῖται ἡ δηλητηρίασις. Ἡ δηλητηριώδης ἐπενέργεια τοῦ χαλκοῦ φέρεται ἐπὶ πάντων τῶν συστημάτων, κυρίως ὅμως ἐπὶ τοῦ πεπτικοῦ, τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ καὶ τοῦ μυϊκοῦ. Ἡ τοξικὴ δόσις τοῦ χαλκοῦ δὲν εἶναι γνωστή, διότι δόσεις μέχρι 30 γρμ. δὲν ἔφερον τὸν θάνατον, ἐνῷ ἄλλοτε ἤρκεσε πρὸς τοῦτο 1 γρμ. μόνον ἢ καὶ ὀλιγώτερον. Τὰ συμπτώματα τῆς δηλητηριάσεως εἶναι ἔμετοι, ἰσχυροὶ πόνοι εἰς τὴν κοιλίαν, ἀντανακλῶντες ἐνίοτε μέχρι τοῦ οἰσοφάγου, κενώσεις διαρκεῖς, ἐνίοτε βλεννώδεις καὶ σπανίως αἱμόφυρτοι. Ὁ σφυγμὸς καθίσταται βαθμηδὸν βραδὺς καὶ μικρός, παρουσιάζεται κεφαλαλγία, ἔκλυ-

Digitized by Google

σις τῶν δυνάμεων, μετεωρισμὸς τῆς κοιλίας, νεφριτικὰ φαινόμενα καὶ τέλος δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ θάνατος. Ἐνίοτε καὶ μετὰ τὴν ἴασιν παραμένουν παραλύσεις, τρόμος, πεπτικαὶ διαταραχαὶ κλπ. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἑνώσεων τοῦ χαλκοῦ, αἱ χρησιμοποιούμεναι εἰς τὴν θεραπευτικὴν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Χαλκὸς κολλοειδής. Ὡς τοιοῦτον συσκεύασμα φέρεται τὸ cuprion καὶ τὸ electocuprol. Τὸ πρῶτον σκεύασμα περιορίζει τὰς νεοπλασίας, χωρὶς νὰ προκαλῇ βιαίας καὶ ἐπικινδύνους ἀντιδράσεις, ὡς τὸ κολλοειδὲς ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ. Τὸ cuprion χρησιμοποιεῖται κατὰ τοῦ καρκίνου, τῶν νεοπλασιῶν καὶ τῆς φυματιώσεως. Γίνονται 1—3 ἐνέσεις ἑβδομαδιαίως ἐνδομυικῶς ἢ ἐνδοφλεβίως. Τὸ electrocuprol εἶναι κολλοειδὲς ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ σταθεροποιημένον καὶ ἰσοτονικόν, δυνάμενον ἀπ' εὐθείας νὰ ἐνεθῇ. Τὸ σκεύασμα ἐνδείκνυται κυρίως ἐπὶ καρκινωδῶν καὶ φυματικῶν οὐσιῶν.

Θειικὸς χαλκός. Δίδεται ὡς φάρμακον ἐμετικὸν εἰς δόσεις, διαλελυμένος εἰς ὀλίγον ὕδωρ, ἐπὶ διαφόρων δηλητηριάσεων, καὶ κυρίως ἐπὶ δηλητηριάσεων διὰ φωσφόρου. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ φωσφόρος ἐπικαλύπτεται διὰ στρώματος μεταλλικοῦ χαλκοῦ ἐν τῷ στομάχῳ, καθιστάμενος οὕτω ἀδρανής. Διαλύματα θειικοῦ χαλκοῦ χρησιμοποιοῦνται πρὸς πλύσεις ἐπὶ βλεννορροίας. Τὴν μᾶλλον ἐκτεταμένην ἐφαρμογὴν ἔχει ὁ θειικὸς χαλκὸς εἰς τὴν ὀφθαλμολογίαν, ἔνθα χρησιμοποιεῖται ὡς καυτήριον καὶ στυπτικὸν φάρμακον, ἐνσταλαζόμενος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ διαλυμάτων. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν χρησιμοποιεῖται ὁ μετὰ στυπτηρίας θειικὸς χαλκὸς (cuprum aluminatum), ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ θειικοῦ χαλκοῦ, στυπτηρίας, νίτρου καὶ καφουρᾶς, φέρεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ῥαβδία.

Χαλκὸς κιτρικός. Ἀποτελεῖ πρασίνην κρυσταλλικὴν κόνιν δυσδιάλυτον εἰς ψυχρὸν ὕδωρ. Χρησιμοποιεῖται πρὸς θεραπείαν τῶν τραχωμάτων ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀλοιφῆς.

Χαλκὸς νιτρικός. Δίδεται ἐσωτερικῶς κατὰ τοῦ λύκου εἰς δόσεις καὶ ἐξωτερικῶς ὡς καυτήριον ἐκ διαλυμάτων, ἐξ οὗ διαβρέχεται ἐπίδεσμος.

Χαλκοῦ ὀξείδιον. Προυτάθη ὑπὸ τοῦ Hager ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ταινίας, χορηγούμενος ἐσωτερικῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν καταποτίων (Pilulae cupri oxydati). Κατὰ τὴν χορήγησιν ἀποφεύγονται τὰ ὄξινα φαγητά. Τὸ σκεύασμα δίδεται καὶ ἐξωτερικῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀλοιφῶν. Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

— *[Ὀδοντιατρ.]* Ὁ *χαλκὸς* χρησιμεύει ὡς συστατικὸν τῶν ἀμαλγαμάτων, δι' ὧν ἐμφράσσονται οἱ ὀδόντες, εἰς ποσότητα δὲ οὐχὶ ἀνωτέραν τῶν 5 % προσδίδει ἰδιάζουσαν χροιὰν καὶ στερεότητα εἰς τὰς ἐμφράξεις. Ὡς δυαδικὸν ἀμάλγαμα εἶναι χρησιμώτατον διὰ τὰς ἐμφράξεις τῶν νεογιλῶν ὀδόντων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τινων ἐπιφανειῶν τῶν μονίμων ὀδόντων. Ὡς κονία εἶναι πολύτιμος ἰδίως πρὸς προάσπισιν τοῦ πολφοῦ τῶν ὀδόντων. Ν.Γ.Π.

— *[Φυτοπαθολ.]* Ὁ βασικὸς *ἀνθρακικὸς χαλκὸς* ἐν καταστάσει λεπτοτάτης κόνεως χρησιμοποιεῖται λίαν ἐπιτυχῶς πρὸς ἀπολύμανσιν ἐν ξηρῷ τῶν πρὸς σπορὰν σπερμάτων σίτου ἀπὸ τῆς τερηδόνος κοιν. *δαυλίτου*). Πρὸς τοῦτο τὰ σπέρματα ἀναμειγνύονται καλῶς μετὰ τοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ εἰς δόσιν 200 γραμμαρίων κατὰ ἑκατόλιτρον σπερμάτων. Ὑπάρχουν καὶ εἰδικὰ μηχανήματα διὰ τὴν ταχυτέραν, τελειοτέραν καὶ οἰκονομικωτέραν ἀνάμειξιν. Π. Γ. Κ.

— **χαλκὸς αὐτοφυὴς** *[Ὀρυκτολ.]*. Ὁ αὐτοφυὴς χαλκὸς ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς ὁλοεδρικοὺς μικροὺς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ὡς καὶ εἰς διδύμους, συνηνωμένους εἰς δενδροειδῆ ἢ πτεροειδῆ συσσωματώματα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαντᾷ χειροπληθὴς καὶ παρενεσπαρμένος, ὡς ἐπιφλοίωμα, ὑπὸ μορφὴν δενδριτικήν, ἢ εἰς ἐλάσματα, πλάκας, κοκκία καὶ βώλους. Ἔχει θραῦσιν ἀγκιστρώδη, σκληρότητα 2 ½—3 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 8,5—9, λάμψιν μεταλλικήν, χρῶμα χαλκέρυθρον, ἐπιφανειακῶς σκοτεινότερον, συχνάκις δ' εἶναι ἐπικεκαλυμμένος μὲ ὀρφνούς, μέλανας, πρασίνους καὶ κυανοῦς φλοιοὺς ἀποσαθρώσεως. Συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης δεικνύει γραμμὴν χαλκέρυθρον, μεταλλικῶς λάμπουσαν. Ἐμπεριέχει συνήθως καὶ μικρὰ ποσὰ ἀργύρου, βισμουθίου κ. ἄ. Ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς γῆς, ὡς ἐν Κορνουαλίᾳ, Νορβηγίᾳ, Ἀμερικῇ, Βολιβίᾳ (τὸ περίφημον κοίτασμα Coro-Coro, ὅπου ἐμποτίζει ὑπὸ μορφὴν πυκνῶν ψηγμάτων ψαμμίτην), Κίνᾳ, Ἰαπωνίᾳ, Αὐστραλίᾳ. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη συνοδεύων τὸν χαλκοσίνην καὶ τὸν χαλκοπυρίτην εἰς τὰ κοιτάσματα αὐτῶν· εἰς τὰς περιοχὰς Καμάριζα καὶ Βίλλια τοῦ Λαυρείου, μὲ κυπρίτην καὶ γύψον σχηματίζει δενδροειδῆ συσσωματώματα. Ἐπίσης ὡς δευτερογενὲς προϊὸν εἰς τὰς ῥωγμὰς καὶ κοιλότητας τοῦ σιδηροπυρίτου τῆς Ἑρμιόνης, τῶν χαλκούχων μεταλλευμάτων τῆς Ὄρθρυος καὶ τῶν ἐκρηξιγενῶν σχηματισμῶν εἰς τὸ ὄρος Χελιδόνα. Γ. Κ. Γ.

—**χαλκὸς ἐλαϊκὸς** (Cuprum oleinicum) *[Φαρμ.]*· βλ. λ. *ἐλαϊκὸς χαλκός*.

—**χαλκὸς ἠλεκτρολυτικὸς** *[Μεταλλ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρολυτικὸς χαλκός*.

—**χαλκοῦ ἐποχὴ** *[Προϊστ. Ἀνθρωπολ.]*. Ὀνομάζεται οὕτως ἡ ἐποχὴ μεταξὺ τῆς λιθικῆς καὶ τῆς ὀρειχαλκίνης ἐποχῆς. Κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἐγνώρισε τὴν χρῆσιν τοῦ αὐτοφυοῦς χαλκοῦ πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων καὶ ὅπλων. Περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπάρχει ἀμφισβήτησις ἂν πράγματι ὑπῆρξε διακεκριμένη βαθμὶς πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως θεωρεῖται ὡς δευτέρα βαθμὶς τῆς νεολιθικῆς ἁπλῶς. Βεβαιοτέρα εἶναι ἡ ὕπαρξις τῆς ἐποχῆς ταύτης διακεκριμένης ἐν Ἀσίᾳ καὶ περὶ τὴν Μεσόγειον. Εὑρέθησαν ὅμως καὶ διάσπαρτα ἀνὰ τὸν κόσμον μονήρη χάλκινα ἀντικείμενα, καὶ δὴ ἐνωρίς, μέσῳ τῶν ὑστερονεολιθικῶν χρόνων. Εἰς τὰς Σκανδιναυϊκὰς χώρας ἐγένοντο αἱ πρῶται ἐξακριβώσεις ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγνώρισεν ἐκ τῶν μετάλλων πρῶτον τὸν χαλκόν. Πάντως, εἶναι τόσον βραχεῖα καὶ δευτερεύουσα μία ἀληθὴς χαλκῆ ἐποχή, ὥστε ὑπὸ τῶν μὲν περιλαμβάνεται μετὰ τῆς τοῦ ὀρειχάλκου, ὑπ' ἄλλων δὲ τοὐναντίον καλεῖται γενικῶς *χαλκῆ* ἐποχὴ καὶ ὁλόκληρος ἡ ὀρειχαλκίνη, διακρινομένης ἰδιαιτέρως τῆς ἐποχῆς τοῦ καθαροῦ χαλκοῦ καὶ ὡς *λιθοχαλκῆς*. Τοῦτο δέ, διότι οὐδέποτε ἐπεκράτησεν ὁ χαλκός, πρὸ τῆς ἀναμίξεώς του μετὰ κασσιτέρου (ὀρείχαλκος) ἐντελῶς, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα ἀντικείμενα ἐξηκολούθουν κατασκευαζόμενα ἐκ λίθου, ὀστῶν, κεράτων κλπ. καὶ ξύλου ἀναμφιβόλως.

Ποῦ ἐγένετο τὸ πρῶτον χρῆσις τοῦ μετάλλου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν, δεδομένου ὅτι πανταχοῦ ὑπάρχουν κοιτάσματα χαλκοῦ. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ βιομηχανία τοῦ χαλκοῦ (τοῦ ὀρειχάλκου ἀκριβέστερον) ἤνθει ἤδη περὶ τὴν Μεσόγειον καὶ τὴν προσθίαν Ἀσίαν, καθ' ὃν χρόνον ἐν Εὐρώπῃ εὑρισκόμεθα ἐν τυπικῇ νεολιθικῇ ἐποχῇ. Πιθανώτερον ἑπομένως εἶναι ὅτι τὸ κέντρον διασπορᾶς ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλά, δηλαδὴ ἡ Κρήτη καὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἢ καὶ ἡ προσθία Ἀσία. Ἐξ αὐτῶν μετεφέρθη τὸ μέταλλον, ἢ ἡ βιομηχανία του, ὄχι μόνον εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀνατολήν, εἰς αὐτὰς τὰς Ἰνδίας πιθανῶς.

Ἡ χαλκῆ ἐποχὴ διήρκει εἰς τὰς διαφόρους χώρας βραχύτατον χρόνον, μὴ διακρινομένη ἄλλως τε τῆς νεολιθικῆς. Ὡς ἦτο δὲ φυσικόν, δὲν ἦτο σύγχρονος πανταχοῦ, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα ἐμφανίζονται καὶ ἀπὸ τῆς Ε' χιλιετηρίδος π. Χ., εἰς δὲ τὴν βόρειον Εὐρώπην περὶ τὸ τέλος τῆς Β' χιλιετηρίδος π. Χ.

Τὰ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης εὑρισκόμενα ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ χαρακτηρίζονται κυρίως ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐγχαράκτων διακοσμήσεων. Πλὴν τοῦ χαλκοῦ ἔχομεν, κατὰ τὴν ἀρχικὴν ταύτην τῶν μεταλλικῶν χρόνων βαθμῖδα, καὶ τὸν χρυσὸν ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄργυρον, καὶ δὴ ἐν Κύπρῳ, Remedello καὶ Βρετάνῃ. Ὁ χρυσὸς μάλιστα εἶχε μείζονα ἐξάπλωσιν (Ν. Ρωσία, Αἴγυπτος, Ἰρλανδία, κλπ.). Τέλος, καὶ πολύτιμοι λίθοι εὕρηνται κατὰ τὴν χαλκῆν ἐποχήν. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ φέρει, κατὰ τὰς διαφόρους χώρας, διάφορον τύπον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, ἄνευ ἐγχαράξεων καὶ ἐνταῦθα, πλὴν εἰς ὡρισμένας περιοχὰς (Πυρηναῖα κλπ.). Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ ἡ ταφὴ ἐγίνετο εἰς κατακειμένην ὀκλάζουσαν θέσιν, εἰς δρομικοὺς ἢ θολωτοὺς τάφους. Ι. Γ. Κ.

χαλκοσιδηρίτης (ὁ) (Chalkosiderit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι φωσφορικὸν ἅλας τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χαλκοῦ, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $3Fe_2O_3.CuO,2P_2O_5.8H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς πρασίνους κρυστάλλους τοῦ τρικλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἐπικαθημένους ἐπὶ τοῦ ὀρυκτοῦ ἀνδρεβσίτου, ἐν Κορνουαλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

χαλκοσίνης (ὁ) (Chalkosin) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν συνώνυμον τῷ *χαλκολαμπρίτῃ* βλ. λ.).

χαλκοστιβίτης (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *βολφσβεργίτης* (βλ. λ.).

χαλκόστομος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ χαλκοῦν στόμα ἔχων: «χαλκόστομον βέλος»· || «χαλκόστομος κώδων» ὁ οἱονεὶ διὰ χαλκοῦ στόματος φωνῶν.

χαλκόσωμος (ὁ) (Chalcosomus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δυναστιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλου μεγέθους κανθάρους μεταλλικοῦ χρώματος μὲ χαλκᾶς ἀποχρώσεις. Τὰ ἄρρενα φέρουσιν ἐπὶ τοῦ θώρακος τρεῖς ἐπιμήκεις κερατοειδεῖς ἀποφύσεις. Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ 40 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδομαλαισιακῶν χωρῶν. Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καὶ ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαλκόσωμος ὁ ἄτλας* (Chalcosomus atlas), ὅστις ἔχει κεφαλὴν μεγάλην μὲ ἰσχυρὰς κεραίας, ὀφθαλμοὺς μικρούς, θώρακα εὔρωστον, κοιλίαν ἐπιμήκη, πόδας μακροὺς καὶ ἰσχυρούς. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

χαλκότονον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Εἶδος βλητικῶν πολεμικῶν μηχανῶν τῶν ἀρχαίων (βλ. λ. *χαλκέντονα*).

χαλκότουβα (τά)· βυζαντ., αἱ ἐκ χαλκοῦ κνημῖδες τῶν στρατιωτῶν· ἄλλως: *ποδόγελλα*. Ν. ΚΛΣ

χαλκοτριχίτης (ὁ) (Chalkotrichit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ (τριχοειδῆ συσσωματώματα) τοῦ ὀρυκτοῦ *κυπρίτου* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

χαλκοτρόχιον (τό, γαλλ. cuivrot). Ἡ παρὰ τῶν ὡρολογοποιῶν, χρυσοχόων κ.τ.τ. χρησιμοποιουμένη στρεπτολαβίς.

— *[Τεχν.]* Τὸ *χαλκοτρόχιον* εἶναι μικρὰ λαβὶς καμπτικὴ καὶ στρεπτική. Διὰ ταύτης δύνανται νὰ κρατηθῶσι, καμφθῶσι καὶ στραφῶσι σύρματα, μικρὰ ἐλάσματα, στελέχη διαφόρων τεμαχίων κ. ἄ. Αἱ σιαγόνες τῆς στρεπτολαβίδος ταύτης εἶναι ἐπίπεδοι εἰς τὸ πρὸς τὴν ἄρθρωσιν τμῆμα αὐτῶν καὶ ὁμοιάζουσι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο πρὸς τὰ τῆς καμπτικῆς ἢ συνθλιπτικῆς λαβίδος. Κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα αὐτῶν, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ περατοῦνται, αἱ σιαγόνες εἶναι κωνικαί, μὲ μίαν τῶν γενετειρῶν αὐτῶν κατὰ προέκτασιν τοῦ συνθλιπτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἑτέρου τμήματος. Διὰ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς εἶναι δυνατὴ ἡ σύγχρονος ἐπαφὴ τῶν δύο ἐπιπέδων τμημάτων τῶν σιαγόνων καὶ τῶν κατ' ἐπέκτασιν τούτων γενετειρῶν τῶν κωνικῶν τμημάτων αὐτῶν. Συνήθως χρησιμοποιοῦνται, ἀντὶ τοῦ ὅρου χαλκοτρόχιον, οἱ κοινοὶ ὅροι: *ταναλάκι, πενσοῦλα, τσίφτι, στρογγυλὸ ταναλάκι* κ. ἄ. Α. Α. Κ.

χαλκοτύμπανον (τό)· βλ. λ. *τύμπανον* καὶ *τάμ-τάμ*.

χαλκοτυπία (ἡ)· βλ. λ. *χαλκογραφία*.

χαλκουργεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον τοῦ χαλκουργοῦ, κοιν. *χαλκωματάδικο*.

χαλκουργία (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ χαλκουργοῦ, χαλκουργική.

χαλκουργὸς (ὁ)· ὁ κατεργαζόμενος τὸν χαλκόν, κοιν. *χαλκωματᾶς*.

χαλκοῦς, *—ῆ, —οῦν (—εος, —εα, —εον)*· ὁ ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένος, χάλκινος: «χαλκᾶ νομίσματα», «πλὰξ χαλκοῦ»· || *χαλκοῦς* (ὁ)· ὡς οὐσ., νόμισμα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τὸ ⅛ τοῦ ὀβολοῦ.

— *[Νομισμ.]* Κατὰ τὸν Πολυδεύκην, ὁ *χαλκοῦς* τῶν Ἀθηνῶν ἦτο τὸ ὄγδοον τοῦ ἀργυροῦ ἀττικοῦ ὀβολοῦ. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ εἶχεν ὑποπολλαπλάσια μὲν τὸν *κόλλυβον* (4) καὶ τὸ *λεπτὸν* (7), πολλαπλάσια δὲ τὸ *δίχαλκον*, τὸ *τετράχαλκον* καὶ τὸ *πεντάχαλκον*. Ἐν ἄλλαις πολιτείαις ὁ χαλκοῦς ἦτο τὸ δέκατον καὶ ἐν ἄλλαις τὸ ἕκτον τοῦ ὀβολοῦ. Ὡς βάρος, χρησιμοποιούμενον μάλιστα ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, ὁ χαλκοῦς ἦτο τὸ $^1/_{288000}$ τοῦ ταλάντου. Τὸ διακριτικὸν σημεῖον τοῦ νομίσματος τούτου εἶναι τὸ γράμμα Χ. Β. Δ. Θ.

— **Χαλκοῦς ὄφις** *[Βιβλ.]*. Κατὰ τὴν βίβλον τῶν «Ἀριθμῶν» (κα' 9), ὅτε οἱ Ἰσραηλῖται πρὸς τιμωρίαν των διὰ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ μεμψιμοιρίαν ἐδάκνοντο κατὰ τὴν παρὰ τὴν Ἰδουμαίαν πορείαν ὑπὸ θανατηφόρων ὄφεων, ὁ Μωϋσῆς ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασε χαλκοῦν ὄφιν, ὃν ὕψωσεν ἐπὶ ξύλου, οἱ δὲ προσβλέποντες εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν ὀφιοδήκτων ἐσῴζοντο (Σοφ. Σολ. Ε' 18). Ὁ χαλκοῦς οὗτος ὄφις ἀνεγνωρίσθη ἤδη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὡς τύπος αὐτοῦ (*Ἰωάν*. γ', 14). Π. Ι. Μ.

Χαλκούτζης, ***Νικήτας***. Βυζαντινὸς πατρίκιος καὶ στρατηγὸς ἐπὶ Νικηφόρου Β' Φωκᾶ (963—969), ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη τῷ 965 εἰς Κύπρον καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Ἄραβας, οἵτινες εἶχον καταλάβει παράλιά τινα τῆς νήσου καὶ ἐκεῖθεν ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ν. ΚΛΣ

Χαλκούτσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σκάλας Ὠρωποῦ τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 244.

χαλκοῦχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ περιέχων χαλκόν, χαλκοφόρος.

—**χαλκοῦχοι** ***κόνεις*** *[Φυτοπαθ.]*. Οὕτω καλοῦνται ἀντικρυπτογαμικαὶ σκευασίαι μὲ βάσιν τὰ ἅλατα τοῦ χαλκοῦ, χρησιμοποιούμεναι ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτης κόνεως διὰ τὴν καταπολέμησιν διαφόρων μυκήτων φυτοπαρασίτων. Οὕτω κατὰ τοῦ περονοσπόρου τῆς ἀμπέλου, ὡς συμπληρωματικὴ τῶν διὰ βορδιγαλλείου πολτοῦ ψεκασμῶν καταπολέμησις ἰδίᾳ διὰ τὰς σταφυλὰς χρησιμοποιεῖται μεῖγμα 3% θειικοῦ χαλκοῦ καὶ 97% θείου ἢ 8% θειικοῦ χαλκοῦ καὶ 92% στεατίτου, διὰ τὴν ἀπολύμανσιν τῶν σπόρων τῶν σιτηρῶν κατὰ τοῦ δαυλίτου, μετὰ ἀνάμειξιν ἐντὸς εἰδικοῦ ἀναδευτῆρος μὲ βασικὸν ἀνθρακικὸν χαλκὸν κατ' ἀναλογίαν 100 χιλ. σπόρου πρὸς 200 γραμ. κόνεως. Ε. Τ. Ε.

χαλκοφανὴς (ὁ) (Chalcophanes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 60 εἴδη κανθάρων μετρίου ἢ μικροῦ μεγέθους, ἀπαντῶντα εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτε-

Digitized by Google

ρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαλκοφανὴς ὁ ὀκτάστικτος* (Chalcophanes octoguttatus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν κιτρινόφαιον κατὰ τὸν θώρακα καὶ φαιομελανὸν κατὰ τὸ σῶμα, μὲ ὀκτὼ εὐμεγέθεις κηλῖδας ἐπὶ τῆς ῥάχεως. Ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων φυτῶν, ὧν κατατρώγει τὰ φύλλα καὶ τοὺς νεαροὺς βλαστούς. Δ. Ν. Π.

χαλκοφανίτης (ὁ) (Chalkophanit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑδροξείδιον μαγγανίου μετ' ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου (MnZn) O, 2 MnO_2· $2H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβοεδρικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, σχηματίζοντας ἀδένας ἢ σταλακτιτοειδῆ συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 2 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,9, λάμψιν μεταλλικὴν καὶ χρῶμα ὑποκύανον μέλαν. Σχηματίζεται κατὰ τὴν ἀποσάθρωσιν τοῦ φραγκλινίτου ἐν New Jersey. Γ. Κ. Γ.

χαλκοφάψ (ἡ) (Chalcophaps) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *περιστεροειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *περιστεριδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη περιστερῶν, διακρινομένων διὰ τοὺς ὡραιοτάτους μεταλλικοὺς χρωματισμούς των καὶ ἀπαντωσῶν εἰς τὰς Ἰνδίας, Κίναν, Ἰαπωνίαν καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *χαλκοφὰψ ἡ χρυσόχλωρος* (Chalcophaps chrysochlora), ἥτις εἶναι ἰθαγενὴς τῆς Αὐστραλίας καὶ ἔχει μέγεθος κοινῆς περιστερᾶς, χρωματισμὸν δὲ πρασινοελαιώδη μὲ χρυσᾶς ἀποχρώσεις κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ πρασινοκίτρινον κατὰ τὴν κοιλίαν. Αἱ παρειαί, τὸ στῆθος καὶ τὰ ἄκρα τῶν κυρίων πτερύγων φέρουσι γραμμώσεις καὶ ποικίλματα χρυσοκυανᾶ. Δ. Ν. Π.

Χαλκοφὰψ ἡ χρυσόχλωρος.

χαλκοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ περιέχων χαλκόν, χαλκοῦχος: «χαλκοφόρον μέταλλον».

χαλκοφόρος (ὁ) (Chalcophorus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ῥοπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βουπρηστιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλους κανθάρους μὲ ἀποστίλβοντας χρωματισμούς. Τὰ 100 περίπου εἴδη τοῦ γένους τούτου ἀπαντῶσιν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν εἶναι ὁ *χαλκοφόρος ὁ μαριάνειος* (Chalcophorus Marianii), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν στιλπνῶς μελανοκυανοῦν μὲ μεταλλικὰς γραμμώσεις καὶ κηλῖδας κατὰ τὴν ῥάχιν. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων δασικῶν δένδρων. Αἱ κάμπαι του κατασκευάζουσιν ἐλλειψοειδεῖς στοὰς εἰς τὸν κορμὸν τῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

χαλκοφυλλίτης (ὁ) (Chalkophyllit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρσενικικὸς χαλκὸς τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$8CuO, As_2O_5.12H_2O.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ἑξαγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος (ῥομβοεδρικούς), σχηματίζοντας μικροὺς ἀδένας καὶ φυλλώδη συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 2 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2.4—2.6, λάμψιν μαργαριτώδη καὶ χρῶμα κυανωπὸν πράσινον ἢ σμαραγδοπράσινον. Εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφωτίστου. Εὑρέθη εἰς τὴν Σαξονίαν, Spessart καὶ τὴν Nischne-Tagilsk. Γ. Κ. Γ.

χαλκόχροια (ἡ)· χροιά, χρῶμα χαλκοῦ, τὸ νὰ ἔχῃ τις χρῶμα χαλκοῦ.

χαλκόχρους (ὁ, ἡ), *—ουν* (*—οος, —οον*)· ὁ ἔχων χρῶμα χαλκοῦ.

—χαλκόχρους διαβήτης. Σπανία μορφὴ γλυκωματουρίας, ἀπαντῶσα ἐπὶ ἀλκοολικῶν, ἄλλως καλουμένη *μελαγχρωμικὴ καχεξία*. Κατὰ ταύτην ἐμφανίζονται πάντα τὰ σημεῖα τοῦ διαβήτου (σακχαρουρία, πολυδιψία, δοθιῆνες, ἀνικανότης) καὶ τῆς κιρρώσεως (ἀσκίτης, ἐπίφλεβος, ὑπερτροφία ἥπατος, ὑπίκτερος, αἱμορραγίαι κλπ.), παρατηρεῖται δὲ καὶ μελάγχρωσις τοῦ δέρματος κατὰ τὸ πρόσωπον, τὸ ὄσχεον καὶ τὰ ἄκρα. Αἱ μελαγχρωστικαὶ κηλῖδες εἶναι σπάνιαι κατὰ τοὺς βλεννογόνους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀδδισώνειον νόσον. Ἡ πάθησις σημειοῦται μόνον παρὰ τοῖς καχέκταις, κατατρυχομένοις ὑπὸ πυρετοῦ 37°,5—38°,5. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται μετά τινας μῆνας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς εἰρημένης χροιᾶς καὶ τῆς γλυκωματουρίας. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι πάντοτε σταθερὰ τὰ ὡς ἄνω συμπτώματα. Κατὰ τὸν P. Marie ὁ διαβήτης εἶναι δευτεροπαθής, τὸ δὲ πρωτοπαθὲς φαινόμενον εἶναι ἡ ἀλλοίωσις τῶν αἱμοσφαιρίων καὶ ἡ μεταμόρφωσις τῆς αἱμοσφαιρίνης αὐτῶν εἰς χρωστικὴν τοῦ σιδήρου, ἥτις εἰς μὲν τὸ ἧπαρ συσσωρευομένη ἐπιφέρει τὴν κίρρωσιν, εἰς δὲ τὸ πάγκρεας τὸν διαβήτην. Ἡ θεραπεία εἶναι συμπτωματική. Σ. Γ. Σ.

—χαλκόχρους νόσος *[Ἰατρ.]*. βλ. λ. *ἀδισσώνειος νόσος*.

χαλκοχυτική (ἡ). Ἡ τέχνη τῆς δι' ἀναλύσεως τοῦ χαλκοῦ καὶ τῆς χύσεως εἰς τύπους κατασκευῆς βιομηχανικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀντικειμένων. Ἡ χαλκοχυτικὴ εἶναι ἀρχαιοτάτη τέχνη, προηγηθεῖσα τῆς σιδηροτεχνίας λόγῳ τῆς εὐκόλου εὑρέσεως τοῦ χαλκοῦ εἰς αὐτούσιον κατάστασιν. Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εὑρίσκομεν ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ δι' ἐλάσεως ἢ διὰ χύσεως κατειργασμένα, ὡς ξίφη, αἰχμὰς δοράτων καὶ βελῶν, πόρπας, ἐνδύματα καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα ἢ εἴδη στολισμοῦ. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων κατεσκεύαζον διὰ τῆς χαλκοχυτικῆς ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐδείχθησαν δεξιοτέχναι εἰς τὴν χαλκοχυτικήν, κατασκευάζοντες μεγάλα γλυπτικὰ ἔργα. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ὅτι σταθμὸν εἰς τὴν χαλκοχυτικὴν ἀποτελοῦν οἱ Σάμιοι καλλιτέχναι Ῥοῖκος καὶ Θεόδωρος, ἀκμάσαντες κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ζ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν ἡ χαλκοχυτικὴ παρήγαγε κολοσσικὰ καὶ πολύπλοκα ἔργα, ἐξειργασμένα μετὰ μεγάλης τελειότητος. Κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν περίοδον καὶ τὸν χριστιανικὸν μεσαίωνα ἡ χαλκοχυτικὴ παρήκμασε, λαβοῦσα νέαν ὤθησιν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ὁπότε ἀνεδείχθησαν μεγάλοι τεχνῖται, ὅπως ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Γκιμπέρτι (θύρα τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ Βαπτιστηρίου) καὶ ὁ Μπενβενοῦτο Τσελίνι, ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ζερμαὶν Πιλὸν καὶ ὁ Ζὰν Κουζὸν κλπ. Κατὰ τοὺς σημερινοὺς χρόνους ἡ χαλκοχυτική, τελειοποιουμένη ὁλονέν, ἐβιομηχανοποιήθη διὰ τὴν παραγωγὴν καλλιτεχνικῶν καὶ διακοσμητικῶν γλυπτικῶν ἔργων. Ἡ τεχνικὴ τῆς χαλκοχυτικῆς εἶναι πολὺ δύσκολος, ἀπαιτοῦσα ἐμπειρίαν καὶ προσοχήν. Ὁ χαλκὸς χύνεται εἰς τύπους (μήτρας) ἐκ γύψου, τμηματικῶς κατεσκευασμένας καὶ κατόπιν συναπτομένας εἰς γενικὸν τύπον. Τὰ μεγάλα γλυπτικὰ ἔργα χύνονται εἰς αὐτοτελῆ τεμάχια (κορμούς, πόδας, χεῖρας κλπ.) καὶ κατόπιν συγκολλῶνται, τορνεύονται, συμπληροῦνται εἰς τὰ ἀποτυχημένα μέρη, στιλβοῦνται καὶ ὀξειδοῦνται, διὰ νὰ δοθῇ ἑνιαία μορφὴ εἰς τὸ σύνολον. Ἡ ὀξείδωσις γίνεται διὰ διαφόρων χημικῶν μέσων (σκευασιῶν θειούχων, ἀμμωνιούχων καὶ ὀξειδίων), πρὸς ἀπόκτησιν βαθυκυάνων, καστανίνων ἢ πρασίνων ἀποχρώσεων, ἀνεπηρεάστων ἀπὸ τὰς καιρικὰς μεταβολὰς καὶ ἰδίως τῆς ὑγρασίαν. Ἐκτὸς τῆς διὰ τύπων (μητρῶν) ἀναπαραγωγῆς, γίνεται χρῆσις καὶ τῆς μεθόδου τοῦ ἐξαφανιζομένου κηροῦ (cire perdue). Ἡ μέθοδος αὕτη, δυσκολωτέρα τῆς διὰ τύπων, ἀποδίδει μεγαλυτέραν λεπτότητα εἰς τὰ χαλκοχυτικὰ ἔργα. Ὁ χαλκὸς χύνεται εἰς τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ δύο τύπων χωριζομένων διὰ λεπτοῦ, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου, στρώματος κηροῦ, κατέχοντος τὴν θέσιν τοῦ πρὸς ἀναπαραγωγὴν ἔργου. Ὁ πρῶτος τύπος εἶναι ἔκτυπον τοῦ ἔργου· ἐπ' αὐτοῦ εἶναι τὸ στρῶμα τοῦ κηροῦ (δύο ἢ τεσσάρων χιλιοστῶν) καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἄλλη μήτρα ἐκ γύψου ἢ ἄλλης πλαστικῆς οὐσίας συνῃρμένης ἐπὶ τοῦ κηροῦ. Ὁ πυριφλεγὴς καὶ τετηκὼς χαλκὸς χύνεται μεταξὺ τῶν δύο μητρῶν καὶ καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ ἐξατμιζομένου καὶ διευκολύνοντος τὴν ῥεῦσιν κηροῦ. Σ. Ξ.

Χαλκώδων *[Μυθολ.]*. —1) Βασιλεὺς τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἀβάντων καὶ πατὴρ τοῦ Ἐλεφήνορος, ἀρχηγοῦ τῶν Εὐβοέων κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Τὸν Χαλκώδοντα τοῦτον ἐφόνευσεν ὁ Ἀμφιτρύων κατά τινα μεταξὺ Ἀβάντων καὶ Θηβαίων μάχην ἐπὶ τῆς ἀπὸ Θηβῶν εἰς Χαλκίδα ὁδοῦ, παρὰ τὴν πόλιν Τευμησσόν, ἔνθα ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος του. Τοῦτον ἥρῳον, Ἐπτάχαλκον καλούμενον, ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἀθήναις, παρὰ τὰς Πειραϊκὰς πύλας. —2) Υἱὸς τοῦ Μέροπος καὶ βασιλεὺς τῆς νήσου Κῶ. Ὑπὸ τούτου ἐτραυματίσθη ὁ ἥρως Ἡρακλῆς, ὅτε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας προσωρμισθεὶς εἰς Κῶν ἐφόνευσε τὸν βασιλέα ταύτης Εὐρύπυλον, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀστυπαλαίας. ΚΑΨ.

χάλκωμα, *—ατος* (τό)· τὸ ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένον χαλκοῦν σκεῦος, ἰδίᾳ τὰ ἐκ χαλκοῦ μαγειρικὰ σκεύη· ‖ *χάλκωμα*· δημοτ. περιληπτικῶς, τὸ σύνολον τῶν χαλκῶν σκευῶν, τὰ ὁποῖα λαμβάνει ὡς προῖκα ἡ κόρη· ‖ αὐτὸς ὁ χαλκός.

χαλκωματᾶς, *—ᾶ* (ὁ)· δημοτ., ὁ κατασκευαστὴς χαλκωμάτων, χαλκίνων μαγειρικῶν σκευῶν.

χαλκωματένιος, *—α*, *—ο*· ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ χάλκωμα, ἀπὸ χαλκόν, χάλκινος, χαλκοῦς.

Χάλκων *[Μυθολ.]*. Μυρμιδών, πατὴρ τοῦ Βαθυκλέους, φονευθέντος κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Γλαύκου, ἀρχηγοῦ τῶν Λυκίων (*Ὀμ.* Ἰλ. Π, 595). Α. Θ. Σ.

Χαλκωρυχεῖα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς ΒΔ. Ἀφρικανικῆς ἠπείρου, κειμένη εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Μαυριτανίας Καισαρηνσίας, πρὸς Ν. τῆς ὁποίας κατῴκουν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ', 2, 5) οἱ Ἑρπετιδανοὶ καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ταλαδούσιοι. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ χαλκωρυχείων. Α. Θ. Σ.

χαλκωρυχεῖον (τό)· ὀρυχεῖον, μεταλλεῖον χαλκοῦ, χαλκοφόρου μετάλλου.

χάλκωσις, *—εως* (ἡ) *[Ὀφθαλμολ.]*. Ἐμπότισις τῶν διαφόρων χιτώνων τοῦ ὀφθαλμοῦ ὑπὸ ἁλάτων χαλκοῦ, σχηματιζομένων ἐντὸς αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βολβοῦ ἀλλοτρίου σώματος περιέχοντος χαλκόν. Ἡ χάλκωσις παρετηρήθη εἰς τὰ τραύματα τοῦ τελευταίου πολέμου, προκαλεῖ δὲ ἰδιάζουσαν χρῶσιν τοῦ φακοῦ. Συνήθως ἓν ἔτος μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἀλλοτρίου σώματος παρατηρεῖται ἐπὶ τῆς κόρης ἰδιάζουσα πρασίνη χροιά, φέρουσα τὸ σχῆμα ἡλιάνθου καὶ ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀπόθεσιν ἁλάτων χαλκοῦ ὑπὸ τὴν θήκην τοῦ φακοῦ. Τελικὰ καὶ ἡ ἶρις καὶ ὁ κερατοειδὴς καὶ ὁ ἀμφιβληστροειδὴς χρώννυνται βαθμηδὸν ὑπ' αὐτῶν. Τὰ ἅλατα αὐτὰ τοῦ χαλκοῦ (ἀνθρακικὸς χαλκὸς) δὲν σχηματίζουν χημικὴν ἕνωσιν μὲ τὸ λεύκωμα τῶν κυττάρων, ὅπως γίνεται τοῦτο ἐπὶ σιδηρώσεως, ἀλλ' ἐπικάθηνται ἁπλῶς ἐπὶ τῶν διαφόρων χιτώνων. Β. Α.

Χαλλάϊν (Hallein) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σάλτσμπαχ καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σάλτσμπουργκ-Βαίργκλ. Κάτ. (1923) 7.296. Ἔχει ἐργοστάσια κατεργασίας καπνοῦ, τσιμέντων κλπ. καὶ ὀρυχεῖα ὀρυκτοῦ ἅλατος. Η. Π. Γ.

Χάλλαμ (Hallam), ***Ἐρρῖκος.*** Ἄγγλος ἱστορικὸς (1777—1859). Συμπληρώσας τὰς σπουδάς του ἐν Ἦτον καὶ Ὀξφόρδῃ, ἐξήσκησεν ἐπί τι διάστημα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του γενόμενος κληρονόμος σημαντικῆς περιουσίας, ἐπεδόθη ἀπερισπάστως εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λονδίνου καὶ ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου. Ἡ φήμη του ὡς ἱστορικοῦ συγγραφέως στηρίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ τρία περιλάλητα συγγράμματά του: «Ἀνασκόπησις τῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα» (1818, μὲ συμπλήρωμα ἐκδοθὲν τῷ 1848), «Συνταγματικὴ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας» 1827) καὶ «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς ΙΕ', ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνας» (1838—1839). Ὡς ἱστορικὸς ὁ Χάλλαμ διακρίνεται διὰ τὸ περίτεχνον τῆς περιγραφῆς του καὶ τὴν βαθύτητα, ἐμβρίθειαν καὶ ἀντικειμενικότητα, μεθ' ἧς ἀνερευνᾷ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, καίτοι ἐν πολλοῖς φαίνεται ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν πολιτικῶν θεωριῶν τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων, εἰς ὃ ἀνῆκεν. Τὴν προσοχήν του ὡς ἱστορικοῦ προσείλκυσαν τὰ γεγονότα καὶ οὐχὶ τὰ πρόσωπα, ἡ δὲ ἱστορικὴ του ἀντίληψις περιέλαβεν ὁλόκληρον τὴν κοινωνικὴν κίνησιν τῶν ἐποχῶν, ἃς περιέγραψεν. Εἰς τὸν προώρως ἀποθανόντα υἱόν του *Ἀρθοῦρον* (1833), ὁ Τέννυσον ἀφιέρωσεν ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερά του ποιήματα ὑπὸ τὸν τίτλον «In memoriam». Η. Π. Γ.

Χάλλαντ (Halland) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς νοτιοδυτικῆς Σουηδίας ἐπὶ τοῦ Κάττεγκατ. Ἔχει ἔκτασιν 4.922 τετρ. χλμ. καὶ κατ. (1930) 150 128. Τὰ κύρια προϊόντα αὐτοῦ εἶναι ξυλεία, προϊόντα ἁλιείας, βούτυρον καὶ βρόμη. Πρωτεύουσα καὶ κύριος λιμὴν ἡ *Χάλμσταντ*.

Χαλλγκρίμσον (Hallgrimson), ***Ἰωνᾶς.*** Ὁ κυριώτερος τῶν λυρικῶν ποιητῶν τῆς Ἰσλανδίας (1807—1844). Ἀποφοιτήσας τοῦ πανεπιστημίου τῆς Κοπεγχάγης ἐστάλη ὑπὸ τῆς δανικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ γεωλογικῇ ἀποστολῇ εἰς Ἰσλανδίαν (1837—1842), ὅπου ἐξετέλεσεν ἐνδιαφερούσας γεωλογικὰς παρατηρήσεις. Κυρίως ὅμως διεκρίθη ὡς ποιητὴς μὲ πλοῦτον φαντασίας καὶ λεπτότητα συναισθημάτων καὶ διανοημάτων, θελκτικώτατον ὕφος καὶ γλαφυρότητα ἐκφράσεως, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν τῆς πατρίδος του καὶ γενόμενος ἱδρυτὴς ἰδίας σχολῆς ἐν τῇ ἰσλανδικῇ λυρικῇ ποιήσει, τὴν ὁποίαν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν δουλικὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς του χρησιμοποίησιν τοῦ παλαιοῦ ποιητικοῦ εἴδους τῆς «ῥίμουρ». Ταυτοχρόνως συμπληρῶν τὰς ἐργασίας τοῦ Δανοῦ φιλολόγου Ράσμους Ράσκ καὶ τοῦ ποιητοῦ Θόραρενσεν, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀποκάθαρσιν τῆς ἰσλανδικῆς γλώσσης ἀπὸ τὰς ξένας γλωσσικὰς ἐπιδράσεις. Τὰ ποιήματα καὶ ἡ συλλογὴ του μικρῶν διηγημάτων εἶναι συντεθειμένα εἰς τὴν ὡραιοτέραν καὶ καθαρωτέραν γλῶσσαν, ἥτις ἐγράφη ἐν Ἰσλανδίᾳ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σνόρρι Στούρλασον. Ἐν τῇ στιχουργίᾳ του, πρὸς τῇ κλασσικῇ ἰσλανδικῇ, ἐχρησιμοποίησε καὶ νέαν μετρικήν, ἣν αὐτὸς εἰσήγαγε. Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ποιημάτων, διηγημάτων καὶ δοκιμίων του ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ λογοτεχνικὸν περιοδικὸν «Fjölnir», τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἤρχισεν ἐκδίδων ἐν Κοπεγχάγῃ ἀπὸ τοῦ 1835 μετὰ τοῦ Τζίσλασον καὶ τοῦ Σαέμουντσον. Η. Π. Γ.

Χάλλε (Halle) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Χάλλη*.

Digitized by Google

Χάλλεκ (Halleck), ***Ἐρρῖκος,-Οὐαίητζερ.*** Ἀμερικανὸς στρατηγὸς (1815—1872). Προήρχετο ἐκ τῆς στρατιωτικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Οὐὲστ Πόϊντ, συμμετέσχε δὲ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τοῦ λιμένος τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀκολούθως δὲ ἀπεστάλη ἐπὶ ἐκπαιδευτικῇ ἀποστολῇ εἰς Εὐρώπην (1845). Ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Μεξικανικοῦ πολέμου τοῦ 1846, μετέσχε τῆς εἰς Καλιφορνίαν καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εἰρηνικοῦ ἐκστρατείας, βραδύτερον δὲ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς πολιτείας τῆς Καλιφορνίας. Τῷ 1854 παραιτηθεὶς τῶν τάξεων στρατοῦ, ἐξήσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα μέχρι τοῦ 1861, ὁπότε, ἐκραγέντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, κατετάγη καὶ αὖθις εἰς τὸν στρατὸν ὡς ὑποστράτηγος, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1861 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ δυτικοῦ μετώπου, καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὠνομάσθη ἀρχιστράτηγος τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ τῷ 1864 ἀντικατεστάθη, ὡς μὴ ἐπιδείξας στρατηγικὰς ἱκανότητας, παρέμεινεν ὅμως ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου. Ἐκ τῶν στρατιωτικῶν του συγγραμμάτων τὸ σημαντικώτερον εἶναι: «Στοιχεῖα στρατιωτικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης» (Νέα Ὑόρκη 1846), εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν 2αν ἔκδοσιν τοῦ 1861 προσετέθη τό: «Κριτικὰ σημειώματα ἐπὶ τοῦ Μεξικανικοῦ καὶ Κριμαϊκοῦ πολέμου». Ὁ Χάλλεκ διεκρίθη καὶ ὡς νομομαθής, συγγράψας: «Διεθνὲς δίκαιον» (1861, νέα ἔκδ. 19 8) καὶ «Πραγματεία διεθνοῦς καὶ πολεμικοῦ δικαίου» (1866). Μετέφρασεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀγγλικὴν τὴν «Πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν βιογραφίαν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος» τοῦ Ζομινὶ (1864). Η. Π. Γ.

Χαλλὲν (Hallén), ***Ἀνδρέας.*** Σουηδὸς μουσουργὸς (1846—1925). Ἐμορφώθη μουσικῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1884 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν συμφωνικῶν συναυλιῶν τῆς φιλαρμονικῆς ἑταιρείας τῆς Στοκχόλμης, τῷ 1892 ὠνομάσθη διευθυντὴς ὀρχήστρας τοῦ Βασιλικοῦ Μελοδράματος κλπ. Τὰ ἔργα του ἐμπνέονται μᾶλλον ἐκ τοῦ Βάγνερ καὶ τοῦ Λὶστ ἢ ἐκ τῆς ἐθνικῆς μούσης. Ὁ γερμανικὸς οὗτος χαρακτὴρ ἀναγνωρίζεται εἰς τὸ μελόδραμα «Harald der Wiking» (1881), ἐνῷ τὸ «Hexfällan» (1896) ἔχει τὴν πηγήν του μᾶλλον εἰς τὴν σουηδικὴν μουσικήν. Τῷ 1897 ὁ Χάλλεν ἐσημείωσε τὴν πρώτην αὐτοῦ μεγάλην θεατρικὴν ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ μελοδράματος: «Waldemars Katten» (=«Ὁ θησαυρὸς τοῦ μελοδράματος»), ὅπερ ἐπαίχθη πεντηκοντάκις ἐν Στοκχόλμῃ, τῷ δὲ 1902 ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς τὸ τέταρτόν του μελόδραμα: «Walborgsmessa» (1902). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὴν πρώτην μοῖραν τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας του ἀνήκει τὸ συμφωνικὸν ποίημα «Νῆσος τῶν νεκρῶν». Ὁ κατάλογος τῶν συνθέσεών του περιλαμβάνει ὡσαύτως τὰ συμφωνικὰ ποιήματα: «Sten Sture», «Aus der Waldemarsage» καὶ «Aus der Gustav Wasa Sage», σουηδικὰς ῥαψῳδίας δι' ὀρχήστραν, μπαλάντας διὰ μονῳδούς, χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν, πολλὰς γερμανικὰς καὶ σουηδικὰς μελῳδίας κλπ. Γ. Σ.

Χάλλερ (Haller), ***Ἀλβέρτος φὸν —.*** Ἑλβετὸς ἰατρός, φυσιολόγος καὶ φυσιοδίφης, γεννηθεὶς ἐν Βέρνῃ (1708—1777). Κατ' ἀρχὰς ἐδίδασκεν ἐν τῇ γενετείρᾳ του τὴν ἀνατομικὴν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθέντι ἀνατομικῷ φροντιστηρίῳ μέχρι τοῦ 1736, ὅτε προσεκλήθη ἐν Γοτίγγῃ ὡς καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς χειρουργικῆς, ἀνατομικῆς καὶ βοτανικῆς. Αὐτόθι ἵδρυσε βοτανικὸν κῆπον, ἀνατομικὸν θέατρον, ὅπερ ἐν ταὐτῷ ὑπῆρξε καὶ τὸ ἀρχαιότερον φυσιολογικὸν ἰνστιτοῦτον τῆς Γερμανίας, ἑταιρείαν ἐπιστημῶν κλπ. Μαθητὴς τοῦ Boerhaave, συνέγραψεν ὑψίστης ἀξίας συγγραφάς, περιλαμβανούσας ἅπασαν τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἀξιολογώτεραι τούτων εἶναι: «Primae lineae physiologiae in usum praelectionum Academicarum (1747), καὶ «Elementa physiologiae corporis humani» (1757), 8τομον θεμελιῶδες ἔργον τῆς φυσιολογίας. Αἱ ἐν αὐτῷ σκέψεις καὶ ἀνακαλύψεις αὐτοῦ ἐπὶ δυνάμεώς τινος κινητηρίου, σχεδὸν ἀγνώστου μέχρις αὐτοῦ, ἣν περιεῖχεν ὁ ζωϊκὸς ὀργανισμὸς καὶ ἥτις ἔκτοτε ἐκλήθη μὲ τὸ ὄνομά του *Ἀλλέρειος ἐρεθισιμότης*, ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην δόξαν του. Χωρὶς νὰ ὁρίσῃ τοὺς νόμους αὐτῆς, ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἐρεθισιμότης ἀπετέλει ἀχώριστον ἰδιότητα τῆς ἰνὸς καὶ ἀποκλειστικὴν κυριότητα τῶν μυϊκῶν ὀργάνων. Ὡς ἀπόδειξιν τῆς θεωρίας του ἐπεκαλεῖτο τὴν διάρκειαν τῶν παλμῶν τῆς καρδίας χωριζομένης ἀπὸ τοῦ ζῴου, ἥτις ὅμως ἰδιότης ἐξηγεῖται σήμερον ἐκ τῶν γαγγλίων τῆς καρδίας. Πλὴν τῆς ἐρεθισιμότητος, ἣν διέκρινεν ἐπιμελῶς ἐξ ἑτέρας κινητικῆς δυνάμεως, τῆς *ἐλαστικότητος*, ἀνεγνώριζε καὶ τὴν ὕπαρξιν ἄλλης ἰδιότητος, σταθερᾶς ἐκ τοῖς ζῶσιν ἱστοῖς, ἀμέσως συνδεομένης τῷ νευρικῷ ἱστῷ, καὶ ἧς μετέχουσιν αὐτὰ ταῦτα τὰ νεῦρα, ἤτοι τὴν *αἰσθητικότητα*. Αἰσθητικὴν ἶνα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνόμιζεν ἐκείνην, ἥτις θιγομένη μεταφέρει εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐπαφῆς ταύτης. Οὕτω μυϊκὴ ἐρεθισιμότης καὶ νευρικὴ αἰσθητικότης ἦσαν οἱ δύο ὅροι, οἵτινες ἀπετέλεσαν ὁλόκληρον τὸ φυσιολογικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Χάλλερ, θεωρουμένου ὡς δημιουργοῦ τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας. Ἄλλα κύρια ἔργα του εἶναι: «Icones anatomicae», αἱ μεγάλαι «Βιβλιοθῆκαι» αὐτοῦ τῆς βοτανικῆς, ἀνατομικῆς καὶ χειρουργικῆς, ἡ τετράτομος «Πρακτικὴ ἰατρικὴ» καὶ τὸ δίτομον βοτανικόν του ἔργον «Enumeratio methodica stirpium Helvetiae indigenarum» (1742). Τῷ 1732 ἐδημοσίευσεν ἀνωνύμως ποιητικά του δοκίμια «Versuch schweizerischen Gedichte», ἐνέχοντα σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γερμανικῆς φιλολογίας.

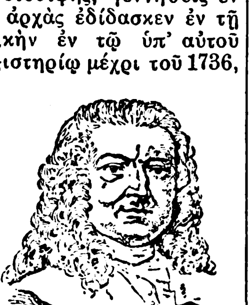
Ἀλβέρτος φὸν Χάλλερ.

Ὡς *ἀγκύλη τοῦ Χάλλερ* θεωρεῖται τὸ τόξον τὸ σχηματιζόμενον ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους τῆς ἔσω σφαγίτιδος φλεβὸς διὰ τοῦ ἀναστομωτικοῦ κλάδου τοῦ προσωπικοῦ μετὰ τοῦ γλωσσοφαρυγγικοῦ, ὅπερ ὅμως δὲν ἀνευρίσκεται πάντοτε. Ὡς *φλεβώδης κύκλος τοῦ Χάλλερ* περιγράφεται ὁ φλεβικὸς κύκλος ὁ σχηματιζόμενος ὑπὸ τῶν ἐπιπολῆς φλεβῶν τῆς ἅλω τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ. Τὸ *κόλπωμα τοῦ Χάλλερ* ἀποτελεῖται ἐκ πτυχῆς τοῦ περικαρδίου, κειμένης μεταξὺ τῶν δύο πνευμονικῶν φλεβῶν, καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας μέχρι τοῦ ἀνωτέρου χείλους τοῦ ἀριστεροῦ κόλπου τῆς καρδίας. Ο. Ρ.

—***Χάλλερ*** (Haller), ***Ἕρμαν.*** Ἑλβετὸς γλύπτης, γεννηθεὶς τῷ 1880. Ἐσπούδασε ζωγραφικήν, πλαστικὴν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Παρισίοις (1909—1915), ἐτελειοποιήθη δὲ εἰς τὴν γλυπτικήν, κατὰ τὴν σχολὴν τοῦ Μαγιόλ. Ἡ τεχνοτροπία του εἶναι μετάβασις ἐκ τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ εἰς τὴν ἤρεμον φυσικότητα τῆς παραστάσεως τῆς μορφῆς. Ἔργα αὐτοῦ εὑρίσκονται ἐν Ζυρίχῃ, Βίντερτουρ (Μουσεῖον, Βερολίνῳ, Φραγκφούρτῃ, Χάγκεν, Χάλλῃ, Μανχάϊμ. Θ. Κ.

—***Χάλλερ*** (Haller), ***Ἰωάννης.*** Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1865. Καθηγητὴς ἐν Μαρβούργῳ, Γκίσσεν καὶ Τυβίγγῃ, ἔγραψεν: «Ὁ παπισμὸς καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις» (1903), «Πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς γενέσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους» (1907), «Ἡ ἀρχικὴ αἰτία τοῦ παγκοσμίου πολέμου» (1914), «Γερμανία καὶ Ρωσία» (1915), «Ἡ ἐποχὴ Μπύλωβ» (1932), «Αἱ ἐποχαὶ τῆς γερμανικῆς ἱστορίας» (1923) «Χίλια ἔτη γερμανογαλλικῶν σχέσεων» (1930), «Ἀγγλία καὶ Γερμανία» (1931). Θ. Κ.

—***Χάλλερ*** (Haller), ***Ἰωσήφ.*** Πολωνὸς στρατηγός, γεννηθεὶς τῷ 1874. Ἀξιωματικὸς ἐν τῷ αὐστριακῷ στρατῷ, προσεχώρησεν εἰς τοὺς Συμμάχους μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, καὶ τῷ 1919 ὡδήγησεν εἰς Πολωνίαν, μέσῳ Γερμανίας, τὰ ἐν Γαλλίᾳ συγκεντρωθέντα στρατεύματα ἐκ Πολωνῶν. Μέχρι τοῦ 1925 ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου, ὑπετάχθη εἰς τὴν δικτατωρίαν τοῦ στρατάρχου Πιλσούδσκι μετὰ ἀσθενῆ ἀντίστασιν. Θ. Κ.

— ***Χάλλερ*** (Haller), ***Κάρολος-Λουδοβῖκος.*** Ἑλβετὸς ἱστορικὸς καὶ νομομαθὴς (1768—1854). Ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ δημοσίου δικαίου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Βέρνης καὶ μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς δημοκρατίας. Ἔγραψεν: «Ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης» (1816—1834), «Αἱ βουλαὶ τῆς Ἱσπανίας», «Ἱστορία τῆς θρησκευτικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλβετίᾳ», «Ἱστορικὴ μελέτη τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας». Θ. Κ.

— ***Χάλλερ*** (Haller), ***Μιχαήλ.*** Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1840. Ἐδέχθη τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, ἐξετέλεσε δὲ χρέη καθηγητοῦ τῆς ἀντιστίξεως καὶ φωνητικῆς συνθέσεως ἐν τῷ ἰνστιτούτῳ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τῆς Ρατισβόννης. Ἐδημιούργησε πολλὰ ἔργα θρησκευτικῆς μουσικῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων λειτουργίας, μοττέτα, ψαλμούς, λιτανείας κλπ. Πλὴν τούτων συνέθεσεν ἐκ νέου τὸν τρίτον τετράφωνον χορὸν ἐκ δωδεκαφώνων ἔργων τοῦ Παλεστρίνα, ὧν ἐσῴζοντο μόνον οἱ δύο τετράφωνοι χοροί. Ἔγραψε: «Μέθοδος συνθέσεως διὰ τὸ πολύφωνον ἐκκλησιαστικὸν ᾆσμα» (1891), «Συνέκδημος διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ᾄσματος» (1876) καὶ «Μετατροπίαι εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τόνους». Γ. Σ.

Χάλλεϋ (Halley), ***Ἐδμόνδος.*** Ἄγγλος ἀστρονόμος, γεννηθεὶς ἐν Haggerston (1656—1742). Εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν ἐδημοσίευσε τὴν πρώτην ἀστρονομικὴν ἐργασίαν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Methodus directa et geometrica investigandi aphelia, excentricitates proportionesque orbium planetarum» (1675—1677). Τῷ 1676 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Flamsteed ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Ph. Transactions» ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν ἡλιακῶν κηλίδων καὶ τοῦ δι' αὐτῶν προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου περιστροφῆς τοῦ Ἡλίου, κατ' Αὔγουστον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρετήρησε τὴν ἐπιπρόσθησιν τῆς Σελήνης πρὸ τοῦ Ἄρεως. Ἐπιθυμῶν νὰ συντάξῃ κατάλογον τῶν ἀστέρων τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, μετέβη τῇ ὑποστηρίξει τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Καρόλου Β' εἰς τὴν νῆσον τῆς Ἁγ. Ἑλένης, ἔνθα ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1677 ἐπεδόθη εἰς μεσημβρινὰς παρατηρήσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐξέδωκε τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐν Ἀγγλίᾳ: «Κατάλογον 350 νοτίων ἀστέρων». Εὑρισκόμενος ἐν Ἁγ. Ἑλένῃ ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσῃ ὑπὸ εὐνοϊκωτάτας συνθήκας τὴν διάβασιν τοῦ Ἑρμοῦ πρὸ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου τὴν 7ην Νοεμβρίου 1677 καὶ νὰ ἀσχοληθῇ εἰς παρατηρήσεις τοῦ ἐκκρεμοῦς.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Νεύτωνος, ὃν ὑπεστήριξε χρηματικῶς πρὸς ἔκδοσιν τοῦ περιφήμου ἔργου του «Principia». Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέκτησε τοιαύτην ἐπιστημονικὴν φήμην, ὥστε ἐκλήθη εἰς Δάντσιχ, ἵνα λύσῃ σπουδαίαν τινὰ διαφορὰν μεταξὺ τοῦ Hevelius καὶ τοῦ Hooke, σχετικῶς πρὸς τὴν κατασκευὴν διοπτρῶν (1679).

Ἐδμόνδος Χάλλεϋ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1682 ἐπεδόθη εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ τότε ἐμφανισθέντος λαμπροῦ κομήτου, ὅστις συνεχῶς προσεγγίζων πρὸς τὸν Ἥλιον κατέστη ἐν τέλει ἀόρατος. Εὐνόητος ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς του, ὅταν, ταξιδεύων ἐν Γαλλίᾳ, παρετήρησεν ἐκεῖθεν νὰ ἐμφανίζεται ὁ ἴδιος κομήτης ἀναδύων ἐκ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων εἰς σημεῖον ἀντίθετον ἐκείνου εἰς ὃ εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἐπείσθη ἀκραδάντως ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτησαν ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ Κεπλέρου οἱ κομῆται ἀποτελοῦν σώματα περιφερόμενα περὶ τὸν Ἥλιον καὶ ἐπεδόθη εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῆς τροχιᾶς τοῦ κομήτου τούτου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦ Νεύτωνος. Ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ τούτου συνήγαγεν ὁ Χάλλεϋ ὅτι πρόκειται περὶ περιοδικοῦ κομήτου καὶ προεῖπε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ τῷ 1757—1758. Κατὰ τὸ 1683 ἐδημοσίευσε τὴν πραγματείαν του περὶ «Θεωρίας τῆς μαγνητικῆς πυξίδος». Ἐπιδιώξας περὶ τὸ 1698 τὴν ἕδραν τῆς γεωμετρίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης καὶ ἀποτυχών, ἀνέλαβε τῇ χορηγίᾳ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Γ' ἐπιστημονικὸν πλοῦν ἀνὰ τὸν Ἀτλαντικόν, ἐπανελθὼν δὲ τῷ 1700 ἐδημοσίευσε «Γενικὸν χάρτην δεικνύοντα τὰς μεταβολὰς τῆς πυξίδος». Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἠσχολήθη εἰς γεωδαιτικὰς ἐργασίας ἀνὰ τὰς ἀγγλικὰς ἀκτὰς καὶ τέλος τῷ 1703 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς γεωμετρίας ἐν Ὀξφόρδῃ, ἔνθα ἐδημοσίευσε διαφόρους μαθηματικὰς πραγματείας. Τῷ 1720 ἐγένετο βασιλικὸς ἀστρονόμος καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Γκρήνουϊτς.

Εἰς τὸν Χάλλεϋ ὀφείλονται διάφοροι σπουδαῖαι ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις, ὡς ἡ τῆς ἰδίας κινήσεως τῶν ἀπλανῶν (1718), ἡ τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς μέσης κινήσεως τῆς Σελήνης, ἡ τῆς μακρᾶς ἀνωμαλίας τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου καὶ ἡ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς παραλλάξεως τοῦ Ἡλίου ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ διαβάσεων τῆς Ἀφροδίτης. Συνέγραψεν ἐπίσης καὶ διάφορα ἄλλα ἔργα, ἐν οἷς κυριώτερα εἶναι: «Discourses on gravity and its properties» (1686), «De visibile conjunctione planetarum» (1691), «De iride» (1700), A short history of new stars within 150 years» (1715), «Observing by cross hairs in a telescope» (1720), «Finding the longitude at sea» (1731), «Astronomical tables» (1752). Προσέτι, πλὴν 81 ὑπομνημάτων καὶ ἀνακοινώσεων, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ περιοδικὸν «Phil. Transactions», ἐξέδωκε καὶ μετάφρασιν ἐκ τῆς ἀραβικῆς, ἣν ἐσπούδασεν ἐπὶ τούτῳ, πραγματείας τοῦ Ἀπολλωνίου «De sectione rationis et sectione spatii» (Ὀξφόρδη 1706). Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ περὶ «Κωνικῶν τομῶν» τοῦ Ἀπολλωνίου μετὰ πραγματείας τοῦ Serenus «De sectione cylindri et coni» (1710) κλπ. Ὁ Χάλλεϋ ἐξελέγη τῷ 1713 γραμματεὺς τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, ἀναλαβὼν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως τῶν πρακτικῶν αὐτῆς, τῷ δὲ 1729 μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—***Χάλλεϋ κομήτης*** *['Αστρον.]*. Ὁ σπουδαιότατος πάντων τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν κομητῶν. Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος περιοδικὸς κομήτης, τοῦ ὁποίου προανηγγέλθη ἡ ἐπάνοδος, ἐπὶ τῇ βάσει ὑπολογισμῶν τοῦ Ἄγγλου ἀστρονόμου Χάλλεϋ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ὠνομάσθη. Ὁ Χάλλεϋ, ὑπολογίζων τὰ παραβολικὰ στοιχεῖα 24 παλαιῶν κομητῶν κατὰ τὴν μέθοδον, ἣν εἶχεν ὑποδείξει ὁ Νεύτων, παρε-

Digitized by Google

τήρησεν ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς τοῦ κομήτου, ὅστις εἶχεν ἀναφανῆ τῷ 1682, ὡμοίαζον πρὸς τὰ τῶν κομητῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον παρατηρηθῆ τῷ 1537 ὑπὸ τοῦ Apian καὶ τῷ 1601 ὑπὸ τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Λογκομοντάνου. Ἀνατρέξας εἰς παλαιότερα ἔτη, ἀνεῦρεν ὅτι εἶχε σημειωθῆ ἡ ἐμφάνισις λαμπρῶν κομητῶν εἰς τὰ 1066, 1145, 1301 καὶ 1456. Ἐκ τούτων συνήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν παρέλξεων τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου, τοῦ ἐσχάτου τῶν τότε γνωστῶν πλανητῶν, ὅλοι οἱ διάφοροι αὐτοὶ κομῆται ἦσαν εἷς καὶ ὁ αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίζετο περιοδικῶς ἀνὰ 75—76 ἔτη καὶ ὅτι ἑπομένως ὁ ἴδιος κομήτης ὤφειλε νὰ ἐμφανισθῇ ἐκ νέου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1759. Αἱ πρόοδοι τῶν μαθηματικῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Clairant νὰ ὁρίσῃ ἀκριβέστερον ὡς ἡμέραν διαβάσεως τοῦ κομήτου διὰ τοῦ περιηλίου τὴν 13ην Ἀπριλίου 1759, μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν πιθανοῦ σφάλματος ἑνὸς περίπου μηνός, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ μᾶζαι τῶν τότε γνωστῶν πλανητῶν δὲν ἦσαν ἀκριβῶς προσδιωρισμέναι (ὁ Οὐρανός, ὁ ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Πλούτων ἦσαν ἄγνωστοι ἀκόμη). Ὄντως τὴν 13 Μαρτίου 1759 ὁ κομήτης ἀνευρέθη καὶ παρετηρήθη ὑπὸ εὐνοϊκωτέρας συνθήκας ἐκ τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, φέρων οὐρὰν μήκους 50° περίπου. Κατὰ τὴν ἑπομένην ἐπάνοδόν του, τῷ 1835, ἐνεφανίσθη ἀμυδρότερος καὶ μὲ οὐρὰν μήκους 10° περίπου, διέβη δὲ τὸ περιήλιον μὲ διαφορὰν δύο ἡμερῶν ἀπὸ τὸν ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ προρρηθέντα χρόνον. Ἡ τελευταία διάβασίς του διὰ τοῦ περιηλίου ἐσημειώθη τὴν 10ην Ἀπριλίου 1910. Τὴν φορὰν αὐτὴν οἱ ἀστρονόμοι ἐγνώριζον πολὺ ἀκριβέστερον πότε καὶ ποῦ ὤφειλον νὰ τὸν ἀναζητήσωσι, διὸ καὶ ἀνευρέθη φωτογραφικῶς ὑπὸ τοῦ Max Wolf ἐν Ἀϊδελβέργῃ τὴν 11ην Σεπτεμβρίου 1909, ἐνῷ ἀκόμη εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Ἔκτοτε ἐξηκολούθησαν αἱ παρατηρήσεις του μέχρι τῆς 1ης Ἰουλίου 1911, ὁπότε, ἀπομακρυνθεὶς τοῦ Ἡλίου περὶ τὰ 830 ἑκατομ. χιλιόμ. ἐξηφανίσθη.

Ἕνα μῆνα μετὰ τὴν διάβασίν του διὰ τοῦ περιηλίου, ἤτοι τὴν 19ην Μαΐου 1910, ὁ κομήτης διῆλθε μεταξὺ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου. Τὴν ἑπομένην ἔφθασεν εἰς τὴν ἐγγυτάτην ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασιν, 23 ἑκατ. χιλ. περίπου. Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἡ παρουσία του ἀπετέλει μεγαλοπρεπὲς κόσμημα τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας. Ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ, ὅσον προσηγγιζε πρὸς τὴν Γῆν, καθίστατο μεγαλύτερος καὶ λαμπρότερος, περίπου δὲ μίαν ἑβδομάδα πρὸ τῆς διαβάσεως αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ δίσκου τοῦ Ἡλίου, ἡ μὲν κεφαλή του προσέλαβε τὴν λάμψιν τῶν λαμπροτέρων ἀστέρων, ἡ δὲ οὐρά του ἐξετείνετο εἰς μῆκος 60° περίπου. Μετὰ τὴν 16ην Μαΐου ἡ ἀπόστασις τοῦ κομήτου ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἠλαττώθη τόσον, ὥστε πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐφαίνετο εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα ἡ οὐρὰ του ἀνατέλλουσα πρὸ τῆς κεφαλῆς, ἐν εἴδει φωτεινῆς δέσμης, ἔχουσης τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ πλάτος τοῦ Γαλαξίου, ἐκτεινομένης δὲ εἰς μῆκος 120° περίπου, ἐνῷ ἡ κεφαλή, ὡς ἐκ τῆς ἐγγύτητος πρὸς τὸν Ἥλιον, ἐχάνετο εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἐπὶ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν διάβασιν τῆς κεφαλῆς του πέραν τῆς εὐθείας τῆς συνδεούσης τὴν Γῆν μετὰ τοῦ Ἡλίου, ἡ οὐρὰ τοῦ κομήτου ἐξηκολούθει νὰ φαίνεται τὴν πρωΐαν εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι αὕτη ὑπέστη σημαντικὴν καμπύλωσιν καὶ ἐπιβράδυνσιν.

Πιθανώτατα κατὰ τὴν 21ην Μαΐου 1910 ἡ Γῆ ἔψαυσε τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς τοῦ κομήτου καὶ διῆλθε διὰ μέσου αὐτῆς. Ἔκτοτε ὁ κομήτης ἤρχισε νὰ φαίνεται τὴν ἑσπέραν πρὸς τὸν δυτικὸν ὁρίζοντα, ἀκολουθῶν τὸν Ἥλιον, ὅσον δὲ ἀπεμακρύνετο τῆς Γῆς, καθίστατο ἀμυδρότερος καὶ τέλος ἀπέβη ἀπρόσιτος καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ ἰσχυρότατα τηλεσκόπια τοῦ κόσμου.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐμφάνισίν του ὁ κομήτης τοῦ Χάλλεϋ παρετηρήθη εὐρύτατα ὑφ' ὅλων τῶν ἀστεροσκοπίων, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ τῶν Ἀθηνῶν (λεπτομερὴς ἔκθεσις τῶν ἐν Ἀθήναις παρατηρήσεων τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Αἰγινήτου ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰ Χρονικὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀστεροσκοπείου, τόμ. 6ος καὶ 8ος). Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συνόλου τῶν ἁπανταχοῦ γενομένων παρατηρήσεων, ὁ Cowell καὶ ὁ Crommelin ἐν Γρηνουΐτς ἀνέδραμον εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ὑπελόγισαν τοὺς χρόνους διαβάσεων τοῦ κομήτου τούτου διὰ τοῦ περιηλίου αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 240 π. Χ., ὁδηγούμενοι δὲ ἐντεῦθεν ἀνεῦρον εἰς ἀρχαῖα χρονικὰ μνημονευομένας τὰς διαδοχικὰς ἐμφανίσεις τοῦ κομήτου μετὰ λεπτομερῶν πολλάκις περιγραφῶν τῆς θέσεως ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν παρετηρήθη. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

Χάλλη (Halle) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξονίᾳ, ἐν τῷ νομῷ Μέρσεμπουργκ, ἐπὶ πολλῶν βραχιόνων τοῦ ποταμοῦ Σάαλε. Κάτ. 203.000 (1930). Κεῖται ἐν τῇ μεγάλῃ πεδιάδι Χάλλης—Λειψίας καὶ εἶναι κέντρον τῶν σιδηροδρομικῶν καὶ ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν τῆς κεντρικῆς Γερμανίας. Ἡ παλαιὰ πόλις, περὶ τὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ τὸν πύργον Μαυρικίου, παραμένει πάντοτε τὸ κεντρικώτερον ἐμπορικὸν τμῆμα. Ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς ἀγορᾶς ὑψοῦται ὁ περίφημος ἐρυθρὸς πύργος (1503), μετ' ἀνδριάντος τοῦ ἥρωος Ρολάνδου. Περὶ τὴν παλαιὰν πόλιν καὶ Β. αὐτῆς ἐκτίσθη ἡ νεάπολις. Ἐκ τῶν παλαιῶν ναῶν ἀξιοσημείωτοι εἶναι ὁ καθεδρικὸς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου, τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἄλλα ἄξια λόγου κτήρια καὶ ἱδρύματα εἶναι τὸ δημαρχεῖον (ΙΔ'—ΙΣΤ' αἰῶνος), τὸ πανεπιστήμιον (1697), τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα τῆς δωρεᾶς Φράνκε τὸ μέγαρον τῆς δικαιοσύνης, ἡ βιβλιοθήκη (342.000 τόμ.), τὸ βιολογικὸν ἰνστιτοῦτον, πολλαὶ ἀνώτεραι τεχνικαὶ σχολαί, τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἡ ἀκαδημία τῶν φυσιοδιφῶν, ἱδρυθεῖσα τῷ 1652, ὁ ζῳολογικὸς καὶ ὁ βοτανικὸς κῆπος, ὁ ἱππόδρομος. Ἔχει ἀερολιμένα καὶ σταθμὸν ἀσυρμάτου. Ἡ πόλις, κειμένη ἐν τῷ κέντρῳ πλουσίας μεταλλευτικῆς περιοχῆς (ἰδίᾳ ἅλας καὶ λιγνίτης), ἀνεπτύχθη εἰς κέντρον βιομηχανικὸν ἀκμαιότατον. Οἱ κύριοι κλάδοι τῆς βιομηχανίας εἶναι κατασκευὴ μηχανῶν, ὀχημάτων, ἀμυλόκολλας, παιγνιοχάρτων, στεατοκηρίων, σακχάρεως, σάπωνος, χάρτου. Ἡ πόλις ἀναφέρεται τὸ πρῶτον τῷ 806, ὡς φρούριον, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χάλλα*, καὶ ὡς πόλις τῷ 1064, ὑπὸ τὸ σημερινόν της ὄνομα. Θ. Κ.

Χάλλιγκεν (Halligen) *[Γεωγρ.]*. Ὁμὰς ἕνδεκα μικρῶν νήσων τῆς Γερμανίας ἐν τῇ Βορείῳ Θαλάσσῃ, ἐγγὺς τῆς ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς τοῦ Σλέσβιχ ἐν τῷ κόλπῳ Χοῦμερ. Εἶναι ὑπολείμματα μεγάλων ἑλωδῶν ἐκτάσεων, αἵτινες κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἔχουν δὲ συνολικὴν ἐπιφάνειαν 22 χλμ. καὶ 500 κατ. Μ. Δ. Β.

Χάλλιγουελ - *Φίλλιπς* (Halliwell - Phillips), ***Τζαίημς - Ὀρτσαρντ***. Ἄγγλος ἱστορικὸς καὶ κριτικὸς (1820—1889). Αἱ κυριώτεραι ἐκ τῶν μελετῶν του εἶναι: «Shakesperiana» (1841), «Βιογραφία τοῦ Σαίξπηρ» (1848), «Ἀγγλικὰ τραγούδια καὶ παιδικὰ παραμύθια» (1849). Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὸ παρ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθὲν ἔμμετρον διήγημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος «Πορτογαλικὸς χείμαρρος» (1842, β' ἐκδ. 1856) καὶ «Ἐπιστολὰς τῶν βασιλέων τῆς Ἀγγλίας» (1846) καὶ ἐπεμελήθη τῆς μετὰ σχολίων ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ (1853—1865, τόμ. 16). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ μουσείου Σαίξπηρ ἐν Στράτφορντ - ὃν - Αἴηβον. Η. Π. Γ.

Χάλλινταιϋ (Halliday), *σὲρ* ***Φρεϊδερῖκος-Λόϋς***. Ἄγγλος ἀστυνομικός, γεννηθεὶς τῷ 1864. Εἰσελθὼν ἀπὸ τοῦ 1885 εἰς τὸ ἀστυνομικὸν σῶμα, ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς ὡς ἀξιωματικὸς τῆς ἀστυνομίας Βεγγάλης ἐν Ἰνδίαις καὶ κατόπιν ἀπὸ τοῦ 1905 μέχρι τοῦ 1915 ἐν τῇ ἀστυνομικῇ διευθύνσει τῆς Καλκούττας. Διετέλεσεν ἐπίσης διευθυντὴς τῶν φυλακῶν Μπαγκαλπούρ, Μιντναπούρ, Μπάζαρ καὶ Καλκούττας καὶ διευθυντὴς τοῦ φρενοκομείου τοῦ Ἄϊσλιγκτον. Τῷ 1918 ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς ἀποστολῆς, ἣν ἐζήτησεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις παρὰ τῆς ἀγγλικῆς πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἀστυνομίας πόλεων ἐν Ἑλλάδι, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1925. Μ. Δ. Β.

Χαλλοπὼ (Hallopeau), ***Φραγκῖσκος-Ἐρρῖκος***. Γάλλος δερματολόγος καὶ συφιλιδολόγος, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1842. Μαθητὴς τοῦ Vulpian καὶ Zaccoud, διετέλεσε καθηγητὴς τῆς δερματολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, δερματολόγος ἰατρὸς τῶν νοσοκομείων Saint-Antoine καὶ St. Louis (1884), γενικὸς γραμματεὺς τῆς γαλλικῆς δερματολογικῆς καὶ συφιλιδογραφικῆς ἑταιρείας κλπ. Ἔργα: «Études sur les myélites chroniques diffuses» (Παρίσιοι 1871), «Du mercure; action physiologique et thérapeutique» (Παρίσιοι 1878), «Les paralysies bulbaires» (Παρίσιοι 1878), «Précis de pathologie générale» (Παρίσιοι 1884). Ο. Ρ.

Χάλλστραιμ (Hallström), ***Ἴβαρ***. Σουηδὸς μουσουργὸς (1826—1901). Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς «Μουσικῆς σχολῆς» καὶ ἐπεζήτησε νὰ δημιουργήσῃ μελόδραμα ἐμπνεόμενον ἐκ τῆς λαϊκῆς μούσης. Μετὰ τὸ πρῶτόν του μελόδραμα: «Ὁ δοὺξ Μάγκνους» (1867), ὅπερ ἐγένετο δεκτὸν ψυχρῶς ἐν Στοκχόλμῃ, ὁ Χάλλστραιμ ἐσημείωσε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ «Βασιλέως τοῦ δρυὸς» (1874). Ἐπιτυχίαν εἶχον ὡσαύτως καὶ τὰ ἑπόμενα μελοδράματα αὐτοῦ: «Τὸ ταξίδι τοῦ Βίκινγκ» (1877), «Nvaga» (1885), «Per Swinaerde» (1887) καὶ «Ἡ κόρη τῆς Γρενάδας» (1892). Εἰς τὰ μελοδράματα τοῦ Χάλλστραιμ δέον νὰ προστεθῶσιν αἱ ὀπερέται: «Ὁ μαγεμένος γάτος» (1859), «Mjölnarvargen» καὶ «Silverringen», μπαλλέττα, καντάται, μελῳδίαι. Γ. Σ.

—*Χάλλστραιμ* (Hallström), ***Πέρ***. Σουηδὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1866. Ἔγραψε ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἁβρότητα τοῦ αἰσθήματος, καὶ πλεῖστα διηγήματα: «Πορφύρα», «Μία παλαιὰ ἱστορία», «Ἕνα ρόδινο φλωρεντινὸ ὄνειρο» (Roseboken), «Θάνατος», «Ἀνοίξις», «Ἐρωτικόν», «Τὸ κόκκινο τριαντάφυλλο», «Νέα διηγήματα», «Τὰ τέσσαρα στοιχεῖα», «Τὸ ἀδαμαντοποίκιλτον κόσμημα» κ. ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε δράματα («Ὁ κόμης τῆς Ἀμβέρσης») καὶ τινα τεχνοκριτικὰ ἔργα. Λ. Κ.

Χαλλὺ (Hallue, προφ. *Ἀλλὺ*) *[Γεωγρ.]*. Ποτάμιον τῆς Βορείου Γαλλίας, παραπόταμος τοῦ Σόμ, πρὸς Α. τῆς Ἀμιέννης.

— *[Στρα. Ἱστορ.]* Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Βορρᾶ, διαρκούσης τῆς 2ας περιόδου τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου 1870, ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Μαντεῦφελ ἐπεζήτησε τὸν Νοέμβριον νὰ καταλάβῃ τὴν Χάβρην, ἵνα τοιουτοτρόπως παρακωλύσῃ τὴν ἀνεφοδιασμὸν τῶν Γάλλων τὸν ἐκτελούμενον ἐξ Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ κατὰ τῆς τοιαύτης γερμανικῆς ἀποπείρας ἐπῆλθεν ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φαιντέρμπ γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, ἥτις, ἀφοῦ ἀπώθησε τὸ κατέχον τὴν Ἀμιέννην γερμανικὸν στράτευμα, ναὶ μὲν δὲν ἐπεζήτησε τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Ἀμιέννης, τῆς ἀποτελούσης σπουδαῖον κόμβον συγκοινωνιῶν, καθόσον ὁ ἀπωθηθεὶς διοικητὴς τοῦ γερμανικοῦ στρατεύματος ἠπείλησε βορβαρδισμὸν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐν περιπτώσει γαλλικῆς προχωρήσεως πρὸς αὐτήν, ἀλλ' ἐτάχθη τὴν 15ην Δεκεμβρίου ἐπὶ ἀμυντικῆς θέσεως παρὰ τὴν ἀριστερὰν (ἀνατολικὴν) ὄχθην τοῦ ποταμίου Χαλλὺ (Hallue), μὲ μέτωπον πρὸς δυσμάς, ἵνα ἐπιτηρῇ τὸν γερμανικὸν στρατὸν τῆς περιοχῆς ταύτης. Ἡ γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ (2 σώματα στρατοῦ, ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 30.000 ἄνδρες) ἐτάχθη ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται, δηλαδὴ ἱππαστὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀμιέννης—Ἀλμπέρ, μὲ τὸν ὄγκον ἐπὶ τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ Χαλλὺ ὀροπεδίου καὶ μὲ προκεχωρημένας θέσεις ἐπὶ τῶν χωρίων Vadencourt, Belincourt, Pont Noyelles, Daours, στηρίζουσα τὸ ἀριστερόν της ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σόμ, τὸ δεξιὸν της ἐπὶ τῆς καμπῆς τοῦ ποταμίου Χαλλύ, ἔχουσα δὲ πρὸ αὐτῆς τὸ ποτάμιον τοῦτο ὡς κώλυμα. Ἐπειδὴ κατὰ τῆς γαλλικῆς ταύτης στρατιᾶς ἐπετέθη τὸ 8ον γερμανικὸν σῶμα στρατοῦ καὶ μία μεραρχία ἱππικοῦ (ἐν ὅλῳ 30.000 ἄνδρες μετὰ 180 πυροβόλων) ἐπῆλθεν ἡ *μάχη τοῦ Χαλλὺ* (23 Δεκεμ-

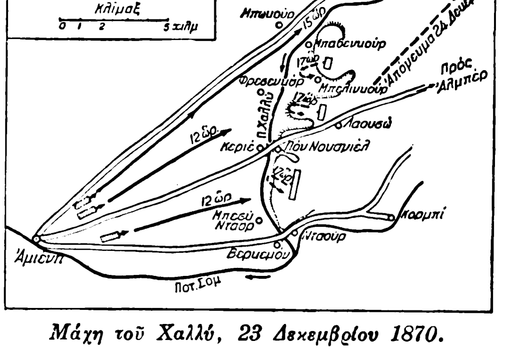

Μάχη τοῦ Χαλλύ, 23 Δεκεμβρίου 1870.

βρίου 1870), ἣν συγγραφεῖς τινες ἀποκαλοῦσι *μάχην τοῦ Πὸν Νουαγιέλ*. Τὴν πρωΐαν τῆς 23ης Δεκεμβρίου προὐχώρησαν οἱ Γερμανοὶ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Ἀμιέννης μὲ σχέδιον ἐπιθέσεως κατὰ μέτωπον διὰ δύο φαλάγγων, ἀκολουθουσῶν τὰς ὁδοὺς Ἀλμπὲρ καὶ Κορμπί, συγχρόνως δ' ὑπερκεράσεως κατὰ τοῦ δεξιοῦ (βορείου) γαλλικοῦ πλευροῦ πρὸς Βαντενκούρ. Ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τῆς γερμανικῆς ταύτης ἐπιθέσεως, τὰ προκεχωρημένα γαλλικὰ τμήματα ὑπεχώρησαν ἀμαχητὶ πρὸς τὸ ὀροπέδιον (κυρίαν γραμμὴν ἀμύνης), ὁπότε τὰ κατὰ μέτωπον δρῶντα γερμανικὰ στρατεύματα (μία μεραρχία) προσεπέρασαν εὐκόλως ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Χαλλύ, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσωσι νὰ φθάσωσιν ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου, καθόσον οἱ Γάλλοι τοὺς συνεκράτησαν. Τὸ ὑπερκερωτικὸν στράτευμα (μία μεραρχία), ἅτε ἀκολουθῆσαν μακρότερον δρομολόγιον (πρὸς Βαντενκούρ), ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περὶ τὴν 15ην ὥραν, κατόπιν δ' ἐρρωμένης γαλλικῆς ἀντεπιθέσεως ἀνέκοψε τὴν προχώρησίν του. Περὶ τὴν 17ην ὥραν ἀντεπετέθησαν οἱ Γάλλοι καὶ πρὸς στιγμὴν ἀνακατέλαβον τὰ πλεῖστα τῶν ἀπολεσθέντων προκεχωρημένων σημείων, ἀλλά, κατόπιν νέας γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἐξηναγκάσθησαν οἱ Γάλλοι νὰ ὑποχωρήσωσι πάλιν πρὸς τὸ ὀροπέδιον. Κατὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους οὐδέτερος τῶν ἀντιπάλων ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ νίκην. Κατὰ τὴν νύκτα 23—24 Δεκεμβρίου οἱ ἀντίπαλοι διενυκτέρευσαν ἐπὶ τόπου ὑπὸ θερμοκρασίαν —8°. Κατὰ τὴν 24ην Δεκεμβρίου οὐδέτερος τῶν ἀντιπάλων ἔδειξε τάσεις ἐπιθέσεως, δι' ὃ, κρίνας ὁ Φαιντέρμπ ὅτι ἡ περαιτέρω παραμονὴ τῶν Γάλλων ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου ἦτο ἄσκοπος, διέταξε τὴν κατὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ταύτης ἀποχώρησιν πρὸς Ἀρράς—Ντουαί, ὀπισθεν (ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης) τοῦ ποταμοῦ Σκάρπ. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἀπώλεσαν οἱ μὲν Γερμανοὶ 900 ἄνδρας, οἱ δὲ Γάλλοι 1.200 ἄνδρας

Digitized by Google

καὶ 1.000 ἄνδρας συλληφθέντας αἰχμαλώτους ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χάλμ (Halm), ***Ἀντώνιος***. Αὐστριακὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ συνθέτης ἔργων διὰ κλειδοκύμβαλον (1789—1872). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρίστων παιδαγωγῶν τοῦ κλειδοκυμβάλου καὶ ἀρχηγὸς σχολῆς, ἐξ ἧς ἐξῆλθον πλεῖστοι διακεκριμένοι δεξιοτέχναι. Ἐκ τῶν ἔργων του μέχρι σήμερον χαίρουσι φήμης αἱ σπουδαὶ διὰ κλειδοκύμβαλον (ἔργα 59, 60, 61, καὶ 62), ὡς καὶ πολλαὶ συνθέσεις διὰ μουσικὴν δωματίου. Γ. Σ.

— **Χάλμ** Halm). —1) ***Φρειδερῖκος***. Ψευδώνυμον τοῦ Αὐστριακοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ *Ἐλιγίου βαρώνου φὸν Μὺνχ-Μπίλλιγχάουζεν* (1806—1871). Ἐχρημάτισεν ἐπιμελητὴς τῆς αὐλικῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης, μέλος τῆς αὐστριακῆς βουλῆς καὶ διευθυντὴς τοῦ βασιλικοῦ θεάτρου. Ἔγραψε δράματα: «Γκριζέλδις», «Ὁ υἱὸς τῆς ἐρήμου», «Ὁ μονομάχος τῆς Ραβέννης», «Ἡ Βασίλισσα Σομρού», «Πυρκαϊὰ» κ.ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε «Ποιήματα» καὶ «Διηγήματα», κατὰ τὸ πλεῖστον φανταστικὰ καὶ παράδοξα. —2) ***Κάρολος***. Γερμανὸς φιλόλογος (1809—1882). Διετέλεσε γυμνασιάρχης καὶ εἶτα καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς βιβλιοθήκης ἐν Μονάχῳ. Ἰδιαιτέρως ἐξετιμήθησαν αἱ κριτικαὶ ἐκδόσεις Λατίνων συγγραφέων (Κικέρωνος, Τακίτου κλπ.), τῶν ὁποίων ἐπεμελήθη Λ. Κ.

Χαλμαχέρα (Halmahera) /*Γεωγρ.*/ Νῆσος τῆς Μαλαισίας, ἄλλως καλουμένη *Τζιλόλο* (βλ. λ.).

χαλμερσίτης (ὁ) (Halmersit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν θειοῦχον ἅλας τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σιδήρου τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $CuFe_2S_3$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος μὲ ψευδοεξαγωνικὴν ὄψιν ἢ εἰς διδύμους καὶ πολυδύμους τοιούτους. Ἔχει σκληρότητα 3 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 4,68, μεταλλικὴν λάμψιν, χρῶμα ὀρειχαλκόχρουν κίτρινον, συχνὰ κατ' ἐπιπολὴν ποικιλόστικτον. Εὑρίσκεται συμπεφυκὼς μετὰ μαγνητοπυρίτου, χαλκοπυρίτου ἢ καὶ βορνίτου εἰς Minas Geraës τῆς Βραζιλίας, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀλάσκαν καὶ τὴν Νοτιοδυτικὴν Ἀφρικήν. Γ. Κ. Γ.

Χάλμπε (Halbe), ***Μάξ***. Γερμανὸς δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1865. Εἶναι εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς λεγομένης φυσιοκρατικῆς σχολῆς. Ἔγραψε δράματα, σημειώσαντα ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν: «Νεότης», «Μητέρα γῆ», «Ὁ χείμαρρος», «Ὀρτανσία Ρούλαντ», «Τὸ δακτυλίδι τοῦ θαυματοποιοῦ» κ. ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε μυθιστορήματα καὶ διηγήματα: «Ἡ πρᾶξις τοῦ Ντίτριχ Στοβαίους», «Ὁ κύκλος τῆς ζωῆς», «Ἡ κυρὰ Μέζεκ» κ. ἄ. Λ. Κ.

Χάλμπερ (Halbherr), ***Φρειδερῖκος***. Ἰταλὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ροβερέτο (1857—1930). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ρώμης φιλολογίαν καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1885—1886 ἀνέλαβε, μετὰ τοῦ Φαμπρίτσιους, τὴν ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν ἐν Κρήτῃ, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἀνεκάλυψε τὴν μεγάλην ἐπιγραφὴν τῆς Γόρτυνος καὶ τὰ ὀρειχάλκινα ἀφιερώματα τοῦ ἄντρου τῆς Ἴδης. Κατὰ τὰ ἔτη 1893—1896 ἐνήργησε νέας ἀνασκαφὰς ἐν Κρήτῃ ἐπὶ κεφαλῆς εἰδικῆς ἰταλικῆς ἀποστολῆς, μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου ἐτέθη καὶ πάλιν ἐπὶ κεφαλῆς νέας ἰταλικῆς ἀποστολῆς, ἥτις προέβη εἰς τὴν συνέχισιν τῶν ἀνασκαφῶν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐπιγραφικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης καὶ ἔγραψεν: «Ἐπὶ ἀνεκδότου καταλόγου τῆς Κέω», «Ἐπιγραφαὶ διαφόρων κρητικῶν πόλεων», «Ἔκθεσις ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἐν Γόρτυνι καὶ νέα ἀποσπάσματα ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν ἀνευρεθέντα ἐν αὐτῷ», κ. ἄ. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε πολλὰς ἐκθέσεις ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν του ἐν διαφόροις ἀρχαιολογικοῖς περιοδικοῖς. Μ. Δ. Β.

Χάλμπερστατ (Halberstadt) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῷ νομῷ Μαγδεμβούργου τῆς Σαξονίας, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀσερσλέμπεν-Βρνενμπουργκ. Κάτ. 48.125 (1925). Ἔχει σχολὴν κωφαλάλων, σημαντικὴν πτηνολογικὴν συλλογὴν καὶ βιομηχανίαν χειροκτίων, μηχανῶν, εἰδῶν ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως, σακχάρεως καὶ χάρτου. Θ. Κ.

Χάλμπιχ (Halbig), ***Ἰωάννης*** *φὸν* —. Γερμανὸς γλύπτης (1814—1882). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς γλυπτικῆς ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τοῦ Μονάχου. Ἐποίησε τοὺς λέοντας τῆς εἰσόδου εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Πινακοθήκης, δώδεκα πελώρια ἀγάλματα καλλιτεχνῶν διὰ τὸν διάδρομον τοῦ μουσείου τῆς Πετρουπόλεως (1843), πλείστας προτομάς, τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Β', ἐν Λυντάου, τὸ θαυμάσιον σύμπλεγμα: «Νύμφαι ἐξερχόμεναι τοῦ λουτροῦ», διὰ τὴν Νέαν Ὑόρκην κλπ. Θ. Κ.

Χάλμσταντ (Halmstad) [*Γεωγρ.*]. Παράλιος πόλις τῆς ΝΔ. Σουηδίας ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ Κάττεγκατ, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χάλλαντ. Κάτ. 23.866 (1930). Ἔχει καλὸν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα καὶ πυκνὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν. Παρ' αὐτὴν ὁ Κάρολος ΙΑ' ἐνίκησε τοὺς Δανοὺς τῷ 1676. Η. Π. Γ.

Χάλνταιην (Haldane), ***Ριχάρδος-Μπέρτον***, *ὑποκόμης* —. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος (1856—1928). Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Ἐδιμβούργου καὶ τῆς Γοτίγγης. Τῷ 1885 ἐξελέγη φιλελεύθερος βουλευτὴς τῆς περιφερείας Χάντινγκτονσάϊρ, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθει ν' ἀντιπροσωπεύῃ συνεχῶς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ μέχρι τοῦ 1910. Τῷ 1905 μετέσχε τῆς φιλελευθέρας κυβερνήσεως τοῦ σὲρ Κάμπελλ-Μπάννερμαν ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην προέβη εἰς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, ἡ χρησιμότης τῆς ὁποίας κατεδείχθη κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Ὑπῆρξε προσέτι εἷς τῶν πρωτεργατῶν τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίας, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐξευρέσεως ἐδάφους συνεννοήσεως μετὰ τῆς Γερμανίας πρὸς ἀποφυγὴν πολεμικῆς συρράξεως. Πρὸς τοῦτο κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1912 μετέβη εἰς Βερολῖνον, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως τὴν διευθέτησιν τῶν ἐκκρεμῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ζητημάτων, ἐν οἷς τὸ ζήτημα τοῦ Μαρόκου, τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Βαγδάτης καὶ τὸ τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν. Αἱ σχετικαὶ ὅμως συνεννοήσεις εἰς οὐδὲν κατέληξαν θετικὸν ἀποτέλεσμα. Τῷ 1912 ὁ Χάλνταιην ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον ἐκράτησε μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβερνήσεως συνασπισμοῦ τῷ 1915, ὁπότε, παραιτηθείς, ἀφιερώθη εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Τῷ 1924 ἐγένετο καὶ αὖθις ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐν τῇ ἐργατικῇ κυβερνήσει τοῦ Ράμσαιυ Μακντόναλντ. Διετέλεσεν ἐπίσης πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἀμύνης τῆς αὐτοκρατορίας, πρῶτος καγκελλάριος τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου. Ὡς φιλόσοφος ὁ Χάλνταιην ὑπῆρξεν ὀπαδὸς τῆς ἑγελιανῆς φιλοσοφίας. Συνέγραψεν: «Ὁ δρόμος πρὸς τὴν πραγματικότητα» (1903), «Πρὸ τοῦ πολέμου» (1920), «Τὸ βασίλειον τῆς σχετικότητος» (1921), «Ἡ φιλοσοφία τοῦ ούμανισμοῦ» ὡς καὶ βιογραφίαν τοῦ Ἄνταμ Σμίθ. Μετέφρασεν ἐπίσης ἔργα τινὰ τοῦ Σοπενχάουερ. Η. Π. Γ.

Χαλνταίιν ***Ντόνκαν***· βλ. λ. *Κάμπερντάουν κόμιτες*.

Χάλντεν (Halden), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής***. Αὐστριακὸς θεολόγος καὶ φιλόσοφος (1649—1726). Ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Dillingen καὶ θεολογίαν ἐν τῷ τοῦ Inspruck καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Problemata quaedam de plantis ex historia plantarum selecta» (Dillingen 1688), «Concilii Tridentini de eucharistiae mysterio doctrina» (Inspruck 1691), «Bivium theologicum seu disquisitio utri theologorum parti sit accedendum» (Inspruck 1698) «Cassandra, seu divinatio theologica de causis, remediis et fine nostratis aevi calamitatum» (Munich 1699), «Pastor bonus secundum praecipuas dotes ac munia, doctrina theologico morali illustratus» (Munich 1703), «Ephemerologium ecclesiastico-rubristicum novum» (Brixen 1717). Ε. Γ. Π.

Χαλντούν, ***Ἴμπν*** —. Ἄραψ ἱστορικὸς (βλ. λ. *Ἴμπν-Χαλντούν*).

Χαλντούπης, ***Ἀναστάσιος***. Παρώνυμον τοῦ ἀγωνιστοῦ *Γουβέλη* Ἀναστασίου (βλ. λ.).

Χάλντραϊν (Haldrein), ***Ἀρνόλδος***. Γερμανὸς θεολόγος, ἀποθανὼν τῷ 1534. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τὰ ἑξῆς ἔργα του: «Decalogi, sive decem praeceptorum pie exegesis» (1536), «De vera Ecclesia Christi» (1544), «Locorum communium religionis christianae partitiones» (1564) κ. λ. π. Ε. Γ. Π.

χαλνῶ, καὶ **—νάω**· βλ. *χαλῶ*.

Χάλοι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 7) τὰ δυτικὰ τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου (νῦν Ἰουτλάνδη). Α. Θ. Σ.

Χαλοκκλησιὰ (ἡ). Ἠρειπωμένον οἰκοδόμημα ἐν Κρήτῃ εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις *Πολυρρήνιον* (βλ. λ.). Εἶχε δύο θύρας πρὸς ἀνατολὰς καὶ μίαν πρὸς δυσμάς, παρὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται μονόλιθος μὲ κοιλότητα (ἀρόλιθος) εἰς σχῆμα γαβάθας καὶ αὔλακα. Θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὰς θυσίας, ὡς ἐπίθημα ἐπὶ βωμοῦ, ὅπου ἐσφάζοντο τὰ θύματα, ὅμοιον πρὸς τοιοῦτον πρὸ τοῦ ἐν Γόρτυνι ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Πιθανῶς ἡ Χαλοκκλησιὰ ἦτο ὁ ναὸς τῆς Δικτύννης Ἀρτέμιδος. Ε. Γ.

χαλόνη (ἡ). Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Schafer προϊὸν ἐνδοκρινοῦς προελεύσεως, οὗτινος ἡ ἐνέργεια ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναστολὴν τῆς λειτουργείας ἢ τὸν ὑποβιβασμὸν καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ζωτικότητος ὀργάνου τινός. Μ. Ν. Κ.

Χάλος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Συρίας, πλεθριαῖος τὸ πλάτος, «πλήρης ἰχθύων μεγάλων καὶ πραέων», τοὺς ὁποίους οἱ Σύροι οὐδέποτε ἔτρωγον, θεωροῦντες αὐτοὺς ἱεροὺς (*Ξενοφ.* Κύρ. Ἀνάβ. Α, 4, 9). Α. Θ. Σ.

Χαλούζα (Halusa), ***Τέτσελιν***. Τσεχοσλοβάκος ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1870. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὰς κριτικάς του μελέτας, ἔγραψε δὲ πολλὰ ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Frühroth» ποίημα (1898), «Heinrich Heine» (1899), «Directorium vitae perfectionis» (1900), «Lebensweisheit heiliger Ordensleute» (1911), «Im jugendland» ποίημα (1918), «Unter dem Lindenbaum» ποίημα (1918), «Der lustige Krieg» ποίημα (1919), «Die blaue Blume» ποιήματα (1921), «Dante und s. Hoheslied auf Beatrice» (1921), «Das Goldene Zeitalter» (1924), «Lachinsland» (1925) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χαλοῦλον /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἁγίου Ἰωάννου τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 123. Ἤδη μετωνομάσθη εἰς *Βαρυκά*

Χαλούμης, ***Κωνσταντῖνος***· βλ. λ. *Ἰωάννου Κωνσταντῖνος*.

Χαλοῦντρος, ἢ ***Καλλέργης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Ἀγγελιανομέτοχα τῆς Κρήτης. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὑπῆρξε συναρχηγὸς τοῦ Κάτω Μυλοποτάμου μετὰ τῶν Σγουρῶν καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδα Μαρούλη.

Χαλοῦσος / *Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Β. Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, ἐκβάλλων κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 2) πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου (νῦν Ἰουτλάνδη). Θεωρεῖται ὑπό τινων ὁ σημερινὸς Warnow, ἐκβάλλων παρὰ τὴν πόλιν Rostock. Α. Θ. Σ.

Χαλούφης, ***Νικηφόρος***. Βυζαντινὸς στρατηγὸς ἐπὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143—1180 ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτιμήθη καὶ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ σεβαστοῦ. Τῷ 1147 διατελῶν φρούραρχος Κορίνθου, παρέδωσεν αὐτὴν εἰς τὸν στόλον τοῦ Ρογήρου Β'. Κατόπιν ἀπεστάλη εἰς Δαλματίαν καὶ συμμετέσχεν εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Σέρβων πολέμους, τῷ δὲ 1153 ἀπεστάλη μετὰ πολλῶν χρημάτων ὡς πρέσβυς εἰς Ἑνετίαν καὶ ἔπεισε τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Βυζαντίου συμμαχίαν τῶν ἰταλικῶν κρατῶν καὶ τοῦ πάπα ἐναντίον τῶν κατακτητικῶν βλέψεων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Α' Βαρβαρόσσα (1152—1190). Μετὰ τοῦτο ἐπανῆλθεν εἰς Δαλματίαν, ἀλλὰ μετά τινα χρόνον, διαμένων ἐν Σπαλάτῳ καὶ πληροφορηθεὶς τὴν ἐπέλευσιν πολυαρίθμου οὐγγρικοῦ στρατοῦ, ἐστράτευσεν ἐναντίον του, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ του ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ ᾐχμαλωτίσθη, ἀπηλευθερώθη δὲ μετ' οὐ πολύ, ὅτε ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ εἰρήνευσε μετὰ τῶν Οὔγγρων. Ἔκτοτε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ. Ν. ΚΛΣ

Χάλς (Hals), ***Ντίρκ***. Ὀλλανδὸς ζωγράφος, ἀδελφὸς τοῦ *Φρὰνς Χάλς* (1591—1656). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ἀδελφῷ του καὶ εἰργάσθη, ὅπως ἐκεῖνος, ἐν Χάαρλεμ. Ἐζωγράφησε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς σκηνὰς ἐκ τῆς καθημερινῆς, καὶ ἰδίως τῆς εὐθύμου ζωῆς, τὰ δὲ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ζωηρότητα τῶν ἐκφράσεων καὶ τῶν χρωματισμῶν καὶ τὴν τελειότητα τοῦ σχεδίου. Σῴζονται ὑπὲρ τοὺς 100 πίνακες αὐτοῦ, ἀνήκοντες εἰς διαφόρους ἰδιωτικὰς συλλογὰς καὶ τινες εἰς δημοσίας πινακοθήκας, ὡς εἶναι: «Οἱ οἰνοπόται», (1627, ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου), «Οἰκογενειακὴ συναυλία», «Εὔθυμος συνάθροισις» (Ἐθνικὴ πινακοθήκη τοῦ Λονδίνου), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χάλς** (Hals), ***Φράνς***. Διάσημος Ὀλλανδὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Ἀμβέρσῃ περὶ τὸ 1580 ἢ πιθανώτερον τὸ 1584. Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Carl van Mander, ἐνωρὶς δὲ μετενάστευσε καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως ἐν Χάρλεμ (πιθανῶς τῷ 1611). Διήγαγε βίον ἄτακτον, ἀπέθανε δὲ τῷ 1666 ἐν στυγνῇ πενίᾳ.

Ὁ Χάλς ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν Ὀλλανδῶν προσωπογράφων μετὰ τὸν Ρέμπραντ καὶ ἀναμφισβητήτως ὁ μέγιστος τῶν ζωγράφων τοῦ γέλωτος. Τοῦ Γιορτάενς καὶ τοῦ Χόγκαρτ ὑπερέχει κατὰ τὸ αὐθόρμητον καὶ τὴν εἰλικρίνειαν. Δι' ἄκρως ἐξειλιγμένης τεχνικῆς, πλήρους σφοδρῶν ἀναπάλσεων, ἀπέδωκεν εἰς μακρὰν σειρὰν μοναδικῶν πινάκων ὅλας τὰς φάσεις καὶ τὰς διαβαθμίσεις τοῦ ἀβιάστου γέλωτος. Χωρὶς νὰ εἶναι σατιριστὴς ἢ γελοιογράφος, κατεῖχεν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν ἱκανότητα ν' ἀνευρίσκῃ τὰς βαθείας πηγὰς τοῦ εἰλικρινοῦς γέλωτος καὶ νὰ τὰς παρουσιάζῃ εἰς σκηνάς, ἔνθα ἡ δύναμις τῆς συνθέσεως ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν ζωηρότητα τοῦ χρωματισμοῦ καὶ πρὸς μίαν δυσυπέρβλητον ἱκανότητα ἀποδόσεως τῆς ἐκφράσεως. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἔργου τοῦ καλλιτέχνου τούτου προέρχεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς ἀξιοθαυ-

Digitized by Google

μάστους τεχνικάς του ἱκανότητας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν στενὴν ψυχικὴν ἐπαφήν του πρὸς τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα κατὰ προτίμησιν ἐξειργάζετο. Τὸ τάλαντόν του εἶχε τὴν δυναμικότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν φυσικοῦ στοιχείου. Ὁ Χὰλς κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ὅλην τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν δροσερότητα μιᾶς πρωτογονικῆς ἐκφράσεως, χωρὶς οὐδόλως νὰ ὑπολειφθῇ τῶν συγχρόνων του καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν ἀρτιότητα καὶ τὴν ὡριμότητα τῆς τεχνικῆς. Ὑπῆρξεν αὐτοδύναμος ρεαλιστής, ἐνεπνέετο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ φυσικὰ πρότυπα καὶ μετουσίωνε τὰς ἐμπνεύσεις του εἰς ἀρτίας ἐκτελέσεις, χωρὶς οὐδαμοῦ νὰ διαφαίνεται ἢ νὰ διακρίνεται ἡ προσπάθεια, ἡ σπουδή, ἡ μεσολάβησις τῆς ψυχρᾶς λογικῆς ἐπεξεργασίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Χὰλς εἶναι εἰς πᾶσαν ἐποχὴν σύγχρονος· κατέχει τὸ μυστικὸν τῆς νεότητος, τὴν χάριν· εἶναι τόσον ἀνθρώπινος, ὥστε ἀνευρίσκει εὐθέως ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. «Οἱ μικροὶ ἀοιδοί» τοῦ μουσείου τοῦ Κάσσελ, «Ὁ καπνιστής», «Ὁ ὀργανοπαίκτης» τῆς συλλογῆς Ρότσιλδ, «Ὁ εὔθυμος πότης» τοῦ μουσείου τοῦ Ἄμστερνταμ, «Ἡ Βοεμή» τοῦ Λούβρου, ἡ «Hille Bobbe, μάγισσα τοῦ Χάρλεμ», τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου, εἶναι αἰώνιαι καλλιτεχνικαὶ σελίδες, εἰς τὰς ὁποίας ἡ αἴσθησις τοῦ Χὰλς ἐκφράζεται κατὰ τὸν ἀριστουργηματικώτερον τρόπον.

Παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ Χὰλς διαπρέπει καὶ ὡς μέγας προσωπογράφος, τόσον διὰ τὴν ψυχογραφικήν του ἱκανότητα, ὅσον καὶ διὰ τὴν λαμπράν του δεξιοτεχνίαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν πολυπροσώπων συνόλων, τὴν ἐπιτυχίαν μεθ' ἧς ἀποδίδει τὸ ἔνδυμα, τὴν διαίσθησίν του περὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν χαρακτηριστικῶν στάσεων καὶ τέλος τὴν ἄκραν εὐχέρειαν ἐν τῇ ἐκτελέσει. «Τὸ γεῦμα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ σώματος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου», «Οἱ πέντε ἐπίτροποι τοῦ γηροκομείου», «Οἱ τέσσαρες ἐπίτροποι» καὶ αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Καρτεσίου, τοῦ ναυάρχου Ρώϋτερ, τοῦ Νικολάου van Beresteyn καὶ τοῦ καλλιτέχνου μετὰ τῆς συζύγου του τάσσονται μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων προϊόντων τῆς παγκοσμίου προσωπογραφίας.

Ὁ Χὰλς παρεβλήθη πρὸς τὸν Ροῦμπενς καὶ πρὸς τὸν Βελάσκεθ. Τοῦ πρώτου κατέχει τὴν βαθεῖαν αἴσθησιν τοῦ ὑλικοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ζωηρὰ χρώματα, τὴν πλήρη σωματικῆς εὐφορίας καὶ πόθου τῆς εὐζωΐας ἀντίληψιν τοῦ βίου. Ἀλλὰ καὶ διαφέρει τούτου κατὰ τὴν βαθύτητα καὶ τὴν ἀλήθειαν, αἵτινες παρὰ τῷ Ροῦμπενς παρεφθάρησαν ἀπὸ τὴν τάσιν πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἐπιφανειακῆς εὐγενείας καὶ τῆς ἐπιχαρίτος κομψοπρεπείας. Πρὸς τὸν Βελάσκεθ παραβάλλεται διὰ τὴν καταπληκτικὴν εὐχέρειαν ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ τῶν θεμάτων, τὴν ἐπιβλητικὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, τὴν μέθοδον τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τοῦ σκιοφωτισμοῦ, τὴν σταθερότητα καὶ τὴν στερεότητα τοῦ χρωστῆρος· ἔτι δὲ διὰ τὴν κοινὴν

Φρὰντς Χάλς : Συνάθροισις τῶν ἀξιωματικῶν τῶν τοξοτῶν τοῦ Ἁγίου Ἀδριανοῦ.
[Μουσεῖον Ἄαρλεμ.]

παρ' ἀμφοτέροις τοῖς καλλιτέχναις τούτοις ἐξαιρετικὴν ἱκανότητα ἐν τῇ προσωπογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει τοῦ ἐνδύματος.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ὀλλανδικῆς τέχνης ὁ Χὰλς τάσσεται ἔναντι τοῦ Ρέμπραντ καὶ τῆς σχολῆς του. Ἡ τέχνη του, πλήρης θελγούσης φωταυγείας, ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος τῆς τέχνης ἐκείνου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ γίνεται τόσον ἐπιφανειακή, ὅσον εἶναι παρὰ τῷ Ροῦμπενς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, κρίνων τις τὸ ἔργον τοῦ Χὰλς ἐν τῇ καθολικῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης, θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ θεωρήσῃ ὡς σταθμὸν μεταβάσεως μεταξὺ τῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς τοῦ μεγίστου τῶν Φλαμανδῶν καὶ τοῦ μεγίστου τῶν Ὁλλανδῶν ζωγράφων. Ὁ Χὰλς ἤσκησε με-

Φρὰντς Χάλς : Προσωπογραφία νεαρᾶς γυναικός.
[Μουσεῖον Βερολίνου.]

γίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων του καλλιτεχνῶν· ἐδημιουργήθη δ' ἀπ' αὐτοῦ ὁλόκληρος σειρὰ ἐξαιρέτων ζωγράφων σκηνῶν τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἐν οἷς διαπρεπῆ κατέχουσι θέσιν ὁ Ἀδριανὸς Μπράουερ καὶ ὁ Ἀδριανὸς βὰν Ὀστάντε.

Πλὴν τούτου ὑπῆρξε καὶ ἕτερος *Φρὰντς Χάλς*, ἐπικληθεὶς ὁ *Νεώτερος* (1620—1669), ὅστις διέπρεψεν ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἐπεισοδίων καὶ σκηνῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χάλσμπωρυ (Halsbury), ***Χάρντιντζ-Στάνλεϋ-Τζίφφαρντ***, *κόμις τοῦ —*. Ἄγγλος νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1823—1921). Τῷ 1875 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ντισραέλι γενικὸς εἰσαγγελεὺς καὶ μετὰ διετίαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, ἐξηκολούθησε δ' ἐκλεγόμενος βουλευτὴς μέχρι τοῦ 1885, ὁπότε ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ὁμοτίμου. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνέλαβε τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον ἐκράτησεν εὐδοκίμως μέχρι τοῦ 1892 καὶ ἀπὸ τοῦ 1895 μέχρι τοῦ 1905. Η. Π. Γ.

χαλστάττιος ἐποχή· ὅλ. λ. ἁλστάττιος ἐποχή.

Χάλστεν (Hallsten), ***Ἴλμη***. Φιλλανδὴ παιδαγωγός, γεννηθεῖσα τῷ 1862. Εἰργάσθη ἐπὶ ἔτη ὡς διδασκάλισσα, ἐκλεγεῖσα δὲ βουλευτής, ἐνεψύχωσε τὸ κρατικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς προστασίας τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ τριακονταετίας ἐργαζομένη ὑπὲρ τῆς φεμινιστικῆς κινήσεως, διατελεῖ ἀπὸ τοῦ 1914 πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῶν γυναικῶν. Πνεῦμα εὐρὺ καὶ γλωσσομαθεστάτη, ἐτήρησεν εἰς ἐπαφὴν τὰς φεμινιστικὰς ὀργανώσεις τοῦ τόπου της πρὸς τὴν διεθνῆ γυναικείαν κίνησιν· ὡς ρήτωρ δὲ καὶ ὡς δημοσιογράφος ἐνίσχυσε τὴν ἐπαγγελματικὴν οἰκοκυρικὴν ἐκπαίδευσιν ἐν Φιλλανδίᾳ καὶ τὴν γυναικείαν μόρφωσιν. Α. Γ.-Γ.

Χαλτούριν, ***Συμεών***. Ρῶσος τρομοκράτης (1856—1882). Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀργανωτῶν τῆς ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως «Ἕνωσις Ρώσων ἐργατῶν τοῦ Βορρᾶ» (1878) καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ τσαρικοῦ καθεστῶτος. Τῷ 1880, κατὰ διαταγὴν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς «Ναροντνάγια Βόλια» (=Λαϊκὴ θέλησις, κόμμα τρομοκρατικὸν) ἀνετίναξε τὸ χειμερινὸν ἀνάκτορον, διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον τὸν Β΄. Κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθη τῷ 1882 διὰ τὸν φόνον τοῦ εἰσαγγελέως τῆς Ὀδησσοῦ Στρέλνικωφ. Θ. Π.

Χαλύβη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Καλλιπόλεως τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 169 κατοίκους, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων ἐκαλεῖτο *Καβακλῆ*.

χαλύβδινος, *—η, —ον*· ὁ ἐκ χάλυβος κατεσκευασμένος, κοιν. *ἀτσαλένιος*· || μεταφ., ἰσχυρός, ἀκατάβλητος: «χαλυβδίνη ὑγεία».

χαλυβδόκρανοι (οἱ) (Stahlhelm=χαλύβδινον κράνος). Ὠνομάσθη οὕτω ἐν Γερμανίᾳ ἐθνικιστικὸς σύνδεσμος ἢ ἕνωσις τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν, ἱδρυθεὶς τὸ πρῶτον ἐν Μαγδεμβούργῳ, τὴν 13 Νοεμβρίου 1918, ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἀνακωχῆς. Δῆλος σκοπὸς τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀπόσεισις τῆς κατηγορίας περὶ εὐθύνης τῆς Γερμανίας διὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἡ καταπολέμησις τοῦ διεθνισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀπώτερος δὲ μύχιος ἡ ἀνάστασις τῆς παλαιᾶς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἀπολεσθέντων ἐδαφῶν καὶ ἐπιβολὴν τῆς γερμανικῆς ἡγεμονίας ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ μέλη διακρίνονται διὰ διαφόρων ὀνομασιῶν, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας αὐτῶν, τῆς συμμετοχῆς ἢ μὴ εἰς τὸν πόλεμον καὶ τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας ἐν τῷ μετώπῳ, ὑπαρχούσης ἔτι καὶ κλάσεως, ὅπως πολεμιστῶν προσκόπων, διὰ τοὺς μείρακας 13—17 ἐτῶν. Ὁ σύνδεσμος ἐπεξετάθη ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν εἰς ἅπασαν τὴν Γερμανίαν διὰ τῆς ἱδρύσεως τοπικῶν ὀργανώσεων, ἀκόμη καὶ ἐν τοῖς χωρίοις, ὠργάνωσε δὲ βαθμηδὸν τὰ μέλη αὐτοῦ εἰς σῶμα στρατιωτικῶς πειθαρχοῦν καὶ ἱεραρχούμενον. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χίτλερ, ἀρχηγοῦ τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν, οἱ χαλυβδόκρανοι, διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν F. Seldtke, ἠξίωσαν ἰσοτιμίαν ἢ ἀνάλογον συμμετοχὴν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ τελικῶς, τῷ 1933, ἐξηναγκάσθησαν εἰς συγχώνευσιν μετὰ τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐθνικιστικαὶ ὀργανώσεις. Θ. Κ.

Χαλυβδόκρηναι *[Μεταλ. Ὕδατ.]*. Ἐκαλοῦντο οὕτω σιδηροῦχα μεταλλικὰ ὕδατα περιέχοντα τὸν σίδηρον ὡς δισανθρακικὸν ἅλας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς *σιδηρούχους* πηγάς, αἵτινες περιέχουν τὸν σίδηρον ὡς θειικὸν ἅλας καὶ αἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ σιδηροκρῆναι. Κ. Γ. Μ.

Χάλυβες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τοῦ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ Πόντου, παλαιότατα μνημονευόμενος. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Α΄ 28), οἱ Χάλυβες, οἵτινες ἦσαν ἓν τῶν 14 ὑποτεταγμένων εἰς τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσον ἐθνῶν, ἦσαν ὅμοροι τῶν Μαρυανδῶν καὶ τῶν Παφλαγόνων. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα οἱ Χάλυβες κατῴκουν εἰς δύο ἀπεχούσας ἀλλήλων χώρας τοῦ Πόντου καὶ ἦσαν οἱ μὲν κατοικοῦντες παρὰ τὰ ὅρια τῆς Ἀρμενίας μετὰ τῶν ὁμόρων των Ταόχων καὶ Φασιανῶν (τῶν κατοικούντων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Φάσιος ποτάμου) ἔθνος ἀλκιμώτατον (Κύρου Ἀναβ. Δ΄ 6, 5 καὶ 15), οἱ δὲ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου παραλιακὰς χώρας (Κύρου Ἀναβ. Ε΄ 5.1) ἔθνος μικρόν, ὑπήκοον τῶν Μοσσυνοίκων, ἐγκατεστημένον παρὰ τὰ ὅρια τῆς χώρας τῶν Τιβαρηνῶν. Κατὰ τὸν Αἰσχύλον (Προμ. 714) κατῴκουν μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ Τανάϊδος ποταμοῦ καὶ κατὰ τὸν Στράβωνα (C. 549), ὅστις ταυτίζει τούτους πρὸς τοὺς *Χαλδαίους*, εἰς χώραν ὅμορον τῆς τῶν Παφλαγόνων, δασώδη καὶ ἀφθονοῦσαν μετάλλων. Οἱ Χάλυβες ἐπιστεύετο ὅτι πρῶτοι ἐπεξειργάσθησαν τὸν σίδηρον καὶ ἐδημιούργησαν τὴν βιομηχανίαν τοῦ χάλυβος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔλαβον τὸ ὄνομά των. Ἐφημίζοντο ὡς τέλειοι μεταλλουργοὶ ἐν γένει, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἐξώρυξαν καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς χώρας των, ἥτις ἦτο μεστὴ ἰδίως μεταλλείων σιδήρου. Ἐπεδίδοντο δὲ οὗτοι καὶ εἰς τὴν ἁλιείαν, διότι ἡ κατὰ τὰ παράλια τῆς χώρας των θάλασσα ἠφθόνει πηλαμύδων, πρὸς ἁλιείαν

Digitized by Google

τῶν ὁποίων εἶχε κτισθῆ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Μιλησίων κατὰ τὸ 785 π. Χ. καὶ ἡ Σινώπη, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι συνηλλάσσοντο μετὰ τῶν μεταλλουργῶν Χαλύβων.

Ὁ Στράβων ἐπίστευεν ὅτι καὶ ἡ Ἀλύβη θὰ ἦτο πόλις τῶν Χαλύβων, οἵτινες πρότερον ἴσως νὰ ἐκαλοῦντο Ἄλυβες καὶ ὅτι Ἄλυβες, Χάλυβες Ἀλίζωνοι καὶ Χαλδαῖοι ἦσαν οἱ αὐτοί. Νεώτεραι ἔρευναι ἀπεκάλυψαν ὅτι τῷ ὄντι πᾶσαι αἱ χῶραι τοῦ Πόντου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφέροντο ὡς κατοικοῦντες οἱ Χάλυβες, εἶναι μεσταὶ ἀρχαίων μεταλλείων. ΚΑΨ.

χαλυβογραφία (ἡ). Χάραξις σχεδίου ἢ ἐπιγραφῆς ἐπὶ πλακὸς χάλυβος. Ἡ χαλυβογραφία ἐκτελεῖται διὰ τῶν χαρακτικῶν ἐργαλείων, τῆς σμίλης, τῆς ἀκίδος κ. ἄ., ἐπὶ πλακὸς χαλυβδίνης, ἡ ὁποία ὑπέστη τὸν μετριασμὸν τῆς βαφῆς, διὰ νὰ γίνῃ μαλακωτέρα. Αἱ χαλυβογραφικαὶ πλάκες χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν ἀντιτύπων εἰς μεγάλον ἀριθμόν, μὴ ἐπιτυγχανόμενον διὰ τῶν ἄλλων γραφικῶν μέσων, τῆς ξυλογραφίας, χαλκογραφίας, λιθογραφίας, τσιγκογραφίας κ. ἄ. Ἰδίως τοῦ γραφικοῦ τούτου μέσου γίνεται χρῆσις διὰ τὴν ἐκτύπωσιν χαρτονομισμάτων, ἐνσήμων ἐν γένει καὶ εἰκόνων μεγάλης ἐκτυπώσεως. Χαλυβογραφίας γίνεται χρῆσις καὶ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν διαφημιστικῶν σημάτων καὶ ἐπιγραφῶν ἐπὶ τοῦ σιγαροχάρτου τῶν μηχανοποιήτων σιγαρέττων. Ἡ χαλυβογραφία παρέχει τὸ μειονέκτημα ὅτι, ἕνεκα τῆς ἀτελεστέρας χαράξεως, ἥτις δίδει ὀλιγώτερα ζωγραφικὰ ἀποτελέσματα, εἶναι ἀκατάλληλος διὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰκόνων καὶ ἀναπαραγωγὴν καλλιτεχνικῶν πινάκων. Διὸ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μεταχειρίζονται τὴν χαλκογραφίαν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐπιχαλύβωσιν διὰ τῶν μεθόδων τῆς γαλβανοπλαστικῆς. Διὰ τῆς χαλυβογραφίας γίνεται ἐκτύπωσις μονόχρους ἢ καὶ πολύχρους. Ἡ χαλυβογραφία ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Ἰακώβου Πέρκιν (1766—1849) διὰ τὴν ἐκτύπωσιν χαρτονομισμάτων. Σ. Ξ.

χαλυβοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χάλυβα.

Χαλυβοθέρμη *[Γεωγρ.]*. Θερμοπηγή, ἥτις ὑπῆρχε κατὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς νησῖδος Νέας Καϋμένης ἐν τῇ καλδέρᾳ τῆς Θήρας. Ὠὰ τιθέμενα ἐν μανδηλίῳ ἐμβαπτιζομένῳ εἰς τὰ ὕδατα τῆς θερμοπηγῆ ἐπήγνυντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον βραζόμενα. Εἶχε μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἐνεῖχε θειώδη συστατικὰ ἐπιτρέποντα, συναρωγούσης τῆς θερμότητος, τὴν ἀποκόλλησιν, ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ τῶν ὑφάλων τῶν πλοίων, τῶν ἐπικολλωμένων ἐγχυματικῶν ζωϋφίων καὶ θαλασσίων χόρτων. Οὕτω τῷ 1838 (*Ραγκαβῆ*, Ἑλληνικὰ) ἐκαθαρίσθη ὁ ἐκ 12 πλοίων τῆς γραμμῆς αἰγυπτιακὸς στόλος, ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν. Ἡ ἀνάβλυσίς της, μετριασθεῖσα ἀπὸ τῶν ἐπεξεργασιῶν τοῦ 1866, ἐξηφανίσθη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ θόλου «*Δάφνη*» κατ' Ἀπρίλιον 1926. Σ. Ε. Λ.

χαλυβομπετὸν (τό), ἢ ***σιδηρομπετὸν*** (κοιν. *φερρομπετόν*, ferrobéton, Stahl-Beton). Σκυρόδεμα ἐνισχυμένον διὰ ρινισμάτων σιδήρου, τὰ ὁποῖα μείγνυνται μετ' αὐτοῦ. Ἐπίσης καλεῖται οὕτω τὸ *σιδηροσκυρόδεμα* ἢ *σιδηροσκυροκονίαμα*, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ ὡπλισμένον σκυρόδεμα ἢ σιδηροπαγὲς σκυροκονίαμα (Béton armé, Eisenbeton).

Τὸ χαλυβομπετὸν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐπίστρωσιν δαπέδων, τὰ ὁποῖα εἶναι προωρισμένα νὰ δεχθῶσιν ἐντατικὴν κυκλοφορίαν. Διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ χρησιμοποιοῦνται ρινίσματα ἢ κοκκία σιδήρου, τὰ ὁποῖα ἐν μείγματι μετὰ συνήθους σιμέντου τύπου Πόρτλαντ διασκορπίζονται ἐπὶ εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἑτοιμασθέντος ὑγροῦ ὑποστρώματος καὶ διαστρώννυνται, ἐπ' αὐτοῦ. Τὰ κοκκία ταῦτα κοπανιζόμενα εἰσχωροῦσι βαθέως ἐντὸς τοῦ ὑποστρώματος, πληροῦσι τοὺς πόρους αὐτοῦ καὶ συνδέουσι κατὰ τὴν σκλήρυνσιν πάντα τὰ μόρια, τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν συντελουμένην **ἰσχυρὰν** χημικὴν ἀντίδρασιν. Αὕτη μετα**τρέπει τὸ** ὅλον εἰς μεταλλόμορφον καὶ ἰσχυρῶς **συμπεπιεσμένην** ὁμοιογενῆ μᾶζαν, μεγάλης σκληρότητος **καὶ ἀντοχῆς**.

Τὸ σύνηθες χρῶμα τοῦ χαλυβομπετὸν εἶναι ἀργυρόφαιον, **τὰ δὲ δι'** αὐτοῦ ἐπιστρωννύμενα δάπεδα **οὔτε φθείρονται** οὔτε δημιουργοῦσι κονιορτόν. **Ἕνεκα** τούτου χρησιμοποιεῖται τὸ χαλυβομπετὸν διὰ τὴν ἐπίστρωσιν δαπέδων μηχανοστασίων **καὶ** ἐργοστασίων ἐν γένει, διότι καὶ αἱ ὑπάρχουσαι εἰς ταῦτα μηχαναὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς φθορὰν ἐκ τῆς κόνεως καὶ ἡ ὑγεία τῶν ἐργατῶν δὲν ἀπειλεῖται ἐκ ταύτης. Δι' αἰθούσας ὅπου γίνεται βιομηχανία τροφίμων, ὅπως εἶναι τὰ ἀρτοποιεῖα, σφαγεῖα, σοκολατοποιεῖα, κονσερβοποιεῖα, σακχαροποιεῖα, οἱ ἀλευρόμυλοι κ. τ. τ., τὸ χαλυβομπετὸν ἀποτελεῖ ἄριστον δάπεδον, μὴ δημιουργοῦν μολύνσεις ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν ὑγείαν. Διὰ νοσοκομεῖα, σχολεῖα, καταστήματα, πεζοδρόμια, διὰ δημόσια ἐν γένει ἱδρύματα καὶ καταστήματα κλπ. δύναται νὰ χρησιμοποιῆται ἐπίσης τὸ χαλυβομπετόν.

Τὸ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χαλυβομπετὸν χρησιμοποιούμενον πρόσμειγμα ἐκ ρινισμάτων σιδήρου διακρίνεται εἰς τὸ ἰσομεγέθους ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ἀνισομεγέθους κόκκου τοιοῦτον. Διὰ τοῦ ἰσομεγέθους κόκκου ὑλικοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ὁμοιόμορφος σχετικῶς καὶ ὁμοιογενὴς ἐπιφάνεια εἰς τὴν διὰ χαλυβομπετὸν ἐπίστρωσιν. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἐπιστρώσεως δι' ἀνισομεγέθους κόκκου ὑλικοῦ εἶναι πλέον τραχεῖα, τὸ ἐπιτυγχανόμενον ὅμως δάπεδον εἶναι ἀνθεκτικώτερον καὶ σκληρότερον τοῦ προηγουμένου.

Ἡ ἀντοχὴ καὶ ἡ διάρκεια τῆς διὰ χαλυβομπετὸν ἐπιστρώσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιμέλειαν, ἥτις κατεβλήθη κατὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῆς καὶ ἀπὸ τὴν ποσότητα καὶ τὸ εἶδος τοῦ χρησιμοποιηθέντος προσμείγματος. Τὰ τελευταῖα ταῦτα κανονίζονται ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ τοῦ δαπέδου. Πρὸς καθοδήγησιν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ κάτωθι ἀναλογίαι: α) Δι' ἐπιφάνειαν δαπέδου ἰσχυρῶς χρησιμοποιουμένου ἀπαιτεῖται 1 χιλιόγραμμον ἰσοκόκκου ὑλικοῦ ἀνὰ τετραγωνικὸν μέτρον δαπέδου β) Εἰς δάπεδα ὑφιστάμενα ἔτι μεγαλυτέρας φθοράς, λόγῳ τῆς φορτίσεώς των διὰ διτρόχων κ. τ. τ., τῆς μεταφορᾶς βαρέων κιβωτίων, ἐμπορευμάτων κλπ., ἀπαιτεῖται 1 χιλιόγραμμον ἰσοκόκκου ὑλικοῦ καὶ 4 χιλιόγραμμα ἀνισοκόκκου ὑλικοῦ ἀνὰ τετραγωνικὸν μέτρον τῆς ἐπιστρωννυμένης ἐπιφανείας· καὶ γ) Δι' ἐπιφανείας ὑποκειμένας εἰς πολὺ βαρείας φορτίσεις δέον νὰ χρησιμοποιηθῶσι 10 χλγρ. ἰσοκόκκου ὑλικοῦ καὶ 6 χλγρ. ἀνισοκόκκου ὑλικοῦ. Εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις δύναται τὸ ἰσόκοκκον ὑλικὸν ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἀνισοκόκκου τοιούτου. Διὰ τὴν κατασκευὴν μιᾶς ἐκ χαλυβομπετὸν ἐπιστρώσεως πρέπει κατὰ κανόνα νὰ χρησιμοποιοῦνται ἄριστα ὑλικά. Τὰ σκύρα δέον νὰ εἶναι μικροῦ μεγέθους, ἀπηλλαγμένα ἀργίλλου ἢ ἄλλου ξένου ὑλικοῦ, καθαρά, αἰχμηρὰ καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀνισομεγέθη. Τὸ χρησιμοποιηθησόμενον σιμέντον πρέπει νὰ εἶναι πρόσφατον καὶ ἀρίστης ποιότητος. Α. Α. Κ.

χαλυβοποιῶ (*—έω*)· μεταβάλλω εἰς χάλυβα, καθιστῶ τὸν σίδηρον χάλυβα.

χαλυβουργεῖον (τό)· ἐργοστάσιον κατασκευῆς χάλυβος, χαλυβοποιεῖον.

χαλυβόχρους, (ὁ, ἡ), *—ουν* (τό)· ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ χάλυβος.

χαλυβῶ (*—όω*)· μεταβάλλω εἰς χάλυβα || ὁπλίζω διὰ χάλυβος, κοιν. *ἀτσαλώνω*.

Χαλυβὼν (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. *Χαλυβωνῖτις*.

Χαλυβωνῖτις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Συρίας, καταλαμβάνουσα τὴν περὶ τὸ σημερινὸν Χαλέπιον περιοχήν. Ἡ ὀνομασία αὐτῆς ἀπὸ τῆς πρωτευούσης Χαλυβῶνος, ἥτις εἶναι πιθανῶς ἡ ἐν Συρίᾳ Βέροια, ταυτιζομένη πρὸς τὸ σημερινὸν Χαλέπιον.

Χαλυκτάου *[Γεωγρ.]*. Μεγάλη ὀροσειρὰ τῆς κεντρῴας Ἀσίας (βλ. λ. *Τιὲν Σάν*).

χαλυπίτης (ὁ) (Chalypit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸς ἀνθρακοῦχος σίδηρος, ἀπομονωθεὶς ὑπὸ τοῦ Forschhammer ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ αὐτοφυοῦς σιδήρου τῆς Niacornak τῆς Γροιλανδίας. Ὁ χημικός του τύπος ἐδόθη ὡς Fe_2C μὲ 7.23—11.06% ἄνθρακα. Ὀνομάζεται καὶ *χαλυβίτης*. Γ. Κ. Γ.

χάλυψ, *—υβος* (ὁ)· ὁ ἄριστος σίδηρος, σκληρός, εὐήλατος καὶ ἐλαστικός, κοιν. *ἀτσάλι*.

— *[Μεταλλοτ.]* Καλοῦνται *χάλυβες* τὰ κράματα τοῦ σιδήρου τὰ περιέχοντα ἄνθρακα εἰς ἀναλογίαν μὴ ὑπερβαίνουσαν τὰ 2 %. Ἐν ἀρχῇ *χάλυψ* ἐκαλεῖτο σίδηρος περιέχων ποσότητά τινα ἄνθρακος, ὅστις παρεσκευάζετο κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων. Βραδύτερον ὡς χάλυβα ἐθεώρουν τὸν σίδηρον, τὸν περιέχοντα ἄνθρακα κατ' ἀναλογίαν 0,05—2 %, ὀνομάζοντες *πολτοπαγῆ χάλυβα* τὸ προϊὸν καμίνων ἀναδεύσεως, τὸ περιέχον ἄνω τῶν 0,05% ἄνθρακα, καὶ *ρευστοπαγῆ σίδηρον* τὸ προϊὸν τῶν χαλυβουργείων τὸ περιέχον ἄνθρακα κάτω τῶν 0,05 %. Ἡ διάκρισις αὕτη τῶν χαλύβων, μὴ στηριζομένη ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως, ἀντικατέστη ὑπὸ ἄλλης, καθ' ἣν ὡς χάλυβες χαρακτηρίζονται τὰ ἐν ρευστῇ καταστάσει παραγόμενα προϊόντα, τὰ περιέχοντα ἄνθρακα ἀπὸ ἰχνῶν μέχρι 2 %. Ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει ὡς βάσιν τὴν ὁμοιότητα τῶν ἰδιοτήτων τῶν προϊόντων τούτων.

Οἱ χάλυβες παρουσιάζουσι μεγάλην ἀντοχὴν εἰς ἐφελκυσμὸν καὶ ἐλαστικότητα, εἶναι μέταλλα εὐμάλακτα καὶ σκληρά, ὀξειδοῦνται δυσκόλως, εἶναι εὔκολα εἰς τὴν κατεργασίαν καὶ δύσθραυστα. Αἱ ἰδιότητες αὗται τῶν χαλύβων ποικίλλουσιν ἐντὸς εὐρέων ὁρίων, ἀναλόγως τῆς εἰς ἄνθρακα περιεκτικότητος αὐτῶν, τῆς ἀναλογίας τῶν διαφόρων προσμείξεων καὶ ἀκαθαρσιῶν καὶ τῶν μηχανικῶν καὶ θερμικῶν κατεργασιῶν, ἃς ἔχουσιν ὑποστῆ. Πρὸς τὰς ἰδιότητας ταύτας τοῦ χάλυβος συνδυαζομένη καὶ ἡ σχετικῶς εὐθηνὴ αὐτοῦ τιμὴ κατέστησε τοῦτον τὸ κυριώτερον βιομηχανικὸν μέταλλον.

Αἱ ξέναι προσμείξεις αἱ ἀπαντῶσαι εἰς τοὺς χάλυβας εἶναι *πυρίτιον*, *μαγγάνιον*, *θεῖον* καὶ *φωσφόρος*. Ἐξ αὐτῶν τὸ πυρίτιον καὶ τὸ μαγγάνιον εἰς τοὺς συνήθεις χάλυβας, ἐπιδρῶσι μετὰ τοῦ ἄνθρακος εἰς τὰς μηχανικὰς τοῦ μετάλλου ἰδιότητας καὶ δὲν ὑπερβαίνουσι τὰ 0,05 %, τὸ δὲ θεῖον καὶ ὁ φωσφόρος, καθιστῶντα τὸ μέταλλον εὔθραυστον, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνωσιν, εἰς τοὺς συνήθεις χάλυβας, τὰ 0,03 % ἕκαστον.

Ὁ χάλυψ παρουσιάζει τομὴν κοκκώδη. Τὸ μέγεθος τῶν κόκκων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν περιεκτικότητά του εἰς ἄνθρακα, καὶ δι' ἕκαστον χάλυβα ἀπὸ τὴν κατεργασίαν ἣν ἔχει ὑποστῆ. Ὁρώμενος ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, παρουσιάζει τοὺς κρυστάλλους αὐτοῦ ἀποτελουμένους ἐκ πυρῆνος σιδήρου (φερρίτου) καὶ περιβαλλομένου ὑπὸ ὑλικῶν περισσότερον σκληρῶν καὶ περισσότερον εὐτήκτων, ἅτινα εἶναι ἀνθρακοῦχος σίδηρος (*σεμεντίτης*, *μαρτενσίτης*, *περλίτης*). Κατὰ τὴν βαφήν, ἀνόπτησιν, ἐπαναφοράν, παρατηροῦνται κρυσταλλογραφικαὶ μεταβολαί, αἵτινες συνοπτικῶς ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως. Ἐὰν συνήθης χάλυψ θερμανθῇ ἄνωθεν τοῦ σημείου $α_3$ (ἀνώτατον κρίσιμον σημεῖον) καὶ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἐν ψυχρῷ φυσιολογικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, ἀποτελεῖται ἐκ περλίτου καὶ φερρίτου ἢ σεμεντίτου. Ἐὰν ἡ ταχύτης ἀποψύξεως αὐξηθῇ ὀλίγον, ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον δὲν εἶναι καταφανὴς ὁ χωρισμὸς τοῦ σεμεντίτου καὶ φερρίτου ἀπὸ τοῦ περλίτου· ἐν τούτοις ἡ χημικὴ ἀνάλυσις ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἄνθραξ εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀνθρακώματος (σεμεντίτου). Τὸ ἀντὶ τοῦ περλίτου παρατηρούμενον ὁμοιογενὲς συστατικόν, τὸ ἐντόνως χρωματιζόμενον διὰ τῶν συνήθων ἀντιδραστηρίων, καλεῖται *τροστίτης* καὶ θεωρεῖται ὡς περλίτης, οὗ ὁ φερρίτης καὶ σεμεντίτης εὑρίσκονται εἰς ἐκτάκτως λεπτὴν (κολλοειδῆ) κατάστασιν. Μεταξὺ τῆς συνήθους μορφῆς τοῦ περλίτου καὶ τοῦ τροστίτου ὑπάρχει ἐνδιάμεσος μορφή, ἡ τοῦ *σορβίτου*, εἰς ὃν τὰ συστατικὰ τοῦ περλίτου διακρίνονται. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ σορβίτου ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ χάλυβος. Ἐὰν ἡ ταχύτης τῆς ἀποψύξεως αὐξηθῇ ἔτι πλέον, ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον παρατηρεῖται σὺν τῷ τροστίτῃ καὶ νέον συστατικόν, βελονοειδές, ὁ μαρτενσίτης, οὗτινος αἱ ἶνες εἶναι προσηνατολισμέναι παραλλήλως πρὸς τὰς πλευρὰς ἰσοπλεύρου τριγώνου. Ἐὰν ἡ ταχύτης ἀποψύξεως αὐξηθῇ κατὰ πολύ, ὁ *αὐστενίτης* μεταβάλλεται εἰς μαρτενσίτην. Ἐὰν ἡ ταχύτης ἀποψύξεως καταστῇ ἀκόμη ταχυτέρα, ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον φαίνεται ὁ αὐστενίτης εἰς πολυεδρικὰ σχήματα ὁμοιογενοῦς ἐπιφανείας. (Εἰκόνας κρυσταλλογραφικὰς τοῦ χάλυβος ἐν ταῖς ὡς ἄνω καταστάσεσι βλ. εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας λέξεις.)

Ὁ χάλυψ εἶναι προϊὸν μερικῆς ἐξανθρακώσεως καὶ ἀνακαθάρσεως τοῦ χυτοσιδήρου, παραγόμενον ἐν ρευστῇ καταστάσει, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐπιδιώκεται ἡ ἐξαφάνισις τοῦ φωσφόρου καὶ τοῦ θείου, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰς βλαβερὰς ἀκαθαρσίας αὐτοῦ. Ἡ βαφὴ τοῦ χάλυβος ἦτο γνωστὴ ἤδη εἰς τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τὸν Ὅμηρον, ὅστις ἀναφέρει αἰχμὰς δοράτων καὶ ἀρότρων ἐκ χάλυβος. Ὁ Ἀριστοτέλης ὁρίζει αὐτὸν ὡς κεκαθαρμένον σίδηρον, παραγόμενον δι' ἐπανειλημμένης ἀνατήξεως τῇ προσθήκῃ διαφόρων εὐτήκτων συλλιπασμάτων. Μέθοδος παρασκευῆς τοῦ χάλυβος ἦτο νὰ θάπτηται σίδηρος ἐντὸς ὑγροῦ ἐδάφους, νὰ ἀναθερμαίνηται καὶ σφυρηλατῆται. Ὁ χάλυψ ἦτο σπάνιος καὶ παρήγετο εἰς πολὺ μικρὰς ποσότητας, ἀφοῦ ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ δῶρον τοῦ Πώρου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον 40 λιτρῶν χάλυβος. Οἱ Γαλάται δὲν ἐγνώριζον τὴν παρασκευὴν τοῦ χάλυβος καὶ τὰ πλατέα των σιδηρᾶ ξίφη ἐκάμπτοντο εὐκόλως κατὰ τὰς μάχας κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Κατ' ἀρχὰς τὸ μετάλλευμα μετεβάλλετο ἀπ' εὐθείας εἰς χάλυβα κατόπιν ἀναγωγῆς δι' ἄνθρακος εἰς χαμηλὰς (καταλανικὰς) ἑστίας, ὅπου ὁ κατὰ πρῶτον σχηματιζόμενος χυτοσίδηρος ἐξηνθρακοῦτο διὰ τοῦ ἀέρος τῆς ἐμφυσήσεως τῆς καμίνου. Κατόπιν, εἰς τὰς ὑψικαμίνους, ἐπετεύχθη ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ μόνον χυτοσιδήρου, ὅστις εἶχεν ἀνάγκην νέας ἐξανθρακώσεως, διὰ νὰ μεταβληθῇ εἰς χάλυβα. Τοῦτο ἐπετυγχάνετο εἰς τὰς καμίνους ἀναδεύσεως, ἐν αἷς ἐξηνθρακοῦτο βαθμηδὸν ὁ χυτοσίδηρος, ἀλλά, λόγῳ τῶν ταπεινῶν θερμοκρασιῶν τῶν καμίνων τούτων, παρήγετο προϊὸν πολτῶδες. Ἀρχαιοτέρα μέθοδος παρασκευῆς χάλυβος εἶναι ἡ διὰ τήξεως ἐν χωνευτηρίοις, ὁ δὲ οὕτω παραγόμενος χάλυψ ἐκαλεῖτο τότε *χυτός*. Ἡ πρώτη ἀναφερομένη ἀπόπειρα παραγωγῆς χάλυβος ἐν ρευστῇ καταστάσει ἐγένετο περὶ τὸ 1850 ὑπὸ τοῦ Huntsmann, ὡρολογοποιοῦ ἐν Sheffield, ὅστις ἐπέτυχε νὰ τήξῃ τεθραυσμένα ἐλατήρια, προερχόμενα ἐκ καμίνων ἀναδεύσεως καὶ νὰ παραγάγῃ χάλυβα καλυτέρας ποιότητος. Ἡ μέθοδος τῶν χωνευτηρίων (εἰς ἣν ἀνάγεται καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ περιφήμου *δαμασκηνοῦ χάλυβος* (βλ. λ.)), χρησιμοποιοῦσα ἀποκόμματα διαφόρων ποιοτήτων χαλύβων ἢ σιδήρου ἀναδεύσεως, τὸν ὁποῖον ἐνανθρακοῦσι προηγουμένως καὶ εἰς τὸν ὁποῖον προσθέτουσι σήμερον καὶ καθαρὸν χυ-

Digitized by Google

τοσίδηρον, πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιζητουμένης ἀναλογίας ἄνθρακος, εἶναι λίαν δαπανηρά, ἀλλὰ δὲν προσθέτει ἀκαθαρσίας καί, ὅταν χρησιμοποιοῦνται καλῆς ποιότητος πρῶται ὗλαι, ἀποδίδει χάλυβα ἀρίστης ποιότητος, συναγωνιζόμενον τὸν διὰ τῆς ἠλεκτρικῆς καμίνου παραγόμενον. Τῷ 1855, ὁ Ἄγγλος ἐφευρέτης Ἐρρῖκο Μπέσσεμερ ἐπενόησε τὴν φερώνυμον αὐτοῦ μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας κατωρθώθη ἡ παραγωγὴ μεγάλης ποσότητος χάλυβος ἐν ρευστῇ καταστάσει. Οὗτος, ἐπινοήσας τὴν κατασκευὴν νέου τύπου ὀβίδος, εἶδε τὴν ἐπινόησίν του μὴ ἐγκρινομένην, ἐλλείψει καταλλήλου μετάλλου, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀπαιτουμένου τηλεβόλου. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του ἤρχισε ν' ἀναζητῇ τὴν παρασκευὴν τοῦ καταλλήλου μετάλλου καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐμφυσήσῃ ρεῦμα ἀέρος κάτωθεν τετηκότος χυτοσιδήρου, παρετήρησε δὲ ὅτι παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἡ θερμοκρασία τοῦ τήγματος ἀνυψοῦτο καὶ ὁ χυτοσίδηρος ἐξηνθρακοῦτο, διατηρούμενος ἐν ρευστῇ καταστάσει. Ἡ ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας ὠφείλετο εἰς τὴν ὀξείδωσιν (καῦσιν) τοῦ πυριτίου, τοῦ ἄνθρακος καὶ τῶν λοιπῶν ἀκαθαρσιῶν. Ἐπενόησε τότε τὸν περίφημον περίστρεπτον στρόμβον ἢ ἄλλως τὸ *ἄπιον τοῦ Μπέσσεμερ*, τὸ ὁποῖον, ἔχον ἐσωτερικὴν πυρίμαχον ἐπένδυσιν, ἐδέχετο κατακλινόμενον τετηκότα χυτοσίδηρον, ἐνῷ ἐνεφυσᾶτο ἐκ τοῦ πυθμένος ἀήρ. Ἀνορθουμένου τοῦ ἀπίου, ἡ ἐμφύσησις ἐξηκολούθει μέχρι πέρατος τῆς ἐξανθρακώσεως, κατόπιν δέ, κατακλινομένου τοῦ ἀπίου, ἀπεχύνετο ὁ παραχθεὶς χάλυψ. Τὸ τοιουτοτρόπως παραγόμενον μέταλλον δὲν ἦτο πάντοτε καλῆς ποιότητος, καί, κατόπιν παρατηρήσεων, ἤχθησαν εἰς τὴν προσθήκην μαγγανίου κατὰ τὴν ἀπόχυσιν· ἐπίσης παρετήρησαν ὅτι οἱ φωσφοροῦχοι χυτοσίδηροι δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι, διότι ὁ ἐμφυσώμενος ἀὴρ μεταβάλλει μὲν τὸν φωσφόρον εἰς ἀνυδρίτην (P_2O_5), ἀλλ' οὗτος ἀνάγεται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἄνθρακος καὶ ὁ φωσφόρος ἐπανέρχεται εἰς τὸ μέταλλον. Ἡ δυσκολία αὕτη ἤρθη βραδύτερον διὰ τῆς *μεθόδου Τόμας* (1879), καθ' ἣν χρησιμοποιεῖται βασικὴ (δολομιτικὴ) ἐπένδυσις τῶν στρόμβων καὶ τῶν καμίνων δαπέδου καὶ ἀνάμειξις ἀσβέστου.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Μπέσσεμερ, ἤρχισαν σοβαραὶ μελέται διὰ τὴν ἐπίτευξιν μεθόδου τήξεως τοῦ σιδήρου ἐν φλογοβόλῳ καμίνῳ. Ἀλλ' ἀπήντων εἰσέτι δυσκολίας, αἵτινες συνίσταντο εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀπαιτουμένης θερμοκρασίας καὶ τῶν καταλλήλων πυριμάχων ὑλικῶν. Ὑπερενικήθησαν ὅμως αὗται τῷ 1864, διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως, ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Émile καὶ Pierre Martin, τῆς καμίνου τῶν ἀδελφῶν Siemens μὲ ἐναποταμιευτὰς θερμότητος καὶ πυριμάχους πλίνθους πυριτιακὰς ἀνωτέρας ποιότητος. Οὕτως ἐπετεύχθη ἡ παραγωγὴ χάλυβος ἐν καμίνῳ δαπέδου, οἵα ἡ κάμινος Siemens, ἐν ᾗ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν θέρμανσιν, ἀέριον προερχόμενον ἐξ ἀεριογόνων, ὅπερ, καθὼς καὶ ὁ διὰ τὴν καῦσιν αὐτοῦ ἀπαιτούμενος ἀήρ, προθερμαίνεται διὰ διελεύσεως μέσῳ ἐναποταμιευτῶν, θερμανθέντων προηγουμένως διὰ τῶν προϊόντων καύσεως τῆς καμίνου. Μὲ τὴν ὕπαρξιν διπλῶν ζευγῶν ἐναποταμιευτῶν καὶ δι' ἀναστροφῆς τῆς πορείας τῶν ἀερίων ἐπιτυγχάνεται ἡ συνέχεια τῆς προθερμάνσεως. Εἰς τὸ κοῖλον δάπεδον τῆς καμίνου ταύτης τήκεται ὁ χυτοσίδηρος, ὑφιστάμενος ἐξανθράκωσιν ὁμοίαν μὲ τὴν ἐν ταῖς καμίνοις ἀναδεύσεως, καθόσον, λόγῳ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας τῆς καμίνου καὶ τῆς ὀξειδωτικῆς ἐνεργείας τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῆς σκωρίας, ἡ ἀνάδευσις γίνεται αὐτομάτως διὰ τοῦ κοχλασμοῦ. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐξακολουθεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς τελικῆς προσθήκης μαγγανίου καὶ τὸ ἀχρησιμοποίητον τῶν φωσφορούχων χυτοσιδήρων. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἐπινόησις τῆ μεθόδου Τόμας ὑπὸ τῶν Thomas καὶ Percy Gilchrist, περὶ δὲ τὸ 1900 ἤρχισεν ἡ παραγωγὴ χάλυβος καὶ δι' ἠλεκτρικῶν καμίνων, διὰ τῶν αὐτῶν μεταλλουργικῶν ἐπεξεργασιῶν. Σημειωτέον ὅτι ἑκάστη τῶν ἀνακαλύψεων τούτων ὑφίστατο σὺν τῷ χρόνῳ ἰδίαν ἐξέλιξιν, διαρκῶς δὲ κατεσκευάζοντο συσκευαὶ τελειότεραι καὶ μεγαλύτεραι. Σήμερον πλέον χρησιμοποιοῦνται καὶ μεικταὶ μέθοδοι καὶ συσκευαὶ διαφέρουσαι σημαντικῶς ἀπὸ τὰς ἐξ ὧν προῆλθον. Τοιαῦται μεικταὶ μέθοδοι εἶναι αἱ τοῦ Talbot, ἡ duplex, Bertrand—Thiel κ. ἄ.

Ὁ χάλυψ χύνεται εἰς θερμοκρασίαν ἄνω τῶν 1500° ἐντὸς κάδων ἀποχύσεως καὶ ἐκεῖθεν εἰς τύπους ἢ πλινθώματα ἐντὸς μητρῶν. Κατὰ τὴν ἀπόχυσιν συμβαίνει ἔκλυσις φυσαλίδων καὶ παράγεται κενὸν συμπτύξεως, καταπολεμούμενα διὰ προσθηκῶν σιδηροκραμάτων καὶ ἐνίοτε συμπιέσεως τῶν πλινθωμάτων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἐν τῇ μεταλλουργίᾳ τοῦ σιδήρου παράγεται ἐκ τῶν μεταλλευμάτων, δι' ἀναγωγικῆς τήξεως, κατ' ἀρχὰς ὁ χυτοσίδηρος, κρᾶμα σιδήρου καὶ ἄνθρακος περιέχον ἄνθρακα εἰς ἀναλογίαν 2,5—5 %, μὴ μαλακὸν καὶ εὔθραυστον· κατόπιν ἐκ τοῦ χυτοσιδήρου τούτου, διὰ πλήρους σχεδὸν ἐξανθρακώσεως αὐτοῦ ἐν φλογοβόλῳ καμίνῳ, παράγεται ὁ ἐν πολτώδει καταστάσει μαλακτὸς σίδηρος ἢ ἁπλῶς σίδηρος, καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων προϊόντων ὁ χάλυψ, ἐκ μὲν τοῦ σιδήρου δι' ἐνανθρακώσεως αὐτοῦ καὶ τήξεως ἐν χωνευτηρίοις, ἐκ δὲ τοῦ χυτοσιδήρου διὰ μερικῆς ἐξανθρακώσεως αὐτοῦ, εἴτε δι' ἐμφυσήσεως ἐν τῷ στρόμβῳ τοῦ Μπέσσεμερ, εἴτε διὰ τήξεως ἐν καμίνῳ Siemens.

Οἱ εἰς τὸ ἐμπόριον φερόμενοι χάλυβες (κοιν. *ἀτσάλια*) διαιροῦνται εἰς τοὺς *συνήθεις* καὶ τοὺς *εἰδικούς*. Ἐκ τούτων οἱ συνήθεις χάλυβες εἶναι ἀκάθαρτα κράματα σιδήρου καὶ ἄνθρακος, παραχθέντα κατόπιν τήξεως καὶ μαλακτά, ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων θερμοκρασίας, μὲ περιεκτικότητα ἄνθρακος ἕως 2 %, ἀσχέτως τοῦ ἂν ὑπόκεινται ἢ ὄχι εἰς βαφήν. Αἱ ἀκαθαρσίαι των συνίστανται εἰς πυρίτιον, μαγγάνιον, θεῖον καὶ φωσφόρον. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πυρίτιον καὶ τὸ μαγγάνιον δὲν ὑπερβαίνουσι τὰ 0,5 %, τὸ δὲ θεῖον καὶ ὁ φωσφόρος, καθιστῶντα τὸν χάλυβα εὔθραυστον, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνωσι τὰ 0,03 % ἕκαστον. Οἱ χάλυβες οὗτοι καλοῦνται καὶ *διμερεῖς*, ὡς περιέχοντες δύο μόνον συστατικά, σίδηρον καὶ ἄνθρακα. Ἔχουσιν ἐπιφάνειαν κοκκώδη, μὲ κόκκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λεπτούς. Τὸ μέγεθος τῶν κόκκων ἐξαρτᾶται διὰ διαφόρους μὲν χάλυβας ἀπὸ τὴν εἰς ἄνθρακα περιεκτικότητά των, διὰ τὸν αὐτὸν δὲ χάλυβα ἀπὸ τὰς θερμικάς. Οἱ χάλυβες οὗτοι ἐπίσης χωρίζονται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητός των εἰς ἄνθρακα, ὑπὸ τῆς περιεκτικότητος τῶν 0,9 %. Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τοὺς *ὑποπερλιτικοὺς* ἢ *ὑποευτηκτοειδεῖς*, ἡ δὲ δευτέρα τοὺς *ὑπερπερλιτικοὺς* ἢ *ὑπερευτηκτοειδεῖς*. Οἱ ὑποπερλιτικοὶ διαιροῦνται: 1) εἰς τοὺς λίαν μαλακούς, περιέχοντας 0,05—0,15 % ἄνθρακα, 2) εἰς τοὺς μαλακοὺς (0,15—0,3 % ἄνθρακα), 3) εἰς τοὺς ἡμιμαλακοὺς (0,3—0,4 % ἄνθρακα), 4) εἰς τοὺς ἡμισκλήρους (0,4—0,6 % ἄνθρακα) 5) εἰς τοὺς σκληροὺς (0,6—0,7 % ἄνθρακα) καὶ 6) εἰς τοὺς λίαν σκληροὺς (0,7—0,9% ἄνθρακα). Οἱ ὑπερπερλιτικοὶ μέχρι τῆς περιεκτικότητος 1,7 % εἰς ἄνθρακα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων κατεργασίας (ρινῶν, κοπιδίων κ. τ. τ.), ἄνω δὲ τῆς περιεκτικότητος ταύτης χρησιμοποιοῦνται λίαν περιωρισμένως, διὰ τὰ ὑφιστάμενα ἐνεργητικὰς τριβὰς μέρη τῶν κατασκευῶν καὶ καλοῦνται *ἄγριοι* χάλυβες. Αἱ εἰς τὸ ἐμπόριον ἀπαντῶσαι εἰσέτι ὀνομασίαι *φυσικὸς* χάλυψ, *ρευστοπαγὴς* χάλυψ κ. ἄ. δὲν ἔχουσι πλέον σήμερον ὡρισμένην σημασίαν. Π. χ. ὁ φυσικὸς ἢ *πολτοπαγὴς* χάλυψ, εἶναι ἀνθρακοῦχος σίδηρος, μὴ παρασκευαζόμενος πλέον λόγῳ τῆς ἀκριβείας του, καὶ τῶν δυσκολιῶν ἃς παρουσιάζει ἡ κατασκευή του, ἡ δὲ ὀνομασία *ρευστοπαγὴς* χάλυψ δὲν σημαίνει τίποτε, ἀφ' ὅτου ὀνομάζονται χάλυβες πάντα τὰ ἐν ρευστῇ καταστάσει παρασκευαζόμενα μὲ ὀλίγον ἄνθρακα σιδηρουργικὰ προϊόντα.

Ἡ ἐν χρήσει κατάταξις τῶν χαλύβων γίνεται μὲ βάσιν τὴν εἰς ἄνθρακα περιεκτικότητα, σημειουμένου καὶ τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς των ἐν χωνευτηρίοις, ἐν τῷ στρόμβῳ τοῦ Μπέσσεμερ, ἐν καμίνῳ Μαρτὲν καὶ ἐν ἠλεκτρικῇ καμίνῳ. Οἱ ἐν χωνευτηρίοις παρασκευαζόμενοι εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος. Οἱ ἐν τῷ στρόμβῳ τοῦ Μπέσσεμερ γίνονται κατὰ δύο τρόπους, δι' ἀκολουθήσεως τῆς λεγομένης *ὀξίνου πορείας*, ἐφαρμοζομένης εἰς τοὺς μὴ φωσφορούχους χυτοσιδήρους, καὶ διὰ τῆς λεγομένης *βασικῆς*, ἐφαρμοζομένης εἰς τοὺς φωσφορούχους χυτοσιδήρους. Κατὰ τὴν μέθοδον Μαρτὲν ὡς καὶ εἰς τὴν μέθοδον Μπέσσεμερ, μέρος τοῦ σιδήρου ὀξειδοῦται πρὸς FeO καὶ διὰ τοῦτο προστίθενται τὰ *τελικὰ προσθέματα*, σκοποῦντα τὴν ἀποξείδωσιν τοῦ σιδήρου καὶ συνιστάμενα εἰς σιδηρομαγγάνιον, σιδηροπυρίτιον κτλ. Ἡ ἐν ἠλεκτρικαῖς καμίνοις παραγωγὴ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν χωνευτηρίων· ἁπλῶς μόνον ἀντὶ καυσίμου ὕλης χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν θέρμανσιν αὐτῶν ὁ ἠλεκτρισμός. Οἱ ἐν χωνευτηρίοις καὶ ἠλεκτρικαῖς καμίνοις παρασκευαζόμενοι εἶναι ἐκλεκτῆς ποιότητος καὶ ἡ ποσότης αὐτῶν μικρὰ ἔναντι τῆς ὁλικῆς παραγωγῆς, ἥτις πραγματοποιεῖται διὰ τῶν δύο ἄλλων μεθόδων. Ὁ κατάλληλος δι' ἑκάστην κατασκευὴν χάλυψ εἶναι ἄλλοτε ἄλλος. Διὰ τὰς συνήθεις κατασκευὰς ἀρκεῖ ὁ συνήθης χάλυψ τοῦ Μπέσσεμερ ἢ Μαρτέν· ὅταν ἀπαιτῆται μεγαλυτέρα ἀσφάλεια, ἐκλέγεται μία τῶν ἄλλων κατηγοριῶν· τέλος διὰ τὰς περιπτώσεις ἀνάγκης μεγίστης ἀσφαλείας ἐκλέγονται εἰδικοὶ χάλυβες χωνευτηρίων. Ἡ εἰς ἄνθρακα περιεκτικότης ἑκάστης κατηγορίας χάλυβος ποικίλλει ἐλαφρῶς κατὰ τοὺς διαφόρους κατασκευαστάς.

Ὁ παρατιθέμενος πίναξ δεικνύει τὰς μηχανικὰς ἰδιότητας τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν συνήθων χαλύβων, ἀναλόγως τῆς εἰς ἄνθρακα περιεκτικότητος αὐτῶν, εἰς ἀνωπτημένην κατάστασιν καὶ μετρουμένας εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν.

Κατηγορία χαλύβων	*Περιεκτικότης εἰς ἄνθρακα %*	*Μικρογραφικὴ σύστασις*	*Ἀνώτατον κρίσιμον σημεῖον* a_3	*Σκληρότης Brinell* Δ	*Ὅριον ἐλαστικότητος* E	*Ἀντοχὴ εἰς ἐφελκυσμὸν* R	*Ἐπιμήκυνσις* A %	*Δυσθραυστότης* ρ
Σίδηρος	0 —0,05	Φερίτης	890—925	88—103	15—20	30—35	25	25
Χάλυψ λίαν μαλακὸς . . .	0,05—0,15	Φερίτης-Περλίτης	850—890	99—124	20—25	34—42	29	30
» μαλακὸς	0,15—0,30	» »	770—850	118—140	25—30	40—48	25	25
» ἡμιμαλακὸς . . .	0,30—0,40	» »	750—770	134—163	30—35	46—55	22	20
» ἡμίσκληρος	0,40—0,60	» »	730—750	163—192	35—40	55—65	18	15
» σκληρὸς	0,60—0,70	» »	720—730	192—220	40—45	65—75	13	10
» λίαν σκληρὸς . . .	0,70—0,90	» »	680—720	220—250	45—50	75—85	8	7
» » » . . .	0,90	Περλίτης	680	250	50	85	6	5
» ἄγριος ἐργαλείων .	0,90—2,00	Περλίτης-Σεμεντίτης	600—X	>250	>50	>85	<6	<4

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ἐμφαίνεται ὅτι, αὐξανομένης τῆς εἰς ἄνθρακα περιεκτικότητος τοῦ κράματος, αὐξάνονται ἡ ἀντοχὴ εἰς ἐφελκυσμόν, τὸ ὅριον τῆς ἐλαστικότητος καὶ ἡ σκληρότης, ἐνῷ ἐλαττοῦνται ἡ ἐπιμήκυνσις καὶ ἡ δυσθραυστότης.

Ἐπὶ τῶν μηχανικῶν ἰδιοτήτων τοῦ χάλυβος ἐπιδρῶσιν ἐπίσης σπουδαίως καὶ αἱ διάφοροι προσμίξεις καὶ ἀκαθαρσίαι ὡς ἀκολούθως: Τὸ μαγγάνιον, αὐξανομένης τῆς ἐν τῷ χάλυβι ἀναλογίας του, τῆς εἰς ἄνθρακα ἀναλογίας κυμαινομένης μεταξὺ 0,1—0,15 %, αὐξάνει τὴν ἀντοχὴν εἰς ἐφελκυσμὸν τοῦ μετάλλου κατὰ 1,2 χιλιόγραμμον, δι' ἕκαστον 0,1 % μαγγανίου, ἐνῷ ἡ ἐπιμήκυνσις ἐλάχιστα ἐπηρεάζεται. Τὸ πυρίτιον μέχρι περιεκτικότητος 0,7 % ἐλάχιστα ἐπιδρᾷ, ἐνῷ πέρα τῆς ἀναλογίας ταύτης αὐξάνει τὸ ὅριον ἐλαστικότητος καὶ τὴν ἀντοχὴν εἰς ἐφελκυσμόν, ἐλαττώνει δὲ τὴν ἐπιμήκυνσιν καὶ τὴν δυσθραυστότητα τοῦ μετάλλου. Μεγάλη ἀναλογία πυριτίου καθιστᾷ τὸν χάλυβα εἰδικὸν *(πυριτιοχάλυβες)*. Ὁ φωσφόρος, ὅστις καθιστᾷ τὸν χάλυβα εὔθραστον περιέχεται εἰς ἀναλογίαν κάτω τῶν 0,05 % καὶ κάτω τῆς ἀναλογίας ταύτης δὲν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν μηχανικῶν τοῦ μετάλλου ἰδιοτήτων. Αὐξανομένης τῆς περιεκτικότητος τοῦ μετάλλου εἰς φωσφόρον, αὐξάνονται: τὸ ὅριον ἐλαστικότητος, ἡ σκληρότης, ἡ ἀντοχὴ εἰς ἐφελκυσμὸν (μέχρι 0,6 % φωσφόρου) καὶ ἡ ἐπιμήκυνσις, ἐνῷ ἡ δυσθραυστότης ἐλαττοῦται κατὰ πολύ, εἰς τρόπον ὥστε χάλυψ περιέχων 0,25 % φωσφόρου καθίσταται εὐθραυστότατος. Τὸ θεῖον πρέπει ν' ἀποφεύγηται διότι καθιστᾷ τὸν χάλυβα ἐπίσης εὔθραυστον. Τὸ ὀξυγόνον καθιστᾷ τὸν χάλυβα εὔθραυστον ἐν θερμῷ, μὲ μεγάλην εὐθραυστότητα μεταξὺ 500°—700°. Τὸ ἄζωτον, καίτοι περιεχόμενον ἐν μικρᾷ ποσότητι, αὐξάνει τὴν σκληρότητα καὶ τὴν εὐθραυστότητα. Τὸ ἀρσενικὸν καθιστᾷ τὸν χάλυβα εὔθραυστον εἰς ἀναλογίαν 0.035 %. Ὁ χαλκὸς θεωρεῖται βελτιώνων τὰς μηχανικὰς ἰδιότητας τοῦ μετάλλου. Ὁ κασσίτερος, περιεχόμενος εἰς τοὺς χάλυβας εἰς τεμάχια λευκοσιδήρου ἢ σιδήρου κακῶς ἀποκασσιτερωθέντος, αὐξάνει τὴν ἀντοχὴν εἰς ἐφελκυσμὸν καὶ τὸ ὅριον ἐλαστικότητος τοῦ μετάλλου, ἐλαττώνει ὅμως τὴν ἐπιμήκυνσιν. Τὸ τιτάνιον εἰσαγόμενον εἰς τοὺς χάλυβας μόνον ἐκ προθέσεως, δὲν ἐπιφέρει ἀξιοσημείωτον μεταβολήν, χρησιμεῦον ἁπλῶς ὡς ἀποκαθαρτικόν.

Τὴν ἐπίδρασιν τῶν διαφόρων ἀκαθαρσιῶν ἐπὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν χαλύβων ἐδοκίμασαν νὰ ἐκφράσωσι διὰ τύπων, κατέληξαν δὲ εἰς τὸν ἀκόλουθον, δίδοντα καλὰ ἀποτελέσματα δι' ἀνωπτημένους χάλυβας

$$R = 26{,}8 + 54{,}5\,C + 15{,}6\,Si + 3{,}9\,(Mn - 1{,}71S) + 45{,}8\,P + 458\,N$$

ἔνθα C = ἡ περιεκτικότης τοῖς % εἰς ἄνθρακα, Si = ἡ περιεκτικότης τοῖς % εἰς πυρίτιον, Mn = ἡ περιεκτικότης τοῖς % εἰς μαγγάνιον, S ἡ περιεκτικότης τοῖς % εἰς θεῖον, P = ἡ περιεκτικότης τοῖς % εἰς φωσφόρον καὶ N ἡ περιεκτικότης τοῖς % εἰς ἄζωτον. Ἐκ τοῦ τύπου τούτου καθίσταται ἐμφανὴς ἡ μεγάλη σημασία τοῦ ἀζώτου. Διὰ χάλυβα περιέχοντα C = 0,52 %, Si = 0,2 %, Mn = 0,03 % S = 0,03 % καὶ P = 0,02 % ὁ τύπος δίδει R = 60,15, ἔνθα R = ἀντοχὴ εἰς ἐφελκυσμόν.

Οἱ συνήθεις χάλυβες χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς διαφόρους κατασκευὰς ὡς ἀκολούθως: 1) Οἱ λίαν μαλακοί, εἰς τὴν κατασκευὴν ἀμφικεφάλων ἥλων, ἥλων πετάλων καὶ σιδηρουργικὰ τεμάχια, ἀντικαθιστῶσι τὸν μαλακτὸν σίδηρον καὶ ὑφίστανται ἐνανθράκωσιν. 2) Οἱ μαλακοὶ χάλυβες εἰς τὴν κατασκευὴν ἑδράνων, κοχλιοφόρων ἥλων, ἐλασμάτων, σιδηρουργικῶν τεμαχίων, γωνιῶν, ταῦ, U, γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ συνήθων συρμάτων. 3) Οἱ ἡμιμαλακοὶ χάλυβες εἰς τὴν κατασκευὴν ἀξόνων μηχανῶν, ἀξόνων μεταβιβάσεως δυνάμεως, διωστήρων, ἐκμαγείων, συρμάτων κτλ. 4) Οἱ ἡμίσκληροι δι' ἐκμαγεῖα, ἕδρανα, ἄξονας, κάννας ὅπλων, ὀβίδας, τεμάχια ὅπλων, ἄροτρα, σύρματα, δοχεῖα πεπιεσμένων ἀερίων κλπ. 5) Οἱ σκληροὶ

Digitized by Google

χάλυβες δι' ἐκμαγεῖα, σιδηροδρομικὰς ράβδους, ἐλατήρια, σύρματα, μαχαίρια, ἐπίσωτρα, ἐργαλεῖα γεωργικά, ξυλουργικὰ κλπ. 6) Οἱ λίαν σκληροὶ δι' ἐλατήρια, ρίνας, πρίονας, καλὰ μαχαίρια, σιδηροδρομικὰς ράβδους, ἐλατήρια, ἐλάσματα κλπ. 7) Οἱ ὑπερπερλιτικοὶ δι' ἐργαλεῖα κατεργασίας μετάλλων, ὁλκούς, σύρματα λεγόμενα χορδαὶ κλειδοκυμβάλου, σύρματα ἀεροπλάνων, ἐλατήρια κλπ. Οἱ λίαν μαλακοὶ χάλυβες συγκολλῶνται καλῶς, ἀλλ' ἐφόσον ἡ εἰς ἄνθρακα περιεκτικότης αὐτῶν αὐξάνεται, ἡ ἀπ' εὐθείας συγκόλλησις ἐλαττοῦται. Οπωσδήποτε ἐπιτυγχάνεται ἡ συγκόλλησις σκληρῶν χαλύβων πρὸς μαλακούς, παρασκευαζομένων εἴτε *ἐπιχαλυβωμένων* εἴτε ἐγχαλυβωμένων τεμαχίων.

Οἱ *εἰδικοὶ* χάλυβες εἶναι κράματα σιδήρου καὶ ἄνθρακος εἰς ἀναλογίαν κάτω τῶν 2 %, εἰς τὰ ὁποῖα προσετέθησαν ἓν ἢ περισσότερα ἄλλα σώματα (μέταλλα ἢ μεταλλοειδῆ), ἵνα διὰ τούτου ἀποκτήσωσιν ἰδιότητας, τὰς ὁποίας δὲν ἔχουσιν οἱ συνήθεις χάλυβες. Εἰς τοὺς εἰδικοὺς χάλυβας ἐπιζητεῖται ἄλλοτε μὲν ἡ βελτίωσις τῶν μηχανικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων, ἄλλοτε δὲ ἡ τροποποίησις τῶν ἠλεκτρικῶν ἢ ἄλλων αὐτῶν ἰδιοτήτων, ὡς τῆς διαστολῆς κλπ. Ὡς πρῶτοι εἰδικοὶ χάλυβες ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ περιέχοντες χρώμιον καὶ βολφράμιον, ἠκολούθησαν δὲ οἱ χρωμιοχάλυβες τῶν ὀβίδων, εἰς νικελιοχάλυψ πλούσιος εἰς νικέλιον (25 %), εἰς μαγγανιοχάλυψ πλούσιος ἐπίσης εἰς μαγγάνιον (13 %), ἠκολούθησαν δὲ κατόπιν νικελιοχάλυβες μὲ 2—3 % νικέλιον μετὰ ἐνανθράκωσιν. Τῷ 1900 ἐπετεύχθησαν ὑπὸ τῶν Taylor καὶ White οἱ ταχυχάλυβες μὲ σοβαρὰς ποσότητας χρωμίου καὶ βολφραμίου, ἔκτοτε δὲ κατασκευάζονται καὶ οἱ μᾶλλον πολυσύνθετοι εἰδικοὶ χάλυβες. Οἱ εἰδικοὶ χάλυβες ἔχουσι πάντοτε μεγαλύτερον φορτίον θραύσεως, μεγαλυτέραν ἀντοχὴν εἰς ἐφελκυσμὸν καὶ ἀνώτερον ὅριον ἐλαστικότητος ἀπὸ τοὺς συνήθεις τοὺς ἔχοντας τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἄνθρακος. Εἰς τὸν παρατεθέντα πίνακα καταφαίνεται ἡ ἐπήρεια τοῦ ἄνθρακος ἐπὶ τῶν μηχανικῶν τοῦ χάλυβος ἰδιοτήτων. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς βαφῆς αἱ ἀνωτέρω ἰδιότητες μεταβάλλονται ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν βαφὴν R'=2,3R (R= ἀντοχὴ εἰς ἐφελκυσμόν), E'=3,2E (E=ὅριον ἐλαστικότητος), A' %=¹/₈A % (A %=ἐπιμήκυνσις), ρ'= /₄ρ (ρ=δυσθραυστότης). Ὥστε μετὰ τὴν βαφὴν ὁ λίαν σκληρὸς χάλυψ θὰ ἔχῃ R'=200, E'=130, ἀλλὰ καὶ A' %=1, ρ'=1, ἤτοι θὰ εἶναι ἀνθεκτικώτατος ἀλλὰ εὐθραυστότατος καὶ συνεπῶς ἀχρησιμοποίητος. Μετὰ ἐπαναφορὰν τὰ R καὶ E ἐλαττοῦνται εἰς τὰ ²/₃ τῆς ἀνωτέρω τιμῆς, ἀλλ' ἡ αὔξησις τῶν A % καὶ ρ δὲν εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ χάλυβος. Διὰ τῆς προσθήκης ὅμως τρίτου σώματος δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσιν αἱ ἀνωτέρω ἄκραι τιμαὶ τοῦ R διατηρουμένων τῶν τιμῶν τῶν ἄλλων ἰδιοτήτων εἰς ἐπίπεδα ἐπιτρέποντα τὴν βιομηχανικὴν χρησιμοποίησιν καὶ εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ ἀξία τῶν εἰδικῶν χαλύβων. Τοιουτοτρόπως τὰ προστιθέμενα τρίτα σώματα εἶναι κυρίως σώματα ἐπηρεάζοντα τὴν βαφήν.

Τὰ σώματα πάλιν, ὧν ὁ ἀτομικὸς ὄγκος εἶναι ἀνώτερος τοῦ ὄγκου τοῦ σιδήρου (ἀργίλλιον, μολυβδένιον, πυρίτιον κλπ.), ὑψοῦσι τὰ κρίσιμα σημεῖα καὶ ἐπισπεύδουσι κατὰ τὴν ψῦξιν τὸν σχηματισμὸν σιδήρου α (σίδηρος εἰς θερμοκρασίαν ἀπὸ 0°—770°, εἶναι ὄλκιμος, μαλακός, εὐηλεκτραγωγός, μαγνητικὸς καὶ δὲν διαλύει τὸν ἄνθρακα) καὶ τοῦ ἀνθρακώματος Fe_3C, τείνουσι ν' αὐξήσωσι τὴν ἀναλογίαν τοῦ περλίτου καὶ ἡ ἐνέργειά των εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνόπτησιν. Τέλος ἄλλα, ὡς τὸ χρώμιον, ἀποτελοῦσιν ἐνδιάμεσον κατηγορίαν, μὴ μετατοπίζοντα σχεδὸν τὰ κρίσιμα σημεῖα. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαλύβων σπουδαίαν σημασίαν, ἐκτὸς τῆς χημικῆς αὐτῶν συστάσεως, ἔχει ἡ θερμοκρασία τῆς θερμάνσεως αὐτῶν, καθὼς καὶ ἡ ταχύτης ἀποψύξεως, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς τελευταίας ταύτης διακρίνονται οἱ χάλυβες εἰς τέσσαρας ὁμάδας, εἰς τὴν πρώτην τῶν ὁποίων ἀνήκουσιν οἱ συνήθεις χάλυβες, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ταχυχάλυβες, εἰς τὴν τρίτην οἱ αὐτόβαπτοι καὶ εἰς τὴν τετάρτην οἱ ἀνθρακωματικοί, μὲ μεγάλην περιεκτικότητα εἰς νικέλιον καὶ μαγγάνιον. Οἱ ἐκ τῶν ἀνωτέρω τρεῖς τελευταῖοι παράγοντες (χημικὴ σύστασις M, θερμοκρασία τῆς θερμάνσεως Θ καὶ ταχύτης ἀποψύξεως V) ἀποτελοῦσι συνάρτησιν τῆς μορφῆς φ (M,Θ,V). Τέλος εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνωτέρω εἰδῶν χαλύβων ἀντιστοιχοῦν κατάλληλοι θερμικαὶ κατεργασίαι, ὅπως προσδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὰς καλυτέρας δι' ἑκάστην χρῆσιν ἰδιότητας. Αἱ κατεργασίαι δὲ αὗται πρέπει νὰ γίνωνται συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τῶν κατασκευαστῶν ἑκάστου χάλυβος, διότι ἐνίοτε καὶ μικρὰ διαφορὰ ἔχει μεγάλην σημασίαν. Οἱ εἰδικοὶ χάλυβες, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἁπλῶν σωμάτων ἐξ ὧν κυρίως ἀπαρτίζονται, καλοῦνται τριμερεῖς, ἐὰν πλὴν τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ ἄνθρακος περιέχωσι καὶ ἓν μόνον τρίτον στοιχεῖον (πυρίτιον, νικέλιον, βολφράμ κτλ.), τετραμερεῖς, ἂν περιέχωσι δύο ἕτερα στοιχεῖα κ.ο.κ.

Νικελιοχάλυβες. Οὗτοι κατατάσσονται εἰς 7 κυρίους τύπους, ὡς ὁ κατωτέρω πίναξ:

Τύποι νικελιοχαλύβων	*Ni* %	*E*	*R*	*A* %	*ρ*
Α	2— 3	30—35	45— 50	30—35	30—3.
Β	5— 6	45—60	55— 75	15—20	14—20
Γ	10—12	70—80	80—100	10—14	15—20
Δ	20—25	30—40	70— 80	35—45	30—40
Ε	30—32	40—55	70— 85	40—30	25—30
Ζ	36	45—55	75— 85	25—35	—
Η	46	30—40	60— 70	45—55	—

Ὁ τύπος Α μὲ περιεκτικότητα 0,3 % εἰς ἄνθρακα εἶναι καταλληλότατος διὰ τηλεβόλα καὶ σωλῆνας συγκολλήσεως. Ὑφίσταται ἐνανθράκωσιν. Ὁ τύπος Β μὲ ἀναλογίαν ἄνθρακος μικροτέραν τῶν 1,2 % χρησιμοποιεῖται διὰ τεμάχια κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσεως, ὀδοντωτοὺς τροχούς, βαλβῖδας, ἐλάσματα, σκαφίδια ἀτμοστροβίλων κλπ. Ὁ Γ διὰ βαλβῖδας κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσεως. Ὁ τύπος Δ, ὢν δυσοξείδωτος, χρησιμεύει διὰ τὴν κατασκευὴν βαλβίδων κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσεως, ἐπισώτρων μυδραλλιοβόλων, ἐλασμάτων, ἐλατηρίων κλπ. Ὁ τύπος Ε δ σοξείδωτος καὶ εὐκατέργαστος διὰ ρ οστάτας, σωλῆνας ἄνευ συγκολλήσεως κλπ. Ὁ τύπος Ζ διὰ τὴν παρασκευὴν χάλυβος Invar καὶ ἐργαλείων ἀκριβείας, ὁ δὲ τύπος Η ἀντικαθιστᾷ τὸν λευκόχρυσον εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς λαμπτῆρας διαπυρώσεως (βλ. καὶ λ. *νικελιοχάλυψ*).

Μαγγανιοχάλυβες (βλ. λ.).

Πυριτιοχάλυβες (βλ. λ.).

Νιχρωμιοχάλυβες. Οὗτοι κατατάσσονται εἰς 5 κατηγορίας, ὡς ὁ κατωτέρω πίναξ:

Σύστασις νιχρωμιοχάλυβος						*Μηχανικαὶ ἰδιότητες*			
Τύπος	*C*	*Cr*	*Ni*	*Mn*	*Si*	*E*	*R*	*A* %	*ρ*
Α	0.10	0.50	2.00	0.15	0 10	35	50	30	40
Β	0 30	0.70	2.50	0 20	0.10	35	65	20	15
Γ	0 45	1 25	3 25	0 20	0 20	40	70	20	12
Δ	0.30	1.80	2 50	1 00	0 30	65	80	15	16
Ε	0.20	0.50	6 00	2 0.	0 35	75	105	16	15

Ἐκ τούτων ὁ τύπος Α χρησιμοποιεῖται διὰ τεμάχια ἐνανθρακούμενα καὶ βαφόμενα, ὁ Β, διὰ τεμάχια κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσεως, κεκαμμένους ἄξονας, διωστῆρα, βαλβῖδας, ὀδοντωτοὺς τροχούς, μήτρας· ὁ Γ δι' ἄξονας κινητήρων ἐσωτερικῆς καυσεως, διωστῆρας, ὀδοντωτοὺς τροχοὺς κλπ. καὶ εἶναι αὐτόβαπτος, ὁ Δ πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ δι' ἐργαλεῖα κατεργασίας μεγάλων τεμαχίων, ὁ δὲ Ε διὰ λεπτὰ ἐλάσματα θωράκων (3—4 χιλ.) καὶ προφυλακτῆρας βλημάτων.

Χρωμιοχάλυβες (βλ. λ.).

Ταχυχάλυβες (βλ. λ.).

Ἄλλοι εἰδικοὶ χάλυβες. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων εἰδικῶν χαλύβων χρησιμοποιοῦνται καὶ πλεῖστα ἄλλα εἴδη, ὡς οἱ νιμολυβδενιοχάλυβες, οἵτινες εἶναι ἐξαιρετικῆς δυσθραυστότητος, χρησιμοποιούμενοι εἰς τεμάχια ὑφιστάμενα κραδασμούς, νιμαγγανιοχάλυβες, χρησιμοποιούμενοι διὰ βαλβῖδας, χαλκοχάλυβες περιέχοντες μέχρι 4 % χαλκοῦ, οἵτινες εἶναι λίαν εὐήλατοι ἐν ψυχρῷ καὶ ἐν θερμῷ, χρησιμοποιούμενοι διὰ κυλίνδρους, βλήματα κλπ., ἀργιλλιοχάλυβες λίαν σκληροί, μὲ ηὐξημένην ἀντοχὴν καὶ δυσθραυστότητα, δεχόμενοι καὶ ἐναζώτωσιν, οἱ μολυβδενιοχάλυβες, χρωμιοαργιλλιοχάλυβες, νιχρωμιοαργιλλιοχάλυβες καὶ νιχρωμιοαργιλλιομολυβδενιοχάλυβες, ἔχοντες μεγάλην ἐπιφανειακὴν σκληρότητα χάρις εἰς τὴν ἐναζώτωσιν ἣν ὑφίστανται.

Οἱ χάλυβες γενικῶς ὑφίστανται θερμικὰς κατεργασίας (ἀνόπτησις, βαφή, ἐπαναφορά, ἀναγέννησις), μηχανικὰς (ἔλασις, σφυρηλασία, χύσις εἰς τύπους) καὶ χημικὰς (ἐνανθράκωσις, ἐναζώτωσις).

Ἡ παγκόσμιος παραγωγὴ χάλυβος βαίνει διαρκῶς αὐξάνουσα. Μόλις ὑπερβαίνουσα τὰ 10 ἑκατομμύρια τόνων τῷ 1885, ἀνῆλθεν ἤδη εἰς 100 περίπου ἑκατομμύρια τόννων. Κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀνήρχετο εἰς 75 ἑκατ., κατελθοῦσα κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ εἰς 65. Τὸ ἥμισυ τῆς ὁλικῆς παραγωγῆς προέρχεται ἐκ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἀκολουθοῦν ἡ Γερμανία, Ἀγγλία καὶ Γαλλία μὲ 10 ἑκατ. ἑκάστη, τὸ Βέλγιον μὲ 3 περίπου καὶ τὰ ὑπόλοιπα κατανέμονται μεταξὺ τῶν ἄλλων κρατῶν. Βλ. καὶ λ. *χυτήρια.*)

[*Η. Π. Γούναρη* «Μεταλλογνωσία καὶ Μεταλλοτεχνία» ἐν Ἀθήναις 1930.]

—**χάλυψ ἰνδικὸς ἢ περσικὸς ἢ δαμασκηνὸς** [*Μεταλλοτ.*] βλ. λ. *δαμασκηνὸς* χάλυψ.

— **χάλυψ πυροβόλων.** Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται οἱ σωλῆνες τῶν πυροβόλων (κοῖλον, χιτώνιον, κράτυσμα) χρησιμοποιοῦνται οἱ εἰδικοὶ διὰ νικελίου καὶ χρωμίου χάλυβες. Διὰ τοῦ νικελίου τῶν συνήθων (ἁπλῶν χαλύβων) χαλύβων, εἰς μικρὰν ποσότητα ὑπεισερχομένου, βελτιοῦται σημαντικῶς ἡ ἀνθεκτικότης καὶ αὐξάνεται ἡ σκληρότης, λόγῳ τῆς ἰνώδους διατάξεως, ἣν διὰ τούτου προσλαμβάνουσιν. Οὕτως ἀποδίδονται χάλυβες κεκτημένοι ἱκανοποιητικὴν ὑπολειμματικὴν ἐνέργειαν (ρ) καὶ ἀντοχὴν εἰς τὴν ὀξείδωσιν καὶ τὴν διάβρωσιν, ἐπιδεχόμενοι καλῶς καὶ βαθέως τὴν βαφήν. Διὰ τοῦ χρωμίου, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει αὔξησιν τῆς λεπτότητος τῶν μορίων καὶ εἶναι καλὸν ἀποξειδωτικόν, αὐξάνεται λίαν αἰσθητῶς ἡ ἐλαστικότης τοῦ χάλυβος, εἰς ὃν προσδίδεται χαρακτηριστικὴ ἀντοχὴ εἰς τὰς κρούσεις. Ἡ συνύπαρξις ἐν τῷ χάλυβι N καὶ Cr αὐξάνουσι τὴν ὑπολειμματικὴν ἐνέργειαν (ρ) καὶ τὴν σκληρότητα. Οἱ νικελιοχρωμιοῦχοι χάλυβες διὰ σωλῆνας πυροβόλων παρασκευάζονται κατὰ τὴν μέθοδον Bertrand-Thiel, ἥτις χρησιμοποιεῖ δύο ὁμοίας καμίνους Siemens-Martin. Ἐντὸς τῆς πρώτης, ἥτις εἶναι βασική, ὁ χυτοσίδηρος ὑποβάλλεται εἰς οὐχὶ πολὺ ὑψηλὴν θερμοκρασίαν· οὕτως ἐξαλείφεται κατὰ μέγα μέρος τὸ πυρίτιον καὶ ὁ φωσφόρος. Τὸ ὑποστὰν τὴν κάθαρσιν χεῦμα ἐκχύνεται ἤδη εἰς τὴν δευτέραν κάμινον Martin, ἥτις εἶναι ὀξίνος καὶ ἐν ᾗ ἐνεργεῖται ἡ περαιτέρω κάθαρσις τοῦ χεύματος, ὠθουμένη μέχρι πλήρους ἀπανθρακώσεως. Περὶ τὸ πέρας τῆς παρασκευῆς προστίθεται τὸ N καὶ Cr καὶ ἐκτελεῖται ἡ ἐπανανθράκωσις τοῦ χεύματος. Οὕτως ἀποδίδεται χάλυψ μεγάλης καθαρότητος, καλούμενος *διυλισμένος*. Χημικὴ ἀνάλυσις τοιούτου χάλυβος, παρασκευῆς τοῦ οἴκου Skoda, παρέχει τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν:

Ἄνθραξ	0.30—0.60 %	Μαγγάνιον	0.2—0.60 %
Νικέλιον	1.25—1.75 %	Φωσφόρος (μέγιστον)	0.05 %
Χρώμιον	0.30—0.69 %	Θεῖον »	0.03 %
Πυρίτιον	0.15—0.45 %	Χαλκός »	0.25 %

Οὗτος μετὰ βαφὴν καὶ ἀνόπτησιν δέον κατὰ τὸν ἐφελκυσμὸν νὰ δίδῃ:

E=45 χλγ., R=80 χλγ., A %=10, Σ %=45.

Ἤδη διὰ τοὺς σωλῆνας πυροβόλων μικρῶν διαμετρημάτων χρησιμοποιεῖται νικελιοχρωμιοῦχος χάλυψ, παρεσκευασμένος δι' ἠλεκτρικῶν καμίνων.

Γ. Α. ΚΥ

Χάλυψ [*Μυθολ.*]. Θεότης τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐθνῶν τινων τοῦ Πόντου (Χαλύβων, Τιβαρηνῶν καὶ Μόσχων). Ἦτο ἡ προσωποποίησις τοῦ χάλυβος καὶ ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν λατρευόντων αὐτὸν ἐθνῶν τοῦ Πόντου ὡς υἱὸς τοῦ Ἄρεως. Κέντρον τῆς λατρείας του ἦτο ἡ νῆσος Χαλκηρῖτις. ΚΑΨ.

Χάλφα [*Γεωγρ.*]. Πόλις ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου καὶ παρὰ τὸν δεύτερον καταρράκτην. Εἶναι πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ Ἀγγλοαιγυπτιακοῦ Σουδάν, κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐπὶ τῆς θέσεως παλαιῶν νουβιακῶν χωρίων. Μὲ τὴν πρὸς βορρᾶν Δαβρόζαν ἀριθμεῖ 3 χιλ. κατ. Ἀπ' αὐτῆς ἄρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πρὸς τὸ Χαρτούμ, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ Ἀσσουὰν ἡ συγκοινωνία γίνεται δι' ἀτμοπλοίων. 2 χλμ. νοτίως κεῖται τὸ στρατόπεδον, ὅθεν ὡρμήθη ὁ Κίτσενερ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Σουδάν. Ἀπομένουν ἤδη στρατῶνες καὶ ἀποθῆκαι, ἡ κατοικία τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ καὶ τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τῶν σουδανικῶν σιδηροδρόμων. Κατέναντι, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, ἔκειτο ἡ ἀρχαία Βουχέν, ὅπου σῴζονται τὰ ἐρείπια δύο ναῶν τῆς ΙΒ' δυναστείας. Πρὸς νότον ἐκτείνεται κοιλὰς ἄγονος καὶ αὐχμηρά.

Γ. Α. Α.

Χαλφατὶ [*Γεωγρ.*] βλ. *Ρουμ-καλέ.*

χαλῶ ἀρχ., καθιστῶ τι χαλαρόν, χαλαρώνω, κοιν. *μποσικάρω*: «χαλῶ τὸ σχοινίον, — τὰς ἡνίας» ‖ δημοτ. *χαλῶ* καὶ —*άω*, *χαλνῶ* καὶ —*νάω*, ἀόρ. *ἐχάλασα*, παθ. μετχ. *χαλασμένος*· φθείρω, καταστρέφω, καθιστῶ τι ἄχρηστον: «ἐχάλασα τὸ ὡρολόγι,—τὸ μαχαίρι,—τὴ μηχανὴ κ.τ.τ.» ‖ καὶ ἀμεταβ. «ἐχάλασε τὸ ὡρολόγι, —τὸ μαχαίρι, — ἡ μηχανή» ‖ ἐπὶ οἰκοδομήματος κ.τ.τ., καθαιρῶ, κρημνίζω: «ἐχάλασε τὸ σπίτι του, γιὰ νὰ τὸ φτειάσῃ ἀπὸ καινούργης» ‖ καὶ ἀμεταβ. «ἐχάλασε ἡ γέφυρα,—ὁ δρόμος» ‖ κάμνω τι νὰ μεταβληθῇ ἐπὶ τὰ χείρω: «μὲ τὰ πολλὰ χάδια χάλασε τὴν κόρη του» ‖ καὶ ἀμεταβ. «ὅσο μεγαλώνει, χαλᾷ», ἀσχημαίνει· ‖ «χάλασε τὸ κρέας, —τὸ γλυκὸ κ.τ.τ.», ἠλλοιώθη, κατέστη ἄβρωτον· ‖ φρ. «τὰ χάλασε μὲ τὸν ξένο», διέκοψε τὰς σχέσεις, διεπληκτίσθη· ‖ καὶ ἀλληλοπαθῶς: «τὰ χαλάσανε» διέκοψαν τὰς σχέσεις· ‖ (ναυτ.) 1) κοιν *μαϊνάρω*, καταβιβάζω ἀναπεπταμένον ἱστίον ἢ ἐπηρμένον σῆμα· 2) κοιν. *κατεβάζω βάρκα*, καθαιρῶ λέμβον ἀπὸ τῶν ἐπωτίδων της εἰς τὴν θάλασσαν· 3) κοιν. *φουντάρω μὲ ξεβιράρισμα*, ἀγκυροβολῶ οὐχὶ διὰ πονήσεως τῆς ἀγκύρας, ἀλλ' ἀναστρεφομένου τοῦ ἐργάτου ἢ τοῦ βαρούλκου. Ἡ πρᾶξις *χάλασις*. Τὸ κέλευσμα «*χάλα*».

Χαλωνῖτις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χώρα τῆς Ἀσσυρίας, εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ αὐτῆς, παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμὸν καὶ περὶ τὸ ὄρος Ζάγρον. Α. Θ. Σ.

Χὰμ [*Βιβλ.*]. Υἱὸς τοῦ Νῶε, ὅστις ἕνεκεν τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἐπιδειχθείσης γνωστῆς ἀνευλαβείας του κατηράσθη αὐτόν, ἵνα οἱ ἀπόγονοί του (Χαναὰν) ὑποδουλωθῶσιν εἰς τοὺς Σημίτας (Γενέσ. θ' 22 ἑξ.). Ἐν τῷ ι' κεφ. τῆς «Γενέσεως» συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν Χαμιτῶν οὐ μόνον αἱ ἀφρικανικαὶ φυλαὶ (Αἰγύπτιοι κλπ.), ἀλλὰ καὶ οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Φιλισταῖοι καὶ οἱ Χαναναῖοι, πιθανώτατα ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς ἐχθρότητος αὐτῶν πρὸς τὸν ἰσραηλιτικὸν λαόν. Π. Ι. Μ.

Χὰμ (Hamm) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς

Digitized by Google

Ἀννόβερου—Κολωνίας. Κάτ. (1930) 53.139. Ἔχει ἀκμάζουσαν βιομηχανίαν ἀπασχολοῦσαν τὸ τέταρτον τοῦ πληθυσμοῦ. Θ. Κ.

Χάμ, Ἠστ — *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἠστ Χάμ*.

Χάμα (Hama) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ὑπὸ γαλλικὴν ἐντολὴν Συρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νάχρ ἐλ-Ἀσὶ (ἀρχ. Ὀρόντου). Κάτ. 45 000. Ἔχει βιομηχανίαν σαλίων, διεξάγει δὲ σημαντικὸν ἐμπόριον μετὰ τῶν Βεδουΐνων. Εἶναι ἡ βιβλικὴ *Χαμάθ*, ἡ κατόπιν *Ἐπιφάνεια* τῶν Ἑλλήνων.

— *[Ἱστορ.]* Ἡ Χάμα τῷ 854 π. Χ. κατελήφθη ὑπὸ Σαλμανασὰρ τοῦ Β', βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, ὅστις ἐνίκησε ἐν Καρκὸρ τοὺς ἡνωμένους στρατοὺς τῶν Χαμαθιτῶν, Σύρων καὶ Ἰσραηλιτῶν, σφάξας 14.000 ἐξ αὐτῶν. Τῷ 738 π. Χ. ὁ Τιγλὰθ Πιλεσὲρ ὁ Γ' κατέστησε τὴν πόλιν φόρου ὑποτελῆ, τῷ δὲ 720, ἐπαναστατήσασαν, κατέβαλεν αὐτὴν ὁ Σαργών. Ἡ καταστροφὴ πόλεως τόσον μεγάλης ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς Ἱερουσαλήμ. Μέρος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς μετεφέρθη εἰς τὰ βόρεια τῆς χώρας τοῦ Ἰσραήλ, ὅπου εἰσήγαγον καὶ τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων τῆς Ἀσιμὰ ἢ Ἐσμοὺν (πιθανῶς τῆς Ἀστάρτης). Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ πόλις μετωνομάσθη ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν *Ἐπιφάνεια*, πρὸς τιμὴν Ἀντιόχου τοῦ Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἦτο γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν καὶ ὑπὸ τὸ ἑβραϊκόν της ὄνομα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο διετήρησεν ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως (630). Ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκυριεύθη τῷ 1517. Ν. Μ.

χάμα (ἡ) (Chama) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βενεριδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ κόγχην παχυτάτην, ἀκανόνιστον, μὲ κροσοὺς σπειροειδεῖς καὶ ἐσωτερικὰ τοιχώματα κοκκώδη. Τὸ ἐντὸς τῆς κόγχης ζῷον εἶναι στρογγύλον καὶ ἀκανονίστου σχήματος. Τὸ γένος περιλαμβάνει πολλὰ θαλάσσια εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῆς Μεσογείου, τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ὡς καὶ εἰς τὰς σινικὰς θαλάσσας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *χάμα ἡ λεπιδόκογχος* (Chama lameliconcha), ἥτις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῆς Μεσογείου. Δ. Ν. Π.

Χαμάβοι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς τῆς ΒΔ. Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Μεταναστεύσαντες πρὸς Α. ἐξεδίωξαν τοὺς Βρουκτέρους καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λουππία (νῦν Lippe) καὶ Ἀμισίου (νῦν Ems). Ἀποπειραθέντες βραδύτερον νὰ διαβῶσι τὸν Ρῆνον, ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἔκτοτε δὲ παρεῖχον μισθοφόρους εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατόν. Εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς *Καμαοὺς* καὶ *Χαίβας* τοῦ Πτολεμαίου. Α. Θ. Σ.

Χαμαγκοῦτσι (Hamaguchi), ***Γοῦκο***. Ἰάπων πολιτικὸς (1870—1931). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Τόκιο. Ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ ἀνεδείχθη ταχέως ἐν τῇ βουλῇ διὰ τὴν μεγάλην του ρητορικὴν δεινότητα καὶ τὰς οἰκονομολογικάς του γνώσεις. Διετέλεσε κατὰ πρῶτον ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας καὶ βραδύτερον τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῷ 1915 τῶν Οἰκονομικῶν. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν μετερρύθμισε τὸ φορολογικὸν σύστημα καὶ προέβη εἰς αὐστηροτάτας οἰκονομίας, χάρις εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἰαπωνικὸν νόμισμα ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς τὸν χρυσόν. Τῷ 1929 ἐγένετο πρωθυπουργὸς, τῇ δὲ 14 Νοεμβρίου 1930 ὑπέστη δολοφονικὴν ἐπίθεσιν παρά τινος φανατικοῦ, ὅστις ἔπληξεν αὐτὸν διὰ περιστρόφου εἰς τὴν κοιλίαν. Τραυματισθεὶς σοβαρῶς παρέμεινε κλινήρης ἐπὶ ἓν ἔτος περίπου καὶ ὑπέκυψεν εἰς τὰ τραύματά του τὴν 25 Αὐγούστου 1931. Μ. Δ. Β.

χαμάδα (ἡ)· δημοτ., περιληπτικῶς, οἱ χαμαὶ ἀπὸ τοῦ δένδρου αὐτομάτως ἢ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου πίπτοντες καρποί, ἰδίᾳ ἐπὶ ἐλαιῶν: «πᾶμε νὰ μαζέψωμε τὴ χαμάδα», «φύσηξε ἄνεμος καὶ θὰ 'χῃ πολὺ χαμάδα», «πορτοκάλια —, λεμόνια χαμάδα».

Χαμαδὰν *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Περσίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὀρεινῆς χώρας τοῦ Ἰρὰκ-Ἀτζεμὶ (περσικοῦ Ἰράκ), εἰς ὕψος 1.877 μ. ἐπὶ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ ὄρους Ἐλβέντ (τοῦ Ὀρόντου τῶν ἀρχαίων). Εἶναι πόλις ἐμπορική, ἔχουσα 40.000 κατ. περίπου, ἐξ ὧν 4.000 εἶναι Ἑβραῖοι καὶ 300 Ἀρμένιοι. Ἔχει εὐρείας ἀνατολικὰς ἀγορὰς καὶ πολλὰ καραβανσεράϊα. Ἡ κυριωτέρα βιομηχανία τῆς πόλεως εἶναι ἡ βυρσοδεψία καὶ ἡ σελλοποιία. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως ὑπάρχει θολωτὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον, κατά τινα λαϊκὴν φήμην, εἶναι ὁ τάφος τῆς Ἐσθὴρ καὶ τοῦ Μαρδοχαίου. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπάρχουν δυο ξύλιναι σαρκοφάγοι κεκαλυμμέναι ὑπὸ ἑβραϊκῶν ἐπιγραφῶν. Ἐν Χαμαδὰν σῴζεται καὶ ὁ τάφος τοῦ μεγάλου Ἄραβος φιλοσόφου Ἀβικέννα. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σήμερον γνώμην, τὸ Χαμαδὰν εἶναι τὸ ἀρχαῖον *Ἐκβάτανα*. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως δὲν σῴζονται ἄλλα μνημεῖα εἰμὴ μόνον εἰς τὸ νότιον τμῆμα αὐτῆς μέγας μαρμάρινος λέων, ὅστις θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς φυλακτήριον ἐναντίον ἐπιδημιῶν, πιθανῶς δὲ ἀπετέλει μέρος ἀρχαίου κτηρίου. Καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνος, ἡ πόλις ἀνέλαβεν ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Σαφαβιδῶν, κατόπιν ὅμως πάλιν ἔπαθεν ἐκ τῶν τουρκοπερσικῶν πολέμων καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀφγάνων. Ν. Μ.

Χαμαδανί. Ἄραψ συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Χαμαδὰν τῆς Περσίας τῷ 967. Μετὰ πολλὰ ταξίδια ἐγκατέστη ἐν Χεράτ τοῦ Ἀφγανιστάν, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βεζύρου τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ τοῦ Γαζνεβίδου, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανε τῷ 1007. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ (ἐπιστολαὶ κλπ.), ἀποτελοῦντα ὑποδείγματα πεζοῦ λόγου, ἐδημοσιεύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1881) καὶ Βηρυττῷ, προηγουμένως δὲ καὶ εἰς Παρισίους. Ν. Μ.

Χαμαδὰν-Καρμάτ· βλ. λ. *Καρμαθιανοί*.

Χαμαζᾶς, *Ζενέβιος*. Ἀλβανὸς ὁπλαρχηγὸς ἐκ τῶν εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τῶν δεσποτῶν τοῦ Μιστρᾶ ἐποικισθέντων ἤδη ἀπὸ τοῦ 1380. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τῶν δεσποτῶν Παλαιολόγων ὕψωσε σημαίαν ἀνταρσίας τῷ 1459 καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ὁμοφύλων κατέλαβε τὰς Καλάμας καὶ τὰ κάστρα τῆς Μάνης Ζαρνάταν καὶ Λεῦκτρον. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ὑποταγῇ εἰς τοὺς Τούρκους, ἐπελθόντας τῷ 1460 κατ' αὐτοῦ. Τ. Ε. Ε.

χαμαί· ἐπίρρ., ἰδιωματ. *χάμαι*, δημοτ. *χάμω*· ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ τοῦ δαπέδου, κατὰ γῆς.

χαμαιβάλανος (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *εὐφόρβιον τὸ ἄπιον*.

χαμαίδρυς (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λινόδρυς*.

χαμαίδωρον (τὸ) (Chamaedorea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον φοίνικας ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Περιλαμβάνει 50 περίπου εἴδη, ἐξ ὧν ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ *χαμαίδωρον τὸ ὑψηλὸν* (Chamaedorea elatior) καὶ τὸ *χαμαίδωρον τὸ λεπτὸν* (Chamaedorea tenella), ἰθαγενῆ τοῦ Μεξικοῦ. Δ. Ν. Π.

χαμαιζηλία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χαμαιζήλου, ἐπιθυμία, ἐπιδίωξις ταπεινῶν πραγμάτων, χαμέρπεια.

χαμαίζηλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ χαμαί, ὁ τὸ ἔδαφος ζηλῶν, ὁ μὴ ἐξυψούμενος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, χαμηλός: «φυτὰ χαμαίζηλα» ‖ μεταφ., ὁ ταπεινὰ ἐπιθυμῶν ἢ ἐπιδιώκων, εὐτελής, ταπεινός.—Ἐπίρρ. ***χαμαιζήλως***.

Χαμαίζι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου Κρήτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 520. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ πέντε ἐλαιοτριβεῖα. Πρὸς νότον τοῦ χωρίου ἐπὶ λόφου («Σουβλωτὸ μουρί»), ἀνεσκάφη πρωτοφανὲς οἰκοδόμημα προμηκυναϊκῆς ἐποχῆς, ἔχον σχῆμα ἐλλείψεως καὶ περιλαμβάνον ἐντὸς αὐτοῦ πολλὰ δωμάτια, ἐν οἷς εὑρέθησαν εἰδώλια καὶ ἀγγεῖα πήλινα προσόμοια πρὸς τὰ τῆς κυκλαδικῆς ἐποχῆς, πρὸς δὲ καὶ ἄλλα ἀντικείμενα πήλινα καὶ ἐργαλεῖα χαλκᾶ. Ν. Ι. Π.

χαμαικέρασος (ἡ) *[Βοτ.]*· βλ. λ. *φράουλα*.

χαμαικεφαλία (ἡ) *[Ἀνθρωπολογ.]*. Ἡ μορφὴ τῆς κεφαλῆς (τοῦ κρανίου), καθ' ἣν ἡ διάμετρος ὕψους εἶναι πολὺ μικρὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ μήκους (προσθιοπισθία διάμετρος). Ἡ σχέσις αὕτη καθορίζεται ἐν τῇ ἀνθρωπομετρικῇ διὰ τοῦ δείκτου μήκους-ὕψους τῆς κεφαλῆς (ἤ, ἄλλως, καθέτου δείκτου ἢ δείκτου ὕψους κλπ.). Ὁ τυπικὸς τοιοῦτος δείκτης δίδεται διὰ τῆς σχέσεως:

$$\frac{\text{Ὠτοβρεγματικὸν ὕψος}\times 100}{\text{μέγιστον μῆκος κρανίου}}$$

Κατ' αὐτὸν διακρίνομεν:

Χαμαικέφαλα × —57.6
Ὀρθοκέφαλα 57.7—62.5
Ὑψικέφαλα 62.6— ×

Ἐὰν ἀντὶ τῆς κεφαλῆς ἔχωμεν κρανίον γυμνόν, ἡ σχέσις εἶναι:

$$\frac{\text{Ὠτοβρεγματικὸν ὕψος}\times 100}{\text{μέγιστον μῆκος κρανίου}}$$

καθ' ἣν διαιροῦνται εἰς:

Χαμαίκρανα × —57.9
Ὀρθόκρανα 58.0—62.9
Ὑψίκρανα 63.0— ×

Ἡ τελευταία σχέσις δίδεται καὶ διὰ τοῦ:

$$\frac{\text{Βασεο-βρεγματικοῦ ὕψος}\times 100}{\text{μέγιστον μῆκος κεφαλῆς}}$$

καὶ ἔχομεν οὕτω:

Χαμαίκρανα × —69.9
Ὀρθόκρανα 70.0—74.9
Ὑψίκρανα 75.0— ×

Ἐάν, ἀντὶ τοῦ μήκους τῆς κεφαλῆς, ληφθῇ τὸ πλάτος διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ δείκτου, τότε ἔχομεν ἄλλας ὀνομασίας: *ταπεινοκέφαλα, μετριοκέφαλα, ἀκροκέφαλα*. Ἡ χαμαικεφαλία εἶναι συχνοτέρα εἰς προϊστορικὰ κρανία, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὰ ὑπολείμματα τοῦ παλαιοντολογικοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου (Νεαντερταλίου τύπου), τοὺς Αὐστραλοὺς τοὺς καθαροὺς Μογγόλους καὶ μογγολικάς τινας φυλάς, βαθμηδὸν μεταβαίνουσα εἰς ὀρθοκεφαλίαν μᾶλλον εἰς πολλὰς βορειοευρωπαϊκὰς φυλάς. Ἡ χαμαικεφαλία ὑστερεῖ πάντως εἰς τοὺς συγχρόνους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὀρθοκεφαλίαν καὶ ὑψικεφαλίαν, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸν γενικὸν κανόνα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Μεταξὺ χαμαικεφαλίας καὶ ταπεινοκεφαλίας ὑπάρχει κατὰ τὰς φυλὰς ποιά τις διαφορά, καὶ δὴ μεταξὺ τοῦ μήκους—ὕψους, καὶ πλάτους—ὕψους. Ἔχομεν οὕτω πολλάκις μακρὰ κρανία συνδεδυασμένα μετὰ χαμαικεφαλίας, βραχέα (εὐρέα) δὲ μετὰ ὑψικεφαλίας. Τοῦτο ὅμως οὐδαμῶς ἀποτελεῖ κανόνα. Ἡ χαμαικεφαλία συνδυάζεται γενικῶς μετὰ χαμαιμετωπίας. Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

χαμαίκισσος (ὁ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *γλήχωμα*.

— *[Βοτ.]* Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κυκλάμινον*.

χαμαίκλαδον (τὸ) (Chamaecladon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀροειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη ποωδῶν πολυετῶν φυτῶν, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τὰς Μαλαισίας νήσους. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι τὸ *χαμαίκλαδον τὸ μεταλλικὸν* (Chamaecladon metallicum), ὅπερ καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικόν. Δ. Ν. Π.

χαμαικλινής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ χαμαὶ κλίνων, χαμηλός.

χαμαίκνημις, *—ιδος* (ἡ) *[Ἱπ. ογν.]*. Καλεῖται οὕτω ὁ ἵππος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος φέρει, πέριξ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ποδῶν, λευκὸν χρωματισμὸν τῶν τριχῶν, κάτω τοῦ μέσου τοῦ μεταταρσίου ἢ μετακαρπίου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν γενικὸν χρωματισμὸν τοῦ λοιποῦ σώματος. Σ. Κ. Γ.

χαμαικογχία (ἡ) *[Ἀνθρωπολ.]*. Ἡ μορφὴ τῶν ὀφθαλμικῶν κόγχων τοῦ κρανίου, καθ' ἣν ἡ διάμετρος πλάτους εἶναι πολὺ μεγάλη ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ ὕψους. Χαμαίκογχα κρανία χαρακτηρίζονται τὰ ἔχοντα δείκτην Χ—75,9. Μεταξὺ τῶν πλέον χαμαικόγχων φυλῶν εἶναι ἡ ἐκλείψασα τῶν Τασμανῶν, αἱ τῶν Αὐστραλῶν, Νεοκαληδονίων, Νέγρων τινῶν, Φουεγίων κλπ. Ἐπίσης εἰς τοὺς παλαιοντολογικοὺς σκελετοὺς ὑπερτερεῖ. Γενικῶς ἡ χαμαικογχία συμβαδίζει μὲ τὴν χαμαιπροσωπίαν. Ἐπίσης φαίνεται ὅτι ὑπάρχει σχέσις μὲ τὸ σχῆμα τοῦ κρανίου. Συχνοτέρα ἀπαντᾷ ἡ χαμαικογχία μετὰ τῆς δολιχοκεφαλίας. Πλὴν τοῦ γορίλλα καὶ τοῦ χιμπατζῆ εἰς τοὺς πλείστους πιθήκους ὑπερτερεῖ ἡ ὑψικογχία.
Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

χαμαικύπαρις (ἡ) (Chamaecyparis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωνοφόρων*, περιλαμβάνον δένδρα μικροῦ ἢ μεγάλου ἀναστήματος. Ἐκ τῶν 12 εἰδῶν τοῦ γένους ἀξιολογώτερα εἶναι: *Χαμαικύπαρις ἡ Λαουσονιανὴ* (Chamaecyparis Lawsoniana), ἥτις εἶναι ἰθαγενὴς τῆς Καλιφορνίας καὶ καλλιεργεῖται πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. *Χαμαικύπαρις ἡ σφαιροειδὴς* (Chamaecyparis sphaeroïdea), ἰθαγενὲς δένδρον τῆς Ἰαπωνίας, καλλιεργούμενον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

χαμαιλεοντίδαι (οἱ) (Chamaeleontidae) *[Ζῳολογ.]*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων*, περιλαμβάνουσα ἑρπετὰ μὲ κεφαλὴν κρανόσχημον καὶ οὐρὰν λεπτὴν καὶ μακράν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαμαιλέων* (βλ. λ.).
Δ. Ν. Π.

χαμαιλέοψις (ἡ) (Chamaeleopsis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰγουανιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἑρπετά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χαμαιλεύκη (ἡ) (Chamaeleuca) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μυρτοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἀειθαλεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *χαμαιλεύκη ἡ βλεφαριδωτὴ* (Chamaeleuca ciliata), ἥτις καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον.
Δ. Ν. Π.

χαμαιλέων, *—οντος* (ὁ)· εἶδος ἑρπετοῦ σαυροειδοῦς, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ μεταβάλλῃ τὸ χρῶμά του· ‖ **μεταφ.**, ἐπὶ τοῦ εὐτελῶς ἑκάστοτε μεταβάλλοντος φρονήματα.

— *[Ζῳολ.]* Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαμαιλεοντιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 35 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῆς ἰδιότητος, ἣν ἔχουσι νὰ μεταβάλλωσι τὸν χρωματισμὸν τοῦ σώματός των. Ὁ χαμαιλέων ἔχει κε-

Digitized by Google

φαλὴν τριγωνικὴν καὶ αἰχμηρὰν κατὰ τὴν κορυφήν της, λαιμὸν βραχὺν καὶ παχύν, γλῶσσαν λίαν ἐκτατήν, ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ διωγκωμένους, σῶμα βραχύ, ἁδρόν, πεπιεσμένον ἐλαφρῶς εἰς τὰς πλευράς, καταλήγον εἰς οὐρὰν κυλινδρικήν, μακροτάτην καὶ λεπτοτάτην κατὰ τὸ ἄκρον της. Ἰδιόρρυθμος εἶναι ἡ γλῶσσά του, ἥτις δύναται νὰ ἐκταθῇ μέχρι μήκους 0.20 μ. Ἡ ἐπιφάνειά της καλύπτεται ὑπὸ ἰξώδους τινὸς οὐσίας, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν τὰ διάφορα ἔντομα εὐκολώτερον προσκολλῶνται ἐπ' αὐτῆς. Ἀξιοπαρατήρητος εἶναι καὶ ἑτέρα ἰδιότης τοῦ ἑρπετοῦ τούτου, καθ' ἣν δύναται νὰ συστέλλῃ καταπληκτικῶς τὸν ὄγκον τοῦ σώματός του. Οἱ πόδες του εἶναι ἐπιμήκεις καὶ

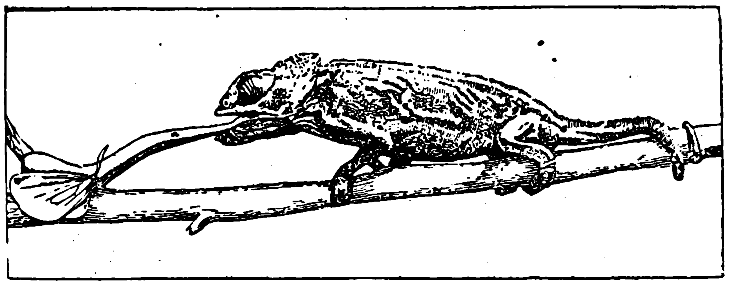

Χαμαιλέων ὁ κοινός, συλλαμβάνων ἔντομον διὰ τῆς γλώσσης του.

λεπτοί, ἀπολήγοντες ἕκαστος εἰς πέντε δακτύλους. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζει τὸ ζῷον τοῦτο, εἶναι ἡ εὐκολία, μεθ' ἧς μεταβάλλει τὸν χρωματισμόν του. Γενικῶς ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιοπράσινος κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ ὀρφνοκίτρινος κατὰ τὴν νύκτα. Κατὰ τὰς νεωτέρας παρατηρήσεις τῶν φυσιοδιφῶν ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ χρωματισμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ὕπαρξιν δύο χρωστικῶν στρωμάτων, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον εἶναι λευκὸν πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ὄψιν καὶ κίτρινον πρὸς τὴν ἐξωτερικήν, τὸ δὲ δεύτερον μελανόφαιον καὶ ἀποτελεῖται ἐξ ἰδίων χρωματοκυττάρων, ἅτινα δύνανται πολλαχῶς νὰ διασταρῶσιν ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος. Ἐκ τοῦ καταλλήλου συνδυασμοῦ τῶν δύο τούτων χρωματοφόρων στρωμάτων παράγεται ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ χρωματισμοῦ, προκαλουμένη ἐκ διαφόρων ἐξωτερικῶν αἰτίων, ὅπως τοῦ ψύχους, τῆς θερμότητος, τοῦ φωτός, τοῦ σκότους κλπ., ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ διαφόρων ἐσωτερικῶν ἐρεθισμῶν, τῆς πείνης, τῆς δίψης, τοῦ φόβου κλπ.

Οἱ χαμαιλέοντες ἐνδιαιτῶνται, κατὰ προτίμησιν, ἐπὶ τῶν δένδρων ἢ τῶν ὑψηλῶν θάμνων. Ἐκ τῶν δένδρων κατέρχονται μόνον ὅταν θέλουν νὰ ἀποθέσωσί που τὰ ᾠά των ἢ νὰ πίωσιν ὕδωρ. Ἡ τροφή των εἶναι γενικῶς ζωϊκή, συνισταμένη κυρίως ἐξ ἐντόμων. Ἡ θήλεια, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν, γεννᾷ 25—40 ᾠά, τὰ ὁποῖα τοποθετεῖ ἐντὸς κοιλότητος τοῦ ἐδάφους καὶ καλύπτει ταῦτα διὰ φύλλων, ὅπου ἐκκολάπτονται μόνα των. Ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἰδίως ἐν νοτίῳ Ἱσπανίᾳ, ἀπαντᾷ ἓν μόνον εἶδος, ὁ *χαμαιλέων ὁ κοινός* (Chamaeleo vulgaris, οὗ τὸ μῆκος φθάνει τὰ 0,30 μ. περίπου, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ περίπου κατέχει ἡ οὐρά. Οὗτος, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἕτερα ἐξωτικὰ εἴδη, δὲν ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν δένδρων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μεγαλύτερον πάντων εἶναι τὸ εἶδος *χαμαιλέων ὁ μαδαγασκάρειος* (Chamaeleo madagascarensis), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 0,60 μ., οὗ τὰ 0,25 μ. καταλαμβάνει ἡ οὐρά. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζφολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας ἠωκαίνου σειρᾶς τοῦ Wyoming. Γ.Κ.Γ.

χαμαιλέων (ὁ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτῶν *καρδοπάθιον* καὶ *καρλινία*.

χαμαιλέων (Chamaeleon) *[Ἀστρον.]*. Μικρὸς ἀστερισμός, κείμενος ἐγγὺς τοῦ Ν. Πόλου καὶ ἀόρατος ἀπὸ τὰ ἡμέτερα πλάτη. Ἀναφέρεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν οὐράνιον ἄτλαντα τοῦ J. Bayer (1603) καὶ ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν τοῦ Ὀκτάντος καὶ τῆς Τρόπιδος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Τραπέζης, τοῦ Ἄποδος καὶ τῆς Μελίσσης ἀφ' ἑτέρου. Σύγκειται ἐξ ἀμυδρῶν ἀστέρων, ὧν οἱ λαμπρότεροι β καὶ γ Χαμαιλέοντος εἶναι 3ου μεγέθους περίπου. Σ. Π.

Χαμαιλέων. Περιπατητικὸς φιλόσοφος ἐξ Ἡρακλείας τοῦ Πόντου, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ἀσχοληθεὶς κυρίως περὶ λογοτεχνικὰ ζητήματα. Μνημονεύονται συγγράμματα αὐτοῦ περὶ Ὁμήρου, Ἡσιόδου, Στησιχόρου, Σαπφοῦς, Ἀνακρέοντος, Λάσου, Πινδάρου, Σιμωνίδου, Θέσπιδος, Αἰσχύλου, περὶ σατύρων, ἤτοι περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς τραγῳδίας, πρὸς δὲ καὶ ἐκτενὲς ἔργον περὶ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας. Πρὸς τούτοις ἔγραψε καὶ προτρεπτικὸν λόγον εἰς μελέτην τῆς φιλοσοφίας, ὡς καὶ ἕτερόν τι ἔργον, ὑπ' ἄλλων εἰς τὸν Θεόφραστον ἀποδιδόμενον, «Περὶ ἡδονῆς», οὗ μέρος, ὡς φαίνεται, ἦτο ἡ «Περὶ μέθης» πραγματεία. Ἐν ταῖς λογοτεχνικαῖς ταύταις καὶ ἱστορικαῖς πραγματείαις προέκρινεν ὁ Χαμαιλέων τῆς νηφαλίου ἀληθείας τὸν ποιητικὸν καλλωπισμόν. Οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας ἀσχολούμενοι ὁμόφρονες τοῦ Χαμαιλέοντος ἠγάπων νὰ κοσμῶσι τοὺς μεγάλους ἄνδρας τοῦ παρελθόντος, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς ἰδανικοὺς χαρακτῆρας καὶ χαρίεντα ἀποφθέγματα. [Πρβλ. *Köpke*: «De Chamaeleonte Heracleota», Βερολῖνον 1856.] Θ. Π.

χαμαίλινον (τὸ) (Chamaelinum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον ἐτησίας πόας, ἀπαντώσας εἰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *χαμαίλινον τὸ ἥμερον* (Chamaelinum sativum), τὰ σπέρματα τοῦ ὁποίου δι' ἐκθλίψεως παρέχουσι παχὺ ξηραντικὸν ἔλαιον, χρήσιμον διὰ φωτισμὸν καὶ παρασκευὴν ἐλαιοχρωμάτων. Δ. Ν. Π.

χαμαιμετωπία *[Ἀνθρωπολογ.]*. Ἡ μορφὴ τοῦ μετώπου, καθ' ἣν τοῦτο ἐμφανίζεται πεπιεσμένον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω· ἄλλως *ὀπισθομετωπία* (βλ. λ.).

χαμαιμηλέλαιον. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον τῶν χαμαιμήλων. Περιέχεται εἰς αὐτὰ εἰς ποσότητα 0,2—0,4 %. Ἡ χημικὴ αὐτοῦ σύστασις εἶναι ἀτελῶς ἀκόμη ἐξηρευνημένη. Σ. Γ.

χαμαίμηλον (τὸ) *[Βοτ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται διάφορα εἴδη φυτῶν, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὰ γένη *ἄνθεμις* καὶ *ματρικαρία* (βλ. τὰς λ.). Εἰδικώτερον *χαμαίμηλον τὸ κοινὸν* εἶναι ἡ *ματρικαρία τὸ χαμαίμηλον* καὶ *χαμαίμηλον τὸ ρωμαϊκὸν* εἶναι *ἄνθεμις ἡ εὐγενής*.

—*χαμαιμήλου ἄνθη* *[Φαρμακογν.]*. Προέρχονται ἐκ τοῦ χαμαιμήλου τοῦ κοινοῦ (matricaria chamomilla) καὶ ἐκ τοῦ χαμαιμήλου τοῦ ρωμαϊκοῦ (anthemis nobilis). Τὰ ἄνθη τοῦ χαμαιμήλου τοῦ κοινοῦ ἔχουν χαρακτηριστικῶς εὐχάριστον ὀσμὴν καὶ ἀσθενῶς πικρὰν γεῦσιν. Ὡς δρογη συλλέγονται αἱ κεφαλίδες αὐτῶν κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον καὶ Ἰούνιον ἢ καὶ ἐνωρίτερον, πάντως ὅμως εἰς ἐποχὴν ὅσον τὸ δυνατὸν ξηράν, καὶ ἁπλώνονται εἰς λεπτὰ στρώματα πρὸς ξήρανσιν. Τέσσαρα ἕως πέντε μέρη νωπῶν κεφαλίδων δίδουν ἓν μέρος ξηρόν. Αἱ κεφαλίδες αὗται περιέχουν 0,13—0,30 %, ἐνίοτε δὲ καὶ περισσότερον, αἰθέριον ἔλαιον ὡραίου κυανοῦ χρώματος, πικρὰν οὐσίαν (ἀνθεμικὸν ὀξύ), γλυκοζίτην (ἀπιγενίνην), χολίνην, ἐνοζίτην, τριακοντάνιον, ταραξαστερόλην, φυτοστερίνην, οὐσίας ρητινώδεις καὶ πηκτινικὰς καὶ ἴχνη στεατικοῦ, κηρωτικοῦ, παλμιτικοῦ, ἐλαϊκοῦ καὶ λινολικοῦ ὀξέος. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρησιμοποιεῖται ἡ δρογη ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐγχυμάτων (10 πρὸς 200 ὕδατος) καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν κόνεων, ὡς φάρμακον εὐστόμαχον, ἀντισπασμωδικόν, ἐφιδρωτικὸν καὶ ὡς ἐπίθεμα κατὰ τῆς διαρροίας τῶν παίδων. Ἐξωτερικῶς χρησιμοποιεῖται πρὸς πλύσεις, ὡς φάρμακον μαλακτικὸν καὶ καταπραϋντικόν. Διὰ τῆς ἀποστάξεως τῶν κεφαλίδων μεθ' ὕδατος, λαμβάνεται τὸ αἰθέριον ἔλαιον καὶ τὸ ὕδωρ τῶν χαμαιμήλων. Τὸ ἔλαιον εἶναι ὑγρὸν εἰδικοῦ βάρους 0,93,—0,94, εὐδιάλυτον εἰς τὸ οἰνόπνευμα, τὸν αἰθέρα καὶ τὰ λοιπὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα, εἰς τὸν ἀέρα ρητινούμενον καὶ λαμβάνον πρασίνην χροιάν. Ψυχόμενον ἀποβάλλει κρυσταλλικὴν μᾶζαν. Διὰ κλασματικῆς ἀποστάξεως δίδει μεταξὺ 150 καὶ 165 βαθμῶν ὀξυγονοῦχον ἔνωσιν ($C_{10}H_{16}O$), εἰς 250 βαθμοὺς δίδει σεσκιτερπένην πυκνὴν κυανῆν ($C_{15}H_{24}$) καὶ μεταξὺ 250 καὶ 300 βαθμῶν πυκνὸν εὐώδες ὑγρόν, ἄνω δὲ τῶν 300 βαθμῶν δίδει ἀζουλένιον, παραφίνην κλπ.

Τὰ ἄνθη τοῦ χαμαιμήλου τοῦ ρωμαϊκοῦ προέρχονται ἐκ τοῦ φυτοῦ ἄνθεμις ἡ εὐγενὴς (anthemis nobilis) καὶ ἔχουν γεῦσιν ἀρωματικῶς πικρὰν καὶ ὀσμὴν ἀρωματώδη. Περιέχουν 0,07 αἰθέριον ἔλαιον, πικρὰν οὐσίαν γλυκοζιτοειδοῦς φύσεως, ταννίνην, ρητινώδεις οὐσίας, φυτοστερίνην κλπ. Δι' ἀποστάξεως μεθ' ὑδατμῶν τὰ ἄνθη ταῦτα παρέχουν τὸ αἰθέριον ἔλαιον, ὅπερ ἀρχικῶς εἶναι κυανωποῦ χρώματος, εἶτα δὲ γίνεται ἐρυθρόφαιον. Εἶναι ὑγρὸν εὐχαρίστου ὀσμῆς καὶ χαρακτηριστικῆς γεύσεως. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0,905, εἶναι δεξιοστρόφον (3°), διαλύεται δὲ εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα. Τὸ ἔλαιον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ μεῖγμα ἰσοβουτυρικοῦ ὀξέος, ὅπερ ἀποστάζει εἰς 148 βαθμούς, ἀπὸ ἐστέρα τούτου μετὰ ἀγγελικοῦ ὀξέος, ἀγγελικὸν ἰσοαμύλιον, ἰσοαμυλικὸν αἰθέρα, μεθυλοκροτωνικὸν ὀξύ, ἀζουλένιον, ἀνθεμόλην, ἀνθεστερίνην, ἀνθεστερόλην κλπ. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀναγράφεται ἡ δρογη ὑπὸ τὴν μορφὴν καταπότιων ἢ κόνεων εἰς δόσιν 0,5 γρ. πλειστάκις τῆς ἡμέρας, ὡς καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφεψημάτων (10 πρὸς 200 ὕδατος) ὡς φάρμακον εὐστόμαχον. Εἰς δόσεις 8—10 γρμ. ἡμερησίως δρᾷ ἀντιπυρετικῶς, εἰς μεγαλυτέρας δὲ ἐφάπαξ δόσεις δρᾷ ὡς ἐμετικόν. Χορηγεῖται ἀκόμη ὡς εἰδικὸν κατὰ τῶν ἐξ ἀερίων κωλικῶν καὶ κατὰ τῆς δυσεντερίας. Ἐξωτερικῶς χρησιμοποιεῖται πρὸς πλύσεις ἐπὶ φλογώσεως τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀσύμβατα φάρμακα πρὸς τὴν δρόγην εἶναι ἡ ζελατίνη, ἡ ταννίνη, ἡ κίνα, ὁ νιτρικὸς ἄργυρος, ἅλατα τοῦ μολύβδου κλπ. Κ. Γ. Μ.

χαμαιμόρου φύλλα καὶ **καρποί** (Baccae und Folia Chamaemori) *[Φαρμακ.]*. Προέρχονται ἐκ τοῦ φυτοῦ Rubus Chamaemorus L. Οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ ἔχουν γεῦσιν γλυκεῖαν καὶ ὄξινον. Τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ εἶναι πλούσια εἰς πικρὰν οὐσίαν, σάκχαρον, ρητινώδεις οὐσίας καὶ λίπος. Τὰ φύλλα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ παθήσεων τοῦ οὐροποιητικοῦ συστήματος καὶ κατὰ τοῦ σκορβούτου. Οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ ἐνέχουν: μηλικὸν ὀξύ, κιτρικόν, σάκχαρον καὶ κιτρίνην χρωστικήν. Κ. Γ. Μ.

χαμαίορχις (ἡ) (Chamaeorchis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ὀρχέων. Δ. Ν. Π.

χαμαιπετής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ χαμαὶ πίπτων, χαμηλός, χαμερπής, χυδαῖος.

χαμαιπεύκη (ἡ) (Chamaepeuce) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ ἀνεπτυγμένας πόας, ἀπαντώσας πανταχοῦ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς γῆς. Γνωστότερα εἴδη εἶναι ἡ *χαμαιπεύκη ἡ θαμνώδης* (Chamaepeuce fruticosa) καὶ ἡ *χαμαιπεύκη ἡ κολοβὴ* (Chamaepeuce mutica), ἀπαντῶντα καὶ παρ' ἡμῖν εἰς ὀρεινοὺς τόπους. Δ. Ν. Π.

χαμαίπρινος (ἡ) (Quercus coccifera fruticosa) *[Βοτ.]*. Ποικιλία τοῦ φυτοῦ *δρῦς* (βλ. λ.) ἡ πρίνος.

χαμαιπροσωπία *[Ἀνθρωπολογ.]*. Ἡ μορφὴ τοῦ προσωπικοῦ κρανίου, καθ' ἣν τὸ πλάτος τοῦ προσώπου εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος· ἄλλως: *εὐρυπροσωπία*. Καθορίζεται διὰ τῆς σχέσεως τοῦ ὕψους τοῦ προσώπου πρὸς τὸ πλάτος, διὰ διαφόρους διαμέτρων, μεταξὺ διαφόρων κρανιομετρικῶν σημείων. Ἡ χαμαιπροσωπία ἀντιτίθεται πρὸς τὴν *μεσοπροσωπίαν* καὶ τὴν *ὑψιπροσωπίαν* ἢ *λεπτοπροσωπίαν*. Ι. Γ. Κ.

χαμαιράνθεμον (τὸ) (Chamaeranthemum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποωδῶν φυτῶν ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὧν τινα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

χαμαιραφὶς (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *χαμαίρωψ*.

χαμαιριφής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ χαμαί, κατὰ γῆς ριφθείς, χαμηλός.

χαμαιρρινία *[Ἀνθρωπολογ.]*. Ἡ μορφὴ τῆς ρινός, καθ' ἣν αὕτη ἐμφανίζεται πεπιεσμένη. Ὁ ὅρος λαμβάνεται ἀδιακρίτως πρὸς τὸν ὅρον *πλατυρρινία*. Ἀκριβέστερον ὅμως εἶναι νὰ διακρίνωμεν ταύτην τῆς χαμαιρρινίας, διότι μία ρὶς δύναται νὰ εἶναι χαμηλὴ (πεπιεσμένη) καὶ ὅμως λεπτή, καὶ τοὐναντίον πλατεῖα καὶ ὑψηλή. Ἑπομένως εἰς τὸν ὅρον χαμαιρρινία πρέπει νὰ ἀντιτίθεται ὁ ὅρος *ὑψιρρινία*. Τὴν ἄκραν μορφὴν τῆς χαμαιρρινίας ὀνομάζομεν καὶ *σιμορρινίαν*. Διὰ χαμαιρρινίας διακρίνονται οἱ Νεαντερτάλιοι, οἱ Νοτιοαφρικανοὶ Νέγροι, οἱ Αὐστραλοὶ καὶ οἱ Ἰνδονήσιοι, ὡς καὶ ὡρισμένοι μογγολικοὶ λαοὶ (βλ. καὶ λ. *λεπτορρινία*). Ι. Γ. Κ.

χαμαίρωψ (ὁ) Chamaerops *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ φοινίκων ἀπαντώντων εἰς τινα μέρη τῆς Εὐρώπης, τὴν Ἀλγερίαν καὶ τὴν Ἀσίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χαμαίρωψ ὁ ταπεινὸς* (Chamaerops humilis) ὅστις ἀπαντᾷ αὐτοφυὴς εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Ἀλγερίαν, ἔνθα ἀποτελεῖ ἐκτεταμένα δάση. Χρησιμοποιεῖται ποικίλως διὰ τὸ ξύλον του. Ἐκ τῶν ἰνῶν τῶν κλάδων του λαμβάνεται νηματῶδες σκληρὸν προϊόν, γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα τσίβα ἢ ζίβα. Τοῦ εἴδους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖσται παραλλαγαί, ὧν κυριωτέρα εἶναι ὁ *χαμαίρωψ ὁ ὑψηλὸς* (Chamaerops excelsus), ὅστις καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικὸν καὶ εἶναι ἰθαγενὴς τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Δ. Ν. Π.

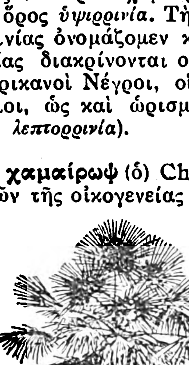

Χαμαίρωψ.

Digitized by Google

χαμαίσαυρα (ἡ) (Chamaesaura) */Ζωολ./*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χαμαισαυριδῶν*, περιλαμβάνον σαύρας ἀπαντώσας εἰς τὰς νοτίους χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χαμαίσαυρα ἡ τοῦ ἀκρωτηρίου* (Chamaesaura capensis), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας. Δ. Ν. Π.

χαμαισαυρίδαι (οἱ) (Chamaesauridae) */Ζωολ./*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαυρῶν*, περιλαμβάνουσα σαύρας, ὧν τὸ σῶμα εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ τροπιδοειδῶν πλακῶν, ἐχούσας δὲ ὑποτυπώδη μέλη ὁμοιοῦντα δακτύλων. Τὰ ἑρπετὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *χαμαίσαυρα* καὶ ὁ *χειρόκωλος*. Δ. Ν. Π.

χαμαισίφων (ὁ) (Chamaesiphon) */Ζωολ./*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χθαμαλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα παρὰ τὰς ἀκτὰς τῶν θερμῶν καὶ εὐκράτων θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

Χαμαίτουλο (τό). Χωρίον τῆς κοινότητος Ζήρου τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. (1928) 73. ΕΡ. Μ.

χαμαιτυπεῖον (τό)· ὁ τόπος, τὸ οἴκημα τῶν χαμαιτυπῶν, πορνεῖον.

χαμαιτύπη (ἡ)· ἡ χαμαὶ κατακειμένη, ἡ ὀχευομένη, πόρνη.

χαμαιφυής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ χαμαὶ αὐξάνων, ὁ μὴ λαμβάνων ὕψος.

χαμαίφυτον (τὸ) */Βοτ./*. Καλεῖται οὕτω τὸ φυτόν, τοῦ ὁποίου οἱ ὀφθαλμοὶ ἀναπτύσσονται παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Δ. Ν. Π.

Χαμάκον */Γεωγρ./*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀχιλλείου τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 80.

Χαμάκου */Γεωγρ./*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων χωρίου *Λουσικό* (βλ. λ.).

Χαμάλ (Hamal) */Ἀστρον./*. Ἀραβικὴ ἐπωνυμία τοῦ ἀπλανοῦς ἀστέρος α Κριοῦ (βλ. *Κριός*). Σ. Π.

Χαμαλάκης, *Γεώργιος*. Κρὴς ἐκ Μαργαριτῶν τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου. Διατελῶν πρὸ τοῦ 1821 ὡς γραμματεὺς τοῦ πασᾶ τῆς Κρήτης, ἐπὶ ἀποστολῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κρήτην ἤρξατο περιοδεύων πρὸς διάδοσιν τοῦ ἐθνικοῦ κηρύγματος. Συλληφθεὶς ἐν Μυλοποτάμῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡδηγήθη δέσμιος εἰς Ρέθυμνον καὶ ἐκεῖ ἀπηγχονίσθη. Ν. ΚΛΣ

— **Χαμαλάκης, *Ἰωάννης***. Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς εἰς Μαργαρίτας τοῦ Μυλοποτάμου, διακριθεὶς ὡς ὁπλαρχηγὸς καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821. Συμμετέσχεν εἰς πλεῖστας ἐν Κρήτῃ, Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι μάχας, καθ' ἃς ἐτραυματίσθη κατ' ἐπανάληψιν. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀγῶνος (1830) ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ τῷ 1832 κατετάχθη μὲ τὸν βαθμὸν ὑποχιλιάρχου εἰς τὴν βασιλικὴν φάλαγγα τῶν ἀγωνιστῶν. Ἀπέθανε περὶ τὸ 1866. Ν. ΚΛΣ

— **Χαμαλάκης, *Σταῦρος***. Κρὴς ὁπλαρχηγός, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Συμμετέσχεν εἰς διαφόρους ἐν Κρήτῃ, Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι μάχας κατὰ τὸν Ἀγῶνα 1821—1830, μεθ' ὃ ἐγκατεστάθη ἐν Ναυπλίῳ καὶ κατετάχθη εἰς τὴν βασιλικὴν φάλαγγα τῶν ἀγωνιστῶν μὲ τὸν βαθμὸν ὑπολοχαγοῦ. Ἀπέθανε περὶ τὸ 1870. Ν. ΚΛΣ

Χαμαλὲντ (Hamaled) */Γεωγρ./*. Ὄρος τῆς νήσου Κεϋλάνης, θεωρούμενον ἱερὸν παρὰ τοῖς Βουδισταῖς, καθότι, κατὰ τὴν ἱερὰν παράδοσιν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς του ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Βούδας, ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Βράχμα. Παρὰ τὸ ἀπόκρημνον τῶν κλιτύων του οἱ προσκυνηταὶ ἀνέρχονται ἀθρόοι μέχρι τῆς κορυφῆς του, ὅπου λέγεται ὅτι ὑφίσταται τὸ ἀποτύπωμα τοῦ ποδὸς τοῦ Βούδα. Η. Π. Γ.

Χαμαλεύρι */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ τῷ νομῷ Ρεθύμνης, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Παγκαλοχωρίου. Κάτοικοι 207. Τὸ χωρίον εἶχε πυρποληθῇ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866—1869. ΕΡ. Μ.

χαμάλης (ὁ)· δημοτ., ἀχθοφόρος, ἄλλως *βαστάζος*· || ὑβριστικῶς, χυδαῖος, πρόστυχος.

χαμαλιάτικα (τά)· δημοτ., ἡ ἀμοιβὴ τοῦ χαμάλη, τοῦ ἀχθοφόρου, ἀχθοφορικά.

χαμαλίκα (ἡ)· δημοτ., τὸ ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ ἀχθοφόρου ἐπίστρωμα πρὸς ὑποβάστασιν τοῦ βάρους.

χαμαλίκι (τό)· δημοτ., ἡ ἐργασία τοῦ χαμάλη, τοῦ ἀχθοφόρου· || συνεκδ., ἐργασία βίαιος.

χαμάλικος, *—η, —ο*· ὁ τοῦ χαμάλη, τοῦ ἀχθοφόρου: «χαμάλικη δουλειά».

Χαμαμάτσου, ἡ *Χαμαμάτς* (Hamamatsu) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου Νιππὸν καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τοτόμι, 70 χλμ. ΝΔ. τῆς Σιζόκα, μεθ' ἧς συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Εἶναι ἐκτισμένη οὐ μακρὰν τῆς θαλάσσης Τοτόμι καὶ παρὰ τὴν λίμνην Χαμάνα. Κάτ. 109.475 (1931). Πρὸ τοῦ 1570 ἐκαλεῖτο *Χικούμα*. Η. Π. Γ.

«Χαμαμάτσου *Τσιουναγκὸν Μονογκατάρι*». Ἰαπωνικὸν χρονικὸν τοῦ Ι' αἰῶνος μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας. Ἔχει θέμα τὸ ταξίδιον εἰς Κίναν καὶ τοὺς ἔρωτας Ἰάπωνος εὐγενοῦς, φίλου τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Κίνας. —Π.

Χαμαμλὶ-γκιὸλ */Γεωγρ./*. Λίμνη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν τῷ Πόντῳ, ἡ ἄλλως *Ἀκ-γκιόλ* (βλ. λ.).

Χάμαν (Hamann), ***Ἰωάννης-Γεώργιος***. Γερμανὸς σοφός, γεννηθεὶς ἐν Καινιξβέργῃ τῷ 1730 καὶ ἀποθανὼν ἐν Munster τῷ 1788. Ὑπὸ τοῦ πατρός του προωρίζετο διὰ τὸ θεολογικὸν στάδιον, διὰ τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἦτο κατάλληλος, διότι ἐστερεῖτο εὐγλωττίας καὶ εἶχε πολὺ ἀσθενῆ μνήμην. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του προσελήφθη, τῷ 1752, ὡς παιδαγωγὸς εἰς τὸν οἶκον τῆς βαρώνης Budberg, ἀλλὰ μετὰ πάροδον ὀλίγων μηνῶν παρῃτήθη τῆς θέσεώς του ταύτης. Τῷ 1753 μετέβη εἰς Ρίγαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κουρλάνδην, ὅπου ἐγένετο παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ στρατηγοῦ de Witten. Μετὰ διετίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ρίγαν καὶ διέμεινεν ἐπί τι διάστημα παρὰ τῷ φίλῳ του ἐμπόρῳ Berens. Μελετήσας ἐν τῷ μεταξὺ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον, ἐπεχείρησε πρὸς πρακτικὴν ἐξάσκησιν μεγάλην περιήγησιν ἀνὰ τὴν βόρειον Γερμανίαν, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν διὰ λογαριασμὸν τοῦ οἴκου Berens. Διέτριψεν ἐπίσης ἐπὶ ἓν ἔτος ἐν Λονδίνῳ, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ἐμελέτησε τὴν ἀγγλικὴν λογοτεχνίαν καὶ φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του διέμεινεν ἐν τῇ πατρικῇ του οἰκίᾳ τῆς Καινιξβέργης καὶ ἠσχολήθη μὲ φιλολογικὰς καὶ θεολογικὰς μελέτας. Τῷ 1763 διωρίσθη ἀρχειοφύλαξ τῆς ὑπηρεσίας κτημάτων, ἀλλ' ἐγκατέλιπε σχεδὸν ἀμέσως τὴν εὐτελῆ ταύτην θέσιν, διὰ νὰ ταξιδεύσῃ ἀνὰ τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν. Τῷ 1767 ἐγένετο ὑπάλληλος τοῦ τελωνείου τῆς Καινιξβέργης καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔγραψε τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του. Ὅταν κατὰ τὸ 1787 ἐζήτησεν ἄδειαν διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν κλονισθεῖσαν ὑγείαν του, ἀπελύθη τῆς θέσεώς του. Ἐφεξῆς ἔζησεν ἀλλήλοδιαδόχως ἐν Dusseldorf παρὰ τῷ φιλοσόφῳ Jacobi καὶ ἐν Munster παρὰ τῇ πριγκιπίσσῃ Galitzin, ἥτις, θανόντα τῷ 1788, τὸν ἔθαψεν εἰς τὸν κῆπον τοῦ μεγάρου της καὶ τῷ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπὲς ἐπιτάφιον μνημεῖον.

Ὁ Χάμαν ὑπῆρξε πνεῦμα πρωτότυπον, εὐρὺ καὶ πολυμερές. Ἠσχολήθη μὲ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φιλολογίαν, τὴν θεολογίαν, τὴν τέχνην, τὴν γλωσσολογίαν κλπ. καὶ ἔγραψε πλείστας μελέτας εἰς ὕφος ἰδιότυπον, πλῆρες εἰκόνων καὶ συμβόλων, συλλεγείσας καὶ ἐκδοθείσας εἰς 7 τόμους ὑπὸ τοῦ F. Roth μὲ τὸν τίτλον: «Hamann's Schriften herausgegeben» (Berlin 1821—1825), μετὰ 2 τόμων συμπληρωμάτων, ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ A. Wiener (1842—1843). Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του ἠγνοήθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ, ἀλλ' ἤσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ σημαντικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Herder. Διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους καὶ τῶν ἰδεῶν του, τὴν ἰδιότυπον χρῆσιν συμβόλων καὶ εἰκόνων ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῶν θεμάτων καὶ τὴν βαθεῖαν ἐσωτερικότητά του ἀπεκλήθη ὑπὸ τοῦ Moser «Μάγος τοῦ Βορρᾶ», ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον δὲ τοῦτο ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὰ περὶ αὐτοῦ ἔργα.

Τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ Χάμαν εἶναι τὸ βαθὺ συναίσθημα τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀντιφάσεων, τὰς ὁποίας τὸ εἶναι προσφέρει εἰς τὴν πεπερασμένην νόησιν, ὅταν αὕτη δὲν εἶναι ἐπιφανειακή. Ἀγαπᾷ τὰς αἰνιγματικὰς ἀπόψεις καὶ τὰς παραδόξους φράσεις, τὰ δ' ἔργα του εἶναι πλήρη ὑπαινιγμῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταντοῦν σχεδὸν ἀκατανόητα ἄνευ σχολίων. Οἱ πιστοὶ τῆς ἐποχῆς του τὸν ἐξελάμβανον οὐ μόνον ὡς προφήτην ἀναζωογονήσαντα τὰς πηγὰς τῆς γηραιᾶς πίστεως, ἀλλ' ὡς πραγματικὴν μεγαλοφυΐαν. Ἀποροίπτων τὴν ἀνάλυσιν τὴν λογικήν, ἧς περιφανὴς ἐκπρόσωπος ἦτο ὁ συμπολίτης του Κάντιος, ἐδίδασκεν ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὁμοίως ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ἡμῶν ἀντικειμένων, διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλη ὁδὸς παραδοχῆς των. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ πίστις δὲν εἶναι ἔργον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, δὲν δύναται ἑπομένως καὶ νὰ κρίνεται ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ γνῶσις εἶναι ἡ πλέον ἀφηρημένη μορφὴ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως καὶ μόνον διὰ τοῦ πνεύματος αἱ ὑφαιρέσεις ἀποκτοῦν χεῖρας, πόδας καὶ πτερά. Ὁ ὀρθὸς λόγος ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ὄχι διὰ ν' ἀποβῇ σοφός, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν παραφροσύνην του καὶ τὴν ἄγνοιάν του, ὅπως καὶ ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους ὄχι διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ δικαίους, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐμφανίσῃ ἔτι βαρύτερα τὰ ἁμαρτήματά των. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Καντίου ὁ Χάμαν διέβλεπε μίαν ἀτυχῆ προσπάθειαν ἀπαλλαγῆς τοῦ λόγου ἀπὸ κάθε παράδοσιν, κάθε πίστιν καὶ κάθε ἐμπειρίαν καὶ κατεπολέμει τὴν διάκρισιν μεταξὺ ὕλης καὶ εἴδους καὶ μεταξὺ αἰσθήσεως καὶ νοήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. H. Gildemeister*, Johann Georg Hamann's, des Magus im Norden, Leben und Schriften (Gotha, α' ἐκδ. 1857, β' ἐκδ. 1875, τόμ. 3, συμπεπληρωμένοι ὑπὸ ἄλλων τριῶν: 1863, 1868 καὶ 1873).—*J. Disselhoff*, Wegweiser zu Johann Georg Hamann, den Magus im Norden (τόμ. 1, Kaiserwerth a. R. 1871).—*M. Petri* Johann Georg Hamann's Schriften und Briefe zu leichterem Verständniss im Zusammenhange seines Lebens erläutert und herausgegeben (τόμ. 4, Hannover, 1872—1874).—*G. Poel*, Johann Georg Hamann der Magus im Norden. Sein Leben und M.Mittheilungen aus seinen Schriften (τόμ. 2, Hamburg 1874—1876).—*J. Claassen*. J. G. Hamanns Leben und Werke in geordneter, gemeinfasslicher Darstellung (τόμ. 3, Gütersloh 1878—1879.—*J. Minor*. J. G. Hamann in seiner Bedeutung für die Sturm und Drangperiode (1881).—*H. Weber*, Hamann und Kant. Ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie im Zeitalter der Aufklärung (München 1904).—*R. Unger*. Hamanns Sprachtheorie im Zusammenhange seing Denkens. Grundfegung zu einer Würdigung der geistesgesehicht-lichen Stellung des Magus in Norten (Nördlingen 1905).—*R. Unger*. Hamann und die Aufklänung (1911).—*J. Blum*, La vie et l'oeuvre de J. G. Hamann, le «Mage du Nord» (Paris 1912). Θ.Π.

χαμανισμὸς (ὁ). Καλεῖται οὕτω ἡ τέχνη καὶ ἡ θρησκεία τῶν *χαμάνων*, ἤτοι τῶν μάγων, μάντεων καὶ γοήτων, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλεύονται τὴν εὐπιστίαν τῶν λαῶν τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἀσίας, ἤτοι τῶν Μογγόλων, τῶν Μαντζού, τῶν Ὀστιάκων, τῶν Τσουβάσων κλπ. Ὁ χαμανισμὸς συγχέεται πολλάκις πρὸς τὸν λαμαϊσμόν, εἴτε διότι λάμαι τινὲς μιμοῦνται ἐνίοτε τὰς πράξεις τῶν χαμάνων, εἴτε διότι ἡ ὀνομασία τῶν χαμάνων (chaman) φαίνεται προερχομένη ἐκ τοῦ κινεζικοῦ cha-men, ὅπερ ἀποτελεῖ μεταγραφὴν τοῦ ἰνδικοῦ sramana, ὀνόματος τῶν βουδιστῶν ἀσκητῶν. Ἡ τέχνη τοῦ χαμάνου συνίσταται εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ πιστευτὸν ὅτι εὑρίσκεται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ πνεύματα, ὅτι δύναται νὰ ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ δι' αὐτῶν πλῆθος πλεονεκτημάτων. Ἀπευθύνονται συνήθως εἰς τὸν χαμάνον διὰ νὰ μάθουν τὸ μέλλον, νὰ ἐπανεύρουν ἀπολεσθὲν ἀντικείμενον, νὰ προσφέρουν θυσίαν, νὰ ἐπιτύχουν τι κλπ. Ὁ χαμάνος, ἐνδεδυμένος ἀλλοκότως, φέρει συνήθως μεθ' ἑαυτοῦ τύμπανον καὶ ζώνην πλήρη κωδώνων. Χορεύει κτυπῶν τὸ τύμπανον καὶ προκαλῶν τὸν ἦχον τῶν κωδώνων, καὶ κατόπιν πολλῶν στροφῶν καὶ παντομιμικῶν κινήσεων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων προφέρει ἀκαταλήπτους λόγους, δίδει ἐπὶ τέλους τὴν ζητηθεῖσαν ἀπάντησιν. Ὁ χαμανισμὸς ἀνεπτύχθη μεγάλως μεταξὺ τῶν Μογγόλων ἰδίᾳ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἤρχισε νὰ περιπίπτῃ εἰς ἀνυποληψίαν καὶ νὰ καταδιώκεται ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ λαμαϊσμοῦ. Θ. Π.

Χαμάρετος. Ὄνομα ἀρχοντικῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας τῆς Λακεδαίμονος κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἐκ τῶν μελῶν τῆς ὁποίας ἐπιφανέστερα ὑπῆρξαν ὁ Λέων καὶ ὁ Ἰωάννης.

1) ***Λέων***. Δεσπότης τῆς Λακεδαίμονος κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἀνεφάνησαν πλεῖστοι ἀνεξάρτητοι χωροδεσπόται εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204—1205) ἐπέπεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Λακεδαίμονος, τοῦ Νίκλι καὶ τῆς Βελιγόστης, ὡς καὶ τῶν συμμάχων των Ἑλληνοσλαύων τοῦ Ταϋγέτου Μελιγγῶν, κατὰ τῶν ἐπιδρομέων εἰς Μεθώνην. Ἡ κρίσιμος ὅμως μάχη τοῦ ἐλαιῶνος τῶν Κουντούρων (ἢ Κουνδούρου), κατὰ τὰ ΒΑ. τῆς Μεσσηνίας, μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων κατακτητῶν, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν δευτέρων, ἂν καὶ οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς 400—600, ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν ἰθαγενῶν. Τοῦ Λέοντος τούτου, ὅστις εἶναι καὶ τὸ κυριώτερον τῶν προσώπων τοῦ διηγήματος τοῦ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ «Ὁ αὐθέντης τοῦ Μορέως», περιεσώθησαν δύο μολύβδιναι σφραγῖδες, ἀποκείμεναι εἰς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν.

2) ***Ἰωάννης***. Υἱὸς πιθανώτατα τοῦ προηγουμένου. Διατηρήσας τὰς ἐν Λακωνικῇ κτήσεις του ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενον δεσπότην τῆς Ἠπείρου Θεόδωρον Ἄγγελον Δούκαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ διαζύγιόν του μὲ τὴν σύζυγόν του, θυγατέρα ἑνὸς τῶν ἀρχόντων τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Γεωργίου Δαιμονοϊωάννου, ἥτις, ὑπακούουσα εἰς πατρικὴν προσταγήν, εἶχεν ἐπιχειρήσει δὶς νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν κατάληψιν τῶν κτήσεών του ὑπὸ τῶν Φράγκων, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε προσχωρήσει ὁ πατήρ της. Ἐφημίζετο διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του.

3) ***Μιχαήλ***. Θεῖος τοῦ προηγουμένου καὶ ἀδελφὸς ἴσως τοῦ Λέοντος.

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους γίνεται

Digitized by Google

μνεία: 1) **τοῦ Θεοδώρου**, χαρτουλαρίου τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, 2) **τοῦ Χρυσάνθου**, ἱερομονάχου ἐκ τοῦ Λογγανίκου, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος (1692), 3) **Παναγιώτου**, ἐμπόρου ἐξ Ἀναβρυτῆς, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος ἐπίσης, κειμένου παρὰ τὸν Μιστρᾶν (ΙΗ' αἰών), 4) πολλῶν Χαμαρέτων ἐκ τῶν χωρίων τῆς ἐπὶ τοῦ Ταϋγέτου Ἀλαγονίας, Καρβέλι καὶ Λαδᾶ, τῶν ὁποίων ὀνομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ τιμιώτατος ἄρχων **Δοῦκας** (ἅπαντες οὗτοι μνημονεύονται διὰ τὰ ἀφιερώματά των εἰς τὴν μονὴν τῆς Θεοτόκου Χρυσοδαφνιωτίσσης ἢ Σιδερόπορτας). Ἐκτὸς τῶν προρρηθέντων Χαμαρέτων, οἵτινες εἶναι πιθανώτατα ἀπόγονοι τῶν Χαμαρέτων τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, γίνεται μνεία καὶ Χαμάρτων (κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα) καὶ ἐν τῷ χωρίῳ Καρνέσι τῆς Γορτυνίας, οἵτινες εἶναι ἄγνωστον ἂν ἔχουν συγγένειαν μὲ τοὺς Χαμαρέτους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Ν. Βέη*, Οἱ Χαμάρετοι.—*Ι. Καλοστύπη*, Χαμάρετος, τραγῳδία. ΚΑΨ.

χαμάρι (τό)· βλ. λ. *χαμάδα*.

χαμαρτίτης (ὁ) (Hamartit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, συνώνυμον τῷ *βαστνεζίτῃ* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

«Χαμάσα». Ἀραβικὴ ἀνθολογία ποιητικῶν ἔργων, ἐκτεινομένη εἰς τὰς πρώτας περιόδους τῆς ἀραβικῆς ποιήσεως, ἀπὸ τῶν *Ντζαχιλιοὺν* (ἤτοι τῆς προϊσλαμικῆς περιόδου τῆς ἀμαθείας), τῶν *Μουχαδριμοὺν* (πρώτων ἐτῶν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ) καὶ *Ἰσλαμιγιοὺν* (ἤτοι τῆς ἐπὶ Ὀμεϊαδῶν ἀκμῆς τῆς ἀραβικῆς ποιήσεως). Ν. Μ.

Χαμάκης, Γρηγόριος. Ἀθηναῖος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, εἰς ὃν ὁ ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν Ἀντώνιος Ἀτζαϊώλης παρεχώρησε προνόμια ἐλευθέρου Φράγκου πολίτου, ἅτινα ἐπεκύρωσεν ὁ διάδοχός του. Χ. Κ. ΑΝ.

χαμβεργίτης (ὁ) (Hambergit) *[Ὀρυκτ.]*· βλ. λ. *ἀμβεργίτης*. Γ. Κ. Γ.

Χαμδῆ βέης, Ὀσμάν. Τοῦρκος καλλιτέχνης καὶ ἀρχαιολόγος (1842—1910) ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος, αἰχμαλωτισθείσης τῷ 1822 κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἐπανακάμψας εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῆς Γαλλίδος συζύγου του, τῷ 1882, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καλλιτεχνίας, ἱδρύσας πρὸς τοῦτο «Σχολὴν τῶν καλῶν τεχνῶν», ἣν αὐτὸς διηύθυνε. Συγχρόνως, ὡς διοργανωτὴς τῆς ἀρχαιολογίας, ἵδρυσε τὸ «Αὐτοκρατορικὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον», περατωθὲν τῷ 1891, κατὰ τὴν μεγάλην ὁδὸν τοῦ Βυζαντίου τὴν εἰς Ἁγίαν Σοφίαν ἄγουσαν, ἐν ᾗ συνεσώρευσε πάσας τὰς ἀνὰ τὴν Τουρκίαν ἐκσκαφείσας ἀρχαιότητας πάντων τῶν αἰώνων καὶ πασῶν τῶν φυλῶν, ἔχων ὡς συμπαραστάτας Γερμανοὺς καὶ Ἕλληνας ἀρχαιολόγους. Ἐνήργησε δὲ καὶ ἀνασκαφὰς αὐτοπροσώπως μετὰ τοῦ Θ. Ῥαϊνὰχ καὶ ἀνεκάλυψε τὴν ἐν Σιδῶνι βασιλικὴν νεκρόπολιν (Παρίσιοι (1892—1896). Ἐξέδωκε περιγραφικοὺς καταλόγους τῶν ἐν τῷ μουσείῳ ἀρχαιοτήτων. Τ. Ε. Ε.

Χάμελ (Van Hamel), **Ἀντώνιος - Γεράρδος βὰν** —. Ὀλλανδὸς ρωμανιστὴς (1842—1907). Ἐσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνωτάτων σπουδῶν τῶν Παρισίων ὑπὸ τὸν διάσημον καθηγητὴν τῶν ρωμανικῶν σπουδῶν Γκαστὸν Παρί, καὶ τῷ 1884 ἐνεκαινίασε τὴν ἕδραν τῆς ρωμανικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γκρόνινγκεν, πρώτην ἱδρυθεῖσαν ἐν Ὀλλανδίᾳ. Ἐξέδωκε κριτικὰς ἐκδόσεις τῶν «Le renclus de Moiliens» (1885) καὶ «Jehan le Fèvre de Ressons» (1892), καθὼς καὶ διαφόρους μελέτας ἐπὶ τῆς πειραματικῆς φωνητικῆς, ὑπομνήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Τινὰ τῶν ἔργων του περιελήφθησαν εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ φιλολογικὸς βίος ἐν Γαλλίᾳ» (1899). Η. Π. Γ.

— **Χάμελ** (Van Hamel), **Γεράρδος βὰν** —. Ὀλλανδὸς ποινικολόγος, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1842—1917). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἄμστερνταμ καὶ θεωρεῖται εἷς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων νεωτέρων ἐγκληματολόγων. Ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς «Διεθνοῦς ἐγκληματολογικῆς ἑνώσεως». Η. Π. Γ.

— **Χάμελ** (Van Hamel), **Γουλιέλμος βὰν** —. Ὀλλανδὸς ζωγράφος (γεν. 1860). Διεκρίθη ὡς προσωπογράφος, ἀλλ' ἰδίως ὡς τοπιογράφος καὶ ζωγράφος διαφόρων σκηνῶν τῆς ὀλλανδικῆς ζωῆς. Τὰ ἔργα του διαπνέει ποίησις καὶ πηγαία ἔμπνευσις. Η. Π. Γ.

— **Χάμελ** (Van Hamel), **Ἰοῦστος βὰν** —. Ὀλλανδὸς νομομαθὴς (γεν. 1880). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἄμστερνταμ, μεθ' ὃ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ νομικοῦ τμήματος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐν Γενεύῃ, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1926, ὁπότε διωρίσθη ὕπατος ἁρμοστὴς εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος τοῦ Ντάντσιχ. Η. Π. Γ.

—**Χάμελ** (Hamel), **Ριχάρδος**. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1853—1924). Ἐφοίτησεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Γοτίγγης, Μονάχου, Ζυρίχης, Βέρνης καὶ Ῥόστοκ, ἀργότερον δὲ ἐχρημάτισε καθηγητὴς ἐν Ἑλσινγκφορς τῆς Φιλλανδίας καὶ συντάκτης γερμανικῶν ἐφημερίδων. Συνέγραψε κριτικὰς μελέτας, βιογραφίας, θεατρικὰ ἔργα καὶ ποιητικὰς συλλογάς. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: Κριτικὴ μελέτη περὶ Κλόπστοκ (1880), αἱ ποιητικαὶ συλλογαί: «Ἐκ τοῦ σκότους καὶ τοῦ φωτὸς» (1885) καὶ «Τετράστιχα τοῦ νέου Ὀμὰρ Καγιὰμ» (1912), τὰ δράματα: «Δύο κύριοι» (1900), «Δαυῒδ Γκάρρικ» (1901), αἱ μελέται: «Ὁ πρίγκιψ Βίσμαρκ καὶ ἡ γερμανικὴ τέχνη» (1886), «Ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ ἔργου τοῦ πρίγκιπος Μπύλωφ» (1916) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

χαμέλαια (ἡ) *[Βοτ.]*. Οὕτω ἐκαλεῖτο πολλαχοῦ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου τὸ φυτὸν *δαφνοειδές*. Δ.Ν.Π.

Χάμελν (Hameln) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἀννοβέρῳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βέζερ. Κάτ. 25.633 (1925). Ἔχει λιμένα μὲ μεγάλην ἐμπορικὴν κίνησιν, μουσεῖον καὶ ἐργοστάσια μηχανῶν, χαρτοποιΐας, δ ρμάτων, αὐτοκινήτων, ὑφαντουργίας καὶ χημικῶν προϊόντων. Θ. Κ.

χαμένος,—η,—ο· δημοτ. παθ. μετχ. τοῦ *χάνω*, ἀπολεσθείς, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ κερδηθῇ: «χαμένη ὑπόθεσις» ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου, οὐτιδανός, πρόστυχος, ἀνωφελής: «χαμένος ἄνθρωπος», «χαμένο κορμί». ‖ φρ. «τά 'χει χαμένα» ἐπὶ παθόντος τὰς φρένας.

Χάμεριχ (Hamerik καὶ Hammerich), **Ἄσγκερ.** Δανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Κοπεγχάγῃ τῷ 1843. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γκάντε καὶ ἐκ τῶν ἐνθερμοτέρων ὀπαδῶν τοῦ Μπερλιόζ, ὃν συνώδευσεν εἰς Βιένην κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν περιοδείαν τοῦ 1866—1867. Ἡ τέχνη τοῦ Χάμεριχ εἶναι ρωμαλέα καὶ διαυγής, ἡ δὲ ἐνορχηστρωσίς του, πλουσία εἰς πρωτοτύπους συνδυασμούς, προδίδει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μπερλιόζ. Ὁ «Ὕμνος πρὸς τὴν εἰρήνην», ἐκτελεσθεὶς εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων καὶ βραβευθείς, χρησιμοποιεῖ πλὴν τῆς ὀρχήστρας 2 ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα, 14 ἅρπας, 4 κώδωνας καὶ χορῳδίαν. Τὰ σημαντικώτερα τῶν ἔργων τοῦ Δανοῦ μουσουργοῦ εἶναι: 5 συμφωνίαι («Ποιητικὴ συμφωνία», «Τραγικὴ συμφωνία», «Λυρικὴ συμφωνία», «Μεγαλοπρεπὴς συμφωνία», «Σοβαρὰ συμφωνία»)· τὰ μελοδράματα: «Ὁ ὁδοιπόρος», «Jovelille» καὶ «Hjalmar et Ingeborg»· τὰ ἔργα διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν: «Ἰσραηλιτικὴ τριλογία» καὶ «Χριστιανικὴ τριλογία», 5 «Σκανδιναυϊκαὶ σουΐται» δι' ὀρχήστραν, μία φαντασία διὰ βιολοντσέλλον καὶ ὀρχήστραν κ. ἄ. Γ. Σ.

Χάμερλιγκ (Hamerling), **Ῥοβέρτος.** Αὐστριακὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος (1830—1889). Ἐσπούδασε φυσικὰς ἐπιστήμας, κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας καὶ κατόπιν διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βιέννῃ, Γκρὰτς καὶ Τεργέστῃ. Ἔγραψεν ἐπικὰ ποιήματα: «Ἡ Ἀφροδίτη ἐν ἐξορίᾳ», «Ὁ Ἀχασβῆρος ἐν Ῥώμῃ», «Ὁ βασιλεὺς τῆς Σιών», «Ἔρως καὶ ψυχή», «Homunculus» κ. ἄ. Ἐπίσης συνέθεσε λυρικὰ ποιήματα: («Αἰσθήματα καὶ ἔρωτες», «Τὸ κύκνειον ᾆσμα τοῦ ρωμαντισμοῦ», «Λυρικὰ παραλειπόμενα»), τὴν τραγῳδίαν «Δαντὼν καὶ Ῥοβεσπιέρρος» καὶ τὸ περιβόητον καταστὰν μυθιστόρημα «Ἀσπασία», ἐν ᾧ περιγράφει τὴν ζωὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος· τὸ ἔργον τοῦτο μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν. Λ. Κ.

χαμέρπεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χαμερποῦς, εὐτέλεια, ποταπότης.

χαμερπής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ χαμαὶ ἕρπων, κόλαξ, ταπεινός, εὐτελής.—Ἐπίρρ. **χαμερπῶς**.

Χάμερτον (Hamerton), **Φίλιππος-Γιλβέρτος**. Ἄγγλος τεχνοκρίτης, χαλκογράφος, τοπιογράφος καὶ μυθιστοριογράφος (1834—1894). Τῷ 1855 ἐδημοσίευσε συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «The isles of Loch awe», εἰκονογραφήσας αὐτὴν ἰδιοχείρως. Κατὰ τὴν περίοδον 1856—1857 ἔζησεν ἐν Σκωτίᾳ, ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἀπεικόνισιν τοπίων ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1861 ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Γαλλίᾳ. Ἐπιβληθεὶς ταχέως ὡς τεχνοκρίτης διὰ τοῦ ἔργου του «Σκέψεις ἐπὶ τῆς τέχνης», ἐγένετο καλλιτεχνικὸς συνεργάτης τῆς «Saturday Review» καὶ ἄλλων ἐπιθεωρήσεων, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀμερικανικῆς «The Atlantic Monthly», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδημοσίευσε σειρὰν ἐνδιαφερόντων ἄρθρων, ἐκτυπωθέντων καὶ εἰς ἴδιον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «French and English» (1891). Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὴν καλλιτεχνικὴν ἐπιθεώρησιν «Portofolio». Ἔγραψεν ὡσαύτως τὸ μυθιστόρημα «Μανόν», ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἀδόλφος Σεγκράβ*, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ πνευματικὴ ζωή» ἔργον καὶ τὴν τεχνοκριτικὴν μελέτην «Γραφικαὶ τέχναι». Χ. Δ.

χαμευνία *[Ἀρχ.]* βλ.λ. *ἔπιπλον* (τ. ΙΑ' σ. 405 γ').

Χαμζᾶ. Μουσουλμανικῆς καταγωγῆς ἀξιωματικὸς τοῦ Σκεντέρμπεη (βλ. λ. *Βρανᾶς* ἢ *Βρανῆλλος*).

Χαμζᾶ-Βεϊλῆ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Βίγλα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χαμζαλῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μυρτιὰ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

χάμη (ἡ) (Chama Lin.) *[Παλαιοζωολ.]*. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων, ἀπὸ τῆς κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν: α') τοῦ εἴδους *χάμη Granulosa* ἐντὸς μαργῶν τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ νοτίως τῆς Καλαμπάκας· β') τῶν εἰδῶν *χάμη Squamata* καὶ *Brocchii* ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τῆς Πελοποννήσου· γ') τοῦ εἴδους *χάμη Gryphoides* ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Ἰσθμοῦ· δ') τοῦ εἴδους *χάμη placentina* ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ χειμάρρου Καστριτσίου παρὰ τὸ Ῥίον, ὡς καὶ ἐντὸς τῶν ὁμηλίκων τόφφων τῆς νήσου Μήλου· ε') ἐντὸς τῶν νεογενῶν στρωμάτων τοῦ Ληξουρίου Κεφαλληνίας. Γ. Κ. Γ.

Χαμηδιὲ *[Γεωγρ.]*. —1) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χορταριὰ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. —2) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χαμηλὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

—**Χαμηδιὲ** *[Γεωγρ.]*. —1) Καζᾶς τοῦ σαντζακίου Μπόλου τοῦ παλαιοῦ νομοῦ Κασταμονῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν κωμόπολιν Δεβρὲκ μὲ 5.500 κατοίκους, ὧν ὀλίγοι Ἕλληνες.

—2) Καζᾶς τοῦ σαντζακίου Καρὰ-Χισὰρ-σαχὶ τοῦ παλαιοῦ νομοῦ Σεβαστείας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον κωμόπολιν μὲ 5.000 κατοίκους, κτισθεῖσαν ἐπὶ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμήτ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα.

—3) Καζᾶς τοῦ σαντζακίου Νίγδης τοῦ παλαιοῦ νομοῦ Ἰκονίου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν ὠμόπολιν Μπουλγὰρ-μαντὲν μὲ 2.000 κατοίκους, ἅπαντας σχεδὸν Ἕλληνας.

—4) Ἑτέρα ὀνομασία τῆς παρὰ τὴν Καισάρειαν τῆς Μ. Ἀσίας κωμοπόλεως *Σαρμουσακλῆ* (βλ. λ.), ἄλλως καλουμένης καὶ *Μπουνιάνι Χαμήδ*.

—**Χαμηδιὲ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία, ἣν εἶχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ ὅρμος *Κάστρο* (πλάτ. 40°37' Β., μῆκ. 24°35' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos) ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Κέφαλος, τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Θάσου. Σ. Ε. Λ.

— **Χαμηδιὲ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου (πλάτ. 40°09' Β., μῆκ. 26°24' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2429: The Dardanelles) κατὰ τὴν βορείαν ἄκραν τοῦ κόλπου Σαρῆ Σιγκλάρ, ἥμισυ μίλιον βορείως τοῦ φρουρίου Τσανὰκ Καλεσσί. Ἐκεῖ τὸ στενότερον τοῦ Ἑλλησπόντου. Σ. Ε. Λ.

— **Χαμηδιὲ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὸ ἰσχυρότερον τῶν φρουρίων, δι' ὧν ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας ὠχυρωμένη ἡ *Πρέβεζα*. Ἀνηγείρετο ἐπὶ φερωνύμου ἀκρωτηρίου, δυτικῶς τοῦ φρουρίου *Παντοκράτορος*, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔπαυσε σημειούμενον εἰς τοὺς συγχρόνους χάρτας (πλάτ. 38°58'50" Β., μῆκ. 20°44'40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: «Santa Maura, Ithaca, Cephallonia: Strait of Prevesa). Κατὰ τὸν α' Βαλκανικὸν πόλεμον ἦτο ἐξωπλισμένον διὰ πυροβόλων Κρούπ 1 τῶν 21 ἑκατ. καὶ 1 τῶν 15, δύο ἄλλων πυροβόλων του τῶν 8,7 διατεθέντων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐπακτίου πυροβολείου Παλιοσάραγα. Ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου (Ι. Δαμιανοῦ) εἶχε προβλεφθῆ, ὅπως ἡ ὁμὰς τῶν ἀτμομυοδρομώνων «Ἀλφειοῦ», «Εὐρώτα», «Ἀχελώου» καὶ «Πηνειοῦ» ἀνοίξῃ πῦρ πρὸς ἀπασχόλησιν τοῦ «Χαμηδιέ», ἐὰν αἱ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην (16 πρὸς 17) Ὀκτωβρίου 1912 ἐπιχειροῦσαι τὸν εἴσπλουν δύο κανονιοφόροι Α καὶ Δ (βλ. «*Ἄλφα*» κανονιοφόρος) ἐγίνοντο ἀντιληπταὶ καὶ ἐπυροβολοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὴν 21 Ὀκτωβρίου 1912 (π. ἡ.) ὑψώθη ἐπὶ τοῦ φρουρίου τούτου ἡ ἑλληνικὴ σημαία σὺν τῇ παραδόσει τῆς Πρεβέζης. Βραδύτερον κατηδαφίσθη. Σ. Ε. Λ.

«Χαμηδιὲ» *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Τουρκικὸν ἐλαφρὸν εὔδρομον, ἐκτοπίσματος 3.800 τόννων, ναυπηγηθὲν ὑπὸ τῶν ναυπηγείων Armstrong τῷ 1903. Τὰ ναυπηγικά του δεδομένα εἶναι: μῆκος 102 μέτρ., πλάτ. 14,5, βύθισμα 5 μέτρ., δύο μηχαναὶ 12.000 ἵππων, ταχύτης 23 μιλ. κατὰ τὰς δοκιμάς. Ὡπλισμένον διὰ ταχυβόλων Armstrong 2 τῶν 152 χιλ., 8 τῶν 127, 6 τῶν 75 καὶ δύο ἐκσφενδονιστικῶν σωλήνων, εἶχε δι' ἀμυνάν του θωρακτὸν κατάστρωμα ὁλομήκως πάχους 58 ἕως 88 χιλ., ἀσπίδας δὲ πυροβόλων καὶ φρεάτια πυριταποθηκῶν 100 χιλ. καὶ στεγανὰ διαφράγματα. Βομβαρδίσαν τὴν Βάρναν (6 Νοεμβρίου 1912), ἐτορπιλλίσθη, μετὰ δισήμερον ὑπὸ βουλγαρικῶν τορπιλλοβόλων, διεσώθη ὅμως χάρις εἰς τὴν ρυμούλκησίν του ὑπὸ τοῦ «Τουργοὺτ-Ρεΐς», τοῦ Ῥεοὺφ βέη ἀναλαβόντος τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐπισκευήν του. Διαλαθὸν τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου περιπολούντων ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν τὴν νύκτα τῆς 2 Ἰανουα-

Digitized by Google

ρίου 1913, εὑρέθη πρὸ τῆς Ἑρμουπόλεως τὴν 10 π. μ. τῆς ἑπομένης, βομβαρδίσαν τὸ ἐκεῖ ἐλλιμενισμένον βοηθητικὸν εὔδρομον «Μακεδονία», ὅπερ κατεστράφη ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς· σκοπὸς δὲ τοῦ ἐγχειρήματος ἦτο ἡ ἀπόσπασις τοῦ «Ἀβέρωφ» πρὸς δίωξίν του καὶ ἡ σύναψις ναυμαχίας ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου μὲ μεγίστας ἐλπίδας ἐπιτυχίας, λόγῳ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ· τὴν παγίδα ὅμως ἀντελήφθη ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἐνῷ τὴν 14 (π. ἡμ.) Φεβρουαρίου ἠνθράκευεν εἰς Δαμιέττην καὶ ἐδίδοντο περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν αἱ μᾶλλον ἀλληλοσυγκρουόμεναι πληροφορίαι, εὑρέθη τὴν πρωΐαν τῆς 27ης πρὸ τοῦ Δυρραχίου καὶ μετά τινας ὥρας εἰς Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδούης κατέστρεψαν τὰ ἑλληνικὰ φορτηγά, ἅτινα μετῆγον τὰ σερβικὰ στρατεύματα. Ἀποφυγὸν τὰ «Ψαρά», ἅτινα τὸ ἐδίωκον μετὰ τοῦ «Ἀετοῦ», τῆς «Λόγχης» καὶ τῆς «Νικοπόλεως», εὑρέθη εἰς Μάλταν, ὅπου ἠνθράκευσε βεβιασμένως. Πλεῦσαν νοτίως τῆς Κρήτης διῆλθε περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ. Μαθὸν ὅτι ἡ «Ὕδρα» μετὰ τῆς «Δόξης» καὶ τοῦ «Κεραυνοῦ» τὸ παρεφύλαττον πρὸ τῆς αἰγιαλίτιδος τοῦ Πόρτ Σάϊτ, κατέπλευσεν εἰς Χοδεΐδα, ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς ἀνακωχῆς. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐνήργησεν ἐπιδρομάς τινας ἐν Εὐξείνῳ. Νῦν ἡ ταχύτης του εἶναι μόλις 17 μιλλίων. Σ. Ε. Λ.

— **«Χαμηδιέ».** Θωρηκτὸν 6.700 τόννων, 86 μέτρ. μήκους, 17 πλάτους καὶ 7,8 βυθίσματος, ταχύτητος 13 μιλίων, μετὰ πλήρους θωρηκτῆς ζώνης 170—230 χιλ. καὶ κεντρικοῦ πυροβολείου θώρακος 120 χιλ. Ἐναυπηγήθη ἐν τῷ ναυστάθμῳ τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἔφερε φοβερὸν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 1885 ὁπλισμόν, 4 τῶν 26 ἑκατ., 2 τῶν 17, 6 τῶν 15 καὶ δύο ἐκσφενδονιστικοὺς σωλῆνας τορπιλλῶν. Σ. Ε. Λ.

— **«Χαμηδιέ»** *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Τουρκικὸν τορπιλλοβόλον, γαλλικοῦ τύπου «Νο 300», ἐκτοπίσματος 97 τόννων. Ἐπαναπλέον ἀπὸ Μεδούης εἰς Πρέβεζαν, κατὰ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του «Ἀλμπακότ» καὶ μικρᾶς τινος θαλαμηγο , συνηντήθη ἐν τῇ Κερκυραϊκῇ θαλάσσῃ μετὰ στολίσκου ἰταλικῶν ἀντιτορπιλλικῶν, ὅστις ἀμέσως ἐτέθη εἰς δίωξίν των. Μετὰ ἀποτυχοῦσαν ἐκσφενδόνισιν τορπίλλης ἀπὸ τοῦ «Χαμηδιὲ» ἐναντίον τῶν ἰταλικῶν, ἤρχισε καιόμενον κατόπιν τῶν ἰταλικῶν βολῶν, δι' ὃ καὶ προσήραξε παρὰ τὴν Ἡγουμενίτσαν, ὅπου κατεστράφη ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς. Σ. Ε. Λ.

Χαμηλὴ *Γῆ* (Basse-Terre) *[Γεωγρ.]*. —1) Πρωτεύουσα τῆς νήσου Γουαδελούπης τῶν γαλλικῶν Ἀντιλλῶν. —2) Πρωτεύουσα τῆς νήσου Ἅγιος Χριστόφορος τῶν βρεττανικῶν Ἀντιλλῶν (βλ. λ. *Μπὰς-Τέρ*).

χαμηλοβλεποῦσα (ἡ)· δημοτ., ἐπὶ γυναικός, ἡ βλέπουσα, ἡ κατευθύνουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς χαμηλά, οἱονεὶ ὑπ' αἰδοῦς, ἄλλως *χαμηλοθώρα*.

χαμηλοζωσμένος, *—η, —ο·* δημοτ., ὁ ἐζωσμένος, ὁ φορῶν τὴν ζώνην του χαμηλά.

χαμηλοθώρα (ἡ)· ἄλλως *χαμηλοβλεποῦσα* (βλ. λ.).

Χαμηλὸν *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Εἰδομένης (Σεχόβου) τῆς ἐπαρχίας Παιονίας (Γουμενίτσης) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 219. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀλτσάκ*.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Σαπῶν τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 368. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καΐμπῆ-κιοΐ*.

—**Χαμηλὸν** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 139 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ἐκαλεῖτο *Χαμηδιέ*.

— **Χαμηλὸν *πολύνησον*** (Low Archipelago) *[Γεωγρ.]*. Πολύνησον τῆς Ὠκεανίας (βλ. λ. *Παουμότου*).

χαμηλός, *—ή, —όν·* ὁ ἔχων μικρὸν ὕψος, χθαμαλός, ταπεινός, ἀντίθ. *ὑψηλός*: «χαμηλὸ σπίτι, — κάθισμα»· || «χαμηλαὶ τιμαί» μικραί, εὐπρόσιτοι· || «χαμηλὴ φωνή» σιγανή, μόλις ἀκουομένη.—Ἐπίρρ. *χαμηλά*.

—**χαμηλὴ *ἑστία*** *[Μεταλλ.]*· βλ. λ. *ἑστία χαμηλή*.

χαμηλοφωνία (ἡ) *[Νευρολ.]*· βλ. λ. *ὑστερία*.

χαμηλόφωνος, *—η, —ο·* ὁ ἔχων φωνὴν χαμηλήν, μόλις ἀκουομένην.

χαμήλωμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χαμηλώνω*, ἐλάττωσις τοῦ ὕψους, καταβίβασις.

χαμηλώνω· δημοτ., καταβιβάζω τι χαμηλότερα, πρὸς τὰ κάτω, ἐλαττώνω τὸ ὕψος, ἀντίθ. *ψηλώνω*: «χαμηλώνω τὸν τοῖχο»· || «χαμηλώνω τὰ μάτια» ρίπτω τὰ βλέμματά μου χαμηλά· || «χαμηλώνω τὰς τιμάς» ὑποβιβάζω τὰς τιμὰς τῶν ὠνίων· || ἀμεταβ., κατέρχομαι, ἐλαττῶ τὸ ὕψος μου: «νὰ χαμηλώναν τὰ βουνά, νὰ ψήλωναν οἱ κάμποι»· || ἰδιωματ. «χαμήλωσε νὰ φᾶμε» ἀντὶ «κάθισε —».

χαμήλωσις, *—εως* (ἡ)· ἀντὶ *χαμήλωμα* (βλ. λ.).

χαμηλοφώνως (ἰταλ. piano) *[Μουσ.]*· βλ. *πιάνο*.

Χαμήτ, *Ἀβδοὺλ* —. Σουλτᾶνος τῆς Τουρκίας (βλ. λ. *Ἀβδοὺλ* Χαμήτ).

Χάμι, ἢ *Κάμιλ* (Hami, ἢ Kamil) *[Γεωγρ.]* Ὄασις τοῦ Σινικοῦ Τουρκεστὰν (Σὶν-Κιάνγκ) ἐν τῷ ΒΑ. αὐτοῦ τμήματι, κειμένη εἰς 42°53′ Β. πλάτους καὶ 94°5′ Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Κατέχει δεσπόζουσαν θέσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ συγκοινωνιῶν ἀπὸ Πεκίνου εἰς Κασγκὰρ καὶ ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον συναντήσεως τοῦ μωαμεθανικοῦ καὶ τοῦ βουδιστικοῦ κόσμου. Ἡ ὁμώνυμος πρωτεύουσά της ἀριθμεῖ 5.000 κατοίκους.

χαμίδαι (οἱ) (Chamidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνωτῶν*, περιλαμβάνουσα διάφορα εἴδη, ὧν κυριώτερα εἶναι ἡ *χάμη* καὶ ὁ *δίκερως*, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῆς κόγχης. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χαμιδῶν* συναντῶνται ἐντὸς θαλασσογενῶν στρωμάτων ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Γ. Κ. Γ.

Χάμιλτον (Hamilton) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ Νοτίᾳ Νέᾳ Οὐαλλίᾳ, παρὰ τὴν πόλιν Νιουκάσλ, μεθ' ἧς συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Κάτ. 14.200.

—2) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀχάϊο, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μαϊάμι καὶ τῆς μεγάλης διώρυγος Μαϊάμι, κόμβος ὁδικοῦ δικτύου καὶ σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν. Κάτ. (1928) 51.000. Εἶναι κέντρον εὐρείας γεωργικῆς, κτηνοτροφικῆς περιοχῆς. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Μαϊάμι παρέχουν κινητήριον δύναμιν εἰς πληθὺν ἐργοστασίων, ὧν κυριώτερα εἶναι τὰ τῆς κατασκευῆς χρηματοκιβωτίων καὶ θησαυροφυλακίων τραπεζῶν (τὰ μέγιστα τοῦ κόσμου), μηχανημάτων βαρείας βιομηχανίας, χαρτοποιίας, αὐτοκινήτων, σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων, ὑψικαμίνων, ἀλευρομύλων κλπ.

—3) Μία τῶν κυριωτέρων πόλεων τοῦ Καναδᾶ, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Γουέντγουορθ τῆς ἐπαρχίας Ὀντάριο. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ ὅρμου Μπώρλιγκτον, παρὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς λίμνης Ὀντάριο, καὶ ἔχει πυκνὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Ντητρόϊτ, Μπώφφαλο καὶ Τορόντο καὶ ἀτμοπλοϊκὴν τοιαύτην μετὰ τῶν διαφόρων λιμένων τῆς Ὀντάριο καὶ ἄλλων μεγάλων λιμένων. Κάτ. (1924) 120.2?5. Ἔχει μεγίστας βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις διὰ τὴν κατασκευὴν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων (τὰς σημαντικωτέρας τῆς Βρεττανικῆς αὐτοκρατορίας), ἐργοστάσια σιδηροδρομικῶν ὑλικῶν, σιγαρέττων, ἐπίπλων, διαφόρων μηχανημάτων, σιδηροχυτήρια, ἅπαντα κινούμενα διὰ λευκοῦ ἄνθρακος. Κέκτηται μέγαν ἀριθμὸν ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων, νοσοκομείων καὶ τὸ μέγιστον ἐν Καναδᾷ ἄσυλον ἀνιάτων, λαμπρὰν βιβλιοθήκην καὶ σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν. Φημίζεται διὰ τὰ ὡραῖά της πάρκα καὶ εἶναι ἕδρα ἀγγλικανοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου.

—4) Πόλις τῆς Ν. Ζηλανδίας ἐπὶ τῆς Βορείας Νήσου (North Island) καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ Οὐαϊκάτο. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Ὥκλαντ καὶ εἶναι κέντρον γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς περιοχῆς. Κάτ. 16.120.

—5) Πόλις τῆς Σκωτίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Λάναρκ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Αἴηβον καὶ Κλάϊντ. Κάτ. (1931) 37.863. Πλησίον τῆς πόλεως ὑπάρχουν σημαντικώτατα ἀνθρακωρυχεῖα καὶ μεταλλεῖα σιδήρου. Κυριώτεραι βιομηχανίαι τῆς πόλεως εἶναι ἡ τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, δαντελλῶν καὶ μουσελίνας καὶ ὀχημάτων. Η. Π. Γ.

—***Χάμιλτον, Γκράντ,*** ἢ ***Ἀσουανιπὶ*** (Hamilton, Grand, ἢ Ashuanipi) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς χερσονήσου τοῦ Λαμπραντὸρ ἐν Καναδᾷ. Πηγάζει ἐκ τῶν λιμνῶν τῆς κεντρικῆς Κουίμπεκ, ἐπὶ τῶν ὑψιπέδων τοῦ Λαμπραντόρ, εἰς ὕψος 500 περίπου μ., καὶ μετὰ ροῦν 950 περίπου χλμ. χύνεται εἰς τὴν λίμνην Μέλβιλ. Εἰς ἀπόστασιν 350 περίπου χλμ. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του σχηματίζει τὸν καταρράκτην Γκρὰντ Φώλλς, ἔχοντα κάθετον πτῶσιν 100 περίπου μέτρων. Η. Π. Γ.

—***Χάμιλτον, ὄρος*** — (Mount Hamilton) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς παρακτίου ὀροσειρᾶς τῆς Καλιφορνίας ἀνατολικῶς τοῦ Σὰν Χοσέ. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ὕψους 1.286 μ., εὑρίσκεται περίφημον ἀστεροσκοπεῖον, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Λὶκ τῷ 1887 μὲ κατοπτρικὸν τηλεσκόπιον διαμέτρου 91 ἑκατοστομ. Η. Π. Γ.

Χάμιλτον (Hamilton). Ἐπιφανὴς οἰκογένεια δουκῶν ἐκ Σκωτίας, ἀγγλικῆς καταγωγῆς. Ἡ γενεαλογία της ἄρχεται ἀπὸ τοῦ *Οὐῶλτερ-Φὶτζ-Τζίλμπερτ τοῦ Χάμιλτον*, ὅστις, κάτοχος ὧν γαιῶν ἐν τῇ κομιτείᾳ Λάναρκ τῆς Σκωτίας, ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδον Α′, ὡς ὑποτελὴς ἄρχων τῆς Σκωτίας. Μέχρι τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος ἡ οἰκογένεια Χάμιλτον κατεῖχε μόνον τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου. Τῷ 1445 πρῶτος ὁ *σὲρ Τζαίημς ὄφ Χάμιλτον ὄφ Κάτζοου* ἀνηγορεύθη λόρδος, ταυτοχρόνως δὲ ἡ βαρωνία τοῦ Κάτζοου ἐλάμβανε τὸ ὄνομα βαρωνία τοῦ Χάμιλτον. Κυριώτερα μέλη τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας ὑπῆρξαν: —1) Ὁ προμνησθεὶς *σὲρ Τζαίημς*, ὅστις τῷ 1460 ἵδρυσε τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γλασκώβης καὶ τῷ 1474, προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Μαίρην, πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἰακώβου Β′. —2) Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω *Τζαίημς*, δεύτερος λόρδος Χάμιλτον (1503—1529), λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος τοῦ Ἄρραν, ὅστις συμμετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῶν κοινῶν ἐν Σκωτίᾳ. —3) *Τζαίημς*, τρίτος λόρδος Χάμιλτον, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰακώβου Ε′ (1542) ἐγένετο κηδεμὼν τῆς διαδόχου Μαρίας Στούαρτ καὶ ἐκυβέρνησεν ἐπ' ὀνόματί της ὡς ἀντιβασιλεὺς μέχρι τοῦ 1554, ὁπότε, ἀναλαβούσης τὴν ἀντιβασιλείαν τῆς βασιλομήτορος Μαρίας ντὲ Γκύζ, ἔλαβεν οὗτος τὸν τιτλον τοῦ *δουκὸς τοῦ Σατελρὼ* (Earl of Chatellerault). —4) Ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ προηγουμένου *Κλαύδιος*, λαβὼν ἀξίωμα ὁμοτίμου ὑπὸ τὸν τίτλον *βαρῶνος Παίσλη* (Baron Paisley) τῷ 1587. —5) *Τζαίημς*, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἔλαβε τῷ 1606 τὸν τίτλον τοῦ *δουκὸς τοῦ Αἴμπερκορν*. Ὑπῆρξε φίλος καὶ εὐνοούμενος τοῦ Καρόλου Α′ τῆς Ἀγγλίας καὶ συνεπολέμησε κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον μετὰ τοῦ Γουσταύου-Ἀδόλφου ἐπὶ κεφαλῆς ἀγγλικοῦ σώματος (1631—1632), συντελέσας εἰς τὴν νίκην τῆς Λειψίας. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν, συνεπολέμησε μετὰ τοῦ Καρόλου ἐπὶ κεφαλῆς σκωτικῶν στρατευμάτων, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐν Πρέστον ὑπὸ τοῦ Κρόμβελλ, συνελήφθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649). —6) *Γουλιέλμος*, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ὃν διεδέχθη, ἔλαβε τῷ 1639 τὸν τίτλον τοῦ *κόμιτος τοῦ Λάναρκ*. Μετὰ τὴν ἐν Πρέστον μάχην κατέφυγεν εἰς Ὁλλανδίαν, ὁπόθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν συνοδεύων τὸν βασιλέα Κάρολον Β′. Πληγωθεὶς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Γουστερ καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κρόμβελλ, ἀπέθανεν ἐκ τῶν τραυμάτων του (1651). Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Γουλιέλμου, μὴ ἀφήσαντος ἄρρενα διάδοχον, ὁ τίτλος μετεβιβάσθη εἰς τὴν *λαίδην Ἄνναν*, θυγατέρα τοῦ πρώτου δουκός, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος λόρδος Γουλιέλμος Ντούγκλας, κόμις τοῦ Σέλκιρκ, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ *δουκὸς τοῦ Χάμιλτον* τῷ 1660, ἐκ τούτου δὲ κατάγονται οἱ μετέπειτα κατέχοντες τὸν αὐτὸν τίτλον. —7) *Ἀντώνιος*, κόμις Χάμιλτον, ἐκ τοῦ νεωτέρου κλάδου τοῦ οἴκου (1646—1720), διακριθεὶς ὡς συγγραφεύς. Διῆλθε τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ἐξέμαθε τὴν γαλλικήν, εἰς ἣν βραδύτερον συνέγραψε τὰ φιλολογικά του ἔργα, καὶ εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, κατὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στούαρτ. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἰακώβου Β′, ἠκολούθησε τὸν ἔκπτωτον βασιλέα εἰς Γαλλίαν καὶ διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του εἰς τὴν αὐλήν του ἐν Σαὶν-Ζερμαὶν-ἀν-Λαί. Τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ εἶναι «Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ κόμιτος ντὲ Γκραμὸν» (1713, νέα ἔκδ. 1902). Εἶναι ἓν ἐκ τῶν πνευματωδεστέρων γαλλικῶν συγγραμμάτων τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφονται τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς, καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον ἱστορικὴν πηγὴν διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τοὺς διαπρέψαντας ἄνδρας τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος. Συνέγραψεν ἐπίσης «Μύθους», εὐφυεστάτην παρῳδίαν τῶν «Χιλίων καὶ μιᾶς νυκτῶν», καθὼς καὶ διάφορα ποιήματα. Τὰ ἅπαντα τοῦ Χάμιλτον ἐξεδόθησαν εἰς 3 τόμους τῷ 1812. Η. Π. Γ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***Ἀλέξανδρος.*** Ἀμερικανὸς πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀντίλλαις (1757—1804). Ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας ἐπεδίδετο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν συγγραμμάτων ἱστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς οἰκονομολογικὰς μελέτας. Τῷ 1772 μετέβη εἰς Ν. Ὑόρκην, ὅπου εἰσῆλθεν εἰς τὸ βασιλικὸν κολλέγιον (τὸ μετέπειτα κολλέγιον Κολούμπια). Ἐκραγείσης μετ' οὐ πολὺ τῆς ἀμερικανικῆς ἐπαναστάσεως, ἐρρίφθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, εἰς ἡλικίαν δὲ 18 ἐτῶν διεκρίνετο διὰ τὴν χειμαρρώδη εὐγλωττίαν του καὶ τὴν ὁρμητικὴν ἀρθρογραφίαν του ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν. Μετά τινας μῆνας κατετάγη εἰς τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τῆς ἐπαρχίας τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἐπὶ κεφαλῆς μοίρας πυροβολικοῦ συμμετέσχεν ἐνεργότατα εἰς τὰς μάχας τοῦ Λόνγκ Ἄϊλαντ, τοῦ Χάρλεμ, τῆς Νέας Βρουνσβίκης, τοῦ Τρέντον καὶ τοῦ Πρίνστον. Ἡ γενναιότης του προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Γεωργίου Οὐάσιγκτον, ὅστις προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπασπιστὴν καὶ ἰδιαίτερόν του γραμματέα, καὶ εἰκοσαετῆ μόλις τὸν προήγαγεν εἰς ἀντισυνταγματάρχην (1777). Τῷ 1781 ὑπῆρξεν εἷς τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς

Digitized by Google

νίκης τῶν Ἀμερικανῶν ἐν Ὑορκτάουν κατὰ τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων. Τῷ 1782 εἰσῆλθεν εἰς τὸ Κογκρέσσον, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς πολιτείας τῆς Ν. Ὑόρκης, μετὰ δὲ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Οὐάσιγκτον ὡς πρώτου προέδρου τῆς Ἀμερικανικῆς ὁμοσπονδίας ὁ Χάμιλτον διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν (1789) καὶ ὡς τοιοῦτος ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος ὀργανωτὴς τοῦ δημοσιονομικοῦ συστήματος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τῷ 1798, ἐπὶ τῇ προβλέψει εἰσβολῆς τῶν Γάλλων, διωρίσθη ὑπαρχηγὸς τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ καὶ τῷ 1790 διωρίσθη ἀρχιστράτηγος. Ἐφονεύθη τῷ 1804 ἐν μονομαχίᾳ μετὰ τοῦ Ἀαρὼν Μπώρρ. Ὁ Χάμιλτον ἦτο πνεῦμα διαυγές, θετικόν, ἐκ τῶν πρώτων στυλοβατῶν τῆς Ἀμερικανικῆς συμπολιτείας. Η. Π. Γ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***Γεώργιος***. Ἄγγλος πλοίαρχος, γεννηθεὶς τῷ 1883. Καταταγεὶς εἰς τὸ βρεττανικὸν ναυτικὸν τῷ 1898, ὑπηρέτησεν ὡς ἀντιπλοίαρχος ὕπαρχος τοῦ «Monarch» κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, προήχθη δὲ εἰς πλοίαρχον τῷ 1922. Τῷ 1929 κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα ὡς ἀρχηγὸς τῆς ναυτικῆς ὀργανωτικῆς ἀποστολῆς, λαβὼν τὸν βαθμὸν Ἕλληνος ὑποναυάρχου. Σ. Ε. Λ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***Γουλιέλμος***. Σκῶτος φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Γλασκώβῃ τῷ 1788 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἐδιμβούργῳ τῷ 1856. Κατήγετο ἐξ οἰκογενείας ἰατρῶν, ἐσπούδασε δ' ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του ἐγκατεστάθη ἐν Ἐδιμβούργῳ, ὅπου ἤσκησε κατ' ἀρχὰς τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα καὶ κατόπιν κατέλαβε τὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἕδραν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι τοῦ 1839 ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ Ἐδιμβούργου» σειρὰν φιλοσοφικῶν ἄρθρων, τὰ ὁποῖα προσείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Γάλλων φιλοσόφων. Ὅταν, τῷ 1836, ἐχήρευσεν ἡ ἕδρα τῆς λογικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς, προσεκλήθη νὰ τὴν καταλάβῃ, κατὰ σύστασιν τοῦ Β Κουζέν. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Χάμιλτον εἶναι: «Φιλοσοφικαὶ συζητήσεις» (γ' ἔκδ. 1866), «Μαθήματα μεταφυσικῆς καὶ λογικῆς» κλπ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως καὶ ὑπομνηματίσεως τῶν ἔργων τοῦ Reid καὶ τοῦ Dugald-Stewart.

Ὁ Χάμιλτον εἶχε τεραστίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Ἐφημίζετο διὰ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν ἐνημερότητά του ὡς πρὸς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν. Πρῶτος αὐτὸς κατέστησε γνωστὸν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Καντίου καὶ συνεχίζων τὴν παράδοσιν τοῦ Reid καὶ τοῦ Dugald-Stewart ἐπεχείρησε νὰ συνδυάσῃ τὰς διδασκαλίας τοῦ Καντίου μὲ τὰς τῆς σκωτικῆς σχολῆς, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν οὕτω βαθεῖαν μεταμόρφωσιν. Ὁ Χάμιλτον ὑπῆρξε διὰ τοὺς συγχρόνους του ὁ ἐκπρόσωπος τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας, ἤσκησε δὲ μόνιμον καὶ διαρκῆ ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐπίδρασιν, δείγματα τῆς ὁποίας ἀπαντῶμεν οὐ μόνον παρὰ τοῖς μυστικισταῖς καὶ τοῖς ἰδεαλισταῖς (Hodgson, Mansel), ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐμπειρικοῖς ἀκόμη. Οὕτω πλεῖσται θεωρίαι τοῦ Σπένσερ (σχετικότης τῆς γνώσεως, ὕπαρξις τοῦ μὴ δυναμένου νὰ γνωσθῇ, ἀντικειμενικὴ ὕπαρξις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, αἰτιότης νοουμένη ὡς οὐσιαστικὴ ταυτότης αἰτίας καὶ αἰτιατοῦ κλπ.) ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν Χάμιλτον.

Ὁ Χάμιλτον ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν λογικήν. Ταύτην θεωρεῖ οὐ μόνον ὡς ἐπιστήμην τῆς ἀποδείξεως καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιστήμην τῶν τυπικῶν νόμων τῆς νοήσεως, δηλαδὴ ὡς εἶδός τι γεωμετρίας τοῦ νοεῖν, ἥτις καθορίζει ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἰδιότητας καὶ τοὺς τύπους τοῦ νοεῖν, ἀνεξαρτήτως πάσης ἐφαρμογῆς των ἐπὶ τῆς πραγματικότητος. Αἱ συμβολαί του εἰς τὴν λογικὴν ἀφοροῦν τρία κυρίως σημεῖα: τὴν τυπικὴν ἐπαγωγήν, τὸν κατὰ ποσὸν διορισμὸν τοῦ κατηγορουμένου καὶ τὴν λῆψιν τοῦ βάθους καὶ τοῦ πλάτους τῶν ἐννοιῶν ὡς δύο διακεκριμένων ἀπόψεων τῆς συλλογιστικῆς. Ὁ Χάμιλτον παραδέχεται δύο τύπους συλλογισμοῦ: τὸν παραγωγικόν, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὸ σύνολον ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὸ μέρη, καὶ τὸν ἐπαγωγικόν, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὰ ἀπαρτίζοντά τι μέρη ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ σύνολον. Ἐν ἑκάστῃ κρίσει προσδιορίζομεν διὰ τῆς νοήσεως τὸ ποσὸν (ἢ τὸ πλάτος) οὐ μόνον τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατηγορουμένου. Οὕτω π. χ. ἡ κρίσις: «πᾶν Α ἐστὶ Β» δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ «πᾶν Α εἶναι πᾶν Β» ἢ «πᾶν Α εἶναί τι Β». Διὰ τοῦ κατὰ ποσὸν προσδιορισμοῦ τοῦ κατηγορουμένου καθίσταται πολὺ εὐχερεστέρα ἡ ἀναγωγὴ τῶν συλλογισμῶν ὅλων τῶν σχημάτων εἰς τὸ πρῶτον σχῆμα.

Ἐν τῇ μεταφυσικῇ ὁ Χάμιλτον ταλαντεύεται μεταξὺ Καντίου καὶ Reid. Ἀφ' ἑνὸς θεμελιοῖ ὁλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν του (τὴν ὁποίαν ὀνομάζει «φιλοσοφίαν τοῦ καθωρισμένου») ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς σχετικότητος τῆς γνώσεως. Δὲν γνωρίζομεν τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν φαινομένων, δηλαδὴ μόνον διὰ τῶν σχέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔρχονται ταῦτα πρὸς ἡμᾶς. Τὸ ἀπόλυτον εἶναι οὐ μόνον μὴ γνωρίσιμον, ἀλλὰ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἡμετέραν νόησιν, διότι «νοεῖν ἐστι καθορίζειν». Ἀφ' ἑτέρου, παραδέχεται ὅτι ἔχομεν ἄμεσον συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· ἀντιλαμβανόμεθα τὰς θεμελιώδεις ἰδιότητας τῶν σωμάτων, ὄχι ὡς μυστικὰς αἰτίας τῶν αἰσθημάτων μας, ἀλλὰ τοιαύτας οἷαι πράγματι εἶναι ἐν τοῖς σώμασι, καί, μολονότι τὸ ἀπόλυτον εἶναι ἀγνώριστον καὶ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν νόησίν μας, νομίμως καὶ δεδικαιολογημένως πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει. Ἡ σφαῖρα τῆς πίστεώς μας εἶναι, λέγει, κατὰ πολὺ εὐρυτέρα τῆς σφαίρας τῆς γνώσεώς μας καὶ συνεπῶς ὅταν ἀρνῆταί τις τὴν δυνατότητα τῆς γνώσεως τοῦ ἀπείρου, οὐδόλως ἀρνεῖται ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτό. Οὕτω ὁ Χάμιλτον ἀναπληροῖ διὰ τῆς πίστεως ὅ,τι ἀπορρίπτει διὰ τῆς γνώσεως. Ἐπὶ πλέον παραδέχεται ὡς κανόνας τῆς γνώσεως διαφόρους ἐκ τῶν προτέρων δοξασίας (ἑνότης καὶ μοναδικότης τοῦ ἐγώ, ἠθικὴ ἐλευθερία, ὕπαρξις τοῦ θεοῦ κλπ.), τὰς ὁποίας ἔχει δανεισθῇ ἐκ τῆς σκωτικῆς φιλοσοφίας. Θ. Π.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***Ἔμμα, λαίδη* —**. Σύζυγος τοῦ σὲρ *Οὐΐλλιαμ Χάμιλτον*, Ἄγγλου πρεσβευτοῦ ἐν Νεαπόλει, καταστᾶσα διάσημος ὡς ἐρωμένη τοῦ Νέλσωνος (1765—1815). Κατήγετο ἐκ ταπεινῆς ἐπαρχιωτικῆς οἰκογενείας, ἡ πρώτη δὲ αὐτῆς ἐμφάνισις εἰς τὴν κοσμικὴν ζωὴν καὶ τοὺς καλλιτεχνικοὺς κύκλους τοῦ Λονδίνου χρο-

Ἔμμα Χάμιλτον ὡς Βάκχη.
[Προσωπογραφία τοῦ Reynolds.]

νολογεῖται ἀφ' ἧς, δεκαεξαέτις καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Αἰμιλία Χάρτ*, συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ μετέπειτα συζύγου της λόρδου Χάμιλτον, Καρόλου Γκρέβιλλ, τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ὁποίου ἐξέμαθε μουσικήν, χορὸν καὶ ἠθοποιίαν. Πεπροικισμένη μὲ ἔκπαγλον καλλονὴν καὶ ἀκαταμάχητον γοητείαν, σπινθηροβόλον πνεῦμα καὶ καλλιτεχνικὸν ἔνστικτον, ἐνέπνευσε πλειάδα Ἄγγλων ζωγράφων, ἐν οἷς ὁ Ρέϋνολντς, ὁ Λῶρενς καὶ ὁ Ρόμνεϋ, ὅστις ἐφιλοτέχνησεν ἄνω τῶν εἴκοσι προσωπογραφιῶν της. Τῷ 1784 ἐπεσκέφθη τὴν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας, ὅπου κατέστη ἐρωμένη τοῦ ἐκεῖ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ τοῦ μετέπειτα συζύγου της (1791). Ἐν Νεαπόλει ἡ λαίδη Χάμιλτον κατέστη ἀμέσως ἡ εὐνοουμένη τῆς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας, μεταβαλοῦσα τὸ μέγαρόν της εἰς κέντρον καλλιτεχνικὸν καὶ λογοτεχνικόν, καὶ συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τῆς βασιλίσσης Μαρίας Καρολίνας, ἀπέβη δὲ περίφημος διὰ τὰς μιμικάς της «στάσεις», θεωρουμένη ὡς ἡ πρώτη ἀναδημιουργήσασα τὴν ἀρχαίαν μιμικὴν («tableaux vivants»). Ταυτοχρόνως ὑπῆρξε πολύτιμος συμπαραστάτις τῆς διπλωματικῆς δράσεως τοῦ συζύγου της, χρησιμοποιουμένη παρ' αὐτοῦ ὡς σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλίσσης Καρολίνας. Πιστεύεται ὅτι εἰς αὐτὴν ἀποκλειστικῶς ὀφείλεται ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἐν Σικελίᾳ τῷ 1798, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Νέλσων, ἐπιστρέφων ἐξ Αἰγύπτου, μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀμπουκίρ, ἐγνώρισε διὰ πρώτην φορὰν τὴν λαίδην Χάμιλτον ἐν Νεαπόλει καὶ τοσοῦτον ἐθέλχθη ἐκ τῶν θελγήτρων της, ὥστε τῇ παρακινήσει της ἀνεμείχθη κατὰ τρόπον ἀτυχῆ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἔριδας τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Κατὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ λόρδου Χάμιλτον ὁ Νέλσων συνώδευσε τὴν λαίδην μέχρι τοῦ Λονδίνου, ὅπου αὕτη δὲν ἐδίστασε νὰ διακηρύττῃ ἐλευθέρως τοὺς μετὰ τοῦ ναυάρχου ἐρωτικούς της δεσμούς, καρπὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ τῷ 1801 γεννηθεῖσα Ὁρατία Νέλσων Θόμψων. Ἀποθανόντος τοῦ συζύγου της τῷ 1803, ἡ λαίδη Χάμιλτον συνέζησε μετὰ τοῦ Νέλσωνος μέχρι τοῦ θανάτου του (1805), ὁπότε ἐγένετο κληρονόμος ἀρκετὰ σημαντικῆς περιουσίας. Ὁ σπάταλος ὅμως βίος της καὶ ἡ μανία τοῦ χαρτοπαιγνίου τὴν κατέστρεψαν οἰκονομικῶς, τῷ δὲ 1813 ἐφυλακίσθη διὰ χρέη. Μετὰ ἓν ἔτος ἐξελθοῦσα τῶν φυλακῶν, σκιὰ τῆς προτέρας της αἴγλης, κατέφυγεν εἰς Καλαὶ τῆς Γαλλίας, ὅπου ἀπέθανεν ἐν πενίᾳ τῷ 1815. Ἡ ἀλληλογραφία της μετὰ τοῦ Νέλσωνος ἐξεδόθη ἐν Λονδίνῳ τῷ 1814 καὶ «Τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς λαίδης Χάμιλτον» ὑπὸ ἀνωνύμου τῷ 1815 (νέα ἔκδοσις τῷ 1892), ἐξ ὧν ἐνεπνεύσθη ὁ Δουμᾶς πατὴρ τὸ μυθιστόρημά του «La Favorite». Η. Π. Γ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***Ἐρρῖκος***. Σύγχρονος Ἄγγλος θεατρικὸς συγγραφεύς. Ἠθοποιὸς κατ' ἀρχάς, ἠσχολήθη ἀκολούθως ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν συγγραφὴν θεατρικῶν ἔργων, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι: «Τὸ Σύνταγμά μας» (1884), «Ἡ κυρία μὲ τὸ μενταγιόν» (1884), «Θερισμός» (1886), «Ἡ ἀρμάδα», «Ἡ βασιλικὴ δρῦς» (1889), «Ὁ νικητὴς τοῦ Ντέρμπυ» (1894), «Ἡ ἄσπρη φτέρη» (1897), «Τὸ μεγάλο ρουμπίνι» (1898), «Τὰ κοινωνικὰ ἁμαρτήματα» (1907), «Ἡ ἐλπίδα» (1911), «Ἐνσφράγιστοι διαταγαὶ» (1913), «Τὸ καλύτερο ἀπ' αὐτά» (1916) κ. λ. π. Η. Π. Γ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***Σὲρ - Ἰὰν - Στάντις Μόντεϊθ***. Ἄγγλος στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1853. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Ἀφγανικὸν πόλεμον (1878—1880) καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μπόερς τῷ 1881, τραυματισθεὶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ματζούμπα καὶ ἀπολέσας ἔκτοτε τὴν χρῆσιν τῆς μιᾶς χειρός. Ὑπηρέτησε κατόπιν ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Ρόμπερτς, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Νείλου (1884—1885) καὶ κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Βιρμανίας (1886—1887), τῷ δὲ 1891 προήχθη εἰς συνταγματάρχην. Κατὰ τὸν Νοτιοαφρικανικὸν πόλεμον ἦτο διοικητὴς μεραρχίας πεζικοῦ κατὰ τὴν προέλασιν ἀπὸ Μπλαιμφοντάϊν πρὸς τὴν Πραιτωρίαν καὶ τὴν Νατάλην. Τῷ 1901 ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἀγγλίαν, διωρίσθη ὑφυπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικήν, τυπικῶς μὲν ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ λόρδου Κίτσενερ, πραγματικῶς ὅμως μὲ δικαιώματα ἀρχιστρατήγου καὶ ἐλεγκτοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες διεξήγοντο κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ κατὰ τῶν Μπόερς ἀγῶνος. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὸ Λονδῖνον διωρίσθη καὶ πάλιν ὑφυπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, κατὰ δὲ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον (1904—1905) παρηκολούθησε τὰ ἰαπωνικὰ στρατεύματα, ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἰνδιῶν. Κατὰ τὰ ἔτη 1906 καὶ 1907 ἐξέδωσεν εἰς 2 τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «A staff officer's scrap book» τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμου, αἵτινες, γεγραμμέναι εἰς ὕφος γλαφυρώτατον καὶ περιέχουσαι σημαντικὰς κρίσεις καὶ παρατηρήσεις, ἀπέβησαν κλασσικαὶ εἰς τὸ εἶδός των. Ἀπὸ τοῦ 1905 μέχρι τοῦ 1909 διετέλεσε διοικητὴς τοῦ νοτίου στρατιωτικοῦ συγκροτήματος τῆς Ἀγγλίας. Τῷ 1910 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν ἀποικιῶν τῆς Μεσογείου καὶ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐκτὸς τοῦ βασιλείου ἀγγλικῶν στρατευμάτων. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, τῷ 1914, ὁ Χάμιλτον ὑπηρέτησεν ἐπί τινας μῆνας ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς ἀμύνης τῆς Ἀγγλίας, τὸν δὲ Μάρτιον τοῦ 1915 ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τῶν Δαρδανελλίων. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς παραβιάσεως τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων ἀπὸ θαλάσσης, ἐπεχείρησεν ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦτο ἀπὸ τῆς ξηρᾶς. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν του καὶ ἐπειδὴ εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τῆς ἐκκενώσεως τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ στρατηγοῦ σὲρ Μόνρο τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τῷ 1920, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς «Ἐκθέσεως» τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις εἶχε συσταθῆ ὅπως ἐξετάσῃ τὰ αἴτια τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας τῶν Δαρδανελλίων, ὁ Χάμιλτον ἐξέδωσε καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του ἱστορίαν τῆς ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν τίτλον «Gallipoli Diary» εἰς 2 τόμους. Ἐξέδωσεν ἐπίσης: «The Soul and Body of an Army» (1921), «Icarus; a jaunt in a junk; Fighting of the future» (1885), «A ballad of Hadji and other poems» (1887), «The Millennium?» (1918) κ. ἄ. Μ. Δ. Θ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***σὲρ Οὐΐλλιαμ***. Ἄγγλος διπλωμάτης καὶ ἀρχαιολόγος (1730—1803). Ἀκολουθήσας κατὰ πρῶτον τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ἐχρημάτισεν ὑπασπιστὴς τοῦ τότε πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας Γεωργίου Γ', μεθ' οὗ συμμετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῆς Ὁλλανδίας. Τῷ 1764 ἀπεστάλη πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Νεαπόλει, ὅπου ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς πρώτας ἀνασκαφὰς τῆς Πομπηΐας καὶ τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἐνεθάρρυνε τὸν μοναχὸν Ἀντώνιον Πιάτζι εἰς τὰς προσπαθείας του πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν εὑρεθέντων ἀρχαίων παπύρων. Τῷ 1791 ἐνυμφεύθη τὴν λαίδην *Χάμιλτον* (βλ. λ.), τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας κατώρθωσε νὰ

Digitized by Google

συνῆψη τὴν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως συνθήκην τοῦ 1793. Ἀρκετὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ εὑρημάτων του ἀπόκεινται ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ. Η. Π. Γ.

— **Χάμιλτον** (Hamilton), ***σὲρ Οὐΐλλιαμ Ρόουαν.*** Μέγας Ἄγγλος μαθηματικὸς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Δουβλίνῳ (1805—1865). Εἰς ἡλικίαν δέκα τριῶν ἐτῶν ἐγνώριζεν ἰσαρίθμους γλώσσας, δέκα ἑπτὰ δὲ ἐτῶν εἶχεν ἀποβῆ τελείως κάτοχος τῆς τότε μαθηματικῆς ἐπιστήμης καὶ ἤρχισε τὰς πρωτοτύπους ἐργασίας του. Εἴκοσι δύο ἐτῶν διωρίσθη βασιλικὸς ἀστρονόμος καὶ καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Δουβλίνου, ἐν ᾗ θέσει παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐπὶ ἐννέα ἔτη (1837—1846) ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἰρλανδίας, τῷ δὲ 1848 ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων. Αἱ πολυάριθμοι ἐργασίαι του ἀνήκουσιν εἰς τὰ μαθηματικά, τὴν θεωρητικὴν μηχανικὴν καὶ τὴν μαθηματικὴν φυσικήν. Ἐκ τούτων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι ἐν μὲν τῇ ὀπτικῇ αἱ περὶ καυστικῶν καὶ τῆς διπλῆς διαθλάσεως. Πασίγνωστος, ὄντως, τυγχάνει ἡ διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ ἀνακάλυψις ὑπὸ τοῦ Χάμιλτον τῆς κωνικῆς διαθλάσεως ἐν τοῖς διαξονικοῖς κρυστάλλοις· τὴν θεωρητικὴν δὲ ταύτην ἀνακάλυψιν ἐπεκύρωσαν αἱ πειραματικαὶ ἔρευναι τοῦ Lloyd (ἰδίᾳ διὰ τοῦ ἀραγωνίτου). Ἐθεμελίωσε τὸν λογισμὸν τῶν τετράδων (quaternions), θεωρούμενος, ὡς ἐκ τούτου, ὡς εἷς τῶν ἱδρυτῶν τοῦ ἀνυσματικοῦ λογισμοῦ. Ἡ τετρὰς εἶναι παράστασις πολυώνυμος μετὰ τεσσάρων ἀριθμῶν, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς ἔχουσι συντελεστὰς ἀναγώγους πρὸς ἀλλήλους καὶ ὑποκειμένους νὰ πληρῶσιν ὡρισμένας σχέσεις. Εἰς τὰς τετράδας ἀνήκει τὸ ἄθροισμα (τ) μεγέθους ἀριθμητικοῦ (α) καὶ μεγέθους ἀνυσματικοῦ ($\bar{\sigma}$)· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἄνυσμα $\bar{\sigma}$ δύναται νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τῶν τριῶν προβολῶν του (x, y, z) ἐπὶ τρισορθογωνίου συστήματος ἀξόνων ὡς τριώνυμον $\bar{\sigma} = x.\bar{x}_0 + y.\bar{y}_0 + z.\bar{z}_0$, τῶν $\bar{x}_0, \bar{y}_0, \bar{z}_0$ παριστώντων τὰς ἀντιστοίχους ἀνυσματικὰς μονάδας ἐπὶ τριῶν ἀξόνων, ἡ τετρὰς αὕτη γράφεται οὕτως:

$$\tau = \alpha + x.\bar{x}_0 + y.\bar{y}_0 + z.\bar{z}_0,$$

τουτέστιν ὑπὸ μορφὴν τετρωνύμου καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν τεσσάρων ἀριθμῶν α, x, y, z (βλ. καὶ λ. *ἄνυσμα*).

Τέλος, ἐν τῇ θεωρητικῇ μηχανικῇ γνωσταὶ εἶναι αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ τῆς *ὁδογράφου* (βλ. λ.), ἥτις παρὰ πολλῶν καλεῖται καὶ *ὁδογράφος τοῦ Χάμιλτον*, ἐπὶ τῶν δυναμικῶν καὶ ἰδιαιτέρως ἐν τῇ ἀναλυτικῇ καλουμένῃ μηχανικῇ ἐπὶ τῶν κανονικῶν ἐξισώσεων (*μετασχηματισμὸς τοῦ Χάμιλτον*) καὶ ἐπὶ τῆς *χαμιλτονείου ἀρχῆς*, ἐχούσης ἐν συντόμῳ οὕτω: Ἔστω ὑλικὸν σύστημα ἐν κινήσει, τοῦ ὁποίου τὰ σημεῖα ἔχουσι συντεταγμένας x, y, z συναρτήσεις μόνον k παραμέτρων $(q_1, q_2, \ldots q_k)$, ἀνεξαρτήτων ἀλλήλων, καὶ τοῦ χρόνου t. Ἔστωσαν πρὸς τούτοις t_1, t_2 δύο οἱαιδήποτε στιγμαὶ τῆς κινήσεως ταύτης, διὰ τὰς ὁποίας αἱ ἀνεξάρτητοι αὗται μεταβληταὶ ἔχουσι δύο συστήματα τιμῶν τὰ $(q_1, q_2, \ldots q_k)_1$ καὶ $(q_1, q_2, \ldots q_k)_2$· φαντασθῶμεν δὲ ἑτέραν κίνησιν, κατ᾿ ἀπειροστὸν διάφορον τῆς ἀληθοῦς καὶ τοιαύτην ὥστε κατὰ τὰς δύο στιγμὰς t_1, t_2 αἱ μεταβληταὶ q νὰ ἔχωσι τὰς αὐτὰς τιμάς, ἃς ἐν τῇ ἀληθεῖ κινήσει. Δι᾿ ἑτέραν στιγμὴν t, ἐνδιάμεσον τῶν t_1 καὶ t_2, ἑκάστη τῶν q θὰ ἔχῃ ἐν τῇ οὕτω τροποποιηθείσῃ κινήσει τὴν πολὺ γειτονικὴν τιμὴν $q + \delta q$, ἡ δὲ μικρὰ μεταβολὴ δq θὰ εἶναι δεδομένη συνάρτησις τοῦ χρόνου· κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ στιγμὴν ἡ ῥύμη θὰ εἶναι $W+\delta W$.

Ἐὰν ὑφίσταται δυναμικὸν (V), ἀποδεικνύεται ἡ σχέσις:

$$\int_{t_1}^{t_2} \delta (W-V).\, dt=0,$$

ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό,

$$\delta \int_{t_1}^{t_2} (W-V).\, dt=0.$$

Ἡ τελευταία αὕτη σχέσις ἐκφράζει τὴν χαμιλτόνειον ἀρχήν, τουτέστιν: «Ὅταν ἀντικαθιστῶμεν τὴν ἀληθῆ κίνησιν τοῦ συστήματος δι᾿ ἑτέρας κινήσεως κατ᾿ ἀπειροστὸν διαφόρου, συμφώνου πρὸς τοὺς συνδέσμους τοῦ συστήματος, καὶ τοιαύτης ὥστε εἰς δύο στιγμάς, t_1 καὶ t_2, αὐθαιρέτως ἐκλεχθείσας, ἡ θέσις τοῦ συστήματος νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἐν τῇ ἀληθεῖ κινήσει, ἡ μεταβολὴ τοῦ ὡρισμένου ὁλοκληρώματος

$$I=\int_{t_1}^{t_2} (W-V).dt$$

εἶναι μηδενική».

Ἡ συνθήκη αὕτη πληροῦται, ἐάν, ἐξ ὅλων τῶν τοιούτων κινήσεων, ἡ ἀληθὴς κίνησις εἶναι ἡ δίδουσα εἰς τὸ ὁλοκλήρωμα τοῦτο τὴν ἐλαχίστην δυνατὴν τιμήν. Οὕτως, ἐὰν διά τινα τῶν διαφόρων τῆς ἀληθοῦς κινήσεων τούτων εὑρίσκετο τιμή τις $I+\delta I$ διάφορος τῆς I, ἢ θὰ εἴχομεν $\delta I<0$, ὅτε, ἀντιθέτως τῇ ὑποθέσει, τὸ I δὲν θὰ ἦτο ἐλάχιστον ἐν τῇ ἀληθεῖ κινήσει· ἢ θὰ εἴχομεν $\delta I>0$, καὶ τότε θὰ ἤρκει νὰ ἀλλάξωμεν τὸ σημεῖον ὅλων τῶν ποσοτήτων δq, τῶν ὁποίων, ὡς δείκνυται, αἱ δW καὶ δV εἶναι γραμμικαὶ συναρτήσεις, ἵνα ἔχωμεν κίνησιν καθιστῶσαν πάλιν τὴν δI ἀρνητικήν. Ἔχομεν ἄρα κατ᾿ ἀνάγκην διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐλαχίστου $\delta I=0$.

Ἡ W—V καλεῖται συνάρτησις τοῦ Λαγκρὰνζ (Lagrange) καὶ παρίσταται πολλάκις διὰ τῆς L, ὅτε ἡ ἀρχὴ τοῦ Χάμιλτον γράφεται:

$$\delta \int_{t_1}^{t_2} L dt=0.$$

Ἡ διαφορὰ αὕτη (L) καλεῖται συχνὰ ἡ δρᾶσις τοῦ συστήματος, διὸ δίδεται εἰς τὴν χαμιλτόνειον ἀρχὴν τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλαχίστης δράσεως.

Ἐν ᾗ περιπτώσει ἔχομεν ἓν σημεῖον κινούμενον ἐπὶ λείας ἐπιφανείας, ἄνευ ἐξωτερικῶν δυνάμεων, τὸ δυναμικὸν V ἔχει τιμὴν μηδενικὴν καὶ τὸ ἀόριστον ὁλοκλήρωμα ἀποβαίνει $\int v^2 dt=\int v.ds$· τοῦτο πρέπει, κατὰ τὴν ἀρχήν, νὰ εἶναι ἐλάχιστον· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ ταχύτης εἶναι σταθερά, ἡ τροχιὰ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ἐλάχιστον τοῦ $\int ds$, τουτέστι τῆς διανυομένης ὁδοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ θεμελιώδη ἰδιότητα τῶν γεωδαιτικῶν γραμμῶν, οἵτινες, ὡς γνωστόν, εἶναι αἱ τροχιαὶ τῆς προκειμένης κινήσεως.

Ἡ χαμιλτόνειος ἀρχὴ καλεῖται προσέτι ἀρχὴ τῆς σταθίμου δράσεως, συναντᾶται δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς σχετικότητος. Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

—**Χάμιλτον** (Commodore Hamilton). Ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, σκωτικῆς καταγωγῆς. Ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐμφάνισίς του εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἐγένετο τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1822, ὅτε ὁ Ἄγγλος ἁρμοστὴς τῆς Ἑπτανήσου Μαίτλανδ ἠμπόδισε τὸν Μιαούλην νὰ καταδιώξῃ τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν ἔναντι τῆς Κερκύρας ἠπειρωτικὸν λιμένα τοῦ Μούρτου, κατέσχε δὲ τὴν «Τερψιχόρην», σταλεῖσαν εἰς Κέρκυραν, ὅπως ζητήσῃ ἐξηγήσεις, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἕτερα ἑλληνικὰ πολεμικὰ κατεπάτησαν τὸ οὐδέτερον ἔδαφος τῆς Λευκάδος καὶ ἥρπασαν πρόβατα. Ἐστάλη λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Μαίτλαντ ὁ Χάμιλτον εἰς Ὕδραν μὲ τὴν κορβέταν «Καμβρίαν», ἵνα ζητήσῃ ἱκανοποίησιν καὶ ἀποζημίωσιν τετρακοσίων διστήλων. Τὸ θέρος τοῦ 1822, ὅτε ὁ Δράμαλης κατέκλυσε τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ἐπεχείρησεν ὁ Χάμιλτον νὰ διαλύσῃ τὴν ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, χαρακτηρίσας τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀκέφαλα στίφη, ἀλλ᾿ ὁ Ι. Ὀρλάνδος, γαμβρὸς τῶν Κουντουριωτῶν, τὸν ἀπέτρεψεν ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος. Καταστραφέντος τοῦ Δράμαλη, ἦλθε καὶ πάλιν μὲ τὴν «Καμβρίαν» εἰς Ναύπλιον, τότε δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς πολιορκουμένους Τούρκους, ὁ δὲ Χάμιλτον συνεμορφώθη πρὸς τὴν παράκλησιν ταύτην. Ἔκτοτε ὁ Χάμιλτον προσεπάθει νὰ ἐξουδετερώνῃ τὰς ἀδιαλλάκτους ἀπόψεις τοῦ Ἄγγλου ἁρμοστοῦ. Ὅταν δέ, τὴν 30 Νοεμβρίου τοῦ 1822, ἔπεσε τὸ Παλαμήδιον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ναύπλιον οἱ Ἕλληνες, μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Κολοκοτρώνη, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπρότεινε συμβιβασμὸν μὲ τοὺς Τούρκους, ἀλλ᾿ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν. Τῷ 1824 μετέβη εἰς Ἀγγλίαν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Μεσόγειον, συνεπείᾳ βεβαίως ὁδηγιῶν τοῦ Κάνινγκ, ἔδειξε σαφέστερον τὰς φιλελληνικὰς διαθέσεις του. Ὅτε δὲ ὁ Ἰμπραὴμ κατώρθωσε τῷ 1825 νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ νὰ κατακτήσῃ τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Χάμιλτον ἐπιστρέψας ἐκ Κερκύρας τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1825 μὲ τέσσαρας φρεγάτας καὶ 3 δρόμωνας, ἔδωκεν ἐν Μήλῳ τὴν συμβουλὴν νὰ ζητηθῇ ἡ ἀγγλικὴ προστασία, ὑπεσχέθη δὲ νὰ γράψῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ἐνῷ ὁ Ἰμπραὴμ κατήρχετο εἰς Ἀργολίδα, ἵνα κυριεύσῃ τὸ Ναύπλιον, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐκάλεσε τὸν Χάμιλτον, οὗτος δὲ σπεύσας ἀμέσως μὲ τὸν στόλον του παρετάχθη πρὸ τοῦ Ναυπλίου. Ἐξελθὼν συνοδείᾳ πολλῶν Ἄγγλων ἀξιωματικῶν εἰς τὴν πόλιν, ἐβεβαίωσε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι δὲν θὰ ἀνεχώρει ὁ στόλος, ἐφ᾿ ὅσον θὰ ἐκινδύνευεν ἡ πόλις. Συνήντησε δὲ προσωπικῶς καὶ τὸν Ἰμπραήμ, ὅστις παρ᾿ ἐλπίδα ἐπέστρεψε τὴν ἐπαύριον ἄπρακτος εἰς Τρίπολιν. Ἡ σύμπτωσις αὕτη κατέστησε τὸν Χάμιλτον δημοφιλέστατον. Χάρις εἰς αὐτὸν ἐσώθησαν καὶ πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐν Ὕδρᾳ αἰχμαλώτων Τούρκων ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ πλήθους. Κατὰ τὸ 1826 ὁ Χάμιλτον προσπαθεῖ νὰ μετριάσῃ τὰς αὐστριακὰς ἐπεμβάσεις κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τῷ 1827 νὰ καταστείλῃ τὰς πειρατικὰς ἐνεργείας τῶν Ἑλλήνων πλοιάρχων, οὓς ἀπὸ τοῦ 1825 ἀπηνῶς κατεδίωκε. Τῷ 1827 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Κόδριγκτων ἵνα μετὰ τῶν Τιμώνη καὶ Οὐγγὸν ἐφαρμόσωσι τὸ πρωτόκολλον τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1828 ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος, πλήρης εὐφροσύνης διότι αὕτη ἀπέκτησε κυβερνήτην καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν της, δι᾿ ἣν ἀόκνως εἰργάσθη καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ 1821. Τ. Χ. Κ.

—**Χάμιλτον** (Hamilton), ***Τζαίημς-Ἀλέξανδρος.*** Ἄγγλος θεωρητικὸς τῆς μουσικῆς (1775—1845). Ἔγραψε: «Modern instruction for the pianoforte», «Catechism of singing», «Catechism of the organ», «Catechism of the rudiments of harmony and thoroughbass», «Catechism of counterpoint and fugue», «Catechism on art of writing for an orchestra and of playing from score», «A new theoretical musical grammar», «Dictionary comprising and explication 3500 italian, french e.t.c. terms». Γ. Σ.

—**Χάμιλτον** (Hamilton), ***Φρὰνκ-Χάστινγκς.*** Ἀμερικανὸς χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1813. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Buffalo καὶ Νέᾳ Ὑόρκῃ καὶ συνέγραψε: «A practical treatise on fractures and dislocations» (1860, 1876), πλείστας πραγματείας περὶ τετάνου, ὄγκων πυαιμίας κ. ἄ.

Ὁ ψευδοφλέγμων τοῦ Χάμιλτον ἀποτελεῖ τροφικὴν διαταραχὴν τοῦ ὑποδορίου κυψελώδους ἱστοῦ, χαρακτηριζομένην δι᾿ ὑποδορίου ὕβου, ἀναλόγου πρὸς τὸ ὀζῶδες ἐρύθημα, ὅστις δύναται νὰ σκληρυνθῇ καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἐρυθρότητα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ δὲν διαπυΐσκεται. Ο. Ρ.

—***Χάμιλτον, στρώματα τοῦ*** — *[Γεωλογ.]*. Σκοτεινόχρωμοι ἀσβεστολιθικοὶ ψαμμώδεις σχιστόλιθοι, περιέχοντες πλουσίαν πανίσκην ἀπολιθωμένων ζῴων (βραγχιοπόδων, διθύρων, γαστεροπόδων, τριλοβιτῶν, κοραλλίων κλπ.). Τὰ στρώματα ταῦτα εὑρίσκονται εἰς τὴν πολιτείαν New-York τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἐσχηματίσθησαν δὲ κατὰ τὴν μέσην δεβόνιον ἐποχὴν τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Γ. Κ. Γ.

χαμιλτονία (ἡ) (Hamiltonia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥουβιδοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἀναδίδοντα συνήθως δυσάρεστον ὀσμήν, μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη κατὰ καταληκτικὸν κῦμα διατεταγμένα. Γνωστὰ 7 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκ τῶν ὁποίων δύο καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐντὸς θερμοκηπίων. Δ. Ν. Π.

Χαμιλτονία (ἡ) (Hamiltonia) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ᾿ αὔξοντα ἀριθμὸν 452 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1899 FD. Ἀνεκαλύφθη τῇ 6 Δεκεμβρίου 1899, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $a=2{,}852$, $T=1759$ ἡμ., $e=0.021$, $i=3^{\circ}.13'$, $L=103^{\circ}.37'$, $\Omega=92^{\circ}.52'$, $\pi=139^{\circ}32'$. Σ. Π.

Χάμινα (Hamina) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Φρέντρικσχαμν*.

χαμίνι (τό)· δημοτ., παιδὶ τοῦ δρόμου, εὐτελιστικῶς.

Χαμιρικὴ (ἡ) *[Γλωσσολ.]*. Μία ἐκ τῶν ἀγαυϊκῶν διαλέκτων, αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὴν κουσχιτικὴν ὁμάδα τῶν *χαμιτικῶν* γλωσσῶν (βλ. λ.). Ἡ χαμιρικὴ ὁμιλεῖται εἰς μικρόν τι τμῆμα τῆς βορείου Ἀβησσυνίας. Ἄλλοτε ἐλαλεῖτο εἰς εὐρυτέραν ἔκτασιν, ἀλλὰ βαθμηδὸν περιωρίσθη τὰ μάλιστα ὑπὸ τῆς *ἀμχαρικῆς*—μιᾶς ἐκ τῶν σημιτικῆς καταγωγῆς γλωσσῶν τῆς Ἀβησσυνίας—καὶ ἤδη ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ γλωσσικὴν νησῖδα ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖται ἡ ἀμχαρική. Ἡ χαμιρικὴ—ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἀγαυϊκαὶ διάλεκτοι: ἡ βιλινική, ἡ κουαρική, κλπ.—, περισφιγγομένη ὁσημέραι περισσότερον ὑπὸ τῆς ἀμχαρικῆς καὶ ἄλλων σημιτικῆς καταγωγῆς γλωσσῶν καὶ διαλέκτων τῆς Ἀβησσυνίας, τείνει πρὸς πλήρη ἐξαφάνισιν. Γ. Π. Α.

Χὰμ-ἰ-σερὶφ *[Γεωγρ.]*. Ἀραβικὴ καὶ τουρκικὴ ὀνομασία τῆς *Δαμασκοῦ* (βλ. λ.).

Χαμίτ, *Ἀβδοὺλ* —. Σουλτᾶνος τῆς Τουρκίας (βλ. λ. *Ἀβδοὺλ Χαμίτ*).

— **Χαμὶτ *βέης.*** Γόνος τουρκικῆς τῶν Χανίων Κρήτης ἀριστοκρατικῆς καὶ πλουσίας οἰκογενείας, προελθούσης ἐξ Ἑνετῶν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κασὶμ-ἀγᾶς, εὐγενὴς καὶ φιλάνθρωπος, ἐπροστάτευσε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τοὺς Χριστιανοὺς ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου καὶ μὲ ἀτομικὸν ἐνίοτε κίνδυνον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ὁ Χαμὶτ βέης ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ πλησίον τῶν πασάδων. Πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐφέρετο ὅπως καὶ ὁ πατήρ του. Ἐκ τῶν υἱῶν του ὁ μὲν *Μπεξὲτ* ἦτο φανατικὸς καὶ μετέσχε συνωμοσίας κατὰ τοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος Ζυγομαλᾶ, ὁ δὲ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χαμὶτ-βέη-ζαδὲς* ἦτο ἤπιος καὶ συνετὸς καὶ ὑπηρέτησε τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἐπὶ πρίγκιπος Γεωργίου ὡς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, νομάρχης καὶ δήμαρχος Χανίων. Ε. Γ.

Χαμῖται (οἱ) *[Ἀνθρωπολογ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο περιλαμβάνονται οἱ λαοὶ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Οὗτοι διακρίνονται τελείως ἀπὸ τῆς λοιπῆς μεγάλης μάζης τοῦ κυρίως ἀφρικανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῶν νεγρικῶν δηλαδὴ φυλῶν, ἂν καὶ εἶναι λίαν

Digitized by Google

μεμειγμένοι μετ' αὐτῶν. Διακρίνονται ὁμοίως καὶ ἀπὸ τῶν σημιτικῶν φυλῶν, μεθ' ὧν πάλιν ἦλθον εἰς μεγίστην μεῖξιν, ἐξ ἀνατολῶν. Οἱ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα φερόμενοι βόρειοι ἀφρικανικοὶ οὗτοι λαοὶ δεικνύουν σαφέστατα σημεῖα βασικοῦ γενεαλογικοῦ συνδέσμου μετ' ἀλλήλων, καὶ δὴ κατά τε τὴν φυσικήν, μορφολογικὴν των ἐμφάνισιν, ὡς καὶ τὴν ψυχικήν. Ὡς πιθανὴ κοιτὶς αὐτῶν θεωρεῖται ἡ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον χώρα. Αἱ ἐπὶ μέρους χαμιτικαὶ φυλαὶ ἐμφανίζουν σήμερον μεγάλας διαφοράς, ὀφειλομένας εἰς τὰς διαφόρους μείξεις ἢ τὸν διάφορον βαθμὸν μείξεως. Αἱ κυριώτεραι ὁμάδες εἶναι αἱ τῶν Μπερμπέρων γενικῶς (Μαρόκκον, Ἀλγέριον κλπ.) ἢ Λιβύων, καθ' ὅλα τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς, εἶτα τῶν Αἰθιόπων, Νουβίων, Γκαλά, Σομαλὶ κλπ. τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου, τῶν Τουαρὲγκ καὶ γενικῶς τῶν κατοίκων τῆς ἐρήμου ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ (Φοῦλμπαι, Βαχίτα, Βατοῦσσι, Τέντα, Μασσάϊ), τέλος καὶ αὐτῶν τῶν Αἰγυπτίων, ἂν καὶ λίαν ἀλλοιωθέντων ἐκ τῆς σημιτικῆς μείξεως.

Ἀκριβέστερον αἱ χαμιτικαὶ αὗται φυλαὶ λογίζονται ὑπὸ πολλῶν σήμερον ἀνθρωπολογικῶς ὡς εἷς τῶν δύο μεγάλων ἀκραίων κλάδων τῆς ὅλης *μεσογειακῆς φυλῆς* (Homo mediterraneus). Ἔχομεν δηλαδή, πλὴν τῶν κυρίων εὐρωπαϊκῶν κλάδων (ἰβηρο-νησιωτικῶν), τῆς τόσον μετὰ τῆς Ἀλπίνης καὶ Διναρικῆς μειχθείσης μεσογειακῆς φυλῆς, καὶ τοὺς δύο ἐξωευρωπαϊκοὺς καὶ λίαν εἰδικοποιηθέντας, τὴν ἀνατολικὴν μεσογειακὴν φυλὴν (Homo mediterraneus, var. orientalis) ἢ *σημιτικὴν* (ἀραβικὴν κλπ.) καὶ τὴν ἀφρικανικὴν μεσογειακὴν φυλὴν (Homo mediterraneus, var. africana) ἢ *χαμιτικὴν* κλπ. Τῆς τελευταίας κοιτὶς φαίνεται ἡ Βόρειος Ἀφρική, ὅπως τῆς σημιτικῆς ἡ Ἀραβία.

Οἱ Χαμῖται, ὁ ἀφρικανικὸς οὗτος κλάδος τοῦ καθόλου μεσογειακοῦ τύπου, διακρίνονται ἀπὸ σωματολογικῆς ἀπόψεως σαφῶς τῶν ἑτέρων δύο, ἕνεκα τῶν ἰδιαιτέρων μείξεων, καὶ δὴ τῆς νεγρικῆς. Χαρακτηρίζονται δὲ ὅλως γενικῶς δι' ὑψηλοῦ ἀναστήματος, ὅπερ ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς φθάνει καὶ μέχρι 2,20 μ. συχνάκις (Βαχίμα) καὶ τῆς μακροσκελίας μετὰ ἐξόχου λιγυρότητος, λεπτότητος ὀστῶν καὶ σμικρότητος τῶν ἄκρων χειρῶν καὶ τῶν ἄκρων ποδῶν. Τυπικὸν ὅμως χαρακτηριστικόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Νέγρους, εἶναι τὸ σχετικῶς ἀνοικτὸν χρῶμα τοῦ δέρματος. Γενικῶς οἱ χαμιτικοὶ λαοὶ ἐμφανίζουν ἀνοικτὸν ὀρφνὸν δέρμα (ἀνοικτὸν κίτρινον), ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν νεγρικῶν μείξεων παρουσιάζουν καὶ πολλὰς διαβαθμίσεις χρώματος τῆς ὅλης συνδρομῆς (δέρμα, ἶρις, τρίχες). Οἱ Μπερμπέροι διακρίνονται δι' ἀνοικτοχρόου συνδρομῆς. Οἱ ἀνατολικοὶ (Ἀβυσσηνοὶ κλπ.) ἔχουν μελαίνας τρίχας καὶ ἴριδα μέλαιναν. Οἱ Χαμῖται εἶναι ἐλαφρῶς δολιχοκέφαλοι καὶ ὑψικέφαλοι, ἐμφανίζουν ὑψιπροσωπίαν καὶ ὑψιρρινίαν, μετὰ λεπτορρινίας, ἐλαφρῶς δὲ προέχοντα μῆλα παρειῶν, κατὰ κανόνα δὲ ἐλαφρὸν προγναθισμόν, μὲ μέτρια χείλη. Τὸ σχῆμα τῶν τριχῶν εἶναι οὖλον (ὄχι σπειροειδεῖς τρίχες). Τὸ σύνολον ἐνθυμίζει μὲν ἐν πολλοῖς τὸν νεγρικὸν τύπον, ἡ βάσις αὐτοῦ ὅμως εἶναι λευκή, εὐρωπαϊκή, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν ἀνοικτὸν χρῶμα καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ὁμοιότητα, ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἀνατολικούς. Οἱ βαθυχρούστεροι παράγοντες ἀσφαλῶς ὀφείλονται εἰς τὰς νεγρικὰς μείξεις, κατὰ τὴν ποτὲ μεγάλην ἐξάπλωσιν τοῦ μέλανος κόσμου πρὸς Β., ἀπωθηθέντος βραδύτερον ὑπὸ τῶν χαμιτικῶν λευκῶν φυλῶν πρὸς τὴν ἀρχικήν του κοιτίδα πρὸς Ν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Χαμιτικὸν αἷμα εὑρίσκομεν ἀσφαλῶς καὶ πολὺ νοτιώτερον, μέχρι τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς, εἰς πολλὰς νεγρικὰς φυλὰς (νότιοι Μπαντοῦ), εἰς ἃς παρατηρεῖται ἀνοικτὸς χρωματισμός. Ι. Γ. Κ.

Χαμιταμπὰντ *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τῆς ἐν Πισιδίᾳ *Σπάρτης* (βλ. λ.).

χαμιτικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Χαμίτας, ὁ τῶν Χαμιτῶν: «χαμιτικαὶ φυλαί, — γλῶσσαι».

—χαμιτικαὶ *γλῶσσαι*. Καλοῦνται γλῶσσαι *χαμιτικαὶ* ἢ τῆς *χαμιτικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας* διάφοροι γλῶσσαι τῆς Ἀφρικῆς, καταγόμεναι ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν διάφορον κατὰ τόπους ἐξέλιξιν. Αἱ γλῶσσαι αὗται ἐκλήθησαν *χαμιτικαὶ* ἐκ τοῦ *Χὰμ* —υἱοῦ τοῦ Νῶε— πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας σπουδαιοτάτας γλωσσικὰς ὁμοεθνίας: τὴν *ἰαπετικὴν* καὶ τὴν *σημιτικήν,* κληθείσας ὡσαύτως ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἄλλων υἱῶν τοῦ Νῶε: *Σὴμ* καὶ *Ἰάφεθ*. Αἱ σπουδαιόταται ἐκ τῶν χαμιτικῶν γλωσσῶν εἶναι: 1) Ἡ ἀρχαία *αἰγυπτιακή,* ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν γλωσσῶν τῆς χαμιτικῆς ὁμοεθνίας —καὶ δὴ ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκ τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου μετὰ τῆς σουμερικῆς—, καθόσον αἱ παλαιόταται ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνέρχονται μέχρι τῆς Δ' χιλιετηρίδος π. Χ. Ἡ κλεὶς τῆς ἱερογλυφικῆς γραφῆς εἶχεν ἐξαφανισθῆ κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. χρόνους, ἐπανευρέθη δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ τῆς ὀξυνοίας μεγάλων ἐρευνητῶν, καὶ δὴ τοῦ διασήμου Champollion. Νεωτέραν φάσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης τῶν ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν ἀποτελεῖ ἡ γλῶσσα τῶν ἱερατικῶν ἢ δημοτικῶν καλουμένων μνημείων—γεγραμμένων ἐπὶ κυλίνδρων ἐκ παπύρου διὰ γραφῆς ἁπλουστέρας τῆς τῶν ἱερογλυφικῶν. Τὰ παλαιότερα ἐκ τούτων ἀνέρχονται εἰς τὴν Ϛ' ἢ Ε' ἑκατονταετηρίδα π. Χ. Ἡ γλῶσσα τῶν ἱερατικῶν μνημείων ἀποτελεῖ διάμεσον βαθμῖδα μεταξὺ τῆς ἀρχαιοτάτης αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς *κοπτικῆς*, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν νεωτέραν ἐξέλιξιν τῆς αἰγυπτιακῆς γλώσσης. Ἡ κοπτικὴ ἐξέλιπε πρὸ τεσσάρων περίπου αἰώνων, ἕνεκα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῇ βορείᾳ ἐν γένει Ἀφρικῇ ἐπικρατήσεως τῆς ἀραβικῆς, μᾶς ἐσώθησαν ὅμως ἐξ αὐτῆς σπουδαῖα λείψανα χριστιανικῆς φιλολογίας, γεγραμμένα δι' ἀλφαβήτου προελθόντος ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, καταλλήλως μεταρρυθμισθέντος καὶ προσαρμοσθέντος πρὸς τὴν φύσιν τῆς κοπτικῆς γλώσσης. Ἡ διαφορὰ ταύτης ἀπὸ τῆς ἀρχαίας αἰγυπτιακῆς δὲν εἶναι μεγάλη, καὶ τὸ σπανιώτατον τοῦτο φαινόμενον βραδυτάτης ἐξελίξεως καὶ ἐξαιρετικῆς συντηρητικότητος ἐξηγεῖται ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχαίας αἰγυπτιακῆς, ἡ ὁποία ὡς ἐκτάκτως ἁπλῆ γλῶσσα διέφυγε βαθυτέρας καὶ ἁδροτέρας ἀλλοιώσεις παρὰ τὸ μακρότατον τοῦ χρόνου τῆς γραπτῆς παραδόσεώς της καὶ τῆς κατόπιν ἐξελίξεώς της. 2) Αἱ γλῶσσαι τῆς *κουσχιτικῆς* γλωσσικῆς ὁμοφυλίας, ἀνήκουσαι ὡσαύτως εἰς τὴν χαμιτικὴν ὁμοεθνίαν. Αἱ γνωστότεραι ἐκ τούτων εἶναι ἡ *σομαλική*, ἡ *γαλλαϊκή*, ἡ *ἀφαρική*, ἡ *σοχοϊκή*, ἡ *χαλεγγική*, ἡ *βιχαρικὴ* καὶ ἄλλαι—ἀποτελοῦσαι τὴν βόρειον ὁμάδα τῶν κουσχιτικῶν γλωσσῶν—, ἔτι δὲ ἡ *βιλινική*, ἡ *χαμιρική*, ἡ *κουαρικὴ* κ.λ., ἀνήκουσαι εἰς τὴν νότιον ὁμάδα τῶν εἰρημένων γλωσσῶν, τὴν καλουμένην *ἀγαυϊκήν*. Αὗται λαλοῦνται ἐν ὅλῳ ὑπὸ 6.000.000 ἀνθρώπων κατοικούντων ἐν Ἀβησσυνίᾳ καὶ ταῖς παρ' αὐτὴν χώραις (Σομάλῃ, Ἐρυθραίᾳ κ.λ.), τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασις ἀνέρχεται εἰς 2.000.000 τ. χλμ. περίπου. 3) Ἡ *λιβυκὴ* ἢ *βερβερική*, ἡ γλῶσσα τῶν Λιβύων ἢ Βερβέρων τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ παλαιὰ λιβυκὴ ἐσώθη εἰς ὀλίγας σχετικῶς—ἤτοι ἑκατὸν περίπου—ἐπιγραφάς, αἵτινες ἀκόμη δὲν ἀνεγνώσθησαν καλῶς καὶ αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ τῶν Καναρίων νήσων χώρας, ἰδίως ὅμως εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Καρχηδόνος.

Αἱ ἀρχαιότεραι ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἀνέρχονται εἰς τὴν Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἐκ τῶν ἀναγινωσκομένων εἰς αὐτὰς λέξεων μερικαὶ σῴζονται ἀκόμη εἰς τὸ στόμα τῶν συγχρόνων Καβύλων—κατοικούντων ἐπὶ τῶν ὀρέων τοῦ Ἀλγερίου καὶ ἐν Τύνιδι—τῶν Ταμασέκων καὶ τῶν Τουαρέγων, οἵτινες κατοικοῦν ἀμφότεροι εἰς τὴν νότιον Σαχάραν καὶ ἀλλαχοῦ καὶ οἵτινες λαλοῦν ἀκόμη διαφόρους βερβερικὰς γλώσσας, καταγομένας ἐκ τῆς ἀρχαίας λιβυκῆς. Αἱ μεταξὺ τῶν διαλέκτων τούτων διαφοραὶ ὡς πρὸς τὴν κλίσιν μὲν εἶναι μικραί, ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν ὅμως εἶναι περισσότεραι καὶ μεγαλύτεραι, δι' ὃ οἱ ὁμιλοῦντες ταύτας βερβερικοὶ λαοὶ—ἀνερχόμενοι εἰς ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐν ὅλῳ ἑκατομμύρια καὶ κατοικοῦντες σποραδικῶς εἰς ὁλόκληρον τὴν βόρειον Ἀφρικήν, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Μαρόκκου καὶ εἰς μερικὰς ὀάσεις τῆς Σαχάρας—δὲν ἠμποροῦν νὰ συνεννοῶνται μεταξύ των. Τὸ λεξιλόγιον τῶν βερβερικῶν διαλέκτων εἶναι μεικτὸν ἀπὸ γνήσια βερβερικά, ἀπὸ ἀραβικὰ καὶ ἀπὸ νεολατινικὰ (ἰδίως γαλλικὰ) στοιχεῖα, εἰσαχθέντα ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ βόρειος Ἀφρικὴ εἶναι ὑποτελής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Γενικῶς περὶ τῶν χαμιτικῶν γλωσσῶν διέλαβεν ὁ *K. Meinhof*, Die Sprachen der Hamiten (Hamburg 1912), εἰδικῶς δὲ περὶ τῆς αἰγυπτιακῆς οἱ *Adolf Erman*, Aegyptische Grammatik (γ' ἔκδ. Berlin 1911, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὑρίσκει τις καὶ πλήρη βιβλιογραφίαν) καὶ *G. Steindorf*, Koptische Grammatik (β' ἔκδ. Berlin 1904). Περὶ τῆς κουσχιτικῆς διέλαβεν ὁ *Leo Reinisch* εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Βιέννης καὶ εἰς αὐτοτελῆ τεύχη καὶ ὁ *Franz Praetorius*, Über die hamitischen Sprachen Ostafrika's (=Beiträge zur Assyriologie, II (1894) καὶ Zur Grammatik der Gallasprache (Berlin 1893) καὶ ἄλλοι, περὶ δὲ τῶν βερβερικῶν διαλέκτων οἱ *R. Basset* καὶ *Edmond Destaing* ἐν Publications de l'École des lettres d Alger (τόμ. 14ῳ, 21ῳ, 22ῳ, 34ῳ καὶ *E. Doutté - E. Gautier*, Enquête sur la dispersion de la langue berbère en Algérie (Alger 1913) καὶ ἄλλοι. Περὶ τῶν λιβυκῶν ἐπιγραφῶν ἴδε: *J. Chabot*, Inscriptions punico-libyques (ἐν «Journal asiatique» τοῦ 1918, σελ. 259 κ. ἑξ.), περὶ δὲ τῆς ἱερογλυφικῆς γραφῆς ἐπραγματεύθησαν οἱ *Alex. Moret*, L'écriture hiéroglyphique en Egypte (=Scientia τοῦ 1919, τεῦχ. τοῦ Φεβρουαρίου) καὶ *H. Sottas—E. Drioton*, Introduction à l'étude des hiéroglyphes (Paris 1922).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χαμιώτισσας κάβος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Σύμης (πλάτ. 36°32'00" Β., μῆκ. 27°53'10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalimno to Rhodos), νοτία τῆς νήσου ἐσχατιά, ἀντικρύζουσα τὴν νησῖδα Σεσκλὶ (ἀρχ. Τεύτλουσα). Σ. Ε. Λ.

Χάμκω. Σύζυγος τοῦ Βελῆ Μέτσο Χούσου καὶ κόρη τοῦ τοπάρχου τῆς Κονίτσης Ζεϊνέλβεη, γεννηθεῖσα τῷ 1725 καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1792. Ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων τῷ 1744 καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Χαϊνίτζα τῷ 1748. Ὅτε ἐξέλιπεν ὁ Βελῆς, ἡ Χάμκω ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς οἰκογενείας, ἔχουσα ὡς σύμβουλον τὸν ἐκ Χορμόβου Τσαοὺς Πρίφτην, ἐραστήν της, δι' οὗ ἐπεδίωκε τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀλῆ καὶ τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπέτυχε διὰ φοβερῶν φορολογιῶν τῶν χωρίων Χορμόβου, Γαρδικίου, Λίκλης, ὧν οἱ κάτοικοι συλλαβόντες ἠτίμασαν τήν τε Χαϊνίτζαν καὶ τὴν Χάμκων. Τὴν προσβολὴν ταύτην ἐξεδικήθη σκληρότατα ὁ Ἀλῆς, ὅταν ἀνεδείχθη, καύσας τὸ Γαρδίκιον καὶ σφάξας τοὺς κατοίκους του. Τ. Ε. Ε.

Χάμλεϋ (Hamley), ***Ἐδουάρδος - Μπριούς.*** Ἄγγλος στρατηγὸς καὶ στρατιωτικὸς συγγραφεὺς (1824—1893). Μετέσχε τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ τοῦ 1859 διετέλεσεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν καθηγητὴς τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας ἐν Σάντχωρστ. Ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι τοῦ 1881 διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὴν διαχάραξιν τῶν συνόρων Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας, Ἀσιατικῆς Τουρκίας καὶ Ρωσίας καὶ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος. Τῷ 1882, προαχθεὶς εἰς ὑποστράτηγον, μετέσχεν ἐπὶ κεφαλῆς μεραρχίας τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη τῆς ζωῆς του διετέλεσε βουλευτὴς ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων. Τὸ κυριώτερον σύγγραμμά του εἶναι: «Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις» (1867, τελευταία ἔκδ. 1923). Η. Π. Γ.

Χάμλιν (Hamlin), ***Ἀννίβας.*** Ἀμερικανὸς πολιτικὸς (1809—1891). Τῷ 1836 ἐξελέγη μέλος τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πολιτείας Μαίν, εἶτα ἀντιπρόσωπος ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ Κογκρέσσῳ (1843 — 1847) καὶ τέλος γερουσιαστὴς (1848—1856). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὑπὸ τὸν Λίνκολν. Η. Π. Γ.

χαμλινίτης (ὁ) (Hamlinit)) *['Ορυκτολ.]*· βλ. λ. *ἁμλινίτης*.

Χαμμαδῖται (οἱ). Ὄνομα βερβερικῆς δυναστείας τῆς Β. Ἀφρικῆς, ἥτις ἤκμασε κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνα μ. Χ. ἐν Τυνησίᾳ. Οἱ Χαμμαδῖται κατήγοντο ἐκ τῶν Ζιριδῶν, ἔσχον γενάρχην τὸν Χαμμάντ, ἦρξαν δὲ ἐπὶ 132 ἔτη εἰς Μαγκρέμπ, ἔχοντες πρωτεύουσαν τὴν Ἐλ-Καλάα. Ὁ τελευταῖος Χαμμαδίτης, ὀνόματι Γιαχιά, ἐξεθρονίσθη τῷ 1152 ὑπὸ τοῦ Ἀλμοάδου χαλίφου Ἀμπντ-ἐλ-Μουμέν. Χ. Δ.

Χαμμὰμ-Μεσχουτὶν (Hammam - Meskhoutine) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀλγερίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Κωνσταντίνης, ἔχον περιφήμους ἰαματικὰς πηγάς, θερμοκρασίας 78°—90°. Μ. Δ. Β.

Χαμμὰμ - Μπὸν - Χατζὰρ (Hammam-Bon-Hadjar) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀλγερίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ὀράν, ἔχον ἰαματικὰς πηγάς, ὁμοίας πρὸς τὰς τοῦ Βισὺ τῆς Γαλλίας. Μ. Δ. Β.

Χαμμὰμ-Ρίγκα (Hammam-Righa) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Ἀλγερίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἀλγερίου, ἔχουσα μεταλλικὰς πηγὰς θερμοκρασίας 39—67°, ἐνδεικνυομένας διὰ τοὺς ἀρθριτισμούς, τοὺς ρευματισμοὺς κλπ. Μ. Δ. Β.

Χαμ(μ)ανηνὴ *['Αρχ Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Μ. Ἀσίας, κειμένη εἰς τὰ ΒΔ. τῆς Καππαδοκίας, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Γαλατίας, καὶ διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος. Ἀπετέλει μίαν τῶν 10 στρατηγιῶν τοῦ βασιλείου τῆς Καππαδοκίας, αἵτινες διετηρήθησαν καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (*Στράβ.* XII, 534). Α. Θ. Σ.

Χάμμαρσκιολντ (Hammarskjöld), ***Γιάλμαρ.*** Σουηδὸς πολιτικὸς καὶ νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλης, ὅπου τῷ 1891 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Διετέλεσεν ὑφυπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης (1896), ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης (1901), ὑπουργὸς τῆς Παιδείας (1905), μέλος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς διακανονισμὸν τοῦ χωρισμοῦ τῆς Νορβηγίας ἀπὸ τῆς Σουηδίας, πρεσβευτὴς ἐν Κοπεγχάγῃ, πρόεδρος τοῦ διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Καζαμπλάνκας (1908) κλπ. Ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1917 διετέλεσε πρωθυπουργός, κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος, ἀντέστη εἰς τὰς πιέσεις πρὸς διακοπὴν τῶν σχέσεων μετὰ τῆς Γερμανίας. Εἶναι μέλος τοῦ Διεθνοῦς Ἰνστιτούτου τοῦ Δικαίου καὶ πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς Ἀκαδημίας τοῦ Δικαίου τῆς Χάγης. Τῷ 1924 ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ κωδικοποίησις τῶν νόμων τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Μ. Δ. Β.

Χάμμαρστεν (Hammarsten), ***Ὀλώφ.*** Σουηδὸς φυσιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1841. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς καὶ φυσιολογικῆς χημείας (1869) καὶ πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου Οὐψάλης (1893), ἔγραψε δέ: «Über der Einfluss der Galle auf die Magenverdauung», «Om gallans. förhallande till magsaften och ägghvitedigastionen», «Fysiologisktkemiska undersökningar öfver Kloralhydatet», «Om theinets öfvergang i urinen» κλπ. Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρεται στομα-

Digitized by Google

χικὸν φύραμα, ἔχον τὴν ἰδιότητα νὰ πηγνύῃ τὸ γάλα ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν ὀξέων. Ο. Ρ.

Χάμμαρστραντ (Hammarstrand), ***Σβὲν-Φρόμχοντ.*** Σουηδὸς ἱστορικὸς (1821—1889). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλας. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Σουηδίας καὶ εἰδικώτερον εἰς τοὺς Σο ηδοὺς βασιλεῖς Γουσταῦον Β΄ καὶ Ἀδόλφον Φρειδερῖκον. Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν: «Ἡ πολιτεία τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς», «Γενικαὶ γραμμαὶ τῆς πολιτείας τοῦ Σόλωνος», «Πολιτεία τῆς Ρώμης ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Δυτικοῦ κράτους» κ. ἄ.

Χάμμερ (Hammer), ***Ἰωσὴφ φὸν —, βαρῶνος Πούργκσταλ*** (Purgstall). Ἐπιφανὴς Αὐστριακὸς ἀνατολιστὴς (1774—1856). Ἀκολουθήσας τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ἐγένετο κατ' ἀρχὰς γραμματεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐστριακῆς πρεσβείας (1802) καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ μυστικοσυμβούλου τοῦ αὐτοκράτορος (1835). Κάτοχος πλείστων ἀνατολικῶν γλωσσῶν ὁ Χάμμερ κατέστησε πρῶτος εὐπρόσιτον εἰς Εὐρώπην τὴν ἀνατολικὴν φιλολογίαν διὰ μεταφράσεων καὶ παντοίων ἔργων. Περιοδεύσας ἐπὶ μακρὸν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐρευνήσας ὅλας σχεδὸν τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, συνέλεξεν ἄφθονον ὑλικὸν διὰ τὴν μελέτην ἐν γένει τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ. Καρπὸς τῶν πολυετῶν τούτων ἐρευνῶν του εἶναι ἡ ἀξιοθαύμαστος «Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας» (εἰς 10 τ., 1827—1834, Πέστη 6΄ ἐκδ. 1835—1836), μεταφρασθεῖσα εἰς πλείστας γλώσσας καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Κ. Σ. Κροκιδᾶ (μόνον οἱ 6 πρῶτοι τόμοι, 1870—1874). Ὅ,τι πρωτίστως ἐκπλήσσει εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ὁ θησαυρὸς τῶν γνώσεων καὶ ἡ ἀκαταπόνητος φροντὶς τοῦ συγγραφέως νὰ ἐξεύρῃ τὰς γνησίας πηγάς, τὰ ἀληθῆ στοιχεῖα, καὶ νὰ καταρρίψῃ πλάνας ἀπὸ ἐτῶν συσσωρευθείσας ὑπ' ἄλλων ἱστοριοδιφῶν, παλαιοτέρων καὶ συγχρόνων του. Κατὰ τὴν ἔρευναν προσεπάθησε, λέγει, νὰ μείνῃ ἀμερόληπτος, δὲν ἀπέκρυψεν ὅμως ὅτι διεπνέετο ἀπὸ φιλοτουρκισμόν. Εἰς τὴν ἱστορίαν του διασαφηνίζονται πλεῖστα σημεῖα καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, λόγῳ τῆς ἀπ' αἰώνων ἐπαφῆς τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Τούρκους. Αἱ σκέψεις τοῦ συγγραφέως, ἐξαιρετικαὶ εἰς τὴν ἐποχήν του, ὡς καὶ ὅλος ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας του, ἐπιβάλλονται καὶ σήμερον, τὸ δὲ ὕφος του, πλούσιον καὶ καθαρόν, θέλγει διὰ τῶν ζωηρῶν καὶ γλαφυρῶν εἰκόνων. Ἡ ἐργασία του ὑπῆρξεν ὀγκωδεστάτη· ἐδημοσίευσε κώδικας ἀραβικούς, περσικούς, τουρκικούς, ὑπερδιακοσίας ἐξόχους διατριβὰς εἰς περιοδικά, καὶ πλεῖστα ἄλλα ἔργα, ἐξ ὧν μνημονευτέα, πλὴν τῆς ἄνω ἱστορίας, τὰ κάτωθι: «Ἱστορία τῆς περσικῆς ρητορικῆς» (Τυβίγγη 1818), «Ἱστορία τῆς τουρκικῆς ποιήσεως» (1830—1838, 4 τόμοι, Πέστη), «Ἱστορία τῆς ἀραβικῆς γραμματολογίας» (1852—1857, 7 τ.). Χ. Κ. ΑΝ.

Χάμμερσμιθ (Hammersmith) *[Γεωγρ.]*. Διοικητικὴ περιφέρεια καὶ συνοικία τοῦ δυτικοῦ Λονδίνου (metropolitan borough). Κάτ. 130.295 (1921). Η. Π. Γ.

Χάμμερσμιτ (Hammerschmidt), ***Ἀνδρέας.*** Αὐστριακὸς ὀργανοκρούστης καὶ συνθέτης (1612—1675). Συνέθεσεν ἐκκλησιαστικὰ ἔργα, ἁπλᾶ, εὔληπτα και διὰ μίαν ἢ δύο φωνάς, δυνάμενα νὰ ἐκτελεσθῶσιν εἰς μικρὰ κέντρα. Τὰ ἔργα τοῦ διακεκριμένου τούτου μουσικοῦ εἶναι: «Instrumentalischer erster Fleiss» (σειραὶ χορευτικῶν σκοπῶν), «Musikalische Andochten» (εἰς 5 μέρη), «Dialogi oder Gespräche zwischen Gott und einer gläubigen Seele», «Lob-und Danklied aus dem 84 Psalm» (διὰ 9 φωνάς), «Motette unius et dua um vocun» (1846) κλπ. Γ. Σ.

Χάμμοντ (Hammond) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ κομιτείᾳ Λα ηκ τῆς πολιτείας Ἰνδιάνας. Κάτ. 65.100. Ἔχει μέγα ἀεροδρόμιον (Hammond Ford) καταλαμβάνον ἔκτασιν 1.440 ἑκταρίων και βιομηχανίαν σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, χάλυβος, χημικῶν προϊόντων κλπ. Χ. Δ.

Χαμμοντ (Hammond), ***Οὐΐλλιαμ-Ἀλέξανδρος.*** Ἀμερικανὸς ἰατροχειρουργὸς κα φυσιολόγος (1828—1900). Τῷ 1859 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φυσιολογιας και ἀνατομικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βαλτιμόρης. Βραδύτερον ἐδίδαξεν ἐπὶ βραχὺ εἰς τὸ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἰατρικὸν κολλέγιον ψυχιατρικὴν καὶ νευρολογίαν καὶ τῷ 1874 ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄνω κλάδων εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἔγραψεν: «A treatise on hygiene, with special reference to the military service» (1863), «On sleep and its derangements» (1869), «The physics and physiology of spiritualism» (1870), A treatise on the diseases of the nervous system» (1871), «Insanity in its relations to crime» (1875) κλ. Ὁ Χάμμοντ παρετήρησε περιπτώσεις τινὰς τῆς λεγομένης ἀθετώσεως, ἧς καὶ περιέγραψε τὰ συμπτώματα τῷ 1873 ἐν τῇ ἰατρικῇ ἑταιρείᾳ Νέας Ὑόρκης, κληθέντα *σύνδρομον τοῦ Χάμμοντ*. Συνίστανται ταῦτα εἰς ἀδιακόπους βραδείας κινήσεις κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν δακτύλων χειρὸς καὶ ποδῶν, οἵτινες ἀποβαίνουσιν ἀνίκανοι νὰ παραμείνωσιν εἴς τινα θέσιν. Ἡ πάθησις αὕτη εἶναι συνέπεια συγγενοῦς διαμαρτίας διαπλάσεως τοῦ ἐγκεφάλου ἢ διαχύτου περιεγκεφαλίτιδος. Ο. Ρ.

—**Χάμμοντ** (Hammond), ***Τζὼν Χαίυς.*** Ἀμερικανὸς μηχανικός, γεννηθεὶς τῷ 1855. Διετέλεσε γεωλογικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς χρυσοφόρου περιοχῆς τῆς Καλιφορνίας (1880), πρόεδρος τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς διεθνοῦς ἐκθέσεως τοῦ Παναμᾶ (1912) κτλ. καὶ ἐξετέλεσε μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα ἐν Ἡν. Πολιτείαις καὶ Μεξικῷ. Μ.Δ.Β.

—**Χάμμοντ** (Hammond), ***Τζὼν-Χαίυς-Γιούνιορ.*** Ἀμερικανὸς μηχανικὸς καὶ ἐφευρέτης, γεννηθεὶς τῷ 1888. Ἐφεῦρε τορπίλλην πρὸς ἄμυναν τῶν ἀκτῶν, δυναμένην νὰ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ ἠλεκτρικῆς δυνάμεως μεταδιδομένης διὰ τοῦ ἀσυρμάτου. Ἐπίσης ἐφεῦρε σύστημα μηχανισμῶν, δι' ὧν τίθενται εἰς κίνησιν πλοῖα διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, νέον σύστημα ραδιοτηλεγραφίας κ. ἄ. Μ.Δ.Β.

χαμόγελο (τό)· δημοτ., μειδίαμα: «ἀπέθανε μὲ τὸ χαμόγελο 'ς τὰ χείλη».

χαμογελῶ, καὶ *—άω*· δημοτ., μειδιῶ: «μὲ βλέπει καὶ χαμογελᾷ».

χαμόγι (τό)· δημοτ., οἴκημα χαμηλόν, ἰσόγειον, ἄνευ κατωγείου, ἀντίθ. *ἀνώγι*.

χαμόδενδρον (τό)· δένδρον χαμηλόν, μικροῦ ἀναστήματος, θάμνος.

χαμοδράκια (τά), ἢ ***σμερδάκια*** (τὰ) *[Λαογρ.]*. Οἱ ποιμενικοὶ δαίμονες τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, παραπλήσιοι πρὸς τὸν Πᾶνα καὶ τοὺς Σατύρους τῶν ἀρχαίων. Συνήθως οἱ δαίμονες οὗτοι πιστεύεται ὅτι ἐμφανίζονται ὡς τράγοι, αὕτη δ' εἶναι ἡ μορφή, ἣν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐφαντάζοντο ἔχοντας τοὺς ποιμενικοὺς δαίμονας. Πλὴν τῆς μορφῆς τοῦ τράγου τὰ χαμοδράκια ὑποδύονται καὶ ἄλλας μορφάς, ὡς κριοῦ, κυνός, μικροῦ τριχωτοῦ παιδίου κλπ. Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος πιστεύεται ὅτι χαμοδράκια γίνονται τὰ ἀβάπτιστα καὶ νοθογέννητα βρέφη, τὰ φονευόμενα ὑπὸ τῶν μητέρων των καὶ θαπτόμενα λάθρα εἰς ἔρημα μέρη.

Τὰ χαμοδράκια εἶναι ὀλέθριοι δαίμονες τῶν ποιμνίων καὶ τῶν βουκολίων, διότι πιστεύεται ὅτι ἐμβάλλουσιν εἰς τὰ κτήνη πανικὸν ὅταν ἐπιφανῶσι καὶ ἐπιφέρουσι θανάσιμον νόσον, ἂν ἐπιβῶσιν αὐτῶν (ἂν τὰ «βατεύσουν», τὰ «μαρκαλίσουν», ἢ τὰ «πηδήσουν» ἢ τὰ «πιάσουν»). Τότε οἰδαίνονται αἱ γαστέρες των καὶ μελαίνεται τὸ κρέας των καὶ τὸ αἷμά των, ὡς δὲ βεβαιοῦσιν οἱ ποιμένες, φέρουσιν ὄπισθεν, κατὰ τὸ πέρας τῆς σπονδυλικῆς στήλης, τὰ ἀποτυπώματα τῶν ποδῶν καὶ τῶν ὀνύχων τοῦ δαιμονίου εἰς τὸ λεγόμενον «ζήλιο», ἤτοι ὑποδορίως μεταξὺ τοῦ δέρματος καὶ τῆς σαρκός. Ὁ θάνατος τοῦ ζῴου ἐπέρχεται ἀκαριαῖος, ἀλλά τινα ἐπιζῶσι μέχρι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἢ καὶ ἐπὶ πλείονας ὥρας. Ἂν τὸ ζῷον σφαγῇ πρὶν ἢ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς νόσου, οἱ ἐσθίοντες τὸ κρέας του διατρέχουν τὸν κίνδυνον ν' ἀποθάνουν. Ἀκόμη καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἐφούσκωσε τὴν παθοῦσαν προβατίναν ἢ αἶγα ἢ ἀγελάδα, διὰ νὰ τὴν ἐκδάρῃ προσβάλλεται ὑπὸ εἰδικῆς νόσου, ἥτις ἐκδηλοῦται ὡς δύσοσμος φλύκταινα παρὰ τὰ χείλη, συνήθως μὴ θεραπευομένη εἰμὴ μόνον διὰ μαγικῶν μέσων.

Πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἀπὸ τοῦ χαμοδρακιοῦ βλάβης προσφεύγουσι μὲν καὶ εἰς θρησκευτικὰς ἱεροτελεστίας, ἀλλὰ κυρίως δύο θεωροῦνται οἱ προσφορώτατοι τρόποι: ἡ μεταφορὰ τοῦ ποιμνίου εἰς ἄλλον τόπον καὶ ἡ καῦσις ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐπεφάνη τὸ δαιμόνιον, δυσωδεστάτων οὐσιῶν, πρὸς δὲ και ἡ ἐπίχρισις τῶν ὀπισθίων τῶν ζῴων διὰ φυράματος τῆς τέφρας τούτων καὶ ὕδατος. Τὸ φυσικὸν αἴτιον, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν δοξασιῶν τούτων, εἶναι ἡ λοιμώδης νόσος τῶν ζῴων, ὁ *ἄνθραξ*. Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ δαιμονίου κακὰ εἶναι συμπτώματα τῆς νόσου ταύτης. Τὰ δύο ὀνόματα τοῦ δαιμονίου: *χαμοδράκι* καὶ *σμερδάκι*, χρησιμοποιοῦνται ἀδιαφόρως καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις. Ἀλλὰ συχνάκις ἀντὶ τούτων, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ ἢ πρὸς βλασφημίαν, μεταχειρίζονται καὶ ἄλλα ὀνόματα γενικωτέραν ἔχοντα ἔννοιαν ὡς *δαιμόνιο*, *ζουλάπι*, *εἴδουλο*, *δαιμονικὸ* κλπ., ἢ εὐφημιστικά, οἷον: *ἀμελέτητο*, *γλυκειασμένο*, *ἔρμο*, *ἀποκορωμένο* κλπ. Τὸ ὄνομα *χαμοδράκι*, ὡς ὄνομα τοῦ ποιμενικοῦ δαίμονος, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τοὺς δράκους τῶν δημωδῶν παραδόσεων. Κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, ἐδόθη κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν δοξασίαν ὅτι οὗτο. εἶναι παιδίον καὶ δὴ ἔκθετον ἢ ἀβάπτιστον. Τὸ ἀβάπτιστον παιδίον, ὡς γνωστόν, ὁ λαὸς ἀποκαλεῖ *δράκον*. Τὸ ὄνομα *σμερδάκι* παράγεται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *σμερδός*, ὅπερ εἶναι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον *σμερδνὸς* (=δύσκολος, κακός, φοβερός). [Πρβλ. *Ν. Πολίτου*: Παραδόσεις Α., σ. 314 κ.ἑξ., Β. 1211 κ. ἑξ.—*Σ. Κυριακίδου*, Ἑλληνικὴ λαογραφία Α (Ἀθῆναι 1922), σ. 178.]

χαμοδρυὰ (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ *χαμαίδρυς*.

χαμοθεὸς (ὁ)· λ. πεπαισμένη, ὁ οἱονεὶ ἐπὶ τῆς γῆς θεός, ἰσχυρὸς προστάτης.

χαμοθρουμπίδι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θύμος ὁ κατάγραπτος*.

χαμοϊσίτης (ὁ) (Chamoisit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα συνιστάμενον ἐκ *χαμοσίτου* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

χαμοκέλλα (ἡ)· δημοτ., ἰσόγειον οἴκημα.

Χαμοκέρασα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πλατανοβρύσεως (Ὀλᾶ) τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 155. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τιλεκλέρ*.

χαμοκερασιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *χαμαικέρασος*.

χαμοκουκκιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τῶν φυτῶν *κρότων* και *ρίκινον*.

χαμόκουμβον (τὸ) *[Βυζ.]*. Κράβατος νοσοκομείου παρὰ Βυζαντινοῖς. Τὰ χαμόκουμβα διετίθεντο εἰς τὰ νοσοκομεῖα πέριξ τῆς ἄρουλας, ἤτοι τῆς χαμηλῆς καὶ τετραγώνου λιθίνης βάσεως (ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ τοῦ λατινικοῦ *ara*, σημαίνοντος βωμόν, ἑστίαν), ὁμοίας πρὸς ἐσχάραν μαγειρείου, ἥτις ἐχρησίμευε πρὸς παρασκευὴν τοῦ φαγητοῦ, τῶν ζεστῶν καὶ τῶν φαρμάκων τῶν ἀρρώστων. Β. Λ. Κ.

χαμοκυλάδα (ἡ) *[Ζωολ.—Κυνηγ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *κορυδαλὸς ὁ βραχυδάκτυλος* (βλ. λ. *μολωχτός*).

Χαμόλακκος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Φερεντινάτων τῆς ἐπαρχίας Σάμης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 72.

χαμόλευκα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βήχιον*.

χαμολίβανο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λαβαντὶς ἢ στοιχάς*.

χαμολιὸ (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *καρλινία ἢ κομμεοφόρος*.

χαμολιὸς (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *καρδολάπαθον* καὶ *καρλινία*.

χαμολόγι (τό)· δεύτερον σύναγμα τῶν ἐλαιῶν· ‖ σύναγμα ἐλαιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔπεσαν πρωΐμως ἐξ ἀσθενείας ἢ ἀνέμων.

χαμομήλι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *χαμαίμηλον* (βλ. λ.).

χαμομηλιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐλελίσφακος*.

Χαμὸν (Hamon), ***Ἰωάννης.*** Γάλλος ἰανσενιστὴς (1618—1687). Σπουδάσας ἰατρικὴν ἐν Παρισίοις, διένειμε τὰ ὑπάρχοντά του εἰς πτωχοὺς καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Port-Royal ἐν ἡλικίᾳ 33 ἐτῶν, ἔζη ἐν αὐστηροτάτῃ ἀσκήσει. Ἐξέδωκεν ἐν Ὁλλανδίᾳ τῷ 1684 τὸ ἔργον «Aegrae animae et dolorem suum lenire conantis pia in Psalmum CXVIII soliloquia», ὅπερ μετεφράσθη γαλλιστὶ καὶ ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τῷ 1685. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τῷ 1700 ἐπιμελείᾳ τοῦ περιφήμου ἰανσενιστοῦ Nicole, τὸ ἔργον του «Explication du cantique des cantiques» εἰς 4 τόμους. Ε Γ. Π.

χαμοπέρδικα (ἡ) *[Ζωολ.]*. Οὕτω καλοῦσιν ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὸ πτηνὸν *ὄρτυξ*.

Χαμόργιανη *[Γεωγρ.]*. Δύο χωρία τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος (βλ. λ. *Χωμείριανη*).

χαμορείκι (τὸ) *[Βοτ.]*· βλ. λ. *ἐρείκη*.

χαμὸς (ὁ)· δημοτ. ὄλεθρος, καταστροφή: «πήγαινε 'ς τὸ χαμό»· ἄλλως «πήγαινε νὰ χαθῇς»· ‖ «κλαίει τὸ χαμὸ τῆς γυναίκας του» τὸν θάνατον τῆς γυναίκας του.

χαμόσιτο (ὁ), ἢ ***χαμοσίτης*** (Chamosit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον πυριτικὸν ἅλας τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλλίου τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $H_6Fe_3Al_2Si_2O_{13}$ (;). Εἶναι πρασινωπόφαιον μέχρι πρασινομέλαν, στιφρὸν ἢ μικροῳολιθικὸν σιδηρομετάλλευμα μὲ 36 — 42 % ὀξειδίου ὑποσιδήρου (FeO). Εὑρέθη εἰς τὴν ἰουράσιον διάπλασιν τοῦ Chamoson εἰς Wallis, εἰς τὸ Uri, εἰς τὸν μινέττην τῆς Λωρραίνης, εἰς τὸ Saalfeld, Σιλεσίαν καὶ Πράγαν. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη κατ' ἀσήμαντα ποσὰ εἰς τοὺς ᾠολιθικοὺς ἀσβεστολίθους τοῦ Ἀκροκορίνθου. Συνώνυμα: *βερθιερίνης* καὶ *βαβαλίτης*. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

χαμοσκ δι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ψωραλέα* (βλ. λ.).

Χαμοστέρναι *[Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τοῦ ἀθηναϊκοῦ πεδίου πρὸς Δ. τῶν Παλαιῶν Σφαγείων. Ι. Σ. Σ.

χαμοστρεΐδαι (οἱ) (Chamostreidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνωτῶν*, περιλαμβάνουσα μαλάκια χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῆς κόγχης των, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν κόγχην τοῦ μαλακίου *χάμη* βλ.λ.). Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *χαμόστρεον* (βλ.λ.). Δ. Ν. Π.

χαμόστρεον (τὸ) (Chamostreon) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων ἐλασματοβραγχίων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαμοστρεϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὴν Αὐστραλίαν θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χάμου, καὶ *χάμω*· ἐπίρρ. κατὰ γῆς, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ δαπέδου, *χαμαὶ* (βλ. λ.).

Χαμουδόπουλος, ***Ἀντώνιος Χ.*** Ἕλλην δημοσιογράφος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1890 ἐν Σμύρνῃ. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ καὶ κατόπιν διετέλεσε γραμματεὺς τῆς «Πολιτικῆς ἑλληνικῆς ὀργανώσεως» τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐγκατασταθεὶς ἀπὸ τοῦ 1913 ἐν Ἀθήναις, διετέλεσε συντάκτης πολλῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, βραδύτερον δὲ ἀνταποκριτὴς ἐν Ρώμῃ. Ἀπὸ τοῦ 1925 διατελεῖ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος» ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅπου ἐξέδωσε καὶ διηύθυνε τὰς ἐφημερίδας «Ἑσπερινὰ Νέα» καὶ «Πρωινὰ Νέα». Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Τώνης Χριστίδης* ἐδημοσίευσε ποιήματα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ τῷ 1911 ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλὰ τούτων εἰς τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια». Ἐξέδωσεν ἐπίσης τὰ ἔργα «Ἑλληνισμὸς καὶ Νεότουρκοι» (1926) καὶ «Ἡ Μακεδονία» (μελέτη δημογραφικὴ καὶ οἰκονομική, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Μ. Μαυρογορδάτου*, 1931). Μ. Δ. Β.

—**Χαμουδόπουλος**, ***Ἁρμόδιος Δ.*** Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1861. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν αὐτοῦ σπουδῶν εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολήν, ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ αὐτῆς τῷ 1885. Ἔκτοτε ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν Σμύρνῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ 1901, ὅτε διωρίσθη νομικὸς σύμβουλος τῆς Ἱερᾶς συνόδου καὶ α΄ γραμματεὺς τοῦ πνευματικοῦ δικαστηρίου. Ὀνομασθεὶς ἀργότερον νομικὸς σύμβουλος καὶ τοῦ διαρκοῦς ἐθνικοῦ μεικτοῦ συμβουλίου, παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1923, ὁπότε παρῃτήθη. Ἀπέθανε τῷ 1924. Δ. ΓΡ. Κ.

— **Χαμουδόπουλος**, ***Δημήτριος Χρ.*** Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1878. Ἀποφοιτήσας τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἐνεγράφη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ. Ἐξέμαθε τὴν γαλλικήν, γερμανικὴν καὶ ἀγγλικήν, κατέγινε δὲ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Ἐδίδαξεν εἰς τὸ διδασκαλεῖον τῆς Πάτμου, εἰς τὴν Ἀναξαγόρειον σχολὴν τῶν Βρυούλων, ἣν διηύθυνεν, εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολὴν γλωσσῶν καὶ ἐμπορίου καὶ εἰς τὴν ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικὴν Σχολήν. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσελήφθη δὲ ὡς γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Ἀμμοχώστῳ τῆς Κύπρου γυμνασίου, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1928, ὅτε ἀπέθανεν. Ἔγραψεν «Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος» κ. ἄ. Δ. ΓΡ. Κ.

— **Χαμουδόπουλος**, ***Μηνᾶς Δ.*** Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1843. Ἀποφοιτήσας ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἐμπόριον, κατόπιν δ' ἀφωσιώθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικήν. Ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1880 διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης τῆς ἐν Σμύρνῃ «Προόδου». Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου τουρκικοῦ Συντάγματος ἐξελέγη βουλευτὴς Σμύρνης. Κατὰ τὸ 1880 μετέφερε τὴν «Πρόοδον» εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τρίτου φύλλου ἐστερήθη ὑπὸ τῆς λογοκρισίας τῆς ἀδείας ἐκδόσεως αὐτῆς καὶ κατεδιώχθη. Διατελέσας κατόπιν, ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχείας Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄, διευθυντὴς τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας», ὀργάνου τῶν πατριαρχείων, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου ῥήτορος. Ἐπὶ τῆς μεγάλης βεζυρίας τοῦ Σαντὶκ πασᾶ, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας, ἔστρεψεν ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐνεργείας, ἐν συνεννοήσει καὶ μετὰ τοῦ τότε Ἕλληνος πρωθυπουργοῦ Ἐ. Δεληγιώργη, εἰς τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς ἑλληνοτουρκικῆς συνεννοήσεως. Τῷ 1882, διορισθεὶς εἰσαγγελεὺς Μυτιλήνης, παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1885, ὁπόθεν μετετέθη εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις τουρκικὴν πρεσβείαν ὡς σύμβουλος αὐτῆς μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1896. Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Μετὰ βραχεῖαν αὐτόσε διαμονὴν ἀπεστάλη εἰς Διαρβεκὶρ ὡς βαλῆ μουαβίνης. Τὴν θέσιν ταύτην διετήρησε μέχρι τοῦ 1908, ὁπότε καὶ ἀπέθανε. Συνέγραψε θρησκευτικὰ συγγράμματα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Ἑρμηνεία τῶν Εὐαγγελίων», «Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας» «Κατήχησις». Ἐπίσης συνέγραψε «Γεωγραφίαν», ἥτις εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὰ γυμνάσια τῆς τε ἐλευθέρας καὶ ὑποδούλου Ἑλλάδος, τὸ πολιτικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου σύγγραμμα: «Οἱ μισιονάριοι τοῦ προτεσταντισμοῦ» καὶ «Ἱστορίαν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Χρίστου. Δ. ΓΡ. Κ.

—**Χαμουδόπουλος**, ***Χρῖστος Δ.*** Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1841. Περατώσας ἐν ἔτει 1855 τὰς σπουδὰς αὐτοῦ εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολήν, ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον μέχρι τοῦ 1870 ὁπότε ἐξέδωσε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μηνᾶ τὴν «Πρόοδον», ἣν διηύθυνε μέχρι του 1879. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐξελέγη δημογέρων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Σμύρνης, καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξυγιάνῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν διαφόρων φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων. Κατὰ τὸ 1879 διωρίσθη πρόεδρος τῶν πλημμελειοδικῶν τῆς διοικήσεως Λήμνου (εἰς ἣν τότε ὑπήγοντο καὶ αἱ νῆσοι Ἴμβρος, καὶ Ἅγιος Εὐστράτιος). Εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ 1888, ὁπότε ἐπιστρέψας εἰς Σμύρνην ἐδικηγόρησε, συνεχίζων συνάμα τὴν δημοσιογραφικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν καὶ συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἀμάλθειαν» μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅστις ἐπισυνέβη τῷ 1905. Μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μηνᾶ συνέγραψε τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου», μετέφρασε δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν πολλὰ ξένα ἔργα. Δ. ΓΡ. Κ.

Χαμουζᾶ *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ περιοχὴ ἐν Ζακύνθῳ, οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Λαγκαδάκια. Πλησίον αὐτοῦ διέρχεται ποτάμιον γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ποτάμι τοῦ Χαμουζᾶ*. Λ. Χ. Ζ.

—**Χαμουζᾶ** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πουλιτσίου τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 51. Μετωνομάσθη εἰς *Ἀμμουδερόν*.

χαμουλκὸς (ὁ, ἡ)· ἀρχ., μηχάνημα διὰ τοῦ ὁποίου ἐσύροντο τὰ πλοῖα εἰς τὴν ξηράν· || νεώτ., δίτροχον φορεῖον πολὺ χαμηλόν, χρησιμοποιούμενον ἰδίᾳ εἰς ἀλευρομύλους ἢ εἰς ἀποθήκας πρὸς μεταφορὰν σάκκων εἰς τὰ διάφορα τμήματα· || ναυτ., ἑκάτερον τῶν μακρῶν καὶ λείων ξύλων, ἐφ' ὧν, ἑκατέρωθεν τῆς τρόπιδος καὶ παραλλήλως αὐτῇ τοποθετουμένων (κοιν. *βάζια*), ἀναπαύεται τὸ ἕτοιμον πρὸς καθολκὴν σκάφος. Τοποθετοῦνται δὲ οἱ χαμουλκοὶ ἄνωθεν τῶν συριγγων, συγκαταφερόμενοι μετὰ τοῦ σκάφους εἰς τὸ ὕδωρ, ἅμα ὡς ἀρχίσῃ ἡ καθολκή. Σ. Ε. Λ.

Χαμοὺν (Hamun) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Περσίας παρὰ τὰ σύνορα αὐτῆς πρὸς τὸ Ἀφγανιστάν, ἐν τῷ χώρᾳ τοῦ Σεϊστάν. Εἶναι μᾶλλον ἑλώδης ἔκτασις, ἧς τὸ μέγεθος μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν τῶν βροχῶν καὶ τροφοδοτεῖται ὑπὸ τῶν ποταμῶν Χέλμεντ, Χαρὰτ-Ρούντ καὶ Φαρὰτ-Ρούντ. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο Aria Palus, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων *Ἄριον Ἕλος*. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος καλεῖται καὶ ὁλόκληρος ἡ περὶ τὴν λίμνην ἑλώδης καὶ πλήρης ἄλλων μικρῶν λιμνῶν περιοχή. Μ. Δ. Β.

χάμουρα (τά). Κοινὴ ἔκφρασις σημαίνουσα τὴν *σαγὴν* τῶν ἵππων γενικῶς, ἰδίως δὲ τῶν τῆς ἕλξεως. Σ. Κ. Γ.

χαμούρα (ἡ)· προσηγορία τῆς ἐρωμένης (εἰς τὴν συνθηματικὴν γλῶσσαν τῶν κακοποιῶν)· || γυνὴ περιελθοῦσα εἰς ἐσχάτην ἀναξιοπρέπειαν.

Χαμουραμπί. Ὁ ἀξιολογώτερος τῶν βασιλευσάντων ἐν Βαβυλῶνι, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Σὶν-μουβαλλὶτ τῷ 2123 π. Χ. καὶ ἀποθανὼν τῷ 2081. Ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς θεμελιωτὴς τῆς ἑνότητος τῆς αὐτοκρατορίας, διότι, ἐξακολουθήσας τὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του πρὸς ἀπορρόφησιν τῶν πέριξ μικρῶν ἡγεμονιῶν καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων, συνεκέντρωσεν εἰς χεῖράς του τὴν ὅλην ἀρχήν, ἐκωδικοποίησε τοὺς νόμους καὶ τὰ θέσμια, ἀνωργάνωσε τὴν δικαιοσύνην καὶ συνεπλήρωσε τὰ δημόσια ἔργα. Ἐπέφερεν ἀληθῆ θρησκευτικὴν ἐπανάστασιν, ἐλαττώσας σημαντικῶς τὸ πλῆθος τῶν θεῶν διὰ τοῦ ταυτισμοῦ τῶν ὁμοφυῶν θεοτήτων καὶ ὑποτάξας τὸ πάνθεον εἰς τὸν πολιοῦχον τῆς Βαβυλῶνος θεὸν Μαρδούκ. Τῷ 2118 ἐξεπόρθησε τὴν Οὐροὺκ καὶ τὸ Ἰσίν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐπεβλήθησαν ἐπὶ τῆς Χαλδαίας, καὶ τῷ 2095 κατέλυσε τὴν ἰσχυρὰν δυναστείαν τῆς Λάρσας, συντρίψας τὸν στρατὸν τοῦ Ἐλάμ. Ὁ Χαμουραμπὶ συλλέξας τὰς «ἐτυμηγορίας τῆς ἰσονομίας» ἐχάραξε ταύτας ἐπὶ πέτρας. Ὁ «Κῶδιξ τοῦ Χαμουραμπί», πολυτιμότατον ἀπόκτημα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου, ἀνεκαλύφθη εἰς τὰ Σοῦσα ὑπὸ τοῦ de Morgan καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν μεταφράσει ὑπὸ τοῦ P. Scheil εἰς τὰ «Mémoires de la mission en Perse» (t. IV, p. 11—162). Ἐχαράχθη μετὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς βασιλείας του. Διὰ τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἐσυστηματοποιήθησαν οἱ ἀρχαῖοι κανόνες τῆς παραδόσεως καὶ οἱ παλαιοὶ νόμοι τῶν Σουμμερίων, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ ἑξῆς παρεῖχον κῦρος εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν, ἥτις διεπλάσθη ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἐπηλύδων Ἀμορραίων πρὸς τοὺς παλαιγενεῖς κατοίκους τοῦ Σοῦμμερ καὶ τῆς Ἀκκάδ. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ κώδικος ἀπαριθμοῦνται πόλεις τινὲς ὑποτελεῖς τῆς Βαβυλῶνος, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι τὸ κράτος αὐτῆς ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Λαγκὰς καὶ τῆς Ἐρισοῦ παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Ἀσσοὺρ καὶ τῆς Νινευΐ, πρωτευουσῶν διαδοχικῶς τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ κῶδιξ περιλαμβάνει εἰς 282 παραγράφους συντομωτάτας τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον, ὁποῖον συνήγετο ἐκ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν παλαιῶν νομοθεσιῶν. Ἐπιμελῶς διατυποῦνται τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῶν δικαστῶν καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων λειτουργῶν, αὐστηραὶ ποιναὶ (πρόστιμα, ἐπίσημος καθαίρεσις, θάνατος) ὁρίζονται κατὰ τῆς δωροληψίας καὶ τῶν πάσης φύσεως παρανομιῶν, εἰς ὅσας ὑπόκεινται οἱ δικασταί. Ἡ ἐνοικίασις γαιῶν, αἱ ἀρδεύσεις, αἱ βοσκαὶ τῶν ποιμνίων, ἡ διευθέτησις ἀγρῶν εἰς κήπους, αἱ βιαιότητες κατ' ἀνθρώπων καὶ ζῴων, πάντα τὰ ζητήματα τοῦ ἀγροτικοῦ δικαίου, πολυπλοκώτατα εἰς χώραν ἐντατικῶς γεωργικήν, ὅπως ἡ Χαλδαία, κατέχουν πολλὰς παραγράφους, ἐνίοτε δυσνοήτους εἰς ἡμᾶς, διότι ἀγνοοῦμεν τὰ ἔθιμα τῶν γεωργικῶν ἐκείνων πληθυσμῶν. Διαφαίνεται ὅμως εἰς αὐτὰς τὸ πνεῦμα τῆς προστασίας τῆς περιουσίας τῶν μικρῶν κτηματιῶν ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν ἰσχυρῶν γαιοκτημόνων. Ἄλλα ἄρθρα ἀναφέρονται εἰς τὸ ποτάμιον ἐμπόριον, τὰς ναυλώσεις τῶν ποταμίων φορτηγίδων, τὰς μισθώσεις ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν, διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, τὰ ἡμερομίσθια, πάντα ἀξιόλογα διὰ τὴν πρόνοιαν τοῦ νομοθέτου, ὅπως ἐργοδόται καὶ ἔμμισθοι ἐκτελοῦν ἀκριβῶς τὰς ὑποχρεώσεις των. Διὰ τὸν γάμον ὑπάρχει πλῆθος διατάξεων περὶ τῆς ἑνώσεως προσώπων τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς τάξεως ἢ διαφόρων τάξεων, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐκ τῶν ἑνώσεων τούτων τέκνων, τῆς διανομῆς τῆς κληρονομίας, τοῦ προσωπικοῦ καθεστῶτος τῶν δούλων καὶ τῆς θέσεώς των ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Περίεργοι νόμοι ἀναφέρονται εἰς τὴν εὐθύνην τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων ἀπέναντι τῶν πελατῶν των. Αἱ ἀμοιβαί των ὁρίζονται γενναῖαι, ἀλλ' εἰς περίπτωσιν δυστυχήματος ἐξ ὑπαιτιότητός των ὑπόκεινται εἰς ἀντίποινα, ἀκόμη καὶ τὴν θανάτωσιν, ἂν προὐκάλεσαν τὸν θάνατον. Διατάξεις σχετικαὶ πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, τὸν πόλεμον, τὴν παραμονὴν τῶν ξένων ἀκροθιγῶς μόνον μνημονεύονται, καὶ τοῦτο διότι πιθανώτατα ἀνεγράφοντο εἰς εἰδικοὺς κώδικας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνεκαλύφθησαν ἀκόμη. Ὁ Χαμουραμπὶ διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύστημα τῶν διωρύγων μεταξὺ τῶν ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος καὶ ἐκανόνισε τὸν ροῦν τοῦ Εὐφράτου δι' ἐκβαθύνσεων καὶ φρακτῶν, καθὼς καὶ τοῦ Νείλου. Γ. Λ. Α.

Χαμουρῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδοπόλεως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 130 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χαμούρκιοϊ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Τουρκίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Κατέστη ὀνομαστὸν ἐκ τῆς παρ' αὐτὸ συναφθείσης μεγάλης ἐκ συναντήσεως μάχης (16 Αὐγούστου 1922, π. ἡ.) τῶν Α΄ καὶ Β΄ ἑλληνικῶν σωμάτων στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην κατὰ τῆς 1ης τουρκικῆς στρατιᾶς (Νουρεντὶν πασᾶς) καὶ τοῦ σώματος στρατοῦ ἱππικοῦ (Φαχρεδδὶν πασᾶς), παρακολουθούντων καὶ τῶν Μουσταφᾶ Κεμὰλ πασᾶ ὡς ἀρχιστρατήγου, τοῦ Ἰσμὲτ πασᾶ ὡς διοικητοῦ τοῦ δυτικοῦ μετώπου καὶ τοῦ στρατάρχου Φεβζῆ πασᾶ ὡς γενικοῦ ἐπιτελάρχου. Κατόπιν τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ περὶ τὸ Ἀφιὸν Καρὰ Χισὰρ μετώπου (13 καὶ 14 Αὐγούστου 1922) καὶ τῆς διασπάσεως αὐτοῦ νοτίως τοῦ Μπὰλ Μαχμοὺτ (κέντρα ἀντιστάσεως ἐπὶ τοῦ Καμελὰρ ντάγ: Μαῦρος Βράχος, Καγιὰν Τιμπὶ καὶ Τιλκὶ Κιρι Μπέλ), τὰ ἑλληνικὰ Α΄ καὶ Β΄ σώματα στρατοῦ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσι κατὰ τὴν 15 Αὐγούστου 1922 ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν ὑψωμάτων: Ὀλουτζὰκ—Ἰμπιλὰκ ντάγ—Ρεσὶλ Μπαμποῦ—Εὐρὲτ—Σουζοὺζ (VII, I, IV, IX, XII. V καὶ XIII μεραρχίαι). Κατὰ τὴν 16 Αὐγούστου 1922 αἱ ἑλληνικαὶ μεραρχίαι αὗται ἐκινήθησαν ἀπὸ τῶν εἰρημένων θέσεών των πρὸς Σελκὶ Σεράϊ Τσιφλὶκ—Τουμλοῦ Μπουνάρ, συνεχίζουσαι τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν μὲ γενικὴν διεύθυνσιν τῆς κινήσεώς των ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, πλὴν τῶν μεραρχιῶν I καὶ VII καὶ τῶν μεικτῶν ἀποσπασμάτων τῶν μεραχιῶν IV καὶ XIII, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Φράγκου· αἱ μονάδες αὗται, ἀποτελοῦσαι τὸ δεξιὸν τῆς ὁμάδος Τρικούπη, εἶχον ἤδη ὑποχωρήσει αὐτοβούλως εἰς Τουμλοῦ Μπουνάρ. Κατὰ τὴν κίνησιν τῶν εἰρημένων μεραρχιῶν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς προηγεῖτο ἡ ὁμὰς τοῦ ὑποστρατήγου Δημαρᾶ (IX καὶ μικρὸν τμῆμα τῆς IV μεραρχίας), ἥτις προσέκρουσεν εἰς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν τῶν

Digitized by Google

Τούρκων, οἵτινες ἐκινοῦντο συγχρόνως τότε, ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, ὅπως ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διασπάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ μετώπου ἐπιτύχωσι τὴν ὁλοσχερῆ ἀποκοπὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐξώθησιν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς, διακοπτομένων τῶν μετὰ τῆς βάσεως τῶν ἐπιχειρήσεών του (τῆς Σμύρνης) συγκοινωνιῶν. Αἱ κατόπιν κινούμεναι (ὁμοίως ἀπὸ Λ. πρὸς Δ.) ἑλληνικαὶ μεραρχίαι XII καὶ V ἐνεπλάκησαν διαδοχικῶς καὶ αὗται, στρέψασαι μέτωπον πρὸς νότον, εἰς σκληρὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τοῦ Ἰμπιλὰκ ντάγ μέχρι τῶν «Μεμονωμένων κτηρίων» τῆς κοιλάδος τοῦ Πουρσάκ. Ἡ XIII μεραρχία ἀπὸ τοῦ Ὀλουτζάκ, βορειότερον, διετέθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν μαχομένων τεσσάρων μεραρχιῶν καὶ πρὸς κάλυψιν τῶν νώτων αὐτῶν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ (1ης, 2ας καὶ 14ης μεραρχιῶν), ὅπερ ἐπιδραμὸν εἶχεν εἰσδύσει πρὸς βορρᾶν καὶ ἐνήργει ἐξορμήσαν ἀπὸ τοῦ Μπὰλ Καρὶς Ἐγιούκ. Ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φράγκου ἑλληνικὴ ὁμάς, τεταγμένη ἀπὸ Τουκλοῦ Τεπὲ (κορυφῆς 1980 τοῦ Ἀκὰρ ντάγ) διὰ τοῦ Ἐλβὰν πασᾶ μέχρι τῶν ὑψωμάτων ΒΔ. τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Τουμλοῦ Μπουνὰρ μὲ μέτωπον πρὸς ἀνατολάς, δὲν ἐκινήθη ἀπὸ τῶν θέσεων τούτων. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς πρὸς τοῦτο ἐκδοθείσης διαταγῆς τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου, ὅπως ἡ μὲν VII μεραρχία διὰ δύο συνταγμάτων αὐτῆς προελάσῃ πρὸς τὰ ὑψώματα Κορουσοῦ (βορείως τοῦ Γκιουνέκιοϊ), τὸ δὲ μεικτὸν ἀπόσπασμα τῆς XIII μεραρχίας (ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων ΒΔ. τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Τουμλοῦ Μπουνὰρ) πρὸς Σελκὶ Σεραΐ Τσιφλὶκ—Κουτσουκιοϊ, ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀπειληθῇ τὸ ἐκτεθειμένον ἀριστερὸν πλευρὸν τῆς 1ης τουρκικῆς στρατιᾶς, δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἄτε τοῦ διοικητοῦ τῆς VII μεραρχίας ἀπαντήσαντος ὅτι «ἔδει ν' ἀναμένωσι νὰ διευκρινισθῇ ἡ κατάστασις». Οὕτως ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην ὁμὰς μεραρχιῶν δὲν ἠδυνήθη κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην (16 Αὐγούστου 1922, π.ἡ.) νὰ συνενωθῇ μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φράγκου περὶ τὸ Τουμλοῦ Μπουνὰρ ὁμάδος. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν νύκτα ἡ ὁμὰς τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Χαμούρκιοϊ ἐπεζήτησε διὰ βορειοτέρας κατευθύνσεως (διὰ Χαμούρκιοϊ — Τσάλκιοϊ — Κιουτσοὺκ Ἀσλανὰρ) ν' ἀχθῇ πρὸς Τουμλοῦ Μπουνάρ· ἀλλ' ἡ ὁμὰς τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου ἀπεσύρθη ἔτι δυτικώτερον ἐπὶ τῆς γραμμῆς Τσορούμ ντάγ—Σὰν ντάγ Τεπεσὶ—Χασὰν Ντεντὲ Τεπέ, ἤτοι ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς πρὸς Α. τοῦ Μπιγιοὺκ Ὀτουρὰκ—Πασανζίκ, ἔτι μᾶλλον δυσχεράνασα τὴν ἐπιδιωκομένην συνένωσιν τῶν ἑλληνικῶν ὁμάδων (μεραρχιῶν). Ἡ ἀνωτέρα τουρκικὴ διοίκησις ἔσχεν ἤδη τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως προωθήσῃ πρὸς βορρᾶν, διαρκούσης τῆς νυκτός, μείζονας ἔτι δυνάμεις, ὥστε νὰ ματαιώσῃ τὴν κατὰ τὴν ἑπομένην ἡμέραν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν τῆς ὁμάδος τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη νὰ ἀχθῇ διὰ Τσάλκιοϊ—Κιουτσοὺκ Ἀσλανὰρ εἰς Τουμλοῦ Μπουνάρ· οὕτως ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ἐπιδιώξῃ κατὰ τὴν 17 Αὐγούστου 1922 (π. ἡ.) διέξοδον ἔτι μᾶλλον βορειοτέραν διὰ τοῦ Ἀλῆ Βεράν, ἡ κοιλὰς τοῦ ὁποίου εὐλόγως ἀπεκλήθη «κοιλὰς τοῦ θανάτου», διότι ἐκεῖ ἀποσυνετέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁλοσχερῶς ἡ ἑλληνικὴ ὁμάς. Οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοῦ λόφου παρὰ τὸ Τουμλοῦ Μπουνάρ, ἔνθα ἦτο τὸ παρατηρητήριον τοῦ Γαζῆ Μουσταφᾶ Κεμάλ, κατὰ τὴν 17 Αὐγούστου 1922, ἀνήγειραν ἐπιβλητικὸν μνημεῖον τῆς νίκης ἐκείνης, ἥτις οὐσιωδῶς ἐτερμάτισε τὴν ἑλληνικὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν.

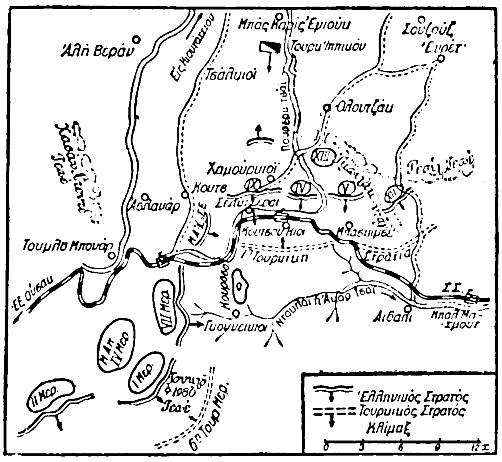

Μάχη τοῦ Χαμούρκιοϊ (16 Αὐγούστου 1922).

Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Χαμουσιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Σκλαβοπούλας. Κάτ. (1928) 103. ΕΡ. Μ.

Χὰμπ (Habb) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀσίας, πηγάζων ἐκ τῆς ὀροσειρᾶς Πάμπ. Ῥέων μὲ γενικὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ Ν.ΝΔ., διαγράφει τὰ σύνορα τοῦ Βελουχιστὰν καὶ τῆς Ἰνδοβρεττανικῆς ἐπαρχίας Σὶντ καὶ ἐκβάλλει μετὰ ῥοῦν 150 χλμ. εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀμάν. Τὰ ὕδατά του διὰ καταλλήλων ὑδραυλικῶν ἔργων χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἄρδευσιν. Χ. Δ.

Χὰ-Μπαβλῆ ***Ἐλεάζαρ.*** Ἑβραῖος ἑρμηνευτὴς τῆς Πεντατεύχου (βλ. λ. *Ἐλεάζαρ* μπὲν Ναθάν).

Χάμπαθα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Μάζας. Κάτ. (1928) 107. ΕΡ. Μ.

Χαμπαλῆ. Ἄραψ ἱερονομολόγος (βλ. λ. *Χάνμπαλ*).

Χαμπὰμπ (Habab). Λαὸς τῆς Βορείου Ἀφρικῆς (βλ. λ. *Ἀβάβδαι*).

χαμπανέρα (habanera). Χορὸς καὶ μουσικὸς ῥυθμὸς κουβαϊκῆς καταγωγῆς. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν παιζομένων εἰς χρόνον 2/8, ἡ κίνησίς του δὲ εἶναι βραδεῖα καὶ ὁ χαρακτηριστικὸς ῥυθμός του

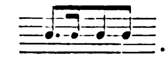

χαμπάρι (τό), καὶ ***χαμπέρι*** δημοτ., πρόσφατος εἴδησις, νέον· «τί χαμπάρια μᾶς ἔφερες;» ‖ φρ. «ν' ἀκούσω τὰ χαμπάρια σου» τὴν εἴδησιν τοῦ θανάτου σου' ‖ «παίρνω χαμπάρι» ἐννοῶ, ἀντιλαμβάνομαι: «δὲν πῆρε χαμπάρι τί τοῦ σκάρωσαν» (λ. τουρκ.).

χαμπαρίζω δημοτ., ὑπολογίζω, λαμβάνω ὑπ' ὄψιν μου, συνήθ. ἀρνητικῶς: «δὲν χαμπαρίζει ἀπὸ τέτοια».

Χαμπαρὸφσκ (Khabarovsk, ἢ Chabarowsk) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς σοβιετικῆς ὁμοσπονδίας, ἐν Σιβηρίᾳ, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀμοὺρ εἰς 48° 40' Β. πλάτους καὶ 135° 5' Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουιτς. Κάτ. (1926) 43.567. Ἱδρύθη τῷ 1652 ὡς φρούριον τῆς ἀνατολικῆς Σιβηρίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1858 ἀπῳκίσθη ὑπὸ Ῥώσων ὑπὸ τὸν κόμιτα Μουράβιεφ. Ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ σπουδαιότης τῆς πόλεως ἤρχισεν ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἕνα τῶν κυριωτέρων σταθμῶν. Ὁ ποταμὸς πήγνυται παρ' αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τοῦ Ἀπριλίου. Χ. Δ.

Χαμπάρωφ, ***Ἐροφέϊ Παύλοβιτς.*** Ῥῶσος κατακτητὴς τῆς Σιβηρίας (1509—1564). Ἀνὴρ τολμηρός, μετ' ὀλιγαρίθμων ὀπαδῶν κατέλαβε τῷ 1639 τὴν Ἐνισέϊσκ. Τῷ 1649 κατέκτησε τὰς περὶ τὸν ποταμὸν Ἀμοὺρ χώρας, κατέλαβε τὴν Ἀλμπασὶν καὶ ἀνήγειρε τὸ φρούριον Ἀτσίρ. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Μόσχαν ὁ τσάρος τῷ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Σιβηρίας, ὅπου ἵδρυσε τὴν ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ἀμοὺρ πόλιν *Χαμπάροβκα*. Θ. Β.

Χαμπεζιὰν *[Γεωγρ.]*. Ἀρμενικὴ ὀνομασία τῆς *Καμβυσηνῆς* (βλ. λ.).

Χάμπενεκ (Habeneck), ***Φραγκῖσκος - Ἀντώνιος.*** Γάλλος μουσικὸς γερμανικῆς καταγωγῆς (1781—1849). Τῷ 1804 ἔτυχε τοῦ πρώτου βραβείου βιολίου ἐν τῷ Ὠδείῳ τῶν Παρισίων. Τῷ 1818 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν «Θρησκευτικῶν συναυλιῶν», ἀπὸ τοῦ 1821—1824 διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ μελοδράματος καὶ κατόπιν διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ ᾠδείου. Τέλος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ μελόδραμα ὡς διευθυντὴς ὀρχήστρας, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1846. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς «Ἑταιρείας τῶν συναυλιῶν τοῦ ᾠδείου», χάρις εἰς τὴν ὁποίαν διεδόθη τὰ μέγιστα ἐν Γαλλίᾳ ἡ συμφωνικὴ μουσική. Γ. Σ.

Χάμπερ (Haber), ***Φρίτς.*** Γερμανὸς χημικός, γεννηθεὶς τῷ 1868. Ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Χαϊδελβέργης καὶ τοῦ Βερολίνου καὶ εἰς τὰ πολυτεχνεῖα τῆς Καρλσρούης καὶ τοῦ Charlottenburg (Βερολίνου). Τῷ 1896 διωρίσθη ὑφηγητὴς καὶ τῷ 1898 καθηγητὴς εἰς τὸ πολυτεχνεῖον τῆς Καρλσρούης. Ἀπὸ τοῦ 1912 διατελεῖ διευθυντὴς τοῦ ἰνστιτούτου τοῦ αὐτοκράτορος Γουλιέλμου ἐν Dahlem (παρὰ τὸ Βερολῖνον) διὰ τὴν φυσικὴν χημείαν καὶ καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1910 ἐπέτυχε τὴν συνθετικὴν παρασκευὴν τῆς ἀμμωνίας ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῆς. Ἠσχολήθη ἐπίσης μὲ πλεῖστα ἄλλα σπουδαῖα θέματα τῆς χημείας, ὡς λ. χ. τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν καὶ τῶν μεγάλων πιέσεων ἐπὶ τῶν χημικῶν ἀντιδράσεων, τὴν θερμοδυναμικὴν τῶν ἀντιδράσεων τῶν ἀερίων, τὰ διάφορα πολεμικὰ ἀέρια καὶ τὰ ἀντίδοτα αὐτῶν κλ. Ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα καὶ διατριβάς, ὧν σπουδαιότερα εἶναι: «Θερμοδυναμικὴ τῆς πρακτικῆς ἀντιδράσεως τῶν ἀερίων» (1905), «Συμβολὴ εἰς τὴν μεταλλογνωσίαν» (1919), «Ἡ χημεία κατὰ τὸν πόλεμον» (1922), «Ἡ σύνθεσις τῆς ἀμμωνίας ἐξ ἀζώτου καὶ ὑδρογόνου» (1924) κ. ἄ. Τῷ 1919 τῷ ἀπενεμήθη τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν χημείαν. Σ. Γ.

Χαμπὲρ (Habert), ***Ἰσαάκ.*** Γάλλος ἐπίσκοπος, ἀποθανὼν τῷ 1668. Ἐσπούδασεν ἐν Σορβόννῃ φιλολογίαν καὶ θεολογίαν, κατόπιν δέ, εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον, προήχθη εἰς ἐπίσκοπον τῷ 1645. Σφοδρὸς πολέμιος τῶν ἰανσενιστῶν, συνέταξε τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὑπέγραψαν 85 ἐπίσκοποι καὶ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν Ι', ἱκετεύοντες αὐτὸν νὰ καταδικάσῃ ἐπισήμως τὰ δόγματα τοῦ Ἰάνσεν. Ἔγραψε λατινιστὶ ποιήματα καὶ ἑρμηνείαν εἰς τὰς ποιμαντορικὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου, ἣν ἐξέδωκε λατινιστὶ ἐν Παρισίοις τῷ 1656. Ε. Γ. Π.

Χάμπερλ (Haberl), ***Φραγκῖσκος-Ξαβέριος.*** Διάσημος Αὐστριακὸς μουσικὸς καὶ συγγραφεὺς (1840—1910). Ἠσχολήθη κατ' ἐξοχὴν μὲ τὴν μουσικὴν τῶν παρελθόντων αἰώνων, ἰδίᾳ δὲ τῆς πολυφωνικῆς περιόδου. Ἵδρυσε τὴν «Ἐπετηρίδα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» (1885) καὶ ἐδημοσίευσε: «Wilhelm Dufay» «Die römische Schola cantorum und die päpstlichen Kappelsänger bis zur Mitte des XVI Jahrhunderts» (1887), «Bibliographischer und thematischer Musikkatalog des päpstlichen Kappelarchivs im Vatikan zu Rom» (1888). Γ. Σ.

Χάμπερλαντ (Haberlandt), ***Ἀρθοῦρος.*** Αὐστριακὸς ἐθνολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1889. Διευθυντὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ μουσείου λαογραφίας καὶ ἀπὸ τοῦ 1924 καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου, ἔγραψεν: «Ἐπιστημονικαὶ μελέται περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Σερβίας» (ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει «Λαογραφία τῶν Βαλκανίων 1917. Θ. Κ.

— **Χάμπερλαντ** (Haberlandt), ***Γκότλιμπ.*** Αὐστριακὸς βοτανικός, γεννηθεὶς τῷ 1854. Καθηγητὴς τοῦ ἐν Γκράτς, διευθυντὴς τοῦ φυτοφυσιολογικοῦ ἰνστιτούτου τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου (1910—1923), ἔγραψεν: «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ μηχανικοῦ συστήματος τῶν ἱστῶν τῶν φυτῶν» (1879), «Φυσιολογικὴ ἀνατομία τῶν φυτῶν» (1884), «Βοτανικὸν ταξίδιον εἰς τὰς χώρας τοῦ τροπικοῦ», «Αἰσθητήρια ὄργανα τῶν φυτῶν διὰ τὴν ἀντίληψιν μηχανικῶν ἐρεθισμῶν» (1906), «Ὄργανα ὁράσεως ἐνίων φυτῶν» (1905. Ἀπὸ τοῦ 1916 ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Beiträge zur Allgemeinen Botanik». Θ. Κ.

Χάμπερμαν (Haberman), ***Οὖγο,*** *βαρῶνος* — Γερμανὸς ζωγράφος (1849—1929). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Μονάχου, διεκρίθη δὲ κυρίως ἀφ' ὅτου ἠκολούθησε τὴν νεωτέραν γαλλικὴν ζωγραφικήν. Ἔργα αὐτοῦ ἀπόκεινται ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Μονάχου, ἐν τῇ ἐθνικῇ πινακοθήκῃ τοῦ Βερολίνου, ἐν τοῖς μουσείοις Φραγκφούρτης, Ἀμβούργου, Βρέμης καὶ Ἀννοβέρου. Θ. Κ.

Χάμπερμπιρ (Haberbier), ***Ἔρνστ.*** Γερμανὸς δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου (1813—1869). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μεγίστων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐξέπλησσε διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξετέλει τὰ δυσχερέστερα μέρη, κατανέμων ταῦτα εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Γ. Σ.

Χάμπερτον (Habberton), ***Ἰωάννης.*** Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς (1842—1921). Διετέλεσε, τυπογράφος, βιβλιοπώλης, διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Christian Union» καὶ ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ «Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης». Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι: «Τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλένης» (1876), πλῆρες ζωῆς εὐθυμογράφημα διὰ παιδιά, τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Τὰ παιδιὰ ἄλλων λαῶν», «Μερικοὶ ἄνθρωποι», «Τὸ πλήρωμα τοῦ Σὰμ Ὀυέλλερ», «Ὁ μικρὸς Γκώζυ», «Ποιὸς ἦτο ὁ Παῦλος Γκραῖησον;» κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χαμπὲς (προφ. Habech) *[Γεωγρ.]*. Ἀραβικὸν καὶ τουρκικὸν ὄνομα τῆς *Ἀβησσυνίας*.

Χάμπετ Ντέους (Habet Deus), ***ἅγιος.*** Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Λούνας (Luna) κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 500 ἀπὸ ἀρειανῶν Βανδάλων. Ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἑορτάζεται ὡς μάρτυς τὴν 17 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

Χαμπὶ-χαδίν. Ὀθωμανὶς ποιήτρια, ἀκμάσασα ἐπὶ Σελὶμ τοῦ Β' (1566—1574). Ἦτο σύζυγος τοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ σουλτάνου τούτου. Ν. Μ.

Χαμπικὸ (Habicot), ***Νικόλαος.*** Γάλλος ἀνατόμος (1556—1624). Ἐδίδαξεν ἀνατομικὴν καὶ χειρουργικήν. Ἔγραψε περὶ τραχειοτομίας, πραγματείαν περὶ ὀστῶν γίγαντος κλπ. Ο. Ρ.

Χαμπιλὲρ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Νίκης τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 226 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Κατωχώρι*.

Digitized by Google

Χάμπινγκτον (Habington), ***Οὐΐλλιαμ.*** Ἄγγλος ποιητὴς (1605—1654). Συνέθεσε λυρικὰ ποιήματα καὶ ἐλεγείας, διακρινόμενα διὰ τὴν θέρμην τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, τὴν θρησκευτικότητα καὶ τὴν εἰδυλλιακήν των χάριν. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Καστάρα» (1634, 3η πληρεστέρα ἔκδ. 1640). Συνέγραψεν ἐπίσης: «Ἱστορία τοῦ Εδουάρδου Δ'» (1640), τὴν ἱλαροτραγῳδίαν «Βασίλισσα τῆς Ἀραγῶνος» (1640) καὶ «Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἱστορίας» (1641). Η. Π. Γ.

Χάμπντεν (Hampden), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος πολιτικὸς (1595—1643), ἐξάδελφος του Ὀλιβιέρου Κρόμβελλ. Τῷ 1621 εἰσῆλθεν εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἀντιτασσόμενος δ' ἑκάστοτε κατὰ διαφόρων μέτρων τοῦ Καρόλου Α', κατώρθωσε νὰ ἐπισύρῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ κοινοβουλίου, ὥστε νὰ προκληθῇ καὶ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ κοινοβουλίου καὶ Καρόλου, ὅτε διετάχθη ἡ σύλληψις τούτου ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Συμμετασχὼν εἰς τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ρέντινγκ (1643), ἐπληγώθη βαρέως καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν. Η. Π. Γ.

Χάμπορν (Hamborn) *[Γεωγρ.]*. Βιομηχανικὴ πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ Ρηνανίᾳ, κατα τὴν συμβολὴν τοῦ Ἔμσερ εἰς τὸν Ρῆνον, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Στερκράντε—Μαΐρς. Κάτ. (1925) 126.043. Εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων γερμανικῶν κέντρων σιδηρουργίας καὶ χαλυβουργίας, μεθ' ὑψικαμίνων καὶ ὀρυχείων σιδήρου καὶ γαιάνθρακος, ἕδρα τῆς μεγαλυτέρας γερμανικῆς ἑταιρείας «Ἡνωμένα χαλυβουργεῖα». Ὑπάρχουν ἐπίσης ὀρυχεῖα καὶ βιομηχανίαι μολύβδου, ψευδαργύρου, χαλκοῦ καὶ ὀρειχάλκου. Θ. Κ.

Χαμποὺρ (Chabur) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μεσοποταμίας, ἀριστερὸς παραπόταμος τοῦ Εὐφράτου, πηγάζων ἀπὸ τοῦ ὄρους Καρατζᾶ-ντὰγ (ἀρχ. Μάσιον ὄρος) καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Εὐφράτην μετὰ ροῦν 420 περίπου χιλιομέτρων, παρὰ τὸ Ἐλ Μπουσερὰ καὶ τὸ ἀρχαῖον Κιρκήσιον, ἐν τῇ γαλλικῇ Συρίᾳ. Εἶναι ὁ *Χαβώρας* τῶν ἀρχαίων, ἀπετέλει δὲ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τὸ σύνορον τῆς ρωμαϊκῆς Μεσοποταμίας.

Χάμπουργκ (Hamburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας (βλ. λ. *Ἀμβοῦργον*).

Χάμπρα (Habra) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀλγερίας ἐν Ὀράν, σχηματιζόμενος διὰ τῆς συνενώσεως τῶν Οὐὲντ Τενίρα, Οὐὲντ Μόνσα, Οὐὲντ Σ ῖντα καὶ Οὐὲντ Ταριάζ. Ρέει κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Οὐὲντ-ἐλ-Χαμμάμ*, μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Περριγκὼ ἔξοδόν του συγκρατεῖται ὑπὸ μεγάλου φράγματος, δυναμένου νὰ περιλάβῃ 14.000 000 κυβικὰ μέτρα ὕδατος. Ἑνούμενος μετὰ τοῦ Σὶγκ σχηματίζει τὴν λίμνην Μάκτα. Χ. Δ.

Χάμπρικ (Habrick), ***Ἀλέξης.*** Μοραβὸς θεολόγος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (1736—1794), συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Assertiones theologicae scholastico-positivae et morales de fide, regulis fidei, actibus humanis et beatitudine» (1759), «Jura primaeva Moraviae collegerunt ac notis illustrarunt benedictini Raigradienses» (1781), κλπ. Ε. Γ. Π.

Χάμ(π)σαϊρ, ἢ ***Χάμ(π)σερ***, ἢ ***Χάμπ***, ἢ ***Χάντς*** (Hampshire, Hamp, Hants) *[Γεωγρ.]*. Κομιτεία τῆς νοτίου Ἀγγλίας, καλουμένη ἐπισήμως κομιτεία τοῦ *Σάουθαμπτον*. Ἔχει ἔκτασιν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς διοικητικῶς εἰς αὐτὴν ὑπαγομένης νήσου Οὐάϊτ, 4.273 τ. χλμ. καὶ κατ. (1931) 1.102.515. Ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς Μάγχης, ἐφ' ἧς ἀνοίγονται οἱ ὅρμοι τοῦ Σάουθαμπτον, Οὐῶτερ καὶ Πόρτσμουθ Χάρμπωρ, καὶ εἶναι κατ' ἐξοχὴν γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ περιφέρεια μέ τινας δασώδεις ἐκτάσεις, παράγουσα σῖτον, κριθὴν καὶ βρόμην καὶ ἐκτρέφουσα σημαντικὰς ποσότητας προβάτων καὶ χοίρων. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Οὐΐντσεστερ*, κυριώτεραι δὲ πόλεις οἱ μεγάλοι λιμένες Πόρτσμουθ καὶ Σάουθαμπτον κλπ. Η. Π. Γ.

—**Χάμπσαϊρ, *Νιοῦ*** — (New Hampshire) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Νέον Χάμπσαϊρ*.

Χάμπτον (Hampton) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Μίντλσεξ ἐπὶ τοῦ Ταμέσεως. Κάτ. (1921) 10 675. Πλησίον αὐτῆς εὑρίσκονται αἱ μεγάλαι ὑδραυλικαὶ ἐγκαταστάσεις διὰ τὴν ὕδρευσιν τοῦ Λονδίνου καὶ τὸ περιώνυμον ἀνάκτορον Χάμπτον Κώρτ. Η. Π. Γ.

—**Χάμπτον, *Ἦστ*** — *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ἦστ* Χάμπτον.

—**Χάμπτον *Κὼρτ*** (Hampton Court). Ἀνάκτορον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ταμέσεως ἐν Μίντλσεξ, μεταξὺ Χάμπτον καὶ Χάμπτον Γουΐκ, 15 μίλια νοτιοδυτικῶς τῆς γεφύρας τοῦ Λονδίνου, ἓν τῶν ἀρίστων ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων τῆς ἐποχῆς τῶν Τυδόρ. Ανεγερθὲν ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Γουόλσεϋ τῷ 1515 καὶ προσφερθὲν παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα Ἑρρῖκον Η', ἐχρησίμευσεν ὡς ἀνάκτορον τῶν Ἄγγλων βασιλέων μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Γεωργίου Γ'. Εἶναι ἐκτισμένον δι' ἐρυθρῶν πλίνθων, ἐκ δὲ τῶν ἀρχικῶν πέντε τετραγωνικῶν οἰκοδομημάτων σῴζονται μόνον δύο, τρίτη δὲ πτέρυξ ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χ. Ρὲν διὰ τὸν Γεώργιον Β'. Περιλαμβάνει ἄνω τῶν 1000 δωματίων, ἐξ ὧν τινα στεγάζουν ἀξιοσημείωτον πινακοθήκην, καὶ ἔχει ὡραιοτάτους κήπους ὁλλανδικοῦ ρυθμοῦ. Πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται τὸ πάρκον Μπώσεϋ, καταλαμβάνον ἔκτασιν 1000 ἑκταρίων, μὲ ὡραιοτάτην ἐκ καστανεῶν δενδροστοιχίαν καὶ ἡμέρους ἐλάφους. Η. Π. Γ.

Χάμσα, ἢ ***Χάμζα.*** Μωαμεθανὸς προφήτης τοῦ Ι' αἰῶνος, ζήσας ἐπὶ τῆς χαλιφείας τοῦ Χακὶμ ἢ Ἀλχακὶμ Μπιαμπιλλάχ. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἱδρυτῶν τῆς θρησκευτικῆς αἱρέσεως τῶν Δρούσων, οἵτινες θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν ἀληθινὸν μεσσίαν, κατελθόντα ἐπὶ τῆς γῆς ἑπτάκις. Μ. Δ. Β.

χάμσα, ἢ ***χάνσα*** *[Ἀποκρυφ.]*. Λέξις σανσκριτικὴ σημαίνουσα κύκνος ἢ χήν, καὶ κατ' ἐπέκτασιν λευκὸν πτηνόν, σύμβολον παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς τῆς σοφίας καὶ τῆς μυήσεως, καὶ ἱερὸν ὑποζύγιον τοῦ θεοῦ Βράχμα, ἔχον τὴν δύναμιν νὰ χωρίζῃ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ γάλακτος, καθ' ὃν τρόπον ὁ μύστης χωρίζει τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὸν τῆς ὕλης. Ἡ ἀπόκρυφος σημασία τοῦ ἰνδικοῦ τούτου συμβόλου δέον κατά τινας νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν φωνητικήν του συγγένειαν μὲ τὴν σανσκριτικὴν φράσιν: «Ἄ-χὰμ-σά», ἤτοι «Ἐγὼ εἶμαι Αὐτός», δι' ἧς ὁ μύστης ὡμολόγει ἑαυτὸν μέρος τῆς θείας οὐσίας. Εἰς τὸ ἱερὸν ἔπος Μπαγκαβάτα-Πουράνα, διὰ τῆς λέξεως *χάμσα* δηλοῦται ἡ ἰνδικὴ κοινωνία, οἵα ἦτο πρὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῆς εἰς 4 κάστας ὑπὸ τοῦ Μανοῦ. Η. Π. Γ.

Χάμσουν (Hamsun), ***Κνούτ.*** Νορβηγὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1860. Ἐν μέσῳ στερήσεων καὶ κατόπιν κόπων πολλῶν ἀπεπεράτωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐν Χριστιανίᾳ. Ἀφοῦ εἰς μάτην ἐπεδίωξε νὰ εὕρῃ μίαν θέσιν εἰς τὴν πατρίδα του, μετέβη ἀκολούθως εἰς Ἀμερικὴν πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας. Ἐκεῖ μετῆλθε διάφορα ἐπαγγέλματα· εἰργάσθη ὡς μεταλλωρύχος, ὡς κρεοπώλης, ὡς τροχιοδρομικὸς εἰσπράκτωρ καὶ ὡς ἐπιστάτης ἀγροκτημάτων ἐν Καλιφορνίᾳ. Μετὰ πλάνητα καὶ ἀλητικὴν ζωὴν ἀρκετῶν ἐτῶν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐδημοσίευσε (1889) τὸ πρῶτον ἔργον του «Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς συγχρόνου Ἀμερικῆς», με τὸ ὁποῖον ἤλπιζε νὰ γίνῃ γνωστός. Παρὰ τὰς ἀρετάς του, τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐνεποίησε τὴν ἣν ἀνέμενεν ὁ συγγραφεὺς ἐντύπωσιν. Ἠκολούθησαν τὰ μυθιστορήματα «Πεῖνα», «Μυστήρια», «Ὁ ἀρχισυντάκτης Λύγκε» καὶ «Νέα γῆ», ἔργα μαρτυροῦντα πρωτοτυπίαν, ἀφηγηματικὴν ἱκανότητα ὄχι συνήθη καὶ μοναδικὴν ψυχολογικὴν δύναμιν, γενόμενα ὅμως καὶ πάλιν μετὰ ψυχρότητος δεκτὰ ὑπὸ τῆς κριτικῆς. Ὁ Χάμσουν ἐξηκολούθησε νὰ ἀγωνίζεται σκληρῶς διὰ τὴν ζωήν, πότε ὡς γραμματοδιδάσκαλος, πότε ὡς δημοσιογράφος καὶ πότε ὡς ὁμιλητὴς διαλέξεων. Τὸ διήγημα «Πὰν» (1894) εἶναι τὸ ἔργον, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Χάμσουν ἤρχισε νὰ στερεώνῃ τὴν φήμην του. Ἠκολούθησαν τὰ δραματικὰ ἔργα: «Εἰς τὰς πύλας τοῦ βασιλείου», «Τὸ παιγνίδι τῆς ζωῆς» καὶ «Ἑσπερινὸς οὐρανός», ὡς καὶ τὸ διήγημα «Βικτωρία» (1898), τὸ ὁποῖον, μεταφρασθὲν εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, κατέστησε γνωστὸν τὸν συγγραφέα του καὶ ἐκτὸς τῶν συνόρων τῆς πατρίδος του, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐμεσουράνουν ἀκόμη οἱ μεγάλοι συμπατριῶταί του Ἴψεν καὶ Μπγιαῖρνσον. Ἡ δημιουργικὴ δραστηριότης, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ἔκτοτε ὁ Χάμσουν, θεωρεῖται μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας Μετὰ τὸ ἔμμετρον δρᾶμά του «Μοῦνκεν Μπέντ», ἐνθυμίζον τὸν «Πέερ Γκύντ» τοῦ Ἴψεν, ἐδημοσίευσε: «Στὴ χώρα τῶν παραμυθιῶν», ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν Καύκασον, «Ὑπὸ τὴν ἡμισέληνον», ταξιδιωτικὰς εἰκόνας ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, τοὺς τόμους διηγημάτων: «Βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ», «Σκλάβοι τῆς ἀγάπης», «Ἀλήτης», τὰ δραματικὰ ἔργα: «Παρμένος ἀπὸ τὸν διάβολον», «Βασίλισσα Ταμάρα» καί, πρὸ πάντων, τὰ μυθιστορήματα: «Μαχόμεναι δυνάμεις», «Ὀνειροπόλος», «Μπενόνι», «Ρόζα», «Ὑπὸ τὰ φθινοπωρινὰ ἄστρα», «Παιγνίδι μὲ σουρντίνα», «Ἡ τελευταία χαρά», «Παιδιὰ τῆς ἐποχῆς των», «Ἡ πόλις Σένγκελφος», «Εὐλογία τῆς γῆς» καὶ «Γυναῖκες στὴ βρύση». Τὸ τελευταῖον τοῦτο μυθιστόρημα τοῦ Χάμσουν, δημοσιευθὲν τῷ 1920, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν Σουηδικὴν Ἀκαδημίαν νὰ τῷ ἀπονείμῃ τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἀκμαῖος καὶ ἀκατάβλητος, παρὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις τῆς πρώτης νεότητός του, εὐτυχὴς μὲ τὴν δευτέραν του σύζυγον *Μαρίαν* (συγγραφέα μιᾶς ἐνδιαφερούσης σειρᾶς διηγημάτων, ἡ ὁποία φέρει τὸν γενικὸν τίτλον «Λάγκερουντ») καὶ τὰ τέκνα του, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζηται καὶ νὰ δέχηται εἰς τὴν ἐν Λάρβικ ἔπαυλίν του τὰ πλήθη τῶν φίλων του καὶ τὰς θερμὰς ἐκδηλώσεις τῶν ἁπανταχοῦ τῆς γῆς θαυμαστῶν του. Τὰ τελευταῖα μυθιστορήματά του: «Τυχοδιῶκται» (1928), «Αὔγουστος» (1930), «Τὸ ὕστατον κεφάλαιον» (1931), θεωροῦνται ἐκ τῶν καλυτέρων ἔργων του. Ὁ Χάμσουν εἰς οὐδεμίαν ἀνήκει ὡρισμένην σχολήν. Ρεαλιστὴς καὶ ἰδεαλιστὴς ἐν ταὐτῷ, περιγράφει μὲ μοναδικὴν ἀκρίβειαν ἀφελεῖς καὶ παραδόξους τύπους ἐκ τῆς ζωῆς τῆς θαλάσσης, τοῦ ὑπαίθρου καὶ τῶν μεγάλων κοσμικῶν κέντρων, τὸν δὲ ἀντικειμενικὸν κόσμον παρουσιάζει πάντοτε κατὰ τρόπον ὑποκειμενικόν, ἀναλόγως τῶν προσωπικῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν ἑκάστοτε διαθέσεών του. Ἀφ' ἑνὸς ἡ ψυχολογία καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ζωηρὰ τῆς φύσεως αἴσθησις ἀποτελοῦσι τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης του. Τελείως προσωπικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ ἔντονον καὶ νευρῶδες ὕφος του, τὸ συχνάκις περίτεχνον ἐν τῇ ἀφελείᾳ καὶ τῇ ἁπλότητι αὐτοῦ. Ὁ Χάμσουν θεωρεῖται εἷς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων συγγραφέων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τὰ δὲ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου. Τὰ πλεῖστα τούτων ἔχουσιν ἤδη μεταφρασθῆ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν. Πλὴν τῶν καθαρῶς λογοτεχνικῶν ἔργων του, ἔγραψε πλείστας μελέτας, ἄρθρα καὶ πραγματείας περὶ γλώσσης, ποιήσεως καὶ περὶ τῶν συγχρόνων Σκανδιναυῶν συγγραφέων, διακρινομένας διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν τολμηρότητα τῶν ἐν αὐταῖς διατυπουμένων ἀπόψεων. Λ. Κ.

Κνὸυτ Χάμσουν.

Χάμτραμκ (Hamtramck) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ κομιτείᾳ Οὐάϋν, προάστιον τοῦ Ντητρόϊτ. Κάτ. (1928) 60.000. Εἶναι σημαῖνον κέντρον βιομηχανίας αὐτοκινήτων καὶ ἀνταλλακτικῶν αὐτῶν. Χ. Δ.

Χαμύνη *[Ἀρχ.]*. Ἐπίθετον τῆς Δήμητρος ἐν Ἤλιδι τῆς Πελοποννήσου, λαβούσης τὸ ὄνομα κατά τινας «διὰ τὸ χανεῖν τὴν γῆν ἐνταῦθα τὸ ἅρμα τοῦ Ἅδου καὶ αὖθις μῦσαι» (*Πανσ.* ΣΤ, 21. 1). Ναὸς ταύτης ὑπῆρχε παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν, ἡ δὲ ἱέρεια αὐτῆς ἐτιμᾶτο ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν Ἠλείων, ἔχουσα τὸ προνόμιον κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας νὰ κάθηται ἐπὶ λευκοῦ βωμοῦ ἀπέναντι τῶν ἑλλανοδικῶν. Λ. Θ. Σ.

Χάμυνος. Πλούσιός τις ἐκ Πίσης τῆς Ἤλιδος, ὅστις ἐπιχειρήσας νὰ ἐπαναστατήσῃ τοὺς Πισαίους κατὰ τοῦ τυράννου αὐτῆς Πανταλέοντος, υἱοῦ τοῦ Ὀμφαλίωνος, κατὰ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῆς περιουσίας του λέγεται ὅτι ἐκτίσθη ὁ παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν ναὸς τῆς Δήμητρος, τῆς ἐπιλεγομένης Χαμύνης. Λ. Θ. Σ.

Χαμψᾶ-βέη *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χαψιὰ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Χάμψας. Ἀγωνιστής, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς μάχας τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς αὐτόθι ἐπαναστάσεως Ἐμμανουὴλ Παπᾶν. Ἐφονεύθη ἐν τῇ μάχῃ τῆς Γαλατίστης, ἣν αὐτὸς διηύθυνε μαχόμενος καθ' ὁλοκλήρου στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μπαϊρὰμ πασᾶν, κατ' Ἰούνιον 1821. Τ. Ε. Ε.

χαμψὶν (Khamsin) *[Μετεωρολ.]*. Ὄνομα τοπικοῦ ἀνέμου πνέοντος ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῶν νοτίων διευθύνσεων. Εἶναι ὁρμητικός, ξηρὸς καὶ θερμός, πνέων ἀπὸ τῶν ἐρήμων περιοχῶν πρὸς τὴν βορείαν Αἴγυπτον. Ὀφείλεται εἰς τὰς ὑφέσεις, αἵτινες διέρχονται πλησίον τοῦ δέλτα τοῦ Νείλου πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον, κατὰ τὴν διάρκειαν 50—60 ἡμερῶν, μεταξὺ Ἀπριλίου καὶ Ἰουνίου, ἐποχὴν καθ' ἣν παρατηροῦνται ἰσχυραὶ πλήμμυραι τοῦ Νείλου, ἐνῷ ἐπικρατοῦσιν ὑψηλαὶ πιέσεις εἰς τὰ ἀνατολικὰ τοῦ Νείλου. Ὁ χαμψὶν πνέει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ 2 ἕως 3 διαδοχικὰς ἡμέρας μετὰ βραχεῖαν περίοδον νηνεμίας καὶ καταθλιπτικῆς ἀτμοσφαίρας. Εἶναι περισσότερον ξηρὸς παρὰ θερμὸς (ἐν Καΐρῳ ὅμως παρετηρήθη ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας μέχρι 43°), λίαν ἐκνευριστικὸς καὶ φορεὺς μεγάλων ποσοτήτων κονιορτοῦ σκοτίζοντος τὸν οὐρανόν. Ἐν Καΐρῳ ἡ μέση συχνότης τοῦ χαμψὶν εἶναι 11 ἡμέραι κατ' ἔτος.

Ἐν τῇ βορείῳ ἀκτῇ τοῦ κόλπου τοῦ Ἄδεν διὰ τοῦ ὅρου *χαμψὶν* δηλοῦσι ριπὰς ὁρμητικοῦ βορείου ἀνέμου, ὅστις πνέει ἐπὶ πολλὰς ὥρας καὶ μεταφέρει πυκνὰ νέφη κονιορτοῦ. Θ. Θ. Φ.

χαμψοδάκτυλος (ὁ) (Champsodactylus) *[Ζῳολογ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν ***σαυρῶν*** τῆς οἰκογενείας τῶν ***σαυριδῶν***, περιλαμβάνον

Digitized by Google

μικρὰς σαύρας. Ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς των καλύπτεται ὑπὸ κερατώδους φύματος, οἱ ὀπίσθιοι πόδες φέρουν τέσσαρας δακτύλους, οἱ δὲ πρόσθιοι πέντε καὶ τὸ σῶμα καλύπτεται ὑπὸ μικρῶν κερατωδῶν λεπίδων. Γνωστὰ 5 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

Χα' Μωδαΐ, *Ἐλεάζαρ*. Ἑβραῖος νομοδιδάσκαλος (βλ. λ. *Ἐλεάζαρ χα' Μωδαΐ*).

Χαμὼς *[Βιβλ.]*. Θεὸς τῶν Μωαβιτῶν, πιθανῶς δὲ καὶ τῶν Ἀμμωνιτῶν (*Ἱερεμ.* μη' 7, πρβ. καὶ Κριτ. ια' 24 κλπ.), οὗ ἡ λατρεία μαρτυρεῖται καὶ ἔξωθεν τῆς Βίβλου. Π. Ι. Μ.

χαμωτίδα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *τέτραξ*.

χάν, ἢ *χάνης*. Λέξις τουρκική, σημαίνουσα κύριος, ἡγεμών, βασιλεύς. Προσετίθετο ὡς τίτλος μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀθωμανοῦ σουλτάνου, ὡς σουλτὰν Χαμὶτ χὰν κλπ. Διετηρήθη μέχρι τῆς σοβιετοποιήσεως τῆς Ρωσίας ὡς τίτλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Χίβας καὶ Βουχάρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δυναστείας τῶν Τιμουριδῶν ὁ τίτλος χὰν ἀπενέμετο ἐν Ἰνδοστὰν ὡς βαθμός. Τὸ θηλυκόν του εἶναι *χανοὺμ* (=κυρία). Ν. Μ.

Χὰν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἕρμου τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Οὐσὰκ—Τζεντὶς—Κιουταχείας, κείμενον περὶ τὰ 17 χλμ. νοτίως τοῦ Τζεντίς, πλησίον τοῦ Ἕρμου καὶ παρὰ τὴν διχάλωσιν τῆς εἰρημένης ὁδοῦ πρὸς Σιμάβ, καὶ πρὸς Ὀγιαντζὶκ—Ἀλῆ Βεράν, ἔνθα καὶ αἱ συμβολαὶ τῶν παραποτάμων τοῦ Ἕρμου, τοῦ Ἰλιτζᾶ τσάϊ (ἀπὸ Δ.) καὶ τοῦ Μουρὰτ τσάϊ (ἀπὸ Α.), ὡς καὶ ἡ ἀξία λόγου γέφυρα παρὰ τὸ Χάν. Ἡ περὶ τὸ χωρίον τοῦτο τοποθεσία εἶναι στρατηγικωτάτη, ἀποτελοῦσα σπουδαῖον κόμβον συγκοινωνιῶν καὶ περίπου τὸ βόρειον στόμιον στενωποῦ, μήκους 20 χλμ., ἧς ἡ νοτία ἔξοδος κεῖται παρὰ τὸ Ἀϊνὲ Χὰν (βορειοδυτικῶς τοῦ Οὐσάκ), ὅπερ, σημαντικὸν ὁμοίως, συνιστᾷ κόμβον συγκοινωνιῶν καὶ εὑρίσκεται παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ντικὲν τσάϊ γέφυραν τῆς ἰδίας ἁμαξιτοῦ.

Τὸ Χὰν κατελήφθη τῇ 17 Αὐγούστου 1920 ὑπὸ τῆς XIII ἑλληνικῆς μεραρχίας, προελασάσης ἐξ Οὐσὰκ καὶ ἥτις τῇ 22 ἰδίου μηνός, ἐνισχυθεῖσα διὰ μικτοῦ ἀποσπάσματος τῆς μεραρχίας Κυδωνιῶν ἐκ Σιμάβ, προὐχώρησε πρὸς *Τζεντὶς* (βλ. λ.). Τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1920 ἡ XIII μεραρχία, ὑποστᾶσα τουρκικὴν ἐπίθεσιν κατὰ μέτωπον, ἠναγκάσθη, κατόπιν διακοπῆς τῶν συγκοινωνιῶν αὐτῆς, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Χάν, ἔνθα διεξήγαγε πεισμόνας ἀγῶνας πρὸς τοὺς Τούρκους τὴν 13, 14 καὶ 15 Ὀκτωβρίου 1920, τῇ δὲ 18 Ὀκτωβρίου 1920 προελάσασα αὖθις ἀνακατέλαβε τὸ Τζεντίς, ὅπερ ὅμως ἐγκατέλιπε τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1920, μετασταθμεύσασα εἰς Οὐσὰκ καὶ ἀφεῖσα τὰς προφυλακάς της εἰς Ἀϊνὲ Χάν. Ἐντεῦθεν προήλασε πρὸς Κιουτάχειαν κατ' Ἰούνιον 1921 ἡ IX μεραρχία. Τῇ 17 Αὐγούστου 1922 διῆλθον ἐκ τοῦ Χὰν τὰ τμήματα τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως Κιουταχείας, τὴν δὲ 18, 19 καὶ 20 Αὐγούστου 1922 αἱ V καὶ IX μεραρχίαι καὶ πλεῖστα ἄλλα διαλυθέντα τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀλῆ Βερὰν (17 Αὐγούστου 1922), ἅτινα ἠκολούθησαν ὑποχωρήσαντα τὴν ὅδευσιν τὴν ἄγουσαν, βορείως τοῦ Μουρὰτ ντάγ, διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄμπια ντερὲ—τοῦ αὐχένος Μπὲλ Ὀβᾶ—τῆς κοιλάδος τοῦ Μουρὰτ τσάϊ. Τὴν ἰδίαν ὅδευσιν εἶχεν ἀκολουθήσει τότε ὑποχωροῦσα καὶ ἡ XIII μεραρχία ὡς ὀπισθοφυλακή, ὡς καὶ τὰ στρατηγεῖα τῶν Α' καὶ Β' ἑλληνικῶν σωμάτων στρατοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χωρίου Σουμανλῆ τῆς κοιλάδος τοῦ Μουρὰτ τσάϊ αἱ μονάδες αὗται ἐστράφησαν διευθυνθεῖσαι πρὸς νότον, πρὸς Μπανάζ, καὶ περιέπεσον ἐν αἰγμαλωσίᾳ παρὰ τὸ χωρίον Καρατζᾶ-Χισάρ. Αἱ λοιπαὶ ὅμως ἑλληνικαὶ μεραρχίαι IV καὶ XII ἀπὸ τοῦ Ἀλῆ Βερὰν ἠκολούθησαν ὑποχωροῦσαι ὅδευσιν ἄγουσαν πρὸς δυσμὰς διὰ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Μουρὰτ ντάγ. Ἡ δευτέρα δὲ τῶν μεραρχιῶν τούτων θελήσασα ν' ἀλλάξῃ διεύθυνσιν καὶ αὕτη πρὸς νότον, πρὸς Μπανάζ, ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 19 Αὐγούστου 1922 τὸ ὑπὸ τὸν Φαχρεδδὶν πασᾶν σῶμα στρατοῦ ἱππικοῦ τῶν Τούρκων, καταδιῶκον διὰ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἄμπια ντερὲ καὶ τοῦ Μουρὰτ τσάϊ, κατέλαβε τὸ Χὰν καὶ ἠχμαλώτισε πολλὰ ἀποκοπέντα ἑλληνικὰ τμήματα.

Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Χάν. Ὄνομα ἐπιφανοῦς κινεζικῆς δυναστείας, ἥτις ἦρξεν ἀπὸ τοῦ 202 π. Χ. μέχρι τοῦ 220 μ. Χ. Ἔσχεν ἀρχηγὸν τὸν *Λιοὺ Πάγκ*, ἐπικρατήσαντα κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἠκολούθησαν τὸ τέλος τῆς δυναστείας τῶν Τσίν. Ἐπὶ τῶν Χὰν ἐπετεύχθη ἡ ἑνότης τῆς αὐτοκρατορίας, κατηργήθη ἡ φεουδαρχία καὶ ἐπεκράτησεν ὁ θεσμὸς τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν διὰ δημοσίων ὑπαλλήλων, ἐπροστατεύθη δὲ ἡ θρησκεία τοῦ Κομφουκίου καὶ προήχθησαν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Παραλλήλως ηὐξήθη καταπληκτικῶς ἡ δύναμις τῆς αὐτοκρατορίας, ηὐρύνθησαν τὰ ὅρια αὐτῆς διὰ κατακτήσεων, ἱδρύθησαν ὀχυρὰ φρούρια παρὰ τὰ σύνορα, κινεζικαὶ δὲ πρεσβεῖαι ἔφθασαν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Τὴν πτῶσιν τῆς δυναστείας τῶν Χὰν ἠκολούθησε διαμελισμὸς τῆς χώρας, ἡ συντελεσθεῖσα ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ πρόοδος εἶχεν ἐπιφέρει τὴν ἑνότητα τοῦ κινεζικοῦ ἔθνους. Χ. Δ.

Χ. Α. Ν. (ἀγγλ. Y. M. C. A.) Συντετμημένον ὄνομα τῆς *Χριστιανικῆς* Ἀδελφότητος τῶν Νέων (βλ. λ.).

Χὰν (Hahn), ***Ἀμεδαῖος-Ἐμμανουήλ*.** Φιλέλλην ἀξιωματικὸς Ἑλβετός, γεννηθεὶς ἐν Βέρνῃ τῷ 1801. Κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1825 καὶ κατετάγη εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τάγματα. Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς Τρίπολιν, Χαϊδάρι καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου τῷ 1827—1828 Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων τῷ ἀνετέθη ἡ ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ. Παραμείνας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ἔλαβεν ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας, προσληφθεὶς καὶ ὡς ὑπασπιστὴς αὐτοῦ καὶ ἐπιθεωρητὴς τοῦ πεζικοῦ. Προαχθεὶς δὲ εἰς ὑποστράτηγον καὶ ἀποστρατευθείς, ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1867.

— **Χὰν** (Hahn) ***Ἰωάννης*.** Γερμανὸς φιλέλλην ἐξ Ἀννοβέρου, κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐκ τῶν πρώτων μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Καρόλου Νόρμαν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1822. Ἔλαβεν μέρος εἰς πλείστας μάχας, τραυματισθεὶς πολλάκις.

—**Χὰν** (Hahn), ***Ἰωάννης φὸν*—.** Γερμανὸς περιηγητής, προσληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ 1843, ὅτε, μὴ ἀρεσκόμενος εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν συνταγματικὴν μεταπολίτευσιν, ἀπεχώρησε. Περιηγούμενος τὴν Ἑλλάδα, τὴν Δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν μέχρι τοῦ 1846, διωρίσθη τῷ 1847 πρόξενος γενικὸς τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰωαννίνοις, ὅπου ἐδόθη αὐτῷ εὐκαιρία νὰ μελετήσῃ καὶ συγγράψῃ τὰ ἑξῆς ἔργα: «Ἀλβανικαὶ μελέται» καὶ τὰ «Ἑλληνικὰ καὶ ἀλβανικὰ παραμύθια» καὶ «Περιηγήσεις ἀπὸ Βελιγραδίου εἰς Θεσσαλονίκην» γερμανιστί. Τῷ 1851 μετετέθη εἰς Ἑρμούπολιν τῆς Σύρου. Μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του (1869) ἐξεδόθησαν καὶ αἱ «Ἐπιστημονικαὶ μελέται περὶ παραδόσεων» (1872—1874). Τ. Ε. Ε.

—**Χὰν** (Hahn), ***Γεώργιος*.** Γερμανὸς γλύπτης, γεννηθεὶς τῷ 1868. Ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Μόναχον, διωρίσθη τῷ 1903 καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν κλασσικὴν αὐστηρότητα τῆς μορφῆς, καὶ ἰδίως διὰ τὴν πλαστικότητα τῶν προσώπων. Μεταξὺ τῶν προτομῶν του ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν αἱ τῶν Μὰξ Σίλλινγκ, τοῦ φιλολόγου Βαίλφφλιν καὶ τοῦ Γκαῖτε ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Σικάγου (1914), ἐκ δὲ τῶν ἀγαλμάτων του ἀξιομνημόνευτα εἶναι τὰ τοῦ μνημείου τοῦ Μόλτκε ἐν Χέμνιτς (1899), τὰ τοῦ Λίτσντενχμαλ ἐν Βάϊμαρ (1902), τὰ τοῦ μνημείου τοῦ Λουθήρου, κ. ἄ. Εἶναι ἐπίτιμον μέλος τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου. Μ. Δ. Β.

— **Χὰν** (Hahn), ***Ἐρρῖκος-Αὔγουστος*.** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος, γεννηθεὶς ἐν Καινιξβέργῃ (1821—1861). Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «De spe immortalitatis sub Veteri Testamento gradatim exculta dissertatio» (1845), «Δανιὴλ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα κλπ.» (1845), «Commentar über das Buch Hiob» (1850), «Commentar über das Predigerbuch Salomo's» (1860). Ε. Γ. Π.

— **Χὰν** (Hahn), ***Εὐγένιος*.** Γερμανὸς χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1841. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ χειρουργικοῦ τμήματος τῆς Βερολινείου Πολυκλινικῆς καὶ τοῦ νοσοκομείου Friedrichshain. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν του κυριώτεραι εἶναι: «Eine neue Methode der gastrostomie» (1890), «Eine methode beliebig grosse Stücke aus Kröpfen blutleer zu entfernen» (1887) κλπ. Ο. Ρ.

Χάνα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον σημιτικὸν βασίλειον ἐν Μεσοποταμίᾳ, κείμενον βορείως τῆς Βαβυλῶνος. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἦτο ἡ *Τίρκα* (βλ. λ.).

Χανᾶ *[Βυζ. Ἀρχ.]*. Μονὴ ἐκ τῶν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἱδρυθεισῶν ἐν Ἄθῳ, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἀγνοεῖται. Τ. Ε. Ε.

Χαναὰν *[Βιβλ.]*. —1) Οὕτω λέγεται ἐν τῇ Γενέσει (ι' 6 ἑξ.) ὁ τέταρτος υἱὸς τοῦ Χάμ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Νῶε.

—2) Ἐπίσης οὕτω λέγεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ χώρα τῶν ἀπογόνων τοῦ Χαναάν, τῶν *Χαναναίων*, ἣν ὁ Θεός, κατὰ τὴν Γραφήν, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἑβραίους, ἡ ἄλλως λεγομένη *Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας* ἢ *Παλαιστίνη*. Ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μνημείοις ὀνομάζεται *Καννά*, ἐν δὲ τοῖς πινακίοις τῆς Ἀμάρνας *Κιναχί*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ *Χαναὰν* ὑπὸ τὴν στενοτέραν μὲν ἔννοιαν εἶναι ἡ παραλία τῆς Παλαιστίνης (*Ἰησ. Ν.*, ιγ' 4, *Σοφον.* β' 5), ὑπὸ δὲ τὴν εὐρυτέραν ἅπασα ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου χώρα (Ἀριθμ. λε' 29, *Ἰησ. Ν.* κε' 9 κλπ.). Π. Ι. Μ.

Χαναναῖοι (οἱ) *[Βιβλ.]*. Σημιτικὰ φῦλα, ἅτινα ὁρμώμενα ἐκ τῆς Συροαραβικῆς ἐρήμου ἐγκαθιδρύθησαν περὶ τὸ 2500 π. Χ. ἐν ἄλλαις τε χώραις τῆς ἐμπροσθίας Ἀσίας καὶ δὴ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ. Ἡ βίβλος τῆς Γενέσεως (ι' 6—18), ἥτις παριστᾷ αὐτοὺς καταγομένους ἐκ Χαναὰν τοῦ τετάρτου υἱοῦ τοῦ Χάμ, μνημονεύει ἕνδεκα χαναανιτικῶν φύλων, οἷον Σιδωνίων, Ἀμορραίων, Γεργεσαίων, Εὐαίων, Ἰεβουσαίων, Ἀραδιτῶν, Χετταίων κλπ. Ἡ θρησκεία ἐδέσποζε παρ' αὐτοῖς τοῦ ὅλου βίου. Οἱ κυριώτατοι δὲ θεοὶ αὐτῶν ἦσαν ὁ Βάαλ-Μολὸχ καὶ Ραμμὰν ἀφ' ἑνός, ὧν ἡ λατρεία συνωδεύετο καὶ ὑπὸ ἀνθρωποθυσιῶν, καὶ ἡ Ἀστάρτη ἀφ' ἑτέρου. Παρὰ τὴν ἑνότητα δ' ὅμως τῆς θρησκείας, καὶ πιθανώτατα καὶ τῆς γλώσσης, ἐστεροῦντο τὰ φῦλα ταῦτα πολιτικῆς ἑνότητος. Οἱ Χαναναῖοι ἀντέταξαν ἐπὶ αἰῶνας πείσμονα ἀντίστασιν εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς εἰς τὴν χώραν αὐτῶν Ἰσραηλίτας, τῶν τελευταίων λειψάνων αὐτῶν καταστάντων φόρου ὑποτελῶν εἰς ἐκείνους, μόλις ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος (βλ. καὶ λ. *Παλαιστίνη*) Περὶ τοῦ σπουδαίου χαναναϊκοῦ πολιτισμοῦ παρέχει μαρτυρίας ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ δείγματα ἱκανὰ ἐμφανίζουσιν αἱ νεώτεραι ἀνασκαφαὶ ἐν Παλαιστίνῃ (πρβλ. *H Vincent*, «Canaan d'après l' exploration récente» 1907. — *P. Thomsen*, Palästina 1931 κλπ.). Π. Ι. Μ.

Χάνακ (Hanak), ***Ἀντώνιος*.** Αὐστριακὸς γλύπτης, γεννηθεὶς τῷ 1875. Τῷ 1914 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ Καλῶν τεχνῶν τῆς Βιέννης. Εἰργάσθη εἰς τὴν ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν ἀναμνηστικῶν καὶ ἐπιτυμβίων μνημείων, ἐφιλοτέχνησε διάφορα ἐπιτυχῆ συμπλέγματα καὶ ἠσχολήθη ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ἐπὶ ξύλου γλυπτικήν. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τά: «Κορμὸς νέας», «Ἡ αἰωνιότης», «Ἡ Εὔα νέα», «Ὁ γίγας» κλπ. Χ. Δ.

Χανάκ, ἢ *Χαννάκαι* (Hanaks, ἢ Hannaques) *[Ἐθνολογ.]*. Σλαυϊκὸς λαὸς τῆς Μοραβίας, οἰκῶν παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν Χάνα, Μοράβα καὶ Μπέτσβα. Ὁμιλοῦσιν ἴδιον γλωσσικὸν ἰδίωμα καὶ διατηροῦσι πατριαρχικὰ ἤθη. Ἡ ἐνδυμασία των ἀποτελεῖται ἐκ μακρᾶς ἐρυθρᾶς περισκελίδος καὶ βραχέος κυανοῦ ἐπενδύτου. Χ. Δ.

χανάκα (ἡ)· ἰδιωμ., κλοιός, λαιμοπέδη.

Χὰ-Νὰμ (Ha-Nam) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Γαλλικῆς Ἰνδοκίνας ἐν Τονκίνῳ κειμένη, περιλαμβάνουσα ἐκτεταμένας φυτείας ὀρύζης. Κάτ. 100.000 περίπου. Χ. Δ.

Χαναναῖοι (οἱ)· βλ. *Χαναναῖοι*.

Χανανιά, *Ἐλεάζαρ μπὲν* —. Ἰουδαῖος διδάσκαλος (βλ. λ. *Ἐλεάζαρ* μπὲν Χανανιά).

Χανάου (Hanau) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἔσσεν Νασσάου, κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ ποταμοῦ Κίντσιγκ εἰς τὸν Ρῆνον καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Φραγκφούρτη—Μπέμπρα. Κάτ. (1931) 40.077. Ἔχει μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκην. Ἐν αὐτῇ ἀκμάζει ἡ βιομηχανία μηχανῶν, μεταλλουργίας, χημικῶν προϊόντων, καὶ ἰδίᾳ ἡ χειροτεχνία κατασκευῆς παντοειδῶν κοσμημάτων ἐκ πολυτίμων λίθων καὶ μετάλλων. Θ. Κ.

χανᾶτον (τό). Ἡ ἐξουσία τοῦ χάνου ἢ ἡ χώρα ἐν τῇ ὁποίᾳ ἄρχει οὗτος (βλ. καὶ λ. *χάνης*). Χ. Δ.

Χαναφῖται, ἢ *Χανεφῖται* (οἱ)· βλ. λ. *Σουννῖται*.

Χὰν-Γιὰγγ (Han-Yang) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κίνας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Χοὺ-Πέ, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Γιὰνγκ-τσὲ-Κιὰνγκ καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ Χὰν-Κιάνγκ, ἔναντι τοῦ Χὰν-Κέου. Ἔχει σημαντικὴν μεταλλουργικὴν βιομηχανίαν καὶ ναυπηγεῖα, καθὼς καὶ εὐρωπαϊκὰς ἐγκαταστάσεις. Κάτ. ὑπὲρ τὰς 100.000. Μ. Δ. Β.

Χὰν-Γιοὺ (Han-Yu). Κινέζος πολιτικός, φιλόσοφος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Τὲνγκ-Τσέου (768—824). Θεωρεῖται ἐκ τῶν μεγαλυτέρων συγγραφέων τῆς κινεζικῆς λογοτεχνίας. Εἶναι κυρίως ὀνομαστὸς διὰ τὰς ἐπιθέσεις του κατὰ τοῦ βουδισμοῦ. Μ. Δ. Β.

Χανγκάϊ (Khangai, ἢ Changai) *[Γεωγρ.]*. Μεγάλη ὀροσειρὰ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, κειμένη ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς Μογγολίας καὶ περιορίζουσα κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν τμῆμα αὐτῆς τὴν ἔρημον Γκόμπι. Ἡ ὑψίστη κορυφὴ τῆς ὀροσειρᾶς φθάνει τὰ 3.300 μ. Χ. Δ.

χανγκὰρ (τὸ) (hangar). Λέξις γαλλική, σημαίνουσα ὑπόστεγον, προωρισμένον διὰ τὴν τοποθέτησιν γεωργικῶν προϊόντων, γεωργικῶν ἐργαλείων κτλ. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται παρ' ἡμῖν καὶ εἰς ἄλλας ξένας γλώσσας πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ ὑποστέγου τῶν πηδαλιουχομένων καὶ τῶν ἀεροπλάνων.

Χὰνγκ-Τσέου (Hang-Chow, Hang-Chau, ἢ Hang-Tchéou) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Κίνας, πρωτεύουσα τῆς γενικῆς διοικήσεως Τσέ-

Digitized by Google

Κιάνγκ, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῆς ἐν τῷ κόλπῳ Χάνγκ-Τσέου ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Τσιὲν-Τάνγκ-Κιάνγκ, ἀπέχουσα 19) χλμ. σι'ηροδρομικῶς πρὸς Ν. τῆς Σαγκάης. Κάτ. 426.900. Εἶναι ἀνοικτὴ εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ 1896, καταλέγεται δὲ μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Κίνας καὶ κοσμεῖται ὑπὸ πολυαρίθμων ἱστορικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν μνημείων, ὧν κυριώτερον τὸ περιβάλλον αὐτὴν μέγα τεῖχος, περιμέτρου 18 χλμ. Ἔχει ἀνθούσας βιομηχανίας ὑφασμάτων, ἐξάγει δὲ κυρίως μέταξαν, μεταξωτὰ καὶ ὄρυζαν.

—**Χάνγκ-Τσέου κόλπος** *[Γεωγρ.]*. Μεγάλη κόλπωσις τῆς Κίνας ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Σινικῇ θαλάσσῃ, ἔχουσα εἴσοδον 110 μιλλίων καὶ πλάτος κατὰ τὴν εἴσοδον (μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Γιάνγκ-τσὲ καὶ τῆς νησῖδος Τσούζαν) 52 μιλλίων. Ἐν αὐτῷ ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Τσιὲν-Τάνγκ-Κιάνγκ, παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ πόλις *Χάνγκ-Τσέου*. Χ. Δ.

Χάνδακας *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς νήσου Σερίφου (πλάτ. 37°08' Β., μήκ. 24°30' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817 : Serpho island), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Γαρμπιὰ καὶ Λουμπάρδα (βλ. λ. *Αἰγαῖον*, τ. Β', σ. 402 α'). Σ. Ε. Λ.

—**Χάνδακας** *[Γεωγρ.]*. —1) Φάραγξ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Κάσου (πλάτ. 35° 23' 15" Β., μήκ. 26° 58' 40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2824 : Kasso and Skarpanto) μεταξὺ ἀκρωτηρίου Πρίονας καὶ σκοπέλων Φυρά. —2) Ὅρμος τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σερίφου μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Λουμπάρδα, καὶ Γαρμπιὰ (πλάτ. 37° 07' Β., μήκ. 24° 29' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817 : Serpho island). —3) Χείμαρρος μέγας τῆς νοτιοδυτικῆς Σύρου, πηγάζων ἀπὸ τῶν βουνολόφων Μάννα—Πισκοπειοῦ—Παρακοπῆς καὶ ἐκβάλλων (πλάτ. 37° 25' 15" Β., μήκ. 24° 53' 10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542 : Syra island) ἐν τῷ κολπίζοντι ὅρμῳ Γαλησσᾶ. Σ. Ε. Λ.

χανδάκι (τό)· ἀντὶ *χαντάκι* (βλ. λ.).

Χανδάκια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἄστρους τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 222.

χάνδαξ, —ακος (ὁ)· τάφρος μικρὰ πρὸς διοχέτευσιν ὕδατος, κοιν. *χαντάκι* (βλ. λ.).

Χάνδαξ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἡράκλειον* Κρήτης.

Χάνδερε *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μεσαίας (Ὀρτὰ-Μαχαλᾶ) τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς (Σιδηροκάστρου) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928 50.

Χανδὴρ-κιοϊ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μοκροῦ (Ζερνοβίτσης) τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 43. Ἤδη μετωνομάσθη *Νεοχώρι*.

Χανδρᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. 532. Κεῖται εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ μεγάλου ὀροπεδίου Χανδρᾶ-Μόδι. ΕΡ. Μ.

—**Χανδρᾶς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ρυζίων, τῆς ἐπαρχίας Ὀρεστιάδος τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 531. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καμπᾶ-Οὐγιούκ*.

Χανδρηνός, ***Ἀνδρέας***. Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου (1282 — 1328). Κατήγετο ἐκ παλαιᾶς στρατιωτικῆς οἰκογενείας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ συμμετέσχεν εἰς διαφόρους πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ κατὰ τῶν Καταλάνων ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ. Τῷ 1310, διατελῶν στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, ἐστράτευσε κατὰ τῶν εἰς Θεσσαλίαν ἀποσυρθέντων Καταλάνων καὶ μετά τινας μάχας ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ τραπῶσι πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένην Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ θέσιν. Ν. ΚΛΕ

Χανδριὰ *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λεμεσοῦ καὶ τῷ διαμερίσματι Κοιλανίου. Κάτ. 280, Ἕλληνες. Α. Κ. Λ.

Χανδρινὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 831, τῆς δὲ κοινότητος, εἰ ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Καμπάσι* καὶ *Κανδηλισκιέρι*, 1.031. Κεῖται 10 χλμ. βορειοανατολικῶς τῆς Πύλου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δύο γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς.

Χανδροῦ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βουτουφοῦς τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου Κρήτης. Κάτ. (1928) 20.

Χανεῖν ἴμπν Ἰσχάκ. Περιφανὴς Ἄραψ ἰατρός, οὗτινος τὸ πλῆρες ὄνομα ἦτο *Ἀμποῦ Ζεῖντ Χανεῖν ἴμπν Ἰσχὰκ Μπὲν Σολεϊμὰν Μπὲν Ἐγιουμπ ἐλ Ἰμπαντί*. Χανεῖν σημαίνει ἀραβιστί : μικρὸς Ἰωάννης, διὸ κυρίως ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ εἶναι γνωστὸς ὡς *Ἰωαννίτιος* (Ἰωαννίκιος, Joannitius). Ἐγεννήθη ἐν Hira τῷ 809 μ. Χ. ἐκ πατρὸς φαρμακοποιοῦ, μετὰ δὲ τὴν πρώτην ἐγκύκλιον παίδευσιν μετέβη εἰς Βαγδάτην, ἔνθα διήκουσε τῶν μαθημάτων τοῦ διασήμου Γιαχγιὰ μπὲν Μασέουϊ. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς μέρος ἔνθα ὡμιλοῦντο τὰ ἑλληνικά, ἄγνωστον ποῖον, ἔνθα ἐγένετο ἐγκρατὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλοσοφίας, μετὰ διετίαν δ' ἐπανῆλθεν εἰς Βαγδάτην, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐμαθήτευσε καὶ παρὰ τῷ Χαλὶλ μπὲν Ἀχμέτ, ἵνα τελειοποιηθῇ καὶ ἐν τῇ ἀραβικῇ γλώσσῃ. Ἐκεῖ ἤρξατο ἀμέσως τῆς διδασκαλίας ἰατρικῶν μαθημάτων, ἅτινα καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ Γαβριὴλ μπὲν Βαχτίσουα ἠρέσκετο νὰ παρακολουθῇ. Τῆς φήμης αὐτοῦ διαδοθείσης ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν, ἐκλήθη εἶτα καὶ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Χαλὶλ ἐλ Μοτεουέκιλ ὡς ἰδιαίτερος ἰατρὸς αὐτοῦ, πεισθέντος ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει διαμονῆς δὲν ἐγένετο κατάσκοπος τοῦ αὐτοκράτορος. Συκοφαντηθεὶς κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Θεοδόσιον, ὅτι ἔπτυσεν εἰκόνα ἁγίαν, καίτοι Χριστιανὸς ὀρθόδοξος, καὶ τιμωρηθεὶς ἐπὶ τούτῳ, ἀπέθανεν ἐκ λύπης ἢ δηλητηριάσεως τῇ 30 Νοεμβρίου 873. Ὁ Χανεῖν ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῶν μεταφράσεων πλείστων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἰατρικῶν ἔργων εἰς τὴν ἀραβικήν, οἷον τοῦ Ἱπποκράτους («Περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων», «Ἀφορισμοί», «Ἐπιδημίαι», «Προγνωστικόν» κτλ.), τοῦ Γαληνοῦ («Μικρὰ τέχνη», «Περὶ σφυγμῶν», «Περὶ διαφορᾶς πυρετῶν», «Περὶ θεραπευτικῆς μεθόδου» κτλ.), τοῦ Διοσκορίδου, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Παύλου Αἰγινήτου, ἀλλὰ καὶ ἔργων τοῦ Εὐκλείδου, τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Ἀρχιμήδους. Πολλὰ τούτων ὀφείλονται εἰς μεταφράσεις τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ *Ἰσχάκ*, ἃς ἐπέβλεψεν. Ἕτερος υἱὸς τούτου ἔφερε τὸ ὄνομα *Δαυΐδ* καὶ ὑπῆρξεν ἰατρὸς καὶ μεταφραστὴς ἐπίσης ἑλληνικῶν ἔργων. ΑΡ. Π. Κ.

Χανέκκι (Hanecki), ***Ἰβάν***. Πολωνὸς ἐπαναστάτης (ἄλλως καλούμενος *Γκανέτσκυ* καὶ *Φύρστενμπεργκ*), γεννηθεὶς τῷ 1879. Ὑπῆρξε παλαιὸν μέλος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Λιθουανίας, συνειργάσθη δ' ἐνωρὶς μετὰ τῶν μπολσεβίκων. Τῷ 1903 μετέσχε τοῦ ἐν Λονδίνῳ συνεδρίου τῶν Ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν. Κατὰ τὸ 1917 διαμένων ἐν Στοκχόλμῃ, ἐχρησίμευσεν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν μπολσεβίκων καὶ τῶν Εὐρωπαίων διεθνιστῶν σοσιαλιστῶν. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ μπολσεβικισμοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν σοβιετικὴν διπλωματίαν καὶ βραδύτερον ἐξελέγη ἐπίτροπος τοῦ ἐμπορίου ἐν τῇ Ε. Σ. Σ. Δ. Θ. Π.

Χάνεμαν (Hahneman), ***Σαμουήλ***. Διάσημος Γερμανὸς ἰατρός, ἱδρυτὴς τῆς ὁμοιοπαθητικῆς μεθόδου, γεννηθεὶς ἐν Meissen τῆς Σαξονίας τῷ 1755 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1843. Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἐρλάγγῃ τῷ 1777, ἐγκατέστη ἐν Δρέσδῃ πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Λίαν ἐπιμελὴς καὶ βαθὺς μελετητὴς τῶν τότε ἰατρικῶν δογμάτων, διεῖδεν ὅτι ἡ ἰατρικὴ τῆς ἐποχῆς του οὐδεμίαν ἐνθαρρυντικὴν παρουσίαζεν εἰκόνα. Αἱ διάφοροι θεωρίαι καὶ οἱ μυστικισμοί, οἵτινες περιέβαλλον τὴν αἰτιολογίαν, παθολογίαν καὶ θεραπευτικὴν τῶν νόσων, ἡ ἀτέλεια περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ διάγνωσιν τῶν νόσων, ἡ

Σαμουὴλ Χάνεμαν.

πολυφαρμακία, τὰ δραστικὰ καθάρσια καὶ αἱ συνεχεῖς φλεβοτομίαι καθίστων ἔκδηλον τὴν ἀδυναμίαν πρὸς ἴασιν τῶν πλειοτέρων νόσων καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὴν σκέψιν νὰ διαρρήξῃ πᾶσαν σχέσιν μὲ τὴν ἰσχύουσαν ἰατρικὴν τῆς ἐποχῆς του. Μετὰ μακρὰς καὶ ἐργώδεις ἐρεύνας ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν φαρμάκων, ἤχθη εἰς τὴν *ὁμοιοπαθητικὴν* μέθοδόν του, ἣν πρακτικῶς ἐφήρμοσε καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας διέδωσεν. Ἡ δοκιμὴ φλοιῶν κίνας ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ του παρήγαγεν εἰς αὐτὸν εἶδος διαλείποντος πυρετοῦ, ἤτοι προὐκάλεσεν εἰς αὐτὸν συμπτώματα νόσου, ἅτινα ἀκριβῶς διὰ τῆς κίνας ἐθεραπεύοντο. Πειράματα ἐπαναληφθέντα ἐπὶ ἄλλων φαρμάκων παρουσίασαν ἀνάλογα ἀποτελέσματα. Ἐκ τούτων συνήγαγε : α) ὅτι ἡ ἰδία φαρμακευτικὴ οὐσία, ἥτις προκαλεῖ εἴς τινα νόσον, ἣν δὲν εἶχεν οὗτος, θεραπεύει τὸν ἐκ ταύτης πάσχοντα, καὶ β') ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς δὲν δύναται συγχρόνως νὰ προσβληθῇ ὑπὸ δύο ὁμοίων ἀσθενειῶν καὶ ὅτι νόσος τις, ἀντιτιθεμένη εἰς ἑτέραν τῆς αὐτῆς φύσεως, προκαλεῖ σωτηρίαν κρίσιν ἐπαγομένην τὴν ἴασιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀπόφθεγμά του : «τὰ ὅμοια θεραπεύονται διὰ τῶν ὁμοίων» (similia similibus curantur). Τὰ διάφορα συμπτώματα τῶν νόσων, ἅτινα μετὰ προσοχῆς ἔδει νὰ μελετηθῶσι, δὲν ἀπέδιδεν εἰς τὰς ἀνατομικὰς βλάβας τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς ἄϋλόν τινα αἰτίαν παραγωγὸν τούτων. Τὰς χρονίας νόσους περιώριζεν εἰς τρεῖς κυρίως μορφάς, τὴν συφίλιδα, τὴν σύκωσιν καὶ τὴν ψωρίασιν. Ὡς ἀποτελεσματικὰ κατὰ τῶν νόσων φάρμακα ἐθεώρει μόνον τὰ ἁπλούστερα ἐκ τούτων, καὶ ταῦτα ἐν ἀπείρως παρεχόμενα ἐλαχίστῃ δόσει, ἤτοι ἐν ἀραιοτάτῃ διαλύσει, καθ' ἣν αἱ χημικαὶ καὶ φυσικαὶ ἰδιότητές των ἐξηλείφοντο καὶ ἀνεπτύσσοντο μόνον αἱ ἄϋλοι δυνάμεις των. Τέλος ἀντετίθετο κατὰ παντὸς δραστικοῦ καθαρσίου, κατὰ τῶν ἐπισπαστικῶν, τῶν φλεβοτομιῶν καὶ τῶν τοιούτων. Τὰ θεμελιώδη συγγράμματά του εἶναι : «Organon der rationellen Heilkunde» (1810). «Chronichen Krankheiten, ihre eigantümliche Natur und homöopatische Heilung», «Reinen Arznei mittellehre» (1811—1820). Ἀπὸ τοῦ 1816 μέχρι τοῦ 1822 διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς ἐν Λειψίᾳ ἰατρικῆς σχολῆς, ἀλλὰ μὴ ἐπιτυχὼν καθηγητικὴν ἕδραν οὐδὲ ἄδειαν κυβερνητικὴν πρὸς ἵδρυσιν ἰδιωτικῆς σχολῆς, παρῃτήθη καὶ ἔζησεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Γερμανίας, πανταχοῦ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν συναδέλφων του μετὰ λοιδοριῶν, ὕβρεων καὶ προσβολῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του κατέφυγεν εἰς Παρισίους, ὅπου, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις, τὰς ὁποίας συνήντησε, κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ καὶ μεγάλην πελατείαν καὶ ὀπαδοὺς τῆς μεθόδου του. Ο. Ρ.

Χάνεμπεργ (Haneberg), ***Δανιὴλ-Βονιφάτιος***. Γερμανὸς ἐπίσκοπος (1816—1876). Σπουδάσας ἐν Μονάχῳ θεολογίαν καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας, ἐδίδαξε κατόπιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης τὴν ἑβραϊκὴν καὶ τῷ 1876 ἐγένετο ἐπίσκοπος Σπίρας. Συνέγραψε πάμπολλα ἔργα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς : «De significatione lumbus in Veteri Testamento praeter litteram valentibus» (Munich 1839), «Die religiösen Alterhümer der Hebraïer» (Landshut 1844), «Einleitung in das Alte Testament» (Ratisbonne 1845), «Evangelium nach Johannes» (ὅπερ μετὰ θάνατον αὐτοῦ συνεπληρώθη καὶ ἐξεδόθη εἰς 2 τόμους ἐν Μονάχῳ 1878—1880 ὑπὸ τοῦ Schegg). Ε. Γ. Π.

Χανὲτ Καλεσσὶ *[Γεωγρ.]*. Νησίον τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου (πλάτ. 41°07' Β., μήκ. 37°45' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2236 : Cape Yasún to Fort Anakria), 2 μίλ. δυτικῶς τῆς Βόνας (ἀρχ. Βοῶν Ὅρμος). Εἶναι ἡ *Κιλίκων νῆσος* τῶν «Περίπλων τοῦ Εὐξείνου» τοῦ Ἀρριανοῦ (23) καὶ τοῦ Ἀνωνύμου (32). Σ. Ε. Λ.

Χάνης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πλωτὸς ποταμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, συμβάλλων κατὰ τὸν Στράβωνα (XI, 500) εἰς τὸν Κῦρον ποταμὸν (νῦν Κουρά, Kura). Α. Θ. Σ.

χάνι (τό)· δημοτ., πανδοχεῖον, σταθμὸς συνήθως ἐν ἐρημικῷ τόπῳ παρὰ τὴν ὁδὸν πρὸς στάθμευσιν καὶ ἀνάπαυσιν ὁδοιπόρων καὶ ὑποζυγίων (λ. τουρκ.).

Χάνι ***Παραχρίστου*** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Καστρακίου τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 16.

Χάνια *[Γεωγρ.]*. —1) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Γαυρολίμνης τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 33. —2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Τριποταμιᾶς (Μπελεσίου) τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 60.

—**Χάνια** ***Κουμουνδούρου*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀσπροχώματος τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 236.

— **Χάνια** ***Κουτουμοῦς*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 220, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Μαλλιαρὴ Συκιὰ* καὶ *Σύνορα* (Κουτουμοῦ), 394. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

— **Χάνια** ***Σαρατζῆ*** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μοιρακίων τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 23.

— **Χάνια** ***Στενοῦ*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Λιδωρικίου τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. Κάτ. (1928) 60.

— **Χάνια** ***Ταράψης*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ταράψης τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 90.

Χανιά. Πόλις παράλιος τῆς νήσου Κρήτης, κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, ὅστις σχηματίζεται ἐκ τοῦ Ἀκρωτηρίου (Μελέχα) καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάθη. Κάτ. 26.604 (1928). Εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χανίων καὶ ἕδρα ὁμωνύμου δήμου.

— *[Γεωγρ.] Τοπογραφία*. Ἡ πόλις τῶν Χανίων διαιρεῖται εἰς τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν. Ἡ παλαιὰ πόλις εἶχε κέντρον τὸ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἀκρο-

Digitized by Google

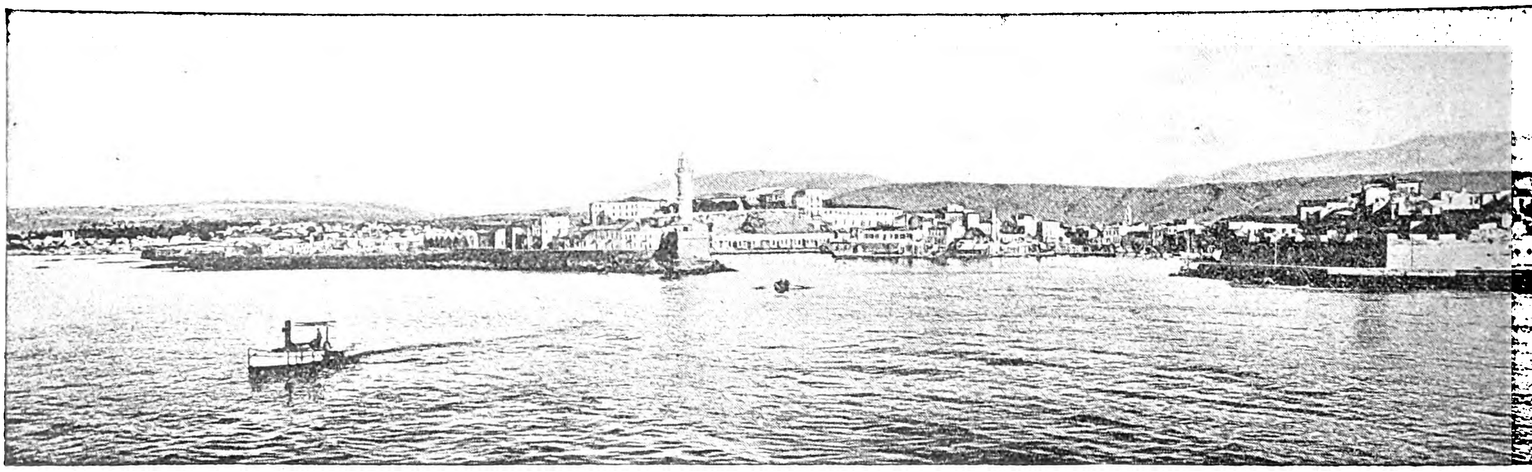

Γενικὴ ἄποψις τῶν Χανίων ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

πόλεως τῶν Χανίων ἐκτισμένον φρούριον, *Καστέλλι* καὶ σήμερον ὀνομαζόμενον, κείμενον ὑψηλότερον τῆς ἄλλης πόλεως. Τὸ Καστέλλι συνεκοινώνει μὲ τὴν κάτω πόλιν διὰ τριῶν πυλῶν. Ἡ ἀνατολικὴ σῴζεται ἔτι ἀκεραία καὶ ἄγει πρὸς τὰς συνοικίας Χιόνες καὶ Σπλάντζια· ἡ δυτικὴ ἐκρημνίσθη τῷ 1928, ἡ δὲ τρίτη ἐσμικρύνθη ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἄγει διὰ λιθοκλίμακος εἰς τὴν κάτω πόλιν. Εἰς τὸ Καστέλλι κατῴκουν ἐπὶ ἑνετοκρατίας (1252—1645) οἱ Ἑνετοὶ ἄρχοντες καὶ ἐκεῖ ἦσαν τὰ σπουδαιότερα ἑνετικὰ οἰκοδομήματα· σήμερον σῴζονται οἱ οἶκοι τῶν εὐγενῶν Πρεμαρίνων, Τζαγκαρόλων, Δὰ Μολὶν κλπ. μετ' ἐπιγραφῶν, ἑνετικῶν λεόντων καὶ οἰκοσήμων. Ἐπὶ τουρκοκρατίας (1645—1898) εὑρίσκοντο ἐκεῖ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, τὸ παλάτι τῶν πασάδων καὶ κατοικίαι Τούρκων βέηδων.

Ἡ κάτω πόλις περικλείεται ὑπὸ φρουρίου ἀνοικιοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ὅθεν προφυλάσσεται ὑπὸ λιμενοβραχίονος τεχνητοῦ μήκους 337 μ., σχηματίζοντος μικρὸν λιμένα δικόρυφον καὶ κλειστοῦ πρὸς τὰς ἄλλας τρεῖς πλευράς. Ἡ βορειοανατολικὴ γωνία ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν τῆς Σαμπιονέρας (ἄμμου), βορειότεροον δ' αὐτῆς ἐκτίσθη ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ συνοικία τοῦ Κοὺμ-Καπῆ, ἐκ τοῦ ὁμωνύμου πυλῶνος κληθεῖσα οὕτω. Ἡ νοτιοανατολικὴ ἐλέγετο τῆς Ἁγίας Λουκίας, ἐξ ἐκκλησίας ὑπαρχούσης ἐκεῖ, ἡ νοτιοδυτικὴ ἐλέγετο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ ἡ βορειοδυτικὴ τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος. Εἰς τὸ κέντρον τῆς νοτίου πλευρᾶς ὑπῆρχεν ἡ κεντρικὴ πύλη ἐξόδου, Πιαταφόρμα καλουμένη, ἄλλαι δὲ εἰς τὴν βορείαν (ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων Τζετζαὲρ-κολοῦ) καὶ παρὰ τὸ νῦν Μῶλο. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ λιμένος ὑπῆρχον πύλαι, ἐξ ὧν ἡ μία τοῦ Κολόμβου (ὅπου τὸ σημερινὸν Σαντριβάνι). Περιεβάλλετο δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο ὑπὸ χάνδακος, ἑνουμένου μὲ τὴν θάλασσαν, ὅστις σῴζεται κατὰ τὸ μεγαλύτερόν του μέρος. Ἦσαν ἀκόμη τρεῖς προμαχῶνες ἐκτισμένοι ἔξωθι τῶν τειχῶν. Ὠκοδομήθησαν δὲ τὰ τείχη τῆς πόλεως τὸν ΙΣΓ' αἰῶνα, ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῶν, πρὸς προφύλαξίν της ἀπὸ τὸν τουρκικὸν κίνδυνον. Σήμερον μέγα μέρος τῶν τειχῶν καὶ λοιπῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων κατεστράφη, ἐπὶ τῶν θεμελίων δ' αὐτῶν ἔχουν κτισθῆ λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Ἐσωτερικῶς ἡ παλαιὰ πόλις δίδει κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς τὴν ἐντύπωσιν τουρκοπόλεως, διὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἀνατολικὴν οἰκοδομικὴν τῶν οἰκιῶν της. τὸ δ' ὑπόλοιπον μέρος, τὸ Καστέλλι καὶ ὁ Τοπανᾶς καὶ αἱ πρὸς τοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους ὁδοί, τὰ καλούμενα «Βενέτικα στενά», σῴζουν τὸν καθαρόν των ἑνετικὸν χαρακτῆρα καὶ κοσμοῦνται μὲ μικρά, ἀλλὰ κομψὰ ἑνετικὰ παλάτσα, οἰκίας μὲ ἀνάγλυφα διαφόρων δυτικῶν ῥυθμῶν κλπ.

Αἱ συνοικίαι τῆς παλαιᾶς πόλεως εἶναι: ὁ *Τοπανᾶς*, κληθεὶς οὕτω ἐκ τοῦ τουρκικοῦ τὸπ-χανὲ (πυριτιδαποθήκη) καὶ διατηρῶν τὴν ἑνετικήν του μορφήν· εἰς τὸν Τοπανᾶν σῴζονται ἀκόμη ἑνετικὰ μέγαρα (Ρενιὲρ κλπ.) καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος, μεταβληθεῖσα εἰς τζαμὶ καὶ εἶτα εἰς στάβλον. Ἡ *Ἑβραϊκή*, μεγάλη καὶ μικρή, ὅπου κατῴκουν οἱ Ἑλληνοεβραῖοι πρὶν διασκορπισθοῦν εἰς τὰς ἄλλας συνοικίας· τὸ *Σαντριβάνι*, ὀνομασθὲν οὕτω ἐκ πλατείας, ὅπου ἦτό ποτε πίδαξ· τὸ *Κρύο Βρυσάλι*, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἔτι καὶ νῦν δημοτικῆς βρύσεως· τὸ *Ἀρὰπ-τζαμί*, ἐκ τεμένους εὑρισκομένου ἐκεῖ· ἡ *Σπλάντζια*, συνοικία τουρκική, κέντρον ἄλλοτε τῶν Τουρκοκρητῶν· τὰ *Μπιτζαξίδικα*· οἱ *Χιόνες*, ὅπου οἱ Ἑνετοὶ arsenali (νεώσοικοι)· τὸ *Καστέλλι*, ἡ παλαιὰ ἀκρόπολις· τὸ *Τζετζαὲρ-κολοῦ*, ὀνομασθεῖσα οὕτω διὰ τὴν πύλην, ἐξ ἧς εἰσῆλθον οἱ Ἀλγερῖνοι τῷ 1645· οἱ *Ἅγιοι Ἀνάργυροι*, ἐκ τῆς μόνης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐπὶ τουρκοκρατίας· τὸ *Πλακάδο*, ἡ *Παλιὰ Ἀγορὰ* (ἢ *Τσαρσί*), ὁ *Κάτωλας* ἐκ τῶν ἐκεῖ ὑπονόμων. Ἡ νέα πόλις εὑρίσκεται ἔξω τῶν φρουρίων καὶ περιλαμβάνει τὸ ὑγιεινότερον καὶ ὡραιότερον τμῆμα τῶν Χανιῶν. Πυρῆνες πρὸς σχηματισμόν της ὑπῆρξαν ἡ κωμόπολις *Χαλέπα*, εὑρισκομένη 20' πρὸς Α. τῆς κεντρικῆς πύλης τοῦ φρουρίου, ἡ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ φρουρίου συνοικία τοῦ *Κοὺμ - Καπῆ* (ἄνω καὶ κάτω), σχηματισθεῖσα πρὸ αἰῶνος περίπου ὑπὸ Βεγγαζίων Μουσουλμάνων (χαλιχούτηδες), καὶ ὁ πρὸς Δ. συνοικισμὸς τὸ *Βαρούσι* (=σταθμὸς τουρκικός). Οὕτω, μετὰ τὴν κρήμνισιν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ φρουρίου, ἀπετελέσθη ἡ συνοικία τῆς Νέας Ἀγορᾶς, τοῦ Δημοτικοῦ Κήπου, τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, τῶν Δικαστηρίων, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ Μπόλαρη, ἡνώθη δ' ἡ πόλις μὲ τὴν Χαλέπαν (συνοικίαι της Φακωθιανά, Μεϊντάνι, Ταμπακαριά, Κατσαμπᾶς, Ἀμπεριὰ) διὰ τοῦ Μπόλαρη, τῶν Κοὺμ-Καπῆ καὶ τῆς Νέας Ἀγορᾶς. Πρὸς Δ. ἡ πόλις ἐπεξετάθη πρὸς τὴν ἄμμον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Κλαδισσοῦ (ἀρχαῖος Ὄδερος), σχηματισθείσης ὁλοκλήρου συνοικίας Ἀμμούτσας, πρὸς τὴν Νέαν Χώραν, καὶ τὸ Βαρούσι. Μετὰ τὸ 1922 ἐκτίσθη καλὸς προσφυγικὸς συνοικισμός, τελευταίως δὲ ὁ νέος ἐμπορικὸς συνοικισμός, ὅπου μετεφέρθη ἐκ τῆς παλαιᾶς πόλεως ὅλη σχεδὸν ἡ ἐμπορικὴ κίνησις.

Ὁδοὶ καὶ πλατεῖαι. Αἱ καλύτεραι ὁδοὶ τῆς πόλεως εἶναι ἡ Δημοτικοῦ Κήπου—Σούδας, ἡ τῆς Χαλέπας, ἄγουσα ἐκ Νέας Ἀγορᾶς εἰς Χαλέπαν, ἡ λεωφόρος Δραγούμη, ἄγουσα ἐκ τῆς Ν. Ἀγορᾶς εἰς τὴν συνοικίαν Δικαστηρίων, καὶ ἡ Δικαστηρίων—Μπόλαρη. Αἱ ἐντὸς τῆς πόλεως πλατεῖαι εἶναι: τὸ Σαντριβάνι (ἄλλοτε Μαυροβουνίου, νῦν Ἐλευθερίου Βενιζέλου), τοῦ Κάτωλα καὶ τῆς Σπλάντζιας πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Αἱ κυριώτεραι τῆς νέας εἶναι ἡ τῆς Νέας Ἀγορᾶς, ἀφετηρία τῶν συγκοινωνιῶν τῆς πόλεως· ἡ τοῦ νέου ἐμπορικοῦ συνοικισμοῦ, ἀφετηρία τῶν συγκοινωνιῶν τῶν περιχώρων· Στρατηγοῦ Κατεχάκη (Ν. Τελωνεῖον), Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ Μεϊντάνι (Χαλέπας), Λουμπάνσκη (Μῶλος) καὶ τὰ ἄλση τῶν Δικαστηρίων, τῆς Ν. Χώρας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Οἰκοδομήματα. Ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν οἰκοδομημάτων, τῆς τε ἑνετικῆς καὶ τουρκικῆς ἐποχῆς, τὰ Χανιὰ κοσμοῦνται ἀπὸ πολλὰ ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια μέγαρα. Ταῦτα εἶναι ἡ μεγάλη δημοτικὴ ἀγορὰ (1914), οἱ στρατῶνες, κτισθέντες ἐπὶ διεθνοῦς κατοχῆς, τὸ μέγαρον τοῦ διοικητηρίου, ὅπου στεγάζεται τὸ πλεῖστον τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, τὰ κτήρια τοῦ ᾠδείου, τῶν κοινοτικῶν καταστημάτων, τῆς ἐπισκοπῆς, τοῦ φθισιατρείου, τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου, τοῦ τελωνείου, τῆς μεραρχίας, τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν, τὸ γυμνάσιον ἀρρένων, τὸ πρακτικὸν λύκειον κλπ.

Ἐκκλησίαι καὶ τζαμιά. Ἡ παλαιὰ πόλις, ἐνῷ ἔγεμε τουρκικῶν τεμενῶν (τζαμιῶν), δὲν εἶχεν εἰμὴ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, κτίσμα πιθανῶς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, σῳζομένην καὶ σήμερον. Τῷ 1856—1858 ἀνεκαινίσθη ἡ Τριμάρτύρη, ναὸς τιμώμενος ἐπὶ τοῖς εἰσοδίοις τῆς Θεοτόκου, ὅστις καὶ ἐγένετο καθεδρικός· τῷ 1917 ἀπεδόθη εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου (ΙΔ' αἰών). Ἡ νέα πόλις ἔχει τοὺς νεοδμήτους ναούς, τὸν μεγαλοπρεπῆ τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐν Χαλέπᾳ, τὸν τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἐν Νέᾳ Χώρᾳ, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, Ἁγίου Λουκᾶ, καὶ τοὺς μικροτέρους Σωτῆρος, Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίας Μαγδαληνῆς, Ἁγίου Παντελεήμονος, Ἁγίας Φωτεινῆς, Ἁγίας Ἄννης, Ἁγίου Νικολάου καὶ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν Χαλέπᾳ. Τὰ τζαμιὰ μετὰ τὸ 1922 μετεβλήθησαν εἰς ἰδιωτικὰ οἰκήματα. Σῴζονται ὅμως τὸ τοῦ Γιουσοὺφ πασᾶ, τὸ Γιαλὶ τζαμισί, ἀξιόλογον διὰ τὸν τροῦλλόν του μὲ τὰς ἀντηρίδας, καὶ ἄλλα μικρότερα.

Ἐπὶ Ἑνετῶν ἡ πόλις ἔγεμε ναῶν μικρῶν καὶ μεγάλων, ἐξ ὧν ἔλαβον καὶ αἱ συνοικίαι τὰς ὀνομασίας των, πλὴν τῆς τοῦ Καστέλλου. Κατὰ χειρόγραφον χωρογραφίαν τῆς Κρήτης, τῷ 1818 ὑπῆρχον εἰς Χανιὰ ἕνδεκα τζαμιά.

Ὕδρευσις. Ὅπως ἐπὶ ἑνετοκρατίας, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἡ πόλις ὑδρεύεται ἐκ τῶν πηγῶν τῶν προαστίων Περιβόλια, τῶν κειμένων εἰς θέσιν Μπουτσουνάρια (1.15' ἀπὸ τῶν Χανιῶν). Περὶ τὸ 1908 κατεσκευάσθη εἰς τὴν συνοικίαν Ἁγίου Ἰωάννου ὑδραγωγεῖον, τὸ δὲ δίκτυον ἦτο ἐπαρκὲς μέχρις ἐσχάτων, ὅτε αἱ διακυμαινομένης ποσότητος πηγαὶ τῶν Περιβολίων ἠλαττώθησαν εἰς ἀπόδοσιν. Ὑδρεύεται ἔτι ἡ πόλις καὶ ἀπὸ τὰ ἐν αὐτῇ φρέατα. Πρὸς ἄρδευσιν χρησιμεύουν εἰς τὰ περίχωρα τὰ ὕδατα τῶν Μουρνιῶν, εἰς τὴν ὁμώνυμον κωμόπολιν, καὶ τὰ τοῦ χειμάρρου Κλαδισσοῦ. Τὰ ὕδατα τῆς Ἁγιᾶς κινοῦν μύλους καὶ ἄλλα ἐργοστάσια, ἐν οἷς τὸ τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος.

Προάστια καὶ περίχωρα. Τὰ Χανιὰ ἔχουν θαυμάσια προάστια. Πλὴν τῆς *Χαλέπας*, ἡ ὁποία πρὸ πολλοῦ ἀπετέλεσε συνοικίαν τῆς ὅλης πόλεως καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν λόφων τοῦ Ἀκρωτηρίου, κατάφυτος δὲ ἐξ ἀμπελώνων, ἐλαιώνων κλπ. δένδρων καὶ πραγματικὸς ἀνθών, ὑπάρχουν καὶ τὰ ἑξῆς προάστια: Οἱ *Μουρνιές*, μέγα προάστιον· ἡ κατάφυτος πλατάνων *Ἁγία Βαρβάρα* καὶ ὁ κυπαρισσὼν τοῦ *Βατέ*, ἐξοχικοὶ τόποι, συγκεντρώνοντες πάντοτε τοὺς ἐκδρομεῖς καὶ φυσιολάτρας· οἱ συνοικισμοὶ τοῦ χωρίου *Περιβόλια*· τὰ *Μπουτσουνάρια*· περαιτέρω τὰ χωρία *Νταράτσος* καὶ *Γαλατᾶς* καὶ οἱ ἐξοχικοὶ *Ἅγιοι Ἀπόστολοι*· πρὸς τὴν Σοῦδαν τὰ χωρία *Τσικαλαριὰ* καὶ *Νεροκούρου*, ὅπου μαγευτικώταται τοποθεσίαι διὰ τοὺς ἐκδρομεῖς (Ραφιόλι, Ἁγία Μαρῖνα, Μαρκέλλα). Ὡς θέρετρα τῆς πόλεως χρησιμεύουν ὁ Ἅγιος Ματθαῖος καὶ ὁ Προφήτης Ἠλίας εἰς τὰς πευκοφύτους ὀφρῦς τοῦ ἀκρωτηρίου.

Παροικίαι, μειονότητες. Εἰς τὰ Χανιὰ εἶναι ἐγκατεστημένοι ἀρκετοὶ Εὐρωπαῖοι, ἐμπορευόμενοι συνήθως, ἀποτελοῦντες μετὰ τῶν ξένων ὑπηκόων τὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικὴν παροικίαν. Ὡς ἐκ τούτου τὰ Χανιὰ εἶναι ἕδρα τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου di

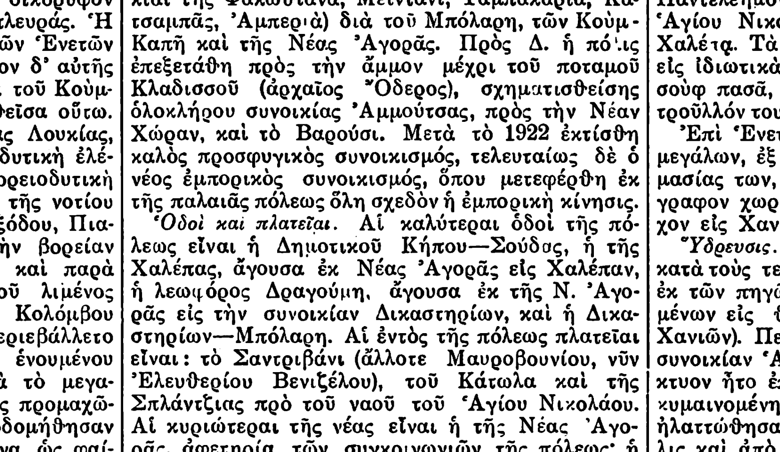

Ὁδὸς Χανίων - Σούδας.

Digitized by Google

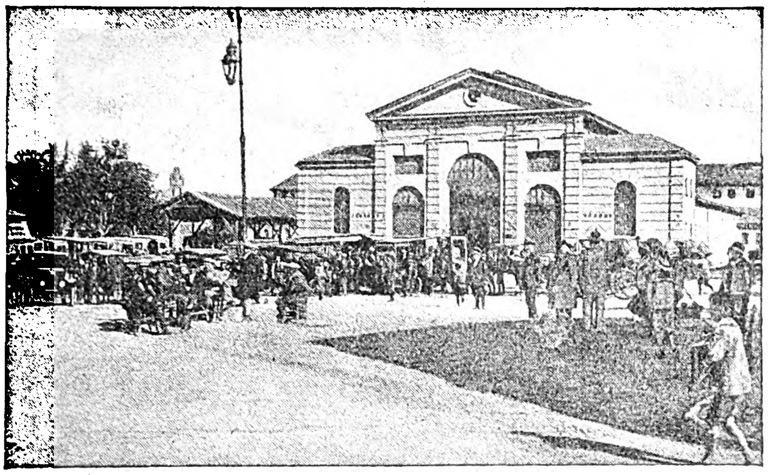

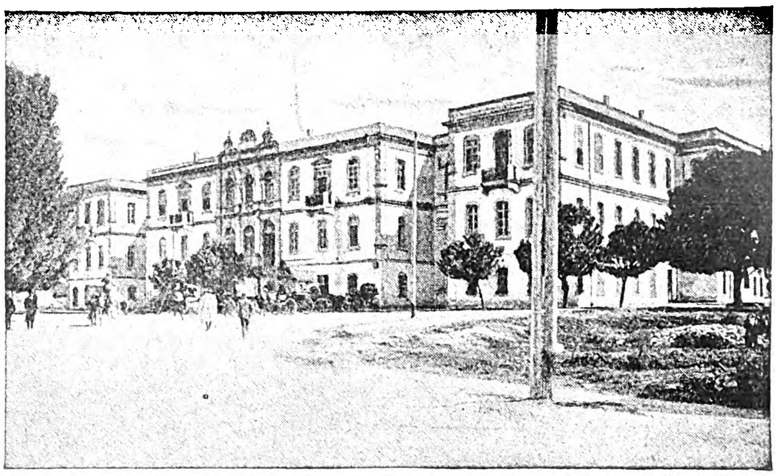

1) Ἀγορὰ τῶν Χανίων. 2) Δικαστικὸν μέγαρον τῶν Χανίων.

Candia (Ἡρακλείου), ἔχουν δὲ δύο ναοὺς καὶ δύο ἰδιωτικὰς ἐκκλησίας τῶν καθολικῶν· ὑπάρχουν ἀκόμη ὀλίγοι Γερμανοί, Ἄγγλοι κλπ. ὑπήκοοι. Εἰς τὰ Χανιὰ ὑπάρχει προξενεῖον τῆς Ἰταλίας καὶ προξενικὰ πρακτορεῖα Γερμανίας, Μεγάλης Βρεττανίας, Γαλλίας καὶ Βελγίου. Ὑπὲρ τοὺς 200 Ἑβραῖοι ἀποτελοῦν τὴν ἑβραϊκὴν κοινότητα, ἧς προΐσταται κοινοτικὸν συμβούλιον καὶ ἀρχιρραβῖνος. Οἱ Ἑβραῖοι οὗτοι, ὅπως καὶ οἱ Τουρκοκρῆτες, ὁμιλοῦν τὴν ἐντοπίαν διάλεκτον, προέρχονται δὲ ἐξ Ἑβραίων ὑπαρχόντων κατὰ τὸν ΙΑ′ τοὐλάχιστον αἰῶνα εἰς Κρήτην, ὡς ἐκ τούτου δ' ἔχουν κατὰ πάντα, πλὴν τῆς θρησκείας, ἐξελληνισθῆ.

Ἀρχαὶ κλπ. Τὰ Χανιὰ εἶναι ἕδρα τῆς γενικῆς διοικήσεως Κρήτης, τοῦ δήμου Χανίων (κάτ. 32.239), τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου, τῆς V μεραρχίας, τοῦ 14ου συντάγματος, ἀνωτέρας διοικήσεως χωροφυλακῆς, τοῦ ἐφετείου Κρήτης, τοῦ πρωτοδικείου Χανίων, εἰρηνοδικείου, πταισματοδικείου, στρατοδικείου, ἀγρονομείου, δασονομείου. Ἐν Χανίοις ἑδρεύουν ἀνὰ εἷς γενικὸς ἐπιθεωρητὴς παιδείας, γεωργίας, δημοσίων ἔργων, δασῶν, τῶν Τ.Τ.Τ., δύο τῶν οἰκονομικῶν καὶ δύο ἐπιθεωρηταὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὑπάρχει ἐπίσης εἰς Χανιὰ ταμεῖον, οἰκονομικὴ ἐφορεία, τελωνεῖον, λιμεναρχεῖον, ταχυδρομεῖον, τηλεγραφεῖον, τηλεφωνικὸν κέντρον, διεύθυνσις δημοσίων ἔργων, γεωργικὴ ὑπηρεσία, σχολικὸς ἀρχιτέκτων, ὑγειονομικον κέντρον, ἐπιθεωρητὴς σχολικῆς ὑγιεινῆς, νομίατρος, κτηνίατρος, φυλακαὶ κλπ. Ἑδρεύουν ὁμοίως οἱ αὐτόνομοι ὀργανισμοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου, τῆς διοικήσεως μοναστηριακῆς περιουσίας, τοῦ ἐφεδρικοῦ ταμείου, τῆς ἑνώσεως σταφιδικῶν συνεταιρισμῶν, τῶν οἰνοποιείων Κρήτης, τοῦ ταμείου ἐλαίας νομοῦ Χανίων κλπ.

Κοινωνικὴ ζωή. Ἡ πόλις, ὡς πρωτεύουσα τῆς νήσου, διατηρεῖ ποιάν τινα πνευματικὴν παράδοσιν· ἐκδίδονται συνήθως ἐν αὐτῇ περὶ τὰς δέκα ἐφημερίδες: πρωϊναὶ ἡμερήσιαι: ὁ «Παρατηρητής», ἡ «Ἔρευνα», ὁ «Κήρυξ», ἑσπερινὴ ἡμερησία ὁ «Ἑσπερινὸς Ταχυδρόμος», μὴ ἡμερήσιαι δέ: ἡ «Ἀλήθεια», ὁ «Ἐφεδρικὸς Ἀγὼν» καὶ ὁ «Ἐλεύθερος Κόσμος». Ὑπάρχουν ἔτι σωματεῖα συγκεντροῦντα τὴν πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν κίνησιν: ὁ «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν καλῶν τεχνῶν», οὗ κυρίως ἔργον εἶναι ἡ συντήρησις τοῦ Κρητικοῦ Ὠδείου· ὁ «Φιλολογικὸς σύλλογος Χρυσόστομος», συγκεντρώνων εἰς τὸ ἰδιόκτητον μέγαρον τὰς βιβλιοθήκας τῆς πόλεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιβλιοθήκη Χανίων» καὶ συντηρῶν νυκτερινὴν σχολὴν ἀπόρων παίδων, ὁ «Κρητικὸς φιλολογικὸς σύλλογος», συγκεντρώνων τὰ νεώτερα καὶ προοδευτικώτερα στοιχεῖα, ἐργασθεὶς διὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἔκδοσιν λαογραφικοῦ ὑλικοῦ. Ὑπάρχουν ἔτι ἐπωφελῶς δρῶντες ἐν τῷ κοινωνικῷ ἐπιπέδῳ σύλλογοι ὁ Δικηγορικός, ὁ Ἰατρικός, ὁ Ἐμπορικός, ὁ Διδασκαλικός, τὸ Ταμεῖον Ἐλεημοσύνης, ὁ Φιλανθρωπικὸς σύλλογος Σωτήρ, συντηρῶν οἰκονομικὸν συσσίτιον, τὸ Λύκειον Ἑλληνίδων, τὸ Πατριωτικὸν Ἵδρυμα Περιθάλψεως καὶ διάφορα ἐργατικά, ἐπαγγελματικὰ καὶ ἀθλητικὰ σωματεῖα καὶ ἑνώσεις.

Καὶ ἀπὸ κοσμικῆς ἀπόψεως τὰ Χανιὰ δὲν ὑστεροῦν. Ὑπάρχουν θέατρα καὶ αἴθουσαι κινηματογράφου καὶ χοροῦ.

Τὰ Χανιὰ ἔχουν ἔτι ἱστορικὸν ἀρχεῖον, ὅπου συλλέγονται τὰ ἐνδιαφέροντα ὁλόκληρον τὴν νῆσον ἔγγραφα κλπ., καὶ μικρὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, στεγάζον εὑρήματα τῆς δυτικῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῆς ἐνετικῆς ἐποχῆς.

Συγκοινωνία. Τὰ Χανιὰ συγκοινωνοῦν μὲ τὰς ἄλλας μὲν πόλεις τῆς νήσου, Ῥέθυμνον καὶ Ἡράκλειον μέχρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου Μεραμπέλλου, δι' αὐτοκινήτου καὶ ἀτμοπλοϊκῆς συγκοινωνίας, μετὰ δὲ τοῦ Πειραιῶς τρὶς τοὐλάχιστον τῆς ἑβδομάδος ἀτμοπλοϊκῶς. Εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς ἐπαρχιακῆς συγκοινωνίας. Ἐκτὸς τῶν πρωτευουσῶν τῶν ἄλλων νομῶν, συνδέονται καὶ μὲ πλείονας τῆς μιᾶς ἁμαξιτοὺς ὁδοὺς μὲ τὰς ἐπαρχίας Κυδωνίας, Κισάμου καὶ Ἀποκορώνου, ὡς καὶ μὲ τὰς Σελίνου καὶ Σφακίων.

Παιδεία. Ἐντὸς τῆς πόλεως λειτουργοῦν 12 δημοτικὰ σχολεῖα, ὧν τὰ ἡμίση ἑξατάξια· ὁμοίως γυμνάσιον ἀρρένων, ἕτερον θηλέων, πρακτικὸν λύκειον, ἱερατικὴ σχολὴ (Χρυσοπηγῆς), ἐμπορικὴ σχολή, ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον (τετρατάξιον), ἰδιωτικὸν γυμνάσιον καὶ μία γαλλικὴ σχολὴ καλογραιῶν.

Ἐμπόριον. Βιομηχανία. Τὰ Χανιὰ ἐξάγουν τὰ προϊόντα τῆς ὑπαίθρου, ἤτοι τυρόν, ἔλαιον, σταφίδα, οἶνον, μέταξαν ἢ κουκούλια, ὀπώρας καὶ ἑσπεριδοειδῆ. Ἀκμάζει ἐν αὐτοῖς ἡ βιομηχανία τοῦ σάπωνος, τῆς διυλύσεως τοῦ ἐλαίου καὶ ἡ βυρσοδεψία. Ὑπάρχουν ἀκόμη τὸ ὑδροηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον καὶ ἐργοστάσια οἰνοπνευματοποιίας (ἐκ τῆς κρητικῆς τσικουδιᾶς), κατεργασίας τῆς σταφίδος, μετάξης, καπνοῦ, μακαρονοποιίας, μωσαϊκῶν, πλεκτικῆς, πλακῶν, πλίνθων, ὑφαντουργίας κλπ.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ συνήθη ἐπαγγέλματα. Πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐμπορίου λειτουργοῦν εἰς Χανιὰ ὑποκαταστήματα τῶν τραπεζῶν Ἐθνικῆς, Ἑλλάδος, Ἀθηναϊκῆς, Ἐμπορικῆς, Ἰονικῆς καὶ Ἀγροτικῆς.

Ὁ λιμὴν τῶν Χανίων, δεύτερος τῆς Κρήτης, εἶναι τεχνητός, ἀπὸ τῆς ἐνετικῆς ἐποχῆς, ἐπισκευασθεὶς ἐπὶ αἰγυπτιακῆς κατοχῆς (1822—1840) καὶ μετὰ ταῦτα. Ἐπικρατούσης θαλασσοταραχῆς τὰ πλοῖα προσορμίζονται εἰς Σοῦδαν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ ξηρᾶς μεταφέρονται τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν πόλιν.

Δῆμος Χανίων. Τὰ Χανιὰ εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου δήμου (κάτ. 32.239), εἰς ὃν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Βαρύπετρο, Γαλατᾶς, Νταράτσος, Μακρὺς Τοῖχος, Μουρνιές, Νεροκούρου, Περβόλια* καὶ *Σταλός*. Οὗτος διεδέχθη τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας χριστιανικὴν κοινότητα, συντηρεῖ δὲ δημοτικὸν νοσοκομεῖον καὶ λαϊκὸν φαρμακεῖον. Ἔχει ἀκόμη ἰδιόκτητον δημοτικὴν ἀγορὰν καὶ δημοτικὸν κῆπον. Ἡ πόλις φωτίζεται διὰ πλήρους δικτύου ἠλεκτρικοῦ φωτός, παραγομένου ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς τεχνητῆς λίμνης τῆς Ἁγιᾶς. Τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ταῦτα ἔργα ἀνήκουν εἰς τὸν δῆμον, ἀλλὰ διοικοῦνται ὡς αὐτόνομος ὀργανισμός. Τὸ ὁδικὸν δίκτυον τοῦ δήμου εὑρίσκεται ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει. Ὁ δῆμος ἔχει πυροσβεστικὴν ὑπηρεσίαν.

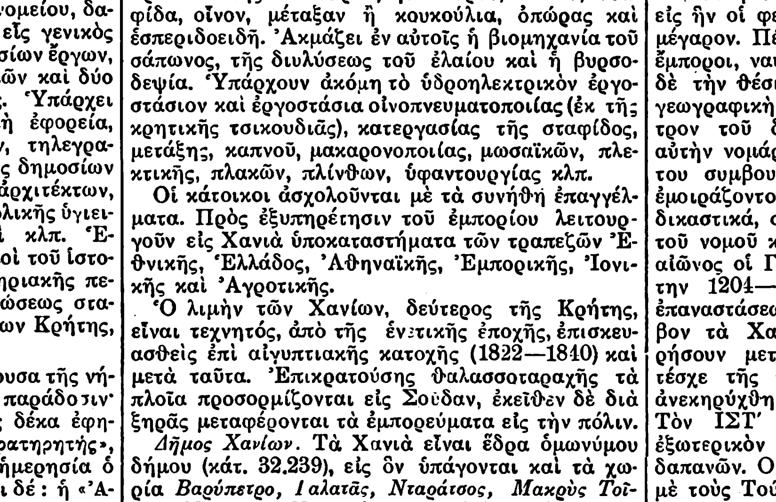

Ὁδὸς Δικαστηρίων - Μπόλαρη.

—*[Ἱστορ.]* Ἐπὶ Ἀράβων θὰ ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῶν Χανιῶν ἀσήμαντόν τι πόλισμα· ἀναφέρεται εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἡ Rabdh-el-Djobn (=πόλις τοῦ τυροῦ), ἐξ οὗ ἠκάσθη ὅτι ὑπῆρχε παράλιόν τι χωρίον, ὁπόθεν θὰ ἐξήγετο ὁ περίφημος καὶ μέχρι σήμερον τυρὸς τῶν Λευκῶν Ὀρέων. Κατὰ τὴν πρώτην διανομὴν τῆς νήσου εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἀποίκους τῷ 1212, ἀναγράφεται μετὰ τῶν ἄλλων αὐτόθι μερῶν καὶ τὸ Canea, ὅπερ πιθανώτατα εἶναι γραφικὸν σφάλμα ἀντὶ Cania· ἂν οὕτως ἔχῃ, θὰ ὑπῆρχεν, ὅτε ἦλθον οἱ Ἑνετοί, χωρίον Χανιά. Οἱ Ἑνετοὶ ᾠκοδόμησαν τὴν πόλιν La Canea καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ καὶ τὰ ὀνόματα Canea, Χανιά, ἤκμασεν ἔκτοτε ἡ πόλις. Οἱ Ἑνετοὶ διὰ νὰ στερεώσουν τὴν ἐν τῇ δυτικῇ Κρήτῃ φεουδαρχικὴν ἐπιρροήν των, ἔπεμψαν τῷ 1252 καὶ νέους ἀποίκους. Οὗτοι ἐμοιράσθησαν 90 φέουδα καὶ ἐγένοντο ὁ πυρὴν τῆς πόλεως, εἰς ἣν οἱ φεουδάρχαι ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἰδιόκτητον μέγαρον. Πέριξ αὐτῶν συνεκεντρώθησαν οἱ ἀστοὶ ἔμποροι, ναυτικοί, ἐπαγγελματίαι τοῦ λιμένος. Διὰ δὲ τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν γεωγραφικὴν ἡ πόλις ἀπέβη τὸ κυριώτερον κέντρον τοῦ δυτικοῦ διαμερίσματος. Ἧδρευεν εἰς αὐτὴν νομάρχης (rector) Ἑνετός, μετὰ τοῦ μικροῦ του συμβουλίου, οἱ δ' εὐγενεῖς, Ἑνετοὶ καὶ μή, ἐμοιράζοντο, κατ' ἀναλογίαν καθωρισμένην, τὰ δικαστικά, στρατιωτικὰ καὶ διοικητικὰ ἀξιώματα τοῦ νομοῦ καὶ τῶν Σφακιῶν. Λήγοντος τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος οἱ Γενουᾶται (οἵτινες κατεῖχον τὴν Κρήτην 1204—1210), ἐπωφελούμενοι τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη, κατέλαβον τὰ Χανιά· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσουν μετ' ὀλίγον ἐκεῖθεν. Ἡ πόλις συμμετέσχε τῆς κατὰ τὸ 1363 — 1364 ἀνταρσίας, ὅτε ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Τίτου. Τὸν ΙΣΤ′ αἰῶνα ἡ πόλις ἀπέκτησε τὸ μέγα ἐξωτερικὸν φρούριον δι' ἀγγαρειῶν καὶ πολλῶν δαπανῶν. Οἱ ἀγῶνες τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας μὲ τοὺς Τούρκους κατέστρεψαν τὸν ἀγγαρευόμενον πληθυσμόν, καὶ δὴ τὸν ἀγροτικὸν καὶ ἐξήντλησαν οἰκονομικῶς τὴν χώραν· συνετέλεσε δ' εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Καντανολέου, ὅστις ἐπολιόρκησεν ἐπί τι τὴν πόλιν, δώσασα ἀφορμὴν εἰς τὸν κατακτητὴν νὰ κτυπήσῃ τοὺς ὀρθοδόξους τιμαριούχους καὶ νὰ ἀναδιοργανώσῃ στρατιωτικῶς τὴν νῆσον. Οὕτω τῷ 1583 ἡ πόλις εἶχεν, ἐκτὸς τῶν 40 εὐγενῶν, 6.284 κατοίκους, ὧν μόλις περὶ τοὺς 1.800 ἦσαν ἄνδρες. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς μητροπόλεως καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐξ Ἑνετίας προβλεπτῶν, ἡ κατάστασις ἐβελτιώθη τόσον, ὥστε, παρὰ τὴν ἐνδημικὴν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος πανώλην, νὰ παρατηρηθῇ μία ἄνθησις εἰς Κρήτην. Πολλὰ τῶν μεγάρων τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ ἄλλων λαμπρῶν οἰκοδομημάτων εἶναι τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας τῆς ενετοκρατίας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ηὐξήθη, ὥστε τῷ 1645 νὰ εὑρίσκωνται ἐν αὐτῇ 10.401 κάτοικοι, ὧν 52 ἱερεῖς, 5.130 ἄνδρες καὶ 5.219 γυναῖκες. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1645 μέγας τουρκικὸς στόλος προσωρμίσθη εἰς Γωνιές, κατέλαβε τὴν νησῖδα Θοδωροῦ καὶ τὴν 16 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐστρατοπέδευσεν ἔξωθι τῶν Χανιῶν, ἅτινα ἐπολιόρκησε. Λόγῳ τῆς ἐποχῆς οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων εὑρέθησαν ἔξω αὐτῆς, ἀπησχολημένοι μὲ τὴν θερινὴν ἐσοδείαν. Ὁ στόλος δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἔξωθεν παροχὴν βοηθείας, τὸ νερὸ τῶν Περβολιῶν ἀπεκόπη, στρατὸς πολυάριθμος ἐλθὼν ἐκ Ῥεθύμνης ἀπε-

Digitized by Google

κρούσθη παρὰ τὰ Τσικαλαριὰ καὶ ἡ φρουρὰ ἠναγκάσθη μετὰ δίμηνον ἄμυναν νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ πόλις ἔπεσε τὴν Τρίτην 12 Αὐγούστου 1645.

Τὴν ἐνετικὴν φρουρὰν ἠκολούθησαν ἐκ Χανίων καί τινες φεουδάρχαι· ἄλλοι ὅμως ἔμειναν, ἤλλαξαν θρήσκευμα καὶ συνεμορφώθησαν πρὸς τὸ νέον

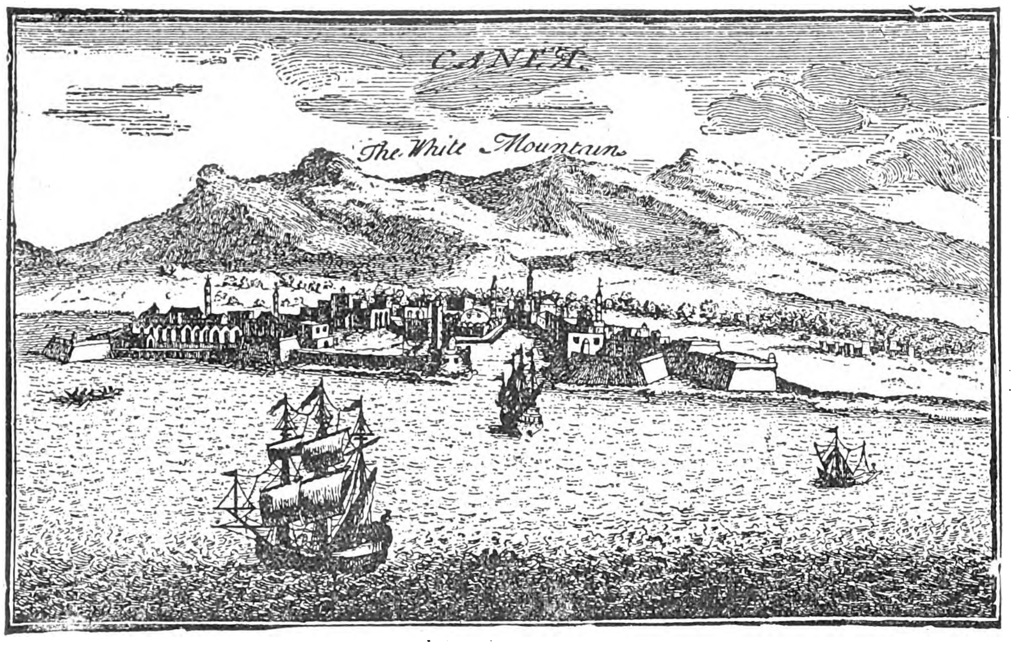

Τὰ Χανιὰ κατὰ τὸν Tournefort.

φεουδαρχικὸν καθεστώς. Οἱ Τοῦρκοι ἐπεσκεύασαν τὰ τείχη, ἔκτισαν λουτρῶνας καὶ στρατῶνας, μετέβαλον εἰς τζαμιὰ τὸ σύνολον τῶν ἐνετικῶν ναῶν, ηὔξησαν τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως, ἀλλὰ διετηρήθησαν ἐντὸς τῶν τειχῶν. Εἰς τὰ Χανιὰ ἥδρευε πασᾶς, διοικῶν τὸ τμῆμα τῶν Χανίων μετὰ τοῦ συμβουλίου του. Ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, οὕτω καὶ τὰ Χανιὰ διετηρήθησαν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν καθ' ὅλας τὰς ἐπαναστάσεις, διότι δὲν ἦτο εὔκολον οἱ μὴ διαθέτοντες στόλον ὀρεινοὶ ἐπαναστάται νὰ πολιορκήσουν συστηματικῶς τὴν πόλιν, ὥστε νὰ τὴν κυριεύσουν.

Ἀπὸ τοῦ 1850 ἡ ἕδρα τῆς νήσου, ἥτις μέχρι τοῦδε ἦτο εἰς Μ. Κάστρο (Ἡράκλειον), μετεφέρθη εἰς Χανιά, ἀπὸ δὲ τοῦ 1858 ἥδρευον ὁριστικῶς ἐν τῇ πόλει ὁ βαλῆς (γενικὸς διοικητής) Κρήτης, ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς καὶ οἱ λοιποὶ ἀξιωματοῦχοι. Κατὰ τὴν σφαγὴν τοῦ 1897 τὰ Χανιὰ ἐκάησαν καὶ ἠρημώθησαν, κατὰ τὰς χριστιανικὰς τοὐλάχιστον συνοικίας των. Διεθνῆ ἀγήματα κατέλαβον τὴν πόλιν, τὸ ἑπόμενον δ' ἔτος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπεδιώχθη. Ἔγιναν ἔκτοτε τὰ Χανιὰ πρωτεύουσα τῆς Κρητικῆς πολιτείας (1898—1912) καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς νήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς γενικῆς διοικήσεως Κρήτης. Κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν ἡ πόλις ἤκμασεν ἐμπορικῶς καὶ οἰκοδομικῶς, ὁ πληθυσμός της ηὐξήθη γοργῶς καὶ ἡ ὄψις της μετεβλήθη. Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

—**Χανίων κόλπος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μέγας Κρητικὸς κόλπος διανοιγόμενος εἰς τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς μεγαλονήσου, μεταξὺ τῆς χερσονήσου Ἀκρωτήρι (ἀρχ. Κύαμον), ἥτις τὸν καθιστᾷ ἀμφίπυγον πρὸς τὸν κόλπον τῆς Σούδας, τῆς πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος ἀκτῆς τοῦ νομοῦ Χανίων, καὶ τοῦ κλασσικοῦ τύπου ἀκρωτηρίου Σπάδα (ἀρχ. Δικτύνναιον ἢ Τίτυρος), ὅπερ κλεῖον τὸν κόλπον ἐκ δυσμῶν τὸν καθιστᾷ ἀμφίδυμον πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Κισάμου (ἀρχ. Μυρτίλλος κόλπος). Τὸ εὖρός του, μετρούμενον μεταξὺ τῶν κεράτων του, ἅτινα εἶναι ἡ Ροδωποῦ ἢ Σπάθα (ἀρχ. Ψακὸν) τὸ βορειοδυτικὸν καὶ Τρυπητὴ τὸ βορειοανατολικόν, ἀνέρχεται εἰς 20 ὅλα μίλια, ἡ δὲ εἴσδυσίς του (ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ πρὸς βορρᾶν ἀτενίζοντος ἀνοίγματός του, πρὸς τὴν νησῖδα Θοδωροῦ, τὴν ἀρχαίαν Βοῦδραι, Κοίτην ἢ Ἀκοίτιον) 8 μιλ. Μὲ τὰς ἀπὸ βορρᾶ ἐπιφορὰς ἡ θάλασσα τοῦ Κρητικοῦ πελάγους μεγάλως στενοχωρεῖται ἐντὸς τοῦ κόλπου τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἐπ' ἀγκύρας παραμονὴ καθίσταται τοὐλάχιστον δυσχερής. Τὰ μικρὰ ὅμως πλοῖα δύνανται νὰ εὑρίσκουν καταφυγὴν εἴτε εἰς τὸν ὅρμον Καλαθᾶ, εἴτε ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὑπὸ τὴν νησῖδα Θοδωροῦ. Σ. Ε. Λ

—**Χανίων νομὸς** *[Γεωγρ.]*. Ὁ νομὸς Χανίων, ὁ δυτικώτερος τῆς νήσου, περιλαμβάνει τὰς ἐπαρχίας *Ἀποκορώνου*, *Κισάμου*, *Κυδωνίας*, *Σελίνου* καὶ *Σφακίων*, πρωτεύουσαν δὲ ἔχει τὰ Χανιά. Κάτ. 1928 111.513. Πλὴν τῆς πρωτευούσης, ἔχει τὰς κωμοπόλεις *Σούδας*, *Ἀλικιανοῦ* καὶ *Λάκκων* ἐν Κυδωνίᾳ, *Βάμου*, *Καλυβῶν*, *Γεωργιουπόλεως* ἐν Ἀποκορώνῳ, *Καστελλίου*, *Κολυμπαρίου*, *Βουκολιῶν* ἐν Κισάμῳ, *Παλαιοχώρας*, *Καντάνου* καὶ *Σούγιας* ἐν Σελίνῳ, *Χώρας Σφακίων* καὶ *Ἀσκύφου* ἐν Σφακίοις. Ἔχει 141 κοινότητας καὶ ἕνα δῆμον. Πλὴν τῆς μεγάλης πεδιάδος τῶν Χανίων τὸ ὑπόλοιπον τοῦ νομοῦ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινόν.

Ἐκπαίδευσις. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδεύσεως ὁ νομὸς εἶναι ἐκ τῶν πλέον προηγμένων. Οὕτω ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ 226 δημοτικὰ σχολεῖα, ὧν 6 ἑξατάξια, 5 πεντατάξια, 1 τετρατάξιον, 20 τριτάξια, 48 διτάξια καὶ 145 μονοτάξια, ὑπαγόμενα εἰς δύο ἐπιθεωρήσεις καὶ ἔχοντα 360 διδασκάλους. Τῷ 1932—1933 ἐλειτούργησαν ἐν τῷ νομῷ 10 σχολεῖα μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὧν 5 γυμνάσια, 1 πρακτικὸν λύκειον, 2 ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα, 1 ἡμιγυμνάσιον, 1 ἱερατικὴ σχολή, ἀπασχολήσαντα 93 ἐκπαιδευτικούς. Λειτουργοῦν ἔτι ἐν τῷ νομῷ (1933—1934) δύο ἰδιωτικὰ γυμνάσια, μία γεωργικὴ σχολὴ καὶ μία δημοσία ἐμπορικὴ σχολή. Ἐκτὸς τῶν λειτουργούντων ἐν τῇ πόλει, λειτουργοῦν γυμνάσια μὲν ἐν Βάμῳ, Καστελλίῳ καὶ Παλαιοχώρᾳ, ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον ἐν Καστελλίῳ Κισάμου

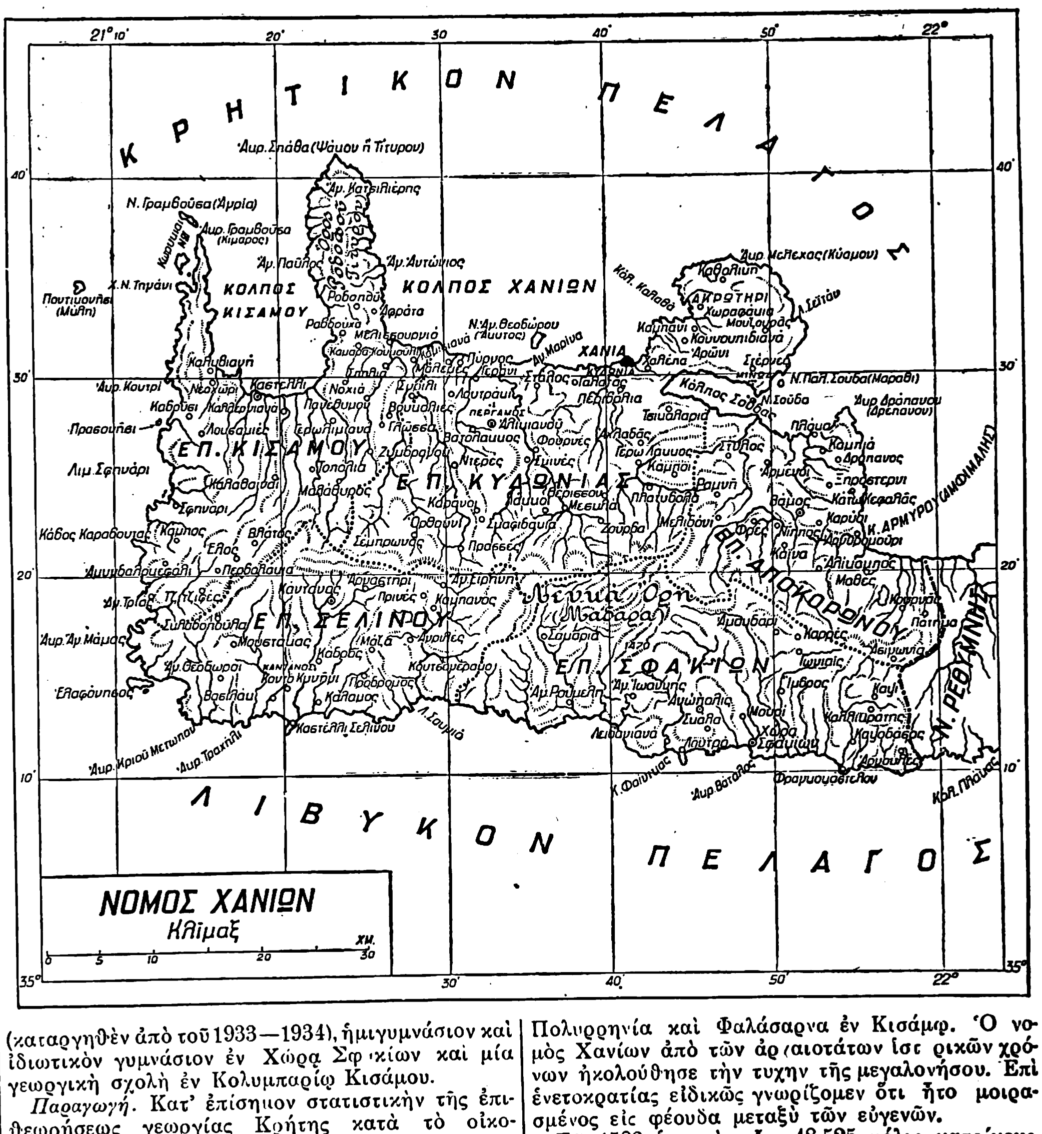

(καταργηθὲν ἀπὸ τοῦ 1933—1934), ἡμιγυμνάσιον καὶ ἰδιωτικὸν γυμνάσιον ἐν Χώρᾳ Σφακίων καὶ μία γεωργικὴ σχολὴ ἐν Κολυμπαρίῳ Κισάμου.

Παραγωγή. Κατ' ἐπίσημον στατιστικὴν τῆς ἐπιθεωρήσεως γεωργίας Κρήτης κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1932—1933 παρήχθησαν ἐν τῷ νομῷ Χανίων 1.868.800 ὀκ. σίτου διαφόρων ποιοτήτων, 1.710.700 ὀκ. κριθῆς, 1.487.050 βρώμης, 480.285 κυάμων, 1.152.110 ὀκ. ἀραβοσίτου, 228.530 σικάλεως καὶ 36.300 ὀκ. βίκου. Ὁμοίως 655.100 ὀκ. σταφυλῶν, 11.691.500 ὀκ. οἴνου σταφυλίτου, 694.200 ὀκ. σταφίδος, 91.600 ὀκ. σταφυλῶν στ φ δος, 3.061.800 ὀκ. ἐλαίου, 465.770 ὀκ. ἐλαιῶν, 217.140 ὀκ. λεμονίων, 1.568.010 ὀκ. πορτοκαλίων, 38.870 ὀκ. νερατζίων, 699.300 ὀκ. κίτρων, 591.321 ὀκ. μανδαρινίων, 44.875 ὀκ. βερυκόκων, 3..315 ὀκ. ροδακίνων, 29.700 ὀκ. κερασίων, 180.750 ὀκ. καρυδιῶν, 421.600 ἀμυγδάλων, καὶ 268.000 σύκων. Ἡ κτηνοτροφικὴ παραγωγὴ σύγκειται ἐκ 214.200 ὀκ. τυροῦ, 33.902 ὀκ. ἐρίων, 1.498.300 ᾠῶν, 26.770 ὀκ. μέλιτος καὶ κρέατος, ὀκ. 117.039 προβάτου, 45.415 βοὸς καὶ 46.415 χοίρου.

Ἐν τῇ πόλει τῶν Χανίων ὑπάρχει ἐργαστήριον αἰθερίων ἐλαίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν γεωργικὴν ὑπηρεσίαν. Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπηρεσίαν ὑπάγονται τὰ τυροκομεῖα Δρῦ Λάκκων (Κυδωνίας), Κουτογέρακου (Σελίνου) καὶ Ταύρης (Σφακίων), παραχωρηθέντα τοκοχρεολυτικῶς εἰς συνεταιρισμοὺς κτηνοτρόφων πρὸς ἐκμετάλλευσιν, καὶ αἱ πρότυποι συνεταιρικαὶ ἐλαιοδεξαμεναὶ Σούγιας καὶ Παλαιοχώρας Σελίνου, εἰς ἃς ἀποθηκεύεται τὸ ἔλαιον τῶν συνεταιρισμένων παραγωγῶν Σελίνου. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἑδρεύει καὶ τὸ Γεωργικὸν ἐπιμελητήριον Χανίων, οὗτινος σκοπὸς εἶναι ἡ καταπολέμησις τῶν νόσων τῆς ἐλαίας καὶ ἡ ἐκτέλεσις διαφόρων γεωργικῶν ἐργασιῶν (ἐμβολιασμοί, κλαδεύματα, ἐνίσχυσις γεωργικῶν σταθμῶν κλπ.). Ὁ αὐτόνομος οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς οἰνοποιείων Κρήτης ἵδρυσεν ἐν τῷ νομῷ Χανίων συγκροτήματα ἀποθηκῶν εἰς Χανιά, Μάλεμε, Κολυμβάρι καὶ Καστέλλι, συνεργαζόμενος μετὰ τῶν συνεταιριστικῶν ἑνώσεων διὰ τὴν παραλαβὴν σταφυλῶν ἢ γλεύκους, τὴν οἰνοποίησιν τούτων καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ προϊόντος ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐξωτερικῷ.

— *[Ἱστορ.]* Τὰ παλαιότερα ἐν τῷ νομῷ λείψανα εἶναι νεολιθικῆς ἐποχῆς, εὑρεθέντα ἐν Κυδωνίᾳ· ὑπάρχει ἔτι πλῆθος εὑρημάτων ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἑλληνικὴν καὶ ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἤκμασαν αἱ πόλεις: Ἄπτερα, Κυδωνία, Μινώα, Πέργαμος, Πολίχνα, Ποικιλασσός, Ριζηνία, ἐν Κυδωνίᾳ· Ἱπποκορώνιον ἐν Ἀποκορώνῳ· Ἀραδήν, Ἀνώπολις, Κατρεὺς καὶ Τάρρα ἐν Σφακίοις· Ἔλυρος, Κάντανος, Λισσός, Συΐα, Ὑρτακίνη ἐν Σελίνῳ· καὶ Κίσαμος, Μωδαία, Πολυρρηνία καὶ Φαλάσαρνα ἐν Κισάμῳ. Ὁ νομὸς Χανίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἱστορικῶν χρόνων ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς μεγαλονήσου. Ἐπὶ ἐνετοκρατίας εἰδικῶς γνωρίζομεν ὅτι ἦτο μοιρασμένος εἰς φέουδα μεταξὺ τῶν εὐγενῶν.

Τῷ 1583 ὁ νομὸς εἶχε 48.525 μόλις κατοίκους,

Digitized by Google

ἐξ ὧν οἱ 12.000 ἄνδρες ἀγρόται καὶ 265 ἱερωμένοι. Ὑπομείνας μετὰ ταῦτα καὶ τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τῆς πανώλους, μόλις τῷ 1628 ἠδυνήθη ν' ἀναβιβάσῃ τοὺς κατοίκους του εἰς 51.245. Τὸ ἔτος τῆς ἁλώσεως τῶν Χανίων (1645) εἶχεν ὁ νομὸς 82.470 κατοίκους, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν παιδίων. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ νομὸς ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις καὶ λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ τοῦ ἐδάφους ἔφερε πολλὰς εἰς τοὺς Τούρκους φθοράς· ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἡ καθ' ὁλοκληρίαν ὑποταγὴ τῶν ὀρεσιβίων δὲν ἦτο πάντοτε εὔκολος. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν 1897—1898 ὑπέστη μεγάλας δηώσεις. Μετὰ τὴν αὐτονόμησιν τῆς Κρήτης οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἓν τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ (τῷ 1881 ἦσαν οἱ ἐν τῷ νομῷ 17.295) ἤρχισαν μεταναστεύοντες. Ἐπελθούσης τῆς ἀνταλλαγῆς, ἀπεχώρησαν καὶ οἱ ὑπολειφθέντες ἐν τῷ νομῷ. περὶ τοὺς 5.000. Τούτους ἀντικατέστησαν 12.483 πρόσφυγες, ὧν 3.983 ἀγρόται, οἱ λοιποὶ δ' ἀστοί. Β. Ν. Τ.

—**Χανιὰ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Δρογγυλίου τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 189 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Γενιτζὲ Χανλῆ*.

Χανιάληδες (οἱ). Μεγάλη οἰκογένεια τιμαριούχων Τούρκων (μαλικιαναγάδων) ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Χανίων Ἀλῆς, προερχόμενος ἐκ χριστιανοπαίδων ἐξισλαμισθέντων. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ὁρμώμενοι διήρπαζον μεγάλας χριστιανικὰς περιουσίας καὶ μετέβαλλον τοὺς ἰδιοκτήτας εἰς δουλοπαροίκους. Ἐπὶ τῶν Δικταίων ὀρέων τοῦ Λασιθίου κατέλαβον ἀπεράντους ἐκτάσεις, ἀνηκούσας εἰς τὴν Κριτσὰν Μεραμβέλλου, τὰς ὁποίας ἀνέκτησαν δικαστικῶς μετὰ τὸ 1821 οἱ Κριτσῶται. Ἐπέπληττον δὲ τοὺς Τούρκους ὡς ἀγνοοῦντας τὸ συμφέρον των, ὅτε ἐβασάνιζον ἀγρίως ἢ ἐφόνευον τοὺς ραγιάδες. Ε. Γ.

Χάνιελ φὸν Χαϊμχάουζεν (Haniel von Heimhausen), *Ἐδγάρδος φὸν —*. Γερμανὸς διπλωμάτης, γεννηθεὶς τῷ 1870. Διετέλεσε πρεσβευτὴς ἐν Βασιγκτῶνι, τῷ δὲ 1919 ὑπέγραψεν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Γερμανίας τὴν συνθήκην τῶν Βερσαλλιῶν. Τῷ 1920 διωρίσθη ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Μ. Δ. Β.

χανικὸ (τὸ) *['Αλιευτ.]*. Καθετὴ ἐξ ἱππείας τριχός, ἀπολήγουσα εἰς μεσηνέζαν, ἀφ' ἧς ἀναχωροῦν κλάδοι ἐκ μεσηνέζας λεπτοτέρας, ὧν ἕκαστος καταλήγει εἰς ἀγκιστρον. Τὸ δόλωμά των πρέπει νὰ λευκάζῃ πολύ, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται σὰρξ ὀκτάποδος βεβρασμένου καὶ ἐκδαρέντος. Ἐνίοτε ἡ μολυβὶς της ἀμαλγαμοῦται δι' ὑδραργύρου, ὅπως λαμποκοποῦσα προσελκύῃ τοὺς χάνους τῶν μεγάλων βυθῶν. Σ. Ε. Λ.

χανικολόγος (ὁ)· μεγάλο κοφίνι ἢ καλάθι.

Χανιφά, *Ἀμποὺ —*. Ἄραψ ἱμάμης σοφὸς (699—767). Ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς ἰδίου θεολογικονομικοῦ δόγματος παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς, τοῦ καλουμένου ἐκ τοῦ ὀνόματός του χανιφιτικοῦ καὶ ἀκολουθουμένου κατὰ μεγάλην πλειονοψηφίαν ἐν Τουρκίᾳ. Μ. Δ. Β.

Χανίφα *Μπενί*. Σημαντικὸς κλάδος τῆς μεγάλης φυλῆς τοῦ Μπάκρ μπὲν Βάϊλ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀραβίᾳ, συγγενὴς τῶν Ἴντιλ. Μ. Δ. Β.

Χανιχάρα (Hanihara), *Μαζανάο*. Ἰάπων διπλωμάτης, γεννηθεὶς τῷ 1876. Τῷ 1919 ἐγένετο ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἔλαβε μέρος εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Βασιγκτῶνος (1921—1922). Τῷ 1923 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Βασιγκτῶνι, ὅπόθεν ἀνεκλήθη τῷ 1924. Μ. Δ. Β.

Χανιώτη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καψοχώρας τῆς ἐπαρχίας Χαλκιδικῆς τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 175.

χανιώτικος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Χανιώτας ἢ τὰ Χανιά, ὁ τῶν Χανιωτῶν.

—*χανιώτικο σπυρὶ [Δερματολ.]*. Λαϊκὴ ὀνομασία τῆς ἐνδημικῆς ἐν Κρήτῃ *λεϊσμανιάσεως* ἢ *φύματος τῆς Ἀνατολῆς*, ὅφε λομένης εἰς τὸ παθογόνον πρωτόζῳον, τὴν τροπικὴν λεϊσμανίαν. Κ. Κ. Κ.

Χάνκα (Hanka) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Βορείου Ἀσίας, κειμένη παρὰ τὰ σύνορα Μαντζουρίας καὶ Ἀνατολικῆς Σιβηρίας. Ἔχει μῆκος 80 χλμ. καὶ πλάτος 60, ἐκρέει δὲ διὰ τοῦ Σουγκάτσα εἰς τὸν Οὐσούρι. Πρὸς Β. τῆς κυρίας λίμνης σχηματίζονται καὶ ἄλλαι μικρότεραι, καλούμεναι *μικραὶ Χάνκα*. Χ. Δ.

Χάνκα (Hanka), *Βεγκέσλαος*. Τσέχος γλωσσολόγος καὶ ἀρχαιολόγος (1791—1861). Τῷ 1818 ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Koniginhöfer Handschrift» πλουσίαν συλλογὴν παλαιῶν βοημικῶν ποιημάτων, ἅτινα ἰσχυρίζετο ὅτι ἀνεῦρεν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Καϊνιγκινχοφ. Διὰ τῶν ποιημάτων τούτων, ἅτινα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἔσχον τεραστίαν διάδοσιν εἰς τὰς σλαυϊκὰς χώρας, μεταφράσθησαν δὲ καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ὁ Χάνκα ἀπέκτησε τεραστίαν φήμην. Ὡς ἀπεδείχθη ὅμως βραδύτερον ὑπὸ τῶν Τ. Μάζαρυκ, Ι. Γκεμπάουερ, Ι. Γκόλ, Ι. Τρούχλαρ καὶ ἄλλων Τσέχων καὶ ἀλλοδαπῶν σοφῶν, τὰ χειρόγραφα τοῦ ἔργου ἦσαν πλαστά. Ὁ περὶ τὴν πλαστότητα ὅμως τῶν χειρογράφων τούτων μακροχρόνιος ἀγὼν μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς ἐν Βοημίᾳ. Τῷ 1848 ὁ Χάνκα διωρίσθη καθηγητὴς τῶν σλαυϊκῶν γλωσσῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας, ὧν δὲ ἔνθερμος πανσλαυϊστὴς μετέσχε τοῦ συνελθόντος τὸ αὐτὸ ἔτος περιφήμου ἐν Πράγᾳ πανσλαυϊστικοῦ συνεδρίου καὶ ἵδρυσε τὴν ἑταιρείαν «Slavanská Lipa». Κυριώτερα ἔργα του εἶναι: ἡ μετάφρασις εἰς τὴν τσεχικὴν τῶν λαϊκῶν σερβικῶν ᾀσμάτων καὶ τοῦ ἀρχαίου ρωσικοῦ ἔπους «Ἡ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ τοῦ Ἰγκόρ», καὶ πλεῖσται φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, νομισματολογικαὶ μελέται, ἐν αἷς: «Kurze Geschichte des slawischen Völker» (1818), «Starobylá skládádi» (1817—1826), «Böhmische Grammatik» (1822). Χ. Δ.

Χάνκελ (Hankel), *Γουλιέλμος-Γκότλιμπ*. Γερμανὸς φυσιοδίφης (1814—1899). Τῷ 1849 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης. Ἀνεκάλυψε νέας μεθόδους σπουδῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ συνέγραψεν: «Ἔρευναι ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ» (1856—1865). Ὁ υἱός του *Χέρμαν Χάνκελ* (1839—1873) διετέλεσε καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Λειψίᾳ, Ἐρλάγγῃ καὶ Τυβίγγῃ, καὶ συνέγραψεν: «*Ἱστορία τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα*» (1874). Η. Π. Γ.

Χὰν-Κεντὺ *[Γεωγρ.]*· ὅλ. *Στεπανακέρτ*.

Χὰν-Κέου (Han-Kéou, Hankau, ἢ Hankow) *[Γεωγρ.]*. Ἡ κυριωτέρα ἐμπορικὴ πόλις τῆς Κεντρώας Κίνας ἐν τῇ γενικῇ διοικήσει Χουπέ, κειμένη εἰς 30° 32' Β. πλάτους καὶ 114° 19' Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς, κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Γιάνγκ-Τσὲ-Κιάνγκ καὶ Χὰν-Κιάνγκ. Κάτ. (1926) 1.583.900. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μεγάλων τμημάτων, τῆς κυρίως πόλεως, κειμένης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Χὰν-Κιάνγκ, τῆς *Χὰν-Γιάνγκ-Φού*, κειμένης ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς *Οὐ-Τσάνγκ-Φού*, ἕδρας τῆς γενικῆς διοικήσεως Χουπέ, ἥτις ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ Γιάνγκ-Τσέ. Αἱ τρεῖς αὗται πόλεις ἀπετέλουν πρὸ τοῦ πολέμου τῶν Ταϊπὶγκ (1853—1860) τεράστιον συγκρότημα συνοικισμῶν, τοῦ ὁποίου ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς ὑπερέβαινε τὰ 6.000.000 κατοίκων. Ἐμπρησθεῖσαι ὅμως τότε καὶ καταστραφεῖσαι ἀπώλεσαν μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ των. Ἡ Χὰν Κέου, λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεώς της ἐν τῷ κέντρῳ τῆς εὐφορωτέρας περιοχῆς τῆς Κίνας, ἔχει τεραστίαν οἰκονομικὴν σημασίαν. Εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων κόμβων χερσαίων καὶ ποταμίων συγκοινωνιῶν τῆς χώρας καὶ ἔχει ἀνοιχθῆ εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ 1861, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Τιὲν-Τσὶν (1858). Κατὰ μῆκος τῶν ὄχθῶν τῶν ποταμῶν εἶναι ἱδρυμένα τὰ καταστήματα, αἱ ἀποθῆκαι καὶ αἱ οἰκίαι τῶν ξένων ἐμπόρων, οἵτινες ἀνέρχονται εἰς 3.000 περίπου καὶ ἔχουσιν εἰς χεῖράς των τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς πόλεως. Ἡ Χὰν-Κέου ἐξάγει κυρίως τέϊον, φυτικὰ ἔλαια, ὄρυζαν καὶ βάμβακα, ἔχει δὲ μεγάλα ἐργοστάσια κατεργασίας τῶν ἀνωτέρω προϊόντων. Χ. Δ.

Χάνκεϋ (Hankey), *σὲρ Μαυρίκιος - Πάσκαλ - Ἄλεξ*. Ἄγγλος πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1877. Τῷ 1919 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν βρεττανικὴν ἐπιτροπὴν τῆς διασκέψεως τῆς εἰρήνης, τῷ 1921 εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Βασιγκτῶνος καὶ τῷ 1922 εἰς τὴν οἰκονομικὴν διάσκεψιν τῆς Γενεύης. Μ. Δ. Β.

Χὰν-Κιάνγκ (Han-Kiang) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κίνας, ἐκ τῶν κυριωτέρων παραποτάμων τοῦ Γιάνγκ-Τσὲ-Κιάνγκ, πηγάζων ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τοῦ Σὲν-Σὶ εἰς 33° Β. πλάτους καὶ 106° Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς καὶ συμβάλλων, μετὰ ροῦν 1.500 χλμ., εἰς τὸ μεταξὺ τῶν πόλεων Χανκέου καὶ Χανγιάνγκ τμῆμα τοῦ Γιάνγκ-Τσέ. Χ. Δ.

Χάνκοκ (Hancock), *Γουΐνφηλντ-Σκώτ*. Ἀμερικανὸς στρατηγὸς (1824—1886). Διεκρίθη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μεξικοῦ καὶ κατόπιν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καθ' ὃν προεκάλεσε τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Τὰ πολεμικὰ του κατορθώματα κατέστησαν αὐτὸν δημοφιλέστατον εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Μ. Δ. Β.

Χάνλεϋ (Hanley) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Στάφφορντ. Κάτ. 77.785. Ἔχει μουσεῖον κεραμεικῆς, καλλιτεχνικὴν καὶ μεταλλειολογικὴν σχολήν. Εἶναι ὀνομαστὸν κέντρον βιομηχανίας πορσελλάνης. Ἔχει ἐργοστάσια μεταλλουργίας καὶ ὑφασμάτων. Μ. Δ. Β.

Χὰν-Λὶν-Γιούαν. Ἐπίσημον κινεζικὸν σωματεῖον ἐπιστημόνων, ἱδρυθὲν τῷ 740 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Χιουὲμ-Τσόνγκ καὶ ἀκμάσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας. Σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ γνωμοδοτῇ ἐφ' ὅλων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν ζητημάτων, ἅτινα θὰ ἐτίθεντο αὐτῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπίσης τὰ μέλη αὐτοῦ συνέτασσον τὰς ἐπιγραφάς, αἵτινες ἐχαράσσοντο ἑκάστοτε αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ, καὶ ἔγραφον τὴν ἱστορίαν τῆς Κίνας καὶ τὰς βιογραφίας τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. Χ. Δ.

Χάνμπαλ, *Ἀχμὲτ ἴμπν —*. Μουσουλμᾶνος ἐκ Βαγδάτης, ἀρχηγὸς μιᾶς τῶν τεσσάρων ὀρθοδόξων μουσουλμανικῶν αἱρέσεων (780—855). Ἐπειδὴ ἐπρέσβευε περὶ τοῦ Κορανίου γνώμας ἀντιθέτους πρὸς τὰς πεποιθήσεις τοῦ χαλίφου Μοτασὲμ Μπιλλάχ, ἐφυλακίσθη ὑπ' αὐτοῦ, ἀπηλευθερώθη ὅμως ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Μοταβακίλ, ὅστις τὸν περιέβαλε διὰ μεγάλων τιμῶν. Χ. Δ.

χανμπαλῖται. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Χάνμπαλ ἱδρυθείσης μουσουλμανικῆς αἱρέσεως. Εἶναι οἱ πλέον μισαλλόδοξοι ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων Μουσουλμάνων, ἀπαντῶσι δὲ κυρίως ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Συρίᾳ. Χ. Δ.

Χάνν (Hann), *Ἰούλιος φὸν —*. Διαπρεπὴς Αὐστριακὸς μετεωρολόγος καὶ κλιματολόγος (1839—1921). Ἐσπούδασε μαθηματικὰ καὶ φυσικὴν ἐν Βιέννῃ, κατόπιν δέ, εἰσελθὼν εἰς τὴν κεντρικὴν μετεωρολογικὴν ὑπηρεσίαν, ἐγένετο τῷ 1877 διευθυντὴς αὐτῆς. Τῷ 1868 ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς μετεωρολογίας, τῷ 1873 ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φυσικῆς γεωγραφίας καὶ τῷ 1877 τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης· τῷ 1897 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν Graz καὶ ἀπὸ τοῦ 1900 καθηγητὴς τῆς κοσμικῆς φυσικῆς ἐν Βιέννῃ. Μετὰ τοῦ Jelinek ἵδρυσε τῷ 1866 τὴν «Ἐφημερίδα» τῆς αὐστριακῆς μετεωρολογικῆς ἑταιρείας, τὴν ὁποίαν, μετονομασθεῖσαν εἰς «Meteorologische Zeitschrift», διηύθυνε μόνος ἀπὸ τοῦ 1877—1886. Ὁ Χάνν ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικόν του πλείστας ἐργασίας περὶ τοῦ κλίματος διαφόρων χωρῶν, ἐν αἷς καὶ τῆς Ἑλλάδος. Συνέγραψε: «Κλιματολογία» (1883, δ' ἔκδ. εἰς 3 τόμ. τῷ 1932), «Astronomische Geographie und Physik der Erde» (1881), «Die Temperaturverhältnisse der österreichischen Alpen lander» (1885), «Allgemeine Erdkunde» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Hochstetter καὶ Pokorny (1886), ἐν τῷ ὁποίῳ μελετᾷ τὴν γῆν ὡς οὐράνιον σῶμα, τὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ τὴν ὑδροσφαῖραν αὐτῆς, «Die Verteilung des Luftdrucks über Mittel und Südeuropa» (1887), «Lehrbuch der Meteorologie» (1901, δ' ἔκδ. 1926), «Untersuchungen über der Föhn», «Über die Theorie der Stürme», «Die Temperaturabnahme mit der Höhe», «Die Verteilung des Wasserdampfes», «Die Entstehung der Niederschläge und die Veränderungen in Gang der magnetischen Deklination», «Die Erde als Ganzes» (1896), καὶ συνέταξε τὸ μετεωρολογικὸν μέρος τοῦ περιφήμου «Physikalische Atlas» τοῦ Berghaus καὶ τοῦ κλασσικοῦ ἔργου «Lehrbuch der Physik und Meteorologie τοῦ Müller-Poinllet (1907). Θ. Θ. Φ.

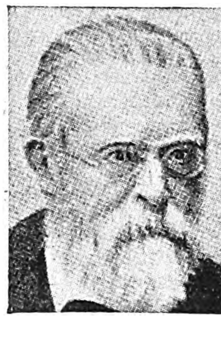

Ἰούλιος Χάνν.

Χάννα (Hanna), *Γερτρούδη*. Γερμανὶς σοσιαλίστρια, γεννηθεῖσα τῷ 1870. Ἐξελέγη βουλευτής, τυγχάνει δ' ἀπὸ 35ετίας ἐκ τῶν διευθυνουσῶν τὴν ἐν Γερμανίᾳ συνδικαλιστικὴν κίνησιν, ἀντιπρόσωπος τῶν ὠργανωμένων Γερμανίδων καὶ μέλος τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς τῶν γυναικῶν τῆς Ἐργατικῆς Σοσιαλιστικῆς Διεθνοῦς (I. O. S.). Μὴ στέρξασα νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἐπαύθη ἐπὶ χιτλερικοῦ καθεστῶτος. Ἠγωνίσθη σθεναρῶς ὑπὲρ τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ διὰ συγγραφῶν καὶ διαλέξεων, συνεργάζεται δὲ εἰς πάντα τὰ γερμανικὰ καὶ διεθνῆ ἐργατικὰ φύλλα. Α. Γ.

—**Χάννα** (Hanna), *Μᾶρκος - Ἀλόντσο*. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς καὶ μεγαλοεπιχειρηματίας (1837—1904). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Κλήβελαντ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, γενόμενος ἰδιοκτήτης ὁλοκλήρου στόλου ἀτμοπλοίων τῶν λιμνῶν, τὰ ὁποῖα κατεσκεύαζεν εἰς ἰδιόκτητα ναυπηγεῖα, καθὼς καὶ ἰδιοκτήτης μεγάλων γαιανθρακωρυχείων καὶ μεταλλείων σιδήρου. Ὑπῆρξεν ὡσαύτως ὁ κυριώτερος μέτοχος πολλῶν σιδηροδρομικῶν καὶ τραπεζιτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1884 ἤρχισε νὰ ἀναμιγνύεται καὶ εἰς τὴν πολιτικήν, γενόμενος εἷς τῶν κυριωτέρων ὑποστηρικτῶν τοῦ προέδρου Μὰκ Κίνλεϋ, εἰς τὴν ἐκλογὴν

Digitized by Google

τοῦ ὁποίου συνέβαλε τὰ μέγιστα. Τῷ 1898 ἐξελέγη γερουσιαστὴς τοῦ Ὀχάϊο καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν λύσιν διαφόρων ἐργατικῶν ζητημάτων. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1904 εἶχεν ὑποδειχθῆ ὡς ὑποψήφιος πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, ἀλλ' ἀπέθανε πρὸ τῆς διεξαγωγῆς των. Μ. Δ. Β.

Χάνναϊϋ (Hannay), ***Ἰάκωβος.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος (1827—1873). Ἐξέδιδε τὴν ἐφημερίδα «Edingburgh Courant». Συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν μυθιστορημάτων, δοκιμίων κριτικῶν μελετῶν κλπ., ὧν κυριώτερα εἶναι: «Hearts are trumps» (1848), «Singleton Fontenoy» (1850), «Eustache Conyers» (1855), «Σάτιρα καὶ σατιρικοί» (1854), «Χαρακτῆρες καὶ κριτικαί» (1865), «Μελέται ἐπὶ τοῦ Θάκεραϋ» (1869), «Τριακόσια ἔτη ἑνὸς νορμανδικοῦ οἴκου» (1867) κ. ἄ. Ἐξέδωκεν ἐπίσης εἰς ἕνα τόμον τὰ δημοσιευθέντα εἰς τὴν Quarterly Review» λογοτεχνικά του δοκίμια (1861). Η. Π. Γ.

Χάννεμαν (Hanneman), ***Ἀδριανός.*** Ὁλλανδὸς ζωγράφος (1601—1671). Διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ ζωγράφος ἀλληγορικῶν πινάκων, ἡ δὲ τεχνοτροπία του ἐνθυμίζει ἐνιαχοῦ τὴν τοῦ Βὰν Ντύκ. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι αἱ προσωπογραφίαι τοῦ βασιλέως Καρόλου Β', τοῦ Γουλιέλμου Β' καὶ ἄλλων πριγκίπων τοῦ οἴκου τοῦ Νασσάου καὶ οἱ ἀλληγορικοὶ πίνακες «Ἡ εἰρήνη» ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ παλαιοῦ Παρλαμέντου τῆς Χάγης καὶ «Ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ πόλεμος» ἐξόχου δραματικῆς συλλήψεως, ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν δημοτικῶν συμβούλων τῆς ἰδίας πόλεως. Οἱ σῳζόμενοι πίνακές του ἀπόκεινται εἰς τὰς πινακοθήκας τοῦ Λονδίνου, τῆς Βιέννης, τοῦ Ρόττερνταμ κλπ. Η. Π. Γ.

Χαννιβαλιανὸς (Hannibalianus), ***Φλάβιος Κλαύδιος.*** Ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ἐσφάγη ὑπὸ τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, κατὰ διαταγὴν πιθανῶς Κωνσταντίου τοῦ Β'.

Χάννιμπαλ (Hannibal) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ κομιτείᾳ Μάριον τῆς πολιτείας Μισσουρῆ, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μισσισσιππῆ, 196 χλμ. ΒΔ. τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Σικάγου, τοῦ Μπάρλινγκτον καὶ τοῦ Κουΐνσυ. Εἶναι κέντρον ἐμπορίου σιτηρῶν, ξυλείας καὶ καπνοῦ καὶ ἔχει βιομηχανίαν τσιμέντων, τσιγάρων, ἁμαξῶν, μηχανῶν κλπ. Ἱδρύθη τῷ 1819. Κάτ. 22.398. Χ. Δ.

χαννόη (ἡ) (Hannoa) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σιμαρουβοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ δένδρων, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Τὸ ξύλον της χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ξυλουργικὴν βιομηχανίαν. Δ. Ν. Π.

χάννος (ὁ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος *σερρᾶνος*.

Χαννόφερ (Hannover) *[Γεωγρ.]*. Χώρα καὶ πόλις τῆς Γερμανίας (βλ. λ. *Ἀννόβερον*).

Χανοθιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀλγεριανῶν τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. (1928) 59. ΕΡ. Μ.

Χανόϊ (Hanoi) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τοῦ Τονκίνου (βλ. *Ἀνόϊ*).

Χανόπουλον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Γριμπόβου τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 76.

— **Χανόπουλον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Φανερωμένης τῆς ἐπαρχίας Φιλιππιάδος τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Κάτ. (1928) 183.

χάνος (ὁ)· βλ. λ. *χάνης*.

Χάνουελ (Hanwelle) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Μίντλεσεξ, ἀποτελοῦσα προάστιον τοῦ Λονδίνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει περὶ τὰ 18 χλμ. πρὸς Δ. Κάτ. 20.481. Ἔχει μεγάλα ἐργοστάσια βιομηχανίας μετάλλου καὶ ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καὶ ἐργοστάσια ὑφασμάτων. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει μέγα φρενοκομεῖον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 2.500 φρενοπαθεῖς. Μ. Δ. Β.

χανοὺμ (ἡ). Λέξις τουρκική, σημαίνουσα *κυρία*, θηλυκὸν τοῦ *χὰν* (βλ. λ.). Ἐξῃλληνισμένος τύπος *χανούμισσα*. Ἐν τῇ ἐπικλήσει προστίθεται διὰ τὰς κυρίας τῆς καλῆς τάξεως καὶ ὁ τίτλος *ἐφέντη*: «χανοὺμ ἐφέντη». Ν. Μ.

Χανοὺμ-Μαχαλὲ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λαγκαδᾶ συνοικισμοῦ *Κυράδες* (βλ. λ.).

χανοὺμ-μπουρὲκ *[Μαγειρ.]*. Γλύκισμα τοῦ τεψιοῦ, παρασκευαζόμενον ὅπως καὶ τὸ μπουρέκι, ἀπὸ λεπτὰ φύλλα ζύμης, εἰς τὸ μέσον τῶν ὁποίων ἁπλοῦται ἡ γόμωσις ἀπὸ καρύδια, ἀμύγδαλα καὶ κουκουνάρια κοπανισμένα, κανέλλα καὶ μέλι. Πρὶν σταλῇ εἰς τὸν φοῦρνον, χαράσσεται μὲ φόρμαν στεφάνην εἰς στρογγύλα τεμάχια, τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἐπιπάσσεται μὲ κοπανισμένα καρύδια καὶ ἀμύγδαλα. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τοῦ φούρνου ζεματιέται μὲ ἀνάλογον σιρόπι. Α. Γ.-Γ.

χανοὺμ-μπουτοῦ *[Μαγειρ.]*. Εἶδος φαγητοῦ ἀπὸ πατάτες παραγεμιστὲς μὲ κιμᾶ.

Χάνους (Hanus), ***Ἰγνάτιος-Ἰωάννης.*** Τσέχος συγγραφεὺς (1812—1869). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν, θεολογίαν καὶ νομικὰ καὶ τῷ 1838 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λεμβέργης, τῷ 1847 τοῦ Ὄλμουτς καὶ τῷ 1849 τῆς Πράγας, ὁπόθεν ἐπαύθη λόγῳ τῶν ριζοσπαστικῶν του θεωριῶν καὶ τῶν σλαυοφίλων αἰσθημάτων του. Τῷ 1860 διωρίσθη βιβλιοθηκάριος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Πράγας καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Βοημίας. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος» (1842), «Ἐγχειρίδιον ἐπιστημονικῆς λογικῆς» (1843), «Ἐγχειρίδιον μεταφυσικῆς» (1845), «Ἐγχειρίδιον φιλοσοφικῆς ἠθικῆς» (1846), «Μαθήματα γενικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπίνης πνευματικῆς ἀναπτύξεως» (1849), «Ἐγχειρίδιον ἐμπειρικῆς ψυχολογίας» (1849), «Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας» (1850), περιλαμβάνουσα μόνην τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, «Ἡ ἐπιστήμη τοῦ σλαυϊκοῦ μύθου» (1842), «Σλαυϊκαὶ καὶ γερμανικαὶ παροιμίαι» (1852), «Ἐγχειρίδιον ἀρχαίας τσεχικῆς λογοτεχνίας» (1863), «Μυθολογικὸν ἡμερολόγιον» (1868) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάνους (Hanusch), ***Φερδινάνδος.*** Αὐστριακὸς σοσιαλδημοκράτης, γεννηθεὶς τῷ 1866. Διετέλεσε γραμματεὺς τῆς ἑνώσεως τῶν ὑφαντουργῶν, πρόεδρος τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Αὐστρίας, μέλος τοῦ Ράϊχσταγ (ἐκλεγεὶς τῷ 1907 καὶ τῷ 1910), καὶ μετὰ τὸν πόλεμον μέλος τῆς ἐθνικῆς προσωρινῆς συνελεύσεως καὶ ὑπουργὸς τῆς Κοινωνικῆς Προνοίας. Ἔγραψε: «Λάζαρος», «Ἄνευ ὀνόματος», «Περὶ τῆς πατρίδος», «Τὰ ταξιδιωτικά μου χρόνια», «Ὁ μικρὸς Πέτρος» κλπ. Θ. Π.

Χάνσα Τευτονικὴ (Hansa Teutonica) *[Ἱστορ.]*· βλ. λ. *Ἀνσεατικαὶ* πόλεις.

Χάνσεν (Hansen), ***Αἰμίλιος-Χριστιανός.*** Δανὸς βοτανικὸς (1842—1909). Κατ' ἀρχὰς εἶχε σπουδάσει ζωγραφικήν, ἀλλὰ βραδύτερον ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν βοτανικήν, ἐκτελέσας σπουδαιοτάτας ἐργασίας, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μύκητας καὶ τοὺς ζυμομύκητας. Ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν ζυμομύκητες καὶ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ καλλιεργηθοῦν ἐξ ἑνὸς μόνον κυττάρου. Τῷ 1877 ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ φυσιολογικοῦ τμήματος τοῦ ἰνστιτούτου τοῦ Κάρλσμπουργ. Ὡς *μέθοδος Χάνσεν* εἶναι γνωστὴ ἡ χρησιμοποιουμένη εἰς τὰς καλλιεργείας τῶν ζυμομυκήτων καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ ζύθου. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Ἔρευναι ἐπὶ τῶν μικροοργανισμῶν οἵτινες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους εὑρίσκονται ἐν τῷ ἀέρι κτλ.» (1879—1892), «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς μορφολογίας τῶν ἀλκοολικῶν ζυμώσεων» (1881—1902) «Ἡ βιομηχανία τῶν ζυμώσεων» (εἰς 2 τόμ., 1892—1895), «Μελέτη περὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς ζυμώσεως» (1911), κ. ἄ. Ἀπὸ τοῦ 1899 ὑπῆρξε συνεκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Zentralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankbeiten». Μ. Δ. Β.

— **Χάνσεν** (Hansen), ***Γεράρδος-Ἐρρῖκος-Ἀρμάουερ.*** Νορβηγὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1841. Ἔγραψε διάφορα ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων: «Bitrag til Lymphekjertlernes normale og patologiske Anatomi» (1871), βραβευθέν, «Zur Pathologie der Lepra» (1871), «The leprous diseases of the eye» (1873), κλπ. Ὁ *βάκιλλος τοῦ Χάνσεν* εἶναι ὁ βάκιλλος τῆς λέπρας, ἀνακαλυφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1871. Ο. Ρ.

— **Χάνσεν** (Hansen), ***Γιὲνς-Ἄντερσεν.*** Δανὸς πολιτικὸς (1806—1877). Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξεν ἀρχιεργάτης ὑποδηματοποιείου, ἀπέκτησε δ' ἱκανὴν μόρφωσιν μελετῶν κατ' ἰδίαν. Βραδύτερον ἀνεμίχθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀπέβη ἐκδότης τῆς ἑβδομαδιαίας ἐφημερίδος «Almuevennen» (1842) καὶ κατόπιν τῆς «Morgenposten» (1856—1864). Τῷ 1849 ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ φιλελευθέρου κόμματος τῶν χωρικῶν, τὸ ὁποῖον ἀντεπροσώπευσεν ἐν τῇ δανικῇ βουλῇ ἀπὸ τοῦ 1856 μέχρι τοῦ 1866. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Vor Forfataings Historie 1848—1866» (εἰς 2 τόμ., 1868—1872), «Memoirenbruchstücke, mit livs Historie og Gjerning» (1875) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χάνσεν** (Hansen), ***Θεόφιλος.*** Δανὸς ἀρχιτέκτων (1813—1891). Τῷ 1838 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα χορηγίᾳ τῆς δανικῆς κυβερνήσεως, διορισθεὶς καθηγητὴς εἰς τὸ ἀρτισύστατον Πολυτεχνεῖον Ἀθηνῶν, παρῃτήθη δὲ τῷ 1843, συνεπείᾳ τοῦ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ψηφισθέντος νόμου, δι' οὗ ἀπεμακρύνοντο οἱ ἀλλοδαποὶ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Κατὰ τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς του ἐξεπόνησε τὰ σχέδια τοῦ ἀστεροσκοπείου Σίνα καὶ τὸ μέγαρον τοῦ Δημητρίου Λημνίου, νῦν ξενοδοχεῖον τῆς «Μεγάλης Βρεττανίας». Τῷ 1846 ἐγκατέστη εἰς τὴν Βιέννην, ἀνήγειρε δὲ ἀλληλοδιαδόχως τὸν λουθηρανικὸν ναὸν τοῦ Γκούμπεντορφ, τὴν συναγωγὴν τοῦ Λεοπολντστάτ, τὸν ἑλληνικὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ μουσεῖον τοῦ ὁπλοστασίου, μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, τὰ μέγαρα τῆς μουσικῆς ἑνώσεως, τῆς Ἀκαδημίας τῶν καλῶν τεχνῶν, τὴν βουλήν, ὁμοιάζουσαν πρὸς ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ναόν, καὶ πλεῖστα ἄλλα οἰκοδομήματα. Τὸ ὡραιότερον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ Σιναία Ἀκαδημία ἐν Ἀθήναις. Ἀπὸ τοῦ 1869 διετέλεσεν ἀνώτερος ἀρχιτεκτονικὸς σύμβουλος, τῷ δὲ 1884 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας τῶν καλῶν τεχνῶν τῆς Βιέννης. Θεωρεῖται ὡς ὁ ἐπιφανέστερος ἑρμηνεὺς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἑβδομηκονταετηρίδος του ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου. Θ. Β.

—**Χάνσεν** (Hansen), ***Κωνσταντῖνος.*** Δανὸς ζωγράφος, ἀδελφὸς τῶν ἀρχιτεκτόνων *Χριστιανοῦ* καὶ *Θεοφίλου* (1804—1880). Ἐξειργάσθη ἐλαιογραφίας καὶ νωπογραφίας ἐπὶ ἱστορικῶν καὶ μυθολογικῶν θεμάτων. Ἐξετέλεσε καὶ ὁμαδικὰς προσωπογραφίας. Ἡ τέχνη του ἔχει νεοκλασσικὴν εὐγένειαν, μεγαλοπρέπειαν καὶ ἠρεμίαν. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται αἱ νωπογραφίαι τοῦ πανεπιστημίου τῆς Κοπεγχάγης: «Τὸ νομοθετικὸν συμβούλιον τοῦ κράτους» (ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ τοῦ Φρειδέρικσμποργκ) καὶ «Οἱ ἑπτὰ Δανοὶ καλλιτέχναι» (ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Κοπεγχάγης). Ι. Μ. Π.

—**Χάνσεν** (Hansen), ***Ὄλαφ.*** Δανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1870. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κοπεγχάγης καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς λογοτεχνίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον αὐτῆς. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Digte» (1897), «Undervejs» (1902), «Tvaerveje» (1904), «Nye digte» (1907) κ. ἄ. Ἐφιλοτέχνησεν ἐπίσης καὶ θαυμασίας μεταφράσεις Ἰσλανδῶν ποιητῶν μετ' ἐνδιαφερουσῶν σημειώσεων καὶ κριτικῶν μελετῶν. Ἔγραψεν ὡσαύτως: «Oehlensch lagers Digte 1803», φιλολογικαὶ μελέται (1903), «Islandsk renaissance» (1907), «Mens sommeren lider» (1912), τὸ δρᾶμα «Rungsteds Kro» (1914) κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χάνσεν** (Hansen), ***Πέτερ-Ἀνδρέας.*** Δανὸς ἀστρονόμος (1795—1874). Κατ' ἀρχὰς ἠσχολήθη εἰς τὴν ὡρολογοποιίαν, τῷ δὲ 1820 προσελήφθη ὑπὸ τοῦ H. C. Schumacher ὡς βοηθὸς κατὰ τὰς ἐν Δανίᾳ γεωδαιτικὰς ἐργασίας του καὶ εἰς τὸ ἐν Altona νέον ἀστεροσκοπεῖόν του. Ἐκεῖθεν ἐκλήθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Gotha ἀστεροσκοπείου τοῦ Seeberg, ὅπου ἐπεδόθη εἰς ἐρεύνας ἐν τῇ οὐρανίῳ μηχανικῇ. Συνέγραψε σπουδαίας μελέτας, ὡς ἡ ἐπὶ τῶν ἀμοιβαίων παρέλξεων τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου, ἥτις ἐτιμήθη διὰ βραβείου τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου (1830) καὶ ἡ περὶ παρέλξεων τῶν κομητῶν, ἥτις ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων (1850). Τῷ 1838 ἐδημοσίευσεν ἀναθεώρησιν τῆς θεωρίας τῆς Σελήνης ὑπὸ τὸν τίτλον «Fundamenta nova», ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτῆς συνέταξε νέους πίνακας τῆς Σελήνης, οἱ ὁποῖοι ἐξεδόθησαν τῷ 1857 δαπάναις τῆς βρεττανικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἔκτοτε ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ «Nautical Almanac» καὶ τῶν λοιπῶν ἀστρονομικῶν ἐφημερίδων. Θεωρητικὴ διερεύνησις τοῦ ζητήματος τῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Σελήνης, γνωστὴ εἰς τοὺς εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ θέματος ἀσχολουμένους ὑπὸ τὸν τίτλον «Darlegung», ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Abhandlungen τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Σαξονίας (1862—1864). Τῷ 1847 ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀστρονομικὴν ἑταιρείαν ὑπόμνημα περὶ μακροπεριόδου ἀνωμαλίας τῆς Σελήνης καὶ τῷ 1854 χάρτην τῆς Σελήνης. Τῷ 1854 ἐδημοσίευσε τοὺς πίνακας τοῦ Ἡλίου, οὓς συνέταξε τῇ βοηθείᾳ τοῦ Christian Olufsen. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπέδειξε πρῶτος ὅτι ἡ κοινῶς ἕως τότε παραδεδεγμένη ἀπόστασις τοῦ Ἡλίου ἦτο κατά τι μείζων τῆς πραγματικῆς. Σ. Π.

—**Χάνσεν** (Hansen), ***Χριστιανός.*** Δανὸς ἀρχιτέκτων, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Κοπεγχάγῃ (1803—1883). Τρέφων θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην, κατῆλθε μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἀνήγειρεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχαιολόγου Ρὼς καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος Σάουμπερτ τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, καταρριφθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, δημοσιεύσας μετὰ τοῦ Ρὼς καὶ ἰδίαν περὶ τούτου πραγματείαν (1839). Ὁ Χάνσεν ἐξεπόνησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸ τοῦ ναοῦ τῶν διαμαρτυρομένων. Ἀπελθὼν τῆς Ἑλλάδος, ἐγκατεστάθη ἐπὶ

Digitized by Google

τινα χρόνον εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἐξεπόνησε τὸ σχέδιον τοῦ ἐν Τεργέστῃ ναυσταθμου. Θ. Β.

Χάνσενς (Hanssens), ***Κάρολος-Λουδοβῖκος.*** —1) Ὁ *πρεσβύτερος.* Βέλγος μουσουργὸς (1777—1852). Συνέθεσε μελοδράματά τινα, λειτουργίας κλπ. —2) Ὁ *νεώτερος,* ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1802—1871). Τὰ ἔργα του, λίαν ἐπιδεξίως ἐνορχηστρωμένα καὶ ἐνδιαφέροντα ὡς ἀνάπτυξις, ἐπαίζοντο πολὺ ἐν Βελγίῳ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Διεκρίθη ὡσαύτως ὡς δεξιοτέχνης τοῦ βιολοντσέλλου καὶ διευθυντὴς ὀρχήστρας τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου τοῦ Ἀμστελλοδάμου, εἶτα ἐν Παρισίοις κλπ. Συνέθεσε μελοδράματά τινα, μπαλλέττα, συμφωνίας, εἰσαγωγάς, φαντασίας δι' ὀρχήστραν, κοντσέρτα, λειτουργίας κλπ. Γ. Σ.

Χάνσι (Hansi) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν πρωτεύουσα ὁμωνύμου διοικητικῆς περιφερείας τοῦ Πεντζάμπ. Κάτ. 14.576. Ἡ διοικητικὴ περιφέρεια Χάνσι ἔχει ἐμβαδὸν 2.010 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 167.963 κατοίκων, ὧν τὰ $^4/_5$ Ἰνδοί, οἱ δὲ λοιποὶ Μουσουλμᾶνοι. Χ. Δ.

Χάνσλικ (Hanslick), ***Ἐδουάρδος.*** Τσέχος μουσικοκριτικὸς (1825—1904). Ἐγένετο διάσημος διὰ τοῦ περιφήμου αἰσθητικοῦ συγγράμματος «Vom Musikalisch-Schönen, Ein Beitrag zur Revision der Aesthetik der Tonkunst» (1854), μεταφρασθέντος εἰς τὴν γαλλικήν, ἰταλικήν, ἀγγλικὴν καὶ ρωσικὴν γλῶσσαν. Διὰ τούτου ἀρνεῖται εἰς τὴν μουσικὴν πᾶσαν γραφικὴν ἰδιότητα καὶ τὴν δυνατότητα νὰ παραστήσῃ συγκεκριμένα πράγματα. Ὁ Χάνσλικ ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Βάγνερ, ἔναντι τοῦ ὁποίου ἐπεζήτησε νὰ ὀρθώσῃ τὸ ἀνάστημα τοῦ Μπράμς, ἐνθέρμου καὶ τούτου ὀπαδοῦ τῆς ἀπολύτου μουσικῆς. Ὁ Χάνσλικ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης, κριτικὸς τοῦ «Τύπου» καὶ βραδύτερον τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου», ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ὁποίου ἐδημοσίευσε σειρὰν περισπουδάστων κριτικῶν. Αἱ κριτικαὶ αὗται ἐξεδόθησαν καὶ εἰς τόμους ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Aus dem Konzertsaal 1848—1868» (1870), «Die Moderne Oper, Kritiken und Studien» (1875—1900, εἰς 9 τόμους). Πλὴν τούτων συνέγραψε: Geschichte des Konzertwesens in Wien» (1869—1870), «Konzerte Virtuosen und Komponisten der letzten Jahre» (1870—1885), «Aus meinem Leben» (εἶδος αὐτοβιογραφίας, 1894, ἐπίσης τὸ κείμενον τῶν δύο εἰκονογραφημένων ἐκδόσεων: «Galerie deutscher Tondichter» (1873), «Galerie französischer und italienischer Tondichter» (1874). Γ. Σ.

Χάνσομ (Hansom), ***Ἰωσὴφ-Ἀλοΰσιος.*** Ἄγγλος ἀρχιτέκτων (1803—1882). Ἐσχεδίασε καὶ ἐξετέλεσε πλῆθος μεγάρων (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ δημαρχεῖον τοῦ Βίρμιγχαμ), ἐκκλησιῶν, σχολείων καὶ μοναστηρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Πλυμούθης, ὁ ναὸς τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Μάντσεστερ, κ.ἄ. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸς καὶ διὰ τὴν ἐφεύρεσιν ἰδίου ὀχήματος ἀσφαλείας, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομά του. Μ. Δ. Β.

Χάνσον (Hanson), ***Ἰωάννης.*** Ἀμερικανὸς πατριώτης (1715—1783). Ἐσπούδασεν ἐν Ἀγγλίᾳ, μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἀμερικὴν ἐπάνοδόν του ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικήν, γενόμενος ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ἀποικίας Μαίρυλαντ. Κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον ἀνέλαβε διαφόρους σημαντικὰς ἀποστολὰς καὶ ἀντεπροσώπευσε τῷ 1781—1783 τὴν Μαίρυλαντ ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ κογκρέσσῳ. Τὴν 5 Νοεμβρίου 1781 ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ κογκρέσσου τούτου πρόεδρος τῆς ὁμοσπονδίας. Χ. Δ.

Χάνσσον (Hansson), ***Ὄλα.*** Σουηδὸς συγγραφεὺς (1860—1925). Ἔγραψε διηγήματα, ποιήματα, μυθιστορήματα, κ.τ.λ., τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Κυριώτερα τούτων εἶναι: «Sensitiva amorosa» (1887), «Parias» (1890), «Vor der Ehe» (1895), «Ein Erzieher» (1895), «Jung Ofeg's Lieder» (1892), «Das Verlerne Land» (1906), «Neue Lieder» (1907), «Auf dem Altar der Heimat» (1908), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάνστεεν (Hansteen), ***Χριστόφορος.*** Νορβηγὸς ἀστρονόμος καὶ φυσικός, γεννηθεὶς ἐν Χριστιανίᾳ (1784—1873). Τῷ 1814 ἐξελέγη ἔκτακτος καὶ τῷ 1816 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας καὶ τῶν ἐφηρμοσμένων μαθηματικῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χριστιανίας. Τῷ 1819 ἐδημοσίευσεν εἰς ἴδιον τόμον τὰς μαγνητικὰς του ἐρεύνας «Untersuchungen über den Magnetismus der Erde» μετὰ παραρτήματος «Beobachtungen der Abweichung und Neigung der Magnetnadel» καὶ μαγνητικοῦ ἄτλαντος. Χάριν μαγνητικῶν ἐρευνῶν περιῆλθεν ὁλόκληρον τὴν Νορβηγίαν καὶ Φιλλανδίαν, κατὰ δὲ τὸ 1828—1830 ἀνέλαβε μετὰ τοῦ G. A. Erman, τῇ ὑποστηρίξει τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως, τὴν ἀρχηγίαν ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς ἀνὰ τὴν Σιβηρίαν. Σύντομος ἐξιστόρησις τῆς ἐπιστημονικῆς του ἀποστολῆς ἐδημοσιεύθη τῷ 1854 ὑπὸ τὸν τίτλον «Reisen Erinnerungen aus Siberien» καὶ τῷ 1857 γαλλιστὶ «Souvenirs d'un voyage en Sibérie», τὸ κύριον ὅμως πόρισμα τῆς ἐξερευνήσεως ἐδημοσιεύθη τῷ 1863 ὑπὸ τὸν τίτλον «Resultaten der magnetische Beobachtungen». Τῷ 1833 ἵδρυσεν ἀστεροσκοπεῖον ἐν τῷ πάρκῳ τῆς Χριστιανίας καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσίν του, προσθέσας τῷ 1839 εἰδικὸν ἐργαστήριον διὰ μαγνητικὰς ἐρεύνας καὶ παρατηρήσεις. Ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1861, ὅτε καὶ ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, διετέλεσε διευθυντὴς τῶν γεωδαιτικῶν καὶ τοπογραφικῶν ἐργασιῶν ἐν Νορβηγίᾳ. Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Observations de l'inclinaison magnétique» καὶ «Sur les variations séculaires du magnétisme» (1865) καὶ πολυάριθμοι πραγματεῖαι. Ἀπὸ τοῦ 1823 ἐξέδιδε μετ' ἄλλων τὸ περιοδικὸν «Magazin for Naturvidenskarberne». Ε. Π.

Χὰνς Χάρτ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως *Μόλο* Χὰνς (βλ. λ.).

Χὰντ (Hunt)· βλ. λ. *Χὼντ.*

Χάντα (Janda) *[Γεωγρ.].* Λιμνοθάλασσα τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Κάδιξ, πρὸς τὰ ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Τραφαλγὰρ μεταξὺ Κάδιξ καὶ Γιβραλτάρ. Διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Μπαρμπάτε καὶ ἔχει μῆκος 13 χλμ. καὶ πλάτος 10 χλμ. Ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ὑπάρχει νησὶς Παρ' αὐτὴν συνήφθη ἡ περίφημος μάχη τοῦ Γκανταλέτε. Μ. Δ. Β.

χαντάκι (τό)· δημοτ., τάφρος μικρὰ πρὸς διοχέτευσιν ἢ ἀποστράγγισιν τῶν ὑδάτων: «τὰ χαντάκια τοῦ δρόμου».

χαντάκωμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χαντακώνω,* καταστροφή, ἀφανισμός.

χαντακώνω, *ἀόρ. ἐχαντάκωσα—ἐχαντακώθηκα,* παθ. μετχ. *χαντακωμένος·* οἱονεὶ καταρρίπτω ἐντὸς χάνδακος καὶ οὕτω ἀφανίζω τινά, ἀφανίζω, καταστρέφω: «τὸν ἐχαντάκωσε ὁ ἄσωτος υἱός του», «ἐχαντακώθηκε μὲ τὸ τελευταῖον ἐμπόριον» ‖ *χαντακωμένος·* προσηγορία σχετλιαστική: «βρὲ χαντακωμένε, τί κάμνεις αὐτοῦ;».

Χαντάντ, Μπὲν—. Ὄνομα τεσσάρων βασιλέων τῆς Δαμασκοῦ. Ὁ πρῶτος τῶν *Μπὲν-Χαντὰντ* ἐδείχθη ἱκανὸς βασιλεύς. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ Δαμασκὸς ἐπεκράτησε τῆς Κοίλης Συρίας καὶ ἐξετάθη πρὸς νότον. Εἶναι ὁ διαρρήξας τὴν συμμαχίαν του μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Βαχάξα πρὸς ὄφελος τοῦ Ἀσά, βασιλέως τοῦ Ἰούδα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποστείλει πρὸς αὐτὸν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἀνακτόρου του.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τούτου *Μπὲν-Χαντὰντ Β',* ἔχων συμμάχους 32 ἄλλους ἡγεμονίσκους καὶ φυλάρχους, ἐβάδισε κατὰ τῆς Σαμαρείας, πρωτευούσης τοῦ Ἀχάβ, ἣν καὶ ἐπολιόρκησεν. Ὁ Ἀχὰβ ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἐπιδρομέα, ὁ ὁποῖος ἐπανῆλθε μετὰ ἓν ἔτος μετὰ μεγαλυτέρων δυνάμεων. Κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μάχην ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ἰεσράελ, ὁ Μπὲν-Χαντὰντ ἡττήθη κατὰ κράτος. Ἑκατὸν χιλιάδες ἐκ τῶν ἀνδρῶν του κατεσφάγησαν, οἱ δὲ περισωθέντες, ἀνερχόμενοι εἰς 27.000, κατέφυγον εἰς τὴν πόλιν Ἀφέκ, ὅπου ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Μπὲν-Χαντάντ, συλληφθεὶς αἰχμάλωτος, ἀφέθη κατόπιν ἐλεύθερος ὑπὸ ὅρους, τοὺς ὁποίους ὅμως παρέβη. Βραδύτερον ὁ Μπὲν-Χαντάντ, ἀνασυντάξας τὸν στρατόν του, κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν Ἀχάβ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν μάχην. Ὁ Μπὲν-Χαντὰντ ἐπεχείρησε κατόπιν ἐπανειλημμένας ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Σαμαρείας, αἵτινες ὅμως, κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, προελαμβάνοντο, χάρις εἰς τὸν προφήτην Ἐλισαῖον, τὸν ὁποῖον ματαίως ἐπεχείρησε νὰ συλλάβῃ. Κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῆς Σαμαρείας ὁ Μπὲν-Χαντὰντ ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ ἄπρακτος, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ πόλις, συνεπείᾳ πείνης, ἡτοιμάζετο νὰ παραδοθῇ, ἀποσυρθεὶς δὲ εἰς τὴν Δαμασκὸν ἐδολοφονήθη τῷ 884 π. Χ. ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ του Ἀζαήλ, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη.

Ὁ *Μπὲν-Χαντὰντ Γ'* διεδέχθη τὸν Ἀζαήλ. Τὸ μόνον περὶ αὐτοῦ γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐνικήθη εἰς Ἀπὲκ ὑπὸ τοῦ Ἰωάς, βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ. Ἐπίσης τὸ μόνον γνωστὸν περὶ τοῦ *Μπὲν-Χαντὰντ Δ'* εἶναι ὅτι διεδέχθη τὸν Τιγλὰτ-Φαλασὰρ καὶ ὅτι διάδοχός του ὑπῆρξεν ὁ Πεζὼν Β' (732 π. Χ.). Γ. Λ. Α.

Χανταουάντυ (Hanthawaddy) *[Γεωγρ.].* Διαμέρισμα τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν ἐν τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ Πεγκοῦ τῆς κάτω Βιρμανίας. Ἔχει ἔκτασιν 4.830 τ. χλμ. καὶ κατ. 492.429 (1921). Ἀποτελεῖται ἀπὸ εὐρεῖαν πεδιάδα, ἐκτεινομένην κατὰ μῆκος ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ρανγκούν. Ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Ραγκοὺν κατεσκευάσθη ἡ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1922 καὶ 1927 μεγίστη βάσις ἐφοδιασμοῦ πετρελαίων τοῦ βρεττανικοῦ ναυαρχείου. Κύριον προϊὸν εἶναι ἡ ὄρυζα. Η. Π. Γ.

Χαντέλης, ***Ἰωάννης.*** Ἕλλην φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1872 εἰς Κάτω Σουδενὰ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων ἐφοίτησεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀποπερατώσας τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδάς του τῷ 1897, ὑπηρέτησεν ἔκτοτε ὡς καθηγητὴς ἐν Ἰωαννίνοις ἐν τῷ Λυκείῳ Ἀπ. Ἀράπη (1897—1901), ἐν Δομοκῷ ὡς σχολάρχης (1901—1902), καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις Σερρῶν (1902—1906) καὶ Ἀδριανουπόλεως (1906—1908) ὡς καθηγητής. Προαχθεὶς εἰς γυμνασιάρχην ὑπηρέτησεν εἰς τὰ γυμνάσια Κορυτσᾶς (1908—1910) καὶ Χίου (1912—1914). Τῷ 1914 προήχθη εἰς γενικὸν ἐπιθεωρητὴν τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῷ δὲ 1917 εἰς ἐκπαιδευτικὸν σύμβουλον, εἰς ἣν θέσιν ἐξακολουθεῖ παραμένων ἐκτὸς μικρῶν διαλειμμάτων. Μεταβὰς εἰς Γερμανίαν (1910—1912) ἐσπούδασε παιδαγωγικὰ καὶ ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν. Ἡ δρᾶσίς του δὲν ὑπῆρξε μόνον μορφωτικὴ καὶ ἐπιστημονική, ἀλλ' ἐκ παραλλήλου καὶ ἐθνική. Ἡ ὑπηρεσία του εἰς τὰ γυμνάσια τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ, ἐν Ἠπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὑπῆρξε κυρίως ἐθνικὴ ἀποστολή. Τούτου ἕνεκα συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1909 ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Μοναστηρίῳ. Ὁ Χαντέλης ἔγραψε τὰ ἑξῆς: «Συμβολὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν» (τ. Α', Ἀθῆναι 1930), «Ὀράτιος καὶ Ὀβίδιος» (Ἀθῆναι 1932) καὶ διαφόρους ἄλλας μελέτας παιδαγωγικάς, ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικάς, δημοσιευθείσας εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Μετέφρασεν ἐπίσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὸ ἔργον τοῦ G. Kerschensteiner: «Ἡ φύσις καὶ ἡ ἀξία τῆς φυσιογνωστικῆς διδασκαλίας» (Ἀθῆναι 1923). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Χ. Ι. Σ.

Χάντελμαν (Handelmann), ***Γοδοφρεῖδος-Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς (1827—1891). Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἀϊδελβέργης, Κιέλου, Βερολίνου καὶ Γοττίγγης, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν δουκάτων Σλέσβιχ-Ὀλστάϊν (1848—1850) καὶ ἀνεδείχθη ἐν αὐτοῖς εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ γερμανικοῦ κόμματος. Τῷ 1866 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Σλέσβιχ-Ὀλστάϊν καὶ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Κιέλου. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Geschichte der Vereinigten Staaten» (1856), «Geschichte der Inseln Haiti» (1856), «Geschichte von Brasilien» (1859), «Geschichte von Sleswig-Holstein» (1874), «Die amtlichen Ausgrabungen auf Sylt» (1873—1882), «Vorgeschichtliche Altertumskunde» (1875) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάντερ (Hunter), ***Γουλιέλμος.*** Διαπρεπέστατος Ἄγγλος ἰατρὸς καὶ ἀνατόμος (1718—1783). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς θεολογίαν ἐν Γλασκώβῃ καὶ εἶτα ἰατρικήν. Τῷ 1746 διεδέχθη τὸν Sharpe εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατομικῆς ἐν τῇ «Society of Navy Surgeon» (Covent Garden). Τῷ 1764 ἐγένετο ἰατρὸς τῆς βασιλίσσης, τῷ δὲ 1768 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν τῇ νεοϊδρυθείσῃ Βασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ τεχνῶν, ἧς τὴν προεδρίαν ἀνέλαβε τῷ 1781. Ἵδρυσεν ἰδίαις δαπάναις ἀνατομικὸν ἰνστιτοῦτον, ἐν ᾧ ἐδίδασκε μαθήματα ἀνατομικῆς καὶ μαιευτικῆς. Ἔγραψε: «Anatomy of the human gravid uterus» (Birmingham 1774), περὶ ἀνευρυσμάτων, περὶ ὑφῆς καὶ νόσων τῶν ἀρθρικῶν χόνδρων, περὶ τῆς ἠβικῆς συμφύσεως, «Medical commentaries» (Λονδῖνον 1762) κλπ. Ὁ Χάντερ εἰσήγαγε νέας μεθόδους ἐξετάσεως καὶ διδασκαλίας διὰ τὴν γυναικολογίαν καὶ τὴν ἀνατομικήν. Ο. Ρ.

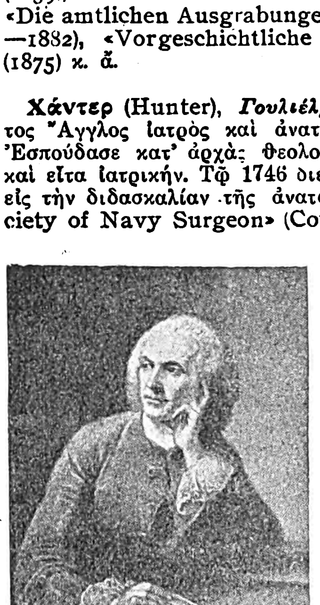

Γουλιέλμος Χάντερ.

— **χάντερ** (Hunter), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος ἰατρός, εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων χειρουργῶν καὶ ἀνατόμων τῆς ἐποχῆς του (1728—1793). Τῷ 1756 ἐγένετο χειρουργὸς τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀπὸ τοῦ 1760 μέχρι τοῦ 1763 ὑπηρέτησεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν ναυτικὸν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Belle Isle καὶ τῆς Πορτογαλίας. Τῷ 1767 ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἀργότερον ἐγένετο γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν νοσοκομείων καὶ ἀρχιχειρουργὸς τοῦ στρατοῦ. Ὁ Χάντερ ἀνύψωσε τὴν χειρουργικὴν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὴν περιωπὴν εἰς ἣν εὑρίσκετο καὶ

Digitized by Google

ἡ ἰατρική, χρησιμοποιήσας πρὸς τοῦτο τὴν ἀνατομικὴν φυσιολογίαν καὶ παθολογίαν καὶ ἱδρύσας τὸ πρῶτον ἀνατομο-ζῳολογικὸν μουσεῖον τοῦ κόσμου. Ἠσχολήθη ἐπίσης καὶ μὲ τὴν συγκριτικὴν ἀνατομικήν, τὴν φυσιολογίαν, τὴν γεωλογίαν, τὴν βοτανικὴν καὶ τὴν πειραματικὴν παθολογίαν.

Ἰωάννης Χάντερ.

Ὁ Χάντερ διέκρινε τὰς φλεγμονὰς εἰς γνησίας καὶ εἰδικάς, καὶ τὰς διῄρεσεν εἰς συμφυτικάς, διαπυητικὰς καὶ ἐξελκωτικάς. Αἱ νεώτεραι ἐργασίαι ἐπεκύρωσαν τὸ πλεῖστον τῶν γνωμῶν τούτων καὶ κατέστησαν αὐτὰς θεμελιώδη δόγματα τῆς γενικῆς παθολογίας. Ἀφ' ἑτέρου τὰ πειράματα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μεταμοσχεύσεων ὑπῆρξαν ὁ πρόδρομος τῶν πλαστικῶν ἐγχειρήσεων (ρινοπλαστική, χειλεοπλαστική). Ἐκ τῶν ἔργων του καὶ πραγματειῶν κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Natural history oh the human teeth, explaining their structure, use, formation, growth, and diseases» (London 1771), «On the venereal disease» (London 1786), «On the nature of the blood, inflammation and gun-shot wounds» (London 1794) κλ. *Ὁ σωλὴν τοῦ Χάντερ* ἀποτελεῖ τὸ κατώτερον τριτημόριον τῆς θήκης τῶν μηριαίων ἀγγείων, τριγωνικὸς τὸ σχῆμα, καθορίζεται ὀπισθεν ὑπὸ τοῦ μεγάλου προσαγωγοῦ, ἔμπροσθεν ὑπὸ συνόλου ἐγκαρσίων ἰνῶν ἐκτεινομένων μεταξὺ τοῦ τένοντος τοῦ μεγάλου προσαγωγοῦ καὶ τοῦ ἔσω πλατέος καὶ ἔξωθεν ὑπὸ τῆς ἀπονευρώσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔσω πλατέος. *Ἡ μέθοδος τοῦ Χάντερ* ἀφορᾷ τὴν θεραπείαν τῶν ἀνευρυσμάτων δι' ἀπολινώσεως τῆς ἀρτηρίας εἴς τινα ἀπόστασιν ἄνωθεν τοῦ σάκκου, ἐγκαταλειπομένων μεταξὺ σάκκου καὶ σημείου ἀπολινώσεως μιᾶς μέχρι δύο παραπλεύρων ἀρτηριῶν. Ο. Ρ.

Χάντερσλεβ, ἢ *Χαντερσλέμπεν* (δαν. Haderslev, γερμαν. Haderslebe·) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δανίας ἐν τῷ βορείῳ Σλέσβιχ, εἰς 55°14'57" Β. πλάτους. Κάτ. (1930) 14.487. Ἔχει καλὸν λιμένα καὶ ναυπηγεῖα. Ἡ ὁμώνυμος ἐπαρχία ἔχει ἔμβαδὸν 1.369 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 56.000 κατοίκων, μέχρι δὲ τοῦ 1918 ἀνῆκεν εἰς τὴν Γερμανίαν. Χ. Δ.

Χάντες, *Ἀνατολικὸν* —, καὶ *Δυτικὸν* — (East and West Khandesh) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα δύο ἐπαρχιῶν τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, κειμένων ἐν τῷ κεντρικῷ τμήματι τῆς Βομβάης. Τὸ μὲν Ἀνατολικὸν ἔχει ἔκτασιν 11.380 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 1.034.900 κατοίκων, τὸ δὲ δυτικὸν ἔκτασιν 13.700 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 580.700 κατοίκων. Ἀρδεύονται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Τάπτι, τὸ ἥμισυ δὲ σχεδὸν τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν καλύπτεται ὑπὸ καλλιεργειῶν ἐκλεκτοῦ βάμβακος καὶ σιτηρῶν. Χ. Δ.

Χαντζάρας, *Νῖκος*. Σύγχρονος Ἕλλην ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1884 ἐν Πειραιεῖ. Ἐνεφανίσθη ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ διὰ σονέττων μὲ παρνασσικὰς τάσεις ἀπὸ πειραϊκῶν ἐντύπων, βραδύτερον δὲ συνειργάσθη φιλολογικῶς εἰς τὸ «Περιοδικὸν μας» τοῦ Βώκου καὶ εἰς τὰ περιοδικά: «Ἀκρίτας», «Ἠγησώ», «Νουμᾶς», «Βωμὸς» καὶ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐκλογὴν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐξέδωκεν εἰς βιβλίον τὸ περιοδικὸν «Μουσικὰ Χρονικά», ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰδύλλια» (1931). Ποιήματα αὐτοῦ μετεφράσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ H. Pernot καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ τοῦ K. Dietrich ἐν ταῖς νεοελληνικαῖς αὐτῶν ποιητικαῖς «Ἀνθολογίαις». Ὁ Χαντζάρας συνέθεσε ποιήματα βραχέα μὲ στίχους ἐννεασυλλάβους μέχρις ἑνδεκασυλλάβων. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ὁμαλὴ καὶ ἄνευ συνθέτων. Ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου ὁ ποιητὴς καταλέγεται μεταξὺ τῶν Νεοελλήνων εἰδυλλιακῶν. [Πρβλ. Σ. Σκίπη, Ἕνας εἰδυλλιακὸς ποιητής, «Γράμματα» Ἀλεξανδρείας 1918, Τ. Ἄγρα, Ν. Χαντζάρα Εἰδύλλια, «Μουσικὰ Χρονικά», Αὔγουστος 1931.] Τ. Α.

χαντζάρι (τό). Ἀγχέμαχον ὅπλον τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἰδίως ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ Ἀλβανοῖς. Εἶναι εἶδος ἐγχειριδίου μακροῦ ἢ μαχαίρας μὲ λεπίδα μήκους 0,65 μ. περίπου, ἑτερόστομον, ἐλαφρῶς κυρτὴν ἐπὶ τῆς ῥάχεως παρὰ τὴν λαβὴν καὶ κοίλην παρὰ τὴν αἰχμήν, ἥτις εἶναι ὀξεῖα, κυρτουμένη ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ λαβὴ εἶναι σχετικῶς μακρά, ἄνευ προφυλακτῆρος, τὸ δὲ σφαίρωμα αὐτῆς διχάζεται εἰς δύο πτέρυγας (κοιν. αὐτιά).

Χαντζερῆς. Ὄνομα ἐπιφανοῦς φαναριωτικῆς οἰκογενείας, ἀκμασάσης ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς. Ἔσχε γενάρχην τὸν *Μπασᾶ Γιαννάκην*, ζήσαντα κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, τὰ τέκνα δὲ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ κατέλαβον διάφορα ἀνώτατα ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα ἔν τε τῇ Τουρκίᾳ καὶ τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι. Τούτων σπουδαιότεροι ὑπῆρξαν οἱ:

—**Χαντζερῆς, *Ἀλέξανδρος*.** Συγγραφεὺς (1759—1854). Διετέλεσεν ὀσποδάρος τῆς Μολδαυΐας, μυηθεὶς δὲ τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, συνέπραξεν εἰς τὴν κάθοδον τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐφυγαδεύθη ἐκεῖθεν μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφήν, καταφυγὼν εἰς Μόσχαν, ὅπου εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐκτὸς ἄλλων συνέγραψε τρίτομον «Γαλλο-αραβο-περσο-τουρκικὸν λεξικόν», δημοσιευθὲν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1844, ἐπαινεθὲν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ ὅ ον μεγάλην ἐπιτυχίαν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 95 ἐτῶν ἐν Μόσχᾳ. Θ. Β.

—**Χαντζερῆς, *Γρηγόριος*.** Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει (1818—1870, προαχθεὶς δὲ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Βαυαρίᾳ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως Λουδοβίκου καί, ἀφοῦ ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον παρὰ τῷ βαυαρικῷ πυροβολικῷ, κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ κατετάχθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν πυροβολικόν. Ὁ Χαντζερῆς ἦτο εἷς τῶν διαπρεπεστάτων ἀξιωματικῶν τοῦ παλαιοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀσχοληθεὶς ὅλως εἰδικῶς εἰς τὴν ἐξελλήνισιν τῶν στρατιωτικῶν τεχνικῶν ὅρων, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐξακολουθοῦσι μέχρι σήμερον χρησιμοποιούμενοι, ὡς τοὺς ἐξηλλήνισεν οὗτος. Συνέγραψε: «Λεξικὸν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν» (1847), «Σειρὰ εἰδικῆς διδασκαλίας τῶν ὑπαξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ» (1850), «Ὀνομαστικὸν γαλλικὸν καὶ ἑλληνικὸν τοῦ τεχνικοῦ μέρους τοῦ πυροβολικοῦ» (1833), «Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἀσκήσεσι καὶ ταῖς τακτικαῖς κινήσεσι τοῦ στρατοῦ παραγγελμάτων» (1860), «Σκευολόγιον στρατιωτικόν» (1870). Ν. Θ. Κ.

—**Χαντζερῆς, *Δημήτριος*.** Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν Γερμανίᾳ, ἐξέδωκε δὲ τῷ 1867 ἐν Ἀθήναις «Προοίμιον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας» καὶ «Ἱστορίαν τῆς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφίας», κατὰ μετάφρασιν ἀρχαΐστὶ τῆς τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Albert Schwegler.

— **Χαντζερῆς, *Κωνσταντῖνος*.** Σπουδάσας τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας, προήχθη εἰς διερμηνέα τοῦ στόλου ἐπὶ τοῦ καπουδὰν πασᾶ Κιουτσοὺκ Χουσεΐν, καὶ τῷ 1787, κατὰ τοὺς ῥωσοτουρκικοὺς πολέμους, προέλαβε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν διὰ τῆς μετοικεσίας. Τῷ 1797 προήχθη εἰς ἡγεμόνα Βλαχίας εἰς διαδοχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἀλλὰ τῇ 18 Φεβρουαρίου 1798 ἐθανατώθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Βουκουρεστίου, κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης, ἐπιθυμούσης νὰ δημεύσῃ τὴν νομιζομένην ὡς κολοσσιαίαν περιουσίαν του, διὰ τὰς δαπάνας τοῦ κατὰ τοῦ ἀποστάτου πασᾶ τοῦ Βιδδινίου Πασβάνογλου πολέμου.

— **Χαντζερῆς, *Μιχαήλ*.** Λόγιος καὶ γνώστης τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς σπαθάριος ἡγεμόνων ἐν Βλαχίᾳ εἶτα δὲ διερμηνεὺς τοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ 1797 τὸ πρῶτον, ἐπὶ ναυάρχου Χασὰν πασᾶ, καὶ τὸ δεύτερον τῷ 1806—1808, ἐπὶ ναυάρχου Χατζῆ Μεχμὲτ πασᾶ, ὅτε καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀμνηστίαν τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπαναστατησάντων Ὑδραίων ὑπὸ τὸν Ρῶσον ναύαρχον Δημήτριον Σινιάβιν. Τ. Ε. Ε.

— **Χαντζερῆς, *Μιχαήλ*.** Συγγραφεὺς (1828—1860). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς φιλολογίας. Ἐδημοσίευσε πλεῖστας φιλολογικὰς πραγματείας, τὸ ἄριστον δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ «De abde itarum rebus commentatio». Θ. Β.

— **Χαντζερῆς, *Σκαρλᾶτος*.** Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ τὴν ἑλληνικήν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικὰ (1700—1775). Χειροτονηθεὶς διάκονος καὶ μετονομασθεὶς *Σαμουήλ*, διωρίσθη ἀρχιδιάκονος τοῦ πατριάρχου Παϊσίου Β' (1726—1733) καὶ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1731 μητροπολίτης Δέρκων. Ἐχρημάτισε πολλάκις συνοδικὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἀντέστη εἰς τὸ περὶ ἀναβαπτισμοῦ ζήτημα τοῦ Κυρίλλου Ε'. Τῷ 1763 ἐξελέγη πατριάρχης καὶ ἴθυνε τοὺς οἴακας τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 1768, ἀναπτύξας ἀσυνήθη δραστηριότητα, ἰδίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὸ κανονικὸν δίκαιον. Ἐπιδείξας ὅμως τυραννικότητα καὶ ἐκδικητικότητα, καθῃρέθη τοῦ θρόνου καὶ ἐξωρίσθη εἰς Ἄθων, ἀλλὰ τὸ δεύτερον μετακληθεὶς (1773—1774) ἄκων παρῃτήθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν νῆσον Χάλκην, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Τ. Ε. Ε.

Χαντζῆ *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Χατζῆ.

Χαντζῆ Μουσελὴμ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Πιστὰ* (βλ. λ.).

χαντζῆς (ὁ) δημοτ., ἰδιοκτήτης τοῦ χανίου, πανδοχεὺς (λ. το ρχ).

Χάντζογλι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πήδασος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χαντζοῦρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 264, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Μπινερὲΐκα* καὶ *Τσάϊλος*, 526. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χάντζουωρθ (Handsworth) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Ὑόρκης, κειμένη ἐν μέσῳ πλουσίας γαιανθρακοφόρου περιοχῆς. Κάτ. 15.893. Χ. Δ.

χάντικαπ (ἀγγλ. handicap)· βλ. *ἰσοζυγισμός*.

Χάντινγκτον (Haddington) *[Γεωγρ.]*. —1) Κομιτεία τῆς Σκωτίας, ὀνομαζομένη ἐπισήμως *Ἥστ Λόθιαν*. Κεῖται πρὸς τὰ ΝΑ. τῆς χώρας καὶ ἔχει ἐπιφάνειαν 492 τ. χλμ. μετὰ 47.000 κατ. —2) Πόλις τῆς Σκωτίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου κομιτείας, παρὰ τὸν ποταμὸν Τάϋν. Κάτ. 14.180. Ἔχει μουσεῖον, ἰνστιτοῦτον γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ἐργοστάσια γεωργικῶν μηχανημάτων καὶ ὀχημάτων καὶ διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον σιτηρῶν. Μ.Δ.-.

Χάντινγκτον (Huntington). Ἀμερικανὸς ἰατρός. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του ἐκλήθη *χορεία κληρονομικὴ τοῦ Χάντινγκτον* (1872) ἡ κληρονομικῆς μορφῆς χρονία προϊοῦσα χορεία, ἐπεκτεινομένη εἰς πολλὰ μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἐπὶ πολλὰς γενεάς, ἀπότοκος τῆς προϊούσης ἐγκεφαλικῆς καταπτώσεως. Ἀναφαίνεται ἰδίως μεταξὺ τοῦ 30—55 ἔτους. Ο. Ρ.

Χαντίτζα, ἢ *Κατίτζα*. Σύζυγος τοῦ *Μωάμεθ* (βλ. λ.).

Χάντλη (Hadleigh) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Οὐέστ-Σῶφφοκ. Κάτ. 13.550. Εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ σημαντικωτέρων κέντρων τῆς βιομηχανίας τοῦ ἐρίου ἐν Ἀγγλίᾳ. Μ. Δ. Β.

Χάντλυ (Hadley) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσέττης. Κάτ. 12.575. Μ. Δ. Β.

Χάντλυ (Hadley), ***Ἀρθοῦρος-Τουΐνινγκ***. Ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος, παιδαγωγὸς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1856. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Γιαίηλ καὶ τοῦ Βερολίνου καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ κατόπιν πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Γιαίηλ. Ἔγραψε: «Railroad transportation, its history and laws» (1885), «Economics an account of the relations between private property and public wellfare» (1896), «The education of the American citizen» (1901), «The relations between freedom and responsability in the evolution of democratic governement» (1903), «Undercurrents in American politics» (1915), «Ecomonic problems of democracy» (1923), «The Conflict between liberty and equality» (1925) κ. ἄ. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἐκδοτῶν τῆς δεκάτης ἐκδόσεως τῆς «Βρεττανικῆς ἐγκυκλοπαιδείας». Μ. Δ. Β.

—**Χάντλυ** (Hadley), ***Ἐρρῖκος - Κίμπαλ***. Ἀμερικανὸς μουσικοσυνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1871. Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ καὶ εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἐγένετο λίαν γνωστὸς διὰ τῆς συνθέσεώς του «Ἕκτωρ καὶ Ἀνδρομάχη». Τῷ 1909 ἔγραψε τὸ μελόδραμα «Safie» καὶ ἐβραβεύθη διὰ τὴν ῥαψῳδίαν του «The culprit fay». Ἐπιστρέψας κατόπιν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας τῶν κυριωτέρων μουσικῶν κέντρων τῆς χώρας. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: αἱ συμφωνίαι «Youth and life», «The four seasons», αἱ εἰσαγωγαὶ «In Bohemia» καὶ «Herod», τὰ συμφωνικὰ ποιήματα «Salome», «The atonement of Pan» καὶ «Lucifer», τρεῖς σουῖται διὰ χορόν, πολλαὶ καντάται, τὸ λυρικὸν δρᾶμα «Merlin and Vivian» (1906), τὰ μελοδράματα «A night in old Paris», «Bianca», «Cleopatra's night», «Nancy Brown» (1904), «Azora» (1918), καὶ «The Garden of Allah (1920), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χάντλυ** (Hadley), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος μαθηματικὸς (1670—1744). Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ *ὀκτάντος* (βλ. λ.). Ἦτο μέλος τῆς Ἀγγλικῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἔγραψε πολλὰς μελέτας ἐν τοῖς «Philosophical transactions». Μ. Δ. Β.

Χάντοβα *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πολύμυλον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Χάντουα (Handwa) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, πρωτεύουσα ὁμωνύμου διοικητικῆς περιφερείας ἐν Νιμὰρ τῶν Κεντρικῶν Ἐπαρχιῶν. Εἶναι σταθμὸς σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἔχει βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον βάμβακος. Κάτ. 21.600. Ἡ ὁμώνυμος διοικητικὴ περιφέρεια ἔχει ἔκτασιν 4.677 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 183.700 κατοίκων. Χ. Δ.

Digitized by Google

Χαντούμ. Ἐπωνύμιον τοῦ βεζύρου *Χασὰν πασᾶ* (βλ. λ.).

χάντρα (ἡ)· δημοτ., ψευδομαργαρίτης ἢ μικρὰ ὑάλινος σφαῖρα, διάτρητος κατὰ τὸν ἄξονα, ἢ καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης: «χάντρες γυάλινες, — φιλντισένιες κτλ» ‖ κατάρα: «τὰ μάτια σου χάντρες νὰ γίνουν».

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ *χάντρα* εἶναι μικρόν, συνήθως σφαιρικόν, ᾠοειδὲς ἢ πολυεδρικὸν τεμάχιον ὑάλου, ἠλέκτρου, κοραλλίου, μαργάρου ἢ καὶ πολύτιμος λίθος ἢ μαργαρίτης φέρων ὀπήν, δι' ἧς περᾶται μέρμιθος ἢ μεταλλικὴ ἅλυσις. Ἄθροισμα τοιούτων χαντρῶν εἰς ὁρμαθὸν ἢ καὶ μία μό η χρησιμεύουν ὡς κόσμημα. Ἐξ αὐτῶν αἱ ἐκ πολυτίμου ὕλης κατασκευαζόμεναι ἀποτελοῦσι πολυτελῆ κοσμήματα γυναικῶν ὡς περιδέραια καὶ τῶν ἀνδρῶν ὡς κομβολόγια, αἱ δὲ ἐξ εὐτελοῦς ὑάλου, κεχρωσμέναι συνήθως κυαναῖ, ἀποτελοῦσι κοσμήματα τῶν ὑποζυγίων. Μεμονωμένως χάνται ἐξ ὑάλου χρώματος γαλανοῦ, μεγέθους λεπτοκαρύου φέρουσαι ἢ μὴ ἐπ' αὐτῶν εἰκόνα ὀφθαλμοῦ, χρησιμοποιοῦνται ὡς περίαπτα κατὰ τῆς βασκανίας.

Χαντραμάουτ *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς νοτίου Ἀραβίας (βλ. *Χαδραμάουτ* καὶ *Ἀραβία*).

Χαντρᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 530. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἅγ. Παντελεήμων, Βοϊλας, Κατελιώνας* καὶ *Παπαγιαννάδω*. Ν. ΚΛ.

Χαντσερῆς. Ὄνομα Φαναριωτικῆς οἰκογενείας (βλ. λ. *Χαντζερῆς*).

Χάντσ'ν (Hudson), *Ἐρρῖκος*. Ἄγγλος θαλασσοπόρος (βλ. λ. *Ὕδσων*, Ἐρρῖκος).

Χάντσον (Hudson) *[Γεωγρ.]*. Θάλασσα, στενὸν κλπ. ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ (βλ. λ. *Οὕδσων* (— ποταμός, — πόλις) καὶ *Οὕδσωνος* διῶρυξ, — ἔδαφος, — ἑταιρεία, — θάλασσα, — στενόν).

Χάντσον (Hudson), *Ἐρρῖκος* βλ. λ. *Οὕδσων*, Ἐρρῖκος.

Χὰν-Τσοῦνγκ (Han-Chung, ἢ Han-Tchoung) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κίνας ἐν τῇ γενικῇ διοικήσει Τσὲν-Σί, κειμένη παρὰ τὸν ποταμὸν Χὰν-Κιάνγκ. Κάτ. 40 000. Παρ' αὐτὴν κεῖται ὁ λόφος Λιάνγκ-Σάν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι περίεργα κοιτάσματα γαιάνθρακος, φέροντος ἀπολιθωμένα κογχύλια, ἐπικαλυπτόμενα διὰ σκληρᾶς ἀσβεστώδους οὐσίας, παρομοίας πρὸς ὕαλον. Χ. Δ.

Χάντσουορθ (Handsworth) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Στάφφορντ. Κάτ. 60.000. Ἐν αὐτῇ λειτουργεῖ θεολογικὴ σχολὴ τοῦ δόγματος τῶν Οὐέσλεϋ. Ἔχει ἐργοστάσια οἰκιακῶν σκευῶν.

— 2) Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τῆς Ὑόρκης. Κάτ. 15.893. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουν σημαντικὰ γαιανθρακωρυχεῖα, καθὼς καὶ λατομεῖα. Μ. Δ. Β.

Χὰν-Ὑάνγκ (Han-Yang) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κίνας ἐν τῇ γενικῇ διοικήσει Χουπέ, κειμένη κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Χὰν-Κιάνγκ καὶ Γιάνγκ-Τσὲ-Κιάνγκ, κατέναντι τῆς μεγαλοπόλεως *Χὰν-Κέου*, ἧς ἀποτελεῖ τμῆμα. Κάτ. 100.000. Εἶναι σημαῖνον βιομηχανικὸν κέντρον, μετὰ ναυσταθμου καὶ ναυπηγικῶν ἐγκαταστάσεων. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1911 ὑπέστη πολλὰς καταστροφάς. Χ. Δ.

Χὰνφστεγγαλ (Hanfstaengal), *Φραγκῖσκος*. Γερμανὸς λιθογράφος (1804—1877). Τῷ 1829 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν σχολὴν τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ Μονάχου. Ἐδημοσίευσε συλλογὴν λιθογραφιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Galerie Moderner Meister». Ἐφιλοτέχνησεν ἐπίσης ὡραίας λιθογραφίας ἔργων τοῦ Γκουίντο, τοῦ Ραφαήλου, τοῦ Μουρίλλο, κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χὰν - Χὰν (Hahn - Hahn), *Ἴδα - Μαρία - Λουΐζα*, κόμισσα *τοῦ* —. Γερμανὶς συγγραφεὺς (1805—1880). Ἔγραψε πλῆθος ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, μυθιστορημάτων, διηγημάτων καὶ ἄλλων ἔργων, ἅτινα κατέστησαν αὐτὴν μίαν τῶν μᾶλλον ἀναγινωσκομένων Γερμανίδων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς της. Κυριώτερα τούτων εἶναι: «Gedichte» (1835), «Venezianische Nächte» (1836), «Aus der Gesellschaft» (1838), «Sigismund Forster» (1843), «Cecil» (1844), «Sibylla» (1846), «Orientalische Briefe» (1846), «Von Babylon nach Jerusalem» (1851), «Unserer lieben Frau» (1851), «Maria regina» (1860), «Nirwana» (1875), «Wahl und Führung» (1878) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

χάνω, *ἀόρ. ἔχασα—ἐ)χάθηκα*, παθ. μετ. *χαμένος καὶ χαημένος*· ἀποβάλλω, ἀπόλλυμί τι: «ἔχασε τὴν περιουσίαν του 'ς τὰ χαρτιά» ‖ φρ. «τίποτε δὲν ἔχει νὰ χάσῃ» ἢ ἐρωτημ. «τί ἔχει νὰ χάσῃ;» ἐπὶ ἀνθρώπου ἀνυπολήπτου ‖ παθ., ἀφανίζομαι, ἐξαφανίζομαι: «χάθηκε ἀπὸ τὸν κόσμο, πουθενὰ δὲ φαίνεται» ‖ φρ. «πήγαινε νὰ χαθῇς!» ἢ «χάσου ἀπ' ἐδῶ!» ἢ «— ἀπὸ μπρός μου» ἐπὶ περιφρονητικῆς ἀποπομπῆς ‖ «μὴ χάνεσαι» μὴ στενοχωρῆσαι, μὴν ἀνησυχῇς ‖ «τὰ 'χει χαμένα» ἐπὶ παραφρονήσαντος ἢ ἠλιθίου ‖ *χαμένος, —η, —ο*· ἐπὶ εὐτελοῦς, περιφρονουμένου: «χαμένος ἄνθρωπος» (ἐκ τοῦ *χαόω—χαώνω*).

Χανὼ (Hanot), ***Βίκτωρ-Κάρολος***. Γάλλος ἰατρὸς (1844—1896). Διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς γενικῆς παθολογίας καὶ ἔγραψε σειρὰν ἐργασιῶν. Ὡς *κίρρωσις ἢ νόσος τοῦ Ἀνὼ* εἶναι γνωστὴ ἡ μετὰ χρονίου ἰκτέρου ὑπερτροφικὴ κίρρωσις τοῦ ἥπατος. Ο. Ρ.

Χαξτχάουζεν (Haxthausen), ***Αὔγουστος***, *βαρῶνος φὸν* —. Γερμανὸς οἰκονομολόγος (1792—1866). Ἐσπούδασεν ἐν τῇ μεταλλευτικῇ σχολῇ τοῦ Klausthal καὶ ἐν Γοτίγγῃ, κατόπιν δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν πατρικῶν κτημάτων, συνδυάζων τὴν ἀσχολίαν ταύτην μὲ οἰκονομολογικὰς μελέτας. Τῷ 1829 ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως μυστικοσύμβουλος, λαβὼν τὴν ἐντολὴν νὰ μελετήσῃ τὴν ἀγροτικὴν ὀργάνωσιν τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Πρωσσίας. Βραδύτερον (1843), μὲ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἐταξίδευσε καὶ ἀνὰ τὴν Ρωσίαν. Ὁ Χαξτχάουζεν ἔγραψε πλεῖστα ἔργα οἰκονομολογικοϊστορικά, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶναι: Ueper die Agrarverfassung in dem Fürstentum Paderborn und Korvei» (1829), «Die landliche Verfassung in der Provinz Preussen» (1839), «Studien über die inneren Zustande das Volksleben und insbesondere die landlichen Einrichtungen Russlands» (1847—1852, οὗ ὁ τρίτος τόμος: «Die Kriegsmacht Russlands» ἐξεδόθη κεχωρισμένως, 1852), «Transkaukasia, Reiseerinnerungen und gesammelte Notize» (1856), «Die landliche Verfassung Russlands» (1866). Ὁ Χαξτχάουζεν πρῶτος διεπίστωσε τὴν ὕπαρξιν παλαιότερον κομμουνιστικῆς μορφῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐπίστευσε δὲ ὅτι ἡ ἐνίσχυσις τῶν λειψάνων αὐτῆς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω αὔξησιν τοῦ καπιταλισμοῦ. Καίτοι ἐχθρὸς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλοπαροικίας, ἐξιδανίκευσεν ἐν τούτοις τὸ ρωσικὸν φεουδαλικὸν καθεστώς. Τὰ ἔργα του ἔχουν μεγάλην ἀξίαν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτοῖς ἱστορικῶν καὶ ἄλλων πληροφοριῶν καὶ ὄχι διὰ τὰς ἰδέας των. Θ. Π.

Χάξχαμ (Huxham), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος ἰατρὸς (1694—1768). Ἐξέδωκεν εἰς τρεῖς τόμους: «Observationes de aëre et morbis epidemicis», ὡς καὶ τὴν πραγματείαν «Essay on fevers, κλπ.» (1739, ἑβδόμη ἐκδ. 1755). Τὰ ἅπαντά του ἐξεδόθησαν εἰς 3 τόμους ἐν Λειψίᾳ τῷ 1764 ὑπὸ τὸν τίτλον «Opera physico-medica». Ο. Ρ.

Χάον *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Ἀργολίδος, παραφυὰς τοῦ ὄρους Κρείου (Κτενιᾶ), καταπῖπτον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους. Ἐκ τῶν προπόδων του πηγάζει ὁ ποταμὸς Ἐρασῖνος (κοιν. Κεφαλάρι). Ι. Σ. Σ.

Χάονες (οἱ), ἢ *Χῶνες* *[Ἀρχ.]*. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν κυριωτέρων λαῶν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, ὅστις κατῴκει τὴν κατὰ τὰ ΒΔ. ταύτης ἐκτεινομένην ὀρεινὴν χώραν, τὴν *Χαονίαν*, περιλαμβάνουσαν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους διαβρεχομένας μεταξὺ τῶν Κεραυνίων ὀρέων καὶ τοῦ Θυάμιδος ποταμοῦ ἀκτάς. Εἰς τὴν χώραν ὅμως ταύτην περιωρίσθησαν οἱ Χάονες κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ Χάονες, οἵτινες ἐθεωροῦντο λαὸς πελασγικῆς καταγωγῆς καὶ κατετάσσοντο ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Β. 68.9) μεταξὺ τῶν βαρβάρων, μαχιμώτατοι ὄντες, εἶχον κυριαρχήσει ὁλοκλήρου τῆς Ἠπείρου, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ *Χαονία* ἐκαλεῖτο. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐκαλεῖτο καὶ «*Χαονία* φηγός» ἡ δρῦς τῆς εἰς τὴν Μολοσσίδα ἀνηκούσης Δωδώνης. Οἱ Χάονες, ὡς καὶ οἱ Θεσπρωτοί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Μολοσσούς, οἵτινες εἶχον βασιλεῖς καταγομένους, ὡς ἐπιστεύετο, ἐκ τῶν Αἰακιδῶν, ἦσαν ἀβασίλευτοι, κυβερνώμενοι ὑπὸ δύο ἀρχόντων, κατ' ἔτος ἐκλεγομένων ἐκ προνομιούχου τῶν εὐγενῶν γένους, τὸ ὁποῖον ἦτο, φαίνεται, ἀρχαιότατον βασιλικὸν γένος, τοῦ ὁποίου τὰ προνόμια εἶχον περιορισθῆ νὰ ἔχῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς φυλῆς δι' ἀντιπροσώπων του, κατ' ἔτος ἐκλεγομένων «ἐπετησίῳ προστατείᾳ» (*Θουκ.* Β. 80, 5). Οἱ Χάονες, ὅτε ἦσαν ἐν τῇ ἀκμῇ ἔτι τῆς ἰσχύος των, μετέσχον καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐκστρατεύσαντες χίλιοι ἐν ὅλῳ ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὀρχόντων των Φωτίου καὶ Νικάνορος, μετὰ τῶν συμμάχων τῶν Ἀμπρακιωτῶν κατὰ τῶν Ἀκαρνάνων κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (428 π. Χ.). Ἡ ἐκστρατεία ὅμως αὕτη ἀπέτυχεν ἐξ ἐλλείψεως συνεπῆς διοικήσεως ἐν τῇ στρατιᾷ καὶ τῆς λαφυραγωγίας τῶν Χαόνων καὶ τῶν ἄλλων συστρατευσάντων βαρβάρων ἠπειρωτικῶν φύλων.

Χάονες ἢ *Χῶνες*, συγγενεῖς τῶν Ἠπειρωτῶν Χαόνων, μνημονεύονται καὶ ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ. Εἰς τὴν χώραν ταύτην εἶχε κτισθῆ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἡ ἑλληνικὴ πόλις Σῖρις, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐκαυχῶντο ὅτι κατήγοντο ἐκ τῶν Τρώων. Οἱ Χῶνες οὗτοι ἦσαν ἓν τῶν φύλων τῶν Οἰνωτρῶν. ΚΑΨ.

Χαονία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία χώρα τῆς Ἠπείρου, ὀνομασθεῖσα οὕτω, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου Χάονος, τὸν ὁποῖον ἀκουσίως του ἐφόνευσεν ἐν ταύτῃ ὁ ἀδελφός του Ἕλενος. Εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους *Χαονία* ἐκαλεῖτο ἅπασα ἡ Ἤπειρος, εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὅμως χρόνους τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς ἡ χώρα ἐξετείνετο μόνον μεταξὺ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων πρὸς βορρᾶν καὶ Θυάμιδος (νῦν Καλαμᾶ) ποταμοῦ πρὸς νότον, νοτίως τοῦ ὁποίου ἐξετείνετο ἡ χώρα τῶν Θεσπρωτῶν. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χαονίας κατῴκουν τὰ ἠπειρωτικὰ φῦλα Ἀτιντᾶνες πρὸς βορρᾶν καὶ Μολοσσοὶ πρὸς νότον, πρὸς δυσμὰς δὲ ἐξετείνετο τὸ Ἰόνιον πέλαγος, τὸ ὁποῖον ἐσχημάτιζεν εἰς τὰς ἀκτάς της τοὺς λιμένας Πάνορμον, Ὄγχηστον καὶ τὸν Πηλώδη. Εἰς τὰς ἐκβολὰς δὲ σχεδὸν τοῦ Θυάμιδος εἶναι αἱ νησῖδες Σύβοια. Ἐκ τῶν πόλεων τῆς ὀρεινῆς ταύτης χώρας ὀνομαστότεραι ὑπῆρξαν τὸ Ἴλιον, τὸ Βουθρωτὸν (εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἔγιναν ἐσχάτως 1928—1930 ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀνασκαφαὶ μὲ λίαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα), ἡ Ὀγχησμος, ἡ Φοινίκη, ἥτις κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα ἦτο πρωτεύουσα τῆς ἠπειρωτικῆς ὁμοσπονδίας, καὶ τὸ Ἀργύριον ἢ Ἀργυρῖνοι, παρὰ τὸ σημερινὸν Ἀργυρόκαστρον. Εἰς ταύτην ἀνῆκον πιθανώτατα καὶ ἡ Ἀντιγόνεια καὶ ἡ Ἀμαντία. Ἡ Χαονία ἐφημίζετο διὰ τὰ πυκνὰ δάση της, εἰς τὰ ὁποῖα, ἱερὰ ὄντα, ἐδίδοντο οἱ χρησμοὶ ὑπὸ περιστερῶν, αἵτινες ἐπεκαλοῦντο «Χαονίδες ὄρνιθες». Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Χαονίας ἐκτείνεται σήμερον μέγα τμῆμα τῆς εἰς τὴν Ἀλβανίαν προσαρτηθείσης Βορείου Ἠπείρου. ΚΑΨ.

Χαόρα (Haora ἢ Howrah) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἰνδιῶν ἐν τῇ προεδρίᾳ τῆς Βεγγάλης. Κάτ. 115,000. Εἶναι ἀφετηρία τῆς μεγάλης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία διασχίζει τὸ βόρειον Ἰνδοστάν. Εἶναι πόλις βιομηχανικὴ μὲ πολλὰ ἐργοστάσια μηχανημάτων. Διεξάγει μικρὸν ἐμπόριον ξυλείας. Μ. Δ. Β.

χάος, *—ους* (τό)· τὸ ἄπειρον διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινοῦνται τὰ οὐράνια σώματα· ‖ χῶρος κενός, ἀμέτρητος, ἄβυσσος, βάραθρον ‖ σύγχυσις, ἀταξία: «πλῆθος ἐγγράφων ἀτακτοποιήτων, ἕνα χάος».

— *[Μυθ.]* Τὸ *Χάος* ἦτο τὸ πρῶτον τῶν τεσσάρων ἀρχεγόνων στοιχείων ἐν τῇ κοσμογονίᾳ κατὰ τὴν «Θεογονίαν» τοῦ Ἡσιόδου («Χάος πρώτιστα γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖα... Τάρταρά τ' ἠερόεντα... ἠδ' Ἔρος...») τὸ προηγηθὲν τῶν τριῶν ἄλλων ἤ, ἂν οἱ στίχοι 118—119 τῆς «Θεογονίας» θεωρηθοῦν παρεμβολὴ ὀρφικῆς πηγῆς, τὸ πρῶτον τῶν δύο (Χάους, Γαίας). Ἤτοι τὸ Χάος φαίνεται μία ἀφῃρημένη καὶ ἀκαθόριστος προσωποποίησις τοῦ κενοῦ διαστήματος, ὡς θεότητος γενετικῆς, προτέρας τῶν ἄλλων θεῶν, κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ χαίνειν (*χάος*=τὸ χαῖνον διάστημα, τὸ κενόν) καὶ τὴν ἑρμηνείαν ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐκ τοῦ Χάους ἐγεννήθησαν ἔπειτα τὸ Ἔρεβος καὶ ἡ Νύξ, ἄρρην καὶ θήλεια ἀρχή, εἰς τὴν ὁποίαν προσωποποιεῖται τὸ ἀρχέγονον σκότος, καὶ ἐκ τῆς ἑνώσεως τούτων ὁ Αἰθὴρ καὶ ἡ Ἡμέρα. Ἡ γενεαλογία αὕτη ἔδωσε, φαίνεται, ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ βραδύτερον τὸ Χάος οὐχὶ ὡς κενόν, ἀλλ' ὡς πλῆρες ἐρέβους καὶ νεφῶν, ὡς σύμφυρσις τῶν στοιχείων τῆς ὕλης (ἐκ τοῦ χεῖσθαι) προτοῦ αὕτη λάβῃ μορφήν, ὡς ὕλη ἄμορφος ἐν συγκεχυμένῃ καταστάσει, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ αἰώνιος ἀρχιτέκτων ἔθεσε τάξιν καὶ ἁρμονίαν.

Κατὰ τοὺς Ὀρφικοὺς πρώτη ἀρχὴ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ ἦτο ὁ Κρόνος (ὁ αἰώνιος χρόνος), ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθησαν τὸ Χάος καὶ ὁ Αἰθήρ.

Τὴν περὶ τοῦ Χάους, τοῦ ἐν τῷ ἀπείρῳ διαστήματι κενοῦ, τοῦ χωρίζοντος τὸν οὐρανὸν τῆς γῆς, ὡς ἀρχεγόνου στοιχείου ἐν τῇ κοσμογονίᾳ, ἀντίληψιν εἶχον κοινὴν οἱ Ἕλληνες καὶ μὲ τοὺς Ἰνδούς, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ κόσμος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν τῷ εἰρηνεύῳ κενῷ ζοφεροῦ νέφους (*J. Darmesteter*, «Les cosmogonies aryennes» 153). ΚΑΨ.

— *[Ἀποκρυφ.]* Κατὰ τὰς ἀποκρύφους κοσμογονικὰς θεωρίας, τὸ *χάος* εἶναι ἡ πρωταρχικὴ πλαστικὴ οὐσία, ἡ πρώτη ἄμορφος ὕλη, ἥτις ὀργανοῦται διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν κόσμων. Ἡ ἑνιαία αὕτη καὶ ἀμέριστος ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς καταστάσει οὐσία ἀπεκλήθη *Τοχοῦ-βὰ-μποχοῦ* ἐν τῇ Γενέσει καὶ *Νηΐθ* ἢ *Νοὺτ* ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸν *βυθὸν* τῶν Γνωστικῶν, τὴν *Σβαμπαιάτ* τῶν Βουδιστῶν, τὴν *Ἀντιτὶ* τῶν Βέδας καὶ τὴν *Ἀκάσα* τῶν ἱερῶν Πουράνα. Τὸ χάος ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα: πῦρ, ἀέρα, ὕδωρ καὶ γῆν, ἐξ ὧν κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τοὺς στωϊκοὺς φιλοσόφους ἡ ἀποιος οὐσία καὶ τὰ ὁποῖα, ἀενάως ὀργανούμενα δημιουργοῦσι τὴν Τάξιν (Ordo ab Chao). Τὴν ἀέναον ταύτην συνεργασίαν τοῦ Χάους μετὰ τῆς Τάξεως διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς Ἀρχικῆς Αἰτίας συμβολίζει ἡ ἀρχαία αἰγυπτιακὴ παράδοσις περὶ συμπράξεως τοῦ Τυφῶνος πρὸς τὸν Ὧρον. Η. Π. Γ.

Digitized by Google

Χάου (Howe), ***Ηλίας***. Ἀμερικανὸς βιομήχανος καὶ ἐφευρέτης (1819—1867). Κατεσκεύασεν ἰδίαν τελειοποιημένην ραπτομηχανήν, ἣν ἐνεφάνισε τῷ 1845. Τῷ 1862 ἵδρυσεν ἐν Μπρίτζ-Πὸρτ τὴν ὁμώνυμον αὐτῷ ἑταιρείαν κατασκευῆς ραπτομηχανῶν, αἵτινες ἔσχον μεγίστην διάδοσιν καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον, βραβευθεῖσαι τῷ 1862 εἰς τὴν διεθνῆ ἔκθεσιν τοῦ Λονδίνου καὶ τῷ 1867 εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων. Μ. Δ. Β.

— **Χάου** (Howe), ***Ριχάρδος***, *κόμης τοῦ* —. Ἄγγλος ναύαρχος (1726—1799). Τῷ 1758 ἦτο διοικητὴς τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος κατέστρεψε τὸν λιμένα τοῦ Χερβούργου. Τῷ 1776 εἶχε διορισθῆ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἕδρα εἰς τὰ βορειοαμερικανικὰ ὕδατα. Προαχθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς ναύαρχον, κατώρθωσε τῷ 1783 νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Γιβραλτάρ, πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἱσπανῶν. Τῷ 1793 διῴκει τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπέκλεισε τὴν Βρέστην καὶ ἐνίκησε τῷ 1794 τὸν γαλλικὸν στόλον εἰς τὸ Οὐέσσαν. Τῷ 1796 διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας. Μ. Δ. Β.

— **Χάου** (Howe), ***Σαμουὴλ Γκρίντλεϋ***. Ἀμερικανὸς φιλάνθρωπος καὶ φιλέλλην, γεννηθεὶς ἐν Βοστώνῃ (1801—1876). Ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἔσπευσε, μόλις ἔλαβε τὸ πτυχίον τοῦ ἰατροῦ, νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατετάχθη εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν στρατόν, ὑπηρετήσας ἐπὶ ἑξαετίαν ὡς ἐθελοντὴς καὶ ἰατρός. Ἐν Μεσολογγίῳ ἐγνώρισε τὸν Βύρωνα, τὴν περικεφαλαίαν τοῦ ὁποίου μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκράτησεν ὡς κειμήλιον. Τὴν περικεφαλαίαν ταύτην ἡ θυγάτηρ του κυρία Ἔλλιοτ ἐκόμισεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1925 καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸ Ἱστορικὸν καὶ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον.

Μόνον ἅπαξ δι' ὀλίγους μῆνας διέκοψε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἑξαετῆ ὑπηρεσίαν του ὁ Χάου, ἐπανελθὼν εἰς Ἀμερικήν, ἵνα συλλέξῃ βοηθήματα ὑπὲρ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων. Διὰ τῶν ἐνθέρμων του ἐκκλήσεων πρὸς τὸ ἀμερικανικὸν κοινὸν τάχιστα συνέλεξεν 60.000 δολλαρίων, δι' ὧν ἠγόρασε τρόφιμα καὶ ἐνδύματα, ἅτινα μετέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διένειμεν εἰς τὸν λιμώττοντα ἄμαχον πληθυσμόν, ἱδρύσας σταθμὸν περιθάλψεως ἐν Αἰγίνῃ. Ἐπίσης ἵδρυσε προσφυγικὸν συνοικισμὸν παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Τῷ 1828 συνέγραψεν «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», τῷ δὲ 1831, ματαιωθέντος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμερικήν. Ἐκεῖ τῇ συμπράξει φίλων του ἤνοιξε σχολεῖον διὰ τυφλὰ παιδία ἐν τῇ πατρικῇ του οἰκίᾳ ἐν Βοστώνῃ, ὅπερ διηύθυνε καὶ ἀνέπτυξε μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε τῷ 1833 ἡ πολιτεία τῆς Μασσαχουσέττης τὸν ἐπεφόρτισε νὰ ὀργανώσῃ κρατικὸν ἐκπαιδευτήριον τῶν τυφλῶν, οὕτω δὲ κατώρθωσεν ὁ Χάου νὰ συμπήξῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὸ «Ἐκπαιδευτήριον τῶν τυφλῶν», καταστὰν περιώνυμον. Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου ἔλαβε μεγάλην ὤθησιν καθ' ὅλον τὸν κόσμον ἡ ἐκπαίδευσις τῶν τυφλῶν κωφαλάλων, ἥτις ἕως τότε ἐθεωρεῖτο σχεδὸν ἀδύνατος.

Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 ὁ Χάου, ἐμπιστευθεὶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου εἰς τοὺς βοηθούς του, ἔκαμε βραχεῖαν περιοδείαν ἀνὰ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, δίδων φλογερὰς διαλέξεις ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν καὶ ἱδρύων πανταχοῦ τοπικὰς ἐπιτροπὰς πρὸς συλλογὴν ἐράνων. Εὐθὺς δὲ ὡς συνεκεντρώθη ποσόν τι ἐπαρκές, ἐφόρτωσε μέγα πλοῖον μὲ τροφὰς καὶ ἐνδύματα καὶ κατῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις καὶ ὀργανώσας μεγάλην ἑλληνοαμερικανικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς περίθαλψιν τῶν χιλιάδων Κρητῶν προσφύγων, οἵτινες εἶχον τότε κατακλύσει τὰς Ἀθήνας, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Σῦρον. Ἐν Ἑλλάδι παρέμεινεν ἐπὶ τρία ἔτη, διανέμων τὰ βοηθήματα, ἅτινα συνεχῶς τῷ ἀπέστελλον αἱ ἐν Ἀμερικῇ τοπικαὶ ἐπιτροπαί, καὶ συντηρῶν σχολεῖα διὰ τὰ προσφυγόπαιδα καὶ ἓν προσφυγικὸν νοσοκομεῖον. Δ. Μ. Κ.

Χά-ου-άρ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Αἴγυπτος* (τ. Β', σ. 571 γ).

Χάουαρντ (Howard), ***Αἰκατερίνη*** · βλ. λ. *Αἰκατερίνη* Χόβαρντ.

—**Χάουαρντ** (Howard), ***Έσμε - Γουλιέλμος***. Ἄγγλος διπλωμάτης, γεννηθεὶς τῷ 1863. Διετέλεσε πρεσβευτὴς ἐν Ἑλβετίᾳ (1911—1913) καὶ ἐν Σουηδίᾳ (1913—1919). Τῷ 1919 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων, ὡς εἷς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας, κατόπιν δὲ διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Μαδρίτῃ καὶ τῷ 1924 πρεσβευτὴς ἐν Βασιγκτῶνι. Μ. Δ. Β.

—**Χάουαρντ** (Howard), ***Ἐρρῖκος***, *κόμης τοῦ* ***Σώρρεϋ*** · βλ. λ. *Σώρρεϋ*.

—**Χάουαρντ** (Howard), ***Θωμᾶς***, *δοὺξ τοῦ* ***Νόρφωκ***. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς (1473—1554). Διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως ναύαρχος, βουλευτὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη τῷ 1524 εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἐπὶ Ἐρρίκου Η' κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς συνωμοτήσας ὑπὲρ τῆς Μαρίας Τυδόρ, ἀλλ' ἐσώθη ἕνεκα τοῦ ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ Ἐρρίκου Η'. Μ. Δ. Β.

— **Χάουαρντ** (Howard), ***Θωμᾶς***, *κόμης τοῦ* ***Ἀρουντέλ***. Ἄγγλος στρατάρχης (βλ. λ. *Ἀρουνιέλ, Θωμᾶς Χόβαρτ*).

— **Χάουαρντ** (Howard), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος φιλάνθρωπος (1726—1790). Τῷ 1773 διωρίσθη εἰσαγγελεύς. Ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι μία διαρκὴς καὶ ἐπίπονος προσπάθεια ἀναμορφώσεως τῶν φυλακῶν καὶ τῶν παραπλησίων ἱδρυμάτων διαφόρων χωρῶν, πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν ἐν αὐτοῖς βιούντων. Πρὸς τοῦτο ἐπεσκέφθη τὰς φυλακάς, τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ λοιμοκαθαρτήρια τῆς Γερμανίας, Ὁλλανδίας, Γαλλίας, Ἱσπανίας, Πορτογαλίας, Τουρκίας καὶ Ρωσίας. Εὑρισκόμενος ἐν Κριμαίᾳ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ νοσοκομείων, προσεβλήθη ὑπὸ πανώλους καὶ ἀπέθανε. Ο. Ρ.

— **Χάουαρντ** (Howard), ***Κάρολος***, *κόμης τοῦ* ***Νόττιγκαμ***. Ἄγγλος ἀρχιναύαρχος (1536—1624). Τῷ 1587, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, κατενίκησε τὴν Ἱσπανικὴν ἀρμάδαν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης, τῷ δὲ 1590, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ κόμιτος τοῦ Ἔσσεξ, ἐπελθόντος ἀπὸ ξηρᾶς, κατέλαβε τὸ Κάδιξ. Ὁ Ἰάκωβος Α' διώρισεν αὐτὸν πρεσβευτὴν εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ οἴκου τῶν Χάουαρντ τοῦ Ἔφφινγχαμ. Μ. Δ. Β.

— **Χάουαρντ** (Howard), ***Κάρτερ***. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος καὶ ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1873. Κατέστη ὀνομαστὸς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἐνήργησεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τάφου τοῦ *Τουταγχαμών*. Ἡ πρώτη του ἀρχαιολογικὴ ἀνακάλυψις ὑπῆρξεν ὁ τάφος τοῦ Θουθμώσιος Δ' ἐν τῇ Κοιλάδι τῶν Βασιλέων, ταύτην δὲ ἠκολούθησαν αἱ ἀνακαλύψεις πολλῶν ἄλλων τάφων ἰδιωτῶν. Τῷ 1899 διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Β. Αἰγύπτου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέαν τῆς ἀνευρέσεως τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμών, ἣν ἐθεώρει δυνατὴν ἔκ τινων στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνεύρει. Τὴν ἰδέαν του ταύτην καὶ τὰ σχέδια του ἀνεκοίνωσε κατόπιν εἰς τὸν λόρδον Κάρναρβον, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του πάντα τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἔναρξιν τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν. Μετὰ πολλῶν ἐτῶν ὑπομονητικὰς ἀνασκαφὰς αἱ προσπάθειαι τοῦ Χάουαρντ ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ περιφήμου τάφου τῇ 4 Νοεμβρίου 1922. Ἔγραψεν: «Ὁ τάφος τοῦ Θουθμώσιος Δ'», «Ὁ τάφος τῆς Χατσεπσούτ», «Πέντε ἐτῶν ἀνασκαφαὶ ἐν Θήβαις», «Ὁ τάφος τοῦ Τουταγχαμών» (1923). Μ. Δ. Β.

—**Χάουαρντ** (Howard), ***Λέλαντ-Ὄσσιαν***. Ἀμερικανὸς ἐντομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1857. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἐντομολογικοῦ γραφείου καὶ τοῦ ἐντομολογικοῦ μουσείου τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Οἱ κώνωπες—Πῶς ζοῦν» (1901), «Τὸ βιβλίον τῶν ἐντόμων» (1902), «Ἡ κατοικίδιος μυῖα—φορεὺς ἀσθενειῶν» (1911), «Οἱ κώνωπες» μονογραφία διὰ τὸ Ἰνστιτοῦτον Καρνέγκι (1912), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χάουαρντ** (Howard), ***Λουκᾶς***. Ἄγγλος μετεωρολόγος καὶ χημικὸς (1772—1864). Αἱ κυριώτεραι τῶν μετεωρολογικῶν του παρατηρήσεων ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Σελήνης ἐπὶ τῆς βαρομετρικῆς καταστάσεως, εἰς τοὺς μετεωρίτας, εἰς τὸ βόρειον σέλας κτλ. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Τὸ κλῖμα τοῦ Λονδίνου» (1818—1820), «Ἑπτὰ μαθήματα μετεωρολογίας» (1837), «Μελέτη ἐπὶ τῶν μεταβολῶν τῶν νεφῶν» (1803), ἐν τῇ ὁποίᾳ προέτεινε τὴν ἐν χρήσει σήμερον ταξινόμησιν αὐτῶν. Μ. Δ. Β.

— **Χάουαρντ** (Howard), ***Ροβέρτος***. Ἄγγλος ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς (1626—1698). Κατέλαβε διαφόρους ἀνωτάτας δημοσίας θέσεις καὶ ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτής. Τὰ κυριώτερα ἱστορικὰ ἔργα του εἶναι: «Ἡ βασιλεία τοῦ βασιλέως Ριχάρδου Β'» (1681), «Ἱστορικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν βασιλειῶν τῶν Ἐδουάρδων Α', Β', Γ' καὶ τοῦ Ριχάρδου Β'» (1689), «Ἡ βασιλεία τοῦ Ἐδουάρδου καὶ τοῦ Ριχάρδου Β'» (1690). Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης τόμον «Ποιημάτων» (1660) καὶ ἔγραψε τὰ δράματα: «Ἡ ἐπιτροπή» (1662), «Ἡ Ἰνδὴ βασίλισσα» (1664), «Ἡ ἑστίας» κ. ἄ., ἅτινα παρεστάθησαν μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Μ. Δ. Β.

Χάουαρντεν, ἢ **Χάρντεν** (Hawarden ἢ Harden) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐν τῇ κομητείᾳ Φλὶντ τῆς Οὐαλλίας. Κάτ. 20.603. Μ. Δ. Β.

Χάουαρντεν (Hawarden), ***Ἐδουάρδος***. Ἄγγλος θεολόγος (1662—1735). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ ἀγγλικῷ κολλεγίῳ τοῦ Douai, ὅπου καὶ ἐδίδαξεν ἔπειτα φιλοσοφίαν. Τῷ 1707 ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν, ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίνῳ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «The true church of Christ, showed by concurrent testimonies of Scripture and primitive tradition» (1714—1715), «Discourses of religion, between a minister of the Church of England and a country gentleman» (1716), «The rule of faith truly stated in a new and easy method» (1721), «Charity and truth, or Catholics not uncharitable in saying that none are saved out of the Catholic communion, because the rule is not universal» (1728). Ε. Γ. Π.

Χάουχ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, πηγάζων ἐν τῇ ὀρεινῇ περιοχῇ τῆς Σόα, ρέων μὲ κατεύθυνσιν βορειοανατολικήν, εἰσερχόμενος εἰς τὰς πεδιάδας Ἀφὰρ καὶ ἐκρέων μετὰ ροῦν 650 χλμ. περίπου εἰς τὰς λίμνας τῆς Ἄουσσα. Χ. Δ.

Χάουγκ (Haug), ***Ἰωάννης-Χριστόφορος-Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς ποιητὴς ἐπιγραμμάτων (1761—1829). Ἐμαθήτευσεν ἐν Καλροσρούῃ, ὅπου ἔσχε συμφοιτητὴν τὸν Σίλλερ. Ἐδημοσίευσεν: «Ἐπιγράμματα καὶ ποιήματα» (1805), «Ἀνθολογία ἐπιγραμμάτων» (μετὰ τοῦ *Κ. Βάϊσσερ*, 1807—1809), «Παροιμίαι» (1823—1828) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χάουγκβιτς (Haugwitz), ***Χριστιανὸς-Αὔγουστος-Ἐρρῖκος-Κούρτ***, *κόμης* —. Πρώσσος πολιτικὸς (1752—1831). Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν (1792) καὶ πρωθυπουργὸς (1794), διεπραγματεύθη μεταξὺ Ρωσίας καὶ Αὐστρίας τὴν δευτέραν διανομὴν τῆς Πολωνίας (1793) καὶ μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν συνθήκην τῆς Βασιλείας (1794). Τῷ 1803 ἀντικατεστάθη ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ ὑπὸ τοῦ Χάρντενμπεργκ, μετὰ διετίαν ὅμως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ συνωμολόγησε τὴν συνθήκην τοῦ Σαὶνμπρουν, δι' ἧς παρεχωρήθη εἰς τὴν Πρωσσίαν τὸ Ἀννόβερον, εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ Ἄουσμπαχ, τῆς Κλέβης καὶ τοῦ Νεφσατέλ. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἰένης παρῃτήθη. Ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα, δημοσιευθέντα τῷ 1837, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀποσπάσματα τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ κόμιτος Χάουγκβιτς», εἰς τὰ ὁποῖα ἐδικαιολόγει τὴν πολιτικήν του. Χ. Δ.

Χάουγκεσουντ (Haugesund) *[Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Νορβηγίας, κείμενος ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου Κάρμαι, εἰς ἀπόστασιν 96 χλμ. πρὸς Ν. τοῦ Μπέργκεν. Εἶναι κέντρον ἐμπορίου ξυλείας καὶ ἁλιευτικῶν προϊόντων. Κάτ. 18.000. Χ. Δ.

Χάουελλς (Howells), ***Γουλιέλμος Ντήν***. Ἀμερικανὸς μυθιστοριογράφος, ποιητής, κριτικὸς καὶ δημοσιογράφος (1837—1919). Τῷ 1860 ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ διὰ τῆς συλλογῆς: «Ποιήματα δύο φίλων», ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Τζὼν Πίατ*. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσίευσε καὶ τὴν «Βιογραφίαν τοῦ Λίνκολν». Ἀπὸ τοῦ 1861 μέχρι τοῦ 1865 διετέλεσε πρόξενος ἐν Βενετίᾳ, ὅπου ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα: «Ἡ ζωὴ ἐν Βενετίᾳ» (1866) καὶ «Ἰταλικαὶ ἡμέραι» (1867). Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας συνειργάσθη εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Τῷ 1871 ἐξέδωσε τὸ πρῶτον του μυθιστόρημα «Their wedding journey», καὶ ἐν συνεχείᾳ τά: «A chance acquaintance» (1872), «A foregone conclusion» (1875), «Out of the question» (1877), «The undiscovered countrey» (1880), κ. ἄ. Κατόπιν ἐταξίδευσεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ἔγραψε τὰ μυθιστορήματα «A fearful responsability» (1881), «A modern instance» (1882), «Three villages» (1884), «The rise of Silas Zephan» (1885), κ. ἄ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του τῷ 1866 ἔγραψε σειρὰν κριτικῶν ἐν τῷ «Harper's magazine», διὰ τῶν ὁποίων κατέκρινε τὸν ρωμαντισμὸν καὶ τὰς ὑπερβολὰς του ρεαλισμοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἔγραψε τὰ μυθιστορήματα: «The minister's charge» (1886), «Indian Summer» (1886), «April hopes» (1888), «The world of chance» (1893), «The story of a play» (1898), «The Kentons» (1902), κ. ἄ. Συγχρόνως ἔγραψε καὶ τὰς κριτικὰς μελέτας: «Modern Italian poets» (1887), «My literary passions» (1891), «Criticism and fiction» (1891), «My literary friends and acquaintances» (1895), «Literature and life» (1902), «Heroines of fiction» (1908), «Editor's easy chair» (1915), κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης πολλὰ βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, φάρσας καὶ κωμῳδίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «The sleeping-car», «The mouse-trap», «The elevator», κ.ἄ. Τῷ 1913 ἐξεδόθησαν τὰ «Ἅπαντα» αὐτοῦ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ καὶ Λονδίνῳ. Μ. Δ. Β.

Χάουερ (Hauer), *ἱππότης* ***Φραγκῖσκος*** *φὸν* —. Αὐστριακὸς γεωλόγος καὶ παλαιοντολόγος (1822—1899). Εἰργάσθη ἐν τῷ μουσείῳ φυσικῆς ἱστορίας τῆς Βιέννης, ἀπέκτησε δὲ μεγάλην φήμην ὡς μελετητὴς τῆς γεωλογίας τῶν Ἄλπεων καὶ διὰ τὰς ἐρεύνας του ἐπὶ τῆς παλαιοντολογίας τῶν κεφαλοπόδων. Ἔγραψε: «Die Cephalopoden des Salzkammezguts» (1846), «Beiträge zur Paläontographie von Oesterreich» (1858), «Die Geologie und ihre Anwendung auf die Kenntniss der Bodenbeschaffenheit der öster ungarn Monarchie» (1876), «Die Cephalopoden des bosnichen Muschelkalks von Han-Bulog» (1897) κ.ἄ. Χ. Δ.

Digitized by Google

χαουερίτης (ὁ) (Haureit) *['Ορυκτολ.]*. 'Ορυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι διθειοῦχον μαγγάνιον MnS_2. 'Απαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος ἢ καὶ χειροπληθής, ἢ εἰς ῥαβδώδη συσσωματώματα συμπεφυκότα κατὰ συστάδας. Ἔχει σκληρότητα 4ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,4—3,5 καὶ λάμψιν, ἐν νωπῇ καταστάσει, μεταλλοειδῆ ἀδαμαντοειδῆ, χρῶμα δὲ ὀρφνέρυθρον. Ἐν ἀποσαθρωμένῃ καταστάσει εἶναι ἀλαμπής, ἀδιαφανὴς καὶ ὑποκυανίζων μέλας. Συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης ἀφήνει γραμμὴν ἐρυθρὰν ὀρφνήν. Εὑρίσκεται εἰς Οὐγγαρίαν καὶ Σικελίαν. Γ. Κ. Γ.

Χάους (House), ***'Εδουάρδος***. 'Αμερικανὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1858. Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀμερικανικὸν στρατόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου. 'Αναμιχθεὶς κατόπιν εἰς τὴν πολιτικήν, συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Οὐΐλσων, ὅστις κατὰ τὰ ἔτη 1914, 1915 καὶ 1916 ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Εὐρώπην ἔμπιστον ἀντιπρόσωπόν του διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης. Τῷ 1918 διωρίσθη μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις διεπραγματεύθη τὴν σύναψιν τῆς ἀνακωχῆς, κατὰ τὰ ἔτη δὲ 1918—1919 ἀντεπροσώπευσε τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας εἰς πάσας τὰς ἐπιτροπὰς τῆς συνδιασκέψεως τῆς εἰρήνης ἐν Παρισίοις. Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη καὶ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ προέδρου Οὐΐλσων, ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ ἐξηκολούθησε νὰ γίνεται αἰσθητὴ εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου 'Αμερικῆς, ἰδίως δὲ εἰς τὰ ζητήματα τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συνθηκῶν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Λόγῳ τοῦ βαθμοῦ, ὃν ἔφερεν ἐν τῷ στρατῷ, εἶχεν ἐπικρατήσει νὰ ὀνομάζεται συνήθως «συνταγματάρχης Χάους». Μ. Δ. Β.

—**Χάους** (Howse), ***'Ερρῖκος-Γκρίινγουαίυ***. Ἄγγλος χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1841. Ὡς *μέθοδος τοῦ Χάους* (1879) εἶναι γνωστὴ ἰδίᾳ τεχνικὴ ἐγχειρητικὴ μέθοδος γαστροστομίας. Ο. Ρ.

Χάουζεγγερ (Hausegger), ***Φρειδερῖκος φὸν —***. Αὐστριακὸς μουσικολόγος καὶ αἰσθητικὸς (1837—1899). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Γκρὰτς καὶ συνέγραψε: «Musik als Ausdruck» (1885), «Richard Wagner und Schopenhauer» (1892), «Vom Jenseits des Künstlers» (1893), «Die Künstleriche Persönlichkeit» (1897) κ. ἄ. Ὁ υἱός του *Σιγισμόνδος*, γεννηθεὶς τῷ 1872, ἐγένετο γνωστὸς ὡς συνθέτης διὰ τῶν μελοδραμάτων: «Helfrid» (1893), «Zinnober» (1898), τῆς «Διονυσιακῆς φαντασίας» δι' ὀρχήστραν, τῶν συμφωνικῶν ποιημάτων: «Barbarossa» (1902) καὶ «Wieland der Schmied» κ.ἄ. Γ. Σ.

Χάουζερ (Hauser), ***Βάλτερ***. Ἑλβετὸς πολιτικὸς (1837—1902). Ἰδιοκτήτης βυρσοδεψείου κατ' ἀρχάς, ἐγένετο μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ Συντάγματος τῆν Ζυρίχης, ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ἀντιπρόσωπος τῆς Ζυρίχης εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ Κράτους (1879—1888) καὶ πρόεδρος τῆς Ὁμοσπονδίας (1892 καὶ 1900).

—**Χάουζερ** (Hauser), ***Ὄθων***. Ἑλβετὸς φυσιοδίφης καὶ παλαιοντολόγος (1874—1932). Ἀνεῦρε τῷ 1898 ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ Λὲ Μουστιὲ (ἐν τῇ κοιλάδι Βεζὲρ τῆς ΝΔ. Γαλλίας) τὸν σκελετὸν ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερταλ, τὸν ὀνομασθέντα ἐξ αὐτοῦ Homo Mousteriensis Hauseri, καὶ παρὰ τὸ Κὸμπ-Καπέλ, ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσης, τὸν προϊστορικὸν ἄνθρωπον Homo Aurignacensis Hauseri. 'Εδημοσίευσεν: «Ὁ ἄνθρωπος τῶν 100.000 ἐτῶν» (1917), «Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος» (1922), «Πρωτόγονα ζῷα» (1922), «Ἡ μεγάλη πρωτόγονος φυλὴ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης» (1925). Θ. Κ.

—**Χάουζερ** (Hauser), ***Φραγκῖσκος***. Διακεκριμένος Γερμανὸς παιδαγωγὸς τοῦ ᾄσματος (1794—1870). Διετέλεσε βαθύφωνος εἰς τὰ μελοδράματα τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας, εἶτα δ' ἐγκατεστάθη ὡς καθηγητὴς τοῦ ᾄσματος ἐν Βιέννῃ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1846 ἐν Μονάχῳ, ἔνθα ἐκλήθη καὶ ὡς διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου. Γ. Σ.

χαουΐνης (ὁ) (Hauyn) *['Ορυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *νοσεάνου*, ἔχουσα χρῶμα κυανοῦν ἢ κυανοπράσινον, ὡς περιέχουσα ἄσβεστον (CaO) μέχρι 10 %. Γ. Κ. Γ.

Χάουκ (Hauck), ***'Αλβέρτος***. Διαμαρτυρόμενος Γερμανὸς θεολόγος (1845—1918). Ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ Λειψίᾳ καὶ ἐξέδωκε: «Tertullians Leben und Schriften» (1877), «Die Entstehung des Christustypus in der ubendländischen Kunst» (1880), «Vittoria Colonna» (1880), «Die Bischofswahlen unter den Merowingen» (1883), «Kirchengeschichte Deutschlands» (1886—1903, εἰς 5 τόμ.). Ἐπεμελήθη ὡσαύτως τῆς β' καὶ γ' ἐκδόσεως τῆς «Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche» εἰς 24 τόμους (1896—1913). Ε. Γ. Π.

Χάουκινς (Hawkins), *σὲρ* ***'Ιωάννης —***. Ἄγγλος ναύαρχος (1532—1595). Γνωστὸς κατ' ἀρχὰς ὡς πειρατὴς καὶ ἔμπορος μαύρων, ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως τῆς 'Ελισάβετ τῆς 'Αγγλίας. Προσβληθεὶς τῷ 1567 ἐν τῷ λιμένι τοῦ Βέρα Κροὺθ ὑπὸ ἱσπανικῶν πολεμικῶν, κατώρθωσε μὲν νὰ διαφύγῃ, περιέπεσεν ὅμως εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ στέμματος. Ἦλθε τότε εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Ἱσπανίας, ὑποσχόμενος νὰ παρασύρῃ πρὸς αὐτὸν τοὺς ἱκανωτέρους Ἄγγλους ναυτικούς, ἀφοῦ δὲ ἐπέτυχε συνεννόησιν, δι' ἣν καὶ ἔλαβε προκαταβολὴν 40.000 λιρῶν, ἐπρόδωσε τὸν Φίλιππον καὶ οὕτως ἀνέκτησε τὴν εὔνοιαν τῆς 'Ελισάβετ. Τῷ 1572 ἐγένετο θησαυροφύλαξ τοῦ βρεττανικοῦ ναυτικοῦ, εἰς τὴν θέσιν δὲ ταύτην κατώρθωσε νὰ πλουτήσῃ κερδοσκοπῶν ἐπὶ τῶν προμηθειῶν. Ὅτε ἐγένετο ἡ ἐπὶ τὴν 'Αγγλίαν ἐπιδρομὴ τῆς «'Αηττήτου 'Αρμάδας» ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων συναγωνιστῶν τοῦ ναυάρχου Ντραίηκ. Χ. Δ.

Χάουλαντ (Howland), ***Κάρολος***. 'Αμερικανὸς δημοσιολόγος, ἀποθανὼν ἐξ αὐτοκινητιστικοῦ δυστυχήματος τὸν Νοέμβριον τοῦ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. 'Αμερικῆς καὶ σύμβουλος τοῦ διεθνοῦς ἰνστιτούτου ἐκπαιδεύσεως. Τῷ 1922 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μ. 'Ασίας καὶ συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν προσφύγων, γενόμενος κατόπιν πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἀποκαταστάσεως προσφύγων καὶ πρόεδρος τῆς ἐφορείας τοῦ ἑλληνοαμερικανικοῦ Κολλεγίου 'Αθηνῶν. Ἔγραψε πλεῖστα ἄρθρα καὶ μελέτας εἰς τὸν ἀμερικανικὸν καὶ τὸν διεθνῆ τύπον περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων προσφύγων καὶ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει, καὶ διεκήρυξεν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον Μακεδονικὸν ζήτημα, καθότι, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων, ἡ Μακεδονία εἶναι ὁμοιογενῶς ἑλληνικωτάτη. Εἰς μνήμην αὐτοῦ ὁ Στ. Δέλτας συνέστησεν ἐτήσιον κληροδότημα ὑπὲρ τῶν μαθητῶν τοῦ ἑλληνοαμερικανικοῦ Κολλεγίου 'Αθηνῶν. Μ. Δ. Β.

Χάουμπολντ (Haubold), ***Χριστιανὸς-Θεόφιλος***. Γερμανὸς νομομαθὴς (1766—1824). Τῷ 1789 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ ἀρχαίου δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, καὶ ἀπὸ τοῦ 1791 τοῦ σαξονικοῦ δικαίου. 'Οπαδὸς τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τοῦ δικαίου. Ἔγραψεν: «Institutionum historicarum Romani lineamenta» (Λειψία 1805), «Institutiones juris Romani literariae» (1809), «Institutionum juris Romani privati historico-dogmaticarum epitome» (1818), «Manuale Basilicorum» (1819), «Lehrbuch der Saechischen Rechts» (1820), «Doctrinae Pandectarum lineamenta cum locis classicis» (1820), «Antiquitatis Romanae Monumenta» (1830). Χ. Δ

Χαουμπράκεν (Houbraken), ***'Αρνόλδος***. Ὀλλανδὸς καλλιτέχνης καὶ λόγιος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. 'Εσπούδασε τὴν ζωγραφικήν, ἀλλὰ τὰ ἔργα του ἔχουν μικρὰν ἀξίαν. Διέπρεψεν ὅμως ὡς ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς τῆς τέχνης. Μνημειῶδες διὰ τὴν κριτικήν του ἀρτιότητα καὶ τὸν πλοῦτον τῶν πληροφοριῶν του εἶναι τὸ ἔργον του: «Μέγα θέατρον τῶν ζωγράφων τῶν Κάτω Χωρῶν» (1718—1721). Ι. Μ. Π.

Χάουντα, ἢ ***Τὲρ-Χάουβ*** (Gouda ἢ Ter-Gouw) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὀλλανδίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Νοτίου Ὀλλανδίας. Κάτ. 29.704. Ἔχει ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον καὶ ἀνωτέραν τεχνικὴν σχολήν. Διασχίζεται ὑπὸ διωρύγων καὶ εἶναι κόμβος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ρόττερνταμ-Οὐτρέχτης. Εἶναι πόλις βιομηχανικὴ καὶ διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον κτηνῶν. Μ. Δ. Β

Χάουπτ (Haupt), ***Μαυρίκιος***. Γερμανὸς φιλόλογος (1808—1874). Διωρίσθη ἐν Βερολίνῳ καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας καὶ τῷ 1861 ἐγένετο γραμματεὺς τῆς 'Ακαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Ἔγραψε μελέτας περὶ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων συγγραφέων, περὶ τοῦ γερμανικοῦ θρύλου τῶν «Νιμπελοῦγκεν» κ. ἄ. Θ. Κ.

—**Χάουπτ** (Haupt), ***Παῦλος***. Γερμανὸς ἀνατολιστὴς (1858—1926). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Γοτίγγῃ τῆς Γερμανίας, ἐν Βαλτιμόρῃ τῆς Β. 'Αμερικῆς, καὶ ἐδημοσίευσε: «Τὸ βαβυλωνιακὸν ἔπος τοῦ Νεμρὼδ» (1884), «Οἱ οἰκογενειακοὶ νόμοι τῶν Σουμερίων» (1879), «'Ακκαδικὰ καὶ σουμερικὰ σφηνοειδῆ κείμενα» (1882). Μετὰ τοῦ F. Delitzsch ἐξέδωκε τὴν «'Ασσυριακὴν Βιβλιοθήκην» καὶ «Συμβολὴν εἰς τὴν ἀσσυριολογίαν». Μετέφρασεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὁλόκληρον τὴν Βίβλον. Θ. Κ.

Χάουπτμαν (Hauptmann), ***Γεράρδος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1862. 'Εφοίτησεν εἰς τὸ πρακτικὸν λύκειον τοῦ Μπρεσλάου, προκειμένου ν' ἀκολουθήσῃ γεωπονικὰς σπουδάς. 'Εγκαταλείψας τὴν σκέψιν ταύτην, ἐνεγράφη εἰς τὸ πολυτεχνεῖον, διὰ νὰ σπουδάσῃ γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικήν. Μεταβαλὼν ἐκ νέου γνώμην, παρηκολούθησεν ἐν 'Ιένᾳ, ὡς ἀκροατής, μαθήματα ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Βραδύτερον ἐπεχείρησε διάφορα ταξίδια ἀνὰ τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀφοσιωθῇ ὁριστικῶς εἰς τὴν ζωγραφικήν. Τέλος εὗρε τὸν ἀληθῆ προορισμόν του εἰς τὴν ποίησιν. Τῷ 1885 ἐδημοσίευσε τὸ ἐπικὸν ποίημα «Ἡ μοῖρα τοῦ Προμηθέως», κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ «Τσάϊλντ Χάρολντ» τοῦ Βύρωνος, δύο δὲ ἔτη βραδύτερον τὸ ρεαλιστικὸν διήγημα «Ὁ σιδηροδρομικὸς φύλαξ Τίλ», τὸ ὁποῖον προεκάλεσεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν διὰ τὴν ὠμὴν ἀπεικόνισιν τῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ διηγήματος καὶ τῶν ἀκολούθως ἀπὸ σκηνῆς διδαχθέντων δραματικῶν ἔργων του («Πρὸ τῆς ἀνατολῆς», «Ἡ ἑορτὴ τῆς εἰρήνης», «Μοναχοὶ ἄνθρωποι», «Οἱ ἀνυφανταί», «Ὁ συνάδελφος Κράμπτον» καὶ «Γοῦνα») ὁ Χάουπτμαν ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς καὶ ἀπολογητὴς ἐν ταὐτῷ τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ. 'Εκ τῶν ἔργων τούτων «Οἱ ἀνυφανταί» ἐσημείωσαν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν ἀπὸ σκηνῆς, μολονότι ἐγράφησαν εἰς τὴν σιλεσιανὴν διάλεκτον, θεωροῦνται δὲ ὡς ἓν τῶν ἀρίστων ἔργων τοῦ γερμανικοῦ θεάτρου. 'Απηλλαγμένος τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ζολᾶ καὶ τοῦ Ἴψεν, ὁ Χάουπτμαν παρουσίασεν ἀκολούθως τὸ ὀνειρόδραμα «Ἡ ἀνάληψις τῆς Χανέλας», τὴν ἱστορικὴν τραγῳδίαν «Φλόριαν Γκέϋερ», τὸ δραματικὸν ποίημα «Ἔλγκα» καὶ τὸ παραμυθόδραμα «Ἡ βουλιαγμένη καμπάνα», ἔργον συμβολικὸν καὶ πλῆρες μυστικοπαθείας (1896). Ἠκολούθησαν τὰ δραματικὰ ἔργα: «Ὁ ἁμαξᾶς Χένσελ», «Μιχαὴλ Κράμερ», «Ὁ κόκκινος πετεινός», «Ρόζα Μπέρντ», «Schluck und Jau», «Ὁ πτωχὸς Ἐρρῖκος», «Ἡ Πίπα χορεύει», «Ἡ φυγὴ τοῦ Γαβριὴλ Σίλλιγκ», «Τὸ ἐνέχυρον τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου», «Γκριζέλντα», «Τὸ ἄσπρο νησί», «Indipohdi», «Τὶλ Οὔλενσπίγκελ», «Πρὸ τῆς δύσεως» κ. ἄ. 'Επίσης ἔγραψε πλεῖστα μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, ἐν οἷς σημαντικώτερα: «Ὁ 'Απόστολος», «Ὁ ἐν Χριστῷ παράφρων 'Εμμανουὴλ Κίντ», «'Ατλαντίς», «Ὁ αἱρετικὸς τῆς Σοάνα», «Βάντα», «Τὸ νησὶ τῆς Μεγάλης Μητέρας» κ. ἄ. Τέλος ἔγραψε πλεῖστα ποιήματα καὶ τὸ ὑπέροχον ἡμερολόγιον «Ἑλληνικὴ ἄνοιξις» (1908), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὸ ἀθάνατον ἑλληνικὸν κάλλος, ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς ταξιδίου του εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ Χάουπτμαν διακρίνονται διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐν αὐτοῖς εἰκονιζομένων προσώπων, διὰ τὴν ἰσχυρὰν συχνάκις δραματικὴν πνοὴν καὶ τὴν ἔντεχνον πλοκήν των. Ὁ Χάουπτμαν θεωρεῖται, γενικῶς, ὡς ὁ μεγαλύτερος δραματικὸς συγγραφεὺς τῆς συγχρόνου Γερμανίας καὶ ἐκ τῶν ἐξαιρετικωτέρων φυσιογνωμιῶν τῆς ἐποχῆς. Τῷ 1912 ἐτιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ. Αἱ συχναὶ μεταπτώσεις του ἀπὸ τῆς φυσιοκρατίας εἰς τὸν νεορρωμαντισμὸν καὶ ἀπὸ τοῦ συμβολισμοῦ εἰς τὸν ρεαλισμὸν τεκμαίρουσι τὴν ἀδιάκοπον ἀνησυχίαν τοῦ πνεύματός του. 'Εκ τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ Χάουπτμαν μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐδιδάχθησαν ἐπὶ σκηνῆς «Ὁ ἁμαξᾶς Χένσελ» καὶ ἡ «Βουλιαγμένη καμπάνα» (ὑπὸ Κ. Χατζοπούλου), οἱ «Μοναχοὶ ἄνθρωποι» (ὑπὸ Λ. Κουκούλα) κ. ἄ. Λ. Κ.

Γεράρδος Χάουπτμαν.

—**Χάουπτμαν** (Hauptmann), ***Κάρολος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1858—1921), ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἔγραψε μυθιστορήματα καὶ διηγήματα («'Ισμαὴλ Φρίντμαν», «Νύκτες», «Πεπρωμένα», «Καλύβες στὴν πλαγιά», «Ματθίλδη» κ. ἄ.), πεζὰ ποιήματα καὶ δραματικὰ ἔργα, ὧν σημαντικώτερα: «Πόλεμος», «Οἱ πτωχοὶ σαρωθροποιοί», «'Απὸ τὸν μεγάλον πόλεμον», (δραματικαὶ σκηναί), «Ναπολέων Βοναπάρτης», «Μουσική» καὶ ἡ «Κόρη τοῦ 'Εφραΐμ». Λ. Κ.

—**Χάουπτμαν** (Hauptmann), ***Μαυρίκιος***. Γερμανὸς μουσουργὸς (1792—1868). Ἔσχε διδάσκαλον τὸν Σπόρ, ὅστις ἐτελειοποίησεν αὐτὸν εἰς τὸ βιολίον καὶ τὴν σύνθεσιν καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἐπίδρασιν ὑπέστη καθ' ὅλον τὸν βίον. Τῷ 1842, τῇ συστάσει τοῦ Σπὸρ καὶ τοῦ Μένδελσων, ὠνομάσθη κάντωρ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ τῆς Λειψίας, ἓν δὲ ἔτος βραδύτερον διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ᾠδείου. Ἡ τέχνη τοῦ Χάουπτμαν, ἐν μέσῳ τῆς νοσηρότητος τῆς περιόδου ἐκείνης, παραμένει συντηρητικὴ καὶ ἄμεμπτος ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως, ἡ δὲ ἁρμονία ἄψογος· ὀλίγοι μουσουργοὶ ἀφ' ἑτέρου ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσι τοιαύτην τελειότητα εἰς τὴν φωνητικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν χορῳδιῶν. Τὰ μοτέττα αὐτοῦ ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον τὴν βάσιν τοῦ ρεπερτορίου τῶν γερμανικῶν ναῶν, ὡς ἐπίσης οἱ ψαλμοί, αἱ δύο λειτουργίαι μὲ ὀρχήστραν κλπ. Ὁ Χάουπτμαν συνέ-

Digitized by Google

θεσεν ὡσαύτως ἀξιολόγους ἀνδρικὰς χορῳδίας, τὸ μελόδραμα «Ματθίλδη» κ. ἄ. Ὁ Χάουπτμαν διεκρίθη καὶ ὡς θεωρητικὸς διὰ τῶν ἔργων: «Φύσι: τῆς ἁρμονικῆς καὶ τῆς μετρικῆς» (1853), «Σχόλια εἰς τὴν τέχνην τῆς φυγῆς τοῦ Ι. Σ. Μπάχ» (1861). Γ. Σ.

Χαουράκι κόλπος (Hauraki) *[Γεωγρ.]*. Πολυσχιδὴς κόλπος τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βορείου Νήσου τῆς Νέας Ζηλανδίας. Ἔχει μῆκος 104 χλμ. καὶ πλάτος 30—50 χλμ. Κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εὑρίσκονται αἱ νῆσοι Μεγάλη καὶ Μικρὰ Μπαρριέρ, κατὰ τὸ νότιον δὲ ἄκρον αὐτοῦ αἱ νῆσοι Ραντζιτότο, Ταπού, Μοτουταπού, Βαϊχέκι καὶ Πονουΐ. Μ. Δ. Β.

Χαουράν *[Γεωγρ.]*. Ὑψίπεδον τῆς Συρίας, πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου, κείμενον πρὸς Ν. τῆς Δαμασκοῦ καὶ πρὸς Α. τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰορδάνου, ὁριζόμενον δὲ πρὸς τὰ ΝΔ. ὑπὸ τῆς περιοχῆς Τζειτούρ, πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Νάχρ-ελ-Ἀλλάν, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Τζαχὰν καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Οὐάντι-ἐς-Σελλαλέ. Εἶναι χώρα ἡφαιστειογενής, ὑψουμένη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευράν, ὅπου σχηματίζεται τὸ ὁμώνυμον ὄρος, ὕψους 1.720 μ., διασχίζεται δὲ ὑπὸ διαφόρων χειμαρρωδῶν ποταμίων. Εἰς τὸ βορειοανατολικὸν τμῆμα τοῦ Χαουρὰν σχηματίζεται χώρα πλήρης ἐσβεσμένων ἡφαιστείων, κειμένων ἐγγύτατα ἀλλήλων, πρὸς Ν. δὲ καὶ πρὸς Α. αὐτῆς ἀνοίγεται ἡ γονιμωτάτη πεδιὰς Χάρρα, καλυπτομένη ὑπὸ κυμάτων λάβας. Ἡ Χαουρὰν εἶναι σήμερον ἐλάχιστα κατῳκημένη ἀπὸ Βεδουΐνους καὶ ὀλιγαρίθμους Δρούσους, προελθόντας ἐκ Λιβάνου, παρουσιάζει ὅμως μέγα ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτῇ ἐρειπίων καὶ ἐπιγραφῶν ἑλληνικῶν, λατινικῶν, ναβαταίων, ἀραβικῶν καὶ σαβετιανῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτῇ ἠρειπωμένων καὶ ἐγκαταλελειμμένων πόλεων ὑπολογίζεται εἰς 300. Ἀρχαία πρωτεύουσά της ἦτο ἡ *Βόρσα*. Τὸ Χαουρὰν (ἀρχ. *Basanala*) ἀναφέρεται ἐν τῇ Γραφῇ, ἥτις μνημονεύει τὸν ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡττηθέντα βασιλέα αὐτοῦ Ὤγ. Ἦτο τότε περίφημον διὰ τὰς βοσκὰς καὶ τὰ ποίμνιά του, ἐκαλύπτετο δὲ ὑπὸ δασῶν ἐκ δρυῶν, ἅτινα ἐξέπληξαν τοὺς Ἰσραηλίτας. Οἱ Ρωμαῖοι καταλαβόντες τὴν χώραν διῄρεσαν αὐτὴν εἰς 5 ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσαν τὰ ὀνόματα: *Ἰτουρέα, Γαυλανῖτις, Βατανέα, Τραχωνῖτις* καὶ *Αὐρανῖτις*. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὸ Χαουρὰν εὑρίσκετο εἰς μεγάλην ἀκμήν, ἐξεχριστιανίσθησαν δὲ τότε καὶ οἱ κάτοικοί του, Ἄραβες τὴν καταγωγήν. Τῷ 180 μ. Χ. μνημονεύεται βασιλεὺς ἐν αὐτῷ ὁ Ἄμρ ὁ Α΄. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἡ χώρα ἀπετέλει προπύργιον πρὸς Α. τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, οἱ δὲ κάτοικοί της ἐχρησίμευον ὡς ἀκρῖται τῶν Βυζαντινῶν. Οἱ Μουσουλμᾶνοι, καταχτήσαντες ἐν τῇ προόδῳ αὐτῶν καὶ τὸ Χαουράν, ἐπέφερον μεγάλας καταστροφὰς εἰς αὐτό.

Ἀξιομνημόνευτα κυρίως ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα τοῦ Χαουρὰν ἀποτελοῦσιν αἱ σῳζόμεναι πολυάριθμοι κατοικίαι τῶν τρωγλοδυτῶν, ἀναγόμεναι εἰς προϊστορικοὺς χρόνους. Εἶναι ᾠκοδομημέναι μὲ ὀγκολίθους δολερίτου, τελείως ἡρμοσμένους, ἄνευ συνδετικῆς οὐσίας, κλείονται δὲ διὰ μεγάλων πλακῶν δολερίτου, ἐν εἴδει θυρῶν, καὶ φέρουσιν, εἰς τὴν θέσιν τῶν παραθύρων, ὁμοίας πλάκας διατρήτους, πρὸς φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ. Τὰ ἔπιπλα, καθίσματα, ἑρμάρια καὶ αὐταὶ αἱ λυχνίαι εἶναι ἐκ λίθου, μεγάλαι δὲ δεξαμεναί, λαξευμέναι ἐπὶ τῶν βράχων, ἐχρησίμευον εἰς τὴν ἀποθήκευσιν τοῦ ὀμβρίου ὕδατος δι' ὅλον τὸ ἔτος.

Χάουσα, καὶ Χάουσσα (Hausa καὶ Haussa) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα λαοῦ Νέγρων τοῦ Σουδάν, ἄλλοτε δὲ τῆς σημαντικωτέρας πολιτικῆς ὁμοσπονδίας τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ὁμοσπονδία αὕτη ἔκειτο μεταξὺ 6—15° Β. πλάτ. καὶ 1—15° Ἀν. μήκ., καταλαμβάνουσα τὸ τμῆμα τῆς Νιγηρίας τὸ εὑρισκόμενον πρὸς Β. τῶν ποταμῶν Μπενουὲ καὶ Νίγηρος. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ βασίλεια τοῦ Νοῦπε καὶ τοῦ Σοκοτό. Ἤδη τὰ κράτη ταῦτα τῶν Χάουσα ἀνήκουν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἀποικίαν τῆς Νιγηρίας. Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἀποτελοῦν οἱ *Χάουσα*, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὸν χαμιτικὸν κλάδον. Οἱ Χάουσα εἶναι Νέγροι, ἀλλὰ μεμιγμένοι μετ' ἄλλων φυλῶν, εὐφυεῖς, φιλόξενοι καὶ κατὰ πλειοψηφίαν Μωαμεθανοὶ τὸ θρήσκευμα, ἀνέρχονται δὲ εἰς 5.000.000 περίπου. Τῷ 1350 ἀπετέλουν αὐτοκρατορίαν, ἀπολαμβάνουσαν ποιᾶς τινος ἑνότητος. Βραδύτερον διεχωρίσθησαν εἰς πλῆθος μικρῶν κρατῶν. Ὁ μωαμεθανισμὸς διεδόθη μεταξὺ τῶν Χάουσα ὀλίγον μετὰ τὸ 1400. Πρωτεύουσα ὁλοκλήρου τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ Σοκοτό, ἣν ἀντικατέστησε κατόπιν ἡ Βοῦρνο, κτισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1820. Ἀπὸ τοῦ 1902 ἡ χώρα περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας. Μ. Δ. Β.

Χάουσιπ (Howship), **Ἰωάννης**. Ἄγγλος χειρουργὸς καὶ ἀνατομοπαθολόγος, ὑφηγητὴς τῆς σχολῆς τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἰατρὸς τοῦ νοσοκομείου Charing-Cross, ἀποθανὼν τῷ 1841. Ἠσχολήθη ἰδίως μὲ τὴν κατασκευήν, τὴν ὑφήν, τὰς νόσους καὶ τὰ τραύματα τῶν ὀστῶν καὶ μὲ τὰς νόσους τῶν οὐροποιητικῶν καὶ πεπτικῶν ὀργάνων. Τὰ *διάκενα τοῦ Χάουσιπ* ἀποτελοῦσι μικρὰ βοθρία ἐπὶ τῶν ὀστεωδῶν ἐπιφανειῶν εἰς κατάστασιν ἀπορροφήσεως, ἐφ' ὧν ἀνευρήνται οἱ ὀστεοκλάσται. Ο. Ρ.

χαουσμαννίτης (ὁ) (Hausmannit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἐπιτεταρτοξεΐδιον τοῦ μαγγανίου (Mn_3O_4). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους ἐμπεφυκότας καὶ ἐπιπεφυκότας τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἢ καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους, ἢ καὶ χειροπληθής. Ἔχει σχισμὸν τέλειον, θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 5—5 ½, βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 4,7—4,8, μεταλλικὴν παχεῖαν λάμψιν καὶ χρῶμα σιδηρομέλαν, ἐλαφρῶς ὀρφνίζον. Συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης ἀφήνει γραμμήν, ἐν νωπῇ καταστάσει, ὀρφνὴν ἐρυθρίζουσαν. Εὑρέθη ἐν Οὐγγαρίᾳ Χάρτζ, Θουριγγίᾳ Δρυμῷ καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Χάουσντορφ (Hausdorf) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ. Κάτ. 13.200. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν νημάτων, βαμβακερῶν ὑφασμάτων καὶ ἀσπρορρούχων. Μ. Δ. Β.

Χάουσσμαν (Haussmann), **Ἰωάννης-Μιχαήλ**. Ἀλσατὸς χημικὸς καὶ βιομήχανος (1749—1874). Ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὴν μέθοδον λευκάνσεως Μπερτολλέ, ἐβελτίωσε τὰς μεθόδους βαφῆς διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ὀξαλικοῦ ὀξέος, εἰσήγαγεν εἰς τὴν βιομηχανίαν τὸ ἀγγλικὸν κυανοῦν, ἀντικατέστησε τὸ ἰνδικὸν διὰ τοῦ εὐθηνοτέρου κυανοῦ τοῦ Βερολίνου, ἐπέτυχεν ἀρίστην ἐρυθρὰν χρῶσιν τοῦ ἐρίου διὰ τοῦ ἐρυθροδάνου καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐφαρμόσας τὴν ἐκτύπωσιν λιθογραφικῶν παραστάσεων ἐπὶ ὑφάσματος. Χ. Δ.

Χάουστον (Houston), **Ἰωάννης**. Ἰρλανδὸς ἀνατόμος, χειρουργὸς καὶ κλινικὸς (1802—1845). Διετέλεσε χειρουργὸς τοῦ νοσοκομείου τῆς πόλεως Δουβλίνου καὶ ὑφηγητὴς τῆς χειρουργικῆς καὶ ἐδημοσίευσε διαφόρους χειρουργικάς, ἀνατομικὰς καὶ φυσιολογικὰς ἐργασίας. Ὁ *μῦς τοῦ Χάουστον* ἀποτελεῖ δεσμίδα τοῦ βολβοσηραγγώδους μυός, ἀνερχομένην περὶ τὴν ραχιαίαν ἐπιφάνειαν τοῦ πέους, καταφυομένην ἐπὶ τῆς μέσης γραμμῆς καὶ διασταυρουμένην μετὰ τῆς τοῦ ἀντιστοίχου μέρους. Ο. Ρ.

Χαουσχόφερ (Haushofer), **Κάρολος**. Γερμανὸς γεωγράφος καὶ στρατιωτικός, γεννηθεὶς τῷ 1869. Ἐπεχείρησε πλεῖστα ταξίδια εἰς Ἰνδίας, Ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ Σιβηρίαν (1908—1910) καὶ διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν μέλος στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, τοῦ ὁποίου μετέσχεν, ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε: «Geographische Grundlagen der japanischen Wehrkraft» (1911), «Dai Nihon» (1913), «Deutscher Anteil an der Geographischen Erschliessung Japans» (1914), «Die politischen Parteien in Japan» (1914), «Das japanische Reich» (1921), «Der Wiederanfstieg Süd-Ostasiens zur Selbstbestimmung (1923), «Geopolitik des Pazifischen Ozeans» (1925) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χαουΰ (Haüy)· βλ. λ. *Ἀουΰ*.

Χάουφ (Hauff), **Γουλιέλμος**. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1802—1827). Νεαρὸς ἔτι παιδαγωγὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ διπλωμάτου φὸν Χύγκελ, συνέγραψε συλλογὴν «Μύθων», ἥτις τὸν κατέστησε πασίγνωστον καὶ δημοφιλῆ. Ἐπίσης ἔγραψε ποιήματα κατ' ἀπομίμησιν τῶν γερμανικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων καὶ πλεῖστα ἀφηγηματικὰ ἔργα, σημειώσαντα ἐξαιρετικὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἐξ ὧν σημαντικώτερα εἶναι: «Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Σατανᾶ», ἐν οἷς σατιρίζεται ἡ ζωὴ τῶν Γερμανῶν φοιτητῶν, τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα «Λιχτενστάϊν», τὰ διηγήματα «Jud Süss», «Ἡ ζητιάνα τῆς γεφύρας», «Τὸ ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορος» κ. ἄ. Παρὰ τὸν πρόωρον θάνατόν του, ὁ Χάουφ θεωρεῖται εἷς τῶν σημαντικωτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ γερμανικοῦ ρωμαντισμοῦ. Λ. Κ.

χαπερία (ἡ) *[Παλαιοζῳολ.]*· ὅλ. λ. *καπρίνουλα*.

χάπι (τό)· ὅλ. λ. *καταπότιον*.

Χαποὺρ (Hapur) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἰνδιῶν ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Μέερουτ τῶν Ἡνωμένων Ἐπαρχιῶν. Κάτ. 20.388. Διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον σακχάρεως, σιτηρῶν, βάμβακος, ξυλείας, μπαμποῦ καὶ χαλκίνων σκευῶν. Μ. Δ. Β.

Χάρα (Hara), **Τακάσι**. Ἰάπων πολιτικός, δημοσιογράφος καὶ διπλωμάτης (1856—1921). Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ καὶ διετέλεσε κατ' ἀρχὰς δημοσιογράφος. Βραδύτερον εἰσῆλθεν εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον καὶ τῷ 1885 διωρίσθη ἐπιτετραμμένος ἐν Παρισίοις. Τῷ 1892 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐμπορικοῦ γραφείου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῷ 1895 ἐγένετο ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατὰ τὰ ἔτη 1896—1897 διετέλεσε πρεσβευτὴς ἐν Κορέᾳ καὶ κατόπιν ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος «Μαϊνίτσι» τῆς Ὀσάκας καὶ ἀπέβη εἷς τῶν κυριωτέρων παραγόντων τοῦ φιλελευθέρου κόμματος τῆς Ἰαπωνίας. Τῷ 1900 διωρίσθη ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας καὶ τῷ 1901 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος «Σίμπο» τῆς Ὀσάκας. Τῷ 1902 ἐξελέγη διὰ πρώτην φορὰν βουλευτής, ἐγκαταλείψας δὲ ἔκτοτε τὴν δημοσιογραφίαν ἐγένετο ἐπανειλημμένως ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν (1906, 1911 καὶ 1913). Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1918 ἐσχημάτισε, διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἰαπωνίας, κυβέρνησιν βασιζομένην ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας. Τῷ 1921 ἐδολοφονήθη ὑπὸ ἀνισορρόπου νεανίου ἐν Τόκιο. Μ. Δ. Β.

χαρὰ (ἡ)· εὐάρεστον συναίσθημα, συγκίνησις τῆς ψυχῆς συνήθως ἐκδηλουμένη διὰ γέλωτος, διὰ λάμψεως τῶν ὀφθαλμῶν κλπ., εὐφροσύνη, ἀντίθ. *λύπη*: «δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴ χαρά του», «πλήρης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως», «χαρὰ 'ς ἐμᾶς, ἂν γίνῃ καλά», «ἡ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρὰ 'ς τὸν ποῦ τὴν ἔχει»· || φρ. «εἶναι μιὰ χαρὰ» ἐπὶ παντὸς ὅ,τι ὑφίσταται ἢ βαίνει κατ' εὐχήν: «τὰ σπαρτὰ ἐφέτος εἶναι μιὰ χαρά»· || «μὲ γειά σου, μὲ χαρά σου» ἐννοουμένου τοῦ «νὰ τὸ ἀπολαύσῃς»· || χαιρετισμός: «γειά σας καὶ χαρά σας», ἢ μόνον «γειά, χαρά!», «γειά, χαρά σας παλληκάρια»· || φρ. «χαρὰ 'ς τὸ πρᾶμα», εἰρωνικῶς, ἐπὶ πράγματος περιφρονουμένου: «χαρὰ 'ς τὸ πρᾶμα, ποῦ κάθεστε καὶ μαλώνετε γι' αὐτό»· καὶ ἐπὶ ἀγανακτήσεως: «χαρὰ 'ς τὸ πρᾶμα, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάμῃ τὴ δουλειά του»· || ἡ κατ' ἐξοχὴν χαρά, ὁ γάμος: «'ς τοῦ παιδιοῦ μου τὴ χαρά»· καὶ πληθ. «'ς τὶς χαρές σου», χαιρετισμὸς προπόσεως: «'ς τὶς χαρές σας λεύτεροι».

— **χαρὰ ἀκτινοβόλος** *[Οἰκοσημ.]*· ὅλ. λ. *καρχηδόνιος*

— **χαρᾶς συναισθήματα**. Καλοῦνται τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν εὐάρεστον ψυχικὴν κατάστασιν. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη εἶναι αἱ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζουσαι τὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου ποιότητες. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τὰ συναισθήματα χαρᾶς, ὡς καὶ τὰ τῆς λύπης, δὲν εὑρίσκονται ἐν σταθερᾷ σχέσει πρὸς τὰ προκαλοῦντα αὐτὰ αἴτια. Τὸ αὐτὸ αἴτιον δὲν προκαλεῖ πάντοτε, καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀκόμη προσώπῳ, τὸ αὐτὸ συναίσθημα χαρᾶς κατὰ ποιὸν καὶ ποσόν. Ἡ χαρὰ π. χ., ἣν αἰσθάνεταί τις ἐπὶ σωματικῇ εὐεξίᾳ κατόπιν νόσου, δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ χαρὰν τοῦ συνεχῶς εὐεκτοῦντος ἀνθρώπου. Ἵνα δηλαδὴ γεννηθῇ συναίσθημα χαρᾶς, πρέπει νὰ προηγηθῇ συναίσθημα λύπης, καὶ τἀνάπαλιν. Ὡσαύτως τὸ συναίσθημα χαρᾶς διά τινα οἱονδήποτε λόγον ἀπαμβλύνεται καὶ μετά τινα χρόνον ἐξαφανίζεται, ἐὰν μὴ νέα ἀφορμή, ἰσχυροτέρα τῆς πρώτης, προκαλέσῃ νέαν χαράν. Χ. ΣΣ

— «**Χαρά**». Ἑβδομαδιαῖον παιδικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1933.

χαρὰ (ἡ) (Chara) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χαροειδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους φύκη, διακρινόμενα κυρίως ἐκ τοῦ βλαστοῦ των, ὅστις καλύπτεται ὑπὸ ἀρθρώσεων, ἐφ' ὧν εἶναι τοποθετημένα τὰ ἀναπαραγωγικὰ αὐτῶν ὄργανα. Δ. Ν. Π.

Χάραβα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἔτι τοῦ ποταμίου Χαρσόρα, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 45 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Ε. Ι. Χ.

χαραγὴ (ἡ)· χαραγματιά, χάραξις· || φρ. «ὁ μύλος εἶναι ἀπὸ χαραγῆς» ἡ κατάστασις τοῦ μύλου εὐθὺς μετὰ τὸ χάραγμα τῶν λίθων· καὶ συνεκδ. «τὸ ἀλεύρι εἶναι ἀπὸ χαραγῆς» ἐπὶ τοῦ ἀλεσθέντος εὐθὺς μετὰ τὸ χάραγμα: «ἦταν τ' ἀλεύρι ἀπὸ χαραγῆς καὶ τὸ ψωμὶ δὲν τρώγεται»· || χάραγμα τῶν ὤτων τῶν ζῴων πρὸς διάκρισίν των κατὰ

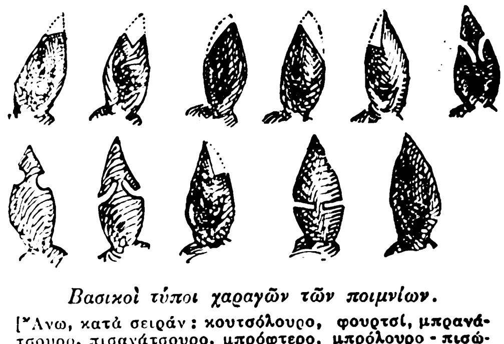

Βασικοὶ τύποι χαραγῶν τῶν ποιμνίων.

[Ἄνω, κατὰ σειράν: κουτσόλουρο, φουρτσί, μπρανάτσουρο, πισανάτσουρο, μπρόφτερο, μπρόλουρο-πισώλουρο. Κάτω, κατὰ σειράν: μπρόκοκκα-πισώκοκκα, μπροκατώλουρο-πισωκατώλουρο, πισώφτερο, μπρόσφαχτη-πισώσφαχτη, τρῦπα.]

Digitized by Google

ποίμνια· || ἀμπελ., ἀφαίρεσις, δι' εἰδικοῦ μαχαιριδίου, δακτυλίου φλοιοῦ ἔκ τινος κλάδου τῆς ἀμπέλου, διὰ νὰ προληφθῇ ἡ ἀνθόρροια καὶ αὐξηθοῦν αἱ ῥᾶγες τῶν σταφυλῶν, ἐπιταχυνομένης τῆς ὡριμότητός των.

— χαραγῶν σφάλμα *['Αστρον.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ σφάλμα, ὅπερ εἰσέρχεται εἰς τὰς σκοπεύσεις διὰ μεσημβρινοῦ κύκλου ἢ ἄλλου ὀργάνου φέροντος γωνιοσκοπικοὺς κύκλους καὶ τὸ ὁποῖον ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ διαιρέσεις τῶν κύκλων τούτων δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἰσαπεχεῖς. Τὸ σφάλμα τοῦτο ἔχει περιοδικὸν χαρακτῆρα, προερχόμενον ἐκ τῆς περιοδικότητος τοῦ σφάλματος τοῦ κοχλίου τῆς διαιρετικῆς μηχανῆς, δι' ἧς χαράσσονται αἱ διαιρέσεις τῆς ἄντυγος. Τὸ σφάλμα χαραγῶν προσδιορίζεται ἅπαξ διὰ παντός, συγκρινομένων τῇ βοηθείᾳ δύο ζευγῶν μικροσκοπίων τῶν διαστημάτων ἑκάστου κύκλου τῶν ἀντιστοιχούντων εἰς ἴσας διαφορὰς ἀναγνωσμάτων. Οὕτω λ. χ. συγκρίνονται πρῶτον τὰ διαστήματα 0°—60°, 60°—120°, 120°—180° κτλ., τῇ βοηθείᾳ δύο ζευγῶν μικροσκοπίων ἀπεχόντων ἀλλήλων κατὰ 60°. Ἀκολούθως ἕκαστον τῶν διαστημάτων τούτων διαιρεῖται εἰς ἴσα μέρη τῇ βοηθείᾳ μικροσκοπίων, ἀπεχόντων κατὰ 20° κ. ο. κ. Ἡ ἐργασία αὕτη ἀπαιτεῖ μακρὰν σειρὰν μετρήσεων, αἵτινες δέον νὰ κατανέμωνται κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε καθ' ἑκάστην σειρὰν αἱ μετρήσεις νὰ γίνωνται ὑπὸ τὰς αὐτὰς εἰ δυνατὸν συνθήκας θερμοκρασίας. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ συνόλου τῶν μετρήσεων καταρτίζεται πίναξ, ὅστις παρέχει τὴν τιμὴν τοῦ σφάλματος χαραγῶν ἀνὰ 5' ἢ καὶ κατὰ μικρότερα διαστήματα. Τὸ σφάλμα χαραγῶν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰς τὰς κατ' ἀπόκλισιν μεσημβρινὰς παρατηρήσεις. Σ. Π.

χάραγμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαράττειν, χαραγή, χαρακιά: «χάραγμα διὰ σιδήρου, — διὰ τοῦ ὄνυχος» || πληθ. *χαράγματα* (τά) τὸ λυκαυγές, βλ. *χάραμα*.

χαραγματιὰ (ἡ)· κοιν. *χαραματιά* (βλ.λ.).

Χαραδιάτικα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Λευκάδος, τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 281, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἄλατρον*, 435. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, παράγει δὲ οἶνον καὶ ἔλαιον.

χαράδρα (ἡ)· σχίσμα γῆς, κοίτη χειμάρρου, κοιν. *λαγκάδι*.

Χαράδρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Φωκίδος, κειμένη ἐπὶ ἀποκρήμνου λόφου δεξιὰ τοῦ Χαράδρου, παραποταμίου τοῦ Κηφισοῦ, περὶ τὰ 20 στάδια (ἥμισον περίπου) πρὸς Α. τῆς Λιλαίας (*Παυσ.* X, 33, 6). Κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου μετ' ἄλλων φωκικῶν πόλεων κατὰ τὴν διὰ τῆς χώρας διάβασίν του. Ἐπίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὸν Β' Φωκικὸν ἢ Ἱερὸν πόλεμον. Ἡ θέσις αὐτῆς ἀναγνωρίζεται παρὰ τὸ νῦν χωρίον *Σουβάλα*. —2 Πόλις τῆς Μεσσηνίας ἐν Πελοποννήσῳ, οἰκισθεῖσα, ὡς ἐλέγετο, μετὰ τῶν πόλεων Λεύκτρου καὶ Θαλαμῶν ὑπὸ τοῦ Πέλοπος (*Στράβ.* VIII, 360). Α. Θ. Σ.

— Χαράδρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μοχροῦ (Ζερνοβίτσης) τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 83. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ραζενίκ*.

— Χαράδρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Χαριουπόλεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 223 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τζανῆ Κιντήρ*.

Χαραδρὰ Καλύβια *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Καλύβια Χαραδρά*.

χαραδριίδαι (οἱ) (Charadriidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν* ἢ *καλοβαμόνων*, περιλαμβάνουσα πτηνὰ ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Τὰ πτηνὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔχουσι ῥάμφος μαλακὸν καὶ βραχύ, ῥωθωνικὰς ὀπὰς φοειδεῖς, πτέρυγας ἱκανῶς ἀνεπτυγμένας καὶ πόδας μᾶλλον βραχεῖς. Ὁ ὀπίσθιος δάκτυλος τῶν ποδῶν εἶναι μικρὸς ἢ τελείως ἐλλείπει. Ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ χέρσων ἀγρῶν ἢ ἐπὶ τῶν λιβαδίων καὶ τρέφονται ἐξ ἐντόμων, σκωλήκων καὶ κοχλιῶν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι ὁ *αἰγιαλίτης*, ὁ *αἱματόπους*, ἡ *γαλαρεόλη*, ὁ *εὐδρομίας*, ὁ *οἰδίκνημος*, ὁ *σποίνικλος*, ὁ *χαραδριός*, κτλ. Δ. Ν. Π.

Χαράδριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ δήμου Πατρέων τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1928) 91. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βελβίτσι*.

χαραδριὸς (ὁ) (Charadrius) *[Ζωολ.]*. Γένος *καλοβατικῶν* πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χαραδριιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη εὐσώμων πτηνῶν, ἀπαντώντων πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χαραδριὸς ὁ ὑέτιος* (Charadrius pluvialis), γνωστὸς παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὰ ὀνόματα *βροχοπούλι* καὶ *κιτρινοπούλι*. Οὗτος ἔχει μῆκος 0,25 μ. περίπου, ὁ δὲ βασικὸς χρωματισμός του εἶναι κιτρινοπράσινος μετὰ χρυσῶν ἀποχρώσεων κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ λευκὸς κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ λειμώνων καὶ ἑλωδῶν ἐκτάσεων. Δ. Ν. Π.

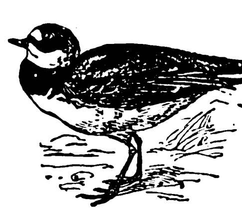

Χαραδριὸς ὁ ὑέτιος.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ ἐν Colorado. Γ. Κ. Γ.

Χαραδριὸς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δύο ὅρμων τοῦ Αἰγαίου: —1) Ὁ ὑπὸ φερωνύμου ἀκρωτηρίου τῆς ΝΑ. Λαυρεωτικῆς (πλάτ. 37° 39' 10" Β., μῆκ. 24° 02' 40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1667: Gulf of Athens) καὶ τοῦ Σουνίου σχηματιζόμενος Α.ΑΒ. τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ΒΑ. τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς. —2) Τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀργολικοῦ (πλάτ. 37° 02' 40" Β., μῆκ. 22° 49' 10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia), ἀποτελῶν τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ κολπίσκου Καραθώνα, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Μανώλης. Σ. Ε. Λ.

Χάραδρος *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος. —1) Ἀριστερὸς παραπόταμος τοῦ Φωκικοῦ Κηφισοῦ ἐν τῇ Φωκίδι (κοιν. *Κανανίτης*), κατερχόμενος ἐκ τῆς Γκιώνας καὶ ῥέων διὰ τῶν ἀρχαίων πολιχνῶν τῆς Δωρίδος Βοῖον καὶ Κυτίνιον. Εἰς τὸν Κηφισὸν συμβάλλει παρὰ τὸ σημερινὸν Πολύδροσον (Σουβάλα).

—2) Ποτάμιον τῆς Ἀχαΐας, κατερχόμενον ὁρμητικῶς ἐκ τοῦ Παναχαϊκοῦ καὶ ἐκβάλλον εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, πλησίον τοῦ Ρίου (κοιν. *Βελβιτσᾶνος*).

—3) Χείμαρρος τῆς Ἀργολίδος, ὅστις κατερχόμενος νοτίως τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ περ βάλλων τὸ Ἄργος ἑνοῦται μετὰ τοῦ Ἰνάχου (κοιν. *Ξεριᾶς*). Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐνταῦθα ἐδίκαζοντο, πρὶν ἢ ἐξέλθῃ ὁ στρατὸς εἰς τὴν πόλιν, τὰ στρατιωτικὰ ἀδικήματα.

—4) Χείμαρρος τῆς Κυνουρίας, κατερχόμενος ἐκ τοῦ Πάρνωνος καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, πλησίον τοῦ χωρίου Ἅγιος Ἀνδρέας.

—5) Παραπόταμος τῆς Βαλύρας ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, πηγάζων ἐκ τῶν Νομίων ὀρέων καὶ κατερχόμενος εἰς τὸ πεδίον τῆς Στενυκλάρου (κοιν. *Σαιταγέϊκο ποτάμι*). Τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ὄχθην ἀκολουθεῖ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Τριπόλεως – Καλαμῶν. Ι. Σ. Σ.

—Χάραδρος *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Πλατάνου τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 205. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τρεσιενά*.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Πολυδένδρου (Κόκκοβα) τῆς ἐπαρχίας Βερροίας τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 103. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπραϊνίτσα*.

—Χάραδρος ἢ Χαραδροῦς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις μετὰ λιμένος τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Τραχείᾳ Κιλικίᾳ, κειμένη πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀνεμουρίου ἀκρωτηρίου (νῦν Ἀναμούρ), 7 μίλια βορειοδυτικῶς τῆς Πλαταννοῦντος ἢ Πλατανιστοῦντος (νῦν χωρίον Μέλισσα). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ νῦν χωρίον *Καραντράν*.

—Χάραδρος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Μακεδονίας, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α. Θ. Σ.

Χαραδροῦς ἢ **Χαραδρίαι** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς χερσονήσου Ἀκτῆς (Ἄθως ἢ Ἅγιον Ὄρος), ἀναφερομένη ἤδη ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 66). Κατὰ τὸν Leake, ἔκειτο πιθανῶς ὅπου ἡ μονὴ τοῦ Βατοπεδίου, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ὅμως γνώμην, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου ὅπου ἡ νῦν μονὴ Ξηροποτάμου, ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς Δάφνης, ἐπινείου αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

—Χαραδροῦς *['Αρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Χάραδρος*.

χαράζω· δημοτ. τύπος τοῦ *χαράσσω* (βλ. λ.).

χαραίας (ὁ) (Characas) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀπαμιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραίας ψυχάς, ἀπαντώσας ἐν τῇ Κεντρικῇ καὶ Βορείᾳ Εὐρώπῃ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χαραίας ὁ τῶν σιτηρῶν* (Charaeas graminis), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Νορβηγίαν. Δ. Ν. Π.

Χαραῖρι (Harairi), **Σολιμὰν Ἀλ**.— Ἄραψ συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Τύνιδι (1824—1889). Ἐσπούδασε φιλολογίαν, μαθηματικά, ἰατρικήν, εἰς ἡλικίαν δὲ 15 ἐτῶν ἐδίδασκε μαθηματικὰ εἰς τὸ μέγα τέμενος τῆς Τύνιδος. Μετέφρασε πλεῖστα γαλλικὰ ἔργα εἰς τὴν ἀραβικήν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ γαλλικὸς ποινικὸς κῶδιξ, ἡ «Πολιτικὴ οἰκονομία» τοῦ Μπλανκί, ἡ «Ἀνατομία» τοῦ Ὠζοὺ κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

χάρακας (ὁ)· δημοτ., ὄργανον τετραγωνικὸν ἢ κυλινδρικὸν πρὸς χάραξιν εὐθειῶν γραμμῶν, ἄλλως *κανών*, κοιν. *ρήγα* || ἰδιωματ., βράχος.

Χάρακας *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἁγία Φωτιὰ* καὶ *Δουράκι*. Κάτ. (1928) 891. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1645 συνήφθη μάχη μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῶν ὑπὸ τὸν Ντέλλ Ἀμάρα Κρητῶν καὶ Ἑνετῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν Τούρκων, ὑπὸ τὸν Χουσεΐν, καθ' ἣν ἡττήθησαν οἱ πρῶτοι, ὑποστάντες μεγάλας ζημίας. Ἐπίσης ἐνταῦθα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1830 πεντήκοντα Ἕλληνες ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Μαλικούτην, περικυκλωθέντες ὑπὸ 500 Τούρκων ἱππέων, ἐφονεύθησαν ἅπαντες, πλὴν 15. ΕΡ. Μ.

—Χάρακας *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λευκογείων Μπελοτίντσης) τῆς ἐπαρχίας Νευροκοπίου (Ζυρνόβου) τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 58. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γκιουστερέκ*.

—Χάρακας *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δύο ἀκρωτηρίων: —1) Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἄνδρου (πλάτ. 37° 52' 10" Β., μῆκ. 24° 43' 00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1820: Andros island and Doro channel), νοτιοδυτικὸν τοῦ κόλπου τοῦ Γαυρίου κέρας. Λέγεται καὶ *Κακογκρέμι*, κατὰ δὲ τοὺς ἀγγλικοὺς χάρτας *Γκρέμι*. —2) Ἀκρωτήριον τῆς Λαυρεωτικῆς καὶ νοτιοδυτικὴ αὐτῆς ἐσχατιά (πλάτ. 37° 40' 00" Β., μῆκ. 23° 56' 40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens), βορειοδυτικὸν κέρας τοῦ διαύλου Γαϊδουρονήσου. Εἰς τοὺς ἀγγλικοὺς χάρτας σημειοῦται Cape Katapheki. Σ. Ε. Λ.

Χάρακες *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λαγείας τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 63.

Χαρακηνὴ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Σουσιανῆς (νῦν Κουσιστάν), ἐκτεινομένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βαβυλωνίας κατὰ μῆκος τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Πρωτεύουσα αὐτῆς ἦτο ὁ Χάραξ Σπασίνου. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἤρχισαν ἐκπολιτιζόμενοι ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν, πιθανῶς δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀντιόχου τοῦ Δ' τῆς Συρίας καὶ Μιθριδάτου Α' τῆς Παρθίας (περὶ τὸ 160 π. Χ.) ἀπετέλει ἀνεξάρτητον βασίλειον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀρσακιδῶν. Ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου δὲ τοῦ Ζ' (138—129 π. Χ.) ἐμφανίζονται καὶ ἰδιαίτεροι βασιλεῖς τῆς χώρας, γνωστοὶ ἐκ τετραδράχμων αὐτῶν μετὰ ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ὅπως ὁ Ὑσπαοσίνης (124 π. Χ.), ὁ Ἀπόδακος (109 π. Χ.) καὶ Τιραῖος (50 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

Χαρακηνός, Ἰσίδωρος. Ἕλλην γεωγράφος ἐκ Χάρακος (βλ. λ. *Ἰσίδωρος ὁ Χαρακηνός*).

χαράκι (τό)· δημοτ., γραμμὴ κεχαραγμένη ἐπὶ χάρτου, συνήθως εὐθεῖα: «νὰ γράφῃς ἀπάνω 'ς τὰ χαράκια» || ἰδιωματ., βράχος.

Χαράκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Τεφελίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 97. ΕΡ. Μ.

— Χαράκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἑλληνικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου τῆς Κυζίκου, πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ἀρτάκης. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε περὶ τοὺς 1.600 κατοίκους. Μ. Δ. Β.

χαρακιὰ (ἡ)· γραμμὴ οἱαδήποτε κεχαραγμένη: «χαρτὶ γεμάτο χαρακιές» || εὐθεῖα γραμμὴ ἐπὶ χάρτου, *χαράκι*.

χαρακινίδαι (οἱ) (Characinidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη ἰχθύων, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῆς γυμνῆς λεπίων κεφαλῆς των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς, τρέφονται δ' ἐξ ὑδροβίων φυτῶν καὶ ζῴων. Ἐνίων τὸ κρέας εἶναι βρώσιμον. Γνωστότερα γένη εἶναι ὁ *ἐρυθρῖνος*, ὁ *ἡμιόδους*, ὁ *μελίτης* καὶ ὁ *μυλεσῖνος*. Δ. Ν. Π.

χαρακίρι (τό). Τρόπος αὐτοκτονίας ἐν Ἰαπωνίᾳ, διὰ διανοίξεως τῆς κοιλίας, ἀποτελῶν κατ' ἀρχὰς προνόμιον τῶν εὐγενῶν, γενικευθεὶς δὲ βραδύτερον καὶ καταστὰς ἐθνικὴ συνήθεια. Ἀποκαλεῖται συνήθως ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων διὰ τῆς συνωνύμου κινεζικῆς λέξεως «σεππούκου». Εἰσήχθη πιθανῶς εἰς τὴν Ἰαπωνίαν κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπὸ τινων εὐγενῶν, οἵτινες προετίμων ν' ἀποθάνωσι

Digitized by Google

διὰ νὰ μὴ αἰχμαλωτισθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των, ἐγενικεύθη δὲ καθ' ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δυναστείας τῶν Ἄσι-Κάγκα (ΙΔ' αἰών). Διακρίνονται δύο εἴδη αὐτοκτονίας διὰ χαρακίρι, ἡ ὑποχρεωτική, ἡ καὶ παλαιοτέρα, καὶ ἡ ἑκουσία. Εἰς τὴν πρώτην ὑπεχρεοῦντο οἱ παραβαίνοντες τὸν νόμον ἢ ὑποπίπτοντες εἰς σπουδαῖόν τι ἁμάρτημα, εὐγενεῖς καὶ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτου., προέβαινον δ' εἰς αὐτὴν κατόπιν διαταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις τοῖς ὑπεδείκνυε τοῦτο δι' ἐπιστολῆς, ἀποστέλλων συγχρόνως καὶ τὸ ἐγχειρίδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ αὐτοκτονία. Κατὰ τὴν ὡρισμένην διὰ τὸ χαρακίρι ἡμέραν ἀνηγείρετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης τῶν ὑποδοχῶν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ εὐγενοῦς ἢ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ ναῷ αὐτοῦ μικρὸν ἰκρίωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνήρχετο ὁ μελλοθάνατος καὶ ὁ ὑπασπιστής του, πέριξ δὲ ἐτάσσοντο ἡμικυκλικῶς οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μελλοθάνατος, ἀφοῦ ἐλάμβανε γονυπετῆ θέσιν, ἐστηρίζετο εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ πέσῃ πρὸς τὰ ὀπίσω· διότι τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικὸν δι' ἕνα Ἰάπωνα εὐγενῆ, εἶτα δὲ διήνοιγε τὴν κοιλίαν του, σύρων τὸ ἐγχειρίδιον ὁριζοντίως, ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ παραπλεύρως ἱστάμενος ὑπασπιστής του τῷ ἀπέκοπτε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀφῄρει τὸ ἐγχειρίδιον, ὅπερ ἐστέλλετο καθῃμαγμένον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, πρὸς πιστοποίησιν τῆς ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς του. Κατὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν αὐτοκτονίαν διὰ χαρακίρι, ἐδημεύετο ὑπὸ τοῦ δημοσίου τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας τοῦ αὐτόχειρος, ἐὰν ὅμως οὗτος, κατανοῶν τὸ σφάλμα του, προέβαινεν εἰς τὸν τερματισμὸν τῆς ζωῆς του ἄνευ αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, ὁλόκληρος ἡ περιουσία του περιήρχετο εἰς τοὺς κληρονόμους. Ἑκουσίως ηὐτοκτόνουν διὰ χαρακίρι οἱ ἀπηλπισμένοι ἐκ τῆς ζωῆς, οἱ ἄνθρωποι τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ εἶχεν ὑποστῇ σπουδαῖόν τι τραῦμα, οἱ διαφωνοῦντες πρὸς τὴν ἐθνικὴν πολιτικήν, οἱ ἀποτυγχάνοντες εἰς ἀνατιθεμένην αὐτοῖς ἀποστολὴν κλπ., ἐπίσης δὲ οἱ θέλοντες νὰ ἐκδηλώσουν τὸ πένθος των ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἐπιφανοῦς προσώπου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος. Τοιοῦτον νεώτατον παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ αὐτοκτονία τοῦ στρατάρχου Νόγκι καὶ τῆς συζύγου του, οἵτινες διήνοιξαν τὴν κοιλίαν των κατὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μούτσου-Χίτο τῷ 1912. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ ὑπολοχαγοῦ Τακεγιόσι, ὅστις, τῷ 1891, ηὐτοκτόνησεν εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τῆς μετριοπαθοῦς στάσεως τῆς κυβερνήσεως ἔναντι τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς ἐν τῇ βορείῳ Ἰαπωνίᾳ· ἐπίσης δὲ ἡ κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον αὐτοκτονία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν στρατευμάτων, ἅτινα ἀπέτυχον κατὰ τὰς ἐναντίον τοῦ Βλαδιβοστὸκ ἐπιχειρήσεις. Τὸ χαρακίρι ἔσχε παλαιότερον τοιαύτην διάδοσιν ἐν Ἰαπωνίᾳ, ὥστε, ἐπὶ σειρὰν αἰώνων, αἱ δι' αὐτοῦ αὐτοκτονίαι ἀνήρχοντο εἰς 1500 περίπου ἐτησίως. Ἀπὸ τοῦ 1868 ὅμως κατηργήθη τὸ ὑποχρεωτικὸν χαρακίρι καὶ περιωρίσθησαν σημαντικῶς τὰ ἑκούσια. Χ. Δ.

χαρακισμός (ὁ)· ἡ διὰ χαράκων περίφραξις, περιχαράκωσις, περισταύρωσις.

Χαράκμωβα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις ἐν Μωαβίτιδι τῆς Πετραίας Ἀραβίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον 70 ρωμαϊκὰ μίλια πρὸς βορρᾶν τῆς Πέτρας (νῦν Ouadi-Mousa) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν καραβανίων μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Συρίας. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χαραγμοῦβα*, ὡς μία τῶν 10 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Παλαιστίνης Γ' ὑπὸ ἡγεμόνα, εἰς δὲ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ὡς ἕδρα ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τὰ ὀνόματα: *Χαρακμώβων*, ὁ *Χαραγμοῦβα*, ὁ *Παρωχμούχου*. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ νῦν Kérak. Α. Θ. Σ.

χαρακτήρ, *—ῆρος* (ὁ)· τὸ κεχαραγμένον, οἷον τὸ ἐπὶ νομίσματος ἢ σφραγῖδος· || καθόλου, διακριτικὸν γνώρισμα, χαρακτηριστικόν: «γραφικὸς χαρακτήρ», «οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου, — τῆς εἰκόνος, — τῆς τέχνης»· || ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ ἰδιάζων εἰς ἕκαστον τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ φέρεσθαι, τοῦ ἐνεργεῖν: «καλὸς —, κακὸς χαρακτήρ»· || ἰδίᾳ, ὁ καλός, ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ, εὐθύτης, εἰλικρίνεια, ἐντιμότης: «ἄνθρωπος μὲ χαρακτῆρα, — ἄνευ χαρακτῆρος», «ἔχει ἰσχυρὸν χαρακτῆρα»· || γραμματ., τὸ τελευταῖον γράμμα τῆς ρίζης ἢ καὶ τοῦ θέματος· || τυπογραφικὸν στοιχεῖον.

— *[Ψυχολ.]* *Χαρακτὴρ* καλεῖται τὸ συναισθηματικὸν καὶ βουλητικὸν μέρος μιᾶς προσωπικότητος, καὶ συνεπῶς ὁ τρόπος ἀντιδράσεως καὶ ἐνεργείας εἰς ὅλας τὰς ἐνδιαφερούσας περιστάσεις τοῦ βίου. Εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ χαρακτῆρος συμβάλλουσιν: ἡ ἰδιοσυστασία, αἱ τῶν χυμῶν ἐπιδράσεις, οἵτινες μετὰ τῆς ἰδιοσυστασίας ἀπαρτίζουσι τὴν καλουμένην ἰδιοσυγκρασίαν, ἤτοι τὰ βιολογικὰ στοιχεῖα τοῦ χαρακτῆρος, καὶ αἱ ἐπιδράσεις τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ περιβάλλοντος, φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ ἐπίκτητα στοιχεῖα.

Κατὰ ταῦτα ὁ χαρακτὴρ ἄρχεται σχηματιζόμενος ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, ἀναλόγως τῆς ἐπιδράσεως τῶν κληρονομικῶν διαθέσεων (=ἰδιοσυστασία+ποσοστὸν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν χυμῶν) καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς ἀμοιβαίας καὶ διαφόρου δι' ἑκάστην περίπτωσιν ἐπιδράσεως τούτων ἐξηγεῖται τὸ πολύπλοκον τοῦ χαρακτῆρος καὶ οἱ διάφοροι τρόποι κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἡ συμπεριφορὰ ἔναντι τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς, τῆς αἰσθητικῆς, τῆς ἐπιστήμης καὶ αἱ διάφοροι διαθέσεις ἔναντι τῆς ζωῆς. Ἐκ τῶν παραγόντων τοῦ χαρακτῆρος οἱ κληρονομικοὶ ἢ βιολογικοὶ εἶναι σπουδαιότεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ἐνέχουσι σημασίαν, διακρίνονται δέ: 1) Εἰς τοὺς *φυσικούς*, ἤτοι τὰς φυσικὰς συνθήκας καὶ τὰς φυσικὰς ἕξεις. Τὸ φυσικὸν περιβάλλον μεταβάλλει τὸν ὀργανισμὸν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, ἐπιβάλλον ταύτας ἢ ἐκείνας τὰς συνηθείας, καὶ ἐπιφέρει τὴν καλουμένην φυσικὴν ἐπιλογήν. Οὕτως ἐξασκοῦσι μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος αἱ ἐνδομήτριοι συνθῆκαι, ὁ ἀὴρ διὰ τῆς συνθέσεώς του, τῆς πιέσεως καὶ τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ, τὸ εἶδος τῆς τροφῆς, ἡ λῆψις διαφόρων τοξικῶν οὐσιῶν κλπ. Ἡ ἐργασία ἐπίσης ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν. Τελῶν ὁ ἄνθρωπος εἰς στενὴν σχέσιν πρός τινα ἀντικείμενα καὶ ἀσχολούμενος μὲ ὡρισμένον κλάδον τοῦ ἐπιστητοῦ, μεταβάλλει βαθέως καὶ τὸν διανοητικὸν αὐτοῦ ὀργανισμόν. Μεταξὺ τῶν φυσικῶν παραγόντων ἐξαιρετικὴν θέσιν κατέχουσιν αἱ διάφοροι νόσοι, καὶ μάλιστα αἱ ψυχικαὶ (μανιοκαταθλιπτικὴ ψύχωσις, σχιζοφρενία, παράνοιαι κλπ.).

2) Εἰς τοὺς *κοινωνικοὺς* παράγοντας, οἵτινες εἶναι ἐπίσης σπουδαῖοι, διότι ἡ ἀλληλεπίδρασις τῶν ἀτόμων εἶναι εἷς ἐκ τῶν πλέον ἰσχυρῶν παραγόντων διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ χαρακτῆρος. Κατὰ τὸν Dürkheim ἡ ἐπίδρασις τοῦ συνόλου ἐπὶ τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀπόλυτος, δίδει νέας δυναμικότητας, διαφόρους τῶν μεμονωμένων ἀτομικῶν, καὶ μεταβάλλει πλήρως τὸ ἄτομον.

3) Εἰς τὸν *προσωπικὸν παράγοντα*. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀναπαραστήσῃ καθ' ἑαυτὸν τὰς μελλούσας ἐνεργείας καὶ νὰ ἐπέμβῃ διὰ νὰ τὰ τροποποιήσῃ, διὰ πλείστων καὶ ποικίλων μεθόδων, τῶν φερομένων ὡς μεθόδων τεχνικῆς τῆς ἠθικῆς, τῶν μεθόδων διαπαιδαγωγήσεως καὶ ἀγωγῆς, ἤτοι ἀπομονώσεως, διαίτης, τροφῆς, ὑπαγωγῆς τῆς φυσικῆς ἐνεργητικότητος εἰς κανονικὴν πρακτικήν, μελέτης κλπ.

Ἡ σημασία μιᾶς ἑκάστης τάξεως τῶν παραγόντων, ὡς καὶ ἡ πρωϊμότης ἐκδηλώσεως ἑνὸς χαρακτῆρος, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἤτοι τῆς ἰδιοσυστασίας. Ἂν ἡ ἰδιοσυστασία εἶναι ἔντονος, ὁ χαρακτὴρ ἐκδηλοῦται πρωΐμως καὶ αἱ μετέπειτα ἐπιδράσεις δὲν ἔχουσι μεγάλην ἀπήχησιν. Ἂν ἡ ἐπίδρασις τῶν χυμῶν εἶναι μεγάλη, καὶ συνεπῶς ἡ ἰδιοσυγκρασία εἶναι ἔντονος, ὁ χαρακτὴρ ἐκδηλοῦται κατὰ τὴν ἥβην. Ἄλλως ἡ ἐπίδρασις τοῦ τρίτου στοιχείου τοῦ χαρακτῆρος, ἤτοι τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἐπικτήτων ἐν γένει παραγόντων, καθορίζει τὸν χαρακτῆρα, ὅστις σχηματίζεται τότε μεταξὺ 20οῦ καὶ 30οῦ ἔτους, ἂν δὲν εἶναι ἀσταθὴς καὶ ἄμορφος, ὅπερ εἶναι τὸ συνηθέστερον.

Ταξινομήσεις τῶν φυσιολογικῶν καὶ ὁπωσοῦν καθωρισμένων χαρακτήρων ἐγένοντο πολλαί, ἀλλ' οὐδεμία ἐπεκράτησε. Διὰ τοὺς παθολογικοὺς καλουμένους χαρακτῆρας εἶναι ἐν μέρει δυνατὴ ταξινόμησις, οὐχὶ ὅμως πλήρης. Οἱ ἀπολύτως καθωρισμένοι παθολογικοὶ χαρακτῆρες εἶναι: α) Ὁ *σχιζοειδὴς* χαρακτήρ, διακρινόμενος διὰ τὴν τάσιν πρὸς ἐσωτερίκευσιν καὶ θεωρητικὴν ἀπασχόλησιν. Εἰς τοῦτον, ὅστις ἐπιτεινόμενος ἄγει εἰς τὴν νόσον σχιζοφρενίαν, ὁ Kretschmer περιλαμβάνει καί τινας φυσιολογικοὺς—προσπαθῶν νὰ ἀναγάγῃ καὶ τοὺς φυσιολογικοὺς χαρακτῆρας εἰς τοὺς παθολογικούς—, ὡς τὸν *ὑπεραισθησικόν*, ἤτοι τὰ εὐερέθιστα ἄτομα, τοὺς ἰδεαλιστάς, τοὺς λεπτοφυεῖς, τοὺς ζῶντας ἐσωτερικὴν ζωήν, τὸν *διάμεσον σχιζοειδῆ*, ἤτοι τοὺς ψυχροὺς καὶ ἐνεργητικούς, τοὺς μετὰ συστηματικῆς λογικῆς ἐνεργοῦντας, τοὺς ἡσύχους, καὶ τὸν *ἀναισθησικόν*, ἤτοι τοὺς βραδεῖς, ἀναλγήτους, συγκεχυμένους, τοὺς ζῶντας εἶδος ἐρημικῆς ζωῆς, τοὺς ἀπροσίτους εἰς τὰ πάθη. β) Ὁ *κυκλοθυμικὸς* χαρακτήρ, εἰς ὃν ὁ Kretschmer περιλαμβάνει: τὸν *ὑπομανιακόν*, ἤτοι τοὺς ἀεικινήτους καὶ χαρίεντας, τὸν *συντονικόν*, ἤτοι τοὺς πρακτικὸν πνεῦμα ἔχοντας ἢ ρεαλιστάς, τοὺς εὐφυολογοῦντας ἄνευ κακεντρεχείας, καὶ τὸν *βαρύν*, καὶ *μελαγχολικόν*. Ἐκτὸς τῶν χαρακτήρων τούτων τοῦ Kretschmer, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πλέον καθωρισμένοι οἱ ἑξῆς: γ) Ὁ *παρανοϊκὸς* χαρακτήρ, εἰς ὃν ὑπάγονται τὰ καχύποπτα ἄτομα, τὰ ἔχοντα τάσιν πρὸς παρερμηνείαν, τὰ δύσπιστα καὶ ζηλότυπα. δ) Ὁ *μεγαλομανικὸς* χαρακτήρ, εἰς ὃν ὑπάγονται τὰ ἔχοντα τάσιν πρὸς ὑπερβασίαν τοῦ ἐγὼ ἄτομα. ε) Ὁ *μυθομανικὸς* χαρακτήρ, εἰς ὃν ὑπάγονται τὰ ἔχοντα τάσιν πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν μυθομανίαν. στ) Ὁ *ὑποχονδριακὸς* χαρακτήρ, εἰς ὃν ὑπάγονται οἱ ἐμφανίζοντες διαταραχὰς ἐκ τῆς αἰσθητικότητος. ζ) Ὁ *ἐκφυλογενής*, εἰς ὃν ὑπάγονται οἱ ἠθικὴν παράνοιαν ἐμφανίζοντες, οἱ παρορμητικοί, ἤτοι οἱ ἐπιρρεπεῖς εἰς παρορμήσεις, τοξικομανίας κ. τ. τ. η) Ὁ *ὑστερικὸς* χαρακτήρ, τέλος, ὁ διακρινόμενος διὰ τὸ ἀπροσάρμοστον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ περιβάλλον. Οἱ χαρακτῆρες οὗτοι καλοῦνται *παθολογικοί*, διότι πολλάκις ἐπιτεινόμενοι ἄγουσιν εἰς τὰς ἀντιστοίχους παθήσεις, καὶ δὴ ὁ σχιζοειδὴς εἰς τὴν σχιζοφρενίαν, ὁ κυκλοθυμικὸς εἰς τὴν μανιοκαταθλιπτικὴν ψύχωσιν, ὁ παρανοϊκὸς εἰς παράνοιαν, ὁ μεγαλομανικὸς εἰς τὸ παραλήρημα μεγαλείων, τὸ ἰδιοπαθές, ὁ μυθομανικὸς εἰς τὸ παραλήρημα μυθομανίας, ὁ ὑποχονδριακὸς εἰς τὸ ὑποχονδριακὸν παραλήρημα κλπ. Τ. Α. ΖΗΙ

— *[Γραμματ.]* Καλεῖται ἐν τῇ γραμματικῇ *χαρακτὴρ* ὁ τελευταῖος φθόγγος τοῦ θέματος: ἰχθύ(ες), ἥρω(ες), κόρακ(ες), τρίχ(ες), φρεν(ὸς) κλ. Οὗτος ἐὰν εἶναι φωνῆεν, συγχωνεύεται πολλάκις μὲ τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν ἢ δίφθογγον τῆς καταλήξεως: (γένε—ος) γένους, (γένε—α) γένη, (γενέ—ων) γενῶν κλ., (τιμά—ω) τιμῶ, (τιμά—ουσι) τιμῶσι, (τιμά—οιμι) τιμῷμι κ. οὕ. κ. Ὁ χαρακτὴρ λαμβάνεται ὡς βάσις διαιρέσεως τῶν (τριτοκλίτων) ὀνομάτων καὶ τῶν ρημάτων εἰς δύο μεγάλας τάξεις: τὰ *συμφωνόληκτα* (φύλακ—ες, λιμέν—ες, σωτῆρ—ος κλ.) καὶ τὰ *φωνηεντόληκτα* (ἥρω—ες, πόλε—ως κλ., λύ—ω, πτύ—ω, χρί—ω κλ. κλ.), ἐξ ὧν τὰ πρῶτα ὑποδιαιροῦνται εἰς οὐρανικόληκτα (ἢ οὐρανισκοφωνόληκτα), χειλικόληκτα, ὀδοντικόληκτα, ἐνρινόληκτα, ὑγρόληκτα, σιγμόληκτα, καθ' ὅσον ὁ χαρακτήρ των εἶναι οὐρανικός τις ἢ χειλικός, ὀδοντικός, ἔνρινος, ὑγρὸς φθόγγος ἢ τὸ σ. Γ. Π. Α.

— *[Ρητορ.]* Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι τὸ ἀπεικόνισμα τῶν ἰδεῶν ἡμῶν, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ πάντοτε στενή τις σχέσις μεταξὺ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ συγγραφεὺς μεταχειρίζεται αὐτὸν καὶ τοῦ καθ' ὃν σκέπτεται· ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος δὲ εἰς αὐτὸν τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐκφράζεσθαι λαμβάνει καὶ τὸ ὕφος αὐτοῦ *χαρακτῆρα* τινά, τὸν ὁποῖον διακρίνομεν ὀνομάζοντες *γλαφυρόν*, *ἐπιτετηδευμένον*, *μεικτόν*, *ξηρόν*, *λεκτικὸν* κλ. (βλ. τὰς λ.). Ι. Φ. Δ.

— **χαρακτὴρ διαιρετότητος.** Καλεῖται οὕτω μία ἰδιότης, τὴν ὁποίαν εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἐπαρκὲς νὰ ἔχῃ εἷς τυχὼν ἀκέραιος ἀριθμός, διὰ νὰ διαιρῆται ἀκριβῶς δι' ἑνὸς ἄλλου ὡρισμένου ἀκεραίου ἀριθμοῦ. Π. χ. εἶναι γνωστὸν ὅτι εἷς ἀκέραιος ἀριθμὸς διαιρεῖται πάντοτε διὰ 5, ὅταν τὸ τελευταῖον ψηφίον αὐτοῦ εἶναι 0 ἢ 5 καὶ μόνον τότε. Τὸ νὰ λήγῃ λοιπὸν ἀριθμός τις ἀκέραιος εἰς 0 ἢ 5 εἶναι *χαρακτὴρ διαιρετότητος*.

— **χαρακτὴρ νευρικὸς** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. **νευρικὸς** *χαρακτήρ*.

— **«Χαρακτήρ».** Ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὴν 3ην Ἰουλίου 1871.

— **«Χαρακτῆρες».** Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον φέρονται τρία περίφημα συγγράμματα: τοῦ Θεοφράστου, τοῦ La Bruyère καὶ τοῦ Α. Λασκαράτου, περιγράφοντα καὶ σατιρίζοντα μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τοὺς διαφόρους τύπους τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, καὶ μάλιστα τῶν ἐλαττωμάτων αὐτοῦ. Οἱ «Χαρακτῆρες» τοῦ *Θεοφράστου* (βλ. λ.) ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον τύποις τῷ 1527 ὑπὸ H. Pyrckleimer ἐν Νυρεμβέργῃ (τελευταία ἔκδ. O. Immisch ἐν Λειψίᾳ (Teubner 1923)· οἱ τοῦ *Λὰ Μπρυγὲρ* (βλ. λ.) τῷ 1688 ἐν Παρισίοις μὲ τὸν τίτλον: «Les Caractères de Théophraste, traduits du grec, avec les caractères ou les moeurs de ce siècle» καὶ οἱ τοῦ *Α. Λασκαράτου* (βλ. λ.) τῷ 1886 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος ἢ Χαρακτῆρες».

χαρακτηρίζω· διακρίνω, ἐξαίρω τὸν χαρακτῆρα, τὸ οὐσιῶδες γνώρισμά τινος: «τὸν ἐχαρακτήρισεν ὡς τίμιον ἄνθρωπον», «δὲν ἠξεύρω πῶς νὰ σὲ χαρακτηρίσω», «αἱ προτάσεις ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς μετριοπαθεῖς».

χαρακτηρισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαρακτηρίζειν: «ἐπιτυχὴς —, εὔστοχος χαρακτηρισμός».

χαρακτηριστικός, *—ή*, *—όν*· ὁ χαρακτηρίζων, ὁ παρέχων τὸν χαρακτῆρα: «οἱ λόγοι του εἶναι χαρακτηριστικοὶ τῶν διαθέσεών του»· || «χαρακτηριστικὸν γνώρισμα» ἢ *χαρακτηριστικὸν* (τό)· ὡς οὐσ., τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα προσώπου ἢ πράγματος: «χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου».

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *χαρακτηριστικὸν* τὸ στοιχεῖον τὸ χρησιμεῦον εἰς τὸν ναυτικὸν πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ταυτότητος τοῦ φάρου, ἐν ὄψει τοῦ φωτὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται οὗτος. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ φάρος τῆς Ἑρμουπόλεως (Γαϊδουρονήσι Σύρου) ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν φῶς λευκὸν σταθερόν, ἐναλλάσσον πρὸς μίαν ἀναλαμπὴν ἀνὰ 2', παρουσιάζον δὲ τὰς ἀκολούθους φάσεις: φῶς λευκὸν σταθερὸν 1 30'', ἔκλειψις 9'',5, ἀναλαμπὴ λευκὴ 11'', ἔκλειψις 9'',5=περίοδος πλήρης 2'· ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου συνάγεται ὅτι πᾶσαι αἱ φάσεις τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἀναφαίνονται ἐντὸς ἑκάστης περιόδου καθ' ὡρισμένον ρυθμόν. Πρέπει ὅθεν διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ φάρου, ὃν ἔχει ἐν ὄψει του ὁ ναυτικός, νὰ μετρῇ διὰ τοῦ στιγμομέτρου τὴν

Digitized by Google

διάρκειαν ἑκάστης τῶν φάσεων καὶ τῆς πλήρους περιόδου καὶ νὰ ἐλέγχῃ ἂν αἱ διάρκειαι αὗται, ὡς καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς διαδοχῆς τῶν φάσεων, συμφωνοῦν πρὸς τὰς ἐν τῷ *φαροδείκτῃ* (βλ. λ.) περιγραφ . Ἡ διεύθυνσις τῆς ὑπηρεσίας τῶν φάρων παντὸς κράτους, ἀφ' ἑτέρου, λαμβάνει πρόνοιαν ὅπως φάροι εὑρισκόμενοι εἰς συσχετικὰς θέσεις, δυναμένας νὰ περιπλέκωσι τὸν παραπλέοντα, ἐκπέμπουν χαρακτηριστικὰ ἀπολύτως διάφορα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ποκλείηται πᾶς κίνδυνος συγχύσεως τῆς ταυτότητος διὰ φάρων. Ἡ πεῖρα ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι ἡ διάρκεια τῶν φάσεων καὶ τῆς περιόδου ἀποτελεῖ μέσον ἀναγνωρίσεως ἐπισφαλές, δεδομένου ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς βαρομετρικῆς πιέσεως διὰ τοὺς αὐτομάτους φάρους καὶ τῆς θερμοκρασίας διὰ τοὺς περιστροφικοὺς μεταβάλλουν ἐντὸς μεγίστων ὁρίων τὰς τοιαύτας διαρκείας. Ἐπροτάθη ὅθεν ὑπὸ τοῦ Στυλ. Ἐμμ. Λυκούδη πρὸς τὸ ὑδρογραφικὸν γραφεῖον τοῦ Μονακό, ὡς πρότασις τῆς Ἑλλάδος, ὁ καθορισμὸς τῆς «φυσιογνωμίας τοῦ χαρακτηριστικοῦ» ὡς μόνου στοιχείου ἀναγνωρίσεως τοῦ φάρου, παρεμβαλλομένου εἰς τοὺς φαροδείκτας πίνακος ἐγχρώμων διαγραμμάτων, ὧν ἕκαστον ὑπὸ ἴδιον ἀριθμόν, παριστώντων γραφικῶς τὸ εἶδος ἑκάστης φάσεως καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς διαδοχῆς αὐτῶν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἤρκει εἰς τοὺς χάρτας νὰ σημειοῦται πλησίον τῆς θέσεως ἑκάστου πυρσοῦ ὁ ἀριθμὸς τῆς φυσιογνωμίας τοῦ χαρακτηριστικοῦ του. Τὸ ἐν Μονακὸ διεθνὲς ὑδρογραφικὸν γραφεῖον υἱοθέτησε τὴν πρότασιν ταύτην, ὡς ὄχι μόνον ἐφαρμόσιμον, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρακτικήν, δεδομένου ὅτι θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγνώρισις τῶν φάρων ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ ἄνευ τῆς παραμικροτέρας ἀμφιβολίας (Bureau Hydrog. Intern. «Première conférence Internationale Extraordinaire» 1929: § 29, ὁμοίως «Proposals made by the states members κλπ.» 1929, σελ. 42). Καθ' ἡμᾶς ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων χαρακτηριστικῶν, ἅτινα δύνανται νὰ ἐκπέμπωνται ἀπὸ πυρσῶν, ἀνέρχεται εἰς 60, ἐκ τούτων δὲ μᾶλλον εὐσύνοπτα πρὸς διοπτεύσεις εἶναι τὰ σταθεροῦ φωτός, τὰ τῶν ἀναλαμπῶν, αἱ δέσμαι τῶν ἐκλάμψεων καὶ οἱ συνδυασμοὶ σταθεροῦ φωτὸς πρὸς ἀναλαμπὰς εἴτε πρὸς ἐκλάμψεις. *Χαρακτηριστικὰ* ἔχουν καὶ τὰ «σημεῖα ὁμίχλης» τὰ ὑπὸ φάρων ἢ ἀπὸ ἀνεξαρτήτων πρὸς τοιούτους ἠχητικῶν μηχανημάτων, ἐκπεμπόμενα ἐν ὁμίχλῃ· εἰς ταῦτα ὁ ἦχος ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φωτεινὴν φάσιν τοῦ χαρακτηριστικοῦ συνήθους πυρσοῦ, ἡ παῦσις πρὸς βραχεῖαν ἔκλειψιν καὶ ἡ σιγὴ πρὸς ἔκλειψιν μακροτέρας διαρκείας. Ἐπίσης καὶ οἱ ραδιοφάροι, τὰ διεθνῆ σημεῖα κλήσεως αὐτῶν.

Ὁ ὅρος *χαρακτηριστικὸν* κατέστη διεθνής, χάρις εἰς τὸν γαλλιστὶ ἐκδοθέντα τῷ 1911 ὑπὸ τοῦ πλωτάρχου Δ. Παπαζαφειροπούλου καὶ τοῦ ὑποπλοιάρχου Σ. Ε. Λυκούδη φαροδείκτην, οἵτινες πρῶτοι μετεχειρίσθησαν τὸν ὅρον τοῦτον. Σ. Ε. Λ.

—*[Ἀστυν.]* Καλοῦνται *χαρακτηριστικὰ* τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα ἑνὸς ἀτόμου, ἅτινα ἐπιτρέπουσι κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀναγνώρισιν τῆς ταυτότητός του. Τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι κυρίως: τὸ ἀνάστημα, ἡ ἔκφρασις καὶ ἡ κατατομὴ τοῦ προσώπου, τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς καὶ βλεφάρων, γιγνομένης πάντοτε μνείας τῶν τυχὸν περιπτώσεων σωματικῆς ἀνατηρίας. Τὰ χαρακτηριστικὰ ἀναγράφονται κατ' ἀρχὴν εἰς τὰ διαβατήρια, τὰ στρατιωτικὰ βιβλιάρια καὶ ἐν γένει τὰ ἐπίσημα πιστοποιητικὰ ταυτότητος. I. Λ. Β.

χαρακτηρολογία (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἔχουσα ὡς ὑποκείμενον τὴν ἔρευναν τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν διαμόρφωσιν τοῦ *χαρακτῆρος* (βλ. λ.) καὶ τὰς μεταβολὰς αὐτοῦ. Ἡ χαρακτηρολογία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν, ἔλαβε δέ, πλὴν τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅπερ τῇ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Bahnsen, καὶ τὰ ὀνόματα: *ἠθολογία* (Mill), *ἀτομικὴ ψυχολογία* (Bonet, Henri, Kraepelin κ. ἄ.), καὶ *εἰδικὴ ψυχολογία* (Heymans, W. Stern κ. ἄ.).

χαράκτης (ὁ)· ὁ χαράσσων, ὁ διὰ χαράξεως εἰκονίζων τι, οἷον ἐπὶ σφραγίδων· ‖ καθόλου, ὁ ἐκτελῶν χαρακτικὰ ἐργασίαν, οἷον εἰς λιθογραφικὸν ἐργαστήριον.

Χαρκάτι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Διγαλέτου τῆς ἐπαρχίας Σάμης τῆς νήσου καὶ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 202.

χαρακτική (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Ἡ τέχνη τοῦ χαράσσειν ἐπὶ ξύλου, λίθου ἢ μετάλλου πρὸς διακόσμησιν ἢ κατασκευήν. χάριν ἀναπαραγωγῆς εἰκόνων, πλακῶν ξυλογραφίας, χαλκογραφίας καὶ λιθογραφίας. Ἡ *ξυλογραφία* (βλ.λ.) ἐκτελεῖται διὰ τῶν γλυφικῶν ἐργαλείων, σμίλης, πολυγράμμου, βελόνης, κοπίδος ἢ μαχαιριδίου εἰδικοῦ καὶ εἶναι ὁ παλαιότερος τρόπος τῆς χαρακτικῆς διὰ τὴν χρῆσιν ταύτην ἐπινοηθεὶς ὑπὸ τῶν Κινέζων κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα. Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ διακοσμηταὶ χειρογράφων τοῦ μεσαίωνος, ἰδίως βιβλίων θρησκευτικῶν, μετεχειρίσθησαν τὴν ξυλογραφίαν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν κοσμημάτων ἐπὶ χειρογράφων καὶ τὰ σχεδιάσματα ταῦτα συνεπληροῦντο διὰ τῆς χειρὸς μὲ χρώματα καὶ σκιάς. Ἡ χρῆσις τῆς ἐκτυπωτικῆς ταύτης μεθόδου ἔδωκεν εἰς τὸν Γουτεμβέργιον (1397—1468) τὴν ἰδέαν τῆς ἐπὶ ξύλου χαράξεως γραμμάτων. Μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς τυπογραφίας διὰ ξυλίνων στοιχείων, ἤρχισε νὰ γενικεύεται ἡ χρῆσις τῆς χαρακτικῆς ἐπὶ ξύλου διὰ τὴν κατασκευὴ εἰκόνων μονοχρόων κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν διὰ περισσοτέρων ξυλογραφικῶν πινάκων πολυχρώμων εἰκόνων, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χρώματος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ εἰς διαφόρους τόνους (en camaieux).

Κατὰ τὸ 1500 ἤρχισε νὰ χρησιμοποιῆται διὰ τὴν χάραξιν ἀντὶ τοῦ ξύλου ὁ χαλκὸς (βλ. λ. *χαλκογραφία*), κατὰ δὲ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ ἡ *λιθογραφία* (βλ. λ.) διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν εἰκόνων. Μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἐγίνετο χρῆσις τῆς χαρακτικῆς καὶ διὰ τὴν χάραξιν μουσικῶν τεμαχίων. Ἡ χαρακτικὴ περιωρίσθη πολὺ διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν φωτομηχανικῶν μέσων ἀναπαραγωγῆς, τῆς ἡλιογραφίας, τσιγκογραφίας, φωτοτσιγκογραφίας καὶ ἡλιοτυπίας.

—*[Ἱστορ.]* Ἡ *χαρακτικὴ* εἶναι παλαιοτάτη τέχνη, ταύτην δὲ μετεχειρίζοντο ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος οἱ Κινέζοι δι' ἀναπαραγωγὴν εἰκόνων. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀναφαίνεται καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ παράδοσις ἀποδίδει εἰς τὸν Φλωρεντῖνον χρυσοχόον Μάσσο Φινιγκουέρα, τὴν ἀνακάλυψιν αὐτῆς. Οἱ χρυσοχόοι ἐχρησιμοποίουν ἤδη τὴν μεταλλοχαρακτικὴν διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ὅπλων, καὶ ἰδίως τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς διὰ τῆς ἐνσφηνώσεως ἐντὸς τῶν ἐντομῶν, ἄλλων μετάλλων, ἰδίως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου (*δαμασκήνωσις*) ἢ καὶ μελανώσεως τῶν ἐντομῶν, πληροῦντες αὐτὰς διὰ μείγματος θειούχου μολύβδου (σαβάτι-Niel). Ἡ συνήθεια τῶν ἀργυροχρυσοχόων τούτων να τηροῦν ἀντίτυπα τῶν ἐργασιῶν των, δι' ἐκτύπων πλακῶν θείου, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει καὶ ὁ Φινιγκουέρα, ἔδωσεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν παρατηρήσεως ὅτι, ἂν ἡ ἐπιφάνεια ἑνὸς τοιούτου ἐκτύπου χαρακτικοῦ ἐδέχετο στρῶμα χρώματος, ἠδύνατο νὰ ἐκτυπωθῇ ἐπὶ ὑγροῦ χάρτου. Ἔκτοτε ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου ταύτης, τελειοποιουμένης ὁλονέν. Τὸ παλαιότερον σῳζόμενον χαρακτικὸν ἔργον εἶναι ἡ στέψις τῆς Παρθένου (μουσεῖον τοῦ Λούβρου) τοῦ Μάσσο Φινιγκουέρα, χρονολογημένον ἀπὸ τοῦ 1452. Ὁ Βαζάριος (1550) εἰς τοὺς «Βίους διασήμων ζωγράφων» ἀποδίδει τὴν ἐφεύρεσιν τῆς χαλκογραφίας εἰς τὸν Μαντένια. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ζωγράφοι ἐξήσκησαν τὴν τέχνην ταύτην, ὅπως ὁ Μπαλντίνι, ὁ Μποτιτσέλι καὶ ὁ Πολλαγιόλο. Ἐν τούτοις καὶ ἡ Γερμανία δύναται νὰ καυχηθῇ διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς χαλκογραφίας διὰ τοῦ Ἰσραὴλ φὸν Μπόχολτ. Ἡ ἰταλικὴ ἀναγέννησις ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τοὺς δεξιωτάτους χαλκογράφους, τὸν Ραιμόνδι (1475—1530), ἑρμηνευτὴν διὰ τῆς χαλκογραφίας τῶν ἔργων τοῦ Ραφαήλου, τοὺς ἀδελφοὺς Καρρὰς (Carrache), τὸν Φραγκίσκον Ματσουόλι, τὸν λεγόμενον Παρμεζᾶνον (1504—1540), τὸν Σκιαβόνε, τὸν Κάντα Γκάλο, τὸν Τεμπέστα, τὸν ντέλλα Βέλλα, τὸν Σαλβάτορ Ρόζα (1647), τὸν Ἀμερίτσι Καραβάτσιο (1569—1609), οἵτινες προήγαγον τὴν χαρακτικὴν εἰς τέχνην μὲ ἀτομισμὸν καὶ δεξιοτεχνίαν.

Ἡ Γερμανία, ἐκτὸς τῶν πολλῶν χαλκογράφων, τοὺς ὁποίους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, ἔδωσε τοὺς δύο μεγάλους χαράκτας, τὸν Μαρτίνον Σχογκάουερ καὶ ἰδίως τὸν μέγαν Ντύρερ (1451—1528). Ἡ φλαμανδικὴ τέχνη ἀνέδειξε χαλκογράφους, ὅπως τὸν Λουκᾶν ντὲ Λέϋδε, τὸν Μπόλσβερτ, τὸν Φόρστερμαν, τὸν Πόντιους, τὸν Γιόντε, τὸν Χόντιους, τὸν Κορνήλιον Βίσσερ, οἵτινες διέδωσαν τὰ ἔργα τοῦ Ρούμπενς καὶ τοῦ Βὰν Ντύκ, τοῦ Γιορντάενς καὶ ἄλλων. Οἱ Ἔντελινκ καὶ ὁ Ροῦλλερ ἐχαλκογράφησαν τὰ ἔργα τῶν μεγαλυτέρων τεχνιτῶν τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας. Εἰς τὴν χαλκογραφίαν ἠσχολήθη καὶ ὁ Βὰν Ντύκ. Ἡ ὁλλανδικὴ τέχνη καυχᾶται διὰ τὰ χαλκογραφικὰ ἔργα τοῦ Ροσντάελ καὶ τοῦ Ρέμπραντ.

Ἡ γαλλικὴ χαρακτικὴ ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ πλείστων χαλκογράφων, ὡς εἶναι ὁ Ντυρὲ καὶ ἰδίως ὁ Κελλὸ (1592—1635), ὁ λὲ Συαίρ, ὁ Ροβέρτος Ναντέϊλ (1623—1678), ὁ Μασσόν, ὁ Μελλὰν καὶ οἱ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Μαρτινί, Φρανσουά, Ζιραρντέ, Ντυκλός, ὁ Φλαμὰν καὶ ὁ Ντουμπινύ. Ἐκ τῶν συγχρόνων ὁ Ἀνρικὲλ (Henriquel) εἶναι δεξιοτέχνης δυνάμενος νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς μεγαλυτέρους χαράκτας τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ Ἀγγλία μετὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ρούμπενς καὶ τοῦ Βὰν Ντύκ, δεχθεῖσα τοὺς Φλαμανδοὺς καὶ Ὁλλανδοὺς χαράκτας, παρήγαγε δεξιοτέχνας χαλκογράφους, ἐργαζομένους πάντοτε κατὰ τοὺς παλαιοὺς τρόπους τῆς χαλκογραφίας. Ὁ Ρέϋνολτς καὶ ὁ Χόγκαρ ἐξετέλεσαν πλάκας χαλκογραφίας καί, ὅταν ἐφευρέθη ἡ μέθοδος τῶν ἡμισκίων (Mezzo-tinta), ἀνέδειξε δεξιοτέχνας ὡς τὸν Σμὶθ καὶ τὸν Γ. Γουὸτ. Μὲ τὴν σημερινὴν ἀναγέννησιν τῶν διακοσμητικῶν τεχνῶν ἡ χαρακτικὴ ἐπὶ ξύλου καὶ μετάλλου ἔλαβε νέαν ζωὴν καὶ πολλοὶ καλλιτέχναι ἀσχολοῦνται εἰς αὐτὴν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν διακοσμητικῶν πινάκων (Estampes), καὶ ἰδίως διὰ τὴν εἰκονογράφησιν βιβλίων.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑστερεῖ εἰς τὴν κίνησιν ταύτην, ἔχουσα δοκίμους χαράκτας τὸν Ἰ. Φέρμπον, διατελέσαντα καὶ καθηγητὴν τῆς χαρακτικῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν, τὸν Ζαβιτζιᾶνον, τὸν Δ. Γαλάνην, ἐγκατεστημένον ἐν Παρισίοις, τὸν Ἄγγελον Θεοδωρόπουλον καὶ τὸν Κεφαληνόν, καθηγητὴν τῆς χαρακτικῆς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. ΣΤ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Χαρακτινοῦ *[Γεωγρ.]*. Ποιμενικὸς συνοικισμός, ἀνήκων εἰς τὴν κοινότητα Κάτω Λουσῶν (Σουδενῶν) ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. I. Σ. Σ.

χαρακτός,—ή,—όν· ὁ δυνάμενος νὰ χαραχθῇ, ὁ χαρασσόμενος· ‖ ὁ κεχαραγμένος, ὁ διὰ χαράξεως ἐπιτυγχανόμενος: «σικύαι χαρακταί».

χαρακῶ (—όω)· διὰ χαράκων περιβάλλω, περιφράσσω, περισταυρῶ· ‖ δημοτ., *χαρακώνω*· σύρω εὐθείας διὰ τοῦ χάρακος: «χαρακώνω τὸ τετράδιον»· ‖ ἐπὶ τῆς ἀμπέλου, ἐξαιρῶ φλοιὸν ἐκ τῆς βάσεως τοῦ κορμοῦ εἰς σχῆμα δακτυλίου.

χαράκωμα (τό)· τόπος κεχαρακωμένος, πεφραγμένος διὰ χαράκων, διὰ σταυρῶν· ‖ καθόλου, ἔργον προχείρου ὀχυρωτικῆς, οἷον ταχύσκαπτον, πρόχωμα· ‖ ἡ διὰ τοῦ χάρακος γραφὴ εὐθειῶν γραμμῶν· ‖ ἐπὶ τῆς ἀμπέλου, ἡ ἐξαίρεσις δακτυλίου τοῦ φλοιοῦ (βλ. λ. *χαρακώνω*).

— *[Ὀχυρ.]* Τὸ *χαράκωμα* εἶναι τάφρος ὠργανωμένη διὰ τὴν βολὴν τῶν ὅπλων τοῦ πεζικοῦ. Τὸ ἐκ τῆς τάφρου ταύτης ἐκσκαπτόμενον χῶμα ρίπτεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὰ ἔμπρός, διὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ προπέτασμα, τὸ ὁποῖον προστατεύει τοὺς σκοπευτὰς ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ βλήματα καὶ χρησιμεύει διὰ τὴν στήριξιν τοῦ ὅπλου. ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω, διὰ νὰ σχηματίσῃ τὸ ὀπισθόχωμα, τὸ ὁποῖον προστατεύει τοὺς σκοπευτὰς ἀπὸ τὰ νωτιαῖα ἐχθρικὰ βλήματα καὶ ἀπὸ τὰ πρὸς τὰ ὀπίσω ἐκσφενδονιζόμενα θραύσματα τῶν βλημάτων τοῦ πυροβολικοῦ. Τὸ ἀνώτερον σημεῖον τοῦ προπετάσματος, ἐφ' οὗ στηρίζεται τὸ ὅπλον, λέγεται ὑπερασπίστρια ἢ γραμμὴ τοῦ πυρός. Ἡ βαθμὶς ἐπὶ τῆς ὁποίας οἱ ἄνδρες ἵστανται κατὰ τὴν βολὴν καλεῖται βαθμὶς βολῆς. Τὸ κατώτερον σημεῖον τοῦ χαρακώματος, ἐφ' οὗ κυκλοφοροῦσιν οἱ ἄνδρες, λέγεται πυθμὴν τοῦ χαρακώματος καὶ εὑρίσκεται εἰς βάθος 1 μ. 70 ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους.

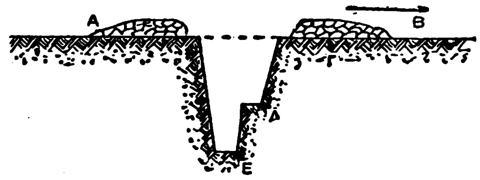

Κατὰ πλάτος τομὴ χαρακώματος.
[Α=ὀπισθόχωμα· Β=ἐχθρός· Γ=προπέτασμα· Δ=βαθμὶς βολῆς· Ε=πυθμήν.]

Τὸ βάθος τοῦ χαρακώματος δέον νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἐν αὐτῷ ἀθέατον κυκλοφορίαν ἀνδρὸς ὀρθίου. Ἡ κατὰ πλάτος τομὴ τῶν χαρακωμάτων εἶναι καθωρισμένων διαστάσεων, τροποποιουμένων ἐνίοτε διὰ λόγους καλυτέρας θέας ἢ λόγῳ βραχώδους, ἐλώδους ἢ ἐλάχιστα συνεκτικοῦ ἐδάφους. Ἐν τῇ χαράξει τῶν χαρακωμάτων ἐπιδιώκεται ἡ ἀποτελεσματικωτέρα ἐπὶ τοῦ πρόσθεν ἐδάφους δρᾶσις. Πρὸς τοῦτο ἡ γενικὴ χάραξις τοῦ χαρακώματος ἀκολουθεῖ διάφορα εὐθύγραμμα τμήματα, ἔχοντα διεύθυνσιν αἰσθητῶς κάθετον πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπόν. Ὁ αὐτὸς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς εἶναι καλὸν νὰ βάλληται ἀπὸ διάφορα τμήματα τοῦ χαρακώματος, παρέχοντα οὕτω διασταυρούμενα πυρά. Ἀναλόγως τῆς διατάξεως τῶν πλαγιοβαλλόντων στοιχείων ἐν σχέσει μὲ τὰ πλαγιοβαλλόμενα, ἡ χάραξις τοῦ χαρακώματος εἶναι ψαλιδωτή, πριονοειδής, ὀδοντωτὴ ἢ προμαχωνική. Κατὰ δεύτερον λόγον ἡ χάραξις τῶν χαρακωμάτων ἀποβλέπει εἰς τὴν μεγίστην δυνατὴν προστασίαν τῶν μαχητῶν, ἀποφευγομένης τῇ ἐχθρικῆς πλευροκοπήσεως ἢ μετριαζομένων τοὐλάχιστον τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς. Καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ μιᾶς τῶν ἀνωτέρω χαράξεων, ἢ καὶ διὰ τῆς παραδοχῆς διαχωμάτων κατανεμημένων κατὰ μῆκος τῶν εὐθυγράμμων στοιχείων, ἢ τέλος δι' ὀφιοειδοῦς χαράξεως. Τὰ χαρακώματα, ἐκτὸς τῶν θέσεων βολῆς, δύνανται νὰ περιλαμβάνωσι καὶ ἐγκαταστάσεις δι' αὐτόματα ὅπλα, μηχανήματα συνοδείας καὶ διάφορα σκέπαστρα. Τὰ χαρακώματα ὀργανοῦνται διὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἄμυναν βῆμα πρὸς βῆμα. Αἱ ἐσωτερικαὶ κλιτύες αὐτῶν πρὸς καλυτέραν συντήρησιν καλύπτονται δι' ὑποδύσεων, εἰς δὲ τοὺς πυθμένα κατασκευάζονται ἔργα ἀποστραγγίσεως. Ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν χαρακωμάτων ἐκτελεῖται κατὰ πρῶτον ἡ χάραξις τῶν δύο χειλέων τῆς ἐκσκαφῆς καὶ ἀκολούθως ἡ ἐκσκαφή.

Digitized by Google

Προπολεμικῶς τὰ χαρακώματα διῃροῦντο εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας, εἰς τὰ τοῦ πεδίου μάχης, ἀνορυσσόμενα πρὸ τῆς μάχης ἢ κατ᾽ αὐτὴν καὶ ἐν ὡρισμένῳ χρονικῷ διαστήματι ὡρῶν ἢ καὶ λεπτῶν, εἰς τὰ ταχύσκαπτα ἢ ταχυεργῆ χαρακώματα, ἀνορυσσόμενα ὄπισθεν τοῦ μετώπου ἐπὶ καταλλήλως ἐκλεγεισῶν θέσεων, καὶ εἰς τὰ συνήθη χαρακώματα, ἀνορυσσόμενα καὶ ταῦτα ἐν μικρῷ σχετικῶς χρονικῷ διαστήματι καὶ δι᾽ ἐργαλείων λαμβανομένων ἐκ τῶν ὀχων μηχανικοῦ.

Ἡ κατὰ πλάτος διατομὴ τῶν χαρακωμάτων τροποποιεῖται ἐνίοτε καὶ διὰ λόγους ἀπορρέοντας ἐκ τῆς τακτικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ διαθεσίμου πρὸς ἐργασίαν χρόνου. Οὕτω κατασκευάζονται χαρακώματα δι᾽ ὀρθίως βάλλοντας, γονυπετῶς, ὀκλαδὸν καὶ διὰ πρηνηδὸν βάλλοντας. Ἡ κατασκευὴ τῶν χαρακωμάτων ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ γίνεται συνήθως διὰ προοδευτικῆς ἐκσκαφῆς, οὕτως ὥστε νὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐν οἱαδήποτε στιγμῇ. **Ζ. Ν.**

— **χαράκωμα** (τὸ) [*Ἀμπελουργ.*]· **βλ.** *χαραγή*.

— **χαράκωμα ῥινὸς** [*Ἀνατομ.*]. Ταπεινὸν ἐπίμηκες ἔπαρμα ἐπὶ τοῦ ἔξω τοιχώματος τῆς ῥινικῆς κοιλότητος, ἔμπροσθεν τοῦ προσθίου ἄκρου τῆς μέσης ῥινικῆς κόγχης, παριστῶν ὑπόλειμμα τῆς προσθίας κόγχης τῶν θηλαστικῶν. **Ι. Π.**

— **χαρακωμάτων πυρετός.** Πάθησις, ἣν περιέγραψαν κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1916 οἱ Ἄγγλοι I. V. McNee, Arnold Reinshav καὶ C. H. Brunt καὶ ἥτις ἐλυμαίνετο τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα εἰς Φλάνδραν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Χαρακτηρίζεται ὑπὸ πυρετικῶν ἐξάρσεων ἐπερχομένων κατὰ παροξυσμοὺς ἀνὰ πᾶσαν ἕκτην ἡμέραν. Ἐσημειώθη καὶ εἰς τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου, καθὼς καὶ εἰς τὰ γαλλικά, ὑπὸ τοῦ Troisier, καὶ περιεγράφη ὑπὸ πολλὰς ὀνομασίας, οἷον: *περιοδικὸς πυρετός, πυρετὸς τῆς Βολυνίας* (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1916, W. Hiss), *πυρετὸς πενθήμερος, πυρετὸς τοῦ Μεύση, πυρετὸς τοῦ Βερνέζ, πυρετὸς δεκαπενθήμερος*, κλπ.

Ὁ Couvy, ὁ Dujarric de la Rivière, ὁ Riemer καὶ ὁ Coles περιέγραψαν ὡς αἴτιον τούτου τὴν σπειροχαίτην· καίτοι δ᾽ ἡ μελέτη περὶ ταύτης εἶναι ἀνεπαρκής, ἐν τούτοις πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νόσου ἐπιτρέπουσι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ πυρετὸς τῶν χαρακωμάτων εἶναι πράγματι σπειροχαιτίασις. Καθορίζεται δ᾽ οὗτος ὡς ἀκολούθως: σηψαιμία μεταδιδομένη εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ φθειρὸς (ἴσως δὲ καὶ δι᾽ ἄλλων παρασίτων) καὶ ἐκδηλουμένη δι᾽ ὑποστρόφων πυρετικῶν παροξυσμῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀκμὴ ἐπανέρχεται ἀνὰ πᾶσαν πέμπτην ἢ ἕκτην ἡμέραν.

Ἡ ἐπώασις τῆς νόσου διαρκεῖ κατὰ μέσον ὅρον ἑπτὰ ἡμέρας. Ἡ πάθησις ἄρχεται ἀποτόμως διὰ ῥίγους παρακολουθουμένου ὑπὸ θερμικῆς ἀνυψώσεως 39° ἢ 40°, μετ᾽ ἠπίας ἐπιταχύνσεως τοῦ σφυγμοῦ (90—100 σφύξεις). Ἡ κακουχία εἶναι λίαν ἔκδηλος, παρακολουθουμένη ὑπὸ πραγματικῶν ὀστεωδῶν πόνων, ἑδραζομένων ἰδιαιτέρως εἰς τὴν κνήμην (πυρετὸς κνημαλγικός). Ἡ κεφαλαλγία ἰδίως ἰνιακὴ καὶ ὀπισθοκογχική, ἡ δὲ ῥαχιαλγία εἶναι λίαν ἔκδηλος. Παρατηρεῖται ὑπεραιμία τῶν ἐπιπεφυκότων τοῦ ὀφθαλμοῦ· ὁ σπλὴν εἶναι συνήθως ηὐξημένος τὸ μέγεθος. Δὲν ὑπάρχουσι σαφῆ συμπτώματα ἐκ μέρους τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος, τοῦ πνεύμονος καὶ τοῦ ἥπατος, ὅπερ σπανίως εἶναι ηὐξημένον τὸν ὄγκον. Ἐν τούτοις παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Hiss ἡ μεγαληπατία. Ὁ πυρετικὸς παροξυσμὸς διαρκεῖ 36 ἢ 48 ὥρας καὶ ἡ θερμοκρασία ἐπανέρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν, ἐνῷ ὁ πάσχων ἐμφανίζει ἀφθονίαν ἱδρώτων καὶ ἔκτακτον πολυουρίαν. Ἡ πυρετικὴ περίοδος παρακολουθεῖται ὑπὸ λευκοκυτταρωσίας· εἰς τὴν περίοδον ὅμως τῆς ἀπυρεξίας ὑπάρχει λευκοπενία μετὰ λεμφοκυτταρωσίας καὶ ἠωσινοφιλίας. Ἡ ἀπυρεξία διαρκεῖ ἓξ ἡμέρας, ἀκολούθως τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, μετὰ τὴν πρώτην προσβολήν, νέος παροξυσμὸς ἀναφαίνεται μετὰ τῶν αὐτῶν συμπτωμάτων, παρακολουθούμενος ὑπὸ νέας νηνεμίας ἓξ ἡμερῶν. Καὶ τρίτος καὶ τέταρτος παροξυσμὸς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ· ἐσημειώθησαν δὲ τοιοῦτοι μέχρι δέκα καὶ πλέον· συνήθως οἱ παροξυσμοὶ εἶναι ἧττον ἔντονοι εἰς τὸ τέλος τῆς νόσου. Ἡ ἴασις εἶναι ὁ κανών.

Περιεγράφησαν κλινικαί τινες μορφαὶ ἄτυποι, ὧν ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ μετὰ μιᾶς μόνης πυρετικῆς ἐξάρξεως ἢ δύο, ὁπότε ἡ θερμομετρικὴ καμπύλη ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῆς ἰκτεροαιμορραγικῆς σπειροχαιτιάσεως ἢ τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ. Περιεγράφη καὶ συνεχὴς μορφή, καθ᾽ ἣν ἡ ἀνώμαλος ἢ συνεχὴς θερμοκρασία ἐπιμένει ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας. Ἐν Ἀγγλίᾳ περιεγράφη χρονία τις μορφή, ἐπακολουθοῦσα γενικῶς τῇ ὀξείᾳ προσβολῇ καὶ χαρακτηριζομένη ὑπὸ πυρετικῶν ἐξάρσεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακρῶν καὶ νευρικῆς καταπτώσεως, εἶδος νευρασθενείας, διαταραχῶν ἀγγειοκινητικῶν, ἤτοι: ψυχρότης τοῦ προσώπου, κυανοχροίας καὶ ἰδίως ἄγχος προκαρδίου καὶ καρδιακῶν διαταραχῶν μετὰ παλμῶν καὶ ἀρρυθμίας· μορφὴ πολλάκις θανατηφόρος.

Ἡ διάγνωσις εἶναι δυσχερεστάτη, καθόσον δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε σημεῖα, οὔτε συμπτώματα παθογνωμονικά· τὰ δὲ ἐμφανιζόμενα τοιαῦτα εἶναι κοινὰ πρός τινας μικροβιακὰς σηψαιμίας καὶ τὰς λοιπὰς σπειροχαιτιάσεις. Ἐπὶ ἑνὸς ἢ δύο μόνον παροξυσμῶν τῆς νόσου ἡ θερμομετρικὴ καμπύλη οὐδὲν ἔχει τὸ χαρακτηριστικόν· μᾶλλον δ᾽ ἀχαρακτήριστος ἀποβαίνει, ὅταν βλέπωμεν ὑπόστροφον πυρετὸν ἐπαναλαμβανόμενον ἀνὰ πᾶσαν 5ην, 6ην ἢ 7ην ἡμέραν ἐφ᾽ ἱκανὸν ἀριθμόν. Ἡ ἔντασις τῶν πόνων τῶν κάτω ἄκρων, καὶ ἰδίᾳ τῶν τῆς κνήμης, εἶναι σπουδαῖον διαγνωστικὸν σημεῖον.

Ἡ νόσος δυνατὸν νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὰς βακτηριακὰς σηψαιμίας μετὰ πυρετοῦ διαλείποντος τύπου· ἡ γονοκοκκιαιμία καὶ ἰδίως ἡ μηνιγγοκοκκιαιμία ἐμφανίζουσι παρομοίας πυρετικὰς καμπύλας, δὲν ἔχουσιν ὅμως τὴν κλινικὴν κανονικότητα τῆς τοῦ πυρετοῦ τῶν χαρακωμάτων. Διὰ δὲ τῆς αἱματοκαλλιεργείας καὶ διὰ τῆς ὀσφυϊκῆς παρακεντήσεως ἐξιχνιάζεται ὁ παράγων τῆς σηψαιμίας· παρομοίως καὶ διὰ τὰς λοιπὰς μικροβιακὰς σηψαιμίας.

Ἡ νόσος διακρίνεται εὐκόλως ἀπὸ τῆς ἑλειονοσίας, ἐν ᾗ ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος κατὰ τὸν παροξυσμὸν ἀποκαλύπτει τὸ αἱματοζωάριον τοῦ Laveran. Ἡ διάγνωσις εἶναι δυσχερεστέρα πρὸς τὰς ἄλλας σπειροχαιτιάσεις· ὁ ὑπόστροφος πυρετὸς ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸν τῶν χαρακωμάτων. Ὁ I. Koch ὑποστηρίζει τὴν ταυτότητα τῶν δύο νόσων, τῆς τελευταίας οὔσης μορφῆς ἐξησθενημένης τῆς πρώτης· ἐν τούτοις ὁ πυρετικὸς παροξυσμὸς εἰς τὸν ὑπόστροφον πυρετὸν ἐπανέρχεται χωριζόμενος ὑπὸ διαστημάτων δεκαπενθημέρων, ἀντὶ τῶν 5ημέρων ἢ 6ημέρων τοιούτων· ὅθεν φαίνεται ὅτι ὁ ἐξελικτικὸς κύκλος τοῦ παρασίτου εἶναι διάφορος ὡς ἐκ τῆς διαρκείας αὐτοῦ, τὸ δὲ παράσιτον εὐκόλως ἐξιχνιάζεται ἐν τῷ αἵματι τῶν ὑποστροφικῶν, ἐνῷ εἰς τὸν πυρετὸν τῶν χαρακωμάτων εἶναι ὑποθετικὸν εἰσέτι. Εἰς δὲ τὴν ἰκτεροαιμορραγικὴν σπειροχαιτίασιν, ἡ ἔλλειψις λευκώματος, νευρικῶν συμπτωμάτων καὶ ἡ ἔρευνα τῆς αἱμορραγικῆς σπειροχαίτης δύνανται μόνα νὰ καθορίσωσι τὴν διάγνωσιν. Τὸ σοδοκοῦ δυνατὸν νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν πυρετὸν τῶν χαρακωμάτων, ὡς ἐκ τῆς θερμικῆς καμπύλης, ἀλλ᾽ ἔχει τὸ καθολικὸν ἐξάνθημα καὶ τὴν τοπικὴν ἀντίδρασιν πρὸς ὁ μέρος τοῦ δήγματος τοῦ ἀρουραίου μυός.

Ἡ νόσος εἶναι συχνοτέρα κατὰ τὸ θέρος. Ὁ ἰὸς αὐτῆς εὑρίσκεται ἐν τῷ αἵματι, εἶναι ἀπ᾽ εὐθείας ἐνοφθαλμίσιμος ἐν τῷ αἵματι ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον· τὸ αἷμα εἶναι ἰογόνον μέχρι τῆς πεντηκοστῆς ἡμέρας τῆς νόσου. Ὁ ἰὸς ὑφίσταται ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς οὔροις, κατ᾽ ἐξαίρεσιν δὲ καὶ ἐν τοῖς πτυέλοις. Ἡ μετάδοσις ἐν τούτοις δὲν γίνεται ἀπ᾽ εὐθείας ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον ὑπὸ τοὺς συνήθεις ὅρους. Ὑπάρχει διάμεσός τις ἀγωγὸς ἢ φορεύς, ὁ φθεὶρ (τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος). Ὁ ἰὸς περιέχεται εἰς τὰ ἀπεκκρίματα τοῦ μεμολυσμένου φθειρός· ἐν τούτοις ἡ ἀμερικανικὴ ἐπιτροπή, ἥτις ἐξήτασε τὴν νόσον, συμπεραίνει ὅτι ἡ πάθησις προέρχεται ὑπὸ τοὺς συνήθεις ὅρους διὰ τοῦ νύγματος τοῦ φθειρὸς μόνον. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἡ μεταγενεστέρα ῥύπανσις διὰ τῶν ἀπεκκριμάτων τοῦ φθειρὸς μολύνῃ τὸ τραῦμα τοῦ νύγματος, ἢ ἂν ὁ ἰὸς εὑρίσκεται πράγματι εἰς τὴν σάλιγγα τοῦ φθειρός. Ὁπωσδήποτε τὰ ἐκκρίματα τοῦ ἐπὶ τῶν πασχόντων τρεφομένου φθειρὸς ἀναπαράγουσι τὴν νόσον εἰς τὰ ὑγιᾶ ἄτομα διὰ τῆς ὑποδερματικῆς ὁδοῦ (ἐντριβαὶ ἢ σκαριφισμοὶ τοῦ δέρματος), διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐπιπεφυκότων, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ οὐδεὶς ἐρεθισμὸς τούτων.

Ὁ ὑπὸ τοῦ πάσχοντος τρεφόμενος φθεὶρ ἀποβαίνει μολυντικὸς μετὰ πέντε ἡμέρας ἀπὸ τῆς μολύνσεως αὐτοῦ. Ὅθεν ὑπάρχει ἐξελικτικόν τι στάδιον τοῦ παρασίτου, ἡ μετακυκλικὴ ὡρίμανσις ἐν τῷ ἐντέρῳ τοῦ φθειρός. Μολύνεται δὲ ὁ φθεὶρ οὐ μόνον κατὰ τὴν πυρετικὴν περίοδον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπυρεξίας τῆς νόσου· ὅθεν τὸ αἷμα τῶν ἀρρώστων εἶναι μεμολυσμένον καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Μετὰ τὴν πειραματικὴν ἐνδοφλέβιον ἢ ὑποδερματικὴν ἐνοφθάλμισιν τοῦ ἰογόνου ὑλικοῦ ἐκρήγνυται ἡ τυπικὴ νόσος κατόπιν ἐπωάσεως 5 μέχρις 20 ἡμερῶν. Ὁ ἀπὸ ὑγιοῦς ἀτόμου λαμβανόμενος φθεὶρ δὲν δύναται νὰ μεταβιβάσῃ τὴν νόσον (πειράματα τῆς ἀγγλικῆς καὶ ἀμερικανικῆς ἐπιτροπῆς, κατόπιν ἐνοφθαλμίσεως ἐκκριμάτων ὑγιοῦς φθειρός). Ἡ φύσις ὅμως τοῦ ἰοῦ εἶναι εἰσέτι ἄγνωστος. Πρὸς τοῦτο ἐπεκαλέσθησαν, ὅπως καὶ διὰ τὸν ἐξανθηματικὸν τῦφον, τὰ ῥικέτζια (rickettzias), σωμάτια εὑρισκόμενα εἰς τὰ ἐπιθηλιακὰ κύτταρα τοῦ ἐντέρου τοῦ φθειρός· φαίνεται δ᾽ ὅτι εἶναι συχνοτάτη ἡ παρουσία τούτων ἐν τῷ σώματι τῶν φθειρῶν τῶν τρεφομένων ἐπὶ πασχόντων τὸν πυρετὸν τῶν χαρακωμάτων· ἀλλ᾽ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ αὐτὰ rickettzias εὑρίσκονται καὶ εἰς τοὺς φθεῖρας τοὺς ἐπὶ ὑγιῶν ἀτόμων τρεφομένους, ὡς καὶ ἐπὶ φθειρῶν τρεφομένων ἐπὶ τῶν ὑπὸ ἐξανθηματικοῦ τύφου προσβεβλημένους. Συμπεραίνομεν δ᾽ ὅτι τὰ ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου εὑρισκόμενα rickettzias εἶναι τεκμήρια φθειρικῆς λοιμώξεως. Ἡ νόσος δὲν εἶναι ἐνοφθαλμίσιμος εἰς τὰ ζῷα· οὐδὲν τούτων εἶναι ἐπιδεκτικὸν ταύτης.

Ἡ θεραπεία τῆς νόσου, ἥτις ἀπολήγει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἴασιν, περιορίζεται εἰς τὴν συμπτωματικὴν τοιαύτην. Τὰ χρησιμοποιηθέντα πρὸς ταύτην φάρμακα, ἤτοι: ἡ κινίνη, ἡ ἀκροφλαβίνη, τὸ ῥόδιον, ἡ ἐντραμίνη, τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλενίου κλπ., δὲν ἔχουσι μεγάλην ἀποτελεσματικότητα· ἡ κολλαργόλη ἐν μέρει. Τὸ ἀρσενικὸν ὑπὸ μορφὴν ἀτοξικοῦ παραγώγου τῆς νεοαρσενοβενζόλης, τοῦ διγλυκοσίδου ἢ τῆς ἐπαρσενόλης, φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ βάσις τῆς κατ᾽ ἐκλογὴν θεραπείας τῆς νόσου. **Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ**

Χαράκωμα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Θράκης, κειμένη ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βιστόνων, πρὸς ἀνατολὰς τῇ Μαρωνείας, ἀπέναντι τῆς νήσου Σαμοθράκης. Ἦτο ἡ τελευταία πολίχνη τῆς θρακικῆς παραλίας μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου, μετὰ δὲ τῶν Τεμπύρων, Σάλης, Ζώνης καὶ Μεσημβρίας ἦσαν πολίσματα Σαμοθρᾳκῶν, τὰ ὁποῖα ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει «Σαμοθρηΐκια τείχεα». **Α. Θ. Σ.**

— **Χαράκωμα** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τοποθεσία παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Εὐρώτα καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ Σπάρτης εἰς τὴν ἀρχαίαν Πελλάναν ὁδοῦ. Εἶναι, πιθανώτατα, ἡ τοποθεσία ἡ σήμερον καλουμένη *Ἑλληνικὸ* ἢ *Ρωμαίικα*), ἥτις ἀπέχει μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν τῆς παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ταϋγέτου ἐκτισμένης Βορδώνιας. Ἦτο ἴσως τεχνητόν τι ὀχύρωμα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φύσει ὀχυρᾶς ταύτης τοποθεσίας, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ στενῆς διαβάσεως διήρχοντο οἱ ἐκ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα μεταβαίνοντες καὶ τἀνάπαλιν. Ὑπεστηρίχθη ὅμως καὶ ἡ γνώμη ὅτι Χαράκωμα ἐκαλεῖτο ὁ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα στερεὸς λίθινος τοῖχος, βορειότερον τῆς τοποθεσίας ταύτης, ὅστις ἐχρησίμευε πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐκχειλιζόντων ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὰς πολυομβρίας εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. **ΚΑΨ.**

χαρακώνω· δημοτ., **βλ.** *χαρακῶ*.

χαράκωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *χαρακοῦν*, περιχαράκωσις· ‖ ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χαρακώνω*.

χαρακωτήριον (τό)· τὸ δι᾽ οὗ γίνεται τὸ χαράκωμα.

χαρακωτής (ὁ)· ὁ ἐκτελῶν τὴν ἐργασίαν τοῦ χαρακώματος.

χαρακωτικὴ [*Ὀχυρ.*]. Ὅρος χαρακτηρίζων ἄλλοτε τὴν *πρόσκαιρον ὀχυρωτικήν*, τὴν καλουμένην σήμερον καὶ *ὀργάνωσιν τοῦ ἐδάφους*. Ἡ χαρακωτική, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν *μόνιμον ὀχυρωτικὴν* ἢ *τειχιστικήν*, περιελάμβανε: 1) Τὴν *πρόχειρον* ἢ *ταχύσκαπτον* χαρακωτικὴν ἢ πραγματικὴν ὀχύρωσιν τοῦ πεδίου μάχης. 2) Τὴν *χαρακωτικὴν θέσεως*, χρησιμοποιουμένην ὅταν διετίθετο διὰ τὴν ὀργάνωσιν χρόνος πλειότερος τῶν δύο ἡμερῶν· καὶ 3) Τὴν *ἡμιτειχιστικὴν* ἢ *ἡμιμόνιμον ὀχυρωτικήν*, τῆς ὁποίας τὰ ἔργα κατεσκευάζοντο πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μονίμων ὀργανώσεων (**βλ. λ.** *ὀχυρωτική*). **Ζ. Ν.**

χαρακωτός, —*ή*, —*όν*· ὁ κεχαραγμένος, ὁ φέρων εὐθείας διὰ τοῦ χάρακος ἀχθείσας: «χαρτὶ χαρακωτό», ἀντίθ. *ἀχαράκωτο*.

Χάραλα [*Γεωγρ.*]. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Γάραλα* (**βλ. λ.**) τοῦ πρώην νομοῦ Ἕβρου.

Χαραλὰ - Γκιουνὲ [*Γεωγρ.*]. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Γαρέλλα* (**βλ. λ.**) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χαραλάμπης, ἅγιος. Ἐν τῷ Μαρτυρολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἐκτὸς τοῦ ἱερομάρτυρος, φέρουσι τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ δύο ἄλλοι, ἤτοι ὁ μετὰ *Παντολέοντος* καὶ τῆς συνοδείας αὐτῶν ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 17 Σεπτεμβρίου, καὶ ὁ μετὰ *Εὐσεβίου* ἐν ἀγνώστῳ καὶ οὗτος τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ᾽ αὐτοῦ τὴν 31 Μαΐου. **Ε. Γ. Π.**

— **Χαραλάμπης, ἅγιος.** Ἱερεὺς ὢν ἐν Μαγνησίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222—235), συνελήφθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Λουκιανοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας καὶ σκληρότατα ἐβασανίσθη. Οἱ παριστάμενοι δήμιοι *Πορφύριος* καὶ *Βάπτος*, βλέποντες μετὰ πόσης καρτερίας ὑφίστατο τὰς βασάνους ὁ ἅγιος, ἐπίστευσαν εἰς Χριστόν, ὡς καὶ τρεῖς γυναῖκες, παροῦσαι εἰς τὸ μαρτύριον αὐτοῦ. Ἐξαγριωθεὶς ἐκ τούτου ὁ Λουκιανὸς διέταξε καὶ ἀπεκεφάλισαν καὶ τοὺς ἕξ, οἵτινες συνεορτάζονται ὑπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν 10 Φεβρουαρίου. **Ε. Γ. Π.**

Χαραλάμπης. Ὄνομα ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, ἔχουσα τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἕδραν ἐν Ζαρούχλᾳ, εἰς τὰς βορειοανατολι-

Digitized by Google

κὰς ὑπωρείας τοῦ Χελμοῦ, ὅπου καὶ σήμερον σῴζονται τινες τῶν οἰκογενειακῶν πύργων (Ἀρχοντικὸ τῶν Χαρχλαμπαίων), ὡς καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ἐκκλησίδιον Ἁγία Παρασκευή. Ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους 1700 φέρεται ὁ *Κωνσταντῖνος Χαραλάμπης*, οὗτινος ὁ υἱὸς *Πανάγος*, γεννηθεὶς τῷ 1700, ὑπῆρξε προεστώς. Εἷς τῶν υἱῶν του, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ, εἰς ἣν ἡ οἰκογένεια Χαραλάμπη εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος, φεύγων τὴν καταδίωξιν τῶν ἐπιδραμόντων Ἀλβανῶν (Τσάμηδων), κατέφυγεν οἰκογενειακῶς εἰς Κραγιόβ ιν τῆς Ρουμανίας, ὅπου ἡ οἰκογένειά του, ἐκρουμανισθεῖσα, φέρει καὶ σήμερον ἔτι τὸ ὄνομα Charalamb. Ἀπόγονος τοῦ του ἦτο ὁ συνταγματάρχης Chara'amb, ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1866 πρωτοστατήσας εἰς τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Κούζα καὶ τὴν ἐκθρόνισιν αὐτοῦ. Κυριώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξαν:

—1) ***Ἀναστάσιος***. Υἱὸς τοῦ Πανάγου, γεννηθεὶς τῷ 1730. Διὰ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν παιδείαν του διατελῶν προεστὼς τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, ἐστάλη ὡς βεκίλης (ἀντιπρόσωπος) τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε.

—2) ***Σωτήριο***. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1760. Προεστὼς τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων καὶ εἷς τῶν πέντε πρώτων προεστῶν τῆς Πελοποννήσου, μεγάλης ἱκανότητος καὶ δραστηριότητος, μετῴκησεν ἐνωρὶς ἐκ Ζαρούχλας εἰς τὸ ἐν Καλαβρύτοις Μεγάλο Κονάκι του, οὗτινος σῴζονται ἔτι τὰ ἐρείπια. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1816 μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυρίως δρώντων ἐν Πελοποννήσῳ ἑταίρων, γενόμενος, κατὰ τὸ ἔτος 1820, μετ' ἄλλων ἑπτὰ γενικὸς ἐπίτροπος (ἔφορος). Καίτοι δὲ μεσῆλιξ, εἰργάσθη ἀόκνως μὲ τὴν ἔμφυτον αὐτῷ ἀποφασιστικότητα καὶ γενναιοδωρίαν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Ἀγῶνος, συμμετέσχε τῆς ἐν Βοστίτσῃ, κατὰ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1821, μυστικῆς συνελεύσεως τῶν προκρίτων Φιλικῶν, ὡς καὶ τῆς ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας συσκέψεως τῆς 10 Μαρτίου 1821, ὅπου, θερμῶς ὑποστηρίξας τὴν σκέψιν τοῦ Ἀσημάκη Φωτήλα περὶ ταχυτέρας ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος, συνετέλεσε τὰ μάλα εἰς τὴν ἄρσιν τῶν δισταγμῶν καὶ τὴν λῆψιν ἀποφάσεως πρὸς ἔναρξιν αὐτοῦ. Συνεπὴς εἰς τὴν σκέψιν ταυτην καὶ θεωρῶν ἐπιζημίαν πᾶσαν ἀναβολήν, ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς του Νικόλαον Σουλιώτην καὶ Ἀναγνώστην Κορδῆν, οἵτινες ἐπιτεθέντες τὴν 16 Μαρτίου 1821 ἐφόνευσαν παρὰ τὰς Πόρτας τοῦ Ἀγριδίου τοὺς διερχομένους ἐκεῖθεν γραμματοφόρους τοῦ καϊμακάμη Σαλέχ, ἐνῷ συγχρόνως παρώτρυνε τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν νὰ συνάξῃ ἄνδρας, διορίσας αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς περιφερείας Κατσάνας. Τῇ 20 Μαρτίου ἐπὶ κεφαλῆς προχείρως στρατολογηθέντων 600 ἀνδρῶν μετὰ τοῦ Φωτήλα, Θεοχαροπούλου, Σουλιώτη καὶ Πετμεζαίων, ἐπολιόρκησε τοὺς ἐντὸς τῶν πύργων τῶν Καλαβρύτων ὑπὸ τὸν βοεβόδαν Ἀρναούτογλου κλεισθέντας Τούρκους, οἱ ὁποῖοι μετὰ πενθήμερον πολιορκίαν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι. Μετὰ τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων καὶ ὡς τοιοῦτος διηύθυνε τὰ καλαβρυτινὰ σώματα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀγῶνος. Μετέσχε κατόπιν τῆς μάχης τοῦ Λεβιδίου καὶ τῶν πέριξ τῶν Πατρῶν κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον ἐπιθέσεων τοῦ ἀχαϊκοῦ στρατοπέδου, εἶτα δ' ἠκολούθησε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις κατελιπὼν τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως εἰς τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς Μαυρομιχαλαίους μετέβαινεν εἰς Πάτρας πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς μελετωμένης ἀποβιβάσεως Τούρκων. Ἔδρασεν ὡσαύτως καὶ πολιτικῶς. Ἀντεπροσώπευσε τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων ὡς πληρεξούσιος εἰς πάσας τὰς συγκροτηθείσας ἐθνικὰς συνελεύσεις (Βοστίτσης, Καλτιζῶν, Ἄστρους, Ἐπιδαύρου), ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐν Καλτεζαῖς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος καὶ μέλος τοῦ ἐν Τριπόλει Ἐκτελεστικοῦ Σώματος μετὰ τῶν Π. Μαυρομιχάλη Θ Κολοκοτρώνη καὶ Α. Μεταξᾶ. Ἀπεβίωσεν ἐν Ναυπλίῳ τὴν 16 Μαρτίου 1826.

—3) ***Ἰωάννης (Γιαννακάκης)***. Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ὑπὸ τὸν ὁποῖον μετέσχε τῆς πολιορκίας τῶν Τούρκων τῶν Καλαβρύτων. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ Καλαβρύτων τοῦ ἀδελφοῦ του παρέμεινεν ὡς τοποτηρητὴς τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ τμημάτων (σεμτίων) τῆς Κατζάνας καὶ τῶν Χασιῶν. Ἡ γερουσία Πελοποννήσου διὰ τοῦ ἀπὸ 7 Ἰουνίου ἐγγράφου της, κατόπιν κοινῆς γνώμης καὶ ψήφου τῶν προεστῶν καὶ κατοίκων τῶν χωρίων τοῦ κάμπου Φενεοῦ, τὸν διώρισεν ἔφορον καὶ ἐπίτροπον τῶν χωρίων τούτων. Κατὰ τὸ ἔτος 1832 ὑπηρέτησεν ὡς γραμματεὺς τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, ἔκτοτε δὲ ἀποσυρθεὶς τοῦ δημοσίου βίου, ἀπεβίωσεν ἐν Πάτραις τῷ 1838.

—4) ***Σπῦρος***. Ἔγγονος τοῦ Πανάγου, ἐγκατασταθεὶς πρὸ τοῦ Ἀγῶνος ἐν Βοστίτσῃ, ὅπου ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος διετέλεσε πολιτικὸς διοικητὴς διαφόρων μερῶν.

—5) ***Ἀναστάσιος*** (1803—1862). Υἱὸς τοῦ Σωτηρίου καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη. Διετέλεσε μέλος τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως, γερουσιαστὴς ἐπὶ Κυβερνήτου, πληρεξούσιος Καλαβρύτων ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει τοῦ 1843 καὶ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ Ὄθωνος.

—6) ***Κωνσταντῖνος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ κατόπιν ὑπηρέτησεν ὡς γενικὸς πρόξενος ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ὁ τότε κεδίβης Ἰσμαήλ, ἰδιαιτέρως ἐκτιμήσας αὐτόν, τῷ προέτεινε ν' ἀναλάβῃ παρ' αὐτῷ ὑπηρεσίαν μὲ ἀνώτατον ἀξίωμα· ἀλλ' ὁ Κ. Χαραλάμπης ἠρνήθη, εἰπὼν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπη νὰ ὑπηρετῇ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰμπραήμ.

—7) ***Βίκτωρ***. Υἱὸς τοῦ Ἰωάννου. Μεμυημένος ὢν εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, μετέβη νεώτατος κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρός του εἰς Βλαχίαν καὶ κατετάγη εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δραγατσανίου κατέφυγεν εἰς Αὐστρίαν, ὅπου συνελήφθη καὶ ἐκρατήθη, ἀπηλευθερώθη δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου.

—8) ***Δημήτριος*** (1804—1879). Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Νεώτατος εὑρεθεὶς τὸν Μάρτιον τοῦ 1821 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου εἶχε μεταβῆ δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, παρευρέθη εἰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου. Ἀποπλεύσας κρυφίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεβιβάσθη εἰς Ὀδησσόν, ὁπόθεν μετέβη εἰς Βιέννην, ἀπελευθερώσας δὲ τὸν ἀδελφόν του κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἠκολούθησε τὸν θεῖόν του Σωτήριον εἰς ὅλας τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ τὰς πολιτικὰς ἐνεργείας του. Διετέλεσε πληρεξούσιος ἐν τῇ Β' ἐθνοσυνελεύσει καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐπὶ κυβερνήσεως Βάλβη (1863) καὶ ἐν τέλει, μέχρι τοῦ θανάτου του, βασιλικὸς ἐπίτροπος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

—9) ***Ἰωάννης*** (1855—1923). Ἔγγονος τοῦ Ἰωάννου. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ κατόπιν διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐπὶ ὑπουργίας Στεφάνου Στρέιτ (1897), ἐχρησίμευσεν ὡς εἰσηγητὴς κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ δ ἐθνοῦς οἰκονομικοῦ ἐλέγχου, συντελέσας εἰς τὴν ἐλαφροτέραν διατύπωσιν τῶν ὅρων αὐτοῦ.

—10) ***Ἀναστάσιος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἀποφοιτήσας τῷ 1884 τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου τῶν Εὐελπίδων ὡς ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, συνεπλήρωσε τὰς στρατιωτικάς του σπουδὰς ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Τῷ 1901, λοχαγὸς ὤν, μετετέθη εἰς τὸ τότε ἱδρυθὲν σῶμα τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν, μετὰ δὲ τὴν κατάργησίν του ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πυροβολικόν. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, διετέλεσεν ἐπιτελάρχης τῆς 1ης μεραρχίας. Προαχθεὶς εἰς συνταγματάρχην, ὑπηρέτησεν ἀρχικῶς ὡς ἐπιτελάρχης τοῦ τότε ἐν Πάτραις Β' σώματος στρατοῦ, κατόπιν δὲ ὡς διευθυντὴς τῆς διευθύνσεως πυροβολικοῦ τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, εἰς ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τοῦ θέρους 1914, ὁπότε ἐτοποθετήθη διοικητὴς τῆς ἐν Λαρίσῃ 1ης μεραρχίας. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρις Ἰουνίου 1917 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, μεθ' ὅ, προαχθεὶς εἰς ὑποστράτηγον, ἐτοποθετήθη ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ, εἰς ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τῆς ἀνοίξεως 1918, ὁπότε ἐτοποθετήθη ὡς διοικητὴς τοῦ Β' σώματος στρατοῦ. Τὸν Ἰούλιον 1918 ἀπεστρατεύθη, τῇ αἰτήσει του. Τῷ 1922 (Σεπτέμβριος—Νοέμβριος) διετέλεσε καὶ πάλιν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως. Τῷ 1927 ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνέργειαν, προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον καὶ διετέλεσε πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ συμβουλίου πρὸς ἐπαναφορὰν τῶν ἀποτάκτων ἀξιωματικῶν, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τοῦ συμβουλίου τούτου ἀπεστρατεύθη καὶ πάλιν. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ τότε λοχαγοῦ Κ. Νίδερ, συνέταξεν «Ἱστορικὸν ὑπόμνημα περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος» (1907). Ν. Θ. Κ.

Χαραλαμπίδης, *Θρασύβουλος*. Ἕλλην νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1893 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐσπούδασεν εἰς Παρισίους καὶ ἐξήσκησε τὸ δικηγορικὸν του ἐπάγγελμα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ εἶτα ἐν Παρισίοις· τῷ 1928 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ναυτικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης, παραιτηθεὶς τῷ 1929. Συνέγραψε γαλλιστὶ μελέτας: «Περὶ τῶν διακριτικῶν γνωρισμάτων τῶν γενικῶν ἀβαριῶν» (1920, βραβευθὲν ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, 6' ἔκδ. 1924), «Περὶ ἀβαριῶν καὶ συγκρούσεων» (1927) «Περὶ κανονισμοῦ τῶν γενικῶν ἀβαριῶν» κ.ἄ. Μ. Γ. Δ.

Χάραλντ, ἡ Ἀρά δος. Ὄνομα διαφόρων βασιλέων τῆς Ἀγγλίας (ἐλ. *Χάρολντ* τῆς Δανίας καὶ τῆς Νορβηγίας).

— ***Χάραλντ Α'—Δ'***. Τέσσαρες βασιλεῖς τῆς Δανίας, ἀνάξιοι λόγου.

— ***Χάραλντ Ε' ὁ Ἀκάθαρτος*** (Harald Klak). Βασιλεὺς τῆς Δανίας, ὁ πρῶτος διαδώσας εἰς τὴν χώραν του τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τοῦ ἁγίου Ἀνσγάρου. Ἐβαπτίσθη ἐν Μαγεντίᾳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς (826), πρὸς ὃν εἶχε καταφύγει, ἵνα ἐξεύρῃ δυνάμεις κατὰ τοῦ βασιλέως Γοδοφρείδου.

— ***Χάραλντ ΣΤ' ὁ Κυανόδους*** (Harald Blaatand). Βασιλεὺς τῆς Δανίας, υἱὸς τοῦ βασιλέως Γκόρμ τοῦ Πρεσβυτέρου, ὃν διεδέχθη τῷ 940, πρότερον διατελῶν πειρατὴς ἐν Νορμανδίᾳ. Ἐβοήθησε Χάραλντ τὸν Φαιόχρουν νὰ καταστῇ βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, ἣν τῷ 970 ὑπέταξε, καταστήσας ἀντιβασιλέα τὸν Χάκωνα. Μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἐπολέμησε τὸν Γερμανὸν αὐτοκράτορα Ὄθωνα Β' ἐν Ἰουτλάνδῃ (974), μόνος δὲ ἐξετέλεσε τὸν περίφημον ἀνάπλουν τοῦ Σηκουάνα, δηώσας τὴν Γαλλίαν. Ἐφονεύθη ἐν Φιονίᾳ μαχόμενος πρὸς τὸν υἱόν του Σουήνωνα (Σβὲν) τὸν Α'.

—***Χάραλντ ὁ Ζ'***. Βασιλεὺς τῆς Δανίας, υἱὸς τοῦ Σουήνωνος Α', ὃν ὑποκαθίστα κατὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐπιδρομήν. Ἀπέθανεν ἑτοιμάζων νέαν μετὰ τοῦ Κανούτου εἰς Ἀγγλίαν ἐκστρατείαν (1016).

—***Χάραλντ Η' ὁ Τρυφερὸς*** (Harald Hein). Βασιλεὺς τῆς Δανίας, υἱὸς τοῦ Σουήνωνος Β', ὃν διεδέχθη τῷ 1076. Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου του Ἁγίου Κανούτου ἐκστρατείας εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐκ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς δικαιοσύνης. Ἀπέθανε τῷ 1080.

—***Χάραλντ Θ' ὁ Ὀξὺς*** (Harald Kesja). Βασιλεὺς τῆς Δανίας, υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἔριχ. Συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ θείου καὶ ἐχθροῦ του Niels, ἀποκεφαλισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἔριχ (1135).

—***Χάραλντ Ι' ὁ Νεώτερος*** (Harald Skrönk). Βασιλεὺς τῆς Δανίας, ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, ἐκλεγεὶς διάδοχος Βαλδεμάρου τοῦ Α' (1182) ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν χωρικῶν τῆς Σκανίας. Ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Σουηδῶν, πρὸς οὓς κατέφυγε (1183), καταδιωκόμενος ὑπὸ Κανούτου τοῦ Δ'.

—***Χάραλντ Α' ὁ Καλλίκομος*** (Harald Haarfagr). Βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, ὁ πρῶτος ἐθνικὸς μονάρχης τῆς χώρας 850—933), ἑνοποιήσας αὐτὴν διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῶν φεουδαρχῶν καὶ τῆς καταπροπώσεως τῶν Σουηδῶν (872). Ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Χάλφνταν τοῦ Μέλανος. Ἐπέβαλε φόρους ἐπὶ τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας καὶ καθυπέταξε τὰς Ὀρκάδας, τὰς Ἑβρίδας καὶ τὴν Σετλανδίαν, ἔνθα εἶχον καταφύγει οἱ εὐγενεῖς. Παρητήθη τῷ930.

—***Χάραλντ Β' ὁ Τεφρόχρους*** (Harald Grafeld). Δισέγγονος τοῦ προηγουμένου καὶ υἱὸς Ἔριχ τοῦ Αἱμοχαρούς. Ἐβαπτίσθη ἐν Ἀγγλίᾳ, γενόμενος δὲ θετὸς υἱὸς Χάραλντ Γ' τοῦ Κυανόδοντος (βασιλέως τῆς Δανίας) ἐνισχύθη παρ' αὐτοῦ πρὸς κατάκτησιν τῆς Νορβηγίας ἀπὸ τοῦ σφετεριστοῦ θείου του Χάκωνος τοῦ Καλοῦ (961). Περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, ἐθανατώθη ἐν Δανίᾳ (965).

—***Χάραλντ Γ' ὁ Σκληρὸς*** (Harald Haardraade). Βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Ὀλάφ τοῦ Ἁγίου (1015—1066). Μετὰ τὸν θάνατον τούτου κατέφυγεν εἰς Ρωσίαν καὶ Βυζάντιον (1032), ἔνθα ὡς ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τῶν βαράγκων τῆς αὐτοκρατείρας Ζωῆς κατεπολέμησε τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ Νορμανδοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, Σικελίᾳ, Βορείῳ Ἀφρικῇ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ἱεροσολύμοις. Διὰ δολοπλοκιῶν τῆς εὐγενοῦς Μαρίας φυλακισθείς, ἔφυγε 1014) εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Ἐλισάβετ τοῦ Νοβγορόδ. Διὰ πιέσεων διενεμήθη τὸ βασίλειον τῆς Νορβηγίας μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Μάγνου τοῦ Καλοῦ (1046), καταστὰς δὲ μονοκράτης (1047), διεξήγαγε δεκαεξαετῆ πόλεμον πρὸς τὴν Δανίαν (μέχρι τοῦ 1064) καὶ ἐπέδραμε κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡγούμενος τριακοσίων σκαφῶν καὶ ἔχων συμμάχους τοὺς Σκώτους καὶ Ἰρλανδούς. Ἐθανατώθη αὐτόθι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀρόλδου. Ὁ Χάραλντ Γ' ἵδρυσε τὴν σημερινὴν πρωτεύουσαν τῆς Νορβηγίας Ὄσλο (1048).

—***Χάραλντ Δ' ὁ Χριστόδουλος*** (Harald Gyllekrist). Ἰρλανδὸς τυχοδιώκτης (1103—1136), αὐτονομασθεὶς ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Νορβηγίας Σιγούρδου Α' τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ὃν κατώρθωσε νὰ διαδεχθῇ τῷ 1130, καταπολεμήσας τὸν νόμιμον διάδοχον Μάγνον Δ' τὸν Τυφλόν. Ἐθανατώθη ὑπὸ ἑτέρου τυχοδιώκτου, ἐπίσης αὐτονομαζομένου ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Σιγούρδου Α'. Π. Ν. Π.

χάραμα (τό)· δημοτ., ἀντὶ *χάραγμα* (βλ. λ.)· || πληθ. *χαράματα* (τά)· τὸ λυκαυγές: «ξύπνησα 'ς τὰ χαράματα».

χαραμάδα (ἡ)· δημοτ., σχισμή, οἷον ἐπὶ ξύλου, ἐπὶ σανίδος: «κοιτάζει ἀπὸ τὴ χαραμάδα».

χαραματιά (ἡ)· σχισμή, ἄλλως *χαραμάδα*· || χάραγμα: «χαραματιὰ μὲ τὸ νύχι».

Digitized by Google

Χαρὰμ-'Ἐσ-Σερὶφ (Haram-Ech-Chérif). Ὄνομα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον **εἶναι** γνωστὸς σήμερον ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ λόφος **Μωρίας**, ὅπου ὁ Σολομὼν ἀνήγειρε τὸ ἀνάκτορόν του **καὶ** κατόπιν περίφημον ναὸν (6λ. *καὶ* λ. *Ἱερουσαλήμ*, τ. ΙΒ', σ. 887 γ). Μ. Δ. Β.

χαράμι· ἐπίρρ. δημοτ., ἐπὶ κατάρας: «*χαράμι νὰ σοῦ γίνουν*» νὰ μὴ τὰ ἀπολαύσῃς, νὰ μὴ τὰ χαρῇς· ‖ «*χαράμι τρώει τὸ ψωμί*» παρ' ἀξίαν, εἰς βάρος ἄλλων τρέφεται, **ἀντίθ.** *χαλάλι* (λ. τουρκ.).

χαραμοφά(γ)ος (ὁ), **καὶ** *χαραμοφάς*· δημοτ., ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τρώγει τὸ ψωμὶ χαράμι, ὁ τρεφόμενος ἄνευ ἐργασίας, ἄνευ ἀποδόσεως, παράσιτος.

Χαραμπάσιτς (Harambasic), ***Αὔγουστος***. Κροάτης ποιητής (1861—1911). Ἔγραψε πατριωτικὰ τραγούδια καὶ σονέττα καὶ μετέφρασεν ἔργα τῶν Γκόγκολ, Σαίξπηρ, Σιέγκεβιτς, Σίλλερ, Τολστὸϊ κ. ἄ. Τῷ 1925 ἐξεδόθη «**Ἐκλογὴ**» τῶν ποιημάτων του. Μ. Δ. Β.

Χαρὰν (Haran) *[Γεωγρ.]*. **Ἀρχαία** καὶ νέα πόλις τῆς Μεσοποταμίας· 6λ. λ. *Χαρράν*.

χαρανὶ (τό)· **δημοτ.**, ὁ χαλκοῦς λέβης, ἄλλως *καζάνι, λεβέτι*.

Χαρανὶ *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πρὸς Ν. τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐπιδαύρου ὄρους *Κυνορτίου* (6λ. λ.), εἰς οὗ τοὺς πρόποδας στηρίζεται τὸ περίφημον θέατρον. Ι. Σ. Σ.

χάραξ, —*κος* (ὁ)· πάσσαλος, σταυρὸς ἐμπηγνυόμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κοιν. *παλούκι* ‖ τὸ δι' οὗ χαράσσομεν εὐθείας, ἄλλως κανών, κοιν. *χάρακας, ρήγα·* ‖ «χάρτινος χάρακας» χάρτης κεχαραγμένος δι' ἐντόνου χρώματος, τιθέμενος κάτωθεν τοῦ ἐφ' οὗ γράφομεν χάρτου πρὸς εὐθυγράμμισιν τῆς γραφῆς μας.

χάραξ (ὁ) (Charax) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *σπαριδῶν*, περιλαμβάνον ἰχθῦς μὲ σῶμα ᾠοειδές, πεπιεσμένον πλευρικῶς καὶ ὑπὸ πυκνῶν μετριομεγέθων λεπίων κεκαλυμμένον. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *χάραξ ὁ γραμμωτὸς* (Charax lineatus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 0.35 μ. καὶ ἔχει κεφαλὴν μικράν, στόμα ἀπολῆγον εἰς βραχὺ καὶ ὀξὺ ρύγχος καὶ ὀφθαλμοὺς μετριομεγέθεις. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ σώματός του εἶναι τεφροαργυρώδης, αἱ δὲ πλευραί του κοσμοῦνται ὑπὸ ἐννέα ἐγκαρσίων μελανῶν ῥαβδώσεων. Ἀπαντᾷ πανταχοῦ τῆς Μεσογείου. Δ. Ν. Π.

Χάραξ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα διαφόρων πόλεων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ὁποίων κυριώτεραι ἦσαν αἱ ἑξῆς: —1) Παράλιος πόλις τῆς Β. Ἀφρικῆς, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ, 3, 4) ἐπὶ τῆς Μεγάλης Σύρτεως, πρὸς Α. τῆς Μακομάδας κώμης ἢ Μακομαλάκας (νῦν Μελλαφά, Mellafah), ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες «ἐμπορίῳ ἐχρῶντο κομίζοντες οἶνον, ἀντικομιζόμενοι δὲ ὀπὸν καὶ σίλφιον παρὰ τῶν ἐκ Κυρήνης λάθρᾳ προσκομιζόντων» (*Στράβ.* XVIII, 836). Ταυτίζεται μὲ τὴν *Ἴσκινα* ἢ *Ἰσκίνα Χάραξ* τῶν ὁδοιπορικῶν, σήμερον δὲ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ Medinet-el-Sultan ἐν τῇ ἰταλικῇ Τριπολίτιδι. —2) Πόλις τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου (Κριμαίας), κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ, 6, 2) μεταξὺ Κριοῦ μέτωπον (νῦν ἀκρωτήριον Σαρίτς) καὶ Λαγύρας (νῦν Ἀλούστα). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ σημερινὴ *Γιάλτα*. —3. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε', 5, 20) εἰς τὰ ΒΑ. τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Σατάλων (νῦν Σιτάγ, Sadagh). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. —4) Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, κειμένη παρὰ τὴν Νικομήδειαν. Ἐν αὐτῇ ἀπέθανεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τῷ 337. Σήμερον καλεῖται *Χερεκέ*, ἀριθμεῖ δὲ 3.000 κατ. —5) Πόλις τῆς Μηδίας ἐπὶ τοῦ ὄρους Κασπίου, οὐ μακρὰν τῶν Κασπίων πυλῶν (*Πτολ.* Γεωγρ. ΣΤ', 2, 2). —6 Πόλισμα τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Κορσικῆς, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Ε' 224), ἀγνώστου ταυτότητος. Α. Θ. Σ.

—***Χάραξ*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 390. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

— ***Χάραξ Σπασίνου*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς Χαρακηνῆς ἐν Σουσιανῇ (Κουσιστάν), κειμένη μεταξὺ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐλαίου (νῦν Kouran), πρότερον καλουμένη *Ἀλεξάνδρεια*, ἔπειτα δέ, ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν, *Ἀντιόχεια*. Ἀνακαινισθεῖσα κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα καὶ ἐξασφαλισθεῖσα ἀπὸ τῶν πλημμυρῶν τῶν ποταμῶν ὑπό τινος ἰθαγενοῦς ἡγεμόνος τῆς χώρας, Σπασίνου καλουμένου, μετωνομάσθη *Σπασίνου Χάραξ*. Ὑπῆρξε πατρὶς τῶν γεωγράφων Ἰσιδώρου τοῦ Χαρακηνοῦ καὶ Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ. **Τὴν θέσιν αὐτῆς** ἐπέχει ἡ σημερινὴ *Μουχαμμαρὰ* **(Mouhammarah).** Α. Θ. Σ.

Χάραξ. Περγαμηνὸς ἱερεύς, φιλόσοφος καὶ ἱστορικός, περὶ οὗ ὁ Σουΐδας ἀορίστως ἀναφέρει ὅτι ἔζησε μετὰ τὸν Νέρωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντας. Ἔγραψεν «Ἑλληνικά», ἐν οἷς ἐκτενῶς ἐπραγματεύετο περὶ τῶν μυθικῶν μάλιστα χρόνων. Τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα εὕρηνται παρὰ Müller ἐν «Fragmenta historicorum Graecorum» (τ. III, σ. 636—645).

Χάραξ, *Ἠλίας*· 6λ. λ. *Ἠλίας* μετρικός.

— ***Χάραξ, Ἰωάννης.*** Γραμματικὸς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, γράψας τὸ ὑπὸ τοῦ Bekker ἐν «Anecdota graeca» (σ. 1149—1156) δημοσιευθὲν σύνταγμάτιον «Περὶ ἐγκλινομένων μορίων», καθὼς καὶ ἕτερον «Περὶ ὀρθογραφίας» καὶ ἐξηγήσεις τῶν κανόνων τοῦ Θεοδοσίου.

— ***Χάραξ, Ἰωάννης.*** Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (6λ. λ. *Ἰωάννης Ζ'*, τ. ΙΓ', σ. 363 α').

χάραξις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χαράσσειν: «*χάραξις εἰκόνος*, — σχεδιαγραφήματος ἐπὶ σκληρᾶς ὕλης»· ‖ «*χάραξις ὁδοῦ*» ὁ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καθορισμὸς τῆς κατασκευασθησομένης ὁδοῦ.

—*[Τεχν.]* Καλεῖται *χάραξις* ἔργου τινὸς ὁ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσδιορισμὸς τῆς θέσεως κατασκευῆς αὐτοῦ. Ἡ χάραξις ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσδιορισμὸν ὡρισμένων σημείων τῆς βάσεως ἢ τῶν κυρίων ἐν γένει γραμμῶν τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου. Ἀναγκαία προϋπόθεσις πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν σημείων τούτων εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὕπαρξις σταθερῶν σημείων συσχετίσεως, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων θὰ καθορισθῇ ἡ ἀκριβὴς θέσις αὐτῶν. Τὰ σημεῖα συσχετίσεως εἶναι εἴτε φυσικά, εἴτε τεχνητά. Ἡ σήμανσις τῶν σημείων τούτων γίνεται πρόχειρος καὶ παροδική, καθόσον μετὰ τὸ πέρας τῆς χαράξεως περιττεύουσι ταῦτα.

Τὰ ὡς ἄνω προσδιοριζόμενα σημεῖα ἑνούμενα διὰ γραμμῶν, εὐθειῶν ἢ καμπύλων, διασταυρουμένων ἢ μή, παρέχουσι τὸ περίγραμμα καὶ τὴν μορφὴν ἐν γένει τῆς βάσεως τοῦ κατασκευαζομένου ἔργου ἢ τὰς κυρίας γραμμάς, τοὺς ἄξονας λ.χ., αὐτοῦ. Κατόπιν τούτων, ἡ χάραξις ἔργου τινὸς ἀνάγεται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χάραξιν γραμμῶν καὶ γωνιῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ χάραξις τῶν στοιχείων τούτων ἀπαιτεῖ τὸν προηγούμενον προσδιορισμὸν ὡρισμένων σημείων αὐτῶν. Τὰ τελευταῖα ταῦτα θὰ προσδιορισθῶσι τῇ βοηθείᾳ τῶν προαναφερθέντων σημείων συσχετίσεως.

Εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔκτασις τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου εἶναι μικρά, ἡ χάραξις τῶν βασικῶν στοιχείων κατασκευῆς αὐτοῦ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὔκολος καὶ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν γένει τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀναλόγων δι' ἑκάστην περίπτωσιν γεωμετρικῶν κατασκευῶν καὶ δι' ἁπλῶν μέσων. Μία μετροταινία (κορδέλλα), πάσσαλοι, ἧλοι, νήματα (σπάγγοι ἢ ῥάμματα), καί τινα ἄλλα βοηθητικὰ μέσα (λοστός, σκεπάρνιον κλπ.) ἀρκοῦσιν ἐν γένει διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην. Διὰ τοιούτων ἁπλῶν μέσων γίνεται συνήθως ἡ χάραξις τῶν θεμελίων τῶν οἰκιῶν, διὰ τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε καὶ ἀκόντια. Εἰς τὰς ἁπλᾶς ταύτας περιπτώσεις ἡ χάραξις μιᾶς εὐθείας τῆς ὁποίας εἶναι γνωστὰ δύο σημεῖα, εὐκόλως δύναται νὰ γίνῃ δι' ἑνὸς νήματος, διερχομένου διὰ τῶν γνωστῶν τούτων σημείων. Ὁ προσδιορισμὸς σημείων τῆς πρὸς χάραξιν εὐθείας, κειμένων μεταξὺ τῶν δύο γνωστῶν σημείων ἢ ἐκτὸς αὐτῶν γίνεται εὐχερῶς τῇ βοηθείᾳ λιναίας, ἢ καὶ ἄνευ αὐτῆς. Ἀνάλογοι ἁπλαῖ γεωμετρικαὶ κατασκευαὶ ἐπιτρέπουσι τὴν χάραξιν γωνιῶν. Οὕτω λ. χ. διὰ τὴν χάραξιν μιᾶς γωνίας φ (σχ. 1), τῆς ὁποίας εἶναι γνωστὴ ἡ κορυφὴ Κ καὶ ἡ μία πλευρὰ αὐτῆς, ἡ ΚΑ, διὰ τὸν προσδιορισμὸν δηλαδὴ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς ΚΒ αὐτῆς, λαμβάνομεν ἐπὶ τῆς ΚΑ καὶ μὲ ἀρχὴν τὴν κορυφὴν Κ τμῆμά τι Κα. Βάσει τοῦ μήκους τοῦ τμήματος τούτου προσδιορίζομεν τὰ μήκη αβ καὶ Κβ, ὡς μήκη πλευρῶν ὀρθογωνίου τριγώνου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑποτείνουσα Κβ σχηματίζει μετὰ τῆς ἑτέρας τῶν καθέτων πλευρῶν, τῆς Κα, γωνίαν ἴσην πρὸς τὴν χαραχθησομένην γωνίαν φ. Μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν μηκῶν τούτων εἶναι εὔκολος ἡ εὕρεσις τῆς θέσεως τοῦ σημείου β, δι' ἁπλῆς γεωμετρικῆς κατασκευῆς, ὁπότε διὰ τῆς χαράξεως τῆς εὐθείας ΚΒ, διερχομένης διὰ τοῦ β, ἐπέχεται ἡ χάραξις τῆς ἐπιθυμητῆς γωνίας φ.

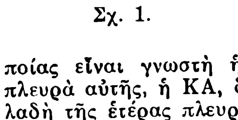

Σχ. 1.

Ἐνῷ ἡ χάραξις τῶν ἔργων, ἅτινα καταλαμβάνουσι μικρὰς σχετικῶς ἐκτάσεις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, δὲν παρουσιάζει ἐν γένει δυσκολίας, ἡ χάραξις μεγαλυτέρων ἔργων, ἀπαιτοῦσα, ὅπως λ. χ. γίνεται ἐν τῇ ὁδοποιίᾳ, τὴν χάραξιν μεγάλου μήκους γραμμῶν πολλάκις, δὲν εἶναι εὐχερὴς καὶ ἀπαιτεῖ εἰδικὰς γνώσεις καὶ ὄργανα. Περὶ τῶν ὀργάνων τούτων καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων κατὰ τὰς χαράξεις ταύτας μεθόδων πραγματεύεται ἡ κατωτέρα γεωδαισία. Ἐν τοῖς ἐφεξῆς θ' ἀναπτυχθῶσι δι' ὀλίγων αἱ μέθοδοι χαράξεως εὐθυγραμμιῶν, γωνιῶν καί τινων καμπύλων γραμμῶν συνήθους ἐφαρμογῆς. Δὲν γίνεται λόγος περὶ χαράξεως *εὐθειῶν*, ἀλλὰ περὶ χαράξεως *εὐθυγραμμιῶν*, καθόσον λόγῳ τῆς παρεμβολῆς τῶν ἐδαφικῶν ἀνωμαλιῶν δὲν δύνανται ἐν γένει νὰ ὑπάρξωσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μεγάλου μήκους εὐθεῖαι γραμμαί.

Χάραξις εὐθυγραμμιῶν. Ἐὰν Α καὶ Β εἶναι δύο τυχόντα σημεῖα τοῦ χώρου, καλεῖται *εὐθυγραμμία* τῶν σημείων αὐτῶν τὸ διὰ τῶν σημείων τούτων διερχόμενον κατακόρυφον ἐπίπεδον. *Χάραξις εὐθυγραμμίας* ἢ καὶ *στοιχισμὸς* αὐτῆς καλεῖται ὁ προσδιορισμὸς σημείων τῆς τομῆς τοῦ ἐπιπέδου τῆς εὐθυγραμμίας μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Ἐνίοτε καλεῖται εὐθυγραμμία καὶ ἡ τελευταία αὕτη τομὴ τοῦ ἐπιπέδου μετὰ τοῦ ἐδάφους.

Ἡ ἁπλουστέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ πλέον χονδροειδὴς μέθοδος χαράξεως εὐθυγραμμιῶν, εἶναι ἡ δι' ἀκοντίων, ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται δι' οὐχὶ πολὺ μεγάλας εὐθυγραμμίας.

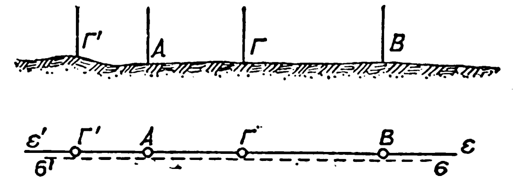

Σχ. 2.

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην γίνεται ἐπισήμανσις τῶν δύο σημείων Α καὶ Β (σχ. 2), τὰ ὁποῖα καθορίζουσι τὴν εὐθυγραμμίαν, δι' ἀκοντίων, ἅτινα τοποθετοῦνται κατακορύφως ὑπὲρ τὰ σημεῖα ταῦτα. Κατόπιν, ἱστάμενοι εἰς ἑνὸς τοὐλάχιστον μέτρου ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν ἀκοντίων κατὰ τρόπον ὥστε νὰ βλέπωμεν ἀμφότερα ταῦτα, φέρομεν τὸ σκοπευτικὸν ἐπίπεδον σσ', ἐφαπτόμενον τῶν ἀκμῶν τῶν δύο ἀκοντίων Α καὶ Β. Εἶτα, κατὰ τὰς ὁδηγίας ἡμῶν, ὁ βοηθὸς τοποθετεῖ τρίτον ἀκόντιον Γ ἢ Γ' εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε καὶ τοῦτο νὰ ἐφάπτεται τοῦ ἀχθέντος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν σκοπευτικοῦ ἐπιπέδου σσ'. Εὐθὺς ὡς ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ὁ ἄξων τοῦ τρίτου ἀκοντίου Γ ἢ Γ' θὰ κεῖται ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας εε' τῆς ὁριζομένης διὰ τῶν σημείων Α καὶ Β. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δύνανται νὰ προσδιορισθῶσιν ὁσαδήποτε σημεῖα τῆς εὐθυγραμμίας, κείμενα μεταξὺ τῶν σημείων Α καὶ Β, ἢ ἐκτὸς αὐτῶν.

Εἴς τινας περιπτώσεις, ὅπως λ. χ. εἰς τὰς διασταυρώσεις ὁδῶν, διὰ τὴν χάραξιν τῆς εὐθυγραμμίας χρησιμοποιοῦμεν δύο ἀκόμη ἀκόντια.

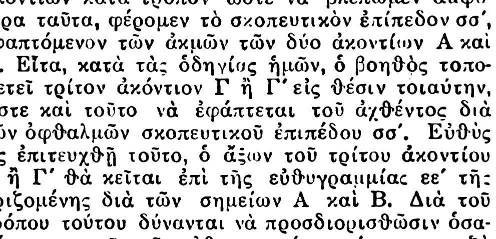

Σχ. 3.

Ἐκ τούτων τοποθετοῦμεν (σχ. 3) τὸ ἓν εἰς τυχοῦσαν θέσιν $Γ_1$ καὶ κατόπιν τὸ ἕτερον εἰς τὴν θέσιν $Δ_1$ ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας $Γ_1$ Β. Κατόπιν μεταθέτομεν τὸ πρῶτον εἰς τὴν θέσιν $Γ_2$, κειμένην ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας $ΑΔ_1$, πλησιεστέρας πρὸς τὴν ΑΒ. Μεταθέτοντες κατόπιν τὸ ἄλλο ἀκόντιον εἰς τὴν θέσιν $Δ_2$, κειμένην ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας $Γ_2$Β, θὰ λάβωμεν σημεῖον κείμενον πλησιέστατα τῆς εὐθυγραμμίας ΑΒ, ἂν ὄχι ἐπὶ ταύτης. Διὰ τοιούτων δοκιμῶν ἐπιτυγχάνομεν νὰ καθορίσωμεν τὸ ἐνδιάμεσον σημεῖον τῆς εὐθυγραμμίας, ὁπότε κατόπιν εὐκόλως προσδιορίζονται ὁσαδήποτε σημεῖα αὐτῆς. Εἰς ἄλλας πάλιν περιπτώσεις, ὅπως ὅταν παρεμβάλλεται ἐξόγκωμά τι γῆς, δυνάμεθα μὲν νὰ τοποθετηθῶμεν ὄπισθεν τοῦ ἑνὸς τῶν ἀκοντίων, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ ἴδωμεν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἕτερον ἀκόντιον, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ φέρωμεν τὸ σκοπευτικὸν ἐπίπεδον. Τέλος, εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅπως ὅταν μεταξὺ τῶν δύο σημείων Α καὶ Β (σχ. 4) παρεμβάλλεται βαθὺ σχετικῶς κοίλωμα γῆς, δυνάμεθα μὲν νὰ φέρωμεν τὸ σκοπευτικὸν ἐπίπεδον διὰ τῶν ἀκοντίων

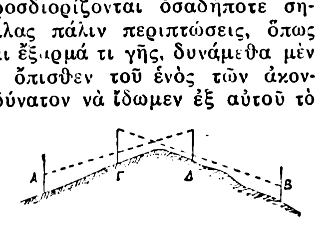

Σχ. 4.

ἐπισημάνσεως τῶν δύο γνωστῶν σημείων **τῆς** εὐθυγραμμίας, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθοδηγηθῇ ὁ βοηθὸς καὶ τοποθετήσῃ **τὸ** ἐνδιάμεσον ἀκόντιον, διότι δὲν δύναται τοῦτο νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ σκοπευτικὸν ἐπίπεδον. **Εἰς τὰς περιπτώσεις** ταύτας ἐργαζόμεθα διὰ δύο ἀκοντίων **καὶ** δοκιμαστικῶς, ὡς ἀνωτέρω, **καθορίζομεν δύο σημεῖα** Γ καὶ Δ τῶν εὐθυγραμμιῶν, **τοιαῦτα, ὥστε νὰ**

Digitized by Google

διευκολύνεται ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἄλλων σημείων τῆς εὐθυγραμμίας.

Εὐχερέστερον καὶ μὲ ἀκρίβειαν μεγαλυτέραν δύναται νὰ χαραχθῇ εὐθυγραμμία τις διὰ τῆς χρήσεως ὀρθογώνου. Τὰ χρησιμοποιούμενα ὀρθόγωνα εἶναι διοπτρικὰ ἢ ἀνακλαστικὰ (κατοπτρικὰ ἢ πρισματικά). Ἐὰν χρησιμοποιῆται διοπτρικὸν ὀρθόγωνον, τοποθετεῖται τοῦτο κατακόρυφον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν ὁριζόντων τὴν εὐθυγραμμίαν σημείων καὶ στρέφεται μέχρις ὅτου τὸ εἰς τὸ ἕτερον τῶν σημείων ὑπάρχον κατακόρυφον ἀκόντιον φαίνεται ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου τοῦ ὀρθογώνου. Κατόπιν, τηρουμένου τοῦ ὀρθογώνου ἀκινήτου, εὐχερέστατα δύνανται νὰ προσδιορισθῶσι, τῇ βοηθείᾳ καὶ ἀκοντίου, ὁσαδήποτε σημεῖα τῆς εὐθυγραμμίας. Ἐὰν δὲν καθίσταται ἐφικτὴ ἡ τοποθέτησις τοῦ ὀρθογώνου ἐπὶ ἑνὸς οἱουδήποτε τῶν δύο δεδομένων σημείων τῆς εὐθυγραμμίας, τοποθετοῦμεν τοῦτο εἰς ἐνδιάμεσον σημεῖον τῆς εὐθυγραμμίας προσδιοριζόμενον διὰ δοκιμαστικῶν σκοπεύσεων, διὰ τοῦ ἀκινήτου ἑκάστοτε ὀρθογώνου, πότε πρὸς τὸ ἓν τῶν δοθέντων σημείων τῆς εὐθυγραμμίας καὶ πότε πρὸς τὸ ἕτερον. Συνηθέστερον χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν πρόχειρον χάραξιν εὐθυγραμμιῶν τὰ ἀνακλαστικὰ ὀρθόγωνα. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν δι' αὐτῶν σημείου τινὸς μιᾶς εὐθυγραμίας, τῆς ὁποίας τὰ δύο γνωστὰ σημεῖα ἔχουσιν ἐπισημανθῆ δι' ἀκοντίων, τοποθετούμεθα παρὰ ταύτην, κρατοῦντες τὸ ὀρθόγωνον μὲ τὸν ἄξονα αὐτοῦ κατακόρυφον καὶ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ βλέπωμεν ἐντὸς αὐτοῦ τὰ εἴδωλα ἀμφοτέρων τῶν ἐπὶ τῶν γνωστῶν σημείων τῆς εὐθυγραμμίας ἀκοντίων. Κατόπιν μετακινούμεθα πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν, μέχρις ὅτου τὰ δύο εἴδωλα συμπέσωσιν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Ἅμα ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ἡ διὰ τοῦ ἄξονος τοῦ ὀρθογώνου κατακόρυφος εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας, καὶ εὐκόλως προσδιορίζεται τὸ ἀντίστοιχον σημεῖον τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν τὸ χρησιμοποιούμενον ἀνακλαστικὸν ὀρθόγωνον εἶναι ἁπλοῦν, τότε εἶναι ἀπαραίτητον, πρὸς χάραξιν τῆς εὐθυγραμμίας, νὰ ἔχωμεν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ἡμῶν δύο πάντοτε ἀκόντια. Τὸ τοιοῦτον δὲν ἀπαιτεῖται, ὅταν γίνεται χρῆσις διπλοῦ ὀρθογώνου.

Διὰ τὴν χάραξιν εὐθυγραμμιῶν μεγάλου μήκους, ἢ καὶ βραχειῶν, ἀλλὰ μὲ ἀκρίβειαν μεγάλην, χρησιμοποιοῦνται σκοπευτικὰ ὄργανα μὲ τηλεσκόπιον, ὅπως εἶναι τὰ διάφορα θεοδόλιχα καὶ ταχύμετρα. Πρὸς χάραξιν εὐθυγραμμίας διὰ τοῦ θεοδολίχου κεντροῦται τὸ ὄργανον ὑπὲρ τὸ ἓν τῶν γνωστῶν σημείων τῆς εὐθυγραμμίας καὶ κατακορυφοῦται ὁ πρωτεύων ἄξων αὐτοῦ. Κατόπιν σκοπεύεται τὸ ἕτερον σημεῖον τῆς εὐθυγραμμίας καὶ καθίσταται σταθερὸν διὰ τῆς πέδης τοῦ ὁριζοντίου κύκλου τὸ κατακόρυφον ἐπίπεδον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινεῖται ἡ σκοπευτικὴ γραμμή. Διὰ σκοπεύσεων εἶτα διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τοῦ ὀργάνου προσδιορίζονται διάφορα σημεῖα τῆς εὐθυγραμμίας. Ἐὰν ἡ σκοπευτικὴ γραμμὴ τηρῆται ἀκίνητος, ἡ ἐπιτυγχανομένη χάραξις εἶναι ἀκριβεστέρα. Ἐὰν χρειάζεται νὰ γίνῃ ἐπέκτασις τῆς εὐθυγραμμίας πρὸς τὸ μέρος ἔνθα ἔχει κεντρωθῆ τὸ θεοδόλιχον, γίνεται ἀναστροφὴ τοῦ τηλεσκοπίου καὶ συνεχίζεται οὕτως ἡ χάραξις δι' αὐτοῦ. Ἐὰν τὸ χρησιμοποιούμενον ὄργανον δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον σφαλμάτων, τότε προσδιορίζομεν ἕκαστον νέον σημεῖον τῆς εὐθυγραμμίας διὰ δύο θέσεις τοῦ τηλεσκοπίου, ὁπότε, ἂν προκύπτῃ διαφορά τις, λαμβάνεται ὡς ὀρθὴ ἡ μέση θέσις τῶν δύο λελανθασμένως προσδιορισθέντων σημείων. Πολλάκις εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ὀργάνου εἰς ἓν τῶν δύο γνωστῶν σημείων τῆς εὐθυγραμμίας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τοποθετεῖται τὸ θεοδόλιχον εἴς τινα θέσιν κειμένην κατὰ προσέγγισιν ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας, σκοπεύονται ἐναλλὰξ τὰ δύο γνωστὰ σημεῖα τῆς εὐθυγραμμίας καὶ προσδιορίζεται ἡ γωνία ποὺ περιέχεται μεταξὺ τῶν δύο σκοπεύσεων, ἡ ὁποία θὰ εἶναι διάφορος τῶν 180°, ἐφ' ὅσον τὸ σημεῖον, ὅπου ἔχει κεντρωθῆ τὸ θεοδόλιχον, δὲν κεῖται ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας. Πλὴν τούτου προσδιορίζομεν χονδροειδῶς τὰ μήκη τῶν δύο σκοπεύσεων, καὶ κατόπιν ὑπολογίζομεν ἐκ τῶν στοιχείων τούτων, μὲ ἀρχικὴν ὁποιαδήποτε ἀκρίβειαν, τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου, ὅπου τὸ θεοδόλιχον, ἀπὸ τῆς εὐθυγραμμίας. Μεταθέτοντες τὸ ὄργανον κατὰ τὴν προσδιορισθεῖσαν ἀπόστασιν, ἐρχόμεθα εἰς σημεῖον κείμενον πλησιέστερον πρὸς τὴν εὐθυγραμμίαν. Ἐπαναλαμβάνοντες τὰ αὐτά, πλησιάζομεν ἔτι πλέον τὴν εὐθυγραμμίαν κ.ο.κ. ἕως ὅτου διὰ διαδοχικῶν δοκιμῶν ἐπιτύχωμεν σημεῖον τῆς εὐθυγραμμίας.

Χάραξις γωνιῶν. Ἡ χάραξις ὀρθῶν γωνιῶν γίνεται εὐκολώτερον ὡς ἑξῆς: Ἔστω (σχ. 5) Ο ἡ κορυφὴ τῆς πρὸς χάραξιν ὀρθῆς γωνίας καὶ Οε ἡ γνωστὴ πλευρὰ αὐτῆς. Ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης λαμβάνομεν τὸ τμῆμα Οα, ἔχον μῆκος 3 μ, καὶ κατόπιν προσδιορίζομεν τὸ σημεῖον β, λαμβάνοντες Οβ=4 μ. καὶ

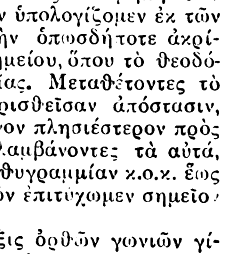

Σχ. 5.

αβ=5 μ. Ἡ ἑνοῦσα τὸ σημεῖον β μὲ τὸ Ο εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν εΟ καὶ συνεπῶς ἡ γωνία κΟε, ἔνθα ἡ κΟ διέρχεται διὰ τοῦ β, εἶναι ἡ ζητουμένη νὰ χαραχθῇ ὀρθὴ γωνία. Ἀντὶ 3, 4 καὶ 5 μ. δύνανται νὰ ληφθῶσι πολλαπλάσια ἢ ὑποπολλαπλάσια τῶν ἀριθμῶν τούτων, ἀρκεῖ νὰ διατηρῆται ἡ σχέσις 3 : 4 : 5 μεταξὺ τῶν πλευρῶν τοῦ τριγώνου αΟβ. Ἂν δίδεται (σχ. 6) ἡ εὐθεῖα Αε καὶ ἀντὶ τῆς κορυφῆς τῆς πρὸς χάραξιν ὀρθῆς γωνίας δίδεται τὸ τυχὸν σημεῖον Κ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς αὐτῆς, προσδιορίζομεν ἐπὶ τῆς Αε δύο σημεῖα τυχόντα, α καὶ β, λαμβάνοντες τὰ μήκη Κα καὶ Κβ ἴσα μεταξύ των. Συνδέοντες τὸ μέσον Ο τοῦ τμήματος αβ μετὰ τοῦ σημείου Κ διὰ τῆς εὐθείας Οκ, ἔχομεν τὴν ζητουμένην νὰ χαραχθῇ ὀρθὴν γωνίαν κΟε. Οἱ δύο ἐκτεθέντες τρόποι χαράξεως ὀρθῶν γωνιῶν λύουσι τὸ πρόβλημα τῆς χαράξεως καθέτου ἐπὶ εὐθεῖαν ἐκ σημείου κειμένου ἐπὶ τῆς εὐθείας ταύτης ἢ ἐκτὸς αὐτῆς.

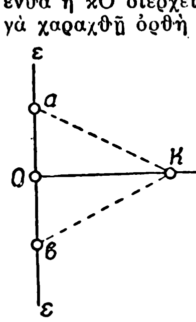

Σχ. 6.

Ἐὰν ζητῆται (σχ. 7) νὰ χαραχθῇ οἱαδήποτε γωνία φ°, τῆς ὁποίας δίδεται μία πλευρὰ Αε καὶ ἀντὶ τῆς κορυφῆς σημεῖόν τι Κ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς αὐτῆς, φέρομεν πρῶτον ἐκ τοῦ σημείου Κ τὴν εὐθεῖαν κ, κάθετον ἐπὶ τὴν ε. Κατόπιν ἐκ τοῦ Κ φέρομεν, κατὰ τὰ ἤδη προαναφερθέντα, τὴν εὐθεῖαν Βγ, σχηματίζουσαν μετὰ τῆς καθέτου Κκ γωνίαν θ°=90°—φ°. Ἡ τελευταία αὐτὴ εὐθεῖα Βγ τέμνει τὴν εὐθεῖαν Αε εἰς τὸ σημεῖον Ο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κορυφὴ τῆς ζητουμένης νὰ χαραχθῇ γωνίας γΟε=φ°.

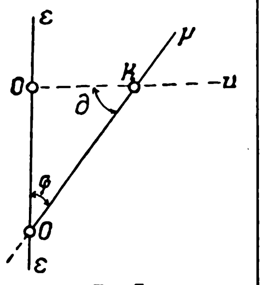

Σχ. 7.

Αἱ προηγουμένως ἐκτεθεῖσαι μέθοδοι χαράξεως γωνιῶν δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι δι' ἐκτεταμένας ἐργασίας, καθ' ὅσον ἀπαιτοῦσι χρόνον πολὺν καὶ δὲν ἐξασφαλίζουν πολὺ μεγάλην ἀκρίβειαν. Πρὸς εὐχερεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν χάραξιν ὀρθῶν γωνιῶν χρησιμοποιοῦνται τὰ ὀρθόγωνα. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ζητεῖται νὰ ἀχθῇ κάθετος ἐπ' εὐθεῖαν ἐκ σημείου κειμένου ἐπὶ τῆς εὐθείας ταύτης, τοποθετεῖται τὸ διοπτρικὸν ὀρθογώνιον κατακορύφως ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς εὐθυγραμμίας, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἀχθῇ ἡ κάθετος, καὶ στρέφεται τοῦτο μέχρις ὅτου διὰ τοῦ ἑνὸς τῶν σκοπευτικῶν ἐπιπέδων αὐτοῦ ἴδωμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀντιστοίχου ὀπτικοῦ πεδίου ἀκόντιον τοποθετημένον ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας. Καλὸν εἶναι ὅπως τὸ ἀκόντιον τοῦτο τίθεται ὅσον τὸ δυνατὸν μακρότερον ἀπὸ τοῦ σημείου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄγεται ἡ κάθετος. Μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτέρω, σκοπεύομεν διὰ τοῦ ἑτέρου σκοπευτικοῦ ἐπιπέδου, προσέχοντες νὰ μὴ γίνῃ οὐδεμία μετακίνησις ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ὀρθογώνου, καὶ ὁδηγοῦμεν τὸν βοηθὸν νὰ τοποθετήσῃ ἐπὶ τῆς σκοπεύσεως ταύτης ἓν ἀκόντιον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐπισημάνῃ ἓν σημεῖον τῆς καθέτου, ἡ ὁποία χαράσσεται οὕτως. Ἂν τὸ χρησιμοποιούμενον ὀρθόγωνον εἶναι ἀνακλαστικὸν (κατοπτρικὸν ἢ πρισματικόν), κρατοῦμεν τοῦτο κατακορύφως ὑπεράνω τοῦ σημείου ἐξ οὗ θὰ ἀχθῇ ἡ κάθετος καὶ ὁδηγοῦμεν τὸν βοηθὸν νὰ τοποθετήσῃ ἀκόντιον εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν εἰδώλων τῶν ἀκοντίων, διὰ τῶν ὁποίων ἔχει ἐπισημανθῆ ἡ εὐθυγραμμία, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἀχθῇ ἡ κάθετος. Ἡ ἐργασία εἶναι εὐκολωτέρα διὰ τῶν ἀνακλαστικῶν ὀρθογώνων, καὶ ἰδίως ἐὰν ταῦτα εἶναι διπλᾶ. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ζητεῖται ἐξ ἑνὸς σημείου, ἐκτὸς εὐθείας κειμένου, νὰ ἀχθῇ κάθετος ἐπὶ τὴν εὐθεῖαν ταύτην, ἐπισημαίνομεν διὰ δύο ἀκοντίων τὴν εὐθυγραμμίαν καὶ δι' ἑτέρου τὸ ἐκτὸς ταύτης κείμενον σημεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἀχθῇ ἡ κάθετος. Κατόπιν διὰ δοκιμαστικῶν ἀναζητήσεων εὑρίσκομεν τὸν ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας πόδα τῆς καθέτου. Ἡ ἀναζήτησις αὕτη γίνεται διὰ τοποθετήσεως τοῦ ὀρθογώνου ἐπὶ διαφόρων σημείων τῆς εὐθυγραμμίας. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς καθέτου εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν ἐπιτυγχάνεται ταχύτερον δι' ἀνακλαστικοῦ ὀρθογώνου ἢ διὰ διοπτρικοῦ. Ἐὰν τὰ χρησιμοποιούμενα ὀρθόγωνα εἶναι ἀκριβῆ, τὰ προκύπτοντα λάθη, κατὰ τὴν χάραξιν ὀρθῶν γωνιῶν δι' αὐτῶν, εἶναι ± 5', ἂν χρησιμοποιοῦνται διοπτρικὰ ὀρθόγωνα, καὶ ± 3', ἂν χρησιμοποιοῦνται κατοπτρικὰ ἢ πρισματικά. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γωνιώδης αὕτη ἀβεβαιότης δὲν θὰ ὑπερβῇ τὰς ἀνωτέρω τιμάς, μόνον ἐὰν ἡ ἐργασία γίνεται μὲ προσοχήν. Τὰ προκύπτοντα γραμμικὰ σφάλματα, ἐκ τῆς ὡς ἄνω γωνιώδους ἀβεβαιότητος τῆς χαράξεως, αὐξάνουν, ἐφ' ὅσον αὐξάνει τὸ μῆκος τῶν χαρασσομένων καθέτων, καὶ ἄρχονται νὰ γίνωνται ὑπολογίσιμα διὰ μήκη αὐτῶν μεγαλύτερα τῶν 10 μ. Ἕνεκα τούτου δὲν συνιστᾶται ἡ χρῆσις τῶν ὀρθογώνων διὰ τὴν χάραξιν καθέτων μήκους μεγαλυτέρου τῶν 10 ἢ 11 μ.

Διὰ τὴν χάραξιν γωνιῶν οἱουδήποτε μεγέθους γίνεται χρῆσις γωνιομετρικῶν ἐργαλείων. Διὰ χαράξεις οὐχὶ μεγάλης ἀκριβείας χρησιμοποιεῖται τὸ *παντόμετρον*, τὸ *γραφόμετρον* καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὄργανα. Δι' ἀκριβεῖς χαράξεις γωνιῶν χρησιμοποιεῖται τὸ *θεοδόλιχον*. Διὰ θεοδολίχου ἀποδόσεως 20" δυνάμεθα νὰ χαράξωμεν γωνίαν μὲ ἀκρίβειαν ± 5", ἂν ὅμως χρησιμοποιήσωμεν θεοδόλιχον μεγάλης ἀκριβείας, τὸ λάθος δύναται νὰ εἶναι μικρότερον καὶ τοῦ ±0',1. Εἰς τὰς χαράξεις σηράγγων, ὅπου ἀπαιτεῖται ἐξαιρετικὴ ἀκρίβεια διὰ τὴν χάραξιν τῶν ἀξόνων αὐτῶν, χρησιμοποιοῦνται θεοδόλιχα φέροντα μικρομετρικὰ μικροσκόπια.

Διὰ τὴν χάραξιν γωνίας φ, τῆς ὁποίας εἶναι γνωστὴ ἡ κορυφὴ Ο καὶ ἡ μία πλευρὰ Οε, τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοδολίχου, ἐνεργοῦμεν κέντρωσιν τοῦ ὀργάνου ὑπὲρ τὴν γνωστὴν κορυφὴν Ο τῆς γωνίας καὶ κατακορυφοῦμεν τὸν πρωτεύοντα ἄξονα αὐτοῦ. Κατόπιν σκοπεύομεν ἓν σημεῖον Α τῆς πλευρᾶς Οε καὶ περιστρέφομεν εἶτα τὴν σκοπευτικὴν γραμμὴν περὶ τὸν πρωτεύοντα ἄξονα τοῦ ὀργάνου, μέχρις ὅτου τὸ ἐπίπεδον αὐτῆς διαγράψῃ τὴν πρὸς χάραξιν γωνίαν φ. Σκοπεύοντες διὰ τῆς εἰς τὴν νέαν θέσιν σκοπευτικῆς γραμμῆς, τοποθετοῦμεν εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ὀργάνου ἕνα πάσσαλον Π'. Μετροῦντες τὴν γωνίαν ΑΟΠ' = φ', εὑρίσκομεν ὅτι εἶναι διάφορος τῆς φ καὶ Δφ. Ἐπειδὴ ὁ πάσσαλος Π' ἔχει τοποθετηθῆ εἰς ἀπόστασιν ΟΠ' ἀπὸ τοῦ ὀργάνου, ἡ ὁποία δύναται νὰ εἶναι γνωστή, εἶναι εὔκολος ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ γραμμικοῦ σφάλματος ποὺ ἐπροξενήθη ἐκ τοῦ λάθους Δφ τῆς γωνίας. Ὑπολογίζοντες τὸ σφάλμα τοῦτο σ, τοποθετοῦμεν νέον πάσσαλον Π" εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Π' ἴσην πρὸς σ (ΠΠ'=σ). Μετροῦντες τὴν γωνίαν ΑΟΠ", εὑρίσκομεν μίαν νέαν γωνίαν φ", πλησιάζουσαν περισσότερον πρὸς τὴν ζητουμένην νὰ χαραχθῇ φ. Διὰ δύο ἢ τριῶν τὸ πολὺ τοιούτων δοκιμῶν ἐπιτυγχάνομεν τὸν προσδιορισμὸν ἑνὸς σημείου Π, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται ἐπακριβῶς ἡ γωνία φ. Ἡ ἀκρίβεια προσδιορισμοῦ τοῦ σημείου Π λαμβάνεται συνήθως ἴση πρὸς ἓν χιλιοστόμετρον.

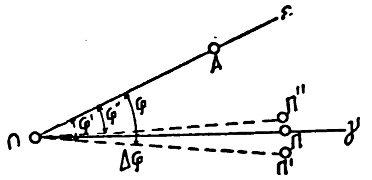

Σχ. 8.

Χάραξις καμπύλων γραμμῶν. Πολλάκις παρίσταται ἀνάγκη χαράξεως καμπύλων γραμμῶν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν συνήθων ἢ σιδηροδρομικῶν, ὑδραγωγείων ἢ διωρύγων. Αἱ χρησιμοποιούμεναι εἰς τὴν κατασκευὴν τοιούτων ἔργων καμπύλαι εἶναι τόξα κύκλου συνήθως. Εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς χαράξεις χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ καλουμένη σιδηροδρομικὴ καμπύλη παρεμβολῆς, ἥτις εἶναι κυβικὴ παραβολὴ καὶ ἐφαρμόζεται διὰ τὴν συναρμογὴν τῶν εὐθυγραμμιῶν τῆς χαράξεως πρὸς τὰ κυκλικὰ τμήματα αὐτῆς.

Ἡ χάραξις τόξων κύκλου, ὅταν ἡ ἀκτὶς αὐτῶν εἶναι μικρά, ὅπως συμβαίνει εἰς οἰκοδομικὰ ἔργα, καὶ εἶναι γνωστὸν τὸ κέντρον αὐτῶν, εἶναι εὔκολος, καὶ δύναται νὰ γίνῃ διὰ γεωμετρικῆς κατασκευῆς. Ὁμοίως εὐκόλως δύναται νὰ γίνῃ, εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἡ χάραξις ἐλλείψεων καὶ ἄλλων καμπύλων. Εἰς τὰς προαναφερθείσας ὅμως περιπτώσεις τῆς χαράξεως καμπύλων πρὸς συναρμογὴν τῶν διαφόρων εὐθυγραμμιῶν τοῦ ἄξονος οἱασδήποτε ὁδοῦ (κοινῆς σιδηροδρομικῆς ἢ ὑδραγωγοῦ), ἀναφύπτουν δυσχέρειαι, δεδομένου ὅτι τὸ κέντρον ἢ δὲν εἶναι γνωστὸν ἢ εἶναι ἀπρόσιτον καὶ αἱ ἀκτῖνες εἶναι μεγάλαι. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν ἡ χάραξις τῶν κυκλικῶν τόξων γίνεται διὰ προσδιορισμοῦ κατ' ἀρχὴν τῶν καλουμένων πρωτευόντων σημείων αὐτῶν, κατόπιν δέ, τῇ βοηθείᾳ τῶν σημείων τούτων, γίνεται χάραξις τῶν δευτερευόντων σημείων τῶν τόξων. Πρωτεύοντα σημεῖα τόξου καλοῦνται τὰ δύο σημεῖα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐφάπτεται τοῦτο τῶν ἑκατέρωθεν εὐθυγραμμιῶν, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ μέσου τοῦ τόξου. Δευτερεύοντα σημεῖα τόξου καλοῦνται τὰ ἐνδιάμεσα καὶ μεταξὺ τῶν πρωτευόντων σημείων κείμενα τοιαῦτα.

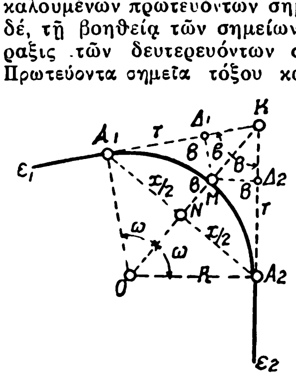

Σχ. 9.

Ὁ προσδιορισμὸς τῶν πρωτευόντων σημείων (σχ. 9) A_1, A_2 καὶ Μ, τοῦ κυκλικοῦ τόξου $A_1 M A_2$, ἔχοντος ἀκτῖνα $OA_1 = OA_2 = R$ καὶ ἐφαπτομένου

Digitized by Google

εἰς τὰς εὐθυγραμμίας $ε_1$ καὶ $ε_2$ κατὰ τὰ σημεῖα A_1 καὶ A_2, γίνεται μετὰ προηγούμενον ὑπολογισμὸν τῶν μηκῶν $τ=A_1K=A_2K$ τῆς ἐφαπτομένης, $A_1N=\frac{x}{2}=NA_2$ τῆς ἡμιχορδῆς καὶ $β=MΔ_1=MΔ_2=MN$ τοῦ βέλους τοῦ τόξου, συναρτήσει τῆς ἀκτῖνος R καὶ τῆς ἐπικέντρου γωνίας Ζω αὐτοῦ. Ἡ γωνία Ζω δὲν εἶναι γνωστὴ καὶ ὑπολογίζεται αὕτη συνήθως ἐκ τῆς γωνίας 2β, ἡ ὁποία δύναται ἐν γένει νὰ μετρηθῇ. Ἂν τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν καθίσταται ἐφικτόν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ κορυφὴ Κ ἢ τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν δύο εὐθυγραμμιῶν $ε_1$ καὶ $ε_2$ εἶναι ἀπρόσιτον, λαμβάνομεν δύο τυχόντα σημεῖα $Γ_1$ $Γ_2$ (σχ. 10) ἐπὶ τῶν εὐθυγραμμιῶν καὶ μετροῦντες τὰς γωνίας $β_1$ καὶ $β_2$, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν κατόπιν τὴν γωνίαν 2β ἐκ τῆς σχέσεως $2β=β_1+β_2-180$. Ἂν τὰ $Γ_1$ καὶ $Γ_2$ δὲν εἶναι ὁρατὰ ἀμοιβαίως, τότε ἐγκαθιστῶμεν μεταξὺ αὐτῶν μίαν πολυγωνικὴν ὅδευσιν, $Γ_1$ $Γ_3$ $Γ_4$ $Γ_2$, καὶ μετροῦντες τὰς γωνίας $γ_1$, $γ_3$, $γ_4$ καὶ $γ_2$ τῶν πλευρῶν αὐτῆς, ὑπολογίζομεν κατόπιν τὴν γωνίαν 2β. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν ὡς ἄνω μηκῶν, τὰ ὁποῖα ἀναγκαιοῦσι διὰ τὴν χάραξιν τῶν πρωτευόντων σημείων τόξου κύκλου, διευκολύνεται διὰ τῆς χρήσεως καταλλήλων πινάκων καλουμένων πινάκων χαράξεως καμπύλων. Ἡ χάραξις τῶν δευτερευόντων σημείων τόξου κύκλου γίνεται κατὰ τὰς κάτωθι τρεῖς διαφόρους μεθόδους:

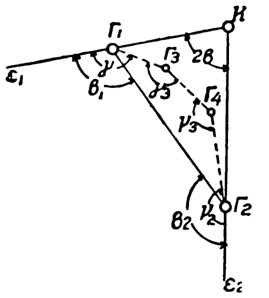

Σχ. 10.

α) Μέθοδος τῶν ὀρθογωνίων συντεταγμένων ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἀναφέρεται ὁ κύκλος εἰς ἄξονας συντεταγμένων, τὴν ἐφαπτομένην εἰς τὸ ἄκρον τοῦ τόξου καὶ εἰς τὴν ἐπ' αὐτῆς κάθετον κατὰ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς (σχ. 11). Ἡ ἐξίσωσις τοῦ κύκλου εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι: $x^2+(R-y)^2=R^2$, ὅθεν ἔχομεν $y=R\mp\sqrt{R^2-x^2}$ ἢ

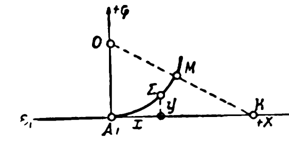

Σχ. 11.

$$y=\frac{1}{2}\frac{x^2}{R}+\frac{1}{8}\frac{x^4}{R^3}+\ldots \quad ἢ \; y=\frac{x^2}{2R}+\frac{y^2}{2R}$$

Βάσει τῶν τύπων τούτων ὑπολογίζεται ἡ τεταγμένη y τῶν προσδιοριζομένων σημείων Σ, διὰ διαφόρους τομὰς τῶν τεταγμένων x. Ἐὰν γίνεται χρῆσις τῶν δύο τελευταίων τύπων, ἀρκεῖ διὰ τὰς συνήθεις περιπτώσεις νὰ γίνῃ ὑπολογισμὸς τῶν y, λαμβανομένου μόνον ὑπ' ὄψιν τοῦ πρώτου ὅρου. Ὅταν ὁ δεύτερος ὅρος ὑπερβαίνῃ τὸ 1 έκ., δέον νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Εἰς τὸν τελευταῖον τύπον ὑπολογίζεται ἡ y βάσις τοῦ πρώτου ὅρου, καὶ ἡ εὑρισκομένη προσωρινὴ τομὴ αὐτοῦ εἰσάγεται εἰς τὸν δεύτερον ὅρον πρὸς εὕρεσιν τοῦ τελικοῦ y. Ἡ οὕτω παρεχομένη ἀκρίβεια εἶναι ἀρκετὴ διὰ πάσας τὰς περιπτώσεις.

β) Μέθοδος τῶν ὀρθογωνίων συντεταγμένων ἀπὸ τῆς χορδῆς. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ὁ κύκλος ἀναφέρεται εἰς ἄξονας συντεταγμένων, τὴν χορδὴν A_1 A_2 (σχ. 12) καὶ τὴν ἐκ τοῦ μέσου Μ τοῦ τόξου κάθετον ἐπ' αὐτήν. Συνήθως, ἀντὶ νὰ ληφθῇ ὡς ἄξων τῶν τεταγμένων ὁ Χ, συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω, λαμβάνεται ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἄξων X_1. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν, πρὸς εὕρεσιν τῶν τεταγμένων y_1 χρησιμοποιοῦνται οἱ τύποι, οἵτινες προανεφέρθησαν διὰ τὴν χάραξιν ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης. Ἂν χρησιμοποιῆται ὁ ἄξων Χ ἀντὶ τοῦ X_1, θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι εἶναι $x=x_1$ καὶ $y=β-y_1$, ἔνθα $β=MN$ τὸ βέλος τοῦ τόξου, καὶ x_1, y_1 αἱ δυνάμεις τοῦ συστήματος τῶν ἀξόνων X_1 καὶ Ψ ὑπολογιζόμεναι συντεταγμέναι.

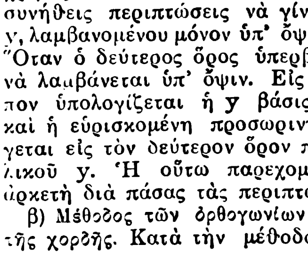

Σχ. 12.

γ') Μέθοδος τῶν πολικῶν συντεταγμένων. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐπιτρέπει εὐχερέστερον προσδιορισμὸν τῶν δευτερευόντων σημείων, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν ἀκρίβειαν τῶν προηγουμένων μεθόδων. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην λαμβάνεται ὡς πολικὸς ἄξων μία τῶν ἐφαπτομένων εἰς τὰ ἀκραῖα σημεῖα (σχ. 13), ἡ A_1 Κ λ.χ., καὶ λαμβάνεται ὡς πόλος τὸ πρωτεῦον σημεῖον A_1. Ἡ ἐξίσωσις τοῦ κύκλου εἰς

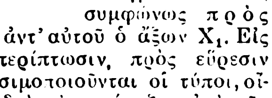

Σχ. 13.

τὸ ἐκλεγὲν σύστημα πολικῶν συντεταγμένων εἶναι $ρ=ZRημ\,φ$ καὶ ἐκ τοῦ τύπου τούτου ὑπολογίζονται τὰ μήκη τῶν πολικῶν ἀκτίνων ρ τῶν πρὸς χάραξιν δευτερευόντων σημείων, βάσει αὐθαιρέτως κανονιζομένων γωνιῶν φ. Οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι διευκολύνονται διὰ τῆς χρήσεως καταλλήλων πινάκων ἢ διὰ λογαριθμικῶν τοιούτων. Κατόπιν, τῇ βοηθείᾳ θεοδολίχου καὶ μετροταινίας, προσδιορίζονται εὐκόλως τὰ πρὸς χάραξιν σημεῖα τῆς καμπύλης.

Καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιγραφείσας μεθόδους, πρὸς ἀποφυγὴν χονδροειδῶν σφαλματων μετροῦνται τελικῶς, μετὰ τὴν χάραξιν, αἱ μεταξὺ τῶν προσδιορισθέντων σημείων ἀποστάσεις. Αὗται δέον νὰ συμπίπτουσι μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἀναπτύγματα τῶν τόξων κύκλου, ἅτινα ὑπολογίζονται εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε τῇ βοηθείᾳ πινάκων. Ἡ μέθοδος, ἡ ὁποία θὰ προτιμηθῇ διὰ τὴν χάραξιν μιᾶς ὡρισμένης καμπύλης, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς τοπικὰς συνθήκας καὶ τὴν ἰδιαιτέραν προτίμησιν τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν χάραξιν.

Εἰς τινας περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀπομάκρυνσίν μας ἀπὸ τοῦ χαρασσομένου τόξου, ὅπως καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας δὲν χρειάζεται πολὺ μεγάλη ἀκρίβεια, χρησιμοποιοῦνται διάφοροι ἀλλὰ πρόχειροι μέθοδοι, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ πλέον συνήθεις εἶναι αἱ ἑπόμεναι.

1) Μέθοδος τῶν ἀναζητήσεων ἢ διὰ τοῦ ὀρθογώνου. Ἡ μέθοδος αὕτη στηρίζεται εἰς τὸ ὅτι αἱ εἰς τὸ αὐτὸ τόξον ἐγγεγραμμέναι γωνίαι εἶναι πᾶσαι ἴσαι. Λόγῳ τούτου, αἱ ἐξ οἱουδήποτε σημείου τοῦ πρὸς χάραξιν τόξου σκοπεύσεις πρὸς τὰ ἀκραῖα πρωτεύοντα σημεῖα σχηματίζουσι πάντοτε τὴν αὐτὴν γωνίαν φ (σχ. 14). Ἂν τοποθετήσωμεν κατακορύφως εἰς οἱονδήποτε σημεῖον τοῦ τόξου κατοπτρικὸν ὀρθόγωνον, τοῦ ὁποίου τὰ δύο κάτοπτρα σχηματίζουσι μεταξύ των γωνίαν $\frac{φ}{Z}$, τότε θὰ ἴδωμεν ἐντὸς αὐτῶν νὰ συμπίπτωσι τὰ δύο εἴδωλα ἀκοντίων τοποθετημένων εἰς τὰ σημεῖα A_1 καὶ A_2. Τὴν γωνίαν τῶν δύο κατόπτρων κανονίζομεν ἑκάστοτε σκοπεύοντες ἐκ τοῦ προχαραχθέντος πρωτεύοντος σημείου Μ, τοῦ μέσου τοῦ τόξου. Τῇ βοηθείᾳ τοιούτου ὀρθογώνου ἀναζητοῦμεν διάφορα σημεῖα Σ τοῦ τόξου, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁσάκις τὸ ὀρθόγωνον τοῦτο εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ τόξου, τὰ ἐντὸς αὐτοῦ εἴδωλα τῶν εἰς τὰ σημεῖα A_1 καὶ A_2 ἀκοντίων θὰ συμπίπτουν. Ἀντὶ ὀρθογώνου δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ ὁ ἑξᾶς.

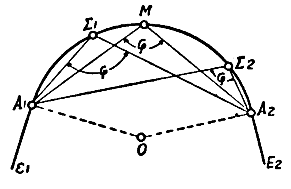

Σχ 14.

2) Μέθοδος τῶν διαδοχικῶν παλινδρομήσεων ἐπὶ τῆς ἐφαπτομένης. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ πρώτου δευτερεύοντος σημείου $Σ_1$ (σχ. 15), συμφώνως πρὸς τὴν ἤδη προαναφερθεῖσαν μέθοδον τῶν ὀρθογωνίων συντεταγμένων ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης. Κατὰ ταύτην δι' ἓν αὐθαιρέτως κανονιζόμενον x προσδιορίζομεν τὸ ἀντίστοιχον y. Κατόπιν λαμβάνομεν παλινδρομοῦντες ἐπὶ τῆς ἐφαπτομένης τὸ τμῆμα $Π_1T_1=\frac{x}{2}-\frac{y^2}{2x}$ καὶ ἐκ τῶν T_1 φέρομεν τὴν $T_1Σ_1$. Αὕτη εἶναι ἐφαπτομένη τοῦ τόξου κατὰ τὸ σημεῖον $Σ_1$. Ἤδη, προχωροῦμεν καὶ προσδιορίζομεν τὸ σημεῖον $Σ_2$ ἀπὸ τοῦ σημείου $Σ_1$, ὅπως ἀκριβῶς προσδιωρίσθη τὸ σημεῖον $Σ_1$ ἀπὸ τοῦ σημείου A_1. Ἡ μέθοδος εἶναι ἁπλουστάτη, ἀλλ' οὐχὶ ἀκριβής. Σφάλματα γενόμενα κατὰ τὸν προσδιορισμὸν σημείου τινὸς ἐπηρεάζουσι τὴν ἀκρίβειαν προσδιορισμοῦ πάντων τῶν κατόπιν τούτου προσδιοριζομένων σημείων.

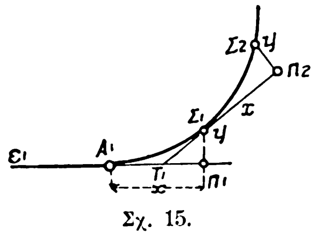

Σχ. 15.

3) Μέθοδος τῶν διαδοχικῶν παλινδρομήσεων ἐπὶ τῆς χορδῆς. Καὶ κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην προσδιορίζομεν ὡς προηγουμένως τὸ σημεῖον $Σ_1$ (σχ. 16). Κατόπιν φέρομεν τὴν χορδὴν A_1 $Σ_1$ καὶ προεκτείνοντες αὐτὴν λαμβάνομεν πέραν τοῦ $Σ_1$ τμῆμα $Σ_1Π_1=α=A_1Σ_1$. Ἤδη προσδιορίζομεν τὸ σημεῖον $Σ_2$ τοῦ τόξου, λαμβάνοντες $Σ_1Σ_2=α$ καὶ $Π_1Σ_2=2y$. Τρίτον σημεῖον, $Σ_3$, δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἐκ τοῦ προηγουμένου αὐτοῦ σημείου $Σ_2$, ὅπως ἀκριβῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον $Σ_2$ προσδιωρίσθη ἀπὸ τοῦ σημείου $Σ_1$. Καὶ ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἁπλῆ, ἀλλ' ἔχει καὶ αὕτη τὰ μειονεκτήματα τῆς προηγουμένης.

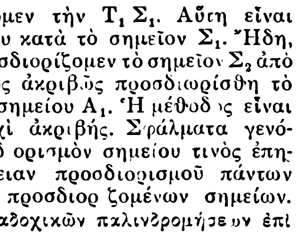

Σχ. 16.

4) Μέθοδος τῶν τεταρτημορίων. Ἔστωσαν (σχ. 17) χαραγμένα τὰ πρωτεύοντα σημεῖα A_1, Μ καὶ A_2 τόξου ἀκτῖνος R καὶ β τὸ βέλος ΜΝ τοῦ τόξου. Διὰ τόξα πολὺ μεγάλης ἀκτῖνος, αἱ γωνίαι ω εἶναι μικραὶ καὶ διὰ τοῦτο δύναται νὰ ληφθῇ ὅτι τὸ βέλος τοῦ τόξου $A_1Σ_1M$, ὅπερ ἰσοῦται πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου τόξου, ἰσοῦται πρὸς $β_1=\frac{β}{4}$. Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸ σημεῖον $Σ_1$, μέσον τοῦ τόξου A_1 $Σ_1$ Μ. Ἤδη, τρίτον σημεῖον $Σ_2$ τοῦ τόξου δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἀπὸ τοῦ $Σ_1$, ὅπως ἀκριβῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο προσδιωρίσθη ἐκ τοῦ Μ.

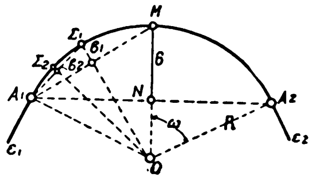

Σχ. 17.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μεθόδων προχείρου χαράξεως τόξων κύκλου, ἐφαρμόζονται καί τινες ἄλλαι. Περὶ τῆς χαράξεως τῆς σιδηροδρομικῆς καμπύλης παρεμβολῆς πραγματεύεται ἡ σιδηροδρομική. Ἅπασαι αἱ ἐκτεθεῖσαι μέθοδοι χαράξεως ἐφαρμόζονται εἰς τὰς διαφόρους κατασκευάς, ἑκάστη ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς σημασίας τοῦ κατασκευαζομένου ἔργου. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ δίδεται διὰ τὴν χάραξιν τῶν ἀξόνων *σηράγγων* (ὅλ. λ.), διότι ἐπιβάλλεται ἀκριβὴς καθορισμὸς αὐτῶν λόγῳ δυσμενῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐκτελεῖται μία τοιαύτη ἐργασία.

Α. Α. ΚΑΖΑΚΟΣ

—***χάραξις ὁδοῦ.*** Καλεῖται οὕτω ὁ πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ προσδιορισμὸς τῆς τομῆς τοῦ ἄξονος αὐτῆς μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Ὁ προσδιορισμὸς οὗτος γίνεται τόσον ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ χάραξις μιᾶς ὁδοῦ ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς μελέτης καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς, τόσον, ὥστε σχεδὸν νὰ ταυτίζεται ὁ ὅρος χάραξις μὲ τὸν ὅρον μελέτη τῆς ὁδοῦ. Οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἑκάστοτε θεωρουμένη περίπτωσις, εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἄμεσος προσδιορισμὸς τῆς χαράξεως μιᾶς ὡρισμένης ὁδοῦ κατὰ τρόπον, ὥστε αὕτη ν' ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τοὺς ὅρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους δέον νὰ τελῇ ὁδός τις συγκοινωνίας, καὶ εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας αὐτῆς. Τὸ τοιοῦτον συμβαίνει, διότι τὸ πρόβλημα τῆς χαράξεως δὲν δύναται νὰ λυθῇ βάσει κανόνων καὶ τύπων ὡρισμένων ἐκ τῶν προτέρων. Διὰ νὰ ἐξευρεθῇ ἡ καλυτέρα χάραξις ὁδοῦ, ἐξυπηρετούσης τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ δύο σημείων τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, θὰ χρειασθῇ νὰ μελετηθοῦν διάφοροι χαράξεις αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι θὰ συγκριθῶσι πρὸς ἀλλήλας, διὰ νὰ προτιμηθῇ ἡ καλυτέρα ἐξ αὐτῶν πρὸς ἐφαρμογήν.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς χαράξεως μιᾶς συνήθους ὁδοῦ δύναται νὰ γίνῃ κατὰ δύο κυρίως μεθόδους. Κατὰ τὴν πρώτην γίνεται κατ' ἀρχὴν ἀναγνώρισις τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ ἀπ' εὐθείας. Διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης προσδιορίζεται ἡ ζώνη τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, τὴν ὁποίαν θὰ διασχίζῃ ἡ πρὸς κατασκευὴν ὁδός. Κατόπιν γίνεται ἀποτύπωσις τῆς ἀνωτέρω ζώνης ἢ λωρίδος τοῦ ἐδάφους, καὶ ἐπὶ τοῦ κατασκευαζομένου χάρτου αὐτῆς μελετῶμεν τὴν χάραξιν ἐν ταῖς λεπτομερείαις, καὶ καταρτίζομεν τὴν λεγομένην προμελέτην τῆς ὁδοῦ, χαράσσοντες ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸν ἄξονα αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα, βάσει τῶν κατὰ τὴν προμελέτην ταύτην καταρτισθέντων διαγραμμάτων, προβαίνομεν εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χαραχθέντος τούτου ἄξονος προβαίνομεν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ὁριστικῆς μελέτης τῆς ὁδοῦ, ἐνεργοῦντες, ὅπου χρειάζεται, μετατόπισιν τοῦ ἐκ τῆς προμελέτης χαραχθέντος ἄξονος, πρὸς ἐπίτευξιν καλυτέρας χαράξεως. Κατὰ τὴν δευτέραν μέθοδον γίνεται, ὡς ἀνωτέρω, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἐδάφους, καθ' ἣν προβαίνομεν εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας χάραξιν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς τὴν ἄμεσον σύνταξιν τῆς ὁριστικῆς μελέτης. Ἡ πρώτη μέθοδος εἶναι ἡ συνηθέστερον ἐφαρμοζομένη καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται, ὅταν τὸ ἔδαφος παρουσιάζῃ δυσκολίας. Ἡ δευτέρα μέθοδος εἶναι ταχυτέρα καὶ οἰκονομικωτέρα τῆς προηγουμένης, ἀπαιτεῖ ὅμως μεγάλην πεῖραν παρὰ τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν χάραξιν μηχανικοῦ.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀκολουθητέα πρὸς χάραξιν ὁδοῦ τινος μέθοδος, πρέπει πρὸ ταύτης νὰ καθορισθῶσι τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος καὶ νὰ προσδιορισθῇ ἡ γενικὴ πορεία τῆς ὁδοῦ. Τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ, τὸ μέγιστον ὅριον κλίσεως αὐτῆς, ἡ ἐλαχίστη ἀκτὶς τῶν καμπύλων κλπ. θὰ καθορισθῶσι βάσει τῶν εἰς τὸ ἄρθρον *ὁδὸς* (ὅλ. λ) ἀναφερομένων. Πρὸς καθορισμὸν τῆς γενικῆς πο-

Digitized by Google

ρείας τῆς ὁδοῦ θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αὕτη πρέπει ν' ἀκολουθῇ ἐν γένει τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῆς χαράξεως αὐτῆς.

Γενικὴ διεύθυνσις ὁδοῦ τινος συγκοινωνίας, συνδεούσης δύο σημεῖα Α καὶ Β, καλεῖται ἡ εὐθυγραμμία τὴν ὁποίαν καθορίζουσι τὰ δύο ταῦτα σημεῖα ἢ ἐνίοτε καὶ ἡ τομὴ τῆς εὐθυγραμμίας ταύτης μετὰ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Ἡ παρακολούθησις τῆς γενικῆς διευθύνσεως χαράξεώς τινος εἶναι εὔκολος, ὅταν τὰ δύο πρὸς σύνδεσιν σημεῖα κεῖνται ἐπὶ ὁμαλοῦ ἐδάφους, ὁπότε ἡ χάραξις τῆς ὁδοῦ ἐπιτυγχάνεται εὐχερῶς. Εἰς τὰς συνήθεις περιπτώσεις τὰ διασχιζόμενα παρὰ τῶν ὁδῶν ἐδάφη παρουσιάζουσιν ἐπαλληλίαν μισγαγκειῶν, κορυφογραμμῶν καὶ στολιδώσεων γενικῶς, συνεπείᾳ ποικιλωτάτων αἰτίων. Ἕνεκα τούτου τὸ πρόβλημα τῆς χαράξεως καθίσταται δυσκολώτερον, τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον αἱ συναντώμεναι ἐδαφικαὶ ἀνωμαλίαι εἶναι περισσότεραι καὶ ἀποτομώτεραι. Αἱ ἀπαντώμεναι κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁδῶν περιπτώσεις εἶναι δυνατὸν ν' ἀναχθῶσιν ἐν γένει εἰς κατηγορίας ἃς δημιουργεῖ ἡ πρὸς ἄλληλα θέσις τῶν δύο ὑποχρεωτικῶν ἄκρων σημείων τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ πέρατος τῆς ὁδοῦ· ἤτοι ὅταν τὰ δύο ὑποχρεωτικὰ σημεῖα τῆς χαράξεως: 1) εὑρίσκωνται εἰς τὸ βάθος τῆς αὐτῆς κοιλάδος, 2) εὑρίσκωνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλιτύος, 3) εὑρίσκωνται τὸ μὲν εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος, τὸ δ' ἕτερον ἐπὶ τῶν κλιτύων, 4) εὑρίσκωνται τὸ μὲν ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τὸ ἕτερον ἐπὶ τῆς ἔναντι κλιτύος τῆς αὐτῆς λεκάνης, 5) εὑρίσκωνται ἐπὶ δύο κοιλάδων χωριζομένων διὰ κορυφογραμμῆς, 6) κείμενα εἰς τὸ βάθος δύο κοιλάδων ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, χωρίζωνται ὑπὸ μιᾶς ἢ περισσοτέρων κορυφογραμμῶν. Περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν, ἤτοι τῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ πληροῖ οἱαδήποτε χάραξις, ϐλ. λ. *ὁδός*.

Ἔχοντες τὰ προεκτεθέντα ὑπ' ὄψιν, δυνάμεθα μετὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων κλίσεως καὶ ἀκτίνων, ὅπως καὶ τοῦ πλάτους τῆς πρὸς κατασκευὴν ὁδοῦ, νὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν ἔναρξιν τῆς μελέτης χαράξεως αὐτῆς, προβαίνοντες κατ' ἀρχὴν εἰς τὰς ἀναγνωρίσεις καὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς βάσεως τῶν μελετῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν λῆψιν τῶν ἀναγκαιουσῶν πληροφοριῶν.

Ἀναγνώρισις καὶ προσδιορισμὸς τῆς γενικῆς πορείας τῆς χαράξεως. Ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἡ ἐκλογὴ τῆς βάσεως τῆς μελέτης χαράξεώς τινος δύναται νὰ γίνῃ εἴτε ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει κατάλληλος τοιοῦτος, εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ χρησιμοποίησις χαρτῶν διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἰδιαιτέρως συνιστᾶται, διότι παρέχει μεγάλας διευκολύνσεις καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ταχυτέραν περάτωσιν τοῦ πρώτου τούτου σχεδίου τῆς μελέτης. Διὰ τὰς πρώτας μελέτας ἀρκοῦσι τοπογραφικοὶ χάρται καὶ πολὺ μικρᾶς ἀκόμη κλίμακος. Ἐννοεῖται ὅτι ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ κλῖμαξ τοῦ χρησιμοποιουμένου χάρτου, τόσον περισσοτέρας λεπτομερείας τοῦ ἐδάφους δύναται νὰ περιέχῃ, καὶ ἑπομένως τόσον περισσότερον χρήσιμος θὰ φανῇ οὗτος κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν του. Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τοπογραφικὸς χάρτης, θὰ καταφύγωμεν εἰς ἄλλους, περιέχοντας τοὐλάχιστον τὰς θέσεις τῶν ῥευμάτων. Ἐκ τῶν θέσεων τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν κατ' εἰκασίαν τὰς θέσεις τῶν κορυφογραμμῶν. Πάντως, θὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὸ ἔδαφος, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ μεταφέρωμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ἐλλειπούσας ἐκ τῶν ἐνδιαφερουσῶν λεπτομερειῶν. Οὕτω σημειοῦνται ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰ σημεῖα, ἅτινα κρίνονται ὡς ἀδιάβατα, ἡ φύσις τῶν διαφόρων γαιῶν, τὰς ὁποίας θὰ διασχίσῃ πιθανῶς ἡ χάραξις, καὶ τὸ εἶδος τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν τούτων. Ἐπίσης σημειοῦμεν καὶ τὰ ὑψόμετρα τῶν σημείων, ἅτινα κρίνομεν ὡς ἐνδιαφέροντα, ἐνεργοῦντες πρόχειρον χωροστάθμισιν, δι' ἣν ἀρκεῖ τὸ βαρόμετρον. Καλὸν ἐπίσης εἶναι νὰ προσδιορίζωμεν βάσει πληροφοριῶν καὶ τὴν ἀνωτάτην στάθμην τῶν ὑδάτων τῶν κυριωτέρων ῥευμάτων, καὶ νὰ ἐκτιμῶμεν ἐπὶ τόπου τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐκτελεσθησομένων τεχνικῶν ἔργων καὶ τῶν τυχὸν παρουσιαζομένων δυσκολιῶν. Γενικῶς πρέπει νὰ σημειῶμεν πᾶσαν χρήσιμον λεπτομέρειαν. Ὅταν πᾶσαι αἱ λεπτομέρειαι σημειωθῶσιν ἐπὶ τοῦ χάρτου, διαφαίνεται ἡ ζώνη, ἐντὸς τῆς ὁποίας θ' ἀναπτυχθῇ ἡ χάραξις, καθίσταται δὲ δυνατὸς ὁ καθορισμὸς τῆς γενικῆς πορείας τῆς χαράξεως.

Εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει χάρτης διὰ τὰς πρώτας ἀναγνωρίσεις, θὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς γενικῆς πορείας τῆς χαράξεως δι' ἀναγνωρίσεως ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Διὰ τὰς ἀναγνωρίσεις ταύτας δυνάμεθα, σχεδὸν πάντοτε, νὰ βοηθηθῶμεν ἐξ ὑπαρχουσῶν βατῶν ὁδῶν καὶ ἀτραπῶν, αἱ ὁποῖαι δεικνύουσιν ἐν γένει τὴν ἀκολουθητέαν γενικὴν πορείαν τῆς χαράξεως. Θὰ χρειασθῇ, κατὰ ταῦτα, νὰ μετρηθῶσιν ἀποστάσεις καὶ νὰ προσδιορισθῶσιν ὑψόμετρα ὡρισμένων σημείων, τὰ ὁποῖα κρίνονται ὡς ἐνδιαφέροντα. Αἱ ἀποστάσεις μετροῦνται εἴτε μὲ τὸ βηματόμετρον εἴτε μὲ τὴν στρατιωτικὴν σταδίαν, ἐνίοτε ὅμως γίνεται καὶ ἐκτίμησις αὐτῶν. Αἱ χωροσταθμήσεις θὰ γίνουν διὰ τοῦ βαρομέτρου.

Διὰ τὸν προσανατολισμὸν καὶ τὴν συσχέτισιν τῶν διαφόρων ἐνδιαφερόντων σημείων δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ μία γωνιομετρικὴ πυξίς. Καλύτερα ἀποτελέσματα ἐπιτυγχάνονται δι' ἐλαφροῦ ταχυμέτρου, διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν γωνίας, ἀποστάσεις καὶ ὑψόμετρα. Διὰ τὴν συσχέτισιν τῶν διαφόρων σημείων μεταξύ των γίνεται πρόχειρος πολυγωνομετρικὴ ὅδευσις, ἡ ὁποία καλὸν εἶναι νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ γνωστῶν σημείων. Αἱ κορυφαὶ τῆς ὁδεύσεως ταύτης, βάσει τῆς ὁποίας θὰ συνταχθῇ καὶ πρόχειρος χάρτης τῆς ἐνδιαφερούσης περιοχῆς, θὰ χωροσταθμηθῶσι καὶ αἱ ἀποστάσεις αὐτῶν ὡς καὶ αἱ μεταξὺ τῶν πλευρῶν σχηματιζόμεναι γωνίαι θὰ μετρηθῶσιν. Ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω συντασσομένου προχείρως χάρτου θὰ σημειώσωμεν τὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα καὶ ἐξ ὄψεως, χονδροειδοῦς, λεπτομερείας τινὰς τοῦ ἐδάφους, ὅπως ἀκόμη καὶ τὰ κρινόμενα ὡς ἀδιάβατα σημεῖα, τὴν φύσιν τῶν ἐδαφῶν κλπ., ὡς ἐλέχθη διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ὑπάρξεως χάρτου.

Ὁ οὕτω συντασσόμενος χάρτης ἢ ὁ ὑπάρχων καὶ συμπληρούμενος τοιοῦτος καὶ αἱ λαμβανόμεναι ἐπὶ τόπου πληροφορίαι θὰ ἐπιτρέψωσι νὰ καθορίσωμεν τὴν γενικὴν πορείαν τῆς χαράξεως

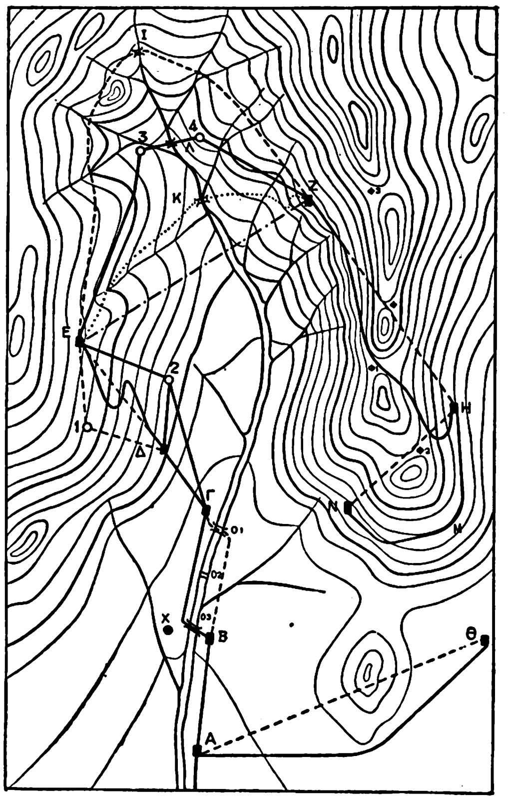

Χάραξις ὁδοῦ: *Αἱ γενικαὶ λύσεις τοῦ προβλήματος τῶν χαράξεων.*

καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὸ πλῆθος καὶ τὰς διαστάσεις τῶν ἐκτελεσθησομένων ἔργων, τὰς κλίσεις τὰς ὁποίας δέον νὰ ἀκολουθήσωμεν κατὰ τὴν ὁριστικὴν χάραξιν τῆς ὁδοῦ, καὶ χονδροειδῶς τὴν ἀπαιτηθησομένην δαπάνην διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ. Ἡ τελευταία αὕτη ἐκτίμησις τῆς συνολικῶς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης θὰ γίνῃ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ μιᾶς μέσης χιλιομετρικῆς δαπάνης, δι' ἕκαστον τῶν ὑπὸ ἰδιαιτέρας συνθήκας τελούντων τμημάτων τῆς ὑπὸ κατασκευὴν ὁδοῦ. Εἰς τὴν χιλιομετρικὴν ταύτην δαπάνην δὲν συμπεριλαμβάνεται συνήθως ἡ ἀξία τῶν μεγάλων τεχνικῶν ἔργων, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαιτηθησομένη δαπάνη θὰ προστεθῇ εἰς τὴν βάσει τῆς χιλιομετρικῆς τιμῆς προκύπτουσαν.

Πολλάκις συμβαίνει νὰ μὴ δυνάμεθα, ἐκ τῆς ὡς ἄνω γινομένης ἀναγνωρίσεως νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων παρουσιαζομένων λύσεων τῆς χαράξεως, εἴτε λόγῳ ἀνεπαρκείας τῆς ἀναγνωρίσεως εἴτε λόγῳ ὁμοιότητος τῶν μελετῶν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν δυνάμεθα νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ὁριστικὴν κρίσιν στοιχείων. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως συνταχθῶσι λεπτομερέστεραι προμελέται δι' ἑκάστην τῶν λύσεων τούτων, καὶ διὰ συγκρίσεως κατόπιν αὐτῶν θὰ προτιμηθῇ ἡ καλυτέρα χάραξις.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀναγνωρίσεων καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς γενικῆς πορείας τῆς χαράξεως θὰ προβῶμεν, ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων καὶ τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν, εἴτε εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς προμελέτης αὐτῆς, τὴν χάραξιν δηλαδὴ τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ χάρτου, εἴτε εἰς τὴν ὁριστικὴν χάραξιν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, χωρὶς νὰ συνταχθῇ προηγουμένως ἡ προμελέτη.

Προμελέτη τῆς χαράξεως ἐπὶ τοῦ χάρτου. Διὰ τὴν σύνταξιν προμελέτης χαράξεώς τινος, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποτυπωθῇ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς προσδιορισθείσης γενικῆς πορείας αὐτῆς μία ζώνη τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ περιληφθῇ ἡ χάραξις. Ἡ ἀποτύπωσις τῆς λωρίδος ταύτης τοῦ ἐδάφους γίνεται ταχυμετρικῶς συνήθως, χρησιμοποιουμένων ταχυμέτρων κανονικοῦ μεγέθους. Χάριν τῆς ἀποτυπώσεως ταύτης θὰ ἐγκατασταθῇ ἐντὸς τῆς ὑπ' ὄψιν λωρίδος πολυγωνομετρικὴ ὅδευσις, ἡ ὁποία καλὸν εἶναι νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ τυχὸν ὑπάρχοντος τριγωνομετρικοῦ δικτύου. Πάντως δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὁ προσανατολισμὸς τῆς ὁδεύσεως. Μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ὁδεύσεως ταχυμετρικῶς θὰ γίνῃ καὶ γεωμετρικὴ χωροστάθμησις τῶν κορυφῶν αὐτῆς, ἱδρυομένων ὑψομετρικῶν ἀφετηριῶν (Repers) κατ' ἀποστάσεις 1.000 ἕως 1.500 μ. Ἡ χωροστάθμησις αὕτη καλὸν εἶναι νὰ γίνεται δὶς πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων. Τὸ πλάτος τῆς ἀποτυπωτέας ζώνης ποικίλλει συνήθως μεταξὺ 100 μ. καὶ 300 μ. καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐδαφικῶν συνθηκῶν, τῆς προσοχῆς, ἥτις κατεβλήθη κατὰ τὸν καθορισμὸν τῆς γενικῆς πορείας τῆς ὁδοῦ, καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων. Εἰς σημεῖα, ὅπου καθίσταται ὑποχρεωτικὴ ἡ διάβασις τῆς χαράξεως, τὸ πλάτος τῆς ἀποτυπωτέας ζώνης δύναται νὰ μειοῦται εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἐνῷ εἰς μέρη, ὅπου δημιουργοῦνται ἀμφιβολίαι, αὐξάνεται τὸ πλάτος τοῦτο. Εἰς ἐδάφη ὁμαλὰ ἀπαιτεῖται πλάτος ζώνης μεγαλύτερον ἢ εἰς ἀνώμαλα τοιαῦτα. Ἡ συνήθης κλῖμαξ, ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ συνταχθῇ ἡ ὑψομετρικὴ ὁριζοντιογραφία τῆς ἀποτυπωτέας ζώνης, εἶναι συνήθως 1:2000. Δι' ἐδάφη ὁμαλὰ δύναται νὰ ἐλαττωθῇ μέχρις 1:5000, ἐνῷ διὰ λίαν ἀνώμαλα θὰ πρέπῃ νὰ αὐξηθῇ εἰς 1:1000. Ἡ ἰσαπόστασις τῶν χωροσταθμικῶν καμπύλων λαμβάνεται ἴση πρὸς 1 ἕως 2 μ. διὰ τὰ λίαν ὀρεινὰ ἐδάφη, 2 ἕως 5 μ. διὰ τὰ συνήθη καὶ 5 ἕως 10 μ. διὰ τὰ ὁμαλά, ἅτινα ἀπετυπώθησαν ὑπὸ κλίμακα 1:5000. Εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀποτυπουμένην ζώνην, πλὴν τῆς γενικῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους, πρέπει νὰ ἐμφαίνωνται τὰ παντὸς εἴδους ῥεύματα, ἀνεξαρτήτως τοῦ μεγέθους αὐτῶν, αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι τάφροι, τὰ ἕλη πάσης φύσεως, αἱ πηγαὶ καὶ τὰ φρέατα, μετὰ τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων αὐτῶν. Ἐπίσης θὰ σημειοῦνται οἱ τυχὸν ὑπάρχοντες ἐπίγειοι ὀχετοὶ καὶ τὰ ἀναχώματα. Αἱ πάσης φύσεως ὁδοὶ (κοιναί, σιδηροδρομικαί, τηλεφωνικαί, κλπ.), αἱ γέφυραι καὶ οἱ ὀχετοὶ μετὰ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἀνοίγματος αὐτῶν, καὶ οἱ χιλιομετρικοὶ ὅροι τῶν ὁδῶν, θὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὸν συντασσόμενον χάρτην. Πλὴν τούτων θὰ σημειωθῶσιν αἱ περίμετροι τῶν χωρίων κλπ., τὰ ὅρια τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν μετὰ τοῦ εἴδους τῆς καλλιεργείας αὐτῶν, αἱ ἄγονοι ἐκτάσεις μετὰ τῆς φύσεως αὐτῶν, αἱ συστάδες δένδρων, μεμονωμένα δένδρα ἢ οἰκίαι, τὰ εἰκονοστάσια, νεκροταφεῖα, ἐρείπια τοίχων κλπ., ἅτινα θὰ χρησιμεύσωσιν ὡς σημεῖα προσανατολισμοῦ, διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀπαιτηθησομένων δαπανῶν ἀπαλλοτριώσεως τῶν παρὰ τὴν ὁδὸν κτημάτων κλπ.

Ἅπαντα τὰ λαμβανόμενα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στοιχεῖα τῆς πρὸς ἀποτύπωσιν ζώνης σημειοῦνται εἰς αὐτοσχέδια συντασσόμενα ἐπὶ τόπου, εἰς σημειωματάριον ἐκ τετραγωνισμένου χάρτου. Βάσει τῶν αὐτοσχεδίων τούτων καὶ τῶν εἰς τὰ σημειωματάρια ταχυμετρήσεως, χωροσταθμήσεων κλπ. περιλαμβανομένων στοιχείων καὶ πληροφοριῶν θὰ προβῶμεν ἐν τῷ γραφείῳ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ὑψομετρικῆς ὁριζοντιογραφίας. Μετὰ τὴν σύνταξιν ταύτης θὰ προσδιορίσωμεν ἐπ' αὐτῆς τὴν θέσιν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ, θὰ ἐνεργήσωμεν δηλαδὴ τὴν ἐπὶ τοῦ χάρτου χάραξιν αὐτῆς.

Καθορισμὸς τῆς χαράξεως ἐπὶ τῆς ὑψομετρικῆς ὁριζοντιογραφίας. Κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ πρὸς τοῦτο συνταχθέντος χάρτου θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν, ἐκτὸς τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῶν χαράξεων, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καθορισθεῖσαν μέσην κλίσιν δι' ἓν ἕκαστον τῶν τμημάτων τῆς χαράξεως. Βάσει τῆς κλίσεως ταύτης, ἡ ὁποία δύναται νὰ προσδιορισθῇ καὶ ἐκ τῆς συνταχθείσης ὁριζοντιογραφίας, θὰ χαράξωμεν μίαν ἰσοκλινῆ γραμμὴν ἐπὶ τῆς ὁριζοντιογραφίας, ἥτις δὲν πρέπει νὰ χαράσσεται βάσει τῆς μεγίστης ἐπιτρεπομένης κλίσεως, ἀλλὰ πάντοτε μὲ κλίσιν μικροτέραν. Ἂν καθίστατο ἐφικτὸν ν' ἀκολουθήσῃ ἡ χάραξις τὴν ἰσοκλινῆ ταύτην ἢ οὐδετέραν γραμμήν, ὡς καλεῖται, θὰ εἴχομεν τὸ πλεονέκτημα τῆς ἀνυπαρξίας χωματουργικῶν ἔργων κατὰ τὸν ἄξονα τῆς ὁδοῦ. Ἐπειδὴ ἡ ἰσοκλινὴς γραμμὴ παρουσιάζεται λίαν τεθλασμένη, χάραξις δὲ γενομένη κατὰ ταύτην θ' ἀπῄτει πολλὰς καμπύλας, εὐθυγραμμίζομεν τὴν χάραξιν κατὰ τμήματα, διερχόμενοι πότε δεξιὰ καὶ πότε ἀριστερὰ τῆς ἰσοκλινοῦς. Παρὰ τὰ σημεῖα τῆς τομῆς τῶν οὕτω χαρασσομένων εὐθυγραμμιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην πολυγωνικὴν γραμμὴν ἢ ἁπλῶς πολυγωνικὴν τῆς χαράξεως, γίνεται συναρμογὴ αὐτῶν διὰ τόξων κύκλου συνήθως. Ὁ καθορισμὸς τῶν ἀκτίνων τῶν τόξων συναρμογῆς, αἵτινες θὰ μένωσι πάντοτε μεγαλύτεραι τοῦ κα-

Digitized by Google

θορισθέντος ἐλαχίστου ὁρίου δι' αὐτάς, θὰ γίνῃ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ δημιουργοῦνται μεγάλα χωματουργικὰ ἔργα κατὰ τὴν θέσιν τῶν καμπύλων. Προσπαθοῦμεν ὅπως τὰ χαρασσόμενα τόξα εἶναι παράλληλα κατὰ τὸ δυνατὸν πρὸς τὰς χωροσταθμικὰς καμπύλας.

Μετὰ τὴν χάραξιν τῶν εὐθυγραμμιῶν τῆς ὁδοῦ καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ἀκτίνων τῶν τόξων συναρμογῆς αὐτῶν ἀριθμοῦμεν τὰς κορυφὰς τῆς πολυγωνικῆς ταύτης γραμμῆς καὶ διὰ τοῦ ἀναγωγέως μετροῦνται αἱ γωνίαι αὐτῆς. Κατόπιν, διὰ πινάκων χαράξεως καμπύλων, ὑπολογίζονται βάσει τῶν μετρηθεισῶν γωνιῶν καὶ τῶν καθορισθεισῶν ἀκτίνων τὰ μήκη τῶν τόξων συναρμογῆς καὶ ἐπίσης τὰ μήκη τῶν ἐφαπτομένων αὐτῶν, ἀπὸ τῶν κορυφῶν μέχρι τοῦ σημείου ἐπαφῆς. Μετὰ ταῦτα προβαίνομεν εἰς τὴν σχεδίασιν τῶν καμπύλων καὶ εἰς τὴν χιλιομέτρησιν τοῦ χαραχθέντος οὕτως ἄξονος τῆς ὁδοῦ, συντάσσομεν τὴν κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τούτου κατακόρυφον τομὴν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους καὶ προβαίνομεν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ καταστρώματος τῆς ὑπὸ κατασκευὴν ὁδοῦ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν θὰ ὑπερβῶμεν τὸ ὅριον κλίσεως καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν ἰσοψηφισμὸν τῶν χωματισμῶν. Ὁ ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς προσδιορισμὸς τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ διευκολύνεται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως λεπτοῦ νήματος (κλωστῆς), τὸ ὁποῖον τείνομεν ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δίδομεν διαφόρους θέσεις καὶ κλίσεις, ἕως ὅτου ἐπιτύχωμεν, κατ' ἐκτίμησιν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ἰσοψηφισμὸν τῶν χωματισμῶν. Ἅμα ἐπιτύχωμεν τοῦτο, χαράσσομεν ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς τὴν προσδιορισθεῖσαν θέσιν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ.

Ἐὰν δὲν καθίσταται ἐφικτὸς ὁ ἰσοψηφισμὸς τῶν χωματισμῶν, ἢ κρίνωνται ὑπερβολικοὶ οὗτοι, ἢ ἡ ἐπιτυγχανομένη κλίσις τῆς χαράξεως δὲν εἶναι ἀνεκτή, ἢ καὶ ἐάν, δι' ἄλλον τινὰ λόγον, ἡ ἐπιτευχθεῖσα χάραξις δὲν κρίνεται ἱκανοποιητική, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ὁριζοντιογραφίαν καὶ ἐνεργοῦμεν κατάλληλον μετάθεσιν τοῦ χαραχθέντος ἄξονος, μεθ' ὃ θὰ ἐλέγξωμεν, τῇ βοηθείᾳ πάλιν τῆς κατὰ μῆκος τομῆς, τὴν νέαν θέσιν τοῦ ἄξονος καὶ θὰ μεταβάλωμεν ἐν ἀνάγκῃ πάλιν καὶ τοῦτον, μέχρις ἐπιτεύξεως καλῆς χαράξεως. Τότε δύναται νὰ γίνῃ μελάνωσις τῶν σχεδίων, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ ἐμφαίνεται ἡ τελικῶς προκριθεῖσα χάραξις. Κατὰ τὴν μελάνωσιν ταύτην χρωματίζονται ἐρυθρὰ ὁ χαραχθεὶς ἄξων καὶ ἐπίσης πάντα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἐνδείξεις αἵτινες ἀφορῶσι τὴν ὁδόν. Ἕνεκα τούτου ὁ ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς σημειούμενος ἄξων τῆς ὁδοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ὁριζοντιογραφίας, καλεῖται καὶ ἐρυθρὰ γραμμή. Πᾶσαι αἱ ἐνδείξεις αἱ ἀφορῶσαι τὸ ἔδαφος καὶ τὰς ὑπαρχούσας κατασκευὰς ἐν γένει σχεδιάζονται διὰ μαύρης μελάνης. Ἐπὶ τῆς ὁριζοντιογραφίας θὰ ἐμφαίνωνται, πλὴν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ, ὁ ἀριθμὸς ἑκάστης κορυφῆς, αἱ ἀκτῖνες τῶν καμπύλων, αἱ μεταξὺ τῶν εὐθυγραμμιῶν γωνίαι, τὰ μήκη τῶν ἐφαπτομένων, τὰ μήκη τῶν τόξων συναρμογῆς τῶν εὐθυγραμμιῶν καὶ ἡ χιλιομέτρησις τοῦ ἄξονος. Ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς θὰ ἐμφαίνωνται, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, καὶ τὰ ὑψόμετρα τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ὁδοῦ εἰς ἑκάστην θέσιν, αἱ ἀποστάσεις τῶν θέσεων τούτων μεταξύ των καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, αἱ ὑψομετρικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῆς ἐρυθρᾶς γραμμῆς καὶ τοῦ ἐδάφους, τὰ σημεῖα ἀλλαγῆς κλίσεως τῆς γραμμῆς ταύτης, αἱ κλίσεις τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς ἐρυθρᾶς γραμμῆς καὶ τὰ μήκη αὐτῶν, ὅπως καὶ αἱ θέσεις τῶν εὐθυγραμμιῶν καὶ τῶν καμπύλων τῆς χαράξεως. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύνανται νὰ σημειωθῶσι καὶ αἱ θέσεις, τὸ εἶδος καὶ τὸ ἄνοιγμα τῶν κατασκευαζομένων πρὸς διάβασιν τῶν ρευμάτων τεχνικῶν ἔργων. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ὡς ἄνω διαγραμμάτων, θὰ προβῶμεν, χάριν τῆς συμπληρώσεως τῆς προμελέτης τῆς ὁδοῦ, εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν χωματισμῶν, τὴν σύνταξιν τοῦ διαγράμματος κινήσεως γαιῶν, τῶν τύπων τῶν μικρῶν τεχνικῶν ἔργων, τῶν προχείρων διαγραμμάτων τῶν μεγαλυτέρων τοιούτων, εἰς τὴν σύνταξιν προμετρήσεως τῶν ἔργων, εἰς τὴν κατάρτισιν τιμολογίου καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς δαπάνης τῶν ἐκτελεστέων ἔργων. Πλὴν τούτων, ἐπειδὴ συνήθως ἡ κατασκευὴ τῶν ὁδῶν ἀνατίθεται συνήθως εἰς ἐργολήπτας, θὰ συνταχθῇ καὶ ἡ συγγραφὴ ὑποχρεώσεων. Ἂν πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ ἀπαιτῆται, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἔγκρισις τῆς γενομένης μελέτης παρὰ τῆς ἁρμοδίας κρατικῆς ἢ ἄλλης τινὸς ὑπηρεσίας, θὰ συνταχθῇ καὶ ἡ σχετικὴ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις.

Ὅταν παρουσιάζωνται πλείονες τῆς μιᾶς χαράξεων, ἐφαρμόζονται διάφοροι μέθοδοι συγκρίσεως τούτων πρὸς πρόκρισιν τῆς καλυτέρας. Κατὰ τὴν σύγκρισιν ταύτην πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν δαπάνην κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ, ὡς καὶ τὰς ἀπαιτουμένας δαπάνας μεταφορᾶς δι' αὐτῆς. Χάριν εὐκολωτέρας συγκρίσεως τῶν χαράξεων ἀνάγονται αὗται εἰς χαράξεις ὁριζοντίας, ἰσοδυνάμους, ὡς πρὸς τὴν θεωρουμένην ἑκάστοτε ἄποψιν, πρὸς τὰς ἀρχικὰς χαράξεις. Τὰ μήκη τῶν ἰσοδυνάμων τούτων χαράξεων καλοῦνται ἰσοδύναμα μήκη χαράξεων καὶ εἶναι φανερὸν ὅτι καλυτέρα χάραξις, ὡς πρὸς τὴν ἐξεταζομένην ἄποψιν, εἶναι ἡ ἔχουσα τὸ μικρότερον ἀντίστοιχον ἰσοδύναμον μῆκος.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν σχεδίων τῆς προμελέτης σημειοῦνται ἐντὸς αὐτῶν πᾶσαι αἱ παρουσιαζόμεναι καὶ μελετηθεῖσαι χαράξεις. Αὗται σχεδιάζονται μὲ διάφορα χρώματα ἑκάστη (πράσινον, κυανοῦν, κίτρινον κ.λ.π.) καὶ μόνον ἡ προτιμηθεῖσα τελικῶς γίνεται ἐρυθρά. Εἰς τὴν αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν πρέπει νὰ φαίνεται διατὶ ἐπροτιμήθη ἡ ἐρυθρὰ χάραξις ἀπὸ τῶν λοιπῶν.

Χάραξις τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μετὰ τὴν περάτωσιν τῆς προμελέτης, διὰ νὰ κατασκευασθῇ ἡ ὁδὸς εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως γίνῃ ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὁριστικὴ χάραξις τοῦ ἄξονος αὐτῆς, ἥτις θὰ γίνῃ σύμφωνος πρὸς τὰ σχέδια τῆς προμελέτης, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χαράξεως. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐργασιῶν χαράξεως μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας ἀπαιτεῖ ἀρίστην ὀργάνωσιν τοῦ συνεργείου ὁριστικῆς χαράξεως καὶ πλήρη ἐπάρκειαν αὐτοῦ εἰς ἐργατικὸν προσωπικὸν καὶ ὑλικὰ μέσα. Συνεργεῖόν τι ὁριστικῆς χαράξεως, πλήρως ὠργανωμένον, ἀποτελεῖται ἀπὸ 5 ἕως 6 τμήματα, διευθυνόμενα ἕκαστον ὑπὸ ἐμπείρων μηχανικῶν καὶ διατελοῦντα πάντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διευθύνοντος τὴν ὅλην ἐργασίαν μηχανικοῦ. Ἕκαστον συνεργεῖον εἶναι πλήρως ἐφωδιασμένον μὲ τὰ ἀπαιτούμενα ὄργανα, ἐργαλεῖα κλπ., καὶ συνίσταται ἀπὸ τὸν διευθύνοντα τοῦτο, ἀπὸ ἕνα βοηθὸν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ἀριθμόν τινα ἐργατῶν, ἀναλόγως τῶν ἐδαφικῶν δυσχερειῶν καὶ τοῦ εἴδους τῆς ἐργασίας ἑκάστου αὐτῶν. Τὸ πρῶτον συνεργεῖον, τὸ ὁποῖον προπορεύεται καὶ διευθύνει ὁ γενικὸς προϊστάμενος τῶν συνεργείων, ἐνεργεῖ τὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσδιορισμὸν τῶν εὐθυγραμμιῶν τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ, τὴν πασσάλωσιν αὐτῶν, τὸν προσδιορισμὸν τῶν κορυφῶν καὶ τὴν μέτρησιν τῶν γωνιῶν τῆς πολυγωνικῆς γραμμῆς τῆς χαράξεως, ὅπως καὶ τὴν χάραξιν τῶν πρωτευόντων σημείων τῶν καμπύλων. Ὁ καθορισμὸς τῶν εὐθυγραμμιῶν τῆς πολυγωνικῆς γραμμῆς τῆς χαράξεως γίνεται βάσει τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπαρχόντων σημείων συσχετίσεως καὶ προσανατολισμοῦ, ἅτινα ἐσημειώθησαν κατὰ τὴν προμελέτην ἐπὶ τῆς συνταχθείσης ὑψομετρικῆς ὁριζοντιογραφίας, καὶ ἐκ τῶν πασσάλων τῆς πολυγωνομετρικῆς ὁδεύσεως, ἥτις ἐγένετο πρὸς ἀποτύπωσιν τῆς ζώνης τῶν μελετῶν. Ἂν δὲν ὑπάρχουσι τὰ τοιαῦτα σημεῖα, λόγῳ τῆς παρόδου πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς προμελέτης, ἢ ἂν ταῦτα εἶναι ἀνεπαρκῆ, θὰ ἐργασθῶμεν ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων. Ἡ ἀπ' εὐθείας, χωρὶς προμελέτην, χάραξις τοῦ ἄξονος γίνεται μόνον εἰς ὁμαλὰ ἐδάφη καὶ παρὰ μηχανικῶν πεπειραμένων. Ἐνίοτε, ὅταν ἡ κατασκευὴ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν μελέτην, δύναται δι' ἄλλα μὲν τμήματα τῆς χαράξεως νὰ γίνεται προμελέτη, δι' ἄλλα δὲ ἀπ' εὐθείας χάραξις, ἀναλόγως τῆς σημασίας καὶ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Τὸ δεύτερον συνεργεῖον, ὅπερ ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτον, λαμβάνει παρὰ τούτου τὰ μεγέθη τῶν μετρηθεισῶν γωνιῶν τῆς πολυγωνικῆς καὶ χαράσσει τὰς καμπύλας. Ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ ἀκτὶς τῶν καμπύλων, τόσον πλησιέστερον λαμβάνονται τὰ πασσαλούμενα σημεῖα αὐτῶν. Διὰ καμπύλας ἀκτῖνος μικροτέρας τῶν 100 μ., αἱ ἀποστάσεις τῶν σημείων τούτων λαμβάνονται ἴσαι πρὸς 5 μ. Διὰ τόξα ἀκτῖνος 100 ἕως 300 μ. αἱ ἀποστάσεις αὗται αὐξάνονται εἰς 10 μ., καὶ δι' ἀκτῖνας ἄνω τῶν 300 μ. οἱ πάσσαλοι τοποθετοῦνται κατ' ἀποστάσεις 15 μ. Τὸ ἀκολουθοῦν τρίτον συνεργεῖον ἐνεργεῖ τὴν χιλιομέτρησιν τοῦ ἄξονος καὶ τὴν πασσάλωσιν τῶν ἐνδιαφερόντων σημείων τοῦ ἐδάφους, χάριν τῆς ἀκριβοῦς καταρτίσεως τῆς ὁριστικῆς κατὰ μῆκος τομῆς τοῦ ἐδάφους καὶ καθορισμοῦ τῶν θέσεων λήψεως τῶν κατὰ πλάτος τομῶν ἢ διατομῶν τῆς ὁδοῦ. Τὸ τέταρτον συνεργεῖον χωροσταθμεῖ δι' ἀκτινοειδῶν σκοπεύσεων τοὺς τοποθετηθέντας ἐπὶ τοῦ ἄξονος ἢ παρ' αὐτὸν πασσάλους. Τὸ πέμπτον συνεργεῖον ἐνεργεῖ τὴν λῆψιν τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στοιχείων, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν σύνταξιν τῶν λεπτομερῶν ὑψομετρικῶν διαταγραμμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς κατασκευὴν τῶν τεχνικῶν ἔργων. Ἡ λῆψις τῶν στοιχείων τούτων γίνεται διὰ τοῦ ταχυμέτρου ἢ τοῦ χωροβάτου, κατὰ τὴν ἐργασίαν δὲ ταύτην θὰ προσδιορισθῶσι σημεῖα κείμενα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ρεύματος, καὶ θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀντίστοιχος ὑψομετρικὴ ὁριζοντιογραφία θὰ συνταχθῇ ὑπὸ κλίμακα 1 : 500 ἕως 1 : 1000 τοὐλάχιστον.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἐργασίας τοῦ πέμπτου συνεργείου, ἄλλα βοηθητικὰ συνεργεῖα, ἀκολουθοῦντα πάντως τὸ τέταρτον ὡς ἄνω συνεργεῖον, θὰ προβαίνωσιν εἰς τὴν λῆψιν τῶν στοιχείων ποὺ χρειάζονται πρὸς σύνταξιν τῶν διατομῶν τῆς ὁδοῦ. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα λαμβάνονται διὰ τοῦ χωροβάτου ἢ ἀκόμη καὶ διὰ πήχεως καὶ ἀεροστάθμης. Τὰ ὑπ' ὄψιν συνεργεῖα διευθύνονται ἀπὸ ἐμπειροτέχνας, οἱ ὁποῖοι καὶ κανονίζουν τὸ πλάτος τῶν διατομῶν, ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν.

Τέλος, τὸ ἕκτον συνεργεῖον, ἢ καὶ τὸ πέμπτον ἀκόμη, ἐφ' ὅσον ἔχει καιρόν, ἐνεργεῖ τὴν λῆψιν τῶν στοιχείων πρὸς σύνταξιν τοῦ κληματολογικοῦ διαγράμματος, βάσει τοῦ ὁποίου θὰ κανονισθῶσιν αἱ δαπάναι ἀπαλλοτριώσεως τῶν παρὰ τῆς ὁδοῦ καταλαμβανομένων κτημάτων. Πρὸς σύνταξιν τοῦ διαγράμματος τούτου προσδιορίζονται τὰ ὅρια τῶν διαφόρων ἰδιοκτησιῶν καὶ τὸ εἶδος καλλιεργείας αὐτῶν.

Βάσει τῶν ὡς ἀνωτέρω λαμβανομένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στοιχείων συντάσσονται ἐν τῷ γραφείῳ τὰ ὁριστικὰ διαγράμματα ἐκτελέσεως τῶν διαφόρων ἔργων κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ, ἤτοι ἡ ὁριστικὴ ὁριζοντιογραφία, ἥτις θὰ σχεδιασθῇ ἐρυθρὰ ἐπὶ λευκοῦ φύλλου χάρτου, καὶ ἡ ὁριστικὴ κατὰ μῆκος τομὴ τῆς ὁδοῦ μὲ τὰ λεπτομερῆ ὑψομετρικὰ διαγράμματα, βάσει τῶν ὁποίων θὰ συνταχθῶσι τὰ ὁριστικὰ σχέδια κατασκευῆς, ἑκάστου τεχνικοῦ ἔργου. Πλὴν τούτων, θὰ σχεδιασθῶσιν αἱ κατὰ πλάτος τομαὶ τῆς ὁδοῦ, θὰ γίνῃ ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ κύβου τῶν χωματισμῶν κλπ. Α. Α. ΚΑΖΑΚΟΣ

— *[Ὀχυρ.] Χάραξις* εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παράστασις ἑνὸς ἀμυντικοῦ ἔργου διὰ τῶν ὁριζοντίων προβολῶν τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ γραμμῶν. Ἡ χάραξις αὕτη γίνεται διὰ πασσαλώσεως τῶν γωνιῶν τῶν προβολῶν τούτων. Αἱ μεταξὺ τῶν πασσάλων εὐθυγραμμίαι σημειοῦνται εἴτε δι' ἐλαφρᾶς ἐκσκαφῆς εἴτε διὰ σχοινίου ἢ ταινίας τεινομένων ἐπὶ τῶν πασσάλων. Ἐν τῇ χαράξει τῶν ἔργων τῆς ὀχυρωτικῆς ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ διάταξις τῆς γραμμῆς τοῦ πυρὸς καὶ ἡ διάταξις τοῦ κωλύματος. Διὰ τῆς χαράξεως τῆς γραμμῆς τοῦ πυρὸς ἢ ὑπερασπιστρίας ἐπιζητεῖται νὰ βάλλωνται καλῶς αἱ προσβάσεις τῶν ἔργων, ὡς καὶ τὸ κώλυμα ἢ ἡ πρὸ αὐτοῦ ζώνη. Διὰ τὴν καλὴν βολὴν τῶν προσβάσεων ἡ χάραξις ἀκολουθεῖ τὰς δεσποζούσας γραμμὰς τοῦ ἐδάφους, διὰ δὲ τὴν καλὴν βολὴν τοῦ κωλύματος ἢ τῆς πρὸ αὐτοῦ ζώνης ἀκολουθοῦνται ἐν τῇ χαράξει τεθλασμέναι γραμμαί, τῶν ὁποίων τὰ εὐθύγραμμα τμήματα πλαγιοβάλλονται ἀμοιβαίως. Ἀναλόγως τῆς διατάξεως τῶν εὐθυγράμμων τούτων τμημάτων ἡ χάραξις αὕτη καλεῖται *ψαλιδωτή*, *πριονοειδής*, *ὀδοντωτὴ* καὶ *προμαχωνική*. Ἐκ τούτων ἡ τελευταία, ὡς παρέχουσα τελειοτέρας πλαγιοφυλάξεις, ἦτο καὶ ἡ ἐπικρατεστέρα εἰς τὰς παλαιοτέρας ὀχυρώσεις. Ἡ χάραξις αὕτη ἀντικατεστάθη βραδύτερον, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, διὰ τῆς πολυγωνικῆς λεγομένης χαράξεως, ἐν ᾗ ἡ ἐντὸς τοῦ κωλύματος (τάφρου) βολὴ γίνεται ἐξ εἰδικῶν ὀργάνων καὶ οὐχὶ ἐκ τμημάτων τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός. Οὕτω τὰ τμήματα ταῦτα τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός, μὴ περιοριζόμενα ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς πλαγιοφυλάξεως, ἀκολουθοῦσι τὰς ἐπικρατεστέρας γραμμὰς τοῦ ἐδάφους, ἀποτελοῦντα πολυγωνικοὺς περιβόλους. Ἐκτὸς τῆς καλῆς κατὰ τῶν προσβάσεων βολῆς καὶ τῆς πλαγιοφυλάξεως ἐπιζητεῖται σήμερον, εἰς τὰ ἁπλούστερα ἔργα τῆς ὀχυρωτικῆς, δηλαδὴ τὰ χαρακώματα καὶ τὰ ὀρύγματα, καὶ ἡ ἀσφάλεια ἀπὸ τῶν πλευρικῶν πυρῶν τοῦ ἐχθροῦ.

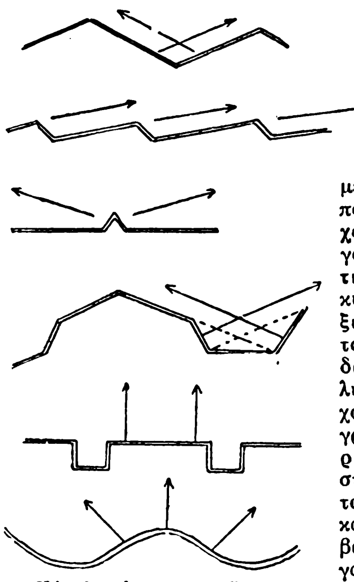

Χάραξις ἀμυντικῶν ἔργων.

Αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ψαλιδωτῆς καὶ τῆς πριονοειδοῦς χαράξεως, κυρίως ὅμως διὰ τῆς ὀφιοειδοῦς καὶ διὰ τῆς μετὰ διαχωμάτων τοιαύτης. Ζ. Ν.

χάραξος (ὁ) (Charaxus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων του ἀθροίσματος τῶν *ροπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νυμφαλιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλας ψυχάς, ἀπαντώσας πανταχοῦ τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ὁ *χάραξος ὁ γαλατικὸς* (Charaxus gallicus), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους, κεραίας λεπτοτάτας καὶ ἐπιμήκεις καὶ ζωηρὰ ποικίλα χρώματα. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν. Δ. Ν. Π.

Χάραξος. Μυτιληναῖος, υἱὸς τοῦ Σκαμανδρωνύμου, ἀδελφὸς τῆς ποιητρίας Σαπφοῦς. Ἐλθὼν εἰς Ναυκράτιδα τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμάσιος 570—526 π. Χ.) χάριν ἐμπορίας, ἠγάπησε παραφόρως τὴν περίφημον ἑταίραν Ῥόδωπιν καὶ τὴν ἐξηγόρασεν ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτῆς Ξάνθου τοῦ Σαμίου ἀντὶ ἁδροτάτης τιμῆς (*Ἡροδ.* Β, 135). Α. Θ. Σ.

Digitized by Google

Χαράρ, ἢ ***Χαρράρ*** (Harar ἢ Harrar) *[Γεωγρ.]*. —1) Ἐπαρχία τῆς Ἀβησσυνίας ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καὶ γονιμωτέρων τῆς χώρας, κειμένη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα αὐτῆς, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς Σομαλίας, ἐπὶ ὀροπεδίου ὕψους 1.500—1.700 μ. Διασχίζεται ὑπὸ τοῦ γαλλο-αβησσυνιακοῦ σιδηροδρόμου ἀπὸ Τζιμπουτὶ εἰς Ἀντὶς-Ἀμπέμπα. Κατοικεῖται ὑπὸ τῆς φυλῆς τῶν Χαράρι, οἵτινες ὁμιλοῦν ἰδιαιτέραν σημιτικὴν διάλεκτον καὶ εἶναι Μωαμεθανοὶ τὸ θρήσκευμα, ἀνήκοντες εἰς τὴν περσικὴν αἵρεσιν τῶν Σαφάϊ. —2) Πόλις τῆς Ἀβησσυνίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας, κειμένη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς χώρας, ἐπὶ βουνοῦ ὕψους 1.856 μ. καὶ ἐπὶ τῆς διακλαδώσεως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τζιμπουτὶ—Ἀντὶς-Ἀμπέμπα. Κάτ. 50.000. Εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων κέντρων καραβανίων καὶ ἐμπορίου καφέ, τοῦ βαφικοῦ φυτοῦ θυάρς, ἐλεφαντοστοῦ, δερμάτων καὶ κτηνῶν. Ἦτο ἄλλοτε πρωτεύουσα τοῦ σχιιτικοῦ κράτους τῶν Γκάλλα. Τῷ 1875 κατελήφθη ὑπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων, ἅτινα ἐγκατέστησαν ὡς ἡγεμόνα τὸν Ἀβδουλλαχὶ καὶ παρέμειναν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1885, ὁπότε ἀπεσύρθησαν συνεπείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Μαγδῆ. Τῷ 1887 ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Μενελὶκ Β′ καὶ περιῆλθεν ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν μεθ' ὁλοκλήρου τῆς περιφερείας. Μ. Δ. Β.

Χαρασόνα, ἢ ***Χαρασσὼν*** *[Γεωγρ.]*. Βουνώδης προβολὴ χερσονησώδης, ἀποτελοῦσα τὴν νοτιοδυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς Σύρου καὶ χωρίζουσα ἀμφιδύμως τοὺς ὅρμους τῆς Δελλαγράτζιας (Φοίνικος) καὶ Γαλησσοῦ. Ἔχει ὡς κορυφὰς τὴν Σχιστὴ Πέτρα καὶ τὴν Νυχτοβίγλα, ἀπολήγουσαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀτσιγγανόκαστρο. Πλεῖστοι ὁρμίσκοι ἐν τῇ ἀκτῇ της: Ἀλυφτό, Ἅη Στέφανος, Φεργάδα κτλ. Βρίθει κυνηγίου ἀποδημητικῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον. Σ. Ε. Λ.

Χαρασσὸ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Καλοῦ Χωριοῦ. Κάτ. 196. ΕΡ. Μ.

χαράσσω, καὶ **—ττω**, δημοτ. καὶ *χαράζω*, ἀόρ. *ἐχάραξα—ἐχαράχθην*, παθ μετχ. *κεχαραγμένος*· κάμνω ἐγκοπὰς δι' ὀξέος ὀργάνου, ἐγχαράσσω, ἐγκολάπτω: «χαράσσω γράμματα, —σχεδιαγράφημα, —εἰκόνα», «χάραξέ το λίγο νὰ τὸ γνωρίζῃ»· ‖ «χαράσσω ὁδὸν» καθορίζω τὸν τόπον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ κατασκευασθῇ· ‖ «χαράζω τὸν μύλο» κάμνω τὰς ἀναγκαίας ἐγκοπὰς εἰς τὴν μυλόπετραν· ‖ «χαράζει ἡ μέρα» καὶ ἁπλῶς «χαράζει» ἐπὶ τοῦ λυκαυγοῦς: «σηκώνεται μόλις χαράξῃ»· ‖ ὑποδηλῶ, λέγω δι' ὀλίγων: «μόλις τοῦ τὸ χαράξῃς, τὸ καταλαβαίνει», «ἀρκεῖ νὰ τοῦ τὸ χαράξῃς μόνον, καὶ θὰ τὸ κάμῃ ἀμέσως».

Χαράστη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ψηλοβρύχου (Σοβολάκκου) τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 101.

χαρατζάρος (ὁ), καὶ ***χαρατζῆς*** (ὁ)· ὁ Τοῦρκος ὑπάλληλος ὁ ἐντεταλμένος τὴν εἴσπραξιν φόρων καὶ εἰδικώτερον τοῦ κεφαλικοῦ (χαράτσι).

Χαρὰ Τσαμουρὶ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Χθαμαλὴ γλῶσσα ἀμμώδης τῆς Βορείου ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης (πλάτ. 38° 25′ 30″ Β., μηκ. 27° 00′ 00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1522: Smyrna harbour) μεταξὺ τῆς παλαιᾶς ἐκβολῆς τῆς Ἕρμου καὶ τῆς γλώσσης τῆς ἀντικρυζούσης τὸ φρούριον Σαντζὰκ Καλεσσί. Σ. Ε. Λ.

χαράτσι, ἢ ***χαράτζι***. Προσωπικὸς φόρος, εἰς ὃν ὑπεβάλλοντο παλαιότερον ἐν Τουρκίᾳ πάντες οἱ μὴ Μουσουλμᾶνοι κάτοικοι τοῦ κράτους, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἐνόπλου στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας (βλ. *κεφαλικὸς φόρος*).

χαράτσωμα (τό)· δημοτ., τὸ νὰ ὑποβάλλωμέν τινα εἰς χαράτσι, εἰς πρόστιμον· ‖ δαπάνη ματαία.

χαρατσώνω· δημοτ., ὑποβάλλω τινὰ εἰς χαράτσι, εἰς πρόστιμον· ‖ οἱονεὶ ἐξαναγκάζω τινὰ εἰς ματαίαν δαπάνην.

χαράττω· ἄλλως *χαράσσω* (βλ. λ.).

χαραυγὴ (ἡ)· δημοτ., τὰ χαράματα, ἡ αὐγή, τὸ λυκαυγές.

Χαραυγὴ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πλατείας (Ἀλανλῆ) τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 36. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κολλακτσιλῆ*.

—**Χαραυγὴ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Δρογγυλίου τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 408 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χαδὴρ-Ἀγᾶ*.

«Χαραυγή». —1) Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν, ἱδρυθὲν ἐν Μυτιλήνῃ τῷ 1911 ὑπὸ Μ. Ράλλη καὶ Δ. Ἀλβανοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1914 μετενεχθὲν εἰς Ἀθήνας. —2) Ἑβδομαδιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1921 ὑπὸ Κ. Θεοδωροπούλου.

—**«Χαραυγὴ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ»**. Ἑβδομαδιαῖον φιλολογικὸν καὶ πνευματιστικὸν περιοδικόν, ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1921 ὑπὸ Χ. Ι. Δημαράτου.

χάρβαλο (τό)· δημοτ., πᾶν τὸ μὴ καλῶς ἔχον, τὸ χαλαρόν, τὸ ἐξηρθρωμένον: «ἡ πόρτα —, τὸ σπίτι εἶναι χάρβαλο»· ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ ὑπὸ γήρατος ἢ νόσου καταβεβλημένος.

Χάρβαρντ πανεπιστήμιον (Harvard University). Τὸ παλαιότερον καὶ σημαντικώτερον πανεπιστήμιον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἱδρυθὲν ἐν Καΐμπριτζ τῆς πολιτείας τῆς Μασσαχουσέττης παρὰ τὴν Βοστώνην, τῷ 1636. Τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τοῦ κληρικοῦ Τζὼν Χάρβαρντ, ὁ ὁποῖος εἶχε κληροδοτήσει εἰς αὐτὸ τὴν βιβλιοθήκην του καὶ τὸ ἥμισυ τῆς σημαντικῆς περιουσίας του. Κατ' ἀρχὰς ἐλειτούργουν ἐν αὐτῷ μόνον ἡ φιλολογικὴ καὶ ἡ θεολογικὴ σχολή. Σὺν τῷ χρόνῳ προσετέθησαν ἰατρικὴ σχολὴ (1782), νομικὴ σχολὴ (1817), βραδύτερον δὲ καὶ ἄλλαι σχολαὶ πρακτικῶν σπουδῶν, πολιτικῆς οἰκονομίας, εἰδικὴ σχολὴ δημοσίων ὑπαλλήλων, σχολὴ μηχανικῶν, σχολὴ μεταλλειολόγων κ.τ.λ. Τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Χάρβαρντ ἔχει πολλὰς καὶ πλουσίας βιβλιοθήκας, ἀστεροσκοπεῖον καὶ πολλὰ μουσεῖα. Μ. Δ. Β.

Χαρβάτα *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βουβῶν τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 32.

Χαρβάτι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μυκῆναι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.

—**Χαρβάτι** *[Γεωγρ.]*. —1) ***Ἄνω*** —. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου ***Παλλήνη*** (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. —2) ***Κάτω*** —. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Παλλήνης τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 45.

Χάρβεϋ (Harvey) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Βορείου Ντακότα. Κάτ. 12.590. Μ. Δ. Β.

Χάρβεϋ (Harvey), ***Γεώργιος***. Ἀμερικανὸς ἐκδότης καὶ διπλωμάτης (1864—1928). Ἦτο ἰδιοκτήτης πολλῶν ἀμερικανικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ὑποστηρικτῶν τοῦ προέδρου Οὐΐλσων, εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁποίου συνέβαλε τὰ μέγιστα. Βραδύτερον διεφώνησε πρὸς αὐτόν, ἰδίως ἕνεκα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, καταπολεμήσας τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς αὐτήν. Συνέβαλε κατόπιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου Χάρντιγκ, ὁ ὁποῖος διώρισεν αὐτὸν πρεσβευτὴν εἰς τὸ Λονδῖνον (1921—1923). Μ. Δ. Β.

—**Χάρβεϋ** (Harvey), ***Γουλιέλμος***. Διάσημος Ἄγγλος φυσιολόγος, ἀνακαλύψας τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Ἐγεννήθη τῷ 1578 ἐν Folkestone, ἀπέθανε δὲ τῷ 1657 ἐν Hampstead τοῦ Grafschaft Essex. Γόνος εὐπόρου οἰκογενείας ἐμπορευομένων, ἐσπούδασεν ἐπὶ τετραετίαν ἐν Παδούῃ ὑπὸ τὸν Φαβρίκιον d' Aquapendente, μεθ' ὃ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐγκατεστάθη ὡς ἰατρὸς ἐν Λονδίνῳ. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐπιδιδόμενος εἰς πειραματικὰς ἐρεύνας πρὸς μελέτην τῶν κινήσεων τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀρτηριῶν, διεπίστωσε κατὰ τὴν ἀπολίνωσιν τῶν ἀρτηριῶν τὴν σύρροιαν αἵματος ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀπολινώσεως καὶ τῆς καρδίας διαστήματι καὶ ἐν γένει τὴν πλήρωσιν τῶν ἀρτηριῶν ἐξ αἵματος καί, κατὰ τὴν σπουδὴν τοῦ ῥυθμοῦ τῶν συστολῶν, τὴν μεγάλην ποσότητα τοῦ ἐξωθουμένου αἵματος καθ' ἑκάστην συστολὴν ἐκ τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν πρὸς τὰς μικροτέρας. Αἱ διαπιστώσεις αὗται τὸν ὡδήγησαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς μεγάλης κυκλοφορίας, μολονότι ἠγνόει τὴν ὕπαρξιν τῶν τριχοειδῶν καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν φλεβῶν. Τῷ 1628 ἐδημοσίευεν ἐν Φραγκφούρτῃ τὴν διάσημον αὐτοῦ πραγματείαν: «Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus», τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁποίας περιεῖχε κριτικὴν τῆς θεωρίας τοῦ Γαληνοῦ ἐπὶ τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας, ἤτοι τῆς πνευμονικῆς, τὸ δὲ δεύτερον περιέγραφε τὴν μεγάλην κυκλοφορίαν. Πρὸ αὐτοῦ ὁ Michel Servet εἶχε μαντεύσει τὴν πνευμονικὴν κυκλοφορίαν, ὁ δὲ Colombo καὶ ὁ Aranzius εἶχον διαπιστώσει τὴν εἰς τὴν καρδίαν ῥοὴν τοῦ αἵματος ἐκ τῶν πνευμονικῶν φλεβῶν καὶ ἐκ τῆς κάτω κοίλης φλεβός, ἀλλ' ἡ τιμὴ ἀνήκει εἰς τὸν Χάρβεϋ, ὅστις ἀφ' ἑνὸς μὲν συνέδεσε τὰ μαντευθέντα ἢ ἄνευ συστήματος παρατηρηθέντα μέχρι τῆς ἐποχῆς του, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ τῶν πειραματικῶν του ἐρευνῶν, ἀπέδειξεν ἀναντιρρήτως τὸν μηχανισμὸν τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς κυκλοφορίας. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη δὲν ἐπέφερε τὸ ἀναμενόμενον ἀποτέλεσμα· κριταὶ αὐστηροὶ πανταχόθεν ἀνεφάνησαν, πολλαὶ ἀντιρρήσεις διετυπώθησαν καὶ τὰ μέλη τῆς σχολῆς τῶν Παρισίων ἐλοιδώρησαν τὴν νέαν διδασκαλίαν. Ἐδέησε νὰ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ἵνα ἡ μεγάλη ἀνακάλυψις ἀναγνωρισθῇ. Περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἔσχε τὴν παρηγορίαν νὰ ἴδῃ τὴν θεωρίαν του υἱοθετουμένην ὑφ' ὅλων τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης, πλὴν δὲν ἐπέζησε μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνακαλύψεως ὑπὸ τοῦ Malpighi (1661) τῶν τριχοειδῶν, τῆς ἀρχῆς τῶν φλεβῶν καὶ τῆς δι' αὐτῶν διαδρομῆς τοῦ αἵματος. Εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἵσταται καὶ ἑτέρα του ἐργασία, ἡ περὶ γενέσεως τῶν ζῴων, ἥτις, παρὰ τὴν θέλησίν του, πρὶν ἢ ἔτι ἀποβῇ ὁριστική, εἶχεν ἤδη δημοσιευθῆ («Exercitationes de generatione animalium», 1651). Ὑπῆρξεν αὕτη ὁ καρπὸς ἀναριθμήτων ἐπὶ ἐγκύων ζῴων μελετῶν καὶ παρατηρήσεων, αἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι πᾶς ἔμψυχος ὀργανισμὸς ἐξ ᾠοῦ προέρχεται (omne vivum ex ovo).

Γουλιέλμος Χάρβεϋ.

Ὁ Χάρβεϋ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ χειρουργικῆς ἐν τῷ Βασιλικῷ Κολλεγίῳ (1615), ἰδιαίτερος ἰατρὸς Ἰακώβου τοῦ Α′ καὶ Καρόλου τοῦ Α′. Ἠκολούθησε Κάρολον τὸν Α′ εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπεσύρθη ἐν Lambeth. Θνήσκων ἐκληροδότησεν εἰς τὸ κολλέγιον τῶν ἰατρῶν τὴν βιβλιοθήκην του καὶ μέρος τῆς περιουσίας του. Ο. Ρ.

—**Χάρβεϋ** (Harvey), ***Νέλλυ***. Ἀγγλὶς ζωγράφος, γεννηθεῖσα τῷ 1877. Διεκρίθη κυρίως ὡς προσωπογράφος, κυριώτερα δ' ἔργα της μαρτυροῦντα σημαντικὴν ἐπίδρασιν τοῦ Θεοτοκοπούλου, εἶναι: «*Ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Βικτωρία*», «*Ἡ κυρία Β.*», «*Προσωπογραφία ἱερέως*», «*Ὁ δοὺξ τοῦ Σάντο Μάουρο*», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάρβουντ (Harwood), ***Ἐδουάρδος***. Ἄγγλος φιλόλογος καὶ θεολόγος (1729—1794). Ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς διδάσκαλος, κατόπιν δ' ὡς ἐφημέριος κατεδιώχθη ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἀρειανισμὸν ῥοπῆς του καὶ καταφυγὼν εἰς Λονδῖνον ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ. Ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «A new Introduction to the study and knowledge of the New Testament» (1767), «A liberal Translation of the New Testament» εἰς 2 τόμους (1767) καὶ «The New Testament collated with the most approved Ms. with select notes in English, critical and explanatory» εἰς 2 τόμους (1776). Ε. Γ. Π.

Χαρβούρης, ***Ἰωάννης-Βαπτιστής***, *κόμις* —. Ἕλλην ἰατροφιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Ἀργοστολίῳ τῷ 1722 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παταβίῳ τῷ 1801. Διήνυσε τὰς ἐγκυκλίους καὶ τὰς ἰατρικάς του σπουδὰς ἐν Βολωνίᾳ. Ἐνέκυψεν εἶτα εἰς φιλοσοφικὰς σπουδάς, διωρίσθη δὲ τῷ 1750 καθηγητὴς τῆς θεωρητικῆς ἰατρικῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Τουρίνου καὶ διευθυντὴς τοῦ αὐτόθι νοσοκομείου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Τῷ 1754 ἀνέλαβε τὴν ἕδραν τῆς πρακτικῆς ἰατρικῆς, διδάξας μέχρι τοῦ 1762. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου περιελθὼν διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας, Γαλλίας, Ὁλλανδίας καὶ Ἀγγλίας, ἠσχολήθη εἰς ἰατρικὰς καὶ φυσιολογικὰ μελέτας, κατήρτισε δὲ λαμπρὰν συλλογὴν κογχυλίων, τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Τουρίνου. Διδάξας μέχρι τοῦ 1770 εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Τουρίνου, ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐκλήθη εἰς Προβηγκίαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας, ὃν ἐθεράπευσεν ἐξ ἀνιάτου θεωρουμένης νόσου. Προσληφθεὶς κατόπιν ὡς ἰατρὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας, συζευχθείσης τὸν κόμητα Ἀρτουᾶ, κατόπιν βασιλέα Κάρολον Ι′, συνώδευσεν αὐτὴν εἰς Παρισίους καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο ἰατρὸς τῆς αὐλῆς Λουδοβίκου ΙΣΤ′. Ἐκραγείσης τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλ' ἠμποδίσθη. Τῷ 1797 ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀνέλαβεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου τὴν ἕδραν τῆς φυσιολογίας, τὴν ὁποίαν ἐκράτησε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Ἰωάννης Χαρβούρης συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθησαν: «Saggio sulle febbri», «Examen physique et chimique du rocher», «*Μονογραφία περὶ ναυτίλου*». Θ. Ξ.

—**Χαρβούρης**, ***Μαρῖνος***, *κόμις* —. Διάσημος Ἕλλην μηχανικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀργοστολίῳ Κεφαλληνίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1782. Ἐσπούδασεν ἐν Βολωνίᾳ τῆς Ἰταλίας φυσικομαθηματικά, κατόπιν δέ, ἕνεκα σοβαρᾶς νεανικῆς παρεκτροπῆς, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ρωσίαν. Ἐκεῖ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ συμπατριώτου του στρατηγοῦ Μελισσηνοῦ καὶ διωρίσθη ἀντισυνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ.

Digitized by Google

Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἀνήγειρε τὸ κτήριον, ἐν ᾧ ἐστήθη ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἐν Πετρουπόλει καὶ ἐπενόησεν εἰδικὸν μηχάνημα, δι' οὗ κατώρθωσε νὰ μεταφέρῃ ἐκ τοῦ φιλλανδικοῦ κόλπου εἰς Πετρούπολιν τεράστιον βράχον μήκους 13 μ., ὕψους 7 μ. καὶ πλάτους 2,5 μ., ὅστις ἐχρησίμευσεν ὡς μονολιθικὸν βάθρον τοῦ μεγάλου ἀνδριάντος. Τῷ 1770 ὁ Χαρβούρης παρῃτήθη τῶν τάξεων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, μετέβη εις Γαλλίαν, ὅπου ἐνυμφεύθη, καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἔνθα εἰσήγαγε τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἰνδικοῦ, τοῦ σακχαροκαλάμου καὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ βάμβακος. Μετά τινα ἔτη ἐδολοφονήθη διὰ λόγους ληστείας ὑπὸ Λακώνων γεωργῶν, οὓς εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Τ. Ι. Κ.

—**Χαρβούρης, Μᾶρκος,** *κόμις* —. Ἕλλην χημικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀργοστολίῳ τῷ 1731 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παταβίῳ τῷ 1808. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν χημείαν ἐν Βολωνίᾳ, νεαρώτατος δὲ διωρίσθη ὑφηγητὴς τῆς χημείας τοῦ πανεπιστημίου τῆς πόλεως ταύτης. Συσταθείσης ἕδρας τοῦ μαθήματος τούτου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου, διωρίσθη καθηγητής, ἀπεστάλη δὲ ὑπὸ τοῦ δημοσίου εἰς Σαρδηνίαν, Γερμανίαν, Οὑγγαρίαν, Δανίαν καὶ Σουηδίαν, ὅπως μελετήσῃ τὰ μουσεῖα, τὰς συλλογὰς τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τὰ μεταλλεῖα κλπ. τῶν χωρῶν τούτων. Συσταθείσης τότε τῆς ἐν Παταβίῳ Ἀκαδημίας ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς γερουσίας, ἐξελέγη ὁ Χαρβούρης μέλος αὐτῆς. Πρῶτος οὗτος εὗρε τὴν μέθοδον τοῦ τήκειν τὴν σιδηροῦχον γῆν ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ ἄνθρακος καὶ ἄλλων τηκτικῶν. Τῷ 1774 τῷ ἀνετέθη ὑπὸ τῆς γερουσίας ἡ μελέτη τῆς κατασκευῆς νέων ὅλμων καὶ τηλεβόλων. Ὁ Χαρβούρης κατεσκεύασεν ἐν τῷ ναυστάθμῳ τῆς Βενετίας τηλεβόλα ἀνθιστάμενα εἰς ἑβδομήκοντα ἀλλεπαλλήλους ἐκπυρσοκροτήσεις. Ὁ Χαρβούρης ἐπενόησεν ἐπίσης εἶδος ἀφλέκτου χάρτου, χρησιμωτάτου εἰς τὸ πυροβολικόν. Ἐκ τῶν πρώτων ἐπίσης ὁ Χαρβούρης ἐξήγαγε καθαρὰ κρύσταλλα ἐκ τοῦ θειικοῦ ὀξέος. Εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Παταβίου ἐδημοσιεύθησαν ὑπομνήματα αὐτοῦ: «Περὶ σφυρηλάτου σιδήρου ἤτοι περὶ ταχείας λύσεως αὐτοῦ ἄνευ χρήσεως ἄνθρακος ἢ ἄλλων γνωστῶν μέσων», «Περὶ κρυσταλλωμένου θειικοῦ ὀξέος», «Περὶ διαφορῶν τῶν θαλασσίων ὑδάτων», «Περὶ νικελίου», «Περὶ σχέσεως τοῦ σιδήρου καὶ τῶν εἰς ἑλώδη μέρη φυομένων χόρτων», «Περὶ τῆς μαύρης ἄμμου τοῦ Παταβίου ὡς μαγνητικῆς σιδηρούχου» κλπ. Θ. Β.

Χάργκα, ἢ ***Κάργκα*** *[Γεωγρ.]*. Ὄασις ἐν τῇ Λιβυκῇ ἐρήμῳ, κειμένη εἰς 25°26′ Β. πλάτους καὶ 30°33′ Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουιτς καὶ ἔχουσα πλάτος 30—80 χλμ. καὶ μῆκος 300 χλμ., οἰκουμένη δὲ ὑπὸ 9 000 κατ. περίπου. Διατηρεῖ πλεῖστα ἀρχαῖα μνημεῖα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: ὁ ναὸς τῆς Ἴβιος, κτίσμα τοῦ Δαρείου Α′, ὁ ναὸς τῆς Ναδούρας τῶν χρόνων Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ ἡ Χριστιανικὴ νεκρόπολις, μὲ ἑκατοντάδας πλινθοκτίστων τάφων, ἱδρυμένων ἑκατέρωθεν μακρᾶς λεωφόρου. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ Χάργκα περιῆλθεν εἰς παρακμήν, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ Κ′ αἰῶνος ἐσημειώθη νέα πρόοδος, διὰ τῆς συνδέσεώς της μετὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Καΐρου - Λούξορ, τῆς ἐκσκαφῆς φρεάτων καὶ τῆς καλλιεργείας πλουσίων φυτειῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ μὲν τὸ θέρος παράγεται βάμβαξ, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα σίκαλις καὶ κριθή.

Χάργκρηβς (Hargreaves), ***Ἰάκωβος.*** Ἄγγλος μηχανικὸς (1735—1771). Ἠσχολήθη μὲ τὴν μηχανοποίησιν τῆς ὑφαντουργίας καὶ τῆς πλεκτικῆς καὶ ἀνεκάλυψε διάφορα μηχανήματα, τὰ ὁποῖα ὅμως ταχέως ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ ἄλλων τελειοτέρων. Ἀπέθανεν ἐν μεγάλῃ πενίᾳ. Μ. Δ. Β.

— **Χάργκρηβς** (Hargreaves), ***Ἰάκωβος.*** Ἄγγλος χημικὸς καὶ ἐφευρέτης (1834—1915). Κατέγινεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν νέων μεθόδων χημικῶν παρασκευασμάτων, διὰ τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὑπὲρ τὰ 200 ἀγγλικὰ καὶ ξένα διπλώματα εὑρεσιτεχνίας. Μεταξὺ ἄλλων ἐφεῦρε, μετὰ τοῦ Μπέρντ, μέθοδον παρασκευῆς σόδας διὰ τῆς ἠλεκτροφυτικῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ ἅλατος. Μ. Δ. Β.

χαρδάρι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *σίναπι* (βλ. λ.).

Χάρδεν (Harden)· βλ. λ. *Χάρντεν*.

χαρδενβεργία (ἡ) (Hardenbergia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χεδροπῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς παρ' αὐτὴν νήσους. Εἴδη τινὰ καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης διὰ τὰ ὡραῖά των ἄνθη. Δ. Ν. Π.

Χάρδιγγ (Harding)· βλ. λ. *Χάρντινγκ*.

χαρδινια (ἡ) (Chardinia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσανθιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ποῶν ἐνιαυσίων, ἀπαντωσῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Δ. Ν. Π.

Χάρεθ, ἢ ***Χαρίθ, Μπὲν-Χιλλεζὰ*** ἢ ***Χιλλιζέτ.*** Ἄραψ ποιητὴς ζήσας κατὰ τὸν ΣΤ′ αἰῶνα. Ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν τῶν Βεκριτῶν καὶ εἶχεν ἀποκτήσει μεγίστην φήμην μεταξὺ τῶν συγχρόνων του. Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐξ ἑνὸς αὐτοβιογραφικοῦ ποιήματος, ὅπερ ἀπήγγειλε πρὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Χιρά, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεγῆ ὡς διαιτητὴς μεταξὺ τῆς φυλῆς τῶν Βεκριτῶν καὶ τῆς φυλῆς τῶν Ταγλεβιτῶν διά τινα διαφοράν των. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Χιρὰ ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου, ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῶν Βεκριτῶν. Τοῦ ποιήματος τούτου, ἀνήκοντος εἰς τὸ εἶδος τῶν μοαλλακάχ, ὑπάρχουν πολλαὶ μεταφράσεις εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Μ. Δ. Β.

χαρέμι (τό), ἢ ***χαρεμλίκι*** (λ. ἀραβ.). Παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ὁ ***γυναικωνίτης*** (βλ. λ.).

Χαρὲμ-Ἰσκελεσὶ *[Γεωγρ.]*. Σημερινὴ τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἀντικρὺ τῆς Σταμποὺλ προαστίου Δρυὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Χάρεμπεργκ (Haremberg), ***Ἰωάννης-Χριστόφορος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1696—1774). Ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Helmstadt, ἐν τῷ ὁποίῳ κατόπιν ἐδίδαξε τὰς γλώσσας ταύτας. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Jura Israelitarum in Palaestina» (Hildesheim 1734), «Erklärung der Offenbarung Joannis» (Brunswick 1737), «Aufklärung des Buchs Daniels» εἰς 2 τόμους (Quedlinburg 1770—1772), «O ia gardershemensia sacra, exponendis sacris litteris et historiae ecclesiasticae dicata, complexa tres ac decem observationes» (Utrecht 1740), κ. ἄ. Ε. Γ. Π.

Χαρεμχέμπ, ἢ ***Ἁρμαΐς.*** Φαραώ, ἱδρυτὴς τῆς ΙΘ′ δυναστείας (1350—1315 π. Χ). Οὗτος ἀποκατέστησεν εἰς ὅλην της τὴν λαμπρότητα τὴν λατρείαν τοῦ Ἄμμωνος, ἣν εἶχεν ἀντικαταστήσει ὁ Ἀμένοφις ὁ Δ′ διὰ τῆς λατρείας τοῦ Ατονοῦ. Ἐκρήμνισε τὸν ναὸν τοῦ Ἀτονοῦ, μὲ τὸ ὑλικόν του δὲ ἔκτισεν ἕνα τῶν πυλώνων τοῦ Κάρνακ, κατέστειλε τὴν ληστείαν, ἐθανάτωσε τοὺς καταχραστὰς ὑπαλλήλους, ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Ἄμμωνος καὶ τῶν συννάων θεῶν τὰ ἀφαιρεθέντα ἀγαθά των καὶ ταχέως καταστὰς ἀρκετὰ ἰσχυρὸς ἀνέλαβεν ἐξωτερικοὺς ἀγῶνας. Ἐπανέλαβε τὰς σχέσεις μὲ τὴν χώραν τοῦ Πουανίτ, ἐπέδραμε κατὰ τῶν ἀτάκτων φυλῶν τοῦ Ἄνω Νείλου καὶ τέλος ὑπέταξε τὰ ἔθνη τῆς Συρίας. Γ. Λ. Α.

Χάρεν (Haren) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Γκρόνινγκεν, παρὰ τὸν ποταμὸν Ράϊτ. Κάτ. 14.480. Ἔχει γεωργικὴν σχολὴν καὶ διεξάγει ἐμπόριον κτηνοτροφικῶν προϊόντων. Μ. Δ. Β.

Χάρεν (Haren), ***Γουλιέλμος.*** Ὁλλανδὸς πολιτικὸς καὶ ποιητὴς (1710 — 1768). Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἔγραψε πολλὰ ποιήματα, τὸ κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι τὸ ἔπος: «Αἱ περιπέτειαι τοῦ Φρείζου, βασιλέως τῶν Γαργαριδῶν καὶ τῶν Πρασιαδῶν» εἰς 18 ᾄσματα.

— **Χάρεν** (Haren), ***Ὄννων - Ζβίρ.*** Ὁλλανδὸς πολιτικὸς καὶ ποιητὴς (1713 — 1779). Διετέλεσε βουλευτὴς εἰς τὴν βουλὴν τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ πρεσβευτὴς εἰς διαφόρους χώρας. Τὸ κυριώτερον ἐκ τῶν ποιητικῶν του ἔργων εἶναι τὸ ἔπος «Οἱ Γκουέζοι», ὅπερ θεωρεῖται ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐθνικῶν ᾀσμάτων τῆς Ὁλλανδίας. Μ. Δ. Β.

Χαρέσεθ *[Βιβλ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Κὶρ - Μοάβ*.

Χαρὲσμ - σὰχ ***μπὶν - Μεχμέτ***· βλ. λ. *Ἐτσίζ*.

Χαρζάνης *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βορείου Ἀλβανίας (νῦν Arzen), πηγάζων ἐκ τῶν πρὸς Ν. τῶν Τιράνων ὀρέων καὶ ἐκβάλλων 15 χλμ. πρὸς Β. τοῦ Δυρραχίου. Παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἐστρατοπέδευσεν ὁ Ἀλέξιος Α′ Κομνηνός, ὅταν, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1081, ἀφίκετο πρὸ τοῦ Δυρραχίου, ἵνα ἀντιμετωπίσῃ τὸν πολιορκοῦντα αὐτὸ Νορμανδὸν ἡγεμόνα τῆς Κάτω Ἰταλίας Ροβέρτον Γυϊσκάρδον. Παρὰ τὸν αὐτὸν ποταμὸν ἐνίκησε τῷ 1108 ὁ Βυζαντινὸς στρατηγὸς Καντακουζηνὸς τοὺς Νορμανδούς, ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Γουΐδωνος, ἀνεψιοῦ τοῦ ἡγεμόνος Βοημούνδου (υἱοῦ τοῦ Ροβέρτου Γυϊσκάρδου). Ν. ΚΛΣ

Χάρης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κολχίδος, ῥέων κατὰ τὸν Στράβωνα (XI, 499) περὶ τὴν Διοσκουριάδα, πιθανῶς ὁ αὐτὸς μὲ τὸν *Χαρίεντα* τοῦ Ἀρριανοῦ. Α. Θ. Σ.

Χάρης. Ἀθηναῖος στρατηγός, Αἰξωνεὺς τὸν δῆμον, γεννηθεὶς περὶ τὸ 400 π. Χ. Ἦτο ἀθλητικὸς τὸ παράστημα, τολμηρός, ἰσχυρογνώμων καὶ ἐμπειροπόλεμος, ἀλλ' ἐστερεῖτο πολιτικῆς μορφώσεως καὶ χαρακτῆρος. Κατὰ πρῶτον διεκρίθη ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῷ 367 π. Χ., ὅτε, σταλεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρὸς βοήθειαν τῶν συμμάχων των Φλιασίων, πιεζομένων ὑπὸ τῶν Σικυωνίων καὶ Ἀργείων, ἐξέβαλε τοὺς Σικυωνίους ἔκ τινος ὀχυρώματος, τὸ ὁποῖον κατεσκεύαζον οὗτοι παρὰ τὰ πρὸς τὴν Φλιασίαν ὅρια τῆς χώρας των, διὰ νὰ ἔχουν τοῦτο ὁρμητήριον τῶν κατ' ἐκείνης ἐπιδρομῶν των (*Ξενοφ.* Ἑλλ. VII. 3 23). Ἐκεῖθεν ἀνακληθεὶς ἐστάλη πρὸς κατάληψιν τοῦ Ὠρωποῦ, ὅστις εἶχε περιέλθει εἰς τοὺς Θηβαίους, ἀλλ' ἡ πολεμικὴ αὕτη ἐπιχείρησις ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς ἀπροθυμίας τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων (τῶν Λακεδαιμονίων ἰδίως) νὰ παράσχουν τὴν συνδρομήν των πρὸς αὐτούς. Κατὰ τὸ 361 π. Χ., ὅτε ὁ ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου ἐν Πεπαρήθῳ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Λεωσθένης ἠναγκάσθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἑκουσίαν ἐξορίαν, διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, ὁ Χάρης ἀντικατέστησε τοῦτον ἐν τῇ στρατηγίᾳ καὶ ἀπεστάλη ὅπως διαλύσῃ στάσιν τινὰ ἐν Κερκύρᾳ· ἀλλ' ἀσυνέτως ἐνεργήσας ὑπὲρ τῶν ὀλιγαρχικῶν προεκάλεσε τὴν ἀποχώρησιν τῶν Κερκυραίων ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ 359—358 π. Χ. ἀπεστάλη εἰς τὸ Θρᾳκικὸν πέλαγος, ὅτε καὶ κατέλαβε τὴν Σηστὸν καὶ ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὴν πρὸς ἀσφαλῆ κατοχήν της Ἀθηναίους πολίτας. Μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ πολιορκήσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, ἀλλὰ στερούμενος ἐπαρκῶν δυνάμεων ἐτράπη εἰς τὴν Χίον, διὰ νὰ λάβῃ ἐκεῖθεν ἐπικουρίας, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι του κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἐκρήξεως τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου (357—355 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου, ὁ Χάρης, ἡγούμενος στόλου ἑξήκοντα τριήρων, ἐπετέθη κατὰ τῶν Χίων, ἀλλ' ἡ κατὰ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως Χίου προσβολὴ ἀπέτυχε καὶ οἱ Χῖοι ἐτράπησαν εἰς τὴν δῄωσιν τῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατεχομένων νήσων Ἴμβρου καὶ Λήμνου, ἐπολιόρκησαν δὲ μετὰ τοῦ στόλου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστατησάντων συμμάχων τὴν Σάμον. Ἡ πολιορκία ὅμως τῆς νήσου ἐλύθη ταχέως, διότι ἡ ὑπὸ τὸν Χάρητα μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, συνενωθεῖσα μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Ἰφικράτην, Μενεσθέα καὶ Τιμόθεον ἑτέρας ἐξ ἑξήκοντα ἐπίσης τριήρων μοίρας τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἐξηνάγκασε τοὺς πολιορκητὰς νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἐσπευσμένως ἐκεῖθεν. Ἀπεφάσισαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πλεύσῃ ὁλόκληρος ὁ στόλος των κατὰ τοῦ Βυζαντίου, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἦτο ἡ μᾶλλον ἀπαράσκευος ἐκ τῶν ἀποστατίδων πόλεων. Ἐνῷ ὅμως ἡτοιμάζετο πρὸς ἀπόπλουν ἐκ Χίου ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων, προσέκρουσεν οὗτος, κατά τινα θυελλώδη νύκτα ἀπροσδοκήτως ὅλως, ἐν αὐτῷ τῷ πορθμῷ τῆς νήσου, πρὸς τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ὁ Χάρης προέτεινεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἄλλης μοίρας δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασίν του, φοβούμενοι διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς ναυμαχίας ἕνεκα τῆς τρικυμίας, ἐπετέθη μόνος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νομίσας ὅτι μὲ τὴν πρωτοβουλίαν του ἐκείνην θὰ παρασύρῃ ἄκουσαν καὶ τὴν ἄλλην μοῖραν εἰς τὴν μάχην. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβη, καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Χάρητα μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ὑπέστη πολλὰς ἀπωλείας. Κατήγγειλε τότε ὁ Χάρης τοὺς συστρατήγους του ὡς ὑπευθύνους τῶν ζημιῶν τοῦ στόλου, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας τοῦ Χάρητος ὑπὸ τοῦ φίλου του Ἀριστοφῶντος, ἀνεκάλεσαν τοὺς κατηγορηθέντας στρατηγοὺς καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν σύμπαντος τοῦ στόλου εἰς τὸν Χάρητα. Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἱκανοποιήσεώς του ταύτης ἐμερίμνησεν ὁ Χάρης πάσῃ δυνάμει νὰ ἐπιτύχῃ λαμπρόν τι κατόρθωμα, ἐπειδὴ ὅμως δὲν παρουσιάζετο εὐκαιρία πρὸς τοῦτο καὶ ὁ στόλος ἐστερεῖτο χρημάτων, ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν μετὰ σύμπαντος τοῦ στόλου παρὰ τῷ σατράπῃ Ἀρταβάζῳ, ὅστις εἶχεν ἀποστατήσει ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ διατελῶν, κατώρθωσε νὰ κατατροπώσῃ τὸν περσικὸν στρατὸν εἴς τινα μάχην, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι μεθ' ὑπερβολῆς ἐχαρακτήρισαν ὡς δευτέραν νίκην Μαραθῶνος, καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Λάμψακον καὶ τὸ Σίγειον, καὶ οὕτως ἐπέτυχεν ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπλήρωσεν ὁ Πέρσης σατράπης, ν' ἀσφαλίσῃ εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ στόλου καὶ ἄφθονα λάφυρα. Παράπονα ὅμως καὶ ἀπειλαὶ διεβιβάσθησαν ἐκ μέρους τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς Ἀθήνας διὰ τὴν δρᾶσιν ταύτην τοῦ στόλου των, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν ἀνακαλέσουν, διότι ἄλλωστε καὶ μὲ τὴν ἐξάντλησιν τοῦ δημοσίου ταμείου των εἶχον πεισθῆ ὅτι δὲν θὰ ἐπετύγχανον διὰ τῆς βίας τὴν καθυπόταξιν τῶν συμμάχων. Ἐν σπουδῇ λοιπὸν συνωμολόγησαν εἰρήνην. Τὴν εἰρήνην ταύτην ἐπηκολούθησαν διάφοροι κατηγορίαι κατὰ τῶν στρατηγῶν Ἰφικράτους, Μενεσθέως καὶ Τιμοθέου ἐπὶ προδοσίᾳ, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Χάρητος, ὅστις καὶ ἐπέτυχε τὴν δυσφήμησιν αὐτῶν, διότι εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸν ὄχλον. Κατὰ τὸ 349 π. Χ. ἀπεστάλη μετὰ στόλου ἐκ 30 τριήρων πρὸς βοήθειαν τῆς Ὀλύνθου, ἀλλ' οὔτε ἡ βοήθεια αὕτη οὔτε ἡ ὑπὸ τὸν Χαρίδημον ἀποσταλεῖσα μετὰ ταῦτα, παρά τινας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις των ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Φιλίππου, ἔσωσαν τὴν πόλιν. Κατὰ τὸ 340 π. Χ., εὐθὺς μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ

Digitized by Google

Φιλίππου, ἀπεστάλη μετὰ μοίρας ἀθηναϊκοῦ στόλου πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πολιορκουμένου Βυζαντίου, ἐπέτυχε δὲ τὴν ἐκδίωξιν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Χάρης, καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων, δὲν ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Βυζαντίους, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν ἀντὶ τοῦ Χάρη ος τὸν Φωκίωνα καὶ τὸν Κηφισοφῶντα μετὰ δευτέρας μοίρας στόλου. Κατὰ τὸ 338, ὅτε ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης ὁ Φίλιππος, ὁ Χάρης μετὰ τοῦ Θηβαίου στρατηγοῦ Προξένου ἀπεστάλησαν μετὰ δεκακισχιλίων πεζῶν μισθοφόρων καὶ χιλίων ἱππέων πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀμφισσέων, ἀλλ' ἡττήθησαν κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου παρὰ τὴν πόλιν Ἄμφισσαν. Κατὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ὁ Χάρης, ὡς καὶ ὁ Λυσικλῆς, ἦτο ὑπαρχηγὸς τῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοκλέους ἡττηθείσης ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς. Κατὰ δὲ τὸ 334 π. Χ., διαφυγὼν τὴν εἰς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον παράδοσίν του, εὑρέθη κύριος τοῦ Σιγείου καὶ προσέφερε χρυσοῦν στέφανον εἰς τὸν ἥρωα βασιλέα, ὅτε, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χερσονήσου τῆς Ἴδης, ἐτέλεσεν ἀγῶνας ἐν Ἰλίῳ. Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος, μεταβὰς εἰς Λέσβον πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ τυράννου Ἀριστονίκου ἐκ Μηθύμνης, ἐξεδιώχθη τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Μέμνονος, ὅστις εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ πρὸς βοήθειαν τοῦ τυράννου. Κατὰ τὸ 333 π. Χ., καταλαβὼν τὴν Μυτιλήνην, κατεῖχε ταύτην ἐπ' ὀνόματι τοῦ Δαρείου, ὡς ἔλεγεν, ἐξεδιώχθη ὅμως ταύτης ὑπὸ μακεδονικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπέπλευσε μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς τὸ Ταίναρον. Ἀπέθανε περὶ τὸ 324 π. Χ. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—**Χάρης**. Λέσβιος ἱστορικός, σύγχρονος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν εἰσαγγελεύς, ἤτοι τελετάρχης. Ἔγραψεν ἀπολεσθεῖσαν ἱστορίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς 10 βιβλία, ἐν ᾗ πολλὰ διηγεῖτο καὶ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Μακεδόνος κατακτητοῦ. Ἀποσπάσματα τῆς ἱστορίας ταύτης παραθέτουν ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀθήναιος.

—**Χάρης**. Ἕλλην γλύπτης ἐκ Λίνδου τῆς Ῥόδου, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Λυσίππου. Κατὰ τὴν παράδοσιν, οὗτος εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κολοσσοῦ τῆς Ῥόδου. Β. Δ. Θ.

Χάρης, *Πέτρος* (φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ *Ἰ. Μαρμαριάδη*). Σύγχρονος Ἕλλην διηγηματογράφος καὶ κριτικός, γεννηθεὶς τῷ 1902 ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐξῆλθε πτυχιοῦχος τῆς νομικῆς. Συνειργάσθη ἰδίᾳ ὡς φιλολογικὸς κριτικὸς εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας «Δημοκρατία», «Πρόοδος», «Χρονικά», «Ἑλληνική», «Πολιτεία», «Ἀθηναϊκὰ Νέα». Τῷ 1924—1925 διηύθυνε μετὰ τῶν Α. Κυριαζῆ καὶ Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου τὸ λογοτεχνικὸν περιοδικὸν «Νέα Γράμματα», ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1933 μετὰ τοῦ Γρ. Ξενοπούλου τὴν «Νέαν Ἑστίαν». Τῷ 1930 διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς τῶν Καλῶν τεχνῶν. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ 1920 διὰ τῶν περιοδικῶν «Διάπλασις τῶν Παίδων» καὶ «Νουμᾶς», μετέπειτα δὲ συνειργάσθη καὶ εἰς πολλὰ τῶν λοιπῶν τῆς δεκαετίας διὰ διηγημάτων, μελετῶν, κριτικῶν ἄρθρων καὶ σημειωμάτων. Βιβλία ἐξέδωκε τά: «Τελευταία νύχτα τῆς Γῆς κι' ἄλλα διηγήματα» (1924) καὶ «Παιδικοὶ διάλογοι» (1926), ἤτοι δραμάτια, κωμῳδίας καὶ διαλόγους διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Ι. Παναγιωτοπούλου τὴν παιδικὴν ἀνθολογίαν «Διάλογοι καὶ ποιήματα» (1926). Εἰς βιβλία ἐξέδωκεν ἐπίσης τὰς μεταφράσεις «Κόκκ νο καὶ μαῦρο» τοῦ Stendhal, «Γαλάζιο πουλὶ» τοῦ Maeterlinck, «Θαρθῇ καιρὸς» τοῦ Romain Rolland. Ἀπὸ σκηνῆς ἐδιδάχθη μονόπρακτον δραμάτιον αὐτοῦ, τὸ «Αἷμα».

Ὡς διηγηματογράφος ἀνήκει εἰς τὴν σχολὴν τῆς συμβολικῆς πεζογραφίας. Τὸ ἔργον αὐτοῦ παρουσιάζει ὑποκατάστασιν τῆς δραματικῆς πλοκῆς διὰ τῆς διαγραφῆς (ἢ τῆς ἐμμέσου ὑποβολῆς) ψυχικῶν καταστάσεων, μετάβασιν ἀπὸ τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος εἰς τὰ σύμβολα καὶ τὸν ὑποκειμενισμόν, λύσιν τῆς συνεχείας καὶ σπάνιν διαλόγων. Ἡ γλῶσσα του εἶναι μετριοπαθὴς δημοτική καὶ τὸ ὕφος ὁμαλὸν καὶ ἄνευ ἀκροτήτων. Ὡς κριτικὸς ἐπιδιώκει τὴν λογικὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα. Τ. Α.

Χαρία (Haria) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Καναρίων νήσων ἐν τῇ νήσῳ Χανθαρότε. Κάτ. 14.127. Μ. Δ. Β.

Χαριὰ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Ἠλείας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 233. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—2 Χωρίον τῆς κοινότητος Πύργου Δυροῦ τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας Κάτ. (1928) 407.

Χαρίας. Ἀθηναῖος εὐπατρίδης, ζήσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΣΤ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἦτο ἐκ τῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες, καταλαβόντες τὴν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος φύσει ὀχυρὰν τοποθεσίαν Λειψύδριον, κατὰ τὸ 513 π. Χ., συνῆψαν πεισματώδεις ἀλλ' ἀτυχεῖς ἀγῶνας ἐναντίον τῆς ἐπελθούσης ἐναντίον των στρατιᾶς τοῦ τυράννου Ἱππίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἔξωσιν εἶχον ἐπιδιώξει. ΚΑΨ.

Χαριβαήλ. Βασιλεὺς τῆς Ἀραβίας (ὅλ. λ. *Ἀραβία τ. Ε'* 299α).

Χαρίδημος. Ἀρχηγὸς μισθοφόρων, ζήσας κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα. Ἦτο υἱὸς τοῦ Φιλοξένου καὶ κατήγετο ἐξ Ὠρεοῦ τῆς Εὐβοίας. Οὗτος εἶχεν ἀρχίσει τὸ στρατιωτικόν του στάδιον, κατὰ πληροφορίας τοῦ Δημοσθένους, ὡς σφενδονήτης, ἔγινε κατόπιν κυβερνήτης πειρατικοῦ πλοίου καὶ μετὰ ταῦτα ἀρχηγὸς μισθοφόρου ὁμάδος ὁπλιτῶν, ὅτε καὶ κατέστη περιώνυμος διὰ τὴν τόλμην του. Εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀθηναίων προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους, ὅτε οὗτος ἐμάχετο κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως (367 π. Χ.). Ἐπολέμησε τότε μετὰ τοσαύτης γενναιότητος, ὥστε ὁ Ἰφικράτης, πιστεύσας τοῦτον ἀφωσιωμένον εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων, παρέδωσεν εἰς αὐτὸν τοὺς ἐξ Ἀμφιπόλεως ληφθέντας ὁμήρους (πρὸς ἐγγύησιν ὅτι ἡ πόλις θὰ εἶναι φίλη καὶ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων) διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Χαρίδημος ὅμως κατήγαγε τούτους εἰς τὴν πατρίδα του καὶ μετὰ τῶν μισθοφόρων του συνεπολέμησε μετὰ τῶν Θρακῶν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ ᾐχμαλώτισαν τοῦτον κατά τινα μάχην. Ἀντὶ ὅμως νὰ τιμωρηθῇ διὰ τὴν προτέραν του ἀπιστίαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, κατωρθωσεν ὁ πανοῦργος καὶ ἀκόλαστος οὗτος τυχοδιώκτης νὰ προσληφθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν ἐπὶ μισθῷ καὶ ν' ἀναγνωρισθῇ μάλιστα καὶ πολίτης Ἀθηναῖος. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίστευσαν ὅτι διὰ τῆς τιμῆς ταύτης προσέδεσαν τὸν Χαρίδημον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως, ἀπέστειλαν δὲ αὐτὸν ὡς συστρατηγὸν εἰς τὴν Λέσβον, οὗτος, κατὰ τὸ 359 π. Χ., ὅτε ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Κότυς καὶ ἡ ἐν Θράκῃ κατάστασις διὰ τοῦ θανάτου τούτου ἔλαβε τροπὴν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ἄπιστος καὶ πάλιν φανείς, συνεδέθη μὲ τὸν διάδοχον τοῦ Κότυος Κερσοβλέπτην, γενόμενος γαμβρός του, καὶ ἐβοήθησε τοῦτον, πολεμήσας κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ νικήσας τὸν στρατηγόν των Κηφισόδοτον, τὸν ὁποῖον καὶ ἠνάγκασε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ Κερσοβλέπτου. Κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἔτη μετὰ τοσαύτης δεξιότητος εἶχεν ἐκμεταλλευθῇ ὁ Χαρίδημος τὸν πόθον τῶν Ἀθηναίων περὶ ἀνακτήσεως τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τόσον εἶχε πείσει τούτους ὅτι δι' αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀνάκτησιν ταύτης, ὥστε παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Δημοσθένους, ὄχι μόνον ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τὴν στρατηγίαν του κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως πολέμου 353 π.Χ.) ἀλλὰ καὶ ἐδέχθησαν ψήφισμα τοῦ Ἀριστοκράτους, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύσσετο ἀπαραβίαστον τὸ πρόσωπον τοῦ Χαριδήμου. Κατὰ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον (349—348 π. Χ.) ἀπεστάλη ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων μετὰ τετρακισχιλίων ψιλῶν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἱππέων πρὸς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πόλεως, ἀλλά, παρὰ τὰς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ὀλυνθίων ἐπιδρομὰς καὶ δῃώσεις τῆς χώρας τοῦ Φιλίππου, οὐδὲν πλέον τούτου ἐπέτυχε καὶ ἡ Ὄλυνθος ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Φιλίππου. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἧτταν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέλεξαν τὸν Χαρίδημον στρατηγόν, ὡς καταλληλότατον ἀρχηγὸν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις. Ἡ ἐκλογή του ὅμως ἠκυρώθη ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Φωκίων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ὁ Χαρίδημος ἔφυγεν εἰς τὴν Περσίαν, διότι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀπῄτησε τὴν ἔκδοσίν του, ὡς ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῶν Μακεδόνων. Ἐκεῖ ἐφονεύθη κατὰ τὸ 333 π. Χ., διότι αἱ ὀρθαὶ στρατιωτικαὶ συμβουλαί του ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς προσβλητικαὶ διὰ τοὺς Πέρσας. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Χαριδήμου ἄκρον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου (*Πτολεμ.* Β, 6, 7) ἀπὸ τῆς Βαιτικῆς Ἱσπανίας, προέχον εἰς τὸ Ἰβηρικὸν πέλαγος. Ἡ ὀνομασία του ἀπὸ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρξαντος φοινικικοῦ ναοῦ, ὃν οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον «Ἀφροδίτης Ἀστάρτης τῆς Χαριδήμου». Εἶναι τὸ σύγχρονον Cabo de Gata (πλάτ. 36° 43' Β., μῆκ. 2° 11' Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 774: Adra to Cartagena). Σ. Ε. Λ.

χαρίεις, *—ίεσσα, —ίεν* ὁ πλήρης χάριτος, χαριτωμένος, θελκτικός, εὐάρεστος· || καθόλου, ὁ ἀποδοχῆς ἄξιος, ὑπέροχος: «ὡς χαρίεν ἐσθ' ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ» (*Μένανδρος*).—Ἐπίρρ. **χαριέντως** μετὰ χάριτος, μετὰ κομψότητος.

Χαρίεις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κολχίδος ναυσίπορος κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (Περίπλ. Εὐξ. Πόντου 13), ἐκβάλλων περὶ τὰ 190 στάδια πρὸς Β. τοῦ Φάσιδος (Ῥίου). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ὁ *Χαρίουστος* τοῦ Πτολεμαίου ἢ ὁ *Χάρις* ἢ *Χάρης* τοῦ Στράβωνος, ὅστις «περὶ τὴν Διοσκουριάδα ῥεῖ» (ΙΑ', 4, 99). Ἀναθόρυστος ἡ ταυτότης αὐτοῦ. Α. Θ. Σ.

χαριεντίζομαι· φέρομαι χαριέντως, ἐπιδεικνύω χάριν, κομψότητα, ἵνα οὕτω ἀρέσω, συνήθως ἐρωτικῶς: «ὅταν συναντῶνται, χαριεντίζονται».

χαριεντισμὸς (ὁ)· τὸ νὰ χαριεντίζεταί τις, χαρίεις τρόπος τοῦ φέρεσθαι, ἐπίδειξις χάριτος, ἵνα ἀρέσῃ τις.

χαριεντολογῶ (*—έω*)· ὁμιλῶ χαριέντως, ἀνταλλάσσω χαριεντισμούς.

χαρίεσσα (ἡ) (Chariessa) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κληριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κανθάρων ἀπαντώντων εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χαρίεσσα ἡ τριχωτὴ* (Chariessa pilosa), ἥτις εἶναι μετρίου μεγέθους κάνθαρος μὲ χρωματισμὸν μεταλλικῶς μελανόν. Δ. Ν. Π.

χαριέστερος (ὁ) (Chariesterus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κορεΐδων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη γηΐνων κορέων μετρίου μεγέθους καὶ μὲ σῶμα κομψόν, ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χαριέστερος ὁ παράδοξος* (Chariesterus paradoxus), ἰθαγενὴς τῆς Ἀμερικῆς, ὅστις ἔχει χρῶμα ἐρυθρομελανόν. Δ. Ν. Π.

χαρίζω, ἀόρ. *ἐχάρισα—ἐχαρίσθην*, παθ. μετχ. *χαρισμένος*· δίδω, παραχωρῶ τι δωρεάν, ἀμισθί: «αὐτὸς δὲ χαρίζει» «τοῦ χαρίσθηκε ἡ μισὴ ποινή»· || κάμνω δῶρον, δωροῦμαι: «τί θὰ μοῦ χαρίσῃς 'ς τὴ γιορτή μου;» παροιμ. «κάποιου γάϊδαρο χαρίζανε καὶ τὸν κοίταζε 'ς τὰ δόντια»· || παθ. *χαρίζομαι*· κάμνω χάριν, συγκαταβαίνω, ὑποχωρῶ, μεροληπτῶ: «εἶναι αὐστηρός, δὲν χαρίζεται εἰς κανένα»· || «χαριζόμενος εἰς τὴν φιλίαν, — εἰς τοὺς ἰσχυροὺς κ.τ.τ.» χάριν τῆς φιλίας,—τῶν ἰσχυρῶν.

Χάριθ-ἔμπν-Δζαμπάλα. Βασιλεὺς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους τοῦ Γασὰν (ὅλ. λ. *Ἀραβία τ. Ε'*, 300 6).

χαρικίδη (ἡ) (Charicide) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστεροειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποωδῶν φυτῶν, ἀπαντώντων εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας καὶ διακρινομένων κυρίως ἐκ τῶν ἀντιθέτων φύλλων καὶ τῶν κατὰ κεφαλίδας καὶ κατὰ τὴν κορυφὴν τῶν κλάδων διατεταγμένων ἀνθέων των. Δ. Ν. Π.

χαρίκλεια (ἡ) (Charicleia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡλιωτιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροῦ μεγέθους ψυχῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ἡ *χαρίκλεια ἡ δελφίνειος* (Charicleia Delphinii), ἥτις ἔχει υπερύθρους μετὰ ἰωδῶν ἀποχρώσεων προσθίας πτέρυγας καὶ μελανολεύκους ὀπισθίας. Αἱ κάμπαι της ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ ἀνθέων. Δ. Ν. Π.

Χαρικλειά *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ραιδεστοῦ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 181 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Καρὰ Χαλήλ*.

Χαρικλῆς. —1) Ἀθηναῖος πολιτικός, υἱὸς τοῦ Ἀπολλοδώρου, ζήσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο ὀλιγαρχικὸς τὸ φρόνημα, ὑποκρινόμενος ὅμως τὸν φίλον τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, συνειργάσθη μετὰ τῶν δημαγωγῶν Κλεωνύμου καὶ Ἀνδροκλέους πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ὄχλου κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅτε οὗτος κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια (415 π. Χ.). Μετὰ τὴν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο εἷς τῶν τριάκοντα (404 π. Χ.), ἐκ τῶν ὁποίων ἐθεωρεῖτο ὁ βιαιότερος μετὰ τὸν Κριτίαν, μεθ' οὗ καὶ συνειργάζετο. Τὸ τέλος τοῦ βίου του δὲν εἶναι γνωστόν.

— 2) Γαμβρὸς τοῦ στρατηγοῦ Φωκίωνος, κατηγορηθεὶς ὅτι διεφθάρη διὰ χρημάτων ὑπὸ τοῦ Ἁρπάλου. Κατὰ τὸ 319 π. Χ. ὁ Χαρικλῆς κατηγορηθεὶς ὡς προδότης τῆς πατρίδος του, ἔξήτησε τὴν σωτηρίαν του διὰ τῆς φυγῆς μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν. ΚΑΨ.

— **Χαρικλῆς**. Ἕλλην ἰατρός, ἀκμάσας ἐπὶ Τιβερίου, ὅστις καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν ὡς θεράποντα, λέγεται δὲ ὅτι ἐκ τοῦ σφυγμοῦ διέγνωσε τὸν ἐπικείμενον αὐτοῦ θάνατον. Ἐκ τῶν ἔργων του κατὰ κεφαλαγίας (XII, 556) διεσώθησαν παρὰ Γαληνῷ. ΑΡ. Π. Κ.

— **«Χαρικλῆς καὶ Δρόσιλλα»**. Ἔμμετρον μεσαιωνικὸν μυθιστόρημα (ὅλ. λ. *«Δρόσιλλα καὶ Χαρικλῆς»*)

Χαρικλὼ *[Μυθολ.]*. —1) Νύμφη, ἐκ τοῦ γένους Οὐδαίου τοῦ Σπαρτοῦ, σύντροφος τῆς Ἀθηνᾶς, σύζυγος τοῦ Εὐήρους καὶ μήτηρ τοῦ μάντεως Τειρεσίου. Ὅταν ἡ θεὰ ἐτύφλωσε τὸν Τειρεσίαν,

Digitized by Google

διότι τὴν εἶδέ ποτε γυμνήν, ἐπέτυχεν ἡ Χαρικλὼ παρ' αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ της τὴν χάριν νὰ ἐννοῇ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν καὶ νὰ ἔχῃ σκῆπτρον «ὃ φέρων ὁμοίως τοῖς βλέπουσι βαδίζειν» (*Ἀπολλοδ.* Γ', 6, 7).

— 2) Νύμφη, σύζυγος τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς ὁποίας ἀνετράφησαν ὁ Ἰάσων καὶ ὁ Ἀχιλλεύς.

— 3) Θυγάτηρ τοῦ Κυχρέως, βασιλέως τῆς Σαλαμῖνος, καὶ σύζυγος τοῦ λῃστοῦ Σκίρωνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὴν Ἐνδηΐδα. Α. Θ. Σ.

Χαρίλαος, ἢ *Χάριλλος*. Βασιλεὺς τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐρυπωντιδῶν, λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦτο, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκ τῆς γενικῆς χαρᾶς τοῦ λαοῦ, τὴν ὁποίαν ἐξεδήλωσεν οὕτως, ὅτε ὁ θεῖός του καὶ ἐπίτροπός του νομοθέτης Λυκοῦργος, νήπιον ἔτι, τὸν ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καὶ ἐζήτησε τὴν ἀναγνώρισίν του. Ἦτο υἱὸς τοῦ Πολυδεύκους καὶ συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγιαδῶν βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχελάου, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ συγκατέστρεψε τὴν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Λακωνικῆς πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν πόλιν Αἴγιν, διότι ὑπῆρχον ὑπόνοιαι ὅτι ἀποστατοῦσα θὰ ἡνοῦτο μετὰ τῶν Ἀρκάδων. Περὶ τούτου ἐπίσης λέγεται ὅτι πρῶτος ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀργείων καὶ ἐδῄωσεν αὐτήν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του δὲ οἱ Σπαρτιᾶται εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Τεγεατῶν μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ προσαρτήσουν ταύτην εἰς τὴν Λακωνικήν. Ἡ ἐκστρατεία ὅμως αὕτη ἀπέτυχε, διότι αἱ Τεγεάτιδες κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς μάχης αἰφνιδίως ἐπελθοῦσαι, καὶ τοὺς ἐπιδρομεῖς ἐξώντωσαν καὶ τὸν Χαρίλαον ᾐχμαλώτισαν. Ἀπέλυσαν ὅμως τοῦτον ἄνευ λύτρων, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν (ἥτις δὲν ἐτηρήθη) ὅτι θὰ ἀπεῖχον τοῦ λοιποῦ οἱ Σπαρτιᾶται πάσης κατὰ τῆς χώρας των ἐπιδρομῆς. Ἐκ τῆς νίκης ταύτης ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ὀνομασθῆ *Γυναικοθοίνας* ἐν Τεγέᾳ ὁ Ἄρης, τοῦ ὁποίου τὸ ἄγαλμα ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως.

Αἱ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀσκήσεως τοῦ βασιλικοῦ του ἀξιώματος παραδόσεις δὲν συμφωνοῦν πρὸς ἀλλήλας, διότι κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον συνειργάσθη ὁ Χαρίλαος εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ θείου του Λυκούργου πρὸς ὀργάνωσιν τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων, κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς τυραννίας τοῦ Χαριλάου ὁ Λυκοῦργος ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. ΚΑΨ.

— **Χαρίλαος.** Ἀδελφὸς τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Μαιανδρίου. Ὅτε ἐπῆλθον οἱ Πέρσαι κατὰ τῆς Σάμου, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου, ἐπέπεσε μετὰ στρατιωτικοῦ σώματος κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξώντωσε. ΚΑΨ.

Χαρίλαος, *Ἐπαμεινώνδας Π.* Ἕλλην βιομήχανος, καταγόμενος ἐξ Αἴνου τῆς Θράκης καὶ γεννηθεὶς τῷ 1864 ἐν Γαλαζίῳ τῆς Ρουμανίας. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, συμπληρώσας κατόπιν τὰς σπουδάς του ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδόθη εἰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ν. Κανελλοπούλου ἵδρυσε κατ' ἀρχὰς τὸ «Σαπωνοποιεῖον καὶ ἐλαιουργεῖον» τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τῷ 1898 τὴν «Οἰνοποιητικὴν καὶ οἰνοπνευματικὴν ἑταιρείαν Ἐ. Χαρίλαος καὶ Σία». Τῷ 1906 ἵδρυσε τὴν «Ἑλληνικὴν ἑταιρείαν οἴνων καὶ οἰνοπνευμάτων», ἡ ὁποία συνεδέθη ἀμέσως μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ ὅλου σταφιδικοῦ καὶ οἰνικοῦ ζητήματος τῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1930 ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς ἀνωνύμου ἑταιρείας «Ἡνωμένοι παραγωγοὶ οἴνων καὶ οἰνοπνευμάτων τῆς Ἑλλάδος», εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ βιομηχανία οἴνων καὶ οἰνοπνευμάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἵδρυσις τῆς ἑταιρείας ταύτης συνέβαλεν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ συναγωνισμοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν διὰ τὰ οἰνοπνεύματα καὶ εἰς τὸν ἀπὸ κοινοῦ καθορισμὸν τῆς τιμῆς τῶν οἴνων, καθὼς καὶ εἰς τὴν διὰ κοινὸν λογαριασμὸν διάθεσιν αὐτῶν, περιοριζομένων οὕτω τῶν γενικῶν ἐξόδων. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἡ ἐπιχειρηματική του δραστηριότης ἐστράφη καὶ πρὸς τρεῖς νέας κατευθύνσεις: τὴν οἰκοδομικήν, τὴν βιομηχανίαν ψύχους καὶ τὴν βιομηχανικὴν πίστιν. Πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν ἑταιρειῶν ἵδρυσε τῷ 1919 τὴν «Πρώτην οἰκοδομικὴν ἑταιρείαν Θεσσαλονίκης», τῆς ἔργον εἶναι ὁ μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1917 συσταθεὶς «Συνοικισμὸς Χαριλάου», ἐκ 400 οἰκιῶν, παραχωρηθεισῶν ἰδίως εἰς τροχιοδρομικοὺς ὑπαλλήλους καὶ πρόσφυγας μὲ μικρὸν ἐνοίκιον. Τῷ 1920 ἵδρυσεν ἐν Πειραιεῖ καὶ Θεσσαλονίκῃ δύο ἑταιρείας ψυγείων κ.ἄ. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ προσπάθειά του πρὸς δημιουργίαν ἐγχωρίου πολεμικῆς βιομηχανίας διὰ τὴν κατασκευὴν ὀβίδων καὶ ὅπλων. Ὁ Ἐ. Χαρίλαος ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα εἰς πλεῖστα διεθνῆ ἐμποροβιομηχανικὰ συνέδρια καὶ διετέλεσεν ὑπουργὸς τοῦ Ἐπισιτισμοῦ κατὰ τὸ 1917 ἐν τῇ κυβερνήσει Λάμπρου, συμβαλὼν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν συμμαχικὸν ἀποκλεισμόν. Κατὰ τὸ 1922 μετέσχεν ἐνεργῶς τῆς ὑπὸ τῶν Α. Ζαΐμη καὶ Κ. Δεμερτζῆ ἀναληφθείσης προσπαθείας πρὸς δημιουργίαν τρίτης καταστάσεως. Μ. Δ. Β.

Χάριλλος. Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης· βλ. λ. *Χαρίλαος*.

Χαρίμα (Harima) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία καὶ κόλπος τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τῆς νήσου Νιππόν. Ἡ ἐπαρχία ἔχει ἔκτασιν 4.735 τ. χλμ. καὶ 1.019.622 κατ. Ὁ κόλπος, καλούμενος πληρέστερον *Χαρίμα Νάντα*, ἀποτελεῖ εἶδος κλειστῆς θαλάσσης, συγκοινωνούσης μὲ τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν διὰ στενοτάτων πορθμῶν. Μ. Δ. Β.

χάριν· αἰτιατ. τοῦ ὀνόματος *χάρις*, ὡς πρόθεσις μετὰ γενικῆς πρὸς δήλωσιν τοῦ τελικοῦ ἢ τοῦ ἀναγκαστικοῦ αἰτίου: «χάριν διασκεδάσεως», «χάριν τίνος ἀγωνιζόμεθα;» ‖ «παραδείγματος χάριν» διὰ νὰ εἴπω παράδειγμα, ὁμοίως «λόγου χάριν» ἢ δημοτικώτερον «λοχάρι».

Χάρινγκτον (Harington), *σὲρ Κάρολος*. Ἄγγλος στρατηγός, γεννηθεὶς τῷ 1872. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν στράτευμα ὡς ἀξιωματικὸς τῷ 1892, κατὰ δὲ τὸν Ἀγγλοβοερικὸν πόλεμον ὑπηρέτησεν ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τῆς ἀγγλικῆς στρατιᾶς. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον προσελήφθη εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τῆς Γ' ἀγγλικῆς στρατιᾶς. Προαχθεὶς ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ εἰς ὑποστράτηγον, διωρίσθη τῷ 1916 ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τῆς Δ' στρατιᾶς. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1917 συνώδευσεν, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου, τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα, ἅτινα εἶχον ἀποσταλῆ εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ κινδυνεύσαντος μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Καπορέττο ἰταλικοῦ μετώπου. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1918 ἐκλήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὡς ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτελείου. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1920 διεδέχθη τὸν στρατηγὸν Μὶλν ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῷ Βαλκανικῷ μετώπῳ ἀγγλικῶν δυνάμεων καὶ κατόπιν ὠνομάσθη ἀρχηγὸς τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῇ Μαύρῃ Θαλάσσῃ. Τῷ 1923 ἀπεστάλη εἰς τὰς Ἰνδίας ὡς διοικητὴς τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων τοῦ βορείου συγκροτήματος, τῷ δὲ 1927 διωρίσθη διοικητὴς τοῦ δυτικοῦ συγκροτήματος, ὁπότε προήχθη καὶ εἰς στρατηγόν. Μ. Δ. Β.

—**Χάρινγκτον** (Harington). *σὲρ Τζών*. Ἄγγλος συγγραφεὺς (1561—1612). Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του εἰς τὰς φυλακάς, λόγῳ τῶν φιλικῶν πρὸς τὴν Ἐλισάβετ αἰσθημάτων αὐτῶν, ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἀνελθούσης κατόπιν εἰς τὸν θρόνον βασιλίσσης Ἐλισάβετ, ἥτις ἐπεμελήθη τῶν σπουδῶν του εἰς τὸ Ἦτον καὶ τὸ Καίμπριτζ καὶ τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν αὐλήν, ὅπου διεκρίθη διὰ τὸ σπινθηροβόλον του πνεῦμα καὶ τὰς καυστικωτάτας σατίρας του. Μετέφρασε τὸν «Μαινόμενον Ὀρλάνδον» τοῦ Ἀριόστου καὶ ἔγραψε πολλὰς σατίρας καὶ ἐπιγράμματα. Ὡσαύτως: «Μελέτη περὶ τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν θρόνον», «Ἡ Ἰρλανδία κατὰ τὸ 1605», «Ἐπιγράμματα», «Ἡ σχολὴ τοῦ Σαλέρνου» καὶ «Nugae Antiquae». Μ. Δ. Β.

Χάρινος, *Λεύκιος*. Συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικός. Ἔγραψε «Περιόδους τῶν Ἀποστόλων», εἰς τὰς ὁποίας περιείχοντο πράξεις τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰωάννου, τοῦ Ἀνδρέου, τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Παύλου. Ἂν καὶ ἦσαν αἱρετικῆς προελεύσεως, διότι ὁ Χάρινος ἦτο Μανιχαῖος, διετηρήθησαν αἱ πλεῖσται, λόγῳ τοῦ ἐπαγωγοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, διασκευασθεῖσαι ἐν πολλοῖς κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. ΚΑΨ.

Χαρῖνος: —1) Εἷς τῶν ἡγετῶν τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὸν Κίμωνα πολιτικῆς ἐν Ἀθήναις φατρίας. Οὗτος προέτεινε τὸ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ψηφισθὲν περίφημον κατὰ τῶν Μεγαρέων ψήφισμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκηρύσσετο ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος ἔχθρα, ὡρίζετο ποινὴ θάνατος κατὰ τοῦ Μεγαρέως, ὅστις θὰ ὑπερέβαινε τὰ μεταξὺ Μεγαρίδος καὶ Ἀττικῆς ὅρια, καὶ ὑπεχρεοῦντο οἱ ἑκάστοτε ἐκλεγόμενοι νέοι στρατηγοὶ νὰ ὁρκίζωνται ὅτι δὶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των (ἑνὸς ἔτους) θὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Μεγαρίδα. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀφορμῶν τῆς κηρύξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—404 π. Χ.).

—2) Ἐπώνυμος ἐν Ἀθήναις ἄρχων κατὰ τὸ 307 π. Χ.

—3) Ἠλεῖος Ὀλυμπιονίκης εἰς ἀγῶνα διαύλου, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνδριὰς εἶχε στηθῆ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ διὰ τὰς ἐπανειλημμένας νίκας του. ΚΑΨ.

Χαριξένης. Ἕλλην ἰατρός, ἀκμάσας κατὰ τὸ μέσα τῆς Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος πρὸ τοῦ Ἀσκληπιάδου τοῦ Φαρμακίωνος, οὗτινος σκευασίας φαρμακευτικάς, περιλαμβανούσας καὶ τινὰς τοῦ Χαριξένους, διέσωσεν ὁ Γαληνὸς (XII 635, 638 καὶ XIII 18, 49). ΑΡ. Π. Κ.

χαριονέλλα (ἡ) (Charionella) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων βραγχιοπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *σπειροφεριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μαλακίων μὲ κόγχην ᾠοειδῆ, ἀπαντώντων εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Χαριούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις βυζαντινὴ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ, κειμένη 45 χιλιόμετρα ΒΔ. τῆς Ραιδεστοῦ. Ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς.

Περὶ τὸ 1052 ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Βρυέννιος, ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν δῃούντων τὴν Θρᾴκην Πατζινάκων, εἰσῆλθε μετὰ μικρῶν δυνάμεων εἰς Χαριούπολιν διὰ νυκτός, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ πλησίον περιφερομένων βαρβάρων, οἵτινες, ἀνύποπτοι, ἐστρατοπέδευσαν περὶ αὐτὴν καὶ ἀφοῦ διήρπασαν πάντα τὰ προάστια, ἐπεδόθησαν εἰς κραιπάλην καὶ εἶτα ἐβυθίσθησαν εἰς βαθὺν ὕπνον. Τὴν νύκτα ὁ Βρυέννιος ἀνοίξας τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Πατζινάκων καὶ κατέσφαξεν αὐτούς. Παρὰ τὴν ἰδίαν πόλιν ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς ἐπιτεθεὶς (1095) κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων πάλιν Πατζινάκων, ὑπέστη αἱματηρὰν ἧτταν, καθ' ἣν ἀπώλεσε τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ του, ἐν οἷς καὶ 300 ἄνδρας τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτηθέντος ἐπιλέκτου τάγματος τῶν *Ἀρχοντοπούλων*. Τῷ 1206 ἡ πόλις κατεστράφη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῷ δὲ 1357 ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ν. ΚΛΤ

— **Χαριουπόλεως** *ὑποδιοίκησις* *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν ἐξ ὑποδιοικήσεων, αἵτινες ἀπήρτιζον τὸν νομὸν Ραιδεστοῦ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον πόλιν (κάτ. 3.476), καὶ πληθυσμὸν συνολικῶς 20.639 κατοίκων, ὧν πλεῖστοι Ἕλληνες. Ὁ πληθυσμὸς κατανέμεται εἰς 54 χωρία, τά: *Ἀγγελική, Ἀγόριαννη, Ἀκροβάται, Ἀλέα, Ἀσήμη, Αὐγεριδς, Βάριον, Γεωργιανή, Δασούλιον, Δέμνιον, Δέρριον, Δριπεία, Δρομάδες, Καδράκιον, Καινή, Καμπάνα, Καναχάρης, Κανάκη, Κάρανος, Καρδαμίς, Κελλ[ί]ριον, Κρήσιον, Λαθύριον, Λαχανᾶς, Μαδουρή, Μεγάλη Καραχαλή, Μεργιά, Μήλη, Μήνη, Μικρὰ Καραχαλή, Μισθωτός, Μουργίσκη, Μυσοώνιον, Μπασιά, Μωριάς, Ὀρφειά, Πάρμα, Σάλπη, Σατρηνή, Σιγανό , Σπαθιά, Σταυρός, Σύρμος, Σύτη, Τάρρα, Τέμρα, Τριβαλλοί, Τύρεια, Φακλον, Φρόκαλα, Χαράδρα, Χάρμιον, Χωνίον* καὶ *Ὡραῖοι*.

Σήμερον ἡ ὑποδιοίκησις, ἀνήκουσα εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἑπτὰ ἐπαρχιῶν τοῦ νομοῦ Τεκιρντάγ, καλεῖται *Χαϊρεμπολοῦ* (Hairebolu) καὶ ἔχει ἔκτασιν 815 τετρ. χλμ., πληθυσμὸν 21.334 κατοίκων κατανεμημένων εἰς 56 χωρία καὶ πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον πόλιν.

Χαρίουστος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κολχίδος, ἐκβάλλων, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε. 9, 2), πρὸς Β. τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ (νῦν Ρίον). Ταυτίζεται μὲ τὸν *Χαρίεντα* τοῦ Ἀρριανοῦ. Α. Θ. Σ.

χαρίπτερος (ὁ) (Charipterus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βαλενιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ψυχὰς μὲ θώρακα λεπιδωτὸν καὶ τετραγωνικόν, κοιλίαν φέρουσαν λειριοειδῆ ἀπόφυσιν καὶ πτέρυγας ποικίλως ἐστιγμένας. Ἐκ τῶν τριῶν εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *χαρίπτερος ὁ πεποικιλμένος* (Charipterus ornatus), ὅστις ἀπαντᾷ ἐν Εὐρώπῃ καὶ φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους. Δ. Ν. Π.

Χάρις *[Μυθολ.]*. Ἡ προσωποποίησις τῆς χάριτος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ἡ Gracia τῶν Ρωμαίων. Παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλ. Σ, 382), ἡ Χάρις εἶναι σύζυγος τοῦ θεοῦ τοῦ πυρὸς Ἡφαίστου. Ἀλλαχοῦ (Ἰλ. Ξ, 267) ὁ Ὅμηρος φαίνεται ἀποδεχόμενος ὅτι ὑπῆρχον πλείονες Χάριτες, χωρὶς νὰ ὁρίζῃ τὸν ἀριθμόν των, καὶ ὀνομάζει μίαν, τὴν *Πασιθέαν*, τὴν ὁποίαν ἡ Ἥρα ὑπόσχεται νὰ δώσῃ σύζυγον εἰς τὸν Ὕπνον (βλ. καὶ λ. *Χάριτες*). ΚΑΨ.

χάρις, —ιτος (ἡ)· ὅ,τι παρέχει χαράν, εὐφροσύνην: «ἡ ἐπανθοῦσα εἰς τὸ ἄγαλμα χάρις» ‖ δημοτ., προτέρημα, ἐξαιρετικὸν γνώρισμα: «ἔχει ὅλες τὶς χάρες», «δὲν ἔχει καμμιά χάρι ἀπάνω του» ‖ εὐγνωμοσύνη, εὐχαριστία: «ὁμολογῶ —, ὀφείλω χάριτας τινι», «σοῦ γνωρίζω χάρι γιὰ ὅ,τι μοῦ καμες», «νά 'χῃς χάρι τοῦ πατέρα σου», «χάρι σοῦ 'χω κάτουρα | νὰ πηδᾷς 'ς τὰ κάρβουνα» ‖ προξένησις εὐχαριστήσεως, ἐξυπηρέτησις, παροχὴ ἀγαθοῦ: «θεία χάρις» τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαθόν, «χάριτι θείᾳ» κατὰ θείαν συγκατάβασιν, βοήθειαν, «κάμε μου τὴν χάριν νὰ μὲ δανείσῃς», «δὲν τὸ ἐβοήθησα γιὰ χάρι δική σου» ‖ «πρὸς χάριν σου» γιὰ χάρι σου, πρὸς εὐχαρίστησίν σου, ὀρθότερον «χάριν σου» ‖ κρατικὴ ἐπιείκεια πρὸς κατάδικον, μετριασμὸς ποινῆς: «ἀπεσμήθη —, ἀφέθησαν τοὺς πολιτικοὺς καταδίκους» ‖ δημοτ. ἐπὶ ὑφάσματος, τὸ ἐπὶ πλέον τοῦ ἀναγκαίου: «βάλε —, ἄφησε λίγη χάρι» ‖ ἡ αἰτ. χάριν ὡς πρόθεσις (βλ. λ.).

— *[Δογμ.]* Καλεῖται *χάρις*, ἐκ δογματικῆς ἀπόψεως, ἡ ἐξ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης καὶ εὐνοίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτήσαντα ἄνθρωπον πα-

Digitized by Google

ροχὴ βοηθείας καὶ μέσων, συντεινόντων εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Ἡ θεία χάρις εἶναι ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν. Ὁ Σωτὴρ ρητῶς λέγει: «οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ, ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ αὐτόν» (*Ἰωάν.* 6, 40). Ἡ χάρις ὅμως αὕτη δὲν ἐξαναγκάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἀγαθόν. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπολύτρωσις προσφέρεται πᾶσι πρὸς οἰκείωσιν, διότι ὁ Χριστὸς θέλει «πάντας τοὺς ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. 2,4), ὁ ἄνθρωπος, ὅμως μὴ στερηθεὶς μετὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν τελείως τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, δύναται νὰ δεχθῇ ἢ ἀπωθήσῃ τὴν προσφερομένην αὐτῷ χάριν. Κατὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος: 1) Δὲν δύναται νὰ σωθῇ ἰδίαις δυνάμεσι, διότι ἡ σωτηρία εἶναι δῶρον τῆς θείας χάριτος. Ἡ ἀντίθετος γνώμη εἶναι πελαγιανὴ καὶ αἴρει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. 2) Δὲν δύναται νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀξιόμισθον τῆς θείας χάριτος. Ἡ ἀντίθετος γνώμη, ἣν εὑρίσκομεν ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, αἴρει τὴν σημασίαν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος πράττων τὸ ἀγαθὸν προπαρασκευάζει ἑαυτὸν εἰς τὴν σωτηρίαν, ἣν δύναται οὕτω εὐχερέστερον νὰ δεχθῇ, ἡ προπαρασκευὴ ὅμως αὕτη δὲν συνεπάγεται δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς θείας χάριτος. 3) Δὲν δύναται νὰ ἄρξηται τῆς σωτηρίας, καθόσον τὸ πρῶτον κινοῦν εἶναι ἡ θεία χάρις· καὶ 4) Δύναται νὰ ἀποδεχθῇ ἢ μὴ τὴν προσφερομένην χάριν, συνεργῶν ἢ μὴ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας. Ἡ γνώμη τῶν διαμαρτυρομένων ὅτι, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος, μετὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν, εἶναι ἠθικῶς νεκρός, ἡ οἰκείωσις τῆς ἀπολυτρώσεως εἶναι ἔργον ἀποκλειστικὸν τῆς θείας χάριτος, εἶναι σφαλερά, μὴ δυναμένη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Σφαλερὸς ἐπίσης εἶναι καὶ ὁ ἀπόλυτος προορισμός, ὃν δέχονται οἱ Καλβινισταί, ὡς ἀντικείμενος εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ αἴρων τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ. Κ. Ι. Δ.

—*[Νομ.]* Ἡ *χάρις* εἶναι πρᾶξις τῆς διοικήσεως, δι' ἧς ἀπαλλάσσεται τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ ποινῆς, ὁλικῶς ἢ μερικῶς, καταδικασθείς τις ἐπί τινι ἀδικήματι, ἢ δι' ἧς μεταβάλλεται καταγνωσθεῖσα ποινὴ εἰς ἄλλην τοιαύτην. Κατὰ τὸ ἄρθρον 84 τοῦ Συντάγματος «ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἔχει τὸ δικαίωμα, ἵνα κατὰ νόμον χαρίζῃ, μεταβάλλῃ καὶ ἐλαττώνῃ τὰς παρὰ τῶν δικαστηρίων καταγινωσκομένας ποινάς, ἐξαιρουμένων τῶν περὶ ὑπουργῶν διατεταγμένων». Συνάγεται καὶ ἐντεῦθεν ὅτι ἡ χάρις δίδεται μετὰ τὴν καταδίκην τινὸς παρὰ τῶν δικαστηρίων, ἀφορᾷ δὲ ἕνα ἢ πλείονας καταδίκους ὀνομαστὶ ἀναφερομένους. Διὰ τῆς χάριτος καταργεῖται ἢ μεταβάλλεται ἡ «ὑλικὴ ἐκτέλεσις» τῆς ποινῆς, χωρὶς δι' αὐτῆς νὰ καταργηθῇ καὶ ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις μετὰ τῶν λοιπῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ ἀμνηστείας. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς τῆς καταδίκης, μεθ' ὅλων τῶν παρεπομένων ποινῶν, οἷαι εἶναι ἡ χρηματικὴ ἀποζημίωσις καὶ ἡ στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἐὰν κατεγνώσθησαν τοιαῦται, παραμένουν καὶ μετὰ τὴν ἀπονομὴν χάριτος. Ἡ χάρις ἀπονέμεται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, προσυπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, κατόπιν γνώμης τοῦ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ Δικαιοσύνης ἑδρεύοντος γνωμοδοτικοῦ συμβουλίου τῶν χαρίτων, προκαλουμένης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ. Ἡ γνωμοδότησις τοῦ συμβουλίου τούτου εἶναι ἁπλῶς συμβουλευτική, ἀποτελεῖ ὅμως ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν διὰ τὴν νόμιμον ἔκδοσιν τοῦ προεδρικοῦ διατάγματος. Ἡ χάρις ἀπονέμεται ἐπὶ παντὸς ἀδικήματος, κοινοῦ ἢ πολιτικοῦ, ἐξαιρουμένων, κατὰ τὴν ρητὴν διάταξιν τοῦ Συντάγματος, τῶν περὶ ὑπουργῶν διατεταγμένων. Ἡ ἐξαίρεσις αὕτη δικαιολογεῖται, διότι ἄνευ αὐτῆς θὰ ἐξέλειπε κατ' οὐσίαν τὸ ποινικῶς ὑπεύθυνον τῶν ὑπουργῶν, ἐφ' ὅσον οὗτοι συνήθως ἐνεργοῦν τῇ συμπράξει τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, ὁ ὁποῖος ὅμως ὡς συνεργὸς εὐλόγως θὰ ἐχάριζε τὰ τοιαῦτα ὑπουργικὰ ἀδικήματα. Προβλέπεται περίπτωσις ἀπονομῆς χάριτος καὶ εἰς τοὺς ὑπουργούς, ἀλλὰ πάντοτε κατόπιν συγκαταθέσεως τῆς βουλῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 93 τοῦ Συντάγματος. Ἡ χάρις ἔχει γενικῶς τὴν δικαιολογητικὴν τῆς βάσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ καταδίκου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς πλάνης, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν. Χ. Γ. Σ.

—*[Αἰσθητ.]* Ἡ *χάρις* εἶναι μία ἐκ τῶν ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ καλόν, ἀπὸ τοῦ κυματισμοῦ τῶν σταχύων τοῦ σίτου ὑπὸ τὴν ἐλαφρὰν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, μέχρι τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς μουσικῆς. Ὁ ὁρισμὸς τῆς ἰδιότητος ταύτης εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος. Ὁ Spencer, ἐξετάζων ἀπὸ μηχανικῆς ἀπόψεως τὸ καλλιτεχνικὸν ἀποτέλεσμα, παραδέχεται ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει χάρις, ὅπου καταβάλλεται ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρα προσπάθεια διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀποτελέσματος. Οὕτω λ. χ. συγκρίσεως γινομένης μεταξὺ τοῦ «Δισκοβόλου» τοῦ Μύρωνος καὶ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Ἑρμῆς εἶναι πλήρης χάριτος, διότι ἡ ὅλη ἐμφάνισις αὐτοῦ καὶ τὸ ἦθος εἶναι ἀποτέλεσμα ἐλαχίστου μόχθου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν «Δισκοβόλον», ὁ ὁποῖος ἐκφράζει μεγαλυτέραν προσπάθειαν καὶ ἔχει ἄλλας καλλιτεχνικὰς ἰδιότητας. Ἡ διαφορὰ αὕτη καθίσταται ἔτι καταφανεστέρα, ἂν συγκρίνῃ τις λ. χ. τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος μὲ τὸ ἀνάγλυφον τῆς Ἡγησοῦς. Ἡ ὕπαρξις χάριτος, ὡς εὐνόητον, δὲν εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις, διὰ νὰ ἔχῃ δημιούργημά τι καλλιτεχνικὴν ἀξίαν καὶ νὰ δύναται συνεπῶς νὰ γεννᾷ καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. —Ω.

—*χάριτος ἡμέραι* (days of grace) *[Ναυτ. Δίκ.]*. Ὀλιγοήμερος προθεσμία, δυναμένη νὰ χορηγηθῇ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος, εἰς τὰ ἐχθρικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου ἢ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὅπως ἀποπλεύσωσιν ἐντὸς ταχθείσης διορίας, δι' οἱονδήποτε λιμένα, ἔσω καὶ τῆς ἰδίας των χώρας, ἐὰν ὁ λιμὴν οὗτος δὲν ἔχῃ κηρυχθῆ ἐν ἀποκλεισμῷ, τὸ δὲ πλοῖον εἶναι ἐφωδιασμένον διὰ τῶν καταλλήλων προπεμπτηρίων ἐγγράφων. Δὲν δικαιοῦνται τοῦ εὐεργετήματος τούτου τὰ θαλαμηγὰ ψυχαγωγίας, καθὼς καὶ ἐκεῖνα τῶν ἐμπορικῶν, ἅτινα, λόγῳ τῆς εἰδικῆς τῶν σκαφῶν των διασκευῆς, δύνανται νὰ μετατραπῶσιν εἰς πολεμικὰ ἢ βοηθητικὰ πλοῖα στόλου. Ἐμπορικὰ πλοῖα, μὴ ὑπαγόμενα εἰς τὴν τοιαύτην κατηγορίαν, δύνανται ποντοποροῦντα νὰ συνεχίσωσι τὸν πλοῦν αὐτῶν ἀκωλύτως, ἐφ' ὅσον δὲν εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ φορτίου των πολεμικὸν λαθρεμπόρευμα. Τῶν αὐτῶν εὐεργετημάτων ἀπολαμβάνουν καὶ τὰ πρὸς ἐχθρικὸν λιμένα κατευθυνόμενα, ἐφ' ὅσον δύνανται νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἠγνόουν τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Τὸ δικαίωμα τῆς νηοψίας, ὅπερ διὰ τὰ ἄλλα πλοῖα ἰσχύει ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, ἀσκεῖται διὰ τὰ τυχόντα τοῦ εὐεργετήματος πλοῖα ἀπὸ τῆς λήξεως τῶν ὁρισθεισῶν ἡμερῶν χάριτος. Σ. Ε. Λ.

χάρις (ἡ) (Charis) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη κανθάρων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χάρις ἡ εὐρύκερως* (Charis laticornis), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

Χάρις, ἁγία. Ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον «τοὺς πόδας ἐκκοπεῖσα» καὶ ἑορτάζεται τὴν 28 Ἰανουαρίου. Ε. Γ. Π.

Χαρισία, ἡ **Χαρισίαι** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῶν Εὐτρησίων ἐν Ἀρκαδίᾳ, κειμένη μεταξὺ Σκιάδιος καὶ Τρικολώνων, ἀπέχουσα 10 στάδια ἐξ ἑκάστης. Οἱ κάτοικοί της, μετ' ἄλλων 44 γειτονικῶν πολισμάτων, δι' ἔχθραν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους μετῴκησαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἱδρυθεῖσαν Μεγαλόπολιν τῷ 370 π. Χ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παυσανίου ἡ πόλις ἦτο ἤδη ἠρειπωμένη (*Παυσ.* VIII, 35, 5). Α. Θ. Σ.

Χαρίσιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ δήμου Σπαρτιατῶν τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 110. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χατίπι*.

Χαρίσιος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Λυκάονος, βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ἡ ἀρκαδικὴ πολίχνη Χαρισία ἢ Χαρισίαι (*Παυσ.* VIII, 3, 4). Α. Θ. Σ.

— **Χαρίσιος** (Charisius), ***Αὐρήλιος Ἀρκάδιος.*** Ρωμαῖος νομοδιδάσκαλος, σύγχρονος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἔγραψε πραγματείας περὶ δικαίου: «Liber singularis de testibus», «Liber singularis de muneribus» καὶ «Liber singularis de officio praefectio praetorio». Χ. Κ. ΑΝ.

—**Χαρίσιος** (Charisius), ***Φλάβιος Σωσίπατρος.*** Λατῖνος γραμματικὸς ἐκ Καμπανίας, διατελέσας ἔπαρχος Ρώμης ἐπὶ Ὀνωρίου. Ὑπῆρξε Χριστιανός, ἔγραψε δὲ περὶ τὸ 400 «Institutiones Grammaticae». Ἡ γραμματικὴ αὕτη, περισωθεῖσα ἡμιτελής, εἶναι πολύτιμος, διότι περιέχει ἀποσπάσματα ἐξ ἀπολεσθέντων ἔργων ἄλλων συγγραφέων. Χ. Κ. ΑΝ.

Χαρίσιος, ἅγιος. Ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέρουσι τοῦτο τὸ ὄνομα δύο: —1) Ὁ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Συρίας τῷ 254 ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ Νεοφύτου, μεθ' οὗ καὶ συνεορτάζεται τὴν 22 Αὐγούστου. —2) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας μετὰ Νικηφόρου καὶ Ἀγαπίου, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 1 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

—**Χαρίσιος.** Ἱερεὺς ἐκ Κοζάνης. Μαθὼν τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν γενέτειράν του, μετέβη εἰς Λιβάδιον, ὅπου ἐσπούδασε τὰ ἐγκύκλια καὶ φιλοσοφίαν. Μεταβὰς ὕστερον εἰς Οὐγγαρίαν, διετέλεσε διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς ἐν Πέστῃ (1790), ἐπανελθὼν δ' ἐκεῖθεν εἰς Κοζάνην ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Ἔγραψε: «Περὶ ἐπανορθώσεως τῶν κατὰ τὰς ἱερὰς τελετὰς συμβαινόντων». Χ. Κ. ΑΝ.

χάρισμα (τό)· ὅ,τι ὑπάρχει ὡς χάρις, ὡς προτέρημα, φυσικὸν δώρημα: «ὁ θεὸς τὴν ἐστόλισε μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα», «ἔχει τὸ χάρισμα τῆς ὡραιότητος, — τοῦ λόγου» || ὅ,τι παρέχεται δωρεάν, δῶρον, δώρημα: «τὰ χαρίσματα τῆς νύφης, —τοῦ γαμπροῦ» || ὡς κατηγορούμενον ἀιαφερόμενον καὶ εἰς πληθυντικόν: «σοῦ τὰ δίνω ὅλα χάρισμα», «πάρε το, χάρισμά σου», «νὰ τὸ πάρω χάρισμα».

Χαρισμία *[Γεωγρ.]*. Χώρα καὶ ἀρχαῖον βασίλειον τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας (βλ. λ. *Χορασμία*).

Χάρισσα, ἁγία. Ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ ἐξ ἄλλων παρθένων, Νίκης, Γαληνῆς, Καλλίδος, Νουνεχίας, Βασιλίσσης, Θεοδώρας καὶ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν πατρὸς Λεωνίδου, συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν 16 Ἀπριλίου. Ε. Γ. Π.

χαριστής (ὁ)· αὐτὸς ποὺ χαρίζει, ποὺ κάμνει δῶρα, ὡς λ. πεπαισμένη: «μοῦ τὸ χαρίζεις;—ὁ χαριστὴς ἀπέθανε».

χαριστικὰ (τά)· χρηματικὸν φιλοδώρημα διδόμενον ἀπὸ τὸν χορευτὴν εἰς τοὺς ὀργανοπαίκτας.

χαριστικός, *—ή, —όν·* ὁ κατὰ χάριν παρεχόμενος, ὁ πρὸς ἐξυπηρέτησιν γινόμενος: «χαριστικὴ βολή» ἡ βολὴ διὰ τοῦ πιστολίου πρὸς τὸν ἤδη τυφεκισθέντα κατάδικον, οἱονεὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς ἀγωνίας· || ὁ ἀγαπῶν νὰ χαρίζῃ, νὰ κάμνῃ δῶρα· || «διαγωγή—, κρίσις—, ἀπόφασις χαριστική» ἡ χάριν τινός, οὐχὶ δικαία· || «δοτικὴ χαριστική» δοτικὴ ἀντικειμένου πρὸς δήλωσιν χάριτος, ἐξυπηρετήσεως.—Ἐπίρρ. ***χαριστικῶς.***

—*χαριστικὴ δοτικὴ [Γραμμ.]·* βλ. λ. *δοτική.*

Χαριτάκης, Γεώργιος. Υἱὸς τοῦ *Παναγιώτου Χαριτάκη*, δικηγόρου ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἀνεψιὸς τῶν *Εὐστρατίου* καὶ *Δημητρίου*, ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐξ Ἁγίου Ἰωάννου Σπάρτης. Ἐγεννήθη τῷ 1885 ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ συνεπλήρωσε τὰς γυμνασιακὰς σπουδάς. Τῷ 1901 ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, παραμείνας δὲ τρία μόνον ἑξάμηνα μετέβη εἰς τὴν Λειψίαν (1903—1907), ὅπου καὶ ἔτυχε τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος. Τῷ 1908 ἔλαβεν ἐν Ἀθήναις τὴν ἄδειαν τοῦ δικηγορεῖν καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1909 μέχρι Μαΐου 1919 διέμεινε, μετὰ διακοπῶν, εἰς τὴν Αἴγυπτον δικηγορῶν, εἰργάσθη δὲ αὐτόθι ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ «Πανελληνίου Συνδέσμου». Ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς πολέμους 1912 — 1913, ἐχρημάτισε διαδοχικῶς νομάρχης Θεσσαλονίκης καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξετέλεσε χρέη γενικοῦ διοικητοῦ (1920), γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας (1922), δὶς ὑπουργὸς Γεωργίας, Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας ἐπὶ κυβερνήσεων Παγκάλου καὶ Εὐταξίου (1926), διευθυντὴς τῆς «Ἑνώσεως Ἑλληνικῶν Τραπεζῶν» (1928), οἰκονομικὸς σύμβουλος τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος (1933). Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1933 ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς εἰς τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν, ὅπου ἔκτοτε διδάσκει τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκονομικῆς. Ὑπῆρξε πρὸς τούτοις μέλος τῶν νομοπαρασκευαστικῶν ἐπιτροπῶν τῶν διοικητικῶν κωδίκων, τοῦ ναυτικοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἐκλογικοῦ δικαίου, καὶ ὁ συντάκτης τοῦ περὶ ἀναλογικῆς ἐκλογῆς νόμου. Καταγινόμενος εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐρεύνας, καὶ ἰδία τὴν βιβλιογραφίαν καὶ παλαιογραφίαν, ἐδημοσίευσε κατὰ καιροὺς σχετικὰς μελέτας καὶ διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐπὶ τῶν Καταλοίπων τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου Ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν περισυλλογὴν καὶ ἔκδοσιν τῶν ὁποίων ἐπρωτοστάτησε.

Τὰ δημοσιεύματα αὐτοῦ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: α') *Οἰκονομικά*: «Ἡ διεθνὴς ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας καὶ τὸ ἐν Οὐασιγκτῶνι Διεθνὲς Συνέδριον» (ἐν περιοδικῷ «Τὸ Μέλλον», ἔτος Β', ἀρ. 15, Ἰαν. 1920, σελ. 167—188), «Συντάξεις ἀναπήρων καὶ γερόντων» («Τὸ Μέλλον», ἔτος Γ', ἀρ. 29—30, Μαΐου—Ἰουνίου 1921, σελ. 953—965, καὶ εἰς χωριστὸν φυλλάδιον), «Αἱ περὶ ἐξελίξεως τῶν κοινωνιῶν, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς καλλιεργείας ἰδέαι τοῦ Alfred Weber, καὶ ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμός» (ἐν «Ἀρχ. Οἰκον. καὶ Κοιν. Ἐπιστημῶν», τόμ. Α', τεῦχος Α' Ἰουλ.—Σεπτεμ. 1921, σελ. 21—39, καὶ εἰς χωριστὸν φυλλάδιον), «Ἡ Δημοποίησις Ἐπιχειρήσεων», προτασσομένης ἐπισκοπήσεως περὶ κρατοποιήσεως (ἐν «Ἐπιθεωρ. τ. Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως» ἔτος Α' 1922 καὶ εἰς χωριστὸν τεῦχος ἐκ σελ. 57), «Ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐξωραϊσμοῦ» (ἐν «Ἐπιθεωρήσει τῆς Τοπ. Αὐτοδ.», ἔτος Β, 1923, σελ. 57—78 καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος σελ. 24), «Ἡ Ἑλληνικὴ Βιομηχανία» (Βιομηχανία—Μεταλλεῖα—Ἐργασία) Ἀθ. 1927, σελ. ιγ' + 216 + 2 πίν.· περίληψις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν τόμον Les effets économiques et sociaux

Digitized by Google

de la guerre en Grèce σελ. 223—243, καὶ εἰς γερμανικὴν εἰς τὸ Hellas-Jahrbuch 1929), «Κράτος καὶ Οἰκονομία» ('Αθ. 1928. σελ. 15, ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «'Επιθεωρ. Τοπικῆς Αὐτοδιοικ.», περ. Β' ἔτος Ζ'), «Ρευστὰ διαθέσιμα τραπεζῶν καὶ νομοθεσία» ('Αθ 1930, σελ. 80), «Τὸ ἄρθρον 14 τοῦ προσχεδίου νόμου περὶ 'Ανωνύμων 'Εταιρειῶν καὶ Τραπεζῶν» ('Αθ. 1930, σελ 32), «Οἰκονομία καὶ Οἰκονομική» (εἰσαγωγὴ εἰς τὰς οἰκονομικὰς μελέτας, 'Αθ. 1932, σελ. 120, 'Ανατύπ. ἐκ τῆς «Μεγ. 'Ελλ. 'Εγκυκλοπαιδείας» τ. ΙΗ'), «Παραγωγὴ καὶ 'Ορθολογιστικὴ ὀργάνωσις αὐτῆς» ('Αθ. 1932, σελ. 120, 'Ανατ. ἐκ τῆς «Μεγ. 'Ελλ. 'Εγκυκλοπαιδείας», τ. ΙΘ'), «'Ατομισμὸς ἢ Κοινωνισμός;» ('Αθ. 1932, σελ. 25, 'Ανατ. ἐκ τῆς «'Επιθ. Κοινων. καὶ Δημ. Οἰκονομικῆς» 1932, τεῦχ. Α'), «Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις καὶ αἱ κρίσεις» ('Αθ. 1932, σελ. 90), «'Ανάλυσις τοῦ Δημοσίου χρέους τῆς 'Ελλάδος» ('Αθ. 1933 σελ. 100), «Περὶ νομοθετικῆς ρυθμίσεως τοῦ συμβατικοῦ τόκου» ('Αθ. 1933, σελ. 33), «Οἰκονομικὴ 'Επετηρὶς τῆς 'Ελλάδος», 1929 'Αθ. 1931, σελ. XVI + 335), 1930 ('Αθ. 1931, σελ. XVI + 290). 1931 ('Αθ. 1932, σελ. XVI + 550), 1932 ('Αθ. 1932, σελ. XVI + 639). β') *Δημοσίου δικαίου:* «Die Stellung des Burgermeisters in der griechischen Gesetzgebung» (Leipzig 1908, σελ. VIII + 41), «Σκέψεις ἐπὶ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως: Ποῖαι αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ὧν πρέπει νὰ ἐμπνευσθῇ ἡ 'Εθνοσυνέλευσις», (περιοδικὸν «Τὸ Μέλλον», ἔτος Β', σελ. 462—466 καὶ 542—554), «'Η συγκρότησις τοῦ Συμβουλίου 'Επικρατείας ὡς νομοπαρασκευαστικοῦ σώματος» («Τὸ Μέλλον», ἔτος Β', ἀρ. 21 'Ιουλίου 1920 σελ. 587—612 καὶ εἰς χωριστὸν φυλλάδιον ἐκ σελ. 28), «Δημοσιολογικὰ μελετήματα» ('Αθ 1920, σελ. 44, 8ον), «Περὶ τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως καὶ τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως» («Πρακτικὰ τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς 'Επιτροπείας πρὸς σύνταξιν τῶν Διοικητικῶν Κωδίκων», τόμ. Β', 'Αθ. 1921, σελ. 374—392), «Περὶ ἀναλογικῆς ἐκλογῆς» (τεῦχ. Α', 'Αθ. 1925, σ. 203, τεῦχ. Β' 'Αθ. 1923 σελ. 199, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου 'Εσωτερικῶν), «Τὰ εἰδικὰ δικαστήρια εἶναι συνταγματικά» («Μηνιαῖον Δασικὸν Περιοδικόν», ἔτος Β' 1926, σελ. 267—9). γ') *'Ιστορικά:* «Αἱ λαϊκαὶ βιβλιοθῆκαι, τὰ ἐν Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ νομοθετηθέντα καὶ ἡ ἐν Ρωσίᾳ ἐκπαίδευσις τῶν ἐνηλίκων», («Τὸ Μέλλον», ἔτος Β', 1920, ἀριθ. 16, Φεβρουαρίου, σελ. 291—299), «Σπυρ. Π. Λάμπρου τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα», («Νέος 'Ελληνομνήμων», τόμ. 14ος 1920, σελ. 196—248, καὶ εἰς χωριστὸν τεῦχος), «Τὰ ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου» ('Επιτροπὴ ἐκδόσεως τῶν καταλοίπων Σπυρίδωνος Λάμπρου, 'Αθ. 1921) «'Η ἑκατονταετηρὶς τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως», ('Επιτροπὴ ἑορτασμοῦ 'Εκατονταετηρίδος 'Επαναστάσεως, 'Αθ. 1921, σελ. η'—62), «Κατάλογος τῶν χρονολογημένων κωδίκων τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Καΐρου» ('Αθ. 1927, σελ. 96, 'Ανατ. ἐκ τοῦ Δ' τόμου τῆς 'Επετηρίδος τῆς 'Ετ. βυζαντ. σπουδῶν), «'Αγιογραφικοὶ κώδικες τῶν Μετεώρων» ('Αθ. 1928, σελ. 32, 'Ανατ. ἐκ τοῦ «Νέου 'Ελληνομνήμονος»), «Εὑρετήριον Νέου 'Ελληνομνήμονος» ('Αθ. 1930, σελ. ιη'+605), «'Αθανασίου Ψαλίδα ἡ Τουρκία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος» ('Ιωάννινα 1931 σελ. 44, 'Ανατ. ἐκ τῶν «'Ηπειρωτικῶν Χρονικῶν», τ. ΣΤ'). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης 'Ελληνικῆς 'Εγκυκλοπαιδείας». —ω.

—**Χαριτάκης, *Δημήτριος*.** Δικηγόρος (1829—1909). 'Εξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Νομικὴ Μέλισσα, ἤτοι συλλογὴ τῶν σπουδαιοτέρων ἀποφάσεων τοῦ ἐν 'Αθήναις 'Εφετείου καὶ 'Αρείου Πάγου» (1859—1860, 1870—1874), καὶ διετέλεσε πρόεδρος τοῦ «Δικηγορικοῦ Συλλόγου» 'Αθηνῶν.

— **Χαριτάκης, *Εὐστράτιος*.** 'Οπλαρχηγὸς (1828—1909) ἐξ 'Αγίου 'Ιωάννου Σπάρτης, ὁπλίσας ἰδίαις δαπάναις ὁμάδα πολεμιστῶν, μεθ' ἧς ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τὰς περὶ τὴν Καλαμπάκαν συμπλοκὰς (1854) ὑπὸ τὸν Πετροπουλάκην.

— **Χαριτάκης, *Θεμιστοκλῆς Π*.** 'Ελλην μηχανικὸς μεταλλείων, γεννηθεὶς ἐν 'Αθήναις τῷ 1888. Μετὰ τὰς ἐν 'Αθήναις γυμνασιακάς του σπουδὰς ἐφοίτησεν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις 'Ανωτάτην Σχολὴν Μεταλλείων, ἧς ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ, τελειοποιηθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν 'Αγγλίαν. 'Επιστρέψας εἰς τὴν 'Ελλάδα, ὑπηρέτησεν εἰς τὰ μεταλλεῖα Λαυρείου τῷ 1917, ἀπὸ δὲ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1920 εἰς διάφορα λιγνιτωρυχεῖα. Κατὰ τὰ ἔτη 1921—1922 ὑπηρέτησεν εἰς τὸ γραφεῖον μελετῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τοῦ ὑπουργείου Συγκοινωνίας. Τῷ 1929 ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς ἐφηρμοσμένης πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῇ 'Ανωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ 'Εμπορικῶν ἐπιστημῶν, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1931—1932 διετέλεσε τεχνικὸς σύμβουλος τοῦ τεχνικοῦ ἐπιμελητηρίου 'Αθηνῶν. 'Ως μαθητὴς τοῦ Le Chatelier εἰργάσθη πρὸς διάδοσιν ἐν 'Ελλάδι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, δημοσιεύσας διάφορα ἄρθρα περὶ ταύτης. 'Επίσης ἔγραψε τὴν πραγματείαν: «'Η ἐν τῇ βιομηχανίᾳ διοίκησις καὶ γενικώτεραι ἐφαρμογαὶ αὐτῆς, κατὰ τὸν H. Fayol» ἐν τῷ «'Αρχείῳ οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν» (1924) καὶ διαφόρους μελέτας περὶ λιγνιτῶν. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης 'Ελληνικῆς 'Εγκυκλοπαιδείας». Μ. Δ. Β

—**Χαριτάκης, *Κωστῆς Α*.** 'Ελλην ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1888 ἐν Πετροκεφάλῳ 'Ηρακλείου Κρήτης. 'Εσπούδασεν εἰς τὸ ἐν 'Αθήναις πανεπιστήμιον, εἶτα δὲ (1927 καὶ 1929—1930) συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐπὶ τῆς μικροβιολογίας καὶ τῆς ὑγιεινῆς ἐν Παρισίοις, καὶ ἀλλαχοῦ. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ παιδιατρικοῦ τμήματος καὶ τοῦ μικροβιολογικοῦ ἐργαστηρίου τῆς πολυκλινικῆς 'Αθηνῶν, ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητὴς σχολείων (1923), τμηματάρχης (1923) καὶ διευθυντὴς τοῦ τμήματος κοινωνικῆς ὑγιεινῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ 'Υγιεινῆς ἀπὸ τοῦ 1925. 'Υπῆρξεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιᾶς». 'Εκ τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ ἐργασίας ἀναφέρομεν τὸ δίτομον ἔργον του: «Κῶδιξ τῆς νομοθεσίας καὶ δεοντολογίας τῶν ἰατρικῶν ἐπαγγελμάτων» (1926 καὶ 1928), «Τὰ νεώτατα δεδομένα ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς» (1929), τὴν «Μεθοδολογίαν καὶ τὸ σύστημα τῆς ἐκλαϊκεύσεως τῆς ὑγιεινῆς» (1928), τὴν «Διὰ φυματίνης ἀντίδρασιν εἰς τοὺς ἐν 'Ελλάδι ψυχοπαθεῖς» (1931). κ. ἄ. 'Εξέδωσε τὰ περιοδικὰ «Παιδολογία» (1920 καὶ 1921), «'Ιπποκράτης» (1923 καὶ 1924), «Κοινωνικὴ ὑγιεινὴ» (1929) καὶ διηύθυνε τὴν «'Ελληνικὴν ἰατρικὴν βιβλιοθήκην». Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης 'Ελληνικῆς 'Εγκυκλοπαιδείας». Μ. Δ. Β.

Χαριτάκιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς 'Ανατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βρύσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα 'Εκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 347 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Καριντζάκ*.

Χάριτες (αἱ) *[Μυθολ.]*. Θεότητες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροσωποποιεῖτο ἡ πολλαπλῆ χάρις, καὶ αἵτινες συνεχέοντο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μὲ τὰς ''Ωρας. 'Εν ἀρχῇ αἱ Χάριτες ἦσαν θεότητες τῆς φύσεως, ἀλλὰ πολὺ ταχέως κατέστησαν ἡ ἰδεώδης ἔκφρασις τῆς χάριτος καὶ τῆς τελειότητος εἴς τε τὰ ἀνθρώπινα ὄντα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα. Ταύτην τὴν σημα-

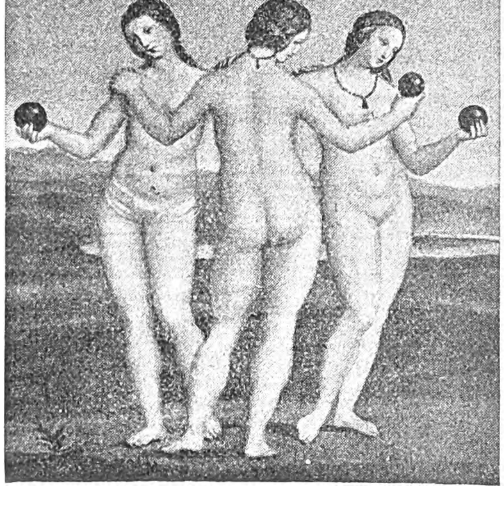

Αἱ τρεῖς Χάριτες.

[Πίναξ τοῦ Ραφαήλου ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Chantilly.]

σίαν τῶν Χαρίτων ἀνέπτυξε πρὸ πάντων ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ποίησις. Εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη τὸ ὄνομά των δὲν συνάπτεται ποτὲ μὲ μίαν φυσικὴν δύναμιν ἢ ἓν φυσικὸν προϊόν, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὴν «'Ιλιάδα» ὁ ''Ηφαιστος νυμφεύεται τὴν ὡραίαν «λιπαροκρήδεμνον» Χάριν (Σ, 382) καὶ αἱ Χάριτες χωρὶς νὰ ὁρίζεται ὁ ἀριθμός των, εἶναι αἱ ὑφάντριαι τοῦ «ἀμβροσίου πέπλου» τῆς 'Αφροδίτης (Ε, 338). Αὗται τὴν λούουν, τὴν στολίζουν μὲ πολύτιμα ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα αὗται ἔχουν ὑφάνει, καὶ τὴν ραίνουν μὲ ποικίλα ἀρώματα. Εἶναι αἱ θεράπαιναί της. Εἰς τὴν «Θεογονίαν» τοῦ 'Ησιόδου, τρεῖς τὸν ἀριθμόν, ἡ *Εὐφροσύνη*, ἡ *'Αγλαΐα* καὶ ἡ *Θαλία*, φέρουν ὀνόματα σημαίνοντα θεότητας, τῶν ὁποίων ἔργον εἶναι νὰ τέρπουν τὸν ἄνθρωπον. 'Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν λογοτεχνικῶν ἀντιλήψεων αἱ Χάριτες εἶχον γίνει αἱ συνοδοὶ ὁτὲ μὲν τῆς 'Αφροδίτης, ὡς θεᾶς τοῦ κάλλους ἢ τοῦ ἔρωτος, ὁτὲ δὲ τοῦ 'Απόλλωνος, τοῦ θεοῦ τῆς μουσικῆς. Οἱ πρὸς τὸν 'Απόλλωνα δεσμοὶ τῶν Χαρίτων ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ὑποστηρίξουν ἰνδολόγοι τινὲς ὅτι αἱ Χάριτες εἶναι αἱ 'Αρίτς τοῦ «Ρὶγ-Βέδα», αἱ λαμπραὶ φορβάδες, τὰς ὁποίας ὁ ''Ηλιος ἐζεύγνυεν εἰς τὸ ἅρμα του.

'Ο χαρακτὴρ τῶν Χαρίτων ὡς θεοτήτων τῆς φύσεως διαβλέπεται ἰδίως εἰς τὴν ἐν Αθήναις, 'Ελευσῖνι, Πάφῳ καὶ ἀρχαίᾳ ''Ηλιδι λατρείαν των. 'Εν 'Αθήναις ἐταυτίζοντο πρὸς τὴν *'Ηγεμόνην* καὶ τὴν *Αὐξώ*, καὶ ἡ λατρεία των συνεδέετο πρὸς τὴν λατρείαν θεοτήτων τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους, τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς καὶ τῆς προστασίας τῶν ζῴων, τὴν Δήμητρα, τὸν Πᾶνα, τὸν 'Ερμῆν. 'Εν 'Ελευσῖνι ἡ πρὸς τὰς Χάριτας θυσία ἐγίνετο συγχρόνως μὲ τὴν θυσίαν πρὸς τὸν ''Ιακχον (Διόνυσον), τὰς μεγάλας θεὰς (Δήμητρα καὶ Περσεφόνην), τὸν Τριπτόλεμον, τὴν 'Εκάτην καὶ τὸν 'Εναγώνιον 'Ερμῆν. 'Εν ''Ηλιδι προσηύχοντο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν πόλιν των ὁ Διόνυσος, θεὸς τῆς βλαστήσεως, μετὰ τῶν Χαρίτων, τῶν ὁποίων τὰ ἀρχαιότατα λατρευτικὰ ἀγάλματα ἐκράτουν, ρόδον τὸ ἕν, κλάδον μυρσίνης τὸ ἄλλο. ''Αλλως τε ὑπῆρχον καὶ παραδόσεις, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ Χάριτες ἦσαν θυγατέρες τοῦ Διονύσου. 'Αρχαιοτάτη καὶ τιμιωτέρα ἦτο ἡ λατρεία τῶν Χαρίτων ἐν 'Ορχομενῷ τῆς Βοιωτίας καὶ ἐν Σπάρτῃ. 'Εν 'Ορχομενῷ ἐλατρεύοντο μέχρι τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ περιηγητοῦ Παυσανίου (Β' μ. Χ. αἰῶνος) ὑπὸ τὴν μορφὴν λίθων, οἵτινες ἐπιστεύετο ὅτι εἶχον πέσει ἐξ οὐρανοῦ (*Παυσ.* IX. 38, 1), μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος εἶχον ἀληθινὰ ἀγάλματα. Τὸ ἱερόν των εἶχεν ἱδρύσει κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ 'Ετεοκλῆς καὶ τὰ Χαριτήσια φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀρχαιοτάτη ἑορτή, ἑορτὴ ἴσως τοῦ μυστηριώδους λαοῦ τῶν Μινυῶν, τῶν ὁποίων ὁ πολιτισμὸς εἶχεν ἐπιδράσει ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. 'Εν τῇ Σπάρτῃ τὸ ἕτερον τῶν ἱερῶν τῶν Χαρίτων, *Φαέννας* καὶ *Κλήτας* (δύο ἦσαν ἐνταῦθα αὗται), κείμενον παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Τιάσης, ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ἱδρύσει ὁ μυθικὸς βασιλεὺς Λακεδαίμων, ὁ υἱὸς τῆς Νύμφης Ταϋγέτης.

'Η ἀρχαία καλλιτεχνία προετίμησε τὴν λογοτεχνικὴν παράδοσιν (τὴν τῶν θεοτήτων τῆς χάριτος) τῆς θρησκευτικῆς (τῆς τῶν θεοτήτων τῆς φύσεως, τῆς βλαστήσεως) οὐχὶ ὅμως ἄνευ δισταγμοῦ. Διὰ τοῦτο τὰ λατρευτικὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀρχαϊκὰ ἐν γένει μνημεῖα τῶν Χαρίτων ὑποδηλοῦσι τὸν δεσμὸν τούτων μὲ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως. Εἰς τὰ ἀττικὰ μνημεῖα, ὡς εἰς τὸ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς 'Ακροπόλεως ἀνάγλυφον, τὰς Χάριτας ὁδηγεῖ ὁ 'Ερμῆς. Εἰς πάντα δὲ τὰ ἀρχαϊκὰ μνημεῖά των, τῆς τε γλυπτικῆς καὶ κεραμευτικῆς, ἀπεικονίζοντο ἐνδεδυμέναι. 'Ενδεδυμέναι ἦσαν καὶ αἱ Χάριτες τοῦ φιλοσόφου Σωκράτους, γλύπτου ὄντος κατὰ τὴν νεότητά του, αἵτινες εἶχον στηθῆ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς 'Ακροπόλεως (*Παυσ.* I. 22.8). Γυμναὶ ἀπεικονίσθησαν αἱ Χάριτες, καὶ ἐν συμπλέγματι κυκλικῷ, κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ τοὺς ρωμαϊκούς, ἐπανελήφθη δὲ ἡ παράστασίς των αὕτη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 'Αναγεννήσεως. ''Αγνωστος ἔμεινεν ὁ καλλιτέχνης, ζωγράφος πιθανώτατα, ὅστις πρῶτος (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος) ἀπεικόνισε τὰς Χάριτας γυμνὰς καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἔγινε πρότυπον μιμήσεως γλυπτῶν, ζωγράφων, ἀγγειογράφων, τεχνιτῶν σφραγιδολίθων, ψηφιδωτῶν κ.λ.π. 'Εκ τῶν γλυπτῶν συμπλεγμάτων τῆς γυμνῆς παραστάσεως τῶν Χαρίτων τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν περισωθέντων εἶναι ἀτυχῶς βεβλαμμένα, πλὴν τοῦ ἐσχάτως ἐλθόντος εἰς φῶς ἐκ τῶν ἐν Κυρήνῃ ἰταλικῶν ἀνασκαφῶν. 'Εκ τῶν παραστάσεων ἐνδεδυμένων Χαρίτων ὀνομαστότεραι ὑπῆρξαν αἱ Χάριτες, τὰς ὁποίας ἐκράτει εἰς τὴν μίαν χεῖρα τὸ ἐπίχρυσον κολοσσιαῖον ἐν Δήλῳ ξόανον τοῦ 'Απόλλωνος τῶν τεχνιτῶν Τεκταίου καὶ 'Αγγελίωνος, τὰ ἐν Σμύρνῃ ἀγάλματα τῶν Χαρίτων τοῦ Βουπάλου, αἱ ἐκ Θάσου προερχόμεναι ἀνάγλυπτοι ἐπὶ πλακῶν Χάριτες, αἱ γλυπταὶ Χάριτες, αἵτινες ἐπέστεφον τὸ ἐρεισίνωτον τοῦ θρόνου τοῦ 'Ολυμπίου Διὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ 'Ολυμπίᾳ, αἱ Χάριτες, αἵτινες ἐκόσμουν τὸν στέφανον τῆς κόμης τῆς χρυσελεφαντίνης ἐν ''Αργει ''Ηρας τοῦ Πολυκλείτου, καὶ αἱ Χάριτες τοῦ περιφήμου ζωγράφου 'Απελλοῦ. Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Χαριτζῆ, ἢ *Χαριτζῖται*. Μωαμεθανοὶ αἱρετικοὶ (βλ. λ. *'Αραβία*, τ. Ε', 302 γ).

Χαριτιμίδης, ἢ *Χαρίτιμος*. 'Αθηναῖος στρατηγός, ὅστις, ἀποσταλεὶς πρὸς βοήθειαν τῶν ἀποστατησάντων ἀπὸ τῶν Περσῶν Αἰγυπτίων, ἡττήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀπώλεσε μέγα μέρος τοῦ στόλου του κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν ναυμαχίαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἱστορικὸς Κτησίας *Φωτίου*, Βιβλιοθ. 40α 37). ΚΑΨ.

Χαριτίνη, *μάρτυς*. 'Εν 'Αμασείᾳ κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν τῷ 304 ὑποστᾶσα μαρτυρικὸν θάνατον, ἑορτάζεται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν 'Εκκλησιῶν τὴν 5 'Οκτωβρίου. Ε.Γ.Π.

χαριτόβρυτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ βρύων χαρίτων, ὁ πλήρης χαρισμάτων, προτερημάτων: «χαριτόβρυτος κόρη».

χαριτολόγημα (τό)· λόγος μετὰ χάριτος εἰρημένος εὐφυολογία, κομψὴ ἀστειότης.

χαριτολογία (ἡ)· τὸ χαριτολογεῖν, ἡ μετὰ χάριτος ὁμιλία· ‖ χαριτολόγημα.

χαριτολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μετὰ χάριτος ὁμιλῶν, ὁ εὐχάριστος εἰς τὴν ὁμιλίαν του, εὐτράπελος.

χαριτολογῶ (—*έω*)· εἶμαι χαριτολόγος, ὁμιλῶ μετὰ χάριτος, ἐπιτηδεύω κομψότητα εἰς τοὺς λόγους μου.

Digitized by Google

Χαριτόπουλος, Μανουήλ. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (βλ. λ. *Μανουήλ* Κωνσταντινουπόλεως).

Χαρῖτος, Μηνᾶς Γρηγ. Λόγιος γεννηθεὶς ἐν Δροβιάνῃ τῆς Β. Ἠπείρου τῷ 1881. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος «Φῶς τοῦ Λόγου» καὶ ἔγραψε διάφορα θεολογικὰ ἔργα, ἐν οἷς καὶ τετράτομον ἱστορίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ.

Χάριτς (Harwich) */Γεωγρ./* βλ. λ. *Χάρουϊτς.*

χαριτῶ (—*έω*)· κάμνω τι εὐχάριστον, θελκτικόν, κάμνω τι χάριν τινός· ‖ παθ. *χαριτοῦμαι*, παθ. μετ. *κεχαριτωμένος*· πληροῦμαι χάριτος· ‖ δημ. παθ. μετχ. *χαριτωμένος* (βλ. λ.).

Χαριτώ, μάρτυς. Ἐν Ῥώμῃ μαρτυρήσασα τῷ 165 μετ' ἄλλων Χριστιανῶν, συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 1 Ἰουνίου. ε. γ. π.

Χαριτωμένη */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα κοινότητος. Κάτ. (1928) 799. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ρεσίλοβον*.

χαριτωμένος, —*η*, —*ον*· δημ. (ἀντὶ *κεχαριτωμένος*, παθ. μετχ. τοῦ *χαριτῶ*) ὁ πλήρης χαρίτων, χαρίεις, θελκτικός, κομψός: «χαριτωμένο παιδί».

—**Χαριτωμένες (αἱ)** */Λαογρ./*. Οὕτω προσονομάζονται ἰδιωματικῶς αἱ *Νεράϊδες* (βλ. λ.).

Χαρίτων Ἀφροδισιεύς. Ἀρχαῖος Ἕλλην συγγραφεύς, δημιουργὸς τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος. Τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀκμῆς του δὲν εἶναι γνωστά. Εἰς τὸ διασωθὲν μυθιστόρημά του «Τὰ κατὰ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην» ἀναφέρει ὅτι κατήγετο ἐξ Ἀφροδισιάδος, πιθανῶς τῆς Καρίας, καὶ ἦτο γραμματεὺς τοῦ ῥήτορος Ἀθηνοδώρου. Ἔκ τινος παπύρου συνάγεται ὅτι ἤκμασε μᾶλλον τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ μυθιστορήματός του ἐκτυλίσσεται κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ ὁποίου δανείζεται ὁ συγγραφεὺς καὶ ὕλην, διότι πατὴρ τῆς Καλλιρρόης εἶναι ὁ Ἑρμοκράτης, ὅστις, στρατηγῶν τῶν Συρακουσίων, ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἔργον ἄρχεται διὰ τοῦ γάμου τῆς ἡρωΐδος, ὃν ἐπακολουθεῖ ταχέως ὁ θάνατος καὶ ἡ ταφή της· ἀλλ' ἀναζήσασα εἰς τὸν τάφον ἀπάγεται ὑπὸ λῃστῶν, μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων τὸ θάρρος καὶ ἡ πίστις τῶν ἀγαπωμένων τίθενται εἰς δοκιμασίαν, ἡ Καλλιρρόη ἀποδίδεται εἰς τὸν Χαιρέαν. Τὰ ἐπεισόδια εἶναι φυσικὰ καὶ τερπνά, ἀλλὰ τὸ ἔργον στερεῖται πλοκῆς καὶ γέμει σολοικισμῶν, ἐν τῷ συνόλῳ δὲ εἶναι κατώτερον τῶν ὁμοίων τῆς ἐποχῆς του. Χ. Κ. Α.

— **Χαρίτων, ἅγιος.** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύονται: —1) Ὁ μάρτυς, ὅστις ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ «ἐν λάκκῳ ἀσβέστου βληθεὶς τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 3 Σεπτεμβρίου. —2) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ «ξίφει τελειωθεὶς» καὶ ἑορταζόμενος τὴν 9 Σεπτεμβρίου. —3) Ὁ ἐν Ῥώμῃ μετὰ *Ἰούστου*, *Ἰουστίνου*, *Χαριτοῦς*, *Εὐελπίστου*, *Ἱέρακος*, *Παίωνος* καὶ *Λιβεριανοῦ* (ἢ *Βαλλεριανοῦ*) τῷ 165 μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 1 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

— **Χαρίτων, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως** (1177—1178). Ἡγούμενος ὢν τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, διεδέχθη ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ τὸν ἀποθανόντα Μιχαὴλ τὸν Γ', ἀλλὰ μετά τινας μῆνας ἀπεβίωσεν. Ε. Γ. Π.

—**Χαρίτων ὁ ὁμολογητής.** Ἐν Ἰκονίῳ γεννηθεὶς καὶ περιβόητος γενόμενος διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν ζῆλόν του πρὸς διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου, συνελήφθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακήν. Ἀπελευθερωθεὶς κατόπιν ἔφυγεν ἐξ Ἰκονίου καὶ διὰ τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα ἤκμαζε τότε ὁ μοναχικὸς βίος, ἔφθασεν εἰς Παλαιστίνην, ὅπου ἵδρυσε τρεῖς μονὰς (λαύρας), τὴν τοῦ Φάρου τῷ 330, τοῦ Δούκα τῷ 340, παρὰ τὸ Σαραντάριον ὄρος, καὶ τὴν τοῦ Σουκᾶ τῷ 345—350 καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τῶν πρώτων μοναχικῶν ἐνδιαιτημάτων ἐν Παλαιστίνῃ. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 28 Σεπτεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Χαρίτων λόφος */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Δασώδης λόφος τῆς Λιβύης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μακῶν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Δ' 175) πηγάζει ὁ Κίνυψ ποταμὸς (Cinifo) ἐν τῇ νῦν ἰταλικῇ Τριπολίτιδι. Α. Θ. Σ.

Χαριτωνιάδης. Ἐπώνυμον τοῦ μητροπολίτου Κρήτης (1858—1868) καὶ εἶτα οἰκουμενικοῦ πατριάρχου (1887—1891) *Διονυσίου Ε'* (βλ. λ.). ΕΡ. Μ.

Χαριτωνίδης, Χαρίτων. Φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1880 ἐν Μάκρῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐσπούδασε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Σάμῳ καὶ κατόπιν ἐνεγράφη ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του προσελήφθη ὡς βοηθὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κόντου. Διετέλεσε κατόπιν καθηγητὴς ἐν τῷ Ἀρσακείῳ, τῷ δὲ 1926 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐδημοσίευσε: «Ποικίλα φιλολογικὰ» ἐκ τῶν ἀνεκδότων σημειώσεων τοῦ Κόντου, διορθωτικὰ εἰς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς καὶ διαφόρους ἄλλας φιλολογικὰς διατριβὰς ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ», «Mnémosyne» καὶ ἄλλοις περιοδικοῖς. —Ω.

Χαριτώνυμος, Γεώργιος (ἢ *Ἑρμώνυμος*, *Ἱερώνυμος* καὶ *Χριστώνυμος* αὐτοκαλούμενος). Λόγιος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Σπάρτῃ καὶ μαθητεύσας ὑπὸ τὸν Πλήθωνα. Ἀπελθὼν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐπ' ὀλίγον ἐκεῖ διδάξας, μετέβη εἰς Γαλλίαν, βασιλεύοντος Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ', ὅπου πρῶτος ἐδίδαξε συστηματικῶς ἐν Παρισίοις τὰ ἑλληνικά. Ὁ πάπας Σίξτος ὁ Δ', ἐκτιμῶν τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς ἱκανότητας ἐν γένει τοῦ Χαριτωνύμου, τῷ ἀνέθεσε σπουδαίαν διπλωματικὴν ἀποστολὴν εἰς Ἀγγλίαν (1476), ὁπόθεν οὗτος, ἐπιτυχὼν εἰς τὸ ἔργον του, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην (1477), ἀλλ' ἠμείφθη μετρίως. Κατόπιν ἐκάρη μοναχός, φαίνεται δ' ὅτι ἔζη ἐν Παρισίοις καὶ πέρα τοῦ 1478. Θαυμαζόμενος διὰ τὴν ἔξοχον παιδείαν του, ἀπέκτησε πλείστους μαθητὰς καὶ συνέγραψε ποικίλα ἔργα, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Βησσαρίωνα», «Μονῳδίαι τῷ Γεμιστῷ» καὶ «Βίος τοῦ Μωάμεθ» (Βασιλεία 1541). Χ. Κ. Α.

Χαρκαλιανά */Γεωγρ./*. Συνοικισμὸς τῆς νήσου καὶ κοινότητος Ἀντικυθήρων τῆς ἐπαρχίας Κυθήρων τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 32.

Χαρκειᾶς, Ξέρα τῆς — */Παραλ. Γεωγρ./*· βλ. λ. *Ξέρα τῆς Χαρκειᾶς*.

Χαρκέϊκα */Γεωγρ./*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Διακοπτοῦ τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κατ. (1928) 27.

Χάρκια */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κυριάννας τῆς ἐπαρχίας Ῥεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 238.

Χάρκοβον (ρωσ. *Χάρκοφ*, οὐκρ. *Χάρκιφ*) */Γεωγραφ./*. Πρωτεύουσα τῆς οὐκρανικῆς δημοκρατίας. Κάτ. (1926) 595.187 Κεῖται ἐπὶ τῶν ποταμῶν Χάρκοφ καὶ Λοπὰν καὶ εἶναι κόμβος τῶν σιδηροδρόμων Μόσχα—Ὀδησσοῦ καὶ Λιμπάου—Ἀζοφικῆς. Λόγῳ τῆς θέσεώς του εἶναι σπουδαιότατον ἐμπορικὸν κέντρον, ἕδρα τοῦ κρατικοῦ τράστ γαιανθράκων τοῦ Ντόνετς καὶ συγκεντρώνει τὴν βαρυτέραν ῥωσικὴν μεταλλουργίαν. Ἔχει ἐπίσης ἀεροπλανεῖα, ταπητουργίαν, σαπωνοποιΐαν, πιλοποιΐαν, οἰνοπνευματοποιΐαν, καπνοβιομηχανίαν καὶ διυλιστήρια σακχάρεως, ἐκ δὲ τῶν ἱδρυμάτων του σπουδαιότερα εἶναι τὸ ἰνστιτοῦτον διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ, τὸ κομμουνιστικὸν πανεπιστήμιον, τὸ πολυτεχνεῖον, ἡ κτηνιατρικὴ σχολή, τὸ οὐκρανικὸν μελόδραμα, πλεῖστα μουσεῖα κ. ἄ. Ἱδρύθη τῷ 1650 ὑπὸ τῶν Ζαπορόγκων Κοζάκων. Τῷ 1765 ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ κυβερνείου τῶν Σλομπὸντ τῆς Οὐκρανίας, τάχιστα δέ, διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ αὐτόθι κολλεγίου (εἶτα πανεπιστημίου καὶ νῦν λαϊκοῦ ἰνστιτούτου), ἐγένετο ὀνομαστὸν κέντρον τοῦ σλαυικοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Τὸ Χάρκοβον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν τοῦ Eichhorn (1918), τοῦ Πετλιούρα, τῶν ἐρυθρῶν στρατευμάτων (ἀρχαὶ 1919) καὶ τοῦ Ντενίκιν (Ἰούνιος 1919), ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐξεκενώθη ὁριστικῶς τὴν 12ην Δεκεμβρίου 1919. Π. Ν. Π.

—**Χαρκόβου κυβερνεῖον** */Γεωγρ./*. Οὐκρανικὸν κυβερνεῖον, ἱδρυθὲν τῷ 1765 ὡς κυβερνεῖον τῶν Σλομπὸντ τῆς Οὐκρανίας. Ἔκτασις 42.151 τ. χλμ., κάτ. (1926) 2.426.000. Ὡρίζετο ὑπὸ τῶν κυβερνείων Κούρσκ, Βορονὲζ (Β.), Κοζάκων τοῦ Δὸν (Α), Αἰκατερινοσλὰβ (Ν.) καὶ Πολτάβας (Δ.). Σύγκειται ἐκ πεδινῆς περιοχῆς, διατεμνομένης ὑπὸ χθαμαλοῦ ὑψώματος (100—150 μ.) καὶ ἀνηκούσης εἰς τὰ λεκανοπέδια Δὸν (ΝΑ.) καὶ Δνειπέρου (ΒΔ.). Παράγει σιτηρά, ἐκτρέφει ὀνομαστοὺς ἵππους καὶ ἔχει μελισσοκομίαν. Μετὰ τὴν διοικητικὴν ἀνασύστασιν τῆς Οὐκρανίας (1928) τὸ κυβερνεῖον περιωρίσθη εἰς διαμέρισμα μὲ 16.058 τ. χλμ. καὶ 1.603.623 κατ., κατατμηθὲν ὑστερώτερον εἰς μείζονας ἐπαρχίας. —Π.

χαρκομάτης (ὁ). Μικρὸς λέβης, χρήσιμος ἰδίως κατὰ τὴν πλύσιν.

Χάρκουρτ (Harcourt), *σερ* **Γουλιέλμος-Γεώργιος-Γκράνβιλ-Βέρνον.** Ἄγγλος πολιτικὸς (1827—1904). Τῷ 1866 ἐξελέγη τὸ πρῶτον βουλευτὴς τῆς Ὀξφόρδης, μετὰ διετίαν δὲ διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καίμπριτζ. Τῷ 1873 κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ γενικοῦ εἰσαγγελέως καὶ μετὰ τριετίαν ἐγένετο ὑφυπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Γλάδστωνος. Ἀκολούθως διετέλεσεν ἐπανειλημμένως ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασημοτέρων ῥητόρων τοῦ βρεττανικοῦ κοινοβουλίου καὶ εἷς τῶν ἡγετῶν τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων. Ἀναμειχθεὶς δὲ καὶ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, συνειργάσθη εἰς τὴν «Saturday Review» καὶ τοὺς «Times», εἰς τοὺς ὁποίους ἐδημοσίευσε σπουδαιότατα ἄρθρα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Historicus». Χ. Δ.

Χάρλεμ (Haarlem) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας (βλ. λ. *Ἅαρλεμ*).

Χαρλέμιος (Harlemius), **Ἰωάννης**, Ὁλλανδὸς θεολόγος (1537—1578). Ἐδίδαξεν ἐν Louvain τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ ἐξέδωκεν ἐν Ἀμβέρσῃ τῷ 1571 τὸ ἔργον: «Index biblicus, qui res eas, de quibus in sacris biblicis agitur, ad certa capita, alphabeti ordine digesta revocatas, summa brevitate complectuntur». Ε. Γ. Π.

Χάρλεμπεκε, ἢ *Χάρελμπεκε* (Harlebeke ἢ Harelbeke) */Γεωγρ./*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κουρτραὶ τῆς Δυτικῆς Φλάνδρας. Ἔχει βιομηχανίας ὑφασμάτων, καπνοῦ κλπ. Κάτ. 9.000. Χ. Δ.

Χάρλες (Harless), **Θεόφιλος-Χριστόφορος.** Γερμανὸς φιλόλογος (1738—1815). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Κοβούργῳ (1765) καὶ Ἐρλάγγῃ (1770) καὶ ἐξέδωκε μέγαν ἀριθμὸν ἔργων, ἐν οἷς: «Introductio in historiam linguae graecae» (1792—1795), «Introductio in noticiam literaturae romanae» (1794), «Vitae philologorum» (1764—1772). Προσήνεγκε συνάμα μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς διὰ τῆς ἀναλήψεως ὑπ' αὐτοῦ τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τῆς «Bibliotheca graeca» τοῦ Φαβρικίου, ἥτις ὅμως ἀπεπερατώθη μετὰ τὸν θάνατόν του. Χ. Δ.

— **Χάρλες** (Harless), **Ἰωάννης-Χριστιανὸς-Φρειδερῖκος.** Γερμανὸς ἰατρὸς (1773—1853). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ἰατρικήν, τῷ 1814 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ μετὰ πενταετίαν ἐν Βόννῃ. Συνέγραψεν: «Analecta historico-critica» (1816), «De medicis veteribus Asclepiades dictis» (1828), «Untersuchungen über die Natur, Entstehung und Ansteckungskraft des geben Tiebers u. s. w.» (1805), «Die indische Cholera» (1831) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Χάρλεϋ (Harley), **Γεώργιος.** Ἄγγλος ἰατρὸς (1829—1896). Τῷ 1861 ἐβραβεύθη ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ κολλεγίου τῶν χειρουργιῶν διὰ τὴν πραγματείαν του: «On the anatomy and physiology of the supra-renal bodies». Διετέλεσε μέλος τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας καὶ ἔγραψεν: «Autoclinical remarks on injury of the retina from overwork with the microscope» (1868), «Recherches sur la physiologie du diabète sucré» (Comptes rendus de la Soc. de biologie, 1853), «A treatise on diseases of the liver with and without jaundice etc.» (1863), κ. ἄ. Ὡς *νόσος τοῦ Χάρλεϋ* φέρεται ἡ παροξυστικὴ αἱμοσφαιρινουρία. Ο. Ρ.

— **Χάρλεϋ** (Harley), **Ροβέρτος,** *κόμης τῆς* **Ὀξφόρδης.** Ἄγγλος πολιτικὸς (1661—1724). Ἐκλεγεὶς βουλευτὴς τῷ 1689, συνετάχθη ἀρχικῶς μετὰ τῶν οὐΐγων, βραδύτερον ὅμως συνεμάχησε μετὰ τῶν τόρεων καὶ κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τοιαύτην ἐπιρροήν, ὥστε τῷ 1701 ἐξελέγη σπῆκερ. Μετὰ τριετίαν ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ μετέσχε τῆς ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν ἀνετέθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν συνθήκην, δι' ἧς ἡνοῦτο ἡ Ἀγγλία μετὰ τῆς Σκωτίας. Προσπαθήσας νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸ κόμμα τῶν τόρεων τὴν βασίλισσαν Ἄνναν, ἐγένετο ὁ στόχος σφοδρᾶς πολεμικῆς τῶν οὐΐγων. Ἐν τέλει ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ αὐτοὺς καὶ τῷ 1710 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Μετ' ὀλίγον, γενόμενος πρωθυπουργός, προέβη ἀμέσως εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης. Ἀπέκτησε τότε περιωπὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιρροὴν καὶ ἐτιμήθη διὰ τίτλων εὐγενείας. Τῷ 1714 ὅμως ἀνετράπη ὑπὸ τοῦ Μπόλινγκμπροκ, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης Ἄννης καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Γεωργίου Α', συνελήφθη ἐνεργείαις τῶν οὐΐγων καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὸν πύργον τοῦ Λονδίνου, μὲ τὴν κατηγορίαν τῆς ἐσχάτης προδοσίας (1715). Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τῆς κατηγορίας (1717), παρέμεινεν ὅμως ἔκτοτε εἰς τὸ περιθώριον τῆς πολιτικῆς. Χ. Δ.

Χάρλινγκεν (Harlingen) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας, κειμένη παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Βορείου θαλάσσης. Κάτ. 10.100. Ἐξάγει ᾠά, βούτυρον, γάλα κλπ. Χ. Δ.

Χάρλοου (Harlow) **Γεώργιος-Ἑρρῖκος.** Ἄγγλος ζωγράφος (1787—1819). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων μαθητῶν τοῦ Λώρεντς, τοῦ ὁποίου ἡ βαθεῖα ἐπίδρασις διακρίνεται ἐμφανῶς εἰς ὁλόκληρον τὴν καλλιτεχνικήν του παραγωγήν. Εἰργάσθη κυρίως ἐπὶ ἱστορικῶν θεμάτων, ἐξετέλεσε δὲ καὶ σειρὰν προσωπογραφιῶν. Χαρακτηριστικὰ

Digitized by Google

γνωρίσματα τῆς τέχνης του εἶναι ἡ ζωηρότης τοῦ χρωματισμοῦ καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἔκφρασις. Ἔργα του ἀπόκεινται εἰς πολλὰς ἀγγλικὰς πινακοθήκας, ἔτι δ' ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ι. Μ. Π.

χάρμα (τό)· τὸ ἐφ' ᾧ χαίρει τις, τὸ ποιοῦν χαράν, εὐφροσύνην: «*χάρμα ὀφθαλμῶν*», «*χάρμα συγγενῶν καὶ φίλων*».

Χάρμα *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς κοινότητος Ρεγγινίου τῆς ἐπαρχίας Λοκρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. Κάτ. (1928) 121.

Χάρμαινα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καππᾶς τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κατ. (1928) 316.

Χαρμακής, ἢ ***Χαρμακουϊτί***. Θεὸς λεοντόσωμος καὶ ἀνθρωποκέφαλος, τὸν ὁποῖον παριστᾷ ἡ Σφὶγξ τῆς Γκίζης. Αἱ μακραὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ ἐν Ἐδφοῦ ναοῦ ἀφηγοῦνται τοὺς κατὰ τοῦ Σὲτ ἀγῶνας τοῦ Ὥρου, ἐκδικητοῦ τοῦ φόνου τοῦ πατρός του Ὀσίριδος Εἰς ταύτας ὁ Ὧρος ὀνομάζεται Χαρμακής Ἔχει αὐλὴν ὑπουργούς, στρατὸν καὶ στόλον. Στρατηγός του εἶναι ὁ υἱός του Χαρχουδιτί. Ἐταυτίζετο πρὸς τὸν πλανήτην Ἄρην. Γ. Λ. Α.

Χαρμάνδη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ΒΔ. Βαβυλωνίας, μεγάλη καὶ πλουσία, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, εἰς ἀπόστασιν 8 ἡμερῶν δρόμου ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουσιν ἄφθονοι πηγαὶ νάφθης καὶ ἀσφάλτου, διὰ τῆς ὁποίας κατεσκευάσθησαν τὰ τείχη τῆς Βαβυλῶνος. Ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Α, 179) καλεῖται *Ἴς*. Εἶναι ἡ σημερινὴ Hit ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰράκ, 180 χλμ. ἀπὸ τῆς Βαγδάτης. Α. Θ. Σ.

χαρμάνης (ὁ), ἡ ***χαρμάνι*** (τό)· ἰδιωματ., γενικῶς ὁ νῆστις ὁ μὴ λαβὼν εἰσέτι καφὲν ἢ μὴ καπνίσας: «*εἶμαι ἀκόμα χαρμάνης ἀπὸ τσιγάρο*»· εἰδικῶς, ὁ νήφων χασισοπότης, ὁ μὴ καπνίσας εἰσέτι χασίς (εἴτε ὑπὸ μορφὴν σιγάρου, εἴτε διὰ τοῦ ναργιλέ), ὁ μὴ τελῶν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ χασίς· ἀντιθ. *μαστούρης, μαστουρωμένος, χασισωμένος*.

χαρμάνι (τό)· δημοτ., μεῖγμα, τὸ ἐκ μείξεως προερχόμενον ὡς ἑνιαῖον: «*χαρμάνι σίτου*» μεῖγμα διαφόρων εἰδῶν σίτου πρὸς παραγωγὴν ἀλεύρου (λ. τουρκ.).

— *[Βιομ.]* Καλεῖται *χαρμάνι* μεῖγμα διαφόρων ποιοτήτων καπνοῦ διὰ τὴν ἐπίτευξιν καλυτέρας ποιότητος εἰς γεῦσιν, ἄρωμα καὶ ἐλαφρότητα. Ἡ ἀνάμειξις αὕτη εἶναι ἀπαραίτητος, διότι καὶ ἡ καλυτέρα ποιότης καπνοῦ, μόνη καπνιζομένη, δὲν εὐχαριστεῖ τὸν καπνιστήν. Τὰ τελειότερα χαρμάνια ἑλληνικῶν καπνῶν (Παλαιᾶς Ἑλλάδος) κατασκευάζονται ἀπὸ τέσσαρα εἴδη καπνῶν τῆς περιφερείας Ἀγρινίου (Ἀγρίνιον, Ζαπάντι, Ξηρόμερον, Παραβόλα).

Χαρμάνκιοϊ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Σταθμὸς* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χαρμανλῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Τουρκίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ΒΑ. τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Τουμλοῦ Μπουνάρ. Ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ὑψωμάτων μέχρι τοῦ Κουτσούκιοϊ πρὸς Α. καὶ μέχρι τοῦ Κιζιλτζάκιοϊ πρὸς Δ. ἦτο (μὲ μέτωπον πρὸς Β.) τεταγμένον κατὰ τὴν μάχην τοῦ Χαμούρκιοϊ (16 Αὐγούστου 1922 π. ἡ.) τὸ 1ον σῶμα στρατοῦ τῶν Τούρκων, ἤτοι αἱ 23η καὶ 57η μεραρχίαι μὲ προβεβλημένην πρὸς Β. τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα, ἔχον ἐν δευτέρᾳ γραμμῇ ὡς ἐφεδρείαν τὴν 15ην μεραρχίαν, ἐνῷ ἔτι ἀνατολικώτερον ἐν προεκτάσει ἦσαν τεταγμένα τὰ λοιπὰ σώματα στρατοῦ τῆς 1ης τουρκικῆς στρατιᾶς (Νουρεδδὶν πασᾶ). Προελάσασα ἡ τουρκικὴ στρατιά, μετὰ τὴν διάσπασιν τοῦ ἑλληνικοῦ μετώπου, κατὰ τὴν προέχουσαν τοῦ Ἀφιὸν Καρὰ Χισὰρ (13 καὶ 14 Αὐγούστου 1922 π. ἡ.), ἤχθη ταχέως ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν κατὰ τὴν 15 Αὐγούστου. Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς ἑπομένης προσέβαλεν ἀκάθεκτος τὸ πρὸ τοῦ μετώπου αὐτῆς διαρρέον ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς νότιον συγκρότημα (Α' καὶ Β' σώματα στρατοῦ) τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην. Διὰ τοῦ Σελκὶ Σεράϊ Τσιφλὶκ (ἐγγὺς καὶ βορειότερον τοῦ Χαρμανλῆ κειμένου) διήρχετο ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ νοτίου συγκροτήματος (ἐκ τῆς IX μεραρχίας καὶ τῶν λειψάνων τῆς IV ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Δημαρᾶν), ἣν οἱ Τοῦρκοι ἠνάγκασαν νὰ σταθῇ καὶ νὰ στραφῇ πρὸς νότον, ἀντιμετωπίζουσα τὴν τουρκικὴν προσβολὴν ἐρρωμένως καὶ μετὰ πολλοῦ πείσματος. Ὁμοίως καὶ αἱ ἀκολουθοῦσαι τὸ τμῆμα τοῦ στρατηγοῦ Δημαρᾶ ἑλληνικαὶ μεραρχίαι (V, XII XIII) ἐνεπλάκησαν τότε εἰς σοβαρώτατον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀγῶνα, καθηλωθεῖσαι, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ προχωρήσωσι πρὸς δυσμὰς (πρὸς τὸν χῶρον περὶ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Τουμλοῦ Μπουνάρ) πέραν τῶν ὑψωμάτων τοῦ Σελκὶ Σεράϊ Τσιφλίκ. Τὸ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ΒΑ. τοῦ εἰρημένου σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τεταγμένον, μὲ μέτωπον πρὸς ἀνατολάς, μεικτὸν ἀπόσπασμα τοῦ 5/42 συντάγματος εὐζώνων τῆς XIII μεραρχίας, καίτοι εἶχε διαταχθῆ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς ὁμάδος, εἰς ἣν ἀνῆκεν (ὑποστρατήγου Φράγκου), νὰ κινηθῇ ἐπιτιθέμενον μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Χαρμανλῆ—Κουτσούκιοϊ, προσβάλλον κατὰ πλευρὸν ἀπὸ δυσμῶν τὸ 1ον τουρκικὸν σῶμα στρατοῦ, δὲν ἀντεπετέθη, καθόσον καὶ ἡ νοτιώτερον αὐτοῦ τεταγμένη (ὁμοίως μὲ μέτωπον πρὸς ἀνατολάς) VII μεραρχία, ἥτις ὡσαύτως εἶχε συγχρόνως διαταχθῆ νὰ ἐπιτεθῇ διὰ δύο συνταγμάτων της πρὸς τὰ ὑψώματα Κουρουσοῦ (βορείως τοῦ Γκούνεϊ), δὲν εἶχεν ὁμοίως καὶ αὐτὴ κινηθῆ ἐκ τῆς θέσεώς της, ἀναμένουσα νὰ διευκρινηθῇ ἡ κατάστασις. Οὕτως ἡ προσδοκωμένη, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, νὰ ἐπιτευχθῇ συνένωσις πασῶν τῶν μεραρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ νοτίου συγκροτήματος περὶ τὸ Τουμλοῦ Μπουνὰρ δὲν κατέστη ἐφικτὴ καὶ ὁριστικῶς πλέον ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φράγκου ὁμὰς (I, II, VII μεραρχίαι, μεραρχία ἱππικοῦ καὶ μεικτὰ ἀποσπάσματα τῶν IV καὶ XIII μεραρχιῶν) ἀπεχωρίσθη τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην ὁμάδος (IV, IX, V, XII καὶ XIII μεραρχιῶν), ἀποσυντεθείσης μετὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἧτταν αὐτῆς (17 Αὐγούστου) περὶ Τσάλκιοϊ—Ἀλῆ Βερὰν καὶ ἐν μέρει (XII καὶ XIII μεραρχίαι) περιπεσούσης ἐν αἰχμαλωσίᾳ. Ν. Κ. ΣΣ

—**Χαρμανλῆ** *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Ἀλωνάκι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χαρμανταλῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Μαγνησίας τοῦ τέως νομοῦ Ἀϊδινίου (Σμύρνης). Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 336 κατοίκους Ἕλληνας.

χαρματτὰν *[Κλιματ.]*. Ὀνομασία λίαν ξηροῦ ἀνέμου, ἐπικρατοῦντος παρὰ τὴν Δυτικὴν Ἀφρικὴν κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρι Μαρτίου. Εἶναι ὁ ΒΑ. ἀληγής, ὅστις πνέει ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ὅστις ἐκτείνεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς, ἀναλόγως τῶν μεταβολῶν καὶ μετακινήσεων τοῦ ὑποτροπικοῦ βαρομετρικοῦ μεγίστου. Ἡ διέλευσίς του ἄνωθεν τῶν ἐρημικῶν περιοχῶν ἐξηγεῖ τὴν ξηρότητα καὶ τὸν μεγάλον ἐμπλουτισμὸν αὐτοῦ εἰς κονιορτόν, ὅστις δύναται νὰ μεταφερθῇ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις ἄνωθεν τῆς θαλάσσης. Ἡ δύναμίς του εἶναι ὀλίγον μεγαλυτέρα τοῦ συνήθους ἀληγοῦς καὶ ἡ διεύθυνσίς του μᾶλλον ἀποκλίνουσα πρὸς ἀνατολάς. Θ. Θ. Φ.

Χαρμίδας. Ἐπιφανὴς Σπαρτιάτης, ζήσας κατὰ τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα. Ἦτο υἱὸς τοῦ Εὔθυος καὶ ἐκ τῶν δοκίμων διὰ τὴν σοφίαν καὶ πεῖράν του πολιτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλκαμένους, τοῦ υἱοῦ τοῦ Τηλέκλου, ἀπεστάλη εἰς Κρήτην, διὰ νὰ καταπαύσῃ τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων τῆς νήσου ἔριδας, ὅπερ καὶ ἐπέτυχε. Τῇ συμβουλῇ του ἐγκατέλιπον τότε οἱ Κρῆτες τὰς μακρὰν τῆς θαλάσσης κειμένας μικρὰς κώμας καὶ συνῳκίσθησαν εἰς ἐπικαίρους παραλίους τοποθεσίας (*Παυσ.* III. 2. 7). ΚΑΨ.

Χαρμίδης. Εὐπατρίδης Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Γλαύκωνος. Ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν ἀρίστων καὶ ἐπιφανεστάτων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἦτο συγγενὴς τοῦ Κριτίου καὶ ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τοῦ Πλάτωνος Περικτιόνης. Ἡ οἰκογένεια ἦτο ἤδη ὀνομαστὴ ἀπὸ τοῦ προγόνου Δρωπίδου, συγγενοῦς τοῦ Σόλωνος, καὶ εἶχεν ἐγκωμιασθῆ ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν διὰ τὸ κάλλος, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Νεώτερος τοῦ Κριτίου ὁ Χαρμίδης, θαυμαζόμενος μεταξὺ τῶν ὁμηλίκων διὰ τὸ νεανικὸν αὐτοῦ κάλλος, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν σωφροσύνην, ἐδίσταζε νὰ ριφθῇ εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας τῆς δημοκρατίας, οἵτινες ἦσαν τὸ εἴδωλον τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῆς δημοκρατικῆς νεολαίας, καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ρητορικὸν βῆμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Αἰδήμων καὶ συνετός, ἐφοβεῖτο τὸ πλῆθος καὶ τὸν θόρυβον τῶν ἐκκλησιαστῶν, φρονῶν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν δημοκρατικὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους. Ὁ Σωκράτης, ἐκτιμῶν τὰ προσωπικὰ χαρίσματα τοῦ νεαροῦ ἀριστοκρατικοῦ, διεσκέδασε τοὺς δισταγμούς του. Εἰς τὴν πολιτικὴν κονίστραν κατῆλθεν ὁπωσδήποτε βραδύτερον, ἴσως μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφήν, ὅτε ἡ ὀλιγαρχικὴ μερίς, ἧς προΐστατο ἐν Ἀθήναις ὁ Θηραμένης, ἐπέτυχε τὴν πρώτην μεταβολὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ὁ βίαιος θεωρητικὸς Κριτίας, φανατικὸς ἐχθρὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἤσκησεν ἀναμφιβόλως ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ περιεσκεμμένου καὶ συνετοῦ νεανίσκου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ παρασύρῃ αὐτὸν εἰς τὰς σκολιὰς ἀτραποὺς τῆς πολιτικῆς ραδιουργίας, ὧν ἕνεκεν ἠναγκάσθη αὐτὸς νὰ φύγῃ βραδύτερον, τῷ 407, ὡς πολιτικὸς ἐξόριστος εἰς Θεσσαλίαν πρὸς τοὺς τυράννους τῶν θεσσαλικῶν πόλεων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Τριάκοντα ὁ Χαρμίδης ἐγκατεστάθη ἐν Πειραιεῖ, ὡς εἷς τῶν δέκα ἀρχόντων. Κατὰ τὸ κίνημα τῶν δημοκρατικῶν ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ πτῶσις τῶν Τριάκοντα, ὁ Χαρμίδης ἀντιπαρετάχθη κατὰ τῶν δημοκρατικῶν εἰς τὰ ὑψώματα Μουνιχίας. Ἡ πάλη ὑπῆρξε σκληρά, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν δημοκρατικῶν ἐθριάμβευσε. Κατεδίωξαν τοὺς Τριάκοντα μέχρι τῆς πεδιάδος. Ἐκεῖ ἀνεστάλη ἐπ' ὀλίγον ἡ μάχη. Εἰς τὴν δευτέραν σύρραξιν ἔπεσεν ὁ Κριτίας, ὁ Ἱππόμαχος καὶ ὁ Χαρμίδης (*Ξενοφ.* Ἀπομν. I, I, 7, 1—9. *Ξενοφ.* Ἑλλην. II, 4. 19).

—**«Χαρμίδης»**. Ὁ ὁμώνυμος διάλογος τοῦ Πλάτωνος, ἐγκώμιον τοῦ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου καὶ τοῦ εὐγενοῦς νεανίου. Ὁ «*Χαρμίδης*» ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν λεγομένων «*σωκρατικῶν διαλόγων*», τῶν συγγραφέντων δηλαδὴ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Πλάτωνος. Ὡς θέμα ἔχον τὴν σωφροσύνην, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ «Λάχητος», οὗτινος θέμα εἶναι ἡ ἀνδρεία. Ἀμφότεροι οἱ διάλογοι εἶναι, κατὰ τὸν Gomperz, «*δύο μικροὶ πολύτιμοι λίθοι εἰς τὸ στέμμα τὸ διάχρυσον τῶν πλατωνικῶν συγγραμμάτων*». Ἡ διεξαγωγὴ τοῦ θέματος ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας καὶ εἰς τοὺς δύο διαλόγους. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς ζητήσεως ἀνακρίνεται ἐν αὐτοῖς ἓν τῶν μορίων τῆς ὅλης ἀρετῆς: ἐν τῷ «*Λάχητι*» ἡ ἀνδρεία, ἐν τῷ «*Χαρμίδῃ*» ἡ σωφροσύνη, ἀποδεικνύεται δὲ ἐν ἀμφοτέροις ὅτι οὐσία τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστήμη. Ἡ ἀνδρεία, ὡς ἓν τῶν μορίων τῆς ὅλης ἀρετῆς, εἶναι ἡ «*ἐπιστήμη τῶν δεινῶν καὶ τῶν θαρσαλέων*» (Λαχ. 194 e—195 a)· ἡ σωφροσύνη, ὡς ἓν τῶν μορίων ὡσαύτως τῆς ἀρετῆς, εἶναι ἐπιστήμη τοῦ γιγνώσκειν ἑαυτὸν ἢ ἐπιστήμη ἑαυτῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἔχει ἀξίαν, μόνον ὅταν ἀναφέρεται εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ σωφροσύνη, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι ἡ παρασκευάζουσα τὴν «*εὐδαιμονίαν*» τοῦ ἀνθρώπου (Χαρμ. 174 b). Ὁ διάλογος ὠνομάσθη «*Χαρμίδης*» [*ἢ περὶ σωφροσύνης, πειραστικός*] ὑπὸ τῶν γραμματικῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, οἵτινες ἤσκουν τὸ ἔργον τῆς συγχρόνου κριτικῆς καὶ φιλολογίας. Ἡ πρώτη φράσις, «*περὶ σωφροσύνης*», χαρακτηρίζει τὸ θέμα τοῦ διαλόγου, ἡ δευτέρα τὸ εἶδος τῆς διαλεκτικῆς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται ὁ Σωκράτης. Πρόσωπα τοῦ διαλόγου εἶναι, πλὴν τοῦ *Χαρμίδου*, ὅστις καὶ δίδει τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην συζήτησιν, ὁ *Σωκράτης*, ὁ *Χαιρεφῶν*, ὁ ἐνθουσιώδης αὐτοῦ ὁμιλητὴς καὶ ἑταῖρος, καὶ ὁ *Κριτίας*, στενὸς συγγενὴς τοῦ Χαρμίδου, θεῖος αὐτοῦ πρὸς πατρὸς καὶ ἐπίτροπος τοῦ περικαλλοῦς νεανίσκου. Ὁ διάλογος κατὰ τὸ μέγιστον μέρος διεξάγεται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Κριτίου. Ὁ Χαιρεφῶν προσφωνεῖ ἁπλῶς τὸν Σωκράτην ἐπανελθόντα ἐκ τῆς στρατείας. Ὁ Χαρμίδης καταλείπει τὸν λόγον εἰς τὸν ἐπίτροπον αὐτοῦ—μαρτύριον καὶ τοῦτο τῆς πολυθρυλήτου σωφροσύνης τοῦ νεανίσκου—εὐθὺς μετὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἀρετῆς ταύτης εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ διαλόγου (162 be), ὅτι ἡ σωφροσύνη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ «*τὸ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν*» (161 b). Ὁ ὁρισμὸς οὗτος ὀφείλεται, ὅπως ὑποδηλοῖ ὁ Σωκράτης, εἰς τὸν Κριτίαν.

Ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ «Χαρμίδου» ὁ Πλάτων δίδει τὴν περιγραφὴν μιᾶς γοητευτικῆς σκηνῆς ἐκ τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων. Παρόμοιον εἶναι καὶ τὸ προοίμιον τοῦ «Λύσιδος». Ἡ σκηνὴ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς διαλόγοις ὑπόκειται ἔν τινι παλαίστρᾳ ἢ γυμνασίῳ, ἐν οἷς διημέρευον οἱ νέοι τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, γυμναζόμενοι εἰς διάφορα ἀγωνίσματα καὶ ἀκροώμενοι μάλιστα τῶν σοφιστῶν, οἵτινες ἐδίδασκον ἐπὶ μισθῷ ἢ ἐπεδείκνυον τοὺς παρεσκευασμένους αὐτῶν λόγους περὶ διαφόρων θεμάτων, ἀναγομένων καθόλου εἰς τὴν παιδείαν τῶν νέων. Εἶναι αἱ περίφημοι σοφιστικαὶ ἐπιδείξεις, αἵτινες ἦσαν κεκοσμημέναι μὲ ὅλα τὰ ἄνθη τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ὁ «Χαρμίδης», ὅπως ὁ «Πρωταγόρας», ἡ «Πολιτεία» καὶ τὸ «Συμπόσιον», εἶναι διάλογος διηγηματικός. Ὁ Σωκράτης διηγεῖται ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν γενομένην διαλεκτικὴν συζήτησιν. Τὸ ἐπικὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς διηγήσεως ἐπικοσμεῖ καὶ ἐπικαλύπτει τὸ καθαρῶς δραματικὸν εἶδος διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν προσώπων καὶ διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ τόπου καὶ τῆς δραματικῆς θέσεως τῶν διαλεγομένων. Ὁ διάλογος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ προοιμίου, ὑποτίθεται γενόμενος κατὰ τὸ α' ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τῷ 430 π. Χ. Ὁ Σωκράτης, ἐπανελθὼν τὴν προτεραίαν ἑσπέραν ἐκ τοῦ πολιορκοῦντος τὴν Ποτίδαιαν στρατοπέδου τῶν Ἀθηναίων ἐν Χαλκιδικῇ, εἰσέρχεται τὴν πρωΐαν ἐκείνην εἰς τὸ γυμναστήριον τοῦ Ταυρέου. Διέτριβον ἐκεῖ πάντοτε πολλοὶ τῶν νέων ἀριστοκρατικῶν καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ φίλων. Ὁ ἐνθουσιώδης Χαιρεφῶν σπεύδων τὸν προσφωνεῖ καὶ ἐρωτᾷ πῶς ἐσώθη ἐκ τῆς μάχης, ἣν πρὸ μικροῦ εἶχον πληροφορηθῆ οἱ ἐνταῦθα. Ὁ Σωκράτης, καθίσας παρὰ τὸν Κριτίαν, διηγεῖται τὰ τοῦ στρατοπέδου, προθύμως ἀπαντῶν εἰς ὅλας τὰς ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας ἄλλοι ἄλλοθεν ἐκ τοῦ ὁμίλου πρὸς αὐτὸν ἀπευθύνουσιν. Ἐρωτᾷ ἔπειτα ποῖοι ἐκ τῶν νέων διαπρέπουσιν ἢ «ἐπὶ σοφίᾳ ἢ ἐπὶ κάλλει» ἢ εἰς ἀμφότερα. Τὴν ἀνωτέραν ταύτην μόρφωσιν τοῦ πνεύματος, τὴν ὁποίαν μετέδιδον εἰς τοὺς διψῶντας μαθήσεως νέους τῶν

Digitized by Google

ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν οἱ σοφισταί, ὡς διδάσκαλοι παιδεύσεως καὶ ἀρετῆς, ὡς ἰσχυρίζετο ὁ Πρωταγόρας, ὀνομάζει φιλοσοφίαν (153 d). Ὁ παρ' αὐτὸν καθήμενος Κριτίας ἀποκρίνεται: Τοὺς «καλοὺς» νεανίσκους θὰ ἴδῃς μετ' ὀλίγον. Ἐν τῷ παρόντι «ὁ κάλλιστος» θεωρεῖται ὁ Χαρμίδης, υἱὸς τοῦ ἡμετέρου θείου Γλαύκωνος καὶ ἀνεψιός μου. Τὸν ἐγνώριζες βεβαίως καὶ πρότερον. Τώρα εἶναι ἔφηβος ὡραιότατος.—Ἐπὶ τούτοις εἰσέρχεται μετ' ἄλλων καὶ ὁ Χαρμίδης.—Καὶ ὁ Σωκράτης: «Τὸ κατ' ἐμέ, λέγει, ὅλοι οἱ ἔφηβοι μοὶ φαίνονται ὡραῖοι· οὐδεμίαν διάκρισιν δύναμαι νὰ κάμω. Τὸν Χαρμίδην βλέπω ὅτι ὅλοι τὸν θαυμάζουν διὰ τὸ ἀνάστημα καὶ διὰ τὸ κάλλος. Ἀκόμη καὶ οἱ μικρότεροι παῖδες στρέφουν πρὸς αὐτὸν τὰ βλέμματα ὡς πρὸς ἀνδριάντα. Ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω ἂν ἔχῃ καὶ ἓν ἄλλο προσόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἴδιον γνώρισμα τῆς οἰκογενείας σας, ἂν δηλαδὴ ἔχει ὡραίαν καὶ τὴν ψυχήν».—Εἶναι βεβαίως «καλὸς καὶ ἀγαθὸς» καὶ ἔχει πρὸς τούτοις τὸ χάρισμα τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως, λέγει ὁ Κριτίας.—«Νὰ γυμνώσωμεν λοιπὸν τὴν ψυχήν του—ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης—καὶ νὰ ἴδωμεν καὶ τὴν πραγματικὴν αὐτῆς μορφήν. Πάντως θὰ θελήσῃ νὰ συνδιαλεχθῇ. Τὸ προτέρημα τοῦτο ὑπάρχει κληρονομικὸν εἰς τὴν ἰδικήν σας οἰκογένειαν ἀπὸ τῆς συγγενείας πρὸς τὸν Σόλωνα. Παρακαλῶ νὰ τὸν προσκαλέσῃς».—Καὶ ὁ Κριτίας πρὸς τὸν ἀκόλουθον παῖδα: «Προσκάλεσε τὸν Χαρμίδην. Εἰπέτε του ὅτι θέλω νὰ τοῦ συστήσω ἓν φάρμακον διὰ τὴν ἀσθένειάν του, περὶ τῆς ὁποίας πρό τινος μοὶ ὡμίλησε».—Πρὸς τὸν Σωκράτην: «Αἰσθάνεται, μοὶ εἶπεν, ἓν βάρος εἰς τὴν κεφαλήν του τὸ πρωΐ ἐγειρόμενος ἐκ τῆς κλίνης. Τί ἐμποδίζει νὰ προσποιηθῇς ὅτι γνωρίζεις ἓν φάρμακον;»

Ὁ Χαρμίδης προσῆλθε Σκηνὴ ἐπὶ τούτῳ θορυβώδης καὶ εὔθυμος. Τῶν παρακαθημένων ἕκαστος ὤθει τὸν ἕτερον, ὅπως δώσῃ πλησίον του θέσιν εἰς τὸν νεανίσκον. Οἱ καθήμενοι εἰς τὰ ἄκρα οἱ μὲν ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ κατέπεσον. Ὅλος ὁ ὅμιλος τῶν ἐν τῷ γυμναστηρίῳ νέων περιεκύκλωσε τοὺς καθημένους. Ὁ Χαρμίδης ἐκάθισε μεταξὺ τοῦ Κριτίου καὶ τοῦ Σωκράτους.—Ὁ δαιμόνιος οὗτος μαιευτὴς τῶν ψυχῶν τῆς μεγάλης περικλείου ἐποχῆς περιγράφει μὲ φλογερὸν λυρισμόν, ὅπως ἡ Σαπφώ τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὸ κάλλος τοῦ νεανίσκου. Ἀλλ' ὅ,τι λέγει περὶ τοῦ δῆθεν «ἀμηχάνου» αἰσθήματος τοῦ «ἔρωτος» πρὸς τὸν περικαλλῆ ἔφηβον εἶναι καθαρὰ σωκρατικὴ εἰρωνεία. Αὐτὸς θὰ ἴδῃ μόνον τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς τοῦ νεανίσκου. Καὶ ἡ δεκάτη μοῦσα εἶπεν: «ὁ μὲν γὰρ κάλλος ὅσσον ἴδην πέλεται, ὁ δὲ κἀγαθὸς αὔτικα καὶ κάλλος ἔσσεται».

Ὁ Χαρμίδης ἐρωτᾷ περὶ τοῦ φαρμάκου.—«Αὐτὸ εἶναι ἓν φύλλον», ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ἡ χρῆσις του εἶναι ἀνωφελὴς ἄνευ μιᾶς ἐπῳδῆς, τὴν ὁποίαν ἔμαθον παρά τινος μαθητοῦ τοῦ Ζαλμόξιδος. Οἱ ἰατροὶ οὗτοι τῶν Θρακῶν γνωρίζουν καὶ τὸ φάρμακον τῆς ἀθανασίας. «Ἡ ἐπῳδή, μοὶ εἶπεν οὗτος, ἔχει παράξενον ἰδιότητα. Ἄνευ τοῦ ὅλου δὲν θεραπεύει τὸ μέρος, ἄνευ τῆς ψυχῆς δὲν θεραπεύει τὸ σῶμα. Ὅλα ἐκ τῆς ψυχῆς ὁρμῶνται. Δὲν γνωρίζουν τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ καὶ ἡ θεραπεία πολλῶν νοσημάτων ὡς ἐκ τούτου τοὺς διαφεύγει. Σοὶ δίδω τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃς τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος ἄνευ τῆς ψυχῆς, τοῦ μέρους ἄνευ τοῦ ὅλου. Τὴν ἐντολὴν ταύτην ὀφείλω νὰ ἀκολουθήσω καὶ τώρα. Ἂν δέχεσαι, θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃς πρῶτον τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς σου. Ἡ ψυχὴ θεραπεύεται μὲ ἐπῳδάς. Αἱ ἐπῳδαὶ εἶναι οἱ καλοὶ λόγοι. Δι' αὐτῶν προσγίνεται εἰς τὴν ψυχὴν ἡ σωφροσύνη ἡ ὁποία παρασκευάζει καὶ τὴν ὑγίειαν εἰς τὸ ὅλον σῶμα». Ὁ Κριτίας λαμβάνει τὸν λόγον: «Ἕρμαιον εὗρες, ὦ Σώκρατες, τὴν ἀσθένειαν τῆς κεφαλῆς τοῦ νεανίσκου, διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃς νὰ γίνῃ βελτίων καὶ τὴν διάνοιαν», ἐξ αἰτίας τῆς κεφαλῆς. Γνώριζε ὅτι ὁ Χαρμίδης διαπρέπει ὄχι μόνον διὰ τὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χάρισμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὴν δύναμιν, ὅπως λέγεις, ἔχει ἡ ἐπῳδή, διὰ τὴν σωφροσύνην δῆλον ὅτι. Ὁ Χαρμίδης θεωρεῖται ὑπὸ πάντων σωφρονέστατος ἐν τῷ παρόντι (157 c d). Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κριτίου δίδουν ἀφορμὴν εἰς τὸν Σωκράτη νὰ κάμῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου, εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Κριτίας, ὁ Χαρμίδης, ἡ μήτηρ τοῦ Πλάτωνος Περικτιόνη καὶ ὁ δεύτερος αὐτῆς σύζυγος Πυριλάμπης. Καὶ προσθέτει: Ἂν ὁ Χαρμίδης κέκτηται πράγματι τὸ ἐπίζηλον χάρισμα τῆς σωφροσύνης, οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην τῶν ἐπῳδῶν τοῦ Ζαλμόξιδος οὐδὲ τοῦ ὑπερβορείου Ἀβάριδος. Θὰ ἠδυνάμεθα εὐθὺς νὰ δώσωμεν τὸ φάρμακον τῆς κεφαλῆς. Ἄλλως, θὰ προφέρωμεν τὴν μαγικὴν ἐπῳδήν.

Τὸ θέμα τοῦ διαλόγου προσφέρεται αὐτόματον. Παρεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, δι' ὧν εἶπε περὶ τῆς μυστηριώδους ἐπῳδῆς τοῦ Θρακὸς Ζαλμόξιδος καὶ ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κριτίου, διισχυρισθέντος ὅτι ὁ Χαρμίδης ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων ὡς ὁ τέλειος τύπος τῆς σωφροσύνης. Ἡ διαλεκτικὴ συζήτησις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τῆς σωφροσύνης, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐταύτιζον σχεδὸν πολλάκις πρὸς τὴν ὅλην ἀρετήν, ἀφοῦ δι' αὐτῆς ἐφρόνουν ὅτι παρεσκευάζετο ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, δύναται νὰ ἀρχίσῃ. Ὁ Σωκράτης ἀπευθύνει τὴν ἐρώτησιν πρὸς τὸν Χαρμίδην: «Ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι μετέχει τῆς σωφροσύνης;».

Τὸ ἐρώτημα περιάγει εἰς δίλημμα τὸν καλὸν νεανίσκον. Τὸ ἐρύθημα τῆς αἰσχύνης ἀναφαίνεται εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἂν ἀρνηθῇ ὅ,τι ὁ θεῖός του ἐβεβαίωσεν, ἡ ἄρνησίς του θὰ φανῇ διττῶς ἄτοπος· διαψεύδει τὸν Κριτίαν καὶ κατηγορεῖ ἑαυτόν. Ἂν βεβαιώσῃ, ὁ ἔπαινος οὗτος περὶ ἑαυτοῦ θὰ εἶναι ἐπαχθής. Ἀφήνει λοιπὸν τὴν κρίσιν περὶ τοῦ ζητήματος εἰς τὸν Σωκράτη.

Οὕτω ἄρχεται ὁ μαιευτικὸς ἔλεγχος περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς σωφροσύνης διὰ τῆς διαλεκτικῆς ζητήσεως πρῶτον πρὸς τὸν Χαρμίδην καὶ δεύτερον πρὸς τὸν Κριτίαν, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ τρίτου ὁρισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Χαρμίδης, ὅτι ἡ σωφροσύνη ἔγκειται εἰς «τὸ πράττειν τὰ ἑαυτοῦ». Ὁ διάλογος εἶναι, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἀρχαίων ὑπομνηματιστῶν, *πειραστικός*. Οἱ *μαιευτικοὶ* καὶ *πειραστικοὶ* διάλογοι γίνονται πρὸς γνωρίμους καὶ φίλους τοῦ Σωκράτους, οἱ *ἀνατρεπτικοὶ* πρὸς ἀντιπάλους καὶ σοφιστάς. Ἡ μαιευτικὴ καὶ πειραστικὴ μέθοδος εἶναι εὐμενής. Τὴν χαρακτηρίζει ἡ οἰκειότης καὶ ἡ φιλοφροσύνη πρὸς τὸν διαλεγόμενον, τοῦ ὁποίου ἐκμαιεύει κυριολεκτικῶς τὴν διάνοιαν ὁ Σωκράτης διὰ διαλεκτικῆς ἐρεύνης. Γίνεται ἀπόπειρα ἑνός, δύο ἢ πλειοτέρων ὁρισμῶν, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φαίνεται ὅτι δὲν ἀντέχουσιν εἰς τὸν ἔλεγχον. Οὕτω φθάνομεν εἰς τὸ τέλος τοῦ διαλόγου, ἐν ᾧ τὸ συμπέρασμα τῆς διαλεκτικῆς ζητήσεως φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρνητικόν. Κατ' ἀλήθειαν τὸ συμπέρασμα τῆς ἐρεύνης εἶναι θετικόν. Ὁ ἀναγνώστης ὀφείλει νὰ μαντεύσῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Αὐτὸς εἶναι ὁ χαρακτὴρ ὅλων τῶν σωκρατικῶν διαλόγων, οἵτινες χαρακτηρίζονται ὡς μαιευτικοὶ καὶ πειραστικοί. Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ὁ «Πρωταγόρας» καὶ εἷς τῶν σπουδαιοτάτων ἐκ παντὸς λόγου διαλόγων τοῦ φιλοσόφου, εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς δευτέρας πρὸς τὴν τρίτην περίοδον τῆς συγγραφικῆς ἐνεργείας τοῦ Πλάτωνος ἱστάμενος, ὁ «Θεαίτητος» [ἢ περὶ ἐπιστήμης πειραστικός].

Ἀναλύομεν ἐν δυνατῇ συντομίᾳ τὴν διαλεκτικὴν ζήτησιν. Καταλαμβάνει αὕτη τὰ τρία τέταρτα περίπου τοῦ διαλόγου, ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου κεφαλαίου (VII—XXIV). Ἡ συζήτησις διεξάγεται πρῶτον πρὸς τὸν Χαρμίδην (159a—162b), ἔπειτα πρὸς τὸν Κριτίαν ἀπὸ τοῦ δεκάτου κεφαλαίου ἄχρι τέλους τοῦ διαλόγου (X 162 c — XXIII 176 a). Ὁ Χαρμίδης δίδει τὸν πρῶτον ὁρισμόν: «Ἡ σωφροσύνη εἶναι κάποια ἡσυχιότης», τὸ νὰ πράττῃ δῆλον ὅτι κανεὶς ἅπαντα κοσμίως καὶ μὲ ἡσυχίαν (159 b). Ὁ ὁρισμὸς δὲν ἀντέχει εἰς τὰ πρῶτα πλήγματα τοῦ ἐλέγχου. Οἱ ἡσύχιοι βεβαίως εἶναι σώφρονες. Αὐτὴ εἶναι ἡ γενικὴ γνώμη, ἀλλ' εἶναι ἆρά γε καθ' ὁλοκληρίαν ἀληθής; Ἡ σωφροσύνη, μία τῶν κυριωτάτων ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, συνδέεται ἀναποσπάστως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ. Ἀλλ' ὅλαι σχεδὸν αἱ ἐκδηλώσεις, καὶ τῆς διανοίας καὶ τοῦ σώματος χαρακτηρίζονται ὡς καλαί, ὅταν γίνωνται μετὰ ταχύτητος (παράδειγμα ἡ ἀγχίνοια καὶ ἡ εὐμάθεια), οὐχὶ μετὰ βραδύτητος καὶ ἡσυχίας, πλὴν εἰς σπανίας τινὰς μόνον περιπτώσεις. Συμπέρασμα: Δὲν εἶναι ἄρα, ὡς ἐκ τούτου τοῦ λόγου, ὁ «ἡσύχιος» βίος σωφρονέστερος τοῦ «μὴ ἡσυχίου» (VII 159 a —160 d).

Ὁ Χαρμίδης μετά τινα σκέψιν, προκαλούμενος ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, δίδει τὸν δεύτερον ὁρισμόν: «Ἡ σωφροσύνη εἶναι ὅ,τι καὶ ἡ αἰδώς», κάμνει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐντρέπεται («αἰσχύνεσθαι ποιεῖν καὶ αἰσχυντηλὸν τὸν ἄνθρωπον» (159 e). Ἀλλ' ὁ ὁρισμὸς ἀνατρέπεται εὐθὺς δι' ἑνὸς στίχου τοῦ Ὁμήρου: «αἰδὼς οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρεῖναι». Ἡ αἰδὼς δὲν εἶναι πάντοτε, ὅπως ἡ σωφροσύνη, ἀγαθή.

Ἐπὶ τούτοις ὁ Χαρμίδης προβάλλει τὸν τρίτον ὁρισμόν, τὸν ὁποῖον, ὡς λέγει, ἤκουσε παρ' ἄλλου τινὸς καὶ τώρα ἀκριβῶς τὸν ἐνθυμεῖται: «Ἡ σωφροσύνη ἔγκειται εἰς τὸ νὰ πράττῃ κανεὶς τὰ ἑαυτοῦ» («σωφροσύνη ἂν εἴη τὸ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν» 161 b). Ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶναι σπουδαιότατος. Ἀνήκει, ὡς ὑποδηλοῖ ὁ Σωκράτης, εἰς τὸν Κριτίαν, περὶ οὗ εἶπον οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ἐφαίνετο «ἰδιώτης μὲν ἐν φιλοσόφοις, φιλόσοφος δὲ ἐν ἰδιώταις». Ἠσχολήθη εἰς ποίησιν τραγῳδιῶν—ὧν σῴζεται ἓν σπουδαῖον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Σισύφου» —καὶ ἐξέδωκε φιλοσοφικὰς μελέτας ἢ «Ὁμιλίας», ὅπως ὁ ἴδιος τὰς ἐπέγραψεν. Ἡ διαλεκτικὴ ζήτησις περὶ τοῦ τρίτου τούτου ὁρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προφανῶς ἐπιδοκιμάζει ὁ Σωκράτης καὶ ἀποδέχεται ὁ Πλάτων, ἀφοῦ ἀνακρίνῃ αὐτὸν ἐκ πάσης ἐπόψεως καὶ συμπληρώσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, καταλαμβάνει δέκα καὶ τρία κεφάλαια τοῦ διαλόγου (IX—XXII). Εἶναι εὐδιάκριτοι οἱ ἑξῆς σπουδαῖοι σταθμοὶ τῆς ὅλης διαλεκτικῆς ζητήσεως.

α') Ὁ ὁρισμός: «τὰ ἑαυτοῦ πράττειν», εἶναι τοσοῦτον ἀόριστος, ὥστε ἡ λύσις αὐτοῦ προβάλλεται ὡς δύσληπτον αἴνιγμα («αἰνίγματι ἔοικεν», 161 c). Εἶναι ἀληθῶς πολὺ δύσκολον νὰ συλλάβῃ τις τὸ πραγματικὸν νόημα τῆς φράσεως: «τὰ ἑαυτοῦ πράττειν» (162b). Ὅλαι αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀναφέρονται ὄχι μόνον εἰς τὰ οἰκεῖα ἔργα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια. Παράδειγμα τὸ ἔργον τοῦ γραμματιστοῦ ἐν τῷ διδασκαλείῳ, τοῦ ἰατροῦ, τοῦ οἰκοδόμου κλπ. Τί θὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς πόλεως ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἀπαγορεύει εἰς τοὺς πολίτας τὴν ἐνασχόλησιν εἰς ἀλλότρια; Ὀφείλει ἕκαστος νὰ ὑφαίνῃ μόνον τὸ «ἑαυτοῦ ἱμάτιον» ἢ νὰ κατασκευάσῃ τὸ «ἑαυτοῦ ὑπόδημα, τὴν λήκυθον, τὴν στλεγγίδα;» Εἶναι δυνατὸν ἡ τοιαύτη πόλις νὰ «οἰκῆται σωφρόνως;»—Πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς «Πολιτείας» θεωρεῖ ὡς ὅρον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ περὶ τοῦ ἀξιώματος, κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, *λογιστικόν, θυμοειδὲς καὶ ἐπιθυμητικόν*, ὀφείλουν ἕκαστον νὰ πράττῃ τὰ ἑαυτοῦ, ἵνα οὕτω κυριαρχήσῃ ἡ δικαιοσύνη ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὡς κρηπὶς τοῦ ὅλου ψυχικοῦ καὶ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ φράσις ἄρα: «πράττειν τὰ ἑαυτοῦ», εἶναι λίαν δυσνόητος καὶ δὲν ἦτο ἴσως πολὺ σοφὸς ὁ εἰπὼν αὐτήν, λέγει εἰρωνικῶς πρὸς τὸν νεανίσκον ὁ Σωκράτης. Καὶ ὁ Χαρμίδης, μειδιῶν καὶ ἀποβλέπων πρὸς τὸν Κριτίαν, ἀποκρίνεται: «Ἴσως καὶ ὁ διατυπώσας τὸν ὁρισμὸν τοῦτον δὲν ἐνόησε διόλου τὸ περιεχόμενον τῆς φράσεως» καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης καταλείπει τὸν λόγον εἰς τὸν Κριτίαν (X 162 c).

β') Ὅλη ἡ ἑπομένη διαλεκτικὴ ζήτησις πρὸς τὸν Κριτίαν θὰ στραφῇ περὶ τὴν διευκρίνησιν τῆς φράσεως «πράττειν τὰ ἑαυτοῦ». Ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάλυσις τῆς ἐννοίας τοῦ *πράττειν* (ἢ *ἐργάζεσθαι*—πρᾶξις—ἔργον) ὀφείλεται εἰς τὴν εἰσήγησιν τοῦ Κριτίου, ὅστις λαβὼν ἴσως τὸ ἐνδόσιμον ἐκ τῆς λεπτῆς διακρίσεως τῶν συνωνύμων, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν ὁ σοφὸς Πρόδικος, διαστέλλει τὴν ἔννοιαν τοῦ ποιεῖν ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ πράττειν. Ἡ πρώτη λέξις ἀναφέρεται καὶ εἰς «βάναυσα» πράγματα, τὰ ὁποῖα προσάπτουσιν «ὄνειδος» ἐνίοτε εἰς τὸν «βέλτιστον» (σκυτοτομεῖν λ. χ. ἢ ταριχοπωλεῖν καὶ ἔτι εὐτελέστερα τούτων ἢ ἐπαίσχυντα,) ἡ δευτέρα ἔχει σχέσιν μόνον πρὸς τὰ «καλῶς» καὶ «ὠφελίμως» πραττόμενα καὶ ταῦτα δυνάμεθα νὰ ὀνομάζωμεν *πράξεις* τῷ ὄντι καὶ *ἔργα*, ὡς λέγει καὶ ὁ Ἡσίοδος «ἔργον οὐδὲν ὄνειδος».

Ἄλλο, κατὰ ταῦτα, εἶναι *ποίησις* καὶ ἄλλο *πρᾶξις* καὶ *ἐργασία* ἢ *ἔργον*. Ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὠφελίμου εἶναι ἀπ' αὐτῶν ἀναπόσπαστος (X 162c—163c). Ἐκ τῆς διαλεκτικῆς ταύτης ἐρεύνης τῆς ἐννοίας τοῦ πράττειν ἕπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ἡ τῶν ἀγαθῶν πρᾶξις οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι ἢ σωφροσύνη. Τὸν ὁρισμὸν ἐξάγει διαλεκτικῶς ὁ Κριτίας ἐκ τῶν μαιευτικῶν ἐρωτήσεων τοῦ Σωκράτους (163e).

γ') Ἡ μετάβασις εἰς τὸν δεύτερον σταθμὸν γίνεται νῦν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τῆς *γνώσεως* ἢ τῆς *ἐπιστήμης*, ἥτις ὑπολανθάνει εἰς τὸ «ἑαυτοῦ», διαλεκτικῆς, καθαρῶς σωκρατικῆς. Ἡ σωφροσύνη συνδέεται ἀνοποσπάστως πρὸς τὴν αὐτεπίγνωσιν, καὶ αὕτη πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Πράττει ὠφελίμως ἢ βλαβερῶς ὁ ἰατρὸς μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν τοῦ ἔργου του καὶ μὴ γινώσκων ἑαυτὸν ὅτι οὕτω πράττει; Ὁ σωφρόνως πράττων ἀγνοεῖ ἑαυτὸν ὅτι σωφρονεῖ (164 a—c);

δ') Τὸ λογικὸν συμπέρασμα τῆς ἐρεύνης προσφέρεται αὐτόματον. Ὁ Κριτίας διατυπώνει ζωηρῶς τὸν ὁρισμόν: «Τὸ γινώσκειν ἑαυτόν», ἰδοὺ τί νομίζω ὅτι εἶναι ἡ σωφροσύνη. Εἶμαι ἀπολύτως σύμφωνος, λέγει, πρὸς τὸ λόγιον τοῦ Δελφικοῦ μαντείου. Ὁ θεὸς προσφωνεῖ τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸν ναὸν ἀντὶ τοῦ συνήθους «Χαῖρε» διὰ τοῦ παραγγέλματος «γνῶθι σαυτόν», τουτέστιν: «σωφρόνει» (XII 164 c—165a). Ὁ Σωκράτης ἐπὶ τούτοις ἐξάγει τὰ λογικὰ συμπεράσματα. Ἂν τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν εἶναι σωφροσύνη, ἡ ἔννοια τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης εἶναι οὐ μόνον ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ταύτης, ἀλλὰ γνώρισμα καὶ συστατικὸν αὐτῆς οὐσιῶδες. Ἀλλ' ἡ γνῶσις αὕτη καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι κενὴ καὶ ἀόριστος. Εἶναι ἐπιστήμη ἑαυτοῦ, αὐτεπίγνωσις. Κατὰ τοῦτο ἄρα ἡ σωφροσύνη, ὡς ἐπιστήμη ἑαυτοῦ, ἢ—ἀφοῦ τὸ ἑαυτοῦ ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἑαυτοῦ—«ἐπιστήμη ἑαυτῆς» οὖσα, διαφέρει τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὧν τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως εἶναι ἕτερόν τι ἑαυτῶν, λ. χ. ἡ λογιστικὴ εἶναι ἐπιστήμη τοῦ ἀρτίου καὶ τοῦ περιττοῦ καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα (166 ab). Ἡ σωφροσύνη τοὐναντίον διακρίνεται κατὰ τοῦτο τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅτι «μόνη αὕτη καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν εἶναι ἐπιστήμη καὶ αὐτὴ ἑαυτῆς» (166e).

Ὁ Σωκράτης εἰσηγεῖται ἐνταῦθα καὶ ἑτέραν λεπτὴν διάκρισιν τῆς ἐννοίας τῆς ἐπιστήμης ἑαυτῆς, ἀναφερομένην εἰς τὸ καθαρῶς σωκρατικὸν δόγμα, τὸ ὁποῖον διατυποῦται ἐν τῇ «Ἀπολογίᾳ» τοῦ «ἃ μὴ οἶδα οὐδὲ οἴομαι εἰδέναι» (Ἀπολ. 21d). Ἡ αὐτεπίγνωσις αὕτη τοῦ «ἃ μὴ οἶδα» τουτέστι τῆς ἀνεπιστημοσύνης, εἶναι ὅρος ἀπαραίτητος τοῦ ἀληθῶς εἰδέναι, τουτέστι τῆς πραγματικῆς γνώσεως καὶ σοφίας. Ἡ σωφροσύνη, ὡς «μόνη καὶ

Digitized by Google

ἑαυτῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἐπιστήμη», εἶναι κατ' ἀνάγκην καὶ ἐπιστήμη ἀνεπιστημοσύνης. Οὕτω διαστέλλεται σαφῶς ἡ καθαρὰ γνῶσις καὶ ἐπιστήμη ἀπὸ τῆς δοκούσης, τουτέστι τῆς φαινομένης ὡς ἀληθοῦς, πράγματι δὲ μὴ οὔσης τοιαύτης. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου σταθμοῦ τῆς διαλεκτικῆς ἐρεύνης περὶ τῆς σημασίας τῆς φράσεως «πράττειν τὰ ἑαυτοῦ».

γ') Ἐπακολουθεῖ ὁ τρίτος σταθμός, λίαν σχοινοτενὴς καὶ ἐπίπονος. Οἱ ἑλιγμοὶ τῆς διαλεκτικῆς ταύτης ζητήσεως κινοῦνται μαιανδρικῶς εἰς μακροὺς συλλογισμοὺς καὶ λογικὰ συμπεράσματα. Ἡ αὐτοεπιστήμη αὕτη καὶ αὐτεπίγνωσις τοῦ εἰδέναι καὶ μὴ εἰδέναι εἶναι οὕτω κενὴ καὶ μετέωρος ἢ ἔχει ἓν ἀντικείμενον γνώσεως; Οἱ συλλογισμοὶ περὶ τοῦ προβλήματος τούτου ἐμβάλλουσιν εἰς ἀμηχανίαν τὸν ὡς σοφὸν θεωρούμενον Κριτίαν, ὅστις πάντοτε ηὐδοκίμει εἰς τοιαύτας συζητήσεις εἴτε παρὰ σοφισταῖς εἴτε ἐν οἱαδήποτε ὁμηγύρει ἀκροατῶν (169 c). Τὸ πρόβλημα εἶναι τὸ ἑξῆς: Μία τοιαύτη αὐτεπίγνωσις τοῦ εἰδέναι καὶ μὴ εἰδέναι εἶναι δυνατὴ καθόλου; Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι δυνατή, ποία θὰ εἶναι ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια διὰ τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην ταύτην (167 b); Μακρὰ διαλεκτικὴ ἔρευνα ἀποδεικνύει τὸ ἀδύνατον τῆς τοιαύτης αὐτοεπιστήμης, ἄνευ τινὸς ἑτέρου ἑαυτῆς ἀντικειμένου τῆς γνώσεως.

Ἡ ὄψις λ. χ. εἶναι ὄψις ὄχι ἑαυτῆς καὶ τῶν ἄλλων ὄψεων, ἀλλὰ τῶν χρωμάτων, ἡ ἀκοὴ ὄχι ἑαυτῆς, ἀλλὰ τῆς φωνῆς, αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις ὡσαύτως εἶναι αἰσθήσεις ἑτέρου τινὸς ἑαυτῶν πράγματος. Οὕτω καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ ἔρως ἀναφέρονται εἰς ἕτερόν τι ἑαυτῶν ἀντικείμενον. Μία ἄρα τοιαύτη ἐπιστήμη ἑαυτῆς μόνον οὖσα, ἑτέρου δὲ οὐδενός, εἶναί τι ἀδύνατον (167a—168b). Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ποία ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον; Ἐπίπονος διὰ παραδειγμάτων διαλεκτικὴ ἔρευνα ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ εἴμεθα παντελῶς ἀναμάρτητοι, ἂν σωφροσύνη ἦτο μία τοιαύτη αὐτεπίγνωσις (170d). Καὶ οἱ ἰδιωτικοὶ οἶκοι καὶ αἱ πόλεις θὰ ἐπιβιώνωντο ἄριστα, ἂν ἀληθῶς ἡ σωφροσύνη ἦτο τοιαύτη καὶ ἤρκει πρὸς τοῦτο μόνον ἡ αὐτεπίγνωσις (172b). Ὁ Κριτίας ἀναγνωρίζει νῦν ὅτι τέλος τοῦ εὖ πράττειν εἶναι τὸ «ζῆν ἐπιστημόνως». Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀπαραίτητον συστατικὸν τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἀναφαίνεται αὖθις τὸ ἐρώτημα: Ποία τῶν ἐπιστημῶν ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα; Οὔτε ἡ λογιστική, οὔτε ἡ ἰατρική, ἀλλ' ἐκείνη ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία μόνη γνωρίζει ποῖον εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ποῖον εἶναι τὸ κακόν. Ἡ σωφροσύνη ταυτίζεται οὕτω τελείως πρὸς τὴν φρόνησιν ἢ τὴν σύνεσιν, τὴν δύναμιν δῆλον ὅτι ἐκείνην τῆς διανοίας, ἥτις σημαίνει τὴν ὑγίειαν τῆς φρενός, τὴν πλήρη καὶ τελείαν αὐτῆς ἱκανότητα τοῦ διορᾶν τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἀληθές, καὶ ἄρα καὶ τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθόν. Σωφροσύνη, φρόνησις, σοφία εἶναι ὑπὸ μίαν ἔποψιν ἔννοιαι ἰσοδύναμοι. Εἰδικώτερον ἡ λέξις σωφροσύνη ταυτίζεται πρὸς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἠθικὴν ἀρετὴν τῆς ἁρμονίας τοῦ θυμοῦ πρὸς τὸν λογισμὸν καὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπέρτερον λόγον. Οὕτω ἕκαστον τῶν τριῶν μορίων τῆς ψυχῆς, λογιστικόν, θυμοειδές, ἐπιθυμητικόν, πράττει τὰ ἑαυτοῦ κατὰ τὴν περίφημον ψυχολογικὴν θεωρίαν τῆς «Πολιτείας».

Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, ὅτι ἡ σωφροσύνη εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ γινώσκουσα τὸ ἀγαθὸν καὶ το κακόν, κατέληξεν ὁ Κριτίας ὡς εἰς σταθμὸν τελευταῖον τῆς ὅλης διαλεκτικῆς ἐρεύνης.

Ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ δὲν ἔγκειται ἁπλῶς εἰς τὸ ζῆν ἐπιστημόνως—μόνη ἡ ἐπιστήμη δὲν ἄγει εἰς τὴν εὐδαιμονίαν—, ἀλλ' εἶναι ἔργον τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἐπιστήμης—ἥτις διακρίνεται κατὰ τοῦτο τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν—, τῆς ἐπιστήμης δῆλον ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

—«Ὦ μιαρέ, ἀναφωνεῖ εἰρωνικῶς ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Κριτίαν. Ἀπέκρυπτες ἀπὸ πολλοῦ τὴν σκέψιν σου ταύτην, καὶ μὲ ἠνάγκασες νὰ κάμω τοὺς μακροὺς τούτους ἑλιγμούς! Δὲν εἶναι λοιπὸν ἁπλῶς τὸ ἐπιστημόνως ζῆν τὸ αἴτιον τοῦ εὖ πράττειν καὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν. Ἡ μοναδικὴ αὕτη ἐπιστήμη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν». Τὸ θέμα τοῦ διαλόγου περαίνεται καθ' ὁλοκληρίαν. Ὁ ὁρισμὸς τῆς σωφροσύνης ὡς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, φρονοῦντος ὅτι ἐνδόμυχος οὐσία τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστήμη, πρόκειται ἤδη πλήρης. Ἡ ἀναφώνησις τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Κριτίαν, ὁμοία καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς ἑτέραν φράσιν τοῦ «Γοργίου» ἐν τῇ διαλεκτικῇ ζητήσει πρὸς τὸν Καλλικλῆ, ὑποδηλοῖ σαφέστατα ὅτι τὸ πρόβλημα ἐλύθη κατ' οὐσίαν. Καὶ ἡ σωφροσύνη ἀνάγεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἧς τέρμα μοναδικὸν καὶ σκοπὸς εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ βλαβεροῦ. Ἡ γνῶσις αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τῆς «σωτηρίας τοῦ βίου». Διὰ τῆς φράσεως ταύτης περαίνεται ἡ μακρὰ διαλεκτικὴ ζήτησις περὶ τῆς μετρητικῆς ἐπιστήμης τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν λυπῶν, τουτέστι τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης, τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου μέρους τοῦ «Πρωταγόρου», ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ὕστατος εἰς τὴν σειρὰν τῶν σωκρατικῶν διαλόγων.

Ὁ διάλογος ἠδύνατο νὰ περατωθῇ ἐνταῦθα. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἐξακολουθεῖ τὴν συζήτησιν, ἵνα δῆθεν χαρακτηρίσῃ τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς διαλεκτικῆς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη διὰ νὰ εὕρῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς σωφροσύνης. Εἶναι ἡ συνήθης μέθοδος τῶν σωκρατικῶν διαλόγων, μαιευτικὴ καὶ πειραστική, ὅπως τὴν ἐχαρακτήρισαν οἱ ἀρχαῖοι. Ὅσα λέγει μέχρι τέλους τοῦ XXII κεφαλαίου (174a—e), ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς «ἐπιστήμης ταύτης τῆς περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν» (174c) ὠφέλεια δὲν εἶναι ἄμεσος, ὡς ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, λ. χ. τῆς ἰατρικῆς, ἥτις μᾶς χαρίζει τὴν ὑγίειαν, οὐδ' ἔχει τινὰ ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ὠφέλειαν, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἰδιότητα τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ, ἐξ ἧς ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία. Ἡ διαλεκτικὴ αὕτη ἀνάλυσις διευκρινίζει τὸν ὁρισμὸν τοῦ Κριτίου, ὅστις τοιαύτην τινὰ ὑπελάμβανε τὴν ἀπὸ τῆς κυριάρχου πασῶν τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ (174e) ὠφέλειαν.

Τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια τοῦ διαλόγου εἶναι χαρακτηριστικὰ τοῦ γνησίως σωκρατικοῦ τρόπου τοῦ φιλοσοφεῖν. Ὁ δαιμόνιος μαιευτὴς — ὅστις ὁμιλῶν πρὸς τοὺς πεντακοσίους ἡλιαστάς, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης του, παρέβαλε τοὺς μὲν Ἀθηναίους συμπολίτας του πρὸς ἵππον μεγαλοπρεπῆ μέν, ἀλλὰ νωθρὸν ὑπὸ μεγέθους, ἑαυτὸν δὲ πρὸς μύωπα, ἐξεγείροντα διὰ τοῦ κέντρου τῶν λόγων του τὸν ἵππον ἐκ τῆς νωθρότητος—παριστάνει εἰρωνικῶς ἑαυτὸν ὡς ἁπλοῦν ζητητὴν τῶν ἠθικῶν τούτων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν ὁλόκληρον τὴν ζωήν του, ἀφ' ἧς ἡμέρας τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ὠνόμασεν αὐτὸν σοφώτατον— καὶ ζητητὴν μάλιστα «φαῦλον» (175e), μὴ δυνηθέντα καὶ ἐν τῷ παρόντι νὰ εὕρῃ διὰ τῆς διαλεκτικῆς ζητήσεως τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς σωφροσύνης—, ἂν καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι «μέγα ἀγαθὸν» ἡ σωφροσύνη καὶ ὅτι ὁ Χαρμίδης, ἂν πράγματι κέκτηται τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, εἶναι τῷ ὄντι μακάριος καὶ οὐδεμίαν, ὡς τοιοῦτος, ἀνάγκην τῆς ἐπῳδῆς ἔχει.

Ἀλλ' ὁ Χαρμίδης δὲν πείθεται. Φρονεῖ ὅτι ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐπῳδῆς καὶ παραδίδεται προθύμως εἰς τὴν μαιευτικὴν τοῦ Σωκράτους. Ὁ Κριτίας εἰς τὴν προθυμίαν ταύτην καὶ τὴν ὑποταγὴν τοῦ νεανίσκου διαβλέπει ἓν ἐπὶ πλέον τεκμήριον τῆς σωφροσύνης τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἀνεψιοῦ του. Καὶ ὁ Σωκράτης ἀναγκάζεται νὰ μὴ ἐναντιωθῇ.

Ὁ διάλογος, ὡς ἔχει, ἦτο ἀδύνατον νὰ γραφῇ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 404—403. Ὁ Κριτίας, ὡς ἀρχηγὸς τῶν Τριάκοντα, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀριστοκρατικῆς ἀνατροφῆς του. Ἐξώθησεν εἰς τὸ ἀκρότατον τὸ δόγμα τῆς δι' ἐκνόμων μέσων καὶ τῆς ἐσχάτης παρανομίας καὶ κακουργίας ἐπιβολῆς τῆς ἀρχῆς τῶν βελτίστων. «Ἔπραξε τὰ ἑαυτοῦ» συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχάς του. Ἰδοὺ πῶς ἐξαγγέλλει πρὸς τὴν βουλὴν τὸ περιβόητον δόγμα τῆς ὠμῆς καὶ ἀπροκαλύπτου βίας: «Ἄνδρες βουλευταί, εἰ μέν τις ὑμῶν νομίζει πλείονας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω ὅτι, ὅπου πολιτεῖαι μεθίστανται, πανταχοῦ ταῦτα γίγνεται» (*Ξενοφ.* Ἑλλην. II 3, 24). Οὕτω δικαιολογοῦνται, ἐν ὀνόματι τῆς μεταβολῆς τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, αἱ δημεύσεις τῆς περιουσίας καὶ οἱ θάνατοι τῶν δημοκρατικῶν πολιτῶν. Ὁ Χαρμίδης ὑπῆρξε τὸ θῦμα τῶν οἰκογενειακῶν του ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν βιαιότατον Κριτίαν. Ἡ πολυθρύλητος σωφροσύνη καὶ τὸ ἐγκώμιόν του ἐν τῷ ὁμωνύμῳ τούτῳ διαλόγῳ ἀποτελεῖ τραγικὴν αὐτόχρημα εἰρωνείαν εἰς τὴν τύχην του καὶ εἰς τὸ ἄδοξον αὐτοῦ τέλος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Th. Gomperz*, Les penseurs de la Grèce, trad. fr. A. Reymond, Lausanne 1905.—*C. Ritter*, Platon, I. München 1910.—*H. Raeder*, Platons philosophische Entwickelung. Leipzig 1905.—*Paul Natorp*, Platon Ideenlehre 1903.—*Ἰω. Ὀλυμπίου*, Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἰς σύστημα ἑρμηνευομένη, 1910.—*Ulrich von Wilamowitz*, Platon 1920 I. II.

Ι. ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Χάρμιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Χαριουπόλεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 394 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χάσκιοϊ*.

Χαρμιόνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἀρτισκοῦ (Ἐλευθερῶν) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 302 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χαζνατάρ*.

Χάρμις *[Παλαι. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σαρδηνίας, κτίσμα Καρχηδονίων (*Στεφ. Βυζ.* 689, 6). Παρὰ Παυσανίᾳ (I, ιζ', 9) ὀνομάζεται *Κάραλις*.

Σ. Ε. Λ.

Χαρμονὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μαδύτου τοῦ νομοῦ Καλλιπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 53 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Βιρχαμλῆ*.

Χάρμονυ (Harmony) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ἰνδιάνας. Ἔχει ἐργοστάσια μαλλίνων ὑφασμάτων καὶ χάρτου.

Μ. Δ. Β.

Χάρμος. Ἀθηναῖος στρατηγὸς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, συγγενὴς τοῦ Πεισιστράτου. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου, πρῶτος ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἵδρυσε βωμὸν εἰς τὸν Ἔρωτα ἐν Ἀθήναις. Πιθανῶς εἶχε καὶ οὗτος υἱὸν Ἵππαρχον, ὅστις ἐξωστρακίσθη ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους.

Χ. Κ. Α.

χαρμοσύνη (ἡ)· χαρά, εὐφροσύνη.

χαρμόσυνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ χαρᾶς πρόξενος, χαροποιός: «χαρμόσυνος εἴδησις»· ‖ «χαρμόσυνος ἡμέρα» ἡμέρα χαρᾶς, ἑορτῆς.—Ἐπίρρ. *χαρμοσύνως*.

χαρμόσυνος (ὁ) (Charmosynus) *[Ζῳολ.]* Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ψιττακιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ψιττακούς, διακρινομένους διὰ τὸ λαμπρὸν πτέρωμά των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χαρμόσυνος ὁ παπουασιανὸς* (Charmosynus papouasianus), ὅστις ἔχει μῆκος 0,35 μ. περίπου, κεφαλὴν μικράν, ράμφος βραχύ, ὀφθαλμοὺς μικρούς, σῶμα εὔρωστον καὶ βραχύ, πτέρυγας μετριομήκεις καὶ ὀξυλήκτους, πόδας βραχεῖς καὶ οὐρὰν μακροτάτην. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ἐρυθροπράσινος κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ κιτρινόχρυσος κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ δάση τῆς Παπουασίας καὶ ἐξημεροῦται εὐκόλως.

Δ. Ν. Π.

χαρμότομον (τὸ) (Harmotom) *[Ὀρυκτολ.]*· ἔλ. *ἁρμότμητος*.

Χάρμπαχ (Harbach), ***Ὄθων Ἄβελ***. Ἀμερικανὸς θεατρικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1873. Ἔγραψε δράματα, κωμῳδίας, φάρσας, λιμπρέττα ὀπερεττῶν, ὧν κυριώτερα: «Τὸ κορίτσι τῶν ὀνείρων μου» (1910), «Νό! Νό! Νανέτ!» (1924), «Ρὸζ-Μαρὶ» (1924), «Τὰ φιλιὰ τῆς Κίττυ» (1926), «Τὸ καλὸ παιδὶ» (1928), ἅτινα ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν.

Μ. Δ. Β.

Χαρμπελέϊκα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κράλης τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1928) 70.

Χαρμπὶν (Harbin, ἢ Kharbin) *[Γεωγρ.]*. Ἡ κυριωτέρα τῶν πόλεων τῆς κεντρικῆς Μαντζουρίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κιρίν, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Σουνγκάρι, εἰς 45° 30' Β. πλάτους καὶ 126° 40' Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτάτων ἐμπορικῶν καὶ συγκοινωνιακῶν κέντρων τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Μοῦκδεν (350 χλμ.) καὶ τοῦ Βλαδιβοστὸκ (400 χλμ.). Κάτ. (1929) 252.988, κατὰ τὸ πλεῖστον Κινέζοι. Ἡ πόλις αὕτη ἀποτελεῖ ἓν τῶν μᾶλλον ἐπιμάχων σημείων τῶν ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ ξένων ἐπιρροῶν. Ἡ μεγάλη ἰδίως σημασία της ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν μαντζουριανῶν σιδηροδρόμων, τῶν ὁποίων εἶναι σπουδαιότατος κόμβος. Τὸ Χαρμπὶν ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τμημάτων, τοῦ *Πρίσταν*, βιομηχανικοῦ κέντρου, τοῦ *Νέου Χαρμπίν*, διοικητικοῦ κέντρου, καὶ τοῦ *Παλαιοῦ Χαρμπίν*, ὅπου κατοικοῦσιν οἱ ξένοι. Ὁ ποταμὸς Σουνγκάρι εἶναι πλωτὸς ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου, χρησιμοποιεῖται δὲ εὐρέως ὡς ὁδὸς μεταφορᾶς τῆς ξυλείας. Κυριώτεραι βιομηχανίαι τῆς πόλεως εἶναι: τοῦ ἀλεύρου (17 ἐργοστάσια), τῆς σόγιας (60 ἐργοστάσια) καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος (7 ἐργοστάσια). Κατὰ τὸ ἔτος 1926 αἱ ἐξαγωγαὶ ἀνῆλθον εἰς 60.698.431 τάελς, αἱ δὲ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγαὶ εἰς 15.826.851.

Χ. Δ.

Χαρμπίνα *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Φτελιώνα* (ἔλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Χάρμπορντ (Harbord), ***Ἰάκωβος Γκούθρη***. Ἀμερικανὸς στρατηγός, γεννηθεὶς τῷ 1866. Ὑπηρέτησεν εἰς διάφορα συντάγματα ἱππικοῦ, διεκρίθη ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ σώματος κατοχῆς τῶν Φιλιππίνων νήσων καὶ ἀπὸ τοῦ 1917—1918 διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τῶν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον δυνάμεων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Τῷ 1919 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τῷ δὲ 1922 παραιτηθεὶς τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ «Radio Corporation of America». Ἔγραψε: «Φύλλα πολεμικοῦ ἡμερολογίου» (1925).

Μ. Δ. Β.

Χάρμπουργκ (Harburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λούνεμπουργκ τοῦ Ἀννοβέρου, κειμένη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἔλβα ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀμβούργου—Βρέμης. Κάτ. 72.905. Εἶναι σπουδαιότατον βιομηχανικὸν κέντρον, ἔχουσα χυτήρια σιδήρου, ἐργοστάσια κατασκευῆς μηχανῶν, χημικῶν προϊόντων, δερμάτων, καπνοῦ, σακχάρεως καὶ καουτσούκ.

Χ. Δ.

Χάρμς (Harms), ***Βερνάρδος***, Γερμανὸς οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1876. Διετέλεσε καθηγη-

Digitized by Google

τῆς ἐν Ἰένᾳ, Τυβίγγῃ, καὶ Κιέλῳ καὶ ἔγραψε: «Τὸ ἀνώτατον ὅριον τῆς ἐργατικῆς ἡμέρας» (1907), «Ἐθνικὴ οἰκονομία καὶ παγκόσμιος οἰκονομία» (1907), «Τὸ μέλλον τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας» (1922), «Τὸ μέλλον τῆς γερμανικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς» (1925), «Σημερινὰ προβλήματα τῆς γερμανικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς» (1925). Θ. Κ.

— **Χάρμς** (Harms), ***Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1819—1880). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Βερολίνου καὶ μέλος τῆς βασιλικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἔγραψε δέ: «Προλεγόμενα εἰς τὴν φιλοσοφίαν» (1852), «Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ψυχολογίας» (1874), «Ἡ με αρρύθμισις τῆς λογικῆς» (1874), «Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀληθείας» (1876), «Ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καντίου» (1876), «Ἡ μορφὴ τῆς ἠθικῆς», «Ἱστορία τῆς ψυχολογίας», «Ἱστορία τῆς λογικῆς» (1881). Θ. Κ.

Χάρμσγουορθ (Harmsworth), ***Ἀλφρέδος-Κάρολος - Γουλιέλμος*** βλ. λ. ***Νόρθκλιφ***, ὑποκόμης τοῦ —.

—**Χάρμσγουορθ** (Harmsworth), ***Καικίλιος Μπίσσοπ***. Ἄγγλος πολιτικός, ἀδελφὸς τῶν κομήτων Νόρθκλιφ καὶ Ρυδερμῆαρ, γεννηθεὶς τῷ 1869. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Δουβλίνῳ καὶ κατ' ἀρχὰς συνειργάσθη μετὰ τῶν ἀδελφῶν του εἰς τὰς ἐκδοτικὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις. Βραδύτερον ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτής, διετέλεσε δὲ τῷ 1915 ὑφυπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, τῷ 1919 ὑπουργὸς τοῦ Ἀποκλεισμοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ 1919—1922 ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Μ. Δ. Β.

Χαρμύλος *[Μυθολ.]*. Ἥρως τῆς νήσου Κῶ, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ γένος τῶν Χαρμυλέων ἀνῆγε τὴν καταγωγήν του. Ἱερὸν αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὅπου τὸ νῦν χωρίον Πηλί. Α. Θ. Σ.

Χαρναβῶν *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Γετῶν (βλ. λ. *Κάρναβος*).

Χάρναχ (Harnack), ***Ἀδόλφος φὸν*** —. Διάσημος Γερμανὸς θεολόγος τῶν νεωτέρων χρόνων (1857 — 1928), ἐπισημότατος καθολικωτάτης μορφώσεως. Ἐχρημάτισε μέλος τῆς πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, γενικὸς διευθυντὴς τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, εἰσηγητὴς τῆς ἰδέας τῆς ἱδρύσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἑταιρείας πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ πρόεδρος αὐτῆς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Χάρναχ συνδυάζει αὐστηρότητα συγκέντρωσιν εἰς τὴν εἰδικότητά του, τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, πρὸς καθολικότητα διαφερόντων, ἥτις περιλαμβάνει πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν ζωήν, καὶ δή, οὐ μόνον τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν κοινωνικὴν ζωήν. Ὁ ἴδιος γράφει: «πᾶν ὅ,τι ἔμαθα τὸ ἔμαθα ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ δι' αὐτῆς. Καὶ ἐὰν ἐδόθη μοι νὰ ὑπερβῶ τὰ ὅριά της, αὐτὴ μοῦ ἔδειξε τὴν ὁδόν. Διότι οὐδὲν ἀνθρώπινον εἶναι ξένον πρὸς αὐτήν». Αἱ προϋποθέσεις τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ πνεύματός του εἶναι τὸ μὲν ἡ ἑνότης διαμαρτυρομένου Χριστιανισμοῦ καὶ ἀνθρωπιστικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Λεϊβνιτίου, τοῦ Λέσιγγ, τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Γουλ. φὸν Χοῦμβολδ, τὸ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἱστορισμοῦ, τουτέστιν ὁ περιορισμὸς εἰς τὰ ἱστορικὰ καὶ ψυχολογικὰ δεδομένα, μακρὰν τῆς μεταφυσικῆς. Ὁ Χάρναχ ἐκέκτητο ἰσχυρὰν αἴσθησιν διὰ τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου καὶ διὰ τὴν κριτικὴν αὐτῆς θέσιν ἔναντι τοῦ πολιτισμοῦ. Ἕκαστον τῶν ἔργων αὐτοῦ σημαίνει νέας ὁδοὺς διὰ τὴν ἔρευναν καὶ νέα προβλήματα. Ἐν τῷ ἔργῳ του «Ἡ μνημειώδης ἱστορία τῶν δογμάτων» ὁρίζει τὸ δόγμα ὡς ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Εὐαγγελίου, ὡς προϊὸν τῆς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας γεννηθείσης θεολογίας τῶν ἀπολογητῶν, πραγμάτωσιν τοῦ ἀκμοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς χριστιανικῆς γνώσεως. Ἡ μετὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐξέλιξις τοῦ δόγματος περιλαμβάνει δύο στάδια. Ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι διδασκαλία περὶ τοῦ Θεανθρώπου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φυσικῆς θεολογίας, ἐν δὲ τῇ Δύσει εἶναι μετασχηματισμὸς εἰς διδασκαλίαν περὶ τῆς ἁμαρτίας, τῆς χάριτος καὶ τῶν μέσων πρὸς κτῆσιν αὐτῆς. Ὁ Χάρναχ ἔγραψε πλῆθος ἔργων, σπουδαιότερα ἐκ τῶν ὁποίων, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω, εἶναι: «Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς γραμματείας», «Ἱστορία τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας», «Ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ», κ. ἄ. Πλὴν τούτων ἐξέδιδεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τὰ περίφημα «Κείμενα καὶ ἔρευναι ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς γραμματείας», καὶ ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν πραγματειῶν εἰς περιοδικά, πάμπολλα ἄρθρα εἰς τὴν «Θεολογικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν» τοῦ Herzog, πλῆθος κριτικῶν βιβλιογραφιῶν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς θεολογικῆς γραμματείας», τὴν ὁποίαν ἐξέδιδε μετὰ τοῦ Σύρερ, ὡς καὶ πλείστας ἄλλας εὐρυτέρας καὶ βραχυτέρας μελέτας, ὧν τινες ἀναφέρονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Διὰ τῶν ἔργων τούτων συνδέει τὴν θεολογικὴν ἔρευναν πρὸς τὴν γενικωτέραν θρησκειολογικὴν καὶ ἅμα μαρτυρεῖ τὴν καθολικότητα τῶν ἐπόψεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὁρμᾶται, τὴν δύναμιν τῆς διαισθήσεως, τὴν πλαστικότητα, τὴν θερμότητα καὶ τὴν σαφήνειαν ἐκθέσεως.

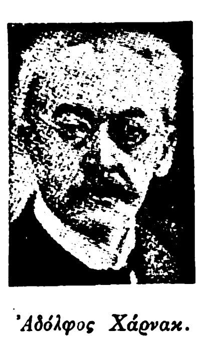

Ἀδόλφος Χάρναχ.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ μεγάλου θεολόγου, ὅστις ἐτιμήθη καὶ διὰ τῆς κληρονομικῆς εὐγενείας διὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ὑπηρεσίας, ὑπῆρξε τεράστια, τόσον διὰ τῶν ἔργων του ὅσον καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του. Ὁλόκληρος γενεὰ θεολόγων, κληρικῶν καὶ διδασκάλων ἐγένετο ὁ κῆρυξ τῶν ἰδεῶν του ἀνὰ τὴν Γερμανίαν. Εἰδικὰ περιοδικά, ὡς ὁ «Χριστιανικὸς κόσμος», ἀντιπροσωπεύουν μέχρι τοῦ νῦν τὰς ἀπόψεις του. Ὁ Χάρναχ ἔδρασε καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ πεδίῳ, ἰδίᾳ ὡς πρόεδρος τοῦ εὐαγγελικοῦ κοινωνικοῦ συνεδρίου. Ἐπέδειξεν ὅμως καὶ ὡς ὀργανωτὴς ὁμαδικῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ ἐπιτροπῇ πρὸς κριτικὴν ἔκδοσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Τῆς ἀκαδημίας ταύτης τὴν ἱστορίαν συνέγραψε κατ' ἐντολὴν αὐτῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς διακοσιοστῆς ἐπετείου ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της. [Πρβλ. *Α. Ἀλιβιζάτου: Ἀδόλφος* Χάρναχ, 1929.] Ν. Λ.

χαρνοκίτης (ὁ) (Harnockit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα τὸ ὁποῖον εἶναι *ὑπερσθενικὸς γρανίτης*, περιέχων κυανοῦ χρώματος χαλαζίαν, κυανωπὸν μικροπερθίτην καὶ ἐρυθρὸν γρανάτην. Εὑρέθη εἰς τὰς Ἰνδίας. Γ. Κ. Γ.

Χάρντ (Hardt) *[Γεωγρ.]*. Εὐρὺ ὑψίπεδον τῆς Βαυαρίας, ἀποτελοῦν βορείαν προέκτασιν τῶν Κάτω Βοσγίων καὶ ἐξικνούμενον πρὸς Α. μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Ρήνου, πρὸς Β. μέχρι τῶν προθύρων τῆς Μαγεντίας καὶ πρὸς Δ. μέχρι τῆς βαλτώδους περιοχῆς τοῦ Καϊζερσλάουτεν. Ἔχει ὕψος 300—450 μ., βαίνει δὲ ταπεινούμενον πρὸς τὴν δυτικήν του πλευράν. Τὸ ἔδαφός του, ἐλάχιστα γόνιμον, καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν δασῶν δρυῶν, πευκῶν καὶ καστανεῶν. Χ. Δ.

Χάρντανγκερ-φιέλντ (Hardanger-fjeld) *[Γεωγραφ.]*. Ὀροσειρὰ τῆς μεσημβρινῆς Νορβηγίας, σχηματίζουσα βραχῶδες ὑψίπεδον, ὅπερ πρὸς τὰ ΒΑ. μὲν ἐκτείνεται μέχρι τῆς ὀροσειρᾶς Ὑμεσφιελντ, πρὸς τὰ ΝΔ. δὲ καταπίπτει ἀπότομως ἐν τῷ Χάρντανγκερ - φιόρντ. Κυριώτεραι κορυφαί της εἶναι τὸ *Βόσσεσκαβλεν* (2.055 μ.) καὶ τὸ *Γαϊκλεν* (1.990 μ.). Χ. Δ.

—**Χάρντανγκερ-φιόρντ** (Hardanger fjord) *[Γεωγραφ.]*. Βαθεῖα κόλπωσις (φιὸρδ) τῶν νοτιοδυτικῶν ἀκτῶν τῆς Νορβηγίας ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μπέργκεν. Κατὰ τὴν εἴσοδόν του σχηματίζονται πλεῖσται νῆσοι, διαιροῦσαι αὐτὸ εἰς τρία τμήματα: τὸ *Αἴντ-φιόρντ*, τὸ *Σάνλεϊ-φιόρντ* καὶ τὸ *Σαϊρ-φιόρντ*. Ἔχει εἴσοδον 140 χλμ., περιβάλλεται δὲ ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν κρημνῶν, ὑψουμένων μέχρι 1.000 μ. Παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν κρημνῶν τὸ βάθος τῆς θαλάσσης φθάνει μέχρις 600 μ. Χ. Δ.

Χάρντβαρ (Hardwar) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν ἐν ταῖς βορειοδυτικαῖς ἐπαρχίαις, κειμένη παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ ἱεροῦ ποταμοῦ Γάγγου, ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων Σίβαλικ. Κάτ. 30.764. Περιβάλλεται ὑπὸ γραφικωτάτων τοπίων, δεσπόζει δὲ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ ὀρεινὸν τμῆμα τῆς κοιλάδος τοῦ Γάγγου, ἀποκαλουμένη ἐντεῦθεν *Γκανγκ ντβάρα* (=πύλη τοῦ Γάγγου). Ἐν αὐτῇ τελεῖται κατὰ δωδεκαετίαν ἡ τελετὴ τοῦ Κουμ-μέλα, προσελκύουσα ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον προσκυνητῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ προσκυνήματος χρησιμεύει ὡς τόπος μεγάλων ἐμποροπανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντροῦνται τὰ προϊόντα τοῦ Πεντζάμπ, τῆς Κασμίρης, τῆς Ρατζπουτάνας καὶ τῆς Βεγγάλης. Χ. Δ.

Χάρντβικ Χὼλ (Hardwick Hall). Περίφημον ἀνάκτορον τῶν δουκῶν τοῦ Ντέβονσαϊρ ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Ντέρβυ τῆς Ἀγγλίας. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Ἐλισάβετ κομίσσης τοῦ Σρούσμπερυ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ εἶναι ὀνομαστὸν διὰ τὴν πληθώραν τῶν κρυσταλλίνων παραθύρων του, τῶν ὡραίων τοιχογραφιῶν του καὶ τῶν πλουσίων ταπήτων του. Ἐν αὐτῷ παρέμεινεν αἰχμάλωτος ἡ βασίλισσα Μαρία τῆς Σκωτίας. Μ. Δ. Β.

Χάρντεν (Harden), ***Ἀρθοῦρος***. Ἄγγλος χημικός, γεννηθεὶς τῷ 1865. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ βιοχημικοῦ τμήματος τοῦ ἰνστιτούτου Λίστερ καὶ καθηγητὴς τῆς βιοχημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου. Ἐπεδόθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ζυμώσεων τοῦ σακχάρου. Τῷ 1929 τῷ ἀπενεμήθη τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Συνέγραψε: «Ζυμώσεις ἀλκοολῶν» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Σὲρ Ρόσκοου, «Νέα ἄποψις ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς θεωρίας τοῦ Δάλτωνος περὶ ἀτόμων», «Ἀνόργανος χημεία διὰ προχωρημένους σπουδαστάς» μετὰ τοῦ Φ. Γκάρρετ, «Στοιχεῖα πρακτικῆς ὀργανικῆς χημείας» κλπ. Η. Π. Γ.

—**Χάρντεν** (Harden), ***Μαξιμιλιανὸς*** (ψευδώνυμον τοῦ *Ἰσιδώρου Βιτκόβσκυ*). Μέγας Ἑβραιογερμανὸς δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1861 ἐν Βερολίνῳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1927. Νεώτατος, εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν, διέπρεψεν ὡς φιλολογικὸς κριτικὸς τῆς περιφήμου «Ἐφημερίδος τῆς Φραγκφούρτης», βραδύτερον δὲ τῆς εὐρύτατα κυκλοφορούσης «Ἐφημερίδος τοῦ λαοῦ» τοῦ Βερολίνου. Κατ' ἀρχὰς ἠσχολήθη μόνον μὲ τὴν λογοτεχνίαν ἀλλ' οἱ προσωπικοὶ δεσμοί του μετὰ τοῦ Βίσμαρκ, ὅστις διέκρινεν εἰς τὸν νεαρὸν τότε δημοσιογράφον ἐξαιρετικῶς πρώϊμον εὐθυκρισίαν καὶ μέγα θάρρος, τὸν ὤθησαν πρὸς τὴν πολιτικήν.

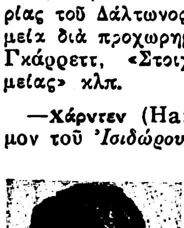

Μαξ. Χάρντεν.

Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἀποστάτης* ἐδημοσίευσε σπουδαιότατα πολιτικὰ ἄρθρα καὶ τῷ 1892 ἵδρυσε τὸ περίφημον ἐκτοτε ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν «Die Zukunft», τὸ ὁποῖον ἐπὶ 31 ἔτη (μέχρι τοῦ 1923) ὑπῆρξε θαρραλέον βῆμα αὐστηρᾶς καὶ ἀμειλίκτου ἐπιθέσεως κατὰ τῶν σ ρατοκρατικῶν καὶ κατακτητικῶν βλέψεων τοῦ Καΐζερ καὶ κατὰ τῆς κοινωνικῆς διαφθορᾶς τῶν ἀριστοκρατικῶν κύκλων. Διαρκοῦντος τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος (1903—1908), ὁ Χάρντεν ἐστιγμάτισε δριμύτατα ὅλας τὰς ἐν Μακεδονίᾳ βουλγαρικὰς ὠμότητας. Ὅταν ἐξερράγη ὁ Παγκόσμιος πόλεμος, ὁ Χάρντεν ἐγένετο ὑμνητής του, ἀλλὰ μετὰ πάροδον διετίας, βλέπων παρατεινομένην τὴν ἀνθρωποσφαγήν, μετεβλήθη εἰς αὐστηρὸν κριτὴν τῶν ὠμοτήτων τοῦ πολέμου καὶ θερμὸν κήρυκα τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. Ἡ μεταστροφή του αὕτη, καὶ μάλιστα ἡ προσπάθειά του νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Γερμανία ὑπῆρξεν ἡ προκαλέσασα τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἐξήγειραν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν Γερμανῶν καὶ ἠλάττωσαν τὴν δημοτικότητά του. Τῷ 1922 ὑπέστη δολοφονικὴν ἀπόπειραν. Ὁ Χάρντεν ἐξέδωκεν ἀρκετὰ ἔργα, ἰδίᾳ συλλογὰς μελετῶν καὶ ἄρθρων του ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Θέατρον καὶ λογοτεχνία», «Κεφαλαί», «Δίκαι», «Πόλεμος καὶ εἰρήνη», «Ἀπὸ τὰς «Βερσαλλίας εἰς τὰς Βερσαλλίας» κ. ἄ. Σ. Β. Π.

Χάρντενμπεργκ (Hardenberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Ρηνανίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἔλμπερφελντ — Ἔσσεν. Κάτ. 13.338 (1925). Θ. Κ.

Χάρντενμπεργκ (Hardenberg), ***Κάρολος-Αὔγουστος, πρίγκιψ*** —. Πρῶσσος πολιτικὸς (1750—1822). Τῷ 1778 ἐστάλη ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Ἀννοβέρου εἰς Ὀλλανδίαν. Κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' (1797) διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῆς Φραγκονίας, κατόπιν δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν (1804), τῶν Ἐξωτερικῶν (1807) καὶ πρωθυπουργὸς (1810), διαδεχθεὶς τὸν Στάϊν. Διεχειρίσθη μετὰ συνέσεως τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν, διαρκούσης τῆς παντοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος. Ἀντεπρόσωπευσε τὴν Πρωσσίαν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης καὶ τῶν Παρισίων (1815). Θ. Κ.

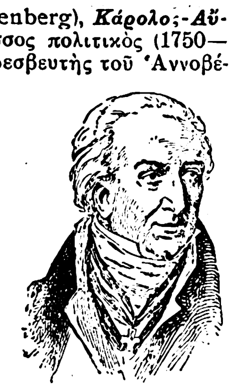

Κάρ. Χάρντενμπεργκ.

—**Χάρντενμπεργκ** (Hardenberg), ***Φρειδερῖκος φὸν*** —. Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητής, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Νοβάλις* (βλ. λ.).

Χάρντερ (Harder), ***Φραγκῖσκος***. Γερμανὸς φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1855. Ἐκ τῶν ἐκδόσεών του τῆς ἐπιθεωρήσεως «Wochenschrift für klassische Philologie». Ἔγραψε: De alpha vocalis apud Homerum producta» (1876), «Index Lucilianus» (1878), «Περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Μαικήνα» (1889), «Ἑλληνικὴ μορφολογία» 6' ἐκδ. 1897), «Ἀστρογνωστικαὶ διορθώσεις εἰς τοὺς Ρωμαίους ποιητάς» (1893), κ. ἄ. —Π.

Χάρντι (Hardie), ***Ἰάκωβος Κέϊρ***. Σκῶτος πολιτικὸς (1856—1915). Ἁπλοῦς ἐργάτης κατ' ἀρχάς, κατώρθωσε διὰ τῆς φιλομαθείας του νὰ μορφωθῇ ἐπαρκῶς. Τῷ 1880 ἐξελέγη γραμματεὺς τῆς ἑνώσεως τῶν μεταλλωρύχων τῆς Σκωτίας τῷ 1882 ἐξέδωσε τὴν ἐφημερίδα «The Cumnock News» καὶ τῷ 1900 τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «The Labour Leader». Ἀναμειχθεὶς ἀπὸ τοῦ 1888 εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτής, ἵδρυσε τὸ σκωτικὸν ἐργατικὸν κόμμα καὶ τῷ 1893 τὸ

Digitized by Google

ἀνεξάρτητον ἐργατικὸν κόμμα, τοῦ ὁποίου ἀπέβη ἀρχηγός. Μ. Δ. Β.

Χάρντινγκ (Hardinge), *Ἐρρῖκος*. Ἄγγλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (1785—1856). Ἐπολέμησεν ὡς ἀξιωματικὸς κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους, κατόπιν δέ, ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη (1820) βουλευτὴς καὶ διετέλεσε τρὶς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Τῷ 1844 διορισθεὶς γενικὸς διοικητὴς τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἔφερεν εἰς πέρας μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τὸν πρῶτον πόλεμον τοῦ Πένιζαμπ. Κατόπιν διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ (1852), διαδεχθεὶς τὸν Οὐέλλικτον καὶ ὀνομασθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ὑποκόμης τῆς Λαχόρης. Μ.Δ.Β.

— **Χάρντινγκ** (Harding), *Κάρολος-Λουδοβῖκος*. Γερμανὸς ἀστρονόμος (1765—1834), διατελέσας καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Γοτίγγης. Ὡς διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Lilienthal παρετήρησε τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1803 τὴν ἐπανεμφάνισιν τοῦ δακτυλίου τοῦ Κρόνου καὶ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1804 ἀνεκάλυψε τὸν τρίτον ἀστεροειδῆ, ὅστις ἐκλήθη Ἥρα (Juno). Ὁ Χάρντινγκ ἐδημοσίευσεν ἐλαχίστας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας. Ἐκ τῶν ἔργων του ἄξιον λόγου εἶναι ὁ ἄτλας τοῦ οὐρανοῦ («Atlas novus coelestis»), ὅστις ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1808. Τὴν πρώτην ταύτην ἔκδοσιν ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι μέχρι τοῦ 1823. Ὁ αὐτὸς ἄτλας ἐπανεξεδόθη τῷ 1856 ὑπὸ τοῦ Jahn. Σ. Π.

— **Χάρντινγκ ὀφ Πένσχωρστ** (Hardinge of Penshurst), *Κάρολος, βαρῶνος τοῦ —*. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, γεννηθεὶς τῷ 1858. Διετέλεσε πρεσβευτὴς ἐν Πετρουπόλει, ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀντιβασιλεὺς τῶν Ἰνδιῶν καὶ πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις. Μ. Δ. Β.

— **Χάρντινγκ** (Harding), *Οὐῶρρεν-Γκαμάλιελ*. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς (1865—1923). Υἱὸς ἐπαρχιακοῦ ἰατροῦ, ἐξήσκησεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ δημοδιδασκάλου, τοῦ πράκτορος ἀσφαλειῶν, τοῦ τυπογράφου καὶ τοῦ δημοσιογράφου. Τῷ 1884 ἐγκατασταθεὶς ἐν Μάριον τῆς πολιτείας τοῦ Ὀχάϊο, ἐγένετο συντάκτης τῆς ἐφημερίδος «The Star», τὴν ὁποίαν βραδύτερον ἠγόρασε καὶ κατέστησεν ἓν τῶν σημαντικωτέρων ὀργάνων τῆς κοινῆς γνώμης τῆς πολιτείας. Συγχρόνως συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως

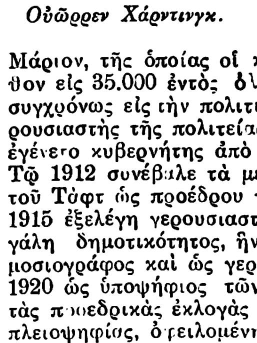

Οὐῶρρεν Χάρντινγκ.

Μάριον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀπὸ 4.000 ἀνῆλθον εἰς 35.000 ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν. Ἀναμιχθεὶς συγχρόνως εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη τῷ 1900 γερουσιαστὴς τῆς πολιτείας τοῦ Ὀχάϊο, τῆς ὁποίας ἐγένετο κυβερνήτης ἀπὸ τοῦ 1904 μέχρι τοῦ 1906. Τῷ 1912 συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Τὸφτ ὡς προέδρου τῆς συμπολιτείας, τῷ δὲ 1915 ἐξελέγη γερουσιαστὴς αὐτῆς. Ἕνεκα τῆς μεγάλης δημοτικότητος, ἣν εἶχεν ἀποκτήσει ὡς δημοσιογράφος καὶ ὡς γερουσιαστής, ὑπεδείχθη τῷ 1920 ὡς ὑποψήφιος τῶν ρεπουμπλικάνων κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογὰς καὶ ἐξελέγη μετὰ μεγάλης πλειοψηφίας, ὀφειλομένης εἰς τὴν μεταπολεμικὴν λαϊκὴν δυσφορίαν κατὰ τῆς δικτατορικῆς τάσεως τοῦ προκατόχου του Ουΐλσων. Μετὰ τὴν ἐκλογήν του ἐκηρύχθη κατὰ τῆς εἰσόδου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ἀνεξαρτήτου πολιτικῆς ἔναντι τῆς Εὐρώπης. Ἐν τούτοις, τῇ πρωτοβουλίᾳ του, συνῆλθε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1921 ἡ περὶ τοῦ Ἀφοπλισμοῦ Διάσκεψις τῆς Βασιγκτῶνος, καθ' ἣν ἐλύθησαν προσωρινῶς αἱ μετὰ τῆς Ἰαπωνίας καὶ Μεγάλης Βρεττανίας ὑπάρχουσαι δυσχέρειαι ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προεδρίας του ἐπίσης ὑπεγράφη καὶ ἡ χωριστὴ εἰρήνη τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ διεκανονίσθη τὸ ζήτημα τῶν χρεῶν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Ἀπέθανεν ἐν Ἁγίῳ Φραγκίσκῳ τῆς Καλιφορνίας, κατά τι ταξίδιον εἰς τὰς δυτικὰς πολιτείας, προσβληθεὶς ἐκ πνευμονίας. Λόγῳ τῶν κατὰ τὴν προεδρίαν του ἀνακαλυφθέντων σκανδάλων, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων κατεδιώχθησαν καὶ κατεδικάσθησαν καὶ ὑπουργοί, διεδόθησαν φῆμαι, μὴ ἐπιβεβαιωθεῖσαι, περὶ δηλητηριάσεώς του. Ὁ Χάρντινγκ διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην του ρητορικὴν δεινότητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀρθρογραφίας του, ἥτις μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ Ουΐλσων. Μ. Δ. Β.

Χάρντινγκστον (Hardingstone) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ τῆς Νόρθαμπτον. Εἶναι ὀνομαστὸν διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παλαιὰν γοτθικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἐδμόνδου καὶ τὴν μάχην, ἥτις ἔλαβε χώραν τῷ 1459 παρ' αὐτό, καθ' ἣν ἡττήθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὁ Ἐρρῖκος ΣΤ'. Μ. Δ. Β.

Χάρντυ (Hardy), *Γκάθορν, κόμης Γκράνμπρουκ*. Ἄγγλος πολιτικὸς (1814—1906). Ἐξελέγη τὸ πρῶτον μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων τῷ 1856 καὶ μετὰ διετίαν ἐγένετο ὑφυπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἐκτεθεὶς τῷ 1865 ὡς ὑποψήφιος τῶν συντηρητικῶν ἐν Ὀξφόρδῃ, ἐπέτυχε νὰ νικήσῃ τὸν Γλάδστωνα, ἡ ἐπιτυχία δ' αὕτη ἀπετέλεσε τὴν πρώτην μεγάλην νίκην τῶν συντηρητικῶν κατὰ τῶν φιλελευθέρων. Τῷ 1874 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, τῷ 1878 τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1886—1892 προήδρευσε τῆς κυβερνήσεως. Χ. Δ.

— **Χάρντυ** (Hardy), *Ἐδμόνδος*. Ἔγκριτος Γερμανὸς καθολικὸς θρησκειολόγος καὶ ἰνδολόγος (1852—1904). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκειολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Φρειβούργης. Ἐδημοσίευσεν ἱκανὰς ἐργασίας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1890 μέχρι τοῦ 1903 ἐκδιδομέναις «Darstellungen auf dem Gebiet der nichtchristlichen Religionsgeschichte», ὡς καὶ ἐν τῷ «Archiv für Religionswissenschaft», οὗ ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἱδρυτῶν. Διὰ διαθήκης αὐτοῦ ἵδρυσεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Μονάχου τὸ φερώνυμον κληροδότημα ἐξ 70.000 μάρκων πρὸς προαγωγὴν τῶν ἰνδικῶν σπουδῶν. Π. Ι. Μ.

— **Χάρντυ** (Hardy), *Θωμᾶς*. Ἄγγλος διηγηματογράφος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Dorsetshire τῷ 1840 καὶ ἀποθανὼν αὐτόθι τῷ 1928. Ἀπὸ τοῦ 1856 μέχρι τοῦ 1860 ἐφοίτησεν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ σχολῇ τοῦ Dorchester, κατόπιν δ' ἐπί τι διάστημα ἐπεδόθη εἰς ταξίδια ἐντὸς τῆς Ἀγγλίας, τὰ ὁποῖα τὸν ἐβοήθησαν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὅρων καὶ τῶν συνθηκῶν ζωῆς τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Τῷ 1863 μετέβη εἰς Λονδῖνον, ὅπου ἔλαβε τὸ μετάλλιον τοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Βρεττανῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ τὸ βραβεῖον τὸν W. Tate διὰ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον. Ἐν Λονδίνῳ ἔμεινεν ἐπὶ δεκαετίαν, μέχρι τοῦ 1874, ὁπότε ἐπέστρεψεν εἰς Dorchester. Ἐφεξῆς ἔζησεν ἐν τῇ γενετείρᾳ

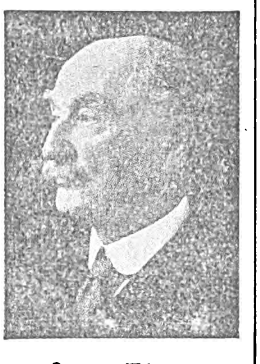

Θωμᾶς Χάρντυ.

του, ὅπου ὑπανδρεύθη καὶ ὅπου ἀπέθανε. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Λονδίνῳ παραμονῆς του ἐδημοσίευσε ποιήματά τινα, ἀξιόλογα διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς γλώσσης, ἐπισύραντα τὴν προσοχὴν τοῦ διανοουμένου κοινοῦ. Ἡ πρώτη μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ Χάρντυ ὑπῆρξε τὸ διήγημά του: «The Poor Man and the Lady», τὸ ὁποῖον ἐπῃνέθη θερμότατα ὑπὸ τοῦ Meredith. Μετ' αὐτὸ ἐδημοσίευσε τὴν νουβέλλαν: «De esperate Remedies» (1871), ἔργον σκληροῦ ρεαλισμοῦ, τὸ ὁποῖον τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων Ἄγγλων συγγραφέων. Ἐφεξῆς ἡ φήμη τοῦ Χάρντυ ἔβαινεν αὔξουσα, μέχρις οὗ τῷ 1921 τῷ ἐξησφάλισε τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν φιλολογίαν.

Ὁ Χάρντυ ἔγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα, ποιήματα καὶ δράματα. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι τὰ διηγήματα καὶ μυθιστορήματα: «Under the Greenwood Tree» (1872), «A Pair of Blue Eyes» (1873), «Far from the Madding Crowd» (1874), «The Hand of Ethelberta» (1876), «The Return of the Native» (1878), «The Trumpet-Major» (1880), «A Laodicean» (1881) «Two on a Tower» (1882), «The Mayor of Casterbridge» (1886), «The Woodlanders» (1887), «Wessex Tales» (1888), «A group of Noble Dames» (1891), «Tess of the D' Ubervilles» (1891), «Life's Little Ironies» (1894), «Jude the Obscure» (1895), αἱ ποιητικαὶ συλλογαί: «Wessex Poems» (1898), «Poems of the Past and the Present» (1901), «Satires of Circumstance» (1914), «Selected Poems» (1916), «Moments of Vision» (1917), «Late Lyrics and Earlier» (1922), «Human Shows, Far Phantas es» (1925), «Winter Words» (1928), τὸ μέγα ἐπικὸν δρᾶμα «The Dynasts» (1904—1908) κ.ἄ.

Συνδυάζων ὁ Χάρντυ πλοῦτον φαντασίας μὲ μίαν ἑδραίαν ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν, ἔδωκεν ἔργον πλῆρες ἀληθείας καὶ ἀκριβείας. Τὸ κεντρικὸν θέμα τῶν διηγημάτων καὶ τῶν μυθιστορημάτων του εἶναι τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ τὴν ὀδύνην. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον του ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀδηρίτου τούτου νόμου τῆς ζωῆς. Τρία τινὰ ἀνθίστανται, κατ' αὐτόν, εἰς τὴν ἡμετέραν ἔφεσιν ἁρμονίας: ἡ τυραννία τοῦ πάθους, τὸ βάρος τοῦ κοινωνικοῦ καταναγκασμοῦ καὶ ἡ τύχη, ἡ ὁποία εἰς τὰ μυθιστορήματα τοῦ Χάρντυ παρεμβαίνει πάντοτε διὰ νὰ ἐπιδεινώσῃ τὴν κατάστασιν. Ὁ Χάρντυ ζῇ τὴν ζωὴν τῶν ἡρώων του, καθ' ἣν στιγμὴν τὴν περιγράφει, καὶ ἡ συμπάθεια αὕτη γεννᾷ ἐν αὐτῷ τὸν οἶκτον διὰ τὰς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τὴν ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῶν δεινῶν, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ κοινωνικὴ ζωὴ αὐξάνει τὴν ὀδύνην τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἀναγνώστης ἀποκομίζει πάντοτε τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς καταθλιπτικῆς αἰτιοκρατίας. Οἱ ἥρωές του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνθρωποι ἁπλοῖ καὶ μὲ ὑγιὲς ἔνστικτον, τῶν ὁποίων τὰ πάθη ἔχουν τὴν δύναμιν καὶ τὸν μοιραῖον χαρακτῆρα τῶν φυσικῶν φαινομένων. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ὑπὸ ἔτι μεγαλυτέρας ἀπαισιοδοξίας. Ἡ ἀνθρωπίνη ὀδύνη, τὴν ὁποίαν αὐξάνουν τὰ κοινωνικὰ κακά, ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς ἐμπνεύσεώς του καὶ τὸν ὁδηγεῖ εἰς μίαν πικρὰν εἰρωνείαν τῆς ζωῆς. Θ. Π.

χαρόγγη (ἡ) (Haronga) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταγονοφοριδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη δασικῶν δένδρων, ἁπαντώντων εἰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὴν Μαδαγασκάρην. Δ. Ν. Π.

χαροειδῆ (τὰ) (Characeae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φύκων*, περιλαμβάνουσα φύκη πολυκλαδωτά. Τὰ πολλαπλασιαστικὰ αὐτῶν ὄργανα εἶναι τοποθετημένα ἐπὶ τῶν σπονδυλωμάτων τῶν κλάδων. Τὰ ἀνθηρίδια τῶν εἶναι σφαιρία ἐρυθρά, τὰ δὲ ἀρχεγόνια ἀποτελοῦνται ἐκ μεγάλου ᾠοκυττάρου ὅπερ περιβάλλεται ὑπὸ ἑτέρων κυττάρων σπειροειδῶς διατεταγμένων. Τὰ χαροειδῆ φύονται, συνήθως, ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῶν γλυκέων ὑδάτων. Γνωστότερα γένη εἶναι ἡ *χαρά* καὶ ἡ *νιτέλλα*. Δ. Ν. Π.

Χαροέρι *[Μυθολ.]*. Θεότης τῶν Αἰγυπτίων (βλ. λ. *Ὧρος*).

Χαροιάδης. Ἀθηναῖος στρατηγός, υἱὸς τοῦ Εὐφιλήτου, ζήσας κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τούτου καὶ τοῦ Λάχητος ἀπεστάλη κατὰ τὸ 427 π. Χ. στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐξ εἴκοσι πλοίων πρὸς βοήθειαν τῶν Λεοντίνων (αἵτινες ἐπιέζοντο κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Συρακουσίων), κατόπιν αἰτήσεως τῆς συνδρομῆς των ὑπὸ τῆς σταλείσης εἰς Ἀθήνας πρεσβείας τῶν Λεοντίνων, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ περίφημος σοφιστὴς Γοργίας. Ὁ ἀποσταλεὶς τότε ἀθηναϊκὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς Ῥήγιον, πόλιν συμμαχικὴν τῶν Λεοντίνων, καὶ ἐκεῖθεν Ἀθηναῖοι καὶ Ῥηγῖνοι ἐπεχείρησαν μετὰ στόλου τριάκοντα πλοίων νὰ καταλάβουν τὰς νήσους τοῦ Αἰόλου (Λιπάρας), συμμάχους τῶν Συρακουσίων, ἀλλ' ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των (Θουκ. Γ', 88). Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος (426 π. Χ.) ἔπεσεν ὁ Χαροιάδης κατά τινα μάχην ἐναντίον τῶν Συρακουσίων (Θουκιδ. Γ', 90) καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ἀνέλαβε μόνος ὁ Λάχης, ὅστις ἐπιπεσὼν μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Μυλῶν ἔγινε κύριος τούτων καὶ βραδύτερον καὶ τῆς Μεσσήνης. ΚΑΨ.

χαροκαμένος, —η, —ον, καὶ *χαροκαημένος*· δημοτ., ὁ οἱονεὶ καμένος, σφόδρα λυπημένος ἐξ αἰτίας τοῦ χάρου, ὁ σφόδρα ἀλγήσας ἕνεκα θανάτου τινὸς τῶν φιλτάτων.

χαροκαίομαι δημοτ., μόνον εἰς τὸν ἀόριστον *χαροκάηκα*· ἤλγησα ἐξ αἰτίας τοῦ χάρου, ἐθρήνησα τὸν θάνατον προσφιλεστάτου.

«**Χαροκόπειος σχολή**». Οἰκοκυρικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ σχολὴ θηλέων ἐν τῇ συνοικίᾳ Χαροκόπου τοῦ ἀθηναϊκοῦ προαστίου τῆς Καλλιθέας. Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος *Παναγῆ Χαροκόπου*, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1906 ἀγοράσας τὸ γήπεδον εἶχε προβῆ εἰς τὰς διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτηρίου καὶ τὴν ἔναρξιν λειτουργίας τῆς σχολῆς προκαταρκτικὰς ἐργασίας. Τῷ 1916 ἐστάλησαν εἰς Βοστώνην τῆς Ἀμερικῆς 6 διδασκάλισσαι, διὰ νὰ εἰδικευθοῦν εἰς τὰ οἰκοκυρικὰ μαθήματα, μετ' ὀλίγον δὲ ἀπεπερατώθη καὶ ἡ οἰκοδόμησις τοῦ κτηρίου. Ἡ λειτουργία ὅμως τοῦ ἱδρύματος μόλις κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1929 ἐπετεύχθη, διότι τὸ κτήριον, λόγῳ τῶν ἐθνικῶν περιπετειῶν, ἐχρησιμοποιήθη διαδοχικῶς ὡς στρατὼν καὶ εἶτα διὰ τὴν στέγασιν τοῦ Χατζηκυριακείου ὀρφανοτροφείου Πειραιῶς καὶ τοῦ ὀρφανοτροφείου «Ἐθνικὴ στέγη». Συμφώνως πρὸς τὸ καταστατικὸν ἡ σχολὴ θὰ περιελάμβανε τρία τμήματα: οἰκοκυρικόν, ἐπαγγελματικὸν καὶ διδασκαλεῖον οἰκοκυρικῆς, λειτουργεῖ ὅμως μόνον τὸ τελευταῖον, καταρτίζον διδασκαλίσσας τῆς οἰκοκυρικῆς διὰ τὰ παρθεναγωγεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ φοίτησις εἶναι τριετής, ἡ δὲ εἴσοδος εἰς τὴν σχολὴν γίνεται κατόπιν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, εἰς ἃς γίνονται δεκταὶ μαθήτριαι ἡλικίας οὐχὶ ἀνωτέρας τῶν 18 ἐτῶν, ἔχουσαι ἀπολυτήριον ἀνωτέρου παρθεναγωγείου, ἢ ἐνδεικτικὸν προαγωγῆς ἐκ τῆς τετάρτης τάξεως ἑξαταξίου γυμνασίου, ἢ ἀπολυτήριον διδασκαλείου νηπιαγωγῶν. Τὰ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι γενικὰ μὲν τά: θρησκευτικά, ἑλληνικά, γαλλικά, χημεία, ἀριθμητικὴ-λογιστική, φυσικὴ πειραματική, φυσιογνωστικά (φυτολογία, φυτοκομία, ζῳολογία καὶ ζωοτεχνία), ὑγιεινή, βρεφοκομία, νοσηλευτική, πολιτικὴ οἰκονομία, ᾠδική, σχέδιον καὶ καλλιγραφία

Digitized by Google

καὶ γυμναστική· εἰδικὰ δὲ τά: μαγειρικὴ καὶ διαιτητική, κοπτικὴ καὶ ραπτική, πιλοποιία, οἰκιακὴ οἰκονομία, ψυχολογία καὶ παιδαγωγικὴ καὶ χειροτεχνία. Ἡ φοίτησις εἶναι ἀτελής, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐτησίως εἰσαγομένων μαθητριῶν 30—40, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων εἶναι ἐξωτερικαί. Χ. Δ.

χαροκοπιέμαι· δημοτ., παραδίδομαι εἰς συχνὰς διασκεδάσεις, διασκεδάζω, γλεντοκοπῶ.

Χαροκοπιὸ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.044, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἁγία Τριάς*, *Ἀρμενοί*, *Κανδήρογλι*, *Κατηνιᾶδες*, *Κόμποι*, *Μουσουλῆ* καὶ *Πετριάδες*, 1.913. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χαροκόπος (ὁ)· δημοτ., ὁ πέρα τοῦ δέοντος ἀγαπῶν τὴν ἐκ τῶν διασκεδάσεων χαράν, ὁ σπαταλῶν χάριν διασκεδάσεων, ὁ καθηδυπαθῶν τὴν περιουσίαν του: παροιμ. «τοῦ ἀκριβοῦ τὸ βιὸς σὲ χαροκόπου χέρια» ὅτι πολλάκις τὸ ἐκ φιλαργυρίας ἀποταμίευμα περιέρχεται εἰς κληρονόμον σπάταλον.

Χαροκόπος, *Εὐστάθιος*. Ἕλλην λόγιος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα καὶ ἀποθανὼν τῷ 1807. Καθηγεῖτο ἐξ Ἀγγελοκάστρου καὶ ἐδίδαξεν ἐν Βονίτζῃ καὶ ἀλλαχοῦ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Γ. Μ. Β.

—**Χαροκόπος, *Παναγῆς*.** Κεφαλλὴν ἐπιχειρηματίας, φιλάνθρωπος καὶ πολιτευτής, γεννηθεὶς ἐν Πλαγιᾷ τῆς ἐπαρχίας Σάμης καὶ ἀποθανὼν τῷ 1911 ἐν Ἀθήναις. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρουμανίαν, ὅπου ἀφωσιώθη εἰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐσημείωσε δὲ τοιαύτην ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νεωτέρων καλλιεργητικῶν μεθόδων, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ρουμανίας τῷ ἐξεμίσθωσεν ἔκτασιν 500.000 στρεμμάτων διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς καλλιεργείας της. Ταχέως τὰ κτήματά του κατέστησαν εἶδος προτύπων γεωργικῶν σταθμῶν, ἡ δὲ ρουμανικὴ κυβέρνησις, ἐκτιμῶσα τὴν συμβολήν του εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρουμανικοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, τῷ ἀπένειμεν ἀνώτερον ρουμανικὸν παράσημον. Ἀποκτήσας ταχέως μεγάλην περιουσίαν, ἤρχισε διαθέτων σημαντικὰ ποσὰ ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν καὶ πατριωτικῶν σκοπῶν, ὅτε δὲ ἡ ρουμανικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευσε τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τέλεσιν τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις, ἵδρυσεν ἰδίαις δαπάναις, ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικῆς πρεσβείας, ναόν, ἐν τῷ ὁποίῳ δὲν ἴσχυεν ἡ ἀνωτέρω ἀπαγόρευσις. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας ὁ Χαροκόπος, κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα, ἠγόρασεν ἓξ μεγάλα θεσσαλικὰ ἀγροκτήματα (τσιφλίκια), εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ὁποίων ἐφήρμοσε τὰ πορίσματα τῆς μακρᾶς καὶ εὐδοκίμου πείρας του. Καὶ τὴν ἄμεσον μὲν διεύθυνσιν τῶν ἀνωτέρω κτημάτων ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀδελφόν του *Σπυρίδωνα*, αὐτὸς δ' ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργίας καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλίαν· διὰ νὰ πειραματισθῇ δὲ ἄν, εἰς ἐδάφη παράγοντα μόνον δημητριακούς, ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία, ἐδωρήσατο ἓν τῶν τσιφλικίων του εἰς τοὺς κατοικοῦντας αὐτὸ μορτίτας γεωργούς. Ἵδρυσεν ἐπίσης, ἰδίαις δαπάναις, γεωργικὸν σταθμὸν ἐν Φαρσάλοις καὶ κατέστησε τὰ κτήματά του εἶδος προτύπων γεωργικῶν σχολείων, τῶν ὁποίων ἡ φήμη ἦτο τοιαύτη, ὥστε οἱ εἰς αὐτὰ ἐργαζόμενοι ἁπλοῖ ἐργάται προσελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν ἄλλων ἰδιοκτητῶν ὡς διευθυνταὶ καλλιεργείας. Ἀπὸ τοῦ 1905, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις, ἐξηκολούθησε τὴν ἐθνωφελῆ δρᾶσιν του, ἠγόρασε τὸ ἑπόμενον ἔτος παρὰ τὴν Καλλιθέαν γήπεδον ἐκτάσεως 20.000 τ. μ., προκειμένου νὰ ἀνεγείρῃ ἐν αὐτῷ πρότυπον ἐπαγγελματικὴν καὶ οἰκοκυρικὴν σχολὴν διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν Ἑλληνίδων μητέρων καὶ οἰκοκυρῶν (βλ. *Χαροκόπειος σχολή*). Τῷ 1910, μετέχων τοῦ συνδυασμοῦ τῶν φιλελευθέρων ἐν Ἀττικοβοιωτίᾳ, ἐξελέγη πρῶτος βουλευτὴς τῆς περιφερείας. Ὁ Χαροκόπος κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του 5.500.000 χρυσᾶς δραχμὰς ὑπὲρ ποικίλων φιλανθρωπικῶν σκοπῶν, ἐν οἷς: 400.000 πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ κτηρίου τῆς «Χαροκοπείου σχολῆς», 50.000 διὰ τὴν συντήρησιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς, 700.000 διὰ τὴν ἵδρυσιν ἐν Κεφαλληνίᾳ «Ἐργαστηρίου Ἀπόρων Γυναικῶν καὶ Κορασίων», 100.000 εἰς τὴν «Γεωργικὴν Ἑταιρείαν Ἀθηνῶν», καὶ διάφορα ἄλλα ποσὰ εἰς τὴν «Πολυκλινικὴν Ἀθηνῶν», τὴν «Βιοτεχνικὴν Ἑταιρείαν», τὸν «Οἶκον τῶν Τυφλῶν», τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα Πλαγιὰν κλπ. Χ. Δ.

Χαροκόπου, *τοῦ — [Γεωγρ.]*. Τὸ βορειότερον τμῆμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ προαστίου τῆς Καλλιθέας. Εἶναι νεωτάτη συνοικία, ἀναπτυχθεῖσα κυρίως κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1922 περίοδον, καὶ ἔχει ἀρίστην ρυμοτομίαν, μὲ ὁδοὺς διατεταγμένας παραλλήλως καὶ τεμνομένας καθέτως. Ἐκτείνεται εἰς τὸν μεταξὺ τῶν Παλαιῶν Σφαγείων (λόφου τῆς Σικελίας), τῆς λεωφόρου Συγγροῦ καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς χῶρον, πρὸς τὰ ΝΔ. δὲ ἑνοῦται μετὰ τῆς κυρίως Καλλιθέας. Εἶναι καθαρῶς οἰκιστήριος συνοικία, περιλαμβάνουσα ἐλάχιστα μόνον ἐργοστάσια, ἐξυπηρετεῖται δὲ συγκοινωνιακῶς μετὰ τῶν Ἀθηνῶν διὰ τακτικῆς τροχιοδρομικῆς συγκοινωνίας. Ἐν αὐτῇ κεῖται ἡ «Χαροκόπειος οἰκοκυρικὴ σχολή», ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ὁποίας Παναγῆ Χαροκόπου ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ συνοικία. Χ. Δ.

—**Χαροκόπου** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βιτάλου τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 51.

χαροκοπῶ, καὶ *—πάω*· δημοτ., εἶμαι χαροκόπος, σπαταλῶ εἰς διασκεδάσεις.

Χάρολντ (Harold). Ὄνομα βασιλέων τῆς Ἀγγλίας καὶ Νορβηγίας (βλ. λ. *Χαράλδος*).

Χαρομσὲκ (Haromsjek) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ κομιτεία τῆς Οὐγγαρίας, ἀποτελοῦσα νῦν τμῆμα τῆς Ρουμανίας. Κεῖται πρὸς ΝΑ. τῆς Τρανσυλβανίας καὶ ἔχει ἐπιφάνειαν 3.556 τ. χλμ. μετὰ 150.000 κατ., ὧν οἱ πλεῖστοι εἶναι καθολικοὶ καὶ ἑλληνοκαθολικοί. Μ. Δ. Β.

Χαρομὸ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀδαμίου τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Κάτ. (1928) 40.

Χαρόνιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία ἀνατολικῶς τῆς Ἀντιοχείας, ἐπὶ τῶν βράχων τῆς ὁποίας σῴζονται ἀξιόλογα ἀνάγλυφα. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται κεφαλὴ γυναικὸς κεκαλυμμένη, ὕψους 4 ½ μ. Ταῦτα ἐχάραξεν Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ὡς ἐξιλαστήρια κατὰ τῆς πανώλους. Γ. Λ. Α.

χαροπάλεμα (τό)· δημοτ., τὸ νὰ χαροπαλεύῃ τις, ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου.

χαροπαλεύω· δημοτ., παλεύω μὲ τὸ χάρο, ἀγωνιῶ, πνέω τὰ λοίσθια· || συνεκδ., ἀγωνίζομαι ὑπερβολικά, διακινδυνεύω: «χαροπαλεύει γιὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ ψωμί του».

χαροπῖνος (ὁ) (Charopinus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων κωπηπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λερεοποδιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα μαλακόστρακα παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ τῶν βραγχίων διαφόρων ἰχθύων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χαροπῖνος ὁ παράδοξος* (Charopinus paradoxus), κοινότατος ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Χαροπῖνος. Ἀδελφὸς τοῦ Ἀρισταγόρου, τυράννου τῆς Μιλήτου, ἀποσταλεὶς ὡς στρατηγὸς μετὰ τοῦ Ἑρμοφάντου κατὰ τῶν Σάρδεων τῷ 498 π. Χ. Καὶ κατέλαβε μὲν τὴν πόλιν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, ἕνεκα ὅμως τυχαίας πυρκαϊᾶς ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὰ πλοῖα, ἵνα σωθῇ. Α. Θ. Σ.

χαροποιὸς (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ ποιῶν χαράν, ὁ πρόξενος χαρᾶς, χαρμόσυνος: «χαροποιὸς εἴδησις».

χαροποιῶ (*—έω*)· κάμνω τινὰ νὰ χαρῇ, προκαλῶ χαράν, εὐφραίνω: «ἡ καλὴ εἴδησις ἐχαροποίησε πάντας».

Χάροπος, *ἢ Χάροψ [Μυθολ.]*. Βασιλεὺς τῆς Σύμης, πατὴρ τοῦ Νηρέως καὶ σύζυγος τῆς Ἀγλαΐας. Ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ (Νεκρ. Διάλ. 25) καλεῖται *Χάροψ*. Α. Θ. Σ.

χαροπούλι (τό). Οὕτω καλεῖ ὁ λαὸς ἀορίστως μυστηριῶδες καὶ ἀόρατον νυκτόβιον πτηνόν, τοῦ ὁποίου τὴν φωνὴν θεωρεῖ προμήνυμα θανάτου. Τὴν ἀπαισίαν ταύτην ἰδιότητα ἀποδίδουσι πολλαχοῦ καὶ εἰς τὴν φωνὴν τῆς γλαυκὸς ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος.

χαρόπους (ὁ) (Charopus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλαχιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κανθάρους, ἀπαντῶντας ἐν Εὐρώπῃ. Ἐκ τῶν 12 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *χαρόπους ὁ δίχροος* (Charopus bicolor), οὗτινος ὁ χρωματισμὸς εἰς μὲν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας εἶναι πρασινομελανός, εἰς δὲ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα λευκοαργυρώδης. Δ. Ν. Π.

χάρος (ὁ), καὶ ***χάροντας***· δημοτ., ὁ θάνατος, συνήθως κατὰ προσωποποιίαν: «τὸν ἐπῆρε ὁ χάρος», «τὸν βλέπω σὰν τὸ χάρο μου» ἐπὶ ἀνθρώπου μισητοτάτου· || παροιμ. «χάρε χαρὰ ποῦ μοῦ 'φερες καὶ λύπη ποῦ μοῦ πῆρες» ἐπὶ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἐχάρη διὰ τὸν θάνατον ἄλλου τινὸς (ἐκ τοῦ ἀρχ. *Χάρων*).

— *[Λαογρ.]* Ὁ *Χάρος ἢ Χάροντας* (ὁ *Χάρων* τῶν ἀρχαίων) παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι μετήλλαξε τὸν ρόλον του ὡς πορθμέως μὲ τὸν ρόλον τοῦ ψυχοπομποῦ Ἑρμοῦ καὶ ἐταυτίσθη πρὸς αὐτὸν τὸν Θάνατον τῶν ἀρχαίων καὶ τὸν Ἅδην ὡς θεὸ ἦτα. Ἀποτελεῖ προσωποποίησιν τοῦ θανάτου καὶ «μαῦρος εἶναι, κατάμαυρος καὶ μαῦρο τ' ἄλογό του, σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιὰ ξεγυμνωμένα, στιλέτα τάχει γιὰ καρδιές, σπαθιὰ γιὰ τὰ κεφάλια». Σκληρὸς καὶ ἀνένδοτος ἐκτελεστὴς τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ, δὲν εἰσακούει κανενὸς τὰ παράπονα καὶ κανένα δὲν συμπονεῖ, διότι ὁ Θεός, ἐξοργισθείς ποτε ἐπειδὴ ἐχάρισε τὴν ζωὴν εἰς ὡραίαν κόρην, «τὸν ἔκαμε κουφὸ γιὰ νὰ μὴν ἀκούῃ πλέον τὰ κλάματα, στραβὸ γιὰ νὰ μὴ βλέπῃ καὶ νὰ μὴ διακρίνῃ, ἂν ἡ ψυχὴ ποῦ πρέπει νὰ πάρῃ εἶναι γέρου ἢ νέου ἢ παιδιοῦ, καὶ κουτσὸ γιὰ νὰ μὴ μπορῇ νὰ φεύγῃ γρήγορα ἀπὸ τὸν τόπο ποῦ τὸν στέλνουν». Ὅσους πρόκειται νὰ πάρῃ τοὺς ἀναγράφει εἰς βιβλίον, κατὰ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἑκάστου ἔτους, «καὶ γιὰ κεῖνο τὴν ἡμέρα τούτη ὁ κόσμος τὴν λέει τοῦ Χρονογράφου». Ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Χάρου καὶ τὸν θάνατον οὐδεὶς εἶναι ἀπηλλαγμένος, ἐκτὸς ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ κατορθώσῃ νὰ πιῇ τὸ ἀθάνατο νερό. Ἀλλὰ τὸ ἀθάνατο νερὸ εἶναι δυσεύρετον, ἢ διότι ὑπάρχει μόνον ἐπὶ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους, ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἢ διότι πρέπει νὰ πιασθῇ «σὲ νύχι ἀστεράτου ἀλόγου, ποὺ δὲν ἐκαλλιγώθη» καὶ νύχι ἀστεράτου καὶ ἀκαλλίγωτου ἀλόγου οὐδαμοῦ εὑρέθη ποτέ. Εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀναφέρεται καὶ μάννα τοῦ Χάρου, εὐσπλαγχνικωτέρα, προτρέπουσα αὐτὸν νὰ μὴ εἶναι τόσον σκληρὸς ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων, καὶ σύζυγος αὐτοῦ, ἡ Χαρόντισσα, καὶ υἱὸς τοῦ Χάρου, εἰς τὸν γάμον τοῦ ὁποίου ὁ ἀνηλεὴς πατὴρ «ἀντὶ γι' ἀρνιὰ σφάζει παιδιά, νυφάδες γιὰ κριάρια». —Ω.

Χάρος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μεγάλη ὕφαλος τοῦ βορείου Αἰγαίου, μετωπίζουσα πρὸς Α. τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Λήμνου καὶ ἐκτεινομένη 10 μίλ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Εἶναι κινδυνωδεστάτη, διότι εἰς πολλὰ σημεῖά της ὑψοῦνται «κεφαλαὶ» ἔχουσαι ὑπεράνω των ὕδωρ 3—1 ὀργυιῶν μόλις. Αἱ κινδυνωδέστεραι τῶν κεφαλῶν τούτων εἶναι αἱ *Κίνδυνος* καὶ *Χάρος* (πλάτ. 39°55' Β. μῆκ. 25°34' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1659: Lemnos island) καὶ *Ἀνατολή*. Σ. Ε. Λ.

—**Χάρος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ βορείου Αἰγαίου πρὸς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου Λήμνου, εἰς 6 ½ μίλ. βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Εἰρήνη, νοτίας τῆς νήσου ἐσχατιᾶς. Ἀποτελεῖ τὸ βόρειον κέρας τοῦ ὅρμου Πόρτο-Χάρος ἢ Κόκκινη-γῆς. Σ. Ε. Λ.

—**Χάρος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὸ μεταξὺ Ρούμελη-Χισὰρ καὶ Ἀνατολὴ-Χισὰρ σφοδρότατα ἐκδηλούμενον ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου, σχηματίζον κινδυνωδεστάτας δίνας ροθιάδας καὶ φερόμενον μὲ ταχύτητα 5 μιλ. καθ' ὥραν. Ὑπὸ τῶν ξένων ὀνομάζεται Devil's current, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων ταυτοσήμως *Σαϊτὰν Ἀκχινδῆ*. Σ. Ε. Λ.

Χαρούδα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πύργου Δυροῦ τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 74.

Χαροῦδες (οἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς τῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 11, 7), τὰ ἀνατολικώτερα τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου (Ἰουτλάνδης). Ἄγνωστος ἄλλοθεν. Α. Θ. Σ.

Χάρουιτς (Harwich) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Χάρβιτς*.

χαρούμενος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ πλήρης χαρᾶς, ὁ χαίρων, περιχαρής, ἀντιθ. *λυπημένος*: «ἦρθε χαρούμενος», εὐχὴ «πάντα χαρούμενοι».—Ἐπίρρ. ***χαρούμενα***.

Χαρούν. Ἀραβικὸν ὄνομα τοῦ ἐν τῇ Γραφῇ *Ἀαρών*.

Χαροὺν - ἀρ - Ρασίντ. Περίφημος καλίφης τῆς Βαγδάτης, ὁ πέμπτος τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν (765—809), ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῷ 786. Τὴν μεγάλην του φήμην ὀφείλει κυρίως εἰς τοὺς Ἄραβας ποιητάς, οἵτινες ἐξύμνησαν τὴν βασιλείαν του, ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀπολαυῶν καὶ τῆς προστασίας, ἧς ἔτυχον ἐκ μέρους του. Καὶ ὁ ἴδιος κατεγίνετο εἰς τὴν ποίησιν, πιστεύεται δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐγράφησαν καὶ «Αἱ χίλιαι καὶ μία νύκτες». Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν θρόνον εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας του εἰς τὴν ἰσχυρὰν οἰκογένειαν τῶν Βαρμακιδῶν, τὴν ὁποίαν κατεδίωξε κατόπιν, ἐξολοθρεύσας τὰ κυριώτερα τῶν μελῶν της ἐκ φθόνου, ἀντιζηλίας καὶ φόβου ἀνατροπῆς του. Διεκρίθη τότε διὰ τὴν σκληρότητα καὶ τὸν δεσποτικόν του χαρακτῆρα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὸ καλιφᾶτον εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμήν. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸς διὰ τοὺς ἀγῶνάς του πρὸς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὰς περιοδικὰς εἰσβολάς του εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν καταστροφὴν τῆς Ἡρακλείας καὶ τὰς λεηλασίας τῆς νήσου Ρόδου, Κύπρου καὶ Κρήτης. Ἐπολέμησεν ἐπίσης εἰς τὸ Ἀφγανιστὰν καὶ τὸ Κορασὰν καὶ κατέστειλε τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου, καθὼς καὶ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γιαχγιά, ἀπογόνου τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Χαροὺν-ἀρ-Ρασὶντ εἶχε συνάψει σχέσεις καὶ μὲ τὸν Καρλομάγνον, εἰς τὸν ὁποῖον τῷ 801 εἶχεν ἀποστείλει

Digitized by Google

ειδικὴν πρεσβείαν μὲ δῶρα πολύτιμα. Ἀπέθανε κατά τινα ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἐπαναστατήσαντος Κορασάν. Ὁ χαλίφης οὗτος ἦτο θεοσεβέστατος καὶ εἶχεν ἐπισκεφθῆ πολλάκις τὴν Μέκκαν. Μ. Δ. Β.

Χαροὺν Νέμπι, ἢ *Τάφος τοῦ Ἀαρὼν* /*Γεωγρ.*/. Ὄρος τῆς Παλαιστίνης (βλ. λ. *Νέμπι Χαρούν*).

Χαρουνόμπου (Harunobu), ***Σουσούκι.*** Διαπρεπὴς Ἰάπων ζωγράφος καὶ χαράκτης (1730—1770). Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ καλλιτεχνικοῦ του σταδίου ἐνεφανίσθη ὑπὸ τὸ πραγματικόν του ὄνομα *Ζιχέϊ Χοζούμι*, ἢ ὡς *Σοχέϊκεν*, ἦτο δὲ ἐπηρεασμένος ἐκ τοῦ ἔργου τῶν παλαιοτέρων του καλλιτεχνῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Μασσανόμπου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπίδρασιν ὑπέστη καθ' ὅλην του τὴν ζωήν. Περιέβαλλεν, ὡς καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος, τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα διὰ πλήθους διακοσμητικῶν παραστάσεων καὶ ἀνεδείχθη μοναδικὸς ἀριστοτέχνης εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν τοπίων. Ἡ κυριωτέρα συμβολὴ τοῦ Χαρουνόμπου εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰαπωνικῆς τέχνης συνίσταται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν μείζονος ζωτικότητος, χάριτος καὶ φυσικότητος εἰς τὰς συνθέσεις του, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς παλαιοτέρους ζωγράφους, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν ἀπεικόνισιν στερεοτύπων αὐστηρῶν μορφῶν. Ὑπῆρξεν ἐξ ἄλλου ἀναμορφωτὴς τῆς πολυχρώμου ζωγραφικῆς, εἰς ἣν εσημείωσε μοναδικὴν ἐπιτυχίαν. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Γυνὴ ἐπὶ τῆς κλίμακος ναοῦ», «Γυναῖκες τοξεύουσαι», «Γυνὴ ἐπὶ χιονοσκεποῦς γεφύρας», «Δύο γυναῖκες παρὰ τὴν ἀκτήν», «Ἱππεὺς ἐπὶ γεφύρας διαλεγόμενος μετὰ γυναικός», «Ἡ δεξαμενὴ μὲ τὰ κόκκινα ψάρια». Κυριώτεροι μαθηταὶ τοῦ καλλιτέχνου ὑπῆρξαν οἱ: *Χιροσίγκε* (υἱός του), *Κομάϊ*, *Ιγιοσινόμπου*, *Μασουνόμπου*. Χ. Δ.

Χαρουνόμπου *: Ἱππεὺς ἐπὶ γεφύρας διαλεγόμενος μετὰ γυναικός.*
[Ἔγχρωμος λιθογραφία τῆς συλλογῆς Βεβέρ.]

Χαρουνόμπου *: Ἡ δεξαμενὴ μὲ τὰ κόκκινα ψάρια.*
[Ἔγχρωμος λιθογραφία τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου.]

χαροῦπα /*Ναυτ.*/. Ἡ κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐργατῶν ναυπηγῶν μας ὀνομασία τῆς *χοινικίδος*. Σ. Ε. Λ.

χαρούπι (τὸ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ τῆς *κερωνίας* (βλ. λ.), τῶν *ξυλοκεράτων*.

χαρουπιά (ἡ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κερωνία* (βλ. λ.).

Χαρουπιά /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 935 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χάσμπουγά*.

Χαρουπιᾶς *δίαυλος* /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ὁ κατὰ τὴν βορείαν ἀκτὴν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου (πλάτ. 38° 22′ 40″ Β., μηκ. 22° 03′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1600: Gulf of Corinth) μεταξὺ τῶν νησίδων Τριζώνια καὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Παρνασσίδος δίαυλος. Σ. Ε. Λ.

Χαροὺτζ /*Γεωγρ.*/. Ὀροσειρὰ τῆς Β. Ἀφρικῆς, ἐκτεινομένη ἐκ Δ. πρὸς Α. μεταξὺ Τριπολίτιδος καὶ Φεζζάν. Διακρίνεται εἰς δύο τμήματα, τὸ ἡφαιστειογενὲς Τζεμπὲλ *ἐλ-Σόντα* (μήκους 110 χλμ., πλάτους 55 καὶ μέσου ὕψους 736 μ.) καὶ τὸ κυρίως *Χαροὺτζ* (μήκους 170 χλμ., πλάτους 224 καὶ ὕψους μείζονος τῶν 800 μ.). Τὸ κυρίως Χαροὺτζ εἶναι τὸ Mons Ater τοῦ Πλινίου, τὸ δὲ Σόντα τὸ Mons Niger. Χ. Δ.

χαρόφυτα (τὰ) /*Βοτ.*/ βλ. *χαροειδῆ*.

Χάροφ Β'. Ἠπειρώτης υἱὸς τοῦ Μαχάτα, ὅστις ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὴν Ρώμην ἐξέμαθε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἠπειρωτικῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀνικίου διοικητὴς τῆς Ἠπείρου. Ὡς τοιοῦτος ἐπεδείξατο σκαιότητα καὶ θηριωδίαν. Ἀπέθανεν ἐν Βρενδησίῳ. Χ. Ι. Σ.

χάρπα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *ὀγκινωτοῦ ἥλου* (βλ. λ.).

Χάρπεν (Harpen) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Πρωσσίᾳ. Κάτ. 14.856. Ἔχει σημαντικὰ γαιανθρακωρυχεῖα. Μ. Δ. Β.

Χαρπούτ, ἢ ***Καρπούτ*** /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Τουρκίας ἐν Ἀρμενίᾳ, κειμένη ἐγγὺς τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Μουρὰτ—τσάϊ ἢ Ἀνατολικοῦ Εὐφράτου, 95 χλμ. Β.ΒΔ. τῆς Διαρβεκίρης. Κάτ. 20.000 περίπου. Χ. Δ.

Χαρρὰν /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Συρίας, αἱ *Κάρραι* τῶν Ἑλληνορρωμαίων, κειμένη κατὰ τὰ βόρεια κράσπεδα τῆς Συριακῆς ἐρήμου, 40 χλμ. ΝΑ. τῆς Οὔρφας (Ἐδέσσης). Ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν Γραφὴν ἐγκατεστάθη ὁ Ἀβραὰμ προερχόμενος ἐξ Οὒρ τῆς Ν. Μεσοποταμίας μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ὑπαρχόντων του, ἐκεῖθεν δέ, ἀφοῦ ἐνεταφίασε τὸν πατέρα του Θαρέ, ἐπορεύθη πρὸς τὴν Χαναάν. Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπίσης ἐπιγραφαὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων μνημονεύουσι συχνὰ τὴν πόλιν ταύτην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Σελήνης. Τῷ 53 π. Χ. οἱ Πάρθοι ἐνίκησαν παρὰ τὴν Χαρρὰν τὰς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας τοῦ Μάρκου Λικινίου Κράσσου. Βραδύτερον ἡ πόλις κατέστη ἕδρα τοῦ σαβειτισμοῦ καὶ κέντρον σημαντικοῦ ἐμπορίου. Γ. Λ. Α.

Χάρραντεν (Harraden) ***Βεατρίκη.*** Ἀγγλὶς μυθιστοριογράφος, γεννηθεῖσα τῷ 1864. Ἐγένετο κυρίως γνωστὴ διὰ τοῦ μυθιστορήματος «*Τὰ πλοῖα ποὺ συναντῶνται τὴν νύκτα*» (1893). Μ. Δ. Β.

Χαρρὰρ /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀβησσυνίας (βλ. λ. *Χαράρ*).

Χάρρινγκτον (Harrington), ***Ἰάκωβος.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ πολιτικὸς (1611—1677). Ἐφοίτησεν ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς Ὀξφόρδης, πρὶν ἢ δὲ ἀποπερατώσῃ τὰς σπουδάς του ἐτέθη εἰς περιηγήσεις ἀνὰ τὴν Ὁλλανδίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Δανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Δημοκρατικὸς κατ' ἀρχάς, ἐγένετο βραδύτερον θερμὸς ὀπαδὸς τοῦ Καρόλου τοῦ Α', μετὰ τὴν καρατόμησιν τοῦ ὁποίου (1649) ἀπεσύρθη τῆς δημοσίας ζωῆς καὶ ἔγραψε τὸ περίφημον ἔργον του: «The commonwealth of Oceana» (1656), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκθέτει τὰς ἀντιλήψεις του περὶ τῆς ἰδεώδους δημοκρατίας. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπροκάλεσε μεγάλας συζητήσεις, τῶν ὁποίων μετέσχε ζωηρῶς καὶ ὁ Χάρρινγκτον, παρουσιάζει δὲ διπλοῦν ἐνδιαφέρον, θεωρητικὸν καὶ ἱστορικόν, διότι ἐν αὐτῷ ὑπὸ ἀλληγορικὴν μορφὴν γίνεται λόγος περὶ συγχρόνων γεγονότων καὶ προσώπων. Κατηγορηθεὶς μετὰ τὴν παλινόρθωσιν ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἐφυλακίσθη ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Λονδίνου. Θ. Π.

χαρρινγκτονίτης (ὁ) (Harringtonit) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰσόμορφον παράμειγμα νατρολίθου καὶ σκωληκίτου. Εὑρέθη ἐν Ἰρλανδίᾳ. Γ. Κ. Γ.

Χάρρις (Harris), *σὲρ* ***Αὔγουστος.*** Ἄγγλος θεατρικὸς συγγραφεὺς (1852—1896). Ἔγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Μέριτ καὶ Πέττιτ, τὸν «Κόσμον», τὸ πρῶτον θεαματικὸν μελόδραμα, ὅπερ παιχθὲν ἐν Λονδίνῳ ἔσχε θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν. Μ. Δ. Β.

—Χάρρις (Harris), ***Γουλιέλμος - Τόρρεϋ.*** Ἀμερικανὸς παιδαγωγὸς καὶ συγγραφεὺς (1835—1909). Ἵδρυσε διάφορα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφήρμοσε τὰς νεωτέρας παιδαγωγικὰς μεθόδους, ἀπὸ δὲ τοῦ 1889 μέχρι τοῦ 1906 διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ παιδαγωγικοῦ τμήματος τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Τῷ 1867 ἵδρυσε τὴν «The Journal of speculative Philosophy». Ἔγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας» (1889), «Ἡ θεία κωμῳδία τοῦ Δάντου» (1889) «Τὰ ψυχολογικὰ θεμέλια τῆς ἀγωγῆς» (1898) μετέφρασε πολλὰ ἔργα τοῦ Ἐγέλου καὶ ἐξέδωσε τὸ «New International Dictionary» τοῦ Webster. Μ. Δ. Β.

— **Χάρρις** (Harris), ***Ἰάκωβος Ρέντελ.*** Ἄγγλος θεολόγος καὶ ἀνατολιστὴς (1852—1924). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καΐμπριτζ, ὅπου ἐγένετο βραδύτερον καθηγητὴς τῆς παλαιογραφίας (1893—1903). Διετέλεσεν ἐπίσης καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Τζὼν-Χόπκινς ἐν Βαλτιμόρῃ καὶ τοῦ ἐν Λέϋντε τῆς Ὁλλανδίας. Ἠρεύνησε τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς καὶ ἐδημοσίευσεν: «Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων» (1887), «Ἀποσπάσματα τῆς Βίβλου ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ» (1890), «Οἱ Διόσκουροι εἰς τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν» (1903), «Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Σολομῶντος» (1911), «Ἡ γέννησις τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου» (1915), «Ἡ γέννησις τῆς λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος» (1916), «Ἀνάβασις εἰς τὸν Ὄλυμπον» (1917), «Ἀπώτερα ἴχνη τῆς μεταναστεύσεως τῶν Χιττιτῶν» (1927), «Ἀρχαῖος χάρτης τῆς Βρεττανίας» (1929), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—Χάρρις (Harris), ***Κλημέντιος.*** Ἄγγλος φιλέλλην τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐπαγγελλόμενος τὸν μουσικὸν καὶ ἐν Κερκύρᾳ διατρίβων κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1897, συνεκρότησε σῶμα ἐκ 10 Κερκυραίων νέων καὶ διεπεραιώθη εἰς Ἤπειρον, ὅπου μετέσχε τῆς ἐν Πέντε Πηγαδίοις καὶ ἐν Πλάκᾳ συναφθείσης μάχης καὶ ἔπεσε μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἠπείρου τὸν Μάρτιον τοῦ 1897. Τ. Ε. Ε.

—Χάρρις (Harris), ***Ροβέρτος.*** Ἄγγλος ζωγράφος (1856—1922). Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς καλλιτεχνικῆς σχολῆς τῆς Μοντρεάλης καὶ πρόεδρος τῆς Βασιλικῆς Καναδικῆς Ἀκαδημίας. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Πορτρέτο κόρης», «Ἄποψις λίμνης», «Ἡρωϊκὸς θάνατος». Μ. Δ. Β.

—Χάρρις (Harris), ***Τζόελ Τσάντλερ.*** Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς (1848—1908). Εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς ὡς τυπογράφος, κατόπιν δὲ ἐσπούδασε νομικὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1878 ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, γενόμενος διευθυντὴς καὶ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος «The Atlanta Constitution», ὅπου ἔγραψε πλῆθος διηγημάτων καὶ μυθιστορημάτων, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι τὰ ἐκδοθέντα κατόπιν εἰς ἴδιον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ μπάρμπα Ρῆμος, τὰ τραγούδια καὶ τὰ λόγια του» (1880). Ἔγραψεν ἐπίσης: «Νύχτες μὲ τὸν Μπάρμπα Ρῆμον» (1883), «Σύντομα διηγήματα» (1889), «Ὁ Μπάρμπα Ρῆμος καὶ οἱ φίλοι του» (1892) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—Χάρρις (Harris), ***Φραγκῖσκος.*** Ἄγγλος δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς 1856—1931). Ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1893 διετέλεσεν ἐκδότης τῆς «Fortnightly Review» καὶ ἀπὸ τοῦ 1894 τῆς «The Saturday Review» καὶ «Vanity Fair». Ὡς συγγραφεὺς διεκρίθη ὡς κριτικὸς τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ καὶ ὡς βιογράφος τοῦ Ὀσκὰρ Οὐάϊλντ, οὗ ὑπῆρξεν ἔνθερμος ὑπερασπιστὴς ἐν τῇ ζωῇ καὶ θαυμαστὴς διηνεκὴς μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ πρῶτος κριτικός, ὅστις ἀνεκάλυψε τὸ μέγα τάλαντον τοῦ Μπέρναρντ Σὼ καὶ διετέλει εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Μωπασὰν καὶ τοῦ Ράσκιν, μεθ' ὧν διεξήγαγεν ἐνδιαφέρουσαν ἀλληλογρα-

Digitized by Google

φίαν. Ἔγραψ·ν: «Οἱ ἄνδρες τοῦ Σαιξπηρ» (1909), «Αἱ γυναῖκες τοῦ Σαίξπηρ» (1911), «Ὄσκαρ Οὐάϊλντ, ἡ ζωὴ καὶ αἱ ἐξομολογήσεις του» (1916), «Σύγχρονα πορτραῖτα» (1924 καὶ 1930), «Ἡ ζωή μου» (1926), «Ἡ ζωὴ τοῦ Μπέρναρντ Σῶ» (1931) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

χαρρισίτης (ὁ) (Harrisit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ψευδομόρφωσις τοῦ *χαλκολαμπρίου* (βλ.λ.) κατὰ γαληνίτην, ἔχουσα ἑξαεδρικὸν σχισμόν. Εὑρέθη εἰς τὰ μεταλλεῖα Kanton τῆς Γεωργίας καὶ ἐν Ducktown τῆς Connecticut. Γ. Κ. Γ.

Χάρρισμπουργκ (Harrisburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς πολιτείας Πενσυλβανίας. Κάτ. (1930) 80.339. Εἶναι σημαῖνον γαιανθρακευτικὸν καὶ σιδηρομεταλλευτικὸν κέντρον. Χ. Δ.

Χάρρισον (Harrison) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ Νέας Ἰερσέης, κατέναντι τῆς Νιούαρκ, τῆς ὁποία ἀποτελεῖ εἶδος βιομηχανικοῦ προαστίου. Κάτ 17.000. Χ. Δ.

Χάρρισον (Harrison), ***Βενιαμίν***. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς (1833—1901). Μετασχὼν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς ἑνώσεως καὶ ἐπεδείξατο τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Τῷ 1881 ἐξελέγη ὁμοσπονδιακὸς γερουσιαστής. Τῷ 1888 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Βορειοαμερικανικῆς δημοκρατίας. ὑποσχεθεὶς τέλος ὅτι θέλει παραμείνει πιστὸς εἰς τὸ δόγμα: «Ἡ Ἀμερικὴ διὰ τοὺς Ἀμερικανούς». Η. Γ. Κ.

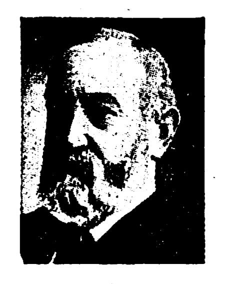

Βενιαμὶν Χάρρισον.

— **Χάρρισον** (Harrison), ***Γουλιέλμος***. Ἄγγλος τοπογράφος καὶ ἀρχαιολόγος (1534—1593). Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς περιφήμου «Περιγραφῆς τῆς Ἀγγλίας», ἥτις ἐξεδόθη κατόπιν πολλάκις ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ χρονικὰ τῆς Ἀγγλίας, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας». Μ. Δ. Β.

—**Χάρρισον** (Harrison), ***Γουλιέλμος-Ἑρρῖκος***. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς (1773—1841). Μετὰ λαμπρὰν σταδιοδρομίαν ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ πολιτικῇ, ἀνέλαβε κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1811 ἐναντίον τῶν Ἰνδιάνων καὶ τῶν Ἄγγλων τὴν διοίκησιν τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐκυρίευσε πλείστας ὀχυρὰς θέσεις, εἰσήλασεν εἰς τὸν Βόρειον Καναδᾶν καὶ κατενίκησε τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Proctor. Τῷ 1840 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Βορειοαμερικανικῆς συμπολιτείας. Η. Γ. Κ.

— **Χάρρισον** (Harrison), ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς (1606—1660). Τῷ 1649 κατέστειλε τὴν βασιλικὴν ἐπανάστασιν, κατὰ δὲ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Κρόμβελ εἰς τὴν Σκωτίαν ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν συνελήφθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη. Μ. Δ. Β.

—**Χάρρισον** (Harrison), ***Ἰωάννα-Ἔλλεν***. Ἀγγλὶς ἀρχαιολόγος καὶ φιλόλογος (1850—1928). Ἐσπούδασεν ἐν Καίμπριτς, εἶτα δὲ ἐπεσκέφθη καὶ ἐμελέτησε τὰ μουσεῖα Βερολίνου, Μονάχου, Ρώμης καὶ Ἀθηνῶν. Ἔγραψε: «Μῦθοι τοῦ Ὀδυσσέως» (1882), «Εἰσαγωγικὰ μελέται εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην» (1885). «Μυθολογία καὶ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν» (1890), «Ἡ ἑλληνικὴ ἀγγειογραφία» (μετὰ τοῦ *D. S. Mac. Coll*, 1894), «Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» (1912), «Ἄλφα καὶ Ὠμέγα» (1915), «Ἐπίλογος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας» (1921) κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Χάρρισον** (Harrison), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος μηχανικὸς (1693—1774). Ἦτο υἱὸς ξυλουργοῦ, ἐπὶ τριακονταετίαν δ' ὁλόκληρον ἤσκησε τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα. Ἀσχοληθεὶς βραδύτερον εἰς τὴν μηχανολογίαν καὶ ἰδίᾳ τὴν ὡρολογοποιΐαν, ἐπενόησε τῷ 1726 τὸ καλούμενον ἐπανορθωτικὸν ἐκκρεμές, βασιζόμενον εἰς τὴν ἄνισον διαστολὴν τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χαλκοῦ. Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπενόησεν εἶδος χρονομέτρου, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε «Timer keeper», διὰ τὴν ἐργασίαν του δὲ ταύτην ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ βραβείου 20 000 λιρῶν. Περιγραφὴν τῶν ἐπινοήσεών του ἔδωσεν εἰς τὰ ἔργα: «Description concerning such mechanism as will afford a nice or True Mensuration of Time» (1759) καὶ «Principles of Time-Keeper» (1767).

— **Χάρρισον** (Harrison), ***Μαρία***. Ἀγγλὶς μυθιστοριογράφος, γεννηθεῖσα τῷ 1852. Ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἀμερικήν, τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ἔγραψε πολλὰ μυθιστορήματα, ἐν οἷς: «Ἡ κυρία Λόριμερ» (1882), «Ἡ σύζυγος τοῦ συνταγματάρχου Ἔντερμον» (1885), «Ὁ μικρὸς Πέτρος» (1887), «Ὁ μακρινὸς ὁρίζων» (1906), «Οἱ ἐπιζήσαντες» (1923). Μ. Δ. Β.

— **Χάρρισον** (Harrison), ***Φρειδερῖκος***. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1831. Ἐσπούδασε νομικά, κατόπιν δ' ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐργατικῶν ζητημάτων ἀνεδείχθη σὺν τῷ χρόνῳ μετὰ τοῦ Congreve ἱδρυτὴς τῆς καλουμένης θετικῆς σχολῆς. Ἔγραψε: «The meaning of history» (1862), «Questions for a reformed parliament» (1867), «Order and progress» (1875), «Martial law in Kabul» (1880), «Pantheism and cosmic emotion» (1881). Η.Γ.Κ.

Χάρρισονμπουργκ (Harrisonburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Βιργινίας. Κάτ. 15.875. Ἔχει ἐργοστάσια μηχανημάτων καὶ ὑφαντουργεῖα. Μ. Δ. Β

Χαρρογκαίητ (Harrogate) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Ὑόρκης, ἀπέχουσα 330 χλμ. τοῦ Λονδίνου, μεθ' οὗ συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Ἔχει θειούχους ἰαματικὰς πηγὰς καὶ ἀρτίας λουτροθεραπευτικὰς ἐγκαταστάσεις. Κάτ. 33.700. Διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐνοσηλεύοντο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ 100.000 περίπου στρατιωτῶν. Ἐγγὺς τῆς πόλεως ὑπάρχει ἀστεροσκοπεῖον. Χ. Δ.

Χάρρω ὂν δὴ Χὶλ (Harrow on the Hill) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας, ἀποτελοῦσα προάστειον τοῦ Λονδίνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει 19 χλμ. Κάτ. 19.468. Ἔχει τεχνικὴν σχολὴν καὶ περίφημον παιδαγωγικὸν ἰνστιτοῦτον ἀρρένων μετ' οἰκοτροφείου (Marlborough School), ἱδρυθὲν τῷ 1571 ὑπὸ τοῦ Τζὼν Λάϋον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐφοίτησαν ὁ λόρδος Βύρων, ὁ Ροβέρτος Πήλ, ὁ λόρδος Πάλμερστον κ. ἄ. Μ. Δ. Β

Χαρσία *πύλη*. Ὄνομα μιᾶς τῶν πυλῶν τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τινὲς ταυτίζουσιν αὐτὴν μὲ τὴν εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Βλαχερνῶν καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ἡρακλείου πύλην, ἥτις ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐκαλεῖτο *Καλιγαρία* (νῦν *Ἐγρὶ-καποῦ*), ἄλλοι μὲ τὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἥτις κεῖται 800 μ. νοτιοδυτικῶς τῆς προηγουμένης, καὶ τέλος ἄλλοι μὲ τὴν πύλην τοῦ *Πέμπτου*, τὴν κειμένην νοτίως τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 μ. ἀπ' αὐτῆς. Ἡ ὀρθοτέρα γνώμη εἶναι ἡ ταυτίζουσα αὐτὴν πρὸς τὴν πύλην τοῦ Πέμπτου. Παρ' αὐτήν, κατὰ τὸν Δούκαν, ἔπεσε μαχόμενος ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ν. ΚΛ.

Χαρσιανὸν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀχυρὰ πόλις τῆς Καππαδοκίας. Ἔκειτο πιθανῶς ἔνθα νῦν ἡ κωμόπολις Χάρσανα (10 χλμ. βορειοανατολικῶς τῆς Καισαρείας). Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τὴν 15 Αὐγούστου 987 ὁ στασιάσας στρατηγὸς Βάρδας Φωκᾶς. Ν. ΚΛ.

— **Χαρσιανοῦ** *θέμα* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεγάλη διοικητικὴ περιφέρεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἔκειτο ἐν τῇ λεγομένῃ Μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ, ἐκτεινομένη βορειοδυτικῶς τοῦ ὄρους Ἀργαίου (νῦν Ἐρτζιγιάς-νταγ) καὶ κατὰ μῆκος τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ ἄνω Ἅλυος. Κυριώτεραι πόλεις τοῦ θέματος τούτου ἦσαν ἡ *Καισάρεια*, ἡ *Κύζιστρα*, ἡ *Νύσσα*, τὸ *Χαρσιανὸν* κ. λ. Ν. ΚΛ.

Χάρσιρα *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὸν χωρίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, εἰς ἀπόστασιν 10 χλμ. δυτικῶς τῆς Ἀργυρουπόλεως (Γκιουμούς-χανέ). Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε περὶ τοὺς 300 κατ.

Χαρσιώτης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῷ Πολεμονιακῷ Πόντῳ, πηγάζων ἀπὸ τοῦ ὄρους Παρυάδρου (νῦν Bakhal) καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον παρὰ τὴν Τρίπολιν. Α. Θ. Σ.

Χάρσνταιρφερ (Harsdörfer), ***Γεώργιος-Φίλιππος***. Γερμανὸς ποιητὴς (1607—1658). Τὰ ἔργα αὐτοῦ, εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν γερμανικήν, ἀποτελοῦνται ἐκ 50 τόμων, κυριώτερα δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Ποιητικὴ χοάνη» (1650—1655, τόμ. 3), «Διασκεδαστικὰ παίγνια διὰ γυναῖκας» (1641—1649, τόμ. 8), ἡ ὑπὸ τύπον διαλόγων ποιητικὴ ἐγκυκλοπαιδεία «Νάθαμ, Γιόθαμ καὶ Σίμσον» (1650—1652 τόμ. 2). Ὁ Χάρσνταιρφερ συνετέλεσεν εἰς τὴν κάθαρσιν τῆς γερμανικῆς γλώσσης. Θ. Κ.

Χαρσόρα *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὸν χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμίου Χαρσόρα, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 200 οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχε τέσσαρα ἐκκλησίας, 1 σχολαρχεῖον, 4 ἐνοριακὰς δημοτικὰς σχολὰς καὶ μονήν. Ε. Ι. Χ.

χαρστιγκίτης (ὁ) (Harstigit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἔνυδρον πυριτικὸν ἅλας τοῦ σιδήρου, μαγγανίου καὶ ἀργιλλίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $H_7(CaMn)_{12}Al_8Si_{10}O_{40}$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς στηλοειδεῖς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἔχει σκληρότητα 5—6 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,05, λάμψιν ἰσχυρὰν μεταλλικὴν καὶ εἶναι ἄχρους. Εὑρέθη εἰς τὸ μεταλλεῖον Harstig παρὰ τὴν Pajsberg. Γ. Κ. Γ.

Χὰρτ (Hart), ***Ἀλβέρτος***. Ἀμερικανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1854. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Χάρβαρντ καὶ ἔγραψεν: «Ὁδηγὸς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀμερικανικῆς ἱστορίας» (1897), «Τὰ θεμέλια τῆς ἀμερικανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς» (1901), «Τὸ δόγμα τοῦ Μονρόε» (1916), «Ἡμεῖς καὶ ἡ ἱστορία μας» (1923), «Τὸ ἀμερικανικὸν ἔθνος» εἰς 28 τόμους, «Ὁ πόλεμος ἐν Εὐρώπῃ», «Ἡ Ἀμερικὴ ἐν τῷ πολέμῳ» κ.ἄ. Τῷ 1909 διετέλεσε πρόεδρος τῆς «Ἀμερικανικῆς ἱστορικῆς ἑταιρείας», τῷ δὲ 1912 πρόεδρος τῆς «Ἀμερικανικῆς ἑταιρείας τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν». Μ. Δ. Β.

—**Χὰρτ** (Hardt), ***Ἐρνέστος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1876. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου τῆς Βαϊμάρης καὶ βραδύτερον τῆς Κολωνίας. Ἔγραψε δράματα: «Γκουντρούν», «Ὁ ἀγών», «Ὁ βασιλεὺς Σολομών», «Νινὸν ντὲ Λανκλό», «Τάντρις ὁ μωρός» κ. ἄ. Ἐπίσης συνέθεσε λυρικὰ ποιήματα («Ἀπὸ τὰ παιδικὰ χρόνια»), διηγήματα κ. ἄ. Λ. Κ.

—**Χὰρτ** (Hart). —1) ***Ἑρρῖκος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ κριτικὸς (1855—1906). Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη θεατρικογράφος τῆς «Ἡμερησίας ἐπιθεωρήσεως» τοῦ Βερολίνου. Ἐδημοσίευσε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰουλίου τὰς «Κριτικὰς ὁπλομαχίας» (6 τόμ., 1882—1886), ἐν αἷς ὑπεραμύνεται τῆς νατουραλιστικῆς σχολῆς, τῆς ὁποίας θεωρεῖται εἷς τῶν ἀρχηγῶν. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι τὸ ἔπος «Τὸ ᾆσμα τῆς ἀνθρωπότητος» (3 τόμ., 1888—1896). —2) ***Ἰούλιος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ κριτικός, ἀδελφὸς καὶ συνεργάτης τοῦ προηγουμένου (1859—1930). Ἐδημοσίευσε τὰς ποιητικὰς συλλογὰς «Σανσάρα» (1879), «Homo Sum» (1890), «Θρίαμβος τῆς ζωῆς» (1899), δράματα, διηγήματα, μίαν ἀξιόλογον «Ἱστορίαν τῆς παγκοσμίας λογοτεχνίας καὶ τοῦ θεάτρου» καὶ πλείστας μεταφράσεις. Λ. Κ.

—**Χὰρτ** (Hart), ***Φραγκῖσκος Μπρέτ***. Ἀμερικανὸς μυθιστοριογράφος καὶ ποιητὴς (1839—1902). Τῷ 1870 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος κατέλαβε τὴν αὐτὴν ἕδραν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Νέας Ὑόρκης. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Santa Claus a Sympson's Bar» (1870), «Est and west poems» (1871), «Gabriel Conroy» (1876), «Two men and Sandy Bar» (1876), «The Story of Mine» (1878), «In the Carquines Woods» (1883), «The Argonauts of North Liberty» (1888), «Under the Redwoods» (1901). Χ. Δ.

χάρτα (ἡ)· δημοτ., γεωγραφικὸς χάρτης· ‖ ὁ ὑπὸ τοῦ *Ρήγα* (βλ. λ.) σχεδιασθεὶς χάρτης τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν χωρῶν.

Χάρτα *[Συντ. Δίκ.]*· βλ. λ. *Χάρτης*.

χαρταετὸς (ὁ)· χάρτινος ἀετός, τὸ διὰ νήματος ἀεροδυναμικῶς ἀνυψούμενον χάρτινον κατασκεύασμα τῶν παίδων.

— *[Ἐγκυκλ.]* Βλ. λ. *ἀετὸς* καὶ *ἀερολογία*.

Χάρτα Καλβὲ *[Γεωγρ.]*. Αὐχὴν τῆς ΝΑ. τοῦ Κίρκαγατς βουνοσειρᾶς, ἥτις χωρίζει τὰ ὕδατα τοῦ Καΐκου (Μπακὶρ τσάϊ) ἀπὸ τῶν τοῦ Ὕλλου (Κοὺμ τσάϊ), παραποτάμου τοῦ Ἕρμου τῆς Λυδίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Δι' αὐτοῦ διέρχεται ἡ ἁμαξιτὸς ἀπὸ Ἀξαρίου εἰς Κίρκαγατς, ὡς καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Μαγνησίας—Ν. Πανόρμου. Τὸ ἑλληνικὸν σῶμα στρατοῦ Σμύρνης (ἀντιστράτηγος Δημ. Ἐλ. Ἰωάννου) ἐξ Ἀξαρίου προήλασεν ἀπὸ τῆς 2ας ὥρας τῆς 11 Ἰουνίου 1920 πρὸς Κίρκαγατς—Σόμα, ἔχον ἐν ἐμπροσθοφυλακῇ μικτὸν ἀπόσπασμα τῆς μεραρχίας Ἀρχιπελάγους καὶ ὡς κύριον σῶμα τὴν μεραρχίαν Σμύρνης, ἐνῷ προηγεῖτο ὡς ἱππικὸν ἀσφαλείας πρώτης γραμμῆς ἐπιλαρχία τοῦ 3ου συντάγματος ἱππικοῦ καὶ ἡ ἡμιλαρχία τῆς μεραρχίας Ἀρχιπελάγους, ἐκαλύπτετο δὲ πρὸς Γκέλεμπε (πρὸς Β.) διὰ κινητῆς πλαγιοφυλακῆς ἐκ μικτοῦ ἀποσπάσματος τῆς XIII μεραρχίας. Τὴν 6ην ὥραν τῆς 11 Ἰουνίου 1920 τὸ ἱππικόν, μεθ' οὗ ἐπορεύετο καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ σώματος στρατοῦ Σμύρνης μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ἐβλήθη ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ χωρίου Τσοπανισιᾶς, παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Χάρτας διὰ πυρῶν πεζικοῦ. Ἡ ἐπιλαρχία τότε ἀναπτυχθεῖσα ἐπεζομάχησεν ἐπὶ 1 ½ περίπου ὥραν, ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τῆς πολυβολαρχίας της κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ πεδινῆς πυροβολαρχίας, ἐν καλπασμῷ ἀχθείσης ἐμπρὸς διαταγῇ τοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ σώματος στρατοῦ, διευθύνοντος τὸν ἀγῶνα. Οἱ Τοῦρκοι, ἀπειληθείσης τῆς παρατάξεως αὐτῶν ἀπὸ δυσμῶν μὲν ὑπὸ τῆς ἐφίππου ἐφεδρείας τοῦ ἱππικοῦ, ἀπ' ἀνατολῶν δὲ ὑπὸ λόχου πεζικοῦ τοῦ μικτοῦ ἀποσπάσματος τῆς μεραρχίας Ἀρχιπελάγους, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς Β., καταδιωχθέντες

Digitized by Google

ἐπί τι διάστημα ὑπό τε τῆς ἐπιμηκυνθείσης βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὑπὸ τμημάτων ἱππικοῦ. Περὶ τὴν 10.30' ὥραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ ἀντιστράτηγος Ἰωάννου μετὰ τοῦ ἐπιτελάρχου του, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱππικοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Κίρκαγατς, γενόμενος ἐνθουσιωδέστατα ὑπὸ τῶν κατοίκων δεκτός, τῇ δὲ 19ῃ ὥρᾳ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Σόμα, ὅπερ ἤδη ἀπὸ πρωΐας εἶχε καταλάβει ἕτερον μικτὸν ἀπόσπασμα τοῦ 6ου συντάγματος τῆς μεραρχίας Ἀρχιπελάγους, κινηθὲν ἀπὸ τοῦ Κινὶκ τῆς Περγάμου. Ν. Κ. ΕΣ

Χαρταλιμή, ἡ ***Καρτάλ*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, ἱδρυθεῖσα κατὰ τὸν Ζ' μ. Χ. αἰῶνα καὶ καλουμένη τότε *Χορτολιμήν*. Ἐν τῇ πρὸ αὐτῆς πεδιάδι οἱ Βυζαντινοὶ ἐτέλουν στρατιωτικὰ γυμνάσια. Τὸ νῦν χωρίον κεῖται 20 χλμ. μακρὰν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Χαϊδὰρ Πασᾶ.

Χάρτας. Λακεδαιμόνιος γλύπτης, ἰδίως χαλκοπλάστης, ἀκμάσας, πιθανώτατα, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Διετέλεσε διδάσκαλος τοῦ Κορινθίου γλύπτου Εὐχείρου. Β. Δ. Θ.

Χαρτάτ, ἡ ***Χαριθάθ.*** Ὄνομα διαφόρων ἡγεμόνων τῶν ἐν τῇ Πετραίᾳ Ἀραβίᾳ Ναβαταίων (βλ. λ. *'Αρέτας*).

Χαρτάτα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κατασταρίου τῆς ἐπαρχίας Ζακύνθου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 309.

Χάρτεναου-Τὶλ (Hartenau-Thiel), ***Γκέρτ 'Αδόλφος.*** Αὐστριακὸς δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1865. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν ἐν Βερολίνῳ καὶ Μονάχῳ, ἀκολούθως δὲ περιηγήθη τὴν Ἀφρικήν, τὰς Ἰνδίας, τὴν Ἰνδοκίναν, τὸ Σιάμ, τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν, ὡς ἀνταποκριτὴς ἀγγλικῶν, γαλλικῶν καὶ ἰταλικῶν ἐφημερίδων, καὶ παρευρέθη εἰς τὸν πόλεμον τῆς Κίνας καὶ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἰνδῶν τῆς Σουμάτρας. Ἐπιστρέψας εἰς Εὐρώπην ἵδρυσε τῷ 1911 μετὰ τοῦ Ἄξελ Ντέλμαρ θέατρον ἐν Πότσδαμ, ἔκτοτε δὲ διετέλεσε διευθυντὴς διαφόρων μεγάλων θεάτρων τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε πλεῖστα ἐπιτυχῆ θεατρικὰ ἔργα («Radschputana», «Konsul Kraft», «Coeur Dame» κ. ἄ.), μυθιστορήματα καὶ διηγήματα («E. Alenteuer», «Racine», «Ursula», «D. Radscha v. Negoi-Lama», «Pakrass»). Κ. Δ.

χαρτένιος, —α, —ο' δημοτ., ὁ ἐκ χάρτου κατεσκευασμένος, χάρτινος.

Χαρτενστάϊν (Hartenstein), ***Γουσταῦος.*** Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1808. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, τῷ δὲ 1833 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ διὰ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς του: «De Archytae Tarentini fragmentis philosophicis» καὶ διωρίσθη ὑφηγητὴς καὶ μετὰ διετίαν τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Problem der allgemeine Metaphysik» (1836), «De ethicae a Schleiermachero propositae fundamento» (1837), «Grundbegriffe der ethischen Wissenschaften» (1844), «De materiae apud Leibnizium notione» (1846), «Rechtsphilosophie de Grotius» (1850), «Lockes Lehre» (1861), «Historisch-philosophische Abhandlungen» (1870). Ὁ Χαρτενστάϊν ἐξέδωκε καὶ τὰ ἔργα τοῦ Καντίου εἰς 8 τόμους (Λειψία 1867—1880).

Χάρτες *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μακροταντάλου τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 46.

χαρτζβουργίτης (ὁ) (Harzburgit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα, τὸ ὁποῖον εἶναι *περιδοτίτης*, φέρων ὡς κύριον συστατικὸν παρὰ τὸν ὀλιβίνην ἢ τὸν διὰ μετασωματώσεως ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον ὀφείτην καὶ ἕνα ρομβικὸν πυρόξενον (βρονζίτην, ὑπερσθενῆ) ἢ τὸ προϊὸν τῆς μετασωματώσεώς του (βαστίτην). Εὑρέθη πολλαχοῦ, ὡς εἰς τὴν Newseeland, τὸ Colorado, τὴν Montana, τὸ Oregon (νικελιοῦχος). Ἐπίσης χαρτζβουργῖται εὑρέθησαν καὶ μεταξὺ τῶν περιδοτιτικῶν πετρωμάτων τῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

χαρτζιλίκι (τό) δημοτ., μικρὸν χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὰ καθ' ἑκάστην μικρὰ ἀτομικὰ ἔξοδα (λ. τουρκ.).

χάρτης ὁ) τὸ ἐφ' οὗ γράφομεν λεπτὸν φύλλον ἐξ ἰνωδῶν οὐσιῶν κατεσκευασμένον, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν *πάπυρον* καὶ τὴν *περγαμηνήν*, κοιν. *χαρτί*: «κῶδιξ ἐπὶ χάρτου» || μεσαιων. «χάρτης βομβύκινος» ὁ ἐκ τῆς πόλεως Βομβύκης, «—δαμασκηνὸς» ὁ ἐκ τῆς πόλεως Δαμασκοῦ || «χάρτης ἀπορροφητικὸς» τὸ στουπόχαρτο, «—διηθητικὸς» ὁ δι' οὗ γίνεται διήθησις, φιλτράρισμα, «—ἐπιστολικὸς» κοιν. «χαρτὶ τῆς πόστας» ὁμοίως «χάρτης ἰχνογραφίας,—ἀντιγραφῆς ἐπιγραφῶν κλπ.» || «συνταγματικὸς ἢ καταστατικὸς χάρτης» ὁ ἐν ᾧ εἶναι γεγραμμένον τὸ Σύνταγμα καὶ συνεκδ. αὐτὸ τὸ Σύνταγμα' || ἀντὶ «γεωγραφικὸς χάρτης» ὁ ἐμφανίζων ἰχνογράφημα χώρας οἱασδήποτε: «χάρτης τῶν ἡμισφαιρίων,—τῆς Εὐρώπης,—τῆς Ἑλλάδος» || «ναυτικὸς χάρτης» ὁ ἐμφανίζων τμῆμα θαλάσσης μετὰ τῶν ἀκτῶν, τῶν νήσων, τῶν ὑφάλων κ.τ.τ.' || «σφραγιστὸς χάρτης» τὸ εἰς φύλλα χαρτόσημον, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ *ἔνσημα* ἢ *κινητὰ ἐπισήματα*' || «ἄγραφος χάρτης» ἐπὶ ἐγγράφου οὐδεμίαν ἔχοντος ἀποδεικτικὴν δύναμιν ἢ ἄλλην σημασίαν' μεταφ. ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἣν στιγμὴν ἔρχεται ἐν τῷ κόσμῳ, πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι στερεῖται ἐμφύτων ἰδεῶν καὶ παραστάσεων (λατ. tabula rasa).

— *['Εγκυκλ.]* Ὁ *χάρτης* εἶναι λεπτόν, στεγνὸν φύλλον, λευκὸν ἢ ἔγχρωμον, συνιστάμενον ἐκ συμπιλήματος λεπτοτάτων ἰνῶν ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν

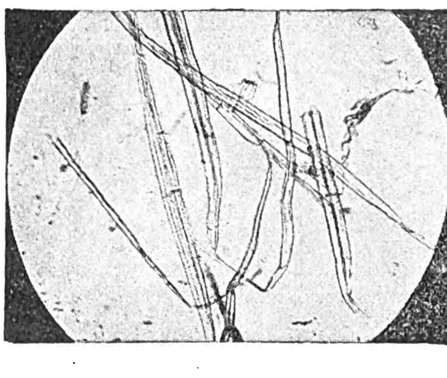

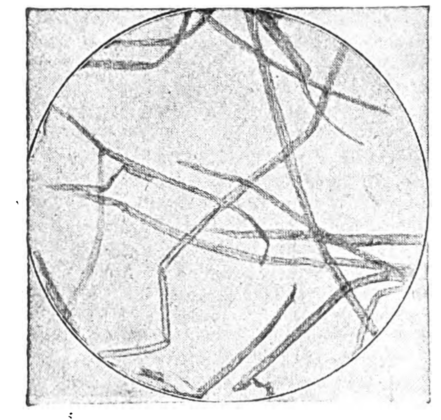

Αἱ ἶνες ὅπως φαίνονται εἰς τὸ μικροσκόπιον.

καὶ χρησιμεῦον διὰ γραφήν, ἐκτύπωσιν, περιτύλιγμα, ἀνακατέλεσμα κλπ. Τὸ σύμφυρμα αὐτὸ τῶν ἰνῶν, ἀναλόγως τῆς μεταξύ των συνοχῆς, δίδει εἰς τὸν χάρτην ὡρισμένην ἀντοχήν. Αἱ ἶνες ἐξεταζόμεναι διὰ μικροσκοπίου παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν λεπτῶν καὶ ἐπιμήκων, κεκαμμένων συνήθως, σωληναρίων καταληγόντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς αἰχμήν. Τὸ μῆκός των ποικίλλει συνήθως μεταξὺ 1 καὶ 7 χλστμ., τὸ δὲ πλάτος των μεταξὺ 15 καὶ 60 μικρῶν. Οὕτω δύνανται εὐκόλως νὰ περιπλεχθῶσι πρὸς ἀλλήλας δημιουργοῦσαι ἓν στρῶμα ὁμοιόμορφον.

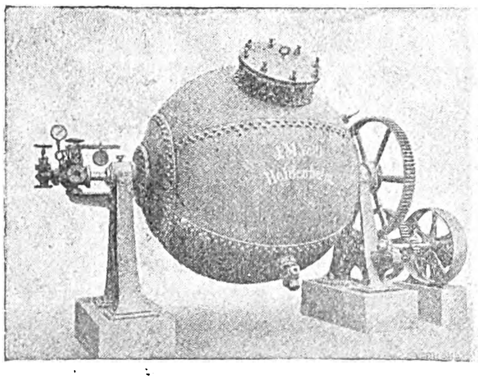

Λέβης διὰ τὴν πλύσιν τῶν ρακῶν.

Ἀναλόγως τῆς χρήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν προορίζεται ὁ χάρτης, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ὡρισμένας ἰδιότητας' π. χ. ὁ χάρτης γραφῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀδιαπότιστος εἰς τὴν μελάνην' διὰ τοῦτο προστίθεται εἰς τὴν μᾶζάν του ποσόν τι κόλλας ἐκ σάπωνος κολοφωνίου καὶ θειικοῦ ἀργιλλίου ἢ συνηθέστερον (ἐφεύρεσις Illig) ἢ χρησιμοποιεῖται ἄλλο παρεμφερὲς σύστημα. Ἀντιθέτως ὁ ἀπορροφητικὸς καὶ διηθητικὸς χάρτης δὲν περιέχουσι κόλλαν. Ὁ τυπογραφικὸς χάρτης περιέχει ὀλίγην, διὰ νὰ μὴ ἀπορροφῇ μεγάλην ποσότητα τυπογραφικῆς μελάνης, νὰ ὑποβοηθῇ δὲ τὴν ἀποξήρανσιν αὐτῆς κ.ο.κ. Εἰς τὸν χάρτην προστίθενται συχνάκις καὶ ἀδρανεῖς ἀνόργανοι οὐσίαι, λεγόμεναι βαρυντικαὶ (charges), λόγῳ τοῦ μεγαλυτέρου εἰδικοῦ βάρους των ἀπὸ τὸ τοῦ χάρτου, ὡς π. χ. καολίνης, τάλκης, βαρῦτις, θειικὸν ἀσβέστιον κλπ., αἵτινες χρησι-

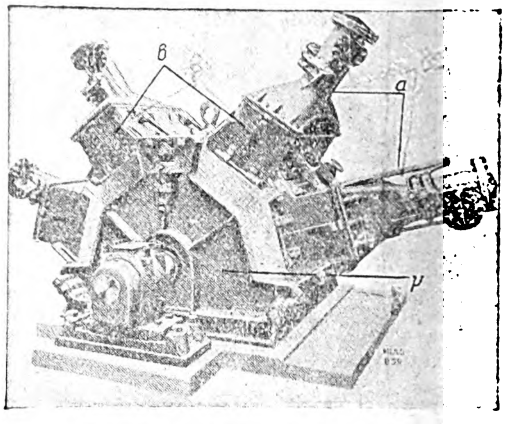

Μύλος τριβῆς ξύλων διὰ τὴν κατασκευὴν μηχανικῆς χαρτομάζης.

[α=Ἔμβολα. β=Θύλακες διὰ τὰ ξύλα. γ=Περιστρεφομένη κυλινδρικὴ πέτρα.]

μεύουν διὰ νὰ προσδώσουν εἰς τὸν χάρτην ἄλλοτε ἀδιαφάνειαν, ἄλλοτε κολυτέραν ἀφὴν ἢ εὐλυγισίαν, συνήθως δὲ βάρος, τὸ ὁποῖον, ὅταν εἶναι ὑπερβολικόν, ἀποτελεῖ νοθείαν. Ὑπερβολικὸν ποσοστὸν βαρυντικῶν οὐσιῶν ἐξασθενεῖ τὴν ἀντοχὴν τοῦ χάρτου. Τὸ ποσοστὸν τῶν βαρυντικῶν οὐσιῶν ἑνὸς τοῦ χάρτου εὑρίσκεται δι' ἀποτεφρώσεως αὐτοῦ, διὰ τοῦτο δὲ λέγεται κοινῶς τέφρα τοῦ χάρτου. Διὰ τοῦ ὅρου ἀντοχὴ νοεῖται τὸ βάρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντέχει, πρὶν θραυσθῇ, λωρὶς χάρτου. Ἡ ἀντοχὴ μετρεῖται εἰς χιλιόγραμμα ἢ εἰς μέτρα, ὁπότε λέγεται μῆκος θραύσεως (longueur de rupture), διότι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ μῆκος λωρίδος χάρτου, ἥτις κρεμαμένη ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου θραύεται ἐκ τοῦ ἰδίου της βάρους. Ἡ μέτρησις τῆς ἀντοχῆς τοῦ χάρτου γίνεται διὰ τοῦ *δυναμομέτρου* ἢ διὰ τοῦ μηχανήματος Mullen. Ἀνάλογα μηχανήματα ὑπάρχουν διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ βαθμοῦ ἀδιαποτίστου, τῆς εὐλυγισίας κτλ.

Ἡ χαρτομᾶζα, ἢ αἱ πρῶται ὗλαι, συνίσταται ἐξ ἰνῶν προερχομένων ἐκ τῆς μηχανικῆς ἢ χημικῆς ἐπεξεργασίας καταλλήλων δένδρων (ἐλάτης, λεύκης κλπ.) καὶ διαφόρων ἄλλων φυτῶν πλουσίων εἰς ἰνώδη κυτταρίνην καὶ εὐκολοεπεξεργάστων, ὅπως τὰ ἄχυρα, τὸ σπάρτον (ἄλφα, ὁ βάμβαξ, τὸ λίνον, ἡ κάνναβις κλπ. Αἱ ζωϊκαὶ ἶνες (μέταξα, ἔριον) ἀποκλείονται, διότι διαλύονται ὑπὸ τῶν ἀλκαλικῶν οὐσιῶν τῶν χρησιμοποιουμένων διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ ἀποχρωματισμὸν τῶν ρακῶν, ἐπίσης δὲ διότι αἱ φυσικαὶ των ἰδιότητες δὲν εἶναι πάντοτε κατάλληλοι διὰ τὴν χαρτοποιΐαν. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ρακῶν πρὸς παρασκευὴν χαρτομάζης συνίσταται εἰς διαλογὴν αὐτῶν, ἀπομάκρυνσιν τῶν ξένων σωμάτων, ὡς κομβία κλπ., τεμαχισμὸν καὶ τέλος πλύσιν καὶ ἀποχρωματισμὸν ἐντὸς κλειστοῦ λέβητος ὑπὸ πίεσιν δι' ἀτμοῦ ὑψηλῆς θερμοκρασίας, καὶ διαλύματος καυστικοῦ νατρίου ἢ γαλακτώματος ἀσβέστου. Ἀκολουθεῖ λεύκανσις δι' ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου, ὑπερμαγγα-

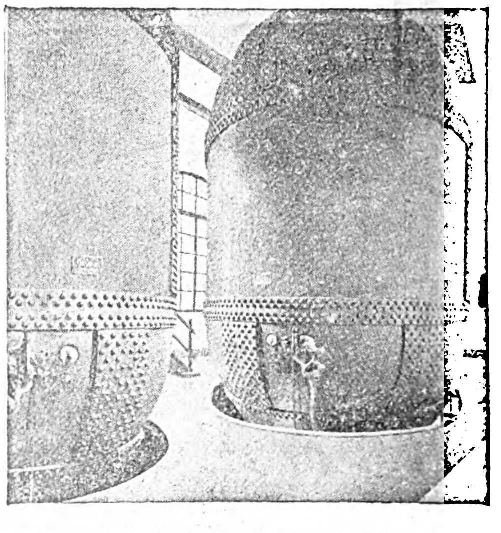

Λέβητες διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ξύλων πρὸς παρασκευὴν χημικῆς χαρτομάζης.

νικοῦ καλίου ἢ ἄλλων χημικῶν οὐσιῶν. Ἐν τέλει τὰ ράκη ὑποβάλλονται εἰς ἔξτριμμα ἐντὸς τῶν προπαρασκευαστικῶν λεγομένων δεξαμενῶν (Halbzeug Hollaender).

Ἡ ἐκ ξύλου χαρτομᾶζα κατανέμεται εἰς δύο

Digitized by Google

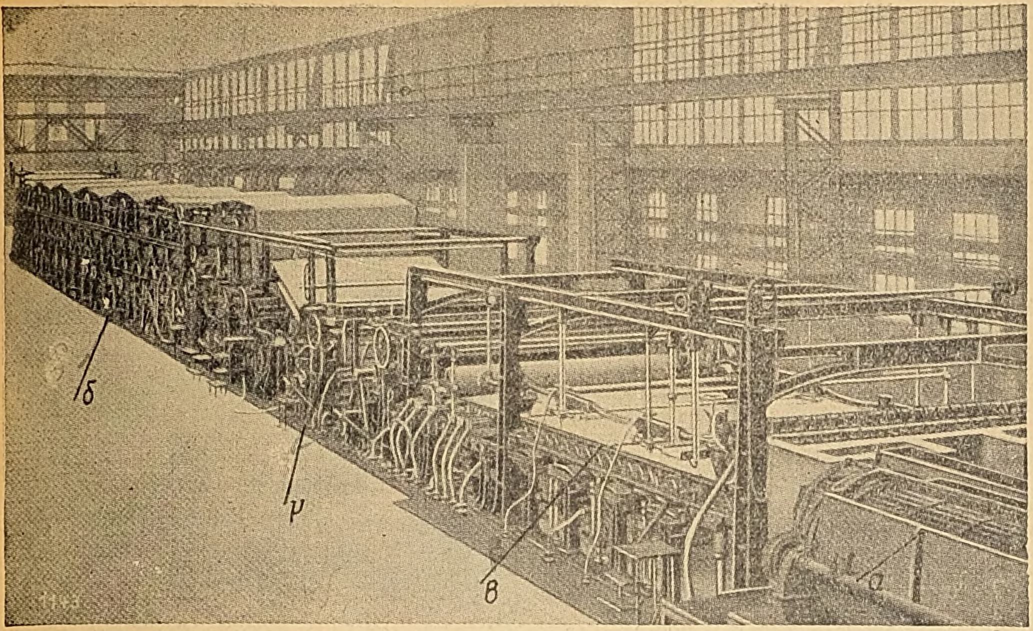

Χαρτοποιητικὴ μηχανή. [α=Πολτοκαθαρισταί. β=Μεταλλόπλεγμα. γ=Πιεστήρια. δ=Στεγνωτήριον.]

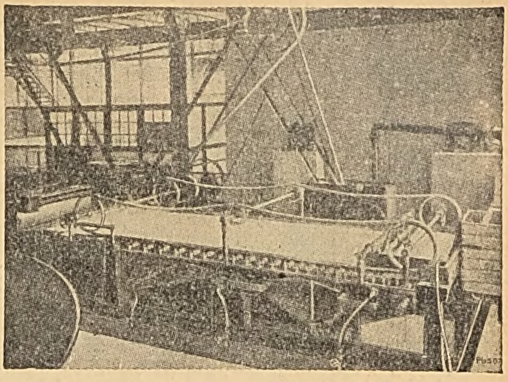

Τὸ ἐπίπεδον μεταλλόπλεγμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἁπλοῦται ὁ πολτός.

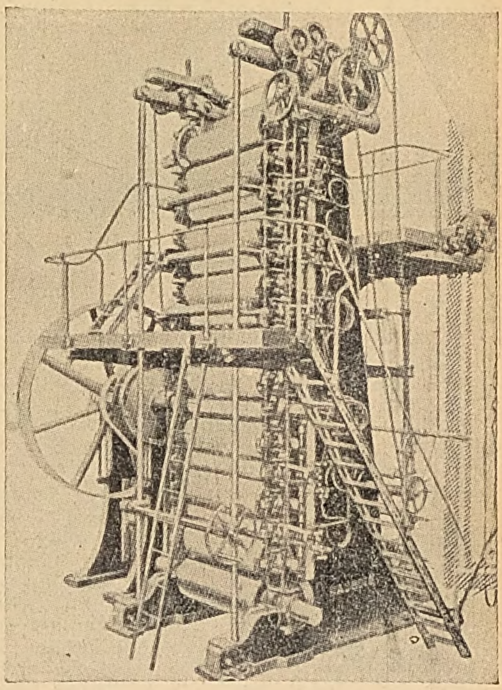

Καλάνδρα.

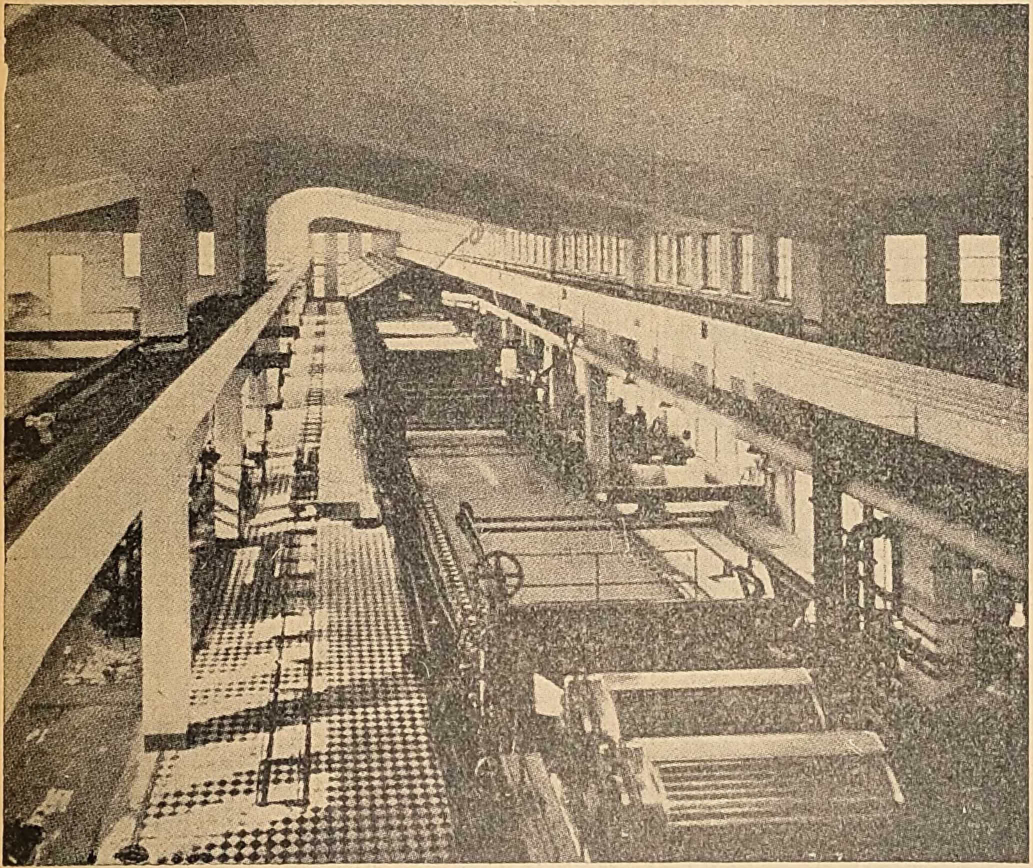

Χαρτοποιητικὴ μηχανή. [α=Πολτοκαθαρισταί. β=Μεταλλόπλεγμα. γ=Πιεστήρια. δ=Στεγνωτήριον.]

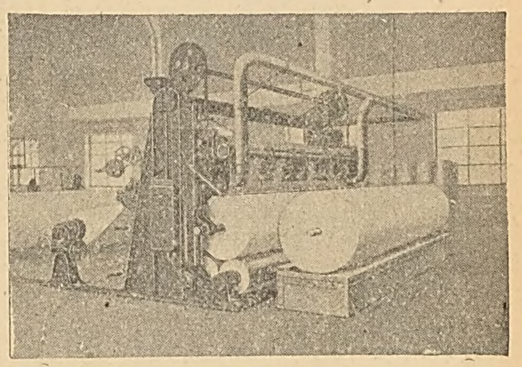

Περιτυλικτικὴ μηχανὴ χάρτου.

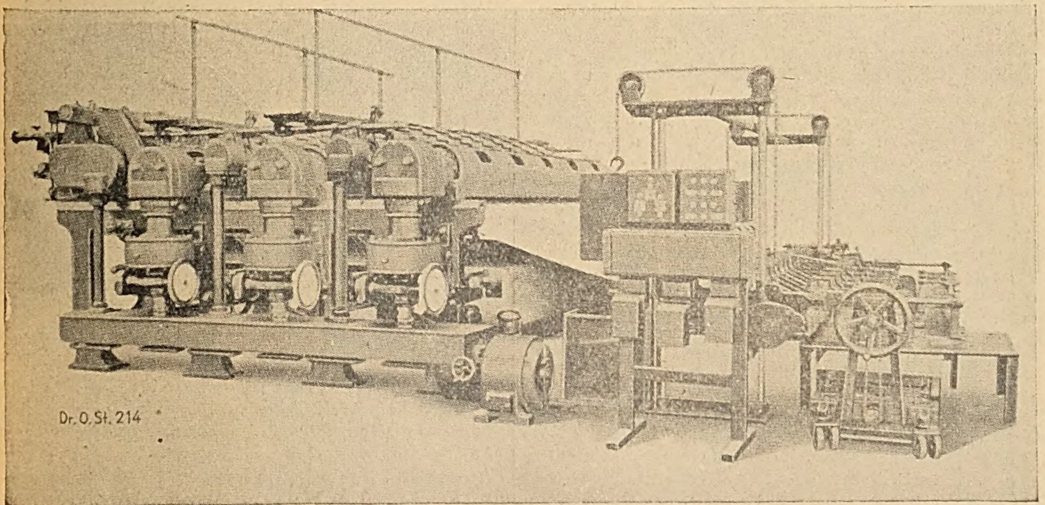

Κοπτικὴ μηχανὴ χάρτου.

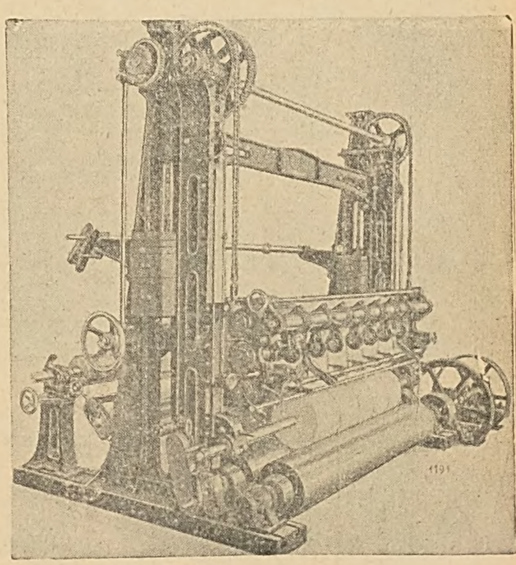

Ἑτέρα περιτυλικτικὴ μηχανή.

Digitized by Google

κατηγορίας, τὴν μηχανικὴν χαρτομᾶζαν καὶ τὴν χημικήν. Πρὸς παρασκευὴν μηχανικῆς χαρτομάζης τρίβονται ἀποφλοιωμένοι κορμοὶ δένδρων ἐπὶ τῆς περιφερειακῆς ἐπιφανείας περιστρεφομένου κυλινδρικοῦ λίθου, σχηματιζομένου, τῇ προσθήκῃ ὀλί-

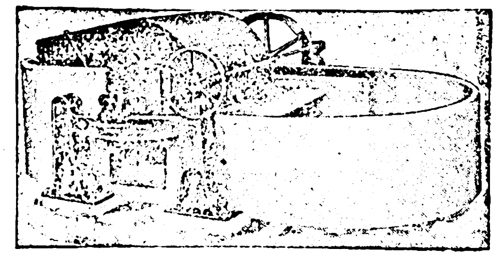

Ὀλλανδικὴ δεξαμενή.

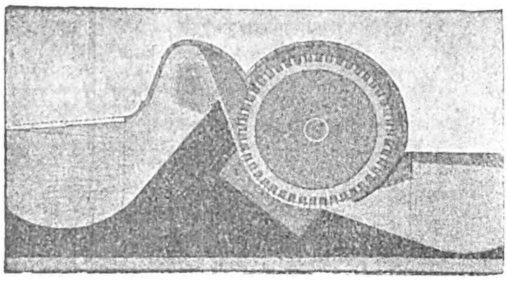

Τομὴ ὀλλανδικῆς μηχανῆς.

γου ὕδατος, πολτοῦ, ὅστις συνήθως ξηραίνεται εἰς φύλλα χονδροειδῆ καὶ ἔχει ὅλας τὰς φυσικὰς ἰδιότητας τοῦ ξύλου, ὡς ἐκ τούτου δὲ χρησιμεύει διὰ τὴν κατασκευὴν χάρτου κατωτέρας ποιότητος. Ὅταν ὁ χάρτης περιέχῃ μέγα ποσοστὸν μηχανικῆς χαρτομάζης, ὡς λ. χ. ὁ χάρτης ἐφημερίδων, σὺν τῷ χρόνῳ κιτρινίζει καὶ γίνεται εὔθραυστος· διὰ τοῦτο ὁ καλυτέρας ποιότητος χάρτης, ὅστις δὲν περιέχει μηχανικὸν πολτόν, λέγεται πρὸς διάκρισιν «ἄνευ ξύλου». Ἡ χημικὴ χαρτομᾶζα παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως χημικῶν οὐσιῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου πρὸς ἀπομόνωσιν τῆς ἰνώδους κυτταρίνης ἐκ τῶν λοιπῶν συστατικῶν τοῦ ξύλου. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τριῶν κυρίως συστημάτων, ἤτοι τοῦ διθειούχου ἀσβεστίου (bisulfite), τοῦ καυστικοῦ νατρίου (à la soude) καὶ τοῦ λεγομένου συστήματος τοῦ θειικοῦ νατρίου (sulfate). Ἑκάστη τῶν μεθόδων τούτων ἐπεξεργασίας προσδίδει εἰς τὴν χαρτομᾶζαν ἰδιαιτέρας ἰδιότητας, διὰ τοῦ συστήματος τοῦ θειικοῦ νατρίου π. χ. παρασκευάζεται ἡ χαρτομᾶζα Kraft ἐξαιρετικῆς ἀντοχῆς.

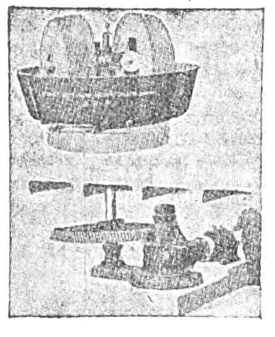

Τριβεῖον.

Ἡ ἐπεξεργασία συνίσταται εἰς τὰ ἑξῆς: Τὰ ἀπεφλοιωμένα καὶ λεπτοτεμαχισμένα ξύλα ὑποβάλλονται ἐντὸς κλειστοῦ λέβητος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν χημικῶν οὐσιῶν ὑπὸ πίεσιν ἀτμοῦ ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Ὁ σχηματι-

Πρωτόγονος κατασκευὴ χάρτου διὰ τῆς χειρὸς ἐν Κίνᾳ.

σθεὶς οὕτω πολτὸς ἀποπλύνεται καὶ λευκαίνεται ἢ μένει ἀλεύκαστος δι' ὡρισμένας χρήσεις. Τὰ ἄχυρα καὶ λευκὰ φυτὰ τῶν παρεμφερῶν κατηγοριῶν ἐπεξεργάζονται δι' ἀναλόγων συστημάτων, ἀφοῦ προηγουμένως καθαρισθῶσι καταλλήλως δι' εἰδικῶν μηχανημάτων.

Ἡ χαρτομᾶζα παράγεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ μέρη, ὅπου ἀφθονοῦν τὰ δάση ἐλάτης, ὅπως εἰς τὸν Καναδᾶν, τὴν Σκανδιναυίαν καὶ τὴν Φιλλανδίαν, πωλεῖται δὲ εἰς δέματα ἐκ διατρήτων φύλλων, πρὸς ἀποφυγὴν ἀπάτης τῶν τελωνείων, ὅπου ἡ πρώτη ὕλη δασμολογεῖται ἐλαφρότερον. Ἡ νόμιμος ὑγρασία εἶναι 10 ἢ 12 % (ἀναλόγως τῆς συμβάσεως ἀγορᾶς). Ἡ χημικὴ χαρτομᾶζα ἀποτελεῖται ἀπὸ καθαρὰν σχεδὸν κυτταρίνην τοῦ τύπου $(C_6H_{10}O_5)^{\nu}$.

Κατασκευὴ τοῦ χάρτου. Ἐκ τῆς χαρτομάζης κατασκευάζεται ὁ χάρτης κατόπιν ἐπεξεργασίας ἐντὸς εἰδικῶν μηχανημάτων, ὀνομαζομένων ὀλλανδικῶν δεξαμενῶν (ἐκ τῶν Ὁλλανδῶν, οἵτινες ἐφεῦρον αὐτάς), ὅπου αἱ ἶνες ὑποβάλλονται τῇ παρουσίᾳ ὕδατος εἰς σύνθλιψιν, τομὴν κλπ., οὕτως ὥστε, ἀλλοιουμένης τῆς ἀρχικῆς των καταστάσεως, νὰ προσδώσουν εἰς τὸν κατασκευασθησόμενον χάρτην ὡρισμένας ἰδιότητας (μαλακότητα, σκληρότητα, ὄγκον κλπ.). Εἰς τὰς δεξαμενὰς ταύτας προστίθενται εἰς τὸν πολτὸν αἱ κατάλληλοι χημικαὶ καὶ ἄλλαι οὐσίαι, τὰ χρώματα κ. τ. τ., διὰ νὰ γίνῃ ὁ χάρτης ἀδιαπότιστος, χρωματιστὸς καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὁ πολτὸς κατόπιν τούτου εἶναι ἕτοιμος διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου.

Ὁ χάρτης κατεσκευάζετο ἄλλοτε ἀποκλειστικῶς διὰ τῆς χειρός, σήμερον ὅμως μόνον δι' ἐξαιρετικῆς ποιότητος χάρτην μεταχειρίζονται τὴν δαπανηρὰν αὐτὴν μέθοδον, καὶ τοῦτο εἰς περιωρισμένην κλίμακα. Ὁ διὰ τῆς χειρὸς χάρτης κατασκευάζεται δι' ἐμβαπτίσεως μεταλλοπλέγματος, διαστάσεων ἀναλόγων τοῦ σχήματος τοῦ φύλλου χάρτου, ἐντὸς πολτοῦ χαρτομάζης ἐν αἰωρήσει ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Τὸ μεταλλόπλεγμα, τὸ ὁποῖον εἶναι πλαισιωμένον μὲ ξύλινον πλαίσιον, παραλαμβάνει ποσόν τι πολτοῦ, ὅστις ἀποστραγγίζεται διὰ κινήσεων, τὸ οὕτω δὲ σχηματισθὲν ὑγρὸν φύλλον ἐναποτίθεται ὑπὸ τοῦ ἐργάτου ἐπὶ ὑφάσματος, ἐπαναλαμβάνοντος τὴν αὐτὴν ἐργασίαν

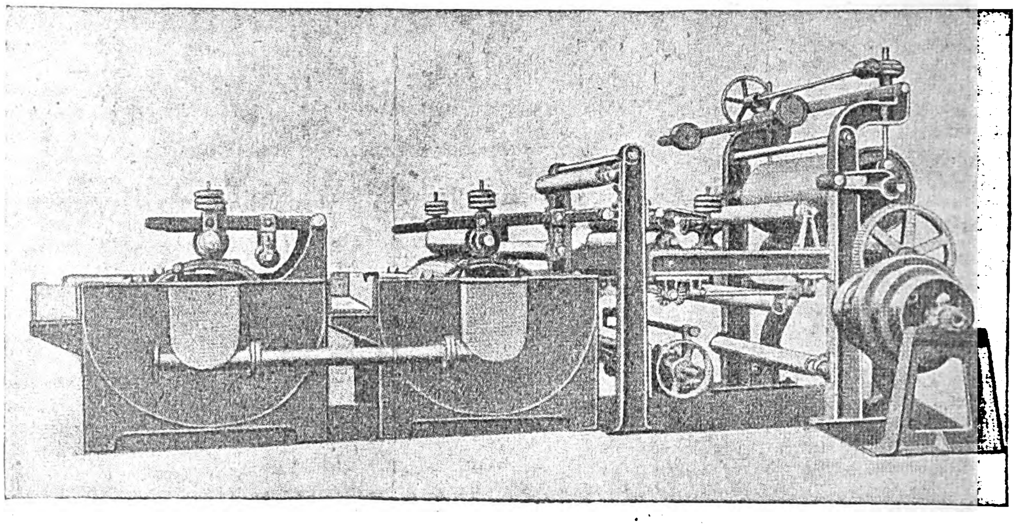

Στρογγύλη χαρτομηχανὴ μὲ δύο τύμπανα.

μέχρις ὅτου σχηματισθῇ στήλη ἐκ φύλλων χάρτου καὶ τεμαχίων ὑφάσματος ἐναλλάξ. Τὴν στήλην ταύτην ὑποβάλλουν εἰς πίεσιν, διὰ ν' ἀπομακρυνθῇ τὸ πλεονάζον ὕδωρ, καὶ εἶτα ξηραίνουν τὰ φύλλα τοῦ χάρτου, μεθ' ὃ τὰ ἐμβαπτίζουν ἐκ νέου ἐντὸς ἀραιᾶς διαλύσεως ζωϊκῆς κόλλας, διὰ νὰ γίνουν ἀδιαπότιστα καὶ τὰ στεγνώνουν ἐκ νέου.

Ὁ μηχανοποίητος χάρτης κατασκευάζεται διὰ μηχανῶν, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν ἐξέλιξιν καὶ τελειοποίησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Γάλλου Louis Robert ἐφευρεθείσης τῷ 1799 μεθόδου, καθ' ἣν ὁ χάρτης κατασκευάζεται οὐχὶ εἰς φύλλα, ἀλλὰ συνεχής. Ὁ πολτὸς ὁδηγεῖται ἐπὶ τῆς μηχανῆς διὰ τοῦ ἀμμοσυλλέκτου, ὀχετοῦ φέροντος διαφράγματα, ὅπου κατακάθηνται τὰ τυχὸν βαρέα ξένα σώματα, ὡς ἄμμος, ρινίσματα σιδήρου κτλ., καὶ ἀφοῦ πρότερον διέλθῃ διὰ τοῦ πολτοκαθαριστοῦ, ὅστις εἶναι ἐπιφάνεια φέρουσα λεπτοτάτας ρωγμάς, καταλήγει ἐπὶ τῆς καθαυτὸ χαρτοποιητικῆς μηχανῆς, ἥτις συνίσταται ἀπὸ κραδαινόμενον ἐπίπεδον καὶ ἀτέρμον περιστρεφόμενον μεταλλόπλεγμα. Ἐπ' αὐτοῦ ἐκχύνεται καὶ ἁπλοῦται ὁ δι' ὕδατος ἠραιωμένος πολτὸς καὶ βαθμιαίως ἀποστραγγίζεται, σχηματίζων λωρίδα χάρτου ὑγροῦ, πλάτους ἴσου πρὸς τὸ τοῦ μεταλλοπλέγματος καὶ μήκους διαρκῶς αὐξανομένου διὰ τῆς συνεχοῦς περιστροφῆς τοῦ μεταλλοπλέγματος. Ἀκολουθοῦν ἀπορροφητῆρες καὶ κυλινδρικὰ πιεστήρια, τὰ ὁποῖα ἀφαιροῦν δι' ἀπορροφήσεως καὶ πιέσεως μέγα μέρος τοῦ ὑπάρχοντος ἀκόμη ὕδατος καὶ κατόπιν ὁ ἡμίστεγνος χάρτης εἰσέρχεται εἰς τὸ στεγνωτήριον, ἀποτελούμενον ἀπὸ σειρὰν θερμαινομένων δι' ἀτμοῦ κυλινδρικῶν τυμπάνων, ὁπόθεν ἐξέρχεται στεγνὸς καὶ τυλίσσεται εἰς ρόλους. Ὁ χάρτης οὗτος παρουσιάζει ἐπιφάνειαν σχετικῶς τραχεῖαν (mat), δύναται δὲ νὰ στιλπνωθῇ, ἐὰν διέλθῃ διὰ τῆς λεγομένης καλάνδρας, ἀποτελουμένης ἀπὸ κατακόρυφον σειρὰν κυλίνδρων, πιεζομένων καταλλήλως, ἵνα προσδώσουν εἰς τὸν χάρτην τὸν ἀπαιτούμενον βαθμὸν στιλπνότητος (satinage). Ἡ ἀπὸ τῆς μιᾶς μόνον πλευρᾶς στίλπνωσις (μονόστιλπνος χάρτης) ἐπιτυγχάνεται διὰ πιέσεως τοῦ ὑγροῦ χάρτου ἐπὶ τῆς

Πρωτόγονος στίλπνωσις χάρτου διὰ λίθου, ἐν Κίνᾳ.

στιλπνῆς ἐπιφανείας στεγνωτικοῦ κυλίνδρου μεγάλων διαστάσεων, ὅπου ὁ χάρτης ἀποξηραίνεται ταυτοχρόνως.

Σπανιώτερον κατασκευάζεται ὁ χάρτης δι' ἁπλουστέρων χαρτομηχανῶν, λεγομένων *στρογγύλων*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς προηγουμένας, αἵτινες λέγονται *ἐπίπεδοι*. Αἱ στρογγύλαι χαρτομηχαναὶ συνίστανται ἀπὸ περιστρεφόμενον, ἐντὸς δεξαμενῆς ἀναλόγου σχήματος, τύμπανον, περιβεβλημένον διὰ μεταλλοπλέγματος ἀνοικτοῦ εἰς τὰ δύο ἄκρα, ὁπόθεν ἐκρέει τὸ ἀποστραγγιζόμενον ὕδωρ. Σχηματίζεται οὕτω ἀπορρόφησις, ἥτις προσκολλᾷ τὰς ἶνας ἐπὶ τῆς κυλινδρικῆς ἐπιφανείας τοῦ τυμπάνου, σχηματιζομένου οὕτω στρώματος ὑγροῦ χάρτου, τὸν ὁποῖον παραλαμβάνει μάλλινον ἀτέρμον ὕφα-

Πρωτόγονος ἀποξήρανσις φύλλων χάρτου εἰς τὸν ἥλιον.

σμα καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὰ πιεστήρια καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ στεγνωτήριον. Τοιαῦται μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται συνηθέστερον διὰ τὴν κατασκευὴν χαρτονίου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ στρώματα χάρτου, συγκολληθέντα ἐν ὑγρᾷ καταστάσει διὰ πιέσεως ἢ διὰ συγκολλητικῆς οὐσίας, ἐὰν εἶναι στεγνά.

Digitized by Google

— *[Ἐμπορευματολ.]* Ὁ *χάρτης* διαιρεῖται εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας: *γραφῆς, τυπογραφικὸς* καὶ *περιτυλίγματος*, ἑκάστη τῶν ὁποίων ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλας· π. χ. ὁ χάρτης γραφῆς ὑποδιαιρεῖται εἰς *χάρτην ἐπιστολῶν, καταστίχων, ἰχνογραφίας* κ. τ. λ.· ὁ τυπογραφικὸς εἰς *δημοσιογραφικόν, ἐκδοτικόν, πολυγράφου* κ. τ. λ.· ὁ περιτυλίγματος εἰς *κράφτ*, μονόστιλπνον διαφόρων ποιοτήτων (M. G) *μανίλλαν, μεταξωτόν, ἀδιάβροχον* κτλ. Ἐπίσης ὑπάρχουσι καὶ διάφοροι ἄλλαι κατηγορίαι, ὡς *στυπόχαρτον, σιγα όχαρτον*, διάφορα εἴδη ἐπιχρίστου χάρτου καὶ λοιπά.

Οἱ μεγάλοι ῥόλοι χάρτου διαιροῦνται εἰς μικροτέρους διὰ τὴν εὐχερεστέραν των χρῆσιν, συνηθέστερον ὅμως κόπτονται διὰ τῶν κοπτικῶν μηχανῶν εἰς φύλλα. Αἱ κυριώτεραι διαστάσεις φύλλων χάρτου τοῦ ἐμπορίου εἰς ἑκατοστόμετρα εἶναι: 58×86, 60×80, 63×95, 70×100, 75×105 κλπ.

Τὸ βάρος τοῦ χάρτου μετρεῖται εἰς γραμμάρια κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον ἢ καὶ εἰς χιλιόγραμμα κατὰ δεσμίδα. Ἑκάστη δεσμὶς ἔχει συνήθως 500 φύλλα. Ὁ χάρτης περιτυλίγματος συνήθως κάτω τῶν 40 γραμ. $μ^2$ συσκευάζεται εἰς δεσμίδας 480 φύλλων ἁπλῶν ἢ διπλωμένων εἰς τὸ μέσον. Τὰ δέματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀνάλογον ἀριθμὸν δεσμίδων, ὥστε λόγῳ τοῦ ὄγκου των ἢ τοῦ βάρους των νὰ εἶναι εὐμετακίνητα (συνήθως 100—150 χιλιογρ.). Ἐπιτρέπεται διακύμανσις τοῦ ὁρισθέντος βάρους χάρτου κατὰ 2 ½ % ἄνω ἢ κάτω αὐτοῦ. Διὰ τὰ χαρτόνια καὶ τὸν χονδρὸν χάρτην περιτυλίγματος ἐπιτρέπεται διακύμανσις 5 %. Ἐπὶ τῶν διαστάσεων ἐπιτρέπεται διακύμανσις 1/2 % τὸ πολύ. Χάρτης βάρους ἄνω τῶν 300 γραμ. $μ^2$ θεωρεῖται ὡς χαρτόνιον.

Ποικιλίαι ἐκ χάρτου. Διὰ καταλλήλου ἐπεξεργασίας τοῦ χάρτου, ἐν τῇ μάζῃ του ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του, κατασκευάζονται πλεῖστα εἴδη παρηλλαγμένου ἢ μεταπεποιημένου χάρτου. Οὕτω π.χ. ὁ *περγαμηνὸς* χάρτης (parchemin) κατασκευάζεται δι' ἐμβαπτίσεως χάρτου ἐντὸς θειικοῦ ὀξέος. Ὁ *ἐπίχριστος* χάρτης (couché) κατασκευάζεται δι' ἐπιχρίσεως διαφόρων ἀδρανῶν οὐσιῶν καὶ χρωμάτων τῇ βοηθείᾳ συνδετικοῦ, ὡς ἡ καζεΐνη κλπ. Ὁ *ἔκτυπος* χάρτης (gaufré) κατασκευάζεται διὰ πιέσεως ἐν θερμῷ ἀναγλύφων σχημάτων ἐπὶ τοῦ χάρτου κ.λ.π.

Ἡ *βιομηχανία τοῦ χάρτου ἐν Ἑλλάδι*. Αὕτη ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σημαντικῶς διὰ τῆς βελτιώσεως παλαιῶν ἐγκαταστάσεων καὶ δημιουργίας νέων. Τὰ κυριώτερα ἐργοστάσια εἶναι τῆς «Ἀνωνύμου Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας χαρτοποιίας» ἐν Αἰγίῳ, παραγωγῆς 10.000 τόννων περίπου ἐτησίως, «Ε. Γ. Λαδοπούλου» ἐν Πάτραις, παραγωγῆς 2.500 τόννων περίπου ἐτησίως, ἑταιρείας «Ἑρμῆς» «Ὀροβιῶν» Φαλήρου, Μοσχάτου, παραγωγῆς 3.500 τόννων περίπου ἐτησίως. Ὑπάρχουν ἐπίσης μικρότερά τινα ἐργοστάσια ἐν Κερκύρᾳ, Θεσσαλονίκῃ, Πειραιεῖ κλπ. Αἱ πρῶται ὗλαι εἰσάγονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Χ. Α. ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ

— *[Παλαιογρ.]* Αἱ λευκαὶ πινακίδες καὶ αἱ λοιπαὶ σκληραὶ ὗλαι γραφῆς, ὁ πάπυρος καὶ ἡ περγαμηνή, ἀφοῦ ἐξυπηρέτησαν ἐπὶ αἰῶνας τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὑπέκυψαν τέλος εἰς ἄλλο ὑλικὸν περισσότερον πρόχειρον καὶ εὔωνον, τὸν χάρτην. Τὸ εἶδος τοῦτο ἐπενοήθη ὑπὸ τῶν Σινῶν. Ἐν Κίνᾳ παρεσκευάζετο πιθανῶς ἀπὸ τοῦ 100 μ. Χ. χάρτης ἀπὸ ἰνώδεις φυτικὰς οὐσίας. Ἤρχισε τότε ἀγὼν μεταξὺ τοῦ σινικοῦ αὐτοῦ χάρτου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ μεσογειακοῦ παπύρου καὶ περγαμηνῆς ἀφ' ἑτέρου. Κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα εἶχεν ἀναπτυχθῆ παραλλήλως ἐν ταῖς χώραις τοῦ Τουρκεστὰν καὶ τῆς Σαμαρκάνδης βιομηχανία χάρτου διαφόρου τοῦ σινικοῦ. Τὸν Η' αἰῶνα οἱ Ἄραβες, ὑποτάξαντες τὴν Σαμαρκάνδην, παρέλαβον τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς τοῦ χάρτου, ἣν ἐτελειοποίησαν. Τότε δὲ ἡ μὲν Αἴγυπτος ἐγένετο ὁ κυριώτερος τόπος βιομηχανίας τοῦ χάρτου, ἡ δὲ Δαμασκὸς κέντρον ἐμπορίας αὐτοῦ, ἐξ οὗ καὶ *δαμασκηνὸς* ἐκλήθη ὁ χάρτης. Κατὰ τὸν Μεσαίωνα φέρεται εἰς τὰ κείμενα ὡς *ξυλότευκτος* καὶ *ξυλοχάρτιον, βομβύκινος* (bombycina), *βαμβύκινος* (bambacina), *μαβύκινος* καὶ *βραβύκινος*, gossypina, cuttunea, *ἑλληνικὸς πάπυρος, ἑλληνικὴ περγαμηνή, σηρικός*, ὀνομασθεὶς ἐκ τῆς ὕλης, ἐξ ἧς κατεσκευάζετο, ἢ ἐκ τοῦ τόπου, ἐξ οὗ προήρχετο.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον εὑρέθησαν ὑπόγεια κτίσματα μὲ κυλίνδρους ἐκ χάρτου καὶ παπύρους. Κατὰ Karabacek («Die Th. Grafschey Funde in Aegypten», σ. 17) ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐκ χάρτου κυλίνδρων εἶναι περίπου τοῦ ἔτους 800 μ. Χ. Οἱ δὲ ἀρχαιότεροι τῶν κωδίκων βομβυκίνου χάρτου ἀνάγονται εἰς τὸ 866 καὶ 878 μ. Χ. Ὁ πρῶτος εἶναι τὸ «Charibu-el-Hadith», συναγωγὴ σπανίων λέξεων καὶ γνωμῶν τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἀποκείμενος νῦν ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Λέϋντεν. Ὁ ἕτερος εὑρίσκεται ἐν Καΐρῳ. Τοῦ 974 χάρτινος κῶδιξ ἀπόκειται ἐν Ὀξφόρδῃ, ἄλλον δὲ τοῦ 990 κατέχει ἡ πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη τῆς Λειψίας. Παρεσκευάζετο δὲ ὁ ἀραβικὸς χάρτης ἐκ καννάβεως, κυρίως δ' ἐξ ἰνῶν λίνου. Ἵνα δὲ καταστήσουν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ λείαν, ἐχρησιμοποίουν πολτὸν ἐκλεκτοῦ ἀλεύρου. Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ παρασκευαζόμενος χάρτης ἦτο ξηρὸς καὶ στεγανός, στιλπνὸς δὲ καὶ λεῖος, ἔχων χρῶμα κιτρινωπόν. Παρήγοντο χάρται ἁδροὶ καὶ παχεῖς καὶ ἕτεροι ἁβρότερο καὶ λεπτοί. Μεγάλης σημασίας εἶναι ἡ μεταξὺ ἀνατολικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ χάρτου διάκρισις, ἐκείνου μὲν κατασκευαζομένου ἐκ λίνου, τούτου δὲ ἐκ βάμβακος. Βραδύτερον τὴν διάκρισιν τοῦ χάρτου ἐβοήθησαν τὰ λεγόμενα ὑδάτινα σημεῖα, ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἄραβας χαρτοποιούς.

Ἤδη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις ἡ νέα γραφικὴ ὕλη ἤρχισε νὰ κυριαρχῇ εἰς βάρος τῆς περγαμηνῆς. Ἐννοεῖται ὅτι χρῆσις χάρτου μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ οἱ Νορμανδοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας μετεχειρίζοντο ἀνατολικὸν χάρτην διὰ τὰ ἔγγραφά των. Τὸ παλαιότατον τῶν τοιούτων χειρογράφων εἶναι πρᾶξις τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ρογήρου, τοῦ 1102. Τῷ 1231 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκος Β' ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν χάρτου εἰς δημόσια ἔγγραφα. Βυζαντινὰ αὐτοκρατορικὰ γράμματα τῶν ἐτῶν 1189 καὶ 1202, τῶν βασιλέων Ἰσαακίου Ἀγγέλου καὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου, ἀπόκεινται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Γένοβας. Γενικῶς ὅμως τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μέχρις ἀκόμη τῆς ἁλώσεως, ἐγράφοντο ἐπὶ τῆς περγαμηνῆς, ἀνωτέρας ποιοτικῶς τοῦ χάρτου. Μόνον δὲ εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ προχείρως ἐγράφοντο αὐτοκρατορικὰ γράμματα ἐπὶ βομβυκίνου. Ἐπὶ χάρτου εἶναι τὰ γράμματα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ὅσα ἐξέδωκεν ὁ περίφημος Στέφανος Ντουσὰν (1331—1355) ὑπὲρ τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων. Ἐπὶ χάρτου εἶναι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τὰ γράμματα τῶν Νοτιοσλαύων ἡγεμόνων πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Χιλανταρίου ἐν Ἄθῳ.

Ἡ τέχνη τῆς παρασκευῆς τοῦ χάρτου ἐγνώσθη ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ ἐγκατεστημένων Ἀράβων. Ὁ ἐκεῖ τὸ πρῶτον κατασκευαζόμενος χάρτης ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ ἀνατολικός, ὅμοιος πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Αἰγυπτίων καὶ Σύρων παρασκευαζόμενον. Ὅταν οἱ Ἄραβες ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν, οἱ Χριστιανοὶ δὲν διέκοψαν τὴν παρασκευὴν τοῦ χάρτου, καίπερ τεχνῖται ἧττον δεξιοί. Ἐκ τῆς Σικελίας πάλιν ἡ τέχνη τῆς χαρτοποιίας διεδόθη εἰς Ἰταλίαν· ἤδη κατὰ τὸ 1235 ἀναφέρεται ἡ Γένοβα ὡς κέντρον χαρτεμπορίου. Ταύτην ἠκολούθησαν εἰς τὴν νέαν ἐπιχείρησιν ἡ Βενετία καὶ ἡ Φλωρεντία, καθὼς καὶ ἄλλαι πόλεις. Ὁ χάρτης τῆς πόλεως Fabriano, εἰς ἣν ἡ χαρτοποιία εἰσήχθη τῷ 1276, μνημονεύεται εὐφήμως. Ἐνταῦθα ἐγένετο τὸ πρῶτον χρῆσις τῶν λεγομένων ὑδατίνων σημείων κατὰ τὸ 1293. Ἄλλαι πόλεις, κέντρα παραγωγῆς χάρτου, ἦσαν ἡ Πάδουα, τὸ Τοσκανικὸν Colle, τὸ Τρεβίζο, τὸ Pignerol καὶ ἡ Casella τοῦ Πεδεμοντίου, ἡ Βονωνία, ἡ Πάρμα, τὸ Μιλᾶνον. Ἐν Γερμανίᾳ τὸν χάρτην ἐπρομηθεύοντο κατὰ τὸν μεσαίωνα διὰ τοῦ μετὰ τῶν βορείων ἰταλικῶν πόλεων ἐμπορίου, ἐντεῦθεν δὲ ταχέως, οὐχὶ ὅμως πρὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐδιδάχθησαν τὴν τέχνην καὶ ἵδρυσαν ἴδια χαρτοποιεῖα. Ἐξ Ἱσπανίας εἰσήχθη ἡ χαρτοποιία εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐν ᾗ ἱδρύεται τὸ πρῶτον χαρτοποιεῖον ἀπὸ τοῦ 1189 ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Hérault. Αἱ βορειότεραι χῶραι τῆς Εὐρώπης πρῶτον μὲν ἐχρησιμοποίουν χάρτην ἐκ τῶν νοτιωτέρων χωρῶν, ἔπειτα δὲ ἵδρυσαν χαρτοποιεῖα. Οὕτω ἡ Ἀγγλία, προμηθευομένη ἐν ἀρχῇ αὐτὸν ἐκ τῶν λιμένων τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, καθίσταται αὐτάρκης μόλις τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ἂν καὶ ἡ χαρτοποιία εἰσήχθη ἐκεῖ τὸν προηγούμενον, ἴσως δὲ καὶ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὁ χάρτης ἦτο ἐν κοινῇ χρήσει, ἀντικατασταθεὶς εἰς τὴν γραφὴν βιβλίων. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅμως, ἂν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μεμονωμένας περιπτώσεις, ὅπως τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα, γραφόμενα κατὰ προτίμησιν ἐπὶ περγαμηνῆς, καὶ ἄλλα ἐπισημότερα γράμματα, ἡ ἀντικατάστασις εἶναι πολὺ πρωϊμωτέρα ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Τοῦ Ι' αἰῶνος χάρτινοι κώδικες προέρχονται ἐξ ἀραβοκρατουμένων μερῶν. Ὑπάρχουν καὶ χειρόγραφα ἀνάμεικτα ἐκ περγαμηνῆς καὶ χάρτου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὰ μὲν ἐξώτερα τοῦ «τετραδίου» ἀποτελοῦνται ἐκ περγαμηνῆς, τὰ δ' ἔσω ἐκ χάρτου, ἵνα ἐμποδίζεται ἡ φθορὰ τοῦ βιβλίου. Τοῦτο εἶναι συνηθέστερον ἐν Εὐρώπῃ, σπανιώτερον δὲ ἐν Ἀνατολῇ, ὅπου, καὶ ὅταν συναντᾶται τοιαύτη ἀνάμειξις, τὰ ἐξ ἑκατέρας ὕλης μέρη τοῦ κώδικος ἀποτελοῦν ἰδίας ἑνότητας.

Ὅπως καὶ εἰς τὰ ἐξ ἄλλων ὑλῶν χειρόγραφα, οὕτω καὶ εἰς τὰ χαρτῷα ἡ χρονολογία τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν δὲν δίδεται πάντοτε ὑπὸ τοῦ κειμένου. Ἀναζητεῖται λοιπόν, πλὴν τῆς γραφῆς, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ χάρτου, τὴν ποιότητα αὐτοῦ, τὴν βαφὴν (διότι ὑπάρχουν καὶ χαρτῷα χειρόγραφα πορφυροβαφῆ) καὶ τὴν προέλευσιν, δύναται δὲ νὰ διαφωτισθῇ καὶ διὰ χημικῆς ἀναλύσεως. Τὸν ΙΔ' αἰῶνα χρησιμοποιοῦνται μηχανήματα ἐκ παχέων ἐλασμάτων, καταλείποντα ἴχνη πιέσεως ἐπὶ τοῦ φύλλου. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τεκμήριον χρονολογήσεως τῶν ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ χάρτου κωδίκων εἶναι τὰ διαφανῆ ἐκεῖνα χαράγματα τοῦ χάρτου, ἅτινα ἠκολούθησαν τὰς ὑδατίνας γραμμὰς καὶ εἶναι γνωστὰ ὡς ὑδαρὰ εἴτε ὑδάτινα σημεῖα *(Λάμπρος)*, τὰ Wasserreichen τῶν Γερμανῶν. Ἐπὶ τοῦ συρματίνου πλέγματος τοῦ τύπου, ἐφ' οὗ ἐχύνετο ἡ διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ χάρτου ὕλη, συνέπλεκον διὰ σύρματος ὀρειχαλκίνου ἀρχικὰ γράμματα, λέξεις, ἐμβλήματα πάσης κατηγορίας, τὰ ἄλλως λεγόμενα filigranes, τὰ λευκόσημα. Τὰ σήματα ταῦτα ἐν ἀρχῇ ἦσαν ἁπλᾶ, ἐμπιεζόμενα διὰ παχέων ἐλασμάτων καὶ καλῶς περιγεγραμμένα· σὺν τῷ χρόνῳ ἔγιναν λεπτότερα καὶ μᾶλλον περίτεχνα, τὰ δὲ ἰταλικὰ ἰδίως περικλείονται διὰ κύκλων. Ἀτελείωτος εἶναι ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων τῶν ὑδατίνων σημείων: ζῷα, κεφαλαὶ ζῴων, ἰχθύες, πτηνά, καρποί, ἄνθη, φυτά, σκεύη πολεμικὰ καὶ ἄλλα, γράμματα, οἰκόσημα. Πολλάκις τὰ ἴδια σημεῖα διατηροῦνται εἰς τὰ αὐτὰ ἐργοστάσια ἐπὶ μακρόν, ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως τροποποιούμενα. Ἄλλα τινὰ σήματα μᾶλλον διαδεδομένα, ὡς ὁ ἀετός, ὁ κώδων, καθίστανται βαθμηδὸν δηλωτικὰ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως ἢ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἴδους τοῦ χάρτου. Οὕτω ἡ χειρίς, σῆμα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διατηρεῖται σχεδὸν ἀμετάβλητος, ἐνῷ τὸ κύπελλον, σημεῖον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐμφανίζει ἀφάνταστον ποικιλίαν μορφῶν. Ἡ λεπτομερὴς καὶ πλήρης μελέτη τῶν σημείων τούτων δίδει πολλαχοῦ ἀκριβεῖς ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνδείξεις χρονολογίας τῶν ἐκ χάρτου κωδίκων. Ἡ διὰ τοῦ ὑδαροῦ σήματος ἐκτύπωσις τοῦ ὀνόματος τοῦ χαρτοποιείου καὶ τοῦ ἔτους τῆς κατασκευῆς τοῦ χάρτου εἶναι συνήθεια τῶν νεωτέρων χρόνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Karabacek*, «Das arabische Papier» (1887). —*Τοῦ αὐτοῦ*, «Neue Quellen zur Papiergeschichte» (1888). —*Fr. Hirt*, «Die Erfidung des Papieres in China».—*E. Grosse*, «Das Papier» (1888—1889).—*Egger*, «Le papier» (1865). —*Blanchet*, «Essai sur l'histoire du papier et de sa fabrication» (1900).—*Gardthausen*, «Griechische Palaeographie» (1 (1911²), 109).—*Thomson - Λάμπρου*, «Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας» (1903, σ. 80).—*Wattenbach*, «Schriftwesen» (1896³, σ. 139).—*Briquet*, «Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition 1282 jusqu'en 1600» (1907, τόμοι 4 μὲ 1.500 πίνακας).

Π. Χ. ΔΟΡΜΠΑΖΑΚΙΣ

— *[Γεωγρ.]* Βλ. λ. *χαρτογραφία*.

— *[Φαρμακοτεχν.]* Οἱ εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρησιμοποιούμενοι *χάρται* παρασκευάζονται ἐκ διηθητικοῦ χάρτου, ὅστις ἐμποτίζεται ἢ ἐπιχρίεται διὰ μιᾶς ἢ περισσοτέρων φαρμακευτικῶν οὐσιῶν. Οἱ χάρται οὗτοι καλοῦνται καὶ *ἰατρικοὶ χάρται* (Chartae medicamentosae). Οἱ ἰατρικοὶ χάρται οἱ περιέχοντες ὡρισμένον ποσὸν φαρμακευτικῆς οὐσίας ἀνὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον καλοῦνται Gradata (χάρται ἀρσενικοῦχοι, ἀτροπινοῦχοι κλπ.). Τὰ κυριώτερα εἴδη τῶν ἰατρικῶν χαρτῶν εἶναι τὰ ἀκόλουθα: *Χάρτης ἀντιασθματικὸς* (Charta antiasthmatica). Λαμβάνεται δι' ἐμποτίσεως λευκοῦ χάρτου εἰς διάλυμα ἐκ 17 μ. νίτρου, 10 μ. ἐκχυλίσματος στραμονίου, 20 μ. σακχάρου καὶ 100 μ. θερμοῦ ὕδατος.

Χάρτης ἀντιρρευματικὸς (Charta antirrheumatica). Παρασκευάζεται δι' ἐπικαλύψεως διὰ χρωστῆρος ἐκ τοῦ τετηγμένου μείγματος: 1 μ. κηροῦ, 3 μ. κολοφωνίου, 2 μ. πίσσης ἢ 1 μ. ῥητίνης πεύκης, 1 μ. πίσσης, 1 μ. κηροῦ, 1 μ. τερεβινθίνης.

Χάρτης ἀρσενικοῦχος (Charta arsenicalis). Παρασκευάζεται ἐξ 1 μ. ἀρσενικικοῦ νατρίου καὶ 20 μ. ὕδατος. Μετὰ τὸν ἐμποτισμὸν ξηραίνεται ὁ χάρτης καὶ κατατέμνεται εἰς 20 ἰσομεγέθη τεμάχια, ὧν ἕκαστον περιέχει 0.05 γρ. ἀρσενικικοῦ νατρίου. Τὰ τεμάχια ταῦτα περικαλυπτόμενα διὰ σιγαροχάρτου καπνίζονται.

Χάρτης νιτροῦχος (Charta nitrata). Παρασκευάζεται δι' ἐμποτίσεως διηθητικοῦ χάρτου διὰ διαλύματος νιτρικοῦ καλίου. Ἐκ τοῦ χάρτου τούτου ἀποκόπτονται μικρὰ τεμάχια, ἅτινα ἀνάπτονται. Οἱ κατὰ τὴν ἀνάφλεξιν παραγόμενοι ἀτμοὶ των εἰσπνέονται ὡς ἀντιασθματικοί.

Χάρτης πρὸς ὑποκαπνισμοὺς (Charta fumigatoria). Παρασκευάζεται ἐξ 1 μ. βενζόης, 1 μ. βαλσάμου Τολοῦ, 1 μ. λιβάνου, ἅτινα συντήκονται ὁμοῦ εἰς ἤπιον πῦρ, προστιθεμένου ἴσου ποσοῦ αἰθερίου τινὸς ἐλαίου. Διὰ τοῦ μείγματος ἐπικαλύπτονται χάρται, οἵτινες καιόμενοι χρησιμεύουν πρὸς ἀρωματισμόν.

Χάρτης πρὸς ἐξολόθρευσιν μυιῶν (Charta muscarum a veneno libera). Παρασκευάζεται ἐξ 100 μ. ξύλου κουασσίας, 500 μ. ὕδατος, 15 μ. σιροπίου ἁπλοῦ, 10 μ. πεπέρεως, 10 μ. ἀλκοόλης, 15 μ. ὕδατος καὶ διαλύματος ῥοδανιλίνης, ὅσον ἀρκεῖ πρὸς χρῶσιν. Ἐμβρέχεται ἀρχικῶς τὸ ξύλον τῆς κουασσίας ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον εἰς 500 μ. ὕδατος καὶ εἶτα βράζεται ἐπὶ 1 ὥραν. Εἰς τὸ διήθημα προστίθεται τὸ σιρόπιον καὶ τὸ σύνολον συμπυκνοῦται μέχρις 100. Τὸ πέπερι μετὰ τῆς ἀλκοόλης καὶ τοῦ ὕδατος κατεργάζονται πρὸς βάμμα, ὅπερ προστίθεται εἰς τὸ ἄνω σκεύασμα, τὸ ὁποῖον τέλος χρωματίζεται. Διὰ τοῦ σκευάσματος αὐτοῦ ἐμβρέχεται χάρτης, ὅστις ἐκτιθέμενος εἰς πινάκια

Digitized by Google

χρησιμεύει πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν μυιῶν. Ἕτερα εἴδη χάρτου εἶναι: ὁ φαινικοῦχος, ὁ κανθαριδοῦχος, ὁ κηρωτός, ὁ αἱμοστατικός, ὁ παραφινοῦχος κλπ.

κ. Γ. Μ.

— *[Δασμολ.]* Λόγῳ τῶν διαφόρων ποικιλιῶν καὶ χρήσεων τοῦ *χάρτου*, τὸ τελωνειακὸν δασμολόγιον ἀναγράφει εἰς πολλὰς τῶν κλάσεων αὐτοῦ τοὺς δασμούς, τοὺς ἐπιβαλλομένους κατὰ τὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγὴν εἰδῶν χάρτου. Τὸ δασμολόγιον κατατάσσει εἰς ἰδίαν κατηγορίαν ΙΙ ὑπὸ τίτλον: χάρτης, εἴδη χάρτου καὶ ἐκτυπωτικῶν τεχνῶν προϊόντα καὶ εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. 176 — 189 κλάσεις αὐτοῦ, ὧν ἑκάστη ἔχει πλείονας ὑποδιαιρέσεις, ἑκάστη δὲ τῶν κλάσεων περιλαμβάνει πρώτας ὕλας χαρτοποιίας, χαρτόνιον καὶ τὰ εἴδη αὐτοῦ, χάρτην περιτυλίξεως ἢ συσκευασίας, χάρτην τυπογραφικὸν καὶ χάρτην γραφῆς, χάρτην ἀλληλογραφίας, χάρτην διαφόρων ἄλλων χρήσεων, εἴδη ἐκ χάρτου καὶ χαρτονίου, χάρτην πεπιεσμένον καὶ εἴδη αὐτοῦ, εἴδη τυπογραφίας καὶ βιβλιοδετικῆς, λιθογραφήματα, χαλκογραφήματα κλπ., φωτογραφίας καὶ κινηματογραφικὰς ταινίας, παιγνίδια παίδων ἐκ χάρτου κλπ., κοσμήματα ἢ μονογράμματα ἐκ χάρτου, θεατρικοὺς διακόσμους ἢ δι' αἰθούσας φωτογράφων, εἰκόνας παντοειδεῖς. Οἱ καθ' ἕκαστον εἶδος χάρτου δασμοὶ εἶναι μᾶλλον ὑψηλοί, ταμιευτικοί, ἅμα δὲ καὶ προστατευτικοὶ τῆς ἐγχωρίου χαρτοποιίας, καὶ αὗται δὲ αἱ πρῶται ὕλαι χαρτοποιίας ὑπόκεινται εἰς ἐλαφρὸν τέλος. Ἀτελῶς εἰσάγονται τὰ ἔντυπα βιβλία τετυπωμένα εἰς ξένας γλώσσας καὶ καθ' οἱονδήποτε τρόπον δεδεμένα, ἐνῷ τὰ τετυπωμένα εἰς τὴν ἑλληνικήν, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, εἰσαγόμενα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὑποβάλλονται εἰς τέλος, ἀνὰ 100 χιλιόγρ., μεταλλικῶν δραχμῶν 120 (μέγιστον δασμὸν) καὶ δρχ. 80 (ἐλάχιστον δασμόν), χάριν προστασίας τῆς ἐγχωρίου τυπογραφίας καὶ ἐργασίας. Κατ' ἐξαίρεσιν ὅμως εἰσάγονται ἀτελῶς τὰ βιβλία ἐκ στερεοτυπίας τῶν κλασσικῶν ἀρχαίων συγγραφέων, Ἑλλήνων ἢ Λατίνων, ὡς καὶ βιβλία τῆς ὑπὸ τῆς Βρεττανικῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας ἐκδιδομένης Ἱερᾶς Γραφῆς, δεδεμένα ἢ μή, καθὼς ἐπίσης ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ἐν γένει καὶ τιμοκατάλογοι ξένων καταστημάτων εἰς βιβλία εἰκονογραφημένα ἢ μή. Ἰδιαιτέρως κατατάσσονται ἐν τῷ δασμολογίῳ εἰς κλάσιν 137, ε, 3, χάρτης διάτρητος διὰ κλειδοκύμβαλα, 164α χάρτης ἀρωματικὸς κλπ.

Χάρτης δημοσιογραφικός. Ἐν κλάσει 179α κατατάσσεται χάρτης κοινὸς ἐφημερίδων, συγκείμενος ἐκ μίγματος χημικοῦ καὶ μηχανικοῦ πολτοῦ καὶ ζυγίζων μέχρις 60 γραμμαρίων κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον, ὡς καὶ χάρτης τυπογραφικὸς πρὸς ἐκτύπωσιν περιοδικῶν, εἰσαγόμενος ἀτελῶς. Πρὸς ἀποφυγὴν ὅμως καταχρήσεων τῆς ἀτελείας ταύτης, ὡρίσθη ὅτι ὁ δι' ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ ἀτελῶς εἰσαγόμενος χάρτης δέον νὰ ἔχῃ χρῶμα ἀσθενῶς κιτρινοπράσινον καὶ νὰ φέρῃ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ συνεχεῖς ὑδατίνας γραμμὰς παραλλήλους καὶ ἀνὰ 5 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, ἡ δὲ ἀτελὴς εἰσαγωγή του ἐπιτρέπεται κατόπιν εἰδικῆς ἀδείας τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν (νόμ. 3326, ἄρθρ. 20). Τὸ ἐκ τῶν πιεστηρίων κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν ἐφημερίδων ἢ περιοδικῶν ἀπορριπτόμενον λόγῳ φθορᾶς ποσόν, μὴ δυνάμενον νὰ ὑπερβῇ τὸ ποσοστὸν 2 % ἐπὶ τοῦ παραληφθέντος χάρτου, παραδίδεται εἰς τὸ ἐθνικὸν τυπογραφεῖον, καταβαλλομένης τῆς ἀξίας του (νόμ. 3326, καὶ διάταγμα τῆς 14 Ἰουνίου 1925). Χρῆσις διάφορος τῆς δι' ἣν εἰδικῶς εἰσήχθη ἀτελῶς ὁ χάρτης ἐπάγεται δίωξιν λαθρεμπορίας.

Χάρτης δημοσίας ὑπηρεσίας. Ὑπὸ τοιαύτην ὀνομασίαν φέρεται ὁ χάρτης ὁ χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας. Συνήθως οὗτος κατασκευάζεται ἐπίτηδες, κατόπιν εἰδικῶν περὶ τῆς προμηθείας του συμβάσεων, φέρων δι' ὑδατίνων κεφαλαίων γραμμάτων τὴν ὀνομασίαν ταύτην, πρὸς εὐχερῆ διάκρισιν καὶ πρόληψιν καταχρήσεων.

Χάρτης λεπτός. Ἀπαγορεύεται ἡ εἰσαγωγή, κατοχὴ καὶ πώλησις χάρτου βάρους μικροτέρου τῶν 60 γρμ. κατὰ τετρ. μέτρον, ἐπιτρέπεται δὲ ἡ παραγγελία καὶ εἰσαγωγὴ τοιούτου χάρτου μετὰ προηγουμένην ἐξέτασιν δείγματος ὑπὸ τοῦ γενικοῦ χημείου τοῦ κράτους (νόμ. 5430, ἄρθρ. 20), ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ δημοσιογραφικοῦ χάρτου, ὅστις δὲν ὑπάγεται εἰς τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις τοῦ νόμου 5430, δυνάμενος νὰ εἶναι οἱουδήποτε βάρους. Τὰ βιβλία ἀντιγράφων ἐπιστολῶν κατέστησαν μονοπώλιον τοῦ κράτους.

Χάρτης σφραγιστός· βλ. λ. *σφραγιστὸς* χάρτης καὶ *χαρτόσημον*.

Χάρτης παραγόμενος ἐν τοῖς ἐγχωρίοις χαρτοποιείοις ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ τιμήματος τῆς πωλήσεως αὐτοῦ φορολογίαν κύκλου ἐργασιῶν, ἐφ' ὅσον δὲ κατασκευάζεται καὶ πωλεῖται παρ' ἀνωνύμου ἑταιρείας, αὕτη ὑπόκειται, διὰ τὰ διανεμόμενα μερίσματα, καὶ εἰς τὴν φορολογίαν τῶν καθαρῶν προσόδων Γ' κατηγορίας. Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

—**χάρται** ***ἐδαφολογικοί***· βλ. λ. *ἐδαφολογικοὶ χάρται*.

—**χάρται** ***ἰσόθερμοι*** *[Μετεωρολ. — Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ἰσόθερμοι καμπύλαι*.

—**χάρται** ***ἰσοβαρεῖς*** *[Μετεωρολ.]*· βλ. λ. *ἰσοβαρεῖς* χάρται.

—**χάρτης** ***ἀντιγραφῆς***. Φύλλα λεπτοῦ χάρτου, ἅτινα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως φέρουν μελανὸν ἢ κυανοῦν ἐπίχρισμα, ὅπερ ἐπιτρέπει τὴν διὰ πιέσεως χάραξιν στοιχείων ἢ σχημάτων ἐπὶ ἑτέρου φύλλου χάρτου ἢ ὑφάσματος κ. λ. (κοιν. *λαδόχαρτο* ἢ *καρμπόν*).

—**χάρτης** ***ἀστρογραφικός***, καὶ — ***ἀστρονομικὸς*** *[Ἀστρον.]*· βλ. *οὐράνιος* ἄτλας καὶ *οὐράνιος* χάρτης.

—**χάρτης** ***γεωγραφικός***· βλ. λ. *χαρτογραφία*.

—**χάρτης** ***δοκιμαστικός***. Εἶναι ἀπορροφητικὸς (διηθητικὸς) χάρτης, ἐμβεβαπτισμένος εἰς διάλυμα ἡλιοτροπίου (βλ. *ἡλιοτρόπιον*). Χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὀξίνου ἢ ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως ὑγροῦ τινος, διότι, ὅταν ἐν τῷ διαλύματι ὑπάρχουν ἰόντα ὑδρογόνου, τὸ χρῶμα αὐτοῦ καθίσταται ἐρυθρόν, ἐνῷ τὰ ἰόντα ὑδροξυλίου μετατρέπουν τὸ χρῶμα αὐτοῦ εἰς κυανοῦν. Σ. Γ.

—**χάρτης** ***ἐλεφαντοστοῦ***· βλ. λ. *ἐλεφαντοστοῦ* χάρτης.

—**χάρτης** ***ἐμφανοτυπικὸς*** *[Φωτογρ.]*· βλ. λ. *ἐμφανοτυπικὸς* χάρτης.

—**χάρτης** ***ἐπιστρώσεως***· βλ. λ. *ταπετσαρίας* χάρτης.

— **«Χάρτης** ***τῆς ἐργασίας»*** (Carta del lavoro). Καλεῖται οὕτω ὁ καταστατικὸς χάρτης τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, ὁ διέπων τὰ τῆς ἐργασίας ἐν γένει. Διὰ τοῦ χάρτου τούτου ἡ ἐργασία χαρακτηρίζεται ὡς κοινωνικὸν καθῆκον καὶ ὡς τοιαύτη προστατεύεται καὶ χειραγωγεῖται ὑπὸ τοῦ κράτους, ἡ δὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία θεωρεῖται ὡς ἐξυπηρετοῦσα τὰ συμφέροντα τῆς παραγωγῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους. Ἐν τούτοις ὁ ἐπιχειρηματίας καθίσταται ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ κράτους διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του καὶ ὑποχρεοῦται νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, τὴν τελειοποίησίν της καὶ τὴν μείωσιν τῶν τιμῶν. Ὁ ἔμμισθος τεχνίτης ὑπάλληλος ἢ ἐργάτης τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως θεωρεῖται ὡς συνεργάτης αὐτῆς. Τὸ νομίμως ἀνεγνωρισμένον συνδικᾶτον—ἐργοδοτῶν ἢ ἐργατῶν—δικαιοῦται νὰ ἐκπροσωπῇ νομικῶς ὁλόκληρον τὴν τάξιν τῶν ἐργοδοτῶν ἢ ἐργατῶν, δι' ἣν ἔχει συγκροτηθῆ, νὰ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῆς τάξεως ταύτης ἀπέναντι τοῦ κράτους καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς τάξεως εἰσφορὰς καὶ νὰ συνομολογῇ συλλογικὰς συμβάσεις ἐργασίας, ὑποχρεωτικὰς δι' ὅλα τὰ μέλη τῆ τάξεως, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐγγραφῆς ἢ μὴ εἰς τὸ συνδικᾶτον.

Αἱ ἀμοιβαὶ τῆς ἐργασίας καὶ οἱ ὅροι αὐτῆς διέπονται εἰς ὅλα τὰ πεδία, γεωργικόν, βιομηχανικόν, ἐμπορικὸν κλπ., παρὰ τῶν συλλογικῶν τούτων συμβάσεων. Καὶ αὐτὴ ἡ κατ' οἶκον βιοτεχνία ὑπάγεται εἰς αὐτάς, πλὴν τῶν οἰκιακῶν ὑπηρεσιῶν. Αἱ συμβάσεις αὗται εἶναι συμβάσεις μόνον κατ' ὄνομα. Κατ' οὐσίαν εἶναι ἀληθεῖς κανονισμοί, πραγματικοὶ νόμοι, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς—ἐργοδότης ἢ ἐργάτης—δύναται νὰ παραβῇ. Καὶ αὗται αἱ ἀτομικαὶ συμβάσεις τῆς ἐργασίας ὑποχρεοῦνται νὰ παρακολουθοῦν τὰς συλλογικὰς τοιαύτας. Εἰς τοῦτο μία μόνον ἐξαίρεσις εἶναι ἀνεκτή: ἐὰν ἐν τῇ ἀτομικῇ συμβάσει περιέχωνται ὅροι εὐνοϊκώτεροι διὰ τὸν ἐργάτην ἀπὸ τοὺς περιεχομένους ἐν τῇ συλλογικῇ.

Ἐν πάσῃ συλλογικῇ συμβάσει ἐργασίας πρέπει ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ν' ἀναφέρωνται: τὸ ποσὸν τῆς μισθοδοσίας καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν αὕτη θὰ παρέχηται, τὸ ὡρολόγιον τῆς ἐργασίας, οἱ ἐσωτερικοὶ κανονισμοὶ τῆς ἐργασίας καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ ὁποῖον θὰ μεσολαβῇ ἀπὸ τῆς δοκιμαστικῆς μέχρι τῆς ὁριστικῆς προσλήψεως ἑνὸς ἐργάτου. Ὁ καθορισμὸς τοῦ μισθοῦ γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βιοτικῶν ἀπαιτήσεων, τῶν δυνατοτήτων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ ἐργάτου. Αἱ συλλογικαὶ αὗται συμβάσεις πρέπει νὰ τυγχάνουν εὐρείας δημοσιότητος, αἱ δὲ σημαντικώτεραι τούτων δημοσιεύονται ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως.

Αἱ διαφοραὶ αἱ ἀναφυόμεναι κατὰ τὰς συλλογικὰς σχέσεις τῆς ἐργασίας ἢ τὴν ἐφαρμογὴν ἄλλων ὑφισταμένων κανόνων ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν ἐργοδικείων. Τὰ ἐργοδικεῖα ταῦτα εἶναι ἁρμόδια νὰ ἐκπονοῦν νέας συλλογικὰς συμβάσεις, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ ἐπιβάλλεται εἰς ἅπαντας τοὺς ἐργοδότας καὶ ἐργάτας. Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν συμβάσεων τούτων τὰ δικαστήρια ὀφείλουν νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὰ συμφέροντα τῶν ἐργοδοτῶν, τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰ συμφέροντα τῆς παραγωγῆς. Τὸ λὸκ-ἄουτ καὶ ἡ ἀπεργία ἀπαγορεύονται, χαρακτηρίζονται ὡς ποινικὰ ἀδικήματα καὶ τιμωροῦνται αὐστηρότατα.

Διὰ τὴν δικαίαν διανομὴν τῆς ἐργασίας ἔχουν ἱδρυθῆ γραφεῖα εὑρέσεως ἐργασίας, ἅτινα διατελοῦν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν συνδικάτων. Οἱ ἐργοδόται ὑποχρεοῦνται νὰ προσλαμβάνουν τοὺς ἐργάτας μέσῳ τῶν γραφείων τούτων, ἔχοντες τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἐγγεγραμμένων. Τέλος λαμβάνεται πρόνοια περὶ τῆς κατ' ἔτος παροχῆς εἰς τοὺς ἐργάτας ἀδειῶν μετ' ἀποδοχῶν καὶ ὁρίζεται ὅτι ἡ ὑπὸ τὰ ὅπλα ἢ ἡ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐθνικῆς πολιτοφυλακῆς πρόσκλησις τοῦ ἐργάτου δὲν ἀποτελεῖ λόγον ἀπολύσεως αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Turati*, La carta del lavoro illustrata e commentata (1929).—*E. Ranelleti*, La carta del lavoro (Milano 1928).—*G. Napolitano*, Corso di economia politica svolto sui principi della Carta del lavoro (1928).—*G. Bottaï*, La carta del lavoro (1927).

Ι. Α. Μ.

—**χάρτης** ***θερμοσκοπικὸς*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *θερμοσκοπικὸς* χάρτης.

— **χάρτης** ***κτηματικὸς*** *[Τοπογρ.]*· βλ. λ. *κτηματικὸς* χάρτης.

— **«Χάρτης** ***Μέγας»*** (Magna Charta) *[Νομ.]*. *Χάρται* ὠνομάζοντο ἀρχικῶς τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας παραχωρούμενα προνόμια εἰς τὰς ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ἦσαν εἶδος γραπτοῦ *Συντάγματος* (βλ. λ.), περιλαμβάνοντος τὰς κεντρικὰς κατευθύνσεις τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀποικίας, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν πάντοτε τῆς μητροπόλεως διατελούσης, τῆς ὁποίας δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ παραβιάζῃ τοὺς νόμους. Μεταξὺ τῶν πρώτων παραχωρηθέντων τοιούτων χαρτῶν ἦτο ὁ χάρτης τῆς ἀποικίας Βιργινίας, προβλέπων διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀποικίας ταύτης τὴν ἐκλογὴν κυβερνήτου καὶ διαρκοῦς συμβουλίου, τὸ ὁποῖον, μετὰ τῶν ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένων ἀντιπροσώπων, συνεκρότει τὴν γενικὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἀρνησικυρίας τοῦ κυβερνήτου, ἐψήφιζε τοὺς νόμους. Ἱστορικῆς σημασίας ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Α΄ παραχωρηθεὶς χάρτης τῷ 1628 εἰς τὸν κυβερνήτην καὶ εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς ἀποικίας Μασσαχουσσέτης, ὅπως καὶ ὁ βραδύτερον τῷ 1691 εἰς τὴν ἰδίαν ἀποικίαν παραχωρηθεὶς χάρτης ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου, διότι ἦτο τὸ ἀντίγραφον ἑνὸς συγχρόνου Συντάγματος, περιέχων ὅλα τὰ στοιχεῖα πλήρους πολιτικῆς κυβερνήσεως τῆς ἀποικίας. Τὰ κύρια σημεῖα τοῦ τελευταίου τούτου χάρτου μετεφυτεύθησαν καὶ εἰς τὸ ἤδη ἰσχῦον Σύνταγμα τοῦ 1780 τῆς Μασσαχουσσέτης, τὸ ὁποῖον βραδύτερον σπουδαίως ἐπέδρα εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τοῦ 1789. Ἐν γένει οἱ χάρται ἐκεῖνοι ἀποτελοῦν τὸν πρόδρομον τῶν γραπτῶν Συνταγμάτων, ἔκτοτε δὲ ἡ λέξις χάρτης χρησιμοποιεῖται ὡς δηλωτικὸς συστήματος διοικήσεως.

Ἐξαιρετικῆς ὅμως σημασίας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ὑπῆρξεν ὁ «Μέγας χάρτης» (Magna Charta), ὁ ὁποῖος παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰωάννου τοῦ Ἀκτήμονος, τῷ 1215, τῇ ἀξιώσει τῶν κατ' αὐτοῦ στασιασάντων βαρώνων τοῦ βασιλείου. Ὁ χάρτης οὗτος, συνταγεὶς εἰς λατινικὴν γλῶσσαν, περιεῖχε τὰς βάσεις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Οὐδείς, κατ' αὐτόν, φόρος ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ συμβουλίου τῶν βαρώνων, ἕκαστος δὲ ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὰ δικαστήρια προστασίαν τῶν δικαιωμάτων του συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους. Τότε διὰ πρώτην φορὰν ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ ἀρχὴ ὅτι οὐδεμία ποινὴ ἐπιβάλλεται μὴ προβλεπομένη ἤδη ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἡ «Magna Charta» πρώτη καθιέρωσε νομικοὺς περιορισμοὺς εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἀπὸ τῆς παραχωρήσεώς της τὰ δικαιώματα τῶν ὑπηκόων ἔπαυσαν ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς καλῆς διαθέσεως τοῦ βασιλέως, πᾶς δὲ πολίτης ἐδικαιοῦτο νὰ ἀξιώσῃ προστασίαν τῶν δικαιωμάτων του κατὰ πάσης αὐθαιρέτου ἐπιβουλῆς, ἐπικαλούμενος πρὸς τοῦτο ὄχι τὰς ἀορίστους ὑποσχέσεις τὰς διδομένας ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ὁρκοδοσίαν, ἀλλ' αὐτὰς τὰς ἐν τῇ «Magna Charta» περιλαμβανομένας ἀρχάς. Ἀποτελεῖ οὕτως ἡ «Magna Charta» τὴν πρώτην ἐπίσημον διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἣν ἔχουν ὡς πρότυπον αἱ μετέπειτα διακηρύξεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Γαλλίας. Χ. Γ. Σ.

—**χάρτης** ***ναυτικός***· βλ. λ. *χαρτογραφία*.

—**χάρτης** ***οὐρανοῦ*** *[Ἀστρον.]*· βλ. *οὐράνιος* ἄτλας καὶ *οὐράνιος* χάρτης.

—**χάρτης** ***περγαμηνός***· βλ. λ. *περγαμηνὴ φυτική*.

—**χάρτης** ***συμπεπιεσμένος***. Μᾶζα παρασκευαζομένη ἐκ ζύμης παλαιοῦ χάρτου ἢ φύλλων χάρτου, ἅτινα συγκολλῶνται διὰ διαλύματος κόμμεως ἀραβικοῦ, ζελατίνης ἢ ἀμυλοκόλλης καὶ ἀκολούθως πιέζονται ἐντὸς τύπων, οἵτινες ἔχουν ἐπαλειφθῆ δι' ἐλαίου. Μετὰ τὴν ξήρανσιν αἱ ἐκ τῶν τύπων ἐξαγόμεναι μᾶζαι διαποτίζονται διὰ λινελαίου καὶ ἀκολούθως ὑφίστανται φρῦξιν ἐν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ. Ἐντὸς τῆς μάζης τοῦ πεπιεσμένου χάρτου προστίθενται ἐνίοτε γύψος ἢ κιμωλία ἢ ἄμμος ἢ ἄργιλλος κλ. πρὸς ἐπιβάρυνσιν. Σ. Γ.

Ὁ συμπεπιεσμένος χάρτης χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ πρὸς κατασκευὴν διαφόρων δοχείων, κανίστρων, πλαγγόνων, κομβίων, ῥάβδων, δίσκων, προεξεχόντων κοσμημάτων τοῦ ἐσωτερι-

Digitized by Google

κοῦ τῶν οἰκιῶν καὶ πλείστων ἄλλων ἀντικειμένων κοινῆς χρήσεως. Α. Α. Κ.

—**χάρτης τοπογραφικός** *[Τοπογρ.]*· βλ. λ. *τοπογραφικὸς χάρτης*.

—**χάρτης φωτογραφικός.** Ὁ φωτογραφικὸς χάρτης εἶναι χάρτης, τοῦ ὁποίου ἡ μία ἐπιφάνεια ἔχει καταλλήλως παρασκευασθῆ φωτοπαθής, ὥστε νὰ εἶναι ἐφικτὴ δι' αὐτοῦ ἡ λῆψις φωταντιτύπων. Ὁ χάρτης ὡς φορεὺς φωτοπαθοῦς στρώματος εἰσήχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Fox Tablot. Τὰ διάφορα εἴδη τῶν χρησιμοποιουμένων σήμερον φωτογραφικῶν χαρτῶν ἀποτελοῦν δύο κατηγορίας: 1) Τοὺς *ἐμφανοτυπικοὺς* χάρτας ἢ καὶ χάρτας ἀμέσου τυπώσεως καλουμένους, οἵτινες εἶναι κοινῶς γνωστοὶ ὡς «χαρτιὰ τῆς ἡμέρας». Εἰς τοὺς χάρτας τούτους ἡ σχηματιζομένη κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτὸς εἰκὼν γίνεται ἀμέσως ὁρατή. 2) Τοὺς *λανθανοτυπικοὺς* χάρτας ἢ χάρτας δι' ἐμφανίσεως καλουμένους καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι κοινῶς γνωστοὶ ὡς «χαρτιὰ τῆς νυκτός». Ἡ τύπωσις τῆς εἰκόνος ἐπὶ τῶν χαρτῶν τῆς κατηγορίας αὐτῆς δὲν γίνεται εὐθὺς ὁρατή, καθότι ἡ σχηματισθεῖσα εἰκὼν εἶναι λανθάνουσα. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν τῶν φωτογραφικῶν χαρτῶν παρεντίθενται ἕτερά τινα εἴδη φωτογραφικοῦ χάρτου, τὰ ὁποῖα παρέχουν κατὰ τὴν τύπωσιν εἰκόνα ἀσθενῶς ὁρατήν, ἥτις καθίσταται πλήρως ὁρατὴ διὰ τῆς ἐμφανίσεως. Τοιούτου εἴδους χάρται εἶναι οἱ δι' εἰδικάς τινας μεθόδους χρησιμοποιούμενοι χάρται κομμεοτυπίας, ἀνθρακοτυπίας, ἐλαιοτυπίας.

Οἱ ἐμφανοτυπικοὶ χάρται ἔχουν ὡς φωτοπαθῆ οὐσίαν τὸν χλωριοῦχον ἄργυρον. Ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς των, τῶν διαφόρων χαρακτηριστικῶν των κλπ., διακρίνοντα τὰ ἀκόλουθα εἴδη ἐμφανοτυπικῶν χαρτῶν: α) ἁλατοῦχος χάρτης, β ἀριστοτυπικὸς χάρτης, ὅστις φέρει τὴν φωτοπαθῆ οὐσίαν διαμοιρασμένην εἰς ζελατίνην, γ) χάρτης κελλοϊδίνης, ὅστις φέρει τὸν χλωριοῦχον ἄργυρον διαμοιρασμένον εἰς τὸ στρῶμα τοῦ κολλοδίου, καὶ δ) χάρτης πρωταλβίνης ἢ καὶ ἀλβουμινοῦχος χάρτης καλούμενος, ὅστις φέρει τὴν φωτοπαθῆ οὐσίαν ἐγκατεσπαρμένην ἐντὸς λευκωματοειδοῦς οὐσίας. Ὁ διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἐμφανοτυπικῶν χαρτῶν χρησιμοποιούμενος χλωριοῦχος ἄργυρος δὲν χρησιμοποιεῖται ὡς ἕτοιμος τοιοῦτος διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος, ἀλλὰ λαμβάνεται διὰ διπλῆς ἀντικαταστάσεως (ὡς π. χ.

$$AgNO_3 + NH_4Cl = AgCl + NH_4NO_3)$$

εἴτε διὰ διαποτίσεως αὐτοῦ τοῦ χάρτου διὰ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ εἶτα διὰ διαλύματος χλωριούχου ἅλατος (ἁπλοῦς ἁλατοῦχος χάρτης), εἴτε διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως γαλακτώματος χλωριούχου ἀργύρου εἰς ζελατίναν, κολλόδιον, λεύκωμα κλπ., διὰ τοῦ ὁποίου σχηματίζεται τὸ φωτοπαθὲς στρῶμα τοῦ χάρτου (χάρτης κελλοϊδίνης, ἀριστοτυπικὸς κλπ.).

Οἱ διάφοροι ἐμφανοτυπικοὶ χάρται παρουσιάζουν καὶ διαφόρου βαθμοῦ φωτοπάθειαν, ἐξαρτωμένην ἐκ πλείστων παραγόντων. Ἐξαιρετικὴν σημασίαν παρουσιάζει τὸ εἶδος τοῦ ὡς φορέως τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος χρησιμοποιουμένου χάρτου (χάρτης πορώδης, ἐπιβεβαρημένος διὰ πληρωτικῶν οὐσιῶν κλπ.). Ἀναλόγως τῆς στιλπνότητος ἢ τῆς τραχύτητος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν οἱ διάφοροι φωτογραφικοὶ χάρται, διακρίνονται εἰς στιλπνούς, θαμβοὺς ἢ ἡμιθάμβους καὶ τραχεῖς. Οἱ ἐμφανοτυπικοὶ χάρται παρουσιάζουν εἰς τὰς ἐπ' αὐτῶν τυπουμένας εἰκόνας ποικιλίαν ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῆς διαβαθμίσεως τῶν τόνων, δίδοντες οὕτως ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φωτοτύπου διάφορα φωταντίτυπα. Ὁ ἀριστοτυπικὸς χάρτης δίδει ἐντόνους ἀντιθέσεις, ἐνῷ ὁ χάρτης κελλοϊδίνης καὶ ὁ λευκωματοῦχος δίδουν ἀσθενεστέρας ἀντιθέσεις. Γενικῶς τὰ ἐπὶ ἐμφανοτυπικῶν χαρτῶν λαμβανόμενα φωταντίτυπα δέον νὰ τονίζωνται ἀπαραιτήτως, διὰ νὰ καταστῶσι μόνιμα καὶ νὰ μὴ ἀλλοιῶνται εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ χρόνου. Πολλὰ εἴδη ἐμφανοτυπικοῦ χάρτου ὑφίστανται αὐτοτονισμὸν κατὰ τὴν στερέωσιν διὰ τῆς προσθήκης ὀλίγου μαγειρικοῦ ἅλατος.

Οἱ λανθανοτυπικοὶ χάρται σχηματίζουν κατὰ τὴν τύπωσιν λανθάνουσαν εἰκόνα. Οἱ χάρται τῆς κατηγορίας αὐτῆς διακρίνονται εἰς τρεῖς τάξεις: α) Εἰς τοὺς παρασκευαζομένους διὰ βρωμιαργυρούχου γαλακτώματος ζελατίνης, δι' οὗ σχηματίζεται τὸ φωτοπαθὲς στρῶμα τοῦ εἰδικοῦ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν χάρτου. Ὁ βρωμιοῦχος ἄργυρος τῶν χαρτῶν αὐτῶν παρουσιάζει πολὺ μικρὰν φωτοπάθειαν (μόλις 1—3° Scheiner) ἐν σχέσει πρὸς τὸν βρωμιοῦχον ἄργυρον τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν. Οἱ χάρται τῆς τάξεως αὐτῆς εἶναι καὶ οἱ περισσότερον φωτοπαθεῖς, δι' ὃ καὶ ὅλαι αἱ προπαρασκευαστικαὶ διὰ τὴν τύπωσιν ἐργασίαι, ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ στερέωσις, γίνονται εἰς τὸ φωτογραφικὸν ἐργαστήριον, τὸ ὁποῖον φωτίζεται διὰ καταλλήλου ἐρυθροῦ φωτός. Εἰς τὸ ἐμπόριον φέρονται διάφορα εἴδη τῶν φωτογραφικῶν αὐτῶν χαρτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ διάφοροι ποικιλίαι αὐτῶν (θαμβοί, ἡμίθαμβοι, στιλπνοί). Ἀναλόγως τῶν φωτοτύπων, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ τυπωθῶσιν ἐπὶ τοιούτων χαρτῶν, γίνεται ἡ ἐκλογὴ τοῦ καταλληλοτέρου. Οὕτω π. χ. διὰ κανονικὰ φωτότυπα χρησιμοποιεῖται χάρτης μὲ κανονικὸν γαλάκτωμα. Διὰ ἀδύνατα φωτότυπα χρησιμοποιεῖται χάρτης μὲ σκληρὸν γαλάκτωμα. Τέλος διὰ τὰ σκληρὰ φωτότυπα χρησιμοποιοῦνται χάρται μὲ μαλακὸν γαλάκτωμα. Κατὰ τὰς τυπώσεις διὰ τῶν φωτογραφικῶν χαρτῶν ἐν γένει λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ λίαν στιλπνὸς χάρτης ἐνισχύει τὰς ἀντιθέσεις φωτὸς καὶ σκιῶν, εἶναι δὲ καὶ ἀποδοτικώτερος εἰς λεπτομερείας. Ὁ θαμβὸς χάρτης δίδει ἁπαλὰς γραμμὰς καὶ γενικῶς μαλακὰ ἀντίτυπα, εἶναι δὲ κατάλληλος διὰ σκληρὰς φωτογραφίας ἢ μεγάλου μεγέθους. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν γενικῶς τῶν φωτογραφικῶν χαρτῶν δέον νὰ δίδηται προσοχὴ εἰς τὸ χρησιμοποιούμενον ἐμφανιστικὸν λουτρόν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πολὺ παλαιὸν καὶ χρωματίζῃ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ χάρτου. β) Εἰς τοὺς χλωριο-βρωμιαργυρούχους χάρτας ἢ χάρτας *ἀεριόφωτος* (βλ. λ.). Οὗτοι εἶναι ἧττον φωτοπαθεῖς ἀπὸ τοὺς προηγουμένους χάρτας. γ') Εἰς τοὺς χάρτας πρὸς λῆψιν φωτοτύπων ἢ ἀρνητικοὺς χάρτας. Οὗτοι εἶναι διαφανεῖς χάρται φέροντες φωτοπαθὲς στρῶμα λίαν εὐπαθές. Χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν λῆψιν ἀπ' εὐθείας ἐν τῷ φωτογραφικῷ θαλάμῳ φωτογραφημάτων. Παρουσιάζουν ἀρκετὰ πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ μειονεκτήματα, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑαλίνας φωτογραφικὰς πλάκας.

Ἕτερα εἴδη φωτογραφικῶν χαρτῶν δι' εἰδικὰς φωτογραφικὰς μεθόδους εἶναι τὰ ἑξῆς: α) Οἱ διὰ φωτοπαθῶν ἁλάτων τοῦ σιδήρου παρασκευαζόμενοι. Οἱ χάρται οὗτοι βασίζονται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος ὅτι ὀργανικά τινα ἅλατα τοῦ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου καὶ ἰδίᾳ τὰ μετὰ τῶν ὀξέων: ὀξαλικοῦ, τρυγικοῦ καὶ κιτρικοῦ φωτιζόμενα, ἀνάγονται πρὸς ἅλατα τοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου. Ἡ μεταβολὴ τοῦ χρώματος, ἥτις ἐπακολουθεῖ ἐκ τῆς ἀντιδράσεως ταύτης, εἶναι ἐλαχίστη, ἐνισχύεται δὲ δι' ἀντιδράσεων, αἵτινες γίνονται μετὰ τὴν τύπωσιν. Ὁ ἀκόλουθος πίναξ τοῦ Eder δίδει τὰ ἀποτελέσματα τὰ ἐπιτυγχανόμενα διὰ τῶν φωτοπαθῶν ἁλάτων τοῦ σιδήρου καὶ τῶν ὡς ἐνισχυτικῶν ἐμφανιστικῶν χρησιμοποιουμένων οὐσιῶν:

Εἶδος χρησιμοποιηθέντος σιδηριάλατος	*Προϊὸν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς*	*Ἐνισχυτικὴ - ἐμφανιστικὴ οὐσία*	*Χρῶμα εἰκόνος*	*Ὄνομα τῆς ἀντιστοίχως ἐπιτυγχανομένης μεθόδου*
Σιδηριάλατα: ὀξαλικόν, κιτρικόν, τρυγικὸν κλπ.	Σιδηροάλατα: ὀξαλικόν, κιτρικόν, τρυγικὸν κλπ.	Σιδηρικυανικὸν κάλιον δίδει μετὰ τῶν σιδηροαλάτων κυανοῦν τοῦ Βερολίνου, μετὰ τῶν σιδηριαλάτων διαλυτὴν ἕνωσιν μὴ παραμένουσαν ἐπὶ τοῦ χάρτου	Κυανοῦν	Κυανοτυπία (λευκαὶ γραμμαί, κυανοῦν περιθώριον)
Τὰ αὐτὰ ἅλατα	Τὰ αὐτὰ προϊόντα	Μετὰ σιδηροκυανικοῦ καλίου δίδουν τὰ σιδηριάλατα κυανοῦν χρῶμα, τὰ δὲ σιδηροάλατα λευκὸν ἵζημα	Κυανοῦν	Κυανοτυπία (κυαναῖ γραμμαί, λευκὸν περιθώριον)
Σιδηριάλατα	Σιδηριάλατα	Γαλλικὸν ὀξὺ	Κυανομέλαν	Μέθοδος γαλλ. ὀξέος
Ὀξαλικὸς σίδηρος τοῦ ὀξειδίου	**Ὀξαλικὸς σίδηρος τοῦ ὑποξειδίου**	Χλωριοῦχος λευκόχρυσος, ἀνάγεται πρὸς μεταλλικὸν λευκόχρυσον, ὅπου ἐπέδρασε τὸ φῶς	Μέλαν	Πλατινοτυπία
Τὸ αὐτὸ ἅλας	**Τὸ αὐτὸ προϊὸν**	Νιτρικὸς ἄργυρος	Μέλαν	Καλλιτυπία, ἀργεντοτυπία

Οὕτω διὰ τῶν φωτοπαθῶν χαρτῶν τοῦ σιδήρου, συμφώνως πρὸς τὸν ἀνωτέρω πίνακα, ἐπιτυγχάνονται διάφοροι μέθοδοι: κυανοτυπία, πλατινοτυπία, μέθοδος διὰ γαλλικοῦ ὀξέος, καλλιτυπία ἢ ἀργεντοτυπία κλπ. β) Οἱ διὰ χρωμικῶν ἁλάτων χάρται παρασκευάζονται ἐκ ζελατίνης με ἁ διχρωμικοῦ ἅλατος. Ἡ φωτοπάθεια τούτων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ χρωματικὰ ἅλατα παρουσίᾳ ὀργανικῶν οὐσιῶν (ζελατίνης, κόμμεως κλπ.) δίδουν, τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτός, τεφρὸν σῶμα, ἀποτελούμενον ἐξ ἀνυδρίτου τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος καὶ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου ($CrO_3.Cr_2O_3$), ὅπερ δέφει τὴν ζελατίναν καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης παρασκευάζονται οἱ χάρται διὰ τὴν ἀνθρακοτυπίαν, κομμεοτυπίαν, ἐλαιοτυπίαν, βρωμελαιοτυπίαν, ὀζοτυπίαν, ὀζανθρακοτυπίαν (Ozopigmentdruck) κλπ. γ) Τέλος φέρονται φωτοπαθεῖς χάρται, ὧν τὸ φωτοπαθὲς στρῶμα ἀποτελεῖται ἐκ λεπτοῦ στρώματος ἐλαστικοῦ κόμμεως-ἀσφάλτου (μέθοδος Askau). Ὁ φωτογραφικὸς οὗτος χάρτης, μετὰ τὴν τύπωσιν ἐπ' αὐτοῦ διαθετικῆς εἰκόνος, χάνει εἰς τὰ φωτισθέντα μέρη τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ ἐξοιδῆται. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ εἰκὼν ἐμφανίζεται διὰ μείγματος ἄμμου καὶ λεπτοτάτης κόνεως χρωμάτων. Τὸ χρῶμα προσφύεται εἰς τὰ μέρη, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν ἐπέδρασε τὸ φῶς, καὶ ἀντιστοίχως ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον, ἐὰν ἐπέδρασεν ὀλίγον ἢ διόλου φῶς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Γ. Μακρῆ*, Στοιχεῖα φωτογραφικῆς (τεῦχ. 2, 1925—1926).—*Eder*, Handbuch der Photographie Bd IV, Halle a. S.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Rezepte und Tabelle fur Photographie (Halle a. S. 1917).—*Hanncke*, Das Arbeiten mit Gaslicht und Bromsilberp pin.—*E. Trutat*, Les papiers photographiques positifs par développement.—*A Meber*, Der Bromöldruck (Berlin 1920).—*Paul Darbr*, La photographie au charbon.—*Lieseganz*, Der Pigmentdruck (Leipzig 1911).—*E. Mayer*, Das Bromöldruckverfahren (Halle a. S. 1914).—*Stenger*, Moderne Photographiekopierverfahren (Halle a. S. 1909).—*C. Puyo*, Les procédés aux encres grasses.—*Ch. Duvivier*, La pratique des Tirages positifs. Κ. Γ. Μ.

χαρτὶ (τό)· δημοτ., ἀντὶ χάρτης: «χαρτὶ τοῦ γραψίματος», «χαρτὶ τῆς πόστας» ὁ ἐπιστολικὸς χάρτης, «χαρτὶ ταπετσαρίας» τὸ προσκολλώμενον εἰς τοὺς τοίχους· || ἐπίσημον ἔγγραφον, οἷον πιστοποιητικόν, ἀπολυτήριον σχολείου, συμβόλαιον, διαβατήριον κττ.: «νὰ ἰδῶ τὰ χαρτιά σου»· || *χαρτιὰ* (τά)· τὰ *παιγνιόχαρτα* (βλ. λ.) καὶ συνεκδ. ἡ χαρτοπαιξία: «παίζουν τὰ χαρτιὰ» χαρτοπαικτοῦν, «ἔχασε τὴν περιουσία του στὰ χαρτιά», «ξενυχτάει στὰ χαρτιά».

—**χαρτὶ *τοῦ μπούσουλα*·** κοινὴ ναυτικὴ ὀνομασία τοῦ *ἀνεμολογίου* τῶν πυξίδων. Σ. Ε. Λ.

Χάρτιγκ (Hartig), ***Γεώργιος.*** Γερμανὸς δασολόγος (1764—1837). Διετέλεσε διευθυντὴς τῶν δασῶν τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας ἐν Βερολίνῳ καὶ συνέγραψεν: «Auweisung zur Holzzucht für Förster» (1791), «Grundsätze der Forstdirektion» (1803), «Lehrbuch für Förster» (1808), «Lehrbuch für Jäger» (1810), «Lexikon für Jäger und Jagtfreunde» (1836), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάρτινγκτον (Hartington), ***Σπένσερ - Κόμπτον Κάβεντις,*** *μαρκήσιος τοῦ —.* Ἄγγλος πολιτικὸς (1833—1908). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Καΐμπριτζ καὶ τῷ 1856 εἰσῆλθεν εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον. Βραδύτερον ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ διετέλεσεν ὑφυπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Πάλμερστον καὶ ὑπουργὸς τῶν Ταχυδρομείων ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Γλάδστωνος. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων, ἐγένετο μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Γλάδστωνος τῷ 1875 ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐν τῇ βουλῇ, ὅπου ἡ σφοδρότης τῆς πολεμικῆς του κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μπήκονσφηλντ ἐκλόνησεν ἐπανειλημμένως καὶ ἐν τέλει ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν. Τῷ 1880, κληθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης ὅπως σχηματίσῃ κυβέρνησιν, παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς τὸν Γλάδστωνα καὶ ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν μόνον τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν. Τῷ 1882 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, τῷ δὲ 1886 διαφωνήσας πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Γλάδστωνος εἰς τὸ ἰρλανδικὸν ζήτημα, ἵδρυσε τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ἑνωτικῶν, ὅπερ συνέβαλεν εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ νομοσχεδίου τοῦ Γλάδστωνος περὶ αὐτονομήσεως τῆς Ἰρλανδίας. Τῷ 1886 ὁ λόρδος Σώλσμπερυ ἐπεχείρησε νὰ σχηματίσῃ μετ' αὐτοῦ ὑπουργεῖον συνασπισμοῦ, ἀλλ' ἡ προσπάθειά του ἀπέτυχε συνεπείᾳ ἀρνήσεως τοῦ Χάρτιγκτον, ὁ ὁποῖος τῷ 1891, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἐγένετο δοὺξ τοῦ Ντέβονσαϊρ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν λόρδων. Μ. Δ. Β.

χάρτινος, —η, —ον· ὁ ἐκ χάρτου κατεσκευασμένος: «χάρτινον περικάλυμμα».

χαρτισμὸς (ὁ). Μέγα κοινωνικοπολιτικὸν κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξεως τῆς Ἀγγλίας, διαρκέσαν ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1848 καὶ ἀναστατῶσαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας ταύτης. Μετὰ τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ 1832, ἥτις οὐδόλως ἐβελτίωσε τὴν πολιτικὴν θέσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, καίτοι εἰς τὴν πίεσίν της καὶ τὴν συμμαχίαν της μετὰ τῶν φιλελευθέρων ἀστῶν ὠφείλετο, καὶ μετὰ τοὺς ἀγόνους καὶ στενῶς οἰκονομιστικοὺς ἀγῶνας τῆς περιόδου 1832—1835, ἡ ἐργατικὴ τάξις τῆς Ἀγγλίας ἀντελήφθη ὅτι ὤφειλε πρῶτον νὰ κατακτήσῃ πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα, διὰ νὰ δυνηθῇ κατόπιν, ὡς ἀνεξάρτητον πολιτικὸν κόμμα, νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν κοινωνικῶν της σκοπῶν διὰ συνδεδυασμένης πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς πάλης. Ἐκ τῆς διαπιστώσεως προῆλθε τὸ χαρτιστικὸν κίνημα, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ὀφείλεται εἰς τὸν «Χάρτην», εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν λαϊκῶν διεκδικήσεων, τὸ ὁποῖον συνετάχθη τῷ

Digitized by Google

1838 ὑπὸ ἐθνικῆς ἐργατικῆς συνελεύσεως, κατόπιν ἑξαμήνου συζητήσεως. Ὁ «Χάρτης» οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ 39 ἄρθρων, περιελάμβανε δὲ τὰς ἑξῆς διεκδικήσεις: ἐπιβολὴν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας· ἰσότητα τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν· κατάργησιν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ὑποψηφίου βουλευτοῦ, ὅπως εἶναι γαιοκτήμων· διενέργειαν ἐκλογῶν κατ' ἔτος· μυστικὴν ψηφοφορίαν καὶ ἀποζημίωσιν τῶν βουλευτῶν. Ἀρχηγοὶ τοῦ χαρτιστικοῦ κινήματος ἦσαν ὁ O' Connor, ὁ Th. Cooper κ. ἄ.

Ἀπὸ τοῦ 1837 ὁ χαρτισμὸς ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα μαζικοῦ κινήματος πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὑπέφερε μέχρι τοῦ τέλους του ἐκ μιᾶς μεγάλης ἐλλείψεως, δηλαδὴ ἐκ τῆς ἀδυναμίας του ὅπως δώσῃ εἰς τὰς μάζας σταθερὰν ὀργάνωσιν. Οἱ νόμοι περὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων δὲν ἐπέτρεπον τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς ὀργανώσεως, περιλαμβανούσης εἰς τοὺς κόλπους της πάντα τὰ τοπικὰ τμήματα. Οἱ χαρτισταί, συνεπῶς, μόνον τοπικὰς ὀργανώσεις ἠδύναντο νὰ ἱδρύουν, οὐδένα ὀργανικὸν δεσμὸν ἐχούσας πρὸς ἀλλήλας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τρομοκρατικῶν τάσεων, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον ἐν σπέρματι εἰς τὰς διεσπασμένας ταύτας ὀργανώσεις, τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύθη ἡ κυβέρνησις, κατηγοροῦσα καὶ εἰσάγουσα εἰς δίκην τοὺς δραστηρίους χαρτιστὰς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Οἱ μοναδικοὶ σύνδεσμοι μεταξὺ τῶν διαφόρων τοπικῶν ὀργανώσεων ἦσαν οἱ χαρτισταὶ ἡγέται καὶ ῥήτορες. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μεταξὺ τῶν ἡγετῶν δὲν ὑπῆρχε σύμπνοια, ἐπῆλθεν ἀποσύνθεσις καὶ τῶν τοπικῶν ὀργανώσεων, δημιουργηθεισῶν προσωπικῶν ὁμάδων καὶ κλικῶν, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν ἀδύνατον μίαν ὠργανωμένην καὶ μαζικὴν δρᾶσιν.

Ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ χαρτιστικοῦ κινήματος ὑπῆρχον δύο ῥεύματα, τὰ ὁποῖα ἀλληλοεπολεμοῦντο μετὰ βιαιότητος. Τὸ πρῶτον ἐπιτλοφορεῖτο κόμμα τῆς «φυσικῆς βίας», τὸ δὲ δεύτερον, κόμμα τῆς «ἠθικῆς βίας». Τὸ πρῶτον ὑπεστήριζε τὴν ἀνάγκην μυστικῆς ὀργανώσεως μιᾶς ἐνόπλου ἐξεγέρσεως, ἐνῷ τὸ δεύτερον ἐπρότιμα τὴν πειθὼ καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ συνδικαλιστικὴν δρᾶσιν. Αἱ διενέξεις αὗται ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν τακτικὴν ἠμπόδισαν τὴν ἀνάληψιν δράσεως κοινῆς καὶ ἀπεμάκρυναν κάθε πιθανότητα ἀμέσου ἐπιτυχίας, παρὰ τὸν ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ὑπεδύθη ἐπανειλημμένως ἡ πάλη τῶν χαρτιστῶν, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον 1839—1842, ὁπότε ἐξερράγη ἡ μεγάλη ἀπεργία, ἥτις παρ' ὀλίγον θὰ ἐγίνετο γενικὴ πολιτικὴ ἀπεργία.

Πλὴν τῶν μειονεκτημάτων τούτων, τὸ χαρτιστικὸν κίνημα ἐστερεῖτο καὶ θεωρητικῶν. Ὁ κυριώτερος ἐκ τῶν ἡγετῶν του ἦτο ὁ F. O'Connor (1798—1855), ἁπλοῦς δημοκράτης, θιασώτης τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἦτο ταυτοχρόνως ἰδιοκτήτης καὶ διευθυντὴς τῆς «Northern Star», κεντρικοῦ ὀργάνου τῶν χαρτιστῶν ἀπὸ τοῦ 1838 μέχρι τοῦ 1852. Ἡ ἔξοχος εὐγλωττία του τὸν κατέστησε δημοφιλέστατον· ἀλλ' αἱ πνευματικαί του δυνάμεις δὲν ἦσαν ἐφάμιλλοι τῆς εὐγλωττίας του. Τῷ 1848 τὸ χαρτιστικὸν κίνημα ἔσβησε, χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποίους ἐπεδίωξε διὰ μεγάλων θυσιῶν, ἀλλ' ἄφησεν ὄπισθέν του θησαυρὸν ἰδεῶν, μεταρρυθμίσεων καὶ ἐργατικῶν κατακτήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειάν του ἐψηφίσθη ὁ πρῶτος νόμος περὶ τῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων ἐν τοῖς ἐργοστασίοις (1842), ὁ νόμος περὶ τοῦ δεκαώρου (1847), ὁ νόμος περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ποινικοῦ κώδικος (1837), ὁ νόμος περὶ τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων (1846) κλπ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ χαρτισμοῦ οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ εἶναι φλέγον ζήτημα ἐν τῇ πολιτικῇ ζωῇ τῆς Ἀγγλίας τὸ ζήτημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, μέχρι τοῦ 1918, ὁπότε καὶ ἐλύθη ὁριστικῶς. Ἡ πεῖρα τοῦ χαρτισμοῦ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας καὶ ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ J. St. Mill, τοῦ Disraeli, τοῦ Carlyle, τοῦ Ruskin, καὶ γενικῶς ἐπὶ ὅλων τῶν συνητητικῶν ἢ Χριστιανῶν σοσιαλιστῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Tildsley*: Entstehung und ökonomishe Grundsätze der chartisten (1898).—*Tugan-Baranowsky*: Studien zur Theorie und Geschichte der Handelskrisen in England (1901).—*E. Dolléans*: Le chartisme 1830—1848 (τόμ. 2, 1912—1913).—*Tougan-Baranowsky*: L' évolution historique du socialisme moderne (γαλ. μετ. J. Schapiro, 1913).—*N. Beer*: Geschichte des Sozialismus in England (1913). — *Herkner*: Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα (ἑλλ. μετ. Κ. Καλιτσουνάκη, τόμ. 2, 1920).—*Th. A. Rothstein*: Une époque du mouvement ouvrier anglais (γαλ. μετ. 1929).

Θ. Π.

χαρτιστής (ὁ)· ὁ ὀπαδὸς τοῦ *χαρτισμοῦ* (ἔλ. λ.).

χαρτίτης (ὁ) (Hartit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸς ὑδρογονάνθραξ τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $C_{12}H_{20}$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς σπανίους στηλοειδεῖς ἢ τραπεζοειδεῖς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς ἢ τρικλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Εἶναι λευκός, φαιός, ὑποκύανος, ἔχει εἰδικὸν βάρος 1,04—1,05, θραύσιν ὀστρεώδη καὶ σκληρότητα 1—1 ½, βαθμοῦ. Διαλύεται πολὺ εὐκόλως εἰς τὸν αἰθέρα. Εὑρέθη εἰς τοὺς φαιάνθρακας τοῦ Oberhart τῆς Αὐστρίας, εἰς Στυρίαν κ. ἄ. Γ. Κ. Γ.

Χάρτλ (Hartl), *Ἐρρῖκος - Ἰωσήφ*. Αὐστριακὸς γεωδαίτης (1840—1903). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀνωτέραν Τεχνικὴν Σχολὴν τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1856—1859, καὶ ἔλαβε κατόπιν μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας τῶν ἐτῶν 1864 καὶ 1866. Εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατιωτικοῦ γεωγραφικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Βιέννης τῷ 1865, ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ γεωδαιτικοῦ τμήματος αὐτοῦ τῷ 1887. Ἀπὸ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1875 ἠσχολήθη μὲ τοπογραφικὰς ἐργασίας ἐν Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. Τῷ 1889, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μετακληθείσης αὐστριακῆς ἀποστολῆς πρὸς ὀργάνωσιν τῆς τότε ἱδρυθείσης ἑλληνικῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας καὶ διέμενεν ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1898 (ἔλ. καὶ λ. *Ἀθῆναι*, κεφ. Γεωδαιτικῶς, τόμ. Β', σ. 31α). Ὁ Χάρτλ εἰργάσθη μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔθεσεν ἀρίστας βάσεις εἰς τὴν χαρτογραφικὴν ὑπηρεσίαν, ἥτις μετωνομάσθη κατόπιν «Γεωγραφικὴ ὑπηρεσία στρατοῦ». Τῷ 1898 ἐπιστρέψας εἰς Βιέννην, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γεωδαισίας ἐν τῷ ἐκεῖ πανεπιστημίῳ καὶ διηύθυνε τὰς ἐργασίας τῆς διανοίξεως τῆς διώρυγος τοῦ Ἄρλμπεργκ. Ἔγραψε πολυάριθμα ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὴν γεωδαισίαν, γεωδαιτικὴν ἀστρονομίαν, χωρομετρίαν, χαρτογραφίαν κτλ., ἀπὸ δὲ τοῦ 1883 μέχρι τοῦ 1896 διηύθυνε τὴν ἔκδοσιν τῶν «Mitteilungen des Militärgeographischen Instituts». Μ. Δ. Β.

Χάρτλαντ - πόϊντ (Hartland point) [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀγγλίας, νοτιοδυτικὸν κέρας τοῦ κόλπου τοῦ Μπρίστολ (Bristol channel), δεξιὰ τῷ εἰσπλέοντι (πλάτ. 51° 01' Β., μῆκ. 4° 32' δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 1178: Trevise head to Bull point). Εἶναι τὸ *Ἡρακλέους ἄκρον* τοῦ Πτολεμαίου (Β, γ, 3). Σ. Ε. Λ.

Χαρτλέμπεν (Hartleben), *Ὄθων - Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1864—1905). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ ἐξήσκησεν ἐπί τι διάστημα τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν Βερολίνῳ. Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς νεωτέρας σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ κατέγινεν ἐπιτυχῶς εἰς ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου. Ἔγραψε ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἁπλότητα τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ἐκφράσεως («Pierrot lunaire», «Οἱ στίχοι μου», «Ὥριμοι καρποί», «Ἀλκυόνεια»), δράματα («Ἄννα Γιάγκερτ», «Προπαίδεια τοῦ γάμου», «Ἡ δευτέρα τῶν ῥόδων», «Στὸ πράσινο δένδρο μὲ τὸ ἀηδόνι») καὶ τὰ πλήρη χάριτος καὶ πνεύματος πεζογραφήματα: «Ἡ ἱστορία τοῦ ἀπεσπασμένου κομβίου», «Ὁ φιλόξενος πάστωρ», «Serenyi» καὶ «Καλή μου μικρή μαμά». Ἐπίσης ἐξεπόνησεν ἀνθολογίας καὶ ἐξέδωκε: «Goethe=Brevier», τὴν μονογραφίαν «Ἄγγελος Σιλέσιος» κ. ἄ. Ὁ Χαρτλέμπεν θεωρεῖται εἷς τῶν σημαντικωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς νεωτέρας γερμανικῆς λογοτεχνίας. Λ. Κ.

Χάρτλεϋ (Hartley), *Δαυΐδ*. Ἄγγλος ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1705 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1757. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καίμπριτζ φιλοσοφίαν καὶ ἰατρικὴν καὶ ἤσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ ἐν Λονδίνῳ, ἐν Bath καὶ ἀλλαχοῦ. Ἔγραψεν ἀρκετὰ ἰατρικὰ ἔργα, ἀλλὰ τὴν φήμην του τὴν ὀφείλει εἰς τὰ φιλοσοφικά του ἔργα καὶ μάλιστα εἰς τό: «Observations on man, his frame, his duty and his expectations» (τόμ. 2, Λονδῖνον 1729, β' ἔκδ. 1791, γερμ. μετ. ὑπὸ Pistorius 1772, γαλλ. ὑπὸ Jurain καὶ Sicard 1755, 1802). Ὁ Χάρτλεϋ θεωρεῖται ὁ σπουδαιότερος ἐκ τῶν συνειρμικῶν ψυχολόγων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἄμεσον ὄργανον τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς κινήσεως εἶναι, κατ' αὐτόν, ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἀκριβέστερον ἡ λευκὴ τούτου οὐσία, ὥστε πρὸς πᾶσαν εἰ αὐτὴν ἐπιγινομένην μεταβολὴν ἀντιστοιχεῖ μεταβολὴ ἐν ταῖς ἡμετέραις ἰδέαις καὶ τ' ἀνάπαλιν. Τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ἐντυπούμενα ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων, παράγουσι πρῶτον μὲν ἐν τοῖς νεύροις, εἶτα δ' ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ παλμοὺς τῶν ἀπειροστημορίων τῆς λευκῆς οὐσίας, οἵτινες μεταδίδονται καὶ διατηροῦνται οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ αἰθέρος, οἱ δὲ ὑπὸ τῆς ὁμοιομορφίας, συνεχείας καὶ μαλακότητος, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων τῆς μυελώδους οὐσίας τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τῶν νεύρων.

Αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις καὶ οἱ ἐρεθισμοὶ προκαλοῦσι τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἀντιλήψεις. Αἱ ἀντιλήψεις δὲν εἶναι πρωτογενεῖς ἐρεθισμοί, ἀλλ' ἐξ ἐπαναλήψεως, φέρουσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς προτέρας παραστάσεις περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐρεθισμοῦ. Οἱ προηγηθέντες ἐρεθισμοὶ συνείρονται πρὸς τὸν παρόντα εἴτε χρονικῶς, εἴτε κατὰ τόπον, εἴτε κατ' αἰτίαν, εἴτε κατ' ἀντιθέσεις. Αἱ ἀντιλήψεις, οὖσαι μεικταὶ ἐξ αἰσθήματος καὶ παραστάσεων, παρουσιάζουσι σαφῶς τὰ κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὸ εἶδος τῶν συνειρμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀναγκαίως πρέπει νὰ ὑπάρχωσι καὶ μεταξὺ τῶν παραστάσεων. Αἱ παραστάσεις εἶναι ἐρεθισμοὶ προηγηθέντες, δυνάμενοι νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἄνευ βοηθείας ἐξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ. Τοῦτο συμβαίνει λόγῳ ἐρεθισμῶν λανθανόντων εἰς τὰ νεῦρα καὶ ἐπαναλαμβανομένων εὐθὺς ὡς ἤθελε παρουσιασθῇ νευρικὴ τις διέγερσις καὶ ἐρεθισμὸς ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας καὶ λειτουργίας τοῦ σώματος. Οὕτω, λόγῳ συνειρμοῦ καὶ ἀλληλουχίας τῶν παραστάσεων, αἱ συγχρόνως ἢ καὶ διαδοχικῶς ὑπάρξασαι ἀναπλάττουσιν ἀλλήλας.

Ὁ υἱὸς τοῦ Χάρτλεϋ, *Δαυΐδ* ἐπίσης καλούμενος (1729—1813), διετέλεσε μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, εἰργάσθη διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν πληρεξουσίων τῶν ἐντεταλμένων νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Φραγκλίνου ἐν Παρισίοις περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν πόλεμον. Ἔγραψε βιογραφίαν τοῦ πατρός του (1791). Ο. Ρ.—Θ. Π.

—**Χάρτλεϋ** (Hartley), *σὲρ Κάρολος - Αὔγουστος*. Ἄγγλος μηχανικὸς (1825—1915). Ἀπὸ τοῦ 1856 μέχρι τοῦ 1872 διετέλεσεν ἀρχιμηχανικὸς τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐξετελοῦντο ὑπὸ τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς τοῦ Δουνάβεως πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ναυσιπλοΐας εἰς τὰς ἐκβολὰς καὶ εἰς τὸ δέλτα αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1872 διωρίσθη σύμβουλος μηχανικὸς τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς. Τῷ 1875 ἐκλήθη εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς διευθέτησιν τοῦ δέλτα τοῦ Μισσισιπῆ, τῷ δὲ 1884 διωρίσθη ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως μέλος τῆς διεθνοῦς τεχνικῆς ἐπιτροπῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Διετέλεσεν ἐπίσης σύμβουλος διαφόρων κυβερνήσεων δι' ἔργα διαρρυθμίσεως τῶν κοίτης ποταμῶν καὶ κατασκευῆς λιμένων, ὡς τῶν ποταμῶν Σκάλδιος, Χούλι, Δόν, Δνειπέρου, καὶ τῶν λιμένων τῆς Ὀδησσοῦ, τῆς Τεργέστης, τῆς Κωνσταντζης, τοῦ Πύργου, τῆς Βάρνας κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάρτλπουλ (Hartlepool) [*Γεωγρ.*]. Δύο πόλεις τῆς ΒΑ. Ἀγγλίας, πρὸς Β. τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Τῆ. Χωρίζονται ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου καὶ καλοῦνται ἡ μὲν *Ἀνατολικὴ Χάρτλπουλ* μὲ 20.997 κατ., ἡ δὲ *Δυτικὴ Χάρτλπουλ* μὲ 71.620 κατ. Ὁ λιμὴν αὐτῶν ἔχει μεγάλας δεξαμενὰς καὶ ἐξάγει γαιάνθρακας, σίδηρον, ξυλείαν, μηχανήματα. Μ. Δ. Β.

Χάρτμαν (Hartmann), *Ἀδόλφος*. Γερμανὸς διπλωμάτης (1824—1897). Διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀννοβέρου. Τῷ 1874 ἐξέδωκε τὸ ἐνδιαφέρον σύγγραμμά του: «Institutionen des praktischen Völkerrechts in Friedenszeiten». Δ. ΔΡΟΣΟΣ

—**Χάρτμαν**, *Αἰμίλιος*. Δανὸς μουσουργός, υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου Χάρτμαν* (1836—1898). Τὸ ὕφος του δὲν ἐμφανίζει ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ στερεῖται ἀτομικότητος, ὑπενθυμίζον τὴν σχολὴν τοῦ Μένδελσον καὶ τοῦ Γκάντε. Γνωστότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Λαϊκοὶ χοροὶ τοῦ βορρᾶ» δι' ὀρχήστραν, «Τραγούδια καὶ σκοποὶ εἰς λαϊκὸν τόνον τοῦ βορρᾶ», ἡ εἰσαγωγὴ «Eine nordische Heerfahrt», συμφωνίαι, ἡ σουίτα «Skand navische Volksmusik», τὰ μελοδράματα: «Die Erlenmädchen» (1867), «Die Korsikaner» (1873), «Runenzauber» (1896), τὸ μπαλλέττο «Fjeldstuen», ἓν κοντσέρτο διὰ βιολίον, ἕτερον διὰ βιολοντσέλλον, χορῳδίαι κ.τ.λ. Γ. Σ.

—**Χάρτμαν** (Hartmann), *Ἀντώνιος-Θεόδωρος*. Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1774—1838). Τῷ 1811 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ροστόκ. Ἐξέδωκε: «Aufklärung über Asien für Bibelforscher» εἰς 2 τόμους (1806—1807), «Die Hebräerin am Putztische und als Braut» εἰς 3 τόμους (1809—1810), «Thesauri linguae hebraicae e Mischna augendi» εἰς 3 τόμους (1825—1826), «Die enge Verbindung des Alten Testaments midem Neuen» (Hamburg 1831), κ.λ.π. Ε. Γ. Π.

— **Χάρτμαν** (Hartmann), *Ἐδουάρδος φόν —*. Γερμανὸς φιλόσοφος (1842—1906). Συνδέει τὴν ἰδέαν τοῦ Ἑγέλου, καθ' ἣν τὴν οὐσίαν τοῦ πραγματικοῦ ἀποτελοῦν λογικαὶ ἰδέαι, πρὸς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Σοπεγχάουερ, καθ' ἣν ὄπισθεν τοῦ κόσμου ὑποκρύπτεται τυφλὴ βούλησις. Τὸ πρόβλημα τῆς μεταφυσικῆς λύει δεχόμενος ὅτι πάντα τὰ ὄντα διέπει ἀσυνείδητόν τι καθολικὸν πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ ἀτόμου μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, δρῶν κατὰ σκοπούς, πάνσοφον, ἀλλὰ ἅμα ἀπρόσωπον. Τὴν μεταφυσικὴν ταύτην σύλληψιν πιστεύει ὅτι δύναται νὰ θεμελιώσῃ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀντιτιθέμενος οὕτω εἰς τὴν μηχανοκρατικὴν φυσιοκρατίαν τοῦ Χαίκελ, τὴν ὁποίαν καταπολεμεῖ διὰ τῆς ὑποδείξεως ἀσυνειδήτου σκοπιμότητος ἐν τῇ φύσει. Οὕτω ποιεῖται λοιπὸν χρῆσιν ὁ Χάρτμαν τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου πρὸς συγκρότησιν τῆς μεταφυσικῆς, ὡς ὁ Φέχνερ, ὁ Λότσε, ὁ Βούντ. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ θετικισμοῦ, ὅστις ἀπαιτεῖ τὸν περιορισμὸν ἐντὸς τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας καὶ θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα

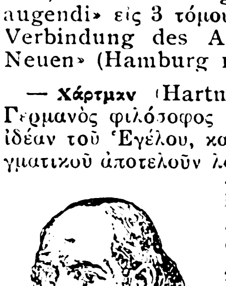

Ἐδουάρδος Χάρτμαν.

Digitized by Google

καθ' αὐτὸ ὡς κείμενον πέρα τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ὁσάκις δὲν ἀρνεῖται καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτόν, ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀπόπειραι, ἵνα εἰς τὸ ἀκαθόριστον καὶ κατὰ τὸν Σπένσερ ἀγνώριστον τοῦτο πρᾶγμα καθ' αὐτὸ δοθῇ περιεχόμενον καὶ καθορισθῇ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν, δὲν εἶναι πλέον ἡ τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος. Ἡ νέα μεταφυσικὴ εἶναι ἐπαγωγική, ἀκολουθοῦσα τὴν ὁδὸν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, τουτέστι πειρᾶται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἐμπειρικῆς βάσεως, ἵνα ἐξ αὐτῆς συμβιβάσῃ τὴν ἰδεοκρατικὴν κοσμοθεωρίαν πρὸς τὴν μηχανοκρατικὴν θεωρίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Εἷς τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπαγωγικῆς ταύτης μεταφυσικῆς εἶναι, ὡς εἴπομεν, ὁ Χάρτμαν. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ εἶναι σύνθεσίς τις βουλησιαρχίας καὶ νοησιαρχίας, κατὰ τὰ ἐν ἀρχῇ εἰρημένα, πρὸς δὲ τούτοις ἀπαισιοδοξίας καὶ αἰσιοδοξίας, πραγματικότητος καὶ ποιήσεως. Παραπλησίως πρὸς τὸν Λότσε ἐπιζητεῖ καὶ οὗτος νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν μηχανοκρατίαν, καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ κατ' ἐξοχὴν πεδίῳ αὐτῆς, τῇ φύσει. Ἐχθρὸς τῆς φυσιοκρατίας, πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀτομιστικὴ ἀντίληψις του κόσμου, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πάντα σύγκεινται ἐξ ἀτόμων κατὰ μηχανικοὺς νόμους κινουμένων καὶ συμπλεκομένων, εἶναι ἀστήρικτος.

Τὰ ἄτομα καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν στηριζομένη παράστασις τοῦ κόσμου εἶναι καὶ αὐτὰ προϊὸν τοῦ πνεύματος. Ἐξ ἄλλου θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμφανισθῇ τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ κόσμου, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἤδη ἐξ ἀρχῆς δρῶν ἀσυνειδήτως ἐν τῇ φύσει. Ἀλλ' ἡ ὕπαρξις τοῦ πνεύματος δεικνύει ἤδη ὅτι ἡ μηχανοκρατικὴ θεωρία, ἥτις ἐξηγεῖ τὰ πάντα κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτίας, εἶναι μονομερής. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς τελολογικῆς ἑρμηνείας. Πρὸς τοῦτο ἀναλαμβάνει ὁ Χάρτμαν νὰ καταδείξῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σκοποῦ, οὐ μόνον ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνοργάνῳ φύσει. Ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου δύναται νὰ ἐξηγήσῃ μόνον τὸν ἐξοβελισμὸν τοῦ ἀσκόπου, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν γένεσιν τοῦ σκοπίμου. Πρὸς ἐξήγησιν αὐτοῦ δέον νὰ δεχθῶμεν ἀρχὴν κατὰ σκοποὺς δρῶσαν, σκοπίμως ἰθυνούσας δυνάμεις, αἵτινες μεταφυσικῶς θεωρούμεναι εἶναι βούλησις. Οὕτω ὁ Χάρτμαν ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἐπιστήμην τὸν βιταλισμόν, ὅστις ἀπ' αὐτοῦ ἐξελίσσεται εἰς νεοβιταλισμὸν διὰ περιφανῶν ἐκπροσώπων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν κατέχουσι θέσιν οἱ Δρὲβς καὶ Ραΐνκε. Ὁ κόσμος ἐγεννήθη, συμφώνως πρὸς τὴν μεταφυσικὴν τοῦ Χάρτμαν, ἐκ τυφλῆς βουλήσεως, ἀλόγως λοιπὸν καὶ τυχαίως. Ἡ ἀπόλυτος ὅμως ἀρχὴ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι μόνον βούλησις, ἀλλὰ καὶ ἰδέα. Τὰ δύο ταῦτα συνιστῶσι τὰς ἰδιότητας ἢ τὰ κατηγορήματα αὐτῆς. Ἄρα εἶναι πνεῦμα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέουσα ἐξέλιξις τοῦ κόσμου ὡδήγησεν εἰς τὸ ἀρρήκτως μετ' αὐτῆς συνδεδεμένον κακόν, δέον νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην ὡς στερουμένην συνειδήσεως. Ἄλλως θὰ προέβλεπε τοῦτο καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κόσμου δὲν θὰ συνετελεῖτο. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ἀνάπτυξις αὕτη τοῦ κόσμου μέλλει νὰ καταδείξῃ ὅτι ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἀσυνειδήτως καὶ ἐξ ἐνστίκτου ἔθηκεν ἡ ἀπόλυτος ἐκείνη ἀρχή, ἦτο ἐσφαλμένος. Ἀποτέλεσμα τῆς γνώσεως ταύτης θὰ εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς βουλήσεως καὶ ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ ἀπόλυτον καὶ ἀσυνείδητον Εἶναι τῆς πρὸ τῆς ἐξελίξεως τοῦ κόσμου καταστάσεως. Ὁ Χάρτμαν δὲν παραμένει ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀπαισιοδοξίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἔχει κοινὴν πρὸς τὸν Σοπεγχάουερ, ἀλλὰ περιορίζει αὐτὴν διὰ τῆς αἰσιοδοξίας τοῦ Λεϊβνιτίου. Ὁ κόσμος οὗτος θὰ ἦτο μὲν προτιμότερον νὰ μὴ ὑπῆρχεν, ἀλλ' εἶναι ὁ ἄριστος τῶν δυνατῶν κόσμων. Δὲν δικαιολογεῖται συνεπῶς ἡ ἀπ' αὐτοῦ φυγὴ καὶ ὁ ἀδρανὴς ἡσυχασμός. Ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ μέλλει νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τῆς ἄρσεως τοῦ κόσμου. Καθῆκον ἄρα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν μέσων ἐργασία ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀπολύτρωσις αὕτη δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, ὡς τὸν φορέα ὅλου τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ, ὅστις ἀποκαλύπτεται ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ. Παραπλησίας ἰδέας διετύπωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Ἀρθοῦρος Δρέβς, γνωστὸς διὰ τὴν ἐπιμονήν, μεθ' ἧς ἀποκρούει μέχρι τῆς στιγμῆς τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ.

Κύρια ἔργα τοῦ Χάρτμαν εἶναι τὰ ἑπόμενα: «Φιλοσοφία τοῦ Ἀσυνειδήτου» (11η ἔκδ. 1904), «Φαινομενολογία τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως» (2α ἔκδ. 1886), «Ἡ κρίσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ νεωτέρᾳ θεολογίᾳ» (2α ἔκδ. 1888), «Ἡ θρησκεία τοῦ πνεύματος» (1882), «Ἡ θρησκεία τῆς Κ Διαθήκης» (2α ἔκδ. 1905), «Κατηγοριολογία» (1897), «Σύστημα φιλοσοφίας» (8 τόμοι, 1906—1908).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦ Α. *Drews*, Hartmann's philosophisches System (1906).—*Braun*, «Ed. von Hartmann» (190).—*Ziegler*, «Das Weltbild Hartmann's» (1910).
Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—**Χάρτμαν** (Hartmann), ***Ἐρρῖκος.*** Γάλλος χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1860. Τῷ 1895 ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς Παρισίων καὶ τῷ 1909 καθηγητὴς τῆς ἐξωτερικῆς παθολογίας. Ἤδη διατελεῖ καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς καὶ μέλος τῆς ἀκαδημίας τῆς ἰατρικῆς. Ἐδημοσίευσε πληθὺν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς γενικῆς χειρουργικῆς καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς χειρουργικῆς τῶν ἐντέρων. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του φέρονται ἐργαλεῖα ὡς: *βελόνη, καθετήρ, διαστολεὺς κολπικός, ὀστεοτρύπανον, μητρολαβίς,* ὡς ἐπίσης καὶ μέθοδοι: δι' ἀκρωτηριασμὸν ὑπερκολπικὸν τοῦ τραχήλου τῆς μήτρας (1892), διὰ γαστροστομίαν (1897), ἀναστομώσεις ἐντερικὰς (1893), τῆς παρὰ φύσιν ἕδρας (1896), ἀπολινώσεως τῆς μητρικῆς ἀρτηρίας (1897), θεραπείας κοπροχόων συριγγίων (1899), πυλωρεκτομῆς (1900), στενώσεως τοῦ ὀρθοῦ (1893). Ο. Ρ.

—**Χάρτμαν** (Hartmann), ***Ἰωάννης-Πέτρος-Αἰμίλιος.*** Δανὸς μουσουργὸς (1805—1900). Ὁ πάππος του, *Ἰωάννης Χάρτμαν* (1726—1791), εἶχεν ἤδη διακριθῆ ὡς συνθέτης λυρικῶν κωμῳδιῶν τοῦ εἴδους τοῦ Μονσινύ, Φιλιντόρ, Γκρετρὺ κλπ., ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πατήρ του ὡς ὀργανοκρούστης. Ὁ Χάρτμαν ἤρξατο ὡς σκηνικὸς συνθέτης διὰ τοῦ μελοδράματος «Ὁ κόραξ» (1832). Ἠκολούθησαν: «Οἱ Κορσικανοὶ» (1835) καὶ «Ἡ μικρὰ Χριστῖνα» (1846). Τὸ ὕφος του εἶναι ρωμαντικόν, συγγενὲς πρὸς τὸ τοῦ γαμβροῦ του Γκάντε, ἀναγνωρίζει τις ἐν τούτοις ὑπ' αὐτὸ ἴχνη σκανδιναυϊκῶν τάσεων. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ᾠδείου τῆς Κοπεγχάγης, ἐτιμήθη δὲ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς πόλεως ταύτης διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας. Συνέθεσεν ἐπίσης τὰ μπαλέττα: «Valkyrien» καὶ «Thrymskwiden», τὴν μουσικὴν σκηνῆς διὰ τὸ ἔργον: «Τὰ χρυσᾶ κέρατα» (1834), καὶ ἄλλα πολλὰ δράματα, καντάτας, σονάτας, συμφωνίας, μελῳδίας, τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον (Novelettes) κ.τ.λ. Γ. Σ.

—**Χάρτμαν** (Hartmann), ***Λούδων-Μαυρίκιος.*** Αὐστριακὸς ἱστορικὸς (1865—1924). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης καὶ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἐν Βερολίνῳ. Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἱστορία τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν μεσαίωνα» (1897—1903, εἰς 4 τόμ.). Ἔγραψεν ἐπίσης: «Ἑκατὸν ἔτη ἰταλικῆς ἱστορίας, 1815—1915» (1916), «Ρωμαϊκὴ ἱστορία» (1919), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χάρτμαν** (Hartmann), ***Μαυρίκιος.*** Αὐστριακὸς ποιητὴς καὶ διηγηματογράφος (1821—1872). Ἑβραιοβοημὸς τὴν καταγωγήν, ἐδιώχθη ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν ὡς ὑπέρμαχος τῆς βοημικῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ κατέφυγεν εἰς Γερμανίαν, ἔνθα συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Χάϊνε καὶ τοῦ Φράϊλιγκραθ, καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Φραγκφούρτης. Ἐδημοσίευσε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Κύπελλον καὶ ξίφος», «Νεώτερα ποιήματα», «Ἐκτὸς χρόνου», τὸ σατιρικὸν ἔπος: «Τὸ ἔμμετρον χρονικὸν τοῦ παπᾶ Μαυρικίου», τὸ εἰδύλλιον «Ἀδὰμ καὶ Εὔα» καὶ πλεῖστα πεζογραφήματα, ἐν οἷς σημαντικώτερον «Ὁ περὶ τοῦ δάσους ἀγών», χωρικὸν βοημικὸν μυθιστόρημα τῆς ἐποχῆς τῆς Μαρίας Θηρεσίας. Λ.Κ.

—**Χάρτμαν** (Hartmann), ***Νικόλαος.*** Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1882. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Βερολίνῳ, προῆλθε δὲ ἐκ τῆς νεοκαντιανῆς σχολῆς τοῦ Μαρβούργου. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων τοῦ νεοκαντιανισμοῦ του κατάγονται τὰ ἔργα αὐτοῦ περὶ Πλάτωνος καὶ Πρόκλου, ὡς καὶ τὰ περὶ τῶν φιλοσοφικῶν βάσεων τῆς βιολογίας. Βραδύτερον ἐστράφη πρὸς τὴν μεταφυσικήν, ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ περὶ τὴν θεμελίωσιν νέας φιλοσοφικῆς ὀντολογίας. Τὸ θεμελιῶδες ὅμως ἔργον του ἀναφέρεται εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἠθικὴν καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἰδίας ἀξιολογικῆς ἠθικῆς ἢ ἠθικῆς τῶν ἀξιῶν. Ὁ Χάρτμαν διακρίνει αὐστηρῶς τὴν αὐτόνομον ἠθικὴν ἀπὸ τῆς θρησκείας καὶ ἀνευρίσκει μεταξὺ ἀμφοτέρων τούτων ἀντινομίας. Ταυτοχρόνως εὐρύνει τὴν ἠθικὴν εἰς σύστημα τῶν συγκεκριμένων ἠθικῶν ἀξιῶν, διὰ νέας δὲ διαπραγματεύσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως παρέχει εἰς αὐτὴν μεταφυσικὴν βάσιν. Ἐκ τῶν ἔργων του σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἑπόμενα: «Διάγραμμα μεταφυσικῆς τῆς γνώσεως» (β' ἔκδ. 1925), «Ἠθικὴ» (1926), «Ἡ φιλοσοφία τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας» (τόμ. Α' 1923, τόμ. Β' 1928), «Πῶς εἶναι δυνατὴ καθόλου ἡ κριτικὴ ὀντολογία;» (ἐν Ἐναισίμοις Νάτορπ, 1924). Ν. Λ.

— **Χάρτμαν** (Hartmann), ***Παῦλος.*** Αὐστριακὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Σάλουρν τῷ 1863. Εἰσελθὼν εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τῶν φραγκισκανῶν τοῦ Σαλτσβούργου, μετὰ διετῆ παραμονὴν εἰς τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ναὸν τοῦ Σωτῆρος, ἐγένετο ὀργανοκρούστης καὶ διευθυντὴς μουσικῆς σχολῆς ἐν Ρώμῃ. Ἀπέκτησε πολλὴν φήμην δι' ἐκκλησιαστικῶν τινων ἔργων καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ὀρατορίων: «Petrus» (1900), «Franciscus» (1902), «Ὁ τελευταῖος δεῖπνος» (1904), «Ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου» (1905), «Οἱ 7 λόγοι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ» (1908) κλπ. Γ. Σ.

— **Χάρτμαν** (Hartmann), ***Ριχάρδος.*** Γερμανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1881. Ἐσπούδασεν ἐν Τυβίγγῃ, ἀνεκηρύχθη δὲ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τῷ 1907. Εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Τυβίγγης καὶ ὡς συντάκτης τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ἰσλάμ», τῷ δὲ 1914 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς σημιτικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Κιέλου. Μετὰ ὀκταετίαν κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἀνατολικῆς φιλολογίας ἐν Καινιξβέργῃ καὶ τῷ 1926 τὴν αὐτὴν ἕδραν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀϊδελβέργης. Ἔγραψε: «Felsendam in Jerusalem» (1909) «Al-Kuschairis, Darstellung d. Sufitums» (1914), «Palästina unt. d. Arab.» (1915), «Islam. Apokal. a. d. Kreuzzugszt.» (1924), «D. Welt d. Islam einst und heute» (1927) κ. ἄ. Χ. Δ.

— **Χάρτμαν** (Hartmann), ***Ροβέρτος.*** Γερμανὸς φυσιοδίφης (1832—1893). Τῷ 1867 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Ἐξετέλεσε σημαντικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῆς ἀνατομίας τῶν θαλασσίων ζῴων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἔγραψε: «Ταξίδιον εἰς Ἀφρικὴν» (1863), «Οἱ λαοὶ τῆς Ἀφρικῆς» (1880), «Ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου» (1881), «Ὁ γορίλλας» (1881), «Οἱ ἀνθρωποειδεῖς πίθηκοι» (1883), «Αἱ χῶραι τοῦ Νείλου» (1883), «Μαδαγασκάρη» κ.ἄ. Μετὰ τοῦ Μπαστιὰν ἵδρυσε τῷ 1869 τὸ περιοδικὸν «Zeitschrift für Ethnologie». Μ. Δ. Β.

— **Χάρτμαν** ***φὸν Ἄουε*** (Harmann von Aue)· βλ. λ. *Ἄουε.*

Χαρτμαννσβάϊλερκοπφ (Hartmannsweilerkopf) *[Γεωγρ.]*. Κορυφὴ τῶν Βοσγίων τῆς Ἄνω Ἀλσατίας ἐν Γαλλίᾳ. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον διεξήχθησαν διὰ τὴν κατοχήν της σφοδροὶ ἀγῶνες μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν. Μ. Δ. Β.

Χάρτμαννντορφ (Hartmannsdorf bei Burgstädt) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξονίᾳ. Κάτ. 16.440. Ἔχει σημαντικὰ ἐργοστάσια χειροκτίων, ἀσπρορρούχων καὶ χρωμάτων. Μ. Δ. Β.

Χάρτμπεργκ (Hartberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστρίας, παρὰ τὰ οὐγγρικὰ σύνορα. Κάτ. 12.240. Διεξάγει ἐμπόριον ἵππων. Μ. Δ. Β.

χαρτοβασίλειον (τό)· λέξις πεπαισμένη, βασίλειον τοῦ χαρτιοῦ, τῆς γραφειοκρατίας, κράτος γραφειοκρατικόν.

Χάρτογκ (Hartog), ***Ἐδουάρδος.*** Ὁλλανδὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Ἀμστελλοδάμῳ τῷ 1829. Ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Παρισίοις καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ θέατρον τὰ κωμικὰ μελοδράματα: «Ὁ γάμος τοῦ δὸν Λὸπ» (1868) καὶ «Ὁ ἔρως καὶ ὁ ξένος του» (1873). Πλὴν τούτων συνέθεσεν: ἕνα ψαλμὸν διὰ μονῳδούς, χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν, 2 κουαρτέττα καὶ μίαν σουΐταν ἐγχόρδων, τεμάχια διὰ βιολοντσέλλον, δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, διὰ κλειδοκύμβαλον κλπ. Γ. Σ.

— **Χάρτογκ** (Hartog), ***Ἰάκωβος.*** Ὁλλανδὸς μουσουργὸς καὶ μουσικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1837. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς ἐν τῷ ᾠδείῳ τοῦ Ἀμστελλοδάμου καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς αὐτῆς πόλεως. Τὰ κυριώτερα συγγράμματά του εἶναι: «Eine Symphonie in woorden Grootmeesters der Toonkunst» (1904), «Mozart en zijne werken» (1904), «Jos. Hayden en zijn brooder Michael» (1905), «Mendelssohn» (1909). Ὡς συνθέτης ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ: εἰσαγωγάς, φωνητικὴν μουσικήν, κοντσερτῖνο διὰ βιολίον κ.τ.λ. Γ. Σ.

χαρτογραφία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐμπειρία τοῦ χαρτογράφου, σύνταξις γεωγραφικῶν χαρτῶν.

—*[Ἐγκυκλ.]* Οἱ *γεωγραφικοὶ χάρται* εἶναι ἀπεικόνισις τμήματος ἢ τοῦ συνόλου τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἐπὶ καθωρισμένης ἐπιφανείας. Συνήθως ἡ ἐπιφάνεια ἐφ' ἧς γίνεται ἡ ἀναπαράστασις, εἶναι ἐπίπεδος. Κατ' ἀναλογίαν καλεῖται *χάρτης* καὶ ἡ ἀπεικόνισις ἄλλων πλανητῶν, τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης, τοῦ ἐνάστρου Οὐρανοῦ κτλ. Ἡ συλλογὴ πολλῶν χαρτῶν ὀνομάζεται *Ἄτλας*, ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ Τιτᾶνος τοῦ ὑποβαστάζοντος τοὺς οὐρανούς, ἥτις ἐκόσμει τὸ ἐξώφυλλον τῶν συλλογῶν χαρτῶν τῶν Λαφρέρι καὶ Μερκάτορος κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα.

Ὅταν ἡ κλῖμαξ ἑνὸς χάρτου εἶναι πολὺ μεγάλη εἰς τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπαριστάνωνται ἐν αὐτῷ ἀγροί, φύσις τοῦ ἐδάφους κτλ., ὁ χάρτης καλεῖται *τοπογραφικός*. Οἱ τοιοῦτοι χάρται ἀναπαριστοῦν συνήθως μικρὰς ἐκτάσεις ἐδάφους. Διὰ τῆς συναρμολογήσεως πολλῶν τοπογραφικῶν χαρτῶν σχηματίζονται οἱ *χωρογραφικοὶ* χάρται. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ὑπάρχουν καὶ χάρται πολιτικογεωγραφικοί, γεωλογικοί, ἐθνολογικοί, μετεωρολογικοί, ἐμπορικοί, γεωργικοί, βιομηχανικοί, ὁδικοί, σιδηροδρομικοί, ἱστορικοὶ κτλ.

Κατὰ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἐπὶ ἐπιπέδου ἢ ἄλλης ἐπιφανείας ὑποτίθεται ὅτι ἡ γηΐνη ἐπιφάνεια ἢ τὸ τμῆμα αὐτῆς, ὅπερ ἀνα-

Digitized by Google

παρίσταται, σμικρύνεται ἐπ' ἀρκετόν, διατηροῦν ἐπακριβῶς τὸ αὐτὸ σχῆμα. Ἡ σμίκρυνσις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν *κλίμακα*. Κλῖμαξ 1 : 1.000 000 σημαίνει ὅτι ἕκαστον χιλιόμετρον ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἔχει σμικρυνθῆ ἐν τῷ χάρτῃ εἰς 1 χλστμ. (βλ. καὶ λ. *κλῖμαξ [Χαρτογρ.]*).

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους τὰ ὄρη καὶ αἱ ὀροσειραὶ ἀναπαρίσταντο ἐπὶ τῶν χαρτῶν ὡς ἐὰν ἐβλέποντο ἐκ τοῦ πλησίον, ὁριζοντίως. Ἤδη τὰ ὄρη, οἱ ποταμοὶ κτλ. ἀπεικονίζονται ἐπὶ τῶν χαρτῶν, ὡς ἐὰν ἐβλέποντο ἀπὸ σημείου πολὺ ἀπομεμακρυσμένου κατακορύφως. Πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς ἀναγλύφου ἐπιφανείας χαράσσονται *ἰσοϋψεῖς καμπύλαι*, ἀναλόγως δὲ τῆς ἀποτόμου ἢ ὁμαλῆς καὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, αἱ καμπύλαι αὗται ἀπέχουν ἀπ' ἀλλήλων ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον. Αἱ ἰσοϋψεῖς καμπύλαι εἰσήχθησαν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Cruquius τῷ 1728. Ὁ Buache ἐν τῷ χάρτῃ αὐτοῦ τοῦ στενοῦ τῆς Μάγχης τῷ 1737 ἥνωσε διὰ συνεχοῦς γραμμῆς καὶ τὰ σημεῖα τοῦ αὐτοῦ βάθους (*ἰσοβαθεῖς καμπύλαι*).

Πρὸς μεγαλυτέραν σαφήνειαν χρησιμοποιοῦνται πολλάκις εἰς τοὺς χάρτας διάφορα χρώματα, π. χ. σέπια ἢ μέλαν διὰ τὰ ὄρη, κυανοῦν διὰ τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν λιμνῶν, λευκὸν διὰ τὰς διαρκεῖς χιόνας καὶ τοὺς παγετῶνας κτλ., καθὼς καὶ πολλὰ σημεῖα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν οἱ τοπογράφοι. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν χρωμάτων ἐγένετο κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ρίττερ τῷ 1806, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντας χάρτας ἐσημείου διὰ βαθυτέρων χρωμάτων τὰς χαμηλοτέρας ἐπιφανείας καὶ δι' ἐλαφροτέρων χρωματισμῶν τὰς ὑψηλοτέρας. Τῷ 1842 ὁ Hauslaub ἐξέδωκε χάρτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐσημείου, ἀντιθέτως, διὰ βαθυτέρων χρωματισμῶν τὰς ὑψηλοτέρας ἐπιφανείας καὶ κορυφὰς καὶ δι' ἐλαφροτέρων τὰς χαμηλοτέρας. Ἔκτοτε χρησιμοποιοῦνται δύο ἢ τρία μόνον χρώματα εἰς διαφόρους τόνους.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας διεδόθη μεγάλως καὶ ἡ κατασκευὴ ἀναγλυφικῶν χαρτῶν, καθὼς καὶ ἡ τῶν στερεοσκοπικῶν. Πολλαὶ γεωγραφικαὶ ἑταιρεῖαι προσεπάθησαν νὰ καθορίσουν ὡρισμένον εἶδος γραμμάτων καὶ ἀριθμῶν δι' ἕκαστον εἶδος γεωγραφικῆς ἀναπαραστάσεως ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἄλλο διὰ τὰς πόλεις, ἄλλο διὰ τὰ ὄρη, ἄλλο διὰ τὰς λίμνας, κτλ. Οἱ ἐκδόται ὅμως τῶν χαρτῶν δὲν ἀκολουθοῦν πάντοτε τὰ ὑπὸ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν ἑταιρειῶν θεσπισθέντα.

Ἡ ἀναπαράστασις τῆς γῆς γίνεται τελειοτέρα ἐπὶ σφαιρικῆς ἐπιφανείας ἢ ἐπὶ ἐπιπέδου, διότι ἡ σφαιρικὴ ἐπιφάνεια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπαρασταθῇ ἐπὶ ἐπιπέδου, ἤτοι νὰ ἀναπτυχθῇ ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ σοβαρῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἀπεικονιζομένων.

Ἡ τυπογραφία ἐφηρμόσθη εἰς τὴν χαρτογραφίαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Τῷ 1475 ἐνεφανίσθησαν ἐν Λυβέκκῃ τὰ «Rudimentum novitiarum» μετὰ χαρτῶν ἐκτυπωθέντων διὰ πλακῶν ἐκ πύξου. Τῷ 1472 ἐξεδόθησαν ἐν Ἰταλίᾳ χάρται τοῦ Πτολεμαίου διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως πλακῶν ἐκ χαλκοῦ. Τὸ σύστημα τῆς ἐκτυπώσεως τῶν χαρτῶν διὰ πλακῶν ἐκ πύξου ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολύ, ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, βραδύτερον ὅμως ἀντικατεστάθη ὁ πύξος ὑπὸ τοῦ χαλκοῦ. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐφευρέσεις τῆς λιθογραφίας, χρωμολιθογραφίας, τσιγκογραφίας κλπ. ἐβελτίωσαν σημαντικῶς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν χαρτῶν, ἥτις ἐξίχθη εἰς μεγάλην τελειότητα καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἀπὸ ἀεροπλάνων φωτογραφιῶν.

—*[Γεωδ.]* Εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων σκοπῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποβλέπουσιν αἱ γεωδαιτικαί, αἱ ὑδρογραφικαὶ καὶ αἱ τοπογραφικαὶ μετρήσεις, εἶναι καὶ ἡ *χαρτογραφία*, ἤτοι ἡ ἐπὶ φύλλου χάρτου ἀκριβεστέρα κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπεικόνισις τῆς ὄψεως τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἢ τμήματος αὐτῆς. Ἐν τῇ γεωδαισίᾳ ἡ Γῆ θεωρεῖται ἔχουσα σχῆμα ἀνάλογον πρὸς ἐλλειψοειδὲς ἐκ περιστροφῆς περὶ τὸν μικρὸν ἄξονα αὐτοῦ, ὅστις συμπίπτει πρὸς τὸν ἄξονα τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας. Τὸ πρόβλημα, συνεπῶς, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐν τῇ χαρτογραφίᾳ, συνίσταται εἰς τὴν ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἀπεικόνισιν σχήματος κειμένου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀποτελεῖ μερικὴν περίπτωσιν τοῦ γενικωτέρου προβλήματος, καθ' ὃ δοθεισῶν δύο ἐπιφανειῶν οἱωνδήποτε, Ε καὶ Ε', ζητεῖται ἡ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἀπεικόνισις παντὸς σχήματος ὑπάρχοντος ἐπὶ τῆς πρώτης. Ἡ ἀπεικόνισις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ κατ' ἀπείρους τὸ πλῆθος τρόπους, ἀπορρέοντας ἐκ τοῦ νόμου, ὅστις θὰ ὁρίζῃ τὴν ἀμοιβαίαν ἀντιστοιχίαν τῶν σημείων τῆς ἐπιφανείας Ε πρὸς τὰ τῆς ἐπιφανείας Ε'. Λέγομεν συνήθως ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας Ε' σχῆμα Σ' ἀποτελεῖ ἀπεικόνισιν τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας Ε σχήματος Σ, ὅταν εἰς πᾶν σημεῖον σ τοῦ τελευταίου ἀντιστοιχῇ ἓν καὶ μόνον σημεῖον σ' τοῦ πρώτου, κινουμένου δὲ τοῦ σημείου σ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας Ε καὶ τείνοντος πρὸς τὸ ἐπ' αὐτῆς σημεῖον S καὶ τὸ ἀντίστοιχον σημεῖον σ' κινῆται κατ' ἀνάλογον τρόπον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας Ε' καὶ τείνῃ πρὸς τὸ ἐπ' αὐτῆς σημεῖον S', ἀντίστοιχον τοῦ S. Ἁπλούστατον παράδειγμα τοιαύτης ἀπεικονίσεως εἶναι τὸ ἑξῆς: Θεωρήσωμεν δύο σφαίρας ὁμοκέντρους μέν, ἀλλὰ διαφόρου ἀκτῖνος. Ἐὰν ἐπεκτείνωμεν τυχοῦσαν ἀκτῖνα τῆς ἐσωτερικῆς σφαίρας, αὕτη θὰ συναντήσῃ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἐξωτερικῆς κατὰ σημεῖον σ, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀντίστοιχον τοῦ σημείου σ', καθ' ὃ ἡ αὐτὴ ἀκτὶς τέμνει τὴν ἐσωτερικὴν σφαῖραν. Προφανῶς, κινουμένου τοῦ σημείου σ καὶ διαγράφοντος κύκλον ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς σφαίρας, καὶ τὸ σημεῖον σ' θὰ διαγράφῃ ἀντιστοίχως κύκλον ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι, ἐὰν αἱ ἀκτῖνες τῶν δύο σφαιρῶν ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας λόγον ὡς 1 : ρ (κλῖμαξ ἀπεικονίσεως), ὁ αὐτὸς λόγος θὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ δύο ἀντιστοίχων μηκῶν μετρηθέντων ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν τῶν δύο σφαιρῶν, δύο δὲ ἀντίστοιχα ἐπ' αὐτῶν σχήματα θὰ ἔχωσιν ἐμβαδά, ὧν ὁ λόγος θὰ ἰσοῦται πρὸς $1 : ρ^2$. Προσέτι, πᾶσα γωνία ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ἀπεικονίζεται δι' ἴσης γωνίας ἐπὶ τῆς ἑτέρας. Συνεπῶς εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀπεικονίσεως τὰ ἀντίστοιχα σχήματα Σ καὶ Σ' εἶναι ὅμοια, ἤτοι τὸ ἓν πιστὴ εἰκὼν τοῦ ἑτέρου ὑπὸ διάφορον κλίμακα.

Ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τοιαύτης ἀντιστοιχίας δύναται νὰ γίνῃ πρὸς ἀπεικόνισιν τῆς ὄψεως τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ἐπὶ ὑδρογείου σφαίρας, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος πλανήτης ἔχῃ σχῆμα σφαιρικὸν ἀντὶ γεωειδοῦς. Ἡ τοιαύτη ἀντικατάστασις ἐπιτρέπεται διὰ χαρτογραφικὰς ἀνάγκας, διότι, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ γεωδαιτικῶν μετρήσεων, τὸ μῆκος τόξου μεσημβρινοῦ ἐγγὺς τοῦ πόλου διαφέρει τοῦ μήκους τόξου μεσημβρινοῦ πλησίον τοῦ ἰσημερινοῦ κατὰ ποσὸν περίπου ἴσον πρὸς τὸ 0,01 τοῦ μήκους τούτου. Ἀλλὰ τὸ ἑκατοστὸν τοῦ μήκους μιᾶς μοίρας εἶναι ποσὸν ἀνεπαίσθητον, δι' ὃ καὶ αἱ συνήθους μεγέθους ὑδρόγειοι κατασκευάζονται μὲ πλάτυνσιν μηδαμινήν, ἤτοι τελείως σφαιρικαί. Ἀντιστοίχως, διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ὄψεως τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς, αὕτη θεωρεῖται ὡς σφαῖρα, ἔχουσα ἀκτῖνα ἴσην πρὸς τὴν μέσην ἀκτῖνα τοῦ γεωειδοῦς ἤ, προκειμένου περὶ ἀπεικονίσεως τμήματος τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, ὡς σφαῖρα, ἧς ἡ ἀκτὶς ἰσοῦται πρὸς τὸν μέσον ὅρον τῆς ἀκτῖνος τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ τῆς ἀκτῖνος τοῦ παραλλήλου τοῦ γεωειδοῦς, τῶν διερχομένων διὰ τοῦ κέντρου τῆς πρὸς ἀπεικόνισιν περιοχῆς. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἡ Γῆ ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν ἐγγυτάτην σφαῖραν τὴν διερχομένην διὰ τοῦ κέντρου τῆς περιοχῆς. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας ἔχομεν νὰ ἀπεικονίσωμεν, ὡς καὶ προηγουμένως, σχήματα (ὡς αἱ περίμετροι τῶν ἠπείρων, ὁ ροῦς τῶν ποταμῶν, αἱ ὀροσειραί, αἱ θέσεις τῶν κυριωτέρων πόλεων κτλ.) ἀπὸ μιᾶς σφαιρικῆς ἐπιφανείας εἰς τὴν ἄλλην. Συνεπῶς ἰσχύουσιν ἐνταῦθα ὅσα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω περὶ ὁμοιότητος τῶν σχημάτων.

Ἡ χρῆσις ἐν τούτοις τῶν ὑδρογείων σφαιρῶν συναντᾷ δυσκολίας, διότι εἶναι ἀδύνατος ἡ αὔξησις τῆς κλίμακος πρὸς προσθήκην περισσοτέρων κατὰ τὸ δυνατὸν λεπτομερειῶν, ἄνευ ὑπερμέτρου αὐξήσεως τῶν διαστάσεων τῆς σφαίρας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἀντὶ σφαίρας λαμβάνεται ὡς ἐπιφάνεια ἀπεικονίσεως τῆς γηΐνης ἐπιφανείας τὸ ἐπίπεδον, αἱ δὲ τοιαῦται ἀπεικονίσεις ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ἢ τμήματος μόνον αὐτῆς καλοῦνται *γεωγραφικοὶ χάρται*.

Ἐὰν τὸ πρὸς ἀπεικόνισιν τμῆμα τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἔχῃ ἔκτασιν μικρὰν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ καταλήγουσαν ἀκτῖνα, τὸ τμῆμα τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ταυτιζόμενον μετὰ τοῦ ἐπιπέδου, ὅπερ ἄγεται ἐφαπτόμενον κατὰ τὸ κέντρον τοῦ θεωρουμένου τμήματος, ὁπότε πᾶν σημεῖον τοῦ πρὸς παράστασιν τμήματος τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀντιστοίχου σημείου τοῦ ἐφαπτομένου ἐπιπέδου. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀπαντᾶται ἐν τῇ τοπογραφίᾳ. Ἐὰν ὅμως ἡ ἔκτασις τοῦ πρὸς ἀπεικόνισιν τμήματος εἶναι πολὺ μεγάλη, ἡ σφαιρικότης τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ἀποβαίνει αἰσθητὴ καὶ ἡ πιστὴ ἀπεικόνισις δι' ὁμοίου σχήματος ἀποβαίνει ἀδύνατος, διότι ἡ σφαιρικὴ ἐπιφάνεια δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἐπὶ ἐπιπέδου χωρὶς νὰ σχισθῇ ἢ νὰ ἀναδιπλωθῇ καὶ ἐν γένει χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ παραμόρφωσις τῶν ἐπ' αὐτῆς σχημάτων.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ὑπηγορεύθη ἡ ἀνάγκη ἐπινοήσεως μεθόδων, δι' ὧν ὄχι μόνον νὰ ἀμβλύνωνται αἱ ἔκδηλοι παραμορφώσεις τῶν ἀπεικονιζομένων σχημάτων, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρῶνται ἀναλλοίωτα τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε εἶναι ἀδύνατος ἡ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἀπεικόνισις τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ἢ τμήματος αὐτῆς ἐπὶ χάρτου, οἱ χαρασσόμενοι χάρται ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν προορίζονται. Ἡ ποικιλία αὕτη τῶν γεωγραφικῶν χαρτῶν προέρχεται ἐκ τοῦ διὰ τὴν χάραξιν αὐτῶν ἐκλεγομένου ὡς καταλληλοτέρου δι' ὡρισμένον σκοπὸν συστήματος *προβολῆς*. Ἐκ τῶν συστημάτων τούτων ἄλλα μὲν ἀλλοιοῦσι τὰ μήκη καὶ διατηροῦσι τὰς γωνίας, ἄλλα δὲ παραμορφοῦσι τὰς γωνίας, ἀλλὰ διατηροῦσι τὰ ἐμβαδὰ κ. ο. κ.

Διὰ τὴν χάραξιν οἱουδήποτε χάρτου ἀρκεῖ νὰ χαραχθῇ ἐπὶ ἐπιπέδου τὸ δίκτυον τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν παραλλήλων, ὁπότε, γνωρίζοντες τὰς γεωγραφικὰς συντεταγμένας τῶν κυριωτέρων σημείων τῆς πρὸς χαρτογράφησιν ἐκτάσεως ἐκ γεωδαιτικῶν παρατηρήσεων, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ τοποθετήσωμεν τὰ σημεῖα ταῦτα ἐπὶ τοῦ χαραχθέντος δικτύου καὶ νὰ συμπληρώσωμεν τὸ σύνολον διὰ τοπογραφικῆς συνδέσεως τῶν κυρίων σημείων πρὸς τὰ πέριξ αὐτῶν δευτερεύοντα. Συνεπῶς, τὸ ὅλον πρόβλημα ἀνάγεται εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ καλυτέρου συστήματος προβολῆς τοῦ δικτύου τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν παραλλήλων, εἰς περιπτώσεις μάλιστα, καθ' ἃς εἶναι τοῦτο δυνατόν, προτιμᾶται τὸ σύστημα ἐκεῖνο, καθ' ὃ οἱ μεσημβρινοὶ καὶ οἱ παράλληλοι παρίστανται διὰ γραμμῶν εὐκόλως χαρασσομένων (εὐθειῶν, κύκλων κττ.).

Συστήματα προβολῶν. *Κυλινδρικὸν ἐκπέτασμα.* Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη ἡ σπουδαιότης τῶν ἰδιοτήτων τῆς μαγνητικῆς βελόνης διὰ τὴν ναυσιπλοΐαν, οἱ ναυτικοὶ φροντίζουσι διὰ τῆς πυξίδος καὶ τοῦ πηδαλίου νὰ ἀκολουθῶσι κατὰ τὸν πλοῦν τὴν *λοξοδρομίαν*, ἤτοι καμπύλην, ἡ ὁποία τέμνει τοὺς μεσημβρινοὺς τῆς Γῆς ὑπὸ σταθερὰν γωνίαν. Πρὸς προσδιορισμὸν τῆς γωνίας ταύτης μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς εὐκολίας, εἶναι ἐπάναγκες ὅπως τόσον ἡ λοξοδρομία, ὅσον καὶ οἱ μεσημβρινοί, παρίστανται ἐπὶ τῶν ναυτικῶν χαρτῶν διὰ τῶν ἁπλουστάτων γραμμῶν, ἤτοι τῶν εὐθειῶν. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον συνετάχθησαν χάρται, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ μεσημβρινοὶ παρίστανται δι' εὐθειῶν παραλλήλων πρὸς τὸν πολικὸν ἄξονα τῆς Γῆς, οἱ δὲ παράλληλοι κύκλοι δι' εὐθειῶν παραλλήλων τῷ ἰσημερινῷ. Ἐπὶ τοιούτων χαρτῶν ἡ λοξοδρομία χαράσσεται ἀμέσως διὰ τοῦ κανόνος, ὡς εὐθεῖα, συνδέουσα τὴν ἀφετηρίαν ἢ τὴν ἑκάστοτε θέσιν τοῦ πλοίου μετὰ τοῦ σημείου προορισμοῦ αὐτοῦ.

Ἡ χάραξις τοιούτων χαρτῶν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς λεγομένης *κυλινδρικῆς* προβολῆς, ὡς ἑξῆς:

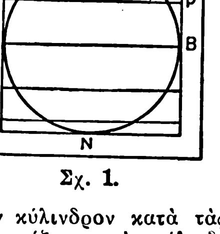

Σχ. 1.

Θεωρήσωμεν ὀρθὸν κυκλικὸν κύλινδρον περιβάλλοντα τὴν γηΐνην σφαῖραν καὶ ἐφαπτόμενον αὐτῆς κατὰ τὸν ἰσημερινὸν (Σχ. 1). Πᾶν ἐπίπεδον οἱουδήποτε τῶν παραλλήλων κύκλων αὐτῆς PP', ἐπεκτεινόμενον, θὰ κόπτῃ τὸν κύλινδρον κατὰ κύκλον ρρ'. Ὡσαύτως τὰ ἐπίπεδα τῶν γηΐνων μεσημβρινῶν θὰ τέμνωσι τὸν κύλινδρον κατὰ τὰς γενετείρας αὐτοῦ. Ἐὰν ἀναπτύξωμεν τὸν κύλινδρον ἐπὶ ἐπιπέδου, οἱ μὲν παράλληλοι κύκλοι θὰ ἀντιστοιχῶσι πρὸς σύστημα παραλλήλων εὐθειῶν μήκους ἴσου πρὸς τὸ τοῦ γηΐνου ἰσημερινοῦ καὶ ἀπεχουσῶν ἀλλήλων κατὰ τὸ ημφ (ἔνθα φ παριστᾷ τὸ πλάτος τόπου ἐπὶ σφαίρας ἐχούσης ἀκτῖνα τὴν μονάδα), οἱ δὲ μεσημβρινοὶ πρὸς ἕτερον σύστημα παραλλήλων πρὸς ἀλλήλας καὶ καθέτων ἐπὶ τὰς πρώτας εὐθειῶν (Σχ. 2).

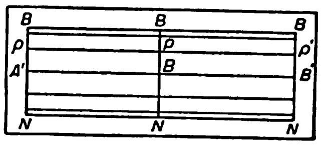

Σχ. 2.

Τὸ σύστημα τοῦτο προβολῆς ἔχει τὴν ἑξῆς σπουδαίαν ἰδιότητα: Ἑκάστη σφαιρικὴ ζώνη προβάλλεται κατ' ἐπίπεδον λωρίδα, ἔχουσαν τὸ αὐτὸ ἐμβαδόν, ἕκαστον δὲ τμῆμα τῆς λωρίδος ἔχει τὸ αὐτὸ ἐμβαδὸν πρὸς τὸ ἀντίστοιχον αὐτῷ τμῆμα ζώνης. Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ἂν ἡ προβολὴ αὕτη διατηρῇ τὰ ἐμβαδά, δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸ σχῆμα τῶν ἀπεικονιζομένων περιοχῶν, διότι εἰς τὸ *κυλινδρικὸν ἐκπέτασμα* οἱ μὲν μεσημβρινοὶ σμικρύνονται, οἱ δὲ παράλληλοι ἐπιμηκύνονται, τόξον δὲ μήκους α ἐπὶ παραλλήλου πλάτους φ παρίσταται ἐπὶ τοῦ κυλινδρικοῦ ἐκπετάσματος διὰ τμήματος μήκους $\frac{α}{συνφ}$. Συνεπῶς διὰ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν ὁμοιότητα ἀπειροστῶν τμημάτων τῆς γηΐνης ἐπιφανείας πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ χάρτου εἰκόνα αὐτῶν, πρέπει νὰ ἐπιμηκύνωμεν τοὺς μεσημβρινούς, ὡς ὑπέδειξεν ὁ Gerard Mercator τῷ 1569, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, ἤτοι πᾶν τόξον μεσημβρινοῦ μήκους β νὰ παρίσταται διὰ τμήματος μήκους β/συνφ.

Τῶν τοιούτων χαρτῶν, οἵτινες καλοῦνται *χάρται τοῦ Μερκάτορος* ἢ *Μερκατόριοι*, ἐκ τοῦ ὑποδείξαντος τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης προβολῆς (καλουμένης ἐνιαχοῦ καὶ *Μερκατορικῆς προβολῆς*), γίνεται εὐρυτάτη χρῆσις παρὰ τοῖς ναυτικοῖς. Ἐν αὐτοῖς:

α') Ἡ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πέριξ σημείου πλάτους φ γραμμικὴ διαστολὴ στοιχείου τινὸς ἰσοῦται πρὸς 1/συν φ.

β') Πᾶν ἀπειροστὸν σχῆμα πέριξ σημείου πλά-

Digitized by Google

τους φ ἀπεικονίζεται ἐπὶ χάρτου δι' ἑτέρου, ἔχοντος λόγον ὁμοιότητος 1/συνφ, χωρὶς ὅμως νὰ ἰσχύῃ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ πεπερασμένων διαστάσεων περιοχάς.

γ') Αἱ λοξοδρομίαι παρίστανται δι' εὐθειῶν, ἀλλὰ τὰ μήκη αὐτῶν αὐξάνουσι μετὰ τοῦ πλάτους.

Συνεπῶς τὸ σύστημα κυλινδρικῆς προβολῆς, τροποποιούμενον κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Μερκάτορος, διατηρεῖ μὲν τὰς γωνίας, ἀλλοιοῖ ὅμως σημαντικῶς τὰ μήκη καὶ τὰ ἐμβαδά, καὶ δὴ τόσον περισσότερον, ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τοὺς πόλους.

Τύποι κυλινδρικῶν προβολῶν. Ἡ ἀπεικόνισις διὰ κυλινδρικῆς προβολῆς εἶναι ἀρκούντως ἱκανοποιητική, ὅταν ἡ πρὸς ἀπεικόνισιν ζώνη δὲν ἐκτείνεται εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἑκατέρωθεν δοθέντος μεγίστου κύκλου

α) Ἰσοδύναμος κυλινδρικὴ προβολὴ τοῦ Lambert. Αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τοῦ θεωρήματος τοῦ Ἀρχιμήδους, καθ' ὃ τὸ ἐμβαδὸν σφαιρικῆς ζώνης ἰσοῦται πρὸς τὸ ἐμβαδὸν κυλίνδρου, ἔχοντος βάσιν μὲν μέγιστον κύκλον τῆς σφαίρας, ὕψος δὲ τὸ ὕψος τῆς ζώνης. Ἡ ἐπὶ τοῦ χάρτου θέσις σημείου τινὸς ὁρίζεται διὰ συστήματος ὀρθογωνίων ἀξόνων, ἐν ᾧ ὁ μὲν ἄξων τῶν χ παρίσταται διὰ τοῦ ἀρχικοῦ μεσημβρινοῦ ($\vartheta=0$), ὁ δὲ ἄξων τῶν ψ διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ. Διὰ πᾶν σημεῖον, ἔχον πλάτος φ καὶ μῆκος θ, θὰ ἔχωμεν $\chi=\alpha\,\eta\mu\,\varphi$ καὶ $\psi=\alpha\vartheta$, ἢ γενικώτερον $\chi=f(\varphi)$ καὶ $\psi=c\vartheta$, ἔνθα f παριστᾷ συνάρτησίν τινα τοῦ πλάτους καὶ c αὐθαίρετον σταθεράν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ συντεταγμέναι σημείου τινὸς τῆς ἐπιφανείας σφαίρας ὡς πρὸς ἄξονας ὀρθογωνίους, ἐν οἷς ὁ μὲν ἄξων τῶν X ἀποτελεῖ τὴν τομὴν τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ ($\vartheta=0$) μετὰ τοῦ ἰσημερινοῦ, ὁ δὲ ἄξων τῶν Z συμπίπτει μετὰ τοῦ πολικοῦ ἄξονος τῆς σφαίρας, παρέχονται ὑπὸ τῶν ἐξισώσεων $X=\alpha\,\sigma\upsilon\nu\,\varphi\,\sigma\upsilon\nu\,\vartheta$, $Y=\alpha\,\sigma\upsilon\nu\,\varphi\,\eta\mu\,\vartheta$ καὶ $Z=\alpha\,\eta\mu\,\vartheta$. Ὅθεν $ds^2=\alpha^2(d\varphi^2+\sigma\upsilon\nu^2\varphi d\vartheta^2)$ καὶ $ds'^2=f'^2d\varphi^2+c^2d\vartheta^2$ καὶ $n_\mu=\frac{|f'|}{\alpha}$, $n_\pi=\frac{c}{\alpha\,\sigma\upsilon\nu\varphi}$ καὶ $m=\frac{|cf'|}{\alpha^2\sigma\upsilon\nu\varphi}$. Θέτοντες $m=1$ καὶ ὑποθέτοντες τὴν συνάρτησιν f αὔξουσαν, ἔχομεν τὴν διαφορικὴν ἐξίσωσιν: $cf'=\alpha^2\,\sigma\upsilon\nu\,\varphi$, ἐξ ἧς, ἐὰν διὰ $\varphi=0$ ἔχωμεν $\chi=0$, προκύπτει: $f=\frac{\alpha^2}{c}\,\eta\mu\varphi$.

Συνεπῶς, ἡ γενικωτέρα ἰσοδύναμος κυλινδρικὴ προβολὴ ἐν τῇ πολικῇ περιπτώσει δίδεται ὑπὸ τοῦ συστήματος:

$$\chi=\frac{\alpha^2}{c}\,\eta\mu\,\varphi,\quad \psi=c\vartheta\quad n_\mu=\frac{\alpha\,\sigma\upsilon\nu\varphi}{c}\quad n_\pi=\frac{c}{\alpha\,\sigma\upsilon\nu\varphi},$$

ὅπου ἡ σταθερὰ c μένει αὐθαίρετος. Πρὸς διατήρησιν τῶν ἀποστάσεων κατὰ μῆκος τοῦ ἰσημερινοῦ δέον νὰ ἐκλεγῇ τὸ $c=\alpha$, ὁπότε προκύπτει ἡ ἀνωτέρω μερικὴ περίπτωσις· ἐὰν ὅμως θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὰς ἀποστάσεις κατὰ μῆκος τοῦ παραλλήλου, τοῦ ἔχοντος πλάτος φ_1, δέον νὰ ληφθῇ $c=\alpha\,\sigma\upsilon\nu\,\varphi_1$.

Ὁ Lambert ἐφήρμοσε τὴν προβολὴν ταύτην οὐ μόνον εἰς τὴν πολικήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰσημερινὴν περίπτωσιν.

β) Σύμμορφος κυλινδρικὴ προβολὴ τοῦ Μερκάτορος. Αὕτη ὁρίζεται ἐν τῇ πολικῇ περιπτώσει διὰ τῶν ἐξισώσεων:

$$\chi=\alpha\,\lambda o\gamma\,\varepsilon\varphi\left(\varphi/_2+\frac{\pi}{4}\right),\ \psi=\alpha\vartheta\quad n_\mu=n_\pi=\tau\varepsilon\mu\varphi$$

ἢ γενικώτερον $\chi=c\,\lambda o\gamma\,\varepsilon\varphi\left(\varphi/_2+\frac{\pi}{4}\right)$, $\psi=c\vartheta$, ἔνθα c ἀποτελεῖ αὐθαίρετον σταθεράν, ἥτις διὰ $c=\alpha$ παρέχει τὴν μερικωτέραν περίπτωσιν.

Τὸ σύστημα τοῦτο προβολῆς ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἰσημερινὴν περίπτωσιν ὑπὸ τοῦ Lambert (ὀρθόμορφος κυλινδρικὴ προβολή), ἀκολούθως δὲ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Gauss εἰς τὴν τοπογραφικὴν ὑποτύπωσιν τοῦ Ἀννοβέρου, ληφθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐλλειπτικότητος τοῦ γηΐνου μεσημβρινοῦ (*ἰσογωνικὴ προβολὴ τοῦ Gauss*).

γ) Ἰσαπεχεῖς κυλινδρικαὶ προβολαί. Ἐν αὐταῖς, προκειμένου περὶ τῆς πολικῆς περιπτώσεως, αἱ ἀποστάσεις τῶν παραλλήλων ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ λαμβάνονται ἀνάλογοι τοῦ πλάτους. Ἐὰν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὰς ἀποστάσεις κατὰ μῆκος τῶν μεσημβρινῶν καὶ τοῦ ἰσημερινοῦ, θέτομεν $\chi=\alpha\varphi$, $\psi=\alpha\vartheta$ καὶ ἔχομεν τὴν λεγομένην *τετραγωνικὴν* προβολήν, ἥτις ἐν τῇ ἰσημερινῇ περιπτώσει εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα προβολὴ τῶν Cassini-Soldner.

Τὸ σύστημα τοῦτο προβολῆς ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ J. Cassini, ὅστις ἐπελήφθη τῆς χαράξεως τοῦ χάρτου τῆς Γαλλίας μὲ ἀφετηρίαν τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπετελείωσεν ὁ υἱός του D. Cassini, ὅστις τῷ 1709 ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων τὸν χάρτην τῆς Γαλλίας εἰς 180 φύλλα ὑπὸ κλίμακα 1:86.400. Βραδύτερον ὁ J. von Soldner, τροποποιήσας ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν μέθοδον τοῦ Cassini, προέβη εἰς τὴν τοπογραφικὴν ὑποτύπωσιν τῆς Βαυαρίας. Ἡ προβολὴ αὕτη χρησιμοποιεῖται εἰσέτι εἰς κτηματολογικὰς ἐργασίας.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὰ μήκη ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν καὶ δύο ὡρισμένων παραλλήλων πλάτους $\pm\varphi_1$, ἡ λεγομένη *ὀρθογώνιος* προβολὴ ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ συστήματος:

$$\chi=\alpha\varphi\ \text{καὶ}\ \psi=\alpha\vartheta\,\sigma\upsilon\nu\varphi_1$$

$$n_\pi=\sigma\upsilon\nu\varphi_1/\sigma\upsilon\nu\varphi\ \text{καὶ}\ n_\mu=1.$$

Σκηνογραφικαὶ προβολαί. Ἐν τῇ σκηνογραφικῇ ἀπεικονίσει σφαίρας ὡς ἐπίπεδον ἀπεικονίσεως δύναται νὰ ληφθῇ πᾶν ἐπίπεδον κάθετον ἐπὶ τῆς εὐθείας, ἥτις συνδέει τὸ κέντρον τῆς σφαίρας μετὰ τοῦ σημείου ὄψεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προβολὴ σημείου τινὸς B τῆς ἐπιφανείας σφαίρας εἶναι τὸ σημεῖον β, καθ' ὃ τὸ ἐπίπεδον ἀπεικονίσεως τέμνεται ὑπὸ τῆς εὐθείας BO, τῆς συνδεούσης τὸ σημεῖον B μετὰ τοῦ σημείου ὄψεως O.

Ὀρθογραφικὴ προβολή. Ἐν αὐτῇ τὸ σημεῖον ὄψεως εὑρίσκεται εἰς τὸ ἄπειρον, αἱ δὲ προβάλλουσαι εἶναι εὐθεῖαι παράλληλοι πρὸς ἀλλήλας. Ἐὰν ὡς ἐπίπεδον ἀπεικονίσεως λάβωμεν ἐπίπεδόν τι, διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρου τῆς σφαίρας, καὶ δὴ τὸ τοῦ ἰσημερινοῦ, ἐπ' αὐτοῦ ὁ μὲν πόλος τῆς σφαίρας θὰ προβάλλῃται κατὰ τὸ κέντρον αὐτῆς, οἱ δὲ παράλληλοι κατὰ κύκλους ὁμοκέντρους καὶ οἱ μεσημβρινοὶ κατ' ἀκτῖνας. Τοῦ συστήματος τούτου δὲν γίνεται μεγάλη ἐφαρμογή, διότι, ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τὸν ἰσημερινόν, αἱ προβολαὶ τῶν ἐγγὺς αὐτοῦ παραλλήλων σχεδὸν συμπίπτουσι πρὸς ἀλλήλας (σχ. 3).

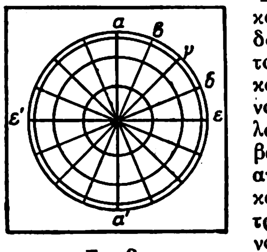

Σχ. 3.

Ἐὰν ὡς ἐπίπεδον ἀπεικονίσεως ληφθῇ εἷς ἐκ τῶν μεσημβρινῶν, τότε ἡ μία τῶν διαμέτρων αὐτοῦ αα' θὰ ἀποτελῇ προβολὴν τοῦ ἄξονος τῆς σφαίρας, ἡ δὲ κάθετος ἐπ' αὐτὴν εε' προβολὴν τοῦ ἰσημερινοῦ. Προσέτι οἱ μὲν παράλληλοι θὰ προβάλλωνται κατ' εὐθείας παραλλήλους τῇ εε', οἱ δὲ μεσημβρινοὶ κατὰ τόξα ἐλλείψεων, τῶν ὁποίων κοινὸς μέγας ἄξων ἔσται ἡ διάμετρος αα', μικροὶ δὲ ἄξονες τὰ μήκη τὰ μετροῦντα τὴν ἀπόστασιν τῆς αα' ἀπὸ τὰ σημεῖα β, γ, δ, ε κτλ. (σχ. 4).

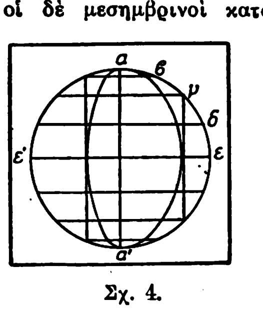

Σχ. 4.

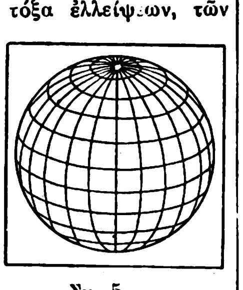

Σχ. 5.

Τὸ σχῆμα 5 παριστᾷ ὀρθογραφικὴν προβολὴν σφαίρας ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ὁρίζοντος τόπου τινός.

Στερεογραφικὴ προβολή. Ἐν αὐτῇ τὸ σημεῖον ὄψεως εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, ὡς ἐπίπεδον δὲ ἀπεικονίσεως λαμβάνεται ὁ μέγιστος κύκλος, ὁ ἔχων τὸ σημεῖον τοῦτο ὡς πόλον. Συνεπῶς, πᾶν σημεῖον ρ τοῦ ἡμισφαιρίου προβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀπεικονίσεως κατὰ τὸ σημεῖον τομῆς ε τοῦ ἐπιπέδου τούτου μετὰ τῆς συνδεούσης τὸ σημεῖον ὄψεως N μετὰ τοῦ προβαλλομένου σημείου ρ (σχ. 6).

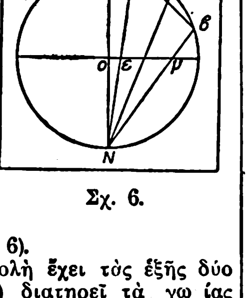

Σχ. 6.

Ἡ στερεογραφικὴ προβολὴ ἔχει τὰς ἑξῆς δύο θεμελιώδεις ἰδιότητας: α) διατηρεῖ τὰς γωνίας καὶ β) ὁ κύκλος προβάλλεται ἐν αὐτῇ κατὰ κύκλον. Ἄμεσος συνέπεια τῆς τελευταίας ἰδιότητος εἶναι ἡ εὐκολία περὶ τὴν χάραξιν τοῦ δικτύου τῶν μεσημβρινῶν καὶ παραλλήλων, οἵτινες, ὄντες κύκλοι, ἀπεικονίζονται διὰ τῆς προβολῆς ταύτης ὡς κύκλοι.

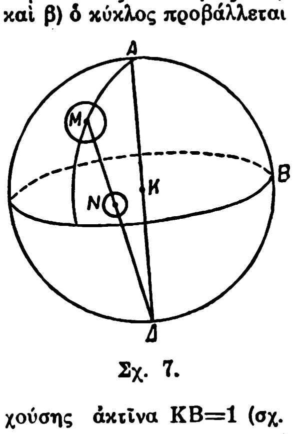

Σχ. 7.

Ἡ παραμόρφωσις τῶν σχημάτων ἐν τῇ προβολῇ ταύτῃ προσδιορίζεται ὡς ἑξῆς: Ἐὰν ἐπὶ σφαίρας ἐχούσης ἀκτῖνα KB=1 (σχ. 7) λάβωμεν τὸ τόξον

$$AM=z,\ \text{ἡ γωνία}\ A\Delta M=\frac{1}{2}z\ \text{καὶ}\ KN=\varepsilon\varphi\,\frac{z}{2}.$$

Πᾶς κύκλος, ἔχων κέντρον τὸ M καὶ ἀκτῖνα dz, προβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ κατὰ κύκλον, ἔχοντα κέντρον τὸ N καὶ ἀκτῖνα

$$d\,\varepsilon\varphi\,\frac{z}{2}=\frac{1}{2}\,\tau\varepsilon\mu\nu^2\,\frac{z}{2}\,dz\cdot$$

Ὁ λόγος τῶν δύο ἀκτίνων εἶναι $2\,\sigma\upsilon\nu^2\frac{z}{2}$· καὶ εἰς μὲν τὸ κέντρον τοῦ χάρτου, ὅπου $z=0$, ὁ λόγος οὗτος ἰσοῦται πρὸς 2, εἰς δὲ τὰ ἄκρα, ὅπου $z=90$, ὁ αὐτὸς λόγος γίνεται ἴσος πρὸς 1. Ἄρα ὁ λόγος ἀπειροστοῦ μήκους πρὸς τὴν προβολήν του μεταβάλλεται ἀπὸ 1 μέχρι 2, ὁ δὲ λόγος ἀπειροστῆς ἐπιφανείας πρὸς τὴν προβολήν της ἀπὸ 1 μέχρι 4, καθόσον ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ χάρτου ἀπομακρυνόμεθα πρὸς τὰ ἄκρα. Προκειμένου ὅμως περὶ πεπερασμένων σχημάτων, ἡ ἀπεικόνισις δὲν εἶναι *σύμμορφος*, ἤτοι ἕκαστον σχῆμα δὲν προβάλλεται καθ' ἕτερον ὅμοιον, διότι ἡ μεταβολὴ τοῦ συντελεστοῦ τῆς γραμμικῆς παραμορφώσεως εἶναι αἰσθητή.

Γενικωτέρα περίπτωσις εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ σημεῖον ὄψεως εὑρίσκεται εἰς οἱανδήποτε θέσιν N ἐκτὸς τῆς σφαίρας. Ἐὰν καλέσωμεν O τὸ κέντρον τῆς πρὸς ἀπεικόνισιν σφαιρικῆς ἐπιφανείας καὶ αβοδ (σχ. 8) τὸν μέγιστον κύκλον τῆς σφαίρας, τὸν διερχόμενον δι' αὐτοῦ, πᾶν σημεῖον η τῆς σφαιρικῆς ἐπιφανείας θὰ προβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀπεικονίσεως θὰ προβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀπεικονίσεως ρζ κατὰ τὸ σημεῖον τ, καθ' ὃ τὸ ἐπίπεδον τοῦτο τέμνεται ὑπὸ τῆς ηN καὶ τὸ τμῆμα στ θὰ εἶναι ἡ προβολὴ τοῦ τόξου οη.

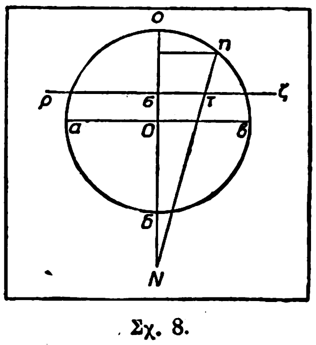

Σχ. 8.

Κατὰ τὸν Clarke εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῶσιν αἱ τιμαὶ τῶν αὐθαιρέτων σταθερῶν α καὶ β κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ ὁλικὴ παραμόρφωσις $\Pi=\int_0^{\varepsilon}[(x-1)^2+(x'-1)^2]\,\eta\mu u du$ νὰ εἶναι ἐλαχίστη (ε παριστᾷ τὴν μεγίστην τιμὴν τοῦ u, ἤτοι τὴν σφαιρικὴν ἀκτῖνα τοῦ χάρτου). Ἡ χάραξις τοῦ δικτύου τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν παραλλήλων ἐν τῷ σχήματι 9 ἐγένετο διὰ τῆς προβολῆς τοῦ Clarke.

Κεντρικὴ ἢ γνωμονικὴ προβολή. Ἐν αὐτῇ τὸ σημεῖον ὄψεως N ὑποτίθεται συμπῖπτον μετὰ τοῦ κέντρου τῆς Γῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐπειδὴ τὰ ἐπίπεδα ὅλων τῶν μεγίστων κύκλων τῆς σφαίρας διέρχονται διὰ τοῦ κέντρου αὐτῆς, ἅπαντες οἱ μέγιστοι κύκλοι θὰ προβάλλωνται κατ' εὐθείας γραμμάς. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ ἐπίπεδον ἀπεικονίσεως εἶναι παράλληλον τῷ ἰσημερινῷ, οἱ μὲν παράλληλοι θὰ ἀπεικονίζωνται ἐπ' αὐτοῦ κατὰ κύκλους ὁμοκέντρους, οἱ δὲ μεσημβρινοὶ κατ' ἀκτῖνας, ἐὰν δ τὸ ἐπίπεδον τοῦτο εἶναι παράλληλον πρὸς τὸ ἐπίπεδον μεσημβρινοῦ τινος, οἱ μὲν μεσημβρινοὶ θὰ ἀπεικονίζωνται ἐπ' αὐτοῦ κατ' εὐθείας παραλλήλους, οἱ δὲ παράλληλοι κατὰ τόξα ὑπερβολῶν. Δυνατὸν ἐπίσης τὸ ἐπίπεδον ἀπεικονίσεως νὰ σχηματίζῃ μετὰ τοῦ ἄξονος τῆς σφαίρας γωνίαν φ, ὁπότε ὁ κεντρικὸς μεσημβρινὸς καὶ ὁ ἰσημερινὸς θὰ ἀπεικονίζωνται δι' εὐθειῶν καθέτων ἐπ' ἀλλήλας. Ἀναλόγως τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐπιπέδου ἀπεικονίσεως ἡ κεντρικὴ προβολὴ καλεῖται: *πολικὴ* ἢ *μεσημβρινὴ* ἢ *ὁριζοντία* (σχ. 10).

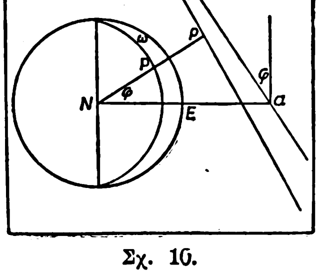

Σχ. 10.

Ἡ κεντρικὴ προβολὴ ἐκλήθη καὶ *γνωμονικὴ* ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ χάραξις τῶν μεσημβρινῶν ἀποτελεῖ πρόβλημα ἀνάλογον πρὸς τὴν χάραξιν τῶν ὡρῶν ἐπὶ ἡλιακοῦ ὡρολογίου. Ἡ γνωμονικὴ προβολὴ χρησιμοποιεῖται πρὸς καθορισμὸν τῶν εὐθειῶν ὁδῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐπροτιμήθη δὲ διὰ τὴν χάραξιν χαρτῶν τινων ὑπὸ τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, καθ' ὃ δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων τῆς Μερκατορικῆς προβολῆς.

Σπουδαῖον πλεονέκτημα τῆς προβολῆς ταύτης εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἐπὶ τῶν κατ' αὐτὴν χαρασσομένων χαρτῶν ὑπάρχουσι δύο σημεῖα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς τὸ ἀζιμούθιον οἱουδήποτε ἄλλου σημείου. Ἡ ἰδιότης αὕτη διευ-

Digitized by Google

κολύνει τὸν ἐπὶ τοῦ χάρτου προσδιορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ πλοίου διὰ ραδιογωνιομετρικῶν σημάτων, προερχομένων ἐκ δύο διαφόρων σταθμῶν (πρβλ. Zeitschrift für Vermessungswesen 1922 καὶ Ordenance Survey Professional Paper No 5, 1922).

Ἕτερον σύστημα προβολῆς, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μέγιστοι κύκλοι σφαίρας ἀπεικονίζονται ὡς εὐθεῖαι γραμμαί, εἶναι καὶ ἡ λεγομένη *ὀρθοδρομικὴ* προβολή, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸν H. Maurer.

Ζενιθιακαὶ προβολαί. Ἐν αὐταῖς τυχὸν σημεῖον τῆς γηίνης ἐπιφανείας δύναται νὰ ληφθῇ ὡς κέντρον τοῦ χάρτου, πάντες δὲ οἱ δι' αὐτοῦ διερχόμενοι μέγιστοι κύκλοι ἀπεικονίζονται ἐπὶ τοῦ χάρτου δι' εὐθειῶν, τεμνομένων κατὰ τὸ ληφθὲν ἐπ' αὐτοῦ κέντρον καὶ σχηματιζουσῶν ἐπιπέδους γωνίας ἴσας πρὸς τὰς διέδρους, τὰς περιλαμβανομένας μεταξὺ τῶν ἀντιστοίχων μεγίστων κύκλων. Προφανῶς, πάντες οἱ ἐπὶ τῆς σφαίρας κύκλοι, οἱ ἔχοντες κοινὸν κέντρον τὸ ἐπὶ τῆς ἐπι-

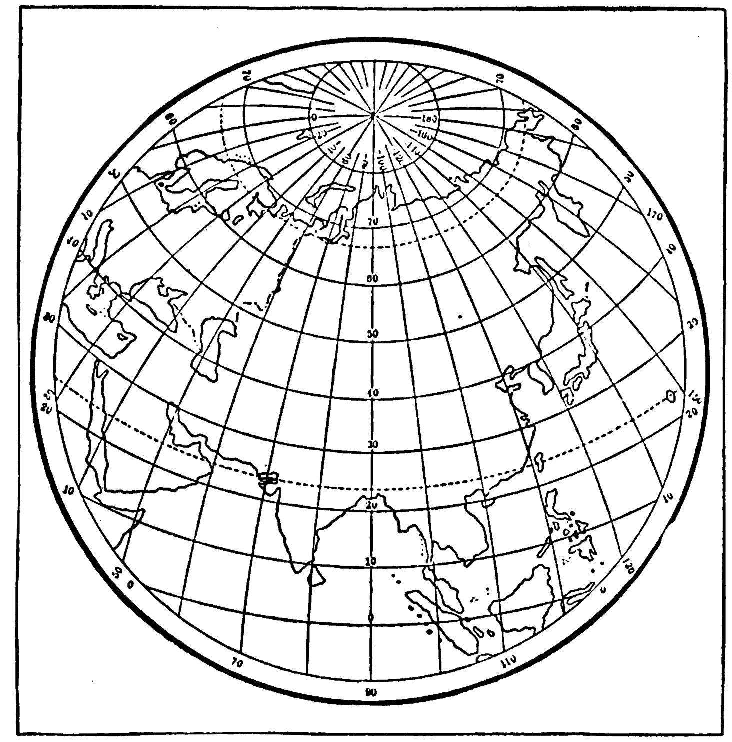

Σχ. 9.

φανείας τῆς σφαίρας ἐκλεγὲν σημεῖον προβάλλονται ἐπὶ τοῦ χάρτου κατὰ κύκλους, ἄρα πᾶσαι αἱ σκηνογραφικαὶ προβολαὶ εἶναι ζενιθιακαί. Αἱ ἐπὶ τῶν ἀκτίνων ἀποστάσεις ποικίλλουσιν ἀναλόγως πρὸς τὸν κατὰ συνθήκην ὁρισθησόμενον νόμον, ἐὰν δὲ ὁ νόμος οὗτος ἀπαιτῇ τὴν τήρησιν ἴσων ἀποστάσεων, ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς ἰσαπεχεῖς κατὰ πλάτος παραλλήλους, ἔχομεν τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τῆς λεγομένης *ζενιθιακῆς προβολῆς μετὰ σταθερῶν ἀποστάσεων*.

Ἐὰν καλέσωμεν φ_0 καὶ φ_1 τὸ συμπλήρωμα τοῦ πλάτους τοῦ κέντρου τοῦ χάρτου καὶ τυχόντος σημείου καὶ λ τὴν μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰν μήκους, Α τὸ ἀζιμούθιον τῆς συνδεούσης τὰ δύο σημεῖα εὐθείας καὶ σ τὴν μεταξὺ αὐτῶν σφαιρικὴν ἀπόστασιν, τότε ἡ θέσις τοῦ σημείου, καθ' ὃ τέμνεται οἱοσδήποτε μεσημβρινὸς μετά τινος παραλλήλου, παρέχεται διὰ τῆς ἐπιλύσεως σφαιρικοῦ τριγώνου. Οὕτω, τεθέντος ὅτι $\text{εφ}\,\vartheta = \text{εφ}\varphi_1\ \text{συν}\,\lambda$, θὰ ἔχωμεν $\text{συν}\,\sigma = \text{συν}\varphi_1\ \text{τεμ}\,\vartheta\ \text{συν}\,(\varphi_1-\vartheta)$ καὶ $\text{ημ}\,A = \text{ημ}\,\varphi_1\ \text{ημ}\,\lambda\ \text{συντ}\sigma$.

Ἡ χρησιμωτέρα περίπτωσις εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν ὡς κεντρικὸν σημεῖον λαμβάνεται ὁ πόλος, ὁπότε οἱ μὲν παράλληλοι ἀπεικονίζονται ὡς ἰσαπεχεῖς κύκλοι, ἔχοντες αὐτὸν ὡς κέντρον, οἱ δὲ μεσημβρινοὶ ὡς εὐθεῖαι, τεμνόμεναι κατ' αὐτὸν ὑπὸ γωνίας ἴσας πρὸς τὰς διαφορὰς μηκῶν. Ἡ προβολὴ αὕτη, ἥτις καλεῖται *ἰσαπεχὴς πολικὴ προβολή*, εἶναι χρησιμωτάτη διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς προόδου τῶν ἐξερευνήσεων εἰς τὰς περὶ τοὺς πόλους περιοχάς. Αἱ ἐν τῇ προβολῇ ταύτῃ παραμορφώσεις εἶναι κατὰ μῆκος μὲν τῶν μεσημβρινῶν μηδαμιναί, κατὰ μῆκος δὲ τῶν παραλλήλων ἴσαι πρὸς

$$\left(\frac{Z}{\text{ημ}\,Z}-1\right).$$

Γενικὴ θεωρία τῶν ζενιθιακῶν προβολῶν. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πόλος προβάλλεται κατὰ τὸ κέντρον τοῦ χάρτου καὶ ὅτι ρ εἶναι ἡ ἀκτὶς παραλλήλου τινός, ἀντιστοιχοῦντος εἰς πλάτος $\varphi_1=90^\circ-\varphi$, ἔνθα ρ ἀποτελεῖ συνάρτησίν τινα τοῦ φ, ὁρίζουσαν τὸ εἶδος τῆς προβολῆς.

Ἔστωσαν Ρ ρ Κ καὶ Ρ τ σ δύο διαδοχικοὶ μεσημβρινοί, τεμνόμενοι ὑπὸ τῶν παραλλήλων ρ τ καὶ Κσ. Ἐὰν d λ εἶναι ἡ γωνία τῶν δύο μεσημβρινῶν, αὕτη θὰ διατηρῆται καὶ ἐν τῇ ἀπεικονίσει αὐτῶν διὰ τῶν εὐθειῶν Ορ′Κ′ καὶ Οτ′σ′ (σχ. 11), τὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων κυκλικὰ τόξα ρ′τ′ καὶ Κ′σ′ εἶναι προβολαὶ τῶν παραλλήλων ρτ καὶ Κσ.

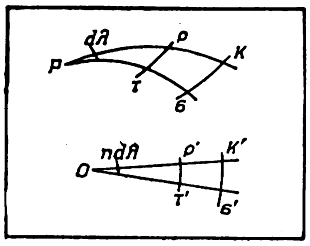

Σχ. 11.

Τεθέντος ὅτι εἶναι: $P\rho=\varphi$, $PK=\varphi+d\varphi$, $O\rho'=r$, $OK'=r+dr$, ἐὰν ἡ ἀκτὶς τῆς σφαίρας ληφθῇ ὡς μονάς, θὰ ἔχωμεν: $\rho'K'=dr$, $\rho'\tau'=rd\lambda$, $\rho K=d\varphi$, $\rho\tau=\text{ημ}\,\varphi d\lambda$. Θέσωμεν ἤδη $\omega=dr/d\varphi$ καὶ $\omega'=r/\text{ημ}\varphi$, τότε: $\rho'K'=\omega\rho K$ καὶ $\rho'\tau'=\omega'\rho\tau$, ἤτοι αἱ ποσότητες ω καὶ ω′ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς αἱ ἀντίστοιχοι κλίμακες εἰς πλάτος φ_1, ἐξ ὧν ἡ ω ἀντιστοιχεῖ εἰς μετρήσεις κατὰ μῆκος τῶν μεσημβρινῶν, καὶ ω′ εἰς μετρήσεις καθέτους ἐπ' αὐτῶν. Συνεπῶς, τετραγωνίδιον, οὗ τὸ κέντρον ἔχει πλάτος φ_1, ἔχον πλευρὰν μήκους α ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ, παρίσταται ὑπὸ ὀρθογωνίου ἔχοντος πλευρὰς αω καὶ αω′ καὶ ἐμβαδὸν $\alpha^2\omega\omega'$. Διὰ νὰ ἦτο ἡ ἀπεικόνισις τελεία, ἔδει νὰ ἔχωμεν πανταχοῦ $\omega=\omega'=1$, ὅπερ ὅμως εἶναι ἀδύνατον.

Ἐν τούτοις, ἐὰν ὑποθέσωμεν $\omega=1$ πανταχοῦ, λαμβάνοντες $r=\varphi$, ἔχομεν τὴν *ἰσαπεχῆ* προβολήν, ἐὰν δὲ $\omega'=1$, ἤτοι $r=\text{ημ}\varphi$, τότε ἔχομεν τὴν λεγομένην *ὀρθογραφικὴν προβολήν*. Ἐὰν θέλωμεν πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν ἐμβαδῶν, τότε πρέπει νὰ τεθῇ $\omega\omega'=1$ ἢ $rdr=\text{ημ}\varphi d\varphi$, τοῦ ὁποίου τὸ ὁλοκλήρωμα εἶνε $r=2\text{ημ}\,\frac{1}{2}\varphi$. Ἡ τοιαύτη προβολὴ καλεῖται *ζενιθιακὴ προβολὴ ἀμεταβλήτων ἐμβαδῶν κατὰ τὸν* Lambert, ἐσφαλμένως δὲ ἀποδίδεται ὑπό τινων εἰς τὸν Antonio Lorgna (1736). Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο διατηροῦνται μὲν τὰ ἐμβαδά, παραμορφοῦνται ὅμως τὰ σχήματα.

Ἐν ᾗ περιπτώσει θέλομεν προβολὴν *ὀρθομορφικήν*, ἤτοι διατηροῦσαν τὰ σχήματα μικρῶν περιοχῶν, πρέπει νὰ θέσωμεν $\omega=\omega'$ ἢ $\frac{dr}{r}=\frac{d\varphi}{\text{ημ}\varphi}$, ὅπερ ὁλοκληρούμενον δίδει $r=C\text{εφ}\,\varphi/_2$, ἔνθα C παριστᾷ αὐθαίρετον σταθεράν. Ἡ προβολὴ αὕτη εἶναι σκηνογραφικὴ καὶ δὴ *στερεογραφική*. Ἐν αὐτῇ τὸ σύνολον δὲν εἶναι ὁμοία ἀπεικόνισις τοῦ πρωτοτύπου, πέριξ δὲ σημείου τινὸς ἡ κλῖμαξ $\omega=\frac{1}{2}C\text{τεμν}^2\,\varphi/_2$ ἐφαρμόζεται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἂν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῇ $\omega=\omega'=1$ διὰ νὰ προκύψῃ πιστὴ ἀπεικόνισις τῆς σφαιρικῆς ἐπιφανείας, ἐν τούτοις, θεωροῦντες τὰς ποσότητας $(\omega-1)$ καὶ $(\omega'-1)$ ὡς τοπικὰ σφάλματα τῆς ἀπεικονίσεως, δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν τὴν ποσότητα $(\omega-1)^2+(\omega'-1)^2$ ἐλαχίστην ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς πρὸς ἀπεικόνισιν περιοχῆς. Τότε ἔχομεν τὴν *δι' ἰσοσταθμήσεως τῶν σφαλμάτων προβολήν*, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸν Sir George Airy. Τελειοποίησις τῆς μεθόδου τοῦ Airy ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Charke (Phil. Mag. 1862), βραδύτερον δὲ ὁ A. E. Young ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς κωνικὰς προβολὰς (Some Investigations in the Theory of Map Projections, 1920).

Κωνικὸν ἐκπέτασμα. Ἡ στερεογραφικὴ προβολή, ἥτις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπεικόνισιν ἐπὶ χάρτου ὁλοκλήρου ἡμισφαιρίου, θεωρεῖται ἀκατάλληλος, προκειμένου περὶ ἀπεικονίσεως μικροῦ τινος τμήματος τῆς γηίνης ἐπιφανείας, ὡς λ. χ. μιᾶς νήσου ἢ ἑνὸς κράτους. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις δὲν ἐπιτρέπονται αἱ ἐκ τῆς στερεογραφικῆς προβολῆς παραμορφώσεις, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη, ὅπως διατηρῶνται τὰ σχήματα, ὁποῖα εἶναι ὄντως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς, πρὸ παντὸς δὲ νὰ μὴ μεταβάλλωνται οἱ λόγοι τῶν ἐμβαδῶν. Ἡ χάραξις χαρτῶν, πληρούντων τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας, ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ τῶν *δι' ἐπεκτάσεως προβολῶν* ἢ *ἐκπετασμάτων*, ὧν εἰσηγητὴς ὑπῆρξεν ὁ Πτολεμαῖος.

Ἐὰν κανονικὸν πολύγωνον στραφῇ περί τινα τῶν διαμέτρων αὐτοῦ, τὸ προκῦπτον στερεὸν ἔχει ὡς ὅριον τὴν σφαῖραν, ἧς οἱοσδήποτε μέγιστος κύκλος εἶναι περιγεγραμμένος ἢ ἐγγεγραμμένος εἰς τὸ πολύγωνον τοῦτο. Ἑπομένως ἑκάστη σφαῖρα δύναται νὰ θεωρηθῇ συνισταμένη ἐκ σειρᾶς ἀλλεπαλλήλων ἀπειροστοῦ ὕψους κολούρων κώνων ἀναπτυκτῶν ἐπὶ ἐπιπέδου. Ἄλλοις λόγοις σφαιρικὴ ζώνη ἀπειροστοῦ ὕψους δύναται νὰ θεωρηθῇ ταυτιζομένη πρὸς τὴν ἐφαπτομένην αὐτῆς καὶ ἀπειροστοῦ ἐπίσης ὕψους ἐπιφάνειαν κολούρου κώνου. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ ἀπεικόνισις χώρας τινὸς ἐπὶ κωνικῆς ἐπιφανείας θὰ παρουσιάζῃ τόσον μικροτέραν παραμόρφωσιν, ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ ἔντασις αὐτῆς κατὰ διεύθυνσιν κάθετον πρὸς τὸν κύκλον ἐπαφῆς τῆς σφαιρικῆς μετὰ τῆς κωνικῆς ἐπιφανείας.

Θεωρήσωμεν τὸ ἀνάπτυγμα κώνου, τέμνοντος σφαῖραν κατὰ δύο παραλλήλους αὐτῆς. Προφανῶς ἐπὶ τοῦ ἀναπτύγματος τούτου οἱ δύο παράλληλοι θὰ παρίστανται ὑπὸ ὁμοκέντρων κυκλικῶν τόξων, διατηρούντων τὰ πραγματικὰ αὐτῶν μήκη, οἱ δὲ μεσημβρινοὶ δι' ἀκτίνων. Ἐὰν τὰ πραγματικὰ μήκη τῶν μοιρῶν διατηρηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν, πᾶσαι αἱ ἀποστάσεις κατὰ μῆκος τῶν τελευταίων τούτων θὰ διατηρῶσι τὰς τιμὰς αὐτῶν ἀμεταβλήτους, οἷαι ἦσαν ἐπὶ τῆς σφαίρας.

Καλέσωμεν φ τὸ συμπλήρωμα τοῦ πλάτους τοῦ παραλλήλου ΠΡ καὶ φ′ τὸ τοῦ Π′Ρ′ καὶ ω τὴν ἀληθῆ διαφορὰν μήκους μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν ΦΠΠ′ καὶ Φ′ΡΡ′, ὁπότε ἡ γωνία Ο ἰσοῦται πρὸς ηω. Τότε τὸ πραγματικὸν μῆκος τοῦ παραλλήλου ΠΡ θὰ εἶναι ωημφ, τόσον ἐπὶ τῆς σφαίρας, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναπτύγματος τοῦ κώνου.

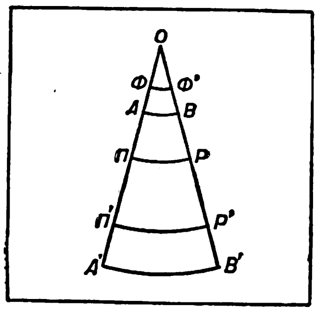

Σχ. 12.

Ἐὰν ἡ ἀκτὶς τῆς σφαίρας ληφθῇ ὡς μονάς, τότε εὐκόλως προσδιορίζονται αἱ τιμαὶ τοῦ η καὶ τοῦ τ=ΟΦ.

Συνήθως δέον νὰ πληρῶνται ὡρισμέναι τινὲς συνθῆκαι ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν δύο παραλλήλων ΠΡ καὶ Π′Ρ′, ἵνα ἡ ἀπεικόνισις παρουσιάζῃ τὴν ἐλαχίστην δυνατὴν παραμόρφωσιν. Αἱ συνθῆκαι αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Τὰ σφάλματα τῆς κλίμακος τῶν ὁρικῶν παραλλήλων ΑΒ καὶ Α′Β′ δύνανται νὰ εἶναι ἴσα πρὸς τὸ τοῦ παραλλήλου, ὅστις ἔχει τὸ ἐλάχιστον σφάλμα καὶ κεῖται ἐγγὺς τοῦ μέσου παραλλήλου. Ἡ οὕτω προκύπτουσα προβολὴ εἶναι ἀκριβής, ἁπλῆ καὶ χρήσιμος.

β) Τὰ σφάλματα τῆς κλίμακος τῶν ὁρικῶν παραλλήλων δυνατὸν νὰ ἐξισωθοῦν πρὸς τὸ τοῦ μέσου παραλλήλου. Ἡ προβολὴ αὕτη εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς προηγουμένης.

γ) Τὰ ἀπόλυτα σφάλματα τῶν ὁρικῶν καὶ τοῦ μέσου παραλλήλου δύνανται νὰ εἶναι ἴσα.

δ) Ὁ παράλληλος ὁ ἔχων τὸ μέγιστον σφάλμα δύναται νὰ ληφθῇ ἀντὶ τοῦ μέσου.

ε) Τὸ μέσον μέγεθος ἁπάντων τῶν παραλλήλων καὶ συνεπῶς τὸ ὁλικὸν ἐμβαδὸν μεταξὺ τῶν ὁρικῶν παραλλήλων νὰ ἀπεικονίζεται ἀκριβῶς.

Ἐὰν φαντασθῶμεν τοὺς δύο ἐκλεγέντας παραλλήλους ΠΡ καὶ Π′Ρ′ συμπίπτοντας εἰς ἕνα, τότε ἔχομεν τὴν λεγομένην *ἁπλῆν κωνικὴν προβολήν*, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ κωνικὴ ἐπιφάνεια ἐφάπτεται τῆς σφαίρας κατὰ παράλληλον αὐτῆς, τοῦ ὁποίου τὸ ἀνάπτυγμα ἐπὶ ἐπιπέδου θὰ εἶναι κυκλικὸν τόξον ἀκτῖνος ρ συνεφφ, ἔνθα ρ εἶναι ἡ ἀκτὶς τῆς σφαίρας καὶ φ τὸ πλάτος τοῦ παραλλήλου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ μὲν γενέτειραι τοῦ κώνου ἀπεικονίζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀναπτύγματος τοὺς μεσημβρινούς, ἕκαστος δὲ τῶν παραλλήλων προβάλλεται κατὰ κυκλικὸν τόξον ΑΑ′ ὁμόκεντρον πρὸς τὴν προβολὴν τοῦ ἐκλεγέντος παραλλήλου ΠΠ′ καὶ ἀπέχον ἀπ' αὐτῆς τόσον, ὅσον εἶναι καὶ τὸ μῆκος τοῦ τόξου ΑΠ. Προφανῶς τὸ σφάλμα ἐν τῇ ἀπεικονίσει ταύτῃ αὐξάνει ταχέως μετὰ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ ἐκλεγέντος παραλλήλου, διότι ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τοὺς πόλους οἱ παράλληλοι προβάλλονται κατὰ κυκλικὰ τόξα, ὧν τὸ μῆκος εἶναι μεῖζον τοῦ πραγματικοῦ.

Σημαντικὴν βελτίωσιν τοῦ συστήματος τούτου προβολῆς ἀποτελεῖ τὸ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Bonne, ὅπερ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν χάραξιν τοῦ χάρτου τῆς Γαλλίας. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἐκλέγομεν ὡς βάσιν τὸν κεντρικὸν μεσημβρινὸν τῆς πρὸς χαρτογράφησιν χώρας καὶ ἀπεικονίζομεν αὐτὸν δι' εὐθείας, ἐφ' ἧς ὁρίζομεν διὰ σημείων τὰ μήκη τῶν μοιρῶν ἀναλόγως τοῦ ἀντιστοίχου γεωγραφικοῦ πλάτους.

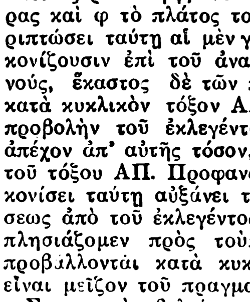

Σχ. 13.

Ἀκολούθως ἀπεικονίζομεν τὸν μέσον παράλληλον τῆς χώρας διὰ

Digitized by Google

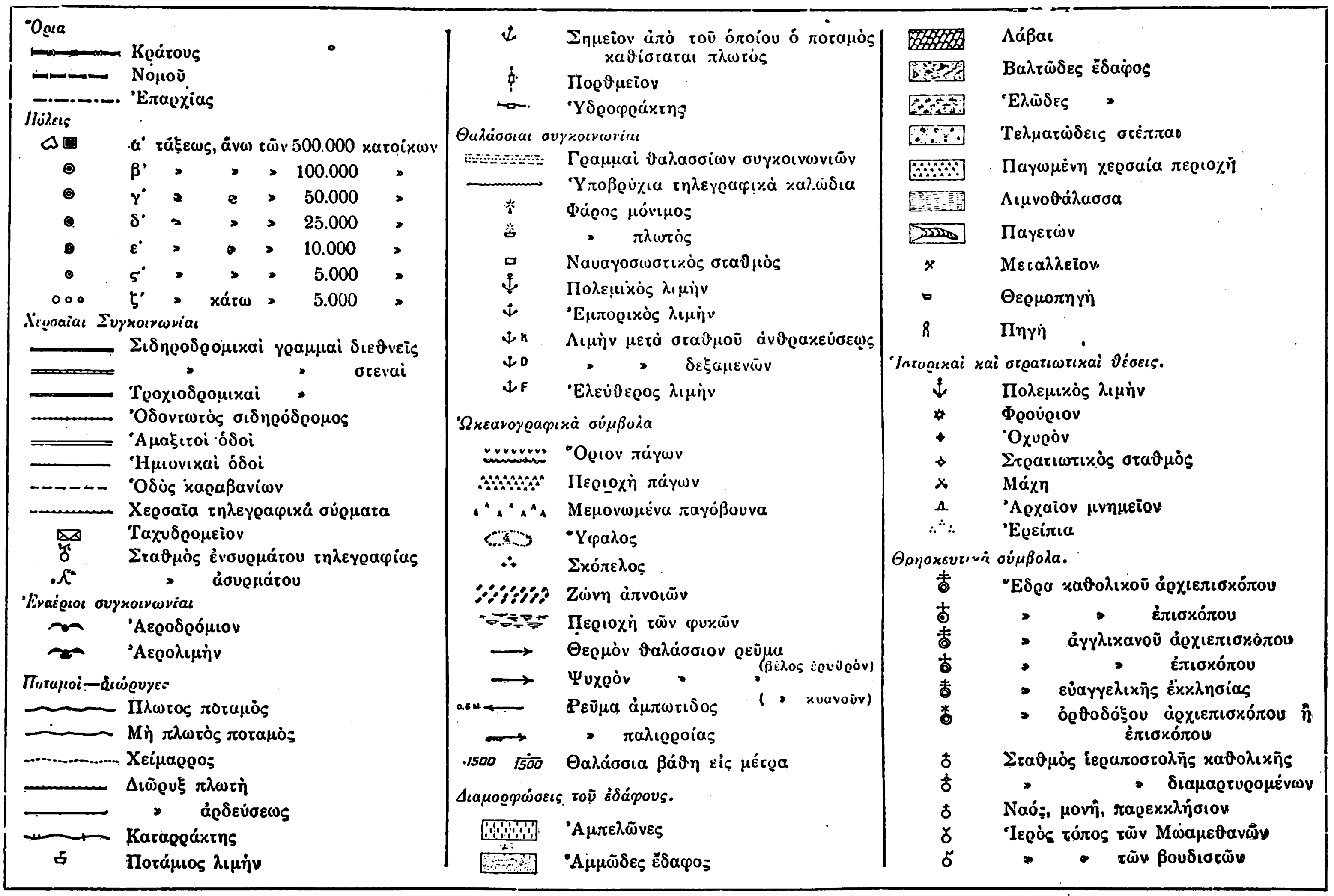

Τὰ κυριώτερα χαρτογραφικὰ σύμβολα.

τοῦ κυκλικοῦ τόξου ΜΜ' (σχ. 13), ὅπερ γράφομεν μὲ κέντρον ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ καὶ ἀκτῖνα ἴσην πρὸς ρ συνεφφ, ἔνθα ρ εἶναι ἡ ἀκτὶς τῆς Γῆς καὶ φ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ σημείου Σ. Οἱ λοιποὶ παράλληλοι ἀποτελοῦσι κυκλικὰ τόξα ὁμόκεντρα τῷ ΜΜ', οἱ δὲ ἑκατέρωθεν τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοὶ χαράσσονται διὰ συνδέσεως τῶν σημείων τῶν διαδοχικῶν παραλλήλων, ἅτινα ἔχουσι τὸ αὐτὸ γεωγραφικὸν μῆκος. Αἱ διὰ τῆς τοιαύτης συνδέσεως τεθλασμέναι γραμμαὶ καταντῶσι καμπύλαι, λαμβανομένων τῶν διαδοχικῶν παραλλήλων εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις.

Τὸ σύστημα τοῦτο δὲν εἶναι κατάλληλον διὰ χαρτογράφησιν χωρῶν ἐχουσῶν μεγάλην ἔκτασιν κατὰ γεωγραφικὸν μῆκος, προὐτιμήθη ὅμως ἐν Γαλλίᾳ, διότι διατηρεῖ τὰ ἐμβαδά. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τὰ μήκη καὶ αἱ γωνίαι διατηροῦνται ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ καὶ τοῦ μέσου παραλλήλου. Πέραν αὐτῶν ἡ μὲν ἀλλοίωσις τῶν μηκῶν εἶναι ἐλαχίστη κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν μεσημβρινῶν, ἡ δὲ ἀλλοίωσις τῶν γωνιῶν ἀνεπαίσθητος.

Τελειοποίησιν τοῦ συστήματος τοῦ Bonne ἀποτελεῖ τὸ σύστημα τοῦ Tissot, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ ἀλλοιώσεις εἶναι ἔτι μᾶλλον μικρότεραι.

Ὡς μερικὴ περίπτωσις τοῦ συστήματος τοῦ Bonne δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ *ἡμιτονοειδής: προβολὴ μετὰ σταθερῶν ἐμβαδῶν* ἢ *προβολὴ τοῦ Sanson*, ἥτις ἐνιαχοῦ ἐσφαλμένως ἀποδίδεται εἰς τὸν Flamsteed. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ὡς βασικὸς παράλληλος ἐκλέγεται ὁ ἰσημερινός.

Πολυκωνικαὶ προβολαί. Αὗται εἶναι δύο εἰδῶν: *ἁπλαῖ* ἢ *ἰσαπεχεῖς* καὶ *ὀρθογώνιοι*. Ἐὰν ἀναπτύξωμεν ἐπὶ ἐπιπέδου κῶνον, ἐφαπτόμενον σφαίρας ἢ σφαιροειδοῦς κατὰ μῆκος παραλλήλου, ἔχοντος πλάτος φ, ὁ παράλληλος οὗτος θὰ ἀναπτυχθῇ κατὰ κυκλικὸν τόξον ἀκτῖνος ρ συνεφ φ, ἔνθα ρ ἡ ἀκτὶς τῆς σφαίρας ἢ τὸ μέχρι τοῦ μικροῦ ἄξονος τοῦ σφαιροειδοῦς μῆκος τῆς καθέτου κατά τι σημεῖον τοῦ παραλλήλου. Ἐὰν φαντασθῶμεν σειρὰν κώνων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐφάπτεται τῆς σφαίρας κατὰ ἕνα τῶν διαδοχικῶν παραλλήλων αὐτῆς, αἱ κορυφαὶ τῶν κώνων τούτων θὰ ἀποτελῶσι σημεῖα τῆς προεκτάσεως τοῦ πολικοῦ ἄξονος τῆς σφαίρας ἢ τοῦ σφαιροειδοῦς, αἱ δὲ γενέτειραι ὅλων τῶν κώνων θὰ κεῖνται ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν ἐπιπέδων. Ἂν ἤδη ἀναπτύξωμεν τοὺς κώνους ἐπὶ ἐπιπέδου, οὕτως ὥστε μία γενέτειρα ἑκάστου νὰ ταυτισθῇ μετὰ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ ἀναπτύγματος, τότε ἔχομεν σύστημα προβολῆς, ἐν ᾧ ὁ κεντρικὸς μεσημβρινὸς ἀπεικονίζεται δι' εὐθείας, οἱ δὲ παράλληλοι διὰ κυκλικῶν τόξων, ἐχόντων ἀκτῖνα ρ συνεφ φ καὶ κέντρον ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ (σχ. 14).

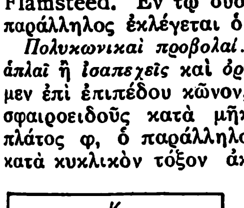

Σχ. 14.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡ γεωμετρικὴ κατασκευὴ εἶναι ἡ αὐτὴ δι' ἀμφοτέρας τὰς πολυκωνικὰς προβολάς, αἵτινες διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν λοιπῶν μεσημβρινῶν.

Ἁπλῆ πολυκωνικὴ προβολή. Ἐν αὐτῇ πρὸς χάραξιν τῶν μεσημβρινῶν μετροῦμεν ἐπὶ τῶν προβολῶν τῶν παραλλήλων, ἑκατέρωθεν τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ, τόξα, ἔχοντα μῆκος ἴσον πρὸς τὸ πραγματικὸν μῆκος τῶν ἀντιστοίχων τόξων ἐπὶ τῶν οἰκείων παραλλήλων, καὶ συνδέομεν τὰ σημεῖα τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸ αὐτὸ γεωγραφικὸν μῆκος. Ἡ ἀκρίβεια τοῦ συστήματος τούτου περιορίζεται ἐγγὺς τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ, ὅσον ὅμως ἀπομακρυνόμεθα αὐτοῦ ἡ μεταξὺ τῶν διαδοχικῶν παραλλήλων ἀπόστασις αὐξάνει, αἱ δὲ γωνίαι, ὑφ' ἃς οἱ μεσημβρινοὶ τέμνουσι τοὺς παραλλήλους (ἐξαιρέσει τοῦ ἰσημερινοῦ), διαφέρουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς ὀρθῆς. Τὸ πλεονέκτημα τῆς προβολῆς ταύτης ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀκτὶς ἑκάστου παραλλήλου εἶναι ἡ αὐτή, πρᾶγμα ὅπερ διευκολύνει τὴν σύνταξιν γενικῆς χρήσεως πινάκων ἀναγωγῆς.

Ὀρθογώνιος πολυκωνικὴ προβολή. Αὕτη διαφέρει τῆς προηγουμένης, καθ' ὅ,τι οἱ μεσημβρινοὶ τέμνουσι τοὺς παραλλήλους κατ' ὀρθὰς γωνίας.

Ἔστω Π ὁ βόρειος πόλος καὶ ΘΠΙ ὁ κεντρικὸς μεσημβρινὸς (σχ. 15). Καλέσωμεν φ καὶ φ+Δφ τὸ συμπλήρωμα τῶν πλατῶν τῶν σημείων Ι καὶ Ι'. Θέτοντες ΠΙ=φ, ΘΙ=εφφ, Θ'Ι'=εφ (φ+Δφ), γράψωμεν τὰ τόξα ΙΡ καὶ Ι'Ρ' μὲ κέντρα Θ καὶ Θ'. Ἔστω ἤδη ΠΡΡ' μεσημβρινὴ καμπύλη, τέμνουσα τοὺς παραλλήλους ΙΡ καὶ Ι'Ρ' κατ' ὀρθὰς γωνίας. Ἐὰν φέρωμεν τὰς εὐθείας ΘΡ καὶ Θ'Ρ', αὗται θὰ ἐφάπτωνται τῆς μεσημβρινῆς καμπύλης, τιθεμένου δὲ ΙΘΡ=2α καὶ ΙΘ'Ρ'=2 (α+dα), ἡ γωνία τῶν ἐφαπτομένων κατὰ τὰ σημεῖα Ρ καὶ Ρ' ἔσται ἴση πρὸς 2dα.

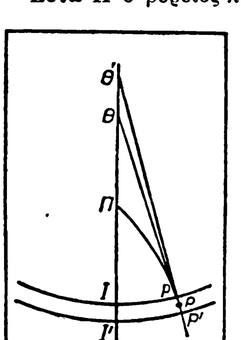

Σχ. 15.

Ἤδη, ἐπειδὴ $ΘΘ' = εφ(φ+dφ) - εφφ = εφ^2 φ dφ$ καὶ ἐπειδὴ αἱ εὐθεῖαι ΘΡ καὶ Θ'Ρ' τέμνονται κατὰ τὸ σημεῖον ρ, ἐκ τοῦ τριγώνου ΘΘ'ρ ἔχομεν $εφ^2 φ dφ ημ2α = -2 εφφ dα$ καὶ $-εφφ dφ = 2dα/ημ2α$. Ὁλοκληροῦντες δὲ λαμβάνομεν εφα = C συν φ, ἔνθα C παριστᾷ αὐθαίρετον σταθεράν, ἥτις ὁρίζει ἑκάστην μεσημβρινὴν καμπύλην. Ἡ ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ ἀπόστασις σημείου τινὸς Ρ παρέχεται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως:

$$\frac{2 εφφ\, εφα}{1+εφ^2 α} = \frac{2C\, ημφ}{1+C^2 συν^2 φ}$$

ἐπὶ δὲ τοῦ ἰσημερινοῦ καταντᾷ ἁπλῶς 2C.

Γενικὴ θεωρία τῶν κωνικῶν προβολῶν. Ἐν αὐταῖς οἱ μεσημβρινοὶ ἀπεικονίζονται δι' εὐθειῶν διερχομένων διὰ δοθέντος σημείου καὶ ἡ διαφορὰ μήκους λ παρίσταται διὰ γωνίας αλ. Οἱ παράλληλοι πλάτους προβάλλονται κατὰ κυκλικὰ τόξα, ἔχοντα κέντρον τὸ σημεῖον τομῆς τῶν μεσημβρινῶν εὐθειῶν.

Ἔστω φ τὸ συμπλήρωμα τοῦ πλάτους παραλλήλου τινὸς καὶ ρ (συνάρτησίς τις τοῦ φ) ἡ ἀκτὶς τοῦ ἀπεικονίζοντος τὸν παράλληλον τοῦτον κυκλικοῦ τόξου. Καλέσωμεν dλ τὴν διαφορὰν γεωγραφικῶν μηκῶν δύο διαδοχικῶν μεσημβρινῶν καὶ θεωρήσωμεν ἀπειροστὸν τμῆμα τῆς σφαιρικῆς ἐπιφανείας, περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο τούτων μεσημβρινῶν καὶ δύο παραλλήλων, ὧν τὸ συμπλήρωμα τοῦ πλάτους εἶναι φ καὶ φ+dφ. Αἱ πλευραὶ τοῦ τετραπλεύρου τούτου (σχ. 16) εἶναι ΑΓ=dφ, ΑΒ=ημφdλ, τῆς δὲ προβολῆς του: Α'Γ'=dρ καὶ Α'Β'=ραdλ.

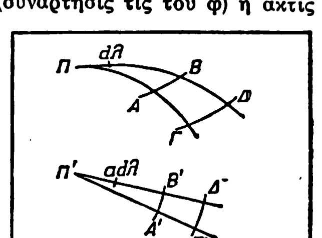

Σχ. 16.

Αἱ κλίμακες προβολῆς εἶναι: Α'Γ'/ΑΓ=dρ/dφ= κλῖμαξ μετρήσεων ἐπὶ μεσημβρινοῦ = σ καὶ Α'Β'/ΑΒ=ραdλ/ημφdλ=ρα/ημφ=σ'=κλῖμαξ μετρήσεων κατὰ διεύθυνσιν κάθετον ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ.

Ἐὰν ἤδη θέσωμεν σ=1 καὶ ρ=φ+σταθερᾷ, ἔχομεν τὰς κωνικὰς προβολὰς μετὰ διορθώσεως τῶν μηκῶν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν ἢ ὡς μερικὴν περίπτωσιν τὴν ἰσαπεχῆ ζενιθίαν προβολήν. Ἐὰν ὅμως θέσωμεν σ=σ', ἤτοι ἂν θέλωμεν ὅπως ἡ κλῖμαξ εἶναι ἡ αὐτὴ πέριξ τυχόντος σημείου καθ' οἱανδήποτε διεύθυνσιν, τότε ἔχομεν τὰς *ὀρθομορφικὰς προβολάς*.

Digitized by Google

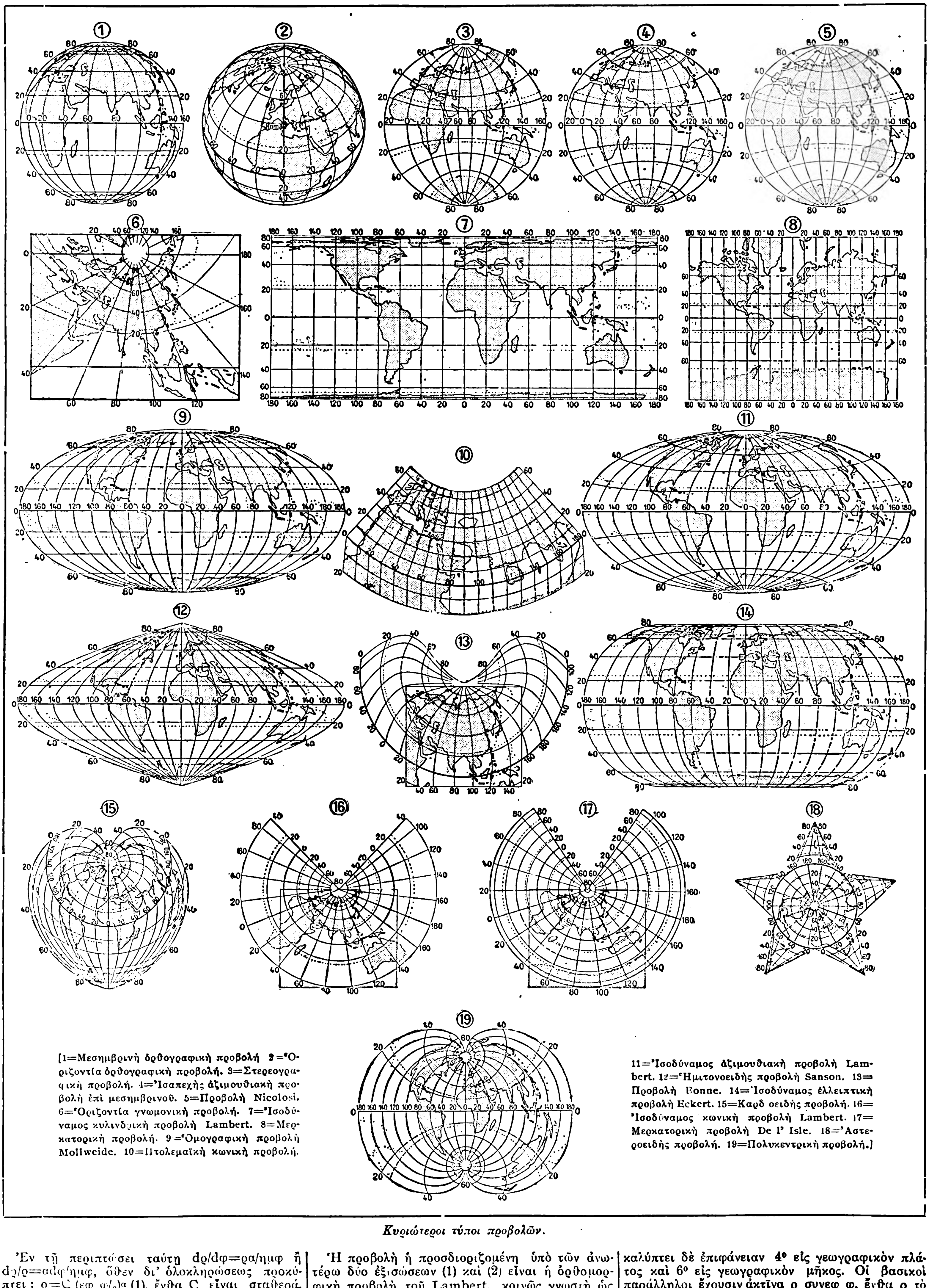

[1=Μεσημβρινὴ ὀρθογραφικὴ προβολή 2=Ὁριζοντία ὀρθογραφικὴ προβολή. 3=Στερεογραφικὴ προβολή. 4=Ἰσαπεχὴς ἀζιμουθιακὴ προβολὴ ἐπὶ μεσημβρινοῦ. 5=Προβολὴ Nicolosi. 6=Ὁριζοντία γνωμονικὴ προβολή. 7=Ἰσοδύναμος κυλινδρικὴ προβολὴ Lambert. 8=Μερκατορικὴ προβολή. 9=Ὁμογραφικὴ προβολὴ Mollweide. 10=Πτολεμαϊκὴ κωνικὴ προβολή.

11=Ἰσοδύναμος ἀζιμουθιακὴ προβολὴ Lambert. 12=Ἡμιτονοειδὴς προβολὴ Sanson. 13=Προβολὴ Bonne. 14=Ἰσοδύναμος ἐλλειπτικὴ προβολὴ Eckert. 15=Καρδοειδὴς προβολή. 16=Ἰσοδύναμος κωνικὴ προβολὴ Lambert. 17=Μερκατορικὴ προβολὴ De l' Isle. 18=Ἀστεροειδὴς προβολή. 19=Πολυκεντρικὴ προβολή.]

Κυριώτεροι τύποι προβολῶν.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ $d\varrho/d\varphi=\varrho\alpha/\eta\mu\varphi$ ἢ $d\varrho/\varrho=\alpha d\varphi/\eta\mu\varphi$, ὅθεν δι' ὁλοκληρώσεως προκύπτει: $\varrho=C\,(\varepsilon\varphi\ \varphi/2)^{\alpha}$ (1), ἔνθα C εἶναι σταθερά.

Ἐὰν ἐκλέξωμεν τιμὰς τοῦ α ἀντιστοιχούσας εἰς παραλλήλους ἔχοντας ὡρισμένον μῆκος τόξου καὶ ἀντιστοιχοῦντας εἰς πλάτη φ'_1 $(=90^{\circ}-\varphi_1)$ καὶ φ'_2 $(=90^{\circ}-\varphi_2)$, τότε ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι:

$$\alpha=\frac{\lambda o\gamma\eta\mu\varphi_1-\lambda o\gamma\eta\mu\varphi_2}{\lambda o\gamma\varepsilon\varphi\ \varphi_1/2-\lambda o\gamma\varepsilon\varphi\ \varphi_2/2} \quad (2)$$

Ἡ προβολὴ ἡ προσδιοριζομένη ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω δύο ἐξισώσεων (1) καὶ (2) εἶναι ἡ ὀρθομορφικὴ προβολὴ τοῦ Lambert, κοινῶς γνωστὴ ὡς προβολὴ τοῦ Gauss ἢ *κωνικὴ ὀρθομορφικὴ προβολὴ μετὰ δύο βασικῶν παραλλήλων*.

Ἐλαφρὰν τροποποίησιν τῆς ἁπλῆς πολυκωνικῆς προβολῆς ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ κλίμακα 1 : 1.000 000 προβολὴ τοῦ «Διεθνοῦς χάρτου τῆς ὑφηλίου». Ἕκαστον φύλλον αὐτοῦ εἶναι ἀνεξάρτητον τοῦ ἄλλου, καλύπτει δὲ ἐπιφάνειαν 4° εἰς γεωγραφικὸν πλάτος καὶ 6° εἰς γεωγραφικὸν μῆκος. Οἱ βασικοὶ παράλληλοι ἔχουσιν ἀκτῖνα ρ συνεφ φ, ἔνθα ρ τὸ μῆκος τῆς καθέτου εἰς σημεῖον πλάτους φ μέχρι τοῦ μικροῦ ἄξονος τοῦ γηΐνου σφαιροειδοῦς. Ἐπὶ τῶν ἄκρων ὁρικῶν παραλλήλων αἱ μοῖραι διατηροῦσι τὸ πραγματικὸν αὐτῶν μῆκος, οἱ δὲ μεσημβρινοὶ παρίστανται δι' εὐθειῶν, αἱ ὁποῖαι συνδέουσι τὰς ἐπὶ τῶν ὁρικῶν παραλλήλων διαι-

Digitized by Google

ρέσεις τῶν ἀντιστοίχων μοιρῶν. Ὁμοίως οἱ μεσημβρινοὶ διαιροῦνται εἰς ἰσομήκη τμήματα, συνδεομένων δὲ τῶν ἀντιστοίχων ἐφ' ἑκάστου μεσημβρινοῦ διαιρέσεων τούτων, ἔχομεν τοὺς ἐνδιαμέσους παραλλήλους. Τὸ μέγιστον σφάλμα ἀπεικονίσεως ἐν τῇ προβολῇ ταύτῃ ἀνέρχεται εἰς 1/1270 (La Carte du Monde au Millionième, Association Française pour l'Avancement des Sciences, 1911).

Ἐλλειπτικὴ προβολὴ μετὰ σταθερῶν ἐμβαδῶν. Ἐν αὐτῇ (βλ. πίνακα κυριωτέρων τύπων προβολῶν ἀρ. 9) οἱ παράλληλοι ἀπεικονίζονται διὰ παραλλήλων εὐθειῶν καὶ οἱ μεσημβρινοὶ δι' ἐλλείψεων, πλὴν τοῦ κεντρικοῦ, ὅστις προβάλλεται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν κάθετον ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ, ὅπερ εἶναι γνωστὸν ὡς προβολὴ τοῦ Mollweide, ὁ ἰσημερινὸς διαιρεῖται εἰς ἴσα πρὸς ἄλληλα τμήματα διὰ τῶν ἰσαπεχῶν μεσημβρινῶν.

Ἐὰν φαντασθῶμεν κινουμένους τοὺς πόλους, οὕτως ὥστε ὁ μέγας ἄξων τῆς ἐλλείψεως νὰ συμπίπτῃ μετὰ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ, τότε ἔχομεν τὴν *ἐγκαρσίαν ἐλλειπτικὴν προβολὴν* μετὰ σταθερῶν ἐμβαδῶν (Ordnanee Survey Professional Paper, 1927).

Εἰδικαὶ προβολαί. Χάριν εὐκολίας, καὶ ὅταν ὁ χάρτης πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ δι' εἰδικὸν σκοπόν, ἐκλέγομεν πολλάκις σύστημα, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ δίκτυον τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν παραλλήλων χαράσσεται κατὰ τὸν ἁπλούστατον δυνατὸν τρόπον ἢ κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα καλύτερον τὸν σκοπὸν τοῦ χάρτου.

Ὡς παράδειγμα τοιαύτης εἰδικῆς προβολῆς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ λεγομένη *σφαιρικὴ προβολὴ* (globular projection). Ἐν αὐτῇ ὁ ἰσημερινὸς καὶ ὁ κεντρικὸς μεσημβρινὸς παρίστανται διὰ δύο καθέτων ἐπ' ἀλλήλας ἰσομήκων εὐθειῶν, ὧν ἡ τομὴ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ χάρτου, οἱ δὲ μεσημβρινοὶ διὰ κυκλικῶν τόξων, διερχομένων διὰ τῶν δύο πόλων καὶ τεμνόντων τὸν ἰσημερινὸν εἰς τμήματα ἴσα πρὸς ἄλληλα. Ἡ προβολὴ αὕτη εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν παράστασιν τοῦ γενικοῦ σχήματος καὶ τῆς διανομῆς τῶν ἠπείρων καὶ τῶν θαλασσῶν.

Οἱ χάρται, οἵτινες προορίζονται διὰ τοπογραφικὰς ἐργασίας, δέον νὰ ἔχωσι χαραχθῇ κατὰ τὸ σύστημα τῆς κωνικῆς προβολῆς, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχει γίνει διόρθωσις τῶν μηκῶν τῶν μεσημβρινῶν τόξων. Εἰς τὰς τοιαύτας προβολὰς προκειμένου περὶ μικρῶν περιοχῶν καὶ συνήθους τοπογραφικῆς κλίμακος οὐχὶ κατωτέρας τοῦ 1 : 500.000 δὲν ὑπάρχει αἰσθητὸν σφάλμα ἀπεικονίσεως. Ἐν τούτοις χάριν εὐκολίας χρησιμοποιοῦνται εἰς τοιαύτας περιπτώσεις αἱ πολυκωνικαὶ προβολαί, εἰς τὰς ὁποίας ὡσαύτως τὸ σφάλμα εἶναι ἐλάχιστον προκειμένου περὶ τῶν συνήθων τοπογραφικῶν κλιμάκων. Πολλάκις, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δυσκολιῶν, τὰ τόξα τῶν παραλλήλων χαράσσονται ὑπὸ μορφὴν τεθλασμένων, ὧν ἕκαστον τμῆμα ἔχει μῆκος ἴσον πρὸς τὸ μῆκος τοῦ τόξου, ὅπερ παριστᾷ. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι κατάλληλος ἰδίᾳ διὰ κλίμακας 1:125,000 ἢ μείζονας, χρησιμοποιεῖται ὅμως ἐνίοτε καὶ διὰ μικροτέρας.

Εἰδικοὶ τύποι προβολῶν εἶναι ἐπίσης ἡ κυκλικὴ ὀρθομορφικὴ τοῦ Lagrange, ἡ εὐθύγραμμος μετὰ σταθερῶν ἐμβαδῶν τοῦ Collignon καὶ ἄλλαι ἥσσονος σπουδαιότητος.

Ἐκλογὴ τύπου προβολῆς. Αὕτη ὑπαγορεύεται ἐκ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προορίζεται ὁ χάρτης. Ἐὰν οὗτος πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ στατιστικὰς ἐργασίας πρὸς παράστασιν ἐμβαδῶν, πυκνότητος πληθυσμοῦ, διανομῆς τῆς βροχῆς, ἐπεκτάσεως ἀσθενειῶν κτλ., ἐνδείκνυται ἡ ἐκλογὴ προβολῆς, διατηρούσης σταθερὰ τὰ ἐμβαδά. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δέον νὰ σημειοῦται ἐπὶ τοῦ χάρτου ἡ κλῖμαξ τῶν ἐμβαδῶν.

Ἐν τῇ ναυτιλίᾳ ἡ μόνη προβολὴ ἐν χρήσει εἶναι κυρίως εἰπεῖν ἡ *Μερκατορική*, ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ γραφικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς πορείας ἐπὶ τόξου μεγίστου κύκλου, δέον νὰ χρησιμοποιῆται ἡ *κεντρικὴ προβολή*.

Ἡ *προβολὴ τοῦ Clarke* εἶναι κατάλληλος πρὸς παράστασιν τοῦ σχήματος καὶ τῆς διανομῆς τῶν ἠπείρων καὶ τῶν θαλασσῶν, ἤτοι πρὸς ἀπεικόνισιν ἡμισφαιρίων.

Ὁμοίως ἡ *ἰσαπεχὴς πολικὴ προβολὴ* εἶναι προτιμητέα πρὸς ἀπεικόνισιν τῆς προόδου τῶν πολικῶν ἐξερευνήσεων.

Εἰς περιπτώσεις, καθ' ἃς πρόκειται περὶ χαρτῶν γενικῆς χρήσεως, συντεταγμένων ὑπὸ κλίμακα 1:1.000.000 ἢ καὶ μικροτέραν, ἢ ὅταν ὁ χάρτης ἀποτελῆται ἀπὸ φύλλα καὶ θέλωμεν ταῦτα νὰ δύνανται νὰ συναρμοσθῶσιν ἐν συνεχείᾳ τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, προτιμητέα εἶναι ἡ *κωνικὴ προβολὴ μετὰ διωρθωμένων μεσημβρινῶν* καὶ δύο βασικῶν παραλλήλων.

Ἑκατέρα τῶν *πολυκωνικῶν προβολῶν* εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν χάραξιν τοπογραφικῶν χαρτῶν εἰς φύλλα ἀνεξάρτητα ἀλλήλων καὶ ὑπὸ κλίμακα οὐχὶ μικροτέραν τοῦ 1 : 500.000.

Ἐκ τῶν *εἰδικῶν προβολῶν* ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ τοῦ Craig, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ἐξ οἱουδήποτε σημείου τοῦ χάρτου, δύναται νὰ μετρηθῇ ἀκριβῶς ἡ διόπτευσις τῆς Μέκκας. [Περὶ τοῦ τύπου τῆς προβολῆς ταύτης, ἥτις ἐκλήθη *ἀζιμουθιακὴ προβολὴ τῆς Μέκκας*, βλ. J. T. Craig Map Projections, Survey of Egypt publication, Cairo 1909.]

Ἑτέρα ἀξία λόγου προβολὴ εἶναι ἡ *ἐκ δύο σημείων ἰσαπεχὴς προβολή*, ἐν ᾗ αἱ ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀποστάσεις τυχόντος σημείου ἀπὸ δύο σημείων ὡρισμένων, ἀπεικονιζόντων δύο δοθέντα σημεῖα ἐπὶ σφαίρας ἢ σφαιροειδοῦς, παρέχονται διὰ τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν τιμῆς ὑπὸ τὴν κλίμακα τοῦ χάρτου. Ἐὰν τὰ ἐκλεγέντα σημεῖα εἶναι ἡ ἀφετηρία καὶ τὸ τέρμα ταξιδίου, ὁ ταξιδιώτης δυνάμει τοῦ τύπου τούτου προβολῆς δύναται νὰ προσδιορίσῃ μετ' ἀκριβείας τὴν πραγματικήν του ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας ἢ τοῦ τέρματος τοῦ ταξιδίου του (Ordnance Survey Professional Paper No 5).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Encyclopedia Brittanica.—Encyclopedia Italiana.—J. H. Lambert*, Beiträge zum Gebrauch der Mathematik (1772).—*d'Avezac*, Coup d'oeil historique sur la projection des cartes géographiques (Soc. de Géographie de Paris 1863).—*A. Germain*, Traité des projections des cartes géographiques (1865).—*T. Craig*, A treatise on Projections (U. S. Coast and Geodetic Survey 1882).—*J. T. Craig*, Map projections (Survey of Egypt 1909).—*A. E. Young*, Some investigations into the theory of Map projections (Royal Geogr. Society 1920).—*Oscar S. Adams*, U. S. Coast & Geodetic Survey, Ordnance Survey Professional Papers (1922 & 1927).—*A. R. Hinks*, Map projections (1922).—*M. Fiorini*, Le proiezioni delle carte geografiche (Bologna 1881).—*P. Pizzetti*, Trattato di geodesia teoretica (Bologna 1905).—*A. Tissot*, Mémoire sur la représentation des surfaces et les projections des cartes géographiques (Paris 1881).—*N. Herz*, Lehrbuch der Landkartenprojektionen (Leipzig 1885).—*K. Zöppritz und A. Bludau*, Leitfaden der Kartenentwurfslehre (2e ausg. B. 2, Leipzig 1899 und 1908).—*H. Wagner*, Lehrbuch der Geographie 7e ausg. I (Hannover 1903, μετεφράσθη ἰταλιστὶ ἐν Τουρίνῳ 1911).—*R. Bourgeois und Ph. Furtwangler*, Kartographie (1909), Encyklopädie der Mathematischen Wissenschaften (VI, 1, Leipzig 1906—1925).—*C. H. Deetz und O. S. Adams*, Elements of map projections with application to map and chart construction (Wash. 1921).—*Δ. Αἰγινήτου*, Ἀστρονομία (1917).—*E. Bortolotti*, Sulle carte geografiche (Periodico di Matematiche s. 4a, III, 1923).

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— *[Ἱστορ.]* Ἡ συνήθεια τῆς ἀναπαραστάσεως ὁλοκλήρου ἢ μέρους τῆς γηΐνης ἐπιφανείας εἶναι ἀρχαιοτάτη. Ἀπαντᾶται δὲ αὕτη οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς πεπολιτισμένους λαούς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἡμιαγρίους ἢ καὶ ἀγρίους. Οἱ χάρται τῶν λαῶν τούτων εἶναι στοιχειωδέστατοι καὶ ἐντελῶς πρωτόγονοι. Ὅσον ὅμως μεγαλύτερος καὶ εὐρύτερος εἶναι ὁ ὁρίζων τῶν σχέσεων τῶν διαφόρων λαῶν, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιούμενοι χάρται εἶναι τελειοποιημένοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ χάρται τῶν ζώντων νομαδικὸν βίον λαῶν εἶναι τελειότεροι τῶν χαρτῶν, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦν οἱ λαοί, οἵτινες εἶναι μονίμως ἐγκατεστημένοι εἰς τινα χώραν. Οἱ Ἐσκιμῶοι καὶ οἱ Ἰνδοὶ τοῦ Καναδᾶ χαράσσουν τοὺς πρωτογόνους χάρτας των ἐπὶ φλοιῶν δένδρων ἢ ἐπὶ τῶν βράχων, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Πολυνησίας χρησιμοποιοῦν πλέγματα ἐκ καλάμου, ἅτινα πολλάκις ἀπεδείχθησαν χρησιμώτατα εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἐξερευνητάς. Ὅταν ὁ Κορτὲς κατέκτησε τὸ Μεξικόν, ὁ ἰθαγενὴς ἀρχηγὸς Μοντεζοῦμα παρουσίασεν εἰς αὐτὸν ἀρκετὰ ἀκριβῆ χάρτην τοῦ Μεξικανικοῦ κόλπου. Οἱ προκολομβιανοὶ Ἀζτέκοι ἐχρησιμοποίουν σχέδια χωρίων, πόλεων καὶ ἀκτῶν, οἱ δὲ Ἴνκας εἶχον χάρτας καὶ σχέδια πόλεων καὶ χωρῶν, ὅμοια σχεδὸν πρὸς τὰ χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν Κινέζων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Πέτρος Σαρμιέντο ντὲ Γκαμπὸν ἀναφέρει ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῶν Ἴνκας» ὅτι οὗτοι ἐχρησιμοποίουν χάρτας ἀναγλυφικοὺς πρὸ τοῦ 1191. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι εἶχον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1330 π. Χ. ἐν χρήσει χάρτας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐσημειοῦντο τὰ ὅρια τῶν γειτονικῶν κρατῶν. Οἱ ἀρχαιότεροι χάρται οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς ὑπαρχούσας πηγὰς ἀνάγονται εἰς τὸ ἔτος 3000 π. Χ. Περὶ τῶν ἀρχαίων τούτων χαρτῶν ἐλάχιστα στοιχεῖα περιεσώθησαν. Εἶναι ὅμως ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι μέρος τοὐλάχιστον τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου χαρτογραφικοῦ ὑλικοῦ ἦτο γνωστὸν καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ χαρτογραφία ὡς ἐπιστήμη ἐγεννήθη καὶ αὕτη ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὅπου κατεβλήθησαν καὶ αἱ πρῶται προσπάθειαι, ἰδίως ὑπὸ τῆς ἰωνικῆς γεωγραφικῆς σχολῆς, πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς. Ἤδη εἰς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἀναφαίνεται διὰ πρώτην φορὰν ἡ ἀντίληψις τῆς γῆς ὡς κυκλικοῦ συμπλέγματος νήσων περιβαλλομένου ὑπὸ περιφερικοῦ ὠκεανοῦ. Ἡ ἀντίληψις αὕτη, ἥτις σχετίζεται πρὸς ἀναλόγους ἀνατολικὰς πεποιθήσεις (*Ἰνδίαι*), καθὼς καὶ πρὸς θρησκευτικὰς τοιαύτας (*Βίβλος*), οὐχὶ μόνον διατηρεῖται κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη μέχρι τοῦ μεσαίωνος καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀναγεννήσεως. Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ὁ ὁρίζων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ περιωρίζετο κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου. Τὰ ταξίδια τῶν Φοινίκων καὶ ἡ μεγάλη ἀποικιακὴ κίνησις τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν—μεταξὺ τοῦ Ζ' καὶ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος—ηὔρυναν ταχέως τὸν ὁρίζοντα καὶ συνεπλήρωσαν τὰς γνώσεις περὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένου καὶ

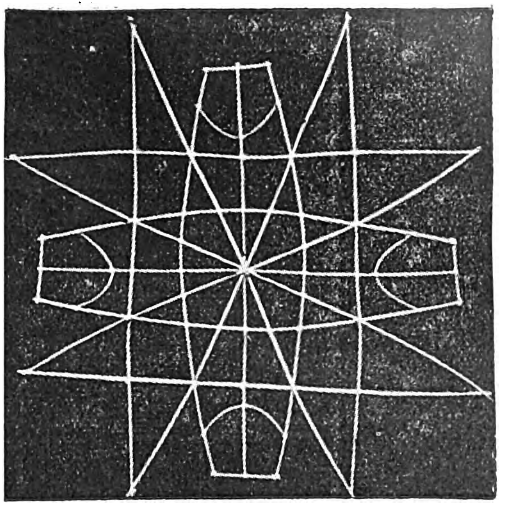

Ναυτικὸς χάρτης χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς νήσου Μάρσαλ.

['Εκ τῆς «The Geographical Journal».]

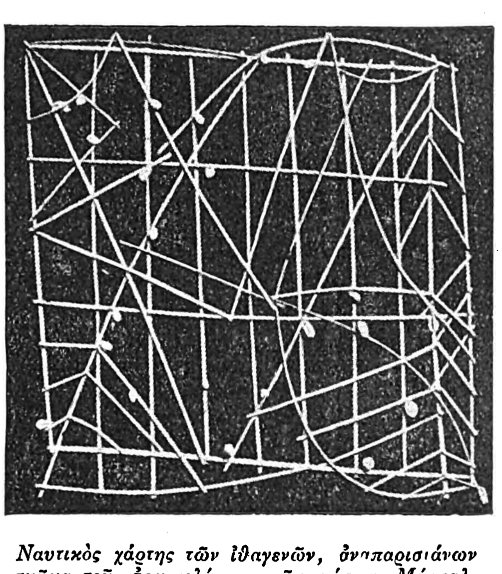

Ναυτικὸς χάρτης τῶν ἰθαγενῶν, ἀναπαριστάνων τμῆμα τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν νήσων Μάρσαλ. Ἀποτελεῖται ἐκ ῥαβδίων ἐκ καλάμου, τὰ ὁποῖα ἀναπαριστάνουν τὰς διευθύνσεις καὶ τὰς ἀποστάσεις καὶ ἀπὸ μικρὰ προσδεδεμένα ἐπὶ τῶν ῥαβδίων κογχύλια, ἅτινα ἀναπαριστάνουν τὰς νήσους.

['Εκ τῆς «The Geographical Journal».]

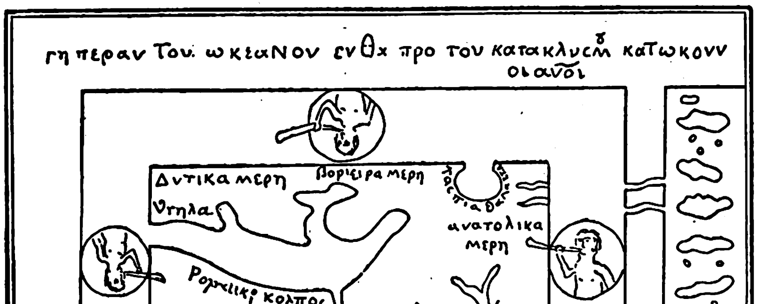

Χάρτης τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου.

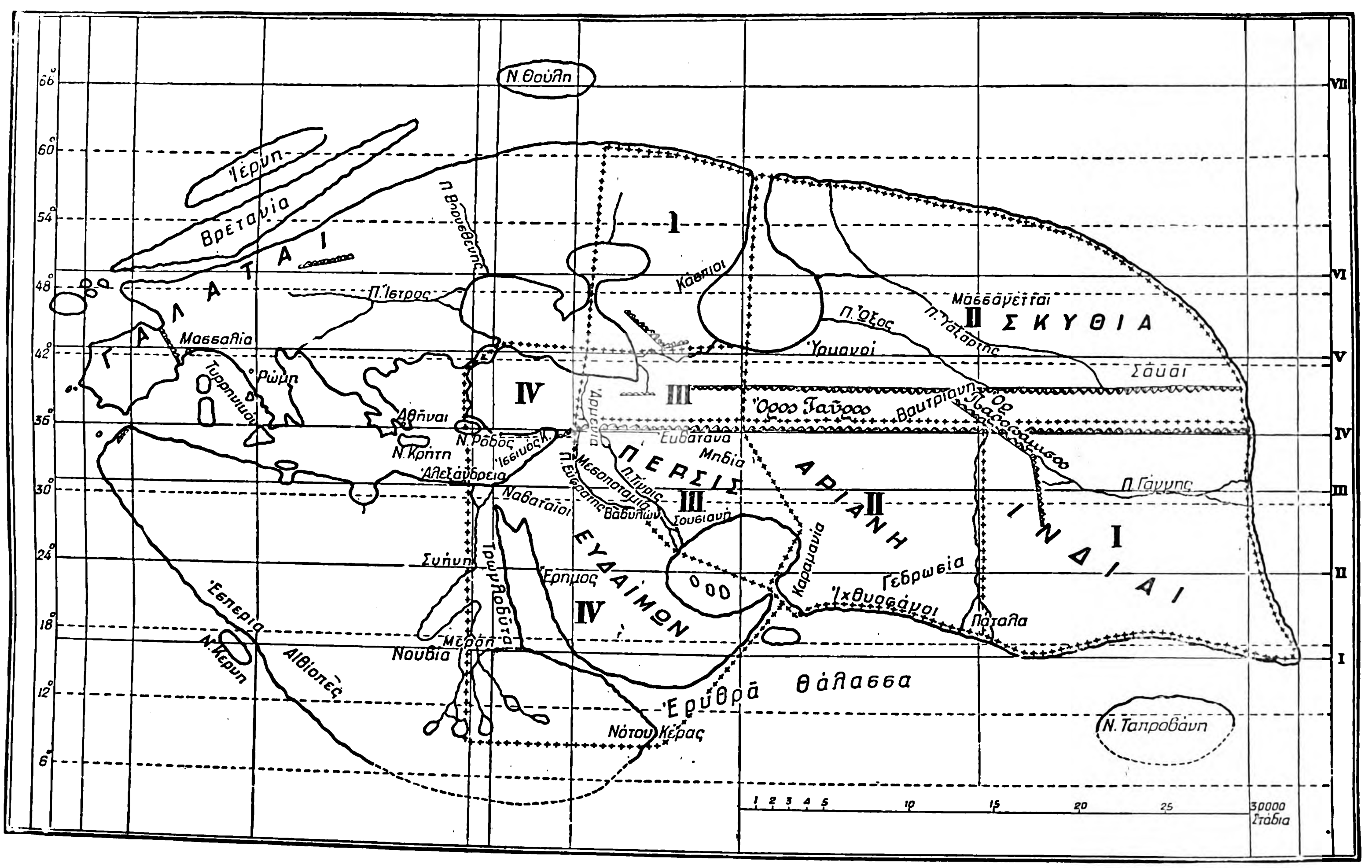

Ἡ οἰκουμένη κατὰ τὸν Ἐρατοσθένη (ἐξ ἀναπαραστάσεως ὑπὸ Μίλλερ).

τοῦ Εὐξείνου, ἐνῷ βραδύτερον ἤρχισαν νὰ καταφθάνουν, ἀόριστοι κατ' ἀρχάς, αἱ πρῶται πληροφορίαι περὶ χωρῶν καὶ λαῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ, τόσον πρὸς Ἀνατολὰς *(Περσία)*, ὅσον καὶ πρὸς τὴν δυτικὴν ἐσχατιὰν τοῦ παλαιοῦ κόσμου *(Ταρτησσός)*. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν γνώσεων τούτων καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς ἐπιστημονικὴν κατάταξιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν διαφόρων παρατηρήσεων, ἐδημιούργησαν κατόπιν τὴν ἑλληνικὴν χαρτογραφίαν, τῆς ὁποίας ὁ Ἐρατοσθένης θεωρεῖ ὡς ἱδρυτὴν *Ἀναξίμανδρον τὸν Μιλήσιον*, μαθητὴν τοῦ Θάλητος, ἀποδίδων εἰς αὐτὸν τὴν τιμὴν τῆς πρώτης ἀποπείρας πρὸς κατασκευὴν τοῦ πρώτου σχεδιαγράμματος τῆς γῆς (περὶ τὰ μέσα περίπου τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος). Ὁ Ἀναξίμανδρος ἐθεώρει τὴν γῆν κύλινδρον σημαντικοῦ πάχους αἰωρούμενον εἰς τὸ κέντρον τοῦ οὐρανίου θόλου. Ὅπως ὁ Ὅμηρος, ἐθεώρει καὶ οὗτος τὴν οἰκουμένην περιβαλλομένην ὑπὸ ὑδατίνης κυκλικῆς ζώνης. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις τοῦ Ἀναξιμάνδρου ἐξετείνοντο ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τῆς Κασπίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς νέον ὠκεανόν. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος κατελάμβανε τὸ κέντρον τοῦ χάρτου, ὁ δὲ περιφερικὸς ὠκεανὸς συνεχέετο πρὸς τὸν οὐρανὸν εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος. Καίτοι δὲν ὑπάρχουν πληροφορίαι περὶ τῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἀναξίμανδρος, ἐν τούτοις θεωρεῖται πιθανὸν ὅτι οὗτος θὰ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του ἄλλους χάρτας ἢ σχεδιαγράμματα συνταχθέντα πρὸ αὐτοῦ. Δυστυχῶς ὁ ἀρχαῖος οὗτος πρῶτος χάρτης τῆς γῆς, καλούμενος «πίναξ τοῦ Ἀναξιμάνδρου», δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, αἱ δὲ ἐπιχειρηθεῖσαι ὑπὸ νεωτέρων ἐπιστημόνων ἀναπαραστάσεις διαφέρουν οὐσιωδῶς ἀπ' ἀλλήλων, ὡς στηριζόμεναι ἐπὶ στοιχείων ἀμφιβόλων, ἀμφισβητουμένων καὶ ἐν πολλοῖς ὑποθετικῶν. Ὁ Ἀναξιμένης, μαθητὴς τοῦ Ἀναξιμάνδρου, δὲν παρεδέχετο ὅτι ἡ γῆ εἶναι κυκλικὸν ἐπίπεδον, ἀλλ' ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὀρθογώνιον ὑποβασταζόμενον ὑπὸ συμπεπυκνωμένου ἀέρος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο κάτωθεν αὐτοῦ. Παρὰ τὴν γνώμην ὅμως ταύτην τοῦ Ἀναξιμένους, οἱ ἀρχαῖοι ἐξηκολούθησαν νὰ χρησιμοποιοῦν χάρτας κυκλικούς, τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον διάφοροι γεωγράφοι. Μεταξὺ τῶν χαρτῶν τούτων εἶχε καταστῆ περίφημος ὁ χάρτης τοῦ *Ἑκαταίου τοῦ Μιλησίου* (549—472 π. Χ.). Ὁ Ἑκαταῖος εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ταξιδίου τοῦ Σκύλακος ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐγνώριζε τὰς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου εἰς τὴν Σκυθίαν (513), εὑρίσκετο εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐμπόρων, οἵτινες ἐπεσκέπτοντο τὴν Μίλητον, καὶ εἶχε ταξιδεύσει εἰς πολλὰς χώρας. Καὶ εἰς τὸν χάρτην αὐτοῦ περιέβαλλε τὴν γῆν κυκλοτερῶς ἡ θάλασσα. Ὁ Ἑκαταῖος οὗτος θεωρεῖται πιθανὸν ὅτι εἶναι ὁ συγγραφεὺς καὶ τοῦ περιφήμου ὀρειχαλκίνου γεωγραφικοῦ πίνακος, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀρισταγόρας, τύραννος τῆς Μιλήτου, εἶχεν ἐπιδείξει εἰς τὸν Κλεομένη, βασιλέα τῆς Σπάρτης, τῷ 504 π. Χ., κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου, ὅπως πείσῃ τοῦτον νὰ συμμαχήσῃ μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ ὀρειχάλκινος οὗτος γεωγραφικὸς πίναξ εἶναι ὁ πρῶτος χάρτης, ὅστις ἀναφέρεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ἐν Εὐρώπῃ.

Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν ἀνάπτυξιν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων καὶ τῆς χαρτογραφίας συνέβαλον μεγάλως, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ὁμοῦ μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου (335—323) αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Πυθέα τοῦ Μασσαλιώτου (περὶ τὸ 345 π. Χ.), ὁ ὁποῖος εἶχε φθάσει, πλέων κατὰ μῆκος τῶν Ἀτλαντικῶν ἀκτῶν, μέχρι τῆς νοτίου ἐσχατιᾶς τῆς Σκανδιναυΐας. Κυρίως ὅμως εἰς τὴν πρόοδον τῆς χαρτογραφίας συνέβαλε τὰ μέγιστα ἡ γενικὴ ἐπιστημονικὴ πρόοδος τῆς ἐποχῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι συνδεδεμένον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ἡ πυθαγόρειος σχολὴ εἶχε διαδώσει ἐν Ἑλλάδι τὴν ἀντίληψιν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἀπόδειξιν προέβη βραδύτερον ὁ Ἀριστοτέλης. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα πρὸς καταμέτρησιν τῶν διαστάσεων τῆς γῆς ἀποδίδεται εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀριστοτέλους *Δικαίαρχον* (326—296 π. Χ.). Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Δικαιάρχου ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίουν οἱ πρῶτοι κατασκευασταὶ χαρτῶν, ἦτο καθαρῶς ἐμπειρική. Ἐλλείψει ὡρισμένων σημείων, εἰς τὰ ὁποῖα ν' ἀναφέρωνται αἱ θέσεις τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν καὶ τῶν ἀναπαριστανομένων ἀντικειμένων, οἱ χάρται οὗτοι ἀπετέλουν ἁπλᾶ ἐπίπεδα, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ σχέσεις τῶν διαφόρων στοιχείων, μεταξύ των καὶ ἐν τῷ συνόλῳ, ἦσαν τόσον ὀλιγώτερον ἀκριβεῖς καὶ πιθαναί, ὅσον περισσότερον τὰ ὅρια τοῦ ἀναπαριστανομένου ἐδάφους ὑπερέβαινον τὰ τοῦ ὁρατοῦ ὁρίζοντος. Μόνον ἀπὸ τοῦ Δικαιάρχου, κατὰ τὸν Στράβωνα (II, 5 : 10—6), ἤρχισε χρησιμοποιούμενον τὸ γεωμετρικὸν καλούμενον σύστημα, ὅπερ προσέδιδεν εἰς τοὺς χάρτας τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν τότε ἀκρίβειαν, ἧς ἐστεροῦντο οἱ ἀρχαιότεροι χάρται. Ὁ Δικαίαρχος εἶχε διαιρέσει τὴν οἰκουμένην εἰς δύο τμήματα, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον, διὰ μέσου μιᾶς παραλλήλου γραμμῆς, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους διῆκε διὰ τῆς Μεσογείου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ταύρου καὶ κατέληγεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου (Παροπάμισος ἢ Ἰνδικὸς Καύκασος). Εἰς τὴν παράλληλον ταύτην γραμμήν, ἥτις ὠνομάσθη «διάφραγμα», προσετέθη κατόπιν, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδίου Δικαιάρχου, κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχήν, εἴτε ὑπὸ μεταγενεστέρου γεωγράφου, ἄλλη κάθετος γραμμή, διερχομένη διὰ μέσου τῆς Λυσιμαχείας καὶ τῆς Συήνης. Καὶ αἱ δύο αὗται γραμμαὶ εἶχον διαιρεθῆ εἰς στάδια, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο περὶ ταύτας εἶδος δικτυωτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο εὔκολον νὰ ἀναφερθοῦν αἱ γνωσταὶ ἀποστάσεις, μετὰ τὴν ἀναγωγὴν αὐτῶν εἰς τὴν κλίμακα, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς βάσις τοῦ χάρτου. Αἱ ὀλίγαι ὑπάρχουσαι πληροφορίαι δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀκριβῆ ἀναπαράστασιν τῶν χαρτῶν τοῦ Δικαιάρχου, οἱ ὁποῖοι ἐξετιμῶντο μεγάλως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο, μὲ ἐλαχίστας παραλλαγάς, ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας, ἤτοι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μαρίνου τοῦ Τυρίου.

Ἀναπαράστασις τοῦ «Πίνακος» τοῦ Ἀναξιμάνδρου κατὰ τὸν Α. Herrmann.

Digitized by Google

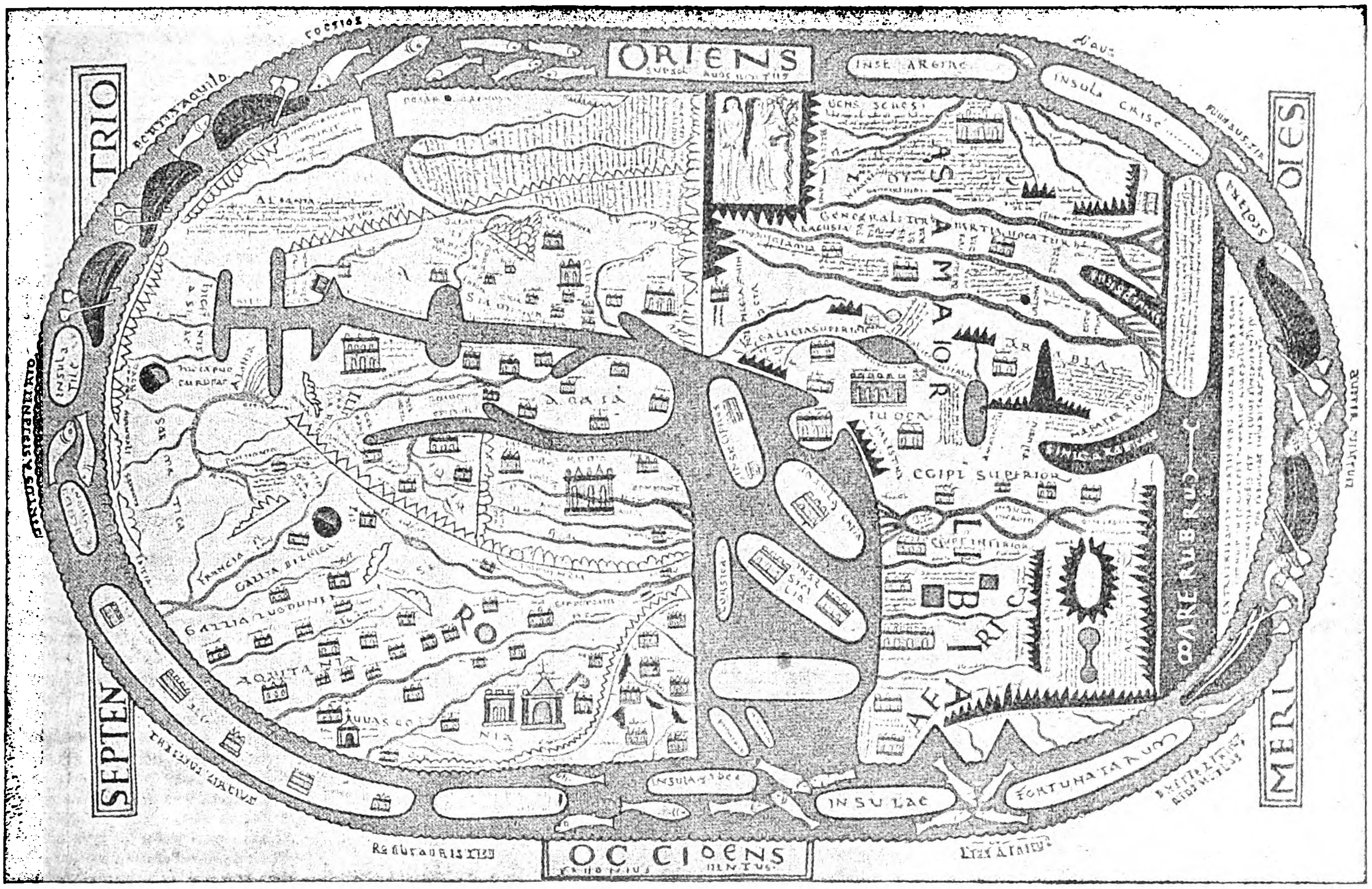

Χάρτης τοῦ Μπεάτο (Η' αἰὼν μ. Χ.).

'Ο *Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος* (276—196 π. Χ.), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος γεωγράφος τῆς ἀρχαιότητος, δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο εἰμὴ νὰ τελειοποιήσῃ τὸν χάρτην τοῦ Δικαιάρχου, ἐκτείνων τὰ ὅρια αὐτοῦ πρὸς Α. (Γάγγης) καὶ πρὸς Ν. (Νεῖλος). 'Ο 'Ερατοσθένης ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος καθώρισε τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τῆς γῆς καὶ τὰς διαστάσεις αὐτῆς καὶ ὁ προσδιορίσας τὴν διαφορὰν τοῦ πλάτους μεταξὺ 'Αλεξανδρείας καὶ Συήνης. 'Ο χάρτης τοῦ 'Ερατοσθένους ἀπετέλει παραλληλόγραμμον, τοῦ ὁποίου αἱ πλευραὶ ἀπεῖχον 75.800 στάδια ἀπὸ τοῦ 'Ιεροῦ ἀκρωτηρίου πρὸς Δ. μέχρι τοῦ Γάγγου πρὸς Α. καὶ 46.000 στάδια ἀπὸ τῆς Θούλης πρὸς Β. μέχρι τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου πρὸς Ν. 'Ο χάρτης οὗτος εἶχεν ἑπτὰ παραλλήλους, διερχομένους διὰ τῆς Μερόης, τῆς Συήνης, τῆς 'Αλεξανδρείας, τῆς Ρόδης, τῆς Λυσιμαχείας τῆς ἐπὶ 'Ελλησπόντῳ, νῦν ἐκβολῶν τοῦ

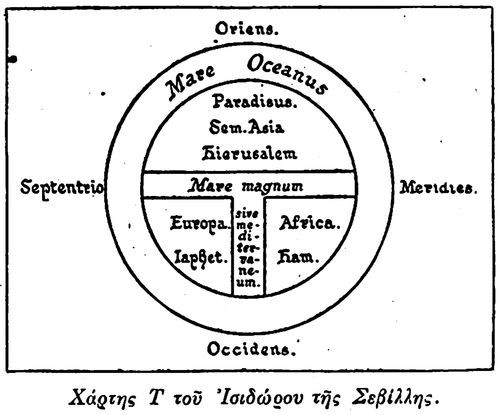

Χάρτης Τ τοῦ 'Ισιδώρου τῆς Σεβίλλης.

Βορυσθένους, καὶ τῆς Θούλης, οἵτινες διεσταυροῦντο κατ' ὀρθὴν γωνίαν ὑπὸ ἑπτὰ μεσημβρινῶν εἰς ἄνισα διαστήματα, διερχομένων διὰ τοῦ Γιβραλτὰρ ('Ηρακλείων στηλῶν), τῆς Καρχηδόνος, τῆς 'Αλεξανδρείας, τῆς Θαψάκου ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, τῶν πυλῶν τῆς Κασπίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ 'Ινδοῦ καὶ τοῦ Γάγγη 'Εν αὐτῷ ἡ οἰκουμένη ἀπετέλει ἀκανόνιστον νῆσον περιβαλλομένην ὑπὸ τοῦ ὠκεανοῦ. 'Ο χάρτης οὗτος τοῦ 'Ερατοσθένους ἔχαιρε μεγίστης φήμης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὸν χάρτην τοῦ 'Ερατοσθένους ἐτροποποίησε κατόπιν ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον ὁ περίφημος Ἕλλην ἀστρονόμος Ἵππαρχος (190—125 π. Χ.). Νέας τροποποιήσεις ἐπέφερον εἰς τοὺς ἀρχαίους χάρτας ὁ *Κράτης* ὁ *Μιλήσιος*, ὁ *Δημόκριτος*, ὁ *Ποσειδώνιος* καὶ ἄλλοι. 'Η ἐπακολουθήσασα ἐπέκτασις τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἥτις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὐρυτέραν καὶ καλυτέραν γνῶσιν τῶν δια-

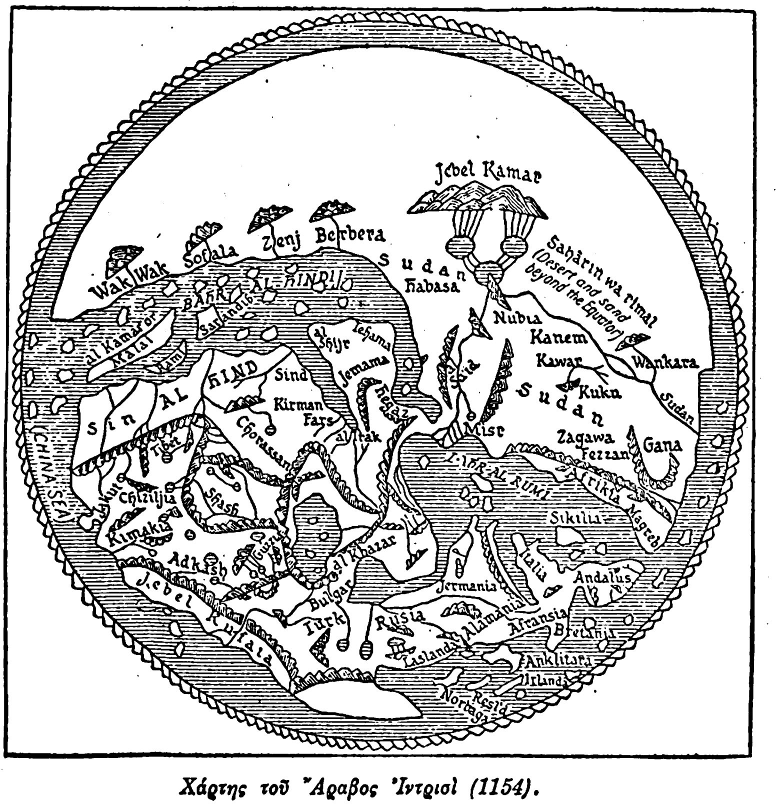

Χάρτης τοῦ Ἄραβος 'Ιντρισί (1154).

Χάρτης τοῦ Χέρεφορντ (περὶ τὸ 1280).

Digitized by Google

Ἡ οἰκουμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, ἐν μιᾷ ἐκ τῶν πρώτων ἐκδόσεων τῆς «Γεωγραφίας» του (Οὔλμα 1482).

Χάρτης τοῦ κόσμου (ἀγνώστου συγγραφέως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος). Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ καρδιναλίου Στεφάνου Βοργία, ἐν Βελλέτρι.

φόρων κατῳκημένων μερῶν τοῦ κόσμου, ἐβοήθησε μεγάλως τὴν τελειοποίησιν τῆς χαρτογραφίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κατεσκευάσθησαν πολλοὶ χάρται, δεικνύοντες κυρίως τὰ ὁδικὰ δίκτυα, καθὼς καὶ τὰς ἀκτάς. Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων εἶναι ὁ χάρτης τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς τοῦ *Εὐδοξίου τοῦ Κυζικηνοῦ*, ὁ ὁποῖος συνέταξεν αὐτὸν κατόπιν ἐπιτοπίου περιηγήσεως.

Ὁ *Μαρῖνος ὁ Τύριος* ἐσημείωσε νέον σταθμὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν χαρτογραφίαν. Εἶναι εἷς τῶν κυριωτέρων θεμελιωτῶν τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας καὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Μακάρων ὡς ἀφετηρίας πρὸς μέτρησιν τῶν μηκῶν. Μετ' αὐτὸν ὁ *Πτολεμαῖος Κλαύδιος*, ἐκ τῶν μεγαλυτέρων γεωγράφων τῆς ἀρχαιότητος, ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὰς θεωρίας τοῦ Ἱππάρχου ἐπὶ τῶν προβολῶν καὶ διῄρεσε τὸν Ἰσημερινὸν εἰς 360°. Ὁ χάρτης τοῦ Πτολεμαίου, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ τελειότερος τῆς ἐποχῆς του, ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα. Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν χάρτης, τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίει ὁ μορφωμένος κόσμος. Οἱ Ρωμαῖοι ἐχρησιμοποίουν χάρτας γενικοὺς καὶ τοπογραφικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ κυριώτερος εἶναι ὁ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος κατασκευασθεὶ καὶ ἐπὶ Αὐγούστου ἀποπερατωθεὶς χάρτης τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ἰδίως διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας. Τῆς ρωμαϊκῆς χαρτογραφίας ὑφίστανται μέχρι σήμερον δύο δείγματα: τὸ ἓν εἶναι τμῆμα τοῦ σχεδίου τῆς Ρώμης, χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Σεπτιμίου Σεβήρου, εὑρισκόμενον δὲ νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Καπιτωλίου· τὸ δ' ἕτερον εἶναι «itinerarium scriptum» ἢ χάρτης τῶν μεγάλων ὁδῶν τοῦ κόσμου. Ὁ χάρτης οὗτος ἀντεγράφη ὑπό τινος μοναχοῦ Κολμὰρ καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Κορράδου Πεούτινγκερ, ἀποκαλούμενος ἐξ αὐτοῦ «Tabula peutingeriana» καὶ εὑρισκόμενος νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Σιένης.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ μελέτη τῶν ἱερῶν Γραφῶν ὡδήγησεν εἰς τὴν γεωγραφικὴν ἀναπαράστασιν πολλῶν ἰδεῶν καὶ ἐκφράσεων, αἵτινες περιείχοντο ἐν αὐταῖς, ὡς εἶναι ὅτι ἡ Γῆ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι στρογγύλη, ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ κατεῖχε τὸ κέντρον τῆς Γῆς, κλπ. Εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς χάρτας δὲν ὑπάρχουν οὔτε μεσημβρινοί, οὔτε παράλληλοι. Ὑπάρχουν ὅμως ἐν αὐτοῖς σχεδιασμένοι οἱ 12 κυριώτεροι ἄνεμοι, ὁ ἐπίγειος παράδεισος, δάση, τέρατα, μικρογραφίαι πόλεων, φυτά, ζῷα, κλπ. Μεταξὺ τῶν πολλῶν μεσαιωνικῶν χαρτῶν ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ καλούμενος *Ἀγγλοσαξονικός*, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχει καταβληθῆ μεγαλυτέρα προσοχὴ εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν ἀκτῶν καὶ ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται νῦν ἐν τῷ Βρεταννικῷ μουσείῳ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ περισσότεροι χάρται εἶχον τὸ σχῆμα Ο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἓν Τ. Ἐν τῷ σχήματι τούτῳ τὸ Τ ἀναπαρίστα θάλασσαν περιβεβλημένην ἀπὸ ἄλλην θάλασσαν, ἣν ἀνεπαρίστανε τὸ Ο. Τὰ τρία οὕτω χωριζόμενα διαστήματα μεταξὺ Τ καὶ Ο ἀπετέλουν τὴν Ἀσίαν, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀφρικήν. Ὁ παράδεισος ἐτοποθετεῖτο εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ χάρτης τοῦ Ἰσιδώρου τοῦ ἐκ Σεβίλλης, χρονολογούμενος ἀπὸ τοῦ 630 μ. Χ. Οἱ περισσότεροι μεσαιωνικοὶ χάρται εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον συντεταγμένοι, ὥστε παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψιν των κοινὸν πρότυπον, ἀγνώστου χαρτογράφου. Ὁ Βάκων (1294) ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Opus Majus» καὶ ὁ Πέτρος ντ' Αγὺ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «De imagine Mundi» (1410) ἐσχεδίασαν χάρτας μετὰ διαιρέσεων εἰς «κλίματα». Εἰς τοὺς περισσοτέρους χάρτας τοῦ μεσαίωνος ἡ Ἁγία Γῆ κατέχει πάντοτε τὸ κέντρον αὐτῶν, ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφοριῶν (1095—1291). Κατὰ τὸ 1896 ἀνεκαλύφθη μωσαϊκὸν εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ τῆς Μαντάμπα, πρὸς Α. τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος, ἀναπαριστάνον τὴν Παλαιστίνην. Εἶναι τὸ ἀρχαιότερον πρωτότυπον σχέδιον χάρτου, ὅπερ ἀνευρέθη μέχρι σήμερον. Μεταξὺ τῶν σῳζομένων χαρτῶν τῆς Παλαιστίνης ὁ τοῦ Πέτρου Βισκόντε (1320) εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ σημαντικωτέρων.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συνέβαινεν ἐν τῇ δύσει, ἡ γεωγραφικὴ ἐπιστήμη εἶχεν ἐπιτελέσει μεγάλας προόδους εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οἱ Ἄραβες κατώρθωσαν, διὰ μεταφράσεων καὶ μιμήσεων, νὰ διατηρήσουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐπιστημονικοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν Ἰνδιῶν, διακριθέντες μεγάλως εἰς τὴν χαρτογραφίαν καὶ ἀναπτύξαντες ταύτην εἰς ἐξαιρετικὸν βαθμόν. Ὁ Μάρκο Πόλο καὶ ὁ Βά-

Digitized by Google

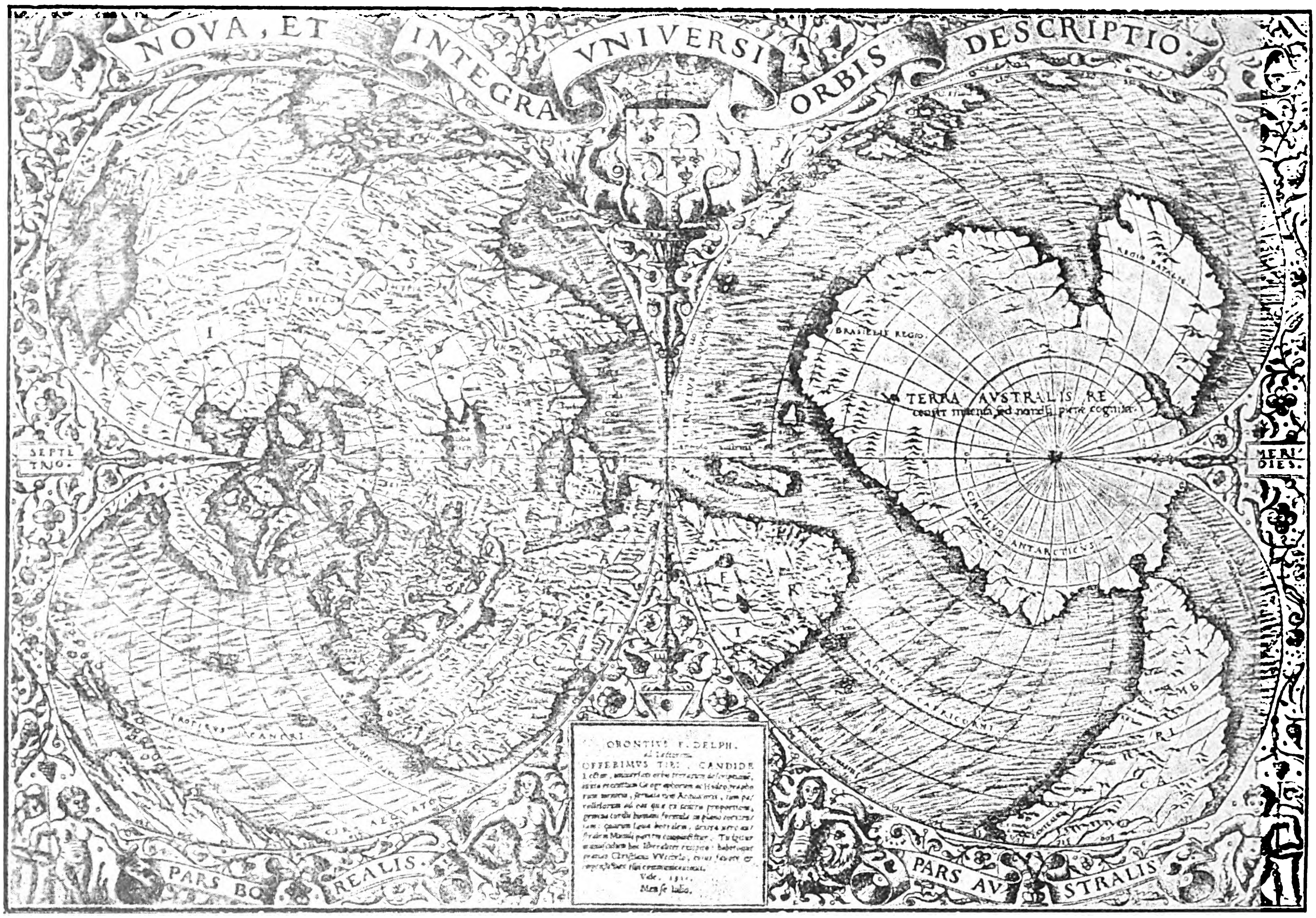

Χάρτης τῆς ὑδρογείου τοῦ 'Οροντίου Φινεὸ (1531). Ἐν τῶν πρώτων δειγμάτων χαρτῶν ἐν προβολῇ διπλο-καρδιομόρφῳ.

σκο ντὲ Γάμα τῷ 1498 ὁμιλοῦν περὶ χαρτῶν τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζοντο οἱ Ἰνδοὶ ὁδηγοί των. Οἱ χάρται οὗτοι περιλαμβάνονται καὶ ἐξηγοῦνται ἐν τῇ «Μοχίτ», ναυτικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ συνταχθείσῃ ὑπὸ τοῦ Τούρκου ναυάρχου Σίντι Ἀλῆ Μπὲν Χουσεΐν (1554). Οἱ παλαιότεροι χάρται τῆς Κίνας ἦσαν χαραγμένοι ἐπὶ ὀρειχάλκου. Ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἡ χάραξις αὐτῶν ἐγίνετο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ξυλίνων πλακῶν. Κατὰ τὰ ἔτη 1311 καὶ 1312 ἐξεδόθη ὁ περίφημος κινεζικὸς Ἄτλας τοῦ Τοὺ-σιὲ-πούν, ὁ ὁποῖος ἔσχεν ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ μέχρι τοῦ 1799.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ναυτικῶν ἀνακαλύψεων ἡ χαρτογραφία ὑπέστη νέαν ἐξέλιξιν καὶ ἀνεπτύχθη ἁλματωδῶς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται χάρται μεγάλης σχετικῶς ἀκριβείας, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀκτὰς καὶ τοὺς λιμένας. Οἱ κυριώτεροι χαρτογράφοι τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν Ἰταλοὶ καὶ Καταλανοί, μεταξὺ δὲ αὐτῶν διεκρίθησαν οἱ Γενουήνσιοι Ἰωάννης Καρινιάνο (1344), Πέτρος Βεσκόντα (1311), Μπεκκάριο (1426) καὶ Παρέτο (1455), οἱ Ἐνετοὶ Τζιρόλντι (1422), Λεάρντο (1442), Κανταμόστε (1454) καὶ ὁ μοναχὸς Μάουρο (1457) καὶ οἱ Καταλανοὶ Ντοῦλτσετ (1325—1339), Κρέσκελ (1375), Σολάρι (1381), Μαθία ντὲ Βιλαντέτας (1411—1433), Βιλασέκι (1439) καὶ Ρόσελ (1462). Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦνται πλεῖστοι χάρται τοῦ Πτολεμαίου, εἰς τοὺς ὁποίους προσετίθεντο καὶ αἱ νέαι ἀνακαλύψεις. Οἱ χάρται τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι τελειότεροι καὶ ἐπιστημονικώτεροι, βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς ὁριζοντίας προβολῆς ἐν σχήματι ἐπιπέδου χάρτου μετὰ γραμμῶν κατευθύνσεως ὁμοιομόρφως κατανεμομένων ἐκ τοῦ κέντρου αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος μ. Χ. ἄρχεται ἡ χαρτογράφησις τῶν περὶ τὸν Ἰσημερινὸν χωρῶν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἰσοδιαστάσεως τῶν συντεταγμένων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς *προβολῆς τοῦ Μερκάτορος*. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἤρχισε καὶ ἡ χαρτογράφησις τῶν βορειοτέρων μερῶν τῆς Εὐρώπης, ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ ἡ προοπτικὴ προβολὴ τοῦ Ἱππάρχου καὶ ἐδημιουργήθη ἡ κωνικὴ προβολὴ μὲ κέντρον τὸν πόλον καὶ μετὰ καμπύλων μεσημβρινῶν καὶ παραλλήλων πρὸς ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῶν ἀποστάσεων. Ὁ Ἰωάννης ντὲ λὰ Κόσα, ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Κολόμβου, κατὰ τὰ ταξίδιά του, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος χαρτογράφος τοῦ Νέου Κόσμου (1500). Ἄλλοι χαρτογράφοι τοῦ Νέου Κόσμου ὑπῆρξαν οἱ Πέτρος Ράϊνελ (1504—1542), Νούνιο Γκαρθία ντὲ Τορένο (1520), ὁ ὁποῖος συνέταξεν 21 χάρτας τοῦ στενοῦ τοῦ Μαγελλάνου, ὁ Διάγος Ριμπέρο (1527), Ἀλόνσο ντὲ Σάντα Κρούθ (1541), Ἰωάννης Ρουτ (1542), Σεβαστιανὸς Κάμποτ (1544), κ.τ.λ. Τῷ 1513 ἐξεδόθησαν ἐν Στρασβούργῳ 20 χάρται τοῦ Βαλντσεεμύλλερ, ἑνὸς τῶν περιφημοτέρων χαρτογράφων τῆς Ἀναγεννήσεως. Οὗτος ἐδημοσίευσε καὶ χάρτην τοῦ κόσμου εἰς 12 φύλλα καὶ μικρὰν γηΐνην σφαῖραν, 110 ἑκατ. διαμέτρου. Εἰς τοὺς χάρτας τούτους ὁ Νέος Κόσμος ὀνομάζεται διὰ πρώτην φορὰν Ἀμερική, ἐκ τοῦ Ἀμερίκου Βεσπουκίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδίδετο τότε ἡ ἀνακάλυψις αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων χαρτογράφων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος εἶναι καὶ οἱ Γκαστάλντι καὶ Φορλάνι, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ ἐπίσημοι χαρτογράφοι τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, ὁ Φινεὸ ἐν Γαλλίᾳ, ὁ Τζόλιβετ καὶ ὁ Λίλλυ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Μάγκνους ἐν Σκανδιναυΐᾳ, ὁ Χέρμπερστάϊν ἐν Ρωσίᾳ κ. ἄ. Ὁ Κολόμβος καὶ ὁ Μαγελλᾶνος ἐχρησιμοποίουν καὶ ὑδρογείους σφαίρας ἐξ ἐγχαράκτου ὀρειχάλκου. Ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι κατεσκεύασεν ὑδρόγειον σφαῖραν, ἀποτελουμένην ἀπὸ ὀκτὼ τεμάχια συγκεκολλημένα. Ὁ ἄτλας τοῦ Μερκάτορος ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατόν του τῷ 1595 καὶ ἀπετελεῖτο ἀρχικῶς ἀπὸ 9 χάρτας, χαραγμένους ἐπὶ φύλλων ὀρειχάλκου. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἡ χαρτογραφία εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐν Ἀμβέρσῃ καὶ Ἀμστελλοδάμῳ. Ὁ Ὀρτέλιους ἐδημοσίευσε τῷ 1570 ἐν Ἀμβέρσῃ τὸ περίφημον αὐτοῦ «Teatrum Orbis Terrarum», περιλαμβάνον 119 χάρτας καὶ 12 χάρτας ἀρχαίας ἱστορίας. Ὁλλανδὸς ἐπίσης ὑπῆρξεν ὁ Ἀουριγκάριους, συγγραφεὺς τοῦ «Κατόπτρου τῶν ναυτικῶν» (1585), τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίουν ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας οἱ ναυτικοὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα τὰ σκῆπτρα τῆς χαρτογραφίας ἐξηκολούθουν νὰ κατέχουν οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Γάλλοι. Κατὰ τὸν ΙΗ αἰῶνα ἡ Γαλλία εἶχε τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς χαρτογραφικῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ Γάλλοι ἐξερευνηταί, περιηγηταί, ταξιδιῶται καὶ γεωδαῖται, συνέταξαν χάρτας μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀξίας, θαυμαζομένους μέχρι σήμερον, ὡς εἶναι οἱ 98 χάρται τοῦ Ντελὶς (1675—1776), οἱ 211 χάρται τοῦ Ντ' Ὠβὶλ (1697—1782). Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀξίας χάρται ἐξεδόθησαν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἄρχεται ἡ σύγχρονος περίοδος τῆς χαρτογραφίας, καθ' ἣν κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Κασσίνι ὁ χάρτης τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τοπογραφικὸς χάρτης εἰς μεγάλην κλίμακα (1 : 86400), ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τριγωνισμοῦ καὶ τῶν γεωδαιτικῶν καταμετρήσεων, συμπληρωθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ χαρτογραφικὴ ἐπιστήμη ἤρχισε νὰ σημειώνῃ μεγίστας προόδους, ἐν ἁρμονίᾳ καὶ πρὸς τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τῶν συναφῶν ἐργασιῶν, ὡς εἶναι ἡ γεωδαισία, ἡ ἀστρονομία, ἡ ναυτικὴ ἐπιστήμη, ἡ φωτογραμμομετρία κτλ., πάντα δὲ τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἤρχισαν νὰ προβαίνουν εἰς τὴν προσεκτικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν τοπογράφησιν τοῦ ἐδάφους των. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὰ σκῆπτρα τῆς χαρτογραφίας ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ ἡ Γερμανία, μὲ τοὺς Χούμπολντ, Μπεργκχάους, Κίπερτ καὶ Πέτερμαν, οἵτινες εἶχον ἀποκτήσει μεγίστην φήμην καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον. Ἐν τῷ μεγάλῳ γερμανικῷ οἴκῳ τοῦ Ἰούστους Πέρτες, ἱδρυθέντι τῷ 1785, ἐξεδόθησαν οἱ περίφημοι ἄτλαντες Στίλερ τῆς γεωγραφίας, Σπρούνερ τῆς ἱστορίας, Μπέργκχαους τῆς φυσικῆς, οἱ σχολικοὶ χάρται τοῦ Σύντοβ, κ. ἄ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξεδόθησαν περίφημοι ἐπίσης χάρται ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Κ' αἰῶνος ἔσχον μεγίστην διάδοσιν οἱ γαλλικοὶ χάρται τοῦ Σράντερ, τοῦ Βιβιὲν ντὲ Σαὶν - Μαρτέν, τοῦ Μπόνκ κ. ἄ., καθὼς καὶ οἱ ἰταλικοὶ χάρται τῶν γεωγραφικῶν ἰνστιτούτων τῆς Περγάμου καὶ Ντὲ Ἀγκοστίνι κτλ. Κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν χαρτῶν ἀπὸ τοῦ μεγάλου φόρτου τῶν πολλῶν ὀνομάτων καὶ εἰδικῶν σημείων, ἀναγκαίων διὰ τὰς πολλαπλᾶς ἀνάγκας τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἐτελειοποιήθη ἡ ἔκδοσις τῶν εἰδικῶν χαρτῶν, οἵτινες περιέχουν μόνον τὰς διὰ τὴν εἰδικὴν χρῆσιν, δι' ἣν προορίζονται, πληροφορίας, ὡς εἶναι οἱ καθαρῶς γεωγραφικοὶ χάρται, οἱ τοπογραφικοί, οἱ ὁδικοί, οἱ σιδηροδρομικοί, οἱ αὐτοκινητιστικοί, οἱ ποδηλατιστικοί, οἱ ἀεροπορικοί, οἱ ναυτικοί, οἱ γεωλογικοί, οἱ φυσικοί, οἱ μετεωρολογικοί, οἱ ἀνθρωπολογικοί, κτλ. Λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας τῶν χαρτῶν εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας, πάντα τὰ μεγάλα κράτη ἔδωσαν μεγίστην προσοχὴν εἰς τὴν χαρτογραφίαν, ὀργανώσαντα εἰδικὰς ὑπηρεσίας, αἵτινες εἶναι σήμερον αἱ τελειότεραι εἰς ἑκάστην χώραν εἰς τὸ εἶδός των. Αἱ ὑπηρεσίαι αὗται ἐξέδωσαν τελειοτάτους χάρτας τῶν χωρῶν των, καθὼς καὶ τῶν ὁμόρων κρατῶν. Μεταξὺ τούτων ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ χάρται τῆς Βαλκανικῆς τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτε-

Digitized by Google

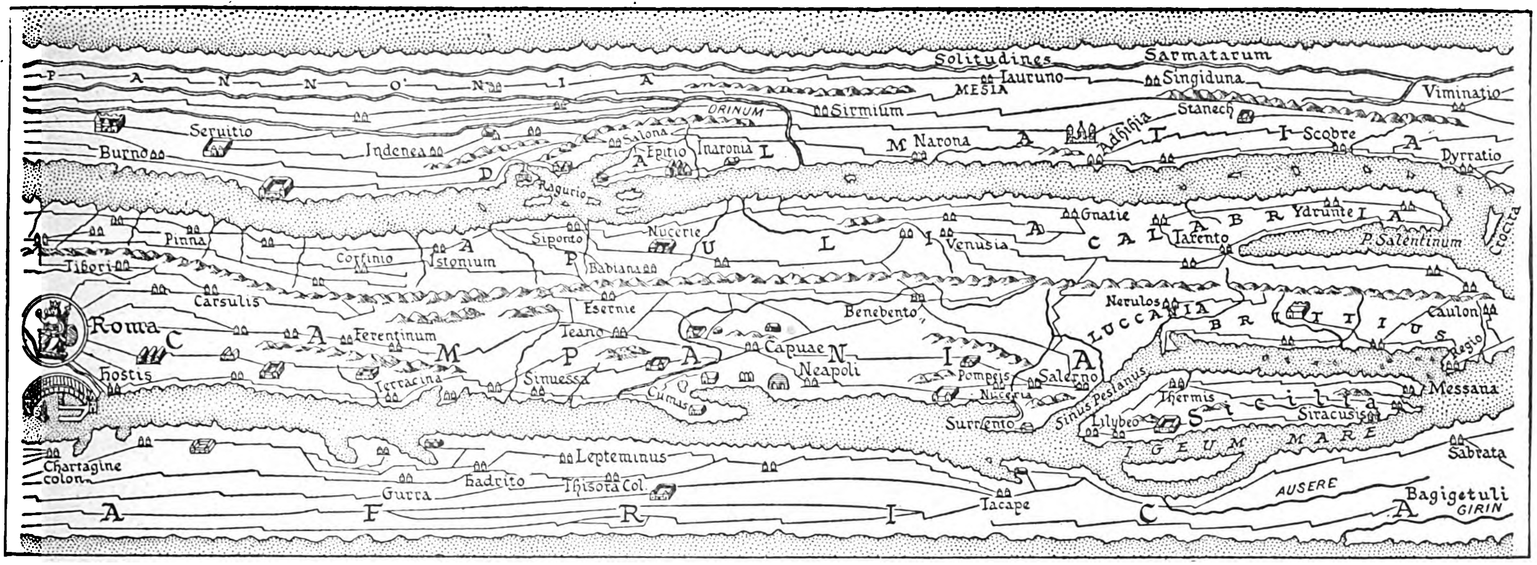

Τμῆμα τοῦ Πεουτιγγερείου πίνακος.

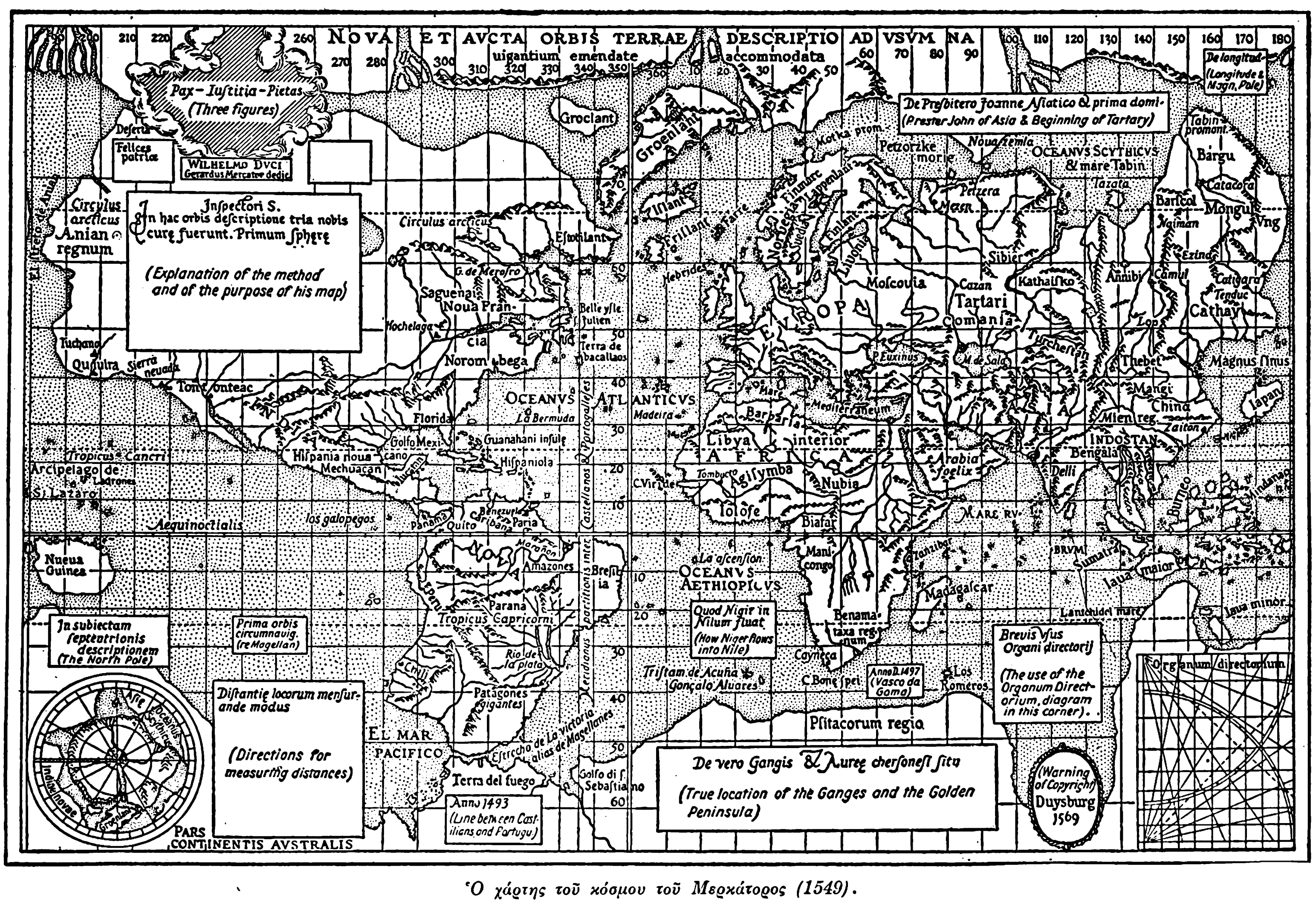

Ὁ χάρτης τοῦ κόσμου τοῦ Μερκάτορος (1549).

λείου. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἡ ἀνάπτυξις τῆς χαρτογραφίας ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ παριστάνεται ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ὄχι μόνον κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τρίτην διάστασιν αὐτῆς, ἤτοι τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος. Μεγίστην ὡσαύτως συμβολὴν εἰς τὴν τελειοτέραν χαρτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς γῆς προσφέρουν ἤδη καὶ αἱ ὁλονὲν τελειοποιούμεναι φωτογραφίαι ἀπ' ἀεροπλάνων καὶ τὰ νεώτερα χρωμοπλαστικὰ συστήματα τῆς ἐκτυπώσεώς των. Μ. Δ. Β.

—*[Ναυτιλ.]* Ἐν τῇ ναυτιλίᾳ χρησιμοποιοῦνται οἱ καλούμενοι *ναυτικοὶ χάρται*, ἤτοι γεωγραφικοὶ χάρται, εἰς οὓς ἀπεικονίζονται, ὑπὸ τὴν κατάλληλον ἑκάστοτε κλίμακα, μείζονα ἢ ἐλάσσονα τμήματα τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, μὲ μεγαλυτέραν προσοχὴν καὶ λεπτομερείας, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὑπὸ τῶν θαλασσίων ὑδάτων βρεχόμενον τοῦ ἀπεικονιζομένου μέρους. Οἱ ναυτικοὶ χάρται εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον *μερκατορικοί*. Ἐπὶ πλέον χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων καὶ χάρται γνωμονικῆς ἢ κεντρικῆς προβολῆς, ἀφ' ἑνὸς ὡς γενικοὶ ὀρθοδρομικοὶ χάρται, διὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν χάραξιν τόξου μεγίστου κύκλου ὀρθοδρομίας (ὡς καὶ τοῦ μικτοῦ πλοῦ), ἀφ' ἑτέρου ὡς ραδιοναυτιλιακοὶ χάρται, διὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν χάραξιν ἀπ' εὐθείας τῶν ραδιοδιοπτεύσεων, αἵτινες προφανῶς θὰ εἶναι τόξα μεγίστου κύκλου καὶ αὐταί, καὶ ἐκ τρίτου διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν πολικῶν χωρῶν, αἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν, δὲν δύνανται ν' ἀπεικονισθῶσιν ἐν τῷ μερκατορικῷ χάρτῃ. Ἀκόμη χρησιμοποιοῦνται καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίπεδοι χάρται (πορτολάνες ἢ πλάνα) διὰ τὴν ἀπεικόνισιν περιωρισμένων ἐκτάσεων, οἷον ἑνὸς ὅρμου ἢ λιμένος ἢ διαύλου κλπ.

Οἱ ναυτικοὶ χάρται, ἀναλόγως τῆς χρήσεως δι' ἣν προορίζονται, κατασκευάζονται ὑπὸ ἀνάλογον ἑκάστοτε κλίμακα. Καὶ ἔχομεν τοὺς καλουμένους *γενικοὺς χάρτας*, οἵτινες παριστῶσιν ὁλοκλήρους θαλάσσας καὶ εἶναι προωρισμένοι διὰ τὴν γενικὴν μελέτην καὶ τὴν συνολικὴν χάραξιν ἑνὸς πλοῦ. Οὗτοι κατασκευάζονται ὑπὸ μέσην κλίμακα $^1/_{2000000}$ μέχρις $^1/_{1000000}$. Τοιοῦτοι, ὡς εἴπομεν, πλὴν τῶν μερκατορικῶν, εἶναι καὶ οἱ γενικοὶ ὀρθοδρομικοὶ χάρται, γνωμονικῆς ἢ κεντρικῆς προβολῆς. Ἔπειτα ἔχομεν τοὺς *χάρτας ποντοπλοΐας*, ὑπὸ μέσην κλίμακα $^1/_{800000}$ μέχρις $^1/_{300000}$, οἵτινες χρησιμεύουσι διὰ τὴν χάραξιν τῶν πορειῶν καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ πλοίου εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Οἱ *χάρται ἀκτοπλοΐας*, ὑπὸ κλίμακα $^1/_{150000}$ μέχρις $^1/_{100000}$, παρέχουσι περισσοτέρας λεπτομερείας, τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀκτῶν καὶ ἐν λεπτομερείᾳ τὸν σχηματισμὸν τοῦ βυθοῦ πλησίον αὐτῶν διὰ λεπτομερῶν ἀναγραφῶν τοῦ βάθους τοῦ ὕδατος (βολισμάτων). Οἱ *εἰδικοὶ χάρται* διαύλων καὶ ὡρισμένων τμημάτων ἀκτῶν, ὅπου λόγῳ θαλασσίων κινδύνων ἀπαιτοῦνται περισσότεραι λεπτομέρειαι, κατασκευάζονται ὑπὸ κλίμακα $^1/_{50000}$ ἕως $^1/_{25000}$. Τέλος, διὰ τὴν ἀπεικόνισιν ἑνὸς μόνου λιμένος ἢ ἀγκυροβολίου ὑπάρχουσιν οἱ καλούμενοι *λιμενοδεῖκται* ἢ *χάρται λιμένος*, ὑπὸ κλίμακα $^1/_{20000}$ καὶ μείζονα ταύτης.

Οἱ ναυτικοὶ χάρται δέον νὰ περιλαμβάνωσι πᾶν ἀναγκαῖον τῆς ναυτιλίας, ἐφ' ὅσον ἡ γενικότης των ἐπιτρέπει τοῦτο· ἑπομένως, διαμόρφωσιν ἀκτῶν, σύστασιν τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης, βάθος τοῦ ὕδατος (ἢ βολίσματα), ἀβαθῆ, στήθη (ἄμμον), ὑφάλους, σκοπέλους, ἐνδιαφέροντα τοὺς ναυτιλλομένους ἀξιοσημείωτα καὶ καταφανῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀντικείμενα, οἷον φάρους, σήματα (γεωδαιτικὰ καὶ ἄλλα), ἐκκλησίας, μώλους καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὰ πλωτὰ σήματα ἐπὶ τῆς θαλάσσης (σημαντῆρες) σημειοῦνται ἐπὶ τῶν ναυτικῶν χαρτῶν ἀναλόγως τῆς μορφῆς καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἀκόμη, ἀναφέρεται εἰς ἑκάστην περιοχὴν ἡ μαγνητικὴ ἀπόκλισις καὶ ἡ ἐτησία αὐτῆς μεταβολή, αἱ πληροφορίαι καὶ τὰ δεδομένα τῶν παλιρροιῶν, καὶ σημειοῦνται καὶ τὰ ὑπάρχοντα ρεύματα, κοινὰ καὶ παλιρροϊκά, διὰ τῆς διευθύνσεως καὶ ἐντάσεως αὐτῶν.

Digitized by Google

Πλοῦς ἐν ὄψει ἀκτῶν καὶ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος. Ἀνάγκη τὰς ὁποίας δέον νὰ ἐξυπηρετῶσιν οἱ ναυτικοὶ χάρται. Ὡς γνωστόν, ἡ συντομωτέρα μεταξὺ δύο σημείων ἐπὶ ἐπιφανείας σφαίρας κειμένων ἀπόστασις εἶναι τὸ δι' αὐτῶν διερχόμενον τόξον μεγίστου κύκλου τῆς σφαίρας· τοῦτο ὅμως δυνάμεθα ν' ἀκολουθῶμεν μόνον ἐν ὄψει ἀκτῶν καὶ ἀκριβῶς ὅταν τηρῶμεν τὴν πρῷραν τοῦ πλοίου σταθερῶς ἐστραμμένην πρός τι ἐν ὄψει σημεῖον τῆς ἀκτῆς. Τότε καὶ δυνάμεθα νὰ προσδιορίζωμεν τὴν θέσιν τοῦ πλοίου διὰ παρατηρήσεως σημείων τῆς ἀκτῆς, διὰ μετρήσεως δηλονότι τῶν μεταξύ των σχηματιζομένων ὁριζοντίων γωνιῶν. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι πρώτη ἰδιότης, ἣν δέον νὰ πληροῖ ναυτικὸς χάρτης, ὅπως ᾖ χρήσιμος εἰς τοὺς ἀκτοπλοοῦντας, εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἰσότητος τῶν ὁριζοντίων γωνιῶν. Ὅταν ὅμως εὑρεθῶμεν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, μακρὰν τῆς ὄψεως σημείων τῆς ξηρᾶς, εἶναι προφανὲς ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν συντομωτέραν, ὡς εἴπομεν, ὁδόν, τὸ τόξον τουτέστι τοῦ μεγίστου κύκλου, ἀλλ' εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνευρίσκωμεν τὸν δρόμον μας βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος. Τηροῦμεν δηλονότι ἔναντι τῆς δεικνυούσης γραμμῆς τῆς πυξίδος μας, τῆς διευθύνσεως τουτέστι τοῦ διαμήκους ἐπιπέδου τοῦ πλοίου, σταθερὰν διαίρεσιν τῆς περιφερείας τοῦ ἀνεμολογίου, τοῦ ὁριζοντίου τουτέστι χαρτίνου κύκλου, ὅστις εἶναι ἐστερεωμένος ἐπὶ τῆς μαγνητικῆς βελόνης τῆς πυξίδος (ἢ τῶν πλειοτέρων τῆς μιᾶς μαγνητικῶν βελονῶν). Κατ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπον τί ἐπιτυγχάνομεν; Ἀναγκάζομεν διὰ τοῦ πηδαλίου τὸ πλοῖον νὰ πλέῃ τηροῦν *σταθερὰν γωνίαν πλεύσεως*, τουτέστι τέμνον τοὺς συναντωμένους εἰς ἕκαστον σημεῖον τοῦ πλοῦ γηΐνους μεσημβρινούς—εἰς τὴν διεύθυνσιν περίπου τῶν ὁποίων τάσσεται ἡ μαγνητικὴ βελόνη, ἤτοι ἡ διαίρεσις 0° ἢ βορρᾶς τοῦ ἀνεμολογίου—ὑπὸ σταθερὰν γωνίαν. Τοῦτο καλοῦμεν *πλέειν λοξοδρομικῶς*. Ἀλλὰ πλέοντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βεβαίως δὲν ἀκολουθοῦμεν τόξον μεγίστου κύκλου (τὸ ὁποῖον, ἀντιθέτως, θὰ ἔτεμνε τοὺς συναντωμένους μεσημβρινοὺς ὑπὸ διαρκῶς μεταβαλλομένην γωνίαν), ἀλλὰ μίαν στρεβλὴν (μὴ ἐπίπεδον) καμπύλην, ἣν ὁ Pedro Nûnes ἢ Nonius, Πορτογάλος γεωγράφος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, πρῶτος ἐμελέτησε καὶ ἣν ἐκάλεσε *λοξοδρομίαν*. Ἡ καμπύλη αὕτη, ἣν θὰ ἦτο ἀρκετὰ δύσκολον νὰ χαράξωμεν ἐπὶ σφαίρας, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος, εὐχερῶς ἀναγκάζομεν ν' ἀκολουθῇ τὸ πλοῖον διὰ τοῦ πηδαλίου, βλέπομεν προφανῶς ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ δύναται εὐχερῶς νὰ στραφῇ ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ χάρτου, ὥστε οὗτος νὰ ᾖ χρήσιμος καὶ εἰς τοὺς ποντοπλοοῦντας ναυτικούς. Οἱ δύο λοιπὸν οὗτοι ὅροι, ἡ διατήρησις τῆς ἰσότητος τῶν ὁριζοντίων γωνιῶν (μὲ ἄμεσον τούτου ἀποτέλεσμα τὴν διατήρησιν τῆς ὁμοιότητος τῶν μικρῶν σχημάτων, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ χάρτου) καὶ ἡ εὐχερὴς χάραξις τῆς λοξοδρομίας, ἦσαν τὰ στοιχεῖα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξεκίνησεν ὁ Μερκάτωρ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κυρίως ναυτικῶν, λεγομένων καὶ μερκατορικῶν χαρτῶν. Ἴδωμεν πῶς ἔλυσε τὸ πρόβλημα τοῦτο, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξετάσωμεν εἰδικάς τινας περιπτώσεις τῆς λοξοδρομικῆς καμπύλης, ἣν ὁ Μερκάτωρ παρέστησε δι' εὐθείας. Ἂς φαντασθῶμεν πλοῖόν τι εὑρισκόμενον ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ πλέον πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμάς. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἀφ' ἑνὸς θὰ πλέῃ λοξοδρομικῶς, ἀφοῦ θὰ τέμνῃ ὅλους τοὺς συναντωμένους μεσημβρινοὺς ὑπὸ σταθερὰν γωνίαν 90°, καὶ ἐξ ἄλλου θὰ διαγράφῃ τὸν ἰσημερινόν. Ἑπομένως ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ ἰσημερινὸς εἶναι ἐξαιρετικὴ περίπτωσις λοξοδρομίας μὴ στρεβλῆς, ἀλλ' ἐπιπέδου καμπύλης. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο τι πλάτος ἂν εὑρεθῇ τὸ πλοῖον καὶ ἀκολουθήσῃ πλεῦσιν 90°, πρὸς ἀνατολὰς καὶ πάλιν ἢ πρὸς δυσμάς, θὰ πλεύσῃ ἀφ' ἑνὸς λοξοδρομικῶς, ἀλλ' ὡς μὴ μεταβάλλον πλάτος θὰ διαγράψῃ τὸν γήϊνον παράλληλον. Ἄρα καὶ οἱ παράλληλοι τῆς Γῆς εἶναι εἰδικαὶ περιπτώσεις ἐπιπέδων λοξοδρομιῶν. Τέλος, καὶ ἂν ὁπουδήποτε τῆς Γῆς εὑρισκόμενον τὸ πλοῖον ἀκολουθήσῃ πλεῦσιν 0°, ἤτοι βορρᾶν ἢ νότον, θὰ γράψῃ ἕνα μεσημβρινόν· ἑπομένως καὶ οἱ γήϊνοι μεσημβρινοὶ εἶναι εἰδικαὶ περιπτώσεις ἐπιπέδων λοξοδρομιῶν. Σημειοῦμεν ὅτι εἰς οἱανδήποτε ἄλλην γωνίαν πλεύσεως, διάφορον τῶν 0° ἢ τῶν 90°, ἡ λοξοδρομία θὰ εἶναι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, καμπύλη στρεβλή, διπλῆς καμπυλότητος καὶ ὄχι ἐπίπεδος.

Εἴπομεν ἤδη ὅτι ἐπὶ τῶν μερκατορικῶν χαρτῶν ἡ λοξοδρομία παρίσταται δι' εὐθείας, τῆς ἁπλουστάτης τουτέστι καὶ εὐκολώτερον δυναμένης νὰ χαραχθῇ γραμμῆς, δι' ἑνώσεως βοηθείᾳ χάρακος τῶν σημείων ἐκκινήσεως καὶ ἀφίξεως. Ἐξετάσωμεν ἤδη ποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ δίκτυον τῶν μεσημβρινῶν καὶ παραλλήλων ἐπὶ τοῦ μερκατορικοῦ χάρτου. Ὁ ἰσημερινός, ἡ λοξοδρομία, θὰ παρίσταται διὰ γραμμῆς εὐθείας. Ἐπίσης οἱ μεσημβρινοὶ ὄντες ἐπίσης λοξοδρομίαι, θὰ παρίστανται μὲ γραμμὰς εὐθείας, καὶ ὡς τεμνόμενοι ὅλοι ὑπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ κατ' ὀρθὴν γωνίαν, δοθέντος ὅτι διατηρεῖται ἡ ἰσότης τῶν ὁριζοντίων γωνιῶν, θὰ εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὸν ἰσημερινὸν εὐθεῖαι καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ παράλληλοι μεταξύ των. Βλέπομεν ἑπομένως ὅτι οἱ γήϊνοι πόλοι, οἵτινες ἐπὶ τῆς σφαίρας ἀποτελοῦσι τὸ σημεῖον τομῆς ὅλων τῶν μεσημβρινῶν, ἐπὶ τοῦ μερκατορικοῦ χάρτου δὲν δύνανται νὰ παρασταθῶσι, δηλαδὴ θὰ εὑρίσκωνται εἰς ἄπειρον ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ ἀπόστασιν. Δι' αὐτὸ εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω ὅτι πρὸς παράστασιν τῶν πολικῶν χωρῶν χρησιμοποιοῦνται ναυτικοὶ χάρται κεντρικῆς ἢ γνωμονικῆς προβολῆς. Ἐπειδὴ οἱ μεσημβρινοὶ εὑρίσκονται συμμετρικῶς ὡς πρὸς τὸν ἰσημερινόν, ἐννοοῦμεν ὅτι οἱ ἴσης μεταξύ των διαφορᾶς μήκους μεσημβρινοὶ πρέπει νὰ ἰσαπέχωσιν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ χάρτου. Καὶ οἱ γήϊνοι παράλληλοι, ὄντες ὡς εἴπομεν λοξοδρομίαι συναντῶσαι ὑπὸ γωνίαν πλεύσεως 90° τοὺς μεσημβρινούς, θὰ παρίστανται καὶ αὐτοὶ ὡς εὐθεῖαι κάθετοι ἐπὶ τοὺς μεσημβρινούς, καὶ συνεπῶς παράλληλοι μεταξύ των καὶ πρὸς τὸν ἰσημερινόν. Ἡ μεταξὺ ὅμως τῶν παραλλήλων ἀπόστασις δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ σταθερά, ἀλλὰ ν' αὐξάνηται, ἐφ' ὅσον ἀπαμακρυνόμεθα τοῦ ἰσημερινοῦ, καὶ τοῦτο διότι, ἐνῷ ἐπὶ τῆς Γῆς ἡ μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν ἀπόστασις ἐλαττοῦται, ἐφ' ὅσον ἀπαμακρυνόμεθα τοῦ ἰσημερινοῦ, ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ χάρτου παραμένει αὐτὴ σταθερά· κατὰ συνέπειαν αἱ εἰκόνες ἐν τῷ χάρτῃ τμημάτων ὑψηλοτέρων πλατῶν θὰ εἶναι πλατύτεραι τῶν ἀντιστοίχων περὶ τὸν ἰσημερινόν· ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀρχὴ τῆς διατηρήσεως τῆς ἰσότητος τῶν ὁριζοντίων γωνιῶν συνεπάγεται ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ὁμοιότητα τῶν μικρῶν σχημάτων, διὰ νὰ διατηρηθῇ αὕτη ὑποχρεούμεθα ν' ἀπομακρύνωμεν ἀντιστοίχως μεταξύ των τοὺς παραλλήλους. Ἡ ἀπόστασις, καθ' ἣν δέον ν' ἀπέχῃ ἕκαστος παράλληλος ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ ἐν μερκατορικῷ χάρτῃ καλεῖται *αὐξομερὲς πλάτος*, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ πλάτος τοῦ παραλλήλου· τοῦτο ὑπολογιζόμενον παρέχεται εἰς τὰς συλλογὰς τῶν ναυτικῶν πινάκων (Πίν. 29 τῶν Ναυτ. Πινάκων ἑλλ. ἐκδόσεως). Προφανῶς ἡ μεταξὺ δύο παραλλήλων ἀπόστασις θὰ εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν ἀντιστοίχων αὐξομερῶν πλατῶν. Ὥστε βλέπομεν ὅτι ἔχομεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ δίκτυον τῶν μεσημβρινῶν καὶ παραλλήλων τοῦ ναυτικοῦ χάρτου· ἐντὸς αὐτοῦ τοποθετοῦμεν τὰ κύρια ἀπεικονιζόμενα σημεῖα διὰ τῶν συντεταγμένων αὐτοῦ (μήκους καὶ πλάτους) καὶ ἀποτελειώνομεν τὴν ἐργασίαν διὰ τῶν μεθόδων, ἃς διδάσκει ἡ ὑδρογραφία.

Εἰς τὸν ἄνω κατασκευασθέντα χάρτην παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μὲν κλῖμαξ τῶν μηκῶν, εἰς τὰ ἄνω καὶ κάτω περιθώρια τοῦ φύλλου, θὰ εἶναι ἰσομερὴς καὶ χρήσιμος μόνον διὰ τὴν μέτρησιν μηκῶν καὶ διαφορῶν μήκους· ἡ δὲ κλῖμαξ τῶν πλατῶν, εἰς τὰ πλάγια περιθώρια τοῦ χάρτου, θὰ εἶναι ἀνισομερής, τὰ τμήματά της θὰ γίνωνται μεγαλύτερα ἐφ' ὅσον ἀπομακρυνόμεθα τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ θὰ χρησιμεύῃ διὰ τὴν μέτρησιν πλατῶν, διαφορῶν πλάτους καὶ ὡς κλῖμαξ μετρήσεως ἀποστάσεων. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι διὰ νὰ μετρηθῇ ὀρθῶς μία ἀπόστασις δέον νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ μέρος τῆς κλίμακος τὸ ἔναντι τοῦ μέσου πλάτους. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι διὰ νὰ κατασκευασθῇ ὁ μερκατορικὸς χάρτης περιβάλλομεν τὴν Γῆν μὲ φύλλον χάρτου, τὸ ὁποῖον νὰ ἐφάπτηται εἰς τὸν ἰσημερινὸν καὶ νὰ σχηματίζῃ κυλινδρικὴν ἐπιφάνειαν. Ἂν ἡ γηΐνη σφαῖρα ἦτο ἐξ ἐλαστικοῦ καὶ τὴν ἐφουσκώναμεν ἰσχυρῶς, ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ἐξογκουμένη θὰ ἐγέμιζε τὴν ἐσωτερικὴν κυλινδρικὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ὅσον περισσότερον ἐφουσκώναμεν, τόσον μεγαλύτερον μέρος τῶν μεσημβρινῶν θὰ προσεκολλᾶτο ὑπὸ μορφὴν παραλλήλων εὐθειῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὡς γενέτειραι τοῦ κυλίνδρου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐλαστικὸν θὰ ἐξετείνετο κατὰ πλάτος διὰ νὰ φθάσῃ τὸν κύλινδρον, θὰ πρέπῃ νὰ ἐκτείνεται ἀναλόγως καὶ κατὰ μῆκος, ὥστε, ὡς εἴπομεν, νὰ διατηρηθῇ ἡ ὁμοιότης τῶν μικρῶν σχημάτων. Ἄν, τελος, σχίσωμεν τὸν κύλινδρον κατὰ μίαν γενέτειραν, ἡ ὁποία, ὡς εἴπομεν, παριστᾷ ἕνα μεσημβρινόν, καὶ ἀναπτύξωμεν τὴν κυλινδρικὴν ἐπιφάνειαν ἐπὶ ἐπιπέδου, θὰ ἔχωμεν μερκατορικὸν χάρτην, εἰς τὸν ὁποῖον προφανῶς οἱ πόλοι καὶ μία περιοχὴ πέριξ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ἀπεικονισθῇ. Ἐκτὸς τῶν μερκατορικῶν εἴπομεν ὅτι χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων καὶ ἐπίπεδοι χάρται διὰ τὰς μικρὰς περιοχάς, ἑνὸς λιμένος λ. χ., εἰς ἔκτασιν ἐντὸς τῆς ὁποίας δύναται νὰ μὴ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ σφαιρικότης τῆς Γῆς. Οὗτοι δὲν ἔχουσι δίκτυον μεσημβρινῶν καὶ παραλλήλων.

Τέλος, οἱ γνωμονικοὶ λεγόμενοι χάρται εἶναι χάρται κεντρικῆς προβολῆς καὶ χρησιμοποιοῦνται, ὡς εἴπομεν, εἰς εἰδικὰς χρήσεις. Εἰς αὐτοὺς ὑποτίθεται ὅτι τὸ φύλλον τοῦ χάρτου ἐφάπτεται κατὰ τὸ κέντρον τῆς πρὸς ἀπεικόνισιν περιοχῆς τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Γῆς, οὔσης διαφανοῦς, προβάλλονται ἐπὶ τοῦ φύλλου αἱ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας εἰκόνες. Εἶναι προφανὲς ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν χάρτην πᾶν ἐπίπεδον διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρου τῆς Γῆς, τοῦ σημείου δηλονότι ἀπὸ τοῦ ὁποίου προβάλλονται αἱ ἀκτῖνες, θὰ ἀποκόπτῃ ἐπὶ μὲν τοῦ χάρτου μίαν εὐθεῖαν, εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σφαίρας τόξον μεγίστου κύκλου. Βλέπομεν ἑπομένως ὅτι πᾶσα εὐθεῖα ἑνοῦσα ἐπὶ γνωμονικοῦ χάρτου τὰς εἰκόνας δύο σημείων αὐτοῦ, θὰ παριστᾷ τὴν ἑνοῦσαν τὰ σημεῖα ταῦτα ὀρθοδρομίαν, τουτέστι τόξον μεγίστου κύκλου. Οἱ μεσημβρινοὶ ἑπομένως καὶ ὁ ἰσημερινός, ὡς μέγιστοι κύκλοι, θὰ παρίστανται ὡς εὐθεῖαι, ἐνῷ οἱ παράλληλοι ὡς καμπύλαι στρέφουσαι τὰ κυρτὰ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν καὶ τὰ κοῖλα πρὸς τὸν πόλο.

Γ. Μ. ΧΟΡΣ

χαρτογραφικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χαρτογραφίαν, ὁ τῆς χαρτογραφίας: «χαρτογραφικὰ ὄργανα».

χαρτογράφος (ὁ)· ὁ ἔμπειρος, ὁ ἐπιστήμων τῆς χαρτογραφίας.

χαρτοδένω· δημοτ., δένω βιβλίον διὰ χάρτου μόνον, ἄνευ δέρματος.

χαρτοδεσία (ἡ), καὶ ***χαρτόδεσις, —εως,*** καὶ ***χαρτοδέσιμο*** (τό)· ἡ διὰ χάρτου μόνον δέσις, περιένδυσις, βιβλίου κτλ.

χαρτοδέτης (ὁ)· ἐργάτης βιβλιοδετείου καταγινόμενος εἰς τὴν χαρτοδεσίαν.

χαρτοδέτησις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαρτοδετεῖν, ἡ διὰ χάρτου μόνον δέσις, ἐπὶ βιβλίου, *χαρτοδεσία*.

χαρτόδετος (ὁ, ἡ), ***—ον*** (τό)· ἐπὶ βιβλίων, ὁ διὰ χάρτου μόνον ἄνευ δέρματος, δεδεμένος.

χαρτοδετῶ (*—έω*)· ἐπὶ βιβλίων, δένω διὰ χάρτου μόνον, χαρτοδένω.

χαρτοθέσιον (τό)· τὸ μέρος ἢ τὸ κατασκεύασμα ὅπου τοποθετεῖται ὁ χάρτης.

χαρτοθέτης (ὁ)· ἐργάτης τυπογραφείου τοποθετῶν εἰς ἑκάστην στροφὴν τοῦ πιεστηρίου φύλλον χάρτου πρὸς τύπωσιν· || κατασκεύασμα ὅπου τοποθετεῖται χάρτης, χαρτοθήκη.

χαρτοθήκη (ἡ)· κατασκεύασμα ὅπου τοποθετεῖται χάρτης, χαρτοθέτης.

χαρτοθλίπτης (ὁ)· βαρὺ ἀντικείμενον, ἐκ μετάλλου, ὑάλου ἢ ἄλλης τινὸς ὕλης, χρησιμοποιούμενον εἰς τὰ γραφεῖα διὰ νὰ συγκρατῇ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἔγγραφα ἢ τεμάχια χάρτου, ὅπως μὴ παρασύρωνται ὑπὸ τοῦ ρεύματος τοῦ ἀέρος. Χ. Δ.

χαρτοκαψάκια (Capsulae chartaceae) /*Φαρμακοτεχν.*/. Εἴδη καψακίων κατασκευαζομένων ἐκ χάρτου πρὸ τῆς χρήσεως τῶν σημερινῶν καψακίων, ἅτινα προωρίζοντο διὰ τὴν περικάλυψιν τῶν δυσλήπτων φαρμάκων. Ὁ δι' αὐτὰ χρησιμοποιούμενος χάρτης ἦτο κηρωτός, σιγαρόχαρτον ἢ ἰαπωνικὸς χάρτης. Κ. Γ. Μ.

χαρτοκλέφτης (ὁ), θηλ. *χαρτοκλέφτρα*· λ. πεπαιγμένη ἀντὶ *χαρτ παίκτης—χαρτοπαίκτρια* διὰ τὴν ἐν τῇ χαρτοπαιξίᾳ δολίαν ἐνέργειαν.

χαρτόλιθοι (οἱ)· βλ. λ. *ναστόλιθοι*.

χαρτομανής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), ***—ές*** (τό)· ὁ ἐμμανῶς χαρτοπαικτῶν.

χαρτομανία (ἡ)· ἡ ἐμμανὴς χαρτοπαιξία.

χαρτομαντεία (ἡ)· μαντεία διὰ τῶν παιγνιοχάρτων, ρίξιμο τῶν χαρτιῶν.

— *[Ἐγκυκλ.]* Μέθοδος μαντικῆς, καθ' ἣν προλέγεται τὸ μέλλον διὰ τῶν παιγνιοχάρτων. Εἶναι ἐκ τῶν νεωτέρων μαντικῶν μεθόδων, διεδόθη δὲ εὐρύτατα καθ' ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τῶν μέσων ἰδίᾳ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἀσκεῖται κυρίως ὑπὸ γυναικῶν, αἵτινες καλοῦνται κοινῶς «χαρτοῦδες» ἢ «χαρτορρίχτρες», καὶ γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν χαρτομαντείαν ὁλόκληρος ἡ δεσμὶς τῶν 78 παιγνιοχάρτων, ἡ καλουμένη ταρόκ, σήμερον δὲ τὰ 52 τῆς πλήρους δεσμίδος (κοντσίνας), καὶ συνηθέστερον μόνον τὰ 32 τῆς πρέφας. Κατὰ γενικῶς ἰσχύοντας κανόνας, τὰ μαῦρα γραμμένα παιγνιόχαρτα συμβολίζουν μελαχροινοὺς ἀνθρώπους, τὰ κόκκινα ξανθούς, αἱ κοῦπες καὶ τὰ μπαστούνια καλούς, τῶν δὲ δύο ἄλλων φυλῶν κακοὺς ἀνθρώπους κ.ο.κ. Κατωτέρω ἐκθέτομεν μίαν τῶν εὐρύτερον διαδεδομένων χαρτομαντικῶν μεθόδων, εἰς ἣν χρησιμοποιοῦνται τὰ 32 χαρτιὰ τῆς πρέφας. Κατ' αὐτὴν ὁ ρῆγας κοῦπα συμβολίζει ἄνθρωπον, ὅστις θέλει νὰ πράξῃ καλόν τι εἰς τὸν μαντευόμενον, ἂν ὅμως εἶναι τοποθετημένος μὲ τὴν ὄψιν ἀνεστραμμένην, τότε ὁ ἐν λόγῳ ἄνθρωπος πρόκειται νὰ ἐμποδισθῇ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του. Ἡ ντάμα κοῦπα συμβολίζει γυναῖκα ἔντιμον καὶ ἀγαθήν, ὁ δὲ βαλὲς τῆς αὐτῆς φυλῆς εἶναι στρατιωτικός, ἐπιζητῶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ μαντευομένου, εἰς τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἀποβῇ χρήσιμος. Ὁ **ἄσσος**

Digitized by Google

κοῦπα ἀποτελεῖ σημεῖον εὐχαρίστου εἰδήσεως, ἂν δὲ εἶναι τοποθετημένος ἐν μέσῳ γραμμένων παιγνιοχάρτων προαγγέλλει προσεχὲς συμπόσιον· τὸ δέκα συμβολίζει ἔκπληξιν, τὸ ἐννέα συνδιαλλαγήν, τὸ ὀκτὼ ἱκανοποίησιν, προερχομένην ἐκ μέρους τέκνων, καὶ τὸ ἑπτὰ καλὸν γάμον. Ἡ φυλὴ τῶν καρρὸ δὲν εἶναι τόσον εὐνοϊκὴ ὅσον ἡ τῆς κούπας. Εἰς αὐτὴν ὁ ρῆγας εἶναι ἄνθρωπος ἐπιζητῶν νὰ ἐνοχλήσῃ, ἡ ντάμα γυνὴ κακότροπος, κακολογοῦσα τὸν μαντευόμενον, ὁ βαλὲς στρατιωτικός, ὅστις θὰ ἀποβῇ δυσάρεστος ἢ κομιστὴς κακῶν εἰδήσεων, ὁ ἄσσος ἐπιστολή, τὸ 10 ἀπρόοπτος γάμος, τὸ 9 καθυστέρησις χρημάτων, τὸ 8 ἐνοχλητικὸν διάβημα, τὸ 7 κέρδος λαχείου. Τὰ μπαστούνια εἶναι δυσμενέστερα τῶν καρρό. Εἰς αὐτὰ ὁ ρῆγας συμβολίζει δικαστικὸν ἢ ἀστυνομικόν, ὅταν δὲ εἶναι ἀνεστραμμένος, τὴν ἀπώλειαν δίκης, ἡ ντάμα χήραν ἐπιζητοῦσαν νὰ ἀπατήσῃ τὴν μαντευομένην, ὁ βαλὲς φίλον μέλλοντα νὰ προδώσῃ τὴν φιλίαν, ὁ ἄσσος μεγάλην λύπην, τὸ 10 φυλάκισιν, τὸ 9 καθυστέρησιν τῶν ὑποθέσεων, τὸ 8 κακὴν εἴδησιν, τὸ 7 ἔριδας καὶ ταραχήν. Εἰς τὰ σπαθιά, ὁ ρῆγας συμβολίζει ἄνθρωπον δίκαιον, μέλλοντα νὰ προσφέρῃ σοβαρὰς ὑπηρεσίας, ἡ ντάμα γυναῖκα ἀγαπῶσαν τὸν μαντευόμενον, ἀλλὰ ζηλότυπον, ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ παιγνιόχαρτον εὑρεθῇ ἀνεστραμμένον, ὁ βαλὲς γάμον, ὁ ἄσσος κέρδος, τὸ 10 ἐπιτυχίαν εἰ τὰς ὑποθέσεις, τὸ 9 ἐπιτυχίαν εἰς τὸν ἔρωτα, τὸ 8 μεγάλας ἐλπίδας καὶ τὸ 7 ἀτυχίας εἰς τὸν ἔρωτα. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἀποδίδεται ἰδιαιτέρα σημασία, ἐὰν πολλὰ ὅμοια παιγνιόχαρτα εὑρεθῶσι παραπλεύρως ἀλλήλων. Καὶ οἱ μὲν τέσσαρες ρηγᾶδες σημαίνουν τιμάς, οἱ τρεῖς ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐμπόριον, δύο δὲ μόνον καλὰς συμβουλάς· τέσσαρες ντάμαι σημαίνουν θόρυβον, τρεῖς ἀπιστίας ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν, δύο δὲ ἀποτελοῦσι σημεῖον φιλίας. Οἱ τέσσαρες βαλέδες εἶναι ἀσθένεια, οἱ τρεῖς ὀκνηρία καὶ οἱ δύο ἔρις. Οἱ τέσσαρες ἄσσοι ἀποτελοῦσι σημεῖον θανάτου, οἱ τρεῖς ἀκολασίας καὶ οἱ δύο ἐχθρότητος· τὰ τέσσαρα 10 σημεῖον δυσαρέστων γεγονότων, τὰ τρία ἀλλαγῆς καταστάσεως καὶ τὰ δύο ἀπωλείας, τὰ τέσσαρα 9 καλῶν ἐνεργειῶν, τὰ τρία ἀπρονοησίας καὶ τὰ δύο χρημάτων, τὰ τέσσαρα 8 ἀντιξόων περιστατικῶν, τὰ τρία γάμου καὶ τὰ δύο δυσαρεσκείας, τὰ τέσσαρα 7 δολοπλοκιῶν, τὰ τρία διασκεδάσεων καὶ τὰ δύο ἐρωτικῶν μικροπεριπετειῶν. Διὰ νὰ προβῶμεν εἰς τὴν μαντείαν, φυλλομετροῦμεν τὰ παιγνιόχαρτα ἀνὰ 7 καὶ λαμβάνομεν τὸ ἕβδομον, τὸ ὁποῖον ἀποχωρίζομεν τῶν λοιπῶν, ὅταν δὲ ἀποχωρισθῶσι διὰ τοῦ τρόπου τούτου 12, παρατάσσομεν αὐτὰ εἰς συνεχῆ σειρὰν καὶ προσέχομεν ἂν τὸ φύλλον τὸ συμβολίζον τὸ μαντευόμενον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἔχομεν ἤδη προηγουμένως καθορίσει, εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν δώδεκα· ἂν ὄχι, τότε ἀνακατεύομεν ὁλόκληρον τὴν δεσμίδα καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν 12 νέων φύλλων, μέχρις ὅτου ἐπιτύχωμεν νὰ εἶναι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸ συμβολίζον τὸ μαντευόμενον. Προκειμένου νὰ καθορισθῇ τί παιγνιόχαρτον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν μαντευόμενον, ὑπάρχει κανών, καθ' ὃν ξανθὸς ὕπανδρος ἀνὴρ συμβολίζεται ὑπὸ τοῦ ρήγα κούπα, μελαχροινὸς ὕπανδρος ὑπὸ τοῦ ρήγα σπαθί, ξανθὸς ἄγαμος ὑπὸ τοῦ βαλὲ κούπα, μελαχροινὸς ἄγαμος ὑπὸ τοῦ βαλὲ σπαθί, ξανθὴ γυνὴ ὑπὸ τῆς ντάμας κούπα καὶ μελαχροινὴ ὑπὸ τῆς ντάμας σπαθί. Τὰ δώδεκα φύλλα χωρίζονται ἀκολούθως εἰς τέσσαρας δεσμίδας (ἀνὰ τρία), ἐξ αὐτῶν δὲ ἡ πρώτη ἀφορᾷ τὸ μαντευόμενον πρόσωπον, ἡ δευτέρα τὸν οἶκόν του, ἡ τρίτη τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι καὶ ἡ τετάρτη ἀπρόβλεπτον ἔκπληξιν. Ὁ χαρτομάντης λαμβάνει τέλος ἑκάστην δεσμίδα καὶ συνδυάζων τὰς σημασίας ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν τριῶν φύλλων χρησμοδοτεῖ περὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἀνάλογοι πρὸς τὰς καθαρῶς χαρτομαντικὰς μεθόδους εἶναι καὶ αἱ καλούμεναι «πασιέντζαι», αἵτινες «ρίχνονται» ἐπίσης κατὰ ποικίλους τρόπους. Εἰς αὐτὰς ὁ παίζων μελετᾷ προηγουμένως γεγονός τι, οὗτινος τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν προτίθεται νὰ μαντευθῇ, εἶτα δὲ «ρίχνει τὰ χαρτιὰ» κατὰ διαφόρους τρόπους, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ταῦτα ἀκολουθήσωσιν ὡρισμένην τάξιν, ὁπότε λέγομεν ὅτι ἡ πασιέντζα «βγῆκε», τὸ μελετώμενον θὰ ἐπιτευχθῇ, εἰ δ' ἄλλως θ' ἀποτύχῃ.

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πλεῖστα παραδείγματα ἐπιφανῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐπίστευον εἰς τὴν χαρτομαντείαν, ἀλλὰ καὶ σημαντικὰς αὐτῆς ἐπιτυχίας εἰς τὴν πρόρρησιν τοῦ μέλλοντος· μνημειώδεις δὲ παραμένουν αἱ ἐπιτυχεῖς μαντεῖαι τῆς κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν καὶ τὴν Αὐτοκρατορίαν ἀκμασάσης ἐν Παρισίοις δεσποινίδος Λενορμάν, ἥτις φέρεται προειποῦσα τὸ ἰκρίωμα εἰς τὸν Ροβεσπιέρρον καὶ ἄλλους συντρόφους του καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Ναπολέοντος Ἰωσηφῖναν, ἥτις ἔτρεφε πρὸς αὐτὴν ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην. Χ. Δ.

χαρτομάντης (ὁ)· ἀντὶ *χαρτόμαντις* (βλ. λ.).

χαρτόμαντις, *—εως* (ὁ), *—ις, —ιδος* (ἡ)· ὁ μαντευόμενος διὰ τῶν παιγνιοχάρτων, ὁ εἰδήμων τῆς χαρτομαντείας.

χαρτόνι (τό)· βλ. λ. *ναστόχαρτον.*

χαρτονόμισμα (τό)· δελτίον κυκλοφοροῦν ἀναγκαστικῶς ὡς χρῆμα· || καταχρηστικῶς, τραπεζογραμμάτιον.

—[*Ἐγκυκλ.*] *Χαρτονόμισμα* λέγεται τὸ ἐκδιδόμενον εἴτε ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ κράτους, εἴτε εἰς τραπεζογραμμάτια ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης, εἰς ἃ ὁ νόμος προσδίδει τὴν ἰδιότητα τοῦ νομίμου νομίσματος, ἐπιβάλλων τὴν παραδοχήν των εἰς νόμιμον ἐξόφλησιν ὑποχρεώσεων, καὶ ἅτινα, μὴ ἐξαργυρούμενα ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει διὰ πολυτίμων μετάλλων ὑπὸ τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης, κυκλοφοροῦν ἀναγκαστικῶς. Βάσις τοῦ χαρτονομίσματος δὲν εἶναι τὰ πολύτιμα μέταλλα ἢ αὐτούσια μεταλλικὰ νομίσματα ἢ ἰσοδύναμα νομίσματα ἢ ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα κλπ., ὡς *κάλυμμα* τῆς ἐκδόσεώς του, ἀλλὰ μόνον ἡ πίστις τοῦ ἐκδίδοντος τὸ χαρτονόμισμα κράτους καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ τραπεζογραμματίου, ὅπερ ἀντιπροσωπεύει τὸ μεταλλικὸν ἀπόθεμα ἢ κάλυμμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνταλλάσσεται ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις. Ἐν Ἑλλάδι ἐξεδόθη ἐπὶ Καποδιστρίου χαρτονόμισμα (βλ. τ. ΙΗ', σελ. 374) διὰ τῆς Χρηματιστηριακῆς Τραπέζης, ὑπὸ τύπον τραπεζικῶν γραμματίων αὐτῆς, τὰ οὕτω δ ἐκδοθέντα τραπεζικὰ γραμμάτια ὡς μόνον κάλυμμα εἶχον τὴν πίστιν τοῦ κράτους. Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶχε παύσει ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ 1928. Περίπτωσις δ' ἐκδόσεως χαρτονομίσματος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπ' εὐθείας, ἀπεφασίσθη διὰ τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 23 Δεκεμβρίου 1868, καθ' ὃν χρόνον ἡ κυβέρνησις ἐπιέζετο ὑπὸ χρηματικῶν ἀναγκῶν, αἵτινες προέκυψαν ἐκ τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, διαβλέπουσα τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν ἐκ τῆς συρροῆς πρὸς ἐξαργύρωσιν τῶν γραμματίων της, ἕνεκα τοῦ κλονισμοῦ τῆς πίστεως, τοῦ δημιουργηθέντος ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ χαρτονομίσματος, προῆλθεν εἰς τὴν σύμβασιν τῆς 30 Δεκεμβρίου 1869, κυρωθεῖσαν αὐθημερὸν διὰ βασιλικοῦ διατάγματος, δυνάμει τῆς ὁποίας ἀνεκλήθη τὸ περὶ χαρτονομίσματος διάταγμα καὶ ἀνεστάλη ἡ ἐξαργύρωσις τῶν τραπεζογραμματίων τῆς τραπέζης, εἰσαχθείσης τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκδοσις τραπεζογραμματίων πρὸς δανεισμὸν τοῦ κράτους, δυνάμει συμβάσεως μετ' αὐτοῦ, παρὰ τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης, ὡς ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διὰ πολλῶν συμβάσεων, δι' ὧν συνήφθησαν δάνεια τοῦ κράτους ἐν ἀναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, πρὸ τῆς ἐν ἔτει 1928 γενομένης σταθεροποιήσεως, ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν ἔκδοσιν χαρτονομίσματος ἐκδιδομένου ὑπὸ τὴν πίστιν τοῦ κράτους. Ἀρθείσης τῆς *σταθεροποιήσεως* καὶ καταργηθείσης τῆς ὑποχρεώσεως τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐξαργύρωσιν τῶν τραπεζογραμματίων α τῆς διὰ συναλλάγματος χρυσῆς βάσεως, τὰ τραπεζογραμμάτια αὐτῆς δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς χαρτονόμισμα ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν.

Ἡ διάκρισις μεταξὺ νομίμου καὶ ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας βασίζεται, κατ' ἀρχήν, ἐπὶ τῆς μετατρεψιμότητος τοῦ τραπεζογραμματίου. Τοῦτο γίνεται ὑποχρεωτικῶς δεκτόν, δυνάμει τῆς κυκλοφορίας του ὡς νομίμου μέσου πληρωμῶν, εἶναι ἐξαργυρωτέον ἐν ὄψει διὰ μεταλλικοῦ νομίσματος καὶ τότε δὲν ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ χρυσοῦ καὶ χαρτίνου νομίσματος. Ἀλλ' ἡ ἐν ὄψει ἐξαργύρωσις τοῦ τραπεζογραμματίου προϋποθέτει ὅτι ἡ ἐκδοτικὴ τράπεζα διαθέτει, ὡς κάλυμμα αὐτοῦ, ποσὸν ἐπαρκές, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὴν τυχὸν ζητουμένην ἐξαργύρωσιν. Ἀλλ' ὁσάκις, ἕνεκεν ὑπερβολικῆς κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων, τοῦτο ἀποβαίνει ἀνέφικτον, λόγῳ ἀνεπαρκείας τοῦ μεταλλικοῦ ἀποθέματος τῆς τραπέζης, ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν τραπεζογραμματίων ἐπιβάλλεται διὰ νόμου, ἐπιπροστιθεμένη εἰς τὴν νόμιμον κυκλοφορίαν αὐτοῦ, καὶ τότε τὸ τραπεζογραμμάτιον καθίσταται ἁπλοῦν χαρτονόμισμα, ἅτε παῦον πλέον νὰ εἶναι ἐξαργυρωτέον ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει διὰ μεταλλικοῦ νομίσματος.

Διὰ τῆς νομίμου κυκλοφορίας ἡ ἀξία τῆς νομισματικῆς μονάδος καθορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένης ἀναλογίας βάρους χρυσοῦ, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ λάβῃ τις μετατρέπων τὸ τραπεζογραμμάτιον παρὰ τῇ ἐκδοτικῇ τραπέζῃ, ἐνῷ διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, εἰ καὶ εἶναι καθωρισμένη ἡ ὀνομαστικὴ τιμὴ τῆς νομισματικῆς μονάδος, καὶ δὴ ὡς εἶχε πρὸ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς νομίμου κυκλοφορίας, ἡ τιμὴ αὕτη ἐν τῇ πραγματικότητι ρυθμίζεται ὑπὸ τῆς χρηματιστηριακῆς ἀγορᾶς καὶ οὕτω τὸ χαρτονόμισμα ὑποτιμᾶται συσχετικῶς πρὸς τὸ ὑγιὲς νόμισμα, ἡ δὲ ὑποτίμησις αὕτη ἔφθασε μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον εἴς τινα κράτη μέχρι τελείου ἐξευτελισμοῦ του.

Ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία αἰτίαν συνήθως ἔχει τὴν πληθωρικὴν ἔκδοσιν χαρτονομίσματος διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους, ἀλλὰ καταλήγει διὰ τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ νομίσματος εἰς ἐπιβάρυνσιν τοῦ λαοῦ, εἶναι μέσον ἀναγκαστικοῦ δανείου ἢ μᾶλλον φορολογία συγκεκαλυμμένη καὶ ὕπουλος, διότι οἱ κάτοχοι τοῦ χαρτονομίσματος ἐν τῇ πραγματικότητι μεταβάλλονται εἰς φορολογουμένους. Ἡ ἐκ τῆς φορολογίας ταύτης ὁπωσδήποτε ὑπεκφυγὴ (βλ. λ. *φορολογίας διαφυγή*) ἐπεζητήθη παρὰ τῶν μᾶλλον ἐπιτηδείων ἢ προνοητικῶν, διὰ συμφωνιῶν, διαλαμβανουσῶν ρήτραν περὶ ὑποχρεώσεως «εἰς χρυσὸν» ἢ ἀναλήψεως τοῦ βάρους ἐνδεχομένων διαφορῶν πρὸς τὸ ὑγιὲς νόμισμα. Ἐκ τῆς ρήτρας ταύτης ἐγεννήθησαν ζητήματα ἀπασχολήσαντα πολὺ τὴν νομολογίαν διαφόρων χωρῶν. Ἐν Γαλλίᾳ ἐθεώρησαν τὴν ρήτραν ταύτην ὡς τείνουσαν ν' ἀπαλλάξῃ δημοσίου βάρους ὡρισμένα πρόσωπα καὶ χειροτερεύουσαν τὴν ἀδικίαν τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἡ δὲ νομολογία ἔκρινεν αὐτὴν ἄκυρον διὰ τὰ ἐσωτερικὰ χρέη (βλ. καὶ λ. *δάνειον, νόμισμα, σταθεροποίησις, τραπεζογραμμάτιον, χρῆμα, χρυσός*). Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

χαρτονοποιεῖον (τό)· ἐργοστάσιον κατασκευῆς χαρτονίου.

χαρτοξέστης (ὁ)· ὄργανον, δι' οὗ ἀποξέονται ἀπὸ τοῦ χάρτου τὰ γραφέντα.

χαρτοπαίγνιον (τό)· παιγνίδιον διὰ τῶν παιγνιοχάρτων· || χαρτοπαικτεῖον.

—[*Ἐθιμ.*] Πρέπει ὁ παίκτης νὰ εἶναι ἀπαθὴς καὶ ψύχραιμος, ἢ τοὐλάχιστον νὰ παρουσιάζεται τοιοῦτος καὶ ὅταν κερδίζῃ καὶ ὅταν χάνῃ. Ἀποκλείεται ἑπομένως πᾶν ἐπιφώνημα, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἡ βλασφημία. Τὰ χρέη ἐκ τοῦ χαρτοπαιγνίου θεωροῦνται χρέη τιμῆς, ἐξοφλοῦνται δὲ ἀνυπερθέτως ἐντὸς 24 ὡρῶν. Τ. Δ.

— [*Φορολ.*] *Χαρτοπαίγνιον* κοινῶς λέγεται καὶ τὸ μέρος (οἰκία, κατάστημα κλπ.), ὅπου γίνονται ἀπηγορευμένα τυχηρὰ παιγνίδια, τιμωρούμενα κατὰ τὸ ἄρθρ. 683 τοῦ ποινικοῦ νόμου, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ὁποίου θεωρεῖται ὡς ἰδίως ἐπιβαρυντικὴ αἰτία ἡ παρὰ ξενοδόχων ἐπιχείρησις, προαγωγὴ ἢ ὑπόθαλψις αὐτῶν. Γ. Ν. Κ.

χαρτοπαίζω· ὀρθότ. *χαρτοπαικτῶ* (βλ. λ.).

χαρτοπαικτεῖον (τό)· κατάστημα ὅπου γίνεται χαρτοπαιξία ἐπὶ χρήμασι.

χαρτοπαίκτης (ὁ), θηλ. *χαρτοπαίκτρια*· ὁ ἔμπειρος τῆς χαρτοπαιξίας, ὁ ἔκδοτος εἰς τὴν χαρτοπαιξίαν.

χαρτοπαικτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χαρτοπαιξίαν, ὁ τῆς χαρτοπαιξίας: «χαρτοπαικτικὰ τεχνάσματα».—Ἐπίρρ. ***χαρτοπαικτικῶς.***

χαρτοπαικτῶ (*—έω*)· εἶμαι χαρτοπαίκτης, παίζω χαρτιὰ ἐπὶ χρήμασι.

χαρτοπαιξία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ χαρτοπαίκτου.

χαρτοπέτασμα (τό)· πέτασμα ἐκ χάρτου, εἰδικὸς χάρτης πρὸς ἐπίστρωσιν τοίχων, ἄλλως χάρτης τῆς ταπετσαρίας.

χαρτοποιεῖον (τό)· ἐργοστάσιον κατασκευῆς χάρτου.

χαρτοποιία (ἡ)· ἡ βιομηχανία τῆς κατασκευῆς χάρτου.

— [*Τεχν*] Βλ. λ. *χάρτης.*

χαρτοποιὸς (ὁ)· ἐργάτης ἢ ἐπιστήμων τῆς χαρτοποιίας.

χαρτοπόλεμος (ὁ)· βλ. λ. ***κονφεττί.***

χαρτοπτέρυξ (ὁ) (Chartopteryx) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τενεβριονιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους μὲ μεταλλικοὺς χρωματισμοὺς ἐπὶ διαφόρων μυκήτων ἐνδιαιτωμένους. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χαρτοπτέρυξ ὁ φυλλόκερως* (Chartopteryx phyllocerus), ὅστις ἔχει κεφαλὴν σφαιρικὴν καὶ μικροτάτην, θώρακα διωγκωμένον, κοιλίαν μεγάλην καὶ ἐπιμήκη, πόδας μακρούς, ἀπολήγοντας εἰς φυλλοειδεῖς ἀποφύσεις καὶ χρῶμα μελανόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Δ. Ν. Π.

χαρτοπωλεῖον (τό)· κατάστημα πωλήσεως χάρτου καὶ ἐν γένει γραφικῆς ὕλης.

χαρτοπώλης (ὁ)· πωλητὴς χάρτου, ἰδιοκτήτης χαρτοπωλείου.

χαρτορρίχτρα (ἡ)· δημοτ., γυνὴ ἔμπειρος τῆς μαντικῆς διὰ τῶν παιγνιοχάρτων, χαρτόμαντις.

χαρτοσημαίνω· ἐπιθέτω, ἐπικολλῶ χαρτόσημον, οἷον ἐπὶ ἐγγράφου, ἐπὶ βιβλίου κττ.

χαρτοσήμανσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαρτοσημαίνω, ἡ διὰ χαρτοσήμου ἐπισημοποίησις: «χαρτοσήμανσις ἐγγράφου, —βιβλίου κττ.».

χαρτόσημον (τό)· σφραγιστὸς χάρτης, ἐφ' οὗ γράφονται ἐπίσημοι πράξεις· || κινητὸν ἐπίσημα, ἔνσημον.

Digitized by Google

—[*Ἐγκυκλ.*] Ὑπὸ τὸ ὄνομα *χαρτόσημον* εἶναι κοινῶς γνωστὸν ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς περὶ τελῶν χαρτοσήμου φορολογίας. Κατὰ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ ἐν ἰσχύϊ κώδικος τῶν νόμων περὶ τελῶν χαρτοσήμου, τοῦ κυρωθέντος διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 28 Ἰουλίου 1931, «φόρος ὑπὸ τὸ ὄνομα τέλος χαρτοσήμου ἐπιβάλλεται κατὰ τὰ ἐν τῷ παρόντι νόμῳ καθοριζόμενα ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῷ καθοριζομένων ἐγγράφων». Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι ἐπανάληψις παρομοίας διατάξεως τοῦ ἀρχικοῦ περὶ τελῶν χαρτοσήμου νόμου τοῦ 1836 καὶ τοῦ νόμου ,ΑΧΚΕ΄ τοῦ 1887 περὶ τελῶν χαρτοσήμου, ἐξ ἧς ἐλήφθη εἰς τὸν νῦν ἰσχύοντα νόμον 4755 τοῦ 1930 «περὶ κώδικος τῶν νόμων περὶ τελῶν χαρτοσήμου», ὅστις, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 5164 τοῦ 1931, ἀπετέλεσε τὸν διὰ τοῦ προμνησθέντος διατάγματος κυρωθέντα κώδικα.

Α) *Ἀρχαὶ διέπουσαι τὸ χαρτόσημον*. α) Νομικὴ βάσις τῆς εἰς χαρτόσημον ὑποχρεώσεως εἶναι ἡ ἔγγραφος σύναψις δικαιοπραξίας ἢ νομικοῦ γεγονότος ἢ προσφυγῆς εἰς ἀρχήν τινα κλπ. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ χαρτόσημον εἶναι τέλος ἐπὶ ἐγγράφων. β) Τὰ τέλη χαρτοσήμου διακρίνονται εἰς *ἀναλογικὰ* καὶ *πάγια*. Ἡ θεμελιώδης αὕτη διάκρισις ἀπορρέει ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὑπολογίζονται τὰ τέλη, δηλονότι τὰ μὲν ἀναλογικὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπὸ τῶν ἄρθρων 12—15 τοῦ κώδικος καθοριζομένου συντελεστοῦ (βλ. λ. *φορολογικὸς συντελεστής*), ὅστις διαβαθμίζεται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ φορολογητέου ἀντικειμένου, τὰ δὲ πάγια κατὰ ἓν σταθερὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον παραμένει ἀμετάβλητον, ὁσηδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀξία τοῦ φορολογουμένου ἐγγράφου, καὶ τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἄρθρα 16—29. Κατ' ἐξαίρεσιν παραμένουσιν ἐν ἰσχύϊ τὰ δι' ἑτέρων νόμων ἐπιβαλλόμενα ἐπὶ ὡρισμένων ἐγγράφων ἀναλογικὰ τέλη, διάφορα τῶν ἐν τοῖς προμνησθεῖσιν ἄρθροις τοῦ κώδικος καθοριζομένων (Κῶδ. χαρτ., ἄρθρ. 30 § 2), οἷα εἶναι αἱ περιπτώσεις τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 23 Νοεμβρίου 1923 περὶ ἐπιβολῆς ἀναλογικοῦ τέλους χαρτοσήμου μέχρι δραχ. 1000 ἐπὶ συμβάσεων συνομολογήσεως δανείων πρὸς δήμους ἢ κοινότητας καὶ τοῦ ἄρθρου 46 τοῦ νόμου 3338 περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου 2 καὶ εἰς τὰ λιμενικὰ ταμεῖα. γ) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐφ' ἅπαξ πληρωμῆς τοῦ τέλους (non bis in idem) καὶ τῆς μὴ ἰδιαιτέρας φορολογίας τῶν παρεπομένων ἐν δικαιοπραξίᾳ ὅρων, ἐκτὸς ἐναντίας διατάξεως (κατωτέρω ζ΄), ἀπορρέει ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ ἐδαφίου β΄ τῆς παραγράφου 1 τοῦ ἄρθρου 13 καὶ τῶν παραγράφων 1 ΙΓ΄, ΙΙ Β καὶ 8, 9 δ΄, 10, 12, 17 τοῦ ἄρθρου 15 κλπ. δ΄) Οἱ περὶ χαρτοσήμου νόμοι, ὡς φορολογικοί, εἶναι δημοσίας τάξεως καὶ δέον νὰ ἑρμηνεύωνται στενῶς. ε΄) Τὸ χαρτόσημον ἐπιβάλλεται ἀδιακρίτως ἐπὶ φυσικῶν καὶ νομικῶν προσώπων, λόγῳ τῆς καθολικότητος τοῦ φόρου· ἐξαιροῦνται τὸ δημόσιον, οἱ δῆμοι καὶ αἱ κοινότητες (ἄρθρ. 2 § 2), ἐπὶ συμβολαίων δὲ καθοριζομένων μεταξὺ ἐκ τοῦ νόμου ἀπαλλασσομένων προσώπων καὶ τρίτων, τὸ χαρτόσημον βαρύνει τὸ ἕτερον συμβαλλόμενον μέρος (ἄρθρ. 37). Τὰ πρὸς τὸ δημόσιον κατὰ διάταξιν νόμου ἐξομοιούμενα νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου ἀπολαύουσι τῆς ἐξαιρέσεως τοῦ δημοσίου. Ὅσα δὲ ἔγγραφα εἶναι νόμῳ (ἄρθρ. 31) ἀπηλλαγμένα παντὸς τέλους χαρτοσήμου, γράφονται ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου, καὶ ἂν συντάσσωνται ἐνώπιον συμβολαιογράφου (ἄρθρ. 34 § 1), καθὼς καὶ τὰ ἀντίγραφα αὐτῶν. στ΄) Τὰ τέλη χαρτοσήμου εἶναι ὑπέγγυοι πρόσοδοι, δυνάμει τοῦ νόμου ,ΒΦΙΘ΄ τοῦ 1898 περὶ διεθνοῦς ἐλέγχου, ὅστις ἐπέβαλε τὴν εἴσπραξίν των διὰ τῆς ἑταιρείας διαχειρίσεως τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ χρέους ὑπεγγύων προσόδων, ἀλλ' ἐξαιρετικῶς τὰ προξενικὰ καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ προσέτι τὰ δι' ἐκδόσεως ἀποδεικτικῶν (ἄνευ χρήσεως χαρτοσήμου) εἰσπραττόμενα τέλη χαρτοσήμου ἐξαιροῦνται τῆς ὑπεγγυότητος. ζ΄) Ἔγγραφα πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον ὑποβαλλόμενα εἰς ἀρχάς, οἷαι αἰτήσεις καὶ ἀναφοραί, δὲν ὑπόκεινται εἰς τέλος (*Μαγκριώτου*, Ἑρμην. τῶν νόμων περὶ τελῶν χαρτοσήμου, ἔκδ. 1932, σελ. 188). η΄) Ἡ ἔγγραφος σύναψις δικαιοπραξιῶν κλπ. δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ κατὰ γενικὸν κανόνα, ἀλλ' εἰς μὲν τὰς δημοσίας ἀρχὰς πᾶς πολίτης δικαιοῦται ν' ἀναφέρηται, ἡ αἴτησις ὅμως ἢ ἀναφορὰ ὑποβάλλεται συνήθως, κατὰ τοὺς ὑπηρεσιακοὺς κανονισμούς, ἐγγράφως, κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 45 «τὰ προικοσύμφωνα, αἱ συμβάσεις δωρεᾶς, αἱ συμβάσεις αἱ ἔχουσαι ἀντικείμενον σύστασιν, μετάθεσιν, ἀλλοίωσιν πραγματικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων ἢ μεταβολὴν τῆς νομῆς αὐτῶν καὶ πᾶσαι αἱ συμβάσεις αἱ εἰς ὑποθήκας ἀφορῶσαι, ὡς καὶ τὰ προσύμφωνα περὶ οἱασδήποτε τῶν ἀνωτέρω συμβάσεων, γίνονται πάντοτε ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ἐνώπιον συμβολαιογράφων». θ΄) Τὸ χαρτόσημον εἰσπράττεται κατὰ τρεῖς τρόπους: 1) Διὰ φύλλου σφραγιστοῦ χάρτου, ἐφ' οὗ γράφεται ἐξ ὑπαρχῆς ἡ πρᾶξις. 2) Διὰ χρήσεως (ἐπικολλήσεως) κινητοῦ ἐπισήματος ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου· καὶ 3) Δι' ἐκδόσεως ἀποδεικτικοῦ πληρωμῆς τοῦ δημοσίου ταμείου. Πρὸς διευκόλυνσιν δὲ ἐκτυποῦνται ἐπὶ φύλλου σφραγιστοῦ χάρτου εἰδικὰ ἔνσημα ἔντυπα διὰ συναλλαγματικὰς κλπ. ἔγγραφα καὶ ἡ χρῆσίς των ἐπὶ τῶν εἰδικῶν τούτων ἐντύπων εἶναι ὑποχρεωτική, ἐφ' ὅσον δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν (ἄρθρ. 7). Κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1931 συντάσσονται ὑποχρεωτικῶς ἐπὶ φύλλου σφραγιστοῦ χάρτου τὰ ἐνώπιον συμβολαιογράφου συντασσόμενα ἔγγραφα, τὰ πρὸς τὰς δικαστικὰς ἀρχὰς ἀπευθυνόμενα καί τινα ἄλλα, ἀλλὰ τὰ ἔγγραφα, ὧν τὸ τέλος εἶναι κατώτερον τῶν δραχ. 3, χαρτοσημαίνονται διὰ κινητοῦ ἐπισήματος, διότι δὲν ὑπάρχει φύλλον χαρτοσήμου ἐλάσσονος τιμῆς.

Τὰ ἔγγραφα, ὧν ἡ ἀπ' ἀρχῆς γραφὴ ἐπὶ φύλλου σφραγιστοῦ χάρτου δὲν εἶναι ὑποχρεωτική, ἐπιτρέπεται νὰ γράφωνται ἐπὶ φύλλου σφραγιστοῦ χάρτου ἢ νὰ χαρτοσημαίνωνται διὰ κινητοῦ ἐπισήματος. Τὰ πέραν τῶν δραχμῶν 1000 τέλη χαρτοσήμου εἰσπράττονται δι' ἐκδόσεως ἀποδεικτικοῦ πληρωμῆς δημοσίου ταμείου, λέγονται δὲ «ὑπερβάλλοντα τέλη χαρτοσήμου», ἐκτὸς τῶν ἐγγράφων τῆς κλίμακος τοῦ ἄρθρ. 14 (ἐμπορικῆς), τὰ ὁποῖα εἰσπράττονται πάντοτε διὰ φύλλου ἢ κινητοῦ. Εἴς τινας δὲ περιπτώσεις καὶ κατώτερα τῶν δραχ. 1000 τέλη εἰσπράττονται δι' ἐκδόσεως ἀποδεικτικοῦ. ι΄) Ἡ πώλησις τοῦ σφραγιστοῦ χάρτου καὶ τοῦ κινητοῦ ἐπισήματος γίνεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν ταμείων τοῦ κράτους ἀντὶ τιμῆς γεγραμμένης ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀποτελουμένης ἐκ τῆς ἀξίας, πλέον 30 % λόγῳ τοῦ ἀναγκαστικοῦ δανείου, ἐνῷ διὰ τὰ ὑπερβάλλοντα ἀνέρχεται εἰς 40 %. Ἐπιτρέπεται δὲ καὶ ἡ ὑπὸ ἰδιωτῶν ἢ ἄλλων δημοσίων ὑπαλλήλων πώλησις κατόπιν ἀδείας ἐπὶ προμηθείᾳ 1 % ὑπὲρ δημοσίων ὑπαλλήλων (Δ. 31 Μαρτίου 1931), καταβαλλομένου ὑπὸ τοῦ δημοσίου καὶ 2 % καταβαλλομένου ὑπὸ τῶν ἀγοραστῶν (ἄρθρ. 10), ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρας τῶν δραχ. 50 κλάσεως σφραγιστοῦ χάρτου κλπ., τοῦ ὁποίου ἡ πώλησις γίνεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν δημοσίων ταμείων (ἄρθρ. 11). Τὰ ταμεῖα προμηθεύονται τὸ «ὑπέγγυον» χαρτόσημον (ἀνωτέρω στ΄) ἀπὸ τὴν ἑταιρείαν διαχειρίσεως, προκαταβάλλοντα τὸ τίμημα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον αὕτη καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος διὰ λογαριασμὸν τῆς Διεθνοῦς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις, κατὰ τὸν νόμον ,ΒΦΙΘ΄, διατηρεῖ ἐν Ἀθήναις ἀποθήκην τοῦ παρ' αὐτῆς εἰς τὴν ἑταιρείαν ταύτην παρεχομένου, πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπόν, ὑπεγγύου χαρτοσήμου, ἐνῷ τὸ προξενικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν χαρτόσημον, ὡς μὴ ὑπέγγυον, προμηθεύεται τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ἄνευ ἀναμείξεως τῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ τύπος δὲ τοῦ χαρτοσήμου ἔχει κανονισθῆ διὰ διαταγμάτων. ια΄) Ἔγγραφα συνταχθέντα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἀλλ' οὐχὶ ἐνώπιον ἑλληνικῆς ἀρχῆς ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ οἰκείου τέλους, ἔχοντα δὲ ἀντικείμενον κινητὴν ἢ ἀκίνητον περιουσίαν κειμένην ἐν Ἑλλάδι ἢ ὑποχρεώσεις ἐκτελεστέας ἐν αὐτῇ, ὑποβάλλονται εἰς τέλη, κατὰ τὰς διακρίσεις τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ Κώδικος.

Β΄) *Ἀναλογικὰ τέλη χαρτοσήμου ἐπὶ ἀστικῶν ἐγγράφων* (ἄρθρ. 12). Λέγονται οὕτω, διότι ἐπιβάλλονται ἐπὶ ἐγγράφων ἀστικῆς φύσεως, πρὸς διάκρισιν τῶν ἐμπορικῶν, κατὰ κανόνα, ἐγγράφων, ἐπιβαλλομένων κατὰ τὸ ἄρθρον 14.

Ἐπὶ τῶν συμβολαίων καὶ τῶν ἐγγράφων τῶν κατονομαζομένων ἐν ἄρθρῳ 13, τὸ τέλος ἐπιβάλλεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον πίνακα:

Ἐπὶ	ἀξίας	μέχρι	δραχ.	100	τέλος	δραχ.	1
»	»	»	»	200	»	»	2
»	»	»	»	400	»	»	4
»	»	»	»	600	»	»	6
»	»	»	»	800	»	»	8
»	»	»	»	1.000	»	»	10
»	»	»	»	2.000	»	»	20
»	»	»	»	3 000	»	»	30
»	»	»	»	4.000	»	»	40
»	»	»	»	5 000	»	»	50
»	»	»	»	6.000	»	»	60
»	»	»	»	7.000	»	»	70
»	»	»	»	8 000	»	»	80
»	»	»	»	10 000	»	»	100
»	»	»	»	15.000	»	»	150
»	»	»	»	20 000	»	»	200
»	»	»	»	30 000	»	»	300
»	»	»	»	40 000	»	»	400
»	»	»	»	50.000	»	»	500
»	»	»	»	60 000	»	»	600
»	»	»	»	70 000	»	»	700
»	»	»	»	80 000	»	»	800
»	»	»	»	100 000	»	»	1.000

Αἱ ποσότητες αἱ ὑπερβαίνουσαι τὰς 100.000 δραχμῶν ὑποβάλλονται εἰς τέλος δραχμῶν 500 κατὰ πᾶσαν προσθήκην ἀπὸ κλάσματος δραχμῆς μέχρι 50.000 δραχμῶν.

Δ΄) *Ἀναλογικὰ τέλη ἐπὶ ἐμπορικῶν ἐγγράφων* (ἄρθρ. 14). Λέγονται οὕτω, διότι κυρίως ἐπιβάλλονται ἐπὶ ἐγγράφων φερόντων ἐμπορικὸν χαρακτῆρα, εἰ καὶ συμπεριλαμβάνονται καί τινα ἀστικῆς φύσεως.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 14, ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν καὶ λοιπῶν ἐγγράφων καὶ πράξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἑπόμενον ἄρθρον, τὸ τέλος διαβαθμίζεται ὡς ἕπεται:

Ἐπὶ	ἀξίας	μέχρι	δραχ.	1 000	τέλος	δραχ.	1
»	»	»	»	2 000	»	»	2
»	»	»	»	4 000	»	»	4
»	»	»	»	6 000	»	»	6
»	»	»	»	8.000	»	»	8
»	»	»	»	10 000	»	»	10
»	»	»	»	20 000	»	»	20
»	»	»	»	40 000	»	»	40
»	»	»	»	60.000	»	»	60
»	»	»	»	80.000	»	»	80
»	»	»	»	100 000	»	»	100
»	»	»	»	200 000	»	»	200
»	»	»	»	400 000	»	»	400
»	»	»	»	600 000	»	»	600
»	»	»	»	800 000	»	»	800
»	»	»	»	1 000.000	»	»	1 000

Αἱ ποσότητες αἱ ὑπερβαίνουσαι τὸ ἓν ἑκατομμύριον δραχμῶν ὑποβάλλονται εἰς τέλος δραχμῶν 50 κατὰ πᾶσαν προσθήκην ἀπὸ κλάσματος δραχμῆς μέχρι 50.000 δραχμῶν, εἰσπραττόμενον διὰ χρήσεως φύλλου σφραγιστοῦ χάρτου ἢ κινητοῦ ἐπισήματος, οὐδέποτε δὲ διὰ γραμματίου παραλαβῆς.

Ε΄) *Πάγια τέλη χαρτοσήμου* εἶναι, κατὰ τὸ ἄρθρον 16, τὰ ἑξῆς: 1) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων φορτωτικῶν καὶ μεταφορῶν. 2) Ἔγγραφα τελωνειακὰ (ἄρθρ. 17). 3) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων τραπεζικῶν, ἐμπορικῶν, ἀσφαλειῶν καὶ συναφῶν (ἄρθρ. 18). 4) Τέλη ἐπὶ ἀποφάσεων καὶ πράξεων ἀρχῶν ἢ ἐπιτροπῶν ὡς καὶ προσφυγῶν ἢ ἐνστάσεων κατ' αὐτῶν (πλὴν τῶν δικαστικῶν, τῶν τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου) (ἄρθρ. 19). 5). Ἔγγραφα στρατολογικῆς ὑπηρεσίας (ἄρθρ. 20). 6) Τέλη ἐπὶ αἰτήσεων καὶ ἀναφορῶν πρὸς ἀρχὰς καὶ ἐξοφλητικῶν τινων ἀποδείξεων, ἐπὶ πιστοποιητικῶν, ἀντιγράφων, ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων, ἀδειῶν πρὸς ἰδιώτας, καταστατικῶν σωματείων καὶ συναφῶν ἐγγράφων (πλὴν τῶν εἰδικῶς κατονομαζομένων ἐν ἄρθροις 22, 26, 27, 28) (ἄρθρ. 21). 7) Τὰ τέλη ἐπὶ διαβατηρίων, παραχωρητηρίων, ἐκθέσεων, σχεδίων μηχανικῶν καὶ συναφῶν (ἄρθρ. 22). 8) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων διαφόρου φύσεως (ἄρθρ. 24). 9) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων ναυτιλιακῶν (ἄρθρ. 23). 10) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων πολιτικῆς διαδικασίας (ἄρθρ. 25). 11) Τέλη ἐπὶ διαφόρων εἰδικῶν τινων αἰτήσεων καὶ ἐγγράφων πρὸς δικαστικὰς ἀρχὰς ἢ ἐγγράφων τινῶν ἐνώπιον δικαστικῶν ἀρχῶν, συμβολαιογράφων κλπ. (ἄρθρ. 27). 12) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων τῆς ποινικῆς διαδικασίας (ἄρθρ. 28). 13) Τέλη ἐπὶ ἐγγράφων τῆς πειθαρχικῆς διαδικασίας (ἄρθρ. 29) (βλ. καὶ λ. *δικηγορόσημον, ἔνσημον, ἐκπαιδευτικὰ τέλη, ἐκπαιδευτικὴ πρόνοια, μονοπώλια, ὁμολογία* (τ. ΙΗ΄, σελ. 877 β΄), *τέλη, προξενικὸν* ἔνσημον, *τοκόσημον*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Ν. Κοφινᾶ*, «Τέλη χαρτοσήμου» (ἔκδ. β΄ 1909).— *Δ. Ι. Μαγκριώτη*, «Ἑρμηνεία νόμων περὶ τελῶν χαρτοσήμου» (ἔκδ. β΄ 1932, ἔνθα καὶ πληρεστέρα βιβλιογραφία).

Γ. Ν. Κ.

χαρτοτομίς, —*ίδος* (ἡ)· τὸ δι' οὗ κόπτομεν τὸν χάρτην, τὰ φύλλα ἀδέτου βιβλίου, χαρτοκόπτης, κοπίς.

χαρτοῦ (ἡ)· δημοτ., *χαρτορρίχτρα* (βλ. λ.).

χαρτουλάριος (ὁ). Ἐλέγοντο οὕτω γενικῶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν οἱ γραμματεῖς, οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὰ διάφορα ἀρχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο καὶ σκρίνια, ἐξ οὗ καὶ οἱ χαρτουλάριοι ἐλέγοντο καὶ *σκρινιάριοι*. Χαρτουλάριοι ὑπῆρχον εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ὑπηρεσίας· οὕτω ὑπῆρχον *χαρτουλάριοι τοῦ κανικλείου*, τοῦ *βεστιαρίου*, τῶν *σεκρέτων*, τοῦ *σακελλίου* κλπ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτουλαρίου ἐλέγετο *χαρτουλαράτον*.

Ν. ΚΛΣ

Χαρτοὺμ (ἀγγλ. Khartoum) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τοῦ Ἀγγλοαιγυπτιακοῦ Σουδάν, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Κυανοῦ Νείλου, κατὰ τὴν συμβολὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Λευκοῦ Νείλου (15° 36΄ Β. πλάτ. καὶ 32° 32΄ Α. μήκ. ἀπὸ Γκρήνουϊτς). Κάτ. (1929) 50.463, εἰς οὓς περιλαμβάνονται καὶ οἱ τῶν προαστίων, ἐξαιρέσει τοῦ Ὀμντουρμάν. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Πὸρτ-Σουδάν, ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἀφ' οὗ ἀπέχει 691 χλμ. Μετὰ τοῦ Καΐρου ἐπικοινωνεῖ διὰ σιδηροδρόμου καὶ ποταμοπλοίων (χλμ. 2.150). Τὸ Χαρτοὺμ ἱδρύθη τῷ 1822 ὑπὸ τοῦ Μωχάμμετ Ἄλη, ὅστις ἐγκατέστησε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης μόνιμον στρατόπεδον, ἀπὸ δὲ τοῦ 1830 κατέστησεν αὐτὸ πρωτεύουσαν τῶν ἐν Σουδὰν αἰγυπτιακῶν κτήσεων. Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκῆς θέσεώς του ἀπὸ στρατιωτικῆς, ἐμπορικῆς καὶ διοικητικῆς ἀπόψεως, κατέστη ταχέως ἡ κυριωτέρα πόλις τοῦ Σουδὰν καὶ νοτιώτατον κέντρον τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐμπορίου, ἠρίθμει δὲ τῷ 1882 70.000 περίπου κατοίκων. Κατὰ τὴν ἐκραγεῖσαν τότε ἐπανάστασιν τοῦ Μάγδη, ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Γόρδων, πολιορκηθεὶς ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ πόλει, ὑπέκυψε τέλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1885 καὶ κατεσφάγη ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Τὸ Χαρτοὺμ ὑπέστη τότε μεγάλας καταστροφάς, ἀπὸ τῆς ἀνακτήσεώς του ὅμως ὑπὸ τοῦ Κίτσενερ (Σεπτέμβριος 1898) ἠκολούθησε περίοδος νέας ἀνθήσεως. Ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης τοῦ Κυανοῦ Νείλου κεῖται τὸ προάστιον *Νέον Χαρτούμ*, συνδεόμενον μετὰ τῆς κυρίως πόλεως διὰ τεραστίας ἑπτατόξου γεφύρας, μήκους 650 μ., ἥτις ἀπεπερατώθη τῷ 1910. Ἐξ ἄλλου, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Λευκοῦ Νεί-

Digitized by Google

λου κεῖται τὸ *Ὀμντουρμὰν* (κάτ. 100.000), παλαιὰ πρωτεύουσα τῶν Μαγδιστῶν, συνδεομένη ἐπίσης μετὰ τοῦ Χαρτοὺμ διὰ γεφύρας ἱδρυθείσης τῷ 1928. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶναι ποικιλώτατος, ἀποτελούμενος ἐξ Ἀράβων (κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος), Σύρων, Κοπτῶν, Εὐρωπαίων κλπ. Πολυάνθρωπος ἰδίᾳ καὶ λίαν προηγμένη εἶναι ἡ ἑλληνικὴ παροικία, ἀριθμοῦσα 2.000 περίπου μελῶν καὶ ἔχουσα ἰδίαν μητρόπολιν, λέσχας, σχολεῖα κλπ. Χ. Δ.

χαρτουργὸς (ὁ) (Charturgus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφηκιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς σφῆκας ἐνδιαιτωμένους κατ᾽ ἀποικίας. Ἐκ τῶν ἑπτὰ εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *χαρτουργὸς ὁ παπυροποιὸς* (Charturgus papyreus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Γουϊάναν. Κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐκ παπυροειδοῦς τινος οὐσίας, ἣν ἐκκρίνει ἐξ εἰδικῶν ἀδένων τοῦ σώματός του. Δ. Ν. Π.

χαρτοῦτσο (τό)· δημοτ., σύνολον μεταλλικῶν νομισμάτων περιτυλιγμένων διὰ χάρτου εἰς σχῆμα κυλίνδρου.

χαρτοφύλακας (ὁ)· δημοτ., ἀντὶ *χαρτοφυλάκιον* (βλ. λ.).

χαρτοφυλάκιον (τό)· θήκη ἐν ᾗ φυλάσσονται χαρτία χρήσιμα καὶ συνήθως χαρτονομίσματα, ἐπισκεπτήρια, κοιν. *πορτοφόλι*· ‖ εὐμεγέθης θήκη ἢ θύλακος εἰς σχῆμα πορτοφολίου πρὸς φύλαξιν ἐγγράφων, βιβλίων κλπ., φερόμενος συνήθως ὑπὸ μάλης, κοιν. *χαρτοφύλακας*· ‖ τὰ καθήκοντα τοῦ ὑπουργοῦ, τὸ ὑπουργεῖον: «τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν,—τῆς Δικαιοσύνης κλπ.» κατὰ μετάφρασιν τοῦ γαλλ. le portefeuille des finances κλπ.

— *[Τραπεζ.]* Καλεῖται *χαρτοφυλάκιον* τὸ σύνολον τῶν κινητῶν ἀξιῶν (χρεογράφων, γραμματίων, ἀσφαλιστηρίων), ἃς κατέχει κεφαλαιοῦχος ἢ ἐπιχείρησίς τις. Διακρίνεται συνήθως εἰς *χαρτοφυλάκιον γραμματίων* καὶ *χαρτοφυλάκιον τίτλων*. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ τελευταίου, ἐνέχων πλείστους κινδύνους, ἐπιβάλλει προσοχὴν καὶ συντηρητικότητα καὶ προϋποθέτει ὡρισμένας γνώσεις οἰκονομολογικάς, ἡ ἄγνοια τῶν ὁποίων γίνεται συχνὰ ἀφορμὴ σοβαρῶν ζημιῶν. Κατ᾽ ἀρχὴν εἶναι φρόνιμον, ὅπως ἀποφεύγηται ἡ ἀγορὰ τίτλων ὑποκειμένων εἰς διαρκεῖς διακυμάνσεις, προτιμωμένων ἐκείνων, ὧν τὸ εἰσόδημα εἶναι σταθερόν. Ὁμοίως ἐνδείκνυται, ὅπως ἡ ἀγορὰ κατανέμηται μεταξὺ τίτλων διαφόρων κατηγοριῶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ τυχὸν πτῶσις μιᾶς κατηγορίας τίτλων νὰ ἰσοφαρίζηται ἐκ τῆς ὑψώσεως ἄλλης κατηγορίας. Ἄλλως τε καὶ αἱ βιοτικαὶ συνθῆκαι τοῦ κατόχου τοῦ χαρτοφυλακίου ἔχουσι σημασίαν ἐν προκειμένῳ. Οὕτως οἱ μὴ ἐξασκοῦντες ἐπάγγελμα, οἱ εἰσοδηματίαι, θὰ προτιμήσωσι τίτλους μὲ εἰσόδημα σταθερόν, ἐνῷ οἱ κεφαλαιοῦχοι, οἱ κερδοσκόποι, θὰ στραφῶσι πρὸς τοὺς διακυμαινομένους τίτλους. Ἡ πεῖρα ἔχει ἐπιβάλει τὰς ἑξῆς γενικὰς ἀρχάς: 1) Νὰ πωλῇ τις κατὰ τὴν ὕψωσιν καὶ ν᾽ ἀγοράζῃ κατὰ τὴν πτῶσιν, χωρὶς ὅμως ν᾽ ἀναμένῃ ὅπως ἥ τε ὕψωσις καὶ ἡ πτῶσις θίξωσι τὰ ἔσχατα ὅρια. 2) Νὰ ἐξακριβώνῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν ἐκδοτῶν τῶν τίτλων, χωρὶς νὰ παρασύρηται ἀπὸ τὸ τυχὸν ὑπερβολικὸν εἰσόδημα.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἰσολογισμοῦ τὸ χαρτοφυλάκιον, ὡς εἰκός, ἀναγράφεται εἰς τὸ ἐνεργητικόν, κατὰ τὴν ἰσχύουσαν δὲ παρ᾽ ἡμῖν νομοθεσίαν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν τὰ χρεόγραφα δὲν δύνανται νὰ ἀναγράφωνται εἰς τιμὴν μεγαλυτέραν τῆς τιμῆς τῆς ἀποκτήσεως, πλὴν ἐὰν ἡ τιμὴ αὕτη εἶναι ἀνωτέρα τῆς τρεχούσης κατὰ τὸ κλείσιμον τοῦ ἰσολογισμοῦ τιμῆς πάντων τῶν χρεογράφων ὑπολογιζομένων συνολικῶς, ὁπότε ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἀναγράφωνται εἰς τιμὴν μεγαλυτέραν τῆς ἐν λόγῳ τρεχούσης συνολικῆς τιμῆς. Ἐξαιρετικῶς αἱ ὁμολογίαι τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου, ἑλληνικῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἢ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ὁμολογίαι ἑλληνικῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, ἠσφαλισμέναι ἐμπραγμάτως, δὲν δύνανται ν᾽ ἀναγράφωνται εἰς τιμὴν μεγαλυτέραν τῆς τιμῆς τῆς ἀποκτήσεως αὐτῶν. Ι. Α. Β.

χαρτοφύλαξ, —ακος (ὁ)· δερμάτινος θύλακος ἔνθα φυλάττονται ἔγγραφα, βιβλία κτλ. κομιζόμενα ἔξω τοῦ οἴκου, ἄλλως *χαρτοφυλάκιον* (βλ. λ.)· ‖ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα.

—*[Κανον. Δίκ.]* Ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα (ὀφφίκιον), ὅπερ δίδεται εἰς πρεσβυτέρους ἢ διακόνους. Ὁ χαρτοφύλαξ, ὅστις διὰ τὸ πολυσχιδὲς τῶν καθηκόντων ἀπεκλήθη «στόμα καὶ δεξιὰ τοῦ ἐπισκόπου χείρ», καθῆκον ἔχει:

I. Ὡς γραμματεὺς τοῦ ἐπισκόπου, νὰ συντάττῃ τὰ πρωτότυπα τῶν ἐπισκοπικῶν ἐγγράφων καὶ νὰ θέτῃ ἐπ᾽ αὐτῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων (ἴσων) αὐτῶν, τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ, ἔτι δὲ τὴν χρονολογίαν καὶ τὴν ἐπισκοπικὴν σφραγῖδα, ἅτινα μόνον δι᾽ εὔλογον αἰτίαν, ὡς νόσον ἢ ἀποδημίαν αὐτοῦ, ἐπιτρέπεται νὰ ποιῆται ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ τὰς κανονικὰς ἀποκρίσεις ἐπὶ τῶν προβαλλομένων ἐρωτημάτων, νὰ συνεννοῆται μετὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς διὰ τὴν ὑπ᾽ αὐτῆς πρὸς ἔκδοσιν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων ἔγκρισιν καὶ πρὸς τὴν κατάργησιν νόμων ζημιούντων τὴν Ἐκκλησίαν.

II. Ὡς μόνιμος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐπισκόπου, καθῆκον ἔχει: νὰ ποιῆται τὴν κατηχητικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, μὴ χρῄζων πρὸς τοῦτο ἐπισκοπικῆς ἀδείας· νὰ ἀσκῇ τὴν ἐπισκοπικὴν δικαιοδοσίαν, καθ᾽ ἣν ἀπόντος μὲν τοῦ ἐπισκόπου προεδρεύει τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου ἐπί τε πειθαρχικῶν καὶ χρηματικῶν ὑποθέσεων κληρικῶν καὶ μοναχῶν, παρόντος δὲ τοῦ ἐπισκόπου καὶ προεδρεύοντος τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου, ἀποτελεῖ μέλος τούτου, ποιεῖται εἰσήγησιν τῶν ὑποθέσεων καὶ ἀπευθύνει τὰ ἀναγκαῖα ἐρωτήματα πρὸς τοὺς δικαζομένους· νὰ ἐρευνᾷ τὰ τοῦ βίου τοῦ κλήρου τῆς ἐπισκοπῆς· νὰ ἐξομολογῇ καὶ νὰ ἀναθέτῃ τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα εἰς ἄλλους δι᾽ ἐντάλματος ἢ ἐνταλτηρίου γράμματος, ἀσκῶν οὕτω δικαίωμα τῷ ἐπισκόπῳ προσῆκον· νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν τέλεσιν κεκωλυμένων γάμων καὶ νὰ παρέχῃ τὴν ἄδειαν πρὸς τέλεσιν τῶν μὴ κεκωλυμένων — ἂν μὴ ἐπεφύλαξεν ὁ ἐπίσκοπος δι᾽ ἑαυτὸν τὸ τοιοῦτο δικαίωμα—ἐντελλόμενος εἰς τοὺς ἱερεῖς τὴν τῶν γάμων ἱερολογίαν, καὶ νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς τηρήσεως τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ παρ᾽ ἐνορίαν ἱερουργεῖν, ἀπαγορεύων εἰς κληρικὸν ἑτέρας ἐπισκοπῆς τὴν τέλεσιν ἱερατικῶν πράξεων πρὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιδείξεως γράμματος συστατικοῦ ἢ ἀπολυτικοῦ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου.

III. Ὡς πρὸς τὸ τελετουργικόν, καθῆκον ἔχει ὁ χαρτοφύλαξ νὰ ἀναγιγνώσκῃ τὸ εὐαγγέλιον τῇ ἁγίᾳ καὶ Μ. Πέμπτῃ.

IV. Κατὰ τὰς συνόδους καθῆκον ἔχει ὁ χαρτοφύλαξ νὰ δίδῃ πληροφορίας περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθόλου πραγμάτων, κατ᾽ αἴτησιν δὲ τῆς συνόδου νὰ προσάγῃ τ᾽ ἀναγκαῖα βιβλία καὶ ἔγγραφα. Κατὰ τὰς ἐπισκοπικὰς διασκέψεις ὀφείλει νὰ ἀναγιγνώσκῃ τὰ πρακτικὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἔγγραφα, ἀπόντος δ᾽ αὐτοῦ πράττει τοῦτο ὁ κεκτημένος τὸ μεῖζον μετὰ τὸν χαρτοφύλακα ἀξίωμα, εἰ καὶ ἐνίοτε τοῦτο ἐγίγνετο ὑφ᾽ ἑτέρων ὑποδεεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματικῶν, ὡς τοῦ καστρισίου, ἢ τοῦ ῥήτορος ἢ ἑτέρου. Τὰ πρακτικὰ καταγράφονται ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ (κωδικίῳ) ὑπὸ τοῦ χαρτοφύλακος ἢ ἐποπτεύοντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐπισκοπικῶν νοταρίων, ἀναγραφομένου τοῦ ὀνόματος παντὸς νέου χαρτοφύλακος. Κατ᾽ ἀκολουθίαν τῶν τοιούτων πρακτικῶν συντάσσει ὁ χαρτοφύλαξ τὰς ἐπισκοπικὰς διατάξεις καὶ ἀποφάσεις, αἵτινες ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κυρούμεναι καὶ ὑπογραφόμεναι σφραγίζονται καὶ δημοσιεύονται ἢ ἐπιδίδονται εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους. Ὁ χαρτοφύλαξ ὀφείλει ἔτι νὰ ἐποπτεύῃ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀρχείου (χαρτοφυλακείου, σεκρέτου χαρτοφυλακικοῦ), ἐν ᾧ καταστρώνονται πάσης φύσεως ἐπισκοπικὰ καὶ συνοδικὰ ἔγγραφα, αἱ εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀφορῶσαι αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις, διατάξεις καθορίζουσαι τὴν τάξιν τῶν μητροπόλεων, ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν, εἰς τὸν προβιβασμὸν ἐπισκοπῶν εἰς μητροπόλεις κλπ.

Πρὸς τούτοις ὀφείλει ὁ χαρτοφύλαξ νὰ σημειοῖ τὰς παρεμπιπτούσας ὑποθέσεις καὶ νὰ διαφυλάττῃ ἐν ἰδίῳ κιβωτίῳ τὰ ἱστορικὴν κεκτημένα ἀξίαν πράγματα. Τῷ χαρτοφύλακι ὑπουργοῦσιν ἐν μὲν τοῖς σεκρετικοῖς αὐτοῦ ἔργοις οἱ σεκρετικοί, ἐν δὲ τῇ ἀσκήσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας οἱ ἐπισκοπειανοί. Ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς δικαιοδοσίας προκαθέζετο ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας δωδεκάδος πατριαρχικῶν νοταρίων.

Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε, καὶ ἁπλοῦς διάκονος ὤν, τὸ προνόμιον νὰ προκαθέζηται τῶν μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων, κατὰ δὲ τὰς ἐκλογὰς τῶν ἐπισκόπων καὶ τὰς ἔξω τοῦ πατριαρχικοῦ βήματος συνελεύσεις καὶ νὰ προπορεύηται κατὰ τὰς ἑορτασίμους τελετὰς καὶ πανηγύρεις ἔν τε τῷ ναῷ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅπερ οὐδενὶ ἑτέρῳ διακόνῳ πεφιλοτίμηται, καὶ νὰ φέρῃ κατ᾽ αὐτὰς τιάραν χρυσῆν. Ἀλλ᾽ οἱ ἐπίσκοποι ἠμφεσβήτησαν τὰ προνόμια ταῦτα τοῦ χαρτοφύλακος, ἐπικαλεσάμενοι τὸν κανόνα ιη´ τῆς Α´ Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐπισείοντα τῷ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων καθεζομένῳ διακόνῳ τὴν ποινὴν τῆς ἀπὸ τῆς διακονίας παύσεως, καὶ τὸν κανόνα ζ´ τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, ἀπειλοῦντα τῷ διακόνῳ τῷ ἐξ ἀλαζονείας καθεζομένῳ πρὸ τῶν πρεσβυτέρων τὴν ποινὴν τοῦ ὑποβιβασμοῦ εἰς τὸν ἔσχατον τόπον τοῦ οἰκείου βαθμοῦ, καθισταμένῳ πάντων τῶν διακόνων ὑποβαθμίῳ, ἂν μὴ εἰς ἑτέραν πόλιν ἐπέμφθη περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, ὅτε ἐπέχει τὸν τόπον ἐκείνου, τιμώμενος ὡς τοποτηρητὴς αὐτοῦ. Καὶ ἠξίωσε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α´ ὁ Κομνηνὸς διὰ τῆς περὶ τὸ 1094 ἐκδοθείσης διατάξεως τὴν ἰσχὺν τῶν ἀρχαίων τούτων προνομίων τοῦ χαρτοφύλακος, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅλως ἀπίθανον τῆς γνώμης, καθ᾽ ἣν ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ ὁρίσῃ τὸ ἀπᾷδον εἰς τοὺς κανόνας Οἰκουμενικῶν συνόδων, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ διάταξις ἀφορᾷ οὐχὶ εἰς διάκονον, ἀλλ᾽ εἰς πρεσβύτερον τετιμημένον τῷ τοῦ χαρτοφύλακος ἀξιώματι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Zhishman*, Die Synoden und Epickopalämter (Wien 1867), σ. 109—126.—*Χ. Δημητρίου*, Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ *Κ. Μ. Ράλλη*, Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, σ. 41—49. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Χαρτοφύλαξ, *Ἰωάννης*. Κρὴς ἰατροφιλόσοφος ἐκ Κυδωνίας τοῦ ΙΣΤ´—ΙΖ´ αἰῶνος. Παρασχὼν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸ νοσοκομεῖον Χανίων καὶ τὴν ἰταλικὴν φρουράν, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπιδημίας πανώλους, ἔλαβε τῷ 1608, διὰ διατάγματος τοῦ δουκὸς τῆς Ἑνετίας, τὴν κρητικὴν εὐγένειαν. Ὑπῆρξεν ὁ ἀνακαινιστὴς τῆς παρὰ τὰ Χανιὰ μονῆς τῆς Χρυσοπηγῆς, ἣν εἶχον ἱδρύσει οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, προικοδοτήσας αὐτὴν διὰ κτημάτων καὶ ἄλλων δωρεῶν. ΕΡ. Μ.

—**Χαρτοφύλαξ, *Μανουὴλ*.** Λόγιος Κρὴς ἱερεὺς τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος, ἐκ Κυδωνίας καταγόμενος. Μετέφρασεν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς εἰς τὴν δημώδη, καὶ δὴ τὴν κρητικὴν διάλεκτον, τοὺς «Εἴκοσι λόγους περὶ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας» καὶ τοὺς «Ἑπτὰ λόγους περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου» τοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου. Ἡ μετάφρασις αὕτη διεσώθη ἐν τῷ ὑπ᾽ ἀριθ. II, 49—50 διπλῷ ἑλληνικῷ βαρβερίνῳ κώδικι καὶ ἀποτελεῖ ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς κρητικῆς διαλέκτου. Ἐπίσης μετέφρασεν «εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ πεζὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν» τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Ζωναρᾶ. ΕΡ. Μ.

Χάρτς (Harz) *[Γεωγρ.]*. Μεγάλη ὀροσειρὰ τῆς βορείου Γερμανίας μεταξὺ τῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν Ἄλβιος καὶ Βέζερ, καλύπτουσα ἐμβαδὸν 2.030 τ. χλμ. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο Hercynia sylva (*Ἑρκύνιος δρυμός*), ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα Χάρτς ἐκ τῆς ὁμωνύμου παλαιᾶς γερμανικῆς λέξεως, σημαινούσης δάσος. Ἡ ὀροσειρὰ διακρίνεται εἰς δύο τμήματα, τὸ *Ἄνω Χάρτς*, μέσου ὕψους 533—666 μ., καὶ τὸ *Κάτω Χάρτς*, σχηματίζον κυριωτέραν κορυφὴν τὴν *Βίκτορσαῖχε* (763 μ.). Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰ Χάρτς κατῳκοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Χερούσκων. Χ. Δ.

Χαρτσαίκερ (Hartsoeker), ***Νικόλαος***. Ὁλλανδὸς φυσικὸς (1656—1725). Ἦτο υἱὸς κληρικοῦ, ὁ ὁποῖος προώριζεν αὐτὸν διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον. Οὗτος ὅμως ἐμελέτα κατὰ τὴν νύκτα κρυφίως μαθηματικά, ἀστρονομίαν καὶ φυσικήν, τῷ δὲ 1673 διεπίστωσε, τῇ βοηθείᾳ μικροσκοπίου ἰδικῆς του ἐφευρέσεως, τὴν ὕπαρξιν τῶν σπερματοζῳαρίων. Μετὰ διετεῖς σπουδὰς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Λέϋντ, ἐπανέλαβε καὶ συνεπλήρωσε τὰς παρατηρήσεις του, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς βάσεις νέας θεωρίας περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄντων. Ἀπὸ τοῦ 1684 ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ 12 ἔτη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον μεγαλυτέρους τηλεσκοπικοὺς φακοὺς καὶ ἔγραψε τὰ δύο καλύτερα ἔργα του: «Πραγματεία περὶ διοπτρίας» (1694), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκθέτει τὴν γενικὴν θεωρίαν του περὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως, καὶ «Ἀρχαὶ φυσικῆς» (1696). Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ὁλλανδίαν ἐχρημάτισεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα διδάσκαλος τοῦ τσάρου Πέτρου τοῦ Μεγάλου, τῷ δὲ 1704 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ντύσσελντορφ. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς σφοδρᾶς πολεμικῆς του ἐναντίον τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Λεϊβνιτίου, τοῦ Νεύτωνος κ. ἄ. Ἔγραψε: «Conjectures physiques» (1706—1708, εἰς 2 τ.), «Eclaircissements sur les conjectures physiques» (1710—1712, εἰς 2 τ.), «Recueil de plusieurs pièces de physique», μαθήματα φυσικῆς (1730) καὶ πλῆθος κριτικῶν. Ἐξελέγη καὶ μέλος τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Μ. Δ. Β.

Χάρτσενμπυς (Hartzenbusch), ***Ἰωάννης-Εὐγένιος***. Ἱσπανὸς δραματικὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1806—1880). Υἱὸς Γερμανοῦ λεπτουργοῦ ἐν Μαδρίτῃ, εἰργάσθη κατ᾽ ἀρχὰς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ πατρός του, ὃν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐνῷ συγχρόνως κατεγίνετο καὶ εἰς σοβαρὰς μελέτας καὶ ἔγραφε λυρικὰ ποιήματα. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπιχειρήσεώς του συνεπείᾳ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐξέμαθε τὴν στενογραφίαν καὶ προσελήφθη ὡς ὑπάλληλος εἰς τὴν ἐπίσημον ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως (1835). Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ὡραίου δράματός του «Los Amantes de Ternel» (1836) ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἀφοσιωθῇ τελείως εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἐν ᾗ διαπρέψας ἐγένετο τῷ 1846 μέλος τῆς Ἱσπανικῆς Ἀκαδημίας καὶ τῷ 1862 διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης. Ἔγραψε λυρικὰ ποιήματα, δράματα καὶ κωμῳδίας: «Alfonso el Casto» (1841), «El Bachiller Mendarias» (1842), «Vida par honra» (1854), «Los Polvos de la madre Celestina», «La madre de Pelayo», «La Archiduquesata» (1854), «Cuentes y fabulus» (1861) κ. ἄ. Ἐξέδωσεν ἐπίσης τὸν «Tirso de Molina» (1839—1850 εἰς 12 τόμ.), τὸν Καλντερὸν (1848—1850 εἰς 4 τόμ.),

Digitized by Google

τὸν Λόπε ντὲ Βέγκα (1853—1860, εἰς 4 τόμ.), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάρτσερ (Hartzer), *Φερδινάνδος*. Γερμανὸς γλύπτης (1838—1906). Εἰργάσθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ πλαστικῶν συμπλεγμάτων καὶ μνημειακῶν ἔργων. Ἡ τέχνη του διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαΐζουσαν εὐγένειαν καὶ χάριν της. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Ὁ πτηγωμένος Φιλοκτήτης» (ἐν Μονάχῳ) καὶ «Ἡ Νίκη» (ἐν Βερολίνῳ). Ι. Μ. Π.

Χάρτσια *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κερηνείας. Κάτ. 320 Ἕλληνες. Α. Κ. Α.

Χάρτσμπουργκ (Bad Harzburg) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Βολφενμπύττελ τῆς Βρουνσβίκης. Κάτ. 14.063. Μ. Δ. Β.

Χάρτφορντ (Hartford) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ ποταμοῦ Κοννέκτικωτ. Κάτ. 138.036. Ἔχει ἐργοστάσια παιγνιδίων, ὑποδημάτων, ἁμαξῶν καὶ ὅπλων. Μ. Δ. Β.

— **Χάρτφορντ, Ἀνατολικὸν** — (East-Hartford) *[Γεωγρ.]*· ἴδ. λ. *Ἦστ Χάρτφορντ.*

χάρτωμα (τό)· ἡ διὰ χάρτου ἐπίστρωσις.

χάρτων, —*ωνος* (ὁ)· πεπιεσμένος χάρτης εἰς φύλλα, ναστόχαρτον, κοιν. *χαρτόνι.*

Χαρτὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Τζανικῆς, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Περσίας καὶ Ἀρμενίας, ἀπέχον ἀπὸ τῶν Ὀρονῶν δύο ἡμερῶν δρόμον. Κατηρειπωμένον ἀπὸ πολλοῦ, ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (*Προκ.*, Περὶ κτισμ. Γ', 6, 18) Α. Θ. Σ.

χαρτώνω· δημοτ., καλύπτω, ἐπιστρώνω διὰ χάρτου.

χαρτωσιὰ (ἡ)· δημοτ., ὅρος χαρτοπαικτικός, ἡ κατὰ τὴν ρίψιν δυνάμει ἐπικρατεστέρου χαρτίου συγκέντρωσις ὑπό τινος παίκτου τῶν χαρτίων τῶν συμπαικτῶν του, ἄλλως *μπάζα*: «κάμνω —, πιάνω χαρτωσιά»· ‖ μεταφ., «δὲν πιάνει χαρτωσιὰ μπροστὰ 'ς τὸν δεῖνα» δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνταγωνισθῇ, εἶναι πολὺ κατώτερος.

Χάρυβδις *[Μυθολ.]*. Τέρας μυθικόν, πλασθὲν ὑπὸ τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων θαλασσοπόρων καὶ ἐμφανιζόμενον εἰς τὴν Ὀδύσσειαν τὸ πρῶτον (μ 104 καὶ 441). Αὕτη καὶ ἡ *Σκύλλα* (ἴδ. λ.) ἀποτελοῦν τὰ δύο δεινά, ὑφ' ὧν ἀπειλοῦνται τὰ πλοῖα τὰ διερχόμενα ἐπικίνδυνα στενά, ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις «ἀπὸ τῆς Σκύλλας εἰς τὴν Χάρυβδιν». Ἡ Χάρυβδις, ἀπότομος βράχος καλυπτόμενος ὑπὸ ἀγρίων συκῶν (ἐρινεῶν), ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ σικελικοῦ πορθμοῦ, τὸ μεταξὺ Ρηγίου καὶ Μεσσήνης, ἔνθα, ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ μέρους, τὰ κύματα εἰσπίπτουν μετὰ μεγάλης ροῆς ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν του μεγάλων πελαγῶν, Τηρρηνικοῦ καὶ Σικελικοῦ. Διὰ τοῦ στενοῦ Σκύλλας—Χαρύβδεως διῆλθεν ἀλάβης, τῇ βοηθείᾳ τῆς Θέτιδος, ὁ Ἀργοναύτης Ἰάσων, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ὀδυσσεύς, μετὰ δυσκολίας διαφυγὼν τὴν πανωλεθρίαν του.

Ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων μυθογράφων ἡ Χάρυβδις ἐλέγετο θυγάτηρ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Γαίας, τέρας μὲ μορφὴν ἐν μέρει γυναικός, μεταμορφωθὲν εἰς βράχον, ὅτε κατεκεραυνώθη ὑπὸ τοῦ Διός, διότι ἥρπασέ τινας ἐκ τῶν βοῶν τοῦ Ἡρακλέους. ΚΑΨ.

Χάρυβδις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Τόπος βαραθρώδης ἐν Συρίᾳ, ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ, μεταξὺ Ἀντιοχείας καὶ Ἀπαμείας.

— 2) Τόπος βαραθρώδης παρὰ τὰ Γάδειρα τῆς Ἱσπανίας. ΚΑΨ.

χαρχάλι (τό)· ἰδιωματ., περιδέραιον· ‖ ἡ κυρβασία τοῦ ἀλέκτορος, τὸ ὑπορράμφιον κάλλαιον.

Χαρχάλι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Νοτίου Ἠπείρου κατὰ τὰ νότια πρόσγεια τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης (πλάτ. 39°15'50'' Β., μῆκ. 20°28'45'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu), ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι τὸν φυσικὸν λιμένα Πόρτο Σὰν Τζιοβάννη. Εἶναι τὸ *Χειμέριον ἄκρον* τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Στράβωνος. Σ. Ε. Λ.

Χαρχαλιανὰ *[Γεωγρ.]*· ἴδ. λ. *Καρχαλιανά.*

Χαρχωματᾶς *[Γεωγρ.]*. Χείμαρρος τῆς νήσου Χίου κατὰ τὸ νότιον αὐτῆς μέρος καὶ τὴν περιφέρειαν τῶν Μαστιχοχωρίων. Ι. Σ. Ζ.

Χαρωδιὰ *[Γεωγρ.]*. Μετόχιον τῆς μονῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀκρωτηρίου Κρήτης παρὰ τὰ Χανιά, μεταξὺ τῶν χωρίων Μουρνιῶν καὶ Περβολίων, περιελθὸν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν ἐφέδρων πολεμιστῶν. Ε. Γ.

Χάρων *[Μυθολ.]*. Ὁ πορθμεὺς τοῦ Ἅδου, ὅστις μετέφερε τὰς σκιὰς τῶν νεκρῶν ἐκ τῆς μιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντος, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ποταμῶν τοῦ Ἅδου, Κωκυτοῦ καὶ Πυριφλεγέθοντος, εἰς τὴν ἄλλην, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν. Ὁ Ὅμηρος ἀγνοεῖ τὴν ὕπαρξίν του. Κατ' αὐτὸν οἱ νεκροὶ μετέβαινον εἰς τὸν Ἅδην μόνοι των ἢ συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ ψυχοπομποῦ Ἑρμοῦ. Ὡσαύτως ἀγνοεῖ τὸν Χάρωνα καὶ ὁ Ἡσίοδος. Τούτου μνεία ἐγίνετο τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα εἰς τὸ ἀπολεσθὲν ἔπος Μινυάς, τὸ ὁποῖον ἀπεδίδετο εἰς τὸν ποιητὴν Πρόδικον τὸν Φωκαέα. Ἐκ τῆς ἐν τῷ ἔπει τούτῳ παρεμβληθείσης σκηνῆς τοῦ Ἅδου ἐμπνευσθεὶς ὁ Πολύγνωτος, ἐζωγράφησεν ἐπί τινος τοίχου τῆς Λέσχης τῶν Δελφῶν τὸν Χάρωνα ὡς γέροντα πορθμέα, μεταφέροντα τὰς ψυχὰς τοῦ ἐφήβου Τέλλιδος καὶ τῆς παρθένου Κλεοβοίας ἐκ τῆς μιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντος εἰς τὴν ἄλλην. Ἀπὸ τῆς σκηνῆς ταύτης φαίνεται ὅτι ἐπήγασαν καὶ αἱ μυθικαὶ παραδόσεις καὶ αἱ ἐμπνεύσεις τῶν καλλιτεχνῶν περὶ Χάρωνος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τότε ἤρχισε μνημονευόμενος οὗτος ὑπὸ ποιητῶν, τραγικῶν καὶ κωμικῶν (ὡς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους), μυθογράφων καὶ ἄλλων συγγραφέων (ὡς τοῦ Λουκιανοῦ), Ἑλλήνων καὶ Λατίνων (π. χ. τοῦ Βιργιλίου εἰς τὴν Αἰνειάδα του, ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τῆς καταβάσεως τοῦ Αἰνείου εἰς τὸν Ἅδην). Εἶναι, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν μύθων, ὁ

Ὁ Χάρων ἐν τῷ πορθμείῳ του καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν ἱπτάμεναι.

[Ἀρχαία παράστασις.]

ἐκ τοῦ Ἐρέβους καὶ τῆς Νυκτὸς γεννηθεὶς εὔρωστος λευκόθριξ γέρων μὲ τὴν ἀποκρουστικὴν φυσιογνωμίαν καὶ τοὺς σπινθηροβόλους ὀφθαλμούς, ὁ περιβεβλημένος ρυπαρὸν χιτῶνα πορθμεὺς τῶν τελματωδῶν καὶ βορβορωδῶν τοῦ Ἅδου ποταμῶν, ὅστις ὁδηγεῖ τὴν λέμβον του εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Ἀχέροντος πρὸς παραλαβὴν τῶν σκιῶν τῶν νεκρῶν, αἵτινες συνωθοῦνται ἐκεῖ, πίπτουσαι ἐκ τοῦ Ἄνω κόσμου, πολυάριθμοι ὡς ξηρὰ φύλλα εἰς τὰ δάση τοῦ φθινοπώρου. Ἐκ τούτων ἐκλέγει μὲ ἀγροῖκον συμπεριφορὰν ἐκείνας, τῶν ὁποίων οἱ νεκροὶ ἐτάφησαν καθ' ὅλους τοὺς θρησκευτικοὺς κανόνας καὶ τὸ στόμα ἐφωδιάσθη μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας μὲ ἕνα ὀβολὸν διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν πορθμείων, ἀπωθεῖ δὲ τὰς λοιπάς, τὰς ὁποίας, μετὰ πολλὰς παρακλήσεις, καμπτόμενος, συναινεῖ νὰ μεταφέρῃ ἄνευ πληρωμῆς. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Χάρων, ἐπικρατήσας ὅλων τῶν ἄλλων μυθικῶν τοῦ Κάτω κόσμου ὄντων, ἐταυτίσθη μὲ τὸν Θάνατον, ἄλλην μορφὴν τοῦ Ἅδου ἐν ἀρχῇ, καὶ ἔγινεν ἡ προσωποποίησις τοῦ θανάτου, ὡς ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ εἶναι ὁ Χάρος ἢ Χάροντας. Πολὺ ἠπιωτέρα εἶναι ἡ μορφὴ τοῦ Χάρωνος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς τὰ ἔργα τῆς ὁποίας ἀπεικονίζεται μὲ χαρακτηριστικὰ γλυκέα καὶ φυσιογνωμίαν ἐν γένει ὑπομονητικὴν καὶ μελαγχολικήν. Δὲν εἶναι εἰς ταῦτα τὸ κακοποιὸν τοῦ θανάτου πνεῦμα, ἀλλ' ὁ συμπονῶν φίλος τῶν νεκρῶν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰς νεκρικὰς ληκύθους τῆς ἀττικῆς τέχνης ἀπεικονίζεται ἐπὶ τῆς λέμβου του ὡς γενειοφόρος γέρων μὲ φυσιογνωμίαν σκεπτικὴν καὶ ἀξιοπρεπῆ. Σπανιώτατα αὕτη εἶναι σκληρὰ καὶ ἐξαγγέλλει ὀργήν. Φορεῖ χιτῶνα βραχύν, ἐσφιγμένον εἰς τὸ σῶμά του, καὶ σκοῦφον μὲ γύρους ἀνεστραμμένους, κρατεῖ δὲ μὲ τὴν μίαν χεῖρα τὴν κώπην καὶ μὲ τὴν ἄλλην βοηθεῖ συνήθως τὴν σκιὰν τοῦ νεκροῦ νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὴν λέμβον του. Ἀντιθέτως ὅμως εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐτρουσκικῆς (τυρρηνικῆς) τέχνης εἶναι τὸ βασανιστικὸν πνεῦμα τοῦ θανάτου. Ἀπεικονίζεται μὲ ὦτα ὀξέα ὡς τὰ τοῦ λύκου, στόμα μέγα, μειδίαμα σαρκαστικὸν καὶ ἀγρίαν καὶ αἱμοδιψῆ ἐν γένει τὴν ὄψιν (ὡς εἶναι καθόλου ὁ χαρακτὴρ τῆς θρησκείας τῶν Ἐτρούσκων), κρατεῖ δὲ εἰς τὴν χεῖρα μίαν σφῦραν, ἥτις εἶναι καὶ ὅπλον καὶ ὄργανον τιμωρίας, διότι παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις ὁ Χάρων δὲν εἶναι μόνον ὁ ψυχοπομπὸς πορθμεύς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀχώριστος τοῦ Ἄρεως σφαγεὺς εἰς τὰς μάχας καὶ δολοφόνος εἰς τὰς ἐνέδρας. Ὁ καταχθόνιος καθόλου δήμιος, ὅστις ἀπεικονίζεται πλησίον ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ ἐξολοθρεύσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐν Ρώμῃ (ἥτις ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐτρουσκικῶν ἐθῶν) παλαίστρας τῶν ξιφομάχων, ὁ δήμιος, ὅστις ἀπετελείωνε τοὺς βαρέως ἐξ αὐτῶν πληγωμένους, ἔφερεν ἐνίοτε προσωπίδα Χάρωνος. Εἰς τὰ ἔργα τέχνης ὅμως οἱ Ρωμαῖοι δὲν ὑπέστησαν μόνον τὴν ἐτρουσκικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Διὰ τοῦτο καὶ συνήθως ὁ Χάρων ἀπεικονίζεται εἰς τὰς ρωμαϊκὰς σαρκοφάγους ὡς σκυθρωπὸς γέρων. Ἐκ τῶν ἐπὶ διαφόρων ληκύθων παραστάσεων τοῦ Χάρωνος καλυτέρα εἶναι ἡ τῆς ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζεται ὡς γέρων ναύτης τοῦ ἀρχαίου ναυτικοῦ ὄχλου τοῦ Πειραιῶς, πρὸς τὴν λέμβον τοῦ ὁποίου ὁ Ἑρμῆς ὁδηγεῖ μίαν νεκράν. Περὶ τὸ πλοῖον πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα πολλαὶ μικραὶ πτερωταὶ μορφαί. Εἶναι αὗται αἱ ψυχαὶ νεκρῶν, τὰ εἴδωλά των.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. Grüger*, «Charon und Thanatos».— *Waser*, «Charon, Charun, Charos».—*Rocco*, «Il mito di Caronte».—*Ambrosch*, «De Charonte Etrusco».—*N. Πολίτου*, Παραδόσεις κλπ. Α' β' 1874.—*Σ. Κυριακίδου*, «Ἑλληνικὴ λαογραφία». Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Χάρων ὁ Λαμψακηνός**. Λογογράφος, λεγόμενος υἱὸς τοῦ Πυθέου ἢ Πυθοκλέους. Ἔζησεν ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ Ἡροδότου, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Α'. Ἐκ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὁ Σουΐδας, ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς τοῦτον μόνον τὰ «Περσικά», εἰς δύο βιβλία διαιρούμενα, καὶ οἱ «Ὧροι Λαμψακηνῶν», ἤτοι χρονογραφικὴ ἱστορία τῆς Λαμψάκου, εἰς τέσσαρα βιβλία. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων περιεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματά τινα (*Müller*, Fragm. Hist. Graec., τ. Α' καὶ Δ'). ΚΑΨ.

— **Χάρων, Ἀλέξιος**. Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ Βασιλείου Β' (976—1025) καὶ τῶν διαδόχων του, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ὁποίων διετέλεσε στρατηγὸς διοικητὴς τῆς Κάτω Ἰταλίας. Κατὰ τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον ἐκλήθη Χάρων ἕνεκα τῆς ἀνδρείας του. Ν. ΚΛΣ

Χαρώνδας. Νομοθέτης ἐκ Κατάνης τῆς Σικελίας, ἀκμάσας περὶ τὸ 600 π. Χ. Οἱ νόμοι του, διαδοθέντες εἰς πλείστας πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (Ρήγιον, Θουρίους, Λεοντίνους, Νάξον, Ἱμέραν) καὶ μάλιστα εἰς αὐτὴν τὴν Καππαδοκίαν, ἐφημίζοντο διὰ τὴν ἐξαιρετικήν των αὐστηρότητα. Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ φιλανθρωπία εἶναι, κατ' αὐτόν, αἱ μέγισται τῶν ἀρετῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ τιμῶνται παραδειγματικῶς. Ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν δέον νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὰ πλεῖστα ἀδικήματα καὶ ἰδιωτικὰ ἀδικήματα. Οἱ νόμοι πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον ἱεροῦ σεβασμοῦ. Ὁ προτείνων νέους νόμους ἔπρεπε νὰ θέσῃ πρῶτον βρόχον εἰς τὸν τράχηλον, καὶ ἂν μὲν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ πρότασίς του ὑπὸ τοῦ λαοῦ, νὰ λύεται ὁ βρόχος, ἄλλως νὰ ἀπαγχονίζεται ὁ προτείνων, διὰ τὴν πρὸς τοὺς νόμους ἀσέβειαν. Ὁ Χαρώνδας ὑπεστήριξε τὴν τεκνοποιίαν, διδάσκων ὅτι ἡ φύσις «τεκνοποιίας ἕνεκεν, οὐκ ἀκολασίας ἐποίησε τὴν σποράν». Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπαινεῖ τὸν Χαρώνδαν, διότι πρῶτος εἰσήγαγε τὸν θεσμὸν τῆς τιμωρίας τῶν ψευδομαρτυριῶν. Ἐνδεικτικὸς τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ τοῦ Χαρώνδα εἶναι ὁ ἀβεβαίωτος θρῦλος, ὅτι ἐμφανισθεὶς ἔνοπλος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου προταθέντα νόμον, ἐτιμώρησεν ἑαυτὸν δι' αὐτοχειριάσεως. Σ. ΠΡΩΤ.

χαρών(ε)ια (τά), ἢ *πλουτών(ε)ια* *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλοῦντο οὕτω ὑπὸ τῶν ἀρχαίων βάραθρα ἢ ἄντρα (σπήλαια) τινά, δι' ὅτι ἐθεωροῦντο ταῦτα ἱερὰ τοῦ Χάρωνος ἢ Πλούτωνος, θεοτήτων τοῦ Ἅδου. Διὰ τούτων ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ κατάβασις εἰς τὸν Ἅδην.

Ἐκ τῶν χαρων(ε)ίων ὀνομαστότερα ὑπῆρξαν τὸ ἐν Ἱεραπόλει, τὸ ἐν Ἀχαράκοις τῆς Νυσαΐδος, τὸ παρὰ τὴν Μαγνησίαν τὴν ἐπὶ Μαιάνδρῳ καὶ τὸ ἐν Μυοῦντι καὶ τὸ ὀλέθριον ἔχον ἀποφορὰς χαρώνε(ι)ον τῆς καρικῆς πόλεως Θυμβρίας (ἴσως ἦτο τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τῆς Μαγνησίας). Ἐκ τῶν εἰρημένων χαρων(ε)ίων πεφημισμένον ἰδίως ἦτο τὸ ἐν Ἀχαράκοις (οὐχὶ μακρὰν τῶν Τράλλεων), τὸ ὁποῖον περιεβάλλετο ὑπὸ θαυμασίου ἄλσους καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ναὸς τοῦ Πλούτωνος καὶ τῆς Κόρης. Εἰς τοῦτο προσέτρεχον πολλοὶ ἀσθενεῖς, θεραπευόμενοι διὰ διαίτης, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον ἔμπειροι ἱερεῖς καὶ ἣν ἐκανόνιζον ἐκ τῶν ὀνείρων, τὰ ὁποῖα ἔβλεπον, κοιμώμενοι ἐν τῷ ἄντρῳ, χάριν τῶν ἀσθενῶν (*Στρ.* C. 649).

Χαρώνειον ἦτο καὶ τὸ ἐν Ἰταλίᾳ, γνωστὸν διὰ τὰς ἐπιβλαβεῖς ἀναθυμιάσεις του, ἄντρον, καλούμενον σήμερον ἄντρον τοῦ κυνὸς (Grotta del cane). ΚΑΨ.

χαρώνειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Χάρωνα, ὁ τοῦ Χάρωνος: «χαρώνειοι κλίμακες» μέρος τοῦ ἀρχαίου θεάτρου.

Χαρωπὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν

Digitized by Google

εἶχε 342 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χερεκέ*.

Χαρωπὸ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ παραλία (πλάτ. 37°35'00" Β., μῆκ. 22°45'00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia) κατὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἰνάχου. Λέγεται καὶ *Βλάσσαινα*. Σ. Ε. Λ.

Χαρωπὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σιδηροκάστρου τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 781. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ράδοβον*.

χαρωπός,—ή,—όν, καὶ *χαροπός*· ὁ διὰ τοῦ βλέμματός του ἐκδηλῶν τὴν χαράν, τὴν εὐθυμίαν, φαιδρός, χαρούμενος.

Χάσα (ἡ) *[Γλωσσολογ.]*. Καλεῖται οὕτω μία ἐκ τῶν ἐν Ἀβησσυνίᾳ ὁμιλουμένων γλωσσῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι διαφόρου καταγωγῆς: ἄλλαι μὲν ἐξ αὐτῶν ἀνήκουν εἰς τὰς σημιτικάς, ἄλλαι εἰς τὰς χαμιτικὰς καὶ ἄλλαι τέλος εἰς τὰς σουδανικὰς λεγομένας γλώσσας. Ἡ *Χάσα*, ἡ ἄλλως *Τιγρική* λεγομένη, εἶναι σημιτικῆς καταγωγῆς καὶ ἑπομένως λίαν συγγενὴς πρὸς τὰς ἄλλας ἐν Ἀβησσυνίᾳ λαλουμένας σημιτικὰς γλώσσας, τὴν αἰθιοπικὴν (ἤ, ἄλλως, γκεζικὴν ὀνομαζομένην) καὶ τὴν ἀμχαρικὴν (βλ. *Ἀφρική*—γλῶσσαι). Ὁμιλεῖται ἐπὶ τῆς παραλιακῆς ζώνης ἀπὸ τῆς Μασσαύας μέχρι Σουακίν, καθὼς καὶ εἰς νήσους Νταλὰχ ὑπὸ ἑκατὸν μόλις χιλιάδων κατοίκων, Μουσουλμάνων τὸ θρήσκευμα. Παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον τῶν ὁμιλούντων αὐτὴν καὶ παρὰ τὴν προφορικὴν μόνον μέχρι τοῦδε χρῆσίν της—ἡ Χάσα δὲν ἔγινεν ἀκόμη καὶ γραφομένη—ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσα ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὰς παρακειμένας χώρας καὶ χρησιμεύει ὡς μέσον ἐπικοινωνίας διαφόρων ἀλλογλώσσων λαῶν καὶ φυλῶν, σουδανικῶν καὶ ἄλλων. [Πρβλ. *K. Brockelmann*, Grundriss der vergleichenden Grammatik der Semitischen Sprachen, I—II. (Berlin 1908—1913.] Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χασάμπαλη *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μελισσοχωρίου (Μετσελῆ) τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 78.

Χασάμπασα *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἀριστοδήμειον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χασὰν (ἀραβ. *Χάσαν*). Υἱὸς τοῦ Ἄλη, ἐξαδέλφου τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας Μωάμεθ, καὶ τῆς Φατίμα, θυγατρὸς αὐτοῦ. Εἶναι ὁ πέμπτος χαλίφης, ἐγεννήθη δὲ ἐν Μεδίνᾳ τῷ 3ῳ ἔτει τῆς Ἐγίρας (625). Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πατρός του, ἄγων τότε ἡλικίαν 36 ἐτῶν, ἀνεκηρύχθη χαλίφης ἐν Κούφᾳ ὑπὸ τοῦ κόμματος τοῦ πατρός του. Ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἑπτὰ περίπου μῆνας ἐν Μεσοποταμίᾳ, Χορασὰν (τῆς Περσίας), Χετζάζῃ καὶ Ὑεμένῃ, ὅταν ὅμως ὁ ἐν Δαμασκῷ ἀνακηρυχθεὶς χαλίφης Μωαβίας ἔστειλεν ἐναντίον του στρατόν, ὁ Χασάν, μὴ θέλων νὰ χυθῇ μουσουλμανικὸν αἷμα, παρῃτήθη ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διαδεχθῇ τὸν Μωαβίαν. Ἀπέθανε μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἐν Μεδίνῃ (48), κατά τινας μὲν δηλητηριασθείς, κατ' ἄλλους δὲ ὑποκύψας εἰς τὴν ἐκ τῶν καταχρήσεων σωματικὴν ἐξάντλησιν. Ν. Μ.

— **Χασὰν Ἀλῆ**. Τέταρτος καὶ τελευταῖος ἡγεμὼν τῆς ἐν Ἀζερμπαϊτζὰν τῆς Περσίας καὶ Μεσοποταμίᾳ κυριαρχησάσης τουρκομανικῆς δυναστείας τῶν Καρακογιουνλοῦ (Μαυροπροβατάδων). Ἦτο υἱὸς τοῦ Μιρζᾶ Δζιχὰν-σὰχ-Γιουσούφ. Ἐφονεύθη τῷ 1469 πολεμῶν πρὸς τὸν Οὐγουρλοῦ Μεχμέτ, υἱὸν τοῦ Οὐζοὺν Χασάν. Ν. Μ.

— *Χασὰν βέης*. Τοῦρκος μουσελίμης τῆς Θεσσαλονίκης ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, κατὰ τὴν λεγομένην ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλὼφ 1769—1774). Λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ἣν ὑπεδαύλιζεν ὁ ἐξόριστος ἐν Ἄθῳ πατριάρχης Σεραφεὶμ Β' (1757—1761), ἐπεχείρησεν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν μονῶν, ἣν συνεκράτησεν ὁ πατριάρχης Προκόπιος. Τ. Ε. Ε.

— *Χασὰν βέης Βεργιώνης* ἢ *Βρυώνης*. Τουρκαλβανὸς ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἐνικήθη κατὰ τὴν μάχην τῆς Παλιοκούλιας (17 Ἰουνίου 1821) ὑπὸ τοῦ σώματος τοῦ Ἀνδρέου Ἴσκου, ὕστερον ὅμως ἔτρεψεν εἰς φυγὴν παρὰ τὸ Πέτα τοὺς ἡμετέρους οἱ ὁποῖοι ἀντεπιτεθέντες εἰς Κομπότι τῇ 3 Ἰουλίου ἐνίκησαν τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τῇ 13 Νοεμβρίου κατέλαβον τὴν Ἄρταν, ὑπερασπιζομένην ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Χασὰν βέη. Τ. Ε. Ε.

— *Χασάν, Μαλὶκ Νασίρ*. Δέκατος ἔνατος Μαμελοῦκος σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου. Ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 1347 καὶ βασιλεύσας ἐπὶ τρία ἔτη ἀνετράπη ὑπὸ ἐπαναστάσεως, ἐγκαταλείψας τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀδελφόν του Σαλαχεττὶν Σαλίχ. Ἀλλὰ μετὰ τρία ἔτη, ἀνατραπέντος καὶ τούτου ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἀπέθανε τῷ 1360. Ν. Μ.

— *Χασὰν πασᾶς*. Ἀρχιναύαρχος (καπετὰν πασᾶς) τῆς Τουρκίας ἐπὶ Μουρὰτ τοῦ Δ'. Ἐγεννήθη ἐν Μέτραις (Τσατάλτζῃ) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ ὑπηρέτησεν ἀρχικῶς εἰς τοὺς σουλτανικοὺς στάβλους, προαχθεὶς μέχρι σταβλάρχου. Τῷ 1626 διωρίσθη ἀρχιναύαρχος, ὡς τοιοῦτος δὲ διεκρίθη κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ χάνου τῆς Κριμαίας Μεχμὲτ Γκιράϊ τουρκικὴν ἐκστρατείαν. Τῷ 1631 ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῆς Λευκάδος καὶ ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἐνίκησεν ἀμέσως κατόπιν τὸν ρωσικὸν στόλον ἐν τῷ Εὐξείνῳ, κυριεύσας 25 ρωσικὰ πλοῖα. Παυθεὶς συνεπείᾳ ραδιουργιῶν, ἀπέθανεν ἐν Λαρίσῃ, ὅπου κατεῖχεν ἀσήμαντον στρατιωτικὴν θέσιν. Ν. Μ.

— *Χασὰν πασᾶς*. Ἀρχιναύαρχος τῆς Τουρκίας ἐπὶ Μαχμοὺτ τοῦ Β'. Κατ' ἀρχὰς ἦτο προμηθευτὴς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Λαβὼν κατόπιν τὸν βαθμὸν βεζύρου, διωρίσθη βαλῆς Προύσης καὶ τῷ 1818 ἀρχιναύαρχος. Παυθεὶς μετὰ 8 μῆνας, ἐξωρίσθη εἰς Σμύρνην καὶ κατόπιν διωρίσθη φρούραρχος Ἄρτης, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ν. Μ.

—*Χασὰν πασᾶς ὁ Γεμιστζῆς* (=ὀπωροπώλης). Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Γ'. Ἀλβανὸς τὴν καταγωγήν, ἤρχισεν ἀπὸ μπαλταντζῆς (αὐλικὸς θεράπων) καὶ ἀνῆλθε ταχέως εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ γενιτσὰρ-ἀγᾶ, νυμφευθεὶς καὶ τὴν θυγατέρα Μουρὰτ τοῦ Γ'. Διατελέσας κατόπιν βαλῆς, διωρίσθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1603 μέγας βεζύρης καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, πολεμοῦντος ἐν Οὑγγαρίᾳ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχε, καὶ ὁ Γεμιστζῆς ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς καταστολὴν λαϊκῆς ἐξεγέρσεως. Ἔσωσε τὴν ζωὴν καὶ τὴν θέσιν του χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ δερβισικοῦ τάγματος τῶν Βεκτασίδων, ἀλλὰ προκαλέσας διὰ τῆς αὐστηρότητός του ρεῦμα δυσαρεσκείας ἐπαύθη, καὶ ἐπειδὴ οἱ γενίτσαροι ἐξηγέρθησαν ζητοῦντες νὰ μείνῃ βεζύρης, ἐθανατώθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1603. Ν. Μ.

— *Χασὰν πασᾶς Δαμάτ*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ Σελὶμ τοῦ Γ'. Ἕλλην τὸ γένος, καταγόμενος ἐκ Πελοποννήσου, ἀνετράφη εἰς τὰ σουλτανικὰ ἀνάκτορα, ὁπόθεν ταχέως προαχθεὶς διωρίσθη τῷ 1688 βαλῆς Αἰγύπτου, μεθ' ὃ νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Δ' Χατιτζέ, διωρίσθη φρούραρχος Χίου. Μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν νῆσον κατὰ τοῦ βενετικοῦ στόλου, ἐφυλακίσθη ἐν Ἀδριανουπόλει. Συγχωρηθεὶς καὶ καταλαβὼν διαφόρους ἄλλας θέσεις, διωρίσθη τῷ 1703 μέγας βεζύρης. Προκαλέσας ὅμως δυσαρεσκείας διαφόρων αὐλικῶν ὡς ἐκ τῆς αὐστηρότητος καὶ τιμιότητός του, ἐπαύθη μετὰ 11 μῆνας. Ἀπέθανε τῷ 1740. Ν. Μ.

—*Χασὰν πασᾶς Κεχαγιᾶς*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ Σελὶμ τοῦ Γ'. Κιρκάσιος τὴν καταγωγήν, ἦτο ἀρχικῶς δοῦλος. Ἀπελευθερωθείς, προήχθη ταχέως ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ 1789 διωρίσθη πρωθυπουργός, παραμείνας τοιοῦτος ἐπὶ 5 μῆνας. Διετέλεσε κατόπιν διοικητὴς Χανίων, ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Πελοποννήσου καὶ εἶτα φρούραρχος Ναυπάκτου. Ἀπέθανεν ἐν Λαρίσῃ, ὅπου εἶχεν ἀποσυρθῆ ὡς συνταξιοῦχος. Ν. Μ.

—*Χασὰν πασᾶς Ὀχρελῆ*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ Ὀσμὰν τοῦ Β'. Ἀλβανὸς τὴν καταγωγήν, ὑπηρέτησεν εἰς τὰ σουλτανικὰ ἀνάκτορα ὡς χητούρό, βαθμιαίως ὅμως προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ γενιτσὰρ ἀγᾶ καὶ τῷ 1621 διωρίσθη μέγας βεζύρης. Μετὰ ἓξ μῆνας ἐφονεύθη κατά τινα ἀνταρσίαν. Ν. Μ.

— *Χασὰν πασᾶς Ρουστσουκλοῦ*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ Σελὶμ τοῦ Γ'. Διακριθεὶς εἰς διαφόρους μάχας προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καπουτζῆ-μπασῆ (ἀρχιθυρωροῦ τῶν ἀνακτόρων) καὶ κατόπιν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ βεζύρου. Τῷ 1790, ἀποθανόντος τοῦ Δζεζαΐρλῆ Χασὰν πασᾶ, διεδέχθη τοῦτον εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους. Ἀποτυχὼν ὅμως εἰς τὰς κατὰ τῆς Ρωσίας στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπαύθη μετὰ δέκα μῆνας καὶ ἐθανατώθη. Ν. Μ.

—*Χασὰν Ταξὶν πασᾶς*· βλ. λ. *Ταξίν*.

—*Χασὰν πασᾶς Χαντούμ*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Γ'. Ἀνατραφεὶς ἐκ παίδων εἰς τὰ σουλτανικὰ ἀνάκτορα, διωρίσθη τῷ 1580 βαλῆς Αἰγύπτου, ὁπόθεν ὅμως μετακληθεὶς μετὰ τρία ἔτη ἐφυλακίσθη εἰς τὸ Ἑπταπύργιον. Ἐπανελθὼν ὅμως μετά τινα καιρὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, διωρίσθη τῷ 1598 μέγας βεζύρης καὶ ἐθανατώθη μετὰ ἓξ μῆνας, διότι διέπραξε πολλὰς καταχρήσεις καὶ βιαιότητας. Ν. Μ.

—*Χασὰν μπὲν-Σαμπάχ*. Μουσουλμᾶνος ἡγεμὼν καὶ αἱρεσιάρχης, καταγόμενος ἐκ τῆς ἐν Ὑεμένῃ τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας διαπρεψάσης οἰκογενείας τοῦ Γιουσοὺφ Χαϊρί, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Περσίᾳ ἡγεμονευσάσης δυναστείας τῶν Ἰσμαηλιτῶν καὶ τῆς ὁμωνύμου αἱρέσεως. Ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει Ρεῒ τῆς Περσίας (ταῖς ἀρχαίαις Ραγαῖς). Ἔτυχε τῆς προστασίας τοῦ Νιζὰμ-οὐλ-μούλκ, τοῦ κατόπιν διασήμου πρωθυπουργοῦ τοῦ Σελτζουκίδου σουλτάνου Ἀλπ-Ἀρσλάν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν κατέλαβε σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ κράτος τῶν Σελτζουκιδῶν. Δυσαρεστήσας ὅμως τὸν προστάτην του, ἔφυγε τῷ 1080 εἰς Αἴγυπτον, ὅπου, ὡς σιίτης, ἔγινε δεκτὸς ὑπὸ τῶν Φατιμιδῶν σουλτάνων. Ἐν Αἰγύπτῳ συνήντησε τὸν αἱρεσιάρχην Ἰσμαὴλ μπὲν-Ἰμὰμ-Δζαφέρ, τοῦ ὁποίου υἱοθετήσας καὶ ἀναπτύξας τὰ δόγματα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν του καὶ διέδωσεν ἐκεῖ τὴν αἵρεσιν ταύτην, καταλαβὼν συγχρόνως τὴν ὀχυρὰν θέσιν Ἀλαμοὺτ καὶ ἄλλας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντέστη κατὰ τοῦ ἐναντίον του ἀποσταλέντος σελτζουκικοῦ στρατοῦ, ἱδρύσας μικρὸν κράτος, τὸ λεγόμενον τῶν Ἰσμαηλιτῶν (τὸ Ἀνατολικόν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀφρικῇ ὁμωνύμου). Τὸ κράτος τοῦτο, ἐξαπλωθὲν εἰς μέγα μέρος τῆς Περσίας καὶ τῆς Συρίας, ἔζησεν ἐπὶ 181 ἔτη, ἀριθμήσαν 8 ἡγεμόνας. Ὁ Χασὰν μπὲν-Σαμπὰχ ἡγεμόνευσεν ἐπὶ 45 ἔτη, ἀποθανὼν τῷ 1124. Ἦτο αὐστηρότατος εἰς τὰ τῆς θρησκείας, μὴ διστάσας νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν υἱόν του, διότι ἔπιεν οἶνον. Ἐν Συρίᾳ οἱ ὀπαδοί του, οἵτινες ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀσασῖνοι* (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ *χασισὶν*= οἱ πίνοντες χασίς), ἀφῆκαν τὴν φήμην φανατικῶν καὶ αἱμοχαρῶν δολοφόνων, τόσον ὥστε ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη ἡ γαλλικὴ λέξις assassin (καὶ ἡ ἰταλικὴ assasino), ἥτις σημαίνει δολοφόνος. Ν. Μ.

—*Χασὰν Σαμὴχ πασᾶς*. Τοῦρκος βαλῆς (διοικητὴς) τῆς Κρήτης. Ἐπ' αὐτοῦ ἤρξατο ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1877—1878, ἡ καταλήξασα εἰς τὴν ἡμιαυτονομίαν τῆς Κρήτης διὰ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας (1878), δι' ἧς ἐθεσπίζετο ὅτι τοῦ λοιποῦ οἱ διοικηταὶ Κρήτης θὰ ὦσι Χριστιανοί. ΕΡ. Μ.

Χασὰν *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος κατὰ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς Σύρου (πλάτ. 37° 23' 00" Β., μῆκ. 24° 56' 30" Ἀν., χάρτ. *Ν. Κοτσοβίλλη* καὶ χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀχλάδι καὶ Φυρό. Ὁ ἀγγλικὸς χάρτης ἐκ κακῆς γραφῆς (Kasan) γίνεται αἰτία νὰ τείνῃ πρὸς ἐπικράτησιν ὡς ὀνομασία του ἡ *Καζάνι*. Σ. Ε. Λ.

Χασάναγα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Ματαράγκας τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 148. —2) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κροκιδᾶς* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.—3) Χωρίον τῆς κοινότητος Μανάγουλης τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. Κάτ. (1928) 147. Μετωνομάσθη *Ἅγιος Πολύκαρπος*.

Χασαναλῆ-Χατζῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Προσκυνητάρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Χασὰν Δεδὲ τεπὲ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Δεδὲ-τεπέ*.

Χασὰν Δερβὶς· βλ. λ. *Δερβὶς Χασάν*.

Χασάνι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κομνηνά* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.

Χασὰν Καλύβια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Τρικκάλων (βλ. λ. *Καλύβια Χασάν*).

Χασὰν-κιοϊ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἀσβεστόπετρα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Χασανλὰρ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Αὔρα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χασὰν-Μπαλὰρ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Παλιάμπελα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Δράμας.

Χασὰν-Μπουνὰρ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Πηγάδια* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χασάνοβον *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μεσοχώριον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Φλωρίνης.

Χασὰν Ὀμπασή *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πεδινὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χασὰν-πασᾶ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἀριστοδήμειον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

— *Χασὰν-πασᾶ* *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους Βλάχιντζα, τοῦ ἀποτελοῦντος μέρος τοῦ Δυτικοῦ Ὀρβήλου, τοῦ ὑψόμετρον 1495. Διὰ τοῦ Χασὰν-πασᾶ διέρχεται ἡ σημερινὴ σερβοβουλγαρικὴ μεθόριος.

— *[Ἱστορ.]*. Κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1913, ἅμα ὡς οἱ Βούλγαροι (6η μεραρχία καὶ ἀνὰ μία ταξιαρχία τῶν 2ας καὶ 3ης μεραρχιῶν) ἀπωθήθησαν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Πετσόβου, ἐγκατεστάθησαν τὴν 9ην Ἰουλίου 1913 ἐπὶ δευτέρας ἀμυντικῆς τοποθεσίας, διηκούσης διὰ Χασὰν-πασᾶ (1495), ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται, ἵνα τοιουτοτρόπως, ἀφ' ἑνὸς μὲν προκαλύ-

Digitized by Google

ψωσι τὰς πρὸς Τζουμαγιὰν ὁδεύσεις τὰς ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τεθῶσιν ὡς φραγμὸς κατὰ πάσης συνενώσεως τῶν συμμάχων στρατῶν Σερβίας καὶ Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἕλληνες (3η, 10η, 4η μεραρχίαι) ἐξηκολούθησαν τὴν πρὸς Β. προέλασίν των ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς, ἐπῆλθον ἀγῶνες, φερόμενοι ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἐπιχειρήσεις τοῦ Χασὰν-πασᾶ* (9—18 Ἰουλίου 1913) καὶ ἀποτελοῦντες συνέχειαν τῶν *ἐπιχειρήσεων τοῦ Πετσόβου*. *9 Ἰουλίου*. Τὴν ἑσπέραν τῆς 8ης Ἰουλίου αἱ τρεῖς ἑλληνικαὶ μεραρχίαι τοῦ τμήματος στρατιᾶς Δαμιανοῦ εὑρίσκοντο εἰς τὰς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαινομένας θέσεις. Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἐβαυκαλίσθη πρὸς στιγμὴν μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἦτο δυνατὴ κοινὴ ἐπίθεσις ὑπὸ τῶν συμμάχων Ἑλληνοσέρβων κατὰ τῶν Βουλγάρων, δι' ὃ διέταξε διὰ τὴν 9ην Ἰουλίου, ὅπως τὸ τμῆμα στρατιᾶς Δαμιανοῦ συγκεντρωθῇ μεταξὺ Παντζάρεβο καὶ ποταμοῦ Μπρεγαλνίτσα, ἵνα ἐπιτεθῇ, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Σέρβων (3ης στρατιᾶς), κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῶν Βουλγάρων, τοῦ ἐξικνουμένου μέχρι Τσούκα Γκόλεκ (1551) Κατόπιν τούτου, ὁ Δαμιανὸς διέταξεν, ὅπως αἱ μεραρχίαι 4η καὶ 10η προχωρήσωσι μὲ κατεύθυνσιν ἡ μὲν πρὸς Παντζάρεβο, ἡ δὲ πρὸς Τσέρβνικ, ἡ δὲ 3η παραμείνῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς τὰς θέσεις της (ὕψος Ραζλόβσκι—Τσέρβνικ), ἵνα τοιουτοτρόπως φθάσωσιν αἱ ἕτεραι δύο μεραρχίαι εἰς τὸ ὕψος της. Ἐπειδὴ ἐπῆλθε παρεξήγησίς τις ἐπὶ τῆς ἄνω διαταγῆς, τὸ στρατηγεῖον διέταξε τὸν Δαμιανόν, ὅπως ἅπασαι αἱ δυνάμεις τοῦ ὑπ' αὐτὸν τμήματος στρατιᾶς ἐπιτεθοῦν μὲ τὸ ἀριστερὸν πρὸς Τσούκα Γκόλεκ, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Σέρβων (3ης στρατιᾶς). Πρὸς ἐπίτευξιν ὅμως τῆς διαταγῆς τοῦ στρατηγείου ἐπεβάλλετο ἀρχικῶς ἡ κατάληψις τοῦ Ρούγεν (1257) καὶ ἡ πλευρικὴ ἐξασφάλισις ἐκ τῆς κορυφογραμμῆς Τρέσκοβο. Ἡ ἐνέργεια αὕτη ἀνετέθη εἰς τὰς 4ην καὶ 10ην μεραρχίας. Ἡ ἐπίθεσίς των ἐξεδηλώθη περὶ τὴν 13ην ὥραν, ἐπενεγκοῦσα τὰ ἀποτελέσματα περὶ τὴν 15ην ὥραν, ὁπότε τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα ἤρχισαν ὑποχωροῦντα ἐκ τοῦ Ρούγεν· ὄχι ὅμως πρὸς τὴν φυσικὴν ὁδὸν ὑποχωρήσεως, δηλαδὴ πρὸς Σιμητλή, ἀλλὰ πρὸς τὰ ΒΔ., κατευθυνθέντα πρὸς Πρίζοβα Μαχαλὰ καὶ ὕψωμα Λέσκα· καὶ τότε ἡ μὲν 4η μεραρχία ἔστη νοτίως τοῦ Ρούγεν, ἡ δὲ 10η ἐπετέθη περὶ τὴν 16ην ὥραν κατὰ τοῦ ὑψώματος Ζανόγκα (1415), ἐφ' οὗ ἦτο τεταγμένον βουλγαρικὸν πυροβολικόν, βάλλον δραστικώτατα κατὰ πλευρὸν τὴν προχωροῦσαν μεραρχίαν ταύτην, καὶ περὶ τὴν 19ην ὥραν κατέλαβε τὰς νοτιοανατολικὰς ὑπωρείας τοῦ Ζανόγκα. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ταύτης ὁ Δαμιανὸς διέταξεν, ὅπως τὴν ἑπομένην, 10ην Ἰουλίου, αἱ μεραρχίαι λάβωσι γενικὴν κατεύθυνσιν, ἡ μὲν 3η πρὸς Τσούκα Γκόλεκ, ἡ 10η μεταξὺ Τσούκα Γκόλεκ καὶ Τσάρεβο σέλο, ἡ δὲ 4η πρὸς Τσάρεβο σέλο. Τὴν διαταγὴν ταύτην ἐγνώρισεν ὁ Δαμιανὸς πρὸς τὸν στρατηγὸν Γιάγκοβιτς, διοικητὴν τῆς 3ης σερβικῆς στρατιᾶς, καθορίσας ὅτι διὰ τὴν 10ην Ἰουλίου ἡ 3η μεραρχία μόνον ἦτο διαθέσιμος, καθόσον αἱ ἕτεραι δύο ἠγωνίζοντο ἀκόμη παρὰ τὸ ὄρος Βλάχιντσα. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ὁ Δαμιανὸς καθώρισε διὰ τὴν 10ην Ἰουλίου ὅπως, ἡ μὲν 10η μεραρχία κατευθυνθῇ πρὸς Ἴστεβνικ, ἡ δὲ 4η πρὸς Λέσκα, καθ' ὃν χρόνον ἡ 3η θὰ κατελάμβανε τὴν μεταξὺ Ζελεβίτσα καὶ Μπρεγαλνίτσα ὀροσειράν, καὶ θ' ἀνέμενε τὰς ἑτέρας δύο νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ ὕψος της.

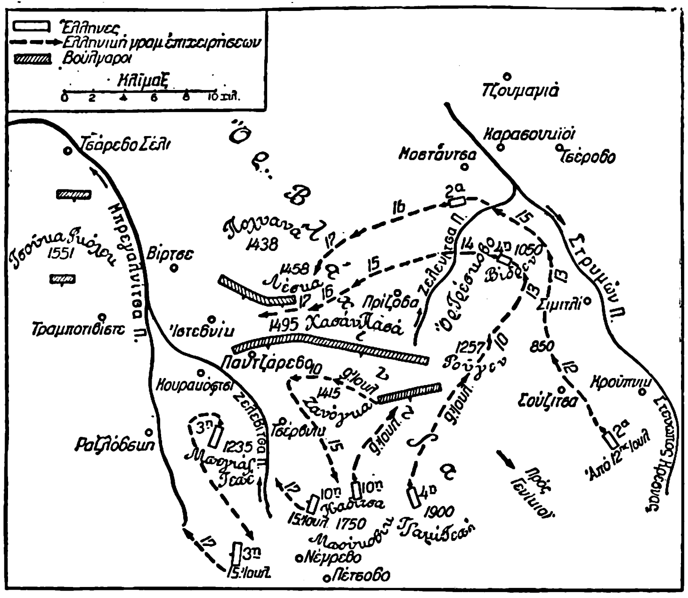

Ἐπιχειρήσεις τοῦ Χασὰν-πασᾶ 9—18 Ἰουλίου 1913.

10 Ἰουλίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ προχώρησις τῶν μεραρχιῶν 4ης καὶ 10ης κατέστη πολὺ δύσκολος, καθόσον οἱ Βούλγαροι ἀφ' ἑνὸς μὲν κατεῖχον ἰσχυρῶς τὸ Ζανόγκα, ἀφ' ἑτέρου δ' οἱ τὴν προτεραίαν ἀπωθηθέντες ἐκ Ρούγεν ἀνασυνετάχθησαν καὶ ἀνακατέλαβον τὸ ὕψωμα τοῦτο, ὁπότε, ἐὰν αἱ μεραρχίαι προὐχώρουν πρὸς ΒΔ., θὰ εἶχον ἐχθρὸν πρὸς τὰ νῶτά των. Ἀπεστάλησαν ἐπανειλημμέναι ἀναφοραὶ τῶν 4ης καὶ 10ης μεραρχιῶν πρὸς τὸν Δαμιανὸν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἕως ὅτου ὅμως ληφθῶσιν ἀπαντήσεις, ἐξηναγκάσθησαν, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἡ μὲν 4η νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ρούγεν, ἡ δὲ 10η κατὰ τοῦ Ζανόγκα. Μετὰ λυσσαλέον ἀγῶνα κατώρθωσε τέλος ἡ 4η νὰ καταλάβῃ τὸ Ρούγεν περὶ τὴν 20ὴν ὥραν, ὁπότε οἱ Βούλγαροι ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Βίδρεν (1050). Ἡ ἀπώλεια τοῦ Ρούγεν ἐνεποίησεν ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους, καθόσον τὸ Ρούγεν μετὰ τοῦ Χασὰν-πασᾶ ἀπετέλουν τὰ κύρια σημεῖα τῆς βουλγαρικῆς ἀμύνης. Ἡ 10η μεραρχία κατέλαβε τὸ Ζανόγκα καὶ ἔφθασε μέχρι περίπου τῶν ὑψωμάτων τοῦ Παντζάρεβο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισε σφοδρότατα βαλλομένη πλευρικῶς ὑπὸ τοῦ ἐν Λέσκα ταχθέντος βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ 3η μεραρχία προσεπάθησε νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς μεταξὺ Ζελεβίτσα καὶ Μπρεγαλνίτσα, ἵνα διὰ Κουρακόφτσι προχωρήσῃ πρὸς Τσούκα Γκόλεκ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν, ἅτε εὑρεθεῖσα πρὸ ἐρρωμένης ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Δαμιανὸς δὲν ἐξέδωκε διαταγὴν διὰ τὴν 11ην Ἰουλίου, καθόσον ἀνέμενεν ὅπως αἱ μεραρχίαι 4η καὶ 10η φθάσωσιν εἰς τοὺς ὁρισθέντας αὐταῖς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς (Λέσκα, Ἴστεβνικ).

11 Ἰουλίου. Ἡ 10η μεραρχία βλέπουσα τὸ δύσκολον τῆς πέραν τοῦ Ζανόγκα προχωρήσεως, ἐζήτησεν ὅπως αἱ 3η καὶ 4η ποιήσωσιν ἐπίδειξιν προχωρήσεως, ἵνα τοιουτοτρόπως ἀπασχοληθῶσιν ἐπαρκῶς τὰ ἑκατέρωθεν τῆς 10ης μεραρχίας πλευρὰ καὶ δυνηθῇ αὕτη νὰ προχωρήσῃ. Ἀλλ' ἀμφότεραι αἱ μεραρχίαι ἀπήντησαν ὅτι ἠδυνάτουν νὰ πράξωσί τι, καθόσον ἡ μὲν 3η ἐφοβεῖτο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν σφοδρὰν βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ἡ δὲ 4η ἐστερεῖτο πυρομαχικῶν. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἡ 10η ἠγωνίσθη κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἄπελπιν καὶ σκληρὸν ἀγῶνα, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ προχωρήσῃ, συνεπῶς ἡ 6η βουλγαρικὴ μεραρχία ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ ἐπὶ τῶν θέσεών της ἐπὶ τοῦ Λέσκα. Τὸ βουλγαρικὸν στρατηγεῖον ἀπέστειλε τότε ἐνισχύσεις σοβαράς, ταχθείσας εἰς τὸν μεταξὺ Τραμποτιβίστε—Ἴστεβνικ χῶρον, τῶν ἐν αὐτῷ μέχρις ὥρας δυνάμεων ἐνισχυσασῶν τὸν μεταξὺ Τσούκα Γκόλεκ—Τραμποτιβίστε χῶρον. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς συνάγεται ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ ἤρχισε καθισταμένη λίαν δυσχερής. Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον διέταξεν, ὅπως ἀπὸ τῆς 12ης Ἰουλίου ἡ 2α μεραρχία συμπράξῃ μετὰ τῆς 4ης μεραρχίας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐλαφρυνθῇ ἡ 4η, ὁπότε νὰ δυνηθῇ αὕτη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πιεζομένην πολὺ 10ην μεραρχίαν. Ληπτέον ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ 2α μεραρχία προὐχώρει μέχρις ὥρας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος, συμπράττουσα μετὰ τῆς ὁμάδος μεραρχιῶν τοῦ κέντρου, πρὸς ἐκβίασιν τῆς στενωποῦ Κρέσνας· ἀλλ' ἤδη διετάχθη ὅπως συντονίσῃ τὸν ἀγῶνά της πρὸς συνδρομὴν εἴτε τῆς 1ης μεραρχίας (ὁμάδος κέντρου), εἴτε τῆς 4ης μεραρχίας (ὁμάδος ἀριστεροῦ), ἀλλ' ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς καταστάσεως ἡ ἐν λόγῳ 2α μεραρχία ἔδρασε μέχρι τέλους μετὰ τῆς ὁμάδος τοῦ ἀριστεροῦ.

12 Ἰουλίου. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐγένετο πρότασις ὑπὸ τῆς Ρουμανίας, ὅπως συναφθῇ ἀνακωχή· καὶ ἡ μὲν Σερβία ἐφάνη κάπως ἀποδεχομένη τοῦτο, ἡ Ἑλλὰς ὅμως ἠρνήθη κατηγορηματικῶς. Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοιαύτης ἀνακωχῆς, ἡ Βουλγαρία ἐνέτεινε τὰς προσπαθείας της ἔναντι τῶν Ἑλλήνων, δηλαδὴ τοῦ μόνου ἐχθροῦ, ὃν ἐφοβεῖτο, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ σερβικὸς στρατὸς ἠδράνει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Βουλγάρους ν' ἀποσύρωσι δυνάμεις ἐκ τῶν ἔναντι αὐτοῦ καὶ νὰ ρίψωσιν αὐτὰς ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ 3η σερβικὴ στρατιὰ ὄχι μόνον δὲν συνέπραξε μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος στρατιᾶς Δαμιανοῦ, ὄχι μόνον ἐπέτρεψε διὰ τῆς ἀδρανείας της τὴν ἀπόσυρσιν βουλγαρικῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ Τσάρεβο σέλο καὶ τὴν ἐκπομπὴν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐζήτει νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν εὐθύνην τῆς ἀδρανείας της εἰς τὴν μὴ καλὴν δρᾶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος στρατιᾶς Δαμιανοῦ, ἀναφέρουσα ὅτι «ἕνεκα μὴ ἰσχυρᾶς συμπράξεως τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος στρατιᾶς, ἡ 3η σερβικὴ στρατιὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ ἀποφασιστικὰ ἀποτελέσματα, συνεπῶς δὲν θὰ ἐπιτεθῇ τὴν 12 Ἰουλίου». Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ 10η μεραρχία ἐξηκολούθησεν ἐρρωμένον ἀγῶνα, ἀλλ' ἄνευ οριστικοῦ τινος ἀποτελέσματος. Ἡ 2α μεραρχία ἔφθασε τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι τοῦ 850, μὴ δυνηθεῖσα νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς 4ης, ἡ ὁποία διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀνέβαλε τὴν προχώρησίν της διὰ τὴν ἐπομένην.

13 Ἰουλίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, οὐδὲν τὸ σοβαρὸν ἐξετελέσθη, καθόσον ὁ Δαμιανὸς ἀνέμενε τὴν ἐκδήλωσιν τῆς δράσεως τῶν 4ης καὶ 2ας μεραρχιῶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων Τρέσκοβο. Οἱ Βούλγαροι, παραμείναντες ἐλεύθεροι σοβαρᾶς σερβικῆς πιέσεως, ἤρχισαν συγκεντροῦντες ἰσχυρὰς δυνάμεις κατὰ τῆς 3ης μεραρχίας, αἵτινες, προσπεράσασαι τὸν Μπρεγαλνίτσα, κατηυθύνοντο διὰ τῆς κοιλάδος Ζελεβίτσα, πρὸς Παντζάρεβο καὶ Χασὰν-πασᾶ, τοῦθ' ὅπερ ἐξηνάγκασε τὴν 3ην μεραρχίαν νὰ ὑποχωρήσῃ αὐτοβούλως κατά τι, ἵνα ταχθῇ νοτιώτερον ἐπὶ θέσεων καταλληλοτέρων. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ πρὸς τὴν κοιλάδα Ζελεβίτσα προχωρήσαντα βουλγαρικὰ στρατεύματα εἶχον ἀρχίσει παρεμβαλλόμενα μεταξὺ σερβικοῦ στρατοῦ (3ης στρατιᾶς) καὶ ἑλληνικοῦ στρατοῦ (τμήματος στρατιᾶς Δαμιανοῦ). Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ κατάστασις διεμορφώθη οὕτω, τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον κατενόησεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ἀντιμετώπισις κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς πλήρη ἀποτυχίαν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μεγάλης ἀριθμητικῆς μειονότητος τῶν Ἑλλήνων, τῆς μελλούσης σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐπαυξάνηται διαρκῶς ὡς ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν ἔναντι αὐτῶν βουλγαρικῶν δυνάμεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἀντιπερισπασμός τις ἐκ μέρους τῶν συμμάχων Σέρβων ἦτο καθαρὰ πλέον οὐτοπία, δι' ὃ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν ἦτο ἡ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ καὶ τῶν νώτων ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ κατὰ τῶν 3ης καὶ 10ης μεραρχιῶν συγκεντρωθέντος βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Διὰ τὴν ἑπομένην, 14ην Ἰουλίου, διετάχθη ὅπως ἡ μὲν 4η μεραρχία, ἀλλάσσουσα κατεύθυνσιν καὶ στρεφομένη πρὸς Δ., ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ καὶ τῶν νώτων τοῦ ἐπὶ τοῦ Χασὰν-πασᾶ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ἡ δὲ 2α μεραρχία προχωρήσῃ διὰ Τρέσκοβο πρὸς Μοστάντσα, ἵνα προκαλύψῃ τὸν ἑλιγμὸν τῆς 4ης, τῆς μελλούσης ν' ἀποκαλύψῃ τὸ δεξιὸν πλευρὸν της εἰς τὸν ἐν Μοστάντσα ἐχθρόν.

14 Ἰουλίου. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην δὲν ἐπρόφθασεν ἡ 4η μεραρχία νὰ συμπληρώσῃ τὸν ἑλιγμόν της, φθάσασα μόνον μέχρι τῶν κλιτύων τοῦ Χασὰν-πασᾶ, δι' αὐτὸ ἡ 10η μεραρχία δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν ὑποδειχθέντα αὐτῇ ἀντικειμενικὸν σκοπόν, τὸ Χασὰν-πασᾶ. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ταύτης ἐξεπέμφθη βουλγαρικὴ ἐπίθεσις ἐκ Χασὰν-πασᾶ ἐναντίον τῆς προχωρούσης 4ης ἑλληνικῆς μεραρχίας, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Τὴν νύκτα 14—15 Ἰουλίου διετάχθη, ὅπως ἀπόσπασμα τῆς 10ης μεραρχίας ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Βουλγάρων· πρὸς στιγμὴν τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἀπωθήθη, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ὄχι μόνον ἀνέκτησε τὰς θέσεις του, ἀλλὰ καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς Βουλγάρους νὰ ὑποχωρήσωσιν.

15 Ἰουλίου. Ἀπὸ τῆς 5ης ὥρας βουλγαρικὰ στρατεύματα, προερχόμενα ἐκ Τσούκα Γκόλεκ, ἤρχισαν ἐπιτιθέμενα σοβαρῶς κατὰ τοῦ μετώπου καὶ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ τῆς 3ης μεραρχίας μὲ τάσιν κυκλώσεως. Ἅμα ὡς ἡ μεραρχία αὕτη ἀντελήφθη ὅτι αἱ φάλαγγες τοῦ ἐχθροῦ ὑπερέβησαν τὸ ὕψος τοῦ ἀριστεροῦ της, κατευθυνόμεναι πρὸς Ν. (ἑλιγμὸς πρὸς κύκλωσιν), ἀμέσως ὑπεχώρησε πρὸς Νέγρεβο καὶ τὰ ἀνατολικῶς τοῦ Πετσόβου ὑψώματα, ταχθεῖσα μὲ μέτωπον πρὸς Δ., ἵνα τοιουτοτρόπως ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν πρὸς ὑπερκέρασιν τοῦ ἀριστεροῦ της προχωρουσῶν βουλγαρικῶν δυνάμεων. Ἡ 10η μεραρχία, ἰδοῦσα τὴν ὑποχώρησιν τῆς 3ης καὶ φοβηθεῖσα μήπως ἀπολέσῃ τὴν πρὸς Γενήκιοϊ ὁδευσιν, ὑπεχώρησε πρὸς Μπούκοβιχ καὶ Καδίτσα (1750), λαβοῦσα καὶ αὕτη μέτωπον πρὸς Δ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφὲς ὅτι κατὰ τὴν 15ην Ἰουλίου τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, συνεπῶς ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς στρατός, περιῆλθεν εἰς πολὺ κρίσιμον κατάστασιν. Ἡ 4η μεραρχία, ἐξακολουθοῦσα τὴν πρὸς Χασὰν-πασᾶ προχώρησίν της, εὑρέθη εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν, καθόσον πρὸς μὲν τὸ δεξιὸν της πλευρὸν καὶ τὰ νῶτα της ἐβάλλετο δραστικώτατα ὑπὸ τοῦ παρὰ τὴν Μοστάντσα βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ μεραρχία αὕτη ἐπορεύετο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ ἄξονα κατευθύνσεως πρὸς Δ., πρὸς δὲ τὸ ἀριστερὸν της ἐδέχθη βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν ἀποσκοποῦσαν τὴν ἀποκοπὴν τῶν γραμμῶν συγκοινωνιῶν της, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὑπεχώρησεν ἡ 10η μεραρχία, συνεπῶς παρέμεινε κενὸν μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς 4ης. Ἡ 2α μεραρχία, καθηλωθεῖσα εἰς τὰς θέσεις της, οὐδόλως ὑπεβοήθησε τὴν 4ην. Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον, λαβὸν γνῶσιν τῆς καταστάσεως, διέταξεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ 3ον σύνταγμα πεδινοῦ πυροβολικοῦ νὰ προσπεράσῃ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος παρὰ τὸ Γενήκιοϊ καὶ ἐκεῖθεν νὰ μεταφερθῇ πάσῃ θυσίᾳ ἐπὶ τοῦ Τζαμὶ τεπὲ (1900, ἵνα ἐκεῖθεν ὑποστηρίξῃ τὰς 3ην καὶ

Digitized by Google

10ην μεραρχίας πρὸς ἀνακατάληψιν τῶν ἐγκαταλειφθεισῶν θέσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν 2αν μεραρχίαν νὰ προχωρήσῃ ἐσπευσμένως πρὸς Μοστάντσα, ἀναβιβάζουσα, πρὸς ὑποστήριξίν των, πυροβολικὸν ἐπὶ τοῦ Τρέσκοβο. 'Αλλ' ἀμφότεραι αἱ διαταγαὶ αὗται ἦσαν μὲν ὀρθόταται ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως. ἀπῄτουν ὅμως χρόνον πολύν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνυπερβλήτων ἐδαφικῶν δυσχερειῶν (ἔδαφος κατ' ἐξοχὴν ὀρεινὸν) και τῆς ἐλλείψεως μέσων γεφυρώσεως τοῦ Στρυμόνος παρὰ τὴν Μοστάντσα. 'Οπωσδήποτε, ἡ 4η μεραρχία, μεθ' ὅλας τὰς σφοδρὰς βουλγαρικὰς ἐπιθέσεις, κατώρθωσε νὰ συγκρατηθῇ εἰς τὰς θέσεις της. Τὰ συμβάντα τῆς 15ης 'Ιουλίου εἰς τὸ ἀριστερὸν ἡμῶν κέρας περιήγαγον εἰς μέγαν κίνδυνον τὴν ὅλην παράταξιν, ἥτις ἠρείδετο ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῆς 3ης σερβικῆς στρατιᾶς. 'Η διάσπασις τῆς ὅλης συμμαχικῆς παρατάξεως ἦτο προφανής. Προχώρησις τοῦ ἐχθροῦ ὄπισθεν τῆς ἡμετέρας παρατάξεως καὶ προσβολὴ τῶν γραμμῶν συγκοινωνιῶν ἡμῶν ἤθελεν ἴσως ἀναγκάσει ἡμᾶς ὅπως λάβωμεν μέτρα νὰ διασπάσωμεν τὴν παρ' ἡμῶν μόνον ἐπιδιωκομένην καὶ μὴ ἐπιτυγχανομένην τακτικὴν καὶ στρατηγικὴν ἀκόμη ἐπαφὴν μετὰ τῶν Σέρβων. Ἐπίθεσις δὲ ραγδαία καθ' ἡμῶν καὶ συνεπῶς καταστροφή, ἕνεκα τῆς ἀριθμητικῆς μειονότητος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἤθελε μετατρέψει τοὺς ὅρους τοῦ πολέμου, ὅστις, ἕνεκα τῆς ἀδρανείας, εἰς ἣν περιῆλθεν ὁ σερβικὸς στρατός, κυρίως δ' ἡ 3η αὐτοῦ στρατιά θὰ ἦτο νικηφόρος ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων. Αἱ 3η καὶ 10η μεραρχίαι ἦσαν ἀνίκανοι ν' ἀποτρέψωσι τοὺς ἐπαπειλουμένους κινδύνους, ἐφεδρείας δ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν. Εἰς τὴν στιγμὴν ταύτην μία μόνον ἐνεδεικνύετο λύσις, μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐνέργειαν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ ἡμῶν, αὕτη δ' ἦτο ἡ ἐπίθεσις πρὸς τὸ πλευρὸν καὶ τὰ νῶτα τοῦ εἰσχωρήσαντος καὶ διασπάσαντος τὴν συμμαχικὴν παράταξιν ἐχθροῦ. Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἀπεφάσισε τότε νὰ στρέψῃ κατὰ τὸ πλευρὸν καὶ τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἡμετέραν παράταξιν, δηλαδὴ τὰς 4ην, 2αν, 5ην, 1ην μεραρχίας. Δι' ὃ διέταξεν ὅπως ἡ 4η μεραρχία ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὸ τμῆμα στρατιᾶς Δαμιανοῦ καὶ μετὰ τῆς 2ας μεραρχίας ἀποτελέσῃ ἕτερον τμῆμα στρατιᾶς, τὸ τοῦ Μοσχοπούλου, ὅπερ, πλαγιοφυλαττόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τοῦτο διαταχθείσης νὰ στραφῇ 5ης μεραρχίας, νὰ προσβάλῃ τὸ Χασὰν-πασᾶ καὶ ἐκεῖθεν τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν καὶ τὰ νῶτα τοῦ κατὰ τῶν 3ης καὶ 10ης ἐπιτεθέντος ἐχθροῦ. Ταῦτα πάντα διετάχθησαν κατὰ τὴν νύκτα 15—16 'Ιουλίου. 'Επὶ πλέον διετάχθη ἡ ταξιαρχία ἱππικοῦ νὰ κατευθυνθῇ πρὸς Τσέροβο, ἵνα καλύψῃ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῆς 2ας μεραρχίας. Κατα τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ σερβικὸν στρατηγεῖον ὅπως ἐπιτεθῇ ἡ 3η σερβικὴ στρατιὰ καὶ τοιουτοτρόπως ἐλαφρύνῃ τοὺς Ἕλληνας.

16 'Ιουλίου. Τὸ τμῆμα στρατιᾶς Δαμιανοῦ (3η καὶ 10η μεραρχίαι) συνεκρατήθη εἰς τὰς θέσεις του, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δύναται ν' ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν πρὸ τῆς πλήρους ἐκδηλώσεως τῆς δράσεως τοῦ τμήματος στρατιᾶς Μοσχοπούλου (4ης καὶ 2ας μεραρχιῶν). 'Επειδὴ πρὸς στιγμὴν ἀνεφάνη κίνδυνος καθόδου τῶν Βουλγάρων ἐκ Δ. πρὸς Γενήκιοϊ. δι' αὐτὸ διετάχθη, ὅπως ἅπαν τὸ διαθέσιμον πεδινὸν πυροβολικὸν (ὡς γνωστόν, τὸ πεδινὸν πυροβολικὸν ἀπετέλει κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὄγκον ἐξ 25 ἕως 28 πυροβολαρχιῶν, παρακολουθοῦντα ὄπισθεν τῶν μεραρχιῶν διὰ τῆς στενωποῦ Κρέσνας, καθ' ὃ ἀδυνατοῦν νὰ δράσῃ λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ ἐδάφους) ἀναστραφῇ πρὸς Γενήκιοϊ καὶ ταχθῇ μὲ μέτωπον πρὸς ΒΔ., ἵνα προσβάλῃ πᾶσαν τυχὸν βουλγαρικὴν ἀπόπειραν. Τὸ τμῆμα στρατιᾶς Μοσχοπούλου, προχωρῆσαν ἐπαρκῶς, ἔφθασε μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῶν κυρίων ὑψωμάτων τοῦ Χασὰν-πασᾶ, μὲ τὴν 2αν μεραρχίαν, ἀλλάξασαν μέτωπον καὶ λαβοῦσαν τοιοῦτον πρὸς Δ. καὶ ἑλισσομένην πρὸς Β. τοῦ Χασὰν πασᾶ.

'Η αἰτηθεῖσα σερβικὴ ἐπίθεσις ἤρχισεν ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 16ης 'Ιουλίου, ἀλλὰ πολὺ ἀτόνως, καὶ δὴ πρὸς τὸ θεαθῆναι. Δι' αὐτό, καίτοι ἅπασαι αἱ ἔτι ἀτονώτεραι βουλγαρικαὶ ἀντεπιθέσεις κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς 3ης σερβικῆς στρατιᾶς ἀπεκρούσθησαν εὐχερῶς, ἡ σερβικὴ αὕτη στρατιά, ἀφοῦ προὐχώρησε περὶ τὰ 3 χλμ. μόνον νοτίως τοῦ Τσάρεβο σέλο προφασισθεῖσα πλήρη ἐξάντλησιν καὶ κόπωσιν, ἀνέκοψε τὸν ἀγῶνα.

17 'Ιουλίου 'Η 5η μεραρχία, ἡ ἀπὸ τῆς χθὲς ἀλλάξασα καὶ αὐτὴ μέτωπον καὶ στραφεῖσα πρὸς ΒΔ., ἔφθασε μέχρι τῶν ὑψωμάτων τοῦ Τρέσκοβο, ἐξ ὧν προὐκάλυπτε τὴν 2αν. Τὴν πρωΐαν ἐπετέθησαν σφοδρῶς οἱ Βούλγαροι κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς 3ης μεραρχίας τοῦ εὑρισκομένου ἐπὶ τοῦ Μπούκοβικ, καταλαβόντες μάλιστα τὸ Νέγρεβο καὶ τὸ Πέτσοβο, ἀλλά, κατόπιν ἰσχυρᾶς ἀντεπιθέσεως, ἀπωθήθησαν οἱ Βούλγαροι, ἐξαναγκασθέντες ν' ἀποσύρωσι τὸ δεξιόν των, τό, ὡς γνωστόν, ἀπειλοῦν κύκλωσιν τῆς 3ης μεραρχίας, καὶ ἐπετεύχθη ἡ ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων ἀνακατάληψις ἁπάσης τῆς περιοχῆς Νέγρεβο—Πέτσοβο. Καὶ ἡ 10η μεραρχία ἐπετέθη ὁμοίως, ἀπωθήσασα τοὺς πρὸ αὐτῆς Βουλγάρους.

'Ενῷ ὁ ἐχθρὸς ἀπεκρούετο ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἑλληνικοῦ πλευροῦ, αἱ ἀναλαβοῦσαι τὴν κατὰ τοῦ πλευροῦ τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσιν δύο μεραρχίαι (4η καὶ 2α) ἀνερριχῶντο μετὰ πεισματώδεις ἀγῶνας μέχρι τῶν κορυφῶν τοῦ Χασὰν-πασᾶ καὶ τοῦ Λέσκα, ἐκτοπίζουσαι διὰ τῆς λόγχης τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ ὑψώματος εἰς ὕψωμα, παρ' ὅλας τὰς ἐχθρικὰς ἀντεπιθέσεις. Τοιουτοτρόπως, ἡ ἐπὶ δύο καὶ ἡμίσειαν ἡμέρας (15ην, 16ην, 17ην 'Ιουλίου) κρατήσασα πολὺ δύσκολος κατάστασις διὰ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μετεστράφη ἀποτόμως ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τῆς 17ης 'Ιουλίου.

18 Ιουλίου. Τὴν 2αν ὥραν τῆς ἡμέρας ταύτης ἐγνώσθη ὅτι συνήφθη ἀνακωχή, ἰσχύουσα ἀπὸ τῆς μεσημβρίας τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀνεκόπησαν αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Χασὰν-πασᾶ, συνεπῶς καὶ τοῦ ὅλου 'Ελληνοβουλγαρικοῦ πολέμου 1913, μὲ τοὺς Ἕλληνας νικητὰς ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου καὶ καταδιώκοντας τοὺς πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα φεύγοντας Βουλγάρους. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χασὰν-Τατὰρ *[Γεωγρ.]*. Παλαιότερον ὄνομα τοῦ χωρίου *Μεσορράχη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

χασάπης (ὁ)· δημοτ., κρεοπώλης· || συνεκδ., σφαγεύς.

χασάπικος, *—η, —ο*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χασάπην, εἰς τὸν κρεοπώλην ἢ τὸν σφαγέα: «χασάπικο μαχαίρι»· || «χασάπικος χορός» εἶδος ἑλληνικοῦ χοροῦ· || *χασάπικο* (τό)· ὡς οὐσ., κρεοπωλεῖον.

—χασάπικος ***χορός***. Κύκλιος χορὸς διαδεδομένος ἐν τῇ 'Ελλάδι καὶ ταῖς χώραις τῆς 'Ανατολῆς, καταγόμενος δὲ πιθανῶς ἀπὸ τὸν βυζαντινὸν *μακελλαρικόν*, ὅστις ἐχορεύετο καθ' ὡρισμένην ἑορτὴν ὑπὸ τῆς συντεχνίας τῶν κρεοπωλῶν. Ἔχει ρυθμὸν γοργόν, χορεύεται δὲ εἰς χρόνον δύο τετάρτων, ὑπὸ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀδιακρίτως, κρατουμένων ἀπὸ τῶν ὤμων. 'Εκτελεῖται διὰ τριῶν πλαγίων βημάτων καὶ δύο σταυρωτῶν. Περιεγράφη λεπτομερῶς ὑπὸ τῆς κυρίας Σενιέ, μητρὸς τοῦ Γάλλου ποιητοῦ 'Ανδρέου Σενιέ, ἥτις, ἀγνοοῦσα τὴν ὕπαρξιν τοῦ βυζαντινοῦ μακελλαρικοῦ, θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἀρχαῖον, συμβολίζοντα τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐναντίον τοῦ Δαρείου. Χ. Δ.

χασαπιὸ (τό)· δημοτ., κρεοπωλεῖον, χασάπικο.

Χασαπλῆ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βασιλικῶν τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 49.

χασαπόχαρτο (τό)· εἶδος ναστοχάρτου (βλ. λ. *στράτσο*).

Χασαρλὶκ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Κίος*.

χασᾶς· βλ. λ. *κασᾶς*.

χασεκῆς (ὁ)· ἀξιωματικὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ σεραγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Χασεκῆς, ***Χατζῆ-'Αλῆ-ἀγᾶς***. Τοῦρκος βοεβόδας τῶν 'Αθηνῶν, κυβερνήσας τὴν πόλιν ἐπὶ ὁλόκληρον εἰκοσαετίαν (1775 — 1795), πλὴν μικρῶν διακοπῶν καὶ διακριθεὶς διὰ τὴν τυραννικότητα, τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ὠμότητά του (βλ. λ. *'Αθῆναι*, τ. Β, σ. 117 α κ.ἑξ.)

χασὲς (ὁ)· λευκὸν βαμβακερὸν ὕφασμα.

—[Εγκυκλ.] 'Ο *χασὲς* προῆλθε τὸ πρῶτον ἐκ Καλικοὺτ τοῦ Μαδράς. 'Υφαίνεται ἄλευκος, λευκαίνεται δὲ ἀκολούθως χημικῶς καὶ στιλπνοῦται διὰ τὴν καλὴν ἐμφάνισιν. 'Εν 'Ελλάδι παλαιότερον εἰσήγετο ἀποκλειστικῶς ἐξ 'Αγγλίας καὶ εἰς μεγάλας ποσότητας, χονδροκλώστων μᾶλλον ποιοτήτων, χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν, τὴν φουστανέλλαν. Α. Γ.-Γ.

Χασές, ***'Ιούβη*** Σαρακηνὸς τοῦ Ι' αἰῶνος, ὅστις ἐκχριστιανισθεὶς ἐν Βυζαντίῳ κατέλαβε πλεῖστα ἀξιώματα. Τῷ 915 διωρίσθη φρούραρχος τῆς 'Ακροπόλεως, τὴν ὁποίαν, ὡς καὶ τὴν κάτω πόλιν, μὴ δυνηθεὶς νὰ διασώσῃ ἐκ τῆς πολιορκίας τῶν ἐπελθόντων Σαρακηνῶν, περιῆλθεν ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι κατηγανακτισμένοι τὸν ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ ἐν τῷ Παρθενῶνι. Τ. Ε. Ε.

χάση (ἡ)· δημοτ., ἐπὶ τῆς σελήνης, ἡ βαθμιαία ἐλάττωσις τοῦ φωτεινοῦ δίσκου τῆς σελήνης, ἀντίθ. *γέμιση* ἢ *φέξη*: «χάση φεγγαριοῦ» φθινούσης τῆς σελήνης || φρ. «'ς τὴ χάση καὶ 'ς τὴ φέξη», σπανίως: «μᾶς ἐπισκέπτεται κάπου κάπου 'ς τὴ χάση καὶ 'ς τὴ φέξη».

Χασὶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Βουτᾶ. Κάτ. 158. ΕΡ. Μ.

Χάσια *[Γεωγρ.]*. 'Ονομασία ὀρεινῆς περιφερείας κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν τῆς Θεσσαλίας καὶ μεταξὺ τῆς δυτικῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ τῆς μέσης κοιλάδος τοῦ 'Αλιάκμονος. Συνίσταται κυρίως ἐκ νεογενῶν πετρωμάτων, διακρινομένων εἰς δύο τμήματα διὰ τοῦ ἐξ Α. πρὸς Δ. ρέοντος Ἴωνος ποταμοῦ, παραποτάμου τοῦ Πηνειοῦ. Τὰ ὕψη τῶν ὀρέων εἶναι γενικῶς μικρὰ (500—1000 μ.), πλὴν τῶν ἀνατολικωτέρων, τῶν ὁποίων τὰ Μετερίζια φθάνουν τὸ ὕψος 1.381 μ. Τὰ Χάσια εἶναι κατάφυτα ἐξ ἐλατῶν, δρυῶν, πρίνων καὶ ἄλλων δένδρων, εὔυδρα δὲ καὶ πλούσια εἰς θηράματα. 'Επὶ τουρκοκρατίας ἦσαν ἐνδιαίτημα κλεφτῶν καὶ ἁρματολῶν. Ι. Σ. Σ.

—[Στρατ. 'Ιστορ.] Κατὰ τὸν 'Ελληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἅμα ὡς ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ, τὴν 17ην Μαρτίου 1897, καὶ διέταξε τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ, συνεκρότησε τὸ ἀπόσπασμα Χασίων ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Τερτίπην Δημήτριον, ἐκ δύο εὐζωνικῶν ταγμάτων, ἐκ δύο ταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἐκ μιᾶς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας, ἔχον ἀποστολὴν τὴν προκάλυψιν τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως. 'Αντιμετώπως, τὸ τουρκικὸν ἀρχηγεῖον τοῦ 'Ετὲμ πασᾶ εἶχε τάξει κατὰ μῆκος τῆς τότε ὁροθετικῆς γραμμῆς τῆς περιοχῆς Χασίων 12 λόχους ἐκ τῆς παρὰ τὴν Δισκάταν 5ης μεραρχίας. Οἱ ἀγῶνες οἱ διεξαχθέντες εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἐπιχειρήσεις Χασίων* (6—9 'Απριλίου 1897). 'Η περιοχὴ τῶν Χασίων δὲν ἔχει σπουδαιότητά τινα, καθόσον ἐπιχειρήσεις ἐν αὐτῇ δυσκολεύονται μεγάλως. Προέλασις τοῦ κυρίου ὄγκου τοῦ στρατοῦ διὰ Χασίων, εἴτε τῶν Τούρκων πρὸς Θεσσαλίαν εἴτε τῶν 'Ελλήνων πρὸς Μακεδονίαν, ἀποκλείεται ἀπολύτως, δευτερεύουσα δὲ προέλασις δὲν ἐνέχει μεγάλην σημασίαν, λόγῳ τῆς μεγάλης ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς κυρίας γραμμῆς ἐπιχειρήσεων, τῆς μὴ δυναμένης νὰ εἶναι παρὰ διὰ Ρεβενίου καὶ Μπουγαζίου Τυρνάβου, ἢ διὰ Μελούνας (ἑλληνοτουρκικοὶ πόλεμοι 1897 καὶ 1912). Κατὰ φυσικὴν συνέπειαν τὰ Τρίκκαλα, εἰς ἃ εἶχεν ἀποδοθῆ ἰδιάζουσα σημασία ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων, κατά τε τὰς ἑλληνοτουρκικὰς συμπλοκὰς τοῦ 1886, καὶ εἰς τὰ μέχρι μέσων Μαρτίου 1897 ἰσχύσαντα σχέδια τοῦ στρατηγοῦ Μακρῆ δὲν εἶχον σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1897. Καθ' ἁπάσας τὰς ἡμέρας 6—9 'Απριλίου διεξήχθησαν ἀγῶνες μεταξὺ τῶν ἀντιμετώπων σταθμῶν, καθ' οὓς ἀγῶνας οἱ Τοῦρκοι, μετὰ ὀλιγοχρόνιον ἀγῶνα καὶ μετὰ πυρπόλησιν τοῦ κτηρίου τοῦ σταθμοῦ, ὑπεχώρουν πρὸς τὰς θέσεις συγκεντρώσεως τὰς ἐκεῖθεν (βορείως) τῆς μεθορίου. Τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν σταθμῶν ἐξελάμβανον οἱ Ἕλληνες ὡς ἐπιτυχίαν. καθόσον ἐφρόνουν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρουν. 'Η τοιαύτη διανοητικότης τῶν 'Ελλήνων ἦτο δεδικαιολογημένη, καθόσον παρὰ τοῖς τότε στελέχοις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπεκράτει ἡ πεπλανημένη ἀντίληψις τῆς σχοινοτενοῦς (en cordon) παρατάξεως καὶ τῆς τοπικῆς ἀμύνης τῶν θέσεων (δράσεως κατὰ τομεῖς). Διὰ τὴν 10ην 'Απριλίου παρεσκευάσθη ἑλληνικὴ ἐπίθεσις δι' 'Ασπροκκλησιᾶς, ἀλλὰ δὲν ἐξετελέσθη. Τὴν 12ην 'Απριλίου διετάχθη τὸ ἀπόσπασμα Χασίων νὰ συγκεντρωθῇ καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ διὰ Τρικκάλων πρὸς Φάρσαλα. Τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης δὲν προηγήθη συγκέντρωσις ἁπάντων τῶν τμημάτων, ἀλλά, συμφώνως ταῖς ἐπικρατούσαις τῷ 1897 ἀρχαῖς, τὰ διάφορα τμήματα ὑπεχώρησαν κατὰ τομεῖς. Δι' ὃ τὰ περὶ τὴν Τσούκα τμήματα ὑπεχώρησαν πρὸς Κονισκὸν καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Τρίκκαλα, ἔνθα ἔφθασαν τὴν μεσημβρίαν τῆς 13ης 'Απριλίου, μεθ' ὃ κατηυθύνσαν εἰς Στεφανωσαίους, ἔνθα, ἐπιβιβασθέντα τοῦ σιδηροδρόμου, μετεφέρθησαν εἰς Φάρσαλα. Τὰ περὶ τὸ Βελεμίστι καὶ 'Ασπροκκλησιὰν τμήματα ὑπεχώρησαν πρὸς Καλαμπάκαν καὶ τὴν 13ην 'Απριλίου κατηυθύνθησαν πρὸς Τρίκκαλα, ἀλλ' ὀλίγον πρὸ αὐτῶν ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἤδη καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ τότε κατηυθύνθησαν πρὸς Δζάλεσι (δυτικῶς τῶν Τρικκάλων). Τὰ τμήματα ταῦτα, ὑπὸ τὸν Τερτίπην, ὑπεχώρησαν κατόπιν πρὸς Καρδίτσαν, ἀλλὰ πληροφορηθέντα ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἄγνωστον διατί, ἀνεχώρησαν ἐκ Τρικκάλων, ἀνακατέλαβον τὴν 21 'Απριλίου τὴν πόλιν ταύτην, ὑποβοηθηθέντα ὑπὸ συντάγματος ἱππικοῦ. 'Αλλ' ἡ κατάληψις αὕτη τῶν Τρικκάλων ἐπ' ὀλίγον μόνον διήρκεσε, καθόσον ἡ γενικὴ προέλασις τῶν Τούρκων ἐξηνάγκασε καὶ τὸ ἀπόσπασμα Τερτίπη νὰ ὑποχωρήσῃ τὴν 24ην 'Απριλίου πρὸς Δομοκόν. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—Χάσια (τά), ἢ ***Χασοχώρια*** *[Γεωγρ.]*. 'Ονομασία περιοχῆς χωρίων περιλαμβανούσης τὰ μεταξὺ Αἰγείρας, Εὐρωστίνης καὶ Κράθιδος χωρία τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας. Ι. Σ. Σ.

Χασιὰ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Φυλὴ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ 'Αττικῆς καὶ Βοιωτίας.

Χασιανὰ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ζυμβραγοῦ τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 35.

Digitized by Google

Χασιδαῖοι (οἱ) *[Βιβλ. Ἱστ.]*· ὅλ. λ. *Ἀσιδαῖοι.*

Χάσικα *[Γεωγρ.]*· **ὅλ. λ.** *Μαδεμοχώρια.*

χασικλῆς (ὁ), θηλ. **—οῦ**· ἰδιωμ., ὁ χρησιμοποιῶν τὸ χασὶς πρὸς μέθην, ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς μέθης διὰ ροφήσεως καπνοῦ χασίς· *χασισοπότης.*

χάσικος, *—η,—ο*· δημοτ., γνήσιος, καθαρός, ἐκλεκτός: «χάσικο ψωμί» ὁ λευκὸς ἄρτος.

Χασιλὰρ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Σταυρωτὴ* (ὅλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Χάσιμ. Κορεϊσίτης, πρόπαππος τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ἀρχηγὸς τῶν Κορεϊσιτῶν. Ἔσχε διάδοχον τὸν υἱόν του Ἀμπντ-ἀλ-Μουταλίπ. **Χ. Δ.**

χάσιμο (τό)· δημοτ., ἀπώλεια, ἀντίθ. *κέρδισμα*: «χάσιμο παιγνιδιοῦ» ‖ φρ. «δὲν τὸ 'χεις χάσιμο» δὲν θὰ ζημιωθῇς, θὰ ἔχῃς τὴν ἀνταπόδοσιν: «δίνε 's τοὺς φτωχοὺς καὶ δὲν τὸ'χεις χάσιμο».

Χασίρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, κειμένη, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 12, 5), παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. **Α. Θ. Σ.**

χασὶς (τὸ) *[Φαρμακογν.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστὰ διάφορα προϊόντα λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἰνδικῆς κανάβεως, ὡς ἐπίσης καὶ αὐτὸ τὸ παράγον τὰς δρόγας ταύτας φυτόν. Ἡ λέξις *χασίς*, ἥτις σημαίνει χόρτον, προῆλθεν ἐκ παλαιοτάτης ὀνομασίας τῆς ἰνδικῆς κανάβεως, ἥτις ἦτο γνωστὴ ὡς Hachich el fokkara (=χόρτον τῶν φακιρῶν). Τὰ ὡς χασὶς γνωστὰ προϊόντα εἶναι τριῶν εἰδῶν: αἱ ἀνθοῦσαι κορυφαὶ καὶ μέρος τῶν φύλλων· ἡ ρητίνη τῆς ἰνδικῆς κανάβεως καὶ διάφορα σύνθετα μίγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ κάνναβις ἢ ἡ ρητίνη της συνδυάζονται μετ' ἄλλων δραστικῶν οὐσιῶν (ὄπιον, σολανώδη, κανθαρίδες, μόσχος κλπ.). Τὸ παρ' ἡμῖν παρασκευαζόμενον ἄλλοτε χασὶς ἐλαμβάνετο ὡς ἑξῆς: Ἡ ξηρὰ πόα τοῦ φυτοῦ ἐτύπτετο διὰ ξυλίνων σφυρίων καὶ ἀπεσπῶντο οὕτω αἱ ἐκκριτικαὶ τρίχες τοῦ φυτοῦ. Ἡ κόνις των ἐκοσκινίζετο καὶ δι' αὐτῆς ἐπληροῦντο σακκίδια πάνινα, ἅτινα ἐπιέζοντο καὶ διὰ τῆς συμπιέσεως ἐσχηματίζετο πλακοῦς λαμβάνων τὴν μορφὴν τοῦ σακκιδίου. Τὸ χασὶς τοῦ εἴδους αὐτοῦ περιέχει 4 % ὕδωρ, 38—40 % ρητίνην, 50—56 ὀργανικὰς καὶ ἀνοργάνους οὐσίας, ἐξ ὧν 45 % εἶναι περίπου αἱ ἀνόργανοι οὐσίαι (τέφρα). **Κ. Γ. Μ.**

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *χασὶς* καπνίζεται ἢ ἐν κοινῷ σιγαρέτῳ ἐντιθέμενον ἢ δι' ἰδιαιτέρας σύριγγος. Ἐν Ἑλλάδι ἐν τοῖς κρυφίοις κέντροις καὶ ταῖς φυλακαῖς χρησιμοποιεῖται κάρυον ἰνδικὸν κενὸν ἢ κοινὸν ἀγγεῖον ἐξ ἀργίλλου, εἰς ἃ προσαρμόζεται σῦριγξ ἐκ κοινοῦ καλάμου. Ἐντὸς τῶν δοχείων τούτων καὶ ἐπὶ ἀνημμένων ἀνθράκων τίθεται τὸ πρὸς κάπνισμα τεμάχιον, ἀναρροφᾶται δὲ ὁ ἀναδιδόμενος βαρείας χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς καπνὸς διὰ μέσου τοῦ καλάμου ταχέως καὶ διαδοχικῶς ὑπὸ πολλῶν ἀτόμων. Ὁ κύριος λόγος τῆς χρήσεως τῆς σκευασίας ταύτης εἶναι ἡ διέγερσις, ἣν αὕτη φέρει καὶ ἣν ἤδη ἐγνώριζον οἱ τῆς Κασπίας θαλάσσης Σκύθαι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐπὶ καιόντων λίθων ἔρριπτον οὗτοι σπέρματα κανάβεως, ἀνέπνεον δὲ τὸν ἐξ αὐτῶν ἀναδιδόμενον καπνόν, ἐκ δὲ τῆς ἀπὸ τούτων προξενουμένης μέθης ὠρύοντο, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (4,75). Ἴσως πρὸς τὴν οὐσίαν ταύτην, ἂν μὴ πρὸς τὸ ὄπιον, νὰ εἶχε σχέσιν καὶ τὸ παρ' Ὁμήρῳ (Ὀδ. δ, 221) ἀναφερόμενον «νηπενθές».

Ἡ χρῆσις τοῦ χασὶς εἶναι λίαν διαδεδομένη, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς λαοῖς τοῖς διὰ θρησκευτικοὺς λόγους μὴ ποιουμένοις χρῆσιν οἰνοπνεύματος. Κυρίως ὅμως ἐν Κίνᾳ, Ἰνδίαις, Περσίᾳ, Ἀραβίᾳ, Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ, ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἶναι λίαν συχνή. Ἐκεῖ, σπανιώτερον δ' ἐν Αἰγύπτῳ, εὕρηντο καὶ εἰδικὰ *χασισοποτεῖα*, ἀνάλογα τῶν καπνιστηρίων ὀπίου.

Ὁ λαμβάνων μικρὰν ποσότητα χασὶς αἰσθάνεται αἴσθημα θερμότητος καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ τάσιν πρὸς κίνησιν καὶ εὐθυμίαν. Διεγειρομένων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐμφανίζονται εἰς αὐτὸν σκηναὶ εὔθυμοι, διασκεδαστικαὶ ἢ ἐρωτικαί, οὐχὶ σπανίως ὅμως καὶ τρομεραὶ καὶ δυσάρεστοι. Συνήθως οὗτοι νομίζουσιν ὅτι ζῶσιν ἀπὸ αἰώνων, ὅτι πετῶσιν, ὅτι δύνανται νὰ ἐγείρωσι βάρη ἄνευ τινὸς κόπου. Παλαιαὶ ἀναμνήσεις ἐπανέρχονται ζωηραὶ εἰς τὴν μνήμην ἄνευ τινὸς κόπου, οἱ ἐθιζόμενοι δὲ μάλιστα βεβαιοῦσιν ὅτι συνήθως βλέπουσιν ὅ,τι ἐπιθυμοῦσιν. Ὡς καὶ εἰς τὴν δι' οἰνοπνεύματος μέθην, τινὲς μὲν γελῶσι καὶ εὐθυμοῦσιν, ἄλλοι δὲ γίνονται ἐπίφοβοι. Βλέπουσι ποταμούς, θαλάσσας, ἀκούουσι συναυλίας καὶ ἤχους μουσικούς. Ἓν ἄνθος παρίσταται εἰς αὐτοὺς ὡς κῆπος θαυμάσιος, μικρὸς δὲ κρότος ἢ ἦχος ὡς συναυλία θεσπεσία. Τὴν μέθην εἰς μὲν τοὺς τὸ πρῶτον μεταχειριζομένους τὴν σκευασίαν φέρει μία καὶ μόνη ἀναρρόφησις καπνοῦ, διὰ τοὺς χασισοπότας ὅμως ἀπαιτοῦνται πλειότεραι εἰσπνοαί. Οὐχὶ σπανίως ἡ ἀπὸ τοῦ χασὶς διέγερσις ἐξικνεῖται μέχρι μανιακῆς προσβολῆς· οἱ τοιοῦτοι ἐκβάλλουσι κραυγάς, θραύουσι πᾶν τὸν προστυχόν, συχνάκις δὲ ἔχουσιν ὁρμὰς πρὸς ἐγκληματικὰς πράξεις, ἃς μάλιστα δύνανται καὶ νὰ ἐκτελέσωσι. Μικρὰ ποσότης δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σρὼφ εἰς ἀσθενικὸν νέον ἐπέφερε τοιαύτην διέγερσιν εἰς αὐτόν, ὥστε μόλις ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῇ ὑπὸ τριῶν ρωμαλέων ἀνθρώπων. Ἐκ τοῦ ὕπνου, εἰς ὃν κατάγονται κατόπιν, ἐγείρονται συνήθως ἄνευ κοπώσεως ἢ κακοδιαθεσίας. Εἶναι δὲ οὗτος βαθύτατος, ὡς ἀποδεικνύει τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν Κίνᾳ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς διὰ τοῦ χασὶς ναρκώσεως ἐκτελοῦσι χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις. Συνήθως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ χασὶς μέθην ἀρέσκονται ἀλῆται, ἔκφυλοι καὶ ἄνεργοι, ἐπιθυμοῦντες νὰ ζητήσωσιν ἐν αὐτῇ τὴν πραγματοποίησιν φρούδων τινῶν ἐλπίδων ἢ ἐπιτυχίαν ἐρωτικῶν ἐπιθυμιῶν. Ταχέως ὅμως ἐπέρχεται ὁ ἐθισμός, μετὰ μικρὸν δὲ δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἄνευ τοῦ δηλητηρίου τούτου, ἐξ οὗ ἐπέρχεται χρονία δηλητηρίασις. Ἀνορεξία, ἀπίσχνανσις, ἀστάθεια καὶ ἀβουλία ταχέως διαδέχονται ἀλλήλας, εἶτα δὲ καὶ κατάλυσις τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ πάσης προσοχῆς, ὡς καὶ πάσης ἐφέσεως πρὸς ἐργασίαν. Ὁ χασισοπότης καθίσταται πλέον ἀληθὲς πτῶμα. Ἀνανήφων ἐπ' ὀλίγον ζητεῖ διαρκῶς τὴν λήθην ἐν τῷ δηλητηρίῳ, ὅπερ τέλος τὸν θανατώνει.

Κυρίως ὅμως ὁ χαρακτὴρ τῶν καταχρωμένων τὸ χασὶς μεταβάλλεται. Ἐκ τῆς ἐκ τούτου προερχομένης ὑπερευαισθητικότητος, οὗτοι καθίστανται εὐέξαπτοι, εὐερέθιστοι καὶ τέλος ἐγκληματίαι. Συνήθως ἕρμαια τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, αἵτινες διὰ πάντα ἄνθρωπον θὰ ἦσαν ἀδιάφοροι, ὠθοῦνται εὐκόλως εἰς ἐκτέλεσιν ἐγκλημάτων. Ὁ Moreau λαβὼν χασὶς ᾐσθάνθη ἑαυτὸν ὠθούμενον πρὸς κλοπὴν (Lobroso), ὁ δὲ Stanley βεβαιοῖ ὅτι οἱ τρομεροὶ λῃσταὶ Ruga-Ruga τῆς Ἀφρικῆς ἦσαν καταχρασταὶ χασίς. Δειλοὶ ὡς τὰ πολλά, ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ χασὶς μέθῃ εὑρίσκουσι τὸ θάρρος πρὸς ἐκτέλεσιν διαφόρων ἐγκληματικῶν πράξεων. Πᾶν εὐγενὲς αἴσθημα παρ' αὐτοῖς νεκροῦται, οἱ δὲ πλεῖστοι τούτων καθίστανται παράφρονες. Κατὰ τὸν Wise τὸ $^1/_8$ τῶν μανιακῶν τῆς Βεγγάζης ἦσαν ἄτομα καταχρώμενα τὸ χασίς, δι' ὃ καὶ ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς, τοῦτ' αὐτὸ παρατηρήσας ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπηγόρευσεν ἔκτοτε τὴν εἰσαγωγὴν καὶ χρῆσιν τοῦ χασίς.

Πρὸ μικροῦ ἡ ἰνδικὴ κάνναβις ἐκαλλιεργεῖτο ἐν Ἑλλάδι εἰς ἔκτασιν 15 000 στρεμμάτων ἐν τῷ δήμῳ Ἀλέας τῆς Ἀργολίδος, ἐν Φενεῷ καὶ Στυμφαλίᾳ, ἰδίᾳ δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Μαντινείας καὶ Γορτυνίας. Τοῦτο συνετείνεν, ὅπως ἡ χρῆσις τοῦ χασὶς ἐπεκταθῇ παρ' ἡμῖν. Πρώτη ἡ ἐγκύκλιος διαταγὴ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Στεφάνου Δραγούμη τῆς 27 Μαρτίου 1890 ἀπηγόρευε τὴν χρῆσιν τοῦ χασὶς παρ' ἡμῖν, εἶτα δὲ ἀστυνομικὴ διάταξις τῆς 11 Σεπτεμβρίου 1897 δημοσιευθεῖσα προὐνόησε περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς χρήσεως τοῦ χασὶς ἐν καφενείοις κλπ, ἐπὶ ποινῇ κατασχέσεως τῶν ποσοτήτων τοῦ δηλητηρίου καὶ τῶν ὀργάνων, δι' ὧν τοῦτο ἐχορηγεῖτο, καὶ τιμωρίας τοῦ πωλοῦντος τοῦτο. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα οὐδὲν εἶχον ὠφελήσει, διότι ἡ χρῆσις τούτου εἶχεν ἤδη ἐπεκταθῆ ἐν Ἑλλάδι μεταξὺ τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς κοινωνίας, τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς κλπ., οἱ δὲ κίνδυνοι τῆς δημοσίας ὑγείας, ὅσῳ καὶ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ὁσημέραι ἐπολλαπλασιάζοντο. Εὐτυχῶς διὰ διεθνοῦς συμβάσεως ἀπηγορεύθη κατὰ νεωτέρους χρόνους καὶ ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ χασίς, καίτοι παρ' ἡμῖν ποσότης τούτου μικρὰ διαφεύγουσα κυκλοφορεῖ καὶ νῦν ἔτι μεταξὺ τῶν ἀλητῶν καὶ τῶν ἐκφύλων, οἵτινες ἐν τῇ προσφιλεῖ των ταύτῃ σκευασίᾳ ἐπιζητοῦσι τὸ θάρρος πρὸς τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν λήθην τῆς ἀτιμίας. Δι' ὃ καὶ νέα μέτρα νομοθετικῶς λαμβάνονται νῦν κατά τε τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χασὶς καὶ τῶν λοιπῶν ναρκωτικῶν. **ΑΡ. Π. Κ.**

χασισοπότης (ὁ)· ὁ χρησιμοποιῶν τὸ χασὶς πρὸς μέθην, ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς μέθης διὰ ροφήσεως καπνοῦ χασίς, κοιν. *χασικλῆς.*

Χασιώτης. Ὄνομα οἰκογενείας ἀγωνιστῶν ἐκ Χασίων τῆς Ἀττικῆς (ὅλ. λ. *Βασιλείου*).

—**Χασιώτης,** ***Γεώργιος.*** Ἀδελφὸς τῶν ἁρματολῶν Κατσαντώνη καὶ Κώστα Λεπενιώτη, οἵτινες διεδραμάτισαν σπουδαῖον πρόσωπον ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, εἴς τε τὰς ἄνω χώρας καὶ εἰς Ἄγραφα, ἀλλὰ τέλος συλληφθέντες ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. **Τ. Ε. Ε.**

—Χασιώτης, ***Γεώργιος Χρ.*** Ἐγεννήθη τῷ 1812 ἐν Βίτσῃ τῆς Ἠπείρου, ἀποπερατώσας δὲ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων ἐνεγράφη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίου. Ἐχρημάτισε τῷ 1867 καθηγητὴς εἰς τὸ γυμνάσιον Θεσσαλονίκης, ὁπόθεν μετὰ διετίαν μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵδρυσε τὸ Ἑλληνικὸν λύκειον μετὰ τῶν Ἀθ. Τάγη, Μιλ. Πανταζῆ καὶ Καλωταίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδασκε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐπὶ μακρὸν διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1880 ἀποκατεστάθη εἰς Παρισίους ὡς διδάσκαλος τῶν υἱῶν τοῦ Χριστάκη Ζωγράφου, ἀργότερον δὲ τοῦ ἀνετέθη ἡ γενικὴ διεύθυνσις τοῦ ἐν Παρισίοις τραπεζικοῦ γραφείου τοῦ Ζωγράφου, ὡς καὶ ἡ διαχείρισις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει περιουσίας του καὶ τῶν ἐν Λαζαρίνῃ τῆς Θεσσαλίας ἐγκαταστάσεων τῆς ζαχαροβιομηχανίας καὶ ὀρυζοκαλλιεργείας. Ἔργα τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς: «Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων» (1866), «Περὶ Δωδώνης» (1867), «L'instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusque à nos jours» (1881), «Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἕλληνος. Ὁ πτωχοπρόδρομος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ» (1909), «Περὶ τῶν δημωδῶν μνημείων ἐν τῇ ἑλληνικῇ λογοτεχνίᾳ καὶ ἐν τῇ ζώσῃ λαλιᾷ τοῦ λαοῦ» (1910), «Βυζαντιναὶ σελίδες» (τόμ. 2, 1910). Ἐκτὸς τούτων ἐδημοσίευσεν ἄρθρα καὶ μελέτας εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Μούντζοφλος*, ὡς καὶ ἀξιόλογον ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τὸ 1874, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἠπειρωτικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου (ἔτος Β', 1873—1874). Κατέλιπε δὲ ἀνέκδοτον μελέτην περὶ τῆς δεσποτείας τῶν Κομνηνῶν. **Χ. Ι. Σ.**

—**Χασιώτης,** ***Δημήτριος.*** Καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, γεννηθεὶς ἐν Βίτσῃ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου τῷ 1846 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1897. Ἐφοίτησεν ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων, ἀκολούθως δέ, ἀφοῦ διετέλεσεν ἐπί τινα χρόνον διδάσκαλος ἐν Καστανιᾷ τῆς Καλαμπάκας, μετέβη εἰς Μόναχον, ἵνα σπουδάσῃ τὴν φιλολογίαν. Καταλιπὼν ὅμως τὴν σπουδὴν ταύτης, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Χάλλης καὶ Βυρτσβούργου, ὅπου καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς. Ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας, ἤσκησεν ἐν Ἰωαννίνοις τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα μέχρι τοῦ 1878, ὁπότε κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, διότι εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὴν κίνησιν τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διότι εἶχεν ἐκθέσει προσωπικῶς τὴν γνώμην του εἰς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο καὶ τοὺς πόθους τῶν Ἠπειρωτῶν. Διαφυγὼν εἰς Ἀθήνας, προσελήφθη εἰς τὸ παθολογικὸν ἀνατομεῖον, ὅπου ἐνέκυψεν εἰς μικροβιολογικὰς καὶ ἀνατομικὰς μελέτας. Τῷ 1880 ἐγένετο ὑφηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου, τῷ δὲ 1890 τακτικὸς καθηγητὴς ἐν αὐτῷ τῆς ἱστολογίας καὶ παθολογικῆς ἀνατομίας. Φρενικὸν ὅμως νόσημα ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν τῆς ἐπιστήμης του τῷ 1895. Ἐδημοσίευσε τὰς ἑξῆς ἐργασίας: «Διατριβαὶ καὶ ὑπομνήματα περὶ Ἠπείρου» (Ἀθῆναι 1887), «Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς θεραπευτικῆς δυνάμεως τῆς κινίνης» (Ἀθῆναι 1879), «Περὶ ρευματοειδῶν πυογενῶν παθήσεων» (Ἀθῆναι 1880), «Ἱστολογικὰ μελετήματα περὶ τοῦ ὑαλίνου χόνδρου» (τ. Α', Ἀθῆναι 1881), «Μελετήματα ἱστολογικὰ» (τ. Β', Ἀθῆναι 1882), «Περὶ τῆς ἐμβρυακῆς ἀναδείξεως τῶν ραβδωτῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῶν μαστοφόρων ζῴων» (Ἀθῆναι 1883), «Ὁ ἀμοιβαῖος θαυμασμὸς ἐν τῇ τοῦ Ἀσκληπιοῦ τέχνῃ καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ἀθῆναι 1887), «Ueber die beide anaesthetischen Lepra im Ruchenmarke vorkommenden Bacillen» (Hamburg-Leipzig 1887), «Über hypertrophische Macrochi ie des raten Olerarmes» ὡς καὶ ἄλλας μελέτας. **Ο Ρ.—Χ. Ι. Σ.**

—**Χασιώτης,** ***Σπυρίδων Κ.*** Γεωπόνος καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Βίτσῃ τῆς Ἠπείρου τῷ 1864. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐσπούδασε τὴν γεωπονικὴν ἐπιστήμην. Ἐπιστρέψας τῷ 1889 ἐχρημάτισεν ἀλληλοδιαδόχως καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς γεωργικῶν σχολῶν καὶ γεωργικῶν σταθμῶν, τμηματάρχης καὶ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας καὶ διευθυντὴς καὶ καθηγητὴς τῆς ἀνωτάτης ἐν Ἀθήναις γεωπονικῆς σχολῆς. Τῷ 1926 ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος, ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἱδρυθέντος, ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων, τῷ δὲ 1929 καὶ 1932 ἐξελέγη γερουσιαστὴς ὑπὸ τῶν γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐξέδωσε τὰ περιοδικά: «Γεωργικὴ πρόοδος» (1892—1894) καὶ «Νέα γεωπονικά» (1900—1930). Πρὸς τούτοις συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τεύχη ἢ εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας πολλὰς γεωπονικὰς πραγματείας ἐπιστημονικάς, ὡς καὶ πλῆθος ἄρθρων πρὸς ἐκλαΐκευσιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐπιστημονικῆς γεωργίας. **Χ. Ι. Σ.**

χασκάζω· βλέπω τι, παρατηρῶ μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα, χάσκω.

χάσκαξ, *—ακος* (ὁ)· ὁ διαρκῶς χάσκων, χάσκας.

χάσκαξ (ὁ) (Chascax) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυσκολαριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ. **Δ. Ν. Π.**

χασκαρδάκι (τό). Ὀνομασία σχεδίου τῆς δαντέλλας *ριντιζέλας*, ὁμοίας πρὸς μπιμπίλαν.

Digitized by Google

χασκαρούδι (τό). Ἕνωσις ραφῆς εἰς τὴν γυναικείαν ἢ ἀνδρικὴν φορεσιὰν τῆς Σκύρου, γινομένη μὲ εἰδικὲς βελονιές, τρυπογάζια, κλπ.

χάσκας (ὁ)· δημοτ., ὁ διαρκῶς χάσκων, εὐήθης, ἀνόητος.

Χασκαυγὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Αἴνου τοῦ πρῴην νομοῦ Ἕβρου. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 366 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χάσκιοϊ*.

Χάσκερλαν (Haskerland) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὀλλανδίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Φρισίας. Κάτ. 13.750. Ἔχει βιομηχανίαν διατηρημένων τροφῶν. Μ. Δ. Β.

χάσκημα (τό)· τὸ χάσκειν, ἄνοιγμα τοῦ στόματος.

Χάσκιοϊ *[Γεωγρ.]*. —1) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χασκαυγή* (βλ.λ.) τοῦ πρῴην νομοῦ Ἕβρου.

—2) Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Νίκης τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 658 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Καθάριον*.

—3) Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 232 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Λευκάσιον*.

—4) Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χάρμιον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ.

—**Χάσκιοϊ** *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χατήσιον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

—**Χάσκιοϊ** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βουλγαρίας (βλ. λ. *Χάσκοβον*).

—**Χάσκιοϊ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 30 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Ε. Ι. Χ.

Χάσκοβο(ν) (τουρκ. *Χάσκιοϊ*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βουλγαρίας, παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ τοῦ Ἕβρου παραποτάμῳ, πρωτεύουσα νομοῦ. Κάτ. περίπου 30.000. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἤδη ἀνεπτύχθη εἰς πόλιν ἕνεκα τῆς περὶ αὐτὸ γονίμου πεδιάδος, παραγούσης καπνόν, βάμβακα, σήσαμον, ἄνησον, δημητριακὰ καὶ καρπούς. Εἶναι ἡ ἀποθήκη τῶν ἀποικιακῶν καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων ὅλης τῆς περὶ τὴν Ροδόπην μέχρι τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων περιφερείας· ἐν αὐτῇ ὡσαύτως ἀποθηκεύονται καὶ τὰ πλεῖστα καπνὰ τῆς αὐτῆς περιφερείας, ἅτινα ἐν εὐρυτάταις ἀποθήκαις παρασκευάζονται πρὸς ἐξαγωγήν. Λειτουργοῦσιν ἐν αὐτῇ ἐργοστάσια φυτικῶν ἐλαίων, σάπωνος, σιγαρέττων, βαμβακερῶν εἰδῶν καὶ μετάξης. Ἔχει μεικτὸν γυμνάσιον καὶ κατώτερον γεωργικὸν σχολεῖον θηλέων. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως—Βελιγραδίου. Ἐν Χασκόβῳ ὑπῆρχεν ἑλληνικὴ κοινότης ὑπαγομένη εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως, ἀποτελουμένη ἐξ Ἑλλήνων ἐμπόρων μετοίκων καὶ Βουλγάρων ἰθαγενῶν πατριαρχικῶν (γραικομανῶν) μετ' ἐκκλησίας καὶ σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων. Ἡ κοινότης αὕτη διελύθη βιαίως πρὸ τοῦ ἀνθελληνικοῦ ἔτι κινήματος, κατελήφθη δὲ ἡ ἐκκλησία ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Παρὰ τῇ πόλει ὑπάρχουσι καὶ θερμὰ μεταλλικὰ λουτρά. Κ.-Μ. Α.

Χάσκος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον Μικρασιατικὸν (πλάτ. 36°39'40'' Β., μήκ. 28°03'10'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: Gulfs of Kos, Doris and Symi) κατὰ τὸ βόρειον κέρας τοῦ κόλπου τῆς Σύμης, 3 μίλ. ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Ἅγιοι Ἀπόστολοι (ἀρχ. Ἀφροδίσιον). Σ. Ε. Λ.

χάσκουσα (ἡ)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀντίρριναν*. Δ. Ν. Π.

χάσκω, ἀόρ. ἔχαξα, ἀνοίγω τὸ στόμα: «χάξε νὰ ἰδῶ τὸ λαιμό σου» || μένω μὲ τὸ στόμα ἀνοικτὸν || μεταφ., ἀφήνω ἄνοιγμα: «χάσκουν οἱ σανίδες».

Χάσλερ (Hasler ἢ Hassler), *Χὰνς-Λέων, φὸν—*. Γερμανὸς μουσουργὸς (1564—1612). Ἐγένετο ἐκ τῶν πρώτων μουσουργῶν, οἵτινες μετέφεραν τὴν ἰταλικὴν τέχνην ἐν Γερμανίᾳ. Ἔζησεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ροδόλφου Β' ἐν Πράγᾳ, λίαν ἐκτιμώμενος ὡς μουσικός, εἶτα δὲ ἐν τῇ γενετείρᾳ του Νυρεμβέργῃ. Τὰ περισωθέντα ἔργα του εἶναι: «Canzonette a 4 voci.» (1590), «Cantiones sacrae 4, 8 et plur. voc.» (1591), «Madrigali a 5—8 voci» (1596), «Missae 4—8 vocum» (1599), «Sacri concentus 5—12 voc.» (1601), «Venusgarten oder neue lustige liebliche Täntzte teutsche und polnischer Art» (1615) κλπ. Πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Χάσλερ ἐπανεξεδόθησαν ἐν συγχρόνῳ σημειογραφίᾳ ἐν τῇ σειρᾷ «Μνημεῖα γερμανικῆς μουσικῆς». Γ. Σ.

Χάσλι (Hasli) *[Γεωγρ.]*. Κοιλὰς τῆς Ἑλβετίας, διασχιζομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἄαρ. Ἔχει μῆκος 60 χλμ., περιβάλλεται δὲ ὑπὸ τῶν Βερναίων Ἄλπεων, αἵτινες σχηματίζουσιν αὐτόθι κυριωτέραν κορυφὴν τὸ Σρέκχορν (4.080 μ.). Εἶναι πολυσύχναστος λόγῳ τῶν φυσικῶν καλλονῶν της. Χ. Δ.

Χάσλινγκντεν (Haslingden) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Λάνκα. Κάτ. 17.486. Συνδέεται διὰ διωρύγων μετὰ τῆς Λίβερπουλ, τῆς Μάντσεστερ καὶ ἄλλων πόλεων. Ἔχει ἐργοστάσια σιδήρου καὶ ὑφασμάτων. Μ. Δ. Β.

Χάσλουκ (Hasluck), ***Φρεδερῖκος-Γουλιέλμος***. Ἄγγλος ἱστορικός, ἀποθανὼν τῷ 1924. Διετέλεσε μέλος τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς. Περιηγηθεὶς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἔγραψε περὶ αὐτῶν τὰ ἀφορῶντα τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν καὶ ἰδίως τὴν εἰς τὰς νήσους ἐποίκισιν τῶν Ἀλβανῶν. Ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὰς νήσους τῆς Προποντίδος καὶ τὴν Κύζικον καὶ ἐξέδοτο τὰς ἑξῆς πραγματείας: «Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ Ἰσλὰμ ὑπὸ τοὺς σουλτάνους», «Ἐπιστολαὶ περὶ θρησκείας καὶ λαογραφίας» καὶ «Ὁ Ἄθως καὶ αἱ μοναί». Τ. Ε. Ε.

χάσμα (τό)· πᾶν ὅ, τι χάσκει, τὸ διῃρημένον, ἄνοιγμα: «χάσματα μεταξὺ τῶν σανίδων» || καθόλου, κενὰ ἐκ διακοπῆς τῆς συνεχείας: «ἡ ἔκθεσις ἔχει χάσματα».

— ***χάσμα νόμου***. Ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ὡρισμένη σχέσις ἢ κατάστασις, διαφυγοῦσα τὴν προσοχὴν τοῦ νομοθέτου, δὲν ρυθμίζεται διὰ τῶν κειμένων διατάξεων τοῦ δικαίου. Τὸ οὕτω προκύπτον νομοθετικὸν κενὸν συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ διὰ τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογῆς τῶν δι' ὡρισμένας περιπτώσεις τιθεμένων κανόνων καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, δι' ἃς δὲν ἐτέθησαν, αἵτινες ὅμως ταυτίζονται πρὸς ἐκείνας καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς διέπονται. Μ. Δ. Σ.

χασμάρυγχος (ὁ) (Chasmarhynchus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν ξηροβατικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραχτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοτιγγιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετρίου μεγέθους πτηνῶν, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς.

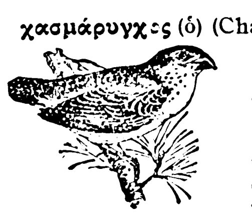

Χασμάρυγχος. Δ. Ν. Π.

χασμάς, *—άδος* (ἡ)· ρῆγμα, ραγάς, χαραμάδα.

χασμάτια (τά) *[Βιολ.]*. Οὕτω καλοῦνται ἔμμορφα συστατικὰ τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν κυττάρων, ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ κυττάρου ὡς ἐκτελοῦντα χρησίμους λειτουργίας. Τοιαῦτα δὲ εἶναι ἐπὶ μὲν τῶν φυτικῶν κυττάρων τὰ σωμάτια τῆς χλωροφύλλης, ἐπὶ δὲ τῶν ζωϊκῶν κυττάρων οἱ κοῖλοι χῶροι ἢ κενοτόπια, πλήρη ὑγροῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα δύο εἰδῶν, ἤτοι τὰ μὲν εἶναι σταγονίδια ὑγροῦ ἀθροιζόμενα κατὰ τύχην εἰς τινα θέσιν τοῦ πρωτοπλάσματος, πολὺ πιθανὸν ἐκ τῆς ἕλξεως ὕδατος ὑπὸ οὐσιῶν τοῦ πρωτοπλάσματος, τὰ δὲ εἶναι μόνιμα καὶ ἐμφανίζουσι περιοδικὰς κινήσεις, ἢ συστολὰς τοῦ πρωτοπλάσματος, ὅτε τὸ ρευστὸν περιεχόμενον τοῦ κοίλου χώρου πιεζόμενον ἐξαφανίζεται καὶ ἀναφαίνεται μετὰ τὴν παῦσιν τῆς συστολῆς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλα ἔμμορφα συστατικὰ ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος τοῦ κυττάρου, ταῦτα ὅμως δὲν ἀποτελοῦσι μέρος τῆς ζώσης ὕλης. Τοιαῦτα π. χ. εἶναι σωμάτια τροφῆς, ἢ προϊόντα τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης τοῦ κυττάρου, ἢ κρύσταλλοι ἢ καὶ ἄχηστα κοκκία ἀμύλου. Ι. Ν. Μ.

χασματίας (ὁ)· ὁ προκαλῶν χάσματα γῆς, ἐπὶ σεισμοῦ, ἄλλως *χασματικός*.

χασματόπτερος (ὁ) (Chasmatopterus) *[Ζωολογ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοκερατιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροσώμων κανθάρων, ἀπαντώντων πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

χασματώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ περιέχων ἢ ὁ ἐμφανίζων χάσματα: «χασματώδης ἔκθεσις».

χάσμη (ἡ)· τὸ νὰ χασμᾶταί τις, χάσμημα.

χάσμημα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χασμᾶσθαι, χασμούρημα.

—*[Φυσιολ.]* Τὸ *χάσμημα* εἶναι βαθεῖα καὶ παρατεταμένη εἰσπνοή. Κατ' αὐτό, τὸ στόμα εἶναι λίαν ἠνεῳγμένον, ὡς καὶ ἡ ἐπιγλωττίς, ἡ δὲ σαρκώδης ὑπερῴα ἀνυψωμένη. Προκαλεῖται ἀντανακλαστικῶς ὑπὸ τῆς ὑπνηλίας, παράγεται ὅμως καὶ διὰ τῆς βουλήσεως. Ὑπάγεται εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν ἀναπνευστικῶν κινήσεων. Ι. Ν. Μ.

χάσμησις, *—εως* (ἡ), καὶ *χάσμημα* (τό)· τὸ χασμᾶσθαι.

χασμόδους (ὁ) (Chasmodon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν ***βρακονιδῶν***, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροῦ μεγέθους ἐντόμων, ἀπαντώντων εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

χασμούρημα (τό)· δημοτ., χάσμημα.

χασμουρητό (τό)· δημοτ., χασμούρημα.

χασμουριέμαι· δημοτ., χασμῶμαι: «ἐνύσταξε καὶ χασμουριέται».

Χασμπεγιά *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας, ἕδρα ὑποδιοικήσεως, εἰς ἀπόστασιν 60 χλμ. νοτίως τῆς Δαμασκοῦ καὶ 2 χλμ. ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Ἄνω Ἰορδάνου, ὅστις καλεῖται ἐκεῖ *Νάχρ-ἐλ-Χασμπανὶ* (=ποταμὸς τῆς Χασμπεγιά). Κάτ. 4.000, ἐξ ὧν 1.000 Μουσουλμᾶνοι καὶ 1.400 Δροῦσοι, οἱ δὲ λοιποὶ Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἔχοντες τρεῖς ναούς. Ν. Μ.

Χασμπουγιά *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χαρουπιά* (βλ.λ.) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

χασμῳδία (ἡ)· ἐπαλληλία δύο φωνηέντων, τοῦ τελευταίου φωνήεντος τῆς προηγουμένης λέξεως καὶ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς ἑπομένης, δυσχεραίνουσα τὴν γοργὴν καὶ ἀπρόσκοπτον ἀπαγγελίαν τοῦ λόγου || ἐν μουσικῇ ἐκτελέσει, διακοπὴ τῆς συνεχείας || μεταφ., σύγχυσις, οἷον ἐν συζητήσει, ἐν διδασκαλίᾳ κττ.

— *[Γλωσσολογ.]* Ἡ *χασμῳδία* προέρχεται ἐκ τῆς ἐκφωνήσεως ἀλλεπαλλήλων φωνηέντων, ἐξ ὧν ἕκαστον προφέρεται δι' ἰδιαιτέρας ὠθήσεως τῆς πνοῆς, τουτέστιν ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν συλλαβήν. Ἡ χασμῳδία συμβαίνει εἴτε ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως εἴτε ἐν τῇ συνεκφορᾷ, δηλαδὴ ἐν μέσῳ λέξεων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀπεφεύγετο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν διὰ τῆς συναιρέσεως, τῆς συνιζήσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως φθόγγου τινός, ἡ δὲ δευτέρα διὰ τῆς ἐκθλίψεως, τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς κράσεως. Πρέπει ὅμως νὰ προστεθῇ ὅτι δὲν ἀπεφεύγετο οἱαδήποτε χασμῳδία οὐδὲ καθ' ὅμοιον τρόπον εἰς ὅλας τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς διαλέκτους. Εἶναι λ. χ. γνωστὸν ὅτι ἡ ἀττικὴ διάλεκτος ἀπέφευγε πολὺ περισσότερον τὴν χασμῳδίαν ἀπὸ τὴν ἰωνικὴν καὶ ὅτι ἄλλαι μὲν χασμῳδίαι ἀπεφεύγοντο γενικῶς εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους, ἄλλαι ὅμως εἰς μερικὰς μόνον ἐξ αὐτῶν. Πρέπει πλὴν τούτων νὰ προστεθῇ ὅτι δὲν ἀπέφευγον ὁμοίως ὅλοι οἱ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς τὴν χασμῳδίαν, ἀλλ' οἱ μὲν κατὰ διάφορον τρόπον ἢ ἐν διαφόρῳ βαθμῷ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἀρκεῖ λ. χ. νὰ συγκρίνωμεν ὡς πρὸς τοῦτο τὸν Ἰσοκράτη πρὸς τοὺς λοιποὺς ῥήτορας καὶ δοκίμους ἐν γένει πεζογράφους ἢ τοὺς δραματικοὺς πρὸς τοὺς ἄλλους ποιητάς, διὰ νὰ γίνῃ νοητὴ ἡ διαφορὰ ἐν τῇ παρὰ τῶν διαφόρων συγγραφέων ἀποφυγῇ τῆς χασμῳδίας. Τὸ γ' λ. χ. ἑνικὸν πρόσωπον εἰς *—ε* τῆς ἐνεργητικῆς ὁριστικῆς τῶν ἱστορικῶν χρόνων καὶ τῆς τοῦ παρακειμένου, καθὼς καὶ τῆς εὐκτικῆς εἰς *—ειε* καὶ τὸ β' ἑνικὸν πρόσωπον τῆς προστακτικῆς εἰς *—ε* μόνον σχεδὸν παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἀποβάλλεται: ἔλεγ', κύφει', σώσει', τελέσει' ἕρπ', εἶπ' κλ. (ἀντὶ τῶν: ἔλεγε, κύφειε, σώσειε, τελέσειε, ἕρπε, εἰπὲ κλ.). Ἐπίσης μόνον εἰς τὸν ἔμμετρον λόγον ἐξεθλίβοντο κλητικαί, οἷαι αἱ: ὦ πρέσβυτ', ὦ δέσποτ' κ. λ. (βλ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικῶν Ἀναγνωσμάτων τόμ. Α' (Ἀθῆναι 1924), σελ. 265 κ. ἑξ.). Γ. Π. Α.

χασμῶμαι (*—άομαι*)· ἀνοίγω τὸ στόμα ἀκουσίως πρὸς βαθεῖαν ἀναπνοήν, συνήθως ἐπὶ νυστάζοντος ἢ ἀπροσεκτοῦντος.

χασμώψ (ὁ) (Chasmops Marsh.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ***τειιδῶν λεπτοσαυρίων σαυροειδῶν*** ἑρπετῶν. Λείψανά των εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

Χάσνερ (Hasner), ***Ἰωσήφ***, *ἱππότης von Artha*. Αὐστριακὸς ὀφθαλμολόγος (1819—1892). Ἀπὸ τοῦ 1856 καθηγητὴς τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας, συνέγραψε πλῆθος ἔργων, ἐν οἷς: «Beitrage zur Physiologie und Pathologie des Auges», «Die Grenzen der Accomodation», «Phakologische Studien», «Das mittlere Auge in seinen physiologischen und pathologischen Beziehungen». Ἡ *βαλβὶς τοῦ Χάσνερ* ἀποτελεῖ πτυχὴν βαλβιδικὴν τοῦ κάτω στομίου τοῦ δακρυϊκοῦ πόρου, ὅταν οὗτος διανοίγεται κατὰ τὸ ἔξω τοίχωμα τοῦ στομίου. Ὁσάκις ὁ πόρος ἐκβάλλει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ στομίου, αὕτη ἐλλείπει. Ο. Ρ.

—**Χάσνερ** (Hasner), ***Λεοπόλδος***, *ἱππότης von Artha*. Αὐστριακὸς πολιτικὸς (1818—1891). Σπουδάσας νομικά, διωρίσθη τῷ 1849 ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας καὶ τῷ 1851 τακτικὸς καθηγητὴς τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἐγελιανῆς

Digitized by Google

σχολῆς ἐν Αὐστρίᾳ καὶ συνέγραψε: «Grundlinien der Philosophie des Rechts und seiner Geschichte» (1851) καὶ «System der politischen Oekonomie» (1860). Τῷ 1861 ἐξελέγη μέλος τῆς βουλῆς, ἀντιπρόσωπος τῆς Δυαδικῆς μοναρχίας, κατόπιν δὲ ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τῆς οὐγγρικῆς βουλῆς· τῷ 1865 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης καὶ τῷ 1867 ἰσόβιον μέλος τῆς γερουσίας. Ἀσχολούμενος εἰδικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀνέλαβεν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Auersperg τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Ὡς ὑπουργὸς ἔστρεψεν ὁλόκληρον τὴν προσοχήν του εἰς τὴν σύνταξιν νόμου περὶ λαϊκῶν σχολείων, τὴν δημοσίευσιν τοῦ ὁποίου ἐπέτυχε παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ αὐστριακοῦ κλήρου. Τῷ 1870 τῷ ἀνετέθη ἡ προεδρία τῆς κυβερνήσεως. Η. Γ. Κ

Χασνταΐ (Hasdai), ***Μπὲν Ἀβραάμ.*** Ἰουδαῖος ποιητὴς καὶ θεολόγος (1340—1415). Ἔγραψε πολλὰ ποιήματα καὶ θεολογικὰς μελέτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὂρ Ἀντοναΐ» εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐκτιθεμένων ἰδεῶν. Μ. Δ. Β.

χασομέρης (ὁ)· δημοτ., αὐτὸς ποὺ χάνει τὴν ἡμέρα του, ὁ μὴ ἐργαζόμενος, φυγόπονος, ὀκνηρός.

χασομέρι (τό), καὶ ***χασομέριο***· δημοτ., τὸ χάσιμο τῆς ἡμέρας, τὸ πέρασμα τῆς ἡμέρας χωρὶς δουλειὰ εἴτε ἐξ ὀκνηρίας εἴτε ἐξ ἐλλείψεως ἐργασίας: «αὐτὸ τὸν μῆνα εἶχα πολλὰ χασομέρια» ‖ καθόλου, χρονοτριβή, ἀργία.

χασομερῶ, καὶ ***—άω***· δημοτ., χάνω τὴν ἡμέρα μου, διέρχομαι τὴν ἡμέραν ἐν ἀργίᾳ, χάνω τὸν καιρόν μου.

Χασουάριοι [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς ΒΔ. Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀμισίου (Ems) καὶ Βισούργιος (Weser). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς *Χαιτουώρους* τοῦ Πτολεμαίου. Α. Θ. Σ.

Χασουμελὶ [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ζαρκαδοχώρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

χασούρα (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ χάνῃ τις, χάσιμο, ἰδίᾳ ἐν τῇ χαρτοπαιξίᾳ.

χασοφεγγαριὰ (ἡ)· ἡ περίοδος καθ' ἣν ἡ σελήνη ἀρχίζει νὰ φθίνῃ.

Χάσπε (Haspe) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ πρωσσικῇ Βεστφαλίᾳ, κειμένη ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ντύσσελντορφ—Ντόρτμουντ. Εἶναι ἀκμαία βιομηχανικὴ πόλις, ἔχουσα χυτήρια σιδήρου, ἐργοστάσια χάλυβος, ἀλουμινίου, μηχανῶν κλπ. Κάτ. (1925) 25.636. Χ. Δ.

Χάσπινγκερ (Haspinger), ***Ἰωακεὶμ-Ἰωάννης-Σίμων.*** Τυρολέζος πατριώτης (1776—1858). Τῷ 1809 ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Τυρόλου καὶ συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὰς δύο νίκας τοῦ Ἰζὲλ (29 Μαΐου καὶ 13 Αὐγούστου). Συνέβαλεν ἐπίσης, ἐν Ἄϊζακταλ, εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν ὁλοκλήρου σαξονικοῦ τμήματος στρατοῦ διὰ τῶν περιφήμων «λιθίνων πυροβολαρχιῶν» καὶ ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1809. Ἀναγκασθεὶς κατόπιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Τυρόλον, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιέννην, τῷ δὲ 1836 ἐγένετο ἐφημέριος ἐν Χίτσινγκ. Ἔλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ 1848 καὶ τῷ 1854 ὡς ἱερεὺς τοῦ στρατοῦ. Θεωρεῖται εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Τυρόλου ἀγῶνος. Μ. Δ. Β.

Χάσσα (***Ἐλ —***) [*Γεωγρ.*]. Στενὴ παραλιακὴ χώρα τῆς χερσονήσου τῆς Ἀραβίας, ἐκτεινομένη κατὰ μῆκος τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ὀμάν, ὑπαγομένη δὲ πολιτικῶς εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Νέτζιτ. Ὄπισθεν αὐτῆς ἐκτείνεται ἡ ἔρημος Μικρὰ Ναφούντ, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ σειρᾶς πετρωδῶν λόφων, διηκούσης κατὰ μῆκος τῆς παραλίας. Εἶναι χώρα χθαμαλὴ καὶ θερμή, μὲ παράλια ἄνευ κολπώσεων καὶ βαθέων λιμένων. Κυριώτεραι πόλεις: Κουέϊτ, Χούφουφ καὶ Κατίφ, κατέχουσα τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ἐμπορικῆς πόλεως Γέρρας. Χ. Δ.

Χασσανίδαι. Ὄνομα δυναστείας σερίφων τοῦ Μαρόκκου, ἡγεμονευούσης ἐν τῇ χώρᾳ ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι σήμερον.

Χάσσε (Hasse), ***Ἰωάννης-Ἀδόλφος.*** Διάσημος Γερμανὸς μουσουργὸς (1699—1783). Κατ' ἀρχὰς ὀξύφωνος τῶν μελοδραμάτων τοῦ Ἀμβούργου καὶ τῶν Βρυξελλῶν, ἀπεκάλυψε τῷ 1723 τὸ τάλαντόν του ὡς συνθέτου διὰ τοῦ μελοδράματος «Ἀντίοχος». Μεταβὰς νεώτατος εἰς Νεάπολιν καὶ γενόμενος μαθητὴς τοῦ Πόρπορα καὶ τοῦ Σκαρλάττι, ἀφωμοίωσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ὕφος τῶν διδασκάλων τούτων, ὥστε μετ' ὀλίγον ἐθεωρήθη εἷς τῶν διακεκριμένων μουσουργῶν τῆς σχολῆς τῆς Νεαπόλεως κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἐν Νεαπόλει ἐπαίχθησαν τὰ μελοδράματά του: «Tigrane», «La serva scaltra», «Astarto» (1726) καὶ «Sesostrate», ὅπερ ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Βενετίᾳ ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ «Ὠδείου τῶν Ἀνιάτων», διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἔγραψε τὸ τετράφωνον «Miserere». Νυμφευθεὶς κατόπιν τὴν διάσημον ἀοιδὸν *Φαυστίνην Μπορντόνι*, ἐγένετο μουσικὸς διευθυντὴς ἐν Δρέσδῃ, ἔνθα ταυτοχρόνως ἡ σύζυγός του διέπρεπεν ἐξαιρέτως εἰς τὸ μελόδραμα. Τῷ 1731 ἐπέστρεψαν ἀμφότεροι εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα οἱ θρίαμβοί των ἐσυνεχίσθησαν. Δύο ἔτη βραδύτερον ὁ Χάσσε ἐκλήθη εἰς Λονδῖνον παρὰ τῆς ἀντιπάλου μερίδος τοῦ Χαῖνδελ, ἵνα ἀνταγωνισθῇ τοῦτον, ἐκεῖ δὲ ἔπαιξε τὸν «Ἀρταξέρξην». Ἐγκατέλειψεν ὅμως ταχέως τὸ πεδίον ἀνταγωνισμοῦ, ἀναγνωρίσας τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀντιπάλου του· ἦτο ἄλλως τε εὐθύτατος χαρακτὴρ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων μουσικῶν, οἵτινες ἀνεγνώρισαν ὡσαύτως τὴν πρώϊμον ἰδιοφυΐαν τοῦ Μότζαρτ. Ὁ τελευταῖος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς μουσικῆς τοῦ Χάσσε, οὗτινος τὸν «Ruggero» ἤκουσεν ἐν Μιλάνῳ. Ἀπὸ τοῦ 1735 ὁ Χάσσε παρέμεινε σχεδὸν μονίμως ἐν Δρέσδῃ ὡς διευθυντὴς τοῦ μελοδράματος μέχρι τοῦ 1756, ὅτε, λόγῳ τοῦ πολέμου, μετέβη εἰς Ἰταλίαν· τότε δὲ ἀπώλεσε καὶ μέγα μέρος τῶν χειρογράφων του κατὰ τὸν βομβαρδισμὸν τῆς Δρέσδης. Ὁ Χάσσε συνέθεσεν: 70 μελοδράματα, 14 ὀρατόρια, 5 «Te Deum», πολλὰς λειτουργίας, ψαλμούς, κονσέρτα δι' 6 ὄργανα, κ. ἄ.

— *Χάσσε, Φαυστίνη.* Διάσημος Ἰταλὶς ἀοιδός, τὸ γένος Μπορντόνι, σύζυγος τοῦ μουσουργοῦ *Χάσσε* (1700—1781). Ἤρξατο τοῦ σταδίου της τῷ 1716 διὰ τοῦ μελοδράματος «Ariodante», ταχέως δὲ ἀνεγνωρίσθη ὡς μία τῶν μεγαλυτέρων ὑψιφώνων τῆς μουσικῆς ἱστορίας. Αἱ ἐπιτυχίαι της ἔλαβον διαστάσεις θριάμβου ἐν Βενετίᾳ, Βολωνίᾳ, Νεαπόλει, Γερμανίᾳ, Βιέννῃ, Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ, ἔνθα κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χαῖνδελ ἀπέβη ἡ μεγάλη ἀντίπαλος τῆς Κουτζόνε. Γ. Σ

Χασσεκῆς, Χατζῆ Ἀλῆς. Τοῦρκος βοεβόδας τῶν Ἀθηνῶν (βλ. λ. *Χασεκῆς*).

Χάσσελκβιστ (Hasselquist), ***Φρειδερῖκος.*** Σουηδὸς περιηγητὴς καὶ φυσιοδίφης (1722—1752). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Λινναίου, κατ' ἐντολὴν τοῦ ὁποίου ἐπεχείρησεν ἐπιστημονικὸν ταξίδιον εἰς Παλαιστίνην, ἡ ὁποία δὲν εἶχε καλῶς μελετηθῆ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐπιστρέφων εἰς Εὐρώπην, μετὰ πλήθους παρατηρήσεων περὶ τῆς πανίδος, τῆς χλωρίδος καὶ τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου τῆς Παλαιστίνης, ἀπεβίωσεν ἐν Σμύρνῃ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς βοτανολογικῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Λινναῖος τὸ ἔργον «Flora Palestinae». Ὡσαύτως ἐξέδωκε καὶ τὰς ἄλλας ἐργασίας αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Resa till Heliga Landet Soerraetad fran as 1749 till 1752» (1757). Χ. Δ.

Χάσσελμαν (Hasselmann), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς σοσιαλδημοκράτης, γεννηθεὶς τῷ 1844. Ἀνεμείχθη ἐνωρὶς εἰς τὸ ἐργατικὸν κίνημα τῆς πατρίδος του ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τοῦ Λασσάλ. Μετὰ τοῦ Schweitzer ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Der neue Sozialdemokrat». Ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς γενικῆς ἑνώσεως τῶν Γερμανῶν ἐργατῶν διεξήγαγε διαπραγματεύσεις διὰ τὴν συγχώνευσιν τῆς ἑνώσεως ταύτης μετὰ τοῦ ἐργατικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Βραδύτερον ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ν' ἀναλάβῃ μετὰ τοῦ Liebknecht τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Vorwaerts» καὶ ἵδρυσεν ἴδιον ὄργανον, τὴν «Die Rote Fahne», ἐν ᾧ ὑπεστήριζεν ἀντιλήψεις παραπλησίας πρὸς τὸν ἀναρχοσυνδικαλισμὸν καὶ κατεπολέμησε τὴν πολιτικὴν τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Τῷ 1880, κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Βάδης, ἀπεκλείσθη τοῦ κόμματος διὰ τὰς ἀποσχιστικάς του διαθέσεις καὶ κατόπιν τούτου μετενάστευσεν εἰς Ἀμερικήν. Θ. Π.

Χάσσελριις (Hasselriis), ***Λουδοβῖκος.*** Δανὸς γλύπτης (1844—1912). Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν ἐν Κοπεγχάγῃ, μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς πληρεστέραν κατάρτισιν. Ἡ τέχνη του διακρίνεται διὰ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἁρμονίαν της. Κυριώτατα ἔργα του εἶναι: «Ὁ δισκοβόλος» (1873) καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Ἑρρίκου Χάϊνε (κατ' ἀρχὰς ἐν Ἀχιλλείῳ Κερκύρας, εἶτα δ' ἐν Ἀμβούργῳ). Ι. Μ. Π.

Χάσσελτ (Hasselt) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Βελγίου, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Λιμβούργου, κειμένη ἐπὶ τοῦ Ντέμερ, παραποτάμου τοῦ Σκάλδιος. Εἶναι κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν πρὸς τὴν Λιέγην, τὸ Μάαστριχτ καὶ τὸ Μάασεϋκ καὶ ἔχει διυλιστήρια καὶ ζυθοποιεῖα. Ἐν αὐτῇ παράγεται φερώνυμον εἶδος οἰνοπνευματώδους ποτοῦ, ἐξαγομένου ἐκ τῶν σιτηρῶν. Τὴν 6 Αὐγούστου 1831 οἱ Ὀλλανδοὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πρίγκιπος τῆς Ὀράγγης ἐνίκησαν παρὰ τὸ Χάσσελτ τοὺς Βέλγους ἐθνικιστάς, στρατηγουμένους ὑπὸ τοῦ Νταίν, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τῆς βελγικῆς ἀνεξαρτησίας. Κάτ. (1925) 21.116. Χ. Δ.

Χάσσελφελντ (Hasselfelde) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μπλάκενμπουργκ. Κάτ. 10.270. Ἔχει μεταλλικὰς πηγάς, ἐργοστάσια πούρων καὶ μηχανικὰ πριονιστήρια. Μ. Δ. Β.

Χάσσενπφλουγκ (Hassenpflug), ***Χὰνς-Δανιὴλ-Λουδοβῖκος-Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς πολιτικὸς (1794—1862). Ἐχρημάτισε μυστικοσύμβουλος τῆς αὐλῆς τοῦ Κάσσελ, ὑπουργὸς καὶ τέλος πρωθυπουργός. Ἀπὸ τοῦ 1839 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ δουκάτου τοῦ Λουξεμβούργου καὶ τῷ 1841 διωρίσθη πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου πρωσσικοῦ δικαστηρίου τοῦ Γκράϊφσβάλντε. Τῷ 1850 ἐπανελθὼν εἰς Κάσσελ, ἐγένετο ἐκ νέου πρωθυπουργός, ἐπαναλαβὼν ὅμως τὰς παλαιὰς ἀνελευθέρας μεθόδους του ἐξεδιώχθη μετὰ τοῦ ἡγεμόνος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τὰ ἀνακτοβούλια ὅμως τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἀνησυχήσαντα πρὸ τοῦ ἐνδεχομένου κινδύνου γενικεύσεως τῆς δημοκρατικῆς κινήσεως καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ὑπεστήριξαν διὰ στρατοῦ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ ἐκπτώτου ἡγεμόνος καὶ τοῦ Χάσσενπφλουγκ, ὅστις ἐν τούτοις, παρὰ πᾶσαν τὴν ἔξωθεν ὑποστήριξιν, ἠναγκάσθη τῷ 1855 νὰ παραιτηθῇ, ἀποσχὼν ἔκτοτε τῆς πολιτικῆς. Χ. Δ.

Χάσσερτ (Hassert), ***Κούρτιος.*** Γερμανὸς γεωγράφος καὶ περιηγητής, γεννηθεὶς τῷ 1868. Τῷ 1917 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γεωγραφίας ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τεχνικῇ σχολῇ τῆς Δρέσδης. Ἐπιχειρήσας πλεῖστα ἐπιστημονικὰ ταξίδια (ἀνὰ τὸ Μαυροβούνιον, τὴν Ἀλβανίαν, τὰ Ἀβρούζια, τὴν Καλαβρίαν), ἠσχολήθη μὲ τὴν φυσικογεωγραφικὴν καὶ γεωλογικὴν μελέτην τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐπεσκέπτετο. Ἔγραψε: «Die Nordpolargrenze der bewohnten und bewohnbaren Erde» (1881), «Reise durch Montenegro nebst Bemerkungen über Land und Leute» (1893), «Beiträge zur physischen Geographie von Montenegro» (1895), «Deutschlands Kolonien» (1899), «Grashochländer der NW Kameruns» (1917), «Türk. Reich» (1918), «Vereinigte Staaten von Amerika» (1922), «Kamada und vereinigte Staaten i. Andraes Geographie d. Welthandels» (1927), κ. ἄ. Χ. Δ.

Χασσιδὶμ (Hassidim)· βλ. λ. *Ἀσιδαῖοι.*

Χάστα *Ρηγία*· βλ. λ. *Ρηγία* Χάστα.

Χαστέμι [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Λευκόχωρα* βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χάστιγξ, ἢ ***Χάστινγκς*** Hastings, προφ. *Χαίστινξ*) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομητείας Ἄνταμς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Νεμπράσκα. Κάτ. 11.647. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφασμάτων καὶ ἐλαστικῶν αὐτοκινήτων. Μ. Δ. Β.

—Χάστιγξ, ἢ ***Χάστιγκς*** (Hastigs, προφ *Χαίστινξ*) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Νήσου τῆς Νέας Ζηλανδίας. Κάτ. 14.035. Μ. Δ. Β.

—Χάστιγξ, ἢ ***Χάστινγκς*** (Hastings, προφ. *Χαίστινξ*) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ Σοῦσσεξ ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Καλαί. Κάτ. 66.495. Εἶναι πολυσύχναστος λουτρόπολις καὶ ἔχει ναυπηγεῖα καὶ ἀκμαίαν ἁλιείαν. Γουλιέλμος ὁ Κατακτητὴς ἐνίκησε παρ' αὐτῇ τοὺς Ἀγγλοσάξονας ὑπὸ τὸν Χαρόλδον Β', ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη ἐν τῇ μάχῃ (14 Ὀκτωβρίου 1066). Βραδύτερον ἡ πόλις εἶχεν ἀποβῆ σημαντικωτάτη διὰ τὸ ἐμπόριόν της καὶ ἡ πλουσιωτέρα τῶν ἀποκληθέντων «πέντε λιμένων. Μ. Δ. Β.

Χάστιγξ (Hastings). Περιώνυμος ἀγγλικὴ οἰκογένεια (βλ. λ. *Ἄστιγξ*).

χαστούκι (τό)· δημοτ., κτύπημα διὰ τῆς παλάμης, κόνδυλος, ράπισμα, κόλαφος.

χαστουκιὰ (ἡ)· ἄλλως *χαστούκι* (βλ. λ.).

χαστουκίζω· δημοτ., δίδω χαστούκια, κολαφίζω, ραπίζω.

χαστουκώνω· δημοτ., ἄλλως *χαστουκίζω* (βλ. λ.).

χασχάσι (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *μήκων ἡ μηριγγοφόρος.*

Χάτα [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Αὐλωναρίου, τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 75.

Χαταζοῦ· βλ. *Χατσοπσουϊτοῦ.*

Χατάνγκα (Chatanga) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας ἐν Σιβηρίᾳ, διασχίζων τὸ κυβερνεῖον Ἱενισσέη καὶ ἐκβάλλων μετὰ ροῦν 737 χλμ. εἰς τὸν Βόρειον Παγωμένον ὠκεανόν, πρὸς Α. τῆς χερσονήσου Ταϊμούρ, ἐντὸς ὁμωνύμου αὐτῷ κόλπου. Ἡ λεκάνη του καταλαμβάνει ἐμβαδὸν 398.152 τ. χλμ. Χ. Δ.

Digitized by Google

Χατὰρ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρασιατικὸν ἀκρωτήριον κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ κόλπου τῆς Κῶ, ΝΑ. κέρας τοῦ ὅρμου τῆς Ἁλικαρνασσοῦ (πλάτ. 37°01'15" Β., μῆκ. 27°26'40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: Gulfs of Kos, Doris and Symi). Πρόκειται αὐτοῦ ὕφαλος ἐπικίνδυνος ὀνομαζομένη *Σιγή*. Σ. Ε. Λ.

Χατατούριος, ἢ Χουτατούριος. Στρατηγὸς τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἀρμενικῆς καταγωγῆς. Διατελῶν τῷ 1071 στρατηγὸς τῆς Μεγάλης Ἀντιοχείας (ἐν Συρίᾳ), ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Δ' Διογένης ἐκηρύχθη ἔκπτωτος, ἔσπευσε πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ. Συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν ἐν Κιλικίᾳ, ἔπεσε κατὰ τὴν μάχην ἐκ τοῦ ἵππου του καὶ κατ' ἄλλους μὲν ἐφονεύθη ἀμέσως, κατ' ἄλλους δὲ ᾐχμαλωτίσθη καὶ εἶτα ἐθανατώθη. Ν. ΚΛΣ

Χάτβαν (Hatvan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Οὑγγαρίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Χέβες. Κάτ. 14.200, ἀποζῶντες κυρίως ἐκ τοῦ ἐμπορίου ὀνομαστῶν ἵππων καὶ οἴνων. Μ. Δ. Β.

Χάτερλυ (Hatherly), ***Στέφεν - Τζῶρτζεσον.*** Ἄγγλος μουσικός, γεννηθεὶς τῷ 1827. Ἀφοῦ ἐπί τινα χρόνον διετέλεσε μουσικὸς διευθυντὴς τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ ναοῦ τῆς Λιβερπούλης, μετέβη τῷ 1871 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐχρίσθη ὀρθόδοξος ἱερεύς, γενόμενος πρωτόθρονος τοῦ πατριαρχείου τῷ 1875. Ὁ Χάτερλυ ἀφιέρωσε τὴν ζωήν του εἰς τὴν μελέτην τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκύψῃ καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς παλαιοτέρας παρασημαντικῆς καὶ τῶν ἀρχαίων χειρογράφων. Ἔγραψεν: «A treatise on Byzantine music» (1892), συνέθεσε «λειτουργίαν» διὰ τοὺς ναοὺς τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνικῶν παροικιῶν, ἐνηρμόνισεν ἱερὰ βυζαντινὰ μέλη, κ. ἄ. Γ. Σ.

Χατζάκης. —1) ***Ἀστρινός*** βλ. λ. *Χατζηδάκης Ἀστρινός*. —2) ***Ἐμμανουήλ.*** Κρὴς ὁπλαρχηγός, ἀγωνισθεὶς κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1866 καὶ 1878 ὡς ἀρχηγὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς ἐπαρχίας Βιάννου. —3) ***Στυλιανός.*** Κρὴς ἀγωνιστὴς κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1866—1869 καὶ 1878. ΕΡ. Μ.

Χατζᾶκος, *Ματθαῖος.* Δικαστικὸς γεννηθεὶς ἐν Σύρῳ τῷ 1861. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, ἀνελθὼν μέχρι τοῦ ἀξιώματος τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τῷ 1915 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ κυβερνήσεως Σ. Σκουλούδη· λόγῳ τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν παρῃτήθη τῆς θέσεώς του τῷ 1917, ἐπανελθὼν δὲ μετὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1920 παρῃτήθη τὸ ἑπόμενον ἔτος. Μ. Γ. Δ.

Χατζάλαγα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Νομίων τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 111. Ἤδη μετωνομάσθη *Ἅγιος Στέφανος*.

Χατζαλὰρ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Σταυροχῶρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χατζαλέϊκα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λυγουρίου τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Κάτ. (1928) 67.

Χατζαλὶ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ξάγναντο* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χατζάμαρο (Hajamaro) *[Γεωγρ.]*. Ὁ κυριώτερος βραχίων τοῦ ποταμοῦ *Ἰνδοῦ* (βλ. λ.). Μ. Δ. Β.

Χατζανέστης, *Γεώργιος.* Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1863, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου. Τὰς σπουδάς του συνεπλήρωσε κατόπιν ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ἐφοίτησεν εἰς τὴν αὐτόθι σχολὴν πυροβολικοῦ τοῦ Γούλιτς, καὶ τέλος ἐν Γερμανίᾳ. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς κατατάξεώς του εἰς τὸ στράτευμα κατεφάνη τὸ ἐπικρατοῦν παρ' αὐτῷ πνεῦμα αὐστηρότητος καὶ πιστῆς τηρήσεως τῆς πειθαρχίας καὶ τοῦ καθήκοντος. Ὡς νέος ἀξιωματικὸς εἰργάσθη ἐπὶ διετίαν εἰς τοπογραφικὰς ἐργασίας ἐν Ἀλγερίᾳ παρὰ τῇ γαλλικῇ ἐκεῖ ἀποστολῇ, καὶ κατόπιν ἐξεπαιδεύθη ἐπὶ ἓν ἔτος παρὰ τῷ αὐστριακῷ ἰνστιτούτῳ εἰς μαθήματα γεωδαισίας. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐτοποθετήθη παρὰ τῷ τότε, ὑπὸ τὸν Αὐστριακὸν συνταγματάρχην Χάρτλ, γεωδαιτικῇ ἀποστολῇ, παρ' ᾗ ὑπηρέτησεν ἐπὶ ἑπτὰ συναπτὰ ἔτη (1890—1897). Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1897, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, μετέσχε μετὰ τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας ὡς ἐπιτελάρχης τῆς ὑπὸ τὸν τότε συνταγματάρχην Σμολένσκην 3ης ταξιαρχίας, καὶ κατόπιν ὡς διοικητὴς πυροβολαρχίας. Τῷ 1902 ὑπηρέτησε παρὰ τῇ ἐπιθεωρήσει τοῦ πυροβολικοῦ (τεχνικῷ τμήματι). Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1901 συγκρότησιν τοῦ σώματος τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν μετετέθη εἰς τὸ σῶμα τοῦτο, εἰς ὃ προήχθη ταγματάρχης, παρέμεινε δ' ἐν αὐτῷ μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1909 διαλύσεως τοῦ σώματος, ὁπότε ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ πυροβολικόν, ἀποστρατευθεὶς μετ' ὀλίγον τῇ αἰτήσει του. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913 ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐφεδρείας καὶ μετέσχεν ὡς ἐπιτελάρχης τῆς 6ης μεραρχίας, εἰς δὲ τὸ ἐνδιάμεσον τῶν δύο πολέμων διάστημα ὡς ἐπιτελάρχης τῆς 5ης μεραρχίας. Μετὰ τοὺς πολέμους ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, ἀνακτήσας δὲ τοὺς βαθμούς του, καὶ προαχθεὶς συνεπῶς εἰς συνταγματάρχην, ἐτοποθετήθη τὸν Σεπτέμβριον 1914 διοικητὴς τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων.

Γεώργιος Χατζανέστης.

Κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1915 ἐτοποθετήθη διοικητὴς τῆς 5ης μεραρχίας. Τὴν ἐποχὴν 1917—1920 παρέμεινεν ἐκτὸς τοῦ στρατεύματος, ἀποστρατευθεὶς τῇ αἰτήσει του. Τὸν Νοέμβριον 1920 ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ προήχθη εἰς ὑποστράτηγον, βραδύτερον δ' εἰς ἀντιστράτηγον. Τὸν Ἀπρίλιον 1922 ἐτοποθετήθη διοικητὴς στρατιᾶς Θρᾴκης, τὰ δὲ μέσα Μαΐου 1922 ἐτοποθετήθη ἀρχιστράτηγος τῶν στρατιῶν Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θρᾴκης. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἀντικατεστάθη ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ ταύτῃ τὴν 24ην Αὐγούστου 1922. Δικασθεὶς ὑπὸ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου, ἅτε θεωρηθεὶς ὑπεύθυνος διὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφήν, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐτυφεκίσθη τὴν 15ην Νοεμβρίου 1922. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χατζάρας. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σαλώνων (βλ. λ. *Βασιλείου Βασίλειος*).

χατζαρούλα (ἡ)· προσηγορία ἰδίᾳ μὲν γυναικὸς ὑπηρετούσης τοὺς στρατιώτας, ἔπειτα δὲ καὶ στρατιώτου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, προτιμῶντος νὰ ἐργάζεται ὡς βοηθητικός, οἷον εἰς παρασκευὴν φαγητῶν, εἰς πλύσιν καὶ καθόλου εἰς ἐργασίας ταπεινωτικάς· ‖ ἐντεῦθεν καὶ *χατζαρούλας* (ὁ), ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας.

χατζαρούλας (ὁ)· δημοτ., βλ. *χατζαρούλα* (ἡ).

Χατζερῆς· βλ. λ. *Χαντζερῆς*.

Χατζῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μούζενα δερεσί, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 80 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχε δύο ἐκκλησίας καὶ δύο δημοτικὰς σχολάς. Ε. Ι. Χ

Χατζῆ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 149, τῆς δὲ κοινότητος εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κούμαρι*, 436. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δύο συνεταιρισμοὺς πωλήσεως σταφίδος. —2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἐφύρας τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 64. —3) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.146, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ματαράγκα*, 1.376. Ἔχει εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, τρεῖς γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἀθλητικὸν σύλλογον.

Χατζῆ - Ἀλῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου χωρίου *Κόρυμβος* (βλ. λ.).

Χατζῆ - Ἀλῆ *πασᾶς*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμὲτ τοῦ Β'. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτανικοῦ σαραγίου τοῦ στρατοῦ καὶ κατόπιν βαλῆς. Τῷ 1692 διωρίσθη μέγας βεζύρης. Ἀποτυχὼν εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον ἐπαύθη μετὰ δύο ἔτη. Τῷ 1699 διωρίσθη φρούραρχος Ἡρακλείου (Κρήτης), ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανε. Ν. Μ.

Χατζημὰρ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Φαρσάλων τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 164

Χατζηναργυρόυ, ἢ *Ἀνάργυροι.* Ἐπιφανὴς σπετσιωτικὴ οἰκογένεια, τῆς ὁποίας πλεῖστα μέλη ἔδρασαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ τὸν Ἀγῶνα. Ἐπιφανέστερα μέλη αὐτῆς ὑπῆρξαν:

— 1) ***Γιαννάκης Κόλα,*** ἢ *Δεληγιαννάκης*, ἀποκαλούμενος οὕτω διὰ τὴν ἔκτακτον ἀνδρείαν καὶ τὴν σωματικήν του ῥώμην. Ἠσχολεῖτο μὲ τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, ὅτε δέ, τῷ 1790, ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Αἰγαῖον, καλῶν τοὺς νησιώτας εἰς ἐξέγερσιν, ἔσπευσε νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ ἐπιβαίνων τοῦ πλοίου του. Ταχέως ὁ Δεληγιαννάκης ἀπέβη εἷς τῶν ἀρίστων συναθλητῶν τοῦ Κατσώνη, ἀναφέρεται δὲ ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἐν Κυθήροις ἑδρεύοντος ἀρχηγοῦ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας Ἀγγέλου Ἔμου ὅτι τὸν Αὔγουστον τοῦ 1790 ᾐχμαλώτισε παρὰ τὰ Κύθηρα γαλλικὸν πλοῖον κατάφορτον τουρκικῶν πολεμεφοδίων. Μετὰ τὴν μεγάλην ναυμαχίαν τοῦ Καφηρέως ὁ Δεληγιαννάκης ἠκολούθησε τὸν Κατσώνην εἰς πάντας τοὺς κατόπιν ἀγῶνας του καὶ τέλος μετέβη μετ' αὐτοῦ εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἔτυχε μεγάλων τιμῶν.

—2) ***Ἀνάργυρος Παύλου,*** ἢ ***Χατζηανάργυρος.*** Ἐξάδελφος τοῦ προηγουμένου, ναυτικὸς καὶ πρόυχων τῶν Σπετσῶν, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1814. Ἀπολέσας ἅπασαν τὴν περιουσίαν του κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καταστροφὴν τῶν Σπετσῶν (1770), τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶχον ἀναμιχθῆ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλώφ, ἐπεδόθη εἰς τὴν ναυτιλίαν, δι' ἧς κατώρθωσε ταχέως νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα καὶ νὰ καταλάβῃ ἔξοχον κοινωνικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1792 ὁ Ἀνάργυρος, συναντήσας παρὰ τὸ Σούνιον τὸν τουρκικὸν στόλον τοῦ Χουσεῒν πασᾶ, διώκοντα τὸν τοῦ Κατσώνη, καὶ γνωρίζων ὅτι ὁ Τοῦρκος ναύαρχος εἶχε διαταγὴν νὰ καταστρέψῃ τὰς Σπέτσας, ἔσπευσε νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὸν καὶ κατώρθωσε δι' εὐφυῶν ἐπιχειρημάτων νὰ τὸν ἀποτρέψῃ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου του. Ἠναγκάσθη μάλιστα τότε, ὑπείκων εἰς διαταγὴν τοῦ πασᾶ νὰ λάβῃ εἰκονικῶς μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων δίωξιν τοῦ Κατσώνη. Ὁ Χουσεΐν, ἐκτιμήσας τὸν Χατζηανάργυρον, περιέβαλεν αὐτὸν διὰ καφτανίου καὶ τῷ παρεχώρησεν ἄδειαν ἐλευθέρας ἐμπορίας καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Τῷ 1798 ναυπηγήσας μέγα βρίκιον, κατώρθωσε πρῶτος αὐτὸς ἐξ ὅλων τῶν Σπετσιωτῶν νὰ διασπάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἱσπανίας, ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως δὲ ταύτης ἀπεκόμισε μεγάλα κέρδη. Τῷ 1803 ὁ Χατζηανάργυρος, ἐκμεταλλευόμενος τὴν μετὰ τοῦ Χουσεῒν πασᾶ παλαιὰν γνωριμίαν, ἐπέτυχε καὶ πάλιν νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του, τῆς ὁποίας ἠπειλεῖτο νὰ ἀρθῇ τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἰσχῦον καθεστὼς αὐτοδιοικήσεως, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του ὑπῆρξε πρόεδρος τῶν προεστώτων τῆς νήσου, ἣν πολλάκις ἔσωσε διὰ τῆς διπλωματικῆς του ἱκανότητος. Ἐκ τῶν υἱῶν του οἱ *Ἀγαγνώστης, Παῦλος* καὶ *Ἀνδρέας* διέπρεψαν ὡς ναυτικοὶ κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Χ. Δ.

Χατζηαντώνηδες *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κονταιίκων τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 22.

Χατζηαποστόλου, *Νικόλαος.* Μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1886. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Ὠδεῖον Λόττνερ, ἔνθα ἔσχε διδάσκαλον τὸν καθηγητὴν Μπέμμερ. Ἐγένετο γνωστὸς τὸ πρῶτον ἐκ δύο συνθέσεών του, αἵτινες ἐγένοντο δημοφιλέσταται («Τὰ κοραλλένια χείλη σου» καὶ «Θὰ κόψω ρόδα μυρωμένα»). Τῷ 1910 προσελήφθη ὡς διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας εἰς τὴν ὀπερέτταν Παπαϊωάννου, μετὰ τῆς ὁποίας καὶ περιώδευσεν εἰς τὴν Τουρκίαν, Βουλγαρίαν καὶ Ρουμανίαν. Κατὰ τὴν δεκαετίαν 1912—1922 διηύθυνε τὸν χορὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, συνέθεσε δὲ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διαφόρους λειτουργίας, Χερουβικά, Κοινωνικά, Μεγαλυνάρια, Ἀκάθιστον Ὕμνον, ἀκολουθίας γάμου, βαπτίσεως, νεκρωσίμου κ. ἄ. Τῷ 1922—1923 περιώδευσε τὴν Αἴγυπτον, τῷ δὲ 1928 μετέβη εἰς Βιέννην κατὰ πρόσκλησιν τῆς Ἑταιρείας Γραμμοφώνων «His Master's Voice» καὶ διηύθυνε τὴν φωνογραφικὴν ἐγγραφὴν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων καὶ συνθέσεων. Συνέθεσε πλῆθος ὀπερεττῶν, αἵτινες πᾶσαι ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Κυριώτεραι τούτων εἶναι: «Μοντέρνα καμαριέρα» (1916), «Ἐρωτικὰ γυμνάσια» καὶ «Πανουργία Ἀρλεκίνου» (1917), «Μπεμπέκα», ἥτις ἐπαίχθη καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ «Κοντεσσίνα» (1918), «Οἱ ἐρωτευμένοι» καὶ «Στὰ τριανταφυλλα» (1919), «Οἱ Ἀπάχηδες τῶν Ἀθηνῶν», «Τὸ πρῶτο φιλί», «Τὸ κορίτσι τῆς γειτονιᾶς», «Οἱ παντρεμένοι», «Γυναῖκα τοῦ δρόμου», «Ἀδὰμ καὶ Εὔα» καὶ «Τὰ δίχτυα τῆς ἀγάπης» (1920—1923), «Μποέμικη ἀγάπη» (1925), «Παλιὰ καὶ νέα χρόνια» (1926), «Ἡ πρώτη ἀγάπη» καὶ «Ἡ δλάμισσα» (1928), «Γιόλα» (1930), «Ὁ Μαχαραγιᾶς» (1931) καὶ «Μπλοῦ-Μπλοῦ» (1933). Πλὴν τῶν ὀπερεττῶν συνέθεσε καὶ πλεῖστα ἄλλα τραγούδια, ἐκ τῶν ὁποίων ἐβραβεύθησαν: «Ἡ μικροπαντρεμένη» ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Ἑλλήνων θεατρικῶν συγγραφέων, «Τὰ μαῦρα μάτια σου», «Στὸν ἀργαλειό», «Σὰν παραμύθι» καὶ «Καρδιὰ ποῦ πεθαίνει» κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τῆς φωνογραφικῆς ἑταιρείας «Columbia». Γ. Λ. Κ.

Digitized by Google

Χατζηαργύρης ***Ἀλφρέδος.*** Ἕλλην ἐκ Βόλου, ἰατρὸς καὶ βιολογο-χημικός, γεννηθεὶς τῷ 1872. Ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1893), μετέβη εἰς Χάλλην τῆς Γερμανίας τῷ 1894 καὶ ἤρξατο καὶ αὖθις γενικῶν ἰατρικῶν σπουδῶν ἐπὶ τετραετίαν, μεθ' ὃ ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς τὴν ἀνατομοπαθολογίαν παρὰ τῷ ἐν Χάλλῃ καθηγητῇ Eberth (1898—1899) καὶ τῷ ἐν Βερολίνῳ Virchow, οὗτινος καὶ διετέλεσε βοηθὸς ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ 1901. Διετέλεσεν ἐπίσης ἐπιμελητὴς τοῦ καθηγητοῦ τῆς φυσιολογικῆς χημείας Thierfelder ἀπὸ τοῦ 1907 μέχρι τοῦ 1909. Τῷ 1910 ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις καὶ μετὰ διετίαν ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς φυσιολογικῆς καὶ παθολογικῆς χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. Ἔγραψε: «Zur Kenntniss des Neurokeratins, Darstellung derselben und Bestimmung der Hexonbasen, sowie des Tyrosins und Cystins» (1907), «Hydrolytische Spaltung des keratins aus Rosshaaren», «Untersuchungen über Vogelgehirne», «Untersuchungen über die Tischgehirne von Gadus morrhua und Gadus aiglefinus», «Über die fermentative Spaltung des Kreatins», «Beitrag zur Frage der Feltresorption». Πᾶσαι αἱ ἄνω ἐργασίαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Hoppe-Seyler: «Zeitschr. f. Physiolog. Chemie» Σημειοῦμεν ἐπίσης τὰ ἀκόλουθα: «Die Resorption der Monoglizeride der höheren Fettsäuren» (ἐν «Zeitschr. f. Biolog.» Μόναχον 1912 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ O. Frank), «Μέθοδοι ἐρεύνης τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης ἐν τῷ φυσιολογικῷ καὶ παθολογικῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου» (1915), «Ἡ κληρονομικότης γενικῶς ἐν τῇ φύσει, οἱ ταύτην διέποντες νόμοι καὶ ἡ εὐγονία τῆς φυλῆς», «Περὶ ἀνανεώσεως τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος ὀργανισμοῦ» (1928), «Τὸ μυστήριον τοῦ ὕπνου ἀπὸ φυσιολογικῆς καὶ βιολογοχημικῆς ἀπόψεως» («Ἰατρ. Πρόοδ.», Ἀπρίλιος 1931). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Ο. Ρ.

Χατζηασλάνης, ***Δημήτριος.*** Ἕλλην κωμῳδιογράφος καὶ ἁγιογράφος (βλ. λ. *Βυζάντιος,* Δημήτριος).

Χατζῆ-Ἀχμέτ. Βορειοαφρικανὸς ἡγεμών, τελευταῖος βέης τῆς Κωνσταντίνης (1827—1837), ἀποθανὼν τῷ 1851. Ἂν καὶ διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν βέην τοῦ Ἀλγερίου, ὑπεστήριξεν αὐτὸν τῷ 1830, διαρκούσης τῆς γαλλικῆς εἰσβολῆς, καὶ παρέσχεν ἄσυλον εἰς τὰς μεγάλας οἰκογενείας τοῦ Ἀλγερίου, αἵτινες ἐτράπησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, φεύγουσαι τὴν γαλλικὴν κατοχήν. Προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἠμύνθη κρατερῶς ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τοῦ Ἄμπντ-ἔλ-Καντέρ, ἐν τέλει ὅμως ἐξηναγκάσθη εἰς ὑποταγὴν καὶ παραιτηθεὶς τῶν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας δικαιωμάτων του ἐγκατεστάθη εἰς Ἀλγέριον. Χ. Δ.

Χατζηβασίλης. Διακεκριμένος καὶ φιλόπατρις Κωνσταντινουπολίτης. Μυηθεὶς ἐν τοῖς φιλικοῖς, προσήνεγκε μεγάλας ὑπηρεσίας διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅτε καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐθανατώθη. Τ. Ε. Ε.

Χατζηβασίλης, ***Χριστόφορος·*** βλ. λ. *Περραιβὸς* Χριστόφορος.

Χατζῆ-βέη *[Γεωγρ.].* Παλαιότερον ὄνομα τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ *Ὀδησσοῦ* (βλ. λ.), ὅπερ ἔφερεν αὕτη, κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ συνοικισμοῦ της ὑπὸ τῶν Ρώσων, μέχρι τοῦ 1795. Τὸ ὄνομα ἔφερε πρὸ τῆς ρωσικῆς κατοχῆς μικρὸν τουρκικὸν ὀχύρωμα, ἀνεγειρόμενον αὐτόθι καὶ καταληφθὲν ὑπὸ τῶν Ρώσων τῷ 1789. Χ. Δ.

Χατζῆ Βιρὰν *[Γεωγρ.].* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Βυρσίνη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χατζηγάκης. Ὄνομα οἰκογενείας ἐκ Τρικκάλων τῆς Θεσσαλίας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη ἔδρασαν ὡς προύχοντες καὶ πολιτευταί. Πρόγονος αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀκμάσας ἄρχων τοῦ Περτουλίου *Τριαντάφυλλος.* Υἱὸς αὐτοῦ ἦτο ὁ *Παναγιώτης Χατζῆς,* ἄρχων τοῦ Περτουλίου καὶ ἁρματολὸς τῆς Πίνδου, υἱὸς δὲ τοῦ τελευταίου ὁ φιλικὸς *Γάκης Χατζῆς (Χατζηγάκης),* γεννηθεὶς ἐν Περτουλίῳ τῷ 1791 καὶ ἀποθανὼν ἐν Τρικκάλοις τῷ 1876. Οὗτος προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἀγῶνα καὶ μετέπειτα, διασώσας τρεῖς περίπου χιλιάδας οἰκογενείας Ἑλλήνων σκηνιτῶν (Σαρακατσαναίων) ἀπὸ ἐκτόπισιν εἰς Αἶμον, χάρις εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν τοῦ σουλτάνου καὶ τὴν ἐπιρροήν του πλησίον τῶν πασάδων Ἰωαννίνων καὶ Τρικκάλων. Ὁ υἱὸς τοῦ Γάκη *Γιαννάκης* διετέλεσεν ἄρχων τοῦ Περτουλίου καὶ ἀγᾶς Τρικκάλων. Τέσσαρες υἱοὶ τοῦ τελευταίου διετέλεσαν ὁ μὲν *Ἀθανάσιος* βουλευτὴς (τῷ 1882), εὐθὺς μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας, ὁ *Παναγιώτης* δήμαρχος Τρικκαίων ἐπὶ 33 συνεχῆ ἔτη, ὁ *Σωτήριος* βουλευτὴς Τρικκάλων καὶ μετέπειτα γερουσιαστής, ἀπὸ τοῦ 1883 μέχρι τοῦ 1932, καὶ ὁ *Κωνσταντῖνος* δήμαρχος τοῦ τέως δήμου Αἰθίκων ἐπὶ 16 συνεχῆ ἔτη. Ι. Α. Μ.

Χατζηγεώργης, ***Ἀμοιραδάκης·*** βλ. λ. *Μουριώτης* Χατζῆ-Γεώργης.

Χατζηγὴρ *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Κυψέλων τοῦ τέως νομοῦ Ἕβρου. Πρὸ τῆς ανταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 747 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἐκαλεῖτο *Γύριννα.*

Χατζηγιαννοῦς *[Γεωγρ.].* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Σταυροχώρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χατζηγώγου ***χάνι*** *[Στρατ. Ἱστορ.].* Χάνι παρὰ τὴν νοτίαν εἴσοδον τῆς στενωποῦ Σαρανταπόρου, καταστὰν πασίγνωστον λόγῳ τῆς κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1912 μάχης τοῦ Σαρανταπόρου, καθ' ἣν ἡ θέσις τοῦ χανίου τούτου ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς δράσεως μονάδων τινῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πρὸς δὲ διότι εἰς τὸ χάνι τοῦτο ἐγκατεστάθη ἑλληνικὸν χειρουργεῖον διαρκούσης τῆς μάχης. Ν. Θ. Κ.

Χατζηδάκης. Πλουσία οἰκογένεια κρυπτοχριστιανῶν ἐκ Μυλοποτάμου Κρήτης, ἕλκουσα τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Χουσεῒν μπέη, ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τῶν γενιτσάρων, ἐλθόντος εἰς Κρήτην ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα· οὗτος ἠγόρασεν ἀντὶ 100 παράδων σκλάβαν Χριστιανὴν κόρην, ἣν καὶ ἐνυμφεύθη, ἐκμυστηρευθεὶς εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικήν του καταγωγὴν καὶ τὴν χριστιανικήν του πίστιν. Ὁ υἱός του *Μουσταφᾶ Χατζῆ Χασὰν Ὀγλοῦ* ἐδιδάχθη τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς Δισκουρίου Μυλοποτάμου, ἐκπαιδευθεὶς ἀργότερον ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐπανελθὼν ἐν Μυλοποτάμῳ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπάρχου, ἔλαβε Χριστιανὴν σύζυγον ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ἀγωνιστῶν Σγουρῶν· προσέφερεν ἐν κρυπτῷ πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους του Χριστιανούς. Ἔγγονος τούτου ἦτο ὁ *Μουσταφᾶ Χατζῆ Χασὰν Ὀγλοῦ* (1827—1915), γνωστὸς ὡς μπέης τοῦ Μυλοποτάμου· ἐγεννήθη ἐν Ἡρακλείῳ, ἐβαπτίσθη κρυφίως ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κρήτης λαβὼν τὸ χριστιανικὸν ὄνομα Ἰωάννης, ἐνυμφεύθη κόρην Χριστιανοῦ ἱερέως καὶ ἐβάπτισεν ἐν κρυπτῷ τὰ τέκνα του. Διαθέτων, λόγῳ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς περιουσίας του, μεγάλην ἐπιρροὴν παρὰ ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς, προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Χριστιανούς, διευκολύνων αὐτοὺς εἰς τὴν τέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων καὶ διασῴζων τοὺς καταδιωκομένους. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ὑποψιασθεῖσαι αὐτὸν ἔκαυσαν δὶς τὸ ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ Μυλοποτάμου κονάκι του, τῶν τέκνων του μόλις διασωθέντων ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν. Ἡ περὶ τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ χριστιανικῆς πίστεως τοῦ μπέη ὁμολογία ἐγένετο τῷ 1884 κατὰ τρόπον πανηγυρικόν. Τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως μετέβη οὗτος μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καὶ ἀφοῦ ἠστάσθησαν τὰς ἁγίας εἰκόνας, ὁ μπέης ὡμολόγησεν ἐνώπιον τοῦ ἱερέως καὶ τῶν ἐκπλήκτων Χριστιανῶν τὴν χριστιανικήν των πίστιν καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ὀνομάζουν τοῦ λοιποῦ μὲ τὰ χριστιανικά των ὀνόματα. Ἡ φήμη τοῦ σπουδαίου τούτου γεγονότος διεδόθη ταχέως εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν, ἰδίως λόγῳ τῶν ἑορτασίμων συνεχῶν πυροβολισμῶν καὶ κωδωνοκρουσιῶν τῶν Χριστιανῶν, τὸ ἐν Ρεθύμνῃ ὅμως συνελθὸν συνέδριον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἀπεφάσισε διὰ λόγους σκοπιμότητος νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον τὸ γεγονὸς (πρβλ. καὶ Β. Ψιλάκην ἐν ἱστορίᾳ Κρήτης, τ. Γ' σελ. 444 κ. ἑξ., ὅστις ὅμως ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη ἀποτελεῖ κλάδον τῆς οἰκογενείας τῶν Κυρμηδων, ἐνῷ συνδέεται μόνον δι' ἐξ ἀγχιστείας συγγενείας). Ἀπὸ τότε ὁ μπέης ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Χατζηδάκης, διετέλεσε δὲ καὶ ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὰ ἔτη 1896—1899. Ὁ υἱὸς τούτου *Γεώργιος Χατζηδάκης* ἐγεννήθη τῷ 1860 ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ καὶ διετέλεσεν ἐπανειλημμένως βουλευτὴς ἐν τῇ κρητικῇ βουλῇ· διωρίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς Τ. Βάσσου διοικητικὸς ἐπίτροπος, μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τούτου ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως, ἥτις εἶχε τὴν ἕδραν της ἐν Ἀκρωτηρίῳ, μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἡγεμόνος Γεωργίου. Ἀπὸ τοῦ 1895—1901 διετέλεσε δήμαρχος Ἀβδανιτῶν Μυλοποτάμου. Μ. ΔΡ.

Ἰωάννης Χατζηδάκης.

— **Χατζηδάκης,** ***Ἀστρινός.*** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς τῷ 1788 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Λαβὼν τὰ ὅπλα ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ ἀνεκηρύχθη ὁπλαρχηγός, ὡς τοιοῦτος δὲ μετέσχε πασῶν τῶν ἀνὰ τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Κρήτην πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων μέχρι τοῦ ἔαρος 1824. Κατασταλείσης προσωρινῶς τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν στρατιῶν τῆς Αἰγύπτου, ἀπῆλθεν εἰς Κάσον καὶ ἀφοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἄμυναν τῆς νήσου κατὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Τούρκων (Ἰούνιος 1824), μετέβη μετὰ πλείστων ἄλλων Κρητῶν εἰς Ἑλλάδα καὶ μετέσχε πλείστων μαχῶν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι (μάχας Καλαμῶν, Τριπόλεως, Μύλων, Ναυπλίου, Μαραθῶνος κλπ.), μεθ' ὃ, κατὰ τὸ θέρος 1825, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην καὶ ἐσυνέχισε τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνάς του. ἐν τέλει δέ, ἐπιχειρήσας (κατὰ φθινόπωρον 1826) νὰ καταλάβῃ αἰφνιδιαστικῶς τὸν ἐν τῷ χωρίῳ Πανασσῷ (τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου) τουρκικὸν πύργον, ὥρμησεν ἔφιππος μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν πρὸς τὴν ἠνεφγμένην θύραν αὐτοῦ καὶ βληθεὶς εἰς τὸ μέτωπον ἐφονεύθη. Ν. ΚΛΣ

— **Χατζηδάκης,** ***Γεώργιος,*** — ***Ἰωάννης,*** — ***Ἰωσήφ,*** — ***Νικόλαος·*** βλ. λ. *Χατζιδάκις.*

— **Χατζηδάκης,** ***Νικηφόρος.*** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς ἐν Ἀνωπόλει τῆς ἐπαρχίας Σφακίων περὶ τὸ 1785. Λαβὼν τὰ ὅπλα ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ διακριθεὶς ἐξελέγη ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Σελίνου μετὰ τὸν ἐν Καντάνῳ (κατὰ Ἰανουάριον 1822) φόνον τοῦ Γεωργίου Δασκαλάκη ἢ Τσελεπῆ. Ἐπιδραμὼν τότε κατὰ τῶν Τούρκων τῆς ἐπαρχίας Σελίνου ἐφονεύθη παρὰ τὸ χωρίον Ἀργασιῆρι (Μάρτιος 1822). Ν. ΚΛΣ

—**Χατζηδάκης** (ἢ ***Ἁγιοβασιλιτᾶνος***), ***Κωνσταντῖνος.*** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1790 εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Βασίλειος τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Λαβὼν τὰ ὅπλα ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως 1821, ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς τοῦ χωρίου του καὶ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ὡς τοιοῦτος διεκρίθη εἰς πλείστας μάχας ἐν Κρήτῃ, Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι, καθ' ἃς ἐτραυματίσθη τρίς. Ἐτιμήθη διὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ πενταχοσιάρχου καὶ διὰ τοῦ ἀργυροῦ παρασήμου τῶν ἀγωνιστῶν. Ἀπέθανεν ἐν τῷ χωρίῳ του τῷ 1866. Ν. ΚΛΣ

Χατζῆ Δανισμὰν *[Γεωγρ.].* Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Τανία* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χατζῆ Δαοὺτ ***Φαρκούχ.*** Ἕλλην ἐκ Συρίας, γεννηθεὶς ἐν Ἐμέσσῃ (Χὸμς) τῷ 1847 καὶ ἀποθανὼν ἐν Βηρυτῷ τῷ 1925. Τῷ 1861 ἐγκατεστάθη ἐν Σμύρνῃ, ἔνθα ἔδρασεν ὡς τραπεζίτης, τολμηρὸς μεγαλέμπορος καὶ μεγαλοεπιχειρηματίας. Διὰ τῆς εὐρυτάτης καὶ ἐπωφελοῦς δράσεώς του ἀνεδείχθη πρόεδρος τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου Σμύρνης, οὗτινος ἀναδιωργάνωσε τὰ οἰκονομικά, ἐπιτυχὼν ὥστε ν' ἀποκτήσῃ τοῦτο ἰδιόκτητον μέγαρον καὶ ἰδίαν περιουσίαν. Ἡ κοινωφελὴς αὐτοῦ δρᾶσις ὑπῆρξε σημαντική· διετέλεσεν ἔφορος τῶν περισσοτέρων κοινοτικῶν ἱδρυμάτων, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς, ἅτινα ποικιλοτρόπως πάντοτε ἐβοήθει. Κυρίως ὅμως ἀνεδείχθη ὡς ἐφοπλιστὴς διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς φερωνύμου ἀτμοπλοΐας του, τῆς μεγαλυτέρας ἀπὸ ἀπόψεως ἀκτῖνος ἐνεργείας τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡ ἀτμοπλοΐα αὕτη, ἱδρυθεῖσα τῷ 1894 καὶ διατηρηθεῖσα μέχρι τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἐξυπηρέτησεν ἐν τῇ ἐξελίξει της, ὑπὸ σημαίαν ἀρχικῶς μὲν τουρκικήν, κατόπιν δὲ ἀμερικανικήν, τὰ βόρεια, δυτικὰ καὶ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ νότια παράλια Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἁπάσας τὰς ὑπὸ τὴν τότε τουρκικὴν κυριαρχίαν νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰ παράλια τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἀτμοπλοΐα καθαρῶς ἑλληνική, ἐκτὸς τῆς ἐκπολιτιστικῆς καὶ προοδευτικῆς ἐπιδράσεώς της ἐπὶ τοὺς ἐξυπηρετηθέντας πληθυσμούς, ἐχρησίμευσε καὶ ὡς στάδιον ἐκγυμνάσεως καὶ ἀναδείξεως ὄχι μόνον τοῦ ναυτικοῦ κόσμου τοῦ ὑποδούλου τότε Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ σημαντικῆς μερίδος τοῦ ναυτικοῦ κόσμου τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἐπὶ πλέον δὲ συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς σιδηροβιομηχανίας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε πελάτις. Σ. ΒΙΚΤΩΡ

Χατζῆ Δημήτρη. Βούλγαρος βοεβόδας (1837—1868). Νέος ἔτι ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας του, γενόμενος κλέφτης εἰς τὸν Αἶμον. Καταδιωκόμενος κατέφυγεν εἰς Βλαχίαν, ὅπόθεν τῷ 1868 μετὰ τοῦ Καρατζᾶ καὶ 160 παλληκαρίων εἰσῆλθον εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος καὶ συνῆψαν μάχην μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Σαρῆ-Γιάρ. Ἐφονεύθη μετὰ 30

παλληκαριῶν του ἐπιχειρήσας νὰ διαβῇ εἰς τὸν Αἷμον. Τ. Β.

Χατζῆ Ἐμὶν Ἀγᾶ [Γεωγρ.]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χαϊδευτὸ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Καβάλλας.

Χατζῆ Ἐμὶρ [Γεωγρ.]. Χωρίον τῆς κοινότητος Λεονταρίου (Ἀσλανὰρ) τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 90.

Χατζῆ-Ἰωάννη: *Μαρτζέλλος*, ἢ *Χατζηγιάννης Σοφικίτης*. Ὁπλαρχηγὸς ἐκ Σοφικοῦ Κορινθίας. Διαμένων οἰκογενειακῶς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μαγνησίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔσπευσεν ἅμα τῇ ἐκρήξει αὐτῆς εἰς Κόρινθον καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν συγχωρίων του Σοφικιωτῶν μετέσχε τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου μέχρι τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ. Τῷ 1822 προαχθεὶς εἰς ταξίαρχον, ἐπολέμησε μὲ 250 παλληκάρια ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μετασχὼν τῶν μαχῶν τῆς Στυλίδος, τῆς Ἁγίας Μαρίνας καὶ τῶν Νέων Πατρῶν. Τῷ 1823 προαχθεὶς εἰς ὑποχιλίαρχον καὶ τῷ 1824 εἰς χιλίαρχον, ἔδρασεν ὡς ἀνεξάρτητος εἰς Φανερωμένην καὶ Ἁγινόρι τῆς Κορινθίας κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς Πελοπόννησον. Κατόπιν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου. Τῷ 1825 ἐπολέμησε τελείως ἀνεξάρτητος ἢ ὑπὸ τοὺς Νικηταρᾶν καὶ Γενναῖον Κολοκοτρώνην εἰς Κεχρεὺς τῆς Κορινθίας, εἰς τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου, εἰς Δερκέχον Μεσσηνίας, εἰς Νταβιάν, Τρίκορφα, Ἀλωνίσταιναν καὶ Ἅγιον Πέτρον. Τῷ 1826, ὑπὸ τὸν Κωνσταντόμπεην, μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῆς Τριπολιτσᾶς. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ κυβερνήτου διωρίσθη ἀξιωματικὸς τῆς ἀνωτέρας τάξεως εἰς τὴν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐθνικὴν φρουράν. Ἐπὶ Ὄθωνος διωρίσθη ἀξιωματικὸς τῆς βασιλικῆς φάλαγγος. Ἀπέθανε τῷ 1865 ἐν Ἑξαμιλίοις τῆς Κορινθίας.

Χατζῆ Καγιαμπῆς· βλ. λ. *Καγιαμπῆς*, Χατζῆ—.

Χατζῆ Κάλφα καὶ *Χατζῆ Χαλίφα*. Ὀνόματα, ὑφ' ἃ εἶναι γνωστὸς τοῖς Εὐρωπαίοις ὁ Τοῦρκος ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος *Κιατὶπ*-Τσελεμπῆ (βλ. λ.).

Χατζῆ-κιοΐ [Γεωγρ.]. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χαλαζῆ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ.

Χατζῆ Κοκόλης· βλ. λ. *Τουτουντζάκης* Νικόλαος.

Χατζηκυριάκειον *ὀρφανοτροφεῖον θηλέων*. Ὀρφανοτροφεῖον θηλέων, λειτουργοῦν ἐν Πειραιεῖ παρὰ τῇ ἀκτῇ Ἀλκίμων καὶ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Χ. Χατζῆ Κυριακοῦ, ἐκ Σμύρνης καταγομένου, βαμβακοπώλου τὸ ἐπάγγελμα, εἶτα δὲ κτηματίου, καὶ τῆς συζύγου του Μαριγοῦς, τὸ γένος Δημ. Δημητροπούλου ἢ Δόϊλα. Ὁ θεμέλιος λίθος αὐτοῦ ἐτέθη τὴν 30ὴν Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1883 ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ὄλγας καὶ τῶν ἱδρυτῶν, τὸ δὲ κτήριον ἐπερατώθη ἐν ἔτει 1897, ζῶντος ἔτι τοῦ δωρητοῦ. Ἡ σύστασις τοῦ ὀρφανοτροφείου ἐνεκρίθη διὰ τοῦ ἀπὸ 9ης Ἰουνίου 1889 βασιλικοῦ διατάγματος, τὰ δὲ ἀφορῶντα τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ἐρρυθμίσθησαν διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ ἐκπονηθέντος καταστατικοῦ, ὅπερ ἐνεκρίθη διὰ τοῦ ἀπὸ 26ης Δεκεμβρίου 1896 βασιλικοῦ διατάγματος. Τὸ ὀρφανοτροφεῖον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 200 ἄτομα, ἤρξατο λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1903, τὰ δὲ ἐγκαίνιά του ἐγένοντο τὴν 21ην Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Διὰ τῆς ἀπὸ 17ης Ἰουλίου 1896 διαθήκης αὐτοῦ διαθήκης κατέλιπεν ὁ Ἰ. Χατζῆ Κυριακοῦ ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὸ φέρον τὸ ὄνομά του ὀρφανοτροφεῖον. Ἡ περιουσία αὕτη ἀνήρχετο εἰς 1.488.850 δραχμάς, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ μιᾶς ὁμολογίας τοῦ σιδηροδρόμου Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἐξ ὀκτὼ ὁμολογιῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος τῶν 60.000.000, ἐξ ἀρχαίων νομισμάτων, ἐκ τοῦ κτηρίου τοῦ ὀρφανοτροφείου καὶ ἐξ ἓξ οἰκιῶν κειμένων ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου ἡ ἐκ τῆς περιουσίας ταύτης ἐτησία πρόσοδος θὰ διατίθεται κατὰ τὸ ἥμισυ μὲν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ὀρφανῶν, κατὰ τὸ ἕτερον δὲ ἥμισυ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἀκινήτων, τὴν προικοδότησιν τῶν ἀποφοιτώντων ὀρφανῶν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ κεφαλαίου. Ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ τούτῳ γίνονται δεκταὶ κατὰ προτίμησιν ὀρφαναὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἡλικίας 7—10 ἐτῶν, περιθάλπονται δὲ μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Διακρίνονται εἰς ὑποτρόφους, συντηρουμένας εἰς βάρος τοῦ ἱδρύματος, καὶ εἰς οἰκοτρόφους συντηρουμένας δαπάναις τοῦ κράτους, δήμων ἢ συγγενῶν αὐτῶν. Διδάσκονται τὴν στοιχειώδη δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ βιοποριστικήν τινα τέχνην (κοπτικὴν καὶ ραπτικὴν φορεμάτων καὶ ἐσωρούχων, χειροτεχνίαν κλπ.). Μεταξὺ τῶν ὑποτρόφων δέον κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου νὰ εἰσάγωνται ἀνὰ τέσσαρες ὀρφαναὶ ἐκ Σμύρνης, ἰδιαιτέρας του πατρίδος, καὶ Τριπόλεως, ἰδιαιτέρας πατρίδος τῆς συζύγου του. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τοῦ ὀρφανοτροφείου ἐκληροδοτήθησαν ἢ ἐδωρήθησαν αὐτῷ διάφορα ποσά, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι: κληροδοτήματα τῆς ἐξ Ἄνδρου Μαρίας Ἀνδρέου ἐκ δραχ. 94.950, ἐκ τῶν προσόδων τοῦ ὁποίου θὰ εἰσάγωνται πέντε ἐξ Ἄνδρου ὀρφαναί· δωρεὰ ἐν ζωῇ Ἠλ. Μεταξᾶ ἐκ δραχ. 85.000 διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τριῶν ἐκ Χαλκίδος ὀρφανῶν· κληρονομία Στεφάνου Σκυλίτση δραχ. 100.000 ἄνευ ὅρων. Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1917 μέχρι τοῦ 1925 χρονικὸν διάστημα τὸ Χατζηκυριάκειον ὀρφανοτροφεῖον ἐχρησιμοποιήθη ὡς στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον, τὰ δὲ ὀρφανὰ καὶ αἱ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ ἐστεγάσθησαν κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν εἰς Φρεαττύα οἰκίαν Σ. Σκουλούδη, εἶτα δὲ εἰς τὴν Χαροκόπειον σχολήν. Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ ὀρφανοτροφείου ὥρισεν ὁ ἱδρυτὴς ἑπταμελές, εἰς τοῦτο δὲ δέον νὰ συμμετέχωσι τέσσαρες μὲν ἐκ Πειραιῶς, τρεῖς δὲ ἐξ Ἀθηνῶν καταγόμενοι. Ι. Ζ.

Χατζηκυριάκος. Ὄνομα ἐπιφανοῦς οἰκογενείας Ψαριανῶν ναυτικῶν καταδρομέων, σπουδαιότερα μέλη τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—*Γεώργιος Χ. Χατζηκυριάκος*. Μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ, προσενεγκὼν πολλαπλᾶς κατ' αὐτὴν ὑπηρεσίας.

—*Κωνσταντῖνος Χ. Χατζηκυριάκος*. Διετέλεσεν ὡς δημογέρων τῶν Ψαριανῶν μέλος τῆς βουλῆς τῶν Ψαριανῶν, διακριθεὶς ἰδίᾳ ὡς πολιτικός.

—*Νικόλαος Χ. Χατζηκυριάκος*. Ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, διακριθεὶς ὡς καταδρομεύς. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἡ παρὰ τὰς Φωκιὰς ἡρωϊκὴ δρᾶσίς του.

—*Κωνσταντῖνος Χ. Χατζηκυριάκος*. Υἱὸς τοῦ Γεωργίου, γεννηθεὶς ἐν Σύρῳ τῷ 1844. Εἰσελθὼν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, μετετάγη, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του, εἰς τὸ ναυτικόν. Ὡς κυβερνήτης τοῦ θωρηκτοῦ «Ψαρὰ» μετέσχε τοῦ πολέμου τοῦ 1897 καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1898, ὁπότε καὶ ἀπεστρατεύθη ὡς πλοίαρχος. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1900.

—*Ἀλέξανδρος Ν. Χατζηκυριάκος*. Ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Σύρῳ τῷ 1874. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 διετέλεσε κυβερνήτης τοῦ τορπιλλοβόλου 11, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῶν ἐπαναστατῶν, κατὰ δὲ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους κυβερνήτης τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Βέλος» καὶ «Δόξα». Τῷ 1916 μετέσχε τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπικράτησιν ταύτης ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀβέρωφ» ὡς ἀρχηγὸς τῆς μοίρας καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Συμμάχων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἀνέλαβε τὴν ἐκπροσώπησιν τοῦ ναυτικοῦ παρὰ τῇ ἐπαναστάσει, παραιτηθεὶς ὀλίγον πρὸ τῆς παραιτήσεως τῆς κυβερνήσεως Κροκιδᾶ, διότι, κατὰ τὴν γνώμην του, δὲν τῷ παρείχοντο ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως δικαιώματα ἀνάλογα πρὸς τὰς εὐθύνας, ἃς ἀνελάμβανεν ὡς μέλος τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς. Κατόπιν συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἔξωσιν τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'. Διατελῶν βουλευτὴς Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως Παπαναστασίου, ἀνέλαβε τὸ πρῶτον τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, παραιτηθεὶς αὐτοβούλως τοῦ βαθμοῦ τοῦ πλοιάρχου. Εἶτα, συμπράξας μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Παγκάλου, ἀνέτρεψε διὰ στρατιωτικῆς στάσεως τὴν κυβέρνησιν Μιχαλακοπούλου καὶ ἀνέλαβεν ἐκ δευτέρου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, ἀλλὰ παρῃτήθη μετ' ὀλίγον τῆς θέσεως ταύτης λόγῳ διαφωνιῶν πρὸς τὸν ἀνακηρυχθέντα δικτάτορα Θ. Πάγκαλον. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1926 ἀπεπειράθη νὰ ἀνατρέψῃ διὰ στάσεως τὸν Πάγκαλον, ἀλλ' ἀπέτυχε. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κονδύλη ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου ἐστερήθη τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι μέχρι τοῦ 1928, ὁπότε ἐξέθηκεν ὑποψηφιότητα ὡς βουλευτὴς Ψαρῶν, ἀποτυχών. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1932 ἐγένετο ἐκ νέου ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1933 διευθυντὴς τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου.

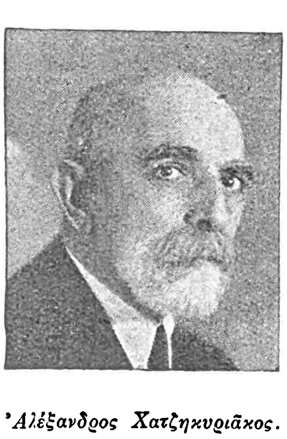

Ἀλέξανδρος Χατζηκυριάκος.

— *Ἀνδρέας Ν. Χατζηκυριάκος*. Πολιτευτὴς καὶ βιομήχανος, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω, γεννηθεὶς ἐν Σύρῳ τῷ 1876. Ἐσπούδασε χημείαν ἐν τῷ πολυτεχνείῳ Ζυρίχης καὶ ἐγκατέστησε διὰ πρώτην φορὰν ἐν Ἑλλάδι, Ἱσπανίᾳ καὶ Τουρκίᾳ βιομηχανίαν τσιμέντων. Τῷ 1905 ἐξελέγη, ὡς ὀπαδὸς τοῦ θεοτοκικοῦ κόμματος, βουλευτὴς Ψαρῶν. Ἐπὶ ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Διατελῶν πρόεδρος τοῦ συνδέσμου τῶν βιομηχάνων, ἐξελέγη ὑπὸ τούτων γερουσιαστής.

— *Γεώργιος Ν. Χατζηκυριάκος*. Ἀδελφὸς τῶν ἀνωτέρω. Ἐθελοντὴς γαριβαλδινὸς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912, ἐπληγώθη σοβαρῶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Δρίσκου.

— *Γεώργιος Κ. Χατζηκυριάκος*. Ἀξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1883. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπῆρξε κυβερνήτης ἀντιτορπιλλικοῦ, κατὰ δὲ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν κυβερνήτης τοῦ «Αἰγαίου». Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ὑποβρυχιακῆς ἀμύνης καὶ τῆς ναυτικῆς ἀεροπορίας μέχρι τοῦ 1925, ὅτε ἀπεστρατεύθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποναυάρχου. Γ. Θ. Δ.

Χατζηκώνστας, *Γεώργιος*. Ἐθνικὸς εὐεργέτης (1753—1845). Καταγόμενος ἐξ οἰκογενείας, τῆς ὁποίας εὐκατάστατα μέλη ἔζων ἐν Ἰωαννίνοις ἤδη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐγεννήθη αὐτόθι τῷ 1753, τριτότοκος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Μαργαρίτας, ἐκ τοῦ γάμου τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν 4 ἄρρενα καὶ μία κόρη. Λαβὼν τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἐν τῇ πατρίδι του, καὶ πιθανώτατα ἐν τῇ Μπαλαναίᾳ σχολῇ, μόλις δεκαπενταετὴς ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἐμπορευομένου ἐν Ἰωαννίνοις, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα διεξαγάγῃ μετὰ τοῦ ἐν Μόσχᾳ κατὰ 10 ἔτη πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον, ἐξ οὗ ταχέως προέκυψαν μεγάλα κέρδη δι' ἀμφοτέρους. Τῷ 1801 ἐνυμφεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Αἰκατερίνην θυγατέρα Γεωργίου Μελαχρινοῦ, τοῦ ἐπικαλουμένου ἄρχοντος Καμινάρη. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθησαν 8 τέκνα, ἤτοι 4 υἱοὶ (Κωνσταντῖνος, Ἰωάννης, Ἀναστάσιος καὶ Παῦλος) καὶ 4 θυγατέρες (Μαρία, Μαργαρίτα, Ταρσία καὶ Ζαφείρω). Τῷ 1815, ἀποβιώσαντος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου, ἦλθεν ὁ Γεώργιος εἰς Μόσχαν, ἵνα τακτοποιήσῃ τὰς ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις ἐκείνου, καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὁριστικῶς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ζῶν ἔτι ὁ Γεώργιος Χατζηκώνστας ἔδωκε πλεῖστα δείγματα τῆς φιλογενείας καὶ φιλανθρωπίας του, πλουσίως ἐπιχορηγῶν διὰ τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας. Μεταξὺ ἄλλων ἀνῳκοδόμησε τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἰωαννίνων κείμενον καὶ ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ καταστραφέντα ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, δαπανήσας πρὸς τοῦτο 25.000 χάρτινα ρούβλια περίπου· παρ' αὐτῷ δ' ἵδρυσε καὶ νοσοκομεῖον, φροντίσας καὶ διὰ τὴν συντήρησίν του. Ὁ Γ. Χατζηκώνστας ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 92 ἐτῶν, τῇ 31ῃ Αὐγούστου 1845, ἐν Μόσχᾳ καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ἐν αὐτῇ μοναστηρίῳ τῷ καλουμένῳ Δάσκοϊ. Διὰ διαθήκης του ἀπὸ 11ης Αὐγούστου 1845 ἵδρυσε νοσοκομεῖον ἐν Μεσολογγίῳ, προνοήσας καὶ διὰ τὴν συντήρησίν του, καὶ ἐνίσχυσε πλουσίως τὸ ἐν Μόσχᾳ «Ἰμπερατορικὸν ὀρφανοτροφεῖον». Κληρονόμους του καθίστα τὴν σύζυγόν του καὶ τὰ τέκνα του· διὰ δὲ τοῦ 17ου ἄρθρου τῆς διαθήκης του ὥριζεν: «οἱ ἐκτελεσταί, ἀφοῦ φέρουν εἰς φῶς ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου, ὅσα περισσεύουν, μὲ αὐτὰ ἐπιθυμῶ καὶ θέλω νὰ ἀποκαταστήσουν ἓν καλὸν κατάστημα ὅπου καὶ ὅπως τὸ ἐγκρίνουν εὔλογον πρὸς ὄφελος τῶν πτωχῶν». Τότε οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱός του Ἀναστάσιος, ἔχοντες τὴν συναίνεσιν ἑτέρου υἱοῦ τοῦ διαθέτου, Ἰωάννου, ὡς ὥριζεν ἡ διαθήκη, ἀφοῦ συνεβουλεύθησαν καὶ τὸν Γεώργιον Σταύρου ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀρφανοτροφείου *Χατζηκώνστα* (βλ. λ.). [Κυριωτέρα πηγή: *Ἀν. Γούδα*, Βίοι παράλληλοι, Δ'., 93—120.] Δ. Σ. Μ.

Γεώργιος Χατζηκώνστας.

— **Χατζηκώνστα** *Αἰκατερίνη*. Σύζυγος Γεωργίου *Χατζηκώνστα* (βλ. λ.)

—*Χατζηκώνστα, Γεωργίου* καὶ *Αἰκατερίνης* —, *Ὀρφανοτροφεῖον*. Συμφώνως πρὸς τὸ 17ον ἄρθρον τῆς διαθήκης τοῦ Γεωργίου *Χατζηκώνστα* (βλ. λ.) ἀπεφασίσθη ἡ ἵδρυσις ἐν Ἀθήναις ὀρφανοτροφείου, ἐπ' ὀνόματι Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χατζηκώνστα, καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης ἐκανόνισαν τοὺς καὶ σήμερον ἰσχύοντας θεμελιώδεις καὶ ἀναλλοιώτους ὅρους τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, οἵτινες ἐπεκυρώθησαν διὰ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 29ης Αὐγούστου 1853. Ταυτοχρόνως οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης ἔστειλαν ἐκ Μόσχας τὸ ποσὸν λιρῶν στερλινῶν 7.276.10, αἵτινες

Digitized by Google

κατατεθεῖσαι εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἀνῆλθον κατὰ τὸ 1856, ὅτε ἐγένετο ἔναρξις τῆς λειτουργίας τοῦ ἱδρύματος, μετὰ τῶν τόκων εἰς δρχ. 256.000 περίπου. Ἡ ἀρχικὴ περιουσία τοῦ ἱδρύματος προϊόντος τοῦ χρόνου ηὐξάνετο διὰ δωρεῶν ἀνδρῶν φιλογενῶν καὶ μάλιστα τῶν μεγάλων εὐεργετῶν Γ. Σταύρου (1855), Κ. Βράνη (1856), Ἰω. Δούμα (1867), Γ. Μπήκα (1869), Ἰω. Παπάφη (1888), Μαρίας Κασιμάτη (1895), Ἀν. Συγγροῦ (1899), Ἑλ. Χατζηκώνστα (1900), Ἀγ. Ἠλιάδου (1904), Κ. Σεβαστοπούλου (1904), Κ. Μπερτζοβίτου (1921), Σπ. Τζιώτη (1921), Ἀγ. Τσιτσιμπάκου (1922), Χαρ. Σπηλιοπούλου (1922), Κυριακούλας Λουκάκου (1922), Πολ. Σκένδερ (1923), Ἑλένης Σπηλιοπούλου (1923) καὶ Νικ. Πλούμου (1929). Κατὰ τὸν δημοσιευθέντα γενικὸν ἰσολογισμὸν τοῦ 1932 ἡ περιουσία τοῦ ἱδρύματος ἀνέρχεται εἰς δρχ. 17.365.156, κατὰ δὲ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1933 τὰ ἔξοδα ἀνέρχονται εἰς δρχ. 4.560.320. Μέχρι τέλους τοῦ 1933 εἰσήχθησαν ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ 2 325 ὀρφανά. Οἱ τρόφιμοι διδάσκονται γράμματα ἐν πλήρει ἑξαταξίῳ δημοτικῷ σχολείῳ καὶ μίαν τέχνην ἐν ἐργοστασίοις ἐντὸς τοῦ ἱδρύματος (ἐπιπλοποιίαν, μηχανουργι-

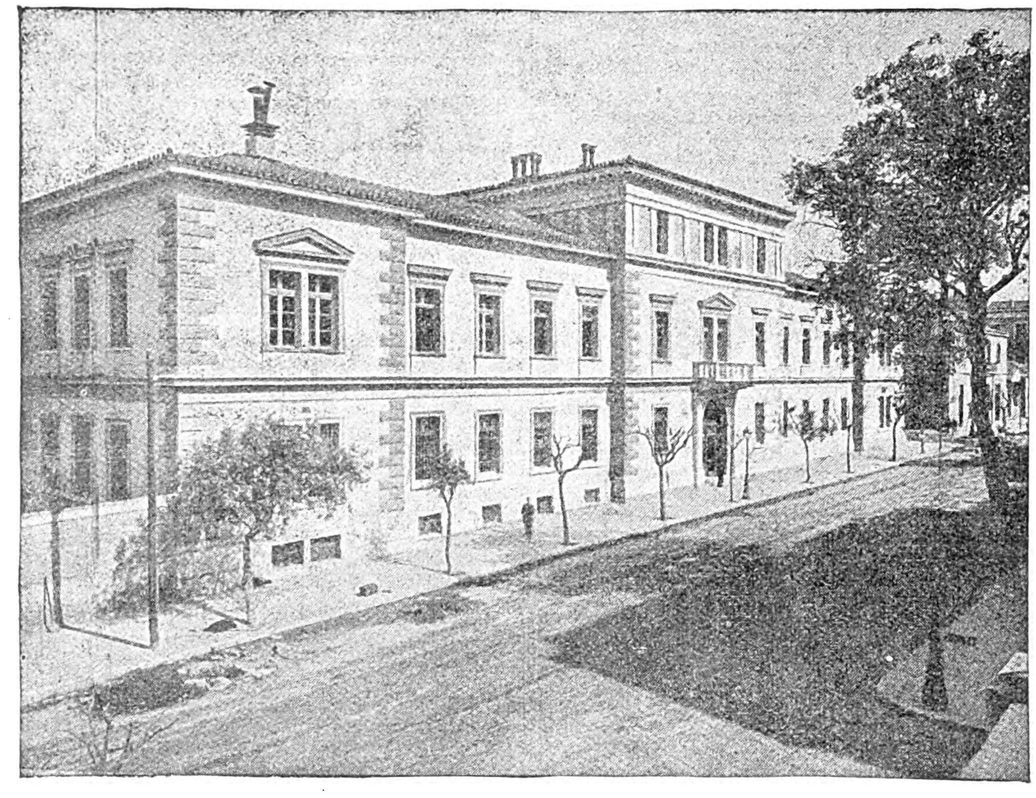

Τὸ ἐν Ἀθήναις Ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώνστα.

κήν, ραπτικὴν καὶ ὑποδηματοποιίαν), ὡς καὶ ὀργανικὴν μουσικήν. Ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ εἰσάγονται ἄπορα ὀρφανά, τοὐλάχιστον ἐξ ἑνὸς μέρους, ἡλικίας 10—12 ἐτῶν, καὶ παραμένουν μέχρις οὗ καταστοῦν ἱκανοὶ εἰς τὴν τέχνην. Τὸ ἵδρυμα διοικεῖται ὑπὸ ἑξαμελοῦς συμβουλίου, οὗτινος τρία μέλη διορίζει τὸ ὑπουργεῖον Κρατικῆς Ὑγιεινῆς καὶ Ἀντιλήψεως καὶ τρία ὁ δῆμος, ἐπὶ τριετεῖ θητείᾳ, ἡ δ' ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ ἐπιμέλεια ἐξασκεῖται ὑπὸ διευθυντοῦ. Τὸ ἵδρυμα στεγάζεται ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του ὅπου καὶ νῦν (ὁδὸς Πειραιῶς 66). [*Πηγαὶ καὶ βοηθήματα:* Αἱ ἀνελλιπῶς ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι σήμερον ἐκδιδόμεναι κατ' ἔτος ἐκθέσεις διαχειρίσεως.—Τὰ πανηγυρικὰ τεύχη τὰ ἐκδοθέντα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι (1908) καὶ ἐπὶ τῇ ἑβδομηκονταπενταετηρίδι τοῦ ἱδρύματος (1931).—Ἀναμνηστικὸν τεῦχος, ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἑβδομηκονταπενταετηρίδος (1931).—Τεῦχος περιέχον τὴν ἱδρυτικὴν πρᾶξιν, ὅρους καταστατικούς, διοργανισμὸν καὶ ἱστορικὸν (1931).—*Δ. Σ. Μπαλάνου,* Ἡ περίθαλψις τῶν ὀρφανῶν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει (1919), σελ. 39—69.] Δ.Σ.Μ.

—Χατζηκώνστα, *Ἑλένη*. Ἐν Τεργέστῃ ζῶσα, σύζυγος τοῦ Γεωργίου Ἰω. Χατζηκώνστα, ἐγγόνου τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ὀρφανοτροφείου, θυγάτηρ τοῦ ἐκ Λήμνου ἐν Τεργέστῃ ἐμπορευομένου Ἀντωνίου Δημητρίου. Δαπάνῃ αὐτῆς ἠγέρθη ὁ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ὀρφανοτροφείου ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, οὗ τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν τῇ 8ῃ Ἀπριλίου 1901. Δ. Σ. Μ.

—Χατζηκώνστα, *Λύσανδρος Γ.* Νεώτερος Ἕλλην φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1850. Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἐσυνέχισε τὰς σπουδάς του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Τυβίγγης, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ διὰ τῆς ἐναισίμου του διατριβῆς «Ἡ κατὰ Στησίχορον Ἰλίου Πέρσις». Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Ζωγραφείου σχολῆς Φιλιππουπόλεως καὶ μετὰ ταῦτα διετέλεσε σχολάρχης τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς Ὀδησσοῦ εἰς δύο περιόδους μέχρι τοῦ 1902. Εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν προσωπικήν του ἐπέμβασιν ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς Μαρασλείου βιβλιοθήκης, ἧς ἐχρημάτισεν ἐπιμελητὴς ἀπὸ τοῦ 1897. Μετέφρασεν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1888 τὴν «Ἀσπασίαν» τοῦ Ρ. Χάμερλιγκ καὶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην Μαρασλῆ τὸν Α' τόμον τῆς τρίτης ἐκδόσεως καὶ μέρος τοῦ Β' τῆς «Ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας» τοῦ Christ, ἧς ἡ ὑπολειπομένη μετάφρασις συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου (Ἀθῆναι 1900 καὶ 1905). Γ. Μ. Β.

Χατζηκωστῆ *πασᾶς (Φωτάκης)*. Ἐγεννήθη εἰς Φανάριον ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Τεργέστης. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας εἰς Γοτίγγην, Βερολῖνον καὶ Παρισίους, καὶ γλωσσομαθέστατος ὢν διετέλεσε γενικὸς πρόξενος καὶ πρέσβυς τῆς Τουρκίας εἰς Παρισίους καὶ Βιέννην, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἡγεμὼν τῆς Σάμου καὶ τέλος ὑπασπιστὴς καὶ αὐλάρχης τοῦ σουλτάνου Χαμὴτ Β'. Ἐθεωρεῖτο Ὀθωμανός, ἔτρεφε δὲ μισελληνικώτατα αἰσθήματα. Ἐψήφισεν ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς ἀπόψεως κατὰ τὴν διαιτησίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Πασίφικου, κατέπνιξε δὲ εἰς τὸ αἷμα πλείστας στάσεις Χριστιανῶν ἐν Σάμῳ, Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπως εὐαρεστήσῃ τὸν σουλτᾶνον. Ὠνομάσθη ἐν τέλει πασᾶς Σμύρνης, ὅπου καὶ ἀπέθανεν αἰφνιδίως, προφανῶς δηλητηριασθείς. Περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου του, ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Ναταλίαν Σούτσου, ἐξ ἧς οὐδὲν τέκνον ἀπέκτησεν. Ἡ μόνη ἀδελφὴ τοῦ Χατζηκωστῆ πασᾶ ἐνυμφεύθη τὸν Ἕλληνα πρόκριτον καὶ βαθύπλουτον Μιχαὴλ Μαυροκορδᾶτον Παχυνάκην, τοῦ ὁποίου ἡ μάμμη Λουκία Μαυροκορδάτου, θυγάτηρ τοῦ μεγάλου διερμηνέως Νικολάου, ὑπῆρξε καὶ ἡ μήτηρ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Χατζηανδρέα Παχυνάκη. Π. Κ. Π.

— Χατζηκωστῆ *πασᾶς, Φώτιος*. Χριστιανὸς διατελῶν εἰς τὴν τουρκικὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν (1820—1885). Περατώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐν Σμύρνῃ, ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως, εἶτα δὲ παρηκολούθησε μαθήματα εἰς τὸ πανεπιστήμιον Βερολίνου. Γλωσσομαθὴς, εἰσήχθη νεαρὸς εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, διατελέσας ἀκόλουθος τῶν ἀνακτόρων κατ' ἀρχάς, καὶ ἀνώτερος ὑπάλληλος τῶν γραφείων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Τῷ 1865 διωρίσθη γενικὸς διευθυντὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, μεθὸ πρόξενος καὶ γενικὸς πρόξενος τῆς σαμιακῆς ἡγεμονίας ἐν Σμύρνῃ, προαχθεὶς εἰς πρέσβυν. Μετέσχεν εἰς ὅλα τὰ ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ 1873 γεγονότα τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους, ἐστάλη δὲ καὶ εἰς Κρήτην, ὅπως κατασιγάσῃ τὰ πνεύματα. Ἂν καὶ Ὀθωμανὸς ὑπήκοος, παρέσχε πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἰδίως ἐν Ἡρακλείῳ. Περὶ τὸ 1880 μετετέθη εἰς Σμύρνην, ὅπου διῆγε βίον μεγαλοπρεπέστατον, περιστοιχούμενος ὑπὸ ἀνακτορικῆς φρουρᾶς ἐξ Ἀράβων φυλάρχων. Ὑπῆρξεν εἰλικρινής, δίκαιος καὶ συμβιβαστικός, διαχειρισθεὶς πολλὰ ἄξια λόγου συμφέροντα τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους μὲ εὐσυνειδησίαν δι' ἀμφότερα τὰ μέρη, Τούρκους καὶ Ἕλληνας. Π. Κ. Π.

Χατζηλὰρ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ξηροκρήνη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

—Χατζηλὰρ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Δρογγυλίου τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 80 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Προσκυνητάριον*.

—Χατζηλὰρ *[Γεωγρ.]*. Προάστιον τῆς Σμύρνης, κείμενον πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς Νύμφαιον ἁμαξιτοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε περὶ τοὺς 1.000 κατοίκους, ὧν πολλοὶ Ἕλληνες.

Χατζηλῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Χαριουπόλεως, τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 129 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Σταυρός*.

Χατζηλιμὰν *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρασιατικὸς ὅρμος ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης (πλάτ. 38°38' Β., μῆκ. 26°46' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1645: Island of Khios and gulf of Smyrna) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Νταβὰ καὶ Μερμιντζῆ. Σ. Ε. Λ.

Χατζηλουκᾶς, *Γεώργιος*. Ἕλλην ἀοιδός, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις (1876—1919). Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν προσελήφθη εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ἐκκλησιαστικὸν χορὸν τῆς βασιλίσσης Ὄλγας. Ὅτε ὁ Δ. Λαυράγκας καὶ ὁ Ἰ. Σπινέλλης ἵδρυσαν τὸ Ἑλληνικὸν Μελόδραμα, ὁ Χατζηλουκᾶς ἐγένετο ἐκ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ παραγόντων, ὑποδυθεὶς (14η Ἀπριλίου 1900) μετ' ἐπιτυχίας τὸν ρόλον τοῦ Ροδόλφου εἰς τὴν «Μποέμ». Τῷ 1901 μετέβη εἰς Νεάπολιν καὶ εἶτα εἰς Μιλᾶνον, ὅπου μετὰ τριετεῖς σπουδὰς ἔπαιξεν εἰς τὸ Πολυθέαμα τῆς Γενούης «Ριγολέττον», ἐκεῖθεν δὲ ἀλληλοδιαδόχως ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ ἄλλων θεάτρων τῆς Ἰταλίας, καὶ δὴ τῆς Περούτζιας, Βαρέζε, Γενούης, Νεαπόλεως κ. τ. λ. Ἐκέκτητο ὡραιοτάτην φωνὴν λυρικοῦ ὀξυφώνου, πολλὴν μουσικότητα καὶ ἐξαίρετα σκηνικὰ χαρίσματα. Τὰ ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα διέπρεψεν εἶναι: ἡ «Μποέμ», ὁ «Ριγολέττος», ὁ «Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης», ἡ «Ὑπνοβάτις» καὶ ἰδίᾳ οἱ «Πουριτανοί», εἰς οὓς ἐσημείωσε θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν εἰς Περούτζιαν τῆς Ἰταλίας. Γ. Σ.

—Χατζηλουκᾶς, *Ἰωάννης Ζ.* Δικηγόρος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1879. Ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια Ἀθηνῶν, Βερολίνου καὶ Παρισίων, εἰδικευθεὶς εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ τὸ δημόσιον διεθνὲς δίκαιον. Ἀπὸ τοῦ 1908—1915 διετέλεσεν ὑφηγητὴς τοῦ διεθνοῦς δημοσίου δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Τῷ 1912 διωρίσθη νομάρχης τὸ πρῶτον ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ εἶτα εἰς Σῦρον, Σάμον καὶ Ἤπειρον ἐπὶ ἑξαετίαν· παραιτηθεὶς ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Νικολάου Στράτου τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων», διακοπείσης τῆς ἐκδόσεώς της ἅμα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ. Τῷ 1922 τῷ ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἡ σύστασις καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς ναυτικῆς δικαιοσύνης, ἣν καὶ διηύθυνε, μέ τινα μικρὰν διακοπήν, μέχρι τοῦ 1930, ἀπονεμηθέντος αὐτῷ τοῦ βαθμοῦ δικαστικοῦ συμβούλου τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ α' τάξεως· τῷ 1930 ἀπεχώρησε τοῦ ναυτικοῦ διὰ τῆς ἐθελουσίας ἐξόδου, προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν ὑποναυάρχου. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα ὅσα ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τοῦ προξένου ἐν ταῖς μὴ χριστιανικαῖς χώραις» (1906), «Περὶ τῆς προξενικῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας ἐν Τουρκίᾳ» (1907), «Ἕλληνες διπλωμάται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας» (1910), «Κῶδιξ τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου» (1912), «Διεθνὲς δίκαιον τοῦ πολέμου» (1912), «Διατάξεις τοῦ ἐν πολέμῳ διεθνοῦς ναυτικοῦ δικαίου» (1915 καὶ 1923), κ. ἄ. Μ. Γ. Δ.

Χατζημανώλης, *Ἰωάννης*· βλ. λ. *Διασάκης* Ἰωάννης.

Χατζῆ Μαχαλὲ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πέντε Βρύσες* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χατζημελέτης, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 ἐκ Μεγάρων καταγόμενος, λαβὼν μέρος εἰς πολλὰς μάχας ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ν. Νικηταρᾶν καὶ Δ. Εὐμορφόπουλον ἔν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Τ. Ε. Ε.

Χατζῆ - Μετόχι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Γλώσσης τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 33. Φέρει καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ *Τραγανοῦ*. ΕΡ. Μ.

Χατζήμισι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Στεφαναβίκι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

Χατζῆ-Μιχαὴλ· βλ. λ. *Δούκας* Μιχαήλ.

Χατζημιχάλης, *Γιάνναρης*. Κρὴς ὁπλαρχηγὸς (βλ. λ. *Γιάνναρης* Χατζῆ-Μιχάλης).

Digitized by Google

—**Χατζημιχάλης, *Μιχαήλ*.** Σουλιώτης τὴν καταγωγήν, ἐγεννήθη τῷ 1835 ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐδιδάχθη τά τε στοιχειώδη καὶ ἐγκύκλια γράμματα. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Γαλλίᾳ (1857—1862) καὶ τῷ 1863 ἐγένετο ὑφηγητής, τῷ 1875 ἔκτακτος καὶ τῷ 1879 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς παθολογικῆς ἀνατομικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. Τῷ 1886 μετετέθη εἰς τὴν ἕδραν τῆς εἰδικῆς νοσολογίας καὶ θεραπευτικῆς. Ἐχρημάτισεν ὑποδιευθυντὴς (1881—1889) καὶ εἶτα διευθυντὴς τῆς Ἀστυκλινικῆς. Δὶς ἐξελέγη κοσμήτωρ (1879—1880 καὶ 1902—1903), ἐπὶ ἓξ ἀκαδημαϊκὰς περιόδους διετέλεσε συγκλητικός, πρύτανις κατὰ τὸ 1889—1890 καὶ μέχρι τοῦ θανάτου (1903) πρόεδρος τοῦ Ἰατροσυνεδρίου. Συνέγραψεν: «*Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτική*» (1895), «*Γενικὴ παθολογία καὶ παθολογικὴ ἀνατομική*» (λιθογραφημένα) (1885) καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἰατρικὰ περιοδικὰ πραγματείας «Περὶ λέπρας», «Περὶ ὑπνωτισμοῦ» «Περὶ τύφου» κ. ἄ.

—**Χατζημιχάλης *Νταλιάνης*.** Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1775 ἐν Δελβινακίῳ τῆς Ἠπείρου καὶ νεώτατος μετέβη εἰς Ἰταλίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του, μεθ' ὃ ἐγκατεστάθη ἐν Τεργέστῃ, ἐπιδοθεὶς εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν καπνῶν, ἐξ οὗ ἀπεκόμισε σημαντικὴν περιουσίαν. Μυηθεὶς ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, διετέλεσεν ἀπόστολος αὐτῆς εἰς Βουλγαρίαν κλπ. τουρκοκρατουμένας χώρας, μετὰ τὴν ἔκρηξιν δὲ τῆς Ἐπαναστάσεως (1821), προμηθευθεὶς ἰδίαις δαπάναις ὁλόκληρον φορτίον ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων, κατῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν δι' ἰδίων αὐτοῦ ἐξόδων συγκρότησιν ἱππικοῦ καὶ σχηματίσας μικρόν τι σῶμα τοιούτου συμμετέσχε (1825) εἰς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ ἐναντίον τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἐπιχειρήσεις, καθ' ἃς ἐθαυμάσθη διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του.

Ἀρχομένου τοῦ 1826, ἐνδίδων εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Κωλέτη καὶ Σύρου τινὸς ἐπισκόπου, διατρίβοντος τότε ἐν Ἑλλάδι, ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Συρίαν, ἵνα ἐνισχύσῃ τὸν ἐμίρην τοῦ Λιβάνου Μπεσήρ, ὅστις δι' ἐπανειλημμένων διαβημάτων του ὑπέσχετο νὰ ἐγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ σουλτάνου ὁλόκληρον τὸν Λίβανον, ἐὰν ἐλάμβανεν ἐνισχύσεις τινὰς ἐξ Ἑλλάδος. Ὁ Χατζημιχάλης, ναυλώσας τότε δι' ἐξόδων του πλοῖά τινα καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Βάσον καὶ τὸν Κριεζώτην μετὰ 800 ἀνδρῶν, ἀπῆλθεν εἰς Συρίαν καὶ φθίνοντος τοῦ Μαρτίου ἀπεβιβάσθη εἰς Βηρυτόν. Αἱ ἀταξίαι ὅμως καὶ αἱ διαρπαγαί, ἃς διέπραξαν τὰ ἄτακτα ἐκεῖνα στρατεύματα, ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν ἐμίρην νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὰ ταχεῖαν ἀναχώρησιν. Τοιουτοτρόπως ὁ Χατζημιχάλης ἀπῆλθε μετὰ τοῦ σώματός του εἰς Σῦρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ἀφοῦ συμμετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας μετέβη εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐκεῖ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Καραϊσκάκη (ἐκστρατεία Δομβραίνης καὶ Ἀττικῆς) μέχρι τοῦ ἐν Φαλήρῳ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη (Ἀπρίλιος 1827), ὅτε ἀπῆλθε πάλιν εἰς Πελοπόννησον. Ἐκεῖθεν, προσκληθεὶς, κατῆλθεν εἰς Κρήτην, ἀποβιβασθεὶς μετὰ τοῦ σώματός του εἰς Γραμβούσαν τὴν 5 Ἰανουαρίου 1828. Ἀρχομένου τοῦ Μαΐου 1828 μετεστάθμευσεν εἰς Φραγκοκάστελλον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὁρμητήριον τῶν ἐπιχειρήσεών του, καὶ τὴν 8 Μαΐου κατῆλθε, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν Κρητῶν, τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὸ φρούριον Ρεθύμνης, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ φρούριον τοῦ Φραγκοκαστέλλου. Ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκικῶν στρατευμάτων Μουσταφᾶ βέης, συγκεντρώσας τὰς δυνάμεις του (8 χιλ. πεζῶν, 400 ἱππέων, 4 πυροβόλα καὶ 2 ὅλμους), ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Χατζημιχάλη (14 Μαΐου 1828) καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 17 Μαΐου, κατελθὼν ἐκ τοῦ ἐν Καψοδάσει στρατοπέδου του, διηύθυνε μέρος μὲν τῶν δυνάμεών του κατὰ τῶν εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ φρουρίου παρατεταγμένων δισχιλίων περίπου Κρητῶν, μετὰ τῆς κυρίας δὲ δυνάμεώς του ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Φραγκοκαστέλλῳ, οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς 666 πεζοὺς καὶ 70 ἱππεῖς μετὰ 4 μικρῶν πυροβόλων. Εἰς τὴν πρώτην ἔφοδον ἐκυρίευσε τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ φρουρίου δύο θέσεις, κατασφάξας ἅπαντας σχεδὸν τοὺς ἐκεῖ τεταγμένους ἄνδρας τοῦ Χατζημιχάλη. Οὗτος τότε ἐπεχείρησε νὰ ἀνακτήσῃ τὰς θέσεις ταύτας καὶ μετὰ τῶν 70 ἱππέων του ἐπετέθη κατὰ τῶν καταλαβόντων τὸ ναΐδιον τῆς Ἁγ. Πελαγίας, ἀφοῦ δὲ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκεῖθεν, ὥρμησε νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην προσβληθεὶς ὑπὸ ἑκατονταπλασίων Τούρκων, πεζῶν καὶ ἱππέων, ἠγωνίσθη ἡρωϊκώτατα καὶ τέλος ἐφονεύθη, ἡ δὲ κεφαλή του ἤχθη ὡς τρόπαιον εἰς τὸν Μουσταφᾶν.

Τὸν Μάϊον τοῦ 1928, ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τοῦ ἱστορικοῦ δράματος, ἐτελέσθησαν ἐν Φραγκοκαστέλλῳ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ **Χατζημιχάλη**, ἣν ἀνήγειρεν ἐκεῖ ὁ δισέγγονος τοῦ **ἥρωος στρατηγὸς** Χρῆστος Χατζημιχάλης. ν. κλε

— **Χατζημιχάλης, *Χρῆστος*.** Ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1866. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, ὑπηρέτησε δ' ἐπὶ μακρὸν ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ συντάγματος μηχανικοῦ. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897 μετὰ τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου, κατόπιν δὲ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολεμικῆς τέχνης παρὰ τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ Εὐελπίδων. Μετέσχεν ἐπίσης τῶν Βαλκανικῶν πολέμων (1912—1913), τῷ δὲ 1916, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, προσεχώρησεν εἰς τὸ ἐθνικὸν κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὠργάνωσε τὸ μηχανικὸν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Τὸν Ἰούνιον 1917 ἐτοποθετήθη διοικητὴς τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων, ὀλίγον δὲ βραδύτερον διοικητὴς τῆς τότε ἐν Ἰωαννίνοις 9ης μεραρχίας. Τῷ 1919 διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ, εἰς ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1920, ὁπότε ἀπεστρατεύθη τῇ αἰτήσει του. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν τοῦ Αὐγούστου 1922 ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐτοποθετήθη διοικητὴς τοῦ 5ου σώματος στρατοῦ, εἰς ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1923, ὁπότε ἀπεστρατεύθη. Ησχολήθη εἰς τὴν μελέτην τῆς τακτικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, γράψας πολλὰ περὶ ταύτης, καὶ συμμετέσχεν εἰς πλεῖστα ἀρχαιολογικὰ συνέδρια, ὁμιλήσας πολλάκις περὶ τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τῶν μαχῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Συνέγραψε: «*Μελέτη τακτικῆς*», «*Στρατιωτικὴ ἱστορία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*» καὶ πλείστας μελέτας καὶ μονογραφίας, δημοσιευθείσας εἰς διάφορα περιοδικά. ν. θ. κ.

—**Χατζημιχάλη, *Ἀγγελικὴ Πλ.*** Συγγραφεύς, ζωγράφος καὶ ἐμψυχώτρια τῆς κινήσεως ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι. Ἐγεννήθη τῷ 1895 ἐν Ἀθήναις (Πλάκα)· ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν σχολὴν Χὶλ καὶ πλησίον ἰδιωτικῶν καθηγητῶν, εἰς τοὺς ζωγράφους Ροΐλὸν καὶ Ἰωαννίδην καὶ πρὸ παντὸς πλησίον τοῦ πατρός της Ἀλεξίου Κολυβᾶ, καθηγητοῦ φιλολόγου, ἐραστοῦ τῆς βυζαντινῆς τέχνης, καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου της Γρ. Μπουρνιᾶ, νομισματολόγου· ἐμφύτως καὶ ἐξ ἀνατροφῆς καλλιτέχνις, ἐνωρίτατα ἠσχολήθη εἰς τὸ σχέδιον, τὴν συλλογὴν κεντημένων ὑφασμάτων καὶ μοτίβων ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης, φοιτῶσα καὶ μελετῶσα αὐτὰ εἰς τὰ εἰδικὰ κέντρα ἀγορᾶς. Πρῶται εὐκαιρίαι ἐκδηλώσεως τῶν τάσεών της ὑπῆρξαν ἡ Α' βιοτεχνικὴ ἔκθεσις τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων (18/3/—4/4/1921), διοργανωθεῖσα ὑπ' αὐτῆς, καὶ ἡ κατὰ τὸ 1922 ἀθρόα ἵδρυσις ἐργαστηρίων λαϊκῆς τέχνης διὰ τοὺς πρόσφυγας, ἐξ ὧν ἔλαβεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν της τὸ τοῦ «Σπιτιοῦ τοῦ Κοριτσιοῦ», ἐνισχύσασα ὅλα τὰ ἄλλα διὰ σχεδίων καὶ ὁδηγιῶν, διοργανώσασα πλείστας ἐκθέσεις, τῶν Δελφῶν μετὰ τῆς Εὔας Σικελιανοῦ, τὸ γυναικεῖον τμῆμα τῶν Ἀγορῶν Θεσσαλονίκης. Ἡ ἀνάγκη βαθυτέρας γνώσεως τὴν ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐπὶ τόπου μελέτην τῆς τέχνης τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν περιοχῶν, ἐξ ἧς ἐγεννήθη τῷ 1925 τὸ ἔργον της «Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη, Σκῦρος» καὶ ἠκολούθησαν «Οἱ Σαρακατσαναῖοι» («Νέα Ἑστία») 1927, «Ἑλλ. Λαϊκὴ Τέχνη, Σάμος» («Ἑλλην. Γράμματα») 1928, «Ὑποδείγματα Ἑλλ. Διακοσμητικῆς» 1929, «Ἑλλ. λαϊκὴ Τέχνη, Ρουμλούκι, Τρίκερι, Ἰκαρία» 1931, «Τὰ Βίλια τοῦ Κιθαιρῶνα» («Νέα Ἑστία») 1933. Συνεργάτις τῆς ἐκδόσεως τοῦ διεθνοῦς ἰνστιτούτου πνευματικῆς συνεργασίας τῆς Κ.Τ.Ε., 1927, «Volkskunst in Europa», H. Th. Bossert, Verlag Ernst Wasmuth. A.G. Berlin, ἐν ᾗ ἐπὶ 132 πινάκων μοτίβων τῆς εὐρωπαϊκῆς λαϊκῆς τέχνης δημοσιεύονται 14 τῆς ἑλληνικῆς, ἔργα ἰδικά της, τῶν πολωνικῶν ἐκδόσεων τοῦ 1930 «Kobieta Wspolczesna, Kobiecie Greckiej» καὶ «Soucasné Recko»· ἐσχεδίασε καὶ ἐξετέλεσεν ἢ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας της ἐξετελέσθη ὁ διάκοσμος τῆς οἰκίας της (1928—1929). Ἡ ἀναζωογόνησις τῆς λαϊκῆς τέχνης ὑφ' ὅλας της τὰς μορφάς, πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τέχνης, ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ αἰσθητικὴ μόρφωσις αὐτοῦ, διαπνέουν τὴν δρᾶσίν της. Συνεργάτις τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». α. γ.-γ.

Χατζῆ Μουσταφᾶ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Νέων Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 105.

Χατζῆ Μπαϊράκι [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μύρων* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

Χατζῆ Μπαϊραμλῆ [*Γεωγρ.*]· βλ.λ. *Θεοδόσια*.

Χατζῆμπεη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Σκοτούσης (Κολαξῆζι), τῆς ἐπαρχίας Φαρσάλων τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928, 287. Ἤδη μετωνομάσθη *Ἅγιος Κωνσταντῖνος*.

Χατζῆ Μπεϊλὶκ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς (Σιδηροκάστρου) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 882, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ παρὰ τὸν ὁμώνυμον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν συνοικισμός, 1.015. Κεῖται παρὰ τὸ 120ὸν χλμ. τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Ἤδη μετωνομάσθη *Βυρώνεια* τό τε χωρίον καὶ ἡ κοινότης.

Χατζῆ-Μπεκτὰς [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς Τουρκίας ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Κὶρ-Σεχὶρ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, εἰς ἀπόστασιν 75 χλμ. ΒΔ. τῆς Καισαρείας. Κάτ. 1.500. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκεται ὁ τάφος τοῦ Χατζῆ-Μπεκτὰς-Βελῆ, ἱδρυτοῦ τοῦ τουρκικοῦ δερβισικοῦ τάγματος τῶν Βεκτασίδων ἢ Μπεκτασίδων. ν. μ.

Χατζῆ-Μωχάμετ-Τρέκι. Δέης τοῦ Ἀλγερίου (1671—1681). Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας του ὑπεγράφησαν συνθῆκαι μετὰ τῆς Ὁλλανδίας (1677) καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ὅτε ὅμως τὸ διβάνιον τοῦ Ἀλγερίου ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας, παρῃτήθη καὶ ἔφυγεν εἰς Τριπολίτιδα. δ.χ.

Χατζῆ Νεμεθιανὰ [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ζυμβραγοῦ τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 18.

Χατζηνικολός, *Γερακάκης*. Κρὴς εὐεργέτης, ὅστις πρῶτος συνέστησε τῷ 1791 ἐν Χανίοις ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ ἀνήγειρε νοσοκομεῖον. Ἐκ τοῦ ὀνόματός του οἱ ἀπόγονοί του Γερακάκαι ὠνομάσθησαν *Χατζηνικολιανοί*. ερ. μ.

Χατζῆ Ὀυλαρᾶ [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ψυχόβρυση* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χατζῆ-ὀγλοῦ-Ὄμπαση [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ποντολίβαδο* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χατζῆ Ὀμὰρ [*Γεωγρ.*]. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Ἴσμαρον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χατζῆ-Ὀμουρλοῦ [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ροδίτης* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Χατζηόμπαση [*Γεωγρ.*]. Παλαιοτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Εὐαγγελισμός* (βλ. λ.).

Χατζῆ Ὀσμὰν *πασᾶς ὁ Πνιγάρης*. Τοῦρκος διοικητὴς τῆς Κρήτης (βλ. λ. *Ὀσμὰν πασᾶς*).

Χατζῆ Οὐζοὺν [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἀνακτορίου τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 375 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Ὀζόλη*.

Χατζηπαναγιώτηδες [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κονταχεΐκων τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 15.

Χατζηπαναγιώτης, *Παναγιώτης Τρ.* Ἀρματολὸς τῆς Πίνδου (1756—1828). ι. α. μ.

Χατζηπέτρος, *Εὐθύμιος*. Ἕλλην στρατιωτικός, υἱὸς τοῦ Χριστοδούλου Χατζηπέτρου (1830—1890). Ἀποφοιτήσας τοῦ σχολείου Εὐελπίδων, κατετάχθη ἐν τῷ πυροβολικῷ καὶ ἐγένετο διαγγελεὺς τοῦ Ὄθωνος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐξορίαν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνακατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν καὶ βραδύτερον ἐγένετο διευθυντὴς τῆς διοικητικῆς ἀστυνομίας Ἀθηνῶν, ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέως καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατιωτικοῦ του οἴκου. θ. β.

— **Χατζηπέτρος, *Χριστόδουλος*.** Ἐπιφανὴς ἀγωνιστὴς (1799—1869). Μέλος πλουσίας οἰκογενείας τοῦ Ἀσπροποτάμου, διατηρούσης ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸ ἀξίωμα τοῦ προεστῶτος, ἤρξατο κατ' ἀρχὰς ἐμπορευόμενος ἐν Βιέννῃ. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρουσιάσθη μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων εἰς τὸν Ναπολέοντα, διὰ νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπέμβασίν του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των. Τῷ 1819 ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, μόλις δ' ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἡνώθη μετὰ τοῦ Στουρνάρα καὶ κατεπολέμησε τὰ ἐπιστρέφοντα ἐξ Ἰωαννίνων σουλτανικὰ στρατεύματα, κατόπιν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Διεξήγαγε κατόπιν νικηφόρους μάχας παρὰ τὰ Τρίκαλα, τὴν Πόρταν τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ τὴν Καλαμπάκαν, τῷ δὲ 1824 κατελθὼν εἰς Πελοπόννησον, εἰσῆλθεν εἰς τὸ πολιορκούμενον ὑπὸ τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ Νεόκαστρον καὶ ἀντέστη ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἡμέρας εἰς τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖθεν ἔσπευσεν εἰς τὸ πολιορκούμενον ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Μεσολόγγιον, ὅπου ἐγένετο φρούραρχος τῆς Κλεισόβης, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδον διέσπασε τὰς ἐχθρικὰς τάξεις καὶ μετέβη εἰς Πελοπόννησον. Κατόπιν ἐτράπη εἰς τὴν Ἀττικήν, ἔνθα ταχθεὶς ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Καραϊσκάκην μετέσχε πασῶν τῶν μαχῶν, αἵτινες διεξήχθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἀγκάλας δὲ τοῦ Χατζηπέτρου ἐξέπνευσεν

Digitized by Google

ἐν Σαλαμῖνι ὁ ἔνδοξος ἀρχιστράτηγος. Ἐπὶ Καποδιστρίου γενόμενος χιλίαρχος, μετέσχε τῶν μαχῶν τῆς Ναυπάκτου, τῶν Σαλώνων καὶ τῆς Πέτρας. Ἐπὶ Ὄθωνος ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἐγένετο ὑπασπιστὴς αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως πρὸς ἐξέγερσιν τῆς Θεσσαλίας, συνῆψε διαφόρους

Χριστόδουλος Χατζηπέτρος.
[Ἐλαιογραφία ἀποκειμένη ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας.]

μάχας εἰς Λουτρόν, Μεγάλα Καλύβια, Βέλετσι καὶ Καλαμπάκαν. Μετὰ τὴν κατοχὴν ὅμως τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ Γεωργίου Α' διωρίσθη ἐπίτιμος ὑπασπιστὴς αὐτοῦ. Θ. Β.

Χατζῆ-Πολυζώης, ***Δημήτριος*** βλ. *Πολυζώης.*

Χατζηράδος *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Κτικάδου τῆς ἐπαρχίας Τήνου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 112.

Χατζῆ Ριχανλῆ *[Γεωγρ.].* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μεσιανὴ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

χατζῆς (ὁ). Τίτλος διδόμενος εἰς τοὺς Μουσουλμάνους τοὺς μεταβαίνοντας χάριν προσκυνήσεως εἰς τοὺς ἁγίους τοῦ ἰσλαμισμοῦ τόπους (Χετζάζην, Μέκκαν καὶ Μεδίναν). Ὁ αὐτὸς τίτλος δίδεται καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς, τοὺς ἐπισκεπτομένους χάριν προσκυνήσεως τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ βαπτιζομένους ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ. Οἱ χατζῆδες ἦσαν ἄλλοτε λίαν σεβαστοὶ παρὰ τοῖς ὁμοθρήσκοις των, ὁ δὲ τίτλος χατζῆς ἦτο ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ ὀνόματός των. Ν. Μ.

Χατζῆς, ***Ἀντώνιος Χ.*** Φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Ἄργει τῷ 1885. Ἐγγραφεὶς εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἀνηγορεύθη ἀριστοῦχος διδάκτωρ τῷ 1905. Διδάξας ἐπὶ διετίαν ὡς καθηγητὴς τοῦ διδασκαλείου τοῦ Ἀρσακείου, ἐστάλη μετὰ διαγωνισμὸν ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου ὡς ὑπότροφος καὶ ἐσπούδασεν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐν Μονάχῳ καὶ Λειψίᾳ τῆς Γερμανίας, γενόμενος μαθητὴς τῶν καθηγητῶν Crusius, Drerup, Lipsius, Bethe, Studniczka, Wolters, Schreiber, Martini. Ἐπανελθὼν ἐδίδαξεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἐν σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, εἶτα δὲ διετέλεσεν ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1922. Τῷ 1926 ὑποδειχθεὶς παμψηφεὶ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ διορισθέντων καθηγητῶν διωρίσθη τακτικὸς συντάκτης τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τῷ 1927 ἀναδιωρίσθη καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἀπὸ τοῦ 1920 εἶναι σύμβουλος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας. Αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι περιστρέφονται περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν ἐπιγραφικήν. Ἐδημοσίευσε: «Der Philosoph und Grammatiker Ptolemaios Chennos» (1914), ἐν τῷ ὁποίῳ καταρρίπτει τὴν θεωρίαν τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ φιλολόγου R. Herscher, «Διορθώσεις εἰς ἰαμβικὰ ποιήματα», «Διορθωτικὰ εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς», «Διόρθωσις ἡροδοτείου χωρίου», «Τήλεφος καὶ Αὔγη», «Κριτικαὶ παρατηρήσεις», «Ὁμηρικαὶ ἔρευναι. Προλεγόμενα εἰς τὴν τοῦ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτου Ἀκριτηΐδα», ὅπου ἀποδεικνύει ὅτι τὸ μεσαιωνικὸν ἔπος ἐγράφη ἀρχικῶς ἐν τῇ λογίᾳ γλώσσῃ, «Ἱεροὶ νόμοι», «Συμπλήρωσις ἀττικοῦ ψηφίσματος», «Ἀττικὴ ἐπιγραφὴ ἀεισίτων», «Παρατηρήσεις εἰς λοκρικὸν θεσμόν», «Ἐπιγραφὴ ἐκ Σαλαμῖνος», «Πάπυρος ἐκ Fajum», «Λευκόπετρα», «Ἀμφίπολις ποταμός», «Πεντενησία—Πειραιεύς», «Καστωλὸς (ποταμὸς)—Ὠρωπός», «Τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς νήσου Σαλαμῖνος», «Ἡ προϊστορικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἄνδρου», «Οἱ Ραοὺλ—Ράλαι, 1080—1800», «Μάρκου Εὐγενικοῦ ἐγκώμιον» (κριτικὴ ἔκδοσις), «Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ Ὅμηρος», «Ἡ γλῶσσα τῆς Ἀκριτηΐδος», «Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ Ἀκριτηΐς», «Νέος κῶδιξ Στεφάνου τοῦ Ἀλεξανδρέως», κ. ἄ. Τῷ 1923 μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Ι. Κ. Βογιατζίδου ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν», ἅτινα ὁ Σπυρ. Λάμπρος εἶχε καταλίπει ἡμιτελῆ. Ι. Φ. Δ.

— **Χατζῆς,** ***Βασίλειος.*** Ἐπιφανὴς Ἕλλην θαλασσογράφος, γεννηθεὶς ἐν Πάτραις καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις (1870—1915). Μαθητὴς τοῦ Νικηφόρου Λύτρα καὶ τοῦ Βολωνάκη, διέπρεψε διὰ τῆς ἰδιοφυΐας του εἰς τὴν θαλασσογραφίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ διεκρίθη ἰδίως κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Παρακολουθήσας τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ἐζωγράφησε πλεῖστα θέματα τῆς δράσεως αὐτοῦ, ὅπως τὴν «Ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης», τὴν «Ναυμαχίαν τῆς Λήμνου», «Νηοψίαν ὑπὸ ἀντιτορπιλλικῶν», τὸν «Ἀβέρωφ ἀνθρακεύοντα εἰς Μοῦδρον» κ. ἄ. Κυρίως ἠσχολήθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ πίνακος: «Ἡ τελευταία ναυμαχία τοῦ Βυζαντίου», τὸν ὁποῖον ἀφῆκεν ἡμιτελῆ· αἱ μελέται του ὅμως ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου εἶναι μοναδικαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς ζωγραφικῆς.

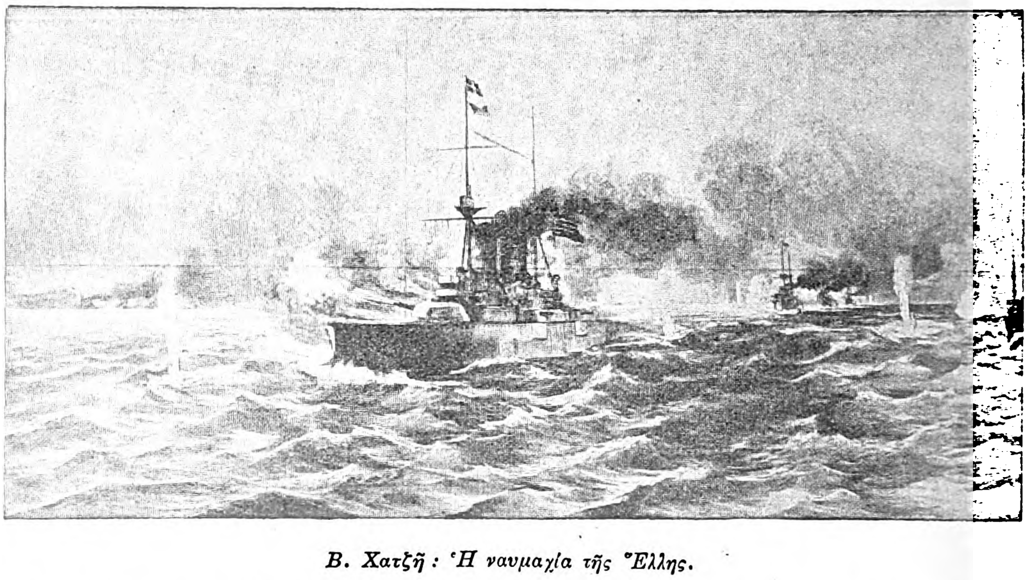

Β. Χατζῆ: Ἡ ναυμαχία τῆς Ἕλλης.

Ὁ Χατζῆς ἠσχολήθη καὶ μὲ θέματα συνθετικά, ὅπως εἶναι «Ὁ γέρο-πειρατής», «Ἡ καλύβη τοῦ ψαρᾶ» καὶ πλῆθος ὡραιοτάτων τοπίων χαρακτηριστικῶν τῆς ἑλληνικῆς φύσεως. Θ. Θ.

— **Χατζῆς,** ***Γεώργιος*** βλ. λ. *Πελλερὲν* Γεώργιος.

— **Χατζῆς,** ***Θωμᾶς Γ.*** Ἕλλην δημοσιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Κονίτσῃ τῆς Ἠπείρου τῷ 1872. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐν τῇ γενετείρᾳ του καὶ κατόπιν ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων. Διῆλθε τὸν βίον του ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ θέρος τοῦ 1927. Κύριος σκοπὸς τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις τῆς Ἠπείρου, πρὸς τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ 1904 ἤρξατο ἀγῶνος κατὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν δι' ἰδίου δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου κατὰ δεκαπενθήμερον ἐκδιδομένου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀστὴρ-Ὑλ». Τὸ πρῶτον ἔτος ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ καὶ ἀλβανιστὶ μὲ ἑλληνικοὺς καὶ τουρκικοὺς χαρακτῆρας καὶ κατόπιν μόνον ἑλληνιστί. Ὡς πρόγραμμα εἶχε τὴν ἑλληνοαλβανικὴν συνεννόησιν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ σεβασμοῦ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τῆς ἐθνικῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἠπείρου, ἐντὸς τῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ὁρίων αὐτῆς, τὰ ὁποῖα ὁ Χατζῆς ἔθετεν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Γιαννούσου. Οἱ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἦσαν Ἠπειρῶται ἀλβανόφωνοι καὶ ἑλληνόφωνοι, τοὺς ὁποίους ἡ κοινὴ ἱστορία, τὰ κοινὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα καὶ ἡ κοινὴ ἀνθρωπολογικὴ κατασκευὴ προώριζον νὰ ζήσουν ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ μετὰ τῶν πέραν τοῦ Γιαννούσου Γκέγκηδων συνεννόησις ἔδει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἕνωσιν τῶν δύο ἀρχαιοτέρων καὶ συγγενῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς εἰς διαδικὸν ἑλληνοαλβανικὸν βασίλειον, κατὰ τὸ σύστημα τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Ὁ Χατζῆς ὁλόκληρον τὸν βίον του διῆλθεν ἐν ἄκρᾳ πενίᾳ. Β. Ι. Δ.

Χατζῆ Σεχρέτης. Τουρκαλβανὸς ἐκ Δελβίνου τῆς Ἠπείρου καταγόμενος καὶ ζήσας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, οὗτινος τὸν βίον καὶ τὰ κατορθώματα ἐστιχούργησεν. Ἦτο ἐντελῶς ἀγράμματος, ἀόμματος καὶ πάμπτωχος, ἀλλὰ πεπροικισμένος μὲ ἀρκετὴν ποιητικὴν φαντασίαν, καθ' ὑπαγόρευσίν του δὲ ἐγράφη τὸ ποίημα «Ἀληπασιάς», ἐξυμνοῦν τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἀλῆς τοῦ διηγεῖτο τὰ κατορθώματά του, ὁ δὲ Χατζῆ Σεχρέτης ἐστιχούργει ταῦτα, τινὲς θεωροῦν τὴν «Ἀληπασιάδα» ὡς αὐτοβιογραφίαν τοῦ τυράννου. Ὁ Σεχρέτης παρέμεινε πλησίον τοῦ Ἀλῆ μέχρι τοῦ 1812, ὁπότε διορισθεὶς εἴς τινα θέσιν εἰς τὴν ἄνω Ἀλβανίαν ἀπῆλθεν εἰς ταύτην, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανε πάμπτωχος τῷ 1819. Τὸ ἐν λόγῳ ποίημα ἔγραψεν ὁ Παναγιώτης Τριανταφύλλου ὁ ἐξ Ἀμφίσσης (Σαλωνίτογλου), ὑπαγορεύοντος τοῦ Σεχρέτη. Τὸ πρῶτον χειρόγραφον τοῦ ποιήματος τούτου, ὅπερ εὗρεν ὁ Λήκ, ἀπετελεῖτο ἐκ 4.500 στίχων πολιτικῶν μὲ στιχουργίαν πολὺ βάρβαρον εἰς διάλεκτον ἑλληνικήν, μετὰ πολλῶν ἀλβανικῶν καὶ τουρκικῶν στοιχείων. Τὸ ποίημα τοῦτο, παρὰ πάσας τὰς ἀτελείας του, εἶναι σπουδαιότατον, διότι δίδει τελείαν εἰκόνα τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς ἐποχῆς του. Τὸ χειρόγραφον τοῦ Λὴκ τελειώνει εἰς τὴν καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου (1803)· ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕτερον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην μὲ διπλασίους στίχους, φθάνον μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Γαρδικίου (1812). Τὴν «Ἀληπασιάδα» ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ Σάθας («Ἱστορικαὶ διατριβαί», Ἀθῆναι 1870) καὶ ἀργότερον ὁ Legrand. Ὁ Σεχρέτης εἶναι κόλαξ χαμερπὴς καὶ διαστρέφει πολλάκις τὴν ἀλήθειαν. Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Χατζησουγγοὺρ *[Γεωγρ.].* Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Σούριον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ.

Χατζησταμούληδες *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κοντακεΐκων τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 51.

Χατζῆ-Τούκας βλ. λ. *Δούκας* Θεόδωρος.

Χατζητριαντάφυλλος, *Τριαντάφυλλος.* Ἐγεννήθη ἐν Περτουλίῳ τῶν Τρικκάλων (1722—1793), οὗτινος διετέλεσεν ἄρχων, λαβὼν παρὰ τοῦ Ἱεροσολύμων (1760) Παρθενίου συγχωροχάρτιον καὶ τὸν τίτλον τοῦ Χατζῆ. Ἵδρυσεν ἐν Περτουλίῳ τὰς ἐκκλησίας Σωτῆρος, Παναγίας καὶ Ἁγίας Κυριακῆς. Ι. Α. Μ.

Χατζῆ Φακλῆ *[Γεωγρ.].* Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Φασκίον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Χατζῆ-Φιλιππίδης, ***Θεόδωρος.*** Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, καταγόμενος ἐξ Ἐλβασὰν τῆς Ἠπείρου. ΕΡ. Μ.

Χατζηφούτι *[Παραλ. Γεωγρ.].* Τριὰς νησίων, καθ' ἃ χωρίζεται ὁ κόλπος Μαλκιὰρ κιορφὲζ ἀπὸ τὸν κόλπον τῆς Τέω (πλάτ. 38° 12' Β., μῆκ. 26° 48' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3446: Paspargo to Samos). Ἐπὶ τοῦ μείζονος ὑπάρχουν ἐρείπιά τινα. Σ. Ε. Λ.

Χατζῆ-Χαλίφε. Ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χατζῆ-Κάλφα* ἢ *Κιατὶπ*-Τσελεμπῆ (βλ. λ.) γνωστὸς Τοῦρκος ἱστορικός.

Χατζῆ-Χασανλὶ *[Γεωγρ.].* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Προσκυνητάρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

Digitized by Google

Χατζῆ - Χρῆστος. Ἐγεννήθη ἐν Βελιγραδίῳ τῷ 1783, τὸ γένος *Δάγκοβιτς*. Ὁ πατήρ του *Πέτρος* καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του *Σταῦρος* ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν σερβικὴν ἐπανάστασιν τῷ 1806. Τῷ 1814 ὁ Χατζῆ-Χρῆστος μετὰ τῆς μητρός του Ἄννης κατέφυγεν εἰς Βοσνίαν, ὁπόθεν ἀπέπλευσεν εἰς Βενετίαν. Μὴ εὑρὼν αὐτόθι θέσιν τινά, μετέβη εἰς Ρόδον καὶ εἶτα εἰς Κύπρον καὶ τέλος

Χατζῆ - Χρῆστος.

κατέληξεν εἰς Αἴγυπτον, παρὰ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅστις κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὰ κατὰ τῶν ἀντιζήλων του μπέηδων Μαμελούκων (Κιολεμένιδων) πολεμοῦντα σώματα. Τοσαύτην δ᾽ ἐπεδείξατο ἀνδρείαν καὶ ἀφοσίωσιν, ὥστε προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ καβάσμπαση. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Αἰγύπτῳ ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὰ ἐν Συρίᾳ τελούμενα πολεμικὰ γεγονότα τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ (τοῦ εἶτα πασᾶ τῆς Τριπολιτσᾶς) κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν Χαλεπλήδων καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖσε καταταγεὶς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Χουρσίτ, ὅστις ἀποβλέψας εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα ηὐνόησεν αὐτὸν ὑπερβαλλόντως, οὕτως ὥστε, ὅτε ὁ Χουρσὶτ διωρίσθη βαλῆς τῆς Πελοποννήσου τῷ 1820 καὶ διετάχθη νὰ ἀπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, εἰς τὸν Χατζῆ-Χρῆστον κατέλιπε τὴν φύλαξιν τοῦ γυναικωνίτου καὶ τῶν θησαυρῶν του. Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, κυριευθείσης τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν (23 Σεπτεμβρίου 1821), συνελήφθη αἰχμάλωτος. Μετανοήσας τότε διὰ τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων δρᾶσιν ἐν Βαλτετσίῳ, ὅπου καὶ ἐπληγώθη, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη μετὰ τῶν ὑπ᾽ αὐτὸν ἀνδρῶν, Σέρβων, Βουλγάρων, Θρακῶν, Μακεδόνων, Δαλματῶν καὶ ἄλλων Χριστιανῶν, οἵτινες ὁμόσαντες ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπολέμουν ἔκτοτε καθ᾽ ὅλον τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, διαπράξαντες θαύματα ἀνδρείας ὡς ἱππεῖς τοῦ φημισμένου ἱππικοῦ τοῦ Χατζῆ-Χρήστου, λαβόντος μέρος ἐνεργὸν ἐν Κορτέσῃ (29 Νοεμβρίου 1822), ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ κατὰ Φεβρουάριον μέχρι Δεκεμβρίου 1824. Κατὰ τὴν παρὰ τὸ Πετροχώρι ἔξωθι τοῦ Ναυαρίνου μάχην κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ (25—30 Ἀπριλίου 1825), συλληφθεὶς αἰχμάλωτος, ὑπέστη βασανιστήρια ἐν ταῖς φυλακαῖς ὑπὸ τοῦ ἀναγνωρίσαντος αὐτόν, κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπηρεσίαν, Ἰμπραήμ, ἀλλ᾽ ἀνταλλαγεὶς τέλος πρὸς Τούρκους αἰχμαλώτους ἠλευθερώθη καὶ ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Ἀντιρρίου καὶ Ναυπάκτου (12 καὶ 13 Μαρτίου 1829) καὶ τῇ 2 Μαΐου κατέλαβε τὴν Ναύπακτον διὰ συνθήκης. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι παρέμεινεν ἐν τῷ στρατῷ, προαχθεὶς δὲ ἐπὶ Ὄθωνος εἰς στρατηγόν, διωρίσθη ὑπασπιστὴς αὐτοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1853 (*Π. Γ. Σπορίδου*, «Ὁ βίος τοῦ Χατζῆ Χρήστου», Ἀθ. 1855, εἰς 8ον, σ. 55). Τ. Ε. Ε.

Χατζιδάκις, *Γεώργιος Ν.* Ἐπιφανὴς γλωσσολόγος, πατὴρ καὶ ἱδρυτὴς τῆς νεοελληνικῆς γλωσσολογίας, γεννηθεὶς εἰς Μύρθιον τῆς Κρήτης τῷ 1848. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὸ μικρὸν σχολεῖον τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τῷ 1868 ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς πρόσφυξ, ἐμαθήτευσε κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τοῦ Μανούσου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1869—1873 εἰς τὸ Β´ γυμνάσιον Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔσχε καθηγητὰς τοὺς Θ. Βουκίδην καὶ Κ. Πορφυρόπουλον, οἵτινες ἐπέδρασαν τὰ μέγιστα ἐπὶ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρός του καὶ οἵτινες ἐπέσπασαν ἀμέριστον τὴν ἀγάπην, τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του. Τῷ 1873 ἐνεγράφη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτησε μέχρι τοῦ 1877, ὁπότε ὑπέστη ἐπιτυχῶς τὰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις του. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐπιτυχὼν εἰς διαγωνισμὸν μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Σπ. Βάση, ἀπεστάλη μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑσπερίαν πρὸς σπουδὴν τῆς ἀγνώστου σχεδὸν ἕως τότε παρ᾽ ἡμῖν γλωσσολογίας. Οὕτω τῷ 1877 ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν· καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐφοίτησεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, ἔνθα ἤκουσε τοὺς γλωσσολόγους Windisch (ἰνδολόγον), τὸν Γεώργιον Κούρτιον καὶ τὸν ὑφηγητὴν τότε Κάρολον Brugmann, ὅστις κατόπιν ἀνεδείχθη ἐκ τῶν κορυφαίων ἐρευνητῶν τῶν ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Κατόπιν ἐφοίτησεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἠκροάσθη τὸν ἰνδολόγον Κάρολον Cappeler, τὸν ἐπιφανῆ φωνητικὸν καὶ γερμανιστὴν Ἐδουάρδον Sievers καὶ τὸν πατέρα τῆς συγκριτικῆς συντάξεως B. Delbrück, ὅστις ἔδωκεν εἰς τὸν Γ. Χατζιδάκιν τὴν κυρίαν πρὸς τὰς γλωσσικὰς ἐρεύνας κατεύθυνσιν καὶ ἐποδηγέτησεν αὐτὸν εἰς τὴν μέθοδον τοῦ γλωσσικῶς ἐργάζεσθαι καὶ ἐρευνᾶν. Τέλος ἐφοίτησεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἔνθα ἐμαθήτευσεν ἰδίως παρὰ τῷ διασήμῳ γλωσσολόγῳ Ἰωάννῃ Schmidt. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1881, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, ἐδίδαξε κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τὸ διδασκαλεῖον καὶ τὸ Δ´ γυμνάσιον Ἀθηνῶν, τῇ δὲ 8ῃ Ὀκτωβρίου διωρίσθη ἔκτακτος καὶ τῷ 1890 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας καὶ ἰνδικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. Ὁ διορισμός του οὗτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπίσημος τρόπον τινὰ εἰσαγωγὴ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς δὲ ἀφετηρία γονιμωτάτης διδακτικῆς, συγγραφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς καθόλου δράσεως, ἂν καὶ ἡ τελευταία κυρίως εἰπεῖν εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σπουδῶν του. Τῷ 1892, διὰ τῆς ἐν Λειψίᾳ δημοσιευθείσης «Einleitung in die neugriechische Grammatik», ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς νεοελληνικῆς γλωσσολογίας, διήνοιξε νέους ὁρίζοντας εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἀπέδειξε περιφανῶς, πλὴν ἄλλων, τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας κοινῆς καταγωγὴν τῆς νεοελληνικῆς καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς, ἐξαιρουμένης τῆς τσακωνικῆς. Τὸ θεμελιῶδες τοῦτο δίδαγμα, τὸ ὁποῖον ἤδη κατέστη δόγμα τῆς ἐπιστήμης, ἐχρησίμευσε καὶ χρησιμεύει ὡς ἡ στερεὰ καὶ ἀσφαλὴς βάσις πασῶν τῶν ἔκτοτε περὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, εἰς τὰς ὁποίας φωτεινὸς ὁδηγὸς καὶ ἀκαταπόνητος πρωτεργάτης διατελεῖ ἀπὸ ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος ὁ Χατζιδάκις. Ἡ περὶ τὰς γλωσσικὰς ἐρεύνας γονιμότης τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς εἶναι ἐξαιρετική. Εἰς ἑκατοντάδας ἀνέρχονται αἱ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν ὁ Χατζιδάκις εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ἡμέτερα καὶ ξένα: τὸ «Ἀθήναιον»,

Γ. Ν. Χατζιδάκις.

τὴν «Ἑστίαν», τὴν «Ἑβδομάδα», τὸν «Παρνασσόν», τὴν «Berliner philologische Wochenschrift», τὰς «Indogermanische Forschungen», τὰς «Bezzemberger's Beiträge», τὴν «Kuhn's Zeitschrift», τὴν «Byzantinische Zeitschrift», τὴν «Glotta», τὰ «Byzantinische-neugriechische Jahrbücher», τὴν «Revue des Études Grecques», τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, τὰ «Βυζαντινὰ Χρονικὰ» τῆς Πετρουπόλεως, τὸ «Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον», τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἰδίως ὅμως εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν», τὸ ὄργανον τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν ἵδρυσε τῷ 1888 μετὰ τῶν ἐπιφανῶν φίλων καὶ συνεργατῶν του Κ. Κόντου, Σπ. Βάση, Πέτρου Παπαγεωργίου καὶ ἄλλων. Εἰς τοὺς ὑπερτεσσαράκοντα μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντας τόμους της ἐδημοσιεύθησαν παντοῖαι γλωσσικαὶ καὶ φιλολογικαὶ ἐργασίαι καὶ βιβλιοκρισίαι τοῦ Χατζιδάκι, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει σπανία ὀξύνοια, βαθύτης κρίσεως καὶ πρωτοτυπία καὶ διὰ τῶν ὁποίων διεφωτίσθησαν πλεῖστα φωνητικά, μορφολογικά, σημασιολογικά, συντακτικά, ὀρθογραφικά, πρὸς δὲ καὶ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα καὶ διετυπώθησαν σπουδαιότατοι νόμοι καὶ κανόνες, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν φωνητικήν, μορφολογίαν καὶ ἐν γένει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πολλαὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ» καὶ ἀλλαχοῦ δημοσιευθεισῶν πραγματειῶν ἀνεδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Α´ τόμον τῶν «Γλωσσολογικῶν Μελετῶν» (Ἀθῆναι 1901) καὶ τοὺς δύο τόμους τῶν «Μεσαιωνικῶν καὶ Νέων Ἑλληνικῶν» (ἐκδοθέντων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ, 1905—1907), ἱκαναὶ δὲ θὰ ἀναδημοσιευθοῦν εἰς τὰς προσεχῶς ἐκδοθησομένας «Γλωσσολογικὰς Ἐρεύνας». Πλὴν τῶν πραγματειῶν τούτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι καὶ πλῆθος μικροτέρων πραγματειῶν εἰς ἀθηναϊκὰ καὶ ἐπαρχιακὰ ἡμερολόγια, ἔτι δὲ ποικίλων ἄρθρων (πατριωτικῶν, ἱστορικῶν, ἰδίως δὲ ἀναφερομένων εἰς τὸ πολυθρύλητον γλωσσικὸν ζήτημα) εἰς τὸν ἡμερήσιον καὶ περιοδικὸν τύπον. Τὰς πανεπιστημιακὰς παραδόσεις του ἤρχισεν ἐκδίδων τῷ 1902 ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ, ἀλλὰ δύο μόνον τόμοι τούτων ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα» (1902—1904), περιλαβόντες μέρος μόνον τῆς ἑλληνικῆς, τῆς λατινικῆς καὶ μικρὸν τῆς ἰνδικῆς φωνητικῆς (τὸ περὶ φωνηέντων καὶ διφθόγγων κλπ.). Τὸ ἔργον ἔμεινεν οὕτως ἀτελὲς (διακοπείσης τῆς ἐκδόσεως τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ) ἐπὶ εἰκοσαετίαν. Τῷ 1924 ἐπανεξεδόθησαν οἱ ῥηθέντες τόμοι τῶν Ἀκαδημεικῶν ἀναγνωσμάτων εἰς ἕνα μόνον, ἀλλὰ περιεκτικώτερον τόμον, περιλαβόντα καὶ τὸ περὶ συμφώνων κεφάλαιον, ἤτοι ὁλόκληρον τὴν φωνητικὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, τῷ δὲ 1930 ἐξεδόθη καὶ δεύτερος τόμος, περιλαβὼν ὁλόκληρον τὴν μορφολογίαν, καθὼς καὶ τὸ περὶ συνθέσεως καὶ περὶ παραγωγῆς μέρος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γραμματικῆς. Ἐν τῇ ῥηθείσῃ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ ἐξέδωκε τῷ 1898, κατὰ μετάφρασιν, ἀλλὰ τελείως διεσκευασμένα καὶ προσηρμοσμένα εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν, τὰ «Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς» τοῦ Whitney (ἐκ τῆς εἰς τὴν γερμανικὴν μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ Jolly), τῷ δὲ 1905 τὸ «Πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς ὑπὸ K. Krumbacher» μετὰ μακρᾶς ἀπαντήσεως εἰς αὐτήν. Τῷ 1915—1916 ἐδημοσίευσεν εἰς δύο τεύχη τὴν «Γενικὴν γλωσσικήν» του, τῷ δὲ 1915 «Σύντομον ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» ἐν τῇ σειρᾷ δημοσιευμάτων τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων (σύντομον ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶχε δημοσιεύσει καὶ πρότερον ἐν τῷ ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ *Μπὰρτ-Χίρστ*, τόμ. Γ´, καὶ ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὸ λεξικὸν *Liddell-Scott-Κωνσταντινίδου*). «Διὰ τῆς ὀγκωδεστάτης ταύτης ἐργασίας ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐγένετο ῥηξικέλευθος ὁδηγὸς εἰς τὴν μεθοδικὴν ἔρευναν τῆς ἱστορικωτάτης τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν, διὰ δὲ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ συνετέλεσεν ἰδίᾳ παρ᾽ ἡμῖν σχεδὸν εἰς πᾶσαν τὴν ἔκτοτε μελέτην τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νέας αὐτῆς περιόδου. Διὰ τῶν διαγωνισμῶν τοῦ γλωσσικοῦ «Συλλόγου Κοραῆ» καὶ τῆς «Γλωσσικῆς Ἑταιρείας», ὧν ὑπῆρξεν ἱδρυτής, συνετέλεσεν εἰς τὴν πολλαχόθεν συλλογὴν ἀφθόνου γλωσσικῆς ὕλης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίσημος ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἵδρυσις τοῦ «Ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» ἔγινε κατ᾽ εἰσήγησιν τοῦ Χατζιδάκι» (βλ. τὸν πρόλογον τοῦ ἐπὶ τῇ τριακονταπενταετηρίδι τῆς καθηγεσίας του ἐκδοθέντος ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ φίλων του πανηγυρικοῦ τόμου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν»). Τὸ μέγα γλωσσολογικὸν ἔργον τοῦ Γ. Χατζιδάκι ἐξετιμήθη δεόντως οὐχὶ μόνον παρ᾽ ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, τεκμήριον δὲ τρανὸν τῆς ἐκτιμήσεως ταύτης εἶναι ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἐπιφανοῦς ἐρευνητοῦ ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῶν ἀκαδημιῶν Βερολίνου, Βιέννης, Μονάχου, Βουδαπέστης, καθὼς καὶ τῆς ἐν Γοτίγγῃ ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας καὶ τῆς ἐν Λονδίνῳ «Society for the promotion of hellen. Studies» καὶ ἡ ἀναγόρευσίς του ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας. Τῷ 1905—1906 διετέλεσε πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῷ 1926, ἐπὶ βραχὺν χρόνον, πρῶτος πρύτανις καὶ ὀργανωτὴς τοῦ νεοϊδρύτου πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδαξεν ἐπὶ διετίαν (1926—1928), τῷ δὲ 1927 πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Παρὰ τὸ βάρος τῶν 85 ἐτῶν του ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐξακολουθεῖ ἀκαταπονήτως ἐργαζόμενος καὶ προάγων τὴν νεοελληνικὴν ἐπιστήμην καὶ διαφωτίζων δι᾽ ἐξαιρέτων ἐρευνῶν τὴν τρισχιλιετῆ ἱστορίαν τῆς γλώσσης μας. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Digitized by Google

— **Χατζιδάκις,** ***Ἰωάννης.*** Ἕλλην μαθηματικός, γεννηθεὶς εἰς Μύρθιον τῆς Κρήτης τῷ 1844 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1921. Μετὰ τὰς σπουδάς του εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἐστάλη ὡς ὑπότροφος τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου δι' εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς Παρισίους καὶ κατόπιν εἰς Βερολῖνον. Τῷ 1873 ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῶν ἀνωτέρων μαθηματικῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1900. Τῷ 1884 εἶχε διορισθῆ τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἀπεχώρησε δὲ τῷ 1914, καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ὁρίου τῆς ἡλικίας. Τὸ πανεπιστήμιον ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ. Διετέλεσε πρὸς τούτοις καθηγητὴς τῆς θεωρητικῆς μηχανικῆς εἰς τὸ πολυτεχνεῖον (1888—1914) καὶ καθηγητὴς τῶν ἀνωτέρων μαθηματικῶν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Δοκίμων (1886—1891). Ἔγραψε τὰ διδακτικὰ ἔργα: α') Διὰ τὰ σχολεῖα: «Στοιχεῖα γεωμετρίας», «Στοιχειώδης ἀριθμητική». β') Διὰ τὰ γυμνάσια: «Θεωρητικὴ ἀριθμητική», «Στοιχειώδης ἄλγεβρα», «Στοιχεῖα γεωμετρίας», «Εὐθύγραμμος τριγωνομετρία». γ') Διὰ τὸ πανεπιστήμιον: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀνωτέραν ἄλγεβραν» (1879, 2α ἔκδοσις 1898), «Ἐπίπεδος ἀναλυτικὴ γεωμετρία» (1879, 2α ἔκδοσις 1891), «Στερεὰ ἀναλυτικὴ γεωμετρία» (1880), «Διαφορικὸς λογισμός» (1889, 2α ἔκδοσις εἰς δύο τόμους 1911 καὶ 1912), «Ὁλοκληρωτικὸς λογισμός» (τόμ. πρῶτος 1901). Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα, ἐπιστημονικότητα καὶ μεγάλην σαφήνειαν αὐτῶν. Αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐτοῦ διατριβαὶ εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, αἱ περισσότεραι δὲ ἔχουν δημοσιευθῆ εἰς τὸ γερμανικὸν περιοδικὸν «Crelle's Journal für reine und angewandte Mathematik» καὶ εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν». π. θ. κ.

Ἰωάννης Χατζιδάκις.

— **Χατζιδάκις,** ***Ἰωσήφ.*** Σύγχρονος Ἕλλην ἀρχαιολόγος ἐκ Μήλου. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καὶ ἐξήσκησεν αὐτὴν ἐν Κρήτῃ μέχρι τοῦ 1883, ὁπότε ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν. Εἰργάσθη μετὰ ζέσεως διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ τὸν πλουτισμὸν τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, τοῦ ὁποίου διετέλεσε διευθυντὴς μέχρι καὶ τοῦ 1923, ὅτε ἀπεχώρησε, λόγῳ ὁρίου ἡλικίας, τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας. Κατὰ τὴν μακροχρόνιον ἀρχαιολογικήν του δρᾶσιν, ὁ Χατζιδάκις ἐνήργησε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς ἐν διαφόροις προϊστορικοῖς σημείοις τῆς νήσου καὶ ἐδημοσίευσεν ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀρχαιολογικῶν πραγματειῶν καὶ ἄρθρων. Τὰ σπουδαιότερα τῶν δημοσιευμάτων τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς: «Περιήγησις εἰς Κρήτην» (1881), «Κατάλογος τῶν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ἡρακλείου ἀρχαιοτήτων καὶ περιγραφὴ τοῦ ἐν Ἀμνισῷ σπηλαίου τῆς Εἰλειθυίας» (1888), «Τυλισος μινωϊκή» (1912), «Κνωσίων καὶ Τυλισίων συνθήκη» (1914), «Ἱστορία τῆς Μήλου» (1927), «Ἱστορία τοῦ κρητικοῦ μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ» (1931), «Tylissos à l'époque minoenne» (Paris 1931). Β. Δ. Θ.

— **Χατζιδάκις,** ***Νικόλαος.*** Ἕλλην μαθηματικός, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Χατζιδάκι, γεννηθεὶς ἐν Βερολίνῳ τῷ 1872. Τὰ μαθηματικὰ ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις, Παρισίοις, Γοτίγγῃ καὶ Βερολίνῳ. Ἐπανελθὼν διωρίσθη κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς θεωρητικῆς μηχανικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Εὐελπίδων (1900—1904), κατόπιν δὲ (1904) τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀνωτέρας ἀναλύσεως ἐν τῇ φυσικομαθηματικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου. Διετέλεσεν ἐπίσης καθηγητὴς τῆς σχολῆς τῶν ναυτικῶν Δοκίμων (1929—1931). Ἐδημοσίευσε τὰ ἑξῆς διδακτικὰ συγγράμματα διὰ τὸ πανεπιστήμιον: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀναλυτικὴν θεωρίαν τῶν ἐπιφανειῶν» (1912), «Κινητικὴ τοῦ ὑλικοῦ σημείου» (1917), «Σφαιρικὴ τριγωνομετρία» (1926), «Σμήνη καὶ συμπλέγματα καμπύλων καὶ ἐπιφανειῶν» (1928), «Στοιχεῖα ἀνωτέρας ἀλγέβρας» (1933) Αἱ ἐπιστημονικαὶ διατριβαὶ αὐτοῦ ἔχουν δημοσιευθῆ εἰς διάφορα ἑλληνικὰ καὶ ξένα μαθηματικὰ περιοδικά. Ὁ Ν. Χατζιδάκις διακρίνεται καὶ ὡς λογοτέχνης, δημοσιεύσας πλεῖστα λογοτεχνήματα εἰς διάφορα ἑλληνικὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ζέφυρος Βραδυνός.* Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

Χατζιλὰρ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Χατζηλάρ.*

Χατζιν (Hadjin) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τουρκίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν τῷ νομῷ Ἀδάνων, παρὰ τὸν ποταμὸν Σαρόν. Κάτ. 12.000 περίπου. Ἔχει μεταλλεῖα σιδήρου, ἐργοστάσια ὅπλων καὶ σιδηρῶν σκευῶν. Μ. Δ. Β.

Χατζιποὺρ (Ha(d)jip(o)ur) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν, ἐν τῇ προεδρείᾳ τῆς Βεγγάλης καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ Μπεχάρ. Κάτ. 24.320. Κεῖται παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Γάγγου πρὸς τὸν Γκαντάκ. Ἔχει καλὸν ποτάμιον λιμένα, τὸν σημαντικώτερον τοῦ κάτω Γκαντὰκ καὶ διεξάγει ἀκμαῖον ἐμπόριον σιτηρῶν καὶ βάμβακος. Μ. Δ. Β.

Χατζίσκος, ***Δημήτριος.*** Ἕλλην ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Λαμίᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1877. Μετέσχε τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, πολεμήσας εἰς διαφόρους μάχας, ὡς καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἤρξατο πολιτευόμενος, ἐξελέγη δὲ πληρεξούσιος Φθιώτιδος εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1843 καὶ διωρίσθη γερουσιαστὴς τῷ 1847. Ἐπὶ κυβερνήσεως Γενναίου Κολοκοτρώνη ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, τὴν 26 Μαΐου 1862, τὴν δὲ 10 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἠκολούθησεν εἰς Βαυαρίαν τὸν ἐκθρονισθέντα βασιλέα. Ἐπιστρέψας μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γεωργίου Α', ἐγένετο βουλευτὴς Φθιώτιδος καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς. Θ. Β.

— **Χατζίσκος,** ***Δημήτριος.*** Σύγχρονος Ἕλλην πολιτευόμενος, υἱὸς τοῦ Νικολάου Χατζίσκου, γεννηθεὶς τῷ 1890. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, συνεπλήρωσε δὲ τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων. Ἐκλεγεὶς πληρεξούσιος τῆς Γ' συντακτικῆς συνελεύσεως, ἐγένετο εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ Συντάγματος ἐπιτροπῆς. Τὴν 2 Μαΐου 1922 ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας εἰς τὴν κυβέρνησιν Νικολάου Στράτου, ἐπὶ δὲ τῆς κυβερνήσεως Πρωτοπαπαδάκη διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου. Θ. Β.

— **Χατζίσκος,** ***Δημήτριος Κωνστ.*** Ἔγγονος τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου, ὑπουργοῦ τοῦ Ὄθωνος. Τῷ 1904 εἰσῆλθεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Δοκίμων, ἐξελθὼν σημαιοφόρος τῷ 1907. Ὡς κυβερνήτης τῆς «Νίκης» κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἀποσταλεὶς τῇ αἰτήσει του εἰς Ἐρυθραίαν, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὰ ὀπισθοχωροῦντα τμήματα στρατοῦ καὶ τὴν φυγὴν τῶν προσφύγων, ἐφονεύθη τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1922. Ι. Ε. Φ.

—**Χατζίσκος,** ***Νικόλαος.*** Ἕλλην πολιτικὸς (1850—1917). Ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις νομικά, διωρίσθη δὲ γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Μασσαλίᾳ. Παραιτηθεὶς τοῦ διπλωματικοῦ σταδίου, ἐπολιτεύθη, ἐκλεγεὶς ἐπανειλημμένως βουλευτὴς Φθιώτιδος. Διεκρίθη ὡς κοινοβουλευτικὸς ῥήτωρ. Τῷ 1906 καὶ 1907 διετέλεσε πρόεδρος τῆς βουλῆς. Θ. Β.

Χάτζιτς, ***Γιοβάν.*** Σέρβος λογοτέχνης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Μιλὸς Σβέτιτς* (1799—1869). Διδάκτωρ τοῦ δικαίου τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, ἐκλήθη εἰς Σερβίαν τῷ 1837 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μιλὸς καὶ συνειργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἀστικοῦ σερβικοῦ κώδικος. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι μία συλλογὴ δημοτικῶν σερβικῶν τραγουδιῶν καὶ μεταφράσεις ἐκ τῆς λατινικῆς καὶ γερμανικῆς φιλολογίας. Τῷ 1826 εἶχεν ἱδρύσει ἐν Βουδαπέστῃ τὸ λογοτεχνικὸν σωματεῖον «Σρπσκα Ματίτσα», ὅπερ προσήνεγκε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ σερβικὸν ἔθνος. Εἶναι γνωστὸς ἀκόμη καὶ ἐκ τῶν ἀντιθέσεών του πρὸς τὸν Καρατζίτς, τὸν μεταρρυθμιστὴν τῆς σερβικῆς γλώσσης. Τ. Β.

— **Χάτζιτς** (Hadzic, ἢ Hadjitsch), ***Στέφανος.*** Νοτιοσλαῦος στρατηγὸς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1868. Μετέσχε τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, διετέλεσε δὲ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν ἀπὸ τοῦ 1926 καὶ ἐντεῦθεν.

Χάτζογλι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πήδασος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

Χατζόμπασι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Λαρίσης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 507, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἀχίλλειον (Μπουραζάν)*, 751. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—**Χατζόμπασι** *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Εὐαγγελισμὸς* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

Χατζόπουλος, ***Γεώργιος.*** Ἕλλην ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1858 ἐν Αἰγίῳ. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Μονάχου, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν τοπιογραφίαν καὶ τὴν θαλασσογραφίαν ἰδίως. Τῷ 1906 ἐδίδαξεν ἰχνογραφίαν ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, βραδύτερον δὲ ἀνέλαβε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς Ἐθνικῆς πινακοθήκης, ἀνακαινίσας ἐπιτυχῶς πλείστους πίνακας καὶ σώσας αὐτοὺς ἀπὸ βεβαίαν καταστροφήν.

— **Χατζόπουλος,** ***Δημήτριος.*** Ἕλλην γεννηθεὶς ἐν Καρπενησίῳ (1845—1913) Μετὰ λαμπρὰς ἐγκυκλίους καὶ νομικὰς σπουδάς, ἐδικηγόρησεν ἐπὶ δεκάδα ἐτῶν ἐν Μεσολογγίῳ. Εἰσελθὼν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Εὐρυτανίας εἰς τὴν βουλήν, ἠκολούθησε τὸν Χαρ. Τρικούπην καὶ διεκρίθη ἀμέσως εἰς τὴν βουλὴν διὰ τὴν ῥητορικὴν δεινότητα καὶ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν συνταγματικῶν καὶ κοινοβουλευτικῶν ζητημάτων. Ἐκλεγόμενος συνεχῶς ἐπὶ τριακονταετίαν βουλευτής, ἀπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γουδὶ (1909) καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ αὐτῆς.

—**Χατζόπουλος,** ***Δημήτριος.*** Σύγχρονος Ἕλλην διηγηματογράφος, χρονογράφος καὶ δημοσιογράφος. Γεννηθεὶς τῷ 1872 ἐν Ἀγρινίῳ, ἐγκατεστάθη μετ' οὐ πολὺ ἐν Ἀθήναις, ἔνθα καὶ ἐξεπαιδεύθη, συμπληρώσας τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ, εἶτα δὲ τραπεὶς ὁριστικῶς πρὸς τὸ δημοσιογραφικὸν ἐπάγγελμα. Τὰ χρονογραφήματα αὐτοῦ ὑπέγραφε διὰ ψευδωνύμων, ἐν οἷς «Μποέμ», «Πεζοπόρος» κλπ., τοῦ δευτέρου τούτου ποιούμενος χρῆσιν εἰς ἀπειρίαν ὁδοιπορικῶν ἐντυπώσεων ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας. Ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Γιάννη Καμπύση συνιδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ «Διόνυσος», σπουδαίου σταθμοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἰδίᾳ διὰ τὴν μετάδοσιν τῶν φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐν γένει ῥευμάτων τοῦ βορρᾶ ἐν Ἑλλάδι (1900), συνεργάτης δὲ καὶ εἰς τὸ «Περιοδικόν μας» τοῦ Γ. Βώκου. Εἰς ἰδιαίτερα βιβλία ἐξέδωκε τὰ πεζογραφήματα: «Τ' ἀγριολούλουδα» (1894) καὶ «Ντόπιες ζωγραφιές» (1896). Τ. Α.

— **Χατζόπουλος,** ***Ἰωάννης.*** Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Αἰγίῳ τῷ 1847, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου. Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, μετέσχεν ὡς διοικητὴς μοίρας πυροβολικοῦ παρὰ τῷ στρατῷ Θεσσαλίας. Κατόπιν ὑπηρέτησεν ὡς διοικητὴς συντάγματος πυροβολικοῦ καὶ ὡς διοικητὴς τοῦ τότε ἐν Κερκύρᾳ σχολείου ἐφέδρων ἀξιωματικῶν. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1910. Διετέλεσεν ἐπανειλημμένως βουλευτὴς Αἰγιαλείας, τῷ δὲ 1916 ἐχρημάτισεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Ἀπέθανε τῷ 1930. Ν. Θ. Κ.

—**Χατζόπουλος,** ***Ἰωάννης.*** Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Πάτραις τῷ 1862 προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου. Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, μετέσχεν ὡς διοικητὴς πυροβολαρχίας παρὰ τῷ στρατῷ Θεσσαλίας. Κατὰ τὸν 2ον Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1913, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, μετέσχεν ὡς διοικητὴς τοῦ 4ου συντάγματος πεδινοῦ πυροβολικοῦ. Μετὰ τοὺς πολέμους ἐτοποθετήθη ἐπιτελάρχης τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ 3ου σώματος στρατοῦ, εἰς ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τοῦ 1916, ὁπότε ἐτοποθετήθη διοικητὴς τῆς ἐν Καβάλλᾳ 7ης μεραρχίας. Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, τὸν Αὔγουστον 1916, ὑπὸ τῶν Γερμανοβουλγάρων, τυγχάνων ἀναπληρωτὴς τοῦ διοικητοῦ τοῦ 4ου σώματος στρατοῦ, παρηκολούθησε τὸ σῶμα τοῦτο κατὰ τὴν εἰς Γκαῖρλιτς τῆς Γερμανίας μεταφοράν του, διατελέσας διοικητὴς αὐτοῦ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του. Ἀπέθανεν ἐν Γκαῖρλιτς τὸν Ἀπρίλιον 1918. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—**Χατζόπουλος,** ***Ἰωάννης Δημ.*** Πολιτικὸς μηχανικός, διπλωματοῦχος τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου πολυτεχνείου, γεννηθεὶς τῷ 1891. Διετέλεσεν ἐπιμελητὴς τοῦ πολυτεχνείου ἀπὸ τοῦ 1916. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν Παρισίοις, ὡς ὑπότροφος τοῦ ἀβερωφείου κληροδοτήματος. Ἀπὸ τοῦ 1920 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς παραστατικῆς γεωμετρίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβίῳ πολυτεχνείῳ. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

—**Χατζόπουλος,** ***Κωνσταντῖνος.*** Ἕλλην ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Ἀγρινίῳ τῷ 1868. Τὰς τελευταίας τάξεις τοῦ γυμνασίου παρηκολούθησεν ἐν Μεσολογγίῳ, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του δὲ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐνεγράφη εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς νομικῆς. Τότε ἤρχισε νὰ γράφῃ τὰ πρῶτά του ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Ἑβδομάδα» τοῦ Καμπούρογλου. Τῷ 1892 λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ δικηγόρου, ἀπεσύρθη εἰς τὴν γενέτειράν του καὶ ἐξήσκησεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα. Ἀλλὰ ταχέως τὸ ἐγκατέλειψε καὶ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὰ γράμματα. Ὡς ἔφεδρος ἀξιωματικὸς μετέσχε τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ἀποστρατευθεὶς δὲ μετὰ ἓν ἔτος, ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις τὸ περιοδικὸν «Τέχνη» (Ὀκτώβριος 1898—Νοέμβριος 1899). Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, ἐκδοθὲν κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνος, ἀπετέλεσε σταθμὸν διὰ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα, συγκεντρῶσαν εἰς τὰς στήλας του τοὺς ἐκλε-

Digitized by Google

κτοτέρους ὀπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἐξυπηρετῆσαν πολλαχῶς τὴν γλωσσικὴν ὑπόθεσιν. Συγχρόνως ἐξέδωκε δύο ποιητικὰς συλλογάς: «Τραγούδια τῆς ἐρημιᾶς» καὶ «Ἐλεγεῖα καὶ εἰδύλλια», ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Πέτρος Βασιλικός*. Ἡ ποίησίς του εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς συλλογὰς παρουσιάζει διάθεσιν ρωμαντικὴν καὶ ἐλεγειακήν, ἐκφράζουσα μὲ εὐγένειαν καὶ λεπτότητα ἀορίστους ψυχικὰς καταστάσεις, εἰς τόνους ἁπαλοὺς καὶ συγκρατημένους.

Κωνσταντῖνος Χατζόπουλος.

Τῷ 1900 ἐγκατέλιπε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Δρέσδης, ὅπου ἐσχετίσθη μὲ τὴν φοιτήτριαν τῶν καλῶν τεχνῶν Sanuy Häggman ἐκ Φιλλανδίας, τὴν ὁποίαν τῷ 1901 ἐνυμφεύθη καὶ ἀπέκτησε μετ' αὐτῆς μίαν θυγατέρα. Ἔκτοτε, ἐπανελθὼν ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα μέχρι τοῦ 1905 εἰς Ἑλλάδα, διέμεινε συνεχῶς εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Γερμανίας, τὸ Μόναχον, τὴν Λειψίαν, τὸ Βερολῖνον, ἐπιδιδόμενος εἰς μεταφράσεις γερμανικῶν θεατρικῶν ἔργων εἰς τὴν νεοελληνικήν, ἐξ ἧς ἐργασίας ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Συγχρόνως ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐπεδόθη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ διάδοσιν τῶν νέων ἰδεῶν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τῷ 1909 ἵδρυσεν ἐν Μονάχῳ σωματεῖον ἀναμορφωτικὸν καὶ κοινωνικόν, τὴν «Σοσιαλιστικὴν δημοτικιστικὴν ἕνωσιν», τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ ἕνωσις πάντων τῶν Ἑλλήνων δημοτικιστῶν σοσιαλιστῶν πρὸς προπαγάνδαν τῆς γλωσσικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰδέας ἐν Ἑλλάδι εἰς πλατύτερα στρώματα. Θεωρῶν τὸν δημοτικιστικὸν ἀγῶνα ὡς ἀδιάσπαστον ἀπὸ τοῦ σοσιαλιστικοῦ, ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Νουμᾶς», τῷ 1907, μακροσκελῆ ἄρθρα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ δημοτικιστικὸς καὶ ἐργατικὸς ἀγὼν ταυτίζεται, ὡς ἀπορρέων ἐκ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς αἰτίας. Δι' ἄρθρων του δὲ ἀνέπτυξε τὰς ἀρχὰς τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ μετέφρασε τῷ 1913 μέρος τοῦ «Κομμουνιστικοῦ μανιφέστου» τῶν Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς καὶ τὸ «Κεφάλαιον καὶ μισθωτὴ ἐργασία» τοῦ πρώτου. Τῷ 1914, ὅτε ἐξερράγη ὁ Παγκόσμιος πόλεμος, ὁ Χατζόπουλος καὶ διότι δὲν ἠδύνατο λόγῳ τῆς καταστάσεως νὰ μείνῃ ἐν Γερμανίᾳ καὶ διότι ἐκλήθη ἀπὸ τὸ ἐνταῦθα σοσιαλιστικὸν κέντρον, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γερμανίαν καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Ἀλλ' ὁ ἀνήσυχος χαρακτήρ του τὸν ἔφερεν εἰς ρῆξιν μὲ τοὺς συνιδεάτας του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποσυρθῇ ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὸ κίνημα, ὅτε, τῷ 1917, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐδέχθη θέσιν διευθυντοῦ τῆς λογοκρισίας ἐπὶ δύο περίπου ἔτη, τὴν μόνην δημοσίαν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε διὰ βίου.

Παραλλήλως, οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὴν κυρίαν ἀσχολίαν τοῦ βίου του, τὴν λογοτεχνικήν. Οὕτω τῷ 1910 ἐδημοσίευσε τὸ διήγημα «Ἀγάπη στὸ χωριό», μὲ διαλεκτικὸν διάλογον, ἱστορίαν ἀτυχοῦς ἐκ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν ἔρωτος, τῷ 1915 τὸ μακρὸν διήγημα ὁ «Πύργος τοῦ Ἀκροπόταμου», ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἀδικία τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῆς γυναικὸς καὶ ἡ οἰκτρὰ τύχη μιᾶς ἐκπεσούσης ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσίευσε τὴν πεζὴν σάτιραν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ὑπεράνθρωπος», ὅπου καυτηριάζονται αἱ κενοδοξίαι καὶ οἱ παραλογισμοὶ τῶν ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν θεωριῶν τοῦ Νίτσε λογίων τῶν Ἀθηνῶν. Τῷ 1916 ἐξέδωκε σειρὰν διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τάσσω, στὸ σκοτάδι καὶ ἄλλα διηγήματα» καὶ ἀργότερον τὴν «Ἀννιὼ καὶ ἄλλα διηγήματα» μὲ ἐκτενῆ πρόλογον τοῦ ποιητοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ. Ἰδιαίτερον σταθμὸν τῆς λογοτεχνικῆς του παραγωγῆς ἀποτελεῖ τὸ ποιητικὸν μυθιστόρημα «Τὸ φθινόπωρο», ἐκδοθὲν τῷ 1917. Δι' αὐτοῦ ὁ Χατζόπουλος ἐπανέρχεται εἰς τὸν συμβολισμόν, τὸν ὁποῖον ἐσυνέχισε καὶ εἰς τὰς δύο του ποιητικὰς συλλογὰς «Ἁπλοῖ τρόποι» καὶ «Βραδινοὶ θρῦλοι».

Μετὰ συνεπείας καὶ ἐργατικότητος ἐπεδόθη εἰς μεταφράσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν ξένων ἔργων. Οὕτω μετέφρασε τὸν «Φάουστ» καὶ τὴν «Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις» τοῦ Γκαῖτε, τὴν «Ἠλέκτραν» τοῦ Ὅφμανσταλ, τοῦ Γ. Γκέϊγερσταμ «Τὸ βιβλίο τοῦ μικροῦ ἀδελφοῦ», τοῦ Bang «Οἱ τέσσαρες διάβολοι» καὶ πλεῖστα ἄλλα μικρότερα διηγήματα, ἐγκατεσπαρμένα εἰς διάφορα λογοτεχνικὰ περιοδικά, ὡς καὶ θεατρικὰ ἔργα ἀναβιβασθέντα κατὰ καιροὺς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς καὶ μὴ ἐκδοθέντα. Ἀνέκδοτος παραμένει καὶ μία τῶν τελευταίων μεταφράσεών του ὁ «Πὲρ Γκύντ» τοῦ Ibsen, ὡς ἡμιτελὲς τὸ πρωτότυπον μυθιστόρημά του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ κλεισμένο σπίτι».

Εἶδος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Χατζόπουλος διεκρίθη καὶ ἔσχε μεγάλην ἐπίδοσιν, εἶναι καὶ ἡ κριτική, ἰδίως ἡ λογοτεχνική. Εἰς τὴν νεοελληνικὴν γραμματείαν ἐξαιρετικὴν θέσιν κατέχουν αἱ διεξοδικαὶ κρίσεις του περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καμβύση, τοῦ Κρυστάλλη, τοῦ Παλαμᾶ, ὡς καὶ ἐλάσσονες κριτικαὶ περὶ συγχρόνων γερμανικῶν ἔργων, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ὑπὸ τύπον ἀνταποκρίσεων ἐκ Γερμανίας εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1920 ἀναχωρήσας ἐξ Ἑλλάδος μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸς ἀναψυχὴν εἰς Ἰταλίαν, ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν πλῷ καὶ ἐτάφη ἐν Βρενδισίῳ.

Ὁ Χατζόπουλος κατέχει ἐξαιριτικὴν θέσιν εἰς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Ἠγωνίσθη μετὰ ζήλου καὶ συνεπείας διὰ τὴν γλωσσικὴν ἀναμόρφωσιν, τὴν ὁποίαν ἐξυπηρέτησε καὶ ὡς λογοτέχνης διὰ τῶν πρωτοτύπων του ἔργων καὶ τῶν πολλῶν μεταφράσεών του. Ἡ ποίησίς του ἔχει ἰδιοτυπίαν καὶ ἀρχοντικὴν πνοὴν καὶ εἶναι μοναδική, διότι ἀντεπροσώπευσε κατ' ἐξοχὴν τὸν συμβολισμὸν ἐν Ἑλλάδι, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς ἦλθε διὰ νὰ φέρῃ νέα στοιχεῖα εἰς τὴν ρωμαντίζουσαν καὶ ἐπαναλαμβάνουσαν τὰ δημοτικὰ μοτίβα νεωτέραν ποίησίν μας. Παραμένει πρὸς τούτοις ὁ Χατζόπουλος εἷς ἐκ τῶν ἐλαχίστων πνευματικῶν Ἑλλήνων ἡγετῶν, οἱ ὁποῖοι ᾐσθάνθησαν βαθύτατα τὴν πολιτιστικὴν ὀπισθοδρομικότητα τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἐγένοντο φορεῖς νέων ἰδεῶν καὶ κινήσεως ἀναμορφωτικῆς, ἀφιερώσαντες πρὸς τοῦτο ὅλην των τὴν ζωήν. Γ. Μ. Β.

Χατζοῦρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν (βλ. λ. *Χαντζοῦρι*).

Χατζοῦτοι. Φυλὴ Ἀράβων τῆς Βορειοδυτικῆς Ἀφρικῆς, οἰκοῦσα μεταξὺ Ἄτλαντος, Σάχελ καὶ Σίφφα. Οἱ Χατζοῦτοι ἐθεωροῦντο εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ὡς ἐπικίνδυνοι λησταί, προξενοῦντες ἰδίᾳ μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Ἐν τῇ χώρᾳ των ἐγείρεται τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τάφος τῆς Χριστιανῆς» μνημεῖον. Χ. Δ.

Χατηριάδης, *Περικλῆς*. Ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Σουλίῳ τῆς Ἠπείρου τῷ 1827 καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου. Διετέλεσε φρούραρχος Κερκύρας καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον φρούραρχος Ἀθηνῶν. Ἦτο εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀξιωματικῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἀπέθανε τῷ 1895. Ν. Θ. Κ.

Χατήσιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κοσμίου τῆς ἐπαρχίας Κομοτηνῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 138. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χάσκιοϊ*.

Χάτιβα (Jativa) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, πρωτεύουσα περιφερείας, ἐν τῷ νομῷ τῆς Βαλεντίας. Κάτ. 14.148. Διεξάγει ζωηρὸν ἐμπόριον μετάξης. Εἶναι ἡ Setabis τῶν Ρωμαίων, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ὁποίων ἤκμαζε τὰ μέγιστα. Ἐν αὐτῇ ἱδρύθη κατὰ τὸν ΙΑ´ αἰῶνα τὸ πρῶτον ἐν Ἱσπανίᾳ χαρτοποιεῖον. Μ. Δ. Β.

Χατιέν, ἢ ***Μὺ-Ντὺκ*** (Hatien ἢ My-Duc) *[Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Γαλλικῆς Ἰνδοκίνας ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Σιάμ. Εἶναι σημαίνων ἁλιευτικὸς σταθμός. Χ. Δ.

Χατίλλο (Hatillo) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Πόρτο Ρίκο ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀρεθίμπο. Κάτ. 14.000. Ἐν τῇ περιοχῇ της καλλιεργεῖται σακχαροκάλαμον, καφὲς καὶ καπνός. Χ. Δ.

Χατὶμ-Τάϊ. Ἄραψ ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΣΤ´ αἰῶνα. Ἔγραψεν ἐρωτικὰ ἰδίως ποιήματα, ἅτινα κατέστησαν παροιμιώδη διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλευθεριότητας. Τὰ ποιήματα ταῦτα μετέφρασεν εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ ἐξέδωσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διβάνιον» τῷ 1897 ὁ Σοῦλτες (Schultess). Μ.Δ.Β.

Χατίπι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χαρίσιον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Λακωνίας.

Χατίπ-κιοϊ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Α. Θράκῃ χωρίου *Ξυλοκόπος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

χατίρι (τό)· δημοτ., χάρις, ἐξυπηρέτησις πρὸς εὐαρέσκειαν: «θὰ τὸ κάμω γιὰ τὸ χατίρι σου», «δὲ σοῦ χαλῶ τὸ χατίρι» (λ. τουρκ.).

χατιρικός, *—ή, —ό,* ὁ γινόμενος γιὰ χατίρι, χαριστικός: «αὐτὸ ποὺ μοῦ 'καμε ἦταν χατιρικό». —Ἐπίρρ. ***χατιρικὰ*** καὶ ***—κῶς***· γιὰ χατίρι.

Χατιφὶ (Hatifi), ***Ἄμπντ Οὐλλάχ.*** Πέρσης ποιητής, ἀποθανὼν τῷ 1521. Ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος σημαντικὸς ἐπικὸς ποιητὴς τῶν Περσῶν. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Τιμοὺρ-ναμὲ» ἢ «Ζαφὰρ-ναμέ», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει τὰ κατορθώματα τοῦ Ταμερλάνου, ἔργον ὅπερ ἀπησχόλησεν αὐτὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, «Χὲφτ-Μανσάρ», «Λεϊλᾶ καὶ Μετζνοῦν» (ἐκδοθὲν ἐν Καλκούττᾳ τῷ 1788 καὶ ἐν Λακνάου τῷ 1862), «Χοσρὸν καὶ Σχίρμ», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάτιχς (Hatichs), ***Ντίρκ.*** Ὀλλανδὸς θαλασσοπόρος τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος, ἀποθανὼν μετὰ τὸ 1618. Ἀναχωρήσας τῷ 1616 ἐξ Ἄμστερνταμ ἐπὶ τοῦ πλοίου του «Eendracht» διὰ τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἔφθασεν εἰς τὴν Βαταβίαν τῆς Ἰάβας καὶ ἐξηρεύνησε κατόπιν τὰς ἀκτὰς τῆς Νέας Γουϊνέας καὶ τῆς Μεγάλης Ἰάβας, ἤτοι τῆς Βορείου Αὐστραλίας. Ἀνεκάλυψε καὶ τὴν παρὰ τὴν Βόρειον Αὐστραλίαν νῆσον Ντὶρκ-Χοῦρτογκ, ὀνομασθεῖσαν κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ ὀνόματός του Ντὶρκ-Χάτιχς. Μ.Δ.Β.

χάτμαν. Τίτλος τῶν ἀρχηγῶν τῶν κοζάκων (βλ. λ. *ἀταμάν*).

Χατμαντοὺ (Khatmandu) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Νεπάλ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βισνουμάτι. Κάτ. 8.000. Εἶναι δὲ ἰδιόρρυθμος πλινθόκτιστος πόλις μὲ στενὰς καὶ σκολιὰς ὁδοὺς καὶ πλεῖστα θρησκευτικὰ μνημεῖα καὶ ἀνάκτορα, μυθώδους ἐξωτερικῆς διακοσμήσεως. Ἐν αὐτῇ ἑδρεύει ὁ μαχαραγιᾶς τοῦ Νεπὰλ καὶ ὁ Βρεττανὸς ἁρμοστὴς τῆς περιφερείας. Χ. Δ.

χατουλάρης (ὁ)· ὁ ἐπιστάτης τοῦ ἡμιονοστασίου (διακόνημα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει).

Χατραμωτῖτις *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Νοτίου Ἀραβίας, ἡ σημερινὴ *Χαδραμάουτ* (βλ. λ.).

Χατριαῖοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῶν βορειοδυτικῶν Ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδιῶν, κατοικῶν πρὸς νότον τοῦ Ὑφάσεως ποταμοῦ (νῦν Sudledjé). Α. Θ. Σ.

Χὰτς (Hatch), ***Ἐδβῖνος.*** Ἄγγλος θεολόγος (1835—1889). Τῷ 1884 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης. Ἔγραψεν: «Ἡ ὀργάνωσις τῆς πρώτης χριστιανικῆς ἐκκλησίας» (1881), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας» (1885), «Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν καὶ ἐθίμων ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας» (στ´ ἔκδοσις 1897), «Λεξικὸν παραπομπῶν τῆς Π. Διαθήκης κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα καὶ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν μεταφράσεων» εἰς 56 τόμους, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Redpath (1892—1897, συμπλήρωμα 1900). Μ. Δ. Β.

Χατσεπσέτ· βασίλισσα τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, ἄλλως *Χατσοπσουΐτοῦ* (βλ. λ.).

Χατσεπσοῦ· βλ. *Χατσοπσουΐτοῦ*.

χατσεττίνης (ὁ) (Hatchettin) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸς ὑδρογονάνθραξ, ἀπαντῶν ἐν τῇ φύσει εἰς χειροπληθεῖς, κηροειδεῖς, ἐν μέρει ἐκ μικρῶν (ροφιβικῶν ;) τραπεζιδίων κατεσκευασμένας μάζας, αἱ ὁποῖαι συνίστανται κυρίως ἐξ ὀζοκηρίτου ἢ εἶναι μείγματα μετ' ὀζοκηρίτου. Ἔχει χρῶμα κηροκίτρινον μέχρι πρασινωποκιτρίνου ἢ καὶ κιτρινωπόλευκον, λάμψιν μαργαριτώδη μέχρι στεατοειδοῦς καὶ εἶναι διαφώτιστος μέχρις ἀδιαφανοῦς. Εὑρέθη εἰς τὴν Σκωτίαν, Wettin καὶ Seraing. Γ. Κ. Γ.

Χατσίκ. Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας (βλ.λ. *Χατίκ*).

Χατσιμὰν (Hatchiman ἢ Hatsiman) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ νήσῳ Νιππόν, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Μπίρα. Κάτ. 17.450. Ἔχει ὑφαντουργεῖα καὶ ἐργοστάσια παιγνιδίων. Μ. Δ. Β.

Χατσινόχε (Hatchinohe) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῷ νομῷ Ρικοῦγκο τῆς νήσου Νιππόν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Μαμπέτσι-Γκάβα. Κάτ. 38.955. Ἔχει καλὸν λιμένα καὶ ἐξάγει ἁλιευτικὰ προϊόντα. Μ. Δ. Β.

Χατσιότζι (Hatchio(d)ji) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῷ νομῷ Μονσάσι τῆς νήσου Νιππόν, παρὰ τὸν ποταμὸν Ροκοῦγκο. Κάτ. 45.290. Εἶναι πόλις βιομηχανική, μὲ σημαντικὰ ἐργοστάσια, ἰδίως μεταξουργίας. Μ. Δ. Β.

Χατσοπσουΐτοῦ, ἢ ***Χατσεπσέτ,*** ἢ ***Χατσεπσοῦ,*** καὶ ***Χαταζοῦ.*** Βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου τῆς ΙΗ´ δυναστείας, ἐπονομασθεῖσα «Ἐλισάβετ τοῦ Νείλου». Μόνον ἐπιζῆσαν τέκνον τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ Θουθμώσεως Α´ ἐκ τῆς νομίμου συζύγου του Ἀχμώσιος ἀδελφῆς του, ἀνεκηρύχθη βασίλισσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του. Ταυτοχρόνως τὴν συνέζευξε μὲ τὸν ἐξ ἄλλης γυναικὸς τοῦ χαρεμίου του υἱόν του Θούθμωσιν Β´, ὅστις συνεβασίλευσεν ἐπί τινα ἔτη ἄσημος (βλ. καὶ λ. *Αἴγυπτος*, τόμ Β´, σελ. 577 α καὶ ἑξ.). Γ. Λ. Α.

Χάτσφελντ (Hatzfeld). Ὄνομα παλαιᾶς γερμανικῆς οἰκογενείας εὐγενῶν, ἥτις ἤκμασεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ´ αἰῶνος. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος διηρέθη εἰς δύο κλάδους, ὧν ὁ μὲν εἷς ἔσχε κυριώτερον ἐκπρόσωπον τὸν περίφημον στρατάρχην *Μέλχιορ*, ὁ δ' ἕτερος τὸν στρατιωτικὸν καὶ διπλωμάτην *Φραγκῖσκον Λουδοβῖκον*.

—**Χάτσφελντ** (Hatzfeld), ***Μέλχιορ.*** Γερμανὸς στρατάρχης (1593—1658). Ἐνίκησε τῷ 1638, κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον, τὸν Παλατῖνον κόμητα Κάρολον-Λουδοβῖκον καὶ διέπρεψε κατὰ τὴν μεγά-

Digitized by Google

λην μάχην τοῦ Ντούτλινγκεν (1640), κατὰ τὴν τοῦ Γιάνκαου ὅμως συνελήφθη καὶ παρέμεινεν ἐπὶ μικρὸν αἰχμάλωτος. Ἀπελευθερωθεὶς κατέλαβε τὴν Κρακοβίαν, ἀντημείφθη δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ τίτλου τοῦ κόμιτος τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔτυχε πλείστων ἄλλων τιμῶν. Εἷς τῶν ἀπογόνων τοῦ ἀδελφοῦ του, ὀνομαζόμενος *Φραγκῖσκος - Φίλιππος - Ἀδριανός*, ἐπέτυχε τῷ 1741 τὴν εἰς πριγκιπᾶτον προαγωγὴν τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν οἰκογένειαν ἡγεμονίας τοῦ Τράχενμπεργκ ἐν Σιλεσίᾳ καὶ ὠνομάσθη αὐτοκρατορικὸς πρίγκιψ τῷ 1748. Χ. Δ.

—**Χάτσφελντ** (Hatzfeld), ***Φραγκῖσκος - Λουδοβῖκος***, *πρίγκιψ τοῦ* —. Πρῶσσος στρατιωτικὸς καὶ διπλωμάτης (1758—1827). Τῷ 1806, ὡς στρατιωτικὸς διοικητὴς τοῦ Βερολίνου, διεβίβαζεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας πληροφορίας περὶ τῶν κινήσεων τῶν Γάλλων. Μία τῶν ἀναφορῶν τούτων περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις διέταξε τὴν σύλληψιν καὶ ἀποστολήν του ἐνώπιον στρατοδικείου. Ἡ δίκη ὅμως ἐματαιώθη ἐπεμβάσει τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἥτις ἐπέτυχε νὰ πείσῃ τὸν Ναπολέοντα περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ συζύγου της. Βραδύτερον ὁ Χάτσφελντ ἐχρησιμοποιήθη εἰς διπλωματικὰς ἀποστολὰς ἐν Γαλλίᾳ, Ὀλλανδίᾳ καὶ Βιέννῃ. Χ. Δ.

Χάτσφελντ, ἢ ***Σόμπολια*** (γερμαν. Hatzfeld, σλαυ. Zsombolya) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νοτιοσλαυΐας, ἐν τῇ παλαιᾷ οὑγγρικῇ κομιτείᾳ Τόρονταλ. Κάτ. 12.000. Μέχρι τέλους τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀνῆκεν εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν. Χ. Δ.

Χάτται (οἱ), ἢ ***Χάττοι*** *['Αρχ.]*. Λαὸς τῆς Δυτικῆς Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας (βλ. *Κάττοι*). Α. Θ. Σ.

Χαττανοὶ (οἱ) *['Αρχ.]*. Λαὸς τῆς Β. Ἀφρικῆς, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον τὰ παράλια τοῦ Λιβυκοῦ νομοῦ μετὰ τῶν Ζυγριτῶν καὶ Ζυγῶν. Πόλις αὐτῶν ἀναφέρεται ἡ Χετταία ἢ Χαυταῖον. Α. Θ. Σ.

Χαττὰρ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τουρκικὴ στηθῶν καὶ μυρμήκων, εὑρισκομένων πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ρόδου. Ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὠνομάζοντο *Κολώνα*, ἀπὸ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐνδεικτικῆς στήλης. Μελετᾶται ἡ ἄρσις αὐτῶν δι' ἐκσκαφῆς. Σ. Ε. Λ.

Χαττηνία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. «Χώρα τρίτη Γερραίων» κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον (*Στεφ. Βυζ.* 689, 14), πιθανῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν χώραν τῶν Ἀτταίων τοῦ Πτολεμαίου (ΣΤ, ζ, 15). Πρωτεύουσάν της εἶχε τὴν Λαβάν. Σ. Ε. Λ.

Χάττι, καὶ ***Χαττοῦσα***. Πρωτεύουσα τῶν *Χετταίων* (βλ. λ.) παρὰ τὸ νῦν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χωρίον Μπογάζ-κιοϊ τοῦ βιλαετίου Ἀγκύρας.

Χάττινγκεν (Hattingen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ τῆς Πρωσσίας, κειμένη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρούρ. Εἶναι μεταλλουργικὸν καὶ ὑφαντουργικὸν κέντρον. Κάτ. 10.000. Χ. Δ.

χάττ(ιον) (τό). Λέξις ἀραβική, σημαίνουσα ἐν κυριολεξίᾳ τὴν γραφήν, ἐν δὲ τῇ τουρκικῇ γλώσσῃ τὸ αὐτόγραφον καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν ἔγγραφον διαταγὴν τοῦ κυριάρχου. Εἶναι γνωστὴ παρ' ἡμῖν εἰς τὰ σύνθετα *χάττ-ἰ-σερίφ* ἤτοι ἱερὸν διάταγμα, καὶ *χάττ-ἰ-χουμαγιοὺν* ἤτοι αὐτοκρατορικὸν διάταγμα.

χὰττ-ἰ-σερίφ. Τουρκικὸν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, ἐκδοθὲν τὴν 2 Νοεμβρίου 1839, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ νέου σουλτάνου Ἀβδοὺλ Μετζίτ. Δι' αὐτοῦ ἐξησφαλίζετο ἀπόλυτος θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου ἀνεξαρτήτως θρησκεύματος. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τῶν διατασσομένων ἱδρύετο κρατικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐλάμβανον μέρος καὶ Χριστιανοί. Ἀλλὰ τὸ χάττ-ἰ-σερὶφ ἔμεινεν οὐσιαστικῶς ἐν ἀχρηστίᾳ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ χάττ-ἰ-χουμαγιούν.

Χάττισμπωργκ (Hattisburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τῆς πολιτείας τοῦ Μισσισσιπῆ. Κάτ. 19.952. Εἶναι κέντρον γεωργικῆς περιφερείας, μὲ ἐργοστάσια κατεργασίας βάμβακος, γεωργικῶν μηχανημάτων καὶ σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ. Μ. Δ. Β.

χάττ-ἰ-χουμαγιούν. Σουλτανικὸν διάγγελμα, ἐκδοθὲν τὴν 18 Φεβρουαρίου 1856 μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, κατόπιν πολιτικῆς πιέσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐπὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, συνεπείᾳ τῆς καταπιέσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ θρησκευτικῶν μειονοτήτων καὶ τῆς πλήρους ἀχρηστεύσεως τοῦ χάττ-ἰ-σερίφ. Επ' αὐτοῦ ἐστηρίχθησαν κατόπιν οἱ τὴν 31 Ἰανουαρίου 1860 ἐκδοθέντες ἐθνικοὶ κανονισμοὶ οἱ διέποντες τὴν Ὀργάνωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέχρι τοῦ 1920 (βλ. λ. *Τουρκία*, ΚΓ', 217β). Μ. Δ. Β.

Χάττοι (οἱ) *['Αρχ.]* βλ. λ. ***Χετταῖοι***.

Χάττον (Hatton), *σὲρ* ***Χριστόφορος***. Ἄγγλος πολιτικὸς (1540—1591). Ἐφελκύσας τὴν προσοχὴν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ διὰ τὰ φυσικά του χαρίσματα, ἐγένετο εὐνοούμενος αὐτῆς, μέλος τῆς αὐλῆς, ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ βουλευτής. Ἀποκτήσας μεγίστην ἐπιρροὴν ἐν τῇ βουλῇ, κατεδίωξε τοὺς ἰησουΐτας καὶ διετέλεσε μέλος τοῦ δικαστηρίου, ὅπερ κατεδίκασε τὴν Μαρίαν Στούαρτ. Τῷ 1587 διωρίσθη πρωθυπουργός, πρᾶγμα ὅπερ ἐθεωρήθη ἀπροκάλυπτον σκάνδαλον καὶ προεκάλεσε μεγίστας δυσαρεσκείας εἰς τοὺς πολιτικοὺς κύκλους. Τῷ 1588 ἐξελέγη πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης. Ἦτο ἐκ τῶν μᾶλλον μεμορφωμένων πολιτικῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐπροστάτευσε μεγάλως τὰ γράμματα καὶ τοὺς διανοουμένους, ἐν οἷς καὶ τὸν Σπένσερ. Ἔγραψεν «Ἀπομνημονεύματα», ἐκδοθέντα τῷ 1847. Μ. Δ. Β.

Χαττουάριοι (οἱ) *['Αρχ.]*. Λαὸς τῆς ΒΔ. Ἀνεξαρτήτου Γερμανίας, κατοικῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ρήνου, πιθανῶς ὁ αὐτὸς μὲ τοὺς *Χασουαρίους* τοῦ Τακίτου. Α. Θ. Σ.

Χάττων Α' (Hatto). Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μαγεντίας ἀπὸ τοῦ 891 μέχρι τοῦ 913. Τῷ 895 προήδρευσε τῆς συνόδου τοῦ Τριμπούρ. Κατὰ τὴν παράδοσιν, φέρεται φονεύσας τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Λουδοβῖκον Δ' (914). Μ. Δ. Β.

—**Χάττων Β'** (Hatto). Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μαγεντίας (968—969), ἀποθανὼν τῷ 970. Τὸ ὄνομά του συνδέεται μὲ τὸν ἑξῆς θρῦλον: Κατὰ τὴν διάρκειαν λιμοῦ τινος ὁ Χάττων ἐνέκλεισεν ἐντὸς ἀχυρῶνος πλῆθος πτωχῶν καὶ κατόπιν ἔθηκε πῦρ. Ὅταν τὰ θύματά του ἤρχισαν νὰ ἐκβάλλουν κραυγὰς ἀπογνώσεως καὶ ὀδύνης, ἀπέδωκε ταύτας διὰ παραπειστικῆς ἐρωτήσεως πρὸς τοὺς παρισταμένους εἰς τοὺς τυχὸν ὑπάρχοντας ἐντὸς τοῦ ἀχυρῶνος ποντικούς. Ὁ θρῦλος λέγει ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Χάττων ἤρχισε καταδιωκόμενος ἀμειλίκτως ὑπὸ ποντικῶν, καὶ ὅτι φεύγων ἵδρυσεν ἕνα πύργον ἐπὶ τοῦ Ρήνου παρὰ τὸ Μπίνγκεν —τὸν ἐπωνομασθέντα «Πύργον τῶν ποντικῶν»—, ὅπου ὅμως τὸν κατέλαβον οἱ ποντικοὶ καὶ τὸν κατεσπάραξαν. Ὁ πύργος ἐσῴζετο μέχρι τοῦ 1635, ὁπότε κατεστράφη ὑπὸ τῶν Σουηδῶν. Μ. Δ. Β.

Χάτφηλντ (Hatfield) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Χέρφορντ. Κάτ. 11.960. Ἔχει ἐργοστάσια μετάξης καὶ χάρτου. Μ. Δ. Β.

Χάϋ (Hay) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Οὐαράντζερυ τῆς Νέας Νοτίου Οὐαλλίας, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μουρρουμπιτζῆ. Κάτ. 16.360. Εἶναι κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐρίων τῆς περιφερείας. Μ. Δ. Β.

χάϋα (ἡ) (Haya) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελιοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ δασικῶν δένδρων ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν νῆσον Μαδαγασκάρην. Δ. Ν. Π.

Χάϋατ (Hyatt), ***Ἀλφαῖος***. Βορειοαμερικανὸς φυσιοδίφης (1838—1902). Ἀσχοληθεὶς ἐν τῇ παλαιοντολογίᾳ, ἐταξινόμησε τὰ ἐκλιπόντα ἀσπόνδυλα ζῷα. Ἔγραψεν: «Observations on Freshwater Polyzoa» (1866), «Revision of North America Porifera» (1875—1877), «The Genesis of the Tertiary species of Planorbis at Steinheim» (1880), «Genera of Fossil Cephalopods» (1883) καὶ ἄλλα. Χ. Δ.

Χαυγᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ἐλούντας. Κάτ. 37. ΕΡ. Μ.

Χαυδᾶτα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πάλης τῆς νήσου καὶ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.006, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Καταρελᾶτα, Μαντουκᾶτα, Τυπαλδᾶτα* καὶ *Φαβατᾶτα*, 1.433. Κεῖται δυτικῶς τοῦ Ληξουρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 περίπου χιλιομέτρων, συνδέεται δὲ μετ' αὐτοῦ δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χαϋὲμ (Hayem), ***Γεώργιος***. Γάλλος ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1841. Ἐγένετο καθηγητὴς τῆς θεραπευτικῆς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς Παρισίων τῷ 1879. Ἔγραψεν ἐπὶ τῶν διαφόρων μορφῶν τῶν ἐγκεφαλιτίδων (1868), περὶ βρογχιτίδων (1869), ἐνδορραχιαίων αἱμορραγιῶν (1872). Τῷ 1877 ἔτυχε τοῦ βραβείου Portal διὰ τὴν μονογραφίαν του ἐπὶ τῶν ἀτροφιῶν τῶν μυῶν. Ἐπίσης ἠσχολήθη εἰδικῶς ἐπὶ τῆς παθολογίας τοῦ αἵματος, ἐκ δὲ τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν του ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Leçons sur les modifications du sang sous l'influence des agents médicamenteux» (1882) ἐστέφθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας. Τῷ 1873 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Revue des sciences médicales en France et à l'étranger». Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρεται *ὀρὸς* ὡς καὶ *μέθοδος* πρὸς ποσοτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος τοῦ στομάχου. Ο. Ρ.

χαϋεσίνης (ὁ) (Hayesin) *['Ορυκτολ.]* βλ. λ. *οὐλεξίτης*.

Χάϋζε (Heyse), ***Παῦλος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ διηγηματογράφος (1830—1914). Ἐσπούδασε κλασσικὴν καὶ γερμανικὴν φιλολογίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Ἐγκατασταθεὶς ἀπὸ τοῦ 1854 ἐν Μονάχῳ, ἀφωσιώθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἡγήθη μετὰ τοῦ Γκάϊμπελ ὁλοκλήρου γενεᾶς λογοτεχνῶν, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὸν λεγόμενον «κύκλον τοῦ Μονάχου». Ἔγραψε λυρικὰ ποιήματα («Τραγούδια καὶ εἰκόνες», «Εἰδύλλια», «Στίχοι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν», «Ποιήματα»), ἐπικὰ («Ἔμμετρα διηγήματα» 1884), μυθιστορήματα («Παιδιὰ τοῦ κόσμου», «Εἰς τὸν παράδεισον», «Τὸ μυθιστόρημα τῆς ἡγουμένης» καὶ πρὸ πάντων διηγήματα, περιληφθέντα εἰς δεκάδας τόμων. Ἐκ τῶν τελευταίων τὰ διαδραματιζόμενα ἐν Ἰταλίᾳ («L' arrabbiata», «Εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως», «Οἱ μονήρεις», «Ἡ κεντήτρια τοῦ Τρεβίζου», «Ἡ κόρη τοῦ Τρέππι», «Ἀννίνα», «Ἀνδρέας Δελφίν», «Ἡ χήρα τῆς Πίζης») κατέστησαν τὸν Χάϋζε διεθνῶς γνωστόν, μεταφρασθέντα εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἔγραψεν ἐπίσης περὶ τὰ πεντήκοντα δραματικὰ ἔργα, ἐξ ὧν μᾶλλον ἀξιομνημόνευτα τυγχάνουν τὰ ἑξῆς: «Ἀλκιβιάδης», «Ἀδριανός», «Ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος», «Χὰνς Λάγγε», «Κόλμπεργκ», «Μελέαγρος», «Αἱ Σαβῖναι», «Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου» καὶ «Ὁ γάμος τοῦ Ἀβεντίνου». Τέλος μετέφρασε δράματα τῶν Σαίξπηρ, Ἀριόστο, Μακιαβέλλι, ὡς καὶ ποιήματα Ἰταλῶν καὶ Ἱσπανῶν λυρικῶν. Τὰ διηγήματα τοῦ Χάϋζε διακρίνονται διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν χάριν τῆς ἀφηγήσεως καὶ τῆς πλοκῆς, ἐν τούτοις στεροῦνται πνοῆς καὶ πλαστικῆς δυνάμεως. Τὰς αὐτὰς ἀρετὰς καὶ τὰς αὐτὰς ἀδυναμίας παρουσιάζουσιν ὡσαύτως τὰ δραματικὰ ἔργα του, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ρητορικὸν στοιχεῖον ὑπερέχει τοῦ δραματικοῦ. Παρὰ ταῦτα ὁ Χάϋζε ἀνεγνώσθη καὶ ἠγαπήθη ὅσον ἐλάχιστοι Γερμανοὶ συγγραφεῖς, ἡ δὲ Σουηδικὴ Ἀκαδημία τῷ ἀπένειμε τὸ βραβεῖον Νόμπελ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τοῦ ὀγδοηκοστοῦ τῆς ἡλικίας του ἔτους (1910). Ἡ νεωτέρα τῶν ἔργων του ἔκδοσις ἐγένετο τῷ 1924 εἰς 15 ὀγκώδεις τόμους. Λ. Κ.

Παῦλος Χάϋζε.

Χαῦκοι (οἱ) *['Αρχ.]*. Λαὸς τῆς ΒΔ. Γερμανίας (βλ. λ. *Καῦκοι* ἢ *Καῦχοι*). Α. Θ. Σ.

χαϋκράφτειος *μέθοδος*. Μέθοδος ὀγκομετρικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν πουρινῶν (οὐρικοῦ ὀξέος καὶ ξανθικῶν βάσεων), ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χαϋκράφτ καὶ τελειοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Denigès. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης καθιζάνονται οἱ πουρῖναι ὡς ἀργυρομαγνησιακαὶ ἑνώσεις τῇ προσθήκῃ μαγνησιακοῦ ἅλατος καὶ ὡρισμένης ποσότητος ἀμμωνιούχου νιτρικοῦ ἀργύρου. Διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ποσοῦ τοῦ μὴ ἑνωθέντος ἀργύρου καὶ ἀφαιρέσεως ἀπὸ τοῦ ληφθέντος εὑρίσκεται τὸ ποσὸν τὸ ἑνωθὲν πρὸς τὰς πουρίνας καὶ ἑπομένως τὸ ποσὸν τῶν πουρινῶν. Ν. Α. Μ.

χαυλιόδοντες (οἱ). Οἱ δύο ἐπιμηκέστεροι τῶν λοιπῶν ὀδόντων τοῦ ἐλέφαντος, οἱ τοποθετημένοι ἑκατέρωθεν τῆς ἄνω σιαγόνος καὶ χρησιμεύοντες εἰς τὸ ζῷον ὡς ὄργανα ἀμυντικά. Ἐπέχουσι θέσιν κοπτήρων στερουμένων ριζῶν, διευθύνονται δὲ πρὸς τὰ ἄνω, αὐξανόμενοι διαρκῶς. Χαυλιόδοντες ἔχουσι καὶ οἱ ἄρρενες καὶ θήλεις ἐλέφαντες, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ τῶν θήλεων εἶναι μικρότεροι. Εἴδη τινὰ δὲν φέρουσι χαυλιόδοντας (βλ. καὶ λ. *ἐλεφαντόδους*). Δ. Ν. Π.

χαυλιόδους (ὁ) (Chauliodus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων διακρινομένων διὰ τὴν ἰδιόρρυθμον κατασκευὴν τοῦ σώματός των καὶ τοὺς τηλεσκοπικοὺς ὀφθαλμούς των. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ μεγάλα βάθη τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

Χάϋμ (Haym), ***Νικόλαος-Φραγκῖσκος***. Μουσουργὸς γερμανικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ περὶ τὸ 1679 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1729. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρωτοστατησάντων εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος ἐν Λονδίνῳ, ἔνθα τῷ 1706 ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς τὴν «Camilla» καὶ τῷ 1711 τὸν «Ἐτέαρχον». Ἔγραψε σειρὰν λιμπρέττων διὰ τὸν Χαῖντελ, οὗτινος τὴν ὑπεροχὴν ἀνεγνώριζε, τὸν Μπονοτσίνι καὶ τὸν Ἀριόστι. Γ. Σ.

Χάϋμαν (Heymann), ***Κάρολος***. Γερμανὸς δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου, γεννηθεὶς τῷ 1854. Ἀπὸ τοῦ 1872 ἐγένετο ὁ ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου συνοδὸς τοῦ διασήμου βιολιστοῦ Βιλέλμου. Διετέλεσε μουσικὸς τῆς αὐλῆς τῆς Ἔσσης καὶ καθηγητὴς ἐν Φραγκφούρτῃ, συνέθεσε δὲ ἐν κον-

Digitized by Google

τσέρτο, «Elfenspiel», «Mummenschanz», φαντασίας κλπ. Γ. Σ.

Χαϋμάνα *[Γεωγρ.].* Ὑποδιοίκησις τῆς Τουρκίας, ὑπαγομένη εἰς τὸν νομὸν Ἀγκύρας. Ἐκτείνεται εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ νομοῦ, ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου πεδιάδος, καὶ ἔχει ἐπιφάνειαν 4.630 τετρ. χλμ. καὶ (1927) 29.085 κατ. Ἡ πεδιὰς εἶναι ἡ *Χαμαιηνὴ* τῶν ἀρχαίων, ἥτις ἐλέγετο καὶ *Ἄξυλος.* Ν. Μ.

χαύνα (ἡ) (Chauna) *[Ζωολ.].* Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἠχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *νησιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ νησσῶν, μὲ λαμπρὸν χρωματισμόν, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἑλώδεις ἐκτάσεις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χαϋναλδία (ἡ) (Chaynaldia) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν ἀπαντωσῶν εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Δ. Ν. Π.

Χαϋνάου (Haynau) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ πρωσσικῇ Σιλεσίᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σνέλλε Ντέϊσα. Κάτ. 12.100. Εἶναι πόλις βιομηχανική, μὲ ἐργοστάσια μηχανημάτων καὶ χάρτου, καὶ διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον σιτηρῶν. Μ. Δ. Β.

Χάϋνε (Heyne), **Μόριτς.** Γερμανὸς γλωσσολόγος, καὶ ἰδίως γερμανιστής (1837—1906). Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους καὶ πανεπιστημιακὰς σπουδάς του διωρίσθη εἰς διαφόρους θέσεις καὶ τέλος καθηγητὴς τῆς γερμανικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοτίγγης. Ἐκ τῶν ἔργων του γνωστότερα εἶναι ἡ «Kurze Laut-und Flexionslehre der altgermanischen Dialekte» (6ʹ ἔκδ. 1870) καὶ «Fünf Bücher deutscher Hausaltertümer von den ältesten geschichtlichen Zeiten bis zum 16. Jahrhundert» (I—III, 1899—1903). Πλὴν τούτων ἐξέδωκε καὶ διάφορα γερμανικὰ κείμενα, καὶ δὴ τὰ τοῦ Heliand, Beowulf καὶ ἄλλα. Γ. Π. Α.

—**Χάϋνε** (Heyne), **Χριστιανὸς-Γκόττλομπ.** Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος (1723—1812). Ἐσπούδασεν ἐν Δρέσδῃ, ὅπου συνεδέθη μετὰ τοῦ Βίνκελμαν, τῷ δὲ 1763 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοτίγγης. Ὁ Χάϋνε προσήνεγκε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν μελέτην καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων μύθων, καὶ συνέγραψεν ἀρχαιολογικὰς μελέτας, ὧν αἱ πλεῖσται ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Opuscula academica» (1782—1812). Ὡς φιλόλογος ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως πολλῶν κλασσικῶν συγγραφέων, ἀρίστη τῶν ὁποίων θεωρεῖται ἡ τοῦ Βιργιλίου (1767—1775). Χ. Δ.

χαυνόρνις (ἡ) (Chaunornis) *[Ζωολ.].* Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *βουκκονιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη μετριοσώμων πτηνῶν ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς καὶ παρατροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Διακρίνονται διὰ τὸν λαμπρὸν καὶ στίλβοντα χρωματισμόν των. Δ. Ν. Π.

χαῦνος, —η, —ον χαλαρός, κοῦφος, πλαδαρός, ἀραιός· ‖ μεταφ., νωθρός, ἀδρανής (ἐντεῦθεν τὸ δημοτ. *χαμνός*).

χαῦνος (ὁ) (Chaunus) *[Ζωολ.].* Γένος ἀμφιβίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκέρκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυνιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν βατράχων, ἀπαντώντων εἰς τὰς τελματιαίας ἐκτάσεις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χαυνότης, —ητος (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χαῦνος, πλαδαρότης· ‖ μεταφ., νωθρότης, ἔλλειψις δραστηριότητος.

Χάϋντ (Hyde), **Ἐδουάρδος.** Ἄγγλος ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς (1609—1674). Διετέλεσεν ἐπανειλημμένως βουλευτὴς καὶ εἷς τῶν ἐνθερμοτέρων ὀπαδῶν τοῦ βασιλέως Καρόλου Αʹ καὶ Καρόλου Βʹ, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐξορίαν. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν ἀπέβη ὁ μᾶλλον εὐνοούμενος μυστικοσύμβουλος αὐτῶν, ὑπουργὸς καὶ κατόπιν παντοδύναμος πρωθυπουργός. Τῷ 1660 ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἄννα ἐνυμφεύθη τὸν δοῦκα τῆς Ὑόρκης, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως καὶ κατόπιν διάδοχον αὐτοῦ. Τῷ 1667 ὅμως κινήσας τὸν φθόνον τῶν αὐλικῶν, περιεπλάκη εἰς ὑπόθεσίν τινα κατασκοπείας καὶ κατηγορήθη ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Τῇ ὑποδείξει τοῦ βασιλέως κατέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου μετὰ ἑξαετῆ ἐξορίαν ἀπέθανεν. Ἔγραψε σημαντικὰ ἱστορικὰ ἔργα, ὡς: «Ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ» (1702—1704), «Ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐν Ἰρλανδίᾳ» (1720), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χάϋντ** (Hyde), **Ντούγκλας.** Ἰρλανδὸς ἱστορικὸς καὶ ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1860. Ἐσπούδασεν ἐν Δουβλίνῳ καὶ τῷ 1891 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νέας Βρουνσβίκης. Βραδύτερον ἀφιερώθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἰρλανδικῆς ἱστορίας καὶ λογοτεχνίας, ἐκλεγεὶς πρόεδρος τοῦ «Γαελικοῦ συνδέσμου» ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ τῷ 1893 μέχρι τοῦ 1915. Τῷ 1906 ἐταξίδευσεν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, ὅπου ἔδωσε διαφόρους διαλέξεις. Ἐξελέγη γερουσιαστής, ἀπὸ δὲ τοῦ 1909 διατελεῖ καθηγητὴς τῆς νέας ἰρλανδικῆς γλώσσης ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰρλανδίας τοῦ Δουβλίνου. Ἔγραψε: «Beside the fire» (1890), «Love songs of Connacht» (1894), «Story of Early Irish literature» (1897), «Au Sgeuluipde gaodhalach» (1898—1901), «Mediaeval Tales from the Irish» (1899), «Ubhla ben Chraoibh» (1904), «The religious songs of Connacht» (1906), «Legends of Saints and Sinners» (1915) καὶ πολλὰς κωμῳδίας. Μ. Δ. Β.

Χάϋντεν (Heyden), **Ἰωάννης βὰν-ντὲρ —.** Ὁλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βαν-ντὲρ-Χάϋντεν*).

— **Χάϋντεν** (Hayden), **Φερδινάνδος-Βαντεβέερ.** Ἀμερικανὸς γεωλόγος (1829—1887). Διετέλεσεν ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς γεωλογικῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἔγραψε: «Geological Report of the exploration of the Yellowstone and Missouri rivers in 1859—1860» (1869), «Sun pictures of Rocky Mountain Scenery» (1870), «The Yellowstone Park» (1876), «Geological and Geographical Atlas of Colorado» (1877), «The Great West: its attractions and resources» (1880) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χάϋντενραϊχ (Heydenreich) **Κάρολος-Ἐρρῖκος.** Γερμανὸς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος (1767—1801). Ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ὀπαδὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σπινόζα, βραδύτερον δὲ τῆς καντιανῆς καὶ ἔγραψε: «*Φύσις καὶ Θεός, κατὰ τὸν Σπινόζα*» (1788), «*Σύστημα αἰσθητικῆς*» (1790), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ καθαροῦ λόγου» (1794), «*Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή*» (1798) κ. ἄ. Τὰ ποιήματά του ἐξεδόθησαν τῷ 1803 εἰς ἴδιον τόμον. Χ. Δ.

Χαϋντεραμπάντ (Hyderabad) *[Γεωγρ.].* Ὑποτελὲς κράτος τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν (βλ. λ. *Χαϊντεραμπάντ*).

Χάϋντμαν (Hyndmann), **Ἐρρῖκος.** Περίφημος Ἄγγλος σοσιαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1842 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1921. Τῷ 1881 ἵδρυσε τὴν σοσιαλδημοκρατικὴν ὁμοσπονδίαν (Socialdemocratic federation), ἡ ὁποία, ἀφοῦ συνεχωνεύθη κατὰ τὸ 1911 μὲ μίαν ὁμάδα ἀποσχισθεῖσαν ἀπὸ τοῦ ἀνεξαρτήτου ἐργατικοῦ κόμματος, ἀπέβη τὸ βρεττανικὸν σοσιαλιστικὸν κόμμα. Τῷ 1896 προήδρευσε τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου, κατόπιν δ' εἰργάσθη ἐνεργῶς διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Βʹ Διεθνοῦς. Ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι 1910 διετέλεσε μέλος τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ γραφείου, ἤτοι τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βʹ Διεθνοῦς. Τῷ 1912 προήδρευσε τοῦ πρώτου συνεδρίου τοῦ βρεττανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὑπῆρξεν ἀντιμιλιταριστής, κατόπιν ὅμως ἐτάχθη ἄνευ ἐπιφυλάξεων ὑπὲρ τοῦ πολέμου, διὸ καὶ διεγράφη ὑπὸ τοῦ βρεττανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἡ πλειοψηφία τοῦ ὁποίου διεξῆγε πάλην κατὰ τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου, ἀποτελέσασα τὴν βάσιν τοῦ κατόπιν ἱδρυθέντος ἀγγλικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ ἐτάχθη κατὰ τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος καὶ διεκήρυξε τὴν ἀνάγκην τῆς συνεργασίας τῶν τάξεων. Ὁ Χάϋντμαν ἔγραψε πλεῖστα ἔργα ἐπὶ κοινωνικῶν θεμάτων, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι: «*Ἡ ἐθνικοποίησις τῆς γῆς*» (1882), «*Ἡ οἰκονομία τοῦ σοσιαλισμοῦ*» (1896), «*Αἱ ἱστορικαὶ βάσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ*», «*Τὸ μέλλον τῆς δημοκρατίας*» (1915), «*Ὁ Γλάδστων καὶ ὁ νόμος τοῦ ὀκταώρου*» κλπ. Θ. Π.

Χάϋντν (Haydn), **Μιχαήλ.** Αὐστριακὸς μουσουργός, ἀδελφὸς τοῦ *Φραγκίσκου-Ἰωσὴφ Χάϋντν* (1737—1806). Παιδίον ἀπετέλεσεν, ὡς καὶ ὁ ἀδελφός του, μέλος τῆς χορῳδίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Βιέννης, ἔνθα καὶ ἐμορφώθη μουσικῶς. Βραδύτερον ἐγένετο μουσικὸς διευθυντὴς εἰς Τέμεσβαρ τῆς Οὐγγαρίας εἰς Γκρὸς-Βαρντάϊν καὶ τέλος εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ Σάλτσβουργ, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, ἔχων μεταξὺ ἄλλων ὑπὸ τὰς διαταγάς του καὶ τὸν Μότσαρτ. Ἦτο προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὸν τάλαντον, μετριόφρων ὅμως ἀπέρριψε προτάσεις ἐκδόσεως τῶν ἔργων του. Ὁ Μότσαρτ ἰδιαζόντως ἐξετίμα τὴν μουσικὴν αὐτοῦ ἰδιοφυΐαν. Ὁ Χάϋντν ἐμόρφωσε καὶ πολλοὺς μαθητάς, ἐν οἷς ὁ Βέμπερ, ὁ Ῥέϊσα κ. ἄ. Διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν ὡς ἐκκλησιαστικὸς συνθέτης. Τὰ γνωστὰ ἔργα αὐτοῦ, διότι πλεῖστα συγχέονται πρὸς τὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, εἶναι: λατινικαὶ καὶ γερμανικαὶ λειτουργίαι, ρέκβιεμ, γραδουάλια, ὀφφερτόρια, πλεῖστα ρεσπονσόρια, ἑσπερινοὶ ψαλμοί, λιτανεῖαι κλπ. Ὡσαύτως κανόνες διὰ 4—5 φωνάς, μελῳδίαι, χορῳδίαι ἄνευ συνοδείας, καντάται, ὀρατόρια, μελοδράματα, συμφωνίαι, σερενάται, ἐμβατήρια, μενουέττα, κουαρτέττα ἐγχόρδων, πρελούντια δι' ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον κλπ. Γ. Σ.

— **Χάϋντν** (Haydn), **Φραγκῖσκος-Ἰωσήφ.** Διάσημος Αὐστριακὸς μουσουργός, γεννηθεὶς ἐν Ρόραου τῆς Κάτω Αὐστρίας τῇ 1ῃ Ἀπριλίου 1732, ἀποθανὼν δὲ ἐν Βιέννῃ τῇ 31ῃ Μαΐου 1809. Ἦτο τὸ δεύτερον τέκνον πτωχοῦ ἁμαξοπηγοῦ, ἀγαπῶντος, ὡς καὶ ἡ σύζυγός του, τὴν μουσικήν. Ὁ Χάϋντν ἔλαβε τὰ πρῶτα μουσικὰ μαθήματα παρά τινος ἐξαδέλφου του ἐν Χάϊνμπουργκ, παιδίον δ' ἔτι προσείλκυσε διὰ τῆς ὡραίας του φωνῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐκεῖθεν διελθόντος μουσικοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Βιέννης Ρώϋτερ, ὅστις παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ οἰκοτροφεῖον τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ ὁ νεαρὸς Χάϋντν, παραμείνας μετ' ἄλλων παιδίων ἐπὶ ἐννέα ἔτη (1740—1749), ἐδιδάχθη ᾆσμα καὶ βιολίον, ἤρχισε δὲ καὶ νὰ συνθέτῃ, μολονότι οὐδόλως εἶχε λάβει μαθήματα συνθέσεως. Ὀλίγον βραδύτερον προσελήφθη εἰς τὸ οἰκοτροφεῖον τοῦ ναοῦ καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του *Μιχαήλ*, ὅστις καὶ ἀντικατέστησε τὸν Χάϋντν κατὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς φωνῆς του. Ἄνευ πόρων ὁ Χάϋντν ἐρρίφθη εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ διὰ νὰ κερδίσῃ τὸν ἄρτον του ἤρχισε νὰ παίζῃ μετ' ἄλλων πλανοδίων μουσικῶν σερενάτας καὶ ἄλλα εὔθυμα τεμάχια εἰς τὰς ὑπαιθρίους συγκεντρώσεις τοῦ λαοῦ ἢ εἰς τοὺς χοροὺς τῆς κατωτέρας τάξεως. Μετά τινα χρόνον, χάρις εἰς ἰδιωτικά τινα μαθήματα, κατώρθωσε νὰ ἐνοικιάσῃ τὸ ὑπερῷον οἰκίας τινός, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκ συμπτώσεως κατῴκει ὁ ποιητὴς Μεταστάσιος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο συνετέλεσε νὰ σχετισθῇ ὁ νεαρὸς μουσουργὸς πρὸς τὸν Πόρπορα, ὅστις κατεῖχε τότε διακεκριμένην ἐν Βιένῃ θέσιν, ὡς συνθέτης καὶ καθηγητὴς τοῦ ᾄσματος. Ὁ Πόρπορα ἐχρησιμοποίει τὸν Χάϋντν ὡς συνοδὸν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας τοῦ ᾄσματος, μετεχειρίζετο ὅμως αὐτὸν βαναύσως καὶ ὡς ὑπηρέτην. Παρὰ τὸν δύστροπον χαρακτῆρα τοῦ Πόρπορα, ὁ Χάϋντν κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ ἀρκετὰ μαθήματα συνθέσεως καὶ νὰ γνωρισθῇ μετὰ τοῦ Βάγκενσάϊλ, τοῦ Ντίττερσντορφ καὶ τοῦ Γκλοὺκ. Πλὴν τῶν μαθημάτων τούτων, ὁ Χάϋντν ὠφελήθη πολὺ ἐκ τῶν ἐγχειριδίων τοῦ Φοὺξ καὶ τῶν βιβλίων τοῦ Μάττεζον, κυρίως δὲ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Καρ. Φιλ. Ἐμ. Μπάχ, ὃν πάντοτε ἀνεγνώριζεν ὡς τὸν μέγαν αὐτοῦ διδάσκαλον. Τῷ 1759 ὁ Χάϋντν ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ὡς ἀρχιμουσικὸς παρὰ τῷ κόμητι φὸν Μόρτσιν, ἔνθα εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του μικρὰν ὀρχήστραν 15 ὀργάνων, δι' ἣν καὶ συνέθετεν εὔθυμα ἔργα ἢ μικρὰς συμφωνίας. Εἶναι ἡ πρώτη ἀξιόλογος θέσις, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχε χάρις εἰς τὸν Φύρνμπεργκ, διὰ τὰς μουσικὰς ἑσπερίδας τοῦ ὁποίου συνέθεσεν ὁ Χάϋντν τὰ πρῶτα αὐτοῦ κουαρτέττα ἐγχόρδων. Παρὰ τῷ κόμητι Μόρτσιν εὑρισκόμενος ὁ Χάϋντν, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ νυμφευθῇ, ἡ ἐκλογή του ὅμως ἦτο ἀτυχής, διότι ἡ σύζυγός του ἦτο φίλερις καὶ θρησκόληπτος, οὐδὲν ἐννοοῦσα ἐκ τῆς μουσικῆς· ὡς ἐκ τούτου ἡ ζωὴ τοῦ ζεύγους ἦτο ἀληθὲς μαρτύριον, τὸ ὁποῖον μόνον ὁ καρτερικὸς καὶ πρᾶος χαρακτὴρ τοῦ μουσουργοῦ ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ. Διαλυθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ὀρχήστρας τοῦ κόμητος Μόρτσιν, ὁ Χάϋντν προσελήφθη ὡς βοηθὸς ἀρχιμουσικὸς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πρίγκηπος Παύλου Ἀντ. Ἐστερχάζυ καὶ, μετὰ τὸν θάνατον τούτου, τοῦ Νικολάου Ἐστερχάζυ. Ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Οὔγγρων τούτων εὐγενῶν ὁ Χάϋντν παρέμεινεν ἀπὸ τοῦ 1761 μέχρι τοῦ θανάτου του, διότι καὶ ὅτε κατέστη ἀνίκανος πρὸς ἐργασίαν λόγῳ γήρατος ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ἐπαρκῆ σύνταξιν. Γενόμενος δὲ πρῶτος ἀρχιμουσικός, ὤφειλε νὰ προετοιμάζῃ καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν ὀρχήστραν, νὰ συνθέτῃ μουσικήν, ὁσάκις τῷ ἐδίδετο παραγγελία, καὶ νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἐστερχάζυ, καθ' ἑκάστην δὲ πρωΐαν καὶ τὸ ἀπόγευμα νὰ ἀναμένῃ εἰς τὸν ἀντιθάλαμον τὰς διαταγὰς τοῦ κυρίου του.

Φραγκῖσκος Χάϋντν.

Ἡ ὀρχήστρα, ἣν ὁ Χάϋντν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ τῷ Ἐστερχάζυ, ἀπετελεῖτο ἐκ 5 βιολίων καὶ 8 βιόλων, 1 βιολοντσέλλου, 1 βαθυχόρδου, 1 πλαγιαύλου, 2 ὀξυαύλων, 2 βαρυαύλων καὶ 2 κεράτων. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔχει σημασίαν, διότι αὐτὸν ἀκριβῶς ὁ συνθέτης χρησιμοποιεῖ εἰς τὰς συμφωνίας του τῆς Β ἐννης. Βραδύτερον διὰ τὰς συμφωνίας τοῦ Λονδίνου, ἔνθα εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του περισσοτέρους μουσικούς, ἡ δύναμις τῆς ὀρχήστρας του ἐμφανίζεται ηὐξημένη. Πλὴν ὅμως τῶν ἐκτελεστῶν τῆς ὀρχήστρας, ἡ μουσικὴ ὁμάς, ἣν διέθετεν ὁ Χάϋντν περιελάμβανεν ἕνα κλαβικυμβαλιστὴν-ὀργανοκρούστην, 2 ὑψιφώνους, 1 μεσόφωνον, 2 ὀξυφώνους καὶ 1 βαθύφωνον. Ὁ Χάϋντν διήγαγε τὸν βίον μουσικοῦ θεράποντος μεγιστᾶνος ἐπὶ 30 σχεδὸν ἔτη ἐν Αἴζενστατ καὶ εἶτα ἐν Ἐστερχάζυ, συνθέτων ἀδιαλείπτως κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ κυρίου του ἔργα παντὸς εἴδους, ἐν οἷς «σόλο» ἢ «τρίο» διὰ «βαρύτονον», ὄργανον, ὅπερ ἔπαιζεν ὁ πρίγκιψ Ἐστερχάζυ καὶ διὰ τὸ

Digitized by Google

ὁποῖον ὁ Χάϋντν ἔγραψε περὶ τὰ διακόσια τεμάχια, ἀπολεσθέντα ἐν μέρει εἰς τὰς δύο πυρκαϊὰς τοῦ ἀνακτόρου Ἔστερχάζυ. Μένων σχεδὸν συνεχῶς ἐκτὸς παντὸς μουσικοῦ κέντρου—δ ὅτι ὁ Ἔστερχάζυ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μόνον μετέβαινε μετὰ τῆς ἀκολουθίας του εἰς Βιέννην—ὁ μουσουργὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναπτύξῃ πλήρως τὴν δραστηριότητά του, νὰ ἀναμιχθῇ ἐνεργότερον μὲ τοὺς μουσικοὺς κύκλους καὶ νὰ ἐργασθῇ ἰδίᾳ διὰ τὸ θέατρον, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐπέβαλλε πάντοτε τοὺς μουσουργοὺς διεθνῶς. Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Χάϋντν γραφέντα ἐλάχιστα σκηνικὰ ἔργα προωρίζοντο ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς ἰδιωτικὰς παραστάσεις τοῦ αὐθέντου του ἢ διὰ τὸ θέατρον ἀνδρεικέλων, εἰς ὃ ἠρέσκετο οὗτος. Ἀποθανόντος τῷ 1790 τοῦ πρίγκιπος Νικολάου Ἔστερχάζυ, ὁ διάδοχος τούτου πρίγκιψ Ἀντώνιος, ἐλάχιστα φιλόμουσος, διέλυσε μὲν τὴν ὀρχήστραν, διετήρησεν ὅμως, τιμῆς ἕνεκεν, εἰς τὴν θέσιν του τὸν Χάϋντν, προσθέσας εἰς τὴν παρὰ τοῦ Νικολάου Ἔστερχάζυ κληροδοτηθεῖσαν εἰς τὸν μουσουργὸν σύνταξιν ἐκ 1.000 φλωρινίων ἕτερα 400 φλωρίνια. Ἐλεύθερος πλέον πάσης ὑπηρεσίας ὁ Χάϋντν, ἐγκατεστάθη ἐν Βιέννῃ. Τότε ἐδέχθη προτάσεις τοῦ Σάλομον βιολιστοῦ, διευθυντοῦ ὀρχήστρας καὶ ἐπιχειρηματίου συναυλιῶν ἐν Λονδίνῳ, ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν ἀγγλικὴν πρωτεύουσαν. Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Χάϋντν πραγματοποιηθέντα (1790—1792 καὶ 1794—1795) δύο ταξίδια εἰς Ἀγγλίαν εἶναι ἀξιομνημόνευτα διὰ τὴν ζωήν του, διότι, ἐκτὸς αὐτῶν, ὁ μουσουργὸς οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη τῆς Βιέννης καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας ἡ περίοδος αὕτη εἶναι ἀξιομνημόνευτος, διότι κατ' αὐτὴν ἐγράφησαν δώδεκα ἐκ τῶν ὡραιοτέρων συμφωνιῶν τοῦ Χάϋντν, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ὕφος τοῦ μουσουργοῦ φθάνει εἰς τὴν ἐντέλειαν καὶ ὧν ἡ πλουσία ἐνορχήστρωσις, δικαιολογουμένη καὶ ἐκ τῆς μεγάλης ὀρχήστρας, ἣν διέθετεν ὁ Χάϋντν ἐν Λονδίνῳ, ἀποτελεῖ τι τὸ νέον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς ἁπλῆς ἐνορχηστρώσεως. Ὁ Χάϋντν ἐτιμήθη ποικιλοτρόπως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐφιλοξενήθη κατὰ τὰ δύο θέρη εἰς τὰς ἐπαύλεις τῶν εὐπατριδῶν, τῷ δὲ 1791 τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ τίτλου τοῦ διδάκτορος. Κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην ἐξετελέσθη μία ἐκ τῶν ὡραιοτέρων συμφωνιῶν τοῦ μουσουργοῦ, ἡ ἀποκληθεῖσα ἔκτοτε «*Συμφωνία τῆς Ὀξφόρδης*». Κατὰ τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ ταξίδιον τοῦ Χάϋντν, ὀλίγον δεῖν νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ ἐπὶ Χαῖνδελ ἀνταγωνισμός, διότι πολλοὶ ἐκ τῶν ἀντιπάλων τῶν συναυλιῶν τοῦ Σάλομον ἠθέλησαν νὰ φέρωσιν ὡς ἀνταγωνιστὴν τοῦ μουσουργοῦ τὸν μαθητὴν τούτου *Ἰγνάτιον Πλέϋελ*, ὅστις ἦτο τότε ἐκ τῶν συνθετῶν τοῦ συρμοῦ. Ἐν τέλει ὅμως ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀπεσοβήθη. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Βιέννην, ὁ Χάϋντν ἐπληροφορήθη τὸν πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ Μόζαρτ, μεθ' οὗ ὁ μουσουργὸς στενῶς συνεδέετο καὶ οὗτινος αἱ τελευταῖαι συμφωνίαι ἀσφαλῶς ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν συμφωνιῶν τῆς ὡρίμου περιόδου τοῦ Χάϋντν. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐγκατασταθῇ ἐν Βιέννῃ καὶ ὁ Μπετόβεν, ὅστις ἔλαβεν ἀρκετὰ μαθήματα παρὰ τοῦ Χάϋντν, χωρὶς ὅμως νὰ ὠφεληθῇ καὶ πολύ, διότι ὁ μουσουργὸς ἐλάχιστα ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν μουσικὴν παιδαγωγικήν. Ἂν καὶ τοσοῦτον ἐτιμήθη ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Χάϋντν, ἐλάχιστα ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι ἦτο γνωστὸς καὶ ὀλίγον ἐξετιμᾶτο· μόλις δὲ εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς συμπατριώτας του καὶ νὰ γίνῃ διάσημος διὰ τοῦ ὀρατορίου «Δημιουργία», οὗτινος τὸ ποίημα ἀπεκόμισεν ὁ μουσουργὸς ἐξ Ἀγγλίας, ἔνθα προωρίζετο διὰ τὸν Χαῖνδελ. Μετὰ τὸ περίφημον τοῦτο ὀρατόριον, ὅπερ ἐξετελέσθη τῷ 1798, ὁ Χάϋντν συνέθεσε καὶ τὸ δεύτερον ἀριστούργημά του, τὰς «Ἐποχὰς» (1801), δι' οὗ ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἔκτοτε αἱ δυνάμεις του συνεχῶς ἠλαττοῦντο, κατὰ τὰ τελευταῖα δ' ἔτη τῆς ζωῆς του ἐλάχιστα συνέθετε. Τὴν 26 Μαΐου 1809 ἠθέλησε νὰ ἐγερθῇ, ὡδηγήθη δὲ εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον, ἔνθα τρὶς κατ' ἐπανάληψιν ἔπαιξε τὸν παρ' αὐτοῦ διὰ τὸν αὐτοκράτορα Φραγκῖσκον συντεθέντα ἐθνικὸν αὐστριακὸν ὕμνον. Πέντε ἡμέρας βραδύτερον ἔκλειε διὰ παντὸς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ Χάϋντν ἐπωνομάζετο «πατὴρ τῆς συμφωνίας»· νεώτεραι ὅμως ἔρευναι ἀπεκάλυψαν ὅτι ἡ συμφωνικὴ μουσικὴ δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐξελίξεως τῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς εἰσαγωγῆς πρὸς τὴν συμφωνίαν. Πλὴν δὲ τῶν δειλῶν παραδειγμάτων τοῦ Γκοσσὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ τοῦ Σαμμαρτίνι ἐν Ἰταλίᾳ, πλειὰς ὁλόκληρος Γερμανῶν μουσουργῶν συνέθεσε μέγαν ἀριθμὸν συμφωνιῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Εἰς δὲ τὸν *Ἰωάννην Στάμιτς*, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1759 καὶ συνέθεσε τεσσαράκοντα πέντε συμφωνίας, ἀνήκει κυρίως ἡ τιμὴ τῆς διευρύνσεως τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ πρώτου «ἀλλέγκρο» πρὸς τὸν τύπον, ὅστις καθιερώθη κατόπιν διὰ τὰς συμφωνίας, τὰς σονάτας καὶ τὰ παρεμφερῆ ἔργα. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ Χάϋντν εἶχε λάβει γνῶσιν τῶν συμφωνιῶν τοῦ Στάμιτς, τοῦ Ρίχτερ, τοῦ Κάνναμπιχ καὶ ἄλλων συνθετῶν τῆς σχολῆς τῆς Μάγχαϊμ, ὧν πολλαὶ συμφωνίαι εἶχον ἐκδοθῆ. Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὸν Χάϋντν ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι καθώρισε τὴν θεματικὴν ἀνάπτυξιν ἑκάστου μέρους τῆς σονάτας καὶ τῆς συμφωνίας, ὅτι ἀνύψωσε τὸ περιεχόμενον αὐτῆς διὰ τοῦ μεγαλυτέρου βάθους τῶν μουσικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι ἐτελειοποίησε τὴν μορφὴν τοῦ μουσικοῦ τούτου εἴδους, οἱ πρόδρομοι τοῦ ὁποίου ἐχάραξαν ἁπλῶς τὰς γενικὰς γραμμάς. Ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἣν ἔδωκεν εἰς ἕκαστον ὄργανον τῆς ὀρχήστρας, δικαίως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χάϋντν τιμᾶται ὁ πατὴρ τῆς συγχρόνου ἐνοργάνου μουσικῆς. Συμφωνίαι τινὲς τοῦ Χάϋντν εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ εἰδικὰ ὀνόματα· τοιαῦται εἶναι ἡ «*Συμφωνία τῆς Ὀξφόρδης*», ἡ «*Ἀποχαιρετιστήριος συμφωνία*», ἡ «*Συμφωνία τοῦ κτύπου τοῦ τυμπάνου*», ἡ «*Συμφωνία τοῦ ρολλισμοῦ τοῦ τυμπάνου*», ἡ «*Στρατιωτική*», ἡ τῆς «*Βασιλίσσης*», τῆς «*Ἀρκούδας*», τῆς «*Ὄρνιθος*», ἡ «*Κυνηγετική*», ἡ «*Παιδική*» κτλ. Τὴν δόξαν ὅμως ἐγνώρισεν ὁ Χάϋντν διὰ τῶν δύο ὀρατορίων: «*Δημιουργία*» καὶ «*Ἐποχαί*». Εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν ἤχθη μετὰ τὰ εἰς Ἀγγλίαν ταξίδια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἤκουσε καὶ ἐθαύμασε τὰ ὀρατόρια τοῦ Χαῖνδελ, δι' ὃν ἔλεγεν: «*Εἶναι ὁ διδάσκαλος πάντων ἡμῶν*». Ἡ μουσικὴ ἐν τούτοις τῶν δύο ὀρατορίων τοῦ Χάϋντν οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν τῶν ὀρατορίων τοῦ Χαῖνδελ, καθότι εἶναι λυρικωτέρα, κομψοτέρα, ὀλιγώτερον ἀσφαλῶς βαθεῖα. Τὰ ἔργα ταῦτα, ἂν καὶ ἐγράφησαν εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν τοῦ διδασκάλου, διακρίνονται διὰ τὴν αἰωνίαν των δροσερότητα καὶ τὴν ἁγνότητα τῆς σκέψεως.

Ὁ Χάϋντν συνέθεσεν ὡσαύτως πολλὰς λειτουργίας, ἐξ ὧν αἱ καλύτεραι εἶναι αἱ: τοῦ «*Νέλσωνος*», τῆς «*Θηρεσίας*», τῆς «*Ἁγίας Καικιλίας*» καὶ ἡ «Missa Cellensis». Τὸ ὕφος των εἶναι τὸ τοῦ ἰταλικοῦ «μπὲλ κάντο», μὲ κατάχρησιν καλλωπισμῶν καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου ἡ σοβαρότης τοῦ θρησκευτικοῦ κειμένου θὰ ἐπέβαλλεν ἀνάλογον σοβαρότητα καὶ τῆς μουσικῆς. Τέλος τὰ 24 σκηνικὰ ἔργα τοῦ Χάϋντν κατέχουσι δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ διδασκάλου, ὅστις οὐδέποτε ἐπεζήτησε νὰ τὰ κάμῃ γνωστὰ ἔξω τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος τοῦ πρίγκιπος Ἔστερχάζυ. Ἐν συνόψει ἡ μουσικὴ τοῦ Χάϋντν εἶναι αὐτὸ τὸ βιενναῖον πνεῦμα, τὸ εὔθυμον καὶ τρυφερόν, τὸ ὁποῖον ἀγνοεῖ τί ἐστὶ θλῖψις καὶ θυμός.

Ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Χάϋντν, προϋπολογισθεῖσα εἰς 80 τόμους, ἤρξατο τῷ 1908, τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ε. φὸν Μαντυτσέφσκι. Δι' αὐτῆς θὰ καθορισθῇ καὶ ὁ ἀληθὴς ἀριθμὸς τῶν ἔργων τοῦ μουσουργοῦ, διότι πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἡ γνησιότης ἀμφισβητεῖται. Ἐξ ὅσων εἶναι γνωστόν, ὁ Χάϋντν συνέθεσεν 104 συμφωνίας· 66 ντιβερτιμέντι, σεξτέττα κλπ., ἅτινα ὁ μουσουργὸς ἀπεκάλει ὡσαύτως συμφωνίας· ἓν «*Πάθος*» δι' ἐνόργανον μουσικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Οἱ ἑπτὰ λόγοι τοῦ Χριστοῦ*», ὅπερ βραδύτερον ἐγράφη διὰ κουαρτέττον ἐγχόρδων, διεσκευάσθη δὲ ὡσαύτως καὶ εἰς ὀρατόριον ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Χάϋντν· 16 εἰσαγωγαὶ μελοδραμάτων· 20 κοντσέρτα διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ντιβερτιμέντα μετὰ κλειδοκυμβάλου· 11 κοντσέρτα διὰ βιολίον, 6 διὰ βιολοντσέλλον καὶ 16 δι' ἄλλα ὄργανα (βαθύχορδον, βαρύτονον, πλαγίαυλον, λύραν, κέρας)· 77 κουαρτέττα ἐγχόρδων, 35 τρίο διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ἔγχορδα· 3 τρίο διὰ κλειδοκύμβαλον, πλαγίαυλον καὶ βιολοντσέλλον· 30 τρίο δι' ἔγχορδα ἢ ἄλλα ὄργανα· 12 σονάται διὰ βιολίον, 175 τεμάχια διὰ βαρύτονον, 6 διῳδίαι διὰ βιολίον καὶ βιόλαν· 33 σονάται καὶ ντιβερτιμέντα διὰ κλειδοκύμβαλον· παραλλαγαί, φαντασίαι διὰ κλειδοκύμβαλον· 7 νυκτῳδίαι διὰ λύραν· μενουέττα, ἐμβατήρια κ. λ. π. Ἔργα φωνητικῆς μουσικῆς: τὰ ὀρατόρια: «*Ἡ Δημιουργία*», «*Αἱ ἐποχαί*», «*Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Τωβία*», 26 λειτουργίαι, 2 «*Ρέκβιεμ*», 2 «Te deum», 1 «Stabat mater», 13 ὀφφερτόρια, «Salve», «Ave», μοτέττα, καντάται, ἄριαι, συλλογαὶ σκωτικῶν καὶ οὐαλλικῶν τραγουδιῶν, διῳδίαι, τριῳδίαι, τετρῳδίαι κλπ. Σκηνικὰ ἔργα: «Der neue Krumme Teufel», ὀπερέττα, «La Marchesa Napola», «La Vedova», «Il dottore», «Il Sganarello», ἰταλικὰ μελοδράματα (1762), «*Ἄκις καὶ Γαλάτεια*» (1763), «La Caterina» ἰντερμέδιο (1767), «Lo Speziale» κωμικὸν μελόδραμα (1768), «Le pescatrici» μελόδραμα (1770), «L'infedeltà punita» μουσικὴ φάρσα (1773), «Der Götterrath oder Jupiter's Reise auf die Erde» (1773), «*Φιλήμων καὶ Βαῦκις*» (1773), «Die bestrafte Rachgier» (1773), διὰ θέατρον ἀνδρεικέλων, «L'incontro improviso» κωμικὸν μελόδραμα (1775), «Il mondo della luna» σατιρικὸν δρᾶμα (1777), «*Διδὼ*» δι' ἀνδρείκελα (1777), «Genovefen's vierter Theil» δι' ἀνδρείκελλα (1777), «La vera Constanza» (1779) καὶ «L' isola disabitata» μελοδράματα (1779), «La fedeltà premiata» κωμικὸν μελόδραμα (1780), «Orlando paladino» (1782) καὶ «Armida» (1784) ἡρωο-κωμικὰ μελοδράματα, «*Ὀρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη*», σοβαρὸν μελόδραμα ἡμιτελὲς (1791), μουσικὴ διὰ τὴν τραγῳδίαν «Alfred von Cowmeadow» (1796).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Mayr*, Brevi notizie storiche della vita e delle opere di Gius. Haydn (1809).—*A. K. Dies*, Biographische Nachrichten vom J. Haydn (1810).—*G. A. Griesinger*, Biographische Notizien über J. Haydn (1810).—*G. Carpani*, Le Haydine (1812). — *Th. G. von Karajan*, J. Haydn in London 1791 und 1792 (1861).—*K. v. Wurzbach*, J. Haydn und sein Bruder Michael.—*C. F. Pohl*, Joseph Haydn (1878—1882, ἡ σημαντικωτέρα βιογραφία τοῦ μουσουργοῦ). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Mozart und Haydn in London (1867).—*Kuhac*, Josip Haydn, i Hrahatske Narodn popierke 1890, ἐν κροατικῇ γλώσσῃ).—*Fr. von Seeburg*, J. Haydn (1904).—*O. Harrach*, Rohrau (1906). —*W. H. Hadow*, A Croatian composer (1897).—*L. Schmidt*, J. Haydn (1898).—*M. Brenet*, Haydn (1909).

Γ. ΣΚΛΑΒΟΣ

Χάϋντ Πὰρκ (Hyde Park) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσέτης, εἰς ἀπόστασιν 13 χλμ. ἀπὸ τῆς Βοστώνης. Κάτ. 22.850. Ἀποτελεῖ βιομηχανικὸν προάστιον τῆς Βοστώνης, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας διατηροῦν ἐν αὐτῇ πολλὰς ὡραίας ἐπαύλεις. Μ. Δ. Θ.

—**Χάϋντ Πὰρκ** (Hyde Park). Δημόσιος κῆπος ἐν *Λονδίνῳ* (βλ. λ., τ. ΙΣΤ', σ. 228 β').

χαυνῶ (—*όω*)· καθιστῶ τι χαῦνον, πλαδαρόν, ἄτονον.

χαύνωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χαυνοῦν, ἀποχαύνωσις, ἔλλειψις ζωηρότητος, ὁρμῆς.

χαυνωτικός, —*ή,* —*όν* ὁ προκαλῶν χαύνωσιν, ἀποχαυνωτικός.

Χαυριᾶτα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πάλης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα τοῦ ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 583. Κεῖται νοτιοδυτικῶς τοῦ Ληξουρίου, μεθ' οὗ συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χαυσικὴ *γλῶσσα.* Μία ἐκ τῶν μεσαφρικανικῶν ἢ (κατὰ τὸν Γάλλον ἐρευνητὴν τὸν Delafosse) νεγροαφρικανικῶν καλουμένων γλωσσῶν, αἵτινες ὁμιλοῦνται εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀφρικὴν (ἤτοι τὸ Σουδάν, τὴν Γουϊνέαν, τὸ Κορδοφάν, τὴν λεγομένην, τὴν Σενεγάλην καὶ ἀλλαχοῦ). Χωριστὴν θέσιν μεταξὺ τῶν γλωσσῶν τούτων τῆς Κεντρῴας Ἀφρικῆς κατέχει ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσα, λαλουμένη ὑπὸ τῶν Χαύσων (ἀπογόνων τῶν παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (4,184) Ἀταράντων, κατὰ τὸν Barth), κατοικούντων ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Νίγρου καὶ τῆς λίμνης Τσάδας χώρᾳ καὶ ἀνερχομένων εἰς 4.000.000 περίπου. Ἡ γλῶσσά των ἔλαβε μεγάλην ἐξάπλωσιν, χρησιμεύουσα οὐχὶ μόνον ὡς γλῶσσα τοῦ ῥηθέντος λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς μέσον ἐπικοινωνίας ποικιλογλώσσων λαῶν τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βορείου ἔτι Ἀφρικῆς.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χαῦσος, Βελῆς Μέτσος. Φύλαρχος Ἀλβανός, πατὴρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, γεννηθεὶς ἐν Τεπελενίῳ τελευτῶντος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐλεηλάτησε καὶ διήρπασε πλεῖστα χωρία τῆς Ἠπείρου. Τ. Ε. Ε.

Χαυταῖον *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Χετταία*. Α.Θ.Σ.

Χαυτεῖα (τά). Συνοικία τῶν Ἀθηνῶν—ἡ κεντρικωτέρα—κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν: Σταδίου, Αἰόλου, Πανεπιστημίου καὶ Πατησίων. Ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τοῦ Χαύτα (ἢ Χάφτα), ὅστις πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων διετήρει εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν καφενεῖον. Τὰ Χαυτεῖα εἶναι τὸ τοπογραφικὸν κέντρον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ μᾶλλον πολυσύχναστον τμῆμα αὐτῶν. Δ. Α. Λ.

Χαύων *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μηδίας πρὸς Ν. τῶν Ραγῶν, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Διοδώρου Σικελιώτου (Β, 13), ἢ ἄλλως *Χοάνα* παρὰ Πτολεμαίῳ. Α. Θ. Σ.

χὰφ (haff=θάλασσα) *[Γεωγρ.]*. Γερμανικὸς γεωγραφικὸς ὅρος, σημαίνων τὰς λίμνας γλυκέος ὕδατος, αἵτινες ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῆς νοτίου παραλίας τῆς Βαλτικῆς, συγκοινωνοῦσαι μετ' αὐτῆς. Κυριώτερα χὰφ εἶναι τρία, τὸ *Κουρικόν*, τὸ *Φρεισικὸν* καὶ τὸ τοῦ *Ὀδέρου*, καλούμενον ἄλλως καὶ χὰφ *τῆς Πομερανίας* ἢ τοῦ *Στεττίνου*. Χ. Δ.

χὰφ (Haf) *['Αθλητ.]*. Διεθνής ὅρος, δι' οὗ καλοῦνται οἱ *μέσοι* παῖκται τοῦ ποδοσφαίρου. Οὗτοι, τρεῖς ὄντες (δεξιὸς μέσος, ἀριστερὸς μέσος καὶ κεντρικὸς μέσος), ἵστανται ὄπισθεν τῶν ἐμπροσθοφυλάκων (κυνηγῶν) τῆς ὁμάδος των καὶ ἔχουσιν ὡς ἔργον τὴν ἀπόσπασιν τῆς σφαίρας ἀπὸ τοὺς ἐμπροσθοφύλακας τῆς ἀντιπάλου ὁμάδος, ἐν περιπτώσει προελάσεώς της, καὶ τὴν διαβίβασιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἐμπροσθοφύλακας τῆς ἰδικῆς των ὁμάδος.

Χάφελ (Havel) *[Γεωγρ.]*, Ποταμὸς τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ, ὁ κυριώτερος ἐκ τῶν δεξιῶν παραποτάμων τοῦ Ἄλβιος. Πηγάζει ἐκ μικρᾶς λίμνης τοῦ Μεκλεμβούργου-Στρέλιτς, συμβάλλει δὲ εἰς τὸν Ἄλβιν μετὰ ροῦν 320 χλμ. Διέρχεται διὰ τῶν πόλεων Βρανδεμβούργου, Πότσδαμ καὶ Ράτενω, παραρρέει τὸ Βερολῖνον, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου

Digitized by Google

σχηματίζει πολλὰς λίμνας, καὶ δέχεται κυριωτέρους παραποτάμους τοὺς Σπάνιαου καὶ Σπρέ. Εἶναι πλωτὸς μέχρις ἀποστάσεως 50 χλμ περίπου ἀπὸ τῶν πηγῶν του. Χ. Δ.

Χάφελλαντ (Havelland) [Γεωγρ.]. Περιφέρεια τῆς Γερμανίας ἐν Μεκλεμβούργῳ, ὁριζομένη ἀπὸ Α. Ν. καὶ Δ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Χάφελ. Διακρίνεται εἰς *Ἀνατολικὴν* καὶ *Δυτικὴν Χάφελλαντ* (Ost Havelland καὶ West Havelland), ἔχει δὲ ἔκτασιν 2.310 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 132 000 κατ. Κ.Δ.

Χάφεμαν (Havemann), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς ἱστορικὸς (1800—1869). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Γοτίγγῃ, ἀναμιχθεὶς δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν του εἰς πολιτικὰς ταραχάς, συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη εἰς πενταετῆ φυλάκισιν. Βραδύτερον ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας, ἣν ἐδίδαξεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τοῦ Ἀννοβέρου, ἐν Ἴλφελντ καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοτίγγης (ἀπὸ τοῦ 1838). Ἔγραψεν: «Ἱστορία τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πολέμων τῆς Γαλλίας τῆς περιόδου 1494—1515» (1833—1835), «Ἐγχειρίδιον τῆς νεωτέρας ἱστορίας» (1810—1844), «Ἱστορία τοῦ τέλους τοῦ θρησκευτικοῦ τάγματος τῶν Ναΐτῶν» (1846), «Μελέται ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τῆς Ἱσπανίας κατὰ τοὺς ΙΕ', ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνας» (1850), «Βίος δὸν Ζουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ» 1865) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χάφερλαντ (Haverland), ***Ἄννα***. Γερμανὶς δραματικὴ ἠθοποιὸς καὶ ποιήτρια (1851—1908). Ἀπέκτησε μεγάλην φήμην ὡς πρωταγωνίστρια ἀρχαίων δραμάτων. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας εἰς τὰ γερμανικὰ θέατρα περιηγήθη τὰς πρωτευούσας τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ τὴν Ἀμερικήν. Ἔγραψε καὶ μεγάλως ἐπαινεθέντα ποιήματα καὶ διηγήματα, τὰ ὁποῖα ἐξέδωσεν ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Lose Blätter» καὶ «Skizzen». Μ. Δ. Β.

Χατερσαβᾶ [Ἀρχ. Γεωγρ.] βλ. λ. *Καφαρσαβᾶ*.

χαφιεδισμὸς (ὁ) ἡ πρᾶξις τοῦ χαφιέ, ἡ προσιδιάζουσα εἰς *χαφιὲν* (βλ. λ.).

χαφιὲς (ὁ) ὄργανον τῆς ἀστυνομίας, ἀποκρύπτον τὴν ἰδιότητά του καὶ προσπαθοῦν δι' ὑποκρίσεως νὰ συλλέξῃ πληροφορίας περὶ ἀτόμων καὶ ὀργανώσεων, διὰ νὰ τὰς μεταδώσῃ εἰς τὴν ἀστυνομίαν.

Χαφὶζ (*Χότζα Σεμσεντὶν Μεχαμμέτ*), ὁ ἐπιλεγόμενος ***Σιραζῖ***. Εἷς τῶν μεγαλυτέρων λυρικῶν ποιητῶν τῆς Περσίας. Ἐγεννήθη ἐν Σιράζ, πρωτευούσῃ τῆς περσικῆς χώρας τοῦ Φάρς, ἀπέθανε δὲ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1388—1393. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ θεολογίαν καὶ ἔγινε καθηγητὴς τῆς ἑρμηνείας τοῦ Κορανίου. Συγχρόνως κατετάχθη εἰς τὸ δερβισικὸν τάγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν ὁ Σεὶχ Μαχμοὺτ Ἀττάρ, ὁ κυριώτερος τῶν διδασκάλων του. Ἐπετιμήθη ὅμως συχνάκις ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ὡς ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ διάγων βίον ἔκλυτον. Τὸ κυριώτερον ποιητικὸν ἔργον τοῦ Χαφὶζ εἶναι ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Διβάν» γνωστὴ συλλογὴ μικρῶν ἡδονιστικῶν ᾠδῶν (σοννέτων), τῶν λεγομένων «γαζέλ», ὧν ἑκάστη ἀποτελεῖται ἐκ πέντε μέχρι δέκα ἓξ διστίχων. Ἐκτὸς τοῦ «Διβάν» ὁ Χαφὶζ ἔγραψε καὶ ἄλλα ποιητικὰ ἔργα. Ἡ γερμανικὴ (Λειψίας) ἔκδοσις τοῦ Χαφὶζ περιέχει 573 «γαζέλας» τοῦ «Διβάν», 47 «κιτᾶ» (ἀποσπάσματα), 69 «ρουμπαϊάτ», (τετράστιχα), 6 «μεσνεβιγιάτ» ἐξ ὁμοιοκαταλήκτων διστίχων, 2 «κασαΐτ» (εἰδύλλια ἢ πανηγυρικοὺς) καὶ 1 «μουκκαμμὲν» (ποίημα ἐκ πενταστίχων στροφῶν). Τὸ «Διβάν» μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ τοῦ Χαζαμὲρ (1812), ἐμπνεῦσαν τὸν Γκαῖτε εἰς τὸ «Westöstlicher Diwan» (Δυτικοανατολικὸν Διβάν), ὡς καὶ ἐν πεζῷ εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπὸ τοῦ Wilberford Clarke (1891). Ν. Μ.

χάφνιον (τὸ) [Χημ.]. Χημικὸν στοιχεῖον ἀτομικοῦ βάρους 178,6 καὶ ἀτομικοῦ ἀριθμοῦ 72. Ἔχει χημικὸν σύμβολον Hf καὶ ἐκλήθη οὕτως ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῆς Κοπεγχάγης, ἥτις ἐκαλεῖτο Hafniae. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1923 ὑπὸ τοῦ Δανοῦ καθηγητοῦ Hevesy ἐντὸς τῶν ὀρυκτῶν τοῦ ζιρκονίου. Κατὰ τὰς χημικὰς ἰδιότητας ὁμοιάζει πρὸς τὸ ζιρκόνιον. Σ. Γ.

Χάφσα [Γεωγρ.]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Νίκης τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 1.416 κατοίκους, ὧν πλεῖστοι Ἕλληνες, ὑφ' ὧν ἐκαλεῖτο *Νίκη*.

Χαφσίδαι (Hafsides). Μουσουλμανικὴ δυναστεία τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ἥτις ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῆς Τύνιδος ἀπὸ τοῦ 1228 μέχρι τοῦ 1574.

Χαφσταΐν (Hafstein), ***Χάννες-Τόρντουρ***. Ἰσλανδὸς πολιτικὸς καὶ ποιητὴς (1861—1922). Τῷ 1901 ἐξελέγη βουλευτής, ἀπέβη δὲ ταχέως ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος ὑπὲρ τῆς αὐτοδιοικήσεως τῆς Ἰσλανδίας. Τῷ 1904 διωρίσθη ὑπουργὸς τῆς Ἰσλανδίας καὶ ἐπέφερε πλείστας μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου, πιεζόμενος ὅμως ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῶν ἄκρων, οἵτινες ἐζήτουν μεγαλυτέραν ἀνεξαρτησίαν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῷ 1908. Τῷ 1911, μετὰ τὴν νίκην τοῦ κόμματος τῆς αὐτοδιοικήσεως, ὁ Χαφσταΐν ἐγένετο καὶ πάλιν ὑπουργὸς τῆς Ἰσλανδίας τῷ 1912, ἀλλὰ παρῃτήθη καὶ πάλιν τῷ 1914, συνεπείᾳ νέων ἐσωτερικῶν διαφωνιῶν. Τῷ 1918 συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν συμφιλίωσιν τῆς Ἰσλανδίας καὶ τῆς Δανίας διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ἰσλανδίας εἰς ἀνεξάρτητον κράτος ἡνωμένον μετὰ τοῦ κράτους τῆς Δανίας. Μ. Δ. Β.

χάφτης (ὁ) [Ζωολ.]. Κοινὴ ὀνομασία τῆς *σκορπαίνης* (βλ. λ.).

χάφτω δημοτ., λαμβάνω, ἁρπάζω διὰ τοῦ στόματος, καταβροχθίζω: «τὸ ψάρι ἔχαψε τὸ δόλωμα» ‖ φρ. «χάφτει μυῖγες» ἐπὶ ἀργοῦ καὶ ἀνοήτου: «κάθεται καὶ χάφτει μυῖγες» ‖ μετφ., δέχομαι, πιστεύω ἀκρίτως: «ὅ,τι καὶ ἂν τοῦ εἰπῇς τὰ χάφτει», «τὸ ἄκουσε καὶ τὸ 'χαψε».

Χάφφεν-Μὲρ (Haffen-Mehr) [Γεωγρ.]. Πόλις ἐν Πρωσσίᾳ, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Νεύσσσελντορφ. Κάτ. 12.200. Παράγει ὀνομαστὸν τυρόν. Μ. Δ. Β.

Χάφφνερ (Haffner), ***Αὔγουστος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς καὶ ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1869. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Μονάχου καὶ Βιέννης, εἶτα δὲ ἐπεχείρησε μακρὸν ταξίδιον ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τῷ 1906 διωρίσθη ἔκτακτος καὶ ἀπὸ τοῦ 1916 τακτικὸς καθηγητὴς τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἴνσμπρουκ. Ἔγραψε: «Kitab ab-chail v. al-Asma'i» (1895), «Livre des mansions» (1898), «Livre des plantes et des arbres» (1898), «Traités d'Asma'i intitulés kitab an-nahl walkerm» 1902), «Aloys Sprenger. e. Tiroler Oriental» (1913), «Hexaemeron d. Pseudo-Epiphanius» (1920) κ. ἄ. Χ. Δ.

χαχάμης (ὁ). Τίτλος τὸν ὁποῖον φέρει ὁ ἐν Ἀνατολῇ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἰσπανικῆς προελεύσεως Ἑβραίων. Ἡ λέξις προῆλθεν ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς χαχάμ, ἥτις σημαίνει σοφός.

χαχαμῖκος (ὁ) δημοτ., σκωπτικὴ προσηγορία ἀντὶ Ἑβραῖος.

χάχανα (τά) δημοτ., ἀθρόοι γέλωτες, καγχασμοί: «χάχανα καὶ γέλια».

χαχανίζω δημοτ., γελῶ ἀθρόως, καγχάζω.

χάχας (ὁ) δημοτ., ὁ χάσκων, ὁ ἔχων τὸ στόμα διαρκῶς ἀνοικτόν ‖ ἀνόητος, εὐήθης.

Χαχόλοι, ἢ ***Μεγαλορρῶσοι***. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν μίαν ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων ἐθνολογικῶν καὶ γλωσσικῶν ὑποδιαιρέσεων, εἰς ἃς διακρίνονται οἱ κάτοικοι τῆς Ρωσίας. Οἰκοῦσι κυρίως τὸ κεντρικὸν (περὶ τὴν Μόσχαν) καὶ τὸ βόρειον τμῆμα τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, εἶναι δὲ βραχυκέφαλοι, εὐρυπρόσωποι, ὑψηλοῦ ἀναστήματος, ἰσχυρᾶς σωματικῆς διαπλάσεως καὶ ξανθοὶ ἢ ὀρφνοξανθοί. Εἶναι οἱ πολυαριθμότεροι ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων Ρώσων (Μικρορρώσων καὶ Λευκορρώσων), ἡ δὲ διάλεκτός των, ἡ μᾶλλον διαδεδομένη ἀνὰ τὴν σοβιετικὴν ὁμοσπονδίαν, λαλουμένη ὑπὸ 100.000.000 ἀνθρώπων. Χ. Δ.

Χαχρυλίων βλ. λ. *Καχρυλίων*.

χαψὶ (τὸ) [Ζωολ.]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος *ἐγκραυλὶς ἡ ἐγκρασίχολος*.

χαψιὰ (ἡ) δημοτ., ἐπὶ ἐδωδίμου, ὅσον δύναταί τις νὰ μασήσῃ ἐφάπαξ, βλωμός: «ἕνα γλυκὸ τὸ 'καμε μιὰ χαψιά», «χαψιὰ ψωμὶ δὲν ἔφαγα» οὐδ' ἐλάχιστον.

Χαψιὰ [Γεωγρ.]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βρύσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 197 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Τούρκων δ' ἐκαλεῖτο *Χαμψᾶ-Βέη*.

Χαψιλὰρ [Γεωγρ.]. Τουρκικὴ ὀνομασία τῶν ἐν Θράκῃ *Ὑψάλων* (βλ. λ.).

χαώδης, —ους (ὁ, ἡ), —ες (τό) ὁ ὅμοιος μὲ χάος.

Χβὰρ [Γεωγρ.]. Μία τῶν μεγαλυτέρων καὶ πυκνότερον κατῳκημένων νήσων τῆς Δαλματίας, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς ὁποίας ἀπέχει ἡ ἀνατολικὴ τῆς νήσου ἐσχατιὰ μόλις 2,5 μίλ. Αἱ διαστάσεις της εἶναι 37 μίλ. εἰς μῆκος καὶ 3 ἕως 5 εἰς πλάτος, ἔχει δὲ ὑψηλοτέραν κορυφὴν τὴν τοῦ ὄρους της Ἅγιος Νικόλαος (ὑψόμ. 2.053 ποδ., πλάτ. 43°09' Β., μῆκ. 16°36' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2712: Zirona to Curzola). Χωρίζεται ἀπὸ τὴν Μπράτζαν (Brazza, ἀρχ. *Βράττια*) διὰ τοῦ διαύλου Greco di Lessina, οὗ τὸ εὖρος ποικίλλει ἀπὸ 2 ἕως 6 μιλίων. Ἔχει πολλοὺς καὶ καλοὺς λιμένας καὶ ὅρμους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Τσιττὰ Βέκκια, ἡ Βερμπόσκα καὶ ἡ Γκέλσα (Città Vecchia, Verbosca καὶ Gelsa) ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς της, Σὰν Τζιόρτζιο καὶ Μαρτινίσκο (S. Giorgio καὶ Martinisko) ἐπὶ τῆς νοτίας, καὶ Λεσσίνα ἢ Λέζινα (Lesina) ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς. Παράκεινται δὲ τῇ νήσῳ ἡ ἐλάσσων *Τόρκολα* καὶ ἡ συστὰς *Σπαλματόρι*. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου (19.000) εἶναι κατανενεμημένος εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς νήσου, οἱ πλεῖστοι δὲ αὐτῶν εἶναι ναυτικοὶ ἄριστοι καὶ ἁλιεῖς ἐξαίρετοι. Παράγει οἶνον, μέλι, σῖτον καὶ κριθήν, ἡ μεγαλυτέρα δὲ ἐξαγωγή της συνίσταται εἰς ταριχείας σαρδελλῶν, ἀλιπάστων καὶ στοκοφισίων καὶ εἰς καυσόξυλα. Καλεῖται καὶ *Λεσίνα* ἢ *Λέζινα*. Εἶναι *Φάρος ἡ Δαλματικὴ* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Χβόλσον, ***Δανιήλ***. Πολωνοεβραῖος ἀνατολιστὴς (1820—1911). Βαπτισθεὶς Χριστιανός, ἐγένετο καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πετρουπόλεως (1855) καὶ τῇ μουσικῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀκαδημίᾳ (1858). Ἔγραψε: «Σάβιοι καὶ σαβισμὸς» (1856), «Κατάλοιπα τῆς βαβυλωνιακῆς λογοτεχνίας ἐν ἀραβικῇ μεταφράσει» (1859), «Ἡ ἀνθρωπολατρεία παρὰ Βαβυλωνίοις» (1860), «Οἱ σημιτικοὶ λαοὶ» (1872) κ. ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὸ «Corpus Inscriptionum Hebraicarum» (1882), τὰς «Συριακὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς» (1886) καὶ τὰς «Συρονεστοριανὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς» (1900) —Π.

—**Χβόλσον**, ***Ὀρέστης Δανιήλοβιτς***. Περίφημος Ρῶσος φυσικὸς καὶ φιλόσοφος, καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πετρουπόλεως ἐπὶ τσαρικοῦ καθεστῶτος, γεννηθεὶς τῷ 1852. Ὑπῆρξε δεινὸς ἀντίπαλος τοῦ ὑλισμοῦ, ἐν τῷ γνωσιολογικῷ δὲ προβλήματι περὶ τῆς δυνατότητος ἀντικειμενικῆς γνώσεως τῆς φύσεως ἐξεδηλώθη σκεπτικιστής, ἀποβὰς σὺν τῷ χρόνῳ ὀπαδὸς ἑνὸς σαφοῦς φιδεϊσμοῦ. Αἱ περὶ τῶν προβλημάτων τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως γνῶμαί του περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἔργα του: «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ πνεύματος τῆς φυσικῆς ἀπὸ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1923» (1925) καὶ «Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας» (1925). Μολονότι ἀναγνωρίζει ἐξ ὁλοκλήρου τὰς προόδους τῆς νεωτέρας φυσικῆς, διδάσκει ἐν τούτοις ἕνα ἀπελπιστικὸν σκεπτικισμόν, καταλήγει δὲ εἰς τὴν διακήρυξιν πλήρους χρεοκοπίας τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς καὶ καταφεύγει εἰς τὴν καθαρὰν πίστιν. Ὁ Χβόλσον κατέστη περίφημος ἐν Γερμανίᾳ διὰ τὰς δριμείας ἐπιθέσεις του κατὰ τοῦ Ἐρν. Χαῖκελ («Ἕγελος, Χαῖκελ, Κοσσοῦθος» (1908) καὶ «Δύο ἐρωτήματα πρὸς τὰ μέλη τῶν ἑνώσεως τῶν Γερμανῶν μονιστῶν», 1908). Ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων του σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ἐγχειρίδιον φυσικῆς» (τόμ. 5, τελευτ. ἐκδ. 1918—1923), ἐξαίρετον ἔργον, μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν γερμανικήν, «Δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς εἰς τὸ σύμπαν;» (1911), «Διατήρησις καὶ διασκορπισμὸς τῆς ἐνεργείας» (1915), «Πῶς ἐγεννήθη ὁ κόσμος» (1921), «Ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικότητος τοῦ Ἀϊνστάιν καὶ ἡ νέα εἰκὼν τοῦ κόσμου» (1922), «Ἡ φυσικὴ καὶ ἡ σημασία της διὰ τὴν ἀνθρωπότητα» (1924), «Θεμελιώδη προβλήματα τῆς φυσικῆς» (1926—1927), «Ἡ φυσικὴ 1914—1926» (1927). Θ. Π.

Χβόστωφ, ***Δημήτριος Νικολάγιεβιτς***. Ρῶσος ποιητὴς (1757—1835). Μετέφρασεν εἰς τὴν ρωσικὴν τὸν Ρακίναν, τὸν Μπουαλὼ καὶ τὸν Κορνήλιον, ἔγραψε δὲ «Ἐντυπώσεις ταξιδίου» καὶ «Συλλογὴν ποιημάτων», τινὰ τῶν ὁποίων, ἐξυμνοῦντα τοὺς ρωσικοὺς θριάμβους, μετεφράσθησαν εἰς τὴν γαλλικήν, ἀγγλικὴν καὶ γερμανικήν. Θ. Β.

Χβοτσίνσκαγια, ***Ναντέζντα Δημήτριεβνα***. Ρωσὶς μυθιστοριογράφος (1825—1889). Τὸ πρῶτον πεζὸν ἔργον της ἦτο τὸ διήγημα «Ἄννα Μιχάηλοβνα», δημοσιευθὲν εἰς τὰς «Πατριωτικὰς σημειώσεις» τοῦ Νεκράσωφ. Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ διηγήματος τούτου τὴν κατέστησε περιζήτητον συνεργάτιδα ὅλων τῶν τότε περιοδικῶν. Ἡ λογοτεχνικὴ δρᾶσις τῆς Χβοτσίνσκαγια δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο περιόδους. Εἰς τὴν πρώτην ἀπεικονίζει τὰ ἤθη τῆς ἐπαρχιακῆς ἀριστοκρατίας. Ἡ μεγαλυτέρα ἀρετὴ τῶν ἔργων της τούτων εἶναι ἡ γλυκύτης τοῦ ὕφους καὶ ἡ φιλάνθρωπος συμπάθεια πρὸς τοὺς ἀδικημένους καὶ καταδυναστευομένους. Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον εἰσῆλθεν εἰς νέαν ὁδὸν καὶ ἐμφανίζει τὴν εἰκόνα τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως τῆς ρωσικῆς κοινωνίας τοῦ 1870. Τὰ κυριώτερα ἔργα της εἶναι: «Ὁ δημοδιδάσκαλος», «Ἡ δοκιμασία», «Ὁ πειρασμός», «Δύο ἀλησμόνητοι ἡμέραι», «Ὁ βαρύτονος», «Ἡ πρώτη πάλη», «Ἡ ἄρκτος» κτλ. Θ. Β.

Χέβαρτ (Gevaert), ***Φραγκῖσκος Αὔγουστος***. Βέλγος συνθέτης καὶ μουσικολόγος (βλ. λ. *Γκεβάρτ*).

Χέβελ (Hevel), ***Ἰωάννης***. Διάσημος Γερμανὸς ἀστρονόμος (βλ. λ. *Ἔβελ Ἰωάννης*).

Χεβέλιους (Hevelius) βλ. *Ἔβελ*.

Χέβες (Heves) [Γεωγρ.]. Κομιτεία τῆς Οὐγγαρίας, ἔχουσα ἐπιφάνειαν 3 878 τ. χλμ. καὶ 260 000 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ Ἔγκαρ ἢ Ἔρλαου.

Digitized by Google

Ἐκλήθη ἀπὸ τῆς **πόλεως** *Χέβες*, **ἐμπορικοῦ κέντρου** μὲ 9.985 κατ. Μ. Δ. Β.

χεβουλικὸν *ὀξὺ* *[Χημ.]*. Δεψικὴ ὕλη, ἀνευρισκομένη εἰς τὴν μυροβάλανον. Χημικῶς χαρακτηρίζεται ὡς διγαλλοϋλογλυκόζη μετά τινος ἄλλου ἀγνώστου συντάξεως ὀξέος. Σ. Γ.

χεβρολάτης (ὁ) (Chevrolates) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκυδμενιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χεβρολάτης ὁ ἰταλικὸς* (Chevrolates Italicus), ὅστις ἔχει κεφαλὴν μικράν, σφαιρικήν, θώρακα κορυνοειδῆ, κοιλίαν ἐπιμήκη καὶ ᾠοειδῆ, κεραίας ἐπιμήκεις, λεπτὰς καὶ πολυαρθρωτὰς καὶ πόδας λεπτοὺς καὶ ἀρκετὰ ἐπιμήκεις. Ὁ χρωματισμός του εἶναι μελανὸς κατὰ τὸν θώρακα καὶ τεφρόφαιος κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

Χέβρων. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Θούθμωσις Β'* (βλ. λ.).

Χεβρὼν (ἀραβ. *Χαλὴλ-ἐλ-Ραχμὰν*) *[Ἀρχ. Γεωγραφ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Παλαιστίνης, κειμένη 35 χλμ. Ν.ΝΔ. τῶν Ἱεροσολύμων, ἐντὸς γραφικῆς κοιλάδος, διασχιζούσης τὸ μεταξὺ Μεσογείου καὶ Νεκρᾶς θαλάσσης ὑψίπεδον. Ἀναφέρεται συχνὰ καὶ ὑπὸ τῶν Γραφῶν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ πατρός του ἐξέγερσιν τοῦ Ἀβεσαλώμ, ὅστις εἶχε καταστήσει αὐτὴν κέντρον τῆς ἐπαναστάσεώς του. Μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τῶν Ἑβραίων ἡ Χεβρὼν κατῳκήθη καὶ πάλιν, ὀχυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ. Καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, παρέμεινεν ἐν ἀφανείᾳ μέχρι τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως, ὅτε ἀπέβη σημαῖνον ἐμπορικὸν κέντρον, ἐτιμήθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὡς ἱερά, διότι ἐν αὐτῇ ἀνεφέρετο ὅτι ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ Ἀβραάμ. Ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ὠνομάζετο «Castellum ἢ praesidium ad sanctum Abraham», ἀπετέλει δὲ τότε τιμάριον τοῦ ἱππότου Γεράρδου τῆς Ἀβέννης. Κατακτηθεῖσα τῷ 1187 ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου, ἠκολούθησεν ἔκτοτε τὴν τύχην τῆς λοιπῆς Παλαιστίνης. Σήμερον κατοικεῖται ὑπὸ 23.000 κατοίκων, ὧν 2.000 περίπου Ἑβραῖοι, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ τὸ πλεῖστον Ἄραβες. Κυριώτερον ἐκ τῶν μνημείων τῆς πόλεως εἶναι τὸ τέμενος τοῦ Ἀβραὰμ (Μαστζὶντ Ἰμπραχὶμ), περίφημον ἱερόν, κείμενον ἐφ' ὑψηλῆς θέσεως, θεωρούμενον δὲ ὡς κτίσμα ἡλικίας 3.000 ἐτῶν. Ἦτο τοῦτο κατ' ἀρχὰς συναγωγή, ἣν μετέβαλον κατόπιν οἱ Ἄραβες εἰς τζαμίον, εἰς δὲ τὸ ὑπ' αὐτὸ σπήλαιον τῆς Μακπάλα ἐτάφησαν κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἀβραάμ, ἡ Σάρα, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ, ἡ Ρεβέκκα καὶ ἡ Λεία. Ἡ εἴσοδος ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρω σπηλαίου ἀπηγορεύετο ἄλλοτε αὐστηρῶς εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς ὅμως κατοχῆς ἐπετράπη τοῦτο· πρῶτος ὁ δομινικανὸς σοφὸς P. Vincent ἐπεσκέφθη καὶ ἐμελέτησεν αὐτό. Χ. Δ.

Χέγιο *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας (βλ. λ. *Νάρα*).

Χέγκαρ (Hegar), ***Ἀλφρέδος.*** Γερμανὸς χειρουργὸς γυναικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1830. Τῷ 1861 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς μαιευτικῆς καὶ γυναικολογίας ἐν Φρειβούργῳ. Ἠσχολήθη μὲ τὰς ἐγχειρήσεις τῶν ᾠοθηκεκτομῶν, τὴν εἰσαγωγὴν ὑγρῶν ἐν τῇ οὐροδόχῳ κύστει καὶ τῷ ἐντέρῳ, τὴν κολπορραφίαν, τὴν ὑπερκολπικὴν ὑστερεκτομίαν κλπ. Ἔγραψε: «Die Pathologie und Therapie der Placentarretention u. s. w.» (Βερολῖνον 1862), «Die Castration der Frauen» (Λειψία 1878) κλπ. Τῷ 1874 ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Kaltenbach τὴν «Ἐγχειρητικὴν γυναικολογίαν». Ἐκ τοῦ ὀνόματός του, *κηρία Χέγκαρ* καλοῦνται διαστολεῖς τῆς μήτρας ἐκ σκληροῦ κόμμεως ἢ μετάλλου. Ἐπίσης φέρονται μέθοδοι τοῦ ἰδίου διὰ τὴν μηχανικὴν θεραπείαν τῆς ἰσχιαλγίας, διὰ τὴν κοιλιακὴν ὑστερεκτομίαν (1885) καὶ διὰ τὴν κολποπερινεορραφίαν. Ὡς σημεῖον τοῦ Hegar (1885) θεωρεῖται ἡ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐγκυμοσύνης παρατηρουμένη μαλθακότης τοῦ σώματος τῆς μήτρας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν τράχηλον ταύτης, παραμένοντα σκληρόν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρίστανται σῶμα καὶ τράχηλος τῆς μήτρας ὡς δύο κεχωρισμένα σώματα. Ο. Ρ.

— **Χέγκαρ** (Hegar), ***Φρειδερῖκος.*** Ἑλβετὸς μουσικός, γεννηθεὶς τῷ 1841. Χάρις εἰς αὐτὸν ἡ Ζυρίχη ἐγένετο σημαντικὸν μουσικὸν κέντρον. Αἱ συνθέσεις του εἶναι αἱ ἑξῆς: τὸ ὀρατόριον «Μανασσῆς», τὰ ἔργα διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν: «Ἀχασβῆρος», «Héldenehren», μία «Πανηγυρικὴ εἰσαγωγή», ἓν κοντσέρτο διὰ βιολίον, μουσικὴ δωματίου καὶ πολλαὶ δημοφιλέσταται ἀνδρικαὶ χορῳδίαι. Γ. Σ.

Χέγκεβις (Hegewisch), ***Δίτριχος-Ἑρμᾶνος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς (1740—1812). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου καὶ ἔγραψεν: «Ἱστορία τοῦ Καρλομάγνου» (1772), «Ἱστορία τῆς φραγκικῆς μοναρχίας» (1779), «Ἱστορία τῶν Γερμανῶν» (1781), «Ἱστορία τῆς κοινοβουλευτικῆς ρητορικῆς ἐν Ἀγγλίᾳ» (1804) καὶ «Γεωγραφικαὶ καὶ ἱστορικαὶ εἰδήσεις διὰ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας» (1808). —Π.

Χέγκελ (Hegel), ***Γεώργιος-Γουλιέλμος-Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς φιλόσοφος (βλ. λ. *Ἕγελος*).

Χέγκενμπαρτ (Hegenbarth), ***Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς ζωγράφος καὶ σχεδιαστής, γεννηθεὶς τῷ 1884. Ἐφιλοτέχνησε πλείστους ἐπιτυχεῖς ζωγραφικοὺς πίνακας, τὴν φήμην του ὅμως ὀφείλει κυρίως εἰς σειρὰν σχεδιασμάτων καὶ χαλκογραφιῶν μὲ θέματα εἰλημμένα ἐκ τῆς Ὀδυσσείας, τῆς Ἰλιάδος, τοῦ βίου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ Μάκβεθ κ. ἄ. Χ. Δ.

Χέγκεντορφ (Hegendorf), ***Χριστόφορος.*** Γερμανὸς φιλόλογος (1500—1540). Ἐδίδαξεν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θερμοτέρων ὀπαδῶν τοῦ Λουθήρου. Ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων του διακρίνονται τὰ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ὑπομνήματα, ἐκδοθέντα εἰς ἕνα τόμον (La Haye 1525). Ε. Γ. Π.

Χέγκιους (Hegius), ***Ἀλέξανδρος.*** Ὁλλανδὸς φιλόλογος (1433—1498). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βέζελ (1469), Ἔμμεριχ (1474) καὶ Ντέβεντερ καὶ ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὸν Ἔρασμον. Ἔγραψε «Περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» (1501). Τὰ «Opuscula» αὐτοῦ ἐξέδωκεν ὁ Φαβρίκιος (1503). —Π.

Χεδζάζη *[Γεωγρ.]*. Τμῆμα τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ἀνεξαρτήτου κράτους *Νὲτζ καὶ Χετζὰζ* (βλ. λ. *Χετζάζη*).

χεδιβᾶτον· βλ. *χεδίβης*.

χεδίβης (ὁ). Τίτλος περσικός, σημαίνων πρίγκιπα διοικητὴν αὐτονόμου ἐπαρχίας, καὶ δὴ κληρονομικόν, ὑποτελῆ ὅμως εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας. Τὸν τίτλον τοῦτον ἐπέτυχεν ὁ πασᾶς τῆς Αἰγύπτου Ἰσμαὴλ ἀπὸ τὸν ἐπικυρίαρχόν του σουλτᾶνον τῆς Τουρκίας Ἀζὶζ (1866) ἀντὶ τεραστίων χρηματικῶν χορηγιῶν. Χεδίβαι ὑπῆρξαν ὁ Ἰσμαὴλ ἀπὸ τοῦ 1866, ὁ υἱός του Τεουφὴκ (1879—1892), ὁ υἱὸς τούτου Ἀμπὰς Χιλμῆ Β' (1892—1914). Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ μεγάλου πολέμου οὗτος ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἀνεκηρύχθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ θεῖός του Χουσεΐν, υἱὸς τοῦ Ἰσμαήλ, μὲ τὸν τίτλον τοῦ σουλτάνου. Ὅταν ἀπέθανεν οὗτος, τῷ 1917, τὸν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ἀχμὲτ Φουὰτ Α' ὡς σουλτᾶνος, ὅστις τῷ 1923 ἀνεκηρύχθη βασιλεύς. Γ. Λ. Α.

χεδιβικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χεδίβην, ὁ τοῦ χεδίβου: «χεδιβικὸς θρόνος».

χεδροπὰ (τὰ) (Leguminosae) *[Βοτ.]*. Κατηγορία φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διαλυπετάλων ὑπεργύνων*, περιλαμβάνουσα περὶ τὰ 430 γένη καὶ ἄνω τῶν 7.000 εἰδῶν, διεσπαρμένων εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν καὶ ποικίλως χρησίμων εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τὰ χεδροπὰ εἶναι φυτὰ ποικιλωτάτης μορφῆς, δένδρα, δενδρύλλια καὶ πόαι. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι: φύλλα ἐναλλασσόμενα συνήθως μετὰ παραφύλλων, ἄνθη, ἕκαστον τῶν ὁποίων φέρει ἀνὰ 10 στήμονας, καὶ ὕπερος ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου ἀποτελούμενος καὶ μεταμορφούμενος, κατὰ τὴν ὡρίμανσίν του εἰς χέδροπα. Ὁ καρπὸς οὗτος εἶναι ξηρός, μονόχωρος, διανοιγόμενος εἰς δύο βαλβῖδας, ἑκάστη τῶν ὁποίων φέρει ἐν σειρᾷ τὰ σπέρματα. Εἰς τὰ χεδροπὰ ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι: *ψυχανθῆ* (Papilionaceae), *γενιστοειδῆ* (Genistaceae), *λωτοειδῆ* (Lotaceae), *ἀστραγαλοειδῆ* (Astragalaceae), *ἰξοειδῆ* (Vicaceae), *φασεολοειδῆ* (Phaseolaceae), *ἡδυσαροειδῆ* (Hedysaraceae), *ποδαλυαριοειδῆ* (Podalyaraceae) καὶ *κεσαλπινοειδῆ* (Cesalpinaceae). Δ. Ν. Π.

χεδροπίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Πρωτεϊνικὴ ὕλη ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν καζεΐνην. Ἀνευρίσκεται ὡς χαρακτηριστικὸν συστατικὸν τῶν σπερμάτων τῶν χεδροπῶν καὶ τινων ἄλλων φυτῶν. Σ. Γ.

χέδρωψ (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται εἶδος διαρρηκτοῦ μονοχώρου καρποῦ, ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου παραχθέντος, ὅστις διαχάσκει καὶ ἀπὸ τῆς κοιλιακῆς καὶ ἀπὸ τῆς ραχιαίας ραφῆς του καὶ οὕτω διαιρεῖται εἰς δύο ἡμίση. Ὁ ὅρος εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὸν *θύλακον*, τὸν *λοβὸν* καὶ τὸ *ὄσπριον*. Ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ καρποῦ τούτου ἐκλήθη καί τις πολυμελεστάτη φυτικὴ οἰκογένεια *χεδροπὰ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χεδυφανὲς (τὸ) (Hedyphan) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν συνώνυμον τῷ *ἡδυφανεῖ* (βλ. λ.).

Χέελ (Gheel) *[Γεωγρ.]·* βλ. *Χέλ*.

Χέελ (Heel), *Δανιὴλ βὰν —*. Βέλγος ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν-Χέελ, Δανιήλ*).

Χέελβινκ (Geelvink) *[Γεωγρ.]·* βλ. *Χέλβινκ*.

Χέεμ (Heem), ***Ἰωάννης Δαυῒδ βὰν —***. Ὁλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν-Χέεμ*).

Χέεμσκερκ (Van Heemskerk), ***Μαρτῖνος.*** Ὁλλανδὸς ζωγράφος (1498—1574). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μᾶλλον γνωστῶν ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του καὶ ἔσχε πλῆθος μιμητῶν. Διεκρίθη ἐπίσης ὡς χαράκτης καὶ ζωγράφος ἐπὶ κρυστάλλου. Ἐκ τῶν σῳζομένων ἔργων του τὰ μᾶλλον γνωστὰ εἶναι: «Ὁ Ἅγιος Λουκᾶς ζωγραφίζων τὴν Παρθένον», τὸ τρίπτυχον «Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος», «Ὁ ἀκάνθινος στέφανος», ἅπαντα ἀποκείμενα ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Χάρλεμ, «Ὁ Μῶμος χλευάζων τὰ ἔργα τῶν θεῶν», (Πινακοθήκη Βερολίνου), «Προσωπογραφία νέας γυναικὸς» (Πινακοθήκη Βερολίνου), «Προσωπογραφία ἀγνώστου γυναικός», «Ἡ προσευχὴ» (μουσεῖον Κολωνίας), «Ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Ἰησοῦ» (μουσεῖον Βρυξελλῶν) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χέεμστεντε (Heemstede) *[Γεωγρ.]·* βλ. *Χέμστεντε*.

Χέερ (Heer), ***Ὄσβαλντ.*** Ἑλβετὸς βοτανολόγος καὶ παλαιοντολόγος (1809—1883). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς καὶ τῆς ἐντομολογίας ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ τῆς Ζυρίχης καὶ ἀκολούθως ἐν τῷ πολυτεχνείῳ, ἵδρυσε δὲ καὶ διηύθυνεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πλούσιον βοτανικὸν κῆπον. Ἔγραψε: «Fauna coleopterorum helvetica» (1838—1841), «Insektenfauna der Tertiœrgebilde von Oeningen und Radoboj in Kroatien» (1847—1853), «Flora tertiaria Helvetiae» (1854—1858), «Die Urwelt der Schweiz» (1865), «Die fossile Flora der Polarlœnder» (1868—1883), «Ueber die nivale Flora der Schweiz» (1883) κ. ἄ. Χ. Δ.

Χέερεν (Heeren), ***Ἀρνόλδος-Ἑρμᾶνος-Λουδοβῖκος.*** Γερμανὸς φιλόλογος (1760—1842). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας (1787) καὶ τῆς ἱστορίας (1801) ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοττίγγης, σύμβουλος τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀννοβέρου καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Ἔγραψεν: «Ἡ πολιτική, ἡ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐπιφανῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος» (1793—1796, δ' ἔκδ. 1817), «Ἱστορία τῆς σπουδῆς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως» (1797—1802), «Ἱστορία τῶν πολιτειῶν τῆς ἀρχαιότητος» (1799, δ' ἔκδ. 1828), «Ἱστορία τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτειακῶν συστημάτων» (1800, δ' ἔκδ. 1822), «Αἱ συνέπειαι τῶν σταυροφοριῶν» (1808), «Αἱ πηγαὶ καὶ ἡ αὐθεντικότης τῶν «Παραλλήλων Βίων» τοῦ Πλουτάρχου» (1820) κ. ἄ. Ἤρχισε μετὰ τοῦ Ukert τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἱστορίας τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν» (1829), ἥτις ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τῶν Giesebrecht καὶ Lambrecht, νῦν δὲ ἐκδίδεται ὑπὸ Oncken (1829—1925: 158 τόμοι) ὡς μέρος τῆς ὀνομαστῆς «Allgemeine Geschichte». Διηύθυνε τὸ κλασσικὸν περιοδικὸν «Gottingische Gelehrte Anzeigen» (1833—1840) καὶ ἐξέδωκε τὰς «Ἐκλογὰς τοῦ Στοβαίου» (1792—1801, τόμ. 4). Τὰ ἅπαντά του («Ἱστορικὰ ἔργα») ἐξεδόθησαν εἰς 15 τόμους (1821—1826). Π. Ν. Π.

Χέερτχεν Βὰν Χάαρλεμ (Geertgen Van Haarlem). Ὁλλανδὸς ζωγράφος (1465—1493). Εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων Ὁλλανδῶν καλλιτεχνῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀντιπροσωπεύει δὲ μίαν σχολήν, τῆς ὁποίας ἐλάχιστα μόνον δείγματα σῴζονται. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι ἓν τρίπτυχον ἀναφερόμενον εἰς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἡ «Μαγδαληνή», ὁ «Ἰουλιανὸς ὁ Ἀποστάτης», ὁ «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς» (ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Βερολίνου), ἡ «Ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου» (ἐν τῷ Λούβρῳ), ἡ «Παρθένος» καὶ ἡ «Προσκύνησις τῶν Μάγων» (ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Ἄμστερνταμ), ἡ «Γέννησις» (ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Λονδίνου), καὶ ἄλλα. Μ. Δ. Β.

Χεζάζη *[Γεωγρ.]·* βλ. λ. *Χειζάζη*.

χέζω· ἐκβάλλω τὰ περιττώματα, τὰ κόπρανα, ἀποπατῶ· ‖ ρυπαίνω διὰ τῶν κοπράνων μου: «ἔχεσε τὴ φωλιά του»· ‖ ἐπὶ τὸ χυδαιότερον, περιφρονῶ τινα, δὲν ὑπολογίζω· ‖ παθ. *χέζομαι·* ρυπαίνομαι διὰ τῶν ἰδίων κοπράνων, ἄλλως «τὰ κάνω ἀπάνω μου»: «ἐχέστηκε ἀπὸ τὸ φόβο του, ἀπὸ τὴ χαρά του».

Χέηντ (Head), ***Μπάρκλαι-Βίνσεντ·*** βλ. *Χέντ*.

χέθ. Τὸ ὄγδοον γράμμα τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀλφαβήτου, δηλοῦν χαλινόν. —Ω.

Χειβαδᾶς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ λιμένος *Πλανήτης* τῆς Πελαγονήσου τῶν θεσσαλικῶν Σποράδων. Σ. Ε. Λ.

Χειβαδολίμνη *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μεγάλη ἁλυκὴ κατὰ τὸν ΝΑ. μυχὸν τοῦ λιμένος τῆς Μήλου, 2 μίλ. ΝΑ. τοῦ *Ἀδάμαντος*. Κλείεται διὰ προσχωματικοῦ βέλους. Ἀνατολικῶς της τὸ χωρίον Παλιοχώρι, τὸ ἐκκλησίδιον Καστριανὴ καὶ ὀρυχεῖα στυπτηρίας. Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

Χέϊγερμανς (Heijermans), *Ἑρμᾶνος*. Ὁλλανδὸς συγγραφεὺς ἰσραηλιτικῆς καταγωγῆς (1864—1924). Συνειργάσθη εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν ἐφημερίδα «De jonge Gids», χρησιμοποιήσας καὶ τὰ ψευδώνυμα *Χάμπεμα* καὶ *Σαμουὴλ Φάλκλαντ*. Ἔγραψε: «Trinete» (1892), «Fleo» (1893), «Kamertjeszonde» (1896), «Interieurs» (1897), «Diamantstad» (1903), 19 τόμους σχεδιασμάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἐφημερίδι «Handdelsblad» τοῦ Ἀμστερνταμ, «Oop van Zegen» (1900), «Dora Kremer», «Ahasver», «Het zevende Gebot», «Het Pantser», «Ora et labora» δράματα, κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χέϊλ (Hale), *Γεώργιος-Ἔλλερυ*. Διάσημος Ἀμερικανὸς ἀστρονόμος, γεννηθεὶς ἐν Σικάγῳ τῷ 1868. Ἀποφοιτήσας τοῦ ἐν Μασσαχουσσέτῃ τεχνολογικοῦ ἰνστιτούτου κατὰ τὸ 1890, κατέγινεν εἰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Harvard College μέχρι τοῦ 1893, ὅτε μετέβη εἰς Βερολῖνον πρὸς συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν του ἐν τῷ ἐκεῖ πανεπιστημίῳ. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1888—1891 εἶχεν ὀργανώσει ἐν Σικάγῳ τὸ ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Kenwood, ἔνθα ἀνεκάλυψε καὶ ἐτελειοποίησε τὸν *φασματηλιογράφον*, ὄργανον, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ φωτογράφησις τῶν ἐπαλλήλων στιβάδων τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ Ἡλίου διὰ μονόχρου φωτός. Διορισθεὶς τῷ 1892 ἀρχικῶς μὲν ἔκτακτος, ἀκολούθως δὲ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Σικάγου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Yerkes, τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ τοῦ 1904. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἤρχισε, τῇ χορηγίᾳ τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι Ἰνστιτούτου Καρνέγκυ, τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Ὄρους Οὐΐλσων, οὗτινος διετέλεσε διευθυντὴς μέχρι τοῦ 1923. Τῷ 1916 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἥτις ὠργάνωσε τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον ἐρευνῶν. Τοῦ συμβουλίου τούτου διετέλεσε πρόεδρος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, κατὰ δὲ τὸ 1918 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου προέδρου αὐτοῦ. Ὡς γραμματεὺς τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύστασιν καὶ λειτουργίαν διαφόρων διεθνῶν ὀργανισμῶν, ὡς εἶναι ἡ Διεθνὴς Ἕνωσις πρὸς συνεργασίαν εἰς ἡλιακὰς ἐρεύνας, ἡ Διεθνὴς Ἀστρονομικὴ Ἕνωσις, τὸ Διεθνὲς Συμβούλιον Ἐρευνῶν, ἡ Διεθνὴς Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς συνεργασίας παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν κτλ. Διὰ τὰς πολυτίμους ἐρεύνας του ἐπὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως καὶ τῆς χημικῆς συστάσεως τοῦ Ἡλίου, τὰς σπουδαίας μελέτας του ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀπλανῶν καὶ τὰς σημαντικὰς ἀνακαλύψεις τῶν ἡλιακῶν στροβίλων, τῶν μαγνητικῶν πεδίων, τῶν ἡλιακῶν κηλίδων καὶ τοῦ γενικοῦ μαγνητικοῦ πεδίου τοῦ Ἡλίου, ἐτιμήθη ἐπανειλημμένως διὰ μεταλλίων, βραβείων καὶ ἄλλων τιμητικῶν διακρίσεων ὑπὸ διαφόρων ἀμερικανικῶν καὶ ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων, ὡς ἡ Βασιλικὴ Ἑταιρεία τοῦ Λονδίνου, τὸ Ἰνστιτοῦτον τῆς Γαλλίας κ. ἄ. Ἀπὸ τοῦ 1927 ἐργαζόμενος κατ' ἰδίαν, ἐπεδόθη ἐν τῷ ἰδιωτικῷ ἀστεροσκοπείῳ, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ἐν Πασαδένα, εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ φασματηλιοσκοπίου, ὀργάνου προσιτοῦ εἰς ἐρασιτέχνας καὶ χρησιμεύοντος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὀπτικῶν παρατηρήσεων τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ Ἡλίου. Πλὴν τῶν ἀστρονομικῶν ἀσχολιῶν του, κατέγινεν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Τεχνολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Καλιφορνίας, εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς πινακοθήκης τοῦ Huntington καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς πόλεως τῆς Πασαδένας ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς πολεοδομικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ Χέϊλ ἵδρυσεν ἀπὸ τοῦ 1895 τὸ περιοδικὸν «Astrophysical Journal», ὅπερ ἀποτελεῖ διεθνῆ ἐπιθεώρησιν τῶν φασματοσκοπικῶν καὶ ἀστροφυσικῶν ἐρευνῶν, συνέγραψε δὲ καὶ διάφορα συγγράμματα, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Study of stellar evolution» (1908), «Ten years Work of a Mountain Observatory» (1915), «The New Heavens» (1923), «The depths of the universe» (1924), «Beyond the Milky Way» (1926), «The Spectroheliοscope and its work» (Contributions from the Mount Wilson Observatory 1929). Σ. Π.

χειλανθῆ (τὰ) (Labiatae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα πόας, ὧν τὰ ἄνθη εἶναι ἀρρενοθήλεα καὶ ἡ στεφάνη δίχειλος. Ὁ καρπὸς εἶναι τετραμερὴς καὶ περιέχει λευκωματοῦχον ἢ μὴ ἔμβρυον. Τὰ φυτὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀπαντῶσιν εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν, τὰ πλεῖστα δ' ἐξ αὐτῶν ἐνέχουσιν αἰθέρια ἔλαια χρήσιμα εἰς τὴν ἀρωματοποιίαν καὶ τὴν φαρμακευτικήν. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: *ἄζυγος, βαλλωτή, βεττονική, βουτυρόχορτον, γαλίοψις, γλήχωμα, δενδρολίβανον, ἐλελίσφακος, ἡδύοσμος, θύμβρα, θύμος, καλαμίνθη, κέδροσμος, κλινοπόδιον, κολεός, κολλινσονία, λαβαντίς, λαίμιον, λαλλεμαντία, λεοντόνουρος, λεοντίς, λυκόπους, μέλισσα, μελιττίς, μικρομερίς, ὀρίγανον, ὅρμινον, οὐεστριγγία, πλήκτανθος, πολυκνία, πράσιον, προστανθήρ, πωγωνοστήμων, σιδηρῖτις, σκαφίδιον, στάχυς, τεύκριον, ὑπτιοπέταλος, ὕσσωπος, φλομίς, ψευδοθύμβρα, ψευδοπράσιον, ὠβιδερτία, ὤκιμον.* Δ. Ν. Π.

χείλανθος (ὁ) (Cheilanthus) *[Βοτ.]*. Γένος πτερίδων τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυποδιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ τριάκοντα εἴδη ξηροφύτων, ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Δ.Ν.Π.

χειλᾶς (ὁ), θηλ. *χειλοῦ*· ὁ ἔχων μεγάλα χείλη, χείλων.

Χειλᾶς. Μοναχὸς Κυθήριος, γράψας «Χρονικὸν περὶ τοῦ ἐν Κυθήροις μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου», ὅπερ περιέχει ἀξίας λόγου πληροφορίας περὶ τῶν ὑπὸ τὴν βενετικὴν κυριαρχίαν νήσων. Τὸ ἔργον ἐξέδωκεν ὁ Ἰ. Βελοῦδος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1868. Ε. Γ. Π.

—Χειλᾶς, *Νικόλαος*. Ἀθηναῖος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, φυγὰς μετὰ τῶν συμπολιτῶν του εἰς τὰς νήσους Σαλαμῖνα, Αἴγιναν, Πόρον καὶ Ὕδραν κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ὑπὸ τὸν Φραγκῖσκον Μοροζίνην Βενετῶν τῷ 1688. Καταλαβόντων τῶν Τούρκων τὴν πόλιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανῆλθον εἰς αὐτήν, καὶ τότε ὁ Χειλᾶς, ὡς γνώστης τῆς τουρκικῆς, παρεκλήθη νὰ ὑποβάλῃ πρὸς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας οὗτος ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ἐπὶ τριετίαν πάσης φορολογίας. Τ. Ε. Ε.

—Χειλᾶς (Labeo). Παρώνυμον τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως *Νότκερ* (βλ. λ.).

χειλεοκάκη (ἡ). Πάθησις τῶν χειλέων, τὴν ὁποίαν συναντᾷ τις κυρίως κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἡ νόσος αὕτη εἶναι μικροβιακή, ὀφειλομένη εἰς κοινόν τινα στρεπτόκοκκον ἢ κατά τινας (J. Lemaistre) εἰς τὸν εἰδικὸν στρεπτόκοκκον Streptococcus plicatilis. Οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς εἰδικήν τινα μορφὴν ἐλκώδους στοματίτιδος, ἡ ὁποία ἐντοπίζεται εἰς τὰς γωνίας τῶν χειλέων. Ἡ χειλεοκάκη χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐλαφρᾶς παχύνσεως τοῦ βλεννογόνου κατὰ τὴν μίαν γωνίαν τῶν χειλέων, σχηματιζούσης μικράν τινα πλάκα ὑπόλευκον. Ὅταν τὸ παιδίον ἀνοίγῃ τὸ στόμα, παρατηρεῖται ὅτι ἡ πλὰξ αὕτη ἐπεκτείνεται ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν χειλέων, χωρὶς νὰ ὑπερβαίνῃ ἐν ὅλῳ τὰ 7 περίπου χιλιοστόμετρα, καὶ χωρίζεται εἰς δύο ἴσα μέρη ὑπὸ ἐγκαρσίου ραγάδος. Ἐνίοτε δὲ ὑπεράνω καὶ κάτωθεν τῆς κυρίας ταύτης ραγάδος ὑπάρχουν δύο ἢ τρεῖς ἄλλαι ἐπιπόλαιαι ραγάδες. Ἡ πάθησις δὲν προκαλεῖ ἄλγος, ἀλλ' αἴσθημά τι καύσου, τὸ ὁποῖον ἀναγκάζει τὸν πάσχοντα νὰ λείχῃ τὰ χείλη του διὰ τῆς γλώσσης.

Χειλεοκάκη.

Ἡ χειλεοκάκη, σπανιωτάτη κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, παρατηρεῖται ἰδίᾳ μετὰ τὸ δεύτερον ἔτος καὶ μέχρις ἐνίοτε τοῦ ἐνηλίκου. Εἶναι δὲ μεταδοτικὴ (διὰ τῶν ἀσπασμῶν ἢ τῶν δοχείων καὶ τῶν χειρομάκτρων, τὰ ὁποῖα φέρονται εἰς τὸ στόμα) καὶ προκαλεῖ μικρὰς ἐπιδημίας εἰς οἰκογενείας, σχολεῖα, νοσοκομεῖα κ.τ.λ. Θεραπευτικῶς χρησιμοποιοῦνται ἐπαλείψεις διὰ γαλακτικοῦ ὀξέος ἢ διὰ μείγματος οἰνοπνεύματος καὶ βάμματος ἰωδίου ἢ ἀκόμη διὰ διαλύσεώς τινος θειικοῦ ψευδαργύρου καὶ καφουρούχου χαλκοῦ. Σ. Β.

Χειλεοπλαστία τοῦ ἄνω χείλους διὰ κρημνοῦ μισχωτοῦ λαμβανομένου ἐκ τῆς μετωπιαίας χώρας.

χειλεοπλαστία (ἡ), ἢ ***χειλοπλαστία***. Πλαστικὴ ἐγχείρησις, σκοποῦσα τὸν ἀνασχηματισμὸν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν χειλέων, ἐλλείποντος ἕνεκα συγγενοῦς διαμαρτίας περὶ τὴν διάπλασιν *(λαγώχειλος)* ἢ καταστραφέντος μετὰ τραυματισμὸν ἢ τέλος ἀφαιρεθέντος μετεγχειρητικῶς μετὰ ἀνάπτυξιν νεοπλασίας ἢ οὐλώδους συρρικνώσεως ἕνεκεν ἐγκαυμάτων, ἑλκῶν συφιλιδικῶν, φυματιωδῶν, νομῆς κ.τ.τ. Ἡ πλαστικὴ τῶν χειλέων ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Ἰνδούς, ἐκτελεῖται δὲ νῦν κατὰ πολλοὺς τρόπους, ἐπὶ μὲν τοῦ λαγωχείλους διὰ νεαροποιήσεως καὶ ραφῆς τῶν νεαροποιηθέντων ἄκρων τῶν χειλέων, ἐπὶ μεγάλης δὲ καταστροφῆς τούτων διὰ μισχωτῶν δερματικῶν κρημνῶν λαμβανομένων καταλλήλως ἐκ τῆς μετωπιαίας, βρεγματικῆς ἢ γενειακῆς χώρας, ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε ἀνάγκης. Ι. Κ. Κ.

χειλεόφωνα (τά)· βλ. λ. *χειλικοὶ* φθόγγοι.

χείλι (τό), ἢ ***ἀχείλι***· δημοτ., ἀντὶ *χεῖλος*: «τὸ ἀπάνω —, τὸ κάτω χείλι».

χειλίας (ὁ) (Cheilia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν τελεοστέων τῆς οἰκογενείας τῶν *λαβριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων ἰχθύων, ἀπαντώντων εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῶν Ἰνδικῶν θαλασσῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειλίας ἡ κυανοχλωρίς* (Cheilias cyanochlo is), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν πρασινοκυανοῦν κατὰ τὴν ράχιν, ἐρυθρὸν κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ τεφρόφαιον εἰς τὰ πτερύγια. Δ. Ν. Π.

χειλικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ χείλη, ὁ τῶν χειλέων.

—χειλικὴ *ἐπιφάνεια*. Καλεῖται ἡ πρὸς τὰ χείλη βλέπουσα ἐπιφάνεια τῶν ἐξ προσθίων ὀδόντων. Ν. Γ. Π.

—χειλικοὶ *φθόγγοι* *[Γλωσσολ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ φθόγγοι, οἵτινες ἐκφωνοῦνται διὰ τοῦ σχηματισμοῦ φραγμοῦ ἐπὶ τῶν χειλέων κατὰ τὴν ἐκπομπὴν τῆς πνοῆς. Διακρίνονται δέ: εἰς *διχειλικοὺς* (*π*, *b*, *πh*, *bh*), προφερομένους διὰ τοῦ σχηματισμοῦ φραγμοῦ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειλέων, καὶ 2) εἰς *χειλοδοντικούς*, ὁποῖοι εἶναι τὰ τῆς νέας ἑλληνικῆς *φ*, *β*, ἐκφωνούμενα διὰ τοῦ σχηματισμοῦ φραγμοῦ ἢ στενοῦ μεταξὺ τοῦ κάτω χείλους καὶ τῶν ὀδόντων. Ἀλλὰ πλὴν τούτων—τῶν κοινῶς ὀνομαζομένων *χειλικῶν* ἢ, ἄλλως, *χειλοφώνων* ἢ *χειλεοφώνων*—χειλικοὶ φθόγγοι εἶναι καὶ ἄλλοι, ὅπως λ. χ. τὸ Μ, τὸ ὁποῖον φυσιολογικῶς ἐξεταζόμενον εἶναι *ἔρρινος χειλικὸς* φθόγγος, καθόσον κατὰ τὴν ἄρθρωσίν του ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκβάλλεται ρεῦμα ἀέρος διὰ τῆς ρινός, ἀφ' ἑτέρου δὲ σχηματίζεται φραγμὸς δι' ἀμφοτέρων τῶν χειλέων, ἔτι δὲ καὶ τὰ φωνήεντα ο καὶ ου (=λατιν. u), ἐκφωνούμενα διὰ τῆς στρογγυλώσεως τοῦ στόματος καὶ προβολῆς τῶν χειλέων κλπ. Γ. Π. Α.

χειλικός, *ἢ γληνιαῖος χόνδρος* *[Ἀνατομ.]*. Ἰνοχόνδρινος δακτύλιος, περιβάλλων τὸ χεῖλος τῆς κοίλης ἀρθρικῆς ἐπιφανείας (γλήνης ἢ κοτύλης) διαρθρώσεών τινων (τῆς κατ' ὦμον, τῆς κατ' ἰσχίον) καὶ χρησιμεύων: 1) εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρθρικῆς ἐπιφανείας καὶ τοῦ βάθους τῆς γλήνης ἢ κοτύλης, ἐξ οὗ αἱ κινήσεις γίνονται ἀσφαλέστεραι· 2) εἰς τὴν προφύλαξιν τοῦ χείλους τῆς γλήνης ἀπὸ τοῦ νὰ προσκρούῃ, κατὰ τὰς κινήσεις, εἰς τὴν κεφαλὴν ἢ τὸν αὐχένα τοῦ ἀντιστοίχου ὀστοῦ. Ι. Π.

χειλῖνος (ὁ) (Cheilinus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τῆς οἰκογενείας τῶν *λαβριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειλῖνος ὁ μεσογειακὸς* (Cheilinus Mediterraneus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 35 ἑκατοστ. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ὑπόκυανος μὲ λευκάς, κιτρίνας καὶ ἐρυθρὰς κηλῖδας ἐπὶ τῆς ράχεως. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Μεσογείου. Δ. Ν. Π.

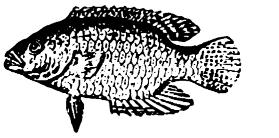

Χειλῖνος ὁ μεσογειακός.

Χειλιομοδοῦ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ραμνῆς τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928), 73.

χειλῖτις (ἡ) *[Δερματολ.]*. Ἡ ὀξεῖα φλεγμονὴ τῶν χειλέων συνεπείᾳ ραγάδων, δοθιήνων ἢ ἐκζέματος αὐτῶν. Ἑτέρα σπανία μορφὴ ταύτης εἶναι ἡ ὀξεῖα ἢ χρονία *ἀδενικὴ* καὶ *ἀπολεπιστικὴ χειλῖτις*, χαρακτηριζομένη διὰ τῆς ἐμφανίσεως μικροτάτων κοκκίων ὑγραζόντων. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν ἀλοιφῆς ἰχθυόλης ἢ ρεζορκίνης. Κ.Κ.Κ.

χειλόβοθρος (ὁ) (Chilobothrus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυθωνιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μεγάλων ἀνιοβόλων πυθώνων, οἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χειλόγναθα (τὰ) (Chilognatha) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μυριαπόδων*,

Digitized by Google

περιλαμβάνουσα ζῳάρια μὲ σῶμα κυλινδρικὸν καὶ δύο ζεύγη ποδῶν. Εἶναι ζῷα μὲ βραδείας κινήσεις καὶ δειλότατα, συσπειρούμενα εἰς τὸν ἐλάχιστον κίνδυνον. Ἐνδιαιτῶνται εἰς σκοτεινοὺς τόπους καὶ ἐντὸς φυτικῶν συντριμμάτων. Εἶναι φυτοφάγα. Οὐδὲν εἶναι ἰοβόλον. Ἐνοχλούμενα ὑπ' ἄλλου ζῴου ἐκκρίνουσι δυσῶδές τι ὑγρόν. Ἡ κατηγορία αὐτὴ περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς οἰκογενείας: *γλομερίδαι, πολυδεσμίδαι, πολυζωνίδαι* καὶ *πολυξενίδαι*. Δ. Ν. Π.

χειλοδάκτυλος (ὁ) (Cheilodactylus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιενιδῶν*. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειλοδάκτυλος ὁ μακρόπτερος* (Cheilodactylus macropterus), ὅστις ἐνδιαιτᾶται κατὰ σμήνη εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ὡς καὶ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Ἁλιεύεται διὰ τὸ νόστιμον κρέας του. Δ. Ν. Π.

Χειλοδάκτυλος ὁ μακρόπτερος.

χειλόδους (ὁ) (Cheilodon) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων ἐγχυματικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὑποτρίχων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χλαμυδοδοντιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους ἀτελεστάτους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς. Γνωστὰ πολλὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Δ.Ν.Π.

χειλόδων (ὁ) (Cheilodon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐγχυματικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὑποτρίχων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χλαμυδοδοντιδῶν*. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι τῶν γλυκέων ὑδάτων, ἐλάχιστα δὲ θαλάσσια. Δ. Ν. Π.

χειλόκαρπος (ὁ) (Cheilocarpus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπονανοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἰθαγενεῖς τῆς Βραζιλίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειλόκαρπος ὁ πράσινος* (Chilocarpus viridus), ὅστις παρέχει ἄφθονον καὶ ἐκλεκτῆς ποιότητος ἐλαστικὸν κόμμι. Δ. Ν. Π.

χειλοκόρις (ἡ) (Cheilocoris) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκινελιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κανθάρους. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ σώματος εἶναι συνήθως στιλπνῶς μελανὸς μὲ ἐρυθρὰς κηλῖδας. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶναι εἶδος ἡ *χειλοκόρις ἡ κηλιδωτή* (Cheilocoris maculata), μήκους 4 περίπου χλστμ. Δ. Ν. Π.

Χειλοκόρις ἡ κηλιδωτή.

χειλομενής (ὁ) (Chilomenes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκινελιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους ἀπαντῶντας εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειλομενὴς ὁ Σικελικὸς* (Chilomenes Sicilianus), μὲ χρωματισμὸν φαιὸν μετὰ λευκῶν κηλίδων καὶ ποικιλμάτων. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Δ. Ν. Π.

Χειλομενής.

χειλομοναδίδαι (οἱ) (Cheilomonadidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν*, περιλαμβάνον γένη τινὰ μικροσκοπικῶν θαλασσίων ζῴων, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *χειλομονὰς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χειλομονὰς (ἡ) (Cheilomonas) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλομοναδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους θαλασσίους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χειλομονὰς ἡ μεσογειακὴ* (Cheilomonas mediterranea), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

χειλονυκτερὶς (Chilonycteris) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν χειροπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐντομοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοστομιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη μικροσώμων ἢ μετριοσώμων νυκτερίδων, ἀπαντωσῶν εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἀντίλλας νήσους. Δ. Ν. Π.

χειλόνυχος (ὁ) (Chilonychus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κικινδελιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν κανθάρων μὲ μεταλλικοὺς χρωματισμούς, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

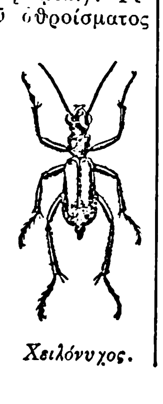

Χειλόνυχος.

χειλοξεία (ἡ) (Chiloxia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κικινδελιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις κανθάρους ἀπαντῶντας εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χειλοξεία ἡ μακρόκερως* (Chiloxia longicornis), ἥτις ἔχει χρωματισμὸν στιλπνῶς μελανόν. Δ.Ν.Π.

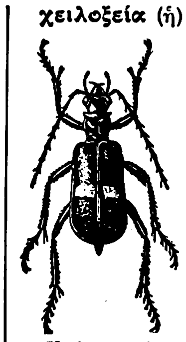

Χειλοξεία ἡ μακρόκερως.

χειλοπλαστία *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *χειλεοπλαστία*.

χειλόποδα (τὰ) (Cheilopoda) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μυριαπόδων*, περιλαμβάνουσα σκολοπένδρας χαρακτηριζομένας κυρίως ἐκ τοῦ πεπλατυσμένου σώματός των καὶ τῆς παρουσίας ἑνὸς ζεύγους ποδῶν ἐφ' ἑκάστης ἀρθρώσεως. Ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν χειλικῶν ποδῶν διανοίγονται οἱ ἰοβόλοι ἀδένες. Τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν ποδῶν εἶναι διωγκωμένον καὶ κάμπτεται πρὸς τὰ πρόσω, συνενούμενον σχεδὸν μετὰ τῶν χειλικῶν προσαρτημάτων. Εἶναι σαρκοφάγα, τρεφόμενα ἐξ ἀραχνῶν καὶ ἐντόμων, ἐνδιαιτῶνται δὲ εἰς μέρη σκοτεινά. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς γῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰς θερμὰς καὶ τροπικάς. Εἰδῶν τινων τῶν τροπικῶν χωρῶν τὸ μῆκος φθάνει τὰ 80 ἑκτσμ. Τὸ δῆγμά των ἐπιφέρει πολλάκις τὸν θάνατον. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι *γεοφιλίδαι, λιθοβίδαι, σκολοπενδρίδαι* καὶ *σκουτιγγερίδαι*. Δ. Ν. Π.

χειλοπότης (ὁ)· ὁ πίνων διὰ τῶν χειλέων μόνον, ὁ ροφῶν, οἷον τὰ ὑποζύγια, τὰ βοσκήματα.

χειλοποτῶ (*—έω*)· εἶμαι χειλοπότης, πίνω διὰ τῶν χειλέων, ροφῶ.

χεῖλος, *—ους* (τό)· ἑκάτερον τῶν ἀνατομικῶν μορίων τοῦ σώματος, δι' ὧν κλείεται τὸ στόμα: «τὸ ἄνω —, τὸ κάτω χεῖλος τοῦ στόματος» ‖ συνεκδ. «χείλη τραύματος, — τάφρου, — φρέατος, — κρημνοῦ».

—*[Ἀνατομ.]* —1) *Χείλη γυναικείου αἰδοίου*· ταῦτα εἶναι τὰ δύο μεγάλα καὶ τὰ δύο μικρὰ χείλη. Καὶ τὰ μὲν μεγάλα παριστῶσι δύο λιπώδεις πτυχὰς τοῦ δέρματος, μήκους 7—8 ἑκ. καὶ πλάτους 2—3 ἑκ., ἀφορίζοντα ἑκατέρωθεν τὴν σχισμὴν τοῦ αἰδοίου, φερόμενα δ' ἀπὸ τοῦ ἐφηβαίου μέχρι τοῦ περινέου· συνίστανται δ' ἐκ τοῦ δέρματος, ἐκ λείων μυϊκῶν ἰνῶν, ἀφθόνου λιπώδους ἱστοῦ καὶ ἐξ ἀγγείων καὶ νεύρων. Τὰ δὲ μικρὰ χείλη, κείμενα μεταξὺ τῶν μεγάλων, παριστῶσιν ὡσαύτως πτυχὰς τοῦ δέρματος, λεπτὰς καὶ ἀτρίχους, ὑπερύθρους τὴν ὄψιν, μήκους 2—3 ἑκ., ὕψους $1 \frac{1}{2}$ ἑκ. καὶ πάχους 3—5 χλμ., ἀφορίζουσι δ' ἑκατέρωθεν τὸ ἐξωτερικὸν ... τὸν πρόδομον τοῦ κολεοῦ· συνίστανται δ' ὑπὸ τὸ δέρμα ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ, ἀναμεμιγμένου μετ' ἐλαστικῶν ἰνῶν, ἀγγείων, νεύρων καὶ λείων μυϊκῶν ἰνῶν. —2) *Χείλη στόματος*· μυώδεις πτυχαὶ τοῦ δέρματος τοῦ προσώπου, εὐκίνητοι, δύο, ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω, σχηματιζόμεναι ἐκ μυῶν τοῦ προσώπου καὶ χωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς σχισμῆς τοῦ στόματος· καὶ τὸ μὲν ἄνω χεῖλος ἀφορίζεται ἀπὸ τῆς ρινὸς διὰ τῶν μυκτήρων, ἀφ' ἑκατέρας δὲ τῶν παρειῶν διὰ τῆς τοξοειδοῦς ρινοχειλικῆς αὔλακος, τὸ δὲ κάτω χωρίζεται ἀπὸ τοῦ γενείου διὰ τῆς ἐγκαρσίας γενειοχειλικῆς αὔλακος. Τὸ ἐλεύθερον κράσπεδον τῶν χειλέων ἢ προχείλιον παχύτερον ὂν καὶ προέχον, διακρίνεται διὰ τὴν ἀγγειοβρίθειαν, τὴν ἐρυθρὰν χροιὰν καὶ τὴν λεπτότητα καὶ διαφάνειαν τοῦ δέρματος, ὅπερ ἔσωθεν μεταβαίνει εἰς τὸν βλεννογόνον. Συνεργοῦσι δὲ τὰ χείλη εἰς τὴν μύζησιν ἢ θηλασμόν, εἰς τὴν μάσησιν καὶ εἰς τὴν ἄρθρωσιν τῆς φωνῆς. Τὸ προσωπικὸν νεῦρον διέπει τὰς κινήσεις τῶν χειλέων, τὸ δὲ τρίδυμον τὴν αἰσθητικότητα. Ἡ σοβαρωτέρα δὲ πάθησις αὐτῶν εἶναι τὸ ἐπιθηλίωμα, συγγενὴς δ' ἀνωμαλία τὸ λαγώχειλος. —3) *Χείλη τραύματος*· τὰ ἀφορίζοντα τὴν εἴσοδον ἢ τὸ στόμιον τοῦ τραύματος ἁπαλὰ μόρια. Ι. Π.

—*χειλέων κοσμητικὰ [Φαρμακοτεχν.]*. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποιούμενα κοσμητικὰ εἶναι τριῶν εἰδῶν: ξηρά, ρευστὰ καὶ λιπαρὰ σκευάσματα. Τὰ *ξηρὰ σκευάσματα* εἶναι ὡς τὰ εἴδη τῆς ἐξ ὀρύζης πούδρας, ἄλλοτε δὲ φέρονται συμπεπιεσμένα καὶ ἄλλοτε ὡς κόνεις. Τὰ *ὑγρὰ σκευάσματα*, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται σπανίως σήμερον, εἶναι εἴδη ὑγρῶν ψιμυθίων, λαμβανομένων διὰ διαλύσεως καρμινίου εἰς ἀμμωνίαν. Τὰ *λιπαρὰ σκευάσματα*, ἅτινα ἔχουν καὶ τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν, φέρονται ὡς ἀλοιφαὶ καὶ συνηθέστερον ὡς ραβδία. Ἵνα προϊὸν τοῦ εἴδους αὐτοῦ χαρακτηρισθῇ καλόν, πρέπει νὰ πληροῖ τοὺς ἑξῆς ὅρους: Νὰ ἐξαπλοῦται ὁμοιομερῶς, χωρὶς νὰ ἀφήνῃ κοκκία κατὰ τὴν ἐπίτριψιν τοῦ ραβδίου ἐπὶ τῶν χειλέων, νὰ χρωματίζῃ ἰσχυρῶς, ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτῆται παρὰ ἐλαφρότατον στρῶμα, νὰ μὴ μαλακύνεται διὰ τῆς θερμότητος καὶ νὰ ρυπαίνῃ ἐλάχιστα μόλις τὰ μανδήλια καὶ προσόψια. Ἀρωματίζονται διὰ ροδελαίου, βιολέττας κλπ. Κ. Γ. Μ.

—*χείλους αἱμαγγείωμα*. Νεόπλασμα καλόηθες τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων τοῦ χείλους. Τὰ ἀγγειώματα τοῦ χείλους εἶναι ἀρκούντως συχνά, ἀπαντῶσι δὲ συχνότερον εἰς τὸ θῆλυ φῦλον ἢ εἰς τὸ ἄρρεν. Εἶναι νεοπλασία συγγενής, παρατηρουμένη συνήθως λίαν ἐνωρὶς ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. Συνήθης ἕδρα τούτου εἶναι τὸ κάτω χεῖλος· εἰς τὸ ἄνω ἀπαντᾷ σπανιώτερον. Τὸ αἱμαγγείωμα τοῦ χείλους κατ' ἀρχὰς παριστᾷ ὄγκον λίαν μικρὸν ἐρυθρωπόν, προβάλλοντα, ἐξαλειφόμενον τῇ πιέσει καὶ ἀναφαινόμενον πάλιν ἐκλειπούσης τῆς πιέσεως, ἔχει δὲ τάσιν νὰ ἐπεκταθῇ οὐ μόνον κατ' ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ βάθος. Ἐπὶ μακρῶν αἱμαγγειωμάτων ἡ χειρουργικὴ ἀφαίρεσις δίδει καλὰ ἀποτελέσματα. Ἐπὶ ἐκτεταμένων τοιούτων γίνεται χρῆσις ἀκτίνων Χ, ραδίου, καυτηριάσεως διὰ γαλβανοκαυτῆρος διαθερμίας καὶ ψύξεως διὰ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ι. Κ. Κ.

—*χείλους καρκίνωμα*. Ὁ πλέον συχνὸς ὄγκος τῶν χειλέων. Παρατηρεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ κάτω χεῖλος καὶ εἶναι συχνότερον εἰς τοὺς ἄνδρας. Εἰς τὰς γυναῖκας καταλαμβάνει συνήθως τὸ ἄνω χεῖλος. Ἀπαντᾷ ἰδίᾳ μετὰ τὸ 60ὸν ἔτος. Ἀπὸ ἀπόψεως αἰτιολογικῆς, καίτοι οὐδὲν εἶναι βέβαιον, ὁ χρόνιος ἐρεθισμὸς φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέσιν, καθόσον παρετηρήθη ὁ καρκίνος τοῦ κάτω χείλους ἐπὶ καπνιζόντων διὰ καπνοσύριγγος. Ὁ καρκίνος τοῦ χείλους ἑδράζεται συνήθως εἰς τὸ μέσον τοῦ χείλους, ἄρχεται δὲ ὡς μικρὰ βλάβη ἀνώδυνος καὶ σκληρά, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ ἐξελκοῦται καὶ ἐπεκτείνεται. Συγχρόνως παρατηρεῖται καὶ διήθησις τῶν συστοίχων λεμφικῶν γαγγλίων. Πρὸς βεβαίαν διάγνωσιν ἡ ἱστολογικὴ ἐξέτασις εἶναι ἀπαραίτητος.

Καρκίνωμα τοῦ κάτω χείλους, ἀφαιρεθὲν διὰ σφηνοειδοῦς ἐκτομῆς τοῦ χείλους.

Ἐπὶ καρκινωμάτων τοῦ χείλους μὴ ἐκτεταμένων ἡ χειρουργικὴ ἀφαίρεσις δίδει καλὰ ἀποτελέσματα. Ἐπὶ ἐκτεταμένων καρκινωμάτων, πλὴν τῆς χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, καθ' ἣν ἀφαιροῦνται ταυτοχρόνως καὶ τὰ διηθημένα γάγγλια, γίνεται χρῆσις ἀκτίνων Χ καὶ ραδίου. Ι. Κ. Κ.

χειλέστομα (τά), ἢ *χειλοστόματα* (Cheilostomata) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρυοζῴων*, περιλαμβάνουσα μαλάκια μὲ ὄστρακον κερατῶδες ἢ τιτανῶδες συστήσεως καὶ σῶμα σφαιροειδές, φέρον κατὰ τὸ ἄκρον του παχέα προσαρτηματικὰ ὄργανα ἐν εἴδει χειλέων. Δ. Ν. Π.

χειλοστρόφιον (τό), ἢ ***χειλοσφιγκτὴρ*** κοιν. *μυταριά*). Ὄργανον χρησιμεῦον, ἵνα καθιστᾷ πειθήνιον τὸν ἵππον, καθ' ὃν χρόνον ὑποβάλλεται οὗτος εἰς περιποίησίν τινα ἢ θεραπείαν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλην σκηνινην θηλείαν, ἐξαρτωμένην ἀπὸ ἐγκάρσιον ὀπὴν τοῦ ἄκρου ξυλίνης ράβδου, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὀργάνου συνίσταται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἄνω κινητοῦ χείλους τοῦ ἵππου εἰς τὸ ἐλεύθερον ἄκρον τῆς θηλείας, καὶ κατόπιν τὴν διὰ στροφῆς τῆς ράβδου σύσφιγξιν τοῦ χείλους ἐν τῇ θηλείᾳ, μέχρις ὅτου ὁ προκύπτων πόνος ἀπασχολήσῃ τὸν ἵππον ἀπὸ πάσης ἄλλης γιγνομένης εἰς αὐτὸν ἐνοχλήσεως. Σ. Κ. Γ.

χειλόσχισις (ἡ) *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *λαγωχειλία*.

χειλοῦ (ἡ), ἢ *χειλοῦσα [Ζωολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος *κρενίλαβρος ὁ στικτός*.

Χειλοῦς, *κάβος τῆς* — *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἀστυπαλαίας (πλάτ. 36° 30' 30" Β., μηκ. 26° 23' 00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island), νοτιοανατολικὴ ἐσχατιὰ τοῦ δυτικοῦ τῆς νήσου κορμοῦ καὶ νότιον κέρας τοῦ κόλπου Λιβάδια. Σ. Ε. Λ.

χειλοφαγία (ἡ) (cheilophagie). Οὕτω καθωρίσθη ὑπὸ τοῦ Meige τὸ εἰδικὸν σπάσμα (tic) τῶν χειλέων τοῦ στόματος, ὅπερ συνίσταται εἰς τὴν κίνησιν τοῦ δάκνειν διηνεκῶς αὐτά. Μ. Ν. Κ.

χειλόφωνα (τά)· βλ. *χειλικοὶ* φθόγγοι.

χειλοψίδη (ἡ) (Cheilopside) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθοειδῶν* ἢ *ἀκανθιδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χεῖλωμα (τό)· τὸ δίκην χείλους ἐξέχον: «τὸ χεῖλωμα τῆς τραπέζης».

Digitized by Google

χείλων (ὁ) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *μουγιλιδῶν* (βλ. λ. *κέφαλος ὁ χείλων*).

Χείλων. Εἷς τῶν ἑπτὰ σοφῶν (βλ. λ. *Χίλων*).

Χειλωνίς· βλ. *Χιλωνίς*.

χειλωσία (ἡ) (Cheilosia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συρφιδῶν*, περιλαμβάνον μετριομεγέθεις μυίας μὲ σῶμα κομψόν, ἀπαντώσας εἰς τὴν Εὐρώπην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χειλωσία ἡ κομψή* (Cheilosia elegans), ἥτις ἔχει σῶμα λεπτόν, ἐπίμηκες, ἀπόληγον εἰς τριχωτὴν κοιλίαν καὶ διαφανεῖς πτέρυγας. Ὁ χρωματισμός της εἶναι στιλπνῶς πρασινομελανός. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων φυτῶν, φυομένων εἰς ὑγροὺς τόπους. Δ. Ν. Π.

Χειμαδιὸ *[Γεωγρ.]*. —1) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Περατιᾶς τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 87.

—2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀμυγδαλιῶν (Γιαρδεμλῆ) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 109. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κασιμλῆ*.

—3) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 273, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Βράχος* καὶ *Λυγιά*, 459. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τρεῖς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀκτημόνων καλλιεργητῶν.

—4) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Ἠλείας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 455. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ρετεντύν*.

—5) Χωρίον τῆς κοινότητος Κοπραίνης τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 200. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἄνω Μπούρσιανη*.

χειμάδιον (τό), κοιν. *χειμαδιό*· ὅπου δύναταί τις νὰ διαχειμάσῃ, χειμερινὴ διαμονή, κυρίως ἐπὶ τῶν ποιμνίων· || συνεκδ. ἐπὶ τόπου, ὅπου ὁ χειμὼν εἶναι μαλακός: «ἐδῶ εἶναι χειμαδιό».

Χειμάδιον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀσπρογείων (Στρεμπένου) τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 56. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βράψιν* καὶ *Βρόπφιν*.

χειμάζομαι, ἀόρ. *ἐχειμάσθην*· καταλαμβάνομαι ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, ταλαιπωροῦμαι· || συνήθως μεταφ., ταλαιπωροῦμαι, ὑποφέρω.

Χειμάρρα, ἡ *Χιμάρα* *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐκτεινομένη ἐπὶ τῶν παραλίων κλιτύων τῶν ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων Ἀκροκεραυνίων ὀρέων, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ὁμωνύμου κωμοπόλεως. Εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν περιελάμβανε τεσσαράκοντα περίπου χωρία καὶ ἐξετείνετο ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῶν Ἀκροκεραυνίων τὸ καλούμενον Γλῶσσα μέχρι τοῦ Βουθρωτοῦ, νῦν Βιβάρι καλουμένου, κατὰ τὸ μέσον τοῦ στενοῦ τῆς Κερκύρας. Ἡ περιοχὴ τῆς Χειμάρρας ἀποτελεῖται σήμερον ἐξ ἑπτὰ μόνον χωρίων, ἅτινα εἶναι τὰ ἑξῆς: *Χειμάρρα* (κάτ. 2.000), *Δρυμάδες* (κάτ. 1.800), *Παλιάσα* (κάτ. 800), *Βοῦνος* (κάτ. 1.500), *Πήλιουρι* (κάτ. 800), *Κούδεσι* (κάτ. 900), *Κηπαρὸν* (κάτ. 1.200). Τινὲς περιλαμβάνουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Χειμάρρας καὶ τὰ χωρία *Μπόρσι*, *Πικέρνι*, *Νίβιτσα* καὶ *Ἅγιος Βασίλειος*, ἀνήκοντα εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω ἑπτὰ χωρία εἶναι χριστιανικά, ἀλλὰ τὰ μὲν Χειμάρρα, Δρυμάδες καὶ Παλιάσα εἶναι ἑλληνόφωνα, τὰ δὲ λοιπὰ ἀλβανόφωνα. Ἡ γλῶσσα τῶν ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς Χειμάρρας οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν διαλεκτολογικὴν πρὸς τὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὁμοιάζουσα πρὸς τὰ νότια τοιαῦτα. Τούτου ἕνεκα τινὲς εἰκάζουν ὅτι εἶναι ἀληθὴς ἡ παρὰ τοῖς Χειμαρριώταις ἀπαντῶσα παράδοσις ὅτι εἶναι ἄποικοι ἐκ Μάνης.

Ἡ κωμόπολις Χειμάρρα κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ἠπειρωτικῆς πόλεως *Χιμαίρας*, ἧς σῴζονται ἐρείπια. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χίμαιρα* μνημονεύει ταύτην κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὁ Προκόπιος (Περὶ κτισμ. Δ´ 4) καὶ ὁ Καντακουζηνὸς (Ἱστορ. Β) καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνή. Ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ ἐδόθη ὡς προὶξ εἰς τὸν Μαμφρέδον. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ κάτοικοι τῆς Χειμάρρας διεξήγαγον σκληροὺς ἀγῶνας μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ τῶν Βενετῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σκεντέρμπεην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν χωρῶν τῆς Ἀλβανίας εἰς τοὺς Τούρκους, μόνη ἡ Χειμάρρα, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἄλλοτε σύμμαχον τοῦ Σκεντέρμπεη ἡγεμόνα τῆς Χειμάρρας καὶ Βλίχας Γεώργιον Στρέσιον, ἀντέστη κατὰ τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν. Τῷ 1463 οἱ Βενετοὶ μετὰ τῶν Κερκυραίων κατέλαβον τὴν Χειμάρραν, ἀλλὰ ταχέως ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν. Τῷ 1518 ἡ Χειμάρρα ὑπήχθη εἰς τοὺς Τούρκους, λαβοῦσα ἱκανὰ προνόμια. Βαθμηδὸν ὅμως οἱ Τοῦρκοι, διὰ τῆς μεθόδου τῶν μεταρρυθμίσεων, ὑφήρπασαν τὰ περισσότερα τῶν προνομίων. Τῷ 1684 οἱ Χειμαρριῶται ἐπανεστάτησαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Ὀρλὼφ κηρύξας τῷ 1770 τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπέστειλεν ἐνθουσιώδη προκήρυξιν ὡς καὶ χρήματα καὶ πολεμεφόδια, οἱ δὲ Χειμαρριῶται ὑπακούσαντες ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους τὸν Πᾶνον Ματσίλην καὶ τὸν Ἠλίαν Χριστοφόρου. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Σπυρομήλιον καὶ ἐπολέμησαν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Φάληρον. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γρίβα τῷ 1854, τὴν τῆς Κρήτης τῷ 1866 καὶ τοῦ Λυκουρσίου τῷ 1878 ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος. Ἐπίσης ἀντέστησαν κατὰ τὸ 1909, ὅτε οἱ νεότουρκοι ἠθέλησαν νὰ καταργήσουν τὰ προνόμιά των. Κηρυχθέντος τῷ 1912 τοῦ πολέμου ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Τουρκίας, οἱ Χειμαρριῶται ἐκήρυξαν τὴν 5 Νοεμβρίου τοῦ 1912, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ταγματάρχου τῆς χωροφυλακῆς Σπυρομήλιου, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Χειμάρρας, ἣν καὶ διετήρησαν διὰ τῶν ὅπλων μέχρι τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913, ὅτε κατελήφθησαν τὰ Ἰωάννινα καὶ ἠδυνήθη ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ προελάσῃ πρὸς κατάληψίν της. Κατὰ τὸ 1914 ἡ Χειμάρρα ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὸν βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα. Τὴν 12 Αὐγούστου 1916, διαρκοῦντος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἀποχωρήσαντος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἵτινες παντοειδῶς ἐτυράννησαν τοὺς κατοίκους της. Τῷ 1921, ἐκδιωχθέντων τῶν Ἰταλῶν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ Χειμαρριῶται ἠρνήθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἔμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῆς 8 Ἰουνίου 1921 μέχρι 2 Ἰουνίου 1922, διοικούμενοι ὑπὸ ἐπιχωρίου ἐπταμελοῦς συμβουλίου. Ἔκτοτε ἡ Χειμάρρα περιῆλθεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, κατορθώσασα ἐκ τῶν προνομίων τῆς ἐλάχιστα μόνον νὰ διατηρήσῃ, ἰδίως οἰκονομικά. Ἤδη ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν ὑποδιοίκησιν μὲ ἕδραν τὴν Χειμάρραν. Ὅλα τὰ χωρία συγκοινωνοῦν ἤδη δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ ἀρχομένης ἀπὸ τῶν Ἁγίων Σαράντα καὶ ληγούσης εἰς Αὐλῶνα. Μέχρι τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Χειμάρρας καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ περιφερειῶν Δελβίνου καὶ Κουρβελεσίου ἦσαν χριστιανικά, ἐξισλαμισθέντα βραδύτερον.

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Χειμάρρα ἀπετέλει ἐπισκοπήν, διαδεχθεῖσαν τὴν ἐπισκοπὴν Ἀγχιάσμου, ἧς ὁ ἐπίσκοπος, τιτλοφορούμενος Βουθρωτοῦ καὶ Χειμάρρας ἤδρευεν ἐν Βουθρωτῷ καὶ ὑπήγετο κατ' ἀρχὰς τῷ μητροπολίτῃ Ἀχρίδος. Α´ Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας. Ἀπὸ τοῦ ΙΓ´ αἰῶνος (1270) ὁ ἐπίσκοπος ἤδρευεν ἐν Δελβίνῳ καὶ ἐτιτλοφορεῖτο Δελβίνου καὶ Χειμάρρας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1380 μόνον Χειμάρρας, ἤδρευεν ἐν Χειμάρρᾳ καὶ ὑπήγετο τῷ μητροπολίτῃ Ἰωαννίνων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1830 τῷ μητροπολίτῃ Δρυϊνουπόλεως. Ἀργότερον ἡ ἐπισκοπὴ Χειμάρρας κατηργήθη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Α. Γεωργίτση*, Ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς Χειμάρρας (Κωνσταντινούπολις 1891).—*Ἀθ. Πετρίδου*, Ἡ Χειμάρρα καὶ τὰ προνόμια αὐτῆς («Ἑλληνισμός» 1899, σ. 497—503).—*Ν. Μυστακίδου* Ἡ Χειμάρρα (ἐν ἡμερολογίῳ «Ἠπειρωτικὸς ἀστήρ», Ἀθῆναι 1904, σ. 273).—*Μ. Σπυρομήλιου*. Τὰ προνόμια τῆς Χειμάρρας (ἐν «Ἠπειρ. Ἡμερολογίῳ», Ἀθῆναι 1914 σ. 275).—*Μ. Δένδια*, Ἀπουλία καὶ Χιμάρα (ἐν «Ἀθηνᾷ» 1927, τ. ΛΗ´, σ. 72—110). Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Διαρκοῦντος τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου 1912, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἡ κατάληψις τῆς Χειμάρρας διὰ λόγους ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Μετὰ πολλὰς ἀμφιταλαντεύσεις, ἐπεβιβάσθη εἰς Κέρκυραν, ἐπὶ πολεμικῶν πλοίων, τὴν 5ην Νοεμβρίου 1912 τὸ ἐξ ἐθελοντῶν σῶμα τοῦ ταγματάρχου Σπυρομήλιου, καὶ μετά τινας ὥρας ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν ὅρμον Σπηλιᾶ (ἐπίνειον Χειμάρρας). Ἀμέσως τότε τὸ σῶμα τοῦτο, ὑποβοηθούμενον ὑπὸ ἀγήματος πεζοναυτῶν, προὐχώρησε πρὸς τὴν Χειμάρραν ἀπὸ δύο κατευθύνσεων, τῆς τῶν ἀνατολῶν καὶ τῆς τῶν δυσμῶν, ἵνα τοιουτοτρόπως εὑρεθῇ ἡ Χειμάρρα ὑπερκερωμένη. Μετὰ ἀγῶνα ὀλιγίστης ὥρας ἡ Χειμάρρα παρεδόθη ἐντὸς τῆς 5ης Νοεμβρίου, καὶ τότε συνελήφθησαν περὶ τοὺς 20 Τοῦρκοι στρατιῶται αἰχμάλωτοι. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἐλήφθησαν ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς διακατοχῆς, καταληφθεισῶν ἁπασῶν τῶν πέριξ διαβάσεων, ἰδιαίτατα δὲ τῆς τοῦ Αὐλῶνος. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισεν ἐνισχυομένη παρὰ ταῖς κυβερνήσεσι τῶν τότε Μεγάλων Δυνάμεων ἡ ἰδέα τῆς ἱδρύσεως ἀλβανικοῦ κράτους, δι' ὃ οἱ Τουρκαλβανοὶ τῆς περιοχῆς Χειμάρρας ἤρχισαν ὀργανούμενοι καὶ πολλάκις ἐπερχόμενοι μὲ προθέσεις ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποσπασμάτων, τῶν κατεχόντων τὰς περὶ τὴν Χειμάρραν ὀρεινὰς διαβάσεις. Εἴς τινας περιστάσεις αἱ ἐπιθέσεις αὗται ἀπέληξαν εἰς πραγματικοὺς ἀγῶνας, ὡς π. χ. τὴν 17ην Νοεμβρίου εἰς χωρίον Πήλιουρι, κτλ. Πρὸς στιγμὴν εἶχε γίνει σκέψις παρὰ τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ὅπως καταληφθῇ ὁ Αὐλών, μετὰ τὴν ματαίωσιν δὲ τῆς τοιαύτης ἰδέας, ἀπεστάλησαν διαδοχικῶς μικραί τινες δυνάμεις τακτικοῦ στρατοῦ εἰς Χειμάρραν, διατεθεῖσαι διὰ τὴν φύλαξιν τῶν πέριξ διαβάσεων. Κατὰ τῶν τμημάτων τούτων ἐπῆλθον πολλάκις οἱ Τουρκαλβανοί, ἰδίως διὰ νυκτερινῶν ἐπιθέσεων, εἴς τινας δὲ περιστάσεις διεξήχθησαν καὶ ἀγῶνες πραγματικοί, ὡς π. χ. εἰς Πήλιουρι τὴν 27ην Ἰανουαρίου 1913. Καθ' ἅπασαν τὴν κατόπιν ἐποχὴν συνέβαινον διάφοροι συμπλοκαί, ἀπολήγουσαι πάντοτε ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Χειμάρρα ἐν τέλει παρεδόθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν, μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς προσπαθείας τοῦ ἐν ἔτει 1914 συγκροτηθέντος στρατοῦ τῆς αὐτονόμου Βορείου Ἠπείρου. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χειμάρρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καβάλου τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 237.

—**Χειμάρρα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Βρύσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 760 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Κουρού-ντερέ*.

χειμαρρικός, *—ή*, *—όν*· ὁ τῶν χειμάρρων.

Χειμαρριώτης, *Κίτσος* καὶ *Πήλιος*. Δύο ἀδελφοὶ ἀγωνισταὶ ἐκ Χειμάρρας, μετασχόντες ὡς ἐθελονταὶ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866—1869. Εἰς τὴν Κρήτην ἀπεβιβάσθησαν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Δημ. Πετροπουλάκη τὴν 26ην Δεκεμβρίου 1866, ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας ἐν Ἀσωμάτῳ— Σερβίλι (Ἰανουάριος 1868), Γάζι (Μάρτιος 1868), Φόδελε (Σεπτέμβριος 1868), καθ' ἣν μάλιστα καὶ ἐτραυματίσθη ὁ Πήλιος, Ἀραβάναις (Νοέμβριος 1868) καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπιδείξαντες γενναιότητα καὶ ἀξιοθαύμαστον καρτερικότητα. Ὁ Πήλιος διετέλεσεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου ἐθελοντῶν. ΕΡ. Μ.

χείμαρρος (ὁ)· ποταμὸς ῥέων μόνον τὸν χειμῶνα ἢ μετὰ βροχήν· || μεταφ., ἐπὶ ὁρμητικοῦ ἢ ἀκατασχέτου: «ὁ λόγος του ἦτο χείμαρρος».

—*[Δασ.— Ὑδραυλ.] Χείμαρροι* εἶναι ὕδατα ῥέοντα ἐντὸς ῥείθρου κλίσεως γενικῶς ἰσχυρᾶς, ἅτινα αἰφνιδίως, πολλάκις καὶ ἐκ τοῦ μηδενός, ἀναπτύσσοντα μέγαν ὄγκον συνεπείᾳ βροχῶν, χαλάζης ἢ τήξεως χιόνων, ἀποσπῶσι διὰ διαβρώσεως καὶ παρασύρσεως ὑλικὰ ἐκ τῶν ὀρέων, ἅτινα μεταφέρουν καὶ ἀποθέτουν εἰς τὰς πεδιάδας. Τὰ ῥεῖθρα τῶν χειμάρρων παρουσιάζουν τὰ ἑξῆς τρία χαρακτηριστικὰ τμήματα:

α) Τὸ *ὀρεινὸν* τμῆμα, ἤτοι τὴν λεγομένην *λεκάνην συγκεντρώσεως* ἢ *λεκάνην ἀπορροῆς* ἢ *λεκάνην ἀποδοχῆς* (bassin de reception. Einzugs-od Sammelgebiet). Τὸ τμῆμα τοῦτο ἔχει συνήθως χοανοειδὲς σχῆμα, μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἰσχυροτάτας κλίσεις. Ἐν αὐτῷ συλλέγονται τὰ ὕδατα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποσπῶνται καὶ παρασύρονται πρὸς τὰ κάτω τὰ προϊόντα τῆς διαβρώσεως καὶ ἀποσαθρώσεως τῶν πετρωμάτων, ἤτοι βράχοι, λίθοι, χάλικες, χῶμα.

β) Τὸ τμῆμα τὸ καλούμενον *κοίτη ἐκκενώσεως* ἢ *λαιμός* (canal d'écoulement. Abflusskanal). Διὰ τοῦ τμήματος τούτου, κυρίως, ἐκρέουν τὰ ὕδατα μετὰ τῶν μεταφερομένων ὑλικῶν ἐκ τῆς συλλεκτηρίου λεκάνης εἰς τὴν πεδιάδα.

γ) Τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς πεδιάδος εὑρισκόμενον τμῆμα, τὸ καλούμενον *κῶνος ἀποθέσεως* ἢ *κῶνος ἐκρίψεως* (cône de déjection. Schuttkegel), ὅπου, λόγῳ τῆς μικροτέρας κλίσεως καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πλάτους τῆς κοίτης, ἀποτίθενται, κατὰ τὸ πλεῖστον, τὰ κατερχόμενα ὑλικά, τὰ δὲ ὕδατα ῥέουν διάχυτα ἢ εἰς κοίτην ἐναλλασσομένην ἐπὶ τῶν ἀποθέσεών των. Ἐνίοτε παρατηρεῖται καὶ

δ) Τὸ τμῆμα τὸ καλούμενον *κοίτη ἐκβολῆς* (lit d'écoulement. Bachstrecke im Thale). Εἰς τοῦτο τὰ ὕδατα, ἐλεύθερα σχεδὸν φερτῶν ὑλῶν, περιπλανῶνται μέχρι τῆς ἐκβολῆς αὐτῶν εἰς ποταμόν, λίμνην ἢ θάλασσαν.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπόσπασις ὑλικῶν ἐκ τῶν ὀρέων, ἡ μεταφορὰ καὶ ἡ ἀπόθεσις αὐτῶν, ἀπαιτεῖται:

α) Ἄφθονον ὕδωρ, ἱκανὸν νὰ ἀποσπᾷ καὶ νὰ μεταφέρῃ τὰ προϊόντα τῆς ἀποσαθρώσεως. Τὰ ὕδατα τὰ σχηματίζοντα χειμάρρους εἶναι τὰ πίπτοντα εἰς τὰς συλλεκτηρίους αὐτῶν λεκάνας, δηλαδὴ εἰς τὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων εἰς μέγα ὕψος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν.

β´) Ἔδαφος γεωλογικῆς συστάσεως, διαμορφώσεως καὶ ἐπιφανειακῆς καταστάσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνηται ἡ διὰ διαβρώσεως καὶ παρασύρσεως ἀπόσπασις ὑλικῶν. Αἱ πετρολογικαὶ καὶ γεωλογικαὶ συνθῆκαι ἀσκοῦν σπουδαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν χειμάρρων καὶ τὰ ἀσβεστολιθικὰ καὶ τὰ κροκαλοπαγῆ π. χ. πετρώματα εἶναι ἀνθεκτικώτερα, ἐνῷ οἱ σχιστόλιθοι καὶ ὁ φλύσχης ἀποσαθροῦνται εὐκόλως, ἰδίᾳ ὅταν ἔχουν κατακόρυφον ἢ κεκλιμένην στρῶσιν. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους διαδραματίζει καὶ αὐτὴ σπουδαῖον ῥόλον ἐπὶ τὴν ἀγριότητα τῶν χειμάρρων, διότι ὅσον μακρότεραι καὶ ἀποτομώτεραι εἶναι αἱ κλιτύες, τόσον μεγαλυτέρας ταχύτητας ἐπιτυγχάνουν τὰ

Digitized by Google

ῥέοντα ὕδατα καὶ τόσον περισσότερα ὑλικὰ μεταφέρουν πρὸς τὰ κάτω, ἐπιδρώσης ἀκόμη, κατὰ περιοχάς, καὶ τῆς βορείας ἢ νοτίας ἐκθέσεως πρὸς τὸν ὁρίζοντα. Ἡ κατάστασις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἐπιδρᾷ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν χειμάρρων· γυμναὶ κλιτύες, ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς ἀκρό-

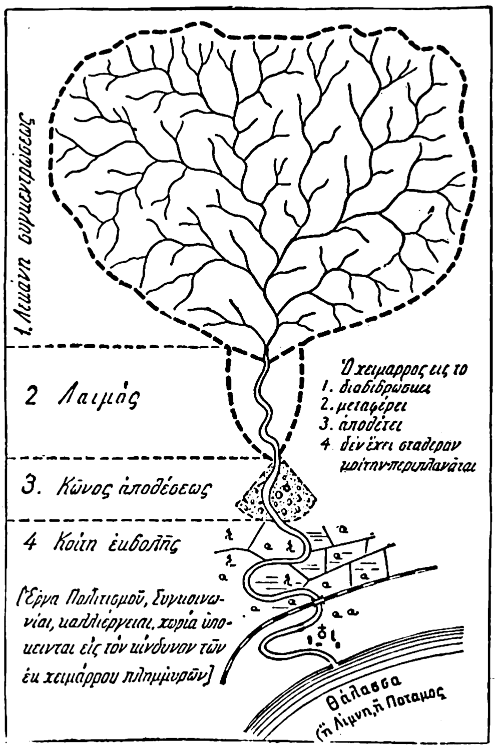

Σχηματικὴ κάτοψις τῶν τμημάτων χειμάρρου.

τητας τῆς θερμοκρασίας, εἰς τὴν μηχανικὴν ἐνέργειαν τῶν ῥαγδαίως πιπτόντων ὑδάτων καὶ τῶν ἰσχυρῶν ἀνέμων, ὑφίστανται ἰσχυρὰν ἀποσάθρωσιν ἧς τὰ προϊόντα παρασύρονται πρὸς τὰ κάτω.

Οἱ χείμαρροι διακρίνονται εἰς: α) *χειμάρρους διαβρώσεως*, οἵτινες δημιουργοῦνται ἐκ τῆς διαβρώσεως τῶν τοιχωμάτων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ πυθμένος. Ἡ διάβρωσις ἀρχίζει, ὅταν ἡ παρασυρτικὴ δύναμις τοῦ ὕδατος εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἀντιστάσεως

Σχηματικὴ κατὰ μῆκος τομὴ χειμάρρου.
[1—2=Ἐκτροπὴ κοίτης ποταμοῦ.]

τοῦ ῥείθρου. β) Εἰς *χειμάρρους ἀποσαθρώσεως*, τῶν ὁποίων τὰ στερεὰ ὑλικὰ προέρχονται κυρίως ἐκ κατακρημνίσεων ἢ καταπτώσεων γεωδῶν μαζῶν εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου. Χείμαρροι σαφῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ὑπαγόμενοι εἴς τινα τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν σπανιώτατα συναντῶνται· συνήθως εὑρίσκονται καὶ γ) *χείμαρροι μικτοί*, ὧν οἱ συμβάλλοντες κλάδοι ἄλλοι μὲν εἶναι παραχείμαρροι διαβρώσεως, ἄλλοι

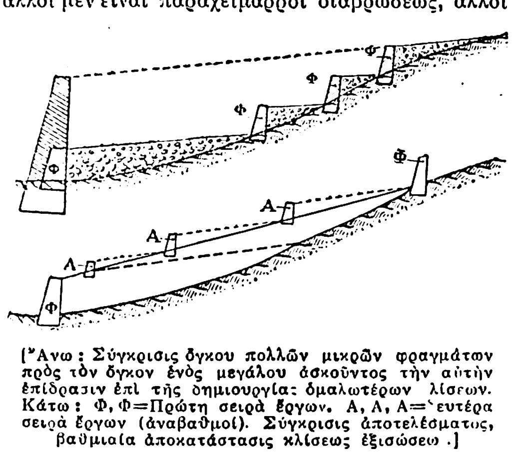

[Ἄνω: Σύγκρισις ὄγκου πολλῶν μικρῶν φραγμάτων πρὸς τὸν ὄγκον ἑνὸς μεγάλου ἀσκοῦντος τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς δημιουργίας ὁμαλωτέρων κλίσεων. Κάτω: Φ, Φ=Πρώτη σειρὰ ἔργων. Α, Α, Α=Δευτέρα σειρὰ ἔργων (ἀναβαθμοί). Σύγκρισις ἀποτελέσματος, βαθμιαία ἀποκατάστασις κλίσεως ἐξισώσεως.]

δὲ ἀποσαθρώσεως, καὶ ἄλλοι, ἐνίοτε, ἀνήκουν εἰς τοὺς δ) *χειμάρρους παγετώνων*.

Ἀπὸ ἀπόψεως τοπογραφικῆς οἱ χείμαρροι διακρίνονται εἰς: α) *χειμάρρους ἁπλοῦς* (ἢ *μικρούς*), ἤτοι ἔχοντας ἕνα λαιμόν, εἰς ὃν συγκεντροῦνται οἱ διάφοροι ῥύακες, καὶ β) *χειμάρρους συνθέτους* (ἢ *μεγάλους*), ἀποτελουμένους ἀπὸ πολλοὺς ἁπλοῦς συνενουμένους εἰς ἕνα λαιμόν.

Βλάστησις καὶ χείμαρροι. Κλιτύες κεκαλυμμέναι ὑπὸ βλαστήσεως, ἰδίᾳ δενδρώδους ἢ θαμνώδους, ἀτονοῦν τὰς ἀποσαθρώσεις, διότι τὰ φυτὰ διὰ τῶν πολυαριθμοτάτων αὐτῶν ῥιζῶν καὶ ῥιζικῶν τριχιδίων συνδέουν τὰ μόρια τῶν κεκλιμένων ἐδαφῶν πρὸς ἄλληλα καὶ θραύοντα διὰ τῶν κορμῶν, κλάδων καὶ φύλλων τὴν ὁρμητικότητα τῶν βροχῶν καὶ τῶν ἀνέμων, ἐλαττώνουν τὴν ἐπι τοῦ ἐδάφους ἀνασκαπτικὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τῶν Salvador καὶ Frick τὰ ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀποσπώμενα ὑλικὰ ἠλαττώθησαν εἰς τὸ $^1/_7$ μετὰ τὴν πλήρη δάσωσιν

Τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν πίπτοντα ἐπὶ τῆς στέγης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ φυτά, δὲν φέρονται ἀμέσως πρὸς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ κατακρατοῦνται ἐν πολλοῖς ὑπ' αὐτῶν· μέρος τῶν κατακρατηθέντων ὑδάτων ἐξατμίζεται λόγῳ τῆς μεγάλης ἐξαπλώσεως, ἣν λαμβάνει (ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, κλάδων, φύλλων), μέρος δὲ ῥέει βραδέως καὶ στάγδην, ἢ διὰ τοῦ κορμοῦ, πρὸς τὸ ἔδαφος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους φθάνον ὕδωρ δὲν ῥέει ἀμέσως καὶ ὅλον πρὸς τὰ κάτω, διανεμόμενον ὡς ἑξῆς: μέρος 8—23 % ἐξατμίζεται, μέρος 15—20 % ἀπορροφεῖται ὑπὸ τοῦ φυτικοῦ στρώματος τοῦ εὑρισκομένου ὑπὸ τὸ δάσος, ἤτοι ἀπὸ τὰ ξηρὰ φύλλα καὶ ξύλα, φλοιούς, βρύα, χλόην κλπ., μέρος ἀπορροφεῖται ὑπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ χρησιμεύει διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν φυτῶν, μέρος κατέρχεται εἰς βαθύτερα στρώματα τοῦ ὑπεδάφους καὶ τέλος, ὅταν ὑπάρχουν ἄφθονα ὕδατα ἐξαιρετικῶς ῥαγδαίων βροχῶν καὶ δὲν δύνανται νὰ συγκρατηθοῦν ἐξ ὁλοκλήρου, τότε τὸ περίσσευμα ῥέει διὰ μέσου τοῦ ἐδάφους πρὸς τὰς μισγαγκείας, ὅπου καὶ σχηματίζει ἁπλοῦς ῥύακας. Κατὰ τὸν Härtel ἡ μέση ἀνὰ 1′ ταχύτης στοιχείου τινὸς βροχῆς, ῥέοντος ἐπὶ κλιτύος ἐδάφους κεκαλυμμένου ὑπὸ βλαστήσεως καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, εἶναι 0,4—0,6 μ., ἐνῷ ἐπὶ γυμνοῦ ἐδάφους εἶναι 30—60 μ.

Ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας τῶν χειμάρρων. Οἱ χείμαρροι ἀποσποῦν γεώδη ὑλικὰ ἐκ τῆς συλλεκτηρίου λεκάνης, ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς κοίτης ἐκκενώσεως, ἵνα τὰ μετεφέρουν καὶ τὰ ἀποθέσουν εἰς τὰς πεδιάδας. Ὁ ὄγκος τῶν οὕτως ἀποτιθεμένων ὑλικῶν εἶναι τεράστιος· π. χ. ὁ χείμαρρος Gandelbach ἀπέθεσεν εἰς μίαν νύκτα ῥαγδαίας βροχῆς φερτὰς ὕλας 500.000 κ. μ., ὕψους 18 μ. Ἐν τῇ λεκάνῃ συγκεντρώσεως, ἀποσπωμένων τῶν γεωδῶν συστατικῶν ἐκ τῶν ὀρέων, ἀπομένουν οἱ βράχοι γυμνοὶ καὶ οὕτω μεγάλαι ὀρειναὶ ἐκτάσεις καθίστανται ἄγονοι. Ἡ ἀπόσπασις εὐκολύνεται μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ δάσους (π. χ. λόγῳ πυρκαϊᾶς, βοσκῆς, ἐντόνου ὑλοτομίας, ἐκχερσώσεως κλπ.)· δύνανται ἐπίσης νὰ τεθοῦν εἰς κίνησιν μεγάλαι ἐκτάσεις γαιῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁλόκληροι συνοικισμοί.

Ἐν τῷ λαιμῷ ὑποσκάπτονται ὑπὸ τῶν ὑδάτων τὰ χαμηλότερα σημεῖα τῶν κλιτύων, αἵτινες οὕτω κατολισθαίνουν ἢ κατακρημνίζονται, ὡς τοῦτο συνέβη κάτωθεν τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ χειμάρρου Γλαύκου (Πάτραι).

Ἐν τῷ κώνῳ ἀποθέσεως δημιουργοῦνται μεγάλαι ζημίαι διὰ τῶν ἀποτιθεμένων ὑλικῶν· ἰλύς, ἄμμος, κροκάλαι, ὀγκόλιθοι, ξύλα κλπ. κατακαλύπτουν γεωργικὰς καλλιεργείας καὶ χωρία, καταστρέφουν ὁδούς, γεφύρας, σιδηροδρόμους κλπ. καὶ ἀπειλοῦν ἔτι τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν μάλιστα ὁ χείμαρρος ἐκβάλλῃ εἰς ποταμόν, τότε ὁ κῶνος δημιουργεῖται ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ· καὶ ἂν μὲν ἡ παρασυρτικὴ δύναμις τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ εἶναι μικρά, τότε τὰ ὕδατα ἐκχειλίζουν καὶ κατακλύζουν τὰς ὕπερθεν τῆς συμβολῆς ἐκτάσεις ἢ προκαλεῖται ἐκτροπὴ τῆς κοίτης πρὸς τὴν ἀπέναντι κλιτύν, ἢ σχηματίζεται λίμνη· ἂν δὲ ἡ παρασυρτικὴ δύναμις τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ εἶναι μεγάλη, τότε παρασύρει τὰς ἀποθέσεις τοῦ χειμάρρου, τὰς ὁποίας ἀποθέτει κατωτέρω εἰς τὴν κοίτην, φθάνουσαν ἐνίοτε εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον τῶν πέριξ ἐδαφῶν (ὁ χείμαρρος Νέδων εἰς τὰς Καλάμας). Τότε ἐκ τῆς τυχὸν διαρρήξεως τῶν τοιχωμάτων τῶν καθοδηγούντων τὸν ποταμὸν ἢ ἐκ διηθήσεως τῶν ὑδάτων προκαλοῦνται καταστροφαὶ ἢ ἕλη. Ἐπὶ πλέον τὰ ὄμβρια ὕδατα οὕτω ταχέως ῥέοντα πρὸς τὴν θάλασσαν δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν δι' ἀρδεύσεις ἢ διὰ τὴν κίνησιν μηχανῶν.

Προληπτικὰ μέτρα κατὰ τοῦ σχηματισμοῦ χειμάρρων. Σπουδαῖον μέσον πρὸς ἐπηρεασμὸν τοῦ τρόπου ἀφίξεως τῆς βροχῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τῆς ποσότητος τοῦ ἐκ τῆς λεκάνης συγκεντρώσεως ἐκρέοντος ὕδατος καὶ τῆς συγκρατήσεως τῶν φερτῶν ὑλῶν εἶναι ἰδίᾳ τὸ δάσος, ἡ θαμνώδης καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ ποώδης βλάστησις (χλόη). Δέον ὅθεν νὰ διατηρῶνται τὰ ἐν τῇ λεκάνῃ συγκεντρώσεως δάση εἰς κανονικὴν κατάστασιν· ἀλλὰ καὶ τεχνικά τινα μέτρα συνιστῶνται, ἤτοι στερεώσεις κοίτης καὶ ἐλάττωσις ταχύτητος ῥοῆς, ὡς καὶ ἀποστραγγίσεις ἐν περιπτώσει ἐνδείξεως ὀλισθήσεως γαιῶν. Εἰς τὰ προληπτικὰ μέτρα δέον νὰ ὑπαχθῇ καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις πολλάκις, ἐν Ἑλλάδι δὲ πάντοτε, καταστρέφει τὴν ὀρεινὴν βλάστησιν ἀγνοῶν ἢ ἀδιαφορῶν διὰ τὰς συνεπείας.

Μέτρα προσκαίρου ἐπιδράσεως. Ἐπειδὴ τὰ ἔργα ῥιζικῆς διευθετήσεως βραδύνουν νὰ ἀποδώσουν καρπούς, ἀναγκάζονται καὶ σήμερον ἔτι, εἰς ἐπειγούσας ἀνάγκας, πρὸς προστασίαν ἀπὸ τῶν ἐκ τῶν χειμάρρων ζημιῶν, νὰ καταφεύγουν εἰς ἔργα προσκαίρου ἐπιδράσεως, ἅτινα εἶναι:

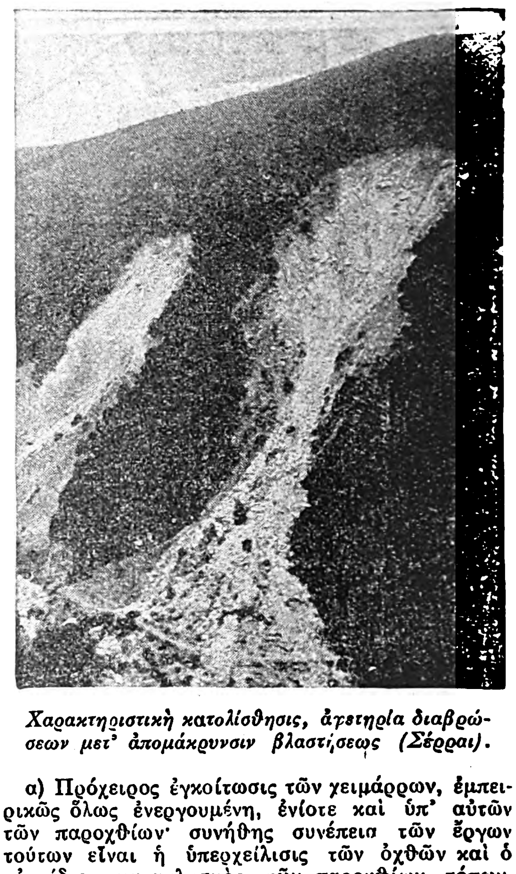

Χαρακτηριστικὴ κατολίσθησις, ἀρτηρία διαβρώσεων μετ' ἀπομάκρυνσιν βλαστήσεως (Σέρραι).

α) Πρόχειρος ἐγκοίτωσις τῶν χειμάρρων, ἐμπειρικῶς ὅλως ἐνεργουμένη, ἐνίοτε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παροχθίων· συνήθης συνέπεια τῶν ἔργων τούτων εἶναι ἡ ὑπερχείλισις τῶν ὀχθῶν καὶ ὁ αἰφνίδιος κατακλυσμὸς τῶν παροχθίων τόπων, λόγῳ ἀδυναμίας τῆς προχείρως διασκευασθείσης κοίτης νὰ περιλάβῃ τὰ ὕδατα, ὧν ἡ ποσότης δὲν εἶχεν οὐδαμῶς ὑπολογισθῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ κοίτη ἦτο ἱκανὴ νὰ περιλάβῃ ἅπαντα τὰ προϊ-

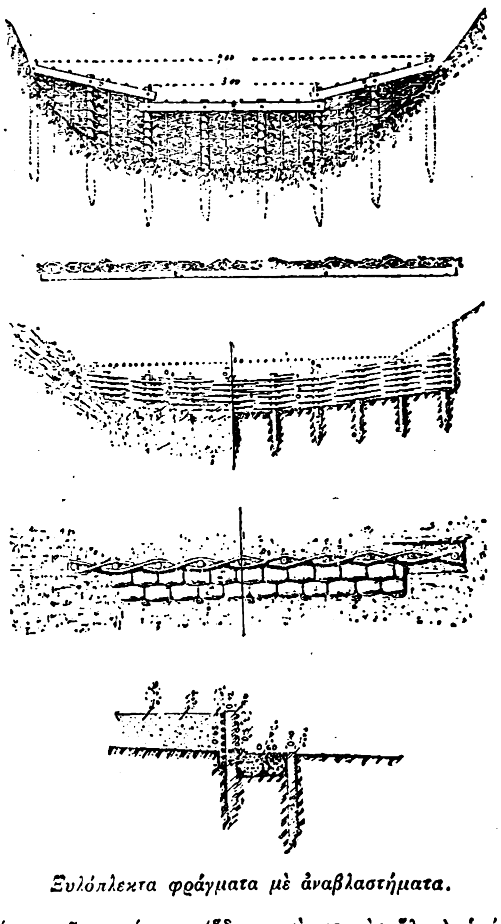

Ξυλόπλεκτα φράγματα μὲ ἀναβλαστήματα.

όντα τοῦ χειμάρρου (ὕδωρ καὶ φερτὰς ὕλας), ὑφίσταται πάντοτε ὁ κίνδυνος ἐκχειλίσεως, διότι ἐλαττουμένης τυχὸν τῆς ταχύτητος ῥοῆς ἐν τῇ διασκευασθείσῃ κοίτῃ ἀποτίθεται μέγας ὄγκος φερτῶν ὑλῶν, δυνάμενος νὰ πληρώσῃ αὐτὴν καὶ εἰς μίαν μόνην πλήμμυραν.

β) Ἐπιστημονικωτέρα ἐγκοίτωσις, ὁπότε ὑπὸ τεχνικῶν ὑπολογίζεται διατομὴ κοίτης ἱκανὴ νὰ διοχετεύῃ καὶ τὴν μεγαλυτέραν πιθανὴν ποσότητα ῥοῆς καὶ ταχύτης μεγαλυτέρα τῆς ταχύτητος

Digitized by Google

παρασύρσεως τῶν ὀγκωδεστέρων φερτῶν ὑλῶν. Ἀλλὰ καὶ τότε δέον νὰ διατηρηθῇ μέχρι τέλους ἡ ταχύτης αὕτη· τῆς κλίσεως ὅμως οὔσης μικροτέρας, δέον ν' αὐξηθῇ ἡ ὑδραυλικὴ ἀκτὶς (στένωσις καὶ αὔξησις τοῦ ὕψους τῆς διατομῆς), ὁπότε αὐξάνονται τὰ ὕψη τῶν ἑκατέρωθεν τῆς κοίτης γηγέρτων, ἤτοι δημιουργοῦνται δυσβάστακτοι δαπάναι· ἐπειδὴ δὲ τὰ γήγερτα ταῦτα ὑποσκάπτονται εἰς τὰ θεμέλιά των, δημιουργεῖται ἀνάγκη λιθεπενδύσεως τοῦ πυθμένος τῆς κοίτης. Πάντως εἰς τὸ τέλος ἄρχεται παρὰ τὸ στόμιον τῆς κοίτης ἀπόθεσις ὑλικῶν, ἐκ τούτου ἐλάττωσις τῆς ταχύτητος ροῆς, ὁπότε καὶ ὁ σχηματισθεὶς κῶνος προχωρεῖ πρὸς τ' ἀνάντη, πληρουμένου οὕτω βαθμηδὸν τοῦ τεχνητοῦ ρείθρου. Ἡ ἐγκοίτωσις χειμάρρων εἶναι ἐνίοτε συνεχὴς μέχρις ἐκβολῆς των εἰς ποταμόν, ὁπότε ὑπάρχει κίνδυνος τῆς μετατοπίσεως τῆς κοίτης αὐτοῦ, ἀνυψώσεως τῆς στάθμης, μὲ ἐπακόλουθα τὰς πλημμύρας ἢ δημιουργίαν ἑλῶν πρὸς τ' ἀνάντη. Ἀνάλογοι εἶναι αἱ συνέπειαι, ὅταν ὁ χείμαρρος ἐκβάλλῃ εἰς ἀβαθῆ λίμνην ἢ θάλασσαν μὲ παραλίας οὐχὶ ἀποτόμους.

γ) Μεμονωμένα τεχνικὰ ἔργα, π. χ. γήγερτα ἢ πρόβολοι, πρὸς ὅλως τοπικὴν προστασίαν ὄχθης τινός. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὰς ζημίας ὑφίστανται συνήθως οἱ παρὰ τὴν ἀπέναντι ὄχθην τόποι· ἐπὶ πλέον ὑποσκάπτονται καὶ τὰ θεμέλια τῶν ἔργων τούτων, πολλάκις καταστρεφομένων.

δ) Δεξαμεναὶ ἐπισχέσεως καὶ τάφροι. Αἱ δεξαμεναὶ ἐπισχέσεως ἀποσκοποῦν εἰς τὴν συλλογὴν ὀμβρίων ὑδάτων, πρόληψιν πλημμυρῶν, χρησιμοποίησιν ὕδατος πρὸς ἄρδευσιν, ὕδρευσιν, κίνησιν μηχανῶν, ἐπίσης δέ, ὡς καὶ αἱ τάφροι, εἰς ἐμπλουτισμὸν τοῦ ὑπογείου ὕδατος. Ὡς μειονεκτήματα τῶν δεξαμενῶν φέρονται τὸ πολυδάπανον καὶ ἐνίοτε ἡ δυσκολία ἢ καὶ ἀδυναμία ἐκτελέσεως αὐτῶν. Ὡς μειονέκτημα δὲ τῶν τάφρων, τὸ ὅτι δὲν δύνανται πάντοτε νὰ κατασκευασθοῦν λόγῳ τοῦ βραχώδους τοῦ ἐδάφους, ὅτι εἶναι δαπανηραί, ἰδίᾳ εἰς τὰ ἀπότομα ἐδάφη, δυσαναλόγως πρὸς τὰ ἀποτελέσματά των, καὶ ὅτι δύνανται νὰ προκαλέσουν κατολισθήσεις καὶ διαβρώσεις.

ε) Φράγματα συγκρατήσεως φερτῶν ὑλῶν. Ταῦτα πληρούμενα, θᾶττον ἢ βράδιον, ἀχρηστεύονται ἀπὸ ἀπόψεως συγκρατήσεως. Τοιαῦτα φράγματα

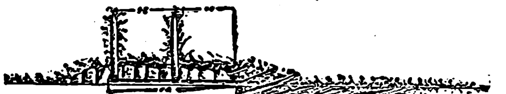

Φράγμα ἐκ κορμῶν δένδρων καὶ λίθων.
[Ὄπισθεν αὐτοῦ ἀπόθεσις ὑλικῶν.]

κατασκευάζονται ἐκεῖ ὅπου ἡ συγκράτησις τῶν ὑλικῶν ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς των καθίσταται ἀδύνατος.

στ) Δεξαμεναὶ ἀποθέσεως, κατασκευαζόμεναι παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ κώνου, εἶναι κατ' ἐξοχὴν δαπανηραὶ καὶ δὲν ἐκτελοῦν τὸν προορισμόν των εἰμὴ προσωρινῶς, ὁ δὲ καθαρισμός των, ἰδίᾳ ἂν τὰ ὑλικὰ δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἄλλως, συνεπάγεται τεραστίας δαπάνας.

Γενικῶς τὰ ἀνωτέρω ἔργα κρίνονται ὡς ἔργα προσκαίρου δράσεως, δι' ὃ καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς ὀρεινῆς ὑδρονομικῆς Surell ἀποφαίνεται ὅτι «πᾶν σύστημα προασπίσεως, ὅπερ δὲν ἐμποδίζει πρωτίστως τὰς διαβρώσεις εἰς τὰ ὄρη, παραμένει πάντοτε ἀτελές».

Ριζικὴ διευθέτησις καὶ ἀπόσβεσις χειμάρρων. Κατὰ τὴν διευθέτησιν τῶν χειμάρρων δὲν ἐπιζητεῖται ἡ τελεία ἀναστολὴ τοῦ γεωλογικοῦ φαινομένου διαβρώσεως, μεταφορᾶς, ἀποθέσεως, ἀλλ' ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον τακτοποίησις τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων, ὥστε ταῦτα, μετὰ βραδύτητος μετέχοντα εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο, νὰ μὴ προξενοῦν βιαίας διαταραχάς. Πρὸς τοῦτο δέον, ὅπως ἐλαττωθῇ ἡ παραγωγὴ ἀφθόνων φερτῶν ὑλῶν, ἡ ποσότης τῶν καταρρεόντων ὑδάτων καὶ ἡ ταχύτης αὐτῶν δι' ἐλαττώσεως τῆς κλίσεως τῆς κοίτης ἢ δι' ἐξαπλώσεως τῶν ὑδάτων ἐπὶ μεγαλυτέρας ἐπιφανείας. Μοναδικὸν σχεδὸν μέσον ἐπιτυχίας τούτου εἶναι ἡ δημιουργία βλαστήσεως, καὶ δὴ δενδρώδους, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς λεκάνης συγκεντρώσεως. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ παρὰ ταῦτα μεγάλαι ποσότητες ὑδάτων θὰ εἶχον ἀκόμη ἀρκετὴν διαβρωτικὴν δύναμιν εἰς τὸν λαιμὸν καὶ τὸν κῶνον, καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ἐλάττωσις τῆς ταχύτητος δι' ἀνυψώσεως τῆς κοίτης, παρομοία δὲ ἐργασία ἀπαιτεῖται πρὸς στερέωσιν τῶν κατολισθαινόντων ἐδαφῶν, ἵνα καταστῇ μετέπειτα δυνατὴ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἵδρυσις δασῶν. Οὕτω τὰ ἔργα ἀποσβέσεως τῶν χειμάρρων διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας:

Α) *Τεχνικὰ ἔργα.* α) Ἔργα ἀφορῶντα εἰς τὴν στερέωσιν τῶν ὀλισθαινουσῶν γαιῶν. Εἶναι προσωρινά, ἀχρηστευόμενα μετὰ τὴν δάσωσιν τῆς ἐπιφανείας, ἣν ἐπροστάτευσαν. β) Ἔργα ἐλαττώσεως κλίσεως τῆς κοίτης καὶ στερεώσεως αὐτῆς. Ἐκτελοῦνται εἰς τὸν πρωτεύοντα κλάδον, εἰς τοὺς δευτερεύοντας καὶ εἰς τὸν κῶνον.

γ) Ἔργα κατὰ τῶν *χιονολισθήσεων* (βλ. λ.).

Β) *Φυτοκομικὰ ἔργα.* Ἡ σταθεροποίησις τῆς διαίτης τῶν ὑδάτων εἰς τρόπον, ὥστε νὰ καθίστανται ταῦτα ἀβλαβῆ καὶ ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὠφέλιμώτερα, ὁλοκληροῦται διὰ τῶν φυτοκομικῶν ἔργων. Αἱ φυτεῖαι δέον νὰ παρουσιάζουν μεγάλην ἐπιφάνειαν ἐξατμίσεως καὶ μεγάλην δύναμιν συγκρατήσεως ὕδατος, νὰ εἶναι βαθύρριζοι καὶ ἀνθεκτικαὶ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων καὶ νὰ προβάλλουν ἐμπόδια κατὰ τῆς παρασύρσεως τοῦ ἐδάφους. Ὅθεν τὸ δάσος ἀσκεῖ τὴν εὐεργετικωτέραν ἐπίδρασιν, ἕπεται ἡ θαμνώδης βλάστησις καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ποώδης.

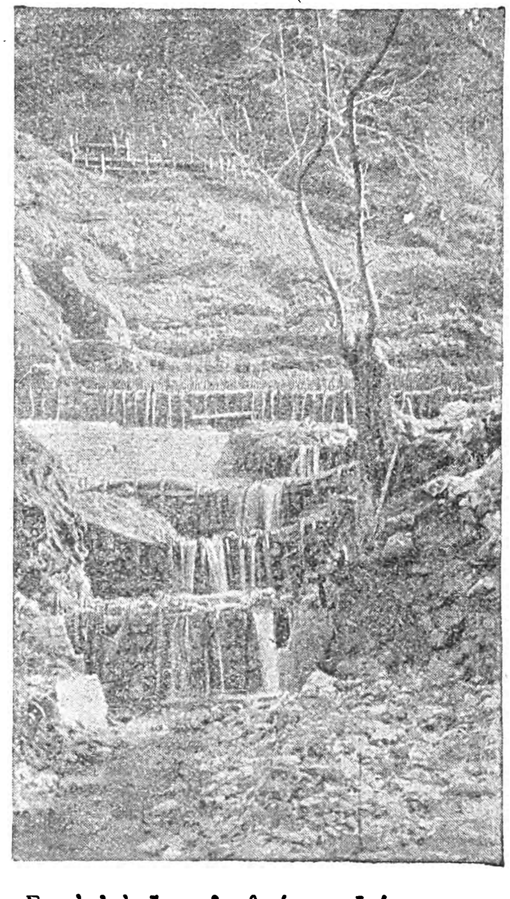

Γενικὴ εἰκὼν ἔργων διευθετήσεως. Φράγματα κτιστὰ καὶ ξυλολίθινα, τοῖχος ὑποστηρίξεως, ξυλοπλέγματα. Ἀριστερὰ στερέωσις καταρράκτου.
[Ρεῦμα Ντεβιλούκας, κλάδου Θεσσαλικοῦ Παμίσου.]

Τὰ τεχνικὰ ἔργα μόνα των εἶναι ἀνίκανα νὰ περιορίσουν τὴν ποσότητα τῶν ὑδάτων καὶ νὰ ρυθμίσουν ἐπωφελῶς τὴν ροὴν αὐτῶν, ἔχουν μικρὰν μόνον ἱκανότητα συγκρατήσεως φερτῶν ὑλῶν, ἐνίοτε δὲ ὑποκύπτουν εἰς τὰς βιαίας ἐπιθέσεις τῶν χειμάρρων, τὰ πλεῖστα δὲ ἐξ αὐτῶν περιέρχονται εἰς ἀχρηστίαν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς δασώσεως. Εἶναι ὅμως πολλάκις ἀπαραίτητα πρὸς στερέωσιν τοῦ ἐδάφους τῶν πρανῶν καὶ τῆς κοίτης καὶ συχνὰ διὰ τὴν ἄμεσον προσωρινὴν ἀποτροπὴν τῶν καταστροφῶν. Ἀντιθέτως τὰ φυτοκομικὰ ἔργα ἐμποδίζουν τὸν σχηματισμὸν χειμάρρων, σταθεροποιοῦν τὴν ὑδατοπαροχὴν ρυάκων καὶ πηγῶν, εἶναι ὀλιγοδαπανώτερα, ἀποσβεννυμένων μάλιστα τῶν ἐξόδων δημιουργίας των διὰ τῶν μελλοντικῶν δασικῶν προσόδων, προσφέρουν διάφορα ἔμμεσα ὠφελήματα, βραδύνουν ὅμως νὰ ἀποδώσουν τοὺς καρποὺς τούτους. Τὰ ἔργα ὅθεν διευθετήσεως δὲν πρέπει νὰ εἶναι μονόπλευρα, τεχνικὰ ἢ φυτοκομικά. Ἐν Ἑλλάδι ἡ διευθέτησις τῶν χειμάρρων εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς δασολόγους (ἢ ἄλλως δασικοὺς μηχανικούς), δημιουργηθέντος ἅμα ἰδίου τεχνικοῦ κλάδου, τῆς ὀρεινῆς ὑδρονομικῆς.

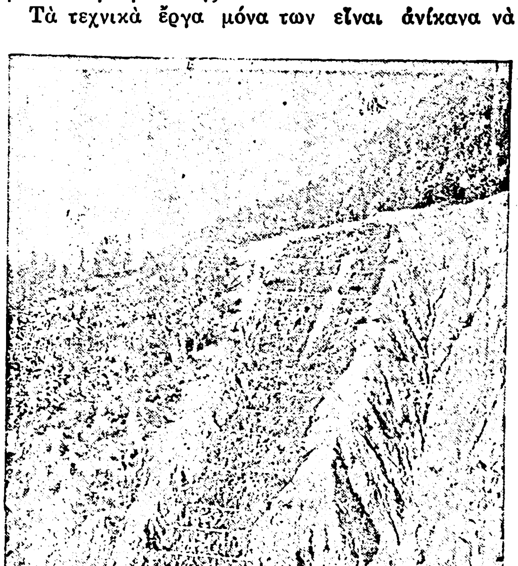

Ξυλοπλέγματα ἐκ λίαν ψαθυρῶν ἐδαφῶν. Ὑπ' αὐτὰ φυτεῖαι.

Ὠφελήματα ἐκ τῆς διευθετήσεως καὶ ἀποσβέσεως τῶν χειμάρρων. Συνθῆκαι Ἑλλάδος. Ἐπιτευχθείσης τῆς διευθετήσεως ἢ καὶ πλήρους ἀποσβέσεως ἑνὸς χειμάρρου, εἶναι δυνατὴ ἡ μετατροπὴ ἀγόνων καὶ ἐπιζημίων ἐδαφῶν ἐν τῇ λεκάνῃ συγκεντρώσεως εἰς προσοδοφόρα, ἡ αὔξησις τῆς ὑδατοπαροχῆς καὶ ἡ κανονικὴ διανομὴ αὐτῆς δι' ἀρδεύσεις, ὑδρεύσεις, βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις, ἡ προστασία γεωργικῶν ἐκτάσεων, συνοικισμῶν, συγκοινωνιακῶν μέσων κλπ. ἀπὸ πλημμυρῶν καὶ προσχώσεων, ἡ διευκόλυνσις διευθετήσεως ποταμῶν, ἡ ἀποφυγὴ σχηματισμοῦ ἑλῶν, ἡ συγκράτησις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν ὕπαιθρον κλπ. Ἐν Ἑλλάδι ὑπολογίζονται εἰς 500 ἑκατομ. σταθεροποιημένων δραχμῶν ἐτησίως αἱ ἐκ τῶν χειμάρρων ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι ζημίαι. Τῷ 1917 ὁ νόμος 853 προέβλεψεν ἐργασίας διευθετήσεως χειμάρρων εἰς τὴν ὀρεινὴν λεκάνην, βραδύτερον δὲ τῷ 1922, ὁ νόμος 2853 προέβλεψε περὶ συστάσεως ὑδραυλικῶν ταμείων. Ἀπὸ τοῦ 1931 ἤρχισαν μεθοδικώτεραι ἐργασίαι ὀρεινῆς ὑδρονομικῆς ἐν Μεσσηνίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ, Θεσσαλίᾳ, δυτικῇ Μακεδονίᾳ κλπ., πρόκειται δὲ ἤδη (1933) νὰ ἀρχίσουν ἐργασίαι μεγάλης ἐκτάσεως ἐν τῇ περιοχῇ Σερρῶν—Σιδηροκάστρου—Νιγρίτης πρὸς διευθέτησιν εἰκοσάδος χειμάρρων δυσμενῶς ἐπηρεαζόντων τὰ γενόμενα ἐν τῇ πεδιάδι ἔργα διευθετήσεως τοῦ Στρυμόνος (βλ. λ. *ἀναδάσωσις, ποταμός, πρόβολος, φράγμα*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Wang*, «Grundriss der Wildbachverbauung» (1901).—*E. Thiery*, «Restauration des montagnes, correction des torrents» (1914).—*Bernard*, «Restauration des montagnes» (λιθ. 1927).—*M. P. Mougin*, «La restauration des Alpes» (1931).—*L. Hauska*, «Talspeneu» 1926 — *C. Valentini*, «Sistemazione dei torrenti» (1930) —*Buzzoni*, «Sistemazione dei torrenti» (1919) —*C. Moulopoulos*, «Dimensions des banages» (1927).—*Χ. Μαλοπούλου*, «Χείμαρροι Παλαιᾶς Ἑλλάδος» (1929), καὶ σημειώσεις ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ περὶ ὀρεινῆς ὑδρονομικῆς 1930—1933.—*Ἀγγ. Γκίνη*, «Δασικὴ ὑδραυλική» (λιθ. 1932).—*Α. Κοφινιώτη*, «Δάση καὶ χείμαρροι».

Α. Ε. ΚΟΦΙΝΙΩΤΗΣ

—*[Ν. νομ.]* Ὁ *χείμαρρος* κατετάσσετο εἰς τὰ πάγκοινα καὶ δημόσια πράγματα κατὰ νόμον 1 § 8 Πανδ. (43.12), σήμερον ὅμως, κατὰ τὸ ἄρθρ. 15 τοῦ νόμου «Περὶ διακρίσεως κτημάτων», οἱ ποταμοί, ἐκτὸς τῶν πλευστῶν καὶ τῶν δυναμένων νὰ καταστῶσι τοιοῦτοι, ὅταν δὲν εἶναι ἰδιοκτησία ἰδιωτική, εἰσὶν ἀδέσποτοι καὶ κοινῆς χρήσεως, ἐφ' ὧν τὸ κράτος δὲν ἔχει δικαίωμα ἰδιωτικῆς φύσεως, ἀλλὰ μόνον ἐποπτείας διὰ ἀστυνομικῶν διατάξεων. Τὸ διάταγμα τῆς 18 Μαρτίου 1924 (Κῶδιξ νόμου 2853 κλπ. ὑδραυλικὰ ἔργα) ἐν ἄρθρῳ 17 διέλαβε διατάξεις περὶ ἀστυνομίας δημοσίων ὑδάτων, καθ' ἃς οὐδεὶς δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἄνευ ἀδείας ἔργα ἐν κοίτῃ χειμάρρων κλπ. Τὰ κατὰ τὸ αὐτὸ διάταγμα (ἄρθρ. 2) ἱδρυόμενα εἰδικὰ ὑδραυλικὰ ταμεῖα ἐκτελοῦσιν ἔργα προφυλάξεως ἀπὸ πλημμυρῶν, χειμάρρων, θεωρούμενα ὡς ἔργα δημοσίας ὠφελείας. Εἰδικοὶ δὲ νόμοι ἐπρονόησαν περὶ διακανονισμοῦ χειμάρρων, ὡς ὁ νόμος ΑΩΝΕ' τοῦ 1890 περὶ ἐκτελέσεως ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν τῷ χειμάρρῳ Νέδοντι καί τινες ἄλλοι.

Γ. Ν. Κ.

—**χείμαρρος** *[Ναυτ.]* Καλεῖται οὕτω (κοιν. *τροῦπα τοῦ πείρου*) ὀπὴ κατεσκευασμένη πλαγίως καὶ ἐγγύτατα τοῦ ἐσωτροπίου τῶν λέμβων, διὰ τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων, ὅταν αὗται ἀνακρεμῶνται εἰς τὰς ἐπωτίδας των ἢ ἐντίθενται ἐπὶ τῶν δεσμῶν των ἢ νεωλκοῦνται εἰς αἰγιαλὸν ἢ λεμβαρχεῖον. Κλείεται δὲ ἡ ὀπὴ αὕτη, ὅταν ἡ λέμβος ἐπαναφέρεται πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ βύσματος ἐκ στυππείου καννάβινου ἢ διὰ πείρου ξυλίνου, ὀνομαζομένου ἴβδης.

Χείμαρρος.

Σ. Ε. Λ.

Χείμαρρος *[Γεωγρ.].* Χωρίον καὶ ἕδρα κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας, τοῦ νομοῦ Σερρῶν, καλούμενον πρότερον *Κόπριβα*. Κεῖται παρὰ

Digitized by Google

τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Στρυμόνος. Κάτ. 762. Ἡ κοινότης περιλαμβάνει καὶ τὰ χωρία *Ἄνω Κορυφούδι, Δασοτόπι* (Ἰσμαΐλῆ), *Δίγορον* (Ὀρτᾶ Μαχαλᾶ) καὶ *Λιθότοπον*, ἔχει δὲ ἐν ὅλῳ 1.189 κατ. Ι. Σ. Σ.

—**Χείμαρρος** *[Γεωγρ.]*. Ποτάμιον τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου, πηγάζον ἐκ τῆς θέσεως Μπεντένι (κοινότητος Τραχειᾶς) καὶ ἐκβάλλον εἰς τὸν Ἀργολικόν, παρὰ τὸ χωρίον Ἴρι, ὅπου σχηματίζεται καὶ μικρὰ προσχωσιγενὴς πεδιάς. Ι. Σ. Σ.

χειμαρρώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χείμαρρον, ὁρμητικὸς ὅπως ὁ χείμαρρος: «λόγος χειμαρρώδης».

χειματόβιος (ὁ) (Cheimatobius) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γεωμετριδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαινιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραιοτάτας ψυχάς, ἀναφαινομένας κατὰ τὸν χειμῶνα. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειματόβιος ὁ τεφρὸς* (Cheimatobius cinereus), οὗ αἱ κάμπαι κατατρώγουσι τὰ φύλλα, τοὺς νεαροὺς βλαστοὺς καὶ τὰ ἄνθη παντὸς εἴδους φυτῶν. Εἶναι κοινοτάτη ψυχή, πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἀναφαινομένη κατὰ τὸν Ὀκτώβριον καὶ τὸν Νοέμβριον, ὁπότε αἱ θήλειαι ἐπικάθηνται ἐπὶ τῶν διαφόρων φυτῶν, ἵνα ἐναποθέσωσι τὰ ᾠά των. Δ. Ν. Π.

χειματόφιλος (ὁ) (Cheimatophilus) *[Ζωολ.]* Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μικρολεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τορτρικιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν αἱ κάμπαι ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ διαφόρων δένδρων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *χειματόφιλος ὁ δίχρους* (Cheimatophilus bicolor), ὅστις ἔχει σῶμα ἐπίμηκες, κεραίας λεπτὰς καὶ μακρὰς καὶ πρῶτον ζεῦγος πτερύγων μελανόφαιον μὲ κηλῖδας ἀργυροχρόους καὶ δεύτερον ζεῦγος κιτρινόλευκον. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

χείμεθλον (τό)· βλ. *χίμετλον*.

Χειμερινὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βοΐου (Ἀνασελίτσης) τοῦ νομοῦ Κοζάνης. Κάτ. (1928) 217. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βαΐπες*.

χειμερινός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χειμῶνα, ὁ τοῦ χειμῶνος, χειμωνιάτικος: «χειμερινὴ περίοδος», «ἐνδύματα χειμερινά».

—**χειμεριναὶ *ζῶναι*** βλ. λ. *ζῶναι τῆς Γῆς*.

—**χειμερινὰ *ἱστία*** (κοιν. *πανιὰ τοῦ τραβέρσου*) *[Ναυτ.]*. Ἱστία μικροτέρας ἐπιφανείας, ἀντικαθιστῶντα ἐν χειμῶνι ἢ εἰς ἐποχάς, καθ' ἃς ἐκσποῦν καταιγίδες, τινὰ τῶν ἱστίων τοῦ πλοίου. Κατεσκευασμένα ἐκ παχυτέρας ὀθόνης, ἀντέχουν εἰς ἀντιμονὰς βεβιασμένας ὑπὸ σφοδροτάτας κακοκαιρίας· τοιοῦτα συνήθως εἶναι ἡμιόλια, προτονίδες, ἀρτέμων καὶ ἀρτεμονίς. Σ. Ε. Λ.

—**χειμερινὴ *τροπὴ*** *[Ἀστρον.]*· βλ. *ἡλιοστάσιον*.

—**χειμερινὴ *ὥρα*** *[Ἀστρον.]*. Συμβατικὴ ὥρα, ἰσχύουσα ἐν Γαλλίᾳ καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας χώρας ἀπὸ τοῦ πρώτου Σαββάτου τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ τελευταίου Σαββάτου τοῦ Μαρτίου ἑκάστου ἔτους. Ἡ ὥρα αὕτη εἶναι ἡ κανονικὴ ὥρα τῆς ἀτράκτου, εἰς ἣν ἑκάστη χώρα ἀνήκει. Κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔτους τὰ ὡρολόγια τίθενται ἔμπροσ κατὰ μίαν ὥραν καὶ τότε δεικνύουσι *θερινὴν ὥραν* (βλ. λ.). Σ. Π.

—**χειμερινὸν *ἡλιοστάσιον*** *[Ἀστρον.]*· βλ. *ἡλιοστάσιον*.

Χειμέριον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Θεσπρωτίας τῆς Ἠπείρου μεταξὺ Τορύνης (Πάργας) καὶ Γλυκέος Λιμένος (νῦν Πόρτο Φανάρι). Εἶναι τὸ σύγχρονον *Χαρχάλι*. Ὁ Θουκυδίδης (Α, 30 καὶ 46) ὀνομάζει *Χειμέριον* καὶ τὸν λιμένα, ὃν τὸ ἀκρωτήριον σχηματίζει καὶ ὅστις ἦτο ἐπίνειον τῆς ἐν Ἐλαιάτιδι Ἐφύρας. Εἶναι ὁ σύγχρονος λιμὴν *Πόρτο Σὰν Τζιοβάννι* (πλάτ. 39°16' Β., μῆκ. 20°29' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu) τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης, ὁ ἀντικρύζων τοὺς Παξοὺς καὶ ὃν οὐχὶ ὀρθῶς αἱ ἀγγλικαὶ ναυτιλιακαὶ ὁδηγίαι (Medit. Pilot. ἔκδ. 1908, III, 278) ταυτίζουν πρὸς τὴν Ἀχερουσίαν, ἐκ παρανοήσεως πιθανῶς τοῦ χωρίου τοῦ Θουκυδίδου, ὅπερ ἀναφέρει τὴν ἐγγὺς ἐκεῖ λίμνην. Σ. Ε. Λ.

χειμέριος, *—α, —ον*· ὁ τοῦ χειμῶνος: «χειμέριος ὕπνος» ἡ κατὰ τὸν χειμῶνα καταλαμβάνουσα νάρκη ζῷά τινα· || «χειμερία ἡμέρα» ἡμέρα κακοκαιρινή, καθ' ἣν βρέχει ὡς ἐν χειμῶνι.

—**χειμερία *νάρκη*** *[Ζωολ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ νάρκη, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποπίπτουσι διάφορα ζῷα κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ χειμερία νάρκη παρατηρεῖται κυρίως εἰς τὰ ζῷα τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τῆς γῆς. Εἰς νάρκην ὑποπίπτουσι πλεῖστα εἴδη σκωλήκων, βδελλῶν, χελωνῶν, μαλακίων, ἑρπετῶν, βατράχων, ὄφεων, σαύρων, ἰχθύων, νυκτερίδων, τρωκτικῶν καὶ τινα σαρκοφάγα. Δ. Ν. Π.

χείμετλον (τό)· βλ. λ. *χίμετλον*.

Χεϊμπελῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τῆς κοινότητος *Ἵμερα* (βλ. λ.) τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης.

χειμών, *—ῶνος* (ὁ)· ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους, καθ' ἣν ἐπικρατεῖ τὸ χεῖμα, ὁ βροχερὸς καιρός, ἡ ψυχρὰ ὥρα τοῦ ἔτους, κατ' ἐξοχὴν οἱ μῆνες Δεκέμβριος, Ἰανουάριος καὶ Φεβρουάριος· || καθόλου, ψυχρὸς καιρός: «δυνατὸ χειμῶνα κάμνει σήμερα».

—*[Ἀστρον.]* Μία τῶν τεσσάρων ὡρῶν τοῦ ἔτους, ἤτοι τρίμηνος χρονικὴ περίοδος, χαρακτηριζομένη ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος κατ' αὐτὴν ψύχους. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἡλίου διὰ τοῦ ἡλιοστασίου καὶ λήγει ὅταν οὗτος φθάσῃ εἰς τὸν ἰσημερινόν. Ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ ὡς ἀρχὴ τοῦ χειμῶνος λογίζεται ἡ χειμερινὴ τροπή, καθ' ἣν ὁ Ἥλιος, ἐγκαταλείπων τὸν Τοξότην, εἰσέρχεται, περὶ τὴν 21ην Δεκεμβρίου, εἰς τὸν Αἰγόκερω, ὡς τέλος δὲ αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία, καθ' ἣν ὁ Ἥλιος, ἐξερχόμενος τῶν Ἰχθύων, περὶ τὴν 20ὴν Μαρτίου, εἰσέρχεται εἰς τὸν Κριόν.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τὸ τόξον, τὸ ὁποῖον ὁ Ἥλιος διαγράφει ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα, εἶναι μικρότερον τοῦ διαγραφομένου ὑπ' αὐτόν, ἤτοι αἱ ἡμέραι εἶναι μικραὶ καὶ αἱ νύκτες μεγάλαι. Προσέτι, λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἄξονος τῆς Γῆς πρὸς τὴν ἐκλειπτικήν, αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουσι πλαγιώτερον κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ κατὰ τὸ θέρος. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔχομεν ψῦχος κατὰ τὸν χειμῶνα, ἂν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἔτους εὑρισκόμεθα πλησιέστερον τοῦ Ἡλίου παρὰ κατὰ τὸ θέρος. Σ. Π.

—*[Μετεωρ.]* Ἐν τῇ μετεωρολογίᾳ καὶ διὰ τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ὁ *χειμὼν* περιλαμβάνει τοὺς τρεῖς μῆνας Δεκέμβριον, Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον. Τὸ ἐτήσιον θερμομετρικὸν ἐλάχιστον παρατηρεῖται εἰς τὰ μέσα πλάτη περὶ τὴν 15ην Ἰανουαρίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαφόρων μηνῶν αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας εἶναι ἀκανόνιστοι· ἐπίσης ἄλλοι χειμῶνες εἶναι πρώϊμοι καὶ ἄλλοι ὄψιμοι. Παρατηροῦνται ἐξ ἄλλου χειμῶνες γλυκεῖς καὶ χειμῶνες δριμεῖς, οὓς καλοῦσιν ἐκτάκτους ἢ ἐξαιρετικοὺς χειμῶνας. Ὁ Renou ἐταξινόμησε στατιστικῶς ἐκτάκτους χειμῶνας μέχρι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ συνήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ περιόδους 41—42 ἐτῶν ἐπαναλαμβάνονται οἱ ἔκτακτοι χειμῶνες. Ἐν Ἑλλάδι ὁ χειμὼν ἄρχεται μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου, ὁπότε τὸ ψῦχος γίνεται ἀρκετὰ αἰσθητὸν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰς ἀκτὰς αὐτῆς. Ἡ βροχερὰ περίοδος τοῦ ἔτους εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς κατὰ τὸν χειμῶνα. Αἱ ἑλληνικαὶ πεδιάδες παρουσιάζουσι περικαλλῆ ὄψιν χλοερῶν λειμώνων, ἡ δὲ ἀνάπτυξις τῶν σιτηρῶν, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς συχνῆς ἐναλλαγῆς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς, προχωρεῖ ταχέως. Τὴν δριμύτητα τῶν χειμερινῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰανουαρίου διακόπτει συνήθως ἡ λαμπρὰ σειρὰ τῶν θελκτικῶν ἀλκυονίδων ἡμερῶν. Ὁ καιρὸς εἶναι τότε ἤπιος, ἐαρινός, παρατηροῦνται δ' ὅμως καὶ ἔτη, καθ' ἃ αἱ ἡμέραι αὗται δὲν ἐμφανίζονται.

Ἐν γένει ἡ συχνότης τῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ μετριάζει μεγάλως τὴν τραχύτητα καὶ συντομεύει πολὺ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ μέτριον τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους δίδει εἰς τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας, κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἄκρας ὥρας τοῦ ἔτους, διάρκειαν μετρίαν, αἱ δὲ μικρότεραι ἡμέραι τοῦ χειμῶνος ὡς καὶ αἱ βραχύτεραι νύκτες τοῦ θέρους ἔχουσιν ἐν Ἑλλάδι χαρακτῆρα μέτριον. Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου ἄρχεται ἀναπτυσσομένη ἡ πλουσιωτέρα καὶ πολυχρωμοτέρα ἐαρινὴ βλάστησις, ἥτις ἀκμάζει κυρίως κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Πολλάκις ὁ χειμὼν παρατείνεται ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου ἐαρινοῦ μηνὸς Μαρτίου σπανιώτερον μέχρι μέσων Ἀπριλίου καὶ σπανιώτατα μέχρι Μαΐου, ὁπότε παρατηρεῖται ἀπότομος ἐπάνοδος τοῦ ψύχους καὶ αὐτῆς τῆς χιόνος.

Τὸ χειμερινὸν ψῦχος εἶναι δριμὺ καὶ ὁ χειμὼν ἠπειρωτικώτερος πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἰγαίου. Ὁ χερσαῖος οὗτος χαρακτὴρ τοῦ χειμῶνος βαίνει ἐλαττούμενος καθ' ὅσον κατερχόμεθα πρὸς τὰ νότια διαμερίσματα τῆς χώρας. Ἡ Κρήτη, ἕνεκα τοῦ ἠπίου αὐτῆς χειμῶνος, εὑρίσκεται εἰς προφανῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βορείους χώρας τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἡ αὔξησις τῆς μέσης θερμοκρασίας κατὰ Ἰανουάριον ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρις Ἀθηνῶν εἶναι σχεδὸν τριπλασία τῆς ἀπὸ Ἀθηνῶν μέχρι Χανίων εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος. Πολλάκις παρέρχονται ὁλόκληροι χειμῶνες εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς ἡ θερμοκρασία νὰ κατέλθῃ ἐν αὐταῖς μέχρι τοῦ μηδενός. Τὸ ἥμισυ περίπου τῶν χειμώνων τῆς τελευταίας ἑξηκονταετίας ἐν Ἀθήναις, ὑπὲρ τὰ δύο τρίτα δὲ αὐτῶν παρὰ τὰς ἀκτάς, ἔχουσι τοιοῦτον ἤπιον καὶ γλυκὸν χαρακτῆρα. Καὶ ἐκεῖνοι δὲ οἱ χειμῶνες, καθ' οὓς ἡ θερμοκρασία φθάνει ἐνίοτε τὴν τοῦ πάγου, δὲν ἀριθμοῦσι πολλὰς ψυχρὰς ἡμέρας. Ἐν Ἀθήναις ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ χειμῶνος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐτῶν 1861—1929, ἀνέρχεται εἰς 9°,68, οἱ δὲ ἔκτακτοι χειμῶνες, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σειρᾶς τῶν παρατηρήσεων, ἦσαν ἐν Ἀθήναις οἱ ἑξῆς: ὁ τοῦ 1853—1854, ὅστις παρετάθη μέχρι τοῦ Ἀπριλίου μετὰ εὐδίαν ἡμερῶν τινων κατὰ Μάρτιον· ὁ τοῦ 1857—1858, ὅστις, δριμὺς καὶ μακρός, ἤρχισε πρωΐμως καὶ ἔληξεν ἀργά. Τὴν 20 Νοεμβρίου 1857 τὸ ἐλάχιστον κατῆλθε μέχρι 2°,8, τὴν δὲ 31 Μαρτίου μέχρι 2,0· ὁ τοῦ 1860—1861, ὅστις ἤρχισε λίαν πρωΐμως καὶ ἔληξε λίαν ἀργά· τὴν 23 Νοεμβρίου 1860 τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρις 1°,6, τὴν 18 Ἀπριλίου 1861 μέχρι 3°,2, τὴν δὲ 3 Μαΐου 1861 μέχρις 6°,5· ὁ τοῦ 1861—1862, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ ὁποίου τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρι 5°,7· ὁ τοῦ 1869—1870, ὅστις ἦτο δριμὺς καὶ μακρός· τὴν 14 Νοεμβρίου 1869 τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρις 1°,9, τῇ δὲ 7 Ἀπριλίου 1870 μέχρι 2°,4· ὁ τοῦ 1873—1874, καθ' ὃν ἡ θερμοκρασία κατῆλθεν ὑπὸ τὰ συνήθη ἐν Ἀθήναις ὅρια, τὴν δὲ 8 Μαρτίου 1874 τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυε —5°,7· ὁ τοῦ 1879—1880, καθ' ὃν τὴν 15 Μαρτίου 1880 ἡ θερμοκρασία κατῆλθε μέχρι —6°,9· ὁ τοῦ 1881—1882, κατὰ τὴν 2 Φεβρουαρίου τοῦ ὁποίου ἡ θερμοκρασία κατῆλθε μέχρι —6°,3· ὁ τοῦ 1887—1888, κατὰ τὴν 8 Φεβρουαρίου τοῦ ὁποίου τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρι —2°,1· ὁ τοῦ 1890—1891, κατὰ τὴν 1 Μαρτίου τοῦ ὁποίου τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρι —2°,2· ὁ τοῦ 1892—1893, κατὰ τὴν 24 Ἰανουαρίου τοῦ ὁποίου τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρι —3°,6, τὴν δὲ 9 Ἀπριλίου μέχρι 3°,6· ὁ τοῦ 1897—1898, ὁπότε (26 Ἰανουαρίου) τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρι —6°,5· ὁ τοῦ 1900—1901, ὁπότε (17ην Ἰανουαρίου) ἐσημειώθη θερμοκρασία —3°,0· ὁ τοῦ 1902—1903, καθ' ὃν τὸ θερμόμετρον κατῆλθε τὴν 25 Δεκεμβρίου μέχρι —2°,2· ὁ τοῦ 1906—1907, καθ' ὃν τὴν 22 Ἰανουαρίου κατῆλθεν ὁ ὑδράργυρος μέχρι —4°,5, καὶ ἐν Τρικκάλοις τὴν 26 Ἰανουαρίου 1907 μέχρι —19°,0, καὶ ἐν Τριπόλει τὴν ἰδίαν ἡμέραν —17°,0· ὁ τοῦ 1910—1911 καθ' ὃν τὴν 11 Φεβρουαρίου ἡ θερμοκρασία κατῆλθε μέχρι —5°,2· ὁ τοῦ 1923—1924, καθ' ὃν τὴν 26 Ἰανουαρίου 1924 κατῆλθε μέχρι —5°,5· ὁ τοῦ 1928—1929 ἔκτακτος χειμών, κατὰ τὴν 4 Φεβρουαρίου τοῦ ὁποίου κατῆλθεν ἐν Ἀθήναις τὸ θερμόμετρον μέχρι —5°,0, ἐσημειώθη δὲ τὸ ἀπόλυτον παρατηρηθὲν μέχρι σήμερον θερμομετρικὸν ἐλάχιστον ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὰς ἐπισήμους παρατηρήσεις τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου, τὴν 4 Φεβρουαρίου 1929, ἐν Φλωρίνῃ, τῶν —23°,0. Κατὰ τὸν αὐτὸν χειμῶνα ἐν Κοζάνῃ τὴν 23 Δεκεμβρίου 1928 κατῆλθεν ἡ θερμοκρασία μέχρι 16°,5 κάτωθεν τοῦ μηδενός, ἐν Ἀλεξανδρουπόλει τὴν 8ην Φεβρουαρίου 1929 μέχρι —13°,9, ἐν Τρικκάλοις μέχρι —12°,0, τὴν 27 Ἰανουαρίου 1929, ἐν Ὀρεστιάδι μέχρι —18°,0 τὴν 9 Φεβρουαρίου 1929. Θ. Θ. Φ.

—*[Τέχν.]* Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον ἀνευρίσκονται ἀπειροπληθεῖς παραστάσεις τοῦ *χειμῶνος*. Κατ' ἀρχὰς ὁ χειμὼν εἰκονίζετο ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀνδρὸς ἢ νεαρᾶς γυναικὸς ἢ παιδός, διακρινομένων ἀπὸ τῆς ἀπεικονίσεως τῶν λοιπῶν ἐποχῶν διὰ τῶν ἐνδυμάτων ἢ διὰ τῶν συμβόλων, ἅτινα ἰδιάζουσι τούτῳ. Οἱ μικρογράφοι καὶ εἰκονοποιοὶ τοῦ μεσαίωνος εἰκονίζουσι τὸν χειμῶνα διὰ προσώπων ἀσχολουμένων εἰς τὰ ἔργα των. Ἐξόχως ρεαλιστικαὶ εἶναι αἱ ἀπεικονίσεις τοῦ χειμῶνος ἐν τῷ πυλῶνι τῆς Θεοτόκου τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων καὶ εἰς τὰς μητροπόλεις τῆς Ἀμιένης, τῆς Σάρτρης καὶ τῆς Ρένς. Ἐκ τῶν μικρογράφων ὁ Poe de Limbourg καὶ οἱ ἀδελφοί του κατέλιπον ἐξόχους ἀναπαραστάσεις τοῦ χειμῶνος ἐν ταῖς «Très riches heures du duc de Berry», ἐν αἷς ὁ Δεκέμβριος εἰκονίζεται διὰ «Κυνηγίου ἐν Βινκένναις», ὁ Ἰανουάριος διὰ τοῦ «Δουκὸς τοῦ Μπερρὺ ἐν τραπέζῃ» καὶ ὁ Φεβρουάριος διὰ «Χωρίου κεκαλυμμένου ὑπὸ χιόνος». Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ τέχνη χρησιμοποιεῖ κλασσικίζοντα σύμβολα καὶ ἀλληγορίας ἐν τῇ ἀπεικονίσει τοῦ χειμῶνος. Θαυμάσια χειμερινὰ τοπία ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Προσκυνήσεως τῶν Μάγων. Ἀληθεῖς χειμερινὰς τοπιογραφίας κατέλιπε μόνος ἐκ πάντων τῶν Ἰταλῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ Μπασσάνο. Ποικίλας χειμερινὰς σκηνὰς συναντῶμεν εἰς τὸ ἔργον τῶν πλείστων Φλαμανδῶν καὶ Ὁλλανδῶν ζωγράφων, μάλιστα δὲ τοῦ Lucas Va'ckenborck, τοῦ Μαρτίνου de Voss, τοῦ Ρούμπενς, τοῦ Γιορντάενς, τοῦ Βὰν Γκόγεν, τοῦ Βὰν ντὲρ Νέερ, τοῦ Ἰσαὰκ βὰν Ὀστάντε, τοῦ Ἀλβέρτου Κούϋπ, τοῦ Ρέμπραντ καὶ τοῦ Δαβὶδ Τενίρς. Πέτρος Μπρέχελ ὁ πρεσβύτερος ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος ζωγράφος τῶν φλαμανδικῶν χειμώνων. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων σχετικῶν ἔργων του τάσσονται: «Ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων», «Ὁ Ἰανουάριος», «Οἱ κυνηγοὶ μέσα εἰς τὰς χιόνας», «Ἡ ἐπάνοδος τῶν ποιμνίων». Ὁ Μαρτῖνος de Voss εἰργάσθη τὸν «Αἴολον ἀπελευθεροῦντα τοὺς ἀνέμους» καὶ τὴν «Ἄποψιν μεγάλου χωρίου ἐν χειμερινῇ ἡμέρᾳ». Ἐν τῇ γαλλικῇ τέχνῃ ἐξαίρετον ἔργον εἶναι ὁ «Κατακλυσμὸς» τοῦ Πουσσέν, ἐν ᾧ ἀπαντῶμεν ἐναργῆ ἐξεικόνισιν τοῦ χειμῶνος. Τὸν χειμῶνα δι' ἀλληγοριῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ συμβόλων παρουσίασαν καὶ οἱ: **Λεμπρέν, Φραγκονάρ,**

Digitized by Google

Μπουσαρντόν, Ούντόν κλπ. Ὁ Λανκρὲ ἐξειργάσθη τὸ μόνον γνήσιον χειμερινὸν τοπίον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ὁ Γκρὸ ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τραγικὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ τὸν χειμῶνα ἐν τῷ πίνακί του «Ὁ Ναπολέων εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης τοῦ Εὐλὼ». Ὁ Ὑὲ συμπληρώνει διὰ νέας ἀπόψεως τὴν ἐργασίαν τοῦ Γκρὸ ἐν τῷ πίνακί του: «Πλήμμυρα ἐν Σαν-Κλοῦ». Ἕτεροι καλλιτέχναι, καταλιπόντες ἀξιομνημονεύτους ἀπεικονίσεις τοῦ χειμῶνος, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: ὁ Ντωμπινύ, ὁ Κουρμπέ, ὁ Χόντκεφ, ὁ Tongkind ὁ Πισσαρό, ὁ Σισλέ, ὁ Κλῶντ Μονέ, ὁ Γκιγιωμέν, ὁ Λεμπούρ, ὁ Λεπίν, ὁ Φλαμὲν καὶ τέλος οἱ δύο ὀνομαστοὶ Ἰάπωνες καλλιτέχναι Χαρουνομποῦ καὶ Χιροσίγκε. Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ γαλλικὸς ἰμπρεσσιονισμὸς ἔδωκε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὰς θελκτικωτέρας καὶ ἐκφραστικωτέρας ἀπεικονίσεις τοῦ χειμῶνος. [Πρβλ. *Ch. Kunstler.* L' Hiver, «Art Vivant», 15—12—1927.] Ι. Μ. Π.

χειμώνανθο, (Chimonanthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καλυκανθοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειμώνανθο· ὁ εὔοσμος* (Chimonanthus odoratus, θάμνος τῆς Ἰαπωνίας μὲ ἄνθη ἀρωματικά, καλλιεργούμενος πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

Χειμώνανθος.

Χειμώνας, *Νικόλαος*. Ἕλλην ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Εὐπατορίᾳ τῆς Κριμαίας τῷ 1866 καὶ ἀποθανὼν ἐν Σκύρῳ τῷ 1929. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Καλῶν τεχνῶν τῆς Πετρουπόλεως καὶ κατόπιν ἐτελειοποιήθη ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπιστρέψας εἰς Πετρούπολιν, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς σχολῆς ἐν ᾗ ἐσπούδασε. Μετὰ τὴν ρωσικὴν μεταπολίτευσιν κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ Χειμώνας ἐξέθεσεν ἔργα ἐν Μονάχῳ, ὅπου ἔτυχε χρυσοῦ μεταλλίου (1907), Πετρουπόλει, Παρισίοις καὶ Ἀθήναις, ἔνθα διωργάνωσε πέντε ἐκθέσεις. Ἐν τῇ ἐν Πετρουπόλει πινακοθήκῃ Ἀλεξάνδρου Γ' ἀπόκεινται ἐκ τῶν ἔργων του ἡ «Φιλλανδία», ἐν τῷ μουσείῳ τῆς αὐτόθι Ἀκαδημίας ἡ «Ἄνοιξις». Ἄλλα ἔργα του, τυχόντα εὐφήμου μνείας ὑπὸ τῆς κριτικῆς, εἶναι ὁ «Ναὸς τῆς Σικελίας», ἡ «Ἀττική», ἡ «Ἑλλὰς τοῦ 1914», ἡ «Μύκονος», ἡ «Ἄνδρος», ἡ «Παλαιὰ γέφυρα». Ὁ Χειμώνας διεκρίνετο διὰ τὴν χρωματικήν του ἀκρίβειαν καὶ τὸ ἀκαδημαϊκόν του σχέδιον. Σ. Ξ.

χειμωνιάζει· δημοτ. ἀπροσώπως, γίνεται χειμών: «πότε θὰ χειμωνιάσῃ, νὰ σφίξουν τὰ κρέατά μας».

χειμωνιάτικος, —η, —ο· δημοτ., ὁ τοῦ χειμῶνος, χειμερινός: «χειμωνιάτικα ροῦχα».

χειμωνικὸ (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *ὑδροπέπων* (κοιν. *καρπούζι*)

χειμωνικός, —ή, —όν· ὁ τοῦ χειμῶνος.

Χειμώνιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Νέας Ὀρεστιάδος τῆς ἐπαρχίας Ὀρεστιάδος τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 979. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ουμούρ-μπέη*.

χειμωνόπουλο (τὸ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *κορυδαλλός*.

Χειμωνόπουλος, *Βενέδικτος*. Ἡ κατὰ κόσμον ὀνομασία τοῦ ἐπισκόπου Καρυουπόλεως *Βενεδίκτου* (βλ. λ.), ὑφ' ἣν εἶναι εὐρέως γνωστός.

Χεΐνσιους Heinsius, ***Δανιήλ***. Ὀλλανδὸς φιλόλογος (βλ. λ. *Χάϊνς Δανιήλ*).

χείρ, —ρός (ἡ)· ἑκάτερον τῶν ἄνω ἄκρων, τὸ ἀπὸ τοῦ ὤμου μέχρι τῶν δακτύλων μέλος τοῦ σώματος, κοιν. *χέρι*: «ἀπεκόπη ἡ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, — ἀπὸ τοῦ βραχίονος, — ἀπὸ τοῦ ὤμου», «δεξιὰ —, ἀριστερὰ χείρ» ‖ ἰδία, ἡ ἄκρα χείρ, ἡ παλάμη μετὰ τῶν δακτύλων: «κροτῶ τὰς χεῖρας», «ἐπιθέτω τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς», «ὑψῶ τὴν χεῖρα», «ἔργον τῶν χειρῶν μου», «ἐγράφη διὰ χειρὸς τοῦ δεῖνος» ‖ μεταφ. «ἔρχομαι εἰς χεῖρας» συμπλέκομαι: «ἦλθον εἰς χεῖρας ἐκ μικρᾶς ἀφορμῆς» ‖ «νίπτω τὰς χεῖρας μου» ἀπέχομαι πράξεώς τινος, δὲν μετέχω τῆς εὐθύνης ‖ «ἄρχω χειρῶν ἀδίκων» κάμνω πρῶτος ἀρχὴν ἀδικίας ‖ παροιμ. «σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει» ὅτι ἐπικαλούμενός τις τὴν θείαν βοήθειαν πρέπει καὶ ὁ ἴδιος νὰ προσπαθῇ, δημοτ. «ἅγιε Νικόλα βοήθα μου, κούνα καὶ σὺ τὸ χέρι σου» ἢ «βόηθα μου θεέ μου—κουνήσου φτωχέ μου» ‖ «χεὶρ χεῖρα νίπτει» ὅτι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀμοιβαίως ὑπηρετούμεθα· ‖ συνεκδ., ἡ λαβὴ ἀγγείου ἢ ἐργαλείου, κοιν. *χέρι*· ‖ ὁ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς, ἀντὶ τοῦ γράψαντος, ἐπὶ τῶν παλαιῶν χειρογράφων: «προσθήκη διὰ δευτέρας χειρὸς» ἢ «δευτέρα χείρ», δηλαδὴ ἄλλος παρὰ τὸν γράψαντα τὸ πρωτότυπον.

— *[Ἀνατομ.]* Καλεῖται *χεὶρ* τὸ τελικὸν μέρος ἑκατέρου τῶν ἄνω ἄκρων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πιθήκων, ὅπερ πλὴν τῆς ἐρειστικῆς λειτουργίας ὑπηρετεῖ πρώτιστα εἰς τὴν ἁπτικὴν καὶ συλληπτικὴν λειτουργίαν τῆς χειρός. Συνέχεια οὖσα τοῦ πήχεως ἢ ἀντιβραχίου, ἡ χεὶρ ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν μερῶν, τοῦ καρποῦ, τοῦ μετακαρπίου καὶ τῶν δακτύλων· καὶ ἡ μὲν ὑπόκοιλος ἢ καμπτικὴ ἐπιφάνεια αὐτῆς καλεῖται *παλαμιαία*, ἡ δὲ ὑπόκυρτος ἢ ἐκτατικὴ *ραχιαία*. Ὁ σκελετὸς τοῦ καρποῦ σύγκειται ἐξ ὀκτὼ βραχέων ὀστῶν, τῶν *καρπικῶν*, τεταγμένων ἐν δυσὶ στοίχοις, ὁ δὲ τοῦ μετακαρπίου ἐκ πέντε ἐπιμήκων ὀστῶν, τῶν *μετακαρπίων*, ὁ δὲ τῶν δακτύλων ἐκ τῶν *φαλάγγων*, τριῶν ἐν ἑκάστῳ δακτύλῳ, δύο δὲ μόνον ἐν τῷ ἀντίχειρι. Τὰ δὲ ἁπαλὰ μόρια τῆς χειρὸς εἶναι οἱ ἴδιοι μύες αὐτῆς, ἐπιτελοῦντες τὴν κίνησιν τῶν δακτύλων καὶ ἀπαντῶντες μόνον ἐπὶ τῆς παλαμιαίας ἐπιφανείας, ἐφ' ἧς καὶ σχηματίζουσι δύο σαρκώδεις ἐξοχάς, τὸ *θέναρ* παρὰ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ *ὀπισθέναρ* παρὰ τὸν μικρὸν δάκτυλον· ἡ δὲ ραχιαία ἐπιφάνεια διελαύνεται ὑπὸ τῶν τενόντων τῶν ἐκτεινόντων μυῶν τοῦ πήχεως. Ἀγγειοῦται δ' ἡ χεὶρ διὰ κλάδων τῆς κερκιδικῆς καὶ τῆς ὠλενικῆς ἀρτηρίας, σχηματιζόντων δύο ἀρτηριακὰ τόξα, τὸ ἐπιπολῆς καὶ τὸ ἐν τῷ βάθει, νευροῦται δὲ διὰ τῶν ἀκροτάτων κλάδων τοῦ βραχιονίου πλέγματος.

Εἰς τὴν παθολογίαν τῆς χειρὸς ὑπάγονται οἱ φλέγμονες καὶ τὰ ἀποστήματα, ἰδίως τοῦ ἄκρου τῶν δακτύλων (παρωνυχία κλπ.), τὰ κατάγματα καὶ τὰ ἐξαρθρήματα τῶν ὀστῶν, τὰ τραύματα, ἡ παραμορφωτικὴ ἀρθρῖτις αἱ συγγενεῖς ἀνωμαλίαι περὶ τὴν διάπλασιν (ραιβόχειρ, συνδακτυλία, πολυδακτυλία), συσπάσεις καὶ παντοῖαι παραμορφώσεις ἐξ ἀτροφίας ἢ συσπάσεως τῆς χειρός, χαρακτηριζουσαι σημειολογικῶς διαφόρους παθήσεις τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Τὰ διὰ πυροβόλου ὅπλου τραύματα τῆς χειρὸς ἐν πολέμοις εἶναι ἀρκούντως συχνὰ ὑπολογίζονται εἰς πλείονα τῶν 10 : 100 ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν τραυμάτων τῶν ἄνω ἄκρων. Ἡ σπουδαιοτέρα δ' ἐπιπλοκὴ αὐτῶν εἶναι ἡ αἱμορραγία, ἰδίᾳ ἐπὶ τραυματισμοῦ τοῦ ἑνὸς ἢ ἀμφοτέρων τῶν ἀρτηριακῶν τόξων. Ὡς πρὸς τὴν θεραπείαν δ' ἐν γένει τῶν τραυμάτων τῆς χειρὸς ἡ συντηρητικὴ ἢ σωσιμελὴς ἀγωγὴ ἐπιβάλλεται καὶ δέον αὕτη νὰ ἐπιδιώκηται ὡς δυνατόν. Ι. Π.

— **χειρῶν κοσμητικὰ** *[Ἐγκυκλ.]*. Ὡς κοσμητικὰ σκευάσματα διὰ τὴν περιποίησιν τῶν χειρῶν νοοῦνται τὰ κατὰ τῶν ἱδρώτων τῶν χειρῶν χρησιμοποιούμενα, διάφοροι κόνεις διὰ τὴν ἔκπλυσιν τῶν χειρῶν καὶ διάφορα φυράματα πρὸς μαλάκυνσιν τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν. Κατὰ τῶν ἱδρώτων τῶν χειρῶν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ἑξῆς διάλυμα: φορμόλης 10, ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου 3, ὕδατος 30°. Φυράματα διὰ τὰς χεῖρας λαμβάνονται ἐξ 750 μ. γλυκέων ἀμυγδάλων, 125 ριζαλεύρου, 125 ἴριδος, 30 βενζόης, 30 τραγακάνθης, 30 σπέρματος κήτους, ἐλαίου καρύου 1,5, ἐλαίου καρυοφύλλων 2,5, ἐλαίου ρόδων 1.5. Κατ' ἄλλην συνταγὴν λαμβάνονται διὰ μείξεως ἐντὸς Iγδίου 180 μ. μέλιτος μετὰ 60 μ. κόμμεως ἀραβικοῦ. Εἰς τὸ μεῖγμα προστίθενται 90 μ. λευκοῦ σάπωνος καὶ εἶτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον 1.000 ἀμυγδαλελαίου, 5 κροκοὶ ᾠῶν καὶ 125 μ. γαλακτώματος πιστακίων σκευασθέντων διὰ ροδοσταγματος· μετὰ ταῦτα προστίθενται 2 μ. αἰθερίου ἐλαίου πικραμυγδάλων διὰ 5.000 σκευάσματος. Κ. Γ. Μ.

— **χειρῶν ἐπίθεσις** *[Ἐκκλ.]* βλ. λ. *ἐπίθεσις χειρῶν*.

χειράγρα (ἡ)· ἡ ἀρθρῖτις, ἥτις εἶναι έντετοπισμένη εἰς τὰς ἀρθρώσεις τῆς ἄκρας χειρός· πρβλ. *ποδάγρα*. Μ. Ν. Κ.

χειραγώγησις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χειραγωγοῦ, ἡ διὰ τῆς χειρὸς καθοδήγησις, ἄλλως *χειραγωγία*: «χειραγώγησις τυφλοῦ» ‖ καθόλου καθοδήγησις.

χειραγωγία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ χειραγωγοῦ, ἡ διὰ τῆς χειρὸς καθοδήγησις· ‖ καθόλου, καθοδήγησις, διεύθυνσις.

χειραγωγός (ὁ, ἡ), **—όν** (τό)· ὁ διὰ τῆς χειρὸς ἄγων τινά, ὁ ὁδηγῶν, ὁ κατευθύνων: «ἐξετάσαι εἰς περίπατον ἔχων χειραγωγόν» ‖ καθόλου, ὁ ὁδηγῶν τινα, οἷον διὰ διδασκαλίας, διὰ συμβουλῶν κ. τ. τ.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *χειραγωγὸς* (κοιν. *βαρδατζέντα* καὶ *βιοδαμάνα*) σχοινίον χρησιμεῦον πρὸς στήριξιν ἐπ' αὐτοῦ τῶν χειρῶν. Χειραγωγοὶ κρέμανται καθ' ὕψος τῆς πλευρᾶς καὶ ἑκατέρωθεν τῶν μονίμων κλιμακίδων πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνόδου τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς παραβεβλημένης λέμβου εἰς τὸ πλοῖον ἢ τῆς καθόδου των ἀπὸ τοῦ καταστρώματος εἰς τὴν λέμβον· ἀνάλογοι χειραγωγοὶ διαβάλλονται διὰ τῶν στυλίσκων τῶν κλιμάκων, τόσον τῶν ἐξωτερικῶν ὅσον καὶ τῶν τῶν καθόδων (κοιν. *κουβούγια*), καθὼς καὶ διὰ τῶν στυλίσκων τῶν διαβαθρῶν ἐπικοινωνίας μεταξὺ πλευρισμένου πλοίου καὶ τῆς προκυμαίας. Χειραγωγοὶ ὠνομάζοντο καὶ τὰ σχοινία, ἅτινα προσεδένοντο ἀπὸ κεροίακος εἰς κεροίακα ἐκάστη τῶν σταυρωτῶν κεραιῶν παραλλήλως πρὸς αὐτὰς καὶ εἰς ὕψος τῶν χειρῶν ἀνδρός· ἐπὶ τῶν τοιούτων χειραγωγῶν ἐστηρίζοντο οἱ ἐπὶ τῶν κεραιῶν ἀραιούμενοι ναῦται πρὸς ἀπόδοσιν τιμῶν. Νῦν χειραγωγοὶ τοιοῦτοι προσδένονται μόνον εἴς τινα τῶν ἐκπαιδευτικῶν πλοίων, καθόσον μόνον εἰς ἔνια τούτων διετηρήθησαν αἱ σταυρωταὶ κεραῖαι ὡς εἶδος ἐξαρτισμοῦ. Σ. Ε. Λ.

χειραγωγῶ (—έω)· εἶμαι χειραγωγός, καθοδηγῶ τινα κρατῶν αὐτὸν διὰ τῆς χειρός: «τυφλὸς χειραγωγούμενος ὑπὸ παιδὸς» ‖ καθόλου, καθοδηγῶ, κατευθύνω: «τὸν ἐχειραγώγησεν εἰς τὴν ἐπιστήμην», «ἐχειραγωγήθη ὑπὸ σοφοῦ ἀνδρός».

χειραδενία (ἡ) (Chiradenia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἐπιφύτων ποῶν, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Γουϊάναν. Δ. Ν. Π.

Χειράδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 464. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον.

χειράκανθος (ὁ) (Chiracanthus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δρασσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων ἀραχνῶν, ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Χειράμ, ἢ ***Χιράμ*** (φοινικ. *Χιρόμ*, εἰς δὲ τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς *Χιρούμμου*). Βασιλεὺς τῆς Τύρου (979—945;), σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Δαυῒδ καὶ τοῦ Σολομῶντος, μεθ' ὧν ἐκαλλιέργησε ζωηρὰς ἐμπορικὰς σχέσεις. Ἀντὶ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου, προεμήθευσεν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας τούτους βασιλεῖς ἄφθονα μέσα, μάλιστα δὲ ξυλείαν καὶ τεχνίτας διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ ναοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ (Β' Βασ. ε' 11, Γ' Βασ. ε' 1 ἑξ., Α' Παραλειπ. 1 δ' 1 ἑξ.). Ὁ αὐτὸς ἐδάνεισε καὶ χρήματα εἰς τὸν Σολομῶντα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς οἰκοδομικῆς του δράσεως, ἐπὶ ἐνεχύρῳ 20 γαλιλαϊκῶν πόλεων (Γ' Βασ. θ' 11 ἑξ.).

Ὁ Χειρὰμ προήγαγεν εἰς τὸ κορύφωμά της τὴν ἀκμὴν τῆς Τύρου. Ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ Κιτίου καὶ τῆς Κύπρου καὶ ὠργάνωσε τὸ μετὰ τῆς Ἱσπανίας ἐμπόριον. Χάρις εἰς τὴν φιλίαν του μὲ τοὺς Ἑβραίους, ἤνοιξεν ὁδοὺς ἐμπορικὰς πρὸς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν. Π. Ι. Μ.—Γ. Λ. Α.

—**Χειράμ**, ἢ ***Χιράμ***. Ὀνομαστὸς τορευτὴς τῆς Τύρου, ὅστις, μετακληθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σολομῶντος, ἐφιλοτέχνησε πλεῖστα μετάλλινα μέρη τοῦ ὀνομαστοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ ἱερὰ σκεύη, ὡς καὶ τὰς δύο χαλκίνας στήλας ἐν τῇ μεγάλῃ αὐλῇ τοῦ ναοῦ. Β. Δ. Θ.

—*[Τεκτον.]* Ὁ *Χειρὰμ* ἐν τῷ τεκτονισμῷ εἶναι ἥρως τεκτονικοῦ μυστηριακοῦ δράματος, ἐκτυλισσομένου κατὰ τὴν μύησιν εἰς τὸν τρίτον συμβολικὸν βαθμὸν τοῦ διδασκάλου. Κατὰ τὴν τεκτονικὴν παράδοσιν, ὁ Χειρὰμ δὲν ἦτο μόνον χαλκουργός, ὅπως προκύπτει ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων καὶ ὠργάνωσε μὲ τρόπον θαυμαστὸν τὴν ἐργασίαν τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ἀλλ' ἔπεσε θῦμα τοῦ ἀκράτου ἐγωϊσμοῦ, τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς μισαλλοδοξίας τῶν ἄλλων, ἐκπροσωπουμένων ὑπὸ τριῶν ἑταίρων, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκοντες νὰ προαχθῶσιν παρ' ἀξίαν τὸν ἐφόνευσαν, ἀρνούμενον νὰ τοῖς ἀποκαλύψῃ τὸ μυστικὸν τοῦ βαθμοῦ τοῦ διδασκάλου. Διὰ τοὺς Τέκτονας ὁ Χειρὰμ εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς μυστηριακῆς σκέψεως, τοῦ συνόλου τουτέστι τῶν ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπιζοῦν, καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ ἀνθρώπιναι διάνοιαι καταντοῦν ἀνίκανοι νὰ δονοῦνται ἀπὸ τὴν μεγαλουργὸν αὐτῶν καὶ δημιουργικὴν πνοήν. Εἶναι ὁ ἐντὸς τῶν ἀνθρώπων ἐνυπάρχων θεῖος σπινθήρ, ὁ Λόγος, τὸν ὁποῖον εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ ἀμαυρώσουν τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἀλλ' οὐδέποτε κατορθώνουν νὰ ἐξαλείψουν. Η. Π. Γ.

χειράμαξα (ἡ)· ἅμαξα, φορεῖον τροχοφόρον συρόμενον διὰ τῶν χειρῶν, καροτσάκι.

— *[Ἐγκυκλ.]* Χαμηλὴ ἅμαξα, στηριζομένη ἐπὶ τεσσάρων τροχῶν καὶ συρομένη ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων. Στερεῖται συνήθως πλευρικῶν σανίδων (θαιρῶν) καὶ χρησιμεύει διὰ τὴν μεταφορὰν βαρέων ἀντικειμένων (μηχανῶν, μαρμαρίνων ὄγκων κλπ.) εἰς μικρὰς ἀποστάσεις.

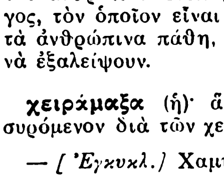
Χειράμαξα.

Digitized by Google

χειραμάξιον (τό). Μικρὸν χειροκίνητον ἁμάξιον, χρησιμεῦον διὰ τὴν μεταφορὰν μικρῶν καὶ ἐλαφρῶν ἀντικειμένων. Τὰ χειραμάξια κατασκευάζονται εἰς διαφόρους τύπους, ἀναλόγως τῆς χρήσεως αὐτῶν, φέρουσι δὲ ἀπὸ ἕνα μέχρι τριῶν συνήθως τροχῶν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ χειραμά-

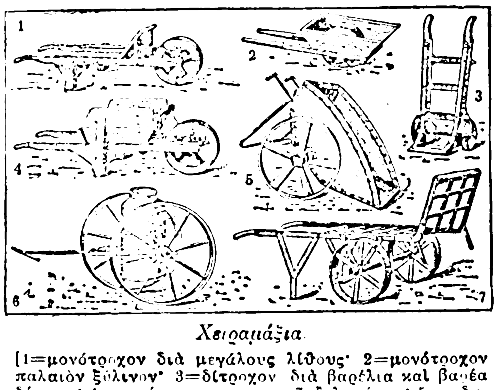

Χειραμάξια

[1=μονότροχον διὰ μεγάλους λίθους· 2=μονότροχον παλαιὸν ξύλινον· 3=δίτροχον διὰ βαρέλια καὶ βαρέα δέματα· 4=μονότροχον κηπουροῦ ἢ λατόμου· 5=σιδηροῦν δίτροχον δι' ἄνθρακας· 6=πρὸς μεταφορὰν γάλακτος ἢ ἄλλων ὑγρῶν· 7=δι' ἀποσκευάς.]

ξια φέροντα τέσσαρας τροχοὺς σταυροειδῶς, ὧν οἱ δύο, οἱ κείμενοι κατὰ τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα, εἶναι μικρότεροι τῶν πλαγίων, οὕτως ὥστε πάλιν τὸ ὄχημα κινεῖται ἐπὶ τριῶν τροχῶν, ἀλλ' ἀποφεύγει τὰς κατὰ 180° στροφάς. Μικρὰ καὶ κομψὰ χειραμάξια κατασκευάζονται καὶ ὡς παιδικὰ ἀθύρματα.

χειράνθηρον (τὸ) (Cheirantherum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαξιφραγιδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια πολυκλαδωτά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρατροπικὰς χώρας τῆς Αὐστραλίας.
Δ. Ν. Π.

χειρανθίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Γλυκοζίτης ἀγνώστου συστάσεως, ἀπαντῶν εἰς τὰ φύλλα καὶ τὰ σπέρματα τοῦ κοινοῦ χειράνθου (βιολέτας). Εἶναι ἰσχυρὸν δηλητήριον τῆς καρδίας. Σ. Γ.

χείρανθος (ὁ) (Cheiranthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη ποωδῶν φυτῶν, ἀπαντώντων εἰς πάσας τὰς εὐκράτους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Ἀξιολογώτερον εἶδος, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοφυῶς, εἶναι ὁ *χείρανθος ὁ κοινὸς* (Cheiranthus cheiri), γνωστὸς ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *βιολέττα κίτρινη* καὶ *μανιτιά*. Καλλιεργεῖται πολλαχοῦ πρὸς κόσμον εἰς ἀρκετὰς ποικιλίας. Δ. Ν. Π.

χειραντλία (ἡ) *[Ἐγκυκλ.]*. Ἡ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης μυϊκῆς δυνάμεως κινουμένη *ἀντλία* (βλ. λ.), καὶ εἰδικώτερον ἡ χρησιμεύουσα διὰ τὴν ἄντλησιν ὕδατος ἢ ἄλλων ὑγρῶν (ὕδατος, οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν κλπ.). Αἱ χειραντλίαι διακρίνονται εἰς ἁπλᾶς ἀναρροφητικὰς καὶ εἰς ἀναρροφητικὰς καὶ καταθλιπτικάς.

χειραφεσία (ἡ)· ἄφεσις, ἀπελευθέρωσις ὑπεξουσίου, οἷον δούλου ἢ ἀνηλίκου τέκνου.

— *[Νομ.]* *Χειραφεσία* καλεῖται, κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον, ἡ νομικὴ ἐκείνη ἐνέργεια, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐπέρχεται λύσις τῆς πατρικῆς ἐξουσίας ἢ τῆς ἐπιτροπείας, ὁ δὲ ἀνήλικος, χειράφετος πλέον γινόμενος, ἀποκτᾷ μείζονα ἱκανότητα περὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας του. Ἡ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου χειραφεσία ἐπέφερεν ἁπλῶς τὴν λύσιν τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἵνα ἀπὸ ταύτης ἄρξηται ἡ ἐπιτροπεία. Ἡ χειραφεσία χωρεῖ κατὰ τρεῖς τρόπους: ἐκ τοῦ γάμου· παρὰ τῶν γονέων· παρὰ τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου. Ἡ ἐκ τοῦ γάμου χωρεῖ αὐτοδικαίως, μὴ ἀνακαλουμένη ἔστω καὶ ἂν οὗτος λυθῇ πρὸ τῆς ἐνηλικιώσεως, προϋποθέτει ὅμως ὕπαρξιν ἐγκύρου τοιούτου, ὥστε ἀκυρουμένου αὐτοῦ αἴρεται καὶ ἡ χειραφεσία. Τοῦ γάμου ὅμως παράγοντος μέχρι τῆς διὰ δικαστικῆς ἀκυρώσεώς του ἔννομα ἀποτελέσματα, ἕπεται ὅτι μέχρι τότε καὶ ἡ χειραφεσία παραμένει ἰσχυρά.

Ἐπὶ τῆς περιπτώσεως τῆς χειραφεσίας ἐκ μέρους τῶν γονέων, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ αὕτη, ἀνάγκη ὁ ἀνήλικος νὰ ἔχῃ συμπληρώσει τὸ 15ον ἔτος. Ὁ πατὴρ χειραφετεῖ τὸν ἀνήλικον δι' ἁπλῆς δηλώσεως, γινομένης ἐνώπιον τοῦ εἰρηνοδίκου, συντασσομένης πρὸς τοῦτο ἐκθέσεως, ἐν ᾗ συμπράττει καὶ ὁ γραμματεύς. Εἰς ἃς περιπτώσεις ἡ μήτηρ ἐξασκεῖ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, σιωπῶντος τοῦ νόμου, ἐγένετο δεκτὸν κατ' ἀναλογίαν ὅτι καὶ αὕτη ἔχει τὸ αὐτὸ ὡς ἀνωτέρω ὁ πατὴρ δικαίωμα, ἀσκούμενον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐπίσης δικαίωμα πρὸς χειραφεσίαν τοῦ ὑπερβάντος τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀνηλίκου, μὴ ὑπάρχοντος πατρὸς καὶ τελοῦντος ὑπὸ ἐπιτροπείαν, ἔχει ἡ μήτηρ, εἴτε ἡ ἰδία εἶναι ἐπίτροπος εἴτε ὄχι, καθόσον ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς μητρὸς ἐνεργεῖ. Κατ' ἀμφοτέρας ὅμως τὰς τελευταίας ταύτας περιπτώσεις ἡ μήτηρ, διὰ νὰ δύναται ἐγκύρως νὰ ποιήσηται τὴν περὶ χειραφεσίας δήλωσιν ἐνώπιον τοῦ εἰρηνοδίκου, χρήζει καὶ τῆς ἀδείας τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου.

Μὴ ὑπαρχόντων γονέων, τὸ συγγενικὸν συμβούλιον δύναται διὰ βουλεύματός του, μὴ προσαπαιτουμένης ἄλλης διατυπώσεως, νὰ χειραφετήσῃ τὸν ἀνήλικον, ἐφ' ὅσον ὅμως οὗτος ἔχει συμπληρώσει τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τὸ συγγενικὸν συμβούλιον συγκαλεῖται ὑπὸ τοῦ εἰρηνοδίκου τῇ αἰτήσει τοῦ ἐπιτρόπου ἢ τινος τῶν συγγενῶν ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνηλίκου, κατὰ δὲ τῆς γνωμοδοτήσεως αὐτοῦ ἐπιτρέπεται προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Ἡ ὑπὸ τῶν γονέων καὶ τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου χορηγουμένη χειραφεσία ἐπιτρέπεται νὰ ἀνακληθῇ τηρουμένων τῶν αὐτῶν διατυπώσεων, οἷαι τηροῦνται καὶ ὅταν δίδεται, δικαιολογίαν δὲ ἔχει τὴν διάψευσιν τῆς ἐλπίδος περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνηλίκου εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας του. Περὶ τῆς χειραφεσίας τῶν φυσικῶν τέκνων ἴδιοι κρατοῦσι κανόνες.

Τεθεισῶν ἤδη ἐν ἰσχύϊ τῶν διατάξεων περὶ ἀναγνωρίσεως διὰ τοῦ νέου νόμου περὶ καταστάσεως ἐξωγάμων τέκνων, ταῦτα, ἐφ' ὅσον συνεπλήρωσαν τὸ 15ον ἔτος, δύνανται νὰ χειραφετηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀναγνωρίσαντος αὐτὰ πατρὸς ἢ τῆς ἀναγνωρισάσης μητρός, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπὶ γνησίων τέκνων διατυπώσεις. Ἐὰν τὸ νόθον ἔχῃ συμπληρώσει τὸ 18ον ἔτος καὶ δὲν ἔχῃ ἀναγνωρισθῆ, χειραφετεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου κατόπιν ἀδείας τοῦ δικαστηρίου.

Ὁ χειραφετηθείς, ἀποκτῶν μείζονα ἱκανότητα πρὸς τὸ δικαιοπρακτεῖν, τελεῖ ὑπὸ κηδεμονίαν, ἥτις ἐπάγεται μόνον δυνάμει τοῦ νόμου καὶ δικαστικῆς ἀποφάσεως, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τελευταίας βουλήσεως. Ὡς κηδεμὼν προηγεῖται πάντων ὁ πατήρ, προκειμένου δὲ περὶ ἀνηλίκου γυναικὸς ἐγγάμου ὀρφανῆς πατρὸς καλεῖται ἐκ τοῦ νόμου ὡς κηδεμὼν ταύτης ὁ σύζυγος. Διὰ τὰ λοιπὰ ἐν τῇ κηδεμονίᾳ καλούμενα πρόσωπα, ὡς καὶ περὶ τῶν λόγων τῆς ἀνικανότητος, παύσεως ἢ παραιτήσεως αὐτῶν κλπ. ἰσχύουσιν αἱ περὶ ἐπιτροπείας διατάξεις. Ἐξαίρεσις ἐν προκειμένῳ ὑπάρχει ὅτι δὲν διορίζεται παρακηδεμὼν ὡς ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ παρεπίτροπος. Αἱ εἰς τὸν χειράφετον ἐπιτρεπόμεναι πράξεις, ὅπως ἐνεργήσῃ αὐτὰς μόνος, εἶναι ὡρισμέναι ἐν τῷ νόμῳ, ἀναγόμεναι κυρίως εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας. Οὕτω δύναται νὰ ἐκμισθοῖ τὰ ἀκίνητα αὐτοῦ, καὶ τὰ μὲν ἀστικὰ οὐχὶ ἐπὶ χρόνον πέρα τῆς τριετίας, τὰ δὲ ἀγροτικὰ τῆς ἐξαετίας. Εἰσπράττει τὰ εἰσοδήματα τῆς τε κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας του καὶ ἐνεργεῖ πάσας τὰς πράξεις τὰς τεινούσας εἰς συντήρησιν καὶ βελτίωσιν τούτου, π. χ. νὰ διακόπτῃ τὴν παραγραφήν, νὰ ἐγγράφῃ ὑποθήκην, προσημείωσιν κλπ. Ἐπὶ πλέον δὲ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρίσταται μόνος ἐπὶ δικαστηρίου δι' ὅλας τὰς ὑποθέσεις τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας του, συμφώνως πρὸς τὰ ἄνω ἐκτεθέντα. Δι' ἄλλας πράξεις μεγαλυτέρας σοβαρότητος ἀπαιτεῖται καὶ ἡ συναίνεσις τοῦ κηδεμόνος. Τοιαῦται δὲ εἶναι: 1) Αἴτησις λογοδοσίας παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου. 2) Παράστασις ἐπὶ δικαστηρίου ἐπὶ διαφορῶν, αἵτινες ἀφορῶσι τὴν προσωπικὴν κατάστασίν του ἢ μὴ ἀναγομένων εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας του. 3) Διάθεσις καὶ χρῆσις τοῦ περισσεύματος τῶν εἰσοδημάτων του κλπ. Διὰ τὰς λοιπάς, τὰς μείζονος σοβαρότητος, ἀπαιτοῦνται νὰ τηρηθῶσιν οἷαι καὶ αἱ περὶ ἀχειραφέτων διατυπώσεις. Ἐξαιρετικῶς, χειράφετος ἀνήλικος λαβὼν τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν παρὰ τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς ἢ τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου, ἀποκτᾷ τὴν πρὸς ἐμπορίαν ἱκανότητα. Ὡς πρὸς τὴν ἀνάκλησιν ὅμως τῆς τοιαύτης ἀδείας ὑπάρχει ἀμφισβήτησις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

χειραφέτησις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χειραφετεῖν, χειραφεσία· || Ἰδίᾳ ἐπὶ γυναικῶν, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀνδρός, ὁ κατ' ἀρέσκειαν, ὁ ἀνεξάρτητος βίος.

χειραφετικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χειραφεσίαν, ὁ τῆς χειραφεσίας.

χειράφετος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἀπηλλαγμένος τῆς ὑπεξουσιότητος, χειραφετημένος, ἐλεύθερος.

—**χειραφέτων ἀνηλίκων κηδεμονία** *[Νομ.]*· βλ.λ. *κηδεμονία* (τ. ΙΔ' σ. 322 α').

χειραφετῶ (—έω), *ἀόρ. ἐχειραφέτησα—ἐχειραφετήθην*, παθ. μετχ. *χειραφετημένος*· ἀπαλλάσσω τινὰ τῆς ὑπεξουσιότητος, παρέχω εἰς ὑπεξούσιον ἐλευθερίαν, ἀνεξαρτησίαν: «χειραφετημένη γυναῖκα».

χειραψία (ἡ)· ἡ συμπλοκὴ τῆς χειρὸς μετὰ τῆς χειρὸς ἄλλου, τὸ νὰ δώσῃ τις χέρι: «ὑπεχύθη διὰ χειραψίας», «ἐχαιρετίσθησαν διὰ χειραψίας» || ἀρχ. ἐπὶ παλαιστοῦ, ἡ διὰ τῶν χειρῶν περίπτυξις τοῦ ἀντιπάλου.

—*[Ἐθιμ.]* Δίδομεν τὴν χεῖρα, ἀφοῦ ἀφαιρέσωμεν τὸ χειρόκτιον, ἐκτὸς ἐὰν ὁ μεθ' οὗ ἡ χειραψία φορῇ χειρόκτιον ἐπίσης. Οὐδέποτε δίδομεν τὴν χεῖρά μας πρῶτοι εἰς κυρίαν ἢ δεσποινίδα, οὔτε εἰς ἀνώτερόν μας λόγῳ ἡλικίας ἢ ἀξιώματος. Ἡ ἀντίθετος προθυμία ἀποτελεῖ προπέτειαν. Ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ κίνδυνος νὰ μείνῃ τις μὲ τὴν χεῖρα μετέωρον. Ἡ χειραψία δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε ὑπεράγαν ἐγκάρδιος, οὔτε νὰ περιορίζεται εἰς τοὺς δύο δακτύλους. Κατὰ τὴν χειραψίαν, ἐὰν πρόκειται περὶ ἰσοτίμου πρὸς ἡμᾶς καὶ καθήμεθα, ἐγειρόμεθα ἐλαφρῶς, ἐὰν περὶ γυναικὸς ἢ ἀνωτέρου, ἐγειρόμεθα ὄρθιοι. Τ. Δ.

—*[Νομ.]* Βλ. *ὑπόσχεσις*.

χειρίδιον (τό)· μικρὰ χειρίς, μικρὸ μανίκι.

χειριδωτός, —ή, —όν· ὁ ἔχων χειρίδας, μανίκια: «ἱμάτιον χειριδωτόν».

χειρίζομαι· κάμνω τι νὰ λάβῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κατεύθυνσιν, κατευθύνω, διευθύνω, διοικῶ: «ἐχειρίσθη καλῶς τὴν ὑπόθεσιν».

χειρικὸς *μῦς* *[Ἀνατομ.]*. Μῦς ἀνώμαλος τῆς ράχεως τῆς χειρός, ἐκφυόμενος ἐξ ὀστοῦ τινος τοῦ καρποῦ καὶ μεταβαίνων εἰς τὸν τένοντα τοῦ δείκτου. Ι. Π.

χειρίς, —ίδος (ἡ)· κάλυμμα τῆς χειρός, τοῦ βραχίονος, κοιν. *μανίκι*: «χειρὶς πλατεῖα, — στενή».

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ *χειρίς*, στοιχεῖον ἁπλοῦν τῆς ἀνδρικῆς περιβολῆς, ἀποτελεῖ εἰς τὰς γυναικείας ἐνδυμασίας ἓν τῶν κυρίων μερῶν, διὰ τῆς διαρρυθμίσεως τοῦ ὁποίου χαρακτηρίζονται οἱ διάφοροι συρμοί· ἀπολήγει δὲ ἐνίοτε εἰς στένωμα περιβάλλον τὸν καρπὸν (μανσέττα) ἢ φέρεται μετὰ περιβλήματος στενοῦ ἐπὶ τοῦ ἄνω βραχίονος (μανσερόν). Ἰδιότυποι εἶναι αἱ χειρίδες τῶν ἀνδρικῶν ὑποδυτῶν, ἀπολήγουσαι εἰς μανσέτταν μαλακὴν ἢ σκληρὰν (ἀναλόγως τοῦ περιλαιμίου) καὶ προέ-

Σύγχρονοι χειρίδες

[1=ἐφαρμοστή, 2=μὲ βολὰν πλισσέ, 3=κλειστή, 4=βραχεῖα μπουφφάν, 5—6=Ἰαπωνικοῦ συρμοῦ]

χουσαι πάντοτε κατά τι τῆς χειρίδος ἐπενδύτου. Ἐν ἐργασίᾳ χρησιμοποιεῖται καὶ βαθύχρωμος ἐξωτερικὴ χειρὶς (μισομάνικο) καλύπτουσα τὸν κάτω βραχίονα ἀπὸ τοῦ καρποῦ μέχρι τοῦ ἀγκῶνος. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ χειρὶς ἦτο γνώρισμα τῶν βαρβαρικῶν κλειστῶν ἐνδυμάτων. Ἐν Ἑλλάδι «χιτῶνας χειριδωτοὺς» ἔφερον ἀνέκαθεν μόνον οἱ μισθοφόροι, παιδαγωγοί, ἀοιδοὶ καὶ οἱ βαρβαρίζοντες ὑποκριταί· αἱ γυναῖκες ἐχρησιμοποίησαν τοιούτους χιτῶνας μόνον ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, οἱ δὲ ἄνδρες ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ περσικοῦ κάνδυος. Οἱ ξενίζοντες Ρωμαῖοι ἔφερον τὴν χειριδωτὴν δαλματικήν, κατὰ συριακὸν συρμόν, μόλις ἀπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Τὰ χειριδωτὰ ἀπέβησαν ἐνδύματα ἐπίσημα ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ Καρολιγγείων. Ἔκτοτε ἠκολούθησεν ἡ χειρὶς ποικίλους συρμούς· ἐνίοτε (ΙΔ'—ΙΣΤ' αἰὼν) ἐφέρετο καὶ ἄρραφος, διετηροῦντο δὲ εἰς τὰ ἱματιοφυλάκια τῶν εὐγενῶν πολλὰ καὶ ποικίλα δι' ἕκαστον φόρεμα ζεύγη χειρίδων. Π. Ν. Π.

χειρισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χειρίζεσθαι, τρόπος χρήσεως: «χειρισμὸς τῆς ὑποθέσεως, — τῆς μηχανῆς», κοιν. *μανοῦβρα*.

Χειρίσοφος. Λακεδαιμόνιος στρατιωτικός, ὅστις μετέσχεν ὡς ἀρχηγὸς ἑπτακοσίων ὁπλιτῶν τῆς ἐκστρατείας Κύρου τοῦ νεωτέρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου τοῦ Β' (401 π. Χ.). Κατὰ τὴν κάθοδον τῶν Μυρίων ἀνεδείχθη ὁ ἱκανώτερος καὶ συνετώτερος, μετὰ τὸν Ξενοφῶντα, ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς στρατιᾶς ταύτης, ἄρχων τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ὅτε δ' οὗτοι ἔφθασαν εἰς Τραπεζοῦντα, εἰς τὸν Χειρίσοφον ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τῆς εἰς Βυζάντιον ἀποστολῆς, ἥτις εἶχεν ἐντολὴν νὰ μεριμνήσῃ πρὸς ἐξεύρεσιν πόρων διὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὰς πατρίδας των. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἐπιστροφήν του καὶ τὴν ἄρνησιν τοῦ Ξενοφῶντος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν Μυρίων, ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος (διότι προσήγγιζον εἰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο καταφανὴς ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῆς Σπάρτης), ἐξελέγη οὗτος ἀρχιστράτηγος. Ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἔκ τινος νόσου ἐν τῷ λιμένι τῆς Κάλπης, ὅστις ἔκειτο μεταξὺ τῆς Ποντοηρακλείας καὶ τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου. ΚΑΥ.

— **Χειρίσοφος**. Ἕλλην γλύπτης ἐκ Κρήτης, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ζ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἀνήκει, μετὰ τῶν γλυπτῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος, εἰς τὴν σχολὴν τῶν Δαιδαλιδῶν, ἔργα δ' αὐτοῦ ἀναφέρον-

Digitized by Google

ται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Τεγέᾳ ἐπίχρυσον λατρευτικὸν ξόανον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὁ παρ' αὐτῷ μαρμάρινος ἀνδριὰς τοῦ ἰδίου καλλιτέχνου. Β. Δ. Θ.

— **Χειρίσοφος.** Ἕλλην τορευτὴς τῶν ἀρχῶν τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. Εἶναι γνωστὸς μόνον ἐκ δύο ἐνεπιγράφων ἀργυρῶν σκύφων, οἵτινες εὑρέθησαν ἐν Δανίᾳ καὶ οἱ ὁποῖοι ἦσαν πιθανῶς δῶρον Ρωμαίου ἄρχοντος πρὸς βάρβαρον ἀρχηγὸν ἐν Δανίᾳ. Τὰ δοχεῖα ταῦτα φέρουσιν ἐξωτερικῶς ἐκτύπους παραστάσεις τοῦ μύθου τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἕκτορος ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Β. Δ. Θ.

χειριστήριον (τό)· τὸ μέσον δι' οὗ χειριζόμεθά τι: «χειριστήριον τηλεγραφικῆς συσκευῆς».

—*[Τηλεγρ.]* Καλεῖται ἐν τῇ τηλεγραφικῇ τεχνολογίᾳ *χειριστήριον* (manipulateur, telegraph key ἢ keyboard) τὸ τμῆμα μιᾶς τηλεγραφικῆς ἐγκαταστάσεως, ὁ χειρισμὸς τοῦ ὁποίου ἐπιφέρει τήν, διὰ τῆς γραμμῆς, πρὸς τὸν δέκτην, ἐκπομπὴν τῶν συμβολικῶν διακεκομμένων ρευμάτων, ἅτινα χρησιμοποιεῖ ὁ τηλεγραφικὸς κῶδιξ τηλεγραφικοῦ τινος συστήματος.

Εἰς τὸ σύστημα Μὸρς τὸ χειριστήριον ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ἁπλοῦ διακόπτου. Εἰς τὰ νεώτερα τηλεγραφικὰ συστήματα τὸ χειριστήριον ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς, δύο, τριῶν ἢ καὶ τεσσάρων σειρῶν πλήκτρων, ἅτινα, χειριζόμενα καθ' ὡρισμένους συνδυασμοὺς ἢ καὶ μεμονωμένως, ὡς τὰ τῆς γραφομηχανῆς, προκαλοῦν τὴν πρὸς τὴν γραμμὴν ἀποστολὴν τῶν κωδικοποιημένων διακεκομμένων ρευμάτων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται τὰ διάφορα ψηφία τοῦ ἀλφαβήτου. Λ. Ν. Κ.

χειριστὴς (ὁ)· ὁ χειριζόμενός τι, ἰδίᾳ ὁ κατ' ἐξοχὴν χειριζόμενος τὸ χειριστήριον τηλεγραφικῆς συσκευῆς· || χημικῶς, ὁ παρασκευαστὴς χημικῶν συνθέσεων.

χειριστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χειρισμόν.

χείριστος, *—η, —ον*· ὑπερθετ. τοῦ *κακὸς* (βλ. λ.), κάκιστος, κατώτατος: «ὁ χείριστος τῶν ἰατρῶν». —Ἐπίρρ. *χείριστα.*

χειρίτης (ὁ) (Chirites) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γεσνεριοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ καυλὸν καλυπτόμενον ὑπὸ τριχοειδῶν ἀποφύσεων ἢ καὶ λεῖον καὶ ἄνθη ἐρυθρά, κυανᾶ, κίτρινα ἢ ἰώδη, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Τὰ φυτὰ ταῦτα εἶναι ἰθαγενῆ τῶν νήσων τοῦ Μαλαισιακοῦ ἀρχιπελάγους καὶ καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικὰ ἐντὸς θερμοκηπίων πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

χειροβάδισις, *—εως* (ἡ)· μετατόπισις τοῦ σώματος μόνον μὲ τὰς χεῖρας.

χειροβαλλίστρα (ἡ) *[Βυζαντ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ μικρὰ φορητὴ *βαλλίστρα* (βλ. λ.) ἡ βάλλουσα μικρὰ βέλη, σφαίρας καὶ πέτρας. Βλητικὴ δύναμις αὐτῆς ἦτο, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀφετήρια πολεμικὰ ὄργανα (τὰς βαλλίστρας, τοὺς καταπέλτας, τοὺς σκορπίους κ. λ.), ὁ τόνος, δηλαδὴ ἡ ἐκ τριχῶν καὶ τενόντων ζῴων ἢ ἐκ γυναικείας κόμης χορδή, ἥτις ἐνισχύετο δι' ἐλατηρίων ἐκ μετάλλου ἢ διὰ πεπιεσμένου ἀέρος.

Αἱ χειροβαλλίστραι ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὰ τοπομαχικὰ τουφέκια, τὰ χρησιμοποιηθέντα κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς χρήσεως τῶν πυροβόλων ὅπλων. Ν. ΚΛΣ

χειροβίοτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διὰ τῆς ἐργασίας του ἀποζῶν, *ἀποχειροβίοτος* (βλ. λ.).

χειροβολία (ἡ)· ἄλλως *χειρόβολον* (βλ. λ.).

χειροβολιὰ (ἡ)· βλ. *χεροβολιά.*

χειροβολίς, *—ίδος* (ἡ) (κοιν. *πίκκολο σκανδάλιο*) *[Ναυτ.]*. Βολὶς διὰ μετρήσεις βαθῶν τοῦ θαλασσίου βυθοῦ μέχρις 25 ὀργυιῶν, χειριζομένη διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἑνὸς μόνου βολιστοῦ. Περιστρέφεται πρὸς τοῦτο κατ' ἀκτῖνα μιᾶς ὀργυιᾶς, καὶ ὅταν λάβῃ ἀρκοῦσαν ταχύτητα κατὰ τὴν ἐφαπτομένην τῆς περιφερείας, ἣν διαγράφει, ἀφήνεται ἐλευθέρα πρὸς πρῷραν τοῦ βραδέως χωροῦντος πλοίου, ἵνα ἔχῃ εὕρει τὸν βυθόν, ὅταν ὁ βολιστὴς φθάσῃ, διὰ τῆς προχωρήσεως τοῦ πλοίου, ὕπερθεν τοῦ μολύβδου τῆς χειροβολίδος. Τὸ βολιδόσχοινόν της εἶναι σημειωμένον διὰ τεμαχίων βύρσης, παρεμβαλλομένων μεταξὺ τῶν ἐμβόλων του ἀνὰ πᾶσαν ὀργυιάν, διὰ λευκῆς σακκελίδος ἀνὰ 5 ὀργυιὰς καὶ δι' ἐρυθρᾶς τοιαύτης ἀνὰ 10 ὀργυιάς. Σ. Ε. Λ.

χειρόβολον (τό), δημοτ. *χερόβολο*· τὸ διὰ τῆς χειρὸς ἐφ' ἅπαξ λαμβανόμενον, ἰδίᾳ ἐπὶ σταχύων, κλωνίων κττ.: «ἕνα χερόβολο σιτάρι, — βασιλικό, — τριαντάφυλλα κττ.» || τρόπος *ἁλιείας* (βλ. λ.).

χειροβολῶ (*—έω*)· βάλλω, ρίπτω μὲ τὴν χεῖρα.

χειροβομβίς, *—ίδος* (ἡ)· ἡ διὰ τῆς χειρὸς ἐκτοξευομένη βομβὶς (μικρὰ βόμβα).

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἑκάστη *χειροβομβὶς* ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ κορμοῦ, μορφῆς κυλινδροειδοῦς ἢ συνήθως ᾠοειδοῦς, φέροντος ὄμμα, ἐν ᾧ κοχλιοῦται ὁ εναυσματικὸς μηχανισμὸς (ἤτοι ὁ πυροσωλὴν τῆς βομβίδος), δι' οὗ σκοπεῖται ἡ λειτουργία τοῦ ὀργάνου μεταδόσεως τοῦ πυρὸς (ἐγκαιροφλεγὴς βομβίς, εἰς ἣν ἡ ἔναυσις ἐνεργεῖται κατὰ τὴν ἐκτόξευσιν καὶ ἡ μετάδοσις τοῦ πυρὸς ἐπὶ τῆς τροχιᾶς) ἢ ἡ ἀπ' εὐθείας λειτουργία τοῦ κροτικοῦ ἐμπυρείου (κρουστικὴ βομβίς, εἰς ἣν ἡ ἔναυσις καὶ ἔκρηξις ἐπέρχονται ἀμέσως κατὰ τὴν πτῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους). Ἡ ἔναυσις ἐνεργεῖται ἢ δι' ἀπώσεως, πρὶν ἐκτοξευθῇ ἡ βομβίς, ἢ δι' ἐκτριπτικοῦ μηχανισμοῦ, ἢ αὐτομάτως, διὰ τῆς ἐκσφενδονήσεως καὶ ἀφοῦ ἡ χειροβομβὶς ἐγκαταλείψῃ τὴν χεῖρα τοῦ χειροβομβιστοῦ, ἢ διὰ κρουστικοῦ μηχανισμοῦ. Συνήθως ἡ ὅπλισις, ἀμέσως πρὸ τῆς ἐκσφενδονήσεως, ἐκτελεῖται δι' ἀφαιρέσεως τῆς ἀσφαλιστικῆς περόνης.

Εἴδη βομβίδων ὑπάρχουσι: α) αἱ *ἀμυντικαί*, δι' ὧν παρέχονται ὑλικὰ ἀποτελέσματα· τούτων ὁ ἐκ χυτοσιδήρου, συνήθως, κορμὸς εἶναι πεπληρωμένος ἐκρηκτικῆς οὐσίας· β) αἱ *ἐπιθετικαί*, ὧν ἐπίσης ὁ ἐκ λεπτοῦ χαλυβικοῦ ἐλάσματος κορμὸς εἶναι πεπληρωμένος ἐκρηκτικῆς οὐσίας· γ) αἱ *τοξικαί, καπνογόνοι, ἐμπρηστικαί*, χρησιμεύουσαι διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν, ἐξουδετέρωσιν καὶ καταστροφὴν τοῦ πεδίου μάχης.

Τὸ βεληνεκὲς τῶν χειροβομβίδων εἶναι συνάρτησις τοῦ βάρους των καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐκσφενδόνησιν καταβαλλομένης δυνάμεως. Οὕτως, αἱ τῶν 600 γρμ. ἐκτοξεύονται εἰς 30 μ., ἐνῷ αἱ τῶν 320 γρμ. εἰς 50 μ. Τὸ προσφορώτερον βάρος φαίνεται κυμαινόμενον περὶ τὰ 450 γρμ. Πρὸς τὸν σκοπὸν διευκολύνσεως τῶν χειρισμῶν καὶ τῆς ἐκτοξεύσεως οἱ Γερμανοὶ χρησιμοποιοῦσι τὰς μετὰ λαβῆς χειροβομβίδας, βάρους 800 γρμ. μετὰ 270 γρμ. ἐκρηκτικῆς οὐσίας (βλ. καὶ λ. *βομβίς*). Γ. Α. ΚΝ.

χειροβομβιστὴς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ στρατιώτης, ὁ ἐκσφενδονίζων βομβίδα διὰ τῶν χειρῶν του. Ὁ ὅρος *χειροβομβιστὴς* (grenadier) ἐθεσπίσθη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ὁ χειροβομβιστὴς εἶχε τότε ἔργον τὴν ἐκσφενδόνησιν τῶν *χειροβουζίων* (βλ. λ.). Οἱ τοιοῦτοι χειροβομβισταὶ (γρεναδιέροι) τοῦ ΙΖ' καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τοὺς κατόπιν ἄνδρας τῶν *λόχων γρεναδιέρων*, τῶν ἀποτελούντων μονάδας ἐπιλέκτου πεζικοῦ, ὡς ἦσαν οἱ γρεναδιέροι τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τοῦ κατόπιν πρωσσικοῦ πεζικοῦ μέχρι τοῦ 1870. Ἐν Ἑλλάδι, διὰ τοῦ πρώτου ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ τοῦ 1833, ὑπῆρχε παρ' ἑκάστῳ τάγματι πεζικοῦ (6 λόχοις) ἀνὰ εἷς *λόχος ἐπιλέκτων*, μὴ λαβὼν μὲν τὸ ὄνομα *λόχος γρεναδιέρων*, ἀλλὰ πάντως ἰσοδυναμῶν πρὸς τοῦτον. Οἱ ἄνδρες τῶν λόχων τούτων ἔφερον τὸ ἔμβλημα τῶν γρεναδιέρων, ἤτοι λευκὴν ροιὰν ἐπιρραπτομένην ἐπὶ τῆς κατωτέρας γωνίας τῶν κυανοχρόων περιουραίων τῆς στολῆς των.

Σήμερον *χειροβομβιστὴς* καλεῖται ὁ στρατιώτης τοῦ στοιχείου ἀκροβολιστῶν τῆς ὁμάδος τοῦ συγχρόνου γαλλικοῦ (ἑλληνικοῦ) πεζικοῦ, ἢ τῆς ὁμάδος ἀκροβολιστῶν τοῦ συγχρόνου γερμανικοῦ πεζικοῦ, ὁ χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν ἐκσφενδόνησιν χειροβομβίδων. Ἐνίοτε, πρὸς ἐκτέλεσιν εἰδικῆς ἀποστολῆς (π. χ. ἀφαρπαγὴν ἐχθρικοῦ φυλακείου, ἀγῶνα ἐντὸς ὑπονόμων, ἀγῶνα εἰς ὁδούς, κλπ.), συγκροτεῖται ἀπόσπασμα ἐξ ἀριθμοῦ τινος χειροβομβιστῶν. Ν. Θ. Κ.

χειροβούζιον (τὸ) *[Στρατ.]*. Μικρὰ σιδηρᾶ σφαῖρα κοίλη, πεπληρωμένη διὰ πυρίτιδος, ἀναπτομένης δι' ἅπτρας (φυτιλιοῦ) ἐπικειμένης τῆς ἐκσφενδονήσεως, ἐκσφενδονιζομένη δὲ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ γρεναδιέρου. Τὰ χειροβούζια εἶναι τὸ παλαιότερον εἶδος χειροβομβίδων. Ν. Θ. Κ.

χειρογαλῆ (ἡ) (Cheirogale) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πιθήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λεμουριδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς πιθήκους νυκτοβίους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Μαδαγασκάρην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χειρογαλῆ ἡ μείζων* (Cheirogale major), ἥτις ἔχει κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, ἀπολήγουσαν εἰς βραχὺ ρύγχος, ὀφθαλμοὺς μεγάλους, ὦτα μικρά, σῶμα εὔρωστον καὶ οὐρὰν κυλινδρικὴν καὶ μακράν. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 0,45 μ. καὶ τὸ τρίχωμά της εἶναι πυκνὸν καὶ καστανέρυθρον. Δ. Ν. Π.

Χειρογαλῆ ἡ μείζων.

χειρογνωμονικὴ (ἡ)· βλ. λ. *χειρομαντεία.*

χειρογραφικὴ (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων χειρογράφων.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ *χειρογραφικὴ* δὲν περιλαμβάνει τὴν ἀνάγνωσιν πάσης διὰ χειρὸς γραφῆς, ἀλλὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων, ἅτινα ἔχουσι γραφῇ διὰ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ χρωστῆρος ἐπὶ παπύρου, περγαμηνῆς ἢ χάρτου. Εἰς τὴν χειρογραφικὴν ὑπάγονται ἐπίσης καὶ τὰ ἐκ κηροῦ φύλλα, ὧν ἐξηκολούθησε νὰ γίνηται χρῆσις ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Β. Λ. Κ.

χειρογραφικὸς *δανειστής.* Ὑπὸ τὸν ὅρον Chirografarius creditor ἐκαλεῖτο ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ ὁ μὴ ἀπολαύων προνομίου δανειστής. Οὗτος, ἐπὶ ἀναγκαστικῆς ἐκποιήσεως πράγματος τοῦ ὀφειλέτου, ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ πλειστηριάσματος μετὰ τοὺς ἀπολαύοντας προνομίου δανειστάς, ἐφ' ὅσον ἐναπέμενεν ὑπόλοιπον πρὸς διανομήν, ὁπότε αὕτη, ἐν συρροῇ πλειόνων δανειστῶν, ἐγίνετο συμμέτρως, ἀναλόγως τῆς ἀπαιτήσεως ἑκάστου. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου ἔν τε τῇ κοινῇ γερμανικῇ δικονομίᾳ καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ νομοθεσίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐκ τούτων παραλαβούσῃ ἑλληνικῇ πολιτικῇ δικονομίᾳ, ἐν ᾗ (ἄρθρ. 991—992) ὁ ὅρος Chirographischer Glaübiger μετεφράσθη *ἐγχειρόγραφος δανειστής*, ἐνῷ ἐν τῷ ἐμπορικῷ νόμῳ (ἄρθρ. 539, νῦν 648 καὶ ἑπόμ.) ὁ ταυτόσημος ὅρος créancier chirographaire μετεφράσθη διὰ τοῦ *ἀνέγγυος πιστωτής*. Εἰς τοὺς νεωτέρους νόμους ἐχρησιμοποιήθησαν ἀδιακρίτως καὶ οἱ δύο ὅροι. Ε. Ο.

χειρόγραφον (τό)· τὸ διὰ χειρὸς γεγραμμένον, ἀντίθ. *ἔντυπον*: «ὡμίλησεν ἀπὸ χειρογράφου»· || ἄλλως *κῶδιξ*, λατ. manuscriptum: «ἀρχαῖον χειρόγραφον», «τὰ χειρόγραφα τοῦ Ὁμήρου, — τοῦ Πλάτωνος κλπ.» τὰ ἐν χειρογράφοις παραδοθέντα.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὰ μέχρι τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος *χειρόγραφα* ἔχουν τὸ σχῆμα τοῦ κυλίνδρου (volumen). Ὕλη δὲ αὐτῶν μέχρι τῆς χρονολογίας ταύτης εἶναι ὁ πάπυρος, ὃν ἔκτοτε ἀντικατέστησεν ἡ περγαμηνή. Τὸ ἀρχαῖον χειρόγραφον παρουσίαζε τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: Ἡ πλευρὰ τοῦ τέλους τοῦ κυλίνδρου ἦτο κεκολλημένη ἐπὶ ράβδου, τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας ἐξεῖχον κατά τι τοῦ πλάτους τοῦ χειρογράφου, ἦσαν δὲ κεκοσμημένα διὰ μετάλλου ἢ ἐλεφαντόδοντος. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ χειρογράφου τὸ κείμενον ἦτο διῃρημένον εἰς στήλας, σελίδας, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ὁ ἀναγνώστης, ἐφ' ὅσον ἀνεγίνωσκεν, ἐτύλισσε διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὅ,τι ἐξετύλισσε διὰ τῆς δεξιᾶς, μέχρις ὅτου ἔφθανεν εἰς τὴν ράβδον (ad umbilicum), ἤτοι εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου. Τὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον πολλάκις εἶχε μῆκος καὶ δώδεκα μέτρων, ἐφυλάσσετο ἐντὸς θήκης, ὁ δὲ τίτλος τοῦ ἔργου ἢ ἦτο ἐπικεκολλημένος ἐπὶ ταύτης ἢ γεγραμμένος ἐπὶ λωρίδος δεδεμένης εἰς τὰ ἄκρα τῆς ράβδου (cornua). Αἱ βιβλιοθῆκαι, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐφυλάσσοντο τὰ χειρόγραφα, ἦσαν διῃρημέναι εἰς σειρὰν ἑρμαρίων (armaria, nidi). Πολλάκις τὰ χειρόγραφα ἐτίθεντο καὶ ἐντὸς κυλινδρικῶν κιβωτίων, ἐφωδιασμένων μὲ καλύμματα (scrinia), τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἀληθεῖς κινητὰς βιβλιοθήκας. Καθ' ὅλην τὴν ἀρχαίαν καὶ ρωμαϊκὴν ἐποχὴν τὰ χειρόγραφα ἀντεγράφοντο ὑπὸ τῶν σκλάβων, ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν ἀντιγραφέων (literati) ἦτο τόσον σημαντικός, ὥστε ἀναφέρονται περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυκλοφόρουν κατὰ χιλιάδας τὰ ἀντίτυπα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔργου.

Ἀργότερον τὸ σχῆμα τοῦ κυλίνδρου μετετράπη, σχηματισθέντων τῶν τετραδίων (quaterniones), διὰ τῆς συνδέσεως μερικῶν φύλλων περγαμηνῆς (ἐνίοτε καὶ παπύρου) εἰς ἓν ὅλον. Τὰ τετράδια ἀρχικῶς ἀπετελοῦντο ἀπὸ τέσσαρα φύλλα, ἀργότερον ὅμως ἀπὸ πέντε καὶ ἀπὸ ἕξ, ἦσαν δὲ δεδεμένα εἰς τὴν ράχιν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ σύγχρονα βιβλία. Ἕκαστον τετράδιον ἔφερε συνήθως ἀριθμὸν (I, II, III) εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς πρώτης σελίδος, εἰς δὲ τὴν τελευταίαν σελίδα, εἰς τὸ τέλος τοῦ φύλλου, ἦσαν ἀναγεγραμμέναι αἱ ἀρχικαὶ λέξεις τοῦ ἑπομένου τετραδίου. Τὰ διασωθέντα παλαιότερα χειρόγραφα τοῦ εἴδους τούτου δὲν φαίνονται νὰ ἀνέρχωνται πέρα τοῦ Δ' ἢ τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ., ὅπως λ. χ. τὸ διάσημον χειρόγραφον τοῦ Βιργιλίου, τοῦ ὁποίου ἓν μέρος εὑρίσκεται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἕτερον εἰς τὴν τοῦ Βερολίνου. Τὸ τετραδιακὸν τοῦτο σχῆμα τῶν χειρογράφων ἦτο συνήθως τετράγωνον.

Ὡραιότατα χειρόγραφα εἶναι τὰ κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἐποχὴν διὰ χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν γραμμάτων ἐπὶ περγαμηνῆς, χρώματος πορφυροῦ, γεγραμμένα. Ἐξ αὐτῶν σῴζονται ἐλάχιστα ἀντίτυπα, ὡς: τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου, τοῦ ΣΤ' αἰῶνος (Ἐθνικ. βιβλιοθ. Παρισίων), ἡ εἰκονογραφημένη Γένεσις τῆς Βιέννης, ἓν Ψαλτήριον (Ζυρίχη) καὶ τὰ εἰκονογραφημένα Εὐαγγέλια τοῦ Ροσάνο τῆς Ἰταλίας, τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῆς Ἀλβανίας, ἅπαντα χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ἐκ τῶν ἐπὶ παπύρου χειρογράφων τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς ἐλάχιστα διεσώθησαν.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας κατέφερε μέγα πλῆγμα κατὰ τῆς χειρογραφίας. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν τὰ χειρόγραφα εἶναι ἀραιότατα. Περιζήτητα τυγχάνουν σήμερον τὰ χειρόγραφα τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος, ὄχι τόσον διὰ τὸ

Digitized by Google

περιεχόμενον αὐτῶν, ὅσον διὰ τὴν καλλιγραφικὴν των ἀξίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Kirchhoff*, «Die Handschriftenhändler des Mittelalters» (1855).—*Birt*, «Das antike Buchwesen» 1882).—*Aug. Molinier*, «Les manuscrits et les miniatures» (Paris 1892).—*W. Wattenbach*, «Das Schriftwesen im Mittelalter» (1896).—*R. Portales*, «Nicolas Jarry et la calligraphie au XVIIe s.» (1897).—*Birt*, «Kritik und Hermeneutik nebst Abriß des antiken Buchwesens» (1913).—*L. Traube*. Vorlesungen und Abhandlungen I : Paläographie und Handschriftenkunde» (1909). Β. Λ. ΚΩΤΤΑ

— *['Αρχ. Δίκ.] Χειρόγραφον* ἢ καὶ ἄλλως *συγγραφὴ* ἐκαλεῖτο ἡ δι' ἐγγράφου προσομολόγησις οἱασδήποτε φύσεως ὀφειλῆς, τοῦ ὀφειλέτου ἐνεχομένου μόνον ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων, ὅπως σήμερον ἐκ τῆς συναλλαγματικῆς ἢ τῶν εἰς διαταγὴν γραμματίων. Μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνιζουσῶν χωρῶν, παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ ὁ ἑλληνικὸς οὗτος θεσμὸς διὰ τοὺς ἀλλοδαποὺς (peregrini), οἵτινες, ὡς μὴ Ρωμαῖοι πολῖται, δὲν ἐδικαιοῦντο τοῦ jus civile καὶ ἑπομένως τῆς καταρτίσεως συναλλαγμάτων διὰ τῆς litterarum obligatio τῆς καταρτιζομένης δι' ἐγγραφῆς εἰς τὰ οἰκιακὰ βιβλία τῶν Ρωμαίων πολιτῶν. Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Καρακάλλα τῷ 212 μ. Χ. ἐκδοθείσης constitutio Antonina παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου καὶ ἑπομένως τὸ jus civile εἰς ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατηργήθησαν οἱ διὰ τοὺς peregrini ἰσχύοντες θεσμοὶ (jus gentium) καὶ ἑπομένως οἱ τοῦ χειρογράφου καὶ τῆς συγγραφῆς. Καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν ὅμως ταύτην ἡ ἐπὶ μακρὸν κρατήσασα νομικὴ συνήθεια τῆς ἐγγράφου καταρτίσεως τῶν συναλλαγμάτων ἤσκησε σοβαρὰν ἐπιρροὴν ἐν τῇ περαιτέρω διαμορφώσει τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὥστε τελικῶς νὰ ἐπικρατήσῃ, κατὰ τοὺς Ἰουστινιανείους χρόνους, ἐν ταῖς συναλλαγαῖς τῆς προφορικῆς καταρτίσεως τῶν συναλλαγμάτων ἡ ἔγγραφος τοιαύτη. Ε. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ

χειρόγραφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διὰ χειρὸς γεγραμμένος, ἀντίθ. *ἔντυπος* : «χειρόγραφος ἐπιστολή»· ‖ ***χειρόγραφον*** (τό), ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

χειρόδεσμος (ὁ)· ὁ δεσμὸς τῶν χειρῶν, χειροπέδη.

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *χειρόδεσμος* ναυτικὸς κόμβος σχηματιζόμενος ἐν εἴδει δακτυλίου εἰς τὸ μέσον σχοινίου, ὅπερ ἀναδιπλοῦται πρὸς τοῦτο, εἴτε ὅπως ἀπομονώσῃ ἐντὸς αὐτοῦ τμῆμα σχοινίου, ὅπερ λόγῳ φθορᾶς θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἀποκοπῇ κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἴτε πρὸς πρόχειρον ἕνωσιν δύο ἀκρῶν σχοινίου, εἴτε ὅπως ὁ κατασκευάζων αὐτὸν εἰς τὸ βολιδόσχοινον βολιστὴς διακρίνῃ πόσον ἦτο τὸ ὑπὸ τὴν χεῖρά του μῆκος τοῦ τεταμένου βολιδοσχοίνου, ὅταν ἡ βολὶς εὗρε τὸν βυθόν. Σ. Ε. Λ.

χειροδίκης (ὁ)· ὁ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν τιμωρῶν τὸν ἀδικήσαντα.

χειροδικία (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ χειροδίκου, ἡ διὰ τῶν ἰδίων τοῦ παθόντος χειρῶν τιμωρία, ἐκδίκησις.

χειροδικῶ (*—έω*)· εἶμαι χειροδίκης, τιμωρῶ διὰ τοῦ ἰδικῶν μου χειρῶν τὸν ἀδικήσαντά με.

χειροδίστροφον (τὸ) *[Ναυτ.]*. —1) Δίστροφον συστρεφόμενον διὰ τῆς κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν κινήσεως τῶν παλαμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ πρὸς συστροφὴν ἶνες καννάβεως. —2) Ἁπλοῦν μηχάνημα τῶν σχοινοπλόκων διὰ τὴν κατασκευὴν διστρόφου. Σ. Ε. Λ.

χειρόδοτος (ὁ) (Chirodotus) *[Ζωολ.]*. Γένος ὁλοθουρίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ***ἀπνευμόνων*** τῆς οἰκογενείας τῶν ***συναπτιδῶν***. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειρόδοτος ὁ σκωληκοειδής* (Chirodotus lumbricoides), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἀλεούτας νήσους καὶ ἔχει χρῶμα κεραμέρυθρον. Δ. Ν. Π.

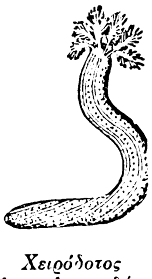

Χειρόδοτος ὁ σκωληκοειδής.

χειρόδους (ὁ) (Cheirodus Mc Coy) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πλατυσωμιδῶν ἑτεροκέρκων γανοειδῶν* ἰχθύων. Τὸ σῶμα αὐτῶν ἦτο ρομβικόν, τὰ στηθιαῖα πτερύγια μικρά, τὸ ραχιαῖον καὶ τὸ ἑδραῖον μακρόν. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ Illinois. Συνώνυμα: *ἀμφίκεντρον, ἡμικλαδόδους*. Γ. Κ. Γ.

χειροδύναμος, *—η, —ο*, καὶ ***χεροδύναμος***· δημοτ., ὁ ἔχων ὑπερβολικὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας.

χειροήθεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χειροήθης, ἡμερότης, πραότης.

χειροήθης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τὸ) ἐπὶ ζῴων, ὁ εἰθισμένος εἰς τὰς χεῖρας ἀνθρώπου, ὁ μὴ ἀποφεύγον τὸν ἄνθρωπον, τιθασός· ‖ συνηθ. ἐπὶ ἀνθρώπου, προσηνής, πρᾶος, ἥμερος, εὔκολος, ἀντίθ. *ἄγριος, ἀτίθασος*

χειροθεραπεία (ἡ)· βλ. λ. *χειροπρακτική*.

χειροθεσία (ἡ)· βλ. λ. *ἐπίθεσις* χειρῶν.

χειροθετῶ (*—έω*)· θρησκευτικῶς, θέτω χεῖρα ἐπί τινος ἐπικαλούμενος τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ.

χειροθήριον (τὸ) (Chirotherium) *[Παλαιοζωολ.]*. Ἴχνη ποδῶν τετραδακτύλων καὶ πενταδακτύλων μεγάλων *στεγοκεφάλων*, εὑρισκόμενα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ στικτοῦ ψαμμίτου τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ (βλ. καὶ *θινόπους*). Γ. Κ. Γ.

χειροκάμπη (ἡ) (Cheirocampa) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σφιγγῶν* τῆς οἰκογενειας τῶν *δειλεφιλιδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους σφῆκας πολλαχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς ἀπαντώσας. Δ. Ν. Π.

χειρόκεντρος (ὁ) (Chirocentrus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κολυπεϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς Αὐστραλίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειρόκεντρος ὁ χρυσόχρους* (Chirocentrus auratus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν ἀργυρόχρουν μετὰ χρυσῶν ἀποχρώσεων. Τὸ κρέας του εἶναι ἐδώδιμον καὶ νοστιμώτατον. Δ. Ν. Π.

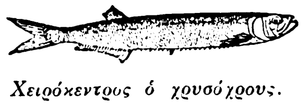

Χειρόκεντρος ὁ χρυσόχρους.

χειροκίνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διὰ χειρὸς κινούμενος, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *ποδοκίνητος, ἀτμοκίνητος, ἠλεκτροκίνητος* κλπ. : «μηχανὴ ραψίματος χειροκίνητη».

χειροκρατῶ (*—έω*)· κρατῶ διὰ τῆς χειρός.

χειροκρόταλον (τὸ) *['Εγκυκλ.]*· βλ. λ. *καστανιέττες καὶ κρόταλον*.

χειροκομία (ἡ). Ἡ περιποίησις τῶν χειρῶν γενικῶς, συνισταμένη εἰς την μάλαξιν τῶν μυῶν καὶ τὴν περιποίησιν τῶν ὀνύχων (βλ. καὶ λ. *ὀνυχοκομία*).

χειροκρότημα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χειροκροτεῖν, κρότησις τῶν χειρῶν πρὸς δήλωσιν ἐπιδοκιμασίας: «παρατεταμένα χειροκροτήματα».

—*[Θεατρ.* Ἡ ἐπιδοκιμασία τῶν θεατῶν πρὸς τὸν ἐκτελοῦντα ἠθοποιὸν καὶ πρὸς τὸ παριστάμενον ἔργον ἢ καὶ τῶν ἀκροατῶν πρὸς τὸν ρήτορα, ὁμιλητὴν κλπ., ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἐπανειλημμένης κρούσεως τῶν παλαμῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ ζώσης. Κατὰ τὸν Μπέρναρ Σῶ «ὁ πρῶτος ὅρος μιᾶς καλλιτεχνικῆς παραστάσεως εἶναι νὰ κατορθώσουν οἱ ἠθοποιοὶ νὰ λησμονήσουν τελείως ὅτι ὑπάρχει ἀκροατήριον, καὶ τὸ ἀκροατήριον νὰ λησμονήσῃ ἑαυτό. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ κοινὸν θορυβεῖ καὶ οἱ ἠθοποιοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ σταματήσουν καὶ ν' ἀναμένουν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας, καταστρέφονται ἐντελῶς αἱ καλλιτεχνικαὶ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι παρεσκευάσθησαν μέσα εἰς τὴν σιγὴν τῶν δοκιμῶν, δι' ἃς κατεβλήθη πᾶσα φροντὶς καὶ πᾶς κόπος. Ὅσον διὰ τὴν συνήθη πρόσκλησιν ἐπὶ σκηνῆς τοῦ συγγραφέως, τοῦτο εἶναι μία ὕβρις, διότι τὸ κοινὸν δὲν ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται τὴν ὕπαρξιν τοῦ συγγραφέως, τὸν ὁποῖον ἀπεναντίας πρέπει ν' ἀγνοῇ». Τὰ χειροκροκροτήματα, ὅταν εἶναι ὑπερβολικά, δύνανται ν' ἀποτελέσουν, ὅπως τὰ σφυρίγματα ἢ καὶ ἡ διὰ κραυγῶν ἀποδοκιμασία, ἐκδηλώσεις ἀπαγορευομένας, καθότι διαταράσσεται ἡ τάξις καὶ ἡ ὁμαλὴ τῆς παραστάσεως διεξαγωγή, ἐνδέχεται δὲ νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς ἀντεγκλήσεις μεταξὺ τῶν θεατῶν (βλ. καὶ λ. *ἐγκάθετος*). Π. Α. Κ.

χειροκρότησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χειροκροτεῖν, κρότησις τῶν χειρῶν, *χειροκρότημα* (βλ.λ.).

χειροκροτῶ (*—έω*)· κροτῶ τὰς χεῖρας εἰς ἔνδειξιν ἐπιδοκιμασίας, ἐπιδοκιμάζω κροτῶν τὰς χεῖρας: «τὸ ἀκροατήριον ἐχειροκρότησε τὸν ρήτορα»· καὶ παθ. «ὁ ρήτωρ ἐχειροκροτήθη».

χειρόκτιον (τό) κοιν. *χειρόχτι*· τὸ περίβλημα τῆς ἄκρας χειρὸς πρὸς οἱανδήποτε προφύλαξιν: «χειρόχτια βαμβακερά, — μάλλινα, — μεταξωτά, — δερμάτινα» (κατὰ ψευδῆ ἀποκατάστασιν τοῦ *χειρόχτι*, ὃ ἐκ τοῦ *χειρόρτι,—χειράρτι—χειραρτάριον*, καθὰ *ποδαρτάριον*=περικνημίς, βλ. *Κοραῆ* «Ἄτακτα» 2, 429 κ. ἑ. *Χατζιδάκι* ΜΝΕ 1, 325 καὶ Λεξικ. Ἀρχεῖον 3, 13).

—*[Εγκυκλ.]* Τὰ χειρόκτια (*γάντια*) κατασκευάζονται ἐξ ὑφάσματος (συρραπτόμενα ἢ πλεκτά), ελαστικοῦ (διὰ χημικούς, ἰατροὺς κ. ἄ.) καὶ κυρίως ἐκ δέρματος. Διὰ τὰ τελευταῖα χρησιμοποιεῖται δέρμα ἀμνοῦ, ἐριφίου (λεπτὰ χειρόκτια), δορκάδος, κυνός, ἀντιλόπης, αἰγάγρου, ρέννου ἢ κάστορος (σκληρά), ὑφιστάμενον εἰδικὴν κατεργασίαν, ἤτοι δέψιν καὶ ἀπόξεσιν, λουτρὸν ἐν διαλύσει κρόκου ᾠοῦ εἰς ὕδωρ καὶ βαφήν. Τὸ δέρμα κόπτεται εἰς τεμάχια συρραπτόμενα, ὑπενδύεται ἐνίοτε διὰ μηλωτῆς καὶ ἐξωτερικῶς παρουσιάζει ἢ τὴν στιλπνὴν ἐπιδερμίδα τοῦ ζῴου (χειρόκτια στιλπνοῦ τύπου, *γκλασέ*) ἢ τὴν ἀμαυρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ δέρματος (σουηδικοῦ τύπου, *σουέντ*). Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, τὰ χειρόκτια προσαρμόζονται πρὸς τοὺς ἑκάστοτε συρμοὺς ἢ τὰς ἀνάγκας τῆς χρήσεως. Εἰδικοῦ τύπου εἶναι τὰ ἡμιδάκτυλα (*μιταίν*), καλύπτοντα μόνον τὴν πρώτην φάλαγγα τῶν δακτύλων καὶ χρησιμοποιούμενα εἰς ἐργασίας λεπτὰς (κέντημα κ. ἄ.), τὰ ἀδάκτυλα, καλύπτοντα μόνον τὴν παλάμην καὶ χρησιμοποιούμενα ὑπὸ ὑποδηματοποιῶν κλπ., καὶ τὰ ὁλομερῆ (*μούφλ*), ἔχοντα ἰδιαίτερον χώρισμα μόνον διὰ τὸν ἀντίχειρα καὶ χρησιμεύοντα εἰς τοὺς ἐκδρομεῖς, τὰ παιδία καὶ διὰ τὴν καθαριότητα (ἐντριβάς, πλύσιμον κλπ.). Τοῦ τύπου τούτου εἶναι καὶ τὰ μεταλλόπλεκτα

Χειρόκτια.

[1—2=ΙΓ' αἰῶνος, 3=λειτουργικὸν (ΙΗ'), 4=ὁπλομαχητοῦ, 5=De prize (ΙΓ'), 6=κεντητὸν (ΙϚ'), 7=de fauconnier (ΙΕ'), 8—10=γυναικεῖα (ΙΗ' αἰῶνος, μακρὸν καὶ κοινόν), 11—12=ἀνδρικὸν δερμάτινον καὶ μετὰ μηλωτῆς), 13=πλεκτόν, 14=παιδικόν, 15=πυγμαχίας, 16—17=ξιφομαχίας (sabre, épée), 18=καλλιεργητοῦ, 19—20=ἀνδρικὰ μουσκεταὶρ καὶ μούφλ), 21—21=γυναικεῖα (μὲ μανσέτταν, μετ' ἀναδιπλώσεως, κομμένον καὶ μουσκεταίρ.]

Digitized by Google

κηπουρικὰ χειρόκτια. Ἡ βιομηχανία τῶν χειροκτίων ἀκμάζει κυρίως ἐν Γαλλίᾳ (Γρενόβλῃ), Ἰταλίᾳ, Ἡνωμέναις Πολιτείαις, Γερμανίᾳ καὶ Τσεχοσλοβακίᾳ. Ἡ Ἑλλάς, πλὴν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, καταναλίσκει ἐκ τῆς ξένης ἐτησίως (1928) 39.751 ζεύγη, ἀξίας 4.118.930 δραχμῶν. Ἐξ αὐτῶν, κατ' ἀξίαν, τὰ 49 % προέρχονται ἐκ Γαλλίας, τὰ 33 % ἐξ Ἰταλίας καὶ τὰ 10 % ἐκ Τσεχοσλοβακίας.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν χειρόκτια ἐχρησιμοποίουν οἱ τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, οἱ Πέρσαι (*Ξενοφ.* Κύρου Παιδ. Η' η' 17), Γαλάται κ. ἄ. Παρ' Ἕλλησι χειρόκτια ἐχρησιμοποίουν ἰδίως οἱ ἀγρόται (Ὀδυσ. ω 230), οἱ τοξόται καὶ οἱ ἰατροὶ (μάλλινα ἢ δερμάτινα διὰ τὰς ἐντριβὰς κ. τ. τ.). Οἱ Ρωμαῖοι, μέχρις ἔτι τοῦ Κικέρωνος, εἰρωνεύοντο ὡς βαρβαρίζοντας τοὺς φέροντας χειρόκτια. Ἀργότερον εἰσήχθησαν παρ' αὐτοῖς εὐρέως, κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα ἀπετέλουν (μετάλλινα) μέρος τῆς πανοπλίας τῶν ἱπποτῶν καὶ ἐξωτερικὸν γνώρισμα (πολυτελῆ πάνινα) ἀξιώματος καὶ εὐγενείας. —Π.

— *[Ἐθιμοτ.]* Τὸ *χειρόκτιον* δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ στενόν. Τελευταίως ἔχει ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τὸ ἀνδρικὸν φῦλον εἰς τοὺς χορούς, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει δὲν εἶναι ὡς ἄλλοτε ἀπαραίτητον· ὁπωσδήποτε εἶναι πάντοτε σημεῖον κομψότητος. Ἡ γυναικεία μόδα πότε θεωρεῖ τὸ χειρόκτιον ἀπαραίτητον, πότε τὸ ἀγνοεῖ. Τελευταίως παρεδέχθη καὶ χειρόκτιον ἀπὸ τὸ ἴδιον ὕφασμα μὲ τὴν ἐσθῆτα τοῦ χοροῦ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν πραγματικῶς τὸ χειρόκτιον κατά τινος· καὶ ἡ ἁπλῆ ἀπειλὴ ριψίματος ἀποτελεῖ βαρυτάτην προσβολὴν καὶ πρόκλησιν εἰς μονομαχίαν. Τ. Δ.

— *[Ὁπλομ.]* Τὸ ἐν τῇ ὁπλομαχητικῇ χρησιμοποιούμενον *χειρόκτιον* εἶναι ἐπεστρωμένον ὁλόκληρον μέχρι τοῦ καρποῦ διὰ τριχῶν ἵππου καὶ ἔχει βραχεῖαν χειρίδα ἐκ δέρματος διὰ τὸ ξίφος καὶ μακρὰν ἐκ σκληροῦ δέρματος διὰ τὴν σπάθην. Χρησιμεύει αὕτη, ἵνα ὁ ὁπλομάχος, ἀγωνιζόμενος, προφυλάσσῃ τοὺς δακτύλους ἐκ τῶν κτύπων τοῦ ἐνίοτε παρεκκλίνοντος ξίφους ἤ, ὅταν ἀγωνίζεται διὰ τῆς σπάθης, ἵνα ἐπὶ πλέον προφυλάσσῃ καὶ τὸ ἀντιβράχιον ἐκ τῶν σπαθισμῶν τοῦ ἀντιπάλου. Τ. Ι. Κ.

— *[Δασμολ.]* Τὰ *χειρόκτια* κατατάσσονται ἐν τῷ δασμολογίῳ εἰσαγωγῆς εἰς διαφόρους κλάσεις, ἀναλόγως τῆς ἐξ ἧς συνίστανται ὕλης, ὑποβαλλόμενα εἰς δασμοὺς ταμιευτικοὺς καὶ προστατευτικούς, ὡς ἑξῆς: Κλάσις 42, χειρόκτια ἐκ δέρματος, α1) ἄνευ μηλωτῆς καὶ ἄνευ κεντημάτων, ἀνὰ ζεῦγος, δασμὸς εἰς μεταλλικὰς δρ. 3 μέγιστος καὶ δρ. 1.50 ἐλάχιστος καὶ συμβατικὸς (σύμβασις Γαλλίας) δραχ. 1· 2) ἄνευ μηλωτῆς καὶ μετὰ κεντημάτων δραχ. 3 καὶ δραχ. 1.50 β)· μετὰ μηλωτῆς δραχ. 4 καὶ δραχ. 2.50. Κλάσις 195 β, χειρόκτια ἐκ καουτσοὺκ ἀνὰ 100 χιλιόγρ. δραχ. 600 καὶ δραχ. 400. Κλάσις 237 α, χειρόκτια ἐξ ἐρίου καὶ πᾶν ἕτερον εἶδος πλεκτόν, μὴ εἰδικῶς κατονομαζόμενον καὶ ἕτοιμον πρὸς χρῆσιν ἀνὰ 100 χιλιογρ. δραχ. 1.800 καὶ δρ. 1.200. Κλάσις 254, χειρόκτια ἐκ μετάξης καὶ ἐν γένει πᾶν ἐρραμμένον εἶδος μὴ εἰδικῶς κατονομαζόμενον: 1) ἐκ μετάξης ἀμιγοῦς, τὸ χιλιόγρ. δρ. 60 καὶ δρ. 40, 2) ἐκ μετάξης συμμίκτου δρ. 50 καὶ δρ. 30. Κλάσις 269α χειρόκτια ξιφασκίας, ἀνὰ 100 χιλιόγρ. δρ. 600 καὶ δρ. 400. Γ. Ν. Κ.

χειρόκωλος (ὁ) (Chirocolus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαμαισαυριδῶν*, περιλαμβάνον σαύρας ἰθαγενεῖς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειρόκωλος ὁ κολοβὸς* (Chirocolus imbricatus), ὅστις ἔχει κεφαλὴν μικρὰν καὶ διωγκωμένην, σῶμα λεπτὸν ἐπίμηκες, πόδας βραχεῖς, ὧν ἕκαστος φέρει ἀνὰ τέσσαρας δακτύλους, οὐρὰν κυλινδρικήν, πεπιεσμένην πλευρικῶς καὶ μακροτάτην καὶ χρῶμα πρασινέρυθρον. Δὲν εἶναι ἰοβόλος. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς δασώδεις ἐκτάσεις τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

χειρολαβὴ (ἡ)· τὸ ἐπίμηκες ξύλον τοῦ κιγκλιδώματος τῆς κλίμακος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀκουμβᾷ τις τὴν χεῖρα ἀνερχόμενος ἢ κατερχόμενος (κοιν. *ἡ κουπαστὴ τῆς σκάλας*).

— *[Ὀδοντιατρ.]* Ἐργαλεῖον χρήσιμον ἐν τῇ ὀδοντιατρικῇ. Τὸ ἐργαλεῖον τοῦτο, προσαρμοζόμενον εἰς τὸ ὀδοντογλύφανον καὶ ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν εἰδικῶν ἐγγλυφίδων, χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τῶν κοιλοτήτων. Αἱ χειρολαβαὶ εἶναι τριῶν εἰδῶν: ἡ *εὐθεῖα*, ἡ *γωνιακὴ* καὶ ἡ *διπλογωνιακή*, ἐξ ὧν ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη εἶναι αἱ μᾶλλον ἐν χρήσει. Ἑκάστη ἐκ τῶν χειρολαβῶν ἔχει ἀνάγκην εἰδικοῦ μεγέθους ἐγγλυφίδων. Ἡ εὐθεῖα χειρολαβὴ χρησιμοποιεῖται προκειμένου νὰ ἐργασθῶμεν ἐπὶ τῶν ὀδόντων τῆς ἄνω γνάθου, αἱ δὲ γωνιακὴ καὶ διπλογωνιακὴ διὰ τοὺς ὀδόντας τῆς κάτω γνάθου καὶ διὰ τὰς γλωσσικὰς ἐπιφανείας τῶν προσθίων τῆς ἄνω γνάθου, ὡς καὶ διὰ τὰς ἄνω ἐπιφανείας τῶν γομφίων τῆς ἄνω γνάθου. Ν. Γ. Π.

χειρολάβος (ὁ)· ἐπίδεσμος χειρουργικὸς πρὸς στήριξιν τῆς πασχούσης χειρός, κοιν. *κούνια*.

χειρολεπὶς (ἡ) (Cheirolepis) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *παλαιονισκιδῶν ἑτερουκέρκων γανοειδῶν* ἰχθύων. Τὰ λέπια τῶν ἰχθύων τούτων ἦσαν πολὺ μικρά, ρομβικά. Τὸ ραχιαῖον πτερύγιον ὄπισθεν τοῦ ἑδραίου. Ἡ σιαγών των ἔφερε μίαν ἐξωτερικὴν σειρὰν πολὺ μικρῶν καὶ μίαν ἐσωτερικὴν μεγαλυτέρων ὀδόντων. Λείψανα των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου διαπλάσεως (μέσης καὶ ἀνωτέρας) τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἐν Σκωτίᾳ, Ρωσίᾳ καὶ Καναδᾷ. Γ. Κ. Γ.

χειρόλεπτος (ὁ) (Cheiroleptus) *[Ζωολ.]*. Γένος βατραχίων, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀνούρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δισκογλωσσιδῶν*, περιλαμβάνον βατράχους χαρακτηριζομένους κυρίως ἐκ τῶν δακτύλων των, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἡνωμένοι διὰ δερματοπτυχῆς. Δ. Ν. Π.

χειρολήπτης (ὁ) (Cheiroleptes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀμφιβίων ἀνούρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φανερογλώσσων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δισκογλωσσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν βατράχων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς παρ' αὐτὴν νήσους. Δ. Ν. Π.

χειρολίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Γλυκοζίτης τοῦ τύπου $CH_3.SO_2.CH_2.CH_2.CH_2.N:C:S$, ἀνευρισκόμενος εἰς τὰ σπέρματα χειράνθου τοῦ κοινοῦ. Ἄχροα καὶ ἄοσμα πρίσματα, τηκόμενα εἰς 47°. Σ. Γ.

χειρόλουτρον (τό)· λουτρὸν τῶν χειρῶν πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν.

χειρόμακτρον (τό)· τὸ δι' οὗ μάσσομεν, σπογγίζομεν τὰς χεῖρας, ἄλλως *μανδήλιον*· || προσόψιον, κοιν. *πετσέτα, μπόλια, πεσκίρι*.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὰ σπίτια τῶν πόλεων μεταχειρίζονται *χειρόμακτρα* συνήθως βαμβακερὰ ἢ λινά, ὑφαντὰ τοῦ ἀργαλειοῦ ἢ βιομηχανικῆς προελεύσεως, λευκὰ ἢ βαθύχρωμα, μὲ διάκοσμον ἁπλοῦν συνήθως εἰς βαθὺ κυανοῦν ἢ ἐρυθρόν. Εἰς τὸ λαϊκὸν σπίτι τῶν ἐπαρχιῶν τὸ χειρόμακτρον, ἡ *ρούτα*, ὑπῆρξε πάντοτε ἀπὸ τὰ τελειότερα προϊόντα τοῦ ἀργαλειοῦ. Διακοσμεῖται μὲ δέξιμα κεντήματα τοῦ ἀργαλειοῦ ἢ μὲ ξόμπλια τῆς χειρὸς πλουσιώτατα. Α. Γ.-Γ.

χειρομάλαξις (ἡ). Ἡ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν διὰ τῶν χειρῶν μάλαξις ὁλοκλήρου ἢ μέρους τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Δι' αὐτῆς μηχανικῶς βοηθεῖται ἡ κυκλοφορία, διεγείρεται ἡ συσταλτικότης τῶν μυῶν καὶ ἐξασφαλίζεται ἡ εὐκαμψία τῶν ἀρθρώσεων, αὐξάνεται δὲ προσέτι ἡ θρέψις τῶν ἱστῶν, παρακωλύεται ἡ αὔξησις τοῦ λιπώδους ἱστοῦ καὶ διευκολύνεται ἡ ἀποβολὴ τῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ δηλητηριωδῶν οὐσιῶν, αἵτινες παράγονται διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης (βλ. καὶ *μάλαξις*). Σ. Γ. Σ.

χειρομαντεία (ἡ). Μαγικὴ μέθοδος, καθ' ἣν συνάγονται συμπεράσματα περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ προρρήσεις περὶ τῆς τύχης προσώπου τινὸς διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς μορφῆς τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ σχήματος, τοῦ μήκους, τῆς διατάξεως κλπ. τῶν ἐπι τῆς παλάμης του γραμμῶν. Εἶναι ἐκ τῶν παλαιοτέρων μαντευτικῶν μεθόδων, ἀπολαύουσα μεγάλης ἐκτιμήσεως ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, παρά τε τοῖς Χαλδαίοις, τοῖς Ἀσσυρίοις, τοῖς Αἰγυπτίοις, τοῖς Ἑβραίοις καὶ τοῖς Ἕλλησι, τῶν ὁποίων πολλοὶ σοφοὶ ἠσχολοῦντο μὲ αὐτὴν καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ περιεχομένου της· ἀναφέρεται δὲ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶχεν ἀνεύρει ἐπὶ βωμοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἑρμῆν πραγματείαν ὁλόκληρον περὶ χειρομαντείας, γεγραμμένην διὰ χρυσῶν γραμμάτων, ἣν εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ πραγματεία αὕτη, μεταφρασθεῖσα βραδύτερον εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ἱσπανοῦ, διεδόθη εὐρύτατα καὶ ἐν Ρώμῃ, ἀποτελέσασα τὴν βάσιν τῆς παρὰ Ρωμαίοις ἀσκουμένης χειρομαντείας, ἥτις εἶχε λάβει εὐρυτάτην διάδοσιν, κατὰ τοὺς χρόνους ἰδίᾳ τῆς αὐτοκρατορίας. Πλὴν ὅμως τῶν λαῶν τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ χειρομαντεία ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένη καὶ ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ παρὰ τοῖς Σίναις, οἵτινες μάλιστα ἐγνώριζον αὐτὴν εἰς πολὺ παλαιοτέραν ἐποχήν, ἀπὸ τῆς τρίτης π. Χ. χιλιετηρίδος. Παρὰ τὸ ποικίλον ὅμως τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεπτύχθη ἡ μαντικὴ αὕτη τέχνη, παρατηρεῖται περιέργως ἀπόλυτος σχεδὸν ταυτότης εἰς τοὺς ἀκολουθουμένους ὑπὸ τῶν διαφόρων χειρομαντῶν γενικοὺς κανόνας, μόνον δὲ ὅσον ἀφορᾷ τὰς λεπτομερείας ὑπάρχουσι διαφοραί. Ἡ ἀνάπτυξις καὶ συστηματοποίησις τῆς χειρομαντικῆς μεθόδου ὀφείλεται κυρίως εἰς τοὺς ἀστρολόγους, οἵτινες κατέστησαν αὐτὴν ἕνα τῶν διαφόρων τρόπων πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀστρολογίας καὶ προρρήσεως τοῦ μέλλοντος, ἀντικαταστήσαντα ἐπιτυχῶς τὸν διὰ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν γενεθλιακῶν ὡροσκοπίων, ἅτινα παρουσίαζον πολλὰς δυσχερείας. Ἀντὶ δηλαδὴ νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰς ἀτελευτήτους μαθηματικὰς πράξεις, ἃς ἀπῄτει τὸ ὡροσκόπιον, προετίμησαν νὰ ἀναζητήσωσιν ἐπὶ τοῦ μαντευομένου ἀτόμου δῆλα σημεῖα τῆς ἐπιδράσεως τῶν πλανητῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατένειμαν τὰς ἐπιδράσεις τῶν πλανητῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν ὁλοκλήρου τοῦ σώματος, βραδύτερον δέ, ἐπειδὴ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη παρουσίαζε δυσχερείας, περιώρισαν τὸν καθορισμὸν τῆς ἐπιδράσεως ταύτης μόνον ἐπὶ τῆς χειρὸς (*χειροσκοπία*), τῆς μορφῆς (*μορφοσκοπία*) καὶ τῆς φυσιογνωμίας (*φυσιογνωμονική*). Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ χειρομαντεία ἐμελετήθη ὑπὸ πλείστων ἐπιφανῶν ἀστρολόγων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Κορνηλίου Ἀγρίππα καὶ τοῦ Ἀλβέρτου Μάγνου, οἵτινες ἀφιέρωσαν καὶ εἰδικὰς περὶ αὐτῆς πραγματείας.

Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ χειρομαντεία εὑρίσκετο ἐν τῇ Δύσει εἰς μεγάλην κρίσιν, ἀσκουμένη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἀτσιγγάνων καὶ ἐπαιτῶν μάντεων. Πρῶτοι οἱ Γάλλοι *Ἀρπεντινιὺ* καὶ *Ντεμπαρόλ*, ἀσχοληθέντες περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς χειρομαντείας, ἐδημιούργησαν νέαν ζωηρὰν περὶ αὐτὴν κίνησιν, εἰς ἣν ἀνεμίχθησαν πλεῖστοι διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες (κυρίως Γάλλοι) καὶ ὑπεστηρίχθησαν ποικίλαι γνῶμαι περὶ τοῦ βασίμου ἢ μὴ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν ἀλήθειαν τῶν προγνώσεων τῆς χειρομαντείας δὲν δύναται φυσικὰ νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος, ἂν καὶ πολλάκις παρετηρήθησαν ἀληθῶς περίεργοι ἐπαληθεύσεις προγνώσεων διαφόρων χειρομαντῶν (ὡς π. χ. τῆς περιφήμου κυρίας ντὲ Τέμπ, ἀκμασάσης ἐν Παρισίοις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος), τὴν ἄποψιν ὅμως καθ' ἣν ἐκ τῶν γραμμῶν καὶ τῆς μορφολογίας καθόλου τῆς χειρὸς δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν ἀσφαλῆ συμπεράσματα περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων τοῦ ἀτόμου παραδέχονται πολλοὶ ἐπιστήμονες, θεωροῦντες τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χαρακτῆρος ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς χειρὸς ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ προσώπου, θεωροῦσι δ' ὡς ἐκ τούτου τὴν χειρολογίαν ὡς μέθοδον ἀνάλογον καὶ ἐπιβοηθητικὴν τῆς φυσιογνωμονικῆς. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου κατακρίνεται καὶ ὁ ὅρος *χειρομαντεία*, ὡς μὴ ἀποδίδων πλήρως τὴν ἔννοιαν τῆς μεθόδου παρατηρήσεως τῆς χειρός, προτείνονται δ' ἀντ' αὐτοῦ ἡ *χειρολογία*, *χειροσκοπία*, *χειρογνωμονικὴ* (πλασθεὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων) καὶ ἄλλοι. Ἡ χειροσκοπία ἐνδιαφέρεται μὲ δύο κυρίως ζητήματα, ἀφ' ἑνὸς μὲ τὴν μορφολογίαν τῆς ὅλης χειρὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰς διαυλακούσας τὴν παλάμην γραμμὰς καὶ τὰ ἐμφανιζόμενα ἐπ' αὐτῆς ὀγκώματα, κατωτέρω δὲ ἐκθέτομεν τοὺς γενικοὺς κανόνας, βάσει τῶν ὁποίων δύναται, κατὰ τοὺς χειροσκόπους, νὰ διαγνωσθῇ ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ τύχη τοῦ ὑπὸ παρατήρησιν προσώπου.

Μορφὴ τῆς χειρός. Ἐξετάζοντες τὴν ἀνθρωπίνην χεῖρα ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, ἀποβλέπομεν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μέγεθός της ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν σωματικὴν διάπλασιν τοῦ προσώπου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει. Μικρὰ καὶ λεπτὴ χείρ, ἀνήκουσα εἰς ὑψηλὸν καὶ καλῆς σωματικῆς διαπλάσεως ἄνθρωπον θεωρεῖται ὑπὸ τῶν χειρολόγων ὡς ἐλαττωματική, ἀδιαφόρως ἂν εἶναι αὕτη κομψὴ καὶ καλῶς ἐσχηματισμένη, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας ἡ μεγάλη ἀποτελεῖ ἀγαθὸν οἰωνόν. Χεὶρ τῆς ὁποίας οἱ δάκτυλοι εἶναι διατεταγμένοι, ὥστε νὰ ἐφάπτωνται ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, χωρὶς νὰ ἀφήνωσι μεταξύ των διαφεγγεῖς σχισμάς, μαρτυρεῖ ἄνθρωπον ἐχέμυθον, ἐπιφυλακτικὸν καὶ σώφρονα, ἐνῷ ἀπεναντίας, ὅταν οἱ δάκτυλοι διΐστανται, μαρτυροῦσιν ἐλαφρότητα χαρακτῆρος, φλυαρίαν καὶ ἐγωϊσμόν. Δάκτυλοι ἐστραμμένοι πρὸς τὰ ὀπίσω (πρὸς τὰ ἔξω) μαρτυροῦσιν ἐπιδεξιότητα καὶ πανουργίαν. Ὅταν ὁ ἀντίχειρ εἶναι ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἄλλων δακτύλων, μαρτυρεῖ ἁπλοϊκότητα ἐξικνουμένην μέχρις ἀνοησίας, ἡ περίφημος δὲ χειρομάντις κυρία ντὲ Τὲμπ ὑπεστήριζεν ὅτι τὰ βρέφη εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν των κρατοῦσι συνεσφιγμένον τὸν μέγαν δάκτυλον ἐντὸς τῆς παλάμης, καθ' ὃ ἐστερημένα πάσης βουλήσεως καὶ λογικοῦ. Βραχεῖα χεὶρ μαρτυρεῖ δύσπιστον χαρακτῆρα, μακρὰ δὲ τάσιν πρὸς λεπτολογίαν, μανίαν ἀλλὰ καὶ ἀντίληψιν. Μακρὰ παλάμη μὲ βραχεῖς καὶ παχεῖς δακτύλους ἀποτελεῖ σημεῖον ὀκνηρίας καὶ ἀφροντισίας. Ὀστεώδης καὶ στενὴ χεὶρ εἶναι γνώρισμα ἐγωϊστικοῦ, τυραννικοῦ καὶ αὐταρχικοῦ χαρακτῆρος, βραχεῖα δὲ καὶ λεπτὴ φιλαργύρου, ἀκορέστου, λαιμάργου. Δάκτυλοι ὡραῖοι καὶ σύμμετροι μαρτυροῦσι χαρακτῆρα εὐθὺν καὶ ἐλάχιστα πολυμερῆ, μικροὶ δὲ καὶ λεπτοὶ ἀναποφάσιστον καὶ ἡμιανισόρροπον. Πλὴν τῶν δακτύλων καὶ οἱ ὄνυχες παρέχουσι τεκμήρια εἰς τὴν μελέτην τοῦ χαρακτῆρος. Οἱ ὀξεῖς καὶ ἐστραμμένοι πρὸς τὰ ἔσω μαρτυροῦσι κακίαν, οἱ βραχεῖς κριτικὸν πνεῦμα, φιλοδίκαιον χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ στρεψόδικον, οἱ βραχεῖς καὶ χονδροὶ βιαιότητα καὶ ὀξυθυμίαν, βραχεῖς καὶ κεκαλυμμένοι ἐν μέρει ὑπὸ δέρματος νοσηρὰν εὐαισθησίαν. Ὁ σχηματισμὸς τέλος τοῦ ἄκρου τῶν δακτύλων ἔχει κεφαλαιώδη σημασίαν διὰ τὴν χειρολογίαν, ἥτις διακρίνει αὐτοὺς εἰς ὀξεῖς, τετραγωνικούς, κωνικοὺς καὶ σπαθωτούς, ὡς ἐκφαίνεται ἐν τῷ κατωτέρω σχεδιάσματι. Οἱ ὀξύληκτοι δάκτυλοι μαρ-

Digitized by Google

τυροῦσιν ἀνεπτυγμένην φαντασίαν, εὐαισθησίαν, καὶ εὐπάθειαν, ἥτις ὅμως σπανίως διαρκεῖ ἐπὶ μακρόν. Σπανιώτατα οἱ μὲ ὀξυλήκτους δακτύλους ἀγαπῶσι τὴν τάξιν καὶ τὰς πρακτικὰς ἐνασχολήσεις. Παρὰ ταῖς γυναιξὶν οἱ δάκτυλοι οὗτοι μαρτυροῦσι τάσιν πρὸς τὴν φιλοκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ματαιοδοξίαν. Οἱ μὲ τετραγώνους δακτύλους ἀγαπῶσι τὴν τάξιν, ἔχουσι συνέπειαν καὶ σταθερότητα ἰδεῶν, εἶναι ἀμετάπειστοι, στεροῦνται φαντασίας καὶ δὲν ἀρέσκονται εἰς τὰς ἐλαφρὰς διασκεδάσεις, εἶναι δὲ ὑλισταὶ καὶ φίλαρχοι. Οἱ μὲ σπαθωτοὺς δακτύλους κέκτηνται μεγάλην φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἀντοχήν, Ἡ πρὸς ἑαυτοὺς πεποίθησίς των εἶναι ἀπόλυτος, ἡ δὲ ἐνεργητικότης των ἀνεξάντλητος. Ῥέπουσιν ἐξ ἄλλου ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας καὶ εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν, εὑρίσκονται δὲ καθ' ὅλον τὸν βίον των εἰς ἀέναον κίνησιν. Τέλος οἱ κωνικοὶ δάκτυλοι μαρτυροῦσιν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ χρησίμου, ἀγάπην πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν, φθάνουσαν πολλάκις μέχρις ἀπειθαρχίας, τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Ἀποδίδεται ἐπίσης σημασία εἰς τὴν ὕπαρξιν κόμβων κατὰ τὰς κλειδώσεις τῶν δακτύλων. Καὶ ἡ μὲν ἔλλειψις αὐτῶν σημαίνει ἐλάττωσιν ἢ μετριότητα τῶν χαρακτηριστικῶν, ἅτινα μαρτυροῦσιν οἱ δάκτυλοι, ἐνῷ ἡ ὕπαρξις τῶν κόμβων μαρτυρεῖ αὔξησιν τῶν ἐν λόγῳ ἰδιοτήτων. Εἰδικῶς εἰς τὸν παρὰ τὸν ὄνυχα τοῦ δείκτου σχηματιζόμενον κόμβον τῆς κλειδώσεως δίδεται ἡ ὀνομασία *φιλοσοφικὸς κόμβος*, ὑπάρχων δὲ οὗτος μαρτυρεῖ ἔξοχον ὀρθολογιστικὴν ἱκανότητα, ἰδίᾳ δὲ μεγάλην λογικήν, μεθοδικότητα καὶ κρίσιν. Ὁ εἰς τὴν ἑτέραν κλείδωσιν τῆς αὐτῆς χειρὸς σχηματιζόμενος κόμβος, καλούμενος *ὑλικός*, μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξιν πρακτικῶν ἰδιοτήτων, ἰδίᾳ ὅταν ὁ δάκτυλος εἶναι σπαθωτός. Ἡ εἰς ὀξὺ ἀπολήγουσα χεὶρ σημαίνει ἄνθρωπον μὴ ἀσκοῦντα οὐδένα ἔλεγχον ἐπὶ τῶν κλίσεών του, ἐν συνδυασμῷ δὲ μὲ ἄλλα γνωρίσματα τῶν δακτύλων καὶ τῆς παλάμης του δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν ἂν εἶναι ὀκνηρός, ψεύστης, ἂν παρασύρεται ὑπὸ τῶν παθῶν του κλπ. Ἐὰν ὁ μέγας δάκτυλος εἶναι κατ' ἐξοχὴν σπαθωτός, ὁ εἰς ὃν ἀνήκει εἶναι τυραννικός, ἰδίᾳ δὲ ὅταν ἡ ὀνυχοφόρος φάλαγξ τοῦ δακτύλου τούτου εἶναι μακροτέρα τῆς ἄλλης. Σπαθωτὸς ἐπίσης καὶ λίαν πεπλατυσμένος ἀντίχειρ ἀπαντᾷ συχνὰ ἐπὶ δολοφόνων. Σημασίαν ἐξ ἄλλου ἔχουσιν αἱ φάλαγγες τοῦ ἀντίχειρος. Καὶ ἡ μὲν τρίτη (ἡ κατωτέρα, ἥτις περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ σαρκώδους τμήματος τῆς παλάμης) μαρτυρεῖ τὴν τάσιν πρὸς τὰς ὑλικάς, σαρκικὰς κλπ. ἀπολαύσεις, ἰδίᾳ ὅταν συμβαίνῃ τὸ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας της τμῆμα τοῦ δέρματος νὰ φέρῃ πυκνὰς ψαθωτὰς γραμμάς. Ἡ δευτέρα φάλαγξ ἀφορᾷ τὴν διανοητικὴν σφαῖραν, ὅταν δὲ εἶναι μακρά, μαρτυρεῖ φαντασίαν συχνάκις ἀνώμαλον. Ἡ πρώτη (ἡ ὀνυχοφόρος) ἀφορᾷ τὴν σφαῖραν τῆς θελήσεως καὶ τοῦ ἀνδρισμοῦ. Ἡ μακρότης μαρτυρεῖ ἄνθρωπον μὲ μεγάλην δύναμιν θελήσεως, ἀλλ' ἥτις δὲν διαπνέεται πάντοτε ὑπὸ πνεύματος δικαιοσύνης καὶ λογικῆς. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁ μακρὸς ἀντίχειρ ἀπαντᾷ ἐπὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, λέγεται δὲ ὅτι ὁ Δαντών, ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Καρτέσιος, ὁ Βολταῖρος καὶ ἄλλοι διεκρίνοντο διὰ τοὺς μακροὺς ἀντίχειράς των.

Μορφὴ τῆς παλάμης. **Τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῆς χειροσκοπίας, ἡ κατ' ἐξοχὴν χειρομαντικὴ τέχνη, ἀπασχολεῖται μὲ τὴν παρατήρησιν τῆς παλάμης τῆς χειρὸς καὶ εἰδικώτερον τῶν ἐν αὐτῇ** γραμμῶν καὶ τῶν ἐξογκωμάτων, ἅτινα οἱ χειρομάνται ἀποκαλοῦσιν ὄρη, συνάγει δὲ συμπεράσματα ὄχι μόνον περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ μαντευομένου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τύχης, τῆς μακροβιότητος καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Πρὸς ἐξέτασιν προτιμᾶται συνήθως ἡ ἀριστερὰ χείρ, λόγῳ τοῦ ὅτι χρησιμοποιεῖται αὕτη ὀλιγώτερον ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ὑφισταμένη ὡς ἐκ τούτου ὀλιγωτέρας ἀλλοιώσεις. Οἱ παλαιοὶ ἀστρολόγοι καθώρισαν 7 ἐπάρματα (ὄρη) ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης παλάμης, εἰς ἕκαστον δ' ἐξ αὐτῶν ἔδωσαν ἀνὰ ἓν τῶν ὀνομάτων τῶν 7 πλανητῶν. Καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ βάσει τοῦ ἀντίχειρος φέρει τὸ ὄνομα «ὄρος Ἀφροδίτης», τὸ παρὰ τὴν βάσιν τοῦ δείκτου «ὄρος τοῦ Διός», τὸ παρὰ τὴν βάσιν τοῦ μέσου «ὄρος τοῦ Κρόνου», τοῦ παραμέσου «ὄρος τοῦ Ἡλίου ἢ Ἀπόλλωνος» καὶ τοῦ μικροῦ δακτύλου «ὄρος τοῦ Ἑρμοῦ». Τὰ δύο τελευταῖα ὄρη, τὸ τοῦ «Ἄρεως» καὶ τὸ τῆς «Σελήνης», κεῖνται εἰς τὸ κατώτερον ἔξω σαρκῶδες ἄκρον τῆς παλάμης, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι. Ἕκαστον τῶν ὀρέων τούτων μαρτυρεῖ, κατὰ τοὺς ἀστρολόγους, τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἕκαστος τῶν πλανητῶν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς τύχης καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ μαντευομένου, ὑπερισχύει δὲ ὁ πλανήτης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄρος εἶναι μᾶλλον ἀνεπτυγμένον. Ὅταν ἓν ὄρος εἶναι μετατοπισμένον ἐκ τῆς κανονικῆς θέσεώς του, προσεγγίζον πρὸς ἕτερον, σημαίνει ὅτι προσαυξάνει διὰ τῶν ἰδιοτήτων του τὰς χαρακτηριζούσας τὸν ἕτερον πλανήτην. Εἰδικώτερον, οἱ τελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Διὸς ἔχουσι τοὺς δακτύλους τετραγωνικοὺς ἢ κωνικούς, ὡραῖον παράστημα, εἶναι μετρίως εὔσωμοι, μὲ κόμην καστανὴν ἢ ξανθήν, κυανοῦς ὀφθαλμούς, ἠχηρὰν φωνὴν καὶ δέρμα ζωηρὸν καὶ καλῶς κεχρωσμένον, διακρίνονται δὲ διὰ τὰς εὐγενεῖς φιλοδοξίας των, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴν φαιδρότητά των. Ἐπὶ ὑπερβολικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὄρους μαρτυρεῖται ἀπεριόριστος ὑπερηφάνεια καὶ δεισιδαιμονία. Οἱ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Κρόνου ἔχουσι

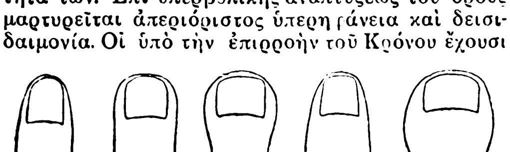

Μορφὴ τοῦ ἄκρου τῶν δακτύλων.

[Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά : ὀξύληκτος, τετραγωνικός, σπαθωτός, κωνικός, ἀντίχειρ σπαθωτός.]

τοὺς δακτύλους μακροὺς καὶ ὀστεώδεις, ἀνάστημα ὑψηλόν, λεπτὸν καὶ κυφόν, δέρμα στιλπνὸν κιτρίνου ἢ γαιώδους χρώματος, μῆλα τῶν παρειῶν ἐξωγκωμένα, κόμην μέλαιναν καὶ βλέμμα σκοτεινόν, εἶναι δὲ σώφρονες, σκεπτόμενοι, ῥέποντες πρὸς τὰς σοβαρὰς μελέτας καὶ ὑποκείμενοι εἰς ἀτυχίας. Ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξις τοῦ σχετικοῦ ὄρους μαρτυρεῖ σκυθρωπότητα, ἀγάπην πρὸς τὴν μόνωσιν, ἀσκητισμὸν καὶ τάσιν πρὸς αὐτοκτονίαν. Οἱ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ἡλίου ἢ Ἀπόλλωνος ἔχουσι τοὺς δακτύλους ὀξυλήκτους ἢ κωνικούς, ἀνάστημα μέτριον, χρῶμα ἐρυθρόφαιον, κόμην ξανθήν, ῥῖνα λεπτήν, ὀφθαλμοὺς ἀμυγδαλωτοὺς καὶ ὀφρῦς κανονικάς. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι χαρακτηρίζονται ὡς εὐαίσθητοι, ἰδεαλισταί, καλαίσθητοι καὶ φίλοι τῆς πολυτελείας, ὅταν δὲ τὸ ὄρος εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον, ὑποσημαίνει ἐπιθυμίαν τοῦ ἀτόμου νὰ λάμψῃ καὶ ἀνακολουθίαν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ γραμμὴ τῆς τύχης εἶναι ἀφανὴς ἢ τεμαχισμένη, τότε τὸ μὲ ἀνεπτυγμένον τὸ ὄρος τοῦ Ἡλίου ἄτομον ὑπόκειται διαδοχικῶς εἰς ἀτυχίας καὶ εὐτυχίας. Ἄτομα, τῶν ὁποίων τὸ κυριαρχοῦν ὄρος εἶναι τὸ τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχουσι τοὺς δακτύλους κωνικούς, τὸ ἀνάστημα βραχύ, τὸ σῶμα καλῶς ἐσχηματισμένον, τὸ πρόσωπον ἐπιμήκες, τὸ χρῶμα ὠχρόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰσέχοντας, μελανούς, ζωηροὺς καὶ κατὰ κανόνας μικρούς, τὴν ῥῖνα ὀξεῖαν καὶ τὴν φωνὴν ἀσθενῆ καὶ λεπτήν. Χαρακτηρίζονται οὗτοι ἐπὶ φιλοκαλίᾳ, ἐπιστημονικότητι, ῥητορείᾳ καὶ ἐπιχειρηματικῷ πνεύματι, ὅταν δὲ τὸ ὄρος εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον, μαρτυρεῖ πανουργίαν, προπετῆ ἀμάθειαν, τάσιν πρὸς τὴν κλοπὴν καὶ δολιότητα. Οἱ τοῦ Ἄρεως ἔχουσι τοὺς δακτύλους σπαθωτούς, ὤμους τετραγώνους, λαιμὸν βραχύν, κόμην πυρράν, ῥῖνα γρυπήν, φωνὴν ἠχηρὰν καὶ ὀφθαλμοὺς καστανοὺς ἢ τεφροχρόους, χαρακτηρίζονται δὲ ὡς θαρραλέοι, ψύχραιμοι, αὐτοκυριαρχοῦντες, ὁρμητικοί, κλπ. Ὅταν τὸ ὄρος εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον, ὑποδηλοῖ χαρακτῆρα θυμώδη, ἄδικον καὶ σκληρόν. Οἱ τῆς Σελήνης ἔχουσι τοὺς δακτύλους βραχεῖς καὶ ὀστεώδεις, ἀνάστημα ὑψηλόν, κόμην ξανθήν, ἀραιὰν καὶ μὲ λεπτὰς τρίχας, δέρμα γαλακτόχρουν, πρόσωπον στρογγύλον καὶ πώγωνα παχύν. Τούτους χαρακτηρίζει φαντασία, μελαγχολία, ὀνειροπόλησις, ὅταν δὲ τὸ ὄρος εἶναι ἀνεπτυγμένον, ἰδιοτροπία, φανατισμός, εὐμετάβολον τοῦ χαρακτῆρος καὶ δεισιδαιμονία. Τέλος οἱ τῆς Ἀφροδίτης, ἔχοντες τοὺς δακτύλους ὀξυλήκτους ἢ κωνικοὺς καὶ ἐπιμήκεις, καλὸν σωματικὸν σχηματισμόν, χρῶμα μελαχρινόν, κόμην μέλαιναν καὶ πολλάκις οὔλην, ὀφθαλμοὺς καστανούς, ἀμυγδαλωτούς, μέτωπον χαμηλὸν καὶ ῥῖνα εὐθεῖαν, χαρακτηρίζονται ὡς φιλόκαλοι καὶ ὡς ἐπιζητοῦντες νὰ ἀρέσκωσιν. Ἡ ὑπερβολικὴ ὅμως ἀνάπτυξις τοῦ ὄρους ἀποτελεῖ σημεῖον ἀναιδείας καὶ ἀσωτίας. Πλὴν τῶν ὀρέων, κυριωτάτη δίδεται ἐπίσης σημασία, ἐν τῇ χειρομαντείᾳ, εἰς τὰς γραμμὰς τῆς παλάμης, αἵτινες εἶναι ποικιλώταται καὶ ἐνίοτε πολυαριθμόταται. Ἡ ὕπαρξις πολυαρίθμων γραμμῶν ἀπαντᾷ συνήθως εἰς ἀνθρώπους νευρικούς, θυελλώδεις καὶ ὑποκειμένους εἰς τὰς διαφορωτέρας μεταπτώσεις.

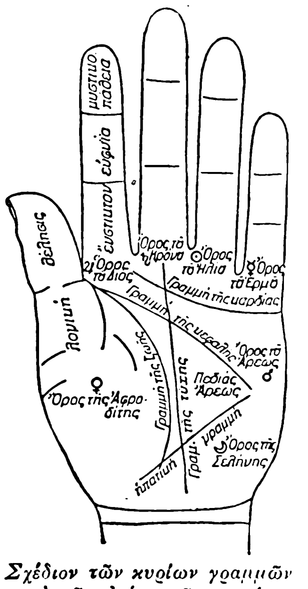

Σχέδιον τῶν κυρίων γραμμῶν καὶ τῶν ὀρέων τῆς χειρός.

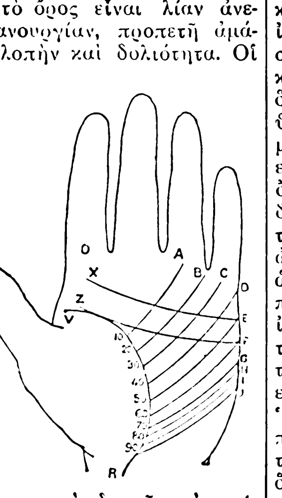

Σχέδιον χειρὸς δεικνῦον τὸν τρόπον εὑρέσεως τῶν χρονολογιῶν ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς ζωῆς.

Πλὴν τῶν ὀρέων, παρατηροῦνται καὶ αἱ γραμμαὶ τῆς παλάμης· ἐκ τούτων ἀποδίδεται ἰδιαιτέρα ἀξία εἰς πέντε βασικάς, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν ἀνθρώπων. Ἡ διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀνωτέρω γραμμῶν πρόρρησις καθίσταται ἀσφαλεστέρα, ὅταν αὗται εἶναι καθαραί, φυσικῶς κεχρωσμέναι καὶ συνεχεῖς (ἄνευ διακοπῶν). Γραμμαὶ ὠχραὶ καὶ λίαν εὐρεῖαι μαρτυροῦσι γενικὴν ἀδυναμίαν τοῦ ὀργανισμοῦ, μάλιστα δὲ ὅταν ὑπάρχουν ἐπ' αὐτῶν μικραὶ κυανόχρωμοι κηλῖδες. Εἶναι δὲ αἱ βασικαὶ αὗται γραμμαὶ αἱ ἑξῆς: α') *τῆς καρδίας*, περιθέουσα τὸ κάτω ἄκρον τῶν ὀρέων Διός, Κρόνου, Ἀπόλλωνος καὶ Ἑρμοῦ· β') *τῆς κεφαλῆς*, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς παλάμης, σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν πρώτην· γ') *τῆς ζωῆς*, ἡμικυκλική, περιθέουσα τὸ κάτω ἄκρον τοῦ ἀντίχειρος, ἔνθα ἡ περιοχὴ τοῦ ὄρους τῆς Ἀφροδίτης, καλουμένη δὲ ἄλλως καὶ *δένδρον τῆς ζωῆς*· δ) *τῆς τύχης* ἢ *τοῦ Κρόνου*, συνήθως εὐθεῖα, διήκουσα ἀπὸ τοῦ καρποῦ μέχρι τοῦ ὄρους τοῦ Κρόνου, παραλλήλως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν δακτύλων· καὶ ε') ἡ *ἡπατικὴ* ἢ *τῆς ὑγείας*, σπανιώτερον ἀπαντῶσα, διήκουσα δὲ ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς παλάμης, παρὰ τὸν καρπόν, μέχρι τῆς βάσεως τοῦ μικροῦ δακτύλου. Κατωτέρω ἐξετάζομεν τὴν σημασίαν μιᾶς ἑκάστης τῶν γραμμῶν τούτων, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι, ὅταν ὑπάρχῃ σημεῖον ἀγγέλλον δυσάρεστόν τι εἰς τὸν μαντευόμενον, δέον, διὰ νὰ θεωρηθῇ ἰσχῦον, νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τῶν παλαμῶν ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν.

Ἡ γραμμὴ τῆς καρδίας, οὖσα βραχεῖα, μαρτυρεῖ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένας συναισθηματικὰς ἰδιότητας· μακρά, προαγγέλλει τὴν πιθανότητα ἰσχυροῦ καὶ εὐτυχοῦς ἔρωτος, ἐφ' ὅσον ὅμως δὲν εἶναι διακεκομμένη καὶ δὲν φέρει χαραγάς· λίαν μακρά, διασχίζουσα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν παλάμην, ἐπαυξάνει τὴν ἀνωτέρω πιθανότητα· συγχεομένη κατὰ τὴν ἀρχήν της μετὰ τῶν γραμμῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ζωῆς, προαγγέλλει αἰφνίδιον βίαιον θάνατον· προσεγγίζουσα ὑπὲρ τὸ κανονικὸν τὴν γραμμὴν τῆς κεφαλῆς, θεωρεῖται ὡς σημεῖον ὑποκρισίας καὶ διπροσωπίας· ἐλλείπουσα ἐξ ὁλοκλήρου, μαρτυρεῖ ἀσθενικὸν ὀργανισμόν, ἐγωϊσμὸν καὶ θετικισμόν· οὖσα δὲ ξηρὰ καὶ ἄνευ διακλαδώσεων, ἀποτελεῖ γνώρισμα σκληροκάρδου χαρακτῆρος, ἰδίᾳ δὲ ὅταν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ Κρόνου. Τέλος, ὅταν χωρίζεται εἰς δύο βραχίονας, ἑνουμένους περαιτέρω, ὥστε νὰ σχηματίζεται εἶδος νησῖδος, ὑποσημαίνει καρδιακὸν νόσημα, ἢ σοβαρὰς ἀπογοητεύσεις ἐν τῇ συναισθηματικῇ ζωῇ (ἐξ ἔρωτος ἢ φιλίας), ἐνῷ, ὅταν κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς διατέμνεται ὑπὸ ἄλλης μικροτέρας γραμμῆς, οὕτως ὥστε νὰ σχηματίζηται σταυρός, προαγγέλλεται εὐτυχὴς γάμος. Ὡς πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς κεφαλῆς, πιστεύεται ὅτι, ἐν ᾗ περιπτώσει εἶναι μακρὰ καὶ εὐθεῖα, μαρτυρεῖ διαύγειαν πνεύματος, ἰσχυρὰν θέλησιν, χαρακτῆρα ἰσόρροπον καὶ πιστὸν (ἐφ' ὅσον ἡ εὐθύτης της συνυπάρχει μὲ μακρὰν τὴν ὀνυχοφόρον φάλαγγα τοῦ ἀντίχειρος)· ὅταν ὅμως τὸ μῆκός της εἶναι ἀσυνήθως μέγα, θεωρεῖται ὑποδηλοῦσα φειδωλίαν, ἐξικνουμένην μέχρι φιλαργυρίας καὶ μεγάλην ὑπολογιστικότητα εἰς πᾶσαν περίπτωσιν· ὅταν διευθύνεται πρὸς τὸ ὄρος τῆς Σελήνης, μαρτυρεῖ μυστικισμόν· ὅταν διίσταται κατὰ τὴν ἀρχήν της πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς ζωῆς, αὐτοπεποίθησιν· ὅταν εἶναι εὐρεῖα καὶ ὠχρά, μετρίαν εὐφυΐαν καὶ ἀκρισίαν· ὅταν εἶναι ἁλυσοειδής, ἀνακολουθίαν καὶ ὕπαρξιν συχνῶν πονοκεφάλων· ὅταν διασπᾶται εἰς δύο βραχίονας, ἰδίᾳ ἐγγὺς τοῦ ὄρους τοῦ Κρόνου, ἐπίκειται μέγα τι κακὸν (θανάσιμος τραυματισμός, θανατικὴ ἐκτέλεσις)· ὅταν κατὰ τὸ πέρας της διασπᾶται ἐν εἴδει περόνης ἢ διευθύνεται πρὸς τὸ ὄρος τοῦ Ἑρμοῦ, ὑποδηλοῖ πονηρίαν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα· ὅταν τὸ μῆκός της ἐξικνῆται μόνον μέχρι τοῦ μέσου δακτύλου, καχεξίαν καὶ βραχυζωΐαν· ὅταν εἶναι πολλαχοῦ διακεκομμένη, ἀμνησίαν κακὴν μνήμην καὶ συχνὰς ἡμικρανίας· ὅταν εἶναι εἰς ἄκρον λεπτή, ἡπατικὴν νόσον· ὅταν σταματᾷ εἰς τὸ ὕψος τοῦ παραμέσου, ἐλαφρότητα (ἐπίσης εἰς τὰς γυναῖκας φιλαρέσκειαν καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας ἀπιστίαν)· ὅταν δὲ κατὰ τὸ πέρας της σχηματίζῃ ἀστέρα, παραφροσύνην. Διὰ τὴν γραμμὴν τῆς ζωῆς πιστεύεται ὅτι: οὖσα μακρά, καθαρὰ καὶ καλῶς κεχρωσμένη, προοιωνίζει μακρὰν καὶ ἐστερημένην νόσων ζωήν· ὠχρὰ καὶ βαθεῖα προδίδει κακὴν ὑγείαν· διακεκομμένη εἰς τὴν μίαν παλάμην καὶ συνεχὴς εἰς τὴν ἄλλην, βαρεῖαν νόσον, ἀλλ' ὄχι καὶ θανατηφόρον· διακεκομμένη εἰς ἀμφοτέρας τὰς παλάμας, θανατηφόρον νόσον· οὖσα διπλῆ, ἀγγέλλει μακρὸν καὶ εὐτυχῆ

Digitized by Google

βίον· πελιδνή μὲ ἐρυθρὰ στίγματα, εὐέξαπτον χαρακτῆρα καὶ τυφλὴν ὀργήν· προσεγγίζουσα ἡ ἑνωμένη μετὰ τῆς κεφαλῆς προδίδει συστολὴν καὶ ἔλλειψιν αὐτοπεποιθήσεως· διακλάδωσις διευθυνομένη πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς κεφαλῆς προλέγει τιμὰς καὶ πλούτη· οὖσα διαχιδὴς κατὰ τὸν καρπόν, σημαίνει συχνὰς μεταλλαγὰς εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς· βαθὺ στίγμα ἐπὶ τῆς γραμμῆς ζωῆς, βαρεῖαν νόσον. Οἱ χειρομάνται δύνανται καὶ νὰ ὑπολογίσωσι τὴν χρονολογίαν, ἥτις ἀναλογεῖ εἰς ἕκαστον τμῆμα τῆς γραμμῆς τῆς ζωῆς. Πρὸς τοῦτο σημειοῦνται, μὲ κέντρον τὴν ρίζαν τοῦ δείκτου, διαδοχικοὶ ὁμόκεντροι κύκλοι, τὸ σημεῖον δέ, εἰς τὸ ὁποῖον ἕκαστος τούτων τέμνει τὴν γραμμὴν τῆς ζωῆς, φανερώνει τὴν χρονολογίαν, ὡς ἑξῆς: διὰ τὰ πρῶτα δέκα ἔτη τῆς ἡλικίας λαμβάνεται ὡς ἀκτὶς τοῦ κύκλου τὸ μεταξὺ τῆς βάσεως τοῦ δείκτου καὶ τῆς βάσεως τοῦ παραμέσου διάστημα, διὰ τὰ 20 τὸ ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ δείκτου μέχρι τῆς χωριζούσης τὸν παράμεσον ἀπὸ τοῦ μικροῦ σχισμῆς, διὰ τὰ 30 τὸ μέχρι τοῦ κέντρου τῆς βάσεως τοῦ μικροῦ δακτύλου, διὰ τὰ 40 τὸ μέχρι τοῦ ἔξω ἄκρου τῆς βάσεως τοῦ μικροῦ δακτύλου, διὰ τὰ 50 τὸ μέχρι τοῦ πέρατος τῆς γραμμῆς τῆς καρδίας, διὰ τὰ 60 τὸ μέχρι τοῦ πέρατος τῆς κεφαλικῆς γραμμῆς, διὰ δὲ τὰ ὑπόλοιπα (70, 80 κλπ.) λαμβάνεται ὡς ἄκρον τῆς ἀκτῖνος διὰ μὲν τὴν πρώτην δεκαετίαν (ἑβδομηκοστὸν δηλαδὴ ἔτος), τὸ σημεῖον τοῦ ἄκρου τῆς παλάμης, ὅπερ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς γραμμῆς τῆς κεφαλῆς τὰ $^{2}/_{3}$ τῆς μεταξὺ τῶν ἔξω ἄκρων τῶν γραμμῶν κεφαλῆς καὶ καρδίας ἀποστάσεως. Ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι καταφαίνεται τοῦτο σαφέστερον, ἐν αὐτῷ δὲ τὸ τμῆμα FG=$^{2}/_{3}$ τοῦ EF. Πρὸς καθορισμὸν τοῦ ὀγδοηκοστοῦ ἔτους θὰ λάβωμεν τμῆμα ἴσον πρὸς τὰ $^{2}/_{3}$ τῆς F.G (τὸ GH), διὰ τὸ ἐνενηκοστὸν τὰ $^{2}/_{3}$ τῆς GH (τὸ HI) κ. ο. κ. Ἡ γραμμὴ τῆς τύχης δὲν ἀπαντᾷ ἐφ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων, δὲν προαγγέλλει δὲ πάντοτε, ὡς κοινῶς πιστεύεται, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐτυχίαν. Κατὰ τοὺς χειρομάντας εἶναι ἡ γραμμὴ τοῦ πεπρωμένου, δεικνύουσα κυρίως τὰ συμβησόμενα εἰς ἓν ἄτομον. Ἐν ὀλίγοις, ὅταν ἡ γραμμὴ αὕτη εἶναι εὐθεῖα καὶ καθαρά, μαρτυρεῖ σταθερότητα καὶ ἀσφάλειαν εἰς τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς, ἰδίᾳ δὲ ὅταν συμβαίνῃ ἡ ὀνυχοφόρος φάλαγξ τοῦ ἀντίχειρος νὰ εἶναι μακρὰ καὶ οἱ δάκτυλοι τετραγωνικοί· ὅταν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς παλάμης (πεδιὰς τοῦ Ἄρεως), ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἐξησφαλισμένη, ὄχι ὅμως καὶ ἄνευ ἀγώνων· ὅταν διήκῃ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῆς Σελήνης μέχρι τοῦ Κρόνου, τότε ἐπίκειται ἀπρόοπτόν τι (μὴ ἀναμενομένη κληρονομία), ὅταν δὲ ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἐκπέμπῃ διακλάδωσιν πρὸς τὴν ρίζαν τοῦ παραμέσου δακτύλου ἢ τὸ ὄρος τοῦ Ἑρμοῦ, προαγγέλλει ἀνέλπιστον ἐπιτυχίαν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἀτόμου. Ὅταν ἡ γραμμὴ τῆς τύχης σταματᾷ εἰς τὴν γραμμὴν τῆς κεφαλῆς, ἡ εὐτυχία τοῦ ἀτόμου πρόκειται νὰ διακοπῇ ἀποτόμως, λόγῳ κακοῦ ὑπολογισμοῦ ἢ ἕνεκεν ἐγκεφαλικῆς νόσου· ὅταν παρακολουθῆται ὑπὸ ἄλλων δευτερευουσῶν γραμμῶν, μαρτυρεῖ βαρεῖαν νόσον ἐκ καταχρήσεων· ὅταν ἀποτελῆται ὑπὸ πολλῶν συγκεκολλημένων γραμμῶν, ἡ ζωὴ τοῦ μαντευομένου προμηνύεται πολυτάραχος καὶ μὲ διαδεχομένας ἀλλήλας εὐτυχίας καὶ δυστυχίας· πλήρης ἔλλειψις τῆς γραμμῆς μαρτυρεῖ ἀσήμαντον ὕπαρξιν, ὄχι ὅμως καὶ δυστυχῆ· ὅταν τέλος, ὑπάρχουσα, ἔχῃ καὶ πολλὰς διακλαδώσεις, προοιωνίζει διαρκῆ πρόοδον, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἀτομικὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ἡπατικὴ γραμμή, οὖσα εὐθεῖα καὶ καθαρά, μαρτυρεῖ λαμπρὰν ὑγείαν· ἀνώμαλος καὶ διακεκομμένη, ἡπατικὰς παθήσεις· τεμνομένη σταυροειδῶς κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς ὑπὸ μακρᾶς γραμμῆς, προσεχῆ νόσον· ἐκπορευομένη ἀπὸ τοῦ ὄρους τῆς Σελήνης πρὸς τὸ τοῦ Ἑρμοῦ, μεγάλην εὐφράδειαν· σχηματίζουσα δὲ τρίγωνον μετὰ τῶν γραμμῶν κεφαλῆς καὶ τύχης, ἀξιοθαύμαστον προγνωστικὴν ἱκανότητα καὶ διαίσθησιν. Ὅταν συμβῇ αἱ γραμμαὶ κεφαλῆς, ζωῆς καὶ ἡπατικὴ νὰ εἶναι καθαραὶ καὶ εὐκρινῶς κεχαραγμέναι, μαρτυροῦσιν ἀνθηρὰν ὑγείαν.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω βασικῶν γραμμῶν καὶ τῶν 7 ὀρέων, ὑπάρχουσιν ἐπίσης σημαντικὰ ἄλλα σημεῖα ἐπὶ τῆς παλάμης, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὁ *δακτύλιος τῆς Ἀφροδίτης*, ἡμικύκλιον περιθέον τὴν βάσιν τῶν δακτύλων μέσου καὶ παραμέσου, ἐφαπτόμενον συχνὸν τῆς γραμμῆς τῆς καρδίας καὶ ἔχον τὰ δύο πέρατα αὐτοῦ παρὰ τὰ ὄρη τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀπαντᾷ σπανιώτερον, ὑπάρχων δὲ ἀποτελεῖ σημεῖον ἐξόχου γενετησιακῆς δυναμικότητος, ἥτις ἐπαυξάνεται, ὅταν ἡ γραμμὴ δὲν εἶναι συνεχής, ἢ ὅταν φαίνεται διπλῆ. Ἂν ὁ δακτύλιος οὗτος εἶναι καλῶς κεχαραγμένος, ἀποτελεῖ γνώρισμα ἐξόχου ἐνεργητικότητος, ὅταν δὲ τεμαχίζεται δι' ἑνὸς ἀστέρος, προαγγέλλει φυλάκισιν ἢ ἔγκλημα ἐκ τῶν ὑπαγορευομένων ἐξ ἐμπαθείας. Ἕτερον σημεῖον εἶναι ὁ *ἀστήρ*, ὅστις, ἀδιακρίτως τοῦ ἂν εἶναι κανονικὸς ἢ μή, ἑρμηνεύεται ὡς κίνδυνος ἢ μοιραῖον συμβεβηκός. Ἐὰν εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Διός, μαρτυρεῖ φιλοδοξίαν μέλλουσαν νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ τιμάς, ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ὁ ὑπὸ τοῦ ἀστερίσκου ἀγγελλόμενος κίνδυνος ἀπειλεῖται ἐκ τῆς ὑπερμέτρου φιλοδοξίας ἢ ἐκ τῆς τυφλώσεως, ἣν θὰ ἐπιφέρῃ ἡ μέθη τῆς διασημότητος. Ἐὰν ὁ ἀστερίσκος εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Κρόνου, ἀπειλεῖ κίνδυνον θανάτου (πολλάκις δὲ βιαίου)· ἐὰν εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς τρίτης φάλαγγος τοῦ μέσου δακτύλου, θάνατον ἐκ δολοφονίας· ἐὰν ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἡλίου, πλοῦτον ἀμφιβόλου προελεύσεως· ἂν ἐπὶ τοῦ Ἑρμοῦ, δολιότητα· ἂν ἐπὶ τῆς Σελήνης, κίνδυνον ναυαγίου ἢ δυστυχήματος· ἂν δ' ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης, δυστυχίαν προξενηθησομένην ὑπὸ τοῦ ἔρωτος ἢ βαρεῖαν νόσον. Τρίτον σημεῖον εἶναι τὸ *τετράγωνον*, ὅπερ θεωρεῖται γενικῶς ὡς εὐνοϊκόν, ὑποδηλοῦν ἐνεργητικότητα, καλοκαγαθίαν καὶ προνοητικότητα, μόνον δ' ἂν εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἀφροδίτης εἶναι ἐπικίνδυνον, προαγγέλλον φυλακήν. Ἕτερον σημεῖον εἶναι ἡ *στιγμή*, ἥτις, εὑρισκομένη ἐπὶ γραμμῆς τινος, σημαίνει νόσον τοῦ ὀργάνου εἰς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ ἡ γραμμὴ αὕτη. Πέμπτον ἡ *νῆσος*, ἀποτελοῦσα γνώρισμα ἐξασθενήσεως, ἀμηχανίας κλπ., ἔχουσα δὲ ἰδιάζουσαν ἀναλόγως τῆς θέσεώς της σημασίαν. Ἕκτον τὸ *τρίγωνον*, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἑρμοῦ μαρτυρεῖ ἐπίδοσιν εἰς τὰς ἀποκρύφους ἐπιστήμας καὶ τὴν διπλωματίαν· ἐπὶ τοῦ Διός, ἐπίδοσιν εἰς τὰς καθαρὰς ἐπιστήμας καὶ στρατηγικότητα (τοιοῦτο τρίγωνον λέγεται ὅτι εἶχεν ὁ Ναπολέων)· ἐπὶ τοῦ Κρόνου, εἰς τὰς σκοτεινὰς ἐπιστήμας καὶ σατανικότητα· ἐπὶ τοῦ Ἡλίου, εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν καλλιτεχνίαν (τοιοῦτο τρίγωνον εἶχεν ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι)· ἐπὶ δὲ τῆς Σελήνης, λελογισμένον μυστικισμόν. Ὁ *σταυρός*, σύνηθες ἐπίσης σύμβολον, εἶναι δυσμενὴς οἰωνός, πλὴν ἂν κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς γραμμῆς τῆς καρδίας, παρὰ τὸ ὄρος τοῦ Διός, ὅτε προαγγέλλει εὐτυχῆ γάμον, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἀφροδίτης ἀποτελεῖ σημεῖον μοιραίου ἔρωτος μὲ βαρείας συνεπείας. Τέλος αἱ *ἁλυσοειδεῖς γραμμαὶ* θεωροῦνται ὡς σημεῖα δυσχερειῶν καὶ ἀγώνων, αἱ δὲ *ἐσχαρωταὶ γραμμαὶ* παριστῶσι συχνὰ ἐμπόδια. Εἰδικώτερον αἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Διὸς ἐσχάραι μαρτυροῦσιν ἐγωϊσμόν, ματαιοδοξίαν, ἐπιθυμίαν ἀναδείξεως καὶ τυραννικότητα· αἱ ἐπὶ τοῦ Κρόνου, δυστυχίαν· αἱ ἐπὶ τοῦ Ἡλίου ἔρωτα πρὸς ψευδῆ δόξαν, παραφροσύνην καὶ ἄνευ ὁρίων ματαιοδοξίαν· ἐπὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τάσιν πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ ἐπιστημονικὴν κακοπιστίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. S. D'Arpetigny*, La Chirognomonie (Παρίσιοι 1843).—*A. Desbarolles*, Les mystères de la main (Παρίσιοι 1859).—*A. Desbarolles*. Les mystères de la main. Révélations complètes (Παρίσιοι 1879).—*A. De Thèbes*, L'énigme de la main (Παρίσιοι 1900).—*Wood*, Scientific palmistry (Λονδῖνον 1900).—*N. Vaschide*, Essai sur la physiologie de la main (Παρίσιοι 1909).—*E. Alta*, Signum. Traité complet de chiromancie pratique (Βισύ 1924).—*M. Choisy*, Chirologie (Παρίσιοι 1927).—*M. Raschig*, Hand u. Persönlichkeit (Ἀμβοῦργον 1930). Χ. Δ.

χειρομάντης, —ου ὁ), καὶ **χειρόμαντις, —εως** (ὁ, ἡ)· ὁ ἐκ τῶν χειρῶν, ἐκ τῶν πτυχῶν τῆς παλάμης μαντευόμενος.

χειρομάντης (ὁ) (Chiromantes) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἀμφιβίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀνούρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυπεδοντιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς βατράχους ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἀφρικήν. Δ. Ν. Π.

χειρομάχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· δημοτ. *χερομάχος* (ὁ)· ὁ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἰδίᾳ γεωργός.

Χειρόμαχος, ἢ **Χειρίμαχος** [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Ἠλεκτρύωνος καὶ τῆς Ἀναξοῦς καὶ ἀδελφὸς τῆς Ἀλκμήνης. Α. Θ. Σ.

χειρομεγαλία (ἡ) (chiromégalie)· ὅλ. λ. *μεγαλοχειρία*.

χειρομελής (ὁ) (Chiromeles) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μολοσσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ νυκτερίδων, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς νήσους τῆς Σόνδης. Δ. Ν. Π.

χειρομυΐδαι (οἱ) (Cheiromyidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμιπιθήκων*, περιλαμβάνουσα μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους θηλαστικά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μαδαγασκάρην. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χειρόμυς* (ὅλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χειρόμυλος (ὁ). Μικρὸς μύλος, χειροκίνητος, χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν ἄλεσιν διαφόρων καρπῶν, καὶ ἰδίως σίτου (πληγούρι), καφέ, πεπέρεως κ.ἄ. Εἶναι ξύλινος μετὰ μικρᾶς βάσεως, ἢ χάλκινος καὶ φορητός, ἐν χρήσει ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων παρ' Ἕλλησι (*χειρομύλη, χειρομύλων*) καὶ Ρωμαίοις (mola trusatilis). Π. Ν. Π.

χειρόμυς (ὁ) (Cheiromys) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειρομυΐδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον γένος, τὸν *χειρόμυν τὸν Μαδαγασκάριον* (Cheiromys Madagascarensis), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 100 ἑκατοστομέτρων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς οὐρᾶς, καὶ ἔχει τρίχωμα φαιόν. Εἶναι νυκτόβιον ζῷον, ἐνδιαιτώμενον ἐντὸς

Χειρόμυς ὁ Μαδαγασκάριος.

κοιλοτήτων δένδρων καὶ τρεφόμενον ἐκ διαφόρων ἐντόμων καὶ καρπῶν. Δ. Ν. Π.

χειρονήκτης (ὁ) (Chironectes) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν μαρσιποφόρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *διδελφιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὸν *χειρονήκτην τὸν μικρὸν* (Chironectes minimum), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς Βραζιλίαν καὶ εἰς Γουατεμάλαν. Δ. Ν. Π.

—**χειρονήκτης** (ὁ) (Chironectes) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λοφιιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς ἰχθῦς. Δ. Ν. Π.

χειρονῖτις (ἡ) (Chironitis) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοπροφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους τῶν εὐκράτων χωρῶν. Δ. Ν. Π.

χειρονομία (ἡ)· κίνησις τῶν χειρῶν κατά τινα κανόνα πρὸς ἔκφρασιν διανοήματός τινος, οἷον συνθήματος: «συνεννοοῦμαι μὲ τὶς χειρονομίες» ‖ πρᾶξις, πείραγμα διὰ τῆς χειρός, ἐνόχλησις: «ἄφησε τὶς χειρονομίες» ‖ μεταφ., πρᾶξις ἐπιδεικτική, ἀξιέπαινος: «εὐγενὴς χειρονομία» (κατ' ἀπόδοσιν τῆς γαλλ. geste).

—[*Μιμ.*]. Ἡ *χειρονομία* εἶναι ἐνέργεια τοῦ σώματος, ἡ ὁποία συνήθως συνοδεύει τὸν λόγον. Διὰ τῆς αὐτομάτου ἢ τῆς ἐσκεμμένης κινήσεως τῆς χειρὸς ἀποκαλύπτεται ἡ ἐμψυχώνουσα τὸ πρόσωπον ἰδέα. Κατ' ἀρχὴν αἱ μιμικαὶ κινήσεις χειρῶν καὶ δακτύλων εἶναι τριῶν εἰδῶν: α') *Ἐνδεικτικαί*, χρησιμοποιούμεναι διὰ νὰ δείξουν πρόσωπον, ἀντικείμενον, σημεῖον, διεύθυνσιν. β') *Περιγραφικαί*, δι' ὧν ἀνακαλεῖται εἰς τὴν μνήμην ἡ ἰδέα προσώπου ἢ ἀντικειμένου διὰ ταχείας περιγραφῆς τῶν διαστάσεων ἢ τοῦ σχήματός του, ἐφ' ὅσον παρουσιάζουν ἰδιαίτερον τύπον. Αἱ διαστάσεις καὶ τὸ σχῆμα καθορίζονται διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν χειρῶν, ἡ δὲ σχετικὴ κίνησις συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ ἡ χεὶρ εἰς τὸ κενὸν κινήσεις ἀκριβεῖς, ὁμοίας πρὸς ἐκείνας, ἃς θὰ ἐξετέλει, ἐὰν πράγματι διέτρεχε θωπευτικῶς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται. Αἱ πλεῖσται τῶν περιγραφικῶν μιμικῶν κινήσεων γίνονται διὰ χειρονομίας γοργῆς. γ') *Ἐνεργητικαί*, αἱ ἐκφράζουσαι τὴν σχεδιαζομένην, τὴν ὑπὸ σκέψιν πρᾶξιν· π. χ. χεῖρες κρεμάμεναι κατὰ μῆκος τοῦ σώματος, ἐνῷ τὰ δάκτυλα κατ' ἐπανάληψιν ἀνοίγουν καὶ κλείουν, σημαίνουν ἐκνευρισμόν, ἀρχὴν θυμοῦ, ἀγανακτήσεως. Χεῖρες κρεμάμεναι καὶ συσπώμεναι εἰς πυγμὴν σημαίνουν ἐρεθισμόν, πόθον ἐκδικήσεως. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐνεργητικῶν κινήσεων, καθ' ἃς ὑπάρχει ἀρχὴ τῆς μελετωμένης πράξεως ἢ σκέψεως, εἶναι καὶ ἄλλαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συμβολικαί, π. χ. ἡ τοῦ χαιρετισμοῦ, τῆς αἰτήσεως κλπ. Ἀπαραίτητον προσὸν τῶν χειρονομιῶν εἶναι ἡ χάρις, ἡ σαφήνεια, ἡ ἀλήθεια, ἡ ποικιλία. Π. Α. Κ.

—[*Ἐθιμοτ.*] Ὁ κοσμικὸς ἄνθρωπος δὲν χειρονομεῖ ὁμιλῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀστειεύεται μὲ χειρονομίας. Εἰς κοσμικὸν κύκλον καὶ ἐν γένει εἰς δημόσιον κέντρον δὲν δακτυλοδεικτοῦμεν. Τ. Δ.

χειρονομίδαι (οἱ) (Chironomidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων*, περιλαμβάνουσα πολυάριθμα γένη μυιῶν, ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *χειρονόμος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χειρονόμος (ὁ, ἡ)· ὁ χειρονομῶν, ὁ διὰ χειρονομιῶν ἐκφράζων ἐννοίας, παντομῖμος.

χειρονόμος (ὁ) (Chironomus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χειρονομιδῶν*, περιλαμβάνον λεπτοσώμους μυίας ἀπαντώσας εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ὁ χειρονόμος ὁ πτερωτὸς* (Chironomus plumosus), οὗτινος αἱ προνύμφαι εἶναι ὑδρόβιοι καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς δόλωμα ὑπὸ τῶν ἁλιέων. Δ. Ν. Π.

χειρονομῶ (—έω)· εἶμαι χειρονόμος, κάμνω χειρονομίας, ἐκφράζω ἐννοίας διὰ κινήσεως τῶν χειρῶν ‖ ἐπεμβαίνω, ἐνοχλῶ διὰ τῶν χειρῶν.

Digitized by Google

χειροπέδη (ἡ). Δεσμὸς σιδηροῦς ἢ ἐκ σχοινίου, συνήθως ζεῦγος κλοιῶν ἢ περιβραχιονίων, συνδεομένων δι' ἁλύσεως, δι' ὧν δεσμεύονται κατὰ τοὺς καρποὺς ἀμφότεραι αἱ χεῖρες τῶν ἔξω τοῦ δεσμωτηρίου μεταφερομένων κρατουμένων, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς δραπετεύσεώς των. Ἀνάλογα δεσμὰ ἐχρησιμοποίουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι, ἀποτελούμενα ἐξ ἱμάντων, σχοινίων κ. ἄ. προχείρων ἀντικειμένων ἢ προσομοιάζοντα πλήρως πρὸς τὰ σημερινά. Κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐχρησιμοποιοῦνιο ἁλύσεις μετὰ κλείθρου (κελεψέδες). Π. Ν. Π.

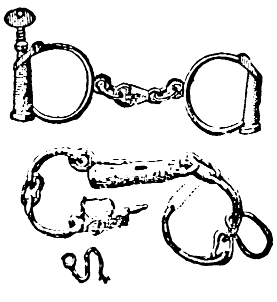

Χειροπέδαι.
[1=σύγχρονοι, 2=προϊστορικαὶ τῆς Γαλατίας.]

χειροπεδῶ (—*έω*· δεσμεύω τινὰ διὰ χειροπέδης.

χειροπιαστός, —*ή*, —*ό*· δημοτ., ποῦ πιάνεται μὲ τὰ χέρια, ψηλαφητός· ‖ ὁλοφάνερος, κατάφωρος.

χειρόπλαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ πλασθείς, ὁ σχηματισθεὶς διὰ τῶν χειρῶν.

χειροπληθής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ τὴν χεῖρα πληρῶν, ὁ συλλαμβανόμενος καὶ βασταζόμενος διὰ τῆς χειρός: «λίθος χειροπληθής», «ξύλον εἰς πάχος χειροπληθές».

χειροπόδαρα, καὶ *χεροπόδαρα*· ἐπίρρ. δημοτ., ἀπὸ χέρια καὶ πόδια: «τὸν ἔπιασαν χειροπόδαρα», «πιάστηκε χειροπόδαρα».

χειροποίητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ διὰ χειρῶν πεποιημένος, ὁ οὐχὶ φυσικὸς ἢ αὐτόματος, τεχνητός· ‖ ὁ διὰ τῶν χειρῶν καὶ οὐχὶ διὰ μηχανῆς: «χειροποίητα ὑποδήματα».

χειροπομφόλυξ (ἡ) *(Δερματολ.)*. Καλοήθης δερματοπάθεια τῶν δακτύλων καὶ τῆς παλάμης, παρουσιαζομένη ὑπὸ μορφὴν ἐπιπολαίων πομφολύγων, σχηματιζουσῶν περίεργα πολυκυκλικὰ σχήματα. Αὕτη ἐμφανίζεται εἰς ἄτομα πάσχοντα ἐξ ὑπεριδρώσεως τῶν χειρῶν. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν ἀλοιφῶν μολύβδου. Κ. Κ. Κ.

χειροπρακτική (ἡ). Μέθοδος θεραπευτική, εὔχρηστος ἐν Ἀμερικῇ ἰδίως, διαμορφωθεῖσα τεχνικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς πως τῷ 1903 ὑπὸ τοῦ Β. Ι. Πάλμερ. Ἡ χειροπρακτικὴ οὐδόλως χρησιμοποιοῦσα φάρμακα, συνίσταται εἰς τὴν διὰ τῶν τριῶν μέσων δακτύλων τῆς χειρὸς ψηλάφησιν τῶν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων τῶν σπονδύλων, πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν τυχὸν παρεκτοπισθέντων ἢ διολισθησάντων ἐκ τούτων καὶ ἐπαναφορὰν εἰς τὴν κατὰ φύσιν θέσιν αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη ἐπαναφορὰ ἀπαλλάσσει ἐκ πιέσεως τὰ ἐκ τοῦ νωτιαίου σωλῆνος ἀναδυόμενα νεῦρα, τὰ ὁποῖα οὕτως ἐπιτελοῦν τὴν φυσιολογικὴν ἐπὶ τῶν διαφόρων ἱστῶν τοῦ σώματος λειτουργίαν αὐτῶν ἐντελῶς ἐλεύθερα. Διὰ τοιαύτης τῶν σπονδύλων διευθετήσεως πρῶτος κατώρθωσε τῷ 1895 ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀκοὴν εἰς κωφὸν ἄτομον ὁ ἰατρὸς Δ. Δ. Πάλμερ (ἐν Δάβενπορτ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν), πατὴρ τοῦ προρρηθέντος. Ε. Γ. Σ.

χειροπραξία (ἡ)· πρᾶξις, ἐνέργεια διὰ τῶν χειρῶν, ἰατρικὴ ἐπέμβασις διὰ μαλάξεων κ. τ. τ.

χειροπρίων, —*ονος* (ὁ)· πριόνι τῆς χειρός, ἡ ἁπλουστέρα μορφὴ τοῦ πρίονος, χρησιμοποιουμένου διὰ τῆς μιᾶς χειρός.

χειρόπτερα (τὰ) (Cheiroptera) *[Ζωολ.]*. Ἀθροισμα ζῴων θηλαστικῶν φερόντων πτέρυγας. Τὰ χειρόπτερα εἶναι τὰ μόνα θηλαστικά, ἅτινα δύνανται νὰ ἵπτανται εὐχερῶς, ὅπως καὶ τὰ πτηνά, διότι τὰ ὀπίσθια αὐτῶν ἄκρα εἶναι μεταβεβλημένα εἰς πτέρυγας. Ὁ ἀντίχειρ ἀποτελεῖται ἐξ ὑποτυπώδους ὠλένης καὶ ἐξ ἰσχυρᾶς, ἐπιμήκους καὶ κεκαμμένης κερκίδος. Ὁ καρπὸς τῆς χειρὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓξ ὀστάρια, ἅτινα συνδέονται μετὰ τοῦ ἀντίχειρος, ὅστις εἶναι βραχὺς καὶ ἐλεύθερος, ὡς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν τεσσάρων δακτύλων, οἵτινες εἶναι ἱκανῶς ἐπιμήκεις καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ ἐκτείνωσι τὴν πτερυγιακὴν μεμβράναν. Ἡ μεμβράνα, ἥτις εἶναι προέκτασις τοῦ δέρματος τῶν πλευρῶν, ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὀπισθίων ἄκρων καὶ τῆς οὐρᾶς. Ἡ ἄρθρωσις τοῦ γόνατος διευθύνεται πρὸς τὰ ὀπίσθεν. Οἱ μαστοὶ κεῖνται ἐπὶ τοῦ θώρακος. Τὸ πέος τοῦ ἄρρενος εἶναι ἐλεύθερον καὶ κρέμαται ὅπως καὶ εἰς τοὺς πιθήκους. Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι λεῖος, ἄνευ γύρων καὶ δὲν καλύπτει, τὴν παρεγκεφαλίδα κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος. Ὁ ὀδοντικὸς τύπος εἶναι: κοπτῆρες $\frac{1}{6}$, κυνόδοντες $\frac{1-1}{1-1}$, προγόμφιοι $\frac{3-3}{3-3}$, γόμφιοι $\frac{3-3}{3-3}$ = 38 ὀδόντες.

Τὰ χειρόπτερα θεωροῦνται ὡς τὰ ἰδιορρυθμότερα τῶν θηλαστικῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ μελέτη τοῦ ἐσωτερικοῦ των ὀργανισμοῦ καὶ τῶν ἠθῶν των παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον. Ἡ πτέρυξ τῶν χειροπτέρων, ἥτις συγκρατεῖται ὑπὸ τεσσάρων δακτύλων, εἶναι ἐξ ἴσου ἰσχυρὰ ὅσον καὶ ἡ τῶν πτηνῶν, διὸ καὶ τὰ θηλαστικὰ ταῦτα χαρακτηρίζονται ὑπὸ παρατεταμένης πτήσεως. Ὁλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς τῶν χειροπτέρων εἶναι καταλλήλως διαμεμορφωμένος, διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν πτῆσιν· οὕτω τὰ πρόσθια μέλη εἶναι κατὰ πολὺ ἰσχυρότερα τῶν ὀπισθίων, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι παρατηρεῖται εἰς τὰ χερσαῖα θηλαστικά. Τὸ σῶμα εἶναι εὔρωστον, ᾠοειδὲς καὶ παρεμφερὲς πρὸς τὸ τῶν πτηνῶν, ὁ θώραξ λίαν εὐρὺς καὶ αἰσθητῶς κυρτός, αἱ κλεῖδες περισσότερον ἀνεπτυγμέναι ἀπὸ τὴν λεκάνην. Ἐκτὸς τοῦ ἄξονος, δηλαδὴ τοῦ δευτέρου σπονδύλου τοῦ τραχήλου, πάντες οἱ λοιποὶ ἐγκεφαλικοὶ καὶ ραχιακοὶ σπόνδυλοι ἀμοιροῦσιν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων. Τοῦτο εἶναι ἴδιον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀθροίσματος τούτου τῶν θηλαστικῶν. Ἡ σπονδυλικὴ στήλη φέρει μίαν καὶ μόνην κύρτωσιν πρὸς τὸ ὀπίσθιον αὐτῆς τμῆμα. Ἡ οὐρὰ ποικίλλει κατὰ τὸ μέγεθος, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Εἶναι βραχεῖα ἢ τελείως ἐλλείπει εἰς τὰ μεγάλα φωτοφυγῆ χειρόπτερα, ὅπως εἰς τοὺς *πτεροποδίδας*, καὶ μακροτάτη εἰς τὰς *νυκτερίδας*. Τὸ στέρνον φέρει ἐπιμήκη ἀκανθοειδῆ ἀπόφυσιν, ἥτις χρησιμεύει διὰ τὴν παρεμβολὴν τῆς στηθιαίας ἀποφύσεως. Αἱ πλευραὶ κεῖνται πλησίον ἀλλήλων, ὥστε εἴς τινα εἴδη, ὅπως εἰς τοὺς *ρινολοφίδας*, ἐφάπτονται ἀλλήλων. Τὸ κρανίον ποικίλλει εἰς τὰς διαφόρους οἰκογενείας καὶ γένη. Ἐνίοτε εἶναι τόσον κυρτόν, ὥστε ἡ μετωπικὴ χώρα σχηματίζει εὐθεῖαν γωνίαν μετὰ τῆς σιαγονικῆς. Τὸ σχῆμα τῶν προσιανονικῶν ὀστῶν, ἐφ' ὧν φύονται οἱ ἄνω κοπτῆρες, εἶναι διάφορον, ἀναλόγως τῆς τροφῆς, ἣν λαμβάνει ἕκαστον εἶδος. Εἰς τὰ ἐντομοφάγα εἶναι τὰ ὀστᾶ ταῦτα συνήθως χωρίζονται μεταξύ των ὑπὸ κενοῦ διαστήματος ἢ ὑπὸ χόνδρου. Εἰς τὰ σαρκοφάγα εἴδη τὰ ὀστᾶ ταῦτα συνενοῦνται μεταξύ των. Τὰ ὀστᾶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὠτὸς εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένα. Ἡ χεὶρ (ἥτις φέρει τὴν πτέρυγα) ἔχει πάντοτε πέντε δακτύλους.

Χειρόπτερα.
[1=Σκελετὸς νυκτερίδος τῆς κοινῆς. 2=κεφαλὴ ρινολόφου 3=κεφαλὴ β ρβαστέλλης. 4=κεφαλὴ ἐπωμοφόρου.]

Ἡ λεκάνη τῶν χειροπτέρων εἶναι συνήθως ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη, ἐπιμήκης καὶ στενή. Τὰ ἡβικὰ ὀστᾶ ἐφάπτονται ἐλαφρῶς ἀλλήλων εἰς τοὺς ἄρρενας. Συμφύσεις τῶν ὀστῶν τούτων μόνον εἰς τοὺς *ρινολοφίδας* ἀπαντῶσιν. Ἡ κνήμη εἶναι μικρὰ καὶ λεπτοφυής. Εἰς τοὺς *μολοσσούς*, οἵτινες ἔχουν ἰσχυρὰ τὰ ὀπίσθια μέλη, παρατηρεῖται περόνη λίαν ἀνεπτυγμένη, ἐνῷ εἰς ἄλλα γένη αὕτη εἶναι ὑποτυπώδης. Ὁ ποὺς ἀποτελεῖται ἐκ ταρσοῦ βραχυτάτου καὶ ἐξ ἐπιμήκων δακτύλων, ἐφωδιασμένων δι' ἰσχυρῶν καὶ γαμψῶν ὀνύχων. Εἰς πάντα σχεδὸν τὰ εἴδη ἡ πτέρνα τελευτᾷ εἰς ἐπιμήκη χονδρώδη ἀπόφυσιν, ἥτις χρησιμεύει πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὀπισθίου ἄκρου τῆς μηριαίας μεμβράνης.

Τὰ χειρόπτερα σπανίως βαδίζουσι μὲ τοὺς τέσσαρας πόδας, μεταχειρίζονται δὲ συνήθως πρὸς μετακίνησιν τὰς πτέρυγας. Ὅταν εὑρίσκωνται ἐν ὥρᾳ ἀναπαύσεως τὰ ζῷα ταῦτα, ἀναρτῶνται διὰ τῶν ὀνύχων τῶν ποδῶν των, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰς πτέρυγας συνεπτυγμένας ἐπὶ τῶν πλευρῶν, ὁπότε καὶ καλύπτουσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμά των. Τὰ αἰσθητήρια ὄργανα εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένα. Εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν *νυκτεριδῶν*, *ρινολοφιδῶν* καὶ *φυλλοστομιδῶν* οἱ ρώθωνες περιβάλλονται ὑπὸ μεμβρανωδῶν ἀποφύσεων ποικίλως διατεταγμένων. Εἰς ἄλλας οἰκογενείας, ὅπως εἰς τοὺς *πτεροποδίδας*, οἱ ρώθωνες καὶ τὰ χείλη χρησιμοποιοῦνται συχνότερον ὑπεροχόντως διὰ τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν ἁφήν. Παρετηρήθη ὅτι τὰ χειρόπτερα τὰ ἐφωδιασμένα διὰ μεμβρανωδῶν ρωθωνικῶν ἀποφύσεων ὀσφραίνονται καὶ ἀκούουν καλύτερον τῶν ἀμοιρούντων αὐτῶν. Ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι μικρότατος εἰς τὰ ἐντομοφάγα εἴδη καὶ μέγας εἰς τὰ νυκτόβια χειρόπτερα. Τὸ ἐξωτερικὸν οὖς εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ ποικίλον σχῆμα. Εἴς τινα εἴδη, ὅπως εἰς τὸν *πλέκωτον*, τὸ ἐξωτερικὸν πτερύγιον τοῦ ὠτὸς εἶναι τόσον ἐπίμηκες, ὅσον ὁλόκληρον τὸ σῶμα μετὰ τῆς κεφαλῆς. Γενικῶς τὸ σχῆμα τοῦ ὠτὸς εἶναι ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων γνωρισμάτων ἑκάστης οἰκογενείας. Οὕτως εἰς τοὺς *πτεροποδίδας* εἶναι ἁπλούστατον καὶ παρεμφερὲς πρὸς τὸ τῶν ἀτελεστάτων χερσαίων θηλαστικῶν. Εἰς τοὺς *νυκτερίδας*, τοὺς *ἐμβαλλονουρίδας* καὶ τοὺς *φυλλοστομίδας* τὸ ὠτικὸν πτερύγιον εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ σκληρόν, εἰς δὲ τοὺς *ρινολοφίδας* ὑποτυπῶδες. Γενικῶς τὰ ὦτα εἶναι εἰς πάντα τὰ εἴδη τῶν χειροπτέρων λίαν εὐκίνητα, αἱ δὲ κινήσεις τοῦ ἑνὸς εἶναι τελείως ἀνεξάρτητοι τῶν τοῦ ἑτέρου, ὥστε δύναται τὸ ζῷον νὰ κινῇ ὁτὲ τὸ ἓν καὶ ὁτὲ τὸ ἕτερον, ἢ καὶ ἀμφότερα συγχρόνως. Τὰ χειρόπτερα δύνανται νὰ ἀκούωσι καὶ ὀξυτάτους ἤχους, οὓς ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται.

Τὸ πεπτικὸν σύστημα εἶναι ἰδιόρρυθμον. Τὸ στόμα εἶναι εὐρέως ἠνεῳγμένον, πλὴν τοῦ γένους *δεσμόδων*, ὅστις ἔχει μικρότατον στοματικὸν ἄνοιγμα. Τὸ ἐλεύθερον ἄκρον τῆς καλύπτρας τοῦ οὐρανίσκου κατὰ τὴν πτῆσιν στηρίζεται ἐπὶ τῆς προεχούσης ἐπιγλωττίδος, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἵππον καὶ τὸν ἐλέφαντα, καὶ κλείει τελείως ὄπισθεν τῆς στοματικῆς κοιλότητος· τοῦτο ἐπιτρέπει εἰς τὸ ζῷον νὰ ἵπταται μὲ τὸ στόμα ἀνοικτόν, χωρὶς νὰ παρακωλύεται ἡ ἀναπνοή. Ἡ γλῶσσα φέρει ἐπιθηλιακὴν ἐπίστρωσιν, λίαν περίπλοκον, ἰδίως εἰς τὰ φωτοφυγῆ εἴδη. Οἱ *δεσμόδοντες*, οἵτινες εἶναι αἱματοφάγοι, δὲν φέρουσι γευστικὰ ἐπιθήλια κατὰ τὴν βάσιν τῆς γλώσσης, ταῦτα ὅμως ὑφίστανται εἰς τὰ λοιπὰ εἴδη τῶν χειροπτέρων. Ὁ οἰσοφάγος εἶναι στενὸς εἰς τὰ φωτοφυγῆ χειρόπτερα καὶ εὐρὺς εἰς τὰ ἐντομοφάγα. Ἡ γλοιώδης ἐπίστρωσις τοῦ στομάχου εἶναι λεία καὶ φέρει παραλλήλους ἐπιμήκεις πτυχώσεις. Τὸ ἔντερον εἶναι βραχύτατον, ἀλλὰ τὸ μῆκος αὐτοῦ ποικίλλει εἰς τὰ διάφορα εἴδη καὶ ἀναλόγως τῆς τροφῆς. Εἰς τὰ ἐντομοφάγα εἶναι μίαν καὶ ἡμίσειαν φορὰν ἐπιμηκέστερον τοῦ σώματος, ἡ βραχύτης δ' αὕτη ἐξηγεῖ τὸν λόγον, δι' ὃν ταῦτα ἔχουσιν ἀνάγκην συχνῆς καὶ πολλῆς τροφῆς. Οἱ σιαλογόνοι ἀδένες εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένοι, ἰδίως εἰς τὰ φωτοφυγῆ χειρόπτερα, καὶ λίαν περιωρισμένοι εἰς τὰ αἱματοφάγα. Τὸ ἧπαρ καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα τοῦ σπλαγχνικοῦ συστήματος παρουσιάζουσιν ἀξιοσημειώτους ἰδιορρυθμίας εἰς τὰ διάφορα εἴδη. Ὁ λάρυγξ οὐδέποτε φέρει λαρυγγικοὺς ἀσκούς· ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν εἴδη τινά, ὅπως ὁ ἄρρην *ὑψίναθος ὁ τερατόμορφος*. Τὰ ἐντομοφάγα εἴδη ἐν ὥρᾳ ἐπερχομένου κινδύνου ἐκβάλλουσιν ὀξυτάτην κραυγήν, προσομοιάζουσαν πρὸς τοὺς κρότους τοῦ πρίονος. Ὁ πλακοῦς τῶν χειροπτέρων εἶναι δισκοειδὴς καὶ ἐνίοτε διπλοῦς, ὅπως εἰς τὸν *μικρόπτερον*. Ὁ ὀμφαλικὸς ἀσκὸς εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένος καὶ ἐλεύθερος καθ' ὅλην τὴν ἐμβρυακὴν ἡλικίαν τοῦ ζῴου. Ἡ ὀχεία λαμβάνει χώραν, εἰς τὰ εἴδη τὰ οἰκοῦντα τὴν Εὐρώπην, πρὸ τοῦ χειμερίου ὕπνου καὶ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμβρύου παρουσιάζει σημαντικὰς ἰδιορρυθμίας. Εἰς δεδομένην στιγμὴν τὰ πρόσθια καὶ ὀπίσθια ἄκρα εἶναι ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένα καὶ τὸ ἔμβρυον φαίνεται ἔχον τέσσαρα ἄκρα διὰ μεμβράνης συνδεδεμένα ἀνὰ δύο, ὅπως τὰ ἄκρα τῶν νηκτικῶν ζῴων· βραδύτερον τὰ πρόσθια ἄκρα αὐξάνονται ἐν εἴδει πτερυγίου καὶ τέλος ἡ μεμβράνα ἡ καλύπτουσα τὰς πλευρὰς ἀποσπᾶται τοῦ σώματος, διὰ νὰ ἑνώσῃ τὰ δύο ὀπίσθια ἄκρα καὶ τὴν οὐράν. Συνήθως γεννῶσι δύο μικρὰ καὶ θηλάζουσι ταῦτα ἕως ὅτου ἀναπτυχθῶσιν ὅσον καὶ οἱ γονεῖς των. Κατὰ τὴν πρώτην ἐφηβικὴν ἡλικίαν προσαρτῶνται ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς μητρός των, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ ἐμποδίζῃ ταύτην εἰς τὰς διαφόρους κινήσεις της. Εἴς τινα εἴδη, ὅπως εἰς τὴν *κυνονυκτερίδα τὴν γραν διδέρειον* καὶ τὸν *κυνόπτερον τὸν πέρίεργον*, οἱ μαστοὶ τῶν ἀρρένων εἶναι ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένοι μὲ τοὺς τῶν θηλέων. Ἡ μεμβράνα τῆς πτέρυγος σχηματίζεται ἐκ τῆς προεκτάσεως τοῦ δέρματος τῶν πλευρῶν καὶ διαιρεῖται εἰς *ἀντιβραχιόνιον μεμβράναν*, ἥτις ἐξαπλοῦται ἄνω τῶν προσθίων ἄκρων, εἰς *πτερυγικήν*, ἥτις ἑνώνει τοὺς δακτύλους καὶ ἐπεκτείνεται μέχρι τῶν ὀπισθίων μελῶν (ποδῶν), καὶ εἰς *μηρικήν*, ἥτις ἐπεκτείνεται μεταξὺ τῶν δύο μηρῶν τῶν ὀπισθίων μελῶν καὶ τῆς οὐρᾶς, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει τοιαύτη. Ἡ οὐρὰ εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὰ ἐντομοφάγα καὶ σχεδὸν ἐλλείπει εἰς τὰ φωτοφυγῆ.

Τὸ ἀνάστημα τῶν χειροπτέρων εἶναι ποικίλον, ἀναλόγως τῶν διαφόρων γενῶν. Ὁ *πτερόπους ὁ κομψὸς* π. χ. ἔχει ἄνοιγμα πτερύγων 160 ἑκατοστομέτρων, τὸ δὲ μῆκος τοῦ σώματός του φθάνει τὰ 36 περίπου. Ὑπάρχουσι περίπου 500 εἴδη χειροπτέρων. Τὰ ἤθη των διαφέρουσιν ἀναλόγως τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν. Κατὰ κανόνα ὅμως πάντα τὰ χειρόπτερα εἶναι νυκτόβια ἢ σκιόβια. Τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντῶντα εἴδη εἶναι ἐντομοφάγα καὶ ἐνδιαιτῶνται κατὰ τὸ θέρος ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων τῶν δένδρων, τῶν βράχων κλ., ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου διὰ νὰ ἀνεύρωσι τὴν λείαν των. Μόνον οἱ ρινόλοφοι κατοικοῦσι καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους ἐντὸς κοιλοτήτων τῆς γῆς ἢ ὑπογείων στοῶν κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας. Αἱ νυκτερίδες, ὧν ἡ πτῆσις εἶναι παρατεταμένη καὶ ἰσχυρά, ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῶν κωδωνοστασίων καὶ τῶν στεγῶν διαφόρων οἰκοδομῶν. Τὰ μεγάλα φωτοφυγῆ εἴδη ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Οἱ πτεροποδίδαι κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας ζητοῦσιν ἄσυλον εἰς τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν μεγάλων δένδρων.

Digitized by Google

Τὰ μικρότερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ρωγμῶν τῶν πυραμίδων τῆς Αἰγύπτου, εὐθὺς δ' ὡς ἐπέλθῃ τὸ σκότος ἵπτανται διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς τροφῆς των. Κυρίως τὰ εἴδη τῶν θερμῶν χωρῶν εἶναι καρποφάγα. Πολλάκις, διὰ νὰ ἀνεύρωσι τὴν τροφήν των, ἵπτανται εἰς μακρινὰς ἀποστάσεις. Τὰ χειρόπτερα εἶναι ἐντομοφάγα, ὀπωροφάγα καὶ ἐνίοτε καὶ ἰχθυοφάγα, ὅπως ὁ *νοκτίλος*, εἶδος ἰθαγενὲς τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Πολλάκις τὰ ὀπωροφάγα εἴδη ἐπιπίπτουσιν, ἰδίως εἰς τὰς τροπικὰς χώρας, κατὰ χιλιάδας ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀπωροφυτειῶν καὶ καταστρέφουσι τελείως ταύτας.

Τὰ χειρόπτερα διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, τὰ *μεγαχειρόπτερα* καὶ τὰ *μικροχειρόπτερα*. Εἰς τὰ μεγαχειρόπτερα ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι *πτεροποδίδαι* καὶ *φασμιτίδαι*, αἵτινες περιλαμβάνουσι τὰ μεγαλύτερα τῶν σήμερον ζώντων χειροπτέρων. Εἰς τὰ μικροχειρόπτερα ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι *φυλλοστομίδαι*, *ρινολοφίδαι*, *νυκτεριδίδαι* καὶ *ἐμβαλλονουρίδαι*.

Ἐκ πάντων τῶν θηλαστικῶν ζῴων τὰ χειρόπτερα ἔχουσι τὴν μεγαλυτέραν ἐξάπλωσιν. Οὕτως οἱ *νυκτεριδίδαι* εἶναι τὰ περισσότερον κοινὰ καὶ τὰ περισσότερον κανονικῶς διεσπαρμένα ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Αἱ οἰκογένειαι *πτεροποδίδαι*, *ρινολοφίδαι* καὶ *φυλλοστομίδαι* ἀπαντῶσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, πλὴν εἰδῶν τινων ἐκ τῶν φυλλοστομιδῶν, ἅτινα ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χειροπτέρων* παρουσιάζονται ἐκ μὲν τῶν *μακροχειροπτέρων* τὸ γένος *ἀρχαιοπτερόπους* ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Monteviale· ἐκ δὲ τῶν *μικροχειροπτέρων* ἐντὸς τῶν φωσφοριτῶν τοῦ Quercy, ὡς καὶ ἐντὸς πλειστοκαινικῶν στρωμάτων σπηλαίων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βραζιλίας. Τὰ λείψανα ταῦτα ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς ζῶντα εἴδη. Ἐντὸς ἠωκαινικῶν στρωμάτων τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Aix, ὡς καὶ ἐντὸς μειοκαινικῶν στρωμάτων, λείψανα νυκτερίδων εἶναι πολὺ σπάνια, ἐξαιρέσει τῆς τοποθεσίας La Grive St. Alban. Σχετικῶς ἄφθονα λείψανα ἐμφανίζονται ἐντὸς ἠωκαινικῶν φαιανθράκων τοῦ Messel, παρὰ τὴν Δαρμστάτην. Γ. Κ. Γ.

χειροσεισμοθεραπεία (ἡ)· βλ. λ. *δονησιθεραπεία*.

χειροσίφωνα (τὰ) *[Βυζ.]*. Ἐκαλοῦντο οὕτω ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν μικροί τινες *σίφωνες*, δηλαδὴ σωλῆνες πλήρεις πυρίτιδος, τοὺς ὁποίους οἱ δι' αὐτῶν ὡπλισμένοι ἄνδρες ἔρριπτον κατὰ τῶν πολεμίων ἐν τῇ μάχῃ, ἀφοῦ προηγουμένως ἔθετον πῦρ εἰς τὴν θρυαλλίδα των. Τὰ χειροσίφωνα εἶναι αἱ πρῶται χειροβομβίδες, ἐπενοήθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος ΣΤ' (886—912). Ν. ΚΛΣ

χειροσκελὶς (ἡ) (Chiroscelide) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτερομερῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τενεβριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ εὐμεγέθων κανθάρων, ἀπαντώντων εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χειροσκελὶς ἡ κυανόχρους* (Chiroscelide azurea), ἥτις ἔχει χρῶμα βαθὺ κυανοῦν. Δ.Ν.Π.

Χειροσκελὶς ἡ κυανόχρους

χειρόσπασμος (ὁ) *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *γραφικὸς* σπασμός.

χειροστήμων (ὁ) (Cheirostemon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στερκουλιοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χειροστήμων ὁ πλατανοειδὴς* (Cheirostemon platanoides), δένδρον μὲ λίαν ἀνεπτυγμένον κορμόν, ἰθαγενὲς τοῦ Μεξικοῦ, δασικὸν καὶ διακοσμητικὸν συνάμα. Πολλαπλασιάζεται διὰ σπορᾶς καὶ μοσχευμάτων. Δ. Ν. Π.

χειροστυλὶς (ἡ) (Cheirostylis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον ποώδη φυτά, ὧν τὰ ἐλάχιστα εἴδη φύονται εἰς τὴν Ἰάβαν. Δ. Ν. Π.

χειροσφαίρισις, *—εως* (ἡ). Παιδιὰ τοῦ ὑπαίθρου (κοιν. *βόλλεϋ-μπώλλ*). Παίζεται ὑπὸ δύο ὁμάδων, ἑκάστης ἀποτελουμένης ἐξ ἕνδεκα μελῶν, ἤτοι πέντε κυνηγῶν, τριῶν μέσων, δύο ὀπισθοφυλάκων καὶ ἑνὸς τερματοφύλακος. Εἶναι ὁμοία μὲ τὴν παιδιὰν τοῦ ποδοσφαίρου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ παῖκται χρησιμοποιοῦν ἀντὶ τῶν ποδῶν τὰς χεῖρας, πλὴν τοῦ τερματοφύλακος, ὅστις δικαιοῦται νὰ ὑπερασπίζεται τὸ τέρμα του χρησιμοποιῶν χεῖρας, πόδας καὶ σῶμα. Παίζεται ἐπὶ γηπέδου ἔχοντος σχῆμα ὀρθογώνιον καὶ διαστάσεις ἐλαχίστας μὲν 90 μ. μῆκος καὶ 55 μ. πλάτος, μεγίστας δὲ 110×65 μ. Αἱ γραμμαὶ μήκους ὀνομάζονται *πλάγιαι*, αἱ δὲ τοῦ πλάτους *γραμμαὶ τέρματος*. Εἰς τὸ μέσον ἑκάστης γραμμῆς τέρματος τοποθετεῖται τὸ τέρμα, ἀποτελούμενον ἐκ δύο στύλων πλάτους 12 ἑκ. καὶ ὕψους 2,40 μ., ἀπεχόντων δ' ἀλλήλων κατὰ 7.30 μ. Οἱ στῦλοι οὗτοι ἑνοῦνται ἄνωθεν διὰ δοκοῦ πλάτους μὴ ὑπερβαίνοντος τὰ 12 ἑκατοστά. Ἡ σφαῖρα, μὲ τὴν ὁποίαν γίνεται ἡ παιδιά, πρέπει νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος βάρος 400 μέχρι 500 γραμμαρίων καὶ περιφέρειαν 60 ἑκ. Οἱ παῖκται ὑποχρεοῦνται νὰ φέρουν ὑποδήματα ἐλαφρά, ἄνευ ἥλων ἢ προεξοχῶν. Ἐπίσης ἀπαγορεύεται νὰ φοροῦν δακτυλίδια καὶ περιβραχιόνια, πρὸς ἀποφυγὴν δυστυχημάτων.

Ἡ διάρκεια τοῦ ἀγῶνος εἶναι ἑξηκοντάλεπτος, παραχωρουμένης καὶ δεκαλέπτου ἀναπαύσεως εἰς τὰ πρῶτα 30', ὅτε αἱ ὁμάδες ἀλλάσσουν καὶ τέρματα. Μόλις ἀρχίσῃ ὁ ἀγών, ὁ κεντρικὸς τῶν κυνηγῶν ἐκσφενδονίζει τὴν σφαῖραν ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ γηπέδου. Οἱ σύντροφοί του τότε ὁρμοῦν πρὸς τὸ ἀντίπαλον τέρμα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ σφαῖρα ρίπτεται, κτυπᾶται, ὠθεῖται καὶ συλλαμβάνεται καθ' οἱονδήποτε τρόπον: διὰ τῆς χρήσεως τῶν βραχιόνων, τῶν χειρῶν, τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ κορμοῦ καὶ τοῦ ἄνω μέρους τῶν μηρῶν καὶ ὅτι ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς παίκτας τοὺς κρατοῦντας τὴν σφαῖραν νὰ κάμουν περισσότερα τῶν τριῶν βημάτων ἔστω καὶ ἐπὶ τόπου, νὰ κρατοῦν τὴν σφαῖραν πέραν τῶν 3'', νὰ ἐγγίσουν ταύτην διὰ δευτέραν φοράν, ἂν δὲν ἤγγισε προηγουμένως αὕτη ἄλλον παίκτην, τὴν στολήν του ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος, καὶ νὰ ἐγγίζουν τὴν σφαῖραν διὰ τῆς κνήμης οἰκειοθελῶς. Νικήτρια ἀναδεικνύεται ἡ ὁμάς, ἥτις θὰ κατορθώσῃ νὰ ρίψῃ περισσοτέρας φορὰς τὴν σφαῖραν εἰς τὸ ἀντίπαλον τέρμα. Δ. ΚΑΡ.

χειροτέρευσις, *—εως* (ἡ)· ἡ πρὸς τὰ χείρω τροπή, ἐπιδείνωσις, ἀντίθ. *καλυτέρευσις*: «χειροτέρευσις τῆς καταστάσεως, — τοῦ ἀσθενοῦς».

χειροτερεύω· δημοτ., γίνομαι χειρότερος, ἐπιδεινοῦμαι, ἀντίθ. *καλυτερεύω*: «ὁ ἀσθενὴς χειροτερεύει»· || μεταβ., κάμνω τι χειρότερον, τρέπω πρὸς τὰ χείρω (σπανίως).

χειρότερος, *—η*, *—ο*· δημοτ., συγκριτικὸν τοῦ *κακός*, ὁ εἰς χείρονα κατάστασιν, κατώτερος, εὐτελέστερος, ἀνικανώτερος· καθόλου, ὁ μᾶλλον ἐστερημένος τῆς οἰκείας ἀρετῆς· ἀρχ. *χείρων*, ἀντίθ. *καλύτερος*, *κρείσσων*: «μᾶς ἔδωσε τὰ χειρότερα πράγματα» || «ὁ ἄρρωστος πάει 'ς τὰ χειρότερα» χειροτερεύει· || φρ. «τόσο τὸ χειρότερο» ἀκόμη χειροτέρα ἡ κατάστασις.—Ἐπίρρ. ***χειρότερον*** καὶ ***χειρότερα***.

χειροτευθίδαι (οἱ) (Chiroteuthidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων κεφαλοπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διβραγχίων*, περιλαμβάνουσα διάφορα γένη ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *χειροτευθὶς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χειροτευθὶς (ἡ) (Chiroteuthis) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων κεφαλοφόρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χειροτευθιδῶν*, περιλαμβάνον τευθίδας διακρινομένας

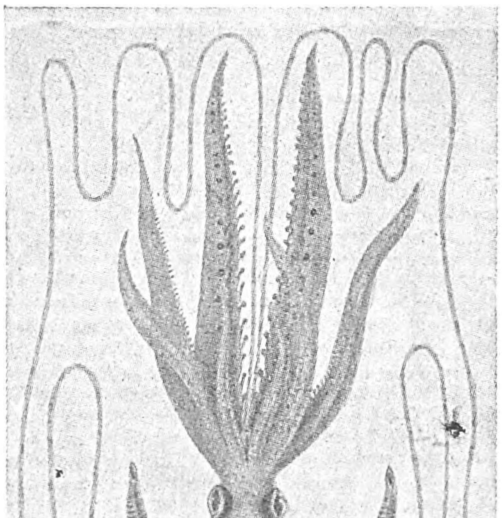

Χειροτευθὶς ἡ βερανύϊος.

κυρίως ἐκ τῶν ὑπερβολικῶς ἀνεπτυγμένων πλοκαμιδίων των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χειροτευθὶς ἡ βερανύϊος* (Chiroteuthis Beranyi), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἔχει σῶμα ἐπιμήκες, ὅπερ κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄκρον του φέρει δύο πτεροειδεῖς ἀποφύσεις. Τὸ σῶμά της εἶναι διαφανὲς καὶ πηκτωμαιώδους συστάσεως. Δ. Ν. Π.

χειροτέρευσις, *—εως* (ἡ)· ἡ πρὸς τὰ χείρω τροπή, ἐπιδείνωσις ἀντίθ. *καλυτέρευσις*: «χειροτέρευσις τῆς καταστάσεως, — τοῦ ἀσθενοῦς».

χειροτεχνεῖον (τό)· ἐργαστήριον τῶν χειροτεχνῶν, ἔνθα κατασκευάζονται χειροτεχνήματα.

χειροτέχνημα (τό)· ἔργον χειροτεχνίας, καλλωπιστικὴ ἐπεξεργασία, ἰδίᾳ ἐπὶ ὑφασμάτων, κέντημα κ.τ.τ., ἄλλως *ἐργόχειρον*.

χειροτέχνης (ὁ), θηλ. *—ις*, *—ιδος*· ὁ διὰ τῶν χειρῶν ἐργαζόμενος, τεχνίτης, χειρῶναξ· || ὁ κατασκευάζων χειροτεχνήματα, δεξιοτέχνης.

χειροτεχνία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ χειροτέχνου, ἡ καλλωπιστικὴ ἐπεξεργασία, ἰδίᾳ ἐπὶ ὑφάσματος· || καθόλου, τὸ ἔργον τοῦ χειρώνακτος, τοῦ τεχνίτου.

—*['Εγκυκλ.]* Ἡ *χειροτεχνία* εἶναι ἡ πρωταρχικὴ μορφὴ τῶν ἀνθρωπίνων τεχνῶν. Διακρίνεται εἰς χειροτεχνίαν τῶν νομάδων, ποιμενικήν, ἀγροτικὴν ἢ χωριάτικην καὶ ἀστικήν. Ἡ ἀνάγκη παραγωγῆς ἀντικειμένων διὰ τὴν ἄμεσον χρῆσιν τοῦ οἴκου, ἡ προσπάθεια τῆς ἐπαρκείας καὶ καλυτερεύσεως τῶν οἰκογενειακῶν συνθηκῶν ἐγέννησε καὶ προήγαγε τὴν χειροτεχνίαν, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἐξειλίχθη εἰς βιοτεχνίαν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ παραγωγὸς διέθετε τὰ προϊόντα τῆς χειροτεχνικῆς ἐργασίας του ὄχι δι' ἰδίαν μόνον χρῆσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀγορᾶς. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ὁ βιοτέχνης, διὰ ν' αὐξήσῃ τὸ ποσὸν τῶν παραγομένων προϊόντων, δέχεται ὡς συνεργάτας τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἢ προσλαμβάνει ἔξωθεν βοηθοὺς ἐπὶ διατροφῇ καὶ εἶτα ἐπὶ ἀμοιβῇ. Οὕτως ἡ οἰκοτεχνικὴ βιοτεχνία μεταβάλλεται εἰς ἐργαστηριακήν. Ἁπλοποιουμένης τῆς ζωῆς τοῦ ἀστικοῦ σπιτιοῦ, ἡ γυνὴ ζητεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς ἐλευθέρας ὥρας της παραγωγικῶς· ἡ παλαιὰ οἰκοκυρὰ μεταβάλλεται οὕτω εἰς ἐργάτριαν ἐντὸς τοῦ οἴκου της, λαμβάνουσα κατ' οἶκον ἐργασίαν.

Ἀπὸ τοῦ ὁμηρικοῦ γυναικωνίτου καὶ τοῦ atrium τῶν Ρωμαίων δεσποινῶν μέχρι τῶν βασιλικῶν, ἱερατικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ὑφαντηρίων τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων (τοῦ Ἀσμίν, Ἀντινόης), τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν, τῶν βυζαντινῶν (Κωνσταντινουπόλεως, Παλαιστίνης, Συρίας, Πατρῶν, Θηβῶν, Προύσης), τῶν καθολικῶν μοναστηρίων καὶ τοῦ Ἄθωνος (ξυλογλυπτική, ὡρολογοποιία), τῶν μεταγενεστέρων λαϊκῶν ἐργαστηρίων (Ἰωαννίνων, Χίου, Καλαμῶν, Χαλκιδικῆς) καὶ τῆς συγχρόνου οἰκοτεχνικῆς καὶ ἐργαστηριακῆς χειροτεχνίας, διεμορφώθησαν καὶ ἤκμασαν, ἐκτὸς τῆς ὑφαντικῆς, ἡ περίφημος κεντητικὴ τῶν Κοπτῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν (ἄμφια, εἰκόνες), ἡ πλεκτικὴ σκούφων, ἡ κλωστικὴ μεταξίνων καὶ χρυσῶν κροσσῶν καὶ σειρητίων, ἡ βαφική, ἡ ἐπιχρυσωτική, ἡ ἐπιστιλβωτική, ἡ χρυσοποικιλτική, ἡ ραπτικὴ καὶ χρυσορραπτική, ἡ μεταλλουργία καὶ μεταλλοχυτικὴ (Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκης, Ἰωαννίνων, Σιεμίτση), ἡ σμαλτοποιία (Λαρίσης), ἡ ξυλογλυπτικὴ (ἐκκλησιαστικῶν τέμπλων), ἡ ξυλουργική, ἡ τριχαπτοποιία, ἡ πιλοποιία, ἡ φανελλοποιία, ἡ φεσοπλεκτική, ἡ καλτσοπλεκτική, ἡ ἐπεξεργασία πτερῶν, γουναρικῶν (Καστορία), τεχνητῶν ἀνθέων, ἡ κηροποιία (Κύπρος), τὸ γάζωμα γαντιῶν, ὑποδημάτων καὶ δερματίνων ἐν γένει εἰδῶν, ἡ δικτυοπλοκὴ (Φανάρι Κωνσταντινουπόλεως, νῆσοι Αἰγαίου), ἡ γραφικὴ (Κρήτη 1580, Ἄθως καὶ Ἄγραφα 1550 καὶ ἐφεξῆς), ἡ βιβλιοδετική, κ. ἄ.

Τόσον μέγας ἀριθμὸς γυναικῶν ἀπησχολεῖτο εἰς τὰ εἴδη ταῦτα τῆς χειροτεχνίας ὥστε κατὰ τοὺς ΙΣΤ'—ΙΗ' αἰῶνας οἱ εὐγενεῖς δὲν εὕρισκον ὑπηρετρίας· διὸ προεκλήθησαν ἀπαγορεύσεις νομοθετικαί: διάταγμα Φιλίππου Β' τῷ 1589 καὶ τῆς βουλῆς τῆς Τουλούζης τῷ 1640 κατὰ τῆς τριχαπτοποιίας τοῦ κοπανελλιοῦ, Ἐδουάρδου Γ' τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῆς ὑφαντικῆς καὶ τοῦ κοπανελλιοῦ, τῆς Γαλλίας τῷ 1789 κατὰ τῆς πλεκτικῆς, ὑφαντικῆς, ραπτικῆς καὶ κλωστικῆς, κ. ἄ. Ἡ ἀνάγκη προαγωγῆς τῆς τεχνικῆς, διὰ τῆς ἐπιλογῆς τῶν χειροτεχνῶν ἐδημιούργησε κατὰ τὸν μεσαίωνα τὰς συντεχνίας, ἤτοι συνασπισμοὺς ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος. Βραδύτερον, μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν, ἡ ἀνάγκη συνασπισμοῦ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὅρων τῶν ἐργατῶν ὑπηγόρευσε τὴν ἕνωσίν των εἰς τὸ ἐπαγγελματικὸν συνδικᾶτον καὶ τὴν συνεργατικὴν (corporation, coopérative), μακρὰν τῶν ἐργοδοτῶν.

Ἡ χειροτεχνικὴ παραγωγὴ σήμερον δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συναγωνισθῇ τὴν βιομηχανικήν, ὅπου αὕτη εἶναι δυνατή. Ἐν τῷ συναγωνισμῷ τῆς ἀγορᾶς ὁ χειροτέχνης νικᾶται. Εἰς ἔτι χειροτέραν θέσιν εὑρίσκονται οἱ ἐργαζόμενοι κατ' οἶκον καὶ ὅταν παράγουν αὐτοτελὲς χειροτέχνημα καὶ ὅταν συμπληρώνουν τὴν βιομηχανικὴν ἐργασίαν (σινίλλωμα τουλιῶν, ἐπιρραφὴ κουμπιῶν κ. ἄ.), ἔχοντες ἀντίπαλον καὶ τὴν ἐρασιτεχνικὴν ἐργασίαν τῶν ἐργαζομένων πρὸς συμπληρωματικὸν κέρδος. Αἱ

Digitized by Google

πολυτιμότεραι δαντέλλαι τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐργαστηρί.υ τῶν ἀπόρων γυναικῶν κατασκευάζονται ἀπὸ γυναῖκας τῶν ἐπαρχιῶν, ἀποδιδούσας μετριώτατον τεμάχιον βαρυτίμου τριχάπτου ἐντὸς 7 καὶ 8 μηνῶν καὶ πληρωνομένας πρὸς 60—100 δρχ., ἐνῷ ἡ ἐργασία των πωλεῖται ἀντὶ 2.000—3.000 δρχ. Ὁμοίως τὸ «Λοῦβρ» τῶν Παρισίων στέλλει ἐργασίαν εἰς τὰς γυναῖκας τῶν σιδηρουργῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας· αἱ λεπταὶ ἐργασίαι τῶν καταστημάτων τῆς Rue de la Paix κατασκευάζονται κατ' οἶκον ἀπὸ συζύγους καὶ κόρας ὑπαλλήλων· ἡ Λυὼν στέλλει τὸ σινίλλωμα τῶν τουλιῶν της εἰς τὰς χωρικὰς τῶν Βοσγίων καὶ τοῦ Βελγίου· αἱ τιντελοι δες καὶ αἱ γαζῶστραι τῶν γαντιῶν εἶναι χωρικαὶ τῶν βουνῶν. Ἐπὶ πλέον ἡ κατ' οἶκον ἢ «μὲ τὸ κομμάτι» λεγομένη χειροτεχνία ἔχει σοβαρώτατον ἐχθρόν της τὸν μεσίτην ἢ ἐργολάβον, ἀποζῶντα ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ δικαιώματός της.

Α. Γ.-Τ.

— *[Παιδ.]* Ἡ ἐν τῷ σχολείῳ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῇ βοηθείᾳ καταλλήλων ἐργαλείων κατασκευὴ ἢ διακόσμησις ὡρισμένων ἀντικειμένων σκοπεῖ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἁρμονικῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητῶν. Εἴδη τῆς χειροτεχνίας εἶναι ἡ ἐργασία ἐν τῷ σχολικῷ κήπῳ, ἡ ἀνθοκομια, ἡ ἐν τῷ σχολικῷ μουσείῳ διευθέτησις τῶν ἀπὸ τῶν ἐκδρομῶν συλλογῶν διὰ τὴν φυτολογίαν, ζῳολογίαν, ὀρυκτολογίαν καὶ γεωλογίαν, ἡ διὰ πλαστιλίνης καὶ πηλοῦ κατασκευὴ προπλασμάτων, ἡ διὰ χαρτονίου, ξύλου ἢ μετάλλου κατασκευὴ μικρῶν σκευῶν ἢ κοσμημάτων (οἷον ἡ κυτιοποιία, ἡ κατασκευὴ παιγνιδίων ἢ μικρῶν διατρήτων ἐκ μαλακοῦ ξύλου σκευῶν, ἡ διὰ σύρματος ἢ ἐλασμάτων ἢ λευκοσιδήρου κατασκευὴ ἀντικειμένων, ἡ συγκόλλησις διὰ κασσιτέρου), ἡ ξυλογλυπτική, ἡ βιβλιοδετική, ἡ διὰ λεπτῶν κλώνων κατασκευὴ ψιαθωτῶν ἀντικειμένων, καλαθίων κ. λ. Ἡ χειροτεχνία πρέπει νὰ γίνεται μόνον κατὰ τὰς ἐν τῷ προγράμματι ὥρας, ἕκαστος δὲ μαθητὴς δέον νὰ διδάσκεται ἐκεῖνα μόνον τὰ εἴδη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει κλίσιν. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν θηλέων ἀντὶ τῆς χειροτεχνίας διδάσκονται τὰ ἐργόχειρα, ἤτοι πᾶσαι αἱ διὰ βελόνης καὶ νήματος ἐργασίαι, ὅπως τὰ κεντήματα ἐπὶ ὑφασμάτων ἢ διατρήτων πλεγμάτων, ἡ πλεκτικὴ (δαντελλοποιία)· προσέτι ἡ κοπὴ καὶ ῥαφὴ ἀσπρορρούχων, τὸ μαντάρισμα, δηλαδὴ ἡ ἐπιδιόρθωσις κομμένων ἢ τρυπημένων ὑφασμάτων κ. τ. τ.

Π. Α. Β.

χειροτεχνικὰ ***ἐπιμελητήρια***· βλ. λ. *ἐπιμελητήρια.*

χειροτεχνῶ (***—έω***)· εἶμαι χειροτέχνης.

χειρότμητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διὰ χειρὸς τμηθείς, ἀποκοπείς.

χειροτομία (ἡ), ἢ ***χειροκοπία*** *[Βυζ.]*. Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ χειροτομία ἦτο ποινὴ προβλεπομένη ὑπὸ τοῦ νόμου πρὸς κολασμὸν ὡρισμένων ἐγκλημάτων. Διὰ τῆς ποινῆς ταύτης ἐτιμωροῦντο οἱ «ἐκδύοντες τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις», οἱ «παραχαράκται καὶ πλαστὴν μονέταν ποιοῦντες μετὰ τῶν ὑπουργησάντων αὐτῶν», οἱ «τύπτοντες ἱερέα», οἱ «σφάξαντες βοῦν καὶ ἄραντες τὰ κρέα αὐτοῦ», καὶ ἐν γένει οἱ ζῳοκλέπται οἱ ὑποπίπτοντες ἐκ τρίτου εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην, καθὼς καὶ οἱ κλέπτοντες ἵππους καὶ ἄλλα ὑποζύγια ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ἀλλά, πλὴν τῶν περιπτώσεων τούτων, ἡ ποινὴ τῆς χειροτομίας ἐπεβάλλετο, διαταγῇ τοῦ βασιλέως, καὶ εἰς ποικίλας ἄλλας περιπτώσεις, π. χ. διὰ παράβασιν στρατιωτικοῦ καθήκοντος, διὰ συμμετοχὴν εἰς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ βασιλέως, δι' ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὡρισμένων θεσπισμάτων τοῦ βασιλέως (π. χ. εἰς τὴν περὶ κατωργήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων διαταγὴν) κλπ. Ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ χειροτομία ἐφηρμόζετο ἐνίοτε καὶ κατὰ τῶν αἰχμαλώτων πολέμου.

Ν. ΚΛΣ

χειροτονητὴς (ὁ)· ὁ χειροτονῶν, ὁ διὰ τῆς χειροτονίας λέγων τὴν γνώμην του, ψηφίζων.

χειροτονία (ἡ)· ἡ τάσις τῆς χειρὸς πρὸς τὰ ἄνω ἀνάτασις τῆς χειρὸς ἐν ψηφοφορίᾳ· ‖ ἡ δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς ἀναγνώρισις ἱερατικοῦ ἀξιώματος: «χειροτονία ἐπισκόπου, — ἱερέως, — διακόνου»· ‖ πεπαισμένως, ξυλοκόπημα, μαστίγωσις.

— *[Ἐκκλησ.]* *Χειροτονία* καλεῖται ἡ τελετὴ τῆς προχειρίσεως εἰς ἕνα τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης. Τὴν τελετὴν προοιμιάζεται χορὸς περὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, τοῦ χειροτονουμένου ὑποβασταζομένου ὑπὸ δύο συλλειτουργῶν τοῦ εἰς ὃν πρόκειται νὰ γίνῃ δεκτὸς βαθμοῦ, ψαλλόντων τὸ «Ἠσαΐα χόρευε κλπ.». Κύριον σημεῖον τῆς χειροτονίας, ἀποτελοῦν ἅμα καὶ τὸ εἶδος τοῦ μυστηρίου, τυγχάνει ἡ ἐπὶ τοῦ χειροτονοῦντος ἔχοντος ἐπιτεθειμένην τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονουμένου, γονυπετοῦς πρὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἐκφώνησις τοῦ: «Ἡ θεία χάρις, τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα προχειρίζεται (δεῖνα) τὸν εὐλαβέστατον (ὑποδιάκονον ἢ διάκονον) εἰς (διάκονον ἢ πρεσβύτερον). Εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος». Μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ μυστικῶς ἡ ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον ἀνάγνωσις ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου δύο εὐχῶν, καθ' ὃν χρόνον ὁ λαός, συμμετέχων τῆς χειροτονίας, ψάλλει διὰ τῶν χορῶν τὸ «Κύριε ἐλέησον». Μετὰ τὸ πέρας τῆς χειροτονίας ὁ ἐπίσκοπος ἐμφανίζει τὸν χειροτονηθέντα εἰς τὸν λαόν, ἐπιφωνοῦντα τὸ «ἄξιος», καὶ ἐγχειρίζει αὐτῷ τὰ ἄμφια τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ, ἐπαναλαμβανομένου ἐπὶ ἑκάστου τούτων τοῦ «ἄξιος». Καὶ ἡ μὲν χειροτονία τοῦ πρεσβυτέρου γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον καὶ πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐπειδὴ κύριον ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐπιτέλεσις τῶν μυστηρίων, καὶ δὴ τῆς θείας λειτουργίας, ἡ δὲ τοῦ διακόνου μετὰ τὸ «Ἄξιόν ἐστι» καὶ πρὸ τῆς θείας κοινωνίας, ἐπειδὴ ἔργον αὐτοῦ τυγχάνει καὶ τὸ διακονεῖν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν.

Ἡ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου, γινομένη ὑπὸ τριῶν ἢ ἐν ἀνάγκῃ δύο ἐπισκόπων, ἕπεται δημοσίας ὁμολογίας ὀρθῆς πίστεως, διδομένης προκειμένων τῶν θείων Εὐαγγελίων ὑπὸ τοῦ χειροτονηθησομένου. Ὥρα τῆς τελέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ εὐθὺς μετὰ τὸν «Τρισάγιον ὕμνον» καὶ πρὸ τῶν ἀναγνωσμάτων, ἵνα μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύξῃ ὁ νεωστὶ χειροτονηθείς. Κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐπιτίθεται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου ἀνεπτυγμένον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν ὑπὸ τοῦ πρώτου τῶν ἐπισκόπων, ἔχοντος ἐπικειμένην τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ χειροτονουμένου καὶ συνεφαπτομένων καὶ τῶν λοιπῶν συλλειτουργούντων ἐπισκόπων. Ἐν τῇ ἐκφωνήσει προτάσσεται πάντοτε τὸ «Ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου», ἐπειδὴ ὁ χειροτονούμενος ὡς ἐπίσκοπος ἀπαραιτήτως δέον νὰ ἔχῃ ψηφισθῆ ὑπὸ συνόδου ἐπισκόπων· ἐπιδηλοῦται δὲ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς, δι' ἣν οὗτος προχειρίζεται: «Ἡ θεία χάρις... προχειρίζεται (τὸν δεῖνα) τὸν θεοφιλέστατον πρεσβύτερον εἰς ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως (τῆσδε). Εὐξώμεθα...»

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

χειρότονος (ὁ) (Chirotonus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐχυριδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἀσίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειρότονος ὁ παράδοξος* (Cheirotonus paradoxus), ὡραιότατος κάνθαρος μὲ κεφαλὴν μικράν, θώρακα ἡμικυκλικόν, κοιλίαν ᾠοειδῆ καὶ πρόσθιον ζεῦγος ποδῶν ἀπολῆγον εἰς νηματοειδεῖς ἀκανθωτὰς ἀποφύσεις ἐν εἴδει λαβίδων. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἀσάμ.

Δ. Ν. Π.

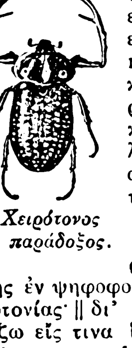

Χειρότονος ὁ παράδοξος.

χειροτονῶ (***—έω***)· τείνω τὴν χεῖρα πρὸς τὰ ἄνω πρὸς ἔκφρασιν γνώμης ἐν ψηφοφορίᾳ, ἐκλέγω, ἀποφασίζω διὰ χειροτονίας· ‖ δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς ἀναγνωρίζω εἴς τινα ἱερατικὸν ἀξίωμα: «χειροτονεῖται ἐπίσκοπος, — ἱερεύς, — διάκονος»· ‖ πεπαισμένως, ξυλοκοπῶ, μαστιγῶ.

χειροῦμαι (***—όομαι***)· συλλαμβάνω, αἰχμαλωτίζω.

χειρουργεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον τοῦ χειρουργοῦ, ὁ τόπος ὅπου γίνονται αἱ χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις.

— *[Χειρουργ. Πολ.]* Οἱ χειρουργικοὶ σταθμοὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀποτελοῦν τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον ὑγειονομικὸν κλιμάκιον τῆς ζώνης τῶν πρόσω. Τὰ χειρουργεῖα ἐγκαθίστανται ὄπισθεν τῶν σταθμῶν ἐπιδέσεως καὶ ἐγγὺς τούτων, ἐπὶ θέσεων προασπιζομένων ἀπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς καὶ πλησίον ὁδῶν καὶ πηγῶν, δέχονται δὲ τοὺς ἐκ τῶν σταθμῶν ἐπιδέσεως καὶ ἐκ τῶν στάσεων καταφυγίων διακομιζομένους διὰ τῶν τραυματιοφόρων τραυματίας, ὡς καὶ τοὺς πεζῇ εἰς αὐτὰ ἀφικνουμένους ἐκ τῶν ἐλαφρῶς τετραυματισμένων. Κύριος σκοπὸς τῶν χειρουργείων εἶναι ἡ ἀρτία ἐπίδεσις τῶν τραυματιῶν, ὁ ἔλεγχος τῶν ἤδη ἐφηρμοσμένων ἐπιδέσεων, ὧν 50 % περίπου χρήζουσιν ἀνανεώσεως, ἡ στερρὰ ἀκινητοποίησις τῶν ἄκρων ἐπὶ καταγμάτων ἢ τραυμάτων τῶν ἀρθρώσεων καὶ τῶν ἀγγείων καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων, τῶν μὴ ἐπιδεκτικῶν ἀναβολῆς, ἐγχειρήσεων· μεθ' ὃ οἱ μὲν δυνάμενοι ἐκ τῶν τραυματιῶν νὰ διακομισθῶσι διακομίζονται εἰς τοὺς ἀρχικοὺς σταθμοὺς τῆς ζώνης τῶν μετόπισθεν, οἱ δὲ βαρέως τετραυματισμένοι καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ διακομισθῶσιν, ὡς καὶ οἱ δεινῶς νοσοῦντες, μένουσι πρὸς νοσηλείαν ἐν τῷ ἐν ᾧ εὑρίσκονται χειρουργείῳ, ὅπερ τότε ἀκινητοποιεῖται, μονιμοποιούμενον προσωρινῶς, καὶ ἐξακολουθεῖ λειτουργοῦν, μέχρις οὗ ἡ κατάστασις τῶν ἐν αὐτῷ νοσηλευομένων ἐπιτρέψῃ τὴν διακομιδὴν αὐτῶν. Ἐν τοῖς μονιμοποιουμένοις χειρουργείοις ἐκτελοῦνται ἐν γένει ἐγχειρήσεις ἐπείγουσαι (τραχειοτομίαι, ἀπολινώσεις ἀρτηριῶν, παρακεντήσεις θώρακος, πλευροτομίαι), ὡρισμέναι τινὲς χειρουργίαι εἰς τραύματα τοῦ στόματος, τοῦ φάρυγγος, τῆς κύστεως ἢ τῆς οὐρήθρας (καθετηριασμὸς τοῦ οἰσοφάγου, τῆς κύστεως, κυστιορραφία, κυστιοτομία, οὐρηθροτομία), ἢ διομαλύνσεις ἀκρωτηριασμῶν διαπραχθέντων ὑπὸ τραυματικῆς βίας. Ἐν γένει τὰ χειρουργεῖα εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν χειρουργικοὶ σταθμοὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀληθῆ νοσηλευτήρια τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν κέντρα μεθ' ἱκανῶς εὐρείας δράσεως, πλεονεκτοῦντα τῶν τέως νοσοκομείων ἐκστρατείας. Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ βαρέων τραυμάτων, τὰ χειρουργεῖα ἦσαν κατηρτισμένα καὶ ἐλειτούργουν ὡς αὐτόχρημα νοσοκομειακὰ ἱδρύματα μετ' εἰδικῶν χειρουργῶν, κεκτημένα πάντα τὰ πρὸς ἐπειγούσας χειρουργίας χρειώδη (αἰθούσας ἐγχειρήσεων μετ' ἐπαρκῶν χειρουργικῶν ἐργαλείων καὶ ἀποστειρωτικῶν κλιβάνων, θαλάμους νοσηλείας, ἀκτινογραφίας καὶ ἀκτινοσκοπίας κλπ.).

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

χειρουργία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ χειρουργοῦ, χειρουργικὴ ἐπέμβασις, ἐγχείρησις.

χειρουργικὴ (ἡ). Εἰς τὴν χειρουργικὴν ὑπάγονται ὅλαι αἱ νόσοι, πρὸς θεραπείαν τῶν ὁποίων ἐφαρμόζονται μηχανικὰ μέσα. Τὰ ὅρια ὅθεν αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαγραφῶσι σαφῶς καὶ σταθερῶς, καθόσον πολλαὶ νόσοι, θεραπευόμεναι συνήθως δι' ἐσωτερικῶν ἢ ἄλλων μὴ χειρουργικῶν μέσων, δύνανται ἐνδεχομένως ν' ἀπαιτήσωσι χειρουργικὴν ἐπέμβασιν, ἔτι δὲ νόσοι, αἵτινες ἄλλοτε οὐδαμῶς ἀπετέλουν ἀντικείμενον χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, σὺν τῇ προόδῳ τῆς χειρουργικῆς ὑπήχθησαν ἐπιτυχῶς εἰς τὴν χειρουγικὴν θεραπείαν, ὡς π. χ. νόσοι τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ στομάχου κ. ἄ. Ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως ἐξέρχονται τῆς δικαιοδοσίας τῆς χειρουργικῆς νόσοι ἄλλοτε θεραπευόμεναι δι' ἐγχειρήσεων, ἃς κατέστησαν περιττὰς νεώτερα μὴ χειρουργικά, θεραπευτικὰ μέσα (ὀρροθεραπεία, ἀκτινοθεραπεία κτλ.). Πάντως ἡ χειρουργικὴ διακρίνεται ἀπὸ τῆς *παθολογίας* μόνον κατὰ τὸ τεχνικὸν θεραπευτικὸν μέρος, ὁ δὲ χειρουργὸς ὀφείλει νὰ εἶναι ἐντριβὴς περὶ τὴν παθολογίαν καὶ τὴν καθόλου ἰατρικήν.

Ἡ χειρουργικὴ ἠσκεῖτο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, συνδεδεμένη πολλαχῶς μετὰ τῆς θρησκείας (*Ἀρ. Κούζη*, «Ἱστορία τῆς ἰατρικῆς»). Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν διαφόρων τάφων τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἐν Γαλλίᾳ, Ἀμερικῇ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἐγχείρησις τῆς ἀνατρήσεως τοῦ κρανίου ἐξετελεῖτο ἐπὶ ζώντων ἤδη ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Τὸ ὀστοῦν ἐτρίβετο βαθμηδὸν διὰ πυρίτου λίθου ἢ ἀπετέμνετο τμῆμα αὐτοῦ διὰ λιθίνου μαχαιρίου· οὕτω ποιοῦσι καὶ σήμερον ἄγριοί τινες λαοί. Οἱ Αἰγύπτιοι χειρουργοὶ ἐξετέλουν φλεβοτομίας, ἀκρωτηριασμούς, εὐνουχισμούς, διέπρεπον δ' ἐπίσης ὡς ὀφθαλμίατροι. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ἐπίσης ἤκμαζεν ἡ χειρουργική, ἀσκουμένη κυρίως ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ἀνετάσσοντο ὑπ' αὐτῶν κατάγματα καὶ ἐξαρθρήματα, ἐξετελοῦντο δὲ ἀκρωτηριασμοὶ καὶ ἐξαιρέσεις ὄγκων καὶ λαπαροτομίαι, ῥαφαὶ ἐντέρου, ἐγχειρήσεις λίθων τῆς κύστεως, ἐγχειρήσεις καταρράκτου, ἰδίᾳ δὲ ἐπεδίδοντο οὗτοι εἰς τὰς ἀναπλαστικὰς ἐγχειρήσεις, ῥινοπλαστικήν, χειλεοπλαστικήν, ὠτοπλαστικήν, ὧν αἱ ἐνδείξεις ἦσαν συχναὶ ἕνεκα τῆς λόγῳ ποινῆς γινομένης πολλάκις ἀποκοπῆς τῆς ῥινὸς κλπ. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀνεπτύχθη ἐνωρὶς ἡ χειρουργική. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφέρονται ὁ Μαχάων καὶ ὁ Ποδαλείριος, υἱοὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς ἰατροὶ ἐπιμελούμενοι τῶν τραυμάτων. Ἐπίσης γίνεται λόγος παρ' Ὁμήρῳ περὶ ἀπολυμάνσεως τῶν τραυμάτων. Ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τοῦ Ἱπποκράτους περιέχονται χειρουργικαὶ γνώσεις προκαλοῦσαι εἰς ἡμᾶς κατάπληξιν (*Α. Ἀναγνωστάκη*, «Ἡ ἀντισηπτικὴ μέθοδος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις».—*Ι. Φουσ άνου*, «Ἡ χειρουργικὴ τοῦ Ἱπποκράτους», «Ἰατρ. Πρόοδος» 1928, 21.—*Ι. Παπαθεοδώρου*, «Ἡ ἀντισηψία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις», «Ἰατρ. Πρόοδος» 1928, 22 κ. ἄ.). Συνιστᾶται πλύσις τῶν τραυμάτων διὰ βεβρασμένου ὕδατος καὶ δι' οἴνου καὶ χρῆσις διαφόρων πράγματι ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν· περιγράφονται καλῶς τὰ κατάγματα καὶ τὰ ἐξαρθρήματα, ἐπίσης ἡ ἀνάτρησις τοῦ κρανίου, ἡ ἐγχείρησις τοῦ ἐμπυήματος τοῦ θώρακος καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐγχειρήσεις.

Ἰδιαζόντως ἀνεπτύχθη κατόπιν ἡ χειρουργικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὁπότε ἐσπουδάσθη ἰδίως καὶ ἡ ἀνατομική. Πολλαὶ χειρουργικαὶ γνώσεις ἀναφέρονται ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Κέλσου («De medicina») καὶ τοῦ Γαληνοῦ. Διάσημοι χειρουργοὶ ἤκμασαν κατὰ τὸν Β' μέχρι τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, τῶν ἔργων τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα διεσώθησαν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ὀρειβασίου. Ἐπίσης τὰ ἔργα τοῦ Ἀετίου (ΣΤ' αἰῶνα) καὶ τοῦ Παύλου τοῦ Αἰγινήτου (Ζ' αἰῶνα) εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα ὡς πρὸς τὴν χειρουργικήν.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα κατέπεσεν ἡ χειρουργική. Πολλαὶ ἐγχειρήσεις, γνωσταὶ κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, περιέπεσον εἰς λήθην. Ἤδη ἀναφαίνονται οἱ Ἄραβες ἰατροί, οἵτινες δὲν ἐκαλλιέργησαν ἐξ ἰδίων τὴν ἰατρικήν, ἀλλ' ἤντλουν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν, διὰ τῶν λατινικῶν δὲ μεταφράσεων τῶν ἔργων αὐτῶν συν-

Digitized by Google

ετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς χειρουργικῆς ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα ἱδρύθησαν ἰατρικαὶ σχολαί, ὧν διασημοτέρα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Σαλέρνου. Ἰδίᾳ δὲ κληρικοί, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τοῦ τάγματος τῶν βενεδικτίνων, ἐκαλλιέργησαν καὶ διέδωκαν τὰς ἰατρικὰς γνώσεις. Οἱ χειρουργοὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐφοίτων εἰς ἴδια διδακτήρια ἢ ἐξεπαιδεύοντο παρά τινι διδασκάλῳ, ἐν κουρείοις πολλάκις, καὶ ἀπετέλουν κατωτέραν κοινωνικὴν τάξιν, πολὺ ὑποδεεστέραν τῆς τῶν ἰατρῶν τῶν ἐξερχομένων ἐκ τῶν ἰατρικῶν σχολῶν· ἐξετέλουν δὲ εἰδικὴν ἕκαστος ἐγχείρησιν, π. χ. λιθοτομίαν ἢ ἐγχείρησιν καταρράκτου, ἐξαγωγὴν ὀδόντων κλπ. Τὸ ἔργον τοῦ χειρουργοῦ ἤσκουν πολλάκις καὶ οἱ δήμιοι, ἐπιμελούμενοι τῶν ἐκ τῶν βασανιστηρίων παραχθεισῶν κακώσεων.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀναθάλλει ἡ χειρουργική. Μεγάλως δὲ συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνταθεῖσα σπουδὴ τῆς ἀνατομικῆς (*Βεσάλιος, Φαλλόπιος, Εὐστάθιος*), ἔτι δὲ ἡ τότε εἰσαχθεῖσα χρῆσις τῶν πυροβόλων ὅπλων, ἥτις ἔδωκεν εἰς τοὺς χειρουργοὺς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσωσι ποικίλα τραύματα, παραγόμενα δι' αὐτῶν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἰδίως εὑρίσκομεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πολλοὺς λίαν πεπαιδευμένους χειρουργούς. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας ἱδρύονται ἕδραι χειρουργικῆς. Ἐν Γαλλίᾳ μεταξὺ ἄλλων ἀναφαίνεται ὁ Ambroise Paré, ἐξέχουσα χειρουργικὴ φυσιογνωμία, ὅστις εἰσήγαγε πολλοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν χειρουργικὴν τέχνην, ἐφήρμοσε δὲ τὴν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωστήν, ἀλλ' εἰς λήθην περιπεσοῦσαν, ἀπολίνωσιν τῶν ἀγγείων.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ὑπὸ τοῦ Harvey κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς χειρουργικῆς· ἀλλ' ἐν γένει κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὀλίγον προώδευσεν ἡ ἐπιστήμη αὕτη. Οἱ χειρουργοὶ ἐν ταῖς πλείσταις χώραις, πλὴν τῆς Ἰταλίας, ἐξηκολούθουν νὰ θεωρῶνται κατώτεροι τῶν ἰατρῶν, οἵτινες ἐνόμιζον ταπεινωτικὸν ν' ἀσχολῶνται περὶ τὴν χειρουργικήν, ἧς τὴν ἄσκησιν κατέλειπον εἰς χεῖρας κουρέων καὶ ἀμορφώτων πλανοδίων εἰδικῶν. Μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀρχίζει ν' ἀκμάζῃ πάλιν ἡ χειρουργική. Ἱδρύονται ἕδραι χειρουργικῆς εἰς τὰ πανεπιστήμια, ἰδίως πρὸς μόρφωσιν στρατιωτικῶν χειρουργῶν. Τῷ 1731 ἱδρύεται ἐν Παρισίοις ἡ Académie de chirurgie, ἥτις ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν ἰατρικὴν σχολήν, ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον ἡ École pratique de chirurgie, ἐν ᾗ ἐδίδαξαν πρῶτοι ὁ Chopart καὶ ὁ Desault. Τότε ἤκμασαν ὁ J. L. Petit κ. ἄ. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ἀνεφάνησαν ἐπίσης διάσημοι χειρουργοὶ (*Hunter, Scarpa*), ὀλιγώτερον δὲ ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα διεκρίθησαν ἰδίως οἱ χειρουργοὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου.

Αἱ μέγισται ὅμως πρόοδοι τῆς χειρουργικῆς ἐπετεύχθησαν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, καὶ δὴ ἀπὸ τῶν μέσων αὐτοῦ. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ναρκώσεως ηὔρυνε διὰ μιᾶς τὴν δρᾶσιν τῆς χειρουργικῆς. Μετὰ τὰ πρῶτα ἐν χρήσει ναρκωτικά, τὸν αἰθέρα, τὸ χλωροφόρμιον, τὸ πρωτοξείδιον τοῦ ἀζώτου, ἀνεκαλύφθησαν ἔκτοτε πλεῖστα μέσα πρὸς γενικὴν καὶ τοπικὴν νάρκωσιν καὶ ἐσπουδάσθησαν παντοιοτρόπως τὰ ἀφορῶντα τὴν νάρκωσιν προβλήματα, ὥστε αὕτη σήμερον ἐπιτυγχάνεται πολὺ ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον· ἀλλ' ἀκόμη δὲν εὑρέθη τὸ ἰδεῶδες ναρκωτικόν, τὸ ἀπηλλαγμένον παντὸς κινδύνου. Ἄλλη μεγίστη ἀνακάλυψις, ἥτις προήγαγε πέρα πάσης προσδοκίας τὴν χειρουργικήν, εἶναι ἡ χρῆσις τῆς ἀντισηψίας καὶ τῆς ἀσηψίας. Ὁ πρῶτος ἐφαρμόσας συστηματικῶς τὴν μέθοδον ταύτην εἶναι ὁ Semmelweis, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐπεβλήθη ἡ ἀντισηπτικὴ μέθοδος ὑπὸ τοῦ Lister καὶ ἐπικρατήσασα πανταχοῦ παρέσχεν ἔκτοτε καὶ παρέχει ἀνυπολογίστους εὐεργεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Διὰ τῆς γνώσεως τῶν μικροβίων, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέονται ἀναποσπάστως τὰ ὀνόματα πρὸ παντὸς τοῦ Pasteur, τοῦ Koch κ. ἄ., ἀνεμορφώθη τελείως ἡ χειρουργική. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αἱ ἐπιπλοκαὶ τῶν τραυμάτων, θανατηφόροι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐλυμαίνοντο τὰ νοσοκομεῖα, οὐ μόνον δὲ σοβαραὶ ὁπωσδήποτε ἐπεμβάσεις, ἀλλὰ καὶ ἁπλούσταται ἐγχειρήσεις, καθὼς καὶ ἀσήμαντα τραύματα, συχνότατα κατέληγον εἰς θάνατον. Σήμερον διὰ τῆς ἀσηψίας διεξάγονται ἄνευ φόβου μολύνσεως αἱ σοβαρώτεραι χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις. Τὰ μᾶλλον ἐκτεταμένα τραύματα ἰῶνται πολλάκις ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἄνευ πύου, ἄνευ πυρετοῦ. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἀσηψίας ἡ χειρουργικὴ κατέστη ἀφαντάστως τολμηρά· ἅπτεται τῶν λεπτοτέρων, τῶν μᾶλλον εὐαισθήτων ὀργάνων, ὡς ὁ ἐγκέφαλος, ὁ νωτιαῖος μυελός, ἡ καρδία. Οὐδεμία χώρα, οὐδὲν μέλος τοῦ σώματος ἔμεινεν ἔξω τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς. Ἡ χειρουργικὴ τέχνη, εἶναι ἓν τῶν ἰσχυροτέρων ὅπλων ἐν τῇ καταπολεμήσει τῶν νόσων. Πλὴν δὲ τῆς μεγίστης τεχνικῆς τελειότητος, εἰς ἣν ἤχθη, ἡ νεωτέρα χειρουργικὴ ἀρύεται καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἰατρικῶν κλάδων μέσα πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς προαγωγήν. Ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν διαφόρων παθολογικῶν καταστάσεων καὶ τῶν βιολογικῶν συνθηκῶν τοῦ ὀργανισμοῦ καθιστᾷ τὰς χειρουργικὰς ἐνδείξεις ἀσφαλεστέρας καὶ τὰς χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις ἀκινδυνοτέρας καὶ ἀνυσιμωτέρας. Ἡ ἐφαρμογὴ φυσικῶν θεραπευτικῶν μεθόδων (ἀκτίνων Röntgen, ραδίου κλπ.) ἐνισχύει πολλάκις τὴν χειρουργικὴν θεραπείαν· ἡ δὲ ὀροθεραπεία, προφυλακτικὴ καὶ θεραπευτική, ὡς καὶ ἡ ἐμβολιοθεραπεία, ἐφαρμόζονται ὑπὸ τῶν χειρουργῶν ἐπὶ πολλῶν περιπτώσεων.

ο. χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

— *[Χειρουργ. Πολ.]* Ἡ ἐν πολέμῳ *χειρουργικὴ* πραγματεύεται περὶ τῶν διὰ πολεμικῶν ὅπλων καὶ κυρίως τῶν διὰ πυροβόλων παραγομένων τραυματισμῶν. Εἶναι δὲ χειρουργικὴ κατ' ἐξοχὴν ἐπείγουσα, διαφέρουσα ὅμως μεγάλως τῆς ἐν εἰρήνῃ ἀντιστοίχου, ἕνεκα τοῦ ὅλως ἰδιάζοντος περιβάλλοντος, ἐν ᾧ προξενοῦνται καὶ ἐξελίσσονται οἱ τραυματισμοί, καὶ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς κέκληται νὰ ἐνεργήσῃ ὁ στρατιωτικὸς χειρουργὸς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐν τῷ μέσῳ πληθώρας τραυματιῶν καὶ μετὰ πενιχρῶν χειρουργικῶν καὶ ἀντισηπτικῶν ἐφοδίων. ι. π.

— **χειρουργικὴ ὀδοντική** *[Ὀδοντιατρ.]* βλ. λ. *ὀδοντοχειρουργική*.

χειρουργικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χειρουργίαν, ὁ τῆς χειρουργίας: «χειρουργικὰ ὄργανα» || *χειρουργικὴ* (ἡ) (βλ. λ.)· ὡς οὐσ., κλάδος τῆς ἰατρικῆς ἀναφερόμενος εἰς τὰς δι' ἐγχειρήσεως θεραπευομένας παθήσεις καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐγχειρήσεων.—Ἐπίρρ **χειρουργικῶς**.

— **χειρουργικὰ ἐργαλεῖα**. Χρῆσις ἐργαλείων πρὸς ἐκτέλεσιν ἐγχειρήσεων ἐγίνετο ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὡς δεικνύουσιν εὑρήματα ἐκ τάφων τῆς λιθίνης ἐποχῆς. Ἦσαν δὲ τὰ πρῶτα ταῦτα ἐργαλεῖα ἐκ λίθου, μάχαιραι, πρίονες, σμίλαι κτλ. Βραδύτερον, ὅτε ἀνεκαλύφθησαν τὰ μέταλλα, τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα κατεσκευάζοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ χαλκοῦ καὶ ὀρειχάλκου, τὰ δὲ τέμνοντα ἐκ σιδήρου. Ἐν διαφόροις μουσείοις, καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ, εὑρίσκονται πολλὰ τοιαῦτα χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ἐκ διαφόρων ἀνασκαφῶν προερχόμενα, μαχαίρια, μῆλαι, σπαθομῆλαι, μύδια, βελόναι, πρίονες, ὠτογλυφίδες καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἀνάλογα ἐν πολλοῖς πρὸς τὰ σήμερον ἐν χρήσει.

Τὰ νεώτερα ἐργαλεῖα κατασκευάζονται κυρίως ἐκ χάλυβος καὶ ἐπινικελοῦνται· ἐργαλεῖα μετὰ ξυλίνων ἢ ὀστεΐνων λαβῶν δὲν εἶναι σήμερον ἐν χρήσει, κυρίως διὰ λόγους ἀσηψίας. Νεωστὶ δὲ τὰ ἐργαλεῖα κατασκευάζονται ἐκ μὴ ὀξειδουμένου μετάλλου, ταῦτα δὲ εἶναι τὰ ἄριστα. Ἡ βιομηχανία τῶν χειρουργικῶν ἐργαλείων προώδευσε μεγάλως, ἄπειρος δὲ εἶναι ἡ πληθὺς καὶ ἡ ποικιλία αὐτῶν. Νεωτάτη πρόοδος εἶναι ἡ κατασκευὴ ἠλεκτροχειρουργικῶν ἐργαλείων. Αἱ ἐγχειρήσεις δι' αὐτῶν γίνονται ἀναίμακτοι, ἄσηπτοι καὶ ἐπιφέρουσι μικρότερον κλονισμὸν εἰς τὸν ὀργανισμόν. δ. χ. κ.

—**«Χειρουργικὴ Ἐπιθεώρησις»**. Ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τῷ 1904 ὑπὸ Γ. Φωκᾶ.

χειροῦργος (ὁ, ἡ)· ὀρθότ. *χειρουργός* (βλ. λ.).

χειρουργός (ὁ, ἡ)· ἰατρὸς εἰδικὸς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων, κοιν. *χειροῦργος*.

χειρουργῶ (*—έω*)· ἐκτελῶ χειρουργικὴν ἐπέμβασιν, ἐγχειρῶ.

χειρουρίδαι (οἱ) (Cheirouridae Salter) *[Παλαιοζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τοὺς *τριλοβίτας*. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κεφαλικὴν ἀσπίδα μεγάλην, μὲ σαφῶς περιωρισμένην καὶ συχνὰ καλῶς διαμεμελισμένην ἐγκαρσίως φαλάκραν, ἡ ὁποία ἐνίοτε προέβαλλεν ὑπὸ τὸ ἐμπρόσθιον κράσπεδον. Ὁ κορμὸς συνίστατο ἐξ 11 (σπανιώτερον 9)—18 ἀρθρῶν, τὸ δὲ πυγίδιον ἐκ 3—6. Τὰ κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ὁ *χειροῦρος*, ὁ *δειφών*, ἡ *πλακοπαρειά*, ὁ *σφαιρέξοχος*, ὁ *ἀμφίων*, ὁ *σταυροκέφαλος*, κ. ἄ. Ἀπολιθωμένα λείψανα τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας καμβρίου, σιλουρίου καὶ δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. γ. κ. γ.

χείρουρος (ὁ) (Cheirurus Beyrich) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *χειρουριδῶν τριλοβιτῶν μαλακοστράκων* ἀρθροπόδων. Ἡ κεφαλικὴ ἀσπὶς τῶν ζῴων τούτων ἦτο ἡμικυκλοειδής, ἡ δ' εὐρεῖα φαλάκρα ἔφερε τρία ζεύγη πλευρικῶν αὐλάκων. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀρκούντως μικροί. Ὁ κορμὸς ἔφερεν 11 (σπανιώτερον 9) μέχρι 13 ἄρθρα. Πολυάριθμα εἴδη τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς σιλουρίου καὶ τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. γ. κ. γ.

χειροφίλημα (τό)· φίλημα, ἀσπασμὸς τῆς χειρὸς εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ· || «τελετὴ τοῦ χειροφιλήματος» τελετὴ ἐν τοῖς ἀνακτόροις, καθ' ἣν οἱ παριστάμενοι ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι ἀσπάζονται τὴν χεῖρα τῆς βασιλίσσης.

— *[Ἐθιμ.]* Συνηθέστατον κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ μεταμεσαιωνικοὺς χρόνους τὸ *χειροφίλημα*, εἶχεν ἀπομείνει ἐν χρήσει κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μόνον διὰ τὰς ἡγεμονίδας, τὰς πολὺ ἡλικιωμένας δεσποίνας καὶ τοὺς ἱερωμένους. Ἡ σύγχρονος ἐποχὴ τὸ ἐπανέφερεν ἐν ἰσχύϊ δι' ὅλας τὰς ἐγγάμους κυρίας, πλὴν αἰσθητῶς ἠλλοιωμένον. Ἐνῷ ἄλλοτε ὁ κύριος προσέκλινεν εὐλαβῶς καὶ ἔθιγε διὰ τῶν χειλέων τὴν γυναικείαν χεῖρα προσφέρων ἅμα τὰ σέβη του, νῦν προσκλίνει καὶ λαμβάνων τὴν χεῖρα τῆς κυρίας τὴν ἀναβιβάζει εἰς τὰ χείλη ἀφώνως. Τὸ χειροφίλημα δὲν ἐκτελεῖται καθ' ὁδόν, οὔτε ἀπευθύνεται πρὸς κόρην. Προκειμένου περὶ πολλῶν κυριῶν, ἐκλέγομεν τὰς μᾶλλον σημαινούσας, τὰς μᾶλλον παρ' ἡμῶν θαυμαζομένας ἢ ἐκείνας, ἃς θέλομεν περισσότερον νὰ τιμήσωμεν, καὶ αὐτῶν φιλοῦμεν τὴν χεῖρα. τ. δ.

Τὸ νεώτερον χειροφίλημα.

χείρων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· συγκρ. τοῦ *κακός*, ἄλλως *χειρότερος* (βλ. λ.), ἀντίθ. *κρείσσων, βελτίων* || «ἡ κατάστασις ἐτράπη ἐπὶ τὰ χείρω», 's τὰ χειρότερα· || «δύο κακῶν προκειμένων, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον» ὅτι δὲν εἶναι χειρότερον εἶναι καλύτερον.—Ἐπίρρ **χεῖρον**.

Χείρων, καὶ **Χίρων** *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν Κενταύρων, υἱὸς τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Νύμφης Φιλύρας. Εἶχε μὲν καὶ οὗτος τὴν μορφὴν τῶν ἄλλων Κενταύρων, διέφερεν ὅμως οὐσιωδῶς ἐκείνων κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὢν γλυκὺς τοὺς τρόπους καὶ σοφὸς κατὰ τὰς γνώσεις καὶ φημιζόμενος ὡς δικαιότατος. Ἠσχολεῖτο μὲ τὴν θήραν καὶ ἐθαυμάζετο διὰ τὰς ἰατρικάς του γνώσεις, θεωρούμενος ὡς εὑρέτης τῶν ἰαματικῶν ἰδιοτήτων πλείστων βοτανῶν. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι καὶ τὸ ὄνομα Χείρων εἶχε λάβει διὰ τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν του νὰ ἐπιδένουν τραύματα καὶ καταπραΰνουν τοὺς πόνους των διὰ τῆς ἐπιθέσεως κατευναστικῶν φαρμάκων. Ἕνεκα τῶν ἰατρικῶν του γνώσεων εἶχε γίνει διδάσκαλος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῶν Διοσκούρων καὶ τοῦ Ἀχιλλέως. Τὸν πατέρα τούτου Πηλέα εἶχεν ἐπίσης μαθητὴν καὶ ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ φίλον, εἶχε δὲ σώσει ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἄλλων Κενταύρων καὶ εἶχε βοηθήσει νὰ κατακτήσῃ τὴν Θέτιδα, ἥτις ἀνθίστατο εἰς τὸν ἔρωτά του. Μὲ τὸ γαμήλιον δῶρον τοῦ Χείρωνος (δόρυ ἐκ μελίας τοῦ Πηλίου) πρὸς τὸν Πηλέα ἐπέβαλλεν ὁ υἱὸς τούτου Ἀχιλλεὺς τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἐχθρούς του καὶ μὲ αὐτὸ εἶχε τραυματίσει τὸν ἥρωα Τήλεφον. Ὁ Χείρων ἀπὸ γεννήσεως ἦτο ἀθάνατος, παρῃτήθη ὅμως τῆς ἀθανασίας του ὑπὲρ τοῦ Προμηθέως καὶ κατηστερίσθη ὑπὸ τοῦ Διὸς ὡς Τοξότης, διὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὰς ὀδύνας τοῦ ἀνιάτου τραύματός του ἀπὸ τὸ φαρμακερὸν ἐκ τοῦ αἵματος τῆς Λερναίας Ὕδρας βέλος τοῦ Ἡρακλέους, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησεν εἰς τὸν Χείρωνα ὁ ἥρως οὗτος κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Κενταύρων μάχην του. Σύζυγός του ἐλέγετο ἡ Νύμφη Ναῒς ἢ ἡ Νύμφη Χαρικλώ. Εἰς τὴν τέχνην εἶχεν ὁ Χείρων τὴν μορφὴν τῶν ἄλλων Κενταύρων, οἱ πρόσθιοι ὅμως πόδες ἵππου εἰς τοὺς ἄλλους, εἰς τοῦτον (ἰδίως κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους) ἦσαν ἀνθρώπινοι. Ἀπεικονίζετο δὲ συνήθως ἐν συμπλέγματι μετὰ τοῦ Πηλέως καὶ Ἀχιλλέως, ὡς εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος (*Παυσ.* Γ', 18.12), τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου καὶ εἰς διάφορα ἀρχαῖα ἀγγεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζετο καὶ διδάσκων τὴν λύραν εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Οἱ Μάγνητες, ἀγαθοποιὸν δαίμονα θεωροῦντες τὸν Χείρωνα, τὸν ἐλάτρευον καὶ προσέφερον εἰς αὐτὸν κατ' ἔτος τὰ πρωτόλεια τῆς ἀνοίξεως (*Πλουτ. Συμπ.* Γ', 1.3). Ἡ ἀνάμνησίς του δὲ διετηρήθη εἰς τὴν βοτάνην χειρώνιον, τῆς ὁποίας ἡ ῥίζα εἶχε τὴν δύναμιν, ὡς ἐπιστεύετο, ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ὄφεις ἢ νὰ τοὺς καθιστᾷ ἀβλαβεῖς καὶ ἀκόμη καὶ νὰ τοὺς φονεύῃ μὲ τὴν εὐωδίαν της.

Χείρων καὶ Ἀχιλλεύς.
[Ἐξ ἀγγειογραφίας.]

Κατὰ τοὺς ποιητὰς καὶ μυθογράφους ἡ ἀγωγὴ τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τοῦ Χείρωνος ἦτο φυσικὴ (τὸν ἔτρεφε μὲ μυελὸν ἄρκτων καὶ ἀγριοχοίρων καὶ σπλάγχνα λεόντων καὶ τὸν ἐδίδασκε νὰ θεραπεύῃ),

Digitized by Google

κατὰ τὸ ποίημα ὅμως «Χείρωνος ὑποθῆκαι», τὸ ὁποῖον ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἡσίοδον, ἦτο ἠθική.

Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

χείρων (ὁ) (Chiron) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Σενεγάλης. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ὁ *χείρων ὁ μεσογειακὸς* (Chiron mediterraneus), ἰθαγενὴς τῆς Σικελίας, ὅστις ἔχει χρῶμα στιλπνῶς κυανομέλαν. Δ. Ν. Π.

Χείρων ὁ μεσόγειος.

χειρωνακτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χειρώνακτα, ὁ τοῦ χειρώνακτος: «χειρωνακτικὴ ἐργασία».—Ἐπίρρ. ***χειρωνακτικῶς.***

χειρῶναξ, *—κτος* (ὁ, ἡ)· ὁ διὰ τῶν χειρῶν του ἐργαζόμενος, ἰδίᾳ ὁ βάναυσον ἀσκῶν τέχνην, ἀποχειροβίοτος.

Χειρώνειον *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα σπηλαίου ὑπό τινα τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου, ὅπου καὶ ναὸς τοῦ Ἀκραίου Διός. Ἐντὸς τούτου ἦτο μικρὸν ἱερὸν καὶ οἰκοδόμημά τι, ἀμφότερα χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Κενταύρου Χείρωνος. Τὸ σπήλαιον τοῦτο εἶναι σήμερον φραγμένον διὰ λίθου. Ι. Σ. Σ.

χειρώνειον *ἕλκος* (τό). Οὕτω χαρακτηρίζεται ἐν τῇ ἰατρικῇ πᾶν ἕλκος πεπαλαιωμένον καὶ τυλῶδες, ὅπερ ἀπέβη ἐν τέλει δυσίατον, ἂν μὴ ἀνίατον. Ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κενταύρου, ὅστις, ὡς μυθολογεῖται, ἐτρώθη ἀνιάτως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, μαχομένου κατὰ τῶν Κενταύρων, διὰ δηλητηριώδους βέλους. Σ. Γ. Σ.

χειρωνία (ἡ) (Chironia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γεντιανοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ πολυετῶν ἀνεπτυγμένων ποῶν μὲ ὡραιότατα ἐρυθρὰ ἄνθη. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς εὐκράτους χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χειρωτὸς (ὁ) (Chirotes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμφισβαινιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς σαύρας σκωληκοειδεῖς μὲ ἓν ζεῦγος ὑποτυπωδῶν ποδῶν, τοποθετημένων παρὰ τὴν κεφαλήν. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χειρωτὸς ὁ σωληνοφόρος* Chirotes canaliculatus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 20 περίπου ἑκτσμ. καὶ ἔχει χρῶμα ἐπίξανθον μετὰ ἀ οικτῶς καστανῶν κηλίδων. Ἀπαντᾷ εἰς Μεξικόν. Δ.Ν.Π.

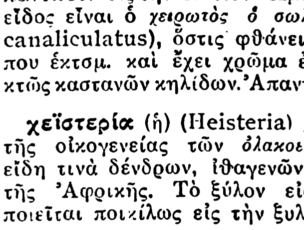

Χειρωτὸς ὁ σωληνοφόρος.

χεϊστερία (ἡ) (Heisteria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀλακοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ δένδρων, ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Τὸ ξύλον εἰδῶν τινων χρησιμοποιεῖται ποικίλως εἰς τὴν ξυλουργικήν. Δ. Ν. Π.

Χέκελ (Heckel), ***Ἔριχ.*** Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1883. Ἐσπούδασεν ἀρχιτεκτονικήν, ἀλλ' ἠσχολήθη μὲ τὴν ζωγραφικήν, γενόμενος εἷς ἐκ τῶν κυρίων ἀντιπροσώπων τῆς ἐξπρεσσιονιστικῆς σχολῆς. Κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Γυνὴ παρὰ τὴν θάλασσαν» (1913, μουσεῖον Ἔσσης), «Φθινόπωρον» (1914, ἐν Ἀμβούργῳ), «Ἡ διῶρυξ τῆς Ὀστάνδης» (1915, Ἐθνικὴ πινακοθήκη Βερολίνου), τὸ τρίπτυχον: «Παρὰ τὴν θάλασσαν» (1921, ἐν Κέμνιτς), «Καθήμενος ἀνήρ». Ἐφιλοτέχνησεν ἐπίσης τῷ 1922—1923 τὰς τοιχογραφίας: «Αἱ βαθμῖδες τῆς ζωῆς», εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ μουσείου τῆς πόλεως Ἔρφουρτ. Θ. Κ.

Χεκίμ, ***Ἰσμαὴλ πασᾶς ὁ Μαγυάρος***· βλ. λ. *Ἰσμαὴλ* πασᾶς ὁ Ματζάρ.

Χεκιμλῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἰατράδες* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἕβρου.

Χέκκερ. —1) ***Αὔγουστος-Φρειδερῖκος.*** Καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρφούρτης καὶ ἀργότερον τοῦ Βερολίνου, γεννηθεὶς τῷ 1763. Ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ἐν οἷς γενικὴν θεραπευτικήν, χειρουργικὴν θεραπευτικήν, φυσιολογίαν, λεξικὸν ἰατρικῆς, ἱστορικὰς ἰατρικὰς πραγματείας, διάφορα συστήματα ἰατρικῆς κλ. —2 ***Ἰοῦστος-Φρειδερῖκος-Κάρολος.*** Διάσημος ἱστορικὸς τῆς ἰατρικῆς καὶ ἐπιδημιολόγος (1795—1850). Τῷ 1834 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς. Θεωρεῖται ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἱστορικῆς παθολογίας, γράψας πλείστας πραγματείας ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιδημιῶν. —3) ***Κάρολος φὸν —.*** Μαιευτὴρ (1827—1882). Τῷ 1858 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς μαιευτικῆς ἐν Μαρβούργῳ καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐν Μονάχῳ. Ἔγραψε λίαν ἐνδιαφερούσας μαιευτικὰς ἐργασίας, στατιστικὴν ἀνωμάλων τοκετῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1861 ἐξέδιδε μετὰ τοῦ v. Buhl τὸ περιοδικὸν «Klinik der Geburtskunde». Ο. Ρ.

— **Χέκκερ** (Hecker), ***Ἰωάννης-Ἰούλιος.*** Γερμανὸς δημοκράτης γεννηθεὶς τῷ 1811 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1881. Τῷ 1842 ἐξελέγη μέλος τῆς βουλῆς τῆς Βάδης καὶ ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Τῷ 1845, μεταβὰς εἰς Βερολῖνον καὶ συλληφθεὶς λόγῳ τῶν δημοκρατικῶν του ἀρχῶν, ἐξωρίσθη ἐκ Πρωσσίας. Κατὰ τὴν περίοδον 1846—1847 συνειργάσθη μετὰ τοῦ Στροῦβε, τῷ δὲ 1847 ἀνέπτυξεν ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ Ὄφφενμπουργ τὸ πρόγραμμα τῶν ριζοσπαστῶν τῆς Βάδης. Ἐκλεγεὶς ἐκ νέου βουλευτής, ἐξεδηλώθη σαφῶς δημοκρατικὸς (1848) καὶ μετὰ τοῦ Στροῦβε ταχθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς 1.200 ἐθελοντῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ δουκᾶτον τῆς Βάδης. Νικηθεὶς μετ' ὀλίγον, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ὅπου δημοσιογραφῶν ἠγωνίσθη διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν του. Ἀπὸ τοῦ 1850 ἐγκατεστάθη ἐν Ἰλλινόϊς τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἐπίσης ἠγωνίσθη διὰ τὴν διάδοσιν τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν του. Θ. Π

Χέκκερτ (Heckert), ***Φρίτς.*** Γερμανὸς κομμουνιστής, γεννηθεὶς τῷ 1884. Ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν κίνημα ἀπὸ τοῦ 1908. Κατὰ τὴν περίοδον 1908—1912 διέμεινεν ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας καὶ εἰργάσθη ὡς μέλος τοῦ ἑλβετικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Βραδύτερον, ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἐπέστρεψεν εἰς Γερμανίαν καὶ μετὰ τοῦ Λίμπκνεχτ, τῆς Ρόζας Λουξεμπουργκ καὶ τοῦ Μπράντλερ ἵδρυσε τὴν ἐπαναστατικὴν ὁμάδα «Σπάρτακος», διὸ καὶ ἀπεκλείσθη ἐκ τῶν κόλπων τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος ἐπὶ ἐπαναστατικῇ προπαγάνδᾳ. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Νοεμβρίου 1918 ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς τοῦ συμβουλίου τῶν ἐργατῶν καὶ στρατιωτῶν τοῦ Χέμνιτς. Κατὰ τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα τοῦ 1923 ἦτο ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ κυβερνήσει συνασπισμοῦ σοσιαλδημοκρατῶν καὶ κομμουνιστῶν τῆς Σαξωνίας. Ὁ Χέκκερτ διετέλεσεν ἐπίσης ἐπὶ ἔτη μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ γερμανικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος καὶ μέλος τοῦ ἐκτελεστικοῦ γραφείου τῆς ἐρυθρᾶς συνδικαλιστικῆς διεθνοῦς. Θ. Π.

Χέκλα (Hécla ἢ Hékla) *[Γεωγρ.-Γεωλογ.]*. Ἡφαίστειον τῆς νήσου Ἰσλανδίας (βλ. λ. *Ἔκλα*).

Χὲλ (Gheel, ἢ Geel) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ Ἀμβέρσης, κειμένη ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀμβέρσης-Ἀμόντ. Κάτ. 16.000. Ἔχει ἐργοστάσια ὑφαντουργίας, σιγαρέττων, βουτυροκομεῖα κλπ. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχει μέγα φρενοκομεῖον. Χ. Δ.

Χὲλ (Hell), ***Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1875. Περιηγήθη τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Κωνσταντινούπολιν (1898—1899), Βόρειον Ἀφρικήν, Ἱσπανίαν (1905) καὶ Αἴγυπτον (1910) καὶ ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (1908) καὶ Ἐρλάγγης (1911) καὶ πρύτανις τοῦ τελευταίου (1926). Ἔγραψεν: «Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων» (1910, β' ἐκδ. 1919), «Ἡ θρησκεία τοῦ Ἰσλὰμ ἀπὸ Μωάμεθ μέχρι Γκαζαλῆ» (1915, β' 1923), «Ὁ ἰσλαμισμὸς καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἀνατολῆς» (1915), κ. ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκε καὶ μετέφρασεν ἀραβικὰ κείμενα. —Π.

—**Χὲλ** (Hell ἢ Höll), ***Μαξιμιλιανός.*** Οὔγγρος ἀστρονόμος, γεννηθεὶς τῷ 1720 καὶ ἀποθανὼν ἐν Βιέννῃ τῷ 1792. Λαβὼν τὸ σχῆμα τῶν ἰησουϊτῶν, ἐδίδαξεν ἀρχικῶς ἐν Löcse καὶ ἐν Kolozsvar, ἀκολούθως δὲ ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Βιέννης. Τῷ 1769 προσεκλήθη ὑπὸ Χριστιανοῦ Ζ', τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ἵνα παρατηρήσῃ τὴν διάβασιν τῆς Ἀφροδίτης πρὸ τοῦ δίσκου τοῦ Ἡλίου, ἔκτοτε δὲ περιῆλθεν εἰς ὀξεῖαν ἔριδα πρὸς τὸν Λαλάνδον, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τὸν Faye τὸ δίκαιον ἦτο πρὸς τὸ μέρος τοῦ Χέλ. Ὁ ἀστρονόμος οὗτος ἐξέδιδεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀστρονομικὰς ἐφημερίδας, αἵτινες εἶχον εὐρεῖαν διάδοσιν ἐν Εὐρώπῃ. Σ. Π.

χελάνδιον (τὸ) *[Βυζαντ.]*. Τύπος βυζαντινοῦ πολεμικοῦ πλοίου, διστήλου, ἐλαυνομένου διὰ κωπῶν καὶ ὑπὸ βοηθητικὸν ἄνεμον προωθουμένου διὰ δύο τετραγώνων ἱστίων. Λίαν ἐν χρήσει, διὰ τὸ εὔδρομον αὐτοῦ, εἰς τοὺς στόλους τῆς αὐτοκρατορίας, ἀντεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν ξένων κατὰ τὸν μεσαίωνα, δημιουργήσαν τον τύπον séandre ἢ zelande ἢ chelande παρὰ Γάλλοις, καὶ chelandra ἢ chelandia παρ' Ἰταλοῖς. Διὰ τοιούτων, φερόντων καὶ τετραγώνους ἀμυντηρίους πύργους, ἠμύνθη τῆς ἐνετικῆς θαλάσσης ὁ Πέτρος Κανδιᾶνος 886 κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Δαλματῶν. Γενικῶς ὅμως τὰ τοῦ τύπου τούτου ξενικὰ τοῦ μεσαίωνος πλοῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀπόστολα, καὶ ἐνίοτε ὡς ἱππηγά. Ἀπαντῶσι παρὰ Βυζαντινοῖς καὶ αἱ γραφαὶ *χέλανδον* καὶ *χελάνδουρος*. Σ. Ε. Λ.

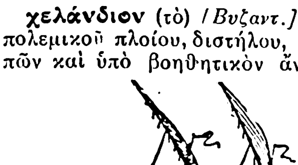

Χελάνδιον.

χελάνδουρος (ὁ)· βλ. *χελάνδιον*.

Χελάτ *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς ἀρμενικῆς πόλεως *Ἀχλάτ* (βλ. λ.).

Χέλατρος, ***κάβο —*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κάσου ἐπίσημον (πλάτ. 35°20'25" Β., μῆκ. 26°54'30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2824: Kasso, Scarpanto), νοτία τῆς νήσου ἐσχατιά. Σ. Ε. Λ.

Χέλβιγκ (Helvig), ***Ἀμαλία φὸν —.*** Γερμανὶς συγγραφεὺς καὶ ποιήτρια (1776—1831). Ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, συνέθεσε δὲ τὸ ὡραῖον ποίημα «Αἱ ἀδελφαὶ τῆς Λέσβου» (1801 καὶ 1833) καὶ ἐξέδωκε τὰ ἔργα: «Die Schwestern auf Corcyra» δραματικὸν εἰδύλλιον (1812), «Die Tageszeiten» (1812), «Helene von Tournon» (1824) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

χελβίνης (ὁ) (Helvin) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι πυριτικὸν ἅλας τῶν μετάλλων βηρυλλίου, μαγγανίου καὶ σιδήρου μετὰ θειούχου μαγγανίου καὶ σιδήρου τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$(MnBeFe)_7 Si_8O_{12}S \text{ ἢ } 3(BeMnFe)_2SiO_4 + (Mn, Fe)S.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μικρούς, ἐμπεφυκότας καὶ ἐπιπεφυκότας, κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος τετραεδρικοῦ-ἡμιεδρικούς. Εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς μεγάλα σφαιροειδῆ συσσωματώματα. Ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 6—6 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,1—3,3, λάμψιν παχεῖαν ὑελώδη καὶ χρῶμα μελιτοκίτρινον πρὸς τὸ κιτρινοπράσινον καὶ ὀρφνόν, σπανίως κιτρινωπέρυθρον. Εἶναι διαφώτιστος κατὰ τὰ ἄκρα. Εὑρίσκεται εἰς κοιτάσματα σιδηροτυρίτου καὶ σφαλερίτου εἰς Σαξονίαν, εἰς τὰς μεταλλοφόρους φλέβας τοῦ Καρκίκ, εἰς τὴν Νορβηγίαν, Φινλανδίαν, Miask, Amelia Co τῆς Virginien (Β. Ἀμερική). Γ. Κ. Γ.

Χέλβινκ (Geelvink) *[Γεωγρ.]*. —1) Μεγάλη κόλπωσις τῆς Νέας Γουϊνέας, ἐν τῷ ὁλλανδικῷ τμήματι αὐτῆς, ἔχουσα εἴσδυσιν 700 χλμ. καὶ πλάτος κατὰ τὴν εἴσοδον 250 χλμ. Χωρίζεται πρὸς Δ. ἀπὸ τοῦ κόλπου Μὰκ Κλοῦερ διὰ στενῆς λωρίδος γῆς. Κατὰ τὴν εἴσοδόν του ἀναδύονται αἱ νησῖδες Τζόμπι, Μαϊζόρι κ. ἄ. —2) Διέκπλους τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Αὐστραλίας, μεταξὺ τῶν παραλλήλων 28° καὶ 29° Ν. πλάτους, ἀνοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἠπειρωτικῶν ἀκτῶν καὶ τῶν νήσων Χούτμαν ἢ Ἀμπρόλος. Ἔχει πλάτος 110 χλμ. Χ. Δ.

Χέλγκεω (Helgea) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Σουηδίας, πηγάζων ἐν Ρίνταχολμ τῆς Σμουλανδίας καὶ ἐκβάλλων μετὰ ροῦν 193 χλμ. εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Διαρρέει πολλὰς λίμνας. Μ. Δ. Β.

Χελδράϊχ (Heldreich), ***Θεόδωρος φὸν —.*** Γερμανὸς βοτανολόγος, γεννηθεὶς ἐν Δρέσδῃ τῆς Σαξονίας τῷ 1822 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1902. Κατήγετο ἐκ παλαιᾶς εὐγενοῦς οἰκογενείας, ἠκολούθησε δὲ κατ' ἀρχὰς φιλοσοφικὰς σπουδάς. Ἔχων ὅμως μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν βοτανικήν, ἀνεχώρησε τῷ 1837 εἰς Μομπελιέ, ὅπου διήκουσε τὰ μαθήματα τοῦ καθηγητοῦ τῆς βοτανικῆς Ντουνάλ, ἐπεράτωσε δὲ τὰς βοτανικάς του σπουδὰς εἰς τὴν Γενεύην (1838—1842). Κατὰ τὸ μεταξὺ διάστημα ἐξετέλεσεν ἐπιστημονικὴν βοτανικὴν ἐκδρομὴν εἰς Σικελίαν, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον «Tre nuove specie di piante scoverte nella Sicilia». Ἀπὸ τοῦ 1843 ἀρχίζουν τὰ μεγάλα ταξίδιά του ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Κρήτην (1843—1848). Κατὰ τὰ ἔτη 1849 καὶ 1850 διέμεινεν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ ἓν ἔτος, ἐν Παρισίοις, ὡς ἔφορος τοῦ Herbarium τοῦ Μπάρκερ Βέμπ. Τῷ 1851 ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Ἑλλάδι, τὴν ὁποίαν ἐξηρεύνησε βοτανολογικῶς, ἐκδοὺς καὶ τὸ «Herbarium Graecum normale» (τόμ. I—VIII, 1856—1861 καὶ τόμ. IX—XIII, 1886—1896). Ἐν Ἑλλάδι διετέλεσεν ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη ἐπιμελητὴς τοῦ βο-

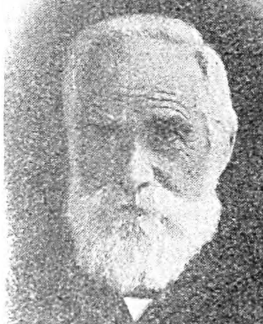

Θεόδωρος Χελδράϊχ.

Digitized by Google

τανικοῦ κήπου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1858 μέχρι τοῦ 1883 καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ φυσιογραφικοῦ μουσείου, συντελέσας εἰς τὴν ἵδρυσιν, πλὴν τοῦ βοτανικοῦ, καὶ τοῦ ζῳολογικοῦ καὶ παλαιοντολογικοῦ τμήματος αὐτοῦ. Κατὰ τὰ ἔτη 1880—1883 διετέλεσε καὶ καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν βασιλοπαίδων.

Πλὴν τῶν πολλῶν μονογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἔγκριτα περιοδικά, ἡμεδαπὰ καὶ ξένα, ἐξέδωκε καὶ περισπουδάστους συγγραφὰς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν λατινικήν, τὴν γερμανικήν, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν γαλλικήν. Οὕτω ἐδημοσίευσε: «Uber Griechische Arbutus Arten» (1844), «Catalogus Plantarum Hispanicarum in Provincia Giennensi» (1850), «Ueber die neue arkadische Tanne» (1860), «Descriptio specierum novarum» (1860), «Zur Kenntniss der griechischen Tannen» (1861), «Ueber Pflanzen der griechischen, insbesondere der Attischen Flora, die als Zierpflanzen empfehlenswerthsind» (1861), «Tulipa Orphanidea Boiss und die Tulpen Griechenlands» (1862), «Die Nutzpflanzen Griechenlands» μετὰ ἰδιαιτέρας ἀπόψεως τῶν νεοελληνικῶν καὶ πελασγικῶν κοινῶν ὀνομάτων (Ἀθῆναι 1862), «Sertulum plantarum novarum vel. minus cognitarum Florae Hellenicae» (Φλωρεντία 1876), «Zwei neue Pflanzenarten der Jonischen Inseln» (Βιέννη 1877), «Ueber die Liliaceen-Gattung Leopoldia und ihre Arten» (Μόσχα 1878), «La Faune de la Grèce» (Ἀθῆναι 1878), «Der Asphodelos, ein griechisches Pflanzenbild» (Βερολῖνον 1881), «Flore de l'île de Céphalonie» (Λωζάννη 1883), «Περὶ βοτανικῆς ἐκδρομῆς ἐν Ἀττικῇ» (Ἀθῆναι 1883), «Bericht über die botanischen Ergebnisse einer Bereisung Thessaliens» (Βερολῖνον 1883), «Περὶ ὑοσκυάμου» (Ἀθῆναι 1884), «Περὶ λυκίσκου (Humulus Lupulus) καὶ τῆς καλλιεργείας αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι» (Ἀθῆναι 1885), «Note sur une nouvelle espèce de Centaurea de l'Ile de Crète» (Παρίσιοι 1890), «Ἡ χλωρὶς τοῦ Παρνασσοῦ» (Ἀθῆναι 1890), «Χλωρὶς ὁμηρική» (Ἀθῆναι 1896), «Μελέτη περὶ τοῦ παρθενίου, φαρμακώδους βοτάνης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» (Ἀθῆναι 1896), «Ἡ χλωρὶς τῆς Αἰγίνης» (Ἀθῆναι 1898), «Περὶ στρύχνου τῶν ἀρχαίων» (Ἀθῆναι 1899), «Ἡ χλωρὶς τῆς Θήρας» (Ἀθῆναι 1899), «Περὶ τῶν φυτῶν τῶν παρεχόντων τὸ ἑλληνικὸν τσάϊ» (Ἀθῆναι 1900), «Ἡ φυτολογία ἐν σχέσει πρὸς τὴν μαθηματικήν» (Ἀθῆναι 1901), «Συμβολαὶ πρὸς σύνταξιν χλωρίδος τῶν Κυκλάδων» (Ἀθῆναι 1901), «Οἱ μύκητες ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς φύσεως» (Ἀθῆναι 1901). Ἐν Ἀθήναις ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως τῷ 1880 γαλλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μουσινίτζα» εἰδύλλιον, τῷ 1887 «Σκιαγραφία ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ καθηγητοῦ τῆς βοτανικῆς καὶ ποιητοῦ Θεοδώρου Γ. Ὀρφανίδου», τῷ 1887 «Τὸ ἄνθος» ἀπὸ ἱστορικῆς, φυσικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἀπόψεως, καὶ τῷ 1889 «Τὸ κρίνον» ἐξεταζόμενον μυθιστορικῶς καὶ ἱστορικῶς. Ὁ Χελδράϊχ ἀνεκάλυψε 7 νέα γένη φυτῶν καὶ 700 νέα εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 70 φέρουν τὸ ὄνομά του.

Ὁ Θεόδωρος φὸν Χελδράϊχ ἐνυμφεύθη τῷ 1855 ἐν Ἀθήναις τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰω. Κατακουζηνοῦ καὶ ἐγγόνην τοῦ μεγάλου διδασκάλου τοῦ Γένους Κωνσταντίνου Μ. Κούμα, Σοφίαν, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο θυγατέρας, τὴν Καρολῖναν, γενομένην σύζυγον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μουσείου Ermitage τῆς Πετρουπόλεως Γάγκολφ φὸν Κιζερίτσκυ, καὶ τὴν Ἰωάνναν, γενομένην σύζυγον τοῦ δικηγόρου καὶ γενικοῦ διευθυντοῦ τοῦ στενογραφικοῦ γραφείου τῆς βουλῆς Μάρκου Μίνδλερ. —Μ.

Χέλενα (Helena) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Ἔλενα*.

χελεουτίτης, ἢ *χελοϊτίτης* (ὁ) (Cheleutit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι *σμαλτίνης*, μηχανικῶς ἀναμεμειγμένος μετ' αὐτοφυοῦς βισμουθίου. Εὑρέθη εἰς τὸ Schneeberg. Συνώνυμον: *βισμουθιολιννεΐτης*. Γ. Κ. Γ.

χελερυθρίνη (ἡ) (Chelerythrin) *[Φαρμακογν.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἀνευρεθὲν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1838 εἰς τὸ φυτὸν χελιδόνιον (Chelidonium majus). Ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν σύνθεσιν: $C_{21}H_{17}NO_4$ καὶ ἀποτελεῖ ἀχρόους βελόνας, τηκομένας εἰς 203°, ἐλάχιστα διαλυτὰς εἰς ὅλα τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα ἐκτὸς τοῦ χλωροφορμίου. Ἡ χελερυθρίνη ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς τὰς ῥίζας ἄλλων φυτῶν. Ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος διαλύεται παρέχουσα ἀρχικῶς πρασίνην καὶ εἶτα κιτρίνην χροιάν. Κ. Γ. Μ.

χέλι (τό)· δημοτ., *ἔγχελυς* (βλ. λ.): φρ. «γλιστράει σὰν χέλι».

Χέλι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἀραχναῖον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.

— **Χέλι, *Πόρτο*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον καὶ λιμὴν τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας (βλ. λ. *Πόρτο Χέλι*).

Χέλια *[Γεωγρ.]*. Νησίον Δωδεκανησιακὸν (πλάτ. 37° 18′ 30″ Β., μῆκ. 26° 37′ 20″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Samos, Lipso and Arki), ἐπέχον τὸ νοητὸν κέντρον καμπυλότητος τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Πάτμου σχηματιζομένου κόλπου. Καὶ φερώνυμος συστὰς μυρμήκων 1 μίλ. νοτίως αὐτοῦ. Σ. Ε. Λ.

Χελιὰ λιμὰν *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου (πλάτ. 40° 12′ 30″ Β., μῆκ. 26° 24′ 00′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 224: Sea of Marmara), 7 στάδ. ναυτ. βορείως τῆς Μαϊτὸς (ἀρχ. Μάδυτος), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηριαζόντων λόφων Ματιὸς τεπὲ καὶ Χέλια-τεπὲ διανοιγόμενος. Ὡς ἀγκυροβόλιον ἔχει καλὸν βυθόν, ἀλλ' εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὰς λαίλαπας. Σ. Ε. Λ.

Χελιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Κλεψιμίων. Κάτ. 105. ΕΡ. Μ.

«Χέλιαντ» (Heliand). Ἐπικοθρησκευτικὸν παλαιοσαξονικὸν ποίημα τοῦ Θ′ μ. Χ. αἰῶνος, ἀγνώστου ποιητοῦ, ἔχον ὡς θέμα τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ τίτλος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδόντος αὐτὸ J. A. Schmeller ἐκ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ χρησιμοποιουμένης λέξεως Heliand, ἥτις σημαίνει Σωτήρ. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι τὸ μοναδικὸν λείψανον τῆς φιλολογίας τῶν ἀρχαίων Σαξόνων. Ἀπετελεῖτο ἐξ 6.000 στίχων, τῶν ὁποίων μέρος μόνον διεσώθη. Ἐν τῷ «Χέλιαντ» ὁ Ἰησοῦς παρίσταται ὡς βασιλεὺς καὶ οἱ ἀπόστολοι ὡς πιστοὶ συμπολεμισταί του. Πρώτη ἔκδοσις τοῦ «Χέλιαντ» εἶναι ἡ τοῦ J. A. Schmeller (1830), ἀρίστη ἔκδοσις ἡ τοῦ E. Sievers (1877), νεώτεραι δὲ ἐκδόσεις ἡ τοῦ P. Piver (1897), ἡ τοῦ M. Heyne (γ′ ἔκδ. 1903) καὶ ἡ τοῦ O. Behagel (1910). Εἰς τὴν νεογερμανικὴν τὸ ποίημα μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Σίμροκ (1921). Η. Π. Γ.

Χέλιγξ (Geulinx), ***Ἀρνόλδος***· βλ. λ. *Γκαῖλιγξ*.

χελιδερυθρίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἀπαντῶν ὁμοῦ μετὰ τῆς χελιδονίνης εἰς χελιδόνιον τὸ μέγα. Ἄχροοι βελονοειδεῖς κρύσταλλοι πικρᾶς γεύσεως, ῥητινοποιούμενοι εἰς 65°. Σ. Γ.

Χελιδόνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 238. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Λάστοβον*.

Χελιδόνης, *Ἰωάννης*. Κρὴς ἀγωνιστής. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἦτο ὁπλαρχηγὸς τοῦ διαμερίσματος Πυργιωτίσσης καὶ ἔδρα ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ γενικοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῆς Μεσαρᾶς Κουρμούλη. Τῷ 1830 ἦτο πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας. Ε. Γ.

χελιδόνι (τό)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *χελιδών* ‖ εἶδος συμβολῆς ξυλοδετικῆς, ἀναλόγου πρὸς τὸν πελεκῖνον.

Χελιδόνι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Ἠλείας, ἀπέχον 1 ½ ὥραν βορειοανατολικῶς τοῦ Πελοπίου (Κριεκουκίου). Κάτ. 638. Ἡ κοινότης (846 κάτ.) περιλαμβάνει καὶ τὸ χωρίον *Κρυονέρι* (πρώην Μπάστα). Ι. Σ. Σ.

—**Χελιδόνι** *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Εὐρυτανίας (ὕψ. 1.980 μ.), ἀνατολικῶς τῆς συμβολῆς τῶν παραποτάμων τοῦ Ἀχελῴου Μέγδοβας καὶ Κρικελλιώτικου, νοτιοδυτικῶς τοῦ Καρπενησίου. Εἶναι δασόφυτον καὶ πολύπηγον. Ι. Σ. Σ.

Χελιδόνια, *κάβος* — *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρασιατικὸν ἀκρωτήριον ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Καραμανίας προέχον (πλάτ. 36°12′ Β., μῆκ 30°27′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos to Karaburnù) νοτιοανατολικὸν κέρας τοῦ κόλπου τῆς Ἀτταλείας. Εἶναι τὸ *Ἱερὸν ἄκρον* τῶν ἀρχαίων. Πρόκεινται αὐτοῦ νησίδες *Χελιδόνια* ἢ *Τσελιδὰν ἀνταλλάρ*, αἱ *Χελιδόνιαι* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Χελιδονία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς. Ὑποτίθεται ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ σημερινῇ θέσει *Χελιδονοῦ* (βλ. λ.). Ι. Σ. Σ.

χελιδονιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κληματίς*.

Χελιδονιὰ *[Γεωγρ.]* Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Περιστερίου (Μπαϊρὰμ Δερὲ Μαχαλάδων) τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 7. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σαχινλῆ*.

Χελιδόνιαι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσοι «κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Παμφύλων παραλίας», κατέναντι τοῦ Ἱεροῦ ἀκρωτηρίου καὶ τῶν κρασπέδων τοῦ ὄρους Ταύρου (*Στράβ.* 520, 651, 666). Ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν ἀκτοπλοΐαν τῶν ἀρχαίων, ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὡς σκόπελοι (Ε, γ, 9). Ὁ Φαβωρῖνος ἐν τοῖς «Παντοδαποῖς» αὐτοῦ (ὡς εὕρηται παρὰ Στεφάνῳ 690, 14), ὀνομάζων αὐτὰς Πέτρας, δίδει τὰ ὀνόματα τῶν δύο μειζόνων, τῶν λοιπῶν οὐσῶν σκοπέλων (*Κορύδελα* καὶ *Μελανίππεια*). Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς ὀνομάζει (§ 100, *Χελιδόνιον*) καὶ τὸ κατέναντι αὐτῶν 'κρ'υτήριον, τὸ ἄλλως Ἱ ρόν, τὸν σύγχρονον κάβο *Χελιδόνια*. Ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀνομάζονται *Τσελιδὰν Ἀνιαλλὰρ* ἢ *Μπὲσκ ἀντά*. Σ. Ε. Λ.

χελιδονίδαι (οἱ) (Hirundinaceae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν*, περιλαμβάνουσα μικρὰ πτηνὰ μὲ ῥάμφος βραχύ, πλατύ, χαμηλόν, τριγωνικὸν καὶ ἐσχισμένον μέχρι τοῦ κατωτέρου μέρους τῶν ὀφθαλμῶν. Ὁ λαιμὸς εἶναι λίαν βραχύς, αἱ δὲ πτέρυγες μακραὶ καὶ ὀξύληκτοι. Ἡ οὐρά, ἀποτελουμένη ἐξ ἐννέα κωπαίων πτερυγίων, εἶναι ἀρκετὰ μακρὰ καὶ δισχιδής. Οἱ πόδες εἶναι ἐπιμήκεις μετὰ λεπτῶν καὶ μακρῶν δακτύλων. Τὰ πτηνὰ ταῦτα βαδίζουσι κακῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἵπτανται ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ εὐχερῶς. Τρέφονται ἐξ ἐντόμων, ἅτινα συλλαμβάνουσι κατὰ τὴν πτῆσίν των. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *χελιδὼν* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χελιδονικὸν *ὀξὺ* *[Ὀργ. Χημ.]*. Παράγωγον τῆς πυρόνης τοῦ τύπου:

$$\begin{array}{c} HC.\,CO.\,CH \\ \| \qquad\quad \| \\ HOOC.C-O-C.COOH \end{array}$$

εὑρισκόμενον εἰς τὰς ῥίζας χελιδονίου τοῦ μεγάλου καὶ ἄλλων συγγενῶν φυτῶν. Κρυσταλλοῦται μεθ' ἑνὸς μορίου ὕδατος καὶ τήκεται ἀποσυντιθέμενον ἄνω τῶν 220°. Σ. Γ.

χελιδονίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς χελιδονίου τοῦ μεγάλου. Ἔχει τὸν τύπον $C_{20}H_{19}NO_5$ καὶ κρυσταλλοῦται μεθ' ἑνὸς μορίου ὕδατος. Τήκεται εἰς 135°. Ἔχει ἐνέργειαν παραπλησίαν τῆς μορφίνης. Σ. Γ.

χελιδόνιον (τὸ) (Chelidonium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μηκωνοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς δηλητηριώδεις καί τινας χρησίμους εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *χελιδόνιον τὸ μέγα* (Chelidonium majus), πόα ἰθαγενὴς τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, σπανιώτερον ἀπαντῶσα καὶ παρ' ἡμῖν, ἰδίως ἐν Ἠπείρῳ, ὅπου καὶ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *χελιδόνι*. Πάντα τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ τούτου εἶναι δηλητηριώδη. Δ. Ν. Π.

—**χελιδονίου *ὀπὸς*** (Latex Chelidonii) *[Φαρμακογ.]*. Προέρχεται ἐκ τοῦ φυτοῦ Chelidonium majus. Ὁ ὀπὸς συλλέγεται δι' ἐκθλίψεως διὰ τῶν χειρῶν, εἴτε διὰ μικρῶν πιεστηρίων ἐκ τῶν ἐναερίων μερῶν τοῦ φυτοῦ, τὰ ὁποῖα κόπτονται περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους. Ὁ ὀπὸς ὡς ἐκρέει εἶναι κιτρινωπός, μετὰ τὴν ξήρανσιν δὲ ἀποτελεῖ μάζας καστανὰς ἢ καστανοκιτρίνας, ἀρκετὰ σκληράς, ἰδικῆς ναυτιώδους ὀσμῆς, γεύσεως γλυκιζούσης, δριμείας, πικρᾶς καὶ ναυτιώδους. Εἶναι μερικῶς διαλυτὸς εἰς τὸ ὕδωρ, τὸ οἰνόπνευμα, τὸν αἰθέρα, τὸ χλωροφόρμιον. Συστατικὰ τοῦ ὀποῦ εἶναι: χελιδοξανθίνη, χελιδονικὸν ὀξύ, χελιδονίνη, χελερυθρίνη, γλισχρασματώδεις οὐσίαι, ῥητινώδεις οὐσίαι, πηκτινικαὶ οὐσίαι, προτοπίνη καὶ ὁμοχελιδονίνη. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀναγράφεται ἡ δρόγη εἰς δόσιν 0.1—0.2 γρμ. πολλάκις τῆς ἡμέρας, ὡς φάρμακον καταπραϋντικὸν καὶ ναρκωτικόν. Εἰς μεγάλας δόσεις ἡ δρόγη προκαλεῖ θανατηφόρους δηλητηριάσεις, καθότι ἐρεθίζει τὰς βλεννομεμβράνας τοῦ στόματος καὶ τοῦ ἐντέρου καὶ προκαλεῖ ἐμέτους καὶ γαστρεντερίτιδα. Ἀντίδοτα εἶναι ὁ καφές, τὰ διεγερτικά, τὰ ἀλκάλια, ἡ ταννίνη, τὰ ἰωδιοῦχα, ὑποδόριοι ἐνέσεις αἰθέρος, ἀτροπίνης κλπ. Κ. Γ. Μ.

χελιδόνισμα (τὸ) *[Λαογρ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ ᾆσμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος, ἐν Ῥόδῳ ἰδίως, ἔψαλλον οἱ παῖδες (χελιδονισταί), περιερχόμενοι ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ συλλέγοντες φιλοδωρήματα. Παρόμοιον ᾆσμα ᾄδουν καὶ σήμερον οἱ παῖδες καὶ κυρίως οἱ μικροὶ μαθηταὶ κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, κρατοῦντες εἰς χεῖρας καὶ ξύλινον ὁμοίωμα χελιδόνος. Παρατηρεῖται μάλιστα καὶ καταπληκτικὴ ὁμοιότης εἰς τὸ περιεχόμενον μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου χελιδονίσματος, ὅπερ περιέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος (Η. 60), καὶ τοῦ σημερινοῦ. [Πρβλ. *Σ. Κυριακίδου*: Ἑλληνικὴ λαογραφία Α′ (Ἀθῆναι 1922), σ. 33.]

Χελιδονοῦ *[Γεωγρ.]*. Ἐξοχικὴ θέσις τῆς Ἀττικῆς, 3 χλμ. βορειοδυτικῶς τῆς Κηφισιᾶς, παρὰ τὴν ὁποίαν καὶ νέος συνοικισμὸς (*Νέα Κηφισιά*). Ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ καταφύτου κοιλάδος ἀναστομουμένης εἰς τὴν χαράδραν, ἐν ᾗ ῥέει ὁ Κηφισὸς ποταμός. Ἐνταῦθα ὑπάρχει πηγή, παρ' ἣν καὶ βυζαντινὸν ἐκκλησίδιον, ἡ Παναγία Χελιδονοῦ. Ὀλίγα μέτρα δυτικῶς ταύτης εἶναι τὸ στόμιον τῆς σήραγγος τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τοῦ Μαραθῶνος, ἔνθα ἐξέρχεται τὸ διοχετευόμενον ὕδωρ ἐκ τῆς τεχνητῆς λίμνης. Ι. Σ. Σ.

χελιδονουρὰ (ἡ) *[Ναυπηγ.]*· βλ. λ. *πελεκῖνος*.

χελιδονόχορτο, ἢ *χελιδονοχόρταρο* (τὸ) *[Βοταν.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *δακτυλῖτις*.

Digitized by Google

χελιδονόψαρο (τό), ἡ *χελιδόνι [Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος *δακτυλόπτερος ὁ ἱπτάμενος*.

Χελιδόρεα, ἡ *Μαῦρον ὄρος [Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς βορείου Πελοποννήσου πρὸς Β. τῆς Κυλλήνης (ὑψ. 1.750 μ.). Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας νῦν περιλαμβανόμενον, εὑρίσκετο πάλαι κατὰ τὰ ὅρια τῶν χωρῶν Ἀρκαδίας καὶ Ἀχαΐας. Ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ πηγαζόντων ποταμίων ἡ μὲν *Φόνισσα* (ὁ Κριὸς τῶν ἀρχαίων) καὶ τὸ *Σκουπέϊκο* ρέουν πρὸς τὸν Κορινθιακόν, τὸ δὲ *Φονιάτικο* (ὁ Ὄλβιος) πρὸς τὴν Φενεόν. Ι. Σ. Σ.

Χελιδόριον *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Χελυδόριον*.

χελίδουρος (ὁ) (Chelidurus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἐρυθροπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δρομικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φορφικουλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ, ὧν γνωστότερον ὁ *χελίδουρος ὁ ἄπτερος* (Chelidurus apterus), ὅστις ἔχει μῆκος 0,02 μ. καὶ χρωματισμὸν στιλπνῶς μελανόν. Δ. Ν. Π.

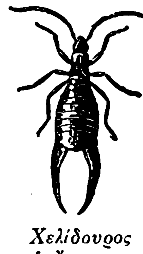

Χελίδουρος ὁ ἄπτερος.

Χελιδρόμια *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς *Ἀλοννήσου* (βλ. λ.).

χελιδρονιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κληματίς*.

χελιδών, *—ονος* (ἡ)· τὸ κατ' ἐξοχὴν πτηνὸν τῆς ἀνοίξεως, κοιν. *χελιδόνι*: παροιμ. «μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ» ὅτι, ὅπου πολλοί τινες εἶναι ἀγκαῖοι, εἷς μόνος οὐδὲν κατορθοῖ.

— *[Ζῳολ.]* Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χελιδονιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κοσμοπολιτικὰ πτηνά, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τοῦ ἐσχισμένου μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν ὀφθαλμῶν στόματός των, τοῦ τριγωνικοῦ, βραχέος καὶ πεπλατυσμένου ράμφους των, τῆς μακρᾶς καὶ βαθέως διχαλωτῆς οὐρᾶς των καὶ τῶν λεπτῶν καὶ μακρῶν δακτύλων των. Ἡ χελιδὼν (κοιν. *χελιδόνι*) εἶναι πτηνὸν γνωστότατον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ θεωρεῖται ὡς πρόαγγελος τοῦ ἔαρος. Ἀξιολογώτερα εἴδη τοῦ γένους τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χελιδὼν ἡ ἀγροδίαιτος (Hirundo rustica). Ἀπαντᾷ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἔχει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρῶμα καστανὸν κατὰ τὸ μέτωπον καὶ τὸ στῆθος, κυανομελανὸν κατὰ τὰ πλάγια τοῦ λαιμοῦ καὶ τὴν ράχιν καὶ ὑπόλευκον εἰς τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος μὲ κυανομελανῆ ταινίαν κατὰ τὸ στῆθος. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι πτηνὸν ἀποδημητικόν, ἐρχόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ μέσα Μαρτίου καὶ ὑπερχόμενον κατ' Ὀκτώβριον.

Ἡ χελιδὼν ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξίν της ἐπισκέπτεται τὸ μέρος, ὅπου διέμενε κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ καὶ κατὰ τὰς μεταναστεύσεις των δὲν ἀποχωρίζονται ἀλλήλων. Ἐὰν τύχῃ τὸ ἄρρεν, μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των, νὰ χάσῃ τὸ θῆλυ, τότε ἵπταται ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πέριξ τῆς παλαιᾶς ἐγκαταλελειμμένης κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος φωλεᾶς καὶ διὰ τῶν φωνῶν του καλεῖ τὴν σύντροφόν του. Ὅταν ἐπανεύρῃ τὸ θῆλυ, τότε ἐκβάλλει κραυγὰς χαρᾶς καὶ καθοδηγεῖ τοῦτο εἰς τὴν παλαιὰν κατοικίαν. Ἐάν, μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των, ἀνεύρωσι τὴν παλαιὰν φωλεάν των, τότε ἢ δὲν κατασκευάζουσι νέαν ἤ, ἐὰν τὴν κατασκευάσουν, φροντίζουν νὰ ἐκλέξουν μέρος πλησίον τῆς παλαιᾶς, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὁ ἄρρην ὡς κατοικίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐπφασμοῦ τῶν ᾠῶν.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς ἐργάζονται καὶ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, συλλέγοντα διὰ τοῦ ράμφους ἄχυρα, ξυλάρια, μικρὰ λιθάρια καὶ ἄμμον. Τὸ σχῆμα τῆς φωλεᾶς εἶναι ἡμικυλινδρικὸν καὶ ἀνοικτὸν πρὸς τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ μέρος· ἐσωτερικῶς εἶναι ἐστρωμένη μὲ ξηρὰ χόρτα καὶ λεπτότατα πτερὰ καὶ πτίλα. Μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς τὸ θῆλυ γεννᾷ ἐν συνόλῳ 5 ᾠά. Κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἐνῷ διαρκεῖ ὁ ἐπφασμός, τὸ ἄρρεν παραμένει πλησίον τῆς φωλεᾶς, ὅπου ἐπφάζει τὸ θῆλυ, ἢ εἰς τὴν παλαιὰν φωλεὰν μὲ τὴν κεφαλὴν πάντοτε ἐκτὸς τῆς φωλεᾶς καὶ ἐστραμμένην πρὸς τὸ μέρος τῆς θηλείας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπισκέπτεται συχνὰ τὴν θήλειαν, προσφέρει εἰς αὐτὴν τροφὴν καὶ τέρπει ταύτην διὰ τοῦ ᾄσματός του, ἐπφάζον τὰ ᾠὰ κατὰ τὸ διάστημα, καθ' ὃ τὸ ὁποῖον ἡ θήλεια ἐξέρχεται τῆς φωλεᾶς. Οἱ νεοσσοὶ ἐκκολάπτονται μετὰ 16 ἡμέρας καὶ διὰ τὴν τροφήν των, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, φροντίζει ὁ πατήρ, μετακομίζων εἰς τὴν θήλειαν τροφήν, τὴν ὁποίαν αὕτη, ἀφοῦ τεμαχίσῃ, δίδει εἰς τοὺς νεοσσούς της. Μετά τινας ἡμέρας ἀμφότεροι οἱ γονεῖς φροντίζουσι διὰ τὴν τροφὴν τῶν μικρῶν των, ἥτις, καθὼς καὶ τῶν ἐνηλίκων, ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα μικρὰ ἔντομα. Οἱ γονεῖς προστατεύουν **κίνδυνον τῆς ζωῆς των τὰ μικρά των.** Ὅταν αἰσθάνωνται νὰ πλησιάζῃ κίνδυνός τις, τότε δι' ὀξειῶν φωνῶν προειδοποιοῦν ταῦτα νὰ κρυβῶσιν ἐντὸς τῆς φωλεᾶς, ἐνῷ αὐτοὶ κάθηνται ἐπὶ τῆς φωλεᾶς καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐφ' ὅσον ἀκόμη οἱ νεοσσοὶ δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένοι, οἱ γονεῖς τῇ βοηθείᾳ τοῦ ράμφους ρίπτουσι τὰς ἀκαθαρσίας ἐκτὸς τῆς φωλεᾶς, οὕτως ὥστε νὰ διατηρῆται αὕτη πάντοτε καθαρά. Ὅταν οἱ νεοσσοὶ ἀποκτήσουν ἱκανὰ πτερά, τότε ἀκολουθοῦσι τοὺς γονεῖς των εἰς τὴν πτῆσιν. Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου γονεῖς καὶ νεοσσοὶ ἐπανέρχονται εἰς τὴν φωλεάν. Οἱ νεοσσοὶ χωρίζονται τῶν γονέων των ἅμα καταστῶσιν ἱκανοὶ μόνοι νὰ εὑρίσκωσι τὴν τροφήν των, ὁπότε ἡ θήλεια ἄρχεται πάλιν νὰ φωτοχῇ, γεννῶσα 3—4 ᾠὰ καὶ σπανιώτερον 5 ἐπὶ τῆς πρώτης φωλεᾶς, ἥτις ἐπιστρώννυται ἐκ νέου διὰ μικρῶν πτερῶν καὶ τριχῶν. Μόνον ἐὰν ἡ πρώτη φωλεὰ ἔχῃ καταστραφῆ, δι' οἱονδήποτε λόγον, κατασκευάζει νέαν. Κατὰ Σεπτέμβριον, καὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, συναθροίζονται πολλαὶ μαζὶ χελιδόνες καὶ ἵπτανται, ὡσὰν νὰ ἤθελον νὰ προετοιμασθῶσι διὰ τὸ μακρινὸν ταξίδιον, ὅπερ θὰ ἐπιχειρήσουν. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἀνέρχονται καθ' ὁμάδας εἰς τὴν κορυφὴν πύργου ἢ κωδωνοστασίου ἢ ἐφ' ὑψηλοῦ δένδρου καὶ ἐκεῖθεν ἀφορμώμεναι, κατόπιν συνθήματος, ὅπερ δίδεται ὑπό τινος ἄρρενος τῆς ὁμάδος, τοῦ πλέον ἐνηλίκου, ἄρχονται ἱπτάμεναι εἰς μίαν ἢ περισσοτέρας σειράς.

Χελιδὼν ἡ ἀστική (Hirundo urbica). Καὶ τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι κοινότατον παρ' ἡμῖν, ἀπαντῶν εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία. Αὕτη ἔχει τὴν κεφαλήν, τὸν λαιμόν, τὰ νῶτα, τὰς πτέρυγας καὶ τὴν οὐρὰν μελανά, τὴν δὲ κοιλίαν λευκήν. Ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν θερμῶν χωρῶν κατὰ τὸν Μάρτιον καὶ ἀπέρχεται κατὰ τὸν Ὀκτώβριον. Τὴν φωλεάν της κατασκευάζει εἰς βράχους, πλησίον τῶν σπηλαίων, τῶν λιμνῶν καὶ τῶν ἑλῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων βυθίζεται ἐνίοτε διὰ νὰ καθαρίσῃ τὸ σῶμά της ἐκ τοῦ πηλοῦ, δι' οὗ κατασκευάζει, συνήθως, τὴν φωλεάν της. Τὸ εἶδος τοῦτο ἐνδιαιτᾶται εἰς τὸν αὐτὸν τόπον κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας, διὰ τοῦτο δὲ δὲν εἶναι σπάνιον καὶ τὸ φαινόμενον νὰ συναντήσῃ τις εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον πολλὰς δεκάδας φωλεῶν παρατεταγμένας κατὰ σειρὰν ἢ τὴν μίαν ὑπεράνω τῆς ἄλλης. Κατ' Ἀπρίλιον πλεῖστα ζεύγη χελιδόνων ἄρχονται νὰ κατασκευάζωσι τὴν φωλεάν των, ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίστανται πλέον αἱ φωλεαὶ τοῦ προηγουμένου ἔτους. Συνήθως ὅμως κατασκευάζουσι δύο φω-

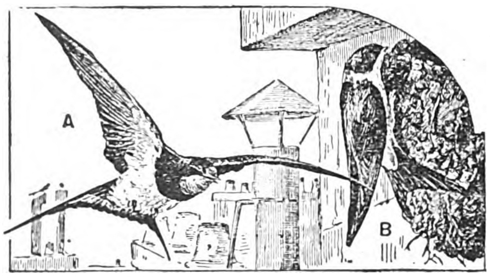

Χελιδόνες.
[Α=Ἀγροδίαιτος. Β=Ἀστική]

λεὰς πλησίον ἀλλήλων, χρησιμοποιοῦντα τὴν μίαν διὰ τὴν πρώτην φωτοχίαν καὶ τὴν ἑτέραν διὰ τὴν δευτέραν. Τὸ θῆλυ γεννᾷ ἑκάστοτε 5—6 ᾠά, τὰ ὁποῖα ἐπφάζουσι ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος. Αἱ χελιδόνες σπανίως κατέρχονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πηδῶσι μᾶλλον ἢ βαδίζουν. Αἱ χελιδόνες εἶναι ὠφέλιμοι εἰς τὴν γεωργίαν, διότι κατατρώγουν διάφορα ἐπιβλαβῆ ἔντομα καὶ σκώληκας. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χελιδόνων* εὑρέθησαν ἐντὸς πλειστοκαινικῶν στρωμάτων τῆς Οὐγγαρίας, ὡς καὶ ἐντὸς σπηλαίων τῆς Βραζιλίας. Γ. Κ. Γ.

— *[Λαογρ.]* Κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ *χελιδὼν* εἶναι κόρη, ἡ ὁποία ἁρπαγεῖσα δολίως ὑπὸ τοῦ ἀγαπῶντος αὐτὴν ὑπεκρίθη ἐπὶ τριετίαν τὴν βωβήν, μέχρις οὗ, ἀπαυδήσας οὗτος, ἐνυμφεύθη ἄλλην. Κατὰ τὴν ὥραν ὅμως τῆς στέψεως, μὴ συγκρατήσασα τὴν ὀργήν της ἐξ ἑνὸς πειράγματος τῆς νύμφης, ὡμίλησεν. Ὁ γαμβρὸς «ἐχύθη τότε ἀπάνω της νὰ τὴν πιάσῃ· τὴν ἅρπαξε ἀπὸ τὶς πλεξίδες, ἀλλὰ ἐκείνη γένηκε χελιδόνι καὶ οἱ πλεξίδες ἔμειναν στὰ χέρια τοῦ ἀγαπητικοῦ της· μόνον δυὸ τῆς ἀπόμειναν, κι' αὐτὲς εἶναι ἡ φαλιδωτὴ οὐρὰ τοῦ χελιδονιοῦ». Ὁ λαὸς θεωρεῖ τὴν χελιδόνα πρόαγγελον τῆς ἀνοίξεως, τρέφει δὲ πρὸς αὐτὴν μεγάλην ἀγάπην· οὔτε τὰς φωλεάς της καταστρέφων, οὔτε αὐτὴν ἐνοχλῶν. Φόνος χελιδόνος θεωρεῖται ἀνόσιόν τι. Τὰ μικρὰ παιδιά, ὅταν διὰ πρώτην φορὰν ἴδουν χελιδόνα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος, χαιρετίζουν αὐτὴν διὰ τῶν ἑξῆς: «Δόνι, χελιδόνι, ἦλθες; καλῶς ἦλθες. Φχιάσε τὴ φωλιά σου, κάτσε τὰ πουλιά σου. Φχιάσ' την' στὸ σπίτι, κανένας δὲν τὴν γγίζει».

Κατὰ τὸν μεσαίωνα τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος τῶν χελιδόνων ἐθεωροῦντο ἀντίδοτα φάρμακα πολλῶν ἀσθενειῶν. Οὕτω οἱ μύες τοῦ στήθους τετριμμένοι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀντίδοτον κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ὄφεων καὶ τῶν σκορπιῶν, ἡ διαλελυμένη ἐντὸς ὕδατος κόπρος προελάμβανε τὴν λύσσαν, τὴν μανίαν καὶ ἑτέρας ἀσθενείας κλπ. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπιστεύετο ὅτι ἡ χελιδὼν ἐτέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν. Ἐὰν ἐκακοποίει τις χελιδόνα, ἐπιστεύετο ὅτι αἱ ἄλλαι χελιδόνες ἐκέντων διὰ τοῦ ράμφους των τοὺς μαστοὺς τῶν ἀγελάδων προξενοῦσαι εἰς αὐτὰς πληγάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἔρρεε τὸ γάλα, ἐξαντλουμένων ἐπικινδύνως τῶν ἀγελάδων. Παρ' ἡμῖν πιστεύεται ὅτι ὁ συλλαμβάνων χελιδόνα γίνεται φαλακρός. [Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*: Παραδόσεις, Α 188, Β 938. —Σ. *Κυριακίδου*: Ἑλληνικὴ λαογραφία, Α (1922, σ. 41.]

— *[Κτην.]* Καλεῖται *χελιδὼν* ἡ κερατώδης διόγκωσις, ἥτις παρατηρεῖται κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁπλῆς τοῦ ἵππου, τοῦ ἡμιόνου ἢ τοῦ ὄνου.

— «**Χελιδών**». Μηνιαῖον φιλολογικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν κατὰ Ἰανουάριον 1876 ὑπὸ Κ. Γαρδίκη.

Χελιδὼν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ζώνης τῆς ἐπαρχίας Ὀρεστιάδος τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 281. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χαλβατζῆ*.

Χέλινα *[Γεωγρ.]*. Δύο πόλεις τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν (βλ. *Ἕλενα*).

Χέλιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 355 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Καραϊζᾶ Χαλῆ*.

Χέλις. Ἀγγειοπλάστης τῆς μεταβατικῆς λεγομένης περιόδου, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Εἶναι γνωστὸς ἐκ τεσσάρων ἐνεπιγράφων κυλίκων τοῦ ἐργαστηρίου του, αἱ ὁποῖαι φέρουσιν ἀγγειογραφίας διαφόρων ἀγγειογράφων τοῦ μελανομόρφου καὶ ἐρυθρομόρφου ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τεχνικοῦ κύκλου τοῦ Ἐπικτήτου. Β. Δ. Θ.

χελιφερὴς (ὁ) (Chelipheres) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδοαραχνῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χερνετιδῶν*. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χελιφερὴς ὁ χηλοφόρος* (Chelipheres chelipherus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν φαιόν. Δ. Ν. Π.

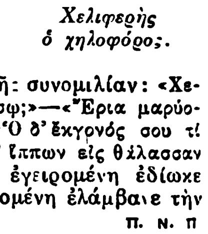

Χελιφερὴς ὁ χηλοφόρος.

χελιχελώνη (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Παιδιὰ τῶν νεανίδων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Κατὰ Πολυδεύκην (Ὀνομαστ. Θ', 125), ἐκάθητο χαμαὶ νεᾶνις καλουμένη χελώνη, περιέτρεχε δὲ αὐτὴν κύκλῳ ὅμιλος συμπαικτριῶν ἀνταλλάσσων μετ' αὐτῆς τὴν ἑξῆς συνομιλίαν: «Χελιχελώνη, τί ποιεῖς ἐν τῷ μέσῳ;»—«Ἔρια μαρύομαι καὶ κρόκην Μιλησίαν».—«Ὁ δ' ἔκγονός σου τί ποιῶν ἀπώλετο;»—«Λευκᾶν ἀφ' ἵππων εἰς θάλασσαν ἅλατο». Φαίνεται ὅτι ἀμέσως ἐγειρομένη ἐδίωκε τὰς νεάνιδας, ὧν ἡ συλλαμβανομένη ἐλάμβανε τὴν θέσιν τῆς χελώνης. Π. Ν. Π.

Χελιώτης, Γεώργιος. Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 (βλ. λ. *Λυκογιώργης*, Γεώργιος).

χελλαία (Chelléen) **ἐποχὴ** *[Προϊστορ. Ἀνθρωπολ.]*. Ἐκλήθη οὕτω ὑπὸ τοῦ Mortillet ἡ πρώτη μεγάλη βαθμὶς τοῦ παλαιολιθικοῦ, ὀνομασθεῖσα οὕτω ἐκ τῆς γαλλικῆς πολίχνης Chelles, ἐν ᾗ ἀνεκαλύφθησαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς ἔργα τοῦ πρωτογενοῦς ἀνθρώπου. Τὰ χελλαῖα ἐν τούτοις ἀντικείμενα βιοτεχνίας ἐμφανίζονται διεσπαρμένα εἰς τὰ πλεῖστα μέρη τῆς γῆς, τὴν Εὐρώπην, ἰδίᾳ τὴν δυτικὴν μέχρι τῆς νοτίου Ἀγγλίας, εἶτα τὴν Ἰβηρικὴν καὶ Ἰταλικὴν χερσόνησον καὶ τὰ πέριξ τῆς Μεσογείου, ὁλόκληρον τὴν Ἀφρικὴν σχεδόν, τὴν ἀνατολικὴν καὶ βόρειον Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν ἀκόμη, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ σύγχρονα χρονολογικῶς. Χελλαίας τεχνοτροπίας ἀντικείμενα εὑρίσκονται καὶ παρὰ τοῖς συγχρόνοις πρωτογόνοις λαοῖς μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἡ χελλαία αὕτη βαθμίς, μὲ τὰ ἄφθονα ἴχνη τοῦ ἔργου τοῦ ἀνθρώπου, τὰ λίαν ὅμως εὐάριθμα ἴχνη τοῦ σώματος αὐτοῦ (σκελετὸς Πιλτντάουν), χρονολογεῖται ἀπὸ 100 000 ἐτῶν π. Χ. ἤ, πιθανώτερον, καὶ περισσοτέρων τινῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ἐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας ἢ τῆς τρίτης μεσοπαγετώδους περιόδου (προ— ἢ τελευταίας).

Τὰ χελλαῖα ἀντικείμενα, ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα, εἶναι τὰ πρῶτα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, πραγματικὰ τεχνικὰ ἔργα τῆς συστηματικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου, ἐργασίας, ἧς τὴν ἀρχὴν εὑρίσκομεν ἤδη ὑποφαινομένην εἰς τὰ προχελλαῖα, ἀσθενῶς δὲ εἰς τοὺς ὑποθετικοὺς καὶ ἀμφισβητουμένους ἀκόμη ἠωλίθους. Τὸ κύριον

Digitized by Google

χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς ἀντικείμενον βιοτεχνίας εἶναι τὸ ἀμυγδαλοειδὲς ἐργαλεῖον καὶ ὅπλον. Ἡ ἐπίτευξις τῆς κατασκευῆς ἐργαλείου, ἐξ ἁπλοῦ λίθου, διὰ κρούσεων ἐπ' αὐτοῦ δι' ἄλλου σκληροῦ λίθου, ἐργαλείου, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἐβοηθήθη ἐπὶ χιλιετηρίδας εἰς πλείστας βιοτικὰς ἀνάγκας του, ὑπῆρξε τὸ διακριτικὸν τῆς πρώτης πραγματικῆς ταύτης βαθμῖδος ἐκπολιτίσεως καὶ ἀρχὴ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐργαλείου τούτου θὰ ἐλαμβάνετο συνήθως λίθος πυριτικῶν πετρωμάτων, σπανιώτερον ἐξ ἄλλων (ψαμμιτικῶν, ἀσβεστολιθικῶν κλπ., ἢ σπανιωτέρων σκληρῶν πετρωμάτων, ὀφίτου κλπ.), ὀξυνόμενος κατὰ τὸ ἓν ἄκρον καὶ ἀποστρογγυλούμενος ἢ ἀφιέμενος ἄθικτος κατὰ τὸ ἕτερον παχὺ ἄκρον, ἐν σχήματι ἀμυγδάλου, μὲ ὑποκύρτους τὰς δύο ἐπιφανείας καὶ ὀξέα τὰ χείλη. Πάντως ἡ χελλαιὰ βαθμὶς ἐμφανίζει χονδροειδῆ σχετικῶς ἀμυγδαλοειδῆ, βαρέα, μὲ ἁδρὰν τὴν διόρθωσιν. Ὁ ἀρχικὸς αὐτὸς τύπος, χαρακτηρίζει κυρίως τὴν *παλαιὰν χελλαίαν ἐποχήν*, διότι κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἀκόμη καὶ τοὺς ἐγγύς, τὴν *νεωτέραν χελλαίαν*, ἐμφανίζει ποικιλίας τινάς. Εἶναι δ' ὁ πρόγονος τύπος ποικιλιῶν τινων ἐργαλείων καὶ ὅπλων πληθυνομένων κατὰ τὰς μετέπειτα βαθμῖδας. Τὸ ἀμυγδαλοειδὲς ἐνομίζετο ὡς μοναδικὸν τῆς χελλαίας ἐποχῆς ὅπλον καὶ ἐργαλεῖον. Διημφισβητεῖτο, δηλαδή, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐχρησιμοποίει καὶ τὰ διάφορα θραύσματα λίθων, ἅτινα συναντῶμεν κατὰ τὴν χελλαίαν. Ἐὰν ὅμως ἡ ὕπαρξις καθόλου αὐτῶν εἶναι εὐνόητος, παραγομένων κατὰ τὴν ἀπόσπασιν τοῦ μεγάλου θραύσματος, ὅπερ θὰ κατειργάζοντο ὡς ἀμυγδαλοειδές, ἢ κατὰ τὴν κατεργασίαν αὐτοῦ, εἶναι ἐπίσης λογικὴ ἡ παραδοχὴ καὶ ποιᾶς τινος τοὐλάχιστον χρησιμοποιήσεως τῶν λίαν καταλλήλων διὰ ὡρισμένας βιοτικὰς ἀνάγκας λεπτῶν ἢ αἰχμηρῶν ἢ ἄλλων τυχαίων θραυσμάτων τούτων, δεδομένου ὅτι τὰ εὑρίσκομεν ἤδη ὡς μικροβιομηχανίαν ἀπὸ τῆς προχελλαίας. Εἰς τὴν χρῆσιν ἀκριβῶς μάλιστα ταύτην ὀφείλονται πιθανώτατα πολλὰ ἴχνη τῶν διορθώσεων, τὰς ὁποίας πολλάκις φέρουν ταῦτα, ἐκ τῆς κρούσεως κατὰ τὴν ἐργασίαν.

Τὸ κλῖμα τῆς χελλαίας ἐποχῆς ἦτο θερμόν. Ὁ ἄνθρωπος ἔζη τρώγων καρποὺς καὶ ῥίζας, ἐκ τῆς ἀφθόνου βλαστήσεως, καθὼς καὶ τοῦ κυνηγίου, καὶ διέτριβεν ἐν ἀναπεπταμένοις πεδίοις, ἐλάχιστα χρησιμοποιῶν τὰ σπήλαια. Χαρακτηριστικὰ ζῷα τῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ παλαιὸς ἐλέφας, ἡ σπηλαία ἄρκτος, ὁ ἱπποπόταμος ἀμφίβιος κλπ. καὶ ὁ ῥινόκερως μέρκειος, ὧν εὑρίσκομεν τοὺς σκελετοὺς καὶ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτα διὰ τοῦ δόλου, τῶν παγίδων πιθανῶς. Ἡ χελλαία διήρκεσε 3—4 δεκάδας χιλιάδων ἐτῶν ἢ καὶ πολὺ περισσότερον. Ταύτην ἠκολούθησεν ἡ *ἀχίλιος* ἐποχή. Ἡ χελλαία, ἡ ἀχίλιος καὶ ἡ μουστιαία ἀποτελοῦν τὸ πρῶτον μέγα ἥμισυ τῆς ὅλης παλαιολιθικῆς περιόδου, ἤτοι τὸ παλαιο-παλαιολιθικόν, χαρακτηριζόμενον διὰ κατωτέρας ἀναπτύξεως ἀνθρώπου, διακρινομένου καὶ μορφολογικῶς διὰ χαρακτηριστικῶν κατωτερότητος, πιθηκείων, ὡς λέγομεν. Ἡ προέλευσις τῶν ἀνθρώπων τῆς Εὐρώπης τῆς χελλαίας ἐποχῆς δὲν εἶναι ἀσφαλῶς γνωστή. Θεωροῦνται ὡς προερχόμενοι ἐξ Ἀφρικῆς.

Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

Χέλλαχ, ἢ ***Χίλλαχ***, ἢ ***Χίλλε*** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Ἰρὰκ ἐν Μεσοποταμίᾳ, κειμένη παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Κάτω Εὐφράτου. Οἰκεῖται ὑπὸ 15.000 κατοίκων, σιιτῶν Μουσουλμάνων, καὶ διεξάγει ἐμπόριον βάμβακος καὶ δερμάτων. Ἱδρύθη τῷ 1100 μ. Χ., κεῖται δὲ ἐγγύτατα τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος, τῶν ὁποίων οἱ πλίνθοι ἔχουσι χρησιμοποιηθῆ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Χέλλαχ. Χ. Δ.

Χέλλβαλντ (Hellwald), ***Φρειδερῖκος-Ἀντώνιος φὸν —***. Αὐστριακὸς γεωγράφος καὶ ἐθνογράφος (1842—1892). Ἔγραψεν: «Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ» (1883), «Κεντρικὴ Ἀσία» (1880), «Ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος» (1880), «Ἡ γῆ καὶ οἱ λαοὶ της» (1884), «Ἡ φυσικὴ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων» (1881), «Ὁ νέος κόσμος» (1887) κ. ἄ. Θ. Κ.

Χέλλβιγκ (Hellwig), ***Κονράδος***. Γερμανὸς νομικὸς (18 6—1913). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Γκίσσεν, τῆς Ἐρλάγγης καὶ τοῦ Βερολίνου, καὶ ἔγραψεν: «Αἱ συμβάσεις πρὸς τὸ συμφέρον τρίτου» (1899), «Ἀξίωσις καὶ ἀγώγιμον δικαίωμα» (1900, 1910), «Ὕπαρξις καὶ ἀντικειμενικὸς περιορισμὸς τοῦ δικαίου» (1901), «Ὅρια τῆς ἀναδρομικότητος» (1907) κ. ἄ. Θ. Κ.

Χέλλγκολαντ (Hellgoland) *[Γεωγρ.]*. Νησὶς τῆς Γερμανίας (ἑλ. λ. *Ἑλιγολάνδη*).

χέλλερ (τὸ) (heller). Ὑποδιαίρεσις (τὸ 1/₁₀₀): α') Τῆς κορώνας, νομισματικῆς μονάδος τῆς Αὐστροουγγαρίας μέχρι τοῦ 1924, ἰσότιμον πρὸς 0,010 χρ. φρ. β') Τοῦ πένγκο, νομισματικῆς μονάδος τῆς Οὐγγαρίας ἀπὸ τοῦ 1927, καλούμενον καὶ *φίλλερ*, ἰσοδύναμον πρὸς 0,1347 δρχ. σταθ. Ι. Α. Β.

Χέλλερ (Heller), ***Ἀρνόλδος-Λουδοβῖκος Γκότχιλφ***. Γερμανὸς ἀνατομοπαθολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1840. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Κιέλου καὶ ἔγραψε: «Über die feineren Vorgänge bei der Entzündung» (1869), «Multiple Neurone» (1868) κ. ἄ. Ἡ *ἀντίδρασις τοῦ Χέλλερ* ἐπιτρέπει τὴν ἀνεύρεσιν λευκώματος ἐν τοῖς οὔροις τῇ βοηθείᾳ νιτρικοῦ ὀξέος χεομένου κατὰ ὀξυγόνου ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ κωνικοῦ ὑελίνου σωλῆνος τοῦ περιέχοντος διηθημένα οὖρα. Μεταξὺ τοῦ ὀξέος, ὅπερ πίπτει εἰς τὸν πυθμένα, καὶ τοῦ οὔρου παράγεται δίσκος λευκός, ὅταν ὑπάρχῃ λεύκωμα. Ο. Ρ.

—**Χέλλερ** (Heller), ***Ροβέρτος***. Γερμανὸς μυθιστοριογράφος (1812—1871). Τῷ 1838 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Rosen», καὶ κατόπιν ἐδημοσίευσε πλεῖστα μυθιστορήματα, ἐν οἷς: «Hamburger Nachrichten». Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων μυθιστορημάτων του εἶναι: «Alhambra» (1838), «Eine neue Welt» (1844), «Florian Greyer» (1848), «Hoge Freunde» (1862), «Primadonna» (1871), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χέλλερ** (Heller), ***Στέφεν***. Οὖγγρος συνθέτης (1814—1888). Φαινόμενον μουσικῆς ἰδιοφυΐας καὶ δεξιοτεχνίας εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον, ὁ Χέλλερ μόλις δεκατριετὴς ἐγένετο ἀντικείμενον ἐνθουσιωδῶν ἐκδηλώσεων κατὰ τὰς ἐν Γερμανίᾳ καλλιτεχνικάς του περιοδείας. Εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις, ἔνθα συνεδέθη μετὰ τοῦ Σοπέν, τοῦ Λὶστ καὶ τοῦ Μπερλιὸζ καὶ κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν ὡς δεξιοτέχνης καὶ παιδαγωγὸς τοῦ κλειδοκυμβάλου. Ὁ Χέλλερ παρέμεινε διάσημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μουσικῆς λόγῳ τῶν ὡραίων μουσικῶν σελίδων, ἃς ἀφιέρωσεν εἰς τὴν νεότητα. Πρόκειται περὶ μικρῶν τεμαχίων, ἐνίοτε ἐκ μιᾶς ἢ δύο σελίδων μόνον, κλασικωτάτων ὡς πρὸς τὴν μορφὴν καὶ μεστῶν αἰσθήματος, ἐκπορευομένων ἐκ τῶν «Παιδικῶν σκηνῶν» τοῦ Σοῦμαν, τῶν ὁποίων δὲν ἔχουσι τὴν τόλμην καὶ τὸ πάθο, καὶ τῶν «Τραγουδιῶν χωρὶς λέξεις» τοῦ Μένδελσον, ὧν ὑπερτεροῦσι κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν. Ὁ Χέλλερ συνέθεσεν 152 σπουδάς, ὧν τινες φέρουσι χαρακτηριστικοὺς τίτλους, ὡς: «Μέσα στὸ δάσος» (ἔργ. 86, 128 καὶ 136), «Λευκαὶ νύκτες» (ἔργ. 82), «Περίπατοι ἑνὸς μονήρους» (ἔργ. 78 καὶ 89), «Ταξίδιον γύρω ἀπὸ τὸ δωμάτιόν μου» (ἔργ. 140), «Σκίτσα ἑνὸς μονήρους» (152). Γ. Σ.

Χέλλιτς (Hellich), ***Ἰωσὴφ-Ἀδαλβέρτος***. Τσέχος ζωγράφος (1807—1880). Ἐσπούδασεν ἐν Πράγᾳ, Μονάχῳ καὶ Ῥώμῃ, ταχέως δὲ ἀνεδείχθη εἷς τῶν δημοφιλεστέρων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του. Οἱ κυριώτεροι τῶν πινάκων του εἶναι: «Ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τὸν τυφλόν», «Ἄφετε τὰ παιδία ἐλθεῖν πρός με», «Ἡ Παρθένος καὶ τὸ θεῖον βρέφος», «Ὁ ἅγιος Ἀδαλβέρτος εὐλογῶν τὴν βοημικὴν χώραν», «Ὁ προσηλυτισμὸς τοῦ Βόριδος ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου», «Ἡ ἀνάστασις», «Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου», «Ὁ Νῶε εἰσερχόμενος εἰς τὴν Κιβωτόν», «Ὁ καλὸς ποιμήν», «Ὁ Γαλιλαῖος ἐγκάθειρκτος εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως», «Ὁ θάνατος τοῦ Ἰωάννου Ζίσκα», «Οἱ ἅγιοι Πέτρος καὶ Παῦλος». Η. Π. Γ.

Χέλλκβιστ (Hellqvist), ***Κάρολος-Γουσταῦος***. Σουηδὸς ζωγράφος (1851—1890). Διεκρίθη διὰ τοὺς ἱστορικοὺς του ἰδίως πίνακας, ὧν κυριώτεροι εἶναι: «Ὁ θάνατος τοῦ Στὲν Στοῦρε», «Βίσμαρκ ἢ Μόλτκε;» «Ἡ ἔρις μεταξὺ Γκάλλ καὶ Ὀλάους Πέτρι», «Γουσταῦος Βάζα», «Ἡ λεηλασία τοῦ Βίσμπυ», «Ἐπιβίβασις τῆς σοροῦ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου», «Sancta simplicitas» κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χέλλμαν (Hellmann), ***Γουσταῦος***. Γερμανὸς μετεωρολόγος καὶ γεωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1854. Τῷ 1907 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ μετεωρολογικοῦ ἰνστιτούτου τοῦ Βερολίνου καὶ συγχρόνως τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου. Διετέλεσε συνάμα πρόεδρος τῆς «Γεωγραφικῆς ἑταιρείας» τοῦ Βερολίνου, διευθυντὴς μετὰ τοῦ Julius von Han τοῦ περιοδικοῦ «Meteorologische Zeitschrift» καὶ μέλος τῆς γερμανικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐδημοσίευσε περὶ τὰς 80 ἐπιστημονικὰς ἐργασίας καὶ ἐπενόησε τὸν εὐρύτατα διαδεδομένον εἰς πάντας τοὺς μετεωρολογικοὺς σταθμοὺς τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν βροχογράφον μεγάλης ἀκριβείας, ὅστις φέρει τὸ ὄνομά του. Ἔγραψε: «Repertorium der deutschen Meteorologie» (1883), «Meteorologische Volksbücher» (β' ἐκδ. 1895), «Schnee Kristalle» (1893), «Das Klima von Berlin» (1891), «Beiträge zur Geschichte der Meteorologie» (1914) καὶ ἐξέδωκε τοὺς βροχομετρικοὺς χάρτας τῶν πρωσσικῶν ἐπαρχιῶν (β' ἐκδ. 1911). Θ. Θ. Φ.

Χέλλμερ (Hellmer), ***Ἐδμόνδος***. Αὐστριακὸς γλύπτης (1850—1919). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας Καλῶν Τεχνῶν τῆς Βιέννης καὶ ἐφιλοτέχνησε πλῆθος γλυπτικῶν ἔργων, ἐν οἷς τὸ ἐν Βιέννῃ μνημεῖον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς διασώσεως τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἀρκετοὶ ἀνδριάντες τοῦ Γκαῖτε εἰς διαφόρους γερμανικὰς πόλεις, ἐπιτύμβια μνημεῖα, γλυπτικαὶ διακοσμήσεις κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χέλλμεσμπέργκερ (Hellmesberger). Οἰκογένεια Αὐστριακῶν μουσικῶν, ἧς κυριώτερα μέλη ὑπῆρξαν:

—1) ***Γεώργιος***, *πατὴρ* (1800—1873)· ὑπῆρξε διακεκριμένος βιολιστὴς καὶ συνέθεσε 2 κοντσέρτα καὶ τεμάχια διὰ βιολίον.

—2) ***Γεώργιος***, *υἱὸς* (1830—1852). Συνέθεσε τὸ μελόδραμα «Αἱ δύο βασίλισσαι» (1851).

—3) ***Ἰωσὴφ*** (1855—1907). Συνέθεσε τὰς ὀπερέττας: «Kapitän Ahlström», «Der Graf von Gleichen», «Der schöne Kurfürst», «Rikiki», «Das Orakel», «Der bleiche Gast», «Das Veilchenmädel» καὶ «Der Triumph des Weibes». Γ. Σ.

Χέλλπαχ (Hellpach), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς νευρολόγος καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1877. Τῷ 1918 συνήργησεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, οὗτινος ἐγένετο ἀρχηγός. Ἀπὸ τοῦ 1922 διετέλεσεν ἐν Βάδῃ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ τῶν Τεχνῶν καὶ τῷ 1925 ἐγένετο πρωθυπουργός. Ἐπίσης διετέλεσε καὶ καθηγητὴς τῆς ἐφηρμοσμένης ψυχολογίας ἐν Ἀϊδελβέργῃ. Ἔγραψε: «Grenzwissenschaften der Psychologie» (1912), «Nervosität und Kultur» (1903), «Nervenleben und Weltanschauung» (1905), «Die geistigen Epidemien» (1907), «Die Geophysiscnen Erscheinungen» (3η ἐκδ. 1924), «Gruppenfabrication» (μετὰ τοῦ *R. Lang*, 1922), «Die Wesensgestalt d. deutschen Schule» (1926) κ.ἄ. Ο. Ρ.

Χέλμ (Helm), ***Ροδόλφος-Γουλιέλμος-Ὀσκάρ***. Γερμανὸς φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1872. Ἐταξίδευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἑλλάδα (1898—1894) καὶ ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου (1897) καὶ τῶν πανεπιστημίων τοῦ Ρόστοκ (1909) καὶ Πράγας (1911). Ἔγραψε: «Λουκιανὸς καὶ Μένιππος» (1906), «Τὰ δημώδη λατινικὰ» (ε' ἐκδ. 1927), «Τὸ χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου» (1924) κ. ἄ. καὶ ἐξέδωκε τὸν Φουλγέντιον, Ἀπουλήϊον (1905—1910, β' ἐκδ. 1912), Λουκιανὸν (1907) καὶ τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Ἱερωνύμου (1913—1926). Π. Ν. Π.

—**Χέλμ** (Helm), ***Μπριγκίττε***. Γερμανὶς ἠθοποιὸς τοῦ κινηματογράφου, γεννηθεῖσα τῷ 1908. Ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ σκηνοθέτου Φρὶτς Λάνγκ εἰς τὴν ταινίαν «Μητρόπολις», εἰς τὴν ὁποίαν ἐσημείωσε μεγάλην ἐπιτυχίαν διά τε τὴν καλλονὴν καὶ τὴν τέχνην της, ἔκτοτε δὲ πρωταγωνίστησεν εἰς πλείστας ταινίας, ἐν αἷς: «Ἡ πόλις τῶν τραγουδιῶν», «Ἀτλαντίς», «Μανδραγόρας», «Τὸ γαμήλιον ταξίδιον» κλπ. Χ. Δ.

Χελμᾶτα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ δήμου Ἀργοστολίου τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τῆς νήσου καὶ τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 46.

Χελμὲντ *[Γεωγρ.]*. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τοῦ Ἀφγανιστάν, πηγάζων δυτικῶς τῆς Καβούλης, ἐκ τοῦ σημείου τῆς συναντήσεως τοῦ Χιντοὺ-Κοὺχ καὶ τοῦ Κούχι-Μπαμπᾶ, καὶ εἰσδεχόμενος τὰ ὕδατα πολλῶν παραποτάμων. Χύνεται εἰς τὴν ἐν Σεϊστὰν τῆς Περσίας βαλτώδη λίμνην Νιζάρ. Ν. Μ.

Χέλμεριχ (Helmerich). Γερμανὸς ἰατρὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γνωστὸς καταστὰς διὰ τὴν εἰσηγηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἀλοιφὴν κατὰ τῆς ἀκαριάσεως (ψώρας) τοῦ ἀνθρώπου. Ο. Ρ.

Χέλμερς (Helmers), ***Ἰωάννης-Φρειδερῖκος***. Ὁλλανδὸς ποιητὴς (1767—1813). Ἔγραψε τραγῳδίας ἐπὶ θεμάτων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, πατριωτικὰ ποιήματα, ἐν οἷς: «Τὸ ὀλλανδικὸν ἔθνος» (1812), τὸ πολιτικοφιλοσοφικὸν ποίημα «Σωκράτης» (1790), «Ὕμνον εἰς τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην» (1801), κλπ. Τὰ ἅπαντα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τῷ 1809—1810 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα», τῷ δὲ 1815 ἐξεδόθησαν τὰ «Μεταθανάτιά» του. Μ. Δ. Β.

Χέλμερτ (Helmert), ***Φρειδερῖκος-Ροβέρτος***. Γερμανὸς γεωδαίτης, γεννηθεὶς ἐν Φράϊμπεργκ τῆς Σαξονίας τῷ 1843 καὶ ἀποθανὼν ἐν Πότσδαμ τῷ 1917. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῆς Δρέσδης καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, ὅθεν ἔλαβε τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα, ὑποβαλὼν διατριβὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Studien über rationelle Vermessungen». Ἀκολούθως ἐχρημάτισεν ἐπὶ διετίαν παρατηρητὴς ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Ἀμβούργου, ἐκεῖθεν δὲ τῷ 1870 διωρίσθη ἔκτακτος καὶ τῷ 1872 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς γεωδαισίας ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τοῦ Aachen. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1887 ἐκλήθη εἰς Βερολῖνον, ὅπου διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ γεωδαιτικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Πρωσσίας. Τῷ 1900 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, ὡς καὶ διαφόρων ἄλλων γερμανικῶν καὶ ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσε, κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: «Die mathematischen und physikalischen Theorien der Hoheren Geodäsie» (Λειψία 1880—1884), «Die Ausgleichungsrechnung nach der Methode der Kleinsten Quadrate» (Λειψία 1872). Κλασσικαὶ θεωροῦνται αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ τῆς ἐντάσεως τῆς

Digitized by Google

βαρύτητος καὶ τῆς συστάσεως τοῦ φλοιοῦ τῆς Γῆς, αἱ τριγωνομετρικαὶ παρατηρήσεις του, ὡς καὶ αἱ ἔρευναί του ἐπὶ τῆς ἐκτροπῆς τῆς κατακορύφου (Lolabweichungen, Βερολῖνον 1886). Συνέγραψεν ἐπίσης καὶ τὰ κάτωθι ἔργα: «Die Schwerkraft im Hochgebirge» (Βερολῖνον 1890), «Die Schwerkraft und die Massenverteilung der Erde» («Encycl der Math. Wiess.». Λειψία 1910), «Beiträge zur Theorie des Reversionspendel» («Veröff der K. preussischen Geod. Inst.», Πόσδαμ 1868). Σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ Χέλμερτ κατέγινε καὶ εἰς τὴν ἐκλαΐκευσιν τῆς γεωδαισίας. Σ. Π.

Χέλμζα, ἡ **Κοῦλμζε** (πολων. *Chelmza*, προ. *Χέουμζα*, γερμαν. *Culmsee*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Μαριενβέρντερ, ἀνήκουσα μέχρι τοῦ 1920 εἰς τὴν Πρωσσίαν. Κάτ. 11.000. Εἶναι ζαχαροβιομηχανικὸν κέντρον. Χ. Δ.

Χέλμης. Ὄνομα παλαιᾶς οἰκογενείας τῆς Κεφαλληνίας. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς *Λάζαρος Χέλμης* ἐγκατέλιπε τὴν τουρκοκρατουμένην πατρίδα του Χιμάραν τῆς Ἠπείρου καὶ μετενάστευσεν εἰς Κεφαλληνίαν, ἐγκατασταθεὶς εἰς ὃ μέρος συνῳκίσθη τὸ χωρίον Χελμᾶτα. Εἰς ἀνταμοιβὴν σημαντικῶν στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν ἡ οἰκογένεια ἔλαβε παρὰ τῶν κυριάρχων τῆς νήσου Ἑνετῶν ὡς τιμάριον τὸ χωρίον τοῦτο μεθ' ἱκανῆς περιοχῆς καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος κατετάχθη εἰς τὴν «Χρυσῆν βίβλον». Ἀπόγονος τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ *Νικόλαος Χέλμης*, ὅστις, εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ρωσικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τοὺς χρόνους Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, ἐγένετο ναύαρχος τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ μοίρας τοῦ ρωσικοῦ στόλου. Θ. Σ. Τ.

— **Χέλμη, Ἑλένη.** Ἑλληνὶς ἠθοποιός, γεννηθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1850. Θυγάτηρ τοῦ Φιλίππου Γενοβέζη, ἀνῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἑλένη Ξαβερίου*, διεκρίθη δὲ εἰς τοὺς χαρακτηριστικοὺς κωμικοὺς τύπους. Ἐκ τοῦ μετὰ τοῦ ἠθοποιοῦ Ἐμμανουὴλ Χέλμη γάμου της ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Κωνσταντῖνον, κωμικὸν ἠθοποιὸν θανόντα πρό τινων ἐτῶν, καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ἐπίσης κωμικὸν ἠθοποιόν. Π. Α. Κ.

Χέλμολντ (Helmold). Γερμανὸς χρονικογράφος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἔγραψε περίφημον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Chronicon Slavorum», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκθέτει τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν χριστιανικῶν ἱεραποστολῶν, αἵτινες ἐκήρυξαν ἐν τῇ Β. Εὐρώπῃ. Τὸ χρονικὸν τοῦτο, ἀφηγούμενον τὰ μέχρι τοῦ 1170 γεγονότα, συνεχίσθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ ἀββᾶ Ἀρνόλδου τοῦ ἐκ Λυβέκης, ἐξεδόθη δὲ τὸ πρῶτον τῷ 1556 ἐν Φραγκφούρτῃ, ἀνατυπωθὲν ἔκτοτε ἐπανειλημμένως, καὶ θεωρεῖται ὡς ἓν τῶν ἀρίστων μνημείων διὰ τὴν γνῶσιν τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Β. Εὐρώπης. Χ. Δ.

Χέλμολτ (Helmolt), *Ἰωάννης - Φερδινάνδος*. Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Δρέσδῃ τῷ 1865. Ἐσπούδασε κλασσικὴν φιλοσοφίαν, συγκριτικὴν γλωσσολογίαν, ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1894 ἀπετέλεσε μέλος τῆς συντάξεως τοῦ «Bibliographisches Institut» τῆς Λειψίας. Διετέλεσεν ἐπίσης συνεργάτης τῆς ἐν Λειψίᾳ ἐκδοθείσης τῷ 1899 παγκοσμίου ἱστορίας («Weltgeschichte») καὶ ἔγραψε τὸ ἀφορῶν τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας κεφάλαιον ἐν τῷ ἔργῳ «Deutsche Volkstum» τοῦ Χὰνς Μάγιερ (Λειψία 1903). Ἀπὸ τοῦ 1912 διετέλεσε πολιτικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ «Weser Zeitung» τῆς Βρέμης, ἔγραψε δὲ καὶ πλείστας σπουδαιοτάτας ἱστοριοδιφικὰς μελέτας. Χ. Δ.

Χέλμολτς (Helmholtz), *Ἑρμάννος*. Γερμανὸς φυσικός (βλ. λ. *Χέλμχολτς* Ἑρμάννος).

Χελμόνσκι (Chelmonski), *Ἰωσήφ*. Πολωνὸς ζωγράφος (1849—1914). Διεκρίθη κυρίως ὡς ζωγράφος πολεμικῶν σκηνῶν καὶ μαχῶν, καθὼς καὶ σκηνῶν κυνηγίου. Ἐφιλοτέχνησε πολλὰ ἔργα, ἐξ ὧν τά: «Πρὸ τοῦ καμπαρέ», «Σταθμευσις Κοζάκων» καὶ «Ἀγορὰ ἵππων» ἐβραβεύθησαν διὰ χρυσοῦ μεταλλίου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων του εἶναι: «Ἡ τρικυμία» ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Κρακοβίας καὶ «Ἡ ὑποχώρησις ἐκ τῆς Ρωσίας». Μ. Δ. Β.

Χέλμοντ (Helmond) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὀλλανδίας ἐν τῷ νομῷ Βορείου Βραβάντης, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἂα καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βένλο - Ἄϊντχοφεν. Κάτ. (1926) 22.225. Ἔχει βιομηχανίας ὑφαντικάς, μηχανουργικάς, μεταλλουργικάς, ζυθοποιητικάς, σιγαρέττων κλπ. Χ. Δ.

Χέλμοντ (Helmont), *Βὰν* — βλ. λ. *Βὰν - Χέλμοντ*.

Χελμὸς *[Γεωγρ.]*. —1) Ὄρος τῆς Πελοποννήσου, ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων, τὰ Ἀροάνια τῶν ἀρχαίων. Ἀπότομον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, φέρει κορυφὰς μᾶλλον ὁμαλάς, ὑψουμένας ἐπὶ ἀνωμάλων ὀροπεδίων. Τὸ πρὸς Β. ὀροπέδιον, ὁ Ξηρόκαμπος, ἔχει ὕψος 1.700 μ., ἀποτελεῖται δέ, ὅπως καὶ ἡ βορειοτέρα τοῦ ὄρους κορυφὴ Νεραϊδόρραχη (ὑψ. 2.341 μ.), ἐκ τριπολιτικοῦ ἀσβεστολίθου. Αἱ νοτιώτεραι τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν συνίστανται ἐξ ἐρυμανθίου ἀσβεστολίθου καὶ κερατολίθου. Ἡ ὑψίστη κορυφὴ ἔχει ὕψος 2.355 μ. Εἰς κόγχην βορείως ταύτης καταπίπτουν τὰ περίφημα ὕδατα τῆς *Στυγὸς* (βλ. λ.). Τὸ ὄρος ἔχει δάση ἐλατῶν καὶ μικρὰς πηγάς, κατὰ δὲ τὰς παραφυάδας του ἀρκετὰς ποταμίας πηγάς. —2) Χαμηλὸν ὄρος τῆς Λακεδαίμονος (ὑψ. 797 μ.) πρὸς τὰ ὅρια τῆς Μεγαλοπολίτιδος, τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ ἐπιστέφεται ὑπὸ ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Βελεμίνης. Παρὰ τοῦτο σήμερον κεῖται τὸ χωρίον Πέτρινα. Ι. Σ. Σ.

Χέλμπιγκ (Helbig), **Βόλφγκαγκ**. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1839—1915). Περιηγήθη τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Βόρειον Ἀφρικήν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ ἐν Ρώμῃ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου (1865—1868). Ἔγραψε: «Τοιχογραφίαι τῶν διὰ τέφρας ὑπὸ τοῦ Βεζουβίου καλυφθεισῶν πόλεων τῆς Καμπανίας» (1868) μετὰ παραρτήματος πινάκων, «Οἱ Ἰταλικοὶ λαοὶ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Πάδου» (1870), «Ἔρευναι περὶ τῆς καμπανικῆς τοιχογραφίας» (1872), «Ὁδηγὸς τῶν ἐν Ρώμῃ δημοσίων ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν» (1881, τόμ. 2), «Τὸ ὁμηρικὸν ἔπος ἑρμηνευόμενον διὰ τῶν μνημείων» (1884, β' ἔκδ. 1887), τὸ σπουδαιότερον αὐτοῦ ἔργον, καὶ «Ἡ συλλογὴ Μπαρράκο» (1893) κατὰ τὴν ταξινόμησιν αὐτοῦ καὶ τοῦ G. Barraco. Π. Ν. Π.

Χέλμστεντ (Helmstedt) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βρουνσβίκῃ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μαγδεμβούργου—Βρουνσβίκης. Κάτ. 17.157 (1925). Ἔχει βιομηχανίαν ὑαλουργίας, κλωστηρίων, μηχανῶν καὶ σαπωνοποιίας. Θ. Κ.

Χέλμχολτς (Helmholtz), **Ἑρμάννος**. Γερμανὸς φυσιολόγος καὶ φυσικός, εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐπιστημόνων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Πότσδαμ τῷ 1821 καὶ ἀποθανὼν ἐν Σαρλότενμπουργκ τῷ 1894. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν τῷ ἰνστιτούτῳ Φρειδερίκου - Γουλιέλμου τοῦ Βερολίνου, ἀναγορευθεὶς δὲ διδάκτωρ διὰ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς του «De fabrica systematis nervosi evertebratorum» (1842), διωρίσθη στρατιωτικὸς ἰατρὸς ἐν Πότσδαμ. Τῷ 1848 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν τοῦ Βερολίνου. Κατόπιν ἐξελέγη διαδοχικῶς καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Καινιξβέργης, καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ τῆς φυσιολογίας ἐν Βόννῃ, καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας ἐν Ἀϊδελβέργῃ, καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου (ἀπὸ τοῦ 1871) καὶ τέλος πρόεδρος τοῦ «Physikalisch-Technischen Reichsantalt» (=Κρατικοῦ φυσικοτεχνικοῦ ἰνστιτούτου) τοῦ Σαρλότενμπουργκ.

Ὁ Χέλμχολτς ἐπλούτισε τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας μὲ πλῆθος κλασσικῶν ἀνακαλύψεων, τόσον εἰς τὸν τομέα τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς, ὅσον καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς φυσιολογίας τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν μαθηματικῶν. Ἐντελῶς ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ μελέται του περὶ τῶν βάσεων τῆς γεωμετρίας, ἐν αἷς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προτερόδοξον (a priori) ἄποψιν τοῦ Καντίου, τονίζει εἰς τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τῶν γεωμετρικῶν ἀξιωμάτων τὴν ἐμπειρικὴν φύσιν τῶν βάσεων τῆς γεωμετρίας καὶ ἀποδέχεται τὴν δυνατότητα μιᾶς μὴ εὐκλειδείου θεωρίας τοῦ χώρου. Εἰς τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεως τῆς ζωῆς ὑποστηρίξε τὴν θέσιν τῆς αἰωνιότητος τοῦ ἐμβίου, ἐξηγήσας τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισιν τῆς ζωῆς διὰ τῆς μεταφορᾶς ἐμβίων σπερμάτων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο οὐράνιον σῶμα. Ἐν τῷ γνωσιολογικῷ προβλήματι ὁ Χέλμχολτς παρουσιάζει θέσιν ἀντιφατικήν, ὀφειλομένην εἰς τὴν προσπάθειάν του, ὅπως συμφιλιώσῃ τὸν ὑλισμὸν πρὸς τὸν καντιανὸν κριτικισμόν.

Περίφημοι ἐν τῇ φυσιολογίᾳ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῇ ψυχολογίᾳ εἶναι αἱ θεωρίαι τοῦ Χέλμχολτς περὶ τῆς λειτουργίας τῶν αἰσθητηρίων τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὁράσεως. Κατὰ τὴν περὶ τῆς ἀκοῆς θεωρίαν του, ἀντιλαμβανόμεθα τῆς ὀξύτητος καὶ τῆς βαρύτητος τῶν διαφόρων φθόγγων διὰ τῆς βασικῆς μεμβράνης τοῦ κορτείου ὀργάνου. Ἡ μεμβράνα αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ ἰνῶν τεταμένων, αἵτινες ἔχουσι διάφορον πλάτος, αἱ μὲν δηλαδὴ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ κοχλίου εἶναι βραχύτεραι, αἱ δὲ κατὰ τὴν κορυφὴν μακρότεραι, καὶ δὴ δεκαπλάσιαι ἢ δωδεκαπλάσιαι. Ἀποτελοῦσι δ' αἱ ἶνες αὗται σύστημα διατεταμένων χορδῶν καὶ δονοῦνται πληττόμεναι ὑπὸ τοῦ λέμφου οὐχὶ πᾶσαι ἑκάστοτε, ἀλλά τινες μόνον, αἱ μὲν μικρότεραι εἰς ὀλιγώτερον ἀριθμὸν παλμικῶν κινήσεων, διὸ καὶ παράγουσι βαρεῖς ἤχους, αἱ δὲ βραχύτεραι εἰς μείζονα ἀριθμὸν παλμικῶν κινήσεων, ἐξ οὗ καὶ παράγουσιν ἤχους ὀξεῖς. Ἑκάστη ἲς εἶναι ὡρισμένων δονήσεων δεκτική· πᾶσαι δὲ αἱ ἶνες τῆς μεμβράνης ὑπολογίζονται τόσαι, ὅσοι καὶ οἱ ἦχοι, ὑπὸ τινων μὲν εἰς 20 χιλιάδας, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς πλείονας ἢ ἐλάσσονας τούτων. Διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Χέλμχολτς ἑρμηνεύεται μέχρι τινὸς καὶ ἡ χροιὰ τῶν τόνων. Αἱ διατεταμέναι χορδαὶ τῆς μεμβράνης χρησιμεύουσιν ὡς ἀντηχητῆρες, προσηρμοσμένοι εἰς τὰ διάφορα ὕψη τῶν τόνων. Δι' αὐτῶν γίνεται ἡ ἀνάλυσις τῶν παντοίων φθόγγων τῶν εἰσερχομένων εἰς τὸ οὖς. Καὶ ἡ συμφωνία ἐπίσης καὶ ἡ ἁρμονία, ὡς καὶ ἡ διαφωνία καὶ ἡ δυσαρμονία, ἑρμηνεύονται δι' αὐτῆς. Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Χέλμχολτς κρατεῖ καὶ νῦν ἔτι, ἂν καὶ πολλὰ φαινόμενα τῆς ἀκοῆς δὲν ἑρμηνεύονται δι' αὐτῆς ἐπαρκῶς. Διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἤχων ἐπενόησεν ὁ Χέλμχολτς εἰδικὰ ὄργανα, τοὺς φέροντας τὸ ὄνομά του ἀντηχητῆρας, οἱ ὁποῖοι εἶναι κοῖλα σφαιρικὰ σώματα φέροντα δύο ὀπάς, ὧν ἡ μία τίθεται εἰς τὸ οὖς, ἡ δὲ ἄλλη παραλαμβάνει τὸν εἰς ταύτην προσπίπτοντα ἦχον. Ἕκαστος ἀντηχητὴρ εἶναι προσηρμοσμένος πρὸς ὡρισμένον τόνον καὶ μόνον πρὸς τοῦτον συνηχεῖ· οὕτω δύναταί τις νὰ διακρίνῃ τὸν θεμέλιον τόνον ἀπὸ τῶν μερικῶν.

Διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν χρωμάτων ὁ Χέλμχολτς ἐπρότεινε τὴν ἑξῆς θεωρίαν, ἥτις φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ Young, καλουμένη καὶ θεωρία τῶν τριττῶν ἰνῶν: Τὰ θεμελιώδη χρώματα εἶναι τρία· τὸ ἐρυθρόν, τὸ πράσινον καὶ τὸ ἰῶδες, παράγονται δὲ ταῦτα ὡς ἑξῆς: Ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδεῖ ὑπάρχουσι τριτταὶ νευρικαὶ ἶνες· καὶ αἱ μὲν τούτων διεγείρονται ὑπὸ ἀριθμοῦ δονήσεων, αἵτινες παράγουσι τὸ ἐρυθρόν, ἄλλαι δὲ ὑπὸ δονήσεων, αἵτινες παράγουσι τὸ πράσινον, καὶ ἄλλαι πάλιν δι' ἄλλων, αἵτινες παράγουσι τὸ ἰῶδες. Ἐκ τῶν τριττῶν τούτων ἰνῶν προέρχονται τὰ λοιπὰ χρώματα, ὡς ἑξῆς: Ἕκαστον εἶδος τῶν ἰνῶν δὲν διεγείρεται μόνον ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ οἰκείου χρώματος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῶν παρακειμένων χρωμάτων. Καὶ ἐὰν μὲν ἐξ ἴσου πάντα τὰ νευρικὰ στοιχεῖα ὑπὸ τῶν ἀκτίνων δονῶνται, προέρχεται ἡ αἴσθησις τοῦ λευκοῦ, ἐὰν δ' ἀνίσως καὶ ἀνομοίως, γεννῶνται τὰ αἰσθήματα τῶν ἄλλων χρωμάτων. Ἡ θεωρία αὕτη ἑρμηνεύει ἐπαρκῶς τὰ κατὰ τὴν μεῖξιν τῶν χρωμάτων καὶ τὰ συμπληρωματικὰ χρώματα καὶ πολλὰ ἄλλα φαινόμενα, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ ἱκανοποιητικῶς τὰ φαινόμενα τῆς ἀντιθέσεως τῶν χρωμάτων καὶ τὴν ὁλικὴν ἀχρωματοψίαν. Σημειωτέον ὅτι ὁ Χέλμχολτς ἐξυπηρέτησε καὶ τὴν παθολογίαν καὶ τὴν θεραπευτικὴν τοῦ ὀργάνου τῆς ὁράσεως διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου, ὅπερ ἀνεστάτωσε πᾶσαν τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς του θεραπευτικὴν τῶν νόσων τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἔργων τοῦ Χέλμχολτς σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ueber die Erhaltung der Kraft» (1847, ἐν ᾧ ὑποστηρίζει τὴν θέσιν ὅτι πᾶσαι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ὑπάγονται εἰς τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς μηχανικῆς, ἐκδοθὲν ὑπὸ λαϊκὴν μορφὴν μὲ τὸν τίτλον: «Ueber die Wechselwirkung der Naturkräfte» 1854, καὶ μεταφρασθὲν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ Perard, μὲ τὸν τίτλον: «Mémoire sur la conservation de la force» 1869), «Beschreibung eines Augenspiegels» (1851, ἐν ᾧ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντος ὀφθαλμοσκοπίου), «Ueber das Sehen des Menschen» (1855) «Handbuch der physiologischen Optik» (1856, γ' ἔκδ. 1909, γαλλ. μετ. ὑπὸ E. Javal καὶ T. Klein, 1867, ἐν ᾧ ἐκθέτει τὴν περὶ τῶν χρωμάτων θεωρίαν του), «Ueber das Verhältnis der Naturwissenschaften zur Gesamtheit der Wissenschaften» (1862), «Die Lehre von den Tonempfindungen» (1862, ε' ἔκδ. 1896, γαλλ. μετ. ὑπὸ G. Guéroult καὶ Wolf, μὲ τὸν τίτλον: «Théorie physiologique de la musique fondée sur l'étude des sensations auditives» 1868—1874, ἐν ᾧ ἐκθέτει τὴν περὶ ἀκοῆς θεωρίαν του), «Ueber die Tatsachen, die der Geometrie zugrunde liegen» (1868), «Ueber das Ziel und die Fortschritte der Naturwissenschaft» (1869), «Ueber den Ursprung und die Beteutung der geometrischen Axiome» (1870), «Induction und Deduction» (1873), «Die Tatsachen in der Wahrnehmung» (1878), «Zählen und Messen» (1870). Συλλογαὶ ἐκ τῶν ἔργων του ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἑξῆς: «Populäre wissenschaft'iche Vorträge» (1865—1876, πλουτισθεῖσα ἐν τῇ γ' ἐκδόσει, 1884, μὲ τὰ «Vorträge und Reden», ε' ἔκδ. 1903), «Wissenschaftliche Abhandlungen» (τόμ. 3, 1881 — 1895), «Vorlesungen über theoretische Physik» (τόμ. 1—6, 1897—1903).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. Königsberger*, Hermann von Helmholtz' Untersuchungen über die Grundlagen der Mathematik und Mekanik (1876).— *L. Goldschmidt*, Kant und Helmholtz (18 8) — *Gross*, Robert Mayer und Hermann von Helmholtz (1898).—*Τοῦ αὐτοῦ*, H. von Helmholtz und die Erhaltung der Energie (1902). — *Θ. Βορέ͂η*, Ψυχολογία (1913).

Ο. Ρ.—Θ. Π.

χελμὼν (ὁ) (Chelmon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λεπιδοπτερυγίδων*, περιλαμβάνον μικροὺς ἰχθῦς προσομοιάζοντας πρὸς τοὺς *χαιτόδοντας*, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ρύγχος των εἶναι ἐπίμηκες καὶ διαμεμορφωμένον εἰς σωληνοειδῆ πεπλατυσμένην ἀπόφυσιν, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας διανοίγεται τὸ στόμα. Γνωστὰ 8 εἴδη,

Digitized by Google

ἀπαντῶντα εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, ἐξ ὧν ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χελμὼν ὁ μακρόρρυγχος* (Chelmon longirostris). Ὁ γενικὸς χρωματισμός του εἶναι φαιὸς μὲ μελανὰς λεπτοτάτας γραμμώσεις. Ἐπὶ τῶν πλευρῶν φέρει τρεῖς ἐγκαρσίας μελανὰς λωρίδας καὶ ἑτέραν λεπτοτέραν κατὰ τὰς παρειάς. Δ. Ν. Π.

Χελμὼν ὁ μακρόρρυγχος.

Χὲλντ (Held), ***Ἀδόλφος***. Γερμανὸς οἰκονομολόγος (1844—1880). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ εἶναι γνωστὸς διὰ τὰ ἔργα του: «Σοσιαλισμός, σοσιαλδημοκρατία, κοινωνικὴ πολιτική» καὶ «Δύο βιβλία κοινωνικῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλίας». Ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν Γερμανῶν ἐκείνων διανοουμένων, οἱ ὁποῖοι ἐπεθύμουν τὴν πραγματοποίησιν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων ἐκ μέρους τοῦ κράτους («σοσιαλισμὸς ἀπὸ καθέδρας»). Θ. Π.

Χέλντερ (Helder) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας, κειμένη ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Μάσντιπ. Κάτ. (1926) 30.506. Ἔχει βυρσοδεψεῖα, ζυθοποιεῖα καὶ πολεμικὸν ναύσταθμον. Λόγῳ τῆς ἐπικαίρου ἐν τῷ στενῷ στρατηγικῆς θέσεώς της ἀπεκλήθη τὸ «Γιβραλτὰρ τοῦ Βορρᾶ», ἀποτελεῖ δὲ καὶ μέχρι σήμερον τὴν κυριωτέραν ὀχυρὰν θέσιν τῆς Ὁλλανδίας, προστατεύουσα τὸν εἴσπλουν εἰς τὴν Τσούυντερζεε καὶ τὴν μέχρις Ἄμστερνταμ διώρυγα. Κατέναντι τῆς πόλεως συνήφθη τὴν 21 Αὐγούστου τοῦ 1673 μεγάλη ναυμαχία, ὑπὲρ οὐδενὸς ἀπολήξασα, καθ' ἣν ὁ ἡνωμένος γαλλοαγγλικὸς στόλος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ντ' Ἐστρέ, συνεκρούσθη μετὰ τοῦ ὀλλανδικοῦ ὑπὸ τοὺς Ρώϋτερ καὶ Τρόμπ. Χ. Δ.

Χέλντερλαντ, ἢ ***Χέλντερν*** (Gelderland ἢ Geldern) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Ὁλλανδίας (βλ. λ. *Γκέλντερν*).

Χέλντερλιν (Höelderlin), ***Ἰωάννης-Χριστόφορος-Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Χαίλντερλιν*).

χελοβίβαρο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *ἐγχελυοτροφείου*, τοῦ μέρους δηλαδή, ὅπου ἐκτρέφονται οἱ ἐγχέλεις.

χελόδερος (ὁ) (Cheloderus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους ἀπαντῶντας εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χελόδερος ὁ χιλιανὸς* (Cheloderos Chilianensis). Ἔχει πράσινον τὸ ὅλον σῶμα, τὰ δὲ ἔλυτρα πορφυρᾶ. Ἀπαντᾷ ἐντὸς τῶν δασῶν τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

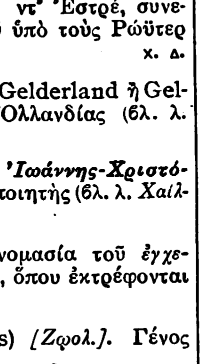

Χελόδερος ὁ χιλιανός.

Χελοπόταμο *[Γεωγρ.]*.
—1) Ἀγχίαλος ποταμὸς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κατερίνης (Πιερίας), ὁ *Βαφύρας* τῶν ἀρχαίων.
—2) Ποτάμιον τῆς Κεφαλληνίας, ἐφ' οὗ τὸ Ληξούριον. Ι. Σ. Σ.

χελόστομος (ὁ) (Chelostomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μελισσιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς μονήρεις μελίσσας, ἀπαντώσας εἰς πλεῖστας χώρας τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χελόστομος ὁ ἀκανθωτὸς* (Chelostomus pinosus), ὅστις ἔχει χρῶμα πυροκαστανόν. Δ. Ν. Π.

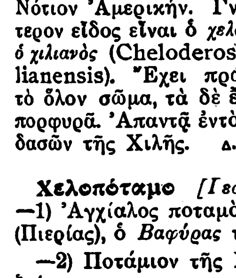

Χελόστομος.

χελοῦ, καὶ **χελοῦτσα**, καὶ *λάμπαινα*. Πετρόψαρον, ὄχι πρώτης ποιότητος, τρωγόμενον βραστόν. Ἐκπλήσσει ἡ λατρεία καὶ ἡ ζηλοτυπία τοῦ ἄρρενος διὰ τὴν θήλειάν του, ἡ αὐτοθυσία του εἰς τὸ νὰ καταπίνῃ τὸ δόλωμα, ἐκ φόβου μὴ τὸ καταπίῃ ἡ θήλειά του, καὶ ἡ ἄγρυπνος φρούρησις τῆς ὀπῆς τοῦ βράχου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ σύζυγός του ἔχει ἀποθέσει τὰ ᾠά της πρὸς ἐκκόλαψιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ θήλεια χελοῦτσα δὲν ὑστερεῖ εἰς ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν σύζυγον. Σ. Ε. Λ.

Χελουὰν *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰγύπτου κειμένη νοτιοανατολικῶς τοῦ Καΐρου, εἰς ἀπόστασιν 9 χλμ. ἀπὸ τοῦ Νείλου. Εἶναι δασὶς τεχνητή, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ φυτικὴ γῆ ἐκομίσθη ἀπὸ πολὺ μακράν. Συνδέεται δι' ἰδιαιτέρας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μὲ τὸ Κάϊρον. Ἔχει 8 χιλ. κατοίκων. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης διατηρεῖ σχολεῖον καὶ ἐκκλησίαν τοῦ *Ἁγ. Σπυρίδωνος*. Ἔχει ἀξιόλογον θερμοπηγήν, ἧς τὸ ὕδωρ εἶναι θειοῦχον καὶ ἁλατοῦχον, θερμοκρασίας 33°. Τῷ 1899 ἐκτίσθη λαμπρὸς λουτρῶν μὲ ὡραίας ἐγκαταστάσεις, ἀνακτισθεὶς τῷ 1911 ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Κυπρίου Γεωργίου Νούγκοβιτς. Βορειοανατολικῶς ὑψοῦται τὸ ἀστεροσκοπεῖον. Τὸ κλῖμα εἶναι ξηρότατον. Γ. Λ. Α.

Χὲ-Λοὺνγκ-Κιὰνγκ *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Μαντζουρίας, πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς χώρας. Ἔχει ἐπιφάνειαν 526.000 τ. χλμ. καὶ 4.230.000 κατ. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι ὀρεινὸν πρὸς βορρᾶν, διαρρεόμενον ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, καὶ ἀρκετὰ πεδινὸν πρὸς νότον, ὅπου ἀκμάζει ἡ γεωργία. Διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ σινικοῦ σιδηροδρόμου καὶ ὑπὸ τῆς διακλαδώσεως τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ πρὸς τὸ Βλαδιβοστὸκ καὶ ἔχει πλούσια γαιανθρακωρυχεῖα. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ Τσιτσικάρ. Μ. Δ. Β.

Χὲλπς (Helps), *σὲρ* ***Ἀρθοῦρος***. Ἄγγλος συγγραφεὺς (1813—1875). Ἦτο ἐκ τῶν ἐμπίστων συμβούλων της βασιλίσσης Βικτωρίας. Συνέγραψεν: «Οἱ κατακτηταὶ τοῦ Νέου Κόσμου καὶ οἱ δοῦλοί των» (2 τόμ., 1848—1852), «Ἡ Ἱσπανικὴ κατάκτησις ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἡ σχέσις της μὲ τὴν δουλεμπορίαν καὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἀποικιῶν» (1855—1857—1861, 3 τόμ.) κ. ἄ. Ἐξέδωκεν ἐπίσης μετὰ τοῦ προλόγου του τὸ ἔργον τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας «Φύλλα ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον τῆς ζωῆς μου ἐν Σκωτίᾳ». Η. Π. Γ.

Χέλσινγκμποργκ (Helsingborg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σουηδίας (βλ. λ. *Χαίλσινγκμποργκ*).

Χέλσινγκφορς (Helsingfors) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς Φιλλανδίας (βλ. λ. *Ἕλσινγκφορς*).

Χὲλστ (Helst), ***Βαρθολομαῖος*** *βὰν-ντὲρ* —. Ὁλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν-ντὲρ-Ἕλστ*).

Χὲλτς (Heltz), ***Μάξ***. Γερμανὸς κομμουνιστής. Περὶ τὰ τέλη τοῦ πολέμου ἐγένετο μέλος τοῦ ἀνεξαρτήτου σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, ἅμα δὲ τῇ ἱδρύσει τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος προσεχώρησεν εἰς τοῦτο. Κατὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1921 ἐν τῇ Κεντρικῇ Γερμανίᾳ συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου εἰς ἰσόβια δεσμὰ καὶ στέρησιν τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων. Παρέμεινεν ἐγκάθειρκτος μέχρι τοῦ 1928, ὁπότε, λαβὼν ἀμνηστείαν, μετέβη εἰς Ρωσίαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς κλονισμένης ὑγείας του. Ἀπέθανεν αὐτόθι τῷ 1933 ἐκ δυστυχήματος. Θ. Π.

χελύδαι (οἱ) (Chelydae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν*. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη ἀπαντῶντα εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι ὁ *χέλυς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Χελυδορέα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Βορείου Πελοποννήσου πρὸς βορρᾶν τῆς Κυλλήνης (ὕψ. 1.750 μ.), ἀποτελοῦν ὅριον μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Ἀχαΐας. Σήμερον, καλούμενον *Μαῦρα ὄρη*, περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κορινθίας. Ἐξ αὐτοῦ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ Φόνισσα (ἀρχ. Κριός), τῆς Γελήνης καὶ Φονιάτικος (ἀρχ. Ὄλβιος). Ι. Σ. Σ.

Χελυδόριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 281, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Βυζδιάνικα, Μεντουριάνικα* καὶ ἡ μονὴ *Προφήτου Ἠλιοῦ*, 557. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κοῦτος*.

χελυδρίς, ἢ ***χέλυδρος*** (ἡ, ὁ) (Chelydris) *[Ζῳολογ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐμυδῶν*, περιλαμβάνον χελώνας ἀπαντώσας εἰς τοὺς ποταμοὺς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χελυδρὶς ἡ τεμμίνκειος* (Chelydris Temminckii), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος ἑνὸς μέτρου καὶ ἔχει χρῶμα ὑποπράσινον, εἶναι νυκτόβιος καὶ τρέφεται ἐκ χηνῶν, νησσῶν καὶ λοιπῶν πτηνῶν, εἶναι δὲ ἀδηφάγος καὶ ἀγριωτάτη. Συχνὰ προξενεῖ ἐπικίνδυνα δήγματα καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ κρέας της εἶναι μυρῶδες καὶ οὐχὶ ἐδώδιμον. Δ. Ν. Π.

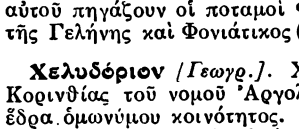

Χελυδρὶς ἡ τεμμίνκειος.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς μειοκαίνων στρωμάτων τοῦ καινοζωϊκοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ πλειστοκαινικῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

χελυοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό) ὁ ὅμοιος πρὸς χέλυν.

χελυόμορφος (ὁ) (Chelyomorphus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κασσιδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χελυόμορφος ὁ βραζιλιανὸς* (Cheliomorphus Brasiliensis), ὅστις ἔχει σῶμα χρώματος τεφροῦ μετὰ μελανῶν ἐγκαρσίων ταινιῶν κατὰ τὴν ραχιαίαν ἐπιφάνειάν του. Δ. Ν. Π.

Χελυόμορφος ὁ Βραζιλιανός.

χέλυον (τὸ) *[Ζῳολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ *ὀστράκου* ἢ *χελωνίου* τῶν χελωνῶν.

χελυόσωμες (ὁ) (Chelyosomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος χιτωνοφόρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μονασκιδιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη ἀσκίδια, διακρινόμενα κυρίως ἐκ τῶν λεπιδοειδῶν τριγωνικῶν βραγχίων των, ἅτινα προβάλλουν ἔξω τοῦ σώματος. Γνωστὰ πέντε εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χέλυς (ὁ) *[Μουσ.]*. Ἔγχορδον μουσικὸν ὄργανον (βλ. λ. *λαοῦτον*).

χέλυς (ὁ) (Chelys) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χελυδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλου μεγέθους χελώνας, μὲ κεφαλὴν πεπλατυσμένην, εὐρεῖαν, τριγωνικὴν καὶ μὲ ρώθωνας ἐπιμηκυνομένους εἰς προβοσκιδοειδεῖς ἀποφύσεις, κεκαλυμμένας, ὅπως καὶ ὁ λαιμός, ὑπὸ κερατοειδῶν ἀποφύσεων. Τὸ στόμα διανοίγεται καὶ πέρα τῶν ἀκουστικῶν τρημάτων. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χέλυς ὁ ἀκροχορδόνιος* (Chelys fimbriatus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 2 περίπου μέτρων καὶ φέρει ὄστρακον καλυπτόμενον ὑπὸ ὑβοειδῶν κερατοειδῶν ἀποφύσεων. Κατὰ τὴν ἡμέραν παραμένει εἰς τὴν κρύπτην του, κατὰ δὲ τὴν νύκτα κυνηγεῖ ἰχθῦς καὶ πτηνά. Τὸ κρέας του, ἂν καὶ ἀναδίδει δυσάρεστον ὀσμήν, τρώγεται παρὰ τῶν ἰθαγενῶν τῆς Βραζιλίας καὶ τῆς Γουϊάνας, ἔνθα ἀπαντᾷ. Δ. Ν. Π.

Χέλυς ὁ ἀκροχορδόνιος.

χέλυσμα (τὸ) (κοιν. *κόντρα καρένα*). Πρόσθετος τρόπις, καλουμένη καὶ *ὑποτρόπιον*, ἡ ὁποία καθηλουμένη εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῆς κυρίας τρόπιδος χρησιμεύει εἰς τὴν προφύλαξιν ταύτης ἐκ τῆς τριβῆς της ἐπὶ ἀβαθῶν, δυναμένη νὰ ἀντικαθίσταται μόνη αὐτή. Συμβάλλει ὡσαύτως, ἔν τινι μέτρῳ, εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐγκαρσίας ὑδροδυναμικῆς ἀντιστάσεως, μειοῦσά πως τὴν ἔκπτωσιν τῶν ἱστιοφόρων ἐν πλαγιοδρομίᾳ. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἡ κακὴ γραφὴ *χίλυσμα*.
Χέλυσμα καθαιρετὸν ὀνομάζεται πλὰξ χυτοσιδηρᾶ, βαρεῖα, διαμήκως λαμβάνουσα θέσιν εἴς τινας κερκούρους ψυχαγωγίας καὶ ἐν φρεατίῳ ἀνοικτῷ μὲν κάτωθεν, ὑδατοστεγεῖ δὲ πλαγίως. Τὸ τοιοῦτον χέλυσμα, ἀναβιβαζόμενον ἢ καταβιβαζόμενον κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦ κυβερνῶντος διὰ καταλλήλου στροφάλου, καὶ τὸ κέντρον τοῦ βάρους καταβιβάζει ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς εὐσταθείας, καὶ τὴν ἔκπτωσιν μειοῖ αἰσθητῶς καὶ τοῦ σκάφους τὴν ἔγκλισιν περιορίζει. Σ. Ε. Λ.

Χέλφεριχ (Helfferich), ***Ἀδόλφος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1813—1894). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καὶ ἔγραψε: «Die christliche Mystik in ihrer Enwickelung und in ihren Denkmalen» (1842), «Die Metaphysik als Grundwis» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χέλφεριχ** (Helfferich), ***Ἐρρῖκος***, Γερμανὸς χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1851. Ἔγραψε: «Die operative Behandlung der Prostatahypertrophie», «Atlas und Grundriss der Traum. Fracturen u. Luxationen» κ.ἄ. Ἡ *μέθοδος τοῦ Χέλφεριχ* (1887) ἀφορᾷ τὴν τεχνικὴν τῆς ἐπιγαστρικῆς τομῆς διὰ τὴν κυστιοτομίαν. Ο. Ρ.

—**Χέλφεριχ** (Helfferich), ***Κάρολος***. Γερμανὸς οἰκονομολόγος καὶ πολιτικὸς (1872—1924). Τῷ 1901 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, τῷ 1906 διευθυντὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων, τῷ 1908 διευθυντὴς παρὰ τῇ Γερμανικῇ Τραπέζῃ καὶ τῷ 1915 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, διότι ἐθεωρεῖτο ὡς αὐθεντία εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, τὴν φορολογίαν, τὸ νόμισμα καὶ τὰ τραπεζικά. Ἐξέδωκε τὸ δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον πολεμικὸν δάνειον, ἀκολουθήσας τὴν παρὰ πολλῶν ἐπικριθεῖσαν πολιτικὴν τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν πολεμικῶν δαπανῶν οὐχὶ διὰ φορολογίας, ἀλλὰ διὰ δανείων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν. Τῷ 1916 ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, γενόμενος δὲ ἀντι-

Digitized by Google

πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τῷ 1917, ἀντετάχθη, ἄνευ ἀποτελέσματος, εἰς τὴν ἀπεριόριστον διεξαγωγὴν τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου. Τῷ 1918 μετέβη εἰς Μόσχαν, ὡς διπλωματικὸς ἀντιπρόσωπος, μετὰ δὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Γερμανίᾳ ἐπολιτεύθη ἐν τῷ Ράϊχσταγ ὡς κορυφαῖος τοῦ κόμματος τῶν Γερμανῶν ἐθνικιστῶν καὶ ἀπέβη σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Ἐρτσμπέργκερ. Εἶτα κατεπολέμησε τὴν ἀκολουθουμένην ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων πολιτικὴν τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐκ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἀπορρεουσῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῷ 1923 προπαρεσκεύασε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκμηδενισθέντος ἐθνικοῦ νομίσματος διὰ τοῦ νέου μάρκου χρυσῆς βάσεως. Ἔγραψε: «Τὸ χρῆμα» (6η ἔκδ. 1923), «Ἡ εὐημερία τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ» (1888—1913), «Ὁ Παγκόσμιος πόλεμος» (1919, εἰς 3 τ.), «Ἡ γερμανικὴ πολιτικὴ ἔναντι τῆς Τουρκίας» (1921), «Γεώργιος Ζίμενς, εἰκὼν τῆς ζωῆς του» (1922, εἰς 3 τ.). Θ. Κ.

Κάρολος Χέλφεριχ.

χελωδίνη (ἡ) (Chelodina) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐμυϊδῶν*, περιλαμβάνον χελώνας ἐνδιαιτωμένας ἐντὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χελωδίνη ἡ μαξιμιλιάνειος* (Chelodina Maximilianii), ἧς τὸ ὄστρακον εἶναι ἀνοικτῶς κυανοῦν μετὰ μελανῶν στιγμάτων, αἱ σιαγόνες καὶ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ λαιμοῦ ὑποκίτρινα καὶ τὰ μέλη φαιά. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 100 ἑκατοστόμετρα, ἐξ ὧν τὰ 40 κατέχει ὁ λαιμός. Δ. Ν. Π.

Χελωδίνη ἡ μαξιμιλιάνειος.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χελωδινῶν* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τεταρτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

χελώνα (ἡ)· βλ. λ. *χελώνη*.

—*[Ναυτ.]* *Χελώνα* ἐν τῇ κοινῇ ναυτικῇ γλώσσῃ σημαίνει τύπον πυργωτὸν ἀτμοπλοίου φορτηγοῦ. Σ. Ε. Λ.

Χελώνα *[Γεωγρ.]*. Ἡ ὑψίστη τῶν κορυφῶν τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων, ὑψουμένη ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς (741 μ.)· πρὸς τὰ ΒΔ. χαμηλοτέρα κορυφή, καλουμένη *Χελωνάκι*, καθ' ἣν κρατὴρ ἡφαιστείου ἐσβεσμένου. Ι. Σ. Σ.—Σ. Ε. Λ.

— **Χελώνα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἄθωνος (πλάτ. 40°11'00'' Β., μῆκ. 24°22'10' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos), 2 μίλ. ΒΛ. τοῦ ἀκρωτηρίου Τίμιος Πρόδρομος (Cape Laura). Βορειότερον αὐτοῦ, εἰς θέσιν *Μορφωνοῦ*, τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης μονῆς τῶν Ἀμαλφιτανῶν. Σ. Ε. Λ.

— **Χελώνα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Κῶ (πλάτ. 36°45'20'' Β., μῆκ. 27°08'30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1898: Kos, Niseros and Piskopi), ὀνομαζόμενον ἐπίσης *Ἀντεμάκι* καὶ *Ἀπιμαγιά*, κατὰ παραφθορὰν τῆς ὀνομασίας τῆς πρὸς Β. αὐτοῦ ἀρχαίας πόλεως Ἀντιμάχεια. Εἶναι τὸ ἀρχαῖον *Χελώνη*. Σ. Ε. Λ.

χελῶναι (αἱ) *[Ἀρχ. Νομισμ.]*. Οὕτως ἐκαλοῦντο, καθ' Ἡσύχιον καὶ Πολυδεύκην, τὰ νομίσματα τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὴν ἔντυπον παράστασιν τῆς χελώνης. Τὰ νομίσματα ταῦτα, κατὰ τὸν Head, δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ τὰ νομίσματα τῆς Αἰγίνης, τὰ ὁποῖα φέρουσιν ὡς τύπον τὴν χελώνην, τὸ ἱερὸν δηλαδὴ ζῷον τῆς Ἀφροδίτης (τῆς φοινικικῆς Ἀστάρτης, ἥτις ἦτο ἡ προστάτις τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ θεὰ τῆς θαλάσσης). Τοιαῦτα νομίσματα ἐκόπησαν τὸ πρῶτον ἐν Αἰγίνῃ ὑπὸ τοῦ Ἀργείου βασιλέως Φείδωνος (Ζ' αἰών), παρέμειναν δὲ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὡς τὸ μόνον διεθνῶς ἀνεγνωρισμένον νομισματικὸν μέσον ἐμπορικῆς συναλλαγῆς. Τὸ ἀρχαιότερον τῶν τοιούτων νομισμάτων εἶναι αἰγινητικὸς στατὴρ ἐξ ἠλέκτρου, ἀποκείμενος ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων. Ἀνήκει εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος, ζυγίζει 200 γραμμάρια καὶ φέρει ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως τὸν τύπον τῆς χελώνης, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ ἔγκοιλον τετράγωνον, διῃρημένον εἰς δύο μέρη. Β. Δ. Θ.

Χελωνάκι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Χθαμαλὴ νησὶς κατὰ τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ κολπίζοντος λιμένος τῆς Πύλου, μεταξὺ τῆς παρὰ τὴν Σφακτηρίαν ὑφάλου Σφαγιὰ καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ χειμάρρου Ξεριᾶς (χάρτ. ἀγγλ. 211: Bay of Navarin). Ὀνομάζεται καὶ *Κουλονέσκι* καὶ *Μαραθονήσι*. Ἐπ' αὐτοῦ κενοτάφιον ἀγγλικόν. Μεταξὺ τῆς νησῖδος καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ξεριᾶ διακρίνονται ἐν γαλήνῃ εἰς τὸν βυθὸν σκελετὰ πλοίων τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, βυθισθέντων κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου. Σ. Ε. Λ.

χελωνάνθηρον (τὸ) (Chelonantherum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐπιφύτους πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς παρὰ τὸ Ἰνδικὸν ἀρχιπέλαγος χώρας. Δ. Ν. Π.

Χελωνάτας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτηριάζουσα προβολή, ἀποτελοῦσα τὴν δυτικὴν τῆς Πελοποννήσου ἐσχατιὰν καὶ ἀντικρύζουσα τὴν Ζάκυνθον (*Στράβ.* Η, 338). Παρὰ Πτολεμαίῳ (Γ, ιστ, 6) καλεῖται *Χελωνῖτις ἄκρα* καὶ παρὰ Πλινίῳ (4, 13) Chelonatem, σήμερον δὲ *Κάστρο Τορνέζε* καὶ ὀρθοῦται (ὑψόμ. 246 μ.) παρὰ τὴν ἄκραν Τρυπητὴ τῆς Γλαρέντζας (πλάτ. 37°51' Β, μῆκ. 21°07' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 207: Kastro Tornese to Venetico). Κατὰ τὴν ΝΔ. ἄκραν τῆς προβολῆς αἱ θερμοπηγαὶ *Λίντζι* τῆς Κυλλήνης καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς του τὸ φραγκικὸν φρούριον *Χλεμούτζι*. Πρόκειται δὲ αὐτοῦ νησίον *Καυκαλίδα*, ἀνωνύμως ἀναφερόμενον παρὰ Στράβωνι. Σ. Ε. Λ.

χελώνειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χελώνην, ὁ τῆς χελώνης: «χελώνειον ὄστρακον».

Χελώνη *[Μυθολ.]*. Νύμφη, μεταμορφωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸ ὁμώνυμον ζῷον, διότι μόνη ἐκ πάντων τῶν προσκληθέντων θεῶν, ἀνθρώπων καὶ ζῴων εἰς τοὺς γάμους τοῦ Διὸς μετὰ τῆς Ἥρας ἀπηξίωσε νὰ παρευρεθῇ. Α. Θ. Σ.

χελώνη (ἡ). Γένος ἑρπετῶν τῆς τάξεως τῶν χελωνίων· ‖ τὸ ὄστρακον τοῦ ἑρπετοῦ τούτου· ‖ τεμάχιον χυτοῦ μετάλλου, ἰδίως μολύβδου, ἔχον τὸ σχῆμα τῆς χελώνης· ‖ στρατιωτικὸς σχηματισμὸς τῶν ἀρχαίων· ‖ πολιορκητικὴ μηχανή· ‖ ὀνομασία ἀρχαίων νομισμάτων (βλ. λ. *χελῶναι*).

— *[Ζωολ.]* Γένος ἑρπετῶν (λατιν. testudo) τῆς οἰκογενείας τῶν *χελωνιδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη ἑρπετῶν μικροσώμων, μετριοσώμων ἢ καὶ μεγαλοσώμων, ἀπαντώντων εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς γῆς. Κυριώτερον γνώρισμα τῶν ἑρπετῶν τούτων εἶναι αἱ ὀστεϊναι πλάκες, αἵτινες καλύπτουσι τὸ σῶμά των καὶ ἀποτελοῦσι τὸν ραχιαῖον καὶ τὸν κοιλιακὸν θυρεόν. Αἱ πλάκες αὗται καλοῦνται *χελώνιον*. Τοῦτο ἀφήνει δύο τρήματα, ἓν ἔμπροσθεν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται ἡ κεφαλή, καὶ ἕτερον ὄπισθεν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται ἡ οὐρά. Ἡ κεφαλὴ εἶναι μικρὰ καὶ ἀπεστρογγυλωμένη καὶ κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς μέρος φέρει δύο ρινικὰ τρήματα. Ἡ γλῶσσα εἶναι βραχεῖα, σαρκώδης καὶ οὐχὶ ἐλαστική. Οἱ πόδες εἶναι τέσσαρες. Τρέφονται ἐκ διαφόρων φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν τροφῶν.

Αἱ χελῶναι ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς *(χερσαῖαι χελῶναι)*, ἐντὸς τῶν τελμάτων *(τελματόβιοι χελῶναι)*, ἐντὸς τῶν ποταμῶν *(ποτάμιαι χελῶναι)* καὶ ἐντὸς τῶν θαλασσῶν *(θαλάσσιαι χελῶναι)*. Αἱ χερσαῖαι χελῶναι ἔχουσι πόδας βαδιστικούς, ἐν ὥρᾳ δὲ κινδύνου ἀποκρύπτουσι τὴν κεφαλήν των ἐντὸς τοῦ χελωνίου. Κυριώτερα εἴδη αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χελώνη ἡ ἑλληνική (Testudo Graeca). Αὕτη ἀπαντᾷ παρ' ἡμῖν ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 27 ἑκατοστόμετρα καὶ τὸ βάρος της τὰ 3 χιλιόγραμμα. Οἱ πρόσθιοι πόδες της φέρουσιν ἀνὰ 5 δακτύλους μὲ ὄνυχας, οἱ δὲ ὀπίσθιοι φέρουσιν ἀνὰ 4 δακτύλους. Ὁ χρωματισμός της εἶναι κιτρινοπράσινος μὲ μελανὰς κηλῖδας ἐπὶ τοῦ ραχιακοῦ θυρεοῦ. Ἐνδιαιτᾶται εἰς σκιερὰ μέρη καὶ ἰδίως ὅπου ἄφθονοι τὰ φυτὰ καὶ οἱ σκώληκες. Κατὰ τὸν χειμῶνα κρύπτεται ἐντὸς κοιλοτήτων τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκεῖ διέρχεται τὴν χειμερίαν νάρκην. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τὸ θῆλυ γεννᾷ 10—15 ᾠά, ἅτινα ἐναποθέτει ἐντὸς τέλματος. Τὰ ᾠὰ ἐκκολάπτονται μόνα των κατὰ τὸν Σεπτέμβριον. Ἐξημεροῦται εὐκόλως. Τὸ κρέας της εἶναι εὔγευστον καὶ τρώγεται εἰς πολλὰ μέρη.

Χελώνη ἡ δασόβιος (Testudo tabulata). Φθάνει εἰς μῆκος 70 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς δασώδεις ἐκτάσεις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῶν Ἀντιλλῶν. Ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ τὸ κρέας της εἶναι εὔγευστον καὶ βρώσιμον. Περιζήτητος ἰδίως εἶναι ὁ ζωμὸς τοῦ κρέατός της.

Χελώνη ἡ ἐλεφαντόπους (Testudo elefantina). Εἶναι ὁ γίγας τῶν χελωνῶν, διότι τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 150 ἑκατοστόμετρα, τὸ δὲ βάρος της τὰ 230 χιλιόγραμμα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς νήσους Γκαλαπάγος, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἀπηνοῦς κυνηγίου ἐλάχιστα σήμερον ζῷα τοῦ εἴδους τούτου ἀπαντῶσιν.

Χελώνη ἡ κομψή (Testudo elegans). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βιρμανίαν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ διακρίνεται ἐκ τῶν προεχουσῶν λεπιδοειδῶν ἀποφύσεων τοῦ χελωνίου της. Ἐκ τῶν τελματοβίων χελωνῶν, αἵτινες ἐνδιαιτῶνται, κατὰ προτίμησιν, εἰς τελματώδη ὕδατα ἢ παρὰ τὰς ὄχθας τούτων καὶ διακρίνονται ἐκ τῶν διὰ δερματοπτυχῆς συνηνωμένων δακτύλων των, καταλλήλων πρὸς νῆξιν, γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χελώνη ἡ τελματόβιος* (Testudo lutaria), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος 40 ἑκατοστομέτρων καὶ ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Τὸ κρέας της εἶναι νόστιμον καὶ ἐδώδιμον. Τρέφεται ἐκ διαφόρων ὑδροβίων ζῴων καὶ ἰδίως ἰχθύων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 12—18 ᾠὰ εἰς κοιλότητα παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ τέλματος καὶ ἀφήνει ταῦτα νὰ ἐκκολαφθῶσι μόνα των.

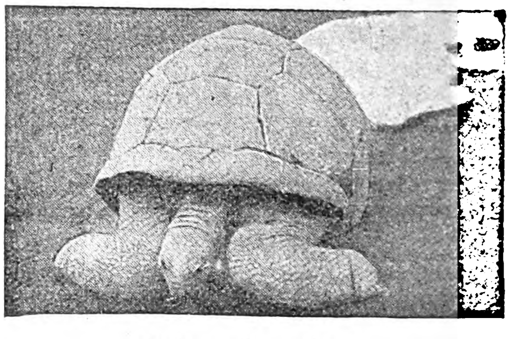

Χελώνη ἡ ἐλεφαντόπους.

Ἐκ τῶν ποταμίων χελωνῶν, αἵτινες ζῶσιν ἐντὸς τῶν μεγάλων ποταμῶν τῶν θερμῶν ἰδίως χωρῶν καὶ τρέφονται ἐξ ἰχθύων γνωστότερα εἴδη εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χελώνη ἡ αἰγυπτιακή (Testudo Aegyptiaca). Αὕτη ἔχει ἱκανὸν μέγεθος. Ὁ θώραξ της ἀντὶ κερατίνων πλακῶν καλύπτεται ὑπὸ δέρματος μαλακοῦ καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν της ἑνοῦνται διὰ νηκτικῆς μεμβράνης. Τρεῖς ἐκ τῶν δακτύλων τῶν προσθίων καὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν φέρουσιν ὄνυχας. Ἐνδιαιτᾶται εἰς τὸν Νεῖλον καὶ τοὺς μεγάλους ποταμοὺς τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς.

Χελώνη ἡ ἄγριος (Testudo ferox). Φθάνει εἰς μῆκος 20 ἑκατοστομέτρων, ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ποταμοὺς τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τρέφεται ἐκ διαφόρων ὑδροβίων πτηνῶν. Ἡ σὰρξ της εἶναι ἐδώδιμος. Ἡ κεφαλή της καὶ οἱ πόδες της δὲν δύνανται νὰ κρυβῶσιν ἐντὸς τοῦ χελωνίου. Οἱ πόδες της φέρουσι δερματοπτυχὰς καὶ προσομοιάζουσι πρὸς ἀληθῆ νηκτικὰ πτερύγια. Εἶναι αἱ μεγαλύτεραι πασῶν τῶν χελωνῶν, διότι τὸ μῆκος ὑπερβαίνει ἐνίοτε τὰ δύο μέτρα. Γνωστότερα εἴδη τῶν θαλασίων χελωνῶν εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χελώνη ἡ πρασινίζουσα (Testudo viridis). Ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἰνδικὰς θαλάσσας, ὡς καὶ τὰς τῶν τροπικῶν χωρῶν, καὶ σπανιώτερον εἰς τὴν Μεσόγειον. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 2 μέτρα καὶ τὸ βάρος της τὰ 500 χιλιόγραμμα. Ὁ χρωματισμός της εἶναι πράσινος μετὰ κηλίδων σκοτεινῶς πρασίνου χρώματος. Τρέφεται ἐκ διαφόρων θαλασσίων φυτῶν, τὸ δὲ κρέας της εἶναι ἐδώδιμον καὶ περιζήτητον.

Χελώνη ἡ κεραμωτή (Testudo imbricata). Ἔχει μῆκος 100 ἑκατοστομέτρων καὶ ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὸν Ἰνδικὸν καὶ Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Ὁ χρωματισμὸς τῶν πλακῶν τοῦ ραχιακοῦ θυρεοῦ εἶναι καστανὸς μὲ κιτρινοχρύσους στιλπνὰς ἀποχρώσεις, διὸ τὸ χελώνιόν της θεωρεῖται πολύτιμον καὶ φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *ταρταροῦγα*, ἐξ ἧς κατασκευάζονται διάφορα κομψοτεχνήματα. Δ. Ν. Π.

Χελώνη ἡ κεραμωτή.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χελωνῶν*, λίαν ἐξηπλωμένα, εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων ὑποδιαπλάσεων τοῦ καινοζωϊκοῦ, ἀπὸ τῆς κατωτέρας ὀλιγοκαίνου μέχρι σήμερον ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ καὶ Β. Ἀμερικῇ. Εἰς τὰ κατώτερα ὀλιγοκαινικὰ στρώματα τοῦ Fayum εὑρέθησαν πολλὰ μικρότερα εἴδη καὶ ἡ πολὺ εὐμεγέθης *χελώνη Ammon*. Γιγαντιαία χελώνη, εὑρεθεῖσα ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Serrat (ἀνατολικὰ Πυρηναῖα), ἔχει

Digitized by Google

ραχιαῖον ὄστρακον 1,20 μ. μήκους, ἡ δὲ *χελώνη Atlas* ἐκ τῶν νεογενῶν στρωμάτων τοῦ Sinlik 2 μ. Ἐπίσης γιγαντιαῖαι χελῶναι εὑρέθησαν καὶ ἐντὸς πλειοκαινικῶν στρωμάτων τῆς Μάλτας. Ἐν Ἑλλάδι λείψανα χελωνῶν εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς ποντίου βαθμῖδος τῆς νεογενοῦς ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ παρὰ τὸν Βαθύλακκον καὶ τὸ Καραμπουρνοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ τοῦ εἴδους *χελώνη marmorum* ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν ὀστεοφόρων ἀποθεμάτων τοῦ Πικερμίου Ἀττικῆς. Γ. Κ. Γ.

—*[Τακτ.]* Α΄) Ἐκαλεῖτο *χελώνη* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ πυκνὸς σχηματισμὸς τῆς φάλαγγος, καθ' ὃν οἱ μὲν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὰ πλευρὰ αὐτῆς τεταγμένοι ἄνδρες εἶχον τὰς ἀσπίδας αὐτῶν ὀρθίας, οἱ δὲ λοιποὶ ὁριζοντίας ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, οὕτως ὥστε ὁλόκληρος ἡ φάλαγξ ἐκαλύπτετο ἐντελῶς καὶ ἐπροστατεύετο ἀπὸ τῶν βολῶν (λίθων, βελῶν καὶ ἀκοντίων) τῶν πολεμίων. Τοῦ σχηματισμοῦ τούτου ἐγίνετο χρῆσις εἰς τρεῖς περιστάσεις: 1) ὁσάκις ἡ φάλαγξ ἐκυκλοῦτο ὑπὸ πολυαρίθμων τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν τοῦ ἐχθροῦ, ὁπότε καὶ αὐτοὶ οἱ ἵπποι κατεκλίνοντο ὀκλάζοντες καὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῶν ἀσπίδων· 2) ὁσάκις ἡ φάλαγξ ἐπλησίαζεν ἐγγύτατα εἰς τὰ τείχη τοῦ προσβαλλομένου φρουρίου· 3) κατὰ τὴν διάβασιν ποταμοῦ ἐπὶ σχεδιῶν. Ἐνίοτε αἱ ἀσπίδες διετίθεντο οὕτως, ὥστε ἀπετέλουν χελώνην ἐπικλινῆ, ἵνα δὲ κατορθωθῇ τοῦτο, οἱ μὲν ἄνδρες τοῦ πρώτου ζυγοῦ ἵσταντο ὄρθιοι, οἱ δὲ τοῦ δευτέρου ἔκαμπτον ὀλίγον καὶ οἱ τοῦ τρίτου ἔτι μᾶλλον καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, μέχρι τοῦ τελευταίου, οὗτινος οἱ ἄνδρες ἐγονυπέτουν. Οἱ ἐπὶ τῆς τοιαύτης χελώνης βαλλόμενοι λίθοι, βέλη κλπ. διωλίσθαινον ἐπὶ τῶν πυκνῶς συνηνωμένων ἀσπίδων ὡς τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῶν κεράμων οἰκοδομῆς τινος. Γενικῶς ὁ σχηματισμὸς τῆς χελώνης ἦτο τόσον ἰσχυρός, ὥστε ἠδύναντο νὰ διέλθωσιν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἄνδρες καὶ ἵπποι καὶ ὀχήματα, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ καμφθῇ ἐκ τοῦ βάρους των.

Κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἐκλήθη *χελώνη* τό, μετὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον (1904—1905), προταθὲν εἶδος σχηματισμοῦ τοῦ πεζικοῦ, δυνάμενον εἴς τινας περιπτώσεις νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ τὴν προσπέλασιν. Ἵνα ληφθῇ ὁ σχηματισμὸς τῆς χελώνης, συσπειροῦνται ἄνδρες τινὲς (π. χ. διμοιρίας), τάσσονται πρηνηδὸν ἢ ὀκλαδὸν καὶ συμπυκνοῦνται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ συμπαγής τις ἀνθρωπίνη μᾶζα, παρουσιάζουσα τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὅριον τῆς ἐπιφανείας καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ τῶν γυλιῶν, σχηματιζόντων οἱονεὶ τὸ ὄστρακον τῆς χελώνης. Ἡ πρηνηδὸν θέσις εἶναι προτιμοτέρα, προκειμένου περὶ προασπίσεως ἀπὸ βολῆς ἐχθρικοῦ πεζικοῦ, ἅτε μὴ παρουσιάζουσα ὕψος (εὐθυτένεια τροχιᾶς), ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ὀκλαδὸν θέσις εἶναι προτιμοτέρα, προκειμένου περὶ προασπίσεως ἀπὸ βολῆς ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ἅτε ἐλαττοῦσα τὸ βάθος τοῦ σχηματισμοῦ (ὅσον τὸ βάθος εἶναι μικρότερον, ἐπὶ τοσοῦτον μεῖζον μέρος τοῦ μεγάλου ἄξονος κώνου διασπορᾶς τῆς βολιδοφόρου ἀχρηστεύεται). Ἡ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς χελώνης προάσπισις τῶν ἀνδρῶν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ συνεσκευασμένος γυλιὸς δύναται νὰ προφυλάξῃ ἔν τινι μέτρῳ ἀπὸ τῶν βολίδων μέχρι τῶν μέσων ἀποστάσεων. Ἀπὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ σχηματισμοῦ χελώνης. Ν. ΚΛΣ—Ν. Θ. Κ.

Β΄) Ἐκαλεῖτο ἐπίσης *χελώνη* πολιορκητικὴ μηχανὴ τῶν ἀρχαίων. Ἀπετελεῖτο ἐξ ἑνὸς κινητοῦ ἐπὶ τροχῶν (ἢ καὶ φορητοῦ) ὑποστέγου, χρησιμεύοντος ἵνα καλύπτῃ ἄνδρας τινὰς ἐπιφορτισμένους τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων ἔργων κατὰ τὴν προσβολὴν τῶν φρουρίων. Τὸ σχῆμα, ἡ στερεότης, ἡ χωρητικότης καὶ τὸ βάρος τῆς χελώνης ἐποίκιλλεν ἀναλόγως τῆς ἐργασίας, δι' ἣν προωρίζετο, καὶ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἔδει νὰ ἐνεργήσῃ. Κυρίως αἱ χελῶναι ἐχρησιμοποιοῦντο: 1) διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐρεύνης τοῦ περὶ τὰ τείχη ἐδάφους καὶ ἰσοπεδώσεως αὐτοῦ, 2) διὰ τὴν κατάρριψιν τῶν τειχῶν, καὶ 3) διὰ τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων ἄλλων ἔργων.

α΄) Πρὸ πάσης ἐνεργείας τῶν βαρειῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν ἔδει νὰ ἐξετασθῇ μήπως οἱ ἀμυνόμενοι εἶχον ὑποσκάψει τὸ περὶ τὰ τείχη ἔδαφος, ἵνα προκαλέσωσι τὴν καταβύθισιν καὶ τὴν συντριβὴν αὐτῶν. Ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ ἰσοπεδωθῇ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν εὐχερεστέραν τῶν βαρειῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν κίνησιν, νὰ ἀρθῶσι τὰ τυχὸν ὑπάρχοντα ἐμπόδια, νὰ ἐπιχωσθῶσι τὰ λιμνάζοντα ὕδατα καὶ οἱ λάκκοι ἐν γένει, ἐν τέλει δὲ καὶ αὐταὶ αἱ περὶ τὰ τείχη τάφροι. Τὰς ἐργασίας ταύτας ἐξετέλουν ἄνδρες καλυπτόμενοι ἐντὸς ἐλαφρῶν καὶ εὐμετακομίστων χελωνῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο *χωστρίδες* ἢ *λαῖσαι* ἢ *σπαλίωνες* ἢ *ἔμβολοι* ἢ *γερροχελῶναι* ἢ *ἀμπελοχελῶναι*, ἀναλόγως τοῦ σχήματος καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Αἱ χωστρίδες ἦσαν ξύλιναι, τετράγωνοι καὶ τετράτροχοι. Αἱ λαῖσαι ἦσαν ἐλαφρότεραι καὶ κατεσκευάζοντο «ἐκ πλοκῆς ἀμπελίνων κλημάτων ἢ νεοτμήτων βεργῶν». Αἱ ἔμβολοι ἦσαν ξύλιναι, ὅπως καὶ αἱ χωστρίδες, ἀλλ' ἐλαφρότεραι καὶ μικρότεραι ἐκείνων, εἶχον δὲ βάσιν τριγωνικὴν ἢ πενταγωνικὴν καὶ ἀπέληγον πρὸς τὰ ἄνω εἰς γωνίαν. Ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἀνωφερῆ ἐδάφη, δι' ὃ καὶ ἀντὶ τροχῶν ἔφερον εἰς τὴν βάσιν των σιδηροῦς ἥλους, ἵνα μὴ ὀλισθαίνωσιν. Αἱ γερροχελῶναι ἐχρησίμευον εἰς τὰ ἐπικλινῆ ἐδάφη, ὅπως καὶ αἱ ἔμβολοι, ἦσαν ὅμως ἐλαφρότεραι ἐκείνων, διότι κατεσκευάζοντο «ἐκ πλοκῆς ἰτεΐνων βεργῶν νεοτμήτων ἢ ἐκ μυρίκης ἢ φιλύρας».

β΄) Διὰ τὴν κατάρριψιν τῶν τειχῶν ἐξετελοῦντο διάφοροι ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν ἐργασίαι (διόρυξις ὑπονόμων, ἀφαίρεσις λίθων ἐκ τοῦ προσβαλλομένου τείχους κλ.). Τὰς ἐργασίας ταύτας ἐξετέλουν ἄνδρες κρυπτόμενοι ἐντὸς χελωνῶν, *ὀρυκτρίδων* καλουμένων, αἵτινες ἦσαν μὲν μικραὶ (χωρητικότητος 2 ἀνδρῶν), ἀλλὰ στερεώταται. Ἡ στέγη αὐτῶν ἦτο ἐπικλινὴς πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ χονδρῶν σανίδων, ἵνα ἀντέχῃ εἰς τὰ πλήγματα τῶν αἰχμηρῶν δοκῶν καὶ τῶν ὀγκολίθων, οὓς οἱ ἀμυνόμενοι ἔρριπτον ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἐπάλξεων, ἵνα δὲ προστατεύωνται καὶ κατὰ τῶν ἐμπρηστικῶν ὑλῶν, ἐκαλύπτετο διὰ παχέος στρώματος πηλοῦ λιπαροῦ καὶ κολλώδους, μεμειγμένου μετὰ χοιρείων καὶ αἰγείων τριχῶν. Πλὴν τούτων ὑπῆρχον καὶ *χελῶναι κριοφόροι*, δηλαδὴ χελῶναι μεγάλαι τροχοφόροι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὠρθοῦτο χονδρὸν ἰκρίωμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηρτᾶτο εἷς *κριός* (βλ. λ.).

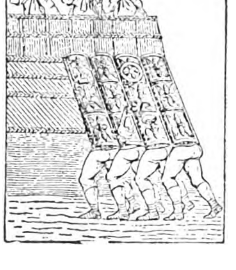

Χελώνη.
[Ἐκ τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ.]

γ΄) Οἱ ἀναγκαιοῦντες διὰ τὴν κίνησιν καὶ τὸν χειρισμὸν ἐν γένει τῶν βαρειῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν πολυάριθμοι ἄνδρες προὐχώρουν καλυπτόμενοι ἐντὸς ἐλαφρῶν χελωνῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο *ἀμπελοχελῶναι*. Αὗται κατεσκευάζοντο ἐξ ἐλαφρῶν ξύλων καὶ λεπτῶν κλάδων, ἐκαλύπτοντο δὲ διὰ δερμάτων ἢ χονδρῶν ὑφασμάτων λινῶν ἢ τριχίνων, ἵνα οἱ ὑπ' αὐτὰς ἄνδρες προστατεύωνται κατὰ τῆς βολῆς τῶν σφενδονῶν καὶ τῶν τόξων. Ν. ΚΛΣ

— *[Μεταλλ.]* Καλεῖται *χελώνη* (ἀρχ. *δελφίς, σόλος*) μέταλλον, ἰδίως μόλυβδος, παραλληλεπίπεδον ἢ ἡμικυλινδρικόν, προερχόμενον ἐκ χύσεως τῶν μετάλλων ἐκ τῶν καμίνων εἰς τύπους βάρους 25 ἕως 70 χγρ., διὰ νὰ εἶναι ταῦτα μετακομίσιμα διὰ τῆς χειρός. Αἱ χελῶναι χυτοσιδήρου εἶναι συνήθως παραλληλεπίπεδοι τραπεζοειδεῖς αἱ μολύβδου ἡμικυλινδρικαὶ κτλ. Ἀποτελοῦσι τὴν συνήθη ἐμπορεύσιμον μορφὴν ἀκατεργάστων χυτῶν μετάλλων. Χρησιμεύουσι δὲ ὡς ἔχουσιν ὡς ἕρμα πλοίων κτλ. Θ. Χ.

— **χελώνη** (ἡ) (Chelone) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βρακονιδῶν*, περιλαμβάνον μικρόσωμα ἔντομα, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων. Ἐκ τῶν τριάκοντα εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *χελώνη ἡ δίστικτος* (Chelone bimaculata), ἥτις ἔχει χρῶμα βαθὺ κυανοῦν μετὰ δύο κυανερύθρων κηλίδων ἐπὶ τῆς ραχιαίας ἐπιφανείας τοῦ σώματος. Δ. Ν. Π.

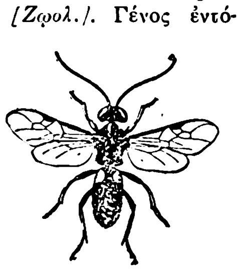

Χελώνη ἡ δίστικτος.

— **χελώνη** (ἡ) (Chelona) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γρομφαδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἀπαντώσας εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χελώνη ἡ λεία* (Chelona glabra), ἥτις πολλαχοῦ καλλιεργεῖται ὡς φαρμακευτικὸν καὶ διακοσμητικὸν φυτόν. Δ. Ν. Π.

— **χελώνη *ἔμβολος*·** βλ. λ. *ἔμβολος* χελώνη.

Χελώνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὑψηλὴ πέτρα ἀκρωτηριάζουσα (σκόπελος) παρὰ τὰς Σκειρωνίδας πέτρας, πιθανῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν *Μινώαν* τὴν Μεγαρικήν. Καὶ ἀκρωτήριον τῆς Κῶ (*Παυσαν*. Α, β, 4), πρὸς Ν. καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς νήσου, νοτίως τῆς Ἀντιμαχείας, ἀποτελοῦν τὸ ἀνατολικὸν κέρας τοῦ κόλπου τῆς Ἀστυπαλαίας (κοιν. *κάβο Χελώνα*). Σ. Ε. Λ.

Χελώνης *νῆσος* *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῶν Ἀντιλλῶν (βλ. λ. *Γορτοῦγκα*).

χελωνήσιος, —*α*, —*ο*· δημοτ., ὁ τῆς χελώνης, χελώνειος: «χελωνήσιο κρέας».

χελώνι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τῆς *χοιράδος* (βλ. λ. καὶ λ. *χοιράδωσις*).

χελώνια (τὰ) (Chelonia) *[Ζῳολ.]*. Τάξις ἑρπετῶν, περιλαμβάνουσα ζῷα διακρινόμενα ἐκ τοῦ χελωνίου, κερατοειδοῦς ἀνθεκτικοῦ ὀστράκου, ὅπερ καλύπτει τὸ σῶμά των. Τὸ χελώνιον ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν, τοῦ ραχιακοῦ θυρεοῦ καὶ τοῦ κοιλιακοῦ θυρεοῦ, καλύπτεται δὲ συνήθως ὑπὸ σκληρῶν πλακῶν. Ὁ ραχιακὸς θυρεὸς περιλαμβάνει μίαν πλάκα αὐχενικήν, πέντε πλάκας σπονδυλικάς, τέσσαρας καὶ σπανιώτερον πέντε πλάκας πλευρικάς, εἴκοσι τρεῖς ἕως εἴκοσι πέντε πλάκας περιφερειακὰς καὶ μίαν πλάκα οὐραίαν. Ὁ κοιλιακὸς θυρεὸς περιλαμβάνει πλάκας λαιμικάς, ὠμικάς, στηθιαίας, κοιλιακάς, μηρικὰς καὶ ἑδραίας. Πάντα τὰ ὀστᾶ τῆς κεφαλῆς εἶναι συνηνωμένα μεταξύ των καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀκίνητα. Τὸ πρόσωπον εἶναι βραχύτατον καὶ ἡ κεφαλὴ φέρει κερατοειδῆ ἐπιμήκη διόγκωσιν. Τὰ ὀστᾶ τῆς κάτω σιαγόνος συγχωνεύονται εἰς μοναδικὸν ὀστοῦν. Ὀδόντες δὲν ὑπάρχουσι καὶ ἀντ' αὐτῶν αἱ σιαγόνες φέρουσι κερατοειδεῖς λεπιδοειδεῖς ἀποφύσεις. Ἡ σπονδυλικὴ στήλη διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, τὸ ἐγκεφαλικὸν καὶ τὸ οὐραῖον, ἅτινα εἶναι κινητά, καὶ τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ κεφαλῆς καὶ οὐρᾶς, ὅπερ εἶναι τελείως ἀκίνητον καὶ συνδέεται στερεῶς μετὰ τοῦ ραχιακοῦ θυρεοῦ. Τὸ νευρικὸν καὶ ἐγκεφαλονωτιαῖον σύστημα τῶν χελωνίων εἶναι ὑποτυπῶδες. Τὸ κρανίον των εἶναι μικρότατον καὶ τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου των μόλις φθάνει τὰ 4 γραμ. Τὰ χελώνια δὲν ἔχουσι πέπλον καλύπτοντα τὸν οὐρανίσκον οὔτε ἐπιγλωττίδα. Ὁ οἰσοφάγος των εἶναι ἐπιμήκης καὶ φέρει κατὰ τὸ κατώτερον τμῆμά του, ἰδίως εἰς τὰ θαλάσσια εἴδη, μακρὰς χονδρώδεις ἀποφύσεις, διευθυνομένας πρὸς τὸν στόμαχον. Τὸ ἔντερον εἶναι ἐπιμηκέστατον καὶ παρουσιάζει πλείστας περιελίξεις. Τὸ ἧπαρ εἶναι ὀγκῶδες, ἡ δὲ οὐροδόχος κύστις λίαν ἀνεπτυγμένη.

Τὰ χελώνια τρέφονται ἐκ ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν οὐσιῶν, εἴδη δέ τινα εἶναι συγχρόνως σαρκοφάγα καὶ φυτοφάγα. Ἡ γεωγραφική των ἐξάπλωσις ἀκολουθεῖ τὴν τῶν ἑρπετῶν γενικῶς. Εἰς τὰς θερμὰς χώρας ἀπαντῶσιν ἀφθονώτερον, λόγῳ τῶν πολλῶν ποταμῶν, τῶν λιμνῶν καὶ τῶν πολλῶν ὑγρῶν καὶ τελματωδῶν τόπων. Ἕτερα εἴδη ζῶσιν εἰς ἀγόνους τόπους καὶ ἕτερα εἶναι ὑδρόβια ἢ καὶ μεταναστευτικά. Τὰ χελώνια γεννῶσιν ᾠὰ μὲ κέλυφος σκληρὸν καὶ ἀνθεκτικόν, παρουσιάζουσι δὲ πλείστας ἀναλογίας μὲ τὰ ᾠὰ τῶν πτηνῶν. Ὁ χρωματισμός των εἶναι λευκὸς ἢ ὑποκίτρινος. Πλεῖστα εἴδη χελωνίων εἶναι ἐδώδιμα, ἰδίως τὰ θαλάσσια. Πλὴν τοῦ κρέατός των, τὰ χελώνια παρέχουσι καὶ τὸ χελώνιόν των, ἐξ οὗ κατασκευάζονται διάφορα κομψοτεχνήματα. Τὰ χελώνια διαιροῦνται εἰς τέσσαρας μεγάλας κατηγορίας: τὰ *χερσαῖα*, τὰ *ἑλόβια*, τὰ *ποτάμια* καὶ τὰ *θαλάσσια*. Δ. Ν. Π.

χελωνία (ἡ) (Chelonia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χελωνιιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μεγάλων θαλασσοβίων χελωνῶν, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *χελωνία ὁ μύδας* (Chelonia mydas), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος 2,20 μ. καὶ εἰς βάρος 400 χλγρ. περίπου. Τὸ εἶδος τοῦτο ἔχει κεφαλὴν πυραμιδοειδῆ, κεκαλυμμένην ὑπὸ ἀκανθωδῶν πλακῶν κατὰ τὴν κορυφὴν καὶ τὰς πλευράς της, τὸ ρύγχος εἶναι βραχὺ καὶ αἱ σιαγόνες της ἰσχυραί. Ὁ λαιμός της εἶναι βραχὺς καὶ τὸ δέρμά του σκληρότατον. Οἱ πρόσθιοι πόδες της εἶναι βραχύτεροι τῶν ὀπισθίων. Ὁ ραχιακὸς θυρεὸς ἀποτελεῖται ἐκ 13 ἀνθεκτικῶν πλακῶν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τῆς Μαδαγασκάρης, τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν Ἀντιλλῶν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Ἀμφίβολα ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς ἠωκαινικῶν στρωμάτων τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀσφαλῆ δ' ἐντὸς ὀλιγοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Βελγίου καὶ τῆς λεκάνης τοῦ Mainz. Ἀτελῆ λείψανα εὑρέθησαν ἐπίσης ἐντὸς μειοκαινικῶν καὶ πλειοκαινικῶν στρωμάτων εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Εὐρώπης. Γ. Κ. Γ.

χελωνιάρης (ὁ), —*άρα*, —*άρικο*· δημοτ., ποῦ βγάζει χελώνια, χοιράδας, χοιραδικός.

—**χελωνιάρης** (ὁ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *ἀετὸς ὁ αὐτοκρατορικός*.

χελωνίδαι (οἱ) (Testudinidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνίων*, περιλαμβάνουσα ἑρπετὰ ζῶντα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, τῶν τελμάτων καὶ τῶν ποταμῶν καὶ ἀπαντῶντα εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ἡ *ἐμύς*, ὁ *χέλυς*, ἡ *χελώνη*, ἡ *κίναξις*, ὁ *χέλυδρις* καὶ ἄλλα πολλά. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων ὑποδιαπλάσεων τοῦ καινοζωϊκοῦ ἀπὸ τῆς ἠωκαίνου μέχρι σήμερον. Γ. Κ. Γ.

χελώνιον (τό). Τὸ κερατοειδές, ἀνθεκτικὸν ὄστρακον, ὅπερ καλύπτει τὸ σῶμα τῶν *χελωνίων*. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

χελωνίς (ἡ). Μοχλὸς μηχανῆς, ἐφ' οὗ πατεῖ τις ἵνα θέσῃ αὐτὴν εἰς κίνησιν (κοιν. *πεντάλ* ἢ *ποδοκίνητρον*).

Χελωνίτης *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ κόλπωσις τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἠλείας, διανοιγομένη μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Κάστρο Τορνέζε (ἀρχ. Χελωνάτας) καὶ Κατάκωλον (ἀρχ. Ἰχθύς). Ἐν αὐτῇ ὁ ὅρμος Παλούκι τῆς Ἀμαλιάδος, ὁ καταβαθμὸς καὶ αἱ ἐκβολαὶ τῶν Πηνειοῦ, Ἐλίσσης καὶ Ἰαρδάνου (χάρτ. ἀγγλ. 207: Kastro Tornese to Venetico). Σ. Ε. Λ.

Χελωνίτιδες *λίμναι ['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λίμνη τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικανικῆς ἠπείρου ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ, τῆς ὁποίας κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 6, 4) τὸ μέσον ἐπέχει Ἀν. μῆκ. 29° καὶ Β. πλ. 20°. Α. Θ. Σ.

— **Χελωνίτιδες** *νῆσοι ['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ζεῦγος νήσων τοῦ Ἀραβίου κόλπου (*Πτολεμ.* Δ, ζ, 37) κατὰ τὴν αἰθιοπικὴν ἀκτήν, ἀντικρυζοῦσῶν τὸν Εὐάγγελον λιμένα. Ὠνομάζοντο καὶ *Κατάθραι*, εἶναι δὲ αἱ μεταξὺ τῶν παραλλήλων τοῦ Σουακὶν καὶ τοῦ Τρινκιτὰτ νῆσοι *Ἀμαρὰτ* (Amarat islands: πλάτ. 18° 20' Β., μῆκ. 38° 10' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8 d: Red sea). Σ. Ε. Λ.

Χελωνῖτις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ Πτολεμαῖον ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου *Χελωνάτας*. Σ. Ε. Λ.

χελωνόβιος (Chelonobius) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *θυσανοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βαλανιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *χελωνόβιος ὁ χελωνοειδής* (Chelonobius testudinaria), ὅστις ζῇ παρασιτικῶς ἰδίως ἐπὶ τοῦ χελωνίου τῶν θαλασσίων χελωνῶν. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χελωνοβότανο (τό)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κοτυληδών*.

χελωνογραφία (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κλάδος τῆς ζῳολογίας, ἀσχολούμενος εἰς τὴν μελέτην τῶν *χελωνῶν*.

χελωνοειδῆ (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῶν *χελωνίων* (βλ. λ.).

χελωνοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ)· ὁ ὅμοιος πρὸς χελώνην· ‖ *χελωνοειδῆ* (τά)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

χελωνόμορφος (ὁ) (Testudinaria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *διοσκορεοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς νοτίους ἀφρικανικὰς χώρας. Γνωστότερον εἶδος, καλλιεργούμενον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον, εἶναι ὁ *χελωνόμορφος ὁ ἐλεφαντόπους* (Testudinaria elephantipes). Ἡ βάσις τοῦ κορμοῦ του εἶναι ξυλώδης καὶ ἡμισφαιρικὴ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν πολυγωνικῶν προσαρτημάτων, ἅτινα προσομοιάζουσι πρὸς τὸ ὄστρακον τῆς χελώνης. Κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ξυλώδους τμήματος βλαστάνει πολύκλαδος καὶ πολύφυλλος ἀναρριχητικὸς καυλός. Δ. Ν. Π.

Χελωνοσπηλιά *[Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τῶν Κατσανῶν τῆς Ἀρκαδίας. Αὐτόθι, ὡς καὶ ἐν Ἀγριδίῳ τῆς Γορτυνίας, τῇ 18 Μαρτίου 1821, πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, συνέβησαν στασιαστικὰ κινήματα. Ὁ Ἀναγνώστης Πετμεζᾶς καὶ ὁ Χονδρογιάννης ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ εἰς Τρίπολιν μεταβαίνοντος Νικολάου Ταμβακοπούλου, ἵνα κομίσῃ τοὺς φόρους εἰς τὸν Μεχμὲτ Σαλήχ. Τ. Ε. Ε.

χελωνόστρακον (τό)· τὸ ὄστρακον τῆς χελώνης.

Χελωνοφάγοι (οἱ) *['Αρχ.]*. Αἰθιοπικὸς λαὸς τῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικανικῆς ἠπείρου, παρὰ τὰ παράλια τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου (νῦν Ἐρυθρὰ Θάλασσα), τρεφόμενος ἐκ χελωνῶν (*Στράβων* ΙΣΤ, 773). Α. Θ. Σ.

χελωνοφάγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρώγων χελώνεια κρέατα.

χελωνοχόρταρο (τό)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑπερικὸν τὸ διάτρητον*.

χελώνοψις (ἡ) (Chelonopsis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποωδῶν φυτῶν μὲ ξυλώδη ρίζαν, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὰς παρὰ ταύτην νήσους. Δ. Ν. Π.

Χελωνῶν *ἀρχιπέλαγος [Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ (βλ. λ. *Γκαλαπάγκος νῆσοι*).

Χὲμ (Hemm), *Ἰωάννης-Βαπτιστής*. Βενεδικτῖνος μοναχός, γεννηθεὶς κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1719. Ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Σάλτσβουργ καὶ τῷ 1694 ἐγένετο ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Emmeran ἐν Ρατισβόννῃ, ἐξέδωκε δέ: «Mundus triplex controversus, sive disputatio philosophica de triplici acceptione mundi archetypi, microcosmi et macrocosmi» (1681), «De scientia Dei» (1682), «De vitiis et peccatis» (1683), «De voluntate Dei» (1688) κλπ. Ε. Γ. Π.

Χέμανς, ἡ *Χῆμανς* (Hemans), *Εὐτυχία-Δωροθέα*. Ἀγγλὶς ποιήτρια, τὸ γένος *Μπράουν* (1793—1835). Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς καὶ ἄλλα ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Διηγήματα καὶ ἱστορικαὶ σκηναὶ εἰς στίχους» (1819), «Ἐθνικὰ λυρικὰ ποιήματα» (1835), «Σκηναὶ καὶ ὕμνοι τῆς ζωῆς» (1834) καὶ σειρὰ σοννέτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Θλιμμένοι λογισμοί». Συνέγραψεν ἐπίσης: «Ἡ ἀναστήλωσις τῶν ἔργων τέχνης ἐν Ἰταλίᾳ» (1816), «Ἡ σύγχρονος Ἑλλάς» (1817), «Μεταφράσεις ἀπὸ τὸν Καμόενς καὶ ἄλλους ποιητάς» (1818) καὶ τὸ δρᾶμα «Ἑσπερινὸς τοῦ Παλέρμου» (1824) μὲ πρόλογον τοῦ Οὐῶλτερ Σκῶττ κλπ. Ἡ ποίησίς της διαπνέεται ἀπὸ λεπτότητα συναισθημάτων καὶ ρωμαντικὴν διάθεσιν. Τὰ «Ποιητικὰ ἔργα» τῆς Χέμανς ἐξεδόθησαν τῷ 1832 (τελευταία ἔκδ. 1914). Η. Π. Γ.

Χεμελίνγκεν (Hemelingen) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γερμανίας ἐν Ἀννοβέρῳ, παρὰ τὴν Βρέμην καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Βρέμη—Ὀσναμπρύκ. Κάτ. (1925) 10.031. Ἔχει βιομηχανίαν κλωστηρίων, ὑφαντουργίας, μηχανῶν καὶ χημικῶν προϊόντων, ὡς καὶ ναυπηγεῖα. Θ. Κ.

Χέμελ Χέμστεντ (Hemel Hempstead) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας, 40 χλμ. βορειοδυτικῶς τοῦ Λονδίνου. Κάτ. (1921) 13.826. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως ἀνευρέθησαν ἐρείπια προρρωμαϊκῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἔχει ἐργοστάσια χάρτου καὶ σιδηροχυτήρια. Η. Π. Γ.

χέμενη (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σησαμοειδές*.

Χέμεσσεν (Hemessen), *Ἰωάννης βὰν* —. Φλαμανδὸς ζωγράφος, ἀποκαλούμενος *Ἰωάννης Σάντερς* (1500—1566). Διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ ζωγράφος ἱστορικῶν θεμάτων. Ἀπέφευγε τὴν τυφλὴν ἀπομίμησιν τῆς ἰταλικῆς τέχνης, ἀκολουθῶν τὴν παράδοσιν τοῦ Κουϊντίνου Μέτσαϋς. Πλεῖστα τῶν ἔργων του ἀπόκεινται εἰς τὰς πινακοθήκας καὶ ἰδιωτικὰς συλλογὰς τῆς Ἀμβέρσης, Γάνδης, Βρυξελλῶν, Παρισίων, Νανσύ, Λονδίνου, Μαδρίτης, Μονάχου, Βιέννης, Νυρεμβέργης καὶ Σλάϊσχάϊμ. Η. Π. Γ.

Χεμετλῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ὀργάνη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χεμζὲ Μπεϋκιοΐ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Βιθυνίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, κείμενον ἀνατολικῶς τῆς Προύσης καὶ περὶ τὰ 8 χλμ. βορείως τοῦ Ἀϊνεγκιόλ. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1921, τὸ Γ' σῶμα στρατοῦ, ὑποχωροῦν πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ μετώπου: Κοβαλίτσα—Τσεπνὶ—Ἀβγκίν, πρὸς τὰς ἀνατολικὰς τῆς Προύσης ἀρχικὰς θέσεις ἐξορμήσεως αὐτοῦ (μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου τῆς Μυσίας καὶ τῆς Ἀσκανίας λίμνης), διὰ τριῶν φαλάγγων, ἤτοι τῆς VII μεραρχίας (διὰ Νασὶφ πασᾶ—Ἀϊνεγκιόλ), τῆς Χ μεραρχίας (διὰ Κιντιρλὶ—Φουντουκλοῦ—Μπογάζκιοϊ) καὶ τῆς III (διὰ Μπιλετζὶκ—Κιοπρού Χισὰρ—Γενὶ Σεχὶρ), ἐδέησεν ἀπὸ Ἀϊνεγκιὸλ ν' ἀποστείλῃ πρὸς Χεμζὲ Μπεϋκιοΐ—Μπογὰζ-κιοϊ μικτὸν ἀπόσπασμα (ἐκ τοῦ 3/40 συντάγματος εὐζώνων, τριλοχίας τοῦ 5ου συντάγματος πεζικοῦ, ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας καὶ ἴλης ἱππικοῦ) πρὸς κατάληψιν τῶν γεφυρῶν ἐπὶ τοῦ Γκεουκτσὲ-σοῦ παρὰ τὸ Χεμζὲ Μπεϋκιοΐ καὶ τὸ Μπογὰζ-κιοϊ καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ὑποχωρήσεως τῆς Χ μεραρχίας. Ἀλλὰ τὸ μικτὸν ἀπόσπασμα τοῦτο προσβληθὲν αἰφνιδίως ὑπὸ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, εἰσδύσαντος πρὸς δυσμὰς διὰ τῶν νοτίων ὑπωρειῶν τοῦ Ἀξὶ ντάγ, ὑπεχρεώθη ν' ἀποσυρθῇ πρὸς τὸν αὐχένα τοῦ Τίμπος, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς τριλοχίας τοῦ 5ου συντάγματος πεζικοῦ. Ἐκεῖ, ἀνασυνταχθὲν ὑπὸ τοῦ σπεύσαντος ἐπὶ τόπου ἐπιτελάρχου τοῦ Γ' σώματος στρατοῦ, ἐπανετάχθη ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Ἀγιατζὶκ-Μουσταφᾶ καὶ ὑπεδέχθη κατὰ τὴν ἑπομένην (23 Μαρτίου 1921) τὴν Χ μεραρχίαν, προσβληθεῖσαν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Τῇ ἐπεμβάσει ὅμως τότε καὶ τῆς ταξιαρχίας ἱππικοῦ καὶ τοῦ 30οῦ συντάγματος πεζικοῦ ἀπεκρούσθη τελικῶς τὸ τουρκικὸν ἱππικὸν ἐκεῖνο, κατόπιν συμπλοκῆς πρὸς αὐτὸ τῶν εἰρημένων μονάδων. Ν. Κ. ΣΣ

Χέμμερ (Hemmer), *κόμις* —. Φιλλανδὸς ποιητὴς καὶ λογοτέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1893. Ἀντιπροσωπεύει τὴν σύγχρονον ἐν Φιλλανδίᾳ ποιητικὴν σχολήν, ἥτις χρησιμοποιεῖ τὴν σουηδικὴν γλῶσσαν. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: Ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρίγκιψ Λουδοβῖκος Φερδινάνδος» ρωμαντικὸς κύκλος (1919), ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Ὑπεράνω τοῦ ζόφου» (1919), τὸ μυθιστόρημα «Ἄννι Κόκκο» (1920), διὰ τὸ ὁποῖον τῷ ἀπενεμήθη τὸ κρατικὸν βραβεῖον τῆς λογοτεχνίας, ἡ τραγῳδία «Τὸ καθαρτήριον πῦρ» (1925) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χέμμις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀρχαία πόλις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, πρωτεύουσα νομοῦ. Ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐλέγετο *Ἐπού* ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐπιτοπίου ἰθυφαλλικοῦ θεοῦ Μὶν ἐλέγετο *Χέντι-Μίν*, ὅθεν τὸ κοπτικὸν *Χμὶν* καὶ τὸ ἀραβικὸν *Ἐχμὶμ* ἢ *Ἀχμίν*, ἢ *Ἀχμίμ*. Οἱ Ἕλληνες ταυτίσαντες τὸν Μὶν πρὸς τὸν Πᾶνα, τὴν ὠνόμασαν *Πανόπολιν* (βλ. λ.). Ὁ Στράβων ἐπαινεῖ τοὺς ὑφαντὰς καὶ λιθοξόους της. Ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατεκλύσθη τὸ μέρος ὑπὸ ἀναχωρητῶν, ἐδῶ δὲ ἀπέθανεν ὁ αἱρετικὸς πατριάρχης Νεστόριος, ἐξορισθεὶς εἰς τὴν ὄασιν τῆς Χάργκας. Πέριξ τῆς πόλεως ἀνεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ 1884 νεκροπόλεις πασῶν τῶν ἱστορικῶν ἐποχῶν τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τοῦ φαραὼ Ἐϋὲ (ΙΗ' δυναστ.) μέχρι τῶν Χριστιανῶν Κοπτῶν. Φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας ἦτο κέντρον μυστικισμοῦ, ὡς ἀποδεικνύουν τὰ ἐκεῖ εὑρεθέντα χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀνακαλυφθεὶς τῷ 1896, καὶ γνωστὸς εἰς τὴν ἀποκρυφολογίαν, ὡς *Κῶδιξ τοῦ Ἀχμίμ*, περιέχων τὰ ἑξῆς ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια: α) Τὸ τῆς Μαρίας (ἢ τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Ἰωάννου), β) Τὴν Σοφίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ γ) Τὰς πράξεις τοῦ Πέτρου. Σήμερον ἡ πόλις ἀριθμεῖ 25.000 κατοίκων, ἐξ ὧν 7.000 Κόπται, ἔχει δὲ ἐκτεταμένην βιομηχανίαν ἐγχωρίων ὑφασμάτων.

—2) Νησὶς ἐντὸς βαθείας καὶ ἐκτεταμένης λίμνης παρὰ τὸν ναὸν τῆς Λητοῦς εἰς τὴν πόλιν τοῦ Δέλτα Βουτώ (*Ἡροδ.* Β', 156), τὴν ὁποίαν νησῖδα οἱ κάτοικοι ἔλεγον κινουμένην. Γ. Λ. Α.

χεμνιτζία (ἡ) (Chemnitzia) *[Παλαιοζῳολ.]*. Ὀνομασία ὀλίγων τινῶν μορφῶν τοῦ ἐκλείψαντος γένους (τῶν γαστεροπόδων μαλακίων) *λοξόνημα*, εὑρισκομένων ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου καὶ ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους χεμνιτζία regularis εὑρέθησαν ἐν Ἑλλάδι ἐντὸς ἀμμωνιτοφόρων ἀσβεστολίθων τῆς κατωτέρας καρνικῆς ὑποβαθμίδος τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὴν Ἀργολίδα (Ἅγιος Ἀνδρέας). Γ. Κ. Γ.

Χέμνιτς (Chemnitz) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξωνίᾳ (βλ. λ. *Κέμνιτς*).

Χέμου, ἢ *Φθοῦρι ['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰθιοπίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βλεμμύων, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 7, 5) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου, μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου καταρράκτου. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ νῦν Semmé. Α. Θ. Σ.

Χὲμπ (Cheb) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Ἔγκερ*).

Χέμπελ (Hebel), *Ἰωάννης-Πέτρος*. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ διηγηματογράφος (1760—1826). Ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν διευθυντὴς τοῦ ἐν Καρλσρούῃ λυκείου, εἶτα δὲ πρωθιερεὺς καὶ μέλος τῆς πρώτης βαυαρικῆς βουλῆς. Ἔγραψεν εἰς τὴν γερμανοελβετικὴν διάλεκτον τῆς πατρίδος του (Βασιλεία) τὰ «Ἀλλεμανικὰ ποιήματα», διακρινόμενα διὰ τὴν ἀφελῆ χάριν καὶ τὴν πρὸς τὴν φύσιν ἀγάπην, ὑπὸ τῆς ὁποίας διαπνέονται. Ὁ Γκαῖτε ἐξετίμα ἰδιαιτέρως τὰ ποιήματα τοῦ Χέμπελ ὡς ἀξιομίμητα δείγματα νεωτέρας βουκολικῆς ποιήσεως. Πλὴν τούτων ὁ Χέμπελ ἔγραψε «Βιβλικὰ ποιήματα» (1824), ὡς καὶ τὸ δημοφιλέστατον ἡμερολογιακὸν ἔργον «Ὁ οἰκογενειακὸς φίλος τῆς χώρας τοῦ Ρήνου», συλλογὴν μικρῶν ἄρθρων καὶ διηγημάτων. Λ. Κ.

— **Χέμπελ** (Hebbel), *Χριστιανὸς-Φρειδερῖκος*. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ δραματογράφος (1813—1863). Υἱὸς πτωχοῦ κτίστου, διῆλθε τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του ἐν μέσῳ ἀφαντάστων στερήσεων, μετὰ πολλῶν δὲ κόπων καὶ εἰς ἡλικίαν σχετικῶς μεγάλην κατώρθωσε νὰ παρακολουθήσῃ νομικὰ εἰς Ἀϊδελβέργην καὶ φιλοσοφίαν εἰς Μόναχον. Βραδύτερον, ὑποστηριχθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ τοῦ Η' τῆς Δανίας, ἐπεχείρησε ταξίδια ἀνὰ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν (1843—1844), ἐγκατεστάθη δὲ ἀπὸ τοῦ 1846 ἐν Βιέννῃ, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν.

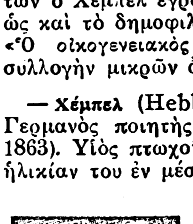

Χριστ. Χέμπελ.

Ἔγραψε κατὰ σειρὰν τὰ δράματα: «Ἰουδήθ» (1839), «Γενοβέφα» (1841), «Μαρία Μαγδαληνή» (1843), «Μία σικελικὴ τραγῳδία» (1847), «Ἰουλία» (1848), «Ἡρώδης καὶ Μαριάννα» (1848), «Μιχαὴλ Ἄγγελος» (1850), «Ἀγνὴ Μπερνάουερ» (1851), «Τὸ δακτυλίδι τοῦ Γύγη» (1854) καὶ τὴν τριλογίαν «Νιμπελούγκεν» (1855—1860). Ἐπίσης ἔγραψε τὰς κωμῳδίας: «Τὸ διαμάντι» (1841), «Τὸ ρουμπίνι» (1849), τὸ ἐπικὸν ποίημα «Μητέρα καὶ παιδί» (1857), λυρικὰ ποιήματα, διηγήματα, κριτικὰ ἄρθρα, ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις καὶ μίαν ἄκρως ἐνδιαφέρουσαν «Αὐτοβιογραφίαν». Τέλος κατέλιπε τὰ ἀποσπάσματα δύο ἀκόμη τραγῳδιῶν: «Μολὼχ» καὶ «Δημήτριος». Παρὰ τὸ φρικιαστικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ συχνάκις εἰς τὰ δράματά του, καὶ τὴν στυγνὴν ἀπαισιοδοξίαν, ἡ ὁποία

Digitized by Google

τὰ διαπνέει, ὁ Χέμπελ θεωρεῖται εἷς ἐκ τῶν προσωπικωτέρων δραματικῶν ποιητῶν τῆς Γερμανίας καὶ γενικῶς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οἱ ἥρωες τοῦ Χέμπελ διατηροῦσιν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον βάθος των, ἡ δὲ ἀπεγνωσμένη των σύγκρουσις πρὸς τὴν μοῖραν καὶ τὸ περιβάλλον, ἡ ὁποία καταλήγει σχεδὸν κατὰ κανόνα εἰς τὴν πλήρη καταστροφήν των, παρὰ τὴν ἀποκαρδιωτικὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ, φανερώνει πάντως τὴν ἰσχυρὰν σύλληψιν ἑνὸς γνησίου δραματουργοῦ. Ὁ Χέμπελ θεωρεῖται, ἐξ ἄλλου, χάρις εἰς τὴν «Μαρίαν Μαγδαληνὴν», ὁ ἱδρυτὴς τοῦ λεγομένου ἀστικοῦ δράματος ἐν Γερμανίᾳ. Τὰ «Ἅπαντα» τοῦ Χέμπελ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν E. Kuh καὶ A. Glaser εἰς 12 τόμους, ἐσχάτως δὲ ὑπὸ τοῦ O. Φίμπερ. Λ. Κ.

Χέμπερνταϋ (Heberdey), ***Ροδόλφος.*** Αὐστριακὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1864. Διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ αὐστριακοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Σμύρνης (1895—1903) καὶ τῶν Ἀθηνῶν (1904—1909), καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας τῶν πανεπιστημίων Ἴννσμπρουκ (1909) καὶ Γκρὰτς (1911) μέλος τῆς Ἀκαδημίας ἐπιστημῶν τῆς Βιέννης καὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας Ἀθηνῶν καὶ Μόσχας. Ἔγραψεν: «Αἱ περιηγήσεις τοῦ Παυσανίου ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα» (1894), «Ἔκθεσις δύο περιηγήσεων ἐν νοτιοδυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ» (1896) μετὰ τοῦ Ἐρνέστου Kalinka, «Πρώϊμα ἀττικὰ ἔργα ἐκ πωρολίθου» (1900), «Τὸ θέατρον τῆς Ἐφέσου», μελέτη μετὰ τοῦ Wilberg κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χέμπερντεν (Heberden), ***Οὐΐλλιαμ.*** Ἐπιφανὴς Ἄγγλος ἰατρὸς (1710—1801). Τὸ ὄνομά του κατέστη γνωστὸν ἐκ τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς στηθάγχης, ἥτις ἔκτοτε φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομά του ὡς *νόσος τοῦ Χέμπερντεν* («Some account of a disorder of the breast—Letter concerning engina pectoris; with a case and dissection» 1785). Τὰ ἰατρικὰ του ἅπαντα ἐξεδόθησαν τῷ 1831 ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ L. Friedländer μὲ τὸν τίτλον «Opera medica». *Ὄζοι τοῦ Χέμπερντεν* καλοῦνται αἱ ὀζώδεις διογκώσεις αἱ σχηματιζόμεναι διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀστεωδῶν φυμάτων τῶν ὑπαρχόντων φυσιολογικῶς ἐπὶ τοῦ κατωτέρου ἄκρου τῆς ραχιαίας ἐπιφανείας τῆς δευτέρας φάλαγγος. *Ὁ ρευματισμὸς τοῦ Χέμπερντεν* προσβάλλει τὰς μικρὰς ἀρθρώσεις καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ σχηματισμοῦ ὄζων. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ***Οὐΐλλιαμ*** ἐπίσης καλούμενος (1767—1845), διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς Ὀξφόρδης, ἔγραψε: «Observations on the increase and decrease of different diseases in London, particurarly of the plague» (1801), «Morborum puerilium epitome» (1804) κτλ. Ο. Ρ.

Χέμπρα (Hebra), ***Φερδινάνδος.*** Διάσημος Αὐστριακὸς δερματολόγος, ὁ ἀνακαινιστὴς τῆς νεωτέρας δερματολογίας (1816—1880). Ἐσπούδασεν ἐν Γκρὰτς καὶ Βιέννῃ, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1841 καὶ διετέλεσεν εἶτα βοηθὸς τοῦ Scoda. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν δερματολογίαν, διὰ πρακτικῶν καὶ θεωρητικῶν ἐργασιῶν κατήρτισεν ἰδιαίτερον νοσοκομειακὸν τμῆμα τῶν δερματικῶν νόσων, οὗτινος ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη εἰς αὐτὸν τῷ 1845. Κατὰ τὸ 1869 ἐγένετο ἐν Βιέννῃ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς δερματολογίας. Πρῶτος αὐτὸς, μετὰ πειραματικὰς κλινικὰς παρατηρήσεις, ἔδειξεν ὅτι μέγα τμῆμα δερματικῶν παθήσεων φέρει τοπικὸν χαρακτῆρα, προερχομένων ἐκ παρασιτικῶν καὶ παραπλησίας φύσεως ἐρεθισμῶν, καὶ ὄχι ἐκ τοῦ αἵματος καὶ ἐκ δυσκρασικῶν λόγων. Ἔγραψε: «Περὶ τῶν δερματικῶν νόσων» (1845), «Atlas der Hautkrankheiten» (1876) ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Elpinger καὶ Heitzmann, «Ὀξέα ἐξανθήματα τῶν δερματικῶν νόσων» κλπ. Ἐπίσης ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῆς λέπρας, ἐπιχειρήσας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ταξίδια εἰς Νορβηγίαν, Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρονται ἡ *πιτυρίασις* Hebra, ὁ χρόνιος *πολύμορφος λειχήν*, ὡς καὶ τὸ *πολύμορφον ἐρύθημα* τὸ ἀποκαλούμενον ἡ *νόσος τοῦ Hebra.* Ο. Ρ.

Χέμπριντις Ἄϊλαντς (Hebrides Islands) *[Γεωγρ.].* Ἀρχιπέλαγος τῆς Μεγάλης Βρεττανίας (6λ. λ. *Ἑβρίδες* νῆσοι).

Χέμπορν (Hebburn) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἀγγλίας παρὰ τὸ Νιούκασλ. Κάτ. 24.168 (1921). Ἔχει ναυπηγεῖα, μηχανουργεῖα, ἐργοστάσια κατασκευῆς ναυτιλιακῶν εἰδῶν, χημικῶν προϊόντων, χρωμάτων καὶ τσιμέντων καὶ ἀνθρακωρυχεῖα. Η. Π. Γ.

Χὲμς *[Γεωγρ.]* 6λ. *Χόμς.*

Χέμστεντε (Heemstede) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν τῷ νομῷ Βορείου Ὁλλανδίας, κειμένη ἐγγὺς καὶ πρὸς Ν. τοῦ Χάαρλεμ Κάτ. (1926) 16.087. Χ. Δ.

Χέμστερχοῦς (Hemsterhuys), ***Τιβέριος.*** Ὁλλανδὸς ἑλληνιστὴς (1685—1766), ὁ ἱδρυτὴς τῆς σχολῆς τῶν Ὁλλανδῶν ἑλληνιστῶν καὶ σπουδαῖος συντελεστὴς τῆς ἀναβιώσεως τῶν ἀρχαίων σπουδῶν. Ἐγένετο καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀμστελοδάμῳ (1704) καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν Φράνεκερ (1720) καὶ Λουγδούνῳ (1740). Ἔγραψε: «De Graecae linguae praestantia» (1720), «De litterarum humaniorum studiis» (1740), «De mathematum et philosophiae studio» (1725), κ. ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκε τοὺς «Διαλόγους» (1708) τὸ πρῶτον καὶ εἶτα τὰ «Ἅπαντα» (1743, τόμ. 4) τοῦ Λουκιανοῦ, τὸν «Πλοῦτον» τοῦ Ἀριστοφάνους (1744), τὸ «Ὀνομαστικὸν» τοῦ Πολυδεύκους, τὸν Ξενοφῶντα κ. ἄ. Μετὰ τὸν θάνατόν του εἶδον τὸ φῶς τὰ τερπνότατα «Anecdota Hemsterhusiana» (1825). —Π.

— **Χέμστερχοῦς** (Hemsterhuys), ***Φραγκῖσκος.*** Ὁλλανδὸς φιλόσοφος (1721—1790), υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Διετέλεσε γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν αἰσθητικήν, ψυχολογίαν καὶ κριτικήν. Ἔγραψε γαλλιστί: «Σοφύλος ἢ περὶ τῆς φιλοσοφίας» (1773), «Ἄλεξις, ἢ περὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος» (1787), «Διοκλέους ἐπιστολὴ πρὸς Διότιμον περὶ ἀθεΐας» (1787) καὶ «Περὶ τοῦ ἀνθρώπου» (1772), τὸ σπουδαιότερον αὐτοῦ δοκίμιον, ἐν ᾧ ἔκθεσις τῶν ψυχολογικῶν του δογμάτων. —Π.

«Χ.Ε.Ν.» (Y.W.C.A.). Συντετμημένη γραφὴ τῆς «*Χριστιανικῆς* Ἑνώσεως Νεανίδων» (6λ. λ.).

Χὲν (Hehn), ***Βίκτωρ.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς (1813—1890). Διετέλεσε καθηγητὴς του πανεπιστημίου τοῦ Ντόρπατ (1846) καὶ διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ τσάρου ἐν Ρωσίᾳ (1855). Ἔγραψε τὸ περίφημον: «Καλλιεργούμενα φυτὰ καὶ κατοικίδια ζῷα, ἐν τῇ μεταβάσει αὐτῶν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην» (1870, η' ἔκδ. ὑπὸ *Σράντερ* 1911, ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ *Ε. Κουρύλα* ἐν Ἀθήναις 1919), «Σκέψεις περὶ τοῦ Γκαῖτε» (1887) καὶ «Ταξιδιωτικαὶ εἰκόνες ἐξ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας» (1894). —Π.

Χενάγκουα (Henagua) *[Γεωγρ.]* 6λ. λ. *Ἰνάγκουα.*

Χενάνα. Νεστοριανὸς θεολόγος κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῆς Νισίβεως, ὑπήρξεν ὀπαδὸς τοῦ Ὠριγένους καὶ ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὰ πλεῖστα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Μάρκου καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου, ἑρμηνείαν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, τῆς λειτουργίας καὶ πολλὰ ἄλλα. Ε. Γ. Π.

Χενανισὸ (Henaniso ἢ Henanjesu), νεστοριανὸς *πατριάρχης.* Δύο πατριάρχαι τῶν νεστοριανῶν ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα. Ὁ Α', ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῷ 686, ἀπέθανε τῷ 701. Καταδιωχθεὶς ἀμειλίκτως ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νισίβεως Ἰωάννου, καθῃρέθη ὑπὸ τοῦ χαλίφου Ἄμπντ ἐλ Μαλίκ, ἐφυλακίσθη καὶ ἐξωρίσθη εἰς τι ὄρος. Ἀνεκλήθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀντιπάλου του. Ἔγραψε πολλὰς ὁμιλίας, λόγους καὶ ἐπιστολάς, ὑπόμνημα εἰς τὰ «Ἀναλυτικὰ» τοῦ Ἀριστοτέλους, διατριβὴν περὶ τοῦ διπλοῦ σκοποῦ τοῦ σχολείου ὡς μορφωτικοῦ τῆς διανοίας καὶ τῆς καρδίας, καὶ ἄλλα. Ὁ Β', ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 774, ἀπέθανε τῷ 780. Ἔγραψεν ἐπιστολάς, νεκρωσίμους ὕμνους, πέντε τόμους ἐμμέτρων ὁμιλιῶν καὶ δέκα τόμους περὶ διαφόρων θρησκευτικῶν ζητημάτων. Ε. Γ. Π.

Χενάο (Henao), ***Γαβριὴλ ντὲ*** —. Διαπρεπὴς Ἱσπανὸς θεολόγος (1626—1704). Εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν τῷ 1626, ἐδίδαξεν ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ ἐν Μπιλμπάο καὶ φιλοσοφίαν ἐν Σαλαμάγκᾳ, δογματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐν Ὀβιέδῳ καὶ Βαλλαδολίδῳ καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἑρμηνείαν τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐν Σαλαμάγκᾳ καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Empyreologia seu philosophia christiana de empyreo caelo» εἰς 2 τόμους (Lyon 1652), «De eucharistiae sacramento venerabili atque sanctissimo tractato scholaris diffusa et moralis concisior» (Lyon 1655), «De missae sacrificio divino atque tremendo» εἰς 3 τόμους (Salamanga 1656—1661), «Scientia media historiae propugnata, seu ventilabrum repurgans veras a falsis novellis narrationibus circa disputationes celeberrimas» (Lyon 1655) καὶ «Scientia media theologice defensa» εἰς 2 τόμους (Lyon 1674). Ε. Γ. Π.

Χένγκελερ (Hengeler), ***Ἀδόλφος.*** Γερμανὸς ζωγράφος (1863—1927). Ἐζωγράφησε τοπία καὶ προσωπογραφίας, ἰδίως συγχρόνων του πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ γνωστῶν συγγραφέων, διεκρίθη ὅμως κυρίως διὰ τὰς γελοιογραφίας του εἰς τὰς κυριωτέρας ἐφημερίδας τῆς Γερμανίας καὶ εἰς πολλὰ περιοδικά. Πολλαὶ τῶν γελοιογραφικῶν του πινάκων ἐξεδόθησαν εἰς συλλογὰς ὑπὸ τὸν τίτλον «Γελοιογραφίαι», ἄλλους δὲ ἐξέθεσεν εἰς ἰδιαιτέρας ἐκθέσεις του, αἵτινες ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν ἐν Μονάχῳ, Βερολίνῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Μ. Δ. Β.

Χένγκελο (Hengelo) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἄνω Ὕσσελ. Κάτ. (1926) 29.054. Εἶναι κόμβος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ντέβεντερ - Μπεντάϊμ καὶ ἔχει ἐργοστάσια σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, μηχανουργεῖα, βαμβακουργεῖα καὶ ὑφαντήρια. —Π.

Χένγκιστ (Hengist ἢ Hengest). Σάξων ἀρχηγὸς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ βασιλείου τοῦ Κὲντ ἐν Ἀγγλίᾳ. Οὗτος, κληθεὶς πιθανῶς παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βρεττανῶν Βόρτιτζερν ὡς ἐπικουρία κατὰ τῶν Πίκτων, ἀπεβιβάσθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του *Χόρσα* περὶ τὸ 450—455 ἢ κατ' ἄλλους τῷ 428 μ. Χ. πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ταμέσεως ἐπὶ κεφαλῆς πολυπληθῶν σαξονικῶν ὀρδῶν. Νικήσας τοὺς Πίκτους παρὰ τὸ Στάμφορντ καὶ περιελθὼν βραδύτερον εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς συμμάχους του Βρεττανούς, κατέλαβε βαθμιαίως τὴν περιφέρειαν τοῦ Κέντ, ἐκδιώξας ἐκεῖθεν τοὺς Βρεττανοὺς κατοίκους καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τοῦ ἀποκληθέντος βασιλείου τοῦ Κὲντ μὲ πρωτεύουσαν τὴν Καντερβουρίαν. Ἀπέθανε περὶ τὸ 488 μ. Χ., τὸν διεδέχθη δὲ εἰς τὸν θρόνον τοῦ νέου βασιλείου ὁ υἱός του *Ἄεσκ* ἢ *Οἴσκ.* Η. Π. Γ.

Χένγκ - Κιάνγκ *[Γεωγρ.]* βλ. *Σιάνγκ - Κιάνγκ.*

Χένγκστενμπεργκ (Hengstenberg), ***Ἐρνέστος-Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1802—1869). Σπουδάσας ἐν Βόννῃ φιλοσοφίαν καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας, ἐδίδαξεν αὐτὰς ἐν Βερολίνῳ ἀπὸ τοῦ 1826 μέχρι τοῦ θανάτου του. Τῷ 1827 ἵδρυσε τὴν «Evangelische Kirchenzeitung» καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βερολίνῳ τὰ ἑξῆς ἔργα: «Christologie des alten Testaments» εἰς 3 τόμους (1829—1852), «Beiträge zur Einleitung ins alte Testament» εἰς 3 τόμους (1831—1839), «Die Bücher Moses und Aegypten» (1841), «Die Geschichte Bileam's und seine Weissagungen» (1842), «Commentar über die Psalmen» εἰς 4 τόμους (1842—1847), «Die Offenbarung des heiligen Johannes erläutert» εἰς 2 τόμους (1849—1851), «Die Opfer der heiligen Schrift. Die Juden und die christliche Kirche. Ein Vortrag auf Veranlassung des evangelischen Vereins in Berlin gehalten» (1852), «Das Hohelied Salomonis ausgelegt» (1853), «Geschichte des Reiches Gottes unter dem alten Bunde» εἰς 2 τόμους (1869—1871), «Vorlesungen über die Leidensgeschichte» (1875) κλπ. Ε. Γ. Π.

Χένδρο *[Παραλ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τοῦ νοτ. Αἰγαίου (πλάτ. 37° 05′ 25″ Β, μήκ. 25° 48′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1866: Amorgos and Denusa), Ν. Δ. ἐσχατιὰ τῆς νήσου Δενούσης. Καὶ ὅρμος φερώνυμος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ, ἔχων ὕφορμον Σπηλιὰ τοῦ Πειρατοῦ, ὑπομιμνήσκοντα διὰ τῆς ὀνομασίας του τοὺς χρόνους τῆς πειρατείας. Σ. Ε. Λ.

Χένεν-νεσοὺτ *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Μπάχρ Γιουσέφ. Παρ' αὐτὸ κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Ἡρακλεοπόλεως,* καλύπτοντα 1 ½ τετρ. χλμ. Τὸ φαραωνικόν της ὄνομα ἔγινε παρὰ τοῖς Κόπταις *Χνὲς* καὶ τοῖς Ἄραψι *Ἀχνὰς* ἢ *Ἀχνανία.* Πρωτεύουσα νομοῦ, τοῦ Ἡρακλεοπολιτικοῦ, εἶχε πολιοῦχον τὸν κριοκέφαλον Χερισέφ, ταυτισθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Ἡρακλέα. Ἐλατρεύετο δὲ καὶ ὁ ἰχνεύμων. Ἐκ τῶν παλαιῶν ναῶν οὐδὲν ἀπέμεινε· δύο ἢ τρεῖς κίονες ἀνήκουν εἰς βυζαντινὴν ἐκκλησίαν. Ἡ νεκρόπολις τῆς ἀρχαίας πόλεως εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς διώρυγος, ὅπου τὸ χωρίον Σεδμὲντ ἐλ Τζέμπελ. Γ. Λ. Α

Χενεραλίφε (Generalife). Ὄνομα ὀνομαστοῦ παλαιοῦ ἀνακτόρου τῶν Μαυριτανῶν ἐν Γρενάδῃ τῆς Ἱσπανίας. Ἐντὸς τῶν πλουσίων καὶ μεγαλοπρεπῶν αἰθουσῶν του ὑπάρχουν σημαντικαὶ συλλογαὶ πινάκων ζωγραφικῆς καὶ ἐνδιαφέρουσαι τοιχογραφίαι. Μ. Δ. Β.

Χενὶλ (Genil) *[Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Ἱσπανίας ἐν Ἀνδαλουσίᾳ, σχηματιζόμενος ἐκ δύο βραχιόνων κατερχομένων ἐκ τῆς Σιέρρα Νεβάντα. Χύνεται μετὰ ροῦν 220 χλμ. εἰς τὸν Γκουανταλκιβὶρ ἐν τῷ νομῷ τῆς Σεβίλλης. Μ. Δ. Β.

Χένις (Henisch), ***Γεώργιος.*** Οὔγγρος λόγιος καὶ λεξικογράφος (1549—1618). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς λογικῆς καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰς Ἄουγκσμπουργ καὶ ἐξέδωκε τὸν Ἡσίοδον (1580), Ἀρεταῖον κ. ἄ. Κυρίως εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντων «Thesaurus linguae germanicae» (1616) καὶ τοῦ «Catalogus graecorum codicum». Π. Ν. Π.

Χένκε (Henke), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς ἀνατόμος, γεννηθεὶς ἐν Ἰένᾳ τῷ 1834. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν Ροστὸκ (1865), ἐν Πράγᾳ (1872) καὶ ἐν Τυβίγγῃ (1875). Ἔγραψεν: «Ἀνατομικὴ καὶ μηχανικὴ τῶν ἀρθρώσεων» (1863), «Τοπογραφικὴ ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου» (1879—1883) κλ. Ὡς *χῶρος ὀπισθοσπλαγχνικὸς τραχηλικὸς τοῦ Χένκε* θεωρεῖται τὸ ἐκ χυτταρώδους ἱστοῦ διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ σπονδυλικῆς στήλης ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου φάρυγγος καὶ οἰσοφάγου. Ο. Ρ.

Digitized by Google

—**Χένκε** (Hencke), ***Κάρολος - Λουδοβῖκος.*** Γερμανὸς ἐρασιτέχνης ἀστρονόμος (1793—1866). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ταχυδρομείου τῆς πατρίδος του. Ἡ ἀνακάλυψις κατὰ τὸ 1845 τοῦ πέμπτου ἀστεροειδοῦς, ὅστις ὠνομάσθη Ἀστραία, καὶ μετὰ διετίαν περίπου τοῦ μικροῦ πλανήτου Ἥβη ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ συστηματικῶν ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς φῶς σμῆνος ἐξ ὑπερχιλίων ἤδη τοιούτων σωμάτων, κινουμένων περὶ τὸν Ἥλιον μεταξὺ Ἄρεως καὶ Διός. Σ. Π.

Χένκελ (Henckell), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς ποιητὴς (1864—1929). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν εἰς Βερολῖνον καὶ Ἁϊδελβέργην, ἀκολούθως δὲ ἐγκατεστάθη ἐν Ζυρίχῃ, ἔνθα ἐπὶ μακρὰ ἔτη διηύθυνεν ἐκδοτικόν τινα οἶκον. Ἐδημοσίευσε πλείστας ποιητικὰς συλλογάς: «Βιβλίον ποιητικῶν σχεδιασμάτων», «Στροφαί», «Κοτσυφολαλήματα», «Διόραμα», «Trutznachtigall», «Ἰντερμέτζο», «Ποιήματα», «Νέα ζωή», «Κορυφαὶ καὶ βάθη», «Κραδασμοὶ» κ. ἄ. Ὑψίστης σημασίας ὑπῆρξεν ἡ συμβολή του εἰς τὴν νεωτέραν γερμανικὴν λογοτεχνίαν, λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ, μεθ' οὗ ἐπολέμησε τὸν παλαιὸν γερμανικὸν ἰδεαλισμὸν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ νατουραλισμοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὴν ποίησιν, εἰς ἣν πρῶτος μετὰ τοῦ Λίλιενκρον εἰσήγαγε θέματα τοῦ καθημερινοῦ βίου. Φανατικὸς σοσιαλδημοκράτης, δὲν ἐδίστασε νὰ θυσιάσῃ συχνάκις τὴν ποίησιν εἰς τὴν ἰδεολογίαν του. Τὰς περὶ τέχνης ἰδέας του ὁ Χένκελ ἀπεκρυστάλλωσε κάπως μετριοπαθέστερον εἰς τὰ τελευταῖα ἔργα του: «Τὸ βιβλίον τῶν τραγουδιῶν μου» καὶ «Ἡ νέα Γῆ». Λ. Κ.

Χένλε (Henle), ***Φρειδερῖκος-Γουσταῦος-Ἰάκωβος.*** Γερμανὸς ἀνατόμος καὶ παθολόγος (1809—1885). Ἦτο υἱὸς Ἰουδαίων ἀσπασθέντων ἀργότερον τὸν Χριστιανισμόν. Ἐγένετο ἐπιμελητὴς τοῦ Μύλλερ ἐν Βερολίνῳ (1834) καὶ ἀργότερον ὑφηγητὴς (1838—1840). Τῷ 1840 ἐκλήθη καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν Ζυρίχῃ, διδάξας ἀργότερον καὶ φυσιολογίαν. Τῷ 1841 ἐδημοσίευσε τὴν «Γενικὴν ἀνατομικήν» του, ἥτις κατέστησε τὸ ὄνομά του γνωστὸν ἀνὰ τὸν κόσμον, καὶ τῷ 1844 ἵδρυσε μετὰ τοῦ Pfeufer τὸ περιοδικὸν «Zeitschr. für rationnelle Medicin». Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκλήθη ὡς καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν Ἁϊδελβέργῃ, ἀργότερον δ' ἐγένετο διευθυντὴς καὶ τῷ 1852 καθηγητὴς ἐν Γοτίγγῃ. Τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Μπρεσλάου ἀνηγόρευσεν αὐτὸν διδάκτορα τῆς φιλοσοφίας, τὸ δὲ τοῦ Ἐδιμβούργου τῆς νομικῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μύλλερ προσεκλήθη ὡς διάδοχός του ἐν Βερολίνῳ, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη. Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν πλέον σημαινόντων ἀνατόμων καὶ τῶν πλέον ἐξόχων ἰατρῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Πολλαὶ ὑπῆρξαν αἱ ἀνακαλύψεις του, ὡς: ἡ τοῦ κυλινδρικοῦ ἐπιθηλίου τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν διαφόρων ἐπιθηλίων ἐν τῷ ζωϊκῷ ὀργανισμῷ, ἡ ἀλληλοεξάρτησις τῶν διαφόρων ἐπιθηλίων, ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἐνδοθηλίου, τῶν ἡπατικῶν κυττάρων, τῶν κυττάρων τῶν σπερματικῶν σωληναρίων κ.λπ. Παρέσχε πληθὺν νέων εὑρημάτων εἰς τὴν ζῳοτομίαν καὶ τὴν συγκριτικὴν ἀνατομικήν, ὧν τμῆμα εὕρηται εἰς τὸ κλασσικὸν τρίτομον ἔργον του τῆς «Συστηματικῆς ἀνατομικῆς», καὶ ἕτερον διεπραγματεύθη εἰς τὸ μετὰ τοῦ Μύλλερ ἐκδοθὲν ἔργον του «Systematische Beschreibung der Plagiostomen» (1841), ὡς καὶ πλείστας πραγματείας του. Αἱ ἀνατομοπαθολογικαί του ἔρευναι ἐκτήσαντο ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τῶν βακτηριδιολογικῶν δεδομένων τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων· διότι ἐκ τῶν πρώτων ἰσχυρίσθη ὅτι αἱ μολυσματικαὶ νόσοι ὀφείλονται εἰς παρασιτικὴν αἰτίαν: «Pathologische Untersuchungen» (1840), «Handbuch der rationellen Pathologie» (δίτομον 1846). Ἐκ τῶν ἰδεῶν τούτων τοῦ Χένλε ἐμπνευσθεὶς καὶ ὁ Koch προέβη εἰς τὰς διασήμους ἐρεύνας του. Ὡς *ἀγκύλη τοῦ Χένλε* περιγράφεται ὑπὸ μορφὴν ἀγκύλης μοῖρα τῶν οὐροφόρων σωληναρίων τοῦ νεφροῦ, ἡ μεταξὺ τῶν συνεσπειραμένων σωληναρίων καὶ τοῦ μεσοδιαστήματος κειμένη. Ὡς *κύτταρα τοῦ Χένλε* ἐκλήθησαν τὰ κύτταρα τῶν σπερματικῶν σωληναρίων, καὶ ὡς *στιβὰς τοῦ Χένλε* ἡ ἐκ πολυεδρικῶν κυττάρων ἐπιπολῆς στιβὰς τοῦ ἔσω χιτῶνος τοῦ θυλάκου τῶν τριχῶν. Ο. Ρ.

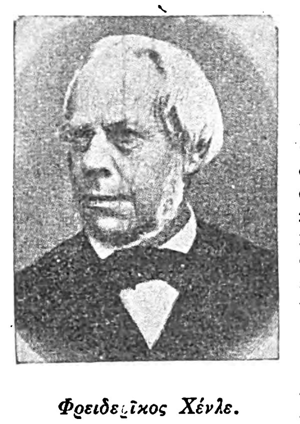

Φρειδερῖκος Χένλε.

—**Χένλε** (Henle), ***ἔλυτρον τοῦ — [Ἀνατομ.]***· βλ. λ. ***ἔλυτρον.***

—**Χένλε** (Henle), ***σύνδεσμος τοῦ — [Ἀνατομ.]***· βλ. λ. ***δρέπανον.***

Χένλ(ε)ϋ (Henley), ***Γουλιέλμος - Ἐρνέστος.*** Ἄγγλος ποιητὴς καὶ κριτικὸς (1849—1903). Ἐξέδωκε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Book of Verse» (1888), «London Voluntaries» (β' ἐκδ. 1899), «Poems» (1898) καὶ «Hawthorn and Lavender» (1901). Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Στήβενσον συνέγραψε τὰ θεατρικὰ ἔργα: «Beau Austin», «Deacon Brodie», «Admiral Guinea» (1892) καὶ «Macaire» (1895), καθὼς καὶ ἀξιολόγους κριτικὰς μελέτας. Ὁ Χένλεϋ διέπρεψε κυρίως ὡς λυρικὸς ποιητής. Η. Π. Γ.

χέννα (ἡ) (Henna) *[Φαρμακογν.].* Κοσμητικὸν σκεύασμα, χρησιμοποιούμενον ἐν Ἀνατολῇ διὰ τὸν χρωματισμὸν τῶν ὀνύχων τῶν χειρῶν, τῶν ἐπιφανειῶν τῶν χειρῶν, τοῦ πέλματος, τοῦ γενείου κλπ. Τὸ σκεύασμα εὑρίσκει ἐφαρμογὴν καὶ ὡς λαϊκὸν φάρμακον. Προέρχεται δὲ ἐκ τοῦ φυτοῦ *λαυσονία ἡ ἄοπλος,* ἐκ τῆς κόνεως τῶν φύλλων τοῦ ὁποίου λαμβάνεται. Ἡ χρωστικὴ περιέχεται εἰς μεγαλυτέραν ποσότητα εἰς τοὺς βλαστούς. Ζεομένη μεθ' ὕδατος ἡ δρόγη δίδει κιτρινέρυθρον ὑγρόν, καθιστάμενον τῇ ἐπιδράσει τῶν ἀλκαλίων τόσον περισσότερον ἐρυθρὸν ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ περιεκτικότης της εἰς βλαστούς. Τὰ φύλλα περιέχουν 12—15 % καστανοῦ χρώματος κόμμι καὶ 2 % ῥητίνην. Κ. Γ. Μ.

Χέννε ἂμ Ρὺν (Henne am Rhyn), ***Ὄθων.*** Ἑλβετὸς ἱστορικὸς (1828—1914). Ἔγραψεν: «Ἱστορία τοῦ ἑλβετικοῦ λαοῦ» (1865—1866, τόμ. 6), «Γενικὴ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ» (1870—1877, τόμ. 7), «Αἱ σταυροφορίαι καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς των» (1883—1886, μετὰ τοῦ Bildern von Doré, γ' ἐκδ. 1903), «Ἀντιζαρατούστρας» (1890) κ. ἄ. —Π.

Χέννιγκ (Hennig), ***Κάρολος-Ραφαήλ.*** Γερμανὸς μουσικὸς (1845—1914). Ἔγραψε: «Methodik des Schulgesangsunterrichts», «Aesthetik der Tonkunst» (1896), «Deutsche Gesangschule» (1899), «Die Gesangsregister auf physiologischer Grundlage», «Einführung in den Beruf des Klavierlehrers» (1903), «Musiktheoretisches Hilfsbuch» (1903), «Einführung in das Wesen der Musik» (1906). Ὡς συνθέτης ἐγένετο γνωστὸς διὰ πολλῶν ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων χορῳδιῶν, διὰ τοῦ 130 ψαλμοῦ κ. ἄ. Γ. Σ.

Χέννικερ (Henniker), *σὲρ* ***Φρειδερῖκος.*** Ἄγγλος περιηγητὴς (1793—1825). Περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν καὶ τὸ ὄρος Σινᾶ, μεθ' ὃ ἐπεσκέφθη τὴν Κύπρον, Ῥόδον, Ἀθήνας καὶ Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις ὑπὸ τὸν τίτλον: «Σημειώματα ἐκ περιηγήσεών μου» (1824). Η. Π. Γ.

Χέννινγκς (Hennings), ***Ἰοῦστος.*** Γερμανὸς φιλόσοφος (1731—1815). Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης. Ἐπεμελήθη τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τοῦ «Φιλοσοφικοῦ λεξικοῦ» τοῦ Walch, ὑπῆρξεν ὀπαδὸς τοῦ Βόλφ καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Πρακτικὴ λογική» (1764), «Ἐγχειρίδιον μεταφυσικῆς» (1768), «Κριτικοϊστορικὸν ἐγχειρίδιον τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας» (1764), «Ἀνθρωπολογία καὶ πνευματολογία» (1777), «Ἠθική» (1782), «Πραγματικὴ ἱστορία τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων» (1774), ἐν ᾗ συνεκέντρωσε πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ χρησιμοποιηθέντα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, «Ἠθικὴ καὶ πολιτική» (1766), «Ἡ θεία ἑνότης» (1779) κλπ. Εἰς σειρὰν μελετῶν δημοσιευθεισῶν ἀπὸ τοῦ 1774 μέχρι τοῦ 1783 ἐπραγματεύθη περὶ τῶν ἐκτάκτων ψυχικῶν φαινομένων, ὡς τῶν ὁραμάτων, τῆς ὑπνοβασίας, τῆς μαντείας κλπ., ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς κανονικὰς δεξιότητας τῆς ψυχῆς. Θ. Π.

Χεννὸ (Henno), ***Φραγκῖσκος.*** Θεολόγος τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Tractatus triplex de restitutione, jure et justitia ac de statu religioso» (1706), «Tractatus moralis in Decalogi praecepta» (1706), «De vitiis et virtutibus» (1708), «Tractatus de actibus humanis eorumque regulis et principiis» (1710), «De sacramentis» εἰς 2 τόμους (1712), «De Verbi divini incarnatione» (1711), «De Deo uno et trino» (1713), «Theologia dogmatica, moralis ac scholastica» εἰς 8 τόμους (1706—1713). Ε. Γ. Π.

Χένοχ (Henoch), ***Ἐδουάρδος-Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς παιδίατρος, γεννηθεὶς τῷ 1820. Διὰ τῶν ἐργασιῶν του προήγαγε σημαντικῶς τὴν παιδιατρικήν. Ἔγραψεν: «Αἱ νόσοι τοῦ ἥπατος» (1846), «Ἰατρικὴ κλινική» (1854—1856), «Παθολογία καὶ θεραπευτικὴ τῶν νόσων τῶν παίδων» (1865), «Κλινικὴ τῶν κοιλιακῶν νόσων» (1852—1863) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Χένρυ (Henry), ***Γουλιέλμος.*** Ἄγγλος χημικὸς (1775—1863). Ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἀπορροφήσεως διαφόρων ἀερίων ὑπὸ διαφόρους συνθήκας πιέσεως καὶ θερμοκρασίας. Διὰ τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ κατέληξεν εἰς τὸν ὁμώνυμον νόμον, καθ' ὃν τὸ ὕδωρ ἀπορροφεῖ ὑπὸ πίεσιν δύο, τριῶν κ. λ. ἀτμοσφαιρῶν ποσότητα ἀερίου διπλασίαν, τριπλασίαν κ. λ. τῆς ὑπὸ πίεσιν μιᾶς ἀτμοσφαίρας ἀπορροφουμένης. Ἔγραψε «Στοιχεῖα πειραματικῆς χημείας» (1799), πλειστάκις ἀνατυπωθέντα. Σ. Γ.

—**Χένρυ** (Henry), ***Κάλεμπ-Σπράγκ.*** Βορειοαμερικανὸς φιλόσοφος (1804—1884). Τῷ 1834 ἵδρυσε τὸ «American Advocate of Peace», ὄργανον τῆς ἀμερικανικῆς ἑταιρείας ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μπρίστολ τῆς Πενσυλβανίας. Τῷ 1837 ἵδρυσε μετὰ τοῦ Φ. Χὼκς τὴν «New York Review», τῷ δὲ 1839 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1852, ὁπότε παρῃτήθη, διὰ νὰ ἀφοσιωθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ γράμματα. Συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκλαΐκευσιν τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ χώρᾳ του καὶ ἔγραψε: «The elements of Psychology» (1834), «Epitome of the History of philosophy» (1845), «History of civilization», «Compendium of Christian antiquities», «Moral and philosophical Essays», «Satanas a moral philosopher», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— ***Χένρυ-Μαρτίνι τυφέκιον***· βλ. λ. *Μαρτίνι τυφέκιον.*

Χένρυσον (Henryson), ***Ροβέρτος.*** Σκῶτος ποιητὴς (1425—1500). Τὰ γνωστότερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ διαθήκη τῆς Χρυσηΐδος», «Ἠθικοὶ μῦθοι» κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Αἰσωπείων, τὸ σκωπτικὸν εἰδύλλιον «Robene and Makyne» καὶ «Ὀρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη». Η. Π. Γ.

Χένσε (Hense), ***Ὄθων.*** Γερμανὸς φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1845. Καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Φρειβούργου. Ἔγραψεν: «Ἡλιοδώρειοι ἔρευναι» (1870), «Κριτικὰ φύλλα» (1872), «De Iuba antigrapho» (1875), «Περὶ τῶν χορικῶν μερῶν τοῦ Ἴωνος τοῦ Εὐριπίδου» (1876), «Τὰ χορικὰ τοῦ Σοφοκλέους» (1877), «Μελέται περὶ Σοφοκλέους» (1880), «Αἱ προσωπίδες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τραγῳδίᾳ» (β' ἐκδ. 1905) κ. ἄ. Εἶναι ἐκ τῶν ἐκδοτῶν τῶν μεγάλων φιλολογικῶν ἐπιθεωρήσεων «Rheinische Museum» καὶ «Berliner Philologische Wochenschrift», καὶ ἐξέδωκε τὸν «Ἀγαμέμνονα» τοῦ Αἰσχύλου (1883), τὸ «Ἀνθολόγιον» τοῦ Στοβαίου (1864—1912, τόμ. 3), τὰς «Ἐπιστολὰς» τοῦ Σενέκα (1898, β' 1914), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χένσελ (Henschel), ***Γεώργιος.*** Γερμανὸς ἀοιδὸς καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1850. Ἐγκατασταθεὶς τῷ 1885 ἐν Λονδίνῳ, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν συμφωνικῶν συναυλιῶν, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐδίδασκεν ᾆσμα εἰς τὸ Βασιλικὸν Μουσικὸν Κολλέγιον. Συνέθεσε τὰ μελοδράματα: «Φρειδερῖκος ὁ Ὡραῖος» καὶ «Nubia», σκηνικὴν μουσικὴν διὰ τὸν «Ἀμλέτον», κ. ἄ. Γ. Σ.

— **Χένσελ** (Hensel), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς ζωγράφος (1794—1861). Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ Ἰταλίᾳ, ὅπου ἐξετέλεσε θαυμάσιον ἀντίγραφον τῆς «Μεταμορφώσεως» τοῦ Ραφαήλου καὶ μέγα πρωτότυπον πίνακα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Σαμαρεῖτις». Ἐζωγράφησε πολλοὺς ἄλλους πίνακας ἐπὶ ἱστορικῶν θεμάτων καὶ ἐξέδωσε συλλογὴν ὑπερχιλίων σχεδίων διαφόρων συγχρόνων του μεγάλων ἀνδρῶν. Μ. Δ. Β.

—**Χένσελ** (Hensel), ***Λουῗζα.*** Γερμανὶς ποιήτρια (1798—1876). Μεγάλην ἤσκησεν ἐπ' αὐτῆς ἐπίδρασιν ὁ Κλήμης Μπρεντάνο, ὅστις μετὰ πάθους τὴν ἠγάπησεν ὡς παιδίσκην. Ἔγραψε θρησκευτικὰ ποιήματα πλήρη αἰσθήματος καὶ τρυφερότητος, ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον τῷ 1858. Εἰς νεωτέραν ἔκδοσιν τῶν «Ἁπάντων» της περιελήφθησαν καὶ τὰ ποιήματα τῆς ἀδελφῆς της *Βιλελμίνης* (1802—1893).

—**Χένσελ** (Hensel), ***Παῦλος.*** Γερμανὸς φιλόσοφος (1860—1930), ἔγγονος τῆς προηγουμένης. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Ἁϊδελβέργῃ καὶ Ἐρλάγγῃ καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θερμοτέρων ἀπολογητῶν τῆς νεοκαντιανῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ. Ἐξέδωκε πλεῖστα φιλοσοφικὰ καὶ αἰσθητικὰ συγγράμματα, ὧν κυριώτερα: «Ἠθικὴ γνῶσις καὶ ἠθικὴ πρᾶξις» (1889), «Καρλάϋλ» (1912), «Κύρια προβλήματα τῆς ἠθικῆς» (1913), «Ρουσσὼ» (1919) κ. ἄ. Λ. Κ.

—**Χένσελ** (Hensel), ***Φαννύ.*** Γερμανὶς κλειδοκυμβαλίστρια καὶ συνθέτις (1805—1847), σύζυγος τοῦ ζωγράφου Γουλιέλμου Χένσελ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Φήλικος Μέντελσον-Μπαρτόλντυ. Συνέθεσε πολλὰς ἐπιτυχεῖς συνθέσεις, ἐν αἷς: «Lieder ohne Worte», «Lieder», «Klaviertrio» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χένσελερ (Henseler), ***Ἐρνέστος.*** Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1852. Ἐσπούδασεν ἐν Βερολίνῳ καὶ Βεϊμάρῃ καὶ ἐγένετο ὀνομαστὸς ὡς τοπιογράφος καὶ ζωγράφος κυνηγετικῶν καὶ ἀγροτικῶν σκηνῶν, ὧν διακρίνονται τὸ «Κυνήγιον» (1875) καὶ ἡ «Ἀνάπαυσις κυνηγῶν» (1877). Τῷ 1878 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν σχολὴν τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ Βερολίνου, τῷ δὲ 1888 καθηγητὴς

Digitized by Google

τῆς ἀνωτέρας τεχνικῆς σχολῆς. Ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων του διακρίνονται: «Μετὰ τὴν ἑορτὴν» (1890), «Τέλος τῆς ἐργασίας» (1898), «Εὐχαριστημένος ἀγρότης» κ. ἄ. Ἐζωγράφησεν ἐπίσης πολεμικοὺς πίνακας: «Γαλλικὴ ἐποχὴ» (1894), «Ἡ 5η μεραρχία πρὸ τοῦ Ροζονβὶλ τὴν 16 Αὐγούστου 1870» 1897), «Τὰ τελευταῖα φυσίγγια» (1900), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χένσελτ (Henselt), ***Ἀδόλφος*** *φὸν* —. Διάσημος Γερμανὸς κλειδοκυμβαλιστὴς (1814—1889. Ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τὸν Χοῦμμελ, καίτοι δὲ ἦρε μεγάλους θριάμβους, προετίμησεν, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν, νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Πετρουπόλει, ἔνθα ἐγένετο μουσικὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς. Τὰ ἔργα τοῦ Χένσελ, γεγραμμένα διὰ χεῖρας ἐξαιρετικῆς ἐκτάσεως, ὡς ἦσαν αἱ ἰδικαί του, εἶναι τεχνικῶς περίπλοκα καὶ ἀναπτύσσονται ἐπὶ εὐρείας ἁρμονικῆς βάσεως, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἀπαιτοῦν αὐστηρὸν «λεγκάτο». Ἐκ τῶν ἔργων του ἀναφέρονται: ἓν κοντσέρτο διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ μεγάλαι σπουδαὶ (ἔργ. 2 καὶ 13), «Poè ne d'amour» (ἔργ. 3), «Frühlingslied» (ἔργ. 15, πολλὰ τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον, παραφράσεις, κ. ἄ. Γ. Σ.

Χένσεν (Hensen), ***Βίκτωρ***. Γερμανὸς φυσιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1835. Ἐκτήσατο φήμην ἐκ τῶν ἀξιολόγων ἐμβρυολογικῶν ἐρευνῶν του καὶ τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς ἀνατομικῆς καὶ τῆς ἱστολογίας τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἱδρύματος Humboldt διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῶν μικροσκοπικῶν θαλασσίων ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν ὀργανισμῶν (πλαγκτόν), ἧς ἐδημοσίευσε τὰ εὑρήματα, ὡς καὶ προϊστάμενος τῆς ἐπιτροπῆς ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τῆς Γερμανικῆς θαλάσσης. Ο. Ρ.

Χένσκε (Henschke), ***Ἀλφρέδος***. Πραγματικὸν ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως *Κλάμπουντ* (βλ. λ.).

Χένσλερ (Hensler), ***Κρίστιαν-Γκόττφριντ***. Γερμανὸς λουθηρανὸς θεολόγος (1760—1812). Ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν Κιέλῳ καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Jesaias neu übersetzt mit Anmerkungen» (1788), «Bemerkungen über Stellen in den Psalmen und in der Genesis» (1791), «Erläuterung des ersten Buches Samuelis und der Salomonischen Denksprüche» (1796), «Bemerkungen über Stellen in Jeremias Weissagungen» (1805), «Animadversiones in quaedam duodecim Prophetarum minorum loca» (1786), «Der Brief des Apostels Jacobus übersetzt» (1801) καὶ «Der Brief an die Galater und der erste Brief Petri» (1805). Ε. Γ. Π.

Χὲντ (Head), ***Μπάρκλαι-Βίνσεντ***. Ἄγγλος νομισματολόγος (1844—1914). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν νομισμάτων καὶ τῶν μεταλλίων (Department of coins and medals) τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου, ἐπιδοθεὶς ἰδίως εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν νομισμάτων. Ἐδημοσίευσε πολλὰς νομισματολογικὰς μελέτας εἰς εἰδικὰ περιοδικά, ὡς εἰς τὸ «International Numismatica Orientalica» καὶ τὸ «Numismatic Chronicle», καὶ ἐξέδωκε τῷ 1887 τὸ σημαντικώτατον ἔργον «Historia Numorum, a manual of Greek Numismatics», τὸ ὁποῖον μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σβορώνου. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἄλλων ἔργων καὶ δημοσιευμάτων τοῦ Χὲντ εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὁ ἑνδεκάτομος κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου «Catalogue of the Greek coins in the British Museum», «Synopsis of the contents of the British Museum. Department of coins and medals. Select Greek coins exhibited in Electrotype» (1872), «On the chronological sequence of the coins of Syracuse» (1874), «Metrological notes on the ancient electrum coins struck between the Lelantian wars and the accession of Darius» (1875), «The coinage of Lydia and Persia» (1877), «On the chronological sequence of the coins of Ephesus» (1880), «On the chronological sequence of the coins of Boetia» (1881), «A guide to the principal gold and silver coins of the ancients» (1881), «Corolla numismatica» (1906). Β. Δ. Θ.

Χέντβιγκ (Hedwig), ***Ἰωάννης***. Γερμανὸς βοτανικὸς (1730—1799). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς (1786) καὶ τῆς βοτανικῆς (1789) ἐν Λειψίᾳ. Κύρια ἔργα: «Θεωρία ἐπὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ γονιμοποιήσεως τῶν κρυπτογάμων» (1784), «Ἐξεικόνισις τῶν κρυπτογάμων φυτῶν» (1787—1797), τόμ. 4). —Π.

Χέντβιγκ (Hedwig)· βλ. λ. *Ἑδβίγη*.

Χεντγιάλγια (Hegyalia) *[Γεωγρ.]*. Ἀντηρὶς νοτιοανατολικὴ τῆς Τοκαϊκῆς ὀροσειρᾶς τῶν Καρπαθίων, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Χερνὰντ καὶ Μποντρόγκ, ἐν τῇ βορείᾳ Οὑγγαρίᾳ. Ἔχει μῆκος 115 χλμ. καὶ ὑψηλοτέραν κορυφὴν τὴν Σίμονκα (1.092 μ.). Ἐν τῇ βορείᾳ πλευρᾷ πλούσια ἁλατωρυχεῖα καὶ οἱ ἐκλεκτότεροι ἐν τῷ κόσμῳ ὀπάλιοι λίθοι, ἐν δὲ τῇ νοτίᾳ (μέσον ὕψος 400 μ.) ἐκτεταμένοι ἀμπελῶνες, ἐξ ὧν προέρχεται ὁ ὀνομαστὸς οἶνος Τοκάϊ. —Π.

Χεντεμάρκεν (Hedemarken) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Νορβηγίας ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Χάμαρ. Ἔχει ἔκτασιν 27.453 τ. χλμ. καὶ 153.000 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Χάμαρ*. Μ. Δ. Β.

Χεντενστιέρνα (Hendenstierna), ***Ἀλφρέδος*** *ἄφ* —. Σουηδὸς συγγραφεὺς (1852—1903). Ἐδημοσιογράφησεν ἐπὶ ἔτη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Sigurd. Ἔγραψεν ἠθογραφικὰ διηγήματα, ἰδιαιτέρως ἐκτιμηθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας: «Λογῆς λογῆς ἄνθρωποι» (6 τόμοι). Ἐπίσης ἔγραψε μυθιστορήματα («Εὔα», «Ἡ διαθήκη τοῦ Ἰωνᾶ Ντύρμαν» κ.ἄ.). Λ. Κ.

Χέντερσον (Henderson) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Κεντώκυ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀχάϊο. Κάτ. 14.500. Διεξάγει ἐμπόριον σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ καρπῶν καὶ ἔχει βιομηχανίαν ὑφασμάτων καὶ ἐπίπλων. Μ. Δ. Β.

—**Χέντερσον** (Henderson) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Νοτίου Καρολίνας. Κάτ. 12.522.

Χέντερσον (Henderson), ***Ἀρθοῦρος***. Ἄγγλος πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Γλασκώβῃ τῷ 1863. Υἱὸς ἐργατῶν, εἰργάσθη κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ νεανικήν του ἡλικίαν ὡς ἐργάτης χύτης εἰς τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τοῦ Ροβέρτου Στέφενσον ἐν Νιουκάσλ, ὅπου ἀνεμίχθη ἐνωρὶς εἰς τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα. Τῷ 1903 ἐξελέγη δήμαρχος τοῦ Νιουκάσλ. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη καὶ βουλευτὴς τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, διακριθεὶς ἀμέσως ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων διὰ τὴν ῥητορικήν του δεινότητα. Τῷ 1908 ἐξελέγη ἀρχηγὸς τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, παρέμεινε δ' ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐπὶ διετίαν, ἐπανεκλεγεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ράμσαιυ Μακντόναλντ, ὁ ὁποῖος εἶχε κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης

Ἀρθοῦρος Χέντερσον.

καὶ δηλώσας ἐν τῇ βουλῇ ὅτι ἐγκρίνει τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν πόλεμον. Ὅταν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη κυβέρνησις συνασπισμοῦ ὑπὸ τὸν Ἄσκουϊθ, τῷ 1915, ὁ Χέντερσον ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, τῷ 1916 συνέπραξε μετὰ τοῦ κόμματός του εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ, τὴν δὲ ἄνοιξιν τοῦ 1917 ἐπεσκέφθη τὴν Ρωσίαν, ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ συνεφώνησε μετὰ τῆς τότε προσωρινῆς κυβερνήσεως Κερένσκυ πρὸς σύγκλησιν διεθνοῦς ἐργατικῆς καὶ σοσιαλιστικῆς διασκέψεως εἰς τὴν Στοκχόλμην. Μέγα μέρος ὅμως τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων τῆς Ἀγγλίας ἠρνήθη νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἀποστολὴν Ἄγγλων ἀντιπροσώπων, ὅπως παρακαθήσουν μετὰ τῶν Ρώσων εἰς κοινὴν διάσκεψιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀγγλικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος εἰς τὴν διάσκεψιν ἐκείνην, ὁ Χέντερσον ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς κυβερνήσεως. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1918 ὁ Χέντερσον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτήτου καθόδου τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος εἰς αὐτάς. Ἀποτυχὼν κατὰ τὰς ἐκλογὰς ταύτας, καθὼς καὶ κατὰ τὰς δύο ἄλλας ἐκλογὰς τοῦ 1922 καὶ 1923, κατώρθωσε νὰ ἐκλεγῇ καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας περιόδους εἰς ἐπαναληπτικὰς ἐκλογάς. Λόγῳ ὅμως τῆς πρώτης ἀποτυχίας του κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1918, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχηγίας τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Μακντόναλντ. Κατὰ τὴν πρώτην ἐργατικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Μακντόναλντ, τῷ 1924, ὁ Χέντερσον προσελήφθη ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν (1928—1931) ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως, διαφωνήσας πρὸς τὸν Μακντόναλντ καὶ ἀκολουθήσας τὴν πλειοψηφίαν τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, ἥτις ἠρνήθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὅμως τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1931 ἀπέτυχεν. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας εἶχεν ἐκλεγῇ πρόεδρος τῆς ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν συγκληθείσης τῷ 1933 Διεθνοῦς διασκέψεως τοῦ ἀφοπλισμοῦ, παρέμεινε δὲ εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τῆς κυβερνήσεως καὶ προήδρευσε τῆς διασκέψεως, ἥτις συνῆλθεν ἐν Γενεύῃ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1933. Μ. Δ. Β.

Χεντζαντὰ (Hentzada) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, ἐν τῇ Κάτω Βιρμανίᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰραβαντί. Κάτ. 23.651. Εἶναι κέντρον εὐφορωτάτης χώρας καὶ παράγει σιτηρά, ὄρυζαν, ζαχαροκάλαμον καὶ καπνόν. Μ. Δ. Β.

Χεντὴζ ***ἀβαθῆ*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὰ ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ἐσωτερικὸν κόλπον τῆς Σμύρνης ἀβαθῆ, τὰ ἀντικρύζοντα τὰ Δυὸ Ἀδέλφια καὶ τὸ φρούριον Σαντζὰκ Καλεσσὶ τῆς νοτίας τοῦ κόλπου ἀκτῆς. Ἁπλούμενα ἑκατέρωθεν τῆς χθαμαλῆς γλώσσης Πελικάν, ἐσχηματίσθησαν ὑπὸ τῶν καταφορῶν τῶν ἰλύων τοῦ Ἕρμου. Ἀφ' ἧς ὅμως ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ ἐξετράπη τεχνικῶς, ὥστε νὰ ἐκβάλλῃ εἰς τὸν ὅρμον τῆς Ἀγριᾶς, νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου Μερμιντζῆ, ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀβαθῶν ἐμειώθη. Σ. Ε. Λ.

Χεντὶν (Hedin), ***Σβέν***. Σουηδὸς ἐξερευνητὴς τῆς Ἀσίας, γεννηθεὶς τῷ 1865. Ἐξηρεύνησε τὸ ὀροπέδιον Παμὶρ (1894), τὴν ἔρημον Τακλαμακάν, τὰ ὄρη Κουὲν-Λοὺν καὶ τὸ Βόρειον Θιβέτ, τὴν ἄγνωστον ἕως τότε Ὑπεριμαλαΐαν, διέσχισε τὴν Κίναν, τὴν περιοχὴν Τσετσὲν—Λάσσα—Καρακορούμ, ἐξετέλεσε μακρὰν περιήγησιν ἀπὸ Ρωσίας διὰ Σιβηρίας καὶ Ἰαπωνίας εἰς Ἀμερικὴν (1923), τῷ δὲ 1929 προέβη εἰς μακρὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ μετεωρολογικὰς ἐρεύνας, ὁδηγήσας ἀποστολὴν ἐξ 74 μελῶν ἐν τῇ σοβιετικῇ καὶ σινικῇ Κεντρῴᾳ Ἀσίᾳ. Ἐν Κουὰν-Σοῦ, μετὰ τοῦ Βαλδεμάρου Χάουντε, ἐξετέλεσεν ἀνυψώσεις ἀεροστάτων ἐν τῇ στρατοσφαίρᾳ μέχρι 21.000 μ. ὕψους, εἰς δὲ τὴν ἔρημον Γκόμπι ἠρεύνησε τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τῆς λιθίνης ἐποχῆς μέχρι τῶν ἑλληνοβουδικῶν χρόνων, καὶ συνέλεξε τὰ ὑπολείμματα τῶν ἀρχαιοτέρων γνωστῶν δεινοσαύρων. Ἔγραψε: «Τὰ γεωγραφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ πορίσματα τῶν περιηγήσεών μου ἐν Κεντρῴᾳ Ἀσίᾳ» (1900), «Ἀπὸ Πεκίνου εἰς Μόσχαν» (1914), «Βαγδάτη Νινευῆ, Βαβυλὼν» (1917), κ.ἄ. —Π.

Χέντινγκτονσαΐρ, ἢ *Χὲντς* (Huntingtonshire *[Γεωγρ.]*. Κομιτεία τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸ κέντρον αὐτῆς. Ἔχει ἐμβαδὸν 915 περίπου τ. χλμ. καὶ κατ. 54.500. Παράγει δημητριακὰ καὶ ὀνομαστὸν τυρόν. Πρωτεύουσα *Χέντινγκτον*. Η. Π. Γ.

Χέντμαρκ (Hedmark) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Νορβηγίας ἐν τῷ νοτιοανατολικῷ τμήματι τῆς χώρας, παρὰ τὰ πρὸς τὴν Σουηδίαν σύνορα. Ἔχει ἔκτασιν 2.748 τ. χλμ. καὶ 149.619 κατ. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι ἡ *Χάμαρ*. Μ. Δ. Β.

Χέντμπεργκ (Hedberg). —1) ***Φρὰνς Θεόδωρος***. Σουηδὸς συγγραφεὺς (1826—1908). Διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη ἐπόπτης τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου τῆς Στοκχόλμης καὶ εἶτα διευθυντὴς τοῦ δραματικοῦ θεάτρου τοῦ Γκαίτεμποργκ. Ἔγραψε δράματα («Bröllopet pa Ulfasa») λυρικὰ ποιήματα, διηγήματα, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον δὲ Palle Block ἐδημοσίευσε πλείστας πραγματείας περὶ θεάτρου. —2) ***Τώρ***. Σουηδὸς δραματικὸς συγγραφεύς, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἐπὶ δεκαετίαν διηύθυνε τὴν ἡμερησίαν ἐφημερίδα «Ἐβένσκα Νταγκμπλάντεντ», εἶτα δὲ τὸ Βασιλικὸν θέατρον Στοκχόλμης. Ἔγραψε ρεαλιστικὰ καὶ ψυχολογικὰ δράματα («Ἰωάννης Κάρ», «Ἰούδας» κ. ἄ.), τὰς κωμῳδίας «Χρυσὸς καὶ πράσινα δάση», «Ἐρωτικαὶ περιπλανήσεις» καὶ τὸ ἱστορικὸν δρᾶμα «Ἰωάννης Οὐλφστιέρνα», ὅπερ θεωρεῖται τὸ κάλλιστον τῶν ἔργων του καὶ ἓν ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ σουηδικοῦ θεάτρου. Ἐπίσης ἔγραψε πλείστας πραγματείας περὶ θεάτρου, μυθιστορήματα, μονογραφίας καλλιτεχνῶν κ. ἄ. Λ. Κ.

Χέντον (Hendon) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Μίντλσεξ, περὶ τὰ 13 χλμ. βορειοδυτικῶς τοῦ κέντρου τοῦ Λονδίνου. Κάτ. 56 013 (1921). Εἶναι τόπος θερινῆς διαμονῆς καὶ πολυσύχναστον κέντρον ἀναψυχῆς κατὰ τὰς Κυριακὰς τῶν κατοίκων τοῦ Λονδίνου. Παρὰ τὴν πόλιν κεῖται μέγα ἀεροδρόμιον καὶ ἀεροπορικὸν κέντρον τοῦ Λονδίνου, καθὼς καὶ μέγα ἐργοστάσιον ἀεροπλάνων. Η. Π. Γ.

Χεντούμπα (Cheduba) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Τσεντούμπα*.

Χὲντς (Hentsch), ***Ριχάρδος***. Γερμανὸς στρατηγὸς (1869—1918). Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἦτο γενικὸς ἐπιτελάρχης στρατιᾶς. Τῷ 1914—1916 διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος τῶν ἐν ἀλλοδαπῇ στρατευμένων ἐν τῷ γενικῷ ἐπιτελείῳ τοῦ γερμανικοῦ στρατεύματος, διηύθυνεν ἐντολῇ τοῦ Μόλτκε τὴν μάχην τοῦ Μάρνη (1914) καὶ παρεσκεύασε τὴν ὀπισθοχώρησιν τῆς Α' καὶ Β' στρατιᾶς. Τῷ 1915 ὑπεστήριξε τὴν διὰ τοῦ Δουνάβεως κατὰ τῆς Σερβίας διέλευσιν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μάκενσεν, εἶτα δὲ ἐγένετο γενικὸς ἐπιτελάρχης τῶν στρατευμάτων κατοχῆς τῆς Ρουμανίας, ἀποθανὼν ἐν Βουκουρεστίῳ. —Π.

Χέντσεν (Henzen), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1816—1887). Περιηγήθη τὴν Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τοῦ 1847 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἐν Ρώμῃ γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς. Ἔγραψεν: «Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τῶν Ἀρουαλείων ἀδελφῶν» (1868) κ.ἄ. Ἐξέδωκε: τὰς «Ἑλληνικὰς ἀσιατικὰς ἐπιγραφὰς» τοῦ Φάλκενερ (1852), τὴν «Συλλογὴν λατινικῶν ἐπιγραφῶν» τοῦ Ὀρέλλι (1856) καὶ τὰ «Acta fra-

Digitized by Google

trum Arvalium» (1874), κυρίως δὲ εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς συνεργασίας του εἰς τὸ «Corpus Inscriptionum Latinarum» τῆς βερολιναίας 'Ακαδημίας, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδημοσίευσε μετὰ μὲν τοῦ Μόμμσεν καὶ Ρόσσι τὰ «Fasti consulares», τὰ μέχρι τοῦ 13 μ. Χ. (1862, β' ἔκδ. 1893), μετὰ δὲ τοῦ Ρόσσι καὶ τοῦ Μπόρμαν τὰς ἐπιγραφὰς τῆς πόλεως Ρώμης τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος. —π.

Χέοψ. Πρῶτος φαραὼ τῆς Δ' δυναστείας (μεμφιτικῆς), διαδεχθεὶς τὸν Σνοφρουὶ ἢ Κερφέρην. Ἵδρυσε τὴν μεγίστην ἐκ τῶν 3 μεγάλων πυραμίδων τῆς Γκίζης, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐκτίζετο ἐπὶ τρεῖς δεκαετηρίδας ὑπὸ μυριάδων ἐργατῶν ἐργασθέντων ὑπὸ δυσμενεστάτας συνθήκας. Ἡ κατατυράννησις αὐτὴ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν ἑνὸς ἔργου ματαιοδοξίας κατέστησεν ἀπαισίαν τὴν μνήμην τοῦ Χέοπος. Κατὰ τὸν Μανέθωνα μετανοήσας περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἔγραψεν ἱερὸν βιβλίον. Ὁ Maspéro ὑποθέτει ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι τὸ ἀλχημιστικὸν ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον ἐπωλεῖτο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ 'Αφρικανοῦ ὡς ἔργον τοῦ Αἰγυπτίου Σούφιος. Μετὰ 50 ἐτῶν βασιλείαν τὸν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Κεφρήν, μιμηθεὶς τοῦτον καὶ κτίσας τὴν δευτέραν μεγάλην πυραμίδα. Αἱ νεώτεραι ὅμως ἔρευναι ἀπέδειξαν ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ περὶ συγγενείας των παράδοσις. Οἱ ἐπὶ τῶν μνημείων βασιλικοὶ κατάλογοι ἀποδεικνύουν ὅτι τὸν Χέοπα διεδέχθη ὁ υἱός του Διδουφρί, τοῦ ὁποίου ἡ πυραμὶς ἀνεκαλύφθη τῷ 1901 ὑπὸ τοῦ Chassinat εἰς Ἄμπου Ρόας πρὸς Β. τῆς Γκίζας. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Κεφρήν, νεώτερος υἱὸς τοῦ Χέοπος. Ὁ Χέοψ ἐπολέμησε τοὺς νομάδας τῆς 'Αραβίας ὑπερήσπισεν ἐπιτυχῶς τὰ ὀρυχεῖα τὰ ὑπὸ τοῦ Σιοφρουὶ ὀργανωθέντα εἰς τὸ Σινᾶ, καὶ ἐδάμασε τοὺς ἀνυποτάκτους Νουβιανούς.

Χέπντινγκ (Hepding', *Οὖγος*. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1878. Μετέσχε τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Περγάμου (1908—1913) καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου τῆς Γκίσσεν. Ἔγραψεν: «Ἄττις· μῦθοι καὶ λατρεία» (1913), «Ἔκθεσις τῶν ἐν Περγάμῳ ἐργασιῶν» (1904—1910) μετὰ τοῦ Νταῖρπφελντ καὶ Κόλμπε, κ. ἄ. Π. Ν. Π.

χέρα (ἡ)· ἰδιωματ., χείρ, μεγάλη χείρ.

Χεράκι *[Γεωγρ.]*. Νησίον προσκείμενον εἰς τὴν Τένεδον (πλάτ. 39° 51' Β., μήκ. 25° 59' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1599: Eski Stamboul to Kum Kalé), 15 ναυτικὰ στάδια Α.ΒΑ. τοῦ φάρου Πονέντε. Σ. Ε. Λ.

Χέραλντ ***Ἄϊλαντ*** (Herald Island=Κήρυκος Νῆσος) *[Γεωγρ.]*. Ἀκατοίκητος νησὶς τοῦ Βορείου ὠκεανοῦ, πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ, ἐγγὺς τῆς Γῆς τοῦ Βράγγελ. Ἔχει ἔκτασιν 10 τ. χλμ. (ὕψος 260 μ.) καὶ ἀνεκαλύφθη τῷ 1849 ὑπὸ Κέλλετ. Τῷ 1924 προσηρτησαν αὐτὴν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, τῷ δὲ 1926 ἡ Ρωσία, ἐγκαταστήσασα αὐτόθι ἕνα τῶν σπουδαιοτέρων ἀρκτικῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τοῦ κόσμου. Π. Ν. Π.

Χερά(τ)η *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις τοῦ 'Αφγανιστὰν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χερὶ-Ροὺντ (922 μ. ὕψος). Κάτ. 20.000. Ἔχει παλαιὸν φρούριον (Χαχάρ-Μπάγκ) μὲ 6 πύργους, ὡραῖον μέγα τέμενος (ΙΓ' αἰῶνος), ἀεροδρόμιον, μεταξουργίαν, ταπητουργίαν καὶ ὀνομαστοὺς κήπους παράγοντας ροδέλαιον. Ἡ Χαρὰτ περιέπεσε διαδοχικῶς εἰς τοὺς Ἄραβας (652), Σελτζουκίδας (1036), Χορίδας (1150) καὶ Τιμουρίδας (1222). Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἡ σπουδαιοτέρα πόλις τοῦ Χορασάν, μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Περσῶν καὶ 'Αφγανῶν, ὧν οἱ τελευταῖοι κατέλαβον αὐτὴν τῷ 1747. Τῷ 1838 ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Περσῶν (ὑποκινήσει τῆς Ρωσίας), ἀποχωρησάντων στρατιωτικῇ ἐπεμβάσει τῆς 'Αγγλίας. Τῷ 1842 παρεχωρήθη εἰς τὴν Περσίαν καὶ τῷ 1862 κατελήφθη ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν 'Αφγανῶν. Π. Ν. Π.

—**Χεράτη** *[Γεωγρ.]*. Ἡ βορειοδυτικωτέρα ἐπαρχία τοῦ 'Αφγανιστάν, περιβαλλομένη ὑπὸ τῶν ὀρέων Παροπαμίσου, Σεφὶντ-Κοὺχ καὶ Κοὺχ-ἰ-Βαλὰ καὶ διερχομένη ὑπὸ τοῦ Μουργκάμπ. Ἔκτασις 60.000 τ. χλμ., κάτ. 750.000. Παράγει σιτηρὰ καὶ ἐκτρέφει ἵππους. Εἶναι ἡ *'Αρικὴ* τῶν ἀρχαίων. Π. Ν. Π.

Χερβάγκεν, ἢ *'Ερβάγιος* (Herwagen, Hervagius), ***Ἰωάννης***. Ἑλβετὸς τυπογράφος καὶ ἐκδότης κλασσικῶν συγγραφέων, ἀποθανὼν τῷ 1564. Ἦτο φίλος τοῦ 'Εράσμου καὶ συνεζεύχθη τὴν χήραν τοῦ Φροβενίου. Ἐκ τῶν ἐκδόσεών του ἐξέχουν τὸ «Περὶ κτισμάτων» τοῦ Προκοπίου (1531), ὁ δίτομος «Δημοσθένης» (1532) καὶ οἱ «Scriptores Rerum Germanicarum» (1532). Π. Ν. Π.

Χέρβεγκ (Herwegh), ***Γεώργιος***. Γερμανὸς ποιητὴς (1817—1875). Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν του ἐνεγράφη εἰς τὸ σεμινάριον τοῦ Μαουλμπρὸν καὶ εἶτα εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Τυβίγγης. Ἐδημοσιογράφησεν ἐπὶ τι διάστημα, τῷ δὲ 1841 ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Ποιήματα ἑνὸς ζωντανοῦ», ἥτις ἐσημείωσε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὸν κατέστησε πασίγνωστον, συνάμα δὲ ἀρχηγὸν τῆς λεγομένης πολιτικῆς ποιήσεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἐκδιωχθεὶς τοῦ γερμανικοῦ ἐδάφους μετέβη εἰς Παρισίους, ἔνθα συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Χάϊνε, τοῦ Λασσάλ, τοῦ Βερανζέρου καὶ τῆς Γεωργίας Σάνδη. Ἐπιστρέψας τῷ 1848 εἰς Γερμανίαν, ἐξέδωκε τὸν δεύτερον τόμον τῶν «Ποιημάτων ἑνὸς ζωντανοῦ» καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς Γάλλων καὶ Γερμανῶν ἐργατῶν ἐναντίον τοῦ βυρτεμβεργικοῦ στρατοῦ, παρ' οὗ ἡττήθη ἐν Ντόσσελμπαχ. Κατόπιν τούτου ἠναγκάσθη καὶ αὖθις νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ γερμανικὸν ἔδαφος καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Παρισίους καὶ εἰς Ἑλβετίαν. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς εἰς Βάδην, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν, ἐχθρὸς πάντοτε τῆς μοναρχίας καὶ μετὰ τὴν νίκην τοῦ 1871. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐδημοσιεύθησαν: «Νέα ποιήματα» (1877) καὶ ἡ σπουδαιοτάτη «'Αλληλογραφία» του (1896). Τὴν ποίησιν τοῦ Χέρβεγκ, τὸν ὁποῖον ὁ Χάϊνε ἀπεκάλει «σιδηροῦν κορυδαλόν», διακρίνει τὸ ἀσυγκράτητον πάθος, ἡ διαύγεια τῆς σκέψεως καὶ ἡ ἁδρότης τῆς ἐκφράσεως. Λ. Κ.

Χέρβερντεν (Herwerden), ***Ἕρρῖκος βὰν —***. Ὀλλανδὸς φιλόλογος (1831—1910). Ἐγένετο καθηγητὴς ἐν Γρονίγγῃ, Χάγῃ (1860) καὶ Οὐτρέχτῃ (1864—1904) καὶ ἔγραψε: «Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὰ ἀποσπάσματα τῶν Ἑλλήνων κωμικῶν» (1855), «Spicilegium vaticanum» (1860), «Θουκυδίδειοι μελέται» (1869), «Μελέται εἰς τὸν Πίνδαρον» (1884), «Κριτικαὶ μελέται εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα» (1890), «Lexicon graecum supplementorium et dialecticum» (1902—1904, τόμ. Ζ', 6' ἔκδ. 1910) καὶ ἐξέδωκε τὰς «'Επιστολὰς» Διονυσίου τοῦ 'Αλικαρνασσέως (1861), τοῦ Εὐριπίδου τὸν «Ἴωνα» (1875) καὶ τὴν «'Ελένην» (1895), τὸν Ἡρόδοτον (1884), τὸν Ἀντιφῶντα (1890), τοῦ 'Αριστοφάνους τὴν «Εἰρήνην» (1897), τὸν Λυσίαν (1899), τὸν Θουκυδίδην, Σοφοκλέα κ. ἄ. —π.

Χέρβεϋ (Hervey), ***Θωμᾶς-Κίμπλ***. Ἄγγλος ποιητὴς καὶ λογοτέχνης (1799—1859) Συνέγραψεν: «Αὐστραλία» (1818), «Τὸ πλοῖον τῶν καταδίκων» (1825), «Ποιητικὰ σκίτσα» (1829), «Χριστουγεννιάτικο βιβλίο» (1836), «Ὁ ἀγγλικὸς Ἑλικὼν» (1841) καὶ «Ἐκλογαὶ δοκιμίων ἀπὸ τὸ Βιβλίον τῶν ἑκατὸν καὶ ἑνός». Η. Π. Γ.

— Χέρβεϋ (Hervey), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1696—1743). Ἐξεπαιδεύθη ἐν Καῖμπριτζ καὶ τῷ 1725 εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, ὅπου ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἐνθέρμων ὀπαδῶν τοῦ Οὐώλπολ. Τῷ 1730 ἐγένετο μυστικοσύμβουλος τοῦ βασιλέως καὶ τῷ 1733 εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν Λόρδων. Ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β', ἰδιαιτέρως δὲ τῆς βασιλίσσης Καρολίνας, καὶ λόγῳ τῆς ἐπιρροῆς του ἐπὶ τῆς αὐλῆς παρέσχε θετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν Οὐώλπολ, ὅστις τῷ 1740 προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπουργόν. Ὡς συγγραφεὺς ὁ Χέρβεϋ εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν «'Απομνημονευμάτων περὶ τῆς αὐλῆς Γεωργίου Β' καὶ τοῦ Φρειδερίκου, πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας», ὅπου περιγράφονται λεπτομερῶς ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ καὶ τὰ παρασκήνια τῆς αὐλῆς. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη τῷ 1848 ὑπὸ τοῦ J. W. Croker. Η. Π. Γ.

Χέρβεϋ ἀρχιπέλαγος *[Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τῆς Ὠκεανίας (βλ. λ. *Κοὺκ νῆσοι*).

Χέρβιγκ (Herwig), ***Φραγκῖσκος***. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1880. Διεκρίθη ὡς μυθιστοριογράφος, διηγηματογράφος καὶ θεατρικὸς συγγραφεύς. Συνέγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Heinrich», δρᾶμα (1904, β' ἔκδ. 1913), «Wunder der Welt», μυθιστόρημα (1910, ζ' ἔκδ. 1911), «Herrn Karls Schwert» (1912), «Der getreue Deserteur», διήγημα (1913), «Drei gute Kameraden», διήγημα (1916), «Heimat Kamerun», διήγημα (1917), «Dunkel über Preussen», διήγημα (1920, ε' ἔκδ. 1921), «Das Passion und Osterspiel» (1920, γ' ἔκδ. 1924), «St. Sebastian vom Wedding» (1921, ιϛ' ἔκδ. 1925), «Der Pfarrer zu Pferde», διήγημα (1923, ιε' ἔκδ. 1923), «Das Mittsommerspiel» (1924). Η. Π. Γ.

Χερβοῦργον (Cherbourg) *[Γεωγρ.]*. Πολεμικὸς καὶ ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Βορείου Γαλλίας, πρωτεύουσα ἐπαρχίας ἐν τῷ νομῷ Μάγχης. Κεῖται ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς Μάγχης, κατὰ τὸν μυχὸν μικροῦ κόλπου, ἀνοιγομένου ἐπὶ τοῦ βορείου ἄκρου τῆς χερσονήσου Κοταντέν, καὶ ἀπέχει 371 χλμ. Δ.Β.Δ. τῶν Παρισίων, μεθ' ὧν συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Κατ. (1926) 32.030. Εἶναι νεοτευκτος καὶ καλῶς ᾠκοδομημένη πόλις, περιβάλλεται ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὑπὸ πλήθους ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ ἔχει ναυπηγεῖα, χυτήρια, βιομηχανίας χημικῶν προϊόντων, λιπασμάτων, ὑφασμάτων, πίλων κλπ., ναυτικὰς σχολὰς (ὑδρογραφίας καὶ πλοηγῶν), μέγα ναυτικὸν νοσοκομεῖον, μουσεῖον γαλατικῶν ἀρχαιοτήτων κλπ. Ὁ ἐμπορικὸς λιμὴν εἶναι κεχωρισμένος τοῦ πολεμικοῦ, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τῆς κυρίας δεξαμενῆς, κειμένης κατὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Ντιβέτ, καὶ τοῦ προλιμένος, συγκοινωνοῦντος μετὰ τῆς θαλάσσης διὰ διαύλου μήκους 600 μ. Ὁ πολεμικὸς λιμὴν περιβαλλόμενος ὑπὸ ἀνεξαρτήτου ζώνης φρουρίων, περιλαμβάνει ἔκτασιν 1000 ἑκταρίων, ἐν τῇ ὁποίᾳ δύνανται νὰ λιμενισθῶσιν εὐχερῶς 30 περίπου μεγάλα πολεμικὰ σκάφη, καὶ προστατεύεται ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς θαλάσσης διὰ τεραστίου βραχίονος, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευή, ἀρξαμένη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ἀπεπερατώθη τῷ 1858 ἐπὶ Ναπολέοντος Γ'. Ὁ βραχίων οὗτος ἔχει μῆκος 3712 μ. καὶ πλάτος ἐν τῇ βάσει 200 καὶ τῇ κορυφῇ 9, εὐρύνεται δὲ κατὰ τὸ κέντρον καὶ τὰ δύο ἄκρα αὐτοῦ, ἔνθα ἐγείρονται τρία ἰσχυρὰ φρούρια.

Τὸ Χερβοῦργον ὠνομάζετο κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον Coriallum, ὑπῆρξε δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσαίωνος καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Ἑκατονταετοῦς πολέμου σπουδαιοτάτη στρατηγικὴ θέσις. Περιελθὸν ἐπανειλημμένως εἰς τοὺς Ἄγγλους κατὰ τοὺς μακροὺς ἀγγλογαλλικοὺς πολέμους τοῦ μεσαίωνος καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων, παρέμεινε τέλος εἰς τοὺς Γάλλους. Ὠχυρώθη συστηματικῶς ὑπὸ τοῦ Βωμπὰν ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', ἔκτοτε δὲ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ναυστάθμων τῆς Β. Γαλλίας. Χ. Δ.

Χέργκενραῖτερ (Hergenroether). Γερμανὸς καρδινάλιος καὶ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς (1824—1890). Καθηγητὴς ὢν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν Βύρτσμπουργκ, διωρίσθη τῷ 1879 καρδινάλιος καὶ ἀρχειοφύλαξ ἐν τῷ Βατικανῷ. Ἔγραψε: «Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος» (1866—1869, τόμ. 3), «Ἐγχειρίδιον τῆς γενικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας» (1890), «Leonis X Regesta» (1884). Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης νέαν ἐπεξειργασμένην ἔκδοσιν τοῦ «'Εκκλησιαστικοῦ λεξικοῦ» τῶν Βέτσερ καὶ Βέττε (1882 καὶ ἐφεξῆς, 12 τ.). Θ. Κ.

χερδερίτης (ὁ) (Herderit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι φωσφορικὸν ἅλας τοῦ ἀσβεστίου καὶ βηρυλλίου μετὰ φθοριούχου ἀσβεστίου καὶ βηρυλλίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$Ca\ Be\ F\ PO_4\ \text{ἢ}\ (Ca, Be)_2\ P_2O_8 + (Ca, Be)\ F_2.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἔχει θραῦσιν μικροκογχώδη, σκληρότητα 5 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3, λάμψιν ὑελώδη καὶ εἶναι ἄχρους ἢ ἀσθενῶς κιτρινωπός. Πολλάκις τὸ φθόριον (F) ἀντικαθίσταται ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ ὑπὸ ὑδροξυλίου (OH). Εὑρίσκεται εἰς Stoneham. Auburn καὶ Hebron εἰς τὴν Maine ὡς καὶ εἰς τὸ Ehrenfriedersdorf. Γ. Κ. Γ.

Χέρεθ ντὲ λὰ Φροντέρα (Jerez de la Frontera, ἢ Xezes) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ξερές*.

Χερέρο, ἢ *'Οβαχερέρο* (Herero ἢ Ovaherero). Φυλὴ τῆς 'Αφρικῆς, ἀνήκουσα εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν *Μπαντού*, ἥτις ζῇ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς ἀγγλικῆς ἐντολῆς τῆς Νοτιοδυτικῆς 'Αφρικῆς (πρώην Γερμανικῆς Νοτιοδυτικῆς 'Αφρικῆς), πρὸς Ν. τοῦ ποταμοῦ Ζαμβέζη. Τὰ γενικὰ ἐθνολογικὰ αὐτῶν χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ἄλλων νοτιοαφρικανικῶν φυλῶν. Εἶναι δολιχοκέφαλοι, τὸ δὲ δέρμα αὐτῶν ἔχει βαθὺ μέλαν χρῶμα. Κατὰ γενικὸν κανόνα εἶναι φιλόξενοι καὶ καταγίνονται κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Οἱ ἱεραπόστολοι διέδωσαν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν γεωργίαν, εἰς ἣν ἀσχολεῖται μικρὸς μόνον ἀριθμὸς αὐτῶν. Παρ' αὐτοῖς ὑφίσταται ἡ πολυγαμία, ἡ δὲ θρησκεία των συνίσταται εἰς εἶδός τι λατρείας τῶν προγόνων ἐντελῶς ἀκαθορίστου, βασιζομένης ἐπὶ τοῦ δόγματος τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ θάνατον. Ἡ φυλὴ αὕτη ἦτο ἄλλοτε λίαν πολυπληθής, σήμερον ὅμως οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀνέρχονται μόλις εἰς 80.000. Μ. Δ. Β.

χέρι (τό)· δημοτ., *χείρ* (βλ. λ.): «νὰ σοῦ κοποῦν τὰ χέρια, ἂν ἁπλώσῃς ἀπάνω μου», «δὲν ἁπλώνει χέρι νὰ πάρῃ τίποτε», «ἀπάνω —, κάτω τὰ χέρια», «πᾶρε τὸ χέρι σου ἀπὸ κεῖ», «φυλάξου μὴ σὲ βάλω 'ς τὰ χέρια μου» μὴ σὲ συλλάβω· || παροιμ. «τό 'να χέρι νίβει τ' ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸ πρόσωπο» ὅτι ἐν τῇ κοινωνίᾳ οἱ ἄνθρωποι ἀμοιβαίως ὑπηρετοῦνται· || φρ. «βάνω χέρι» ἀρχίζω: «βάνω 'ς τὸ χέρι» ἐπὶ δανεισμοῦ χρημάτων παρὰ δυσκόλου ὀφειλέτου. || «εἶναι 'ς τὸ χέρι μου» εἰς τὴν δύναμίν μου, εἰς τὴν ἐξουσίαν μου· || «εἶναι τοῦ χεριοῦ μου», ἄλλως «τὸν κάμνω καλὰ» τὸν κατανικῶ εὐκόλως· || «τὸν ἔχω τοῦ χεριοῦ μου» τὸν κάμνω ὅπως θέλω, ἐπιβάλλω τὰς θελήσεις μου· || «χέρι μὲ χέρι» ἐπὶ ἀμέσου ἀνταλλαγῆς· || «ἀπὸ χέρι σὲ χέρι» ἐπὶ ἀμέσου μεταδόσεως· || «χέρι χέρι» ταχέως, ἄλλως «μάνι μάνι»· || «πάνε χέρι χέρι» κρατούμενοι ἀπὸ τὸ χέρι· || «τὸν ἔχει δεξὶ χέρι» χρησιμεύει εἰς αὐτὸν ὡς ἀπαραίτητος ἢ κατάλληλος βοηθός· || ἐπὶ ἐνεργείας ἐπαναλαμβανομένης: «τὸ πέρασα ἕνα χέρι μὲ τὴν μπογιά»· || «τὸν ἔπηγε τρία χέρια» ἀποπάτησε τρεῖς φοράς· || «βάζω χέρι» ἐπιλαμβάνομαί τι-

Digitized by Google

νο; βοηθῶ' || «δίδω χέρι» προτείνω τὴν χεῖρα πρὸς χειραψίαν' || «δώσανε χέρι» ὑπεσχέθησαν, συνεφώνησαν διὰ χειραψίας' || λαβὴ ἀγγείου ἢ ἄλλου σκεύους ἢ ὀργάνου: «ὁ τσουκαλᾶς ὅπου θέλει κολλάει τὸ χέρι».

—**χέρι τῆς Παναγιᾶς** (τό). Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *τεύκριον τὸ πόλιον*.

χεριὰ (ἡ)' δημοτ., ὅσα κρατοῦνται διὰ τῆς μιᾶς χειρός, δράξ: «μιὰ χεριὰ στάχυα»' || μέτρον μήκους ἐν τῇ ὑφαντικῇ πρὸς μέτρησιν τοῦ νήματος' ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ μεγάλου μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ μικροῦ δακτύλου τῆς παλάμης τεταμένης.

Χερίας *[Μυθολ.]*' ὅλ. λ. *Ἀρχίας*.

χερικὸ (τό)' μόνον εἰς τὴν φρ. «καλὸ —, κακὸ χερικό» ἐπὶ ἐνάρξεως ἐργασίας: «ἔχει καλὸ χερικό, μοῦ 'καμε σεφτὲ καὶ ὡς τὸ βράδυ ξεπούλησα».

Χερικὸ (Jerico) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κολομβίας, ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἀντιοχείας. Κάτ. 20.000. Κεῖται εἰς ὕψος 2.070 μ. ἐν μέσῳ εὐφόρου ὀροπεδίου. Ἐξάγει καπνόν, καφέν, κακάο καὶ ἔχει σημαντικὰ ὀρυχεῖα σμαράγδων. Μ. Δ. Β.

Χέρινγκεν, ἡ Χέεριγκεν (Heeringen), *Ἰωσίας*. Γερμανὸς στρατηγὸς (1850—1926). Ἀπὸ τοῦ 1909—1913 ἐχρημάτισεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Πρωσσίας, κατὰ δὲ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὢν ἀντιστράτηγος, διωρίσθη διοικητὴς τῆς 7ης στρατιᾶς. Ἐνίκησε τοὺς Γάλλους πρὸς τὸ Μπελφὸρ καὶ Μιλχάουζεν, συνέπραξε μετὰ τοῦ διαδόχου πρίγκιπος Ρουπρεχτ μεταξὺ Μὲτς καὶ Βοσγίων εἰς τὴν κατὰ τῶν Γάλλων νίκην καὶ ἐνήργησε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1914 τὴν μεταξὺ Λὰν καὶ Στέχεν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων. Τῷ 1916 ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς παρακτίου ἀμύνης. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ἐτέθη εἰς ἀποστρατείαν. Θ. Κ.

Χερκάβινς ὁ Ρίου; (Hercavins y Rius), *Φραγκῖσκος ντὲ Πάουλα*. Ἱσπανὸς ψυχίατρος, γεννηθεὶς τῷ 1855. Ἔγραψε: «La fisiologia en los fenomenos psicologicos» (1881), «Plan de distribución cerebral; Las históricas y los neurasténicos; Las afecciones morales en las enfermedades de las visceras, nerviosas y de la mente, y Psichologia, Psiquiatria y Psicoterapia» (1928). Ἀσχοληθεὶς καὶ μὲ τὴν ἠλεκτροθεραπείαν, ἔγραψε πλεῖστα σχετικὰ ἔργασίας, καὶ τέλος ἐνέκυψεν εἰδικῶς εἰς τὴν ψυχολογίαν ὑπὸ τὴν ἰατροδικαστικὴν της ἔποψιν. Διετέλεσε μέλος πλείστων ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν τῆς Ἱσπανίας, τῆς ἰατροφιλοσοφικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βολωνίας, τῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας Βαρκελώνης, διευθυντὴς τοῦ φρενιατρικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Σάντα Κρουζ καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Palomar, ἐν Βαρκελώνῃ. Ο. Ρ.

Χέρκνερ (Herkner), *Ἑρρῖκος*. Ἐγεννήθη τῷ 1863 εἰς Ραῖχενμπεργ τῆς Βοημίας καὶ ἀπέθανεν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1932. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ πανεπιστήμια τοῦ Φρειβούργου, τῆς Καρλσρούης, τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Βερολίνου. Ὑπῆρξεν ὡσαύτως μέλος τοῦ ἀνωτάτου γερμανικοῦ οἰκονομικοῦ συμβουλίου καὶ πρόεδρος τοῦ «Σωματείου κοινωνικῆς πολιτικῆς». Ἀφιερώθη κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ κοινωνικοπολιτικὸν πεδίον τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, τὸ ὁποῖον καὶ πολυειδῶς, ὡς ἐρευνητής, ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς πρακτικὸς προήγαγε. Μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐργατικῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας ἔσχε τὸ πρωτόλειον αὐτοῦ «Περὶ τῆς βιομηχανίας τοῦ βάμβακος τῆς Ἄνω Ἀλσατίας καὶ τῶν ἐργατῶν της» (1887). Ὡς κλασσικὸν θεωρεῖται τὸ δίτομον αὐτοῦ ἔργον «Die Arbeiterfrage», ἐκδοθὲν πολλάκις καὶ μεταφρασθὲν εἰς πολλὰς γλώσσας καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετὰ προσθηκῶν καὶ σημειώσεων ὑπὸ Δ. Καλιτσουνάκι εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα» (Α—Β, 1919, 1920). Τὸ ἔργον τοῦτο θὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη ἡ ἀρίστη εἰσαγωγὴ εἰς τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν.

Ὁ Χέρκνερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἷς ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἀντιπροσώπους τῆς νεωτέρας γερμανικῆς ἱστορικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς ἀκραιφνεστέρους ἐκπροσώπους τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ. Εἰς τὰς ἐπιστημονικοκοινωνικὰς ἀντιλήψεις του παρέμεινεν ἀπολύτως συνεπὴς εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην του μέχρι τοῦ θανάτου του. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου του εἶχε θεωρηθῆ ὑπὸ τῶν ἐργοδοτῶν ὡς «ἐρυθρός», εἰς τὸ τέλος τῆς σταδιοδρομίας του, ὅταν ἡ καταστροφὴ τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας ἐπέβαλλε συγκερασμὸν εἰς τὴν κοινωνικὴν πολιτικήν, ἐβλήθη ἐκ μέρους τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν αὐτοτελῶν ἔργων του εἶναι: «Die oberelsässische Baumwollindustrie und ihre Arbeiter» (1887), «Die soziale Reform als Gebot des wirtschaftlichen Fortschrittes» (1891), «Die Arbeiterfrage» (8 ἐκδ., 2 τόμοι 1922). Ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως μελέτας του εἰς συνεργατικὰ ἔργα καθὼς καὶ εἰς τὰ περισσότερα γερμανικὰ οἰκονομικοκοινωνικὰ περιοδικὰ (ὅλ. περὶ αὐτοῦ καὶ «Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν», τόμος 7ος (1927), σελ. 8*). Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Χερκόμερ (Herkomer), *σὲρ Οὐμβέρτος φὸν*— Ἄγγλος ζωγράφος, γερμανικῆς καταγωγῆς (1849—1914). Συντομώτατα ἀνεδείχθη μεταξὺ τῶν ἀρίστων καλλιτεχνικῶν συνεργατῶν τοῦ Λονδινείου εἰκονογραφημένου περιοδικοῦ «The Graphic», ταυτοχρόνως δὲ ἤρχισεν ἐκθέτων εἰς διαφόρους ἐκθέσεις πίνακάς του, οἵτινες κατέστησαν αὐτὸν διεθνῶς γνωστὸν λόγῳ τοῦ ὕψους τῆς ἐμπνεύσεώς του, τῶν συμβολικῶν του τάσεων, τῆς δυνάμεως περὶ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τοῦ ἐπιτυχοῦς χρωματισμοῦ τῶν ἔργων του. Τῷ 1885 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Ὀξφόρδῃ. Κυριώτεροι τῶν πινάκων του εἶναι: «Οἱ ὑπότροφοι τοῦ Τσέλσκ», «Μετὰ τὸν ἡμερήσιον κάματον» (1873), «Ἡ τελευταία ἐπιθεώρησις», ὅπερ κατέστησε τὸν καλλιτέχνην παγκοσμίως γνωστὸν (1875), «Εὕρηκα» (1885), «Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Τσατερχάους» (1889) καὶ «Τὸ συμβούλιον τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας» (1907). Ἐκ τῶν πολλῶν προσωπογραφιῶν του ἄρισται θεωροῦνται αἱ τοῦ Βάγνερ, Ράσκιν, Τέννυσον, Γουλιέλμου Β', Χὰνς Ρίχτερ Στάνλεϋ, Μὰξ Μύλλερ καὶ ἰδίως «Ἡ κυρία μὲ τὰ ἄσπρα», ἥτις ἔτυχε χρυσοῦ μεταλλίου κατὰ τὴν Ἔκθεσιν τοῦ Βερολίνου τοῦ 1886. Ὁ Χερκόμερ διεκρίθη καὶ ὡς χαράκτης καὶ διὰ τὰ ἐπὶ σμάλτου καλλιτεχνήματά του. Ὑπῆρξεν ὡσαύτως ὁ ἱδρυτὴς (1883) σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν ἐν Μπώσεϋ, τὴν ὁποίαν διηύθυνε μέχρι τοῦ 1904 καὶ τῆς ὁποίας σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν καλλιτεχνικῶν σπουδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ. Συνέγραψεν: «Etching and Mezzotint» (1892), «My School and my Gospel» (1908) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χέρλεν (Heerlen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν τῷ νομῷ Λιμβούργου, κειμένη ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χερτσόγκενρατ—Σίττυρντ. Κάτ. (1926) 39.437. Εἶναι κέντρον πλουσίας γαιανθρακοφόρου περιοχῆς καὶ ἔχει πολλὰ κοιλίας βιομηχανίας. Χ. Δ.

Χέρλιχ, ἢ Ἑρλίκιος (Herlich, Herlicius), *Δαυΐδ*. Γερμανὸς ἰατρός, ποιητὴς καὶ ἀστρονόμος (1558—1636). Ἐδίδαξε τὰ μαθηματικὰ εἰς Γκράϊσβαλντ, εἶναι δὲ κυρίως γνωστὸς ὡς πρῶτος ἐκδόσας εὐρέως κυκλοφορήσαντα καὶ μεταφρασθέντα ἀστρολογικὰ ἡμερολόγια τοῦ τύπου τῶν χαζαμιῶν, τὰ ὁποῖα ὠνόμασεν «Ἐφημερίδας» (Ephemerides). Π. Ν. Π.

Χέρμαν (Herman) *τοποθεσία [Στρατ. Ἱστορ.]*. Ἐκλήθη οὕτω κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τοῦ Λούντεντορφ ἡ, μετὰ τῆς τοποθεσίας Χοῦντινγ καὶ λοιπῶν, ἀποτελέσασα τὴν 2αν γραμμὴν ἀμύνης τῶν Γερμανῶν, τὴν ὄπισθεν (ἀνατολικῶς) τῆς 1ης γραμμῆς, τῆς φερομένης ὑπὸ τὸ ὄνομα *γραμμὴ Χίντενμπουργ*. Ἡ καθ' αὐτὸ *τοποθεσία Χέρμαν* εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς περιοχῆς Καμπρεζί. Ὡς καὶ ἐκ τοῦ σχήματος καταφαίνεται, ἡ 2α γραμμὴ ἀμύνης τῶν Γερμανῶν, ἡ Χέρμαν—Χοῦντινγ, δὲν ἀπετελεῖτο ἐκ συνεχοῦς γραμμῆς χαρακωμάτων, καθόσον δὲν ἐδόθη ὁ χρόνος γραμμικῆς χαρακώσεώς της. Ἡ κατὰ τῆς γραμμῆς ταύτης συμμαχικὴ ἐπίθεσις ἀποτελεῖ τοὺς ἀγῶνας, τοὺς φερομένους ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἐπιχειρήσεις τῆς γραμμῆς Χέρμαν—Χοῦντινγ* 20 Ὀκτωβρίου—4 Νοεμβρίου 1918). Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου 1918 οἱ Σύμμαχοι εὑρίσκοντο εἰς τὸ ὕψος τὸ ἐμφαινόμενον εἰς τὸ σχῆμα, καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην διέταξεν ὁ Φός, ὅπως ἀπὸ τῆς ἑπομένης, 20ῆς Ὀκτωβρίου, ἀρχίσῃ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς γραμμῆς Χέρμαν—Χοῦντινγ, ὑπὸ μὲν τῆς ὁμάδος στρατιῶν Φλάνδρας τοῦ βασιλέως Ἀλβέρτου μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Βρυξέλλας, ὑπὸ τῆς ὁμάδος ἀγγλικῶν στρατιῶν τοῦ Ντοῦγκλας Χαίηγκ κατὰ τῆς τοποθεσίας Χέρμαν, μεθ' ὃ μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Ἀρδέννας, ὑπὸ τῆς 1ης γαλλικῆς στρατιᾶς τοῦ Ντεμπεναὶ μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Ζιβὲ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὑπερκεράσεως ἐκ τοῦ δεξιοῦ πλευροῦ τῆς τοποθεσίας Χοῦντινγ, ὑπὸ δὲ τῆς 10ης γαλλικῆς στρατιᾶς τοῦ Μανζὲν καὶ τῆς 5ης τοῦ Μπερτελὸ ἐναντίον τῆς τοποθεσίας Χοῦντινγ, καθ' ὃν χρόνον ἡ 4η γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Γκουρώ, μετὰ τῆς ὁμάδος ἀμερικανικῶν στρατιῶν τοῦ Πέρσινγ, θὰ ἠπείλουν κατὰ πλευρὸν ἅπαν τὸ ἀριστερὸν (νοτιοανατολικὸν) γερμανικὸν πλευρόν. Ἀπὸ τῆς 21ης Ὀκτωβρίου ἤρξατο τῆς ἐπιθέσεως ἡ ὁμὰς στρατιῶν Φλάνδρας, καὶ τότε διεξήχθη ἡ 5η μάχη τῆς Φλάνδρας. Ἀπὸ τῆς 23ης Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῆς ὁμάδος ἀγγλικῶν καί, μεθ' ὅλην τὴν ἐρρωμένην ἀντίστασιν τῶν Γερμανῶν, κατώρθωσαν οἱ Ἄγγλοι νὰ προχωρήσωσιν ἐπαρκῶς ἐντὸς τῆς τοποθεσίας Χέρμαν, συλλαβόντες μάλιστα 20.000 Γερμανοὺς αἰχμαλώτους καὶ 470 πυροβόλα. Ἀπὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου κατεβλήθη ἰδιαιτέρα προσπάθεια, ὅπως καταληφθῇ ἡ ἐξέχουσα (saillant) τῆς Βαλανσιέν, τοῦθ' ὅπερ ἐπετεύχθη τὴν 3ην Νοεμβρίου. Μετὰ τὴν προσπέρασιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σάμπρ, καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λαντρεσί, ἡ τοποθεσία Χέρμαν εἶχεν ἐξ ὁλοκλήρου καταληφθῆ ὑπὸ

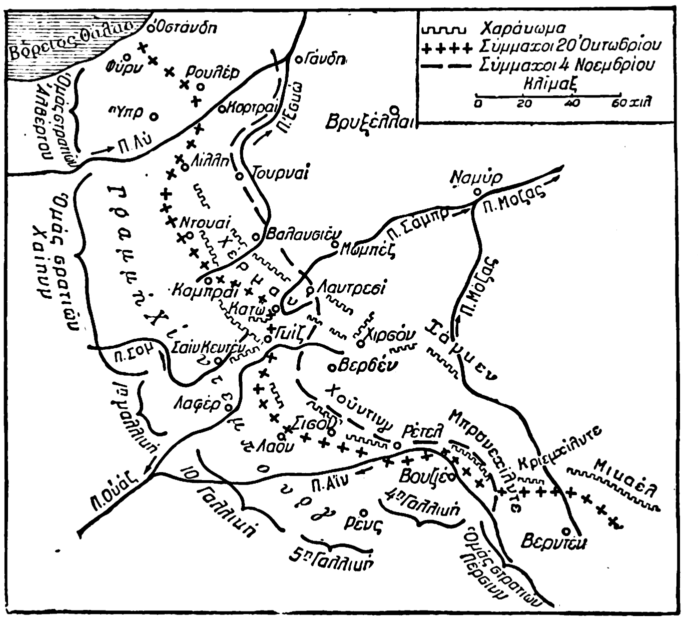

Ἐπιχειρήσεις Χέρμαν—Χοῦντινγ.

τῶν Ἄγγλων. Ἡ 1η γαλλικὴ στρατιὰ συνήντησε πολὺ σοβαρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν, δι' ὃ μόλις τὴν 26ην Ὀκτωβρίου κατέλαβε μὲν τὰ πρὸ τῆς Γκὶζ χαρακώματα, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ διεισδύσῃ ἐντὸς τῆς τοποθεσίας Χοῦντινγ. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν πίεσιν τῆς 1ης στρατιᾶς καὶ τῶν 10ης καὶ 5ης, ἡ τοποθεσία αὕτη ἀντεῖχεν. Ἀπὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου ἡ 4η γαλλικὴ στρατιὰ ἐπετέθη σφοδρῶς πρὸς τὸν ἀγκῶνα τοῦ Αἲν, βορείως τῆς Βουζιὲ καὶ ἀνατολικῶς τῆς τοποθεσίας Brunehilde, ἀπὸ δὲ τῆς 3ης Νοεμβρίου ἤρχισε προχωροῦσα πρὸς Β. Ἅμα αἱ τοποθεσίαι Χοῦντινγ καὶ Μπρουνεχίλντε εὑρέθησαν ὑπερκερωμέναι ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν πλευρῶν, δυτικῶς μὲν ὑπὸ τῆς 1ης γαλλικῆς στρατιᾶς, ἀνατολικῶς δ' ὑπὸ τῆς 4ης, οἱ ἐν αὐταῖς Γερμανοὶ ἐξηναγκάσθησαν εἰς ὑποχώρησιν, καὶ τότε αἱ ἐν λόγῳ τοποθεσίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν 10ης καὶ 5ης γαλλικῶν στρατιῶν. Τοιουτοτρόπως, ἀπὸ τῆς 4ης Νοεμβρίου, ἡ κοιλὰς τοῦ Οὐὰζ ἦτο ἐλευθέρα πλέον διὰ τὴν περαιτέρω προέλασιν τῶν Συμμάχων. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χέρμαν (Hermann), *Ἐδουάρδος*. Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἐκπαιδευτικός, γεννηθεὶς τῷ 1869. Διετέλεσε καθηγητὴς τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Κιέλου (1913), Φραγκφούρτης (1914) καὶ Γοτίγγης (1917). Ἔγραψεν: «Ἡ δευτερεύουσα πρότασις ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς διαλεκτικαῖς ἐπιγραφαῖς» (1912), «Γλωσσικὰ σχόλια εἰς ἐκλεκτὰ τεμάχια τοῦ Ὁμήρου» (1914), «Τὰ γλωσσικὰ μαθήματα ἐν τῷ σχολείῳ» (1923), «Ὁ σχηματισμὸς τῶν συλλαβῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις» (1923), «Λιθουανικαὶ μελέται» (1926), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

— **Χέρμαν** (Hermann), *Ἰωάννης-Γοδεφρεῖδος-Ἰάκωβος*' ὅλ. *Ἕρμαν* Ἰωάννης.

—**Χέρμαν** (Hermann), *Κάρολος-Φρειδερῖκος*. Γερμανὸς φιλόλογος (1804—1855). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἀϊδελβέργης, τοῦ Μαρβούργου (1832) καὶ τῆς Γοττίγγης (1842). Ἔγραψε: τρίτομον «Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας» (1831—1852) πλειστάκις ἀνατυπωθὲν ἐν ὅλῳ ἢ τμηματικῶς, «Οἰδιπόδεια ζητήματα» (1837), «Ἱστορία καὶ σύστημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας» (1839), «Ἡ διανομὴ τῶν προσώπων παρὰ τῶν ἠθοποιῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγῳδίᾳ» (1840), «Λακωνικαὶ ἀρχαιότητες» (1841), «Τὸ δελφικὸν ἔτος» (1844), «Ἡ θεωρία τῆς Δήλου» (1846), «Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος» (1848), «Οἱ χρόνοι τῶν Ἰώνων φιλοσόφων» (1849—1852), «Ἰδιωτικὸς βίος τῶν ἀρχαίων» (1852), «Θρασύβουλος ὁ γραμματικὸς καὶ μαθηματικός» (1852), «Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων» (1857—1862, τόμ. 2, ἐκδ. Σμίθ), κ.ἄ., ἰδίως ἐν ταῖς «Συμμείκτοις πραγματείαις» (1849). Ἐπίσης ἐξέδωκεν εἰς ἕξ τόμους τὸν Πλάτωνα (1851—1853). Π. Ν. Π.

Digitized by Google

— **Χέρμαν Κόντρακτ** (Hermann Contract), *κόμης τοῦ* ***Μπέριγγκεν.*** Διακεκριμένος Γερμανὸς θεωρητικὸς τῆς μουσικῆς (1013—1054). Εἶναι θεμελιωτὴς ἰδίου συστήματος σημειογραφίας, παρουσιάζοντος ἀρκετὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἔγραψε καὶ «Χρονικὸν» (ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ρώμης μέχρι τοῦ 1054), παρέχον πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς (βλ. καὶ λ. *σημειογραφία*). Γ. Σ.

Χέρμανστὰτ (Hermannstadt) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας ἐν Τρανσυλβανίᾳ (βλ. λ. *Σιμπιου*).

Χερμὲλ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα, ἐν Παλαιστίνῃ. Εἶναι ἡ *Κάρμηλος* τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων (ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ Καρμήλου ὄρους), ἧς πρῶτος βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ Ἰωχάναν, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡωσέ. Ἐπὶ Ρωμαίων εἶχε φρούριον ὀχυρόν, ἐν ᾧ κατὰ τὰς σταυροφορίας ἐγκατεστάθη ὁ βασιλεὺς Ἀμαλρῖχος. Τὰ ἐρείπιά της *(Χιρμπὲτ-Κερμέλ)*, εἰς 15 χλμ. πρὸς Ν. τῆς Χεβρῶνος, περικλείουν ἰουδαϊκὰς λαξευτὰς δεξαμενάς, ρωμαϊκὰ οἰκήματα, τρεῖς τρικλίτους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ μικρὸν φρούριον (12×12 μ.). —Π.

χέρμης (ὁ) (Chermes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀφιδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη μικροσώμων ἀκρίδων, ἀπαντωσῶν πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *Χέρμης ὁ τοῦ λάριχος* (Chermes laricis), ὅστις ἔχει μικρὰν σφαιρικὴν κεφαλήν, κεραίας μακρὰς καὶ νηματοειδεῖς, θώρακα σχεδὸν τριγωνικόν, κοιλίαν πολυαρθρωτὴν τριγωνικὴν καὶ πτέρυγας ἐπιμήκεις. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν ριζῶν τῶν διαφόρων δένδρων καὶ ἰδίως τῶν δασικῶν καὶ προξενεῖ κηκῖδας ἐπ' αὐτῶν. Δ. Ν. Π.

Χέρμπαρτ (Herbart), ***Ἰωάννης Φρειδερῖκος*** βλ. λ. *Ἕρβαρτος*, Ἰωάννης Φρειδερῖκος.

Χέρμπεκ (Herbeck), ***Ἰωάννης.*** Αὐστριακὸς μουσουργὸς (1831—1877). Ἔφερεν ἐκ νέου εἰς φῶς τὰς λησμονηθείσας ἀνδρικὰς χορῳδίας τοῦ Σοῦμπερτ, συνέθεσε δὲ ὁ ἴδιος πολλὰς ἀνδρικὰς χορῳδίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Λαϊκὰ τραγούδια τῆς Καρινθίας», «Στὸ δάσος», «Χαρὰ τοῦ ταξιδιοῦ», «Τὸν Μάϊον» κλπ. Πλὴν τῶν χορῳδιῶν ὁ Χέρμπεκ συνέθεσε μίαν λειτουργίαν, συμφωνίαν, κουαρτέττα ἐγχόρδων, τὰς «Συμφωνικὰς παραλλαγὰς» καὶ τὴν «Χορευτικὴν στιγμὴν» δι' ὀρχήστραν κλπ. Γ. Σ.

Χέρμπεν (Herben), ***Ἰωάννης.*** Σλοβάκος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1857. Ἔγραψε λαογραφικάς, ἐθνογραφικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας, καθὼς καὶ πολλὰ μυθιστορήματα μὲ θέμα τὸν βίον τῶν σλαυϊκῶν λαῶν, τῷ δὲ 1886 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Cas» (Ὁ χρόνος), τὸ ὁποῖον τῷ 1900 μετέβαλεν εἰς καθημερινὴν ἐφημερίδα, ὄργανον τοῦ ριζοσπαστικοῦ κόμματος τῆς Βοημίας. Ἐδημοσίευσε: «Μοραυϊκαὶ σκηναὶ» (1889), «Τὰ τέκνα τῆς Σλοβακίας» (1890), τὸ ὑπὸ μορφὴν χρονικῶν «Μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς» (1892, 1907 καὶ 1908), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χέρμπερτ (Herbert), *βὰν*— βλ. λ. *Βὰν Χέρμπερτ.*

Χέρμπερτ τοῦ *Cherburg* (Herbert), ***Ἐδουάρδος.*** Ἄγγλος συγγραφεύς, πολεμιστὴς καὶ διπλωμάτης (1583—1748). Φίλος τῆς σπουδῆς ἅμα καὶ τῶν κοσμικῶν διασκεδάσεων, ἐταξίδευσεν εἰς Γαλλίαν, ὅπου συνεδέθη μετὰ τοῦ κοντοσταύλου τοῦ Μονμορανσὺ καὶ τοῦ σοφοῦ Κασαυβῶνος. Τῷ 1610 μετέσχεν ὡς ἐθελοντὴς τῆς πολιορκίας τοῦ Juliers. Τῷ 1618 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις, ἀλλ' ἀνεκλήθη τῷ 1822 ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Α', πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ ὁποίου δὲν συνεφώνει. Ἔγραψε: «De veritate» (μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν τῷ 1639), «De causis errorum», «De religione gentilium», «Βίον Ἑρρίκου τοῦ Η'», διάφορα ποιήματα εἰς ἀγγλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν, δημοσιευθέντα μετὰ τὸν θάνατόν του τῷ 1665, καὶ μίαν ἀρκετὰ ματαιόδοξον «Αὐτοβιογραφίαν», πολλάκις ἐπανεκδοθεῖσαν. Θ. Π.

Χέρμπιχ (Herbig), ***Γουσταῦος.*** Γερμανὸς γλωσσολόγος (1868—1925). Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους καὶ πανεπιστημιακὰς σπουδάς του διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου. Αἱ ἔρευναι τοῦ Herbig ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν τυρρηνικὴν ἤ, ἄλλως, ἐτρουστικὴν καλουμένην γλῶσσαν, τῆς ὁποίας ἔχομεν μὲν πλείστας ἐπιγραφάς, ἀλλ' ἥτις, παρὰ ταῦτα, δὲν διεφωτίσθη ἀκόμη μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας (βλ. *τυρρηνικὴ* γλῶσσα). Πλὴν τῆς γλώσσης τῶν Τυρρηνῶν ὁ Herbig ἠρεύνησε καὶ τὴν θρησκείαν των («Θρησκεία καὶ λατρεία τῶν Τυρρηνῶν», ἐκδοθὲν τῷ 1922). Γ. Π. Α.

Χὲρμποτ (Herbst), ***Ἐδουάρδος.*** Αὐστριακὸς νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1820—1892). Διετέλεσε **βουλευτὴς εἰς** τὴν βοημικὴν διαίταν καὶ εἰς τὸ **αὐστριακὸν** κοινοβούλιον (1861), ἀρχηγὸς τοῦ **συνταγματικοῦ** γερμανικοῦ κόμματος, ὑπουργὸς τῷ 1867 καὶ 1870, καὶ ἔγραψεν: «Ἐγχειρίδιον τοῦ αὐστριακοῦ ποινικοῦ δικαίου» (1882), «Συλλογὴ ποινικῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἀρείου Πάγου» (1855), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν αὐστριακὴν ποινικὴν δικονομίαν» (1871). Θ. Κ.

—**Χὲρμποτ** (Herbst), ***Φρειδερῖκος.*** Βαυαρὸς συνταγματάρχης, κατελθὼν μετὰ τοῦ Ὄθωνος τῷ 1832 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὗτος τῇ 30 Μαρτίου 1833 κατέλαβε τὰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ βασιλέως Ντὲ Μπελιγκόν, συνεννοηθέντος μετὰ τοῦ φρουράρχου τῆς πόλεως. Τ. Ε. Ε.

Χὲρν (Hearn), ***Λευκάδιος.*** Ἄγγλος συγγραφεύς, δευτερότοκος υἱὸς τῆς ἐκ Κυθήρων Ἑλληνίδος Ρόζας Κασιμάτη, ἀπαχθείσης ὑπὸ τοῦ Καρόλου Χὲρν (Hearn), στρατιωτικοῦ χειρουργοῦ ἰατροῦ, ὑπηρετοῦντος τότε ἐν τῇ φρουρᾷ τῆς ἀγγλοκρατουμένης νήσου. Ἐγεννήθη τῷ 1850 ἐν Λευκάδι, ὅπου ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε μετατεθῆ. Νέα μετάθεσις τοῦ πατρὸς εἰς Ἰνδίας ἐπήνεγκε τὴν ὁμοῦ μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πρωτοτόκου ἐγκατάστασιν τοῦ Λευκαδίου ἐν Δουβλίνῳ τῆς Ἀγγλίας, παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τῆς πρὸς πατρὸς μάμμης αὐτοῦ· αὕτη καὶ ἀνέθρεψεν ἀποκλειστικῶς τὸν Λευκάδιον μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, καθόσον ἡ μήτηρ, μὴ ἀνεχθεῖσα τὴν κηδεμονίαν τῆς πενθερᾶς, τὴν μόνωσιν ἐν τῇ ξένῃ, πιεζομένη δὲ καὶ ὑπὸ νοσταλγίας, ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν γενέτειραν, προκαλέσασα οὕτω τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου. Πρὸς τὴν καθολικὴν καὶ σπαρτιατικὴν ἀγωγὴν τῆς σκληρᾶς μάμμης, κατευθυνούσης τὸν ἔγγονον πρὸς τὸ

Λευκάδιος Χέρν.

ἱερατικὸν σχῆμα, συνεκρούσθη τότε θλιβερῶς ὁ μυστικοπαθής, δειλός, νευροπαθής, μελαγχολικὸς καὶ δυσάγωγος Λευκάδιος, ὅστις, ἔμπλεως καλλιτεχνικῶν φαντασιοπληξιῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τύχῃ πλήρους παιδεύσεως ἐν τῷ οἰκοτροφείῳ, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ μᾶλλον πρὸς σωφρονισμόν, ἀποβληθεὶς τέλος ἐξ αὐτοῦ κατόπιν ἀκόσμου παιδιᾶς μετὰ συναδέλφων, ἐκ τῆς ὁποίας μάλιστα, μύωψ ἤδη ὤν, ἐστερήθη τοῦ ἑτέρου τῶν ὀφθαλμῶν. Ἄφιλος, ἀπόβλητος καὶ ἀνέστιος, στεγαζόμενος ἐν τοῖς νοσοκομείοις τοῦ Δουβλίνου καὶ τοῦ Λονδίνου, ἐτράπη μετ' οὐ πολὺ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν Νέον Κόσμον, ἀτελαθεὶς ὅμως ἐκ Νέας Ὑόρκης ἐπὶ ἀλητείᾳ, κατέφυγεν εἰς Κιγκινάτους τῆς πολιτείας Ὀχάϊο (1872), ἔνθα προσελήφθη διαδοχικῶς διορθωτὴς τυπογραφικῶν δοκιμίων, ἀλληλογράφος παλαιοβιβλιοπώλου καὶ ἔμμισθος συντάκτης τοῦ τοπικοῦ ἡμερησίου ἐντύπου «Ἐρευνητής». Τὴν οἰκονομικὴν ὅμως αὐτάρκειαν, ἣν ἐπέτυχεν ἐν τῷ «Ἐρευνητῇ», δὲν ἐβράνυνε ν' ἀπολέσῃ, ὀρεγόμενος γάμον μετὰ μιγάδος, ἀτιμωτικὸν εἰσέτι θεωρούμενον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἠναγκάσθη τότε νὰ μεταναστεύσῃ πρὸς τὰς Ἀντίλλας. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν Ἀντιλλῶν ἐστάθμευσεν ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην εἰς Νέαν Ὀρλεάνην τῆς πολιτείας Λουϊζιάνης, καθόσον προσελήφθη ὡς συνδιευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ «Δημοκρατικοῦ χρόνου», καὶ ἤρχισε τὴν συγγραφὴν ὑψηλοτέρων λογοτεχνημάτων καὶ τὴν μετάφρασιν ἀριστουργημάτων ἐκ τῆς συγχρόνου αὐτῷ γαλλικῆς πεζογραφίας. Κατόπιν ἐγκατεστάθη ἐν Ἁγίῳ Πέτρῳ τῆς Μαρτινίκας, ὁπόθεν, ἀνιῶν ἐκ τοῦ κλίματος καὶ ἀσθενήσας ἐκ δαγγείου πυρετοῦ, ἐπαλινόστησεν εἰς Νέαν Ὑόρκην (1889), ἵνα, μετὰ ἓν ἔτος, ἀποπλεύσῃ ἐκ νέου, κατευθυνόμενος ἤδη εἰς Ἰαπωνίαν, ὡς δημοσιογραφικὸς ἀπεσταλμένος τῆς ἐπιθεωρήσεως «Harper's Magazin» ἐπὶ συμβάσει, τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ Χὲρν διέρρηξεν ἐν πλῷ ἐκ λόγων φιλοτιμίας. Ἡ ἐκ νέου ἀρξαμένη δι' αὐτὸν ἐν Ὑοκοχάμᾳ ἀπορία καὶ ἔνδεια (1890), **δὲν ἐβράδυνε νὰ λάβῃ πέρας ὁριστικόν. Ὁ Χέρν,** τῇ ἐνεργῷ συνδρομῇ σημαίνοντος Ἄγγλου ἀποίκου, ἐπέτυχε τὴν θέσιν καθηγητοῦ τῆς ἀγγλικῆς ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει τῆς πόλεως Μάτσου, βραδύτερον ἑτέραν ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει τῆς πόλεως Κομοτοῦτο καὶ τέλος καθηγητικὴν ἕδραν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Τόκιο, ἔνθα ἐδίδαξεν ἀγγλιστὶ τὴν ἀγγλικὴν φιλολογίαν. Αἱ ἐξ ἀρχῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ γενναῖαι αὐτοῦ ἀποδοχαὶ ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Λευκάδιον γάμον μετὰ τῆς ἐξ εὐγενῶν (σαμουράϊ) Ἰαπωνίδος Σέτζου Κοϊζοῦμι, χάριν τῶν ἐκ τῆς ὁποίας τέκνων του ἐπεζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἰαπωνικὴν ὑπηκοότητα, μεταβαλὼν τὸ ὄνομα εἰς *Ιακοῦμο Κοϊζοῦμι*, κατὰ τὸ γένος τῆς συζύγου, καὶ ἀσπασθεὶς τὸν βουδισμόν. Ἐπιδοθεὶς ἤδη μετὰ πάθους εἰς ἀπρόσκοπτον συγγραφικὴν ἐργασίαν, ἐδίδασκεν ἐκ παραλλήλου καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, διαπνεόμενος ὑπὸ ἀνεξιθρησκείας, ἐπιεικείας, διαλλακτικότητος καὶ φιλοστοργίας πρὸς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ὑπὸ ἄκρας εὐσυνειδησίας καὶ φιλοπονίας. Μετὰ δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηγητικῶν καθηκόντων του προσβληθεὶς ὑπὸ καρδιακῆς παθήσεως, παρῃτήθη τῆς θέσεώς του καὶ ἀπέθανε μετά τινα ἔτη ἐκ συγκοπῆς τῷ 1907. Ὁ Χέρν, ταφεὶς ἐν βουδικῷ κοιμητηρίῳ, κατελέχθη μεταξὺ τῶν θεοτήτων τοῦ σιντοϊκοῦ πολυθεϊσμοῦ. Τῷ 1933 ἱδρύθη ἐν τῇ γενετείρᾳ του Λευκάδι προτομὴ αὐτοῦ.

Ὁ Χὲρν συνέγραψεν ἀγγλιστί, τὰ δ' εἰς αὐτοτελῆ βιβλία ἐκδοθέντα ἔργα αὐτοῦ εἶναι τ' ἀκόλουθα: «Σκόρπια φύλλα ἀπὸ τὰς ξένας λογοτεχνίας» (διασκευαὶ καὶ ἐπεξεργασίαι ἐξ ἑβραϊκῶν καὶ μεσαιωνικῶν εὐρωπαϊκῶν θρύλων καὶ ἀποκρύφων κειμένων), «Chitta» (μυθιστορία ἐξ ἀφορμῆς γεωλογικοῦ φαινομένου, ἤτοι καταποντισμοῦ ποταμίου νησῖδος, συνεπείᾳ ὑποβρυχίου τεκτονικοῦ σεισμοῦ, α' ἔκδ. 1887, β' ἔκδ. 1889), «Σινικαὶ φαντασίαι», «Κάρμα» (διασκευαὶ ἐκ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως τοῦ βουδισμοῦ), «Διετία ἐν ταῖς γαλλικαῖς Ἰνδίαις» (ἀναμνήσεις, ἐντυπώσεις, κριτικαὶ καὶ αὐτοβιογραφικὰ ἀφηγήματα), «Juma» (μυθιστορία ἐξ ἱστορικῆς ἀφετηρίας), «Βλέμματα ἐπὶ τῆς ἀγνώστου Ἰαπωνίας» (δύο τόμοι 1894), «Ἄπω τῆς Ἑφας» (1895), «Kokoro» (1896), «Ἀπὸ βουδικοῦ τεμένους σταχυολογήματα» (1897), «Ἐξωτισμοὶ καὶ ἀνακλάσεις» (1898), «Ἡ φαντασματικὴ Ἰαπωνία» (1899), «Φωτοσκιάσεις» (1900), «Ἰαπωνικὰ σύμμεικτα» (1901), «Kotto» (1902), «Kwaïdan» (1904), καὶ τὰ μεταθανάτια «Ἰαπωνία: Δοκίμιον ἑρμηνείας» (1904) καὶ «Ὁ θρῦλος τοῦ Γα αξίου» (1905). Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ἡ ὀγκωδεστάτη πρὸς ἐκδότας, φίλους καὶ τὸν ὁμοπάτριον ἀδελφὸν ἀλληλογραφία, πραγματευομένη παντοῖα θέματα τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Eliz. Bizland ἐν Βοστώνῃ (1905). Δείγματα τῶν ἔργων τούτων ἀπεδόθησαν εἰς τὴν νεοελληνικὴν ὑπὸ Ν. Πορίῳ η ἰδίᾳ, δημοσιευθέντα ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1905 μέχρι τοῦ 1911 τόμοις τοῦ περιοδικοῦ «Παναθήναια». Ἡ φιλολογικὴ φυσιογνωμία τοῦ Χὲρν χαρακτηρίζεται ὡς μοναδικὴ ἐν τῇ ἀγγλικῇ φιλολογίᾳ, ἔνθα, λόγῳ τῆς γλώσσης καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, κατ' ἀνάγκην ὑπήχθη. Θύων εἰς βουδικὰ εἰδώλια καὶ τρυφῶν εἰς τὴν ἰαπωνικὴν δεισιδαίμονα λαογραφίαν, ἐκφράζεται οὐχ ἧττον εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ τέρπεται διακηρύσσων ἐν ἑαυτῷ συνείδησιν βαθέως ἑλληνικήν, ἀναγνωρίζων δὲ καὶ μετὰ μυστικοπαθοῦς εὐγνωμοσύνης μεταφυσικόν τινα σύνδεσμον μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τῆς φιλαποδήμου μητρός. Τὸ ἔργον τοῦ Χέρν, ἐκπηγάσαν μὲν ἐκ τῆς συρροῆς στοιχείων ἰδιοσυγκρασίας, ἐμπνεύσεως, πρὸς δὲ ἐκ τῆς ἀστασίας τῆς τύχης καὶ τῆς σπουδῆς, στερούμενον ὅμως τῆς πρὸς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν ἐπαφῆς, καθόσον ὁ συγγραφεύς, ἀτελῶς παιδευθείς, ὑπῆρξεν αὐτοδίδακτος, ἀνήκει κατ' ἀρχάς, καὶ μέχρι τῆς «Chitta», εἰς τὴν τότε ἀναπτυσσομένην ἀστυνομικὴν φιλολογίαν, ἥτις, ἐκπορευθεῖσα ἀπὸ τοῦ Ἔδγαρ Πόε, διεμόρφωσε βραδύτερον ἀντιπροσωπευτικὸν τύπον τὸν Ἄγγλον Κόναν Ντόϋλ καὶ τοὺς πολυαρίθμους αὐτοῦ μιμητὰς (Ἔδγαρ Οὐάλλας κλπ.). Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω καὶ μέχρι τέλους τὸ ἔργον τοῦ Χὲρν δὲν ἐγένετο καθαρῶς δημιουργικόν. Ἡ δραματικὴ φαντασία, ἡ γεννῶσα τοὺς χαρακτῆρας καὶ τοὺς τύπους, τὸ αὐτοσχέδιον ἐν τῇ περιπετείᾳ, τὴν ἀληθοφάνειαν καὶ τὴν καταστροφήν, ἐλλείπει παρὰ τῷ Χέρν, ὅστις καταφεύγει συνήθως εἴτε εἰς τὴν διασκευὴν συγχρόνων γεγονότων, εἴτε εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν ἀρχαίων θρύλων καὶ παραδόξων, ὅπου σύρει αὐτὸν δέσμιον ὁ «νοσηρὸς αὐτοῦ πρὸς τὸ φοβερὸν ἔρως» (John Ruskin). Ἰδιάζει ὅμως ἐξ ἄλλου παρ' αὐτῷ, ἀντὶ τῆς δραματικῆς, φαντασία ποιητική, μεθ' ἧς τεχνουργεῖ ἀλλοκότως καὶ θελκτικῶς τὰς ἀλλοτρίας εὑρέσεις καὶ τ' ἀνώνυμα θέματα καὶ ἥτις ἐμφανίζεται ἐναργέστερον εἰς τὸ ὕφος, ὁτὲ μὲν χαρίεν, ὁτὲ δὲ μεγαλοπρεπῶς ἐμπνευσμένον, εἰς τὸν ἀπροσποίητον ρωμαντισμόν, εἰς τὴν καλαισθησίαν καὶ τὴν ποίησιν ἐν γένει, τέλος δὲ καὶ εἰς τὴν ὑποβλητικότητα τῶν περιγραφῶν. Ὁ Χὲρν εἶναι συμβολιστὴς λατινικῆς ὑφῆς, ἀποπλανηθεὶς ἐν μέσῳ τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας, συμβολιστὴς αὐτοσχέδιος καὶ αὐτοδίδακτος, δημιουργηθεὶς ἁπλῶς ἐκ φυσικῆς προδιαθέσεως καὶ ἐξ ἰδιοσυγκρασίας. Αἱ τά-

Digitized by Google

σεις αὐτοῦ εἶναι κατ' ἀρχὰς ἐξωτερικῶς συμβολισικαί· τὰ σύμβολα αὐτοῦ, ὡς εἶναι τὸ κυανοῦν χρῶμα, ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα, τὰ περιγράφει ἀναλυτικῶς καὶ ἐξ ἀντικειμένου, κατὰ τρόπον κλασσικόν, ὡς εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ κλασσικοῦ σχεδίου πεζογραφία αὐτοῦ, συντεταγμένη ὑπὸ ἔποψιν ὕφους, μήκους καὶ στρογγυλότητος περιόδων, γλώσσης καὶ ἀφηγήσεως, ἐπι τῶν ὑποδειγμάτων τῶν κλασσικῶν πεζογράφων. Λανθάνον ἐξ ἄλλου συμβολιστικὸν δαιμόνιον εἶναι καὶ τὸ ὠθοῦν αὐτὸν πρὸς μίαν τῶν κοιτίδων τῆς νέας ταύτης τέχνης, τὴν Ἰαπωνίαν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μαλλαρμὲ καὶ ὁ Οὐάϊλδ ἀναπαρίστων ταύτην, καὶ δὴ μόνον ἐκ τῶν τεχνουργημάτων καὶ τῶν ποιητικῶν αὐτῆς ἔργων ἐν μεταφράσει. Πρὸς τὸ ἰαπωνικὸν περιβάλλον ἀποφασιστικῶς προσαρμοσθεὶς ὁ Χὲρν καὶ μηδέποτε ἐγκαταλείψας αὐτό, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συμβολιστὴς παλινδρομῶν ἀπὸ τοῦ συμβολισμοῦ, τῆς πνευματικωτέρας ταύτης φάσεως τοῦ φανταστικοῦ, πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ φανταστικόν, ὁπόθεν ἐγεννήθη ὁ συμβολισμός. Ἀποκηρύσσει ἤδη ρητῶς τὴν μέχρι τότε τεχνοτροπίαν του, τὰ δὲ πρώην αὐθύπαρκτα συμβολιστικὰ στοιχεῖα παρουσιάζονται ἤδη διεισδύοντα ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς μορφολογικῆς συστάσεως τοῦ ἔργου του. Ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀπωτάτης χώρας, οἷον ἀντελήφθη αὐτὸν ἡ Δύσις, ὁ συγχέων τὸ ἰδεῶδες τοῦ λεπτοφυοῦς πρὸς τὸ πνευματικὸν ἰδεῶδες, τὸν ἰδεαλισμὸν πρὸς τὴν παιγνιώδη ἡδυπάθειαν, τὴν πλαγγόνα πρὸς τὴν ἔνσαρκον τελειότητα, τὴν φιλοπατρίαν πρὸς τὴν πεισιθανασίαν καὶ τὴν περιφρόνησιν τῆς ζωῆς πρὸς τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου, ἀπεδόθη, κατὰ τὸ ὕφος, ὑπὸ τοῦ Χὲρν διὰ τῆς ἀραχνοϋφοῦς γλώσσης, δι' ἧς ἐπενδύει τοὺς παλαιοσινικοὺς θρύλους. Στρέψας ὅμως καθ' ὁλοκληρίαν τὰ νῶτα πρὸς τὴν μηχανιστικήν, προοδευτικὴν καὶ οὐδὲν ἧττον πειρατικὴν καὶ ἰμπεριαλιστικὴν Ἰαπωνίαν, ἀπήρεσε τοιουτοτρόπως πρὸς τοὺς θετοὺς αὐτοῦ συμπατριώτας, νεωτεριστὰς καὶ μεταρρυθμιστάς. Ἀλλὰ καὶ ὅταν, «ἀντιδρῶν κατὰ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων, ἐφιλοδόξησεν ἰδίας κρίσεις, οἱονεὶ ἀπανθίζων τὰ περὶ Ἰαπωνίας γραφέντα» (John Ruskin), καὶ τότε ἡ φιλολογικὴ κριτικὴ ἤλεγξε τοῦτον ὡς στερούμενον τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τοῦτο ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων καὶ κριτικοῦ νοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σπ. Στάης,* Λευκάδιος Χὲρν (διάλεξις, δημοσιευθεῖσα ἐν «Καθημερινῇ» τῆς 22, 23 καὶ 24 Δεκ. 1930).—*Δημ. Μπόγρης,* Λευκάδιος Χὲρν (ἐν περιοδικῷ «Νέα Ἑστία», τεῦχ. τῆς 15 Ὀκτ. 1933, σελ. 1078).—*Ἱππ. Καραβίας,* Λόγος εἰς τὸν Χὲρν (ἐν «Ἐφημερίδι τῶν Ἰθακησίων» 1933).—*Eliz. Bizland,* The life and letters of Lafcadio Hearn (Boston 1906, 2 τόμοι).—*G. M. Gould,* Concerning Lafcadio Hearn (1908). Τ. ΑΓΡΑΣ

Χὲρν *Μπαίυ* (Hern Bay) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Κέντ. Κάτ. 11.872. Η. Π. Γ.

Χερναντὲζ (Hernandez), ***Ἰωάννης - Φραγκῖσκος.*** Γάλλος ἰατρὸς (1769 — 1835). Συνέγραψεν: «Essai analytique sur la non-identité des virus gonorrhoïquss et syphilitiques» (1810), «Essai sur le typhus ou sur les fièvres malignes putrides bilieuses, muqueuses, jaune, la peste etc.» (1816) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Χερναντὲθ (Hernandez), ***Ραφαήλ.*** Ἱσπανὸς ἰατρὸς καὶ φυσιοδίφης (1779—1857). Ἐσπούδασε φαρμακευτικὴν καὶ ἰατρικήν, κατόπιν δέ, ἀσχοληθεὶς εἰς μελέτας φυσιοδιφικάς, κατήρτισε πλουσίαν συλλογὴν φυσικῆς ἱστορίας, ἣν ἐπεσκέφθησαν πλεῖστοι φυσιοδῖφαι. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἱσπανικῆς Ἀκαδημίας. Ἔγραψε: «Memoria sobre des nuevas plantas descubiertas en Menorca» (1817), «Memoria sobre el contagio en general y en particular del perteneciente à la peste, calentura amarilla y fiebre pestilencial» (1821) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Χέρνε (Herne) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ ἀνθρακοφόρῳ περιοχῇ τῆς Ρούρ, ἐπὶ τῆς διώρυγος Ρήνου—Χέρνε. Κάτ. 98.500 (1930). Εἶναι κέντρον βιομηχανικὸν καὶ ἕδρα τῆς μεγάλης μεταλλευτικῆς ἑταιρείας Hibernia (26.000 ἐργάται). Παράγει κυρίως μηχανάς, ἀτμολέβητας καὶ διάφορα χημικὰ προϊόντα. Θ. Κ.

χερνετίδαι (οἱ) (Chernetidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδαραχνῶν*, περιλαμβάνουσα μικρὰς ἀράχνας. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη, ἐνδιαιτώμενα εἰς σκοτεινὰ μέρη καὶ ὑπὸ τὸν φλοιὸν τῶν δένδρων. Κυριώτερον γένος εἶναι ὁ *χέρνης*. Δ. Ν. Π.

χέρνης (ὁ) (Chernes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χερνετιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἀράχνας, ἀπαντώσας πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

χερνιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *ματθαιολία* καὶ *χείρανθος*.

χέρνιβον (τὸ) *[Ἀρχ.]*· βλ. λ. *νιπτήρ*.

Χέρντερ (Herder), ***Ἰωάννης Γκόττφριντ.*** Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ κριτικὸς (1744—1803). Υἱὸς πτωχοῦ ὑφαντοῦ καὶ κωδωνοκρούστου, ἀπεπεράτωσε μετὰ πολλῶν κόπων τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του. Ὑπὸ τὴν προστασίαν Σουηδοῦ τινος στρατιωτικοῦ ἰατροῦ, ὅστις ἐξετίμησε τὰς ἀρετάς του, μετέβη εἰς Καινιξβέργην, ὅπως σπουδάσῃ ἰατρικήν. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδεμίαν ᾐσθάνετο κλίσιν πρὸς αὐτήν, ἐνεγράφη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολήν. Ἐν Καινιξβέργῃ ὁ Χέρντερ ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ Καντίου, τοῦ ὁποίου ἐγένετο μαθητὴς καὶ θαυμαστής. Ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος τοσαύτην ἐκτίμησιν ἔτρεφε πρὸς τὸν μαθητήν του, ὥστε συχνάκις τῷ παρέδιδε πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ χειρόγραφά του, πρὸ τῆς δημοσιεύσεώς των, διὰ νὰ ἀκούῃ τὴν γνώμην του. Διορισθεὶς ἀπὸ τοῦ 1764 καθηγητὴς ἐν Ρίγᾳ, ὁ Χέρντερ ἀφιερώθη εἰς γλωσσικὰς καὶ αἰσθητικὰς μελέτας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων τῶν βαλτικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1767 ἔγραψε τὸ ἔργον «Ἀποσπάσματα περὶ τῆς νεωτέρας γερμανικῆς λογοτεχνίας», ἐν τῷ ὁποίῳ ὑποστηρίζει ὅτι κύριον γνώρισμα ἐθνικῆς τινος φιλολογίας εἶναι ἡ πρωτοτυπία καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ γερμανικὴ ποίησις ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιδράσεως τῶν κλασσικῶν καὶ ἀντλήσῃ τὰς ἐμπνεύσεις της ἀπὸ τὰς καθαρῶς γερμανικὰς πηγάς, συνεχίζουσα οὕτω τὴν παράδοσιν τῆς δημώδους ποιήσεως. Εἰς τὸ ἑπόμενον ἔργον του «Κριτικὰ δάση» (1768) διερμηνεύων, μεταξὺ ἄλλων, τὰς περὶ ἔπους ἀντιλήψεις του, ἐπιχειρεῖ τολμηρότατον παραλληλισμὸν τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Βιργιλίου, ἵνα τὸν μὲν πρῶτον χαρακτηρίσῃ ὡς φυσικόν, τὸν δὲ δεύτερον ὡς τεχνικὸν ποιητήν. Ἐγκαταλείψας τῷ 1769 τὴν ἐν Ρίγᾳ θέσιν του, ὁ Χέρντερ περιηγήθη τὴν Γαλλίαν καὶ εἶτα τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔγραψε τὸ «Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ποιήσεως», δι' οὗ πρῶτος αὐτὸς πειρᾶται ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν δογματικὴν κριτικὴν διὰ τῆς ἱστορικῆς τοιαύτης, καὶ τὴν «Γένεσιν τῆς γλώσσης», ἐν τῷ ὁποίῳ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ γλῶσσα, γέννημα πηγαῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἶναι ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφὴ τῆς ποιήσεως. Αἱ περὶ ποιήσεως καὶ τέχνης ἰδέαι τοῦ Χέρντερ τεραστίαν ἤσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τοῦ Γκαῖτε, ὅστις μεγάλως τὸν ἐξετίμα καὶ τὸν ἐθαύμαζε. Τῇ μεσολαβήσει τοῦ τελευταίου τούτου, ὁ Χέρντερ διωρίσθη τῷ 1775 ἀνώτερος αὐλικὸς ἱεροκῆρυξ ἐν Βαϊμάρῃ, ἔνθα διῆλθε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του, γενόμενος βραδύτερον ἀρχιεπίσκοπος καὶ τέλος πρόεδρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου. Τῷ 1788 ἐπεσκέφθη τὴν Ἰταλίαν. Σημαντικώτερα ἐκ τῶν ἔργων του τῆς περιόδου ταύτης εἶναι: «Φύλλα περὶ τῆς γερμανικῆς τέχνης», «Τὸ ἀρχαιότατον κείμενον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους», «Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως», «Ἰδέαι περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος», ὅπερ θεωρεῖται γενικῶς ὡς τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του, αἱ θαυμασταὶ μεταφράσεις διαφόρων δημωδῶν ᾀσμάτων, αἱ περιληφθεῖσαι εἰς τοὺς τόμους «Φωναὶ τῶν λαῶν» καὶ «Ἐρωτικὰ Τραγούδια», καὶ τέλος ἡ δημιουργικὴ μετάπλασις τοῦ ἱσπανικοῦ «Σίδ», δημοσιευθεῖσα μετὰ τὸν θάνατόν του. Παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον συμβολήν του εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν γλωσσικῶν, φιλολογικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν μελετῶν, ὁ Χέρντερ ἐκτιμᾶται κυρίως ἐν Γερμανίᾳ ὡς δεύτερος, μετὰ τὸν Λέσσιγκ, πρόδρομος τῆς λογοτεχνικῆς της ἀναγεννήσεως. Τὰ πρωτότυπα ἐν τούτοις ποιήματά του στεροῦνται ἰδίας τινὸς ἀξίας. Καλλίστη ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Χέρντερ θεωρεῖται ἡ τοῦ Suphan (1877—1899). Περὶ τῆς ζωῆς δὲ καὶ τοῦ ἔργου του ἔγραψαν οἱ Haym (1877—1885), Kühnemann (1895), Bürckner (1903) κ.ἄ. Ὡς φιλόσοφος ὁ Χέρντερ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τρία τινά: διὰ τὰς ἀπόψεις του περὶ τῆς φύσεως τοῦ σπινοζισμοῦ, διὰ τὴν πολεμικήν του κατὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου καὶ διὰ τὰς περὶ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ἰδέας του. Κατὰ τὸν Χέρντερ (ἐν τῷ φιλοσοφικῷ διαλόγῳ του: «Θεὸς» δημοσιευθέντι τῷ 1787) οἱ ἐκλαμβάνοντες τὸ φιλοσόφημα τοῦ Σπινόζα ὡς ἀθεϊστικὸν ἢ ἔστω καὶ πανθεϊστικὸν παρεξηγοῦν τελείως αὐτό. Ἡ ἰδέα τοῦ προσωπικοῦ θεοῦ εἶναι διὰ τὸν Σπινόζα ἡ ὑψηλοτέρα καὶ ἡ πραγματικωτέρα ἰδέα· ὁ θεὸς ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν τὴν πηγὴν πάσης ὑπάρξεως καὶ πάσης ἀληθείας, ἡ δὲ γνῶσίς του καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη εἶναι ἡ ἀρχὴ πάσης τελειότητος καὶ πάσης εὐδαιμονίας. Διὰ νὰ στηρίξῃ τὰς ἀπόψεις του ταύτας ὁ Χέρντερ, ἐπιλαμβάνεται μιᾶς περιέργου καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἑρμηνείας τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν ὅρων, οἱ ὁποῖοι εἶναι θεμελιώδεις ἐν τῷ φιλοσοφήματι τοῦ Σπινόζα. Μετρίας ἀξίας εἶναι καὶ αἱ κατὰ τοῦ καντιανισμοῦ ἐπικρίσεις του (ἐν τῷ ἔργῳ: «Ἡ νόησις καὶ ἡ ἐμπειρία, ὁ λόγος καὶ ἡ γλῶσσα»). Ὁ Χέρντερ κατηγορεῖ τὸν Κάντιον, τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἦτο ἐνθουσιώδης θαυμαστής, ὡς μεταβαλόντα τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν νόησιν εἰς κενοὺς τύπους, τὸν δὲ λόγον εἰς ἄνευ κανόνος καὶ ἄνευ σκοποῦ τινος ἀπατηλὸν φῶς. Κατ' αὐτόν, ἡ κριτικὴ φιλοσοφία ἀποτελεῖ αἶσχος διὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος, τείνουσα νὰ διαφθείρῃ ταυτοχρόνως τὸ πνεῦμα καὶ τὸν λόγον.

Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χέρντερ εἶναι αἱ «Ἰδέαι περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος» (1784—1787), ἐν τῷ ὁποίῳ συνεχίζει τὴν διὰ τῆς «Νέας ἐπιστήμης» τοῦ Βίκο ἐγκαινιασθεῖσαν ἔρευναν. Ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι περὶ παντὸς δύναται νὰ φιλοσοφήσῃ τις, ὑποστηρίζει ὅτι τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος καθώρισε τὸ πᾶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πανταχοῦ νὰ βασιλεύῃ ἡ αὐτὴ σοφία, ἡ αὐτὴ ἀγαθότης καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις, ἀπὸ τοῦ συστήματος τοῦ σύμπαντος μέχρι τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης, δὲν ἀφῆκε καὶ τὰ ἀνθρώπινα πεπρωμένα ἄνευ τῆς προστασίας του, καὶ ἄνευ ἑνὸς προκαθωρισμένου σχεδίου. Καθῆκον, λοιπόν, τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κατανόησις τοῦ θείου τούτου σχεδίου, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἀνεξερεύνητοι αἱ βουλαὶ τοῦ ὑψίστου. Τὴν προσπάθειαν τῆς κατανοήσεως ταύτης ἀποτελεῖ ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας. Κατὰ τὸν Χέρντερ τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι ἑνιαῖον καὶ ἀποτελεῖ ἓν ὀργανικὸν σύνολον. Ἡ ἐπίγειος δημιουργία παρουσιάζει ἀνιοῦσαν κλίμακα μορφῶν καὶ δεξιοτήτων, ἧς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα κατέχει ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν ὑψηλοτέραν ἔκφρασιν τῆς ἐπιγείου ὀργανώσεως. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργημένος διὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἡ θεία πρόνοια ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος ἤτοι ἡ βασιλεία τοῦ λόγου καὶ τῆς δικαιοσυνης. Τοιουτοτρόπως ὁ Χέρντερ ἀποδεικνύεται εἷς ἐκ τῶν πρώτων εἰσηγητῶν τῆς ἰδέας τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, ἣν θεωρεῖ συνέχισιν καὶ τελείωσιν τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως. Λ. Κ.—Θ. Π.

χεροβολιὰ (ἡ)· δημοτ., πιάσιμο μὲ τὸ χέρι.

χερόβολο (τό)· ἐπὶ θεριζομένων σιτηρῶν, ὅσους στάχυς θερίζει τις ἐφ' ἅπαξ, δρὰξ σταχύων.

χεροδύναμος, *—η, —ο·* δημοτ., ὁ ἔχων ὑπερβολικὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας.

Χεροδύναμος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μελισσώνας τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928), 46.

Χεροῖνον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἱμιμόντου, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α.Θ.Σ.

χερόκαλο *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς *θυμελαίας* (βλ. λ.).

χεροκρατῶ (*—έω*)· κρατῶ ἀπὸ τὸ χέρι· || συνήθ. παθ. «χεροκρατιοῦνται 'ς τὸ χορὸ» κρατιοῦνται ἀπὸ τὸ χέρι.

Χερόνα (Gerona) *[Γεωγρ.]*. —1) Νομὸς τῆς Ἱσπανίας μεταξὺ τῶν Πυρηναίων καὶ τῆς Μεσογείου. Κάτ. 326.928. Ἔχει σημαντικὰ μεταλλεῖα σιδήρου, γαιανθράκων, ἀργυρούχου μολύβδου καὶ χαλκοῦ.

—2) Πόλις τῆς Ἱσπανίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ, 93 χλμ. ΒΑ τῆς Βαρκελώνης. Κάτ. 17.991. Τῷ 517 συνῆλθεν ἐν αὐτῇ ἡ φερώνυμος σύνοδος. Βραδύτερον κατέστη περίφημος διὰ τὰς δύο σημαντικὰς πολιορκίας, ἃς ὑπέστη τῷ 1285 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Τολμηροῦ καὶ τῷ 1809 ὑπὸ τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐκυρίευσαν αὐτὴν μετὰ 7 ἡμέρας, κατόπιν ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεως τῆς μικρᾶς φρουρᾶς της, ἀποτελουμένης ἐξ Ἱσπανῶν καὶ Ἄγγλων, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν λόγῳ τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν. Μ. Δ. Β.

Χερουβείμ. Ὄνομα ἑνὸς τῶν ἀνωτέρων ἀγγελικῶν ταγμάτων. Τὰ Χερουβεὶμ μνημονεύονται συχνάκις ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὡς κυκλοῦντα τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, ἀνυμνοῦντα αὐτὸν καὶ ὑψηλὰς παρ' αὐτοῦ ἐντολὰς ἀναλαμβάνοντα. Οὕτως εἰς Χερουβεὶμ κρατοῦντα φλογίνην ρομφαίαν εἶναι ἐμπεπιστευμένη ἡ φρούρησις τοῦ Παραδείσου μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν πρωτοπλάστων (Γένεσ. γ, 24)· ἐπὶ Χερουβεὶμ παρουσιάζεται ὁ Θεὸς καθεζόμενος καὶ πεταζόμενος (ψαλμ. ιζ, 10)· Χερουβεὶμ δόξης ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ ἐπισκιάζουσι τὸ ἐπὶ τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης ἱλαστήριον (Ἐξόδ. κε, 18—21, Ἑβρ. θ, 5). Ἡ παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ παραμονὴ τῶν Χερουβεὶμ περιγράφεται μεγαλοπρεπῶς, καίπερ οὐχὶ μετὰ ἐπαρκοῦς σαφηνείας, ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ. Ἔν τε τῇ ἰουδαϊκῇ καὶ τῇ χριστιανικῇ τέχνῃ τὰ Χερουβεὶμ ζωγραφοῦνται ὡς εὐσταλεῖς νεανίαι μετὰ πτερύγων ἰσχυρῶν. Π. Ν. Τ.

χερουβικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ Χερουβείμ, ὁ τῶν Χερουβείμ: «χερουβικοὶ ὕμνοι» || *χερουβικὸν* (τό)· ὁ κατ' ἐξοχὴν ὕμνος εἰς τὰ Χερουβεὶμ ψαλλόμενος πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν Ἁγίων.

Χερουβὶμ (Chérubin), ***ἅγιος.*** Φραγκισκανὸς μοναχός, ἀποθανὼν τῷ 1484. Ἑορτάζεται ὡς ἅγιος ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 4 Αὐγούστου. Ε. Γ. Π.

Digitized by Google

Χερουβίνης (Cherubini), ***Λουδοβῖκος***· ὅλ. λ. *Κερουβίνι*, Λουδοβῖκος.

χερούκλα (ἡ)· δημοτ., μεγάλο, χονδροειδὲς χέρι: «ἅπλωσε τὶς χεροῦκλές του».

χερούλι (τό)· δημοτ., ἐπὶ ἀγγείων καὶ ἄλλων σκευῶν, ἡ λαβή: «πιάσε το ἀπὸ τὸ χερούλι», «ἔσπασε τὸ χερούλι»· ‖ δημοτ. ναυτ., τὸ ἐγχειρίδιον τῆς κώπης· ‖ *χερούλια* (τά)· πληθ., αἱ χειρολαβαὶ τοῦ τροχοῦ τοῦ οἰακοστροφίου τῶν χειροκινήτων πηδαλίων.

Χεροῦσκοι, ***Χηροῦσκοι,*** ἢ ***Χαιρουσκοὶ*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μέγας γερμανικὸς λαὸς τῆς 'Ανεξαρτήτου Γερμανίας, κλάδος τῶν 'Ισταιβόνων, ἀναφερόμενος διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (Bel. Gal. VI, 10, 5) καὶ κατοικῶν μεταξὺ τοῦ Βισούργιος (νῦν Weser) καὶ Ἄλβιος. Κατ' αὐτῶν ἐπολέμησεν ὁ Δροῦσος τῷ 12 καὶ 9 π. Χ. καὶ ὁ Τιβέριος, τῷ 4 μ. Χ. Λαβόντες ὅμως μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν 'Αρμίνιον μεγάλην ἐπανάστασιν τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἐξωλόθρευσαν ὁλοσχερῶς τὰς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας εἰς τὸν Τευτοβούργιον δρυμὸν τῷ 9 μ. Χ. καὶ ἐξεμηδένισαν τὴν ἐν Γερμανίᾳ κυριαρχίαν αὐτῶν. Μετά τινα ἔτη ἐξεδικήθη τὴν ἧτταν ταύτην ὁ Γερμανικὸς (19 μ.Χ.), ἔκτοτε δὲ παρήκμασαν. Α. Θ. Σ.

Χερρέρα (Herrera), ***'Αλφόνσος ντὲ —.*** 'Ισπανὸς θεολόγος, ἀποθανὼν τῷ 1556. Σπουδάσας θεολογίαν ἐν Παρισίοις, εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν δομινικανῶν καὶ ἐχρημάτισεν ἱεροκήρυξ Καρόλου τοῦ Ε'. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «De valore bonorum operum adversus lutheranos disceptatio» (1540) «Consideraciones de las amenazas del juicio y pena del infierno sobre el Psalmo XLVIII». Ε. Γ. Π.

—**Χερρέρα** (Herrera), ***Αὔγουστος ντὲ —.*** 'Ισπανὸς θεολόγος (1623—1684). Εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν ἰησουϊτῶν τῷ 1638 καὶ ἐπὶ 25 ἔτη ἐδίδαξε φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς 'Αλκάλας. 'Αξιολογώτερα τῶν ἔργων του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Tractatus de scientia Dei» (1672), «Tractatus de voluntate Dei» (1673), «Tractatus de altissimo Trinitatis mysterio» (1674), «Discursus politicus et apologeticus», «Medula de la theologia moral». Ε. Γ. Π.

Χέρριγκ (Herrig), ***Χάνς.*** Γερμανὸς συγγραφεὺς (1845—1892). Διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη συντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Deutsche Tageblatt» τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε πλεῖστα δράματα, ὧν σημαντικώτερα: «'Αλέξανδρος», «Φρειδερῖκος ὁ ἐρυθροπώγων», «'Ιερουσαλήμ», «Κονράδη» καὶ «Νέρων». Μεγαλυτέραν ἐν τούτοις ἐπιτυχίαν ἐσημείωσε τὸ ἐκκλησιαστικὸν δρᾶμά του «Λούθηρος». 'Επίσης ἔγραψε τὰ δημοφιλῆ καταστάντα ἐπικοσμητικὰ ποιήματα «Οἱ χοῖροι» καὶ ὁ «Χονδρὸς βασιλεύς». Λ. Κ.

Χέρρικ (Herrick), ***Ροβέρτος.*** Ἄγγλος λυρικὸς ποιητὴς (1591—1674). Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν πανεπιστημιακῶν του σπουδῶν ἐν Καΐμπριτζ περιεβλήθη τὸ ἱερατικὸν σχῆμα. Ὡς λυρικὸς ὁ Χέρρικ κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ ἀγγλικῇ ποιήσει. Οἱ στίχοι του πάλλονται ἀπὸ ἄφθαστον λυρισμόν, δύναμιν καὶ δροσερότητα. Τὰ ἐρωτικὰ αὐτοῦ ποιήματα εἶναι καὶ τὰ ὡραιότερά του. Ὁ παλμὸς τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἄδολος τρυφερότης των τὰ κατατάσσουν μεταξὺ τῶν ἀρίστων τοῦ εἴδους των ἐν τῇ ἀγγλικῇ λυρικῇ ποιήσει καὶ ἐνθυμίζουν τὴν ποίησιν τοῦ 'Ορατίου καὶ τοὺς ἐπιφανεστέρους Ἕλληνας ἐρωτικοὺς ποιητάς. Λίαν ἐκτιμώμενος παρὰ τῶν συγχρόνων του, ὁ Χέρρικ παρέμεινεν ἐν ἀφανείᾳ ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα, μέχρις ὅτου, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ Τζὼν Νίκολς καὶ ὁ Νάθαν Ντραίηκ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἔργων του καὶ τῆς εὐμενεστάτης των κριτικῆς ἀποκατέστησαν αὐτὸν εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν ἐν τῇ ἀγγλικῇ ποιήσει. Τὰ ποιήματά του ἐξεδόθησαν εἰς δύο συλλογὰς ὑπὸ τοὺς τίτλους: «'Εσπερίδες» καὶ «Μεγαλόπνοοι στίχοι», ἔσχον δὲ ἑπτὰ εἰλημμένας ἐκδόσεις, ἐξ ὧν πρώτη ἡ τοῦ Τ. Μαΐτλαντ (1823) καὶ ἐκ τῶν ἑπομένων κάλλισται ἡ τοῦ Α. Πόλλαρντ (2 τόμ. 1891) μὲ πρόλογον τοῦ Σουΐνμπορν, τοῦ Γ. Σαίντσμπωρυ (2 τόμ. 1813) καὶ ἡ τοῦ Φ. Μοῦρμαν (1921). Η. Π. Γ.

Χέρρλε (Herrle), ***Θεόδωρος.*** Γερμανὸς φιλόλογος καὶ παιδαγωγός, γεννηθεὶς τῷ 1888. Περιηγήθη τὴν 'Αγγλίαν, Γαλλίαν καὶ 'Ελλάδα καὶ ἐγένετο διευθυντὴς παιδαγωγικοῦ σεμιναρίου τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας. Ἔγραψε: «Quaestiones rhetoricae» (1912), «Ὁ 'Ελληνισμός» (1923), «Ὁ ρωμαϊκὸς κόσμος» (1926), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χέρρμαν (Herrmann), ***'Ιγνάτιος.*** Τσέχος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1854. Ἤσκησε διάφορα πρακτικὰ ἐπαγγέλματα, καταλήξας εἰς τὸ τοῦ δημοσιογράφου, γενόμενος συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Palecek». Τῷ 1882 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Svanda Dudak», ὅπερ κατέστη δημοφιλέστατον, καὶ ἔγραψε πολυάριθμα διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν βαθεῖαν παρατηρητικότητα καὶ τὴν γνῶσιν τῆς τσεχοσλοβακικῆς ζωῆς καὶ ψυχῆς, καθὼς καὶ διὰ τὸ χιουμοριστικόν των πνεῦμα. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι: «Ὁ πατὴρ Κοντελίκ», «'Ανάμεικτα», «Μικρόκοσμος» (1888), «Σιλουέτες τῆς Πράγας» (1888), «Ξεθωριασμένα πορτραῖτα» (1905), «'Εφήμερος περιπέτεια» (1918), «'Αρθροῦρος καὶ Λεοντῖνα» (1921), «Πενῆντα χρόνια» (1924), κ. ἄ. Πολλὰ τῶν ἔργων του μετεφράσθησαν καὶ εἰς ξένας γλώσσας. Μ. Δ. Β.

— **Χέρρμαν** (Herrmann), ***Μανουήλ.*** Αὐστριακὸς οἰκονομολόγος (1839—1902). 'Εσπούδασεν ἐν Βιέννῃ, Πράγᾳ καὶ Γκρὰτς ἱστορίαν καὶ νομικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τῷ 1865 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ στατιστικῆς ἐν τῇ 'Εμπορικῇ 'Ακαδημίᾳ τοῦ Γκράτς, τῷ δὲ 1871 καθηγητὴς ἐν τῇ αὐτῇ ἕδρᾳ τῆς 'Εμπορικῆς 'Ακαδημίας τῆς Βιέννης. Τῷ 1872 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας ἐν τῷ ὑπουργείῳ τοῦ 'Εμπορίου, τῷ δὲ 1882 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ 'Ανωτάτῃ Τεχνικῇ Σχολῇ τῆς Βιέννης. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ταχυδρομικοῦ δελταρίου εἰς τὰ αὐστριακὰ ταχυδρομεῖα. Ἔγραψε: «Miniaturbilder aus dem Gebiete der Wirtschaft» (1872), «Prinzipien der Wirtschaft» (1873), «Kultur und Natur» (1887), «Sein und Werden in Raun und Zeit» (1889), «Technische Fragen und Probleme der modernen Volkswirtschaft» (1891), «Die Geheimnis der Macht» (1896), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χέρρμαν** (Herrmann), ***Μάξ.*** Γερμανὸς λογοτέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1886. Συνέθεσε τὰς λυρικὰς συλλογάς: «Τὸ βιβλίον τοῦ Φραγκίσκου», «'Επανάστασις, εὐλάβεια, αἰωνιότης» καὶ «Στὸ ἄστρον τοῦ πόνου», αἵτινες τὸν κατέταξαν μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἐξπρεσσιονιστικῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ. 'Επίσης ἔγραψε τὰ σατυρικὰ δράματα «'Ιωσὴφ ὁ νικητής», «Ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος», τὰ μυθιστορήματα: «Cajetan Schaltermann» καὶ «Φυγάς», πλεῖστα διηγήματα καὶ τέλος τὴν «'Ιστορίαν τῆς ἀστικῆς λογοτεχνίας καὶ τὸ προλεταριᾶτον», ἔργον πολεμικῆς κατὰ τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος. Λ. Κ.

Χερρνχούτιοι (οἱ). Αἱρετικοὶ κληθέντες οὕτως ἐκ τῆς ἕδρας αὐτῶν, τῆς ἐν Σαξωνίᾳ πολίχνης Χέρρνχουτ (Herrnhut). 'Αρχηγὸς αὐτῶν ἐγένετο ὁ *Τσίτσενδορφ*, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς ἐν τῷ προτεσταντισμῷ διακεκριμένας μερίδας καὶ δὴ τῶν Λουθηρανῶν, Καλβινιστῶν καὶ Βοεμῶν καὶ Μοραβῶν ἀδελφῶν, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ τῆς κοινῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸν ἱλαστικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν Τσίτσενδορφ ἡ ἀληθὴς θρησκεία εἶναι ἡ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς τοιαύτη δέ, ὡς κοινωνία δηλαδὴ ἀγάπης, ἔχει ἕδραν αὐτῆς ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὴν καρδίαν καὶ δύναται νὰ πραγματωθῇ καὶ ἐντὸς τῶν ὑπαρχουσῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ δὴ τῶν προτεσταντικῶν, οὕτως ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη ἱδρύσεως νέας ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν μελῶν τούτων, ἀπομακρυνομένων τῶν ἑαυτῶν ἐκκλησιῶν. Παρὰ ταῦτα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσίτσενδορφ (1760) ἐπραγματώθη ἡ κατὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐμφανισθεῖσα τάσις πρὸς σχηματισμὸν ἰδίας ἐκκλησίας, ὥστε ἡ αἵρεσις τῶν Χερρνχουτίων ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν ἴδιον πολίτευμα καὶ λατρείαν καὶ ἀσκοῦσαν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολήν, ἀναγνωρισθεῖσαν δὲ ὡς αὐτοτελῆ ἐκκλησίαν ὑπὸ πολλῶν πολιτειῶν. Διὰ τῆς ἐν ἔτει 1774 ἐκδοθείσης κατηχήσεως καὶ τῆς ἐν ἔτει 1778 ἐκδοθείσης «Idea fidei fratrum» καθωρίσθη ἐπὶ νέων σχεδὸν βάσεων ἡ διδασκαλία τῶν Χερρνχουτίων, διὰ δὲ τοῦ βιβλίου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων, τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1778, καὶ ἔπειτα πολλάκις, ἐπλουτίσθη ἡ λατρεία αὐτῶν καὶ διὰ τῶν συνόδων (1764 1769, 1775, 1859 καὶ 1889) ἐπεκυρώθησαν αἱ μεταβολαὶ αὗται, μεταβληθέντος καὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν. Ὑπάρχουσι σήμερον 24 κοινότητες γερμανικαὶ ἀριθμοῦσαι 8.000 μέλη, 32 ἀγγλικαὶ ἀριθμοῦσαι 6.343 μέλη καὶ 101 ἀμερικανικαὶ (77 ἐν τῇ Βορείῳ καὶ 24 ἐν τῇ Νοτίῳ 'Αμερικῇ) ἀριθμοῦσαι 26.211 μέλη. Διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολὴν ἐργάζονται εἰς ὅλον τὸν κόσμον 402 ἱεραπόστολοι, 268 σχολεῖα μὲ 810 διδασκάλους καὶ 29.562 μαθητὰς καὶ 148 κυριακὰ σχολεῖα μὲ 1.213 διδασκάλους καὶ 21.003 μαθητάς. Τὰ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς προσελκυσθέντα μέλη ἀνέρχονται εἰς 101.216. Κ. Ι. Δ.

Χερρόνησος ἢ ***Χερσόνησος*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πολλαὶ τοπωνυμίαι χερσονησιζουσῶν προβολῶν, ἢ πόλεων ἱδρυμένων ἐπ' αὐτῶν ἢ φυσικῶν λιμένων ἢ ὅρμων σχηματιζομένων κατ' αὐτάς. 'Εκτὸς τῶν εἰδικῶς ἀναφερομένων, Στέφανος ὁ Βυζάντιος (691) μαρτυρεῖ ὅτι οὕτω ἐλέγοντο καί: Ἡ τῆς Σινώπης ἡ ἄλλως *Σκόπελος*, ἄκρα τις πρὸς τὴν Κόρινθον, ἄλλη ἐν Λυκίᾳ καὶ ἄλλη πρὸς τὴν Κορωνιτῶν πόλιν. Τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν Χερρονήσιος. Σ. Ε. Λ.

—**Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Σαρωνικοῦ, πλησίον τοῦ Σολυγείου λόφου καὶ τοῦ ἐλάσσονος κόλπου τῶν Κεγχρεῶν (*Θουκ* Δ. 42), πιθανῶς δὲ ἡ σύγχρονος μεταξὺ τῶν ὅρμων τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Σοφικοῦ (χάρτ. ἀγγλ. 1513: Athens to isthmus) χερσονησίζουσα προβολή. Σ. Ε. Λ.

—**Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Ονομασία δύο ἀρχαίων πόλεων τῆς Κρήτης (βλ. λ. *Χερσόνησος*).

— **Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, κατὰ Στέφανον Βυζάντιον (504, 13): «Παρθένου ἱερόν, τόπος καὶ ἄκρα πρὸ τῆς Χερρονήσου πόλεως Βοσπόρου». 'Ανάλογόν τι ἀναφέρει καὶ ὁ Στράβων (2, 308), ἀλλὰ δι' ἄλλην Χερρόνησον ἄποικον 'Ηρακλεωτῶν· καὶ ἄλλην ἀκόμη κατεσκαμμένην κατὰ τὴν ἐποχήν του. Ταυτότης ἀνεξακρίβωτος. Σ. Ε. Λ.

— **Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Καλλιπόλεως* Χερσόνησος.

—**Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ζεϊτοὺν* (ἀρ 1).

— **Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας παρὰ τὴν 'Απάμειαν καὶ τὸν ροῦν τοῦ 'Ορόντου (*Στράβ*. ΙΣΤ, 752). Ταυτότης ἀμφίβολος. Σ.Ε.Λ.

— **Χερρόνησος** *['Αρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς 'Ισπανίας ἐπὶ τοῦ Βαλεαρικοῦ ('Ιβηρικοῦ) πελάγους παρὰ τὸ Σάγουντον, τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴβηρος καὶ τὸ 'Ολέαστρον (*Στράβ*. Γ, 158). Εἶναι ἡ διατηροῦσα ἐν μεταφράσει τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα χερσόνησος *Πενισκολα* (Peñiscola, πλάτ. 40°21' Β., μῆκ. 0°24' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1320: Cabo San Antonio to Cabo Tortosa) παρὰ τὴν πόλιν Βιναρὸθ (Vinaroz, ἀρχ. Καρταλία). Σ. Ε. Λ.

Χερρόνησος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Σίφνου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα 'Αρτεμῶνος τῆς ἐπαρχίας Μήλου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 140.

— **Χερρονήσου,** ἢ ***Χερσονήσου, ἄκρον*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Ακρωτήριον τῆς Αἰτωλίας νοτιοδυτικῶς τῆς ἐκβολῆς τοῦ Εὐήνου καὶ παρὰ τὴν τοῦ 'Αχελῴου (*Πτολεμ* Γ, ιε, 2). 'Εκ περιωπῆς τοῦ 'Αρτεμιδώρου «χερρόνησος περὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ 'Αχελῴου ποταμοῦ λεγομένη 'Αρτεμίτα» (ὡς εὕρηται παρὰ *Στεφάνῳ* 128, 14), συνδυαζομένης πρὸς ἑτέραν τοῦ Ριανοῦ ἐν τοῖς «Θεσσαλικοῖς» του (*Στεφ. Βυζ.* αὐτόθι) καὶ ἄλλην τοῦ Στράβωνος «ἡ πρότερον 'Αρτεμίτα λεγομένη, μία τῶν 'Εχινάδων νήσων, ἤπειρος γεγόνε» προκύπτει ὅτι ἡ *Χερσόνησος* ὑπῆρξέ ποτε νῆσος χερσωθεῖσα πρὸς τὴν Αἰτωλίαν ὑπὸ τῶν ἰλύων τοῦ 'Αχελῴου καὶ τῆς ὁποίας οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ἢ πιθανῶς ἡ κορυφὴ *Κουτζουλάρι* (πλάτ. 38°19' Β., μῆκ. 21°09' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1676: Golf of Patras and approaches) τῆς Παραχελῳΐτιδος ἐνδοχώρας. Σ. Ε. Λ

χέρρος (ὁ) (Cherrus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ρυγχοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κουρκουλιονιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ ὀκτὼ εἴδη μικρῶν κανθάρων ἀπαντώντων εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς παρὰ ταύτην νήσους. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χέρρος ὁ στικτὸς* (Cherrus punctatus), ὅστις ἔχει κεφαλὴν ἀπολήγουσαν εἰς μακρὸν ρύγχος. Δ. Ν. Π.

Χέρρουρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Χερσονησίζουσα προβολή, ὅρμος καὶ πόλισμα. Ὁ πολίτης *Χερρούριος*. Εἶναι ἡ *Χερσόνησος* τῆς Μαρμαρικῆς. Σ. Ε. Λ

χερσάδα (ἡ)· δημοτ., τὸ ἐν καλλιεργημένῳ ἀγρῷ μικρὸν ἀκαλλιέργητον μέρος: «'ς τὸ ζευγάρισμα ἀφήνει χερσάδες».

χερσαῖα ζῷα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται τὰ ζῷα τὰ ζῶντα ἐν τῇ ξηρᾷ. Δ. Ν. Π.

χερσαῖος, —α, —ον· ὁ τῆς χέρσου, τῆς ξηρᾶς, τῆς στεριᾶς, πρβ. *στεριανός*, ἀντίθ. *θαλάσσιος*: «χερσαῖα ζῷα».

— **χερσαῖον κλῖμα** *[Κλιματολ.]*· βλ. λ. ***κλῖμα*** *ἠπειρωτικόν*.

Χερσάκογλου, ***Χερσέ(γ)κοβιτς,*** ἢ ***Ἐρσέκ-Ζαντέ, 'Αχμέτ.*** Τοῦρκος πασᾶς τοῦ ΙΕ'—ΙϚ' αἰῶνος. Υἱὸς τοῦ Στεφάνου, δουκὸς τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ ἡγεμόνος τῆς 'Ερζεγοβίνης (τουρκ. *Χερσέκ*), κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἤχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐξισλαμισθεὶς ἐγένετο βεηλέρμπεης τῆς 'Ανατολῆς καὶ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Βαγιαζὴτ Β' καὶ διέπρεψεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Σελὴμ Α'. Γενόμενος πρωθυπουργός, κατέστειλεν ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Καραμανίᾳ καὶ ἡγήθη τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατὰ τῶν 'Ενετῶν. Παυθεὶς τῷ 1498 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἅλωσιν τῆς Ναυπάκτου καί, ὡς διοικητὴς τῆς Λέσβου, ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τὴν ὑπὸ τὸν Βέλγον Ravensteyn (1501) ἐκστρατείαν τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' πρὸς ἅλωσιν τῆς

Digitized by Google

νήσου. Τῷ 1506, 1511 καὶ 1512 διετέλεσε καὶ πάλιν πρωθυπουργός, παυθεὶς ὁριστικῶς τῷ 1514 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1516. Π. Ν. Π.

Χερσάκωφ, *Μιχαὴλ Ματθέγιεβιτς*. Ρῶσος ποιητὴς (1733—1806). Ἀνὴρ εὐρυτάτης παιδείας, διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ἅμα τῇ ἱδρύσει του, ταχέως δὲ διεκρίθη ὡς ἐπικὸς καὶ δραματικὸς ποιητής. Ἔγραψεν: «Ἡ ἅλωσις τοῦ Καζάν», «Ὁ ἅγιος Βλαδίμηρος», «Ἡ ναυμαχία τοῦ Τσεσμέ», τὴν τραγῳδίαν «Ζορατς καὶ Ροντισλάβ», τὰ μυθιστορήματα: «Ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία» καὶ «Πολύδωρος ὁ υἱὸς τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας». Τὰ μυθιστορήματα ταῦτα εἶναι τὰ πρῶτα, ἅτινα ἐγράφησαν ἐν τῇ ρωσικῇ γλώσσῃ. Θ. Β.

Χέρσελ (Herschel), *σὲρ* ***Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος*** βλ. λ. *Ἕρσελ* Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος.

χερσεμυδίδαι (οἱ) (Chersemydidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν*, περιλαμβάνουσα χερσαίας χελώνας μετρίου μεγέθους, διακρινομένας ἐκ τῶν νηκτικῶν ποδῶν των καὶ ἀπαντώσας εἰς τὰς τελματώδεις ἐκτάσεις τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Χερσέος, ἢ *Χόρσεος* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μικρὸς ποταμὸς τῆς Παλαιστίνης παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Φοινίκης, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Καρμήλου ὄρους, χύνεται κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (*Γεωγρ.* Ε, 15, 2) εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πρὸς Β. τῆς Καισαρείας. Σήμερον καλεῖται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν Nahr-Zerka. Α. Θ. Σ.

Χερσίας. Ἀρχαῖος Ἕλλην ἐπικὸς ποιητής, καταγόμενος ἐξ Ὀρχομενοῦ. Ἔγραψε ποικίλα ἐπικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἐνωρὶς ἀπωλέσθησαν. Ἀπεδίδετο πρὸς τούτοις εἰς αὐτὸν ἡ σύνθεσις τοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἡσιόδου ἐν Ὀρχομενῷ ἐπιγράμματος. Γ. Μ. Β.

χερσίδαι (οἱ) (Chersidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν*, περιλαμβάνουσα πλεῖστα γένη χερσαίων χελωνῶν μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους μὲ κερατώδους συστάσεως χελώνιον λίαν κυρτόν. Εἶναι φυτοφάγοι καὶ ἐνδιαιτῶνται εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι ἡ *χερσίνη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π

Χερσιδάμας [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Πριάμου, βασιλέως τῆς Τροίας, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως. Α. Θ. Σ.

Χερσικράτης [*Μυθολ.*]. Ἡρακλείδης ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Βακχιαδῶν τῆς Κορίνθου, ἀποικίσας μετὰ τοῦ Ἀρχίου τὴν νῆσον Κέρκυραν, ὁπόθεν ἐξεδίωξε τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Λιβυρνούς. Α. Θ. Σ.

χερσίνη (ἡ) (Chersina) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χερσιδῶν*, περιλαμβάνον χερσαίας χελώνας μὲ χελώνιον κυρτόν, ἀπαντώσας εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χερσίνη ἡ ἀκανθώδης* (Chersina angulata), ἥτις ἔχει μέτριον μέγεθος. Δ. Ν. Π.

Χέρσις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Κώμη τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Κυρηναϊκῆς, ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ Ζεφυρίου ἄκρου 70 στάδια, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἐρυθροῦ τόπου, ἢ Ἐρυθρᾶς ἄκρας 90. Ὑπὸ τῶν νεωτέρων τοποθετεῖται πρὸς Α. τοῦ ἀκρωτηρίου Tourbo. Α. Θ. Σ.

Χερσίφρων. Διάσημος ἀρχιτέκτων ἐκ Κνωσοῦ τῆς Κρήτης, ὅστις μετὰ τοῦ υἱοῦ του *Μεταγένους*, ἀρχιτέκτονος ἐπίσης, ᾠκοδόμησε τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Ε. Γ.

Χέρσο (Cherso) [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Νῆσος τοῦ Ἀδρία κατὰ τὰ ΒΑ. αὐτοῦ (κόλπον τοῦ Φιοῦμε), χωριζομένη ἀπὸ τῆς χερσονήσου τῆς Ἰστρίας διὰ τοῦ διαύλου τοῦ Κουαρνέρο. Πολὺ ἐπιμήκης, 35 μίλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν., εἶναι δυσαναλόγως στενή, τοῦ μεγαλυτέρου εὔρους της μόλις φθάνοντος τὰ 6 ½ μίλ. *Κρὲς* ὑπὸ τῶν Σλοβένων ὀνομαζομένη, ἦτο ἡ ἑτέρα τῶν *Λιβυρνίδων* νήσων. Πόλεις δὲ αὐτῆς ἡ φερώνυμος πρωτεύουσά της (Cherso ἢ Kress, ἀρχ. *Κρέψα*), ἔχουσα πληθυσμὸν 4.500 κατοίκων καὶ ἡ *Ὄσσερο* (ἀρχ. *Ἄψορος*), κατὰ τὴν νοτίαν τῆς νήσου ἐσχατιάν. Σ. Ε. Λ.

Χέρσοβον [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χέρσον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χέρσον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 843, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀγρόκτημα Καλίνδριας*, *Ἐλευθεροχώρι* (Γενῆ-Κιοΐ), *Ἡλιόφωτον* (Ράπες), *Καλίνδρια* (Κιλιντίρ), *Κορυφὲς* (Γκόλα), *Μεγάλη Στέρνα* (Τσιγοῦντα), *Μιχαλίτσι* (Μιχάλοβον), συνοικισμὸς σκηνιτῶν καὶ *Σουτογιαννέϊκα* (Καλλίνοβον), 2.528. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χέρσοβον*, *Κιλίνδρια* καὶ *Κιλιντίρ*.

χερσόνησος (ἡ). Προβολὴ ξηρᾶς πρὸς τὴν θάλασσαν, βρεχομένη ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἀπὸ τριῶν μερῶν καὶ συνδεομένη πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν ἀκτὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς αὐτῆς μέρους. Χερσονήσων διακρίνονται δύο γενικαὶ μορφαί. Εἰς τὴν πρώτην, τὸ τμῆμα τῆς χερσονήσου καθ' ὃ αὕτη ἑνοῦται πρὸς τὴν στερεάν, ἀφ' ἧς ἀποφύεται καὶ ὅπερ ὀνομάζεται *τράχηλος* ἢ *λαιμός*, δὲν παρουσιάζει αἰσθητὴν στενότητα ἐν σχέσει πρὸς τὸ πλάτος τῆς χερσονήσου· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ἡ ἕνωσις ἐπιτελεῖται διὰ τμήματος ἔχοντος αἰσθητῶς μικρότερον πλάτος καὶ ὅπερ ὀνομάζεται *ἰσθμὸς* ἢ *ἰσθμίσκος* κατὰ τὸ μέγεθος τῆς χερσονήσου. Πλειστάκις ὅμως παρ' ἀρχαίοις αἱ χερσόνησοι τῆς δευτέρας κατηγορίας ἐχαρακτηρίζοντο, κατ' ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας, ὡς νῆσοι, εἴτε μεγάλαι ἦσαν αὗται (Πελοπόννησος), εἴτε μικραὶ (Κιρκαῖον ὄρος). Παρὰ Γάλλοις ὅμως ἡ διαφορὰ τῶν δύο κατηγοριῶν διαστέλλεται σαφέστερον, τῆς πρώτης ὀνομαζομένης peninsule, ἰδίως ἐπὶ μεγάλων χερσονήσων, τῆς δὲ δευτέρας presqu'île. Πάντως τὸ μέρος τοῦ λαιμοῦ ἢ τοῦ ἰσθμοῦ τὸ εἰς τὴν στερεὰν προσπεφυκὸς ὀνομάζεται *ρίζα*, ἡ πρὸς τὸ ἓν μέρος τῆς ρίζης κυρτότης—ἂν ὑπάρχῃ τοιαύτη—*ὦμος* τῆς χερσονήσου, ἡ δὲ πρὸς τὸ ἕτερον μέρος κοιλότης *μασχάλη*. Ἐὰν ὅμως ἀντὶ ὤμου παρουσιάζεται οἱονεὶ δευτέρα μασχάλη, τότε σχηματίζονται ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ἰσθμοῦ ὅρμοι εἴτε *ἀμφίδυμοι*, ὅταν εὑρίσκωνται πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος (*Σάμη—Ἀντίσαμος* Κεφαλληνίας), εἴτε *ἀμφίπυγοι* (*Μαρινάρι—Πόρτο Κάγιο* χερσονήσου Ταινάρου), ὅταν εὑρίσκωνται ἑκατέρωθεν. Χαρακτηρίζονται δὲ αἱ χερσόνησοι ἀναλόγως τοῦ μεγέθους των—καὶ ἐξαιρουμένων τῶν δύο πελωρίων τοιούτων, τῆς Ἀφρικανικῆς καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς ἠπείρου—α') *εἰς μεγάλας χερσονήσους* ὡς ἡ *Ἰβηρική*, ἡ τῶν *Ἀπεννίνων* (Ἰταλική), ἡ τοῦ *Αἵμου* (Βαλκανικὴ ἢ Ἑλληνική), ἡ τῆς Κορέας· β') εἰς *χερσονήσους* ὡς ἡ Πελοπόννησος, ἡ τῆς Θετταλομαγνησίας, τῆς Καλλιπόλεως· γ') Εἰς *χερσονησιζούσας ἀποφύσεις*, ὧν τὸ πλάτος εἶναι μεῖζον τοῦ μήκους, καθ' ὃ χωροῦν αὗται εἰς τὴν θάλασσαν (ἀκρωτήριον Planka Δαλματίας· δ') εἰς *μικρὰς χερσονήσους*, δι' ἃς προέχει τὸ γεγονὸς τῆς ἀνέκαθεν ὑπάρξεώς των (π. Χ. τῶν Μεθάνων), ἀποκλειομένης τῆς γενέσεώς των διὰ μεταγενεστέρας συνενώσεως νήσου πρὸς ἠπειρωτικὴν ἀκτήν· ε') εἰς *χερσονησΐδας*, αἵτινες εἶναι μικραὶ ὡσαύτως χερσόνησοι· συνήθως χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος οὗτος πρὸς χαρακτηρισμὸν νησίδων ἑνωθεισῶν πρὸς τὴν στερεὰν διὰ προσχωματικῶν βελῶν (Κιμπερόν, Ἀρζεντάριο· στ') εἰς *χερσονησώδεις προβολάς*, μακρὰς καὶ μικροῦ εὔρους ἀποφύσεις, εὐθέως χωρούσας εἰς τὴν θάλασσαν (π. χ. Σπάδα τῆς Κρήτης)· ζ') εἰς *χερσονησίζοντα ἀκρωτήρια* ἢ *ἄκρας χερσονησιζούσας*, δηλαδὴ ἔκφυσιν τῆς κυρίας ἀκτῆς, στενὴν ἐν ἀρχῇ, εὐρυνομένην κατόπιν, ὥστε νὰ σχηματίζηται ὑποτυπώδης χερσόνησος, τελεία ὅμως τὸ σχῆμα, μετὰ ἰσθμοῦ, ὤμου, μασχάλης καὶ ἀμφιδύμων ἢ ἀμφιπύγων ὅρμων.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ—Κ. Χ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

Χερσόνησος, ἢ *Χερρόνησος* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πολλαὶ τοπωνυμίαι: προβολῶν, πόλεων, ἀκρωτηρίων κλπ. (βλ. καὶ λ. *Χερρόνησος*).

Χερσόνησος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Δύο χερσονησίζουσαι προβολαὶ τῆς Κρήτης. Ἡ μέν, κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτῆς ἀκτὴν μεταξὺ Φαλασάρνων (νῦν Κουτρὶ) καὶ Ραμνοῦντος (νῦν Ἅγιος Νικόλαος ἢ Στόμιο), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γ' ιζ', 2), εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Καρσβούτας* ἢ *Καραβίδας* (πλάτ. 35° 22' 20'' Β., μῆκ. 23° 31' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 a: Candia, western portion). Ἡ δὲ ἑτέρα μεταξὺ Ἡρακλείου καὶ Ὀλοῦντος (Σπιναλόγγα) κειμένη. Εἶναι ὁ σύγχρονος ὅρμος *Χερσόνησος* (πλάτ. 35°19' Β., μῆκ. 25°25' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 b: Candia, western portion), ὡραῖον ἀγκυροβόλιον, ὑπὸ τὸ φερώνυμον ἀκρωτήριον σχηματιζόμενον. Σ. Ε. Λ

— **Χερσόνησος, ἢ *Χερρόνησος*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Πόλις αὐτόνομος καὶ ἰσχυρὰ τῆς Κρήτης ἐπὶ τῆς βορείου αὐτῆς παραλίας, ἐπίνειον τῆς Λύκτου. Παρ' αὐτὴν ὑπῆρχε ναὸς τῆς Βριτομάρτεως, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν Τυρρηνῶν τῆς Ἴμβρου καὶ Λέσβου καὶ γυναικῶν Ἀθηναίων, τὰς ὁποίας ἀπήγαγον. Ἐκδιωχθέντες δὲ ἐκ τῶν νήσων τούτων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα τὸ πρῶτον καὶ ἐπολέμησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῶν Εἱλώτων, ἔπειτα δ' ἐπέρασαν εἰς τὴν Κρήτην καὶ κατά τινα χρησμὸν ἔκτισαν τὴν Χερσόνησον καὶ εἶτα τὴν Λύκτον. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν δύο τούτων πόλεων ἐλέγοντο συγγενεῖς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄποικοι τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ οὗτοι μετέσχον τῆς μετὰ τοῦ Εὐμένους τῆς Περγάμου συνθήκης (170 π. Χ.).

—2) Ἑτέρα ὁμώνυμος πόλις τίθεται ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Κρήτης, ἀνεξακριβώτου τοποθεσίας, ἥτις δὲν ὑπῆρξέ ποτε αὐτόνομος, οὐδὲ πολλοῦ λόγου ἀξία, μνημονεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Στράβωνος καὶ ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς Πολυρρηνίας. Ε. Γ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς Ἀττικῆς μεταξὺ Ὠρωποῦ καὶ ἐκβολῆς Ἀσωποῦ (*Πτολεμ.* Γ, ιε, 8). Εἶναι τὸ κατέναντι τοῦ φάρου τῆς νησῖδος Βερδούγι ἀκρωτήριον *Ἁγία Μαρῖνα* (πλάτ. 38° 11' Β., μῆκ. 24° 05' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1597: Petalii gulf and eastern part of Euripo channel), ἀνατολικὸν κέρας τοῦ πορθμοῦ τῆς Καβυλιανῆς (βλ. καὶ λ. *Λέων καὶ Γλαυκόνησος*). Σ.Ε.Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησώδης προβολὴ τῆς ἀνατολικῆς τῆς Εὐβοίας ἀκτῆς, βόρειον κέρας τῶν Κοίλων τῆς Εὐβοίας (*Πτολεμ.* Γ, ιε, 25). Παρὰ Σκύλακι (Περίπλ. § 58) φέρεται ὡς *Ποσειδῶνος ἱερόν*, εἶναι δὲ τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Ὀχθονιὰ* (πλάτ. 38° 31' Β., μῆκ. 23° 15' Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 426: Doro channel to gulf of Saloniki) ἢ *Ὀκτονιὰς* τῆς Ἀν. Εὐβοίας. Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Θρᾳκικῆς Χερρονήσου μεταξὺ Λευκῆς ἀκτῆς καὶ Πτελεοῦ, περιβαλλομένη ἀπὸ εὐφορωτάτην πεδιάδα, κατεχομένη δὲ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τοὺς φορολογικοὺς τῶν ἑλληνοταμιῶν καταλόγους ἀναφέρονται οἱ πολῖταί της ὡς «Χερσονησῖται ἀπ' Ἀγορᾶς», ἐξ οὗ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐκαλεῖτο ἡ πόλις καὶ *Ἀγορά*. Ἡ θέσις της ἦτο πλησίον ἐκείνης, ἀφ' ἧς συνῳκίσθη τὸ Ἑξαμίλλιον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Χερρονήσου. Ἡ ἀκριβὴς ὅμως αὐτῆς θέσις ἀμφισβητεῖται, πολλῶν ταυτιζόντων καὶ τὴν *Καλλίπολιν* καὶ τὴν *Καρδίαν* πρὸς τὴν Χερσόνησον. Σ. Ε. Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ καὶ *Κνιδία*. Χερσόνησος στενή, ὀρεινή, προβάλλουσα βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν. Κεῖται εἰς τὰς νοτίους ἀκτὰς τῆς ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ Καρίας καὶ περιβάλλεται ὑπὸ τῶν κόλπων Κεραμεικοῦ καὶ τῆς Δωρίδος. Ταύτην, καλουμένην ἁπλῶς *Χερσόνησον* (*Παυσ.* Ε 24. 7) ἢ *Βυβασσίην χερσόνησον*, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Ι. 174), ἠθέλησαν οἱ κάτοικοι τῆς ἐν αὐτῇ κειμένης πόλεως Κνίδου νὰ μεταβάλουν εἰς νῆσον δι' ἀνορύξεως τοῦ ἑνοῦντος ταύτην μετὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας ἰσθμοῦ, ἀλλ' ἀπετράπησαν ὑπὸ χρησμοῦ τῆς Πυθίας, κατὰ τὴν παρ' Ἡροδότῳ παράδοσιν. Οἱ κάτοικοί της κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα μετεῖχον τῆς ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους συμμαχίας τῆς Δήλου. ΚΑΨ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ καὶ *Κιμβρική* (*Πτολεμ.* Β, ια, 2), «ἡ μετὰ τὸν Ἄλβιν ποταμὸν ἐξοχή». Εἶναι ἡ σύγχρονος μεγάλη χερσόνησος τῆς *Γιουτλάνδης* μετὰ τοῦ Σλέσβιχ Ὀλστάϊν (*Schrader* Atlas Géograph., χάρτ. 32, C, d). Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Κριοῦ Μέτωπον καὶ Παρθενίου (*Πτολεμ.* Γ, στ, 2). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Σεβαστούπολις*, τοῦ λιμένος τῆς ὁποίας τὸ νότιον κέρας (πλατ. 44° 35' Β., μῆκ. 33' 23' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 963: Sebastopol harbour) διατηρεῖ τὸ παλαιὸν ὄνομα, παραφθαρὲν εἰς *Κχερσονέζ*. Σ. Ε. Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησώδης προβολὴ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς χώρας τῶν Λεανιτῶν τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας προέχουσα (*Πτολεμ.* Ζ, στ, 18) μεταξὺ τῆς Μαλλόβας πόλεως καὶ Λεανίτου κόλπου. Εἶναι ἡ σύγχρονος Χερσόνησος Katar (*Schrader* Atl. Géogr. Moderne, χάρτ. 40, C, e). Σ.Ε.Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσόνησος τῆς Περσίδος κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Περσικοῦ κόλπου (*Πτολεμ.* Στ, δ, 2) ἀπὸ τῆς παραλίου τῆς χώρας τῶν Ἱπποφάγων προέχουσα. Εἶναι ἡ σύγχρονος ἀπόφυσις τῆς Bouchir (*Schrader*, Atl. Géogr. Mod., χάρτ. 40, C, d). Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησώδης προβολή, τερματίζουσα πρὸς βορρᾶν τὴν νῆσον Μελίτην τὴν πρὸς τὴν Ἀφρικὴν (*Πτολεμ.* Δ, γ, 47) καὶ φερώνυμος πόλις. Εἶναι ἡ σύγχρονος *Μελλιέχα* (Melliecha) ἢ *Μελία* (πλάτ. 36°00' Β, μῆκ. 14°25' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2063: Malta, northern portion), χερσόνησος καὶ χωρίον τῆς βορείας ἐσχατιᾶς τῆς Μάλτας εἰς τὸν ὅρμον St. Paul's bay, τῆς ὁποίας φέρεται προσορμισθὲν τὸ πλοῖον, ὅπερ ἀπῆγεν εἰς Ρώμην τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησίζουσα προβολὴ ἀπὸ τοῦ Πριονωτοῦ ὄρους Αἰθιοπίας τῆς ὑπὸ Αἴγυπτον (*Πτολεμ.* Δ, ζ, 5). Ἐν τῷ Περίπλῳ τῆς Ἐρυθρᾶς (§ 4) ὀνομάζεται «νῆσος Ὀρεινή», κατὰ δὲ Στέφανον «Πανὸς νῆσος». Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον Ras Halaib (πλάτ. 22°16' Β., μῆκ. 36°38' Α., χάρτ. ἀγγλ. 8 c: Red Sea) τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τοπωνυμία δύο προβολῶν χερσονησιζουσῶν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ἐξ ὧν ἡ μία εἶναι ἡ Μαρμαρικὴ παραλία ἡ μεταξὺ Διονύσου καὶ Ἀζάριδος (Σταδ. Μεγ. θαλ., 46). *Χερσόνησος ἡ Μεγάλη*

Digitized by Google

κατὰ Πτολεμαῖον (Δ, ε, 2), σχηματίζουσα φερώνυμον λιμένα εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ὁμώνυμος πόλις (*Στράβ.*, ΙΖ, 838) ἢ ἄλλως *Λέρουρα* καὶ *Χερρόνησος* (*Στεφ. Βυζαντ.* 691). Εἶναι ἡ σημερινὴ «Χερσόνησος τῶν Σύκων» (Ras At Ton, πλάτ. 32°31′ Β., μηκ. 23°12′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 214: Derna to Mersa Matruh) τῆς Δέρνας. Ἡ ἑτέρα εἶναι ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὡς *χερσόνησος ἡ Μικρὰ* (Δ, ε, 9). Ἔκειτο παρὰ τὴν Ταπόσιριν καὶ δὴ μεταξὺ Ἀλεξανδρεία καὶ Πλινθούης (Σταδ. Μεγ. θαλ. 1—3) καὶ εἶναι ὁ σύγχρονος «Πύργος τῶν Ἀράβων» (Arab guelli: πλάτ. 31° 08′ Β., μῆκ. 29° 46′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 374: Mersa Matruh to Alexandria) ἀπὸ τῶν ἐπιστεφόντων τὴν κορυφήν του λειψάνων ρωμαϊκοῦ φρουρίου. Σ. Ε. Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησίζουσα προβολὴ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀραβίου κόλπου, βορείως τῆς Ἰαμβίας κώμης (*Πτολεμ.* ΣΤ, ζ, 3). Εἶναι ἡ βορείως τῆς Yembò χερσονησίζουσα προβολὴ Ras Abu Mad (πλάτ. 24° 50′ Β., μῆκ. 37° 07′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8 b: Red Sea) τῆς ἀραβικῆς ἀκτῆς τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Σ. Ε. Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς ἐντὸς Γάγγου Ἰνδικῆς ἐν τῇ χώρᾳ *Ἀνδρῶν Πειρατῶν* μεταξὺ Βυζαντείου καὶ Ἀρμαγάρων κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Ζ, α, 7). Ταυτότης ἄγνωστος. Σ.Ε.Λ.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησώδης προβολὴ καὶ πόλισμα τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Σαρδηνίας, μεταξὺ Σόλκων (Palmas) καὶ Βισίας (Nuchareddos) κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γ, γ, 3). Καὶ τὸ μὲν πόλισμα εἶναι τὸ Porto Teulada, τὸ δὲ ἀκρωτήριον τὸ 5 μίλ. νοτιώτερον Capo Teulada (πλάτ. 38° 52′ Β., μῆκ. 8° 39′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 161 a: Sardinia Southern portion). Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησώδης προβολὴ καὶ πόλις τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σικελίας μεταξὺ Συρακουσῶν καὶ Μακροῦ Ἄκρου (*Πτολεμ.* Γ, δ, 8). Εἶναι τὸ μεταξὺ Συρακουσῶν καὶ Capo Longino ἀκρωτήριον Murro di Porco (πλάτ. 37° 00′ Β., μῆκ. 15° 20′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 187: Palma to Catania). Ἐγγὺς αὐτοῦ ἦτο τὸ *Πλημμύριον* (νῦν Isola). Σ. Ε. Λ.

—**Χερσόνησος** ***Ἀργολίδος, ἢ Χερσόνησος Μεθήνη*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ σύγχρονος χερσόνησος τῶν *Μεθάνων* (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

—**Χερσόνησος *Ζήνωνος*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χερσονησώδης προβολὴ ἐπὶ τῆς Μαιώτιδος μεταξὺ Παρθενίου ἄκρου καὶ Ἡρακλείου (*Πτολεμ.* Γ, στ, 4). Εἶναι τὸ μεταξὺ Γιενὴ Καλὲ καὶ Ἀραμπὰτ ἀκρωτήριον *Τσιαγανὶ* (Chagani: 45° 27′ Β., μῆκ. 36° 06′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2234: Sea of Azov). Σ. Ε. Λ.

— **Χερσόνησος *Θρᾳκική*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Θρᾳκικὴ* Χερσόνησος.

— **Χερσόνησος *ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικῆς*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Χρυσῆ* Χερσόνησος.

— **Χερσόνησος *Ταυρική*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Ταυρικὴ* Χερσόνησος.

—**Χερσόνησος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Χερρόνησος*.

—**Χερσόνησος** [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς Κρήτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, κειμένη ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὁρμίσκου καὶ ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία ὁμώνυμος πόλις. Κάτ. 700. Ἀποτελεῖται ἐκ τῶν συνοικισμῶν *Χερσόνησος*, *Πισκοπιὰ* καὶ *Κουτουλοφάρι* καὶ συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ μετὰ τοῦ Ἡρακλείου, ἐξ οὗ ἀπέχει 25 χλμ. Ἡ χερσόνησος ἦτο μέχρι πρὸ μικροῦ χρόνου ἕδρα ἐπισκοπῆς, προσηρτήθη δὲ ἐσχάτως εἰς τὴν μητρόπολιν Κρήτης. ΕΡ. Μ.

—**Χερσόνησος** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. —1) Ἀκρωτήριον τῆς Σίφνου (πλάτ. 37° 02′ 30″ Β., μῆκ. 24° 38′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Siphano island) βορεία τῆς νήσου ἐσχατιά, ὀνομαζομένη ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ Ἅγιος Φίλιππος. —2) Ἀγκυροβόλιον καὶ ἀκρωτήριον ἐν Κρήτῃ (βλ. λ. *Χερσόνησος* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]). Σ. Ε. Λ.

Χερσόνησος Κάλπης [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Γιβραλτάρ*.

Χερσόνησος Πηλίου [*Γεωγρ.*]. Ἡ χερσόνησος τῆς Θετταλομαγνησίας.

χέρσος (ἡ)· ἡ ξηρά, ἡ στερεά, ἀντίθ. *θάλασσα*: «κύματα κυλιόμενα ἐπὶ τῆς χέρσου».

χέρσος, —η, —ο· δημοτ., καὶ ἰδιωματ. *χέρσος* ἐπὶ ἀγρῶν, ὁ μὴ καλλιεργηθεὶς εἴτε δι' ἀγρανάπαυσιν εἴτε δι' ἄλλον λόγον: «ἄφησε τὰ χωράφια του χέρσα».

χέρσος (ὁ) (Chersus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χερσιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους χελώνας, ἀπαντώσας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χερσοτόπι (τό)· ἄλλως *χερσότοπος* (βλ. λ.).

Χερσοτόπι [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βαφειοχωρίου Δραγομὶρ) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 56. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κοτζᾶ-Ὀμερλῆ*.

χερσότοπος (ὁ)· τόπος χέρσος, ἀκαλλιέργητος.

Χὲρστ (Hearst), ***Γουλιέλμος Ράντολφ***. Ἀμερικανὸς ἐκδότης ἐφημερίδων καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1863 ἐν Ἁγίῳ Φραγκίσκῳ. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Χάρβαρντ καὶ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν. Τῷ 1887 ἐγένετο συνιδιοκτήτης καὶ κατόπιν ἰδιοκτήτης τῆς ἐφημερίδος «Examiner» τῆς Καλιφορνίας. Τῷ 1895 μετέβη εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην, ὅπου ἠγόρασε τὴν ἔχουσαν μικρὰν τότε κυκλοφορίαν ἐφημερίδα «Morning Journal», τῆς ὁποίας κατώρθωσεν ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ν' αὐξήσῃ καταπληκτικῶς τὴν κυκλοφορίαν (1.506 000 φύλλα). Βραδύτερον ὁ Χὲρστ μετωνόμασε τὴν ἐφημερίδα του «The New York American» καὶ ἐνισχυόμενος ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας της, ἵδρυσε καὶ ἄλλας (ἐν Σικάγῳ τὴν «American» καὶ τὸν «Examiner», ἐν Βοστώνῃ τὴν «American»). Ἀπὸ τοῦ 1905 καὶ ἐντεῦθεν ἵδρυσεν εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς πολλὰς καθημερινὰς ἐφημερίδας, καθὼς καὶ ἑβδομαδιαῖα καὶ μηνιαῖα περιοδικά, προσδώσας εἰς πάσας τὰς ἐκδόσεις του ταύτας τὴν μορφὴν τῶν κιτρίνων φύλλων καὶ ἐπιτυχὼν ἕνεκα τούτου μεγίστην διάδοσιν αὐτῶν παρὰ τῷ λαῷ. Τῷ 1925 ἦτο ἰδιοκτήτης 25 μεγάλων καθημερινῶν ἐφημερίδων εἰς 17 μεγάλας πόλεις. Τῷ 1912 καὶ 1916 ὑπεστήριξε διὰ τῶν ἐφημερίδων του τὸν Οὐΐλσων, ἀντέστη εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἐπετέθη σφοδρῶς κατὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς πληρωμῆς τῶν συμμαχικῶν χρεῶν εἰς τὸ ἀκέραιον πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Ἕνεκα τῆς ἀντιβρεττανικῆς καὶ ἀντιγαλλικῆς πολιτικῆς του, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἠρνήθησαν τὴν χρησιμοποίησιν τῶν τηλεγραφείων καὶ τῶν ταχυδρομείων των ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων του, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἀπὸ τοῦ 1916 μέχρι τοῦ 1918. Ἡ ἐπίδρασις τῶν δημοσιογραφικῶν μεθόδων τοῦ Χὲρστ ἐπὶ τῶν λοιποῦ ἀμερικανικοῦ τύπου ὑπῆρξε τεραστία. Μ. Δ. Β.

χέρσυδρος (ὁ) (Chersydrus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκροχορδιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὸν *χέρσυδρον τὸν κοκκωτὸν* (Chersydrus granulatus). Οὗτος φθάνει εἰς μῆκος 1 μ. περίπου, ἔχει βασικὸν χρωματισμὸν ὑποκίτρινον μὲ φαιὰς γραμμώσεις καὶ ἐνδιαιτᾶται παρὰ τοὺς ποταμοὺς τῆς Ἰάβας. Εἶναι ἀνιοβόλος. Δ. Ν. Π.

Χέρσφελντ (Hersfeld) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Ἔσσεν Νασσάου. Κάτ. 11 269 (1925). Ἔχει βιομηχανίαν κλωστηρίων, ὑφαντουργίας, σχοινοποιίας καὶ δερμάτων. Θ. Κ.

Χερσὼν [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Οὐκρανίας, ἄλλοτε πρωτεύουσα ὁμωνύμου κυβερνείου. Κάτ. (1926) 104.458. Κεῖται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δνειπέρου, συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Νικολάϊεφ καὶ ἔχει ἐριουργίαν, ἀλευρομύλους, καπνοβιομηχανίαν, σαπωνοποιίαν καὶ ἀκμαῖον ἐμπόριον σιτηρῶν καὶ ἀλεύρων. Τῷ 1918 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Οὐκρανίας ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν καὶ γαλλικῶν στρατευμάτων (1919).

— [*Στρατ. Ἱστορ.*] Ἡ μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Δνειστέρου καὶ Δνειπέρου παραλιακὴ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ζώνη εἶχεν ἐκλεγῆ, κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1919, ὡς βάσις ἐπιχειρήσεων τῶν Γάλλων κατὰ την ἐναντίον τῆς Ρωσίας ἐκστρατείαν αὐτῶν, ἧς μετέσχε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διὰ τοῦ Α′ σώματος στρατοῦ (ΙΙ καὶ ΧΙΙΙ μεραρχιῶν). Σημεῖα τῆς ζώνης ταύτης, εἰς ἃ ἀπέβη ὁ ἑλληνογαλλικὸς στρατός, εἶχον ἐκλεγῆ ἡ Ὀδησσός, ἡ Χερσὼν καὶ τὸ Νικολάϊεφ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀζοφικῆς Χερσονήσου ἡ Σεβαστούπολις. Εἰς τὴν Χερσῶνα εἶχεν ἀποβιβασθῆ δύναμις ἐκ τοῦ 1ου τάγματος τοῦ 34ου συντάγματος πεζικοῦ καὶ ἑνὸς γαλλικοῦ λόχου πεζικοῦ μετὰ δύο πυροβόλων τῶν 65 χλστ. ὑπὸ τὸν Γάλλον ταγματάρχην Lanchon. Ἡ δύναμις αὕτη κατέλαβε τὸ φρούριον καὶ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, καλυφθεῖσα διὰ προφυλακῶν πρὸς Β. ἐξ ἑνὸς λόχου τοῦ 34ου συντάγματος πεζικοῦ. Ἀλλ' ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Γρηγόριεφ ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας ν' ἀποσυρθῶσι, τάξας αὐτοῖς πρὸς τοῦτο προθεσμίαν, διότι «ἀπολύτως οὐδεμία ποτὲ διαφορὰ ἐχώρισε τὰ δύο ἔθνη». Μὴ γενομένου τούτου, οἱ Ρῶσοι, ἐπιτεθέντες τῇ 2 Μαρτίου 1919, περιήγαγον εἰς δυσχερεστάτην θέσιν τὰ ἀποβιβασθέντα τμήματα, καταπολεμούμενα καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ περιελθόντα εἰς κρισιμωτάτην κατάστασιν. Αἱ κατὰ τὴν 8ην Μαρτίου 1919 ἀφικόμεναι ἐνισχύσεις ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Π. Γαργαλίδην (Ι καὶ ΙΙ τάγματα τοῦ 1ου συντάγματος πεζικοῦ, ἐπεμβᾶσαι, κατώρθωσαν ν' ἀπαγκιστρώσωσιν ἀπὸ τοῦ ἐρυθροῦ στρατοῦ τὸ κινδυνεῦον στράτευμα, ὅπερ ἐπιβιβασθὲν ἐπὶ πλοίου, κατὰ τὴν νύκτα τῆς 9—10 Μαρτίου 1919, ἐπανωδηγήθη εἰς Ὀδησσόν, ἀφοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐτέθησαν ματαίως ἐκτὸς μάχης 12 ἀξιωματικοὶ καὶ 245 ὁπλῖται (ὧν φονευθέντες 3 ἀξιωματικοὶ καὶ 138 ὁπλῖται). Ν. Ι.

—**Χερσῶνος *θέμα*** [*Βυζαντ.*]. Διοικητικὴ περιφέρεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀποτελουμένη ἐκ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου (Νοτ. Ρωσίας) καὶ περιλαμβάνουσα τὰς πόλεις Χερσῶνα (νῦν Σεβαστούπολιν), Θεοδοσίαν (νῦν Καφφᾶν), Παντικάπαιον (νῦν Κὲρτς) καὶ Τάφρους ἢ Τάφρην (νῦν Περεκόπ). Ἡ χώρα αὕτη, καίτοι ἀνήκουσα εἰς τὸ Βυζάντιον, διῳκεῖτο προνομιακῶς ὑπὸ ἐντοπίου ἄρχοντος, τοῦ καλουμένου πρωτεύοντος, καὶ συμβουλίου ἐντοπίων ἐπίσης ἀρχόντων, τῶν καλουμένων πατέρων. Ἐπειδὴ ὅμως ἠπειλεῖτο σοβαρῶς ὑπὸ τῶν Πατζινάκων καὶ λοιπῶν ἀνὰ τὴν Νότιον Ρωσίαν ἐγκατεστημένων βαρβάρων, ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος (829—842) ἀνήγαγεν αὐτὴν εἰς τάξιν θέματος, διορίσας πρῶτον αὐτοῦ διοικητὴν τὸν στρατηγὸν Πετρωνᾶν. Ὁ διοικητὴς τοῦ θέματος Χερσῶνος κατεῖχε τὴν τελευταίαν θέσιν ἐν τῇ σειρᾷ πρωτοκαθεδρίας τῶν στρατηγῶν τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ Χερσὼν ἦτο μέγα κέντρον τῶν ἀνὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον βυζαντινῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπόρων, συνάμα δὲ ἐχρησίμευε καὶ ὡς τόπος ἐξορίας τῶν μᾶλλον ἐπικινδύνων ἀρχόντων. Ἐκεῖ ἐξωρίσθη ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς Β′ τῷ 695 ὑπὸ τοῦ Λεοντίου, ἐκεῖ καὶ ὁ καῖσαρ Νικηφόρος τῷ 775 ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Λέοντος Δ′ (775—780) καὶ ἄλλοι. Ν. ΚΛ

χέρσωσις, —εως (ἡ)· ἡ εἰς χέρσον μεταβολή.

Χέρτβιχ (Hertwig), ***Ὀσκάρ***. Γερμανὸς ἀνατόμος καὶ βιολόγος (1849—1922). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Ἰένῃ (1878) καὶ ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1921 καθηγητὴς τῆς γενικῆς ἀνατομικῆς καὶ ἐμβρυολογίας καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀνατομο-βιολογικοῦ ἰνστιτούτου τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε: «Περὶ τοῦ συστήματος τῶν ὀδόντων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν ἐν τῷ σκελετῷ τοῦ κοίλου τοῦ στόματος» (1874). «Περὶ τοῦ συστήματος τῶν ὀδόντων τῶν ἀμφιβίων» (1875), «Τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ τὰ αἰσθητήρια τῶν μεδουσῶν» (1878) «Περὶ τοῦ μέσου βλαστιδέρματος τῶν σπονδυλωτῶν» (1883), «Ἱστορία ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν σπονδυλωτῶν» (1886, 7η ἔκδ. 1902), «Συμβολὴ εἰς τὴν πειραματικὴν μορφολογίαν καὶ τὴν ἐμβρυολογίαν» «Προσχηματισμὸς ἢ ἐπιγένεσις;», «Τὰ κύτταρα καὶ οἱ ἱστοί» (1892—1898 2α ἔκδ. ὑπὸ τὸν τίτλον «Γενικὴ βιολογία», 7η ἔκδ. 1923), «Συγκριτικὴ καὶ πειραματικὴ μελέτη τῆς ἐξελίξεως τῶν σπονδυλωτῶν» (τόμ. 3, 1901), «Γενικὴ ἀνατομικὴ καὶ φυσιολογία» (1893—1898), «Ἡ γένεσις τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀναίρεσις τῆς δαρβινείου θεωρίας» (1916, κλπ. Ο. Ρ

Χερτελοῦ (Heurteloup), ***Κάρολος-Λουδοβῖκος-Στανίσλαος***, *βαρῶνος* —. Διαπρεπὴς Γάλλος οὐρολόγος χειρουργὸς (1793—1864). Ἠσχολήθη μὲ τὴν θεραπείαν τῶν στενωμάτων τῆς οὐρήθρας («Nouveau moyen d'éviter les fausses routes en portant le caustique dans un rétrécissement de l'urèthre» 1824), μὲ τὴν θεραπείαν τῶν λίθων τῆς οὐροδόχου κύστεως («Cases of lithotrity, ... , followed by a description of the first symptoms of the disease. Principles of lithotrity; or a treatise of the art of extracting the stone without incision» (1831), καὶ εἰσηγήθη νέας ἐγχειρητικὰς μεθόδους, ὡς καὶ ἐργαλεῖα διὰ τοὺς σκληροὺς λίθους. Λίαν ἰδιοφυὴς ὢν περὶ τὴν μηχανικὴν τέχνην, κατεσκεύασε καὶ νέον τύπον ουροβόλου ὅπλου, ὅπερ ὠνόμασε «Koptipteur». Ἐκ τῶν λοιπῶν σχετικῶν ἐργασιῶν του σπουδαιότεραι εἶναι: «De la lithotripsie sans fragments au moyen de deux procédés de l'extraction immédiate ou de la pulvérisation immédiate» (1847, «Trois époques pour servir à l'histoire de la lithotripsie vulgairement appelée lithotritie ou Défense obligatoire contre trois injustes attaques» (1846), «Lithotripsie. L'art de broyer les pierres dans la vessie humaine» 1858, «Rétrécissements de l'urèthre. Guérisons immédiates, permanentes etc.» (1855. Ο. Ρ.

Χέρτεν (Herten) [*Γεωγρ.*] Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ρέκλινγκχάουζεν—Γκλάντμπεχ. Κάτ. 34.037 (1925). Ἔχει γαιανθρακωρυχεῖον καὶ βιομηχανίαν μηχανῶν. Θ. Κ.

Χὲρτζ (Hertz)· βλ. λ. *Χὲρτς*.

Χέρτλινγκ (Hertling), ***Γεώργιος, κόμις*** —. Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς (1843—1919). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης καὶ τοῦ Μονάχου, βουλευτὴς τοῦ Ράϊχσταγ, ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τοῦ κέντρου, πρωθυπουργὸς τῆς Βαυαρίας (1912—1917), ἀρχι-

Digitized by Google

καγκελλάριος τῆς Γερμανίας, καὶ πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1917 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1918. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρωθυπουργίας ταύτης κατέβαλεν ὑπερανθρώπους προσπαθείας, ὅπως σώσῃ τὴν μοναρχίαν. Ὡς φιλόσοφος ὑπῆρξεν ἀντιπρόσωπος τῆς νεοθωμιστικῆς φιλοσοφίας. Ἔγραψε: «Περὶ τῶν ὁρίων τῆς μηχανικῆς ἑρμηνείας τῆς φύσεως» (1875), «Θέματα καὶ λογοι κοινωνικοπολιτικοῦ περιεχομένου» (1884), «Φυσικὸν δίκαιον καὶ κοινωνικὴ πολιτική» (1893), «Σύντομος ἔκθεσις περὶ τῆς συγχρόνου ἱστορίας καὶ τῆς πολιτικῆς» (1897), «Ἡ ἀρχὴ τοῦ καθολικισμοῦ καὶ ἡ ἐπιστήμη» (1899), «Διαλέξεις περὶ μεταφυσικῆς» 1922), «Ἀναμνήσεις ἐκ τῆς ζωῆς μου», μετὰ δὲ τοῦ Baeumker ἐξέδωκε τὸ ἔργον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ μεσαίωνος» (1891). Θ. Κ.

Χερτόβαλος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἄνω Παννονίας, κειμένη, κατὰ τὸν Πολεμαῖον (*Γεωγρ.* Β, 14, 3) «ὑπὸ τὸν Δανούβιον ποταμόν», πιθανῶς ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Gerulata τοῦ Πεουτιγγεριανοῦ χάρτου, μεταξὺ Καρνουντου (νῦν Petronell) καὶ Φλέξον (νῦν Altenburg). Ταυτίζεται μὲ τὴν νῦν Karlburg. Α. Θ. Σ.

Χερτόγκενμπος, ἡ *Μπουὰ-Λὲ-Ντὺκ* (φλαμ. Hertogenbosch, γαλλ. Bois-Le-Duc) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ τῆς Βορείου Βραβάντης, κειμένη κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἄα καὶ Ντόμμελ, 48 χλμ. ΝΝΑ. τῆς Οὐτρέχτης Κοσμεῖται ὑπὸ λαμπρῶν παλαιῶν κτισμάτων, ἄριστον τῶν ὁποίων εἶναι ὁ καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, (ΙΕ' αἰὼν) καὶ ἔχει πλουσίαν πινακοθήκην καὶ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Κάτ. (1931) 43.090. Ἱδρύθη τῷ 1184 ὑπὸ τοῦ Γοδεφρείδου Γ' δουκὸς τῆς Βραβάντης ἐντὸς πλουσίου εἰς κυνήγιον δάσους, ἐμεγεθύνθη δὲ τῷ 1453 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ἀγαθοῦ. Τῷ 1629 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἐπεστράφη ὅμως εἰς τὴν Ὁλλανδίαν δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς Βεστφαλίας. Τῷ 1794 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, οἵτινες διετήρησαν αὐτὴν μέχρι τοῦ 1814. Χ. Δ.

Χέρτς (Herz). Ὄνομα δύο ἀδελφῶν Γερμανῶν μουσικῶν, ὧν ὁ πρεσβύτερος, *Ἰάκωβος-Σίμων* (1794—1880), ἐμορφώθη μουσικῶς ἐν Παρισίοις, ἔνθα καὶ ἐγένετο γνωστὸς ὡς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ ὡς συνθέτης. Ὁ νεώτερος, *Ἐρρῖκος* (1803—1888), ὑπῆρξεν ἐπὶ δεκαετίαν ὁλόκληρον ὁ διασημότερος ἐν τῷ κόσμῳ δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου. Ὁ Χέρτς εἶναι ἱδρυτὴς ἐργοστασίου κλειδοκυμβάλων. Μεταξὺ 1842—1874 διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ Ὠδείου τῶν Παρισίων. Συνέθεσεν: 8 κοντσέρτα διὰ κλειδοκύμβαλον, πολλὰ θέματα μετὰ παραλλαγῶν, σονάτας διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ἑτέρας διὰ βιολίον, νυκτῳδίας, χορούς, ἐμβατήρια, φαντασίας κλπ. Ἔγραψεν ὡσαύτως «Πλήρη μέθοδον κλειδοκυμβάλου», σπουδάς, γυμνάσματα κλπ. Γ. Σ.

Χέρτς (Hertz), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς τῆς τέχνης (1835—1902). Εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ ὑπὸ τὸν Γκάϊμπελ καὶ Χάϋζε λογοτεχνικοῦ κύκλου τοῦ Μονάχου. Ἔγραψε: «Ποιήματα», τὰ ἔπη: «Τὸ ᾆσμα τοῦ Ρολάνδου» καὶ «Μαρία τῆς Γαλλίας», τὰ ἔμμετρα διηγήματα: «Τριστᾶνος καὶ Ἰζόλδη», «Πάρσιφαλ», «Λανσελότος καὶ Γινέβρα», «Νυμφαγωγία τοῦ Χουγκντέϊτριχ», ὡς καὶ πλεῖστα ἱστορικοκριτικὰ ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν γερμανικὴν λογοτεχνίαν. Λ. Κ.

—**Χέρτς** (Hertz), ***Ἐρρῖκος***. Εἷς ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων δραματικῶν ποιητῶν τῆς Δανίας (1797—1870). Ἔγραψε: κωμειδύλλια («Ὁ κὺρ Μπούρκαρτ καὶ ἡ οἰκογένειά του», «Ὁ ζωολογικὸς κῆπος τῶν πτωχῶν»), κωμῳδίας («Ἔρωτος τεχνάσματα»), δράματα («Τὸ σπίτι τοῦ Σ ἐν Ντύριγκ», «Ἡ κόρη τοῦ βασιλέως Ρενέ», «Νινόν») καὶ λυρικὰ ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἀφελῆ χάριν των. Τὰ δράματα τοῦ Χέρτς ἐξεδόθησαν εἰς 18 τόμους (1854—1873). Λ. Κ.

—**Χέρτς** (Hertz), ***Ἐρρῖκος Ροδόλφος***. Γερμανὸς φυσικὸς (1857—1894). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς τὴν μηχανικήν, ἀλλ' ἐγκατέλειψε κατόπιν ταύτην, διὰ ν' ἀφοσιωθῇ τελείως εἰς τὴν φυσικὴν ἐν Βερολίνῳ, ὅπου τῷ 1880 διετέλεσε βοηθὸς τοῦ Χέλμολτς. Τῷ 1883 διωρίσθη ὑφηγητὴς τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς ἐν Κιέλῳ, τῷ 1885 καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τεχνικῇ σχολῇ τῆς Καρλσρούης, τῷ δὲ 1889 διεδέχθη τὸν Κλαούζιους εἰς τὴν ἕδραν τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης. Ὁ Χέρτς ἐειδικεύθη κυρίως ἐπὶ τῶν φαινομένων τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1887 καὶ 1888 ἐμελέτησε τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξὺ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καθὼς καὶ τὴν παραγωγὴν ἠλεκτρικῶν κυμάτων μεγάλου μήκους καὶ ἐπεβεβαίωσε πειραματικῶς τὴν θεωρίαν τοῦ Μάξουελ διὰ τῆς παραγωγῆς, διὰ καθαρῶς ἠλεκτρικῶν μέσων, κυμάτων ἐν τῷ αἰθέρι, ὧν ἐμέτρησε πειραματικῶς τὴν ταχύτητα τῆς διαδόσεως, ἣν εὗρε τῆς αὐτῆς τάξεως μεγέθους πρὸς ἐκείνην, ἣν εἶχε προείπει ὁ Μάξουελ διὰ καθαρῶς θεωρητικῆς ὁδοῦ, θέσας οὕτω τὰ βάθρα, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ ἀσύρματος τηλεγραφία καὶ τηλεφωνία. Αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ κατέστησαν αὐτὸν διάσημον καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον. Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος παρετήρησε τὸ φωτοηλεκτρικὸν φαινόμενον καὶ κατεσκεύασε τὸ πρῶτον δονούμενον σύστημα, ἀποδείξας οὕτω δυνατὴν τὴν παραγωγήν, διάδοσιν καὶ λῆψιν τοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ κύματος. Ὁ πρόωρος θάνατος αὐτοῦ εἰς ἡλικίαν 37 μόλις ἐτῶν καὶ εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς εὐρείας ἐπιστημονικῆς του δράσεως καὶ ἐφευρετικότητος, ὑπῆρξε μεγάλη ζημία διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ὁ Χέρτς ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας καὶ διάφορα ἔργα ἐπὶ τῆς φυσικῆς, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Διάδοσις καὶ λῆψις ἠλεκτρομαγνητικοῦ κύματος», «Αἱ θεμελιώδεις ἐξισώσεις τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς», «Ἐπίδρασις τοῦ φωτὸς ἐπὶ φορτισμένων ἀγωγῶν», «Ἠλεκτρικὰ κύματα» (1893), «Ἀνάλεκτα» (1890), «Ἀρχαὶ τῆς μηχανικῆς» (1890). Τὰ «Ἅπαντα» αὐτοῦ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Λέναρντ τῷ 1894 εἰς 3 τόμους. (Βλ. καὶ λ. *ἀσύρματος* τ. ΣΤ' σ. 16.) Μ. Δ. Β.

Ἐρρῖκος Χέρτς.

—**Χέρτς** (Hertz), ***Παῦλος***. Γερμανὸς σοσιαλδημοκράτης, μέλος τοῦ ἡνωμένου γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος καὶ γραμματεὺς τῆς σοσιαλιστικῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδος, γεννηθεὶς τῷ 1888. Ἐσπούδασεν οἰκονομικὰς ἐπιστήμας καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1918 ἐγένετο συντάκτης τῆς «Freiheit». Τῷ 1920 ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ Ράϊχσταγ. Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν εἰδικῶν τοῦ κόμματος διὰ τὰ οἰκονομολογικὰ προβλήματα. Θ. Π.

—**Χέρτς** (Hertz), ***Φραγκῖσκος***. Αὐστριακὸς οἰκονομολόγος, παλαιὸς σοσιαλδημοκράτης, εἷς ἐκ τῶν κριτικῶν τοῦ Κ. Μὰρξ εἰς τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα. Ἐν τῷ ἔργῳ του: «Τὰ ἀγροτικὰ ζητήματα ἐν σχέσει πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν» («Die agrarischen Fragen im Verhältnis zum Sozialismus», Wien 1899), ὑπεστήριξε τὴν θέσιν ὅτι ἡ μικρὰ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία δὲν τείνει εἰς ἐξαφάνισιν ἐν τῷ κεφαλαιοκρατικῷ καθεστῶτι, παρουσιάζουσα τεραστίαν δύναμιν ἀντιστάσεως εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῆς μεγάλης οἰκονομίας. Θ. Π.

— **Χέρτς διεγέρτης** [*Ἠλεκτρολ.*] βλ. λ. *διεγέρτης Χέρτς*.

Χέρτσβεργ (Hertzberg), ***Γουσταῦος***. Γερμανὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Χέρτσμπεργκ*).

Χέρτσεν (Herzen), ***Ἀλέξανδρος***. Περίφημος Ρῶσος συγγραφεὺς καὶ πολιτικὸς (1812—1870), ἀσκήσας τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μορφωμένων κύκλων τῆς ρωσικῆς κοινωνίας. Φοιτητὴς ἤδη ὢν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ὠργάνωσε μετὰ τοῦ Ὀγκάρεφ κύκλον σπουδῶν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Τῷ 1834 ἐξετοπίσθη, διὰ τὴν ἐπαναστατικήν του προπαγάνδαν, εἰς Πέρμ, κατόπιν εἰς Βιάτκαν καὶ τέλος εἰς Νόβγοροδ. Ὅταν, τῷ 1840, ἐπανῆλθεν εἰς Μόσχαν, ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἑγέλου καὶ εἶτα τοῦ Φόϋερμπαχ. Τῷ 1847 ἔφυγεν ἐκ Ρωσίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίνῳ. Φίλος τοῦ Μπακούνιν καὶ τοῦ Προυντόν, ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν Γάλλων οὐτοπιστῶν, ἀπέβη «σλαυόφιλος» κατόπιν τῶν ἀποτυχιῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 καὶ τῆς αἱματηρᾶς καταπνίξεως τῶν ἐξεγέρσεων τοῦ Ἰουνίου. Ὁ Χέρτσεν ἐθεώρει τὴν ἀγροτικὴν κοινότητα τῶν σλαυϊκῶν λαῶν, λόγῳ τοῦ κομμουνιστικοῦ της χαρακτῆρος, ὡς τὸ ἔμβρυον τῆς μελλούσης σοσιαλιστικῆς κοινωνίας· τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰ προΐδῃ τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τοῦ προλεταριάτου. Ἐν Λονδίνῳ εὑρισκόμενος ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Ὀγκάρεφ τὴν «Πολιάρναϊα Ζ ἔζντα» (=Πολικὸς ἀστὴρ) καὶ τὴν περίφημον «Κολοκόλ» (=Καμπάνα), δι' ὧν μετέδιδε τὰς φιλελευθέρας ἰδέας του. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Χέρτσεν, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐκπαιδευτὴς μιᾶς ὁλοκλήρου γενεᾶς ἐπαναστατῶν, ἀπώλεσε τὴν ἐπιρροήν του ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανεν ἐν πολιτικῇ ἀπομονώσει. Θ. Π.

Χερτσενστάϊν (Herzenstein), ***Μιχαήλ***. Ρῶσος πολιτικὸς καὶ οἰκονομολόγος (1859—1906). Ἀνῆκεν εἰς τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν δημοκρατικῶν (καντέ), τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ ὁ σπουδαιότερος θεωρητικὸς διὰ τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ γεωργικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Μόσχας, ἀντιπρόσωπος τῆς Μόσχας ἐν τῇ πρώτῃ Δούμᾳ συνέβαλεν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος τῶν συνταγματικῶν δημοκρατικῶν καὶ ἐδολοφονήθη ἐν Φινλανδίᾳ τῷ 1906 ὑπὸ τῆ τσαρικῆς τρομοκρατικῆς ὀργανώσεως τῶν «Ἑκατὸν μαύρων», ὡς προκαλέσας ἀγροτικὰς ταραχάς. Σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: «Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα», «Ἡ μικρὰ πίστωσις» κ. ἄ. Θ. Π.

Χέρτσκα (Hertzka), ***Θεόδωρος***. Αὐστριακὸς οἰκονομολόγος (1845—1924). Διετέλεσε διευθύνων συντάκτης τῆς μεγάλης ἡμερησίας ἐφημερίδος τῆς Βιέννης «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου», ἐξέδωκε καὶ διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ 1876 μέχρι τοῦ 1886 τὴν «Βιενναίαν Γενικὴν Ἐφημερίδα» καὶ ἔγραψε: «Νόμισμα καὶ ἐμπόριον» (1876), «Οἱ νόμοι τῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς» (1880), «Τὸ χρῶμα» (1887), «Ἐλευθερόχωρα, εἰκὼν τῆς μελλούσης κοινωνίας» (1890) καὶ «Ταξίδιον εἰς τὴν Ἐλευθερόχωραν». Διὰ τῶν δύο τελευταίων ἔργων εἰσηγήθη ῥιζικὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν, μετὰ διανομῆς τοῦ ἐδάφους ἀλλὰ καὶ διατηρήσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν παραγομένων προϊόντων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας ταύτης ἱδρύθησαν ἐν Αὐστρίᾳ, καὶ δὴ ἐν Βιέννῃ, «Σύνδεσμοι Ἐλευθεροχωριτῶν». Θ. Κ.

Χέρτσλ (Herzl), ***Θεόδωρος***. Αὐστριακός, ἑβραϊκῆς καταγωγῆς, ὁ κύριος ἱδρυτὴς τοῦ νεωτέρου σιωνιστικοῦ κινήματος (1860—1904). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Βιέννῃ καὶ διετέλεσεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ὑπάλληλος τοῦ αὐστριακοῦ κράτους. Κατόπιν ὅμως παρῃτήθη, διὰ ν' ἀφιερωθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, γράψας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεταξὺ ἄλλων: «Das neue Ghetto», «Unser Kaethchen», «Grethel», «Prinzen aus Genieland» κλπ. δράματα ἅτινα ἔσχον μετρίαν ἐπιτυχίαν, ἐνῷ αἱ μελέται του καὶ τὰ διηγήματά του, ἰδίως δὲ τά: «Das Palais de Boubon», «Bilder aus dem französischen Parlamentsleben» (1895 καὶ «Philosophische Erzachlungen» (1900), ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν καὶ πολλὰς ἐκδόσεις. Ἀπὸ τοῦ 1891 μέχρι τοῦ 1895 εἰργάσθη ὡς ἀνταποκριτὴς ἐν Παρισίοις τῆς ἐφημερίδος «Neue Freie Presse» καὶ κατόπιν, τῷ 1896, ἐξέδωκε τὸ περίφημον βιβλίον του «Der Judenstaat», ἐν τῷ ὁποίῳ προτείνει ὡς ῥιζικὸν μέσον διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἰουδαϊκοῦ προβλήματος τὴν ἵδρυσιν ἰσραηλιτικοῦ κράτους ἐν Παλαιστίνῃ. Τὸ ἔργον τοῦτο προὐξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ προεκάλεσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως των ἐργαζομένων Ἑβραίων, οἵτινες ἀνεγνώρισαν τὸν Χέρτσλ ὡς ἀρχηγόν των. Ὁ Χέρτσλ κατόπιν τούτου προέβη εἰς διπλωματικὰ διαβήματα, εἰς τὴν ἔκδοσιν πλείστων φυλλαδίων προπαγάνδας, εἰς τὴν σύγκλησιν πολλῶν συνεδρίων, ἀπὸ τοῦ 1897 καὶ ἐντεῦθεν, ἐργαζόμενος ἀόκνως ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἰσραηλιτικοῦ κράτους ἐν Παλαιστίνῃ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεσκέφθη καὶ τὸν σουλτᾶνον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1901 καὶ κατόπιν τὸν πάπαν καὶ πολλοὺς πολιτικοὺς τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1902 ἐξέδωκε τὸ μυθιστόρημά του «Alt-Neuland», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει τὰ ἀγαθὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντος νέου ἰουδαϊκοῦ κράτους. Πᾶσαι ὅμως αἱ προσπάθειαι του ἀπέβησαν ἄκαρποι. Τὸ μόνον, ὅπερ ἐπέτυχε τότε, ἦτο ἡ πρότασις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους πρὸς «αὐτόνομον ἐγκατάστασιν» τμῆμα γῆς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ, τῷ 1903. Ἡ πρότασις ὅμως αὕτη, καίτοι ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Χέρτσλ, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων σιωνιστῶν, οἵτινες ἐζήτουν νὰ ἱδρύσουν κράτος ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς Παλαιστίνης καὶ οὐχὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Τὸν Χέρτσλ ἀποθανόντα διεδέχθη ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ σιωνισμοῦ ὁ Μὰξ Νορντάου (βλ. καὶ λ. *σιωνισμός*, τ. ΚΑ', σ. 892 β). Μ. Δ. Β.

Χέρτσμπεργκ (Hertzberg), ***Ἔβαλντ-Φρειδερῖκος, κόμης***—. Πρώσσος πολιτικὸς (1725—1795). Διευθύνων τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπὸ τὸν Φρειδερῖκον τὸν Μέγαν, παρεσκεύασε τὰς συνθήκας μετὰ Ρωσίας καὶ Σουηδίας τοῦ 1762, τῆς πρώτης διανομῆς τῆς Πολωνίας 1772, ὑπὸ δὲ τὸν Φρειδερῖκον-Γουλιέλμον Β' ἠκολούθησε πολιτικὴν ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1752 καὶ ἔγραψε «Λογικὸν ὑπόμνημα» (1756), δι' οὗ ὑπερήσπιζε τὰ ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Β' μέτρα κατὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς Δρέσδης, «Σκέψεις περὶ τοῦ νόμου τῆς βαυαρικῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς» (1778), «Πολιτικὰ ἔργα» (Oeuvres politiques, 1795), κ. ἄ. Θ. Κ.

— **Χέρτσμπεργκ** (Herzberg), ***Γουσταῦος-Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Χάλλῃ τῷ 1826 καὶ ἀποθανὼν αὐτόθι τῷ 1907. Ἐσπούδασεν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἀφιέρωσε τὸν βίον του εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς περιόδους, ἀναδειχθεὶς ὁ κυρίως ἱστορικὸς τῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1860 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης, ἔνθα ἐδίδαξε γονίμως καὶ συνεχῶς διὰ βίου. Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων

Digitized by Google

του ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἱστορίαν κυρίως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τῷ 1853 ἐξέδωκε τὴν ἱστορικὴν μονογραφίαν «Ἀλκιβιάδης, ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ στρατηγός», τῷ 1856 ἑτέραν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ζωὴ τοῦ βασιλέως Ἀγησιλάου Β´ τῆς Σπάρτης» καὶ τῷ 1861 ἑτέραν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐκστρατεία τῶν μυρίων». Ἠκολούθησαν τὰ μεγάλα συνθετικὰ καὶ γενικὰ πολύτομα ἔργα του τῷ 1863—1864: «Αἱ ἀσιατικαὶ ἐκστρατεῖαι Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου» εἰς 2 τόμους, τῷ 1866—1875 ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἐκτεθειμένη κατὰ τὰς πηγάς» εἰς τρεῖς τόμους, μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Παύλου Καρολίδου (βιβλιοθήκη Μαρασλῆ, Ἀθῆναι 1902), τῷ 1877 ἡ «Ἱστορία τῶν περσικῶν πολέμων κατὰ τὰς πηγάς», τῷ 1876—1879 ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς» εἰς 4 τόμους, μεταφρασθεῖσα καὶ αὕτη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Παύλου Καρολίδου. Ἀμφότεραι αἱ μεταφράσεις τοῦ Καρολίδου ἐγένοντο μετὰ πολλῶν προσθηκῶν, ἐπανορθώσεων καὶ ποικίλων διασαφήσεων καὶ παραθέσεων τῶν παραπομπῶν αὐτουσίων. Πρὸς τούτοις ἐξέδωκεν ὁ Χέρτσμπεργκ τῷ 1878—1880 «Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Ρώμης» εἰς δύο τόμους, τῷ 1881 «Ἱστορίαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας», τῷ 1880—1882 «Ἱστορίαν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων» καὶ τῷ 1882—1884 «Ἱστορίαν τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους», πρὸς δὲ τῷ 1885 ἀρχαιολογικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ Ἀθῆναι», μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Ι. Λόντου τῷ 1888 καὶ πραγματευόμενον περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας τῶν μνημείων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Πλὴν τῶν μεγάλων τούτων ἔργων ὁ Χέρτσμπεργκ ἔγραψε πλείστας μικροτέρας μελέτας καὶ ἐπιστημονικὰς πραγματείας, δημοσιευθείσας εἰς διάφορα περιοδικά, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐκτενῆ καὶ ἐμπεριστατωμένα ἄρθρα ἐν τῇ «Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» τῶν Hersch καὶ Gruber, «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μέσου αἰῶνος» (1862) καὶ «Νεοελληνικὴ ἱστορία τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος» (1869). Ὁ Χέρτσμπεργκ εἶναι εἷς τῶν πολυγραφωτέρων καὶ μεγαλυτέρων ἱστορικῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ. Μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας διερευνήσας τὰς πηγάς, ἠκολούθησε μέθοδον ἰδίαν ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ ὑλικοῦ του, παρακολουθήσας τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ αἰτιώδει αὐτῆς ἐξελίξει. Εἰς τὴν ἱστορικήν του ἔκθεσιν ἠκολούθησε τὸν Mommsen καὶ ἐχρησιμοποίησε καθαρῶς ἱστορικὴν γλῶσσαν καὶ μάλιστα πολιτικὴν σφόδρα νεωτερίζουσαν. Γ. Μ. Β.

Χέρτσογκ (Herzog), ***Ἐρνέστος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς (1834—1911). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης καὶ ἔγραψεν: «Ἱστορία τῆς Ναρβωνίτιδος Γαλατίας» (1864), «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης» (1871), «Ἱστορία καὶ σύστημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος» (1884—1891), κ. ἄ.

— **Χέρτσογκ** (Herzog), ***Ροδόλφος.*** Γερμανὸς μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1869. Ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὸς διὰ τῶν δραματικῶν ἔργων του «Εὔνοια» (1893) καὶ «Ἠθικὴ τῶν κυρίων» (1894). Ἀκολούθως ἔγραψε σειρὰν μυθιστορημάτων, ἅτινα ἐσημείωσαν καταπληκτικὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν: «Ὁ τυχοδιώκτης», «Ὁ ὑπασπιστής», «Ὑπάρχει εὐτυχία», «Οἱ Βισκόττεν», «Χανσεᾶται», «Ἡ μεγάλη νοσταλγία», «Οἱ Στόλτενκαμπ καὶ αἱ γυναῖκές των», «Οἱ τοῦ Κάτω Ρήνου», «Τὸ ᾆσμα τῆς ζωῆς», «Ὁ χρυσοῦς αἰών», «Τὰ τέκνα τοῦ κάστρου», «Τὰ παλληκάρια τῆς κυρίας Ὄπτερμπεργκ» κ. ἄ. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε λυρικὰ ποιήματα, πλείστους τόμους διηγημάτων, τὸ δραματικὸν ποίημα «Τὸ πέρασμα τοῦ ποταμοῦ» καὶ τινα μεταγενέστερα δράματα. Λ. Κ.

— **Χέρτσογκ** (Herzog), ***Ροδόλφος.*** Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1871. Περιηγήθη δαπάναις τοῦ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου τὴν Ἰταλίαν, Ἑλλάδα καὶ Τουρκίαν (1897—1898), διηύθυνε τὰς ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ ἀνασκαφὰς (1900—1907) καὶ ἐγένετο καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Τυβίγγης (1903, τῆς Βασιλείας (1909) καὶ τοῦ Γκίσσεν (1914). Ἔγραψε: «Κῷαι ἔρευναι καὶ εὑρήματα» (1899), «Ἡ μεταγραφὴ τῶν παλαιοτέρων ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ ἰωνικὸν ἀλφάβητον» (1912), «Ἱστορία τῶν τραπεζιτικῶν ἐργασιῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα» (1919), «Τὸ ἐνύπνιον τοῦ Ἡρώνδα» (1924), «Οἱ μιμίαμβοι τοῦ Ἡρώνδα» (1926), κείμενον καὶ γερμανικὴ μετάφρασις, «Ἡρώνδεια» (1926), κ. ἄ. —π.

— **Χέρτσογκ** (Hertzog), ***Ἰάκωβος.*** Νοτιοαφρικανὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1866 ἐν Οὐέλινγκτον τῆς ἀποικίας τοῦ Ἀκρωτηρίου. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἄμστερνταμ καὶ τῷ 1895 διωρίσθη δικαστὴς τοῦ ἐλευθέρου κράτους τῆς Ὀράγγης. Κατὰ τὰ ἔτη 1899—1902 μετέσχε τοῦ Ἀγγλοβοερικοῦ πολέμου ὡς ὑπαρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν. Ἤσκησε πάντοτε ἀντιβρεττανικὴν πολιτικήν, τῷ δὲ 1907 διωρίσθη γενικὸς εἰσαγγελεὺς τῆς ἀποικίας τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ κατόπιν ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐν τῇ ὑπὸ τὸν Φίσερ κυβερνήσει. Τῷ 1910 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐν τῇ κυβερνήσει Μπόθα, πρὸς τὸν ὁποῖον διαφωνήσας κατόπιν κατέστη ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἵδρυσε τὸ ἀντιβρεττανικὸν κόμμα, μὲ σκοπὸν τὴν τελείαν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης ἐξαρτήσεως ἐκ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Ὑποστηριζόμενος κατ' ἀρχὰς ὑπὸ 5 βουλευτῶν ἐν τῇ νοτιοαφρικανικῇ βουλῇ, ἀπέκτησε μετὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1924 63 βουλευτάς. Κατόπιν τούτου συνεμάχησε πρὸς τὸ ἐργατικὸν κόμμα καὶ ἀποκτήσας πλειοψηφίαν ἐσχημάτισε κυβέρνησιν. Ὡς πρωθυπουργὸς ὅμως ἀπέφυγε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀντιβρεττανικὴν πολιτικήν, ἣν διεκήρυττεν ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς εὑρισκόμενος, καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν καθιέρωσιν, τῷ 1928, νέας ἐθνικῆς σημαίας τῆς Νοτιοαφρικανικῆς δημοκρατίας. Μ. Δ. Β.

Χερτσόγκενμπεργκ (Herzogenberg), ***Ἐρρῖκος φόν*** —. Αὐστριακὸς μουσουργὸς (1843—1900). Ὑπῆρξεν ἐν Λειψίᾳ ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς «Ἑταιρείας Μπάχ» καὶ διετέλεσε μέλος τῆς συγκλήτου τῆς μουσικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου εἰς τὸν κλάδον τῆς συνθέσεως. Ἐδίδαξεν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν σχολὴν τῆς Ἀκαδημίας. Αἱ κύριαι συνθέσεις τοῦ Χερτσόγκενμπεργκ εἶναι: 2 τρίο, 5 κουαρτέττα καὶ 1 κουϊντέττο ἐγχόρδων, 2 κουαρτέττα καὶ 3 τρίο μετὰ κλειδοκυμβάλου, 3 σονάται διὰ βιολίον, 3 διὰ βιολοντσέλλον, 2 συμφωνίαι, ἔργα διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν («Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ», «Τὸ ἄστρον τοῦ τραγουδιοῦ», κλπ.), μία «λειτουργία», ἓν «Ρέκβιεμ», τὸ συμφωνικὸν ποίημα «Ὀδυσσεύς», τραγούδια, τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον κτλ. Γ. Σ.

Χέρτφορντ (Hertford) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Χέρτφορντσαϊρ. Κάτ. 11.376 (1931). Ἔχει χρηματιστήριον σιτηρῶν, δημοσίαν βιβλιοθήκην, σχολὴν καλῶν τεχνῶν καὶ ἐργοστάσια ζυθοποιίας, χειροκτίων, παρασκευῆς βύνης καὶ σιδηροχυτήρια. Η. Π. Γ.

Χέρτφορντσαϊρ, ἡ ***Χέρτς*** (Herdfordshire ἢ Herts) *[Γεωγρ.]*. Κομιτεία τῆς ΝΑ. Ἀγγλίας. Ἔχει ἐμβαδὸν 1.637 τ. χλμ. καὶ κατ. 401.159 (1931). Εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀγροτικὴ περιφέρεια, μὲ γραφικὰς δασώδεις ἐκτάσεις. Παράγει διάφορα γεωργικὰ προϊόντα, κηπουρικὰ εἴδη καὶ ὀπώρας. Πρωτεύουσα ἡ *Χέρτφορντ*. Η. Π. Γ.

Χέρφορντ (Herford) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ, κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ ποταμοῦ Ἄα εἰς τὸν Βέρρε καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μίντεν—Μπίλεφελντ. Κάτ. 35.887 (1925). Θ. Κ.

Χέρχερ (Hercher), ***Ροδόλφος.*** Γερμανὸς φιλόλογος (1821—1878). Περιηγήθη τὴν Ἰταλίαν (1859—1860, διετέλεσε γυμνασιάρχης ἐν Βερολίνῳ καὶ εἶναι εἷς τῶν ἱδρυτῶν (1866) καὶ μέχρι τοῦ θανάτου του ἐκδότης τοῦ ἐκλεκτοῦ περιοδικοῦ κλασσικῆς φιλολογίας «Ἑρμῆς». Ἔγραψε: «Περὶ τῆς πεδιάδος τῆς ὁμηρικῆς Τροίας» (1876), ἐν ᾧ ἠρνήθη τὴν ταυτότητα ἀρχαίας καὶ σημερινῆς Ἰθάκης, καὶ ἐξέδωκε τὰ «Ἐλάσσονα ἔργα» τοῦ Ἀρριανοῦ (1854), τοὺς «Scriptores Graeci erotici» (1858—1859, τόμ. 2), τὰ «Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων» καὶ «Περὶ τοῦ ἐν Ὀδυσσείᾳ ἄντρου τῶν νυμφῶν» τοῦ Πορφυρίου (1858), τὸ «Ὀνειροκριτικὸν» τοῦ Ἀρτεμιδώρου (1864), τὸν Αἰλιανὸν (1864—1866, τόμ. 2), τὰ «Ἠθικὰ» τοῦ Πλουτάρχου (1872) καὶ τοὺς «Epistolographi Graeci» (1873) ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Didot τῶν Παρισίων. —π.

Χὲς (Hess, Hesse)· βλ. λ. *Ἔς*.

Χεσαπτσίεφ, ***Χριστοφόρος.*** Βούλγαρος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης, γεννηθεὶς ἐν Γαβρόβῳ τῷ 1858. Τὴν ἐγκύκλιον του ἐκπαίδευσιν ἔλαβεν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς γενετείρας του, τὴν δὲ στρατιωτικὴν ἐν τῇ στρατιωτικῇ τῆς Σόφιας σχολῇ, ἧς ἀποφοιτήσας τῷ 1879 ὡς ἀνθυπολοχαγός, ἀπεστάλη εἰς Πετρούπολιν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του, ὅπου μέχρι τοῦ 1885 ἠκολούθησεν εἰδικὰ μαθήματα ἐν τῇ Κωνσταντινείῳ στρατιωτικῇ σχολῇ, ἐν τῇ ἱππευτικῇ τῶν ἀξιωματικῶν σχολῇ καὶ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιτελῶν, ἣν ἐτελείωσεν ἀριστεύσας. Τῷ 1885, λοχαγὸς ὤν, μετέσχε τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ πολέμου καὶ ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου ἐξέλεξε τὴν περὶ τὴν Σλίβνιτσαν τοποθεσίαν ὡς πεδίον μάχης, ὅπου ἐκρίθη ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων ἡ τύχη τοῦ πολέμου. Εἶτα διηύθυνε τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν Σόφιας (1887—1893), διδάσκων ἅμα τὴν τοπογραφίαν καὶ στρατιωτικὴν ἱστορίαν, καὶ τὸ γραφεῖον τύπου τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν (1893—1899), συντάσσων τὰς στρατιωτικὰς ἐκδόσεις καὶ περιοδικά. Τῷ 1899 διωρίσθη στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Βελιγραδίῳ πρεσβείας καὶ ἔκτοτε, μέχρι τοῦ 1913, παρέμεινεν ἐν τῇ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ. Μετέσχεν ὡς πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος τοῦ ἐν Χάγῃ πρώτου περὶ εἰρήνης συνεδρίου, τῷ 1904, συνταγματάρχης ὤν, διωρίσθη διπλωματικὸς πράκτωρ ἐν Βελιγραδίῳ, τῷ 1903 πληρεξούσιος ὑπουργὸς ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ τῷ 1912, στρατηγὸς πλέον, ἀντιπρόσωπος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ γενικῷ στρατηγείῳ, κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον. Ὁ Χεσαπτσίεφ διεκρίθη καὶ ὡς στρατιωτικὸς συγγραφεύς, δημοσιεύσας, πλὴν τῶν μεγάλων του περὶ τακτικῆς ἀξιοσημειώτων ἔργων (1890—1899), καὶ πλείστας μελέτας ἐν στρατιωτικοῖς περιοδικοῖς περὶ διαφόρων στρατιωτικῶν ζητημάτων καὶ κρίσεις εἰς στρατιωτικὰ ἔργα Ρώσων, Γάλλων καὶ Γερμανῶν συγγραφέων, ὧν τινες μετεφράσθησαν καὶ εἰς ξένας γλώσσας. Διὰ τὴν συγγραφικήν του δρᾶσιν ἐξελέγη τῷ 1898 ἐνεργὸν μέλος τῆς βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῷ 1900 ἐτιμήθη διὰ τοῦ μεταλλίου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐδημοσίευσεν ἐν περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίσι τῆς Σόφιας πλῆθος ἄρθρων ἐπὶ ἱστορικῶν, πολιτικῶν, φιλολογικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων, ὧν τινα, ἀφορῶντα εἰς τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον (1912—1913), μεταφρασθέντα, ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ «Messager d' Athènes». Ὁ Χεσαπτσίεφ ἐτιμήθη καὶ διὰ πολλῶν παρασήμων, βουλγαρικῶν καὶ ξένων, καὶ διὰ τοῦ σερβικοῦ καὶ ρουμανικοῦ μεγαλοσταύρου. Κ.-Μ. Α.

Χριστοφόρος Χεσαπτσίεφ.

Χεσδούπαρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιὸν φρούριον τῆς Ἰλλυρίας, ἀνακαινισθὲν κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ κτισμ. IV, 4) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α. Θ. Σ.

χεσιάδη (ἡ) (Chesiade) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυτομετριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν ψυχῶν ἀπαντωσῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ἡ *χεσιάδη ἡ κομψὴ* (Chesiade elegans), μικρὰ ψυχή, διακρινομένη κυρίως διὰ τὰς θαυμασίως διακεκοσμημένας πτέρυγάς της. Ἀπαντᾷ κυρίως ἐν Γαλλίᾳ. Δ. Ν. Π.

χέσιμο, —*ατος* (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ χέζειν, κένωσις, ἀποπάτησις.

Χέσινος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Β. Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, ἐκβάλλων, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ, 5, 1), εἰς τὴν Σουηβικὴν θάλασσαν (νῦν Βαλτικὴ θάλασσα), εἰς Ἀν. μήκ. 58°30' καὶ Β. πλ. 59°30'. Κατὰ τὸν Müller εἶναι ὁ σημερινὸς Pernau, ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ρίγα, παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν ἐν Ἐσθονίᾳ. Α. Θ. Σ.

Χέσσε (Hesse), ***Ἕρμαν.*** Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἔγραψε ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἁβρότητα τοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν ἀρτιότητα τῆς μορφῆς των («Ποιήματα», «Ἡ μουσικὴ τῆς ἐρήμου», «Ἐκλεκτὰ ποιήματα»), μυθιστορήματα («Γερτρούδη», «Πέτρος Καμεντσίντ», «Ροσχάλδη»), διηγήματα («Diesseits», «Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι τοῦ Κλίγκσορ», «Λοξοδρόμια»), ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις («Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας», «Ταξίδι στὴ Νυρεμβέργη»), παραμύθια, ἀπομνημονεύματα κ. ἄ. Θεωρεῖται εἷς τῶν ἀρίστων συγχρόνων Γερμανῶν ποιητῶν. Λ. Κ.

— **Χέσσε** (Hesse), ***Ριχάρδος.*** Γερμανὸς ζῳολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1868. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Τυβίγγῃ, ἐν τῇ ἀνωτάτῃ γεωργικῇ σχολῇ Βερολίνου καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης, καὶ ἔγραψεν: «Ἡ περὶ γενέσεως θεωρία καὶ ὁ δαρβινισμός» (1902 καὶ 1922), «Ἡ ὅρασις τῶν κατωτέρων ζῴων» (1908), «Τὸ ζῷον ὡς αὐτοτελὴς ὀργανισμός» (1914), «Ζῳογεωγραφία» (1924). Θ. Κ.

Χέσσελγκραν (Hesselgren, ***Κέρστεν.*** Σουηδὴ γερουσιαστής. Ἐσπούδασεν ὑγιεινὴν καὶ οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Διωργάνωσεν ἐν Στοκχόλμῃ βοηθείας δι' ἀνέργους, ἀναπαυτήρια ἐργατριῶν, ἐποπτείαν ἐργοστασίων καὶ κατοικιῶν, προστασίαν βρεφῶν καὶ ἐφήβων κ. ἄ. Μετέσχε πολλῶν συνεδρίων, διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν ἐν Βασιγκτῶνι Α´ διάσκεψιν τῆς ἐργασίας καὶ εἰς ὅλας τὰς μεταγενεστέρας, τεχνικὸς σύμβουλος τῆς σουηδικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Κ. Τ. Ε. εἰς τὰ ζητήματα γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων κ. ἄ. Ἀπὸ τοῦ 1931 προεδρεύει τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν γυναικῶν Σουηδίας. Α. Γ.-Γ.

Χέσσελς (Hessels), ***Ἰωάννης.*** Βέλγος θεολόγος (1522—1566). Ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν Louvain,

Digitized by Google

μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου καὶ κατέλιπε τὰ ἑξῆς ἑρμηνευτικὰ ἔργα, ἅτινα ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ: «In evangelium secundum Mattheum» (1568), «In priorem B. Pauli epistolam ad Timotheum» (1568), «In primam B. Petri canonicam» (1568) καὶ «In priorem epistolam S. Joannis» (1599).

Ε. Γ. Π.

Χέσσινγκ (Hessing), ***Φρειδερῖκος*** *φόν* —. Γερμανὸς ὀρθοπεδικὸς (1838—1918). Διατελέσας ἀλληλοδιαδόχως κηπουρός, ἐπιπλοποιός, κλειθροποιὸς καὶ κατασκευαστὴς μουσικῶν ὀργάνων, ἠσχολεῖτο παραλλήλως καὶ μὲ τὴν σπουδὴν τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἤτοι μὲ τὴν τεχνικὴν τῆς ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει συναρμογῆς τῶν ὀστῶν καὶ μυῶν, καὶ τῆς ἐν παθολογικῇ καταστάσει ἐξαρθρήσεως τούτων. Καίπερ ἀδαὴς τῆς ἰατρικῆς, τῷ 1866, μὲ τελείως νέας ἰδέας καὶ νέα ὅλως μηχανήματα ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντα (νάρθηκες, ἐπίδεσμοι, στηθόδεσμοι κλ.) καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν χειρουργῶν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα χρησιμοποιηθέντα, ἤρξατο δημοσίᾳ ἀσχολούμενος μὲ τὴν θεραπείαν τῶν φλεγμονῶν τῶν ἀρθρώσεων, τῶν καταγμάτων τῶν ὀστῶν καὶ τῶν δυσμορφιῶν τοῦ σώματος. Τῷ 1868 ἵδρυσεν ἐν Γοτίγγῃ ὀρθοπεδικὸν θεραπευτικὸν ἰνστιτοῦτον, ἐν ᾧ ἀνέπτυξε μεγάλην δρᾶσιν.

Ο. Ρ.

χέστης (ὁ), ἄλλως *χέσης*, θηλ. *χέστρα* καὶ *χεσοῦ* δημοτ., ὁ οἱονεὶ πάσχων ἀκουσίαν κένωσιν ἕνεκα φόβου, δειλός· ‖ καθόλου, ὁ πάσχων ἀκουσίαν κένωσιν, ὁ μὴ συγκρατούμενος.

Χεσχοῦσεν (Hesshusen, Heshusius), ***Τίλεμαν***. Γερμανὸς λουθηρανὸς θεολόγος (1527—1588). Ἐδίδαξε θεολογίαν εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Γερμανίας καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Errores quos Romana Ecclesia furenter defendit» (1577), «Commentarius in Psalmos» (1586) καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθησαν: «Commentarius in Isaiam» (1617), «Commentarius in omnes Epistolas D. Pauli et in eam quae ad Hebraeos» (1605). Πάντα ταῦτα ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ Η' κατεχωρίσθησαν εἰς τὸν Indicem.

Ε. Γ. Π.

Χετζάζη *[Γεωγρ.]*. Τὸ ἕτερον τῶν δύο ἀραβικῶν κρατῶν τῶν ἀποτελούντων τὸ συμπηχθὲν τῷ 1926 ἀνεξάρτητον δυαδικὸν βασίλειον *Χετζάζης-Νέτζεντ*, τὸ καλούμενον ἄλλως, ἀπὸ τοῦ 1932, *Σαουδικὴ Ἀραβία* (ἀραβ. *ἀλ-Μαμλάκα ἀλ-Ἀραμπίγια ἀσ-Σαουντίγια*). Τὸ βασίλειον τοῦτο, κυβερνώμενον ὑπὸ τῆς Βαχαβιτικῆς δυναστείας τοῦ Ἵμπν-Σαοὺντ, καταλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ὑπεριορδανίας καὶ τοῦ Ἰρὰκ πρὸς Β., μέχρι τῆς Χατραμωτίτιδος καὶ τῆς Ὑεμένης πρὸς Ν., βρεχόμενον δὲ κατὰ μὲν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν ὑπὸ τῆ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἔχει συνολικὸν ἐμβαδὸν 1.580.000 τ. χλμ. περίπου καὶ πληθυσμὸν 2.235.000 κατοίκων, ἕδραν δὲ τοῦ βασιλέως τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Νέτζεντ *ἐρ Ριάντ*. Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς περιλαμβάνονται, πλὴν τῶν τῆς κυρίως *Χετζάζης* (ἐκτ. 472.000 τ. χλμ., κάτοικοι 900.000, πρωτεύουσα *Μέκκα*) καὶ τοῦ *Νέτζεντ* (ἐκτ. 1.072.000 τ. χλμ., κάτοικοι 585.000, πρωτεύουσα *ἐρ Ριάντ*), καὶ οἱ ἀφορῶντες τὰς προσηρτημένας εἰς τὸ βασίλειον χώρας, αἵτινες εἶναι: τὸ παρὰ τὴν Ὑεμένην ἐμιρᾶτον τοῦ *Ἀσὶρ* (6λ. λ. *Ὑεμένη*), τὸ μικρὸν πριγκιπᾶτον τοῦ *Νετζιράν*, ἀποτελοῦν μέχρι τοῦ 1926 τμῆμα τῆς Ὑεμένης, καὶ ἡ μεταξὺ Νέτζεντ καὶ Ἀραβίας οὐδετέρα περιοχή, ἐκτάσεως 5.100 τ. χλμ., ἐφ' ἧς τό τε Νέτζεντ καὶ τὸ Ἰρὰκ ἀσκοῦσιν ἴσα κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ κυρίως Χετζάζη, ἡ καὶ σπουδαιοτέρα περιοχὴ τοῦ βασιλείου, κεῖται κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἔσχε δὲ κατὰ καιροὺς διάφορα ὅρια, ἀλλὰ πάντοτε περιελάμβανε τὰς δύο ἱερὰς πόλεις τῶν Μωαμεθανῶν, Μεδίναν καὶ Μέκκαν. Τὸ ὄνομά της σημαίνει «χώρισμα» ἢ «σημεῖον διαχωρισμοῦ», ὀφειλόμενον κατ' ἄλλους μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ χώρα κατέχει ἐνδιάμεσον θέσιν μεταξὺ τῆς Συρίας καὶ τῆς Ὑεμένης, περιφήμου ἄλλοτε διὰ τὸν πλοῦτόν της, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ καλύπτουσαι αὐτὴν ὀροσειραί, σχηματίζουσαι συνεχῆ ἅλυσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., χωρίζουσι τὴν παραλιακὴν χώραν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀραβίας ἡμιερήμου ὑψιπέδου. Τὰ διασχίζοντα τὴν Χετζάζην ὄρη ἀποτελοῦσι συνεχῆ ἅλυσιν, βαίνουσαν παραλλήλως πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ συναπτομένην πρὸς Β. μὲν μετὰ τῶν ὀροσειρῶν τῆς Ἰδουμαίας, πρὸς Ν. δὲ μετὰ τῶν τοῦ Ἀσὶρ καὶ τῆς Ὑεμένης· εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡφαιστειογενοῦς προελεύσεως, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν πολλαχοῦ σῳζομένων κρατήρων ἐσβεσμένων ἡφαιστείων, ἐν οἷς ὁ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ὄρους *Ὀχόντ*, παρὰ τὴν Μεδίναν. Ὑψηλότερα ὄρη τῆς Χετζάζης εἶναι τὸ *Τζεμπὲλ Ρούντβα* (1.800 μ. περίπου), τὸ ἐκ πορφυρίτου καὶ γρανίτου *Τζεμπὲλ Ἐλ-Κόρα* (1.600 μ.), ὑπερκείμενον τῆς ἐγγὺς τῆς Μέκκας ὀχυρᾶς πόλεως Ταΐφ, καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι ὄρους *Μπένι-Σουφυάν*, αἵτινες φθάνουσι μέχρι 2.500. Τὸ νότιον τμῆμα διαφέρει σημαντικῶς τοῦ βορείου κατὰ τὴν φυσικὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους, τὸ κλῖμα καὶ τὴν βλάστησιν, ἥτις καθίσταται αὐτόθι πλουσιωτέρα, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως πολλῶν πηγαίων ὑδάτων.

Ἡ παραλιακὴ χώρα, καλουμένη κατὰ μὲν τὸ βόρειον αὐτῆς τμῆμα *Μιντιάν*, κατὰ δὲ τὸ νότιον *Τιχάμα*, εἶναι ἀμμώδης, λίαν θερμὴ καὶ σχεδὸν ἄγονος, τὰ δὲ πρὸς αὐτὴν κατερχόμενα ποτάμια, καλούμενα ὑπὸ τῶν Ἀράβων «Οὐαντί», σπανίως φθάνουσι κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας μέχρι τῆς θαλάσσης, τῶν ὑδάτων αὐτῶν ἀπορροφουμένων ὑπὸ τοῦ ἀμμώδους ἐδάφους. Ἐκ τῶν ποταμίων τούτων κυριώτερα εἶναι ὁ *Οὐαντὶ ἐλ-Λιμούν*, ῥέων μεταξὺ Μέκκας καὶ Τζέδδας, καὶ ὁ *Οὐαντὶ-ἐλ-Χάμς*, μεγαλύτερος καὶ σημαντικώτερος τοῦ πρώτου, παραρρέων δι' ἑνὸς τῶν βραχιόνων του τὴν Μεδίναν.

Τὸ κλῖμα εἶναι πρωτοφανοῦς θερμότητος κατὰ τὸ θέρος, ἰδίᾳ ἐν τῇ παραλιακῇ χώρᾳ τῆς Τιχάμα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ θερμοκρασία φθάνει μέχρι +45° καὶ +50° Κ. Αἱ βροχαὶ εἶναι σπάνιαι, πίπτουσαι ἐπὶ δύο μόνον μῆνας τοῦ ἔτους, κατὰ Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον. Λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν

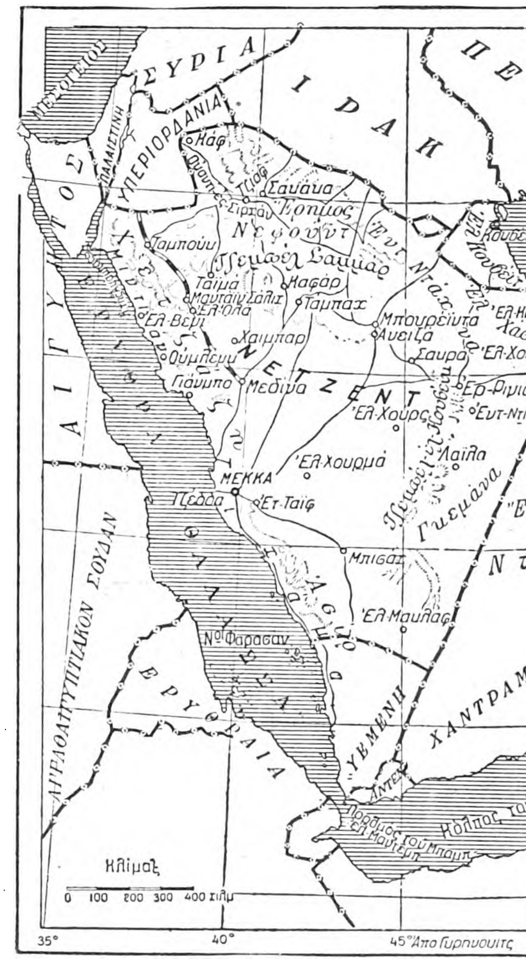

πηγαίων ὑδάτων, εἰς τὸ βόρειον ἰδίᾳ τμῆμα τῆς χώρας, ἡ ὕδρευσις ἐξυπηρετεῖται διὰ φρεάτων. Κυριώτεραι πόλεις εἶναι: τὰ δύο ἱερὰ κέντρα τοῦ ἰσλαμισμοῦ *Μέκκα* (70.000 κάτ.) καὶ *Μεδίνα* (10.000 κάτ.), τὸ ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐπίνειον τῆς Μέκκας *Τζέδδα* (25.000 κάτ.) καὶ ἡ παρὰ τὴν Μέκκαν ὀχυρὰ θέσις *Ταΐφ* (8.000 κάτ.). Ὁ εἰς τὰς πόλεις ταύτας πληθυσμὸς εἶναι ποικιλώτατος ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνότητος, περιλαμβάνων όχι μόνον Ἄραβας, ἀλλὰ καὶ Τούρκους, Αἰγυπτίους, Πέρσας, Ἰνδοὺς καὶ ἄλλους πάσης προελεύσεως Μουσουλμάνους, τὴν ἐθνολογικὴν δὲ ταύτην ποικιλίαν ἐπαυξάνει τὸ πλῆθος τῶν κατ' ἔτος ἐπισκεπτομένων τοὺς μουσουλμανικοὺς ἱεροὺς τόπους προσκυνητῶν, οἵτινες ποικίλλουσι, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀπὸ 36.000 μέχρι 103.000. Εἰς τὴν ὕπαιθρον οἰκοῦσιν ἀποκλειστικῶς οἱ παλαιοὶ ἰθαγενεῖς πληθυσμοὶ Ἀράβων, καταγόμενοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ δύο γενῶν, τῶν *Μπένι Μουζεϊνὰ* καὶ τῶν *Μπένι Χάρμπ*, καὶ τῶν διαφόρων παραφυάδων καὶ διακλαδώσεων αὐτῶν. Οἱ ἰθαγενεῖς οὗτοι εἶναι νομάδες κτηνοτρόφοι, ἐπιδιδόμενοι ὅμως συχνὰ καὶ εἰς τὴν λῃστείαν.

Τὸ ἐπικρατοῦν καθ' ἅπασαν τὴν χώραν μουσουλμανικὸν θρησκευτικὸν δόγμα εἶναι τὸ τῶν σουνιτῶν. Ἀπὸ πλουτολογικῆς ἀπόψεως ἡ Χετζάζη εἶναι λίαν πτωχή, ἐξάγουσα φοίνικας, δέρματα, ἔριον, κόμμι εἰς μικρὰς ποσότητας, ἔχει ὅμως, λόγῳ τῶν προσκυνημάτων της, ἐξόχως ἀνεπτυγμένην τουριστικὴν κίνησιν, ἐκ τῶν προσόδων τῆς ὁποίας ἀποζῇ μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Αἱ συγκοινωνίαι ἐξυπηρετοῦνται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ λιμένος τῆς Τζέδδας, ὄντος ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χετζάζης—Μαὰν (Ὑπεριορδανίας).

Ἀπὸ ἀπόψεως πολιτεύματος ἡ χώρα ἀποτελεῖ κληρονομικὴν μοναρχίαν, τῆς ὁποίας τὸ στέμμα περιέρχεται εἰς τοὺς ἄρρενας ἀπογόνους τῆς ἐν Νέτζεντ ἡγεμονευούσης βαχαβιτικῆς δυναστείας. Ὁ βασιλεὺς ἀσκεῖ τήν τε νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, διαχειριζόμενος προσωπικῶς τὰ στρατιωτικὰ τῆς χώρας ζητήματα, ἐκπροσωπεῖται δὲ ἐν Μέκκᾳ ὑπὸ διοικητοῦ (καλουμένου *νὰ ἴμπ ἄμ*), ἔχοντος παρ' αὐτῷ καὶ συμβούλιον τοῦ στέμματος (*μαγκλὶς σουρί*), ὅπερ εἶναι ἐξαμελές, ἐκλεγόμενον κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, συνέρχεται δὲ ἐν Μέκκᾳ, τοὐλάχιστον ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ διοικητοῦ.

— *[Ἱστορ.]* Κυριώτεροι ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς *Χετζάζης* ὑπῆρξαν οἱ Ναβαταῖοι, καταγόμενοι, κατὰ τὴν Γραφήν, ἀπὸ τοῦ Ναβαϊώθ, πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Ἰσμαήλ, ὃν εἶχε γεννήσει ὁ Ἀβραὰμ ἐκ τῆς μικρᾶς δούλης Ἄγαρ. Τὸ ὑπὸ τῶν Ναβαταίων ἱδρυθὲν κράτος ἤκμασε κυρίως κατὰ τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα, κατὰ δὲ τὸν Ζ' ἡ Χετζάζη ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς Σαρδανάπαλος καὶ Ναβουχοδονόσωρ (ἰδίᾳ ὁ τελευταῖος) ἀναφέρονται ὅτι ἐδῄωσαν ἐπανειλημμένως τὴν χώραν, μέχρι δὲ καὶ σήμερον αἱ ἐπιχώριοι παραδόσεις διατηροῦσι τὴν ἀνάμνησιν τοῦ φοβεροῦ κατακτητοῦ Μπὸχτ-Νασσόρ. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ἀσσυριακοῦ ζυγοῦ ἐλευθέρωσιν τῆς Χετζάζης, οἱ παλαιοὶ κάτοικοι αὐτῆς, συνενωθέντες ἐν Μέκκᾳ, ὠργανώθησαν εἰς κράτος, τοῦ ὁποίου πρῶτος ἀρχηγὸς ἐξελέγη ὁ Μάαντ, υἱὸς τοῦ Ἀδνάν. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ Χετζάζη, καθ' ὃν χρόνον ἡ λοιπὴ Ἀραβία κατείχετο ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων, τῶν Ἀβησσυνῶν καὶ τῶν Περσῶν, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἦτο δὲ διῃρημένη εἰς πλῆθος μικρῶν κρατιδίων, διοικουμένων κατὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν σύστημα ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν. Πολλαχοῦ μάλιστα δὲν ὑπῆρχε κἂν πολιτικὴ ὀργάνωσις, τῶν νομάδων διαβιούντων κατὰ πατριὰς ἀνεξαρτήτους ἀλλήλων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπεκράτει ἐν τῇ χώρᾳ σφοδρὸς θρησκευτικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ μία τῶν δύο τούτων θρησκειῶν, οἱ κάτοικοι τῆς Χετζάζης κατελήφθησαν ὑπὸ μεγάλης θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀνεπτύχθη παρ' αὐτοῖς ἡ λατρεία τῶν πάσης φύσεως εἰδώλων. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀνὰ τὴν χώραν εἰδώλων ἰδιαζούσης τιμῆς ἀπελάμβανεν ἔκπαλαι ὑφ' ὅλων τῶν Ἀράβων ὁ περίφημος ἐν Μέκκᾳ μετεωρίτης λίθος τῆς Κάαμπας, τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εἶχε φέρει πρὸς τὸν Ἀβραάμ. Μεσοῦντος τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος εἷς τῶν προπατόρων τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ὀνόματι Κοσσάϊ Κορεΐς, ἀνήκων εἰς παλαιὰν βεδουϊνικὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ φύλαξις τοῦ λίθου τούτου, κατώρθωσε νὰ συνοικίσῃ περὶ τὴν Μέκκαν τοὺς συγγενεῖς του, κληθέντας ἀπ' αὐτοῦ Κορεΐσιτας, καὶ νὰ προσδώσῃ νέαν αἴγλην εἰς τὸ προσκύνημα τῆς Κάαμπας.

Ὁ προφήτης Μωάμεθ, γενόμενος βραδύτερον ἱδρυτὴς τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας, κατέστησε τὴν Μέκκαν θρησκευτικὸν κέντρον τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον Μουσουλμάνων, ἔκτοτε δὲ ὁλόκληρος ἡ χώρα ἀπέκτησεν ἰδιαιτέραν σημασίαν δι' ἅπαντα τὰ κατὰ καιροὺς ἀκμάσαντα ἰσχυρὰ μουσουλμανικὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Χετζάζη ὑπήγετο εἰς τὸ κράτος τῶν ὀρθοδόξων Μουσουλμάνων χαλιφῶν (Ὀμεϊαδῶν καὶ Ἀββασιδῶν) μέχρι τοῦ 1258, περιελθοῦσα μόνον ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, κατὰ τοὺς Ι' καὶ ΙΑ' αἰῶνας, εἰς τοὺς Φατιμίδας καὶ τοὺς Καρμαθιανούς, ἀκολούθως δὲ προσηρτήθη εἰς τὸ κράτος τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου (1268) καὶ τέλος εἰς τοὺς Τούρκους (1517). Ταυτοχρόνως ἡγεμόνευον κληρονομικῷ δικαιώματι ἐν Μέκκᾳ ἴδιοι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς χώρας, οἱ ἐμίραι, τῶν ὁποίων τέσσαρας δυναστείας ἀναφέρει ἡ ἱστορία, τοὺς Μπένι Ὀχαϊντὶρ (865—961), τοὺς Μπένι Μουσὰ (966—1061), τοὺς Μπένι-Ἀμπὶ-Χαχὴμ (1063—1203) καὶ τοὺς Μπένι Κατάντα (ἄρξαντας ἀπὸ τοῦ 1203 μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων). Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ Χετζάζη διεκρίνετο εἰς δύο διοικητικὰς περιφε-

Digitized by Google

ρείας, μὲ κέντρα τὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδίναν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρετηρήθη μεταξὺ τῶν ἀραβικῶν λαῶν ζωηρὰ τάσις πρὸς σύμπηξιν ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῆς Τουρκίας κράτους, ἡ σχετικὴ ὅμως κίνησις, ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ καὶ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, δὲν κατέληξε κατ' ἀρχὰς εἰς συγκεκριμένον τι ἀποτέλεσμα, λόγῳ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων διὰ τὴν εἰς τὴν χώραν εἴσδυσιν ἑκάστης αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν ὅμως τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ τὰ πιεστικὰ μέτρα, ἅτινα ἔχη τιμοποιήσειν ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐν Συρίᾳ ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Τζεμὰλ πασᾶς, ὁ ἐμίρης τῆς Μέκκας Χουσεῒν ἐξήγειρεν ἅπαντας τοὺς Ἄραβας ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἄγγλων μετέσχε τῶν ἐν Ὑπεριορδανίᾳ καὶ Συρίᾳ ἐπιχειρήσεων, μεγάλως συντελέσας διὰ τῶν ἀτάκτων σωμάτων του εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ταυτοχρόνως ὁ Χουσεῒν, συμφωνούσης καὶ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἐκήρυξε, τὴν 30 Μαΐου 1916, ἀνεξάρτητον τὸ παλαιὸν τουρκικὸν βιλαέτιον τῆς Χετζάζης, κατὰ δὲ τὸν Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ὠνόμασεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς χώρας. Λήξαντος τοῦ πολέμου οἱ ἀντιντικοὶ Σύμμαχοι ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ βασιλείου τῆς Χετζάζης καὶ ἐδέχθησαν κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ νέου κράτους τὸν υἱὸν τοῦ Χουσεῒν, ἐμίρην Φεϋζάλ. Ἀμέσως ὅμως μετὰ ταῦτα, καὶ πρὶν εἰσέτι καθορισθῇ ἡ ἔκτασις τοῦ βασιλείου, προεκλήθησαν προστριβαὶ μεταξὺ τοῦ Χουσεῒν καὶ τοῦ Βαχαβίτου ἡγεμόνος Ἴμπν Σαούτ, ὅστις ἀπό τινων ἐτῶν εἶχε καταλάβει τὸ Νέτζεντ καὶ εἶχεν ἀνακηρύξει ἑαυτὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας, ἀναγνωρισθεὶς ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀπὸ τοῦ 1916. Αἱ ἀναφυεῖσαι προστριβαὶ εἶχον ὡς ἀφορμὴν τὴν ἀδιαλλαξίαν τοῦ Χουσεῒν περὶ τὸν καθορισμὸν τῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συνόρων, κατέληξαν δ' ἐν τέλει εἰς πόλεμον, καθ' ὃν ὁ Ἴμπν Σαούτ, νικήσας κατὰ κράτος τὰ στρατεύματα τῆς Χετζάζης, ἐβάδισεν ἐναντίον τῆς Μέκκας καὶ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ αὐτὴν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1925. Ὁ Χουσεῒν παρητήθη ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Ἀλῆ καὶ κατέφυγεν εἰς Τζέδδαν. Καὶ ἡ πόλις ὅμως αὕτη κατελήφθη, ὁ δὲ Ἴμπν Σαοὺτ καταλύσας τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Χετζάζης δικαιώματα τοῦ οἴκου τῶν ἐμιρῶν τῆς Μέκκας, ἐκήρυξε τὴν χώραν ἡνωμένην μετὰ τοῦ Νέτζεντ καὶ ἑαυτὸν βασιλέα αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην κατελήφθη καὶ τὸ ἐμιρᾶτον τοῦ Ἀσίρ, ὅπερ ἀποτελεῖ ἔκτοτε προτεκτορᾶτον τοῦ βασιλείου τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας, διατηροῦν αὐτοδιοίκησιν καὶ τὸν παλαιὸν ἡγεμόνα του (βλ. καὶ λ. *Ἀραβία, Ὑεμένη, Μέκκα*).
Χ. Φ.

Χέτζελ (Hetzel, ἢ Hezel), ***Ἰωάννης-Γουλιέλμος***. Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1754—1824). Σπουδάσας θεολογίαν καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας ἐν Βιττεμβέργῃ καὶ Ἰένῃ, ἐδίδαξεν αὐτὰς ἐν Giessen καὶ ἐν Dorpat καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Die Bibel, Altes und Neues Testament mit vollständig erklärenden Bemerkungen» εἰς 10 τόμ., 1780—1791), «Dialogen zur Erläuterung der Bibel» (1785), «Die Bibel in ihrer wahren Gestalt» 1786, «Neuer Versuch über den Brief an die Hebräer» (1795) καὶ «Biblisches Reallexicon» (εἰς 3 τόμ, 1783—1785).
Ε. Γ. Π.

χέτμαν. Λέξις πολωνική, σημαίνουσα τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν Πολωνίᾳ κοζακικῶν δυνάμεων (ρωσ. *ἀταμᾶνος*). *Μέγας χέτμαν* (χέτμαν βιέλκι, χέτμαν πόλνυ) ἐκαλεῖτο ἰδιαιτέρως τῷ 1581—1792 ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Πολωνίας.

Χέτνερ (Hettner), ***Ἑρμάννος-Θεόδωρος***. Γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς τέχνης καὶ τῆς λογοτεχνίας (1821—1882). Περιηγήθη τὴν Ἰταλίαν (1844—1847) καὶ τὴν Ἑλλάδα 1852) καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς αἰσθητικῆς, τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης. Ἔγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας τῶν ἀρχαίων» (1848), «Ἑλληνικὰ ταξιδιωτικὰ σκίτσα» (1852), «Ἱστορία τῆς λογοτεχνίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος» 1862—1870), «Ἰταλικαὶ μελέται» (1879), κ.ἄ.
Π. Ν. Π.

Χετταΐς, ἢ ***Χαυταῖον*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κώμη τῶν παραλίων τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ', 5, 12) ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Χαττανῶν, κατοικούντων τὰ παράλια τοῦ νομοῦ Λιβύης, πρὸς Δ. τῆς Αἰγύπτου. Ταυτίζεται πρὸς τὴν νῦν Kassr-el-Chammas.
Α. Θ. Σ.

χετταϊκός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Χετταίους, ὁ τῶν Χετταίων: «χετταϊκὴ γραφή».

Χετταῖοι, ἢ ***Χεττῖται*** *[Ἀρχ.]*. Λαὸς ἀσιατικός, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις ἐγένετο γνωστὴ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Κατὰ ταύτην ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Χέτ, υἱοῦ Χαναὰν (Γεν. Ι' 16), οὗτινος οἱ ἀπόγονοι ἐγκατέστησαν εἰς τὴν Χεβρῶνα, ὅπου ἐπήλυς κατόπιν ὁ Ἀβραὰμ ἠγόρασε τὸν ἀγρὸν καὶ τὸ σπήλαιον ἀπὸ Ἐφρὼν τὸν Χετταῖον, διὰ νὰ θάψῃ τὴν Σάρραν (Γεν. ΚΓ' 10). Ὁ Ἠσαῦ ἐνυμφεύθη τὴν Ἰουδὴθ, θυγατέρα Βεὼχ τοῦ Χετταίου, καὶ Βασεμάθ, θυγατέρα Ἐλὼν τοῦ Χετταίου (Γεν. ΚΣΤ'). Καὶ ὁ στρατηγὸς Οὐρίας, τοῦ ὁποίου σκανδαλωδῶς ὁ Δαυῒδ ἀφήρεσε τὴν γυναῖκα Βηρσαβεέ, ἦτο Χετταῖος (Β' Βασιλ. ΙΑ' 3). Κατὰ δὲ τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Βασιλειῶν (Θ' 20) Χετταῖοι, Ἀμορραῖοι καὶ Εὐαῖοι ἀπετέλουν σημαντικὸν τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χαναάν. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν Γραφήν, ἡ κυρίως χώρα τῶν Χετταίων ἦτο ἡ Συρία. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ (Α' 4) λέγει ὅτι αὕτη ἐξετείνετο μέχρις Εὐφράτου. Ἐν δὲ τῷ Α' βιβλίῳ τῶν Βασιλειῶν ἀναγράφεται ὅτι ἐπὶ Σολομῶντος ὑπῆρχον βασιλεῖς Χετταίων καὶ βασιλεῖς Ἀραμαίων. Εἰς τὸν γυναικωνίτην δὲ τοῦ Σολομῶντος ὑπῆρχον γυναῖκες Χετταῖαι. Τὰς γραφικὰς ταύτας πληροφορίας συνεπλήρωσαν πηγαὶ αἰγυπτιακαί, ἐκ τῶν ὁποίων μανθάνομεν ὅτι μεταξὺ τῆς ΙΗ' καὶ Κ' δυναστείας (1500—1190 π. Χ.) ἡ Αἴγυπτος εὑρίσκετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς τὸ ἰσχυρὸν βασίλειον τῶν *Χέττα*, κείμενον πρὸς βορρᾶν. Τοῦτο προσεπάθει νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐπιρροήν του ἐπὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς Β. Μεσοποταμίας. Ἐν Συρίᾳ ὅμως προσέκρουε πρὸς τὸν φαραὼ τῆς Αἰγύπτου. Ἤδη ὁ Θούθμωσις Γ' (1501—1447) εἶχε καταχτήσει τὴν Συρίαν μέχρι τοῦ Ἄνω Εὐφράτου, ὁπότε ἐδέχθη τὰ δῶρα τοῦ τῶν Χάττων κατέστη ταχέως μία τῶν σπουδαιοτέρων ἀγορῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τὰ καραβάνια, ἀντὶ νὰ ριψοκινδυνεύσουν εἰς τὴν ἔρημον, διὰ νὰ διέλθουν ἀπὸ τὰς ὄχθας τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὰς τοῦ μέσου Εὐφράτου καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἀνέβαινον τὴν κοιλάδα τοῦ Ναζάνα καὶ τοῦ Ὀρόντου, διὰ νὰ φθάσουν τὸν μέσον Εὐφράτην, καὶ ἐκεῖθεν κατέπλεον εἰς Βαβυλῶνα. Οἱ Χάττοι ἔκτισαν φρούρια ἐπὶ τῶν πόρων τῶν ποταμῶν ἀπὸ τῆς συριακῆς ὄχθης εἰς τὴν μεσοποταμιακήν, Μὸν Τουρμέδαν ἢ Θάψακον εἰς τὸν μεσημβρινώτατον πόρον, τὴν Γκαργκαμὶς ἢ Κάρχεμιν εἰς τὸν κεντρικόν. Κατὰ τὸν G. Smith ἔκειτο ὅπου σήμερον ἡ Ἱέραβις (ἀρχ. Ὠρωπός). Ἦτο δὲ ἡ Κάρχεμις πρωτεύουσα πόλις κράτους ἐκτεινομένου ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ Ὀρόντου πρὸς Ν. μέχρι τοῦ κέντρου τῆς Μ. Ἀσίας πρὸς Β. καὶ ΒΑ. Οἱ Χάττοι εἶχον σπουδαῖον πολιτισμὸν καὶ ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ βασιλεὺς των Χατιζαροῦ, ἐπὶ Ραμσῆ Β', ἠκολουθεῖτο εἰς τοὺς πολέμους του ὑπὸ εἰδικοῦ ἱστοριογράφου. Ἡ θρησκεία των ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν Χαναναίων· πᾶσα πόλις εἶχε τὸν θεόν της, καλούμενον *Σουτκοῦ*, καὶ τὴν θεάν της, *Ἀστάρτην*. Αἱ πόλεις

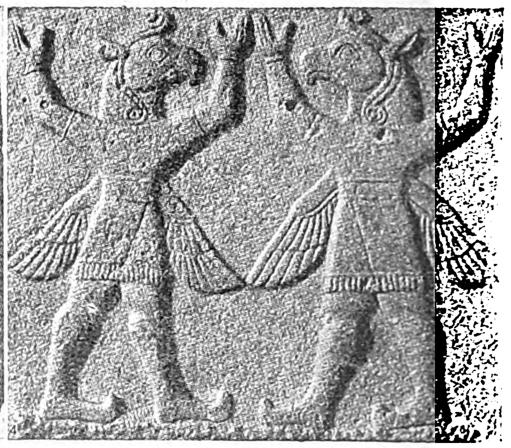

Χεττιτικὰ ἀνάγλυφα ἀνευρεθέντα ἐν Καρχέμιδι.
[1=Χετταῖος πολεμιστής. 2=Χετταῖοι φονεύοντες λέοντα. 3=Χεττιτικὴ γραφή. 4=Πτηνοκέφαλοι δαίμονες.]

βασιλέως τῶν Χέττα. Βραδύτερον οἱ Χάττοι κατέκτησαν τμήματα τῆς Συρίας καὶ οἱ φαραὼ διεξήγαγον πρὸς αὐτοὺς λυσσώδεις μάχας. Τῷ 1288 τὰ δύο κράτη συνῆψαν μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Κάδητα, ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου. Τῷ 1272 ὁ Ραμσῆς Β' συνῆψε συνθήκην συμμαχίας μὲ τὸν Χάττον βασιλέα Χατουζὶλ Γ', τοῦ ὁποίου ἐνυμφεύθη κατόπιν τὴν θυγατέρα. Τῷ 1190 τὸ χαττικὸν κράτος ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν «λαῶν τῆς θαλάσσης». Οἱ Χάττοι κατῴκουν πρὶν τὸ ὀροπέδιον τῆς Καππαδοκίας πέριξ τῆς πόλεως των *Χάττι*, ἡ ὁποία σήμερον λέγεται *Μπογκάζ-κιοϊ*, ὅπως ἐδείχθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Wincler. Εἶχον κατέλθει ἐκεῖ κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα π. Χ. εἰς ἀναζήτησιν γῆς εὐφόρου καὶ προήλασαν μέχρι τῆς Βαβυλῶνος. Διωχθέντες ἐκεῖθεν, κατόπιν τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν των, αἵτινες ἐπήνεγκον τὴν πτῶσιν τῆς πρώτης βαβυλωνιακῆς δυναστείας, ἐρρίφθησαν εἰς τὰς πλουσίας πεδιάδας τῆς Συρίας, μία δὲ τῶν φυλῶν των προυχώρησε πρὸς Ν. μέχρι τῆς Χεβρῶνος, ὅπου τοὺς εὗρεν ὁ Ἀβραάμ. Ἀλλὰ τὸ πολὺ τοῦ ἔθνους δὲν προυχώρησε πέραν τῆς Ναχαράνα, τῆς «χώρας τῶν δύο ποταμῶν», κατέκτησε δὲ βαθμιαίως τὴν πλουσίαν πεδιάδα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ Μπαλὶκ καὶ Ὀρόντου, τὰς κλιτὺς τοῦ Ἀμανοῦ καὶ μέχρι τῆς Κιλικιανῆς πεδιάδος. Χάρις εἰς τὴν μεσάζουσαν θέσιν της μεταξὺ τῶν δύο κυρίων ἐπικρατειῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, Χαλδαίας καὶ Αἰγύπτου, ἡ χώρα ἐκυβερνῶντο ὑπὸ πριγκίπων ὑπαγομένων εἰς τὸν μέγαν ἀρχηγὸν τῶν Χάττων. Ὀλίγα χιλιόμετρα ΝΔ. τῆς Καρχέμιδος ὑψοῦντο ἡ Πατίνα καὶ ἡ Χαλουποῦ.

Τρεῖς διαδοχικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Θουθμώσεως Γ', κατὰ τὰ ἔτη 24ον ἕως 28ον τῆς βασιλείας του, ὑπέταξαν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὴν μεσημβρινὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Τὸ 29ον ἔτος ὁ Θουθμῶσις εὑρέθη εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ναχαράνα μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ὀρόντου. Αἱ χαττικαὶ πόλεις Τουνιπού, Κάρχεμις καὶ αἱ πρὸς δυσμὰς τῆς Χαλουποῦ ἐπαρχίαι ἐλεηλατήθησαν ὑπὲρ τοῦ Ἄμμωνος τῶν Θηβῶν. Ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῶν πριγκιπικῶν πύργων τῶν Χαττῶν μετεκομίσθησαν εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ θεοῦ. Μετὰ δύο ἔτη εἰσέβαλον εἰς τὴν Ναχαράναν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Χαττῶν ἀντιμετώπισεν ἐρωμένως τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλ' ἡττήθη. Τὸ 37ον ἔτος τῆς βασιλείας Θουθμώσεως Γ' ὁ ἀρχηγὸς τῶν Χαττῶν ὠργάνωσε συνασπισμὸν τῶν ὑποδούλων ἀσιατικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ τότε ἡττήθη, παρὰ τὴν Ἀλούναν, εἰς αἱματηροτάτην μάχην. Ἡ Κοσσοῦ ἐλεηλατήθη τότε ἀπηνῶς. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀμενόφιος Δ', ὁ Χαρμχαβὶ ἐκαυχήθη εἰς ἐπιγραφάς του ὅτι ὑπέταξε πάλιν τὴν Συρίαν καὶ τοὺς Χάττους. Ὁ διάδοχος του Ραμσῆς Α' ἐπανέλαβε τὴν ἐκστρατείαν καὶ κατέληξε εἰς τὴν σύναψιν συνθήκης φιλίας μὲ τὸν Χάττον βασιλέα. Ὁ διάδοχος τούτου Σέτουΐ Α' (ὁ Σέθωσις τῶν Ἑλλήνων) ἀνέκτησε πάλιν τὴν Συρίαν καὶ διαβὰς τὸν Ὀρόντην

Digitized by Google

συνέτριψε τοὺς Χάττους. Ἐν τούτοις αἱ νῖκαι αὗται ἦσαν φαινομενικῆς εὐρωστίας δείγματα, διότι οἱ Χάττοι κατέστησαν ἐπικίνδυνοι ὅσον οὐδέποτε πρίν. Συνενωθέντες ὑπὸ κοινὸν σκῆπτρον, ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ὅλης τῆς Ναχαράνας, ἀπὸ τῆς Καρχέμιδος μέχρι τῆς Κοδσοῦ, καὶ ὑπερβάντες τὸν Ταῦρον εἰσέδυσαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἦλθον εἰς σχέσεις ἀμέσους πρὸς τοὺς μικρασιατικοὺς λαοὺς τοῦ κέντρου καὶ τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Λυκίους, Μυσούς, Δαρδάνους κ. ἄ.). Παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἥττας οἱ Χάττοι ἔδειξαν ἐπιμονὴν ἄκαμπτον καὶ καθίσταντο ταχέως ἐπικίνδυνοι. Ὁ Σέτουϊ κουρασθεὶς συνῆψε μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των Μορουζὶλ συμμαχίαν, ἡ ὁποία διετηρήθη μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀντὶ φόρου ὁ Σέτουϊ ἐπέβαλεν εἰς τὰς ἀσιατικάς του κτήσεις διοικητὰς Αἰγυπτίους καὶ φρουράς. Κατὰ τὸ 4ον ἔτος τῆς βασιλείας του Ραμσῆς ὁ Β' ἐστράτευσεν εἰς Συρίαν, ἀλλ' οἱ Χάττοι ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν των. Αἴφνης ὅμως ὁ βασιλεύων Μουταλοῦ ἐδολοφονήθη, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Χατουζίλ, συγκαλέσας τοὺς μεγιστᾶνας, διέρρηξε τὴν μετὰ τῆς Αἰγύπτου συνθήκην. Ἡ Ναχαράνα μὲ τὴν πρωτεύουσάν της Κάρχεμιν, ἡ Ἀρὰδ μὲ τὴν Β. Φοινίκην, ἡ Κοδσοῦ καὶ ἡ χώρα Ἀμαούρ, ἡ Κίδι μὲ συμπαγῆ τὸν ὅμιλον τῶν Λυκίων συνησπίσθησαν. Πλῆθος ἄλλο τυχοδιωκτῶν προσῆλθε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ λεηλατήσουν τὰς ἐν Ἀσίᾳ αἰγυπτιακὰς κτήσεις. Ὁ Ραμσῆς Β' ἀντεπεξῆλθεν ἄγων, πλὴν τῶν Αἰγυπτίων, Λίβυας, Μασουάνα, Μαύρους, Μαζιοῦ, Σαρδάνους, πάντας αἰχμαλώτους. Ἐγκατέστησε τὸ ἀρχηγεῖόν του εἰς τὴν πόλιν Πὰ-Ραμσῆ-Ἀναχουΐτου· ἐκεῖθεν ὥρμησε διὰ τῆς πιστῆς διαμεινάσης Χαναάν, ὥδευσε ταχὺς πρὸς Β. καὶ ἐσταμάτησεν ἐνώπιον τῆς Σαστούνας, ὀχυρᾶς πολίχνης νοτίως τῆς Κοδσοῦ. Ἐκεῖ κατώπτευσε τὴν χώραν, ἐνῷ οἱ σύμμαχοι διὰ κατασκόπων τῆς νομαδικῆς φυλῆς Σασοῦ ἔλαβον ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν κινήσεων τῶν αἰγυπτιακῶν δυνάμεων. Οὕτως ὁ Χατουζὶλ ἠδυνήθη διὰ τολμηρᾶς καὶ εὐφυοῦς στρατηγικῆς κινήσεως νὰ περιαγάγῃ εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον τοὺς Αἰγυπτίους, σωθέντας μόνον χάρις εἰς τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν τοῦ Ραμσῆ. Αἱ εἰς τὸ Ραμσεῖον ἐπιγραφαὶ διὰ μακρῶν ἀφηγοῦνται τὸν δόλον τῶν Χάττων, τὸν κίνδυνον τοῦ Φαραὼ καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἄμμωνος, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν συνετρίβησαν οἱ Ἀσιανοὶ σύμμαχοι. Ὁ ἱπποκόμος τοῦ Χατουζίλ, ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζικοῦ καὶ τῶν ἁρμάτων του, ὁ ἀρχιευνοῦχος καὶ ὁ Χαλεπσαροῦ, ὁ ἐπίσημος ἱστοριογράφος του ἔπεσαν νεκροί. Πολλὰ τάγματα, πεσόντα εἰς τὸν Ὀρόντην διὰ νὰ σωθοῦν κολυμβῶντα, ἐδεκατίσθησαν. Ὁ Μιζραΐμ ἀδελφὸς τοῦ Χατουζὶλ διεσώθη εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην, ὁ δὲ πρίγκιψ τῆς Νίσσας ἐπνίγη. Τὴν γενικὴν πανωλεθρίαν τῶν συμμάχων ἐπρόλαβεν ἡ κρατερὰ ἔξοδος τῆς φρουρᾶς τῆς Κοδσοῦ, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν τραυματίαι καὶ φυγάδες διεσώθησαν εἰς τὰ τείχη της. Ἀμέσως κατόπιν ὁ Χατουζὶλ ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν εἰρήνην. Παρὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον, μόλις ὁ νικητὴς ἐπέστρεψεν εἰς Αἴγυπτον, ἡ Χαναὰν καὶ αἱ γείτονες ἐπαρχίαι ἐπανεστάτησαν, ὁ δὲ Χατουζὶλ ἐνθαρρυνθεὶς κατήγγειλε τὴν συνθήκην εἰρήνης. Ἔκτοτε ἤρχισε σειρὰ ἀτελείωτος πολεμικῶν ἐνεργειῶν ἐν Ἀσίᾳ, διαρκέσασα ἐπὶ 15 ἔτη. Τέλος ὁ Χατουζὶλ ἐζήτησε πάλιν τὴν εἰρήνην, ἥτις συνήφθη καὶ ὑπεγράφη τὸ 21ον ἔτος τῆς βασιλείας Ραμσῆ Β'. Ὁ Ραμσῆς κατόπιν ἐνυμφεύθη τὴν πρωτότοκον θυγατέρα τοῦ Χατουζίλ, μετά τινα δὲ ἔτη προσεκάλεσε τὸν πενθερόν του νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' δυναστείας οἱ Χάττοι εἰσέδυσαν εἰς τὸ κέντρον τῆς Μ. Ἀσίας. Βραδύτερον οἱ Φρύγες ἐξεδίωξαν τοὺς Χάττους. Ὅτε κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀνεκαλύφθησαν ἐν Συρίᾳ καὶ Μ. Ἀσίᾳ μνημεῖα γλυπτὰ ἰδιάζοντος τύπου, προφανῶς οὔτε ἀσσυριοβαβυλωνιακά, οὔτε αἰγυπτιακά, μετ' ἐπιγραφῶν ἀγνώστου ἱερογλυφικῆς γραφῆς, ὁμοφώνως ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς Χάττους. Καὶ τοῦτο διότι ἀνθρωπολογικῶς παρίστανον τύπον χαρακτηριζόμενον ἀπὸ μεγάλην ῥῖνα καὶ μέτωπον πρὸς τ' ἄνω. Ὡς ἐκ τούτου ἐνομίσθη ὅτι οἱ Χάττοι οὔτε Σημῖται οὔτε Ἰνδοευρωπαῖοι ἦσαν. Ἡ ἱερογλυφική των γραφὴ διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴν καὶ ἀπὸ τὰ ἱερογλυφικὰ τοῦ δίσκου τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς κρητικῆς γραφῆς. Τὰ χαττικὰ ἱερογλυφικὰ εἶναι ἰδεογράμματα, γεγραμμένα βουστροφηδόν. Τὰ ἔμβια καὶ τὰ πρόσωπα εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς γραμμῆς. Μέχρι σήμερον ἐχωρίσθησαν εὐκρινῶς 200 σημεῖα. Τοιαύτη γραφὴ εὑρέθη εἰς τὸ ἀρχαῖον χαττικὸν ἱερὸν τῆς Ζαζυλυκάγια πλησίον τῆς Χαττούσσας, πρωτευούσης τῶν Χάττων. Ἡ γραφὴ ὅμως αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὰ λίθινα μνημεῖα καὶ τὰς ἐπὶ βράχων ἐπιγραφάς, ἐνῷ διὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ σφηνοειδῆ. Πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι ἀναγνώσεως αὐτῶν εἶχον ἀποτύχει, διότι δὲν ἀνεκαλύφθησαν δίγλωσσοι ἐπιγραφαί, μέχρις οὗ αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Μπογάζ-Κιοΐ (1906—1912) ἔφερον εἰς φῶς τὰ χαττικὰ ἀρχεῖα. Πρῶτος ὁ Γερμανὸς ἀσσυριολόγος Hugo Winckler ἀνεκάλυψεν εἰς ἀπόστασιν 145 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ἀγκύρας, εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀρχαίας Καππαδοκίας πλῆθος πλινθίδων ἐξ ἀργίλλου μετὰ ἐπιγραφῶν σφηνοειδῶν καὶ εἰς γλῶσσαν προφανῶς χαιτικήν. Δέκα χιλιάδες ἀκέραιαι πλινθίδες ἀπετέλουν προφανῶς τὰ ἀρχεῖα τῶν βασιλέων τῶν Χάττων. Ὀλίγαι ἐξ αὐτῶν εἶναι δίγλωσσοι ἤτοι χαττικαὶ καὶ βαβυλωνιακαί, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ περιέχουν συνθήκας τῶν Χάττων μετὰ τῶν γειτόνων κρατῶν, ἢ καὶ διπλωματικὴν ἀλληλογραφίαν τῶν Χάττων βασιλέων. Ἡ βαβυλωνιακὴ γλῶσσα πραγματικῶς ἦτο κατὰ τὴν Β' χιλιετηρίδα π. Χ. ἡ διπλωματικὴ γλῶσσα τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως ἡ γαλλικὴ σήμερον. Βαθεῖα ἔρευνα ἔδειξεν ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν χαττικῶν πλινθίδων ἦτο ἡ αὐτὴ μὲ τὴν γλῶσσαν τῆς χώρας τῶν Ἀρζάβα ἤτοι τῆς Δ. Κιλικίας, γλῶσσαν κάπως γνωστὴν ἀπὸ δύο ἐπιστολὰς εὑρεθείσας εἰς Τὲλλ ἐλ Ἀμάρνα τῆς Αἰγύπτου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Winckler (1913) τὸ «Deutsche Orientgesellschaft» ἔστειλεν εἰς Τουρκίαν τοὺς ἀσσυριολόγους Delitzsch, Figulla, Weidner καὶ τὸν Τσεχοσλοβάκον Bedrich Hrozny πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐρευνῶν. Ἐκ τούτων ὁ Hrozny ἔμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἀντέγραψεν ἑκατοντάδας τινὰς χαττικῶν ἐπιγραφῶν, ἀποκειμένων ἐν τῷ ἐκεῖ μουσείῳ. Ἐκραγέντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐπέστρεψεν εἰς Βιέννην, ἐκ δὲ τῆς μελέτης τῶν ὑπ' ὄψιν του κειμένων κατώρθωσε νὰ καταρτίσῃ τὴν πρώτην χαττικὴν γραμματικήν, καὶ νὰ δημοσιεύσῃ τὰ πορίσματά του ἐν τῷ ἔργῳ «Sprache der Hethiter» (1916—1917). Ἀπέδειξεν ὅτι ὑπῆρχον ποικίλα ἰδιώματα γλωσσικὰ τῆς χαττικῆς ἥτις εἶναι ἀναμφισβητήτως γλῶσσα ἰνδοευρωπαϊκή. Σήμερον αἱ γνῶμαι τοῦ Hrozny εἶναι διεθνῶς παραδεδεγμέναι. Γ. Λ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

χεττιτικός, *—ή, —όν· ἄλλως χετταϊκός* (6λ. λ.).

—χεττιτικὴ *γλῶσσα*. Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὸς γενομένας κατὰ τὰ ἔτη 1906 καὶ 1907 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Hugo Winckler, παρὰ τὸ χωρίον Μπογάζ-κιοΐ τῆς Καπαδοκίας ἀνευρέθησαν ὑπερεικοσακισχίλιαι ἐπιγραφαί, ἀνερχόμεναι εἰς τὰ μέσα περίπου τῆς Β' π. Χ. χιλιετηρίδος καὶ γεγραμμέναι εἰς διαφόρους γλώσσας. Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἀνέλαβε μετ' ἐπιτυχίας ὁ Τσεχοσλοβάκος ἀσσυριολόγος Hrozny, ὅστις τῷ 1915 ἀνεκοίνωσε τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης του, καθ' ἃ τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἰαπετικὴν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν καὶ καλουμένην *Χεττιτικὴν* ἢ ὀρθότερον *Κανισικὴν* (ἔκ τινος παλαιοτάτης πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν αὕτη ὡμιλεῖτο), καθόσον αὕτη ἦτο μὲν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Χεττιτικοῦ κράτους, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τοῦ Χεττιτικοῦ λαοῦ. Τὸ λεξιλόγιον τῆς κανισικῆς γλώσσης εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον οὐχὶ ἰαπετικόν, ἀλλ' ἐπείσακτον ἐξ ἄλλων ἀσιατικῶν γλωσσῶν, πρὸς τὰς ὁποίας ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσα ἀνεμείχθη, ἀλλ' ὁ κύριος πυρήν της (καὶ δὴ ὁ μορφολογικὸς διάκοσμος αὐτῆς, τὸ καὶ κυριώτερον κριτήριον περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γλωσσῶν) εἶναι ἀναμφισβητήτως ἰαπετικός. Εἰς τὴν λατινικὴν λ. χ. ἀντωνυμίαν quis—quid ἑλλ. *τὶς—τί*(*δ*) ἀντιστοιχεῖ ἡ κανισικὴ ἀντωνυμία kuis—kuit, πρὸς δὲ τὸν ῥηματικὸν τύπον: ἔδοντι—ἔδουσι (λατ. edunt) ἀντιστοιχεῖ ὁ κανισικὸς adantsi, προελθὼν ὡσαύτως ἐκ τοῦ ἰαπετικοῦ *edonti (κατὰ τροπὴν τῶν φωνηέντων e καὶ o εἰς a, ὅπως καὶ ἐν τῇ Σανσκριτικῇ, καὶ τῆς συλλαβῆς τῆς ληκτικῆς —nti εἰς —ntsi). Ἕνεκα τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφησαν αἱ ῥηθεῖσαι κανισικαὶ ἢ χεττιτικαὶ ἐπιγραφαί, ἡ κανισικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ παλαιότερον πάσης ἄλλης ἰαπετικῆς γλώσσης γραπτῶς παραδεδομένη, οὐδ' αὐτῆς τῆς Σανσκριτικῆς ἐξαιρουμένης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν περὶ τῆς χεττιτικῆς-κανισικῆς πραγματειῶν εἶναι ἡ τοῦ *Mastrander*, «Caractère indo-européen de la langue hittite» (1919).— *F. Sommer*, Hethitischs (1920).—*A. Debrunner*, «Die Sprache der Hethiter» (1921), ἰδίως δὲ αἱ ἐργασίαι τοῦ ῥηθέντος Τσεχοσλοβάκου γλωσσοδίφου *Hrozny*, δι' ὧν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσα διεφωτίσθη εἰς πολλὰ σημεῖά της καὶ δι' ὧν διευκολύνεται κατὰ πολὺ ἡ περαιτέρω ἔρευνά της. Ἴδ. καὶ τὰ Πρακτικὰ τοῦ Α' Διεθνοῦς Γλωσσολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Χάγης (1928), ἰδίως ἐν σελ. 163—164.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χέττον, ἢ ***Χέττον-λὴ-Χὼλλ*** (Hetton-le-Hole ἢ Hetton) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Ντῶραμ. Κάτ. 17.277. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουν σημαντικῆς ἀποδόσεως ἀνθρακωρυχεῖα, ἅτινα ἀπασχολοῦν τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων της. Η.Π.Γ.

Χέττος, ἢ ***Χίττος*** /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Βυζαντινὴ κωμόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, κειμένη παρὰ τὴν Μελαντιάδα, πρὸς δυσμὰς τοῦ Βυζαντίου. Ἐνταῦθα στρατοπεδεύσας ὁ Βελισσάριος, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Οὔννους, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ζαβεργὰν τῷ 559, ὅστις ἐπιδραμὼν τὴν Θράκην ἔφθασε πρὸ τῆς Μελαντιάδος, ἀπειλῶν καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν. Ἐπίσης ἔπαθε τὰ πάνδεινα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717—741) ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων. Α. Θ. Σ.

Χέϋγουντ (Heywood) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας, 15 χλμ. Β. τοῦ Μάντσεστερ. Κάτ. (1921) 26.693. Εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων κέντρων βιομηχανίας τοῦ βάμβακος, μὲ ἐκτεταμένα ὑφαντουργεῖα, σιδηροχυτήρια, ἐργοστάσια χημικῶν προϊόντων, κατασκευῆς λεβήτων, σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων κλπ. Παρὰ τὴν πόλιν κεῖνται σημαντικὰ ἀνθρακωρυχεῖα. Η. Π. Γ.

Χέϋγουντ (Heywood), ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος συγγραφεὺς (1570—1641). Ἐκπαιδευθεὶς πιθανῶς ἐν Καῖμπριτζ, διετέλεσεν ἠθοποιὸς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐν Λονδίνῳ. Συνέγραψε θεατρικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνει δραματικότης, φυσικὴ καὶ ἔντεχνος πλοκή. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι: «King Edward the Fourth» (1600), «A woman killed witte kindness» (1607), «A challenge for Beautie» (1636), «The Wise-Woman of Hogsdon» (1638). Συνέγραψεν ἐπίσης: «Ἡ Βρεττανικὴ Τροία» (1609), ποίημα ἐκ 17 ᾀσμάτων μετὰ χρονικοῦ, «Ἀπολογία ἠθοποιῶν» (1612), «Γυναικεῖον, ἢ ἐννέα βιβλία διαφόρων γυναικείων ἱστοριῶν» (1624), «Ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας» (1631), «Ἡ ἱεραρχία τῶν ἀγγέλων» (1635), διδακτικὸν ποίημα εἰς 9 βιβλία κλπ. Τὰ δραματικὰ ἔργα τοῦ Χέϋγουντ ἐξεδόθησαν ἐπιμελείᾳ τῆς Σαιξπηρείου Ἑταιρείας εἰς 2 τόμους (1842—1851). Η. Π. Γ.

— **Χέϋγουντ** (Heywood), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1497 — 1577 ἢ 1587). Ἔγραψε τὰ θεατρικὰ ἔργα: «The Playe called the foure P. P.», «The Playe of the Wether» (1533), «The Playe of love» (1533) καὶ «The Dialogue of Wit and Folly». Εἰς τὸν ἴδιον ἀποδίδονται ἐπίσης καὶ δύο δραματικὰ ἔργα εἴδους φάρσας. Συνέγραψεν ὡσαύτως συλλογὴν γνωμικῶν καὶ ἐπιγραμμάτων, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον τῷ 1562, μερικὰς μπαλλάντας καὶ μακροσκελὲς ἀλληγορικὸν ποίημα, ἀποτελούμενον ἐκ πλειόνων τῶν 7.000 στίχων, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἀράχνη καὶ ἡ μυῖα» (1556). Η. Π. Γ.

Χέϋδεν (Heyden), ***Θεόδωρος Λογκίνοβιτς***. Γενικὸς διοικητὴς τοῦ μεγάλου πριγκιπάτου τῆς Φιλλανδίας ἐπὶ ῥωσικῆς κατοχῆς (1821—1900). Ἦτο υἱὸς τοῦ ναυάρχου Λογγίνου Χέϋδεν, καταταχθεὶς δὲ ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατόν, μετέσχε τῶν ἐν Καυκάσῳ καὶ Οὑγγαρίᾳ πολέμων τοῦ 1849 καὶ προήχθη ταχέως εἰς στρατηγόν. Διετέλεσεν ἐπίσης ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τέλος, ἀπὸ τοῦ 1881, διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῆς Φιλλανδίας. Χ. Δ.

— **Χέϋδεν** (Heyden), *κόμις* ***Λογγῖνος*** —. Ρῶσος ναύαρχος εὐγενοῦς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Χάγῃ τῆς Ὁλλανδίας τῷ 1772 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1840. Τῷ 1782 κατετάγη εἰς τὸ ὁλλανδικὸν ναυτικόν,

Λογγῖνος Χέϋδεν.

[Χαλκογραφία ἀποκειμένη ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας.]

ὅπερ τότε ἦτο ἐν ἀκμῇ, διακριθεὶς ἔν τε τῇ Μεσογείῳ καὶ ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ εἰς καταδίωξιν τῶν πειρατῶν. Τῷ 1795 ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν στάσεων ταρασσομένην πατρίδα του, ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Ε', ὅστις ὅμως ἐν τέλει ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ διὰ πλοίου τοῦ Χέϋδεν εἰς Ἀγγλίαν. Ὁ Χέϋδεν ἐπιστρέψας εἰς Χάγην, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη, ἐκραγείσης ὅμως συνωμοσίας τῶν εὐγενῶν ἀπελύθη τῶν φυλακῶν, μεθ' ὃ κατέφυγεν εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν. Ἐκεῖ διεκρίθη

Digitized by Google

εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐτιμήθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν περὶ τὰ ναυτικὰ διοργανωτικότητά του. Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους, πολλάκις νικήσας σουηδικὰ καὶ γαλλικὰ σκάφη. Μετὰ τὴν πτῶσιν του Ναπολέοντος, τῷ 1817, ὑπέβαλε τῷ τσάρῳ Ἀλεξάνδρῳ Α΄ (1801—1825) σχέδιον περὶ ναυτικῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἐπικρατήσεως, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ προήχθη εἰς ναύαρχον, ὅτε καὶ προήγαγε τὸ ρωσικὸν ναυτικόν. Ἐπὶ τοῦ τσάρου Νικολάου Α΄(1825—1855), διαρκούσης εἰσέτι τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Χέϋδεν ἀπεστάλη τῷ 1827 εἰς Μεσόγειον, ἵνα συμπράξῃ μετὰ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ στόλου πρὸς καταδίωξιν τῆς πειρατείας καὶ παρακολούθησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, κατὰ τὰ ἔτη ἀκριβῶς, ὅτε, ὡς ἐκ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ, ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων διήρχετο κρίσιμον περίοδον. Ὁ Χέϋδεν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς δύο ἄλλους ναυάρχους, τὸν Δὲ Ριγνὺ καὶ τὸν Κοδριγκτῶνα, ὅτι πρέπει νὰ ἐφαρμόσωσι τὸ ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφὲν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρωτόκολλον (24/6 Ἰουλίου 1827) καὶ πρὸς τοῦτο παρέσυρε τοὺς στόλους εἰς τὴν σωτήριον ναυμαχίαν τῆς 8/20 Ὀκτωβρίου 1827, δι' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἠλευθερώθη, αὐτὸς δὲ ἐν τέλει ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν ὀμμάτων τῆς διπλωματίας, ὅτι δὲν ἐπεθύμει τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Ἔκτοτε ὁ ρωσικὸς στόλος ἐναυλόχει ἐν ἰδίῳ ναυστάθμῳ ἐν Πόρῳ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐξουσίας τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου. Ἐπανακάμψας εἰς Πετρούπολιν νικητής, προσελήφθη ὑπασπιστὴς τοῦ τσάρου Νικολάου. Τ. Ε. Ε.

Χεϋμπελῆ-*Ἀντὰ* */Γεωγρ./*. Ἡ σύγχρονος τουρκικὴ καὶ ἐπίσημος ὀνομασία τῆς νήσου *Χάλκης* τῶν Πριγκιποννήσων.

Χέϋν (Heyn), ***Πίτ.*** Ὁλλανδὸς ναύαρχος (1570—1629). Ὑπηρετῶν ὡς ναυτόπαις εἰς νεαρὰν ἡλικίαν πλησίον τοῦ πατρός του, συνελήφθη μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς γαλέρας, εἰς τὰς ὁποίας παρέμεινεν ἐπὶ τετραετίαν. Διαπνεόμενος ἔκτοτε ὑπὸ σφοδροῦ ἐναντίον τῶν Ἱσπανῶν μίσους, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων οἵτινες προσέβαλον τὰς ἐκτεταμένας ἀποικίας των, ταχέως δὲ ἀπέκτησε τοιαύτην φήμην, ὥστε διωρίσθη ἀντιναύαρχος τοῦ στόλου τῆς ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν. Τῷ 1624 διέπρεψεν ἡγούμενος ναυτικῆς ἀποστολῆς ἐναντίον τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἱσπανικῶν ἀποικιῶν, τῷ δὲ 1626, προαχθεὶς εἰς ναύαρχον, διηύθυνε καὶ νέαν ἐπιτυχεστέραν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν ἀκτῶν τῆς Βραζιλίας. Τῷ 1628 ᾐχμαλώτισεν ὁλόκληρον ἱσπανικὴν νηοπομπὴν ἐκ πολεμικῶν καὶ ἐμπορικῶν σκαφῶν, τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος ἐφονεύθη ναυμαχῶν ἐναντίον τῶν ἐφοπλιστῶν τῆς Δουνκέρκης, οἵτινες παρέβλαπτον σημαντικῶς τὸ βαταυικὸν ἐμπόριον. Χ. Δ.

Χέφελε (Hefele), ***Κάρολος-Ἰωσήφ.*** Γερμανὸς θεολόγος (1809—1893). Μετὰ τὸ πέρας τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ σπουδῶν ἐν τῇ καθολικῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Τυβίγγης, ἐγένετο ἱερεὺς (1833) καὶ μετὰ τὴν πρόσκλησιν εἰς Μόναχον τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Möhler διωρίσθη ἔκτακτος (1837) καὶ ἔπειτα (1840) τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν τῇ καθολικῇ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης. Ἀπὸ τοῦ 1842 μέχρι τοῦ 1845 διετέλεσε μέλος τῆς βουλῆς τῆς Βούρττενμπεργ, ὑποστηρίξας ἐν αὐτῇ μετὰ σθένους τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας. Τῷ 1869 ἐγένετο ἐπίσκοπος τοῦ Ρόττενμπουργ. Λαβὼν ὡς τοιοῦτος μέρος ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ, ἐκηρύχθη κατὰ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ πάπα, ταχθεὶς μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ μειοψηφίας καὶ ἐκδοὺς τὸ περισπούδαστον αὐτοῦ ἔργον «Causa Honorii papae» (1870 ἐν Νεαπόλει καὶ ἔπειτα ἐν Τυβίγγῃ γερμανιστί) πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδεῶν του. Παρὰ ταῦτα, τῇ 10 Ἀπριλίου τοῦ 1871, μετὰ πολλοὺς ἐνδοιασμούς, ἐδημοσίευσε τὴν παπικὴν βοῦλλαν περὶ τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του.

Ὁ Χέφελε εἶναι ὁ διαπρεπέστερος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς τῆς καθολικῆς Γερμανίας τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναμφιβόλως τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἡ «Ἱστορία τῶν συνόδων» εἰς ἑπτὰ τόμους (1855—1878), εἰς οὓς προσέθηκεν ἔπειτα (1887—1890) ὁ Χεργκενρέττερ δύο τόμους, τὸν ὄγδοον καὶ ἔνατον. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ ἔργου τούτου ἐπεξειργάσθη μόνον τοὺς τέσσαρας πρώτους τόμους, τῶν δύο ἑπομένων (5 καὶ 6) ἐκδοθέντων τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ Κνέπφερ. Ἐκτὸς τοῦ ἔργου τούτου ἐξέδωκε καὶ πλεῖστα ἄλλα, ὧν πολλὰ μετεφράσθησαν καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας. Ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἄξια ἰδίας μνείας ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἔκδοσις τῶν ἀποστολικῶν πατέρων μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων (1839 καὶ ἔπειτα πολλάκις), ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα ἐκ νέου ἐξετασθεῖσα, μεταφρασθεῖσα καὶ ἑρμηνευθεῖσα (1840) καὶ ἡ συλλογὴ 74 ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου ἐν γερμανικῇ μεταφράσει (1845). Κ. Ι. Δ.

Χέφνερ-Ἄλτενεκ (Hefner-Alteneck). —1) ***Ἰάκωβος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ καλλιτεχνοκριτικὸς (1811—1903). Ἀπολέσας κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ αἰσθανόμενος μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν καλλιτεχνίαν, ἐπεδόθη εἰς τὴν ζωγραφικὴν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, κατορθώσας νὰ δημιουργήσῃ ἀξιόλογα ἔργα. Κατόπιν ἐπεδόθη καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς μεσαιωνικῆς ἰδίᾳ τέχνης καὶ τῷ 1835 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς, τῷ δὲ 1853 διευθυντὴς τοῦ Βαυαρικοῦ μουσείου τοῦ Μονάχου. Ἐκ τῶν κυριωτέρων του ἔργων εἶναι: τὸ δεκάτομον «Περιβολαί, ἔργα τέχνης καὶ σκεύη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ μεσαίωνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος» (1879—1890), «Σιδηρᾶ ἔργα τοῦ μεσαίωνος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως» (τόμ. 2, 1861—1887), «Γερμανικὴ χρυσοχοΐα τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος» (1890), «Ὅπλα» (100 πίνακες, 1903) κ. ἄ.

—2) ***Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς μηχανικὸς καὶ ἐφευρέτης (1845—1904), υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Διετέλεσεν ἀρχιμηχανικὸς τοῦ οἴκου Σῆμενς καὶ Χάλσκε. Ἐφεῦρε πολλὰ ἠλεκτρικὰ καὶ ὀπτικὰ μηχανήματα, ἐτελειοποίησε μεγάλως τοὺς ἠλεκτρικοὺς λαμπτῆρας καὶ ἐφεῦρε τὸ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθὲν κηρίον Χέφνερ (βλ. λ. *κηρίον* τ. ΙΔ΄, σ. 337 β). Τῷ 1891 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου. Μ. Δ. Β.

— ***Χέφνερ, λύχνος*** */Φυσ./*· βλ. λ. *λύχνος* Χέφνερ.

Χεφρήν. Ὀνομασία παρ' Ἕλλησι τοῦ τετάρτου φαραὼ *Κεφρὴν* (βλ. λ.).

Χέφφτινγκ (Höffding), ***Ἀράλδος*** βλ. λ. *Χαῖφφτινγκ.*

Χέφφτερ (Heffter), ***Αὔγουστος-Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς νομομαθὴς (1796—1880). Ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Βερολίνου καὶ ἠκολούθησε τὸν δικαστικὸν κλάδον, διορισθεὶς τῷ 1820 πάρεδρος εἰς τὸ ἐφετεῖον τῆς Κολωνίας καὶ μετὰ ταῦτα δικαστὴς εἰς τὸ δικαστήριον τῆς Νεϊσσελντορφ. Ἀποκτήσας μεγάλην ἐπιστημονικὴν φήμην διὰ τῶν πονημάτων του, ἐκλήθη ὅπως διδάξῃ ὡς καθηγητὴς εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βόννης (1824), τῆς Χάλλης (1830) καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ Βερολίνου (1833). Κατέγινεν εἰδικῶς εἰς τὸ ποινικὸν δίκαιον καὶ τὸ διεθνὲς δίκαιον. Τῷ 1844 ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμά του: «Das europäische Völkerrecht der Gegenwart», τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς πολλὰς γλώσσας ὡς καὶ τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Διομ. Κυριακοῦ, ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀλληλεθνὲς τῆς Εὐρώπης δίκαιον» (1860). Τῷ 1888 ἐξεδόθη νέα γερμανικὴ ἔκδοσις τοῦ συγγράμματος, πλουτισθεῖσα διὰ πολυτίμων σημειώσεων ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Γκέφκεν. Τὸ σύγγραμμα συνετάχθη μετὰ μεγάλης ἀκριβολογίας καὶ ἐν λίαν συγκεντρωτικῇ μορφῇ. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐκθέτει ἐν αὐτῷ ἰδίας προσωπικὰς γνώμας καὶ θεωρίας, ἀλλὰ περιορίζεται νὰ ἐκθέσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὸ κατὰ τὴν ἐποχήν του ἐν ἰσχύϊ διεθνὲς δίκαιον, ἀπηλλαγμένον ἀκαδημαϊκῶν καὶ μεταφυσικῶν στοιχείων. Τὰ λοιπὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ διαπρεποῦς τούτου Γερμανοῦ νομοδιδασκάλου εἶναι τὰ ἑξῆς: «Die Athenaïsche Gerichtsverfassung» (1822), «Institutionen des römischen und des deutschen Zivilprozesses» (1825), «Beiträge zum deutschen Staats-und Fürstenrechte» (1829), «Lehrbuch des gemeinen deutschen Kriminalrechts» (1838—1849), «Die Sonderrechte der souveränen und der mediatisierten Häuser Deutschlands» (1871) κλ. Δ. ΔΡΟΣΟΣ

Χέχμπεργκ (Höchberg), ***Κάρολος*** βλ. λ. *Χαίχμπεργκ.*

χεχτία (Hechtia) */Βοτ./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βρομελιοειδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὧν τινα καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

χέω, *ἀόρ. ἔχυσα—ἐχύθην,* παθ. *κεχυμένος*· κοιν. *χύνω* (βλ. λ.).

Χηβαδολίμνη */Παραλ. Γεωγρ./*. —1) Λιμνοθάλασσα τῆς Μήλου κατὰ τὸ Παλαιοχώρι (πλάτ. 36°42΄05΄΄ Β., μῆκ. 24°28΄30΄΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Antimilo, Milo, Kimolo, Polino καὶ τὸν νοτιοανατολικὸν μυχὸν τοῦ κολπίζοντος λιμένος, 2 μίλ. Ν. ΝΑ. τοῦ Ἀδάμαντος. Ἁλυκὴ καὶ θερμοπηγή. —2) Παλαιὰ ὀνομασία τῆς λίμνης τῆς Βουλιαγμένης. Σ. Ε. Λ.

Χὴθ Τάουν (Heath Town) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Στάφφορντσάϊρ, ἄλλως καλουμένη *Γουένσφιλντ Χὴθ* (Wednesfield Heath), προάστειον τῆς πόλεως Γουλβερχάμπτον. Κάτ. 13.082 (1921). Η. Π. Γ.

Χηλαὶ */Γεωγρ./*. Προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ Βοσπόρῳ καὶ ὁμώνυμος ὁρμίσκος. Ὑπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται *Μπεμπέκι* καὶ εἶναι περίφημον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ σουλτανικὸν κιόσκιον τοῦ Σελὴμ Α΄, γνωστὸν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ὑπὸ τὸ ὄνομα Kiosque de Conférences, διότι ἐν αὐτῷ συνήρχετο ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μετὰ τῶν Εὐρωπαίων πρεσβευτῶν πρὸς συζήτησιν τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων.

— **Χηλαὶ** */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Ὅρμος καὶ πόλισμα τῆς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου παραλίου τῆς Βιθυνίας μεταξὺ Ἀπολλωνίας (νῦν Κεφκένι) καὶ ἐκβολῆς Σαγγαρίου (*Ἀρριαν.* Περίπλ. Εὐξ. 18). Παρὰ τῷ περίπλῳ τοῦ Ἀνωνύμου (6) ἀναγράφονται ὡς *Χηλαὶ Μηδιανῶν*. Νῦν ὀνομάζεται *Κίλια* καὶ *Σιΐλι* (πλάτ. 41° 10΄ Β. μῆκ. 29° 37΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 224: Sea of Marmara καὶ 2238: Black sea, Bosporus to Kerempeh). Μέγας φάρος, σωστικὸς σταθμός. Ἐξαγωγὴ ξυλείας, λιγνίτου καὶ ἀγκωναρίων. Σ. Ε. Λ.

χήλευμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χηλεύειν*, πᾶν τὸ πεπλεγμένον, τὸ χηλευτόν.

χήλευσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χηλεύειν, τὸ πλέξιμο.

χηλευτὴς (ὁ)· ὁ χηλεύων, ὁ πλέκων, ὁ γνώστης τῆς πλεκτικῆς.

χηλεύω· πλέκω.

χηλὴ (ἡ)· ὁ δισχιδὴς ὄνυξ τοῦ βοός, τῶν προβάτων, τῶν αἰγῶν κττ.· ‖ πᾶν τὸ δίκην ὀδόντος ἢ δακτύλου ἐξέχον· ‖ ὁ ὄνυξ τῶν πτηνῶν, τῶν ἀστακῶν ὁ ψαλιδωτὸς πούς· ‖ γῆς προεξοχὴ εἰς τὴν θάλασσαν, προβλὴς εἴτε φυσικὴ εἴτε τεχνητή.

— */Λιμεν. Ἔργ./* *Χηλὴ* ἢ *μῶλος* καλεῖται κατασκεύασμα προβάλλον ἀπὸ τῆς παραλίας πρὸς τὸ πέλαγος, ἐν εἴδει προβόλου ἢ γλώσσης, προωρισμένον νὰ περιφράξῃ ὑδατίνην τινὰ ἐπιφάνειαν, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ὡς λιμὴν ἢ ὡς προλιμήν, καὶ νὰ προασπίσῃ ταύτην ἀπὸ τῶν κυμάτων. Πολλάκις αἱ χηλαὶ καλοῦνται *κυματοθραῦσται* καὶ ἐνίοτε *βραχίονες*, *ἀντιβραχίονες* ἢ *λιμενοβραχίονες*. Εἴς τινας περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ χηλαὶ εἶναι κρηπιδωμέναι πρὸς τὸ μέρος τοῦ λιμένος καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη καὶ διὰ τὴν προσέγγισιν πλοίων πρὸς φόρτωσιν ἢ ἐκφόρτωσιν αὐτῶν ἢ διὰ τὴν ἀποεπιβίβασιν ἐξ αὐτῶν ἢ ἐπ' αὐτῶν, καλοῦνται καὶ *προβλῆτες* ἢ *ἀποβάθραι*. Α. Α. Κ.

—**Χηλαὶ** ***τοῦ λιμένος*** */Ἀρχ./*· βλ. λ. *Κλεῖθρα.*

—**Χηλαὶ** ***τοῦ Σκορπίου*** */Ἀστρον./*. Τμῆμα τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Σκορπίου* (βλ. λ.) ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἀστέρων β, δ καὶ π Σκορπίου, οἵτινες μετά τινων ἀμυδροτέρων καὶ τοῦ Ἀντάρεως ἀποτελοῦσι τριγωνικὸν ἢ ριπιδιοειδὲς σχῆμα. Σ. Π.

Χηλὴ */Γεωγρ./*. Νησίον προσκείμενον εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Εὐβοίας (πλάτ. 38° 39΄ Β., μῆκ. 24° 08΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 426: Doro channel to gulf of Saloniki, 2 μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Κύμη. Σ. Ε. Λ.

— **Χηλὴ** */Γεωγρ./*. Μικρὸς συνοικισμὸς ἁλιέων ἐν τῇ νήσῳ Εὐβοίᾳ πλησίον τῆς Κύμης καὶ νησὶς ἀντικρὺ αὐτοῦ μετὰ σπηλαίου σταλακτιτῶν. Ι. Σ. Σ.

— **Χηλὴ** */Γεωγρ./*. Κωμόπολις ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου· βλ. λ. *Χηλαί.*

—**Χηλὴ** ***Νέα*** */Γεωγρ./*· βλ. λ. *Χιλή,* Νέα.

χηλοειδὲς (τὸ) */Δερματολ./*. Ὄγκος συγγενὴς πρὸς τὸ ἴνωμα, περιγεγραμμένος σκληρὸς χρώματος ἐρυθρωποῦ ἢ λευκοῦ μὲ στιλπνὴν ἐπιφάνειαν. Ἀναπτύσσεται ἄνευ φλεγμονωδῶν φαινομένων αὐτομάτως ἢ ἐπὶ παλαιᾶς οὐλῆς, ἐξαπλοῦται βραδέως καὶ εἶτα παραμένει στάσιμος ἐπὶ ἔτη. σπανίως δὲ προκαλεῖ πόνους. Τὸ χηλοειδὲς ἐμφανίζεται συνήθως εἰς τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ θώρακος ἰδίᾳ τὸ στέρνον καὶ τὰ ἄκρα, ἔχει ποικίλην τὴν μορφὴν καὶ ἐξαπολύει εἶδος ἀποφύσεων (χηλῶν), ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Ἡ πρόγνωσις εἶναι καλή, ἡ θεραπεία γίνεται διὰ τῆς ἠλεκτρολύσεως, ἀκτίνων Χ ἢ ραδίου. Κ. Κ. Κ.

χηλοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χηλήν.

χηλόποδα (τὰ) (Chilopoda) */Ζῳολ./*. Κατηγορία μυριαπόδων, περιλαμβάνουσα τὰς σκολοπένδρας καὶ τὰ συγγενῆ πρὸς ταύτας ζῷα. Τὰ χηλόποδα εἶναι τὰ ἰσχυρότερα καὶ τὰ μεγαλύτερα τῶν μυριαπόδων, τὸ δὲ δῆγμά των εἶναι ἐπικίνδυνον, ἰδίως τῶν μεγαλοσώμων εἰδῶν. Εἶναι διαδεδομένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ἰδίως εἰς τὰς θερμὰς καὶ τροπικὰς χώρας, καὶ εἶναι ζῷα σαρκοφάγα καὶ νυκτόβια, ἐνδιαιτώμενα ὑπὸ τοὺς λίθους, τοὺς μύκητας, τοὺς φλοιοὺς τῶν δένδρων κτλ. Γνωστότεραι οἰκογένειαι εἶναι αἱ *γεωφιλίδαι*, οἱ *σκολοπενδρίδαι* καὶ οἱ *λιθοδιίδαι*. Δ. Ν. Π.

χηλὸς (ἡ). Παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι, μέγα ξύλινον κιβώτιον ἐνδυμάτων, ἐνίοτε διακοσμούμενον δι' ἐνθεμάτων χρυσοῦ. Ὑπὸ τὸν αὐτὸν γενικὸν ὅρον, ἐν τῇ συγχρόνῳ στρατιωτικῇ ὀνοματολογίᾳ ἀποκαλοῦνται τὰ παντοειδῆ κομμά, κομμοδῖνα κ.τ.τ.

χηλόστομον (τὸ) (Chelostomum) */Ζῳολ./*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν

Digitized by Google

κεντροφόρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μελισσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μελισσῶν, αἵτινες ζῶσι κατὰ μόνας καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χηλουρὰ (ἡ) (Chelura) /*Ζωολ.*/. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χηλουριδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς θαλασσίας καρίδας. Δ. Ν. Π.

χηλουρίδαι (οἱ) (Cheluridae) /*Ζωολ.*/. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμφιπόδων*, περιλαμβάνουσα μικρὰς καρίδας. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *χηλουρὰ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χηλοφόρα (τὰ) /*Ζωολ.*/. Κατηγορία ζῴων τῆς συνομοταξίας τῶν *ἀρθροπόδων*. Περιλαμβάνει ζῷα ἔχοντα δύο ζεύγη κεφαλικῶν προσαρτηματικῶν ὀργάνων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶναι τοποθετημένον ἐπὶ τοῦ στομαχικοῦ ἀνοίγματος καὶ φέρει κατὰ τὰ ἄκρα λαβιδοειδῆ ἀπόφυσιν. Δ. Ν. Π.

Χήλυ (Healy), ***Τιμόθεος - Μιχαήλ***. Ἰρλανδὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1855. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν διετέλεσε σιδηροδρομικὸς ὑπάλληλος, ἀκολούθως δὲ εἰργάσθη ὡς δημοσιογράφος καὶ τῷ 1879 προσχωρήσας εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Πάρνελλ ἰρλανδικὸν κόμμα εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον (1880), ἐκλεγόμενος μέχρι τοῦ 1918. Τῷ 1922 ἱδρυθέντος τοῦ ἐλευθέρου ἰρλανδικοῦ κράτους ὁ Χήλυ διωρίσθη πρῶτος γενικὸς αὐτοῦ διοικητής, εἰς ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τοῦ 1927. Συνέγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Ὀλίγα τινὰ περὶ Ἰρλανδίας», «Διατί ἡ Ἰρλανδία δὲν εἶναι ἐλευθέρα», «Ἐπιστολαὶ καὶ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐποχῆς μου». Η. Π. Γ.

χημεία (ἡ). Καλεῖται ἡ ἐπιστήμη τῶν μεταμορφώσεων τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς ὕλης. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν ἁπλουστάτων μορφῶν τῆς ὕλης, διὰ τῆς συνενώσεως τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται πάντα τὰ σώματα, καὶ ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μεταβολῶν, αἵτινες ἐπέρχονται ἐπ' αὐτῶν εἴτε διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπ' ἄλληλα, εἴτε διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐξωτερικῶν παραγόντων (ἐνεργείας), ὡς π. χ. θερμότητος, ἠλεκτρισμοῦ, φωτὸς καὶ ἄλλων.

Τὰς διαφόρους μεταβολὰς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τὰς ὁποίας δίδομεν τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα *φαινόμενα*, διακρίνομεν εἰς *φυσικὰ* φαινόμενα καὶ εἰς *χημικά*. Ἡ σπουδὴ ἑκατέρων καθορίζει τὸ θέμα καὶ τὰ ὅρια δύο ἐπιστημῶν. Καὶ τὰ μὲν φυσικὰ φαινόμενα ἐρευνᾷ ἡ *φυσική*, τὰ δὲ χημικὰ ἡ *χημεία*. Χαρακτηριστικὸν τῶν χημικῶν φαινομένων εἶναι ὅτι ἐπιφέρουν ριζικὴν καὶ μόνιμον μεταβολὴν εἰς τὰ σώματα, οὕτως ὥστε, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ φαινομένου, νέα σώματα μετὰ διαφόρων ἰδιοτήτων ἐμφανίζονται ἐν τῇ θέσει τῶν προηγουμένων. Τοὐναντίον, κατὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα αἱ ἐπερχόμεναι ἀλλοιώσεις εἶναι ἐπιπόλαιαι καὶ παροδικαί, μετὰ τὴν πάροδον δὲ τοῦ φαινομένου τὰ σώματα ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν των καὶ διατηροῦσι τὰς ἰδιότητας αὐτῶν. Διὰ τοῦ χαλκίνου σύρματος π. χ. τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα δύναται ἐπὶ ἔτη νὰ διέρχηται χωρὶς ὁ χαλκὸς νὰ ὑποστῇ μεταβολήν τινα. Τὸ φαινόμενον τῆς ἠλεκτρίσεως τοῦ χαλκοῦ εἶναι φυσικόν, ἐνῷ ἂν διέλθῃ διὰ τοῦ κυανοῦ διαλύματος θειικοῦ χαλκοῦ ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον, ὁλόκληρος ὁ περιεχόμενος χαλκὸς καταπίπτει ὡς μεταλλικὸς καὶ τὸ διάλυμα καθίσταται ἄχρουν, ἀποτελούμενον ἐκ θειικοῦ ὀξέος. Τὸ φαινόμενον εἶναι χημικόν. Κυρίως εἰπεῖν τὸ μεταβαλλόμενον εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις εἶναι ἡ περιεχομένη εἰς τὰ σώματα ἐνέργεια, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν αἱ ἄλλαι μορφαὶ αὐτῆς, πλὴν τῆς χημικῆς, μεταβάλλονται (θερμότης, ἠλεκτρισμός, κινητική, φωτεινὴ ἐνέργεια), ἡ μεταβολὴ εἶναι παροδική, ὅταν ὅμως μεταβάλληται ἡ ἐγκλειομένη ὑπὸ δεδεσμευμένην μορφὴν (ὡς ἐσωτερικὴ ἐνέργεια) χημικὴ ἐνέργεια, προκύπτουσι σώματα νέα καὶ τὸ φαινόμενον εἶναι χημικόν. Κατὰ τὰ χημικὰ φαινόμενα ἡ χημικὴ ἐνέργεια μεταβάλλεται εἰς ἄλλας μορφὰς ἐνεργείας (θερμότητα, ἠλεκτρισμόν, φῶς κτλ.), κυρίως ὅμως μεταβάλλεται εἰς θερμότητα. Οὕτω, κατὰ τὰς διαφόρους καύσεις τῶν καυσίμων ὑλῶν ἀναπτύσσεται θερμότης. Ὡσαύτως ἡ θερμότης, ὁ ἠλεκτρισμός, τὸ φῶς ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας μεταβάλλονται εἰς χημικὴν ἐνέργειαν. Ἐπιτυγχάνομεν οὕτω διὰ τῆς θερμότητος χημικὰς συνθέσεις, ὡς κατὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ ἄνθρακος καὶ ἄλλων εὐοξειδώτων σωμάτων εἰς τὸν ἀέρα. Ἐπίσης καὶ ἀποσυνθέσεις, ὡς κατὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ ἀσβεστολίθου εἰς τὰς ἀσβεστοκαμίνους, ὅτε παράγεται ἄσβεστος καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Ἐπίσης καὶ διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐπιτυγχάνομεν χημικὰ φαινόμενα· οὕτω διὰ τόξου ἠλεκτρικοῦ ἰσχυροτάτου ἐπιτυγχάνεται ἡ ἕνωσις τοῦ ἀζώτου μετὰ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος καὶ ἡ ἐκ τούτου παρασκευὴ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος. Ὡσαύτως διὰ τῆς διαβιβάσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ μεταλλικῶν ἑνώσεων τετηγμένων ἢ διαλελυμένων λαμβάνεται τὸ περιεχόμενον μέταλλον, ὡς κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ἀργιλλίου εἰς ἠλεκτροκαμίνους ἢ τὴν γαλβανοπλαστικὴν ἀπόθεσιν χρυσοῦ, ἀργύρου, νικελίου ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων.

Ἵνα ἐπέλθῃ χημικὸν φαινόμενον μεταξὺ διαφόρων σωμάτων, καὶ ἑπομένως ἐμφάνισις νέων σωμάτων, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ αὐτῶν χημικὴ τάσις πρὸς ἕνωσιν. Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν ἀνέκαθεν *χημικὴν συγγένειαν*, φρονοῦντες ὅτι συγγενοῦς φύσεως, ἤτοι ἰδιοτήτων, σώματα ἔχουσι τάσιν πρὸς ἕνωσιν μετ' ἀλλήλων. Συμβαίνει ὅμως ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον, ὡς κατεδείχθη βραδύτερον, δηλαδὴ καὶ τὰ ἀντιθέτων ἰδιοτήτων σώματα φέρονται πρὸς ἕνωσιν. Αἱ ἰδιότητες αἱ εὑρισκόμεναι ἐν στενῇ σχέσει καὶ συμβαδίζουσαι μετὰ τῆς χημικῆς συγγενείας εἶναι αἱ *πολικαὶ* ἰδιότητες τῶν σωμάτων, ἤτοι ἡ *ἠλεκτροθετικότης* καὶ ἡ *ἠλεκτραρνητικότης*. Τὰ ἠλεκτροθετικὰ στοιχεῖα, ἤτοι τὰ φέροντα θετικὸν φορτίον καὶ κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν βαίνοντα πρὸς τὸν ἀρνητικὸν πόλον, ἔχουσι τάσιν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἠλεκτροθετικότητος αὐτῶν, πρὸς ἕνωσιν μετὰ τῶν ἠλεκτραρνητικῶν. Καὶ ἠλεκτροθετικὰ μὲν στοιχεῖα εἶναι κυρίως τὰ μεταλλικὰ στοιχεῖα, καὶ ἐκ τούτων ἠλεκτροθετικώτερα τὰ μέταλλα τῶν ἀλκαλίων, τὰ ὁποῖα ἔχουν τόσην μεγάλην χημικὴν συγγένειαν πρὸς τὸ ἠλεκτραρνητικὸν ὀξυγόνον, ὥστε δὲν δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῷ ἀέρι, διότι ὀξειδοῦνται ἀμέσως, ριπτόμενα δὲ ἐν τῷ ὕδατι διασπῶσι τοῦτο ὁρμητικῶς. Ἠλεκτραρνητικὰ δὲ εἶναι τὰ λοιπὰ στοιχεῖα (ἀμέταλλα), καὶ ἐκ τούτων ἠλεκτραρνητικώτερα τὰ λεγόμενα ἀλατογόνα καὶ μάλιστα κατὰ σειρὰν τὸ φθόριον, τὸ χλώριον, τὸ βρώμιον, τὸ ἰώδιον ὡς καὶ τὸ ὀξυγόνον.

Ἡ ἠλεκτροχημικὴ θεωρία αὕτη, καθ' ἣν τὰ φαινόμενα τῆς χημικῆς συγγενείας ἀνάγονται εἰς ἠλεκτρικὰ φαινόμενα, διετυπώθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Däνy μετὰ τὴν ἠλεκτρολυτικὴν παρασκευὴν τῶν ἀλκαλίων, ἀνεπτύχθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Berzelius εὐρέως, ἐξέπεσε καὶ ἐγκατελείφθη σχεδὸν μετὰ τὴν πυρετώδη ἀνάπτυξιν τῆς ὀργανικῆς χημείας, πρὸς ἐξήγησιν τῶν συνθέσεων τῆς ὁποίας ἐδείκνυτο ἀνεπαρκής, καὶ ἐθεμελιώθη, τέλος, στερεῶς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, κατόπιν τῆς διαλευκάνσεως τῆς ἐσωτερικῆς συστάσεως τῶν *ἀτόμων*. Κατεδείχθη ὅτι ταῦτα συνίστανται ἐκ θετικῶν φορτίων περὶ τὸν πυρῆνα ἠθροισμένων καὶ ἀρνητικῶν (ἠλεκτρονίων), ἅτινα περιφέρονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ζώνην· καὶ τὰ μὲν ἠλεκτροθετικὰ στοιχεῖα χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς τάσεως τῶν ἐξωτάτων ἠλεκτρονίων νὰ ἀποστασθῶσι τοῦ ἀτόμου, τὰ δὲ ἠλεκτραρνητικὰ τοὐναντίον ἐκ τῆς τάσεως νὰ προσλάβωσι τοῦτο, ὅταν πλησιάσωσι στενῶς πρὸς τὰ πρῶτα.

Κατὰ τὰς διαφόρους χημικὰς δράσεις, εἴτε ἐξ ἁπλουστέρων παρασκευάζονται ἐποικοδομητικῶς συνθετώτερα σώματα (*χημικὴ σύνθεσις*), εἴτε τοὐναντίον ἀναλυτικῶς ἐκ συνθετωτέρων ἁπλούστερα (*χημικὴ ἀνάλυσις*). Τὰ ἁπλούστερα ταῦτα δύνανται νὰ κατασπῶσι πολλάκις ἔτι ἁπλούστερα, μέχρις ὁρίου τινός, μεθ' ὃ τὸ σῶμα δὲν δύναται νὰ ἀναλυθῇ περαιτέρω εἰς ἄλλα ἁπλούστερα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὀνομάζονται *στοιχεῖα*, τὰ δὲ ἐκ στοιχείων συνιστάμενα *σύνθετα σώματα*. Χαρακτηριστικὰ ἑκάστου στοιχείου εἶναι αἱ ἰδιαίτεραι αὐτοῦ ἰδιότητες, ὧν χαρακτηριστικωτέρα εἶναι ἡ μᾶζα, ἐκπροσωπουμένη διὰ τοῦ ἀτομικοῦ βάρους. Τὸ ἐλαφρότερον εἶναι τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ βαρύτερον (238 φορὰς περίπου) τὸ οὐράνιον. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχουσιν ἕτερα 88 γνωστὰ στοιχεῖα, ἤτοι ἐν ὅλῳ ἔχομεν 90, ὑπάρχουσι δὲ κατὰ θεωρίαν (βλ. λ. *περιοδικὸν σύστημα*) καὶ δύο κενά, ὀφειλόμενα εἰς δύο μήπω ἀνακαλυφθέντα στοιχεῖα ἀτομικοῦ βάρους 210—225. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι ἀνίσως διανεμημένα ἐν τῇ φύσει. Ἀφθονώτερον πάντων εὑρίσκεται τὸ ὀξυγόνον, ἓν τῶν κυριωτέρων συστατικῶν τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ στερεοῦ τῆς γῆς ἐπιπάγου, ἀποτελοῦν, κατά τινας ὑπολογισμούς, τὸ ἥμισυ ὡς ἔγγιστα τοῦ βάρους τῆς γῆς. Μετ' αὐτὸ τὸ πυρίτιον (26 %), τὸ ἀργίλλιον (7 %), ὁ σίδηρος (4 %), τὸ ἀσβέστιον (3 % καὶ πλέον), τὸ μαγνήσιον, τὸ νάτριον, τὸ κάλιον, τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ χλώριον ἀποτελοῦσι τὰ 49 % καὶ ὁ ἄνθραξ (0,21 %), ὁ φωσφόρος, τὸ θεῖον, τὸ ἄζωτον καὶ τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα ἐν συνόλῳ 1 %. Τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ σύνθετα σώματα ἀποτελοῦνται, κατὰ τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν, ἐξ ἐλαχίστων συστατικῶν ἀτμήτων, τῶν *μορίων*, ἅτινα διὰ χημικῶν μέσων δύνανται, ἐν τοῖς συνθέτοις σώμασι, νὰ χωρισθῶσιν εἰς ἀνόμοια ἐλάχιστα συστατικά, τὰ *ἄτομα* (βλ. καὶ λ. *ἀτομικὴ θεωρία*).

Τὸ ἀντίθετον τῆς χημικῆς ἀναλύσεως εἶναι ἡ χημικὴ σύνθεσις. Ἡ τεχνικὴ σύνθεσις πολλῶν καὶ πολυπλόκων ἑνώσεων, ἀπαντωσῶν ἐν τῇ φύσει, ἢ καὶ οὐχί, ἐπετεύχθη βαθμηδὸν διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν χημικῶν μεθόδων καὶ τῆς βαθυτέρας ἐξερευνήσεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν πολυσυνθέτων μορίων, ἰδίᾳ τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων, ἤτοι τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἓν πρὸς ἓν τὰ ἄτομα, τὰ ἀποτελοῦντα σύνθετόν τινα ἕνωσιν, εὑρίσκονται συνδεδεμένα μετ' ἀλλήλων. Αἱ κύριαι δὲ χημικαὶ πράξεις, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνάλυσις ἢ ἡ σύνθεσις τῶν χημικῶν ἑνώσεων, εἶναι ἡ *διάλυσις*, ἡ *ἀπόσταξις*, ἡ *κρυστάλλωσις*, ἡ *διήθησις*, ἡ *ἐξάχνωσις*, ἡ *σύντηξις*, ἡ *ἠλεκτρόλυσις*, ἡ *ὀξείδωσις*, ἡ *ἀναγωγὴ* (βλ. τὰς λ.) καὶ ἄλλαι.

Ἡ νεωτέρα χημεία, θεμελιωθεῖσα κυρίως ὑπὸ τοῦ Lavoisier (1743—1794) διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ζυγοῦ κατὰ τὴν ἔρευναν πάσης χημικῆς ἀντιδράσεως, στηρίζεται ἐπὶ ὡρισμένων ἀξιωμάτων καὶ νόμων, ὑπὸ σειρᾶς πειραμάτων ἐπιστημονικῶν δι' ἀκριβῶν μετρήσεων ἐπικεκυρωμένων, καὶ ἐπὶ γενικωτέρων ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν. Θεμελιῶδες ἀξίωμα αὐτῆς εἶναι τὸ τῆς *ἀφθαρσίας τῆς ὕλης*, καθ' ὃ ἡ ποσότης (βάρος, μᾶζα) τῆς ὕλης ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι σταθερά, ἢ καὶ ἄλλως: εἰς πᾶσαν χημικὴν μεταβολὴν ἡ ποσότης τῶν ἀντιδρώντων σωμάτων πρὸ καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν παραμένει ἡ αὐτή. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὅπερ φιλοσοφικῶς εἶχον διατυπώσει πρῶτοι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος καὶ ἄλλοι, ὑπέβαλεν ὁ Lavoisier μετὰ αἰῶνας διὰ τοῦ ζυγοῦ εἰς πειραματικὸν ἔλεγχον. Οὗτος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πειραματισθέντες ἐπὶ πλήθους ἀντιδράσεων διὰ τῆς εἰς τὸ ἔπακρον ἀχθείσης εὐαισθησίας τῶν ζυγῶν, εὗρον τοῦτο ἰσχῦον εἰς πάσας τὰς περιστάσεις. Ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος τούτου στηριζόμενοι οἱ χημικοί, διὰ μεθοδικῆς ἐρεύνης τῶν χημικῶν φαινομένων, ἠδυνήθησαν, εὐθὺς κατόπιν, δι' ἐλέγχου τῶν ποσοτικῶν ἀναλογιῶν, ὑφ' ἃς εἰσέρχονται τὰ διάφορα στοιχεῖα εἰς τὰς ἑνώσεις, νὰ ἀνεύρωσι καὶ καθορίσωσι τοὺς θεμελιώδεις νόμους τοὺς διέποντας τὴν σύστασιν τῶν χημικῶν ἑνώσεων, οἵτινες κυρίως εἶναι οἱ ἀκόλουθοι τρεῖς:

Νόμος τοῦ Gay-Lussac. Ὁ νόμος οὗτος ἀφορᾷ εἰς τὴν σχέσιν τῶν ὄγκων τῶν ἀερίων στοιχείων, ἅτινα δύνανται νὰ ἀποτελέσουν χημικὴν ἕνωσιν· ἡ ἐν λόγῳ σχέσις εἶναι ἁπλουστάτη, ὡς ἡ τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν 1 : 2, 1 : 3 καὶ οὕτω καθεξῆς· παραδείγματος χάριν, ὁ ὄγκος τοῦ ὑδρογόνου συγκρινόμενος πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ὀξυγόνου, μεθ' οὗ ἀποτελεῖ τοῦτο τὸ ὕδωρ, εἶναι ἀκριβῶς διπλάσιος.

Νόμος τοῦ Proust ἢ νόμος τῶν σταθερῶν λόγων βάρους. Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τοῦτον ὁ λόγος τοῦ βάρους, καθ' ὃν δύο ἢ πλείονα στοιχεῖα συντίθενται πρὸς ἀποτέλεσιν ὡρισμένης χημικῆς ἑνώσεως, εἶναι σταθερός· καθ' οἱονδήποτε τρόπον καὶ ἂν παρασκευάσωμεν ἕνωσίν τινα, π. χ. τὴν ἄχνην τοῦ ὑδραργύρου, ὁ λόγος τῶν βαρῶν ὑδραργύρου καὶ χλωρίου ἐν αὐτῇ θὰ εἶναι 100 μ. βάρους ὑδραργύρου πρὸς 35.35 μ. βάρους χλωρίου.

Νόμος τοῦ Δάλτωνος. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ὑπὸ διαφόρους συνθήκας δύο ἢ πλείονα σώματα δύνανται νὰ συντεθῶσι μετ' ἀλλήλων κατὰ ποικίλους λόγους πρὸς ἀποτέλεσιν διαφόρων χημικῶν ἑνώσεων, ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ οἱ λόγοι τῶν βαρῶν εἶναι ἁπλᾶ πολλαπλάσια ἀλλήλων, δηλαδὴ $^1/_2$, $^1/_3$, $^2/_3$, $^1/_4$, $^3/_4$ καὶ οὕτω καθεξῆς. Παρατηρητέον οὐχ ἧττον ὅτι εἰς τὰς πολυπλόκους ἑνώσεις, ὡς εἶναι αἱ πλεῖσται τῶν ὀργανικῶν, ὁ νόμος οὗτος χάνει τὴν σημασίαν αὐτοῦ, διότι τὰ πολλαπλάσια δὲν εἶναι πλέον ἁπλοῖ, ἤτοι μικροί, ἀριθμοὶ ἀλλὰ μεγάλοι.

Παρὰ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας, τὰ χημικὰ φαινόμενα καθορίζονται ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑτέρου θεμελιώδους ἀξιώματος τῆς *διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας*, καθ' ὃ καὶ ἡ ποσότης ἐνεργείας εἶναι σταθερὰ καὶ οὔτε δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἐνέργειαν οὔτε νὰ ἐξαφανίσωμεν τοιαύτην ὑπάρχουσαν· δυνάμεθα μόνον διὰ μηχανῶν νὰ προσδώσωμεν αὐτῇ ἄλλην μορφήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην ἡ μορφὴ Α (θερμότης, κινητικὴ ἐνέργεια, ἠλεκτρισμὸς κλπ.) μεταβάλλεται εἰς ὡρισμένον ἰσοδύναμον ποσὸν ἄλλης μορφῆς (Β).

Πλὴν τῶν ἀξιωμάτων καὶ τῶν νόμων ἡ χημεία πολλάκις καταφεύγει καὶ εἰς ὑποθέσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ σειρὰν φαινομένων. Ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶναι σήμερον ἐξόχως περιωρισμένη, παρέμεινεν ὅμως ὡς ἀξίωμα οὐδαμόθεν διαψευσθὲν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἰταλοῦ Avogadro (1811), καθ' ἣν ἴσοι ὄγκοι ἀερίων ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίεσιν καὶ θερμοκρασίαν ἀπαρτίζονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ μορίων. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης στηρίζεται σειρὰ γεγονότων, νόμων καὶ φαινομένων, ἀποτελούντων ὁλόκληρα κεφάλαια τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας.

Εὐρυτέρα εἶναί πως ἡ χρῆσις θεωριῶν ἐν τῇ χημείᾳ. Δι' αὐτῶν σπουδάζονται γεγονότα ὅμοια καὶ ἀνάλογα, ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε ὑποθέσεων, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ πιθανότης ἐλέγχεται δι' ἀκριβῶν μετρήσεων καὶ τοῦ μαθηματικοῦ λογισμοῦ. Ἐκ τούτων διατηροῦνται ἐν τῇ χημείᾳ ὅσαι οὐ μόνον παρέχουσιν ἐξήγησιν τῶν γεγονότων, ἀλλὰ καὶ ἄγουσιν εἰς νέα τοιαῦτα, ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνυόμενα ἀκριβῆ καὶ προάγοντα οὕτω τὴν χημικὴν ἔρευναν. Ἐκ τούτων σημαντικωτέρα εἶναι ἡ *ἀτομικὴ θεωρία*, ἥτις ἀπὸ τοῦ Δημοκρίτου εἰς τὴν καθ' ὅλου φιλοσοφίαν τῆς φύσεως εἰσαχθεῖσα, περιεβλήθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις χημικὸν ἔνδυμα ὑπὸ τοῦ Δάλτωνος. Ἡ θεωρία αὕτη μέχρι πρὸ τριακονταετίας ἔτι εἶχε μᾶλλον μεθοδικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἡ πραγματικότης τῶν ἀτόμων, ἐφ' ὧν στηρίζεται, ἠμφισβητεῖτο. Οὐχ ἧττον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἰδίᾳ τοῦ ραδίου καὶ τὴν μελέτην τῶν σχετικῶν ἀκτινοβολιῶν, κατεδείχθη καὶ πειραμα-

Digitized by Google

τικῶς ἡ ἀκρίβεια τῆς θεωρίας καὶ ἡ πραγματικὴ ὑπόστασις τῶν ἀτόμων. Ἑτέρα εὐρεῖα θεωρία, συντείνασα τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἠλεκτροχημείας καὶ τὴν ἔρευναν τῆς χημικῆς συγγενείας εἶναι ἡ *ἠλεκτρολυτικὴ θεωρία* τοῦ Arrhenius, δι' ἧς κατεδείχθη ὅτι οἱ καλούμενοι ἠλεκτρολῦται, ἤτοι τὰ σώματα τῶν ὁποίων τὰ διαλύματα ἄγουσι τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὑπάγονται ἀκριβῶς αἱ μεγάλης δράσεως χημικαὶ ἑνώσεις, τὰ ὀξέα, αἱ βάσεις καὶ τὰ ἅλατα, εὑρίσκονται εἰς τὰ διαλύματα αὐτῶν διεσπασμένα εἰς δύο χωριστὰ συστατικά, ἓν φέρον θετικὸν φορτίον (κατιὸν) καὶ ἕτερον ἰσοδύναμον ἀρνητικὸν (ἀνιόν). Τέλος, ἡ νεωτάτη θεωρία τῆς ἐσωτερικῆς συντάξεως τῶν ἀτόμων τοῦ Rutherford καὶ τοῦ Bohr ἔφερε τὴν ἔρευναν εἰς τὰ μᾶλλον δυσερεύνητα πεδία τοῦ ἀτομικοῦ μικροκόσμου μετὰ ἐξαιρετικῆς ἐπιτυχίας.

Ἡ πρόοδος τῆς χημείας δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἄνευ τῆς μαθηματικῆς διατυπώσεως τῶν φαινομένων αὐτῆς καὶ τῆς οἱονεὶ γεωμετρικῆς εἰκόνος τῆς ἐσωτερικῆς συντάξεως τῶν χημικῶν ἑνώσεων. Ταῦτα ἐπιτυγχάνονται διὰ τῶν χημικῶν συμβόλων, τύπων καὶ ἐξισώσεων. Τὰ σύμβολα τῶν στοιχείων ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ἢ καὶ ἑτέρου ψηφίου τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος τοῦ στοιχείου, π. χ. O ὀξυγόνον, Si (silicium) πυρίτιον, Fe σίδηρος κλπ. Τὰ σύμβολα ταῦτα ἐν τοῖς χημικοῖς τύποις νοοῦνται ὡς ἄτομα· λ. χ. ὁ τύπος H_2O τοῦ ὕδατος δηλοῖ ὅτι ἓν μόριον ὕδατος ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἀτόμων ὑδρογόνου καὶ ἑνὸς ὀξυγόνου, ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον ἄτομον ἔχει τὸ ἴδιον ἀτομικὸν αὐτοῦ βάρος, ὁ τύπος ἑνὸς σώματος παρέχει καὶ τὴν ποσοτικὴν σύστασιν τούτου. Οὕτως, ἐπειδὴ τὸ ἀτομικὸν βάρος τοῦ ὀξυγόνου εἶναι τὸ δεκαεξαπλάσιον τοῦ ὑδρογόνου, ἕπεται ὅτι ἡ ποσοτικὴ ἀναλογία αὐτῶν ἐν τῷ ὕδατι εἶναι 16 : 2 ἢ 8 : 1. Ἐφ' ὅσον οἱ τύποι παρέχουσι μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων τῶν ἀποτελούντων μόριόν τι, ὀνομάζονται *ἐμπειρικοί*. Πλὴν τούτων ὅμως ὑπάρχουσι καὶ οἱ *ἐπιστημονικοὶ* ἢ *συντακτικοί*, οἵτινες παρέχουσι καὶ τὸν τρόπον τοῦ συνδέσμου τῶν ἀτόμων ἐν τῷ μορίῳ καὶ τὴν σχετικὴν ἑπομένως θέσιν αὐτῶν· οὕτω λ. χ. ὁ ἐμπειρικὸς τύπος τοῦ οἰνοπνεύματος εἶναι C_2H_6O, ἐνῷ ὁ συντακτικός:

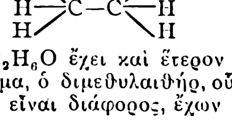

Τὸν τύπον C_2H_6O ἔχει καὶ ἕτερον ὅλως τούτου διάφορον σῶμα, ὁ διμεθυλαιθήρ, οὗτινος ὁ συντακτικὸς τύπος εἶναι διάφορος, ἔχων οὕτω:

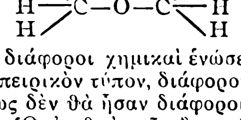

Ὅταν δύο διάφοροι χημικαὶ ἑνώσεις ἔχουσι τὸν αὐτὸν μὲν ἐμπειρικὸν τύπον, διάφορον ὅμως συντακτικὸν—ἄλλως δὲν θὰ ἦσαν διάφοροι—, ὀνομάζονται *ἰσομερεῖς*. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δυνατῶν ἰσομερειῶν εἰς ἑνώσεις μεγάλου μοριακοῦ μεγέθους ἀποβαίνει μέγιστος. Οὕτω τοῦ ὑδρογονάνθρακος C_4H_{10} διακρίνομεν δύο ἰσομερῆ, τρία τοῦ C_5H_{12}, πέντε τοῦ C_6H_{14}, ἐννέα τοῦ C_7H_{12}, ἑβδομήκοντα πέντε τοῦ $C_{10}H_{22}$, 355 τοῦ $C_{12}H_{26}$ κλ. Ἕτεροι τύποι εἶναι οἱ *στερεοχημικοί*, οἵτινες παρέχουσι τὴν ἐν τῷ χώρῳ σχετικὴν θέσιν τῶν ἀτόμων.

Αἱ χημικαὶ ἀντιδράσεις παρίστανται δι' ἐξισώσεων. Τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ἐξισώσεως περιλαμβάνει τὰ ἀντιδρῶντα καὶ τὸ δεξιὸν τὰ παραγόμενα σώματα. Τὰ ἑκατέρωθεν ποσά, συμφώνως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης, πρέπει νὰ εἶναι ἴσα. Ὁ ὑπολογισμὸς γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀτομικῶν βαρῶν. Τὸ κεφάλαιον τὸ διαλαμβάνον τὰ τῶν ὑπολογισμῶν τῶν τύπων καλεῖται *στοιχειομετρία*.

Ταξινόμησις τῶν στοιχείων. Ταῦτα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, τὰ *μέταλλα* καὶ τὰ *ἀμέταλλα*, ἢ καὶ *μεταλλοειδῆ* καλούμενα, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ ὀλιγώτερα. Ἡ διάκρισις τῶν στοιχείων τῶν δύο τούτων τάξεων δὲν εἶναι πάντοτε σαφής· ὑπάρχουν στοιχεῖα (ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον καὶ ἄλλα) μετέχοντα τῶν γενικῶν χαρακτηριστικῶν ἀμφοτέρων. Ἐπιστημονικωτέρα εἶναι ἡ διαίρεσις συμφώνως πρὸς τὸ *περιοδικὸν σύστημα*, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀτομικοῦ ἀριθμοῦ.

Διαίρεσις τῆς χημείας. Ἡ γενικὴ χημεία διαιρεῖται εἰς *ἀνόργανον* καὶ *ὀργανικήν*. Ἡ μὲν ἀνόργανος διαλαμβάνει τὰς ἑνώσεις τοῦ ἀψύχου κόσμου, ἡ δὲ ὀργανικὴ τὰς ἑνώσεις τοῦ ὀργανωμένου κόσμου, δηλαδὴ τοῦ φυτικοῦ καὶ τοῦ ζωϊκοῦ. Ἡ διαίρεσις εἶναι παλαιοτάτη, ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ τῆς κυριαρχούσης ἄλλοτε γνώμης ὅτι τὰ τῆς συνθέσεως τῶν ὀργανικῶν σωμάτων διέπει μυστηριώδης τις ζωϊκὴ δύναμις (vis vitalis), οὐχ ἧττον ὅμως παρέμεινεν ἕνεκα λόγων μεθοδικῶν. Ἀναπόφευκτον συστατικὸν παντὸς ὀργανικοῦ σώματος εἶναι ὁ ἄνθραξ, ὥστε ἡ ὀργανικὴ χημεία διαλαμβάνει περὶ τῶν ἑνώσεων τοῦ ἄνθρακος. Αὗται εἶναι ἀσυγκρίτως πολυπληθέστεραι πάντων ὁμοῦ τῶν λοιπῶν στοιχείων· τὰ ἄλλα ἀναπόφευκτα στοιχεῖα εἶναι τὸ ὑδρογόνον εἰς τοὺς ὑδρογονάνθρακας, τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ ὀξυγόνον (πνεύματα, ὀξέα, αἰθέρες, ὑδατάνθρακες), ἢ ταῦτα τὰ τρία καὶ τὸ ἄζωτον (λευκώματα κ.λ.) καὶ σπανιώτερα τὸ θεῖον, ὁ φωσφόρος καὶ ἄλλα. Ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἑνώσεων τοῦ ἄνθρακος, ὀφειλόμενον εἰς τὴν εὐκολίαν τῆς συνδέσεως καὶ μετ' ἄλλων στοιχείων καὶ μετ' ἄλλων ἀπ' εὐθείας ἀτόμων ἄνθρακος καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἰσομερείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολλαὶ ἰδιορρυθμίαι εἰς τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς μεθόδους τῆς συνθέσεως τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων ὑπῆρξαν ἡ ἀφορμὴ τῆς διατηρήσεως τῆς ὡς ἄνω διαιρέσεως. Ἐκ τῆς καθαρᾶς ταύτης χημείας, ἤτοι τῆς ἀπὸ ἐπιστημονικῆς μόνον σκοπιᾶς ἐρεύνης τῶν χημικῶν φαινομένων ἄνευ ἀποβλέψεως εἰς ἐφαρμογάς, ἀνεπτύχθησαν εἰς ἴδιον κλάδον ἀπὸ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος ἡ φυσικὴ χημεία ἢ *φυσικοχημεία* (βλ. λ.), ἡ *ἀναλυτικὴ* χημεία, ἥτις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν συνθέτων σωμάτων εἰς ἁπλουστέρας ἑνώσεις ἢ καὶ στοιχεῖα καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν διαφόρων στοιχείων καὶ ἑνώσεων διὰ χαρακτηριστικῶν ἀντιδράσεων, καὶ ἡ *συνθετικὴ* χημεία, ἡ διδάσκουσα τὰς μεθόδους τῆς παρασκευῆς τῶν συνθέτων σωμάτων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐφαρμογὰς τῆς χημείας εἰς τὰς τέχνας ἢ ἄλλας ἐπιστήμας, διακρίνομεν τόσους εἰδικοὺς κλάδους, ὅσοι εἶναι οἱ βιομηχανικοὶ κλάδοι ἢ αἱ ἐπιστῆμαι, εἰς ἃς ἐφαρμόζεται. Ὡς πρὸς τὰς ἐφαρμογὰς εἰς τὰς τέχνας, γενικῶς ταύτας πραγματεύεται ἡ *χημικὴ τεχνολογία* ἢ *βιομηχανικὴ* χημεία, ἥτις ἐξετάζει ἰδιαιτέρως τὰς χημικὰς μεθόδους καὶ συσκευάς, ἃς χρησιμοποιεῖ ἡ βιομηχανία κατὰ τὴν παρασκευὴν διαφόρων σωμάτων, τὰς ἰδιότητας αὐτῶν καὶ τὰς ἐφαρμογὰς εἰς τὸν βίον. Εἰδικώτερον πραγματεύονται ταῦτα εἰδικοὶ κλάδοι βιομηχανιῶν, ὡς ἡ μεταλλουργικὴ χημεία, ἡ χημεία τῶν χρωμάτων, τῶν κολλοειδῶν, τῶν τροφίμων κλπ. Σημαντικῶς ἀνεπτύχθησαν ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων ἡ *βιολογικὴ* χημεία, ἡ *φαρμακευτικὴ* καὶ ἡ *γεωπονική*. Ἡ βιολογικὴ χημεία ἐρευνᾷ τὰ χημικὰ φαινόμενα τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ φυτῶν καὶ ζῴων καὶ ἐπιζητεῖ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀναγωγὴν αὐτῶν εἰς φυσικοχημικὰς διεργασίας. Ἡ φαρμακευτικὴ χημεία ἐρευνᾷ ἀπὸ χημικῆς ἀπόψεως τὰ σώματα ὅσα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως χρησιμοποιοῦνται πρὸς θεραπευτικοὺς σκοπούς, τὴν παρασκευὴν ὡς καὶ τὰς μεθόδους τοῦ χημικοῦ ἐλέγχου αὐτῶν. Ἡ γεωπονικὴ χημεία πραγματεύεται περὶ τῶν παραγόντων τῆς φυσικῆς ἢ ζωϊκῆς οἰκονομίας, ἤτοι τοῦ ἐδάφους, τῆς ἀτμοσφαίρας, τῶν λιπασμάτων, τῶν ζυμῶν, τῶν φυτικῶν ἑνώσεων, τῶν γεωργικῶν προϊόντων, τῶν φαρμάκων κατὰ τῶν ἀσθενειῶν τῶν γεωργικῶν φυτῶν κλπ.

Ἱστορία τῆς χημείας. Κοιτὶς τῶν πρώτων χημικῶν γνώσεων, ἐξ ὧν ἐξεπήγασεν ἡ χημεία, ὑπῆρξεν ἡ Αἴγυπτος καὶ οἱ σοφοὶ αὐτῆς ἱερεῖς. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἔφερον εἰς φῶς μακραὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι τοῦ Berthelot, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ ἑλληνιστοῦ Ruelle ἀνέγνωσε καὶ ἐπεξήγησε τὸν περίφημον πάπυρον τῆς Λεύδης (Γ' αἰῶνος), συνταγολόγιον νοθευτῶν χρυσοχόων καὶ ἄλλων χημικῶν διεργασιῶν, καὶ ἐμελέτησε βαθέως τὰς συγγραφὰς τῶν φιλοσόφων τῆς Ἀλεξανδρείας. Διὰ τῶν μελετῶν τούτων, ἃς ὁ Berthelot ἐξέθεσεν εἰς πέντε συγγραφάς, κατεδείχθη ὅτι αἱ ἐμπειρικαὶ γνώσεις τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἱερέων καὶ τεχνιτῶν περιεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν τῆς ἀλεξανδρεωτικῆς ἐποχῆς ἐπιστημονικὸν ἔνδυμα, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς περὶ ὕλης καὶ φύσεως θεωρίας τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Ἰώνων φιλοσόφων. Ἰδιαιτέρως τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην μορφὴν ἔλαβον αἱ περὶ τῶν μεταμορφώσεων τῆς ὕλης θεωρίαι, ἀναμεμειγμέναι πάντοτε μετὰ μεταφυσικῶν ἐννοιῶν καὶ μαγικῶν καὶ ἀστρικῶν δυνάμεων ὑπὸ τοῦ Συνεσίου, τοῦ Ὀλυμπιοδώρου καὶ τοῦ Ζωσίμου, παρὰ τῷ ὁποίῳ τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ καὶ τὸ σημερινὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὄνομα *χημεία*.

Συστηματικὴν ἱστορίαν τῆς χημείας ἔγραψαν ὁ Hœfer τῷ 1865 καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Kopp («Beiträge zur Geschichte der Chemie») εἰς 3 τόμους· οὗτος διακρίνει ταύτην εἰς τὰς ἑξῆς περιόδους: α') τῆς *ἀλχημείας* (βλ. λ.), β') τῆς *ἰατρικῆς χημείας*, γ') τῆς *φλογιστικῆς ἐποχῆς*, καὶ δ') τῆς *νεωτέρας χημείας*.

Ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτῆς καὶ καθυποδούλωσιν ὑπὸ τῶν Ἀράβων, τὴν χημείαν, ἑλληνικήν, ὡς ἔδειξεν ὁ Berthelot ἐπιστήμην, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνεκολπώθησαν οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου, ἀναπτύξαντες αὐτὴν μὲ ἐπίζηλον στοργήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέλαβον καὶ υἱοθέτησαν οἱ νέοι κατακτηταὶ ἐξαραβίσαντες ταύτην διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἀραβικοῦ ἄρθρου al (=ἡ). Ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλλιεργηθεῖσα ἐν Ἱσπανίᾳ τὸ πρῶτον, βραδύτερον δὲ ἐν ὅλῃ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἤνθησε μὲ νέον σφρῖγος καὶ ἐκυριάρχησε δι' ὅλου τοῦ μεσαίωνος ὡς αὐτοτελὴς σπουδαιοτάτη ἐπιστήμη.

Τὸ κατ' ἐξοχὴν ὑλικὸν ἐρεύνης τῆς ἀλχημείας ὑπῆρξαν τὰ μέταλλα. Ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν τῶν ἀλχημιστῶν εἵλκυσεν ὁ ὑγρὸς ὑδράργυρος, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν οἱ ἀλχημισταὶ ὡς τὸν ἐκπρόσωπον ἐν γένει τῆς μεταλλικῆς καταστάσεως, περιεχόμενον εἰς ὅλα τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα συνίσταντο ἐξ ὑδραργύρου καὶ θείου κατὰ ποικίλας ἀναλογίας συντεθειμένα· ὡς τρίτον στοιχεῖον τῆς συστάσεως τῶν σωμάτων ἐδέχοντο τὸ ἅλας.

Ἕκαστον τῶν μετάλλων ἐθεωρεῖτο ἐξαρτώμενον ἐξ ὡρισμένου πλανήτου, δι' οὗ καὶ ἐσυμβολίζετο· οὕτω τὸ μέταλλον τῆς Ἀφροδίτης ἦτο ὁ χαλκός, τοῦ Ἡλίου ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος τῆς Σελήνης, ὁ μόλυβδος τοῦ Κρόνου κ. λ.

Σκοπὸς τῆς ἀλχημείας ἦτο ἡ ἐξευγένισις τῶν μετάλλων καὶ μετουσίωσις αὐτῶν εἰς χρυσόν. Τοῦτο ἐφρόνουν ὅτι ἤθελε κατορθωθῆ διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῆς *φιλοσοφικῆς λίθου*, ἤτοι οὐσίας, τὴν ὁποίαν συνήθως ἀνεζήτουν ὑπὸ τὴν μορφὴν κόνεως, ἥτις προστιθεμένη καὶ εἰς ἐλαχίστην ποσότητα εἰς τὰ ἀγενῆ μέταλλα ἤθελε μεταβάλει εὐκόλως αὐτὰ εἰς εὐγενῆ. Βραδύτερον ἀπέδωσαν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν λίθον καὶ ἄλλας ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας, τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενειῶν καὶ τὴν μακρὰν παράτασιν τῆς ζωῆς.

Ὀνομαστότατος τῶν Ἀράβων ἀλχημιστῶν ὑπῆρξεν ὁ Ἀμπού-Μουζαφὰρ-ἀλ Σοφί, γνωστότερος ὑπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸν αὐτοῦ ὄνομα Γκαῖμπερ. Εἰς τοῦτον ἡ φήμη ἀποδίδει πλείστας χημικὰς ἀνακαλύψεις καὶ συγγράμματα. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ γνῶσις πολλῶν μεταλλικῶν κραμάτων, ὀξειδίων καὶ ὀξέων.

Πολυαριθμοτέρους ἀλχημιστὰς ἀνέδειξεν ἡ Δύσις. Οἱ διαπρεπέστεροι τούτων ὑπῆρξαν μοναχοί, ὡς ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Regensbourg Ἀλβέρτος ὁ μέγας, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Οὗτος παρεσκεύασε πρῶτος τὸ ἀρσενικὸν δι' ἐξαχνώσεως καὶ ἐξηρεύνησε τὰς ἑνώσεις τοῦ θείου. Οὐχ ἧττον διάσημος ὑπῆρξεν ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ συνάδελφός του, καὶ οὗτος ὡς μοναχός, ὁ ἔξοχος φυσιοδίφης καὶ φιλόσοφος Ρογῆρος Βάκων. Οὗτος παρὰ τὴν θερμὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ πείραμα καὶ τὰς διαυγεστέρας ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀπόψεις ἀπὸ τῶν συγχρόνων του εἶχεν ἐν τούτοις πίστιν εἰς τὴν ἀλχημείαν. Ἐκ τῶν τελευταίων τῆς καλῆς ἐποχῆς ἀλχημιστῶν μνημονεύομεν τελευταῖον τὸν Βασίλειον Βαλεντῖνον. Ἡ σπουδαιοτέρα αὐτοῦ ἀνακάλυψις εἶναι ἡ παρασκευὴ τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον ἐφαρμόζει ἡ βιομηχανία. Ἐπίσης γνωστὸν τὸν κατέστησαν αἱ περὶ τοῦ ἀντιμονίου πραγματεῖαί του καὶ ἡ τάσις πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν χημικῶν προϊόντων πρὸς θεραπευτικοὺς σκοπούς. Μετὰ τοῦτον ἀκμάσαντα κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἡ ἀλχημεία ἐκπεσοῦσα ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἐπιστημονικῆς πορείας ἐκαλλιεργεῖτο κυρίως ὑπὸ ἀγυρτῶν εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Δύσεως, ὡς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ροδόλφου Β' τῆς Γερμανίας, τοῦ Μαικήνα τῶν ἀλχημιστῶν, ὅστις εἶχε καταλίπει ἐνωρὶς τὰ ἡνία τοῦ κράτους καὶ ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἀνάκτορά του ἐν Πρέζᾳ, ἀσχολούμενος ἐν μέσῳ σμήνους μάγων, ἰατρῶν, ἀλχημιστῶν καὶ ἀστρολόγων εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου.

Διάφοροι ἀλχημισταὶ εἶχον κατ' ἐποχὰς πείσει τοὺς συγχρόνους των, ἄλλοτε πλανῶντες καὶ ἄλλοτε πλανώμενοι, περὶ τῆς ἐπιτεύξεως ὑπ' αὐτῶν τῆς παρασκευῆς τῆς φιλοσοφικῆς λίθου, διαπιστοῦται δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων. Περί τε τῶν πλανῶν εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπιπτον ὡς καὶ τῶν ἀγυρτικῶν μέσων ἅτινα ἄλλοι μετεχειρίζοντο παρέχει πολλὰς περιγραφὰς καὶ ἐξηγήσεις ὁ Geoffroy εἰς σύγγραμμά του περὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν λίθον, ὅπερ παρουσίασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γαλλίας τῷ 1722.

Παρὰ τὸ χιμαιρικὸν τῶν προσπαθειῶν τῆς ἐπιτεύξεως τῆς περιωνύμου φιλοσοφικῆς λίθου, ἡ χημεία ἀπεκόμισε πολλὰς γνώσεις ἐκ τῶν πειραματικῶν αὐτῶν προσπαθειῶν, ὡς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ παρασκευὴν τῶν δραστικωτέρων ὀξέων, πολλῶν ἁλάτων χρησίμων, διαφόρων χρωμάτων, τοῦ φωσφόρου τῆς πορσελλάνης, καὶ ἐσημείωσε σημαντικὰς προόδους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων χημικῶν καὶ μεταλλουργικῶν πράξεων. Ἡ οἰκτρὰ διάψευσις τῶν ἀλχημιστικῶν ὀνείρων ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἤρχισε νὰ πείθῃ τοὺς χημικοὺς ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἦσαν χιμαιρικαί· ὡς ἐκ τούτου δὲ πολλοὶ ἐτράπησαν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν χημικῶν σωμάτων κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰς θεραπευτικὰς αὐτῶν ἰδιότητας καὶ τὰς ἐφαρμογὰς ἐν τῇ ἰατρικῇ. Διὸ καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη (1520—1650) χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὡς περίοδος τῆς ἰατρικῆς χημείας. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς τοιαύτης τροπῆς διασημότερος εἶναι ὁ Παράκελσος (1491—1541)· καὶ οὗτος δεχόμενος τὰ τρία στοιχεῖα, τὸν ὑδράργυρον, τὸ θεῖον καὶ τὸ ἅλας, ἐφήρμοζε ταῦτα πρὸς ἐξήγησιν τῶν διαφόρων ἀνωμαλιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ ἀσθένειαι προήρχοντο, κατ' αὐτόν, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τινὸς ἐκ τούτων, ἠδύναντο δὲ νὰ θεραπευθῶσι διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἐλλείποντος. Πολὺ θεῖον, ἔλεγε, προκαλεῖ τὸν πυρετὸν καὶ τὴν πανώλην, πολὺς ὑδράργυρος τὴν παράλυσιν, πολὺ ἅλας τὴν διάρροιαν, ἔλλειψις θείου τὴν ἀρθρῖτιδα καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἰδιαιτέρως περίεργος ἦτο ἡ φαντασιώδης θεωρία αὐτοῦ, ὅτι ἐντὸς τοῦ στομάχου ἐμφωλεύει δαίμων τις ἐπιτηρῶν τὴν λειτουργίαν τῆς πέψεως. Παρ' ὅλην τὴν προσήλωσιν καὶ πίστιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀλχημείαν καὶ τὴν συνεργίαν ἀστέρων καὶ δαιμόνων εἰς τὰ τοῦ

Digitized by Google

ὀργανισμοῦ, **ἡ διδασκαλία καὶ αἱ ἔρευναι αὐτοῦ** ἐπὶ ὀρυκτῶν καὶ φυτικῶν ἐκχυλισμάτων πρὸς θεραπευτικοὺς σκοποὺς ὑπῆρξαν καρποφόροι καὶ ὤθησαν τοὺς ἰατροὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸς περαιτέρω μελέτην τῆς χημείας καὶ ἐφαρμογὴν ἐν τῇ θεραπείᾳ. Εὗρε πολλὰ φάρμακα, ἅτινα καὶ σήμερον εἶναι ἐν χρήσει, ὡς τὴν ἄχνην τοῦ ὑδραργύρου, τὸν ὀξεικὸν μόλυβδον, διαφόρους σκευασίας τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ ἀρσενικοῦ, διάφορα ἐκχυλίσματα, τὸ λαύδανον καὶ ἄλλα. Ἕτεροι ἄξιοι μνείας ἰατροχημικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι ὁ Ἀγρικόλας, ἀσχοληθεὶς κυρίως εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μεταλλικῶν ὀρυκτῶν καὶ τῆς μεταλλουργίας καὶ εἰσαγαγὼν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν καὶ κάθαρσιν τῶν μετάλλων πολλὰς τελειοποιήσεις, καὶ ὁ Βέλγος Van Helmont (1577—1644). Οὗτος διωρίσθη κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς, ἀλλ' ὁμολογήσας τὴν ἄγνοιάν του παρῃτήθη καὶ μετὰ πενταετεῖς μελέτας ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα μόνον χάριν φιλανθρωπίας· ἐπιδοθεὶς ὅμως εἰς χημικὰ πειράματα, ἀνεκάλυψεν ὅτι εἰς διαφόρους χημικὰς καὶ φυσιολογικὰς διεργασίας ἀναπτύσσονται καὶ ἄλλα ἀέρια, πλὴν τοῦ μόνου τοιούτου γνωστοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε τὸ καὶ μέχρι σήμερον τηρηθὲν ὄνομα gas (ἐκ τῆς λέξεως χάος). Διεῖδε καὶ ἐτόνισε τὴν μεγάλην σημασίαν, ἣν ἔχουν διὰ τὸν ζωικὸν καὶ φυτικὸν κόσμον αἱ ζυμώσεις, περιέγραψε τὸ ἐκ τούτων ἀναπτυσσόμενον ἀέριον, ὅμοιον πρὸς τὸ κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ ἄνθρακος παραγόμενον, ὅπερ ὠνόμασεν *ἄγριον ἀέρα*, καὶ πρῶτος ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ φλὸξ εἶναι ἀέριον καιόμενον. Διὰ πάντων τούτων συνέβαλε κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πειραματικῆς ἐρεύνης. Τὰ μικρὰ οὐχ ἧττον κέρδη, τὰ ὁποῖα ἀπεκόμισεν ἡ χημεία ἐκ τῆς τοιαύτης μονομεροῦς ἐρεύνης, ἤγαγον ἄνδρας εὐρυτέρων βλέψεων εἰς τὴν ἀληθῆ ὁδὸν τῆς καλλιεργείας αὐτῆς ὡς ἰδίας αὐτοτελοῦς ἐπιστήμης. Ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἡ νέα τροπὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν Ἰρλανδὸν Boyle (1626—1691). Σκοπὸς τῆς χημείας, εἶπε, πρέπει νὰ εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ συλλογὴ παρατηρήσεων καὶ ἡ πειραματικὴ ἔρευνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀποφυγὴ θεωριῶν, ὧν ἡ ἀκρίβεια δὲν ἐδοκιμάσθη. Οὗτος, καταρρίψας τὴν περὶ στοιχείων θεωρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἀλχημιστῶν, προσέδωκεν εἰς τὸ στοιχεῖον τὴν σημερινὴν αὐτοῦ ἔννοιαν. Πρῶτος αὐτὸς ἐξήγησε τὴν θερμότητα μηχανικῶς διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς μοριακῆς κινήσεως· ἐδέχετο ἐπίσης ὅτι αἱ χημικαὶ ἑνώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσε τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν, γίνονται μεταξὺ ἐλαχίστων μοριδίων τῆς ὕλης (Korpuskeln). Ὑπ' αὐτοῦ ὡσαύτως εἰσήχθη ὁ ὅρος *ἀνάλυσις* καὶ ἀνευρέθη ὁ περίφημος φερώνυμος νόμος τῶν ἀερίων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐνεφύσησε νέον θετικὸν πνεῦμα εἰς τὴν χημείαν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἐποχήν του ἀκόμη ἔπλεεν εἰς νέφη ὑπερκόσμια, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργει ἡ φαντασία. Τὰ μέταλλα συνεβόλιζον διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πλανητῶν ἢ βασιλέων καὶ βασιλισσῶν· ὁ ὑδράργυρος λ. χ. περιεγράφετο ὡς Ἑρμῆς μετὰ πτερωτῶν πεδίλων (πτητικότης), φλεγόμενος ἐπὶ λόφου, ὁ ὁποῖος ἐφίλει τὸν οὐρανὸν (ἐξάχνωσις), ὁ κασσίτερος ἐχαρακτηρίζετο διὰ τοῦ ὀνόματος «διάβολος τῶν μετάλλων». Αἱ διαλύσεις, αἱ κρύσεις, αἱ κρυσταλλώσεις, περιεγράφοντο ὡς ἐχθρικαὶ συμπλοκαὶ ἢ ἐρωτικαὶ συναντήσεις πρασίνων δρακόντων ἢ ἐρυθρῶν λεόντων, ἡγεμονικῶν μνηστήρων καὶ θελκτικῶν παρθένων. Τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, τὸ ἅλας τῆς φρονήσεως, νεκραὶ κεφαλαὶ κλπ. ἦσαν τὰ ὀνόματα κοινοτάτων χημικῶν ἑνώσεων. Ὁ Boyle, προτρέξας ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα τῆς ἐποχῆς του, ἔδωκε τὴν ἀληθῆ κατεύθυνσιν εἰς τὴν χημικὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν καὶ ἠκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς πειραματισταί. Ἀναφέρομεν ἐκ τούτων τὸν Ὁλλανδὸν Bœrhave (1668—1738) διὰ μακρᾶς σειρᾶς πειραμάτων ἐκριζώσαντα τὰς ἀλχημιστικὰς πλάνας καὶ καταδείξαντα τὴν μὴ ὑλικὴν φύσιν τῆς θερμότητος.

Ἡ ἔρευνα τῆς φύσεως τῆς θερμότητος, ἥτις παρακολουθεῖ τὰ χημικὰ φαινόμενα, ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς ἱδρύσεως παραβόλου θεωρίας, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν τρίτην περίοδον τῆς χημείας, τὴν κληθεῖσαν φλογιστικὴν (ΙΗ' αἰών). Ἱδρυτὴς τῆς θεωρίας ὑπῆρξεν ὁ Γερμανὸς Stahl (1660—1734), ἐμπνευσμένος ἐπιστήμων καὶ διδάσκαλος, μεταδώσας τὸν ἐπιστημονικόν του ἐνθουσιασμὸν εἰς ἀνταξίους μαθητάς. Κατὰ τὴν φλογιστικὴν θεωρίαν (1697) αἱ διάφοροι καύσεις συνίστανται εἰς τὴν ἐκφυγὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων φανταστικοῦ τινος στοιχείου, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο *φλογιστόν*. Σαφῆ περὶ αὐτοῦ ἰδέαν δὲν εἶχεν. Ἦτο ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός, ὅστις ἐξήγει τὰ ἀνεξήγητα (λόγῳ τῆς ἀγνοίας κυρίως τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὀξυγόνου καὶ τῆς συμμετοχῆς του κατὰ τὰς καύσεις) κατὰ τρόπον πολλάκις ἀντίθετον πρὸς τὰ πράγματα καὶ ὁδηγοῦντα εἰς θεμελιώδεις πλάνας. Οὕτω λ. χ. τὰς *τέφρας*, ὡς ἐκάλουν τότε τὰ μεταλλικὰ ὀξείδια, ἡ θεωρία ὑπελάμβανεν ὡς στοιχεῖα καὶ τὰ περιεχόμενα μέταλλα ὡς ἑνώσεις αὐτῶν μετὰ φλογιστοῦ. Καίτοι ἡ θεωρία ὑπῆρξεν ἀσύστατος, ἔσχεν ὅμως ὀπαδοὺς διαπρεπεστάτους χημικούς, οἵτινες, ἐπὶ τοῦ πειράματος πάντοτε βασιζόμενοι, κατέληξαν εἰς σπουδαιοτάτας ἀνακαλύψεις, ὧν σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ τῶν ἀερίων ὑπὸ Ἄγγλων κυριώτατα χημικῶν γενομένη περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἰδιαιτέρως ἡ ἐποχὴ αὕτη ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς χημείας *περίοδος τῆς πνευματικῆς χημείας*. Οἱ μέγιστοι τῶν ἀντιπροσώπων ταύτης εἶναι οἱ Ἄγγλοι Black (1728—1799), Cavendish (1731—1810) καὶ Pristley (1733—1804). Ὁ Black ἐξηκρίβωσε τὰ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ἐπέτυχε τὴν σύνθεσιν τῶν στερεῶν αὐτοῦ ἑνώσεων, τῶν ἀνθρακικῶν ἁλάτων καὶ εὗρε τὴν λανθάνουσαν θερμότητα. Τοῦ Cavendish ἡ κυριωτέρα ἀνακάλυψις ὑπῆρξεν ἡ τοῦ ὑδρογόνου καὶ ἡ ἐκ τούτου καὶ ὀξυγόνου σύνθεσις τοῦ ὕδατος. Ὁ Pristley ἀνεκάλυψε τὸ ὀξυγόνον καὶ πολλὰ σύνθετα ἀέρια, ὡς τὸ διοξείδιον τοῦ θείου, τὴν ἀμμωνίαν, τὸ ὑδροχλώριον, καὶ ἐτελειοποίησε τὰ μέσα τῆς ἀπομονώσεως καὶ σπουδῆς αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ ἔτος (1774) ἀνεκάλυπτεν, ἀνεξαρτήτως τοῦ Pristley, ὁ μέγας Σουηδὸς χημικὸς Scheele τὸ ὀξυγόνον διὰ θερμάνσεως τοῦ πυρολουσίτου, ἐνῷ ὁ Pristley παρεσκεύασεν αὐτὸ διὰ θερμάνσεως ὀξειδίου τοῦ ὑδραργύρου. Ὁ αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὰ στοιχεῖα χλώριον, μαγγάνιον καὶ βάριον.

Νεωτέρα ἐποχή. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ζυγοῦ ὡς βασάνου πάσης χημικῆς ἀντιδράσεως ὁ Lavoisier ἐθέσπισε, κατόπιν πολλῶν πειραμάτων, τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης. Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὀξυγόνου, τοῦ ὁποίου εἶχε διίδει τὴν ὕπαρξιν (1772) ἐν τῷ ἀέρι, ἐξήγησε τὰ φαινόμενα τῆς καύσεως καὶ ἐξετόπισε τὴν χίμαιραν τοῦ φλογιστοῦ, διὰ τῆς ἑρμηνείας δὲ τῶν φαινομένων τῆς ἀναπνοῆς ἐγένετο εἷς τῶν θεμελιωτῶν τῆς φυσιολογίας. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης ὁ Lavoisier εὗρε τὸ μέσον, ὅπως προσδώσῃ εἰς τὴν χημικὴν ἔρευναν τὴν δύναμιν τῆς μαθηματικῆς διατυπώσεως τῶν χημικῶν φαινομένων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν χημικῶν τύπων καὶ ἐξισώσεων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος μετέδωκε τὴν διαύγειαν καὶ τὴν σαφήνειαν τοῦ πνεύματός του καὶ ἐπέβαλε τὴν μέθοδον καὶ τὸ σύστημα εἰς τὰς ἐν χαώδει καταστάσει διατελούσας χημικὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του. Ραγδαῖαι ἐπηκολούθησαν μετὰ ταῦτα αἱ ἀνακαλύψεις. Εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἐστερεοῦντο τὰ θεμέλια τῆς νεωτέρας χημείας διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῶν βασικῶν νόμων αὐτῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων Gay-Lussac καὶ Proust καὶ τοῦ Ἄγγλου Δάλτωνος. Ἔκτοτε ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἀνακαλύψεις πλουτίζουν τὴν χημείαν. Ὁ Davy ἐκπλήττει τὸν χημικὸν κόσμον διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἀλκαλίων. Ἀνακαλύπτονται τὰ ἀνάλογα πρὸς τὸ χλώριον στοιχεῖα ἰώδιον καὶ βρώμιον. Τὸ συστηματικὸν πνεῦμα τοῦ μεγάλου Σουηδοῦ χημικοῦ Berzelius πλουτίζει, τακτοποιεῖ καὶ εὐρύνει τὴν ἀκτῖνα τῆς ἐπιστήμης τοῦ Lavoisier εἰς τὴν ὀργανικὴν χημείαν, ἐν τῇ σπουδῇ τῆς ὁποίας εἰσάγει τὰς *ῥίζας*, ἤτοι συμπλέγματα στοιχείων, ἅτινα δρῶσιν ὥς τι στοιχεῖον (1817). Αἱ ῥίζαι ἐθεωρήθησαν ὡς ἄλλα στοιχεῖα τῶν ὀργανικῶν σωμάτων καὶ ἡ ὀργανικὴ χημεία ἐκλήθη *χημεία τῶν συνθέτων ῥιζῶν* (Liebig, 1803—1873). Ὁ Laurent (1807—1883) περαιτέρω διακρίνει εἰς τὰς ὀργανικὰς ἑνώσεις ἀμεταβλήτους πυρῆνας, ὁ Gerhardt ὑπάγει πάσας τὰς ὀργανικὰς εἰς ὀλίγους θεμελιώδεις τύπους, ὁ Dumas (1800—1884) εἰσάγει τὴν θεωρίαν τῆς ἀντικαταστάσεως καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ ἐργασιῶν του ὡς καὶ τοῦ Liebig, ἐν Γερμανίᾳ, συμβάλλει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν καλλιέργειαν τῆς ὀργανικῆς χημείας. Οὕτω θεμελιοῦται ἐπιστημονικῶς ἡ ὀργανικὴ χημεία. Ἡ μυστηριώδης ζωϊκὴ δύναμις, ἡ ὁποία καὶ ὑπὸ τοῦ Berzelius ἐπιστεύετο ὡς ἰδία δύναμις ἄγνωστος διέπουσα τὴν σύνθεσιν τῶν ὀργανικῶν σωμάτων, ἐκτοπίζεται. Τὸ πρῶτον τραῦμα κατηνέχθη διὰ τῆς τεχνητῆς συνθέσεως τῆς οὐρίας ὑπὸ τοῦ Wöhler (1828), τὸ ὁριστικὸν διὰ τῆς τεχνητῆς συνθέσεως τοῦ ὀξεικοῦ ὀξέος ὑπὸ τοῦ Kolbe (1845) καὶ ἰδίως τῆς ἐξ ἁπλῶν ἀνοργάνων συστατικῶν, ὑδρογόνου, ἄνθρακος, μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος κλπ., συνθέσεως σειρᾶς ὀργανικῶν ἑνώσεων ὑπὸ τοῦ Berthelot μέχρι τῶν λιπῶν καὶ πολυατομικῶν πνευμάτων. Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων τὸ δεύτερον κυρίως ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος χαρακτηρίζει ὁ πυρετὸς τῆς ὀργανικῆς συνθέσεως. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν *ἰσομερειῶν* κυρίως ἔφερε τοὺς ὀργανικοὺς εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν συντακτικῶν τύπων τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων, κατ' ἀρχὰς τῶν ἁπλουστέρων, βαθμηδὸν δὲ καὶ μέχρι τῶν πολυπλοκωτάτων. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ συντακτικοῦ τύπου ὀργανικῆς ἑνώσεως εἶναι ὁ ἀναπόφευκτος ὅρος πρὸς τεχνητὴν ἀναδημιουργίαν αὐτῆς. Αἱ θεωρίαι τοῦ Würz, τοῦ Dumas, ἡ τοῦ Kekulé, ὡς πρὸς τὴν τετρατομικότητα τοῦ ἄνθρακος καὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἑξατομικῶν πυρήνων τῶν κυκλικῶν ἑνώσεων καὶ τέλος ἡ ὑπὸ τῶν Lebel καὶ Vaut' Holf ἐπέκτασις τῶν ἐπὶ ἐπιπέδου τύπων καὶ ἐπὶ τοῦ χώρου, καὶ ἵδρυσις οὕτω τῆς *στερεοχημείας* διηύρυναν τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐρεύνης. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ὀργανικὴ σύνθεσις **ἐκαλλιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην** χώραν ἐν Γερμανίᾳ.

Ἡ συνθετικὴ παρασκευὴ χρωστικῶν ἑνώσεων ἀπησχόλησε κατ' ἀρχὰς ἰδιαιτέρως τοὺς ὀργανικοὺς χημικούς. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀνιλίνης ὑπὸ τοῦ Runge κατ' ἀρχὰς ὑπεβοήθησε τὴν τεχνητὴν σύνθεσιν σειρᾶς ὅλης ποικιλωτάτων χρωμάτων (Hofmann)· ἡ ἐπίτευξις τῆς συνθέσεως τῆς ἀλιζαρίνης (1868) ὑπὸ τῶν Craebe καὶ Liebermann, τοῦ ἰνδικοῦ (Beyer, Heumann) καὶ πολυαρίθμων αὐτοῦ ποικιλιῶν, τῆς πορφύρας τῶν ἀρχαίων καὶ μυριάδων ἄλλων χρωστικῶν οὐσιῶν, ἀκόμη καὶ χρωστικῶν οὐσιῶν τῆς χλωροφύλλης, τοῦ αἵματος, τῶν ἀνθέων κλπ., ὑπῆρξαν τὸ ἐπιστέγασμα τῶν καταβληθεισῶν προσπαθειῶν.

Μετὰ τὸν Berthelot περιώνυμος καὶ κορυφαῖος ἐν τῇ ὀργανικῇ συνθέσει ἀνεδείχθη ὁ Αἰμίλιος Fischer, καθηγητὴς ἐν Βερολίνῳ, ἐπιτυχὼν τὴν τεχνητὴν σύνθεσιν τοῦ σταφυλοσακχάρου καὶ τοῦ ὀπωροσακχάρου (1893), τῆς καφεΐνης καὶ τῆς θεοβρωμίνης ἐκ τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος καὶ τέλος πολυπλόκων ἑνώσεων ἀναλόγων πρὸς τὰ λευκώματα, τῶν ὁποίων διηυκρίνησε τὴν σύστασιν. Ἄλλας θαυμασίας συνθέσεις ἀναφέρομεν τὰς τῶν διαφόρων φαρμάκων, ὡς τῆς κοκκαΐνης, τῆς ἀδρεναλίνης καὶ μυριάδων νέων, μὴ ἀπαντώντων ἐν τῇ φύσει ἀντιπυρετικῶν, ἀντισηπτικῶν, πραϋντικῶν, ἀναισθητικῶν κλπ., τινὰ τῶν ὁποίων, χρησιμεύσαντα πρὸς καταστροφὴν εἰδικῶν νοσηρῶν παρασίτων τοῦ ὀργανισμοῦ (Salvarsan), ἐνεκαινίασαν νέαν θεραπευτικὴν μέθοδον, τὴν *χημειοθεραπείαν*· ἐπίσης τὴν τεχνητὴν σύνθεσιν αἰθερίων ἐλαίων καὶ εὐόσμων προϊόντων τῆς ἀρωματοποιίας, ὡς τῆς βανιλίνης, τοῦ ἀρώματος τῶν ἴων, τῆς ἴριδος, τοῦ ὑακίνθου, τῶν ῥόδων, τοῦ τεχνητοῦ μόσχου· ὡσαύτως ἐκρηκτικῶν, φωτογραφικῶν καὶ ἄλλων ὑλῶν· τέλος ἀναφέρομεν τὴν τεχνητὴν σύνθεσιν τῆς καφουρᾶς, τῆς ταννίνης, τῆς τεχνητῆς μετάξης, πετρελαίου, καουτσοὺκ καὶ ἄλλων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τεχνητῶν ἑνώσεων τῆς ὀργανικῆς χημείας ἐγγίζει σήμερον τὰς 300.000.

Ἐν τῇ ἀνοργάνῳ χημείᾳ ἐπετεύχθησαν ὡσαύτως βιομηχανικαὶ συνθέσεις ἐκ τῶν ἁπλουστάτων συστατικῶν, γενόμεναι ἀφορμὴ πρὸς ἵδρυσιν ἀπὸ εἰκοσαετίας τεραστίων βιομηχανιῶν, ὡς ἡ σύνθεσις τῆς ἀμμωνίας ἐξ ὑδρογόνου καὶ ἀζώτου, τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος πάλιν ἐκ ταύτης ἢ ἐκ τοῦ ἀέρος κ. λ. Παρὰ τὴν ῥαγδαίαν πρόοδον ἐν τῇ ὀργανικῇ συνθέσει, καὶ αἱ πρόοδοι ἐν τοῖς λοιποῖς κλάδοις τῆς καθαρᾶς χημείας δὲν ὑστέρησαν κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα (περὶ τοῦ θεωρητικοῦ μέρους βλ. λ. *φυσικοχημεία*).

Ἐν τῇ ἀνοργάνῳ χημείᾳ σημαντικωτάτην πρόοδον ἀπετέλεσεν ἡ ἀνεύρεσις νέων στοιχείων, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν σπουδαιοτέραν θέσιν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν νέων ἀπροβλέπτων πεδίων ἐρεύνης κατέλαβεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ *ῥαδίου* καὶ τῶν ἄλλων ἀκτινεργῶν στοιχείων καὶ ἡ εὐρυτέρα ἔρευνα καὶ ἐφαρμογὴ τῶν καταλυτῶν. Ἐκ δὲ τῶν γενομένων προόδων κατὰ τὸν σημερινὸν αἰῶνα, αἱ πλέον ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ ἐπιτευχθεῖσαι εἰς τὴν χημείαν τῶν κολλοειδῶν καὶ τῆς ἐσωτερικῆς συντάξεως τῶν ἀτόμων.

Εἰς τὴν ἀνακάλυψιν νέων στοιχείων συνέβαλον δύο κυρίως γεγονότα, ἡ ὑπὸ τῶν Bunsen καὶ Kirchoff ἱδρυθεῖσα *φασματοσκοπία* καὶ τὸ *περιοδικὸν σύστημα* τῶν στοιχείων. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἕκαστον στοιχεῖον διαπυρούμενον μέχρι φωτοβολίας παρέχει ἴδιον χαρακτηριστικὸν φάσμα κατὰ τρόπον λίαν εὐαίσθητον, κατωρθώθη ἡ διὰ τοῦ φασματοσκοπίου καθοδήγησις πρὸς ἀνεύρεσιν νέων στοιχείων. Οὕτως ὑπὸ τοῦ Bunsen ἀνεκαλύφθησαν, εἴς τινα μεταλλικὰ ὕδατα καὶ κατόπιν εἰς ὀρυκτά τινα, τὸ καίσιον (1860) καὶ τὸ ῥουβίδιον (1861), ὑπὸ τοῦ Crookes τὸ θάλλιον (1861), περαιτέρω τὸ ἴνδιον (1863) κλ. Ἐπίσης τὸ *περιοδικὸν* σύστημα (βλ. λ.), προλέγον τὴν ὕπαρξιν ὡρισμένων στοιχείων μὲ καθωρισμένας ἰδιότητας, ὡδήγησεν εἰς τὴν εὕρεσιν πολλῶν νέων στοιχείων. Ἔκτοτε ἀνεκαλύφθησαν πλεῖστα σπάνια στοιχεῖα ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν σπανίων γαιῶν. Ἐκ τούτων τινὰ εὗρον ἀξιοσημειώτους ἐφαρμογάς, λ. χ. διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν φωτοβολίδων ὑπὸ τοῦ Auer (δημήτριον, θόριον) ἢ τὴν ἀκτινεργὸν δύναμιν (θόριον, μεσοθόριον). Ἡ ἀνακάλυψις, τέλος, φθίνοντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τοῦ ῥαδίου ὑπὸ τοῦ Curie καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ ἐσημείωσε νέαν ἐποχὴν διὰ τὴν χημείαν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς καταλύτας, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1823 ὁ Dobereiner εἶχεν ἐφεύρει λύχνον αὐτομάτου ἀναφλέξεως τοῦ ὑδρογόνου διὰ τῆς ἁπλῆς παρουσίας λευκοχρύσου λεπτῶς μεμερισμένου. Πολὺ βραδύτερον ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν καταλυτῶν, ἤτοι σωμάτων τὰ ὁποῖα διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν μόνης ἐπιταχύνουν ἐξαιρετικῶς βραδέως χωροῦσαν ἀντίδρασιν, δυναμένην νὰ λάβῃ χώραν εἰς συνήθη πολλάκις θερμοκρασίαν, ἐνῷ ἄνευ τοῦ καταλύτου ἀπαιτεῖται λίαν ὑψηλή, ὡς εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα. Πάμπολλοι μεταλλικαὶ οὐσίαι, καὶ ὑγραὶ ἔτι, χρησιμοποιοῦνται ὡς καταλύται καὶ πάμπολλαι χημικαὶ συνθέσεις βιομηχανικαὶ ἐπιτυγχάνονται τῇ συνεργίᾳ καταλυτῶν· ἀναφέρομεν τὴν

Digitized by Google

βιομηχανικὴν παρασκευὴν τοῦ θειικοῦ ὀξέος, τῆς ἀμμωνίας, τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος ἐξ ἀμμωνίας, τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ νικελίου ἐν τῇ ὀργανικῇ ὡς καταλύτου πρὸς σύνθεσιν πλείστων ὀργανικῶν ἐνώσεων διὰ προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως ὑδρογόνου κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Sabatier κλ. Ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἔχουν αἱ καταλυτικαὶ δράσεις ἐν τῇ βιολογίᾳ, διότι πᾶσαι σχεδὸν αἱ βιοχημικαὶ δράσεις τελοῦνται ἐν χαμηλῇ θερμοκρασίᾳ, συνήθως πολὺ ταχέως, διὰ τῆς μεσολαβήσεως καταλυτῶν (ζυμώσεις, καύσεις ἐν τῷ ὀργανισμῷ, σύνθεσις καὶ ἀποσύνθεσις λευκωμάτων κλ.). Τὰ κολλοειδῆ σώματα ἐπίσης ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον εὐρυτάτης ἐρεύνης, χαρακτηριστικῆς τῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Κ΄ αἰῶνος προσπαθειῶν τῆς χημείας. Τὴν κολλοειδῆ κατάστασιν εἶχεν ἤδη χαρακτηρίσει εἰς τὴν κόλλαν καὶ παρόμοια σώματα ὁ Graham (1805—1869). Ἡ μεγάλη ἔκτασις αὐτῆς εἰς τὰ ὠργανωμένα σώματα, ἅτινα σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀποτελοῦνται ἀπὸ κολλοειδῆ, ἡ παρασκευὴ μετάλλων καὶ ἑνώσεων μεταλλικῶν ὑπὸ κολλοειδῆ μορφήν, ἡ σπουδὴ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν, καὶ ἰδίᾳ ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὴν ζωήν, εἶναι κατακτήσεις κυρίως τῶν τριῶν τελευταίων δεκαετηρίδων.

Τὸ ἕτερον θέμα, ὅπερ ἐξαιρετικῶς χαρακτηρίζει τὰς προσπαθείας τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν, κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα, εἶναι ἡ *χημεία τοῦ ἀτόμου*. Ἡ κατὰ τὴν μεταστοιχείωσιν τῶν ἀκτινεργῶν στοιχείων ἀκτινοβολία τῶν ἀκτίνων α και β, ἤτοι ἠλεκτρικῶν φορτίων θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν μὲ χαρακτηριστικὴν μᾶζαν, ἔσχον ὡς ἀναγκαῖον συμπέρασμα ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσι συστατικὰ τῶν ἀτόμων παντὸς στοιχείου. Ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ἀφ' ἑτέρου παρέκκλισις τῶν ἀκτίνων α ἐκπεμπομένων διὰ μέσου διαφόρων στοιχείων ἐχρησίμευσε πρὸς μέτρησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φορτίων τοῦ ἀτόμου ἑκάστου στοιχείου. Ἐντεῦθεν κατ' ἀρχὰς ὁ Thomson καὶ κατόπιν ὁ Rutherford ἵδρυσαν τὴν θεωρίαν τῆς ἐσωτερικῆς συντάξεως τοῦ ἀτόμου. Κατὰ ταύτην τὸ ἄτομον ἀποτελεῖ οἱονεὶ πλανητικὸν σύστημα. Εἰς τὸ κέντρον (τὸν πυρῆνα) εἶναι ἐν στενοτάτῳ χώρῳ συγκεντρωμένα τὰ θετικὰ φορτία (πρωτόνια), τινῶν τῶν ὁποίων τὸ φορτίον ἐξουδετεροῦται δι' ἀριθμοῦ τινος ἠλεκτρονίων, περὶ αὐτὸ δὲ εἰς διαφόρους τροχιὰς περιφέρονται ἠλεκτρόνια. Τὰ εἰς τὰς ἐξωτέρας τροχιὰς ἠλεκτρόνια δύνανται διὰ φυσικῶν μέσων νὰ ἀποσπασθῶσιν οὐχὶ δυσκόλως, κατὰ δὲ τὰς χημικὰς δράσεις αἱ σχηματιζόμεναι ἑνώσεις λαμβάνουσι τὴν νέαν αὐτῶν μορφὴν δι' ἀνταλλαγῆς ἠλεκτρονίων καὶ νέας συνεπῶς διαμορφώσεως τῶν ἠλεκτρονίων. Τὴν θεωρίαν τοῦ Rutherford συνεπλήρωσε βραδύτερον ὁ Bohr, ἰδίως ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῶν τροχιῶν τῶν ἠλεκτρονίων εἰς τὰ ἁπλούστερα τῶν ἀτόμων. Κ. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗΣ

— **χημεία τῶν τροφίμων**· βλ. *βρωματοχημεία*.

χημεῖον (τό). Τὸ ἐργαστήριον τοῦ χημικοῦ. Κατ' ἐπέκτασιν τὸ πανεπιστημιακὸν ἵδρυμα, ἔνθα διδάσκεται ἡ χημεία (βλ. καὶ λ. *Πανεπιστήμιον*, τ. ΙΘ΄, σ. 522 γ΄).

—**χημεῖον, *Γενικὸν — Κράτους***· βλ. λ. *Χημικὴ* ὑπηρεσία κράτους καὶ *Χημικὸν* ἐργαστήριον ὑπουργείου Οἰκονομικῶν.

χημειοτροπικός, *—ή, —όν*· ὁ κεκτημένος τὴν ἰδιότητα τοῦ χημειοτροπισμοῦ.

χημειοτροπισμὸς (ὁ). Ἡ διὰ χημικῶν μέσων ἐπενέργεια ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἰδιοτήτων τῶν φυτῶν.

χημερίνα (ἡ) (Chemerina) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαινιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραίας μικροσώμους ψυχάς, ἀπαντώσας πολλαχοῦ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης.
Δ. Ν. Π.

Χῆμι. Ἓν τῶν ὀνομάτων τῆς *Αἰγύπτου* (βλ. λ., τ. Β΄, σελ. 506 γ΄).

Χήμι *[Γεωγρ.]*. Παράκτιον ὄρος τῆς Εὐβοίας πρὸς τὸ Αἰγαῖον (ὑψ. 700), μεταξὺ τῶν χωρίων Στουπαῖοι καὶ Σκούασι. Ι. Σ. Ε.

χημιατρεία (ἡ). Καθορίζεται οὕτω παλαιὰ θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς ἰσχυρίζοντο ὅτι πάντα τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα ἐξηγοῦντο ὑπὸ τῶν χημικῶν ἀντιδράσεων. Μ. Ν. Κ.

χημικοθεραπεία (ἡ). Μέθοδος θεραπείας τῶν νόσων, καὶ ἰδίᾳ τῶν λοιμωδῶν, χρησιμοποιοῦσα τὰς χημικὰς συγγενείας ἐνίων σωμάτων πρὸς τὰ ζῶντα ὄντα. Ἡ μέθοδος εἶναι παλαιὰ ὡς πρὸς τὸν ὑδράργυρον, τὸν σίδηρον, τὸ ἀντιμόνιον κλπ., ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δραστικῶν στοιχείων τῶν φυτῶν, τῶν ἀλκαλοειδῶν καὶ τῶν γλυκοσιδῶν, αὕτη εἰσῆλθεν εἰς ὁδὸν ἐπιστημονικωτέραν, ἀπολήξασα εἰς ἀξιοσημείωτα ἀποτελέσματα. Αἱ πρῶται ἐπὶ τῆς χημικοθεραπείας ἔρευναι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Γάλλων Dujardin-Beaumetz καὶ G. Bardet οἵτινες ἀπέδειξαν ὅτι αἱ φαρμακοδυναμικαὶ ἰδιότητες ἐνίων σωμάτων εὑρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν χημικὴν αὐτῶν σύνθεσιν. Βραδύτερον ὁ Ehrlich παρετήρει τὴν ἀξιόλογον συγγένειαν χρωμάτων τινῶν τῆς ἀνιλίνης εἰς ἱστολογικὰ παρασκευάσματα, καθ' ἣν ἡ αὐτὴ χρωστικὴ οὐσία ἠδύνατο νὰ δώσῃ χρώσεις λίαν διαφόρους εἰς τὰ διάφορα στοιχεῖα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κυττάρου. Συνεπέρανε δ' ἐκ τούτου ὅτι ἡ τοιαύτη συγγένεια τῶν χρωστικῶν δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ὑφίσταται διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ παρὰ τοῖς ἀχρόοις σώμασιν, ἐντεῦθεν δὲ προέβη εἰς μακροὺς πειραματισμοὺς πρὸς ἀνακάλυψιν σωμάτων τινῶν ἐχόντων τὰς ἰδιότητας ταύτας. Εἰς τοὺς πειραματισμοὺς τούτους ὀφείλεται καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ «606». Αἱ χημικαὶ οὐσίαι, ἃς χρησιμοποιεῖ ἡ χημικοθεραπεία, πρέπει νὰ φονεύουν μὲν τοὺς παρασιτικοὺς ὀργανισμοὺς (παρασιτοτρόποι), ἀλλὰ νὰ μὴ βλάπτουν καὶ τὰ λοιπὰ κύτταρα τοῦ ὀργανισμοῦ, νὰ μὴ εἶναι δηλονότι ὀργανοτρόποι. Ὁ Wassermann, παραδεχθεὶς τὰς θεωρίας τοῦ Ehrlich, ἐδοκίμασε νὰ παρασκευάσῃ φάρμακον ἐξ ἠωσίνης καὶ τοξικοῦ σεληνίου, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ θεραπεύσῃ τὸν καρκίνον τῶν μυῶν. Ἀτυχῶς ἡ ἐπίδρασις τοῦ φαρμάκου κατέστρεφε μὲν τὸν ὄγκον, ἀλλ' ἐκ τῆς καταστροφῆς ἀπηλευθέρωνε καὶ καρκινώδεις τοξίνας, θανατούσας ταχέως τὸ πειραματόζῳον. Παρὰ πάντα ταῦτα, καὶ παρὰ τὸ πολύπλοκον αὐτῆς, ἡ χημικοθεραπεία ὁσημέραι τελειοποιεῖται, ἐπιδιώκουσα τὴν παρασκευὴν ἑνώσεων, αἵτινες νὰ εἰσδύωνται δυσχερῶς μὲν εἰς τὰ κύτταρα τοῦ ὀργανισμοῦ, εὐχερῶς δὲ τοὐναντίον εἰς τοὺς ἐν τῷ σώματι κατασκηνοῦντας μικροργανισμοὺς (τρυπανόσωμα, σπειροχαίτας). Τοιαῦται ἑνώσεις εἶναι, πλὴν τῆς σαλβαρσάνης (διὰ τὴν σύφιλιν καὶ τὸν ὑπόστροφον πυρετόν), ἡ ἐμετίνη (διὰ τὴν ἀμοιβαδοειδῆ δυσεντερίαν), ἡ ὀπτοχίνη (διὰ τὴν ἑλονοσίαν κλπ.) καὶ ἄλλαι. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

χημικοθεραπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν διὰ τῆς χημείας θεραπευτικήν.

χημικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χημείαν, ὁ τῆς χημείας: «χημικὴ μέθοδος»· ‖ ***χημικὸς*** (ὁ)· ὡς οὐσ., ὁ ἐπαγγελλόμενος τὴν χημείαν, ὁ ἀσκῶν τὴν χημείαν ὡς τέχνην ἢ ἐπιστήμην.—Ἐπίρρ. ***χημικῶς***.

—**χημικὰ *λιπάσματα***· βλ. λ. *λιπάσματα*.

—**χημικὰ *σύμβολα***. Ταῦτα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος τῶν διαφόρων χημικῶν στοιχείων. Ὅταν τὸ ὄνομα δύο στοιχείων ἀρχίζῃ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος, προστίθεται τότε καὶ δεύτερον ψηφίον πρὸς διάκρισιν. Οὕτω λ. χ. τὸ ὑδρογόνον (Hydrogenium) παρίσταται διὰ τοῦ H, τὸ ὀξυγόνον (Oxygenium) διὰ O, τὸ ἄζωτον (Nitrogenium) διὰ N κλπ. Τὰ σύμβολα παριστοῦν οὐχὶ μόνον τὸ εἶδος τοῦ στοιχείου, ἀλλὰ καὶ τὸ σχετικὸν βάρος αὐτοῦ, διὰ μικροῦ δὲ δείκτου, γραφομένου δεξιὰ καὶ κάτω τοῦ στοιχείου, παρίσταται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων τοῦ στοιχείου. Ἡ εἰσαγωγὴ τῶν σχετικῶν συμβόλων εἰς τὴν χημείαν διηυκόλυνε πολὺ τὴν ἀναγραφὴν τῆς συστάσεως τῶν χημικῶν ἑνώσεων, ὡς καὶ τῶν χημικῶν ἐξισώσεων (βλ. καὶ λ. *χημεία*). Σ. Γ.

—**χημικαὶ *δοκιμασίαι ὑλικῶν***. Δοκιμασίαι γινόμεναι (ἄλλοτε καὶ σήμερον ἐνίοτε) πρὸς προσδιορισμὸν τῆς συστάσεως τῶν ὑλικῶν (μετάλλων κλπ.), ἐμπειρικαὶ ἢ στηριζόμεναι εἰς τὴν ἀναλυτικὴν χημείαν. Οὕτω, χημικὴ δοκιμασία ἐμπειρικὴ εἶναι ἡ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ μολύβδου μεταλλεύματος ἢ προϊόντος καμινείας διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ τῇ προσθήκῃ ἀνθρακικοῦ νατρίου καὶ τρυγίας ἐντὸς χωνευτηρίου σιδηροῦ ἐρυθροπυρουμένου, ἥτις παρέχει περιεκτικότητα μολύβδου κατωτέραν τῆς πραγματικῆς, ἀλλ' ὁμοίαν περίπου πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῆς μεταλλουργικῆς ἐπεξεργασίας. Ἐπίσης ἡ τῆς κυπελλώσεως δοκιμίου μολύβδου πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ὑπάρχοντος ἀργύρου.

Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις παρέχει μὲν τὰ ἀκριβῆ συστατικὰ προϊόντος μεταλλικοῦ ἢ ἄλλου βιομηχανικοῦ, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν τῶν διαφόρων συνιστώντων σωμάτων αὐτῶν κεχωρισμένως, ὡς προκειμένου περὶ ἀνομοιογενῶν τὴν ὑφὴν κραμάτων, ὁπότε εἶναι ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἀνάλυσις καὶ δι' ἄλλων δοκιμασιῶν. Θ. Χ.

—**χημικαὶ *ἐξισώσεις*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ἐξίσωσις* (τ. ΙΑ΄, σ. 267 γ).

—**χημικὴ *ἀλλοίωσις***. Πᾶσα ἀλλοίωσις τῆς χημικῆς συστάσεως σώματός τινος ἢ τῆς κατασκευῆς τοῦ μορίου (συντάξεως) χημικῆς τινος ἑνώσεως.
Σ. Γ.

—**χημικὴ *ἀντιδοσία***. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου χαρακτηρίζεται ἡ ἐπὶ διαφόρων δηλητηριάσεων ἐξουδετέρωσις τῆς δράσεως τοῦ δηλητηρίου δι' οὐσιῶν, αἵτινες ἀντιδρῶσαι μετὰ τοῦ δηλητηρίου σχηματίζουν σώματα ἐστερημένα δηλητηριώδους δράσεως ἢ ὁπωσδήποτε ὀλιγώτερον τοξικά. Οὕτω χημικῶς δρῶντα ἀντίδοτα εἶναι αἱ διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ὀξέων ἢ τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων χορηγούμεναι βασικαὶ ἢ ὄξινοι οὐσίαι, αἱ δεψικαὶ οὐσίαι, αἱ χορηγούμεναι ἐπὶ δηλητηριάσεως δι' ἀλκαλοειδῶν κ. λ. π. Κ. Γ. Μ.

—**χημικὴ *ἰσορροπία***. Κατὰ τὰς διαφόρους χημικὰς ἀντιδράσεις τῶν σωμάτων ἐπέρχεται στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἐμφανίζεται μεταβολὴ μεταξὺ τῶν ἀντιδρώντων σωμάτων καὶ τῶν ἐκ τῆς μεταβολῆς αὐτῶν σχηματισθέντων νέων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην λέγομεν ὅτι ἐπέρχεται *χημικὴ ἰσορροπία*. Αὕτη, τοῦτο ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὴν μηχανικὴν ἰσορροπίαν, ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ ἐξωτερικαὶ συνθῆκαι δὲν μεταβάλλονται (ἐνταῦθα ἡ πίεσις καὶ ἡ θερμοκρασία), καὶ τὸ ὅλον χημικὸν σύστημα δὲν μεταβάλλεται.

Τα κατὰ τὴν χημικὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμει τῆς μεταξὺ αὐτῶν χημικῆς συγγενείας ἀντιδρώντων σωμάτων ἐρευνῶνται κατὰ δύο μεθόδους, ἀναλόγως μὲ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν μηχανικήν, ἤτοι τὴν *στατικὴν* καὶ τὴν *κινητικήν*, αἵτινες ἀπαρτίζουν ἴδιον κλάδον τῆς φυσικῆς χημείας, τὴν *χημικὴν μηχανικήν*. Ὡς βάσις τῆς ἐρεύνης τῶν νόμων καὶ φαινομένων τῆς χημικῆς μηχανικῆς χρησιμεύει πρὸ πάντων ὁ νόμος τῆς ἐπιδράσεως τῆς μάζης ἐπὶ τῶν χημικῶν ἀντιδράσεων. Τὴν ἐπίδρασιν ταύτην διέγνωσε καὶ ἐμελέτησε πρῶτος ὁ Berthollet (1801), εὐρύτερον ὅμως, τόσον θεωρητικῶς ὅσον καὶ πρακτικῶς, διηρεύνησαν οἱ Σουηδοὶ χημικοὶ Guldberg καὶ Waage, διατυπώσαντες τὸν νόμον ὅτι ἡ χημικὴ δρᾶσις σώματός τινος εἶναι ἀνάλογος τῆς δρώσης αὐτοῦ μάζης. Ὑπὸ τὸν ὅρον δρῶσα μᾶζα ἐννοεῖται ἡ εἰς την μονάδα τοῦ ὄγκου περιεχομένη ποσότης σώματός τινος, ἤτοι ἡ πυκνότης τοῦ σχετικοῦ διαλύματος, καθορίζεται δὲ αὕτη διὰ τῶν εἰς ἓν κυβικὸν ἑκατοστὸν περιεχομένων γραμμομορίων. Ἐκ τοῦ νόμου τούτου προκύπτει ἀμέσως ὅτι καμμία χημικὴ ἀντίδρασις δὲν τελειοῦται ἀπολύτως, ἀλλὰ προχωρεῖ μέχρις ὡρισμένου ὁρίου. Εἶναι φανερὸν πράγματι ὅτι, καθ' ὅσον ἀντιδρῶντα σώματα ἐξαφανίζονται ὡς τοιαῦτα καὶ νέα ἐμφανίζονται, ἐπέρχεται στιγμή, καθ' ἣν σταματᾷ πᾶσα ἀντίδρασις, καθόσον ὅταν αὐξήσῃ ἡ μᾶζα τῶν παραγομένων νέων σωμάτων ὑπεράνω ὁρίου τινός, συμβαίνει ἡ ἀντίστροφος μεταβολή. εἰς τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο ἡ σχηματιζομένη ποσότης τῶν νέων σωμάτων εἶναι ἴση πρὸς τὴν τῶν ἐξαφανιζομένων. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπερχομένη ἰσορροπία εἶναι δυναμικὴ καὶ καλεῖται χημικὴ ἰσορροπία. Ἑπομένως χημικὴ ἰσορροπία εἶναι ἡ κατάστασις, καθ' ἣν αἱ δύο ἀντίστροφοι ἀντιδράσεις φθάνουν εἰς τελικόν τι ὅριον. Τὸ πρᾶγμα δύναται καλύτερον νὰ σαφηνισθῇ ἐπὶ παραδείγματος, ἐπί τινος τοιαύτης ἀντιδράσεως ἀμφιδρόμου, ὡς καλοῦνται αἱ καὶ κατὰ τὰς δύο διευθύνσεις χωροῦσαι ἀντιδράσεις, ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε συνθηκῶν. Αἱ ἀντιδράσεις αὗται σημειοῦνται διὰ δύο βελῶν ἀντιστρόφου διευθύνσεως. Ὡς π. χ.

$$CdCl_2 + H_2S \rightleftarrows CdS + 2HCl$$

Τῆς ἀνωτέρω ἀντιδράσεως κάμνομεν χρῆσιν εἰς τὴν ἀναλυτικὴν χημείαν πρὸς καθίζησιν τοῦ καδμίου ἐκ τοῦ χλωριούχου αὐτοῦ διαλύματος, ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀδιαλύτου θειούχου καδμίου διὰ διοχετεύσεως ὑδροθείου, ὅτε, ἂν τοῦτο διοχετεύεται ἐν μεγάλῃ περισσείᾳ ἡ ἀντίδρασις χωρεῖ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ μέχρι πρακτικῆς τελείας καθιζήσεως τοῦ περιεχομένου καδμίου ὡς θειούχου, καθόσον ἡ δρῶσα μᾶζα τοῦ ὑδροθείου καθίσταται μεγίστη διὰ τῆς συνεχοῦς διοχετεύσεως αὐτοῦ. Τοὐναντίον συμβαίνει, ἂν αὐξήσωμεν τὴν μᾶζαν τοῦ ὑδροχλωρίου διὰ μεγάλης αὐτοῦ περισσείας ἐνεργοῦντος ἐπὶ θειούχου καδμίου, ὅτε ἡ ἀντίδρασις χωρεῖ ἀντιστρόφως, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, ἀναδιαλυομένου τοῦ θειούχου καδμίου διὰ τοῦ σχηματισμοῦ χλωριούχου καδμίου καὶ ὑδροθείου.

Ἄλλοτε ἐνομίζετο ὅτι ἡ περίπτωσις ἀντιδράσεων ἀμφιδρόμου χαρακτῆρος ἦτο σπανία. Γενικῶς, οὐχ ἧττον, πᾶσα ἀντίδρασις εἶναι ἀμφίδρομος, ἂν δὲ εἰς πλείστας περιπτώσεις, ὡς λ. χ. κατὰ τὸν σχηματισμὸν ἀδιαλύτου τινὸς ἅλατος, φαίνεται μία ἀντίδρασις καθ' ὁλοκληρίαν συντελουμένη κατὰ τὴν μίαν διεύθυνσιν, διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐνταῦθα τοῦ ἀδιαλύτου ἅλατος, λ. χ. κατὰ τὸν σχηματισμὸν χλωριούχου ἀργύρου ἐκ χλωριούχου καλίου καὶ νιτρικοῦ ἀργύρου:

$$KCl + AgNO_3 = KNO_3 + AgCl$$

τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ ἀπομένουσα ποσότης ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ προϊόντος (ἐνταῦθα νιτρικοῦ ἀργύρου) εἶναι τόσον μικρά, ὥστε διαφεύγει τὸν ἀναλυτικὸν ἔλεγχον

Τὸ μέτρον τῆς χωρούσης ἀντιδράσεως ἐκπροσωπεῖ ἡ ταχύτης τῆς ἀντιδράσεως, ἥτις ἐξαρτᾶται ἔκ τε τῆς χημικῆς συγγενείας καὶ ἐκ τῆς πυκνότητος. Ἂν καλέσωμεν τὰς πυκνότητας π_1 καὶ π_2... τῶν ἀρχικῶν σωμάτων καὶ ν_1 ν_2... τὸν ἀριθμὸν τῶν περιεχομένων μορίων, καὶ ἀντιστοίχως μ_1 μ_2... π'_1 π'_2 τῶν παραγομένων, τότε θὰ ἔχωμεν:

$$\tau = K\, \pi_1^{\nu_1}\, \pi_2^{\nu} \ldots \text{ καὶ } \tau' = K_1\, \pi'^{\mu_1}_1\, \pi'^{\mu_2}_2$$

ἔνθα τ ταχύτης, K καὶ K_1 σταθεραὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς χημικῆς συγγενείας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὅρων (πιέσεως καὶ θερμοκρασίας).

Digitized by Google

Χημικὴ ἰσορροπία θὰ ἐπέλθῃ, ὅταν ἡ ταχύτης τῆς ἀντιδράσεως, κατ' ἀμφοτέρας τὰς διευθύνσεις, καταστῇ ἡ αὐτή, ἤτοι:

$$\frac{\tau}{\tau'} = \frac{K\pi_1^{\nu_1}\pi_2^{\nu_2}\ldots}{K_1\pi_1'^{\mu_1}\pi_2'^{\mu_2}\ldots} = 1.$$ Ὁ λόγος $\frac{K}{K_1}$

τῶν δύο σταθερῶν καλεῖται σταθερὰ τῆς χημικῆς *ἰσορροπίας*. Αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐρευνῶνται αἱ διάφοροι συνθῆκαι τῆς χημικῆς ἰσορροπίας, εἶναι πλεῖσται (ὑγρά, στερεά, ἀέρια, διαλύματα κλπ.). Χωριστὰ ἐρευνῶνται αἱ διάφοροι περιπτώσεις ἐπὶ ὁμογενῶν καὶ ἐπὶ ἑτερογενῶν συστημάτων. *Ὁμογενῆ* λέγονται τὰ συστήματα, ἐν οἷς ὅλα τὰ συστατικὰ μέρη εἶναι φυσικῶς καὶ χημικῶς ὅμοια, ὡς λ. χ. διάλυμα ἢ μῖγμα ἀερίων ὁμοιόμορφα κλ.· *ἑτερογενῆ* τοὐναντίον τὰ δυνάμενα νὰ χωρισθῶσιν εἰς πλειότερα ὁμογενῆ, ὡς κρύσταλλοι ἐντὸς κεκορεσμένου διαλύματος, πάγος καὶ ὕδωρ κλ. Τῶν συστημάτων τούτων ἡ χημικὴ ἰσορροπία καθορίζεται κυρίως ὑπὸ τοῦ νόμου τῶν φάσεων.

Ἐφ' ὅσο ἐπιζητοῦνται αἱ συνθῆκαι, καθ' ἃς ἐπιτυγχάνεται τὸ τέλος χημικῆς τινος ἀντιδράσεως διὰ τῆς ἐπερχομένης χημικῆς ἰσορροπίας, τὸ ἐρευνῶν ταύτας τμῆμα τοῦτο τῆς χημικῆς μηχανικῆς καλεῖται *χημικὴ στατική*. Παρὰ τὴν ἔρευναν ταύτην οὐχ ἧττον ἐπιζητεῖται καὶ ἡ τῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς τελεῖται μία χημικὴ ἀντίδρασις. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ ἑτέρου κλάδου τῆς χημικῆς μηχανικῆς, τοῦ τῆς *χημικῆς κινητικῆς*. Κατὰ ταύτην προέχει ὁ προσδιορισμὸς τῆς ταχύτητος τῆς ἀντιδράσεως, ἥτις εἶναί τι διάφορον τῆς ἐν τῇ μηχανικῇ ταχύτητος καὶ ὁρίζεται ὡς ὁ λόγος τοῦ μεταβαλλομένου ποσοῦ τῶν ἀντιδρώντων σωμάτων πρὸς τὸν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενον χρόνον, καὶ μεταβάλλεται ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, καθ' ὅσον μεταβάλλονται συνεχῶς τὰ ποσὰ τῶν ἀντιδρώντων σωμάτων. Κατὰ ταῦτα ταχύτητα ἀντιδράσεως δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν μόνον τὴν εἰς ὡρισμένην στιγμὴν ταχύτητα, ὅτε πρόκειται μόνον περὶ ἀπείρως ἐλαχίστης μεταβολῆς, συντελουμένης εἰς ἀπείρως ἐλάχιστον χρόνον καὶ ἥτις μαθηματικῶς παρίσταται ὡς ὁ λόγος τῶν δύο διαφορικῶν, τῆς μεταβαλλομένης δηλαδὴ ποσότητος πρὸς τὸν ἀντιστοιχοῦντα χρόνον, ἤτοι $\frac{dx}{dt}$. Οὕτω λ. χ. ἡ ταχύτης ἀντιδράσεως μεταξὺ τῶν σωμάτων A καὶ A_1, ἅτινα μεταβάλλονται τελικῶς εἰς τὰ B καὶ B_1 εἰς χρόνον t, παρίσταται διὰ τοῦ τύπου

$$\frac{dx}{dt} = K(\alpha - x)(\alpha_1 - x)$$

ἐν οἷς α καὶ α_1 παριστῶσι τὰς ἀρχικὰς πυκνότητας τῶν σωμάτων A καὶ A_1 καὶ x τὴν εἰς τὸν χρόνον t μεταβληθεῖσαν αὐτῶν ποσότητα.

Καὶ ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως ἡ χημικὴ κινητικὴ ἐρευνᾷ τὴν ταχύτητα τῶν ἀντιδράσεων ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ὁμογενῆ καὶ ἰδιαιτέρως τὰ ἑτερογενῆ συστήματα. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα παρεμβάλλονται πολλοὶ ἐξωτερικοὶ ὅροι (ἐπιφάνεια, ταχύτης διαπιδύσεως κλπ.), οὕτως ὥστε γενικοὶ κανόνες δυσκόλως δύνανται νὰ ἰσχύουν εἰς ταῦτα. Κατὰ τὴν συστηματικὴν ἔρευναν τῆς χημικῆς κινητικῆς ἐξετάζονται κατ' ἀρχὰς ἡ περίπτωσις καθ' ἣν ἓν σῶμα μόνον μεταβάλλεται (μονομοριακὴ ἀντίδρασις), λ. χ. κατὰ τὴν μεταστροφὴν τοῦ καλαμοσακχάρου, τὴν ὑδρόλυσιν τῶν ἐστέρων κλπ., ὅτε ἡ ταχύτης ἀντιδράσεως παρίσταται διὰ οῦ ἁπλοῦ τύπου:

$$\frac{dx}{dt} = K(\alpha - x)\cdot$$

εἶτα ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν δύο σώματα μεταβάλλονται (διμοριακὴ ἀντίδρασις), ὡς λ. χ. κατὰ τὴν σαπωνοποίησιν τῶν ἐστέρων, ἡ σπανιωτέρα περίπτωσις τριμοριακῶν ἀντιδράσεων κλ.

Διὰ τῆς ὀρθῆς ἐφαρμογῆς τῶν μαθηματικῶν ἐξισώσεων τῆς ταχύτητος τῆς ἀντιδράσεως εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀνευρίσκωμεν ἑκάστοτε ἂν ἡ ἀντίδρασις εἶναι μονομοριακὴ ἢ διμοριακὴ κλπ. καὶ νὰ εἰσδύωμεν βαθύτερον εἰς τὸν μηχανισμὸν μιᾶς ἀντιδράσεως. Κ. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗΣ

— **χημικὴ *κινητική*·** βλ. *χημικὴ ἰσορροπία*.

— **χημικὴ *μηχανική*·** βλ. *χημικὴ ἰσορροπία*

— **χημικὴ *στατική*·** βλ. *χημικὴ ἰσορροπία*.

— **χημικὴ *συγγένεια*** *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ αἰτία εἰς ἣν ὀφείλονται τὰ χημικὰ φαινόμενα, συνισταμένη εἰς τὴν τάσιν ἥτις ἐνυπάρχει εἰς τὰ διάφορα σώματα πρὸς χημικὴν μεταξύ των ἕνωσιν. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη κατ' ἀρχὰς διότι ἐπιστεύθη ὅτι συγγενοῦς φύσεως σώματα ἔχουσι τάσιν πρὸς ἕνωσιν, βραδύτερον ὅμως κατεδείχθη ὅτι τὰ ἀντιθέτων ἰδιοτήτων σώματα τείνουν νὰ ἑνωθῶσι χημικῶς (βλ. καὶ λ. *χημεία*).

— **«Χημικὴ *ὑπηρεσία κράτους*».** Εἶναι ἡ διὰ τοῦ νόμου 4328 τοῦ 1928 συσταθεῖσα ὑπὸ τὸν τίτλον «Γενικὸν Χημεῖον τοῦ Κράτους», ἀποτελούμενον ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις κεντρικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐκ τῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς ὑπαγομένων καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τοῦ κράτους ἱδρυομένων «παραρτημάτων» αὐτῆς (ἄρθρ. 4 τοῦ νόμου), ἔχει δὲ ὡς ἁρμοδιότητα τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων περὶ φορολογίας τοῦ οἰνοπνεύματος, τοῦ ζύθου, τῶν περὶ ἐμπορίου τοῦ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ ἄλλων νόμων, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἄρθρῳ 2 τοῦ νόμου 4328 διαγεγραμμένα καθήκοντα. Παρὰ τῷ Γενικῷ Χημείῳ λειτουργεῖ «Συμβούλιον Χημικῆς Ὑπηρεσίας» (ἄρθρ. 6). Τὸ πρὸ τοῦ νόμου 4328 λειτουργοῦν «*Χημικὸν* ἐργαστήριον τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν» (βλ. λ.) μετωνομάσθη εἰς «Γενικὸν Χημεῖον τοῦ Κράτους» καὶ τὰ παραρτήματα αὐτοῦ εἰς παραρτήματα τοῦ Γενικοῦ Χημείου (ἄρθρ. 15) καὶ μετεβιβάσθη εἰς αὐτὸ ἡ ἁρμοδιότης τοῦ προμνησθέντος Χημικοῦ Ἐργαστηρίου, καθὼς καὶ τοῦ «Κεντρικοῦ Χημικοῦ Ἐργαστηρίου», τῆς «Χημικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Π. Ναυτικοῦ» καὶ τῶν «Γεωπονικῶν Χημείων», ἅτινα συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ γενικόν, ἐκτὸς τῶν διατηρηθέντων ἐδαφολογικῶν ἐργαστηρίων. Ἡ διὰ τοῦ νόμου 4328 δημιουργηθεῖσα θέσις γενικοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Χημείου κατηργήθη διὰ διατάγματος κατὰ τὸ 1933 καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ἀνετέθησαν εἰς ἕνα ἐκ τῶν δύο διευθυντῶν. Γ. Ν. Κ.

— **«Χημικὸν *ἐργαστήριον ὑπουργείου Οἰκονομικῶν*».** Ἱδρύθη διὰ τοῦ νόμου ΓΣΤ' τῆς 24 Μαρτίου 1904, ἵνα ὑποβοηθῇ τὴν οἰκονομικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν τεχνικῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀναφύονται κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν των φορολογικῶν νόμων, καὶ ὠργανώθη τὸ πρῶτον διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 3 Μαΐου 1904 περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου τούτου Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐμμέσου φορολογίας, καὶ ἰδίως τοῦ οἰνοπνεύματος, ἐπέβαλε τὴν διὰ μεταγενεστέρων νόμων ἐπέκτασιν τῆς χημικῆς ὑπηρεσίας, συσταθέντων καὶ παραρτημάτων τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου παρά τισι τῶν τελωνείων, διὰ δὲ τοῦ νόμου 4328 τοῦ 1928 συνεστάθη «Γενικὸν Χημεῖον τοῦ Κράτους», εἰς ὃ συνεχωνεύθησαν τὸ χημικὸν ἐργαστήριον τοῦτο καί τινα ἄλλα κρατικὰ χημεῖα (βλ. καὶ λ. *Χημικὴ ὑπηρεσία κράτους*). Γ. Ν. Κ.

— **χημικὸν *ἰσοδύναμον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ἰσοδύναμον* χημικόν.

— **χημικὸς *πόλεμος*·** βλ. λ. *πόλεμος* χημικός.

— **χημικῶν *προϊόντων καὶ λιπασμάτων Ἑταιρεία*·** βλ. λ. *Λιπασμάτων* καὶ χημικῶν προϊόντων ἑταιρεία.

χημικοταξία (ἡ). Ἡ ὑπὸ τῶν χημικῶν οὐσιῶν ἕλξις ἢ ἄπωσις τῶν μονοκυττάρων ὀργανισμῶν, ἡ ἐπιτρέπουσα νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὰς φαινομενικῶς αὐτομάτους κινήσεις τῶν ὄντων τούτων. Διὰ τῆς χημικοταξίας τὸ κυτταρικὸν πρωτόπλασμα συναντᾷ καὶ καθηλοῖ τὰ πρὸς τὴν λειτουργικήν του ἀφομοίωσιν ἀναγκαιοῦντα ὑλικά. Δι' αὐτῆς ἐπίσης τὰ κύτταρα ἕλκονται μὲν γενικῶς ὑπὸ τῶν χρησίμων αὐτοῖς οὐσιῶν, ἀπωθοῦνται δὲ τοὐναντίον ὑπὸ τῶν βλαβερῶν. Τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα παραδείγματα χημικοταξίας παρέχουν τὰ σπερματοζῳάρια, τὰ ἑλκόμενα ὑπὸ τοῦ ὡρίμου, ἀλλὰ παρθένου ᾠαρίου, ὡσαύτως τὰ λευκοκύτταρα τὰ ἑλκόμενα ὑπὸ τῶν τοξινῶν καὶ τῶν μικροβίων (*κυτταροφαγία*) κλπ. Τὸ φαινόμενον τῆς χημικοταξίας, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Pfeffer, ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν βακτηριακῶν νόσων τῶν ζῴων. Σ. Γ. Σ.

χημικοφυσικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν χημείαν συγχρόνως.

χημιλιπάσματα· βλ. λ. *λιπάσματα χημικά*.

χημίνωσις (ἡ). Ὅρος προταθεὶς ὑπὸ τοῦ Lancereaux, διὰ τοῦ ὁποίου καθορίζονται γενικῶς αἱ ὑπὸ τῶν χημικῶν παραγόντων αἰτιολογούμεναι νόσοι. Μ. Ν. Κ.

χημιοσύνθεσις (ἡ). Σύνθεσις ἐπιτελουμένη διὰ χημικῶν μέσων.

χημιοταξία *[Χημ.]*· βλ. λ. *χημικοταξία*.

χημισμὸς (ὁ). Ἡ λαμβάνουσα χώραν χημικὴ μεταβολή.

χήμωσις, *—εως* (ἡ) *[Ὀφθαλμολ.]*. Καλεῖται ἡ ἐξοίδησις τοῦ ἐπιπεφυκότος τοῦ βολβοῦ, ἥτις σχηματίζεται περὶ τὴν στεφάνην τοῦ κερατοειδοῦς, ἀποτελοῦσα ὄχθον ἡμισεληνοειδῆ περὶ αὐτόν. Ἡ χήμωσις παρατηρεῖται ἐπὶ ἐντόνου φλεγμονῆς τοῦ ἐπιπεφυκότος, ὡς ἐπὶ ὀξείας ἐπιπεφυκίτιδος καὶ ἰδίως ἐπὶ βλεννορροϊκῆς τοιαύτης, ὅτε καὶ συνοδεύεται ὑπὸ ἀφθόνου βλεννοπυώδους ἢ πυώδους ἐκκρίματος. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐντόνου ἰρίτιδος, ἢ φλεγμονώδους λευκώματος, ἢ παιοφθαλμίας ἢ καὶ τενοντίτιδος δύναται νὰ ἐμφανισθῇ, ὅτε ὅμως δὲν συνοδεύεται ὑπὸ ἐκκρίσεώς τινος. Ἐπίσης δύναται νὰ παραχθῇ καὶ ἐξ εἰσαγωγῆς εἰς τὸν ἐπιπεφυκότα ἐρεθιστικῶν οὐσιῶν ἢ ἐκ δήξεως ἐντόμων. Θεραπευτικῶς καταπολεμεῖται διὰ τῆς θεραπείας τῶν προκαλούντων τὴν χήμωσιν αἰτίων. Ἐπὶ ἐντόνου χημώσεως πρὸς πρόληψιν σφακελώσεως τοῦ κερατοειδοῦς ἐνεργοῦμεν ἐντομὰς ἐπὶ τοῦ ἐξοιδημένου ὄχθου. Θ. Α.

χὴν (ὁ) (Anser) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν νηκτικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πλατυρραμφῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χηνιδῶν*. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἔχουν πόδας κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ σώματος τοποθετημένους, κεφαλὴν βραχεῖαν καὶ ὀγκώδη καὶ ράμφος ἐξ ἴσου ἐπίμηκες μὲ τὴν κεφαλήν, ὑψηλὸν κατὰ τὴν βάσιν του, χαμηλὸν κατὰ τὸ ἄκρον του, ὅπου καὶ τελευτᾷ εἰς εὐρεῖαν καὶ παχεῖαν κερατοειδῆ ἀπόφυσιν. Ὁ χὴν βαδίζει σταθερώτερον τῆς νήσσης, προτιμᾷ δὲ τῶν ὑδάτων τὰς πεδιάδας καὶ τρέφεται μᾶλλον ἐκ χόρτων. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ποδὸς τοῦ χηνὸς διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ποδὸς τῆς νήσσης, διότι ὁ χὴν ἔχει μόνον τοὺς προσθίους δακτύλους ἡνωμένους διὰ μεμβράνης, ὁ δὲ μέγας δάκτυλος εἶναι λεῖος κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν· τὸ σῶμα γενικῶς εἶναι εὔρωστον, αἱ πτέρυγες εἶναι ἰσχυραὶ καὶ τόσον ἐπιμήκεις, ὥστε πολλάκις νὰ φθάνωσι τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς. Λόγῳ τῶν μεγάλων πτερύγων του δὲν πετᾷ ταχέως, ἀλλ' ἡ πτῆσίς του εἶναι ἀρκετῆς διαρκείας.

Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν χηνῶν ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χὴν ὁ τεφρὸς (Anser cinereus). Ἐκ τοῦ εἴδους τούτου φαίνεται ὅτι προῆλθον πάντα τὰ κατοικίδια εἴδη τῶν χηνῶν. Ἀπαντᾷ κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας, καὶ σήμερον ἀκόμη, εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης. Πλείστας φωλεὰς τοῦ εἴδους τούτου συναντᾷ τις εἰς τὰ βόρεια τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Νορβηγίαν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος ἀπέρχεται εἰς θερμότερα κλίματα κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας. Πρὸς τοῦτο σχηματίζουσι διπλῆν σειρὰν ἐν σχήματι V, τὴν γωνίαν δὲ τοῦ σχηματιζομένου τριγώνου κατέχει ὁ πλέον ἡλικιωμένος ἄρρην, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν τὰ ὑπόλοιπα πτηνὰ τῆς ὁμάδος. Ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι οἱ χῆνες μεταναστεύουσι μόνον κατὰ τὰς ἀστροφεγγεῖς νύκτας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἀναπαύονται εἰς τοὺς λειμῶνας ἢ παρὰ τὰ ὕδατα καὶ τρέφονται ἐκ διαφόρων χόρτων, ἐντόμων κτλ. Εἶναι καχύποπτα πτηνά. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ φαγητόν των ἢ τὸ ποτόν των παραφυλάττει ἓν πτηνὸν ἐκ τῆς ὁμάδος καὶ εὐθὺς ἅμα τῇ προσεγγίσει κινδύνου προειδοποιεῖ διὰ χαρακτηριστικῶν φωνῶν ὁλόκληρον τὴν ὁμάδα, ἥτις ἀπομακρύνεται πάραυτα. Τὴν καχυποψίαν του ταύτην καὶ τὸν φόβον του διατηρεῖ ὁ χὴν ὁ τεφρὸς καὶ κατὰ τὴν ἐξημέρωσίν του ἀκόμη. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ εἴδους τούτου εἶναι φαιοτεφρὸς μὲ γραμμώσεις βαθυτέρου τεφροῦ χρώματος. Τὸ ράμφος εἶναι κιτρινοπορτοκαλιόχρουν. Τὸ αὐτὸ χρῶμα ἔχει καὶ ἡ μεμβράνα, ἥτις περιβάλλει τοὺς ὀφθαλμούς. Αἱ πτέρυγες φθάνουσι σχεδὸν μέχρι τῆς ρίζης τῆς οὐρᾶς. Τὸ γενικὸν μῆκος τοῦ σώματος φθάνει τὸ 1 μ. καὶ ἐνίοτε ὑπερβαίνει τοῦτο κατά τι. Τὸ ἀνάστημα εἶναι ὑψηλόν.

Χὴν ὁ ἄγριος (Anser sylvestris). Ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὸ προηγούμενον εἶδος, ὑπολειπόμενος κατά τι ὡς πρὸς τὸ μῆκος τοῦ σώματος. Ἀντέχει περισσότερον εἰς τὸ ψῦχος καὶ διὰ τοῦτο σπανιώτερον τοῦ προηγουμένου εἴδους μεταναστεύει εἰς θερμότερα κλίματα. Ἐνίοτε ἀπαντᾷ κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας εἰς τοὺς καλλιεργημένους ἀγρούς. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ σώματος εἶναι ὑπόφαιος. Αἱ κύριαι πτέρυγες ἔχουσι χρῶμα φαιοκυανοῦν μὲ λευκὰ ἄκρα, αἱ δὲ λοιπαὶ πτέρυγες εἶναι σκοτεινῶς φαιαί. Τὰ πτερὰ τῆς οὐρᾶς εἶναι φαιὰ κατὰ τὴν ρίζαν των καὶ λευκὰ κατὰ τὸ ἄκρον των. Τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος εἶναι κατὰ μὲν τὸν λαιμὸν καὶ τὴν κοιλίαν ἀνοικτῶς φαιά, κατὰ δὲ τὴν οὐρὰν λευκά.

Χὴν ὁ κοινὸς (Anser communis). Ἀπαντᾷ συνήθως εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν βόρειον καὶ κεντρικὴν καὶ φέρει πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα πρὸς τὰ προηγούμενα εἴδη, ἀλλ' ἔχει εὐρωστότερον σῶμα. Εἶναι πτηνὸν ἀντέχον εἰς τὸ ψῦχος καὶ εἰς τὸν καύσωνα. Τὸ βάρος του φθάνει τὰ 5 περίπου κιλά· μεθοδικῶς ὅμως παχυνόμενος ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ βάρος τοῦτο. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ πτερώματός του εἶναι λευκὸς μὲ τεφρὰς ἀποχρώσεις κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὰς κυρίας πτέρυγας καὶ κιτρινόλευκος κατὰ τὴν κοιλίαν. Τὸ ράμφος εἶναι ἀνοικτῶς κιτρινο-

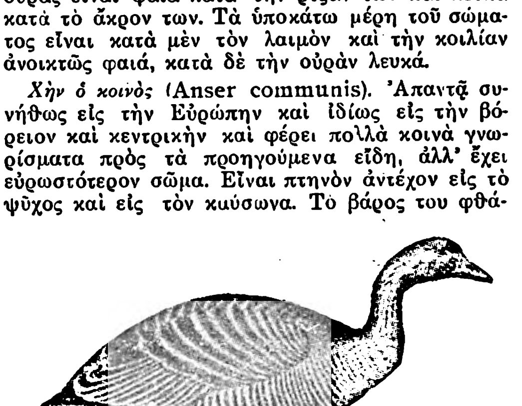

Χὴν ὁ κοινός.

Digitized by Google

πορτοκαλιόχρουν, οἱ ὀφθαλμοὶ φαιοὶ καὶ οἱ πόδες κιτρινέρυθροι. Ἄρρην καὶ θήλεια δὲν διακρίνονται ἐκ τοῦ χρωματισμοῦ, καὶ μόνον ὅταν γηράσῃ ὁ ἄρρην γίνεται πάλλευκος. Ἡ θήλεια γεννᾷ 25—30 ᾠὰ ἐτησίως. Ἐνίοτε ἀπαντῶσι κοινοὶ χῆνες τελείως λευκοί.

Χὴν τῆς Τουλούσης (Anser Toulousii). Τὸ εἶδος τοῦτο διὰ καταλλήλων ζῳοτεχνικῶν μεθόδων κατέλαβεν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν χηνοτροφίαν, οὕτως ὥστε νὰ φθάσῃ τὸ βάρος τῶν 11 περίπου κιλῶν. Καὶ ὡς πρὸς τὴν γονιμότητα τὸ εἶδος τοῦτο ὑπερτερεῖ πάντα τὰ εἴδη τῶν χηνῶν, διότι γεννᾷ 50—60 ᾠὰ ἐτησίως. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ εἴδους τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς: Μέγεθος μέγα, σῶμα ὀγκῶδες, βαρὺ καὶ ἀτρακτοειδές, γραμμὴ σώματος εὐθύγραμμος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, πλαγία κάτοψις τῆς κεφαλῆς σχεδὸν εὐθεῖα, ἀνάστημα 0,80—0,85 μ. διὰ τὸν ἄρρενα καὶ 0,75 μ. περίπου διὰ τὴν θήλειαν, μῆκος τοῦ σώματος μεταξὺ 0,90 μ. καὶ 1 μ., βάρος 11—13 κιλῶν διὰ τὸν ἄρρενα, 8—10 κιλῶν διὰ τὴν θήλειαν καὶ 8 περίπου κιλῶν διὰ τὰ νεαρὰ πτηνὰ ἡλικίας 8 μηνῶν, κεφαλὴ ἀρκετὰ ὀγκώδης, κρανίον λίαν ἀνεπτυγμένον, ὀφθαλμοὶ βαθέως καστανοὶ μὲ ἐρυθρὰν κόρην, ράμφος ἰσχυρότατον, χονδρὸν κατὰ τὴν βάσιν του, χρώματος ἐρυθροπορτοκαλιώδους κατὰ τὰ ²/₃ τοῦ μήκους του ἀπὸ τῆς βάσεώς του, τελευτῶν εἰς ὀνυχοειδὲς ἐρυθρόλευκον ἄκρον ἐλαφρῶς κυρτόν, ρώθωνες εὐρέως διηνεῳγμένοι, λαιμὸς χονδρός, φέρων κατὰ τὸ κατώτερον αὐτοῦ μέρος διόγκωσιν ἐν εἴδει λωγανίου, στῆθος βαθύ, εὐρύ, κανονικῶς προέχον καὶ ἡμιτοξοειδές, πτέρυγες καλῶς διηρθρωμέναι κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῶν τμῆμα, ἀρκετὰ διιστάμεναι ἀλλήλων ἐφ' ὅσον ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς ρίζης των καὶ σπανίως ἐπιμηκέστεραι τῆς οὐρᾶς, οὐρὰ βραχεῖα, ἀποτελοῦσα ἀκριβῶς προέκτασιν τοῦ σώματος, ὀλίγον ἠνωρθωμένη κατὰ τὸ ἄκρον της, μὲ πτερὰ ριπιδοειδῶς διατεταγμένα, κοιλία ἐπιμήκης, εὐρεῖα καὶ λίαν κυρτή, ὥστε εἰς τὰ ἐνήλικα πτηνὰ νὰ ἐγγίζῃ σχεδὸν τὸ ἔδαφος, πόδες ἰσχυροί, εὐρεῖς, χρώματος κιτρινερύθρου, μὲ μακροτάτους δακτύλους, πτέρωμα ἄφθονον, πυκνὸν ἰδίως εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος καὶ ὀλιγώτερον πυκνὸν κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ σώματος, χρωματισμὸς τοῦ πτερώματος γενικῶς σκοτεινῶς φαιὸς μὲ τεφρὰ στίγματα καὶ γραμμώσεις καὶ λευκὴν κοιλίαν.

Χὴν ὁ ἀγγλικὸς (Anser inglesis). Τὸ εἶδος τοῦτο διακρίνεται ἐκ τοῦ παλλεύκου χρώματός του καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ὁμοιάζει καταπληκτικῶς μὲ τὸν κύκνον, διαφέρον τούτου κατὰ τὸν λαιμόν, ὅστις εἶναι ὀλιγώτερον λεπτὸς καὶ ἐλαφρός, βραχύτερος καὶ φέρει πολλὰ καὶ πυκνὰ πτερά. Ἡ κεφαλὴ εἶναι ἰσχυρά, τὸ ράμφος ἀνοικτῶς πορτοκαλιόχρουν, οἱ ὀφθαλμοὶ κυανοῖ, τὸ σῶμα ὀγκῶδες ἀλλ' οὐχὶ καὶ πολὺ βαρύ, οἱ πόδες ἔχουσι βαθὺ πορτοκαλιῶδες χρῶμα, τὸ στῆθος εἶναι εὐρύ, οὐχὶ πολὺ κυρτὸν καὶ ἡ κοιλία ἐπιμήκης καὶ ἀρκετὰ κυρτή, ὥστε νὰ ἐγγίζῃ σχεδὸν τὸ ἔδαφος· τὸ πτέρωμα εἶναι ὁμοιομόρφως λευκὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς κηλῖδος ἢ στίγματος εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα, πυκνὸν καὶ περισφίγγει καλῶς τὸ σῶμα, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ πτηνὸν ὀλιγώτερον ὀγκῶδες ἀπὸ τὸν χῆνα τῆς Τουλούσης, ἂν καὶ τὸ βάρος τοῦ ἄρρενος κυμαίνεται μεταξὺ 7—9 κιλῶν. Ἡ θήλεια εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ ἄρρενος καὶ τὸ βάρος της κυμαίνεται μεταξὺ 6—7 κιλῶν. Ἡ θήλεια μόλις ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας της ἀρχίζει τὴν ᾠοτοκίαν, εἶναι καλὴ ἐπῳάστρια, καλὴ μήτηρ καὶ γεννᾷ 50—60 ᾠὰ ἐτησίως, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου. Οἱ νεοσσοὶ τοῦ χηνὸς τοῦ ἀγγλικοῦ εἶναι περισσότερον σκληραγωγημένοι ἀπὸ τοὺς νεοσσοὺς τοῦ χηνὸς τῆς Τουλούσης καὶ ἀναπτύσσονται εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον τούτων. Ἐπίσης τὸ εἶδος τοῦτο ἐγκλιματίζεται καὶ εὐδοκιμεῖ περισσότερον εἰς τὰ βόρεια κλίματα ἀπὸ τὸν χῆνα τῆς Τουλούσης. Ὁ χὴν ὁ ἀγγλικὸς παχύνεται ταχέως.

Χὴν τοῦ Δουνάβεως (Anser Danubius). Τὸ εἶδος τοῦτο φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ κοινοῦ χηνός, ἀπέκτησε δὲ διὰ καταλλήλων ζῳοτεχνικῶν κυματῶδες (φριζὲ) πτέρωμα. Τὸ μῆκός του εἶναι μέτριον, τὰ πτερὰ τῆς ράχεως καὶ τῶν πλευρῶν εἶναι μακρά, μαλακὰ καὶ κυματοειδῆ. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς εἶναι λευκὸς μὲ ἀργυρώδεις ἀποχρώσεις. Τὸ ράμφος εἶναι ὑπέρυθρον, οἱ ὀφθαλμοὶ κυανοῖ καὶ οἱ πόδες ἐρυθροί. Ἡ θήλεια εἶναι καλὴ ᾠοτόκος, γεννῶσα 25—35 ᾠὰ ἐτησίως, καλὴ ἐπῳάστρια καὶ καλὴ μήτηρ. Εἶναι πολύτιμον πτηνόν, διατηρούμενον κυρίως διὰ τὸ θαυμάσιον πτέρωμά του, ὅπερ διὰ νὰ διατηρῆται πάντοτε καλὸν καὶ ἀποστίλβον πρέπει τὸ χηνοτροφεῖον νὰ ἔχῃ μικρὰν δεξαμενὴν ὕδατος, διὰ νὰ κολυμβῶσι τὰ πτηνὰ συχνά.

Χὴν ὁ αἰγυπτιακὸς (Anser Aegyptiacus). Εἶναι ὡραιότατον πτηνόν, ὅπερ συχνάκις ἀπεικονίζεται ἐπὶ διαφόρων αἰγυπτιακῶν μνημείων καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐλατρεύετο. Εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπαντᾷ σήμερον κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου. Τὰ ἤθη του εἶναι παραπλήσια πρὸς τὰ ἤθη τῶν νησσῶν. Ἵπταται μετὰ μεγάλης εὐχερείας καὶ κολυμβᾷ μετὰ καταπληκτικῆς δεξιοτεχνίας. Τρέφεται ἐκ διαφόρων κόκκων, ὡς καὶ ἐκ μαλακίων. Εἶναι σκληραγωγημένον πτηνὸν καὶ ἐγκλιματίζεται εὐκόλως πανταχοῦ. Γεννᾷ 20—30 ᾠὰ ἐτησίως καὶ κατὰ μῆνα Φεβρουάριον. Ἀμφότεροι οἱ γονεῖς φροντίζουσι διὰ τὴν διατροφὴν τῶν νεοσσῶν, οἵτινες ἀναπτύσσονται εὐκόλως. Τὸ κρέας τοῦ εἴδους τούτου εἶναι τρυφερώτατον καὶ νοστιμώτατον. Πρέπει τὰ πτηνὰ ταῦτα νὰ διατηρῶνται εἰς ἴδιον διαμέρισμα, διότι εἶναι φιλέριδα. Ὅταν εὑρεθοῦν δύο ἄρρενες εἰς τὸ αὐτὸ διαμέρισμα, συνάπτουσιν ἀληθῆ μάχην μέχρις ἐπικρατήσεως τοῦ ἰσχυροτέρου. Θεωρεῖται ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ κομψοτέρων πτηνῶν τοῦ γένους. Ἔχει κεφαλὴν λεπτὴν καὶ εὐκίνητον, ράμφος πορφυρέρυθρον καὶ κατὰ τὴν περιφέρειάν του ὑπομελανὸν καὶ ὀφθαλμοὺς πορτοκαλιοχρόους. Τὸ μέσον τῆς ράχεως εἶναι φαιοερυθρὸν καὶ κοσμεῖται ὑπὸ πλαγίων σκοτεινοτέρου χρώματος λωρίδων. Τὸ στῆθος καὶ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος εἶναι ἀνοικτῶς φαιά. Αἱ πτέρυγες εἶναι μακραί, ἰσχυραί, λευκαὶ μὲ τὰ κυρίως πτερὰ μελανὰ καὶ μὲ κυανοϊώδεις ἀποχρώσεις κατὰ τὸ ἄκρον των. Οἱ πόδες εἶναι ὑψηλοὶ καὶ ἰσχυροὶ καὶ ἔχουσι βαθὺ κυανοῦν χρῶμα.

Χὴν τῆς Γουϊνέας (Anser Guinensis). Εἶναι ἰθαγενὲς πτηνὸν τῆς Γουϊνέας καὶ ἔχει εὐρέως διαδοθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν λόγῳ τοῦ εὐκόλου ἐγκλιματισμοῦ του. Διασταυροῦται ἐπιτυχῶς μετὰ τοῦ κοινοῦ χηνός, ὡς καὶ μετὰ τῶν χηνῶν τῆς Τουλούσης καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ παράγει θαυμάσια πτηνά. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ σώματος εἶναι σκοτεινῶς φαιὸς καὶ φαιὸς ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς ράχεως καὶ τῆς κοιλίας. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς φέρει σαρκώδη ἀπόφυσιν ἐν εἴδει κέρατος, ὅπερ δίδει ἰδιάζουσαν φυσιογνωμίαν εἰς τὸ πτηνόν. Ἡ θήλεια γεννᾷ 40—50 ᾠὰ ἐτησίως, δὶς τοῦ ἔτους, κατὰ Μάρτιον καὶ Ὀκτώβριον. Εἶναι καλὴ ἐπῳάστρια καὶ φιλόστοργος μήτηρ. Ἐνδιαιτᾶται εἰρηνικῶς μετ' ἄλλων πτηνῶν τοῦ πτηνοτροφείου. Τὸ κρέας των εἶναι τρυφερὸν καὶ νοστιμώτατον. Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Χήν, ἢ ***Χῆναι,*** ἢ ***Χηναὶ*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς Φωκίδος ἐπὶ τοῦ ὄρους Οἴτης, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατήγετο ὁ Μύσων, καταλεγόμενος μεταξὺ τῶν 7 σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ κάτοικος *Χηνεύς*. Ἄγνωστος ἡ ταυτότης αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

χήνα (ἡ)· δημοτ., ὁ χήν· ‖ μεταφρ., εὐήθης, ἀνόητος.

— *[Μαγειρ.] Χήνα γεμιστή*. Καθαρίζεται, καψαλίζεται, τρίβεται δυνατὰ ἡ χήνα μὲ πετσέτα, ἀφαιροῦνται τὰ μπιμπίκια, ἔπειτα τὰ ἐντόσθια, τυλίγεται εἰς τουλπάνι καὶ κρεμᾶται ἐπὶ 12 ὥρας εἰς δροσερὸν μέρος, διὰ νὰ τρυφεράνῃ. Κοκκινίζεται εἰς 4 κουταλιὲς βούτυρο μὲ ἕνα ψιλοκομμένο κρεμμύδι· ὅταν ξανθίσῃ, σβήνεται μ' ἕνα ποτήρι γάλα· ἅλας, πιπέρι, μαϊδανός, κανέλλα, 1 κουταλιὰ ζάχαρις καὶ κουκουνάρια παίρνουν βράσιν, προστίθενται 300 δράμια κάστανα μισοβρασμένα, τελείως καθαρά, ὀλίγον νερὸν καὶ σιγοβράζουν διὰ ν' ἀπορροφηθῇ ὁ ζωμός. Εἰς ἄλλην χύτραν θερμαίνεται βούτυρον 2 κουταλιὲς καὶ ρίπτονται νὰ κοκκινισθοῦν 100 δράμια μῆλα εἰς φελιά· ἀνακατεύονται μὲ ξύλινον κουτάλι, ὡς νὰ μαραθοῦν, κενώνονται εἰς τὰ κάστανα καὶ ὅταν κρυώσουν ὅλα γεμίζεται ἡ χήνα· ράπτεται καὶ ψήνεται εἰς φοῦρνον σιγανόν, μὲ πατάτες γύρω, σκεπασμένη μὲ χαρτὶ βουτυρωμένον, διὰ νὰ μὴ ξεροψηθῇ. Ἐπίσης γεμίζεται μὲ κιμᾶ ¹/₂ ὀκᾶ, 150 δράμια κάστανα, ὀλίγον ρύζι, 3 κρεμμύδια, κουκουνάρια, μαϊδανόν, σταφίδες, πράσινες ἐλιές. Ὅταν ψηθῇ τελείως ὁ κιμᾶς, προστίθεται τομάτα πουρές, τὰ κάστανα, γαλέτα, ἄσπρο κρασί, ἅλας, πιπέρι καὶ φουρνίζεται· εἰς τὸ σερβίρισμα ἀδειάζεται ὁ γόμος εἰς τὸ ἓν ἄκρον τῆς πιατέλλας καὶ τοποθετεῖται ἡ χῆνα τεμαχισμένη εἰς τὸ ἄλλο.

Χήνα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Σκόπελοι λευκοὶ περὶ βραχονησῖδα τοῦ Καρπαθίου πελάγους (πλάτ. 35° 51′ 10″ Β., μῆκ. 27° 55′ 50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymno to Rhodos), 7,5 μίλ. Α.ΝΑ. τοῦ φάρου Πρασσονήσι τῆς Ρόδου. —2) Ὁμοίως ἐν Κρήτῃ (πλάτ. 35°31′00″ Β., μῆκ. 23°37′50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 a: Candia western portion), κατὰ τὸν ΝΔ. μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Κισσάμου μεταξὺ τῶν χωρίων Καλεριανὰ καὶ Καστέλλι Κισσάμου. Εἰς τὸν ἀγγλικὴν χάρτην σημειοῦνται Kavonissia —3) Νησίον τῆς Ἀμοργοῦ (πλάτ. 36°54′00″ Β., μῆκ. 26°11′25″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1866: Amorgos and Denusa islands). Σ. Ε. Λ.

χηναλώπηξ (ἡ) (Chenalopex) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν νηκτικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πλατυρραμφῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *νησσιδῶν*, περιλαμβάνον νήσσας μὲ σῶμα λεπτόν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χηναλώπηξ ἡ μελανόνωτος* (Chenalopex melanonotus), ἥτις ἔχει ἀνάστημα μετρίου μεγέθους χηνός, φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους, χρῶμα τεφρόφαιον εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα πλὴν τῆς ράχεως καὶ τῆς οὐρᾶς, ἅτινα εἶναι μελανά, καὶ τῶν πλευρικῶν πτερῶν τῶν κυρίως πτερύγων της, ἅτινα φέρουσι λευκὴν ἐπιμήκη κηλῖδα. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Δ. Ν. Π.

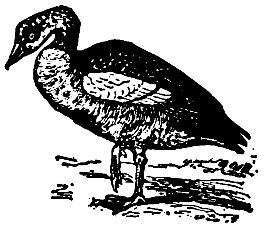

Χηναλώπηξ ἡ μελανόνωτος.

χήνανθος (ὁ) (Chenanthus) *[Βοταν.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*. περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Βραζιλίαν καὶ ὧν τινα καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

χήνειος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χῆνα, ὁ τοῦ χηνός: «χήνεια κρέατα».

—χήνειον ***βάδισμα*** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *βάδισμα χήνειον*.

—χήνειον ***δέρμα***. Τὸ δέρμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὸ δέρμα τοῦ χηνός, ὁσάκις, ἀνορθουμένων τῶν τριχῶν, ἐμφανίζονται περὶ αὐτὰς μικραὶ ἐπάρσεις. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ὀρθοτριχίας ἢ φρικιάσεως, τὸ προκαλοῦν καὶ τὴν τοιαύτην τραχύτητα τῆς ἐπιδερμίδος, εἶναι συνέπεια ψύχους ἢ φόβου ἢ ἄλλων συγκινήσεων καὶ ὀφείλεται εἰς τὴν σύσπασιν τῶν ὀρθωτήρων μυῶν τῶν τριχῶν, οἵτινες προσφύονται εἰς τοὺς περὶ τὰς ρίζας ἔξω ἢ ἰνώδεις θυλάκους. Σ. Γ. Σ.

—χήνειος ***πούς*** *['Ανατομ.]*· βλ. λ. *πούς χήνειος*.

χηνίδαι (οἱ) (Anseridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν πλατυρραμφῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηκτικῶν*, περιλαμβάνουσα εὔρωστα πτηνὰ μὲ σῶμα σφαιροειδὲς ὑπὸ πυκνῶν πτερῶν καλυπτόμενον, μὲ πτίλα κεχρισμένα ὑπὸ λιπαρᾶς οὐσίας διὰ νὰ παρεμποδίζηται ἡ διείσδυσις τοῦ ὕδατος καὶ διατηρῆται σταθερὰ ἡ θερμότης τοῦ σώματος. Ἡ κεφαλή των εἶναι μικρά, ὁ λαιμὸς κυλινδρικὸς καὶ μακρός, τὸ ράμφος ἰσόμηκες πρὸς τὴν κεφαλήν, οἱ πόδες μᾶλλον χαμηλοὶ καὶ οἱ δάκτυλοί των ἑνοῦνται διὰ δερματοπτυχῶν, καθιστάμενοι οὕτω κατάλληλοι πρὸς νῆξιν. Συνήθως ἐνδιαιτῶνται καθ' ὁμάδας. Τὰ ᾠά των ἐναποθέτουσι παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ὑδάτων. Γνωστότερον γένος τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι ὁ *χὴν* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Χήνιον *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τοῦ Πόντου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οἱ μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος ἀντίκρυσαν τὴν θάλασσαν (βλ. λ. *Θήχης*).

χηνίσκος *['Αρχ. Ναυτ.]*. Τὸ πρὸς πρύμναν ἀκροστόλιον τῶν ὀξυπρύμνων τῆς ἀρχαιότητος πλοίων. Ἀπετελεῖτο ἐκ κοσμήματος γλυπτικοῦ περατοῦντος πρὸς τὰ ἄνω τὸ ἀπὸ τῆς πρυμναίας ἄκρας τῆς τρόπιδος ἀποφυόμενον ποδόστημα. Γενικῶς εἶχε σχῆμα λαιμοῦ καὶ κεφαλῆς χηνός, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία του. Σ. Ε. Λ.

Χηνίτσα *[Γεωγρ.]*. Νησίον προσκείμενον εἰς τὴν κατέναντι τῶν Σπετσῶν ἀκτὴν Κόστα τῆς Ἑρμιονίδος (πλάτ. 37°17′55″ Β., μῆκ. 23°03′35″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1525: Hydra, Spezzia and Dhokos, ἐν ᾧ σημειοῦται ὡς Chenesar islet). Σ. Ε. Λ.

Χήνκα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων (βλ. λ. *Χίγκα*).

Χηνοβόσκιον, ἢ ***Χηνοβοσκία*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θηβαΐδος ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου, ἀπέναντι τῆς Διοσπόλεως τῆς Μικρᾶς. Παρ' αὐτὴν ὑπῆρχον τάφοι λαξευμένοι ἐπὶ βράχων τῶν πρώτων βασιλέων τῆς χώρας. Εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ μνημονεύεται ἐπίσκοπος Χηνοβοσκίας. Ταυτίζεται μὲ τὸ νῦν χωρίον *Κὰσρ-ἐλ-Σαγιὰντ* (Kassr-el-Saijad). Α. Θ. Σ.

χηνοβοσκὸς (ὁ)· ὁ βοσκὸς χηνῶν.

χηνόμορφα (Chenomorpha) *[Παλαιοζῳολ.]*. Τάξις πτηνῶν, περιλαμβάνουσα πολλὰ ἐκλείψαντα γένη, τὰ ὁποῖα ἔζησαν ἀπὸ τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι τῆς πλειστοκαίνου τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

χηνοπόδι (τό)· δημοτ., εἶδος φυτοῦ, τὸ *ἀρνόγλωσσον*· ‖ σημεῖον διασταυρώσεως τριῶν τινων, οἷον ὁδῶν, ρυάκων κττ.

χηνοποδιοειδῆ (τὰ) (Chenopodaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα πόας ἢ θάμνους κοσμητικούς, φαρμακευτικούς, κτηνοτροφικούς, ἀρωματικοὺς καὶ ποικίλως χρησίμους, ἀπαντῶντας πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Τὰ φυτὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔχουσιν ἄνθη συμμετρικά, ἀρρενοθήλεα μὲ πενταμερὲς καλυκοειδὲς περιγόνιον, πέντε καὶ ἐνίοτε ὀλιγωτέρους στήμονας, ᾠοθήκην ἐκ δύο καρποφύλλων ἀποτελουμένην, μετὰ καμπυλοτρό-

Digitized by Google

που σπερματικῆς βλάστης. Ἀξιολογώτερα γένη εἶναι τὰ ἑξῆς: *ἀγαθόφυτον, ἅλιμος, ἁλμυρίς, ἀνθοκνήμη, ἀτράφαξις, βασέλλη, βλῆτον, βουσιγλωττία, κοχία, οὔλλουκος, ραγίδιον, σοδαία, σπανάκιον, τεύτλον, χηνοπόδιον, ψευδατράφαξις, ψευδόβλητον* καὶ ἄλλα πολλά. Δ. Ν. Π.

χηνοπόδιον (τὸ) (Chenopodium) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χηνοποδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πολυάριθμα εἴδη ἐτησίων ποῶν, πολυετῶν θάμνων, ζιζανίων, κοσμητικῶν, κτηνοτροφικῶν, λαχανευομένων καὶ φαρμακευτικῶν φυτῶν, ἀπαντώντων πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Εἴδη τινὰ εὐδοκιμοῦσι καὶ εἰς ὑφαλμύρους ἐκτάσεις, πολλαπλασιάζονται δὲ εὐχερῶς διὰ σπορᾶς. Γνωστότερα εἴδη, ἅτινα καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσιν, εἶναι: *Χηνοπόδιον ὁ βότρυς* (Chenopodium botrys), φυτὸν φαρμακευτικόν. Τὸ χόρτον του εἶναι εὐῶδες καὶ χρησιμοποιεῖται ἐνιαχοῦ ἀντὶ τῆς λαβαντίδος πρὸς προφύλαξιν τῶν μαλλίνων ὑφασμάτων ἀπὸ τοῦ σητὸς (σκόρου). *Χηνοπόδιον τὸ αἰδοιοειδὲς* (Chenopodium vulvaria), γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *βρωμόχορτο* καὶ *βρωμοῦσα*. *Χηνοπόδιον τὸ λευκὸν* (Chenopodium album), γνωστὸν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *κλουβίδα*, ὅπερ λαχανεύεται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. *Χηνοπόδιον τὸ τοιχόβιον* (Chenopodium murale), γνωστὸν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *στριγγλόχορτο*, ἐπίσης λαχανευόμενον.

Ἀξιολογώτερα ἐξωτικὰ εἴδη εἶναι τὰ ἑξῆς: *Χηνοπόδιον ἡ κουΐνόα* (Chenopodium Quinoa ἐτησία πόα ἰθαγενὴς τῆς Νοτίας Ἀμερικῆς, καλλιεργουμένη ἰδίως εἰς τὴν Νέαν Γρενάδην, τὸ Περοῦ καὶ τὴν Χιλὴν διὰ τὰ σπέρματά του, ἐκ τῶν ὁποίων παρασκευάζουσι γλυκίσματα καὶ ποτὸν παρεμφερὲς πρὸς τὸν ζῦθον. Τὸ εἶδος τοῦτο καλλιεργεῖται καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς λαχανικόν. *Χηνοπόδιον τὸ ἀμβροσιοειδὲς* (Chenopodium ambrosioïdes). Εἶναι πόα ἰθαγενὴς τοῦ Μεξικοῦ, τῆς ὁποίας τὸ χόρτον εἶναι φαρμακευτικόν. Ἐνιαχοῦ καλλιεργεῖται καὶ ὡς κοσμητικόν. *Χηνοπόδιον τὸ ἀνθελμινθικὸν* (Chenopodium anthelminthicum). Εἶναι πόα πολυετής, ἀναδίδουσα βαρὺ ἄρωμα καὶ ἀπαντῶσα εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Τὰ σπέρματά του χρησιμοποιοῦνται ὡς φάρμακον ἀνθελμινθικόν. *Χηνοπόδιον τὸ ἀτραφαξοειδὲς* (Chenopodium atriplicis), ἀνεπτυγμένη πόα, ἰθαγενὴς τῆς Κίνας. *Χηνοπόδιον τὸ νιτριβοειδὲς* (Chenopodium nitrariaceum), θάμνος ἰθαγενὴς τῆς Αὐστραλίας, εὐδοκιμῶν καὶ εἰς ὑφαλμύρους τόπους καὶ θεωρούμενος ὡς ἄριστον κτηνοτροφικὸν προϊόν. Σήμερον καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ. *Χηνοπόδιον τὸ ὠτιδιόφυλλον* (Chenopodiun auriculatum). Εἶναι εὐμεγέθης πόα, ἰθαγενὴς τῆς Αὐστραλίας καὶ πολυετής. Ἀντέχει εἰς τὴν ξηρασίαν, εὐδοκιμεῖ καὶ εἰς ὑφαλμύρους γαίας καὶ θεωρεῖται ὡς κτηνοτροφικὸν προϊόν. Δ. Ν. Π.

—χηνοποδίου ἔλαιον (Oleum Chenopodii) /*Φαρμακογν.*/. Λαμβάνεται δι' ἀποστάξεως μεθ' ὕδρατμῶν τῶν ἐναερίων μερῶν *χηνοποδίου τοῦ ἀνθελμινθικοῦ*. Εἶναι ὑγρὸν κιτρινωπὸν ἰδιαζούσης ὀσμῆς καὶ δυσαρεύστου γεύσεως. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0.973, εἶναι ἀριστεροστρόφον (—5° 11'), ἔχει δείκτην διαθλάσεως 1.4785 καὶ διαλύεται εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα. Τὸ ἔλαιον ἀποτελεῖται ἀπὸ μεῖγμα συλβεστρονίου, ἀσκαριδόλης (καφουρᾶς τοῦ χηνοποδίου), καρβονίου καὶ σαφρόλης. Μετὰ δίωρον ἀπὸ τῆς χορηγήσεως τῆς δόσεως τοῦ ἐλαίου δίδεται ἰσχυρὸν ὑπακτικόν. Δέον νὰ δίδηται ἐξαιρετικὴ προσοχὴ ὡς πρὸς τὴν ποσολογίαν, διότι αἱ μὲν μικραὶ δόσεις εἶναι ἀνεπαρκεῖς, αἱ δὲ μεγάλαι δύνανται νὰ προκαλέσουν νευρικὰ φαινόμενα, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀκουστικῆς συσκευῆς. Φαινόμενα δηλητηριάσεως ἐκ τοῦ ἐλαίου εἶναι: ὑπνηλία, κῶμα, ἡμίπλευροι κλονικοὶ σπασμοί, πάρεσις τοῦ προσωπικοῦ, διαταραχαὶ τῆς ἀκοῆς, παῖσις τῶν ἀνακλαστικῶν, ὁριζόντιοι νυσταγμοί, θάνατος ἐξ ἀσφυξίας. Ἡ ἄνευ συνταγῆς πώλησις σκευασμάτων περιεχόντων ἔλαιον χηνοποδίου εἶναι ἀπηγορευμένη. Κ. Γ. Μ.

— χηνοποδίου πόα (Herba Chenopodii) /*Φαρμακογ.*/. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρησιμοποιοῦνται τὰ φύλλα καὶ οἱ καρποὶ οἱ προερχόμενοι ἐκ *χηνοποδίου τοῦ ἀνθελμινθικοῦ*. Ὁλόκληρον τὸ φυτὸν παρουσιάζει ἀνθελμινθικὰς ἰδιότητας, ὀφειλομένας εἰς τὸ αἰθέριον ἔλαιον, τὸ ὁποῖον περιέχει. Οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ εἶναι ἰσχυρῶς ἀρωματικοί, γεύσεως ἀρωματικῆς, ἀρτυματώδους καὶ πικρᾶς. Ἡ δρόγη χρησιμοποιεῖται κυρίως κατὰ τῶν ἀσκαρίδων καὶ τοῦ ἀγκυλοστόματος. Ἡ ἐκ τοῦ *χηνοποδίου τοῦ ἀμβροσιοειδοῦς* προερχομένη δρόγη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἐναέρια μέρη τοῦ φυτοῦ. Περιέχει 1 % αἰθέριον ἔλαιον, χηνοποδίνην, ρητινώδεις οὐσίας καὶ πεκτινικὰς οὐσίας. Εἰς τὸ μεσόφυλλον περιέχουν τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ τούτου ἄφθονον κρυσταλλικὴν ψάμμον. Κ. Γ. Μ.

χηνόπους (ὁ) (Chenopus) /*Ζωολ.*/. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπορραϊδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ ἀκανόνιστον, ἰδιορρυθμότατον ὄστρακον, πόδα στενὸν καὶ ἄνοιγμα κόγχης ἀπολῆγον εἰς ραμφοειδῆ ἀπόφυσιν. Γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ἐξ ὧν ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χηνόπους ὁ πελεκᾶνος* (Chenopus pelecanus), ὅστις χαρακτηρίζεται κυρίως ἐκ τῆς ἀνωμάλου καὶ ποικίλως περιειλιγμένης κόγχης του. Δ. Ν. Π.

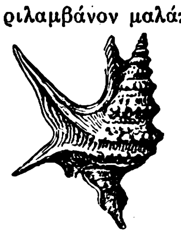

Χηνόπους ὁ πελεκᾶνος.

Χῆνορ (Heanor) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας 16 χλμ βορειοδυτικῶς τῆς Νόττινγχαμ. Κάτ. 1921) 21.436. Ἔχει ἀνθρακωρυχεῖα, ἐργοστάσια πλεκτῶν εἰδῶν καὶ σιδηροχυτήρια. Η. Π. Γ.

χῆνος (ὁ) δημοτ., ὁ ἄρρην χήν.

χηνόστομος (Henostomus) / *Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χοιραδοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη ποωδῶν πολυετῶν φυτῶν, ἀπαντώντων εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χηνοτροφία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ χηνοτρόφου, τὸ νὰ τρέφῃ τις χῆνας.

χηνοτρόφος (ὁ)· ὁ τρέφων χῆνας, χηνοβοσκός.

χηνόψις (ἡ) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν, ἄλλως *χηνωπὶς* (βλ. λ.).

χηνώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χῆνα· ‖ μεταφ., ἠλίθιος, ἀνόητος.

χηνωπὶς (Chenopis) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν νηκτικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πλατυραμφῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κυκνιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ὧν ἀξιολογώτερον ἡ *χηνωπὶς ἡ μελανὴ* (Chenopis nigra), ἣ τις φθάνει εἰς μῆκος 170 ἑκατοστομέτρων. Τὸ πτέρωμά της εἶναι ἄφθονον καὶ στιλπνῶς μελανόν. Ἀπαντᾷ ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ θηρεύεται διὰ τὸ νόστιμον κρέας της καὶ τὰ πολύτιμα πτερά της. Δ. Ν. Π.

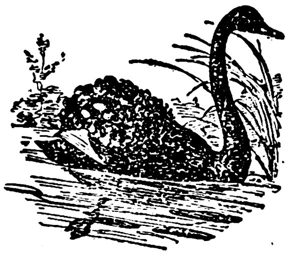

Χηνωπὶς ἡ μελανή.

χήρα (ἡ)· γυνὴ ἐστερημένη τοῦ συζύγου της, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος ἀπέθανεν.

— [*Νομ.*] Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἠδιαφόρησε τελείως περὶ τῆς τύχης τῆς χήρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της. Ἡ πρώτη μέριμνα πρὸς προστασίαν ταύτης καὶ κατάταξίν της μεταξὺ τῶν ἐχόντων δικαίωμα προσώπων ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ ἀνδρὸς ἐγένετο ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ προστασία αὐτὴ δὲν ἦτο γενική, περιορισθεῖσα μόνον ἐπὶ τῆς ἀπόρου καὶ ἀπροίκου χήρας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ τῆς νεαρᾶς 53, ἀδιακρίτως ἂν πρόκειται περὶ ἀνδρὸς ἢ γυναικός, ὡρίσθη ὅτι ὁ ἐπιζῶν ἄπορος σύζυγος λαμβάνει ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ἀποθανόντος εὐπόρου τὸ τέταρτον, ὅπερ ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς 100 λίτρας χρυσοῦ. Μεταγενεστέρως, διὰ τῆς νεαρᾶς 117, τὸ μὲν δικαίωμα τοῦ ἀπόρου συζύγου κατηργήθη, περιορισθὲν εἰς τὴν ἄπορον καὶ ἄπροικον χήραν, τὸ δὲ μερίδιον αὐτῆς ἐκανονίσθη οὕτω, πάντοτε ὑπὸ τὸν περιορισμὸν ὅτι δὲν θέλει ὑπερβῇ τὰς 100 λίτρας χρυσοῦ. Ἐφ' ὅσον μὲν συντρέχει μετ' ἄλλων κληρονόμων ἐξωτικῶν, ἐλάμβανε τὸ τέταρτον τῆς κληρονομικῆς περιουσίας, πάντοτε κατὰ κυριότητα, ἄνευ περιορισμῶν, ἐφ' ὅσον δὲ συντρέχει μετὰ τέκνων τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἰδίων αὐτῆς, τότε, εἰ μὲν ταῦτα ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν τριῶν, ἐλάμβανε τὸ τέταρτον, εἰ δὲ πλείονα, κεφαλικὴν μερίδα. Πλὴν τὸ μερίδιον τοῦτο (τέταρτον ἢ κεφαλικὴ μερίς) ἡ χήρα ἐλάμβανε μόνον κατ' ἐπικαρπίαν, τῆς κυριότητος διαφυλασσομένης ὑπὲρ τῶν τέκνων. Ἐὰν τοὐναντίον συντρέχῃ οὐχὶ μετ' ἰδίων τέκνων, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρὸς μόνον ἐξ ἑτέρου γάμου, τότε τὸ λαμβανόμενον μερίδιον, κατὰ τὴν αὐτὴν διάκρισιν, ἐὰν τὰ τέκνα ἦσαν ὀλιγώτερα ἢ πλείονα τῶν τριῶν, περιήρχετο πάντοτε αὐτῇ κατὰ πλήρη κυριότητα καὶ ἐπικαρπίαν. Μεταγενεστέρως ἐν τούτοις, διὰ τῆς νεαρᾶς 106 Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, κατηργήθη καὶ ἡ διάκρισις τῆς συνδρομῆς μετ' ἰδίων τέκνων ἢ μόνου τοῦ ἀνδρὸς καὶ καθωρίσθη ὅτι καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὸ λαμβανόμενον μερίδιον περιέρχεται ἐλεύθερον, κατά τε κυριότητα καὶ ἐπικαρπίαν, ἐκτὸς ἂν ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, ὅτε παρακρατεῖ τὴν ἐπικαρπίαν. Κατὰ ταῦτα, προϋπόθεσις τῆς κλήσεως τῆς χήρας ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ συζύγου εἶναι, ἐκτὸς τῆς ὑπάρξεως νομίμου γάμου μέχρι τοῦ θανάτου, τὸ ἄπορον καὶ ἄπροικον αὐτῆς. Ἡ ἔννοια τοῦ τελευταίου τούτου εἶναι σχετική, ἡ δὲ κρίσις περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀπορίας θέλει ἐξαρτηθῆ ἐξ ἑκάστης συγκεκριμένης περιπτώσεως. Ἰδίως διὰ τὴν παραδοχὴν ταύτης δὲν θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ὕπαρξις μικρᾶς προικός, καθόσον ἡ ἀπορία κυρίως ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς κλήσεως ἐν τῇ κληρονομίᾳ, αὐτὴ δὲ πάλιν θέλει ἐρευνηθῆ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ περιουσίαν τοῦ ἀνδρός. Ὁ Ἰουστινιανός, ἀποσκοπῶν ἔτι πλέον νὰ διασφαλίσῃ τὴν παρασχεθεῖσαν εἰς τὴν χήραν προστασίαν καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτην ἀπρόσβλητον, ἐθέσπισε διὰ τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ 115 ὅτι τὸ διδόμενον αὐτῇ ποσοστὸν ἐκ τῆς συζυγικῆς περιουσίας λαμβάνει ὡς δικαίωμα νομίμου μοίρας, ὥστε νὰ μὴ δύναται αὐτὴ διὰ διαθήκης νὰ στερηθῇ τούτου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, κατ' ἐξαίρεσιν, δὲν ἐπεκτείνονται οἱ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαίων κληρονόμων ἰσχύοντες λόγοι ἀποκληρώσεως.

Διὰ τοῦ νόμου 2230, τοῦ 1920 ἑρμηνεύσαντος αὐθεντικῶς τὰς ἰσχυούσας διατάξεις τοῦ παλαιοτέρου δικαίου, ἤρθη ἡ μέχρι τότε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὑπάρχουσα ἔρις καὶ ἐκανονίσθη ὅτι ἡ χήρα τὸ τέταρτον ἢ τὴν κεφαλικὴν μερίδα ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀνδρὸς λαμβάνει ὡς κληρονόμος καὶ οὐχὶ κληροδόχος καὶ ἐπὶ πλέον ἄνευ τοῦ περιορισμοῦ τῶν 100 λιτρῶν χρυσοῦ. Ἐπίσης διὰ τοῦ νεωτέρου νόμου 2310 τοῦ 1920 περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς ἀνεγνωρίσθη κληρονομικὸν δικαίωμα εἰς τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον (ἄνδρα ἢ γυναῖκα), ἀδιακρίτως εὐπορίας ἢ μή, ὅπερ ἐκτείνεται εἰς τὸ ἥμισυ μὲν τῆς λοιπῆς περιουσίας, ἐὰν συντρέχῃ μετ' ἄλλων συγγενῶν, εἰς τὸ τέταρτον δὲ σταθερῶς πάντοτε, ἐὰν συντρέχῃ μετὰ κατιόντων τοῦ ἀποβιώσαντος. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦτο τοῦ νεωτέρου νόμου ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς δὲν προστατεύεται ἔναντι τῆς ἐκ διαθήκης, δι' ἧς δύναται νὰ ὁρισθῇ ἄλλως. Ἐν τούτοις καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου τούτου αἱ διατάξεις περὶ ἀπόρου καὶ ἀπροίκου χήρας ἰσχύουσιν, ὡς ἐνέχουσαι δὲ τὴν ἔννοιαν δικαιώματος νομίμου μοίρας ἐξακολουθοῦσι καὶ σήμερον νὰ μὴ δύνανται νὰ προσβληθῶσιν οὔτε διὰ διαθήκης. Τὸ δίκαιον ὅμως, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, περιέλαβε καὶ ἄλλας διατάξεις σχετικὰς μὲ τὴν χήραν. Οὕτω καθιέρωσε τὸν πένθιμον ἐνιαυτόν, ἀποτελοῦντα ἀναβλητικὸν κώλυμα καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ τελέσῃ δεύτερον γάμον. Κύρωσιν τῆς παραβάσεως ταύτης ἐθέσπισεν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ χήρα δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα τοῦ κληρονομεῖν ἐξ ἀδιαθέτου ἢ διαθήκης, ἣν ὁμοίαν ἀνικανότητα ἔχει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἐντὸς τοῦ ἄνω χρόνου κυοφορήσῃ. Αἱ ἐν λόγῳ διατάξεις, ὡς ἀποτελοῦσαι ἰδιωτικὴν ποινήν, δὲν ἀπώλεσαν τὴν σημερινὴν ἰσχύν των.

Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

— [*Φορολ. Δίκ.*] Ἐπὶ κληρονομικῆς μερίδος ἢ κληροδοσίας περιερχομένης εἰς σύζυγον (χήραν) τοῦ κληρονομουμένου καὶ ἐκ τῆς περιφερείας αὐτοῦ ἐπιβάλλεται φόρος κληρονομιῶν κατὰ τὸν νόμον 1640, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 13 αὐτοῦ καθοριζόμενα τμήματα (κλιμάκια), δι' ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑπολογίζεται κεχωρισμένως ὁ ἀναλογῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς τὸ κλιμάκιον συντελεστοῦ φόρος, ἐπὶ πλέον δὲ ἐπιβάλλονται καὶ κατὰ τὸ ἄρθρον 68 τοῦ αὐτοῦ νόμου τέλη 2 % ἐπὶ τῆς μεταβιβαζομένης περιουσίας. Ὁ νόμος 1640 ἐτροποποιήθη διὰ νεωτέρων νόμων, ὁ δὲ φόρος κληρονομιῶν ἠλαττώθη οὐσιωδῶς διὰ νέου νόμου τοῦ 1933. Γ. Ν. Κ.

— [*Ἐθιμοτ.*] Ἡ *χήρα* ἐπὶ ἓν ἔτος φέρει πέπλον μακρὸν ἀπὸ κρὲπ καὶ πλατείας παρυφὰς ἀπὸ κρὲπ εἰς τὴν ἐσθῆτα καὶ τὸ ἐπανωφόριον· ἐπὶ ἄλλο δὲ ἓν ἔτος φέρει ἁπλῶς μαῦρα μάλλινα ὑφάσματα. Ὁ ἐπιστολικὸς χάρτης καὶ τὰ ἐπισκεπτήρια αὐτῆς φέρουν μέλαν περιθώριον. Τοιοῦτον περιθώριον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρῃ καὶ τὸ μανδήλιόν της. Παρυφὴ λευκὴ εἰς τὸν πῖλον ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν ἀγγλικὸν συρμόν, ὅστις τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ διεθνῶς. Ὑπογράφουσα δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν χήρα πρὸ τοῦ ὀνοματεπωνύμου αὐτῆς. Ἀλλ' οὔτε καὶ ὅσοι ἀλληλογραφοῦν μετ' αὐτῆς. Ἐρχομένη εἰς δεύτερον γάμον, φέρει κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου ἐσθῆτα ἐλαφρῶς ἰώδη ἢ καὶ ἐλαφρῶς φαιάν. Τ. Δ.

—χῆραι [*Ἐκκλ.*] βλ. *διακόνισσαι*.

— χήρας τέκνα [*Τεκτον.*]. Οὕτω προσονομάζουσιν ἑαυτοὺς ἀλληγορικῶς οἱ ἐλεύθεροι τέκτονες εἰς ἀνάμνησιν τῆς μητρὸς τοῦ διδασκάλου αὐτῶν *Χειρὰμ* (βλ. λ.), ἥτις, οὖσα κατὰ τὴν παράδοσιν χήρα ἐκ τῆς ἰσραηλιτικῆς φυλῆς Δάν, ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἶσιδα, παγκοσμίαν μητέρα καὶ χήραν τοῦ θεοῦ Ὀσίριδος. Καθ' ὃν τρόπον, μετὰ τὸν φόνον καὶ διαμελισμὸν τοῦ Ὀσίριδος ἡ Ἶσις ἐπλανᾶτο πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἀπολεσθέντων τεμαχίων τοῦ συζύγου της, οὕτω καὶ οἱ τέκτονες ἀναζητοῦν τὸ σῶμα τοῦ διδασκάλου των Χειράμ, φονευθέντος ὑπὸ τριῶν ἀθλίων ἑταίρων, ἤτοι ζητοῦν νὰ ἀνεύρουν τὸν ἀπολεσθέντα Λόγον. Η. Π. Γ.

Χήρα, ἁγία. Ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ «μαχαίρᾳ τελειωθεῖσα» διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἑορτάζεται ὡς μάρτυς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν 26 Σεπτεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Digitized by Google

Χηραμύης. Σάμιος γλύπτης τῶν μέσων τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Εἶναι γνωστὸς μόνον ἐκ τοῦ ἐν Σάμῳ εὑρεθέντος καὶ ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου νῦν ἀποκειμένου ἀρχαϊκοῦ μαρμαρίνου ἀκεφάλου ἀγάλματος τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ γλύπτου. Ἡ θεὰ φορεῖ χιτῶνα, πέπλον καὶ μακρὸν κρήδεμνον, αἱ πτυχαὶ τῶν ὁποίων δηλοῦνται μὲ λεπτὰς παραλλήλους αὐλακώσεις. Τοῦ ἀγάλματος τούτου ἐξαίρεται ἡ στρογγυλότης τοῦ σχήματος τοῦ σώματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλα ἀγάλματα ἀρχαϊκῶν χρόνων, τῶν ὁποίων τὰ σώματα παρουσιάζονται σχεδὸν τετράγωνα ἢ πλακωτά. Β. Δ. Θ.

χηρεία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χῆρος ἢ χήρα: «διατελεῖ ἐν χηρείᾳ»· || μεταφ. «χηρεία θρόνου ἢ ὑπουργήματος», οἷον ἐπισκοπικοῦ κττ.

— *['Εγκυκλ.]* Εἰς πάντας τοὺς λαοὺς καὶ εἰς πάσας τὰς ἐποχάς, ἡ ἀπώλεια τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων ἐδημιούργει διὰ τὸν ἐπιζῶντα, κυρίως ὅμως διὰ τὴν ἐπιζῶσαν σύζυγον ἐντελῶς ἰδιότυπον κατάστασιν καὶ εἰδικὰς ὑποχρεώσεις, πολλαὶ τῶν ὁποίων καθωρίζοντο ὑπὸ θρησκευτικῶν διατάξεων, ἄλλαι ὑπὸ μόνον τῶν ἐθίμων καὶ ἄλλαι ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῶν νόμων. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν αἱ χῆραι ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κηδείας ἐξεδήλουν τὸ πένθος των διὰ θρήνων, τίλλουσαι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ σχίζουσαι τὰ ἱμάτιά των, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τῆς χηρείας ἔκοπτον τὴν κόμην των. Τὰ ἐνδύματα τῶν ἐν χηρείᾳ διατελουσῶν ἦσαν σκοτεινοῦ χρώματος, οὐχὶ ἀπαραιτήτως μέλανος. Εἰς τὴν Ρώμην οἱ ἐν χηρείᾳ ἄνδρες ἢ γυναῖκες ἔφερον μελανὰ ἐνδύματα, ἡ δὲ χήρα δὲν ἀπετρέπετο νὰ συνάψῃ νέον γάμον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πενθίμου ἐνιαυτοῦ. Ὁ χῆρος εἰς ἔνδειξιν πένθους ἐξύριζε τὴν γενειάδα του.

Ὁ ἑβραϊκὸς νόμος παρεῖχεν ἱκανὰ προνόμια εἰς τὰς χήρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ἡ διαφύλαξις καὶ ἰδιαιτέρου μεριδίου δι' αὐτὰς κατὰ τὴν διανομὴν πολεμικῶν λαφύρων. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον νὰ καίωνται αἱ χῆραι, διατηρηθὲν μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν. Παρὰ τοῖς Σκύθαις ἐρρίπτοντο ἐντὸς τοῦ λάκκου τοῦ ἀποθανόντος ἀρχηγοῦ καὶ αἱ γυναῖκές του.

Παρὰ πολλοῖς λαοῖς καὶ εἰς πολλὰς χώρας, ἀκόμη καὶ σήμερον, ὁ δεύτερος γάμος τῆς χήρας ἀντιμετωπίζεται μετὰ ποιᾶς τινος ψυχρότητος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ χηρεία, ἰδίως ἡ τῆς γυναικός, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης τῶν ἠθικολόγων καὶ τῶν λογοτεχνῶν καὶ μάλιστα τῶν μυθιστορημάτων καὶ τῶν θεατρικῶν συγγραφέων, εἰς τοὺς ὁποίους παρέσχε θέματα σοβαρὰ ἢ δηκτικά. Μ. Δ. Β.

—**χηρείας αἵρεσις.** Κατὰ τὸν νόμον ἡ ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν ἔνστασις κληρονόμων εἶναι ἐπιτρεπτή, θεωρηθέντος ὅτι δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἠθικὴν ὡς καὶ τῇ ἀγαμίας. Δύναται νὰ διατυπωθῇ ὡς ἀναβλητικὴ εἴτε ὡς διαλυτική. Ἰσχυουσῶν τῶν αὐτῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν αἱρέσεων διατάξεων. Ἡ ἐν λόγῳ αἵρεσις δύναται ὡσαύτως νὰ τεθῇ καὶ ἐπὶ κληροδοσίας ἢ αἰτίᾳ θανάτου δωρεᾶς. Α. Κ.

χηρευάμενος, *—η, —ον·* δημοτ., ὁ ἐν χηρείᾳ διατελῶν.

χηρεύω· διατελῶ ἐν χηρείᾳ: «νέα ἐχήρευσε»· || ἐπὶ δημοσίου ἢ καὶ ἰδιωτικοῦ ὑπουργήματος μὴ κατειλημμένου: «χηρεύει θέσις ἐπισκόπου, — νομάρχου, — δικαστοῦ κλπ.».

Χηρίτσα *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἀρτισκοῦ (Ἐλευθερῶν) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 270 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χιρντίτσα*

χῆρος (ὁ)· ἀνὴρ ἐστερημένος τῆς συζύγου του, οὗτινος ἡ σύζυγος ἀπέθανεν.

Χηροῦσκοι (οἱ)· βλ. λ. *Χεροῦσκοι.*

Χῆρφορντ (Hereford) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἀγγλίας, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Χήρφορντσαϊρ, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Οὐάϋ, κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν. Κάτ. (1931) 24.159. Διεξάγει ἐμπόριον σιτηρῶν καὶ σφαγίων καὶ ἔχει ἐργοστάσια μηλίτου οἴνου, ζυθοποιίας καὶ βυρσοδεψίας. Η. Π. Γ.

Χήρφορντσαϊρ (Herefordshire) *[Γεωγρ.].* Μεσόγειος κομιτεία τῆς Ἀγγλίας παρὰ τὰ σύνορα τῆς νοτίου Οὐαλλίας, ἔχουσα ἐμβαδὸν 2.182 τ.χλμ. καὶ κατ. 111.755 (1931). Εἶναι κατ' ἐξοχὴν γεωργικὴ περιφέρεια, ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἐκλεκτὴν ποιότητα τοῦ παραγομένου μηλίτου οἴνου καὶ τῶν σφαγίων αὐτῆς. Πρωτεύουσα ἡ Χῆρφορντ. Η.Π.Γ.

χήτη (ἡ)· ἀντὶ *χιούτη* (βλ. λ.).

Χηττῖται (οἱ)· βλ. λ. *Χετταῖοι.*

χθαμαλίδαι (οἱ) (Chthamalidae) *[Ζωολ.].* Οἰκογένεια μαλακοστρακων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κιρριπόδων,* περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν κυριώτερον ὁ *χθαμαλὸς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χθαμαλός, *—ή, —όν·* ὁ ἄνευ ὕψους, χαμηλός: «χθαμαλὴ νῆσος» ἡ μὴ ἔχουσα ὄρη ἢ ἄλλα ὑψώματα.

— *[Δασολ.]* Δάσος ἀποτελούμενον ἐκ δένδρων μὴ προελθόντων ἐκ σπερμάτων ἀπ' εὐθείας βλαστησάντων, ἀλλ' ἐξ ἀναβλαστημάτων τοῦ μετὰ τὴν ὑλοτομίαν ἀπομείναντος πρέμνου ἢ καὶ τῆς ῥίζης. Τοιαῦτα δάση, ἀποτελούμενα μόνον ἐκ πλατυφύλλων δένδρων, ὑλοτομοῦνται συνήθως ἀνὰ 15—25 ἔτη. Λέγονται καὶ *πρεμνοφυῆ.* Α. Ε. Κ.

χθαμαλὸς (ὁ) (Chthamalus) *[Ζωολ.].* Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χθαμαλιδῶν,* περιλαμβάνον εἴδη τινὰ προσκεκολλημένα ἐπὶ τῶν βράχων καὶ ἔχοντα σῶμα ἡμισφαιρικὸν καὶ πόδα ἀσβεστολιθικόν. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Δ. Ν. Π.

χθαμαλότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χθαμαλός: «ἡ χθαμαλότης τῆς νήσου, —τοῦ ἐδάφους».

χθές· ἐπίρρ. καὶ *ἐχθὲς* καὶ *χτὲς—ἐχτές·* τὴν προηγουμένην ἡμέραν, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *σήμερον:* «ἔφυγε χθές», «χθὲς ἦρθε καὶ αὔριο θὰ φύγῃ»· || παροιμία: «ἐχτὲς πέθανε ὁ ἄντρας μου κι' ἀπόψε ὁ γάϊδαρός μου»· || καθόλου, εἰς τὸ ἐγγὺς παρελθόν: «χθὲς ἀκόμη ἦτο ἀδέκαρος καὶ σήμερον εἶναι πάμπλουτος»· || φρ. «χτές, προχτὲς» ἢ «χθές, προχθὲς» πρό τινων ἡμερῶν: «τὸν εἶδα χθές, προχθές»· || «ἡ χθὲς» ἡ χθεσινὴ ἡμέρα ἢ τὸ ἐγγὺς παρελθόν.

χθεσινός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χθές, ὁ τῆς χθές: «χθεσινὸν φαγητόν»· || «χθεσινὸς ἄνθρωπος» καὶ «χθεσινὸ παιδί» ἐπὶ ταχέως ἀναδειχθέντος.

Χθόνια (ἡ) *['Αρχ.].* Ἑορτὴ τελουμένη ἐν Ἑρμιόνῃ κατὰ τὸ θέρος ἑκάστου ἔτους πρὸς τιμὴν τῆς Χθονίας Δήμητρος. Κατὰ τὴν πομπὴν ταύτης ἡγοῦντο οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν, ἠκολούθουν ἔπειτα οἱ ἐτήσιοι ἄρχοντες καὶ εἵποντο μετὰ ταῦτα οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες, λευκὰ ἐνδεδυμένοι καὶ ἐστεφανωμένοι μὲ στεφάνους κοσμοσανδάλου, ἄνθους ὁμοιάζοντος μὲ ὑάκινθον. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ ἄγοντες τὰς πρὸς θυσίαν τεταγμένας τέσσαρας δαμάλεις, τὰς ὁποίας ἐφόνευον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ διὰ δρεπάνων, τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης εἰσαγομένας, τέσσαρες γραῖαι, ἐπὶ θρόνων καθήμεναι καὶ ἀναμένουσαι τὴν εἴσοδον τῶν βοῶν. Ὁ ναὸς τῆς Χθονίας Δήμητρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο ἡ θυσία, περιέκλειε δύο ἀγάλματα λατρευτικά, τὸ τῆς Δήμητρος καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐν τῷ σηκῷ του, καί τινα ἀποθανουσῶν ἱερειῶν τῆς θεᾶς ἐν τῷ περιβόλῳ του (*Παυσ.* Β. 35. 5). ΚΑΨ.

Χθονία *[Μυθολ.].* Θυγάτηρ τοῦ Φορωνέως ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Κολόντα καὶ ἀδελφὴ τοῦ Κλυμένου, μετὰ τοῦ ὁποίου ἵδρυσεν ἐν Ἑρμιόνῃ τῆς Ἀργολίδος ναὸν εἰς τὴν Δήμητρα. Κατ' ἄλλην ἀρκαδικὴν παράδοσιν ἦτο θυγάτηρ τοῦ Κολόντα, ὅστις, ὅταν περιπλανωμένη ἡ θεὰ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀργολίδα, «οὔτε οἴκῳ δέξασθαι τὴν θεόν, οὔτε ἀπονεῖμαί τι ἄλλο ἐς τιμὴν» ἐπροθυμοποιήθη. Τότε ἡ Δημήτηρ, ἀγανακτήσασα, κατέκαυσεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκίας του, τὴν δὲ Χθονίαν ἀπήγαγεν εἰς Ἑρμιόνην, ὅπου αὕτη εὐγνωμονοῦσα ἵδρυσεν ἱερὸν εἰς τὴν Χθονίαν Δήμητρα καὶ συνέστησε τὴν ἑορτὴν τῶν Χθονίων, καθ' ἣν ἐθυσιάζετο βοῦς καθ' ἕκαστον θέρος (*Παυσ.* Β. 35. 4). Α. Θ. Σ.

Χθονία *['Αρχ. Γεωγρ.].* Ὀνομασία τῆς *Κρήτης* (βλ. λ.).

χθόνιος, *—α, —ον* καὶ *—ος, —ον·* ὁ τῆς χθονός, τῆς γῆς, ὁ εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν χώραν ἀνήκων, ἐγχώριος: «χθόνιος πάγος» ὁ ἐν Ἀθήναις πάγος, βράχος τοῦ Ἄρεως· || ὁ ἔνδον τῆς γῆς, ὁ τοῦ ᾅδου: «χθόνιοι θεοί» οἱ θεοὶ τοῦ κάτω κόσμου.

— χθόνιοι ***θεοὶ καὶ δαίμονες*** *[Μυθολ.].* Ἐκαλοῦντο οὕτω ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πάντες οἱ θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες, οἵτινες εἶχον σχέσιν τινὰ μὲ ὅ,τι ἀφεώρα τὸν Ἅδην (Κάτω κόσμον), τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν εὐημερίαν ἢ τὸν ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τοὺς θεοὺς τούτους ἐτίμων οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἐφοβοῦντο, ἐπεκαλοῦντο δὲ διὰ σπονδῶν νὰ εἶναι εὐμενεῖς πρὸς ζῶντας καὶ νεκρούς. Τῶν χθονίων θεῶν κυριώτερος ἦτο ὁ Χθόνιος Ἑρμῆς ὁ ψυχοπομπός. Ἄλλοι χθόνιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Πλούτων, ἡ Περσεφόνη ἢ Κόρη, ἡ Δημήτηρ, ἡ Ἑκάτη, ἡ Χλωρὶς κ. ἄ. Ἐκ δὲ τῶν χθονίων δαιμόνων ὁ Χάρων, ὁ Θάνατος κ. ἄ. ΚΑΨ

Χθόνιος *[Μυθολ.].* —1) Υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου καὶ τῆς Νύμφης Καλιάνδης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκληρώθη ἡ Δαναῒς Βρύκη, ἥτις καὶ ἐφόνευσε τοῦτον κατὰ τὴν πρώτην ἑσπέραν τοῦ γάμου των. —2) Εἷς τῶν περισωθέντων πέντε Σπαρτῶν, οἵτινες εἶχον γεννηθῇ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κάδμου σπαρέντων ὀδόντων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντος Δράκοντος. Τούτου υἱοὶ ἦσαν ὁ Νυκτεύς, ὁ πρὸς μητρὸς πάππος τοῦ Λαβδάκου, καὶ ὁ Λύκος. —3) Υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Σύμης καὶ πρῶτος κατὰ τὴν παρὰ Διοδώρῳ παράδοσιν κάτοικος τῆς Σύμης. ΚΑΨ.

χθόνιος (ὁ) (Chthonius) *[Ζωολ.].* Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδαραχνῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χερνετιδῶν,* περιλαμβάνον μικρὰς ἀράχνας, χαρακτηριζομένας κυρίως ἐκ τοῦ τετραγωνικοῦ ἐπιμήκους κεφαλοθώρακός των, τῶν δύο ζευγῶν ὀφθαλμῶν των καὶ τῶν νηματοειδῶν κεραιῶν των. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

χθονογραφικὴ ***γεωλογία*** Ὁ κλάδος τῆς γεωλογίας, ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ τὸ ὑλικόν, καὶ κυρίως τὸ ὀρυκτολογικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου συνίσταται ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς γῆς, τὸν τρόπον τῆς γενέσεως τοῦ ὑλικοῦ τούτου καὶ τὴν διάταξιν τούτου πρὸς οἰκοδόμησιν καὶ κατασκευὴν τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ. Ὑποδιαιρεῖται εἰς τρεῖς μικροτέρους κλάδους: τὴν *πετρογραφίαν,* τὴν *πετρογονίαν* καὶ τὴν *τεκτονικὴν* ἢ *γεωτεκτονικήν.* Γ. Κ. Γ.

Χθονοφίλη *[Μυθολ.].* Θυγάτηρ τοῦ Σικυῶνος καὶ τῆς Ζευξίππης καὶ μήτηρ ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πολύβου, τοῦ διαδεχθέντος ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ τῆς Σικυῶνος τὸν πάππον του Σικυῶνα. Μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Πολύβου ἡ Χθονοφίλη συνῴκησε μετὰ τοῦ Φλίαντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀραιθυρέας, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὸν Ἀνδροδάμαντα. ΚΑΨ.

Χθονοφίλη *['Αρχαιολ.].* Μία τῶν ἐν Φλιοῦντι ἀρχαίων φυλῶν. Εἰς ταύτην φαίνεται ὅτι ἀνῆκον οἱ πρὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Φλιοῦντος ὑπὸ τῶν Δωριέων πρότεροι κάτοικοι τῆς πόλεως, οἵτινες ἀπέμειναν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν, ἀποτελέσαντες ἰδίαν φυλήν. ΚΑΨ.

χθών, *—ονὸς* (ἡ)· ἡ γῆ, τὸ ἔδαφος.

— *[Μυθολ.]* Ἕτερον ὄνομα τῆς θεᾶς *Γαίας* (βλ. λ.).

χῖ (τό, ἄκλιτον)· τὸ εἰκοστὸν δεύτερον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου· || πᾶν εἰς σχῆμα X σκεῦος ἢ ὄργανον· || εἶδος ἑλληνικῆς *δαντέλλας* (βλ. λ.).

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *χῖ* (κοιν. *βόλτα*) ἡ κατὰ σταυρὸν ἢ καθ' ἡμιστρόφιον στροφὴ τῶν ἀγκυρίων ἁλύσεων λόγῳ μεταβολῆς τῆς ἀναπρωρίσεως τοῦ πλοίου κατὰ 360° ἢ κατὰ 80°. Ἐπίσης ἡ διασταύρωσις τῶν πρυμνησίων καλῴων, ἐπίτηδες γινομένη πρὸς αὔξησιν τοῦ μοχλοβραχίονος τῆς στηρίξεως τῆς πρύμνης. Σ. Ε. Λ.

Χιά. Ὄνομα τῆς πρώτης ἐκ τῶν τριῶν βασιλικῶν δυναστειῶν τῆς ἀρχαίας Κίνας, ἥτις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 2205 π. Χ. μέχρι τοῦ 1818 π. Χ. Ἔσχεν ἱδρυτὴν κατὰ τὴν παράδοσιν Γυοῦ τὸν Μέγαν, τελευταῖον δὲ ἐκπρόσωπον τὸν Κιέ. Χ. Δ.

Χιάβελο *[Παραλ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον Μικρασιατικὸν κατὰ τὴν πρὸς Δαρδανέλλια τρωαδικὴν ἀκτὴν (πλάτ. 39° 59' Β., μήκ. 26° 11' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1599: Eski Stamboul to Kum Kalé), ὀνομαζόμενον *Γιαννὴ Σὲρ* ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἶναι τὸ *Σίγειον* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

χιάζω· θέτω τὸ σημεῖον Χ, οἷον πρὸς ἐπισήμανσιν νόθου ἢ ἀμφιβόλου χωρίου ἐν ἐγγράφῳ· || σχηματίζω Χ διὰ δύο χαράξεων ἢ τομῶν σταυροειδῶς, οἷον παρὰ χειρουργοῖς.

Χιακός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Χίον.

— «**Χιακὰ** ***χρονικά***». Ἐτήσιον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα, ἱδρυθὲν ὑπὸ Κ. Ἀμάντου, εἰς σχῆμα 8ον ἐν Ἀθήναις τῷ 1911.

χίασμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χιάζειν, σχηματισμὸς τοῦ σημείου Χ· || ὀφθαλμολ., σταυροειδὴς διάταξις τῶν ὀπτικῶν νεύρων.

—**χίασμα** ***ὀπτικὸν*** *['Ανατ.]·* βλ. λ. *ὀπτικὸν* χίασμα.

χιασμὸς (ὁ)· ἡ εἰς σχῆμα Χ διάταξις, χίασμα· || γραμματ., ἀντὶ *χιαστὸν* (βλ. λ.).

—**χιασμὸς** ***κοιλιακὸς τῆς καλύπτρας τοῦ Φορὲλ*** *['Ανατομ.].* Κεῖται πρόσθεν τοῦ πιδακοειδοῦς ἢ ῥαχιαίου χιασμοῦ τῆς καλύπτρας τοῦ Meynert καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν νευριτῶν τῶν κυττάρων τῶν δύο ἐρυθρῶν πυρήνων, οἵτινες πρὸς τὰ ὀπίσω διήκοντες ἀποτελοῦσι τὸ ἐρυθρονωτιαῖον δεμάτιον. Ι. Π.

— **χιασμὸς** ***πιδακοειδὴς ἢ ῥαχιαῖος τῆς καλύπτρας τοῦ Μάϋνερτ*** *['Ανατομ.].* Κεῖται κοιλιακῶς τοῦ πυρῆνος τοῦ κοινοῦ κινητικοῦ νεύρου καὶ παράγεται ἐξ ἰνῶν τοξοειδῶς φερομένων ἀπὸ τοῦ προσθίου διδυμίου εἰς τὸ ἀντίθετον πλάγιον. Ι. Π.

—**χιασμὸς** ***πυραμίδων*** *['Ανατομ.].* Χιασμὸς ἐν τῷ πυθμένι τῆς προσθίας μέσης αὔλακος τοῦ προ-

Digitized by Google

μήκους μυελοῦ, κατὰ τὸ κάτω τριτημόριον αὐτῆς, παραγόμενος ἐκ νευρικῶν δεσμίδων (3—6), αἵτινες, ἐκπυρευόμεναι ἀλληλοδιαδόχως ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν τῆς αὔλακος πυραμίδων, φέρονται ἐπὶ τὴν ἀντίστοιχον πλευράν, χιαζόμεναι πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ ἔκτασιν 6—7 χλμ. . π.

—**χιασμὸς *χρεωστικοῦ ἐγγράφου*** βλ. *χίωσις*

χιασόγναθος (ὁ) (Chiasognathus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λουκανιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς καὶ ὡραίους, ὧν γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χιασόγναθος ὁ πριονόκερως* (Chiasognathus sciocerus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Χιλήν. Δ. Ν. Π.

χιαστί ἐπίρρ., εἰς τρόπον ἢ σχῆμα Χ, σταυροειδῶς.

—**χιαστὶ *ἐπικοινωνία*** (γαλλ. correspondances croisées, ἀγγλ. cross correspondence) *[Πνευματ.]*. Οὕτως ἐκλήθη εἶδος τι νοερᾶς μεταξὺ ἀτόμων ἐπικοινωνίας, συνιστάμενον εἰς τὸ ἑξῆς: Δύο ἄτομα, καὶ εἰς μεγάλην ἀκόμη ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν εὑρισκόμενα, ἀποφασίζουν ὅπως τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἡμέραν γράψῃ τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο τὴν σκέψιν του. Τὰ πειράματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν δημοφιλέστατα ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, παρουσιάζουν πολλάκις καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα, ἀφοῦ τὰ πειραματιζόμενα ἄτομα συνέπεσεν, ὄχι μόνον νὰ σκέπτωνται τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, λέξιν ἢ εἰκόνα ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ φαινομενικῶς ἀσυνάρτητοι καθ' ἑαυτὰς ἐπικοινωνίαι, καταλλήλως προσαρμοζόμεναι πρὸς ἀλλήλας, νὰ ἀποτελῶσι σαφεῖς ἐννοίας καὶ ἀπαντήσεις κατ' ἐρώτηαπόκρισιν. Ν. Γ. Μ.

χιαστόλιθος (ὁ) (Chiastolith) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *ἀνδαλουσίτου* (βλ. λ.), ἀπαντῶσα εἰς μακρούς, ἐν μέρει πολὺ λεπτοὺς κρυστάλλους, περικλείοντας ἕνα πυρῆνα ποικιλοτρόπως περιοριζόμενον, συχνὰ σταυροειδῶς διαμορφωμένον, καὶ σκοτεινοχρώμους δι' ἀνθρακικῆς οὐσίας ἐστιγμένον. Ὁ χιαστόλιθος ἀπαντᾷ ἐμπεφυκὼς ἐντὸς ἀργιλικῶν σχιστολίθων εἰς τὰ Fichtelgebirge, Γαλικίαν, Σιέρρα Morena, Γαλλικὰ Πυρηναῖα καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

χιαστός, *—ή, —όν* ὁ εἰς σχῆμα Χ διατεταγμένος: «σχῆμα χιαστόν», ἄλλως *χιασμὸς* (βλ. λ.).

—**χιαστοὶ *σύνδεσμοι γόνατος*** *[Ἀνατομ.]*. Σύνδεσμοι δύο, πρόσθιος καὶ ὀπίσθιος, οἵτινες ἐκφυόμενοι ἐκ τῶν μεσογληνίων βόθρων τῆς κνήμης καὶ καταφυόμενοι εἰς τὸν μεσοκονδύλιον βόθρον τοῦ μηριαίου ὀστοῦ, κεῖνται ἐντὸς τῆς ἀρθρικῆς κοιλότητος μεταξὺ τῆς ἀριστερᾶς καὶ τῆς δεξιᾶς κνημομηριαίας διαρθρώσεως, ἐπαλλασσόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐν σχήματι χιαστῷ. Συμβάλλονται δ' εἰς συγκράτησιν τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ καθόλου εἰς τὴν στερρότητα τοῦ γόνατος κατὰ τὴν ὀρθοστασίαν. Ι. Π.

—**χιαστὸν *σχῆμα*** *[Συντακτ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ συντακτικὸν σχῆμα, κατὰ τὸ ὁποῖον δύο λέξεις ἢ φράσεις, ἀναφερόμεναι εἰς δύο ἄλλας προηγουμένας, ἔχουν τὴν ἀντίστροφον πρὸς αὐτὰς ἐν τῇ προτάσει θέσιν: «ἔνθα δ' *οἰμωγή* τε καὶ *εὐχωλὴ* πέλεν ἀνδρῶν *ὀλλύντων* καὶ *ὀλλυμένων*» (Ἰλ. Δ, 450)· «περὶ πλείονος ποιοῦ *δόξαν καλὴν* ἢ *πλοῦτον μέγαν· ὁ μὲν* γὰρ θνητός, *ἡ δὲ ἀθάνατος*». Οὕτω τὰ ῥηθέντα ζεύγη τῶν λέξεων ἢ φράσεων γραφόμενα εἰς δύο σειράς—τὴν μὲν ὑπὸ τὴν δὲ—ἀποτελοῦν ἀντιστοιχίαν ἐν σχήματι Χ (ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ σχήματος τούτου):

οἰμωγὴ — εὐχωλὴ
ὀλλύντων — ὀλλυμένων Γ. Π. Α.

χιαστόνευρα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα μαλάκια, ὧν ἡ σπλαγχνικὴ ῥαφὴ φέρει νευρικὰς ἶνας διασταυρουμένας. Δ. Ν. Π.

Χίβα (Khiva) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀσιατικῆς Ρωσίας ἐν τῇ διοικήσει Χαρέσμ τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας τῶν Οὐσμπέκων, πρωτεύουσα ἄλλοτε ὁμωνύμου Χανάτου τοῦ Τουρκεστάν. Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ὁμωνύμου βάσεως τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Ἀμοὺ Νταριὰ εἰς 41° 30' Β. πλάτους καὶ 60° 18' Ἀν. μήκους ἀπὸ Γρήνουιτς. Κάτ. (1926) 19.866. Τὸ παλαιὸν Χανᾶτον τῆς Χίβας, ὀνομαζόμενον ἐπίσης *Χαρέσμ* ἢ *Οὐργκένιζ*, κατελάμβανε περίπου τὴν χώραν τῆς σημερινῆς διοικήσεως *Χαρέσμ*, ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῆς νοτίας τῆς λίμνης Ἀράλης περιοχῆς τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἀμοὺ Νταριά. Ἡ ἔκτασίς του ἀνήρχετο μέχρι μὲν τοῦ 1773 εἰς 150.000 τ. χλμ., ἔκτοτε δὲ εἰς 60.000 τ. χλμ., ὧν τὰ 13.500 καταλαμβάνει ἡ ὄασις τῆς Χίβας, τὰ δὲ λοιπὰ αἱ περὶ αὐτὴν μικρότεραι ὀάσεις, αἱ ἔρημοι καὶ στέππαι. Ἡ ὄασις ἀρδεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀμοὺ Νταριὰ διὰ συστήματος διωρύγων, παράγει δὲ κυριώτερα προϊόντα σῖτον, κριθήν, κέγχρον, ὄρυζαν, φακῆν, πίσους, σήσαμον, βάμβακα, κάνναβιν κλπ.

— *[Ἱστορ.]* Τὸ χανᾶτον τῆς *Χίβας* εἶναι ἡ ἀρχαία *Χωρασμία*, ἣν ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι ὑπήγετο εἰς τὴν 16ην σατραπείαν τοῦ Περσικοῦ κράτους, εἰς ἣν ὑπήγοντο καὶ οἱ Σογδιανοί, οἱ Πάρθοι καὶ οἱ Ἄριοι. Οἱ κάτοικοι της Χοβαρέσμιοι μετεῖχον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος των ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Σογδιανήν, ὁ τότε ἡγεμὼν των Φαρασμάνης ἔσπευσε νὰ τῷ δηλώσῃ τὴν ὑποταγήν του. Κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα ἐκράτουν τὰς χώρας οἱ Τοῦρκοι, μετ' αὐτοὺς δὲ οἱ Ἄραβες, γενόμενοι κύριοι αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ' αἰῶνος. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐπεκράτησαν οἱ Σελτζουκίδαι, μετὰ τινα ὅμως χρόνον κατώρθωσε νὰ ἀναδειχθῇ ἐν τῇ χώρᾳ ἰδία ἡγεμονικὴ δυναστεία, ἥτις ἀπηλλάγη βαθμηδὸν τῆς σελτζουκικῆς ἐπικυριαρχίας, ἱδρύσασα ἴδιον ἀνεξάρτητον κράτος. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ ἐκ τῆς δυναστείας ταύτης ἡγεμὼν Ἀζὶζ καὶ ὁ διάδοχός του Ἰλ-Ἀρσλάν, κατώρθωσαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια τοῦ κράτους των, ἐπωφελούμενοι τῶν πολέμων εἰς οὓς εἶχον ἐμπλακῆ οἱ Σελτζουκίδαι. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰλ-Ἀρσλὰν καλούμενος Ἀλαεντίν, ἀνεδείχθη ἔτι ἱκανώτερο κατακτητής, κατορθώσας ἐντὸς βραχέος νὰ ἐκδιώξῃ ἅπαντας τοὺς ἐν Περσίᾳ Σελτζουκίδας διοικητὰς καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὸ Ρέϊ, τὸ Ἀτζερμποϊτζάν, τὸ Χαμαντὰν καὶ τὸ Ἰσπαχάν. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου του Μωχάμετ Κοτμπεντὶν (1206—1220) τὸ κράτος τῆς Χίβας ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Σὺρ Νταριά, μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, περιλαμβάνον ὁλόκληρον τὴν Περσίαν καὶ μέγα μέρος τοῦ Ἀφγανιστάν. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐζήτησε παρὰ τοῦ χαλίφου τῆς Βαγδάτης νὰ παραχωρήσῃ ἅπαντας τοὺς τίτλους καὶ τὰ δικαιώματα, δι' ὧν εἶχε περιβάλει τοὺς Σελτζουκίδας, ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἠρνήθη ὥρισεν ἐν τῷ κράτει του ἴδιον πνευματικὸν ἀρχηγὸν τῶν πιστῶν, ἀκολούθως δὲ ἐστράτευσε πρὸς δυσμάς. Πρὶν ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴν του προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Τζεγκὶς Χάν, τοῦ ὁποίου τὰ στρατεύματα κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσιν ὁλόκληρον τὸ χωρασμιακὸν βασίλειον. Ὁ υἱός τοῦ Κοτμπεντὶν Τζελαλεντὶν Μακμπερνί, περίφημος διὰ τὰ ἡρωϊκὰ του κατορθώματα, ἀποσυρθεὶς μετὰ τῶν ὀπαδῶν του εἰς τὰ ὄρη, ἐσυνέχισε τὸν πόλεμον ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον, μέχρις οὗ ἡττηθεὶς κατὰ κράτος, ἐδολοφονήθη ὑπὸ χωρικῶν (1231). Κατὰ τοὺς ἀκολουθήσαντας αἰῶνας ἡ Χίβα ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ μογγολικοῦ κράτους τῆς κεντρώας Ἀσίας, τέλος δέ, ἀφοῦ προσηρτήθη ἐπί τι διάστημα ὑπὸ τῆς Περσίας (1484), ἀπηλευθερώθη τέλος ὁριστικῶς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Τούρκου Ἰλμπάν, ὅστις κατέστη καὶ πρῶτος ἡγεμὼν (χάνης) αὐτῆς (1512). Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ χάναι τῆς Χίβας ἤρχισαν καλλιεργοῦντες φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ρωσίας, αἵτινες ὅμως διεκόπησαν τῷ 1717 λόγῳ τῆς δολοφονίας τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ. Μετά τινα χρόνον κατέλαβον τὴν χώραν οἱ Κιργίσιοι, διατηρήσαντες αὐτὴν μέχρι τοῦ 1792, ὅτε ἀποκατεστάθη ἡ παλαιὰ δυναστεία τέλος δὲ τῷ 1873 ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Κάουφμαν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν χώραν, ἀποτελέσασαν ἔκτοτε μέχρι τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως ὑποτελὲς κράτος τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐπαναστάσεως κατηργήθη ἡ ἡγεμονία, καὶ ἡ Χίβα ὑπήχθη εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν σοσιαλιστικῶν σοβιετικῶν δημοκρατιῶν. Χ. Δ.

χιβάδα (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ζῴου *ἀφροδίτη*.

Χιβάοα, ἢ *Χίβα Ὄβα* (Hivaoa ἢ Hiwa Ova) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν νήσων Μαρκέζας τῆς Πολυνησίας, κειμένη εἰς 9° 45' Ν. πλάτους καὶ 138°49' Δ. μήκους. Ἔχει ἐμβαδὸν 400 τ. χλμ. καὶ 13.000 κατοίκων περίπου. Ὁ κυριώτερος λιμὴν εἶναι ὁ ὅρμος τοῦ Ταανουοῦ. Η. Π. Γ.

χιββερτία (ἡ) (Hibbertia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *διλληνιδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ καυλὸν ἕρποντα καὶ μεγάλα κολποτὰ φύλλα. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Δ. Ν. Π.

χιβιατίτης (ὁ) (Chiviatit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸς θειοβισμουθιοῦχος μόλυβδος τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $Pb_2Bi_6S_{11}$. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Chiviato τοῦ Περού. Γ. Κ. Γ.

Χίγκα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 292, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ζωργιαννη*, 384. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χιγκονέ. Γάλλος ὑποστράτηγος, κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Μαιζῶνος τῷ 1827. Ἀποσταλεὶς πρὸς κατάληψιν τοῦ φρουρίου τοῦ Νεοκάστρου, κατεχομένου ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ, κατέλαβεν αὐτὸ τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1827 ἀμαχητί. Τ. Ε. Ε.

Χιζκιγιάου. Βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα (βλ. λ. *Ἐζεκίας*).

Χίκκοκ (Hickok), ***Λαυρέντιος-Περσεύς***. Ἀμερικανὸς φιλόσοφος (1798—1888). Ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1836 διετέλεσε πάστωρ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Β. Ἀμερικῆς. Τῷ 1836 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Hudson τοῦ Ὀχάϊο, τῷ 1844 ἐν τῷ σεμιναρίῳ Anburn τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ τῷ 1852 καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Ἑνώσεως. Ὑπῆρξεν ἔνθερμος προπαγανδιστὴς ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις τοῦ ρεαλισμοῦ τῆς σκωτικῆς σχολῆς, συνέβαλε δ' ἐπίσης εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ καντιανικοῦ κριτικισμοῦ καὶ ἔγραψε: «Rational psychology» (1848), «A system of moral science» (1852), «Empirical psychology» (1854), «Rational cosmology» 1858), «Humanity inmortal» (1872), «Creator and creations» (1872), «Logic of reason, universal and eternal» (1875) κλπ. Θ. Π.

Χικμὲτ *Ναζήμ*. Τοῦρκος ἐπαναστάτης συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1902. Ἐσπούδασεν ἐν Μόσχᾳ νομικὰ καὶ οἰκονομικὰς ἐπιστήμας, ἐπιστρέψας δὲ τῷ 1923 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὀπαδὸς τοῦ κομμουνισμοῦ, ἐξέδωκε τὰ περιοδικὰ «Ὀράκ βὲ τσεκιτς» (=Σφυρὶ καὶ δρεπάνι) καὶ «Ἀϊντιλὶκ» (=Φῶς). Τὸ ἐπαναστατικὸν ὅμως περιεχόμενον τῶν περιοδικῶν τούτων ἐπροκάλεσε τὴν σύλληψίν του καὶ τὴν καταδίκην του εἰς δεκαπενταετῆ εἱρκτήν. Κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ ἀμέσως μετὰ τὴν καταδίκην του, κατέφυγεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἐπανῆλθε δ' εἰς Τουρκίαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀναθεώρησιν τῆς δίκης του καὶ τὴν ἀθώωσίν του. Μεταξὺ τῶν πρώτων του ἔργων συγκαταλέγονται τὰ ἑξῆς: «Μπὶρ ξαὶτ μπὶρ μουσααλὶ ντὶρ μπὶρ» (=Ἓν σὺν ἓν ἴσον ἕν), «Σεσινὶ κατμπεντὲν σεχὴρ» (=Ἡ πόλις ποὺ ἔχασε τὴ λαλιά της), «835 σατὴρ» (=835 στίχοι), «Τζοκόντα ἰλὲ Σι-α-οὺ» (=Ἡ Τζοκόντα καὶ ὁ Σι-α-ού), ἔμμετρον μυθιστόρημα περιγράφον τοὺς ἔρωτας ἑνὸς Κινέζου μὲ τὴν Τζοκόνταν, «Βαρὰν 3» (=Ἔφθασε τὸ 3), «Μπενερτζῆ κεντινὶ νίτσιν ὀλντουρνού» (=Διατί ηὐτοκτόνησεν ὁ Μπενερτζῆ), ψυχολογικὸν μυθιστόρημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναλύει τὰ δικαιώματα ἑκάστου, ὅπως διαθέτῃ κατὰ βούλησιν τὴν ζωήν του. Τὰ ἔργα ταῦτα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν πρωτοτυπίαν των, μαρτυροῦν ἰσχυρότατον συγγραφικὸν καὶ ποιητικὸν τάλαντον καὶ βαθὺν ἀνθρωπισμόν, ἀποτελοῦν δὲ σταθμὸν καὶ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τουρκικῆς γλώσσης, διότι εἶναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένα ἀραβικῶν καὶ περσικῶν λέξεων. Πλὴν τούτων, ὁ Χικμὲτ ἔγραψε καὶ δύο θεατρικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀνεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ «Νταρούλ Μπενταῆ», τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου τῶν Τούρκων, μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Τὰ θεατρικὰ ταῦτα ἔργα εἶναι τὸ «Μπὶρ ὀλοῦ ἐβὶ» (=Τὸ σπίτι τοῦ πεθαμένου) καὶ τὸ «Καφάτασῆ» (=Τὸ κρανίον), ἐξ ὧν τὸ δεύτερον κατεβιβάσθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας, κριθὲν ἐπικίνδυνον διὰ τὸ ἐπαναστατικόν του περιεχόμενον. Τὸ τελευταῖον ἔργον του εἶναι ἡ ποιητικὴ συλλογή: «Γκετζὲ γκελὲν τελεγκράφ» (=Ὁ νυκτερινὸς τηλέγραφος), ἡ ἔκδοσις τῆς ὁποίας ἐπέσυρε τὴν ποινικὴν δίωξιν καὶ τὴν φυλάκισιν τοῦ συγγραφέως ἐν Προύσῃ. Παρομοίας διώξεις ὑπέστη ὁ Χικμὲτ καὶ διὰ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων του. Ὁ Χικμὲτ εἶναι ὁ δημοφιλέστατος καὶ ὁ περισσότερον ἔνδοξος, καὶ ἴσως ὁ μεγαλύτερος, ποιητὴς τῆς νέας Τουρκίας. Θ. Π.

Χὶλ (Hill), ***Ἀρχιβάλδος-Βίβιαν***. Ἄγγλος φυσιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Μπρίστολ τῷ 1886. Ἀπὸ τοῦ 1923 διατελεῖ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημιακοῦ κολλεγίου τοῦ Λονδίνου. Τῷ 1922 ἔτυχε μετὰ τοῦ Meyerhof τοῦ βραβείου Νόμπελ διὰ τὴν ἰατρικήν, διὰ τὰς ἐρεύνας του ἐπὶ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης κατὰ τὴν μυϊκὴν ἐργασίαν. Ο Ρ

—**Χὶλ** (Hill), ***Γεώργιος-Φραγκῖσκος***. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1867 ἐν Ἰνδίαις. Ἐγένετο βοηθὸς ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσείῳ (1893), φύλαξ τοῦ νομισματικοῦ αὐτοῦ τμήματος (1912) καὶ μέλος τῆς Βρετανικῆς Ἀκαδημίας. Ἔγραψε: «Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου» (1899, τόμ. 6), «Νομίσματα τῆς ἀρχαίας Σικελίας» (1903), «Ἱστορικὰ ἑλληνικὰ νομίσματα» (1906), «Ἱστορικὰ ρωμαϊκὰ νομίσματα» (1909), «Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων τῆς Παλαιστίνης» (1914), «Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων τῆς Ἀραβίας, Μεσοποταμίας καὶ Περσίας» (1922), «Ὁδηγὸς τῶν νομισμάτων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσείῳ» (1923), «Ἡ τέχνη τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων» (1927), «Ἐκλεκτὰ ἑλληνικὰ νομίσματα» (1927), «Σῶμα τῶν πρὸ τοῦ Τσελλίνι ἰταλικῶν μεταλλίων» (1930), κ.ἄ. Ἐξέδωκε τὴν «Journal of Hellenic Studies» (1898—1912) καὶ τὸ «Numismatic Chronicle» (1912 κ.ἑ.). Π.Ν.Π.

—**Χὶλ** (Hill), ***Ἰωάννης-Ἑρρῖκος***. Ἀμερικανὸς φιλέλλην ἐκ Κολομβίας, γεννηθεὶς ἐν Ν. Ὑόρκῃ τῷ 1791. Εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ὁμωνύμου παρθεναγωγείου καὶ ἄλλων σχολῶν. Ἀπὸ τοῦ 1807 ἠκολούθει τὸ τραπεζικὸν στάδιον, τῷ 1827 ὅμως εἰσῆλθεν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς ἐν Βιργινίᾳ Ἀλεξανδρείας, χειροτονηθεὶς τῷ

Digitized by Google

1830 ἱερεύς. Ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐνθουσιῶντες οἱ Ἀμερικανοὶ φιλελεύθεροι, ἀπέστειλαν τὸν Χὶλ διὰ νὰ μελετήσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνισχύσῃ αὐτήν. Ἀναχωρήσας μετὰ τοῦ φίλου του Ι. Ρόμπερτσον τῷ 1830, ἔφθασαν εἰς Τῆνον, ὅπου ὁ Χὶλ ἔμεινε καὶ ἐξέμαθε τὴν ἑλληνικήν, συνδεθεὶς μὲ τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδᾶτον καὶ τὸν Πετ. Ἀργυρόπουλον. Τῷ 1831 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐγκατασταθεὶς εἰς μικρὰν οἰκίαν μὲ τουρκικὸν πύργον κατὰ τὴν συνοικίαν Πλάκας. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου 22, ὁ Χὶλ μετὰ τῆς συζύγου του *Φανῆς-Φραγκίσκης*, τὸ γένος *Μάλλιγκαν*, ἵδρυσε τὸ α' παρθεναγωγεῖον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος· ἐπίσης ἕτερον παρὰ τὴν πύλην τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς, εἶδος ἐπαγγελματικῆς σχολῆς ἀπόρων, ἐν ᾗ ἐδιδάσκετο καὶ ἡ ραπτική. Ὁ Χὶλ ἀπέθανε τῷ 1882, κηδευθεὶς δημοσίᾳ δαπάνῃ. Ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῶν διαμαρτυρομένων ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ δήμου στήλη. Α. Γ.-Γ.

Ἰωάννης Χίλ.

—**Χὶλ** (Hill), ***Ρόουλανδ.*** Ἄγγλος ἐκπαιδευτικὸς καὶ διοικητικὸς ὑπάλληλος (1795—1879). Ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας διδάσκων μαθηματικὰ εἰς τὸ λύκειον τοῦ πατρός του, ἐπενόησε, τῷ 1822, ἴδιον σύστημα ἐκπαιδεύσεως, συνιστάμενον κυρίως εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας τῶν μαθητῶν. Τῷ 1833 ἐγκατέλιπε τὸ καθηγητικὸν στάδιον καὶ ἐπεδόθη εἰς ἐφευρέσεις, ἐφευρὼν μάλιστα ἓν περιστροφικὸν τυπογραφικὸν πιεστήριον. Κατὰ τὸ 1835 ἤρχισε μελετῶν τὸ ζήτημα τῆς βελτιώσεως τοῦ κρατοῦντος συστήματος ταχυδρομικῆς ἀνταποκρίσεως, καθ' ὃ τὸ τέλος τῆς ταχυδρομήσεως ἑκάστης ἐπιστολῆς ἐποίκιλλεν ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως. Ὁ Χίλλ, κατόπιν μακρῶν στατιστικῶν μελετῶν, συνήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μεγαλυτέρα δαπάνη τῆς ταχυδρομικῆς ἀνταποκρίσεως συνίστατο εἰς τὴν λῆψιν καὶ διανομὴν τῆς ἀλληλογραφίας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταφοράν της. Κατέληξε δὲ εἰς τὴν παραδοχὴν ἑνιαίου ταχυδρομικοῦ τέλους. Τὸ σχέδιόν του ὁ Χὶλλ ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Post office reform, its importance and practice», ὑπεδείκνυε δὲ συνάμα καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀγνώστου μέχρι τότε γραμματοσήμου. Ὁ Χὶλ διωρίσθη γραμματεὺς τῶν ἀγγλικῶν ταχυδρομείων πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου του, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον, εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους, ὁ ἀριθμὸς τῶν διὰ τῶν ἀγγλικῶν ταχυδρομείων διελθουσῶν ἐπιστολῶν ὑπερεδιπλασιάσθη. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐτάφη εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ, τὸ δὲ ἄγαλμά του ἐστήθη παρὰ τὸ βασιλικὸν χρηματιστήριον τοῦ Λονδίνου. «Ε. Φ. Ε.»

— **Χὶλ** (Hill), ***Φανὴ - Φραγκίσκη.*** Ἀμερικανὶς φιλελληνίς, θυγάτης τοῦ Ἰωάννου Μέλλιγκαν, προξένου τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις (1845 — 1849). Ὑπανδρεύθη τὸν Ἰωάννην Ἑρρῖκον *Χὶλ* (βλ. λ.), μεθ' οὗ ἵδρυσε καὶ διηύθυνε τὸ α' ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι παρθεναγωγεῖον. Ἀπέθανε τῷ 1884. Α. Γ.-Γ.

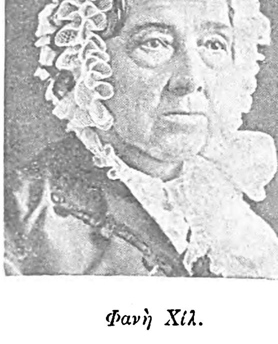

Φανὴ Χίλ.

—**Χὶλ** ***Παρθεναγωγεῖον.*** Ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1831 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἑρρίκου *Χὶλ* (βλ. λ.) καὶ τῆς συζύγου του *Φανῆς*, διὰ χρημάτων τῶν Ἀμερικανῶν φιλελευθέρων, ὡς ἐνίσχυσις αὐτῶν πρὸς τὴν μόλις ἀπελευθερωθεῖσαν τότε καὶ ἐθνικῶς ἀνασυγκροτουμένην Ἑλλάδα. Ἐλειτούργησε τὸ πρῶτον ἐντὸς τῆς οἰκίας Χίλ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου 22, ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάκας, ἔνθα καὶ νῦν λειτουργεῖ. Ἐκ τῶν κιβωτίων τῶν μετακομισθέντων ἐπίπλων τῶν ἱδρυτῶν κατεσκευάσθησαν τὰ θρανία, τὰ δὲ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, γραφέντα ἐπὶ τεμαχίων ξύλων, ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τοῦ γραφείου τοῦ Χίλ. Οὕτω ἤρχισεν ἡ λειτουργία τῆς σχολῆς, ἥτις ἤδη διανύει τὸ 102ον ἔτος της. Ἐν αὐτῇ σὺν ἄλλοις ἐδίδαξαν ὁ Δημ. Πανταζῆς (1832—1843), ὁ ἱερεὺς Ἱερεμίας Κασάκος, ὁ Μητροφάνης, μετέπειτα ἐπίσκοπος Ἄνδρου, ὁ Δωρίδος, ὁ Μεθόδιος, μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου, ὁ καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀναστ. Δ. Κυριακός, ἡ Καλλιόπη Κεχαγιᾶ (1856—1860) κ. ἄ. Διηυθύνετο ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας Χίλ, ἣν ἀποθανοῦσαν (1884) διεδέχθη ἡ ἀνεψιά της Μπέσση Μάσσωνος, μέχρι τοῦ 1918, καὶ ταυτην αἱ ἀνεψιαι της Μίννη Θ. Δουβαλετέλλη καὶ Μπέσση Γ. Ἀλιβιζάτου. Ἤδη ἡ σχολὴ περιλαμβάνει πλῆρες ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον, γυμνάσιον θηλέων και ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον, διδασκομένων συμπληρωματικῶς τῆς γαλλικῆς, ἀγγλικῆς, ζωγραφικῆς μουσικῆς, ἀπαγγελίας και ρυθμικῆς γυμναστικῆς. Διὰ τὰς πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας τοῦ παρθεναγωγείου ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸ χρυσοῦν μετάλλιον τοῦ Ὄθωνος, ἐπι δὲ τῇ πεντηκονταετηρίδι του τῷ 1881 τῷ ἐξεφράσθη ἡ εὐαρέσκεια τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους. Α. Γ.-Γ.

Χίλγκενφελντ (Hingenfeld, ***Ἀδόλφος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1823 — 1907). Σπουδάσας ἐν Βερολίνῳ καὶ Χάλλῃ, ἐδίδαξεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης καὶ ἐξέδωκε πλεῖστα ἔργα, ἐν οἷς: «Die klementinischen Rekognitionen und Homilien» (Jena 1848), «Kritische Untersuchungen über die Ewangelien Justins» (Halle 1850), «Das Markus evangelium» (Leipzig 1850), «Die apostolischen Vaeter» (Halle 1853), «Das Urchristentum» (Jena 1855), «Die Propheten Esra und Daniel» (Halle 1863), «Messias Judaeorum» (Leipzig 1869), «Historisch-kritische Anleitung in das Neue Testament» (Leipzig 1875), «Judentum und Jedenchristentum» (Leipzig 1886). Ε. Γ. Π.

Χιλδεβέρτος Α' (Childebert), βασιλεὺς τῶν ***Φράγκων*** (511—558). Ἦτο υἱὸς τοῦ Κλόβιος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου διενεμήθη τὸ βασίλειόν του μετὰ τῶν ἄλλων τριῶν ἀδελφῶν του, Τιερρί, Χλοδομίρου καὶ Κλοθαρίου. Τὸ λαχὸν εἰς αὐτὸν τμῆμα εἶχεν ἕδραν τοὺς Παρισίους, δὲν εἶναι ὅμως ἐπακριβῶς γνωστὸν ἐκ τίνων χωρῶν ἀπετελεῖτο. Τῷ 523—524 ἀνέλαβε μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Βουργουνδίων, φονευθέντος δὲ κατ' αὐτὴν τοῦ Χλοδομίρου, ἐν τῇ μάχῃ τῆς Βεσερόνς, ὁ Χιλδεβέρτος καὶ ὁ Κλοθάριος συνέλαβον τοὺς τρεῖς υἱούς του, ὧν τοὺς δύο ἐστραγγάλισαν, καὶ διενεμήθησαν τὰ ἐδάφη του. Τῷ 531 ὁ Χιλδεβέρτος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του Ἀμαλαρίχου, βασιλέως τῶν Βησιγότθων, ὅστις ἦτο ὀπαδὸς τοῦ ἀρειανισμοῦ, καὶ νικήσας αὐτόν, τῷ ἀφῄρεσε τὴν ἀδελφήν του Κλοτίλδην. Τῷ 532 οἱ τρεῖς ἐπιζῶντες ἀδελφοὶ βασιλεῖς τῶν Φράγκων ἀνέλαβον νέαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ βασιλείου τῶν Βουργουνδίων, καθ' ἣν κατέλυσαν τέλος αὐτό, διανεμηθέντες τὰ ἐδάφη του. Βραδύτερον, κατὰ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν Ὀστρογότθων, ὁ Χιλδεβέρτος καὶ οἱ ἀδελφοί του ἐκλήθησαν εἰς συμμαχίαν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, χειρισθέντες δὲ μετὰ διπλωματικότητος τὸ ζήτημα ἐπέτυχον τέλος νὰ προσαρτήσωσι τὴν Προβηγκίαν, ἣν διενεμήθησαν (537). Τῷ 542 νέα ἐκστρατεία τοῦ Χιλδεβέρτου καὶ τοῦ Κλοθαρίου ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ Βησιγότθων, ἐστέφθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ σημαντικῆς ἐπιτυχίας, τέλος ὅμως ἀπέτυχε, χάρις εἰς τὸν Βησιγότθον στρατηγὸν Τεύδισκλον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χιλδεβέρτου τὸ κράτος αὐτοῦ περιῆλθεν, ἐλλείψει ἀρρένων τέκνων, εἰς τὸν Κλοθάριον. Χ. Δ.

—**Χιλδεβέρτος Β'** (Childebert), βασιλεὺς ***τῆς Αὐστρασίας*** (575—596). Υἱὸς τοῦ Σιγεβέρτου Α' καὶ τῆς Βρουγχίλδης, γεννηθεὶς τῷ 570 καὶ ἀποθανὼν τῷ 596. Ἦγεν ἡλικίαν πέντε μόλις ἐτῶν, ὅτε ἐδολοφονήθη ὁ πατήρ του ἐν Βιτρὺ ὑπὸ ὀργάνων τῆς Φρεδεγόνδης, ἐρωμένης τοῦ θείου του Χιλπερίχου Α', διασωθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ δουκὸς Γουνδοβάλδου ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν βασιλεὺς τῆς Αὐστρασίας. Μετὰ διετίαν ὁ ἕτερος τῶν θείων του Γκοντράν, βασιλεὺς τῆς Βουργουνδίας, στερούμενος διαδόχου, υἱοθέτησεν αὐτόν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἡ νεαρὰ καὶ εὐφυὴς μήτηρ του Βρουγχίλδη ἐπέτυχε νὰ περιέλθῃ ἡ ἐξουσία εἰς φίλους τῆς αὐλῆς. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ἀναφυείσης διαφωνίας περὶ τὴν κατοχὴν τῆς Μασσαλίας μεταξὺ Αὐστρασίας καὶ Βουργουνδίας, ἡ Βρουγχίλδη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Γκοντράν, δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ἐπιζητήσῃ καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ Χιλπερίχου. Οἱ Αὐστρασιανοὶ ὅμως ἐξεγερθέντες διὰ τοῦτο ἐπέτυχον συμφωνίαν μεταξὺ Χιλδεβέρτου καὶ Γκοντράν, ὅτε ὅμως μετὰ μικρὸν ἐδολοφονήθη ὁ Χιλπέριχος καὶ ἡ περίφημος Φρεδεγόνδη κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Γκοντράν, ὅπως ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸν ἀνήλικον βασιλέα υἱόν της, νέαι προέκυψαν διαφωνίαι καὶ προστριβαί, διότι ὁ Χιλδεβέρτος ἐπωφθαλμία τὰς κτήσεις τοῦ ἀποθανόντος θείου του. Ἡ διαρκὴς αὕτη ἀσυμφωνία ἐξήγειρε τοὺς εὐγενεῖς τῆς τε Αὐστρασίας καὶ τῆς Βουργουνδίας, οἵτινες συνωμότησαν μὲ σκοπὸν νὰ φονεύσωσι τὸν Γκοντράν, τὸν Χιλδεβέρτον καὶ τὴν Βρουγχίλδην καὶ νὰ ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν διοίκησιν τῶν δύο χωρῶν ἐξ ὀνόματος τῶν δύο νεογεννήτων υἱῶν τοῦ Χιλδεβέρτου. Καὶ ἡ μὲν συνωμοσία ἀνεκαλύφθη, ἡ ἐξ αὐτῆς ὅμως ἐντύπωσις ἐπέφερε τὴν προσέγγισιν μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων τῷ 587. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Χιλδεβέρτος ἐξεστράτευσεν ἀνεπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Λομβαρδῶν, τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἔσχε καὶ δευτέρα ἀποστολή του, γενομένη τῷ 590. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Γκοντράν, ἡ δὲ Βουργουνδία προσηρτήθη εἰς τὰς κτήσεις τοῦ Χιλδεβέρτου, ἐπιζήσαντος ἐπὶ μίαν εἰσέτι τριετίαν. Διάδοχοί του υπῆρξαν οἱ υἱοί του Θευδεβέρτος καὶ Τιερρί, βασιλεύσαντες ὁ μὲν ἐν Αὐστρασίᾳ, ὁ δὲ ἐν Βουργουνδίᾳ, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μάμμης των Βρουγχίλδης. Χ. Δ.

—**Χιλδεβέρτος Γ'** (Childebert), βασιλεὺς τῆς ***Αὐστρασίας*** (695—711). Ἦτο υἱὸς τοῦ Τιερρὶ Γ', διεδέχθη δὲ τῷ 695 τὸν ἀδελφόν του Κλόβιν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του τὴν ἐξουσίαν ἤσκει ὁ αὐλάρχης του Πεπῖνος τοῦ Ἑρισταλ. Χ. Δ.

Χιλδεβράνδος (Childebrand). Φράγκος πολεμιστὴς καὶ εὐπατρίδης τοῦ Η' αἰῶνος, υἱὸς τοῦ Πεπίνου τοῦ Ἑρισταλ καὶ ἀδελφὸς τοῦ Καρόλου Μαρτέλου. Τῷ 737 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλου ἀρχηγὸς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἶχον ἐπιδράμει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐκδιώξῃ αὐτοὺς ἐκ Λυῶνος καὶ νὰ τοὺς πολιορκήσῃ ἐν Ἀβινιόν. Βραδύτερον συνώδευσε τὸν Πεπῖνον τὸν Βραχὺν εἰς πλείστας τῶν ἐκστρατειῶν του, φέρεται δὲ ὡς εἷς τῶν συντακτῶν τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Frédegaire» γνωστῶν χρονικῶν, συντάξας τὸ εἰς τὴν περίοδον 736—751 ἀναφερόμενον τμῆμα. Συνεχιστὴς τῶν χρονικῶν τούτων ὑπῆρξεν ὁ υἱός του Νιμπελούνγκ, συντάξας τὸ μέχρι τοῦ 768 τμῆμα. Χ. Δ.

—**Χιλδεβράνδος.** Ἡ κατὰ κόσμον ὀνομασία τοῦ πάπα Ρώμης *Γρηγορίου Ζ'* (βλ. λ.).

Χιλδέριχος ὁ Α' (Childéric), βασιλεὺς τῶν ***Φράγκων*** (457—481). Ἐγεννήθη πιθανῶς τῷ 436, γενόμενος δὲ βασιλεὺς τῶν Φράγκων τῷ 457, ἤδρευεν ἐν Τουρναί. Ἐκδιωχθεὶς βραδύτερον ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του διὰ τὸν ἀκόλαστον βίον του, κατέφυγεν εἰς Γερμανίαν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Θουριγγίων Μπιζίνιους, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰγιδίου. Μετὰ ὀκταετῆ ἐξορίαν ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐπανέκαμψε δὲ ἄγων ὡς σύζυγον καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Μπιζίνιους, Μπαζίν, ἣν αὐτὸς ὁ σύζυγός της τῷ ἐξεχώρησεν. Ἐξ αὐτῆς ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν διάδοχόν του Κλόβιν. Ἡ ἱστορία τῆς ἀπαγωγῆς ταύτης, συμπεπληρωμένη διὰ πλείστων μυθικῶν λεπτομερειῶν, ἀποτελεῖ μίαν τῶν συνηθεστέρων ὑποθέσεων τῶν παλαιῶν γερμανικῶν ποιημάτων. Τῷ 463 ὁ Χιλδέριχος ἐπολέμησεν ἐν Ὀρλεάνῃ, ὡς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων, ἐναντίον τῶν Βησιγότθων, βραδύτερον δὲ συνεμάχησε καὶ πάλιν μετὰ τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τῶν Σαξόνων, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀδοβακρίου εἶχον προσβάλει τὴν Ἀγγέρην. Χ. Δ.

—**Χιλδέριχος Β'** (Childéric), βασιλεὺς τῆς ***Αὐστρασίας*** (660—673). Υἱὸς τοῦ βασιλέως Κλόβιος Β' καὶ τῆς Σαξονίδος πριγκιπίσσης Βαθίλδης, γεννηθεὶς περὶ τὸ 653 καὶ ἀποθανὼν τῷ 673. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (656), τὴν διοίκησιν ἁπασῶν τῶν φραγκικῶν χωρῶν ἀνέλαβεν ἡ μήτηρ του. Τῷ 660 ὅμως οἱ κάτοικοι τῆς Αὐστρασίας ἐζήτησαν ἴδιον βασιλέα, ἡ δὲ Βαθίλδη ἠναγκάσθη νὰ στέψῃ βασιλέα τὸν παῖδα ἔτι Χιλδέριχον, ὅστις ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Μεροβιγγίας πριγκιπίσσης Ἰμνεχίλδης. Τῷ 667 συνεζεύχθη τὴν Βιλιχίλδην, θυγατέρα τῆς Ἰμνεχίλδης, μετὰ τριετίαν δέ, ἀποθανόντος τοῦ Κλοθαρίου Γ', προσήρτησε καὶ τὴν Νευστρίαν, συνενώσας οὕτω ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἁπάσας τὰς φραγκικὰς χώρας. Ἐπιδείξας ὅμως, ὅτε ἠνδρώθη, τυραννικὸν χαρακτῆρα, ἐσφάγη μετὰ τῆς συζύγου του ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του.

—**Χιλδέριχος Γ'** (Childéric), βασιλεὺς τῶν ***Φράγκων*** (743 –751), τελευταῖος τῆς μεροβιγγιανῆς δυναστείας. Ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοῦ Πεπίνου τοῦ Βραχέος, ὅστις ὅμως δὲν τῷ ἐπέτρεψε ν' ἀναμειχθῇ εἰς τὴν διοίκησιν, ὅτε δέ τῷ 751, ὁ πάπας Ζαχαρίας συγκατετέθη, τὸν ἐξεθρόνισε καὶ τὸν ἐνέκλεισεν εἰς μοναστήριον, γενόμενος αὐτὸς βασιλεύς. Χ. Δ.

χιλδόκερας (Hildoceras) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀρποκερατιδῶν ἀμμωνοειδῶν* ***κεφαλοπόδων*** μαλακίων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων τούτων ἦτο στενόμφαλον μέχρις εὐρυόμφαλον, ἐπὶ δὲ τῶν πλευρῶν του φέρει ἁπλοῦς, χονδροειδεῖς, σαφεῖς δρεπανοειδεῖς πτυχάς. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας λιασίου καὶ τῆς κατωτέρας δογγερίου σειρᾶς τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ.

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα λείψανα χιλδοκεράτων ἐντὸς ἀμμωνιτοφόρων ἀσβεστολίθων τῆς ἀνωτέρας λιασίου σειρᾶς: α) εἰς τὸ Ἀπάνω

Digitized by Google

Φανάρι τῆς Ἀργολίδος τῶν εἰδῶν χιλδόκερας bifrons, Levisoni, serpentinum, Mercati, quadratum· β) εἰς τὰς ὀροσειρὰς τῆς ἀδρ ατικοϊονίου ὀρεινῆς ζώνης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τῶν εἰδῶν χιλδόκερας bifrons μὲ πολυαρίθμους ποικιλίας, boreale, Levisoni, Mercati, μὲ πολλὰς ποικιλίας, quadratum, Escheri, erbaense, erbaense ποικιλία ἡ ἀκαρνανική, tirolense, tirolense ποικιλία pannonica, commense, μὲ πολυαρίθμους ποικιλίας, nodosus, rheumatisans, Bayani, serpentinum, Caterinae, Cnelussii, Lilli, narbonnense, iserense. Ἐπίσης ἐντὸς ἀμμωνιτοφόρων ἀσβεστολίθων τῶν αὐτῶν ὀροσειρῶν τῆς κατωτέρας δογγερίου σειρᾶς εὑρέθησαν λείψανα τοῦ εἴδους χιλδόκερας cycloides. Γ. Κ. Γ.

Χιλδούβιος. Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (527—565), ὑπὸ τοῦ ὁποίου διωρίσθη τῷ 531 στρατηγὸς Θράκης εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ στρατηγοῦ Γερμανοῦ, ἀποσταλέντος εἰς Μ. Ἀσίαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀνὴρ γενναῖος καὶ δραστήριος, ἀπέκρουσε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως οἰκούντων Ἀντῶν καὶ κατεδίωξεν ἐπανειλημμένως αὐτοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ. Ἐξωντώθη εἰς μίαν τῶν ἐκστρατειῶν τούτων, τῷ 534. Ν. ΚΛΕ

χιλδρενίτης (ὁ) (Childrenit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν φωσφορικὸν ἅλας τῶν μετάλλων ἀργιλλίου, σιδήρου καὶ μαγγανίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $Al_2O_3, 2(FeMn)O, P_2O_5.4H_2O$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, οἱ ὁποῖοι ἢ εἶναι μεμονωμένως ἐπιπεφυκότες ἢ συνηνωμένοι εἰς ἐπιφλοιώματα. Ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 4 ½, βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,18—3,24, λάμψιν παχεῖαν ὑελώδη, χρῶμα κιτρινωπόλευκον μέχρις ὠχρὸν ὑποκίτρινον, ὀρφνὸν ἢ καὶ ὑπόρφνινον μέλαν. Εὑρέθη εἰς τὸ Tavistok, Κορνουαλλίαν καὶ εἰς τὸ Hebron (Maine). Γ. Κ. Γ.

χιλενίτης (ὁ) (Chilenit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸς βισμουθιοῦχος ἄργυρος ($Ag_{12}Bi_3$). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει χειροπληθὴς καὶ στιφρὸς μὲ χρῶμα ἀργυρόλευκον κατ' ἐπιπολὴν ὑποκίτρινον καὶ ἰσχυρὰν μεταλλικὴν λάμψιν. Ἡ εἰς ἄργυρον περιεκτικότης του κυμαίνεται μεταξὺ 60 καὶ 86 %. Εὑρέθη εἰς τὸ μεταλλεῖον San Antonio del Potrero Grande in Copiapó τῆς Χιλῆς. Γ. Κ. Γ.

Χιλεντάρσκι, *Νεόφυτος Μποζβέλι*. Βούλγαρος ἀρχιμανδρίτης (βλ. λ. *Νεόφυτος* Μποζβέλι).

Χιλὴ (Chile ἢ Chili, προφ. *Τσίλι*). Δημοκρατία τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, κειμένη ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἔχουσα μῆκος μὲν 4.200 χλμ., πλάτος δὲ ποικίλλον μεταξὺ 110 καὶ 350 μόνον χλμ. Ἐκτείνεται εἰς σχῆμα ὄφεως ἀπὸ τῆς τροπικῆς ζώνης τοῦ κατωτάτου νοτίου ἄκρου τοῦ Περοῦ μέχρι τοῦ κατωτάτου ἄκρου τῆς Ἀμερικανικῆς γῆς, τοῦ ἀκρωτηρίου Χόρν, μεταξὺ τῆς 18° Ν. πλάτους καὶ 56° Ν. πλάτους. Ὁρίζεται πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Βολιβίας καὶ τῆς Ἀργεντινῆς, πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Περοῦ καὶ πρὸς Ν. καταλήγει εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Εἰς τὴν Χιλὴν ὑπάγονται καὶ αἱ ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ νῆσοι Χουὰν Φερνάνδες (Juan Fernandes), αἱ Ἀτυχεῖς νῆσοι (Islas Desventuradas), ἡ νῆσος τοῦ Πάσχα (Isla de Pascua), καὶ ἡ ἀκατοίκητος Σάλε καὶ Γκόμες (Sale y Gomez). Ἔχει ἐπιφάνειαν 759.000 τ. χλμ. καὶ 4.287.445 κατοίκων.

—[*Φυσ. Γεωγρ.*] Πρὸς τὸ μέρος τῆς Βολιβίας καὶ Ἀργεντινῆς καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ μήκους αὐτῆς ἡ Χιλὴ περιβάλλεται ὑπὸ τῆς μεγάλης ὀροσειρᾶς τῆς Κορδιλλιέρας τῶν Ἄνδεων, τῆς ὁποίας ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ φθάνει εἰς 6.890 μέτρα. Ἡ Χιλὴ εἶναι χώρα ὀρεινή, παρουσιάζει δὲ πολλὰς ἀντιθέσεις. Εἰς τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος παρατηροῦνται γυμναὶ πεδιάδες ἐπὶ τῶν ἀποτόμων ὀρέων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἡφαίστεια. Εἰς τὸ μεσαῖον τμῆμα, ἀπὸ τοῦ Κοκίμπο μέχρι τοῦ Πουέρτο-Μόντ, εὑρίσκονται εὔφοροι κοιλάδες. Ὑπάρχει ἐκεῖ ἡ λεγομένη Κεντρικὴ κοιλάς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν Ἄνδεων καὶ τῆς παραλλήλως ἐκτεινομένης Κορδιλλιέρας εἰς μῆκος 800 χλμ. καὶ εἶναι τὸ τμῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἐντονωτάτη καλλιέργεια. Ἐκεῖθεν προέρχονται καὶ οἱ καλύτεροι οἶνοι ὁλοκλήρου τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι καὶ τὸ πλέον κατῳκημένον τμῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκονται αἱ μεγαλύτεραι πόλεις, καὶ συνεπῶς ἡ σπουδαιοτέρα βιομηχανία. Τὸ πρὸς Ν. τμῆμα ἐκτείνεται μέχρι τοῦ πορθμοῦ τοῦ Μαγγελλάνου, εἰς αὐτὸ δὲ εὑρίσκονται τὰ ὡραιότερα παρθένα δάση καὶ εὐθαλοῦν αἱ περίφημοι ἀροκαρίαι καὶ ἀειθαλῆ δένδρα παντὸς εἴδους, παρέχοντα ξυλείαν ἀπὸ τῆς μαλακωτέρας μέχρι τῆς σκληροτέρας. Εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ουάσκο καὶ τοῦ Ἔληβη καλλιεργοῦνται ροδακινέαι, αἵτινες καρποφοροῦσι δὶς τοῦ ἔτους.

Ὑδρογραφία. Εἰς τὸ βόρειον τμῆμα μοναδικὸς μέγας ποταμὸς εὕρηται ὁ *Ρίο-Λόα*. Εἰς τὸ μεσημ-

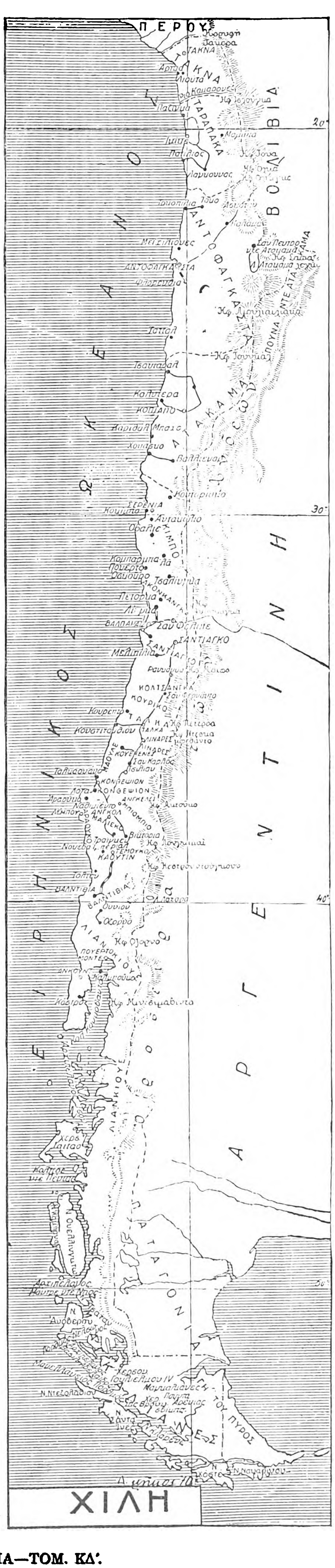

βρινὸν εὕρηνται πολλοί, τῶν ὁποίων μεγαλύτερος, ἐκτεινόμενος ἐπὶ 370 χλμ., εἶναι ὁ *Μπιόμπιο*. Ἀξιοι σημειώσεως εἶναι καὶ ὁ *Μαϊπό*, ὁ *Ράπελ*, ὁ *Ἰμπέριαλ*, ὁ *Τόλτεν*, ὁ *Μπουένο*, ὁ *Μαουλίν*. Οἱ ποταμοὶ τῆς Χιλῆς εἶναι πλωτοὶ μόνον ἐπί τινα χιλιόμετρα κατὰ τὸν κάτω αὐτῶν ροῦν. Λίμνας περιλαμβάνει πολλάς, μικρὰς καὶ μεγάλας, τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ *Λιανκιοῦε*, εἰς τὴν ὁμώνυμον ἐπαρχίαν.

Ἀκτογραφία. Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Χιλῆς σχηματίζονται πολλὰ ἀκρωτήρια καὶ κόλποι μεγάλοι μὲ ἀξίους λόγου λιμένας. Φαινόμενον προκαλοῦν τὴν προσοχὴν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Χιλῆς εἶναι τὸ ψυχρὸν ρεῦμα τοῦ Οὔμβολδ, τὸ ὁποῖον ρέει πρὸς Β. καὶ προμηθεύει εἰς τὴν χώραν εὐγεύστους ἰχθῦς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ποταμοὶ παρέχουσιν εἰς τοὺς κατοίκους πρὸς τροφὴν διάφορα εἴδη ἰχθύων.

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα τῆς Χιλῆς εἶναι καθ' ὅλην τὴν χώραν ὑγιεινόν, καίτοι, λόγῳ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς, ποικίλλει εἰς τὰ διάφορα τμήματα αὐτῆς.

Χλωρὶς καὶ πανίσκη. Τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Χιλῆς εἶναι ἄφορον, τὸ μέσον ὅμως καὶ νοτιώτερον εἶναι εὐφορώτατον. Παράγει σῖτον, σίκαλιν, κριθήν, βρόμην, ἀραβόσιτον, ξηρὰ ὄσπρια, πατάτας καὶ οἶνον. Περιλαμβάνει διάφορα εἴδη ζῴων καὶ θηρίων ἀγρίων, ἐν οἷς καὶ λέοντας, καὶ εἶναι πλουσιωτάτη εἰς εἴδη πτηνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ κόνδωρ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἐθνικὸν ἔμβλημα.

—[*Οἰκον. Γεωγρ.*] Ἡ Χιλή, παρὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ ἐδάφους της περιλαμβάνει ἐκτεταμένας καλλιεργησίμους γαίας, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόδοσις εἶναι πλουσιωτάτη χάρις εἰς τὰ πολυάριθμα ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ τὰς συστηματικὰς βελτιωτικὰς προσπαθείας. Ἀνεπτυγμένη ἐπίσης τυγχάνει καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἐκτρέφουσα ἰδίως πρόβατα, βοῦς, ἀγελάδας καὶ ἵππους. Ἡ κυριωτέρα ὅμως πλουτολογικὴ πηγὴ τῆς χώρας εἶναι τὸ ὑπέδαφος. Εἰς τὰς μεγάλας ἐκτάσεις τῆς Ταραπακῆς καὶ τῆς Ἀντοφαγάστης ὑπάρχει τὸ μεγαλύτερον τοῦ κόσμου στρῶμα νίτρου καὶ εἰς τὸ γειτνιάζον τμῆμα τῆς Ἀτακάμας εὕρηται τὸ μεγαλύτερον μεταλλεῖον χαλκοῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μεταλλεύματα μεγίστης χρησιμότητος καὶ ἀξίας εἶναι πλουσιωτάτη. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κοκίμπο ὑπάρχουν μεγάλης ἐκτάσεως στρώματα μεταλλευμάτων σιδήρου καὶ πολυάριθμοι φλέβες χαλκοῦ, ἀργύρου, χρυσοῦ, μαγγανίου καὶ θείου. Εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς κεντρικῆς κοιλάδος ἀπαντῶσι πλουσιώτατα ἀνθρακωρυχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τροφοδοτοῦνται καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων προϊόντων τῆς Χιλῆς εἰσάγεται εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον τὸ νιτρικὸν νάτριον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν χημικῶν λιπασμάτων. Ἡ Ἑλλὰς ἐξάγει εἰς τὴν Χιλὴν ἐλαίας καὶ ἔλαια.

—[*Πολιτ. Γεωγρ.*] Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας. Ὅλοι οἱ ἀνώτεροι λειτουργοὶ τοῦ κράτους εἶναι ὑπόλογοι εἰς μόνον αὐτόν, ὅστις εἶναι καὶ ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας τῶν νόμων, τὸ ὁποῖον ὅμως δύναται νὰ ἐξουδετερωθῇ διὰ τῶν δύο τρίτων τῆς ψήφου τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον (Congreso Nacional). Τὰ μέλη τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας ἐκλέγονται κατὰ τὸ πλειοψηφικὸν σύστημα καὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἁπάντων τῶν πολιτῶν τῶν ἀγόντων ἡλικίαν 21 ἐτῶν. Ἡ γερουσία (Camara de Senadores) ἀποτελεῖται ἀπὸ 45 μέλη (ἐν ἀναλογίᾳ ἑνὸς γερουσιαστοῦ πρὸς τρεῖς βουλευτάς), ἐκλεγόμενα ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν 35 ἐτῶν συμπεπληρωμένων, ἀνὰ 5 εἰς ἑκάστην τῶν 9 ἐπαρχιῶν, δι' ὀκτὼ ἔτη, καὶ ἀνανεουμένων κατὰ τὸ ἥμισυ κατὰ τετραετίαν. Εἰς αὐτὴν ἀπόκειται ἡ κύρωσις τοῦ διορισμοῦ τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν. Ἡ βουλὴ Camara de Diputados) σύγκειται ἀπὸ 132 μέλη (ἐν ἀναλογίᾳ ἑνὸς ἀνὰ 30.000 κατοίκων), ἡλικίας 21 ἐτῶν συμπεπληρωμένων, τὰ ὁποῖα ἐκλέγονται κατ' ἐπαρχίας διὰ τέσσαρα ἔτη διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ βουλὴ δικαιοῦται νὰ διατυπώνῃ κατηγορίαν ἐνώπιον τῆς γερουσίας κατὰ τοῦ προέδρου, τῶν ὑπουργῶν καὶ ἄλλων ἀνωτέρων δημοσίων λειτουργῶν. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον μετέχει τῶν συζητήσεων εἰς ἀμφότερα τὰ νομοθετικὰ σώματα ἄνευ ψήφου.

Γλῶσσα, θρησκεία. Ἡ γενικῶς ὁμιλουμένη γλῶσσα εἰς τὴν Χιλὴν εἶναι ἡ ἱσπανική. Ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἶναι ἡ καθολική, ἥτις μετεφέρθη ἐκεῖ κατὰ τὴν ἱσπανικὴν κατάκτησιν. Εἴς τινας πόλεις ἐσχηματίσθησαν κοινότητες διαμαρτυρομένων, εἰς δὲ τὸ Σαντιάγο ὑπάρχει καὶ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῶν Ἀράβων, τῆς ὁποίας ὁ ἱερεὺς ἱερουργεῖ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, προσκαλούμενος καὶ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων.

Στρατὸς καὶ ναυτικόν. Συμφώνως πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ 1900 ἰσχύοντα νόμον, ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία εἶναι ὑποχρεωτικὴ δι' ἅπαντας τοὺς πολίτας ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 45 ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἡ στρατιωτικὴ θητεία εἶναι ἐνιαυσία διὰ τὸν

Digitized by Google

στρατὸν τῆς ξηρᾶς καὶ διετῆ· διὰ τὸ ναυτικόν, μετὰ δὲ τὴν ἐκγύμνασιν οἱ πολῖται ὑπάγονται εἰς τὴν πρώτην σειρὰν ἐφεδρείας ἐπὶ 9 ἔτη, μεταφερόμενοι ἀκολούθως εἰς τὴν δευτέραν σειράν. Ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς συγκροτεῖται ἐν εἰρήνῃ ἐκ 5 μεραρχιῶν πεζικοῦ, μιᾶς ἱππικοῦ, ἑνὸς συντάγματος ἀεροπορίας καὶ ἑνὸς σιδηροδρόμων. Αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις περιλαμβάνουσι 2 θωρηκτά, 2 τεθωρακισμένα εὔδρομα καὶ 3 ἐλαφρὰ καταδρομικὰ συνολικοῦ ἐκτοπίσματος 67.340 τόννων, ὡπλισμένα δι' 122 τηλεβόλων καὶ 17 τορπιλλοσωλήνων. Ἐπίσης ὑπάρχουσιν ἐλαφρὰ σκάφη: 11 ἀντιτορπιλλικά, 9 ὑποβρύχια, 4 ναρκοθέτιδες καί τινα ἄλλα μικρότερα.

Σημαία, θυρεός. Τὰ ἐθνικὰ χρώματα τῆς Χιλῆς εἶναι τὸ λευκόν, τὸ κυανοῦν καὶ τὸ ἐρυθρόν. Ἡ σημαία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ταινίας ὁριζοντίας, λευκὴν τὴν ἄνω καὶ ἐρυθρὰν τὴν κάτω. Εἰς τὸ παρὰ τὸν ξυστὸν τμῆμα τῆς λευκῆς ταινίας φέρει κυανοῦν τετράγωνον, καταλαμβάνον τὸ ἓν τρίτον αὐτῆς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει πεντάκτινος λευκὸς ἀστήρ. Ὁ θυρεὸς τῆς Χιλῆς παριστᾷ ἀσπίδα, χωριζομένην ὁριζοντίως εἰς δύο τμήματα (ἄνω χρώματος κυανοῦ καὶ κάτω ἐρυθροῦ) καὶ φέρουσαν εἰς τὸ μέσον ἀστέρα ἀργυροῦν πεντάκτινον καὶ ἄνωθεν τρία πτερὰ τῶν τριῶν ἐθνικῶν χρωμάτων. Τὸ ὅλον τῆς οὕτω κεκοσμημένης ἀσπίδος ὑποβαστάζεται ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ὑπὸ ἵππου καὶ ἀπὸ τῆς ἑτέρας ὑπὸ κόντορος, ἀμφοτέρων ἐστεμμένων.

Θυρεὸς τῆς Χιλῆς.

Νόμισμα. Νομισματικὸν σύστημα ἀπὸ τοῦ 1925 ὑφίσταται ὁ μονομεταλλισμὸς χρυσοῦ. Νομισματικὴ μονὰς εἶναι τὸ χρυσοῦν peso, περιέχον 0,183057 γρ. καθαροῦ χρυσοῦ, οὕτως ὥστε 1 χιλιόγρ. καθαροῦ χρυσοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 5462,779 peso. Τὸ 1 peso ὑποδιαιρεῖται εἰς 100 centavos. Ὑπάρχουσι χρυσᾶ νομίσματα τῶν 20, 50, καὶ 100 pesos τίτλου 0,9166, καὶ ἀργυρᾶ τῶν 100, 40, 20, 10, 5 centavos, τίτλου 0,835. Θεωρητικὴ ἰσοτιμία: 1 χρ. £=40,7327 peso, 1 $ Η.Π.=8,2194 peso. τ. κ.

— [*Ἱστορ.*] Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν κατάληψιν τοῦ Περοῦ, ὁ ἀντιβασιλεὺς αὐτοῦ Πιθάρρο διέταξε τὸν Διέγον ντὲ Ἀλμάγκρο νὰ καταλάβῃ τὴν πρὸς νότον ἐκτεινομένην χώραν (1536). Τοῦτον διεδέχθη τῷ 1540 ὁ Πέτρος ντὲ Βαλντίβια, ἱδρύσας τὸ Σαντιάγο καὶ τινας ἄλλας πόλεις καὶ ἐνθαρρύνας τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ χρυσωρυχείων καὶ μεταλλείων χαλκοῦ. Ἐπηκολούθησαν μακροχρόνιοι ἀγῶνες πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς Ἀραυκανούς, τοὺς ὁποίους ἀπώθησεν ἐν τέλει ὁ Μεντόθα. Ἀπὸ τοῦ 1561 ἡ Χιλὴ ἀπετέλεσεν ἰδίαν γενικὴν διοίκησιν, ἐξαρτωμένην ἀπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τοῦ Περοῦ, ἐτέλεσε δὲ ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦτο μέχρι τοῦ 1810. Ἡ ἐκραγεῖσα τότε πρώτη ἀπελευθερωτικὴ ἐπανάστασις δὲν κατώρθωσεν ἐν τέλει νὰ ἐπιβληθῇ, ἐπαναληφθεῖσα ὅμως μετά τινα ἔτη ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς διὰ τῶν νικηφόρων μαχῶν τοῦ Τσακαμπούκο (1817) καὶ τοῦ Μαϊποῦ (1818). Οἱ Χιλιανοὶ ἀνεκήρυξαν τότε τὴν δημοκρατίαν ἐν τῇ χώρᾳ των, ἐξέλεξαν δὲ πρῶτον πρόεδρον τὸν στρατηγὸν Ὁ'Χίγκινς (1818—1823).

Τῷ 1833, ἐπὶ προεδρίας τοῦ στρατηγοῦ Πρέτο, ἐψηφίσθη καὶ τὸ χιλιανὸν Σύνταγμα, ἐκαλλιεργήθησαν δὲ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ διπλωματικαὶ σχέσεις μετὰ τῶν ξένων Δυνάμεων. Βραδύτερον, ἐπὶ προεδρίας τοῦ Ἰωσὴφ Ἰωακεὶμ Περὲθ (1861—1871), ἡ Χιλὴ παρενέβη εἰς τὸν μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Περοῦ πόλεμον, ὑποστᾶσα ἕνεκα τούτου βομβαρδισμὸν τοῦ Βαλπαραΐζο τῷ 1866. Τῷ 1879 ἐνεπλάκη εἰς νέον πόλεμον ἐναντίον τοῦ Περοῦ καὶ τῆς Βολιβίας, ἀποκομίσασα ἐξ αὐτοῦ πλεῖστα ὀφέλη. Ἔκτοτε δύο μόνον σημαντικὰ γεγονότα ἐτάραξαν τὴν ἡσυχίαν τῆς χώρας, ἡ ἐπανάστασις μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κογκρέσσου καὶ τῶν τοῦ προέδρου Μπαλμαθέντα, καθ' ἣν ἐπεβλήθη μετὰ ἑπταμήνους ἀγῶνας τὸ Κογκρέσσον καὶ αἱ μετὰ τῆς Ἀργεντινῆς συνοριακαὶ ἔριδες, αἵτινες ἔληξαν ἐν τέλει τῷ 1902 κατόπιν διαιτησίας τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου Ζ', ὅστις ὥρισεν ὡς σύνορον τὴν γραμμὴν διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων τῶν Ἄνδεων. Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς χώρας ἀποτελοῦσι μεικτὸν εὐρωπαιοαμερικανικὸν ἔθνος, προελθὸν ἐκ τῆς ἀναμείξεως τῶν Ἱσπανῶν κατακτητῶν μετὰ τοῦ ἰθαγενοῦς λαοῦ τῶν Ἀραυκανῶν.

Μετανάσται ἐξ Ἑλλάδος ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Χιλὴν περὶ τοὺς χιλίους, εὑρίσκοντες φιλικωτάτην ὑποδοχὴν καὶ προστασίαν. Εἰς τὴν Ἀντοφαγάσταν ἐργάζεται καὶ μέγας ἐμποροβιομηχανικὸς ἑλληνικὸς οἶκος, μὲ ἐργοστάσια νιτρικοῦ νατρίου, ἡ δὲ αὐτόθι ἑλληνικὴ παροικία διατηρεῖ πλῆρες δημοτικὸν σχολεῖον καὶ σύλλογον ἀλληλοβοηθείας μὲ ἰδιόκτητον οἴκημα. Ἡ Ἑλλὰς διατηρεῖ ἐν Σαντιάγῳ γενικὸν προξενεῖον, ἐν Βαλπαραΐζῳ προξενεῖον καὶ ἐν Ἀντοφαγάστᾳ ὑποπροξενεῖον. Ἡ δὲ Χιλὴ γενικὸν προξενεῖον ἐν Ἀθήναις. μρ.

— **Χιλή, Νέα** — [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ δήμου Ἀλεξανδρουπόλεως τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 287.

Χίλια Βρύση [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς νήσου Νάξου, ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Κορωνίδος (Κωμιακῆς) τῆς ἐπαρχίας Νάξου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 25.

χιλιάδα (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ *χιλιάς* (βλ. λ.).

«Χιλιάδες». Φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν διδακτικὸν ποίημα τοῦ *Τζέτζη* (βλ. λ.).

Χιλιαδοῦ [*Γεωγρ.*]. —1) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Φυλιαδῶν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. —2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μανάγουλης τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. Κάτ. (1928) 44. —3) Τοποθεσία παρὰ τὸν Ὀπούντιον κόλπον ἐν Λοκρίδι, ἐν ᾗ σῴζονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, πιθανῶς τῆς Κορσείας.

χιλιάζω· δημοτ., αὐξάνω τι εἰς χίλια, τὰ κάμνω χίλια: «πόσα πρόβατα ἔχεις;—πενῆντα·—νὰ τὰ χιλιάσῃς» ‖ ἀρχ., εἶμαι χιλίων ἐτῶν.

Χίλιαι νῆσοι (Thousand Islands) [*Γεωγρ.*]. Συστὰς νήσων ἐν τῇ λίμνῃ Ὀντάριο τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Θάουζαντ Ἄϊλανδς*).

χιλιάκις· ἐπίρρ., χιλίας φοράς: «ἐπανελήφθη—, ἐλέχθη χιλιάκις».

Χιλιὰν (Chillan) [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Τσιλιάν*.

Χιλιανδαρίου μονὴ [*Γεωγρ.*]. Σερβικὴ μονὴ (Chilandar) ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀνιδρυθεῖσα τῷ 1197 εἰς μνήμην τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Στεφάνου Νεμάνια. Κεῖται κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς χερσονήσου εἰς τοποθεσίαν κατάφυτον. Ἡ μονὴ τοῦ Χιλιανδαρίου εὑρίσκετο εἰς ἐρειπιώδη κατάστασιν, ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀνίδρυσιν ταύτης ὁ Στέφανος, ὅστις τῷ 1196 ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια καὶ παρῃτήθη τοῦ θρόνου διὰ νὰ μονάσῃ. Ἡ πρώτη ὅμως αὕτη μονὴ δὲν ἔφθασε μέχρις ἡμῶν. Ἐκείνη, ἥτις σῴζεται σήμερον, εἶναι ἡ ἀντικαταστήσασα ταύτην δευτέρα μονή, κτισθεῖσα περὶ τὸ 1300 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας Στεφάνου Οὔρεση Β' τοῦ Μιλουτὶν (Milutin). Ὁ πρῶτος ὅμως ἱδρυτὴς τῆς μονῆς, ὁ Στέφανος Νεμάνια, ὅστις ἀπέθανεν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ὀλίγον μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς μονῆς, τιμᾶται μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν. Β. Λ. Κ.

Χιλιανὸς (ὁ), θηλ. —ή· ὁ κάτοικος τῆς *Χιλῆς* (βλ. λ.).

χιλιάρα (ἡ)· δημοτ., φιάλη χωροῦσα χίλια δράμια.

χιλιάρικον (τό)· βλ. *χιλιάρικος*.

χιλιάρικος, —η, —ο· δημοτ., ὁ ἐκ χιλίων μονάδων ἀποτελούμενος· ‖ ὁ ἄξιος χιλίας δραχμάς· ‖ *χιλιάρικη* (ἡ)· ὡς οὐσ., φιάλη χωροῦσα χίλια δράμια· ‖ *χιλιάρικο* (τό)· ὡς οὐσ., χαρτονόμισμα χιλίων δραχμῶν.

Χιλιάρος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Κοιλιάρης*.

χιλιάρχης (ὁ)· βλ. λ. *χιλίαρχος*.

χιλιαρχία (ἡ) [*Ἀρχ.*]· βλ. λ. *χιλίαρχος*.

χιλίαρχος (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Ὁ θεσμὸς τοῦ χιλιάρχου ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρὰ Πέρσαις, ὧν αἱ φρουραὶ καθ' Ἡρόδοτον (Ζ' 81) καὶ Ξενοφῶντα (Κύρου Παιδ. Η', α' 14) διῳκοῦντο ἱεραρχικῶς ὑπὸ *μυριάρχων*, *χιλιάρχων*, *λοχαγῶν* (ἢ *ἑκατοντάρχων*) καὶ *δεκαδάρχων*. Ἀπὸ τῶν Περσῶν παρελήφθη ὁ θεσμὸς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, διατηρηθεὶς μέχρι τῶν Πτολεμαίων. Ἦτο δὲ ὁ χιλίαρχος ὁ πρῶτος μετὰ τὸν «στρατηγὸν αὐτοκράτορα δευτερεύων τὴν ἐξουσίαν» καὶ ἔχων ὑπ' αὐτὸν τοὺς *πεντακοσιάρχους*. Ἡ χιλιαρχία ἦτο ἡ μικροτέρα τακτικὴ μονὰς τοῦ μακεδονικοῦ στρατεύματος, περιλαμβάνουσα 64 οὐλαμούς, ἤτοι 1022 ἄνδρας καὶ ἰσοδυναμοῦσα κατά τινας τακτικοὺς πρὸς τὴν τάξιν. Κατὰ τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους χιλίαρχος ὠνομάζετο ὁ tribunus militum, ἡγούμενος τῆς κοόρτης ἐν τῇ ρωμαϊκῇ λεγεῶνι, ἐκλεγόμενος παρὰ τοῦ λαοῦ (comitiatus) ἢ διοριζόμενος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν (rufulus)· προήρχετο ἐκ νέων τῆς συγκλητικῆς τάξεως καὶ ἐξήσκει ἐξουσίαν διοικητικὴν τε καὶ ἐκπαιδευτικήν. —Π.

χιλιάς, —άδος (ἡ)· ἀριθμητ., χίλιαι μονάδες ὡς ἓν ὅλον θεωρούμεναι: «χιλιὰς ἀνδρῶν, — πλοίων κλ.».

χιλιασμός. Καλεῖται οὕτως ἡ παραδοχὴ ὁρατῆς, εἰρηνικῆς καὶ εὐδαίμονος βασιλείας τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν πιστῶν ἐπὶ τῆς γῆς πρὸ τῆς μελλούσης κρίσεως, διαρκείας χιλίων ἢ περισσοτέρων ἐτῶν. Ἀναμφιβόλως ὁ χιλιασμὸς εἶναι ἰουδαϊκῆς προελεύσεως, διότι, ὡς ἐκ τοῦ Ταλμοὺδ φαίνεται, παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἦτο ἀπὸ μακροῦ διαδεδομένη ἡ ἐλπὶς ὅτι ὁ Μεσσίας θὰ ἵδρυεν ἐπίγειον βασιλείαν, ἥτις, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἰουδαϊκὸν λαόν, θὰ ἐκυρίαρχει ὅλων τῶν ἐθνικῶν βασιλειῶν. Ὁ Μεσσίας θὰ ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τοὺς πατριάρχας, προφήτας καὶ ἄλλους ἐκ τῶν πιστῶν τοῦ Ἰσραήλ, οὓς μετὰ τῶν ζώντων ἔτι Ἰουδαίων θὰ ὡδήγει εἰς τὴν γῆν Χαναάν, ἔνθα θὰ ἀποκαθίστανεν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων τὴν λευϊτικὴν λατρείαν. Ὡς μετὰ τὴν ἑξαήμερον δημιουργίαν ἀνεπαύθη ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, τὸ Σάββατον, οὕτω μετὰ ἀγῶνας 6000 ἐτῶν κατὰ τῆς ἁμαρτίας θὰ ἐπέλθῃ σαββατιαία χιλιάς, ἀνανέωσίς τις τῆς θεοκρατίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐν πληρεστάτῃ μορφῇ. Ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν κατείχοντο καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου πρὸ τῆς καθόδου ἐπ' αὐτοὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος (*Λουκ.* 24, 21. Πράξ. 1, 6). Πρὸς τὰς ἰουδαϊκὰς ταύτας προσδοκίας συνδέεται προφανῶς ὁ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς *χιλιασμός*, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν εὕρισκεν εὔκολον διάδοσιν καὶ παρὰ τοῖς ἐξ ἐθνῶν Χριστιανοῖς, οἵτινες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας τὴν ἐλπίδα ἑνὸς ἐπικειμένου χρυσοῦ αἰῶνος.

Τὸν χριστιανικὸν χιλιασμὸν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο, εἰς τὸν χιλιασμὸν τὸν δεχόμενον ὡς παρελθοῦσαν τὴν χιλιετῆ βασιλείαν (postmillennarismus) καὶ τὸν δεχόμενον ὡς μέλλουσαν (prämillennarismus). Τὸν δεύτερον ἀναλόγως τῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν κατὰ τὴν χιλιετῆ βασιλείαν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς τρεῖς τάξεις: τὸν *παχυλὸν χιλιασμὸν* (chiliasmus crassus), τὸν *λεπτότερον* (subtilior) καὶ τὸν *λεπτότατον* (subtilissimus). Ὁ ἐπικρατῶν συνήθως εἶναι ὁ δεύτερος. Οὗτος δέχεται ὅτι ὁ Χριστός, πρὸ τῆς κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν παρουσίας αὐτοῦ, θὰ ἔλθῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως ἐξολοθρεύσῃ τὸν Ἀντίχριστον καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ ὁδηγήσῃ τὸν πιστεύσαντα ἰουδαϊκὸν λαὸν μετὰ τῶν κατὰ τὴν πρώτην ἀνάστασιν ἀναστάντων μαρτύρων καὶ ἁγίων πάντων τῶν αἰώνων εἰς τὴν Χαναὰν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔνθα θὰ ἱδρύσῃ βασιλείαν ὁρατὴν καὶ εὐδαίμονα, ἀφ' ἧς θὰ ἐξουσιάζῃ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ θὰ ἀσκῇ ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ προσηλυτισμὸν τῶν ἐθνικῶν. Τότε θὰ δεθῇ ὁ Σατανᾶς ἐπὶ χίλια ἔτη καὶ ριφθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον, οὕτω δὲ θὰ παύσῃ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ διαβόλου καὶ οἱ εὐσεβεῖς θὰ βασιλεύσωσι μετὰ τοῦ Χριστοῦ χίλια ἔτη. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Χριστιανισμὸς θὰ φθάσῃ εἰς τὴν πλήρη νίκην καὶ θὰ ἐξαγιάσῃ πάσας τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις. Πανταχοῦ θὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία, θὰ παύσωσιν οἱ πόλεμοι, ἡ ἀγριότης τῶν θηρίων καὶ ὁ ἀλληλοσπαραγμὸς αὐτῶν, ἡ γῆ θὰ καταστῇ ὡραιοτέρα καὶ καρποφορωτέρα, ἡ δύναμις τοῦ θανάτου θὰ ἐξασθενήσῃ καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ ζῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὅταν ὅμως παρέλθωσι τὰ χίλια ἔτη, θὰ λυθῇ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ὁ Σατανᾶς τῶν δεσμῶν του, ὅστις θὰ ἀναλάβῃ τὸν τελευταῖον ἀγῶνα κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ βραχέος τούτου χρόνου θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς διὰ δευτέραν φοράν, ὅπως κρίνῃ πάντας τοὺς ἀναστάντας ἐκ νεκρῶν ἀνθρώπους κατὰ τὴν μέλλουσαν ταύτην κρίσιν.

Οἱ δεχόμενοι τὸν χιλιασμὸν στηρίζουσι συνήθως αὐτὸν ἐπὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἐπὶ γραφικῶν χωρίων. Τῶν λογικῶν ἐπιχειρημάτων τὸ κυριώτερον εἶναι ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἱδρυθεῖσα ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησία πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ θριαμβεύσῃ, τῶν δὲ γραφικῶν χωρίων τὰ κυριώτερα εἶναι ἐκ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰ *Ἠσ.* 11, 6—9. 65, 20—25. *Ὡσηὲ* 2, 18. *Ζαχ.* 12 καὶ 14 καὶ ἄλλα, ἐκ δὲ τῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰ Ἀποκ. 20, 1—21, 8. Α' Κορ. 15, 23 ἑ. Α' Θεσ. 4, 13—18 καὶ ἄλλα. Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ μὲν χωρία ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρονται εἰς τὴν πρώτην ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἵδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὰ δὲ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης πρέπει νὰ ἑρμηνευθῶσι συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, καθ' ἣν διακρίνονται δύο μόνον αἰῶνες, ὁ παρὼν καὶ ὁ μέλλων, δύο ἐλεύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἡ κατὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ καὶ ἡ κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, καὶ μία μόνον γενικὴ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἡ κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, καθ' ἣν θὰ γίνῃ ἡ ἀιοβὴ καὶ τιμωρία. Τὸ δὲ λογικὸν ἐπιχείρημα οὐδὲν ἀποδεικνύει, διότι κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης ὁ θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς μελλούσης κρίσεως. Κ. Ι. Δ.

χιλιασταί. Καλοῦνται οὕτως οἱ δεχόμενοι τὸν *χιλιασμὸν* (βλ. λ.) ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ μορφὰς καὶ ἐκφάνσεις. Ἤδη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐδέχοντο τὸν χιλιασμὸν πολλοὶ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων, ἰδίᾳ ὁ Παπίας, ἐπίσης ὁ Ἰουστῖνος, ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Λακτάντιος καὶ ἄλλοι. Τοὐναντίον ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἐκηρύχθησαν ὁ πρεσβύτερος τῆς Ῥώμης Γάϊος, ἡ ἀλεξανδρινὴ σχολή, ἰδίᾳ ὁ Κλήμης καὶ ὁ Ὠριγένης, ὁ Εὐσέβιος, ὁ

Digitized by Google

Ἱερώνυμος, καὶ μάλιστα ὁ Αὐγουστῖνος. Ὅτε, μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, μετεβλήθη ἡ ἐξωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἤρχισαν ὑποχωροῦσαι αἱ χιλιαστικαὶ ἰδέαι. Μόνον αἱ κατὰ τὸν μεσαίωνα κατὰ τοῦ πάπα κεκηρυγμέναι αἱρέσεις ἔκλινον πρὸς τὸν χιλιασμόν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι κατεπολέμησαν τὰς χιλιαστικὰς ἰδέας, ἐν τούτοις εὗρον αὗται εἴσοδον παρὰ τοῖς βαπτισταῖς, τοῖς μυστικοῖς θεοσοφισταῖς, τοῖς εὐσεβισταῖς, τοῖς μορμώνοις, τοῖς σβεντενμποργιανοῖς, τοῖς μεθοδισταῖς, τοῖς ἰρβιγγιανοῖς, τοῖς ἀντβεντισταῖς καὶ ἄλλοις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τοῦ Μπένγκελ († 1752) ἡ διδασκαλία τοῦ χιλιασμοῦ ἐγένετο δεκτὴ παρὰ πολλοῖς τῶν διαμαρτυρομένων θεολόγων (Hoffmann, Delitzlich, Kurz Auberlen, Beck, Rothe, Dorner, Wilmar, Frank, Lutherd, Martensen καὶ πολλοῖς ἄλλοις). Κ. Ι. Δ.

χιλιαστύς (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Τμῆμα τῆς φυλῆς ἐν Σάμῳ, ὑποδιαιρούμενον εἰς ἑκατοστύας καὶ γένη. Ἀνάλογος διαίρεσις ὑφίστατο καὶ ἐν Κῷ, Ἐφέσῳ, Ἐρυθραῖς καὶ Μηθύμνῃ τῆς Λέσβου.

χιλιετία (ἡ)· χίλια ἔτη ὡς σύνολον, περίοδος χιλίων ἐτῶν, ἄλλως *χιλιετηρίς*.

χιλιετηρίς, —*ίδος* (ἡ)· ἄλλως *χιλιετία* (βλ. λ.).

χιλιετής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ἔχων ἡλικίαν χιλίων ἐτῶν ἢ διαρκῶν χίλια ἔτη: «*χιλιετὴς περίοδος*».

χιλιμίντρισμα (τό)· δημοτ., ἡ φωνὴ τοῦ ἵππου, χρεμέτισμα.

χιλιμιντρῶ, καὶ *χιλιμιντρίζω*· ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ ἵππου, χρεμετίζω.

χιλίνη (ἡ) (Chilina) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πνευμονωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *λιμνηϊδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ μαλάκια μὲ σπειροειδῆ κόγχην, ἀπαντῶντα ἐντὸς γλυκέων ὑδάτων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χιλι(ο)—· θέμα τοῦ ὀνόματος *χίλιοι* ὡς πρώτου συνθετικοῦ, σημαίνοντος α') ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν *χίλια*: *χιλίαρχος, χιλιετής, χιλιόγραμμον, χιλιοστάλακτος*· β') μέγαν ἀριθμὸν ἀορίστως, πολλάκις, ἀπειράκις: *χιλιοδύναμος, χιλιοχαιρετῶ, χιλιόχρονος, χιλιοκαλωσορίσατε*.

χιλιοβαρίς [*Μετεωρολ.*]. Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ διεθνοῦς ὅρου *μιλλιμπάρ* (βλ. λ.).

χιλιοβὸλτ [*Ἠλεκτρ.*]. Ἠλεκτρικὴ μονὰς μετρήσεως τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, ἰσουμένη πρὸς χίλια *βὸλτ* (βλ. λ.).

χιλιοβὸλτ-ἀμπὲρ [*Ἠλεκτρ.*]. Ἠλεκτρικὴ μονὰς μετρήσεως τῆς φαινομένης ἰσχύος τῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων, ἰσουμένη πρὸς χίλια *βὸλτ-ἀμπὲρ* (βλ. λ.).

χιλιογραμμόμετρον [*Μηχαν.*]. Πρακτικὴ μονὰς μετρήσεως ἔργου, ἰσουμένη πρὸς τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον ὑπὸ δυνάμεως ἑνὸς χιλιογράμμου, μετακινούσης τὸ σημεῖον ἐφαρμογῆς της κατὰ ἓν μέτρον. Τὸ χιλιογραμμόμετρον ἀντιστοιχεῖ πρὸς 98.100.000 ἔργια τοῦ συστήματος C. G. S ἢ πρὸς 98,1 μεγαέργια καὶ ἔχει διεθνὲς συντομογραφικὸν σύμβολον Kgm ἢ Kg*m.

χιλιόγραμμον [*Μετρολ.*]. Μέτρον βάρους τοῦ δεκαδικοῦ μετρικοῦ συστήματος, ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὸ βάρος χιλίων γραμμαρίων ἢ μιᾶς κυβικῆς παλάμης ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ θερμοκρασίας 4° Κελσίου. Ἰσοδυναμεῖ πρὸς 312,5 δράμια. Καλεῖται ἐπίσης *κιλὸ* καὶ *λίτρον*, ἔχει δὲ διεθνὲς συντομογραφικὸν σύμβολον Kg καὶ ἑλληνικὸν χλγρ.

Χιλιόδενδρον [*Γεωγρ.*] Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 440, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Μανιάκοι* καὶ *Πορειά* (Ἴξγλιμπι), 758. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζέληνη*.

Χιλιοδρόμι [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Μία τῶν ὀνομασιῶν τῆς Ἀλοννήσου, ὡς λέγεται ἡ ἀρχαία *Ἴκος* νῦν. *Χιλιοδρόμια* δέ, ἀντὶ *Διοδρόμια*, καλοῦνται αἱ ἀπὸ τῆς Ἀλοννήσου καὶ πρὸς Β. καὶ Α. της ἐρημόνησοι τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων: *Πελαγονήσι* (ἀρχ. Εὔδυρα καὶ Σολυμνία), *Περιστέρι* (ἀρχ. Εὐώνυμος), *Σκάντζουρα* (ἀρχ. Σκανδίλη), *Νισύρα* (ἀρχ. Γεροντία), *Πιπέρι* (ἀρχ. Ἱρρεσία), *Ψαθοῦρα* (ἀρχ. Εὐδημία, Ἁλόνησος). Σ. Ε. Λ.

Χιλιοδρομίων, ἢ *Διοδρομίων, δίαυλος* [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Τὸ μεταξὺ Σκοπέλου καὶ Ἀλοννήσου στενὸν (Khelidromi channel: χάρτ. ἀγγλ. 2072: Scopelos Group), διανοιγόμενον εἰς εὖρος 2 μιλ. μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Γκιούρτο τῆς πρώτης καὶ Τέλειο (ἐφ' οὗ φάρος Ἄγκα) τῆς δευτέρας. Ἡ παρεμβολὴ τῶν νησίδων Ἅγιος Γεώργιος καὶ Μικρὸ (ἐφ' οὗ φάρος Ἄγκα) περιορίζει τὸ πλώϊμον εὖρος τοῦ στενοῦ εἰς 7 ναυτικὰ στάδια. Σ. Ε. Λ.

χίλιοι, —*αι*, —*α*· ποσὸν δηλοῦν μονάδας δεκάκις ἑκατόν: «χίλιοι ἄνθρωποι, — ἱππεῖς, — στρατιῶται» ‖ μέγας ἀριθμός, ἀνυπολόγιστος: αἴνιγμα «χίλιοι μύριοι καλογέροι 'ς ἕνα ράσο τυλιγμένοι» (ρόδι), «σοῦ τὸ εἶπα χίλιες φορές», «χίλια νὰ μοῦ πῇς δὲν σ' ἀκούω»· ‖ ὁμοίως «χίλια δυὸ πράματα μᾶς ἔφερε»· ‖ *χίλια* (τό)· ὡς ἀφῃρημένος ἀριθμός: «ἐκέρδισε τὸ χίλια» τὸ ἠριθμημένον διὰ τοῦ χίλια.

χιλιοκέφαλος (ὁ) (Chiliocephalus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας μονοετεῖς, φυομένας εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν. Δ. Ν. Π.

χιλιόλιτρον [*Μετρολ.*]. Μονὰς ὄγκου καὶ χωρητικότητος, ἴση πρὸς χιλίας *λίτρας* (βλ. λ.) τοῦ δεκαδικοῦ μετρικοῦ συστήματος.

χιλιομάνα (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λίνοψις ἡ κυμβαλοειδής* (βλ. λ.).

Χιλιομέλι [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Γλῶσσα χερσονησώδης τῆς Λοκρίδος, νότιον κέρας τοῦ Μαλιακοῦ καὶ ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι (πλάτ. 38°51'15" Β., μῆκ. 22°43'00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1554: Gulf of Volo with Oreos and Talanta channel), ἔχουσα φάρον (1890) ἐναλλάσσοντος λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ φωτός, φωτοβολίας 10 μιλίων. Παρά τινων ὀνομάζεται *Κάβο Ἄντερος*. Διαρκῶς προσεπιχωννύμενος ὑπὸ τῶν ἰλύων τῶν ἀπὸ τῶν κλιτύων τοῦ Θρονίου καὶ τοῦ ροῦ τοῦ Σπερχειοῦ, παρουσιάζει ἐπικίνδυνα ἀβαθῆ. Εἶναι ἡ *Σκάρφεια ἄκρα* (*Πτολεμ.* Γ', ιε, 11). Σ. Ε. Λ.

χιλιομέτρησις (ἡ). Ἡ μέτρησις τοῦ μήκους ὁδοῦ τινος εἰς χιλιόμετρα καὶ ἡ ἐπισήμανσις τοῦ τέρματος ἑκάστου χιλιομέτρου δι' εἰδικοῦ σήματος, τοῦ *χιλιομετροδείκτου* (βλ. λ.).

χιλιομετρικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς χιλιόμετρα, ὁ κατὰ χιλιόμετρα μετρούμενος.

χιλιομετροδείκτης (ὁ). Σημεῖον δεικνῦον τὸ τέλος ἑκάστου χιλιομέτρου τῶν ἐθνικῶν ὁδῶν. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται ἐκ λελαξευμένων λίθων ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας πλευρᾶς τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγεγραμμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν χιλιομέτρων τῆς χωριζούσης τὸ σῆμα ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς πόλεως ἀφ' ἧς ἄρχεται ἡ μέτρησις.

χιλιόμετρον (τὸ) [*Μετρολ.*]. Μονὰς μήκους, ἰσουμένη πρὸς χίλια *μέτρα* (βλ. λ.). Ἔχει διεθνὲς συντομογραφικὸν σύμβολον Km καὶ ἑλληνικὸν χλμ. ἢ χμ.

—**χιλιόμετρον τετραγωνικόν**. Μονὰς ἐπιφανείας, ἰσουμένη πρὸς 1.000.000 τετραγωνικὰ μέτρα. Χρησιμοποιεῖται κυρίως εἰς τὴν καταμέτρησιν ἐμβαδῶν γεωγραφικῶν περιοχῶν. Διεθνὲς συντομογραφικὸν σύμβολον Km^2 καὶ ἑλληνικὸν $χλμ^2$.

—*χιλιόμετρον κυβικόν*. Μονὰς ὄγκου, ἰσουμένη πρὸς 1.000.000.000 κυβικὰ μέτρα. Ἔχει διεθνὲς συντομογραφικὸν σύμβολον Km^3, ἑλληνικὸν $χλμ^3$ καὶ χρησιμοποιεῖται κυρίως εἰς τὴν μέτρησιν τοῦ ὄγκου οὐρανίων σωμάτων.

Χιλιομόδιον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.050. Κεῖται εἰς τὸ 119ον χιλιόμετρον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Πειραιῶς—Καλαμῶν καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν τμῆμα, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

Χιλιομουδοῦ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Ραμνῆς τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 73. ΕΡ. Μ.

χιλιοναύτης (ὁ)· ἀρχ., στόλος ἀποτελούμενος ἐκ χιλίων πλοίων.

χιλιοπλάσιος, —*α*, —*ον*, καὶ **χιλιαπλάσιος**· ὁ χιλιάκις πολυαριθμότερος ἢ μεγαλύτερος, πολλαπλάσιος τοῦ χίλια.— Ἐπίρρ. **χιλιοπλασίως**.

χιλιόπους, —*ποδος* (ὁ, ἡ), —*πουν* (τό)· ὁ χιλίους πόδας ἔχων.

χιλιοστημόριον (τό)· τὸ ἓν χιλιοστὸν μονάδος τινός.

χιλιοστοαμπέρ. Μονὰς μετρήσεως τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἰσοδυναμοῦσα πρὸς ἓν χιλιοστὸν τῆς μονάδος *ἀμπέρ*.

χιλιοστοαμπερόμετρον (τό). Ὄργανον πρὸς μέτρησιν ἀσθενῶν ἠλεκτρικῶν ρευμάτων (βλ. *ἀμπερόμετρον*). Κ. Π.

χιλιοστόβαρον (τό). Οὕτως ἀπεδόθη παρ' ἡμῖν ὁ διεθνὴς ὅρος millibar, τὸ χιλιοστὸν τοῦ bar, ὅπερ εἶναι ἡ μετεωρολογικὴ μονὰς τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως εἰς τὸ σύστημα C. G. S. Καλεῖται ἐπίσης παρ' ἡμῖν ὑπό τινων καὶ *χιλιόβαρις*, διότι ἀποτελεῖται ἐκ 1000 *βαρίδων* (baryes). Θ. Θ. Φ.

χιλιοστόγραμμον (τὸ) [*Μετρολ.*]. Μικρομετρικὴ μονὰς βάρους, ἰσουμένη πρὸς ἓν χιλιοστὸν τοῦ *γραμμαρίου* (βλ. λ.).

χιλιοστόμετρον (τὸ) [*Μετρολ.*]. Μετρικὴ μονὰς μήκους, ἰσουμένη πρὸς τὸ ἓν χιλιοστὸν τοῦ γαλλικοῦ μέτρου· ἄλλως *γραμμή*.

χιλιοστὸν (τό)· τὸ ἓν χιλιοστὸν μονάδος τινός, τὸ χιλιοστημόριον· ‖ ἰδίᾳ, τὸ χιλιοστὸν τοῦ μέτρου ὡς ὑποδιαίρεσις.

—[*Στρατ.*] Καλεῖται ἐν τῷ πυροβολικῷ *χιλιοστὸν* ἡ χρησιμοποιουμένη μονὰς μετρήσεως γωνιῶν, ἥτις ἰσοῦται πρὸς τὴν γωνίαν, ὑφ' ἣν ὁρᾶται τὸ ἓν μέτρον εἰς τὴν ἀπόστασιν τῶν 1000 μ. Ὁ πλήρης κύκλος ὁρίζοντος περιλαμβάνει, κατ' ἀκολουθίαν 6.280 χιλ., διὰ τὴν εὐκολίαν ὅμως τῶν μετρήσεων λαμβάνεται ὁ ἀριθμὸς 6200 (ὡς παρ' ἡμῖν) ἢ ὁ 6400. ὁπότε ἡ ὀρθὴ γωνία ἰσοῦται πρὸς 1550 ἢ 1600 χιλ. Εἰς χιλιοστὰ εἶναι αἱ διαιρέσεις τῶν σκοπευτικῶν, τοπογραφικῶν καὶ παρατηρήσεως ὀργάνων τοῦ πυροβολικοῦ. Γ. Α. ΚΝ.

χιλιοστός, —*ή*, —*όν*· ὁ κατ' ἀριθμητικὴν σειρὰν κατέχων τὸν ἀριθμὸν χίλια· ‖ **χιλιοστὸν** (τό)· ὡς ἄνω. (βλ. λ.).

χιλιόστρεμμον (τὸ) [*Μετρολ.*]. Μονὰς ἐπιφανείας, ἴση πρὸς χίλια στρέμματα, ἤτοι ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον.

χιλιότριχον (τὸ) (Chiliotrichum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας ἀπαντώσας εἰς τὴν Χιλήν. Δ. Ν. Π.

χιλιόφυλλο (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀχίλλειος*.

Χίλι Ρόϊγ (Gili Roig), ***Βαλδόμερος***. Ἱσπανὸς ζωγράφος (1873—1926). Ἐβραβεύθη πλειστάκις εἰς διαφόρους διεθνεῖς ἐκθέσεις, ἐν αἷς καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1903 διὰ τὸ ἔργον του «Ἑσπερινὸν τοπίον». Θεωρεῖται ἐκ τῶν σημαντικωτέρων συγχρόνων Ἱσπανῶν ζωγράφων. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Τοπίον τῶν Πυρηναίων» (1903), «Φεουδαλισμός» (1909), «Προσωπογραφία τῆς μητρός μου», «Χειμωνιάτικος ἥλιος», «Λήδα», «Ἔκστασις», «Τὸ λιμάνι μὲ τὶς φαροδάρκες» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χίλκουϊτ (Hilquit), ***Μαυρίκιος***. Ἑβραιοαμερικανὸς σοσιαλιστής, γεννηθεὶς ἐν Ρίγᾳ. Εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν μετενάστευσεν εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας, ὅπου ἐσπούδασε καὶ νεώτατος ἀνεμείχθη εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν κίνησιν. Τῷ 1901 ἐξελέγη ἐκτελεστικὸς ἐπίτροπος τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, τὸ ὁποῖον ἀντεπροσώπευσεν ἐπανειλημμένως εἰς τὰ διάφορα συνέδρια τῆς Β' Διεθνοῦς. Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἡγωνίσθη διὰ τὴν συνένωσιν τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ὅπερ εἶχεν ἱδρύσει ὁ Ντὲ Λεόν, μὲ τὸ κεντρικὸν σοσιαλιστικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἡγωνίσθη ἐναντίον τῆς ἐξόδου τῶν Ἡν. Πολιτειῶν ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Ἔγραψεν: «Ἱστορία τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐν Ἡν. Πολιτείαις», «Ὁ σοσιαλισμὸς ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει» κ. ἄ. Ἀπέθανε τῷ 1933. Θ. Π.

Χίλλαχ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. ***Χέλλαχ***.

Χίλλε (Hille), ***Πέτρος***. Γερμανὸς ποιητὴς (1854—1904). Ἔγραψε μυθιστορήματα («Οἱ σοσιαλισταί», «Σεμίραμις») καὶ ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἐμπνεύσεων. Τὰ «Ἅπαντά» του ἐξεδόθησαν τῷ 1904. Ὁ Χίλλε θεωρεῖται εἷς τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς νεορρωμαντικῆς σχολῆς. Λ. Κ.

Χιλλὲλ Α' (ὁ καὶ *πρεσβύτερος* ἐπικαλούμενος). Περίφημος Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος 50 π. Χ.—10 μ. Χ.). Ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς ἰδίας σχολῆς, διακρινόμενος διὰ τὴν μειλιχιότητα τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τὴν ἐλαστικότητα, μεθ' ἧς ἔκρινε τὰ ζητήματα τοῦ νόμου καὶ ἥτις ὑπῆρξε καὶ τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν αὐστηρότητα τῆς ἀντιπάλου σχολῆς τοῦ Σαμμαεί. Ἡ ἰουδαϊκὴ παράδοσις ἀναφέρει πολλοὺς θρύλους περὶ τοῦ Χιλλέλ, πρὸς τὸ ὄνομα δὲ αὐτοῦ συνδέεται καὶ ὁ θεσμὸς τῆς λεγομένης *προσβολῆς*. Ἡ ὑπό τινων ὑποστηριχθεῖσα γνώμη (Renan, Geiger), ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπῆρξεν ἄμεσος ἢ ἔμμεσος μαθητὴς τοῦ Χιλλέλ, ἐλέγχεται ὡς ἀσύστατος, ὡς ἀπέδειξεν ἤδη ὁ Frz. Delitzsch ἐν ἰδιαιτέρᾳ μονογραφίᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον Jesus und Hillel (γ' ἔκδ. 1879).

[*A. Schwarz*, Controversen der Schammaiten u. Hilleliten (1893).] Π. Ι. Μ.

—**Χιλλὲλ Β'**. Ἀπόγονος τοῦ προηγουμένου. Προέστη τῆς ραββινικῆς σχολῆς τῆς Τιβεριάδος ἀπὸ 330—365 μ. Χ. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται καχῶς ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἡμερολογίου ἐκείνου, ὅπερ ἐτέθη ὡς βάσις τοῦ σημερινοῦ ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου. Π. Ι. Μ.

Digitized by Google

Χίλλεμπραντ (Hillebrand), ***Ἀλφρέδος***. Γερμανὸς ἰνδολόγος (1853—1927). Καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μπρεσλάου, ἔγραψε: «Βεδικὴ μυθολογία», ἐκδοθεῖσα μετὰ τὸν θάνατόν του (1927—1929, εἰς 2 τόμους), «Τελετουργικὴ φιλολογία· Βεδικαὶ θυσίαι καὶ μαγγανεῖαι» (1897), «Καλιδάσα», πραγματευόμενον περὶ τοῦ ἰνδικοῦ δράματος (1921), «Ἀντιινδικὴ πολιτική» (1923), «Ἡ ζωὴ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Βούδα» (1925) καὶ ἐξέδωκε τὰ ἰνδικὰ βιβλία: «Σανκαγυάνα Κραουτασούτρα» καὶ τὸ δρᾶμα «Μουντραρακάσοι». Ἀπὸ τοῦ 1906 ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸν «Ἰνδικαὶ ἔρευναι».
θ. κ.

— **Χίλλεμπραντ** (Hillebrand), ***Ἰωσήφ***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1788—1871). Καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀϊδελβέργης καὶ ἀπὸ τοῦ 1822—1850 ἐν Γκίσσεν, ἔγραψεν: «Ἡ γερμανικὴ ἐθνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος» (1846, 3 τόμ.), «Ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος» (1835, 2 τόμ.).

— **Χίλλεμπραντ** (Hillebrand), ***Κάρολος***. Γερμανὸς φιλόλογος, υἱὸς τοῦ *Ἰωσὴφ Χίλλεμπραντ* (1829—1884). Ἐξορισθεὶς ἐκ Γερμανίας τῷ 1848, ὡς συμμετασχὼν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, μετέβη εἰς Γαλλίαν, ὅπου ἐσπούδασε φιλολογίαν, καὶ τῷ 1863 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ξένης λογοτεχνίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ντουαί. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 παρῃτήθη ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἔγραψεν εἰς γαλλικήν: «De sacro apud Christianos Carmine epico et Dino Compagni», ἤτοι «Ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν μελέτην τῆς ἐποχῆς τοῦ Δάντη» (1861), «Περὶ τῶν ὅρων τῆς καλῆς κωμῳδίας» (1863), «Ἡ σύγχρονος Πρωσσία καὶ οἱ θεσμοί της» (1867), «Περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως» (1868), «Ἡ σύγχρονος Γαλλία» (1867), «Ἰταλικαὶ μελέται» (1868), «Ἡ Γαλλία καὶ οἱ Γάλλοι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος» (1880), εἰς τὴν γερμανικὴν δέ: «Χρόνοι, λαοὶ καὶ ἄνθρωποι» (1872), «Ἱστορία τῆς Γαλλίας ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Ναπολέοντος Γ΄» (1879).
θ. κ.

Χίλλερ (Hiller), ***Ἰωάννης-Ἀδάμ***. Γερμανὸς μουσουργὸς (1728—1804). Ἐπανίδρυσεν ἐν Λειψίᾳ τὰς «Συναυλίας συνδρομητῶν», αἵτινες εἶχον διακοπῆ λόγῳ τοῦ Ἑπταετοῦς πολέμου, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Συναυλίαι φιλομούσων»· τῷ 1781 ἵδρυσεν ὡσαύτως μετὰ τοῦ Κ. Μύλλερ τὴν «Ἑταιρείαν συναυλιῶν», αἵτινες ἐλάμβανον χώραν εἰς «Γκεβαντχάους». Θεωρεῖται ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς γερμανικῆς λυρικῆς κωμῳδίας ἢ κωμειδυλλίου. Αἱ λυρικαὶ κωμῳδίαι τοῦ Χίλλερ εἶναι αἱ ἑξῆς: «Ὁ διάβολος εἶναι ἀπολυμένος», «Λίζουαρτ καὶ Δαριολέττα» (1767), «Ἡ Λόττχεν στὴν Αὐλή» (1767), «Ἡ ἀγάπη στὴν ἐξοχή», «Ὁ κουρεὺς τοῦ χωρίου» (1770), «Τὸ κυνήγι», «Ἡ Μοῦσα» (1770), «Ὁ πόλεμος», «Ὁ χαρμόσυνος γάμος» (1773), «Ὁ τάφος τοῦ μουφτῆ» καὶ «Ἡ σωθεῖσα Τροία» (1777). Πλὴν τῶν σκηνικῶν ἔργων ὁ Χίλλερ συνέθεσε: «Τραγούδια μετὰ μελῳδιῶν διὰ κλειδοκύμβαλον» (1759), «Παιδικὰ τραγούδια», «50 θρησκευτικὰ τραγούδια διὰ παιδιά» (1774), «Τραγούδια καὶ ἄριες ἀπὸ τὸ ταξίδι τῆς Σοφίας» (1779), «Ἡ χαρὰ τῶν παιδιῶν» (1782) κτλ. Ὡσαύτως πολλὰ χορικά, καντάτας, συμφωνίας, σουΐτας, κτλ. Ὡς μουσικὸς συγγραφεὺς ἐξέδωκε τὴν ἀρχαιοτέραν καθαρῶς μουσικὴν ἐπιθεώρησιν: «Wöchentliche Nachrichten und Anmerkungen die Musik betreffend»· ὡσαύτως: «Βιογραφίαι τῶν διασημοτέρων μουσουργῶν», «Περὶ τοῦ Μεταστασίου καὶ τῶν ἔργων του» (1786), κτλ. Ὁ υἱὸς τοῦ Χίλλερ, *Φρειδερῖκος-Ἀδὰμ* (1768—1812) ἦτο ὡσαύτως διακεκριμένος μουσικὸς καὶ συνθέτης λυρικῶν κωμῳδιῶν, κουαρτέτων κτλ.
Γ. Σ.

— **Χίλλερ** (Hiller), ***Ματθαῖος***. Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1646—1725). Ἐχρημάτισε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης, ἔνθα καὶ ἐξέδωκε τὰ ἔργα: «Syntagmata Hermeneutica, quibus loca Scripturae sacrae plurima ex ebraico textu nove explicantur» (1711), «Hierophyticon, seu commentarius in loca cacra Scripturae quae plantarum faciunt mentionem» (1724) κλπ. Δεινὸς δ' ἑβραϊστὴς ὤν, ἐδημοσίευσε καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα, εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ἀναφερόμενα.
Ε. Γ. Π.

— **Χίλλερ** (Hiller), ***Φερδινάνδος***, *φὸν* —. Γερμανὸς μουσουργός, κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ μουσικολόγος (1811—1885). Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονήν του ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἰνστιτοῦτον τοῦ Κορόν. Τῷ 1840 ἐξετελέσθη εἰς τὸ Γκεβάντχαους τῆς Λειψίας τὸ ὁρατόριόν του «Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλήμ». Ἀπὸ τοῦ 1843—1844 διετέλεσε διευθυντὴς τῶν συναυλιῶν τοῦ Γκεβάντχαους. Μετὰ τὴν ἐν Δρέσδῃ ἐκτέλεσιν τῶν μελοδραμάτων του: «Ὄνειρον τῆς νύχτας τῶν Χριστουγέννων» (1845) καὶ «Konradin» (1847), ἐγκατεστάθη ἐν Ντύσσελντορφ ὡς μουσικὸς διευθυντής, μετὰ τριετίαν δὲ ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου τῆς Κολωνίας. Ὁ Χίλλερ ἀνήκει εἰς τὴν πλειάδα τῶν μουσουργῶν δορυφόρων τοῦ Μένδελσον. Ἡ καλῶς ἰσορροπημένη τέχνη του, αἱ συντηρητικαί του τάσεις, ἡ βαθεῖα γνῶσις τῶν μορφῶν τῆς μουσικῆς καθιστοῦν αὐτὸν καλλιτέχνην ἄξιον μελέτης, καίτοι ἡ μεγάλη του προσήλωσις πρὸς τὸ ὕφος τοῦ Μένδελσον καὶ τοῦ Σοῦμαν ἀφαιρεῖ ἐκ τῆς τέχνης του πᾶσαν ἀτομικότητα. Ἐκ τῶν ὑπερδιακοσίων ἔργων τοῦ Χίλλερ ἀναφέρονται κυρίως τὰ μελοδράματα: «Ὁ δικηγόρος» (1854), «Αἱ κατακόμβαι» (1862), «Ὁ λιποτάκτης» (1865), ὡς καὶ τὰ προμνησθέντα, τὰ ὁρατόρια: «Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ» καὶ «Σαούλ», αἱ καντάται: «Lorelei, Nal und Damajanti», «Ἐπινίκιον τοῦ Ἰσραήλ», «Προμηθεύς», «Ρεβέκκα», «Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος», ψαλμοί, μοτέττα καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἔργα, μελῳδίαι, ἀξιόλογος μουσικὴ δωματίου, ἐξ ἧς προέχουν τὸ 3 τρίο· ἓν κοντσέρτο, σονάται, πολλὰ τεμάχια, καπρίτσια, παραλλαγαί, βὰλς κ. λ. π. Ὁ Χίλλερ ἔγραψε: «Musikalisches und Persönliches» (1876), «L. van Beethoven» (1871), «Briefe von M. Hauptmann an Spohr und andre Komponisten» (1876), «Felix Mendelssohn Bartholdy, Briefe und Errinerungen» (1874), «Briefe an eine Ungennante» (1877), «Künstlerleben» (1886), «Wie Lören wir Musik?» (1881), «Goethes musikalisches Leben» (1883), «Errinerungsblatter» (1884).
Ι. Ε.

— **Χίλλερ *φὸν Γαίρτριγγεν*** (Hiller von Gaertringen), ***Φρειδερῖκος***, *βαρῶνος* —. Γερμανὸς ἐπιγραφικὸς καὶ ἀρχαιολόγος. Ἐγεννήθη ἐν Βερολίνῳ τῷ 1864 ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ στρατιωτικῶν καὶ γεωκτημόνων. Τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς διήνυσεν ἐν Jauer τῆς Σιλεσίας ὑπὸ τὸν γνωστὸν φιλόλογον Richard Volkmann. Ἔχων ἐκ τῶν μαθητικῶν βάθρων κλίσιν πρὸς τὴν φιλολογίαν, ἀφῆκεν εἰς τὸν νεώτερόν του ἀδελφὸν τὸ πατρικὸν κτῆμα καὶ αὐτὸς ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας. Ἀπὸ τοῦ 1882—1887 ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Τυβίγγης, Βερολίνου καὶ Γοτίγγης ὑπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς φιλολόγους Gutschmid, Erwin Rohde, C. Robert καὶ Θεόδ. Μόμμσεν. Τῷ 1886, γενόμενος διδάκτωρ τῆς φιλολογίας, προσῆλθε πρὸς περαιτέρω σπουδὰς εἰς τὸν Βιλαμόβιτς. Τὰ ἐπανειλημμένα ταξίδιά του εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἑλληνικὰς καθόλου χώρας χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1890. Ἤδη ἐξ ἀρχῆς ἀνασκάπτων μετὰ τοῦ Humann, Dörpfeld καὶ Kern τὴν παρὰ τὸν Μαίανδρον Νῦσαν καὶ τὴν Μαγνησίαν (ἔνθα ἀνεῦρεν ἀξιολογώτατα ἐπιγραφικὰ καὶ ἄλλα μνημεῖα), κατενόησεν ὅτι ἡ ἐπιγραφικὴ ἄνευ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν τόπων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱδρυμάτων τῶν ἀρχαίων πόλεων, ὀλίγον ὠφελεῖ. Τὴν παρατήρησιν ταύτην, τόσον αὐτονόητον ὅσον καὶ θεμελιώδη ἐφήρμοσε βραδύτερον εἰς τὰς μακροχρονίους (ἀπὸ τοῦ 1896 καὶ ἑξῆς) ἀνασκαφάς, τὰς ὁποίας ἰδίᾳ γενναιοψύχῳ δαπάνῃ ἐξετέλεσεν ἐν Θήρᾳ, βοηθούμενος ὑπὸ σειρᾶς ὅλης ἀξιολόγων ἐπιστημόνων, ἐν οἷς ὁ P. Wilski, ὁ W. Dörpfeld, ὁ P. Wolters, ὁ H. Dragendorff, ὁ A. Philippson καὶ ἄλλοι. Τῶν ἀνασκαφῶν τούτων τὰ πολυειδῆ ἀποτελέσματα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ εἰς τέσσαρας μεγάλους τόμους ἐκδοθὲν τῷ 1899—1909 ἔργον «Θήρα. Ἔρευναι, καταμετρήσεις καὶ ἀνασκαφαὶ κατὰ τὰ ἔτη 1895—1902». Ἐκ τῶν πολλῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Χίλλερ μνημονευτέαι ἐνταῦθα αἱ ἐκδόσεις τῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὸ Corpus τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἤ, ὡς ἀπὸ τοῦ Βιλαμόβιτς καὶ ἐντεῦθεν ἁπλῶς καλεῖται, εἰς τὰς Inscriptiones Graecas. Τῷ 1895 ἐξέδωκεν εἰς μέγαν τόμον τὰς ἐπιγραφὰς τῶν νήσων Ρόδου, Χάλκης (ἢ Χαλκίας), Καρπάθου, Σάρου καὶ Κάσου, καὶ τῷ 1898 τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Σύμης, Τευτλούσσης, Τήλου, Νισύρου, Ἀστυπαλαίας, Ἀνάφης, Θήρας, Φολεγάνδρου, Μήλου καὶ Κιμώλου. Τῷ 1903 ἐξέδωκεν ἐπιγραφὰς τῶν Κυκλάδων (ἐκτὸς τῆς Τήνου) καὶ ἓξ ἔτη βραδύτερον (1909) τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Τήνου. Τῷ 1904 ἐδημοσίευσε τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Θήρας, ἐν ᾗ εἶχε κάμει, ὡς ἐλέχθη, ἀνασκαφὰς εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Δύο ἔτη βραδύτερον (1906) ἐξέδωκεν ἰδιαιτέρως καὶ τῇ συνεργασίᾳ καὶ ἄλλων τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Πριήνης μετὰ γερμανικῶν σημειώσεων. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέδωκεν εἰς τὰς JG. τὸ «Συμπλήρωμα» (Supplementum) τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἀνωτέρω νήσων. Τῷ 1909 ἐξέδωκεν ἐπιγραφὰς τῶν Κυκλάδων (Ἴου, Νάξου, Πάρου, Σίφνου, Κέω, Σύρου, Ἄνδρου καὶ Τήνου) μετὰ πινάκων καὶ εὑρετηρίων μοναδικῶν εἰς τὸ εἶδός των. Ὁ Χίλλερ συνέθεσε καὶ τοὺς πίνακας καὶ τὰ εὑρετήρια τῶν θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας ἐξέδωκε (1908) ὁ O. Kern, καὶ τοὺς πίνακας τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀμοργοῦ, τὰς ὁποίας ἐξέδωκε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Delamarre. Τῷ 1924 ἐξέδωκε τὰς προευκλειδείους ἀττικὰς ἐπιγραφάς, καὶ τῷ 1929 μετὰ θαυμαστῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπιστημοσύνης εἰς μέγα μνημειώδη τόμον τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἐπιδαύρου, ὥστε ἐλέχθη περὶ τοῦ βιβλίου ὅτι οὐδεὶς κλάδος τῆς φιλολογίας ὑπάρχει, ὅστις νὰ μὴ ὠφελήθη ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου (βλ. «Gnomon» 1931, 113—135). Μνημονευτέα ἐνταῦθα καὶ τὰ ἔργα του: «Die Ausgrabungen in Griechenland» (1901) καὶ «Familiengeschichte der Freiherrn Hiller von Gaertringen» (1910). Μικροτέρας ἄλλας ἀνασκαφὰς ἔκαμεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Πάρῳ μετὰ τοῦ O. Rubensohn (1899) καὶ ἐν τῷ ἐν Μεθυδρίῳ τῆς Ἀρκαδίας ἱερῷ, ἐν συνεργασίᾳ πρὸς τὸν προώρως διὰ τὴν ἐπιστήμην κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον φονευθέντα H. Lattermann. Διετέλεσεν ἀνώτερος ἐπιστημονικὸς ὑπάλληλος τῆς Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐπιγραφῶν) καὶ τακτικὸς Honorar-Professor τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Πλούσιος ὤν, δὲν ἐδέχθη πρόσκλησιν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χάλλης εἰς τὴν τακτικὴν ἀρχαιολογικὴν ἕδραν του, καὶ τοῦτο ἵνα παραμείνῃ ἐργαζόμενος ἐν Βερολίνῳ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαιτέρως ἡ μεγάλη λατρεία τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἄκρος φιλελληνισμὸς διὰ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. Τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὁμιλεῖ καὶ γράφει μετ' ἀξιοθαυμάστου εὐχερείας, εἶναι δέ, ἕνεκα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς καὶ τῆς συναναστροφῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς χώρας, ἄριστος γνώστης τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ τόπου καὶ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, πρὸς πολλοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ ἐπιστήμονας τῆς ὁποίας συνδέεται διὰ φιλίας. Ἰδιαιτέραν ὅλως δεξιότητα ἔχει εἰς τὸ νὰ συνθέτῃ ὡραῖα ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις πανεπιστήμιον καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἐκτιμῶντα τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, ἀναντιρρήτως ἑνὸς τῶν πρώτων ἐπιγραφικῶν τῶν χρόνων μας, συγκαταλέγουσιν αὐτὸν εἰς τοὺς ἐπιτίμους διδάκτορας (1912) καὶ εἰς τὰ μέλη αὐτῶν (1933). Ἐκτὸς τούτου, εἶναι μέλος τῶν Ἀκαδημιῶν Γοτίγγης, Βιέννης, Μονάχου, Leningrad καὶ Κοπεγχάγης, μέλος τοῦ Γερμανικοῦ καὶ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἰδιαιτέρως εὐχάριστος εἰς αὐτὸν ὑπῆρξεν ἡ τιμὴ ἣν ὅλοι οἱ δῆμοι τῆς νήσου Θήρας ἀπένειμαν εἰς αὐτόν, ἀνακηρύξαντες ἐπίτιμον δημότην των. Ἔγραψεν ὡσαύτως: «Ἱστορικὰ ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα» (1926), «Ἑλληνικὴ ἐπιγραφική» καταχωρισθεῖσα εἰς τὴν νέαν ἔκδοσιν τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρχαιομαθείας» τοῦ Gercke καὶ Norden, τὸ περὶ τῆς Ρόδου ἐκτενὲς ἄρθρον του ἐν τῇ Φιλολογικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Pauly-Wissowa καὶ ἡ μετὰ τοῦ G. Klaffenbach ἔκδοσις τῆς «Βιβλιογραφίας τοῦ Βιλαμόβιτς 1868—1929». Ἀπὸ τοῦ 1905 εἶναι νυμφευμένος τὴν θυγατέρα τοῦ Βιλαμόβιτς Δωροθέαν. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».
Ι. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Χίλλιγκομ, ***Ἰωάννης-Πέτρος Σὶξ βὰν*** —· βλ. *Σὶξ βὰν Χίλλιγκομ*, Ἰωάννης-Πέτρος.

Χίλμεντ, ἢ ***Χέλμουτ*** (Hilmend) */Γεωγρ./*. Μέγας ποταμὸς τοῦ Ἀφγανιστάν, πηγάζων ἀπὸ τὸ νοτιοδυτικὸν τμῆμα τῶν ὀρέων Ἰντουκοὺς (ὄρη Κοὺχ-ἱ-Μπαμπᾶ) καὶ χυνόμενος μετὰ ροῦν 1.100 χλμ. εἰς τὴν λίμνην Χαμοὺν-Χίλμεντ. Δέχεται πλείστους παραποτάμους κατὰ τὴν διαδρομὴν αὐτοῦ, ἀρδεύει μεγάλην περιοχὴν διὰ διωρύγων καὶ δίδει κίνησιν εἰς πλείστους μύλους. Εἶναι ὁ *Ἐρύμανθος* ἢ *Ἐτύμανθος* τῶν ἀρχαίων, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου.

Χίλμπερ (Hilber), ***Βίκτωρ***. Γερμανὸς γεωλόγος, περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα καὶ γράψας πολλὰς πραγματείας περὶ πετρωμάτων, ἀπολιθωμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν γένει περὶ τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι: «Διλουβιακοὶ χερσαῖοι κοχλίαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος» (Βιέννη 1880), «Γεωλογικὰ ταξίδια εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν 1893 καὶ 1894» (Βιέννη 1894), «Γεωλογία τῆς Πίνδου» (Βιέννη 1895), «Προσωρινὴ ἔκθεσις περὶ ἑνὸς γεωλογικοῦ ταξιδίου εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκικὴν Ἤπειρον» (Βιέννη 1896), «Πετρώματα ἐκ τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ τῶν τουρκικῶν παραμεθορίων χωρῶν της» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ J. A. Ippen, Στουττγάρδη 1903).
Γ. Κ. Γ.

Χίλμπερτ (Hilbert), ***Δαυΐδ***. Γερμανὸς μαθηματικός, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Καινιξβέργης, τῆς Ἀϊδελβέργης, τῆς Λειψίας καὶ τῶν Παρισίων καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Καινιξβέργης καὶ τῆς Γοτίγγης. Εἶναι μέλος τῆς Γερμανικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἀναλλοιώτων, τὴν θεωρίαν τῶν ἀριθμῶν καὶ τὴν λογικὴν τῆς γεωμετρίας. Τὰ σημαντικώτερα τούτων εἶναι τὸ «Die Grundlagen der Geometrie» (1899, 5η ἔκδ. 1922), μεταφρασθὲν εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας, εἰς δὲ τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μπουτρού, καὶ τὸ «Grundzüge einer allgemeinen Theorie der linearen Integralgleichungen» (1912).
Π. Θ. Κ.

Digitized by Google

Χιλντεγὰρντ (Hildegarde). Δύο ἅγιαι τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (βλ. λ. *Ἰλδεγάρδη*).

Χίλντεμπραντ (Hi debrand), *Ἀδόλφος φόν* —. Γερμανὸς γλύπτης (1847—1921). Ἐσπούδασεν ἐν Νυρεμβέργῃ καὶ Μονάχῳ, ἐτελειοποιήθη δὲ ἐν Ρώμῃ (1867) καὶ Βερολίνῳ (1869). Τὰ πρῶτα ἔργα, δι' ὧν ἀνεδείχθη, εἶναι «Ὁ κοιμώμενος ποιμὴν» καὶ «Ὁ πίνων παῖς», ποιηθέντα κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τῷ 1874 μετέβη εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς ρεαλιστικῆς σχολῆς. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Ἀδὰμ» (μουσεῖον Λειψίας), προτομαὶ τοῦ Κ. Χίλλεμπραντ, τῆς Κλάρας Σούμαν, τῶν δουκῶν Καρόλου καὶ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας, «Γυμνὸς νεανίας» (1884, Ἐθνικὴ πινακοθήκη Βερολίνου), «Ὑδροκομιστής», «Ἑρμῆς καὶ Λήδα μετὰ τοῦ κύκνου», τὸ ἀναβρυτήριον τῶν Βιττελσβάχων ἐν Μονάχῳ, τὸ ἀναβρυτήριον τοῦ Ρήνου ἐν Στρασβούργῳ (1902), ὁ ἐν Βρέμῃ ἔφιππος ἀνδριὰς τοῦ Βίσμαρκ κ. ἄ. Ὁ Χίλντεμπραντ, ὅστις ἦτο καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, ἔγραψε καὶ τὰ ἔργα: «Τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς ἐν τῇ π αστικῇ τέχνῃ» (1893), «Συλλογὴ μονογραφιῶν» (1909). θ. κ.

—**Χίλντεμπραντ**, ἢ *Χίλντενμπραντ* (Hildebrand καὶ Hildenbrand), *Ἰωάννης-Βαλεντῖνος φόν*—. Αὐστριακὸς ἰατρὸς (1763—1818). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν Λεμβέργῃ (1793), καθηγητὴς τῆς κλινικῆς ἐν Βιέννῃ (1806) καὶ τέλος διευθυντὴς τοῦ γενικοῦ νοσοκομείου τῆς Βιέννης (1813). Ἔγραψε διαφόρους πραγματείας περὶ ἐξανθηματικοῦ τύφου, πανώλους κλ. ο. ρ.

—**Χίλντεμπραντ** (Hildebrand), *Ἰωάννης*. Σουηδὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Στοκχόλμῃ τῷ 1842. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου τῆς Στοκχόλμης, μέλος τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1895, τῷ δὲ 1873 ἵδρυσε μετ' ἄλλων τὴν γεωγραφικοανθρωπολογικὴν ἑταιρείαν τῆς Σουηδίας. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Das Leidnische Zeitalter in Schweden», ἔργον βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Στοκχόλμης (1866), «Afrika i vara dagar» (1868), «De forhistorika folken in Europa» (1873—1880), «Fynden y Troas och Homeros Troja» (1878), κ. ἄ. μ. δ. β.

— **Χίλντεμπραντ** (Hildebrand), *Μπρὸρ Αἰμίλιος*. Σουηδὸς ἀρχαιολόγος καὶ νομισματολόγος (1806—1884). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς νομισματολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Στοκχόλμης, διευθυντὴς τοῦ νομισματικοῦ μουσείου τῆς Στοκχόλμης, διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μουσείου, μέλος τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἐδημοσίευσε: «Upplysningar tillsveriges mynthistoria» (1831—1832), «Svenska sigiller frau medeltiden» (1862—1867), «Handlingar roerande Skandinavicshistoria» κ. ἄ. Ἵδρυσεν ἐπίσης τὸ περιοδικὸν «Antiqvarisk Tidskrift». μ. δ. β.

—**Χίλντεμπραντ** (Hildebrand), *Μπρουῦνο*. Γερμανὸς οἰκονομολόγος (1812—1878), ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς παλαιοτέρας ἱστορικῆς σχολῆς. Μὴ ἀποδεχόμενος τὴν περιγραφικὴν μέθοδον τοῦ Φόσερ, προσεπάθησε, βασιζόμενος ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας, νὰ διαμορφώσῃ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν εἰς ἐπιστήμην τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐθνῶν. Τὰς ἰδέας του ταύτας δὲν ἐξέθεσεν ἐν τούτοις συστηματικῶς. Ἔγραψε: «Die Nationalökonomie der Gegenwart und der Zukunft» (Φραγκφούρτη 1848). Αἱ βασικαὶ ἰδέαι τῆς θεωρίας του περιέχονται ἐν μέρει καὶ εἰς τὸ εἰσαγωγικὸν ἄρθρον τοῦ παρ' αὐτοῦ ἱδρυθέντος περιοδικοῦ «Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik» (1863). α. α. τ.

—**Χίλντεμπραντ** (Hildebrand), *Φερδινάνδος-Θεόδωρος*. Γερμανὸς ζωγράφος (1804—1874). Καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Ντύσσελντορφ, ἐδημιούργησεν ἰδίαν σχολήν, παρεμφερῆ πρὸς τὴν τοῦ Ρέμπραντ, ἣν ἠκολούθησαν πλεῖστοι ἐκ τῶν μετέπειτα μεγάλων Γερμανῶν ζωγράφων. Ἐκ τῶν ἔργων του: «Φάουστ», «Ὁ βασιλεὺς Λὴρ κλαίων τὸν θάνατον τῆς Κορδελίας», «Ἡ Ἰουδὴθ ἑτοιμαζομένη νὰ φονεύσῃ τὸν Ὀλοφέρνη» (ἐν Κολωνίᾳ), «Τὰ τέκνα τοῦ Ἐδουάρδου» (τὸ ἀριστούργημά του, ἐν τῇ πινακοθήκῃ ἐν Ἄλμπερστατ), «Ὁ βασιλεὺς Λὴρ ἀνακτῶν τὴν ὅρασιν», «Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα», «Ὀθέλλος» κλπ.

Χιλντεμπράντσον (Hildebrandson), *Χίλντεμπραντ*. Σουηδὸς μετεωρολόγος (1838—1925). Διετέλεσεν ὑφηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλης (1866), διευθυντὴς τοῦ μετεωρολογικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Στοκχόλμης (1873), ἔκτακτος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλης (1874), εἶτα τακτικὸς (1878), μέλος τῆς διεθνοῦς μετεωρολογικῆς ἐπιτροπείας (1891), γραμματεὺς τῆς αὐτῆς ἐπιτροπείας (1900) κλπ. Ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς σταδιοδρομίας αὐτοῦ ἠσχολήθη, τῇ ἐμπνεύσει τοῦ Γάλλου ἀστρονόμου Le Verrier, μὲ τὴν μελέτην τῆς προγνώσεως τῶν ἀτμοσφαιρικῶν διαταράξεων, τῆς γενικῆς κυκλοφορίας τῆς ἀτμοσφαίρας κλπ., ἐπενόησε δὲ ἰδίου τύπου βροχόμετρον, ὄργανα φωτογραφήσεως τῶν νεφῶν καὶ μετρήσεως τοῦ ὕψους αὐτῶν κλπ. Ὑπῆρξε φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ μεγάλου Γάλλου μετεωρολόγου Teisserenc de Bort καὶ ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Recherche sur la pression qu' exerce pendant l' évaporation la vapeur d'eau sur l' air ambiant» (1864), «Sur la relation qui existe entre les variations du baromètre et celles du thermomètre» (1870), «Essai sur les courants supérieures de l' atmosphère dans leur relation aux lignes isobariques» (1874), «Atlas des mouvements supérieurs de l' atmosphère» (1877), «Marche des isothèrmes au printemps dans le Nord de l' Europe» (1880), «Principaux résultats des recherches faites en Suède sur les courantes supérieures de l'atmosphère» (1885), «Die mittlere Bewegung der oberen Luftströme» (1885), «Les forêts et le climat» (1889), «Recherches modernes sur les hautes régions de l' atmosphère» (1901), «Über die Zirkulation der Atmosphäre» (1903), «Sur les différents degrés de transparence du l' air» (1913), «Sur le prétendu changement du climat européen aux temps historiques» (1915), «Betrachtungen über Verlauf und Ursache der mittleren Bewegungen der Atmosphäre» (1919). θ. θ. φ.

Χίλντεν (Hilden) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν Ρηνανίᾳ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ντύσσελντορφ—Ὀπλάντεν. Κάτ. 20.014 (1925). Ἔχει βιομηχανίαν ὑφαντουργίας, μηχανῶν, μεταλλίνων εἰδῶν καὶ κυλίνδρων ἐκ σιδήρου. θ. κ.

Χίλντεσχάϊμ (Hildesheim) *[Γεωγρ.]*. —1) Νομὸς τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ τοπαρχίᾳ Ἀννοβέρου, ἐμβαδοῦ 5.353 τ. χλμ. καὶ 593.367 (1925) κατ., ἀποτελούμενος ἐκ 18 ἐπαρχιῶν. —2) Πόλις τῆς Γερμανίας, πρωτεύουσα τοῦ ἀνωτέρω νομοῦ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴνερστε καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀννοβέρου—Ἄλμπερστατ. Κάτ. 63.000 (1930). Ἔχει σχολὴν κωφαλάλων, σπουδαίαν βιομηχανίαν σιδηροχυτηρίων, γεωργικῶν μηχανῶν, εἰδῶν ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως, κωδώνων ἐκκλησιῶν καὶ σακχαροποιίας. θ. κ.

Χίλντιτς (Hilditch), *Ἰάκωβος*. Νορβηγὸς συγγραφεὺς (1864—1930). Ἔγραψε ναυτικὰ διηγήματα καὶ μυθιστορήματα καὶ χιουμοριστικὰς περιγραφὰς τῆς λαϊκῆς ζωῆς. Κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὑπὸ τὰς νορβηγικὰς σημαίας» (1889), «Μπάντε-Λάβα καὶ ἄλλα διηγήματα» (1890), «Εἰς τὰ πλησιόχωρα» (1892), «Ξένοι» (1893), «Ζωὴ πλάνητος» (1895), «Θάλασσα καὶ θαλασσινοὶ» (1895), «Σκηναὶ τοῦ δρόμου» (1896), «Εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν» (1897), «Ἡ τρικυμιώδης νὺξ καὶ ἄλλα διηγήματα» (1899), κ. ἄ. μ. δ. β.

χιλογλωττὶς (ἡ) (Chiloglottis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας, ὧν τινα καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ ἐντὸς θερμοκηπίων πρὸς κόσμον. δ. ν. π.

χιλοδία (ἡ) (Chilodia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἐλαχίστους θάμνους, φυομένους εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς περὶ ταύτην νήσους. δ. ν. π.

Χιλοὲ (Chiloé) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος καὶ νομὸς τῆς Χιλῆς (βλ. λ. *Τσιλοέ*).

χιλόκαρπος (ὁ) (Chilocarpus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυανοειδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἀναρριχητικά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἰάβαν. δ. ν. π.

χιλοκορίδαι (οἱ) (Chilocoridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ κανθάρων, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *φιλόχορις*. δ.ν.π.

χιλὸς (ὁ)· ἀρχ., ἡ χλωρὰ τροφὴ τῶν ζῴων, ὁ χόρτος.

Χιλπέριχος Α' (Chilpéric), βασιλεὺς τῶν *Φράγκων* (561—584). Ἦτο υἱὸς τοῦ Κλοθαρίου Α' καὶ τῆς Ἀρεγόνδης. Ἀποθανόντος τοῦ πατρός του (561), ἥρπασε τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς καὶ κατέλαβε τοὺς Παρισίους, ἠναγκάσθη ὅμως ἐν τέλει νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων ἀδελφῶν του (Χαριβέρτου, Γκοντρὰν καὶ Σιγεβέρτου) καὶ νὰ δεχθῇ τὴν διανομὴν τοῦ βασιλείου, καθ' ἣν τὸ λαχὸν εἰς αὐτὸν τμῆμα ἦτο τὸ μικρότερον κατ' ἔκτασιν τῶν τριῶν ἄλλων. Τῷ 562, ἐπωφελούμενος εἰσβολῆς τῶν Ἀβάρων εἰς τὰ ἐδάφη τοῦ Σιγεβέρτου, ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῆς Αὐστρασίας, κατέλαβε τὴν Ρέμς, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἀκολούθως ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια. Τῷ 567 συνεζεύχθη τὴν Γαλσβίνθην, θυγατέρα τοῦ Βισιγόθου βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, μετ' ὀλίγον ὅμως ἐφόνευσεν αὐτήν, δοὺς πίστιν εἰς τὰς μηχανορραφίας τῆς περιφήμου εὐνοουμένης του Φρεδεγόνδης. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἀδελφός του Χαριβέρτος, κατὰ τὴν διανομὴν δὲ τῶν χωρῶν αὐτοῦ ἐξερράγη νέος πόλεμος μεταξὺ Χιλπερίχου καὶ Σιγεβέρτου, καθ' ὃν ὁ τελευταῖος ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὰ οἰκοῦντα τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου γερμανικὰ φῦλα. Ὁ Χιλπέριχος ἡττηθεὶς ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην (574), τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος ἐπανέλαβε καὶ πάλιν τὰς ἐχθροπραξίας. Ἡττηθεὶς καὶ πάλιν ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Τουρναί. Καθ' ὃν χρόνον ὅμως ἅπαντες σχεδὸν οἱ ὑποτελεῖς του ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὡς βασιλέα των τὸν Σιγεβέρτον, δύο ὄργανα τῆς Φρεδεγόνδης ἐφόνευσαν αὐτόν, θριαμβεύοντα ἐν Βιτρύ. Ἐκλείψαντος τοῦ Σιγεβέρτου, ὁ Χιλπέριχος ἐστράφη ἐναντίον τοῦ ἑτέρου ἐπιζῶντος ἀδελφοῦ του Γκοντράν, ὅστις ἐβασίλευεν ἐν Βουργουνδίᾳ, πρὸ τῆς λήξεως ὅμως τοῦ πολέμου τούτου ἐδολοφονήθη ἐν Σέλ, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον. Διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἐκ τῆς Φρεδεγόνδης υἱός του Κλοθάριος. χ. δ.

—**Χιλπέριχος Β'** (Chilpéric), βασιλεὺς τῶν *Φράγκων* (715—720). Ἦτο υἱὸς τοῦ Χιλδερίχου Β', δολοφονηθέντος τῷ 673, ἀνεκηρύχθη δὲ τῷ 715 βασιλεὺς τῆς Νευστρίας. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, συμμαχῶν μετὰ τοῦ δουκὸς τῶν Φρεισίων Ράντμποντ, εἰσέβαλεν εἰς τὸ κράτος τῆς Αὐστρασίας καὶ προελάσας μέχρι Κολωνίας ὑπεχρέωσε τὴν χήραν τοῦ Πεπίνου, Πλεκτρούδην, νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ βασιλέα. Ἐπιστρέφων ὅμως ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλου, ὅστις ὠνόμασεν ἀντ' αὐτοῦ βασιλέα τῆς Αὐστρασίας τὸν Κλοθάριον Δ'. Τῷ 719 συνεμάχησε μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀκουϊτανίας, Ἐντ, ἀμφότεροι ὅμως κατέφυγον ὄπισθεν τοῦ Λείγηρος κατὰ τὴν προσέγγισιν τῶν στρατευμάτων τοῦ Καρόλου Μαρτέλου. Τέλος, ἀποθανόντος μετ' ὀλίγον τοῦ Κλοθαρίου Δ', ὁ Χιλπέριχος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου βασιλεὺς τῆς Αὐστρασίας. χ. δ.

Χίλπρεχτ (Hilprecht), *Ἑρμάννος-Βόλλραθ*. Γερμανὸς ἀνατολιστὴς (1859—1925). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Φιλαδελφείας (1886), διηύθυνε τὴν εἰς Νίπφερ τῆς Μεσοποταμίας ἀμερικανικὴν ἀποστολήν, ἐταξινόμησε τὸ βαβυλωνιακὸν τμῆμα τοῦ μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1893—1898) καὶ ἐγένετο μέλος τῆς Βρεττανικῆς φιλοσοφικῆς ἑταιρείας καὶ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου» τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔγραψεν: «Ἡ βαβυλωνιακὴ ἀποστολὴ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας» (1893—1894, τόμ. 17), «Ἔρευναι ἐν ταῖς βιβλικαῖς χώραις» (1903), «Ἱστορικὰ σχίτσα ἀπὸ τὴν ἐξερεύνησιν τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα» (1903), «Ἀσσυριακά», κ. ἄ. —π.

Χιλσαλὴ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σμύρνης (πλάτ. 38° 27' Β., μῆκ. 26° 47' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1645: Island of Khios and gulf of Smyrna) ἐν τῇ συστάδι Κιουστὰν Ἀνταλλὰρ (βλ. *Ἐγγλεζονήσια*), βορείως τῶν Βουρλῶν. σ. ε. λ.

Χιλφερντινγκ (Hilferding), *Ἀλέξανδρος*. Ρῶσος σλαυολόγος (1831—1872). Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν Μόσχᾳ, μεθ' ὃ περιηγήθη διαφόρους σλαυοφώνους χώρας, περισυλλέξας πολύτιμον ἱστορικὸν καὶ ἐθνολογικὸν ὑλικὸν διὰ τὴν μελέτην τῶν σλαυϊκῶν λαῶν. Συνέγραψεν: «Ἱστορία τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων» (1856—1864), «Ἱστορία τῶν Σλαύων τῆς Βαλτικῆς» (1855), «Οἱ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀγῶνες τῶν Σλαύων τῆς Βαλτικῆς κατὰ τῶν Γερμανῶν» (1861), «Ταξίδια ἀνὰ τὴν Βοσνίαν, Ἐρζεγοβίνην καὶ παλαιὰν Σερβίαν» (1870) καὶ «Πανσλαυϊκὸν ἀλφάβητον» (1871). η. π. γ.

— **Χίλφερντινγκ** (Hilferding), *Ροδόλφος*. Αὐστριακὸς οἰκονομολόγος καὶ πολιτικός, εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων θεωρητικῶν τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, γεννηθεὶς τῷ 1877 ἐν Βιέννῃ. Ἐνταῦθα ἐσπούδασεν ἰατρικήν, νομικὰ καὶ πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἤσκησεν ἐπί τι διάστημα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ καὶ ἀνεμείχθη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ πολιτικῇ, γενόμενος μετὰ τοῦ Ὀ. Μπάουερ καὶ τοῦ Κ. Ρέννερ εἷς ἐκ τῶν θεωρητικῶν τῆς αὐστρομαρξιστικῆς σχολῆς. Ἐγκατασταθεὶς τῷ 1906 ἐν Γερμανίᾳ, ἐπροπαγάνδισε τὰς θεωρίας του διὰ τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ τύπου. Ἐπί τι διάστημα διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης τῆς «Die Neue Zeit» καὶ ἀπὸ τοῦ 1907 μέχρι τοῦ 1915 τοῦ κεντρικοῦ ὀργάνου τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας «Vorwärts». Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου προσεχώρησεν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν ἀνεξαρτήτων Γερμανῶν σοσιαλιστῶν, μετ' αὐτὸν δ' ἐγένετο ἀρχισυντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Die Freiheit», ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1922. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1918 ἀπέκτησε τὴν γερμανικὴν ἰθαγένειαν καὶ μετέσχε τῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἐθνικοποίησιν. Κατὰ τὴν περίοδον 1918—1920, ὡς μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος τῶν ἀνεξαρτήτων σοσιαλιστῶν, ἐτάχθη κατὰ τῆς προσχωρήσεως εἰς τὴν κομμουνιστικὴν Διεθνῆ. Τῷ 1922, κριθεὶς πολὺ δεξιὸς

Digitized by Google

ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τοῦ ἀνεξαρτήτου σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχισυνταξίας τῆς «Freiheit». Κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Γενεύης ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ὡς ἐμπειρογνώμων ἀντιπρόσωπος. Τῷ 1923 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Στρέζεμαν καὶ τῷ 1928 ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ σοσιαλδημοκράτου Μύλλερ. Ἀπὸ τοῦ 1924 μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ φασισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸν «Die Gesellschaft», ὅπερ ἀπετέλεσεν οἱονεὶ συνέχειαν τῆς «Neue Zeit». Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Das Finanzkapital» (α' ἐκδ. 1910, β' 1920, ἑλλ. μετ. ὑπὸ *Κ. Σκλάβου* μὲ τὸν τίτλον: «Τὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο», 1933). Ἐν αὐτῷ ὑποστηρίζει τὴν θέσιν ὅτι τὸ χρηματιστικὸν κεφάλαιον θέτει τὴν κοινωνικὴν παραγωγὴν εἰς τὴν διάθεσιν ἑνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ κεφαλαιοκρατικῶν ἑταιρειῶν, ἀφαιροῦν ἀπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν τὴν διεύθυνσιν τῆς παραγωγῆς καὶ κοινωνικοποιοῦν αὐτὴν ἐντὸς τῶν ἀνεκτῶν ὑπὸ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστῶτος ὁρίων. Θ. Π.

Χίλων, ἢ Χείλων. Εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς Δημαγήτου περὶ τὸ 600 π. Χ. ἐν Λακεδαίμονι. Διατελέσας ἐπώνυμος ἔφορος τῆς Σπάρτης περὶ τὸ 566, ἐξύψωσε τὸν θεσμὸν τῶν ἐφόρων, ἐκπροσωποῦντα τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν, εἰς βάρος τῆς βασιλικῆς δυνάμεως. Ἐπιγραμματικῶς βραχυλόγος, βαθύτατα ὀξυδερκής, ἐφημίζετο διὰ τὴν παροιμιώδη λακωνικότητά του καὶ διὰ τὴν αὐτόχρημα μαντικὴν του δύναμιν. Ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας ἐκ χαρᾶς, ὅταν ἐνηγκαλίσθη ὡς ὀλυμπιονίκην τὸν προσφιλῆ του υἱόν. Περιφημότερα ἐκ τῶν ἀποφθεγμάτων του εἶναι: «Γνῶθι σαυτόν», «Νόμοις πείθου», «Πρεσβύτερον σέβου», «Θυμοῦ κράτει», «Γάμους εὐτελεῖς ποιοῦ», «Τὸν ἄρχοντα χρῆναι μὴ ἐν φρονεῖν θνητόν, ἀλλὰ πάντ' ἀθάνατα», «Τὴν μάλιστα νόμων, ἥκιστα δὲ ῥητόρων ἀκούουσαν πολιτείαν ἀρίστην εἶναι», «Τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῦν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῦν», «Γλῶσσα μὴ προτρεχέτω τοῦ νοῦ», «Πίνων, μὴ πολλὰ λάλει, ἁμαρτήσεις γάρ», «Ἀδικούμενος διαλλάσσου, ὑβριζόμενος τιμωροῦ», «Ἐπὶ τὰ δεῖπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως», «Ζημίαν αἱροῦ μᾶλλον ἢ κέρδος αἰσχρόν, τὸ μὲν γὰρ ἅπαξ σε λυπήσει, τὸ δ' ἀεί». Σ. Β. Π.

χίλων (ὁ) (Chilon) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μικρολεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυραλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Εὐρώπην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χίλων ὁ γραμμωτὸς* (Chilo lineatus), ὅστις ἔχει κεφαλὴν μικροτάτην, θώρακα σφαιροειδῆ, κοιλίαν ἐπιμήκη, κυλινδρικήν, κεραίας μακρὰς καὶ λεπτὰς καὶ πτέρυγας εὐρείας, ὧν τὸ πρῶτον ζεῦγος εἶναι φαιὸν μετὰ λευκῶν γραμμώσεων, τὸ δὲ δεύτερον ζεῦγος λευκὸν μὲ μελανὰς γραμμώσεις. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

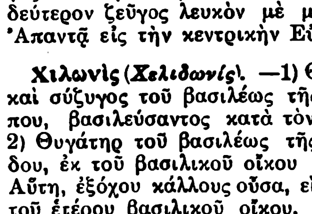

Χίλων ὁ γραμμωτός.

Χιλωνὶς (Χελιδονίς). —1) Θυγάτηρ τοῦ Κλεάδα καὶ σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Θεοπόμπου, βασιλεύσαντος κατὰ τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα.— 2) Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδου, ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Αὐτή, ἐξόχου κάλλους οὖσα, εἶχε συζευχθῆ τὸν ἐκ τοῦ ἑτέρου βασιλικοῦ οἴκου, τοῦ τῶν Ἀγιαδῶν, καταγόμενον βασιλέα Κλεώνυμον, δὲν ἦτο ὅμως πιστὴ εἰς αὐτόν, ἔχουσα ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἀρέως Ἀκροτάτου. Ἕνεκα τοῦ σκανδάλου τούτου λέγεται ὅτι βαρυθυμῶν ὁ Κλεώνυμος ἐγκατέλιπε τὴν Σπάρτην καὶ κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἠπείρου Πύρρον. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸν Κλεώνυμον ἐξώρισεν ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία τῆς Σπάρτης, διότι οὗτος, ἐπιδιώκων νὰ ἱδρύσῃ πραγματικὴν βασιλείαν, ἐμελέτα τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος. Ὅτε κατὰ τὸ 272 ἐπῆλθε κατὰ τῆς Σπάρτης ὁ Πύρρος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθει καὶ ὁ Κλεώνυμος, καὶ ἐπολιόρκησε ταύτην, ἡ Χελιδωνὶς ἐκ φόβου μήπως περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ πρώην συζύγου της ἡτοιμάσθη ν' ἀπαγχονισθῇ. Ἐσώθη ὅμως, διότι ἡ γενναιότης τοῦ συζύγου της Ἀκροτάτου καὶ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν καὶ ἡ ἐν καιρῷ ἐπάνοδος τοῦ βασιλέως Ἀρέως, πατρὸς τοῦ Ἀκροτάτου, ἐκ τῆς Κρήτης, ἀπέκρουσαν τὸν Πύρρον. ΚΑΨ.

— **Χιλωνὶς (Χελιδονίς).** Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωνίδα καὶ σύζυγος τοῦ βασιλέως ταύτης Κλεομβρότου. Αὐτή, ἔχουσα νυμφευθῆ τὸν Κλεόμβροτον κατὰ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Ἄγιδος Δ' (243 π. Χ.), ἐγκατέλιπε τὸν συζυγικὸν οἶκον καὶ συνικέτευσε, μετὰ τοῦ καταφυγόντος εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς πατρός της ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του, τοὺς διώκτας του, ὅτε οὗτος καθῃρέθη τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ σύζυγός της Κλεόμβροτος. Καὶ πάλιν κατὰ τὸ 241, κατὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἄγιδος, ὅτε ἀνέλαβεν αὖθις τὴν βασιλείαν ὁ πατήρ της, ἱκέτευσε τοῦτον νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς τοῦ συζύγου της, τὸν ὁποῖον, σωθέντα διὰ τῶν δεήσεών της ὑπὸ τοῦ συγκινηθέντος ἐξ αὐτῶν πατρός της, ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐξορίαν μετὰ τῶν δύο τέκνων της, μὴ μεταπεισθεῖσα ἐκ τῶν παρακλήσεων τοῦ γέροντος βασιλέως Λεωνίδα, ὅπως μείνῃ πλησίον του. ΚΑΨ.

χιλωτήρ, —*ῆρος* (ὁ)· σάκκος περιέχων τροφήν, ἀναρτώμενος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ ζῴου, κοιν. *ντορβᾶς*.

χιμαβάχη (ἡ) (Chimabacha) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μικρολεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τινεϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *χιμαβάχη ἡ φρυγανοειδὴς* (Chimabacha phryganoides), ἥτις ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων δασικῶν δένδρων καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν δρυῶν. Δ. Ν. Π.

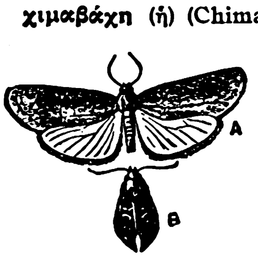

Χιμαβάχη ἡ φρυγανοειδής.

χίμαιρα (ἡ)· ἀρχ., ἀγρία αἴξ, ἰδιωματ. *χιμαρίδι* καὶ *ἀγροχιμάριδο*· ‖ μυθικὸν τέρας ἔχον σῶμα αἰγός, κεφαλὴν λέοντος καὶ οὐρὰν δράκοντος· ‖ συνεκδ., σκέψεις καὶ πόθοι ἀπραγματοποίητοι, ὀνειροπολήματα.

—*[Μυθολ.]* —1) Τέρας μυθικὸν τρίμορφον, μνημονευόμενον τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου (Ζ 179—183) καὶ ὃν ἔμπροσθεν μὲν λέων, εἰς τὸ μέσον αἲξ καὶ ὄπισθεν δράκων, ἐξερευγόμενον δὲ ἐκ τοῦ φάρυγγος φλόγας. Κατὰ τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν καὶ οἱ μεταγενέστεροι τούτου μυθογράφοι καὶ ποιηταὶ μέ τινας παραλλαγὰς τοῦ μύθου της, εἶχε γεννηθῆ ἐκ τοῦ Τυφῶνος καὶ τῆς Ἐχίδνης καὶ ἦτο μήτηρ τῆς Σφιγγὸς καὶ τοῦ Λέοντος τῆς Νεμέας (*Ἡσιοδ.*, Θεογ. 305—330). Ταύτην εἶχε μὲν ἀναθρέψει ἐν Λυκίᾳ ὁ Ἀμισώδαρος, ἐφόνευσε δὲ ὁ Ἀργεῖος ἥρως Βελλεροφόντης ἐπιβαίνων τοῦ πτερωτοῦ ἵππου Πηγάσου, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς χώρας ταύτης Ἰοβάτου, διότι εἶχε πεισθῇ ὅτι δὲν θὰ διαφύγῃ τὸν ὄλεθρόν του ὁ ἥρως. Ἡ Χίμαιρα ἀπεικονίζετο ἐν τῇ τέχνῃ εἴτε μόνη, εἴτε ἐν ἀγῶνι πρὸς τὸν Βελλεροφόντην. Ἡ τελευταία αὕτη παράστασις τῆς ἐκόσμει ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα, ὡς τὸ ἡρῷον τῆς Τρύσης ἐν Λυκίᾳ, τὸν θρόνον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ τὸν τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, διάφορα ἀγγεῖα, ὡς ῥόδια πινάκια, καὶ νομίσματα, ἰδίως τῶν πόλεων Σικυῶνος καὶ Κορίνθου, τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἐπίσημα εἰς τὰς ἀσπίδας τῶν ὁπλιτῶν των, ὡς ἦτο ἐπίσημα καὶ τῶν ἀσπίδων τῶν ὁπλιτῶν τῶν πόλεων Κυζίκου καὶ Ζελείας.

Ἡ χίμαιρα.

[Καθ' ἑλληνικὴν ἀγγειογραφίαν, ἀποκειμένην ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως.]

—2) Νύμφη τις, ἣν ἠράσθη ὁ Δάφνις. ΚΑΨ.

—*[Βοτ.]* Ἐκλήθη *χίμαιρα* πᾶν φυτὸν ἐξ ἐμβολιασμοῦ προελθὸν καὶ παρουσιάζον μεικτοὺς χαρακτῆρας, τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ ἐμβολίου του. Δ. Ν. Π.

Χίμαιρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φάραγξ τις ἐπὶ τοῦ Κράγου, ὄρους τῆς Λυκίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατῴκει, ὡς ἐλέγετο, ἡ λυμαινομένη τοὺς κατοίκους τῶν πλησίον πόλεων καὶ κωμῶν Χίμαιρα, ἡ φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἥρωος Βελλεροφόντου, ὡς καὶ ἠφαίστειόν τι τῆς χώρας ταύτης. ΚΑΨ.

χίμαιρα (ἡ) (Chimera) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *χιμαιριδῶν*, περιλαμβάνον ἰχθῦς ἔχοντας σῶμα καὶ κεφαλὴν πεπιεσμένα. Μοναδικὸν εἶδος τοῦ γένους εἶναι ἡ *χίμαιρα ἡ τερατόμορφος* (Chimera monstruosa), ἥτις φθάνει πολλάκις εἰς μῆκος ἑνὸς μέτρου. Ἔχει σῶμα ἐπίμηκες, καλυπτόμενον ὑπὸ λείου δέρματος χρώματος φαιοαργυρώδους μὲ καστανὰς ἀποχρώσεις. Ἡ οὐρὰ εἶναι μακρὰ καὶ νηματοειδὴς κατὰ τὸ ἄκρον της. Ἡ κεφαλὴ ἀπολήγει εἰς ῥύγχος μαλακόν. Ὁ ἄρρην φέρει ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀνεπτυγμένην ἀπόφυσιν, διευθυνομένην πρὸς τὰ πρόσω. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐνδιαιτᾶται εἰς τὰ μεγάλα βάθη καὶ τρέφεται ἐκ μαλακίων καὶ μαλακοστράκων. Τὸ κρέας του εἶναι σκληρὸν καὶ δυσαρέστου γεύσεως. Τὰ ᾠά του περιβάλλονται ὑπὸ ἀνθεκτικῆς μεμβράνης, θεωροῦνται δὲ νοστιμώτατα. Δ. Ν. Π.

Χίμαιρα ἡ τερατόμορφος.

[Κάτω=Ἡ κεφαλὴ ἐκ τῶν κάτω θεωμένη.]

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα (ὀδόντες) *χιμαιρῶν* εἶναι γνωστὰ ἐκ νεογενῶν στρωμάτων τῆς Νέας Ζηλανδίας, Εὐρώπης καὶ Ἰάβας. Γ. Κ. Γ.

— **χίμαιρα** (ἡ) (Chimaera) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμερίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαινιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραίας ψυχάς, ἀπαντώσας εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χίμαιρα ἡ μελανὴ* (Chimera nigra), ἥτις ἔχει χρῶμα μελανὸν μετὰ λευκῶν στενῶν ταινιῶν κατὰ τὸ ἀνώτερον ἄκρον των καὶ τεσσάρων λευκῶν κηλίδων. Δ. Ν. Π.

Χίμαιραι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιὸν φρούριον τῆς βορειοδυτικῆς Ἠπείρου ἐν Χαονίᾳ, ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ ἀποκρήμνου βράχου, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ (527—565). Εἶναι ἡ νῦν *Χειμάρρα* (βλ. λ.). Α. Θ. Σ.

χιμαιρίδαι (οἱ) (Chimeridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὁλοκεφάλων*, περιλαμβάνουσα εὐμεγέθεις ἰχθῦς μὲ σῶμα ἐπίμηκες, ἰδιόρρυθμον, ῥύγχος μαλακὸν καὶ οὐρὰν μακρὰν καὶ λεπτήν. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *χίμαιρα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χιμαιριδῶν* εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων, ἀπὸ τῆς ἰουρασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Ἐκλείψαντα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *ἰσχυόδους*, ὁ *ἀλητόδους*, ὁ *ἐδαφόδους*, ὁ *παχύμηλος*, ὁ *ἐλασμοδέκτης* κ. ἄ. Γ. Κ. Γ.

χιμαιρικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χίμαιραν, ὁ ἔχων ὑπόστασιν ὡς ἡ χίμαιρα, μόνον κατὰ φαντασίαν, ἀπραγματοποίητος: «χιμαιρικὴ σκέψις, — ἐλπίς».—Ἐπίρρ. **χιμαιρικῶς**.

χιμαρίδη (ἡ) (Chimarida) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥουβιδοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἢ δένδρα φυόμενα εἰς τὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

Χιμάρρα, ἢ Χιμάρα *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς Βορείου Ἠπείρου (βλ. λ. **Χειμάρρα**).

χιμαφίλη (ἡ) (Chimaphile) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρικοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἀπαντώσας εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Βόρειον Ἀμερικήν, τὸ Μεξικόν, τὴν Κορέαν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Δ. Ν. Π.

Χιμέζι (Himeji) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαρίμα (Μεσημβρινὴ Νιππὸν)

Digitized by Google

ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ὀσάκας—Ὀκαγιάμα. Κάτ. 62.171 (1931). Ἔχει ἀκμάζουσαν βιομηχανίαν δερματίνων εἰδῶν. Η. Π. Γ.

Χιμένεθ (Jimenez), ***Ἰωάννης Ραμόν.*** Ἱσπανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1881. Θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος σύγχρονος λυρικὸς τῆς Ἱσπανίας. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς διατυπώσεως τοῦ αἰσθήματος, τὴν αὐθορμησίαν των καὶ τὸν βαθὺν λυρισμόν των. Ἐξέδωκεν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα ποιητικὰς συλλογάς, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι: «Πένθιμοι σκοποὶ» (1902—1903), «Μακρινοὶ κῆποι» (1903—1904), «Βουκολικὰ» (1903—1905), «Ἐλεγεῖαι» (1907—1908), «Ἡ θορυβώδης μοναξιὰ» (1908), «Μαγικὰ τραγούδια» (1909), «Λαβύρινθος» (1910—1911), «Πνευματικὰ σοννέττα» (1914—1915), «Αἰωνιότητες» (1916—1917), «Πέτρα καὶ Οὐρανὸς» (1917—1918), «Ποίησις», «Ὡραιότης» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χιμένεθ** ***Ἀράντα*** (Jiménez Aranda), ***Ἰωσήφ.*** Ἱσπανὸς ζωγράφος (1837—1903). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασημοτέρων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του, μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἔργων του εἶναι: «Ὁ πλανόδιος μουσικός», «Οἱ καλοὶ καὶ οἱ κακοὶ ἄγγελοι κατὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἰησοῦ», «Εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῶν ταυρομαχιῶν», «Ὁ γέρος κοντὰ στὴ φωτιά», «Τὸ καφενεῖον», «Πολεμικαὶ εἰδήσεις», «Τὸ δυστύχημα», «Ὁ Ἐσταυρωμένος» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χιμένεθ ντὲ** ***Ἀσούα*** (Jiménez de Asua), ***Λουδοβῖκος.*** Ἱσπανὸς νομομαθὴς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1889. Διετέλεσε καθηγητὴς τῶν πανεπιστημίων τῆς Σαλαμάνκας καὶ τῆς Μαδρίτης καὶ ἐγένετο γνωστὸς διὰ τὰς σοσιαλιστικὰς καὶ ἐπαναστατικὰς ἰδέας του, διὰ τὰς ὁποίας πολλάκις κατεδιώχθη, ἐξωρίσθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ καθεστῶτος καὶ ἐπὶ τῆς δικτατωρίας τοῦ Πρίμο ντὲ Ριβέρα. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1927 διατελῶν πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μαδρίτης, ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὁρισθεῖσαν νέαν σύγκλητον καὶ ἐφυλακίσθη, κατόπιν δὲ ἐξωρίσθη. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1930 ἀπετέλεσε μέλος τῆς δευτέρας ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς, μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ φυλάκισιν τῆς πρώτης. Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας, ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ κατόπιν μέλος τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις συνέταξε τὸ νέον Σύνταγμα, καθὼς καὶ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ποινικοῦ κώδικος ἐπιτροπῆς. Διετέλεσε πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μαδρίτης κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1931—1932. Ἔγραψε πλεῖστα ἄρθρα καὶ μελέτας εἰς ἱσπανικὰς καὶ ξένας ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ καὶ ἐξέδωκε: «Μαθήματα ποινικοῦ δικαίου» (1925), «Κατευθυντήριοι ἀρχαὶ πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ ποινικοῦ κώδικος» (1926), «Παναμερικανισμός, λατινοαμερικανισμός, ἱσπανοαμερικανισμός» (1926), «Θεμελιώδεις ἀρχαὶ τοῦ μέλλοντος ποινικοῦ κώδικος» (1927), «Ἡ ἐγκληματικότης τῶν νέων καὶ τὰ παιδικὰ δικαστήρια» (1929), «Οἱ ποινικοὶ νόμοι ἐν τῇ Σοβιετικῇ Ρωσίᾳ» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἰωσὴφ Ἀρθούρου Ροντριγκὲθ Μούνιοθ, Μ. Γκροντσίνσκυ καὶ Φιγκαρὸν Ρομὰν (1931), «Ἡ νομικὴ θεωρία τοῦ ἐγκλήματος» (1931), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χιμένεθ ντὲ** ***Θισνέρος*** (Ximenez, ἢ Ximenez de Cisneros), ***Φραγκῖσκος.*** Ἱσπανὸς καρδινάλιος καὶ πολιτικὸς (1436—1517). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς ἀρχιεπίσκοπος τῆς Οὐθέντα, καὶ μέγας βικάριος τοῦ καρδιναλίου Μεντόθα καὶ εἶτα εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν φραγκισκανῶν ἐν Τολέδῳ, τὸ ὁποῖον ἀναδιωργάνωσε. Τῷ 1507 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ μέγας ἱεροεξεταστής. Περιβληθεὶς μὲ ἀπόλυτον θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἰσχύν, ἐπέβαλε τὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικάς του ἀπόψεις μὲ μεγάλην σκληρότητα, καὶ ἐπεδίωξε τὸν κατὰ μάζας προσηλυτισμὸν τῶν Ἀράβων εἰς τὸν Χριστιανισμὸν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Διὰ τῆς πολιτικῆς του κατώρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀπέναντι τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων περιώρισε σημαντικῶς τὰ οἰκονομικὰ καὶ νομικὰ προνόμια. Τῷ 1510 ἀπέστειλε τὸν ἱσπανικὸν στόλον κατὰ τῶν Βερβέρων καὶ κατέλαβε προσωρινῶς τὸ Ὀρὰν καὶ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς. Καταστὰς διὰ διαθήκης τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας, μετὰ τὸν θάνατόν του (1516), κατώρθωσε, παρὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς παράφρονος θυγατρὸς τοῦ Φερδινάνδου Ἰωάννας, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας ἀνάρρησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Αὐστριακοῦ, τοῦ μετέπειτα ἀποκληθέντος Καρόλου Κουΐντου. Ἀλλ' ὁ νέος μονάρχης, μόλις ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἔσπευσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῶν καθηκόντων του. Η. Π. Γ.

— **Χιμένεθ** ***Καμπαλιέρο*** (Giménez Caballero), ***Ἐρνέστος.*** Ἱσπανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1899. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς ἱσπανικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Στρασβούργου καὶ κατόπιν ὑπηρέτησεν εἰς τὸν ἱσπανικὸν στρατὸν τοῦ Μαρόκου. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἐδημοσίευσε τῷ 1923 τὸ πρῶτόν του βιβλίον «Μαροκιναὶ σημειώσεις ἑνὸς στρατιώτου», ὅπερ ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μαδρίτην, ὅπου ἐκδίδει ἀπὸ τοῦ 1927 τὴν «Φιλολογικὴν ἐφημερίδα», ἡ ὁποία ἤσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς τῆς Ἱσπανίας. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του ἀξιολογώτερα εἶναι: «Οἱ ταῦροι, αἱ καστανιέττες καὶ ἡ παρθένος» (1927), «Ὁ Ἡρακλῆς παίζων κύβους» (1929), «Ἡ Καταλωνία πρὸ τῆς Ἱσπανίας» (1930), κ. ἄ. Ἐκδίδει ἐπίσης καὶ μηνιαῖον περιοδικὸν «Ὁ φιλολογικὸς Ροβινσὼν τῆς Ἱσπανίας». Μ. Δ. Β.

— **Χιμένεθ ντὲ** ***Κεσάντα*** (Jimenez de Guesada) ἔλ. λ. *Κεσάντα.*

Χιμενὲς (Ximenez), ***Φερνάνδος.*** Ἐπιφανὴς ἀρχηγὸς τμήματος Καταλανῶν μισθοφόρων, οἵτινες ἦλθον ἐκ Σικελίας ὡς ἐπίκουροι τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Β' κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν Θράκῃ, κατὰ τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων Καταλανῶν ἀρχηγῶν διενέξεις περὶ ἀρχῆς καὶ τακτικῆς, συνετάχθη ὑπὸ τὸν κατόπιν καταφθάσαντα ἐπίσημον πολέμαρχον Βερεγγάριον Ἐντέντζα, κατόπιν δὲ μετὰ τούτου προσεχώρησεν εἰς τὸν Φερδινάνδον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου. Κατὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῆς Ἑταιρείας τῶν Καταλανῶν καὶ τὴν διένεξιν καὶ συμπλοκὴν μεταξὺ τῶν τμημάτων της, ὁ Χιμενές, φονευθέντος τοῦ Ἐντέντζα, κινδυνεύσας ἀπεχώρησε μετά τινων ὀπαδῶν του εἰς παρακείμενόν τι ἑλληνικὸν φρούριον, κηρυχθεὶς ἀντίπαλος τοῦ Καταλανοῦ ἀρχηγοῦ Ροκαφόρτε. Ἠναγκάσθη μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν καταλανικῶν στιφῶν νὰ προσφύγῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον καὶ συζευχθεὶς μίαν τῶν συγγενῶν τούτου Θεοδώραν, ἀνηγορεύθη μέγας δοὺξ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὡς τοιοῦτος δὲ τὸ ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ θανάτου του. Γ. Μ. Β.

Χιμένο ὐ ***Καμπάνιας*** (Gimeno y Cabañas), ***Ἀμάλιο.*** Ἱσπανὸς ἰατρὸς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1852. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς γενικῆς παθολογίας εἰς τὰ πανεπιστήμια τοῦ Σαντιάγο, τοῦ Βαλλαδολίδ, τῆς Βαλεντίας καὶ τῆς Μαδρίτης καὶ ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξελέγη διὰ πρώτην φορὰν βουλευτὴς τῷ 1886. Ἐχρημάτισεν ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κατὰ τὰ ἔτη 1906, 1909, 1911 καὶ 1912. Τῷ 1913 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ κατόπιν τῶν Ἐσωτερικῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου (1916—1917) ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, κατόπιν δὲ τῶν Ἐσωτερικῶν (1918—1919) καὶ τῆς Γεωργίας (1919—1920). Ὡς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας διεκρίθη διὰ τὰ δραστήρια μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας ἐν Ἱσπανίᾳ, ὡς ὑπουργὸς δὲ τῶν Ἐσωτερικῶν ἐπέβαλε καθ' ἅπασαν τὴν Ἱσπανίαν τὸ ὀκτάωρον, κατήργησε τὴν νυκτερινὴν ἐργασίαν τῶν ἀρτοποιῶν καὶ εἰσηγήθη πλεῖστα μέτρα φιλεργατικά. Κατὰ τὰ ἔτη 1921 καὶ 1922 διετέλεσε πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς Ἱσπανίας εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς γενικῆς συνελεύσεως αὐτῆς. Ὁ Χιμένο ὐ Καμπάνιας διεκρίθη καὶ ὡς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεύς, γράψας μεταξὺ ἄλλων: «Ἡ ἐλονοσία» (1875), «Αἱ βάσεις πρὸς κατάταξιν τῶν ἀσθενειῶν» (1875), «Μαθήματα γενικῆς παθολογίας» (1876), «Δοκίμιον γενικῆς παθολογικῆς ἀνατομίας» (1877—1880), «Δοκίμιον γενικῆς παθολογίας» ἐν συνεργασίᾳ τοῦ Μολίνερ (1886, «Ἡ αἰσθητικὴ ἐν ταῖς ἰατρικαῖς ἐπιστήμαις» (1883), «Περὶ πόνου» (1886), «Περὶ ἡδονῆς» (1886), «Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ γήρατος» (1910), «Ἀτέλειαι καὶ ἐλλείψεις τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ» (1922), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

χιμετλοειδὴς *λύκος* [*Δερματοπαθολ.*] ἔλ. λ. *λύκος (χειμετλοειδής).*

χίμετλον (τὸ) (κοιν. *χιονίστρα*) [*Δερματ.*]. Καλοῦνται *χίμετλα* κυανοερυθραὶ περιγεγραμμέναι οἰδηματώδεις διογκώσεις τῶν δακτύλων, τῆς ῥινός, τῶν ὤτων, συνεπείᾳ ψύξεως, προκαλοῦσαι ἔντονον κνησμὸν καὶ καῦσον, ἰδίᾳ δὲ ὅταν τὰ πάσχοντα μέλη ὑφίστανται ὑψηλὴν θερμοκρασίαν. Τὰ χίμετλα διατηρούμενα ἐπὶ μακρότερον χρόνον σκληρύνονται, γίνονται λίαν ἐπώδυνα καὶ σχηματίζουσι φλυκταίνας καὶ ἐξελκώσεις δυσιάτους καὶ ὀδυνηράς. Ταῦτα ἀναφαίνονται συνήθως κατὰ τὸ λίαν δριμὺ ψῦχος εἰς παιδία καὶ γυναῖκας λυμφατικὰς μὲ κακὴν κυκλοφορίαν. Ἡ ὑγρὰ καὶ ψυχρὰ θερμοκρασία εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Ἡ προφύλαξις καὶ ἡ θεραπεία συνίστανται κυρίως εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς καλῆς κυκλοφορίας διὰ τονωτικῶν φαρμάκων. Τοπικῶς συνιστῶνται ἐντριβαὶ δι' οἰνοπνευματούχου διαλύματος ἰτεϋλικοῦ ὀξέος (1%), καφουρούχου οἰνοπνεύματος, ἐπαλείψεις βάμματος μύρρας καὶ ἰχθυόλης, ἐναλλασσόμενα ψυχρὰ καὶ θερμὰ λουτρά. Διὰ τὰς ἐξελκώσεις συνιστῶνται αἱ ἀλοιφαὶ τῆς πελλιδόλης καὶ τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου. Κ. Κ. Κ.

Χιμιαρῖται (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας (ἔλ. λ. *Ὁμηρῖται*).

Χιμιτλῆ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Κηρίων τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 597. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον καὶ μετωνομάσθη εἰς *Ἀγάπην.*

— **Χιμιτλῆ** [*Γεωγρ.*]. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χυμὸς* (ἔλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

χιμόγναθος (ὁ) (Chimognathus) [*Ζῳολ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ***καλυκανθοειδῶν***, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ φυόμενα εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χιμόγναθος ὁ ἰαβανικὸς* (Chimognathus Iavanensis), δενδρύλλιον φθάνον εἰς ὕψος 1,50 μ.—2 μ., φέρον πολυαριθμότατα ἄνθη, ἀρκετὰ μεγάλα, χρώματος ἰωδοπυρρωδους καὶ ὀσμῆς εὐαρέστου. Δ. Ν. Π.

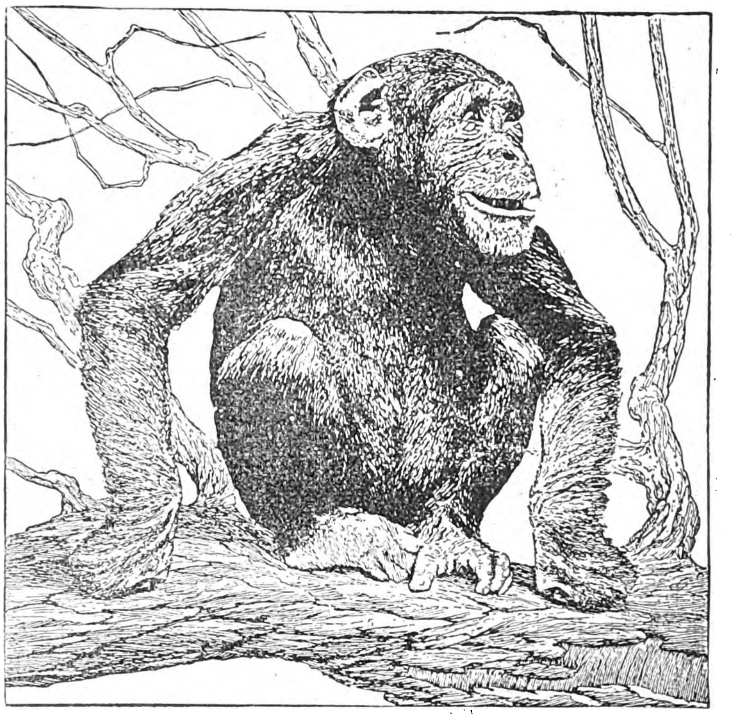

Χιμπαντζῆς ὁ τρωγλοδύτης.

χιμπαντζῆς (ὁ) (Troglodytes) [*Ζῳολ.*]. Γένος πιθήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ***ἀνθρωποειδῶν*** τῆς οἰκογενείας τῶν ***τρωγλοδυτιδῶν***, περιλαμβάνον μεγάλους πιθήκους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικήν. Ὁ χιμπαντζῆς ἔχει πρόσθια μέλη μακρά, ἅτινα ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ γόνατος τῶν ὀπισθίων ἄκρων. Ἔχει 13 ῥαχιαιοὺς σπονδύλους καὶ 13 ζεύγη πλευρῶν, δηλαδὴ ἓν περισσότερον ζεῦγος πλευρῶν ἀπὸ τὸν οὐραγκοτᾶνον καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ χιμπαντζῆς διαφέρει τοῦ γορίλλα, διότι ἔχει μικρότερον ἀνάστημα καὶ λεπτότερα τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν λαιμόν. Τὸ κρανίον τοῦ χιμπαντζῆ εἶναι ὀλιγώτερον ἐπίμηκες ἀπὸ τὸ τοῦ γορίλλα. Αἱ ἀκανθωταὶ ἀποφύσεις τῶν κρανιακῶν σπονδύλων συγκρατοῦσι τοὺς ἰσχυροτάτους τραχηλικοὺς μῦς. Τὰ πτερύγια τῶν ὤτων του εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένα καὶ εὐρύτερα ἀπὸ τὰ τοῦ γορίλλα. Τὸ δέρμα εἶναι ὁμοιομόρφως μελανόν. Τὸ μῆκος του φθάνει τὰ 1,50 μ. Ὁ χιμπαντζῆς ἀπαντᾷ παρὰ τὰς ὀροσειρὰς τῆς Σιέρρας Λεόνης τὴν Χρυσῆν Ἀκτήν, τὴν Γκαμπὸν καὶ τὸ Κόνγκον. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χιμπαντζῆς ὁ τρωγλοδύτης* (Simia troglodytes). Τὸ ἀνάστημα τοῦ ἄρρενος φθάνει τὰ 1,50 μ., τῆς δὲ θηλείας τὰ 1,35 μ. Οὗτος φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ ἐνδιαιτᾶται περὶ τὸ Κόνγκον καθ' ὁμάδας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἀπὸ 30—40 ζῷα. Πάντοτε ζῶσι μακρὰν τῶν κατοικιῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλάσσοντες συχνὰ τόπον διαμονῆς. Τρέφονται ἐκ διαφόρων φυτῶν καὶ καρπῶν. Ὁ χιμπαντζῆς ἐξημεροῦται μὲν εὐκόλως, ἀλλὰ δὲν ἀντέχει εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Δ. Ν. Π.

Χίμπινγκ (Hibbing) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Μιννεσότα,

Digitized by Google

Κάτ. 19.000 περίπου (1928). Κειμένη εἰς τὸ κέντρον τῆς μεταλλοφόρου περιοχῆς Μεζαμπὶ (Mesabi range), εἶναι ὀνομαστὴ διὰ τὰ πλουσιώτατα εἰς μεταλλεύματα σιδήρου μεταλλεῖά της. Η. Π. Γ.

Χιμποράθο (Cimborazo) *[Γεωγρ.]*· ἐλ. λ. *Τσιμποράθο*.

Χιναλάφ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας Καισαρηνσίας (νῦν 'Αλγέριον), καλούμενος κατὰ μὲν τὸν ἄνω ροῦν αὐτοῦ *Χιναλάφ*, κατὰ δὲ τὸν κάτω *Χυλιμάθ* (*Πτολ.*, Γεωγρ. Δ, 2, 2). Εἶναι ὁ σύγχρονος Chetif. Α. Θ. Σ.

Χίνγκαν (Chingan) *[Γεωγρ.]*· ἐλ. λ. *Κίνγκαν*.

Χινζῆρος (χαλδ. *Οὐκὶν-ζέρ*). Χαλδαῖος ἡγεμὼν τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος. Σφετερισθεὶς τὸν θρόνον τῆς Βαβυλωνίας, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁμοφύλων του ἡγεμόνων καὶ τῶν 'Αραμαίων νομάδων, τῷ 731 π. Χ., κατεπολεμήθη ὑπὸ τοῦ Πώρου (Θαγλαθφελασσὰρ τοῦ Γ'), ὑφ' οὗ ἐνικήθη τῷ 729 π. Χ. —Π.

Χίνκμαρ (Hincmar). 'Αρχιεπίσκοπος τῶν Ρημῶν, γεννηθεὶς τῷ 806 καὶ ἀποθανὼν τῷ 882. 'Ανήκων εἰς μεγάλην οἰκογένειαν τῆς Γαλλίας, ἐξελέγη τῷ 845 ἀρχιεπίσκοπος τῶν Ρημῶν καὶ ἀπέβη εἶδος πρωθυπουργοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν βασιλέων καὶ διῴκησε μετὰ μεγάλης αὐθεντίας τὴν 'Εκκλησίαν τῆς Γαλλίας. 'Αφώρισε τὸν Καρλομάγνον, ἐπαναστάντα κατὰ τοῦ πατρός του Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ, βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ εἶτα τῆς 'Ιταλίας, προέστη πλείστων τοπικῶν συνόδων, ἔστεψε τὸν Λουδοβῖκον τὸν Τραυλόν, διεξεδίκησε τὰ πρωτεῖα τῆς ἕδρας του διὰ τοῦ ἔργου: «De jure metropolitanorum» καὶ συνέταξε τοὺς κανόνας τῆς συνόδου τοῦ 'Αγίου Μάρκου (881). Εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων τῆς κοσμικῆς πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν ἐτάχθη ὑπὲρ ὑποταγῆς τῆς βασιλείας εἰς τὴν 'Εκκλησίαν. Τὰς σχετικὰς γνώμας του ἀνέπτυξεν εἰς τὸ «De regis persona et regio ministerio», εἶδος ἐγχειριδίου τῶν βασιλικῶν καθηκόντων, συνταχθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δοξῶν τῶν πατέρων τῆς 'Εκκλησίας. Συναφὲς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πληρέστερον ἐκ τῶν ἔργων του: «Epistola de ordine palatii» (γαλλ. μετ. 1885). 'Εκτὸς τούτων ὁ Χίνκμαρ ἔγραψεν: «Instructio ad Ludovicum Balbum» «De institutione regis», κ. ἄ. Θ. Π.

Χίνναι, καὶ ***Χίνται*** (Hinnö καὶ Hindö) *[Γεωγραφ.]*. Ἡ μεγίστη τῶν νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους τοῦ Λοφότεν τῆς Νορβηγίας, παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν ἀκτὴν αὐτῆς. Ἔχει 85 χλμ. μῆκος, 45 χλμ. πλάτος καὶ ἔκτασιν 2.238 τ. χλμ. μὲ 19.480 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Χάρσταντ*. Εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βραχώδης, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἀποζῶσιν ἐκ τῆς ἁλιείας. Μ. Δ. Β.

χινόπωρο (τό)· δημοτ., ἀντὶ *φθινόπωρον*.

Χίνσιος (Hinschius), ***Παῦλος***. Γερμανὸς νομοδιδάσκαλος, ὁ κορυφαῖος τῶν κανονιολόγων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος (1835—1897). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1869 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν Βερολίνῳ. 'Εξέδωκε δὲ ἐκτὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, πολιτικὴν δικονομίαν καὶ ἀστικὸν δίκαιον. Συνέγραψεν «'Εκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας» εἰς ἓξ τόμους (1869—1897), ὅπερ δὲν ἦχθη εἰς πέρας λόγῳ τοῦ θανάτου (1897) τοῦ συγγραφέως. Τὸ ἔργον θὰ συνεπληροῦτο διὰ τῆς ἐπεξεργασίας καὶ τῶν ὑπολειπομένων τμημάτων τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦ δικαίου τῆς διαμαρτυρουμένης ἐκκλησίας. Ἔγραψεν ἔτι περὶ τῶν πρωσσικῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων τοῦ 1873, περὶ τοῦ πρωσσικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου (1884) κλπ. Κ. Μ. Ρ.

Χίντενμπουργ (Hindenburg), ***Παῦλος Λουδοβῖκος***, *'Ιωάννης φὸν Μπενέκκεντορφ οὐντ —*. Γερμανὸς στρατάρχης καὶ πρόεδρος τῆς γερμανικῆς δημοκρατίας, γεννηθεὶς ἐν Πόζεν τῷ 1847. Υἱὸς ὑπολοχαγοῦ τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ, ἐσπούδασεν ἐν Γκλογκάου καὶ ἐν τῇ στρατιωτικῇ 'Ακαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου, ὅθεν ἐξῆλθε τῷ 1866 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πεζικοῦ καὶ ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ Ντάντσιγ. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, τῷ 1866, καὶ ἐβαπτίσθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ πῦρ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Σόορ τὴν 28 'Ιουνίου 1866, καθ' ἣν ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὰ χαρίσματα καὶ κατήγαγε σημαντικὰς ἐπιτυχίας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐτιμήθη διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ σταυροῦ τοῦ 'Ερυθροῦ 'Αετοῦ. Ἔλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τῷ 1870—1871 καὶ διεκρίθη εἰς τὰς μάχας τοῦ Σαὶν-Πριβὰ καὶ τοῦ Σεδάν, παραστὰς καὶ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Βερσαλλίαις καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν Παρισίων. 'Επιστρέψας μετὰ τὸν πόλεμον εἰς τὸ Βερολῖνον, εἰσῆλθε τῷ 1873 εἰς τὴν 'Ανωτάτην Σχολὴν πολέμου, ὅθεν ἀπεφοίτησε τῷ 1876. Τῷ 1877 ἐτοποθετήθη εἰς τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον, τῷ δὲ 1878 προαχθεὶς εἰς λοχαγὸν ἐτοποθετήθη εἰς Στεττῖνον. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξεπόνησε καὶ τὴν πρώτην σημαντικὴν στρατιωτικήν του μελέτην, ἥτις ἀφεώρα τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς Καινιξβέργης, ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη ἔσχεν ὡς ἀρχηγὸν τὸν διάσημον στρατιωτικὸν συγγραφέα Βέρντυ ντὺ Βερνουά, αἱ ἰδέαι τοῦ ὁποίου ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπ' αὐτοῦ. Σημαντικωτάτην ἐπίσης ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ ἤσκησε καὶ ὁ στρατηγὸς Μόλτκε, τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζε μέχρις ὑπερβολῆς.

Παῦλος Χίντενμπουργ.

Τῷ 1885 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς τακτικῆς ἐν τῇ 'Ακαδημίᾳ τοῦ πολέμου, τῷ δὲ 1889 ἐχρημάτισε τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην συνέταξε καὶ τοὺς κανονισμοὺς διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ κατὰ τὴν μάχην. Τῷ 1896 ὠνομάσθη ἐπιτελάρχης τοῦ 8ου Σώματος στρατοῦ. Τῷ 1900 ἐτοποθετήθη ὡς διοικητὴς τῆς 28ης μεραρχίας ἐν Καρλσρούη, τῷ δὲ 1903 ὠνομάσθη διοικητὴς τοῦ 4ου Σώματος στρατοῦ, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προαχθῆ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1911, ὁπότε ἀπεστρατεύθη λόγῳ ὁρίου ἡλικίας καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ 'Αννόβερον. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἀποστρατείας καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς 8ης γερμανικῆς στρατιᾶς ἐν τῷ ἀνατολικῷ μετώπῳ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1914, μὲ ἐπιτελάρχην τὸν στρατηγὸν Λούντεντορφ. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς διοικήσεως τῆς στρατιᾶς ταύτης ἐπέδειξε τοσαύτην δραστηριότητα καὶ ἐπιδεξιότητα, ὥστε, παρὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ρώσων εἰς ἄνδρας καὶ πολεμικὸν ὑλικόν, κατώρθωσε νὰ νικήσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ Τάννενμπεργκ (26—31 Αὐγούστου 1914) καὶ ὀλίγον βραδύτερον εἰς τὰς Μαζουριανὰς λίμνας (μάχαι τοῦ Σεπτεμβρίου 1914 καὶ Φεβρουαρίου 1915) καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ ἀνατολικὸν γερμανικὸν μέτωπον ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν Ρώσων. Κατόπιν τῶν νικῶν τούτων προήχθη εἰς στρατάρχην καὶ ἀνέλαβε τὸν 'Απρίλιον τοῦ 1915 τὴν διοίκησιν ἁπάντων τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου, προελάσας μέχρι Κουρλανδίας. Τὸ 'Ιούλιον τοῦ 1916 ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῶν γερμανικῶν καὶ τῶν αὐστροουγγρικῶν στρατευμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου. Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Χίντενμπουργ ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ ἐξυμνηθῇ οὗτος ὡς ἐθνικὸς ἥρως καὶ νὰ κριθῇ ὡς ὁ μᾶλλον ἐνδεδειγμένος νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἀδυναμία τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων ὅπως διασπάσουν τὸ μέτωπον τοῦ Βερντέν, ἡ ἀρξαμένη ἐπίθεσις τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων εἰς τὸ Σόμ, ἡ ἐπιτυχὴς ἐπίθεσις τῶν Ρώσων εἰς τὸν νοτιανατολικὸν τομέα τῶν Καρπαθίων, ἡ καθήλωσις τῶν Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ ἀπεδείκνυον ὅτι αἱ Κεντρικαὶ Δυνάμεις εἶχον ἀπολέσει τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων. 'Επὶ πλέον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὑρίσκετο εἰς κρίσιμον σημεῖον, καθότι αἱ πολυειδεῖς στερήσεις τῶν πολιτῶν ἐδημιούργουν τὸν κίνδυνον σοβαρῶν ἀνατροπῶν. Ἕνεκα τούτων τὴν 29 Αὐγούστου 1916 ὁ στρατάρχης Χίντενμπουργ διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ. Παρὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὅμως ὑπ' αὐτοῦ δραστηριότητα καὶ μεγάλην στρατιωτικὴν ἀξίαν, ἡ κατάστασις δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ βελτιωθῇ αἰσθητῶς, οὔτε εἰς τὰ διάφορα στρατιωτικὰ μέτωπα, οὔτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν μεγάλων ἐπιθέσεων τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ τῷ 1918 ἐν τῷ δυτικῷ μετώπῳ καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπίθεσιν τῶν συμμάχων, ὁ Χίντενμπουργ προβλέπων ὅτι ὁ πόλεμος εἶχε χαθῆ διὰ τὴν Γερμανίαν, ἐζήτησε τὴν 29 Σεπτεμβρίου 1918 ἀπὸ τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν τὴν ἄμεσον ἔναρξιν διαπραγματεύσεων πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς. Μετὰ τὴν ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς χώρας καὶ ἐν τῷ στρατῷ, παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν του καὶ ὑπέδειξε, τὴν 9 Νοεμβρίου 1918, εἰς τὸν αὐτοκράτορα Γουλιέλμον Β' νὰ φύγῃ εἰς 'Ολλανδίαν, αὐτὸς δὲ ἐξηκολούθησε νὰ διοικῇ τὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γερμανίας καὶ κατὰ τὴν ἀποστράτευσίν του μέχρι τῆς 3 'Ιουλίου 1919, καθ' ἣν ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης ἐν Βερσαλλίαις, ὁπότε ἀπεχώρησεν εἰς 'Αννόβερον, ὅπου παρέμεινεν ἰδιωτεύων χωρὶς νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν πολιτικήν. 'Επιδείξας μεγάλην σωφροσύνην καὶ μετριοπάθειαν καὶ παραμείνας μακρὰν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν συζητήσεων, αἵτινες συνετάρασσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν Γερμανίαν, διετήρησεν ἄθικτον τὸ γόητρόν του παρὰ τῷ γερμανικῷ λαῷ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε νὰ διαβλέπῃ ἐν τῷ προσώπῳ του τὸν μεγαλείτερον ἐθνικὸν ἥρωα τοῦ πολέμου. Συνεπείᾳ τούτου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου προέδρου τῆς Γερμανικῆς δημοκρατίας Ἔμπερτ καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπιτεύξεως ὁριστικοῦ ἀποτελέσματος κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας τῆς 29 Μαρτίου 1925, ἐπειδὴ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἀποτύχῃ ὁ ὑποψήφιος τῆς δεξιᾶς κατὰ τὰς νέας ἐκλογάς, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς δεξιᾶς ἀπέβλεψαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡς τὸν μόνον δυνάμενον νὰ συγκεντρώσῃ τὰς λαϊκὰς ψήφους, καὶ τὸν ἐπίεσαν νὰ δεχθῇ τὴν ὑποψηφιότητα. Ὁ Χίντενμπουργ ἐδέχθη καὶ τὴν 26 'Απριλίου 1925 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς γερμανικῆς δημοκρατίας διὰ μεγάλης πλειοψηφίας. Ἡ ἐκλογή του, ἕνεκα τῶν γνωστῶν φιλομοναρχικῶν αἰσθημάτων του, προεκάλεσε ζωηρότατα σχόλια εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς κύκλους τῶν Συμμάχων καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας, καὶ ἐδημιούργησε φόβους μοναρχικῆς παλινορθώσεως ἢ προετοιμασίας τῆς Γερμανίας πρὸς ἐκδίκησιν, ἀλλ' ὁ Χίντενμπουργ ἐπέδειξε σταθερότητα χαρακτῆρος καὶ πλήρη ἀμεροληψίαν ἀπέναντι πάντων τῶν κομμάτων. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1932 ἐπανεξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, τῷ δὲ 1933 κατ' ἀρχὰς μὲν ἠνέχθη τὴν κίνησιν τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν τοῦ Χίτλερ, εἶτα δὲ συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπικράτησίν των. Μ. Δ. Β.

— **Χίντενμπουργ** *γραμμή* *[Στρατ. 'Ιστορ.]*. 'Εκλήθη οὕτω κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἡ 1η γραμμὴ ἀμύνης τῶν Γερμανῶν. 'Επειδὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1917 ἐγνώριζον οἱ Γερμανοὶ ὅτι θὰ δεχθῶσι συμμαχικὴν ἐπίθεσιν (ἡ πληροφορία αὕτη προήρχετο ἐκ γαλλικῆς διαταγῆς εὑρεθείσης ἐπὶ αἰχμαλωτισθέντος κατὰ Φεβρουάριον 1917 Γάλλου ἀξιωματικοῦ, καθ' ἃ γράφει ὁ Λούντεντορφ), ἔστρεψαν τὰς προσπαθείας των πρὸς συγκρότησιν ἰσχυρῶν ἐφεδρειῶν. 'Αλλ' ὁ σχηματισμὸς ἐφεδρειῶν ἐκ μονάδων ἀποστελλομένων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἦτο ἀνέφικτος ὑπὸ τὰς τότε γερμανικὰς συνθήκας· δι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη, ὅπως καταρτισθῶσιν αὗται ἐκ τῶν μονάδων, αἵτινες ἔμελλον νὰ κατασιῶσι διαθέσιμοι εὐθὺς ὡς ἐσμικρύνετο τὸ γερμανικὸν μέτωπον. Ὡς κατάλληλος τοποθεσία πρὸς σμίκρυνσιν τοῦ γερμανικοῦ μετώπου ἐκρίθη ἡ διήκουσα κατὰ μῆκος τῆς χορδῆς τοῦ ἕως τότε τοξοειδοῦς μετώπου 'Αρράς—Κόμπλ—Ρουά—Σουασσόν, δηλαδὴ ἡ διερχομένη κατὰ 20 ἕως 40 χλμ. ἀνατολικῶς τοῦ τόξου τούτου, ἡ ἐκ Λένς διὰ Κεάν—Κατελὲ—Σαὶν Κεντὲν—Λαφὲρ πρὸς Σουασσόν, κατὰ 50 χλμ. συντομωτέρα τῆς τοξοειδοῦς. Ἡ ἐν λόγῳ τοποθεσία ἀπεκλήθη ὑπὸ μὲν τῶν Γερμανῶν *γραμμὴ Σίγφριντ* (Siegfried), ὑπὸ δὲ τῶν Γάλλων *γραμμὴ Χίντενμπουργ*, ὑφ' ἣν ὀνομασίαν παρέμεινεν ἔκτοτε γενικῶς γνωστή. Ἡ τοποθεσία αὕτη, ἧς τὸ βάθος ἦτο περὶ τὰ 8—10 χλμ., ἀπετέλει ἓν συνεχὲς χαράκωμα (γραμμικὴ χαράκωσις), περιελάμβανε δὲ διαφόρους ἐδαφικὰς διαμορφώσεις, ἤτοι χωρία, δάση, ποταμούς, ἕλη κτλ., καὶ εἶχε προσέτι ἀμυντικὴν ἰσχὺν καὶ λαμπρὰ παρατηρητήρια, ἐπικρατοῦντα ἐφ' ὅλου τοῦ πρὸς Δ. ἐδάφους, ἐπιπροσθέτως δ' ἦτο ὠχυρωμένη θαυμασίως διὰ πολλαπλῶν γραμμῶν χαρακωμάτων καὶ διὰ πολλῶν τεχνικῶν μέσων, γενομένων ἀπὸ τοῦ 'Οκτωβρίου 1916 ἕως Φεβρουαρίου 1917.

'Επιχειρήσεις γραμμῆς Χίντενμπουργ.

Ἡ πρὸς τὴν γραμμὴν Χίντενμπουργ ἀποχώρησις (ἀναστροφὴ) τῶν Γερμανῶν, ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀποκληθεῖσα μὲ τὸ συμβολικὸν ὄνομα *Ἄλμπεριχ*, ἤρχισε τὴν 16ην Μαρτίου 1917 ἐκτελουμένη διὰ διαδοχικῶν ἁλμάτων, χωρὶς νὰ ἐνοχληθῇ τὸ παράπαν ὑπὸ τῶν Συμμάχων, καθόσον οὗτοι ἐθεώρησαν τὴν γερμανικὴν ἀποχώρησιν (ἀναστροφήν, repli) ὡς τέχνασμα τῶν Γερμανῶν, ἀποσκοποῦν τὴν συμπαράσυρσιν τῶν Συμμάχων ἐκτὸς τῶν χαρακωμάτων, δηλαδὴ εἰς ἀγῶνα ἐπὶ ἀνοικτοῦ πεδίου. Ἡ γραμμὴ Χίντενμπουργ ἐχωρίζετο εἰς τομεῖς, ὧν τὰ ὀνόματα καταφαίνονται εἰς τὸ σχῆμα.

Digitized by Google

Ἡ κατὰ τῆς τοποθεσίας ταύτης (τῆς 1ης γραμμῆς ἀμύνης τῶν Γερμανῶν) συμμαχικὴ ἐπίθεσις ἀποτελεῖ τοὺς ἀγῶνας τοὺς φερομένους ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἐπιχειρήσεις τῆς γραμμῆς Χίντενμπουργ*, κατά τινας δὲ συγγραφεῖς *διάρρηξις τῆς γραμμῆς Χίντενμπουργ* (26 Σεπτεμβρίου—13 Ὀκτωβρίου 1918). Πρὸς διάρρηξιν τῆς γραμμῆς Χίντενμπουργ ἐξετέλεσεν ὁ Φὸς τρεῖς συγχρονισμένας συγκλινούσας ἐπιθέσεις πρὸς Φλάνδραν, πρὸς Καμπρεζὶ καὶ πρὸς Καμπανίαν, ἀποτελούσας τὴν *4ην μάχην τῆς Φλάνδρας*, τὰς *ἐπιχειρήσεις τῆς Καμπρεζί*, τὴν *6ην μάχην τῆς Καμπανίας*. Τὸ πρῶτον καίριον κτύπημα κατὰ τῆς γραμμῆς Χίντενμπουργ ἐδόθη εἰς τὴν περιοχὴν Καμπρεζὶ ἀπὸ τῆς 27ης Σεπτεμβρίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ 3η ἀγγλικὴ στρατιὰ τοῦ Χόρν εἰσέδυσε μέχρι σχεδὸν τῆς Καμπραί. Ἐπειδὴ δὲ τότε ὁ τομεὺς Wotan εὑρέθη ὑπερκερωμένος, δι' αὐτὸ ἡ γερμανικὴ στρατιὰ τοῦ φὸν Quast ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐκκενώσῃ. Τὴν 2αν Ὀκτωβρίου ἡ 4η ἀγγλικὴ στρατιὰ τοῦ Rawlinson κατέλαβε τὴν Σαὶν Κεντέν, ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ 3η ἀγγλικὴ στρατιὰ ἤρχισεν εἰσδύουσα ἐντὸς τοῦ τομέως Siegfried. Ἀπὸ τῆς 28ης Σεπτεμβρίου ἐξεδηλώθη ἡ συμμαχικὴ ἐπίθεσις ἐν Φλάνδρᾳ ὑπὸ τῶν στρατιῶν τοῦ βασιλέως Ἀλβέρτου, τῶν προχωρουσῶν ἐντὸς τῆς δαιδαλώδους ὀχυρώσεως τῶν τομέων Franken, Preussische καὶ Bayerische, τῶν ἀμυνομένων ὑπὸ τῆς γερμανικῆς στρατιᾶς τοῦ Σίξτ φὸν Ἀρνίμ. Ἡ ἀπὸ 26ης Σεπτεμβρίου ἀρξαμένη ἐπίθεσις ἐν Καμπανίᾳ ἐξεδήλωσε τ' ἀποτελέσματά της τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου, ὁπότε ἡ 1η γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Mangin ἀπώθησε τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Κρόνπριντζ, καὶ τέλος τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ὑπερεκέρασε τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῶν στρατευμάτων τούτων, ὁπότε ἅπασαι αἱ στρατιαὶ τῆς ὁμάδος τοῦ Κρόνπριντζ ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὴν περὶ τὴν Λαὸν περιοχὴν ἐπὶ βάθους 15 χλμ. Ὁ μόνος τομεὺς ὁ ἀνθέξας μέχρι τῆς 12ης Ὀκτωβρίου ἦτο ὁ Alberich· ἀλλ' ἅμα οὗτος εὑρέθη ὑπερκερωμένος ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, τοῦ δεξιοῦ (βορείου) ἀπὸ τῆς κατευθύνσεως τοῦ Σαὶν Κεντὲν καὶ τοῦ ἀριστεροῦ (νοτίου) ἀπὸ τῆς κατευθύνσεως τῆς Λαόν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ σχεδὸν ἀμαχητί, δηλαδὴ νὰ ἐκκενωθῇ ἐκ τῶν κατεχόντων τοῦτον γερμανικῶν στρατευμάτων. Τοιουτοτρόπως, τὰ μέσα Ὀκτωβρίου 1918 γραμμὴ Χίντενμπουργ δὲν ὑφίστατο πλέον, οἱ δὲ Σύμμαχοι, ἐξακολουθήσαντες ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς τὴν πρὸς Α. προέλασίν των, ἐπῆλθον κατὰ τῆς 2ας γραμμῆς ἀμύνης τῶν Γερμανῶν, τῆς *γραμμῆς Χέρμαν—Χοῦντινγ*. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χίντερσιν (Hindersin), ***Γουσταῦος-Ἐδουάρδος***. Στρατηγὸς τοῦ πρωσσικοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς εἰς Wernigerode τῷ 1804 καὶ ἀποθανὼν εἰς Βερολῖνον τῷ 1872. Ἦτο εἷς τῶν διαπρεπεστέρων Πρώσσων πυροβολητῶν τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πρώσσων πολιορκίαν τοῦ δανικοῦ φρουρίου τῆς Ντύππελ, τῷ 1864, ὁ Χίντερσιν ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πρωσσικοῦ πυροβολικοῦ τῆς πολιορκίας, εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἓν ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων τοῦ στρατηγοῦ τούτου ἦτο ὁ ἐξ ὁλοκλήρου ἐξοπλισμὸς τοῦ πρωσσικοῦ πυροβολικοῦ δι' αὐλακωτῶν πυροβόλων, ὁ ἔχων μὲν ἀρχίσει ἐν Πρωσσίᾳ ἀπὸ τοῦ 1861, ἀλλ' ἐλάχιστα προχωρήσας μέχρι τοῦ 1864, λόγῳ τῶν γνωστῶν ἀντιδράσεων τῶν τότε Πρώσσων πυροβολητῶν. Κατὰ τὸν Αὐστροπρωσσικὸν πόλεμον τοῦ 1866 ὁ Χίντερσιν ἦτο γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ πρωσσικοῦ πυροβολικοῦ. Εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον κατέβαλεν ὑπερανθρώπους προσπαθείας ὅπως, κατὰ τὸ δυνατὸν συντομώτερον, ἐκπαιδεύσῃ τὸ πρωσσικὸν πυροβολικόν, τοῦθ' ὅπερ κατώρθωσε διὰ τῆς συστηματικῆς καὶ μεθοδικῆς ἐξασκήσεως τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ εἰς σχολεῖα ἐφαρμογῆς. Ἑτέρα σπουδαία συμβολὴ τοῦ Χίντερσιν ἦτο ἡ διὰ πρώτην τότε φορὰν εἰσαγωγὴ τοῦ πολεμικοῦ παιγνίου παρὰ τῇ ἐκπαιδεύσει τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ, δι' οὗ προσεδόθη εἰς τοὺς Πρώσσους πυροβολητὰς ἡ ὑγιὴς ἀρχὴ ὅτι τὸ πυροβολικὸν εἶναι πάντοτε ἐπιβοηθητικὸν ὅπλον, καὶ ὅτι ὁ οὐσιώδης ὅρος τῆς ἐνεργείας του συνίσταται εἰς τὴν ἐξάρτησίν του ἐκ τοῦ ὅλου, ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἐπιτευχθείσης τοιουτοτρόπως τῆς ἐξαλείψεως τοῦ περιωρισμένου πνεύματος τῶν πυροβολητῶν. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ὁ Χίντερσιν ἦτο γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ γερμανικοῦ πυροβολικοῦ. Ν. Θ. Κ.

Χιντὴρ-Τζανῆ /*Γεωγρ.*/. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Χαράδρα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ.

Χιντί, ἢ ***Χινδικὴ*** /*Γλωσσολογ.*/. Καλεῖται μία ἐκ τῶν νεοϊνδικῶν γλωσσῶν, αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ποικίλης κατὰ τόπους ἐξελίξεως τῆς ἀρχαίας, τῆς ἐκ τῆς ἰαπετικῆς ἐξελιχθείσης ἰνδικῆς γλώσσης. Ἡ Χινδικὴ ἢ Χιντὶ ὁμιλεῖται ἐν τῷ κεντρικῷ Ἰνδοστὰν ἀπὸ τῶν νοτιοανατολικῶν ὁρίων τῆς Πενταποταμίας (Πεντζάπης) καὶ τῶν δυτικῶν ὀχθῶν τοῦ ἄνω Γάγγου μέχρι τῆς περιφερείας τῆς Βεναρέσης πρὸς ἀνατολάς. Διακρίνεται εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Χινδικήν, αἵτινες πάλιν ὑποδιαιροῦνται εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας μικροτέρας διαλέκτους. Ἐκ τῶν τῆς ἀνατολικῆς Χινδικῆς ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ *Ἀουαδική*, ἐκ δὲ τῶν διαλέκτων τῆς δυτικῆς Χινδικῆς κυριωτέρα εἶναι ἡ *Ἰνδουστανική*, ἥτις λαβοῦσα εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν κατέστη ἤδη κοινὴ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ὡς γραφομένη ἡ Ἰνδουστανικὴ ἐμφανίζεται ὑπὸ δύο μορφάς: τὴν *Οὐρδουϊκὴν*—ἥτις ἔχει τὸ ἁπλούστερον τυπικὸν ἀπὸ τὰς πλείστας νεοϊνδικὰς γλώσσας καὶ οὕτω κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συγχρόνων ἰνδικῶν γλωσσῶν πρὸς τὴν τῆς ἀγγλικῆς ἐν μέσῳ τῶν νεοϊαπετικῶν γλωσσῶν—καὶ τὴν *κυρίως Χινδικήν*. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη γράφεται διὰ τοῦ ἀραβικοῦ ἀλφαβήτου καὶ εἶναι ἀνάμεικτος πρὸς πάμπολλα ἀραβικὰ καὶ περσικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, εἶναι δ' ἐν χρήσει πρὸ πάντων παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς Ἰνδοῖς, ἡ δὲ κυρίως Χινδική, ἥτις ἀποτελεῖ ἀντίδρασιν κατὰ τῆς προηγουμένης, γράφεται διὰ τοῦ ἰνδικοῦ ἀλφαβήτου καὶ εἶναι ἀνάμεικτος πρὸς πολλὰς σανσκριτικὰς λέξεις. (Περὶ τούτων βλ. *J. Beames*, A comparative grammar of the modern Aryan languages of India, I—III. London 1872—1879, καὶ *G. Grierson*, The languages of India, Calcutta 1903.) Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χιντίε /*Γεωγρ.*/ Πολίχνη τοῦ κράτους τοῦ Ἰράκ, ἕδρα ὑποδιοικήσεως, ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου διώρυγος τοῦ Εὐφράτου. Κάτ. 1.700. Ν. Μ.

Χίντλεϋ (Hindley) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Λάγκασαϊρ. Κάτ. 23.563 (1921). Ἔχει βαμβακοκλωστήρια, ὑφαντουργεῖα καὶ πλούσια γαιανθρακωρυχεῖα. Η. Π. Γ.

Χιντσπέτερ (Hinzpeter), ***Γεώργιος-Ἐρνέστος***. Γερμανὸς παιδαγωγὸς (1827—1907). Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Χάλλης καὶ τοῦ Βερολίνου καὶ διετέλεσε παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ Φρειδερίκου Γ', ἤτοι τοῦ τότε διαδόχου Γουλιέλμου καὶ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου τῆς Πρωσσίας. Τῷ 1904 διωρίσθη μυστικοσύμβουλος τοῦ μαθητοῦ του αὐτοκράτορος Γουλιέλμου Β'. Ἔγραψε «Zum 25 Januar 1883» (1883) καὶ «Kaiser Wilhelm II» (1888). Μ. Δ. Β

χιογενὴς (ὁ) (Chiogenes) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρικοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἀρωματικά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Δ. Ν. Π.

χιόγλωσσα (τὰ) /*Ζωολ.*/. Κατηγορία ἀμφιβίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κερκοφόρων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς βατράχους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν. Δ. Ν. Π.

χιόλιθος (ὁ) (Chiolith) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτὸν διπλοῦν ἅλας χλωριούχου νατρίου καὶ χλωριούχου ἀργιλίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$5\,NaF.3\,AlF_3.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μικροὺς πυραμιδικούς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διδύμους, κρυστάλλους τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος ἢ συνήθως χειροπληθὴς εἰς λεπτοκοκκώδη συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 4 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,84—2,99, χρῶμα λευκὸν καὶ λάμψιν ὑελώδη. Εὑρέθη συμπεφυκὼς μὲ κρυόλιθον παρὰ τὸ Ivigtut (Miask). Γ. Κ. Γ.

Χιόνα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 217, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον Κύμη, 312. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χιονάγχη (ἡ) (Chionanche) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας νομευτικάς, ἀπαντώσας εἰς τὰς θερμὰς καὶ τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χιονάγχη ἡ κυαθόπους* (Chionanche cyathopoda), ἰθαγενὴς πόα τῆς Αὐστραλίας, θεωρουμένη ὡς ἄριστον κτηνοτροφικὸν προϊόν. Δ. Ν. Π.

Χιονάδες /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐλαφοχωρίου (Τραύας) τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 611. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρλῆ*

χιόνανθος (ὁ) (Chionanthus) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαιοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, ὅπερ πολλαχοῦ καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικόν, εἶναι ὁ *χιόνανθος ὁ βιργίνιος* (Chionanthus virginica), ὅστις φέρει ἄνθη κατ' ἀρχὰς λευκὰ καὶ εὔοσμα, ἅτινα βραδύτερον γίνονται ὑποκίτρινα. Δ. Ν. Π.

Χιονᾶτα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τῆς νήσου καὶ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 178, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Μαρκόπουλον*, 517. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χιονᾶτον /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 326. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γκέρλιανη*.

χιονᾶτος, *—η, —ο*· ἄσπρος σὰν τὸ χιόνι, χιονόλευκος: «τὰ ροῦχα ἔγιναν χιονᾶτα».

χιονέα (ἡ) (Chionea) /*Ζωολ.*/. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τιπουλιδῶν*, περιλαμβάνον ἀπτέρους μυίας, ἀπαντώσας εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χιονέα ἡ ἀραχνοειδὴς* (Chionea araneoides), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Νορβηγίαν. Δ. Ν. Π.

Χιόνη, ἢ ***Χιώνη*** /*Μυθολ.*/. —1) Θυγάτηρ τοῦ Βορέως καὶ τῆς Ὠρειθυίας, θυγατρὸς τοῦ προγόνου τῶν Ἀθηναίων Ἐρεχθέως. Εἶχεν ἀδελφοὺς τοὺς πτερωτοὺς ἥρωας τῶν ἀνέμων Ζήτην καὶ Κάλαϊν καὶ ἀδελφὴν τὴν Κλεοπάτραν, ἦτο δὲ θεότης κυρίως θρᾳκική, γεννήσασα ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος τὸν Εὔμολπον, ὅστις ἐλθὼν ἐκ Θρᾴκης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἐλευσῖνος.

—2) Θυγάτηρ τοῦ Νείλου καὶ τῆς Ὠκεανίδος Καλλιρρόης. Ταύτην, ἑτοιμοθάνατον οὖσαν ἐκ κακοποιήσεως γεωργοῦ τινος ἐν Αἰγύπτῳ, ηὐσπλαγχνίσθη ὁ Ζεὺς καὶ διέταξε τὸν Ἑρμῆν νὰ τὴν μεταμορφώσῃ εἰς παγερὰν νεφέλην, ἡ ὁποία νὰ ραίνῃ τὴν γῆν μὲ χιόνα καὶ καταστρέφῃ τοὺς ἐσπαρμένους ἀγροὺς τῶν γεωργῶν πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ κακοποιήσαντος ταύτην.

—3) Νύμφη τις, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ νῆσος Χίος.

—4) Μία τῶν ἓξ θυγατέρων τῆς Νιόβης.

—5) Θυγάτηρ τοῦ Δαιδαλίωνος, σφοδρῶς ἀγαπηθεῖσα ὑπό τε τοῦ Φοίβου (Ἀπόλλωνος) καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, ἕνεκα τοῦ ἐξόχου κάλλους της, καὶ ἀποκτήσασα ἐξ αὐτῶν τοὺς διδύμους υἱοὺς Αὐτόλυκον (ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ) καὶ Φιλάμμονα (ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος). Ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς ὁποίας εἶχε ψέξει τὸ κάλλος, ὁ δὲ θάνατός της ἔγινεν αἰτία νὰ κρημνισθῇ ἐκ θλίψεως ἀπό τινος βράχου τοῦ Παρνασσοῦ ὁ πατήρ της καὶ νὰ μεταμορφωθῇ πίπτων ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς ἱέρακα. Ἐκαλεῖτο καὶ *Φιλωνίς*. ΚΑΨ.

Χιόνη (ἡ) (Chione) /*Ζωολ.*/. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑρμιονιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ μαλάκια. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Χιόνη (ἡ) (Chione) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρουβιδοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἢ δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

χιόνι (τό)· δημοτ., χιών: «πέφτει —, ρίχνει χιόνι», «λειώσαν τὰ χιόνια 'ς τὰ βουνά»· || φρ. «σὰν τὰ χιόνια» προσφώνησις πρὸς ἐπισκέπτην ἐμφανιζόμενον μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου.

Χιονία, *ἁγία*. Κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν ἡ παρθένος αὕτη, ἐν Θεσσαλονίκῃ ζῶσα, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 303 μετὰ τῶν ἀδελφῶν *Ἀγάπης* καὶ *Εἰρήνης*, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται δι' ἰδίας ἀκολουθίας τὴν 16 Ἀπριλίου (10 Μαρτίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας). Ε. Γ. Π.

χιονιὰ (ἡ)· δημοτ., χιονώδης καιρός: «μᾶς πλάκωσε χιονιά»· || χιονόσφαιρα: «παίζομε τὶς χιονιές».

Χιονιάδες /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 280. Κεῖται παρὰ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα καὶ ἔχει ὑποτελωνεῖον, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χιονιάδης, ***Γρηγόριος***. Ἕλλην ἰατρὸς καὶ ἀστρονόμος τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ζήσας ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ τῆς Τραπεζοῦντος, ὁπόθεν μετέβη εἰς Περσίαν, ἔνθα ἐξέμαθε τὴν περσικὴν γλῶσσαν. Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τούτου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τῆς Τραπεζοῦντος καὶ πρὸς Κωνστ. Λυκίτην, πρωτονοτάριον καὶ πρωτοβεστιάριον ἐν Τραπεζοῦντι, ἀπόκεινται ἐν τῇ Βιενναίᾳ βιβλιοθήκῃ. ΑΡ. Π. Κ.

χιονιὰς (ὁ)· χιονώδης καιρός, ἄλλως *χιονιὰ* (ἡ).

Χιονιᾶς, *καὶ* ***Χιονάκης***, ἢ ***Χιονουδάκης***. Κρητικὴ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν ἐκ τοῦ χωρίου Μπρόσγιαλος τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, τῆς ὁποίας πλεῖστα μέλη ἔλαβον μέρος εἰς τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης. ΕΡ. Μ.

χιονίδαι (οἱ) (Chionidae) /*Ζωολ.*/. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν*, περιλαμβάνουσα εὐμεγέθη πτηνά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς

Digitized by Google

εὐκράτους χώρας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι ἡ *χιονὶς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Χιονίδης, ἢ *Χιωνίδης*. Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητής, ζήσας κατὰ τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα, εὐθὺς μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Ἦτο μετὰ τοῦ *Ἐκφαντίδου* καὶ τοῦ *Μάγνητος* ἐκ τῶν παλαιοτάτων κωμικῶν ποιητῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Καὶ τῶν τριῶν ὅμως οὐδὲν ἔργον διεσώθη. Μόνον οἱ τίτλοι κωμῳδιῶν τινων τούτου («Πτωχοί», «Ἥρωες», καὶ τοῦ Μάγνητος μνημονεύονται, περὶ τοῦ ὁποίου εὐφήμως ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς «Ἱππῆς» του (στ. 520 κ. ἑξ.). ΚΑΨ.

χιονίζω· δημοτ., ρίχνω χιόνι· ‖ συνήθ. ἀπροσώπως *χιονίζει*· πίπτει χιών, ἀρχ. *νίφει*: «ἐχιόνισε ’ς τὰ βουνά»· ‖ *χιονισμένος, —η, —ο*· κεκαλυμμένος ὑπὸ χιόνος: «τὰ βουνὰ εἶναι χιονισμένα».

Χιόνις. Κορίνθιος χαλκοπλάστης τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε΄ π. Χ. αἰῶνος. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὡς ὁ τεχνίτης τῶν ἀγαλμάτων τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, τὰ ὁποῖα μετὰ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Λητοῦς καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἔργων τῶν Κορινθίων ἐπίσης γλυπτῶν Διύλλου καὶ Ἀμυκλαίου, συναπετέλουν τὸ ἐν Δελφοῖς πλαστικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον παρίστα τὸν ἀγῶνα Ἀπόλλωνος καὶ Ἡρακλέους διὰ τὸν τρίποδα, καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀνάθημα τῶν Φωκέων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης των ἐναντίον τῶν Θεσσαλῶν. Β. Δ. Θ.

χιονὶς (ἡ) (Chionis) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χιονιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη πτηνὰ μὲ σῶμα εὔρωστον καὶ προσθίους δακτύλους συνδεδεμένους διὰ δερματοπτυχῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χιονὶς ἡ λευκὴ* (Chionis alba), ἥτις ἔχει μέγεθος παραπλήσιον πρὸς τὴν πέρδικα. Δ. Ν. Π.

χιόνισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα του *χιονίζω*.

χιονιστὴς (ὁ)· καιρὸς χιονώδης.

χιονίστρα (ἡ)· δημοτ., χίμετλον: «χιονίστρες ’ς τὰ πόδια, — ’ς τὰ χέρια».

χιονίστρα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *καπνίτης* καὶ *κολχικόν*.

Χιονίστρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 980, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀλκυόνη, Κατράμιον, Μαγικόν, Νέον Κατράμιον, Νέος Ζυγός, Παλαιὸς Ζυγός, Πετεινός, Φελώνη, Τέκτονας* καὶ *Χαίτη*, 4.860. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ πολλῶν Ὀθωμανῶν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χεμετλῆ*. Παράγει καπνὸν καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

χιονόβας (ὁ) (Chionobas) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ροπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σατυριδῶν*, περιλαμβάνον μετριομεγέθεις ψυχάς, ἀπαντώσας εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Σιβηρίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χιονόβας ὁ πεποικιλμένος* (Chionobas ornatus), ὅστις ἔχει χρῶμα κυανοτεφρὸν μὲ λευκὰς λωρίδας μετὰ μελανῶν στιγμάτων κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν πτερύγων των. Ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν χιονοσκεπῶν ἐκτάσεων τῆς Σιβηρίας. Δ. Ν. Π.

χιονόβλημα (τό)· ἄλλως *χιονοστιβὰς* (βλ. λ.).

χιονοβόλος *ἡμέρα* *[Μετεωρολ.]*. Καλεῖται ἡ ἡμέρα, καθ’ ἣν ἔπεσε χιὼν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἥτις ἀναγράφεται εἰς τὰ βιβλία τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν. Ὡς ἡμέρα θεωρεῖται ἡ πολιτικὴ τοιαύτη, ἀπὸ μεσονυκτίου εἰς μεσονύκτιον. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Αἰγινήτην ὁ μέγιστος μηνιαῖος ἀριθμὸς χιονοβόλων ἡμερῶν (10) παρετηρήθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1864. Ὁ Φεβρουάριος καὶ ὁ Μάρτιος ἔχουσιν ἐν Ἀθήναις μέγιστον ἀριθμὸν χιονοβόλων ἡμερῶν 8, ἀλλὰ συνήθως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν τούτων, ὡς καὶ τοῦ Δεκεμβρίου, δὲν ὑπερβαίνει τὰς 3, συχνάκις δὲ κατέρχεται μέχρι τοῦ 0. Ὁ ἐτήσιος κανονικὸς ἀριθμὸς τῶν χιονοβόλων ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις εἶναι 4—9, ὁ δὲ μέγιστος 18, ὡς συνέβη τῷ 1874. Θ. Θ. Φ.

χιονόβροχον (τὸ) *[Μετεωρολ.]*. Ἕτερος ὅρος τοῦ *χιονολύτου*.

χιονογραμμὴ (ἡ) *[Μετεωρολ.]*. Οὕτω καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τὸ ὅριον τῶν αἰωνίων ἢ διαρκῶν χιόνων. Θ. Θ. Φ.

χιονόδοξος (ὁ) (Chionodoxus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ βολβορριζων φυτῶν, ἰθαγενῶν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χιονόδοξος ὁ κρητικὸς* (Chionodoxus creticus), ὅστις καλλιεργεῖται πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

χιονοδρομία (ἡ) (σκί). Ἀγὼν δρόμου (διολισθήσεως) καὶ ἁλμάτων διὰ χιονοπεδίλων καὶ χιονολισθητήρων. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐπιδόσεων εἶναι ἡ τοῦ «νορβηγικοῦ ντέρμπυ» (ταχύτητος 25 χλμ. εἰς 2° 7′ καὶ ἀντοχῆς 220 χλμ. εἰς 21° 22′). Τὸ χιονοδρομικὸν ἅλμα τελεῖται εἰς μῆκος καὶ βάθος ἀπὸ ὑψώματος, μέρη δὲ αὐτοῦ εἶναι ἡ φορά, ἡ πήδησις, ἡ πτῆσις, ἡ προσγείωσις καὶ τὸ φρενάρισμα. Οἱ ἀγῶνες διὰ *χιονολισθητήρων* γίνονται, τῶν ἀγωνιζομένων καθημένων ἱππαστὶ ἢ πρηνηδὸν (ventre-à-terre), εἰς εἰδικὰ χιονοδρόμια. Ἰδιότυποι χιονοδρομικοὶ ἀγῶνες (ski fantaisie) εἶναι ἡ νορβηγικὴ παιδιὰ skjörking (παρὰ Γάλλοις ski-attelé), καθ’ ἣν ὁ ἀγωνιζόμενος φέρων χειροπέδιλα ἐλαύνεται ὑπὸ ἵππου, τὸ διπλοῦν ἅλμα τελούμενον ὑπὸ ζεύγους ἁλτῶν κρατούντων ἀλλήλους καὶ ἄλλαι ἐπικίνδυνοι παιδιαὶ ὡς ἡ τοῦ πρίγκιπος Λένναρτ Μπερναντὸτ τῆς Σουηδίας, ὅστις ἐξετέλεσε (1933) δρόμον 160 χλμ. ὡριαίας ταχύτητος (μετὰ πρωτοφανῶν ἁλμάτων), ἐλαυνόμενος ὑπὸ ἀεροπλάνου διὰ σχοινίου μήκους 60 μ. Αἱ χιονοδρομίαι εἶναι τὸ ἐθνικὸν ἀγώνισμα τῶν Νορβηγῶν, ἐμφανισθὲν τῷ 1843. Τῷ 1902 ἐγένοντο αἱ πρῶται ἐν δυτικῇ Εὐρώπῃ χιονοδρομίαι (Βέρνη). Τὴν διεθνῆ δ’ ἐπίσημον ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν χιονοδρομιῶν ἔχει ὁ «Διεθνὴς σύνδεσμος χιονοδρόμων» («Union internationale des skieurs»), οὗτινος μετέχει καὶ ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ «Ὁμίλου χιονοδρόμων». Ἡ χιονοδρομία ἐπιφέρει ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀναπνευστικῆς (εἴσοδος 2.700 λιτρῶν ὡριαίως) κυκλοφοριακῆς λειτουργίας· ἀποκλείονται ὅμως αὐτῆς οἱ λίαν καχεκτικοὶ ὀργανισμοὶ καὶ οἱ ἐκ πνευμονικῶν ἢ καρδιακῶν νοσημάτων πάσχοντες. Γενικῶς προσδίδει τόλμην, ἀποφασιστικότητα καὶ θέλησιν. Π. Ν. Π.

Ἡ χιονοδρομία εἰσήχθη τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι τῷ 1930 ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου. Αἱ πρῶται χιονοδρομίαι ἔλαβον χώραν εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Πάρνηθα. Νῦν ἡ ἄσκησις ἀριθμεῖ πολλοὺς ἀθλητάς, τόσον ἐν Ἀθήναις ὅσον καὶ ἀνὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ὅπου τμήματα τοῦ Ε.Ο.Σ. Τὰ σκὶ κατασκευάζονται ἀπὸ τοῦ 1932 καὶ ἐν Ἑλλάδι καθ’ ὅλα ἐφάμιλλα τῶν εὐρωπαϊκῶν. Ἀγῶνες χιονοδρομιῶν ἐν Ἑλλάδι ὠργανώθησαν ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου εἰς τὴν Πάρνηθα τὴν 31 Ἰανουαρίου 1932 διὰ τὸ τοπικὸν πρωτάθλημα τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸ Παναχαϊκόν, ὅπου καὶ καταφύγιον τοῦ Ε. Ο. Σ., διὰ τὸ τοπικὸν πρωτάθλημα Πατρῶν, καὶ εἰς τὴν Πάρνηθα ἐκ νέου τὴν 6 Μαρτίου, διὰ τὸ πανελλήνιον πρωτάθλημα μὲ ἀρίστας ἐπιδόσεις (βλ. καὶ λ. *ὀρειβασία*).

Τὸ σκὶ δὲν εἶναι ἁπλοῦν σπόρ· ἐξυπηρετεῖ καὶ πραγματικὴν ἀνάγκην ἐπικοινωνίας εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, ἐγένετο δὲ ὑπὸ τοῦ Ε. Ο. Σ. εἰσήγησις εἰσαγωγῆς του καὶ εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὴν κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικοινωνίαν τῶν παραμεθορίων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ὡς συμβαίνει πρὸ πολλοῦ εἰς τὰς λοιπὰς βαλκανικὰς Χώρας. «Ε. Ο. Σ.»

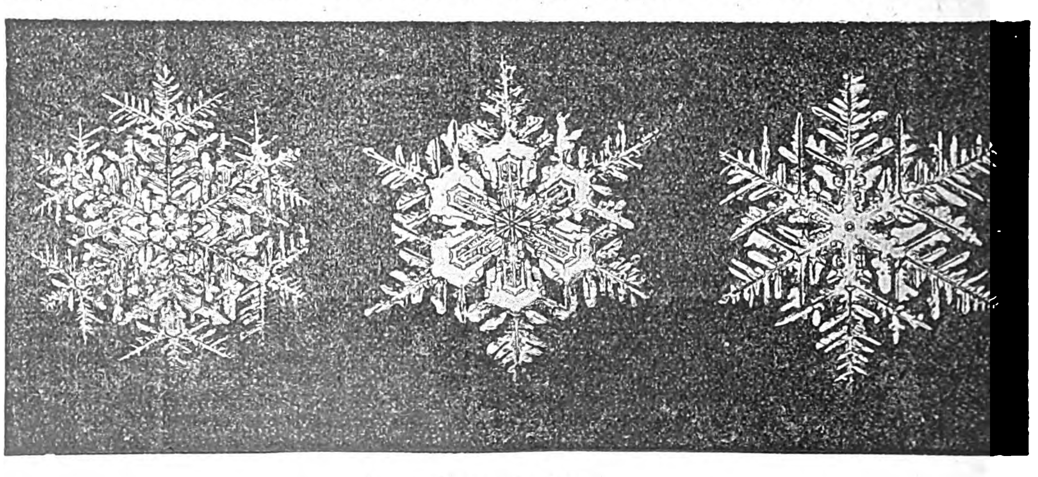

Χιονοκρύσταλλοι.

— **χιονοδρομικὴ** ***ῥάβδος,*** ἢ ***σκὶ-στὸκ*** (ski-stock). Ράβδος ἐκ μπαμπὸν ἢ λεπτοκαρυᾶς, ἔχουσα σκυτίνην λαβὴν καὶ ὕψος μέχρι τοῦ στήθους ἢ τῆς μασχάλης τοῦ φέροντος, κάτω ἀπολήγουσα εἰς σιδηρᾶν αἰχμὴν καὶ ἐφωδιασμένη εἰς 0,15 μ. ἄνωθεν αὐτῆς διὰ πλέγματος κυκλικοῦ καλαμίνου ἢ διὰ κυκλίου ἐξ ἀλουμινίου ἢ σκληροῦ κόμμεως. Ζεῦγος χιονοδρομικῶν ῥάβδων φέρουν οἱ χιονοδρομοῦντες πρὸς διευκόλυνσιν τῆς βαδίσεως ἢ πρὸς προώθησιν καὶ διακυβέρνησιν τῶν χιονολισθητήρων καὶ χιονοπεδίλων. Π.Ν.Π.

Χιονοδρομικὴ ῥάβδος.
[Ἄνω καὶ κάτω ἄκρα.]

χιονοδρόμιον (τό). Χῶρος εἰδικὸς πρὸς χιονοδρομίας. Τοιαῦτα χιονοδρόμια ἔχει ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ἑλβετία δύο ἐν Ἐνγκαντίνῃ, ἐν Νταβὸς καὶ Σαὶν-Μόριτς. Τὸ πρῶτον (εἰς Schatzalp), μήκους 3 χλμ., ἔχει ὡραίας στροφάς, μεγαλοπρεπεῖς εὐθείας, τὸ δὲ δεύτερον (εἰς Cresta), μήκους 1.400 μ., ἔχει διαφορὰν ὕψους ἀφετηρίας καὶ τέρματος 92 μ. Ἐκ τῶν ἐν Ἀμερικῇ, γνωστότερον εἶναι τὸ τῆς λίμνης Placid εἰς Λὸς Ἄντζελες. Π. Ν. Π.

χιονοδρόμος (ὁ)· ὁ βαδίζων, ὁ διαγωνιζόμενος ἐπὶ χιονοσκεποῦς ἐκτάσεως· ‖ εἰδικώτερον, ὁ χρησιμοποιῶν χιονοπέδιλα (skieur).

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἐν τῷ στρατεύματι, οἱ *χιονοδρόμοι* χρησιμοποιοῦνται ὡς σύνδεσμοι, ταχυδρόμοι ἢ περίπολοι ἀναγνωρίσεως καὶ πλαγιοφυλακῆς· τοιαῦται περίπολοι καταρτίζονται μόνον ἐκ 4—8 χιονοδρόμων, ἡ μεγαλυτέρα δὲ χιονοδρομοῦσα μονὰς συγκεντρώνει 3—4 ὁμάδας (30 ἄτομα) καὶ δύναται ὑπὸ καλὸν ἀρχηγὸν νὰ διανύσῃ ἡμερησίως ἐπὶ ὀρεινοῦ ἐδάφους 40—60 χλμ. Πρῶτοι κατήρτισαν μονάδας χιονοδρόμων οἱ Νορβηγοὶ τῷ 1710 καὶ οἱ Σουηδοὶ (ἐπὶ Καρόλου ΙΒ΄). Οἱ Ρῶσοι ἐχρησιμοποίησαν τοὺς Φινλανδοὺς τῆς Καραλίας, ἐπιτυχόντας ἐντὸς 29 ὡρῶν πορείαν 860 χλμ. Τέλος ἐν Γαλλίᾳ ἱδρύθη τῷ 1903 ἡ École militaire de ski τοῦ Μπριανσόν, ἐξ ἧς προέρχονται οἱ ὀνομαστοὶ κυνηγοὶ τῶν Ἄλπεων (chasseurs alpins), δι’ ὧν ὁ Μπερνάρ, ἄγων 25 ἄνδρας, διῆλθε τοὺς λαιμοὺς Ἀρσινὲ (2.400 μ.) καὶ Κωτερὲλ (2.080) εἰς 16 ὥρας. Π. Ν. Π.

χιονοθύελλα (ἡ) *[Μετεωρολ.]*. Καλεῖται ἡ θύελλα, ἥτις συνοδεύεται ὑπὸ χιόνος. Συγγενεῖς ὅροι εἶναι παρ’ ἡμῖν: *χιὼν παρασυρομένη, χιὼν συσσωρευομένη, χιονοστιβάς, χιονοκύλινδρος*. Θ. Θ. Φ.

χιονοκοκκίδαι (οἱ) (Chionococcaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χιονόκοκκος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χιονόκοκκος (ὁ) (Chionococcus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χιονοκοκκιδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἀπαντῶντα εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χιονόκοκκος ὁ κλαδωτὸς* (Chionococcus racemosus), δενδρύλλιον ἀναρριχητικὸν μὲ καρπὸν σαρκώδη. Αἱ ῥίζαι του εἶναι χρήσιμοι εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Δ. Ν. Π.

χιονοκρύσταλλος (ὁ) *[Μετεωρολ.]*. Καλεῖται ἡ πλέον τυπικὴ μορφὴ τῶν κρυστάλλων τῆς χιόνος. Οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἑξαγωνικὸν σύστημα, παρουσιάζουσι δ’ ἐν τῷ ἀέρι μεγάλην ἐπιφάνειαν ὑπὸ μικρὰν μᾶζαν. Συχνάκις ἡ ταχύτης τῆς πτώσεως αὐτῶν δὲν φθάνει τὸ μέτρον ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον. Θ. Θ. Φ.

χιονοκύλινδρος (ὁ) *[Μετεωρολ.]*. Μᾶζα χιόνος, σχηματισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἧς αἱ διαστάσεις ποικίλλουσιν ἀπὸ μεγέθους ᾠοῦ μέχρι μικροῦ βαρελλίου. Θ. Θ. Φ.

χιονόλευκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λευκὸς ὡς ἡ χιών, δημοτ. *χιονᾶτος*.

χιονολίσθησις (ἡ) *[Δασ. Ὑδρ.]*. Πρὸς πρόληψιν τῶν ζημιῶν, ἃς αἱ χιονοστιβάδες, ὀλισθαίνουσαι πρὸς τὰ κατάντη, προκαλοῦν εἰς κατῳκημένους τόπους, ἔργα συγκοινωνίας, φυτείας κλπ., παρίσταται ἀνάγκη κατασκευῆς ἔργων ἀνασχετικῶν τῆς φορᾶς των ἢ προληπτικῶν τῆς ἐκκινήσεώς των. Τὰ ἔργα ταῦτα, ἀνάλογα πρὸς τὰ τῆς στερεώσεως τῶν ἐδαφῶν, εἶναι κτιστὰ ἢ ξηρολίθινα, ἢ ἐκ κορμῶν, ἢ ξυλοπλεγμάτων καὶ κατασκευάζονται καθέτως πρὸς τὴν φορὰν τῶν χιονοστιβάδων. Ὅπου εἶναι δυνατή, λόγῳ κλιματικῶν συνθηκῶν, ἐφαρμόζεται καὶ ἡ ἀναδάσωσις τῶν γυμνῶν ἐδαφῶν, ἵνα μελλοντικῶς τὰ δένδρα τοῦ δάσους παρεμβάλλουν ἐμπόδιον. Α. Ε. Κ.

Digitized by Google

χιονολισθητὴρ (ὁ). Ὄχημα, ἑδραζόμενον ἐπὶ δύο παραλλήλων καὶ κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ἀνακεκαμμένων σιδηρῶν ἐλασμάτων ἢ ἐπιμήκων σανίδων (*ὀλισθητήρων*), ἃς συνδέουν ἐγκάρσιαι διαδοκίδες. Διαφέρει τοῦ ἑλκύθρου κατά τε τὸν προορισμὸν (χρησιμοποιούμενον διὰ χειμερινὰς ἀθλοπαιδιάς) καὶ τὸν τρόπον τῆς κινήσεως καὶ διακυβερνήσεως· ταύτην προσδίδει ὁ ἐπιβάτης διὰ προ-

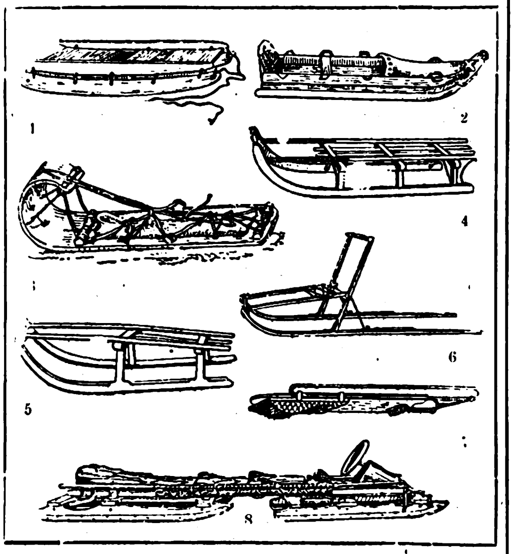

Χιονολισθητῆρες.
[1=Ἐσκιμῴων, 2=λαπωνικός, 3=τομπόγκαν, 4=βαυαρικός, 5=κγιαῖλκε, 6=πεδιλολισθητήρ, 7=σκέλετον, 8=μπόμπ.]

ωθήσεως, χρησιμοποιῶν εἰς μὲν τοὺς ὑψηλοὺς χιονολισθητῆρας τὴν *χιονοδρομικὴν ῥάβδον*, εἰς δὲ τοὺς χαμηλοὺς (ἐξηπλωμένος πρηνής) τοὺς πόδας του. Ἐπικρατέστεροι χιονολισθητῆρες εἶναι, ἐκ τῶν ὑψηλῶν, τὸ σκανδιναυικὸν *κγιαῖλκε* (kjälke), διαστάσεων 2.00×0.30 μ., ἐφ' οὗ ἱππεύει ὁ χιονοδρόμος· ἐκ τῶν χαμηλῶν, τὸ ριψοκίνδυνον ἄλπειον *σκέλετον* (skeleton), ἐκ σφυρηλάτου χάλυβος, βάρους 10—50 χλγρ., ἐφ' οὗ ὁ χιονοδρόμος ἐπιβαίνει πρηνὴς καὶ φέρων κνημῖδας, χειρίδας, κράνος καὶ ὑποδήματα μετὰ κεντριστῆρος· ἐκ δὲ τῶν μέσων, τὸ ἑλβετικὸν *luge*, διὰ πρηνῆ ἢ καθήμενα (μῆκος 0.80 μ. ἢ 1.20 μ.) πρόσωπα (ἓν ἢ δύο), ἔχον βάρος 4—5 χλγρ. Ἰδιότυποι χιονολισθητῆρες εἶναι τὸ ἰνδοκαναδικὸν *τομπόγκαν* (toboggan), ἑδραζόμενον ἐπὶ μονομεροῦς ὀλισθητῆρος (0.90—2.45×0.30—0.90 μ.)· ὁ *πεδιλολισθητήρ* (rennwolf), ἔχων μῆκος 2 μ. καὶ βάρος 7 χλγρ. καὶ συνιστώμενος διὰ παιδιὰ καὶ γυναῖκας, καὶ τὸ προσφιλὲς *μπόμπ* (bobsleigh), συγκείμενον ἐξ ἐπιμήκους ἑδράνου (1.65—4.45 μ.) ἐφ' οὗ ἱππεύουν 4—6 πρόσωπα (πλήρωμα)· τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ δύο ζευγῶν ὀλισθητήρων, ὧν ὁ πρῶτος διευθύνεται διὰ βολάν, χειριζομένου παρὰ τοῦ πρώτου ἐπιβάτου (κυβερνήτου). Π. Ν. Π.

χιονόλυτος, ἡ χιονόλυτον [*Μετεωρολ.*]. Καλεῖται (κοιν. *χιονόνερο*) ὁ ὑετὸς βροχῆς καὶ χιόνος ὁμοῦ ἢ ὑετὸς ἐκ τακείσης ἐν μέρει χιόνος. Εἰς τοὺς μετεωρολογικοὺς σταθμούς, συμφώνως τῇ ἀποφάσει τοῦ ἐν Ρώμῃ τῷ 1913 συνελθόντος μετεωρολογικοῦ συνεδρίου, αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς παρατηρεῖται ὑετὸς ὑπὸ μορφὴν χιονολύτου, ὑπολογίζονται ὡς ἡμέραι χιόνος. Θ. Θ. Φ.

χιονομετρία (ἡ). Καλεῖται τὸ τμῆμα τῆς μετεωρολογίας, ὅπερ πραγματεύεται τὴν μέτρησιν τῆς χιόνος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Ἡ χιὼν δύναται νὰ μετρηθῇ διὰ τοῦ ἰσοδυνάμου ὕψους τοῦ ἐκ τῆς τήξεως αὐτῆς προερχομένου ὕδατος, συνεπῶς ἀρκεῖ νὰ ὑποδεχθῇ τις τὴν χιόνα ἐντὸς βροχομέτρου, νὰ ἀφήσῃ νὰ ταχῇ αὕτη καὶ εἶτα νὰ μετρήσῃ τὸ ὕψος αὐτῆς, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ βροχῆς. Ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρει ἐπίσης, ἰδίᾳ διὰ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογάς, ἡ μέτρησις τοῦ πάχους τοῦ στρώματος τῆς πεσούσης χιόνος, ἥτις παρουσιάζει μεγάλας δυσκολίας. Εἶναι δυνατὴ μόνον εἰς ἐκτεταμένας πεδιάδας, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐμπόδιόν τι, ἔστω καὶ λίαν μικρόν. Ἐπὶ πεδίου ἐλαφρῶς ἀνωμάλου καὶ κατ' ἰσχυρότερον λόγον ἐπὶ τῶν ὀρέων, τὸ ὕψος τῆς χιονοστιβάδος εἶναι τοσοῦτον μεταβλητόν, ὥστε ἡ μέτρησις αὐτοῦ ἀποβαίνει ἄνευ σημασίας. Ἡ συνήθης πυκνότης χιόνος ἀναλογεῖ περὶ τὸ 0,1, δηλαδὴ στρῶμα χιόνος ὡρισμένου πάχους παρέχει διὰ τῆς τήξεως ὕψος ὕδατος δεκαπλάσιον· οὕτω χιὼν πάχους 1 ἑκ. (10 χμ.) ἀντιστοιχεῖ κατὰ μέσον ὅρον πρὸς 1 χμ. ὕψος βροχῆς. Λόγῳ τῆς μεταβλητότητος τῆς πυκνότητος τῆς χιόνος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθῇ ἀκριβῶς ἡ ἔντασις τῆς χιονοπτώσεως ἄλλως παρὰ μόνον διὰ τοῦ ἐκ τῆς τήξεως παρεχομένου ὕδατος. Εἰς τὰ μέσα πλάτη, ὅταν ἡ θερμοκρασία κυμαίνεται περὶ τὸ μηδέν, ἡ χιὼν πίπτει ἀνάμεικτος μεθ' ὕδατος, ὁπότε εἶναι ἀδύνατον νὰ μετρηθῇ κεχωρισμένως. Ἐν τοῖς μετεωρολογικοῖς σταθμοῖς ἡ παρατήρησις τῆς χιόνος γίνεται ὡς ἀκολούθως: α') Παρατηροῦμεν τὴν ὥραν τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους αὐτῆς καὶ σημειοῦμεν τοῦτο, ὡς καὶ τὴν ὀλικὴν διάρκειαν αὐτῆς, ἐν ταῖς στήλαις τῆς βροχῆς τοῦ βιβλίου τῶν παρατηρήσεων τοῦ σταθμοῦ· ἐὰν δὲ ἡ πτῶσις τῆς χιόνος εἶναι διαλείπουσα καὶ ἡ διάρκεια αὐτῆς δυσπροσδιόριστος, τίθεται ἐρωτηματικὸν (;) ἐν τῇ στήλῃ τῆς διαρκείας. β') Ἡ παρατήρησις τῆς χιόνος γίνεται συγχρόνως μετὰ τῶν λοιπῶν στοιχείων. γ') Ὅταν ἡ ποσότης τῆς πεσούσης χιόνος εἶναι ὀλίγη, ἡ παρατήρησις αὐτῆς συνίσταται εἰς μόνην τὴν διὰ τοῦ βροχομέτρου ἐκτίμησιν τοῦ ἐκ τῆς τήξεως αὐτῆς προερχομένου ὕδατος. δ') Ὅταν ἡ ποσότης τῆς πεσούσης χιόνος εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε τὸ πάχος τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς στρώματος αὐτῆς νὰ δύναται νὰ μετρηθῇ, ὁ παρατηρητής, πλὴν τῆς διὰ τοῦ βροχομέτρου παρατηρήσεως, ὀφείλει νὰ μετρήσῃ καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἐπὶ ὁριζοντίου ἐδάφους στρώματος αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο βυθίζει ἐντὸς αὐτοῦ καταχορύφως, ἐν τῷ μέσῳ ἐπιπέδου καὶ ὁριζοντίου ἐδάφους, καὶ εἰς μέρος ἔνθα ἡ ἐπιφάνεια τῆς χιόνος εἶναι ὡσαύτως ὁριζόντιος καὶ ὁμαλή, ξυλίνην ῥάβδον, διῃρημένην εἰς ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, καὶ σημειοῖ τὸ ὑπ' αὐτῆς δεικνυόμενον πάχος τοῦ στρώματος. Ἡ παρατήρησις αὕτη γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς χιόνος, ὡς καὶ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, μέχρι τελείας τήξεως τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στρώματος τῆς χιόνος. ε') Τὸ διὰ τοῦ βροχομέτρου μετρούμενον καὶ ἐκ τήξεως τῆς χιόνος προερχόμενον ὕδωρ ἐγγράφεται εἰς χιλιοστὰ καὶ δέκατα τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου ἐν τῇ στήλῃ τῆς βροχῆς τοῦ βιβλίου τῶν παρατηρήσεων τοῦ σταθμοῦ. Ἡ χιών, ἡ τηχομένη κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτῆς, θεωρεῖται καὶ ἐγγράφεται ὡς βροχή· ἐνῷ ἡ μετὰ τὴν πτῶσίν της τηχομένη θεωρεῖται καὶ ἐγγράφεται ὡς χιών. Θ. Θ. Φ.

χιονόμετρον (τὸ) [*Μετεωρολ.*]. Ὄργανον χρησιμεῦον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ποσότητος τῆς χιόνος τῆς πεσούσης εἰς τόπον τινὰ ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα. Πρὸς μέτρησιν τῆς χιόνος εἰς τὰς κατῳκημένας περιοχὰς χρησιμοποιεῖται: α') Ἡ *τράπεζα τῆς χιόνος*. β') Τὸ *γερμανικὸν χιονόμετρον τ. ῦ* Hellmann. γ') Τὸ *κανιστροειδὲς χιονόμετρον* ἢ *χιονόμετρον τοῦ Ἀγγὸ* (Angot). Ἐπειδὴ τὰ ἀτμοσφαιρικὰ κατακρημνίσματα μετροῦνται τῇ βοηθείᾳ τοῦ βροχομέτρου, διὰ τοῦτο τὰ ἀποτελέσματα τῶν μετρήσεων διὰ τῶν ἀνωτέρω τύπων χιονομέτρων συγκρίνονται πρὸ τὸ βροχόμετρον πάντοτε.

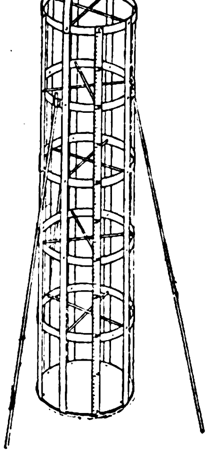

Χιονόμετρον A. Angot.

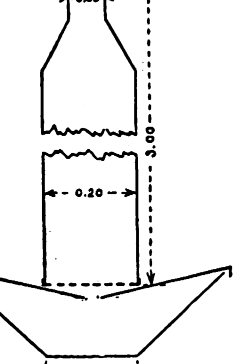

Χιονόμετρον Vallot.

Πρὸς μέτρησιν τῆς χιόνος εἰς τοὺς ἀκατοικήτους τόπους χρησιμοποιοῦνται: 1) Τὸ *χιονόμετρον τοῦ Βωσσενὰ* (Vaussenat). 2) Τὸ *χιονόμετρον τοῦ Ζοζὲφ Βαλλὸ* (Joseph Vallot)· καὶ 3) Τὸ *χιονόμετρον τοῦ Μουζὲν* (Mougin). Θ. Θ. Φ.

χιονόπαππος (ὁ) (Chionopappus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἀνεπτυγμένας πόας ἀπαντώσας εἰς τὸ Περού. Δ. Ν. Π.

χιονοπέδιλον (τό). Πλατύμορφον κάττυμα, στερεούμενον ὑπὸ τὰ ὑποδήματα πρὸς εὐκολωτέραν βάδισιν ἢ ὀλισθησιν ἐπὶ χιονοσκεποῦς ἐδάφους. Ὁ σκανδιναυικὸς τύπος χιονοπεδίλου (*σκί*, ski=σανίς) εἶναι ἐπιμήκης στενὴ σανὶς (πλάτος 0,10 μ. εἰς τὸ μέσον καὶ 0,06 μ. εἰς τὰ ἄκρα, πάχος 0,03, μῆκος ἴσον πρὸς τὸ σῶμα τοῦ χιονοδρόμου ἔχοντος τὰς χεῖρας ἀνατεταμένας ἤτοι 2—3 μ.) ἐκ ξύλου μελίας (ἢ τοὐλάχιστον ὀρεινῆς σφενδάμνου καὶ σουηδικῆς σημύδας), ἔχουσα ἐλαφρῶς ἀνακεκαμμένα τὰ ἄκρα καὶ φέρουσα κατὰ τὸ μέσον τῆς ἄνω ἐπιφανείας πλάκα μεταλλικήν, ἐλαστικὴν ἢ ἐκ λινολαίου, ἐφ' ἧς γίνεται ἡ πρόσδεσις (διὰ πορπῶν, ἱμάντων, ἐλατηρίων κ. ἄ.) κατὰ διαφόρους μεθόδους, ὧν ἀνωτέρα εἶναι ἡ μέθοδος Huifeld. Ὁ ἰνδοκαναδικὸς τύπος (*ρακέττα*, raquetta) εἶναι στεφάνη ξυλίνη ἢ μεταλλική, περιστέφουσα πλέγμα συρμάτινον ἢ σχοίνινον καὶ ἔχουσα σχῆμα στρογγύλον ἢ ᾠοειδὲς (μῆκος 1 μ.). Τὸ σκὶ εἶναι κυρίως χιονοπέδιλον ὀλισθήσεως, μὲ κύρια γνωρίσματα λείαν ἐπιφάνειαν, ἐλαφρότητα καὶ ἐλαστικότητα, ἐ φ ἡ ρακέττα χρησιμοποιεῖται πρὸς βάδισιν. Τὰ σκὶ εἶναι ἐπινόησις παναρχαία τῶν πρωτοσιβηρικῶν καὶ μογγολικῶν φύλων, εἰσαχθεῖσα εἰς Σκανδιναυίαν διὰ τῶν Λαπώνων. Χρησιμοποιοῦνται τῇ βοηθείᾳ χιονοδρομικῆς ῥάβδου διὰ τὴν ἀθλοπαιδιὰν τῆς χιονοδρομίας καὶ πρακτικῶς ὑπὸ τῶν

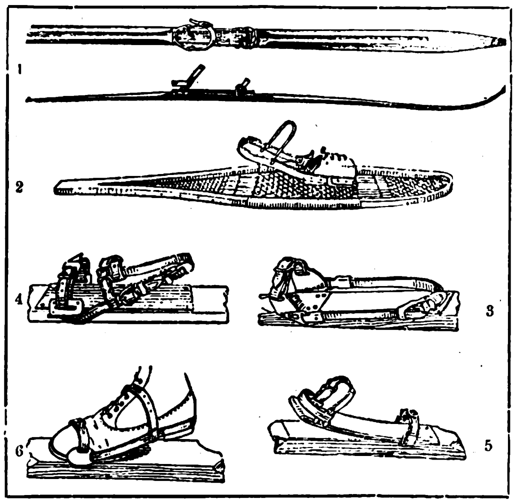

Χιονοπέδιλα.
[1=νορβηγικὸν ἐν κατόψει καὶ πλαγιόψει, 2=καναδικόν, 3—6=τύποι προσδέσεως νορβηγικοῦ χιονοπεδίλου: Huitfeld, πλαγιόδεσις, λαπωνικὴ δέσις, διὰ κινητοῦ καττύματος.]

πολικῶν ἐξερευνητῶν, τῶν ὀρεινῶν ταχυδρόμων, καὶ ἐν τῷ στρατεύματι. Αἱ ρακέτται εἶναι ἐπινόησις τῶν Ἐρυθροδέρμων κυνηγῶν τοῦ Καναδᾶ. Π. Ν. Π.

χιονορραγία (ἡ), καὶ *χιονοθλασία* [*Δασολ.*]. Φθορὰ τῶν δασῶν προερχομένη ἐκ πτώσεως ἀφθόνου χιόνος. Ἡ ἐπὶ τῶν κλάδων καὶ κλώνων συσσωρευομένη χιὼν προκαλεῖ ἀρχικῶς κάμψιν, ἐνδεχομένως δὲ καὶ θραῦσιν αὐτῶν. Ἂν τὸ ριζικὸν σύστημα τῶν δένδρων εἶναι ἀβαθές, τότε δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἀνατροπὴ αὐτῶν ἀπὸ ρίζης. Εὐαισθητότερα εἶναι τὰ δένδρα τὰ διατηροῦντα φύλλωμα καὶ τὸν χειμῶνα (ἀειθαλῆ πλατύφυλλα καὶ κωνοφόρα). Αἱ χιονορραγίαι προκαλοῦν ἀνωμαλίας εἰς τὴν τήρησιν τοῦ διαχειριστικοῦ σχεδίου, πτῶσιν τιμῶν, κίνδυνον ἐμφανίσεων ἀσθενειῶν, ἐντόμων κλπ. Α. Ε. Κ.

χιονοσκεπής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ σκεπασμένος, ὁ κεκαλυμμένος ἀπὸ χιόνι: «αἱ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου».

—**χιονοσκεπὲς ἔδαφος** [*Μετεωρολ.*]. Τὸ ὑπὸ χιόνος καλυπτόμενον ἔδαφος. Διεθνὲς σύμβολον αὐτοῦ εἶναι 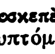. Ἀπὸ ἀπόψεως γεωργικῆς μετεωρολογίας τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι ἓν τῶν χρησιμωτέρων, διότι μία τῶν σπουδαιοτέρων ἰδιοτήτων τῆς χιόνος εἶναι ἡ κακὴ θερμικὴ αὐτῆς ἀγωγιμότης, ἥτις εἶναι δισχιλιάκις μικροτέρα τῆς τοῦ χαλκοῦ, τρὶς τῆς τοῦ ὕδατος καὶ δεκάκις τῆς τοῦ συμπαγοῦς πάγου. Συνεπῶς ἡ χιὼν ἀσκεῖ εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, ἰδίᾳ ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι ξηρόν. Ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ καιροῦ, τὸ χιονοσκεπὲς ἔδαφος παίζει σπουδαῖον ρόλον κατὰ τὰς ἀντικυκλωνικὰς καταστάσεις. Τὰ κατώτερα στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας ψύχονται ὑπὸ τοῦ χιονοσκεποῦς ἐδάφους καὶ συμπυκνοῦσι τὴν ὑγρασίαν αὐτῶν κατὰ τὴν νύκτα, ὑπὸ μορφὴν ὀμίχλης, ἥτις εἰς τὰς πεδιάδας ἀνυψοῦται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, σχηματίζουσα νέφη. Θ. Θ. Φ.

χιονοστεφής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ἐπὶ ὀρέων, ὁ ἐστεμμένος ὑπὸ χιόνων, ὁ ἔχων τὰς κορυφὰς κεκαλυμμένας ὑπὸ χιόνων.

χιονοστιβάς, —άδος (ἡ) [*Μετεωρολ.*]. Στιβὰς ἐκ χιόνος. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἑρμηνεύουσί τινες τὸ ἀγγλικὸν «Snow-rollers», ἐν ἄλλοι μὲν ἀποδίδουσι διὰ τοῦ ὅρου *χιονοκύλινδρος*, ἄλλοι δέ, μὴ δεχόμενοι παντελῶς τὸν ὅρον χιονοστιβάς, ἀντικαθιστῶσι τοῦτον διὰ τῶν ὅρων *χιὼν παρασυρομένη* καὶ *χιὼν συσσωρευομένη*. Θ. Θ. Φ.

χιονοστρόβιλος (ὁ) [*Μετεωρολ.*]. Ἄνεμος συνοδευόμενος ὑπὸ ἀνυψουμένης καὶ στροβιλιζομένης χιόνος. Θ. Θ. Φ.

χιονόσφαιρα (ἡ)· σφαῖρα χιόνος. κοιν. *χιονιά*.

χιονόφιλος (ὁ) (Chionophilus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γυρωφαδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χιονόφιλος ὁ Ἰαμέσιος* (Chionophilus Jamesii), ἰθαγενὴς πόα τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, καλλιεργουμένη πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

χιονοχάλαζα (ἡ) *[Μετεωρολ.]*. Ἀτμοσφαιρικὸν κατακρήμνισμα, πῖπτον ὑπὸ μορφὴν μικρῶν σφαιριδίων πάγου σπογγώδους, ψαθυροῦ, λευκοῦ καὶ ἀδιαφανοῦς. Οἱ κόκκοι χιονοχαλάζης φαίνονται ὡς σταγόνες βροχῆς πηχθεῖσαι, ἡ δὲ ἀδιαφάνεια αὐτῶν ὀφείλεται εἰς πολυαρίθμους μικρὰς φυσαλλίδας ἀέρος, διεσκορπισμένας ἐντὸς τῆς μάζης αὐτῶν. Ἡ χιονοχάλαζα συνοδεύεται γενικῶς ὑπὸ νιφάδων χιόνος, αἵτινες συχνάκις ἐξακολουθοῦσι πίπτουσαι καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς πτώσεως τῆς χιονοχαλάζης. Ἐκτὸς τῆς χιόνος συνοδεύει τὸ φαινόμενον καὶ ἄνεμος καὶ βροχή. Ἡ χιονοχάλαζα ὁμοιάζει περισσότερον πρὸς συσσωρευμένην χιόνα παρὰ πρὸς χάλαζαν. Κατὰ τὸν Wegener παρατηροῦνται δύο εἴδη χιονοχαλάζης, ἅτινα ἀναλογοῦσι τὸ μὲν πρὸς ὁμιχλοκρυστάλλους, τὸ δὲ πρὸς τὴν πάχνην. Σημειοῦται διὰ τοῦ συμβόλου: Δ. Θ. Θ. Φ.

Χιονόχωρον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 248, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Δερβέσανη*, 601. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρλῆ-κιοϊ*.

χιονώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πλήρης χιόνος, ὁ μετὰ χιόνων: «χιονώδης καιρός»· ‖ ὁ λευκὸς ὡς χιών, χιονᾶτος.

χιονωλένη (ἡ) (Chionolene) *Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Χίος. Μία τῶν μεγαλυτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου, κειμένη ἐγγὺς τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατέναντι τῆς χερσονήσου τῆς Ἐρυθραίας, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ φερωνύμου αὐτῇ διαύλου. Ἔχει ἔκτασιν 858 τ. χλμ., πληθυσμὸν δὲ 73.452 κατοίκων (1928). Πολιτικῶς ἀποτελεῖ τὸν ὁμώνυμον νομόν, εἰς ὃν ὑπάγονται, πλὴν τῆς νήσου, καὶ αἱ νῆσοι Ψαρά, Ἀντίψαρα, Οἰνοῦσαι καί τινες παρ' αὐτὴν ἀκατοίκητοι. Ὁ νομὸς οὗτος ἔχει ἔκτασιν 918 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν (1928) 76.680 κατοίκων, πρωτεύουσαν δὲ τὴν πόλιν *Χίον* (κοιν. *Χώραν*).

Ἡ λέξις *Χίος* εἶναι πιθανώτατα φοινικικὴ ἢ συριακή, σημαίνουσα τὴν *μαστίχην* ἢ τοὺς *ὄφεις*. Οἱ ἀρχαῖοι παρῆγον τὸ *Χίος* ἀπὸ τῆς νύμφης *Χιόνης*, κόρης τοῦ μυθικοῦ βασιλέως καὶ οἰκιστοῦ τῆς νήσου Οἰνοπίωνος, ἢ ἐκ πεσούσης πολλῆς χιόνος. Ἐλέγετο καὶ *Πιτυοῦσα*, διὰ τὸ ἐξόχως πιτυοφόρον τοῦ ἐδάφους, καὶ *Ὀφιοῦσα*, διὰ τὸ πλῆθος τῶν λυμαινομένων αὐτὴν ὄφεων, καὶ *Αἰθάλη*, διὰ τὸ ἡφαιστειογενὲς τοῦ ἐδάφους, καὶ *Μάκρις*, διὰ τὸ σχῆμα τῆς νήσου (περσ. λέγεται Sejex, ἀραβ. Dschesirat-al Mastiki καὶ τουρκ. *Σακὶζ Ἀδασὶ* =νῆσος τῆς μαστίχης). Α. Ν. Π.

— *[Γεωλογ.]* Αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς νήσου ἐπλουτίσθησαν καὶ συνεπληρώθησαν τελευταίως πολύ, χάρις εἰς τὰς ἐρεύνας τῶν ἐτῶν 1920—1927 τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Κτενᾶ.

Αἱ διαπλάσεις, αἱ λαμβάνουσαι μέρος εἰς τὴν γεωλογικὴν κατασκευὴν τῆς νήσου, εἶναι:

α) Τοῦ *παλαιοζωϊκοῦ*: ἡ *δεβόνιος*, ἀντιπροσωπευομένη ἀπὸ στρώματα σχιστῶν, γραουβάκων μετὰ κερατολίθων, φθανιτῶν, ἀρκοσῶν μετὰ διαβασικῶν λατυποπαγῶν καὶ μετ' ἀσβεστολιθικῶν φακῶν, ἐγκλειόντων ἐνίοτε κοράλλια (ΒΔ. τμῆμα τῆς νήσου μετὰ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τῆς Ἀμανῆς)· ἡ *λιθανθρακοφόρος* ἢ μᾶλλον *περμολιθανθρακοφόρος*, ἀντιπροσωπευομένη ἀπὸ σχίστας, γραουβάκας καὶ φθανίτας, λάβας ἡφαιστείους καὶ τόφους, ψαμμίτας καὶ κροκαλοπαγῆ (μετὰ φακῶν λιθανθράκων), ἀσβεστολίθους μετὰ φουσουλινιδῶν καὶ προδούκτων (Β. ἥμισυ τῆς νήσου).

β) Τοῦ *μεσοζωϊκοῦ*: ἐκ τῶν διαπλάσεων τοῦ ἀθροίσματος τούτου μεγάλην ἔκτασιν παρουσιάζει ἡ τριάσιος, καταλαμβάνουσα τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐπιφανείας τῆς νήσου καὶ ἀντιπροσωπευομένη ἀπὸ ἀσβεστολίθους ἀμμωνιτοφόρους (βερφένια στρώματα τῆς Μαρμαροτραπέζης καὶ τοῦ Κεφαλοβουνίου), κροκαλοπαγῆ, ψαμμίτας μετὰ κερατολίθων, ἀσβεστολίθους καὶ δολομίτας μετὰ μεγαλοδόντων καὶ δικεροκαρδίων (ἀσβεστολιθικὸν καὶ δολομιτικὸν κάλυμμα τοῦ Αἴπους), μάργας μετὰ τριγωνοδόντων.

γ) *Τοῦ καινοζωϊκοῦ*: στρώματα μαργῶν, ἀργίλων, ἄμμων, ἀσβεστολίθων μαργαϊκῶν μετ' ἀπολιθωμάτων γλυκέων ὑδάτων (πλανόρβις, λιμναία, βιθυνία κτλ.). κλτ. καταλαμβάνουν ἐπὶ τῆς νήσου τὴν μεταξὺ Ἁγ. Ἑλένης καὶ τῆς κοιλάδος Καλαμωτῆς ἔκτασιν, ὡς καὶ στενὴν παραλιακὴν ζώνην εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου μεταξὺ τῆς πεδιάδος Λεχωνιᾶς καὶ τοῦ λιμένος Καστρί. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν χωρίων Νένητα, Πατρικά, Καταρράκτης καὶ Μερμήγκι ἐμφανίζονται καὶ κοιτάσματα λιγνίτου.

δ') *Ἡφαιστειογενῆ* νεώτερα πετρώματα ἀποτελοῦσι τοὺς δόμους τῶν Ἁγ. Πάντων (δελλενίτης), τοῦ Ἀντιστρόβιλα (αὐγιτικὸς ἀνδεσινικὸς ἀνδεσίτης), τοῦ Πρ. Ἠλία (ἀλκαλικὸς ρυόλιθος) καὶ τοῦ Ψάρωνα (ἀνδεσινικὸς δακιτοειδής). Γ. Κ. Γ.

Σεισμοί. Ἡ Χίος εἶναι τόπος κατ' ἐξοχὴν σεισμοπαθής. Εἰς πλεῖστα μέρη τῆς νήσου εἶναι καταφανεῖς αἱ πτώσεις τῶν βράχων, αἱ ἀποσπάσεις τῶν χωμάτων, ρήγματα, καθιζήσεις, ἀποτελέσματα τρομερῶν σεισμῶν τοῦ ἐδάφους της. Ἡ Χίος δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἀκτῖνα τῶν δονήσεων τὴν σείουσαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὴν δυτικωτέραν Μικρασιατικὴν καὶ τὰς γειτονικὰς νήσους. Σεισμοὺς καταστρεπτικοὺς διὰ τὴν Χιον ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Δίων ὁ Κάσσιος κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Τιβερίου. Ἐπίσης σεισμὸς καταστρεπτικὸς ἀναφέρεται τῷ 1389, κατὰ τὸν ὁποῖον κατεστράφησαν καὶ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου τῆς Χίου, ναοὶ καὶ πλεῖσται οἰκίαι. Ἄλλος σεισμὸς ἐγένετο τῷ 1546, καταστρεπτικὸς ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῶν Μαστιχοχώρων. Ὁ καταστρεπτικώτερος τῶν σεισμῶν τῆς Χίου ἐγένετο τὴν 22αν Μαρτίου 1881, κατὰ τὸν ὁποῖον 3.550 ἄνθρωποι ἐφονεύθησαν καὶ 1.320 ἐπληγώθησαν, αἱ πλεῖσται δὲ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων τοῦ κέντρου καὶ τῶν Μαστιχοχώρων κατεστράφησαν. Λόγῳ τῶν συχνῶν σεισμῶν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς νήσου ἠναγκάζοντο νὰ ζητῶσιν ἄσυλον εἰς τὴν ὕπαιθρον, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «οἱ Χιῶτες παίρνουν τὰ βουνά».

Μάρμαρα. Οἱ Χίοι ἐκαυχῶντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν πολύτιμον καὶ ποικίλην ὕλην τειχοδομίας τῆς πόλεώς των. Κυριώτερον λατομεῖον εἶναι τὸ *Λαιόμι* πρὸς Β. τῆς πόλεως, ὅπου ἐξάγονται μάρμαρα, τῶν ὁποίων τὸ χρῶμα εἶναι ὑπέρυθρον ἢ μᾶλλον ποικίλη σύνθεσις λευκοῦ, ροδίνου καὶ ἐρυθρίζοντος χρώματος, τὸ ὁποῖον τόσον ἐπῄνει ὁ Πλίνιος. Τὸ μάρμαρον τοῦ Λατομείου εἶναι σκληρὸν ὡς τὸ Πεντελικόν.

Χία γῆ. Ταύτης ἐποιοῦντο μεγάλην χρῆσιν εἰς τὴν φαρμακευτικὴν καὶ εἰς τὴν πλύσιν ἀντὶ σάπωνος, λόγῳ δὲ τῆς γλοιώδους συστάσεώς της εἶχε καὶ σφραγιστικὴν ἰδιότητα. Ἐκ ταύτης κατεσκευάζοντο τὰ περίφημα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα *χῖα κεράμια*. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη ἐν Χίῳ. Κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἀνεπτύχθη ἐν Χίῳ ἡ κεραμοποιία καὶ ἡ πλινθοποιία ὑπὸ τῆς ἑταιρείας «Κεραμεῖα Χίου Α. Ε.» τῶν ἀδελφῶν Μιχάλου, μιᾶς τῶν ἀρίστων ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ εἴδους των.

Ἰαματικὰ λουτρὰ ὑπάρχουν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Χίου. Περιφημότερα εἶναι τὰ τοῦ Κεράμου (τ' Ἁγιάσματα), τῆς Ἁγίας Ἑλένης. Α. Ν. Π.

— *[Φυσ. Γεωγρ.]* Ἡ *Χίος* κεῖται ἐγγύτατα τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατέναντι τῆς χερσονήσου τῶν Ἐρυθρῶν, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τοῦ διαύλου τῆς Χίου, καλουμένου κοινῶς *μπογάζι τοῦ Τσεσμὲ* καὶ ἔχοντος πλάτος 6 μιλλίων. Αἱ γεωγραφικαὶ συντεταγμέναι τῆς νήσου εἶναι 38° 28' Β. πλάτους καὶ 26° Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Γειτονεύει πρὸς Β. μετὰ τῆς νήσου Λέσβου ἧς ἀπέχει 27 μίλλια, πρὸς Ν. μετὰ τῆς Ἰκαρίας (31 μίλλια) καὶ πρὸς Δ. μετὰ τῶν Ψαρῶν (11 μίλλια). Ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, διήκει δὲ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἐπὶ μήκους 27 μιλλίων καὶ ἔχει πλάτος ἐν μὲν τῷ βορείῳ τμήματι 15 μιλλίων, ἐν τῷ κέντρῳ 7 μιλλίων καὶ ἐν τῷ νότῳ 12 ½ μιλλίων. Τὸ ἀνάπτυγμα τῆς ἀκτογραμμῆς της ἀνέρχεται εἰς 213 χλμ., τὸ δὲ ἐμβαδόν της εἰς 829 τ. χλμ. Εἶναι νῆσος ὀρεινή, διασχιζομένη ἀπὸ Β. πρὸς Ν ὑπὸ ὀροσειρᾶς, ταπεινουμένης πρὸς Ν. εἰς βουνολοφώδη περιοχήν, τὴν τῶν Μαστιχοχωρίων. Ὑψηλότερον ὄρος τῆς Χίου εἶναι τὸ *Πεληναῖον* (1.297 μ.), ὑψούμενον ἐν τῷ βορείῳ αὐτῆς τμήματι, παρ' αὐτὸ δὲ ἡ *Ἀμανὴ* πρὸς τὰ βορειοδυτικά, τὸ *Αἶπος* (600 μ.) πρὸς Α., τὸ *Προβάτιον* ἢ *Προβατᾶς* (800 μ.) ἐν τῷ κέντρῳ, τὸ *Πλατάνι* (900 μ.), ὁ *Κοχλιᾶς* (700 μ.) καὶ τὸ *Λεπρὸν* (650 μ.). Οἱ ποταμοὶ εἶναι γενικῶς βραχεῖς καὶ χειμαρρώδεις μὲ κοίτην μᾶλλον στενὴν καὶ πλήρη λίθων.

Αἱ ἀκταὶ τῆς νήσου σχηματίζουσι νοτιωτάτην ἐσχατιὰν τὸ ἀκρωτήριον *Μάστιχο*, κατέναντι τῆς ὁποίας ἀναδύεται ἡ νησὶς *Βενέτικο*, νοτιοδυτικὴν τὸ ἀκρωτήριον *Μεστά*, βορείαν τὸ ἀκρωτήριον *Ἀναπόμερα* ἢ *Ἐπανωχώρι*, βορειοανατολικὴν τὸ *Καμινάκι* ἢ *Ἁγίαν Παρασκευήν*, ἀντικρύζουσαν τὰς Οἰνούσας, ἀνατολικὴν τὰς τρεῖς ἄκρας *Ἁγίαν Ἑλένην*, *Πούνταν* καὶ *Ἁγίαν Ἑρμιόνην*, νοτιοανατολικὴν δὲ τὸ ἀκρωτήριον τῶν *Γριδιῶν*. Σημαντικὸν ἐπίσης ἀκρωτήριον εἶναι τὸ ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς δυτικῆς παραλίας καὶ κατέναντι τῶν Ψαρῶν *Ἅγιος Νικόλαος* (ἀρχ. *Μέλαινα ἄκρα*). Κόλπους σχηματίζουσι τὰ παράλια τῆς νήσου τὸν τῆς *Καλαμωτῆς*, κείμενον ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Μάστιχο, καὶ σχηματίζοντα κατὰ τὸν μυχόν του ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς, τὸν *λιμένα τῆς Χίου*, τὸν ὅρμον *Παντουκινός*, κατὰ τὸ στόμιον τοῦ ὁποίου ἀναδύεται ἡ νησὶς *Ἅγιος Στέφανος*, τὸν κόλπον *Κολοκυθιᾶς*, ἐν τῇ ΒΑ. παραλίᾳ, σχηματίζοντα ἐν τῷ μυχῷ αὐτοῦ τοὺς ὅρμους *Δελφινιοῦ* καὶ *Λαγκάδα*, τὸν κόλπον τῶν *Καρδαμύλων*, ἀνοιγόμενον βορειότερον τοῦ πρώτου καὶ χωριζόμενον διὰ τῆς νησῖδος *Μαργαρίτα* εἰς δύο ὅρμους, τὰ *Μάρμαρα* καὶ τὸν *Παραπάντων* καὶ τὸν ἀναπεπταμένον κόλπον τῆς *Βολισσοῦ*, ἐν τῷ μέσῳ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου, σχηματίζοντα ὀκτὼ κατὰ σειρὰν ἐλάσσονας ὅρμους, ἐν οἷς οἱ: *Ἀλύντα*, *Λιθὶ* καὶ *Πασαλιμάνι*. Τέλος ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ παραλίᾳ σχηματίζονται οἱ λιμένες *Φανά*, *Ἐμποριὸς* καὶ *Ἁγία Δύναμις*.

Τὸ *κλῖμα* εἶναι γενικῶς ὑγιεινόν, εὐκραέστατον, ἐπαινούμενον παρὰ τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ Γαληνοῦ καὶ τοῦ Πλινίου. Σπανιώτατα ἐνσκήπτει ἐπὶ τῆς νήσου δριμὺς χειμών, ὁ ὁποῖος ἀποβαίνει καταστρεπτικὸς εἰς τὴν γεωργίαν (1849, 1932). Τὸ θέρος δὲν παρουσιάζει τὴν μεγάλην θερμότητα ἄλλων τόπων τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Τὸ νότιον τμῆμα τῆς νήσου, τὰ *Μαστιχόχωρα*, ἔχουν ἠπιώτερον κλῖμα.

Χαρτογραφία. Ἐκτὸς τῶν χαρτῶν τῶν εὑρισκομένων εἴς τινας περιηγητάς, ὑπάρχουσιν οἱ ἑξῆς χάρται: 1) τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου ὑπ' ἀριθ. 1645 τοῦ ἔτους 1835, 2) τοῦ *Δ. Φκιαρογιαννίδου*, 3) τοῦ *Ἀλεξ. Πασπάτη* εἰς τὸ «Χιακόν του Γλωσσάριον» (1888), 4) τοῦ *Kiepert*, 5) τοῦ *Teller* (1880), 6) τοῦ *Κ. Κτενᾶ* γεωλογικός, 7) τοῦ *Κ. Κανελλάκη* (1904), 8) τοπογραφ. τοῦ *Ν. Πλαστήρα* καὶ *Δ. Ψαλλίδα*, 9) τῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ, συμπληρώσας τὸν προηγούμενον.

Λευκώματα. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐράνων ὑπὲρ τῶν σεισμοπαθῶν τοῦ 1881 ἐδημοσιεύθη πολυτελέστατον λεύκωμα, περιέχον τὰ χαρακτηριστικώτατα παθόντα ἐκ τοῦ σεισμοῦ τμήματα τῆς Χίου. Ὁ Perilla, ὑπὸ τὸν τίτλον «Chio l'île heureuse» (1928), ἐδημοσίευσε πλὴν ἄλλων καὶ διαφόρους εἰκόνας τῆς Χίου.

Συστηματικὴν ἐργασίαν παρέσχον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ Γεώργ. Τσίμας καὶ Περικλ. Παπαχατζιδάκης, ἐκδώσαντες δύο τεύχη τοῦ λευκώματος τῆς Χίου.

Ὁ ἐκδοθεὶς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ διεθνοῦς βυζαντινολογικοῦ συνεδρίου τοῦ 1930 ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Α. Ὀρλάνδου δεύτερος τόμος τῶν Monuments Byzantines de Chio περιλαμβάνει κυρίως εἰκόνας καὶ σχεδιαγράμματα τῶν χριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν μνημείων τῆς Χίου. Α. Ν. Π.

— *[Οἰκον. Γεωγρ.]* *Γεωργία*. Τοὺς Χίους γεωργοὺς χαρακτηρίζει πνεῦμα φιλοπονίας, τὸ ὁποῖον ἐξαναγκάζει τὴν κατάξηρον γῆν εἰς παραγωγήν. Κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικὰς αἱ καλλιεργηθεῖσαι εἰς τὸν νομὸν Χίου ἐκτάσεις ἔχουν ὡς ἑξῆς:

	1922		*1929*	
Σῖτος	12.500	στρέμ.	23.444	στρέμ.
Κριθὴ	5.800	»	5.345	»
Σμιγὸς	2.700	»	10.991	»
Καπνὸς	4.892	»	8.434	»
Μαστίχη	17.147	»	17.490	»

παρήχθησαν δὲ τῷ 1929

Ἔλαιον	1.862.000	χγρ.	ἀξίας	δρχ.	16.671.000
Ἐλαῖαι	867.900	»	»	»	3.794.000
Καπνὸς	416.300	»	»	»	11.119.000
Γλεῦκος	255.800	»	»	»	936.000
Μαστίχη	268.400	»	»	»	13.139.000
Ἑσπεριδοειδῆ	35.000.000	τεμ.	»	»	10.000.000
Ἀμύγδαλα	411.900	χγρ.	»	»	7.049.000
Σῦκα	737.100	»	»	»	2.724.000

Δηλαδὴ τὴν πρώτην γραμμὴν ἀπὸ ἀπόψεως γεωργικῶν προϊόντων ἔχει τὸ ἔλαιον, ἡ μαστίχη, ὁ καπνὸς καὶ τὰ ἑσπεριδοειδῆ.

Ἐν Χίῳ καλλιεργοῦνται ἡ ἀμυγδαλῆ, ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, ἡ συκομορέα, ἡ ἄμπελος, τὰ ἑσπεριδοειδῆ, τὰ δημητριακά, ὁ καπνὸς καὶ ὁ μαστιχοφόρος σχῖνος. Περίφημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο ὁ *Ἀριούσιος* οἶνος ἐκλεκτῆς ποιότητος καὶ διαυγείας, εὐωδέστατος. Ὁ Καλλίμαχος ὀνομάζει τὴν νῆσον *Οἰνηρήν*. Ἀπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους μέχρι τοῦ Ἀθηναίου ὅλοι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐκθειάζουν τοὺς χιακοὺς οἴνους, ἰδιαιτέρως δὲ τὸν περίφημον Ἀριούσιον, ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς του, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ διὰ θεραπευτικοὺς σκοπούς. Διεξήγετο δὲ ἐπὶ αἰῶνας εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον γνωστὸν κόσμον τὸ ἐμπόριον τοῦ χιακοῦ οἴνου ἐπικερδέστατα. Οἱ χιακοὶ οἶνοι ἦσαν καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν περίφημοι. Εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν τράπεζαν παρετίθετο *χῖος οἶνος* ὡς κράτιστος, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἀντιδιαστέλλων τὴν καλοπέρασιν τῶν ἡγουμένων τῶν μοναστηρίων πρὸς τὴν καταθλιπτικὴν ἀγγαρείαν καὶ τὰς νηστείας τῶν μοναχῶν, γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐκεῖνοι πάντα πίνουσι τὸ χιώτικο εἰς κόρον, ἡμεῖς δὲ τὸ βαρνιώτικον τὸ νεροκοπημένον». Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπεχώρησε πολὺ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν χιακῶν οἴνων. Ἀντιθέτως καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ βραδύτερον ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὴν Χίον ἐκαλλιεργεῖτο ἐπιμελῶς ἡ μορέα καὶ ἡ βομβυκοτροφία. Ἡ *μέταξα* ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο ἀπὸ τὰ κύρια προϊόντα τῆς νήσου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ ἐτησία παραγωγὴ αὐτῆς ἀνήρχετο μεταξὺ 15.000 καὶ 30.000 ὀκάδων. Τὴν ποσότητα ταύτην ἐπεξεργάζοντο οἱ Χῖοι πρὸς κατασκευὴν μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Ἡ ἐγχώριος παραγωγὴ ὅμως δὲν ἐπήρκει εἰς τὴν ζήτησιν καὶ εἰσήγετο ἀκατέργαστος μέταξα καὶ βάμβαξ εἰς τὴν Χίον ἀπὸ τὰς γειτονικὰς νήσους, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Συρίαν. Τὴν ἐπεξερ-

Digitized by Google

Digitized by Google

γασίαν τῆς μετάξης ὀφείλουν οἱ Χῖοι εἰς τοὺς Γενοάτας. Ταύτην ἐτελειοποίησαν κυρίως αἱ Χῖαι γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἐπεδίδοντο μὲ ἰδιαιτέραν προθυμίαν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν ταύτην. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς χιακῆς βιοτεχνίας καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν μεταξοσκωλήκων καὶ διὰ τὴν πανώλην τοῦ 1788 καὶ διὰ τὴν παραποίησιν τῶν ὑφασμάτων.

Τὸ πολυτιμότερον ὅμως χιακὸν προϊὸν εἶναι ἡ *μαστίχη*, παραγομένη ἀπὸ τὸν μαστιχοφόρον σχῖνον, δένδρον θαμνῶδες, ἡ καλλιέργεια τοῦ ὁποίου γινομένη μόνον εἰς τὸ νότιον τμῆμα, τὰ *Μαστιχόχωρα*, ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν ἐργασίαν, τὸ κέντημα τῶν σχίνων, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς μικρὰς ἐντομὰς γινομένας εἰς τὸν κορμὸν καὶ τοὺς παχυτέρους κλάδους τοῦ σχίνου, ἵνα ἐκ τούτων ἐκρεύσῃ ἡ κρυσταλλίνη ρητίνη, ἡ εὐωδεστάτη μαστίχη. Τὸ κέντημα τῶν σχίνων γίνεται τρὶς ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου κατὰ διαστήματα. Ἡ ρητίνη ἐκρέουσα διὰ τῶν ἐντομῶν ἐν εἴδει δακρύων πίπτει κατὰ γῆς ξηραινομένη βαθμηδὸν ἐπὶ τοῦ καθαρωτάτου λευκοῦ ἀργιλλώδους χώματος.

Οἱ Γενοᾶται ὠργάνωσαν τὸ ἐμπόριον τῆς μαστίχης εἰς μονοπώλιον, τοῦ ὁποίου προΐσταντο δύο Μαονεῖς, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ὁποίων ἦτο ἀπηγορευμένη ἐπὶ ποινῇ θανάτου πᾶσα ἀγοραπωλησία μαστίχης. Ἡ μαστίχη συνελέγετο ὑπὸ εἰδικῶν πρακτόρων τῆς Μαόνας, ἀπετέλει δὲ τὸν κυριώτερον πλοῦτον τῆς Χίου, διὰ τὸν ὁποῖον ἐλαμβάνετο σειρὰ προστατευτικῶν μέτρων. Δι' οὐδὲν ἄλλο γεωργικὸν προϊὸν τῆς νήσου οἱ Μαονεῖς ἔλαβον τοιαῦτα μέτρα ὅσον διὰ τὴν μαστίχην, καίτοι ἡ ἐπίδρασίς των καὶ εἰς ἄλλους κλάδους τῆς γεωργίας τῆς Χίου ὑπῆρξε τεραστία (αὐτοὶ εἰσήγαγον τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐσπεριδοειδῶν εἰς Χίον).

Τὴν τακτικὴν τῶν Γενοατῶν ἠκολούθησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Δι' ἰδίου των ὑπαλλήλου, τοῦ *Σακὶζ Ἐμίνη*, ἐπέβλεπον τὴν παραγωγὴν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς μαστίχης. Οὗτος ἐρχόμενος κατ' ἔτος κατὰ τὸ φθινόπωρον προέβαινεν εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐτησίας παραγωγῆς καὶ ἐλάμβανεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου 20.000 ὀκάδας μαστίχης, ὡς φόρον τῶν Μαστιχοχώρων, λαμβανόμενον εἰς εἶδος.

Σήμερον ἡ ἐτησία παραγωγὴ τῆς μαστίχης ὑπολογίζεται εἰς 300.000 χιλιόγραμμα. Ἡ τελευταία ἐπίσημος στατιστικὴ τοῦ 1932 φέρει καλλιεργοῦντα τὸν μαστιχοφόρον σχῖνον ἐν Χίῳ εἰς 17.490 στρέμματα, παρήχθησαν δὲ 268.400 χιλιόγρ. μαστίχης, ἀντιπροσωπεύοντα ἀξίαν δρχ. 13.000.000 περίπου. Τῆς παραγωγῆς ταύτης 80—90.000 χιλιόγραμμα, περὶ τὸ $^1/_3$, διετίθεντο διὰ τὴν βιομηχανίαν τῶν βερνικίων, 50.000 χιλιόγρ. δὲ κατηναλίσκοντο εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ μαστίχη σήμερον διέρχεται κρίσιν βαρυτάτην λόγῳ τοῦ συναγωνισμοῦ τὸν ὁποῖον ὑφίσταται εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν βερνικίων χρωματουργίας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως γόμας σανταράκ, προσφερομένης εἰς πολὺ εὐθηνοτέρας τῆς μαστίχης τιμάς. Ἐπίσης ὁ περιορισμὸς τῆς εἰς Τουρκίαν εἰσαγωγῆς μαστίχης διὰ λόγους οἰκονομίας συναλλάγματος καὶ ἡ προστατευτικὴ πολιτικὴ τῶν διαφόρων κρατῶν μεταπολεμικῶς ἐπέτειναν τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν τῶν Μαστιχοχωριτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσι τὸ ἓν τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου.

Ἡ συσταθεῖσα εἰδικὴ τῆς προστασίας τῆς μαστίχης ἐπιτροπὴ τελευταίως κατέληξε, κατόπιν μελέτης σοβαρᾶς, εἰς διάφορα συμπεράσματα ἀφορῶντα τὴν βιομηχανοποίησιν τῆς μαστίχης διὰ τῆς κατασκευῆς ὀδοντοκρέμας, τσίκλες, λιβανωτοῦ διὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας ἐν γένει τοῦ λαοῦ μας, ἱσπανικοῦ κηροῦ, αἰθερίου ἐλαίου ἐκ μαστίχης καὶ τὴν εὐρυτάτην χρησιμοποίησιν ταύτης εἰς τὴν ποτοποιίαν.

Κτηνοτροφίαν ἔχει ἡ νῆσος λίαν περιωρισμένην. Κατὰ τὴν τελευταίαν κτηνοτροφικὴν στατιστικὴν τοῦ 1929 ὑπάρχουν ἐν Χίῳ:

Ἵπποι	188
Βόες	4.749
Ἡμίονοι	2.841
Ὄνοι	4.701
Χοιροειδῆ	600
Πρόβατα	8.172
Αἶγες	16.386
Πουλερικὰ	40.795
Κυψέλαι	1.708

Ἡ ἐτησία παραγωγὴ κτηνοτροφικῶν προϊόντων εἶναι 15.000 ὀκάδες ἔρια, 12.000 τριχῶν, 10.000 ὀκάδες μέλιτος καὶ 3.000 ὀκάδες κηροῦ μελισσῶν. Ὁ παραγόμενος τυρὸς δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν ἐπιτόπιον κατανάλωσιν.

Ἐν Χίῳ ἐκτρέφεται ἓν εἶδος *προβάτων* μεγαλόσωμον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν πλατεῖαν του οὐρὰν φανερώνει ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν συριανὴν ράτσαν. Ἔχει ζωντανὸν βάρος 40—50 ὀκάδας, λευκὸν χρῶμα, εἶναι ἐξαιρετικῶς γαλακτοπαραγωγὸν καὶ ἐκτρέφεται εἰς τὰ περιβόλια. Δύναται νὰ ἀποδώσῃ καὶ 2 ½ ὀκάδας γάλακτος ἡμερησίως καὶ ἕως 100—150 ὀκάδας γάλα μετὰ τὸ ἀπόκομμα ἀρνιοῦ της. Τὰ πρόβατα ταῦτα εἶναι μόνον διὰ μανάρια καλά, ὄχι ὅμως κατάλληλα διὰ κοπάδια, καὶ δὲν εὐδοκιμοῦν εἰς ἄγονα μέρη, ὅπως τὰ βλάχικα.

Ἡ πτηνοτροφία τῆς Χίου εἶναι ἀρκετὰ παρημελημένη. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοικιδίων πτηνῶν εἶναι σχετικῶς μικρός, συγκρινόμενος πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ νομοῦ. Κατὰ τὴν τελευταίαν γεωργοκτηνοτροφικὴν ἀπογραφὴν ὑπάρχουν ἐν Χίῳ 39.883 ὄρνιθες, μόνον. Καὶ τοῦτο διότι οἱ γεωργοί μας δὲν ἐξετίμησαν ἀκόμη ἀρκούντως τὴν σημασίαν τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Ἐπίσης δὲν ὑφίσταται καμμία συστηματικὴ πτηνοτροφικὴ ἐπιχείρησις ἐν Χίῳ.

Εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον νὰ συναντήσῃ τις καθαροαίμους γενεὰς ἢ ἐξεζητημένας διακλαδώσεις ὀρνίθων. Καὶ συναντᾷ κανεὶς φύρδην-μίγδην ὄρνιθας, τὰς ὁποίας οἱ ναυτικοὶ τῆς νήσου φέρουσιν εἰς τὴν Χίον ἐπανερχόμενοι ἐκ τοῦ ταξιδίου των.

Ὁ δασικὸς πλοῦτος τῆς νήσου δυστυχῶς εἶναι ὀλίγος, ἐλάχιστα δάση διεσώθησαν περὶ τὴν Ν. Μονήν, τὸν Ἀνάβατον καὶ τὴν Αὐγώνυμα τὰ κυριώτερα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταβάλλονται συστηματικαὶ προσπάθειαι ἀναδασώσεως τῆς νήσου, κυρίως παρ' ἰδιωτῶν.

Τὰ δάση τῆς Χίου ἀποτελοῦνται ἐκ χαλεπίου πεύκης, σφενδάμνων καὶ ἐκ θαμνωδῶν δασικῶν ἐκτάσεων ἐξ ἀειθαλῶν πλατυφύλλων. Τὰ ἐκ χαλεπίου πεύκης δάση εἰς ἐλάχιστα τμήματα εἶναι πυκνά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἀραιά. Ἡ ἀραιότης των ὀφείλεται εἰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις, πυρκαϊάς, ἐκχερσώσεις, λαθροϋλοτομίας καὶ ἔντονον αἰγοβοσκήν. Ἡ καθ' ὕψος καὶ πάχος αὔξησις τῶν πευκοδένδρων εἶναι σχεδὸν ἱκανοποιητική. Οὐδεμία ἐκμετάλλευσις ἐνεργεῖται ἐντὸς τῶν δασῶν, διότι δὲν ὑπάρχουσι πυκναὶ καὶ ὥριμοι συστάδες πρὸς τοῦτο. Ἔπειτα τὰ δάση τῆς Χίου ὑπέστησαν πολλάκις καταστροφάς.

Ἐμπόριον. Οἱ Χῖοι καθ' ὅλας τὰς περιόδους τοῦ ἱστορικοῦ των βίου ἤσκησαν ἀπαραμίλλως τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ διεκρίθησαν διὰ τὸ ἐξόχως πρακτικὸν αὐτῶν πνεῦμα. Τὰς ἀρετὰς ταύτας τῶν Χίων ἐκθειάζουσιν ὅλοι ἐν γένει οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ πλοῦτος τῆς νήσου ἦτο ὀνομαστὸς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ Χῖοι ἐθεωροῦντο οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Εἶχαν συνηθίσει εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τρυφήν. «Χία ζωή», «Χῖαι τράπεζαι» ἦσαν δηλωτικαὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τῶν λαμπρῶν ἐδεσμάτων καὶ τῶν λουκουλλείων γευμάτων, τὰ ὁποῖα παρεσκεύαζον περιβόητοι μάγειροι. Καὶ «Χῖος γέλως» ὑπεδήλου τὸν φαιδρὸν καὶ εὔθυμον χαρακτῆρα τῶν Χίων. Οἱ Χῖοι δὲν ἠρκοῦντο μόνον εἰς τὸ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἀκτοπλοϊκὸν ἐμπόριον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀξιολόγου ναυτικοῦ των περιέπλεον τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐκτὸς τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἶχεν ἡ Χίος καὶ τὴν βιομηχανίαν της, ἀναδείξασα πολλοὺς τέκτονας, ναυπηγοὺς καὶ τεχνίτας. Καὶ ἐξῆγε τὰ περίφημα «Χῖα κεράμια», ἀγγεῖα ἢ δοχεῖα πήλινα ποικίλου σχήματος καὶ μεγέθους, πίθους, «χιουργεῖς κλίνας» περιφήμους, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ποικίλα μάρμαρα τῶν λατομείων της. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐμπορίου οἱ Χῖοι συνετήρουν καὶ ἀξιολογώτατον ναυτικόν, τὸ ὁποῖον ἐναυπηγεῖτο ἢ ἐπεσκευάζετο ἐν Χίῳ.

Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἀκμὴν τόσον τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅσον καὶ τῆς Χίου συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον οἱ Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι ἤνοιξαν νέαν ὁδὸν εἰς τὸ ἀσιατικὸν ἐμπόριον, τὴν μεγάλην διὰ Σάρδεων εἰς Ἔφεσον ὁδόν, ἀντὶ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος διὰ Φοινίκης.

Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν συντηρητικῆς καὶ σώφρονος πολιτικῆς τῶν Χίων ἐμπόρων ἦτο καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Χῖοι ἀπέφυγαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἵδρυσιν ἰδίων ἀποικιῶν καὶ περιώρισαν τὴν δρᾶσιν των εἰς τὴν δημιουργίαν ἐμπορίων εἰς τὰ σημαντικώτερα κέντρα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἡ Χίος, ἡ Κόρινθος καὶ παλαιότερον ἡ Αἴγινα ἦσαν μεγάλα ἐπικερδέστατα «ἐμπόρια» ἀνδραπόδων. Ταῦτα προήρχοντο ἐκ βαρβαρικῶν χωρῶν (Σκυθίας, Φρυγίας, Θράκης) ἢ καὶ ἐξ ἑλληνικῶν κατακτηθεισῶν πόλεων, ὧν ὁ μὲν ἄρρην πληθυσμὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐσφάζετο, ἀλλ' ὁ γυναικεῖος καὶ παιδικὸς ἐπωλεῖτο εἰς δουλεμπόρους παρακολουθοῦντας τὰ στρατεύματα.

Τοὺς περισσοτέρους δούλους ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Χῖοι λόγῳ τοῦ πλούτου των. «Οἱ γὰρ οἰκέται τοῖς Χίοις πολλοὶ ὄντες καὶ μιᾷ γε πόλει πλὴν Λακεδαιμονίων πλεῖστοι γενόμενοι» (*Θουκυδ* VIII 40). Ὁ Beloch ὑπολογίζει εἰς 30.000 τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐλευθέρων κατοίκων τῆς Χίου, εἰς 100.000 δὲ τοὺς δούλους, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δηλαδὴ 130 κατοίκους κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον. Κατὰ τὸν Θεόπομπον ζητοῦντα νὰ μετριάσῃ τὴν κακὴν παρ' Ἕλλησιν ἐντύπωσιν διὰ τὸ πλῆθος τῶν δούλων τῆς Χίου, οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες εἶχον δούλους τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὑποδουλωθέντας, οἱ δὲ Χῖοι μόνον βαρβάρους. Τοὺς δούλους ἐχρησιμοποίουν οἱ Χῖοι πρὸς παραγωγικοὺς σκοπούς, εἰς τὰς γεωργικὰς των ἐργασίας (εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Χίου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο πολὺ καλλιεργημένον), διὰ τὴν χειροτεχνίαν, εἰς τὴν ναυπήγησιν τοῦ πολυαρίθμου στόλου των, εἰς τὰς φορτοεκφορτώσεις τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰ λατομεῖα τῆς νήσου. Ἐκ δούλων ἐστρατολογοῦντο καὶ τὰ πολυάριθμα τάγματα τῶν ἐρετῶν καὶ τῶν ναυτῶν τῶν χιακῶν πλοίων. Τὸ χιακὸν νόμισμα συνηλλάσσετο ἀκωλύτως εἰς ὅλας τὰς ἐμπορικὰς ἀγοράς, καὶ μόνον ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ στίχου «πολλοὺς γ' ἀφείλες τοῦ βίου κιβδηλίαν», κατηγορεῖ τοὺς Χίους ὡς κατασκευαστὰς κιβδήλων νομισμάτων. Ἀλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς Ἀτάκτοις, «εἰς τὸν στίχον τοῦτον οὐδὲ μεθύων ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ τοὺς Χίους».

Διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου μετετοπίσθη τὸ ἐμπορικὸν κέντρον ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου εἰς τὰ νέα ταῦτα μεγάλα ἑλληνικὰ κέντρα. Καὶ οἱ λιμένες τοῦ Αἰγαίου περιωρίσθησαν πλέον εἰς τοπικούς, πλὴν τῆς Ρόδου καὶ ἔν τινι μέτρῳ καὶ τῆς Χίου.

Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων σημειοῦται μικρά τις ἐμπορικὴ ἀκμὴ ἐν Χίῳ. Διότι ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ μόνιμοι ἀποθῆκαι τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἕδρα βάσεως ναυτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καὶ ἀγορὰ γενικοῦ ἐμπορίου. Ἐκράτησε μάλιστα τότε ἀσφάλεια σχετικὴ τῆς ναυσιπλοΐας ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἡ δὲ Χίος ἐζωογονήθη, ὁ πληθυσμὸς ἐπυκνώθη καὶ πάλιν, ὡραῖαι οἰκοδομαὶ καὶ ναοὶ ἀνηγέρθησαν. Δυστυχῶς οἱ διάφοροι πόλεμοι, ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων, ἡ πειρατεία περιώρισαν πολὺ τὸ χιακὸν ἐμπόριον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους.

Τὰ πράγματα μεταβάλλονται διὰ τὴν Χίον ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἀνεμείχθησαν ἐνεργότερον εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενοᾶται, ἰδίως οἱ τελευταῖοι. Ἡ Χίος ἐπὶ Γενοατῶν ἀπετέλει τὸν πρῶτον ἐμπορικὸν κρίκον μιᾶς μακρᾶς ἁλύσεως μὲ κέντρον τὸ Πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄκραν τὸν Καφᾶν τῆς Κριμαίας ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν Ταυρίδα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ κατοχὴ τῆς Χίου ηὔξανε σημαντικῶς τὴν ἀσφάλειαν τῶν συγκοινωνιῶν μεταξὺ Γενούης καὶ τῶν μακρινῶν ἀποικιῶν της, τὸ δὲ γενοατικὸν ἐμπόριον εἶχε καὶ ἄμεσα αἰσθητὰ ὠφελήματα ἐκ τῶν προϊόντων τῆς Χίου καὶ τῆς Φωκαίας. Μεγάλη ἦτο ἡ κίνησις τοῦ λιμένος Χίου διαρκούντων τῶν Μέσων Χρόνων, ἀξιολογώτατον τὸ αὐτόθι διενεργούμενον ἐμπόριον, ἡ σπουδαιοτέρα ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ βάσις τῆς Γενούης ἐν Ἀνατολῇ, ἡ μοναδικὴ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Καφᾶ καὶ τῆς Φωκαίας. Πλοῖα πάσης ἐθνικότητος ἐσύχναζον εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Τὰ γενοατικὰ μάλιστα πλοῖα ἦσαν ὑποχρεωμένα δι' εἰδικοῦ νόμου νὰ προσεγγίζωσιν εἰς τὴν Χίον, κατὰ τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ταξίδιά των, τὰ δὲ ἐμπορεύματά των εἰς ὅλους τοὺς γενοατικοὺς λιμένας ἐξῃροῦντο τῶν εἰσαγωγικῶν δασμῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ξένα πλοῖα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐθεσπίσθησαν τέλη διαμεταχομίσεως.

Πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιδημιῶν λόγῳ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας εἶχεν ἡ Χίος ἐπὶ Γενοατῶν ἔμμισθον ἰατρὸν καὶ δύο ὑγειονόμους, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπισκέπτωνται καὶ ἐπιθεωροῦν ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ καταπλέοντα πλοῖα, ἐπετήρουν δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῆς πόλεως. Πρὸς τοῦτο διετηρεῖτο ἐν τῇ νήσῳ καὶ λοιμοκαθαρτήριον. Ἐπίσης ἐλειτούργει ἐπὶ Γενοατῶν καὶ ἐμποροδικεῖον, συνεδριάζον δὶς τῆς ἑβδομάδος, τὸ ὁποῖον συνίστων δύο Μαονεῖς, εἷς Ἕλλην εὐγενὴς καὶ εἷς Γενοάτης ἀστός. Ἐπὶ Γενοατῶν εἶχον ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν Χίῳ καὶ Τοῦρκοι πολλοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἠναγκάσθησαν οἱ Μαονεῖς νὰ ἐκχωρήσουν ἐξαιρετικὰ προνόμια ἐμπορίας καὶ ἰδιοκτησίας, ἐφ' ὅσον ηὔξανε καὶ ἡ δύναμις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Ἀπὸ τοῦ 1487 ἠναγκάσθησαν καὶ Τοῦρκον καδῆν νὰ δεχθῶσιν ἐν Χίῳ, διὰ νὰ δικάζῃ τὰς διαφορὰς τῶν ἐν Χίῳ Τούρκων.

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἤσκουν τὴν ἐμπορίαν τότε ἐν Χίῳ ἐλευθέρως, ἔχοντες τὸ μονοπώλιον σχεδὸν τοῦ ἐμπορίου τῶν πολυτίμων εἰδῶν καὶ τῶν δούλων καὶ θεωρούμενοι καὶ οἱ καλύτεροι ἐργάται τῆς μετάξης. Οὗτοι διετήρουν ἀκμαίαν κοινότητα. Ὅλοι οἱ ξένοι, τέλος, εἶχον τοὺς προξένους των ἐν Χίῳ, διὰ νὰ διαχειρίζωνται τὰ ναυτικὰ καὶ ἐμπορικὰ των συμφέροντα παρὰ τοῖς Μαονεῦσι. Ἰδιαιτέρως μεγάλην ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Χίον εἶχεν ἡ Βαρκελώνη, τὸ προξενεῖον τῆς ὁποίας διετηρήθη μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς νήσου τῷ 1566 ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁπότε πολλοὶ Γενοᾶται, μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσουν πλέον ἐν Χίῳ, κατέφυγον εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν λοιπὴν Ἱσπανίαν.

Ὁ περίφημος ἀχτιναμὲς τοῦ σουλτάνου Σελὶμ τοῦ Β', ὁ καταστατικὸς χάρτης τῶν προνομίων τῆς Χίου, ἔλαβε πρόνοιαν καὶ διὰ τὸ χιακὸν ἐμπόριον. Διότι παρέσχεν ἐλευθερίαν κυκλοφορίας εἰς τοὺς ἐμπορευομένους ἐν ἁπάσῃ τῇ

Digitized by Google

Ἄποψις τῆς πόλεως Χίου.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς κεντρῴας Χιου. Φωτογραφια ἀπὸ τον ταφον τοῦ Ψυχάρη.

Digitized by Google

Τουρκίᾳ Χίους ἐμπόρους «ἔξω ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου τοὺς τόπους» καὶ τοῦτο μόνον ἐν καιρῷ πολέμων. Ἀπηγόρευε μόνον τὸ μονοπώλιον τῶν βαφῶν καὶ τοῦ κηροῦ καὶ ἄφηνεν ἀτελῆ τὴν *μέταξαν* καὶ τὸν *οἶνον*, τὰ ὁποῖα ἐφορολογοῦντο παλαιόθεν ἐπὶ Γενοατῶν. Τὰ ὑφάσματα ἐφορολογοῦντο ὡς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους *χαρατσωμένους τόπους*, τὰ δὲ δημητριακὰ ὅλα καὶ τὰ ὄσπρια ἀφήνοντο ἀτελῆ, ἐνῷ ἐπὶ Γενοατῶν εἶναι γνωστὸν ὅτι ἅπαντα ἐφορολογοῦντο. Περὶ τῶν ἄλλων τροφίμων ἀπεφάσιζε νὰ ἐξακολουθῇ γινόμενον ὅ,τι καὶ ἄλλοτε ἴσχυε. Παραγγέλλει δ' ὅπως τὰ μὲν ὑφάσματα προελεύσεως Ἀνατολῆς πληρώνωσιν ἅπαξ μόνον εἰς τὸ τελωνεῖον Τσεσμέ, τὰ δὲ προϊόντα τῆς χιακῆς βιομηχανίας εἰς βαμβακερὰ καὶ μεταξωτὰ διὰ τὴν Μαύρην θάλασσαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλους λιμένας νὰ εἶναι ἀτελῆ. Ταῦτα πρότερον ἐφορολογοῦντο. Ἄφηνεν ἐπίσης ἀτελῆ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς καυσίμου καὶ οἰκοδομικῆς ὕλης.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ χιακὸν ἐμπόριον ἄνευ τῶν Χίων ἐμπόρων τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἤδη πολλοὶ Χῖοι ἀποικίζονται ἐν Κωνσταντινουπόλει λήγοντος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος χάριν ἐμπορίας καὶ πυκνοῦσιν ἐκεῖ τὰς τάξεις ἀποικίας ἀνθούσης σὺν τῷ χρόνῳ. Πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δεσπόζουσαν θέσιν κατεῖχεν ἐκ τῶν χιακῶν κέντρων καὶ ἡ Σμύρνη. Οἱ κώδικες τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης παρεῖχον πολλὰς ἀξιολόγους πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ Χίων ἐμπόρων καὶ τῆς ἐμπορικῆς των ἀκμῆς. Εἰς τὴν Σμύρνην ὅλα τὰ καταστήματα, ὅπου ἐπωλοῦντο αἱ τσόχες, ἦσαν χιακά. Ἐπίσης τὰ πλεῖστα τῶν πρατηρίων μεταξωτῶν, χρυσοϋφάντων ἢ ἀργυροϋφάντων καὶ τῶν ἐργοχείρων, τὰ ὁποῖα ἐτροφοδότουν τὰ ἐργαστήρια τῆς Χίου, ἀνερχόμενα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς 1.200 περίπου. Αἱ γυναῖκες μάλιστα τῶν ἐργαστηρίων τούτων, αἱ ὁποῖαι κυρίως ἠσχολοῦντο μὲ τὴν χειροτεχνίαν ταύτην, εἶχον μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐξεμάνθανον ὅλας τὰς ὁμιλουμένας ἐν τῷ ἐμπορίῳ τῆς Ἀνατολῆς γλώσσας.

Ἐπίσης πολλοὶ Χῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Τουρκίας, τοῦ Εὐξείνου, τῆς Ρωσίας, τῆς Μεσογείου, τῆς Ὁλλανδίας. Οἱ πρῶτοι ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐμπορικοὶ οἶκοι, οἱ ἱδρυθέντες ἐν Λονδίνῳ, ἀνῆκον ἀποκλειστικῶς εἰς Χίους.

Ἡ συχνὴ ἐπικοινωνία των μὲ τὴν Εὐρώπην, εἶχεν ἐξευρωπαΐσει τοὺς Χίους. Ὅσοι εἶχον καταστήματα ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ἀπέμενον ἐκεῖ, ἀλλὰ πλουτήσαντες ἢ γηράσαντες ἄφηνον τὰς ἐργασίας των εἰς τὰ τέκνα των καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὴν γενέτειραν, ὅπου εὕρισκον ἀσφάλειαν, πολίτευμα αὐτόνομον, πολιτισμὸν καὶ κλῖμα εὐκραές. Ἐκτὸς τούτου εἶχεν ἡ Χίος τοὺς καλυτέρους ἰατροὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ κέντρα ἀναψυχῆς, ὅπου ἔπαιζον ζατρίκιον οἱ περιφημότεροι παῖκται τῆς Μεσογείου.

Ὁ περιηγητὴς Olivier σημειοῖ ὅτι ἅμα διέβη τὸν μικρὸν πορθμόν, ἐνόμισεν ὅτι μετηνέχθη εἰς ἄλλην χώραν. Εἶδε τοὺς Ἕλληνας στενάζοντας, ὑποδούλους, ἀπολιτίστους, δειλούς, ἀμαθεῖς, δεισιδαίμονας. Ἐν Χίῳ εὗρεν ἄνδρας ἀπολαμβάνοντας ποιᾶς τινος ἐλευθερίας, χρηστούς, εὐγενεῖς, τολμηρούς, πεπαιδευμένους, πλουσίους. «Οὐδεμία ἄλλη πόλις τῆς Ἀνατολῆς περικλείει τόσους ἀνθρώπους ἀπηλλαγμένους προκαταλήψεων, πλήρεις κοινοῦ νοὸς καὶ λογικῆς, πεπροικισμένους διὰ καλύτερον ὠργανωμένου ἐγκεφάλου».

Τὸ εὔθυμον τῶν Χίων χαρακτηρίζουσι καὶ αἱ πανελληνίως γνωσταὶ παροιμίαι, ὡς

ὅλοι οἱ Χιῶτες εἶν' λωλοὶ
ποιὸς ὀλίγο ποιὸς πολύ,

σημαίνουσαι ὅτι ἅπαντες οἱ Χῖοι εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διασκεδαστικοὶ καὶ εὔθυμοι. Ἄλλως τε καὶ ὁ κοσμογυρισμένος Καισάριος Δαπόντες τονίζει

«εἶδα καὶ Χιῶτες ὅλο νοῦ καὶ ὅλο ἐργασία».

Καὶ ὁ de Nicolai ἐσημείωσεν ὅτι «εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος εἶδον λαὸν τόσον ἀξιαγάπητον καὶ πολιτισμένον, ὁ ὁποῖος νὰ προσπαθῇ μὲ πᾶσαν τιμιότητα νὰ κερδίσῃ τὴν συμπάθειαν τῶν ξένων».

Ἐπὶ τουρκοκρατίας, γράφει ὁ Γλάδστων, ἡ νῆσος ἔγινεν ἡ ἑστία σχετικῆς ἀσφαλείας καὶ εὐδαιμονίας, ἐκράτησε δ' αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Καὶ εἶναι πράγματι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ Χίος παρέσχε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐμπορικῶν ἐκείνων οἰκογενειῶν, τόσον μεστῶν εὐφυΐας, ἐπιχειρηματικότητος καὶ ὀξυδερκείας, αἵτινες ἔδωσαν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους τὴν ἐξέχουσαν καὶ ἰσχυρὰν θέσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Κοινωνικῶς ἦσαν ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς Φαναριώτας καὶ τοὺς Ἑπτανησίους. Μὲ τὸ πλοῦτόν των, μὲ τὰ ἤθη των, τὰ ὁποία ἡ συνεχὴς ἐπαφὴ τοῦ ἐμπορικοῦ τούτου λαοῦ μὲ τὴν Εὐρώπην εἶχεν τελείως ἐξευγενίσει καὶ ἐξημερώσει, μὲ τὴν φιλησυχίαν καὶ τὴν φιλοπονίαν των ἐνέπνεον καὶ εἰς τοὺς Τούρκους ἐμπιστοσύνην. Διεκρίνοντο δὲ διὰ τὴν φαιδρότητα καὶ εὐθυμίαν των καὶ ἀπεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ξένων «les Gascons du Levant». Ἐνδεικτικὰ τῆς εὐημερίας της εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπλήρωνεν ἡ Χίος κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐθνεγερσίας εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην 220.000 γρόσια κατ' ἔτος, ἔναντι 300.000 γροσίων τῆς Κρήτης καὶ 338.000 γροσ. ὅλης τῆς Πελοποννήσου (Ἐτησ. Ὑπόμν. Ἑλλ. Κυβερνήσεως 1828). Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου (1822) μετέβαλον τὴν εὐδαίμονα νῆσον εἰς κόλασιν. Ἑξήκοντα Χῖοι ἔμποροι τῆς πρωτευούσης τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐθανατώθησαν μετὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Σαμίων εἰς Χίον τῷ 1822, δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς ἀνθηρότητος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει χιακῆς ἐμπορικῆς παροικίας. Καὶ μετὰ τὰς σφαγάς, ὅσοι διέφυγον τὸν θάνατον ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Σῦρον κυρίως, ὅπου ἵδρυσαν ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ εἰς τὰς ἐν διασπορᾷ χιακὰς παροικίας τοῦ ἐξωτερικοῦ. Καὶ ἐνίσχυον παντοιοτρόπως τοὺς ἐμπόρους τῆς Χίου, ὅσοι μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας ἐν Χίῳ ἐπανῆλθον οἴκαδε. Καὶ εὐημέρησαν πάλιν. Κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μέγα μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Χίων, τοὺς ὁποίους ὑπελήπτοντο οἱ ξένοι, διὰ τὴν τιμιότητα καὶ τὴν ἐμπορικὴν τάξιν. Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ χιακὸν ἐμπόριον ἀνεπτύχθη καὶ ἡ χιακὴ βιομηχανία.

Κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρως ἡ χιακὴ βυρσοδεψικὴ βιομηχανία, ἡ ὑφαντουργία καὶ ἡ κεραμοποιία μὲ τὰ «Κεραμεῖα Α. Ε.». Ἡ τελευταία βιομηχανικὴ στατιστικὴ τοῦ 1930 παρουσιάζει ἐν Χίῳ: Βυρσοδεψεῖα 26 μὲ κινητήριον δύναμιν 570 ἵππων Ὑφαντικαὶ βιομηχ. 10. Ἐν γένει ἡ βιομηχανία ἀπασχολεῖ ἐν συνόλῳ πρόσωπα 3.392, τὸ δὲ ἐμπόριον ἐν γένει 1.776 πρόσωπα.

Εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ ἡ παρατήρησις, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀθ. Σοφιανόπουλος, μελετήσας τὴν βιομηχανικὴν ἄποψιν τῶν ἀπελευθερωθεισῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου τῷ 1914, ἔκαμε: «παλαίουν οἱ Χῖοι καὶ ἐργάζονται μᾶλλον τῶν ἄλλων νησιωτῶν, δὲν ἐπιτρέπει ὅμως εἰς αὐτοὺς τὸ ἐρημωθὲν ἔδαφος ἐργασίας νὰ ἀπολαύσωσι πλούσια τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐργατικότητός των».

Αἱ εἰσπράξεις τοῦ τελωνείου Χίου ἐνδεικτικαὶ τῆς αὐξανούσης ἐμπορικῆς κινήσεως τῆς Χίου, εἶναι αἱ ἑξῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη:

1913	Δρχ.	1.142.647	1923—1924	Δρχ.	9.720.742
1917	»	507.639	1928—1929	»	33.692.275
1920—1921		2.157.123	1931	»	27.538.750

Ἡ ἀξία τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων τῶν τελευταίων ἐτῶν ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰσαγωγὴ			*Ἐξαγωγὴ*		
1928	Δρχ.	104.270.000	1928	Δρχ.	39.644.000
1931	»	87.188.000	1931	»	24.916.000
1932	»	53.933.000	1932	»	39.309.000

Ναυτιλία. Οἱ Χῖοι ἤσκησαν μὲ ἐπιτυχίαν ἀπαράμιλλον τὴν πρὸς τὴν ναυτιλίαν ἐπίδοσίν των. Διεσπαρμένοι πανταχοῦ ἦσαν ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς γενετείρας ἀγορᾶς καὶ τῶν ἔξω καὶ συνετέλουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χιακοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς χιακῆς ναυτιλίας. «Τὸ ναυτικὸν διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ἐμπόριον διὰ τοῦ ναυτικοῦ ἦτο καὶ εἶναι τὸ σταθερὸν τοῦ Χίου ἐκπολιτιστικὸν σύμβολον», τονίζει ὁ Ζολώτας εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Χίου». Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑλικόν, τὰ πληρώματα, ὑπῆρξαν πολὺ καλά. Ἄλλως τε τὸ μέγιστον μέρος τῶν Χίων ἐφοπλιστῶν προῆλθεν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ ναυτικοῦ μας.

Ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Χίος εἶχε ναυτικὸν ἀκμαιότατον. Ἀρκετὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τῆς ἀκμῆς τοῦ χιακοῦ ναυτικοῦ ἔχομεν τὴν συμμετοχὴν τῶν Χίων εἰς τὰς ἐκστρατείας τῶν Περσῶν, τὴν ναυτικὴν αὐτῶν συμβολὴν εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Δημοσθένης μόνον τὴν Χίον, τὴν Ρόδον καὶ τὴν Κέρκυραν ὀνομάζει δυνατωτάτας κατὰ θάλασσαν νήσους. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ νῆσοι αὗται ἔπασχον ὀλιγώτερον σχετικῶς τῶν ἄλλων ἀπὸ τὴν πειρατείαν, ἡ ὁποία ἐλυμαίνετο τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας. Ἄλλως τε ἐπὶ ρωμαϊκῶν χρόνων ἐστάθμευον ἐκεῖ καὶ πλοῖα ρωμαϊκά. Καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ Χίος καὶ ἡ Ρόδος, ὡς ἀναφέρει Ἄννα ἡ Κομνηνή, ἦσαν οἱ κυριώτατοι ναυτικοὶ τόποι ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ χορηγήσωσι τὴν διὰ ναυπήγησιν στόλου κατάλληλον ξυλείαν. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι εἶχον ἐν Χίῳ οἱ Βυζαντινοὶ ναυπηγεῖα ἀξιόλογα (*Ζολώτα*, «Ἱστορία τῆς Χίου» Β' σ. 319). Ἡ ὕπαρξις ἀξιολόγου ναυτικοῦ προϋποθέτει καὶ ναυπηγικὴν βιομηχανίαν σημαντικήν.

Ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἀνάπτυξις νέων κέντρων πολιτισμοῦ, ἡ ἀνάπτυξις ἄλλων ἀγορῶν ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, αἱ ὁποῖαι περιῆλθον εἰς πτωχείαν.

Ἡ ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐν Χίῳ διὰ τῶν Γενοατῶν φραγκοκρατία ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Χίου εὐεργετικῶς, ἡ δὲ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἀνεπτύχθησαν πολύ. Ἐπὶ Γενοατῶν ἐλειτούργει ἡ λεγομένη «Ναυτικὴ ἐπιτροπή» («Officium maris» ἢ «Giunta navale») ἐκ 4 Μαονέων, εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς ὁποίας ὑπήγετο ἡ ναυτικὴ κίνησις τῆς νήσου, ἡ λύσις ὅλων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ναυτιλίαν ζητημάτων καὶ ἡ ἄμεσος ἐπίβλεψις τοῦ μικροῦ τῆς Μαόνας στόλου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς φραγκοκρατίας ἐν Χίῳ οἱ Χῖοι κατέλαβον τὴν θέσιν τῶν Γενοατῶν εἰς τὴν ναυτιλίαν. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἐλάχιστα ἀπαιτητικοὶ κατ' ἀρχάς. Διὰ τοῦτο προώδευον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν οἱ Χῖοι καὶ ἐγκαθιστάμενοι εἰς ξένας ἀγοράς, ὑποκαθίστων τοὺς ξένους εἰς τὸ μετὰ τῆς Χίου ἐμπόριον καὶ ἐδημιούργησαν ἐμπορικὸν χιακὸν ναυτικόν τὸ ὁποῖον ἐναυπηγεῖτο ἐν Χίῳ, ὅπου καὶ πλοῖα τοῦ τουρκικοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου ἐναυπηγοῦντο (Χ. *Μαυροπούλου*, Τουρκικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου). Ἀλλὰ καὶ ναυπηγοὺς καὶ ξυλουργοὺς καὶ τορνευτὰς καὶ κατασκευαστὰς ἑλίκων καὶ ναύτας τακτικώτατα ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀποστέλλωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ Χῖοι διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον.

Ἐὰν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εὐημέρησαν ἐλάχιστα τμήματα τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν ἰδιάζουσαν προνομιοῦχον θέσιν τούτων ἔναντι τῶν ἄλλων. Οἱ Χῖοι ὑπῆρξαν οἱ πλέον εὐτυχεῖς ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπελάμβανον τὰ ἀγαθὰ τῆς προνομιούχου αὐτοδιοικήσεώς των χάρις εἰς τὸ ἐμπορικόν των ναυτικόν, τὸ ὁποῖον συνηγωνίζετο ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον τὰς ξένας σημαίας καὶ τοὺς ξένους ἐμπόρους, τοὺς προστατευομένους ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος περιεποιοῦντο ἐναντίον τῶν ξένων τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλαμβάνετο, ὡς γνωστόν, τὸ μέγιστον μέρος τῶν πληρωμάτων τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ καταστροφὴ καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν ἰταλικῶν δημοκρατιῶν παρέσχον εἰς τοὺς νησιώτας μας καὶ τοὺς Χίους εὐκαιρίαν νὰ ἀναπτύξωσι τὸ ἐμπορικόν των ναυτικὸν ἄνευ σοβαρῶν ἀνταγωνισμῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ διάφοροι πόλεμοι, τοὺς ὁποίους οἱ Ρῶσοι διεξήγαγον ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἔσχον εὐεργετικωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χιακοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Οἱ περισσότεροι πρόξενοι τῆς Ρωσίας ἐν Τουρκίᾳ ἦσαν Ἕλληνες ἔμποροι καὶ πλοιοκτῆται, ἀμεσώτατα ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τῆς ναυτιλίας μας (*A. Pachnos*, Die Griechische Handelsmarine, Berlin 1920). Λήγοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Χίος ἐκέκτητο, κατὰ τὸν Βλαστόν, ἐμπορικὸν στόλον 250 πλοίων περίπου. Τὰ πλοῖα ὅμως ταῦτα δὲν ἦσαν μεγάλα, ἀπὸ λόγους προνοίας, διὰ νὰ ἀποφεύγωσι τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων πρὸς ναυπήγησιν δικρότων ἢ φρεγατῶν διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον, ὅπως συνέβαινε μὲ τοὺς Μαυροθαλασσίτας καὶ ἄλλους ναυτικοὺς τόπους τῆς Τουρκίας. Ἐν Χίῳ ὁ ναυτικὸς πληθυσμὸς ἀπετέλει ἰδιαιτέραν τάξιν, τὴν τῶν θαλασσινῶν. Ἐλειτούργει διὰ τὴν ἐκδίκασιν πάσης ναυτικῆς ὑποθέσεως «θαλασσινὸν δικαστήριον» τριμελές, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν, διότι ἐδίκαζεν ἀκριβοδικαίως, μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ ἀδαπάνως. Οἱ Χίοι ἦσαν ἐνθουσιασμένοι. Καὶ διακηρύττουσι τοῦτο εἰς τὴν Ἡρωΐδα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Στεφ. Ξένου (Α' σελ. 239):

«Τὸ μπορικό μας τριμπουνάλε, τὸ θαλασσινό μας τριμπουνάλε, τοὺς νοταραίους μας ξέχωρ' ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ μὲ δικούς μας νόμους. Ὅλα ταῦτα τὰ κρατοῦμε μὲ τὸ πουγγί μας καὶ γιὰ τοῦτο, τὸ ζορμπαλίκι τὸ τούρκικο ἐδῶ δὲν φθάνει. Ὁ Μουσελίμης καὶ ὁ Καδῆς ποὺ διοικοῦσε 120.000 ψυχάς, μόνο γιὰ τὰ μάτια καὶ γιὰ ἕνα χαράτζι τῶν χωριῶν κάθουνται».

Σὺν τῷ χρόνῳ οἱ Χῖοι ἀνέπτυξαν τὴν ναυτικὴν πίστιν, ἡ ὁποία τόσον συνετέλεσεν εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας, ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσαν μεγάλα πλούτη, περιωρίσθησαν εἰς τὰ ἀκοπώτερα κέρδη διὰ τῆς χορηγήσεως ναυτικῶν δανείων πρὸς τοὺς λοιποὺς νησιώτας, ἰδίᾳ τοὺς Ὑδραίους καὶ τοὺς Ψαριανούς. Καὶ ἀπέφευγον νὰ ταξιδεύουν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ἔχωσιν ἴδιον ναυτικόν, τοῦ ὁποίου ἡ συντήρησις συνωδεύετο μὲ πλείστους κινδύνους λόγῳ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν συνεχῶν πολέμων.

Καὶ εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς ἀνησυχίας, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ Χῖοι ἀντεμετώπιζον τὴν τακτικὴν αὐτὴν τῶν ἐφοπλιστῶν της, ἡ ὁμιλία τοῦ νεαροῦ Ἀμβροσίου Ἀργέντη «εἰ συμφέρει τοῖς Χίοις ναυπηγεῖσθαι», ἡ ὁποία ἐγένετο τῷ 1820 ἐν Χίῳ ἐνώπιον τοῦ κατόπιν ἀπαγχονισθέντος λογίου Μητροπολίτου Χίου Πλάτωνος καὶ τῶν προυχόντων τῆς νήσου, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» τοῦ ἔτους ἐκείνου. Συνδυάζων τὰ ἀγαθὰ τῆς ναυτιλίας πρὸς τὰς τοπικὰς συνθήκας τῆς Χίου, τονίζει ὅτι τὰ προϊόντα τῆς Χίας γῆς μόλις ἐπαρκοῦν, διὰ νὰ διαθρέψουν τὸν πληθυσμὸν ἐπὶ τρίμηνον. Δι' αὐτὸ ἀναγκάζονται οἱ Χῖοι εἰς μετανάστευσιν. Καὶ ποτισμένος ὁ Ἀργέντης ἀπὸ καθαρῶς τοπικιστικὸν πνεῦμα, θεωρεῖ ὅτι εἶναι πολὺ λυπηρὸν σύμπτωμα καὶ ὀχληρὸν ξένοι ναῦται νὰ ἀπολαμβάνουν τοὺς

Digitized by Google

1) Προκυμαία Χίου. 2) Ἐθνικὸν Μιχάλειον Ὀρφανοτροφεῖον.

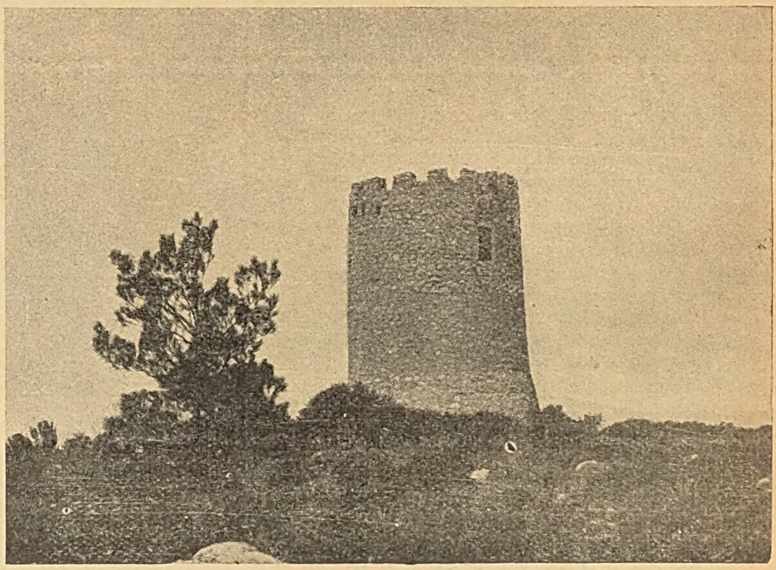

1) Λεωφόρος Ἁγίας Ἄννης. Δεξιὰ ἄνω: Βιβλιοθήκη Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Κάτω: Ἡ παράκτιος βίγλα τῆς Σιδηροῦντος.

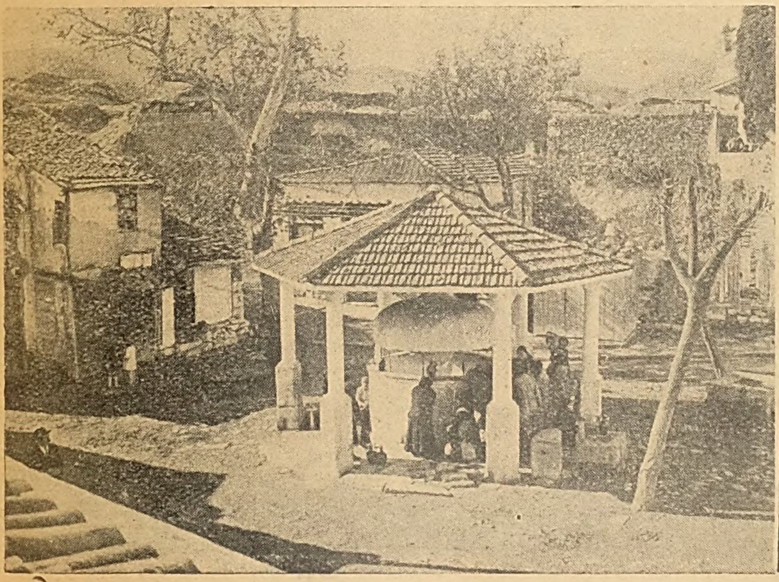

1) Ἡ τουρκικὴ βρύσις τοῦ Κάστρου τῆς Χίου. 2) Ἡ ὁδὸς Μητροπόλεως.

Digitized by Google

χωρτοὺς τῆς ἐμπορικῆς ἐγκαταστάσεως πολλῶν εὐπατριδῶν, ἐνῷ οἱ Χῖοι ἔχουν καὶ λιμένας καὶ ναύτας ἐπιτηδειοτάτους εἰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα. Καὶ συνιστᾷ στροφὴν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀφοῦ ἄλλοι γείτονες τῆς Χίου πτωχοὶ πρότερον ἐπλούτισαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν δὲν ἀπαντῶμεν ὠργανωμένον Χιακὸν ναυτικὸν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνας, ἀνάλογον τοῦ Σπετσιωτικοῦ, τοῦ Ὑδραϊκοῦ καὶ τοῦ Ψαριανοῦ. Ἀπαντῶμεν μόνον πλοῖα τινὰ σποραδικὰ τῶν Βρονταδούσων καὶ τῶν Καρδαμυλιτῶν ναυτικῶν τῆς Χίου.

Κατὰ την διάρκειαν του ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, μετὰ τὰς τρομερὰς σφαγὰς τῆς Χίου, οἱ Χῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσι πρὸς τὸ ναυτικόν. Οὕτω ἐλάχιστα ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1822, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Φαβιέρου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Χίου τῷ 1827, ἀπαντῶμεν χιακὰ πλοῖα μὲ χιακὰ πληρώματα ἰδίως Βρονταδούσων.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σωθέντας κατέφυγον εἰς τὴν Σύρον καὶ μετεμόρφωσαν πράγματι τὴν ὄψιν τῆς νήσου. Ἡ Σύρος, χάρις εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Χίων ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν, κατέστη κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δεκαετηρίδας τὸ κέντρον τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου, ἡ πρώτη ναυτικὴ πόλις τῆς Ἑλλάδος.

Τῷ 1841 ἔχομεν ἐν Σύρῳ 1.500 ναυτικούς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μέγιστον μέρος ἦσαν Χῖοι. Διὰ τοῦτο καὶ ναυτικὸν σχολεῖον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1828 ηναγκάσθησαν νὰ ἱδρύσουν ἐν Σύρῳ, ὅπου ἐμαθήτευον ἀκόμη καὶ Τοῦρκοι καὶ Σκλαβοῦνοι ναυτικοί. Πλὴν τῆς Σύρου τὸ Κράτος ἐκτιμῶν τὴν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα ἱκανότητα τῶν Χίων, ὑπεστήριξε τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ (ἴδ. Χιακὸν Ἀρχεῖον *Ἰ. Βλαχογιάννη*, τόμοι 5, ὅπου παρέχονται πολλαὶ καὶ καλαὶ πληροφορίαι περὶ τῶν Χίων ὡς οἰκιστῶν τῆς Ἑρμουπόλεως καὶ πρώτων κατοίκων τοῦ Πειραιῶς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν).

Οἱ Χῖοι ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀντεμετώπισαν ἀποτελεσματικῶς τὴν αὐστριακὴν ἰδίᾳ σημαίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως εἶχε καταστῆ κυρία σχεδὸν ὅλου τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου. Καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἦτο τόσον εὔκολος, κατόπιν τῶν τρομερῶν καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ἐπέφερεν ὁ ἑπταετὴς ἀγὼν τοῦ 1821 καὶ τὰς ὁποίας συνεμερίσθη τὸ ἐμπορικόν μας Ναυτικόν. Τῷ 1815 ἱδρύεται ὑπὸ Χίων κεφαλαιούχων ἀσφαλιστικὴ ἑταιρεία ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χιακὴ Θαλασσοπλοΐα» μὲ κεφάλαια 600.000 γροσίων εἰς διακοσίας μετοχάς. Εἰς τὸ καταστατικὸν τῆς ἑταιρείας ταύτης ἀναφέρονται τὰ περισσότερα ὀνόματα τῶν κατὰ τοὺς χρόνους μας διακριθεισῶν μεγαλυτέρων ναυτικῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου μας. Ἐν Χίῳ ἐδημιουργήθη ἐπίσης ἀξιόλογον ναυτικὸν κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν του συνετέλεσαν οἱ μετὰ τὰς σφαγὰς τῆς Χίου διασπαρέντες καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης Χῖοι, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριξαν τοὺς συμπολίτας των. Καὶ εἶδε πάλιν ἡ Χίος ἀκμὴν οἰκονομικήν. Τότε διεκρίθησαν ἰδιαιτέρως οἱ Βρονταδοῦσοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ μεγάλη, ἡ ταχεῖα καὶ μεγάλη προαγωγὴ τοῦ χιακοῦ ναυτικοῦ. Τούτους ἠκολούθησαν οἱ Οἰνούσιοι, οἱ Καρδαμυλῖται καὶ οἱ Λαγγαδοῦσοι. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν χιακῶν πλοίων ἦτο νηολογημένον εἰς τοὺς λιμένας Σύρου καὶ Πειραιῶς. Ἐλάχιστα ἔφερον τὴν τουρκικὴν σημαίαν. Ἂν καὶ ἡ Χίος ἐτουρκοκρατεῖτο, ὁ χιακὸς ἐμπορικὸς στόλος ἀνῆκε καὶ ὡς κεφάλαιον καὶ ὡς δύναμις παραγωγικοῦ πλούτου εἰς τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Τῷ 1889 κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ ἐν Χίῳ Ἕλληνος προξένου ὁ χιακὸς ἐμπορικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐκ 4 ἀτμοπλοίων, ἀγορασθέντων τότε, καὶ ἐκ 300 καὶ πλέον ἱστιοφόρων. Τότε συνεστήθησαν ἐν Χίῳ ἀσφαλιστικαὶ ἑταιρεῖαι μὲ καθαρῶς χιακὰ ναυτικὰ κεφάλαια, αἱ «Δύο ἀδελφαί», ἡ «Ὁμόνοια» καὶ ἡ «Χίος», αἱ ὁποῖαι ἠσφάλιζον κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ χιακὰ πλοῖα. Ἱδρύθη δὲ καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς χιακῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ χιακοῦ ἐμπορίου ἡ τράπεζα «Ἀρχάγγελος», τῆς ὁποίας ἡ πτῶσις ἐπέφερε μεγάλην οἰκονομικὴν κρίσιν εἰς τὸν τόπον, διότι ἐχάθησαν πολλὰ χιακὰ κεφάλαια. Ἡ Χίος κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετίαν 1860—1885 κυρίως εἶδεν ἀκμὴν οἰκονομικὴν μεγάλην, ἀποτέλεσμα τῆς ἀπαραμίλλου ἱκανότητος τῶν ναυτικῶν της καὶ τῆς δεξιᾶς ἐκμεταλλεύσεως τῶν παρουσιασθεισῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων. Ἀπὸ τοῦ 1885 ὁ ὀξύτατος ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀτμήρους ναυτιλίας πρὸς τὴν ἱστιοφόρον καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ξένων σημαιῶν ἐπέφερον σοβαρωτάτην κρίσιν εἰς τὴν χιακὴν ναυτιλίαν. Πολὺ ἀργὰ οἱ Χῖοι ναυτικοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀντικαταστήσουν τὰ ἱστιοφόρα των μὲ ἀτμόπλοια, καὶ δι' ἐλλείψεις κεφαλαίων, ἀφοῦ πλέον ἡ ἑλληνικὴ σημαία εἶχεν ἀρχίσει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μαύρης θαλάσσης ἰδίως. Ἡ ἱστιοφόρος ναυτιλία δὲν ἀποτελεῖ πλέον σημαντικὸν παράγοντα τῆς χιακῆς ναυτιλίας. Ὑφίσταται κυρίως διὰ θαλασσίους μεταφορὰς τοῦ ἀκτοπλοϊκοῦ μας ἐμπορίου καὶ διατηρεῖται λόγω τῆς ἁρμονικῆς συνεργασίας κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, τοῦ ὀλιγοδαπάνου τῆς κατασκευῆς τῶν πλοίων καὶ τῆς εὐθηνοτέρας συντηρήσεώς των.

Τὰ εἰς τοὺς Χίους ἐφοπλιστὰς ἀνήκοντα ἀτμόπλοια ἀνέρχονται εἰς ἑκατὸν καὶ πλέον μὲ σύνολον ὁλικῆς χωρητικότητος 500.000 τόννων καὶ πλέον, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν ὑπὲρ τὰς 2.500 ναύτας, τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὁποίων εἶναι Χῖοι. Διὰ τὰ πληρώματα ταῦτα δαπανῶνται ἐτησίως εἰς μισθοὺς καὶ τροφὰς ὑπὲρ τὰς 300.000 λίρας Ἀγγλίας καὶ πραγματοποιοῦνται ναῦλοι ὑπὲρ τὰ 2.000.000 λιρῶν ἐτησίως. Τῶν χιακῶν ἀτμοπλοίων 59 χωρητικότητος 197.502 τόννων εἶναι νηολογημένα ἐν Χίῳ, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι νηολογημένα εἰς τοὺς λιμένας Πειραιῶς καὶ Σύρου. Ἐπίσης χιακὰ ἀτμόπλοια κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὕψωσαν τὴν ἀγγλικὴν καὶ τὴν παναμαϊκὴν σημαίαν. Τὸ σύνολον τῆς εἰς τόννους ὁλικῆς χωρητικότητος τῶν χιακῶν φορτηγῶν ἀτμοπλοίων ὑπερβαίνει τὰς 300.000 τόννους, δηλαδὴ περίπου τὸ ἓν τέταρτον τῆς ἀτμήρους ἑλληνικῆς ναυτιλίας. Τούτων τὸ μέγιστον μέρος ἠγοράσθησαν μὲ χιακὰ κεφάλαια. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη ἡ χιακὴ ναυτιλία ἐβαρύνθη μὲ ὑποθήκας. Κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ 1932 εἶναι βεβαρημένα δι' ὑποθηκῶν 20 χιακὰ πλοῖα ὁλικῆς χωρητικότητος 73.511 τόννων μὲ ὑποθήκας λιρῶν Ἀγγλίας 174.450. Δηλαδὴ περίπου τὸ ἓν τέταρτον τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς χιακῆς ναυτιλίας βαρύνεται μὲ ὑποθήκας, ἐνῷ πρὸ δεκαετίας μόλις τὸ ἓν δέκατον ἦτο βεβαρημένον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη Χῖοι ἐφοπλισταὶ εἶχον στραφῆ καὶ πρὸς τὴν ἀκτοπλοΐαν. Δυστυχῶς ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ηὐδοκίμησε (ἴδ. *Α. Παχνοῦ*, «Τὸ χιακὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν» Ἀθῆναι 1926). Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1928 παρουσιάζει ἡ Χίος 1.743 ἀπογεγραμμένους ναυτικούς.

Συγκοινωνία. Ἡ Χίος ἔχει τακτικωτάτην μετὰ τοῦ Πειραιῶς θαλασσίαν συγκοινωνίαν, τετράκις τῆς ἑβδομάδος.

Ἐκ του ὁδικοῦ δικτύου τῆς νήσου εἶναι κατεσκευασμένα 42 χιλιόμετρα τῆς ἐθνικῆς ὁδοποιίας καὶ ὑπολείπεται πρὸς κατασκευὴν τμῆμα 59 χλμ. Ἡ νῆσος ἔχει 8 ἐπαρχιακὰς ὁδούς, τῶν ὁποίων κατεσκευασμέναι εἶναι τὰ 84 ½ χλμ., ὑπολείπονται δὲ πρὸς κατασκευὴν 65 χλμ. Ἐπίσης ἔχει κατεσκευασμένας κοινοτικὰς ὁδοὺς μήκους 12 χλμ.

Α. Ν ΠΑΧΝΟΣ

— *[Πολιτ. Γεωγρ.] Διοίκησις* ϐλ. λ. *Χίου* νομός.

Ἐκπαίδευσις. Οἱ Χῖοι ἔδειξαν πάντοτε ἐξαιρετικὴν κλίσιν καὶ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν παιδείαν. Ἐνδεικτικὸν τῆς φιλομουσίας ταύτης τοῦ χιακοῦ λαοῦ εἶναι καὶ τὸ νανούρισμα (*Ν. Πολίτη* Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, σελ. 210), εἰς τὸ ὁποῖον ἡ λικνίζουσα μητέρα πρωτίστην εὐχὴν εἰς τὸ τέκνον της δίδει ὅπως πλουτίζον συστήσῃ 21 σχολεῖα, ἕνα εἰς ἕκαστον τῶν 21 Μαστιχοχωρίων.

«νὰ μάθῃ γράμματα πολλὰ τσαὶ φρόνιμο νὰ γίνῃ
γιὰ νὰ τσερδίζῃ χρήματα παντοῦ καλὰ νὰ κάμνῃ
ἕνα τσαὶ εἴκοσι σκολειὰ μ' ἀληθινοὺς δασκάλους;
νὰ μάθουν γράμματα οἱ φτωχοί, ἀθρῶποι νὰ γενοῦνε»

Καὶ ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ μάθουν

«πῶς ὁ καθεὶς μας χρεωστεῖ βοήθειαν νὰ δίνῃ
εἰς τὰ σκολειά, στὶς ἐκκλησιές τσαὶ στὰ ὀρφανεμένα».

Συστηματικὴ προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν σχολείων ἄρχεται ἐν Χίῳ κυρίως μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς φραγκοκρατίας. Ἑρμόδωρος ὁ Λήσταρχος ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ πολλὰ ἔτη καὶ ἴσως εἶναι ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς νήσου. Ἄλλος διδάσκαλος διαπρεπὴς ἀναφέρεται περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΓ' αἰῶνος ὁ Ἰγνάτιος (Καλογεράκης), διδάξας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τῶν Πετροκοκκίνων. Οἱ Ἰησουῖται ἐπίσης ἵδρυσαν σχολὴν πρὸς προσηλυτιστικοὺς σκοποὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐν Χίῳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτων 250 μαθηταί. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὡσαύτως ἐποχὴν ἀναφέρεται καὶ κληροδότημα τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἀποθανόντος (1596) λογίου Χίου Ἐμμανουὴλ Γλυζουνίου ἐκ 1.000 δουκάτων καὶ μιᾶς οἰκίας διὰ τὴν ἀμοιβὴν διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Χίῳ.

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὀνομαστὸς διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ Γεώργιος Κορέσιος, θεολόγος καὶ ἰατρός. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤδη ἡ Χίος ἦτο περίφημος εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ καλοὺς ἰατρούς της, οἱ ὁποῖοι ἐξεπαιδεύοντο κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπιστρέφοντες ἐδίδασκον εἰς τὰ σχολεῖα. Μανωλάκις ὁ Καστοριανὸς ἵδρυσε καὶ συνετήρει ἐξ ἰδίων του σχολεῖον ἐν Χίῳ. Λέων ὁ Ἀλλάτιος συνετέλεσεν ἐπίσης εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας τῆς γενετείρας του διὰ βοηθημάτων, ἀποστολῆς βιβλίων καὶ μεγάλου κληροδοτήματος πρὸς σπουδὴν ὑποτρόφων Χίων ἐν Ρώμῃ. Μακρὸς κατάλογος τῶν ὑποτρόφων τούτων ἐδημοσιεύθη παρὰ Ζολώτα.

Ὀνομαστοὶ διδάσκαλοι ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὑπῆρξαν ἐν Χίῳ ὁ Δαμιανὴς Ρύσιος, πάππος τοῦ Ἀδαμ. Κοραῆ, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Γορδᾶτος Λίλας, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε μεγάλην κοινωνικὴν δρᾶσιν καὶ εἰς γενικώτερα ζητήματα τοῦ τόπου, συντελέσας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τῆς Χίου, καὶ ὁ περίφημος ἰατροφιλόσοφος καὶ θεολόγος Εὐστράτιος Ἀργέντης. Ἐπίσης Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, φανατικὸς ἀσκητής, καὶ ὁ ἀντίπαλος τούτου Κύριλλος, συγγενὴς τοῦ Ἀδαμαντ. Κοραῆ, ὁ Θεοδόσιος Σκυλίτσης, ὁ Γαβριὴλ Ἀστρακάρης, ὁ Ἰάκωβος Μαῦρος καὶ ὁ Λαυρέντιος Χρυσοβελώνης.

Σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας ἐν Χίῳ ἀπετέλεσεν ἡ ἄφιξις ἐκεῖ τοῦ Ἀθανασίου Παρίου (1786). Οὗτος κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς ἐφόρους τῆς σχολῆς νὰ εὐρύνωσι ταύτην. Περὶ τὸ 1792 ηγόρασαν οἰκίαν εὐρύχωρον, τὴν μετεσκεύασαν καταλλήλως καὶ προσέθηκαν εἰς αὐτὴν καὶ αἴθουσαν βιβλιοθήκης. Οἱ ἔφοροι τῆς σχολῆς, τοὺς ὁποίους διώριζεν ἡ δημογεροντία, κατέβαλον φιλοτίμους προσπαθείας, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἔξω Χίοις, διὰ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ προσωπικοῦ τῆς βιβλιοθήκης. Ὁ Πάριος ὅμως ἦτο ὑπεράγαν συντηρητικὸς καὶ κατεπολέμει πᾶσαν νεωτεριστικὴν κίνησιν. Ὡς ἐκ τούτου προεκάλεσε μεγάλην ἀντίδρασιν, ἰδίως τοῦ Κοραῆ, ὁ ὁποῖος μὲ ἰδιαιτέραν θέρμην παρηκολούθει τὰ τῆς σχολῆς τῆς πατρίδος του. Τέλος τῷ 1811 ὁ Πάριος ἀπεμακρύνθη τῆς διευθύνσεως τῆς σχολῆς, ἣν ἀνέλαβεν ὁ Νεόφυτος Βάμβας προστατευόμενος τοῦ Κοραῆ. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐδίδαξαν ἐν Χίῳ ὁ Ἰωάννης Τσελεπῆς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος, ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων διδασκάλων τοῦ Γένους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Νεόφυτος Βάμβας διεκρίθη ἀμέσως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πάριον, διὰ τὴν εὐρύτητα ἀντιλήψεως. Κατήρτισε νέον πρόγραμμα μαθημάτων, εἰσήγαγε τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς γαλλικῆς, τῆς τουρκικῆς γλώσσης, τῆς ζωγραφικῆς, τῶν ναυτικῶν καὶ τῆς χημείας, διὰ τὴν ὁποίαν ἠγόρασε καὶ τὰ ἀναγκαιότερα χημικὰ ὄργανα, καὶ ἐπέβαλε τάξιν καὶ πειθαρχίαν, ἄγνωστον ἕως τότε εἰς ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον. Ἐκ τῶν ἀριστευόντων ἐστέλλοντο δύο εἰς Εὐρώπην πρὸς εὐρυτέραν μόρφωσιν, διὰ νὰ χρησιμεύσουν ἀργότερον εἰς τὴν Χίον· ἄλλους ὑποτρόφους ἀνελάμβανον νὰ μορφώσωσιν ἐν Εὐρώπῃ οἱ ἔξω Χῖοι. Ἐν συνόλῳ προσέφερον, κατὰ τὸν A. Didot, κατ' ἔτος εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Χίου 25.000 γροσίων.

Οὕτω ἡ σχολὴ Χίου ἐξυψώθη εἰς τὸ πρὸ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως διάστημα εἰς ἓν ἐκ τῶν πρώτων ἑλληνικῶν σχολείων, ἐφοίτων δὲ εἰς αὐτὴν νέοι ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ 700 μαθητῶν οἱ 200 ἦσαν ξένοι. Οἱ εὔποροι συνεισέφερον συχνὰ ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν της καὶ ἐκληροδότουν μετὰ θάνατον χρήματα ἢ κτήματα. Ἀλλὰ καὶ φόρος 1 % ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῆς δημογεροντίας ἐπὶ τῆς προικός, χάριν τῆς σχολῆς, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυον οἰκονομικῶς καὶ μὴ Χῖοι. Ἡγεμονικὴ ὑπῆρξεν ἡ δωρεὰ τοῦ Ψαριανοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη ἐξ 125.000 γροσίων τῷ 1820. Τὴν λαμπρὰν ταύτην σχολὴν ἐξηφάνισεν ἡ τρομερὰ σφαγὴ τῆς Χίου τοῦ 1822.

Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν οἱ Χῖοι ἤρχισαν πάλιν ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν ἵδρυσιν τῶν σχολείων. Τῷ 1839 ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῆς πόλεως ἀνήρχετο εἰς 300. Οἱ ἐπίτροποι τοῦ γυμνασίου προσέφευγον εἰς τοὺς ἔξω Χίους διὰ τὴν συλλογὴν ἐράνων καὶ τὴν προμήθειαν βιβλίων. Ἔκτοτε ἤρχισε συστηματικὴ ἡ ἐκπαιδευτικὴ κίνησις ἐν Χίῳ. Ὡς γυμνασιάρχαι ὑπηρέτησαν οἱ: Κωνσταντῖνος Κόντος (1859—1862), Γεώργιος Σουρίας (1862—1884), Χρ. Λαίλιος (1884—1886), Γεώργιος Ζολώτας (1886—1905), Χρ. Ἀλιμονάκης, Ν. Παπαδάκης, Π. Κοντογιάννης, Ἰω. Χαντέλης, Χρ. Σαρικάκις καὶ Γ. Μαδιᾶς.

Κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν ἐκτίσθησαν εἰς τὰ περισσότερα χωρία τῆς Χίου σχολικὰ κτήρια δαπάναις τῶν Χίων Ράλλη, Ἀργέντη, Καρᾶ, Λιβανοῦ, Ξενιοῦ, Μυταράκη, Καλβοκορέση τῶν ἐνδιαφερομένων κοινοτήτων καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων. Τὸ κράτος ἐνίσχυσε τὴν προσπάθειαν ταύτην μὲ μικρὰ ποσά. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῶν χιακῶν ἀδελφοτήτων Ἀττικοβοιωτίας, Ἀλεξανδρείας, Καΐρου, Νέας Ὑόρκης καὶ τῆς Λονδινείου ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν σχολικῶν κτηρίων καὶ πλουτισμὸν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν (1930) λειτουργοῦν ἤδη εἰς τὸν νομὸν Χίου διὰ τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν δύο γυμνάσια (Χίου, Καρδαμύλων) μὲ μαθητὰς 818, δύο ἡμιγυμνάσια (Βολισσοῦ, Καλαμωτῆς) μὲ μαθητὰς 82, ἓν ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον μὲ μαθητρίας 141. Διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν λειτουργοῦν 79 σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα φοιτῶσιν 9.282 μαθηταὶ (ἄρρενες 5.027, θήλεις 4.261) μὲ διδακτικὸν προσωπικὸν 181 διδασκάλους (ἄρρενες 96, θήλεις 91).

Ἐν Χίῳ λειτουργοῦν ἐπίσης ἡ κοινοτικὴ *Ἐμπορικὴ Σχολὴ Μιχαλινοῦ*, οἰκοδομηθεῖσα δαπάνῃ τοῦ Ζωρζῆ Γ. Μιχαλινοῦ καὶ συντηρουμένη ἐκ τῶν πόρων τοῦ ἐκ λιρῶν Τουρκίας 20.000 κληροδοτήματος Ἀνδρέου Συγγροῦ καὶ ἐτησίας χορη-

Digitized by Google

1) Ἡ πλατεῖα τοῦ χωρίου Πυργί. 2) Ὁ φράγκικος πύργος τοῦ Πυργίου.

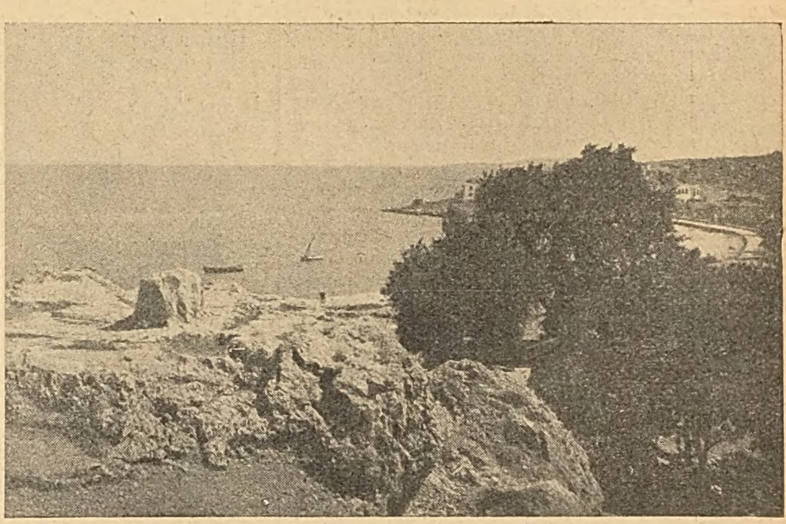

1) Τὸ Δελφίνι. 2) Ἡ πέτρα τοῦ Ὁμήρου.

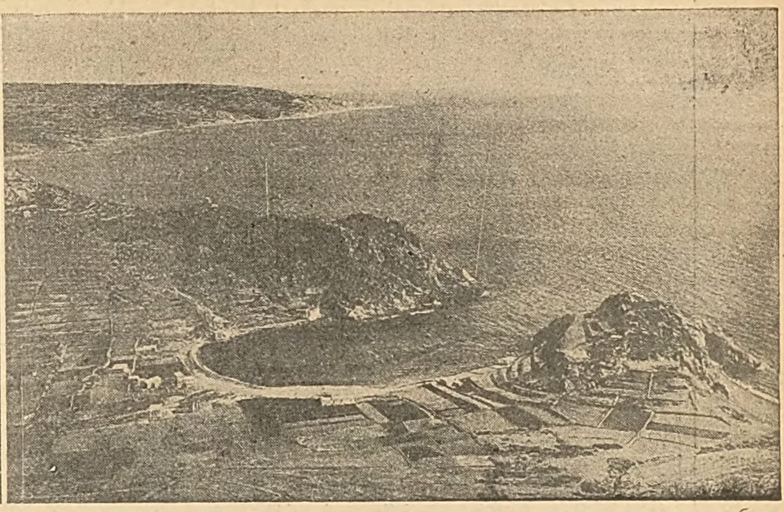

1) Τὸ ἀκρωτήριον Μάστιχο καὶ ἡ νησὶς Βενέτικο. 2) Ὁ Ἐμποριὸς τῆς Χίου.

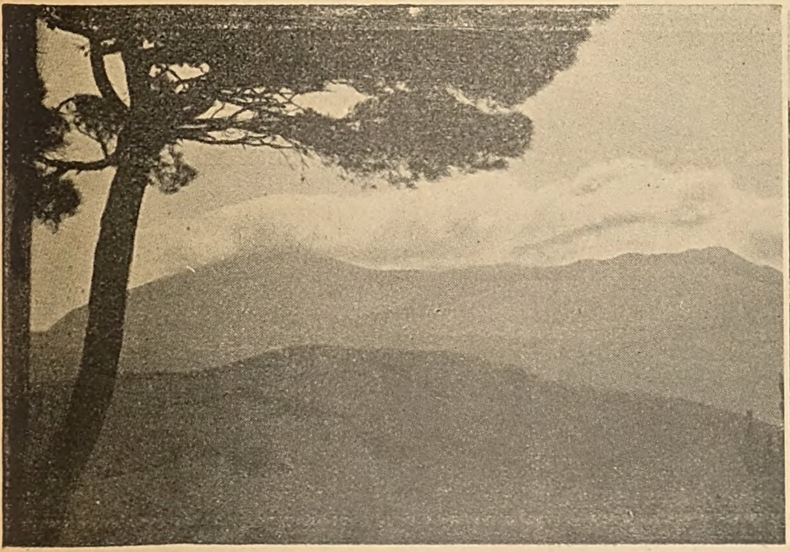
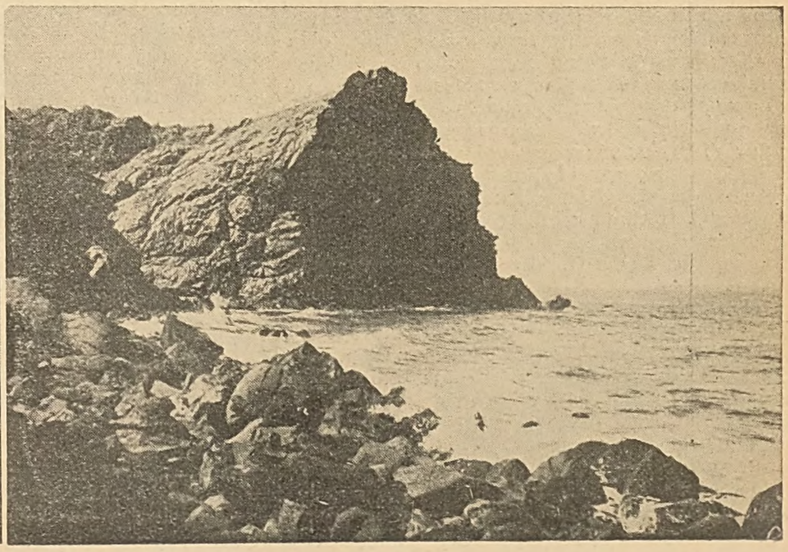

1) Τὸ ὄρος Πελινναῖον τῆς Χίου. 2) Ὁ Κάβο Μελανιὸς (Μαῦρος Γκρεμός).

Digitized by Google

γίας τοῦ κράτους ἐκ 200.000 δρχ. Ἱδρύθη ὡσαύτως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ *Γεωργικὴ Σχολὴ* εἰς τὸ ἀπαλλοτριωθὲν Νεαμονικὸν κτῆμα «Μεγάλο Μετόχι», συντηρουμένη παρὰ χιακῶν ἀδελφοτήτων, Ἀττικοβοιωτίας, Αἰγύπτου καὶ Ἀμερικῆς, καὶ ἰδιωτῶν (δωρεὰ Κ. Χωρέμη 1.500 ἀγγλικῶν λιρῶν). Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατεβλήθη προσπάθεια ἱδρύσεως ἐν Βροντάδῳ ναυτικῆς σχολῆς πρωτοβουλίᾳ τοῦ Γ. Ἀνδρεάδου, ὁ ὁποῖος ἐδωρήσατο τὸ ἀναγκαιοῦν σχολικὸν κτήριον, ἐνῷ τὸ κράτος παρέσχεν ἐτησίαν χορηγίαν ἐκ 250.000 δραχμῶν. Ἡ σχολὴ ἐλειτούργησε μόνον δύο ἔτη (1930—1932).

Ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικὰ σωματεῖα, ὅπως ὁ «Φιλοτεχνικὸς ὅμιλος Χίου», ἔχουν ὡς σκοπὸν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Καὶ κληροδότημα εἰδικόν, τὸ τοῦ Σταματίου Πρωΐου, σκοπὸν ἔχει τὴν μόρφωσιν Χίων ἐπιστημόνων ἐν τῇ ξένῃ.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Χίου, φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ, ἱδρύθη χάρις εἰς τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα αὐτοῦ καὶ ὑπῆρξεν ἴσως ἡ πλουσιωτέρα βιβλιοθήκη τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἠκολούθησεν ὅμως αὕτη τὴν τύχην τῆς Χίου, καταστραφεῖσα ἐξ ὁλοκλήρου, χωρὶς νὰ διασωθῇ οὐδὲ εἷς τόμος ἐξ αὐτῆς. Εὐτυχῶς ὁ Κοραῆς διὰ διαθήκης του, συντεταγμένης τῷ 1825, ἐγκατέλιπε τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην του εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ γυμνασίου Χίου. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Κοραῆ μετὰ πολλὰς περιπετείας διεσώθη κατὰ τὸ μέγιστον μέρος αὐτῆς εἰς Χίον, ὅπου μετεφέρθη εἰκοσαετίαν ὅλην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοραῆ, κατόπιν ἐπιμόνων προσπαθειῶν τῶν Χίων. Μετὰ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης διεσώθησαν καὶ πολλὰ χειρόγραφα τοῦ μεγάλου διδασκάλου. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη, ἐκ 3.500 τόμων καὶ φυλλαδίων, καὶ ἡ ἐκ 4.000 περίπου τόμων καὶ φυλλαδίων δωρεὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐν Τεργέστῃ σχολῆς Ἰωάννου Ἀνδρεάδου τῷ 1858 ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς βιβλιοθήκης Χίου.

Ὁ σεισμὸς τοῦ 1881 κατέστρεψε τὸ κτήριον τῆς βιβλιοθήκης, διὰ τὴν στέγασιν δὲ ταύτης ἀνηγέρθη δαπάναις Χίων ὡραῖον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει σήμερον περὶ τοὺς 35.000 τόμους καὶ φυλλάδια. Ἡ βιβλιοθήκη ἐπλουτίσθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διὰ σημαντικῶν δωρεῶν καὶ βιβλίων, σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ τοῦ Γ. Μιχαλινοῦ (τόμ. 2.183), Ἀλεξάνδρου Βοτσάνη (2.065), Ἰω. Βούρου (1.114), Ν. Πετροκοκκίνου 930), Rosenbusch (702), Γερμανοῦ Βασιλάκη (682), Φιλ. Ἀργέντη (598), Π. Κοντογιάννη (480), Γρηγ. Φωτεινοῦ (530) κλπ.

Φιλανθρωπικὰ Καταστήματα. Πολὺ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο ἐν Χίῳ ὠργανωμένη ἡ φιλανθρωπία. Τοῦ δὲ λωβοκομείου ἡ ἵδρυσις ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς γενοατοκρατίας. Ὑπῆρξε τὸ ἵδρυμα τοῦτο εἰς ἄκρον ὠφέλιμον εἰς τὴν Χίον. Κληροδότημα τοῦ Ἀλλατίου (1669), ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ σπουδάσουν πολλοὶ ἰατροί, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐξ Εὐρώπης συνετέλεσαν ἐνωρίτατα εἰς τὴν ἵδρυσιν ἢ ἀνακαίνισιν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ἐν Χίῳ, τοῦ νοσοκομείου, τοῦ λωβοκομείου καὶ τοῦ λαζαρέτου, ἤτοι τοῦ νοσοκομείου λοιμωδῶν νόσων.

Τὸ *νοσοκομεῖον* ἱδρύθη τῷ 1640 καὶ ἀνεκαινίσθη τῷ 1735, ὥστε νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ 200 ἀσθενεῖς, φρενοπαθεῖς, γέροντας καὶ ἔκθετα. Διῳκεῖτο ὑπὸ τριμελοῦς ἐφορείας, διοριζομένης ὑπὸ τῆς δημογεροντίας, καὶ συνετηρεῖτο ἀπὸ τὰς προαιρετικὰς συνδρομὰς τῶν ἁπανταχοῦ Χίων καὶ ὑποχρεωτικὰς τῶν ἐν Χίῳ οἰκούντων, τὸν κατάλογον τῶν ὁποίων συνέτασσεν ἡ δημογεροντία.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ νοσοκομείου κατὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1881, ἀνῳκοδομήθη τοῦτο ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Σκυλίτση εἰς περίβλεπτον θέσιν, ὅπου καὶ λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1886. Τὸ Σκυλίτσειον νοσοκομεῖον, ὀνομασθὲν πρὸς τιμὴν τῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἀνῳκοδόμησε τοῦτο ἐκ βάθρων, περιλαμβάνει τὸ κυρίως νοσοκομεῖον (παθολογικὸν καὶ χειρουργικὸν τμῆμα), τὸ φρενοκομεῖον, τὸ γηροκομεῖον, τὸ ἐκθετοτροφεῖον-ὀρφανοτροφεῖον, τὴν ἀστυκλινικὴν καὶ τὸ ἀκτινολογικὸν καὶ μικροβιολογικὸν ἐργαστήριον (τὸ τελευταῖον εἶναι δωρεὰ τῆς Ἔλενας Ε. Βενιζέλου, τὸ γένος Σκυλίτση). Ἐπίσης περιλαμβάνει τὸ Ἀργέντειον τμῆμα τῶν λοιμωδῶν νοσημάτων, ἀνοικοδομηθὲν δαπάνῃ τῆς Φανῆς Π. Ἀργέντη (τὸ γένος Σκυλίτση).

Ἡ περιουσία τοῦ νοσοκομείου ἀποτελεῖται ἐξ ἀκινήτων, χρεογράφων καὶ ἐντόκων καταθέσεων, ἡ ὁποία μετὰ κόπου ἐπαρκεῖ εἰς τὴν κάλυψιν τῶν δαπανῶν τοῦ ἱδρύματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ὅλης φιλανθρωπικῆς περιθάλψεως τοῦ νομοῦ. Ἀλλὰ τὸ νοσοκομεῖον δὲν λησμονοῦν οἱ Χῖοι. Εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς νήσου περιφέρεται κατὰ Κυριακὴν δίσκος ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου, ἐκτὸς δὲ τούτου γίνονται συχνότατα δωρεαὶ τῶν διαφόρων φιλανθρώπων. Πρὸ εἰκοσαετίας, πρωτοβουλίᾳ τοῦ Χρ. Ροδοκανάκη, συνεστήθη ἐν Λονδίνῳ κεντρικὴ ἐπιτροπὴ τῶν Χίων, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν κηδεμονίαν καὶ διαχείρισιν τῶν γινομένων δωρεῶν πρὸς τὰ δημόσια ἱδρύματα τῆς Χίου, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ ἑξῆς θὰ κατατίθενται ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀποστελλομένων μόνον τῶν τόκων εἰς τὴν Χίον, πρὸς οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ ἱδρυμάτων, φιλανθρωπικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν. Εἰς τὸ ἱδρυθὲν ἐν Λονδίνῳ χιακὸν θησαυροφυλάκιον συνεκεντρώθησαν σημαντικὰ ποσά, ὅπως ἡ ἐξ 20.000 λιρῶν Ἀγγλίας τῆς Ἰουλίας Σκαραμαγκᾶ, ἡ ἐκ 10.000 λιρῶν Ἀγγλίας τοῦ Παντελῆ Α. Ράλλη καὶ ἄλλαι.

Τὸ *λωβοκομεῖον* ἀνεκαινίσθη πρὸ εἰκοσαετίας, πρωτοβουλίᾳ δὲ τοῦ Μιλτ. Λ. Καλβοκορέση ἀνηγέρθησαν δώδεκα θαυμάσια περίπτερα, μοναδικὰ εἰς τὴν Βαλκανικήν. Τὸ ἵδρυμα εἶναι οἰκονομικῶς αὔταρκες.

Τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτικῶν τούτων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ἔχει, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον 2508, 24μελὴς ἀνωτέρα ἐνοριακὴ ἀντιπροσωπεία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητρομολίτου Χίου, ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ναῶν κατὰ τετραετίαν.

Ἐκτὸς τούτων ἡ Χίος ἔχει τὸ Ἐθνικὸν Μιχάλειον ὀρφανοτροφεῖον, θεραπευτήριον ἀφροδισίων νοσημάτων καὶ ὀφθαλμιατρεῖον, ἐπιχορηγούμενα ὑπὸ τοῦ κράτους.

Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ φιλάνθρωπος καὶ εὐεργετικὴ δρᾶσις τῶν Χίων δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Χίον. Καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ ἱδρύθησαν ἢ ἐτονώθησαν οἰκονομικῶς διάφορα ἱδρύματα φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικά. Οἱ Χῖοι μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν εὑρίσκονται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν.

Χῖοι διαπρεπεῖς. Ἡ Χίος ὑπῆρξε καθ' ὅλας τὰς περιόδους πατρὶς ἀνδρῶν ὀνομαστῶν. Διάσημοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξαν οἱ ἀνδριαντοποιοὶ Μικκιάδης, Ἄγχερμος, Βούπαλος, ὁ μεταλλουργὸς Γλαῦκος, ὁ ἱστορικὸς Θεόπομπος, ὁ ποιητὴς Ἴων, οἱ στωϊκοὶ Θεόκριτος καὶ Ἀρίστων, ὁ μουσικὸς Δημόκριτος, οἱ Ὁμηρίδαι, Σκύμνος ὁ γεωγράφος καὶ ἄλλοι.

Εἰς τοὺς μέσους καὶ μεταγενεστέρους χρόνους διέπρεψαν οἱ Χῖοι εἰς τὰ γράμματα κυρίως. Οἱ κυριώτεροι τούτων εἶναι Νεῖλος ὁ Διασωρηνός, μητροπολίτης Ρόδου, Μιχαὴλ ὁ Σοφιανός, Γεώργιος ὁ Κορέσιος, πολυμαθέστατος θεολόγος καὶ ἰατροφιλόσοφος, Γρηγόριος πρωτοσύγκελλος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ Παΐσιος Λιγαρίδης, μητροπολίτης Γάζης, Λέων ὁ Ἀλλάτιος, Ἀλέξανδρος Μαυρογορδᾶτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, Λεονάρδος Ἰουστινιάνης, ὁ ἐπιλεγόμενος Χῖος, Ἰγνάτιος ὁ Μινδόνιος, Δανιὴλ πατριάρχης Ἀντιοχείας, Σαμουὴλ ὁ Καπασούλης, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὁ Κλήμης, μητροπολίτης Ἰωαννίνων, Εὐστράτιος ὁ Ἀργέντης, ἰατροφιλόσοφος καὶ θεολόγος διαπρεπέστατος, Σάββας ὁ Σεκιάρης, Ἀντώνιος ὁ Κοραῆς, προπάτωρ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Κωνσταντῖνος Λίλας Γορδᾶτος, ὁ Ναθαναήλ, μητροπολίτης Ἐφέσου, Νικηφόρος ὁ Νεαμονήσιος, Ἰωάννης Τσελεπῆς, Δωρόθεος ὁ Πρώιος, μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, ἐκ τῶν λογιωτέρων τῆς ἐποχῆς του, ἀπαγχονισθεὶς κατὰ τὸν μεγάλον Ἀγῶνα, ὁ Κωνσταντῖνος Κοκκινάκης, ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλόχος. Ἐπιφανεστάτην κατέχουν ἐπίσης θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ Ἀδαμάντιο Κοραῆς, ὁ Ἐμμανουὴλ Ροΐδης, ὁ Ἰωάννης Ψυχάρης καὶ ὁ Γ. Σουρῆς. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐπίσῃ διέπρεψαν ὁ Ἀλέξανδρος Πασπάτης, ὁ Ζαννῆς Μάμουκας, ὁ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος, ὁ Στέφανος Καρτούλης, ὁ Γεώργιος Σουρίας, ὁ Γεώργιος Ζολώτας, ὁ Παντελῆς Κοντογιάννης καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μυριοφύτου Γρηγόριος Φωτεινός. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἑξηκονταετίαν ἀνῆλθον Χῖοι τρεῖς πατριάρχαι εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, Ἰωακεὶμ Β΄ ὁ Κοκκώδης, Ἰωακεὶμ Δ΄ ὁ Κρουσουλούδης καὶ Κωνσταντῖνος Ε΄ ὁ Βαλιάδης, δεκάδες δὲ ἱεραρχῶν διεκρίθησαν, ὅπου ἐτάχθησαν. Χῖοι ὡσαύτως ἦσαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου Ἰω. Βοῦρος, Ἐμμ. Κόκκινος, Μακᾶς, Νικολ. Δαμαλᾶς, Ἐμμ. Ζολώτας, οἵτινες ἐτίμησαν τὰς ἕδρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκον. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλουσίαις πρὸς τὸ ἔθνος εὐεργεσίαις διεκρίθησαν οἱ Χῖοι, μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων οἱ Ἀνδρέας Συγγρός, Κωνστ. Σεβαστόπουλος, ὁ Ζωρζῆς Δρομοκαΐτης, ὁ Σταμάτιος Πρώϊος, ἡ οἰκογένεια Ράλλη, ὁ Ἀργέντης, ὁ Σκυλίτσης, ὁ Μίχαλος, ὁ Μιχαλινός, ἡ Ἰουλία Σκαραμαγκᾶ καὶ ἄλλοι. Α. Ν. Π.

— [*Ἱστορ.*] Κατὰ τὴν κρατοῦσαν εἰς τοὺς ἀρχαίους παράδοσιν, οἰκιστὴς τῆς νήσου ὑπῆρξεν ὁ Οἰνοπίων, ἔγγονος τοῦ Μίνωος, υἱὸς τοῦ Διονύσου, ὅστις, διδαχθεὶς παρὰ τοῦ πατρός του τὴν οἰνοποιίαν, ἵδρυσεν ἐν Χίῳ δυναστείαν, εἰσαγαγοῦσαν τὸν Μινωϊκὸν πολιτισμὸν κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ. εἰς τὴν νῆσον. Πρὸς τὸν Οἰνοπίωνα συνδέεται καὶ ὁ μῦθος τοῦ Ὠρίωνος-Δράκοντος, ὁ ὁποῖος μεταβὰς εἰς Χίον καὶ μεθυσθεὶς ἥρπασε τὴν θυγατέρα τούτου Μερόπην. Τοῦ Ὠρίωνος-Δράκοντος ἡ ἀνάμνησις σῴζεται εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Χίου.

Παλαιότατοι οἰκισταὶ τῆς Χίου ὑπῆρξαν οἱ ἐκ Θεσσαλίας *Πελασγοί*, ἱστάμενοι μεταξὺ μύθου καὶ ἱστορίας. Γνώρισμα τῆς ἀπὸ Θεσσαλίας καταγωγῆς θεωρεῖται κυρίως τὸ ὄνομα τοῦ κυριωτέρου ὄρους τῆς νήσου *Πελινναῖον*, συγγενοῦς πρὸς τὸ τῆς Πελασγικῆς ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεως *Πελίννης*, ἥτις καὶ *Πελινναῖον* ἐκαλεῖτο, κοιτίδος λατρείας τοῦ Διός, ὁπόθεν ἐκομίσθη πιθανώτατα εἰς Χίον καὶ ἡ λατρεία τοῦ Πελινναίου Διός.

Παλαιότατοι κάτοικοι τῆς Χίου ἦσαν ἐπίσης οἱ Λέλεγες καὶ οἱ Κᾶρες, οἵτινες προσέδωσαν ἴδιον ἐθνικὸν χαρακτῆρα εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου των. Ἐπίσης ὡς ἀρχαιότατοι κάτοικοι ἀναφέρονται οἱ Ἄβαντες, ἐλθόντες μετὰ τῶν Καρῶν ἢ μετ' αὐτούς, οἱ Παίονες καὶ οἱ Σίντιες. Τὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων Ἰώνων εἶναι ἀσαφῆ. Μὴ δυνάμενοι οὗτοι νὰ ζήσουν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἠναγκάσθησαν οἱ πλεῖστοι νὰ τραποῦν πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Λυδίας καὶ τὰς νήσους, ζητοῦντες γῆν πρὸς ἐγκατάστασιν. Κατόπιν μακρῶν ἀγώνων πρὸς τοὺς ἐντοπίους ἐπεκράτησαν ἐν Χίῳ, ἀναμιχθέντες πάντως πρὸς τοὺς ὑπάρχοντας κατοίκους. Καὶ προσέδωσαν βαθμηδὸν εἰς τὴν νῆσον τὸν ἰωνικὸν χαρακτῆρα, ὑπὸ τὸν ὁποῖον γνωρίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ ηὐδοκίμησαν, ἀποτελέσαντες μετὰ τῆς γείτονος Σάμου τὸν ἰδιάζοντα τύπον τῶν κατοίκων τῆς Ἰωνίας. Πρὸς τοὺς ὁμαίμονας γείτονας Ἐρυθραίους διεξάγονται κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα συνεχεῖς σκληρότατοι πόλεμοι τῶν Χίων, ὀφειλόμενοι εἰς ἀνταγωνισμὸν ἐμπορικῆς καὶ ναυτικῆς ἐπικρατήσεως. Αἱ ἀντιζηλίαι αὗται διαρκοῦσιν ἐπὶ αἰῶνας καὶ καταπαύουν μόλις μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ΣΤ΄ ἑκατονταετηρίδα ἔχομεν τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀκμῆς τοῦ χιακοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς τέχνης ἐν Χίῳ. Διάσημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο ἡ Χία Σχολὴ τῆς μαρμαροπλαστικῆς. Τότε ἤκμασεν οἶκο ἐπιφανῶν ἀγαλματοποιῶν, τῶν ὁποίων οἱ σημαντικώτεροι ἦσαν ὁ Μικκιάδης, ὁ Ἄρχερμος ὁ Βούπαλος καὶ ὁ Ἄθηνις. Ἡ φήμη των ὑπερεπήδησε τὰ στενὰ ὅρια τῆς νήσου, ἐν ᾗ ἐγεννήθησαν, καὶ ἔργα των ἐκόσμησαν τὴν Σμύρνην, τὴν Δῆλον, τὰς Ἀθήνας, τοὺς Δελφοὺς καὶ ἄλλας πόλεις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κατεσκευάσθησαν καὶ τὰ πρῶτα νομίσματα ἐν Χίῳ. Τὸ δικαίωμα τῆς κοπῆς νομισμάτων ἐξήσκησεν ἡ Χίος ἐπὶ χρονικὴν περίοδον μακροτέραν ἢ τὰ πλεῖστα τῶν πρωτευόντων ἑλληνικῶν κρατῶν, λόγῳ δὲ τῆς φιλικῆς πρὸς τὴν Ρώμην πολιτικῆς της κατώρθωσε νὰ διασώσῃ τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς ἐλευθερίας, κόπτουσα ἴδια νομίσματα, ὅταν ὅλος ὁ ἄλλος ἑλληνικὸς κόσμος εἶχε καταστῇ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Καὶ διετήρησε τὴν Σφίγγα της, τὸ σύμβολον τῆς πόλεως Χίου, μέχρι τέλους, ἐπὶ τῶν νομισμάτων της.

Τῷ 500 συνέβη ἡ ἰωνικὴ ἀποστασία καὶ ἡ ταυτόχρονος ἐκθρόνισις τῶν τυράννων ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Χίου. Καὶ ἠγωνίσθη ἡ Χίος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν προσβληθείσης Μιλήτου τῷ 498, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ὑπετάγη εἰς τὸν Μεγάλον Βασιλέα. Μετέσχε τῆς ἐν Λάδῃ ναυμαχίας, καὶ ἐνῷ, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, αἱ πλεῖσται τριήρεις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπεχώρησαν, αἱ χιακαί, ἑκατὸν τὸν ἀριθμόν, παρέμειναν εἰς τὸ πεδίον τῆς ναυμαχίας καὶ ἀντετάχθησαν ἐναντίον 600 περσικῶν τριήρεων, μόναι σχεδόν, νικηφόρως ναυμαχήσασαι.

Ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων ἡ Χίος μετέσχε τῶν ἐν Μυκάλῃ καὶ Πλαταιαῖς μαχῶν. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει μία περίοδος μεγίστης ἀκμῆς καὶ πλούτου διὰ τὴν Χίον, περίοδος σχεδὸν ἑβδομήκοντα ἐτῶν εἰρήνης 478—412), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκυβερνᾶτο ἡ Χίος ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν.

Οἱ κυριώτεροι σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οἱ ὁποῖοι ἀπέμειναν ὁπωσοῦν ἐλεύθεροι, ἦσαν οἱ Λέσβιοι, οἱ Χῖοι καὶ οἱ Σάμιοι. «Τούτων (Ἰώνων) Χῖοι, οὐχ ὑποτελεῖς ὄντες φόρου, ναῦς δὲ παρέχοντες αὐτόνομοι ξυνέσποντο», τονίζει ὁ Θουκυδίδης.

Πολλάκις παρεῖχον ἀφορμὰς δυσαρεσκειῶν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς Χίους. Κυρίως ἡ ἀσκηθεῖσα διὰ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Κλεάρχου δημοσ ονομικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἀπαγορεύσασα τὴν χρῆσιν μὴ ἀττικῶν νομισμάτων εἰς τὰς ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων χώρας, ἐξηρέθισε τοὺς Χίους. Μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον διὰ 50 τριήρεων, οἱ Χῖοι ἠσπάσθησαν τὴν πολιτικὴν τῶν Λακεδαιμονίων, διότι ἡ ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων ἀνεπτέρωσε τὰς τάσεις τῶν Περσῶν, πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ὁποίων οἱ σύμμαχοι νησιῶται ἐνίσχυον ἐπὶ δεκαετηρίδας τοὺς Ἀθηναίους.

Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους οἱ Χῖοι, ἀναλόγως τῆς ἐπικρατήσεως τῶν τοπικῶν κομμάτων, τῶν ὀλιγαρχικῶν ἢ τῶν δημοκρατικῶν, ἐστρέφοντο πότε πρὸς τὴν μίαν, πότε πρὸς τὴν ἄλλην δύναμιν. Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι, Πέρσαι καὶ Μακεδόνες ἐπενέβαινον εἰς τὰ χιακὰ πράγματα, καλούμενοι συνήθως ὑπὸ τῆς μιᾶς τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων. Καὶ ἐγένετο ἡ Χίος πα-

Digitized by Google

δίον αἱματηροτάτων πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους μετέσχον ὅλοι οἱ ἐμπόλεμοι. Καὶ εἰσελθοῦσα πάνοπλος, μὲ ἐπιζήλους καὶ σεβαστὰς ναυτικὰς καὶ οἰκονομικὰς δυνάμεις, ἐξῆλθεν ἐξησθενημένη μετὰ τὰ καίρια πλήγματα τοῦ πολέμου.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ Χίος ἔσχε τὴν τύχην ἁπασῶν τῶν μικρασιατικῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ὅτε δὲ οἱ Ρωμαῖοι παρέστησαν ὡς προστάται τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἡ Χίος ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὁρμητήριον εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου πόλεμον. Διὰ τὴν στάσιν των ταύτην ἠμείφθησαν παρὰ τῶν Ρωμαίων, διότι ἔλαβον ὡς δῶρον παρ' αὐτῶν καὶ χώραν τινά, πιθανώτατα τὸν Ἀταρνέα.

Μετὰ τὸν Ἀντίοχον καὶ τοὺς Μακεδόνας παρουσιάσθη ἄλλος ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων ἐν Ἀσίᾳ, ὁ Μιθριδάτης. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου Ζηνόβιος ἐδῄωσε τὴν Χίον καὶ μετήγαγε τοὺς Χίους εἰς Κολχίδα τῷ 88 π. Χ. Ἦτο τότε καθωραϊσμένη ἡ πόλις ὑπὸ ναῶν καὶ δημοσίων οἰκοδομημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο, κατὰ τὸν Ἀππιανόν, τὸ μέγα θέατρον, τὸ ὁποῖον ἐχώρει ὅλους τοὺς πολίτας, καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς στοά, τὴν ὁποίαν κατέστρεψεν ὁ Μιθριδάτης καὶ ἀνῳκοδόμησεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

Τῷ 84 π. Χ. οἱ Χῖοι ἠλευθερώθησαν ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἡ δὲ Χίος ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου ἐλευθέρας συμμάχου τῆς Αὐτοκρατορικῆς πόλεως καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία της. Αὕτη διετηρήθη καὶ ἐπὶ Λουκούλλου, Πομπηΐου, Ἰουλίου Καίσαρος, Αὐγούστου, Τιβερίου, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον, κατηργήθη δὲ ἐπὶ Βεσπασιανοῦ, ὅστις φρονῶν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέμαθον νὰ εἶναι ἐλεύθεροι, τοὺς ὑπεδούλωσε πάλιν, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ τὴν Χίον (70 μ. Χ.).

Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐσχηματίσθη ἡ ἐπαρχία τῶν ἑλληνικῶν νήσων, εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθη καὶ ἡ Χίος, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρόδον. Ἔκτοτε ἡ Χίος ἔπαυσεν ἔχουσα ἰδίαν πολιτικὴν ὕπαρξιν. Τελευταία ἀναλαμπὴ τῆς ἀνεξαρτησίας της ὑπῆρξεν ἡ σύναξις τῶν τελευταίων ναυτικῶν της δυνάμεων μετὰ τῶν ἄλλων Ἰωνικῶν πόλεων ὑπὲρ τοῦ Λικινίου κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἡ ἱστορία τῆς Χίου σιγᾷ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας κατόπιν. Καὶ ἡ σιγὴ αὕτη δὲν εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς Χίου μόνον. Ἡ βαθμιαία καὶ σταθερὰ ἀραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἐσταμάτησε μετὰ τὴν σύμπηξιν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἡ κατάστασις ἡ ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν πολέμων τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων ἐσυνεχίσθη καὶ ἐπετάθη διὰ διηνεκῶν στρατεύσεων, ποικίλων καὶ ἐπαχθεστάτων φόρων, σεισμῶν καὶ ἐπιδημιῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς ἀπεγύμνωσαν τὰς νήσους καὶ τὴν Χίον παντὸς ἔργου τέχνης, διὰ νὰ στολίσουν τὴν νέαν πρωτεύουσαν.

Ἀρχομένου τοῦ Ζ' μ. Χ. αἰῶνος ἐσημειώθησαν αἱ πρῶται ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀράβων εἰς τὸ Αἰγαῖον, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπανειλημμένως ἐδῃώθη ἡ Χίος. Μετὰ τὴν κατάληψιν μάλιστα τῆς Κρήτης ὑπὸ τούτων, τὸ κράτος τῆς θαλάσσης ἐν τῷ Αἰγαίῳ περιῆλθεν εἰς τοὺς πειρατάς. Οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσύρωνται ἀπὸ τὰ παράλια εἰς μέρη ὑψηλὰ καὶ ἀθέατα ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἢ μετενάστευον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐνδεικτικαὶ τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι αἱ διηγήσεις τῶν συναξαριστῶν.

Σοβαρωτάτη πειρατικὴ ἐπιδρομὴ ἦτο ἡ τοῦ Τζαχᾶ (1089), ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν Χίον ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς καιρόν, ἐνικήθη δὲ μετά τινα χρόνον ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κωνσταντίνου Δαλασσηνοῦ.

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἄρχεται διὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου περίοδος σχετικῆς ἀσφαλείας. Ἡ προσοχὴ τοῦ κράτους ἐστράφη πρὸς τὰ τέως ἄσημα ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ναυτικὰ θέματα τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ Ἑλλησπόντου, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπήγετο καὶ ἡ Χίος. Παραλιακὰ κάστρα ὑψώθησαν πρὸς προστασίαν τῶν πόλεων καὶ τῶν λιμένων καὶ ὠργανώθησαν αἱ ἀμυντικαὶ ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους ἀποτελεσματικῶς. Οὕτω, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ τὸ φρούριον Χίου ἱδρύθη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρὸς προστασίαν τῆς πόλεως, τοῦ λιμένος καὶ τοῦ στενοῦ πορθμοῦ τῆς Χίου—Ἐρυθραίας, ὅπερ λόγῳ τῆς θέσεώς του εἶχε μεγάλην ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν σημασίαν. Εἰς τὴν νῆσον παρέμενον πολλοὶ τιτλοῦχοι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου διὰ τὴν Νέαν Μονήν, τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει πλήρη κατάλογον τῶν τιτλούχων τῆς Χίου καὶ πολυαρίθμου ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐκ τῆς ὑπάρξεως καὶ μόνον «στρατηγοῦ Χίου» φαίνεται ὅτι ἡ Χίος ἐξελίχθη εἰς ἕδραν ἰδίου θέματος, τοῦ τῆς Χίου, ἢ τοῦ θέματος Αἰγαίου πελάγους, ὅπως ὀρθότατα ἡ Αἰμιλία Ζολώτα-Σάρου εἰκάζει. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸν οἱ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ κράτους πιεζόμενοι πληθυσμοὶ νὰ μεταναστεύουν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰς νήσους, καὶ ἰδίως τὴν Χίον. Ἄλλο καὶ πολλοὺς ἐξορίστους ἀλλοεθνεῖς ἀπέστελλον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἰς τὴν νῆσον, ὡς προκύπτει τόσον ἐκ τοπωνυμίων τῆς Χίου, ὅσον καὶ ἐκ τῶν χρυσοβούλλων τῆς Νέας Μονῆς.

Ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐγκατεστάθησαν ἐν τῷ κράτει πολλοὶ Βενετοὶ χάριν ἐμπορίου. Εἰς τούτους παρεχωρήθησαν μεγάλαι διευκολύνσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκυρώθησαν διὰ χρυσοβούλλων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Εἰς τὸ πρῶτον τούτων μνημονεύεται καὶ ἡ Χίος ὡς εἷς τῶν ἐμπορικῶν τόπων, εἰς τοὺς ὁποίους ἠδύναντο νὰ ἐμπορεύωνται μετ' ἀσυδοσίας. Ἦτο ἄλλως τε πλεονεκτικὴ ἡ θέσις τῆς Χίου ὡς ἐμπορικοῦ κέντρου. Τὴν σημασίαν της ἐπέτεινεν ἡ εἰσροὴ καὶ ἐγκατάστασις ἐν αὐτῇ πολυαρίθμων ἀρχοντικῶν γενῶν.

Τῷ 1125 ἐγένετο ἡ πειρατικὴ κατὰ τῆς Χίου ἐπιδρομὴ τοῦ δόγη Μιχέλη, καθ' ἣν πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐξηνδραποδίσθησαν, ἠρπάγη δὲ καὶ τὸ λείψανον τοῦ πολιούχου τῆς Χίου ἁγίου Ἰσιδώρου, τὸ ὁποῖον σῴζεται εἰς τὴν Βενετίαν μέχρι σήμερον.

Καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν μακρὰν περίοδον τρομερωτέρα πληγὴ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Χίου ἦτο ἡ πειρατεία, τὴν ὁποίαν ἀνίσχυρον τὸ Βυζάντιον δὲν κατώρθωνε νὰ ἐκριζώσῃ. Ἐπίσης ἡ νῆσος ὑπέφερεν ἐκ τῆς ἑκάστοτε συρροῆς προσφύγων, συρρεόντων ἐκ τῶν διαφόρων κέντρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λόγῳ τῆς πρὸς δυσμὰς ἐξαπλώσεως τῶν Τούρκων ἐπιδρομέων.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, οἱ Βενετοὶ κατώρθωσαν νὰ ἐκχωρηθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς Χίου, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ αὐτῶν, τῶν Γενοατῶν καὶ τῶν Πισατῶν. Ἐκδιωχθέντων τῶν Φράγκων ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἀνεκτήθη καὶ ἡ Χίος ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν, διὰ τοῦ πρωτοστράτορος Ἀλεξίου τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ, ἡγουμένου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου. Καὶ Μιχαὴλ ὁ Θ' ὁ Παλαιολόγος, εἰς ἀμοιβὴν τῆς ὑποστηρίξεως τὴν ὁποίαν οἱ Γενοᾶται τῷ παρέσχον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξεχώρησεν εἰς αὐτοὺς πολλὰ προνόμια. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπετράπη διὰ τῆς συμβάσεως τοῦ Νυμφαίου (1261) οἱ ἀπὸ μακροῦ ἐγκατεστημένοι ἐν Χίῳ Γενοᾶται νὰ ἱδρύσουν ἐπίσημον ἐμπορεῖον. Ἐδωρήθησαν μάλιστα εἰς αὐτοὺς ἀνάκτορον, ἐκκλησία, ἀγορά, κῆποι καὶ οἶκοι διὰ τοὺς ἐμπόρους.

Ἀρχομένου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐγένετο ἡ μεγαλυτέρα πειρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Χίου. Κατόπιν τούτου ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ἀνέθεσε τὴν φρούρησιν τῆς Χίου τῷ 1304 εἰς ἄνδρα δυνατὸν καὶ ἐμπειροπόλεμον, τὸν διοικητὴν τῆς Φωκαίας Βενέδικτον Ζαχαρίαν, Γενοάτην εὐπατρίδην, μὲ ἐντολὴν δεκαετοῦς κατοχῆς, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ κυματίζῃ ἡ αὐτοκρατορικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Χίου, νὰ δίδῃ μικράν τινα ἐτησίαν εἰσφορὰν καὶ ἄνδρας καὶ χρήματα διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁποίου νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ὅρμοι τῆς νήσου. Ἡ διακυβέρνησις της ὑπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ζαχαριῶν ὠφέλησε τὴν νῆσον πολύ, εἰς αὐτοὺς δὲ ὀφείλεται ἡ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν προϊόντων τῆς νήσου, ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀμύνης καὶ ἄλλα ἔργα. Ἀλλ' ἡ σύμβασις δὲν ἐτηρήθη μέχρι τέλους. Οἱ Ζαχαρίαι ἐπεδίωξαν νὰ τάξωσι τὴν Χίον ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἐξουσίαν. Καὶ ὅτε ἡ συνθήκη ἤγγιζεν εἰς τὸ τέρμα της, κατόπιν ὑποκινήσεως τοῦ εὐγενοῦς Χίου Λέοντος Καλοθέτου, ἀνεκτήθη τῷ 1329 ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου. Ὁ τελευταῖος τῶν Ζαχαριῶν Μαρτῖνος συνελήφθη καὶ μόλις μετὰ ὀκταετῆ ἐγκάθειρξιν κατώρθωσε νὰ ἐλευθερωθῇ κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ Πάπα. Δὲν παρῆλθον πολλὰ ἔτη, ὅτε, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐμπορικῆς ἀντιζηλίας τῶν Γενοατῶν καὶ τῶν Βενετῶν (τοὺς τελευταίους ὑπεστήριζον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει), οἱ Γενοᾶται ἐπέτρεψαν εἰς τὸν μόλις ἐπανελθόντα ἐκ τῆς κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐκστρατείας του στόλον, ὑπὸ τὸν Σίμωνα Βινιόζην, νὰ στραφῇ πρὸς ἀνατολάς, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν τῆς γενοατικῆς δημοκρατίας, καταλαμβάνων τὴν Χίον. Κατόπιν σκληροτάτων ἀγώνων παρεδόθη τὸ κάστρον τῆς Χίου τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1346 εἰς τοὺς Γενοάτας, ὑπεγράφη δὲ αὐθημερὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου συνθήκη παραδόσεως καὶ φιλίας τῶν ἐντοπίων ὑπὸ τὸν Ζυβὸν καὶ τῶν ἐπιδρομέων, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὰς ἐδείχθησαν μεγαλόφρονες, διότι ἐσεβάσθησαν τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἀστικήν, θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν των. Οὕτω ἱδρύθη νέον χριστιανικὸν κράτος ἐν Ἀνατολῇ μὲ ἕδραν τὴν Χίον.

Ἀφοῦ ἐτακτοποίησαν τὰ τῆς νήσου οἱ κατακτηταί, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Γένουαν καὶ κατόπιν μακρῶν συζητήσεων ἀπεφασίσθη, ὅπως μείνῃ εἰς χεῖρας τῆς δημοκρατίας ἡ κυριαρχία τῆς Χίου καὶ τῆς ἐπίσης καταληφθείσης Φωκαίας, εἰς δὲ τοὺς ἐξοπλίσαντας τὸν στόλον καὶ δαπανήσαντας διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου ἡ κατοχὴ καὶ αἱ πρόσοδοι τῆς νήσου Χίου καὶ τῶν δύο Φωκαιῶν διὰ μίαν εἰκοσαετίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ Γένουα ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐξοφλήσῃ τοὺς πιστωτάς της, ἄλλως ἡ κατοχὴ θὰ ἐσυνεχίζετο. Ἡ συμφωνία αὕτη κατεδίκαζε τοὺς Χίους σχεδὸν εἰς δουλείαν, διὰ τοῦτο δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Ζυβὸν Χῖοι ἀπεπειράθησαν, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Ὁ ναύαρχος Σίμων Βινιόζης, πρὸς πληρεστέραν ἐξασφάλισίν του, συνῆψεν ἀπ' εὐθείας συμφωνίαν πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς Γενοάτας τὸ δικαίωμα νὰ κρατήσουν τὴν Χίον καὶ νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὰς προσόδους της, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ σεβασθοῦν τὴν ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ πληρώνουν φόρον ἐτήσιον ἐξ 22.000 φλωρινίων εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον. Αἱ συμφωνίαι ὅμως αὗται παρέμειναν γράμμα νεκρόν, διότι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦσαν τελείως ἀνίκανοι νὰ καταστήσουν ταύτας σεβαστάς.

Οἱ κατακτηταὶ τῆς νήσου 29 ἔμποροι καὶ ἐφοπλισταὶ τῆς Γενούης συνέπηξαν τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μαόνα* τῆς Χίου (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ Ma'ounah, σημαίνοντος ἑταιρείαν ἐμπορικὴν) γνωστὴν ἑταιρείαν, κατὰ τὸ κρατοῦν τότε σύστημα. Ἡ Μαόνα εἶχε κυριαρχικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν τόπων, οὓς ἐξεμεταλλεύετο. Οἱ μέτοχοι τῆς ἑταιρείας ταύτης κατόπιν πολλῶν διαπραγματεύσεων περιωρίσθησαν εἰς δώδεκα καὶ ὠνομάσθησαν *Ἰουστινιάναι*, πιθανὸν ἐκ τῆς ἕδρας των, τοῦ Ἰουστινιανείου ἀνακτόρου των ἐν Γενούῃ. Ἐπὶ τῶν Ἰουστινιανῶν ἡ Γένουα ἐκέκτητο, ὡς κυρίαρχος δύναμις, τὴν ὑπάτην δικαιοδοσίαν εἰς τὰς ἀστικὰς καὶ ποινικὰς δίκας καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐξουσίαν διετέλει τὸ κάστρον τῆς Χίου. Ἀντιπρόσωπος ταύτης ἐν Χίῳ ἦτο ὁ ἁρμοστὴς (Podestà), ἡ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὁποίου ἦτο ἐτησία. Ἡ ἀστυνομικὴ ὑπηρεσία τῆς νήσου διεξήγετο ὑπὸ 52 στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἕκαστος ἁρμοστὴς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ Γενούης. Οὗτοι ἐμισθοδοτοῦντο ἐκ τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον κατέβαλλον αἱ ἐλευθερίων ἠθῶν γυναῖκες πρὸς ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Τῷ 1364 ἡ ἑταιρεία εἶχε κεφάλαια πλέον τῶν 120.000 λιρῶν, διανεμημένα εἰς 1200 μετοχὰς πρὸς λίρας 100 ἑκάστην. Ἕκαστος τῶν δώδεκα φεουδαρχῶν ἔλαβεν 100 μετοχάς.

Οἱ Ἰουστινιάναι ἐπλούτιζον καὶ ἐθησαύριζον. Πρὸ τοῦ πλούτου των ὠχρίων καὶ οἱ Γατελοῦζοι καὶ οἱ ἄλλοι Φράγκοι δυνάσται τῶν ἑλληνικῶν νήσων. Ἀντιθέτως ἡ Γένουα οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐξοφλήσῃ τοὺς δανειστάς της, καὶ ἐπειδὴ εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην χρημάτων, ἐπώλησε τοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ἡ Μαόνα ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ εἰς αὐτὴν κατ' ἔτος, καὶ τὰ ἄλλα ἐπὶ τῆς Χίου δικαιώματά της εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀντὶ ποσοῦ 100.000 λιρῶν.

Ἡ διοίκησις τῶν Μαονέων ἐν Χίῳ ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν τυραννική. Αὐτοὶ οἱ ἐκ Γενούης ἀστοὶ (Burgenses), οἱ ἐγκατασταθέντες ἐν Χίῳ ἄλλοι μὲν ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ζαχαριῶν, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Γενουατῶν τῷ 1346, ἔμποροι ὅλοι, ἦσαν σφόδρα δυσηρεστημένοι καὶ ἀντέδρων κατὰ τῶν Μαονέων, διότι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς των δὲν ἐπετρέπετο οὔτε οἰκίαν νὰ ἀνοικοδομήσωσιν ἐν Χίῳ. Ὁ γηγενὴς πληθυσμὸς πρὸ τῶν φοβερῶν πιέσεων δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος. Ἐμίσει τοὺς κατακτητὰς καὶ ὡς δορυκτήτορας καὶ ὡς ἀλλοφύλους καὶ ὡς ἀλλοθρήσκους, ἐκ τούτου δὲ ὠργάνωσε συνωμοσίαν πρὸς ἀνατροπήν των. Κατὰ τὸν Ζολώταν, ὁ ὁποῖος εὐστοχώτατα διηυκρίνησε τὸ σκοτεινὸν τοῦτο κεφάλαιον τῆς χιακῆς ἱστορίας, ἡ συνωμοσία ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1380—1382. Οἱ συνωμόται ὅμως προδοθέντες συνελήφθησαν καὶ ἐθανατώθησαν, αἱ δὲ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἦσαν ἀναμεμιγμένοι καὶ κληρικοὶ εἰς ταύτην, οἱ Μαονεῖς δὲν ἐδέχοντο πλέον ὀρθόδοξον μητροπολίτην ἐν Χίῳ, ἀλλὰ μόνον *δικαῖον*, καθεστὼς τὸ ὁποῖον διετηρήθη ἐν Χίῳ καθ' ὅλην τὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας διαρκέσασαν κατοχὴν τῶν Γενουατῶν ἐν τῇ νήσῳ. Οὕτως ἐστηρίχθη ἡ γενοατοκρατία ἐν Χίῳ. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς χιακῆς ἱστορίας ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Θ Ὀρφανίδην τὸ ποίημά του «Χίος Δούλη». Καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον ταύτην αἱ φορολογικαὶ ἐπιβαρύνσεις, δουλεία τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, πειρατεία, τρομεραὶ ἐπιδημίαι ἔσχον ὡς συνέπειαν φοβερὰν πενίαν τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ. Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους τόπους ἡ φραγκοκρατία ἐν Χίῳ δὲν ἀνέπτυξε καμμίαν ἀπολύτως πνευματικὴν κίνησιν. Τὸ χάσμα μεταξὺ Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν ἦτο εὐρύτατον, παρ' ὅλην τὴν τεραστίαν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἔσχον οἱ Γενοᾶται ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ γεωργικῆς ζωῆς των (ἀκόμη καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι παρέλαβον οἱ Χῖοι ἀπὸ τοὺς Γενοάτας). Ἐκτὸς τούτων, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέφυγον εἰς Χίον πολλοὶ πρόσφυγες καὶ φαίνεται ὅτι λόγῳ τῆς συρροῆς ταύτης ἐνέσκηψαν νόσοι καταστρεπτικαὶ εἰς τὴν νῆσον.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ μακρὰ κυριαρχία τῶν Γενοατῶν (1346—1566) εἶχε καὶ τὴν καλήν ὄψιν της. Ἡ καλλιέργεια τῶν ἐσπεριδοειδῶν, ἡ σηροτροφία ὀφείλονται εἰς τοὺς Γενοάτας. Τὸ ἐμπόριον εἶδε νέαν ἀκμήν. Ὁ ἐπισιτισμὸς τῆς νήσου ἦτο ἀνατεθειμένος εἰς ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία προέβαινεν εἰς τὰς ἀπαιτουμένας προμηθείας σίτου, ὁ ὁποῖος ἐπωλεῖτο κατόπιν εἰς μετρίας τιμὰς ἐν καιρῷ σιτοδείας.

Digitized by Google

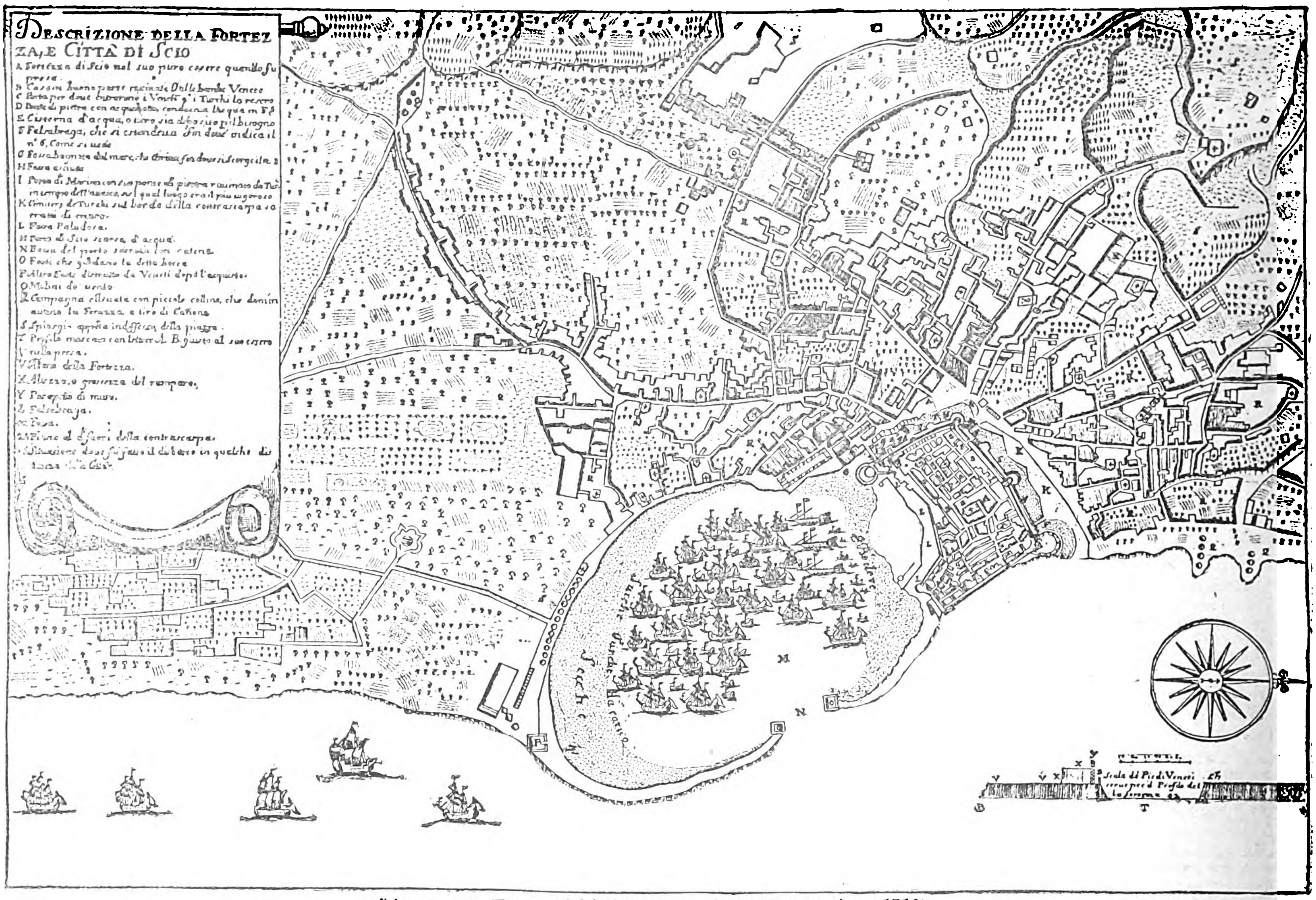

Ἄποψις τῆς Χίου κατ' Ἀνώνυμον τοῦ 1694 (Φραγκφούρτη 1710).

Παρὰ τὰς κατακτητικὰς διαθέσεις καὶ τὴν παντοδυναμίαν τῶν Τούρκων, οἱ Γενοᾶται διετηρήθησαν ἐν Χίῳ μέχρι τοῦ 1566. Διὰ νὰ συγκρατηθῶσιν, ὁσάκις προέβλεπον ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων, προσεπάθουν νὰ ἐξαγοράζουν ταύτην διὰ χρημάτων καὶ δώρων. Πρὸς ἀποτροπὴν τούτων ἐτέλουν ἴδιον φόρον, τὸ «τουρκοτέλι», ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν εἴτε εἰς ἄμυναν εἴτε εἰς δωροδοκίαν, ἴσχυσε δὲ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἐκ τοῦ τρόπου τούτου ὅμως τοῦ πολιτεύεσθαι κατήντησαν σὺν τῷ χρόνῳ φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Τούρκους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1415 τακτικῶς 4.000 δουκᾶτα κατ' ἔτος. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' οἱ Μαονεῖς ἐνίσχυσαν τὴν ἄμυναν τῶν Ἑλλήνων διὰ πλοίων, πολεμιστῶν, πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Λόγγον Ἰουστινιάνην, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἡρωϊκώτατα μετὰ τῶν Χίων πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου τῆς ἁλώσεως τῆς βασιλευούσης παρὰ τῶν Τούρκων.

Τῷ 1455 ὁ Πορθητὴς ἔστειλεν ἐναντίον τῆς Χίου τὸν ναύαρχον Χαμζᾶν, τὸν ὁποῖον οἱ Γενοᾶται κατεπράϋναν διὰ δώρων καὶ κατώρθωσαν μετὰ κόπου πολλοῦ νὰ ἐξευμενίσουν τὸν σουλτᾶνον, ἀφοῦ ἐπλήρωσαν ἅπαξ 30.000 δουκᾶτα καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν ἐτησίως 10.000 δουκᾶτα ὡς φόρον ὑποτελείας. Τὸν φόρον τοῦτον ἐπλήρωνον μέχρι τοῦ 1566. Οἱ Τοῦρκοι, ἔχοντες οἰκονομικὰ ὠφελήματα ἐκ Χίου, δὲν ἔσπευδον εἰς τελείαν κατάκτησιν αὐτῆς. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ὅμως τῆς ἐκστρατείας τοῦ Πιαλῆ πασᾶ κατὰ τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Μάλτας, ὑποπτευθέντες ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῶν Γενοατῶν τῆς Χίου καὶ τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, διέταξαν τὸν Πιαλῆ πασᾶν νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον μὲ στόλον 120 γαλερῶν. Πράγματι τὴν 17 Ἀπριλίου 1566 ἡ Χίος κατελήφθη ἀμαχητί, ἐλεηλατήθη καὶ διηρπάγη. Ἀργότερον, χάρις εἰς Χίους ἄνδρας σώφρονας, κατωρθώθη νὰ ἐκδοθῇ παρὰ τοῦ σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Β' ἀχτιναμὲς παρέχων εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου προνόμιά τινα, διὰ τῶν ὁποίων κατέστη ὁπωσδήποτε ὑποφερτὴ ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν τῆς Χίου. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ Χίος δὲν προέβαλε καμμίαν ἀντίστασιν κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ὁ ὑπὲρ τῶν Χίων ἀχτιναμὲς καθώριζε σαφέστερον τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ παιδομαζώματος, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς δεκάτης, ἐπέβαλε τὴν ἀναγνώρισιν τῶν συντασσομένων ὑπὸ Χριστιανῶν διαθηκῶν, ὡς καὶ διαφόρων συμφωνιῶν διὰ συμβολαιογραφικῶν πράξεων, καθὼς καὶ διαιτησιῶν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπέτρεπε τὴν ἀνοικοδόμησιν ὑπαρχόντων ναῶν, ἀποκαθιστῶν τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐν Χίῳ. Ἀκόμη σὺν τῷ χρόνῳ ἐπετρέπετο ἡ χρῆσις κωδώνων εἰς τὰ Μαστιχόχωρα καὶ εἰς τὴν Νέαν Μονήν. Ἐπίσης ἀπηγόρευε τὸν βίαιον ἐξισλαμισμὸν καὶ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐπιβολὴν νέων φόρων, μετριάζων ἀντιθέτως τοὺς ὑπάρχοντας. Οὕτω, μὲ τὴν προνομιακὴν ταύτην αὐτοδιοίκησιν, ἤρχισε νέα περίοδος ἀκμῆς ἐν Χίῳ. Ὁ ἀχτιναμὲς οὗτος ὑπῆρξε πολύτιμος ὄχι μόνον διὰ τὴν Χίον. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ ἐξεδόθησαν καὶ δι' ἄλλας νήσους ὅμοιοι ἀχτιναμέδες. Ἡ τήρησις τῶν προνομίων τούτων ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν δεξιότητα τῶν ἐπιφανῶν λογάδων τοῦ ἔθνους ἐν τῇ πρωτευούσῃ. Ἰσχυροὶ Χῖοι, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Μαυρογορδᾶτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς, ὁ Ἰωάννης Ψυχάρης, ἐνίσχυον τοὺς Χίους ἀποτελεσματικῶς ἐναντίον τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν Τούρκων. Οὕτω μὲ τοιαύτην σώφρονα πολιτικὴν κατέστη δυνατὸν νὰ διατηρηθοῦν τὰ προνόμια τῆς Χίου ἄθικτα, οἱ δὲ Χῖοι ἠσθάνθησαν ὀλιγώτερον παντὸς ἄλλου τὴν τυραννίαν τῆς τουρκοκρατίας.

Τὸ προνομιακὸν τοῦτο καθεστὼς ἐκινδύνευσε νὰ ἀνατραπῇ ἐξ ἀφορμῆς τῶν Βενετῶν μετὰ τὸ 1695. Τῷ 1694 ἐπέδραμον οἱ Βενετοὶ ἐναντίον τῆς Χίου καὶ κατέλαβον τῆς νῆσον, τὴν ὁποίαν μετὰ ὀλίγων μηνῶν κατοχὴν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι πανικόβλητοι πρὸ τοῦ φόβου ἀποβάσεων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Τοὺς Βενετοὺς ἠκολούθησαν ἀρκετοὶ καθολικοὶ τῆς Χίου, φοβούμενοι ἀντεκδικήσεις ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Ἡ Χίος ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὰς δύο περιπτώσεις ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς νικητάς. Κατὰ τὴν δεινὴν ταύτην περίστασιν ἡ Χίος ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν στοργὴν τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς τὴν πατρίδα του ὁ Ἀλέξανδρος Μαυρογορδᾶτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, κατορθώσας νὰ διατηρηθοῦν τὰ προνόμια τῆς νήσου καὶ νὰ πληρώνουν οἱ Χῖοι κατ' ἔτος μόνον 500 πουγγία, ὅσα ἀκριβῶς ἐξετιμήθη ἡ νῆσος διὰ τοῦ φιρμανίου Ἀχμὲτ τοῦ Γ'.

Μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Βενετῶν ἔζησεν ἡσύχως ἡ Χίος μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ Τοῦρκοι συμπεριεφέρθησαν μὲ γλυκύτητα πρὸς τοὺς Χίους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Μόνον κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1770 ἠναγκάσθησαν οἱ Χῖοι νὰ δώσωσιν ἐνέχυρα εἰς τοὺς Τούρκους, νομίσαντας ὅτι ἦσαν συνεννοημένοι μὲ τοὺς Ρώσους, ὅταν οὗτοι ἐτυρπόλησαν εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου τὸν τουρκικὸν στόλον.

Διοίκησις τῆς νήσου. Ἡ Χίος μετὰ τὴν ὑποταγήν της εἰς τοὺς Τούρκους ἀπετέλεσεν ἐπαρχίαν τῆς τοπαρχίας Αἰγαίου (Ἐγιαλέτ), ἡ ὁποία διῳκεῖτο ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὸν καπετὰν πασᾶν, ἑδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τυπικῶς διῳκεῖτο ἀπὸ τὸν μουσελίμην (ἔπαρχον), ὁ ὁποῖος ἦτο ἁπλοῦς ἐπικαρπωτής, ἀγοράζων τὴν ἐπικαρπίαν τῆς νήσου παρὰ τοῦ σουλτάνου ἀντὶ 400.000 γροσίων. Διὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν ὑποθέσεων ἐστέλλετο κατὰ χρονικὰ διαστήματα εἷς καδῆς εἰς Χίον. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς χιακῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἦσαν οἱ δημογέροντες, οἱ δεπουτᾶτοι, ὅπως ἐλέγοντο μέχρι του ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ διοικητικὸν τοῦτο σύστημα ἦτο κατ' ἐξοχὴν συντηρητικόν, ὀλιγαρχικόν, προΐσταντο δ' αὐτοῦ ἐπιφανεῖς ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ, ἀπολαύοντες τῆς γενικῆς ἐμπιστοσύνης πολῖται. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δημογερόντων ἐκυμαίνετο κατὰ περιόδους ἀπὸ τρεῖς ἕως πέντε. Ἡ ἀρχή των ἦτο ἐνιαυσία, ἐξελέγοντο δὲ ἐκ καταλόγου 40 ἐγκρίτων πολιτῶν ὑπὸ τῶν διατελεσάντων δημογερόντων καὶ ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἐπάρχου. Ἡ ἐξουσία τῶν δημογερόντων ἦτο πλήρης εὐθυνῶν: διοικητική, δικαστικὴ καὶ ἐν μέρει ἐκτελεστική. Ὡς διοικητικοὶ ἄρχοντες ἐξέδιδον τὰς ἀναγκαίας διατάξεις πρὸς ρύθμισιν τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων ζητημάτων, ἐπηγρύπνουν, ὡς οἱ censores τῆς Ρώμης, ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, εἶχον τὴν ἐποπτείαν τῶν σχολείων, τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, τῶν μοναστηρίων, διώριζον τοὺς πρωτομάστορας τῶν συντεχνιῶν, τοὺς αἱρετοὺς δικαστάς, τοὺς συμβολαιογράφους, τοὺς ὑγειονόμου, τὴν φορολογικὴν ἐπιτροπήν, τοὺς εἰσπράκτορας τῶν φόρων καὶ ἐχρησίμευον ὡς ταμεῖον παρακαταθηκῶν καὶ δανείων τῶν ὀρφανῶν, τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὑπηρετριῶν. Οἱ δημογέροντες ἦσαν παντοδύναμοι, πάντες δὲ οἱ πολῖται ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς δημογεροντίας, μηδὲ τοῦ μητροπολίτου ἐξαιρουμένου εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πολιτικήν του δικαιοδοσίαν. Ἀκόμη καὶ χειροτονίαι κληρικῶν καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια μόνον κατόπιν συγκαταθέσεως τῆς Δημογεροντίας ἐπετρέποντο. Ὡς δικασταὶ ἐδίκαζον ἀνεκκλήτως, συνοπτικῶς καὶ προφορικῶς ἄνευ καταβολῆς τελῶν, ἁπάσας τὰς μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν διαφοράς. Ἐξῃροῦντο μόνον αἱ ποινικαὶ δίκαι, αἱ ὁποῖαι ἐξεδικάζοντο ὑπὸ ποινικοῦ δικαστηρίου, ἀποτελουμένου ἀπὸ τὸν μουσελίμην, τὸν καδῆν καὶ τὸν μουφτῆν. Οἱ δημογέροντες ἤσκουν ἐπίσης καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα. Ἕδρα τῆς δημογεροντίας ἦτο ὁ *μεζᾶς*, τόπος σεβαστὸς καὶ τρομερὸς συγχρόνως. Διότι ἐκεῖ ἔμενον οἱ δημογέροντες καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων των, ἐδίκαζον τὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν καὶ ἐτιμώρουν τοὺς παρεκτρεπομένους πολίτας διὰ ραβδισμῶν καὶ φυλακίσεως.

Digitized by Google

Ντελλακρουά: Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου (1822)

Digitized by Google

Χαρακτηριστικαὶ τῆς χιακῆς αὐτοδιοικήσεως ἦσαν αἱ συνελεύσεις τῶν Χίων, αἵτινες ἦσαν τριῶν τύπων: ἡ ἐκλογική, ἡ μικρὰ καὶ ἡ μεγάλη. Ἡ μεγάλη, ἐκ 40—50 μελῶν, συνεκαλεῖτο ἐκτάκτως, εἰς ἐξαιρετικὰς ὅλως περιπτώσεις. Ἡ μικρὰ ἐξ 8—13 μελῶν, ἐκ τῶν χρηματισάντων δημογερόντων, συνεκαλεῖτο συχνότερον καὶ συνεβίβαζε τὰς διαφορὰς τὰς μὴ δυναμένας νὰ κανονισθῶσιν ὑπὸ διαιτητῶν καὶ ἐλάμβανεν ἑκάστοτε τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς τήρησιν τῆς εὐταξίας καὶ ἀσφαλείας, αἱ λαμβανόμεναι δὲ ὑπ' αὐτῆς ἀποφάσεις ἦσαν ἀπολύτως σεβασταί. Αἱ συνελεύσεις αὗται ἐχρησίμευον κυρίως, ἵνα στηρίζωσι τὸν δημογεροντικὸν θεσμόν, τοῦ ὁποίου ἡ εὐδοκίμησις ἐξηρτήθη πάντοτε ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα περιεβλήθησαν τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δημογερόντων ἐλειτούργουν τὸ ἐμποροδικεῖον, τὸ ναυτοδικεῖον καὶ τὸ συμβολαιογραφεῖον (*Μνημονεῖον* καὶ *Νοταριὸ* λεγόμενον), τὸ τελευταῖον κατ' ἀπομίμησιν τῶν Γενοατῶν. Τὸ *ἐμποροδικεῖον* ἀπηρτίζετο ἐκ πέντε μελῶν, ἐκ τῶν καλυτέρων ἐμπόρων κατ' ἀρχὰς καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν βιομηχάνων καὶ πρωτομαστόρων. Τὸ δικαστήριον τοῦτο ἐδίκαζε πάσης φύσεως ἐμπορικὰς ὑποθέσεις. Τὸ *ναυτοδικεῖον* ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν μελῶν, τῶν ὁποίων οἱ δύο εἶχον ζήσει πάντως εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Οἱ Χῖοι εἶχον ἐπίσης αἱρετοὺς δικαστάς, οἱ ὁποῖοι ἐδίκαζον ἀμισθὶ τὰς περὶ κληρονομίας καὶ ἰδιοκτησίας διαφοράς, κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς Χίου καὶ τὸν Ἁρμενόπουλον. Ἡ δημογεροντία εἶχεν ἀντιπρόσωπόν της μόνιμον ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Γενοατῶν, οἱονεὶ διπλωματικὸν πράκτορα, τὸν «Ἔφορον τῆς Χίου», ὁ ὁποῖος ἐξελέγετο μεταξὺ τῶν ἐκεῖ παρεπιδημούντων ἀρίστων Χίων. Ἀπετέλει δὲ οὗτος ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς δημογεροντίας. Διότι ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν παρουσιαζομένων παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ τῷ Πατριαρχείῳ χιακῶν ὑποθέσεων, τῶν ὑπερβασιῶν τῶν Τούρκων δημοσίων ὑπαλλήλων.

Ἀλλὰ καὶ τὰ χωρία τῆς ὑπαίθρου τῶν Ἐπανωχώρων, τῶν Καμποχώρων εἶχον καὶ αὐτὰ τοὺς δημογέροντάς των, δύο εἰς ἑκάστην κοινότητα. Μόνον διὰ σπουδαίας ὑποθέσεις κατέφευγον πρὸς τοὺς δημογέροντας τῆς πόλεως.

Τὰ Μαστιχόχωρα εἶχον μεγαλυτέραν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν τῆς χώρας, διότι ἐκαλλιέργουν διὰ τὸν σουλτανικὸν οἶκον τὴν μαστίχην. Ἐξέλεγον καὶ αὐτὰ ἀνὰ δύο δημογέροντας εἰς ἕκαστον χωρίον. Καὶ ὅλοι οἱ δημογέροντες συνερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐξέλεγον τοὺς δύο ἐπιτρόπους, *Βεκίληδες* τῶν Μαστιχοχώρων λεγομένους, πρὸς διακανονισμὸν τῶν παρουσιαζομένων ζητημάτων ἐνώπιον τῶν Τούρκων, ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς δημογεροντίας Χίου.

Ὁ Belon ἐπισκεφθεὶς τὴν Χίον τῷ 1586, ἐξαίρει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ. «Τώρα διοικεῖται ἡ Χίος καὶ διάγει κατ' ἀρέσκειαν, ὄχι ὅπως θέλει ἡ Γένουα». Ὅλοι οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Χίον περιηγηταί, ὁ Randolph, ὁ Dallaway ὁ Pococke, ὁ Chandler, ὁ Tournefort, ὁ Lucas, ὁ Sonnini, ὁ Olivier, ὁ Abbé Fourmont καὶ ἄλλοι, ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐκφράζονται περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Χίου μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ὁ Fustel de Coulanges ἐπιγραμματικώτατα ἐτόνισεν ὅτι ἡ Χίος ἦτο: «ce qui faisait le plus d'honneur à la Grèce».

Ἡ τοιαύτη διοίκησις τῆς Χίου, διοίκησις μονομερὴς τῶν εὐπατριδῶν ῥέπουσα πρὸς ὀλιγαρχίαν, ἐμισήθη παρὰ τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου ἰδίᾳ. Καὶ ἠγέρθη τῷ 1864 δεινὸς ἀγὼν πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῶν εὐπατριδῶν, ὅπως ἐκλέγωνται εἰς τὴν δημογεροντίαν μέλη καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ. Οἱ δημογέροντες ἐφάνησαν ἄκαμπτοι καὶ οἱ χωρικοὶ ἀνηνέχθησαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Τότε συνέπεσε καὶ ἡ δημοσίευσις τοῦ γνωστοῦ περὶ βιλαετίων τουρκικοῦ νόμου τοῦ 1866, ὁ ὁποῖος φυσικὰ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Χίον. Μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου ἡ δημογεροντία κατέστη ἁπλοῦς τύπος μόνον, διότι τὰ ἔργα των ἀνέλαβεν ἡ τουρκικὴ διοίκησις. Μόνον εἰς τὴν ὕπαιθρον διετήρει ἡ δημογεροντία τῶν χωρίων προνόμιά τινα ἀφορῶντα τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων, τὴν ἀγροφυλακήν, τὴν ἐπιβολὴν ποινῶν ἐπὶ ἀγροζημιῶν, τὸν διορισμὸν διδασκάλων, ἐκλογὴν ἐπιτρόπων ἐκκλησιῶν καὶ τὴν προστασίαν τῶν ὁρίων τῶν κοινοτήτων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπεδιώχθη ὑπό τινων θερμοαίμων Χίων τῷ 1822, συνεννοουμένων μετὰ τῶν Σαμίων, ἡ ἐξέγερσις τῆς Χίου κατὰ τῶν Τούρκων. Εἶναι ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον ὅτι οἱ σοβαρώτεροι Χῖοι ἀπέτρεψαν τὸν ἡγέτην τῶν Σαμίων Λυκοῦργον Λογοθέτην ἀπὸ τοῦ ἐγχειρήματος τῆς ἐκστρατείας, ὅπως εἶχον ἀποτρέψει κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1821 τὸν ὑδραϊκὸν ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην στόλον, φρονίμως ὑπακούσαντα καὶ ἀποσυρθέντα. Δυστυχῶς οἱ Σάμιοι δὲν ὑπήκουσαν καὶ ἐπεχείρησαν τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου κατὰ τρόπον ἐγκληματικῶς ἐπιπόλαιον ἄνευ οὐδεμιᾶς προπαρασκευῆς καὶ ἄνευ πολεμεφοδίων. Παρακούσας τὰς δοθείσας εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην διαταγὰς περὶ ἀναβολῆς οἱ σδήποτε πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν Χίον καὶ συνεννοηθεὶς μὲ ὀλίγους ἀσήμους Χίους, ἀπεβιβάσθη εἰς αὐτὴν τὴν 11 Μαρτίου 1822 μὲ 2.000 Σαμίους καὶ μὲ τὸν Ἀντώνιον Μπουρνιᾶν, ἐπὶ κεφαλῆς ὀλιγαρίθμου σώματος Χίων.

Καὶ ἐπέτυχον μὲν χωρὶς δυσκολίαν νὰ κλείσουν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ τὸ κυριεύσουν. Διαρκῶς ἐφιλονίκουν μεταξύ των δι' ἐπουσιωδέστατα ζητήματα, καὶ οἱ ἐντόπιοι ἀντιλαμβανόμενοι ὅλην τὴν οἰκτρότητα τόσον τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκστρατείας ὅσον καὶ τὰς ἐλλείψεις ταύτης, ἤρχισαν πολὺ ἐνωρὶς νὰ ἀποθαρρύνωνται, ὅταν μάλιστα ἀντίκρυζαν τοὺς πλείστους τῶν ἀποβιβασθέντων Σαμίων ὡπλισμένους μὲ ῥάβδους, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων εἶχον προσδεδεμένας μαχαίρας. Πάντα ταῦτα ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τοὺς κλεισθέντας εἰς τὸ φρούριον Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον βοήθειαν ἐκ Μ. Ἀσίας διὰ νὰ ἀντεπιτεθῶσιν, ἐνῷ ἐν τῇ πόλει τῆς Χίου ἐπεκράτει πλήρης ἀναρχία μεταξὺ τῶν πολιορκητῶν. Μόνον τὰ εὑρισκόμενα ἔξω τοῦ φρουρίου τουρκικὰ καταστήματα καὶ καφφενεῖα καὶ τζαμία ἐνέπρησαν οἱ πολιορκηταὶ Σάμιοι. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεμάνησαν πρὸ τῆς τοιαύτης τακτικῆς καὶ ἀπεπειράθησαν μίαν σφοδροτάτην καὶ φονικωτάτην ἐξόρμησιν ἐκ τοῦ φρουρίου, ἡ ὁποία ἀπέτυχεν. Οἱ Σάμιοι μὴ διαθέτοντες ἄξιον λόγου πυροβολικόν, δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ βλάψωσι τοὺς Τούρκους. Οὔτε ἠδυνήθησαν φυσικὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἄφιξιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ τὴν ἀποβίβασιν ἀτάκτων στιφῶν ἐκ Μ. Ἀσίας πρὸς λεηλασίαν.

Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1822, ἡμέραν ἀποφράδα διὰ τὴν Χίον, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Χίου ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 6 πλοῖα τῆς γραμμῆς, 10 φρεγάτας καὶ 18 μικρότερα πολεμικὰ ὑπὸ τὸν καπουτὰν πασᾶν Καραλῆν, εὐφυᾶ καὶ μορφωμένον ἀξιωματικὸν τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ.

Ἓξ πλοῖα τῶν Ψαρῶν, τὰ πολιορκοῦντα ἀπὸ θαλάσσης τὸ φρούριον τῆς Χίου, μόλις εἶδον τὸν τουρκικὸν στόλον, διέλυσαν τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ φρουρίου καὶ ἔφυγον, πρὸ τοῦ ὄγκου τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Κατὰ τὸν Μάμουκαν, αὐτόπτην μάρτυρα τῶν τραγικῶν αὐτῶν ἡμερῶν, ἠμύνθησαν κατὰ τῆς ἀποβάσεως τῶν Τούρκων οἱ Χῖοι στρατευθέντες, κρατήσαντες ἄμυναν εἰς τὰ χαρακώματά των, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐγείρει οἱ Χῖοι χωρικοὶ ἐργαζόμενοι νυχθημερόν. Πρὸ τοῦ ὄγκου τῶν Τούρκων ἐκάμφθησαν, ἀφ' οὗ πανικόβλητοι οἱ ἐκ Σάμου ὑπὸ τὸν Λογοθέτην ἐλθόντες ἔφυγον καὶ ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς ἐζήτησε νὰ σωθῇ εἰς τὰ προξενεῖα, εἰς τὰς οἰκίας ξένων ὑπηκόων, εἰς τὰ νεκροταφεῖα, εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Χίου, ἐκεῖθεν δὲ νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας. Οἱ Τοῦρκοι, δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀφοῦ ἔκαυσαν οἰκίας καὶ ναοὺς καὶ ᾐχμαλώτισαν ἢ ἔσφαξαν τοὺς ἐν τῇ πόλει Χριστιανούς, ἐστράφησαν πρὸς τὴν ὕπαιθρον, ἵνα ἐξοντώσωσι καὶ τὰ μὴ κατορθώσαντα νὰ διασωθῶσι λείψανα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς, τὸ Θολοποτάμι, ὁ Ἅγιος Γεώργιος Συκούσης, ὁ Ἀνάβατος, ὁ Μελανιός, ἡ Νέα Μονὴ εἶναι τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς νήσου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν αἱ τρομερώτεραι σφαγαί. Εἰς τὸν *Ἅγιον Μηνᾶν* ἔλαβε χώραν κανονικὴ πολιορκία ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ ὁποῖοι ἔβαλον κατὰ τῆς ἱστορικῆς ταύτης μονῆς μὲ δύο πυροβόλα καὶ ἤνοιξαν ὀπὰς εἰς τοὺς τοίχους αὐτῆς. Οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὴν Μονὴν ἐπάλαισαν ἀπεγνωσμένως ὑπὸ τὸν Φατοῦρον εἰς μάτην. Καὶ ἐσημειώθη ἐκεῖ ἡ τρομερωτέρα σφαγὴ τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀπηθανάτισεν εἰς τὸ ἔργον του «ὁ Ἅγιος Μηνᾶς» ὁ ποιητὴς Θ. Ὀρφανίδης. Καὶ ἡ παροιμία «εἶντα Χιώτης, εἶντα Σουλιώτης» ἔχει τὴν ἀρχήν της ἀπὸ τὰς τραγικὰς ἐκείνας ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ δυστυχεῖς Χῖοι ἐπάλαιον ἐναντίον πολλαπλασίου ἐχθροῦ, διὰ νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἀτίμωσιν. Ὁ Paul Jourdain, αὐτόπτης τῶν σφαγῶν, διηγεῖται, ὅτι ἰδὼν Χῖον σκοπεύσαντα καὶ ἐπιτυχόντα εὐκόλως τὸν στόχον του (διότι οἱ περισσότεροι Χῖοι εἶναι μανιώδεις κυνηγοὶ καὶ ἄριστοι σκοπευταὶ) διὰ τοῦ φόνου ἑνὸς τῶν διωκτῶν Τούρκων, τῷ εἶπεν «Εὖγε, σκοπεύεις σὰν Σουλιώτης», καὶ ὁ Χῖος ἔδωκε τὴν παροιμιώδη ἀπάντησιν «εἶντα Χιώτης εἶντα Σουλιώτης», ἀφοῦ τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ οἱ ἡρωϊκοὶ Σουλιῶται δὲν διέφερον εἰς τὸ ἀποτέλεσμα. Ὀλιγώτερα ὅλων ἔπαθον οἱ Μαστιχοχωρῖται, οἱ κάτοικοι τοῦ νοτίου τμήματος τῆς νήσου, χάρις εἰς τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῆς ὁποίας ἀπελάμβανον λόγῳ τῆς καλλιεργείας τῆς μαστίχης χάριν τοῦ σουλτανικοῦ οἴκου. Τὸν μητροπολίτην Χίου Πλάτωνα Φραγκιάδην, ἕνα τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων ἱεραρχῶν τῆς ἐποχῆς του, καὶ τοὺς προὔχοντας τῆς Χίου, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν ὡς ὁμήρους οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ μακροῦ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκαθείρκτους, ἀπηγχόνισαν εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τοῦ Βουναχίου τῇ Χίου. Ἡ σφαγὴ καὶ ὁ ἐμπρησμὸς καὶ ἡ αἰχμαλωσία, διήρκεσαν δεκαπέντε περίπου ἡμέρας. Ἐπειδὴ ἤρχισεν ὁ ἱερὸς διὰ τοὺς Τούρκους μὴν τοῦ ῥαμαζανίου, ὁ καπουτὰν πασᾶς ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ τὸν στόλον ἀπρακτοῦντα ἐν Χίῳ. Εἶναι ἀναρίθμητοι αἱ χιλιάδες τῶν γυναικῶν, τῶν κορασίων καὶ τῶν παιδίων τὰ ὁποῖα ᾐχμαλωτίσθησαν. Ὁ λιμὴν Χίου εἶχεν ὑπερπληρωθῇ λέμβων καὶ ἀκατίων, φορτωμένων ἀπὸ γυναῖκας, νεάνιδας καὶ παιδία δεδεμένα μὲ σχοινία καὶ μεταφερόμενα ἀγεληδὸν πρὸς πώλησιν εἰς τὴν Ἀσίαν. Κατὰ στατιστικὴν τοῦ τελωνείου τῆς Χίου, μέχρι τῆς 25 Μαΐου 1822 εἶχε πληρωθῇ δικαίωμα μεταφορᾶς 41.000 ἀνθρώπων. Λήγοντος τοῦ Μαΐου εἶχεν ἡ Χίος καταστραφῆ. Ἐπίσης ἐθανατώθησαν ἑξήκοντα καὶ πλέον τῶν ἐπιφανεστέρων ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι ἦσαν Χῖοι. Μικρὰν ἐκδίκησιν τῶν αἱματηροτάτων τούτων καταστροφῶν εἰς ἔμψυχον ὑλικὸν ἀπετέλεσεν ἡ πυρπόλησις τῆς ναυαρχίδος τοῦ καπουτὰν πασᾶ Καραλῆ ὑπὸ τοῦ Κανάρη τὴν 19ην Ἰουνίου 1822, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη ὁ καπουτὰν πασᾶς, θῦμα τῆς ἀμαθείας, τῆς ἀνικανότητος καὶ τῆς ἐγκληματικῆς ἀμελείας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ τὸν Lützow, τὸν ἐκεῖ πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας.

Ἡ νεοσύστατος ἑλληνικὴ κυβέρνησις πολὺ ἀργά, μόνον μετὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Σαμίων καὶ τὰς ἀγωνιώδεις ἐπικλήσεις τῶν ἐντρόμων ἤδη Χίων, εἶχε προσπαθήσει ν' ἀποστείλῃ βοήθειάν τινα εἰς τοὺς κινδυνεύοντας, ματαιωθεῖσαν ὅμως ἐκ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς.

Ὁ Βλαστός, αὐτόπτης μάρτυς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, ὑπολογίζει εἰς τριάκοντα χιλιάδας τοὺς σφαγέντας ἢ αἰχμαλωτισθέντας. Ἡ εὐδαίμων Χίος μετεβλήθη εἰς φρικώδη ἐρείπια, διασκορπισθέντων τῶν κατοίκων της, ὅσοι διέφυγον τὴν σφαγήν, τῇδε κἀκεῖσε. Καὶ ἔβλεπεν ὁ ἐπανερχόμενος, κατὰ τὸν Φωτεινόν, τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας πλήρεις χόρτων παντοειδῶν, αὐτομάτως φυέντων, τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων ἀσυγκομίστους, ἀθέριστα τὰ σιτηρά, ἀτρύγητα τὰ σταφύλια, ἀκαλλιέργητα τὰ καλλιεργήσιμα. Οὐδεὶς ἐπώλει, οὐδεὶς ἠγόραζεν, αὐθαιρέτως ἕκαστος ἐπορίζετο κατὰ τὸ δοκοῦν τ' ἀναγκαῖα. Ὅσα τῶν κτηνῶν ἀνευρίσκοντο, ἐγίνοντο λεία τοῦ ἀνευρόντος ὡς ἀδέσποτος κτῆσις.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἔσχε τρομερὰν ἀπήχησιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ καὶ σήμερον ἕνα στίγμα εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν. Καὶ ἐνέπνευσε πολλοὺς ποιητάς. Γνωστότατον εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Βίκτ. Οὐγκὼ «L'enfant» τοῦ 1828, τὸ ὁποῖον μετέφρασεν ὁ Κ. Παλαμᾶς. Ἐνίσχυσεν ὅμως τὸ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων φιλελληνικὸν ῥεῦμα. Πρὸ τῆς γενικῆς κατακραυγῆς ὁ μὲν δημιουργὸς τῶν σφαγῶν Τοῦρκος διοικητὴς Βαχὴτ πασᾶς ἐξωρίσθη, ἐπεδιώχθη δὲ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν πατρίδα τῶν ἐν διασπορᾷ Χίων διὰ δαψιλῶν ὑποσχέσεων προστασίας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας των.

Ἀπόπειρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Χίου ἐγένετο ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τῷ 1827, ἐνισχυθεῖσα ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν ἐν διασπορᾷ Χίων, ἄνευ ἀποτελέσματος. Καὶ τοῦτο διότι ἀτελέστατος ὑπῆρξεν ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ φρουρίου ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Τοῦρκος διοικητὴς ἦτο τότε ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς ἱκανώτατος ἀνήρ, ἐπὶ κεφαλῆς φρουρᾶς 2.500 Τούρκων, καλῶς ἐξωπλισμένων. Ἐπεχείρησαν ἔξοδον ἐκ τοῦ φρουρίου φονικωτάτην, ἡ ὁποία ἀπέτυχεν. Ἡ διαιώνισις τῆς πολιορκίας τοῦ φρουρίου ἀπεθάρρυνε τοὺς πολιορκητὰς καὶ τοὺς Χίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον νωπὴν τὴν ἀνάμνησιν τῶν τρομερῶν σφαγῶν τοῦ 1822. Ἔλλειψις πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν παρὰ τῷ στρατῷ τοῦ Φαβιέρου ἐξηνάγκασε τοῦτον νὰ διατάξῃ ὑποχώρησιν πρὸς τὰ Μεστὰ καὶ οὕτω ἐγκατελείφθη ἡ ἐκστρατεία τῆς νήσου. Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν, περὶ τὸ 1830, ἀποκατεστάθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, ὅταν ἤρχισεν ὁ πληθυσμὸς ἀναθαρρήσας νὰ ἐπανακάμπτῃ οἴκαδε καὶ νὰ στρέφεται βαθμηδὸν εἰς τὰ εἰρηνικά του ἔργα. Δεκαετηρίδες ἀπητήθησαν, διὰ νὰ ἐπουλώσῃ ἡ Χίος τὰ τραύματά της. Τῷ 1850 βαρύτατος παγετὸς κατέστρεψε τὰ ἑσπεριδοειδῆ τῆς Χίου, ἐξήλειψε καὶ τοὺς σχίνους, προσέβαλε τὰς συκᾶς, τὰ ἐλαιόδενδρα καὶ τὰς ἀμυγδαλέας. Ἐπίσης τῇ 22ᾳ Μαρτίου 1881 τρομερὸς σεισμὸς κατέστρεψε τὴν νῆσον. Κατ' ἐπίσημον στατιστικὴν τὰ θύματα τοῦ σεισμοῦ τούτου ἀνέρχονται εἰς 4.869, ἐκ τῶν ὁποίων 3.558 φονευθέντες καὶ 1.311 πληγωθέντες. Τὰ μᾶλλον παθόντα μέρη τῆς Χίου ἦσαν τὰ Κυμπόχωρα καὶ ἐκ τῶν Μαστιχοχώρων ἡ Καλλιμασιά, τὸ Θολοποτάμι, ὁ Καταρράκτης, τὰ Νένητα καὶ ἡ Ἔξω Διδύμα.

Ἡ ἀπελευθέρωσις. Τὴν 11 Νοεμβρίου 1912 μοῖρα ἑλληνικοῦ στόλου ἀπεβίβασεν ἀγήματα καὶ στρατὸν εἰς τὴν Χίον ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ν. Δελαγραμμάτικαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου. Ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς ἠρίθμει 2.495 ἄνδρας καὶ ἀπετελέσθη ἀπὸ δύο πλήρη τάγματα τοῦ 7ου συντάγματος καὶ ἓν τοῦ 1ου συντάγματος, μίαν πυροβολαρχίαν τοῦ 2ου συντάγματος πεδινοῦ πυροβολικοῦ καὶ ναυτικὸν ἄγημα 80 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμέστιχαν. Τοῦ ἀμυνομένου ἐν Χίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀποτελουμένου ἐκ 2500 ἀνδρῶν, ἡγεῖτο ὁ Ζιχνῆ βέης, ἀντισυνταγματάρχης διοικητὴς τοῦ

Digitized by Google

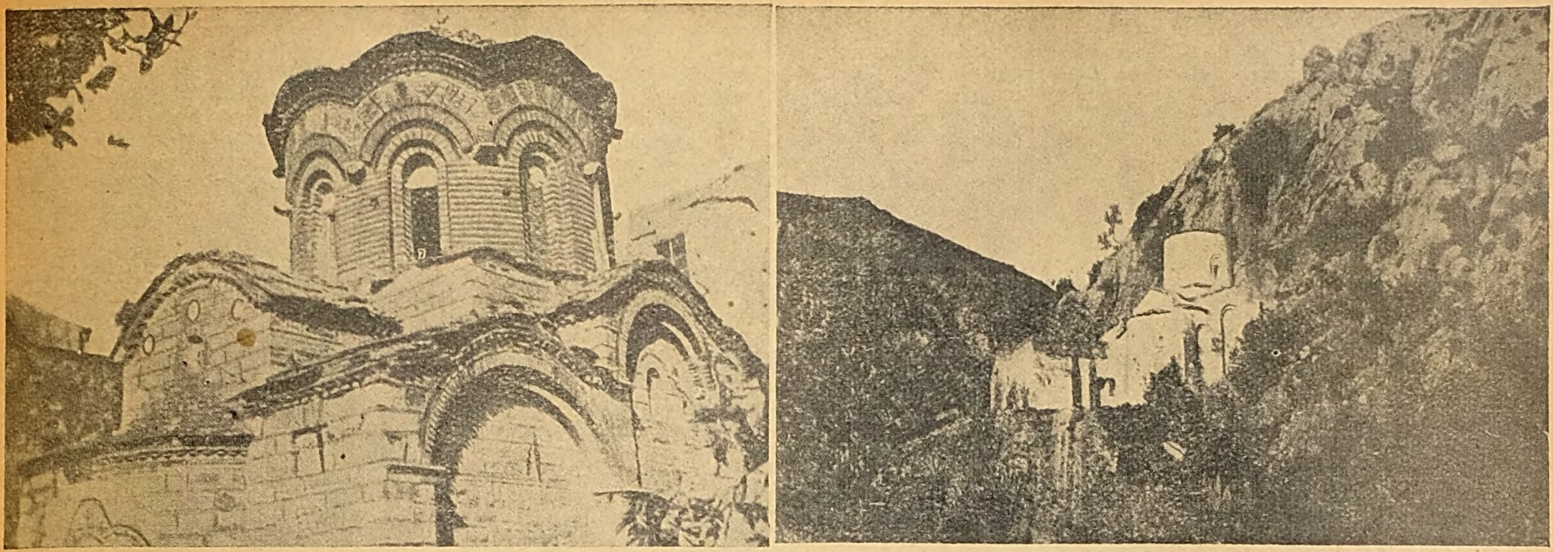

1) Ἡ ΒΑ. πλευρὰ τοῦ καθολικοῦ τῆς Νέας Μονῆς. 2) Παναγία ἡ Κρίνα.

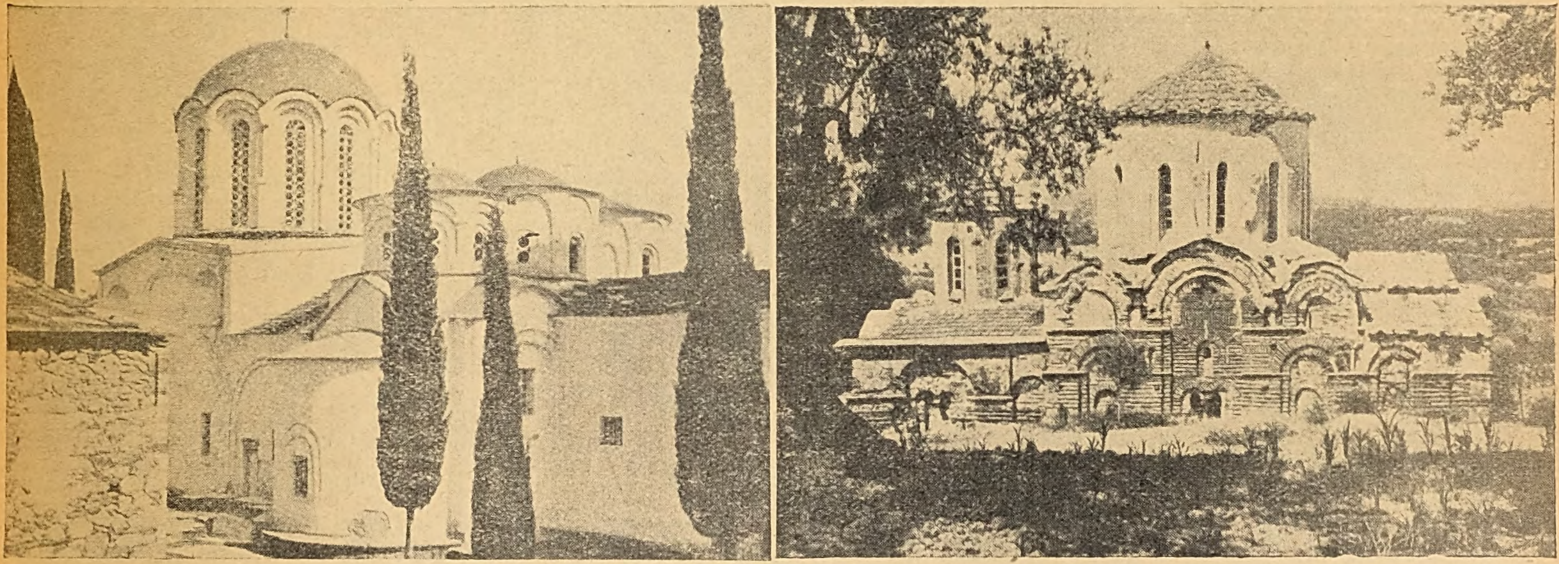

1) Ἅγιοι Ἀπόστολοι Πυργίου. 2) Παναγία Ἁγιογαλούσενα.

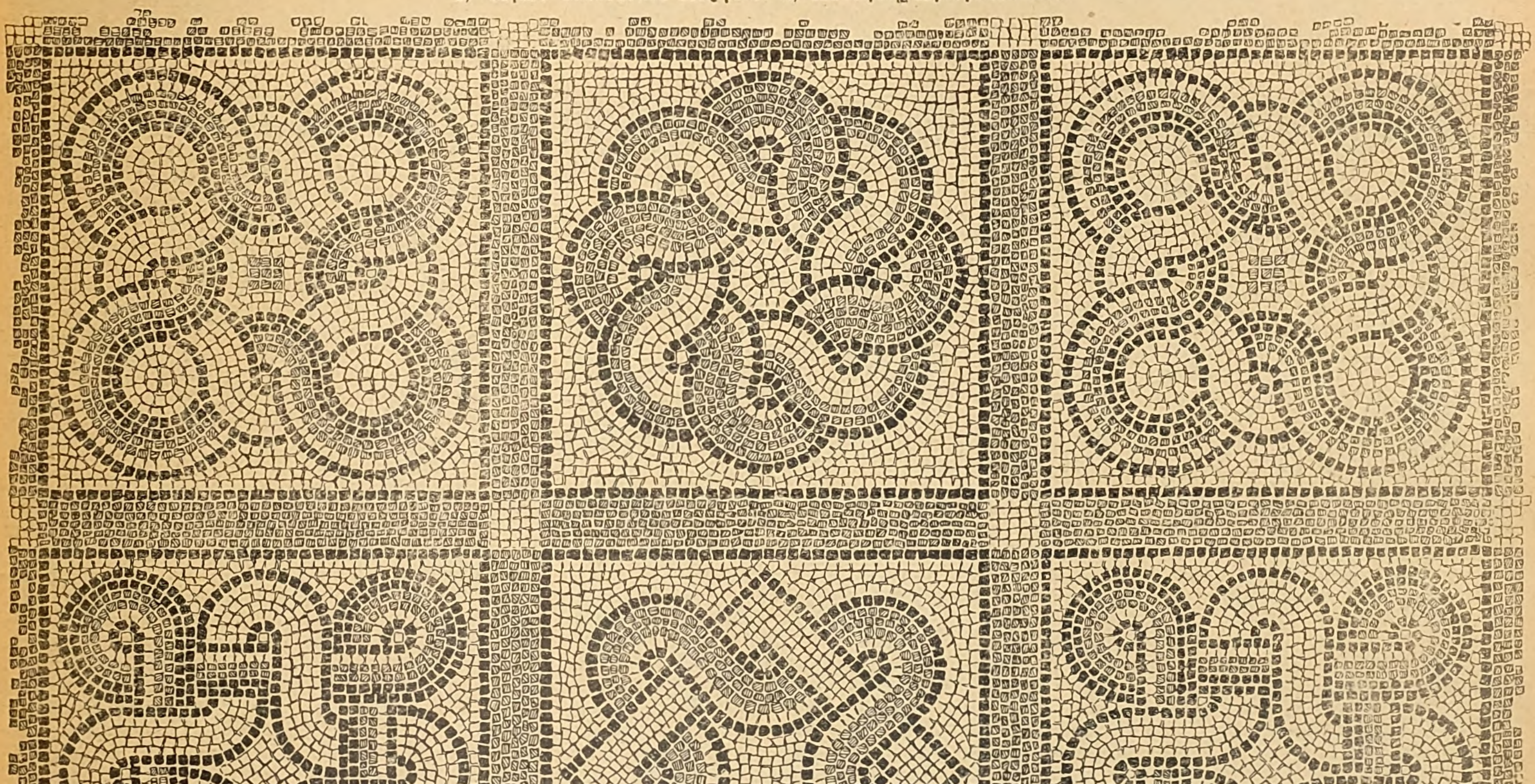

Ψηφιδωτὸν δάπεδον Βασιλικῆς Ἁγίου Ἰσιδώρου.

Digitized by Google

18ου πεζικοῦ τουρκικοῦ συντάγματος, ἀξιωματικὸς ἀρτιωτάτης μορφώσεως, γενναῖος καὶ ἐκ τῶν πλέον φιλοπροόδων νεοτούρκων. Ἡ ἀπόβασις ἤρχισε τὸ ἀπόγευμα τῆς 11 Νοεμβρίου εἰς τὴν θέσιν Κοντάρι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀντέταξεν ἀντίστασιν κατὰ τὴν ἀπόβασιν. Ἐφονεύθησαν δύο στρατιῶται καὶ ἐτραυματίσθησαν 8 ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἐβάδισε πρὸς τὴν πόλιν, ὅπου ὁ χιακὸς λαὸς ἡτοίμασεν ἀποθεωτικὴν ὑποδοχὴν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν στρατόν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Τμῆμα τούτου κατεῖχε τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὰς Καρυὰς καὶ τὰ πέριξ ὑψώματα καὶ ἠνώχλει συνεχῶς. Κατόπιν ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων (κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν 6 Ἕλληνες στρατιῶται καὶ ἐτραυματίσθησαν 22) ἀπωθήθη ὁ ἐχθρὸς εἰς τὰ βραχώδη ὑψώματα τοῦ Πηγανίου, τὴν Ν. Μονὴν καὶ τοὺς Ἁγίους Πατέρας. Ὁ ἐχθρὸς ἦτο ὠχυρωμένος ὑπὸ πλεονεκτικὰς συνθήκας. Καὶ ἄλλαι ἀπόπειραι τοῦ στρατοῦ μας πρὸς προέλασιν εἰς τὸ Αἶπος ἀπέτυχον, διότι ὁ ἐχθρὸς κατεῖχε δι' ἀνωτέρων δυνάμεων θέσεις φύσει ὀχυράς. Ἐφονεύθησαν κατὰ ταύτην ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Νικόλ. Ρίτσος, ὁ σημαιοφόρος Ἰω. Παστρικάκης καὶ 5 ὁπλῖται, ἐτραυματίσθησαν δὲ 2 ἀξιωματικοὶ καὶ 50 ὁπλῖται. Σὺν τῷ χρόνῳ κατελαμβάνοντο βαθμηδὸν ὅλα τὰ χωρία τοῦ Βορείου τμήματος καὶ ὁ κλοιὸς τῶν πολιορκουμένων Τούρκων ἐγίνετο στενότερος. Εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν προσπάθειαν ταύτην συνετέλεσαν πρὸ παντὸς οἱ Χῖοι ἐθελονταί, οἱ ὁποῖοι ἐνθουσιωδῶς ἐνίσχυσαν τὸν στρατόν. Μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἤρχισεν ἡ προέλασις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Κατόπιν διμήνου προσπαθείας συνέλαβεν ὁ ἐλευθερωτὴς στρατὸς τὸν ἀμυνόμενον εἰς τὰ ὄρη τῆς νήσου τουρκικὸν στρατὸν ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ζιχνῆ καὶ ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Χίους.

Α. Ν. ΠΑΧΝΟΣ

— [*Στρατ. Ἱστορ.*] Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1912 ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1912, ἡ κατάληψις τῆς νήσου Χίου. Δι' ὃ συνεκροτήθη μικτὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Δελαγραμμάτικαν, ἐξ ἑνὸς συντάγματος πεζικοῦ καὶ μιᾶς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας, ὅπερ, ἐπιβιβασθὲν πλοίων, τεθέντων ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στολίσκου τῶν εὐδρόμων, ἔφθασε τὴν πρωΐαν τῆς 11ης Νοεμβρίου 1912 εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, τὸ Κάστρο. Ἡ φρουρὰ τῆς Χίου ἀπετελεῖτο ἐκ 2.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ζιχνῆ βέην. Ἀπεβιβάσθησαν ἀμέσως εἰς τὴν ξηρὰν δύο ἀξιωματικοί, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ναυτικῆς μοίρας πλοιάρχου Δαμιανοῦ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἀποσπάσματος συνταγματάρχου Δελαγραμμάτικα, οἵτινες, κατευθυνθέντες εἰς τὸ διοικητήριον, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ζιχνῆ τὴν παράδοσιν τῆς νήσου, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἠρνήθη, δι' αὐτὸ ἡ ναυτικὴ μοῖρα μεθωρμίσθη εἰς τὸν αἰγιαλὸν Κόνταρι (νοτίως τῆς πόλεως), καὶ περὶ τὴν 15ην ὥραν ἤρχισεν ἡ ἀπόβασις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγήματος πεζοναυτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἀπεπειράθησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἀπόβασιν ταύτην, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν, διότι αὕτη ἐπεραιώθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πυρῶν τοῦ στολίσκου, χωρὶς ὅμως νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πρὸς τὴν πόλιν προχώρησις τῶν Ἑλλήνων, καθόσον ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης, 12ης Νοεμβρίου, προυχώρησαν οἱ Ἕλληνες καὶ κατέλαβον ἀμαχητὶ τὴν πόλιν, καθόσον οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἤδη ἀποχωρήσει ἐξ αὐτῆς. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ταύτης συνήφθη μικρὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν ἑλληνικῶν προφυλακῶν, καθ' ὃν οἱ Τοῦρκοι, ἐξαναγκασθέντες εἰς ὑποχώρησιν, ἐτάχθησαν εἰς τὸ ὄρος Αἶπος (δυτικῶς τῆς πόλεως). Τὴν πρωΐαν τῆς 15ης Νοεμβρίου προυχώρησαν οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Αἴπους καὶ νὰ τὸ καταλάβωσι. Μετὰ πολύωρον ἀγῶνα, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν ἀρκετὰς ἀπωλείας, κατωρθώθη τέλος, περὶ τὴν 16ην ὥραν, νὰ καταληφθῶσιν αἱ ὑπώρειαι μόνον τοῦ Αἴπους. Οἱ Τοῦρκοι ματαίως ἀπεπειράθησαν νὰ τὰς ἀνακαταλάβωσι, διεξαγαγόντες πρὸς τοῦτο ἀγῶνας τῶν 18ης καὶ 19ης Νοεμβρίου, ὁπότε ὑπεχώρησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Προβατᾶς (δυτικῶς τοῦ Αἴπους). Οἱ Ἕλληνες ἠρκέσθησαν τότε νὰ ταχθῶσι περιφερικῶς εἰς τὴν πόλιν, εἰς Βροντάδον, Καρυές, Δαφνῶνα, προκαλύπτοντες οὕτω ταύτην. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν τὴν 29ην Νοεμβρίου πρὸς ἀπώθησιν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τὴν 15ην Δεκεμβρίου ἀπεβιβάσθησαν εἰς Χίον τὰ μέχρι τότε δρῶντα ἐν Μυτιλήνῃ ἑλληνικὰ στρατεύματα (2 τάγματα καὶ μία ὀρειβατικὴ πυροβολαρχία). Ἡ ὅλη ἑλληνικὴ δύναμις, μετὰ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων, ἀνῆλθε τοὺς 5.000 περίπου ἄνδρας, τότε δὲ ὁ Δελαγραμμάτικας ἀπεφάσισεν, ὅπως τὴν 19ην Δεκεμβρίου ἐκτελέσῃ γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Τούρκων ἐξ ὅλων τῶν κατευθύνσεων, ἵνα τοιουτοτρόπως τοὺς περικλείσῃ καὶ τοὺς ἐξαναγκάσῃ εἰς παράδοσιν. Ἡ ἐπίθεσις ὅμως αὕτη ἀνεστάλη προσωρινῶς, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ζιχνῆ ἐπρότεινε νὰ παραδοθῇ ὑπὸ ὅρους (ἀναχώρησις τῶν Τούρκων ὑπὸ τὰς τιμὰς τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων καὶ μεταφορὰ αὐτῶν δι' ἑλληνικῶν πλοίων εἰς Τσεσμὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας). Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ὅροι οὗτοι ἐκρίθησαν ἀπαράδεκτοι, ἡ ἐπίθεσις ἀνελήφθη τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην διεξήχθησαν μεμονωμένοι, δυνατὸν εἰπεῖν, ἀγῶνες, συνέπεια τῶν ὁποίων ἦτο τὸ ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Τοῦρκοι εἰς διάφορα σημεῖα, ὧν τὰ κυριώτερα ἦσαν περὶ τὸ Πιτυὸς καὶ περὶ τὰ Κοχλιά. Εὑρεθέντες οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν, παρεδόθησαν τὴν πρωΐαν τῆς 21ης Δεκεμβρίου 1912• εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄνευ ὅρων.

Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— [*Ἀρχαιολ.*] Ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως ἡ Χίος εἶναι περισπούδαστος διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἐπιγραφῶν της καὶ διὰ τὰ χριστιανικὰ αὐτῆς μνημεῖα. Δυστυχῶς οἱ διάφοροι σεισμοὶ καὶ αἱ πολλαὶ λεηλασίαι κατὰ τὴν μακραίωνα ἱστορίαν τῆς νήσου ἐξηφάνισαν πλεῖστα μνημεῖα τῆς νήσου καὶ ἐφυγάδευσαν πολλὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα. Οὕτω εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου εὑρίσκεται ἡ στήλη τοῦ Μητροδώρου, εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βοστώνης ὡραία μαρμαρίνη κεφαλὴ κόρης καὶ ἀλλαχοῦ ἄλλα. Ἀρχαῖοι τάφοι σῴζονται πανταχοῦ ἐν τῇ νήσῳ. Σημαντικὸν ἀρχαῖον νεκροταφεῖον ἐσώθη τὸ ἐν Λατομείῳ, ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς Βροντάδον, ὅπου ὁ Κ. Κουρουνιώτης ἀνέσκαψε 30 τάφους καὶ τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον τύμβον.

Ἐπίσης εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς νήσου ἀνέσκαψεν ὁ Κουρουνιώτης τὰ ἐρείπια τοῦ ἱεροῦ τοῦ Φαναίου Ἀπόλλωνος εἰς τὸν ὅρμον τῶν Φανῶν. Εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ἱεροῦ τούτου διακρίνει τις δύο διαφόρων ἐποχῶν χριστιανικοὺς ναούς, ὁ παλαιότερος τῶν ὁποίων εἶναι βασιλική, τῆς ὁποίας οἱ τοῖχοι σῴζονται εἴς τινα μέρη εἰς ὕψος 1.80 μ. Εἰς ἀπόστασιν 6 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς πόλεως πρὸς Β., παρὰ τὸν αἰγιαλὸν εἰς τὴν ΒΑ. παραλίαν τοῦ Β. Βροντάδου, εὑρίσκεται ἡ *Δασκαλόπετρα* (*Δασκαλειό, Πέτρα τοῦ Ὁμήρου*), τεράστιος βράχος ἰσοπεδωμένος ἀμφιθεατρικῶς, προφανῶς ἱερὸν τῆς Κυβέλης, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς κορυφῆς καθήμενον αὐτόλιθον πανάρχαιον ἄγαλμα τῆς θεᾶς, κολοβωθὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου. Ἡ λαϊκὴ παράδοσις τοποθετεῖ ἐκεῖ τὴν σχολὴν τοῦ Ὁμήρου, ὅπου καθήμενος ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς του. Πλὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου ὑπῆρχον πολλὰ ἱερὰ ἐν Χίῳ, διότι ἐλατρεύοντο ἐκεῖ ὁ Ζεύς, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Διόνυσος, ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ποσειδῶν, ἡ Κυβέλη, ὁ Σάραπις καὶ διάφοροι τοπικοὶ ἥρωες. Πολλὰ τῶν ἱερῶν τούτων τῶν ἀρχαίων μετεβλήθησαν εἰς χριστιανικοὺς ναοὺς μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ πλέον ἀξιοθέατα μνημεῖα τῶν χριστιανικῶν, βυζαντινῶν καὶ φραγκικῶν χρόνων ἐν Χίῳ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Βασιλικὴ Ἁγίου Ἰσιδώρου. Πρὸς Β. τῆς πόλεως, εἰς δεκάλεπτον ἀπόστασιν, ὑπάρχει ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου. Ἐκ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἦλθον εἰς φῶς, κατὰ τὰς τελευταίας ὑπὸ τοῦ Α. Ὀρλάνδου ἀνασκαφάς, ἡ ἀψίς, τμῆμα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ ἱκανὰ τμήματα θαυμασίου μωσαϊκοῦ δαπέδου. Εἰς τὸ μέσον κλίτος καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἄξονος τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ὁ τάφος τῶν ἁγίων Ἰσιδώρου καὶ Μυρόπης· εἶναι ὑπόγειον θολωτὸν κτίσμα καταλῆγον εἰς ἀψῖδα. Εἰς τὴν βασιλικὴν ταύτην διακρίνονται πέντε ἀλλεπάλληλοι ἐποχαί.

Νέα Μονὴ (ἔλ. κατωτ.).

Ἡ *Παναγία ἡ Κρήνα*, ἄνωθεν τῶν Βαβύλων, βυζαντινὸν ναΐδιον ἄριστα διατηρούμενον, κτισθὲν τὸν ΙΓ' αἰῶνα.

Οἱ *Ἅγιοι Ἀπόστολοι* ἐν Πυργίῳ, ἐπίσης ἄριστα διατηρούμενον ἐκκλησίδιον.

Ὁ *Ἅγιος Γεώργιος ὁ Συκούσης*. Καὶ οἱ τρεῖς ναοὶ εἶναι ἀντίγραφα τοῦ καθολικοῦ τῆς Νέας Μονῆς.

Παναγία ἡ Σικελιά, χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν κεραμοπλαστικὴν διακόσμησίν της.

Εἰς τὸ βορειότατον ἄκρον τῆς νήσου εὑρίσκεται ἡ *Παναγία Ἁγιογαλούσαινα*, ἐκτισμένη ἐπὶ βράχου, εἰς τὸ στόμιον ἑλικοειδοῦς σπηλαίου, ὅπου ἐσφάγησαν πολλοὶ Χῖοι τῷ 1822.

Ὁ ναὸς τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Καταδότου*, νοτίως τῆς πόλεως, ἐν τῇ θέσει Ἄνω Βαρβάσι, περίφημος διὰ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας τῶν Χίων, διότι ἐκεῖ συνελήφθησαν συνωμοτοῦντες τῇ παραμονῇ τοῦ Πάσχα, πρὸς ἀνατροπὴν τῆς γενοατοκρατίας ἐν Χίῳ καὶ ἐθανατώθησαν δέκα ἐκ τῶν προκρίτων συνωμοτῶν.

Ἡ *Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου* τῶν Μουνδῶν παρὰ τὸ χωρίον Διευχά, σταυροπηγιακή, διέσωσε τοὺς κώδικάς της, πολυτίμους διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων χρόνων τῆς νήσου.

Ὁ *Ἅγιος Μηνᾶς*, 8 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς πόλεως, ἄνωθεν τοῦ Νεοχωρίου, ἐπὶ κορυφῆς λόφου δενδροφύτου μαγευτικωτάτου. Σταυροπηγιακὴ μονή, ἱδρυθεῖσα ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' τῷ 1590—1594. Εἶναι διὰ τοὺς Χίους ὅ,τι εἶναι τὸ Ἀρκάδι διὰ τὴν Κρήτην. Διότι ἐκεῖ (2 Ἀπριλίου 1822) ἔλαβε χώραν ἡ τρομερωτέρα σφαγὴ τῆς Χίου, κατόπιν ἀμύνης τῶν Χίων. Διατηρεῖται ἄριστα καὶ τὸ ὀστεοφυλάκιον τῆς μονῆς. Σήμερον μετεβλήθη εἰς γυναικεῖαν μονήν, ὅπου διαιτῶνται 20 μοναχαί, ἀποζῶσαι ἐκ τῆς ἁγιογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας.

Τὸ *φρούριον*. Τοῦτο ἐκτίσθη τὸν Θ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου. Τὰ τείχη του εἶναι κατεσκευασμένα ἐξ ἐρυθρίζοντος ἐγχωρίου λίθου. Ἐπεσκευάσθη πολλάκις κατὰ τὴν γενοατικὴν περίοδον (1346—1566) καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Ἐν τῷ φρουρίῳ ἀξιοθέατα εἶναι: 1) ἡ σκοτεινὴ φυλακή, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ παρὰ τὴν τρίτην πύλην τῆς κυρίας εἰσόδου, ὅπου ἐνεκλείσθησαν ὁ μητροπολίτης Πλάτων καὶ οἱ προύχοντες τῆς νήσου τῷ 1822.

2) Ὁ πολυτελὴς τάφος τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ, τοῦ καπουτὰν πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη κατὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς ναυαρχίδος του ὑπὸ τοῦ Κανάρη. Κεῖται ἀριστερὰ τῆς μικρᾶς πλατείας τοῦ φρουρίου, ἐντὸς μικροῦ κιγκλιδωτοῦ νεκροταφείου.

3) Ἡ πιθανὴ θέσις, ὅπου ἔκειτο τὸ διοικητήριον τῶν Ἰουστινιανῶν. Ἔκειτο εἰς τὰ δεξιὰ τῆς μικρᾶς πλατείας, πρὸς τὸν χῶρον τοῦ νῦν τελωνείου.

4) Τὰ ἐρείπια τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἐπὶ Βυζαντινῶν μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Χίου. Κεῖται εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ φρουρίου, πλησίον τοῦ ὑψηλοῦ τετραγώνου πύργου (Κουλᾶ).

5) Τὸ κεντρικὸν τέμενος (νῦν ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου). Ὁ κυριώτερος τῶν βυζαντινῶν ναῶν τοῦ φρουρίου, πιθανώτατα ἡ ἐκκλησία ἡ ἐπονομαζομένη τὸ Πολιτικὸν εἰς τὸ νεαμονικὸν χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου. Συνορεύει πρὸς τὸν ἐπισημότατον τῶν ναῶν τοῦ φρουρίου, τὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὅπου ἐθάπτοντο οἱ ἐπίσημοι Μαονεῖς.

6) Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, ὅπου ἐτάφη ὁ συμπολεμιστὴς Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου Ἰωάννης Λόγγος Ἰουστινιάνης. Κεῖται ΒΑ. τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

7) Ἡ βυζαντινὴ δεξαμενὴ τοῦ φρουρίου πρὸς Λ. ὑπὸ τὰς ἐπάλξεις, ἔνθα ἡ λεγομένη Κρύα Βρύση.

8) Ὁ κουλᾶς, τετράγωνος πύργος ὑψηλὸς ΝΑ., βυζαντινὸν κτίσμα.

Ἡ φραγκοκρατία, διαρκέσασα ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας, ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῶν κατασκευαζομένων ἐν τῇ νήσῳ ἔργων. Ἐπίδρασιν ἤσκησαν ἐπίσης οἱ Τοῦρκοι καὶ Ἄραβες τεχνῖται.

Εἰς τὴν Χίον ὑπάρχει καὶ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, δημιούργημα κυρίως τοῦ Ζολώτα, ἐν τῷ ὁποίῳ συγκεντροῦνται ὅλαι αἱ ἀρχαιότητες τῆς νήσου.

Α. Ν. Π.

— [*Γλωσσολ.*] 1) *Ἀρχαία διάλεκτος*. Οἱ ἀρχαῖοι Χῖοι ὡμίλουν τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Τοῦτο μαρτυροῦν οὐχὶ μόνον αἱ χιακαὶ ἐπιγραφαί, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας (πρβλ. *Ἡροδ* 1, 142 «Γλῶσσαν δὲ οὐ τὴν αὐτὴν οὗτοι (οἱ Ἴωνες) νενομίκασι, ἀλλὰ τρόπους τέσσερας παραγωγέων· Μίλητος μὲν αὐτέων κέεται πόλις, πρὸ μεσαμβρίης, μετὰ δὲ Μυοῦς τε καὶ Πριήνη· αὗται μὲν ἐν τῇ Καρίῃ κατοίκηνται, κατὰ ταὐτὰ διαλεγόμενοι σφίσι· αἵδε δὲ ἐν τῇ Λυδίῃ. Ἔφεσος, Κολοφών, Λέβεδος, Τέως, Κλαζομεναί, Φώκαια· αὗται δὲ αἱ πόλιες τῇσι πρότερον λεχθείσῃσι ὁμολογέουσι κατὰ γλῶσσαν οὐδέν, σφίσι δὲ ὁμοφωνέουσι· ἔτι δὲ τρεῖς ὑπόλοιποι Ἰάδες πόλιες, τῶν αἱ δύο μὲν νήσους οἰκέαται, Σάμον τε καὶ *Χίον*, ἡ δὲ μία ἐν τῇ Ἠπείρῳ ἵδρυται, Ἐρυθραί. *Χῖοι μὲν καὶ Ἐρυθραῖοι κατὰ τωὐτὸ διαλέγονται*, Σάμιοι δὲ ἐπ' ἑωυτῶν μοῦνοι». Φαίνεται ὅτι ἡ ἀρχαία χιακὴ δὲν ἦτο ὅλως ἀμιγής, ἀλλ' ὅτι περιεῖχε καί τινα αἰολικὰ στοιχεῖα (πρβλ. λ. χ. τὸν ἐν χιακῇ ἐπιγραφῇ ἀναγνωσθέντα ρηματικὸν τύπον *πράξοισιν*=ἀττ. *πράξουσιν* κλπ.).

Τὰς ἀρχαίας χιακὰς ἐπιγραφὰς εὑρίσκει τις ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ *Fr. Bechtel* γενομένῃ συλλογῇ τῶν ἰωνικῶν ἐν γένει ἐπιγραφῶν τῷ 1905 (ἴδ. *Collitz-Bechtel*, Sammlung griechischer Dialektinschriften, Göttingen 1884 κ. ἑξ., ὑπ' ἀριθ. 5262—5793) καὶ εἰς *Γ. Ζολώτα*, Χιακῶν καὶ ἐρυθραϊκῶν ἐπιγραφῶν συναγωγὴν (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Κ', σελ. 113 κ. ἑξ., ἔνθα εὑρίσκει τις καὶ πληρεστέραν βιβλιογραφίαν περὶ τῶν πρότερον γενομένων συλλογῶν χιακῶν ἐπιγραφῶν). Συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας χιακῆς διαλέκτου ἀποτελεῖ ἡ πραγματεία τοῦ μακαρίτου *Παπαδοπούλου-Κεραμέως*, Περί τινων ἰδιωτισμῶν τῆς ἐν Χίῳ καὶ Ἐρυθραῖς ἰωνικῆς διαλέκτου (=Παρνασσός, τόμ. Β' (1878), σελ. 134 κ. ἑξ.).

2) *Νέα χιακὴ διάλεκτος*. Ἡ διάλεκτος τῶν συγχρόνων Χίων παρουσιάζει πολλὰς κατὰ τόπους ἰδιωματικὰς ποικιλίας. Ἐκ τούτων ἄξιαι ἰδίου λόγου εἶναι αἱ ἰδιορρυθμίαι τοῦ ἰδιώματος τῶν *Καρδαμύλων* (ὡς λ. χ. τὰ ρήματα εἰς *—εύγγω*, ἀντὶ τῶν ἀλλαχοῦ ἀπαντώντων εἰς *—εύγω* ἢ *—εύκω*= κοιν. *—εύω*, κλ.), τοῦ *Πυργίου* (οἱ ἀντωνυμικοὶ τύποι *ἐμόν*, *ἐσὸν*=ἐμέ, (ἐ)σὲ κλ., ἡ ἀναμοίωσις ἐν ρηματικοῖς τύποις: νὰ ἢ θὰ *χάῃς*, *ἤχαες* κλ. =νά, θὰ χάσῃς, ἤχασες—ἔχασες κλ., ἥτις εἰς τὸ χωρίον

Digitized by Google

Ψηφιδωτὰ Νέας Μονῆς: 1) Εἰκὼν Στυλίτου. 2) Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Στυλίτης.

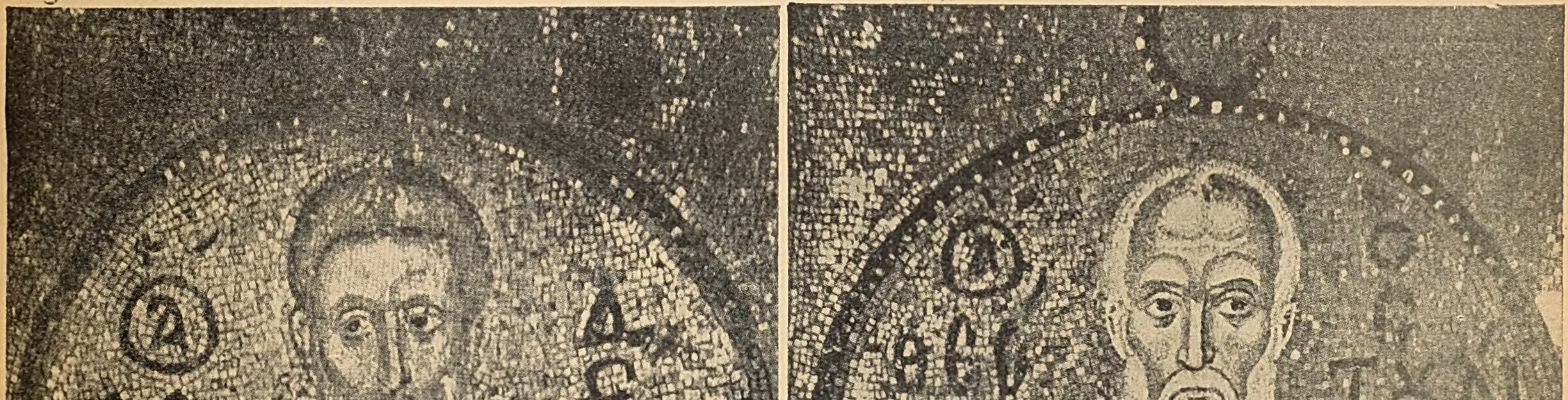

1) Ὁ ἅγιος Θεοδόσιος. 2) Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης.

Digitized by Google

Μεστὰ προέβη ἔτι περαιτέρω, ἤτοι ἐπεξετάθη ἀναλογικῶς εἰς ὅλους τοὺς τύπους: (νὰ ἢ θὰ)— *χάω —χάῃ—χάωμε(ν)—χάετε — χάου(ν), — ἦχαα —ἦχαε —ἠχάαμε —ἠχάετε —ἦχαα(ν)* = χάσω, χάσῃ, χάσωμε(ν), χάσετε, χάσουν, ἦχασα (ἔχασα), ἦχασε, ἠχάσαμε, ἠχάσατε, ἦχασαν κλπ.) κ.οὕ.κ. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἔτι οἱ ἐν Χίῳ μετασχηματισμοὶ ῥημάτων βαρυτόνων καὶ συμφωνολήκτων κατὰ τὰ περισπώμενα: *θῶ—θεῖς—θεῖ—θοῦμε(ν)—θοῦν*=θέλω —εις κλ., *λῶ—λεῖς—λεῖ—λοῦν*=λέγω —εις κλ., καὶ ἁδρόταται ἀποβολαὶ φθόγγων: μέσ' ς τὴ γῆ= *μὴ γῆ* (μέσ' 'ς τὸμ ποταμὸ=) *μὲμ ποταμό*, (εἶντα θὰ πάμε νὰ κάμωμε=) *εἶντα πὰ κῶμε* κλ. κλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. Pernot*, Phonétique des parlers de Chio, Paris 1907.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Linguistique et migrations (=Ἀφιέρωμα εἰ *Γ. Χατζιδάκιν*, σελ. 126 κ. ἑξ.), Remarques sur quelques formes invariables dans le dialecte de Chio (=Λαογραφίας Ζ', 292 κ. ἑξ.) καὶ La métathèse dans les dialectes de Chio (=Revue des Études grecques, XIX, 10 κ. ἑξ.).—*Κ. Ἀμάντου*, Γλωσσικὰ ἐκ Χίου (Λαογραφίας, Ζ' 335 κ. ἑξ.).—*Σ. Βίου*, Χιακὰ γλωσσικά, Χίος 1920 κλπ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *(Ἐκκλησ.* Ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ἔχομεν ἐπισκόπους καὶ εἰς τὴν Χίον. Τοιοῦτοι μνημονεύονται ὡς παρακαθίσαντες εἰς πολλὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους. Ἡ Χίος ὑπήγετο ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ῥόδου, ἡ ὁποία περιελάμβανε 17 ἐπισκοπάς, τῶν ὁποίων μέγα μέρος ἦσαν αἱ νησιωτικαί. Ἄλλως τε καὶ διοικητικῶς ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν τῶν νήσων μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥόδον. Κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ καταλήψει τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Γενοατῶν συμφωνίαν τῷ 1346, οἱ Χῖοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν, ἐὰν παραμείνωσι πιστοὶ εἰς τοὺς ὅρους της, τὰς ἐκκλησίας των καὶ τὰς μονάς των ἐλευθέρας καὶ νὰ ζῶσι κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς πίστεώς των. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου οἱ Γενοᾶται ἐπενέβαινον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῆς Χίου. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς γενοατοκρατίας ἐν Χίῳ διωργανώθη συνωμοσία πρὸς ἀνατροπήν της, πρωτοστατοῦντος τοῦ μητροπολίτου. Ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ ἐξεβλήθη ἐκ Χίου ὁ μητροπολίτης, συνεφωνήθη δὲ νὰ διοικῆται ἡ Χίος ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ Δικαίου, τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθησαν νὰ μισθοδοτῶσιν οἱ Μαονεῖς. Ἡ συμφωνία ὅμως αὕτη δὲν ἐτηρήθη. Ὁ Δικαῖος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ τοὺς κληρικούς, αἱ δὲ ἀποφάσεις του ἐφεσιβάλλοντο ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Μαονεῖς κατὰ σύστημα ἐπεδίωκον τὸν περιορισμὸν καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, διότι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὴν ὑπωπτεύοντο ὅτι ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν κατακτητῶν.

Τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐβελτιώθησαν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Τούρκων, τῷ 1566. Τότε ἐπανῆλθον καὶ ὀρθόδοξοι μητροπολῖται εἰς τὴν νῆσον καὶ ἤρχισε μία νέα θρησκευτικὴ ζωή. Ὁ Μ. Ἰουστινιάνης (1606) ἀναφέρει ὅτι «ἡ χιακὴ κοινωνία εἶναι εὐλαβεστάτη, τρέφουσα πολὺν σεβασμὸν πρὸς τὸν κλῆρον, ὁ ὁποῖος αὐτόθι ἦτο πολλῷ ἀξιολογώτερος ἢ ἀλλαχοῦ». Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα γράφει τῷ 1654 καὶ ὁ Παΐσιος Λιγαρίδης: «ὑπάρχουν, λέγει, τρεῖς ἀδελφότητες ἑλληνικαὶ τόσον πολυτελεῖς, τόσον πλούσιαι, ὥστε ἑκάστη περιλαμβάνει ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἀδελφοὺς (ἐκτὸς τῶν γυναικῶν) καὶ ὅλοι αὐτοὶ μεταλαμβάνουν καθ' ἑκάστην ἑορτὴν τῆς Παναγίας».

Ἡ ἱστορία τῶν χρόνων ἐκείνων τοῦ ΙΣΤ', τοῦ ΙΖ' καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶναι μία συνεχὴς ἱστορία ὀξυτάτων ἀγώνων μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν ἐν Χίῳ. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἰησουϊτῶν ἐν Χίῳ (1590) καὶ ἡ ἵδρυσις ὑπ' αὐτῶν σχολείου προπαγανδιστικοῦ προεκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῶν Χίων, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσεν ὁ πατριάρχης Μελέτιος ὁ Πηγᾶς καὶ ὁ Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ἐλθόντες ἐπὶ τούτῳ εἰς Χίον. Οἱ αὐτοὶ ἀγῶνες διεξήχθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Χίου Ἰγνατίου Νεχώρη, περὶ τὸ ἔτος 1662, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε, δίδων χρήματα εἰς τοὺς Τούρκους, νὰ καταλάβῃ πολλὰς ἐκκλησίας τῶν δυτικῶν ἐν Χίῳ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν πολλοὺς Χίους, προσηλυτισθέντας εἰς τὸν καθολικισμόν. Εἰς τὴν προσπάθειάν του ταύτην ἐνισχύετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἐπέτρεπον νὰ ἔχωσι καὶ κώδωνας ἐξαιρετικῶς ἡ Νέα Μονὴ καὶ τὰ Μαστιχόχωρα.

Ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ Χίος ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ δύο ἱεράρχας διαπρεπεῖς, τὸν Διονύσιον, ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ὁποίου «κανείς..., οὔτε μικρὸς οὔτε μέγας, δὲν παρεπονέθη ποτὲ ὅτι ἠδικήθη», καὶ τὸν Πλάτωνα Φραγκιάδη (1817—1822),

Γυναικεῖαι ἐνδυμασίαι τῆς Χίου κατὰ Tournefort.

ἕνα τῶν λογιωτέρων ἀρχιερέων τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Πλάτων μετὰ τοῦ Χιογενοῦς Δωροθέου Πρωίου ὑπῆρξαν πραγματικὰ σεμνώματα τοῦ ἀναγεννωμένου ἔθνους, ἀμφότεροι δὲ ἐδίδαξαν καὶ διηύθυναν τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν. Ὁ Πλάτων ἦτο Φιλικός, ἐκ τῶν συντηρητικωτέρων μελῶν ὅμως. Κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον ἀρχιερατείαν του ἀνέπτυξε ποικίλην κοινωφελῆ δρᾶσιν. Χαρακτηριστικὸν τῆς εὐρείας διανοίας τοῦ ἀνδρὸς εἶναι καὶ ἡ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, ἡ ὁποία ἐγένετο κατ' ἐντολήν του, ὀλίγον πρὸ τῶν σφαγῶν τοῦ 1822. Ὁ πληθυσμὸς τότε δὲν ὑπερέβαινε τὰς 80.000, ἐκ τῶν ὁποίων 24.000 κατῴκουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως καθείρχθη μετὰ τῶν προὐχόντων τῆς Χίου εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν τοῦ φρουρίου τῆς Χίου, ὁπόθεν ὡδηγήθησαν εἰς τὴν ἀγχόνην τὴν 23 Ἀπριλίου 1822.

Κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν χρόνους οἱ ἑκάστοτε μητροπολῖται Χίου, πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς των διακονίας, ἔδειξαν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων καὶ τῆς παιδείας ἐν Χίῳ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Χίου ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πολλοὺς ἁγίους. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοὺς ἁγίους Ἰσίδωρον καὶ Μερόπην, μαρτυρήσαντας ἐπὶ Δεκίου τῷ 251 καὶ ὧν οἱ τάφοι σῴζονται μέχρι σήμερον, τὴν ἁγίαν Μαρκέλλαν, τὴν ὁσίαν Ματρώναν, τὸν Ἀνδρέαν Ἀργέντην, τοὺς νεομάρτυρας Ἰωάννην Κορέσην, Θεόφιλον τὸν Ζακύνθιον, τὸν Μᾶρκον τὸν Νέον, τὸν Νικήταν τὸν Νισύριον, τὸν Νικόλαον, τὸν Δημήτριον, τὸν Γεώργιον, τὸν Ἀγγελῆν καὶ τοὺς Ὑδραίους ἀδελφοὺς Σταμάτιον καὶ Ἰωάννην. Κέντρον τοῦ θρησκεύοντος λαοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' ἀπετέλουν ὁ ἐν Χίῳ ἐπὶ μακρὸν μονάσας ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, πρῴην ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου, καὶ ὁ ὅσιος Νικηφόρος ὁ Νεαμονήσιος.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ναῶν ἐν Χίῳ εἶναι μέγιστος, κινεῖ δὲ ἐκ τούτου τὴν περιέργειαν παντὸς ἐπισκέπτου τῆς νήσου. Ἡ μητρόπολις Χίου ἔχει σήμερον 118 ἐνοριακοὺς ναούς, 12 ἀνήκοντας εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῆς Χίου, 180 παρεκκλήσια ἀδελφοτήτων καὶ 178 οἰκογενειακοὺς ναούς. Οἱ κληρικοὶ τῆς νήσου ἀριθμοῦνται εἰς 150 ἐφημερίους καὶ 20 ἱεροδιακόνους. Ἐπίσης ἔχει 345 μοναχοὺς (97 ἄρρενας καὶ 248 θήλεις), οἱ ὁποῖοι μονάζουν εἰς 10 μονὰς καὶ σκήτας ἀνδρῴας καὶ 10 γυναικείας. Τῶν ἀνδρῴων ἐπισημότεραι εἶναι ἡ *Νέα Μονὴ* Χίου πρὸς διάκρισιν ἀσφαλῶς ἄλλης παλαιοτέρας, σταυροπηγιακὴ ἱδρυθεῖσα τῷ 1040, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῆς νήσου, ἡ τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἡ τοῦ Ἁγ. Μάρκου, ἡ τῆς Παναγίας τοῦ Μυρσινιδίου καὶ ἡ σταυροπηγιακὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Μουνδῶν. Τῶν γυναικείων ἐπισημότεραι εἶναι ἡ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, τῶν Ταξιαρχῶν, τῆς Πλακιδιωτίσσης, τῶν Μεστῶν, τοῦ Πυργίου, τῆς Ἐπισκέψεως, τῆς Βοηθείας καὶ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Καθολικοὶ ἐν Χίῳ ἐγκατεστάθησαν κυρίως πολλοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γενοατοκρατίας, ὁ ἀριθμὸς δὲ αὐτῶν ηὐξάνετο βαθμηδόν, ὡς τοῦτο προκύπτει ἐκ τῶν σῳζομένων κωδίκων τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς Χίου. Κατὰ τὸ 1566 ἦσαν περὶ τοὺς 4.000 καθολικοὶ ἐν Χίῳ, οἱ ὁποῖοι ὅμως βαθμηδὸν ἠλαττοῦντο καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Βενετῶν, τῷ 1695, ἔχασαν καὶ τοὺς περισσοτέρους ναούς των. Μετὰ τὸ 1822 μόλις συνεποσοῦντο εἰς πεντακοσίους. Ἐκ τῶν καθολικῶν μοναχικῶν ταγμάτων ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Χίον πρῶτοι οἱ δομινικανοὶ (1408), κατόπιν οἱ φραγκισκανοί, οἱ Osservanti, οἱ αὐγουστινιανοί, οἱ ἰησουῖται, οἱ καπουκῖνοι, οἱ λαζαρισταί, οἱ Couventuali. Τούτων οἱ πλεῖστοι ἀπεχώρησαν τῷ 1822, ἄλλοι δὲ βραδύτερον.

Ἡ Χίος εἶναι ἕδρα καθολικοῦ ἐπισκόπου ἀπὸ τοῦ 1362. Σήμερον ἡ λατινικὴ ἐπισκοπὴ Χίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον, δύο ἱερεῖς καὶ ἕνα μοναχὸν καπουκῖνον καὶ ἔχει πέντε ναούς. Οἱ καθολικοί, ἅπαντες κατοικοῦντες ἐν τῇ πόλει, μόλις ἀνέρχονται εἰς 150.

Ἐξαρχία Βολισσοῦ—Πυργίου. Ἐπὶ τοῦ πρώτου μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Τούρκων μητροπολίτου Γαβριήλ, τὸ πατριαρχεῖον ἀπέσπασε τὰ χωρία Πυργὶ καὶ Βολισσὸν καὶ τὰ ἔδωκεν ἐξαρχικῶς εἰς τὸν Ἰωάννην Σέψην. Ἦτο ἡ τακτική, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει τὸ πατριαρχεῖον, παραχωροῦν σταυροπηγιακὰ μοναστήρια καὶ κοινότητας ἀπ' εὐθείας εἰς διαφόρους δυνατοὺς τῆς ἡμέρας. Ἡ ἐξαρχία Πυργίου—Βολισσοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν καὶ τὰ Ψαρά, ὑπέστη διαφόρους φάσεις, μέχρι τοῦ 1840, ὁπότε καὶ κατηργήθη.

Α. Ν. Π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Ἰ. Ζολώτα*, Χιακῶν καὶ Ἐρυθραϊκῶν ἐπιγραφῶν συναγωγὴ (ἐκδιδ. ὑπὸ *Αἰμ. Κ. Σάρρου*, Ἀθῆναι 1908).—*Αἰμιλ. Γ. Ζολώτα*, Ἅγιος Ἰωάννης Ἀργέντης (ἐν «Χιακοῖς Χρονικοῖς» Α', 1911).—*Αἰμ. Κ. Σάρρου*, Τὸ κάστρον τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1916).—*Γ. Ι. Ζολώτα*, Ἱστορία τῆς Χίου (τόμ. 1—5, Ἀθῆναι 1921—1926).—*Αἰμ. Κ. Σάρρου*, Χιακὰ (ἐν «Ἐπετηρ. Ἑταιρ. βυζαντ. σπουδῶν» τόμ. Η', 1931).—*Κ. Ἀμάντου*, Οἱ Ἀργένται τῆς Χίου (ἐν «Χ. Χρον.» Δ' 1919).—*Κ. Ἀμάντου*, Ἡ ἅλωσις τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Τούρκων (ἐν «Χ. Χρονικοῖς» 1919).—*Κ. Ἀμάντου*, Ἡ χρυσῆ βίβλος τῶν Χίων πολεμιστῶν (ἐν «Χ. Χρον.» Δ' 1919).—*Κ. Ἀμάντου*, Χίου γλωσσικὰ (ἐν «Λαογραφίᾳ» 1923).—*Κ. Ἀμάντου*, Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον (ἐν «Χ. Χρον.» Φ. ΣΤ' 1925).—*Κ. Ἀμάντου*, Ἡ παιδεία εἰς τὴν τουρκοκρατουμένην Χίον (ἐν «Ἑλληνικοῖς» 1930).—*Κ. Ἀμάντου*, Ἡ μονὴ τῶν Μουνδῶν ἐν Χίῳ (ἐν «Εἰσιτηρίοις» μητροπολίτου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου 1931).—*Κ. Ἀμάντου*, Ἀλέξανδρος Μαυρογορδᾶτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων (ἐν «Ἑλληνικοῖς» 1932).—*Π. Κοντογιάννη*, Γεώργιος Γλαράκης (ἐν «Χιακοῖς Χρονικοῖς» Δ' 1919).—*Π. Μ. Κοντογιάννη*, Ἡ πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη ἐν Χίῳ (Ἀθῆναι 1925).—*Π. Κοντογιάννη*, Βιομηχανία καὶ χειροτεχνία ἐν Χίῳ (ἐν «Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος» 1925).—*Δ. Πετροκοκκίνου*, Notice sur la famille Petrocochino (1910).—*Δ. Πετροκοκκίνου*, Τρεῖς γενεαὶ Χίων εἰς τὸ ἀμερικανικὸν πολεμικὸν ναυτικὸν (ἐν «Χιακοῖς Χρονικοῖς» Β' 1914).—*Δ. Πετροκοκκίνου*, Τὰ παλαιὰ ἀρχοντικὰ γένη τῆς Χίου (ἐν Χιακοῖς Χρονικοῖς» Γ' 1917).—*Δ. Π. Πετροκοκκίνου*, L'ancienne Noblesse de l'île de Chio (ἐν Rivista Araldica» τῆς Ρώμης 1919).—*Δ. Πετροκοκκίνου*, Ἕλλην τυχοδιώκτης περὶ Χίου (ἐν «Χιακοῖς Χρονικοῖς» ΣΤ', 1925).—*Κ. Κτενᾶ*, Sur la carbonifère de l'île de Chio (1921).—*Κ. Κτενᾶ*, Sur la découverte du Dévonien à l'île de Chio (1921).—*Κ. Κτενᾶ*, Sur la découverte d'un horizon à Productus cora à l'île de Chio (1923).—*Κ. Κτενᾶ*, Συμβολὴ εἰς τὴν γεωλογίαν τῆς Βορείου Ἐρυθραίας (Ἀθῆναι 1925).—*Κ. Κτενᾶ*, Ἔκθεσις περὶ τῶν γεωλογικῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν νῆσον Χίον (ἐν «Πρακτικοῖς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», 1928).—*K. Kténas*, La Géologie du calcaire de Marmarotrapéza (ἐν «Πρακτικοῖς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 1928).—*M. Giustiniani*, Scio Sacra (Avellino 1606).—*de Thevenot*, Relation d'un voyage fait au Levant (Paris 1665).—*Piacenza*, Egeo redivivo (Venezia 1688).—*Buondelmonte*, Liber insularum Archipelagi (Lipsiae 1824).—*Tournefort*, Voyage au Levant (Paris 1717).—*Murhard*, Gemälde des Griechischen Archipelagus (Berlin 1807).—*E. Poppo*, Beitraege zur Kunde der Insel Chios und ihrer Geschichte (Frankfurt a O. 1822).—*Ἀδαμ. Κοραῆ*, Χιακῆς Ἀρχαιολογίας ὕλη («Ἄτακτα» τόμ. 3 ἐν Παρισίοις 1830).—*K. Whitte*, De rebus Chiorum (Hanniae 1838).—*Marcellus*, Souvenirs de l' Orient (Paris 1839).—*G. v. Eckenbrecker*, Die Insel Chios (Berlin 1845).—*L. Lacroix*, Iles de la Grèce (Paris 1853).—*Fustel de Coulanges*, Mémoire sur l'île de Chio (ἐν «Archives des Missions Scientifiques et Littéraires» V 1856 σελ. 481—642), β' ἔκδ. (ἐν Questions historiques» Paris 1893 σελ. 214—399).—*Θ. Ὀρφανίδου*, Χίος δούλη (Ἀθῆναι 1858).—*Γρηγ. Φωτεινοῦ*, Τὰ Νεαμονήσια (Χίος 1865).—*Ἀργ. Καράβα*, Τοπογραφία τῆς νήσου Χίου (Χίος 1866).—*Fr. Teller*, Geologische Beobachtungen auf der Insel Chios (Wien 1880).—*Ἐπ. Σταματιάδου*, Σαμιακὰ τόμ. Β' (Σάμος 1881).—*Κ. Ν. Παπαμιχαλοπούλου*, Ἡμερολόγιον ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1881).—*Χ. Ἀλιμονάκη*, Χίος ἡ νῆσος ἐν τῇ ἀρχαιότητι (Erlangen 1882).—*Σπ. Παγανέλη*, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις (Ἀθῆναι 1883).—*Δ. Ζυγομαλᾶ*, Πραγματεία περὶ τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1881).—*Π. Λάμπρου*, Μεσαιωνικὰ νομίσματα τῶν δυναστῶν τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1886).—*Karl Krumbacher*, Griechische Reise (Berlin 1886).—*Karl Hopf*, Les Giustiniani Dynastes de Chios (trad. de l'Allemand par *Et. Vlasto* Paris 1888).—*Ἀλ. Πασπάτη*, Χιακὸν γλωσσάριον (Ἀθῆναι 1888).—*Κ. Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα (Ἀθῆναι 1890).—*Ἀλ. Ῥάλλη*, A Pedigree of the Ralli of Scio (1892).—*Παντιᾶ Καράλη*, Χίος καὶ Χῖοι (ἐν «Παρνασσῷ» τόμ. ΙΕ', 1893).—*J. Strygowski*, Die Nea Moni von Chios (ἐν «Byzant. Zeitschrift» V, 1896).—*Γ. Γεωργιάδου*, Ὁ ἐν Γαλατᾷ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων (Κωνσταντινούπολις, 1898).—*Et. Vlastos*, Grecs et Turcs (Marseille 1899).—*Ἰ. Φοροπούλου*, Πατριαρχικὰ σιγίλλια ἀφορῶντα τὴν Ἐκκλησίαν Χίου (ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ» τόμ. ΙΘ' καὶ Κ', 1899 καὶ 1900).—*Δ. Ροδοκανάκη*, Ἰουστινιάναι—Χίος (Σῦρος 1900).—*Ἰω. Γενναδίου*, Στέφανος Ῥάλλης (Τεργέστη 1901).—*H. Pernot*, Voyage en Orient. L'île de Chios (Paris 1903).—*Κ. Μ. Κατλᾶ*, Ἡ Χίος ὑπὸ τοὺς Γενουηνσίους (Ἀθῆναι 1908).—*Ἀντ. Χατζῆ*, Ραούλ, Ῥάλλαι (Λειψία 1908).—*H. Pernot*, Phonétique des parlers de Chio (Paris 1907).—*Α. Συγγροῦ*, Ἀπομνημονεύματα (τόμ. 1—3, Ἀθῆναι 1908).—*Ἰω. Βλαχογιάννη*, Χιακὸν ἀρχεῖον (τόμ. 1—5. Ἀθῆναι 1910—1924).—*Α. Ῥάλλη*, Ἀναμνήσεις περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (Ἀθῆναι 1910).—*Ἠλ. Ἀλεξανδρίδου*, Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως Χίου (ἐν «Χ. Χρονικοῖς» τεύχη Α', Β', 1911, 1914).—*Μ. Συριώτη*, Ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν Ῥάλλη (ἐν «Χ. Χρονικοῖς» τόμ. Α', 1911).—*Ἀνδρ. Ἀνδρεάδου*, Κορνήλιος Δ. Ροΐδου (ἐν «Χ. Χρον.» Α', 1911).—*Δ. Π. Πετροκοκκίνου*, Χῖοι, Ἑβραῖοι καὶ Γενοβέζοι (Ἀθῆναι 1912).—*Jeanne Stephanopoli*, Les îles de l'Égée (Athènes 1912).—*Γ. Θεοτοκᾶ*, Μελέτη περὶ τῶν προνομίων τῆς Χίου (Χίος 1913).—*Ἀλεξ. Ν. Παχνοῦ*, Μελέτιος ὁ Πηγᾶς καὶ οἱ ἐν Χίῳ Ἰησουῖται (Ἀθῆναι 1914).—*Ἀγγέλου Τανάγρα*, Ἡ κατάληψις τῆς Λέσβου καὶ τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1914).—*Ἀθ. Σοφιανοπούλου*, Ἡ βιομηχανικὴ ἄποψις τῶν καταληφθεισῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (Ἀθῆναι 1914).—*Ἰω. Μαυρογορδάτου*, Ἡ νομισματοκοπία τῆς Χίου (ἐν «Χ. Χρον.» Β', 1914).—*Κ. Ἀντωνοπούλου*, Τοπογραφία τῆς νήσου Χίου (Χίος 1914).—*Κ. Κουρουνιώτου*, Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Χίῳ (ἐν «Ἀρχαιολ. Δελτ. Ὑπουργ. Παιδείας» τόμ. Α', 1915 σελ. 64—93 καὶ τόμ. Β', 1916, 190—215).—*Γ. Σωτηρίου*, Χριστιανικὰ μνημεῖα ἐν Χίῳ (ἐν «Ἀρχαιολ. Δελτ. Ὑπουργ. Παιδείας» 1916).—*Μιχ. Τσελεπίδου*, Ἡ φορολογία τῆς Χίου ἐπὶ τουρκοκρατίας (ἐν «Χ. Χρον.» Γ', 1917).—*Γ. Σωτηρίου*, Ἀνέκδοτοι χιακαὶ ἐπιγραφαὶ (ἐν «Χ. Χρον.» Δ', 1919).—*Α. Κεραμοπούλου*, Ἡ Χίος καὶ οἱ Δελφοὶ (ἐν «Χ. Χρον.» Δ', 1919).—*Α. Ἀνδρεάδου*, Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος (ἐν «Χ. Χρον.». Δ', 1919).—*Χρ. Μαυροπούλου*, Τουρκικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν Ἱστορίαν τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1920).—*Στ.*

Digitized by Google

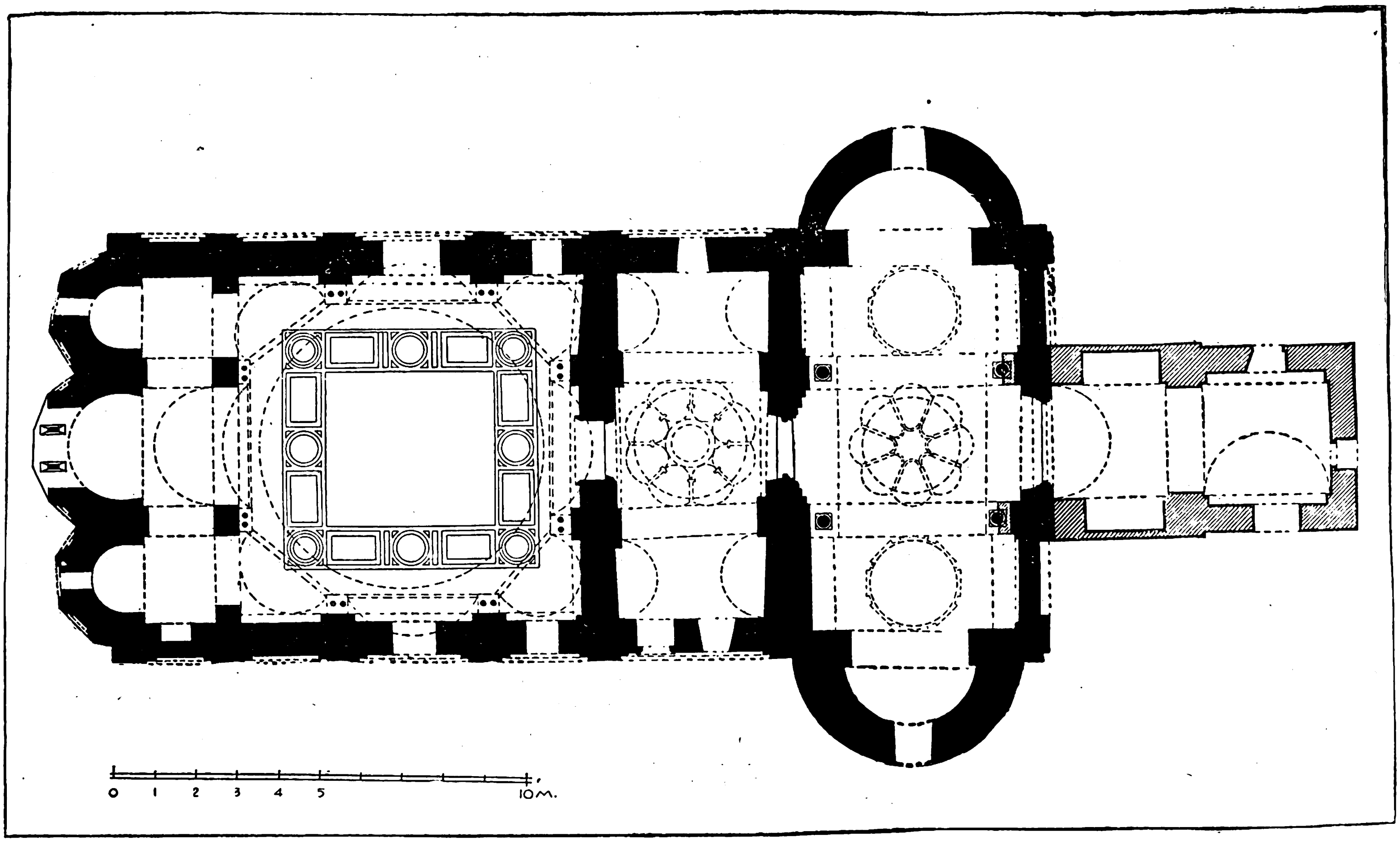

Σχεδιάγραμμα τοῦ καθολικοῦ τῆς Νέας Μονῆς.

Βίου, Χιακὰ γλωσσικὰ (Χίος 1920).—*Στυλ. Βίου*, Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου εἰς τὸ στόμα τοῦ Χιακοῦ λαοῦ (Χίος 1921).—*Φ. Ἀργέντη*, Ἱστορία τοῦ Χιακοῦ Οἴκου Ἀργέντη (Ἀθῆναι 1922).—*Χ. Σαρικάκη*, Ἱστορικά τινα μνημεῖα τῆς Χίου (Χίος 1922).—*Α. Πολεμίδη*, Λόγο εἰς τοὺς σφαγιασθέντας ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων (1380—1386) (Χίος 1922).—*Π. Ζερλέντη*, Ἰγνάτιος ὁ ἀπὸ Ἀχριδῶν πρόεδρος Χίου (ἐν «Χ. Χρον.» Στ' 1925).—*Ἀλέξ. Ν. Παχνοῦ*, Τὸ Χιακὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν (Ἀθῆναι 1926).—*Κ. Κανελλάκη*, Τοπογραφία τῆς νήσου Χίου (Χίος 926).—*Γ. Ρεβελῆ*. Χιώτικες ρίμες (Χίος 1927).—*Γ. Μαδιᾶ*, Ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Χίου (1814—1912) (Χίος 1927).—*Π. Καρακασσώνη*, Ἱστορία τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Χίου (Ἀθῆναι 1928).—*Perilla*, Chio l'île heureuse (Paris 1928).—*Αναστ. Ὀρλάνδου*, Monuments Byzantins de Chios (Athènes 1930).—*Φ. Ἀργέντη*, The Massacres of Chios described in contemporary diplomatic reports (London 1932).—*Ἰω. Ἀνδρεάδου*, Ἀνέκδοτα πατριαρχ. γράμματα περὶ τῆς ἐν Χίῳ ἐξαρχίας Βολισσοῦ, Πυργίου Ψαρῶν (ἐν «Ἑλληνικοῖς» 1932).—*Στεφ. Καββάδα*, Ἡ ἐν Χίῳ Βιβλιοθήκη Ἀδαμαντίου Κοραῆ (Ἀθῆναι 1933).—[Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ εἰκονογραφικῶν στοιχείων ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ «Λευκώματος τῆς Χίου» ἢ ἐξεχωρήθησαν εὐγενῶς, χάριν τοῦ σκοποῦ, ἐκ συλλογῆς ἀνεκδότων φωτογραφιῶν τῶν: Γ. Τζίμα, Ι. Παπαχατζηδάκη καὶ Ι. Δανιηλίδου.]

Α. Ν. Π.

—Χίος, ἢ ***Χώρα***, ἢ ***Κάστρον*** *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα καὶ ἡ πολυανθρωποτέρα πόλις τῆς νήσου, τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Χίου καὶ ἕδρα ὁμωνύμου δήμου, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς νήσου, εἰς τὸ βάθος φυσικῆς ἐσοχῆς, περιοριζομένης ἀπὸ βορρᾶ μὲν ὑπὸ ἀκρωτηριαζούσης προβολῆς, ἥτις σχηματίζεται νοτιώτερον τῆς μονῆς Μυρσινιδίου, ἀπὸ νότου δὲ ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἁγία Ἑλένη. Ἡ πόλις Χίος ἀριθμεῖ πληθυσμὸν 22.122 κατοίκων (1928), ὁ δὲ δῆμος, εἰς ὃν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Βαρβάσιον*, *Κάμπος* καὶ *Λιβάδια*, 26.127 (εἰς τὸν ὡς ἄνω πληθυσμὸν περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἀπογραφέντες ἐν τῷ λιμένι τῆς πόλεως ἀνερχόμενοι εἰς 59). Αἱ συνοικίαι τῆς πόλεως εἶναι ἱδρυμέναι περὶ ὡραῖον τεχνητὸν λιμένα, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Χίου. Ὁ λιμὴν οὗτος, ἐπαινούμενος ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὰς ναυτιλιακὰς ἀρετάς του, ἔχει μῆκος, ἀπὸ Β. πρὸς Ν., 700 μ., καταλαμβάνει δὲ ἐμβαδὸν 220.000 τ. μ. καὶ ἔχει βάθος χυμαινόμενον μεταξὺ 5 καὶ 8,5 μ. Φωτίζεται ὑπὸ διπλοῦ φάρου, σταθεροῦ ἐρυθροῦ φωτός, ὁρατότητος 6—8 μιλίων, ἱδρυμένου ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου. Κατὰ μῆκος τοῦ λιμένος ἐκτείνεται προκυμαία, μήκους 1.300 μ. καὶ πλάτους 15 μ., διατηρουμένη εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Τὸ μόνον μειονέκτημα τοῦ λιμένος τούτου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι εἶναι ἀνοικτὸς πρὸς εὖρον πρὸς τὸν ἄνεμον δηλαδή, ὅστις, πνέων ἐκ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης, εἶναι ὁ μᾶλλον ἐνοχλητικὸς εἰς τὰ ἐλλιμενισμένα πλοῖα. Κατεσκευάσθη οὗτος ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Λιμένος καὶ προκυμαιῶν Χίου δυνάμει συμβάσεως μετὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους τοῦ 1895, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεβλήθησαν λιμενικὰ τέλη ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων τῶν διερχομένων διὰ τοῦ λιμένος Χίου. Τὸ προνόμιον τῆς ἑταιρείας λήγει τῷ 1950, ὁπότε ὁ λιμὴν καὶ ὅλον τὸ ἔργον περιέρχεται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου. Κατὰ τὰς δηλώσεις τῆς ἑταιρείας τὸ ὅλον ἔργον ἐστοίχισεν 195.000 λίρας Τουρκίας χρυσᾶς. Δύναται ὅμως καὶ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ προνομίου νὰ ἐξαγορασθῇ τὸ προνόμιον διὰ τῆς πληρωμῆς τοῦ μέσου ὅρου τῶν καθαρῶν εἰσπράξεων τῶν πέντε προηγουμένων ἐτῶν. Ὁ λιμὴν ἀπασχολεῖ περὶ τοὺς ἑκατὸν ἐργάτας, ὠργανωμένους εἰς σωματεῖα τῶν φορτοεκφορτωτῶν ἀτμοπλοίων, τῶν ἱστιοφόρων καὶ τῶν κομιστῶν τοῦ τελωνείου. Ἡ εἰς ἀτμόπλοια κίνησίς του κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρέχεται ὑπὸ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

Ἔτος	*Ἀτμόπλοια*	*Χωρητικότης*
1920	1.000	431.000 τόν.
1921	1.004	428.000 »
1928	1.248	654 000 »
1932	704	553.000 »

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν καταπλεόντων πλοίων, ὁ λιμὴν οὗτος κατέχει τὴν ἑβδόμην θέσιν μεταξὺ πάντων τῶν ἑλληνικῶν, ὕστερῶν τῶν τοῦ Πειραιῶς, τῶν Πατρῶν, τοῦ Βόλου, τῆς Σύρου, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Κερκύρας.

Ἡ *Χίος* εἶναι ἕδρα μητροπολίτου, πρωτοδικείου, νομομηχανικοῦ, νομογεωπόνου κλπ. καὶ κοσμεῖται ἀπὸ πολλὰς ὡραίας οἰκοδομάς, ἀνεγερθείσας μετὰ τὸν καταστρεπτικὸν σεισμὸν τοῦ 1881, ἔχει δὲ ἀξιολογώτερα φιλανθρωπικὰ καὶ μορφωτικὰ ἱδρύματα τὸ Σκυλίτσειον νοσοκομεῖον, τὸ Ἀργέντειον, τὸ λωβοκομεῖον, τὸ Ἐθνικὸν Μιχάλειον Ὀρφανοτροφεῖον, τὴν Ἐμπορικὴν Σχολὴν Μιχαλινοῦ, τὸ Μαθητικὸν συσσίτιον τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἑνώσεως, τὴν Βιβλιοθήκην Ἀδαμαντίου Κοραῆ, τὸ γυμνάσιον κλπ.

Ἐν Χίῳ ἵδρευε παλαιότερον τὸ 5ον σύνταγμα μεραρχίας Ἀρχιπελάγους, νῦν δὲ τὸ 23ον ἀνεξάρτητον τάγμα. Ἐν τῇ πόλει λειτουργεῖ καὶ ᾠδεῖον, ἐπιχορηγούμενον ὑπὸ τοῦ δήμου Χίου, ἔχουσι δὲ καταστήματα αἱ τράπεζαι Ἐθνική, Χίου, Ἰονική, Ἀθηνῶν, Ἐμπορική. Τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐστεγασμένον εἰς τὸ κεντρικὸν τῆς Χίου τέμενος, περιλαμβάνει πλουσίας συλλογάς. Τὴν πόλιν τέλος ἐξωραΐζει ὁ περιποιημένος δημοτικὸς κῆπος τῆς κεντρικῆς πλατείας τοῦ Βουνακίου, τὴν ὁποίαν ἤνοιξαν οἱ Τοῦρκοι, κατεδαφίσαντες μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν πολλὰς οἰκίας Ἑλλήνων. Ἐνταῦθα ἀπηγχονίσθησαν ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ προύχοντες Χίου τῷ 1822. Ἐκεῖ ἐστήθη ὁ ἀνδριὰς τοῦ Κανάρη, ἔργον τοῦ Τόμπρου. Ἡ Χίος εἶναι ἠλεκτροφωτισμένη ἀπὸ ἑξαετίας, στερεῖται ὅμως ἀφθόνων ποσίμων ὑδάτων, αἰσθανομένη πολλάκις κατὰ τὸ θέρος τὴν ἔλλειψίν των. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταβάλλεται προσπάθεια πρὸς βελτίωσιν τοῦ ζητήματος τῆς ὑδρεύσεως τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι σημερινὸν (τὴν ὕδρευσιν τῆς πόλεως ἐπεμελήθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, κυρίως ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἐβελτίωσαν πολὺ αὐτήν).

Ἡ πόλις εἶναι ἓξ ἄλλου ἓν τῶν σημαντικωτέρων ἀθλητικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος, ἔχει δὲ καὶ ἄριστα ὠργανωμένα σωματεῖα καὶ λέσχας. Ἡ φιλανθρωπία ἀσκεῖται κυρίως ὑπὸ τῆς Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Κυριῶν, ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Κυριῶν καὶ Νεανίδων Χίου, ἡ ὁποία συντηρεῖ καὶ ἄριστα λειτουργοῦν μαθητικὸν συσσίτιον, καὶ εἰς τὰ ἀπαράμιλλα φιλανθρωπικὰ καταστήματά της.

Δι' εἰδικῶν νόμων τοῦ 2300 τοῦ 1920 καὶ τοῦ 3635 τοῦ 1928, ἐπεβλήθη εἰδικὴ φορολογία διὰ τὴν ἀνέγερσιν χιακοῦ ἡρῴου, πρὸς τιμὴν τῶν πεσόντων κατὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας.

Α. Ν. Π.

—Χίου *ἐπαρχία* *[Γεωγραφ.]*· ἔλ. *Χίου νομός*.

— Χίου *Νέα Μονή*. Περίφημος βυζαντινὴ Μονὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους Προβατίου τῆς Χίου, ἀπέχουσα 2 ὥρας ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Συνεπήχθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ὑπὸ τριῶν Χίων ἀσκητῶν, τῶν Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ, εἰς οὓς ἐφανερώθη διὰ θαύματος «ἄφλεκτος ἐν τῇ φλεγομένῃ μυρσίνῃ») ἡ πι-

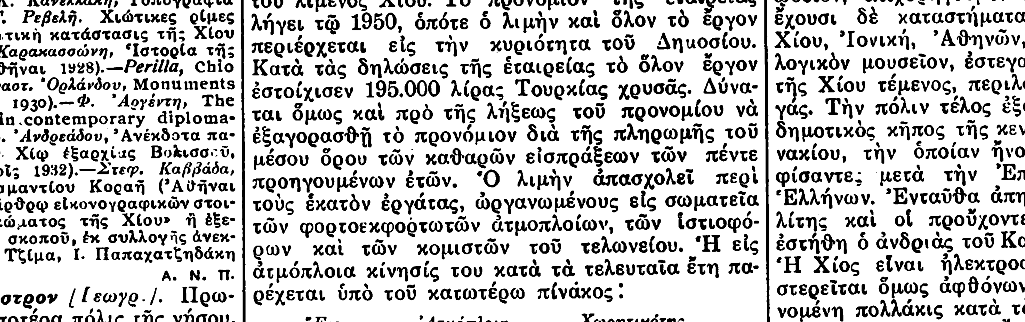

Σχεδιάγραμμα τῆς Νέας Μονῆς τοῦ Ρώσου περιηγητοῦ ***Barsky (1705)***

στευομένη ὡς μέχρι σήμερον ἐν τῇ Μονῇ διατηρηθεῖσα πολιοῦχος εἰκὼν τῆς Θεοτόκου. Ἡ Μονὴ ἀνιδρύθη μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1045—1057) καὶ ἡ ἵδρυσις αὐτῆς ἀποδίδεται εἰς εὐγνωμοσύνην τοῦ Μονομάχου πρὸς τοὺς προφητεύσαντας εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν Χίους μοναχούς, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἦτο ἐξόριστος ἐν Λέσβῳ. Ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ὑπ' ἀνωνύμου διασωθεῖσαν περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονῆς παράδοσιν «πέμπει (ἐκ Κωνσταντινουπόλεως) τὸν τῆς οἰκοδομητικῆς κορυφαῖον καὶ ἀρχιτέκτονα καὶ ἄλλους τὰ δεύτερα μεταποιουμένους καλλιτεχνίας, συνεπαγόμενος νεὼν τῇ Θεοτόκῳ οἰκοδομήσοντας πέμπει δὲ καὶ πολλοὺς μαρμαρίνους στύλους πάνυ διαφανεῖς· οἰκοδομεῖται δὲ δωδεκαετίαν ταῖς βασιλικαῖς μισθοφοραῖς καὶ δαπάναις τοῦ βασιλέως ἔτι ζῶντος. Μετὰ δὲ τὴν δωδεκαετίαν τοῦ βασιλέως ὁσίῳ τέλει τὸν βίον καταλύσαντος ἔρως θεῖος τῇ ἀδελφῇ τῆς βασιλίδος Ζωῆς (τῇ Θεοδώρᾳ) ἐγγίνεται, τὸ ἐνδέον τῇ θείᾳ οἰκοδομῇ μεγαλοπρεπῶς προσθεῖναι· καὶ δὴ εἰς τέλος ἐξέδη τὸ λοιπὸν οἰκοδόμημα, ἄριστον καὶ πολυήρατον». Ἡ ἐπὶ δώδεκα καὶ πλέον ἔτη οἰκοδομηθεῖσα τῇ χορηγίᾳ τῆς Αὐλῆς Μονὴ ὠνομάσθη *Νέα* πρὸς διάκρισιν τῆς ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν μοναχῶν συμπηχθείσης μικρᾶς παλαιᾶς Μονῆς. Εἰς αὐτὴν ἐχορηγήθησαν γαῖαι, περιεφρουρήθη δὲ δι' αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων οὐ μόνον τοῦ Μονομάχου ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν Βυζαντινῶν βασιλέων (Ρωμανοῦ, Διογένους, Βοτανειάτου, Κομνηνῶν, Μιχαὴλ καὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου κ. ἄ.) διὰ τῆς παροχῆς προνομίων καὶ ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ καὶ δι' ἑτέρων εὐσεβῶν δωρεῶν πλουσιωτάτη, ἔχουσα ἄλλοτε ὡς ἰδιοκτησίαν τὰ 2/3 τῆς νήσου. Ἀπὸ τοῦ 1346, ὅτε κατελήφθη ἡ νῆσος ὑπὸ τῶν Γενοατῶν, ἡ Νέα Μονὴ ἀπώλεσεν ἱκανὰ κτήματα· οἱ Τοῦρκοι ὅμως ἐσεβάσθησαν τὰ προνόμια τῆς Μονῆς καὶ διὰ φιρμανίων μέχρι τοῦ 1802 περιφρούρησαν αὐτά. Περιγραφαὶ τῆς Μονῆς ὑπὸ περιηγητῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς (Wansleben, ἀββᾶ Fourmont, Murhardt κ.ἄ.) παρέχουν εἰκόνα τῆς Μονῆς καὶ τῆς πλουσίας αὐτῆς βιβλιοθήκης, κατέχομεν δὲ καὶ σχεδιαγράφημα αὐτῆς τοῦ Ρώσου περιηγητοῦ Barsky (1705).

Ἡ Νέα Μονὴ περιβαλλομένη ἄλλοτε δι' ὀχυροῦ περιβόλου μετὰ πύργων, οὗτινος τμήματα σῴζονται εἰσέτι, περικλείει πλὴν τῶν κελλίων τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Αὐλῆς Καθολικόν, ἀρχαίαν Τράπεζαν (ἀνακαινισθεῖσαν ἐν πολλοῖς τῷ 1637 κατ' ἐπιγραφήν) καὶ Κιστέρναν μὲ διπλῆν σειρὰν κιόνων. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ Καθολικόν, ὁ μεγαλοπρεπὴς τροῦλλος τοῦ ὁποίου κατέπεσε κατὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1881, ἀντικατασταθεὶς δι' ἄλλου ἀκόμψου, εἶναι μνημεῖον ἰδίου ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου, ὅστις θεωρεῖται σήμερον ὡς τελειοποίησις τοῦ ὀκταγωνικοῦ συστήματος τῶν ναῶν: Ὁσίου Λουκᾶ, Δαφνίου, Παναγίας Λυκοδήμου Ἀθηνῶν (ἤτοι τῆς σημ. ρωσικῆς ἐκκλησίας), Ἁγίων Θεοδώρων (Μυστρᾶ) καὶ Ἁγίας Σοφίας (Μονεμβασίας), δύναται δὲ νὰ ληφθῇ καὶ ὡς πρότυπον διὰ τὴν κτίσιν τῆς Παρηγορητίσσης τῆς Ἄρτης. Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μνημείων τούτων τὸ Καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς εἶναι τὸ τέλειον δεῖγμα τῆς ἐξελίξεως τῆς τέχνης ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, καθ' ἣν λύεται τὸ πρόβλημα τῆς ἱδρύσεως τετραγώνου μετὰ τρούλλου ναοῦ, οὗτινος ὁ κεντρικὸς χῶρος ἔχει ἑνότητα καὶ ἀπαλλάσσεται οἱωνδήποτε στηριγμάτων ἢ κιόνων, οἵτινες ἐμποδίζουσι τὴν θέαν εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Ἰδιάζουσαν ἀξίαν ἐνέχουσι καὶ τὰ κοσμοῦντα τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς μωσαϊκά, ἄριστα δείγματα τῆς βυζαντινῆς τέχνης τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ἐνέχοντα δημιουργικὴν δύναμιν καὶ ἀνωτέραν τέχνην τῶν συγχρόνων μωσαϊκῶν (λ. χ. τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ). Διασῴζονται ἱκανὰ ἐκ τῆς ἀρχικῆς διακοσμήσεως, τὰ πλεῖστα ὅμως ἐξέλιπον ἢ ἔπαθον σημαντικὰς βλάβας κατὰ τοὺς σεισμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς κατέχομεν πολύτιμον ἔργον τοῦ *Γρηγορίου Φωτεινοῦ*, ἐπισκόπου Μυριοφύτου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Νεαμονήσια» (Χίος 1865). Ὁ Φωτεινὸς διεσκεύασε καὶ ἐπλούτισε δι' ἀξιολόγων εἰδήσεων προγενεστέραν ἐργασίαν τοῦ ἱεροδιδασκάλου Νεαμονίτου *Νικηφόρου*, ἐκδοθεῖσαν τῷ 1804, ἀληθῶς εὐσυνείδητον ἱστορικὴν ἐργασίαν, ἀξιολογωτάτην διὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν συνεγράφη (πρβλ. καὶ *Γ. Ζολώτα—Αἰμ. Σάρου*, Ἱστορία τῆ Χίου, τόμ. Β' Ἀθῆναι 1921, σελ. 253—351, ἔνθα δημοσιεύονται καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὡς καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία). Περὶ τῆς τέχνης τῆς Μονῆς ἔγραψαν: *J. Strigowski*, Die Nia Moni von Chios (ἐν Byz. Zeitschrift V (1896) σ. 140 κ.ἑ., *Γ. Σωτηρίου* (ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ 1916 παράρτημα σ. 30 κ. ἑ.), *O. Wulff* (ἐν Byz. Zeitschr XXV (1925) σ. 115 κ. ἑ. (περὶ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Καθολικοῦ) καὶ *Α. Ὀρλάνδος*, Monuments byzantins de Chios Ἀθῆναι 1930 (μέχρι τοῦδε μόνον τὸ Λεύκωμα). Γ. ΣΩΤ.

— **Χίου** ***νομὸς*** *[Γεωγρ.]*. Νησιωτικὸς νομὸς τῆς Ἑλλάδος, περιλαμβάνων τὰς νήσους *Χίον* (858 τ. χλμ.), *Ψαρὰ* (41 τ. χλμ.), *Ἀντίψαρα* (4 τ. χλμ.), *Οἰνούσας* (14 τ. χλμ.), καὶ τινας παρὰ τὴν Χίον ἀκατοικήτους νησῖδας καὶ σκοπέλους. Ἔχει συνολικὴν ἔκτασιν 918 τ. χλμ., ἀριθμεῖ δὲ πληθυσμὸν (1928) 75.680 κατοίκων, ὧν 35.027 ἄρρενες καὶ 40.653 θήλεις (82 κάτοικοι κατὰ τ. χλμ.). Πρωτεύουσα *Χίος*. Εἰς τὸν ἀνωτέρω πληθυσμὸν περιλαμβάνονται καὶ 12.854 πρόσφυγες, Μικρασιᾶται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀποτελοῦντες τὰ 183,67 χιλιοστὰ τοῦ συνόλου, ἐγκατεστημένοι δὲ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος (οἱ 9.357) ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ δήμου Χίων. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ οἱ 26.167 (38%) οἰκοῦσι τὴν πρωτεύουσαν, οἱ 11.779 (15%) τὰς κωμοπόλεις καὶ οἱ 35,034 (46%) τὰ χωρία, κατανεμόμενοι γενικῶς, ἀπὸ ἀπόψεως ἐπαγγέλματος, ὡς κατωτέρω:

Γεωργία	12.143	Ἐμπόριον	2 047
Κτηνοτροφία	402	Προσωπ. ὑπηρεσίαι	697
Ἁλιεία	296	Ἐλευθέρια ἐπαγγέλμ.	1.141
Βιομηχανία	3 536	Δημόσιαι ὑπηρεσίαι	317
Μεταφορά, Συγ/νία	2.368	Ἄνευ ἐπαγγέλματος	33..72
Πίστις, ἀνταλλαγή, μεσολάβησις	205	Μὴ δηλώσαντες ἐπάγγελμα	3.225

Ἡ νῆσος Χίος, τὸ κυριώτερον τμῆμα τοῦ νομοῦ, διαιρεῖται ἀναλόγως τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους της εἰς τρία τμήματα: τὸ βόρειον, τὸ λεγόμενον τῶν *Ἐπανωχώρων*, ἀποτελούμενον ἀπὸ 22 κοινότητας μὲ κέντρα τὰ Καρδάμυλα καὶ τὴν Βολισσόν, ἕδρας εἰρηνοδικείων· τὸ κεντρικὸν μὲ δύο δήμους, τῆς Χίου καὶ τοῦ Βροντάδου, καὶ 11 κοινότητας· καὶ τὸ νότιον, τῶν *Μαστιχοχώρων*, ἀποτελούμενον ἐξ 21 κοινοτήτων μὲ κέντρον τὴν Καλαμωτήν, ἕδραν εἰρηνοδικείου.

Ὁ νομὸς Χίου, ἀποτελῶν κατ' ἀρχάς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, ἰδίαν ὁμώνυμον γενικὴν διοίκησιν, συνεκροτήθη βραδύτερον εἰς νομόν, ἀποτελεῖ δὲ ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ὁμώνυμον ἐπαρχίαν καὶ ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο δήμους (Χίου καὶ Βροντάδου) καὶ 57 κοινότητας, τὰς ἑξῆς, κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν: Ἁγίου Γάλακτος, Ἁγίου Γεωργίου Συκούση, Ἀμάδων, Ἀναβάτου, Ἀρμολίων, Αὐγωνύμων, Βαβύλων, Βασιλειωνοίκου, Βερβεράτου, Βέσσης, Βικίου, Βολισσοῦ, Βουνοῦ, Δαφνῶνος, Διευχῶν, Ἐλάτης, Ἔξω Διδύμας, Εὐφημιανῶν, Ζυφιᾶς, Θολοποταμίου, Καλαμωτῆς, Καλλιμασιᾶς, Καμπιῶν, Καρδαμύλων, Καρυῶν, Καταρράκτου, Κεράμου, Κοινῆς, Κουρουνίων, Λαγκάδος, Λεπτοπόδων, Λιθίου, Μελανιοῦ, Μέσα Διδύμας, Μεστῶν, Μυρμηγκίου, Νενητουρίων, Νενήτων, Νεοχωρίου, Οἰνουσῶν, Ὀλύμπων, Παγίδος, Παλαιῶν Ψαρῶν, Παρπαριᾶς, Πατρικῶν, Πισπιλοῦντος, Πιτυοῦ, Ποταμιᾶς, Πυραμᾶς, Πυργί, Σπαρτοῦντος, Συκιάδος Λαγκάδος, Τρυπῶν, Φλατσίων, Φυτῶν, Χαλάνδρων, Χαλκιοῦς. Α. Ν. Π.

—**Χίου** ***Τράπεζα.*** Τράπεζα ἱδρυθεῖσα τῷ 1919 ὑπὸ Χίων τραπεζιτῶν, μὲ κεφάλαια ἀρχικὰ 2.000.000 δρχ., τὰ ὁποῖα βραδύτερον ἐδιπλασιάσθησαν. Τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον τῆς Τραπέζης ὑπερβαίνει τὰ 20.000.000 δρχ. (1934) καὶ εἶναι αὕτη ἓν τῶν σοβαρωτέρων παρ' ἡμῖν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων.

Χῖος, ***Λεονάρδος·*** βλ. λ. *Λεονάρδος ὁ Χῖος.*

Χιοῦγκλερ, ***Θεόδωρος.*** Βαυαρὸς λοχαγός, κατελθὼν τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1826, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου, μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α', τοῦ πατρὸς τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὄθωνος, ἀποσταλέντος φιλελληνικοῦ ἀποσπάσματος. Ἔλαβε μέρος μετὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Καρόλου Ἄϊδεκ εἰς τὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκουμένης Ἀκροπόλεως κατὰ Φεβρουάριον 1827. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι ἐπέστρεψεν οἴκαδε. Τ. Ε. Ε.

Χιοὺζ (Hugues). Ἄγγλος κληρικός, περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1831. Τὰς ἐκ τῆς μακρᾶς περιηγήσεώς του ἐντυπώσεις του ἐδημοσίευσεν εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον: «Travels in Greece and in Albania». Τὸ ἔργον τοῦτο θεωρεῖται ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς καταστάσεως ἐν γένει τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι τὸν Χιοὺζ χαρακτηρίζει ἐξαιρετικὴ παρατηρητικότης καὶ ἀμεροληψία. Ἰδίως εἶναι σημαντικώτατα τὰ κεφάλαια περὶ Ἀλῆ πασᾶ, οὗτινος, μόλις δεκαετίαν πρὸ τῆς περιηγήσεως τοῦ Χιοὺζ, εἶχεν ἐπέλθει τὸ δραματικὸν τέλος, ἄξιαι δὲ λόγου εἶναι αἱ περὶ τῆς Ἑπτανήσου σελίδες τοῦ ἔργου του, καὶ ἰδίᾳ αἱ περὶ Ζακύνθου. Δ. Π. Π.

— **Χιοὺζ** (Hughes), ***Γουλιέλμος-Μόρρις.*** Αὐστραλὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1864. Γεννηθεὶς ἐν Οὐαλλίᾳ, μετέβη εἰκοσαετὴς εἰς Αὐστραλίαν, ὅπου ἐγκατεστάθη. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, εἰσῆλθε τῷ 1894 εἰς τὴν βουλὴν τῆς Νέας Νοτίου Οὐαλλίας. Τῷ 1901 ἀνακηρυχθείσης τῆς Αὐστραλίας ὁμοσπόνδου πολιτείας (Commonwealth), εἰσῆλθεν εἰς τὸ πρῶτον ὁμοσπονδιακὸν κοινοβούλιον ὡς ἐργατικὸς βουλευτὴς καὶ τῷ 1904 ἀνέλαβε τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν εἰς τὴν ἐργατικὴν κυβέρνησιν τοῦ Οὐάτσον. Τῷ 1908 ἐγένετο γενικὸς εἰσαγγελεὺς εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἀνδρ. Φίσερ, τὸν ὁποῖον τῷ 1915 διεδέχθη ὡς πρωθυπουργός. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἀντεπροσώπευσε τὴν Αὐστραλίαν εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης τοῦ 1919. Η. Π. Γ.

— **Χιοὺζ** (Hughes), ***Θωμᾶς.*** Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1822—1896). Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ὀξφόρδῃ, ἤρχισε δικηγορῶν τῷ 1848 καὶ ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1874 διετέλεσε μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων. Ἀπὸ τοῦ 1882 μέχρι τοῦ θανάτου του διετέλεσε δικαστής. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κορυφαίων χριστιανοσοσιαλιστῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐκ τῶν πρωτοστατησάντων εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Συνέγραψεν: «Αἱ μαθητικαὶ ἡμέραι τοῦ Τὸμ Μπράουν» (1857), ἔργον καταστὰν δημοφιλέστατον ἐν Ἀγγλίᾳ, «Τὸ καθάρισμα τοῦ λευκοῦ ἵππου» (1859), «Ὁ Τὸμ Μπράουν ἐν Ὀξφόρδῃ» (1861), «Ἡ λαϊκὴ θρησκεία» (1868), «Ὁ βίος Ἀλφρέδου τοῦ Μεγάλου» (1869) καὶ «Ὁ βίος τοῦ ἐπισκόπου Φραῖζερ» (1887). Η. Π. Γ.

—**Χιοὺζ** (Hughes), ***Κάρολος-Ἤβανς.*** Ἀμερικανὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια Κόλγκαιητ καὶ Μπράουν. Ἀπὸ τοῦ 1891 μέχρι τοῦ 1895 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Κόρνελλ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1907 μέχρι τοῦ 1910 κυβερνήτης τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης. Παραιτηθεὶς τῆς θέσεως ταύτης, διωρίσθη δικαστὴς τοῦ ἀνωτάτου ὁμοσπονδιακοῦ δικαστηρίου. Τῷ 1916 ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἔχων ὡς ἀντίπαλον τὸν Οὔϊλσων, παρ' οὗ ἐνικήθη μὲ μικρὰν διαφορὰν ψήφων. Ἐπὶ τῆς προεδρίας Χάρντινγκ τῷ 1921 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην προήδρευσε τῆς συγκληθείσης τότε διασκέψεως τοῦ ἀφοπλισμοῦ. Τῷ 1926 διωρίσθη μέλος τοῦ διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης καὶ τῷ 1928 ἐξελέγη ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ παναμερικανικῇ διασκέψει τῆς Χαβάνας. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους διωρίσθη δικαστὴς τοῦ μονίμου διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης καὶ τῷ 1930 πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου ὁμοσπονδιακοῦ δικαστηρίου. Συνέγραψε: «Συνθῆκαι προόδου ἐν δημοκρατικῇ κυβερνήσει» (1910), «Λόγοι 1906—1916» (1916), «Ἐξωτερικαὶ σχέσεις» (1924), «Ὁ δρόμος πρὸς τὴν εἰρήνην» (1925), «Αἱ σχέσεις μας μετὰ τῶν κρατῶν τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου» (1928), «Σχέδια παναμερικανικῆς εἰρήνης» (1929) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χιοῦζφοκα *[Γεωγρ.]* βλ. *Στάλιν.*

Χιοῦλετ (Hewlett), ***Μαυρίκιος-Ἐρρῖκος.*** Ἄγγλος μυθιστοριογράφος καὶ ποιητὴς (1861—1923). Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῶν ἱστορικῶν του μυθιστορημάτων καὶ διηγημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῆς μεσαιωνικῆς Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας. Τὰ ποιητικά του ἔργα, καὶ ἰδίως τὰ ἀφηγηματικά του ποιήματα, διακρίνει γλαφυρότης ὕφους καὶ πλοῦτος φαντασίας. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ἐκτὸς τῆς Τοσκάνης» (1895), «Ἡ μάσκα τῶν Φλωρεντινῶν νεκρῶν» (1895), εἰς στίχους, «Οἱ ἐρασταὶ τῶν δρυμῶν» (1898), ποίημα τῆς μεσαιωνικῆς Ἀγγλίας, «Μικρὰ ἰταλικὰ διηγήματα» (1899), συλλογὴ λαμπρῶν διηγημάτων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ζωὴν τῆς μεσαιωνικῆς Ἰταλίας, «Richard Yea-and Nay» (1900), μυθιστόρημα, «The New Canterbury Tales» (1901), συλλογὴ διηγημάτων ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς ζωῆς, «The Queen's Quair» (1904), μυθιστόρημα μὲ ἡρωΐδα τὴν Μαρίαν Στουάρτ, «Tales of The Youth of the World» (1905), διηγήματα, «The Fool Errant» (1905), «Τὸ τραγούδι τοῦ ἀρότρου» (1916) κλπ. Η. Π. Γ.

Χιοὺμ (Hume), *Δαυΐδ.* Περίφημος Ἄγγλος φιλόσοφος, ἱστορικὸς καὶ οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ἐδιμβούργῳ τῷ 1711 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1776. Κατήγετο ἐκ γονέων μετρίας οἰκονομικῆς καταστάσεως, οἱ ὁποῖοι τὸν προώριζον διὰ τὸ δικαστικὸν στάδιον, πρὸς ὃ οὐδεμίαν ᾐσθάνετο κλίσιν. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς γενετείρας του τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν, ἐνωρὶς δ' ἐξεδήλωσεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν λογοτεχνίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε τὸ κυρίαρχον πάθος τῆς ζωῆς του, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος. Ἤδη ἀπὸ τῆς νεανικῆς ἡλικίας του ἐπίστευεν ὅτι ἀνεκάλυψε πρωτότυπα πράγματα καὶ διῃσθάνετο ὅτι ἔμελλεν ἀποτελέσῃ σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Προσβληθεὶς κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῶν πνευματικῶν του ἀναζητήσεων ὑπὸ ὑποχονδρίας, ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ ἐπί τι διάστημα τὰς μελέτας του καὶ ἀπεφάσισε μάλιστα πρὸς στιγμὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐξ ὁλοκλήρου κάθε πνευματικὴν ἐνασχόλησιν καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἀλλ' ἡ πεῖρα τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου, ἣν ἀπέκτησε κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τῆς ἐν Μπριστὸλ ἀσκήσεώς του, τὸν ἔκαμε νὰ τὸ ἀηδιάσῃ.

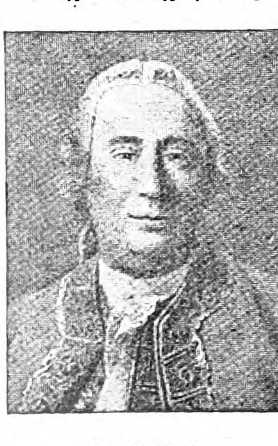

Δαυΐδ Χιούμ.

Digitized by Google

Ὀλίγους μῆνας βραδύτερον ἐγκατέλιπε τὴν Ἀγγλίαν καὶ μετέβη εἰς Γαλλίαν, ἐγκατασταθεὶς εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ρημῶν, ὅπου ἔγραψε τὸ κεφαλαιῶδες ἔργον του: «Treatise on human nature». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη ἐν Λονδίνῳ (1739—1740), ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον πραγματεύεται περὶ τῆς γνώσεως, τὸ δεύτερον περὶ τῶν συναισθημάτων καὶ τὸ τρίτον περὶ τῶν βάσεων τῆς ἠθικῆς, καὶ εἶναι ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων φιλοσοφικῶν ἔργων τῶν νεωτέρων χρόνων. Παραδόξως ὅμως ἔτυχε ψυχροτάτης ὑποδοχῆς, ἡ ὁποία ἐστοίχισε πάρα πολὺ εἰς τὸν Χιούμ, τόσον ὥστε νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἀριστούργημά του θνησιγενὲς καὶ νὰ προσπαθῇ βραδύτερον νὰ τὸ ἐξαφανίσῃ, ἀρνούμενος τὴν πατρότητά του.

Ἐφεξῆς ὁ Χιοὺμ ἐπεδίωξε νὰ κατακτήσῃ τὴν δόξαν διὰ σειρᾶς μικρῶν φιλοσοφικῶν, οἰκονομολογικῶν, πολιτικῶν καὶ ἠθικολογικῶν διατριβῶν («Essays»), πολλαὶ ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι πραγματικὰ ἀριστουργήματα. Τῷ 1749 ἐξέδωκε τὸ ἔργον: «Inquiry concerning human understanding», διὰ τοῦ ὁποίου, κυρίως, ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐν τῇ ἀντιμετωπίσει τοῦ γνωσιολογικοῦ προβλήματος, ἐνῷ τὸ πρῶτόν του ἔργον, τὸ «Treatise on human nature», ὅπου ἐπίσης ἐπραγματεύετο περὶ τοῦ γνωσιολογικοῦ προβλήματος καὶ τὰς αὐτὰς ἐξέθετεν ἀπόψεις, παρέμενε λησμονημένον. Τῷ 1751 ἀπεπεράτωσε τὴν «Ἔρευναν περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς», τὸ ἔργον τῆς προτιμήσεώς του, τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος, κατόπιν πολλῶν ἀγώνων καὶ ἀντιδράσεων ἐκ μέρους τῶν ὀρθοδόξων, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν βιβλιοθηκαρίου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν δικηγόρων τοῦ Ἐδιμβούργου καὶ ἐπεδόθη μετὰ μεγαλυτέρας ἀνέσεως εἰς διαφόρους μελέτας. Καρπὸς τῶν μελετῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ «History of England», ἐκδοθεῖσα εἰς δύο τόμους, τῷ 1754 καὶ 1756, καὶ καταστήσασα τὸ ὄνομά του δημοφιλέστατον. Καὶ ὡς ἱστορικὸς ὁ Χιοὺμ ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι πρῶτος αὐτὸς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἁπλῶς ἐξιστόρησις πολέμων, λαβὼν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν, τὰ ἤθη, τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς τέχνας. Παρὰ τὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν στροφήν του δὲν ἐγκατέλιπεν ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τὰς φιλοσοφικὰς ἐνασχολήσεις, ἐπιδοθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας καὶ γράψας τὰ ἔργα: «Natural history of religion» (1757) καὶ «Dialogues on natural religion», ὧν τὸ δεύτερον, παραμεῖναν ἀνέκδοτον, διὰ λόγους προνοίας, ἐξεδόθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἡ καλυτέρα ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Χιοὺμ εἶναι ἡ τοῦ Green ἐν Λονδίνῳ (1875—1876) εἰς 6 τόμους.

Ὁ Χιοὺμ δὲν ἦτο μόνον φιλόσοφος καὶ ἱστορικός. Ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην ν' ἀναμειγνύεται καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν ζωήν. Διορισθεὶς γραμματεὺς πρεσβείας, ἐπεχείρησε τῷ 1848 μέγα ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ὁλλανδίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Κατόπιν ἀντήλλαξε τὴν θέσιν του ὡς βιβλιοθηκαρίου τοῦ Ἐδιμβούργου μὲ τὴν θέσιν γραμματέως τοῦ λόρδου Hertford, ὅστις, μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων τοῦ 1763, ἐστάλη εἰς Γαλλίαν ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας. Ἐν Παρισίοις ὁ Χιούμ, διάσημος ἤδη, ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐκ μέρους τῆς αὐλῆς καὶ τῶν φιλολογικῶν κύκλων. Μετὰ τριετῆ παραμονὴν ἐν Γαλλίᾳ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, διετέλεσεν ἐπί τι διάστημα ὑφυπουργὸς τῆς Σκωτίας καὶ κατόπιν ἀπεσύρθη εἰς τὴν γενέτειράν του, ὅπου καὶ ἀπέθανε κατόπιν μακρᾶς νόσου.

Ὁ Χιοὺμ ἐρευνῶν τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα, ὁρμᾶται ἐκ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς ὅτι πᾶσαι αἱ ἰδέαι ἡμῶν προέρχονται ἐξ ἐντυπώσεων καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἰδέαι ἐκ τῶν προτέρων. Ὁσάκις θέλομεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἀξίαν μιᾶς ἰδέας, ὀφείλομεν προηγουμένως νὰ ἐξετάσωμεν ποία ἐντύπωσις τὴν ἐγέννησεν. Αἱ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι δὲν παρουσιάζουν ἀντιστοιχίαν πρὸς ἄμεσα ἐμπειρικὰ δεδομένα (καὶ τοιαῦτα εἶναι λ. χ. αἱ ἰδέαι τῆς οὐσίας, τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου, τοῦ εἶναι κλπ.), δέον ν' ἀπορρίπτωνται ὡς πλασματικαὶ καὶ ἀδικαιολόγητοι. Ὁ Χιοὺμ ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία ἑρμηνεύει ἁπλῶς τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν ἰδεῶν μας (λογικὴ καὶ μαθηματικά), καὶ τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία μᾶς ἄγει πέρα τῶν δεδομένων ἐντυπώσεων καὶ μᾶς πείθει περὶ τῆς ὑπάρξεώς τινος, ὅπερ δὲν εἶναι δεδομένον. Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος τῆς γνώσεως στηρίζεται ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως ὅτι εἶναι ὀρθὴ ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος δὲν δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἐμπειρία μᾶς δεικνύει μόνον ὅτι φαινόμενόν τι ἀκολουθεῖ ἕτερον φαινόμενον, χωρὶς νὰ μᾶς ἐξηγῇ τὴν ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα τοῦ δεσμοῦ των, ὃν ἀποκαλοῦσι σχέσιν αἰτιότητος. Μία μόνη ἐμπειρία δὲν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἰδέαν τῆς αἰτιότητος, πλείονες δὲ τῆς μιᾶς ἐμπειρίαι μόνον σχέσεις διαδοχῆς μᾶς ἀποκαλύπτουν. Ὅταν ἔχωμεν ἴδῃ ἐπανειλημμένως φαινόμενόν τι νὰ διαδέχηται ἄλλο, ἀναμένομεν ἀκουσίως πλέον τὸ πρῶτον, μόλις συμβῇ νὰ ἴδωμεν τὸ δεύτερον· ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ ἁπλῆν συνήθειαν καὶ δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ συμπεραίνωμεν ἀπὸ τοῦ παρόντος περὶ τοῦ μέλλοντος. Εἶναι βέβαιον ὅτι αἰσθανόμεθα ἔμμονον κλίσιν νὰ ὑπερβαίνωμεν δεδομένην τινὰ ἐντύπωσιν καὶ νὰ πιστεύωμεν πρός τι μὴ δεδομένον ἢ νὰ τὸ ἀναμένωμεν. Τοῦτο ὀφείλεται, κατὰ τὸν Χιούμ, πρῶτον εἰς τὸ ὅτι κάθε ἔντονος κατάστασις τῆς συνειδήσεως τείνει νὰ ἐπεκταθῇ καὶ πέραν τῶν νέων ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐξ αὐτῆς (νόμος τῆς ἐπεκτάσεως). Ἔπειτα ἡ ἐμπειρία μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι αἱ ἰδέαι ἡμῶν ἔχουν τὴν κλίσιν νὰ προκαλῶνται ἀμοιβαίως. Κάθε ἰδέα ἔχει τάσιν συνειρμοῦ πρὸς ἄλλην ἰδέαν, διὰ λόγους ἀγνώστους ἡμῖν. Ὁ δεσμός, ὁ ὁποῖος ἑνοῖ τὰς ἰδέας ἡμῶν, εἶναι ἐξ ἴσου ἀκατανόητος, ὅσον καὶ ὁ ἑνῶν τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα (νόμος τοῦ συνειρμοῦ). Τέλος, ἡ συνείδησις αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ θεωρῇ τὰς καταστάσεις της ὡς ἐξωτερικά, ἀντικειμενικὰ φαινόμενα, τοῦτο δ' ἐξηγεῖ πῶς συμβαίνει νὰ πιστεύωμεν εἰς τὴν ὕπαρξιν αἰτιώδους σχέσεως μεταξὺ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, ἐνῷ ἡ ἀναγκαιότης εὑρίσκεται μόνον ἐν ἡμῖν. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποκαλοῦμεν ὀρθὸν λόγον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σκοτεινὸν ἐν ἡμῖν ἔνστικτον, τὸ ὁποῖον ἀναμένει νὰ ἐπαναλαμβάνωνται κατά τινα τάξιν διαδοχῆς αἱ ἡμέτεραι ἐμπειρίαι. Πῶς διεμορφώθη τὸ ἔνστικτον τοῦτο, δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ μόνη ψυχικὴ λειτουργία, ἡ ὁποία δύναται νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν πίστιν πράγματός τινος, ὅπερ δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἐμπειρίας, εἶναι ὄχι ὁ καθαρὸς λόγος, ὅπως ἐπίστευσεν ἡ δογματικὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ ἡ φαντασία. Ἐκ τῆς φαντασίας ἐξαρτᾶται ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν κόσμου ἀντικειμενικοῦ ἀνεξαρτήτου τῆς συνειδήσεως. Διὰ τῆς ἐμπειρίας δὲν πληροφορούμεθα περὶ τῆς συνεχοῦς ὑπάρξεως τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ περὶ ποιᾶς τινος διατηρήσεώς των καὶ συνδέσεώς των πρὸς ἄλληλα. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν φαντασίαν, ἡ ὁποία συνεχίζει τὴν κίνησίν της, ἅπαξ ἐρεθισθεῖσα, καὶ ὁλοκληρώνει τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας, δημιουργοῦσα τὴν ἀντίληψιν τῆς συνεχοῦς ὑπάρξεως καὶ τῆς ὁλοκληρωτικῆς συνδέσεως. Ὁ Χιοὺμ ἀπορρίπτει τὴν ἰδέαν τῆς ψυχῆς. Ἂν θέλῃ τις νὰ παραδεχθῇ τὴν ὕπαρξιν ψυχικῆς οὐσίας, πρέπει νὰ ὑποδείξῃ μίαν ἀναλλοίωτον ἐμπειρικὴν ἐντύπωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει τὴν ἰδέαν του ταύτην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον, διότι ὅλαι αἱ ἐντυπώσεις ἡμῶν μεταβάλλονται. Γενικῶς εἰπεῖν, ὁ Χιοὺμ τηρεῖ ἀρνητικὴν στάσιν ἀπέναντι τοῦ προβλήματος τῆς δυνατότητος τῆς γνώσεως. Αἱ ἀπόψεις του εἶναι σαφῶς σκεπτικιστικαὶ καὶ ἀγνωστικιστικαί.

Ἐν τῇ διατυπώσει τῶν περὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεών του, ὁ Χιοὺμ ὁρμᾶται ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι αἱ πράξεις τῆς βουλήσεως ὑπαγορεύονται ὑπὸ μόνου τοῦ συναισθήματος καὶ ὄχι ὑπὸ τοῦ λόγου. Τὸ συναίσθημα εἶναι κατάστασις ἄμεσος καὶ πρωταρχικὴ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ὁ δὲ λόγος τότε μόνον δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ συναισθήματος, ὅταν κατορθώσῃ νὰ γνωρίσῃ τὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνδεδεμέναι μὲ τὸ συναίσθημα. Ὁ λόγος διαπιστώνει ἁπλῶς σχέσεις ἢ γεγονότα. Ἠθικὴ κρίσις ὑπάρχει, ὅταν συναίσθημά τι ἐρεθίζεται ὑπὸ τῆς ἰδέας μιᾶς πράξεως. Αἰώνιοι ἠθικαὶ ἀλήθειαι δὲν ὑπάρχουν. Ὅλαι αἱ πράξεις μας καὶ ὅλαι αἱ κρίσεις μας ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου παρουσιάζουν ἓν κοινὸν χαρακτηριστικόν, τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι ὠφελοῦν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον δρᾷ ἢ ἄλλο τι πρόσωπον. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο, ἀνεξαρτήτως πάσης ἀγωγῆς καὶ πάσης αὐθεντίας, μᾶς ὑπαγορεύει τὴν ἐπιδοκιμασίαν, τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν. Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἐπιδοκιμάζομεν πράξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν μᾶς ὠφελοῦν προσωπικῶς, ἕπεται ὅτι τὸ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον κρύπτεται ὑπὸ τὴν ἐπιδοκιμασίαν, δὲν ἔχει ἐγωϊστικὸν χαρακτῆρα. Βάσις τῆς ἠθικῆς εἶναι ἡ συμπάθεια ἤ, ἐν ἄλλοις λόγοις, τὸ συναίσθημα τῆς συντροφικότητος. Τὸ θέαμα ἢ ἡ ζωηρὰ ἰδέα τῶν ἐκδηλώσεων ἢ τῶν αἰτίων τῆς χαρᾶς ἢ τῆς ὀδύνης τοῦ ἄλλου προκαλεῖ ἐν ἡμῖν ζωηρὸν συναίσθημα χαρᾶς ἢ ὀδύνης. Πᾶν ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι ἐκάλεσαν ἀγαθὸν ἢ κακόν, ὑπῆρξέ τι τὸ ὁποῖον ἐθεωρήθη ὡς ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὠφέλιμον ἢ ἐπιβλαβές. Αἱ διαφοραὶ καὶ αἱ ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τὰς ἠθικὰς κρίσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν, οὐδόλως ἀνατρέπουν τὴν γενικὴν ταύτην ἀρχήν, ὅπως τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ρῆνος ῥέει πρὸς βορρᾶν, ἐνῷ ὁ Ροδανὸς πρὸς νότον, δὲν ἀποτελεῖ ἄρνησιν τῆς φύσεώς των ὡς ποταμῶν.

Σημαντικαὶ εἶναι αἱ ἀπόψεις τοῦ Χιοὺμ καὶ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου. Κατ' αὐτὸν εἰς τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν θείων ὄντων δὲν μᾶς ὠθεῖ ἡ ὄρεξις τοῦ εἰδέναι, ἀλλὰ τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς: ὁ φόβος καὶ ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγωνία καὶ ἡ ἀβεβαιότης, τὸ δέος τοῦ μυστηριώδους. Ἡ ἀρχικὴ θρησκεία, ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ σχετικαὶ ἔρευναι, φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ πολυθεϊσμός. Τοῦτο εὑρίσκεται ἐν συμφωνίᾳ καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν. Ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου, ἐξελισσομένη ἀπὸ τῶν κατωτέρων βαθμίδων εἰς ἀνωτέρας, φθάνει μέχρι τῆς ἰδέας ἑνὸς μοναδικοῦ, ἀπείρου καὶ ἀδιανοήτου θεοῦ, διὰ προϊούσης ἐξιδανικεύσεως. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἐμπειρίας δικαιολογεῖται. Ἡ θρησκεία εἶνοι σύνθεσις ἀντιθέσεων: ὑψηλὸν καὶ χονδροειδές, πίστις καὶ ἀμφιβολία, ἀγνότης καὶ ἀνηθικότης, μεγαλεῖον καὶ φρίκη, ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας. Αἱ περὶ ὑπάρξεως θεοῦ ἀποδείξεις δὲν ἔχουν καμμίαν ἀπολύτως ἀποδεικτικὴν ἀξίαν. Εἶναι ἐντελῶς ἀδικαιολόγητον ν' ἀναζητῶμεν τὴν αἰτίαν τῆς τάξεως καὶ τῆς σκοπιμότητος ἐκτὸς τοῦ κόσμου. Μέχρις οὗ διαμορφωθῇ τὸ σημερινὸν σύστημα τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον παρέχει τὰς εὐνοϊκωτέρας συνθήκας ὑπάρξεως, ἡ φύσις διῆλθεν ἀπείρους ἀναστατώσεις καὶ μορφάς. Ἡ ἐμπειρία μᾶς δεικνύει ὅτι τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νόησις εἶναι φαινόμενα πεπερασμένα καὶ περιωρισμένα. Μὲ ποῖον δικαίωμα ἡμεῖς ἐξηγοῦμεν τὸ σύνολον τοῦ κόσμου δι' ἑνὸς ἐκ τῶν τμημάτων του; Ἐκ τοῦ σημερινοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου ὅπως μᾶς τὸν ἀποκαλύπτει ἡ ἐμπειρία, μὲ ὅλας τὰς ἀτελείας του, τὴν ὀδύνην του καὶ τὴν δυστυχίαν του, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ συναχθῇ ἡ ὕπαρξις τελείας αἰτίας, δημιουργοῦ τοῦ κόσμου. Ἂν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπάρχῃ δικαιοσύνη, πρὸς τί νὰ τὴν ἀναζητῶμεν εἰς ἄλλον; ἄν, πάλιν, δὲν ὑπάρχῃ, πῶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπλάσθη ὑπὸ θεοῦ;

Ὁ Χιοὺμ κατέχει σημαντικὴν θέσιν καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ὡς πρόδρομος τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ ἀντίπαλος τοῦ ἐμποροκρατισμοῦ. Δὲν ἀναγνωρίζει τὸ χρῆμα οὔτε κἂν ὡς τροχὸν εἰς τὸ οἰκονομικὸν ἅρμα, πολὺ δὲ ὀλιγώτερος ὡς ζωοδοτοῦν τὴν οἰκονομίαν. Τὸ παρομοιάζει πρὸς τὸ ἔλαιον, τὸ ὁποῖον διευκολύνει τοὺς τροχούς. Τὸ ποσὸν τοῦ ἔν τινι χώρᾳ κυκλοφοροῦντος χρήματος ἔχει κατὰ τοῦτο μόνον σημασίαν, ὅτι ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν τιμῶν, αἱ ὁποῖαι ὑψοῦνται ἢ πίπτουν ἀναλόγως τῆς κυκλοφορούσης ποσότητος χρήματος (ποσοτικὴ θεωρία). Τὸ ἐκ τοῦ ἐμπορίου πλεονέκτημα μιᾶς χώρας δὲν συνεπάγεται ἀναγκαστικῶς μειονεκτήματα διὰ τὴν ἄλλην. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον παριστᾷ ἕνα διεθνῆ καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας καὶ ἐὰν ἀφεθῇ ἐλεύθερον θ' ἀποβῇ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀλληλοσυνυφαινομένων οἰκονομιῶν. Ἡ ἐμποροκρατική, ἑπομένως, ζηλοτυπία εἶναι ἀδικαιολόγητος. Τὸ ὕψος τοῦ τόκου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἰς τὴν χώραν εὑρισκόμενον χρῆμα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν σχέσιν τῶν συσσωρευθέντων κεφαλαίων πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς οἰκονομίας δι' αὐτά. Ὁ Χιοὺμ διὰ τῶν «political discourses» (1752), τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν συλλογὴν πραγματειῶν περὶ τοῦ τόκου, τοῦ χρήματος, τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου κτλ., ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ A. Smith καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος πρόδρομος του οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Τὰς οἰκονομολογικὰς ἀπόψεις τοῦ Χιοὺμ ἐπέκρινε καὶ ἀνεσκεύασεν ἀπὸ σοσιαλιστικῆς ἀπόψεως ὁ K. Marx ἐν τῷ ἔργῳ του: «Κριτικὴ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας» (1859).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. Burdon*: Life and correspondence of David Hume (London 1846, τόμ. 2).—*W. Knight*: D. Hume (London 1886).—*Compayré*: La philosophie de D. Hume (Paris 1874).—*F. Jodl*: Leben und Philosophie D. Hume's (1874).—*E. Pfleiderer*: Empirismus und Skepsis in D. Humes Philosophie 1874).—*G. von Cizycki*: Die Ethik D. Humes (1878).—*T. Huxley*: Hume (1879).—*G. Lechartier*: D. Hume, moraliste et sociologue (1900).—*M. Teisseire*: Les essais économiques de Hume (1902).—*A. Schalz*: L' oeuvre économique de Hume (1902).—*A. Thomsen*: Hume, sein Leben und seine Philosophie (1912).—*C. W. Hendel*: Studies in the philosophy of Hume (1925)

Θ. Π.

Χιούμα (Hiiu Maa) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἐσθονίας (ἔλ. λ. *Ντάγκαι*).

χιοῦμορ (humor καὶ humour). Λέξις ἀγγλική, προελθοῦσα ἐκ τῆς λατινικῆς humor καὶ σημαίνουσα ἐν κυριολεξίᾳ τὸ μέθυ. Χρησιμοποιεῖται γενικῶς πρὸς χαρακτηρισμὸν εὐθύμου διαθέσεως, ἐκδηλουμένης ἄνευ διαχύσεων, ἢ λεπτοῦ σκώμματος, ἢ ψυχραίμου θυμηδίας, ἢ ἄνευ κακίας εἰρωνείας, ἀναλόγου πρὸς τὸ ἡμέτερον χωρατό, ἢ σαρκασμοῦ, δι' οὗ ἐκφράζονται, ὑπὸ τύπον σοβαρόν, πράγματα παράδοξα, κωμικὰ ἢ καὶ δηκτικά. Τὸ χιοῦμορ παρατηρεῖται κυρίως εἰς τὰς ἀγγλοσαξονικὰς φυλάς, οἱ κυριώτεροι δὲ συγγραφεῖς, εἰς ὧν τὰ ἔργα ἀπαντᾷ τοῦτο ἐν ἀφθονίᾳ, εἶναι οἱ Σουίφτ, Φήλντιγκ, Ντίκενς, Θάκκεραϋ, Καρλάϋλ, Τζέρομ, ὁ Ἀμερικανὸς Μὰρκ Τουαίν, κ. ἄ.

Μ. Δ. Β.

χιουμοριστὴς (ὁ)· αὐτὸς ποῦ κάμνει χιοῦμορ· ἰδίᾳ ἐπὶ συγγραφέως, εὐθυμογράφος (μεταγραφὴ τοῦ γαλλ. humoriste).

χιουμοριστικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ χιοῦμορ, εἰς τὴν εὐθυμογραφίαν: «χιουμοριστικὴ ἐφημερίς, — στήλη».

Χιούνι *[Παρὰλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς Πάρου (πλάτ. 36° 59' Β, μῆκ. 25° 13' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1837: Paros and Naxos islands), σχηματίζον τὸν λιμένα Πόρτο Δρυὸς ἢ Πόρτο Τρίο.

Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

χιούτη (ἡ)· δημοτ. χαίτη: «ἡ χιούτη τοῦ ἀλόγου, —τοῦ λιονταριοῦ», «πιάστηκε ἀπὸ τὴ χιούτη».

Χὶππ (Hipp), ***Ματθαῖος.*** Ἑλβετὸς ὡρολογοποιὸς (1813—1893). Κατεσκεύασε τὸ *χρονοσκόπιον* καὶ ἐπήνεγκε σπουδαίας τελειοποιήσεις εἰς τὰ ἠλεκτρικὰ ὡρολόγια, τὰ ὡρολόγια ἐλέγχου καὶ τὰς τηλεγραφικὰς συσκευάς. **π. ν. π.**

Χίππελ (Hippel), ***Θεόδωρος-Θεόφιλος φὸν*—.** Γερμανὸς συγγραφεὺς (1741—1796). Μετὰ σπουδὰς θεολογίας καὶ νομικῆς, ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα (1865) καὶ εἶτα κατέλαβεν ἀνώτερα ἐν τῇ δικαστικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀξιώματα. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν προμάχων τῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν, ἔγραψε δ' ὑπὲρ αὐτῶν ἀνωνύμως. Κύρια ἔργα: «Περὶ γάμου» (1774), «Περὶ τῆς ἀστικῆς βελτιώσεως τῶν γυναικῶν» (1792), «Περὶ νομοθεσίας καὶ εὐημερίας τῶνκρατῶν», «Σταδιοδρομίαι κατὰ γραμμὴν ἀνιοῦσαν» (1778—1781, τόμ. 4), «Ὁ ἑλικοειδὴς δρόμος τοῦ ἱππότου Α ἕως Ζ», «Συμβολὴ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου ΣΤ'» (1841). **θ. κ.**

—**Χίππελ** (Hippel) ***νόσος,*** *ἡ ἀγγειωμάτωσις τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς.* Νόσος σπανιωτάτη, συνισταμένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀρτηριοφλεβικῶν ἀναστομώσεων τῶν κεντρικῶν ἀγγείων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς μετὰ χαρακτηριστικῶν σφαιρικῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ἀγγείων ὀγκιδίων, καταλήγουσα εἰς τὴν ἀποκόλλησιν τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἢ εἰς γλαύκωμα. Ἡ νόσος τοῦ Χίππελ θεωρεῖται ὡς ἀποτελοῦσα σύνδρομον συνοδεῦον τὴν ἀγγειομάτωσιν τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος (=νόσος τοῦ Lindau).

Χίππερ (Hipper), ***Φραγκῖσκος φὸν*—.** Γερμανὸς ναύαρχος (1863—1932). Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εὑρίσκετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γερμανικῶν καταδρομικῶν μάχης, τὰ ὁποῖα ὡδήγησε μετὰ περισκέψεως καὶ θάρρους εἰς πάσας τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐπιχειρήσεις αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἰουτλάνδης, καθ' ἣν ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὑπῆρξε καθ' ὅλα ἄψογος. Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1918 ἀντικατέστησε τὸν Σέερ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γερμανικοῦ στόλου, μὴ ἐπιχειρήσας ὅμως σπουδαῖόν τι. **κ. β. π.**

Χιρὰ *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἀραβικὸν κράτος τοῦ Β'—ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος, πρὸς Ν. τῆς Μεσοποταμίας, μεταξὺ Εὐφράτου καὶ τῆς ἐρήμου. Κατῳκεῖτο ὑπὸ κράματος σκηνιτῶν Τανουχῶν (ἐκ τῶν πολεμησάντων τὴν Ζηνοβίαν) καὶ νεστοριανῶν Ἰβαδιτῶν, ἤκμασε δὲ ὑπὸ τοὺς Σασανίδας Πέρσας, ὧν κατέστη προμαχὼν κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν συμμάχων του Γασσανιδῶν Ἀράβων. Τοῦ κράτους τούτου ἦρξεν ἡ ὀνομαστὴ δυναστεία τῶν *Λαχμιδῶν*, ἧς πρῶτος ἡγεμὼν φέρεται ὁ *Μαλὲκ-μπὲν-Φάχμ* (195—215), σπουδαιότατος δὲ ὁ ἱδρυτὴς τῆς ὀχυρᾶς Χαουαρνάκ, ἐκχριστιανισθεὶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Νουμὰν ἢ Νοαμὰν Α' (390—418) καὶ ἔσχατος Νουμὰν Ε'. Ἐπὶ τούτου προσήρτησε τὴν χώραν εἰς τὴν Περσίαν ὁ Χοσρόης Β' (602), ἀργότερον δὲ ἐκυρίευσεν αὐτὴν ὁ Χαλὶντ-Μπὲν-Οὐαλὶντ (632), στρατηγὸς τοῦ Ἀμποῦ-Μπέκρ. **π. ν. π.**

— **Χιρὰ** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἡ μετὰ τὴν Ἀνμπὰρ ὁριστικὴ πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου ἀραβικοῦ κράτους. Ἔκειτο χιλιόμετρά τινα πρὸς Ν. τῆς ἀρχαίας Κούφας, κατὰ δὲ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς. **π. ν. π.**

χιραγκάνα, ἡ *χιρακάνα* (ἰαπων.=κοινὴ γραφή). Τὸ ἕτερον τῶν δύο ἰαπωνικῶν συλλαβογραφικῶν συστημάτων, τῶν ὑποκαταστησάντων τὴν παλαιὰν ἰδεογραφικὴν γραφήν. Εἶναι ἡ συνήθης ἰαπωνικὴ γραφή, μορφωθεῖσα περὶ τὸν Θ' αἰῶνα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σινικῆς ἐπικλινοῦς γραφῆς (τσάο). **π. ν. π.**

Χιρὰζ (Chiraz) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Περσίας (βλ. λ. *Σιράζ*).

Χιράκι *[Γεωγρ.].* Νησίον προσκείμενον εἰς τὴν Τένεδον (πλάτ. 39°51' Β., μήκ. 25°59' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1599: Eski Stamboul to Kum Kalé) εἰς 1,5 μίλ. Α. ΒΑ. τοῦ φάρου Πονέντε. **ε. ε. λ.**

Χιράλντα (Giralda). Περίφημος τετράεδρος πύργος τῆς Σεβίλλης, ὕψους 94 μ., κείμενος εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς μητροπόλεως αὐτῆς καὶ ἀνεγερθεὶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1184 καὶ 1196, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μιναρὲς εἰς ἀραβικὸν τέμενος ἤδη καταστραφέν. Ὠνομάσθη ἐκ τοῦ κολοσσιαίου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς Πίστεως, ὅπερ ἐτέθη κατόπιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς του καὶ τὸ ὁποῖον, παρὰ τὸ βάρος του (1.288 χλγρ.), στρέφεται εἰς τὴν παραμικρὰν πνοὴν τοῦ ἀνέμου καὶ χρησιμεύει ὡς ἀνεμολόγιον. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Μορὲλ καὶ κατεσκευάσθη τῷ 1568. **μ.δ.β.**

Χιράμ· βλ. λ. *Χειράμ.*

Χιράντο, ἡ ***Φιράντο*** (Hirado, ἡ Firando) *[Γεωγρ.].* Νῆσος τῆς Ἰαπωνίας, κειμένη ἐγγὺς τῶν βορειοδυτικῶν ἀκτῶν τῆς νήσου Κιουσιοῦ. Φθάνει εἰς μῆκος 30 χλμ., οἰκεῖται δὲ ὑπὸ 35.000 κατοίκων καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον πόλιν, ἥτις κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς νήσου καὶ εἶναι σπουδαῖος φαλαινοθηρικὸς σταθμός. Ἐκ τῶν Εὐρωπαίων θαλασσοπόρων πρῶτοι ἔφθασαν μέχρι αὐτῆς οἱ Πορτογάλοι κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, οἵτινες ἵδρυσαν αὐτόθι τῷ 1610 καὶ τὸν πρῶτον τῶν ἐν τῇ Ἰαπωνίᾳ εὐρωπαϊκῶν ἐμπορικῶν σταθμῶν. Ἡ Χιράντο εἶναι περίφημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ πορσελλάνην. **χ. δ.**

Χιράου-Πάλάου (Xirau-Palau), ***Ἰωακεὶμ.*** Ἱσπανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1895. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Σαλαμάνκας, τῆς Σαραγόσσης καὶ τῆς Βαρκελώνης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1929 μέχρι τοῦ 1930 ἐδίδαξεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Καΐμπριτζ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱσπανικῆς λογοτεχνίας. Συνειργάσθη εἰς πλεῖστα ἱσπανικὰ καὶ ξένα φιλοσοφικὰ καὶ παιδαγωγικὰ περιοδικά, μετέφρασεν εἰς τὴν ἱσπανικὴν ἔργα τῶν κυριωτέρων Εὐρωπαίων φιλοσόφων καὶ ἔγραψεν: «Ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ σύγχρονος ὑποκειμενικὸς ἰδεαλισμὸς» (1927), «Τὸ αἴσθημα τῆς ἀληθείας» (1927), «Λεϊβνίτιος» (1929), «Ὁ Ρουσσὼ καὶ αἱ νέαι πολιτικαὶ ἰδέαι» κ. ἄ. **μ. δ. β.**

—***Χιράου-Πάλάου*** (Xirau-Palau), ***Ἰωσήφ.*** Ἱσπανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1893. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς νομικῆς εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Μουρκίας, τῆς Σεβίλλης καὶ τῆς Βαρκελώνης, ἐδίδαξεν, εἰς ἐλευθέρας παραδόσεις, εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βέρνης, τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βιέννης καὶ ἔγραψε: «Περὶ δωρεᾶς» (1917), «Ὁ ἀστικὸς κῶδιξ ἐν Ἱσπανίᾳ» (1925), «Περὶ ἰσότητος» 1927), κ. ἄ. **μ. δ. β.**

Χιράτα, ***Ἀτσουτάνε.*** Ἰάπων ἰατρὸς καὶ θεολόγος (1776 — 1884). Ἐσπούδασε σινικὴν φιλολογίαν καὶ ἔγραψε: «Πραγματεία περὶ τῶν θεῶν» («Κισὶν - Σινρόν», 1805), «Κόσι -Σεϊμποὺν» (1812) κ.ἄ. **π. ν. π.**

Χιρδίτσα *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῷ νομῷ Σαράντα Ἐκκλησιῶν (βλ. λ. *Χηρίτσα*).

Χιρίφη *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Βαβυλωνίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 19) «παρὰ τὰ ἕλη καὶ τὴν ἔρημον Ἀραβίαν». Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. **α. θ. σ.**

Χιρκᾶ *[Γεωγρ.].* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κίρκη* (βλ. λ.).

Χιρνχάϋμ (Hirnhaym), ***Ἱερώνυμος.*** Αὐστριακὸς φιλόσοφος (1637—1679). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς γενετείρας του Troppau (Σιλεσία), κατόπιν δ' εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Premonstratenses τῆς Πράγας (1658), ἐγένετο καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ κολλεγίῳ τοῦ μοναχικοῦ τούτου τάγματος, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ (1667) καὶ τέλος ἐχειροτονήθη ἱερεὺς (1670). Ὁ Χιρνχάϋμ ἐδανείσθη παρὰ μὲν τῶν Ἰησουϊτῶν τὴν αἰσθησιαρχικὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως, παρὰ τῶν μυστικιστῶν (M. Marci, J. Engel, J Amos), τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ παρὰ τῶν μοναχῶν τοῦ τάγματός του τὴν ἰδέαν ὅτι ἐχθρὸς τῆς πίστεως εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐρεύνης ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς μορφάς. Πᾶσα γνῶσις πηγάζει ἐκ τῶν αἰσθήσεων, αἱ ὁποῖαι ὅμως οὐδέποτε βεβαιότητα ἐγγυῶνται, διὸ καὶ τόσον ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις, ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ θεολογίᾳ κρατοῦσι γνῶμαι ὅλως ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας. Ἐκ τῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας διετύπωσαν οἱ ἄνθρωποι, ἡ μόνη βάσιμος εἶναι ἡ περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου· πᾶσαι αἱ ἄλλαι, πᾶσα ἡ ἡμετέρα ἐπιστήμη πρέπει «νὰ ριφθῇ εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς αἰωνίου σοφίας». Αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ Χιρνχάϋμ (ἀναπτυσσόμεναι εἰς τὸ μέγα ἔργον του: «De typho generis humani», 1676) διεδόθησαν ἐν Βοημίᾳ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀπετέλεσαν μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ καρτεσιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐν γένει φιλοσοφίας. **θ. π.**

Χιροσιγκὲ ***Μοντάγκα.*** Ἰάπων ζωγράφος (1797—1858). Ἐσπούδασε τὴν ζωγραφικήν, ἀλλὰ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὸ σχέδιον τῶν λαϊκῶν εἰκόνων. Ἀπηθανάτισε τὴν πατρίδα του Γιεδὼ εἰς πλείστας εἰκόνας, χρωμοξυλογραφίας κλ., δι' ὧν ἀπέδωκεν ὅλην τὴν ποιητικὴν καὶ ἐξωτικὴν μορφὴν τῆς κατ' ἐξοχὴν ἰαπωνικῆς ταύτης πόλεως. Ἐζωγράφησεν ἄνθη καὶ ζῷα, ἀλλὰ τὸ τοπίον εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν τέχνη αὐτοῦ. Τὰ καλύτερα τῶν ἔργων του εἶναι αἱ ἑκατὸν ἀπόψεις τῆς Γιεδώ, αἱ ἑξήκοντα ἐπαρχίαι, αἱ ὀκτὼ ἀπόψεις τοῦ Ὀμι καὶ μία σειρὰ τοῦ περιφήμου ὄρους Φουσί-γιάμα. **ε. ξ.**

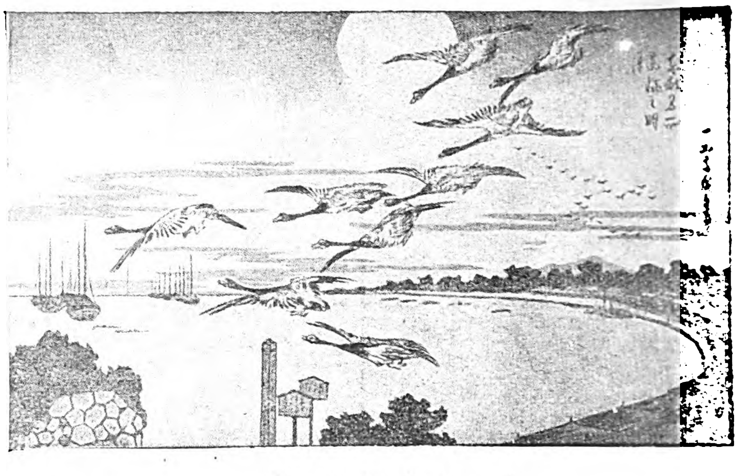

Χιροσιγκέ: *Τοπίον.*

Χιροσίμα (Hiroshima) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἰαπωνίας παρὰ τὸν μυχὸν γραφικοῦ κόλπου τῶν νοτίων παραλίων τῆς νήσου Χονσοῦ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κόμπε-Σιμονοσέκι. Κατέναντι τῆς πόλεως ἀναδύεται ἡ νησὶς Ἰτσουκουσίμα, ἓν τῶν κυριωτέρων ἰαπωνικῶν προσκυνημάτων. Ἡ Χιροσίμα εἶναι σημαῖνον βιομηχανικὸν κέντρον καὶ ἐμπορεῖον πλουσίας γεωργικῆς περιφερείας. Κάτ. 167.400. **χ. δ.**

Χιροχῖτο (Hirohito). Αὐτοκράτωρ τῆς Ἰαπωνίας. Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ταϊσχό, γεννηθεὶς τῷ 1901. Τῷ 1921, ἀσθενήσαντος τοῦ πατρός του, ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον τὴν 25 Δεκεμβρίου 1926. **μ.δ.β.**

Χὶρς (Hirsch), ***Αὔγουστος.*** Γερμανὸς ἰατρὸς (1817—1894). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καὶ μετέσχε διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἀποστολῶν πρὸς μελέτην ἐπιδημικῶν νόσων. Ἐξέδωκεν ἑξάτομον «Βιογραφικὸν λεξικὸν τῶν διαπρεπῶν ἰατρῶν πάντων τῶν χρόνων καὶ ἐθνῶν» εἰς ἓξ τόμους («Handbuch der historisch - geographischen Pathologie», 1859—1864 εἰς 2 τ.), ὅπερ παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἰατροὺς καὶ ὑγιεινολόγους τῶν τροπικῶν χωρῶν. **ο. ρ.**

—**Χὶρς** (Hirsch), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς σοσιαλιστὴς (1841—1900). Ἀνεμίχθη ἐνωρὶς εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν κίνημα καὶ ἦτο μέλος τῆς Γενικῆς ἑνώσεως τῶν Γερμανῶν ἐργατῶν (λασσαλιανῆς) ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεχώρησε κατόπιν διαφωνίας μὲ τὸν Σβάϊτσερ, ὅστις ἐγένετο πρόεδρος αὐτῆς τῷ 1867. Τῷ 1868 ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Γουλ. Λίμπκνεχτ τὴν «Δημοκρατικὴν ἑβδομαδιαίαν». Μετὰ τὴν σύλληψιν τῷ 1870 τοῦ Μπέμπελ καὶ τοῦ Λίμπκνεχτ, ἐγένετο συντάκτης τοῦ «Volksstaat», ὀργάνου τῆς ἀϊζεναχικῆς ὁμάδος καὶ συνελήφθη διὰ τοῦτο. Ἐφεξῆς συνειργάσθη εἰς πολλὰς δημοκρατικὰς ἐφημερίδας. **θ. π.**

—**Χὶρς** (Hirsch), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς μουσουργὸς (1858—1918). Συνέθεσε πολλὰ ἔργα δι' ἀνδρικὴν χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν, ἐν οἷς: «Bilder aus der alten Reichstadt», «Der Rattenfänger von Hameln», «O dolce Napoli», «Deutsches Reiterlied», «Werinher», «Die Krone in Rhein». **γ. σ.**

—**Χὶρς** (Hirsch), ***Μάξ.*** Γερμανὸς οἰκονομολόγος καὶ δημοσιογράφος, ἀντίπαλος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κινήματος (1832—1905). Ἵδρυσεν ἰδιαίτερα ἐργατικὰ συνδικᾶτα (καλούμενα: ἑνώσεις Hirsch-Duncker) κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀγγλικῶν «τρέϊντ-γιούνιονς», στηριζόμενα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συμφιλιώσεως τῶν συμφερόντων τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Τὰ συνδικᾶτα ταῦτα ἐτάχθησαν καὶ κατὰ τοῦ νομοθετικοῦ ἀκόμη διακανονισμοῦ τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν. **θ. π.**

—**Χὶρς** (Hirsch), ***Σαμψὼν-Ραφαήλ.*** Γερμανοεβραῖος θεολόγος (1808—1888). Ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ αἱρέσεως τῶν νεο-ὀρθοδόξων, πολεμήσας τὸν Geiger καὶ Holdheim. Ἐξέδωκε τὴν ἐφημερίδα «Γιεσουρούν» (1855—1870 καὶ ἐδημοσίευσε: «Δέκα ἐννέα ἐπιστολαί» (1836, γ' ἐκδ. 1901), «Χορὲμπ» (1838, ε' ἐκδ 1921), σχόλια εἰς τὴν Πεντάτευχον (1867—1878, τόμ. 5, δ' ἐκδ. 1907) καὶ τοὺς Ψαλμοὺς (1862, β' ἐκδ 1898), κ. ἄ. Τὰ «Ἅπαντά» του ἐξεδόθησαν τῷ 1903—1912 (τόμ. 6). **π. ν. π.**

—**Χὶρς** (Hirsch), ***Φερδινάνδος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς (1843—1915). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐξέδωκε: «Mitteilungen aus der historischen Litteratur», «De Italiae inferioris

Digitized by Google

annalibus» (1864), «Τὸ δουκᾶτον τοῦ Βενεβέντου μέχρι τοῦ ἐξαφανισμοῦ τοῦ Λογγοβαρδικοῦ κράτους» (1871), «Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος» (1873), «Βυζαντιναὶ μελέται» (1876) κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χίρσμπεργκ (Hirschberg in Schlesien) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Κάτω Σιλεσίᾳ, παρὰ τὰς βορείας ὑπωρείας τοῦ ὄρους Ριζενγκεμπίργκε. Κάτ. 28.580 1925). Ἔχει ἐργοστάσια λινῶν ὑφασμάτων, μηχανῶν καὶ χαρτοποιίας. Θ. Κ.

Χίρσμπεργκ (Hirschberg), ***Ἰούλιος.*** Γερμανὸς ὀφθαλμολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1843. Τῷ 1879 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Συνέγραψεν: «*Ὀφθαλμολογία*» 1892), «*Ἱστορία τῆς ὀφθαλμολογίας τῶν ἀρχαίων*» (1899) κ.ἄ. Ο. Ρ.

Χίρσπρουνγκ (Hirschsprung), ***νόσος τοῦ—*** *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *μεγάκωλον*.

Χίρστ (Hearst), ***Γουλιέλμος-Ράντολφ.*** Ἀμερικανὸς δημοσιογράφος καὶ πολιτικὸς (βλ. λ. *Χέρστ, Γουλιέλμος*).

χιρσφελδία (ἡ) (Hirschfeldia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Δ. Ν. Π.

Χίρσφελντ (Hirschfeld), ***Γεώργιος.*** Γερμανὸς δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1873. Ἡγήθη μετὰ τοῦ Χάουπτμαν καὶ τοῦ Σούντερμαν τῆς κινήσεως πρὸς ἐπικράτησιν τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς εἰς τὸ γερμανικὸν θέατρον. Ἔγραψε τὰ δράματα: «*Μητέρες*», «*Ἁγνὴ Γιόρνταν*», «*Μαζὶ μαζί*», τὰς κωμῳδίας: «*Παυλῖνα*», «*Μίτσι καὶ Μαρία*» κ. ἄ., πλεῖστα μυθιστορήματα: «*Ὁ σταυρὸς τῆς ἀληθείας*», «*Ὁ θεῖος καὶ ἡ θεία Βάντε*», «*Μελλοντικὸς κόσμος*» κ.ἄ. Λ. Κ.

—**Χίρσφελντ** (Hirschfeld), ***Μάγνος.*** Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1868. Ἐδημοσίευσε πλῆθος ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς γεννητικῆς παθολογίας, ἐν αἷς: «Die Homosexualität des Mannes und Weibes» (1914. 6' ἔκδ. 192)). Ἀπὸ τοῦ 1899 ἐξέδωκε τὰ χρονικὰ «Für sexuelle Zwischenstufen» καὶ ἀπὸ τοῦ 1908—1914 μετ' ἄλλων τὸ περιοδικὸν «Sexualwissenschaft». Ο. Ρ.

—**Χίρσφελντ** (Hirschfeld), ***Ὄθων - Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1843—1922). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Πράγας, Βιέννης καὶ Βερολίνου, ἵδρυσε μετὰ τοῦ Μόμσεν τὴν «Ephemeris Epigraphica» καὶ συνειργάσθη μετ' αὐτοῦ εὐρύτατα εἰς τὸ «Corpus Inscriptionum Latinarum», ἐν ᾧ περιέλαβε τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Γερμανίας, Γαλατίας, Ἰλλυρίας, Δακίας καὶ Μεσοποταμίας. Ἔγραψεν: «*Ὁ ἐπισιτισμὸς κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐν Ρώμῃ*» (1869), «*Ἔρευναι περὶ τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως*» (1877, 6' ἔκδ. 1905), «*Μελέται ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ λατινικοῦ δικαίου*» (1879), «*Γαλατικαὶ σπουδαί*» (1883—1884), «*Ἔκθεσις περιηγήσεως ἐν Δαλματίᾳ*» (1885, μετὰ τοῦ *R. Schneider*), «*Οἱ τίτλοι εὐγενείας ἐν Ρώμῃ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους*» (1901), «*Ἐλάσσονες συγγραφαί*» (1913) κ. ἄ. Π. Ν. Π.

—**Χίρσφελντ** (Hirschfeld), ***Ὀσκὰρ-Γουσταῦος.*** Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1847—1895). Περιηγήθη τὴν Ἰταλίαν, Ἑλλάδα καὶ Μικρὰν Ἀσίαν ἐντολῇ τοῦ πρωσσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου, διηύθυνεν ἐπί τι διάστημα (1875—1877) τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφὰς καὶ τῷ 1878 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Καινιξβέργης. Τῷ 1891 ἐξελέγη μέλος τῆς Πρωσικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Ἔγραψε: «De titulis statuariorum sculptorum Graecorum» (1870), «*Ἀθηνᾶ καὶ Μαρσύας*» (1872), «*Ὀλυμπία*» (1875), «*Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ὀλυμπίας*» (1877—1878, 2 τόμ.), «*Τοπογραφικὸν δοκίμιον τῆς πόλεως τοῦ Πειραιῶς*» (1878), «*Παυσανίας καὶ Ὀλυμπία*» (1883), «*Λαξευτοὶ παφλαγονικοὶ τάφοι ἐν βράχοις*» (1885), «*Εἰδήσεις ἐκ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας*» (1885 κ.ἑ.), «*Τὰ γλυπτὰ τῶν βράχων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ οἱ Χετταῖοι*» (1887), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χίρτ (Hirt), ***Ἕρμαν.*** Διακεκριμένος Γερμανὸς γλωσσολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1865 ἐν Μαγδεμβούργῳ. Μετὰ τὰς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Φρειβούργου καὶ τῆς Λειψίας σπουδάς του διωρίσθη κατ' ἀρχὰς ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας (1896), κατόπιν δὲ τακτικὸς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Giessen. Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι τοῦ Χίρτ ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν διὰ τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς κατὰ τὸ δυνατὸν διαφωτιζομένην ἀρχικὴν ἰαπετικὴν γλῶσσαν. Κυριώτεραι τῶν ἐργασιῶν του εἶναι: «Der indogermanische Akzent» (1895), «Die Indogermanen· Ihre Urheimat und ihre Kultur» (I—II. Strassburg 1905—1907, «Indogermanische Grammatik, I—IV» (1921—1928). Ἐκ τῶν εἰδικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀναφερομένων ἔργων του ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἑλληνικὴ γραμματική του («Handbuch der Griechischen Laut— und Formenlehre», Heidelberg 1902, 6' ἔκδ. 1912), εἰς τὴν ὁποίαν ἰδίου λόγου ἄξιον εἶναι τὸ μακρὸν κεφάλαιον περὶ μεταπτώσεων (πρβλ. καὶ τὸ ἔργον του: Der indogermanische Ablaut», ἐκδοθὲν τῷ 1900. Πλὴν τούτων ὁ Χίρτ ἐδημοσίευσε καὶ ἄλλα αὐτοτελῆ ἔργα καὶ διαφόρους ἐπιστημονικὰς πραγματείας εἰς ἔγκριτα γλωσσολογικὰ περιοδικά, μετὰ δὲ τοῦ ἐπιφανοῦς γλωσσοδίφου W. Streitberg διηύθυν τὴν «*Ἰνδογερμανικὴν βιβλιοθήκην*» («Indogermanische Bibliothek»), εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε σπουδαιότατα καὶ πολύτιμα ἐπιστημονικὰ ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους ἰαπετικὰς γλώσσας (ὡς λ. χ. τὴν σανσκριτικὴν ὑπὸ τοῦ A. Thumb, τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Χίρτ, τὴν λατινικὴν ὑπὸ F. Sommer, τὴν ὀσκικὴν-ὀμβρικὴν ὑπὸ D. Buck κλπ.). Γ. Π. Α.

—**Χίρτ** (Hirt), ***Ἰωάννης-Φρειδερῖκος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1719—1784). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης, ὅπου καὶ ἐξέδωκε τὰς ἑξῆς ἔργα: «De parenthesi sacra Veteris Testamenti» (1745), «De chaldaismo biblico, in qua imprimis Chaldaismus Jeremiae in specie explicatur» (1751), «Philolog. exegetische Abhandlung über Psalm. XLV, 15» (1753), «Biblia Ebraea analytica, praemissa introductione historicocritica ad chaldaicum biblicum» (1754, «Einleitung in die hebraische Abtheilungskunst der heil. Schrift» (1767), «Commentaria ad Proverb. XVI, 31» (1768), «Vollständig Erklärung der Spruche Salomonis» (1768) καὶ «Syntagma observationum philologico criticarum ad linguam Veteris Testamenti pertinentium» (1771). Ε. Γ. Π.

Χίρτζελ (Hirzel), ***Λουδοβῖκος.*** Ἑλβετὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1801—1841). Διδάξας θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ζυρίχης, ἐξέδωκεν ἐν Λειψίᾳ τὰ ἑξῆς ἔργα: «De Pentateuchi versionis syriacae quam Peschito vocant indole» (1825), «De chaldaismi biblici origine et auctoritate critica commentatio» (1830) καὶ «Das Buch Hiob erklärt» (1839). Ε. Γ. Π.

Χίρτζιχ (Hitzig), ***Φερδινάνδος.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1807—1875). Σπουδάσας ἀνατολικὰς γλώσσας καὶ θεολογίαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Ἀϊδελβέργης, Χάλλης καὶ Γοτίγγης, ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν Ζυρίχῃ ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1861. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Vorsuche zur Kritik des Alten Testaments» (1831), «Des Propheten Jonas Orakel über Moab» (183), «Der Prophet Jesaja, übersetzt und ausgelegt» (1833), «Di Psalmen, historisches und kritisches Commentar nebst Uebersetzung» (1835—1836), «Die Erfindung des Alphabetes» (1840), «Die zwölf kleinen Proph ten» (1838), «Der Prophet Jeremia» (1847), «Der Prediger Salomos» (1847), «Der Prophet Ezechiel» (1847), «Das Buch Daniel» (1850), «Sprüche Salomonis» (1858), «Geschichte des Volkes Israel» (1869), «Sprache und Sprachen Assyriens» (1871), «Das Buch Hiob» (1874). Ε. Γ. Π.

Χὶς (His), ***Γουλιέλμος.*** Ἑλβετὸς ἀνατόμος καὶ φυσιολόγος (1831—1904). Τῷ 1857 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας ἐν Βασιλείᾳ καὶ τῷ 1872 τῆς ἀνατομικῆς ἐν Λειψίᾳ. Ὁ Χὶς ἐπενόησε τὸν μικροτόμον, ἐποιήσατο λίαν ἀξιολόγους ἀνακαλύψεις ἐπὶ τῆς ὑφῆς καὶ ἀναπτύξεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐπὶ τῆς προελεύσεως τοῦ αἵματος, τῆς συνδετικῆς οὐσίας κλπ., καὶ ἔγραψε: «Unsere Körperform und das physiol. Problem ihrer Entstehung» (1875), «Anatomie der menschl. Embryonen» (1880—1885, μετὰ ἄτλαντος), «Die Geschichte des menschlichen Rückenmarks» (1886) κλπ. Ὑπῆρξε μετ' ἄλλων συνιδρυτὴς τῶν «*Ἀρχείων ἀνθρωπολογίας*» (1866) καὶ τῷ 1876 ἵδρυσε μετὰ τοῦ Braune τὸ «*Περιοδικὸν ἀνατομικῆς καὶ ἐμβρυολογίας*».

Σωλὴν τοῦ Χὶς ἢ *σωλὴν θυρεοειδογλωσσικὸς* (1855) καλεῖται ὁ παρὰ τῷ ἐμβρύῳ ὑπάρχων θυρεοειδογλωσσικὸς πόρος, ὅστις παραμένει καὶ κατὰ τὴν ἐξωμήτριον ζωήν. *Δεμάτια τοῦ Χὶς* καλοῦνται κυτταρικὰ δεμάτια μετ' ἀλλήλων ἀναστομούμενα, ἅτινα ἀνευρίσκονται παρὰ τῷ ἐμβρύῳ τῶν ὀρνίθων κατὰ τὴν 20ὴν ὥραν τῆς ἐπωάσεώς των. Ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῶν ὑφίστανται σχισμήν, καὶ τὰ μὲν ἔσω κύτταρά των διαχωριζόμενα σχηματίζονται εἰς αἱμοσφαίρια (νησίδια τοῦ Wolff), τὰ δὲ ἔξω αὐτῶν κύτταρα σχηματίζουσι τὸ ἀγγειακὸν τοίχωμα. *Χῶρος τοῦ Χὶς* καλεῖται ὁ χῶρος ὁ περιλαμβανόμενος μεταξὺ μιᾶς πρώτης θήκης, ἥτις περιβάλλει τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα τῆς λεπτῆς μήνιγγος, τῆς περιγραφείσης ὑπὸ τοῦ Virchow καὶ Robin, καὶ δευτέρας τοιαύτης συγκεντρικῆς, περιγραφείσης ὑπὸ τοῦ Χίς. Ο. Ρ.

—**Χίς, *κοιλιακὸς μίσχος τοῦ —*** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *κοιλιακὸς* μίσχος τοῦ Χίς.

Χισάμ, ἢ ***Ἰσάμ.*** Δέκατος Ὀμεϊάδης χαλίφης, τέταρτος υἱὸς τοῦ χαλίφου Ἀμπτ-ἐλ-Μάλεχ, υἱοῦ τοῦ Μερουάν. Διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Γιεζὶτ τὸν Β' τῷ 724. Ἦτο ἡγεμὼν αὐστηρὸς καὶ μεθοδικός, ἐβελτίωσε δὲ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ χαλιφικοῦ κράτους. Πολεμήσας δὲ κατὰ τῶν Βυζαντινῶν (737 καὶ 739) ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντο τοῦ Γ τοῦ Ἰσαύρου (740) εἰς τὸ Ἀκροϊνόν. Ἀπέθανε τῷ 743. Ν. Μ.

—**Χισάμ.** Ὄνομα τριῶν Ἀράβων Ὀμεϊαδῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνδαλουσίας:

Χισὰμ ὁ Α' (*Ἀμπουλ-Βελὶτ Χισὰμ μπὲν-Ἀμπντουρρὶ μάν*). Δεύτερος Ὀμεϊάδης τῆς Ἱσπανίας, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του ἐν Κορδούῃ τῷ 789. Ἡγεμόνευσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰσβαλὼν εἰς Γαλλίαν καὶ κατακτήσας τὴν Ναρβόνην.

Χισὰμ ὁ Β' (*Μπουγέντι-Μπιλλάχ*). Δέκατος ἡγεμὼν τῶν Ὀμεϊαδῶν τῆς Ἱσπανίας. Ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 977 ἐν Κορδούῃ εἰς ἡλικίαν 11 ἐτῶν, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρός του. Ἐπ' αὐτοῦ, ἐνισχυθέντων τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ χριστιανικῶν κρατῶν, ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς ἀραβικῆς κυριαρχίας. Ἐξεθρονίσθη τῷ 1009 ὑπὸ τοῦ Σουλεϋμὰν Μπερμπερῆ. Ἀνακληθεὶς μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸν θρόνον, ἐφονεύθη τῷ 1016 εἰς μάχην κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του.

Χισὰμ ὁ Γ'. Ἀνῆλθε τὸν θρόνον ἀκουσίως τῷ 1026. Παρῃτήθη τῷ 1031 καὶ ἀπέθανε τῷ 1036. Μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεϊαδῶν Ἱσπανίας. Ν. Μ.

Χισάρ. Λέξις τουρκικὴ σημαίνουσα φρούριον καὶ χρησιμοποιουμένη εἰς διάφορα τοπωνύμια. Ἐπιτάσσεται συνήθως τοῦ κυρίου ὀνόματος τῆς πόλεως, χωρίου ἢ θέσεως, ἣν ὁρίζει. Π. χ. *Ἀφιὸν-Καρὰ-Χισάρ, Ἀβ ετ-Χισάρ, Δεμὶρ-Χισάρ, Σιβρὶ-Χισὰρ* κτλ.

Χισὰρ *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Βουλγαρίας, κειμένη 41 χλμ. βορείως τῆς Φιλιππουπόλεως. Ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καλεῖται συνήθως *Λίτζα Χισὰρ* (φρούριον ἰαματικῶν θερμῶν πηγῶν). Παρ' αὐτὴν ὑπάρχει σημαντικὸν φρούριον, ἐντὸς δὲ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἰαματικαὶ πηγαὶ θερμῶν ὑδάτων, θειοῦχοι ἢ σιδηροῦχοι, μετ' ἀρχαίων δεξαμενῶν καὶ βαλανείων. Τὰ κτήρια ταῦτα, ἐρειπωθέντα σὺν τῷ χρόνῳ, ἀνεκτίσθησαν πολλάκις πλὴν ἐνίων δεξαμενῶν. Τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ὕδωρ ἢ ἀναβρύει ἐν αὐταῖς ἢ χύνεται δι' ὑπογείου ὀχετοῦ εἰς αὐτάς, ἐρχόμενον ἐκ τῆς πλησίον ἢ πόρρω κειμένης πηγῆς. Ἡ θερμοκρασία ἐνίων ὑδάτων παρὰ τῷ κρουνῷ ἀνέρχεται μέχρι 37° βαθμῶν Ρεωμύρου. Σήμερον τὰ ἐν χρήσει λουτρὰ εἶναι πέντε, τρία ἐντὸς καὶ δύο ἐκτὸς τοῦ φρουρίου κείμενα. Πάντα δὲ συμβάλλουσιν εἰς τὴν θεραπείαν διαφόρων νόσων. Ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τοῦ φθινοπώρου ἡ κώμη συχνάζεται ὑπὸ πολλῶν πασχόντων καὶ ὑγιῶν χάριν παραθερισμοῦ. Ἐσχάτως τὸ κράτος, ἀναλαβὸν τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν λουτρῶν, ἐφρόντισε καὶ περὶ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τοῦ περὶ τὰ λουτρὰ χώρου καὶ κατεσκεύασε θαυμάσιον σύνδενδρον ἐκτενῆ κῆπον.

Τὸ φρούριον, ὡς σῴζεται σήμερον, εἶναι τὸ μέγιστον καὶ τὸ μᾶλλον καλῶς διατετηρημένον ἐν ἁπάσῃ τῇ βορείῳ Θρᾴκῃ. Τὰ τείχη του ἔχουσι πάχος 2.5—3 μ. καὶ ὕψος 8—10 μ., σχηματίζουσι δὲ τετράπλευρον ἄνισον, εἶδος ρωμαϊκοῦ στρατοπέδου (castra), οὗ ἡ περίμετρος εἶναι ὑπὲρ τὰ 2.200 μ. Ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς εὑρεθέντων ἐν αὐτῷ νομισμάτων καὶ τῶν ἐντετειχισμένων ἐπιγραφῶν διαπιστοῦται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ παλαιοτέρου θρᾳκικοῦ ἢ θρᾳκοελληνικοῦ συνοικισμοῦ, ἀνεκτίσθη δέ, ὡς σῴζεται, ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομήσεώς του. Παρὰ τὸ τεῖχος εὑρέθησαν θεμέλια παλαιᾶς βυζαντινῆς ἐκκλησίας μετὰ τριῶν κλιτῶν, ὧν τὸ δεξιὸν πρὸς τῷ τείχει ἀπεκόπη χάριν τοῦ ἀνακτισθέντος περιβόλου. Τὸ σχέδιον τῆς ἐκκλησίας ὁμοιάζει πρὸς τὸ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος ἐν Ρώμῃ τοῦ Δ' ἢ Ε' αἰῶνος. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐτιμᾶτο εἰς μνήμην τῶν 40 μαρτύρων.

Ἄγνωστον τυγχάνει τὸ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὄνομα τοῦ φρουρίου τούτου, προπυργίου τῆς Φιλιππουπόλεως κατὰ τῶν ἀπὸ τοῦ Αἵμου κατερχομένων ἐπιδρομέων, ὡς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐν αὐτῷ παλαιοῦ θρᾳκικοῦ ἢ θρᾳκοελληνικοῦ συνοικισμοῦ. Κ. - Μ. Α.

Χισαρλίκ, ἢ ***Ἰσαρλίκ*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ τουρκικοῦ νομοῦ Τσανὰκ-καλὲ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας *Τροίας* (βλ. λ.).

Χισὰρ-Μπεϊλῆ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κισσάριον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἕβρου.

Χισσάρ *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ ἅλυσις τοῦ Σαραφσάν, ὀροσειρᾶς τῶν Ἀλαείων ἐν τῇ Κεντρῴᾳ Ἀσίᾳ. Ἔχει μέσον ὕψος 2.150—2.240 μ. Ἡ περὶ αὐτὴν ὁμώνυμος χώρα (200.000 τ. χλμ., 1.250.000 κάτ. Τατζίκοι, Οὐσβέκοι, Ἰνδοὶ καὶ Ἰουδαῖοι), διαρρεομένη ὑπὸ τῶν παραποτάμων τοῦ Ὤξου (Ἀμοὺ-Νταριά), εὔφορος εἰς σιτηρὰ καὶ πλούσια εἰς

Digitized by Google

μεταλλεύματα χαλκοῦ, ἀποτελεῖ τὸν ἐδαφικὸν πυρῆνα τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας τοῦ Τατζικιστάν. —π.

—**Χισσὰρ** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ σοβιετικοῦ Τατζικιστάν, ἐν στρατηγικῇ ὀρεινῇ θέσει. Κάτ. (1925) 10.000. Ἕδρα τῆς ὁμωνύμου περιοχῆς καὶ πρωτεύουσα τοῦ ἄλλοτε ὁμωνύμου χανάτου. Ἔχει βιοτεχνίαν δαμασκηνῶν ξιφῶν καὶ μεταξουργίαν. —π.

Χὶτ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Ἰρὰκ (βλ. *Ἴς*).

χιτίνη (ἡ). Οὐσία, ἐξ ἧς ἀποτελεῖται τὸ κάλυμμα τοῦ σώματος τῶν ὀστρακοδέρμων καὶ τὸ πτέρωμα τῶν ἀρθροπόδων. Ἀπαντᾷ ἐπίσης εἰς τὸ κέλυφος τῶν μαλακίων καὶ εἶναι προϊὸν τῆς μεταβολῆς τῶν κυττάρων τῶν εὑρισκομένων ὑπ' αὐτήν. Εἶναι οὐσία δυσδιάλυτος εἰς τὰ ἀλκάλια καὶ εὐδιάλυτος εἰς τὰ πυκνὰ ἀνόργανα ὀξέα. Ὡς πρὸς τὴν χημικήν σύνθεσίν του τὸ σῶμα τοῦτο παρουσιάζει παραλλαγάς. Ἡ χιτίνη τῶν ὀστρακοδέρμων περιέχει: 45,04—46,52% ἄνθρακα, 6,14—6,96% ὑδρογόνον, 6,96—7,04 % ἄζωτον. Ἡ χιτίνη ἀποτελεῖ ἀνωτέρας συνθέσεως πολυσακχαρίτην ἀκετυλιωμένον εἰς τὸ ἄζωτον. κ. γ. μ.

Χιτὶρ-κιοΐ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Χαϊδευτὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἕβρου.

Χίτλερ (Hitler), ***Ἀδόλφος***. Γερμανὸς πολιτικός, αὐστριακῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Μπράουναου τῆς Ἄνω Αὐστρίας τῷ 1889. Ἐσπούδασεν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν πολιτικὴν μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὁπότε ἐγένετο εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐν Βαυαρίᾳ καὶ ἱδρύσας τῷ 1919 τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα ἀντέδρασε κατὰ τῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Ὠργάνωσε τὸ κόμμα του ἐπὶ στρατιωτικῶν βάσεων, τὴν δὲ 8 Νοεμβρίου 1923 ἐπεχείρησε δι' ἐπαναστατικοῦ κινήματος, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ποὺτς τοῦ Χίτλερ», ἐν Βαυαρίᾳ νὰ καταλάβῃ βίᾳ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ Μόναχον.

Ἀδόλφος Χίτλερ.

Τὸ κίνημα κατεστάλη τὴν ἐπομένην, ὁ δὲ Χίτλερ συλληφθεὶς κατεδικάσθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1924 εἰς 5 ἐτῶν φυλάκισιν ἐν φρουρίῳ. Τὸν Δεκέμβριον ὅμως τοῦ αὐτοῦ ἔτους τυχὼν ἀναστολῆς τῆς ποινῆς του, ἀφέθη ἐλεύθερος, τὸν δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1925 ἀναδιωργάνωσε τὸ κόμμα του, ὅπερ κατ' ἀρχὰς ἀντεπροσωπεύθη ἐν τῇ βουλῇ διὰ δύο βουλευτῶν, τοῦ Φρὶκ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Λούντεντορφ. Τῷ 1929 ὁ Χίτλερ συνέπραξε μετὰ τοῦ Χούγκενμπεργ, προέδρου τοῦ γερμανικοῦ Ἐθνικοῦ λαϊκοῦ κόμματος, κατὰ δὲ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1931 κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς τὴν βουλὴν ὑπὲρ τοὺς 100 βουλευτὰς καὶ νὰ καταστῇ ὁ ρυθμιστὴς τῆς πολιτικῆς καταστάσεως. Κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογὰς τοῦ 1932 ἐκθέσας ὑποψηφιότητα, ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος ἀντίπαλος τοῦ στρατηγοῦ Χίντενμπουργ. Αὐξηθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς δυνάμεως τοῦ κόμματός του, μετὰ τὰς νέας ἐκλογάς, ἐγένετο τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1933 ἀρχικαγκελλάριος, ἐνεργήσας δὲ ἐκλογὰς τὸν Μάρτιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέτυχεν ἰσχυρὰν πλειοψηφίαν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐθνικιστικῶν κομμάτων τοῦ Χούγκενμπεργ, τοῦ Σέλντε (Χαλυβδόκρανοι) καὶ τοῦ Πάπεν. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1933 ἀπαιτήσας καὶ μὴ ἐπιτυχὼν ἰσοτιμίαν ἐξοπλισμῶν πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας Δυνάμεις, κατὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ ἀφοπλισμοῦ, διέταξε τὴν γερμανικὴν ἀντιπροσωπείαν ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐνεργήσας δὲ κατόπιν δημοψήφισμα ἐπέτυχε διὰ παμψηφίας σχεδὸν τὴν ἔγκρισιν τῆς τοιαύτης πολιτικῆς του ἐκ μέρους τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Ὁ Χίτλερ ἐξέδωσε τὴν ἐφημερίδα «Ὁ Λαϊκὸς παρατηρητής», τῷ δὲ 1925 τὸ αὐτοβιογραφικὸν ἔργον «Ὁ ἀγών μου» εἰς 2 τόμους. Τοῦ ἔργου τούτου ἐγένετο τῷ 1933 δευτέρα ἔκδοσις, μετὰ πολλῶν προσθαφαιρέσεων.

Ἡ ὀργάνωσις τοῦ ὑπὸ τοῦ Χίτλερ ἱδρυθέντος κόμματος ἔχει πολλὰ τὰ κοινὰ καὶ πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν φασιστικὴν ὀργάνωσιν ἐν Ἰταλίᾳ, ἡ δὲ ἐπιτυχία αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν ἀντίδρασιν παρὰ τῷ γερμανικῷ λαῷ κατὰ τῆς κρατικῆς χαλαρώσεως, ἥτις εἶχεν ἐπέλθει ὡς συνέπεια τοῦ σφοδροῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀριστερῶν καὶ ἀριστεριζουσῶν πολιτικῶν ὁμάδων, αἵτινες εἶχον ἐπικρατήσει μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐν Γερμανίᾳ, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς πλήρους ἐφαρμογῆς τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, τῆς ὁποίας τὰ βάρη καθίσταντο ὁλονὲν καταθλιπτικώτερα διὰ τὸν γερμανικὸν λαόν.

Ὁ Χίτλερ ἐδημιούργησε καὶ ἰδιαίτερον πολιτικοκοινωνικὸν σύστημα, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *χιτλερισμός*, φιλοδοξοῦν τὴν πλήρη κρατικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Γερμανίας ἐπὶ βάσεων ἐθνικιστικῶν, μετά τινων σοσιαλιστικῶν ἐπιδιώξεων, τὰς ὁποίας ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἄνοδόν του εἰς τὴν ἀρχὴν περιώρισε κατὰ πολύ. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ χιτλερισμοῦ, μετὰ τὴν ἄνοδόν του εἰς τὴν ἀρχήν, ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐκδηλωθεὶς σφοδρὸς ἀντισημιτισμός, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου κατεδιώχθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Γερμανίας πλεῖστοι Γερμανοὶ διανοούμενοι ἑβραϊκῆς καταγωγῆς, ὧν τὰ ἔργα ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Μ. Δ. Β.

χιτλερισμὸς (ὁ)· τὸ ἀπὸ τοῦ Ἀδόλφου *Χίτλερ* (βλ. λ.) πολιτικοκοινωνικὸν σύστημα.

χιτοζαμίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. d-*γλυκοζαμίνη*.

χιτόζη *[Χημ.]*. Σακχαροειδὲς προϊὸν σχηματιζόμενον κατὰ τὴν ἐπίδρασιν νιτρώδους ὀξέος ἐπὶ γλυκοζαμίνης. Δὲν ἀπεμονώθη εἰς καθαρὰν κατάστασιν. Σ. Γ.

Χιτοπαδάσα (=κύριος τῆς σοφίας). Συλλογὴ ἰνδικῶν διηγήσεων καὶ μύθων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, συγκειμένη ἐκ τεσσάρων μερῶν: τῆς Μιτραλάβας (=ἀπόκτησις φίλων), Σουχριξέδας (=ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τῶν φίλων), Βιγκράχας (= πόλεμος) καὶ Σάνδι (= εἰρήνη). Κυρίως βασίζεται ἐπὶ τῆς παλαιοτέρας συλλογῆς *Παντσατάντρα* (βλ. λ.). Π. Ν. Π.

Χιτοὺϊ Α' ***Μαριβρί***. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Ἀχθόης*).

χιτρακέφαλος (ὁ) (Chitracephalus Dollo) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *θαλασσεμυιδῶν κρυπτοδείρων* χελωνῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον ἐπιμεμηκυσμένον καὶ χθαμαλὸν κρανίον. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐν Βελγίῳ ἐντὸς στρωμάτων τῆς οὐηλδίου σειρᾶς τῆς παλαιοκρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

Χίτσενς (Hichens), ***Ροβέρτος-Σμάϊθ***. Ἄγγλος μυθιστοριογράφος (1864). Ἐγένετο γνωστὸ ατος διὰ τῶν ἔργων του: «Ὁ κῆπος τοῦ Ἀλλάχ» 1905, ὅπου ἀριστοτεχνικῶς περιέγραψε τὴν Σαχάραν καὶ τὴν Νότιον Ἀλγερίαν, «Ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος» (1906), «Μπέλλα Ντόννα» (1909), «Στὸ κατώφλι τοῦ μυστηρίου» (1911) καὶ «Βακχίς» (1927). Η. Π. Γ.

Χίτσιν (Hitchin) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας, ἐν τῇ κομιτείᾳ Χέρντφορντσαϊρ. Εἶναι κέντρον γεωργικῆς περιοχῆς. Κάτ. 12.000. Η. Π. Γ.

Χίττι (Hitti), ***Φίλιππος Κούρι***. Ἀμερικανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1886. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς σημιτικῆς λογοτεχνίας ἐν Βηρυττῷ καὶ Πρίντσεντον καὶ ἔγραψεν: «Αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἰσλαμικοῦ κράτους» (1916), «Αἱ ὁμιλούμεναι σημιτικαὶ γλῶσσαι ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ» (1922), «Συρία καὶ Σύροι», «Οἱ Δροῦσοι καὶ ἡ θρησκεία των» (1929), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χιττῖται *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀσίας (βλ. λ. *Χετταῖοι*).

Χιττὸρφ (Hittorff), ***Ἰάκωβος-Ἰγνάτιος***. Γάλλος ἀρχιτέκτων καὶ ἀρχαιολόγος (1792—1867). Ἐξεπόνησε τὰ σχέδια σημαντικῶν κτηρίων ἐν Παρισίοις καὶ νοτίῳ Γαλλίᾳ, ἀλλὰ κυρίως κατέστη γνωστὸς ὡς ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τοῦ Sain Vincent de Paul (1830—1844). Συνέγραψεν: «Ἀρχιτεκτονικὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σικελίᾳ» (1826—1830 καὶ 1866—1867), «Ἀρχιτεκτονικὴ ἐν τῇ συγχρόνῳ Σικελίᾳ» (1826—1835), «Πολύχρωμος ἀρχιτεκτονικὴ παρὰ τοῖς Ἕλλησι» (1830) καὶ «Ἀναστήλωσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἐν Σελινοῦντι» (1851). Η. Π. Γ.

—**Χίττορφ** (Hittorf), ***Ἰωάννης-Γουλιέλμος***. Γερμανὸς φυσικὸς (1824—1914). Ἐσπούδασεν ἐν Βόννῃ καὶ Βερολίνῳ καὶ κατόπιν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φυσικῆς καὶ χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Münster. Ἐξετέλεσε σπουδαίας ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας ἐπὶ τῆς ἀλλοτροπίας τοῦ σεληνίου καὶ τοῦ φωσφόρου, τῆς κινήσεως τῶν ἰόντων κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν, τῶν φασμάτων τῶν ἀερίων καὶ ἀνεκάλυψεν ἰδιότητάς τινας τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων. Η. Π. Γ.

χιτών, —*ῶνος* (ὁ)· ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον φορεῖται κατάσαρκα, ὑποκάμισον· ‖ μεταφ., περίβλημα, συνήθως ἀνατομικῶς: «ἀμφιβληστροειδὴς —, κερατοειδὴς χιτών».

—*[Ἀρχ.]* Ὁ *χιτὼν* (λ. σημιτικὴ σημαίνουσα τὸ λινὸν ὕφασμα) ἤδη ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἦτο μοναδικὸν ἀνδρικὸν ἔνδυμα (αἱ γυναῖκες ἔφερον τὸν πέπλον), φερόμενος στενὸς καὶ ποδήρης (τερμιόεις), ἄνευ ζώνης καὶ χειρίδων, κατάσαρκα (περὶ χροΐ). Ἄνωθεν τούτου, καὶ μόνον ἔξω τοῦ οἴκου, ἐφέρετο τὸ φᾶρος ἢ ἡ χλαῖνη. Ὁ μετέπειτα διαδεδομένος ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ταῖς νήσοις καὶ Ἀττικῇ *ἰωνικὸς χιτών*, πάντοτε λινός, κοινὸς καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα, ἦτο (καρικῆς καταγωγῆς καθ' *Ἡρόδοτον* Ε', 87—88) σχεδὸν ὅμοιος τοῦ ὁμηρικοῦ, μακρὸς (ποδήρης, ὀρθοστάδιος, στατὸς χιτών), συνήθως ὅμως ἔγχρωμος (γλαυκεοῦς, κροκωτὸς) καὶ μετὰ χειρίδων, ἔχων ἐνίοτε ἀναδιπλώσεις κατὰ τὴν ὀσφὺν καὶ κατακορύφους πυκνὰς πτυχὰς (πλισσέ), ὥστε νὰ προσομοιάζῃ πρὸς τὴν φουστανέλλαν· παρὰ γυναιξὶν ἐφέρετο μετ' ἰδιαζούσης κομψότητος (παρακυμάτιος, πυργωτός), ἔχων ταινίαν πορφυρᾶν κατὰ μῆκος τῆς ραφῆς (παραλουργίς) καὶ σχηματίζων κόλπον καὶ ἀπόπυγμα. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὅμως εἰσήχθη εἰς τὸν ἀνδρικὸν συρμὸν τῶν Ἀθηνῶν ὁ πρακτικὸς *δωρικὸς χιτὼν* τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, μάλλινος, τετραγωνοειδής, μὲ ὀπὰς μόνον διὰ τὰς χεῖρας ἢ βραχείας χειρίδας, βραχύτατος, μόλις καλύπτων τὰ γόνατα καὶ φερόμενος ἄνευ πόρπης ὡς ὑποκάμισον· ἦτο τὸ μοναδικὸν ἔνδυμα τῶν Λακαινῶν κορῶν, φερόμενος σχιστὸς μετὰ περόνης καὶ ἄνευ ἱματίου (μονοχίτωνες κόραι). Τῶν δύο αὐτῶν τύπων παραλλαγαὶ ἦσαν ὁ πολυτελής, ἄνευ χειρίδων, βραχύτατος χιτωνίσκος τῶν γυναικῶν (φερόμενος ἄνωθεν τοῦ συνήθους χιτῶνος), ἕτερόν τι εἶδος ἐξώμου χιτῶνος συγκρατουμένου διὰ ταινιῶν (μπρετέλλες), ὁ ἀσιατίζων μετὰ μακρῶν χειρίδων (χειριδωτός), ὅμοιος τοῦ περσικοῦ κάνδυος, ὁ ἑτερομάσχαλος χιτὼν (ἢ ἐξωμίς) τῶν δούλων, καλύπτων τὸν ἕνα μόνον ὦμον, κ. ἄ.

Οἱ Ρωμαῖοι, καθ' ἑλληνικὸν καὶ ἐτρουσκικὸν ὑπόδειγμα, ἐχρησιμοποίησαν τὸν ἐρεοῦν χιτῶνα (tunica) ὑπὸ τὸ ἀνδρικὸν ἱμάτιον (toga) καὶ τὸν γυναικεῖον πέπλον (palla) ἀργότατα, οἱ πρῶτοι δὲ φορέσαντες τοῦτον ὡς μοναδικὸν ἔνδυμα ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, ἀπεκαλοῦντο χιτωνοφόρος ὄχλος (tunicatus populus)· ἡ μετέπειτα δαλματικὴ ἦτο εὐρύχωρος χιτών.

Ὁ πολεμικὸς χιτὼν τῶν ἀρχαίων, ἤδη παρ' Ὁμήρου γνωστὸς (Ἀχαιοὶ χαλκοχίτωνες), ἦτο θώραξ δερμάτινος μὲ κρίκους (στρεπτὸς χιτὼν) ἢ λεπίδας μεταλλικάς. Ἀνάλογοι ἦσαν οἱ τῶν Περσῶν «κιθῶνες χειριδωτοὶ λεπίδος σιδηρέης ὄψιν ἰχθυοειδέος» ἔχοντες (*Ἡροδότ.* Ζ', 61). Π. Ν. Π.

—***χιτὼν δαρτὸς τοῦ ὄρχεως***. Τὸ ἰνῶδες περίβλημα τοῦ ὄρχεως, ὑπέρυθρον τὸ χρῶμα. Τοῦτο περιβάλλει πανταχόθεν τὸ παρέγχυμα ἑκάστου ὄρχεως, συνέχεται δὲ πρὸς τὸν χιτῶνα τοῦ πέους καὶ μετὰ τοῦ κρεμαστηρίου συστήματος.

χιτὼν (ὁ) (Chiton) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *χιτωνιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ ἢ μετρίου μεγέθους θαλάσσια ζῷα, μὲ σῶμα ᾠοειδές, ἐπίμηκες, κυρτὸν κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χιτὼν ὁ λεπιοφόρος* (Chiton squamosus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 6 ἑκτσμ. καὶ ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

—**χιτὼν** (ὁ) (Tunica) *[Βοτ.]* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καρυοφυλλιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη ποῶν ἐτησίων, διετῶν ἢ πολυετῶν, ἀπαντωσῶν εἰς πάσας τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Γνωστότερα εἴδη, ἅτινα καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσιν, εἶναι: *χιτὼν ὁ λεπυρώδης* (Tunica glumacea), *χιτὼν ὁ χνοώδης* (Tunica velutina), ἀμφότερα μονοετῆ καὶ γνωστὰ ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *ἀγριογαρούφαλλα* ἢ *ἀγριογιούλια*, καὶ ὁ *χιτὼν ὁ ρηξιπτερώδης* (Tunica saxiraga), πολυετὴς πόα ἀπαντῶσα καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ. Δ. Ν. Π.

χιτονέλλα (ἡ) (Chitonella) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *χιτωνιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ μαλάκια μὲ σῶμα ᾠοειδές, ὅπερ καλύπτεται κατὰ τὴν ραχιαίαν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ὑπὸ ὀστράκου ἀποτελουμένου ἐκ χιτωνωδῶν λεπίων. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὰς Ἀντίλλας θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Χιτώνη (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ἐπώνυμον τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἀθήναις, Μιλήτῳ, Συρακούσαις καὶ ἀλλαχοῦ, παριστωμένης ὡς κυνηγοῦ μετὰ τοῦ χιτῶνος ἀνεζωσμένου. Κατά τινας ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τοῦ δήμου τῆς Ἀττικῆς Χιτώνης, ἢ κατ' ἄλλους ἐκ τῶν ἐνδυμάτων, διὰ τῶν ὁποίων περιετυλίσσοντο τὰ ἀρτιγέννητα βρέφη, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἱερὰ τῆς θεᾶς. Α. Θ. Σ.

Χιτώνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς ἐπὶ τοῦ Πάρνηθος, ἀγνώστου ταυτότητος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτέλουν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς *Χιτώνης*, καλουμένην *Χιτώνια*. Α. Θ. Σ.

Χιτώνια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ Ἀρτέμιδος τῆς Χιτώνης, τελουμένη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δήμῳ τῆς Ἀττικῆς. Α. Θ. Σ.

χιτωνίδαι (οἱ) (Chitonidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα θαλάσσια

Digitized by Google

ζῷα, ὧν ἡ κόγχη εἶναι κεκαλυμμένη ὑπὸ πλακῶν ἢ λεπίων χιτινώδους συστάσεως. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερα γένη εἶναι ὁ *χιτών*, ἡ *χιτωνέλλα* κλπ. Δ. Ν. Π.

χιτώνιον (τό)· μικρὸς χιτών, ἄλλως *χιτωνίσκος*.

—χιτώνιον /*Στρατ.*/. *Χιτώνιον* καλεῖται τὸ ἐξ ἐρέας ἢ ἐκ βαμβακεροῦ ὑφάσματος, χρώματος χακί, σακκάκι τῶν στρατιωτικῶν (ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν). Τὸ χιτώνιον τῶν ὁπλιτῶν εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1909 χρησιμοποίησιν τῆς ἐκ χακὶ στολῆς, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ παλαιοῦ *ἀμπεχόνου*. Ν. Θ. Κ.

—χιτώνιον *πυροβόλου*. Ὁ σωλὴν ἢ οἱ σωλῆνες, δι' ὧν ἐπιστέφεται μετὰ συσφίγξεως τὸ ἠὐλακωμένον κοῖλον τῶν σωλήνων τοῦ πυροβόλου, ὁπότε οὗτοι καλοῦνται σύνθετοι. Σήμερον τὸ χιτώνιον εἰς τὰ πλεῖστα τῶν βραχέων πυροβόλων ἐξικνεῖται ὀλίγον πέρα τοῦ μεγίστου τῶν πιέσεων, διότι αἱ σύγχρονοι ταχυκαεῖς πυρίτιδες τῶν πυροβόλων ὑποβάλλουσιν εἰς μικρὰν κόπωσιν τὴν προτομὴν τοῦ σωλῆνος, οὗ ἕνεκα αὕτη δὲν ἐπιστέφεται· εἰς τὰ μακρὰ πυροβόλα, βάλλοντα μὲ μεγάλας ἀρχικὰς ταχύτητας καὶ διὰ βραδυκαῶν πυριτίδων, ἡ ἐπίστεψις διὰ χιτωνίων ἐπεκτείνεται ἐπὶ τοῦ μεγίστου μήκους τῆς προτομῆς καὶ συχνὰ καθ' ὅλον τὸ μῆκος ταύτης, λόγῳ τῶν σχετικῶς μεγάλων πιέσεων, εἰς ἃς ὑποβάλλονται πλησίον τοῦ στόματος. Οἱ αὐτεπίστεπτοι σωλῆνες εἶναι ἁπλοῖ, ἤτοι εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ἑνὸς ὁλομεροῦς τεμαχίου. Οἱ σωλῆνες τῶν ὀρειβατικῶν πυροβόλων εἶναι, λόγῳ συνθηκῶν μεταφορᾶς, λυόμενοι, ἀφαιρεῖται δηλαδὴ τὸ χιτώνιον τοῦ σωλῆνος κατὰ τὰς διὰ φορτώσεως μεταφοράς ἡ δὲ σύνδεσις γίνεται κατὰ τὴν πρὸς πυροβόλησιν τάξιν. Τοιαύτην διάταξιν φέρουσι τὰ ὀρειβατικὰ Σναΐδερ (ὑποδ. 1908 καὶ 1919) καὶ Σκόντα (ὑποδ. 1915) (βλ. καὶ λ. *πυροβόλον*). Γ. Α. ΚΥ.

χιτώνιον (τὸ) (Chitonium) /*Βοτ.*/. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμανιτοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον τὸ *χιτώνιον τὸ γεννάδιον* (Chitonium Genadii), ἐδώδιμος μύκης γνωστὸς ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *μπουρούδι*. Δ. Ν. Π.

χιτωνίσκος (ὁ)· ἄλλως *χιτώνιον* (βλ. λ.).

χιτωνίσκος (ὁ) (Chitoniscus) /*Ζῳολ.*/. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χιτωνιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ μαλάκια, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χιτωνονεύρωμα (τό). Οὕτω καλοῦνται ὄγκοι τῶν νευρικῶν περιβλημάτων. Κατατάσσονται δὲ μέχρι τοῦδε, ἀναλόγως τῆς τοπογραφίας αὐτῶν, ὑπὸ πολλαπλᾶς ὀνομασίας, ἤτοι: *μηνιγγιώματα, ψαμμώματα, γλοιώματα περιφερικά, σβαννώματα* (schwannomes), *νευρογλοιώματα*, κλπ. Τὰ χιτωνονευρώματα ἔχουσι λίαν πολύμορφον τὴν ὑφήν· καίτοι δ' ἐμφανίζονται ὑπὸ τὴν γλοιωματώδη ὄψιν, ἐπιθηλιακὴν ἢ συνδετικὴν (ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ), ἀποτελοῦσαν τὸ *ψευδοΐνωμα* ἢ τὸ *ψευδοσάρκωμα*, διατηροῦσιν ἐν τούτοις σταθεροὺς μορφολογικοὺς χαρακτῆρας, συσχετίζοντας ταῦτα πρὸς τὴν νευρογλοίαν καὶ δικαιολογοῦντας οὕτω τὴν συγχώνευσιν αὐτῶν ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν. Τὰ κλινικὰ δεδομένα δικαιολογοῦσι τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ σκέπτεσθαι: τὰ χιτωνονευρώματα ἔχουσι συνηθέστατα βραδεῖαν τὴν ἐξέλιξιν, οὐδέποτε δὲ ἐπεκτείνονται ἢ καθολικεύονται ἐκτὸς τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ εἶναι ἐλάχιστα ἀκτινοευαίσθητα (δὲν ἐπηρεάζονται ὑπὸ τῶν ἀκτίνων)· γενικῶς δὲ ἐκπυρηνίζονται εὐχερῶς καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπόκεινται εἰς τὴν χειρουργικὴν ἐξαίρεσιν. Μ. Ν. Κ.

χιτωνοφόρα (τὰ) /*Ζῳολ.*/. Ὁμοταξία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πρωτοχορδωτῶν*, περιλαμβάνουσα ζῷα, ὧν τὸ σῶμα περιβάλλει ὁ λεγόμενος *χιτὼν* ἢ *μανδύας*. Τὰ χιτωνοφόρα εἶναι ζῷα θαλάσσια μὲ δίπλευρον συμμετρίαν, παρουσιάζοντα κατὰ τὴν ὥριμον αὐτῶν ἡλικίαν σῶμα ἀσκοειδές, φέρον δύο ὀπὰς πλησίον ἀλλήλων, συνήθως, κειμένων, ἐξ ὧν ἡ μία χρησιμεύει διὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἡ ἑτέρα διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ὕδατος. Ὁ χιτὼν ἀποτελεῖται ἐξ οὐσίας παρομοίας πρὸς τὴν φυτοκυτταρίνην, συνδέεται δὲ μετὰ τοῦ σώματος διά τινων ἀγγείων, εὐχερῶς ἀποχωριζόμενος τούτου. Εἰδῶν τινων τὸ σῶμα ἀποτελεῖται ἐκ δύο διακεκριμένων μερῶν, ἐξ ὧν τὸ πρόσθιον καλεῖται θώραξ καὶ περικλείει τὸν φάρυγγα καὶ τὰ προσαρτηματικὰ τούτου ὄργανα, τὸ δὲ ἕτερον κοιλία καὶ περικλείει ὁλόκληρον τὸ σπλαγχνικὸν σύστημα. Ὁ θώραξ ἀποτελεῖται ἐκ δύο σάκκων ἡνωμένων κατὰ τὸ ἓν ἄκρον. Ἐκ τούτων ὁ ἐσωτερικὸς ἀποτελεῖ τὸν φάρυγγα ἢ τὸ βράγχιον, ὁ δὲ ἐξωτερικὸς τὸν μανδύαν. Ἡ κοιλότης, ἥτις δημιουργεῖται μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ σάκκου, καλεῖται περιφαρυγγικὴ ἢ περιβραγχιακὴ κοιλότης. Ἄπειρα τρήματα (βραγχιακαὶ σχισμαὶ) διανοίγονται ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ φάρυγγος. δι' ὧν συγκοινωνεῖ ἡ φαρυγγικὴ μετὰ τῆς περιφαρυγγικῆς κοιλότητος. Τῇ ἐπενεργείᾳ τῶν πολυαρίθμων κινητικῶν βλεφαρίδων, αἵτινες καλύπτουσι τὸν φάρυγγα, τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται ἐκ τοῦ στόματος ἐν τῷ φαρυγγικῷ σάκκῳ, διαπερᾷ τὰς βραγχιακὰς σχισμάς, φθάνει εἰς τὴν περιβραγχιακὴν κοιλότητα καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεται διὰ τῆς ἑτέρας ὀπῆς τοῦ σίφωνος.

Τὸ στόμα διανοίγεται κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ στοματικοῦ σίφωνος, περιβάλλεται δὲ ὑπὸ πολυπληθῶν ὀδοντώσεων, φορέων τῶν αἰσθητηρίων κυττάρων, ἅτινα φαίνονται λίαν εὐαίσθητα εἰς τὸ φῶς. Ὁ σίφων ὁδηγεῖ εἰς τὸν φάρυγγα, ὅστις φέρει κατὰ τὸ ἀνώτερον ἄκρον του αἰσθητικὰς προσακτρίδας, τὰ μικρότατα ζῳΐρια, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν τροφὴν τῶν χιτωνοφόρων, εἰσέρχονται μετὰ τοῦ ὕδατος εἰς τὸν φάρυγγα, τῇ βοηθείᾳ τῶν κινητικῶν βλεφαρίδων τῶν βραγχίων, εἶτα δὲ εἴς τινα διόγκωσιν τοῦ φάρυγγος, ὅπου ἐκκρίνεται δραστικὸν ὑγρὸν πολτοποιοῦν τὴν τροφήν, μεθ' ὃ εἰσέρχονται εἰς τὸν οἰσοφάγον. Τοῦτον ἀκολουθεῖ ὁ στόμαχος, ὅπου ἐκκρίνεται ἕτερον ὑγρόν, πολτοποιοῦν περισσότερον τὰς τροφάς, εἶτα τὸ ἔντερον καὶ κατόπιν τὸ παχὺ ἔντερον. Ἡ κυκλοφορικὴ συσκευὴ ἀποτελεῖται ἐξ ἀγγείων, ὧν τὰ τοιχώματα συνίστανται ἐξ ἐπιθηλιακῆς μεμβράνης. Τὸ κυκλοφοροῦν ἐντὸς τῶν ἀγγείων αἷμα εἶναι ἄχρουν καὶ περιέχει εὐμεγέθη αἱματοφόρα ἀμοιβοειδῆ σφαιρία. Ἡ καρδία εἶναι τοποθετημένη ἐπὶ τῆς σπλαγχνικῆς κοιλότητος καὶ ἔχει σχῆμα παχέος διασταλτοῦ σωλῆνος. Χαρακτηριστικὸν φαινόμενον τοῦ ὀργάνου τούτου εἶναι ἡ καλουμένη κυκλοφορικὴ ἀναστροφή, ἥτις μόνον εἰς τὰ χιτωνοφόρα ἀπαντᾷ. Κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἡ καρδία, ἐκτελοῦσα παλμικάς τινας κινήσεις κατά τινα διεύθυνσιν σταματᾷ ἀποτόμως ἐπί τινα δευτερόλεπτα, μεθὸ ἀρχίζει ἐκ νέου πάλλουσα, ἀλλὰ κατ' ἄλλην διεύθυνσιν.

Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουσι τελείως καθορισθῆ τὰ νεφρίδια τῶν χιτωνοφόρων, ἡ δ' ἔκκρισις φαίνεται πραγματοποιουμένη ὑπὸ ὡρισμένων κυττάρων, ἅτινα φέρουσι μικροτάτους πόρους. Τὸ νευρικὸν σύστημα περικλείεται εἰς μικρὸν γάγγλιον, ὅπερ εἶναι τοποθετημένον μεταξὺ τῶν σιφώνων καὶ ἐντὸς τοῦ χιτῶνος.

Πάντα τὰ χιτωνοφόρα εἶναι ἑρμαφρόδιτα· ὁ πολλαπλασιασμὸς εἶναι ἀγενὴς ἢ ἐγγενής. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει γίνεται δι' ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν ἐκβλαστήσεων, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων εἶναι ὁ σχηματισμὸς ἀποικιῶν ἐξ ὁμοειδῶν ζῴων. Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν οἱ ὄρχεις καὶ αἱ ᾠοθῆκαι σχηματίζουσι μᾶζαν ἀδενοβριθῆ, τοποθετημένην ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος. Τὰ προϊόντα τῶν ὄρχεων ἐκκρίνονται ἐντὸς εἰδικοῦ ὀχετοῦ, ὅπου εὑρίσκονται τὰ ᾠὰ ἅτινα καὶ γονιμοποιοῦνται, ἐξέρχονται δὲ ἢ ὡς ᾠὰ ἢ ὡς προνύμφαι. Εἰς τὰ χιτωνοφόρα ὑπάγονται αἱ ἑξῆς μεγάλαι κατηγορίαι: *ἀσκίδια, κωπηλάται* καὶ *σάλπαι*. Δ. Ν. Π.

χιτωνοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων χιτῶνα.

Χιχὸν (Gijón) /*Γεωγρ.*/. Λιμὴν καὶ λουτρόπολις τοῦ Βισκαϊκοῦ ἐν τῇ ἱσπανικῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ὀβιέδο. Κάτ. (1933) 70.210. Εἶναι ἡ ἐμπορικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἀστουρίας, συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Λεώνην καὶ ἔχουσα ἐμπορικήν, τεχνικὴν καὶ ναυτικὴν σχολήν, καπνοβιομηχανίαν, ὑαλουργίαν, ὑφαντήρια, χυτήρια καὶ ζωηρὰν ναυτιλίαν. —Π.

Χίων. —1) Ἕλλην ἐξ Ἡρακλείας τοῦ Πόντου, υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς τὸ γένος Μάτριδος καὶ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος. Μετ' ἄλλων συνωμοτῶν ἐφόνευσε κατὰ τὸ 352 π. Χ. τὸν τύραννον τῆς πατρίδος του Κλέαρχον, συγγενῆ του Κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἐφονεύθη καὶ ὁ Χίων. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χίωνος τούτου φέρονται δέκα ἑπτὰ ἐπιστολαί, ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὸν πατέρα του, δὲν θεωροῦνται ὅμως γνήσιαι καὶ πιστεύεται ὅτι ἐγράφησαν ὑπό τινος νεοπλατωνικοῦ. Ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἄλδου ἐν Βενετίᾳ. —2) Ἄρχων ἐπώνυμος ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 364 π. Χ. —3) Κορίνθιος γλύπτης, θεωρούμενος οὐχὶ πολὺ δόκιμος. ΚΑΨ.

χιών, *—όνος* (ἡ) /*Μετεωρολ.*/. Οὕτω καλεῖται ὁ ὑετὸς ὑπὸ στερεὰν κατάστασιν τῶν ὑδρατμῶν τῆς ἀτμοσφαίρας. Ὅταν οἱ ὑδρατμοὶ τῆς ἀτμοσφαίρας συμπυκνοῦνται ὑπὸ θερμοκρασίαν κατωτέραν τοῦ μηδενός, λαμβάνουσιν ἀπ' εὐθείας τὴν στερεὰν μορφήν, ἐὰν δ' ἡ συμπύκνωσις εἶναι βραδεῖα καὶ διαδοχική, ὁ πάγος λαμβάνει κρυσταλλικὰς μορφὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κανονικάς, ἁπλᾶς ἢ πολυπλόκους, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν *χιόνα*.

Ἡ χιὼν πίπτει εἴτε ὑπὸ μορφὴν συνεσωρευμένων κρυστάλλων, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφὴν βελονῶν πρισματικῶν, ἀπομεμονωμένων, λεπτῶν καὶ ἐπιμήκων. Ἡ πρώτη περίπτωσις εἶναι ἡ συχνοτέρα εἰς τὰ μέσα πλάτη, ἀναφέρεται δὲ εἰς τὴν χιονόπτωσιν τῶν νιφάδων. Ἡ μορφὴ αὕτη τῆς πτώσεως τῆς χιόνος παρατηρεῖται, ἐὰν ἡ θερμοκρασία εἶναι ἀνωτέρα τῶν —25°· τοὐναντίον ἡ χιὼν πίπτει ὑπὸ τὴν μορφὴν βελονῶν πρισματικῶν, ἐὰν ἡ θερμοκρασία εἶναι λίαν χαμηλή. Γενικῶς αἱ χιονοπτώσεις παρατηροῦνται διὰ πάσας τὰς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος, περιλαμβανομένας μεταξὺ —40° καὶ +10°.

Τὰ μόρια τῆς χιόνος, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ὡρισμένα νέφη, ὡς καὶ ἐκεῖνα ἅτινα πίπτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἶναι μικρὰ πλακίδια ὀλίγων χιλιοστομέτρων διαμέτρου. Αἱ λίαν ἐκπεφρασμέναι κρυσταλλικαὶ μορφαὶ τῶν ἀνωτέρω εἶναι πολυποίκιλοι, ἀνήκουσι δ' ἅπασαι εἰς τὸ ἑξαγωνικὸν σύστημα· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικρατοῦσιν αἱ ἀστεροειδεῖς ἑξαβραχιόνιοι. Οἱ βραχίονες τῶν ἀστεροειδῶν μορφῶν τῆς χιόνος εἶναι ἁπλοῖ ἢ κοσμοῦνται διὰ κλαδίσκων, οἵτινες συνενοῦνται ὑπὸ γωνίαν 60°.

Ἡ πτῶσις τῆς χιόνος ἀστεροειδοῦς μορφῆς παρατηρεῖται κατὰ σταθερὸν τρόπον εἰς τὰς βορείας χώρας καὶ εἶναι συχνὴ εἰς τὰ μέσα πλάτη, ὅταν ἡ χιὼν πίπτῃ ὑπὸ καιρὸν νηνεμίας καὶ ψυχρόν. Κατὰ τὸν Lehmann, προηγεῖται ὁ σχηματισμὸς ἑνὸς λεπτεπιλέπτου πεπλατυσμένου κρυστάλλου, ὑπὸ τὴν μορφὴν κανονικοῦ ἑξαγώνου, ὅστις ἐξακολουθεῖ περαιτέρω ἀναπτυσσόμενος ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην.

Κατὰ τὸν Wegener οἱ χιονοκρύσταλλοι σχηματίζονται ὁμοιοτρόπως ἐκ τῶν ὑδρατμῶν τοῦ ἀέρος, ὅστις οὐδέποτε ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ σημείου τοῦ κόρου ἐν σχέσει πρὸς τὸν πάγον καὶ εὑρίσκεται ὑπὸ θερμοκρασίαν κατωτέραν τῆς πήξεως. Οἱ κάλλιον ἐκπεφρασμένοι χιονοκρύσταλλοι εἶναι οἱ σχηματιζόμενοι ὑπὸ λίαν χαμηλὰς θερμοκρασίας, ὁπότε πίπτουσι μεμονωμένως καὶ οὐχὶ ὑπὸ μορφὴν νιφάδων, μικροῦ μεγέθους καὶ καταλληλότεροι διὰ τὴν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν. Ἡ χιὼν τήκεται καὶ μετασχηματίζεται εἰς βροχήν, ὅταν διασχίζῃ στρώματα ἀέρος, ὧν ἡ θερμοκρασία εἶναι σημαντικῶς ἀνωτέρα τῆς τοῦ μηδενός, καὶ συνεπῶς δὲν παρατηρεῖται εἰς χώρας, ἔνθα ἡ θερμοκρασία παραμένει πάντοτε ὑψηλή. Ὁ βαθμὸς τῆς συχνότητος αὐτῆς εἶναι ἀπ' εὐθείας ἀνάλογος τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος. Θ. Θ. Φ.

—*χιόνες διαρκεῖς* ἢ *αἰώνιαι* /*Μετεωρολ.*/. Ὑπάρχουν ὕψη, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ἡ πίπτουσα χιὼν δὲν ἔχει τὸν ἀπαιτούμενον καιρόν, ὅπως διαλυθῇ πρὶν πέσῃ νέα χιών. Προσεπάθησαν συχνάκις νὰ ἀνεύρωσι μίαν ἄμεσον σχέσιν μεταξὺ τοῦ ὁρίου τούτου καὶ τῆς μέσης ἐτησίας θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος. Ἡ παρατήρησις δεικνύει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία ἄμεσος σχέσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων φαινομένων. Εἰς ὡρισμένας χώρας τῶν τροπικῶν ἡ χιὼν παραμένει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς ὕψος, ἔνθα ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία εἶναι +1°, ἐνῷ ἐν Σιβηρίᾳ, εἰς περιοχὰς ἔνθα εἶναι —16°, οὐδὲν ἴχνος χιόνος παρατηρεῖται κατὰ τὸ θέρος. Ἡ σπουδαιοτέρα τῶν αἰτιῶν τῆς διατηρήσεως εἶναι ἡ ἀπόλυτος ποσότης τῆς χιόνος, ἥτις πίπτει εἰς ἕκαστον σημεῖον. Ἡ ἔκθεσις ἔχει ἐπίσης μεγάλην σημασίαν. Οὕτω εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, ἐὰν δύο κλιτύες μιᾶς ἁλύσεως ὀρέων, διευθυνομένης ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἐλάμβανον τὴν αὐτὴν ποσότητα χιόνος, τὸ κατώτερον ὅριον τῶν παραμενουσῶν χιόνων θὰ ἦτο ὑψηλότερον ἐπὶ τῆς νοτίας κλιτύος, τῆς ἐκτεθειμένης εἰς τὸν ἥλιον, παρὰ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου κλιτύος. Εἰς τὰ ὑψηλὰ πολικὰ πλάτη τὸ ὅριον τῶν αἰωνίων χιόνων εὑρίσκεται παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης (εἰς τὴν βόρειον Σκανδιναυΐαν εἰς 1.200 μ. περίπου. ἐπὶ τῶν Ἄλπεων εἰς 2.500 μ., ἐπὶ τῶν Ἱμαλαΐων εἰς 5.000 μ.). Ἡ χιὼν δὲν ἐξαφανίζεται μόνον λόγῳ τήξεως, ἀλλ' ἀκόμη καὶ δι' ἐξατμίσεως. Ἡ ἐξάτμισις αὕτη εἶναι συχνάκις σημαντική, καὶ συνεπῶς δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν αἰτιῶν, αἵτινες καθορίζουσι τὸ ὅριον τῶν αἰωνίων χιόνων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τὸ κατώτερον ὅριον τῶν χιόνων μεταβάλλεται ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς εἰς ἄλλην καὶ κατὰ τρόπον λίαν ἄνισον, ἀναλόγως τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους, καὶ τῆς διανομῆς τῆς βροχῆς.

Εἰς τὸν Ἰσημερινόν, ὅπου ἡ θερμοκρασία δὲν μεταβάλλεται παρὰ ἀσθενῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, τὸ ὅριον τῶν χιόνων εἶναι περίπου τὸ αὐτὸ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς. Ἡ μεταβολὴ καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μεγαλυτέρα, καθ' ὅσον ἀνερχόμεθα μετὰ τοῦ πλάτους, καὶ τὸ μέγιστον αὐτῆς παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν πολικῶν περιοχῶν. Θ. Θ. Φ.

Χιώνας *ὄρος*, ἡ *Κομποβοῦνι* /*Γεωγρ.*/. Ὄρος ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ὕψους 761 μ.

χίωσις, *—εως* (ἡ), ἡ ***χιασμὸς χρεωστικοῦ ἐγγράφου*** /*Λογιστ.*/. Ἡ διὰ διασταυρώσεως δύο γραμμῶν συνήθως γινομένη λογιστικὴ πρᾶξις. Ἐκ κεχιασμένου χρεωστικοῦ ἐγγράφου, προσαγομένου ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ, τεκμαίρεται ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου καταβολὴ τοῦ χρέους, ἀλλ' ὁ δανειστὴς δύναται ν' ἀνταποδείξῃ ὅτι ὁ χιασμὸς ἐγένετο ἐκ τύχης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ χρέους (Πολ. Δικ. ἄρθ. 388. ΑΠ. 113 τοῦ 1907, *Λιβαδᾶ*, Ἐγχ., σελ. 635). Γ. Ν. Κ.

Χιώτης, ***Μ.*** Ἀξιωματικός, γεννηθεὶς τῷ 1840 εἰς Ἀσπρόχωμα τῆς Μεσσηνίας. Καταταχθεὶς ὡς

Digitized by Google

ἐθελοντὴς εἰς τὸν στρατὸν τῷ 1860, προήχθη ταχέως εἰς ἀξιωματικὸν καὶ τῷ 1866 κατῆλθεν εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Κρήτην ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν. Ἔπεσε γενναίως μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἁγ. Μύρωνος (4 Σεπτεμβρίου 1867). Ν. ΚΛΣ

— **Χιώτης, Παναγιώτης.** Ἕλλην ἱστορικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Ζακύνθῳ (1814—1896). Ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ πατρίδι του, ὑπῆρξεν ἀνὴρ φιλόπονος καὶ πολυγράφος. Εἶναι δ' ὁ ζῆλος αὐτοῦ τόσῳ μᾶλλον ἀξιέπαινος, καθ' ὅσον ἀφωρμήθη ἀπὸ μικρῶν ἐφοδίων. Διετέλεσε τὸ μὲν πρῶτον καθηγητὴς τοῦ Λυκείου Ζακύνθου ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, ἕνεκεν ἐλλείψεως τῶν ἀπαιτουμένων τυπικῶν προσόντων, ἁπλοῦς ἑλληνοδιδάσκαλος, ὢν συνάμα ἀπὸ τοῦ 1883 καὶ ἔφορος τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης τῆς νήσου. Ἔγραψεν ἀξιόλογα ἔργα, ἐν οἷς: «Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα τῆς νήσου Ζακύνθου» (Κέρκυρα 1849 καὶ 1858 εἰς 2 τ.), «Σειρὰ ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων (1500—1815)» (εἰς τ. 3, ὧν ὁ τελευταῖος ἐκ σελ. 968 ἐξεδόθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1863), «Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους ἀπὸ συστάσεως αὐτοῦ μέχρις ἑνώσεως (1815—1864)» (τ. 2, ἐν Ζακύνθῳ 1874 καὶ 1877), «Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου, περιέχοντα τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν Ἰονίων νήσων ἀπὸ βενετοκρατίας μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν» (ἐν Ζακύνθῳ 1887), «Προσθήκη εἰς τὴν Ἐπιτομὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Μελετίου».

Τὰς ἱστορικὰς του δ' ἐρεύνας ὁ Χιώτης δὲν ἐπεδίωξεν ἐν μόνῳ τῷ περιωρισμένῳ κύκλῳ τῆς Ἑπτανήσου, ἀλλὰ περιώδευσε χάριν αὐτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐργασθεὶς ἔν τε βιβλιοθήκαις καὶ ἀρχείοις. Ἐκ τῆς περιοδείας του ταύτης ἀπέρρευσε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ὀλιγοσέλιδον μὲν ἀλλ' ἀξιόλογον αὐτοῦ φυλλάδιον «Cenni sopra alcuni codici greci che si trovano nelle biblioteche d' Italia» (ἐν Σιένῃ 1861 καὶ 1862). Τὴν ὀλίγον ἀπέχουσαν ἐνδείας αὐτάρκειαν τοῦ ἀκαμάτου τούτου λογίου δεικνύει καταφανῶς αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν δημοσιευμάτων του, τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι μάλιστα τόμοι εἶναι τυπωμένοι ἐπὶ χάρτου εὐτελοῦς καὶ κατὰ πρωτόγονον τυπογραφικὸν τρόπον, μαρτυροῦντα ὄχι μόνον τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν τότε τυπογραφείων τῆς Ζακύνθου, ἀλλὰ καὶ τὴν στενοχωρίαν, μεθ' ἧς ἐξοικονόμει τὰς δαπάνας τῆς ἐκτυπώσεως ὁ λιτός, ἀλλὰ καρτερικὸς συγγραφεύς, ὅστις δὲν ὤκνει καὶ νὰ στοιχειοθετῇ ἐνίοτε ὁ ἴδιος τινὰς τῶν σελίδων τῶν ἱστορικῶν του ἔργων. Ὁ Χιώτης, ὁ δικαίως ἐπικληθεὶς ἱστοριογράφος τῆς Ἑπτανήσου, εἶναι ἐν τούτοις μᾶλλον χρονογράφος ἢ ἱστορικὸς κατὰ τὴν εὐρεῖαν τῆς λέξεως ἔννοιαν. Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς ἐλλείψεις, εἰς τὰ ἔργα του ἀπεθησαύρισε πολύτιμον ὑλικόν, ἄνευ μὲν μεγάλης κριτικῆς, ἀλλὰ μετ' εὐσυνειδησίας περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν γεγονότων. Δ. Π. Π.

χλαῖνα, καὶ *χλαίνη* (ἡ) [Στρατ.]. Τὸ ἐπανωφόριον τῶν στρατιωτικῶν (ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν). Ἡ χλαῖνα τῶν ἀξιωματικῶν εἶναι δύο εἰδῶν, ἡ *μακρά*, ἥτις εἶναι ἐξ ἐρέας χρώματος χακί, καὶ ἡ *βραχεῖα*, ἥτις εἶναι ἐξ ἐρέας, ἀλλὰ χρώματος εἴτε χακὶ εἴτε βαθυκυάνου. Ἡ χλαῖνα καλεῖται ἐνίοτε *μανδύας*, χωρὶς ὅμως ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος νὰ εἶναι ἐπίσημος. Ν. Θ. Κ.

— [Ἀρχ.] Ἡ *χλαίνη* ἦτο χειμερινὸν κάλυμμα, φερόμενον ἄνωθεν τοῦ χιτῶνος, καὶ συνέκειτο ἐκ μεγάλου καὶ παχέος τετραγώνου ὑφάσματος, ριπτομένου ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὤμων (ὡς νῦν τὸ σάλιον), συγκρατουμένου διὰ περόνης καὶ ἔχοντος τὰς δύο αὐτοῦ ἄκρας συμμετρικῶς πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἀπὸ τῶν ὤμων πιπτούσας. Βαρυτέρα τῆς *χλα(ι)νίδος* (λεπτοῦ διακοσμήτου ἐπανωφορίου) καὶ ἐλαφροτέρα τῆς κατωνάκης καὶ σισύρας, ἤδη ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, διεκρίνετο εἰς *ἁπλοΐδα* χλαῖναν καὶ βαρυτέραν, τὴν *δίπλακα*, κατασκευαζομένην δὲ ἐξ ἐρίου ἀπεῖχε καὶ θέσιν ἐφαπλώματος. Ἀνάλογος τοῦ φάρους, ἐνίοτε ἦτο πορφυρᾶ ἢ διακόσμητος. Π. Ν. Π.

χλαίνιος (ὁ) (Chlaenius) [Ζῳολ.]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον κομψοὺς κανθάρους μὲ σῶμα πεπλατυσμένον καὶ μεταλλικοὺς χρωματισμοὺς μετὰ κιτρίνων κηλίδων. Δ. Ν. Π.

χλαινοειδῆ (τὰ) (Chlaenaceae) [Βοτ.]. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα δένδρα μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἄνθη ἑρμαφρόδιτα καὶ καρπὸν μονόχωρον ἢ τρίχωρον κάψαν. Ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει ἀρκετὰ γένη ἰθαγενῆ τῆς Μαδαγασκάρης, ὧν ἀξιολογώτερον ἡ *λεπτοχλαίνη*. Δ. Ν. Π.

χλαινοειδής, —ους (ὁ, ἡ), **—ες** (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χλαῖναν.

χλαλοή (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ ὀχλοβοή.

χλαμύδια (τὰ) [Βοτ.]. Καλοῦνται οὕτω τὰ ὑμενώδη περιβλήματα, ἅτινα περιβάλλουσι τὸ σπέρμα φυτοῦ τινος. Τὰ σπόρια καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὰ φυτὰ τὰ φέροντα χλαμύδια καλοῦνται *χλαμυδοφόρα*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ *ἀχλαμυδοφόρα*. Χλαμύδιον ἐπίσης καλεῖται καὶ τὸ ἁπλοῦν ἢ διπλοῦν περιάνθιον ἄνθους τινός. Δ. Ν. Π.

χλαμυδίδαι (οἱ) (Chlamididae) [Βοτ.]. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ποῶν ὑδροβίων, ἐνδιαιτημένων εἰς τὰς ροὰς τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

— **χλαμυδίδαι** (οἱ) (Chlamididae) [Ζῳολ.]. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη κανθάρων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Εὐρώπην, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *χλαμὺς* (ἴδ. λ.). Δ. Ν. Π.

χλαμυδοβακτήρια (τὰ) (Chlamidobacteriales) [Βοτ.]. Κατηγορία κρυπτογαμικῶν φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σχιζομυκήτων*, περιλαμβάνουσα ἁπλουστάτους φυτικοὺς ὀργανισμούς, ἀπαντῶντας πανταχοῦ καὶ ἐνδιαιτωμένους παρασιτικῶς. Δ. Ν. Π.

χλαμυδόβλαστα (τὰ) (Chlamidoblasta) [Βοτ.]. Κατηγορία φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα φυτά, ὧν τὸ ἔμβρυον περικλείεται ἐντὸς ὑμενώδους σάκκου. Δ. Ν. Π.

χλαμυδοδοντίδαι (οἱ) (Chamidodontidae) [Ζῳολ.]. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὑποτριχιδῶν*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη μικροσκοπικῶν ζῴων, ἐνδιαιτωμένων ἐντὸς ἁλμυρῶν ἢ γλυκέων ὑδάτων. Τὸ σῶμά των εἶναι ἀπεστρογγυλωμένον καὶ περιβάλλεταί ὑπὸ μανδύου κερατώδους ἐν εἴδει ὀστράκου. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χλαμυδόδων* (ἴδ. λ.). Δ. Ν. Π.

χλαμυδόζῳα [Ὀφθαλμολ.]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρονται σωμάτια μικροσκοπικά, ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τῶν Halberstaedter καὶ Prowazeck ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων τοῦ τραχωματικοῦ κοκκίου τοῦ ἐπιπεφυκότος καὶ θεωρούμενα ὡς μικροοργανισμοὶ περιβαλλόμενοι, κατ' αὐτούς, ὑπὸ περιβλήματος ἰδίου (τῆς χλαμύδος). Τὰ χλαμυδόζῳα θεωροῦνται ὑπό τινων ὡς αἰτιολογικοὶ παράγοντες τοῦ τραχώματος, πλὴν ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι κοινῶς παραδεκτή. Συγγραφεῖς τινες (Γαβριηλίδης) παραδέχονται ὅτι τὰ σωμάτια ταῦτα δὲν εἶναι μικροοργανισμοί, ἀλλ' ἀπεκκρίσεις τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων. Β. Α.

χλαμυδόκερως (ὁ) (Chlamydocerus) [Ζῳολ.]. Γένος πτηνῶν ξηραβατικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀριολιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθη πτηνὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χλαμυδόκερως ὁ στικτὸς* (Chlamidocerus maculatus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν φαιοτεφρὸν μὲ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς οὐρᾶς μελανὰ καὶ λευκὰ στίγματα ἐπὶ τῆς ράχεως. Ἡ κοιλία εἶναι ὑπόλευκος. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Αὐσταλίαν καὶ κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐντὸς πυκνῶν χόρτων. Δ. Ν. Π.

Χλαμυδόκερως ὁ στικτός.

χλαμυδομονὰς (ἡ) (Chlamydomonas) [Ζῳολ.]. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μοναδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους θαλασσίους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, πολλαπλασιαζομένους διὰ μερισμοῦ. Δ. Ν. Π.

χλαμυδομονὰς (ἡ) (Chlamydomonas) [Βοτ.]. Γένος ἀλγῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βολβοκινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους φυτικοὺς ὀργανισμούς, ἐντὸς τῶν στασίμων ὑδάτων ἐνδιαιτωμένους. Δ. Ν. Π.

χλαμυδόσαυρος (ὁ) (Chlamydosaurus) [Ζῳολ.]. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαμιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετρίου ἢ μεγάλου μεγέθους σαυρῶν, ἀπαντώντων εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χλαμυδόσαυρος ὁ κίγκειος* (Chlamydosaurus Kingii), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 1 μ. περίπου καὶ χαρακτηρίζεται ἰδίως ἐκ τῆς εὐρείας δερματοπτυχῆς, ἥτις εὑρίσκεται παρὰ τὸν λαιμὸν καὶ ὁμοιάζει πρὸς περιλαίμιον. Ὁ χλαμυδόσαυρος ἔχει χρωματισμὸν ἐπίξανθον, ἡ δὲ ράχις του διατρέχεται ὑπὸ φαιῶν γραμμώσεων. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ μεγάλα δάση τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

Χλαμυδόσαυρος ὁ κίγκειος.

χλαμυδόσπορα (τὰ) [Βοτ.]. Οὕτως ἐκλήθησαν ὑπό τινων βοτανικῶν τὰ σπόρια μυκήτων τινῶν, ἅτινα σχηματίζονται ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν νηματοειδῶν διακλαδώσεων τοῦ θαλλοῦ των. Δ. Ν. Π.

χλαμυδοσπόριον [Μυκητολ.]. Οὕτω καλοῦνται τὰ σπόρια, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται δι' ἁπλῆς ἐξογκώσεως ὡρισμένων τμημάτων τοῦ μυκηλίου καὶ τὰ ὁποῖα κατόπιν ἀποκολλώμενα εἶναι ἱκανὰ νὰ βλαστήσουν. Οἱ ἄνθρακες τῶν σιτηρῶν καὶ ὁ δαυλίτης τοῦ σίτου π. χ. πολλαπλασιάζονται διὰ χλαμυδοσπορίων, ἀπὸ τὰς μυριάδας τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἡ μελανὴ κόνις, τὴν ὁποίαν παράγουν οἱ μύκητες οὗτοι. Ε. Τ. Ε.

χλαμυδοφόρα (τὰ) (Chlamydophora) [Ζῳολ.]. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡλιοζῴων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ἀπαντῶντας ἐντὸς τῶν γλυκέων ἢ ἁλμυρῶν ὑδάτων. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *ἑτερόφρυς*. Δ. Ν. Π.

χλαμυδοφόρος (ὁ) (Chlamydophorus) [Ζῳολ.]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δασυποδιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ θηλαστικά, ὧν τὸ ὄστρακον, ὅπερ καλύπτει τὴν ράχιν, ἀποτελεῖται ἐξ 24 ἐπιμήκων λωρίδων, ἑκάστη τῶν ὁποίων περιλαμβάνει 7—8 κερατίνους συστάσεως πλάκας. Ἐκ τῶν δύο εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χλαμυδοφόρος ὁ κολοβὸς* (Chlamydophorus truncatus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 0,13 μ. περίπου. Εἶναι σπανιώτατον ζῷον καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρημικὰς ἐκτάσεις τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

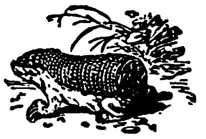

Χλαμυδοφόρος ὁ κολοβός.

χλαμύδοφρυς (ἡ) (Chlamydophrys) [Ζῳολ.]. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρηματοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γρομιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους ὀργανισμοὺς σχηματίζοντας ἀποικίας, συνηνωμένας διὰ πρωτοπλασματικῆς μεμβράνης. Ἕκαστον ὅμως ζῴδιον τῆς ἀποικίας φέρει ἴδιον ὄστρακον. Δ. Ν. Π.

χλαμὺς (ἡ)· βραχὺς μανδύας, ὃν κυρίως ἐφόρουν οἱ ἱππεῖς.

—[Ἀρχ.] Ἡ χρῆσις τῆς *χλαμύδος* ἀνάγεται εἰς τοὺς βορείους ἱπποτρόφους κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, Θεσσαλοὺς καὶ Μακεδόνας, ὑφ' ὧν εἰσήχθη εἰς τὴν λοιπὴν χώραν ὁμοῦ μετὰ τῶν βορείων καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς (καυσίας καὶ πετάσου). Ἦτο μανδύας ἱππικός, βραχύτερος τοῦ ἱματίου καὶ τριγωνοειδής, τοῦ ὁποίου αἱ δύο ἄκραι ἐπορποῦντο φιλοκάλως κατὰ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ λαιμοῦ ἢ συνηθέστερον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου. Ἐν Ἀθήναις ἐδίδετο εἰς τοὺς ἐφήβους (τοὺς ἐφίππως ὑπηρετοῦντας ὡς περιπόλους) μέχρι πλήρους ἀνδρώσεως. Τὴν χλαμύδα ἐχρησιμοποίουν ἐπίσης οἱ ὁδοιπόροι, οἱ κυνηγοί, διακόσμητον αἱ γυναῖκες καὶ διάχρυσον οἱ ὑποκριταί. Ἡ πορφυρᾶ χλαμὺς (πορφύρα), ἀπὸ τῶν Μακεδόνων ἤδη βασιλέων, ἦτο ἔνδειξις ἡγεμονίας, στρατηγίας κλπ. Οἱ Ρωμαῖοι ἐχρησιμοποίησαν τὴν χλαμύδα (chlamys) λίαν ἀργὰ καὶ μόνον οἱ ἑλληνίζοντες. Εἶχον ὅμως ἤδη ἐν χρήσει ἀνάλογα αὐτῆς φορέματα ἢ βαρβαρικὰ φορέματα, τὸ σάγος (sagum), το διάχρυσον παλουδάμινον (paludamen aureum) καὶ τὴν abolla. Π. Ν. Π.

Ἀρχαῖαι χλαμύδες.
[1=νεανίου, 2=πολεμιστοῦ, 3=ρωμαϊκή.]

χλαμὺς (ἡ) (Chlamys) [Ζῳολ.]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κανθάρους, μὲ σῶμα βραχὺ καὶ εὔρωστον, ἀπαντῶντας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χλαμὺς ἡ πεποικιλμένη* (Chlamys ornata), ἥτις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ κερατώδη πλάκα ποικίλως κεχαραγμένην ἐπὶ τῆς ράχεως ἐν εἴδει ὀστράκου. Ἐνδιαιτᾶται ἀκίνητος

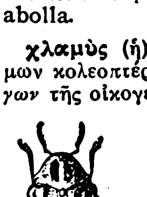

Χλαμὺς ἡ πεποικιλμένη.

Digitized by Google

ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ ὅταν προαισθανθῇ κίνδυνον συσπειροῖ τὸ σῶμά της καὶ πίπτει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσποιουμένη τὴν νεκράν. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

—**χλαμὺς** (ἡ) (Chlamys) *[Παλαιοζωολ.]*. Ὑπογένος διθύρων ἐλασματοβραγχίων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὸ γένος κτεὶς ἢ πέκτεν. Ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων, ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ καὶ κατόπιν. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα χλαμύδων εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν τόφφων τῆς νήσου Μήλου. Γ. Κ. Γ.

Χλάντικ (Hladik), ***Βενκέσλαος***. Τσέχος συγγραφεὺς (1868—1913). Διεκρίθη κυρίως ὡς συγγραφεὺς διηγημάτων καὶ μυθιστορημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων τὴν ζωὴν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας τῶν Τσέχων, ἰδίως τῆς Πράγας. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι: «Ἐκ τῆς καλῆς κοινωνίας τῆς Πράγας» (1894), «Ὁ τρίτος ἔρως» (1896), «Ἡ τιμωρία» (1901), «Τὸ πάθος καὶ ἡ δύναμις» (1902, «Οἱ κατακτηταί» (1910), «Ἡ νέα ζωή», δρᾶμα (1897), «Ὁ ἴλιγγος» (1903) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χλάντνι (Chladni), ***Ἐρνέστος***· βλ. λ. *Κλάντνι Ἐρνέστος.*

χλαπάτσα (ἡ) *[Κτηνιατρ.]*. Νόσος τῶν προβάτων (βλ. λ. *διστομίασις*).

Χλαπόβσκι (Chlapowski), ***Ποθητός***. Πολωνὸς στρατηγὸς (1788—1879). Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830 ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μεραρχίας, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Ροζὰν καὶ Γκρόχουφ καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λιθουανίαν, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς ὡς ἐλευθερωτής. Ἔγραψε γαλλιστί: «Ἐπιστολαὶ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν γεγονότων ἐν Πολωνίᾳ καὶ Λιθουανίᾳ» (1832) καὶ εἰς τὴν πολωνικὴν μελέτην «Περὶ γεωργίας» (1852). Μ. Δ. Β.

Χλέατ (ἢ ***Χλίατ*** ἢ ***Χαλιάτ***). Ἀρχαία ὀχυρὰ πόλις τῆς Περσαρμενίας, ἐν τῷ σημερινῷ Κουρδιστάν, βορείως τῆς μεγάλης λίμνης τοῦ Βάν. Κατὰ τὸν Ι′ αἰῶνα καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ρωμανοῦ Α′ (920—944) ἀνεγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου, μεθ' ὃ κατελήφθη πάλιν ὑπὸ τοῦ περσικοῦ κράτους, εἶτα πάλιν ὑπήχθη εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐν τέλει δέ, ἀρχομένου τοῦ ΙΑ′ αἰῶνος, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τῷ 1071 ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς Δ′ ὁ Διογένης, ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπέστειλεν ἰσχυρὰν δύναμιν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἰωσὴφ Ταρχανειώτην καὶ Οὐρσέλιον, οἵτινες ἐπολιόρκησαν τὸ Χλίατ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἧτταν καὶ αἰχμαλωσίαν τοῦ Ρωμανοῦ Δ′, παρὰ τὸ Μαντζικέρτ, οἱ στρατηγοὶ ἐκεῖνοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθον. Ν. ΚΛΣ

Χλεμουτσίου *κάστρον*. Περίφημον φραγκικὸν φρούριον τῶν ΒΔ. παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἱδρυθὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Γοδεφρείδου Β′ τοῦ Βιλλαρδουίνου ἐπὶ τοῦ κατέναντι τῆς Ζακύνθου πελοποννησιακοῦ ἀκρωτηρίου Χελωνάτας. Ἡ θέσις προεκρίθη καὶ λόγῳ τοῦ ἀπροσίτου της καὶ λόγῳ τῆς γειτονείας της μετὰ τῶν ἀκμαζουσῶν τότε πόλεων τῆς Γλαρέντζας, τῆς Ἀνδραβίδας καὶ τῆς Γαστούνης. Τὸ φρούριον ἐκτίζετο ἐπὶ τρία ἔτη (1219—1222), διετέθησαν δὲ διὰ τὴν ἀνέγερσίν του τὰ εἰσπραχθέντα ἐκκλησιαστικὰ χρήματα, διὰ τὴν κατασπατάλησιν τῶν ὁποίων ὁ πάπας εἶχεν ἀφορίσῃ τὸν Γοδεφρεῖδον. Τὸ κάστρον ὠνομάσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν Γάλλων Clermont, ἀργότερα δὲ καὶ Castel-Tornese, ἤτοι Chateau-Tovrnois, διότι ἐν αὐτῷ ἱδρύθη νομισματοποιεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκόπτοντο τὰ νομίσματα τὰ λεγόμενα *τορνέσια*. Σήμερον λέγεται ὑπὸ τῶν κατοίκων *κάστρον τῆς Γλαρέντζας.*

Ἦτο ὄχι μόνον καταπληκτικῶς μέγα καὶ ὀχυρόν, ἀλλὰ καὶ μεγαλοπρεπέστατον, μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο τὰ σῳζόμενα σήμερον ἐρείπια ἄνω τοῦ χωρίου Χλεμουτσίου καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Γλαρέντζας. Οἱ πύργοι τοῦ κάστρου ἦσαν ὁρατοὶ ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, τὸ πάχος δὲ καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν τειχῶν καὶ τῶν πύργων προκαλοῦν τὴν κατάπληξιν. Ἦτο τόσον ἰσχυρόν, κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως, ὥστε καὶ μόνη ἡ κατοχή αὐτοῦ θὰ ἤρκει διὰ ν' ἀνακτηθῇ ὁλόκληρος ὁ Μορέας. Τὸ νέον κάστρον ἔγινεν ἡ μόνιμος ἕδρα τοῦ Γοδεφρείδου Β′, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ εἶχε τὴν Ἀνδραβίδαν καὶ ἄλλας πόλεις ὡς πρωτεύουσαν. ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Χλεμπίνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Βυζαντινὸν χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, κείμενον βορειοδυτικῶς τῆς παλαιᾶς Καβάλλας. Παρά τινα πηγὴν αὐτοῦ, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Νικηφόρου Γ′ τοῦ Βοτανειάτου, ἐτυφλώθη τῷ 1078 ὁ μάγιστρος Νικηφόρος Βασιλάκιος. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ χωρίον *Βασιλάκιον* τῆς κοινότητος Ἀμισιανῶν (τέως Πρετζόβης) ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Καβάλλας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει 5 χλμ. βορειοδυτικῶς, ἀριθμοῦν 70 κατ. Α. Θ. Ξ.

χλεμπόνα (ἡ)· δημοτ., ἀγγούρι πολὺ ὥριμον, κιτρινισμένο.

χλεμπονιάρης (ὁ), θηλ. —*άρα*· ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ ἔχων κίτρινον χρῶμα σὰν χλεμπόνα: «χλεμπονιάρης ἀπὸ τὶς θέρμες».

Χλεμποτσάριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 952. Κεῖται περὶ τὰ 10 χλμ. νοτιοδυτικῶς τοῦ Σχηματαρίου, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀσωποῦ, καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν τμῆμα, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χλευάζω· ἐμπαίζω, σκώπτω, περιγελῶ: «χλευάζει τὰ θεῖα».

χλεύασμα (τό)· ἄλλως *χλευασμὸς* (βλ. λ.).

χλευασμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χλευάζειν, ἐμπαιγμός, σκῶμμα, περίγελως.

— *[Παιδαγωγ.]* Ὁ *χλευασμὸς* εἶναι ἰσχυρὰ ἐκδήλωσις χαχεντρεχείας διὰ χειρονομιῶν, μιμικῶν κινήσεων, λόγων καὶ ἔργων. Ὁ χλευάζων, αὐτὸς ὢν ὑπέρτερος καὶ ἀσφαλής, ἀποβλέπει εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν κατωτέρου τινός, ὄντος ἀσθενεστέρου· διὰ τοῦ θριαμβευτικοῦ αὐτοῦ γέλωτος καὶ τῆς γελοιοποιήσεως τοῦ χλευαζομένου προδίδει φρόνημα ἐχθρικόν, χαιρέκακον καὶ φιλέκδικον. Οὐδεὶς γνήσιος παιδαγωγὸς δύναται νὰ κάμνῃ χρῆσιν τοῦ χλευασμοῦ ὡς μέσου παιδαγωγικοῦ· διότι ὄχι μόνον τὴν ἀγάπην τοῦ τροφίμου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ψυχρὸν σεβασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν παιδαγωγὸν ἐξαφανίζει. Ὁ χλευασμὸς ὄχι μόνον δὲν βελτιώνει τὸν τρόφιμον, ἀλλὰ τοὐναντίον διαφθείρει, πληρῶν αὐτὸν μίσους καὶ πικρίας καὶ ὠθῶν εἰς ἐκδίκησιν. Ἐὰν τις ἀναλογισθῇ πόσον βαθέως συναισθάνονται ἁπλοῦν ἀστεϊσμὸν εὐαίσθητοι ψυχαί, δύναται νὰ κατανοήσῃ τὸ βαρὺ τραῦμα, τὸ ὁποῖον καταφέρει ὁ χλευασμὸς καὶ εἰς τοὺς ὀλιγώτερον εὐαισθήτους. Διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς ὄχι μόνον αὐτὸς ὁ ἴδιος πρέπει πάντοτε νὰ ἀποφεύγῃ τὸν χλευασμόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τροφίμους αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ἐθίζῃ εἰς ἀποφυγὴν αὐτοῦ. Σ. Μ. Κ.

χλευαστὴς (ὁ)· ὁ χλευάζων, ὁ σκώπτων, ἐμπαίκτης: «χλευαστὴς τῶν θείων».

χλευαστικός, —*ή,* —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χλευασμόν, ὁ τοῦ χλευασμοῦ: «χλευαστικὴ ἐπιστολή».—Ἐπιρρ. ***χλευαστικῶς.***

χλεύη (ἡ)· καταφρονητικὴ μεταχείρισις, σκῶμμα, περίγελως.

Χλεντσιάδες *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Τρυγόνα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Τρικκάλων.

Χλιὰ *[Γεωγρ.]*. Σημερινὴ ὀνομασία τῆς παρὰ τὴν Λεβάδειαν πηγῆς τοῦ ποταμοῦ Ἑρκύνη (τῆς Λήθης τῶν ἀρχαίων). Ι. Σ. Σ.

χλιαίνω, *ἀόρ. ἔχλίανα,* καθιστῶ τι χλιαρόν, θερμαίνω ὀλίγον, ἐπὶ ὑγροῦ.

χλίανσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χλιαίνειν.

χλιαρός, —*ά,* —*όν*· ὑπόθερμος, κοιν. *χλιός*, ἐπὶ ὑγρῶν ‖ μεταφ., μαλακός, ἄτονος, ἀδύνατος: «χλιαραὶ ἐνέργειαι».—Ἐπιρρ. ***χλιαρῶς.***

— ***χλιαρὸν ρεῦμα*** *[Ὠκεανογρ.]*· βλ. λ. *ρεῦμα* τοῦ κόλπου.

χλιαρότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χλιαρός· ‖ μεταφ., ἄτονος ἐνέργεια, ἔλλειψις δραστηριότητος.

χλίδανθος (ὁ) (Chlidanthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμαρυλλιοειδῶν*, περιλαμβάνον βολβώδη φυτὰ ἀπαντῶντα εἰς τὸ Περοῦ καὶ τὴν Χιλήν. Εἴδη τινὰ αὐτῶν καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

χλιδὴ (ἡ)· μαλθακότης, τρυφηλότης περὶ τὸν βίον, ἡδυπάθεια.

Χλιέμπνικωφ, ***Βίκτωρ Βικτώροβιτς.*** Ρῶσος ποιητὴς (1885—1922). Θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τῆς Ρωσίας, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται ἡ ἀνανέωσις τῆς ρωσικῆς στιχουργίας καὶ ποιητικῆς γλώσσης. Ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τοῦ 1906 μέχρι τοῦ 1914 τέσσαρας συλλογὰς ποιημάτων, τῷ δὲ 1921 τὸ διήγημα «Μιὰ νύχτα στὰ χαρακώματα» καὶ τῷ 1922 τὸ μυθιστόρημα «Ζαγγέζι». Ἐκτὸς τούτων ἔγραψε καὶ τὸ περίφημον αἰσθητικὸν ἔργον «Ράπισμα κατὰ τῆς καλαισθησίας τοῦ λαοῦ», εἰς ὃ ἀναπτύσσει τὰς περὶ γλώσσης θεωρίας του. Θ. Β

χλιμιντρίζω, καὶ —*τρῶ*· ἐπὶ τῶν ἵππων, χρεμετίζω.

χλιμίντρισμα (τό)· δημοτ., ἐπὶ τῶν ἵππων, χρεμέτισμα.

Χλιὸ *[Γεωγρ.]*. Σημερινὴ ὀνομασία τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῶν Ἀνιγρίδων Νυμφῶν πηγῶν, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης τοῦ Καϊάφα. Ι. Σ. Σ.

χλιός, —*ά,* —*ό*· δημοτ., χλιαρός: «χλιὸ νερό».

χλίψη, ἡ ***θλίψη*** *[Λαογρ.]*· ἡ θλῖψις (βλ. καὶ λ. *Ἀθῆναι*, τ. Β′, σ. 205 γ′).

χλοάζω· εἶμαι χλοερός, ἐκβάλλω νέους βλαστούς, πρασινίζω.

χλοανθίτης (ὁ) (Chloanthit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀρσενικοῦχον νικέλιον ($NiAs_2$). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ὡς καὶ εἰς κρυσταλλικὰ συσσωματώματα. Ἔχει θραῦσιν κογχώδη μέχρις ἀνώμαλον, σκληρότητα 5 ½ βαθμῶν, εἰδικὸν βάρος 6,4—6,8, ἰσχυρὰν μεταλλικὴν λάμψιν καὶ χρῶμα κασσιτερόλευκον ἢ φαιὸν εἰς τὰ χειροπληθῆ του τεμάχια. Συχνὰ καλύπτεται ὑπὸ πρασίνου ἐπανθήματος ἀνθέων νικελίου. Ἐμπεριέχει 28,1 % νικελίου (Ni) καὶ 71,9 % ἀρσενικοῦ (As), ὡς καὶ κοβάλτιον καὶ σίδηρον. Εὑρίσκεται εἰς τὰ αὐτὰ κοιτάσματα καὶ τόπους εὑρέσεως, ὅπου καὶ ὁ σμαλτίτης, ὢν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κάπως ἀφθονώτερος τούτου. Συνώνυμον αὐτοῦ εἶναι ὁ *νικελιοπυρίτης λευκός.* Γ. Κ. Γ.

χλόανθος (ὁ) (Chloanthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βερβαινοειδῶν*, περιλαμβάνον πέντε εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν νότιον Αὐστραλίαν. Δ. Ν. Π.

χλόασμα (τό)· ὅ,τι χλοάζει, τόπος χλοερός.

—***χλόασμα*** *[Δερματολ.]*. Ἡπατικὴ κηλίς, προσωπὶς τῶν ἐγκύων γυναικῶν. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον διακρίνονται: 1) Ὑπερχρωμία τοῦ προσώπου, παρουσιαζομένη κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην ὑπὸ μορφὴν προσωπίδος. 2) Ὑπερχρωμία ὀφειλομένη εἰς τραυματικὸν ἢ χημικὸν ἐρεθισμὸν (ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, πίεσις τῶν ἐνδυμάτων, ζωϊκὰ παράσιτα, ἰδίᾳ αἱ φθεῖρες). 3) Ὑπερχρωμίαι ἀναφαινόμεναι εἰς ἄτομα πάσχοντα ἐκ φυματιάσεως τῶν πνευμόνων ἢ γενικῆς καχεξίας. Ἡ θεραπεία τοῦ χλοάσματος συνίσταται κυρίως εἰς τὴν θεραπείαν τῆς προκαλούσης τοῦτο αἰτίας. Κ. Κ. Κ.

Χλοδοάλδος (Clodoaldus), ***ἅγιος*** —· βλ. λ. *Κλοδοάλδος.*

Χλοδοβῖκος, ἢ ***Χλοδόβιχος Α′*** (Clovis I). Βασιλεὺς τῶν Φράγκων (βλ. λ. *Κλόβις Α′*).

Χλοδοῦλφος, ***ἅγιος*** (Saint Chlodulphe). Υἱὸς τοῦ ἁγίου Ἀρνούλφου ἐπισκόπου τοῦ Μέτς, ἐχρημάτισε καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ ὀλίγον μετὰ τὸ 650 ἀποθανὼν ἑορτάζεται ὡς ἅγιος ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 8 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

χλοερός, —*ά,* —*όν*· ὁ πλήρης χλόης: «χλοερὸς τόπος».

χλόη (ἡ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ φύλλωμα παντὸς εἴδους φυτοῦ ποώδους καὶ ἰδίως τῶν κατὰ τὴν ἄνοιξιν βλαστανόντων διαφόρων ἀγρωστωδῶν φυτῶν, γνωστῶν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *πρασινάδα* ἢ *γκαζόν*. Δ. Ν. Π.

Χλόη *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς νήσου Αἰγίνης, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Αἰγίνης τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 105.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Βελεστίνου τῆς ἐπαρχίας Βόλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 139. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κονιάρη* καὶ *Κουγιούγγερη.*

—3) Χωρίον τῆς κοινότητος Κέχρου τῆς ἐπαρχίας Σαπῶν τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 509. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χαμπέλκιοϊ.*

—***Χλόη*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Λήμνου (πλάτ. 40° 02′ Β., μήκ. 25°20′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1659: Lemnos island) ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Πουρνιᾶς καὶ μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Σωτήρη καὶ Κεφαλές. Σ. Ε. Λ.

—**«Χλόη»**. Δεκαπενθήμερον περιοδικὸν ἐν Πάτραις, ἱδρυθὲν τῷ 1888.

Χλοθάριος (Clotaire). Βασιλεὺς τῶν Φράγκων (βλ. λ. *Κλοθάριος*).

χλοΐζω· δημοτ., εἶμαι πλήρης χλόης, πρασινίζω ἀπὸ τὴν βλάστησιν: «χλοΐζει ὁ τόπος».

χλόϊσμα (τό)· δημοτ., τὸ νὰ χλοΐζῃ τι, πρασίνισμα τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τὴν βλάστησιν.

χλομάδα (ἡ)· δημοτ., τὸ γνώρισμα τοῦ χλομοῦ, ὠχρότης: «ἡ χλομάδα τοῦ προσώπου».

χλομιάζω· δημοτ., γίνομαι χλομός, ὠχριῶ, κιτρινίζω: «χλόμιασε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια».

Digitized by Google

χλομός, *—ή, —ό·* δημοτ. καὶ ἰδιωματ. *φλομός·* ὠχρός, κίτρινος: «χλομὰ εἶναι τὰ χείλη του» ἐκ τοῦ οὐσ. *φλόμος > φλομὸς > χλομός*).

χλομώνω· δημοτ., γίνομαι χλομός, ἄλλως *χλομιαίνω*: «χλομώσανε τὰ χείλη του».

χλοόβιος (ὁ) (Chloobius) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ρυγχοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κουρκουλιονιδῶν*, περιλαμβάνον πέντε εἴδη μικρῶν κανθάρων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Σιβηρίαν καὶ τὰς περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἐκτάσεις.

χλόοψις (ἡ) (Chloopsis) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον ἄκαυλα φυτά, φυόμενα εἰς τὰ δάση τῆς νήσου Ἰάβας. Δ. Ν. Π.

Χλοπίτσκυ (Chlopicki), ***Γρηγόριος - Ἰωσήφ.*** Πολωνὸς στρατηγὸς (1772—1854). Μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1792—1794 ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Πονιατόφσκυ καὶ τὸν Κοστσιούσκο, μετὰ δὲ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας ὑπηρέτησεν ἀπὸ τοῦ 1797 εἰς τὴν πολωνικὴν λεγεῶνα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ντομπρόφσκυ. Ἐπολέμησεν ἐν Ἰταλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, κατὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830 ἀνεκηρύχθη τὴν 5ην Δεκεμβρίου δικτάτωρ τῆς Πολωνίας, παραιτηθεὶς τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1831 (ϐλ. *Πολωνία*, τόμ. Κ', σ. 519 γ'). Π. Ν. Π.

Χλοὺμ (Chlum) [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς Τσεχοσλοβακίας (ϐλ. λ. *Κοὺλμ*).

Χλουμούτσιον [*Γεωγρ.*]. Μεσαιωνικὸν κάστρον ἐν Ἤλιδι (ϐλ. λ. *Χλεμούτσιον*).

χλοώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χλόην· ‖ ὁ πλήρης χλόης.

Χλωδοβῖκος, καὶ ***Χλοδοβῖκος*** (Clovis). Ὄνομα Φράγκων βασιλέων (ϐλ. λ. *Κλόβις*).

Χλωματιανὰ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Χλωμοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. (1928) 140.

χλωμάδα, *χλωμιαίνω, χλωμός, χλωμώνω·* ὀρθότερον *χλομάδα, χλομιαίνω, χλομός, χλομώνω* (ϐλ. λ.).

Χλωμὸς [*Γεωγρ.*]. —1 Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Κερκύρας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 916, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἅγιος Δημήτριος, Ἄνω καὶ Κάτω Σπήλαιον* καὶ *Χλωματιανά*, 1.279. Κεῖται εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς νήσου, συνδέεται μετὰ τῆς πρωτευούσης δι' ἁμαξιτοῦ μήκους 28 περίπου χιλιομέτρων, παράγει οἶνον καὶ ἔλαιον καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀχλαδιᾶς (Κάργιαννης) τῆς ἐπαρχίας Θυάμιδος (Φιλιατῶν) τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Κάτ. (1928) 72.

χλωμὸς (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐλελίσφακος ὁ χαίνων* (ϐλ. λ.).

Χλωμός, ἢ ***χλωμὸν*** [*Γεωγρ.*]. Τὸ ὑψηλότερον τῶν Ὀπουντίων ἢ Λοκρικῶν ὀρέων (ὕψ. 1.081), ὑψούμενον πρὸς Β. τῆς Κωπαϊδικῆς λεκάνης καὶ σχηματίζον τὸ πάλαι τὰ μεταξὺ Βοιωτίας καὶ Λοκρίδος ὅρια. Ταυτίζεται πρὸς τὸ ὄρος *Δῆμος* τῶν ἀρχαίων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἐγεννήθη ὁ Ἀπόλλων. Ι. Σ. Σ.

χλωμοχόρταρο τὸ [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐλελίσφακος ὁ χαίνων* (ϐλ. λ.).

χλωρὰ (ἡ) (Chlora) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γεντιανοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποωδῶν φυτῶν, ὧν ἀξιολογώτερα, ἀπαντῶντα καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοφυῆ, εἶναι ἡ *χλωρὰ ἡ ὄψιμος* (Chlora serotina) καὶ ἡ *χλωρὰ ἡ διατρητόφυλλος* (Chlora perfoliata). Χρησιμοποιοῦνται πολλαχοῦ ὡς τονωτικὰ καὶ ἀντιπυρετικὰ φάρμακα. Δ. Ν. Π.

χλωράδα (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τι χλωρόν.

χλωραιθανικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]· ϐλ. λ. *μονοχλωροξικὸν* ὀξύ.

χλωραιθάνιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· ϐλ. *αἰθυλοχλωρίδιον*.

χλωραιθένιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· ϐλ. *βινυλοχλωρίδιον*.

χλωραιθὴρ (ὁ) [*Χημ.*]. Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ λατινικοῦ ὅρου aether chloratus, δι' οὗ φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον τὸ ὡς τοπικὸν ἀναισθητικὸν χρησιμοποιούμενον *αἰθυλοχλωρίδιον*. Σ. Γ.

χλωραιθύλιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· ϐλ. *αἰθυλοχλωρίδιον*.

χλωραιμίδαι (οἱ) (Chloraemidae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια σκωλήκων δακτυλιωτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν*, περιλαμβάνουσα δακτυλιοσκώληκας χαρακτηριζομένους ἐκ τῆς κρικοειδοῦς κεφαλῆς των, ἥτις φέρει δύο μακρὰς διχαλωτὰς προσακτρίδας. Τὸ αἷμά των εἶναι πράσινον, ἐξ οὗ ἔλαβον καὶ τὴν ὀνομασίαν. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Χλώρακας [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. 650, πάντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Ἔχει ὡραῖον βυζαντινὸν ναόν. Α. Κ. Α.

χλωρακετάλη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου: $CH_2Cl.CH(O.C_2H_5)_2$. Εἶναι ὑγρὸν βράζον εἰς 153—155°. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς ὀργανικὰς συνθέσεις πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς ρίζης $—CH_2.CH(OC_2H_5)_2$, ἥτις καλεῖται *ἀκεταλύλιον*. Σ. Γ.

χλωρακετόνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἁλογονοπαράγωγον τῆς ἀκετόνης τοῦ τύπου: $CH_2Cl.CO.CH_3$. Βράζει εἰς 118°. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς ὀργανικὰς συνθέσεις πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς ρίζης τοῦ ἀκετονυλίου $CH_3.CO.CH_2$—. Σ. Γ.

— [*Χημ. Πολ.*] Ἡ *χλωρακετόνη*, καλουμένη καὶ *χλωρασετόνη* καὶ *χλωριοξόνη*, παρασκευάζεται διὰ χλωριώσεως τῆς ἀκετόνης παρουσίᾳ ἡλιακοῦ ἢ καὶ ἰσχυροῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός. Εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν καὶ ἄοσμον, οἱ δὲ ἀτμοὶ αὐτῆς ἐνεργοῦσιν ἐρεθιστικῶς ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, δι' ὃ καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἡ οὐσία αὕτη κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὡς δακρυγόνον ἀέριον. Ἀὴρ περιέχων 0,018 χλστγρ. χλωρακετόνης ἀνὰ λίτρον προκαλεῖ δάκρυα, ἐνῷ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἐπέλθῃ διὰ 0,0015 χλστγρ. βρωμακετόνης ἀνὰ λίτρον. Διὸ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ὑπεχώρησε βραδύτερον πρὸ τῆς κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρας βρωμακετόνης. Ἐχρησιμοποιήθη κυρίως ὑπὸ τῶν Γάλλων πρὸς πλήρωσιν χειροβομβίδων καὶ ὁπλοβομβίδων. Γ. Ν. Α.

χλωρακετοφαινόνη (ἡ) [*Χημ. Πολ.*]. Ἡ οὐσία αὕτη, ἥτις ἀνεκαλύφθη τῷ 1869 ὑπὸ τοῦ Gräbe, ἀποτελεῖ χλωριοπαράγωγον τῆς *ἀκετοφαινόνης* καὶ παρίσταται ὑπὸ τοῦ χημικοῦ τύπου $C_6H_5—CO—CH_2Cl$. Παρασκευάζεται διὰ χλωριώσεως τῆς ἀκετοφαινόνης παρουσίᾳ φωτός. Εἶναι οὐσία στερεά, ἀποτελουμένη ἐκ ρομβικῶν ἀχρόων κρυστάλλων, σημείου τήξεως 58° καὶ ζέσεως 245°. Διὰ λίαν ἰσχυρᾶς θερμάνσεως ἐξαεροῦται ἡ χλωρασετόνη, ὅτε ψυχομένη συμπυκνοῦται πρὸς λεπτότατον κονιορτόν, ὅστις ἐπιδρᾷ λίαν ἐρεθιστικῶς ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Εἰς πυκνότητα 0,0003 χλστγρ. ἀνὰ λίτρον ἀέρος προκαλεῖ ἐρεθισμὸν τῶν ὀφθαλμῶν μέχρι δακρύων, συνεπῶς ἀποτελεῖ αὕτη ἰσχυρότατον δακρυγόνον ἀέριον. Ἐχρησιμοποιήθη πρὸς πλήρωσιν χειροβομβίδων, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀμερικανῶν πρὸς πλήρωσιν ἐν μείγματι μετὰ καπνογόνων οὐσιῶν, τῶν καλουμένων *καπνογόνων κηρίων* (Smoke Candles), δι' ὧν παρήγοντο νέφη καπνοῦ, ἔχοντα ταυτοχρόνως καὶ δακρυγόνον ἐνέργειαν. Ἡ χλωρακετοφαινόνη ἀποτελεῖ πάντως σῶμα λίαν δαπανηρόν. Γ. Ν. Α.

χλωρακετυλένιον [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἁλογονοπαράγωγον τοῦ *ἀκετυλενίου* τοῦ τύπου CH ⋮ CCl, λαμβανόμενον διὰ διασπάσεως τοῦ διχλωρακρυλικοῦ ὀξέος δι' ὑδατικῶν ἀλκαλίων. Εἶναι λίαν ἀσταθὲς ἀέριον. Σ. Γ.

χλωρακρυλικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἁλογονωμένον παράγωγον τοῦ *ἀκρυλικοῦ ὀξέος* τοῦ τύπου $CH_2:CCl.COOH$. Τήκεται εἰς 64°. Σ. Γ.

χλωραλακετονοχλωροφόρμιον (τὸ) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σῶμα λαμβανόμενον διὰ τῆς ἐπὶ ἡμίωρον θερμάνσεως 16.55 μ. ἐνύδρου χλωράλης μετὰ 18.62 μ. κρυσταλλικοῦ ἀκετονοχλωροφορμίου εἰς 75°—80°. Βελόναι ἀμιαντοειδεῖς τηκόμεναι εἰς 65°, ὀσμῆς καὶ γεύσεως ἀσθενῶς καφουρώδους. Εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σκεύασμα διαλύεται εἰς ἀναλογίαν περίπου 1%, εἶναι δὲ λίαν εὐδιάλυτον καὶ εἰς τὸ ἰσχυρῶς ἠραιωμένον οἰνόπνευμα. Ἀνεγράφη ὡς ταχέως δρῶν ὑπνωτικόν, παρουσιάζον καὶ ἰδιότητας τοπικῆς ἀναισθησίας. Δὲν παρουσιάζει ἐρεθιστικὰ φαινόμενα, οὔτε δρᾷ ἐπὶ τῆς ἀναπνοῆς, οὔτε ὡς δηλητήριον τοῦ αἵματος. Κ. Γ. Μ.

χλωραλαμίδη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]· ϐλ. λ. *χλωραλαμίδιον*.

χλωραλαμίδιον, ἢ ***φορμαμίδιον τῆς χλωράλης*** [*Ὀργ. Χημ.*]. Παράγωγον τῆς *χλωράλης* τοῦ τύπου $CCl_3.CH(OH).NH.CHO$, παρασκευαζόμενον διὰ θερμάνσεως ἰσομοριακῶν ποσοτήτων χλωράλης καὶ φορμαμιδίου. Ἄχρουν κρυσταλλικὸν σῶμα, τηκόμενον εἰς 115—116° καὶ διαλυτὸν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην. Ὑπεδείχθη ὡς φάρμακον ὑπνωτικόν, ἀσφαλέστερον καὶ ὀλιγώτερον βλαπτικὸν τῆς χλωράλης. Σ. Γ.

χλωραλαντιπυρίνη (Chloralantipyrinum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα, ἄλλως καλούμενον *ὑπνάλη*, λαμβανόμενον διὰ συναναστριβῆς 100 μ. φαινυλοδιμεθυλοπυραζολόνης (ἀντιπυρίνης) μετὰ 165,5 μ. ἀνύδρου χλωράλης. Ἄχροα ὀκτάεδρα, τηκόμενα εἰς 67—68°, διαλυτὰ εἰς 15 μ. ψυχροῦ ὕδατος. Εἶναι ὑπνωτικὸν καὶ παυσίπονον, δυνάμενον νὰ χορηγηθῇ καὶ εἰς παιδία. Κ. Γ. Μ.

χλωράλη (ἡ), ἢ ***χλωριάλη,*** ἢ ***τριχλωρακεταλδεΰδη,*** ἢ ***τριχλωροξικὴ ἀλδεΰδη*** [*Χημ.*]. Ἁλογονοπαράγωγον τῆς ἀκεταλδεΰδης τοῦ τύπου $CCl_3.CHO$, λαμβανομένη διὰ παρατεταμένης διοχετεύσεως χλωρίου εἰς ἀλκοόλην κατ' ἀρχὰς ἐν ψυχρῷ καὶ εἶτα εἰς θερμοκρασίαν 60°. Ἐκ τοῦ τοιουτοτρόπως προκύπτοντος μείγματος διαφόρων χλωριοπαραγώγων ἀποχωρίζεται ἡ καθαρὰ χλωράλη διὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ καθαρίζεται δι' ἀποστάξεως ὑπεράνω ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Ἡ οὕτω λαμβανομένη χλωράλη ἀποτελεῖ ἀραιόν, ἄχρουν, ἐλαιῶδες ὑγρόν, σημείου ζέσεως 97° καὶ εἰδικοῦ βάρους 1,502, ὅπερ κατὰ τὴν διατήρησιν μετατρέπεται ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς στερεὰν λευκὴν μᾶζαν, τὴν *μεταχλωράλην*. Ἡ μετατροπὴ αὕτη ἐπιταχύνεται διὰ τῆς παρουσίας ἐλαχίστων ποσοτήτων θειικοῦ ὀξέος. Ἡ μεταχλωράλη εἶναι προϊὸν πολυμερισμοῦ τῆς χλωράλης. Ἀνάλογον προϊὸν λαμβάνεται δι' ἐπιδράσεως χλωριούχου σιδήρου ἢ χλωριούχου ἀργιλλίου, ἐνῷ διὰ πυριδίνης λαμβάνεται εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ προϊόν, ὅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα *βιφερράλη* ὑπεδείχθη ὡς ὑπνωτικόν. Μετὰ τοῦ ὕδατος δὲν μείγνυται, ἑνοῦται ὅμως ἐκλυομένης θερμότητος πρὸς τὸν *ὑδρίτην τῆς χλωράλης* ἢ *ἔνυδρον χλωράλην (τριχλωραιθυλιδενογλυκόλην)*, ἥτις ἔχει τὸν τύπον $CCl_3.CH(OH)_2$. Ἡ ἔνυδρος χλωράλη λαμβάνεται δι' ἀναμείξεως ἰσομοριακῶν ποσοτήτων χλωράλης (100 γρ.) καὶ ὕδατος (12 γρ.) καὶ ἀνακρυσταλλώσεως τῆς στερεοποιηθείσης μάζης ἐκ χλωροφορμίου ἢ βενζολίου. Ἔχει δυσάρεστον ὑπογλυκίζουσαν ὀσμὴν καὶ καυστικὴν γεῦσιν, τήκεται εἰς 53° καὶ βράζει εἰς 96—98°. Χρησιμοποιεῖται ὡς ὑπνωτικόν. Σ. Γ.

—[*Φαρμ. Χημ.*] Θεραπευτικῶς χρησιμοποιεῖται ἡ *ἔνυδρος χλωράλη* ἢ ὁ *ὑδρίτης τῆς χλωράλης* (Chloralum hydratum), ὅστις εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ O. Liebreich. Ἀρχικῶς ἐπιστεύετο ὅτι αὕτη διὰ τῶν ἀλκαλικῶν ὑγρῶν τοῦ ὀργανισμοῦ σχᾶται εἰς μυρμηκικὰς ἑνώσεις καὶ χλωροφόρμιον, ὅπερ δρᾷ ὡς ὑπνωτικόν. Ἐξωτερικῶς ἀνεγράφη ἡ χλωράλη ὡς ἀντισηπτικὸν ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀλοιφῆς ἢ διαλύματος καὶ εἰς ἐγχύσεις τοῦ ὠτός. Ἐσωτερικῶς παρηγγέλθη τὸ σκεύασμα ὡς ὑπνωτικὸν καὶ ὡς πραϋντικόν. Ἐσωτερικῶς δίδεται μετὰ σαλεπίου ἢ κομμιογλισχράσματος καὶ μετ' ὀξίνου σιροπίου ὡς βελτιωτικοῦ. Ὅταν ἓν σκεύασμα λαμβάνεται δυσκόλως ἀπὸ τοῦ στόματος, γίνονται ὑποκλυσμοὶ ἢ καὶ ὑποδόριοι ἐνέσεις. Λίαν πυκνὰ διαλύματα τῆς ἐνύδρου χλωράλης χρησιμοποιοῦνται εἰς φαρμακευτικοχημικὰς καὶ τοξικολογικὰς δοκιμασίας καὶ εἰς ἀναλύσεις. Οὕτω χρησιμοποιοῦνται πυκνὰ διαλύματα τῆς χλωράλης εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀναγνώρισιν ἀλκαλοειδῶν, πρὸς ἀναγνώρισιν μικρῶν ποσοτήτων ρητινῶν, πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ διαχωρισμὸν χρωστικῶν τινων, πρὸς ἔρευναν διαφόρων ὑφαντικῶν ὑλῶν, εἰς πραγματογνωμοσύνας ἐπὶ γραφῆς διὰ μελάνης κλπ. Κ. Γ. Μ.

—χλωράλη *αἰθυλικὴ* [*Χημ.*]. Παράγωγον τῆς *χλωράλης* τοῦ τύπου $CCl_3.CH(OH)(OC_2H_5)$, λαμβανόμενον διὰ βρασμοῦ τοῦ ὑδρίτου τῆς χλωράλης μετ' ἀλκοόλης. Τήκεται εἰς 46°,6. Σ. Γ.

—χλωράλης *φορμαμίδιον* [*Χημ.*]· βλ. *χλωραλαμίδιον*.

χλωραλόζη, ἢ ***γλυκοχλωράλη,*** ἢ ***ἀνυδρογλυκοχλωράλη*** [*Χημ.*]. Προϊὸν λαμβανόμενον διὰ θερμάνσεως μείγματος χλωράλης καὶ γλυκόζης. Ἔχει τὸν τύπον $C_8H_{11}O_6Cl_3$ καὶ ἀποτελεῖ κρυσταλλικὸν σῶμα διαλυτὸν εἰς τὸ θερμὸν ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Χρησιμοποιεῖται ὡς ὑπνωτικόν. Σ. Γ.

χλωραλοκαφεΐνη (Chloralcoffein) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα λαμβανόμενον δι' ἐξατμίσεως ὑδατικοῦ ἢ ἀλκοολικοῦ διαλύματος 212 μ. καφεΐνης καὶ 165.5 μ. ἐνύδρου χλωράλης. Ἄχροα στιλπνὰ φυλλίδια εὐδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸ οἰνόπνευμα. Τὸ σκεύασμα ἀνεγράφη ὑποδορίως ὡς ἐλαφρὸν καθαρτικὸν καὶ ὡς καταπραϋντικὸν ἐπὶ ἐρεθισμοῦ τοῦ περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Κ. Γ. Μ.

χλωραλοκυανυδρίνη (Chloralcyanhydratum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Ἕνωσις χλωράλης καὶ ὑδροκυανίου, ἄλλως καλουμένη *ὑδροκυανικὴ χλωράλη*, ἀποτελοῦσα ἄχροα πρίσματα ἢ ρομβικὰς τραπέζας. Εἶναι εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ, τὸ οἰνόπνευμα καὶ αἰθέρα καὶ τήκεται εἰς 60°. Ἀνεγράφη τὸ σκεύασμα ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ ὕδατος τῶν πικραμυγδάλων. Τὸ σκεύασμα ἐχορηγήθη καὶ ὡς ἀνώδυνον δηλητήριον τῶν κυνῶν. Κ. Γ. Μ.

χλωραλουρεθάνη (ἡ) (Chloralurethanum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα λαμβανόμενον διὰ διαλύσεως οὐρεθάνης εἰς ἄνυδρον χλωράλην καὶ μείξεως τοῦ διαλύματος μετὰ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Ἡ λαμβανομένη κρυσταλλικὴ μᾶζα κατεργάζεται μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ εἶτα ἐκπλύνεται δι' ὕδατος. Λευκοὶ κρύσταλλοι σχεδὸν

Digitized by Google

ἀδιάλυτοι εἰς τὸ ὕδωρ, τηκόμενοι εἰς 103°. Τὸ σκεύασμα ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν τύπον:

$$CCl_3{-}CH\langle^{OH}_{NHCO.OC_2H_5}$$

ἔχει δὲ ὑπνωτικὰς ἰδιότητας. Εἰς τὸ ἐμπόριον εἰσήχθη ὡς ὑπνωτικὸν φάρμακον ὑπὸ τὸ ὄνομα Uralium. κ. γ. μ.

χλωραλοφορμαμίδιον (τὸ) *[Χημ.]*· βλ. *χλωραλαμίδιον*.

χλωραμίνη (Chloraminum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ μετὰ νατρίου ἅλας τῆς παρατολουενοσουλφονοχλωραμίδης. Κόνις λευκὴ διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ, περιέχουσα 12,6 % χλώριον. Ἡ χλωραμίνη περιλαμβάνεται εἰς τὰς φαρμακοποιίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Γερμανίας. Τὸ σκεύασμα παρουσιάζει μεγάλην ἀπολυμαντικὴγ ἐνέργειαν καὶ εἰς λευκωματοῦχον ἔτι περιβάλλον. Ὁ βαθμὸς τῆς δράσεώς της ἀντιστοιχεῖ πρὸς 25 % ἐνεργοῦ χλωρίου. Ἡ χλωραμίνη ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὸν μεγάλον πόλεμον πρὸς θεραπείαν τῶν πληγῶν. Διὰ τὴν πλύσιν πληγῶν ἢ τὴν διαβροχὴν ἐπιδέσμων χρησιμοποιεῖται διάλυμα 0,25 %. Δι' ἐκπλύσεις τῆς κύστεως ἢ τῶν οὐραγωγῶν χρησιμοποιεῖται διάλυμα $^1/_{10}$ %. Διαλύματα τῆς χλωραμίνης 0,5 % χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἀπολύμανσιν ἀσπρορρούχων, χειρῶν, ἐργαλείων κλπ. Ἡ χλωραμίνη παρουσιάζει ὡς δευτερευούσας δράσεις ἐρεθισμὸν τῶν βλεννομεμβρανῶν καὶ λευκωματουρίαν. Δι' ἀπολυμάνσεις εἰς μεγάλην κλίμακα χρησιμοποιεῖται ἀκάθαρτος χλωραμίνη, περιέχουσα 20 % ἀδιάφορα ἀνόργανα ἅλατα. Ἡ χλωραμίνη φέρεται εἰς διάφορα ἰδιοσκευάσματα ὑπὸ πλεῖστα ἄλλα ὀνόματα (Sputamin, Gyneclorina κλπ.). Δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ χλωριούχου ὕδατος. κ. γ. μ.

χλωραμίνη *Τ* *[Χημ.]*. Λευκὴ κόνις, ὀσμῆς χλωρίου, διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ, τοῦ τύπου:

$$CH_3.C_6H_4.SO_2\ Na\ NCl,\ 3H_2O$$

Χρησιμοποιεῖται ὡς ἀπολυμαντικόν. σ. γ.

— **χλωραμίνης *κίτρινον*** καὶ ***χλωραμίνης πράσινον*** *[Χημ.]*. Συνθετικὰ χρώματα τῆς τάξεως τῶν θειαζολοχρωμάτων ἢ *θειαζολίων* (βλ. λ.). σ. γ.

χλωραμινοκίτρινον· βλ. *χλωραμίνης κίτρινον*.

χλωραμινοπράσινον· βλ. *χλωραμίνης πράσινον*.

χλωραμμώνιον, ἢ ***χλωριοῦχον ἀμμώνιον*** (Salmiak, chlorammonium) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν χλωριοῦχον ἀμμώνιον (NH_4Cl). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς σπανίους μικροὺς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος ἢ καὶ εἰς σταλακτιτικά, ἰνώδη, βοτρυώδη καὶ ἐπιφλοιωματώδη συσσωματώματα ἢ καὶ γεηρόν, ἀλευρῶδες. Ἔχει θραῦσιν κογχώδη, σκληρότητα 1 $^1/_2$—2 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 1,5—1,6. Εἶναι ἄχρουν ἢ κίτρινον καὶ ὀρφνὸν λόγῳ προσμίξεως τριχλωριούχου σιδήρου. Παρέχει δηκτικὴν ἁλμυρὰν γεῦσιν. Εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει ὡς προϊὸν ἐξαχνώσεως ἡφαιστείων (Βεζούβιος, Αἴτνα), ἐπὶ καιομένων ἀπορριμμάτων ἀνθρακωρυχείων (Saarbrücken, Ruhrort, Σαξονίαν), ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς ἐπάνθημα ἐπὶ φαιανθράκων. γ. κ. γ.

χλωρανέρπης (ὁ) (Chloranerpes) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δρυκολαπτιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων πτηνῶν παραπλησίων πρὸς τοὺς δρυκολάπτας, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. δ. ν. π.

χλωρανθία *[Φυτοπαθ.]* Οὕτω καλεῖται τερατομορφία, καθ' ἣν τὰ διάφορα ὄργανα τοῦ ἄνθους φυτῶν τινων ἀποκτοῦν τὴν μορφὴν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν φύλλων. Δεδομένου ὅτι τὰ ὄργανα τοῦ ἄνθους θεωροῦνται ὡς φύλλα τροποποιηθέντα εἰδικῶς διὰ τὴν νέαν των λειτουργίαν, ἡ χλωρανθία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀπισθοδρομικὴ μεταμόρφωσις. Τὴν τερατομορφίαν ταύτην δύναται νὰ παρουσιάσῃ καὶ ὁλόκληρος ταξιανθία, ὡς π. χ. οἱ στάχυες τοῦ σίτου, τῆς βρόμης, τοῦ ἀραβοσίτου κτλ. Φαίνεται ὅτι ἡ χλωρανθία ἔχει ὡς αἰτίαν τὴν ἀπότομον ἀπόκτησιν πολλῶν χυμῶν ὑπὸ τοῦ φυτοῦ κατόπιν μακρᾶς ἐλλείψεως θρεπτικῶν οὐσιῶν, καὶ δὴ ἀζωτούχων καὶ ὕδατος. Ἡ ἁπλῆ ἀλλαγὴ χρώματος τῶν ὀργάνων τοῦ ἄνθους πρὸς τὸ πράσινον καλεῖται *χλωρίασις*. ε. τ. ε.

χλωρανθίδαι, ἢ ***χλωρανθοειδῆ*** (Chloranthidae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα δένδρα, δενδρύλλια ἢ καὶ ἀνεπτυγμένας πόας, μὲ φύλλα ἁπλᾶ καὶ ἀντίθετα, ἄνθη κατὰ στάχυς διατεταγμένα καὶ καρπὸν δρύπην περικλείουσαν ἓν μόνον σπέρμα, οὗ τὸ ἔμβρυον εἶναι μικρότατον καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ὀγκώδους λευκώματος. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ὠκεανίας. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι ὁ *χλώρανθος* (βλ. λ.). δ. ν. π.

χλώρανθος (ὁ) (Chloranthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χλωρανθοειδῶν* ἢ *χλωρανθιδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἢ ἀνεπτυγμένας πόας, ὧν πάντα τὰ μέρη εἶναι ἀρωματικά. δ. ν. π.

χλωρασβεστίτης ὁ (Chlorocalcit, Chlorocalcium) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν χλωριοῦχον ἀσβέστιον ($Ca\ Cl_2$). Ἀπαντᾷ ἐπὶ τοῦ Βεζουβίου εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. γ. κ. γ.

χλωρασιὰ (ἡ), καὶ *χλωρουσιά*· δημοτ., χλωρὰ τροφὴ τῶν κτηνῶν.

χλωρέγχυμα (τό)· τὸ παρέγχυμα, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ κυττάρων χλωρεγχυματικῶν.

χλωρεγχυματικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ *χλωρέγχυμα*: «χλωρεγχυματικὰ κύτταρα».

χλωρετόνη *[Χημ.]*. Παράγωγον τῆς *χλωράλης* τοῦ τύπου: $C\ Cl_3.CH\ (OH).O.C\ (CH_3)_2.CCl_3$. Λευκὸν κρυσταλλικὸν σῶμα γεύσεως καμφορᾶς. Κέκτηται ὑπνωτικὰς ἰδιότητας. σ. γ.

χλωριαιθάνιον, ἢ ***χλωραιθάνιον*** *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *αἰθυλοχλωρίδιον*.

χλωριαιθανόλη *[Χημ.]*· βλ. *αἰθυλενοχλωρυδρίνη*.

χλωριαιθένιον *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *βινυλαλογονίδια*.

χλωριαιμία (ἡ). Ὅρος σημαίνων, κατὰ λέξιν, ὕπαρξιν χλωρίου ἢ χλωριούχου νατρίου ἐν τῷ αἵματι. Χρησιμοποιεῖται καταχρηστικῶς πρὸς δήλωσιν τῆς αὐξήσεως τοῦ χλωρίου ἐν τῷ αἵματι ἀντὶ τοῦ ὅρου *ὑπερχλωριαιμία* (βλ. λ.).

χλωριακετυλένιον *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *χλωρακετυλένιον*.

χλωριάλη *[Χημ.]*· βλ. *χλωράλη*.

χλωριαλισμὸς (chloralisme). Οὕτω νοεῖται τὸ σύνολον τῶν νοσηρῶν συμβαμάτων, ἅτινα προκαλοῦνται ἐκ τῆς λήψεως καὶ ἀπορροφήσεως τῆς χλωριάλης εἰς λίαν ἰσχυρὰς δόσεις (ὀξὺς χλωριαλισμὸς) ἢ ἐκ τῆς καθ' ἕξιν καὶ συνεχοῦς λήψεως τοῦ ναρκωτικοῦ τούτου φαρμάκου (χρόνιος χλωριαλισμὸς ἢ χρονία διὰ χλωριάλης δηλητηρίασις, χλωριαλομανία). Τὰ συμβάματα ταῦτα εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τῆς οἰνοπνευματιάσεως καὶ ἐν μέρει πρὸς τὰ τῆς ὀπιομανίας. μ. ν. κ.

χλωριαλομανία (chloralomanie). Οὕτω καλεῖται ἡ νοσηρὰ ἕξις τοῦ λαμβάνειν πρὸς ἡδονιστικὸν σκοπὸν τὴν χλωριάλην, ἡ ἐνέργεια τῆς ὁποίας προσομοιάζει τῇ τοῦ ὀπίου. Ἡ ἀνάγκη τοῦ λαμβάνειν συνεχῶς τὸ φάρμακον τοῦτο μεταβάλλεται μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς παρορμητικὴν ἕξιν κατὰ τοσοῦτον ἐπιβλητικήν, καθόσον ἡ τοξικότης εἶναι ἰσχυροτέρα. μ. ν. κ.

χλωριάσβεστος *[Χημ.]*. Συνώνυμον τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου (βλ. *ἀσβέστιον*).

χλωρίασις, ἢ καὶ ***χλώρωσις*** (chlorose). Πάθησις φύσεως ἀτελῶς γνωστῆς, σπανία ἐπὶ τοῦ ἄρρενος καὶ τῆς ἐνηλίκου γυναικός, συχνὴ ἐπὶ τῶν νεανίδων, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἥβης, ὀφειλομένη δὲ εἰς πλημμελῆ λειτουργίαν τῶν ᾠοθηκῶν. Κατὰ τὴν νόσον ταύτην προεξάρχουσιν αἱ διαταραχαὶ τῆς αἱματοποιίας καὶ αἱ τῆς λειτουργίας τῶν ᾠοθηκῶν. Εἰς τοὺς ἀνιόντας τῶν χλωριασικῶν παρατηρεῖται ἡ φυματίασις καὶ ἡ χοιράδωσις εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Τὰ προδιαθέτοντα αἴτια ταύτης εἶναι οἱ κακοὶ ὑγιεινοὶ ὅροι τῆς διαβιώσεως, ἡ ὀργανικὴ ὑπερκόπωσις, ἡ ἔλλειψις ἀέρος καὶ φωτός, ἡ ἐλλιπὴς καὶ ἀνεπαρκὴς διατροφή, πιθανῶς δὲ καὶ ἠθικὰ αἴτια: φόβοι, θλίψεις, στενοχωρίαι κλπ., ὡσαύτως αἱ μεγάλαι αἱμορραγίαι, αἱ ὀξεῖαι ἢ χρόνιαι λοιμώξεις, αἱ τοξικαὶ δηλητηριάσεις κλπ. Τελευταίως ἀνεφάνη καὶ πάλιν ἡ λησμονηθεῖσα αὕτη νόσος, ἕνεκα τῶν νεωτεριστικῶν τάσεων τῶν νεανίδων καὶ νεαρῶν κυριῶν, αἵτινες, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐπιδιωκομένης σιλουέτας, δὲν τρέφονται ἐπαρκῶς καὶ δὴ δι' οὐσιαστικῶν σιτίων.

Παθογονία. Ἡ χλωρίασις ἐθεωρήθη ἀλληλοδιαδόχως προελεύσεως γεννητικῆς (ὡς αὐτοδηλητηρίασις δηλαδὴ ἐξ ἐπισχέσεως τοῦ καταμηνίου αἵματος), νευρικῆς (ἐν εἴδει νευρώσεως), γαστρικῆς (ἐξ ἕλκους τοῦ στομάχου ἢ τοῦ δωδεκαδακτύλου), ἐξελικτικῆς (ἐξ ἐπισχέσεως περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γεννητικοῦ συστήματος ἢ τοῦ καρδιοαγγειακοῦ) ἢ αἱματικῆς (ἐκ βλάβης ἢ ἀλλοιώσεως τοῦ αἵματος). Ἡ αἱματικὴ θεωρία, ὑποαιμοσφαιρινικὴ ἢ ὑποαιμοσφαιριναιμία, εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη.

Παθολογικὴ ἀνατομική. Αἱ σπάνιαι νεκροτομίαι χλωριασικῶν ἀπέδειξαν συχνάκις τὴν ἀορτὴν παιδικήν, μόλις εἰσδεχομένην τὸν μικρὸν δάκτυλον τῆς χειρός, μετὰ τοιχωμάτων λίαν ἐλαστικῶν καὶ μετὰ ἐνδαρτηρίου στεατωσικοῦ· τὴν δὲ καρδίαν ὁτὲ μὲν διηυρυσμένην, ὁτὲ δὲ ἀτροφικήν· τὸ σῶμα τῆς μήτρας εἴτε ὑποτυπῶδες εἴτε ὑπερτραφές. Κυρίως ἐβεβαιώθησαν αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ αἵματος. Τὸ χλωριασικὸν αἷμα ρευστότητος ἧττον πυκνῆς (60—70 πρὸς 100 ὀροῦ), εἶναι ὠχρὸν ἕνεκα τῆς πτωχείας αὐτοῦ εἰς αἱμοσφαίρια καὶ εἰς αἱμοσφαιρίνην, τῆς ὁποίας τὸ ποσοστὸν ὑποβιβάζεται ἀπὸ 125 εἰς 70 καὶ 30 πρὸς 1000. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἱμοσφαιρίων ἀπὸ 5.000.000 μέσου φυσιολογικοῦ ὅρου, κατὰ κυβικὸν χιλιοστόμετρον, κατέρχεται εἰς 3,2 καὶ 1 ἑκατομμύριον, ἐνῷ ὁ ἀριθμὸς τῶν αἱματοβλαστῶν αὐξάνεται. Πλεῖστα τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων εἶναι ἀνώμαλα, γιγαντόσωμα (9—15 μ.), συνηθέστερον νανώδη (3—6 μ.) ἢ παραμεμορφωμένα (ἀτρακτοειδῆ, ἀπιοειδῆ, τετράγωνα, κλπ.). Ἡ ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει περιεκτικότης ἑκάστου αἱμοσφαιρίου εἰς αἱμοσφαιρίνην, παρισταμένη δι' 1, εἰς τὴν χλωρίασιν καταπίπτει εἰς 0.80, 0.60, 0.50.

Συμπτώματα. Ἡ τυπικὴ μορφὴ τῶν χλωριασικῶν ἐμφανίζει τὸ πρόσωπον οἰδηματῶδες, ὠχρότητος ὑποπρασίνης, καταδηλοτέρας εἰς τὰ χείλη, εἰς τὰ ὦτα καὶ εἰς τὸ μέτωπον. Οἱ βλεννογόνοι τῶν χειλέων καὶ τῶν ἐπιπεφυκότων εἶναι ἀποκεχρωσμένοι, τὰ δὲ σφυρὰ πολλάκις οἰδηματώδη πρὸς τὴν ἑσπέραν. Κατὰ τὴν ἀκρόασιν τῆς καρδίας καθίστανται ἀντιληπτὰ φυσήματα ἑστιῶν ποικιλλουσῶν, συνηθέστερον πρὸς τὴν βάσιν αὐτῆς (πνευμονικὸν στόμιον), μᾶλλον ἤπια ἢ τραχέα, ἀμφισβητουμένης παθογονίας. Ἐὰν ἐφαρμόσωμεν τὸν ἀντίχειρα ἐλαφρῶς ἐπὶ τῆς ἔσω σφαγίτιδος μεταξὺ τῶν κάτω σκελῶν τοῦ δεξιοῦ κλειδομαστοειδοῦς, ἀντιλαμβανόμεθα πολλάκις τρόμον συνεχῆ, καὶ ἂν ἐφαρμόσωμεν ἐλαφρῶς τὸ στηθοσκόπιον, οὗτος μεταβάλλεται εἰς ἦχον ρόμβου (ἢ ἦχον τοῦ διαβόλου) μετ' ἐντόνου ἀπηχήσεως. Οἱ ἀγγειακοὶ οὗτοι ἦχοι ἔχουσι μεγαλυτέραν ἀξίαν τῶν καρδιακῶν ἤχων. Κατ' ἐξαίρεσιν παρατηρεῖται πυρετὸς ὑψηλὸς (39° —39°8) εἰς τὴν χλωρίασιν. Συνηθέστατα ἀπαντῶσι πεπτικαὶ διαταραχαί, ἤτοι: ὄρεξις ἠλαττωμένη ἢ διεστραμμένη (διάθεσις διὰ τὸ ὄξος, τὰ δριμέα καρυκεύματα, κλπ.), γαστραλγία, δυσανεξία ἢ στάσις γαστρικὴ ἄνευ σταθεροῦ γαστρικοῦ τύπου (ὑπὲρ—ἢ ὑποχλωρυδρία) καὶ καθ' ἕξιν δυσκοιλιότης. Ἡ ἐπικράτησις τῶν τοιαύτης φύσεως συμβαμάτων δημιουργεῖ τὴν δυσπεπτικὴν χλωρίασιν. Τὰ οὖρα εἶναι ὠχρά, πυκνότερα, μετ' ἠλαττωμένης οὐρίας, περιέχοντα οὐροαιματίνην καὶ οὐροχολίνην. Παρατηροῦνται καὶ διαταραχαὶ τῆς ἐμμηνορρυσίας, ἤτοι ἔμμηνος ρύσις ἠλαττωμένη λίαν ἢ ἐν τελείᾳ ἐπισχέσει· ἡ δὲ λευκόρροια οὐδέποτε σχεδὸν ἐλλείπει. Τὸ ἄγχος, ἡ δύσπνοια (μετ' ἀναπνοῆς σκιαζομένης πρὸς τὰς κορυφάς), ἡ ζάλη, ὁ βόμβος τῶν ὤτων, ἡ ἐξασθένησις, αἱ πρὸς συγκοπὴν τάσεις, αἱ νευραλγίαι (προσωπική, μεσοπλεύριος) ἐπιπροστίθενται πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κλασσικῆς συνδρομῆς τῆς χλωριάσεως.

Πορεία. Εἰ καὶ ἠθικόν τι πλῆγμα, τρόμος, θλῖψις, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐξ ὑπαρχῆς τὴν χλωρίασιν, ἡ ὕπουλος ἔναρξις ταύτης εἶναι συνηθεστέρα. Χρονία πάθησις ἡ χλωρίασις, μετ' ἀλληλοδιαδόχων παροξυσμῶν, εἶναι βραχυτέρα εἰς τὰς μήπω ἐμμηνορροησάσας νεάνιδας, ἀποβαίνουσα ἰατὴ ἐντὸς δύο μηνῶν, ἐὰν εἶναι ἁπλῆ, ἐνῷ διαρκεῖ ἐπὶ ἓξ μῆνας, ὅταν εἶναι ἔντονος. Ἡ πλημμελὴς θεραπεία καὶ ἡ συγγενὴς πολλάκις προδιάθεσις (χλωρίασις διαθεσικὴ) πολλαπλασιάζουσι τὰς ὑποτροπάς, αἵτινες ἐν τούτοις καταπαύονται συνήθως ἐν τέλει.

Ἐπιπλοκαί. Ἡ χλωρίασις παρεμβαίνει ὡς προδιαθέτουσα νόσος εἰς τὴν φλεβίτιδα (λευκὴ ἐπώδυνος φλεγμονή, φλεβῖτις τῶν κόλπων) ἐπιπλεκομένη ἢ μὴ ὑπὸ πνευμονικῆς ἐμβολῆς, γενικῶς ἀποδιδομένης εἰς συμπαρομαρτοῦσαν λοίμωξιν (ἐπιλόχειον ἢ γονοκοκκικήν). Ἀπαντᾷ ὡσαύτως εἰς τὴν καρδιακὴν θρόμβωσιν, εἰς τὰς αἱμορραγίας, ἤτοι τὰς μητρορραγίας τὰς προερχομένας ἐκ μητρικῆς ἢ περιμετρικῆς ἐπιπλοκῆς· εἰς τὰς αἱμοπτυσίας τῆς χλωριοφυματιάσεως· εἰς τὰς αἱματημεσίας τὰς προκυπτούσας ἐκ γαστρικοῦ ἕλκους ἢ ἐκ τῆς ὑστερίας. Ἡ χλωρίασις δύναται προσέτι νὰ ἐπιπλακῇ πρὸς νεφρίτιδα, εἴτε ἐπιθηλιακήν, διάχυτον, ἴασιμον (χλωριοβρυχθιασικήν), εἴτε χρονίαν, προϊοῦσαν (ἐξ ἀρτηριακῆς ἀπλαστίας).

Πρόγνωσις. Ἡ χλωρίασις, ἐπιδεινουμένη ὑπὸ τῆς δυσπεψίας, τῶν νευρικῶν διαταραχῶν, τῶν διαφόρων αὐτῆς ἐπιπλοκῶν, ποικίλλει κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀναιμίας.

Μορφαί. Ἡ χλωρίασις τῶν μήπω ἐμμηνορροησασῶν νεανίδων εἶναι γενικῶς καλοηθεστέρα. Ἡ δυσπεπτικὴ χλωρίασις (δυσπεψία προκληθεῖσα ὑπὸ τῆς χλωριάσεως ἢ καὶ τἀνάπαλιν) εἶναι συνήθως δυσίατος. Ἡ βραδέως ἐμφανιζομένη χλωρίασις, προκαλουμένη εἰς ἡλικίαν εἰκοσιοκτὼ ἢ τριάκοντα ἐτῶν ὑπὸ τῆς κυήσεως ἢ τῆς γαλουχίας, ὡσαύτως καὶ ἡ χλωρίασις τῆς ἐμμηνολήξίας, εἶναι πολλάκις ὑποτροπαὶ χλωριάσεως τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ἡ φυματίασις, ἡ σύφιλις, ἡ ὑστε-

Digitized by Google

ρία, ἡ ἐξοφθάλμιος βρογχοκήλη ἀποβαίνουσι συχνότατα, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, παράγοντες προκαλοῦντες τὴν χλωρίασιν (χλωροαναιμίαι). Ἡ χλωρίασις τῶν ἀρρένων ἀποδίδεται γενικῶς εἰς τὴν ἐν τοῖς οἰκοτροφείοις διαβίωσιν, εἰς τὰς ἀδενοειδεῖς ἐκβλαστήσεις, εἰς τὸν καθεστικὸν βίον καὶ εἰς τὸν αὐνανισμόν.

Διάγνωσις. Τὴν χλωρίασιν δέον νὰ διακρίνωμεν διαφορικῶς ἀπὸ τῶν συμπτωματικῶν ἀναιμιῶν, αἵτινες ἀναπτύσσονται εἰς τὴν μολυβδίασιν (τὴν ἐπαγγελματικὴν ἰδίως), εἰς τὴν δι' ὀξειδίου τοῦ ἄνθρακος δηλητηρίασιν, εἰς τὰς τραυματικὰς ἢ μὴ αἱμορραγίας (παρουσία πορφύρας, ἕλκους γαστρικοῦ ἢ καρκίνου, βοθριοκεφάλου, δωδεκαδακτυλικοῦ ἀγκυλοστόμου), εἰς τὴν ἑλονοσίαν, εἰς τὴν φυματίασιν, εἰς τὴν συφίλιδα, εἰς τὴν στένωσιν τῆς μιτροειδοῦς κλπ. Τὸ κατώτερον ὅριον τῆς αἱμοσφαιρίνης, ἡ ἀφθονία τῶν αἱματοβλαστῶν, τὰ ἀγγειοκαρδιακὰ φυσήματα ἀποτελοῦσι τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς διαγνώσεως. Ἡ ἀνορεξία, ἡ ἀπίσχνανσις, αἱ πυρετικαὶ ἀναρριπήσεις συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς χλωροφυματιώδους ἀναιμίας.

Ἡ θεραπεία τῆς χλωριάσεως ὑποβοηθεῖται διὰ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντελοῦς ἀναπαύσεως ἐν καθαρῷ ἀέρι καὶ διὰ διατροφῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν πεπτικὴν ἱκανότητα· εἰς τὸ τέλος τῆς θεραπείας διὰ τῆς ψυχρᾶς ὑδροθεραπείας· ἡ διὰ τῶν σιδηρούχων σκευασιῶν θεραπεία εἶναι εἰδική τρόπον τινὰ τῆς χλωριάσεως· πρὸς ταύτῃ συνδυάζεται καὶ τὸ ἀρσενικὸν διὰ τὰ ἄρρενα παιδία καὶ εἰς τὴν φυματιώδη χλωροαναιμίαν. Ὁ σίδηρος δέον νὰ χορηγῆται μέχρι τελείας καὶ βεβαίας ἐπανορθώσεως τῶν ἠλλοιωμένων αἱμοσφαιρίων. Μεγάλως συμβάλλεται πρὸς τὴν θεραπείαν ἡ συνεχὴς καὶ παρατεταμένη χρῆσις προσφάτου ἥπατος μοσχείου, μὴ ὑποστάντος οὐδεμίαν μαγειρικὴν παρασκευήν. Μ. Ν. ΚΑΤΡΗΣ

— *[Φυτοπαθ.]* *Χλωρίασις* καλεῖται τερατομορφία, καθ' ἣν τὰ διάφορα ὄργανα τοῦ ἄνθους φυτῶν τινων ἀποκτοῦν χρῶμα πράσινον ἀντὶ τοῦ συνήθους χρώματός των. Ἡ χλωρίασις εἶναι ἐλαφρὰ περίπτωσις τῆς *χλωρανθίας* (βλ. λ.). Ε. Τ. Ε.

—**χλωρίασις αἰγυπτιακή**, ἡ **καχεξία ἀφρικανική** Εἶναι νόσος τῶν τροπικῶν ἢ τῶν θερμῶν χωρῶν, ἐμφανίζουσα ἐν τῇ ἀρχῇ ἔκλυσιν γενικὴν τῶν δυνάμεων, ἀδράνειαν καὶ νωθρότητα σωματικὴν τε καὶ ἠθικήν, γενικὴν κακουχίαν, κεφαλαλγίαν, ἰλίγγους, κόπωσιν καθολικὴν καὶ πυρετὸν οὐχὶ ἔντονον. Εἶτα ἐπακολουθοῦσι συμπτώματα γαστραλγίας καὶ χλωριοαναιμίας, διαταραχαὶ γαστρεντερικαί, ἀνορεξία ἐναλλασσομένη πρὸς βουλιμίαν, χροιὰ τοῦ προσώπου γεώδης καὶ γενικὴ καχεξία. Ἡ νόσος αὕτη εἶναι ἀπότοκος εἰδικῆς ἀναιμίας, προκαλουμένης ἐξ ἐντερικῶν παρασίτων εἰδικῶν νοσημάτων (ἀγκυλοστομίασις, νηματίασις κλπ.). Μ. Ν. Κ.

χλωριασμὸς (ὁ) (Chloration). Μέθοδος καθαρμοῦ τῶν πρὸς πόσιν προωρισμένων ὑδάτων, διὰ τοῦ ρευστοῦ χλωρίου, τὸ ὁποῖον μείγνυται μετὰ τοῦ ὕδατος ἐν τοιαύτῃ ποσότητι, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ μεταβάλλωνται ποσῶς ἐκ τούτου αἱ ὀργανοληπτικαὶ ἰδιότητες τοῦ ὕδατος. Μ. Ν. Κ.

χλωρίδη (ἡ) (Chloride) *[Ζωολ.]* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κανθάρων ἀπαντώντων εἰς τὴν Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χλωρίδη ἡ μακρόκερως* (Chloride longicornis), ἥτις ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν φύλλων καὶ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

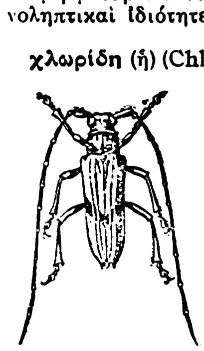

Χλωρίδη ἡ μακρόκερως.

χλωρίδια *[Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω αἱ μετὰ χλωρίου ἑνώσεις στοιχείων ἢ ριζῶν. Συνώνυμον πρὸς τὰς *χλωριούχους ἑνώσεις* ἢ *χλωριοενώσεις*. Οὕτω λ. χ. τὸ χλωρίδιον τοῦ νατρίου, NaCl, εἶναι συνώνυμον πρὸς τὸ χλωριοῦχον νάτριον ἢ χλωριονάτριον ἢ νατριοχλωρίδιον. Τὰ ἀνόργανα χλωρίδια παρασκευάζονται συνήθως δι' ἀπ' εὐθείας ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ τοῦ μετάλλου ἢ δι' ἐπιδράσεως ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἐπὶ τῶν ὀξειδίων ἢ ὑδροξειδίων ἢ ἀνθρακικῶν ἀλάτων αὐτῶν, τὰ δὲ ὀργανικὰ διὰ καταλλήλων μεθόδων. Σ. Γ.

χλωρίδιον *[Χημ.]*· βλ. *χλωρίδια*.

χλωρικός,—ή,—όν. Ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς τὸ χλώριον. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται κυρίως ὡς ἐπίθετον τῶν ἀλάτων τῶν περιεχόντων χλώριον καὶ ὀξυγόνον, ὡς λ. χ. τὸ χλωρικὸν κάλιον $KClO_3$ κλπ.

—**χλωρικὸν κάλιον** *[Χημ.]*· βλ. λ. *κάλιον* (τ. ΙΓ', σ. 554 β').

—**χλωρικὸν νάτριον** *[Χημ.]*· βλ. λ. *νάτριον*.

—**χλωρικὸν ὀξὺ** *[Χημ.]*. Ὀξὺ περιέχον παρὰ τὸ ὑδρογόνον καὶ χλώριον καὶ ὀξυγόνον. Ἔχει τὸν τύπον $HClO_3$. Παρεσκευάσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Gay-Lussac δι' ἐπιδράσεως ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ χλωρικοῦ βαρίου:

$$Ba(ClO_3)_2+H_2SO_4=BaSO_4+2HClO_3$$

Τὸ τοιουτοτρόπως λαμβανόμενον ὑδατικὸν διάλυμα δύναται διὰ συμπυκνώσεως ἐν κενῷ νὰ συμπυκνωθῇ μέχρις εἰδικοῦ βάρους 1,282, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς πυκνότητα 40,1 %, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀναλογίαν ἑνὸς $HClO_3$ πρὸς ἑπτὰ H_2O. Κατὰ τὴν περαιτέρω συμπύκνωσιν ἐπέρχεται διάσπασις ἐκλυομένων χλωρίου καὶ ὀξυγόνου. Εἰς ἔτι ὑψηλοτέραν θερμοκρασίαν ἢ δι' ἀποστάξεως τοῦ διαλύματος παράγεται καὶ *ὑπερχλωρικὸν ὀξύ*. Τὸ ἀραιὸν διάλυμα τοῦ χλωρικοῦ ὀξέος εἶναι ἄχρουν καὶ ἄοσμον, ἐνῷ τὸ πυκνὸν εἶναι ἄχρουν λίαν ὀξινον, σιροπιῶδες καὶ ἀσταθὲς ὑγρόν.

Τὸ χλωρικὸν ὀξὺ δρᾷ ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων λίαν ὀξειδωτικῶς, οὕτω λ. χ. χάρτης ριπτόμενος ἐν αὐτῷ ἀναφλέγεται κλπ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν τοξικολογικὴν ἀνάλυσιν πρὸς καταστροφὴν τῶν ὀργανικῶν σωμάτων. Μεγάλην χρησιμοποίησιν κέκτηνται τὰ ἅλατα τοῦ χλωρικοῦ ὀξέος καὶ μάλιστα τὸ *χλωρικὸν κάλιον* (βλ. *κάλιον*), τὰ ὁποῖα εἶναι σταθερὰ καὶ κατὰ τὴν θέρμανσιν αὐτῶν ἀναπτύσσουν ὀξυγόνον. Ὡς ὀξὺ σχηματίζει ἐπίσης ἐστέρας (βλ. *ἐστέρες*). Σ. Γ.

χλωριοβενζόλη *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *χλωριοβενζόλιον*.

χλωριοβενζόλιον, ἡ **χλωριοβενζόλη**, ἢ **χλωροβενζόλιον** *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἀλογονοπαράγωγον τοῦ βενζολίου τοῦ τύπου C_6H_5Cl. Παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως χλωρίου εἰς βενζόλιον παρουσίᾳ σιδήρου ἢ χλωριούχου σιδήρου ὡς καταλύτου. Ἄχρουν εὐχαρίστου ὀσμῆς ὑγρόν, βράζον εἰς 132°. Χρησιμοποιεῖται κυρίως πρὸς παρασκευὴν χλωριονιτροβενζολίων, ὡς λ. χ. τὸ *χλωριοδινιτροβενζόλιον* (βλ. λ.). Σ. Γ.

χλωριοδινιτροβενζόλιον *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις, παράγωγον τοῦ βενζολίου, τοῦ τύπου $C_6H_3(NO_2)_2Cl$ (1 : 3 : 4), παρασκευαζόμενον διὰ νιτρώσεως τοῦ *χλωριοβενζολίου*. Ὑποκίτρινον κρυσταλλικὸν σῶμα, τηκόμενον εἰς 54°. Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν *θειοχρωμάτων* καὶ ἑξανιτροδιφαινυλαμίνης. Κέκτηται καυστικὰς ἐπὶ τοῦ δέρματος ἰδιότητας. Σ. Γ.

χλωριολευκοχρυσικὸν ὀξὺ *[Χημ.]*. Ἡ σπουδαιοτέρα ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ τετρασθενοῦς *λευκοχρύσου* (βλ. λ.). Ἔχει τὸν τύπον $H_2(PtCl_6).6H_2O$ καὶ ἀποτελεῖ πορτοκαλερύθρους διαλυτοὺς εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην κρυστάλλους. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως λευκοχρύσου εἰς βασιλικὸν ὕδωρ καὶ ἐπανειλημμένης ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματος μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Τὸ χλωριολευκοχρυσικὸν ὀξὺ σχηματίζει ἅλατα (χλωριολευκοχρυσικὰ ἅλατα) μετὰ διαλυμάτων χλωριούχων ἀλκαλίων, ἐξ ὧν τὸ μετὰ νατρίου εἶναι εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, ἐνῷ τὰ μετὰ καλίου καὶ ἀμμωνίου εἶναι δυσδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἀδιάλυτα εἰς τὴν ἀλκοόλην. Ἡ διάφορος αὕτη διαλυτότης τῶν ἁλάτων τούτων χρησιμοποιεῖται ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν μεταλλουργίαν τοῦ λευκοχρύσου πρὸς ἀποχωρισμὸν τούτου ἀπὸ τῶν συνδρόμων ὀρυκτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ διαχωρισμὸν καὶ προσδιορισμὸν τῶν ἀλκαλίων. Τὸ χλωριολευκοχρυσικὸν ὀξὺ χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν ἐπιλευκοχρύσωσιν μετάλλων, πορσελλάνης καὶ ὑάλου, εἰς τὴν πλατινοτυπίαν ἐν τῇ φωτογραφικῇ ὡς καὶ πρὸς παρασκευὴν πλατινούχων καταλυτῶν κλ. Σ. Γ.

χλωριομεθάνιον *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *μεθυλοχλωρίδιον*.

χλωριομεθανολομεθυλαιθὴρ *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *μονοχλωροδιμεθυλαιθήρ*.

χλωριομεθανολοχλωριομεθυλαιθὴρ *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *διχλωροδιμεθυλαιθήρ*.

χλωριομετρία *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω ὁ προσδιορισμὸς τῆς ποσότητος τοῦ χλωρίου τοῦ περιεχομένου εἰς τὰ ὑποχλωριώδη ἅλατα. Οὗτος ἐκτελεῖται διὰ προσθήκης εἰς τὸ ἐξεταζόμενον διάλυμα τοῦ ὑποχλωριώδους ἅλατος, διαλύματος ἀρσενικώδους καλίου γνωστῆς περιεκτικότητος, μέχρις ὅτου σταγὼν τοῦ μείγματος φερομένη ἐπὶ χάρτου ἐμπεποτισμένου διὰ διαλύματος καλιοϊωδιδίου καὶ ἀμύλου νὰ μὴ σχηματίζῃ κυανῆν κηλίδα. Σ. Γ.

χλωριόμετρον (τό). Χημικὸν ὄργανον χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν *χλωριομετρίαν* (βλ. λ.).

χλώριον *[Χημ.]*. Χημικὸν στοιχεῖον, ἔχον σύμβολον Cl καὶ ἀτομικὸν βάρος 35,46. Εἶναι κιτρινοπράσινον ἀέριον καὶ ἀνεκαλύφθη τῷ 1774 ὑπὸ τοῦ Scheele. Εἶναι στοιχεῖον μονατομικὸν καὶ ἀνήκει εἰς τὴν καλουμένην ὁμάδα τῶν ἀλογόνων στοιχείων (φθόριον, χλώριον, βρώμιον, ἰώδιον). Λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ χημικῆς συγγενείας δὲν ἀπαντᾷ εἰς ἐλευθέραν κατάστασιν ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἡνωμένον μετ' ἄλλων στοιχείων καὶ κυρίως ἀλκαλίων, ὡς λ. χ. ὡς χλωριοῦχον νάτριον εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ὡς χλωριοῦχον κάλιον καὶ χλωριοῦχον μαγνήσιον εἰς τὰ ἁλατωρυχεῖα τῆς Stassfurt κλπ.

Τὸ χλώριον παρασκευάζεται δι' ἠλεκτρολύσεως τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἢ τῶν χλωριούχων ἁλάτων, ὁπότε τοῦτο βαίνει πρὸς τὸν θετικὸν πόλον. Ἐπίσης παράγεται δι' ὀξειδώσεως τοῦ ὑδροχλωρίου δι' ὀξειδωτικῶν σωμάτων, ὡς λ. χ. τὸ ὑπεροξείδιον τοῦ μαγγανίου ἢ τὸ ὀξυγόνον τοῦ ἀέρος, εἰς ὑψηλὴν ὅμως θερμοκρασίαν καὶ διὰ διοχετεύσεως διὰ καταλυτικῶς δρώντων μικροπόρων σωμάτων. Εἰς τὰ χημεία μικραὶ ποσότητες χλωρίου παρασκευάζονται συνήθως διὰ θερμάνσεως ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος μετὰ ὑπεροξειδίου τοῦ μαγγανίου ἢ ὑπερμαγγανικοῦ καλίου ἢ ὑπερχλωρικοῦ νατρίου, ὡς λ. χ.

$$MnO_2+4\ HCl=MnCl_2+2H_2O+Cl_2$$

Εἰς τὴν βιομηχανίαν παρασκευάζεται σήμερον συνήθως ὡς δευτερεῦον προϊὸν τῆς ἠλεκτρολύσεως τῶν χλωριούχων ἁλάτων. Εἶναι δριμείας καὶ πνιγηρᾶς ὀσμῆς κιτρινοπράσινον ἀέριον εἰδικοῦ βάρους 2,49, ὑγροποιεῖται εὐκόλως εἰς θερμοκρασίαν —33°,6 καὶ ὑπὸ τὴν συνήθη ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν. Στερεοποιεῖται εἰς —102°. Τὸ χλώριον διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ εἰς ποσότητα περίπου 50 % κατ' ὄγκον. Ἔχει μεγίστην τάσιν πρὸς ἕνωσιν μετὰ τοῦ ὑδρογόνου, τῶν μετάλλων καὶ τῶν πλείστων στοιχείων. Μετὰ τοῦ ὑδρογόνου ἑνοῦται ἀμέσως πρὸς ὑδροχλώριον διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Ὁμοίως ἑνοῦται ἀμέσως μετὰ τῶν ἀμετάλλων στοιχείων βρωμίου, ἰωδίου, θείου, φωσφόρου. Μετὰ τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ ἀντιμονίου ἑνοῦται ζωηρότατα παραγομένης φλογός. Μετὰ τοῦ ὀξυγόνου δὲν ἑνοῦται ἀπ' εὐθείας οὔτε εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν. Ὁμοίως δὲν ἑνοῦται μετὰ τοῦ ἀζώτου καὶ τῶν εὐγενῶν ἀερίων. Τὸ χλώριον προσβάλλει ὅλα σχεδὸν τὰ μέταλλα. Ὡς μὴ ἑνούμενον ἀμέσως μετ' ὀξυγόνου, δὲν εἶναι ἀέριον ἀναφλέξιμον, καίεται δὲ μόνον εἰς ἀτμοσφαῖραν ὑδρογόνου σχηματιζομένου ὑδροχλωρίου.

Λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ χημικῆς συγγενείας πρὸς τὸ ὑδρογόνον, διασπᾷ τὸ ὕδωρ, ἰδίως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, σχηματιζομένου ὑδροχλωρίου ἀφ' ἑνὸς καὶ ὀξυγόνου ἀφ' ἑτέρου. Εἰς τὴν τοιαύτην ἀκριβῶς δρᾶσιν ὀφείλεται ἡ ὀξειδωτικὴ δρᾶσις τοῦ χλωρίου. Ἡ ἔμμεσος αὕτη ὀξειδωτικὴ ἐνέργεια τοῦ χλωρίου ἦτο ἡ αἰτία, δι' ἣν κατ' ἀρχὰς τὸ χλώριον ἐθεωρεῖτο ὡς ὀξυγονοῦχος ἕνωσις. Τὸ χλώριον ἀντικαθιστᾷ τὸ βρώμιον, ἰώδιον καὶ θεῖον εἰς τὰς ἑνώσεις αὐτῶν, προσβάλλει τοὺς ὑδρογονάνθρακας ἑνούμενον μετὰ τοῦ ὑδρογόνου καὶ ἀποβαλλομένου ἄνθρακος, ἀποχρωματίζει ὅλας τὰς φυτικὰς χρωστικὰς ὕλας, ὡς λ. χ. τὸ ἰνδικόν, τὸ ἡλιοτρόπιον, τὰ χρώματα τῶν ἀνθέων κ. λ. Ἔχει εὑρεῖαν χρῆσιν καὶ φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς ὑγροποιημένην κατάστασιν ἐντὸς χαλυβδίνων ἢ χυτοσιδηρῶν ὀβίδων, διότι ἐν τελείως ἀνύδρῳ καταστάσει δὲν προσβάλλει τὸν σίδηρον. Ἡ μεγαλυτέρα ποσότης τοῦ χλωρίου καταναλίσκεται πρὸς παρασκευὴν τῆς χλωριούχου ἀσβέστου, τῶν χλωρικῶν ἁλάτων, τῶν διαλυμάτων τῶν ὑποχλωριωδῶν ἁλάτων τῆς χαρτοποιίας, ὑφαντουργίας κ. λ. Μεγάλα ποσὰ αὐτοῦ χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης εἰς τὴν βιομηχανίαν διὰ χλωριώσεις τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ ὕδατος. Χλώριον χρησιμοποιεῖται περαιτέρω κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ βρωμίου καὶ τοῦ τετραχλωριούχου κασσιτέρου, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κασσιτέρου ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ λευκοσιδήρου. Περὶ τῶν ἑνώσεων τοῦ χλωρίου μετ' ἄλλων στοιχείων βλ. εἰς οἰκεῖα ἄρθρα. Σ. Γ.

—*[Φαρμακ.]* Τὸ χλώριον εἶναι σῶμα κατ' ἐξοχὴν ἐρεθιστικὸν τῶν ἀναπνευστικῶν ἱστῶν καὶ τοξικόν. Κατὰ τὸν Matt ἀτμοσφαῖρα περιέχουσα ἕως 0,002 ‰ χλώριον εἶναι ὁπωσδήποτε ἀνεκτὴ διὰ τοὺς ἐργαζομένους ἐν αὐτῇ· ὅταν ἡ ποσότης ὑπερβῇ τὰ 0,003 %, ἀρχίζουν τὰ ἐρεθιστικὰ φαινόμενα τῶν ἀναπνευστικῶν ἱστῶν καὶ τέλος ἀτμόσφαιρα περιέχουσα 0,004 % οὐδόλως εἶναι ἀνεκτή. Κατὰ τὴν εἰσπνοὴν χλωρίου τὰ ἐκ τῆς τοπικῆς δράσεως ἐμφανιζόμενα συμπτώματα εἶναι ἀνάλογα τῆς ποσότητος τοῦ χλωρίου. Ἀρχικῶς ἐπέρχεται ἐλαφρὸς ἐρεθισμὸς εἰς τὸν λαιμόν, ἀκολουθοῦν πόνοι εἰς τὸ στῆθος, δύσπνοια συνεπείᾳ σπασμοῦ τῆς γλωττίδος, βὴξ μετὰ πταρνισμάτων καὶ δυσφορίας. Ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ ἡ εἰσπνοὴ τοῦ χλωρίου, παρουσιάζεται κόρυζα, στηθάγχη, ὑπερέκκρισις τῶν βρόγχων καὶ τῆς βλεννομεμβράνης τῆς ρινός, βρογχῖτις καὶ αἱματηρὰ πτύελα. Συνεπείᾳ τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ χλωρίου παρουσιάζεται κακουχία, κεφαλαλγία, ἔμετοι μετὰ καταβολῆς τῶν δυνάμεων, καταπληξία, καὶ τέλος κῶμα καὶ θάνατος. Δηλητηριάσεις διὰ χλωρίου εἶναι σπάνιαι, παρετηρήθησαν δὲ τοιαῦται εἰς ἐργοστάσια χρησιμοποιοῦντα τὸ χλώριον ὡς λευκαντικὴν οὐσίαν, πολὺ δὲ σπανιώτερον εἰς χημικὰ ἐργαστή-

Digitized by Google

ρια. Τὸ χλώριον εἶναι τὸ μᾶλλον ἰσχυρὸν τῶν ἀντισηπτικῶν φαρμάκων, διὸ καὶ πολλαχῶς χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀπολυμαντικοὺς σκοποὺς ἢ πρὸς ἀντισηψίαν ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ χλωριούχου ὕδατος καὶ τῶν διαφόρων ἀνοργάνων ἢ ὀργανικῶν σκευασμάτων τῶν παρεχόντων χλώριον. Οὕτω χρησιμοποιεῖται τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον, ἡ ἀντιφορμίνη, τὸ ὑγρὸν τῶν Carrel-Dakin, ἡ χλωραμίνη κλπ. Ἡ ὀσμὴ τοῦ χλωρίου ἀπομακρύνεται ἀπὸ τῶν χειρῶν δι' ὑγροῦ καὶ θερμοῦ σιναπαλεύρου ἢ δι' ἀρωματισμένης ἀλοιφῆς τοῦ δέρματος. Πρὸς ἀπολυμάνσεις μολυνθέντων χώρων γίνονται καὶ ὑποκαπνισμοὶ διὰ χλωρίου. κ. γ. μ.

—*[Χημ. Πολ.]* Τὸ *χλώριον* εἶναι ἡ πρώτη χημικὴ οὐσία, ἥτις ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν λίαν ἐπιτυχῶς ὡς πολεμικὸν ἀέριον κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Ἅπασαι αἱ χημικαὶ οὐσίαι, ὑγραὶ ἢ στερεαί, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν ἀκολούθως ἐν τῷ πεδίῳ, ἐκλήθησαν κατὰ συνήθειαν ἀέρια, συνεπείᾳ τοῦ χλωρίου, ὅπερ ὑπὸ τὰς συνήθεις ἀτμοσφαιρικὰς συνθήκας εἶναι ἀέριον σῶμα. Ἡ γερμανικὴ βιομηχανία διέθετεν 70.000 τόννους χλωρίου ἐτησίως. Αἱ ἐξαιρετικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες, ἤτοι ἡ ἀσφυκτικότης καὶ τὸ μέγα εἰδικὸν βάρος τῶν ἀτμῶν αὐτοῦ, καθίστων ἐφικτὴν τὴν παραγωγὴν ἐν τῷ πεδίῳ βαρέος νέφους μεγάλης πυκνότητος καὶ συνεπῶς μεγάλης δραστικότητος. Ἡ τοξικότης τοῦ νέφους ηὐξήθη βραδύτερον διὰ τῆς χρήσεως χλωρίου καὶ φωσγενίου κατ' ἴσας ἀναλογίας, ἢ χλωρίου καὶ χλωροπικρίνης. Τὸ πρῶτον κῦμα χλωρίου ἐξεπέμφθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὴν 22αν Ἀπριλίου 1915 ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μετώπου μεταξὺ Langemark καὶ Bixschoote. Τὰ κύματα χλωρίου ἐχρησιμοποιήθησαν μέχρι τοῦ 1917, ὅτε ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐγκατελείφθη ὁριστικῶς, διότι: α) ἡ προπαρασκευὴ αὐτῶν ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ τὴν ἐχθρικὴν παρατήρησιν καὶ συνεπῶς τὴν βολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, β) ἡ ἐκπομπὴ αὐτῶν ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν, καὶ γ) ἡ προσωπὶς παρεῖχε τελείαν ἀπὸ τούτων προστασίαν. Μελλοντικῶς δὲν προβλέπεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ χλωρίου ὡς πολεμικοῦ ἀερίου. Ἐν τούτοις ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον πρώτην ὕλην παρασκευῆς ὅλων σχεδὸν (95 %) τῶν πολεμικῶν ἀερίων. Διὰ τὰ πολεμικὰ ἀέρια τὸ χλώριον εἶναι ὅ,τι τὸ ἄζωτον εἰς τὰς πυρίτιδας καὶ ἐκρηκτικὰς ὕλας. Γ. Ν. Α.

χλωριονατριοῦχοι ***πηγαὶ*** (*μεταλλικὰ ὕδατα*). Καλοῦνται οὕτως αἱ πηγαὶ ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ περιέχει ὡς ἐπικρατοῦν συστατικὸν τὸ χλωριοῦχον νάτριον, ἀκολουθούμενον καὶ ὑπ' ἄλλων χλωριούχων ἑνώσεων (χλωριούχου ἀσβεστίου, χλωριούχου μαγνησίου, χλωριούχου καλίου). Ἐκτὸς τῶν συστατικῶν αὐτῶν τὰ χλωριονατριοῦχα ὕδατα περιέχουν ὑδροανθρακικὰ ἅλατα, βρωμιοῦχα καὶ ἰωδιοῦχα ἅλατα, ἑνώσεις τοῦ λιθίου κλπ. Ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων διακρίνονται ὡς κυρίως χλωριονατριοῦχα ὕδατα ἢ ὡς ἁπλᾶ χλωριονατριοῦχα, εἴς τινα τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ περιέχει ποσὸν χλωριούχου νατρίου μικρότερον τοῦ 1,5 γρμ. %, ἐνῷ ἐκεῖναι αἱ πηγαί, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ περιέχει μεγαλύτερον ποσὸν χλωριούχου νατρίου, ἀποτελοῦν τὰς *ἁλιπηγὰς* ἢ ἰσχυρὰς χλωριονατριούχους πηγάς. Τὰ χλωριονατριοῦχα ὕδατα ἐμφανίζονται σχεδὸν κατὰ κανόνα θερμά, εἶναι δὲ βαθείας προελεύσεως ὕδατα καὶ ἡ ῥαδιενέργειά των εἶναι σχετικῶς μεγάλη. Κυριώτεραι χλωριονατριοῦχοι πηγαὶ εἶναι αἱ: Bourbon-Lancy (46—58° ῥαδιενεργὰ ἀέρια, ἥλιον), Balarue (48°), Luxeuil (31—52°, ῥαδιενεργὰ ἀέρια), Acqui (38—50°), Baden-Baden (45—65°). Kissingen 10—20°), Rackoczy-Wiesbaden (35—69°), Seltz εἰς Hesse-Nassau (17°), Bourbon l'Archambault (11—52°), Αἰγίνης κλπ. Τὰ χλωριονατριοῦχα ὕδατα χρησιμοποιοῦνται πρὸς λουτροθεραπείαν καὶ ποσιθεραπείαν. κ. γ. μ.

χλωριοξείδιον *[Χημ.]*. Συνώνυμον τοῦ *ὀξυχλωριοῦχος* (βλ. λ.).

3-**χλωριο-1,2-ὀξιδοπροπάνιον** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. λ. *ἐπαλοϋδρῖναι*.

χλωριοπικρίνη *[Χημ.]*· βλ. *χλωροπικρίνη*.

χλωριοπροπίνιον *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *ἀλλυλενίου* μοναλογονοπαράγωγα.

3-**χλωριοπροπυλενοξείδιον**-(1,2) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *ἐπαλοϋδρῖναι*.

χλωριοσουλφονικὸν ***ὀξὺ*** *[Χημ.]*. Ἄχρουν ἰσχυρῶς καπνίζον ὑγρὸν τοῦ τύπου $ClSO_3H$, βράζον ὑπὸ μερικὴν ἀποσύνθεσιν εἰς 155°. Ὑπὸ τοῦ ὕδατος διασπᾶται μετ' ἐκρήξεως πρὸς θειικὸν ὀξὺ καὶ ὑδροχλώριον. Δι' ἰσχυρᾶς ψύξεως στερεοποιεῖται. Εἶναι τὸ ἰσχυρότερον μέσον πρὸς σουλφούρωσιν ἀρωματικῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων, χρησιμοποιεῖται δὲ ὡς τοιοῦτον εὐρύτατα εἰς τὴν χημικὴν βιομηχανίαν, ὡς λ. χ. εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς σακχαρίνης κ. λ. Μεῖγμα χλωριοσουλφονικοῦ ὀξέος καὶ ἀνυδρίτου τοῦ θειικοῦ ὀξέος ἐχρησιμοποιήθη ὡς νεφελογόνον μεῖγμα κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Ὡς ὀξὺ σχηματίζει *ἐστέρας* (βλ. λ.). Σ. Γ.

2-**χλωριοτριμεθυλενοξείδιον** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. λ. *ἐπαλοϋδρῖναι*.

χλωριοῦχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό). Ὁ περιέχων χλώριον. Ἐν τῇ χημείᾳ χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπίθετον τῶν μετὰ χλωρίου ἑνώσεων τῶν διαφόρων μετάλλων. Σ. Γ.

—**χλωριοῦχα** ***ἀλκάλια*** *[Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ μετ' ἀλκαλίων (καλίου, νατρίου κλπ.) ἅλατα τοῦ χλωρίου, εἶναι δὲ σημαντικώτατα συστατικὰ τοῦ ζωϊκοῦ ὀργανισμοῦ, περιεχόμενα εἰς τὸ αἷμα, τὴν λέμφον, τὰ οὖρα, τὸν ἱδρῶτα κλπ. Ἐπίσης χλωριοῦχα ἀλκάλια ἀπαντῶσιν εὐρύτατα διαδεδομένα καὶ εἰς τοὺς φυτικοὺς ὀργανισμοὺς (βλ. καὶ *κάλιον*, *νάτριον* κλπ.). Σ. Γ.

—**χλωριοῦχον** ***ἀσβέστιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ἀσβέστιον*.

—**χλωριοῦχον** ***βόριον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *βόριον*.

—**χλωριοῦχον** ***γάλλιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *γάλλιον*.

—**χλωριοῦχον** ***ζιρκόνιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ζιρκόνιον*.

—**χλωριοῦχον** ***θεῖον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *θείου* ἑνώσεις.

—**χλωριοῦχον** ***θειονύλιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *θειονύλιον* χλωριοῦχον.

—**χλωριοῦχον** ***θόριον*** *[Χημ.]* βλ. λ. *θόριον*.

—**χλωριοῦχον** ***κάδμιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *κάδμιον*.

—**χλωριοῦχον** ***κάλιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *κάλιον*.

—**χλωριοῦχον** ***κυάνιον*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. λ. *κυάνιον* χλωριοῦχον.

—**χλωριοῦχον** ***μεθύλιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *μεθυλοχλωρίδιον*.

—**χλωριοῦχον** ***νάτριον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *νάτριον* χλωριοῦχον καὶ *ἅλας*.

—**χλωριοῦχον** ***ὕδωρ*** (Aqua Chlori) *[Φαρμ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ ὑδατικὸν διάλυμα τοῦ χλωρίου, ὅπερ λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως χλωρίου εἰς προβρασθὲν ἀπεσταγμένον ὕδωρ, διατηρούμενον εἰς θερμοκρασίαν 9—10°. Τὸ διάλυμα τοῦτο ψυχόμενον μέχρι 0° ἀποβάλλει κιτρινωποὺς κρυστάλλους ἐξ ἐνύδρου χλωρίου (Cl_2+10H_2O). Ὑπὸ τοῦ φωτὸς τὸ χλωριοῦχον ὕδωρ προσβάλλεται περιέχον ὑδροχλώριον καὶ ὀξυγόνον ($H_2O+Cl_2=2HCl+O$). Φυλάσσεται ὡς ἐκ τούτου εἰς μικρὰς καστανοχρόους φιάλας τελείως πεπληρωμένας, εἰς τόπον δροσερὸν καὶ μακρὰν τοῦ φωτός. Ἡ περιεκτικότης τοῦ χλωριούχου ὕδατος εἰς χλώριον εἶναι 0,4 %. Εἶναι φάρμακον ἀντισηπτικὸν κα ἀπολυμαντικόν, χορηγούμενον ἐσωτερικῶς ἐπὶ τύφου, χολέρας, εὐλογίας, διαρροιῶν καὶ δυσεντεριῶν, σήψεων καὶ σφακέλων τῶν πνευμόνων κλπ. Ἐξωτερικῶς χρησιμοποιεῖται πρὸς πλύσεις πληγῶν, κακόσμων καὶ γαγγραινωδῶν ἑλκῶν κλπ. Δίδεται καὶ ὡς ἀντίδοτον ἐπὶ διαφόρων δηλητηριάσεων (δι' ὑδροθείου, ὑδροκυανίου, θειούχου ἀμμωνίου, δηλητηριάσεων δι' ἀλλάντων, τυροῦ κλπ.). Τὸ χλωριοῦχον ὕδωρ χρησιμοποιεῖται περαιτέρω πρὸς πλύσεις πληγῶν ἐκ δηγμάτων ὄφεων, λυσσοδήκτων τραυμάτων, πρὸς γαργαρισμοὺς κλπ. Ἀσύμβατα πρὸς τὸ σκεύασμα εἶναι τὰ ἅλατα τοῦ ἀργύρου, μολύβδου καὶ ὑδραργύρου, τὰ ἀλκάλια, ὀργανικαὶ οὐσίαι κλπ. κ. γ. μ.

—**χλωριοῦχος** ***διφαινυλαρσίνη*** *[Χημ. Πολ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις, ἥτις ἔχει τὸν τύπον $(C_6H_5)_2AsCl$. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1881, φέρεται δ' ἐπὶ πλέον καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *διφαινυλοχλωραρσίνη* καὶ *διφαινυλαρσινοχλωρίδιον*. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐχρησιμοποιήθη εὐρύτατα, καὶ κυρίως ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ὡς πολεμικὸν ἀέριον ὑπὸ τὸ ὄνομα Klark I, ἢ Blaukreuz. Ὑπὸ καθαρὰν μορφὴν ἀποτελεῖ ἄχρουν κρυσταλλικὸν σῶμα ἔχον εἰδικὸν βάρος 1,4, σημεῖον τήξεως 44° καὶ σημεῖον ζέσεως 333°. Διαλύεται εὐκόλως εἰς τοὺς περισσοτέρους ὀργανικοὺς διαλύτας, ὡς και εἰς τὰ πολεμικὰ ἀέρια φωσγένιον καὶ χλωροπικρίνην. Ὑπὸ τοῦ ὕδατος ὑδρολύεται αὐτοστιγμεὶ κατὰ τὴν ἐξίσωσιν $2(C_6H_5)AsCl+H_2O=[C_6H_5)_2As]_2O+2HCl$. Οἱ ἀτμοὶ αὐτῆς ταχέως ψυχόμενοι συμπυκνοῦνται πρὸς στερεὰ αἰωρούμενα σωματίδια ἐξόχως μικρά, ἐν εἴδει λεπτοτάτου κονιορτοῦ, ὅστις εἰσπνεόμενος προκαλεῖ ἰσχυρὸν ἐρεθισμὸν τῶν ἀναπνευστικῶν εἰσόδων. Μετὰ 2'—3' ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς εἰσπνοῆς μεμολυσμένου διὰ τῆς ἀρσίνης ταύτης ἀέρος τὸ ἄτομον καταλαμβάνεται ὑπὸ ἰσχυροῦ βηχὸς καὶ πταρμοῦ, αἰσθάνεται κεφαλαλγίαν καὶ βόμβον κατὰ τὰ ὦτα. Μετὰ παρατεταμένην εἰσπνοὴν μεγαλυτέρων ποσοτήτων ἐπέρχεται ἔμετος. Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι βραχείας διαρκείας καὶ καταπαύουσιν ἐντελῶς μετὰ παρέλευσιν δύο ἕως τριῶν ὡρῶν.

Ἡ ἀρσίνη αὕτη ἐχρησιμοποιήθη πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς ὑπὸ τῶν προσωπίδων παρεχομένης προστασίας. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν διηθητήρων τῶν τότε προσωπίδων νὰ δεσμεύωσι τὸν μικροσκοπικὸν ἐρεθιστικὸν κονιορτὸν τῆς ἀρσίνης, ἐντιθεμένης μεταξὺ τῆς ἐκρηκτικῆς γομώσεως τῶν ὀβίδων. Αἱ ὀβίδες αὗται πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν κοινῶν τοιούτων ἔφερον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ αὐτῶν κυανοῦν σταυρόν, δι' ὃ καὶ ἡ ἐν λόγῳ ἀρσίνη καλεῖται καὶ *πολεμικὴ οὐσία τοῦ κυανοῦ σταυροῦ*. Αἱ σύγχρονοι προσωπίδες παρέχουσιν ἐπαρκῆ προστασίαν καὶ ἔναντι τῶν ἐρεθιστικῶν ἀρσινῶν. Παρὰ ταῦτα αἱ ἀρσῖναι θέλουσι χρησιμοποιηθῆ εἰς μελλοντικὰς συρράξεις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν αἰφνιδιαστικῶν βολῶν τοῦ πυροβολικοῦ. Διὰ τούτων ἐπιζητεῖται, ὅπως ὁ ἀντίπαλος εἰσπνεύσῃ ἐπ' ὀλίγον μεμολυσμένον δι' ἀρσινῶν ἀέρα, πρὶν ἢ προλάβῃ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν προσωπίδα αὐτοῦ. Μετὰ παρέλευσιν 5' περίπου, ὅτε ἀναφαίνονται τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐρεθισμοῦ, θ' ἀναγκασθῇ ν' ἀναιρέσῃ ἐκ νέου τὴν προσωπίδα αὐτοῦ, ὅτε θέλει εὑρεθῆ πρὸ τοῦ συγχρόνως βαλλομένου φωσγενίου, ὑφ' οὗ καὶ θὰ προσβληθῇ τότε ἀποτελεσματικῶς. Ἡ χλωριοῦχος διφαινυλαρσίνη χρησιμεύει ἐπὶ πλέον ὡς πρώτη ὕλη διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς κυανιούχου διφαινυλαρσίνης. Γ. Ν. Α.

—**χλωριοῦχος** ***κασσίτερος*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *κασσίτερος*.

—**χλωριοῦχος** ***μόλυβδος*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *μόλυβδος*.

—**χλωριοῦχος** ***φαιναρσιαζίνη*** *[Χημ. Πολ.]*. Χημικὴ οὐσία τοῦ τύπου $(C_6H_4)_2NHAsCl$, καλουμένη ἐπὶ πλέον καὶ *χλωριοῦχος διφαινυλεναμιναρσίνη*. Παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως τριχλωριούχου ἀρσενικοῦ ἐπὶ διφαινυλαμίνης εἰς 200° ἐπὶ 24 ὥρας κατὰ τὴν ἀντίδρασιν:

$$(C_6H_5)_2NH_2+AsCl_3=(C_6H_4)_2NHAsCl+2HCl$$

Δι' ἀνακρυσταλλώσεως ἐντὸς αἰθέρος ἢ βενζολίου λαμβάνεται καθαρὰ ἡ οὐσία αὕτη ὑπὸ μορφὴν κιτρίνης κρυσταλλικῆς κόνεως, ἐχούσης σημεῖον τήξεως 195° καὶ ζέσεως 410°. Εἶναι οὐσία δυσκόλως διαλυτὴ εἰς τοὺς ὀργανικοὺς διαλύτας. Προσβάλλει τὸν σίδηρον καὶ τὸν ὀρείχαλκον. Οἱ δι' ἰσχυρᾶς θερμάνσεως λαμβανομένοι ἀτμοὶ αὐτῆς συμπυκνοῦνται ψυχόμενοι πρὸς μικροσκοπικὸν αἰωρούμενον κονιορτόν, προκαλοῦντα κατὰ τὴν εἰσπνοὴν αὐτοῦ ἰσχυρὸν πταρμόν. Αἱ ἐρεθιστικαὶ αὐτῆς ἰδιότητες εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῆς χλωριούχου διφαινυλαρσίνης, πρὸς ἣν ἄλλως τε συγγενεύει, καθόσον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι προέρχεται ἐξ αὐτῆς, ὅταν τὰ δύο φαινύλια ἑνωθῶσι πρὸς ἄλληλα καὶ μέσῳ ἑνὸς ἰμιδίου. Ἡ οὐσία αὕτη ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Adams, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς *ἀνταμσίτης*, ὑφ' ὃ ἐχρησιμοποιήθη ὡς πταρμογόνον ἐρεθιστικὸν ἀέριον πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς προσωπίδος. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἐχρησιμοποίησαν τὴν οὐσίαν ταύτην κυρίως ἐντὸς τῶν καπνογόνων κηρίων πρὸς παραγωγὴν ἐρεθιστικῶν καπνῶν. Δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ χλωρίου ὑπὸ τοῦ κυανίου παρήχθη ἡ ἕνωσις $(C_6H_4)_2NHAsCN$, ἔχουσα ἰσχυροτέραν ἐρεθιστικὴν ἐνέργειαν. Γ. Ν. Α.

—**χλωριοῦχος** ***φαινυλοκαρμπυλαμίνη*** *[Χημ. Πολέμ.]*· βλ. λ. *ἰσοκυανικὸν* φαινυλοχλωρίδιον.

χλωριοφαινόλη (Chlorphenol) *[Φαρμ. Χημ.]*. Τρία ἰσομερῆ σώματα, ἐξ ὧν ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν θεραπευτικὴν μόνον ἡ ο-*χλωροφαινόλη*. Λαμβάνεται μετὰ τῆς π-*χλωροφαινόλης* διὰ τῆς ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ φαινόλης. Εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν δυσαρέστου ὀσμῆς, ζέον εἰς 176°, πηγνύμενον διὰ ψυκτικοῦ μείγματος καὶ τηκόμενον εἰς 7°. Ἐχρησιμοποιήθη εἰς εἰσπνοὰς ἐπὶ διαφόρων παθήσεων τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν. Ἡ *χλωριοφαινόλη Passerini* εἶναι μεῖγμα 7 μ. ο-χλωροφαινόλης, 3 μ. εὐγενόλης καὶ 3 μ. μινθόλης. κ. γ. μ.

χλωριοφόρμιον (τό)· βλ. *χλωροφόρμιον*.

Χλωρὶς (Flora) *[Μυθολ.]*. —1) Θεότης χθονία ἐν ἀρχῇ καὶ εἶτα τῆς βλαστήσεως, ταυτισθεῖσα πρὸς τὴν λατινικὴν θεότητα *Φλῶραν*, ἥτις ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο κυρίως θεότης τῆς βλαστήσεως τῶν δημητριακῶν φυτῶν (σίτου, κριθῆς καὶ ἄλλων) καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, μετὰ ταῦτα δὲ ἔγινεν ἰδίως θεότης τῶν ἀνθέων. Εἶχεν ἀρχαιότατον ἐν Ῥώμῃ ναὸν ἐπὶ τοῦ Κυρηναλίου λόφου καὶ ἴδιον ἱερέα καὶ δεύτερον ναόν, ἀνεγερθέντα κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ἀφορίας, παρὰ τὸν μέγαν Κίρκον. Ἐτελοῦντο πρὸς τιμήν της μεγάλαι ἀγροτικαὶ ἑορταὶ κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον ἑκάστου ἔτους πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐσπαρμένων ἀγρῶν προστασίας της. Ἀπεικονίζετο ὡς νεαρὰ γυνή, ἐστεμμένη μὲ ἄνθη. Ἀπεικονίσεις της τοιαῦται διεσώθησαν ἐπὶ ἀρχαίων νομισμάτων.

—2) Θυγάτηρ (ἡ πρεσβυτέρα καὶ μόνη διαφυγοῦσα τὰ βέλη τῆς Ἀρτέμιδος) τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Νιόβης. Ἐλέγετο πρότερον *Μελίβοια*, μετωνομάσθη δὲ *Χλωρὶς* ἢ *Χλῶρις* ἐκ τῆς ὠχρότητος, ἥτις περιεχύθη εἰς τὸ πρόσωπόν της ὅτε κατετοξεύθησαν ἐνώπιόν της οἱ ἀδελφοί της πλὴν τοῦ Ἀμύκλα, καὶ αἱ ἀδελφαί της ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος (*Παυσ.* II. 21.9). Ἔκτισε μετὰ τοῦ Ἀμύκλα τὸν ἐν Ἄργει ναὸν τῆς Λητοῦς, ὅστις περιελάμβανε καὶ τὸ ἄγαλμά της. Κατ' ἄλ-

Digitized by Google

λον μῦθον, **συνεζεύχθη** αὕτη τὸν Νηλέα (*Ἀπολλ.* Ι. 9, 9), ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὴν Πηρὼ καὶ δώδεκα υἱούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνδέκατος ἦτο ὁ ὁμηρικὸς ἥρως Νέστωρ, **ὁ** Πύλιος.

—3) Θυγάτηρ τοῦ Ἀμφίονος, βασιλέως τοῦ Ὀρχομενοῦ, καὶ τῆς Περσεφόνης, θυγατρὸς τοῦ Μινύου. Αὕτη, σύζυγος γενομένη τοῦ Νηλέως, ἐγέννησεν ἐκ τούτου τὸν Νέστορα, τὸν Χρόμιον, τὸν Περικλύμενον καὶ τὸν Πέρωνα. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ταύτης ἐλέγετο ὅτι οἱ Μινύαι, ἀπόγονοι τῶν Ἀργοναυτῶν, ἐκ τῆς Λήμνου ἐξέπεσον εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀρήνην χώραν τῆς Τριφυλίας, ἥτις ἐκαλεῖτο Αἰπασία (*Στρ.* C. 347). ΚΑΨ.

χλωρὶς (ἡ). Καλεῖται οὕτω τὸ σύνολον τῶν **ἰθαγενῶν** φυτῶν χώρας τινὸς καθὼς καὶ **τῶν** φυτῶν, ἅτινα εἰσήχθησαν καὶ ἐνεκλιματίσθησαν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ σήμερον ἀπαντῶσιν αὐτοφυῆ ἐν **αὐτῇ**. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοφυτολ.]* Τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν φυτῶν δὲν εἶναι τόσῳ πολυάριθμα—ἐξαιρέσει διαπλάσεών τινων καὶ συμπλεγμάτων τινῶν στρωμάτων—ὅσον τὰ τῶν ζῴων. Ἐπειδὴ ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν φυτικῶν ἀπολιθωμάτων ἔχει τὴν προέλευσίν του ἀπὸ τὴν χλωρίδα τῆς ξηρᾶς, διὰ τοῦτο τὰ πολυαριθμότερα φυτικὰ λείψανα εὑρίσκονται ἐντὸς χερσαίων ἀποθεμάτων, ὅπως π. χ. ἰδίᾳ κατὰ τὴν λιθανθρακοφόρον διάπλασιν. Τὰ ἀπολιθωμένα φυτικὰ λείψανα ἔχουν διατηρηθῆ εἴτε ὡς ἀποτυπώματα εἴτε διὰ πραγματικῆς ἀπολιθώσεως. Ὡς ὑλικὸν ἀπολιθώσεως παρουσιάζεται τὸ πυριτικὸν ὀξὺ (χαλαζίας ἢ ὀπάλλιος), ὁ ἀσβεστόλιθος, ὁ δολομίτης, ὁ φωσφορίτης καὶ ἄλλα. Τὰ ἀπολιθωμένα φυτικὰ λείψανα σχηματίζουν ἐνίοτε καὶ ὁλόκληρα στρώματα πετρωμάτων. Τοιαῦτα εἶναι οἱ ὀρυκτοὶ ἄνθρακες, οἱ ἀσβεστόλιθοι, οἱ ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν σκληρῶν μερῶν φυκῶν σιφωνοθάλλων (διπλοπορῶν, γυροπορελλῶν κλπ.), τὰ πυριτικὰ κοιτάσματα ἐκ κελυφῶν διατόμων (γῆ διατόμων), καὶ ἄλλα.

Ὅσον καὶ ἂν τὰ παλαιοφυτολογικὰ δεδομένα παρουσιάζουν ἀκόμη μεγάλα κενά, δύναται ἐν τούτοις ἡ παλαιοβοτανικὴ νὰ δώσῃ μίαν εἰκόνα, ἀρκετὰ καλήν, τῶν διαφόρων χλωρίδων, αἱ ὁποῖαι ἔζησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κατὰ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς περιόδους.

Μεγάλα κενὰ παρουσιάζονται ὅσον ἀφορᾷ τὰ μονοκύτταρα καὶ τὰ κατώτερα φυτά, περὶ τῶν ὁποίων τὰ παλαιοφυτολογικὰ δεδομένα εἶναι πολὺ ὀλίγα, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἔχουν σκληρὰ μέρη, κατάλληλα νὰ ἀπολιθωθῶσιν. Εἰς τὰ σχιζόφυτα π.χ. τὰ φύκη, τοὺς μύκητας καὶ τὰ βρυόφυτα, τοιαῦτα σκληρὰ μέρη δὲν ὑπάρχουσι καὶ τούτου ἕνεκα τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα φυτῶν ἐκ τῶν ὁμάδων τούτων εἶναι μόνον ἀσβεστοφύκη (Kalkalgen), σκελετοὶ διατόμων, ᾠογόνια τῶν χαροειδῶν. Οἱ ἀτελέστεροι ὀργανισμοί, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις θὰ ἔρριπτε διευκρινιστικὸν φῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς φυτικῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς, δὲν διετηρήθησαν ὡς ἀπολιθώματα καὶ ἐχάθησαν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἐν τούτοις ἐξ ὅλων τῶν δεδομένων δύναται νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ μορφαὶ τῶν φυτῶν ἐμφανίζονται περίπου μὲ τὴν ἀλληλουχίαν, ἡ ὁποία ἀναμένεται σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα τῆς φυσικῆς κατατάξεώς των. Αἱ μορφολογικῶς δηλαδὴ πρωτόγονοι ὁμάδες εἶναι καὶ πραγματικῶς τοιαῦται, ἐνῷ τὰ πλέον εἰδικευμένα φυτὰ ἐνεφανίσθησαν μεταγενεστέρως. Οὕτως ἔχομεν τὴν ἀκόλουθον γενικὴν εἰκόνα:

1) *Παλαιοζωϊκόν*. Εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας διαπλάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι γνωστὰ φυτικὰ λείψανα, τὴν κάμβριον δηλαδὴ καὶ τὴν σιλούριον, εὑρίσκονται μόνον φύκη ἢ σώματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ συγκριθῶσι μὲ φύκη. Τὰ ἀρχαιότερα αὐτὰ φύκη εἶναι μορφαὶ τῶν σιφωνοθάλλων (π. χ. τὰ γένη κοιλοσφαιρίδιον, κυκλόκρινος, κ. λ. π.) καὶ δὴ διαφόρων ὁμάδων τούτων.

Εἶναι αὐτονόητον ὅτι αὐτὰ τὰ φυτὰ δὲν ἦσαν τὰ πρῶτα φυτὰ ἐπὶ τῆς γῆς, διότι τὰ σιφωνόθαλλα παριστῶσι βαθμίδα ἀρκετὰ ὑψηλοτέρας ὀργανώσεως τοῦ σώματός των. Ποῖα ἦσαν τὰ πρῶτα φυτά, ποῖαι αἱ μορφαί των, ἡ ἐπιστήμη ἀγνοεῖ. Ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὅτι μέχρι τῆς σιλουρίου περιόδου ὑπῆρχον μόνον φύκη, καθόσον ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἀτελέστερα φυτά, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως οὐδὲν λείψανον ἀπέμεινεν.

Κατὰ τὴν δεβόνιον περίοδον παρουσιάζονται ἤδη φυτὰ ἀνωτέρας ὀργανώσεως, καὶ δὴ κατὰ τὴν κατωτέραν καὶ μέσην δεβόνιον πτεριδόφυτα, ἰδίως ψιλόφυτα. Τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἀνωτέραν δεβόνιον παρουσιάζονται πολλαχοῦ ἀπολιθωμέναι χλωρίδες ὁμοίου χαρακτῆρος. Τὸ γένος ἀρχαιόπτερις καὶ τὸ κυκλόστιγμα εἶναι οἱ κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι. Ἐπακολουθεῖ κατόπιν ἡ πλουσία χλωρὶς τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου μὲ τὰ πολυάριθμα πτεριδόφυτα (πτέριδες, λεπιδόφυτα, καλαμαριοειδῆ) καὶ πολλὰ γυμνόσπερμα, δηλαδὴ πτεριδόσπερμα καὶ κορδαῖται.

Κατὰ τὴν κατωτέραν *πέρμιον* ἢ ἐποχὴν τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου παρουσιάζονται ἐκ τῶν γυμνοσπέρμων ἰδιαιτέρως τὸ γένος βαλχία καὶ πρὸς τούτοις τὰ πρῶτα ἴχνη ἄλλων, ἀργότερον ταχέως ἀναπτυσσομένων ὁμάδων, ὡς τῆς τῶν κιγκοφύτων (τὸ γένος βαϊερία) καὶ τῆς τῶν κυκαδοφύτων (πτερόφυλλον). Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ χλωρὶς τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου ἀποτελεῖ μετὰ τῆς χλωρίδος τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου ἓν ἀχώριστον σύνολον, διότι—μέχρις ὀλίγων χαρακτηριστικῶν ἀπολιθωμένων μορφῶν—μέγα μέρος τῆς χλωρίδος τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου ὑποπεριόδου, ὡς ἡ σιγιλλαρία Brardi, οἱ καλαμῖται, εἴδη τῆς πεκοπτέριδος, οἱ κορδαῖται, διαβιοῖ ἀναλλοίωτον καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας αἱ μορφαὶ αὐταὶ ἀποθνήσκουν καὶ ἐξαφανίζονται.

Τὴν νεωτέραν παλαιοζωϊκὴν χλωρίδα (ἡ ἀρχαιοτέρα της κατωτέρα καὶ μέση δεβόνιος δύναται καλῶς νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς χλωρὶς τῶν ψιλοφύτων) χαρακτηρίζουσι συνήθως βραχέως ὡς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῶν πτεριδοφύτων ἢ ἀγγειοκρυπτογάμων. Διαρκεῖ αὕτη ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας δεβονίου ἐποχῆς μέχρι καὶ τῆς τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου.

Κατὰ τὴν ἀνωτέραν πέρμιον παρατηρεῖται ὅτι αἱ συνθῆκαι ἠλλοιώθησαν. Παρὰ τὰς πενιχρὰς χλωρίδας, αἱ ὁποῖαι διεσώθησαν, εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλλείπουν ὅλοι οἱ τύποι τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου, ἐνῷ τοὐναντίον ἀναλαμβάνουσι τὰ σκῆπτρα τὰ κωνοφόρα, τὰ κιγκόφυτα καὶ γενικῶς τὰ γυμνόσπερμα.

2. *Μεσοζωϊκόν*. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἀνωτέρας περμίου ἐποχῆς διατηροῦνται καὶ καθ' ὅλον τὸν μεσοζωϊκὸν αἰῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον, παρὰ τὴν χλωρίδα πτεριδοφύτων τινῶν, τὰ κυριαρχοῦντα φυτὰ εἶναι τὰ κωνοφόρα, τὰ κιγκόφυτα καὶ τὰ κυκαδόφυτα. Αἱ συνθῆκαι αὐταὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς ὑποπεριόδου.

3. *Ἀνώτερον κρητιδικὸν-καινοζωϊκόν*. Ἡ νέα ἐποχὴ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀρχίζει κατὰ τὰ ὅρια μεταξὺ κατωτέρας καὶ ἀνωτέρας κρητιδικῆς ὑποπεριόδου, ὁπότε κατὰ τὴν γκώλτιον ἐποχὴν συνετελέσθη μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ φυτικοῦ βασιλείου, διὰ τῆς ὁποίας κυρίαρχοι κατέστησαν πλέον τὰ ἀγγειόσπερμα φυτά, ἐδημιουργήθησαν δηλαδὴ αἱ σημεριναὶ συνθῆκαι.

Οὕτω ἐξάγεται ἐξ ὅλων τῶν παλαιοφυτολογικῶν δεδομένων ἡ χρονολογικὴ σειρά: φύκη, πτεριδόφυτα, γυμνόσπερμα, ἀγγειόσπερμα, δηλαδὴ ἡ πρόοδος τῆς ἐξελίξεως τοῦ φυτικοῦ κόσμου ἐκ τῶν ἁπλουστέρων πρὸς τὰ πλέον σύνθετα φυτά, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βοτανικοῦ συστήματος ταξινομήσεως.

Χρονικὰ διαστήματα τῆς ἐξελίξεως τοῦ φυτικοῦ κόσμου καθωρίσθησαν τρία, ὀνομασθέντα *παλαιοφυτικόν, μεσοφυτικὸν* καὶ *καινοφυτικόν*. Τὸ *παλαιοφυτικόν*, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται καὶ ὡς *αἰὼν τῶν φυκῶν*, περιλαμβάνει ὅλας τὰς περιόδους, ἀπὸ τῶν προκαμβρίων ἐποχῶν μέχρι καὶ τῆς ὑποπεριόδου τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου (κατωτέρα πέρμιος) συμπεριλαμβανομένης. Τὸ *μεσοφυτικὸν* ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας περμίου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ καὶ διαρκεῖ μέχρι τῆς νεοκωμίου (γουηλδίου) ἐποχῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ συμπεριλαμβανομένης. Τέλος τὸ *καινοφυτικὸν* ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀπτίου-ἀλβίου ἡλικίας τῆς παλαιοκρητιδικῆς ὑποπεριόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ καὶ διαρκεῖ ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ζωϊκῶν αἰώνων πρὸς τοὺς φυτικοὺς ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἔναρξις τῶν φυτικῶν αἰώνων προηγεῖται τῆς τῶν ζωϊκῶν καὶ συνεπῶς ὅτι ἑκάστης μεγάλης μεταβολῆς τῆς συνθέσεως τῆς πανίσκης προηγεῖται ἡ μεταβολὴ τῆς χλωρίδος. Τὸ τοιοῦτον εἶναι καταφανέστατον ἰδίᾳ διὰ τὸν καινοφυτικὸν καὶ τὸν καινοζωϊκὸν αἰῶνα. Μόνον, δηλαδή, ἀφοῦ ἀνεπτύσσετο ἡ νέα χλωρὶς ἠδύνατο κατόπιν νὰ ἐξελιχθῇ ἡ νέα πανίσκη. Ἐπιβεβαίωσις τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ζωϊκὸς κόσμος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ φυτικοῦ. Γ. Κ. Γ.

χλωρὶς (ἡ) (Fringilla chloris) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *σπιζιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ πτηνὰ μὲ ράμφος βραχὺ καὶ κωνικόν, σῶμα εὔρωστον, οὐρὰν μετρίου μήκους καὶ διχαλωτήν, πτέρυγας μετρίως ἀνεπτυγμένας καὶ χρῶμα πράσινον. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῶν εὐκράτων χωρῶν καὶ τρέφονται ἐκ διαφόρων κόκκων. Μοναδικὸν εἶδος τοῦ γένους εἶναι ἡ *χλωρὶς ἡ κοινὴ* (Fringilla chloris vulgaris, κοιν. *φλῶρι ἢ φλῶρος*). Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, ἐκτὸς τῆς Σκανδιναυϊκῆς χερσονήσου καὶ τῆς βορείου Ρωσίας, καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Ἰαπωνίας. Κατὰ τὸ φθινόπωρον μεταναστεύει εἰς θερμοτέρας χώρας, ἐπανερχόμενον κατὰ τὴν ἄνοιξιν. Ὁ γενικὸς χρωματισμός του εἶναι πράσινος βαθὺς κατὰ τὴν ράχιν καὶ ὠχροπράσινος κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἡ θήλεια διαφέρει τοῦ ἄρρενος ἐκ τῆς κοιλίας της, ἥτις ἔχει ἀμαυρότερον χρωματισμόν, πλησιάζοντα πρὸς τὸν φαιόλευκον. Ἡ χλωρὶς κατασκευάζει τὴν φωλεάν της ἐπὶ τῶν δένδρων ἢ ἐντὸς τῶν λοχμῶν, ἐπιστρώνει δὲ ταύτην μὲ τρίχας καὶ βρύα. Ἡ θήλεια γεννᾷ δὶς τοῦ ἔτους ἀνὰ 5—6 ᾠά. Ἡ χλωρὶς ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ κελαδεῖ ἀρκετὰ μελῳδικῶς. Διασταυροῦνται ἐπιτυχῶς ἄρρην χλωρὶς μετὰ θήλεος καναρινίου. Δ. Ν. Π.

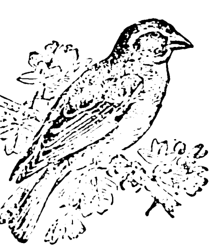

Χλωρὶς ἡ κοινή.

—**χλωρὶς** (ἡ) (Chloris) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας ἢ πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, ὧν τινα καλλιεργοῦνται ὡς νομαδικὰ ἢ κοσμητικά, ἀξιολογώτερα εἶναι: *ἡ χλωρὶς ἡ ἀμβλύφυλλος* (Chloris truncеata), ἡ *χλωρὶς ἡ κολπώδης* (Chloris ventricosa), *ἡ χλωρὶς ἡ γαϊανὴ* (Chloris Gayana), *ἡ χλωρὶς ἡ ὑμενόφυλλος* (Chloris scariosa) και *ἡ χλωρὶς ἡ χαρίεσσα* (Chloris elegans). Ἐκ τούτων τὰ τέσσαρα πρῶτα εἶναι πολυετῆ, τὸ δὲ πέμπτον ἐτήσιον. Δ. Ν. Π.

χλωρίτης (ὁ) (Chlorit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὄνομα περιληπτικὸν ὁμάδος ὀρυκτῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἔνυδρα πυριτικὰ ἅλατα ἀργιλλίου καὶ μαγνησίου μετ' ἰσομόρφων παραμείξεων ὀξειδίων σιδήρου ἢ μαγγανίου. Οἱ χλωρῖται παρουσιάζουν μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τοὺς μαρμαρυγίας, καταδεικνυομένην εἰς τὴν ἀναλογίαν τῆς κρυσταλλικῆς των μορφῆς, εἰς τὸν τελειότατον σχισμόν των καὶ εἰς τὴν παρουσιαζομένην συναπάπτυξιν τῶν δύο ὀρυκτῶν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μαρμαρυγίας δὲν περιέχουν ἀλκάλια. Οἱ χλωρῖται διακρίνονται: α') εἰς *ὀρθοχλωρίτας* ἢ *καθ' αὑτὸ χλωρίτας*, ἀποτελοῦντας μίαν ἰσόμορφον σειρὰν ὀρυκτῶν, διαφερόντων κατὰ τὰς ἐπὶ τοῖς % ἀναλογίας τῶν μειγμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται, καὶ ἐμφανιζομένους εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, καὶ β') εἰς *λεπτοχλωρίτας*, ἐμφανιζομένους μόνον εἰς στιφρά, λεπτοκοκκώδη ἢ λεπτολεπιοειδῆ συσσωματώματα. Οἱ ὀρθοχλωρῖται προσβάλλονται ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως ὑπὸ τοῦ ὑδροχλωρίου καὶ χάνουν ὀλίγον μόνον ἢ καὶ οὐδόλως ὕδωρ εἰς θερμοκρασίας χαμηλοτέρας τῶν 500°, ἐνῷ οἱ λεπτοχλωρῖται εὐκόλως προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ ὑδροχλωρίου καὶ χάνουν τὸ ὕδωρ των κάτω τῶν 500°.

Εἰς τοὺς ὀρθοχλωρίτας ἀνήκουν ὁ *προχλωρίτης*, τὸ *κλινόχλωρον*, ὁ *πεννίνης* καὶ ἄλλα, εἰς δὲ τοὺς λεπτοχλωρίτας ὁ *σαμοσίτης*, ὁ *θυριγγίτης*, τὸ *στιλπνομέλαν* καὶ ἄλλα.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ χλωρίτης ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν τῶν χλωριτικῶν σχιστολίθων εἰς τὰς κρυσταλλοσχιστώδεις περιοχάς, ὡς ἐπίσης καὶ ὡς κλινόχλωρον συστατικὸν τοῦ ἀμφιβολίτου, τοῦ γλαυκοφανίτου καὶ τοῦ ἐκλογίτου. Ἐπίσης εὑρίσκεται εἰς τοὺς γάββρους καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα ὡς δευτερογενὲς προϊὸν ἀποσαθρώσεως τῶν ὀρυκτῶν τῆς ὁμάδος τοῦ πυροξένου καὶ τοῦ ἀμφιβόλου. Γ. Κ. Γ.

χλωριτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ὀρυκτὸν χλωρίτην, ὁ τοῦ χλωρίτου: «χλωριτικὸς σχιστόλιθος».

— **χλωριτικὸς σχιστόλιθος** (Chloritschiefer) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα μεταμορφωσιγενές, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων ἢ κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι παχυσχιστῶδες ἢ λεπτοσχιστῶδες συσσωμάτωμα ὀρυκτῶν τῆς ὁμάδος τοῦ *χλωρίτου* (ἔλ. λ.) μὲ ἱστὸν περισσότερον λεπιοειδῆ ἢ φυλλώδη καὶ πολὺ σπανίως χονδροφυλλώδη. Τὸ χρῶμα τῶν χλωριτικῶν σχιστολίθων εἶναι πρασοπράσινον μέχρι μελανωπὸν πράσινον, ἡ σκληρότης των μικρὰ (περίπου 2), τὸ εἰδικὸν βάρος 2,7—2,8 καὶ παρέχουν ἁφὴν συχνὰ κάπως παχεῖαν.

Ὡς πρόσθετα συστατικὰ ἀπαντῶνται ἐντὸς τῶν χλωριτικῶν σχιστολίθων μαγνητίτης, ἀκτινόλιθος ἢ κεροστίλβη, ἐπίδοτον, ρουτίλιον, ἀπατίτης, τιτανίτης καὶ ἄλλα. Ἀναλόγως τοῦ ἐπικρατοῦντος προσθέτου συστατικοῦ διακρίνονται εἰς *ἀμφιβολιτικούς, γλαυκοφανικούς, ἐπιδοτικούς, ὀφειτικούς, ταλκικούς, χλωριτικοὺς σχιστολίθους*. Πράσινοι κρυσταλλοπαγεῖς σχιστόλιθοι τῆς ἐπιζώνης, φέροντες ἄστριον, κεροστίλβην, ἐπίδοτον καὶ χαλαζίαν, ἰδίως ἂν παρήχθησαν ἐκ διαβασῶν καὶ φλοιολίθων, καλοῦνται *πράσινοι σχιστόλιθοι* ἢ *πρασινῖται*.

Οἱ χλωριτικοὶ σχιστόλιθοι ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ φύσει ἐνστρώσεις ἰδίᾳ ἐντὸς μαρμαρυγιακῶν σχιστολίθων καὶ φυλλιτῶν καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς Ἄλπεις, Τυρόλον, Καρινθίαν, Ἅγιον Γοτθάρδον, Οὐράλια, Σουηδίαν, Καναδᾶν, Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ Βραζιλίαν. Εὑρίσκονται ἐπίσης καὶ ἐντὸς τῶν κρυσταλλοπαγῶν μαζῶν τῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

χλωριτοειδὴς (ὁ) (Chloritoid) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον πυριτικὸν σιδηρομαγνησιαργίλλιον τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $H_2 (FeMg) Al_2SiO_7$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους ἑξαπλευρικούς, ἐνίοτε ἐπιμήκεις

Digitized by Google

πινακοειδεῖς, πολλάκις συνισταμένους ἐξ ὑπερκειμένων διδύμων κρυστάλλων. Εὑρίσκεται συνήθως καὶ εἰς φυλλώδη, θαμνώδη καὶ χαμπυλοφολλώδη συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 5—7 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,4—36, λάμψιν ὑελώδη κλίνουσαν πρὸς τὴν μαργαριτώδη καὶ χρῶμα μελανωπὸν πράσινον μέχρι μέλαν. Συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης δίδει γραμμὴν πρασινωπὴν λευκήν. Εὑρίσκεται ἐντὸς κρυσταλλοπαγῶν μαρμαρυγιακῶν σχιστολίθων εἰς τὸ Gumuch Dagh τῆς Μ. Ἀσίας παρὰ τὴν Jekaterinburg, Τυρόλον, Συρίαν, Ἑλβετίαν, Πεδεμόντιον, Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ Καναδᾶν. Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντᾷ ἐντὸς μοσχοβιτικῶν σχιστολίθων καὶ τῆς σμύριδος τῶν Κυκλάδων εἰς πρασινόμαυρα πέταλα, ὡς καὶ ἐντὸς χλωριτικῶν καὶ γραφιτικῶν σχιστολίθων τῆς κρυσταλλοσχιστώδους μάζης τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου. Γ. Κ. Γ.

χλωριῶδες ὀξὺ *[Χημ.]*. Ἐξόχως ἀσταθὲς ὀξὺ τοῦ τύπου $HClO_2$, λαμβανόμενον ὁμοῦ μετὰ *χλωρικοῦ ὀξέος*, ὅταν ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν ὕδωρ μετὰ διοξειδίου τοῦ χλωρίου ἐν ἀερίῳ ἢ ὑγρᾷ καταστάσει εὑρισκομένου:

$$2ClO_2+H_2O=HClO_3+HClO_2$$

Διασπᾶται εὐκολώτατα, ἤδη καὶ εἰς 0°, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάχιστα ἔχουν μελετηθῆ αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ, εἶναι δὲ μόνον γνωστὸν ὡς δραστικώτατον ὀξειδωτικὸν μέσον. Τὰ ἅλατα αὐτοῦ ἔχουν καλύτερον μελετηθῆ, εἶναι δὲ ταῦτα ἰσχυρὰ ὀξειδωτικὰ μέσα καὶ ὅλα σχεδὸν ἐκρήγνυνται διὰ θερμάνσεως ἢ κρούσεως. Σ. Γ.

χλωρίων (ὁ) *[Ζωολ.]*. Οὕτω καλεῖται ὑπό τινων τὸ πτηνὸν *ὀριολός*.

—**χλωρίων** (ὁ) (Chlorion) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφηκιδῶν*, περιλαμβάνον σφῆκας εὐμεγέθεις, μὲ χρῶμα κυανοῦν, ἀπαντώσας εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χλωρίων ὁ ἰχνεύμων* (Chlorion ichneumon), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν κυανοῦν μὲ ἰώδεις ἀποχρώσεις, ζῇ καθ' ὁμάδας, κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐντὸς τῆς γῆς καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰνδοκίναν. Δ. Ν. Π.

Χλωρίων ὁ ἰχνεύμων.

χλωρίωσις, —εως (ἡ) *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω ἐν τῇ χημείᾳ ἡ ἔν τινι ἑνώσει ἀντικατάστασις ἀτόμων ὑδρογόνου ἢ ὀξυγόνου διὰ χλωρίου. Αὐτὴ δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ δι' ἐπιδράσεως χλωρίου ἢ ἑνώσεων τοῦ χλωρίου, αἵτινες εὐκόλως ἀποδίδουν τὸ χλώριον αὐτῶν, ὡς εἶναι λ. χ. ὁ τριχλωριοῦχος καὶ πενταχλωριοῦχος φωσφόρος, τὰ ἀκυλοχλωρίδια, τὸ σουλφουρυλοχλωρίδιον κλ. Κατ' ἐπέκτασιν καλεῖται *χλωρίωσις* καὶ ἡ ἁπλῆ προσθήκη χλωρίου εἰς ἑνώσεις ἐχούσας ἀκόρεστον χαρακτῆρα, ὡς λ. χ. ἡ προσθήκη τοῦ χλωρίου εἰς τὸ αἰθυλένιον κ. λ. π. Σ. Γ.

χλωρκοσάνη (ἡ) (Chlorcosane) *[Φαρμ. Χημ.]*. Χλωριωμένη παραφίνη. Λαμβάνεται διὰ διαβιβάσεως εἰς 125° ρεύματος χλωρίου εἰς τετηγμένην παραφίνην, μέχρις οὗ ὑποστῇ αὔξησιν τοῦ βάρους της κατὰ 45—50 %. Τὸ προϊὸν ἀκολούθως ἀναδεύεται μετ' ὀλίγου ἀνθρακικοῦ νατρίου ξηροῦ πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ διηθεῖται. Ὑγρὸν ἐλαιῶδες, εἰδικοῦ βάρους 1—1 007, ὠχροκίτρινον, διαυγές, οὐδέτερον, ἄνοσμον καὶ σταθερὸν εἰς τὸν ἀέρα. Διαλύεται εἰς τὸ χλωροφόρμιον, τὸν τετραχλωράνθρακα, τὸν αἰθέρα, ὀλίγον εἰς τὸ οἰνόπνευμα καὶ οὐδόλως εἰς τὸ ὕδωρ. Παρὰ τὴν μεγάλην περιεκτικότητά του εἰς χλώριον τὸ σκεύασμα εἶναι ἐλάχιστα ἀντισηπτικόν. Χρησιμεύει σχεδὸν ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν παρασκευὴν διαλυμάτων διχλωραμίνης Τ. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπιβλαβοῦς δράσεως τῆς θερμότητος διαλύεται εἰς 75—80° τὸ ἀρχοῦν ποσὸν τῆς διχλωραμίνης εἰς τὸ ¼ τοῦ ποσοῦ τῆς χρησιμοποιηθησομένης χλωρκοσάνης, ἀκολούθως δὲ προστίθεται τὸ ὑγρὸν τοῦτο εἰς τὴν ὑπόλοιπον χλωρκοσάνην. Τὰ διαλύματα ταῦτα (5—8 %) χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἀντισηψίαν πληγῶν κλπ. Κ. Γ. Μ.

χλωροαναιμία (ἡ) (chloroanémie). Οὕτω καλεῖται ἡ συμπτωματικὴ ἀναιμία καθολικῶν τινων νόσων, οἷον: χλωροαναιμία φυματική, συφιλιδική, ἑλώδης, βριγχιασικὴ ἢ χλωριοβριχθιασικὴ κλπ. (βλ. λ. *χλωρίασις*). Μ. Ν. Κ.

χλωροβενζοϊκὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_4(COOH)Cl$. Διακρίνονται τρία ἰσομερῆ, ἤτοι τὸ ο-, μ- καὶ π-χλωροβενζοϊκὸν ὀξύ. Σημασίαν ἔχουν: α') τὸ ο-χλωροβενζοϊκὸν ὀξύ, παρασκευαζόμενον διὰ χλωριώσεως τοῦ βενζοϊκοῦ ὀξέος εἰς 50° τὸ πολὺ ἐν ἀραιῷ διαλύματι διὰ χλωρίου καὶ ἀλκαλίων ἢ δι' ὑποχλωριωδῶν ἁλάτων καὶ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἰνδικοῦ· καὶ β') τὸ μ-χλωροβενζοϊκὸν ὀξύ, τηκόμενον εἰς 153°. Σ. Γ.

χλωροβενζόλιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *χλωριοβενζόλιον*.

χλωροβινυλαρσῖναι (αἱ) *[Χημ. Πολ.]*. Πολεμικαὶ χημικαὶ οὐσίαι (βλ. λ. *λεβιζίτιδες*).

χλωρόγαλον (τὸ) (Chlorogalum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ βολβόρριζα, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι τὸ *χλωρόγαλον τὸ μεταμεσημβρινὸν* (Chlorogalum pomeridianum), ὅπερ εἶναι ἀνεπτυγμένη πόα μὲ μέγα βολβῶδες ρίζωμα καλυπτόμενον ὑπὸ παχέος στρώματος ἰνώδους οὐσίας, ἥτις χρησιμοποιεῖται πρὸς πλήρωσιν στρωμνῶν. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἰνῶν τούτων τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τοῦ βολβοῦ ἐνέχει σαπωνίνην καὶ χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῆς Καλιφορνίας ἀντὶ σάπωνος. Δ. Ν. Π.

χλωρογενίνη (ἡ) (Chlorogenin) *[Φαρμακογ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἀπαντῶν εἰς τὸν φλοιὸν τῆς *ἀλστονίας τῆς πυκνοκλάδου* (Alstonia constricta). Ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{21}H_{20}N_2O_4$ καὶ ἀποτελεῖ φαιὰν κόνιν διαλυτὴν εἰς τὸ οἰνόπνευμα καὶ τὸ χλωροφόρμιον, ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν αἰθέρα, τηκομένην εἰς 195°. Ἡ χλωρογενίνη δρᾷ ἀναλόγως πρὸς τὴν κινίνην καὶ τὴν στρυχνίνην, ἐδόθη δὲ ἐπὶ διαλειπόντων πυρετῶν καὶ τύφου. Κ. Γ. Μ.

χλωρογεννικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*. Συνώνυμον τοῦ *χλωρογονικοῦ ὀξέος* (βλ. *καφές*).

χλωρογονικὸν ὀξὺ *[Χημ.]*· βλ. *καφές*.

χλωροδίδαι (οἱ) (Chlorodidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχιούρων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς καρκίνους, ὧν γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χλωρόδους* (βλ.λ.). Δ. Ν. Π.

χλωροδῦναι (αἱ) (Chlorodyne) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω χαρακτηρίζονται διάφορα μίγματα χλωροφορμιοῦχα, ἀναγραφόμενα ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὡς καταπραϋντικὰ καὶ παυσίπονα ἐπὶ κωλικῶν, σπασμικῶν καταστάσεων κλπ. Κ. Γ. Μ.

χλωρόδους (ὁ) (Chlorodus) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χλωροδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς καρκίνους ἀπαντῶντας ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τῆς Αὐστραλίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χλωρόδους ὁ στικτὸς* (Chlorodus maculatus), διακρινόμενος ἐκ τῶν μικρῶν του λαβῶν καὶ τῶν διωγκωμένων λευκῶν χηλίδων, αἵτινες καλύπτουσι τὸ ὄστρακόν του. Δ. Ν. Π.

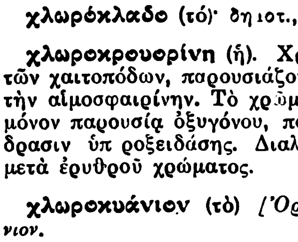

Χλωρόδους ὁ στικτός.

χλωρόκλαδο (τό)· δημοτ., χλωρὸ κλαδί.

χλωροκρουορίνη (ἡ). Χρωστικὴ τοῦ αἵματος τῶν χαιτοπόδων, παρουσιάζουσα ὁμοιότητας πρὸς τὴν αἱμοσφαιρίνην. Τὸ χρῶμα αὐτῆς ἐμφανίζεται μόνον παρουσίᾳ ὀξυγόνου, παρέχει δὲ τὴν ἀντίδρασιν ὑπεροξειδάσης. Διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ μετὰ ἐρυθροῦ χρώματος. Σ. Γ.

χλωροκυάνιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *κυάνιον*.

χλωροκυκλοεξάνιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_{11}Cl$, βράζουσα εἰς 143°. Σ. Γ.

χλωροκύτταρον (τό). Οὕτω καλεῖται τὸ ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον λόγῳ σημαντικῆς ἐλαττώσεως τῆς χρωστικῆς αὐτοῦ οὐσίας (τῆς αἱμοσφαιρίνης). Ι. Ν. Μ.

χλωρομαγνησίτης (ὁ) (Chloromagnesit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν χλωριοῦχον μαγνήσιον $MgCl_2$. Εὑρίσκεται εἰς τὸν Βεζούβιον. Γ. Κ. Γ.

χλωρομεθάνιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]* Συνώνυμον τοῦ *μεθυλοχλωριδίου* (βλ. λ.).

χλωρομελανίτης (ὁ) (Chloromelanit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἀλκαλιομιγῶν αὐγιτῶν, παρουσιάζον δὲ φυσικὴν σύστασιν ὁμοίαν πρὸς τὸν ἰαδεΐτην· ἔχει σκοτεινοπράσινον χρῶμα καὶ διακρίνεται τοῦ ἰαδεΐτου λόγῳ τῆς περιεκτικότητός του εἰς ὀξείδιον ὑποσιδήρου (FeO), ἄσβεστον (CaO) καὶ μαγνησίαν (MgO). Εὑρέθη εἰς Νέαν Γουϊνέαν καὶ εἰς τὴν κοιλάδα Sasan τῆς Ἄνω Ἰταλίας. Γ. Κ. Γ.

χλωρομελανιτίτης (ὁ) (Chloromelanitit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν πυροξενικῶν μεταμορφωσιγενῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων καὶ συνιστάμενον ἐκ *χλωρομελανίτου* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

χλωρομονὰς (ἡ) (Chloromonas) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομοναδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους ζωϊκοὺς μονοκυττάρους ὀργανισμούς, φέροντας μαστίγιον κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ σώματός των. Δ. Ν. Π.

Χλωρόν, ἢ Γρεβενοσέλι *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Νεράϊδα* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Τρικκάλων.

Χλωρονομὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Δρυμοῦ (Σιδηροκέφαλον, Δρυμίγκλαβα) τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 212. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρίπτσια*.

χλωρόξυλον (τὸ) (Chloroxylum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελιοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ρητινοφόρα, ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Τὸ εἶδος *χλωρόξυλον ἡ Σουϊετενία* (Chloroxylum Swietenia) παρέχει ξύλον στιλπνὸν μετὰ μαρμαρυγῶν, χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν ἐβενουργίαν. Δ. Ν. Π.

χλωροπάλλιος (ὁ) (Chloropal) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ὀρυκτῶν τοῦ ἀλλοφανοῦς. Εἶναι πρασινωπὸς *νοουτρονίτης*, στενῶς ἀναμεμειγμένος μετ' ὀπαλλίου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ μεταπίπτει τελικῶς. Ἔχει σκληρότητα 1—5 βαθμοῦ. Εὑρέθη εἰς Unghwar καὶ Munkaca τῆς Οὐγγαρίας, εἰς τὴν Σαξονίαν, Μοραβίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Συνώνυμα: *οὐγκβαρίτης, γραμενίτης, πιγκουΐτης*. Γ. Κ. Γ.

χλωροπελτὶς (ἡ) (Chloropeltis) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐγληνιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς μονοκυττάρους ζωϊκοὺς ὀργανισμοὺς μὲ σῶμα καλυπτόμενον ὑπὸ πλακιδίων. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χλωροπενία τοῦ αἵματος. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐλάττωσις τῆς ποσότητος τοῦ χλωρίου καὶ γενικώτερον τοῦ χλωρίου νατρίου ἐν τῷ αἵματι. Ἡ χλωροπενία ὀφείλεται εἰς τὴν μετακίνησιν τοῦ χλωριούχου νατρίου τοῦ αἵματος πρὸς τοὺς ἱστοὺς καὶ τοὺς χυμούς. Ἐνίοτε ὅμως ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ ἅλατος τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς συμβαίνει τοῦτο εἰς τὰς παρατεταμένας ἀναλάτους διαίτας. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἅλατος ἐν τῷ αἵματι δὲν σημαίνει τὴν ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἔλλειψιν αὐτοῦ, ἀλλὰ δύναται νὰ ὀφείλεται εἰς χλωροπηξίαν συντελουμένην ὑπὸ τῶν ἱστῶν. Ἡ ὑπερβολικὴ διάσπασις τῶν πρωτεϊνῶν τοῦ ὀργανισμοῦ συνεπείᾳ διαφόρων αἰτίων (βαρέος διαβήτου, ἀφυδατωδικῶν νόσων, ἀναλάτου διαίτης, ἀσιτίας, αἱμορραγικῆς παγκρεατίτιδος, δωδεκαδακτυλικῆς ἀποφράξεως, πυλωρικῆς στενώσεως, λοιμωδῶν τινων νοσημάτων) ἐπιφέρει πρῶτον μὲν αὔξησιν τῆς οὐρίας τοῦ αἵματος (ὑπερουριαιμίαν), εἶτα δὲ χλωροπενίαν· πράγματι ὁ ὀργανισμὸς προσπαθεῖ νὰ παλαίσῃ κατὰ τῆς ὑπερβολικῆς διασπάσεως τῶν πρωτεϊνῶν διὰ τῆς καταχρατήσεως ἐντὸς τῶν ἱστῶν ἅλατος καὶ ὕδατος, οὐσιῶν, αἵτινες προασπίζουν τὰς πρωτεΐνας. Ἡ ὑπερουριαιμικὴ αὕτη χλωροπενία παρατηρεῖται πάντοτε μειεγχειρητικῶς εἰς βαθμὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔντονον, ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων. Πρὸς πρόληψιν ταύτης ἐνδείκνυνται αἱ ὑποδόριοι ἐνέσεις φυσιολογικοῦ ὀροῦ πρὸ καὶ μετὰ πᾶσαν ἐγχείρησιν, ὁσάκις ὁ ἄρρωστος δὲν ἔχει νεφρίτιδα. Μετὰ δὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ὑπερουριαιμικῆς χλωροπενίας ἐνδείκνυται ἐνδοφλέβιος ἔνεσις ὑπερτονικοῦ (300 ‰) ἁλατούχου ὀροῦ, ὁ ὁποῖος δίδει πολλάκις ἐξαίρετα ἀποτελέσματα. Σ. Ν. Ο.

χλωροπέρκη (ἡ). Διάλυμα χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ θεραπευτικῇ τῶν ὀδόντων. Λαμβάνομεν ἴσα μέρη κατ' ὄγκον χλωροφορμίου καὶ γουταπέρκης καθαρᾶς. Κόπτομεν τὴν τελευταίαν εἰς μικρὰ τεμάχια, ἅτινα θέτομεν εἰς μικρὰν φιάλην καὶ κατόπιν ἐντὸς αὐτῆς ρίπτομεν τὸ χλωροφόρμιον. Πωματίζομεν τὴν φιάλην καὶ ἀφήνομεν ταύτην ἐν ἠρεμίᾳ ἐπὶ 24—48 ὥρας. Τὸ οὕτως ἐπιτυγχανόμενον φύραμα χρησιμοποιοῦμεν πρὸς ἔμφραξιν τῶν ριζικῶν σωλήνων τῶν ὀδόντων. Ν. Γ. Π.

χλωροπέρλη (ἡ) (Chloroperla) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδορθοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμφιβιωτιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ ἔντομα μὲ λεπτὰς κεραίας, μακροτάτας πτέρυγας καὶ κιτρίνους ἢ χλωροπρασίνους χρωματισμούς, ἀπαντῶντα εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

χλωροπίδαι (οἱ) (Chloropidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς μυίας μὲ μεταλλικοὺς χρωματισμούς, ἀπαντώσας εἰς πά-

Digitized by Google

σας τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *ἐλαχίπιευος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χλωροπικρίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $CCl_3.NO_2$, ἤτοι *τριχλωρονιτρομεθάνιον*. Παρασκευάζεται δι᾿ ἐπιδράσεως χλωριασβέστου ἐπὶ πικρικοῦ ὀξέος. Ἀποτελεῖ ἄχρουν καὶ λεπτόρρυτον ὑγρόν, εἰδικοῦ βάρους 1,69, βράζον εἰς 112—113°, ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ διαλυτὸν εἰς πολλὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ ὑγρά. Σ. Γ.

— *[Χημ. Πολ.]* Ἡ *χλωροπικρίνη* ἀνεκαλύφθη τῷ 1848 καὶ καλεῖται ἐπιστημονικῶς *τριχλωρονιτρομεθάνιον*. Παρασκευάζεται διὰ κατεργασίας πικρικοῦ ὀξέος (ὑπὸ μορφὴν πικρικοῦ ἀσβεστίου), διὰ διαλύματος χλωρασβέστου, ἥτις δρᾷ ὡς ὑποχλωριῶδες ὀξύ:

$$(C_6H_2OH(NO_2)_3+11HClO=3CCl_3NO_2+ +3CO_2+6H_2O+2HCl).$$

Ἡ κατὰ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην παραγομένη χλωροπικρίνη ἀποστάζεται ἀκολούθως δι᾿ ὑδρατμῶν. Εἶναι σῶμα ἐξόχως σταθερόν. Προσβάλλει τὸν σίδηρον, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην ἐκλυόμενον ὑδρογόνον ἀνάγει τὴν χλωροπικρίνην εἰς μεθυλαμίνην. Καταστρέφεται εὐκόλως διὰ διαλύματος θειώδους νατρίου. Εἶναι οὐσία εὐεξάτμιστος εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν, οἱ δ᾿ οὕτω πως ἐκλυόμενοι ἀτμοὶ αὐτῆς διακρίνονται διὰ τὴν ἰσχυρὰν δακρυγόνον καὶ ἀσφυξιογόνον αὐτῶν ἐνέργειαν. Τὰ φύλλα τῶν φυτῶν ἐκτιθέμενα ἐπὶ 1—2 ὥρας εἰς μεμολυσμένην ἀτμοσφαῖραν δι᾿ ἀτμῶν χλωροπικρίνης 0,5% ὑφίστανται πλασμόλυσιν καὶ ἀποπίπτουσιν.

Ἡ χλωροπικρίνη χρησιμοποιεῖται ὡς ἐντομοκτόνον, πρὸς καταπολέμησιν μυῶν, φθειρῶν, ἐντόμων κ.λ.π. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν ἐμπολέμων ὡς ἰσχυρὸν δακρυγόνον ἀέριον καὶ ὡς ἀσφυκτικόν, ὑπὸ τὴν συνθηματικὴν ὀνομασίαν Klopp (Γερμανοὶ) καὶ Aquinite (Γάλλοι). Εἶναι τὸ μόνον δακρυγόνον ἀέριον, οὗτινος τὰ ἐρεθιστικὰ ἐπὶ τοῦ ἐπιπεφυκότος τοῦ ὀφθαλμοῦ φαινόμενα διαρκοῦσιν ἐπὶ μακρόν. Ἐχρησιμοποιήθη οὐχὶ αὐτούσια, ἀλλ᾿ ἐν μείγματι μετὰ φωσγενίου, διφωσγενίου, χλωριούχου κασσιτέρου, χλωρίου, ἐντὸς βλημάτων πυροβολικοῦ, χειροβομβίδων, τορπιλλῶν, ὡς καὶ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς τοξικότητος τῶν κυμάτων ἀερίων. Ἡ χλωροπικρίνη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡμιμόνιμον ἀέριον, διότι ἐδαφική τις ζώνη μολυνθεῖσα δι᾿ αὐτῆς παραμένει τοιαύτη ἐπὶ 5—6 ὥρας. Ἐκθέσεις τινὲς τοῦ μετώπου, ἔνθα ἐγένετο εὐρεῖα χρῆσις τῆς χλωροπικρίνης, ἀναφέρουσιν ὅτι αὕτη προκαλεῖ ἐπὶ πλέον καὶ ναυτίαν, ἐμέτους, λιποθυμίας κλπ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου παρεσκευάσθησαν 8.000 τόννοι χλωροπικρίνης ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ 600 τόννοι ὑπὸ τῶν Γάλλων. Γ. Ν. Α.

χλωροπλάσται (οἱ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται τὰ μικροσκοπικὰ σωμάτια, ἅτινα, πλὴν τῶν κόκκων τῆς ξανθοφύλλης, περιέχουσι καὶ χλωροφυλλοκόκκους.

χλωρορραφίνη (ἡ). Φυσικὴ πρασίνη χρωστικὴ ὕλη, παραγομένη ὑπὸ τοῦ βακίλλου τῆς χλωρορραφίδος. Ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν πρασίνων βελονοειδῶν κρυστάλλων, ἀποτελεῖ δὲ προϊὸν ἀναγωγῆς ἑτέρας χρωστικῆς, κιτρίνης, τῆς ξανθορραφίνης. Κατὰ τὴν ὀξείδωσιν αὐτῆς παράγεται ἡ ὀξυχλωρορραφίνη, ἥτις ἔχει κίτρινον χρῶμα. Σ. Γ.

χλωρός, *—ά, —όν*, καὶ δημοτ., *—ή, —ό*· ἐπὶ φυτῶν, ὁ μὴ ξηρός, ὁ πράσινος ἔτι καὶ πλήρης χυμῶν: «χλωρὰ κουκκιά, — φασόλια», «χλωρὸν ξύλον»· ‖ καθόλου, ὁ μὴ ξηρανθείς, ὁ μὴ ἀποστραγγισθείς: «χλωρὸ τυρί»· ‖ **χλωρὸ** (τό)· ὡς οὐσ., ὁ τυρός: «ξερὸ χλωρὸ» ἄλλως «ξερὸ τυρί» τὸ μὴ πρόσφατον.

Χλωρός. Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ (βλ. λ. *Κωνστάντιος Α' ὁ Χλωρός*).

Χλωρός, Νικόλαος. Ἕλλην δασολόγος, ἀποθανὼν τῷ 1894. Διετέλεσεν ἐπιθεωρητὴς καὶ προϊστάμενος τῆς δασικῆς ὑπηρεσίας καὶ καθηγητὴς τῆς δασολογίας ἐν τῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ, ὅπου κατέλιπε καὶ τὴν περιουσίαν του, ἵνα ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς σπουδάζουν νέοι τὴν δασολογίαν. Συνέγραψεν: «Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς δασολογίας», «Ἡ λεύκη καὶ τὰ ρητινώδη προϊόντα» κ. ἄ. Α. Ε. Κ.

χλωροσπινέλλιος (ὁ) (Chlorospinell) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *σπινελλίου*, ἄλλως *πράσινος σπινέλλιος* ὀνομαζομένη. Γ. Κ. Γ.

χλωροσπλήνιον (τὸ) (Chlorosplenium) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δισκομυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πεζιζιδῶν*, περιλαμβάνον μύκητας χαρακτηριζομένους ἐκ τοῦ πρασίνου μυκηλίου των καὶ τῶν θηκῶν των, ὧν ἑκάστη περικλείει 8 σπόρια. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἐνδιαιτώμενα παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν κορμῶν διαφόρων δασικῶν δένδρων καὶ ἰδίως τῶν δρυῶν. Δ. Ν. Π.

χλωροσταφιδίτης *οἶνος*. Ὁ ἐκ χλωρᾶς κορινθιακῆς σταφίδος παρασκευαζόμενος οἶνος. Καλεῖται οὕτω πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐκ συνήθων σταφυλῶν παραγομένου, ὅστις ὀνομάζεται καὶ *ἀμπελίτης* οἶνος, καὶ τοῦ ἐκ ξηρᾶς σταφίδος (*ξηροσταφιδίτου*).

Ἡ παρασκευὴ τοιούτου οἴνου, γινομένη κατ᾿ ἐντελῶς ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸν συνήθη ἀμπελίτην οἶνον, διεδόθη εὐρέως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Ἑλλάδι, ἱδρυθέντων ὑπὸ τοῦ Αὐτονόμου Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ καὶ τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν οἰνοποιητικῶν ἑταιρειῶν πολλῶν συγκροτημάτων οἰνοποιήσεως ἐν Πελοποννήσῳ λόγῳ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰσαγωγῆς ξηροσταφιδιτῶν εἰς τὰ περισσότερα κράτη. Καλῶς παρασκευαζόμενος χλωροσταφιδίτης οἶνος οὐδόλως διαφέρει τοῦ συνήθους ἀμπελίτου οἴνου. Σ. Γ.

χλωρόστομον (τὸ) (Chlorostomum) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νηομφαλιδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ κόγχην κωνικήν. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς σινικὰς καὶ ἰαπωνικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χλωροτάπης (ὁ) *[Δασολ.]*. Τὰ ἐπὶ τοῦ δασικοῦ ἐδάφους φυόμενα ποώδη ἀγρωστώδη φυτά, ὡσαύτως δὲ φρύγανα, ἡμίθαμνοι, πτέριδες κλπ., ζῶντα ὑπὸ τὸ ἡμίφως τοῦ δάσους. Ἂν ταῦτα ἀναπτυχθοῦν ὑπερμέτρως, ἀπομυζοῦν ἀνωφελῶς τὰς θρεπτικὰς δυνάμεις τοῦ ἐδάφους καὶ παρεμποδίζουν τὴν διὰ φυσικῆς σπορᾶς ἀναδάσωσιν, ὁπότε διὰ σκαλίσματος πρέπει νὰ διασπασθοῦν. Α. Ε. Κ.

χλωρότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι χλωρόν: «ἡ χλωρότης τοῦ ξύλου».

χλωροτίλης (ὁ) (Chlorotil) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸς ἀρσενικικὸς χαλκὸς τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου 3 CuO, As_2Os. 6 H_2O. Ἀπαντᾷ εἰς τριχοειδεῖς κρυστάλλους ἢ καὶ εἰς ἰνώδη συσσωματώματα, ὡς καὶ χειροπληθής. Ἔχει χρῶμα μηλοπράσινον. Εὑρέθη ἐπὶ χαλαζίου μετὰ σχεελίτου εἰς τὸ Schneeberg. Zinnwald καὶ τὴν Χιλήν. Γ. Κ. Γ.

χλωροτρινιτροβενζόλιον (τό), ἢ ***πικρυλοχλωρίδιον*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Προϊὸν χλωριώσεως τοῦ πικρικοῦ ὀξέος. Ἔχει τὸν τύπον $C_6H_2(NO_2)_3Cl$ καὶ λαμβάνεται δι᾿ ἐπιδράσεως πενταχλωριοφωσφόρου ἐπὶ πικρικοῦ ὀξέος. Συμπεριφέρεται ὡς χλωρίδιον ὀξέος καὶ ἔχει λίαν ἐνεργοποιημένον τὸ χλώριον αὐτοῦ. Παρασκευάζεται ἐπίσης διὰ νιτρώσεως τοῦ χλωροδινιτροβενζολίου καὶ ἀποτελεῖ σχεδὸν ἄχρουν κρυσταλλικὸν σῶμα, τηκόμενον εἰς 83°. Σ. Γ.

χλωροφαινόλαι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλοῦνται τὰ μονοχλωριοπαράγωγα τῆς φαινόλης. Εἶναι γνωσταὶ δύο ἰσομερεῖς παρασκευαζόμεναι ὁμοῦ καὶ κατ᾿ ἴσας περίπου ποσότητας διὰ χλωριώσεως τῆς φαινόλης δι᾿ ἠπίων χλωριωτικῶν μέσων. Εἶναι κρυσταλλικὰ δυσαρέστου ὀσμῆς σώματα. Ἐκ τῶν δύο ἰσομερῶν μορφῶν ἡ μὲν *ὀρθο-χλωροφαινόλη* τήκεται εἰς 70° καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τῆς πυροκατεχίνης, ἡ δὲ *παρα-χλωροφαινόλη* τήκεται εἰς 37° καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τῆς μεθυλο-παρα-αμινοφαινόλης. Σ. Γ.

χλωροφανὴς (ὁ) (Chlorophanes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ρυγχοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βραχυρριναδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους μὲ ζωηροὺς χρωματισμούς, ἀπαντῶντας εἰς τὰς εὐκράτους ἀσιατικὰς χώρας. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χλωροφανὴς ὁ πρασινίζων* (Chlorophanes viridis), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν πρασινοκίτρινον. Δ. Ν. Π.

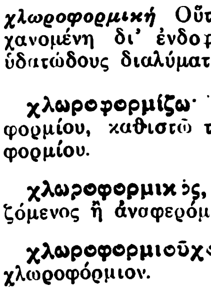

Χλωροφανὴς ὁ πρασινίζων.

χλωροφλεβονάρκωσις, *—εως* (ἡ), ἢ ***φλεβονάρκωσις χλωροφορμική*** Οὕτω καλεῖται νάρκωσις ἐπιτυγχανομένη δι᾿ ἐνδοφλεβικῆς ἐνέσεως ἰσοτονικοῦ ὑδατώδους διαλύματος χλωροφορμίου. Μ. Ν. Κ.

χλωροφορμίζω· ἐπηρεάζω τινὰ διὰ χλωροφορμίου, καθιστῶ τινα ἀναίσθητον διὰ χλωροφορμίου.

χλωροφορμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀνήκων ἢ σχετιζόμενος ἢ ἀναφερόμενος εἰς τὸ χλωροφόρμιον.

χλωροφορμιοῦχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ περιέχων χλωροφόρμιον.

—**χλωροφορμιοῦχον** ***ἔλαιον*** (Oleum chloroformii) *[Φαρμακοτεχν.]*. Καλεῖται γενικῶς πᾶν διάλυμα χλωροφορμίου εἰς λιπαρὸν ἔλαιον. Ἐν τῇ γερμανικῇ φαρμακοποιΐᾳ ἀναγράφεται ὡς ἔλαιον χλωροφορμίου μεῖγμα 1 μ. χλωροφορμίου εἰς 1 μ. ἔλαιον ἐλαιῶν. Εἰς ἄλλας φαρμακοποιΐας ἀναγράφεται μεγαλύτερον ποσὸν ἐλαίου. Τὸ σκεύασμα χρησιμοποιεῖται ἐξωτερικῶς πρὸς ἐντριβὰς ὡς παυσίπονον, ἀντιρρευματικὸν κλπ. Κ. Γ. Μ.

—**χλωροφορμιοῦχον** ***ὕδωρ*** (Aqua Chloroformii) *[Φαρμακοτεχν.]*. Τὸ ὑδατικὸν διάλυμα τοῦ χλωροφορμίου. Πρὸς παρασκευὴν τούτου φέρεται ἐντὸς φιάλης πληρουμένης εἰς τὸ ἥμισυ 1 ὄγκος χλωροφορμίου μετὰ 200 ὄγκων ὕδατος (κατὰ βάρος 1 : 133, 6) καὶ ἀναταράσσεται τὸ ὅλον ἰσχυρῶς μέχρι τελείας διαλύσεως τοῦ χλωροφορμίου. Τελείως κεκορεσμένον διάλυμα χλωροφορμίου ἐν ὕδατι λαμβάνεται δι᾿ ἰσχυρᾶς ἀναταράξεως περισσείας χλωροφορμίου μεθ᾿ ὕδατος καὶ διαχωρισμοῦ εἶτα τῆς στιβάδος τοῦ χλωροφορμίου ἀπὸ τὴν ὑδατικὴν στιβάδα. Τὸ χλωροφορμιοῦχον ὕδωρ πρέπει νὰ εἶναι διαυγὲς καὶ νὰ μὴ περιέχῃ ἐν αἰωρήσει σταγονίδια χλωροφορμίου κατὰ τὴν ἀνατάραξιν. Τὸ σκεύασμα χορηγεῖται ἐσωτερικῶς ὡς παυσίπονον ἐπὶ πόνων τοῦ στομάχου κολικῶν κλπ. Κ. Γ. Μ.

χλωροφόρμιον (τὸ) (Chloroformium) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ τριχλωριομεθάνιον $CHCl_3$. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐλήφθη τὸ πρῶτον ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ὑπὸ τοῦ Charles Jackson δι᾿ ἀποστάξεως οἰνοπνεύματος μετὰ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου, ἐχαρακτηρίσθη δὲ ὡς χλωριοαιθὴρ ἀνάλογος πρὸς τὸ αἰθυλενοχλωρίδιον. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους παρεσκευάσθη τὸ χλωροφόρμιον ὑπὸ τοῦ Soubeiran καὶ Liebig, ὅλως ἀνεξαρτήτως. Παρασκευάζεται ἐξ οἰνοπνεύματος καὶ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου ἢ ἐξ ἀκετόνης (ὀξόνης) καὶ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου ἢ διὰ κατεργασίας χλωράλης μετὰ καυστικοῦ νάτρου:

$$(CCl-CHO+NaOH=CHCl_3+HCO_2Na,$$

ὅτε λαμβάνεται τὸ πρὸς νάρκωσιν χλωροφόρμιον, ἢ τέλος δι᾿ ἠλεκτρολύσεως διαλύματος χλωριούχου καλίου παρουσίᾳ οἰνοπνεύματος. Καθαρώτατον εἶδος χλωροφορμίου εἶναι τὸ χλωροφόρμιον Anschütz, ὅπερ λαμβάνεται διὰ θερμάνσεως τῆς μετὰ σαλυκιλίδης ἑνώσεως τοῦ χλωροφορμίου. Τὸ καθαρὸν χλωροφόρμιον εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν, διαυγές, ἰδιαζούσης ὀσμῆς, οὐχὶ εὐανάφλεκτον, πτητικόν, οὐδετέρας ἀντιδράσεως, γεύσεως καυστικῆς καὶ γλυκαζούσης. Πήγνυται εἰς —70°, ζέει εἰς 62°, ἔχει εἰδικὸν βάρος 1.502 εἰς 85° καὶ 1.526 εἰς 0°, εἰς τὸ ὕδωρ εἶναι ἐλάχιστα διαλυτὸν (0.71 %), διαλύεται εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα καὶ διαλύει πλείστας οὐσίας, ὡς τὸ βρώμιον, τὸ ἰώδιον, τὸν φωσφόρον, τὰ λίπη, τὰς ρητίνας, τὴν παραφίνην, τὸ ἐλαστικὸν κόμμι καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀλκαλοειδῆ. Τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος ἀλλοιοῦται παρέχον χλώριον· συγχρόνως παράγεται φωσγένιον. Τὸ εὐαποσύνθετον τοῦ καθαροῦ χλωροφορμίου ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐκλείπει τῇ προσθήκῃ 0.25—1% οἰνοπνεύματος. Τὸ ἰατρικὸν χλωροφόρμιον Pictet λαμβάνεται ἐκ τοῦ κρυσταλλικοῦ χλωροφορμίου τοῦ ληφθέντος διὰ πήξεως εἰς —100°. Τὸ χλωροφόρμιον περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν καλουμένων ἀναισθητικῶν φαρμάκων, εὑρίσκει δὲ πολλαχῶς ἐφαρμογὴν εἰς τὴν θεραπευτικήν.

Ὡς ἀναισθητικὸν ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἐδιμβούργῳ καθηγητοῦ τῆς μαιευτικῆς Σίμπσον. Ἐκ τῆς ἰατρικῆς χρήσεως τούτου ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς του παρετηρήθησαν πλεῖσται θανατηφόροι δηλητηριάσεις, ὀφειλόμεναι ἰδίᾳ εἰς τοξικὰ προϊόντα τῆς ἀποσυνθέσεως τούτου. Πάντως καὶ σήμερον, παρὰ τὰς φροντίδας, αἵτινες λαμβάνονται διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καθαροῦ καὶ ἀτοξικοῦ χλωροφορμίου, οἱ ἐκ ναρκώσεων διὰ χλωροφορμίου προκαλούμενοι θάνατοι ἀνέρχονται εἰς 0.2—0.3 τοῖς χιλίοις, ὀφείλονται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἰδιάζουσαν εὐπάθειαν πρὸς τὸ χλωροφόρμιον τῶν δι᾿ αὐτοῦ ναρκουμένων. Κατὰ τὸν Julliand ἐπὶ 800.000 ναρκώσεων, ἐξ ὧν αἱ 524.507 ἐγένοντο διὰ χλωροφορμίου καὶ αἱ ὑπόλοιποι δι᾿ αἰθέρος, παρετηρήθησαν 161 θάνατοι εἰς τὰς διὰ χλωροφορμίου ναρκώσεις, ἤτοι 1:3.528, ἐνῷ εἰς τὰς δι᾿ αἰθέρος 21 θάνατοι, ἤτοι 1:14.967. Τὸ χλωροφόρμιον ἀπορροφεῖται εὐχερῶς καὶ ταχέως ἐξ ὅλων τῶν ὁδῶν καὶ κυρίως διὰ τῆς ἀναπνευστικῆς. Μετὰ τὴν ἀπορρόφησίν του κατανέμεται καὶ προσηλοῦται ἰσχυρότερον εἰς τοὺς λιποειδεῖς ἱστούς. Ἐνεργεῖ τοξικῶς ἐφ᾿ ὅλων τῶν ζώντων κυττάρων τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ φέρει βαθμηδὸν τὴν ἐνέργειάν του ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀργάνων καὶ συστημάτων τοῦ στόματος, καὶ κυρίως ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἥτις εἶναι ἐντονωτέρα διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ τελειότερα ζῷα. Χαλαρώνει τὴν καρδιακὴν λειτουργίαν καὶ ἐνίοτε καταπαύει αὐτήν. Ἐπίσης δὲ χαλαρώνει καὶ τὰς ἀναπνευστικὰς λειτουργίας. Ἐπὶ τοῦ δέρματος προκαλεῖ, συνεπείᾳ τῆς ταχείας ἐξατμίσεώς του, αἴσθημα ψύχους καὶ τοπικὴν ἀναισθησίαν, ἀκολούθως δὲ αἴσθημα καύσου καὶ ἐρυθρότητα τοῦ δέρματος. Εἰς μεγάλην ποσότητα προκαλεῖ φλεγμονήν, φλυκταίνας καὶ νέκρωσιν τοῦ μέρους αὐτοῦ. Κατὰ τὰς ἐγχειρήσεις, καθ᾿ ἃς γίνεται νάρκωσις διὰ χλωροφορμίου, πρέπει νὰ ἀποφεύγηται ὁ διὰ φωταερίου φωτισμός, ὅστις συντελεῖ εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ χλωροφορμίου πρὸς τοξικὰ προϊόντα. Κατὰ τὴν πρὸς νάρκωσιν εἰσπνοὴν ἐπέρχεται παράλυσις τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἡ δηλητηριώδης ποσότης τοῦ χλωροφορμίου δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ. Πόσις μεγάλων ποσοτήτων

Digitized by Google

(μέχρι 50 γρμ.) εἰς περιπτώσεις τινὰς δὲν προὐκάλεσε τὸν θάνατον, ἐνῷ ἄλλοτε ἤρκεσαν πρὸς τοῦτο 3 μόλις γραμμάρια. Κατὰ τὰς ναρκώσεις ἀρκοῦν εἰσπνοαὶ 5—10 γραμμαρίων, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ ἀλκοολικῶν ἀτόμων.

Τὸ χλωροφόρμιον, ἐκτὸς τῆς πρὸς νάρκωσιν ἐφαρμογῆς του, χρησιμοποιεῖται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς: Ἐσωτερικῶς δίδεται ἐπὶ ἐμέτων, κολικῶν, ἄσθματος, σπασμῶν ἐκ τετάνου, ἐκλαμψίας, δηλητηριάσεως διὰ στρυχνίνης Δίδεται ἔτι ἐπὶ καρδιαλγιῶν, ζυμώσεων τοῦ στομάχου κλπ. Ἐξωτερικῶς ἀναγράφεται αὐτούσιον ἢ μετὰ ναρκωτικῶν ἐλαίων ἢ βαμμάτων ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν χρισμάτων ὡς πυσίπονον, πρὸς ἐντριβὰς ἐπὶ ρευματαλγιῶν, νευραλγιῶν, ἐπὶ κνήφης. Τὸ χλωροφόρμιον δίδεται ἔτι πρὸς ὀδονταλγίας καὶ ὠταλγίας. Τὸ πρὸς νάρκωσιν χλωροφόρμιον φέρεται εἰς τελείως πεπληρωμένας καστανοχρόους φιαλας, κλειομένας δι' ὑαλίνου πώματος καὶ χωρητικότητος μέχρι 60 κ. ἑκ., φυλάσσεται δὲ μακρὰν τοῦ φωτὸς καὶ εἰς τόπον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν. Χαρακτηριστικὴ ἀντίδρασις τοῦ χλωροφορμίου εἶναι ἡ θέρμανσις αὐτοῦ μετ' ἀνιλίνης καὶ καυστικοῦ κάλεως, ὅτε ἀναδιδεται ἡ δριμεῖα ὀσμὴ τῶν ἰσονιτριλίων. Τὸ χλωροφόρμιον χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς εἰς τὴν ἀναλυτικὴν χημείαν καὶ εἰς τὴν τεχνικήν. Κ. Γ. Μ.

χλωροφόρμισις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χλωροφορμίζειν.

—[*Ἰατρ.*] Καλεῖται *χλωροφόρμισις* ἡ δι' εἰσπνοῆς ἀτμῶν χλωροφορμίου ἐπίτευξις γενικῆς ἀναισθησίας (ἤτοι ἀναλγησίας, δι' ἐκμηδενίσεως τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ πλείστου τῶν ἀντανακλαστικῶν), πρὸς ἀνώδυνον ἐνέργειαν ἐγχειρήσεώς τινος ἤ, ἐνίοτε, διευκόλυνσιν τῆς ἐκτελέσεως φυσικῆς τινος ἐξετάσεως. Ἡ γενικὴ αὕτη ἀναισθησία εἶναι πρόσκαιρος δηλητηρίασις, συνισταμένη εἰς τὴν ἐκ τῶν πνευμονικῶν κυψελίδων ἐν τῷ αἵματι εἴσδυσιν τοῦ χλωροφορμίου, πτητικοῦ φαρμάκου τοξικοῦ, ὅπερ, φερόμενον διὰ τῆς κυκλοφορίας εἰς τὰ διάφορα ὄργανα τοῦ σώματος, δρᾷ ἐκλεκτικῶς ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος (πρῶτον τοῦ ἐγκεφάλου, εἶτα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τελευταῖον τοῦ προμήκους μυελοῦ) καὶ τῆς καρδίας, προκαλοῦν παράλυσιν τούτων. Καὶ πρῶτον μὲν παραλύουσιν αἱ αἰσθητικαὶ λειτουργίαι τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, εἶτα δὲ καὶ αἱ κινητικαί· τούτου ἕνεκα καὶ ἡ ἀναλγησία προηγεῖται τῆς μυϊκῆς χαλάσεως. Ἡ ἐπὶ τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐκλεκτικὴ δρᾶσις τοῦ χλωροφορμίου ἑρμηνεύεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ νευρικὸς ἱστός, ὡς περιέχων μεῖζον ποσὸν λιποειδῶν οὐσιῶν—αἵτινες κέκτηνται τὴν ἰδιότητα νὰ προσλαμβάνωσι τὸ χλωροφόρμιον—ἢ οἱ ἄλλοι ἱστοί, παραλαμβάνει ἐκ τῆς κυκλοφορίας καὶ μεῖζον ποσὸν χλωροφορμίου καὶ οὕτω ἐμφανίζονται τὰ φαινόμενα τῆς ναρκώσεως.

Τὸ χλωροφόρμιον ἐπιφέρει ἀναισθησίαν ταχεῖαν, βαθεῖαν καὶ κατὰ κανόνα ἤρεμον, μετὰ πλήρους χαλάσεως τοῦ μυϊκοῦ τόνου, εἶναι ὅμως κινδυνῶδες, λόγῳ τῆς τοξικότητος αὐτοῦ. Ἐκ στατιστικῶν, βασιζομένων ἐπὶ ἑκατοντάδων χιλιάδων ναρκώσεων, προκύπτει ὅτι ἡ θνησιότης, κατὰ τὴν διὰ χλωροφορμίου ἀναισθησίαν, εἶναι 1:3000. Ἕνεκα τούτου καὶ ὅπως οἱ ἐκ τῆς χλωροφορμίσεως κίνδυνοι μειωθῶσιν εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἀνάγκη πᾶσα ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἄρρωστος, πρὸ πάσης διὰ χλωροφορμίου ναρκώσεως, νὰ ὑποβληθῇ εἰς πλήρη ἰατρικὴν ἐξέτασιν (καὶ ἰδίᾳ ἐὰν ᾖ ἡλικίας ἀνωτέρας τῶν 50 ἐτῶν)— ἵνα καθορισθῶσιν αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι ἀντενδείξεις τῆς τοιαύτης γενικῆς ἀναισθησίας ἢ ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποβολῆς τοῦ πάσχοντος εἰς κατάλληλον προαναισθητικὴν θεραπείαν, ἥτις καὶ θέλει τῷ ἐπιτρέψει νὰ ὑποστῇ βραδύτερον τὴν γενικὴν νάρκωσιν ἀκινδύνως—, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ χλωροφορμιστὴς ν' ἀκολουθῇ πρὸ καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ναρκώσεως ὡρισμένους οὐσιώδους σημασίας κανόνας, ἀφορῶντας τὸν ἄρρωστον, τὸ ἀναισθητικὸν φάρμακον καὶ τὸν τρόπον τῆς χορηγήσεως τούτου, οἵτινες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

α') Τὸ χλωροφόρμιον δέον νὰ ᾖ ἀπολύτου καθαρότητος καὶ ἀπηλλαγμένον πάσης ἐπιβλαβοῦς οὐσίας.

β') Ὁ μέλλων νὰ χλωροφορμισθῇ δέον νὰ ἔχῃ τὸν στόμαχον κενόν, ἐπὶ δὲ ἐπειγουσῶν περιπτώσεων, πρέπει νὰ γίνηται τεχνητὴ ἐκκένωσις τοῦ στομάχου δι' οἰσοφαγείου καθετῆρος.

γ') Ὁ χλωροφορμιζόμενος δέον νὰ ᾖ ὁριζοντίως κατακεκλιμένος, τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ εὑρισκομένης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὁριζοντίου ἐπιπέδου μετὰ τοῦ λοιποῦ σώματος, μέχρις ἐπιτεύξεως πλήρους ἀναισθησίας· εἶτα δύναται νὰ τοποθετηθῇ ὁ πάσχων εἰς ἑτέραν, πρόσφορον διὰ τὴν ἐνεργηθησομένην ἐγχείρησιν, θέσιν.

δ') Ἡ χορήγησις τοῦ χλωροφορμίου δέον νὰ ᾖ βαθμιαία, εἰς δόσεις ἀσθενεῖς καὶ συνεχεῖς, οὐδέποτε δὲ νὰ χορηγῶνται ἀθρόαι δόσεις, αἵτινες δύνανται νὰ προκαλέσωσι πνιγμονὴν ἢ καὶ συγκοπὴν ἔτι εἰς τὸν ἄρρωστον. Ἡ καλὴ διεξαγωγὴ τῆς χλωροφορμίσεως καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἐκ ταύτης κινδύνων ἐξαρτᾶται οὐχὶ τόσον ἐκ τοῦ καθόλου ποσοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ χλωροφορμιζομένου λαμβανομένου ἀναισθητικοῦ, ὅσον ἐκ τῆς πυκνότητος τῶν ἀτμῶν τούτου ἐν τῷ εἰσπνεομένῳ ἀέρι· μικρά, ἐνίοτε, αὔξησις τῆς ἐν τῷ αἵματι πυκνότητος τοῦ χλωροφορμίου δύναται νὰ προκαλέσῃ κινδυνώδη φαινόμενα, καθόσον μεταξὺ τῆς πρὸς ἐπίτευξιν βαθείας ναρκώσεως ἀπαιτουμένης πυκνότητος καὶ τῆς τοξικῆς τοιαύτης ἡ διαφορὰ εἶναι μικρὰ (Pohl). Ἐπίσης, δέον νὰ μὴ λησμονῆται ὑπὸ τοῦ χλωροφορμιστοῦ ὅτι ἡ δόσις τῆς διατηρήσεως τῆς ἀναισθησίας εἶναι μικροτέρα τῆς ἀναισθητικῆς τοιαύτης καὶ νὰ μὴ ἀναμένῃ οὗτος τὴν ἐμφάνισιν τοξικῶν φαινομένων, ὅπως ἐλαττώσῃ τὴν δόσιν τοῦ χορηγουμένου χλωροφορμίου· ἐφ' ὅσον παρατείνεται ὁ ὕπνος, ἡ δόσις τοῦ ἀναισθητικοῦ δέον προοδευτικῶς νὰ ἐλαττῶται, οὕτως ὥστε νὰ χορηγῶνται, πρὸς διατήρησιν τῆς ἀναισθησίας, 2—3 σταγόνες χλωροφορμίου ἀνὰ πᾶν 1'.

ε') Ἐν ἀρχῇ τῆς ναρκώσεως ὁ πάσχων δέον νὰ ἀναπνέῃ ἀπὸ τοῦ στόματος καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς ρινός, ὅπως ἀποφύγῃ οὕτω τὰς συνεπείας τοῦ, ἐκ τοῦ ρινικοῦ βλεννογόνου ἐκπορευομένου καὶ συγκοπὴν προκαλοῦντος, ἀντανακλαστικοῦ.

στ') Καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῆς ἀναισθησίας, ὁ χλωροφορμιστὴς δέον νὰ ἐπιτηρῇ, διηνεκῶς καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς, τὸ εὖρος τῶν ὀφθαλμικῶν κορῶν, τὴν χροιὰν τοῦ προσώπου καὶ τὴν ἀναπνοὴν τοῦ χλωροφορμιζομένου, ὅπως, ἅμα τῷ πρώτῳ ἀνωμάλῳ συμπτώματι, δράσῃ καταλλήλως. Ἡ ἀναπνοή, ἰδίᾳ, δέον νὰ παρακολουθῆται μετὰ μεγίστης προσοχῆς, διότι εἶναι παραδεδεγμένον ὅτι εἰς τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν ἐκ χλωροφορμίσεως θανατηφόρων περιπτώσεων, ἡ λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς παύεται πρὸ τῆς παραλύσεως τῆς καρδίας· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ περιπτώσεις πρωτοπαθοῦς καρδιακῆς συγκοπῆς (λευκὴ συγκοπή), καθ' ἅς, ἄλλως τε, ἐλάχιστα ἐπωφελῶς διὰ τὸν πάσχοντα δύναταί τις νὰ δράσῃ.

Ἡ χρῆσις τοῦ χλωροφορμίου ὡς γενικοῦ ἀναισθητικοῦ ἀντενδείκνυται ἐπὶ τῶν ἀκολούθων περιπτώσεων: ἐπὶ ἐξαιρετικῆς ἐξασθενήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ (ἐξ ἀφθόνου αἱμορραγίας, τραυματικῆς καταπληξίας (shock), ὀξείας ἐντερικῆς ἐμφράξεως, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν κλπ.), ἐπὶ καρδιαγγειακῶν παθήσεων (βαλβιδικῆς ἀνεπαρκείας, λιπώδους ἐκφυλίσεως τῆς καρδίας) καί, ἰδίᾳ, ἐπὶ καταδήλου κυκλοφορικῆς ἀνεπαρκείας, ἐπὶ σακχαρώδους διαβήτου καὶ μάλιστα μετὰ ὀξονουρίας. Ἐπὶ πνευμονικῶν παθήσεων (πνευμονικῆς συμφορήσεως, φυματιάσεως κλπ.), ὡς καὶ ἐπὶ βαρειῶν ἀλλοιώσεων τοῦ ἥπατος καὶ τῶν νεφρῶν, ἡ χρῆσις τοῦ χλωροφορμίου εἶναι κινδυνώδης.

Τὸ χλωροφόρμιον χορηγεῖται κατὰ δύο κυρίως τρόπους: εἴτε διὰ προσωπίδος, εἴτε δι' εἰδικῶν συσκευῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν τεμάχιον φλανέλλας στηρίζεται ἐπὶ λυομένης καὶ πτυσσομένης προσωπίδος, ἥτις καλύπτει τὴν ρῖνα, τὸ στόμα καὶ τὸν πώγωνα τοῦ πάσχοντος, καταλείπει δὲ ἀκάλυπτον τὸ ὑπόλοιπον πρόσωπον, ὅπερ οὕτω δύναται νὰ ἐπιτηρῇ ὁ χλωροφορμιστής. Ἐπὶ τῆς προσωπίδος ταύτης χέεται τὸ χλωροφόρμιον κατὰ σταγόνας καὶ κανονικῶς. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἀνακριβὴς καὶ ἀπαιτεῖ μεγάλην πεῖραν τοῦ χλωροφορμιστοῦ. Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν γίνεται χρῆσις εἰδικῶν συσκευῶν, δι' ὧν χορηγεῖται μεῖγμα ἀέρος ἢ ὀξυγόνου καὶ χλωροφορμίου, χάρις δὲ εἰς βεβαθμολογημένον πίνακα, ὃν φέρει ἡ συσκευή, ἡ εἰς χλωροφόρμιον καὶ ἀέρα ἢ ὀξυγόνον ἀξία τοῦ μείγματος ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ χλωροφορμιστοῦ συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ναρκώσεως καὶ οὕτω ἀποφεύγονται αἱ δυσάρεστοι ἐπιπλοκαί. Ἐκ τῶν πολλῶν ἐπινοηθεισῶν συσκευῶν, πρὸς ρύθμισιν τῆς πυκνότητος τοῦ ἀναισθητικοῦ ἐν τῷ εἰσπνεομένῳ μείγματι ἀέρος ἢ ὀξυγόνου καὶ χλωροφορμίου, αἱ μᾶλλον διαδεδομέναι εἶναι αἱ τοῦ Roth-Draeger (δι' ἧς χορηγεῖται μεῖγμα χλωροφορμίου καὶ ὀξυγόνου) καὶ τοῦ Fredet (δι' ἧς χορηγεῖται μεῖγμα χλωροφορμίου καὶ ἀέρος). Ὁ ἄρρωστος ἐν ἀρχῇ εἰσπνέει μόνον ἀέρα ἢ ὀξυγόνον ἁγνόν· εἶτα, ὁ χλωροφορμιστὴς αὐξάνει διαδοχικῶς τὴν δόσιν τοῦ χλωροφορμίου μέχρις ἐπελεύσεως τῆς ἀναισθησίας, ὁπότε καὶ ἐλαττοῖ ταύτην, μικρὸν κατὰ μικρόν, μέχρις οὗ ἐπιτύχῃ τὴν μικροτέραν δόσιν, ἥτις εἶναι ἱκανὴ νὰ διατηρήσῃ τὴν νάρκωσιν μέχρι πέρατος τῆς ἐγχειρήσεως. Διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ Fredet ἡ ἀναισθησία ἐπιτυγχάνεται: προκειμένου μὲν περὶ γυναικός, ἐντὸς 9'—10', περὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 5 διαίρεσιν· προκειμένου δὲ περὶ ἀνδρός, ἐντὸς 10', περὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 διαίρεσιν. Ἡ δόσις τῆς διατηρήσεως τῆς ναρκώσεως, ἐλαττουμένη προοδευτικῶς εἰς τὸ ἐλάχιστον, κυμαίνεται, ἀναλόγως τῶν ἀτόμων, περὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 3—1 διαιρέσεις.

Τῆς γενικῆς διὰ χλωροφορμίου ἀναισθησίας διακρίνονται τρία στάδια, ἀναλόγως τοῦ προσβαλλομένου τμήματος τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος: ἤτοι, τὸ πρῶτον ἢ ἐγκεφαλικόν, τὸ δεύτερον ἢ νωτιαῖον καὶ τὸ τρίτον ἢ προμηκικόν. Καὶ διὰ μὲν τῶν δύο πρώτων σταδίων εἶναι ἀπαραίτητον νὰ διέλθῃ διαδοχικῶς ὁ χλωροφορμιζόμενος, ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ γενικὴ ἀναισθησία, ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου, ἡ δρᾶσις τοῦ ἀναισθητικοῦ δέον νὰ μὴ ἐπεκτείνηται καὶ ἐπὶ τοῦ προμήκους, διότι τότε ἐμφανίζονται αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ τρίτου σταδίου (τοῦ προμηκικοῦ), ὅπερ εἶναι εἰς ἄκρον κινδυνῶδες διὰ τὸν χλωροφορμιζόμενον.

Α' στάδιον, ἐγκεφαλικὸν ἢ τῆς διεγέρσεως. Τὸ στάδιον τοῦτο, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἡμισφαιρίων τοῦ ἐγκεφάλου ἐπίδρασιν τοῦ χλωροφορμίου, χαρακτηρίζεται ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπὸ ἐλαφρᾶς θολώσεως τῆς διανοίας, διαταραχῶν τῆς ἀκοῆς (βόμβων, συριγμῶν κλπ.), ὀπτασιῶν, παραληρήματος, (ἐκδηλώσεων, συνήθως, χαρᾶς ἢ λύπης), ἀμβλύνσεως τῆς αἰσθήσεως τοῦ ἄλγους (μέθη χλωροφορμική), εἶτα δὲ ὑπὸ πλήρους θολώσεως τῆς διανοίας, νευρικῆς διεγέρσεως, ἐντόνων μυϊκῶν συστολῶν, ἐξικνουμένων μέχρι κλονικῶν ἢ τονικῶν συσπάσεων, ἐρυθρότητος τοῦ προσώπου, ἐπιταχύνσεως τοῦ σφυγμοῦ, ἀναπνοῆς ἀρρύθμου, διευρύνσεως τῶν κορῶν τῶν ὀφθαλμῶν, οὐχὶ σπανίως δὲ ὑπὸ βηχός, ναυτιῶν ἢ καὶ ἐμέτων. Τὰ φαινόμενα τῆς διεγέρσεως, ὀφειλόμενα εἰς ἄνισον καὶ οὐχὶ ταυτόχρονον νάρκωσιν τῶν διαφόρων ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ποικίλλουσι τὴν ἔντασιν καὶ τὴν διάρκειαν, ἀναλόγως τοῦ φύλου, τῆς ἡλικίας καὶ τῆς εὐαισθησίας τοῦ ἀτόμου (ἐπὶ τῶν ποιουμένων κατάχρησιν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν εἶναι ἔντονον καὶ σχετικῶς παρατεταμένον, δυνάμενον νὰ λάβῃ μορφὴν μανιακήν. Ἡ νάρκωσις τῶν τοιούτων ἀτόμων δεῖται μεγάλης προσοχῆς, διότι μετὰ τὴν διέγερσιν δύνανται νὰ ἐπέλθωσι τὰ κινδυνώδη φαινόμενα τοῦ προμηκικοῦ σταδίου). Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι καὶ φαινόμενα ἀσφυξίας, ἐκ συσπάσεως τῶν ἀναπνευστικῶν μυῶν. Πρὸς ρύθμισιν λοιπὸν τῆς ναρκώσεως καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἐντόνων φαινομένων τῆς διεγέρσεως, χορηγεῖται, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς χλωροφορμίσεως, ποσότης τις ἑτέρου ναρκωτικοῦ φαρμάκου, μορφίνης ἢ σκοπολαμίνης (μεικτὴ νάρκωσις). Διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ναρκώσεως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, τὰ φαινόμενα τῆς διεγέρσεως παρέρχονται, ἐπέρχεται ὕπνος βαθύς, οἱ βολβοὶ τῶν ὀφθαλμῶν στρέφονται πρὸς τὰ ἔσω καὶ ἄνω, αἱ ὀφθαλμικαὶ κόραι στενοῦνται ἐλαφρῶς, ἡ ἀναπνοὴ καθίσταται βραδεῖα καὶ ρυθμική, ὁ σφυγμὸς βραδύτερος, οὐδεμία ἑκουσία κίνησις παρατηρεῖται, ἡ αἴσθησις τοῦ ἄλγους ἐξαφανίζεται (πρὸ τῆς ἁπτικῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς τῆς ἀκοῆς), τὰ ἀντανακλαστικὰ φαινόμενα ἐλαττοῦνται, ὁ τόνος τῶν μυῶν διατηρεῖται. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκτέλεσις ἐγχειρήσεων βραχείας διαρκείας. Ἡ μετὰ τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος εἴσοδος τῶν ἀτμῶν τοῦ χλωροφορμίου ἐντὸς τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων δύναται νὰ προκαλέσῃ τοπικὰ ἐρεθιστικὰ φαινόμενα· οὕτω ἡ ἐρεθιστικὴ ἐπίδρασις τῶν ἀτμῶν τοῦ χλωροφορμίου ἐπὶ τοῦ ἐπιπεφυκότος τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν βλεννογόνων τῶν ἀεροφόρων ὁδῶν ἐκδηλοῦται δι' αἰσθήσεως καύσου, ὑπεραιμίας, δακρυορροίας, σιελορροίας καὶ βηχός· ἡ δὲ κατάποσις τοῦ ἐκ χλωροφορμίου πεφορτισμένου σιέλου δύναται νὰ προκαλέσῃ ἔμετον. Ὁ ἐρεθισμὸς τῶν ἐν τοῖς βρόγχοις ἀκρεμόνων τοῦ πνευμονογαστρικοῦ προκαλεῖ ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀναπνοῆς, ἥτις καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ταχυτέραν νάρκωσιν.

Β' στάδιον, νωτιαῖον ἢ τῆς χειρουργικῆς ἀναισθησίας. Τὸ στάδιον τοῦτο, ἐπερχόμενον ἀμέσως μετὰ τὸ ἐγκεφαλικόν, χαρακτηρίζεται κυρίως ὑπὸ τῶν εἰς τὴν νάρκωσιν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ ὀφειλομένων φαινομένων, ὡς καὶ ὑπὸ ἐξαφανίσεως ἀντανακλαστικῶν τινων, ὧν τὸ κέντρον ἑδράζεται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Οὕτω ἐξαλείφονται τὰ ἀντανακλαστικὰ τοῦ δέρματος, τῶν τενόντων κλπ., ὁ τόνος τῶν γραμμωτῶν μυῶν, οἵτινες καὶ καθίστανται χαλαροί, τέλος τὸ ἀντανακλαστικὸν τοῦ κερατοειδοῦς, ὅπερ συνίσταται εἰς τὴν σύγκλεισιν τῶν βλεφάρων, ἅμα τῇ ἐπιψαύσει τοῦ κερατοειδοῦς ἢ τοῦ ἐπιπεφυκότος τοῦ ὀφθαλμοῦ. (Ἡ ἐξάλειψις τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τοῦ κερατοειδοῦς δηλοῖ ὅτι ἡ ἀναισθησία ἐξίκετο εἰς τὸ ἀκρότατον ὅριον, οὗτινος ἡ ὑπέρβασις δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη, ὡς εἰς ἄκρον κινδυνώδης. Ἐφ' ὅσον ἡ νάρκωσις, διὰ τῆς καταλλήλου ρυθμίσεως τῆς δόσεως τοῦ χλωροφορμίου, παραμένει εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, δύναται ἀκινδύνως νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρόν.) Αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν στενοῦνται καὶ οὐδόλως ἀντιδρῶσιν εἰς τὸ φῶς. (Ἡ βαθμιαία διεύρυνσις τῶν κορῶν κατὰ τὴν βαθεῖαν νάρκωσιν τοῦ δευτέρου σταδίου εἶναι ἔνδειξις ὑπάρξεως ἀναπνευστικῆς δυσχερείας, ὀφειλομένης εἰς ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς ποσότητος ὀξυγόνου καὶ εἰς περίσσειαν διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐν τῷ αἵματι.) Ἡ ἀναπνοὴ εἶναι βραδεῖα, ρυθμικὴ καὶ συνήθως ρεγχάζουσα, ἕνεκα παραλύσεως τῆς σαρκώδους ὑπερῴας καὶ τῆς, λόγῳ τῆς μυϊκῆς χαλάσεως, πτώσεως τῆς γλώσσης πρὸς τὰ ὀπίσω· τὸ πρόσωπον εἶναι ὠχρόν, ἡ πίεσις τοῦ αἵματος καὶ ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ἠλαττωμέναι. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο, τὸ καλούμενον *χειρουργικόν,* δύναται ἀκινδύνως καὶ ἀνενοχλήτως νὰ ἐκτελεσθῇ οἱαδήποτε ἐγχείρησις.

Digitized by Google

Γ΄ στάδιον ἢ προμηκικόν. Τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ναρκώσεως, τὸ καλούμενον καὶ τοξικόν, ὀφείλεται εἰς τὴν τοξικὴν ἐπίδρασιν τοῦ χλωροφορμίου ἐπὶ τῶν προμηκικῶν κέντρων καὶ τὴν παράλυσιν τούτων, ἐκδηλοῦται δὲ δι' ἐξασθενήσεως τῶν ἀναπνευστικῶν κινήσεων (αἵτινες καθίστανται βραχεῖαι, ἐπιπόλαιαι καὶ ἄρρυθμοι, ὅπως ἐν τέλει καταλήξωσιν εἰς παραλυτικὴν ἄπνοιαν), μεγάλης πτώσεως τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος (σφυγμοῦ μικροῦ, διαλείποντος καὶ τέλος ἐξαφανιζομένου), κυανώσεως τοῦ δέρματος καὶ τῶν βλεννογόνων, ἀποτόμου καὶ ὑπερμέτρου διευρύνσεως τῶν ὀφθαλμικῶν κορῶν καὶ τέλος παραλύσεως τῆς καρδίας, τῶν συστολῶν αὐτῆς παυομένων μικρὸν μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἀναπνοῆς. Ἡ ἀπότομος καὶ ὑπέρμετρος διεύρυνσις τῶν ἐν στενώσει, λόγῳ τῆς ναρκώσεως, διατελουσῶν κορῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὀφειλομένη εἰς παράλυσιν τοῦ κέντρου τοῦ κοινοῦ κινητικοῦ, εἶναι ἔνδειξις βαρείας καταστάσεως τοῦ χλωροφορμιζομένου, ἀσφυξίας, ἀναπνευστικῆς ἢ καρδιακῆς συγκοπῆς.

Ἡ ἀφύπνισις τοῦ ἀρρώστου, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς χλωροφορμίσεως, γίνεται ταχύτατα εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων. Καί τινες μὲν τῶν χλωροφορισθέντων οὐδεμίαν αἰσθάνονται κακουχίαν μετὰ τὸ πέρας τῆς ναρκώσεως, ἕτεροι ὅμως παρουσιάζουσι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, κεφαλαλγίαν, ναυτίαν καὶ ἐμέτους.

Πᾶσα γενικὴ ἀναισθησία, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ διὰ χλωροφορμίου τοιαύτη, ἐκθέτει τὸν ναρκούμενον εἰς ἐπιπλοκάς, ἐλαφρὰς ἢ βαρείας καί, ἐνίοτε, θανατηφόρους. Ὁ θάνατος δύναται νὰ ἐπέλθῃ τόσον κατὰ τὴν ἔναρξιν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χλωροφορμίσεως, ὀφείλεται δὲ εἴτε εἰς ἀναπνευστικὰς διαταραχάς, ἀρχῆς μηχανικῆς (ἀσφυξία ἐκ πτώσεως τῆς γλώσσης πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐξ εἰσόδου ὑγρῶν ἐντὸς τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν) ἢ ἀρχῆς νευρικῆς (ἄπνοια, κυάνωσις, ἐπίσχεσις τῆς λειτουργίας τῆς καρδίας), εἴτε εἰς καρδιακὰς διαταραχὰς (καρδιακὴ συγκοπή).

Χλωροφορμίσεως ἐπιπλοκαί: 1) Βὴξ καὶ πνιγμονή. Τὰς ἐλαφρὰς ταύτας ἐπιπλοκὰς δύναταί τις ν' ἀποφύγῃ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως χλωροφορμίου ἀπολύτου καθαρότητος.

2) Ἄφθονος ἔκκρισις βλεννῶν καὶ σιέλου. Αὕτη, ὀφειλομένη εἰς τὸν ὑπὸ τῶν ἀτμῶν τοῦ χλωροφορμίου προκαλούμενον ἐρεθισμὸν τοῦ βλεννογόνου τῶν ἀεροφόρων ὁδῶν, δύναται νὰ μειωθῇ διὰ τῆς πρὸ τῆς ναρκώσεως χορηγήσεως εἰς τὸν ἄρρωστον σκοπολαμίνης· ἐπὶ ὑπάρξεως ὅμως ἀφθόνων ἐκκρίσεων, δέον ὁ χλωροφορμιστὴς ν' ἀφαιρῇ ταύτας ἀπὸ τοῦ φάρυγγος διὰ μικρῶν τολυπῶν γάζης, τοποθετουμένων εἰς τὸ ἄκρον αἱμοστατικῆς λαβίδος.

3) Πτῶσις τῆς γλώσσης πρὸς τὰ ὀπίσω. Αὕτη προκαλεῖ δυσχέρειαν καὶ ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀναπνοῆς, κυάνωσιν τοῦ προσώπου, ἀνησυχίαν τοῦ ναρκουμένου. Πρὸς ἄρσιν τῆς ἐπιπλοκῆς ταύτης, ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀφαιρεθῇ ἡ προσωπίς, νὰ ἑλκυσθῇ ἡ γλῶσσα διὰ γλωσσοκατόχου πρὸς τὰ ἐκτός, μεταξὺ τῶν χειλέων, καὶ νὰ ὑπεγερθῇ ἡ κάτω γνάθος διὰ προωθήσεως τῶν γωνιῶν αὐτῆς πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρόσω.

4) Ἔμετοι. Πρὸς παῦσιν τῶν ἐμέτων χορηγεῖται μεγαλυτέρα δόσις χλωροφορμίου, ὅπως οὕτω ἐπιτευχθῇ πλήρης ἀναισθησία, πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῆς ἐξόδου τῶν ἐμεσμάτων στρέφεται ἡ κεφαλὴ τοῦ ναρκουμένου πρὸς τὰ πλάγια καὶ ὑπεγείρεται ἡ γνάθος.

5) Ἄπνοια, ἐξ εἰσόδου ὑγρῶν ἐντὸς τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν. Δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ ἀρρώστων, οἵτινες ἐμοῦσιν ἀφθόνως, εἴτε διότι εἶχον τὸν στόμαχον πλήρη τροφῆς πρὸ τῆς ναρκώσεως, εἴτε διότι πάσχουσιν ἐξ ὀξείας ἐντερικῆς ἐμφράξεως. Ἡ βαρεῖα αὕτη ἐπιπλοκὴ εἶναι, κατὰ κανόνα, θανατηφόρος. Πρὸς πρόληψιν ταύτης δέον νὰ προηγηθῇ τῆς ἐνάρξεως τῆς ναρκώσεως τεχνητὴ ἐκκένωσις τοῦ στομάχου, ὁ δὲ ἄρρωστος νὰ χλωροφορμισθῇ, ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῆς ἐγχειρητικῆς τραπέζης.

6) Ἄπνοια, ἕνεκα παρατεταμένης συσπάσεως τοῦ διαφράγματος. Καίτοι δὲν ἐπῆλθεν εἰσέτι πλήρης ἀναισθησία καὶ οὐδόλως μετεβλήθη ἡ χροιὰ τοῦ προσώπου τοῦ χλωροφορμιζομένου, δύναται νὰ ἐπέλθῃ παῦσις τῆς ἀναπνοῆς, λόγῳ παρατεταμένης συσπάσεως τοῦ διαφράγματος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀρκεῖ ν' ἀφαιρεθῇ ἡ προσωπὶς καὶ ν' ἀναμείνῃ τις τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἀναπνοῆς.

7) Ἄπνοια, ἕνεκα ἀπορροφήσεως μεγάλης δόσεως χλωροφορμίου. Ὅταν ἡ πυκνότης τοῦ χλωροφορμίου ἐν τῷ εἰσπνεομένῳ ἀέρι εἶναι μεγάλη, ἤτοι ὅταν αὕτη ὑπερβῇ τὴν ἀναλογίαν 0,035 %, ἐπέρχονται φαινόμενα δηλητηριάσεως, ἐκδηλούμενα διὰ κυανωτικῆς ἢ ἰώδους χροιᾶς τοῦ προσώπου, παύσεως τῆς ἀναπνοῆς, σφυγμοῦ βραδέος καὶ εὐπιέστου (κυανῆ ἀσφυκτικὴ συγκοπή, ἐκ τοξικῆς παραλύσεως τῶν ἐν τῷ προμήκει κέντρων, τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῶν ἀγγειοκινητικῶν νεύρων). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δέον ν' ἀφαιρεθῇ ἀμέσως ἡ προσωπίς, νὰ ἑλκυσθῇ ἡ γλῶσσα πρὸς τὰ ἐκτός, νὰ ἐνεργηθῶσι ρυθμικοὶ ἑλκυσμοὶ τῆς γλώσσης (εἷς, ἀνὰ 3″—4″), ἐν συνδυασμῷ μετὰ τεχνητῆς ἀναπνοῆς *(μέθοδος Sylvester)* καὶ νὰ χορηγηθῇ τὸ ὀξυγόνον εἰς εἰσπνοάς. Διὰ τῶν μέσων τούτων, κατὰ κανόνα, ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς ἀποκαθίσταται. Ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει, δύναταί τις νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν φαραδισμὸν τοῦ φρενικοῦ νεύρου καὶ τῶν θωρακικῶν μυῶν, ἐν ἐσχάτῃ δὲ ἀνάγκῃ εἰς τὴν τραχειοτομίαν καὶ ἐμφύσησιν ἀέρος ἐντὸς τῆς τραχείας. Τέλος, ὅταν ὁ σφυγμὸς καταστῇ μικρὸς καὶ διαλείπων, ὁπότε ἐπίκειται καρδιακὴ συγκοπή, δέον νὰ ἐφαρμοσθῶσι τὰ θεραπευτικὰ μέσα, περὶ ὧν ἀμέσως κατωτέρω.

8) Συγκοπή. Αὕτη δύναται νὰ ἐπέλθῃ εἴτε ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ναρκώσεως, μετά τινας εἰσπνοὰς χλωροφορμίου, εἴτε καὶ μικρὸν βραδύτερον, πρὸ τῆς ἐπελεύσεως τῆς πλήρους ἀναισθησίας. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ συγκοπὴ (ἄπνοια καὶ παῦσις τῶν συστολῶν τῆς καρδίας) ὀφείλεται εἰς ἀντανακλαστικὴν αἰτίαν, δρῶσαν ἐπὶ τοῦ προμήκους καὶ ἐκπορευομένην ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ρινικοῦ βλεννογόνου ἀκρεμόνων τοῦ τριδύμου, ἐρεθιζομένων ὑπὸ τῶν ἀτμῶν τοῦ χλωροφορμίου (A. Guérin). Τούτου ἕνεκα καὶ συνιστᾶται, πρὸς πρόληψιν ταύτης, ἡ εἰσπνοὴ τῶν ἀτμῶν τοῦ χλωροφορμίου, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ναρκώσεως, νὰ γίνηται μόνον ἀπὸ τοῦ στόματος, ν' ἀποκλείηται δὲ τελείως ἡ ρινικὴ ὁδός, ἀποφρασσομένων τῶν μυκτήρων, διὰ πιέσεως τῶν πτερυγίων τῆς ρινὸς διὰ δύο δακτύλων· μετὰ δὲ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀναισθησίας ἀφίεται ἐλευθέρα ἡ ρινικὴ ἀναπνοή, διότι ὁ βλεννογόνος τῆς ρινὸς εἶναι ἤδη ἀναίσθητος καί, κατὰ συνέπεια, δὲν δύναται νὰ προκαλέσῃ τὸ κινδυνῶδες ἀντανακλαστικόν. Ἡ ἐπιπλοκὴ αὕτη εἶναι ἀπότομος καὶ οὐδὲν ἐπιτρέπει νὰ τὴν προβλέψῃ τις· ὁ θάνατος ἐκ ταύτης εἶναι ὁ κανὼν (αἰφνίδιος θάνατος ἐξ ἀνακοπῆς). Ἡ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς χλωροφορμίσεως χορήγησις μορφίνης ἢ σκοπολαμίνης, δι' ὑποδορίου ἐνέσεως, δύναται νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐμφάνισιν τῶν κινδυνωδῶν ἀντανακλαστικῶν διαταραχῶν τοῦ πρώτου σταδίου τῆς ναρκώσεως. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ συγκοπὴ ὀφείλεται εἰς τοξικὴν ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τῶν γαγγλίων αὐτῆς ἐπίδρασιν τοῦ χλωροφορμίου, ἕνεκα ἀθρόας ἀπορροφήσεως μεγάλης ποσότητος τούτου, ἐκδηλοῦται δὲ διὰ μεγάλης ὠχρότητος τοῦ προσώπου, ἀποτόμου καὶ ἐπισήμου πτώσεως τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως (σφυγμὸς μικρὸς ἢ καὶ οὐδόλως αἰσθητός), ὑπερμέτρου καὶ ἀποτόμου διευρύνσεως τῶν ὀφθαλμικῶν κορῶν, παύσεως τῆς λειτουργίας τῆς καρδίας καί, ἐν τέλει, παύσεως τῆς ἀναπνοῆς (λευκὴ καρδιακὴ συγκοπή). Ὁ ἐκ ταύτης κίνδυνος εἶναι μέγας. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἡ καρδία πάλλεται ἀσθενῶς, ἡ κατάστασις εἶναι βαρεῖα, ἀλλ' οὐχὶ ἀπελπις. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐνεργεῖται τεχνητὴ ἀναπνοὴ καὶ χορηγεῖται τὸ ὀξυγόνον εἰς εἰσπνοάς, ὁ αἰθὴρ δὲ καὶ ἡ καφεΐνη εἰς ὑποδορίους ἐνέσεις. Ἐὰν ὅμως ἡ καρδία ἐπαύσατο παλλομένη, δέον νὰ ἐνεργηθῇ *ἔμμεσος μάλαξις* ταύτης, δι' ἰσχυρῶν πιέσεων (120 κατὰ 1′) ἐφαρμοζομένων κατὰ τὴν καρδιακὴν χώραν, ἀνύψωσις τοῦ κάτω ἡμίσεος τοῦ σώματος (ὅπως ἐπέλθῃ παθητικὴ συρροὴ τοῦ αἵματος καὶ διαστολὴ τοῦ τοιχώματος τῆς καρδίας), ἐνδοφλέβιος ἔνεσις 1—2 λίτρων θερμοῦ φυσιολογικοῦ ὀρροῦ. Τὰ μηχανικὰ ταῦτα ἐρεθίσματα δύνανται ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν λειτουργίαν τῆς καρδίας. Ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει, ἀνάγκη πᾶσα νὰ προσφύγῃ τις εἴτε εἰς τὴν *ἄμεσον μάλαξιν* τῆς καρδίας διὰ τῆς διαμεσοθωρακικῆς ἢ κοιλιο-υποδιαφραγματικῆς ὁδοῦ, εἴτε—καὶ κατὰ προτίμησιν—εἰς τὴν ἐνδοκαρδιακὴν ἔνεσιν ἑνὸς χιλγρ. ἀδρεναλίνης *(μέθοδος Zuntz)*, ὡς εἰς τὰ μόνα θεραπευτικὰ μέσα, τὰ παρέχοντα πιθανότητάς τινας ἐπαναφορᾶς τοῦ πάσχοντος ἐν τῇ ζωῇ. Εἰς τὰς εὐτυχεῖς περιπτώσεις —αἵτινες δὲν εἶναι σπάνιαι— ἡ καρδία οὐ μόνον ἀντιδρᾷ ἀμέσως εἰς τὴν ἔνεσιν ἀδρεναλίνης, ἀλλὰ καὶ οἱ καρδιακοὶ παλμοὶ τάχιστα καθίστανται ρυθμικοὶ καὶ ἔντονοι, τὸ πρόσωπον ἀναλαμβάνει ἐκ νέου τὴν φυσιολογικὴν αὐτοῦ χροιάν, ἡ δὲ αὐτόματος ἀναπνοὴ ἀποκαθίσταται. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν διαφόρων διεγερτικῶν τῆς καρδίας καὶ τῆς ἀναπνοῆς δέον νὰ ἐξακολουθήσῃ, τοὐλάχιστον, ἐπὶ μίαν ὥραν· δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγκαταλείψῃ τις τὸν πάσχοντα, εἰμὴ ὅταν οὐδεμία ἐλπὶς σωτηρίας αὐτοῦ ὑπολειφθῇ.

Ἀναισθησία γενική, δι ἐνδοφλεβίου ἐνέσεως χλωροφορμίου. Καθ' ἃς περιπτώσεις—ὡς προκειμένου περὶ ἐγχειρήσεων ἐπὶ τοῦ προσώπου—ἡ δι' εἰσπνοῆς ἀτμῶν χλωροφορμίου νάρκωσις εἶναι δυσχερής, ἐγένετο χρῆσις τῆς ἐνδοφλεβίου ὁδοῦ πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ ἀναισθητικοῦ φαρμάκου ἐν τῷ ὀργανισμῷ (Burkhardt, 1909). Πρὸς τοῦτο ἐνίεται βραδέως (οὕτως ὥστε νὰ εἰσάγωνται 50—60 κ. ἑκ. μ. ἀνὰ πᾶν 1′) φυσιολογικὸς ὀρὸς κεκορεσμένος διὰ χλωροφορμίου (0,60 %). Τὸ δι' ἑκάστην ἐγχείρησιν ἀπαιτούμενον ποσὸν τοῦ διαλύματος εἶναι 1000—1500 κ. ἑκ. μ. καὶ ἑπομένως εἰσάγονται δι' αὐτοῦ 6—9 γραμ. χλωροφορμίου· ἡ πλήρης ἀναισθησία ἐπέρχεται μετὰ 4′—5′ καὶ εἶναι κανονική. Ἡ μέθοδος αὕτη δὲν ἔτυχεν εὐρείας ἐφαρμογῆς ἐν τῇ πράξει, διότι ἐθεωρήθη κινδυνώδης.

Ὄψιμοι μεταχλωροφορμικαὶ ἐπιπλοκαί. Καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς διὰ χλωροφορμίου γενικῆς ἀναισθησίας ὁ χλωροφορμισθεὶς ὑπόκειται, ἐνίοτε, εἰς βαρείας καὶ θανατηφόρους ἔτι ἐπιπλοκάς, ὀφειλομένας εἰς ἐμπότισιν τοῦ ὀργανισμοῦ ὑπὸ τοῦ τοξικοῦ ἀναισθητικοῦ φαρμάκου. Καὶ ἡ μὲν συνήθης μορφὴ τῆς διὰ χλωροφορμίου τοξικῆς δηλητηριάσεως ἐκδηλοῦται κλινικῶς διά τινων συμπτωμάτων (ἐμέτων, διαρροίας, ἰκτέρου, λευκωματουρίας), οὐχὶ πάντοτε σταθερῶν καὶ παρερχομένων, συνήθως, χωρὶς νὰ καταλίπωσιν ἴχνη. Ἡ βαρεῖα ὅμως μορφὴ τῆς μεταχλωροφορμικῆς δηλητηριάσεως ἀναφαίνεται μετὰ 10—15 καί, ἐνίοτε, 24 καὶ πλέον ἔτι ὥρας ἀπὸ τοῦ πέρατος τῆς ναρκώσεως, ἐκδηλοῦται δὲ ἀποτόμως διὰ φαινομένων νευρικῶν (παραληρήματος ἠπίου ἢ συνοδευομένου ὑπὸ διεγέρσεως, τρόμου, συσπάσεων, ἀγγειοκινητικῶν διαταραχῶν), φαινομένων κυκλοφορικῶν (ὑποτάσεως, σφυγμοῦ ἀρρύθμου καὶ συχνοῦ, 120—160 κατὰ 1′), φαινομένων ἀναπνευστικῶν (πολυπνοίας ἀκανονίστου, ἀναπνοῆς τοῦ Cheyne-Stokes), φαινομένων ἀπὸ τοῦ οὐροποιητικοῦ συστήματος (ὀλιγουρίας, λευκωματουρίας, οὐροχολινουρίας, ὀξονουρίας, ὑπεραζωτουρίας, χολερυθρινουρίας). Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπολήγουσιν εἰς κῶμα, ὁ δὲ θάνατος ἐπέρχεται μεταξὺ τῆς τρίτης καὶ ἑβδόμης ἡμέρας ἀπὸ τῆς ναρκώσεως. Ἡ αὐτοψία ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν παθολογοανατομικῶν ἀλλοιώσεων κυρίως ἐπὶ τοῦ ἥπατος (ὄψις ἥπατος λιπωδῶς ἐκπεφυλισμένου ἢ πάσχοντος ἐξ ὀξείας κιτρίνης ἀτροφίας), ὀλιγώτερον δὲ ἐπὶ τῶν νεφρῶν καὶ τῆς καρδίας. Μετὰ χλωροφόρμισιν, ἐπίσης, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδηλωθῇ λανθάνων διαβήτης, ἐπὶ δὲ διαβητικῶν παρατηρεῖται αὔξησις τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀποβαλλομένου σακχάρου καί, οὐχὶ σπανίως, ἐπέρχεται διαβητικὸν κῶμα. Σπανιώτατα παρετηρήθησαν μεταχλωροφορμικαὶ παραλύσεις, ἀρχῆς κεντρικῆς, ὀφειλόμεναι πιθανώτατα εἰς τοξικὴν αἰτίαν.

Α. Ν. ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ

χλωροφορμιστής (ὁ). Ὁ τὸ χλωροφόρμιον χορηγῶν βοηθὸς τοῦ χειρουργοῦ πρὸς ἐπίτευξιν γενικῆς ἀναισθησίας. Ὁ χλωροφορμιστὴς δέον νὰ ᾖ ἔμπειρος, ἤρεμος καὶ εὐσυνείδητος, καθ' ἅπασαν δὲ τὴν διάρκειαν τῆς ναρκώσεως νὰ ἐπιτηρῇ μετὰ προσοχῆς τὴν χροιὰν τοῦ προσώπου, τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὸ εὖρος τῶν ὀφθαλμικῶν κορῶν τοῦ χλωροφορμιζομένου καὶ νὰ μὴ ἀπασχολῆται εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐκτελουμένης ἐγχειρήσεως. Πολλαὶ τῶν διαρκούσης τῆς χλωροφορμίσεως παρατηρουμένων κινδυνωδῶν ἐπιπλοκῶν ὀφείλονται εἰς τὴν ἀπροσεξίαν τοῦ χλωροφορμιστοῦ. Α. Ν. Γ.

χλωροφόρος (ὁ) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μορεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ δένδρων ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Τὸ ξύλον τῶν δένδρων τούτων εἶναι κίτρινον καὶ παρέχει χρωστικὴν οὐσίαν. Δ. Ν. Π.

χλωροφύκη (τὰ) (Chlorophyces) *[Βοτ.]*. Κατηγορία φυκῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν*. Τὰ χλωροφύκη εἶναι φύκη πράσινα πολύκλαδα, μὲ κλάδους κατὰ σπονδύλους διατεταγμένους. Τὰ καρποφόρα αὐτῶν ὄργανα φύονται ἀπὸ τῶν σπονδύλων τῶν κλάδων. Τὰ ἀνθηρίδιά των εἶναι ἐρυθρὰ σφαιρία καὶ καλύπτονται ὑπὸ θυρεοειδῶν πλακῶν. Τὰ ἀρχεγόνιά των ἀποτελοῦνται ἐκ μεγάλου ᾠοκυττάρου, ὅπερ περιβάλλεται ἐκ πλείστων μικροτέρων κυττάρων. Τὰ ἀνθηρίδια καὶ τὰ ἀρχεγόνια ἀναπτύσσονται ἐπὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ (μόνοικα χλωροφύκη) ἢ ἐπὶ δύο (δίοικα χλωροφύκη). Τὰ φύκη ταῦτα φύονται ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῶν γλυκέων ὑδάτων. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται τὰ *πρωτοκοκκώδη*, τὰ *σιφωνώδη*, τὰ *κομφερβώδη* καὶ τὰ *συζυγῆ*. Δ. Ν. Π.

χλωροφυλλάζη (ἡ)· βλ. *χλωροφυλλάση*.

χλωροφυλλάση (ἡ). Φύραμα εὑρισκόμενον εἰς τὰ φυτικὰ κύτταρα καὶ ἔχον τὴν ἰδιότητα νὰ ὑδρολύῃ τὴν χλωροφύλλην εἰς χλωροφυλλίνην καὶ φυτόλην. Σ. Γ.

χλωροφύλλη (ἡ). Ἡ πρασίνη χρωστικὴ ὕλη τῶν φύλλων, ἀπαντῶσα εἰς ὅλα τὰ πράσινα (χλωρὰ) μέρη τῶν φυτῶν. Ἡ χλωροφύλλη συνίσταται ἐκ δύο σωμάτων, ἤτοι τῆς *χλωροφύλλης α*:

$$C_{55}H_{72}O_5N_4Mg,$$

ἥτις ἔχει κυανοπράσινον χρῶμα, καὶ τῆς *χλωροφύλλης β*, $C_{55}H_{70}O_6N_4Mg$, ἥτις ἔχει κιτρινοπράσινον χρῶμα καὶ σχηματίζεται ἐκ τῆς α διὰ μετατροπῆς τῆς μεθυλενικῆς ὁμάδος εἰς καρβονυλικήν. Ἡ ἀναλογία τῶν δύο τούτων μορφῶν εἰς τὰ πράσινα φύλλα εἶναι 3 μορίων τῆς α πρὸς 1 μόριον τῆς β. Παρὰ τὴν χλωροφύλλην, εἰς τὰ πράσινα φύλλα ἀπαντοῦν ἀκόμη δύο κίτρινα χρώματα, δυνάμενα καλῶς νὰ κρυσταλλωθῶσι καὶ ἐλεύθερα ἀζώτου, ἤτοι τὸ *καροτένιον* καὶ ἡ *ξανθοφύλλη* (βλ. λ.). Ἰσομερὴς ἕνωσις πρὸς τὸ καροτένιον εἶναι τὸ λυ-

Digitized by Google

κοπένιον καὶ πρὸς τὴν ξανθοφύλλην ἢ *λουτεΐνη* (βλ. λ.).

Δι' ἐπιδράσεως ἀλκαλίων ἐπὶ τῆς χλωροφύλλης, κατ' ἀρχὰς ὑδρολύεται μία ὁμάς, ἐλευθερουμένης μιᾶς καρβοξυλικῆς ὁμάδος. Τὰ λαμβανόμενα οὕτω καρβονικὰ ὀξέα ἔχουν ἀκόμη πράσινον χρῶμα περιέχουν εἰσέτι συμπλόκως ἡνωμένον μαγνήσιον καὶ καλοῦνται *χλωροφυλλῖναι*.

Κατὰ τὴν περαιτέρω ἐπίδρασιν τῶν ἀλκαλίων ἐπὶ τῆς χλωροφύλλης λαμβάνονται αἱ *φυλλῖναι*, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζονται, ἀναλόγως τοῦ χρώματος αὐτῶν, εἰς *ροδοφυλλίνην, γλαυκοφυλλίνην, πυρροφυλλίνην* κ.λ. Τελικῶς, ἀποσπωμένων ὅλων τῶν καρβοξυλίων, λαμβάνεται ἡ μητρικὴ ἕνωσις τῶν χλωροφυλλῶν, ἡ *αἰτιοφυλλίνη*. Αἱ φυλλῖναι κατὰ τὴν δι' ὀξέων κατεργασίαν παρέχουν τὰς *πορφυρίνας*. Διὰ κατεργασίας τῶν χλωροφυλλῶν μετ' ὀξέων ἀντικαθίσταται κατ' ἀρχὰς τὸ Mg διὰ δύο H καὶ λαμβάνονται αἱ *φαιοφυτῖναι*. Ἡ χλωροφύλλη δὲν εἶναι τὸ μόνον σῶμα, ὅπερ προκαλεῖ τὴν ἀφομοίωσιν εἰς τὰ φυτά, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητον, πλὴν αὐτῆς, καὶ ἕτερον ἄχρουν σῶμα, πιθανώτατα φυραματοειδῶς δρῶν.

—*[Βοτ.]* Βλ. λ. *ἀφομοίωσις*. Σ. Γ.

χλωροφυλλῖναι (αἱ)· βλ. *χλωροφύλλη*.

χλωροφυλλόκοκκος (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτω ὁ μικρὸς σφαιροειδὴς κόκκος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περικλείεται ἡ *χλωροφύλλη* (βλ. λ.). Ὁ χλωροφυλλόκοκκος κεῖται πάντοτε ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ ὁμοιάζει πρὸς τοῦτο, ὅταν ἀφαιρεθῇ δι' αἰθέρος ἢ οἰνοπνεύματος ἡ πρασίνη αὐτοῦ χρωστικὴ οὐσία. Δ. Ν. Π.

χλωροφυλλολιπῆ (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται τὰ φυτὰ τὰ στερούμενα χλωροφύλλης.

χλωρόφυτον (τὸ) (Chlorophyton) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ πολυκλαδώδεις ρίζας, ἀπαντώσας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

χλωρυδρικός, *—ή, —όν* συνώνυμον τοῦ *ὑδροχλωρικός*.

χλωρυδρῖναι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ χλωριωμένα παράγωγα τῶν πολυσθενῶν ἀλκοολῶν, ἤτοι τὰ προϊόντα τὰ λαμβανόμενα ἐξ αὐτῶν δι' ἀντικαταστάσεως ἑνὸς ἢ πλειοτέρων ὑδροξυλίων δι' ἰσαρίθμων ἀτόμων χλωρίου. Σημαντικώτεραι εἶναι αἱ ἐκ τῆς γλυκερίνης προερχόμεναι *μονοχλωρυδρίνη, διχλωρυδρίνη* καὶ *ἐπιχλωρυδρίνη*. Πλὴν αὐτῶν εἶναι καὶ ἄλλαι γνωσταί, ὡς λ. χ. ἡ *χλωρυδρίνη τῆς αἰθὺλ νογλυκόλης* (ἢ *χλωραιθανόλη*-1) $CH_2Cl.CH_2OH$, ἡ *χλωρυδρίνη τῆς τριμεθυλενογλυκόλης* (ἢ 3-*χλωριοπροπανόλη*-1):

$CH_2Cl.CH_2.CH_2OH$ κλπ. Σ. Γ.

—**χλωρυδρίνη θειική**. Συνώνυμον τοῦ *χλωροσουλφονικοῦ ὀξέος* (βλ. λ.).

χλωρυλένιον (τὸ) (Chlorylen) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ τριχλωραιθυλένιον. Ὑγρὸν μὴ μειγνύμενον μετὰ τοῦ ὕδατος, χρησιμοποιούμενον ὡς ἀντινευραλγικὸν ἐπὶ νευραλγιῶν τοῦ τριδύμου. Πρὸς τοῦτο διαβρέχεται διὰ 30 σταγόνων τεμάχιον βάττας καὶ γίνονται εἰσπνοαὶ αὐτοῦ μέχρις ἐξαλείψεως τῆς ὀσμῆς. Δίδεται ἐσωτερικῶς εἰς καταπότια (0.25) πολλάκις τῆς ἡμέρας. Κ. Γ. Μ.

χλώρωμα, *—ατος* (τό). Τὸ *χλώρωμα* ἢ *πράσινος καρκίνος τοῦ Aran* (1840) εἶναι ὄγκος κακοήθης, προσομοιάζων ἱστολογικῶς τῷ λεμφοσαρκώματι καὶ ἀποκαλούμενος οὕτως ἐκ τῆς κιτρίνης ἢ πρασίνης χροιᾶς, ἣν κέκτηται ἐν προσφάτῳ καταστάσει. Παρατηρεῖται συνηθέστερον παρ' ἀτόμοις νεαροῖς καὶ ἐντοπίζεται ἰδίᾳ εἰς τὸ ὕψος τῶν ὀστῶν τοῦ κρανίου, τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κόγχου, ὑπὸ μορφὴν πολλαπλῶν ὄγκων, οἵτινες παραμορφοῦσι τὰς κροταφικὰς χώρας καὶ προκαλοῦσιν ἐξοφθαλμίαν. Ἄρχεται ἐκ τῶν ἐν τῷ βάθει στρωμάτων τοῦ περιοστέου καὶ γενικεύεται εἰς τὰ γάγγλια καὶ τὸν λοιπὸν σκελετόν. Τὸ αἴτιον τῆς πρασίνης χροιᾶς τοῦ χλωρώματος δὲν εἶναι γνωστόν· ὑποτίθεται ὅτι ἡ χροιὰ αὕτη ὀφείλεται εἰς χρωστικὴν (λιπόχρωμα), ἣν ὁ ὄγκος ἐμπεριέχει ἐν τῷ παρεγχύματι αὐτοῦ καὶ ἥτις ἐξαφανίζεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ φωτός. Ἡ χρωστικὴ αὕτη ἀνευρίσκεται ἐνίοτε ἐν τοῖς οὔροις. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἀποκαλύπτει, γενικῶς, τὴν ὕπαρξιν βαθείας ἀναιμίας καὶ λευκοκυτταρικῶν ἀλλοιώσεων, προσομοιαζουσῶν πρὸς τὰς λευχαιμικὰς καταστάσεις. Ἡ πρόγνωσις εἶναι βαρεῖα, τῆς παθήσεως ἐξελισσομένης ταχέως πρὸς τὸν θάνατον. Α. Ν. Γ.

—**χλώρωμα τοῦ κόγχου** *[Ὀφθαλμολ.]*. Μορφὴ σαρκώματος κακοήθους, πρασίνου τὴν χροιάν, μεταδιδόντος τὸ πράσινον χρῶμα καὶ εἰς τὸ δέρμα τῶν βλεφάρων καὶ τῆς πέριξ χώρας. Ἡ νεοπλασία αὕτη ἐξελίσσεται ταχέως, φέρουσα ἄφευκτον τὸν θάνατον. Συνοδεύεται ὑπὸ ἐντόνου ἀναιμίας, μὲ χαρακτηριστικὸν αἱματολογικὸν τύπον καὶ ὑπὸ ὑπερτροφίας τοῦ σπληνὸς καὶ τοῦ ἥπατος μετὰ πυρετικῆς κινήσεως. Συνηθέστερος ὁ ὄγκος εἰς τὴν παιδικὴν καὶ νεαρὰν ἡλικίαν. Β. Α.

χλώρωσις, *—εως* (ἡ)· νόσος τῶν φυτῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀμπέλου· ‖ νόσος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ *χλωρίασις* (βλ. λ.).

—*[Ἀμπελουργ.]* Νόσος τῆς ἀμπέλου, ὀφειλομένη εἰς διάφορα αἴτια, κυριώτατα ὅμως εἰς τὴν περισσείαν ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἐν τῷ ἐδάφει. Ἡ νόσος εἶναι συχνὴ καὶ σοβαρά, ἰδίως εἰς τὰς περιοχάς, ὅπου, πρὸς καταπολέμησιν τῆς φυλλοξήρας, χρησιμοποιοῦνται ὡς ὑποκείμεναι αἱ ἀμερικανικαὶ ἄμπελοι, πολὺ περισσότερον τῆς εὐρωπαϊκῆς εὐαίσθητοι εἰς τὴν εἰς ἄσβεστον περιεκτικότητα τοῦ ἐδάφους. Ἡ νόσος ἐμφανίζεται διὰ κιτρινίσματος τῶν φύλλων, τὰ ὁποῖα, ἐφ' ὅσον ἡ νόσος ἐντείνεται, ἀποχρωματίζονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, μέχρις ὅτου λάβουν χρῶμα σχεδὸν λευκόν. Ἡ περίμετρος τῶν φύλλων ἄρχιζει νὰ ἀπονεκροῦται καὶ νὰ ξηραίνεται καὶ τέλος τὰ φύλλα πίπτουν. Γενικῶς ἡ λειτουργία τῆς θρέψεως ὑφίσταται διαταραχάς, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν τῆς χλωροφύλλης τῶν φύλλων καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν κυττάρων. Αἱ κληματίδες καὶ οἱ βότρυες ἐνίοτε παρουσιάζουν ἐπίσης χλώρωσιν, τὰ δὲ ἄνθη ὑφίστανται ἀνθόρροιαν. Αἱ λίαν προσβεβλημέναι ἄμπελοι ἢ αἱ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν νοσοῦσαι παρουσιάζουν συμπτώματα ραχιτισμοῦ. Αἱ κληματίδες των μένουν βραχεῖαι καὶ διακεκλαδισμέναι. Ἡ ὀξύτης τοῦ κυτταρικοῦ χυμοῦ εἶναι συνήθως μικροτέρα τοῦ κανονικοῦ εἰς τὰ ἐκ χλωρώσεως προσβεβλημένα φύλλα, ἐνῷ ἡ εἰς σίδηρον περιεκτικότης μεγαλυτέρα. Αἱ ρίζαι περιέχουν ὀλιγώτερον σίδηρον τοῦ κανονικοῦ. Ἡ νόσος εἶναι ἀπὸ πολλοῦ γνωστὴ καὶ διαδεδομένη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἡ συστηματικὴ ὅμως μελέτη της ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀμπέλων δι' ἐμβολιασμένων ἐπὶ ἀμερικανικῶν. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς χλωρώσεως ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν ἐν τῷ ἐδάφει ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, ἰδίᾳ ὑπὸ μορφὴν λεπτῆς (κιμωλία π. χ.) ἢ ἄλλως εὐδιάλυτον, καὶ δὴ εἰς τὰ ἐπιφανειακὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους. Ἡ ὑπερβολικὴ ὑγρασία τοῦ ἐδάφους παίζει ἐπίσης σπουδαῖον ρόλον, ἐπιτείνουσα τὴν νόσον, ὡς ἐπίσης καὶ πᾶσα αἰτία ἐξασθενήσεως τοῦ πρέμνου (περονόσπορος, φυλλοξήρα κλπ.). Κατὰ τῆς χλωρώσεως ἐνδείκνυται εἰς τὴν περίπτωσιν ἐμβολιασμένων ἀμπέλων ἡ χρῆσις ὑποκειμένων ἀνθεκτικῶν, ἡ ἐκλογὴ ἐδάφους οὐχὶ ἀσβεστώδους διὰ τὴν δημιουργίαν ἀμπελώνος, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀμπελῶνος ἢ ἡ χρῆσις χημικῶν φαρμάκων, καὶ δὴ διαλυτῶν ἀλάτων τοῦ σιδήρου εἰς δόσιν 100—500 γραμ. κατὰ πρέμνον, ὑπὸ μορφὴν ποτίσματος κατὰ τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος ἢ ὑπὸ κρυσταλλικὴν μορφὴν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἐπίσης ὁ ψεκασμὸς κατὰ τὸ φθινόπωρον, κατόπιν καθαρίσματος (προκλάδευμα) τῶν πρέμνων, διὰ διαλύσεως 30—40 % θειικοῦ σιδήρου ἢ ἡ ἐπάλειψις τῶν τομῶν τοῦ κλαδεύματος μόνον ἢ ὁ ψεκασμὸς τῶν φύλλων ἀργότερον διὰ διαλύσεως 0,5—1 % θειικοῦ σιδήρου. Ε. Τ. Ε.

χλωρωτικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς χλώρωσιν, ὁ τῆς χλωρώσεως· ‖ ὁ πάσχων χλώρωσιν.

χλώρωψ (ὁ) (Chlorops) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκαλυπτιδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους μυίας, ἀπαντώσας εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χλώρωψ ὁ ταινίοπους* (Chlorops taeniopus), ὅστις ἔχει μικρὸν μέγεθος, κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, θώρακα διωγκωμένον, κοιλίαν ἐπιμήκη ᾠοειδῆ καὶ πόδας ἐπιμήκεις πολυακανθωτούς. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων δασικῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

Χμελνίτσκι, Δεοδᾶτος Μπογδάν. Διάσημος ἀταμᾶνος τῶν Κοζάκων (1593—1657). Ἐσπούδασεν ἐν Κιέβῳ καὶ Ἰαροσλάβ, κατετάχθη δὲ κατόπιν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Κοζάκων. Ἐπολέμησεν ἐπανειλημμένως ἐναντίον τῶν Πολωνῶν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὴν Μικρὰν Ρωσίαν, καὶ τέλος ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτῶν ἀταμᾶνος. Θ. Β.

Χμὲρ (οἱ), ἢ *Χμέριοι*. Λαὸς ἰνδικῆς καταγωγῆς, κατοικῶν ἐν Καμβόδγῃ. Διασταυρωθέντες μὲ μογγολικοὺς λαούς, ἵδρυσαν ἴδιον βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἤκμασε κατὰ τὸν Ζ' μ. Χ. αἰῶνα, διαμελισθὲν τῷ 1670 ὑπὸ τοῦ Σιὰμ καὶ τῆς Κοχιγκίνας. Οἱ Χμέριοι ὡμίλουν τὴν σανσκριτικήν. —Π.

χμέριος πολιτισμός. Εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦτον ἀποδίδονται τὰ ἐπιβλητικὰ ἰνδομογγολικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα τῆς Κοχιγκίνας καὶ τοῦ Σιάμ. Εἶναι κτήρια πυραμιδόμορφα, πολυώροφα ἢ ἰσόγεια, μὲ ὁμόκεντρα κυκλικὰ διαμερίσματα καὶ τεραστίους πυλῶνας. Σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ μνημεῖα τῆς Ἀγκὸρ καὶ ἰδίως ὁ μέγας αὐτῆς ναός. Κινητὰ μνημεῖα τοῦ χμερίου πολιτισμοῦ διαφυλάσσονται ἐν τῷ μουσείῳ Τροκαντερὸ τῶν Παρισίων. —Π.

Χμιελνὶκ *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Οὐκρανίας, ἐν τῷ πρώην κυβερνείῳ Ποδολίας. Κάτ. (1926) 15.792. Κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπούγκ καὶ ἔχει σιδηροδρομικὸν σταθμόν. —2) Πόλις τῆς Πολωνίας, ἐν τῇ βοϊβοδίᾳ Κγιέλτσε. Κάτ. 10.000. Ἐν τῇ περιοχῇ της κοιτάσματα πλούσια εἰς μόλυβδον, σίδηρον καὶ χαλκόν. Αὐτόθι ἐνίκησαν τῷ 1240 κατὰ κράτος οἱ Τάταροι τοὺς Πολωνούς. —Π.

Χμοὺθ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἑρμούπολις ἡ Μεγάλη*.

χνάρι (τό)· δημοτ., ἄλλως ἀχνάρι (βλ. λ.).

χνοάζω· εἶμαι κεκαλυμμένος μὲ χνοῦν, μὲ λεπτὰς τρίχας: «παρειαὶ χνοάζουσαι».

χνόασις, *—εως* (ἡ)· τὸ χνοάζειν, ἄλλως *χνοασμός*.

χνοασμὸς (ὁ)· ἄλλως *χνόασις* (βλ. λ.).

χνόη (ἡ). Καλεῖται ἑκάτερον τῶν ἄκρων τοῦ ἄξονος τῶν τροχῶν ὀχήματός τινος, ἐφ' ὧν τοποθετοῦνται οἱ τροχοὶ διὰ τῶν πλημνῶν των καὶ περὶ ἃς περιστρέφονται. Ἡ μορφὴ τῶν χνοῶν εἶναι κολουροκωνική, ὥστε νὰ εὐκολύνηται ἡ τοποθέτησις καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν τροχῶν· ἵνα μὴ ὅμως, λόγῳ ταύτης, ἀπωθῆται ὁ τροχὸς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, προσδίδεται κλίσις τις τῶν χνοῶν πρὸς τὸ ἔδαφος, ὥστε κατὰ τὴν κυλίνδησιν ὁ τροχὸς νὰ στηρίζηται ἐπὶ τοῦ κροτάφου ἄξονος. Γ. Α. ΚΥ.

χνοότριβος (ὁ) (Chnootribus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τριμερῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκινελιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους, τρεφομένους ἐκ μικρῶν ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

χνότα (τά)· δημοτ., ἡ ἐκ τοῦ στόματος ἀπόπνοια, συνήθως δυσώδης: «βρωμοῦν τὰ χνότα του»· ‖ φρ. «δὲν ταιριάζουν τὰ χνότα μας» δὲν συμφωνοῦμεν, εἴμεθα διαφορετικῆς ἰδιοσυγκρασίας (ἐκ τοῦ *ἀχνός*>*ἀχνότα*>*χνότα*)

Χνοῦβις, ἢ *Χνοὺμ* *[Αἰγ. Μυθολ.]*. Κριοκέφαλος θεὸς ἐν Αἰγύπτῳ, πολιοῦχος τῆς νησίδος Ἐλεφαντίνης καὶ τῶν Καταρρακτῶν, λατρευόμενος ἰδίως ἐν Φιλαῖς ὅπου εἰκονίζεται ὡς ἀγγειοπλάστης, τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ τὸ ὄνομά του. Παρίσταται μὲ κεφαλὴν κριοῦ καὶ ταυτίζεται πρὸς τὸν Δία-Ἄμμωνα. Γ. Λ. Α.

χνουδᾶτος, *—η, —ο*· δημοτ., αὐτὸς ποὺ ἔχει χνούδι: «ὕφασμα χνουδᾶτο».

χνούδι (τό)· δημοτ., ἀντὶ *χνοῦς* (βλ. λ.): «τὸ χνούδι τοῦ ὑφάσματος»· ‖ «τὸ χνούδι τοῦ πουλιοῦ» τὸ μετὰ τὴν ἐκκόλαψιν λεπτὸν πτίλωμα.

χνούδιασμα (τό)· δημοτ., ἡ χνούδωσις τοῦ πανιοῦ, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ διαλύεται εἰς λεπτὰ κλωσσάρια, νὰ μαδᾷ, νὰ ξεφτᾷ.

χνουδίζω· ἔχω χνούδι, φαίνομαι σὰν νὰ ἔχω χνούδι.

χνούδισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἀφαίρεσις τοῦ χνοῦ, κυρίως τοῦ προσώπου, δρωπακισμός, πτίλωσις, ψίλωσις, μάδημα.

—*[Λαογρ.]* Εἰς πλεῖστα μέρη, καὶ κατὰ παλαιοτάτην παράδοσιν, αἱ γυναῖκες ξεχνουδίζουν τὸ πρόσωπον διὰ τεταμένου μεταξίνου νήματος κατουμένου ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος καὶ κραδαινομένου διὰ τοῦ δακτύλου κατὰ τρόπον προκαλοῦντα πόνον ἰσχυρόν· ἐν Χίῳ ἀλείφεται κλωστὴ δι' ἐντοπίου γλοιώδους τερμινθίνης. Ἐν Θράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἀλείφεται ἡ κλωστὴ μὲ μέλι πολυβρασμένον· παλαιότερον μετεχειρίζοντο πίσσα. Σήμερον τὸ *χνούδισμα* γίνεται ἐπιστημονικώτερον εἰς τὰ καλλυντήρια, περιλαμβάνον καὶ τὴν ἀποψίλωσιν τῶν ὀφρύων.

χνουδωτός, *—ή, —όν*· δημοτ., ἄλλως *χνουδᾶτος* (βλ. λ.): «χνουδωτὸς κοῦκος».

χνοῦς (*—όος*), γεν. *χνοῦ*· ἡ ἐπὶ ὀπωρῶν τινων, οἷον κυδωνίου ἢ ροδακίνου, ἐπανθοῦσα λεπτοτάτη τρίχωσις καὶ εὐκόλως ἀποτριβομένη, κοιν. *χνούδι*· ‖ ἡ πρώτη τρίχωσις τῶν παρειῶν· ‖ τὰ πρῶτα πτίλα τῶν νεοσσῶν.

—*[Ἀνατομ.]* Εἴς τινας γυναῖκας παρατηρεῖται ἡ ἀνάπτυξις λεπτῶν τριχῶν ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τοῦ στόματος, δίκην ἐλαφροῦ μύστακος, καὶ ὑπὸ τὸ πωγώνιον, δίκην γενείου· ἡ δ' ἐκδήλωσις αὕτη εἶναι ἐντονωτέρα τῆς ἐμμηνοληξίαν καὶ μετ' αὐτήν, ὁπότε καὶ αἱ χνοώδεις αὗται ἐμφανίσεις αὐξάνονται, ἐπεκτείνονται πολλάκις πρὸς τοὺς κροτάφους καὶ παραμένουσι μέχρις βαθέος γήρατος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο θεωρεῖται ἐκδήλωσις ἀνεπαρκείας τῶν ἐνδοκρινῶν ἀδένων. Κατὰ τῆς θεωρουμένης δυσμορφίας ταύτης πλεῖσθ' ὅσα ἀποψιλωτικὰ φάρμακα ὑπάρχουσιν, ἅτινα ἐξαφανίζουσι τελείως τὰς τρίχας. Μ. Ν. Κ.

—*[Ἐμβρυολ.]* Τὸν *χνοῦν* ἀποτελοῦσι λεπτόταται τρίχες, φυόμεναι ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου περὶ τὰ τέλη τοῦ 5ου μηνὸς τῆς ἐνδομητρίου ζωῆς, αἵτινες ἀναφαίνονται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῶν ὀφρύων καὶ τοῦ μετώπου καὶ εἶτα ἐπεκτείνονται καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος. Λέγεται καὶ *λάχνη*. Ι. Π.

Digitized by Google

— *[Βοτ.]* Καλεῖται *χνοῦς* τὸ σύνολον τῶν πολυπληθῶν καὶ λεπτοτάτων τριχῶν, αἵτινες καλύπτουσι τὰ φύλλα καὶ τοὺς καρποὺς φυτῶν τινων. Δ. Ν. Π.

χνοώδης, —ους (ὁ, ἡ), —ες (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ χνοῦν, μὲ χνούδι· || ὁ σκεπασμένος μὲ χνο ̓δι.

χνοώδους (ὁ) (Chnoodon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τριμερῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκινελιδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους κανθάρους, διακρινομένους ἐκ τοῦ φοειδοῦς σώματός των καὶ τῶν μικρῶν πτερύγων των. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν βόρειον Ἀσίαν. Δ. Ν. Π.

χνῶτα (τά)· ἀντὶ *χνότα* (βλ. λ.).

Χοάγκ - Χάϊ *[Γεωγρ.]*. Θάλασσα τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, ἡ ἄλλως *Κιτρίνη* θάλασσα (βλ. λ.).

Χοάγκ - Χὸ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς βορείου Κίνας, ὁ ἄλλως *Κίτρινος ποταμὸς* (βλ. λ.).

χοάνη (ἡ)· κοῖλον δοχεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τήκονται διὰ τῆς πυρᾶς ὗλαι, χωνευτήριον· || σκεῦος κατάλληλον πρὸς μετάγγισιν ὑγροῦ εἰς ἄγγεῖον ἔχον στενὸν στόμα, κοιν. *χωνί*.

— *[Χημ.]* Ἡ *χοάνη* ἢ *χωνευτήριον* κατασκευάζεται ἐξ ἀνθεκτικῆς εἰς τὴν διαπύρωσιν ὕλης (πορσελλάνης, σποδοῦ ὀστέων, γραφίτου, μολυβδαινίου, πλατίνης, χυτοσιδήρου, ἀμμολίθου κλ.) καὶ χρησιμοποιούμενον εἴτε πρὸς ἀποτέφρωσιν διαφόρων ὑλῶν εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, εἴτε πρὸς τῆξιν, εἴτε πρὸς συγχώνευσιν μεταλλοκραμάτων εἰς τὴν μεταλλουργίαν, εἴτε πρὸς παραγωγὴν διὰ διαπυρώσεως νέων ὑλῶν κλ. Τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῶν σκευῶν τούτων εἶναι διάφορον ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν. Σ. Γ.

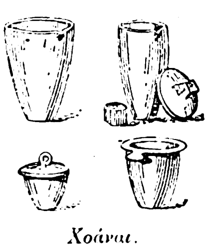

Χοάναι.

— **χοάναι ῥινὸς** *[Ἀνατομ.]*. Τὰ δύο ὀπίσθια στόμια τοῦ κύτους τῆς ῥινός, τὰ πρὸς τὸν φάρυγγα, φοειδῆ ὄντα καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ τοῦ ὀπισθίου χείλους τοῦ ῥινικοῦ διαφράγματος (=τοῦ μεσορίου). Ι. Π.

— **χοάνη διαχωριστική**. Σκεῦος χρησιμοποιούμενον εἰς τὰ χημικὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια πρὸς διαχωρισμὸν δύο ὑγρῶν μὴ μειγνυμένων μετ' ἀλλήλων καὶ ἐχόντων διάφορον εἰδικὸν βάρος. Σ. Γ.

— **χοάνη τοῦ μυξαδένος ἢ τῆς ὑποφύσεως** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ χοάνη, ἐξ ἧς ἀπήρτηται ὁ μυξαδήν, φέρεται ἀπὸ τοῦ φαιοῦ φύματος τῆς ὀπτικῆς μοίρας τοῦ ὑποθαλάμου λοξῶς πρὸς τὰ κάτω καὶ πρόσω, ἔχουσα μῆκος 4 χλμ. καὶ χροιὰν ἐρυθρόφαιον. Ἡ ἄνω μοῖρα αὐτῆς ἐμφανίζει κοιλότητα συνεχομένην μετὰ τῆς 3ης κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ δὲ κάτω ἄκρον, ἄκοιλον ὄν, συνάπτεται μετὰ τοῦ μυξαδένος. Τὸ τοίχωμα δ' αὐτῆς συνίσταται ἐκ φαιᾶς οὐσίας καὶ ἐκ χοριοειδοῦς ἐλύτρου. Ι. Π.

— **χοάνη ὁπλοβομβίδος**. Διὰ ταύτης ἐκσφενδονίζεται ἡ βομβίς, τῇ χρήσει τῶν ἐκ τῆς καταχαύσεως τῆς πυρίτιδος τοῦ φυσιγγίου ἀναπτυσσομένων ἀερίων. Ἑκάστη χοάνη σύγκειται ἐκ δύο τμημάτων: τῆς προεκτάσεως τῆς κάννης καὶ τῆς κυρίως χοάνης, συνδεομένων διὰ τοῦ ἀγωγοῦ διόδου τῶν ἀερίων. Ἡ πρώτη χοάνη ἦτο συστήματος Viven-Bassières (V. B.), ἥτις καὶ εἶναι ἤδη ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν. Νεώτερα συστήματα εἶναι τὸ Janecek καὶ Billant-συνταγματάρχου Βρ. Παπαγιαννοπούλου, ἔχοντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς εὐκόλου προσαρμογῆς ἐπὶ παντὸς τυφεκίου (ὡς ἡ ξιφολόγχη) καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως ἑνιαίας βομβίδος, δυναμένης ἀδιαφόρως νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς χειροβομβὶς ἢ ὁπλοβομβίς, ἐκσφενδονιζομένη δὲ τῇ χρήσει τῶν συνήθων πολεμικῶν (βολιβωδῶν) φυσιγγίων. Γ. Α. ΚΥ.

χοάνιον (τό)· μικρὰ χοάνη.

χοανομαστιγωτὰ (τὰ) (Choanoflagellata) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία πρωτοζώων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν*, περιλαμβάνουσα μικροτάτους μονοκυττάρους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ἀπαντῶντας εἰς τὰ γλυκέα καὶ ἁλμυρὰ ὕδατα καὶ χαρακτηριζομένους κυρίως ἐκ τοῦ χοανοειδοῦς σώματός των. Κυριώτεραι οἰκογένειαι τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι οἱ *κρασπεδομοναδίδαι* καὶ οἱ *φαλανστηρίδαι*. Δ. Ν. Π.

χοανοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὁμοιάζων, ὁ ἔχων σχῆμα χοάνης· || βοτ. *χοανοειδὴς στεφάνη*, ἡ ἀποτελουμένη ἐξ ἑνὸς μόνον φύλλου, χοανοειδοῦς.

Χοάσπης (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τοῦ βορειοδυτικοῦ τμήματος τῶν ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδιῶν, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Βακτριανῆς, ὅστις πηγάζων ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου (Ἀνατολικὸς Ἰνδοκοῦχος) χύνεται εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Κωφῆνος (νῦν Καβούλ). Σήμερον καλεῖται Khonar. Α. Θ. Σ.

— **Χοάσπης** (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πλωτὸς ποταμὸς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας ἐν Σουσιανῇ, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Ζάγρου καὶ διερχόμενος πλησίον τῶν Σούσων χύνεται εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τίγρητος. Τὸ ὕδωρ αὐτοῦ εἶναι περίφημον διὰ τὴν διαύγειαν καὶ τὴν γλυκεῖαν γεῦσιν, οἱ δὲ Πέρσαι βασιλεῖς τῆς ἀρχαιότητος ἐξ αὐτοῦ μόνον ἔπινον, κατὰ δὲ τὰς ἐκστρατείας των ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐντὸς ἀργυρῶν δοχείων (*Ἡροδ.* Α, 188). Εἶναι ὁ σημερινὸς *Κέρχα* (Kerkha) ἐν τῇ δυτικῇ Περσίᾳ. Α. Θ. Σ.

Χοάτρας (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, χωρίζουσα τὴν Ἀσσυρίαν ἀπὸ τῆς Μηδίας, ἡ νῦν καλουμένη *Ὄρη τοῦ Κουρδιστάν*. Α. Θ. Σ.

Χοβάνσκι, *Ἰβὰν Ἀνδρέγιεβιτς*, *πρίγκιψ*—. Ρῶσος ἀρχιστράτηγος (1622—1682). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μόσχας Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς, ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ τρομεροῦ σώματος τῶν στερλιτσῶν. Ὅταν ἡ πριγκίπισσα Σοφία ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ὡς κηδεμὼν τῶν ἀνηλίκων ἀδελφῶν της Ἰβὰν καὶ Πέτρου τοῦ Μεγάλου, οἱ στερλίτσαι, ἀγόμενοι ὑπὸ τῶν λαϊκῶν προλήψεων, εὕρισκον σκανδαλώδη τὴν βασιλείαν γυναικός, ἥτις ἔτι μᾶλλον ἐπέσυρε τὸ μῖσος αὐτῶν διὰ τῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν παρεῖχεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Νίκωνος μεταρρυθμισμένην Ἐκκλησίαν, ἐνῷ οὗτοι προσέκειντο εἰς τὸ ἀρχαῖον δόγμα. Ὁ Χοβάνσκι, ὅστις συνεπάθει τοὺς ρασκολνίκους, ἐζήτησε παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν σύγκλησιν συνελεύσεως, εἰς ἣν νὰ παραστῶσιν ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ρασκολνίκων. Ἡ Σοφία, παρασχοῦσα ἄφθονα δῶρα εἰς τοὺς στερλίτσας, ἀπέσπασε τούτους ἀπὸ τῶν ρασκολνίκων καὶ ἡ δούμα μετὰ τῶν βογιάρων ἀποτελέσαντες δικαστήριον, κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν Χοβάνσκι, ἐκτελεσθέντα μετὰ τοῦ υἱοῦ του πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Κρεμλίνου τὴν 17 Σεπτεμβρίου 1682. Θ. Β.

Χοβαρέσμιοι (οἱ). Λαὸς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας (βλ. λ. *Κοβαρέσμιοι*).

Χοβαρέσμιος, ἢ *Κοβαρίσμι*, ἢ *Κόρισμι* *(Ἀμποῦ-Τζαφὰρ-Μωχάμμετ ἴμπν Μουσᾶ, Ἀλ Κοβαρισμί)*. Διάσημος Ἄραψ μαθηματικὸς τοῦ Θ' αἰῶνος, ζήσας εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλ-Μαμούν, οὗτινος ὑπῆρξε βιβλιοθηκάριος. Περὶ τὸ 825 ἔγραψε μαθηματικὸν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀλ-Τζέμπρ βὲ ἀλ μουκαμπάλα» ὅπερ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἀραβικὸν κείμενον ἀλγέβρας, ἀπὸ τῶν δύο δὲ πρώτων λέξεων τοῦ τίτλου του ὠνομάσθη καὶ ὁ κλάδος οὗτος τῆς μαθηματικῆς. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, τὸ ὁποῖον εἶναι σημαντικώτατον διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν μαθηματικῶν, ὁ Χοβαρέσμιος δίδει τὴν λύσιν τῆς ἐξισώσεως τοῦ δευτέρου βαθμοῦ καὶ τὴν γεωμετρικὴν ταύτης ἀπόδειξιν. Ἐπίσης ἔγραψε βιβλίον περὶ ἀριθμητικῆς, τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, συνέταξεν ἀστρονομικοὺς πίνακας μετὰ ἐπεξηγήσεων καὶ ἄλλα. Λατινικὴ μετάφρασις τῆς ἀριθμητικῆς αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Ρώμῃ τῷ 1857 ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Boncompagni, ἡ δὲ ἄλγεβρα αὐτοῦ τῷ 1831 ἐν Λονδίνῳ εἰς τὸ ἀραβικὸν κείμενον καὶ μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ F. Rosen. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Χοβαρεσμίου μετεφράσθησαν τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου βενεδικτίνου μοναχοῦ Ἀδελάρδου τοῦ Μπὰθ-ὂν-Ἄβον καὶ Γεράρδου τοῦ ἐκ Κρεμώνης, ὑπὸ τῶν ὁποίων εἰσήχθη ὁ λογισμὸς διὰ τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, ἀπὸ δὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ *(Ἀλ Κόρισμι)* ὠνομάσθη καὶ ὁ *ἀλγόριθμος* (βλ. λ.).

Χόβαρντ (Howard)· βλ. λ. *Χάουαρντ*.

Χοβελιάνος (Jovellanos ἢ Jove Llanos), ***Γάσπαρος-Μελχιόρ***. Ἱσπανὸς πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1744—1811). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ κατ' ἀρχὰς διετέλεσε δικαστὴς ἐν Σεβίλλῃ καὶ Μαδρίτῃ. Τῷ 1797 διωρίσθη ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Γκοντόϋ, ἣν τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνέτρεψεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Σααβέντρα. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὅμως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Γκοντόϋ, ὁ Χοβελιάνος ἐξωρίσθη καὶ κατόπιν ἐφυλακίσθη. Ἀπελευθερωθεὶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1808, ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν τοῦ Ἰωσὴφ Βοναπάρτου πρὸς σχηματισμὸν κυβερνήσεως καὶ κατεπολέμησε τὴν γαλλικὴν κατοχήν. Ἔγραψε: τραγῳδίας («Ἐλ Πελάγιο» κλπ.), κωμῳδίας («Ὁ τίμιος ἐγκληματίας» κλπ.), σατίρας, μεταφράσεις, ὡς «Ὁ ἀπολεσθεὶς παράδεισος» τοῦ Μίλτωνος, διάφορα πολιτικὰ καὶ οἰκονομολογικὰ ἔργα, κλπ. Τὰ ἅπαντα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν εἰς 3 τόμους τῷ 1858—1859 καὶ 1825. Μ. Δ. Β.

Χοβελιὰρ ὓ Σολὲρ (Jovellar y Soler), ***Ἰωακείμ***. Ἱσπανὸς στρατηγὸς (1819—1892). Ἐπολέμησε κατ' ἀρχὰς ἐν Κούβᾳ, τῷ δὲ 1863 διωρίσθη ὑφυπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῷ 1873 γενικὸς διοικητὴς τῆς Κούβας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἱσπανίαν μετὰ τὴν παλινόρθωσιν, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου ΙΒ' ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ βραδύτερον γενικὸς διοικητὴς τῶν Φιλιππίνων νήσων. Μ. Δ. Β.

χοβενία (ἡ) (Howenia) *Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ραμνοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ὑψηλοῦ ἀναστήματος, ἰθαγενῆ τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς Κίνας. Καλλιεργεῖται διὰ τὸ ξύλον της, χρήσιμον εἰς τὴν ξυλουργικήν, καὶ τοὺς ἐδωδίμους καρπούς της. Δ. Ν. Π.

Χόβερ Κασανέβα (Jover Casanova), ***Φραγκῖσκος***. Ἱσπανὸς ζωγράφος (1830—1890). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Μαδρίτης. Ἐξέθεσε πλεῖστα ἔργα καὶ ἐβραβεύθη εἰς διεθνεῖς ἐκθέσεις. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ Φιλίππου Β'» (Ἐθνικὸν μουσεῖον Μαδρίτης), «Ὁ Κολόμβος ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἱσπανίαν», «Ἡ κατάκτησις τοῦ Ὀράν», «Ἡ λουομένη Πομπηϊανή» «Τὸ πρῶτον ἐρωτικὸν αἴσθημα», «Ὀδαλίσκη» (1887), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

χόβολη (ἡ)· δημοτ., ἡ καταλειπομένη ὑπὸ τῆς πυρᾶς θερμὴ τέφρα, ἀνάμικτος μετὰ μικρῶν ἀνθράκων ἀνημμένων: «'ς τὴ χόβολη ψήνουν κάστανα».

Χόβολη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, τοῦ τέως δήμου Ἀροανίας. Κεῖται ἐντὸς χαράδρας καὶ ἀπέχει 1 ὥραν νοτίως τῆς Ἀροανίας (Σοποτοῦ), παρ' ἧς καὶ ἀπῳκίσθη μετὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα. Ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα, ἀριθμεῖ 394 κατ. (1928) καὶ ἔχει τηλεφωνεῖον καὶ καθημερινὴν ταχυδρομικὴν συγκοινωνίαν. Α. Ι. Ο.

Χοβρᾶς, *Στέφανος*· βλ. λ. *Γκολοβίν*.

Χόβχαους (Hobhouse), ***Ἰωάννης***· βλ. λ. *Χόμπχαους Ἰωάννης*.

Χοβῶτα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε', 11, 5) παρὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀλβάνου καὶ Κασίου. Ἀγνώστου ταυτότητος. Α. Θ. Σ.

Χὸγγ-Κὸγγ (Hong-Kong) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Χόνγκ-Κόνγκ*.

Χογγστράτεν (Hoogstraeten), ***Ἰάκωβος***. Βέλγος ἀντιρρητικὸς θεολόγος, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1527 Σπουδάσας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Louvain, εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν δομινικανῶν καὶ ἐξέδωκε πολλὰ ἔργα ἐν Κολωνίᾳ, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Defensorium Fratrum menticantium» (1507) «Defensorium scholarum principum Alemaniae» (1508), «Destructio Cabalae contra Reuchlinum» (1518), «Adversus petentes auxilium a maleficiis» (1519), «Dialogus de veneratione et invocatione sanctorum contra perfidiam lutheranam» (1524), «De christiana libertate tractatus V contra Lutherum» (1526) καὶ «De Purgatorio» (Amberes 1526). Ε. Γ. Π

Χόγεν, *Βὰν* — (Van-Goyen), ***Ἰωάννης-Ἰωσήφ*** βλ. *Βὰν-Γκόγεν*.

Χὸγκ (Hogg), ***Ἰάκωβος***. Σκῶτος ποιητὴς (1770—1835). Ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὸς τῷ 1807 μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς «Ὁ βάρδος τῶν βουνῶν», ἡ δὲ φήμη του ὡς δοκίμου ποιητοῦ ἐστερεώθη μὲ τὴν δημοσίευσιν τῷ 1813 τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ νυχτέρι τῆς βασιλίσσης» ποιητικῆς συλλογῆς, ἀποτελουμένης ἀπὸ σειρὰν μπαλλαντῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων τοῦ Χὸγκ εἰς ἔμμετρον καὶ πεζὸν λόγον, ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω, κυριώτερα εἶναι: «Σκωτικὰ εἰδύλλια» (1801), «Βραδινὰ παραμύθια» (1820), «Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ποιμένος» (1829) καὶ «Λαϊκοὶ λόγοι» (1834). Η. Π. Γ.

Χὸγκ (Gogh), ***Βικέντιος βὰν*** —· βλ. λ. *Βὰν Γκόγκ*

Χογκάρ, ἢ ***Ἀχαγκὰρ*** (Hoggâr ἢ Ahaggâr) *[Γεωγρ.]*. Κυκλικὸν ὑψίπεδον τῆς Ἀφρικῆς, κατέχον τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς ἐρήμου Σαχάρας. Περιβάλλεται ὑπὸ ἀποκρήμνων κορυφῶν, ὕψος καὶ μέχρι 2.000 μ., καλυπτομένων ὑπὸ χιόνων κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, διασχίζεται δὲ ὑπὸ διαφόρων ποταμῶν, ἐν οἷς ὁ Ἰγχαργκάρ, ὁ Ταγκὶτ καὶ ὁ Ταφασσασσέτ. Ἡ χλωρὶς καὶ τὸ κλῖμα του ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ ὕψους, ἀπαντῶσι δ' ἐν αὐτῷ φυτὰ τῆς τε σαχαρικῆς χλωρίδος καὶ τῶν εὐκράτων κλιμάτων. Ἡ πανὶς εἶναι ἐλάχιστα ἐξηρευνημένη. Τὸ Χογκὰρ οἰκεῖται ὑπὸ τῆς φυλῆς τῶν Τουαρέγων Ἀχαγκάρ, οἵτινες εἶναι ἐκ τῶν ἐπικινδυνωδεστέρων τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐπιδίδονται δὲ συχνὰ εἰς τὴν λῃστείαν, ἔχοντες ὡς ὁρμητήριον τὴν ἀπρόσιτον εἰς τοὺς ξένους χώραν των. Κυριώτερα κέντρα τῶν κατοίκων τοῦ Χογκὰρ εἶναι τὸ Ἰντελὲς καὶ τὸ Ταζερουκτ. Παρὰ τὸ ὁροπέδιον διέρχεται σήμερον ἡ γραμμὴ τοῦ ὑπερσαχαρικοῦ σιδηροδρόμου. Χ. Δ.

Digitized by Google

Χόγκαρθ (Hogaιth), ***Γουλιέλμος.*** Ἄγγλος ζωγράφος καὶ χαράκτης (1697—1746), εἷς ἐκ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀγγλικῆς σχολῆς, ἀντλήσας ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν πραγματικὸν κόσμον τῆς πατρίδος του καὶ ἀντιταχθεὶς κατὰ τῆς μιμήσεως τῆς ἰταλικῆς τέχνης. Τὰ ἔργα του, ἠθογραφικὰ τῆς ἐποχῆς του, εἶιαι καὶ ἠθοπλαστικὰ συγχρόνως. Ὁ «Β:ος τοῦ ἀσώτου υἱοῦ» καὶ ὁ «Β!ος τῆς ἑταίρας» εἶναι διδασκαλίαι ἠθικαί, τὰς ὁποίας ζωηρεύει τεχνικὴ ἀλήθεια καὶ ρεαλισμός. Ἡ σάτιρά του εἶναι ἀμείλικτος διὰ τὰ πάθη καὶ τὰ ἐλαττώματα. Ὁ Χόγκαρθ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς ἀτάκτου ζωῆς τῶν μεγιστάνων, χωρὶς νὰ εἶναι ἐπιεικέστερος καὶ πρὸς τοὺς ταπεινούς. Ὁ Χόγκαρθ διεκρίθη καὶ ὡς προσωπογράφος, μὲ χρῶμα θερμὸν καὶ ἰδιότυπον. Ἡ «Πωιήτρια τῶν γαρίδων» ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἀγγλικὴν τέχνην. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἔγραψεν αἰσθητικὸν ἔργον, τὴν «Ἀνάλυσιν τοῦ ὡραίου», ὅπου μάχεται κατὰ τοῦ ἀκαδημαϊσμοῦ καὶ τῶν ἀπομιμητῶν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Σ. Ξ.

Γουλ. Χόγκαρθ : Ὁ θρίαμβος τοῦ ἐκλεγέντος.
[Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Λονδίνου.]

— **Χόγκαρθ** (Hogarth), ***Δαβὶδ - Γεώργιος.*** Ἄγγλος ἀρχαιολόγος (1862—1927). Διεινήργησε πολλὰς ἀνασκαφὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Κύπρῳ, Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ. Κατὰ τὰ ἔτη 1897—1900 διετέλεσε διευθυιτὴς τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, ἀπὸ τοῦ 1900 δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του διευθυντὴς τοῦ μουσείου Ὀξφόρδης. Τὰ σπουδαιότερα δημοσιεύματά του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Excavations at Ephesus, The archaïc Artemisia» (1908), «Ionia and the East» (1909), «Hittite Seals» (1920), «The wandering Scholar» (1925), «History of Arabia», «Philip and Alexander of Macedonia». Β. Δ. Θ.

Χόγκαρτ (Hogarthsund) *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν ἐξερευιητῶν εἰς τὸν κόλπον τοῦ *Κώμπερλαντ* (βλ. λ.).

Χὸγκ - Κὸγκ (Hong-Kong) *[Γεωγρ.]*. Βρεττανικὴ νῆσος παρὰ τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Κίνας (βλ. λ. *Χόνγκ-Κόνγκ*).

Χοδεϊδᾶ *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τοῦ σημερινοῦ βασιλείου τῆς Ὑεμένης. Κεῖται ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (14° 46′ 36″ Β. πλάτ. καὶ 42°57′ Α., μήκ.), εἰς ἀπόστασιν 160 χλμ. ἀπὸ τῆς Σάννα, πρωτευούσης τοῦ βασιλείου. Κάτ. 33.000, Μουσουλμᾶνοι. Ὑπάρχουν καί τινες ξένοι ἐμπορευόμενοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινες Ἕλληνες, χάριν τῶν ὁποίων ὑπάρχει καὶ προξενεῖον. Ν. Μ.

Χοδολλογομόρ· βλ. λ. *Κηδὼρ* Λαχομέρ.

Χόδυ (Hody), *Χοῦμφρυ.* Ἄγγλος ἑλληνιστὴς καὶ θεολόγος (1659—1706). Ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης, ἐξέδωκε δὲ τὰ ἑξῆς ἔργα: «Contra historiam Aristeae de LXX interpretibus dissertatio» (1685), «De Bibliorum textibus originalibus versionibus graecis et latina Vulgata» (1705) καὶ «De graecis illustιibus linguae graecae instauratoribus» (1742). Ε. Γ. Π.

Χοελίντε (Hohelinde, πολων. Lagiewniki) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Ἄνω Σιλεσίᾳ, πρώην ἀνήκουσα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1922 εἰς τὴν Πολωνίαν. Κάτ. 12.000. Θ. Κ.

Χοὲν (Hoehn), ***Νικόλαος.*** Γερμανὸς θεολόγος (1681—1739). Εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν τῷ 1701, ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ἐν Molsheim, Wurzburg καὶ Μαγεντίᾳ καὶ θεολογίαν ἐν Fulda καὶ Bamderg καὶ ἐξέδωκε: «Praerequisita et theoremata in primam philosohiae partem sive logicam» (1719), «Praerequisita et theoremata in universam Aristotelis philosophiam succinctis thesibus explicata» εἰς 2 τόμους (1720), «Theses et theoremata de sacramentis novae legis» (1728), «Theses theologicae de fine ultimo et actibus humanis per theoremata et reflexiones adversarias succincte explicatae» (1731), «De peccatis et gratia» (1731), «De legibus» (1731), «Summula theologica, sive theses selectae de Deo uno et trino» (1733) κ. ἄ. Ε. Γ. Π.

Χόενεγκ (Hochenegg), ***Ἰούλιος.*** Γερμανὸ χειρουργός, γεννηθεὶς τῷ 1859. Διετέλεσε διευθυντὴς χειρουργικοῦ τμήματος τοῦ γενικοῦ νοσοκομείου Βιέννης, καθηνητὴς τῆς χειρουργικῆς (1894) καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῶν κύστεων ὄρχεως, τῆς συμμετρικῆς γαγγραίνης καὶ τοπικῆς ἀσφυξίας, τῆς ἀκτινομυκώσεως, τῶν ἀνευρυσμάτων, τῆς χειρουργικῆς τοῦ ἥπατος, τοῦ ὀρθοῦ, τῶν πυελικῶν ὀργάνων κλπ. Ο. Ρ.

Χόενκαλτσα (Hohencalza) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας (βλ. λ. *Ἰνοβράτσλαβ*).

Χόενλιμπουργκ (Hohenlimburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Λέννε καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χάγκεν—Ἀλζόνα. Κάτ. 15.519 (1925). Ἔχει βιομηχανίαν χαλυβδουργίας, συρματοποιίας καὶ ὑφαντουργίας. Θ. Κ.

Χοένλιντεν (Hohenlinden) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Βαυαρίας, ἀνατολικῶς τοῦ Μονάχου.

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τοὺς *πολέμους τῆς ὑπατείας*, οἱ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μορὼ Γάλλοι ἦσαν τεταγμένοι τὸ τέλος Νοεμβρίου 1800 ἐπὶ ὀροπεδίου εὑρισκομένου ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (δυτικῆς) ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἴν, μὲ μέτωπον πρὸς ΝΔ., σκοπεύοντες ν' ἀφήσωσι τοὺς ὑπὸ τὸν ἀρχιδοῦκα Ἰωάννην Αὐστριακοὺς ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐντὸς τῆς στενωποῦ τῆς σχηματιζομένης μεταξὺ τοῦ δάσους Χοένλιντεν καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴν, μεθ' ὃ νὰ τοὺς ἀπασχολήσωσι κατὰ μέτωπον, καὶ διὰ δύο μεραρχιῶν, ἑλισσομένων ὑπὸ τὴν προκάλυψιν τοῦ δάσους, νὰ ὑπερκεράσωσι τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ Αὐστριακοί, ἀφοῦ ἐπανῆλθον καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἴν, ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ παρακάμψωσι τὴν τοποθεσίαν τῶν Γάλλων, καὶ ἀκολουθοῦντες τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω Ἰζὰρ ν' ἀποκόψωσι τὰς γραμμὰς συγκοινωνιῶν τῶν Γάλλων· ἀλλ' ἀντιληφθέντες τὸν ἑλιγμὸν τῶν δύο γαλλικῶν μεραρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπεδίωξαν ὑπερκέρασιν τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Αὐστριακῶν, ἐπεζήτησαν τότε νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Γάλλων διὰ τριῶν φαλάγγων, ἀκολουθουσῶν τῆς μὲν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰζέμ, τῆς δὲ τὴν ὁδὸν πρὸς Μυλντόρφ, τῆς δὲ τρίτης ὅδευσιν παράλληλον τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἴν, ἵνα τοιουτοτρόπως προλάβωσι τὴν ἀπειλὴν τῆς ὑπερκεράσεως. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα αἱ δύο γαλλικαὶ μεραρχίαι τοῦ δεξιοῦ (αἱ προωρισμέναι διὰ τὴν ὑπερκέρασιν) εὑρέθησαν πολὺ ἀπομεμονωμέναι, δι' αὐτὸ διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Μορὼ ν' ἀποσυρθῶσι πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ συνενωθῶσιν ἐπὶ τῆς ἀμυντικῆς τοποθεσίας μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ, τουθ' ὅπερ κατώρθωσαν μετὰ ἀγῶνα περὶ τὸ Ampfing τὴν 30ὴν Νοεμβρίου. Οἱ Αὐστριακοί, νομίσαντες τότε ὅτι ἦσαν νικηταί, ἐξηκολούθησαν τὴν προέλασίν των, ὁπότε οἱ Γάλλοι ἐτάχθησαν εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ ὀροπεδίου καὶ εἰς τὸν βορειοανατολικῶς τοῦ Χοένλιντεν ἄδενδρον χῶρον (γνωστὸν ὡς πεδιάδα τοῦ Χοένλιντεν), μὲ μέτωπον πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰζὲμ καὶ πρὸς τὴν ὁδόν, μὲ τὸ σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ κέντρου τῶν Αὐστριακῶν. Τότε ἐπῆλθεν ἀγών, φερόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα *μάχη τοῦ Χοένλιντεν* (3 Δεκεμβρίου 1800). Τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ Αὐστριακοὶ ἤρχισαν προχωροῦντες, ἀλλ' ἡ κεντρικὴ φάλαγξ (ἡ ἀκολουθοῦσα τὴν διὰ τοῦ δάσους ἁμαξιτὸν ὁδὸν τοῦ Χοένλιντεν) ἠδυνάτει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ δάσους, εἰς ματαίαν δ' ἀπόπειράν της ἐπηκολούθησε σφοδρὸς ἀγὼν διὰ τῆς λόγχης ἐντὸς τοῦ δάσους, συνέπεια τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ ἄμεσος κλονισμὸς τῶν Αὐστριακῶν Κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ταύτην διέταξεν ὁ Μορὼ τὸν μὲν Νέϋ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ μέτωπον, τὸν δὲ Γκρουσὺ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ. Ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐν συμφυρμῷ ὑποχώρησις τῶν Αὐστριακῶν. Καθ' ὃν ὅμως χρόνον ὑπεχώρουν οὗτοι, εὑρέθησαν πρὸ μιᾶς γαλλικῆς μεραρχίας (τῆς τοῦ Richepanse), καταφθασάσης εἰς τὰ νῶτά των, ἀφοῦ προηγουμένως διῆλθε διὰ μέσου τῶν αὐστριακῶν γραμμῶν. Τοιουτοτρόπως ἐπῆλθε συνάντησις τῶν στρατευμάτων τοῦ Νέϋ καὶ τῶν τοῦ Ρισπὰνς εἰς τὰ νῶτα τῶν Αὐστριακῶν. Ἡ ἧττα τῶν Αὐστριακῶν ἦτο πλήρης. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἀπώλεσαν οἱ Αὐστριακοὶ 20.000 ἄνδρας καὶ 90 πυροβόλα. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Χοενλόε (Hohenlohe), ***Κλόβις, πρίγκιψ Χοενλόε-Σίλινγκσφυρστ.*** Γερμανὸς πολιτικὸς (1819—1901). Διετέλεσε σύμβουλος τοῦ βαυαρικοῦ στέμματος (1846), πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ τῷ 1849, πρωθυπουργὸς τῆς Βαυαρίας (1866—1870), βουλευτὴς εἰς τὸ πρῶτον γερμανικὸν κοινοβούλιον μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870 καὶ ἀντιπρόεδρος αὐτοῦ, πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις (1874—1885), γενικὸς διοικητὴς τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης (1885—1894), καὶ ἀρχικαγκελλάριος τῆς Γερμανίας (1894—1900). Ἐσωτερικῶς ἐπραγματοποίησε σπουδαίας μεταρρυθμίσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἐπὶ τὸ ἀνθρωπινώτερον τροποποίησιν τῆς στρατιωτικῆς ποινικῆς νομοθεσίας, ἐξωτερικῶς δὲ ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς τριπλῆς συμμαχίας μετὰ διατηρήσεως ἀγαθῶν σχέσεων πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ρωσίαν.

Κλόβις Χοενλόε.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐδημοσιεύθησαν τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του, τὰ ὁποῖα ἐπροκάλεσαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν. Θ. Κ.

— **Χοενλόε** (Hohenlohe), ***Κράφτ, πρίγκιψ τοῦ Χοενλόε-Ἴγκελφίνγκεν.*** Ἀξιωματικὸς τοῦ πρωσσικοῦ πυροβολικοῦ, προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Ἐγεννήθη ἐν Κώσχεντιν τῆς Σιλεσίας τῷ 1827 καί, ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῇ σχολῇ πυροβολικοῦ καὶ μηχανικοῦ, ὠνομάσθη ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τῷ 1846, κατόπιν δέ, τῷ 1851, ἐφοίτησεν εἰς τὴν ἀκαδημίαν πολέμου ἐν Βερολίνῳ. Τῷ 1854, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, ἀπεστάλη παρὰ τῇ ἐν Βιέννῃ πρεσβείᾳ ὡς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος, τῷ δὲ 1856 προσελήφθη παρὰ τοῖς ἀνακτόροις ὡς διαγγελεὺς τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Κατὰ τὸν Δανικὸν πόλεμον τοῦ 1864, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, μετέσχε μετὰ τοῦ ἐπιτελείου, εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον διωρίσθη διοικητὴς συντάγματος πυροβολικοῦ τῆς φρουρᾶς. Κατὰ τὸν Αὐστροπρωσσικὸν πόλεμον τοῦ 1866, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, μετέσχεν ὡς διοικητὴς τῆς ταξιαρχίας πυροβολικοῦ τῆς φρουρᾶς καὶ ἐτραυματίσθη εἰς τὸν πόδα. Τῷ 1868 προήχθη εἰς ὑποστράτηγον καὶ προσελήφθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 μετέσχεν ἐν ἀρχῇ ὡς διοικητὴς τῆς ταξιαρχίας πυροβολικοῦ τῆς φρουρᾶς, καὶ τέλος ὡς γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ γερμανικοῦ πυροβολικοῦ

Digitized by Google

τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων. Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τοῦ πυροβολικοῦ, τῷ δὲ 1873 προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον καὶ ἐτοποθετήθη διοικητὴς τῆς 12ης μεραρχίας. Τῷ 1875 προσελήφθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὡς γενικὸς ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος. Τῷ 1883 προήχθη εἰς στρατηγόν. Ἀπέθανεν ἐν Δρέσδῃ τῷ 1892. Συνέγραψε τὰ κάτωθι ἔργα, μεταφρασθέντα εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας: «Ἐπιστολαὶ περὶ τοῦ ἱππικοῦ» (1883, ἑλλ. μετ. 1887), «Ἐπιστολαὶ περὶ τοῦ πεζικοῦ» (1884, ἑλλ. μετ. 1887), «Ἐπιστολαὶ περὶ τοῦ πυροβολικοῦ» (1884, ἑλλ. μετ. 1887), «Περὶ πυροβόλου» (1860), «Ἰδέαι περὶ πεδινοῦ πυροβολικοῦ» (1869), «Ἰδέαι περὶ πολιορκίας» (1872), «Ἰδέαι περὶ χαρακωτικῆς» (1888), «Ἐπιστολαὶ περὶ στρατηγικῆς» (1887). Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—*Χοενλόε* (Hohenlohe), ***Φρειδερῖκος-Λουδοβῖκος, πρίγκιψ τοῦ Χοενλόε-Ἰνγκελφίνγκεν.*** Πρώσσος στρατηγὸς (1746—1818). Ἐπολέμησε κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον εἰς τὰς τάξεις τῶν αὐστριακῶν στρατευμάτων καὶ τῷ 1768 εἰσῆλθεν εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατόν. Τῷ 1796 διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸ πριγκιπᾶτον τοῦ Χοενλόε. Διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας, διετέλεσε διοικητὴς τῶν στρατιῶν, οἵτινες ἔφθασαν ἐν τῷ δρυμῷ τῇ Θουριγγίας, κατὰ δὲ τὸ 1806 ἦτο διοικητὴς τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἡττήθη ἐν Ἰένῃ (14 Ὀκτωβρίου). Μετὰ τὸν θανάσιμον τραυματισμὸν τοῦ δουκὸς τῆς Βρουνσβίκης εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἄουερσταντ, ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ, τὴν δὲ 22 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ἐν Πρεντσλάου μετὰ 17.000 στρατιωτῶν. Μ. Δ. Β.

Χόενμπεργκ (Hohenberg). Αὐστριακὸς εὐγενὴς οἶκος (ὅλ. λ. *Χότεκ*).

Χόενσταϊν-Ἔρνσττχλ (Hohenstein-Ernstthal) */Γεωγρ./* Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξονίᾳ. Κάτ. 16.780. Ἔχει ἰαματικὰς πηγάς, βιομηχανίαν ταπήτων, μηχανῶν, χειροκτίων καὶ χρωμάτων. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουν μεταλλεῖα χαλκοῦ καὶ ἀρσενικοῦ. Μ. Δ. Β.

Χοενστάουφεν (Hohenstaufen). Δυναστικὸς οἶκος τῆς Γερμανίας, οὗτινος γενάρχης ὑπῆρξεν ὁ *Φρειδερῖκος ντὲ Μπύρεν*, ἱππότης τῶν μέσων τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Φρειδερῖκος ντὲ Στάουφεν* ἐνυμφεύθη τῷ 1079 τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου Δ' καὶ ἐγένετο δοὺξ τοῦ ἐκχωρηθέντος αὐτῷ δουκάτου τῆς Σουηβίας. Θανόντα, τῷ 1105, διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Φρειδερῖκος Β' ὁ Μονόφθαλμος*, τούτου δὲ ὁ ἀδελφὸς *Κονράδος* ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου Δ' τὸ δουκᾶτον τῆς Φραγκονίας. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος τούτου οἱ Χοενστάουφεν ἐγένοντο ζάπλουτοι καὶ πανίσχυροι, ὡς διάδοχοι τοῦ οἴκου τῶν Σαλίων ἡγεμόνων. Οὐχ ἧττον ὑπερίσχυσεν ὁ δοὺξ τῆς Σαξονίας Λοθάριος, γενόμενος αὐτοκράτωρ ἀντὶ τοῦ ὑποδειχθέντος Φρειδερίκου, ὁ δὲ Κονράδος ἐστέφθη τῷ 1128 βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἐν Μόντσα, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λοθαρίου αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.

Ὁ υἱὸς τούτου *Κονράδος Γ'*, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 1138 μέχρι τοῦ 1152, παρεχώρησε τὴν βασιλείαν οὐχὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φρειδερῖκον Δ', ὀνομασθέντα δοῦκα τῆς Σουηβίας, ἀλλ' εἰς τὸν ἀνεψιόν του, τὸν περίφημον *Φρειδερῖκον Α' τὸν Βαρβαρόσσαν* (1152—1190). Τοῦτον διεδέχθη ὁ *Ἐρρῖκος ΣΤ'* (1190—1197), ὁ *Φίλιππος* (1198—1208) καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρρίκου ΣΤ' *Φρειδερῖκος Β'* (1208—1250). Ὁ υἱὸς τούτου *Κονράδος Δ'* (1250—1254) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοενστάουφεν. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Μάνφρεδ*, βασιλεὺς τῆς Σικελίας, ἀπωλέσθη τῷ 1266, ὁ υἱὸς τοῦ Κονράδου, ὁ νεαρὸς *Κορραδῖνος*, ἡττηθεὶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Ταλιακότσο, ἀπεκεφαλίσθη ἐν Νεαπόλει τῷ 1268, καὶ ὁ τελευταῖος ἐξ ἀρρενογονίας ἀπόγονος τῆς οἰκογενείας, ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας *Ἔντσιο*, υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Β', ἀπέθανεν ἐν Βολωνίᾳ, μετὰ εἰκοσαετῆ αἰχμαλωσίαν. Οὕτω ἐξέλιπεν ὁ ἄρρην κλάδος τοῦ οἴκου. Θ. Κ.

Χοεντσόλλερν (Hohenzollern). Δυναστικὸς οἶκος τῆς Γερμανίας, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ ἐν Σουηβίᾳ, πλησίον τῆς πόλεως Χέχιγκεν, ἐπὶ τοῦ ὄρους Τσόλλερ, κειμένου πύργου Χοεντσόλλερν ἢ Τσόλλερν. Πρῶτα αὐθεντικὰ μέλη θεωροῦνται ὁ *Μπούρχαρντ* καὶ ὁ *Βέτσελ ντὲ Τσόλλερν*, φονευθέντες τῷ 1061. Ὁ *Ἀδαλβέρτος*, υἱὸς τοῦ Βέτσελ, φέρει τὸν τίτλον τοῦ *Τσόλλερν-Χάϊγκερλοχ*. Ὁ *Μπούρχαρντ Β'*, υἱὸς τοῦ γενάρχου Μπούρχαρντ, συγγενὴς τοῦ Φρειδερίκου Χοενστάουφεν, εἶναι ὁ ἀληθὴς ἱδρυτὴς τοῦ οἴκου. Ἐκ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ υἱῶν ἐκληρονόμησε τὸν τίτλον καὶ τὸν πύργον ὁ τριτότοκος *Φρειδερῖκος*, ἀποθανὼν τῷ 1115. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ *Φρειδερῖκος Β'* καὶ *Μπέρτχολδ* ἦλθον εἰς ἐπιγαμίαν μετὰ τοῦ οἴκου τῶν Χοενστάουφεν, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ τριτότοκος *Φρειδερῖκος Γ'* (ἀποθανὼν τῷ 1201), νυμφευθεὶς τὴν Σοφίαν, θυγατέρα τοῦ Κονράδου Β', παρ' οὗ ἔλαβε τὴν μαρκιονίαν τῆς Νυρεμβέργης. Οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ, *Φρειδερῖκος Δ'* καὶ *Κονράδος Γ'*, διενεμήθησαν τὴν πατρῴαν κληρονομίαν τῷ 1227 καὶ ἐγένοντο οἱ ἱδρυταὶ δύο νέων κλάδων, ὁ πρῶτος τοῦ σουηβικοῦ καὶ ὁ δεύτερος τοῦ φραγκονικοῦ. Ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ Χοεντσόλλερν τῆς Σουηβίας ὑπῆρξεν ὁ *Φρειδερῖκος Δ' ὁ Λέων* (1201—1251). Οἱ ἔγγονοι αὐτοῦ *Φρειδερῖκος ὁ Ἱππότης* (ἀποθανὼν τῷ 1298) καὶ *Φρειδερῖκος τοῦ Μέρκενμπεργκ* (ἀποθανὼν τῷ 1302), ἐνήργησαν νέαν διανομὴν τῷ 1288, ἐδημιουργήθη δὲ ἐκ τοῦ δευτέρου ὁ κλάδος τῶν Σιλκσμπουργκ, ἐκλιπὼν τῷ 1408. Οἱ ἔγγονοι τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Ἱππότου περιῆλθον εἰς ἔριδας πρὸς ἀλλήλους, μέχρις οὗ ὁ *Ζὸστ Νικλάους*, υἱὸς τοῦ Ἄϊτελ Φρειδερίκου, προσεγγίσας πρὸς τοὺς Χοεντσόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου, ἀνέκτησε καὶ ἀνῳκοδόμησε τὸν καταστραφέντα προγονικὸν πύργον (1454).

Ὁ ἔγγονος τούτου *Κάρολος Α'* (1558—1576) ἔλαβε παρὰ τοῦ Καρόλου Κουΐντου τὰς κομιτείας Σιγμαρίνγκεν καὶ Βέρινγκεν καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικαστοῦ, ὅστις παρέμεινε κληρονομικὸς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Τούτου οἱ δύο υἱοὶ *Ἄϊτελ Φρειδερῖκος* καὶ *Κάρολος Β'* διενεμήθησαν τὴν κληρονομίαν καὶ ἐγένοντο οἱ γενάρχαι δύο νέων κλάδων, ὁ πρῶτος τῶν *Χοεντσόλλερν-Χέχιγκεν* καὶ ὁ δεύτερος τῶν *Χοεντσόλλερν-Σιγμαρίνγκεν*. Ἐκ τοῦ πρώτου οἴκου ὁ *Ἰωάννης-Γεώργιος* (1605—1623) προήχθη ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου Β' εἰς πρίγκιπα τῆς αὐτοκρατορίας (1623), ὁ δὲ *Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος*, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὑπέγραψε σύμφωνον κληρονομικῆς διαδοχῆς μετὰ τοῦ οἴκου τοῦ Βρανδεμβούργου. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848—1849 οἱ ἡγεμονεύοντες ἀρχηγοὶ τῶν κλάδων τούτων, *Φρειδερῖκος Γουλιέλμος τῶν Χοεντσόλλερν-Χέχιγκεν* καὶ *Κάρολος Ἀντώνιος τῶν Χοεντσόλλερν-Σιγμαρίνγκεν*, παρῃτήθησαν καὶ αἱ κτήσεις αὐτῶν προσηρτήθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πρωσσίας. Ὁ τελευταῖος οὗτος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου (1869), συνήνωσε τὰς δύο γραμμὰς καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος τῶν Χοεντσόλλερν. Ὁ πρωτότοκος υἱὸς τούτου *Λεοπόλδος* ἀπέκρουσε τῷ 1870 τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας, ὁ δὲ δευτερότοκος *Κάρολος* ἐγένετο ἡγεμών, τῷ 1866, καὶ βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας τῷ 1881. Ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ *Στεφανία* ἐγένετο βασίλισσα τῆς Πορτογαλίας (1837—1859).

Ὁ φραγκονικὸς κλάδος ἔδωκε, διὰ τριῶν οἰκογενειῶν, βασιλεῖς εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ αὐτοκράτορα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Κονράδου, ἱδρυτοῦ τοῦ κλάδου, *Φρειδερῖκος Γ'* (ἀποθανὼν τῷ 1297) ἐκληρονόμησε δι' ἐπιγαμίας τὰς κτήσεις τοῦ δουκὸς τοῦ Μεράνου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ Μπαϋρόϋτ. Ὁ *Ἰωάννης Β'*, υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Δ', ἔλαβε τῷ 1363, παρὰ τοῦ Καρόλου Δ', τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος, τούτου δὲ ὁ υἱὸς ἐγένετο τῷ 1415 ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου, ὡς *Φρειδερῖκος Α'*. Ὁ ἑνδέκατος ἐκλέκτωρ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου, Φρειδερῖκος Γ' ἀνηγορεύθη τῷ 1701, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φρειδερῖκος Α'*, βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ὁ δὲ ἕκτος διάδοχος αὐτοῦ, *Γουλιέλμος Α'*, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας (1871). Ὁ ἔγγονος τούτου, ὁ πολὺς κάϊζερ *Γουλιέλμος Β'*, ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου τὴν 8ην Νοεμβρίου 1918, μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Θ. Κ.

—***Χοεντσόλλερν διῶρυξ*** (Hohenzollernkanal) */Γεωγρ./*. Διῶρυξ ἀποτελοῦσα τμῆμα τοῦ συστήματος ποταμίων συγκοινωνιῶν Βερολίνου—Στεττίνου, καὶ συνδέουσα ἀπὸ τοῦ 1914 τὸ Βερολῖνον μετὰ τοῦ ποταμοῦ Ὄντερ, παρὰ τὸ Χοενζάατεν. Ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Σαρλόττενμπουργκ καὶ ἀκολουθεῖ τὴν παλαιὰν διώρυγα Σπαντάουερ—Βερολίνου, διερχομένη εἶτα διὰ τοῦ λιμνώδους τμήματος τοῦ ποταμοῦ Χάφελ. Ἔχει μῆκος 97 χλμ., βάθος 3 μ., πλάτος 33 μ. καὶ εἶναι πλωτὴ ὑπὸ πλοίων μέχρις 750 τόννων. Θ. Κ.

Χόες */Ἀρχ./*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀνθεστηρίων (ὅλ. λ. *Διονύσια*).

χοεύς (ὁ) */Ἀρχ. Μετρολογ./* ὅλ. *χοῦς*.

Χὸς Μὶλ (Howe's Mill) */Γεωγρ./*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς (ὅλ. λ. *Οὔδσων*)

Χοζαμεντὶν *πασᾶς.* Τοῦρκος ναύαρχος, ἀρχηγὸς τῆς τουρκικῆς μοίρας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τσεσμέ. Ἀποβὰς κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Σπυριδὼφ ρωσικοῦ στόλου πρὸς διοργάνωσιν ἐν τῇ ξηρᾷ αὐτοσχεδίων ἐπακτίων πυροβολείων, ἐθεωρήθη παραβὰς τὸ καθῆκόν του. Καίτοι δὲ δὲν παρεγνωρίσθη ἡ ἀνδρεία του, ἀνεκλήθη, στερηθεὶς τοῦ δικαιώματος τῆς ἐφεξῆς ναυαρχίας, εἰς ἣν ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ γηραιοῦ Τζαφὲρ πασᾶ. Σ. Ε. Λ.

Χοζὰν */Γεωγρ./*. Ὑποδιοίκησις τῆς Τουρκίας ἐν τῷ νομῷ Ἀδάνων (ὅλ. λ. *Κοζάν*).

Χόζαπ */Γεωγρ./*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀσσυρίᾳ ποταμοῦ *Λύκου* (ὅλ. λ.), παραποτάμου τοῦ Τίγρητος.

Χοζαρῆ, ἢ ***Ριζαλῆ*** */Γεωγρ./*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Πυξίτης (Δαφνοπόταμος), κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 38 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χόζοβα */Γεωγρ./*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ψωμῖς* (ὅλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας.

Χοζοβιώτισσα */Γεωγρ./*. Μονὴ τῆς νήσου Ἀμοργοῦ. Ἀπέχει τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου, πρὸς Α. τῆς ὁποίας κεῖται, περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν, εἶναι δ' ἐκτισμένη εἰς ὕψος 300 μ. περίπου ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐπὶ θέσεως ἀποκρημνοτάτη, εἰς τὸ μέσον μεγάλου σπηλαιώδους κοιλώματος τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ ὄρους Προφήτου Ἠλία. Αἱ παρειαὶ τοῦ σπηλαίου ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἐσωτερικὸς τοῖχος τῆς μονῆς. Ἡ πρὸς τὴν μονὴν ἄγουσα ὁδὸς εἶναι δύσβατος, κατωφερεστάτη ἐν ἀρχῇ, εἶτα δέ, καθόσον πλησιάζει πρὸς τὴν μονήν, ἀνωφερὴς καὶ ἐπικίνδυνος· διότι ἄνωθεν τοῦ ὁδοιπόρου ἐπικρέμανται κρημνοὶ ἀπειλητικοί, ἐξ ὧν ὄχι σπανίως ἀποσπῶνται λίθοι καὶ ἐνίοτε ὁλόκληροι βράχοι, τῶν ὁποίων ἡ πτῶσις πολλάκις ἐπέφερε σημαντικὰς ζημίας εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς μονῆς, διὸ καὶ τοῦτο φαίνεται ἀνακαινισθὲν ἐκ βάθρων, πιθανῶς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἡ εἴσοδος τῆς μονῆς ἀποτελεῖται ἐκ χθαμαλῆς καὶ στενῆς πύλης, κειμένης περὶ τὸ μέσον τοῦ ὕψους τῆς μονῆς, ἀνέρχονται δ' εἰς αὐτὴν διὰ ξυλίνης κλίμακος, ἥτις παλαιότερον ἦτο κινητὴ καὶ ἀνεσύρετο ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Κτιτορικὸν βιβλίον καὶ ἱστορία γραπτὴ τῆς μονῆς δὲν ὑπάρχει. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ μονὴ ἀνηγέρθη τῷ 1088 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ὁποίου εἰκών, παριστῶσα αὐτὸν ὄρθιον, περιβεβλημένον τὴν βασιλικὴν στολὴν καὶ φέροντα ἀνὰ χεῖρας σκῆπτρον, ὑπῆρχεν ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς μονῆς. Ἤδη ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν ὑπάρχει πλέον, καταστραφεῖσα ἐν ἔτει 1869 ὑπὸ ὀγκώδους λίθου καταπεσόντος ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ἀπορρώγων κρημνῶν, διατρυπήσαντος τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας καὶ καταρρίψαντος τὴν ἀψῖδα τοῦ νάρθηκος, ἐφ' οὗ ἦτο ἐζωγραφημένος ὁ αὐτοκράτωρ. Κατὰ τὸν Buchon, ἐν τούτοις, ἡ εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρχεν ἐπὶ ξύλου καὶ γράφει μάλιστα ὁ Γάλλος μεσαιωνοδίφης ὅτι καὶ εἶδε ταύτην ἰδίοις ὄμμασιν. Κατὰ τὴν ἰδίαν παράδοσιν, τὸ ὄνομα αὐτῆς προσέλαβεν ἡ μονὴ ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ εἰκόνος τῆς Παναγίας, τὴν ὁποίαν γυνή τις, διαμένουσα εἰς τὸ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νησύδριον Χόζοβα, ἀπέκρυψεν ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων καὶ κατόπιν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ δύο ἄλλων εἰκόνων, διὰ νὰ μὴ περιπέσωσιν αὗται εἰς χεῖρας τῶν εἰκονομάχων. Ἡ εἰκών, παρασυρθεῖσα ὑπὸ τῶν ρευμάτων τῆς θαλάσσης, προσήγγισεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀμοργοῦ καὶ παρελήφθη ὑπὸ μοναχῶν, οἵτινες κατόπιν θαυματουργοῦ ὑποδείξεως ἀνήγειραν τὴν μονὴν εἰς τὴν ἐφ' ἧς εὑρίσκεται αὕτη θέσιν τῇ συνδρομῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐκδόντος χρυσόβουλλον, δι' οὗ ἀπένειμε διάφορα δικαιώματα καὶ προνομίας εἰς τὴν μονὴν καὶ προικοδοτήσαντος αὐτὴν διὰ σημαντικῶν ἰδιοκτησιῶν. Ἡ μονή, ἡ ὁποία πλουσιωτάτη οὖσα ἀπέλαυε μεγάλου σεβασμοῦ εἰς τὸν πέριξ νησιωτικὸν κόσμον, εὑρίσκεται σήμερον ἐν παρακμῇ. Εἰς τὸ κειμηλιοφυλάκιόν της ὑπῆρχον μέχρις ἐσχάτων ἀποτεθησαυρισμένα, πλὴν διαφόρων ἄλλων τιμαλφῶν, δύο ἀρχαῖα ἐπὶ περγαμηνῆς εὐαγγέλια, 22 ἐπίσης ἐπὶ μεμβράνης, καθὼς καὶ 55 ἐπὶ βομβυκίνου χάρτου παλαιοὶ κώδικες, πάντες κλαπέντες ὑπὸ ἀρχαιοκαπήλων κατὰ τὸ 1933. Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

χοή (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *χέειν*, χύσις, χύσιμον ‖ πληθ. *χοαί*· θυσία εἰς τοὺς νεκρούς, ἐναγίσματα.

χοηφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ κομίζων χοάς, θυσίας εἰς τοὺς νεκρούς.

Χόϊ (Choi) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βασπουρακάν, ἀνήκουσα νῦν εἰς τὴν Περσίαν. Κεῖται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς χώρας, βορείως τῆς Οὐρμίας λίμνης, καὶ ἔχει 25.000 κατοίκους κατὰ τὸ πλεῖστον Ταχάρους, ἀσχολουμένους εἰς τὴν χαλκουργίαν.

Χόϊγκενς (Huyghens)· ὅλ. λ. *Χόϋχενς*.

Χοϊδᾶς. Ὄνομα εὐγενοῦς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, ἀναφερομένης εἰς δημόσια ἔγγραφα ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (ὡς *Χοϊδᾶς, Χωϊδᾶς, Χοδιᾶς, Χοϊδάν, Coidan, Conte Ida*). Ἐγκατεστημένη συνεχῶς ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἀναφαίνεται κατὰ καιροὺς εἰς Καταλωνίαν, Πόντον, Κωνσταντινούπολιν, Ἐνετίαν, Κρήτην, Θεσσαλονίκην καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ κόμης *Τζουάνε (Ἰωάννης)*, σημειούμενος ὡς γενάρχης εἰς τὸ σῳζόμενον οἰκογενειακὸν δένδρον, ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ περὶ τὸ 1430, ἔλαβε σύζυγον τὴν Κορηάνναν Κομνηνὴν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου μέλη τῆς οἰκογενείας εὑρίσκοντο ἤδη (*Ποτ. Ἰνφιετζόγλου*, «Ἅγιος Πατάπιος ὁ Χοϊδᾶς», Κωνσταντινούπολις 1871). Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰω-

Digitized by Google

άννου **συνεδέθησαν δι' ἐπιγαμιῶν μετὰ μεγάλων** οἰκογενειῶν τῆς ἐποχῆς των (Μομφερράτου, di Amonetta, Τυπάλδου, Μεταξᾶ, κ. ἄ.), τῆς Ἑνετίας και Κεφαλληνίας. Ἡ οἰκογένεια ἐνεγράφη εἰς τὴν Χρυσῆν βίβλον τῶν εὐγενῶν τῆς Κεφαλληνίας ἐν ἔτει 1593, εἰς τὴν πρώτην πεντάδα. Τὸ οἰκόσημον τῶν Χοϊδᾶ φέρει τὰς κορυφὰς τῶν κρητικῶν ὀρέων (Ἴδης) μὲ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα. Πλεῖστα μέλη αὐτῆς διεκρίθησαν ὡς κληρικοί, ἰατροφιλόσοφοι, νομικοὶ κ. ἄ., ἐξ ὧν κυριώτεροι:

—1 ***Πέτρος***, ὁ ἐπικληθεὶς *ἅγιος Παΐσιος*. Ἐγεννήθη ἐν Ληξουρίῳ τῆς Κεφαλληνίας τῷ 1609, υἱὸς τοῦ *Δημητρίου* καὶ τῆς *Ρωξάνας* (τὸ γένος *Λοβέρδου*). ἀπέθανε δὲ τῷ 1683 Νεώτατος ἐζήτησεν, ἀντὶ τῆς εἰς Βονωνίαν μεταβάσεώς του, ὡς οἱ ἄλλοι ἀδελφοί του, ὅπως ἀφοσιωθῇ εἰς τὰ θεῖα· περιβληθεὶς ὅθεν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, μετέβη εἰς τὴν μονὴν τῶν Σισίων, ὅπου δὲν ἐβράδυνε νὰ καταλάβῃ ἐνωρίτατα προεξάρχουσαν θέσιν καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν μονὴν προσκύνημα τῶν ἠθικῶς καὶ σωματικῶς πασχόντων (*Σ. Ραζῆ*, **Παΐσιος ὁ Χοϊδᾶ**, Πειραιεύς 1908). Ὀξύνους καὶ μελετηρός, κατεῖχεν ὅλα τ' ἀφορῶντα τὴν Ἐκκλησίαν ζητήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πάτρια μετὰ στοργῆς ἀπέβλεπε, πρῶτος δέ, ἴσως, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου ἐσκέφθη περὶ ἐθνικῆς, τρόπον τινά, ἀναγεννήσεως. Ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης προέβη εἰς τὴν ἵδρυσιν σεμιναρίου, εἰς τὸ ὁποῖον, πλὴν τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῆς πατρίου γλώσσης, οἱ φοιτῶντες ἐδιδάσκοντο καὶ τὴν «ἀγάπην πρὸς τοὺς ἐνδόξους προγόνους», ἐκμανθάνοντες στοιχειώδη ἱστορίαν τῆς φυλῆς. Παρακολουθῶν τὰ ἐν τῇ Δύσει καὶ γνωρίζων τὴν δρᾶσιν τῶν μοναχικῶν καθολικῶν ταγμάτων, ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὸν καταρτισμὸν ἐθναποστόλων. Πρῶτον ἱδρυθὲν παρὰ τοῦ Παϊσίου διδακτήριον ὑπῆρξε τὸ ἐν τῇ μονῇ Σισίων περὶ τὸ 1670 ὅπερ ὅμως οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ καταργήσουν. Μετά τινα ἔτη ἐπωφεληθεὶς ὁ Χοϊδᾶς τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἑνετοῦ προβλεπτοῦ τῆς Κεφαλληνίας, μέχρι τῆς ἀφίξεως ἀντικαταστάτου του προέβη εἰς τὴν ἵδρυσιν πληρεστέρας σχολῆς, εἰς ἣν καὶ ὁ ἴδιος ἐδίδασκεν εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τότε, κατηρημένην δὲ νῦν, μονὴν τῶν Γιεργιῶν πλησίον τοῦ Ληξουρίου. Ἀλλὰ καὶ ταύτης ἡ τύχη δὲν ὑπῆρξε καλυτέρα. Ὁ νέος προβλεπτὴς διέλυσε τὴν σχολήν, προπηλακίσας τὸν ἱδρυτήν της, ὃν καὶ θ' ἀπεμάκρυνε τοῦ θρόνου του ἂν δὲν ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἐκτίμησιν σύμπαντος τοῦ κλήρου τῶν τριῶν νήσων καὶ τὴν λατρείαν τοῦ ποιμνίου του.

Ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης ἐχειροτονήθη τῷ 1662, ἀπὸ τῆς ἀνόδου του δ' εἰς τὸν θρόνον ἐπέδειξε τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε ἐπὶ μακρὸν ν' ἀναφέρεται τὸ παράδειγμά του καὶ ἐπεισόδια τοῦ βίου του καὶ νὰ λατρεύεται ὡς ἅγιος. Εἰς τὸν οἰκογενειακὸν ναὸν τῶν Χοϊδᾶ, τῆς *Ἁγίας Ἄννης* ἐν Ἀργοστολίῳ, εὑρίσκεται ἡ κάρα, ἡ ποιμαντορικὴ ῥάβδος καὶ αἱ ἐμβάδες τοῦ ἁγίου. Τροπάριον ἔγραψεν ὁ ἐκ Σερρῶν ἱερεὺς Ἰωάννης Ρωσόλυμος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ψάλλεται δὲ τοῦτο τὴν 2 Ὀκτωβρίου, ὅτε καὶ ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ σεπτοῦ ἱεράρχου.

—2 ***Πέτρος***. Ἐγεννήθη ἐν Ληξουρίῳ ἐν ἔτει 1702. Υἱὸς τοῦ Δανιὴλ καὶ τῆς Μαρίας Τυπάλδου καὶ ἔγγονος τοῦ Φαράνδου, ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου Παϊσίου, μετέβη νεώτατος εἰς Βονωνίαν, ἔνθα ἀπεπεράτωσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἐπιδοθεὶς βραδύτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νομικῆς. Διακριθεὶς εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν νόμων, διήνυσεν ἔτη τινὰ ἐν Βενετίᾳ, ὁπόθεν ἀπεστάλη ὡς δικαστὴς εἰς Κέρκυραν, ἀνελθὼν τάχιστα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀρχιδικαστοῦ. Ἀποσυρθεὶς νέος σχετικῶς εἰς Κεφαλληνίαν, ἐγκατεστάθη περὶ τὸ 1750 ἐν Ἀργοστολίῳ, διατελέσας σύμβουλος τῆς διοικήσεως μέχρι τοῦ θανάτου του (1778).

— 3) ***Στέφανος***. Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1730 καὶ ἀπέθανε τῷ 1806. Υἱὸς τοῦ Πέτρου (ἀρ. 2) καὶ τῆς Θηρεσίας Μεταξᾶ. Σπουδάσας ἐν Βονωνίᾳ τὴν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, κατέγινεν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν βοτανικήν. Ἐπιστρέψας ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς χλωρίδος τῆς νήσου. Ἐκτιμώμενος διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὰς πρὸς τὴν γεωργίαν ὑπηρεσίας του, κατέστη πολύτιμος σύμβουλος τῶν διοικούντων τότε τὰς νήσους, δύο δὲ μέτρα ληφθέντα τῇ ὑποδείξει του ὠφέλησαν σπουδαίως τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ δενδροκομίας τῆς νήσου. Τὸ ἓν τούτων ἀφεώρα τὸ νὰ δίδεται ἀμοιβὴ εἰς τὸν φυτεύοντα ἐλαιόδενδρον καὶ προφυλάττοντα τοῦτο ἐπί τινα ἔτη. Τὸ ἕτερον, ἡ προτίμησις τοῦ γείτονος προκειμένου νὰ πωληθῇ ἀγροτικὸν κτῆμα. Ἐν σχέσει μὲ τὸ δεύτερον ἐξέδωκεν ἐν Ἑνετίᾳ μονογραφίαν ἰταλιστὶ σῳζομένην: «Περὶ τῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς τὴν γεωργίαν ἡ κατάτμησις τῶν γαιῶν». Ὁ ἱστορικὸς Πηνιατῶρος ποιεῖται μακρότατον λόγον περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Στεφάνου Χοϊδᾶ ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἱδρυτοῦ τῆς Academia di Agricoltura καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν γραμματέως καὶ προέδρου αὐτῆς. Ἀφῆκε τρίτομον συλλογὴν κεφαλληνιακῆς χλωρίδος.

—4) ***Ἰωάννης*** (1733—1820). Ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου, γεννηθεὶς ἐν Ἀργοστολίῳ. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ ἐν Βονωνίᾳ καὶ Παδούῃ. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἑνετίᾳ, ἔνθα ἡ μάθησις καὶ τὰ ἄλλα χαρίσματά του δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐκτιμηθοῦν καί, μολονότι νέος ἀκόμη, ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν κεντρικὴν διοίκησιν τῆς ἐν παρακμῇ πλέον δημοκρατίας, πολλάκις ἐφάνη χρήσιμος εἰς τὰ ζητήματα τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐπιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν ἐξελέγη μέλος τῆς Ἰονίου Γερουσίας, βραδύτερον καὶ πρόεδρος τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως Κεφαλληνίας, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τῆς στάσεως τοῦ 1802, ὅτε οἱ στασιασταὶ ἔθεσαν πῦρ εἰς τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς Ἐλευθερίας παλάτιόν του, ἔνθα εὑρίσκοντο τὰ γραφεῖα τῆς διοικήσεως καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς νήσου, ἔκαυσαν τὴν Χρυσῆν βίβλον τῶν εὐγενῶν καὶ ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς Ἐλευθερίας. Ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων νομομαθῶν τῆς ἐποχῆς του, προήδρευσε τῆς ἐκ γερουσιαστῶν ἐπιτροπῆς, ἥτις συνέταξε τὸ Σύνταγμα τῶν Ἰονίων νήσων τοῦ 1817, πρῶτον εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ δι' ἑλληνικὴν χώραν καταστατικὸν χάρτην.

—4 ***Φαράνδος***. Ἀδελφὸς τῶν Στεφάνου καὶ Ἰωάννου, γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ 1742—1826) Μετέβη τὸ πρῶτον εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, περιεβλήθη δὲ καὶ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα· ἀλλ' αἰσθανόμενος κλίσιν πρὸς τὴν ἰατρικήν, μετέβη εἰς Πάδουαν, ἔνθα κατέγινεν εἰς τὰς προσφιλεῖς του μελέτας. Ἐπιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν, πλείστους ἐθεράπευε δωρεάν Κατὰ τὸν βιογράφον του Γυπάλδον Ποβερέτον «ἔγραφεν ἐξαίρετα πράγματα εἰς ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν». Διετήρει εἰς τὰς δύο οἰκίας του (Ἀργοστολίου καὶ Ληξουρίου) τάξεις νεαρῶν σπουδαστῶν, οὓς ἐδίδασκε στοιχεῖα ἰατρικῆς καὶ φιλοσοφίας. Πολλοὶ τῶν μαθητῶν του μεταβαίνοντες ἐκτὸς τῆς νήσου, κυρίως εἰς Ἤπειρον, μετήρχοντο εὐδοκίμως τὸν ἰατρόν.

—5) ***Πέτρος***. Ἐγεννήθη ἐν Ἀργοστολίῳ (1779—1840) καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Στεφάνου. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς Πάδουαν καὶ Πίζαν. ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμῖδα, γενόμενος πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου. Ἦτο γνωστὸς ὡς «Ἱππότης Χοϊδᾶς». Ἀποσυρθεὶς τῆς ὑπηρεσίας ἐστάλη παρὰ τῶν συμπολιτῶν του ὡς γερουσιαστὴς εἰς Κέρκυραν, ἔλαβε δὲ μέρος εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Ἰονίου Συντάγματος τοῦ 1817 ὡς εἰσηγητὴς τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἧς προήδρευεν ὁ ἐκ πατρὸς θεῖός του Ἰωάννης Χοϊδᾶς. Συνέγραψεν «Εἰδήσεις περὶ τῆς νήσου Κεφαλληνίας», ἀξιόλογον ἱστορικὴν μελέτην.

—6) ***Δανιήλ***. Υἱὸς τοῦ Φαράνδου, γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ (1772—1842). Ἀφοῦ διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς Ἑνετίαν καὶ ἐσπούδασε τὰ νομικὰ εἰς Πίζαν, ἐπέστρεψεν εἰς Κεφαλληνίαν. Εἰσῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, βραδύτερον δὲ εἰς τὸν διοικητικόν, χρηματίσας ὕπαρχος Κυθήρων καὶ βραδύτερον Λευκάδος ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

—7) ***Βαρθολομαῖος***. Υἱὸς τοῦ Φαράνδου, γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ (1783—1850). Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Βονωνίᾳ, ἐπιστρέψας δ' ἐν Ληξουρίῳ ἐξήσκησεν ἀφιλοκερδῶς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ, πρωτοστατῶν εἰς κοινωφελῆ καὶ φιλανθρωπικὰ ἔργα.

—8) ***Γεώργιος***. Υἱὸς τοῦ Ἰωάννου (1772—1848). Ἀφοῦ διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς Ἑνετίαν, μετέβη εἰς Πάδουαν δι' εὐρυτέρας σπουδάς. Κάτοχος τῆς ἐπιστήμης τῶν νόμων, μετέβη βραδύτερον εἰς Βονωνίαν, ὅπως ἀκούσῃ μαθήματα γεωπονίας. Ἐπιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν, δραστήριος καὶ ὀξύνους, ἀφιερώθη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀπεράντων κτημάτων του. Φιλάνθρωπος καὶ εὐσεβής, ἐπρωτοστάτει εἰς πᾶν φιλανθρωπικὸν ἔργον, πολλαὶ δὲ ἐκκλησίαι, αἵτινες ἔπαθον κατὰ καιροὺς ἐκ σεισμῶν, ἀνῳκοδομήθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν δαπάναις του. Πατριώτης ἔνθερμος, συνέδραμεν οἰκονομικῶς τὴν ἐν Λάλᾳ ἐκστρατείαν τῶν Κεφαλλήνων κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα καὶ πολλοὺς καταδιωκομένους τότε ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διοικήσεως ἐπροστάτευσεν εἴτε μεσολαβῶν παρὰ τῇ διοικήσει εἴτε καὶ παρέχων εἰς αὐτοὺς κρησφύγετον.

—**Χοϊδᾶς**, ***Ρόκκος***. Ἕλλην πολιτευτὴς ἐκ Κεφαλληνίας (1830—1890). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Ἰταλίᾳ, ὁπόθεν ἐπιστρέψας διωρίσθη δικαστὴς καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντεισαγγελέως τῶν Ἐφετῶν Ἀναμειχθεὶς κατόπιν εἰς τὴν πολιτικήν, ἀνεδείχθη ὡς εἷς ἐκ τῶν πρώτων δημοκρατικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη διὰ πρώτην φορὰν βουλευτὴς τῷ 1875 καὶ διεκρίθη ἐν τῇ βουλῇ διὰ τὴν ῥητορικήν του εὐφράδειαν καὶ τὸ θάρρος, μεθ' οὗ κατεφέρετο κατὰ τῆς μοναρχίας Λογομαχήσας ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τοῦ φιλοβασιλικοῦ βουλευτοῦ Μεσολογγίου πρώην συνταγματάρχου Σταΐκου, ἐμονομάχησε μετ' αὐτοῦ καὶ ἐτραυματίσθη σοβαρῶς εἰς τὸν πνεύμονα διὰ σφαίρας. Βραδύτερον, καταπολεμηθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῶν φιλοβασιλικῶν ἀντιπάλων του, ἀπέτυχεν εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1879, ἀλλ' εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1883 ἐξελέγη βουλευτὴς Ἀττικῆς Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1885 ὠργανώθη ἔξωθι τῆς βουλῆς ἀποτυχοῦσα δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον του, εἰς ἣν λέγεται ὅτι ἦτο ἀναμεμειγμένος καὶ ὁ τότε διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας Κοκκινόπουλος, κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ Χοϊδᾶς, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, παρῃτήθη τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος. Ἡ βουλὴ δὲν ἐδέχθη τὴν παραίτησίν του, ἀλλ' ὁ Χοϊδᾶς ἀπὸ τῆς 14 Νοεμβρίου 1885 δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν βουλήν. Δὲν παρέμεινεν ὅμως ἀδρανής. Διὰ διαλέξεων, λόγων εἰς δημοσίας συγκεντρώσεις καὶ εἰς συλλαλητήρια καὶ διὰ δημοσιευμάτων εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας, διεκήρυττε μετὰ μεγάλης ζωηρότητος καὶ εὐθαρσῶς τὰς δημοκρατικάς του ἰδέας. Τὴν 4 Σεπτεμβρίου 1888 ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Ραμπαγᾶν» ἄρθρον, ὅπερ χαρακτηρισθὴ ὡς ἐξυβριστικὸν τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ διαδόχου. Συλληφθεὶς ἕνεκα τούτου καὶ ἀχθεὶς εἰς δίκην εἰς τὴν Ἄμφισσαν κατεδικάσθη εἰς τριῶν ἐτῶν φυλάκισιν, μετὰ ἀπολογίαν, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ 24 ὥρας καὶ ὑπῆρξε σφοδρὸν κατηγορητήριον κατὰ τῶν αὐλοκολάκων καὶ τῶν κομματαρχῶν τῆς ἐποχῆς. Ἐγκλεισθεὶς κατόπιν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Χαλκίδος καὶ ἀρνηθεὶς νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν περὶ ἀπονομῆς βασιλικῆς χάριτος, ἣν τῷ ὑπέσχοντο οἱ περὶ τὸν βασιλέα εἰς περίπτωσιν αἰτήσεως συγγνώμης, ἀπέθανε τὴν 15 Μαΐου 1890, συνεπείᾳ τῶν κακουχιῶν, εἰς ἃς ὑπεβάλλετο ὑπὸ τῶν δεσμοφυλάκων καὶ τῆς ὑποτροπῆς τῆς παλαιᾶς πληγῆς του ἤ, κατ' ἄλλους, αὐτοκτονήσας. Μ. Δ. Β.

Χοΐζαλα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μαυριτανίας Καισαρησίας (Ἀλγερίου), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Δ' 2, 6). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Χόϊκα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἠπείρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Παραμυθιᾶς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 164 (1928). Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν.

χοινίκη (ἡ)· εἶδος τρυπάνου χειρουργικοῦ ἢ τεκτονικοῦ.

χοινικίδες (αἱ) [*Ἀρχ. Ἀκτογρ.*]. Λεπτομέρειαι τῶν ῥηχιωδῶν ἀκτῶν «κοιλάδες ὡσανεὶ βόθροι πέτρινοι... πληροῦνται δὲ οὗτοι μετεωρισθείσης τῆς θαλάττης» (*Στράβ.* ΙΒ, 546). Σ. Ε. Λ.

χοῖνιξ, *—κος* (ἡ)· ἀρχαῖον μέτρον χωρητικότητος ἰδίᾳ σιτηρῶν, ἰσοδυναμοῦν κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς τέσσαρας κοτύλας, ἔπειτα δὲ πρὸς ἕξ.

Χοΐνιτσε (Chojnice, γερμ. Konitz) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Πολωνίας, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Φιρχάου-Ντιρχάου. Κάτ. 10.409 (1921). Ἔχει ἐργοστάσια γεωργικῶν μηχανῶν καὶ ἐργαλείων. Θ. Κ.

Χοιράδες [*Παραλ. Γεωγρ.*].—1) Νησία κατὰ τὴν ΝΑ. ἐσχατιὰν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἕλους (πλάτ. 36° 29' 20" Β., μῆκ. 23° 09' 40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia) μεταξὺ τοῦ φάρου τῆς Μαλέας καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Καμήλι. Λέγονται καὶ *Γ(ο)ρυῦνες*. —2) Συστὰς νησίδων μεταξὺ Ψυτταλείας καὶ Σαλαμῖνος νήσου (πλάτ. 37° 56' Β., μῆκ. 23° 36' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 894: Salamis Strait and Georgio channel), τῆς *Αταλάντης*, τοῦ *Προφήτου* καὶ τῶν παρ' αὐτὰς μυρμήκων. Σ.Ε.Λ.

χοιραδικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς χοιράδας· ‖ ὁ πάσχων χοιράδωσιν.

— χοιραδικαὶ καὶ *χοιραδικοφυματικαὶ ἀδενίτιδες* · βλ. τὰς λ. *ἀδενῖτις*, *φυματίασις*, *χοιράδωσις*.

χοιράδιον (τὸ) (Scrofularia) [*Βοτ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σκροφουλαρία* (βλ. λ.).

χοιραδισμὸς (ὁ). Οὕτω καλοῦσι συγγραφεῖς τινες τὴν *χοιράδωσιν*. Μ. Ν. Κ.

χοιραδόδερμα (τὸ) [*Δερματολ.*]. Δερματοπάθεια ἰδίᾳ τῶν παιδίων τῶν πασχόντων ἐκ χοιραδώσεως, χαρακτηριζομένη ὑπὸ ὁμάδων μικρῶν φαιοερυθρῶν κοκκίων, ἐμφανιζομένων εἰς τὸν κορμόν. Αὕτη γενικῶς θεωρεῖται ὡς αἱματογενὴς φυματίασις τοῦ δέρματος. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν τόνωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ γενικῶς καὶ εἰς τὴν χρῆσιν μουρουνελαίου, ἰωδιούχου σιδήρου, λουτρῶν καὶ ἡλιοθεραπείας. Κ. Κ. Κ.

χοιραδοδία (ἡ) (Choeradodia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμαρυλλιδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ φύλλα μακρὰ καὶ ἄνθη κατὰ σκιάδιον διατεταγμένα Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Χιλήν. Δ. Ν. Π.

χοιραδοειδῆ (τὰ) [*Βοτ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τῶν φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκροφουλαριοειδῶν* (βλ. λ.).

Digitized by Google

χοιραδόπληκτρον (τὸ) (Chœradoplectrum) [Βοτ.] Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν Κίναν. Τινὰ ἐξ αὐτῶν καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης εἰς θερμοκήπια πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

χοιραδώδης (ὁ) (Choeradodes) [Ζωολ.]. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δρομικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαντιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλας ἀκρίδας, ἀπαντώσας εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χοιραδώδης ὁ φυλλοειδὴς* (Choeradodes phylloides), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν κιτρινόφαιον. Καθήμενος ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων ἀπομιμεῖται θαυμασίως τὰ ξηρὰ φύλλα, ἐξαπατῶν οὕτω τὰ διάφορα ἔντομα, ἅτινα ἐπικάθηνται ἐπ' αὐτοῦ καὶ γίνονται λεία του. Δ. Ν. Π.

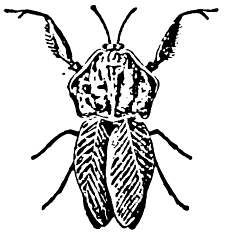

Χοιραδώδης ὁ φυλλοειδής.

χοιράδωσις (ἡ). Ὁ ὅρος οὗτος λαμβάνεται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς γαγγλιακοὺς ὄγκους τοῦ χοίρου. Εἶναι δὲ ποικιλία τῆς λεμφικῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἰδιαζούσης εἰς τὴν παιδικὴν καὶ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν καὶ χαρακτηριζομένης ὑπὸ εἰδικῆς προδιαθέσεως πρὸς κοινὰς λοιμώξεις τοῦ δέρματος (κηρίον) καὶ τῶν βλεννογόνων (ῥινῖτις, ὠτῖτις, κλπ.), αἵτινες ἐμφανίζουσι χαρακτῆρα διιδρωτικὸν καὶ χρονίαν πορείαν, καὶ ὑπὸ τῆς φυματιάσεως, ἥτις ἐντοπίζεται ἐπὶ τῶν γαγγλίων, τῶν ὀστῶν, τῶν ἀρθρώσεων, ἐξελίσσεται ἄνευ μεγάλης ἀντιδράσεως καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν τυροποίησιν. Κατά τινας συγγραφεῖς ἡ χοιράδωσις εἶναι ἡ εἰδικὴ μορφή, ἣν ὑποδύεται ἡ φυματίασις, ὅταν αὕτη προσβάλλῃ νεαρὰ λεμφικὰ ἄτομα. Διὰ τοῦ ὅρου χοιράδωσις χαρακτηρίζεται σήμερον ἡ λεμφικὴ ἰδιοσυστασία καὶ ἡ προδιάθεσις εἰς τὴν φυματίασιν. Τὰ χοιραδικὰ ἄτομα ἐμφανίζουσι συνήθως ἀδενοειδεῖς ἐκβλαστήσεις μετὰ ῥινοφαρυγγίτιδος· ἐπ' αὐτῶν παρατηρεῖται ὡσαύτως προδιάθεσις εἰς χείμετλα, ἀκμήν, ἀμυγδαλίτιδα, ὠτίτιδα, ἐπιπεφυκίτιδα, βλεφαρίτιδα καὶ κερατίτιδα, ἔκζεμα, λύκον καὶ φυματιώδη ἀδενίτιδα, ἥτις δύναται νὰ διαπυηθῇ καὶ ἐξελκωθῇ (τὰ κοινῶς καλούμενα *χελώνια*). Μ. Ν. Κ.

χοιράς, —*άδος* (ἡ)· ἐξογκωθεὶς καὶ σκληρυνθεὶς ἀδὴν τοῦ λαιμοῦ, **κοιν.** *χελώνι·* ‖ ἀρχ., βράχος ἐν τῇ θαλάσσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξέχων, σκόπελος.

— [*Ἀκτογραφ.*] Καλοῦνται *χοιράδες* (κοιν. *ξέρες*) ἀβαθῆ δυνάμενα νὰ ἀναδύωνται, ὅταν ἡ κατερχομένη στάθμη τῆς θαλάσσης ἀποκαλύπτῃ ταῦτα ἢ τοὐλάχιστον τὰ ἀφήνῃ ἐν χρῷ αὐτῆς. Αἱ παράκτιοι χοιράδες, ὅταν εἶναι ἀποκεκαλυμμέναι, δύνανται νὰ ἐμφανίζωσιν ἐπέκτασιν τῆς ἀκτῆς, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζουν τότε ἀναλόγως τῆς παραλλαγῆς αὐτῶν. Κυριώτεροι τύποι χοιράδων εἶναι αἱ *ταινίαι*, οἱ *σκόπελοι* καὶ αἱ *ἀμμώδεις* (κοιν. *λένες*), ἐφ' ὅσον ἀναδύουν κατὰ τὰς ῥηχίας καὶ καλύπτονται κατὰ τὰς πλήμμυρας, ἡ *σπιλάς*, ἡ *κυματωγή*, τὰ *ἕρκη*, ἡ *ψίαθος* (κοιν *πλάτη*) καὶ οἱ *μύρμηκες*. Σ. Ε. Λ.—Κ. Χ. Κ.

Χοιρέαι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου Εὐβοίας παρὰ τὴν Ἐρέτριαν, τὸ ὁποῖον μετὰ τῶν Ταμυνῶν καὶ Αἰγιλίων κατέλαβεν ὁ ὑπὸ τὸν Δᾶτιν περσικὸς στρατός, πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης τῷ 490 π. Χ. Α. Θ. Σ.

χοίρειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό), καὶ —*α*, —*ον*· ὁ τοῦ χοίρου, κοιν. *χοιρινός*: «χοίρεια κρέατα».

Χοίρ(ε)ιος *νάπη* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Φάραγξ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκρέει ὁ χείμαρρος Σάνταβας ἢ Ἄβουρος καλούμενος σήμερον. Ἡ φάραγξ αὕτη, μεταξὺ τῶν πόλεων Γερηνίας καὶ Ἀβίας τῆς ἀρχαίας Λακωνικῆς κειμένη, ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου καὶ ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου (Β' μ. Χ. αἰών) ὡς ὅριον τῆς ἀρχαίας Λακωνικῆς καὶ Μεσσηνίας. ΚΑΨ.

χοιρίδιον (τό)· μικρὸς τὴν ἡλικίαν χοῖρος, κοιν. *γουρουνόπουλο* ἢ *γουρουνάκι*: «χοιρίδιον τοῦ γάλακτος».

χοιρίδιον (τὸ) (Choeridium) [Ζωολ.]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον κοπροφάγους κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι τὸ *χοιρίδιον τὸ μελανὸν* (Choeridium nigrum), μικρὸς κάνθαρος μὲ χρῶμα στιλπνῶς μελανόν. Δ. Ν. Π.

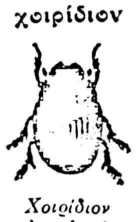

Χοιρίδιον τὸ μελανόν.

Χοιρίλη. Θυγάτηρ τοῦ Μνησιλόχου καὶ ἡ δευτέρα γυνὴ τοῦ Εὐριπίδου, ἐκ τῆς ὁποίας ἔσχε τρεῖς υἱούς, τὸν Μνησαρχίδην, τὸν Μνησίλοχον καὶ τὸν ὁμώνυμον Εὐριπίδην.

Τὰ τότε σκανδαλώδη χρονικὰ διηγοῦντο ὅτι ὁ τραγικὸς εἶχεν οἰκογενὲς μειράκιον (δοῦλον), ὅπερ Κηφισοφῶν ὠνομάζετο, μεθ' οὗ συνέζη ἡ γυνὴ τοῦ ποιητοῦ ἐν μοιχικῇ ὁμιλίᾳ (*Ἀριστοφ.* «Βατρ.», 1408, 1452), καὶ ὅπερ ἐβοήθει τὸν τραγικὸν εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν μονῳδιῶν. Προσθετέον ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ ἐχθροὺς πολλοὺς εἶχε, καὶ οἱ συκοφάνται δὲν ἔλειπον ἐν Ἀθήναις. Γ. Γ.

Χοιρίλος. Δραματικὸς ποιητής· οὗτος ἦτο Ἀθηναῖος, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος καὶ τῷ 524 κατῆλθεν εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἐκ τῶν προδρόμων τοῦ Αἰσχύλου, πρὸς ὃν κατόπιν διηγωνίσθη, καθὼς καὶ πρὸς τὸν Πρατίναν καὶ τὸν Φρύνιχον· ἂν δὲ ἀληθεύῃ ἡ εἴδησις τοῦ Σουΐδα, ὅτι διηγωνίσθη καὶ πρὸς τὸν Σοφοκλέα, ὅστις τὸ πρῶτον κατῆλθεν εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα τῷ 468, τότε φαίνεται ὅτι ἔδρασεν ἐν τῷ Ἀττικῷ θεάτρῳ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη· ὑπερλικὴ δὲ φαίνεται ἡ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ λεξικογράφου εἴδησις, ὅτι δηλαδὴ ἐποίησεν ἑκατὸν ἑξήκοντα δράματα καὶ ἔλαβε δέκα τρεῖς νίκας. Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἓν μόνον εἶναι γνωστόν, ὅπερ ἐπεγράφετο «Ἀλόπη». Λέγεται ὅτι ὁ Χοιρίλος εἰσήγαγε τὰ προσωπεῖα καὶ τὰς θεατρικὰς στολάς, ἐμιμήθη δὲ καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Φρυνίχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ἵνα μὴ καταγωνίζηται ὑπ' αὐτῶν. Τόσον δὲ ἐσπούδαζε περὶ τὰς κινήσεις τοῦ χοροῦ τῶν παλαιοτέρων χρόνων, ὥστε ὁ Σοφοκλῆς πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν Θέσπιν ἐπέστειλε τὴν ἐριστικὴν περὶ τοῦ χοροῦ διατριβήν του· φαίνεται δ' ὅτι ηὐδοκίμει καὶ ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ὅπερ ὁ Πρατίνας εἰσήγαγεν εἰς Ἀθήνας· διότι λέγεται «βασιλεὺς ἐν σατύροις». Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Χοιρίλου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων τραγικῶν, ἐξέδωκεν ὁ Nauck (1856, 1889). Γ. Γ.

— **Χοιρίλος ὁ Σάμιος.** Ἐπικὸς ποιητὴς (467—402 π. Χ.). Διέτριψε μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν ἱστορικὸν Ἡρόδοτον, ὃν καὶ θαυμάζει· κατόπιν δὲ κατέληξεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου, ὅπου ἀπολαύων τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ φιλομούσου τούτου ἡγεμόνος ἐτελεύτησεν. Ὁ Χοιρίλος παριδὼν τὰς ῥυθικὰς ὑποθέσεις μετὰ θεῶν καὶ ἡρώων, ἐτόλμησε νὰ λάβῃ αὐτὰς ἐκ τῆς ἱστορίας. Τὸ ἔπος αὐτοῦ ἐπεγράφετο «Περσηΐς» ἢ «Περσικά», ἐν τῷ περισωθέντι προοιμίῳ τοῦ ὁποίου ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπινοίας ταύτης· διότι, λέγει, οἱ πρὸ αὐτοῦ ποιηταί, προκαταλαβόντες ἅπαντα τὰ μέρη τῆς ἐπικῆς μούσης, δὲν ἀπέλιπόν τι εἰς αὐτόν· διὸ ἠναγκάσθη ν' ἀκολουθήσῃ νέαν ὁδὸν καὶ ἐξέλεξεν ὡς ὑπόθεσιν τὸ μέγιστον τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς νίκας τοῦ ἔθνους κατὰ τῶν βαρβάρων· οἱ Ἀθηναῖοι ἀκροώμενοι τὰς νίκας τῶν πατέρων των τοσοῦτον ἐνεθουσιάσθησαν ἐκ τῆς «Περσηΐδος» τοῦ Χοιρίλου, ὥστε ἐψήφισαν ν' ἀναγινώσκεται αὕτη ἐν τοῖς Παναθηναίοις μετὰ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐτίμων τὸν ποιητὴν τοῦτον ὡς σπουδάζοντα περὶ καινὰ καὶ πρωτότυπα, ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐπικρίνει τὰς παρομοιώσεις αὐτοῦ ὡς μακρόθεν εἰλημμένας καὶ σκοτεινάς. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου ὀλίγα ἀποσπάσματα περιεσώθησαν, ἐν οἷς διακρίνεται τὸ περίτεχνον καὶ παιγνιῶδες τοῦ ὕφους του. Συνέλεξε δὲ ταῦτα καὶ ἐξήγησεν ὁ Naekius (Lips. 1817) καὶ κατόπιν ὁ Dübner (1840) καὶ ὁ G. Kinkel (1877). Γ. .

χοιρινός, —*ή*, —*όν*· ὁ τοῦ χοίρου, χοίρειος: «χοιρινὸ κρέας» ‖ ***χοιρινὸν*** (τό)· ὡς οὐσ., ἀντὶ χοιρινὸ κρέας: «δὲν τὸ τρώγει τὸ χοιρινό».

— [*Μαγειρ.*] *Χοιρινὸ μὲ σέλινο, αὐγολέμονο.* Ἀπὸ μικρὸ χοιρινὸ μὲ τὸ δέρμα κόπτονται 300 δράμια εἰς τεμάχια, τσιγαρίζονται μὲ βούτυρον καὶ ψιλὰ κρεμμύδια· προστιθεται 1 κουταλιὰ ἀλεύρι, ἀνακατώνονται, ἁλατοπιπερίζονται καὶ παίρνουν βράσιν μὲ ἀνάλογον νερόν· κόπτεται, πλύνεται καὶ ζεματίζεται τὸ σέλινο, στρώνεται τὸ μισὸ καὶ κατόπιν τίθεται τὸ κρέας, ὅπερ καλύπτεται μὲ τὰ ὑπόλοιπα χόρτα καὶ μὲ πιᾶτον, ἕως ὅτου βράσῃ τελείως· αὐγοκόβεται καὶ σερβίρεται.

Χοιρινὴ κεφαλὴ πηκτή. Ἀφήνεται καθαρισμένη ἡ κεφαλὴ ἐπὶ 2—3 ὥρες εἰς τὸ νερόν, διὰ ν' ἀσπρίσῃ, βράζεται καὶ ῥίπτονται εἰς τὴν χύτραν ψιλοκομμένα τὰ χόρτα καὶ δάφνη· ὅταν καλο βράσῃ, περνιέται ὁ ζωμὸς ἀπὸ τρυπητὸ καὶ ξαναβράζει σιγανά, προστίθενται 2—3 κουταλιὲς ξίδι καὶ ἀποσύρεται τῆς φωτιᾶς· ὅταν κρυώσῃ, τεμαχίζονται τὰ ψαχνά, γλῶσσα, μάτια καὶ τὸ δέρμα, ἁλατοπιπερώνονται ἐντὸς μικρᾶς βαθειᾶς κατσαρόλας, ἐπιχύνεται ὁ ζωμὸς καὶ ἀφήνεται ἐπὶ 3 ὥρας διὰ νὰ πήξῃ· παρατίθεται μὲ οἱανδήποτε σάλτσαν καὶ τὰ χόρτα ὡς σαλάταν.

χοιροβοσκὸς (ὁ, ἡ)· ὁ βόσκων χοίρους.

Χοιροβοσκός, Γεώργιος. Βυζαντινὸς γραμματικὸς καὶ ὑπομνηματογράφος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἰς τὰ διασωθέντα χειρόγραφα φέρεται ὡς διάκονος καὶ καθηγητὴς (οἰκουμενικὸς διδάσκαλος) τοῦ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου συσταθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει πανδιδακτηρίου. Ἐδίδαξεν ἐν αὐτῷ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς γραμματικῆς, τὰ δὲ διασωθέντα ἔργα του εἶναι πάντα μαθήματά του, ἅτινα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν του, διὰ τοῦτο δὲ διεσώθησαν καὶ ὑπὸ διαφόρους γραφὰς καὶ μορφάς. Ὀνομάζονται δ' αἱ παραδόσεις αὗται σχόλια ἀπὸ φωνῆς. Τούτων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν: «Μαθήματα περὶ τῆς τέχνης Διονυσίου τοῦ Θρᾳκός», «Πραγματεία περὶ προσῳδίας», «Σχόλια εἰς τοὺς εἰσαγωγικοὺς κανόνας περὶ κλίσεως ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τοῦ Θεοδοσίου Ἀλεξανδρινοῦ», «Περὶ ὀρθογραφίας», «Ὑπόμνημα εἰς Ἡφαιστίωνα», «Περὶ πνευμάτων», «Περὶ τρόπων ποιητικῶν» κ. ἄ. Ὁ Χοιροβοσκὸς ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἐγκριτοτέρων γραμματικῶν τοῦ μεσαίωνος. Τὰ ἔργα του ἔχουν μεγάλην σημασίαν, διότι διασῴζουσι μακρὰ καὶ σπουδαῖα λείψανα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γραμματικῶν. Γ. Μ. Β.

χοιροβότανο (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *ἀνδράχνη, ἑλμινθία* καὶ *πικρίς*.

χοιροθήριον (τὸ) (Choerotherium Depéret) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *συΐδῶν βουνοδοντίων ἀρτιοδακτύλων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας μειοκαίνου σειρᾶς τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Steinheim, Sansan, Σιλεσίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

χοιροκάμπη (ἡ) (Choerocampa) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφιγγιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις σφίγγας, ἀπαντώσας εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χοιροκάμπη ὁ φοῖνιξ* (Choerocampa phoenix), ἥτις ἔχει χρωματισμὸν φαιοερυθρὸν μὲ χρυσόλευκα ποικίλματα κατὰ τὰ ἄκρα τῶν πτερύγων της. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Γαλλίαν. Δ. Ν. Π.

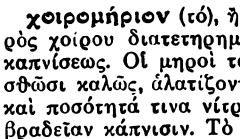

Χοιροκάμπη ὁ φοῖνιξ.

Χοιροκοιτία [*Γεωγρ.*] Ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λάρνακος. Κάτ. 480, πάντες Ἕλληνες. Α. Κ. Α.

χοιρομάντρι (τό)· μαντρὶ χοίρων, χοιροστάσιον.

χοιρομήριον (τό), ἢ ***χοιρομέρι***, ἢ ***ζαμπόν***. Μηρὸς χοίρου διατετηρημένος δι' ἁλατίσματος καὶ καπνίσεως. Οἱ μηροὶ τῶν χοίρων, ἀφοῦ καθαρισθῶσι καλῶς, ἁλατίζονται δι' ἅλατος περιέχοντος καὶ ποσότητά τινα νίτρου καὶ ὑποβάλλονται εἰς βραδεῖαν κάπνισιν. Τὸ ἕτοιμον χοιρομήριον, ἵνα διατηρηθῇ καλῶς, τίθεται ἐντὸς λευκοσιδηρῶν ἀεροστεγῶν δοχείων ἢ περικαλύπτεται διὰ καταλλήλου μονωτικῆς ὕλης. Σ. Γ.

χοιρομύκης (ὁ) (Choeromyces) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων ὑπογείων, ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀμμώδεις ἐκτάσεις τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Χοιρονήσι [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Νησίον μικρασιατικὸν (πλάτ. 37°15'20'' Β., μῆκ. 27°35'30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf) κατὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν τοῦ Ἰασσικοῦ κόλπου. Σ. Ε. Λ.

χοιροπόταμος (ὁ) (Choeropotamos cuvier) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀνθρακοθηριιδῶν βουνοσεληνοδοντίων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Εἶχον τετραδακτύλους πόδας, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ καρπικά, ταρσικὰ καὶ μεταποδιακὰ ὀστᾶ οὐδέποτε παρουσιάζονται συνωστεωμένα. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἠωκαίνου σειρᾶς τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

χοιρόπους (ὁ) (Choeropus) [*Ζωολ.*]. Γένος μαρσιποφόρων θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πηραμελιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὸν *χοιρόπουν τὸν καστανώτην* (Choeropus castanotis), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Τὸ ζῷον τοῦτο ἔχει παραπλήσιον ἀνάστημα πρὸς τὸ τοῦ κονίκλου καὶ χρωματισμὸν πυρρομέλανον κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Τρέφεται ἐκ διαφόρων μικρῶν ζῴων καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐντὸς τῶν παρθένων αὐστραλιανῶν δασῶν. Δ. Ν. Π.

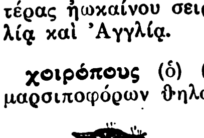

Χοιρόπους ὁ καστανώτης.

χοῖρος (ὁ) (Sus) [*Ζωολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρτιοδακτύλων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συΐδῶν*, περιλαμβάνον ἰδιορρύθμου μορ-

Digitized by Google

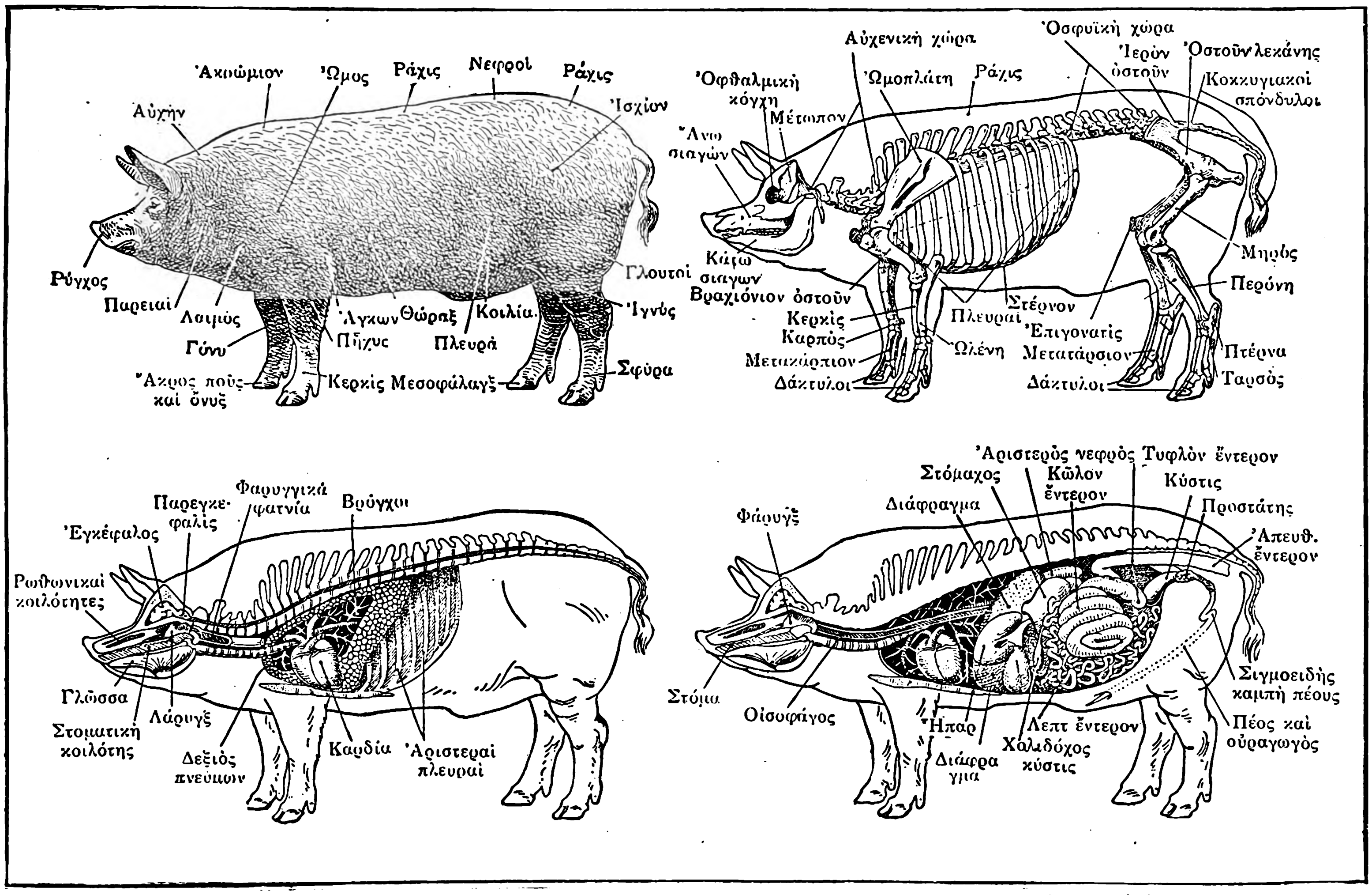

Ἄνω : 1) Ἐξωτερικὴ μορφολογία. 2) Σκελετός. Κάτω : 1) Ἀναπνευστικὴ συσκευή. 2) Πεπτικὴ συσκευή.

φῆς εὔρωστα θηλαστικά, παρουσιάζοντα τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: κεφαλὴ ἐπιμήκης καὶ ὀγκώδης, λαιμὸς βραχύταιος καὶ παχύς, σῶμα εὔρωστον καὶ πόδες μᾶλλον λεπτοὶ καὶ βραχεῖς· τὰ ὦτα ἔχουσι διάφορον μέγεθος καὶ σχῆμα, ἀναλόγως τῶν διαφόρων ποικιλιῶν, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ εἶναι μικρότατοι. Ἐκ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ἡ ὄσφρησις εἶναι ἡ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη. Ἡ θήλεια ἔχει 12 μαστοὺς καὶ γεννᾷ 6—12 μικρὰ καὶ ἐνίοτε καὶ 20, ἀλλ' οὐδέποτε ὁ χοιροτρόφος πρέπει νὰ ἀφήνῃ περισσότερα τῶν 12, δηλαδὴ ὅσοι εἶναι καὶ οἱ μαστοί.

Ὁ χοῖρος εἶναι ζῷον παμφάγον, ἐκ πάντων δὲ τῶν κατοικιδίων ζῴων εἶναι τὸ περισσότερον πλησιάζον πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς τροφῆς του. Εἶναι λίαν ἀδηφάγος καὶ ἔχει μεγάλην πεπτικὴν ἱκανότητα. Ἡ πεπτική του συσκευὴ εἶναι μονογαστρική, τὸ δὲ μῆκος τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος εἶναι ἐνδιάμεσον μεταξὺ τοῦ μήκους τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τῶν σαρκοφάγων καὶ τῶν χορτοφάγων ζῴων. Κατὰ γενικὸν κανόνα αἱ στεατώδεις καὶ λιπαραὶ οὐσίαι οὔτε εἰς τὰς σιαγόνας του οὔτε εἰς τὸν στόμαχόν του προσαρμόζονται, διὰ τοῦτο δίδονται κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν χοῖρον τροφαὶ ὀπταί.

Ὁ χοῖρος ἔχει βραχείας διαρκείας ἀναπνοήν. Ὑποφέρει δὲ πολὺ κατὰ τοὺς μεγάλους καύσωνας, λόγῳ τῆς πλημμελοῦς δερμικῆς ἀναπνοῆς του, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸ παχὺ στρῶμα τοῦ λίπους, ὅπερ περιβάλλει τὸ σῶμά του. Τὰ γεννητικὰ ὄργανα τοῦ ἄρρενος δὲν φέρουσι σπερματικὰ ἀσκίδια. Τὸ σπέρμα ἐκκρίνεται ὑπὸ εἰδικῶν ἀδένων κατὰ τὴν ὀχείαν, διὸ αὕτη εἶναι μεγαλυτέρας διαρκείας ἢ εἰς τὰ ἄλλα κατοικίδια ζῷα. Ἡ σπονδυλική των στήλη εἶναι λίαν μακρά, ὡς ἐκ τούτου δὲ αἱ κινήσεις των εἶναι ἀδέξιαι.

Ὑπάρχουσι τρεῖς τύποι χοίρων, ὁ *κελτικός*, ὁ *ἰβηρικὸς* καὶ ὁ *ἀσιατικός*, διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ μῆκος τῆς κεφαλῆς, τὴν πλαγίαν κατατομήν, τὴν διάταξιν τῶν ὤτων καὶ τὸ τρίχωμα τοῦ σώματος.

Κελτικὸς τύπος	**Μέτωπον εὐρύ, πλαγία ὄψις κεφαλῆς σχηματίζουσα γωνίαν ἀμβλεῖαν, κεφαλὴ ὀγκώδης, ὦτα μακρὰ καὶ κρεμάμενα, σῶμα ἐπίμηκες, ἀνάστημα ὑψηλόν, τρίχωμα ἄχρουν.**
Ἰβηρικὸς τύπος	Κεφαλὴ **ὀγκώδης** (εὐδιάκριτος ἡ δολιχοκεφαλία), ῥύγχος ὀξύ, πλαγία ὄψις κεφαλῆς ἐλαφρῶς εἰσέχουσα, ὦτα στενὰ καὶ ὁριζόντια, σῶμα μετρίου μήκους καὶ πάχους, τρίχωμα ἔγχρουν.
Ἀσιατικὸς τύπος	Μέτωπον εὐρὺ (εὐδιάκριτος ἡ βραχυκεφαλία), πλαγία ὄψις κεφαλῆς σχηματίζουσα ὀρθὴν γωνίαν, κεφαλὴ μικρὰ καὶ βραχεῖα, ὦτα μικρά, ἀνάστημα μικρόν, πόδες βραχύτατοι, τρίχωμα ἔγχρουν.

Ὁ κελτικὸς τύπος εἶναι διαδεδομένος εἰς τὴν δυτικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην, τὰς Βρεττανικὰς νήσους, τὴν Σκανδιναυϊκὴν χερσόνησον καὶ τμῆμα τῆς Ρωσίας. Ὁ ἰβηρικὸς τύπος εἶναι διαδεδομένος εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας γενικῶς. Ὁ ἀσιατικὸς τύπος εἶναι διαδεδομένος εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν, τὴν Πολυνησίαν καὶ τινας χώρας τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Εὐρώπης.

Χοῖρος ὁ κοινὸς (Sus vulgaris), κοινῶς *χοῖρος* ἢ *γουρούνι*. Εἶναι τὸ κοινότερον εἶδος ἐν Εὐρώπῃ, προελθὸν ἐκ τοῦ ἀγρίου χοίρου διὰ καταλλήλων διασταυρώσεων καὶ ἐξημερώσεως τούτου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ κοινὸς χοῖρος, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει βελτιωθῆ διὰ καταλλήλων ζῳοτεχνικῶν μεθόδων, παρουσιάζει πλεῖστα κοινὰ γνωρίσματα πρὸς τὸν ἀγριόχοιρον κατὰ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ διάπλασιν. Ἐκ τῆς βελτιώσεως καὶ διασταυρώσεως τοῦ χοίρου τοῦ κοινοῦ προῆλθον πλεῖσται ὅσαι ποικιλίαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Χοῖρος ὁ κοινὸς τῆς Κράν. Ἔχει κεφαλὴν ἰσχυράν, μέτωπον εὐρὺ καὶ ἐπίπεδον, πλαγίαν κατόψιν τῆς κεφαλῆς κοίλην, ῥύγχος παχύ, ὦτα εὐρέα καὶ κρεμάμενα, σῶμα ἐπιμηκέστατον καὶ κυλινδρικόν. Τὸ βάρος του εἰς ἡλικίαν 18 μηνῶν φθάνει τὰ 200 χιλιόγραμμα. Τὸ κρέας του εἶναι συμπαγὲς καὶ δὲν φέρει παχὺ στρῶμα λίπους.

Χοῖρος ὁ κοινὸς τῆς Νορμανδίας. Ἔχει ἀνάστημα μέγα, δέρμα ὁμοιομόρφως λευκόν, τρίχωμα λεπτότατον καὶ βραχύτερον ἀπὸ τὸ τῆς προηγουμένης ποικιλίας, κεφαλὴν ἐπιμήκη, μέτωπον ἐλαφρῶς κυρτόν, ὦτα εὐρέα καὶ πίπτοντα, ἅτινα καλύπτουσι τοὺς ὀφθαλμούς, ῥύγχος εὐρὺ καὶ παχύ, στῆθος μετρίως ἀνεπτυγμένον, σῶμα ἐπίμηκες, ῥάχιν εὐθεῖαν, σπονδυλικὴν στήλην ἐλαφρῶς προέχουσαν, πλευρὰς ἐλαφρῶς πεπιεσμένας, στρῶμα λίπους μετρίου πάχους, πόδας βραχεῖς, μυϊκὸν σύστημα ἰσχυρόν. Ἡ θήλεια γεννᾷ 10—12 μικρά. Εἰς ἡλικίαν 18 μηνῶν ἀποκτᾷ βάρος 400 χιλιογράμμων.

Χοῖρος ὁ κοινὸς τῆς Λιμουζίνης. Ἔχει κεφαλὴν κωνικήν, ῥύγχος στενὸν καὶ λεπτόν, ὦτα ὁριζόντια καὶ λεπτά, δέρμα λευκὸν μὲ δύο μεγάλας μελανὰς κηλῖδας κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς γλουτούς, σῶμα ἐπίμηκες, στῆθος βαθύ, ῥάχιν κυρτὴν εἰς τὰ νεαρὰ ζῷα καὶ εὐθεῖαν εἰς τὰ παχυνθέντα, πόδας βραχεῖς. Τὸ ἀνάστημα εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλὸν καὶ τὸ βάρος του εἰς ἡλικίαν 17—19 μηνῶν φθάνει τὰ 180—200 χιλιόγραμμα. Ἡ θήλεια δὲν εἶναι πολυτόκος.

Γενικῶς αἱ γαλλικαὶ ποικιλίαι χοίρων ἀποδίδουσι κρέας καλῆς ποιότητος καὶ εἶναι πολυτοκώτεραι τῶν ἀγγλικῶν ποικιλιῶν. Ἡ Γερμανία διατρέφει ποικιλίας χοίρων καλάς. Ἀξιολογώτερος θεωρεῖται ὁ *χοῖρος ὁ κοινὸς τῆς Βεστφαλίας*, ὅστις ἐκ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ποικιλιῶν ὁμοιάζει περισσότερον πρὸς τὸν ἀγριόχοιρον. Οὗτος ἔχει μέγα ἀνάστημα, σῶμα εὔρωστον, ὦτα μεγάλα καὶ ἠνωρθωμένα, χρωματισμὸν σκοτεινῶς τεφρὸν ἢ πυρροκίτρινον, τρίχωμα ἄφθονον, παχὺ καὶ ἐριῶδες.

Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ποικιλιῶν χοίρων, τοὺς ὁποίους διατρέφει ἡ Ἰταλία, ἀξιολογωτέρα εἶναι *ὁ χοῖρος ὁ κοινὸς τῆς Νεαπόλεως*. Οὗτος διακρίνεται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀναστήματός του καὶ τῆς εὐκόλου παχύνσεώς του. Ὁ χρωματισμός του εἶναι μελανός, τὰ ὦτα κανονικὸν καὶ τὰ ὦτα ἡμικρεμάμενα. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Κορσικήν, τὰς ἰταλικὰς νήσους καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἀγγλία, ἐκ τῶν πολλῶν ποικιλιῶν χοίρων, οὓς διατρέφει, θεωρεῖ ὡς ἀξιολογωτέραν τὸν *χοῖρον τὸν κοινὸν τῆς Γιορκσάϊρ*. Οὗτος διακρίνεται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀναστήματός του καὶ τῶν μεγάλων σωματικῶν του διαστάσεων. Ἡ ποικιλία αὕτη ἐβελτιώθη ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ζῳοτεχνικῶν μεθόδων καὶ σήμερον θεωρεῖται πανταχοῦ ὡς ἡ πλέον περιζήτητος. Τὸ σῶμά του εἶναι κυλινδρικὸν καὶ ἐπιμηκέστατον, ἡ ῥάχις σχεδὸν εὐθεῖα, οἱ πόδες ἀρκετὰ ἰσχυροί, τὰ ὦτα εὐρέα, ὁ χρωματισμὸς λευκός, κίτρινος ἢ λευκοϋποκυανοῦς.

Χοῖρος ὁ κοινὸς τῆς Μπερκσάϊρ. Οὗτος διακρίνεται διὰ τὴν εὐχερῆ ἀνάπτυξίν του καὶ τὴν ἀντοχήν του εἰς τὰς καιρικὰς μεταβολάς. Ἡ κεφαλή του εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρά, τὰ ὦτά του λεπτὰ καὶ πρὸς τὰ ἄνω διευθυνόμενα, τὸ ῥύγχος ἐπίμηκες, τὸ σῶμα παχὺ καὶ κυλινδρικόν, οἱ πόδες βραχεῖς καὶ ἰσχυροὶ καὶ ὁ χρωματισμός του μελανὸς ἢ μελανοϋπόφαιος μὲ ὑπολεύκους κηλῖδας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς βάσεως τοῦ ποδός.

Χοῖρος ὁ κοινὸς τοῦ Ἔσσεξ. Οὗτος, χάρις εἰς τὰς ζῳοτεχνικὰς μεθόδους, ἐβελτιώθη τόσον, ὥστε εἶναι περιζήτητος. Ἡ κεφαλή του εἶναι λεπτὴ καὶ ἐπιμήκης, τὸ ῥύγχος του ὀξύ, τὸ σῶμα εὔρωστον καὶ κυλινδρικόν, ἡ ῥάχις σχεδὸν εὐθεῖα, ἡ κοιλία κρεμαμένη, οἱ πόδες λεπτοὶ καὶ ὁ χρωματισμὸς στιλπνῶς μελανός.

Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ ἡ ποικιλία *χοῖρος ὁ κοινὸς ὁ ἑλληνικός*. Ἡ ποικιλία αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ ἰβηρικοῦ τύπου, ἐξ οὗ προῆλθον πᾶσαι αἱ ποικιλίαι τῶν παραμεσογειακῶν χωρῶν. Περιλαμβάνει ζῷα μετριόσωμα, μὲ τρίχωμα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μελανὸν καὶ ἐνίοτε ὑπόλευκον ἢ τεφρόφαιον. Ἡ γονιμότης του εἶναι μετρία καὶ ἡ ἀνάπτυξίς του βραδεῖα, διότι ζῷον 10 μηνῶν μόλις φθάνει εἰς βάρος 50 χιλιογράμμων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 7—9 μικρά. Τὸ κρέας του εἶναι εὔγευστον, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ στρῶμα τοῦ λίπους παρεντίθεται ἀμέσως ὑπὸ τὸ δέρμα, εἶναι ἀκατάλληλον πρὸς παρασκευὴν χοιρομηρίων.

Ἐκλογὴ τῶν ἀναπαραγωγέων. Κατάλληλος ἄρρην

Digitized by Google

χοῖρος πρὸς ἀναπαραγωγὴν **εἶναι ὁ ἔχων** κεφαλὴν μικράν, λαιμὸν μετρίου μήκους, σῶμα λίαν ἐπίμηκες καὶ εὔρωστον, πλευρὰς ἀπεστρογγυλωμένας, ράχιν εὐθεῖαν, γλουτοὺς μυώδεις καὶ πίπτοντας, ὤμους λίαν ἀνεπτυγμένους, πόδας βραχεῖς. Ἡ θήλεια πρέπει νὰ ἔχῃ κανονικοὺς καὶ εὐτραφεῖς μαστούς, δώδεκα τὸν ἀριθμόν, λεκάνην εὐρεῖαν καὶ γλουτοὺς λίαν ἀπομεμακρυσμένους ἀλλήλων.

Ὀχεία. Διὰ τὴν ὀχείαν ὁ ἄρρην χοῖρος πρέπει νὰ ἔχῃ ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους, ἡ δὲ θήλεια τριῶν. Τὸ γενετήσιον ἔνστικτον εἰς τοὺς χοίρους ἐκδηλοῦται καθ' ἕκαστον μῆνα.

Ἐγκυμοσύνη. Ἡ διάρκεια τῆς ἐγκυμοσύνης διαρκεῖ ἀπὸ 110 ἕως 120 ἡμέρας. Οἱ χοιροτρόφοι πιστοποιοῦσιν ὅτι ἡ ἐγκυμοσύνη διαρκεῖ ἀκριβῶς 3 μῆνας, 3 ἑβδομάδας καὶ 3 ἡμέρας. Ἡ θήλεια γεννᾷ δὶς τοῦ ἔτους, ἀλλὰ συνήθως ἅπαξ. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐγκυμοσύνης ἡ μήτηρ πρέπει νὰ τρέφηται μὲ τροφὰς πλουσίας εἰς ἄζωτον καὶ φωσφορικὸν ἀσβέστιον.

Τοκετός. Ἅμα πλησιάσῃ ἡ ἐποχὴ τοῦ τοκετοῦ, πρέπει νὰ ἑτοιμάζηται διὰ τὸ ζῷον κατάλληλον διαμέρισμα, οὗ τὸ δάπεδον νὰ στρώννυται διὰ παχέος στρώματος ἀχύρου. Εἰς τὴν μητέρα οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀφήνωνται περισσότερα τῶν 10 τέκνων. Ἀπαραίτητον εἶναι νὰ ἀλείφηται ὁ ὀμφαλὸς τῶν νεογνῶν μὲ ἀντισηπτικὴν διάλυσιν μὲ βάσιν τὸ βάμμα ἰωδίου, διὰ νὰ προληφθῶσιν αἱ τυχὸν παθήσεις, αἵτινες συνήθως προέρχονται ἐκ τῆς πληγῆς, ἥτις διανοίγεται κατὰ τὸν ὀμφαλικὸν ἱμάντα.

Θηλασμός. Μετὰ μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἕκαστον τῶν χοιριδίων καταλαμβάνει καὶ ἕνα μαστὸν τῆς μητρός του. Τὰ ζωηρότερα καταλαμβάνουσι τοὺς πλησιέστερον πρὸς τὸ στῆθος μαστούς, οἵτινες ἔχουσι καὶ τὸ περισσότερον γάλα. Ἡ μήτηρ θηλάζει τὰ μικρά της κάθε δύο ὥρας. Μετά τινας ἡμέρας, καθ' ἣν ὥραν ἡ μήτηρ ἐγείρεται διὰ νὰ λάβῃ τὴν τροφήν της, προσφέρουσιν εἰς τὰ χοιρίδια μικρὰν ποσότητα χλιαροῦ γάλακτος ἀγελάδος. Εἰς ἡλικίαν 3—4 ἑβδομάδων δὲν θηλάζουσι παρὰ μίαν φορὰν τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ συγχρόνως διδουσιν εἰς αὐτὰ διαφόρους ἀλευρώδεις ἡμιυδαρεῖς τροφάς. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ θηλασμοῦ πρέπει νὰ καταβάλληται ἰδιαιτέρα φροντὶς διὰ τὴν τροφὴν τῆς μητρός. Αἱ διδόμεναι τροφαὶ δέον νὰ εἶναι ἄφθονοι καὶ πλούσιαι εἰς πρωτεΐνας.

Τροφαὶ παρεχόμεναι εἰς τὴν ἄρτι τεκοῦσαν θήλειαν εἶναι: γεώμηλα βεβρασμένα 6 χιλιόγραμμα, πλακοῦς ἐξ ἀραχίδος 0.500, γάλα ἀποβουτυρωμένον 6 λίτραι. Τροφαὶ παρεχόμεναι εἰς τὴν θηλάζουσαν θήλειαν εἶναι: γεώμηλα βεβρασμένα 8 χιλιόγραμμα, πλακοῦς ἐξ ἀραχίδος 0.500, κριθάλευρον 0.500, γάλα ἀποβουτυρωμένον 6 λίτραι. Τροφαὶ παρεχόμεναι εἰς τὰ εἰς περιωρισμένον χῶρον διατηρούμενα χοιρίδια: ἄλευρον μανιόκας 0.200 χιλιόγραμμα, πλακοῦς ἐξ ἀραχίδος 0.050, ἰχθυοφόρον ἐξ ὀστῶν 0.020, γάλα ἀποβουτυρωμένον 3 λίτραι. Τὰς τροφὰς ταύτας βράζουσι καλῶς ὁμοῦ ἐπὶ 10 λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ διαιροῦσιν εἰς τρία μέρη, προσφέροντες ταύτας τρὶς τῆς ἡμέρας.

Διατήρησις τῶν χοιριδίων. Εἰς ἡλικίαν 6—8 ἑβδομάδων τὰ μικρὰ χοιρίδια ἀποχωρίζονται τῆς μητρός των. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καλοῦνται *χοιρίδια τοῦ γάλακτος.* Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὀρχεοτομοῦσι τὰ ἄρρενα, ἅτινα προορίζονται πρὸς πάχυνσιν. Ἡ ποιότης καὶ ποσότης τῆς τροφῆς ποικίλλει ἀναλόγως τῆς χρήσεως, δι' ἣν προορίζεται τὸ ζῷον.

Διάφοροι τρόποι ἐκμεταλλεύσεως τῶν χοίρων. Τοὺς χοίρους διατρέφουσι: 1) Διὰ τὴν παραγωγὴν χοιριδίων πρὸς πώλησιν. Ἐφ' ὅσον τις ἀγοράζει μικρὰ χοιρίδια μόλις μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμόν, καλὸν εἶναι νὰ τὰ ἀφήνῃ ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει ἐν καλλιεργημένῳ ἀγρῷ. Ἐν ἐκτάριον πεφυτευμένον μὲ τριφύλλιον δύναται νὰ θρέψῃ 25—40 χοιρίδια ἐπὶ 120 ἡμέρας. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δίδεται καὶ ἰδιαιτέρα τροφὴ ἐκ τῶν ἀπορριμμάτων τοῦ μαγειρείου. Τὰ ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει ἐνδιαιτώμενα χοιρίδια γίνονται εὐρωστα καὶ ἀντέχουσι περισσότερον εἰς τὰς ἀσθενείας. 2) Διὰ τὴν παραγωγὴν χοιριδίων πρὸς πάχυνσιν. Τὰ μικρὰ χοιρίδια, τρεφόμενα ἐντατικῶς εἰς παχυντήρια, μετὰ ἓν περίπου ἔτος ζυγίζουσιν ἀπὸ 80—120 χιλιόγραμμα, ὁπότε καὶ εἶναι περιζήτητα εἰς τὴν κατανάλωσιν διὰ τὸ τρυφερόν, λευκὸν καὶ εὔγευστον κρέας των. Καταναλίσκονται κυρίως κατὰ τὸ θέρος. 3) Διὰ τὴν παραγωγὴν χοίρων πρὸς κατασκευὴν χοιρομηρίων. Τοιοῦτοι χοῖροι διατρέφονται καταλλήλως μέχρις ὅτου ζυγίσωσιν 150—200 χιλιόγραμμα καὶ θανατοῦνται κυρίως κατὰ τὸν χειμῶνα.

Ἐκλογὴ τῶν πρὸς πάχυνσιν προοριζομένων ζῴων. Ἐφ' ὅσον ἐπιθυμεῖ τις νὰ ἀγοράσῃ χοίρους πρὸς πάχυνσιν, πρέπει νὰ προσέχῃ νὰ ἔχῃ τὸ ζῷον πόδας λεπτούς, γλουτοὺς ἀνεπτυγμένους καὶ πρὸς τὰ κάτω διευθυνομένους, σῶμα ἐπίμηκες, ὄρεξιν πρὸς τροφὴν μεγάλην καὶ οὐρὰν περιεστραμμένην. Διὰ τὴν κανονικὴν πάχυνσιν ἀπαιτοῦνται: α') κανονικότης εἰς τὰ γεύματα, β') καλὴ καὶ ἄφθονος τροφή, γ') ἀνάπαυσις καὶ ἡσυχία μεταξὺ δύο διαδοχικῶν γευμάτων, καὶ δ') ποικιλία συνθέσεως τῶν γευμάτων, διδομένων τελευταίων τῶν ὑπὸ τοῦ ζῴου προτιμωμένων τροφῶν. Διὰ τὴν πάχυνσιν κατὰ τὸν χειμῶνα χορηγοῦνται: γεώμηλα β βρασμένα 4 χιλιόγραμμα, πλακοῦς ἐξ ἀραχίδος 0.500, πλακοῦς ἐκ λαχανοφοίνικος 1 χλγρ., γάλα ἀποβουτυρωμένον 6 λίτραι. Διὰ τὴν πάχυνσιν κατὰ τὸ θέρος χορηγοῦνται: τριφύλλιον 12 χιλιόγραμμα, πλακοῦς ἐξ ἀραχίδος 0,500 χλγρ., πλακοῦς ἐκ λαχανοφοίνικος 0.500, τυρόγαλον 6 λίτραι. Ἐπειδὴ ὁ χοῖρος εἶναι παμφάγον ζῷον, ποικίλαι εἶναι καὶ αἱ τροφαί, αἵτινες δίδονται πρὸς πάχυνσίν των, ὅπως γεώμηλα, καρῶτα, τεῦτλα, κόκκοι διάφοροι, χόρτος χλωρός, ἀποβουτυρωμένον γάλα, πλακοῦντια διάφορα, ἄχυρον, αἷμα πεπηγὸς καὶ κρέας.

Διὰ νὰ πληροφορηθῶμεν ὅτι ἡ πάχυνσις συνετελέσθη, ψαύομεν διὰ τῆς χειρὸς τὸν λαιμόν, τοὺς μηρούς, τὴν ράχιν καὶ τοὺς γλουτούς, ἅτινα πρέπει νὰ εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένα. Ἀλάθητον μέσον εἶναι νὰ σύρωμεν διὰ τοῦ ὄνυχος κατὰ τὴν ράχιν τοῦ ζῴου γραμμήν, καὶ ἐὰν αὕτη ἀφήσῃ λεπτὸν καὶ παρατεταμένον ἴχνος, τότε ἡ πάχυνσις τοῦ χοίρου ἔχει τελείως συντελεσθῆ.

Ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ σῶμα τοῦ χοίρου εἶναι ἐδώδιμον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ καθαρὸν καταναλώσιμον προϊὸν 85 % διὰ τοὺς παχεῖς χοίρους καὶ 65 % διὰ τοὺς μετρίου πάχους, συμπεριλαμβανομένης τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ποδῶν, ἀλλ' ἄνευ τῶν ἐντοσθίων. Χοῖρος βάρους 103 χιλιογράμμων παρέχει: χοιρομήριον 14 χιλιόγραμμα, στῆθος 11 χιλιόγραμμα, νεφροὶ 22 χιλιόγραμμα, ὦμοι 11,500 χιλιόγραμμα, σπονδυλικὴ στήλη 15 χιλιόγραμμα, λίπος 5,500 χιλιόγραμμα, τὰ ἐκ τῆς σφαγῆς ἀπορρίμματα 10, ἤτοι ἐν συνόλῳ 89 χιλιόγραμμα.

Παρὰ τὴν ρυπαρότητά του, ὁ χοῖρος πρέπει νὰ ἔχῃ καθαρὸν ἐνδιαίτημα, ὅπερ νὰ καθαρίζηται καθ' ἑκάστην, τὸ δάπεδον νὰ στρώννυται μὲ ἄχυρον ἀνανεούμενον τακτικῶς καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. Ἐπειδὴ ἔχει ἄφθονα οὖρα, πρέπει τὸ δάπεδον καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ ἐνδιαιτήματός του, μέχρις ὡρισμένου ὕψους, νὰ εἶναι ἐστρωμένοι διὰ τσιμέντου διὰ νὰ πλύνωνται τακτικῶς. Ἐπίσης τὸ διαμέρισμα νὰ εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρον καὶ νὰ ἀερίζηται καλῶς. Ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος ἡ θερμοκρασία δὲν πρέπει νὰ ἀνέρχεται ἄνω τῶν 20° Κελσίου καὶ τὸν χειμῶνα κάτω τῶν 8°.

Κυριώτεραι ἀσθένειαι, ὑπὸ τῶν ὁποίων προσβάλλεται, εἶναι ἡ πνευμοεντερῖτις, ἡ χάλαζα καὶ ἡ τριχίνωσις. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων, ἡ πρώτη ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν καὶ ἀνάπτυξιν ταινίας καὶ ἡ δευτέρα εἰς μικρὸν σπειροειδῆ σκώληκα, ὅστις ἐκ τοῦ χοίρου μεταδίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ προξενεῖ τρομακτικὰ συμπτώματα. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *χοίρων* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας πλειοκαίνου σειρᾶς τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Montebambo i, Eppelsheim, Βεσσαραβίᾳ, Πικερμίῳ καὶ Σάμῳ (τὸ εἶδος *σῦς ἐρυμάνθιος*), Κίνᾳ, Σιβαλὶκ, ὡς καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας πλειοκαίνου σειρᾶς (Τοσκάνης καὶ Ὀλλανδίας) καὶ τῆς πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως ἐν Εὐρώπῃ (*χοῖρος scrofa*). Γ. Κ. Γ.

Χοιροσπηλιά (ἡ). Μέγα σπήλαιον ἐν Λευκάδι, εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου, κατὰ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον Εὔγυρος. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου εὑρέθησαν ἀντικείμενα ἐκ πηλοῦ, λίθου, ὀστῶν καὶ κεράτων, ἀναγόμενα ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, λόγῳ δὲ τῶν εὑρημάτων τούτων ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτάτων σπηλαίων τῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

Χοιρόσπηλιο *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν ὕψωμα εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πεδιάδος Χανίων Κρήτης, συνέχεια βορειοδυτικὴ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς τῶν Λευκῶν Ὀρέων Μαύρης (2.104 μ.). Χωρίζει τὴν πεδιάδα ἀπὸ τοῦ Λακκανοπεδίου Ἀλικιανοῦ, ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ τὴν φυσικὴν δίοδον ἀπὸ τῆς πόλεως Χανίων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὰ ΝΔ Διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι εἶχον κτίσει ἐπ' αὐτοῦ δύο πύργους καὶ διετήρουν φρουράν. Κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις συνεκροτήθησαν ἐνταῦθα πολλαὶ μάχαι: τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1866, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1867, τὸν Μάρτιον τοῦ 1878 καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1897. Ε. Γ.

χοιροστάσιον (τό). Κτήριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου παραμένουσι καὶ σταβλίζονται χοῖροι, συστηματικῶς διατρεφόμενοι.

Τὰ χοιροστάσια πρέπει νὰ κτίζωνται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ψυχρὰ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ θερμὰ κατὰ τὸ θέρος. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ἐκτίθενται εἰς τοὺς πρωτεύοντας ἀνέμους. Ὁ καλύτερος προσανατολισμὸς τῶν χοιροστασίων εἶναι ὁ ἀνατολικὸς ἢ ὁ βορειοανατολικός. Πλησίον τῶν χοιροστασίων πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εὐρεῖα αὐλή, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ κυκλοφοροῦσιν οἱ χοῖροι καὶ ὅπου θὰ ὑπάρχῃ κατάλληλος λεκάνη περιέχουσα καθαρὸν ὕδωρ συχνὰ ἀνανεούμενον. Εἰς τὴν αὐλὴν δὲν πρέπει νὰ παραμένουσι στάσιμα ὕδατα δημιουργοῦντα βόρβορον, ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν ὑγείαν καὶ τὴν καλὴν ἀνάπτυξιν τῶν χοίρων.

Διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὸν ἀερισμὸν τῶν χοιροστασίων κατασκευάζονται παράθυρα ἢ φεγγῖται εἰς ὕψος δύο μέτρων ἀπὸ τοῦ δαπέδου αὐτῶν. Τὰ παράθυρα ταῦτα δὲν γίνονται πάρα πολὺ μεγάλα, διότι τὸ ἡμίφως εἶναι εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν πάχυνσιν τῶν χοίρων. Ὁ ἄνετος καὶ πλήρης ἀερισμὸς ἐξασφαλίζεται πολλάκις καὶ διὰ κατ' ἀλλήλων ἀεραγωγῶν τοποθετουμένων ἐπὶ τῆς στέγης.

Τὸ δάπεδον τῶν χοιροστασίων ἐπιστρώννυται διὰ λιθίνων πλακῶν ἢ δι' ἰσχυροῦ σκυροκονιάματος, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἀνασκάπτεται παρὰ τῶν χοίρων. Τὸ δάπεδον τοῦτο πρέπει νὰ ἔχῃ κλίσιν τοὐλάχιστον 5 %, διὰ νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὰ διάφορα ἀκάθαρτα ὕδατα καὶ τὰ οὖρα νὰ φθάσουν εἰς κατάλληλον αὔλακα, ἡ ὁποία θὰ τὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὸν βόθρον. Ἕκαστον χοιροστάσιον διαιρεῖται ἐσωτερικῶς δι' ἰσχυρῶν καὶ ἀνθεκτικῶν τοιχίσεων, ὕψους ἑνὸς μέχρις ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου ἀπὸ τοῦ δαπέδου, εἰς μικρότερα διαμερίσματα, δυνάμενα νὰ περιλάβωσιν ἕνα ἢ δύο ἢ τρεῖς τὸ πολὺ χοίρους. Αἱ διαστάσεις τῶν διαμερισμάτων ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ εἰδικοῦ προορισμοῦ αὐτῶν. Οὕτω διαμέρισμα πλάτους 1,50 μ. καὶ μήκους 2,00 μ. εἶναι ἀρκετὸν δι' ἕνα κάπρον. Διαμέρισμα προωρισμένον διὰ δύο χοίρους πρὸς πάχυνσιν, πρέπει νὰ ἔχῃ πλάτος 3.00 μ. καὶ μῆκος 2.00 μ. Τέλος δι' ἕνα θῆλυ μὲ τὰ μικρά του ἀρκεῖ δια-

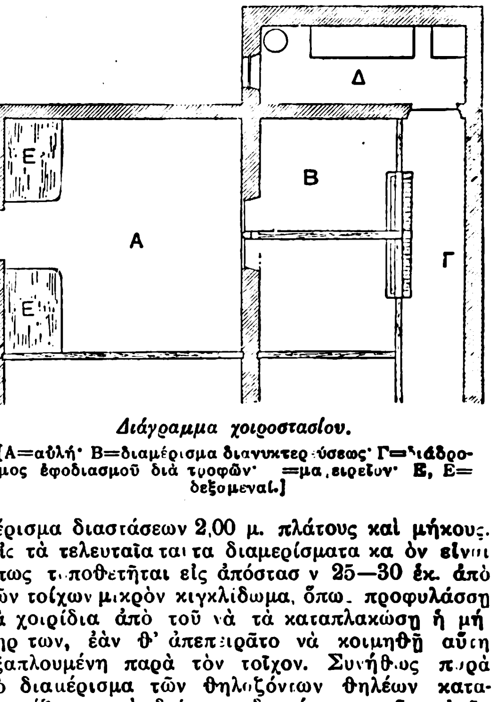

Διάγραμμα χοιροστασίου.

[Α=αὐλή· Β=διαμέρισμα διανυκτερεύσεως· Γ=διάδρομος ἐφοδιασμοῦ διὰ τροφῶν· Δ=μαγειρεῖον· Ε, Ε=δεξαμεναί.]

μέρισμα διαστάσεων 2,00 μ. πλάτους καὶ μήκους. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα διαμερίσματα καλὸν εἶναι ὅπως τοποθετῆται εἰς ἀπόστασιν 25—30 ἑκ. ἀπὸ τῶν τοίχων μικρὸν κιγκλίδωμα, ὅπως προφυλάσσῃ τὰ χοιρίδια ἀπὸ τοῦ νὰ τὰ καταπλακώσῃ ἡ μήτηρ των, ἐὰν θ' ἀπεπειρᾶτο νὰ κοιμηθῇ αὕτη ἐξαπλουμένη παρὰ τὸν τοῖχον. Συνήθως παρὰ τὸ διαμέρισμα τῶν θηλαζόντων θηλέων κατασκευάζεται καὶ δεύτερον διαμέρισμα, τῶν αὐτῶν διαστάσεων, συγκοινωνοῦν μετ' αὐτοῦ. Εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο δύνανται ν' ἀπομονώνωνται καθ' ὡρισμένας ὥρας τὰ χοιρίδια, ὅταν πρόκειται νὰ φάγῃ ἡ μήτηρ των ἢ ὅταν ἄρρωστεῖ ται ἀπὸ ἀλλὰ κτίσεις των. Τὰ διάφορα διαμερίσματα τῶν χοιροστασίων διατάσσονται συνήθως ἑκατέρωθεν διαδρόμου, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ χοιροστασίου, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνοίγονται αἱ ἀνθεκτικαὶ θύραι τῶν διαμερισμάτων. Τὰ διαμερίσματα συγκοινωνοῦσι μὲ τὴν αὐλὴν εἴτε δι' ἰδιαιτέρων θυρῶν, εἴτε διὰ τῶν διαδρόμων συνήθως. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χοιροστασίου διατάσσεται χῶρος κατάλληλος διὰ τὴν ἀπιθήκευσιν τῶν μέσων διατροφῆς τῶν χοίρων καὶ τὴν προετοιμασίαν τῶν τροφῶν αὐτῶν. Διὰ νὰ μὴ ἐνοχλοῦνται οἱ χοῖροι, ὁσάκις πρόκειται νὰ δοθῇ τροφὴ εἰς αὐτούς, τὰ φέροντα ταύτην δοχεῖα τοποθετοῦνται παρὰ τὸ πρὸς τὸν διάδρομον τοίχωμα τοῦ διαμερίσματος, ἐπὶ πλέον δὲ μέρος τοῦ τοιχώματος τούτου κατασκευάζεται κινητόν, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δύναται εὐκόλως νὰ πληρωθῇ τὸ δοχεῖον (κοινῶς κορίτος), χωρὶς ν' ἀνοιχθῇ ἡ θύρα τοῦ διαμερίσματος.

Εἰς τὰ μικρὰ χοιροτροφεῖα, τόσον ἡ ἀναπαραγωγή, ὅσον καὶ ἡ πάχυνσις τῶν χοίρων διεξάγεται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ χοιροστάσιον. Εἰς τὰ μεγάλα χοιροτροφεῖα κατασκευάζονται χωριστὰ τὰ κτήρια, ὅπου θὰ παραμένωσιν οἱ κάπροι καὶ τὰ πρὸς ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιούμενα θήλεα μετὰ τῶν χοιριδίων αὐτῶν, καὶ χωριστὰ τὰ κτήρια ὅπου θὰ γίνῃ πάχυνσις τῶν χοίρων. Κατόπιν τούτων τὰ χοιροστάσια δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τὰ *χοιροστάσια ἀναπαραγωγῆς*, εἰς τὰ *χοιροστάσια παχύνσεως* καὶ εἰς τὰ *μεικτὰ χοιροστάσια*. Τὰ πρῶτα τῶν χοιροστασίων τούτων θὰ ἔχωσι δύο τοὐλάχιστον διαμερίσματα δι' ἕνα κάπρον ἕκαστον καὶ ἀνάλογα διπλᾶ διαμερίσματα διὰ τὰ θήλεα καὶ τὰ χοιρίδια αὐτῶν. Τὰ χοιροστάσια παχύνσεως θὰ ἔχωσι διαμερίσματα δυνάμενα νὰ περιλάβωσι δύο ἢ τρεῖς χοίρους ἕκαστον. Α. Δ. Κ.

Digitized by Google

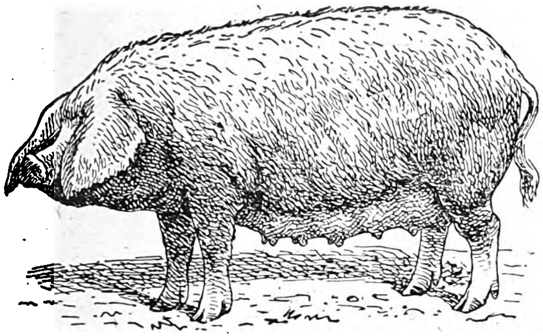
Νορμανδικός

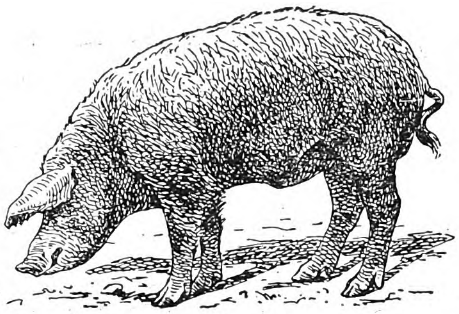
Βρεττάνης

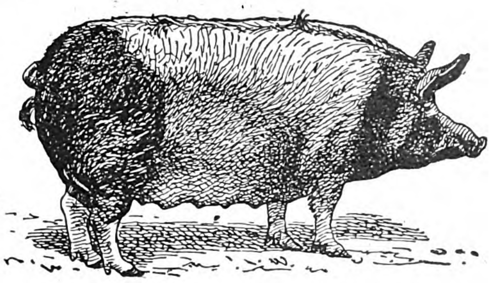
Λιμουζίνης

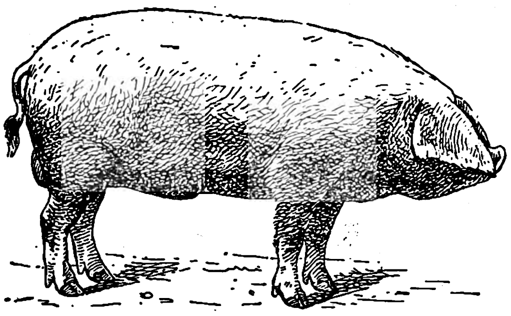
Κράοννης

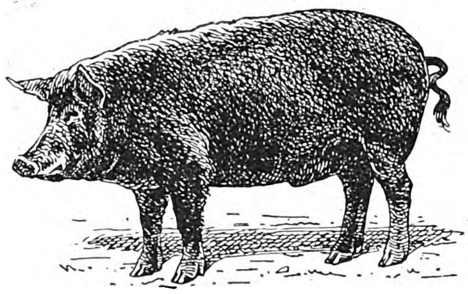
Μπρεσσὰν

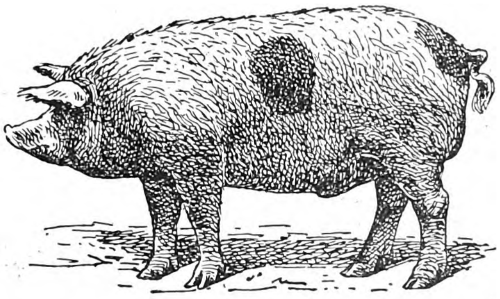
Περιγκουρντὲν

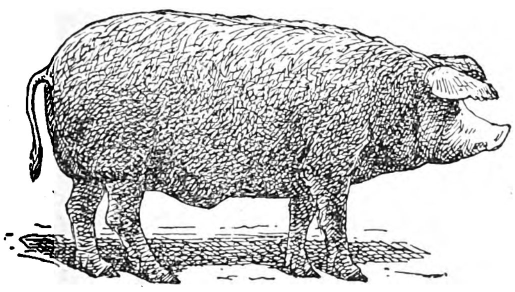
Κοζὲρ

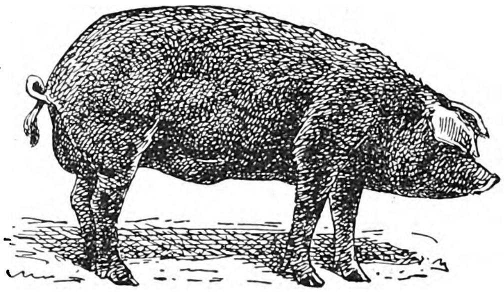
Τάραντος

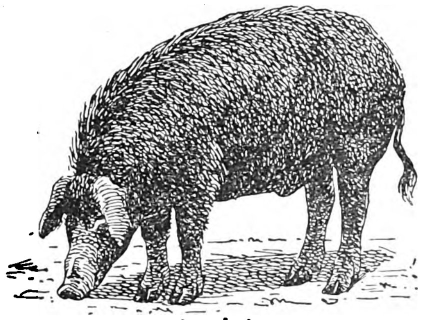
Τύνιδος

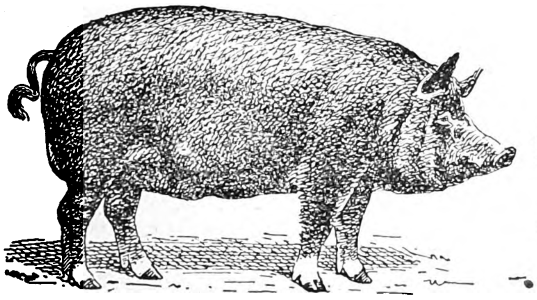
Νεαπόλεως

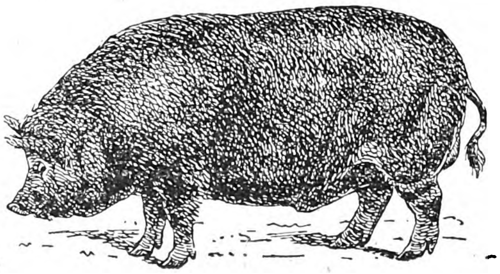
Ἔσσεξ

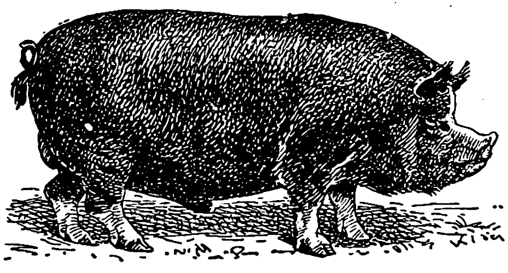
Μπερκσάϊρ

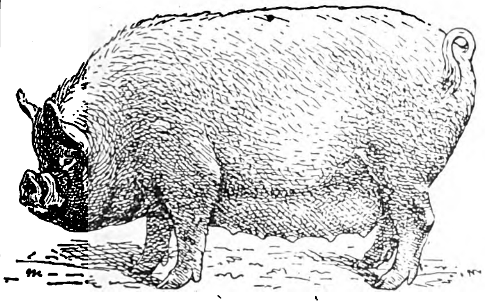
Γιορκσάϊρ

Πολάντ-Κίνα

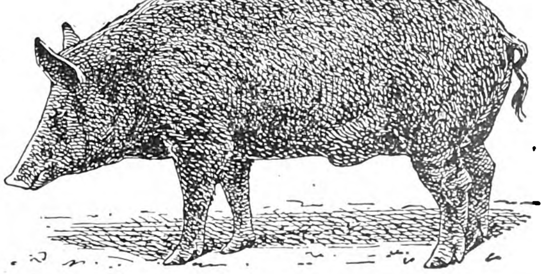
Τάμγουορθ

Αἱ κυριώτεραι ποικιλίαι τῶν χοίρων.

Digitized by Google

χοιροστάτης (ὁ)· ὁ ἐπιμελούμενος τῆς συστηματικῆς ἀναπτύξεως καὶ διατροφῆς χοίρων καὶ φροντίζων διὰ τὴν καθαριότητα τῶν χοιροστασίων κττ.

Χοιροσφάκτης Βυζαντινὸς ἄρχων ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081—1118), παρὰ τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη τῷ 1081 ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Ἐρρῖκον Δ', ἵνα συνάψῃ μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν κατὰ τοῦ Νορμανδοῦ ἡγεμόνος τῆς νοτίου Ἰταλίας Ῥοβέρτου Γισκάρδου, ὅστις παρεσκευάζετο τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ν. ΚΑΣ

χοιροτροφεῖον (τό)· ὁ τόπος ὅπου τρέφονται χοῖροι.

χοιροτροφία (ἡ). Κλάδος τῆς ζῳοτεχνίας, πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ διατροφῆς τῶν χοίρων, αἵτινες συντελοῦνται ἐν τοῖς *χοιροστασίοις* (βλ. λ.).

χοιροτρόφος (ὁ, ἡ)· ὁ τρέφων, ὁ ἐκτρέφων χοίρους, ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἐκτροφὴν χοίρων.

χοιρόχορτο (τό)· ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πικρίς*.

χοίροψις (ἡ) (Choeropsis) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρτιοδακτύλων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱπποποταμιδῶν*, περιλαμβάνον ἱπποποτάμους μὲ σῶμα ὀγκῶδες καὶ ἐπίμηκες, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Λιβερίαν καὶ τὸ Σουδάν. Δ. Ν. Π.

χοιρόψωμο (τό)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κυκλάμινον*.

Χόϊχενς (Huyghens)· βλ. λ. *Χόϋχενς*.

Χοϊχοῦ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Κίνας (βλ. λ. *Κιοὺνγκ-Τσέου*).

Χοκάνδη (πρόφ. *Κοκάντ*) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Οὐζβεκιστάν, ἐπὶ τῆς διατομῆς τοῦ ποταμοῦ Καρὰ-σοῦ ὑπὸ τοῦ σοβιετικοῦ σιδηροδρόμου. - Κάτ. (1926) 69.309. Εἶναι ἡ ὡραιοτέρα καὶ ἡ μᾶλλον συγχρονισθεῖσα πόλις τῆς Κεντρῴας Ἀσίας, ἔχουσα ἀνάκτορον ἀραβικοῦ ῥυθμοῦ τοῦ χάνου Χουνταγιὰρ (μὲ ἀφθάστου τέχνης ξυλογραφίας, σμάλτα, κ. ἄ.). Δεσπόζουσα τοῦ τουρανικοῦ ὑψιπέδου, εἶναι κέντρον τοῦ σοβιετικοῦ ἐν Ἀσίᾳ βαμβακεμπορίου καὶ ἔχει ὀνομαστὴν κοσμηματοποιίαν. Ἡ Χοκάνδη ἦτο πρωτεύουσα τοῦ χανάτου τῆς Φεργκάνας, ὑποταγεῖσα ὑπὸ τῶν Μογγόλων καὶ ἀνακτήσασα ἡμιανεξαρτησίαν τινὰ ἀπὸ τοῦ 1700, ἰδίως ἐπὶ Μεχμὲτ-Ἀλῆ· τούτου ἀποθανόντος (1841), ὁ ἔγγονός του Χουνταγιὰρ διεξήγαγε σφοδροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Ῥώσους, καταστὰς ὑποτελὴς τῷ 1866. Τέλος, ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπαναστάσεως τοῦ υἱοῦ του Νασρεδδίν, ἐγένετο τὴν 3 Μαρτίου 1876 προσάρτησις τοῦ χανάτου εἰς τὸ γενικὸν κυβερνεῖον τοῦ Τουρκεστάν. Νῦν εἶναι ἕδρα ἐπαρχίας μὲ (1926) 114.681 κατ. Π.Ν.Π.

χοχᾶς (ὁ)· ἡ ἑστία τῆς καπνοσύριγγος, ἄλλως *λουλᾶς*.

χόκεϋ (Hockey) (τό). Παιδιὰ παιζομένη μὲ μικρὰν σφαῖραν, τὴν ὁποίαν οἱ παῖκται κτυπῶσι δι' εἰδικῆς ῥάβδου. Παίζεται εἰς πεδίον μήκους 100 ὑαρδῶν καὶ πλάτους 55—60 ὑαρδῶν ἀπὸ δύο ὁμάδας, ἐξ ἕνδεκα παικτῶν ἑκάστην, καὶ διαρκεῖ ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ 10'. Πρόκειται περὶ παιδιᾶς παρομοίας πρὸς τὸ ποδόσφαιρον. Μόνον διὰ τῆς ῥάβδου ἐπιτρέπεται νὰ κτυπᾶται, νὰ ῥίπτεται καὶ νὰ μεταφέρεται ἡ σφαῖρα. Ἐξαιρεῖται τοῦ κανόνος μόνον ὁ τερματοφύλαξ, ὅστις δύναται νὰ λακτίζῃ ἐνίοτε τὴν σφαῖραν.

Χόκη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μεσόγειος πόλις τῆς ἐρήμου Ἀραβίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Χόκινγκ (Hocking). ***Γουλιέλμος-Ἐρνέστος.*** Βορειοαμερικανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Κλήβελαντ τῷ 1873. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Καλιφορνίας, τοῦ Γαίηλ καὶ τοῦ Χάρβαρντ. Εἶναι συνεργάτης πολλῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν, ἀμερικανικῶν καὶ ξένων, καὶ ἔγραψε: «The Meaning of God in human experience» (1912), «Human nature and its remaking» (1918), «Morale and its enemies» (1918), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χόκινγκ** (Hocking), ***Ἰωσήφ.*** Ἄγγλος μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1860. Ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου ἤντλησε τὰ περισσότερα θέματα τῶν ἔργων του, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Ismael Pengelly» (1894), «The monk of Mar Saba» (1894), «A flame of fire» (1903), «The woman of Babylon» (1906), «God and Mammon» (1913), «Spirit of the West» (1913), «In the sweat of the Brow» 1920), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

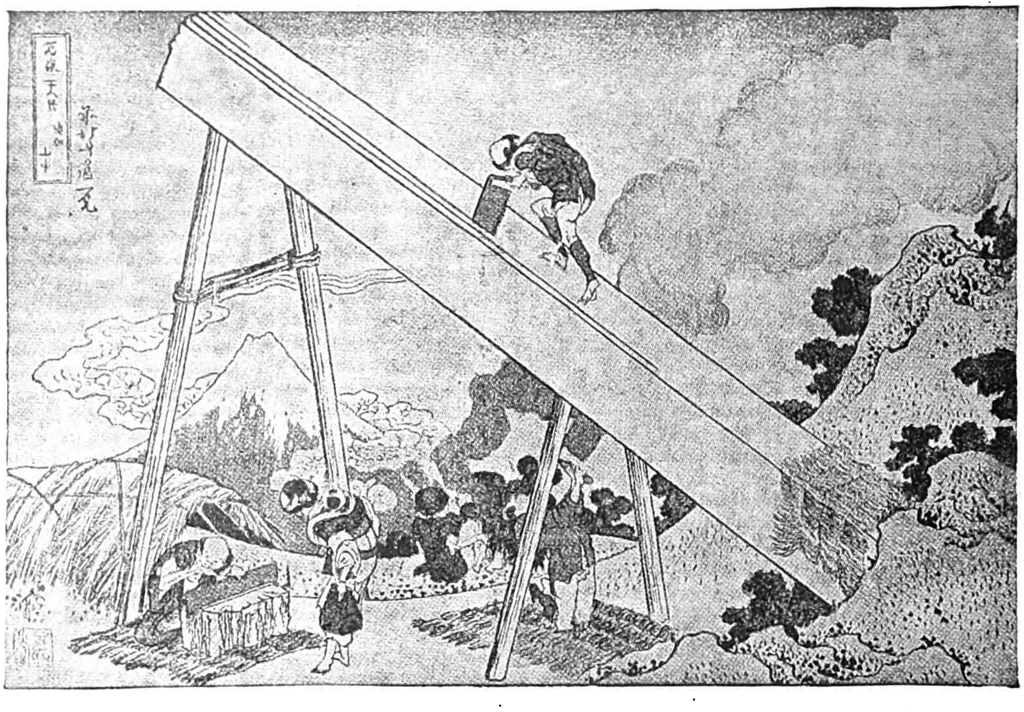

Χοκουσάϊ: *Ὁ ξυλοσχίστης μετ' ἀπόψεως τοῦ Φούζι-Γιάμα.*

Χοκουσάϊ: *Δύο γερανοὶ ἐπὶ ἑνὸς πεύκου.*

[Διακοσμητικὸς πίναξ.]

— **Χόκινγκ** (Hocking), ***Σίλας-Κίττο.*** Ἄγγλος μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1850. Ἔγραψε πολλὰ μυθιστορήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ περιβάλλοντος τῶν μέσων ἀγγλικῶν τάξεων τῆς ἐποχῆς του, ὡς εἶναι τά: «Alec Green» (1878), «His father» (1880), «Cricket» (1885), «For light and liberty» (1890), «Rex Raynor» (1892), «A son of Reuben» (1894), «The heart of man» (1895), «In spite of fate» (1897), «Pioneers» (1905), «The silentman» (1906), «A modern Pharisee» (1907), «When he come to himself» (1915), «Watchers in the dawn» (1920), «The Greater Good» (1922), «My book of memory» (1923), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χοκκαΐντο (Hokkaido) [*Γεωγρ.*]. Μία τῶν μεγάλων νήσων τοῦ Ἰαπωνικοῦ ἀρχιπελάγους (βλ. λ. *Ἰέζο*).

Χοκκὶ (Hokki) [*Γεωγραφ.*]. Μία τῶν Ἰνδικῶν νήσων *Σάβου* (βλ.λ.).

Χόκληβ, ἢ **Ὄκληβ** (Hoccleve ἢ Occleve), *Θωμᾶς.* Ἄγγλος ποιητής, γεννηθεὶς πιθανῶς τῷ 1368—1369 καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ 1450. Συνέθεσε ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν φιλολογικὴν μᾶλλον παρὰ ποιητικὴν ἀξίαν, διότι χαρακτηρίζουν τὴν κατάπτωσιν, εἰς ἣν περιέπεσεν ἡ ἀγγλικὴ ποίησις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσέσερ. Τὸ κυριώτερον ἐξ τούτων εἶναι τὸ διδακτικὸν ποίημα «De Regimine Principum» (1860 ἐπιμελείᾳ τοῦ *Θ. Φαΐτ*, καὶ 1897 ὑπὸ τῆς «Ἑταιρείας τῶν ἀρχαίων ἀγγλικῶν κειμένων»), ἀφιερωμένον εἰς τὸν πρίγκιπα Χὰλ κατ' ἀπομίμησιν πραγματείας ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον τοῦ Αἰγιδίου ντὰ Κολόννα. Συνέθεσεν ἐπίσης: «Διάλογος μετὰ φίλου» καὶ ἄλλα τινά. Η. Π. Γ.

Χοχουμπού (Hokubu [*Γεωγρ.*]. Μία τῶν ἰαπωνικῶν νήσων *Λίου-Κίου* (βλ. λ.).

Χοκουσάϊ. Ἰάπων ζωγράφος, σχεδιαστής, ἴσως ὁ μεγαλύτερος τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ εἴδους τούτου, γεννηθεὶς εἰς τὸ Χόνζο, προάστιον τῆς Γιεδὼ (1760—1849). Εἶναι ἀριστοτέχνης τοῦ γραμμικοῦ σχεδιάσματος καὶ τῆς ἐγχρώμου ξυλογραφίας. Τὸ πραγματικὸν αὐτοῦ ὄνομα εἶναι *Τοκίταρο Κατσουσίκα*. Ἠρέσκετο ὅμως ν' ἀλλάσσῃ ὀνόματα· οὕτω, ὡς μαθητὴς τοῦ Σιουνσό, ὠνόμασεν ἑαυτὸν *Σιουνρό*, κατόπιν δ' ἔλαβεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ὀνόματα *Σῶρι*, *Τοκιμάσα Σεσσίν*, *Χοκουσάϊ-Σῶρι* καὶ τέλος ἁπλῶς *Χοκουσάϊ*, ὅπως καὶ εἶναι γνωστός. Περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἤλλαξε πάλιν ὑπογραφήν, ὀνομαζόμενος *Ταΐτό* καὶ *Μανρογζίν*, *Κατσουσικάουα*, *Αἴσου*, *Ταμέϊτος* ἢ *Ταμεκατσοῦ*, καὶ τέλος προσέθετεν εἰς τὸ ὄνομά του τὸ ἐπίθετον *Γκουαχίμο* (=ὁ τρελλὸς τοῦ σχεδίου). Οἱ μαθηταί του ἦσαν πολυάριθμοι καὶ σχεδὸν ὅλοι προσέθετον εἰς τὸ ὄνομά των, τὸ ὄνομα *Χοκοῦ* ἢ τὸ μονόγραμμα τοῦ μεγάλου διδασκάλου των, ἡ δὲ θυγάτηρ του τὸν ἐβοήθησεν εἰς τὸ ἔργον του, ἰδίως εἰς τὴν χάραξιν τῶν ξυλογραφικῶν πλακῶν τῶν χρωμοξυλοτυπιῶν του. Κατ' ἀρχὰς ἤρχισε τὸ ἔργον του σχεδιάζων τύπους καὶ σκηνὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατὰ τὸ πρῶτον δὲ τοῦτο στάδιον τῆς τέχνης του εἶναι καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῶν διδασκάλων του, καὶ ἰδίως τοῦ Σιουνσό. Πρωτότυπα ἔργα τοῦ Χοκουσάϊ ἔμειναν ἐλάχιστα: ὀλίγα Κακιμονό, εἰκόνες εἰς σχῆμα εἰληταρίου. Ἐσχεδίαζεν εἰς λεπτὸν χάρτην, ὁ ὁποῖος ἐπεκολλᾶτο ἐπὶ τοῦ πρὸς χάραξιν ξύλου καὶ οὕτω κατεστρέφετο τὸ πρωτότυπον. Διὰ τοῦτο τὰ ἀντίτυπα τῶν χρωμοξυλοτυπιῶν του θεωροῦνται ὡς πρωτότυπα, ἐκδιδόμενα ἄλλως τε εἰς ἐλάχιστα ἀντίτυπα, λόγῳ τῆς μαλακότητος τοῦ ξύλου ὅπου ἐχαράσσοντο. Εἶναι ἀφάνταστος ὁ ἀριθμὸς τῶν ξυλογραφικῶν ἔργων του, ἅτινα χαρακτηρίζει εὐκολία καὶ γονιμότης. Ζῷα καὶ ἄνθρωποι γεμίζουν τὰ τοπία, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ παρατήρησις συνδυάζεται μὲ μεγάλην φαντασίαν. Μία φιλοπαίγμων διάθεσις ὤθει αὐτὸν μέχρι τῆς γελοιογραφικῆς ἐκφράσεως τῶν παρατηρήσεών του. Τὰ ζῷα ἀπεικονίζονται μὲ κινήσεις καὶ αἰσθήματα ἀνθρώπινα· τοὐναντίον οἱ ἄνθρωποι ἐμφανίζονται ζῳώδεις καὶ κωμικοί. Εἰς τὰ ἔργα του παρατηροῦνται τύποι ἰσχνοὶ μέχρις ἀποσκελετώσεως, μὲ διαφανεῖς πλευρὰς καὶ λεπτὰ

Digitized by Google

σχοινία ἀντὶ μυῶν· ὀστᾶ γυμνά, ὀφθαλμοὶ μεθύσων λάμπουν εἰς κόγχας κρανίων καὶ νωδαὶ σιαγόνες ἀνοιγόμεναι εἰς σαρδάνιον γέλωτα. Πάντα δὲ ταῦτα εἶναι ἐκτελεσμένα μὲ βεβαιότητα σχεδίου καὶ εὐστάθειαν χειρὸς μοναδικήν. Τίποτε δὲν ἦτο ξένον εἰς τὴν δεξιοτεχνίαν τοῦ καλλιτέχνου. Ἄνθη, πτηνά, ἔντομα, ἰχθύες, οἰκοδομήματα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εὗρον τὸν ζωγράφον των. Ἡ ἀπαρίθμησις τῶν ἔργων τοῦ Χοκουσάϊ, ἅτινα φέρουν τὴν σφραγῖδα τοῦ πνεύματος τῆς φυλῆς αὐτοῦ, εἶναι δυσχερὴς καὶ λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἔργων καὶ λόγῳ τῆς συχνῆς ἀλλαγῆς τῆς ὑπογραφῆς τοῦ καλλιτέχνου.
Σ. Ξ.

χολαγγειῖτις, *—ιδος* (ἡ). Καλεῖται οὕτως ἡ φλεγμονὴ τῶν χοληφόρων ὁδῶν, ἐκτὸς τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἡ χολαγγειῖτις δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ τὰς ἐνδοηπατικὰς ἢ τὰς ἐξωηπατικὰς χοληφόρους ὁδούς, τὸν ἡπατικὸν καὶ χοληδόχον πόρον. Τὰ αἴτια εἶναι πάντοτε μικρόβια (κολοβακτηρίδιον, στρεπτόκοκκος, σταφυλόκοκκος, ἐντερόκοκκος, πνευμονιόκοκκος, ἀναερόβια κλπ.), τὰ ὁποῖα εἰσδύουν εἰς τὰς χοληφόρους ὁδοὺς εἴτε διὰ τῆς κατιούσης κυκλοφορικῆς ὁδοῦ, εἴτε διὰ τῆς ἀνιούσης ἐκ τοῦ ἐντέρου. Ἡ παρουσία λίθων ἔν τινι σημείῳ τῶν χοληφόρων ὁδῶν, ὄγκου συμπιέζοντος αὐτάς, ἢ παρασίτων, εὐνοεῖ διὰ τῆς στάσεως τῆς χολῆς, ἣν ἐπάγεται, τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐντόπισιν τῆς μολύνσεως. Ἀνατομικῶς ἡ προκαλουμένη φλεγμονὴ δύναται νὰ εἶναι ἁπλῆ καταρροϊκὴ ἢ πυώδης μετὰ σχηματισμοῦ μικρῶν ἐνδοηπατικῶν ἀποστημάτων, ἑκάστου τῶν ὁποίων τὸ κέντρον ἀποτελεῖ εἷς χοληφόρος πόρος. Τὰ ἀποστήματα ταῦτα περιέχουν πύον μετὰ χολῆς. Ἡ συμπτωματολογία δὲν εἶναι χαρακτηριστική. Κατὰ τὴν χολαγγειΐτιδα παρατηρεῖται πυρετὸς καὶ ἐλαφρὰ διόγκωσις τοῦ ἥπατος μετὰ ἰκτέρου. Μόνον ὅταν ὑπάρχῃ μηχανικὸν κώλυμα τοῦ χοληδόχου πόρου, ἐκ λίθου, ὄγκου τοῦ χοληδόχου πόρου ἢ ὄγκου τῆς κεφαλῆς τοῦ παγκρέατος, ὁ ἴκτερος εἶναι σαφής, τύπου ἀποφρακτικοῦ, καὶ ὁ πυρετὸς ὑποδύεται τὸν τύπον τοῦ διαλείποντος ψευδο-ἑλώδους μὲ ρίγη ἔντονα καὶ ἐφίδρωσιν (ἠπαταλγικὸς ἢ χολοσηπτικὸς πυρετός). Ἡ πρόγνωσις, ἰδίως τῆς ἐνδοηπατικῆς πυώδους χολαγγειΐτιδος, εἶναι σοβαρά, διότι ἡ μὲν παθολογικὴ θεραπεία ἀστοχεῖ ὡς τὰ πολλά, ἡ δὲ χειρουργικὴ ἐπέμβασις ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὸ πύον, ἕνεκα τοῦ πολλαπλοῦ τῶν μικρῶν ἀποστημάτων. Ἐπὶ ὄγκων τῆς κεφαλῆς, τοῦ παγκρέατος ἢ τοῦ χοληδόχου πόρου, πάλιν ἡ πρόγνωσις εἶναι μοιραία. Ἐν περιπτώσει λίθου, ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, ἤτοι ἡ διάνοιξις τοῦ χοληδόχου πόρου, ἡ ἀφαίρεσις τοῦ λίθου καὶ ὁ καθετηρισμὸς αὐτοῦ, παρέχει πολλὰς ἐλπίδας διασώσεως τοῦ ἀσθενοῦς. Θεραπευτικῶς, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐκ παραλλήλου θὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀντισηπτικὰ φάρμακα τῶν χοληφόρων ὁδῶν καὶ ἰδίως ἡ οὐροτροπίνη ἐνδοφλεβίως εἰς ἱκανὰς δόσεις, ἡ δὲ δίαιτα θὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν βαρύτητα τῆς καταστάσεως, γαλακτικὴ ἢ ἀμυλώδης. Εἰς τινας περιπτώσεις ἡ διὰ τοῦ σωλῆνος Einhorn ἐκκένωσις τῆς χολῆς παρέχει λίαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα.
Α. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

χολαγγειοτομία (ἡ). Γενικῶς πᾶσα τομὴ ἐπὶ τῶν χολαγγείων. Εἰδικώτερον ἡ ἐπὶ τοῦ χοληδόχου πόρου χειρουργικὴ τομή, ἥτις ἐκτελεῖται εἰς τὴν λιθίασιν τοῦ ἀγωγοῦ τούτου, σκοπὸν δ' ἔχει τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐνσφηνωμένου λίθου.
Σ. Ν. Ο.

χολαγωγὸς (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ ἄγων, ὁ διοχετεύων τὴν χολήν: «χολαγωγὰ ἀγγεῖα».

—***χολαγωγὰ φάρμακα*** (Cholagoga) *[Φαρμακολ.]*. Καλοῦνται οὕτω φάρμακα, ἅτινα χορηγούμενα παραλλήλως πρὸς τὰ συνιστώμενα μέτρα διαιτητικῆς ὑγιεινῆς καὶ φυσικοθεραπείας, συντελοῦν εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς συσσωρευθείσης χολῆς εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν καὶ τὰ χολαγωγὰ ἀγγεῖα. Τὰ χολαγωγὰ φάρμακα περιλαμβάνονται σήμερον εἰς τὰ φάρμακα κατὰ τῶν χολολίθων, ἅτινα ὑποδιαιροῦνται πάλιν εἰς *χολαγωγὰ* καὶ *χολεκκριτικά*. Τὰ τελευταῖα ταῦτα συντελοῦν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς ἐκκρίσεως τῆς χολῆς. Τὰ χολαγωγὰ φάρμακα ἐνδείκνυνται ἐπὶ παθήσεων τῆς λειτουργίας τῆς χολῆς, ὡς ἐπὶ χολολιθιάσεων, ἰκτέρου κλπ. Ὡς ἄριστα χολαγωγὰ φάρμακα ἐνδείκνυνται τὰ ὕδατα μεταλλικῶν τινων πηγῶν, ὡς τὰ τῶν Karlsbad, Vichy, Καϊάφα κλπ. Ἡ δρᾶσις τοῦ ὕδατος ἢ τοῦ ἅλατος Karlsbad βασίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς ἀντικαταρροϊκῆς ἐνεργείας καὶ τῆς προκαλουμένης ὑπεραιμίας καὶ δευτερευόντως ἐπὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἀπαγωγῆς τῆς χολῆς καὶ τῆς περισταλτικῆς κινήσεως τῶν χολαγωγῶν ἀγγείων. Τὰ θειικονατριοῦχα καὶ τὰ πικρὰ ὕδατα (Hunyadi-Janos, Aponta, Friedriechshall κλπ.) δρῶσιν ἀντιθέτως, προκαλοῦντα χολαγωγὸν ἐρεθισμὸν ἐπὶ τῶν καταστάσεων συσσωρεύσεως χολῆς εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν. Μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων χολαγωγῶν, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερον ἔτι, καταλέγονται: τὸ ἔλαιον τῶν ἐλαιῶν (ἐξ οὗ χορηγοῦνται 100—200 γρμ.), ἡ ξηρὰ πεπτόνη (δόσις αἰχμῆς μαχαιρίου πλειστάκις τῆς ἡμέρας μεταξὺ τῶν γευμάτων), ἡ ποδοφυλλίνη καὶ ὁ καλομέλας, ἅτινα ὑπάγονται εἰς τὰ ὑπακτικὰ καθαρτικά, τὸ σαλικυλικὸν νάτριον καὶ ἄλλαι τινὲς σαλικυλικαὶ ἑνώσεις. Χολαγωγικῶς δρᾷ τὸ μεῖγμα Durand (αἰθέρος 20,0, τερεβινθελαίου 5,0), ἐξ οὗ χορηγοῦνται ἡμερησίως 20—30 σταγόνες. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων φαρμάκων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται κατὰ τῆς χολολιθιάσεως, τὰ πλεῖστα περιέχουν χολαγωγὰ ἢ χολεκκριτικὰ (choleretica) φάρμακα. Διὰ τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὴν καλυτέραν δρᾶσιν παρουσιάζουν τὰ χολικὰ ὀξέα, ἐξ ὧν παρασκευάζονται: ἡ ὀβογάλη (Ovogal), τὸ χολικὸν νάτριον (Natrium cholicum), ἡ δεχολίνη (Decholinum), ἡ φελαμίνη κτλ. Ὡς χολαγωγὸν δρᾷ τὸ ἐλαϊνικὸν νάτριον (Natrium oleinicum), ὅπερ δίδεται εἴτε αὐτούσιον (Eunatron Pillen), εἴτε μετ' ἄλλων οὐσιῶν (Cholelysin, Eubilein). Ἐπίσης σκευάσματα λεκιθινοῦχα μετὰ χολικοῦ ὀξέος δίδονται ὡς χολαγωγὰ (ὡς εἶναι ὁ Bilival). Ἕτερα φάρμακα τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι τὰ Degalol, Icterosan, Gallophysin Agobilin, Cholasa, Choleflavin κτλ. Συχνάκις περιελήφθη μεταξὺ τῶν φαρμάκων κατὰ τῆς χολολιθιάσεως καὶ ὁ ὀπὸς τῶν ραφανίδων, ὅστις χορηγεῖται ἡμερησίως εἰς ποσὸν 100—400 γρ. (εἰς δόσεις αὐξανομένας καὶ ἐλαττουμένας). Σκευάσματα τούτου φέρονται καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, ὡς εἶναι τά: Raphanose καὶ Cholosan, ἅτινα περιέχουν 11 % οἰνόπνευμα. Τῶν σκευασμάτων αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γίνεται χρῆσις ἐπὶ ἕνα μῆνα. Μεγάλαι δόσεις τοῦ ὀποῦ τῶν ραφανίδων δύνανται εἰς περιπτώσεις τινὰς νὰ δράσωσι τοξικῶς.
Κ. Γ. Μ.

χολαιμία (ἡ) (cholémie). Καλεῖται οὕτω ἡ ἐπίσχεσις τῆς χολῆς καὶ ἡ ἐν τῷ αἵματι μετάβασις αὐτῆς. Ἐν τῇ χολαιμίᾳ τὸ δέρμα καὶ οἱ βλεννογόνοι λαμβάνουσιν ἐσωτερικὴν χροιάν, ἐπὶ πλέον δὲ ἐπέρχεται βραδυσφυγμία κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐπιδράσεως τῶν χολικῶν ἁλάτων ἐπὶ τὰ καρδιακὰ γάγγλια. Ὁ Gilbert καὶ ὁ Lereboullet ὑπὸ τὸν ὅρον *οἰκογενὴς χολαιμία* περιέγραψαν εἰδικὴν κατάστασιν, ἥτις ἀποτελεῖ μᾶλλον ἰδιοσυγκρασίαν ἢ πάθησιν, ἀλλ' ἥτις δύναται νὰ ἐμφανίσῃ σοβαρὰς διαταραχάς. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς παθήσεως ταύτης εἶναι ὅτι παρατηρεῖται ἐπὶ πολλῶν μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας.

Αἴτια. Ἡ χολαιμία παρατηρεῖται εἰς τὰς εὐπόρους ἰδίως τάξεις, καὶ εἰδικῶς εἰς τινας φυλὰς (ἰσραηλιτικὴν φυλήν). Εἶναι κληρονομικὴ καὶ συχνάκις ἐμφανίζεται εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν ἢ τοὐλάχιστον ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, εἴτε ἄνευ αἰτίας τινός, εἴτε σπανίως κατόπιν παρεμπιπτούσης νόσου τινός. Ἡ πάθησις αὕτη ἔχει στενὴν σχέσιν πρὸς ἄλλας χολικάς, παθήσεις καὶ ἰδίως πρὸς τὴν χολολιθίασιν. Κατὰ τὸν Gilbert ἡ χολαιμία ἀποτελεῖ πιθανῶς ἐκδήλωσιν λοιμώξεως τῶν χολαγωγῶν ὁδῶν, ἐλαφροτάτης μέν, ἀλλὰ δυναμένης νὰ ἐπιδεινωθῇ.

Συμπτώματα. Τὸ δέρμα δυνατὸν νὰ διατηρῇ τὴν φυσιολογικὴν αὐτοῦ χροιάν, συνήθως ὅμως ὑπάρχει ὑπικτερικὴ τοιαύτη, μὴ ἐπεκτεινομένη εἰς τοὺς βλεννογόνους· ἐνίοτε ἡ χροιὰ αὕτη εἶναι μερική, περιοριζομένη εἰς τὸ πρόσωπον, περὶ τὰ χείλη ἢ παρὰ τὴν ρινοχειλικὴν αὔλακα, εἰς τὸ μέτωπον, εἰς τὸ πέλμα τῶν ποδῶν καὶ εἰς τὰς παλάμας τῶν χειρῶν· ἡ χροιὰ αὕτη ὀφείλεται εἰς ἀπόθεσιν χολοχρωστικῶν. Ἐπί τινων πασχόντων παρατηρεῖται ξανθέλασμα ἢ χλόασμα. Τὸ οὖρον συνήθως δὲν περιέχει γνησίας χολοχρωστικάς, περιέχει ὅμως οὐροχολίνην. Τὸ ἧπαρ καὶ ὁ σπλὴν διατηροῦσι τὰς φυσιολογικὰς αὐτῶν διαστάσεις, ἐνίοτε ὅμως ἐμφανίζουσι μετρίαν διόγκωσιν. Τὸ αἷμα περιέχει πάντοτε ποσὸν χολικῶν ἁλάτων ἀνώτερον τοῦ φυσιολογικοῦ. Συχνάκις ἡ χολαιμία αὕτη φαίνεται ἀσκοῦσα διεγερτικὴν καὶ μᾶλλον εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐγκεφάλου· οὕτως ἡ πνευματικὴ λειτουργία εἶναι ζωηρά, ἡ δὲ θέλησις σταθερά· ἐν τούτοις πολλάκις ὁ χαρακτὴρ ἐμφανίζει βιαιότητά τινα, ὁπότε οἱ πάσχοντες εἶναι εὐερέθιστοι, ἄλλοτε ὅμως εἶναι μελαγχολικοὶ ἢ ἀδιάφοροι.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω κυρίων σημείων τῆς χολαιμίας δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσι καὶ δευτερεύουσαι ἐκδηλώσεις, ἤτοι δυσπεψία ὑποσθενική, ἐπίμονος δυσκοιλιότης μετὰ διαρροϊκῶν κρίσεων βλεννοαιματηρῶν, νευρασθένεια τύπου μελαγχολικοῦ, γενετήριος ἀνικανότης, ὑπνηλία ἢ ἀϋπνία, κρίσις ὑστερίας καὶ ἡμικρανίας, λευκωματουρία συνεχὴς ἢ διαλείπουσα, παροξυντικὴ αἱμοσφαιρινουρία, ἀρθροπάθειαι ὀξεῖαι, ὑποξεῖαι ἢ χρόνιαι, αἱμορραγίαι διάφοροι καὶ βραδυσφυγμία μόνιμος (οἵα τοῦ Ναπολέοντος). Ἡ χολαιμία, ὡς ἰδιοσυγκρασία μᾶλλον ἢ πάθησις, ἔχει ἀόριστον τὴν διάρκειαν. Πρὸς θεραπείαν τῆς νόσου συνιστᾶται ἡ κατάλληλος δίαιτα, ἤτοι: γάλα ἀποβουτυρωμένον, ζυμαρικὰ λεπτά, ταπιόκα, ᾠά, κρέας (ἀρνίον, ὄρνις, ἰνδιάνος), καρποὶ ὠμοί, ἄρτος (μόνον φλοιός). Ὑδροθεραπεία (Evian, Contrexeville, Vittel). Φαρμακευτικῶς δὲ ἡ ἡπατικὴ ὀποθεραπεία καὶ ὁ καλομέλας.

Χολαιμία τῆς κυήσεως. Ἡ κυοφορικὴ χολαιμία, συχνοτέρα ἢ ὅσον νομίζεται, παρέρχεται πολλάκις ἀπαρατήρητος, καθόσον ἐκδηλοῦται διὰ συμπτωμάτων οὐχὶ θορυβωδῶν, συγχωνευομένων πλειστάκις μετὰ τῶν συμπαθητικῶν σημείων τῆς κυήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δὲν ἐπηρεάζουσι σημαντικῶς τὸν ὀργανισμόν, παραμελοῦνται καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς πασχούσης καὶ ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ. Ἡ χολαιμία τῆς κυήσεως χαρακτηρίζεται ἀνατομικῶς δι' ἀφθόνου χολοχρωστικῆς ἐν τῷ αἵματι καὶ κλινικῶς δι' ὑποκιτρίνης χροιᾶς τοῦ προσώπου, ἐκδηλουμένης ἐντονώτερον ἐπὶ τῶν σκληρωτικῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ παλάμῃ τῶν χειρῶν καὶ ἐπὶ τοῦ πέλματος τῶν ποδῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου εὑρίσκομεν πολλάκις ὑπερχρωμίαν κατάδηλον, ἤτοι: ξανθέλασμα, χλόασμα, προσωπίδα τῆς κυήσεως. Αἱ δερματικαὶ αὗται ὑπερχρωμίαι ἀπαντῶσιν ὡσαύτως εἰς τὴν ἅλω τῶν μαστῶν, ἐπὶ τοῦ δέρματος τῆς κοιλίας καὶ εἰδικώτερον ἐπὶ τῆς λευκῆς γραμμῆς, μεταμορφουμένης εἰς φαιάν. Ὑπάρχουσι προσέτι καὶ πεπτικαὶ διαταραχαί, ἤτοι: ἔμετοι, διάρροια, δυσκοιλιότης, νευρικαὶ διαταραχαί, ἤτοι: μεταβολὴ τοῦ χαρακτῆρος, τὸ εὐερέθιστον, ἡ ἀηδία, αἱ διάφοροι ἐπιθυμίαι, οἱ συχνοὶ καὶ καθολικοὶ κνησμοί, ἡ κνήφη, εἰδικῶς δ' ὁ κνησμὸς τοῦ αἰδοίου καὶ ἡ παρουσία χολοχρωστικῶν στοιχείων καὶ οὐροχολίνης ἐν τοῖς οὔροις. Τέλος δ' ἀπαντῶσι καί τινες ἀνεξήγητοι αὐτόματοι ἐκτρώσεις, τῶν ὁποίων προηγοῦνται εἰδικαὶ αἱμορραγίαι, αἰτιολογοῦσαι πιθανῶς τὴν παρουσίαν τῆς χολαιμίας, τῆς ὁποίας αἱ αἱμορραγίαι αὗται εἶναι ἐκ τῶν κλινικῶν ἐκδηλώσεων τῆς νόσου. Ὁσάκις ἡ ἔγκυος γυνὴ ἐμφανίζει ἓν ἢ πλείονα ἐκ τῶν ἀναφερομένων ᾧδε σημείων, δέον, πρὸς θεραπείαν, νὰ συστήσωμεν αὐτῇ τὴν γαλακτοφυτικὴν δίαιταν καὶ νὰ ἀναγράψωμεν τὰ καθαρτικὰ κατ' ἐπανάληψιν, ἰδίᾳ δὲ τὸν καλομέλανα (εἰς τὴν δόσιν τῶν 0.03 μέχρι 0.05 ἑκατοστογρ.), τὰ διουρητικὰ πόματα, τὴν οὐροτροπίνην καὶ τὰ καθολικὰ λουτρά.
Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

χολαιμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χολαιμίαν, ὁ τῆς χολαιμίας· ‖ ὁ πάσχων χολαιμίαν.

χολαιμομετρία (ἡ). Ἡ καταμέτρησις τῆς χρωστικῆς χολῆς τῆς περιεχομένης ἐν τῷ ὀρῷ τοῦ αἵματος, τελουμένη δι' εἰδικοῦ μηχανήματος καλουμένου *χολαιματομέτρου*.
Μ. Ν. Κ.

χολανικὸν ***ὀξὺ*** *[Χημ.]*. Μονοκαρβονικὸν ὀξὺ τοῦ τύπου $C_{18}H_{30}COOH$. Ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν ἕνωσιν, ἐκ τῆς ὁποίας δι' εἰσαγωγῆς ἑνός, δύο ἢ τριῶν ὑδροξυλίων ἀντὶ ἰσαρίθμων ὑδρογόνων παράγονται τὰ εἰς τὴν χολὴν εὑρισκόμενα χαρακτηριστικὰ ὀξέα αὐτῆς, ἤτοι τὸ λιθοχολικόν, τὸ δεσοξυλικὸν καὶ τὸ χολικὸν ὀξύ. Εἶναι σῶμα κρυσταλλικόν, τηκόμενον εἰς 164°.
Σ. Γ.

Χολαργὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς, ἀνήκων εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλήν. Τοποθετεῖται βορειοδυτικῶς τῶν Ἀθηνῶν, πιθανῶς κατὰ τὰ σημερινὰ *Σεπόλια* ἢ τὸ *Περιστέρι*.
Ι. Σ. Σ.

— **Χολαργὸς** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς πρὸς τὰ Β.ΒΑ. τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὴν ὁδὸν Μεσογείων (6ον χιλιόμετρον), μεταξὺ νοσοκομείου «Σωτηρίας» καὶ Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἀπὸ τοῦ 1933 ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα.

χολάση (ἡ) (Cholasa) *[Φαρμ.]*. Καλεῖται οὕτω σκεύασμα ἀποτελούμενον ἀπὸ λευκωματοῦχον προϊόν, γλυκοχολικὸν μαγνήσιον, ἐλαϊνικὸν μαγνήσιον, ἑξαμεθυλενοτετραμίνην, σαλικυλικὸν νάτριον, ποδοφυλλίνην, ἔλαιον μίνθης τῆς πιπερώδους καὶ ἐκχύλισμα ὑποφύσεως. Χορηγεῖται κατὰ τῶν χολολιθιάσεων καὶ χοληκυστίτιδος κλπ. εἰς δόσιν 1—2 δισκίων τρὶς ἕως πεντάκις ἡμερησίως ἐπὶ τέσσαρας ἑβδομάδας.
Κ. Γ. Μ.

Χολβάρντα (Holwarda), ***Ἰωάννης-Φωκυλίδης***. Ὁλλανδὸς ἀστρονόμος, ζήσας περὶ τὸ 1640. Ἦτο καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Franeker (τῆς ὁλλανδικῆς Φρισλανδίας) καὶ ἀνεγνώρισε πρῶτος τῷ 1639 ὅτι ὁ ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Bayer σημειούμενος ὡς *ο Κήτους* ἀπλανὴς ἀστὴρ ὑφίσταται μεταβολὰς τῆς λάμψεως αὐτοῦ (βλ. *Θαυμάσιος* καὶ *Κῆτος*).
Σ. Π.

Χόλβεγκ (Hollweg) βλ. λ. *Μπέτμαν-Χόλβεγκ*.

χολέβα (ἡ) (Choleva) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συλφιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους, ἀπαντῶντας πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ἡ *χολέβα ἡ γραμμωτὴ* (Choleva lineata), ἥτις ἔχει χρῶμα στιλπνῶς μελανὸν μετὰ λεπτοτάτων ἐπιμήκων λευκῶν γραμμώσεων ἐπὶ τῆς ράχεως.
Δ. Ν. Π.

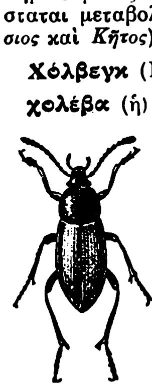

Χολέβα ἡ γραμμωτή.

Χόλεβαν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Διποτάμων (Κα-

Digitized by Google

τοὺν) τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 119. Ἤδη μετωνομάσθη *Ἀμισινόν*.

χολεϊκός, —ή, —όν. Χρησιμοποιεῖται περὶ τοῦ ἄλλως *ταυροχολικοῦ ὀξέος* καλουμένου. Σ. Γ.

χολεΐνη (ἡ). Λιποειδὲς σῶμα ἀλλοιώσεως, λαμβανόμενον ἐκ τῆς χολῆς. Σ. Γ.

χολεμβόλιον (τό). Αἱ ἐργασίαι τοῦ Besredka ἐπὶ τῆς τοπικῆς ἀνοσίας τῶν ἱστῶν καὶ εὐαισθητοποιήσεως τοῦ ἐντερικοῦ βλεννογόνου διὰ τῆς χολῆς ἐνέπνευσαν τὴν παρασκευὴν ἐμβολίων καὶ μάλιστα ἀντιτυφικῶν, χορηγουμένων διὰ τοῦ στόματος. Τοιαῦτα ἐμβόλια ὑπάρχουσι πρῶτον τὰ χορηγούμενα μετὰ προηγουμένην λῆψιν χολῆς, τὰ ὁποῖα καλοῦνται *χολεμβόλια* (bilivaccin) καὶ δεύτερον τὰ χορηγούμενα συγχρόνως μετὰ χολῆς, τὰ ὁποῖα καλοῦνται *ἐντερεμβόλια* (enterovaccin). Εἰς τὰ χολεμβόλια δύνανται κατ' ἐπέκτασιν νὰ καταλεχθῶσι καὶ τὰ ἐμβόλια, τῶν ὁποίων τὰ μικρόβια εὐαισθητοποιήθησαν ἢ ἐξασθενώθησαν διὰ καλλιεργείας ἐπὶ θρεπτικῶν ὑποστρωμάτων περιεχόντων χολὴν (ἀντιφυματικὸν B. C. G. κ.τ.λ.). Ἡ προφυλακτικὴ δύναμις (ἀνοσοποιία) τῶν ἀντιτυφοπαρατυφικῶν ἐμβολίων ἀμφισβητεῖται. Ν. Α. Μ.

χολεμεσία (ἡ)· ὁ χολώδης ἔμετος.

χολέρα (ἡ)· *ἀρχ.*, σωλὴν διὰ τοῦ ὁποίου φέρεται τὸ ὕδωρ τῆς στέγης, ὑδρορρόη, ἄλλως *χολέδρα*· ‖ *συνεκδ.*, νόσος, τῆς ὁποίας σύμπτωμα εἶναι ἡ ἄφθονος καὶ ὁρμητικὴ δίκην ὑδρορρόης κένωσις τοῦ στομάχου, εἴτε δι' ἐμέτου, εἴτε δι' ἀποπατήσεως.

— *[Εγκυκλ.]* Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Ἀρεταῖος καὶ ὁ Κέλσος ἀναφέρουσι τὸν ὅρον *χολέρα* πρὸς καθορισμὸν τῶν παθολογικῶν ἐκείνων καταστάσεων, τῶν ὁποίων κύριον σημεῖον ἦτο ἡ ἔντονος διάρροια. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐγένετο ἡ διάκρισις τῆς κυρίως *χολέρας* ἢ *ἀσιατικῆς*, νόσου εἰδικῆς, ἀπὸ τῶν ἄλλων χολεροειδῶν καταστάσεων, μὴ εἰδικῶν τὴν φύσιν. Γενικῶς σήμερον ἡ χολέρα θεωρεῖται νόσος κατ' ἐξοχὴν λοιμώδης, ἐπιδημικῶς συνήθως ἐνσκήπτουσα, ὀφειλομένη εἰς εἰδικὸν μικροοργανισμὸν (δονάκιον), ὅστις πολλαπλασιάζεται ἐντὸς τῶν λεπτῶν ἐντέρων, ἐπιφέρων ἀφθόνους διαρροϊκὰς κενώσεις καὶ γενικὴν τοξικὴν δηλητηρίασιν διὰ τῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ πάσχοντος κυκλοφορουμένων ἐνδοτοξινῶν.

Αἱ κατὰ καιροὺς ἐμφανισθεῖσαι ἐπιδημίαι τῆς νόσου δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν ὡς ἀκολούθως: 1) Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1817, ἥτις ἐνεφανίσθη εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Γάγγου καὶ τοῦ Βραμαπούτρα, καταλαβοῦσα ἐκεῖθεν ὁλόκληρον τὴν χώραν τῶν Ἰνδιῶν καὶ διαρκέσασα ἐπὶ ἑξαετίαν ὁλόκληρον· κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν μόνον πρώτων ἐτῶν ἠρίθμησε περὶ τὰ τρία ἑκατομμύρια θυμάτων. 2 Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1827, ἥτις ἐπεξετάθη εἰς τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην, εἰσαχθεῖσα διὰ τῶν προσκυνητῶν τῆς Μέκκας, εἰς τὴν Ρωσσίαν, τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Βαρσοβίαν, ὁπόθεν ἐπεξετάθη εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τῶν μεταναστῶν εἰς τὴν Ἀμερικήν. 3) Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1841, ἥτις ἐξερράγη ἐν Ἰνδίαις, ἐπεκταθεῖσα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κίναν, τὰς Φιλιππίνας νήσους καὶ τὴν Κεϋλάνην. 4) Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1844, ἥτις, ἐξ Ἰνδιῶν καὶ πάλιν ὁρμηθεῖσα, μετεδόθη εἰς τὸ Ἀφγανιστὰν καὶ τὸ Τουρκεστάν, ἐκεῖθεν δὲ ἐπεξετάθη εἰς τὸν Καύκασον καὶ προσέβαλεν ἐπίσης τὴν Πετρούπολιν, τὸ Βερολῖνον, τὸ Ἀμβοῦργον, τοὺς Παρισίους καὶ ἐκεῖθεν τὴν Αἴγυπτον, διαρκέσασα μέχρι τοῦ 1849. 5) Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1851, ἥτις ἐξερράγη ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Σιλεσίᾳ κατ' ἀρχάς, ἐπεκταθεῖσα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν καὶ καταλαβοῦσα διαδοχικῶς τὴν Δανίαν, τὴν Σουηδίαν, τὴν Νορβηγίαν καὶ εἶτα τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν τῷ 1854. Ἐκεῖθεν διεπεραιώθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων τῆς κατοχῆς ἐν Πειραιεῖ, ἔνθα τὰ θύματα ἦσαν πάμπολλα. 6 Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1865, ἥτις προσέβαλε τὴν Εὐρώπην καὶ ὀφείλεται πάλιν εἰς τοὺς προσκυνητὰς τῆς Μέκκας, διατηρηθεῖσα σποραδικῶς εἰς πλείστας πόλεις μέχρι τοῦ 1873. 7 Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1883, ἥτις καὶ πάλιν διὰ τῶν Ἀράβων καὶ Μωαμεθανῶν προσκυνητῶν μετεδόθη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἶτα εἰς τὴν Σμύρνην· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἶτα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἱσπανίαν τῷ 1884. 8) Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1889—1890, ἥτις ἔσχε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸ Ἰρὰκ τῆς Ἀραβίας, κατέλαβεν εἶτα τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Περσίαν, θεωρεῖται δὲ προελεύσεως ἰνδικῆς. 9) Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1892, ἥτις εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων, ἐπικληθεῖσα καὶ ἐπιδημία τοῦ Ἀμβούργου, καθόσον, ἐξορμηθεῖσα ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, κατέλαβε τὸ Ἀφγανιστὰν καὶ διεπεραιώθη διὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης εἰς τὴν Ρωσίαν, ἐκεῖθεν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ Ἀμβούργου, ἔνθα ἀπεβιβάσθησαν οἱ ἐκ Ρωσίας φεύγοντες τὴν νόσον μετανάσται, καὶ ἐκεῖθεν ἐξηπλώθη εἰς ἅπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. 10) Τῷ 1902 ἐνεφανίσθη ἐν Μέκκα πανδημία, οὕτως εἰπεῖν, χολέρας, ἐξαπλωθεῖσα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁπόθεν τῷ 1903 μετεδόθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκεῖθεν πάλιν κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1909, ἐνδημοῦσα πλέον καὶ προξενοῦσα κατὰ διαφόρους περιόδους καταστροφὰς μικρὰς ἢ μεγάλας, κατὰ τὸ θέρος ἰδίως. Ἐξ ὅλων τῶν ἠπείρων τῆς γῆς μόνη ἡ Αὐστραλία ἔμεινεν ἀπρόσβλητος καθ' ὅλας τὰς τρομερὰς καὶ καταστρεπτικὰς ἐπιδημίας τῆς χολέρας. Κατὰ τὸ 1912 ἐξερράγη ἐπιδημία χολέρας ἐν Μακεδονίᾳ, εἴς τε τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸν ἄμαχον πληθυσμὸν τῆς χώρας, μετενεχθεῖσα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων στρατιωτῶν, οἵτινες προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς νόσου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπαφῆς αὐτῶν. Ἡ νόσος δὲν ἀνεπτύχθη τότε εἰς ἐπιδημίαν, χάρις εἰς τὸν γενόμενον προφυλακτικὸν ἀντιχολερικὸν ἐμβολισμόν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ χολέρα δὲν ἔδειξε πλέον σημεῖα ἐμφανίσεως ἐπιδημικῆς ἢ σποραδικῆς, καθότι κατεπολεμήθη δραστηρίως διὰ τῶν ὑγιειονομικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ἔκτοτε καὶ ἐξακολουθητικῶς λαμβάνονται ἁπανταχοῦ τῆς γῆς· ἰδιαιτέρως συνετέλεσε πρὸς τοῦτο μεγάλως ὁ συστηματικῶς ἐνεργούμενος προληπτικὸς ἀντιχολερικὸς ἐμβολισμός.

Αἰτία. Ἡ χολέρα εἶναι νόσος ἐνδημικὴ τῶν Ἰνδιῶν· τὸ κλῖμα τῆς χώρας ταύτης παρέχει εὐνοϊκοὺς ὅρους διά τε τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος καὶ διὰ τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὸ ἀνθυγιεινὸν τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους προστίθενται ἐπιδεινωτικῶς καὶ ἐπικινδύνως τὰ ἤθη, ὁ θρησκευτικὸς φανατισμός, ἡ κοινωνικὴ ἀθλιότης, ἡ ρυπαρότης καὶ ἀκαθαρσία τοῦ πλείστου τῶν κατοίκων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ παράγων τῆς μεταδόσεως καὶ διαδόσεως τῆς χολέρας εἶναι ὁ ἄνθρωπος· ὅταν τὰ περιττώματα αὐτοῦ περιέχωσι τὰ εἰδικὰ τῆς νόσου στοιχεῖα, ἀποβαίνει ἐπικίνδυνος διὰ πάντας τοὺς ἐρχομένους εἰς συνάφειαν μετ' αὐτοῦ. Ἐπὶ πλέον δὲ τὰ ἐκ τῶν ἐντέρων αὐτοῦ προερχόμενα περιττώματα εἶναι δυνατὸν νὰ μεταφέρωσι μακρὰν τὴν νόσον καὶ τὸν θάνατον. Ἡ χολέρα ἀκολουθεῖ τήν τε ἀπὸ ξηρᾶς καὶ τὴν ἀπὸ θαλάσσης ὁδόν. Διὰ τῆς πρώτης ταξιδεύει μετὰ τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἐμπόρων, τῶν προσκυνητῶν, εἰς τὰς κατασκηνώσεις, πέριξ τῶν πολιορκουμένων πόλεων, εἰς τὰς πανηγύρεις, εἰς τὰ μεγάλα κέντρα τῶν εἰς ἱεροὺς τόπους ἀποδημιῶν, πανταχοῦ ἔνθα συναθροίζονται ἄτομα πειναλέα, ἐξηντλημένα ὑπὸ τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ἀθλιότητος, ἀσκοῦσα εὐκόλως τὸ καταστρεπτικὸν αὐτῆς ἔργον. Οἱ Μωαμεθανοὶ Σιῖται (Chiites), πολυαριθμότατοι εἰς τὴν Περσίαν καὶ τὰς Ἰνδίας, εἶναι ὑποχρεωμένοι διὰ θρησκευτικοὺς λόγους νὰ μεταφέρωσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς τὰς ἁγίας πόλεις τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου, εἰς τὴν Κερμπέλα (Kerbéla) καὶ τὴν Νέτζεφ (Nedjef). Εἰς τὰ πτώματα ταῦτα, φερόμενα ἐπὶ καμήλων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον, προστίθενται καὶ τὰ πτώματα τῶν καθ' ὁδὸν ἀποθνησκόντων προσκυνητῶν. Εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως Keréba εὑρίσκεται τὸ πραγματικὸν κοιμητήριον. Καὶ αὐταὶ αἱ οἰκίαι ἀκόμη χρησιμοποιοῦνται ὡς τάφοι, ἡ δὲ γῆ, τὸ χῶμα δηλαδὴ τὸ ὁποῖον ἐξάγουσιν ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν διὰ νὰ τοποθετήσωσιν ἐν αὐτοῖς τοὺς νέους νεκρούς, πωλεῖται εἰς πλακούντια εἰς τοὺς προσκυνητάς, ὅπως χρησιμεύσωσι ταῦτα ὡς ἱερὰ περίαπτα (φυλακτά). Ἡ βιομηχανία τῶν κατοίκων συνίσταται εἰς τὴν ταφὴν τῶν πτωμάτων, τὰ ὁποῖα προσκομίζονται εἰς αὐτοὺς ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς σιιτικῆς φυλῆς. Εὐνόητον ἀποβαίνει πόσον μέγας εἶναι ὁ κίνδυνος διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν ἐκ τῶν τοιούτων ἐθίμων, καθόσον μάλιστα μεταξὺ τῶν πτωμάτων τούτων πλεῖστα εἶναι χολεριώντων (Élisée Reclus καὶ H. Monod). Οἱ φορεῖς τῆς νόσου εἶναι πολλοί· πρωτίστως καταλεκτέον τοὺς χολεροπαθεῖς ἢ πάσχοντας εἰδικὴν διάρροιαν, τὰς ὀθόνας, τὰ ἐνδύματα, τὰς σινδόνας καὶ λοιπὰ τῆς κλίνης ἀντικείμενα, ἐμποτισμένα ἐκ τῶν ἀφοδευμάτων τῶν χολερικῶν. Τῆς χολερικῆς ἑστίας ἅπαξ συστάσης, τὰ πόσιμα ὕδατα καὶ τὰ ἀποχωρητήρια εἶναι τὰ κύρια δρῶντα αἴτια, ἐξ ὧν διαχέεται ἡ νόσος· ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ὁ λόγος, δι' ὃν ποταμόχωστοι γαῖαι, αἱ διηθούμεναι ὑπὸ ὑδάτων καὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν, ἐπικουροῦσι μᾶλλον ἢ τὰ συμπαγῆ ἐδάφη πρὸς διάχυσιν τῆς χολέρας. Ἐπιδημία τῆς χολέρας δύναται νὰ ἀναφανῇ ἐκ νέου ἐν τῇ αὐτῇ συνοικίᾳ μετὰ παρέλευσιν μηνῶν ἢ καὶ ἐτῶν. Αἱ τοιαῦται ἀναζωπυρήσεις ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ χολερικοῦ σπέρματος ἐν τοῖς ποσίμοις ὕδασι καὶ ἐν τῷ ἐδάφει τῶν προσβληθεισῶν συνοικιῶν. Ὁ Blachstein καὶ ὁ Samarelli ἀνεῦρον τὸ χολερικὸν βακτηρίδιον ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Σηκουάνα ὀκτὼ μῆνας μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπιδημίας. Τὰ ἐν τοῖς ὕδασι δονάκια εἶναι ἐντερικῆς προελεύσεως, ἐκχεόμενα ἐν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν κατοικιδίων ζῴων, ἅτινα φυσιολογικῶς δυνατὸν νὰ φέρωσι ταῦτα ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ αὐτῶν σωλῆνος ἐν σαπροφυτικῇ καταστάσει.

Ὁ Metchnikoff ἀπέδειξεν ὅτι ἡ πρὸς τὴν χολέραν προδιάθεσις ἀπορρέει ἰδίως ἐκ βακτηριακῶν συνδυασμῶν, τὸ δὲ χολερικὸν δονάκιον παραμένει ἀδρανὲς ἢ ἀποβαίνει ἐπικίνδυνον, ἀναλόγως τῆς ἐν τοῖς ἐντέροις συναντήσεως αὐτοῦ μετ' ἐντερικῆς χλωρίδος, ἐπικουρούσης εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἢ τοὐναντίον παρακωλυούσης τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην. Παρετήρησε δ' ὁ αὐτὸς Metchnikoff ὅτι οἱ νεαροὶ κόνικλοι, παρασκευασθέντες οὕτως εἰπεῖν διὰ τῆς καταπόσεως ἐπικουρικῶν βακτηριδίων, οἷον σαρκίνης καὶ εἴδους κολοβακτηρίου, ἔθνῃσκον ταχύτερον, ὅτε κατέπινον εἶτα τὸ χολερικὸν βακτηρίδιον.

Αἰτιολογία—Παθογονία. Τὸ παθογόνον αἴτιον τῆς χολέρας ἀνεκαλύφθη τῷ 1883 ὑπὸ τοῦ Koch, ὅστις προΐστατο τῆς καταρτισθείσης ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς χολέρας ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅστις συνεπλήρωσεν ἐν Ἰνδίαις τὴν μελέτην τοῦ μικροβίου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Gaffky. Τὸ βακτηρίδιον τῆς χολέρας εἶναι βραχὺ (μήκους 1,5 μ. καὶ πλάτους 0,4 μ.), κυρτὸν ἐν εἴδει κόμματος, δι' ὃ καὶ κομματοειδὲς μικρόβιον ἐκλήθη· τὰ δὲ δύο πέρατα αὐτοῦ δὲν εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου. Ἔχει ζωηροτάτην κίνησιν, ὀφειλομένην εἰς βλεφαρίδα πρὸς τὸ ἓν πέρας αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἐκλήθη *χολερικὸν δονάκιον* (vibrion cholérique). Τὸ δονάκιον τοῦτο, ἐντὸς παλαιοτέρων καλλιεργειῶν παρατηρούμενον, ἐμφανίζει μικρὰς σπειροειδεῖς ἁλύσεις, ἐξ οὗ καὶ *σπειρύλλιον τῆς χολέρας* καλεῖται. Εὑρίσκονται ὅμως καὶ μικρόβια ἀτελῶς χρωννύμενα, πλατέα, ἐξωγκωμένα, μορφαὶ τούτων ἐν ἐκφυλίσει, αἵτινες ἀναπτύσσονται κυρίως ὅταν τὸ θρεπτικὸν μέσον εἶναι ἀκατάλληλον ἢ τείνῃ νὰ ἐξαντληθῇ. Τὸ δονάκιον τοῦτο δὲν παράγει σπόρους, χρώννυται εὐχερῶς διὰ πάντων τῶν βασικῶν χρωμάτων τῆς ἀνιλίνης καὶ ἀποχρωματίζεται κατὰ Gram. Εἶναι ἀερόβιον καὶ πολλαπλασιάζεται εὐκόλως ἐντὸς πάντων τῶν θρεπτικῶν ὑλικῶν, ἐν θερμοκρασίᾳ 30°—35°, ἀπαιτεῖ ὅμως ἀσθενῶς ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν. Τὸ καταλληλότερον θρεπτικὸν μέσον τούτου εἶναι τὸ καλούμενον πεπτοῦχον ὕδωρ, ὅπερ περιέχει ἐντὸς 100 κυβ. ἑκ. ὕδατος 1 γραμ. πεπτοῦ καὶ 0,5 χλωριούχου νατρίου. Χρησιμοποιεῖται δὲ τοῦτο καὶ πρὸς διαγνωστικὸν σκοπὸν (Schottelius), καθόσον δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ὁ ἐμπλουτισμός, τουτέστιν ἡ ἐκλεκτικὴ αὔξησις τοῦ δονακίου τῆς χολέρας, ὑπολειπομένης τῆς αὐξήσεως τῶν λοιπῶν μικροβίων. Τὸ δονάκιον δὲν ἐκκρίνει τοξίνας, ἀλλὰ περιέχει δηλητηριώδεις οὐσίας στενῶς συνδεδεμένας πρὸς τὸ βακτηριακὸν σῶμα (τὰς ἐνδοτοξίνας), αἵτινες ἀπελευθεροῦνται ἅμα τῇ καταστροφῇ τοῦ σώματος τοῦ μικροβίου, ὁπότε ἐπέρχονται ἐξ αὐτῶν, ἐγκατεστημένων ἐντὸς τοῦ ἐντερικοῦ βλεννογόνου, συμπτώματα δηλητηριάσεως τοῦ χολεριῶντος.

Ὁ ἄνθρωπος μολύνεται διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ δονακίου ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι αὐτοῦ καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἐγκατασκηνώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ λεπτῷ ἐντέρῳ. Τὸ ὄξινον γαστρικὸν ὑγρὸν ἐπιδρᾷ καταστρεπτικῶς εἰς τὸ δονάκιον, παρεμποδίζον τὴν μόλυνσιν, ἥτις ἀποβαίνει δυνατή, ὅταν τὰ δονάκια διέλθωσι τὸν στόμαχον, προστατευόμενα ὑπὸ τῶν τροφῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων προφυλάσσονται, ἢ ὅταν ληφθῶσιν ἐντὸς ψυχροῦ πόματος διερχομένου ταχέως τὸν στόμαχον. Ἐν τῷ λεπτῷ ἐντέρῳ, ἔνθα ὑπάρχει ἀλκαλικὴ ἀντίδρασις καὶ ἀφθονία πεπτῶν, τὰ δονάκια πολλαπλασιάζονται τάχιστα, προκαλοῦντα διάρροιαν. Ἡ κυρίως νόσος ἐπέρχεται, ὅταν τὸ δονάκιον εἰσδύσῃ ἐν τῷ ἐντερικῷ ἐπιθηλίῳ, ὁπότε ἐκ τῶν νεκρουμένων μικροβίων ἐλευθεροῦνται αἱ ἐνδοτοξῖναι, αἱ προκαλοῦσαι τὴν βαρεῖαν εἰκόνα τῆς χολέρας, τὸ κρυμῶδες (algide) στάδιον αὐτῆς, εἰς ὃ προστίθενται καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀφυδατώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ πάσχοντος ἐκ τῶν συχνῶν καὶ ἀφθόνων διαρροϊκῶν κενώσεων. Ἐκεῖ ἔνθα ἡ τοιαύτη ἐν τῷ ἐπιθηλίῳ εἴσδυσις εἶναι ἀκατόρθωτος, εἴτε λόγῳ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἐντερικοῦ ἐπιθηλίου, εἴτε λόγῳ τῆς μείζονος ἀντιστάσεως αὐτοῦ, δὲν ἀναπτύσσεται ἡ χολέρα, ἐνῷ ἐμφανίζεται ἡ πρόαγγελος αὐτῆς διάρροια. Κατὰ τὸν Danysz, ἡ χολέρα εἶναι νόσος ἀφυλαξική, ἐπερχομένη ἐξ ἀτελοῦς βακτηριολυσίας καὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν προϊόντων αὐτῆς. Ὁ Emmerich, πρὸς ἐξήγησιν τῆς κλινικῆς εἰκόνος τῆς χολέρας, παραδέχεται ὅτι αὕτη ὀφείλεται εἰς ἀπορρόφησιν νιτρώδους ὀξέος ἐκ τῶν νιτρικῶν ἀλάτων τῶν τροφίμων, τῶν παρασκευαζομένων ὑπὸ τοῦ δονακίου. Εὑρίσκομεν τὸ δονάκιον καὶ εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν καὶ τὰς χολικὰς ὁδούς· οὐδέποτε ὅμως εὑρίσκεται τοῦτο εἰς ἄλλα ὄργανα ἢ ἐν τῷ αἵματι, καθόσον ἡ χολέρα δὲν εἶναι μικροβιαιμία.

Περιγραφὴ τῆς νόσου. Ἡ ἐπώασις τῆς χολέρας διαρκεῖ κατὰ μέσον ὅρον ἀπό τινων ὡρῶν μέχρι πέντε ἡμερῶν, τὸ μέγιστον τουτέστι χρονικὸν διάστημα πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν προληπτικῶν μέτρων τῶν καθάρσεων, κατὰ κοινὴν τῶν διαφόρων κρατῶν σύμβασιν. Τὰ μεγάλα ταῦτα χρονικὰ διαστήματα τοῦ σταδίου ἐπωάσεως τῆς νόσου ὀφείλονται εἰς τὸ ποσὸν καὶ τὴν τοξικότητα τῶν δονακίων καὶ εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τὴν λοίμωξιν· δι' ὃ παιδία, γέροντες καὶ ἐξησθενημένοι ὀργανισμοὶ ἐν γένει προσβάλλον-

Digitized by Google

ται εὐκολώτερον καὶ βαρύτερον ὑπὸ τῆς νόσου· ὁμοίως καὶ ἄτομα ὑγιᾶ, ἅτινα ἐκ παρεκτροπῶν διαίτης ὑπέστησαν ἐντερικὰς διαταραχάς· παραδέχονται δέ τινες ὅτι ἐπί τινων ἀτόμων ὑπάρχει ἰδιαιτέρα εὐπάθεια τοῦ ἐντερικοῦ ἐπιθηλίου πρὸς τὸ δονάκιον.

α) *Προδρομικὴ διάρροια.* Αὕτη ἄρχεται ἄνευ κολικῶν, ἄνευ τεινεσμοῦ καὶ χαρακτηρίζεται ὑπὸ κοπρανωδῶν ἀφοδευμάτων ἐν ἀρχῇ καὶ εἶτα χολωδῶν καὶ ὀρωδῶν τοιούτων, μετὰ βορβορυγμῶν. Ὁ πάσχων δὲν πυρέσσει ἢ πυρέσσει ἐλάχιστον, ἡ ὄρεξις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκμαία, πλὴν ἐὰν ὑπάρχῃ γαστρικὸς κατάρρους, αἱ κενώσεις ἐπαναλαμβάνονται συχνάκις, τὸ ἄτομον αἰσθάνεται κόπωσιν ἔντονον καὶ μετὰ παρέλευσιν 3—7 ἡμερῶν ἡ χολέρα ἐκρήγνυται. Ἡ πρόδρομος αὕτη διάρροια δὲν εἶναι σταθερά, ἀλλ' ὁτὲ μὲν ἐλλείπει εἰς τὸ τρίτον τῶν περιπτώσεων, ὁτὲ δὲ πάλιν εἶναι καὶ ἡ μόνη ἐκδήλωσις ἠπίας χολέρας. Κατὰ τὴν χολερικὴν ταύτην διάρροιαν ὁ ἀριθμὸς τῶν κενώσεων ἀνέρχεται εἰς 5—10 κατὰ εἰκοσιτετράωρον ἄνευ οὐδενὸς σοβαροῦ γενικοῦ φαινομένου, τοῦ πάσχοντος ἐξακολουθοῦντος ἀνυποπτου τὰς ἐργασίας αὐτοῦ, ὁτὲ δὲ παρακολουθεῖται ὑπὸ γενικῆς ἐξαντλήσεως καὶ αἰσθήματος κοπώσεως. Οἱ πάσχοντες ἔχουσιν ἀνορεξίαν, ἀηδῆ γεῦσιν, δίψαν, τὴν γλῶσσαν λευκῶς ἐπίχριστον, συνέρχονται δὲ ταχέως. Ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἐπικίνδυνος, καθόσον οἱ πάσχοντες περιφερόμενοι διασπείρουσι μετὰ τῶν κενώσεων αὐτῶν καὶ τὰ βακτηρίδια τῆς χολέρας.

β) Ἡ *χολερίνη* ἀποτελεῖ βαρυτέραν μορφὴν χολέρας· αἱ διαρροϊκαὶ κενώσεις μεταβάλλονται ἀπὸ κοπρανωδῶν εἰς χολώδεις, προσλαμβάνουσαι ἐν τέλει τὴν χαρακτηριστικὴν σύστασιν τῶν ὀρυζοειδῶν κενώσεων τῆς χολέρας. Κατ' αὐτὴν προηγοῦνται ἀνορεξίαι καὶ ναυτίαι, μετὰ δὲ τὴν ἔναρξιν τῶν διαρροϊκῶν κενώσεων ἐπέρχονται ἔμετοι τροφῶν ἐν ἀρχῇ καὶ εἶτα χολώδεις. Ὁ ἄρρωστος κατέχεται ὑπὸ κοπώσεως καὶ πυρέσσει, ἐνῷ τὰ ἄκρα αὐτοῦ ἀποβαίνουσι ψυχρὰ καὶ ἐπέρχονται ὀδυνηραὶ συσπάσεις τῶν μυῶν, ἰδίως τῆς κνήμης, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐλαττοῦται τὸ ποσὸν τῶν οὔρων. Χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα εἶναι καὶ ἡ βαθμιαία ἐξασθένησις τῆς φωνῆς (χολερικὴ φωνή). Ἡ μορφὴ αὕτη τῆς χολέρας μετὰ διάρκειαν ἡμερῶν τινων ἄρχεται ὑποχωροῦσα.

γ) *Βαρεῖα* ἢ *κρυμώδης* ἢ *παγετώδης* ἢ *ἀσφυκτικὴ χολέρα.* Ἡ μορφὴ αὕτη εἰσβάλλει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτόμως δι' ἀφθόνων διαρροϊκῶν κενώσεων, 10—30 κατὰ εἰκοσιτετράωρον, μορφῆς ὀρυζοειδοῦς. Συγχρόνως ἐπέρχονται ἔμετοι συχνοὶ τροφῶν ἐν ἀρχῇ, προσλαμβάνοντες εἶτα τὴν ὄψιν ὀροῦ γάλακτος ἢ ἀφεψήματος ὀρύζης, ἐπιτεινόμενοι διὰ τῆς προσλήψεως ὕδατος πρὸς κατασταλὴν τῆς ἀφορήτου δίψης καὶ παρακολουθούμενοι ὑπὸ ὀδυνηρῶν συσπάσεων τοῦ ἐπιγαστρίου καὶ ὑπὸ επιμόνου λυγμοῦ, δυσοιώνου συμπτώματος. Ἡ γλῶσσα εἶναι ξηρά, ἐπίχριστος, κυανωτικὴ ἐνίοτε· ἡ κοιλία εἶναι συνεσπασμένη καὶ κατὰ τὴν ψηλάφησιν προκαλεῖται ἔντονος πλαταγισμὸς κατὰ τὸν δεξιὸν ἰδίᾳ εἰλεακὸν βόθρον. Πλήρης ἀνορεξία ἐπικρατεῖ. Αἱ κενώσεις ὑδαρεῖς ἐν ἀναλογίᾳ 95—99 : 100, ἐνέχουσιν ὀρυζοειδῆ σωμάτια συγκείμενα ἐκ βλέννης καὶ τμημάτων ἐντερικοῦ ἐπιθηλίου, ἐν οἷς διακρίνονται μικροσκοπικῶς ἀδένες καὶ λάχναι, ὡς καὶ κρύσταλλοι ἐναμμωνίου φωσφορικῆς μαγνησίας ἐντὸς τῶν κενώσεων τούτων εὑρίσκονται ἄφθονα τὰ δονάκια τῆς χολέρας. Αἱ κενώσεις κατ' ὄγκον δύνανται νὰ ἀνέλθωσι μέχρι 5—7 λίτρων κατὰ ἡμερονύκτιον. Εἴς τινας βαρείας περιπτώσεις αἱ κενώσεις ἀποβαίνουσιν ἐρυθρωπαὶ ὡς ἀπόπλυμα κρέατος τῇ προσμίξει αἵματος. Τὰ ἐμέσματα περιέχουσιν ἐν ἀρχῇ ὑπολείμματα τροφῶν, εἶτα ὅμως προσομοιάζουσιν ὀρῷ γάλακτος ἢ προσλαμβάνουσιν ὄψιν ὀρυζοειδῆ· ἐν αὐτοῖς ἀνευρίσκονται τὰ δονάκια τῆς χολέρας εἰς μικρότερον ἀριθμόν.

Μετὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς προδρομικῆς διαρροίας, τὸ καὶ ἐμπύρετον (39°) συνήθως, ἐπακολουθεῖ τὸ κρυμῶδες ἢ παγετῶδες ἢ ἀσφυκτικὸν στάδιον, ὀφειλόμενον εἰς τὴν μεγάλην ἀφυδάτωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν δηλητηρίασιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐνδοτοξινῶν τῶν χολερικῶν δονακίων. Κατ' αὐτὸ ἡ περιφερικὴ θερμότης καταπίπτει (θερμοκρασία μέχρι 32° καὶ κάτω εἰς τὴν μασχάλην, μέχρι 18° καὶ 21° εἰς τοὺς πόδας, ἐνῷ εἰς τὸ ὀρθὸν ἡ θερμοκρασία εἶναι ηὐξημένη, μέχρι 39°), ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ θερμοκρασία ὑποβιβάζεται (30° ἐν τῷ ὀρθῷ καὶ 25° ἐν τῷ στόματι). Ὁ σφυγμὸς εἶναι συχνός, μικρός, μὴ ὑπερβαίνων τὰς 100 σφύξεις, ἀποβαίνων δὲ προϊόντως μικρότερος, νηματοειδής· ἡ πίεσις τοῦ αἵματος καταβιβάζεται μεγάλως. Οἱ πάσχοντες αἰτιῶνται παλμοὺς καὶ προκάρδιον ἄγχος, ἐπώδυνον. Οἱ τόνοι τῆς καρδίας εἶναι ἀσθενεῖς. Παρατηρεῖται δὲ καὶ δύσπνοια, ἐκδηλουμένη ὑπὸ ἀνησυχίας καὶ ἀγωνίας· ἡ ἀναπνοὴ εἶναι ἐπιπολαία (μέχρι 50 ἀναπνοῶν κατὰ 1' λεπτόν). Ἐνίοτε παρετηρήθη πρὸ τοῦ θανάτου καὶ δυσπνοϊκὴ ἀναπνοὴ κατὰ Cheyne-Stokes. Τυρανικαὶ διὰ τὸν πάσχοντα ἀποβαίνουσι καὶ αἱ ὀδυνηραὶ μυϊκαὶ συσπάσεις τῶν μυῶν τῆς κνήμης καὶ τοῦ μηροῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν καὶ τῶν μυῶν τῆς κοιλίας, ὡς καὶ τῶν μυῶν τῶν ἄνω ἄκρων καὶ τοῦ προσώπου, καταλαμβάνουσαι ἐνίοτε καὶ τὸ διάφραγμα.

Ἡ ὄψις τοῦ πάσχοντος εἶναι χαρακτηριστική· τὸ πρόσωπον ἀποβαίνει ἀγωνιῶδες, ὠχρόν, ἅμα δὲ κυανωτικὸν καὶ ψυχρόν· οἱ ὀφθαλμοὶ βυθίζονται ἐντὸς τῶν κόγχων, περιβαλλόμενοι ὑπὸ μελαίνης ἅλω· ἡ ῥὶς λεπτύνεται καὶ ὀξύνεται· τὰ χείλη εἶναι κυανωτικά, τὰ δὲ ἄκρα ψυχρά· οἱ δάκτυλοι τῶν χειρῶν σχηματίζουσι πτυχὰς δίκην δακτύλων πλυντριῶν· ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸ δέρμα, καλυπτόμενον ὑπὸ ψυχροῦ ἱδρῶτος ἐξώδους, ἡ αἰρομένη ἐπ' αὐτοῦ πτυχὴ παραμένει καὶ δὲν καταπίπτει. Ἐκ τῆς ἀφυδατώσεως δὲ καὶ ἐκ βλάβης τῆς ἐννευρώσεως τῶν μυῶν παρατηρεῖται ἡ βαθμιαία ἐξασθένησις τῆς φωνῆς, ἥτις ἀλλοιοῦται βαθμηδόν, ἀποβαίνουσα ἀπὸ βραχνῆς ἄτονος καὶ ἐν τέλει τελείως ἐξαφανιζομένη. Τὰ οὖρα ἐλαττοῦνται κατὰ ποσόν, ὡς ἐκ τῆς ἀφυδατώσεως, περιέχουσι δὲ λεύκωμα καὶ ἀφθόνους κοκκιώδεις καὶ ὑαλώδεις κυλίνδρους. Τὸ αἷμα ἐμφανίζει αὔξησιν τῆς ἰξώδους καταστάσεως καὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων.

Ἡ διάρκεια τοῦ ἀσφυκτικοῦ σταδίου εἶναι 48 περίπου ὡρῶν· ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐν κώματι· ἀλλ' ἐὰν ἀποσοβηθῇ, ἐπακολουθεῖ τὸ στάδιον ἀντιδράσεως ἢ ἀναπλάσεως, καθ' ὃ αἱ κενώσεις ἀποβαίνουσιν ἀραιότεραι συστάσεως κοπρανώδους, οἱ ἔμετοι βελτιοῦνται ἢ καταπαύονται· ὁ σφυγμὸς καθίσταται ἐντονώτερος, ἡ ψῦξις καὶ ἡ κυάνωσις τῶν ἄκρων ἐκλείπουσι, ἡ δὲ διούρησις ἀποκαθίσταται. Ἡ ἀνάρρωσις διαρκεῖ ἐπὶ μίαν μέχρι δύο ἑβδομάδων, παραμένει δ' ἡ ἀδυναμία τῆς καρδίας· ἀνάγκη δ' ἐπιτηρήσεως τοῦ ἀρρώστου.

δ') Ἡ *χολερικὴ ἀντίδρασις* ἢ ὁ *χολερικὸς τῦφος* χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς τυφοειδοῦς καταστάσεως καὶ ὑπὸ τοῦ χολερικοῦ ἐξανθήματος. Ὁ πάσχων ἔχει ἐρυθροὺς τοὺς ἐπιπεφυκότας· τὸ πρόσωπον εἶναι θερμὸν καὶ ἐρυθρόν, ἕνεκα τοῦ ὑψηλοῦ πολλάκις πυρετοῦ· ἡ γλῶσσα εἶναι ἐρυθρά, παραμένουσι δ' οἱ ἔμετοι καὶ ἡ διάρροια· ἡ δὲ ἀναπνοὴ ἀποβαίνει ἀραιὰ καὶ βαθεῖα. Περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης ἑβδομάδος ἐμφανίζεται τὸ χολερικὸν ἐξάνθημα, πολύμορφον, ἱλαροειδὲς ἢ ὀστρακιῶδες, ἀποβαῖνον σπανιώτατα αἱμορραγικόν, ἑδραζόμενον κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν τῶν βραχιόνων ἢ πρὸς τὸν τράχηλον καὶ ἐκεῖθεν ἐπεκτεινόμενον εἰς τὰ ἄκρα καὶ τὸν κορμόν, μὴ καταλαμβάνον ὅμως τοὺς ἄκρους πόδας, τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν καὶ τὴν κεφαλήν· διαρκεῖ δὲ τοῦτο οὐχὶ πλέον τῶν 4 ἡμερῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη παρατείνεται ὅταν μάλιστα προεξάρχωσι τὰ ἐκ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος φαινόμενα (ἐγκεφαλικὴ ἢ μηνιγγιτικὴ μορφὴ τοῦ χολερικοῦ τύφου), ἤτοι: ἔντονος κεφαλαλγία, ὑπνηλία, παραλήρημα ἰσχυρόν, ὑφάλματα τῶν τενόντων, ἐνίοτε δὲ ἀνισοκορία καὶ ὀπισθότονος. Ὁ πάσχων ἔχει τὸν σφυγμὸν μικρόν, τὴν ἀναπνοὴν ἀραιάν, βαθεῖαν ἢ συχνὴν καὶ ἐπιπολαίαν. Ἄλλοτε προέχουσι τὰ ἐκ τῶν νεφρῶν φαινόμενα (χολερικὴ νεφρῖτις) τοξικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ οὖρα εἶναι ἠλαττωμένα, περιέχοντα ἄφθονον λεύκωμα, κυλίνδρους καὶ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια. Ἐπὶ βαρυτέρας μορφῆς ἐμφανίζεται κεφαλαλγία, ἔμετοι, ὑπνηλία, παραλήρημα, σπασμοὶ καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐν οὐραιμικῷ κώματι.

ε') Ἡ *κεραυνοβόλος χολέρα* (cholera siderans) εἶναι σπανιωτάτη, παρατηρηθεῖσα ἐν ταῖς Ἰνδίαις, καὶ ἡ βαρυτέρα μορφὴ τῆς χολέρας, ἐμφανίζουσα ὀξυτάτην διαδρομὴν τῶν συμπτωμάτων· διάρροιαν, ἐμέτους, ταχεῖαν πτῶσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος καὶ τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος μετὰ ψύξεως τῶν ἄκρων, κυανώσεως καὶ μικροῦ, ἀδυνάτου καὶ προϊόντως σβεννυμένου σφυγμοῦ· ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν. Ἀλλ' ἢ συχνότερον ἀπαντῶσα εἶναι ἡ *ῥαγδαία μορφή*, παρατηρουμένη εἴς τινας ἐπιδημίας· τὰ ὑπὸ ταύτης βαλλόμενα ἄτομα, καταλαμβανόμενα ὑπὸ προδρομικῆς διαρροίας ἢ ἄνευ αὐτῆς, θνήσκουσιν ἐν διαστήματι 24 ἢ 12 ὡρῶν ἢ καὶ ἔτι πρωϊαίτερον· πολλάκις ὁ θάνατος ἐπέρχεται τοσοῦτον γοργῶς ἐκ τῆς δηλητηριάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, ὥστε δὲν προλαμβάνουσι νὰ ἐμφανισθῶσι τὰ δύο κύρια χαρακτηριστικὰ χολερικὰ συμπτώματα, ἡ διάρροια καὶ οἱ ἔμετοι. *Ξηρὰν χολέραν* καλοῦσι τὴν μὴ παρακολουθουμένην ὑπὸ ὑδατωδους διαρροίας· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐντερικὴ ἐξίδρωσις δὲν ἐλλείπει, ἀλλὰ τὸ ὑγρὸν, ἕνεκεν παραλύσεως τῶν ἐντέρων, δὲν ἐξωθεῖται πρὸς τὰ ἔξω.

Ἐπιπλοκαὶ τῆς χολέρας εἶναι: ἡ μυοκαρδῖτις, θανατηφόρος ὡς τὰ πολλά, ἡ γάγγραινα τοῦ δέρματος, κατὰ πλάκας ἐμφανιζομένη, τῶν βλεννογόνων, χειλέων, γλώσσης, τῶν ἄκρων· ἡ πνευμονία καὶ ἡ βρογχοπνευμονία· παραλύσεις τῶν μυῶν καὶ τινες ψυχώσεις· παρετηρήθησαν καὶ ἐξελκώσεις τοῦ κόλπου, αἱμορραγίαι τῆς μήτρας καὶ διακοπὴ τῆς κυήσεως, κλπ.

Παθολογικὴ ἀνατομική. Τὰ πτώματα τῶν χολερικῶν εἶναι λίαν δύσκαμπτα καὶ κυανωτικὰ τὴν χροιάν, πάντες δ' οἱ ἱστοὶ εἶναι ἔξαιμοι, ἡ ξηρότης δ' αὐτὴ ἐκπλήσσει τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ πάντα τὰ ὄργανα, ὡς τὸ ἧπαρ, οἱ νεφροὶ κλπ., εἶναι πεπληρωμένα αἵματος. Αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος εἶναι σταθεραί (ἀλλὰ κατὰ Kelsch καὶ Vaillard οὐδεμία σχέσις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς διαρκείας τῆς νόσου) καὶ καταλαμβάνουσιν ἰδίᾳ τὰ λεπτὰ ἔντερα, ἐκσημαινόμεναι μάλιστα περὶ τὸ τυφλόν. Ὁ βλεννογόνος τῶν ἐντέρων εἶναι ὠχρός, ἀποκεχρωσμένος· ἡ ἐλευθέρα ἐπιφάνεια αὐτοῦ διελαύνεται ὑπὸ μικρῶν διαφανῶν ἐπαρμάτων ὅσον κέγχρου τὸ μέγεθος, ἅτινα καταπίπτουσιν, ὅταν παρακεντήσωμεν ταῦτα, ὅτε ἐκρέει ὑγρὸν ἄχρουν. Ἡ ψωρεντερία αὕτη, θεωρηθεῖσα ὡς χαρακτηριστικὴ τῆς χολέρας (Serres), εἶναι κοινὴ εἰς πάσας τὰς ἐντόνους διαρροίας. Τὸ ἐπιθήλιον, ἀποσπώμενον, ἐπιπλέει ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς ἐντέροις ὑγροῦ τοῦ προσδίδοντος οὕτως ὀρυζοειδῆ ὄψιν· ἡ ἀπόπτωσις αὕτη συνεπάγεται ἐνίοτε μικρὰς ἑλκώσεις τιτρωσκούσας τὸν βλεννογόνον χιτῶνα. Αἱ ἐπιπόλαιαι ἑλκώσεις εἶναι νεκροβιωτικῆς φύσεως, ἐπερχόμεναι πάντοτε μετὰ θρομβώσεως τῶν ἀγγείων· περὶ τὰς ἑλκώσεις ταύτας εὑρίσκονται τριχοειδῆ καὶ μικρὰ ἀρτηρίδια πεπληρωμένα λευκῶν αἱμοσφαιρίων παραμεμορφωμένων, ἐνῷ τὰ κυτταρικὰ στοιχεῖα τὰ ἐπενδύοντα τὰ τοιχώματα τῶν ἑλκώσεων τούτων ἐκφυλίζονται λιποκοκκιωδῶς. Οἱ ἀδένες τοῦ Lieberkuhn καὶ τοῦ Brunner ἔχουσιν ὑγιῶς· ἀλλ' οἱ λεμφώδεις θύλακοι εἶναι ἐξωδηκότες καὶ διηθημένοι ὑπὸ λευκοκυττάρων. Τὸ παχὺ ἔντερον εἶναι ἀνέπαφον. Ὁ σπλὴν εἶναι μικρός, ἀτροφικός, ἔξαιμος· οἱ μαλπιγιανοὶ θύλακοι ηὐξημένοι, ἐμφανίζοντες ἐν τῷ κέντρῳ μᾶζαν ὑαλώδη, ἱκανῶς ἀνώμαλον, διερρηγμένην ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτῆς, ὁμοιογενῆ, ἐσχηματισμένην ἐκ τῆς ἀρτηρίας καὶ τοῦ λεμφικοῦ ἱστοῦ τοῦ θυλάκου. Ἐν τῷ ἥπατι παρετηρήθησαν ἀναιμικαὶ φαιόχροι κηλῖδες (Stans καὶ Roux), ἃς ὁ Doyen ἀποδίδει εἰς στάσιν τῆς τοπικῆς κυκλοφορίας, καθόσον τὰ αἱματοφόρα ἀγγεῖα εἶναι ἐμπεφραγμένα ὑπὸ λευκοκυττάρων καὶ ἰνικῆς. Ὁ Hanot καὶ ὁ Gilbert παρετήρησαν εἰς ἡπατικὰ κύτταρα ἀλλοίωσιν χαρακτηριζομένην ὑπὸ ἐξοιδήσεως τοῦ πυρῆνος, ἣν ἐκάλεσαν διαφανῆ ἐξοίδησιν· παρατηρεῖται δὲ καὶ διάτασις τῶν χοληφόρων ἀγγείων καὶ ἰδίᾳ τῆς χοληδόχου κύστεως. Οἱ νεφροὶ εἶναι συνήθως ηὐξημένοι τὸ μέγεθος, ὑπεραιμικοί, φέροντες παρεγχυματώδη ἀλλοίωσιν· τὰ κύτταρα τῶν συνεστραμμένων σωληνίσκων διηθοῦνται θολερῶς (Doyen), οἱ δὲ εὐθεῖς σωληνίσκοι ἐμπεριέχουσιν ὑαλίνους κυλίνδρους.

Διάγνωσις. Ἐν καιρῷ ἐπιδημίας αἱ περιπτώσεις χολέρας τυπικῶς οὐδεμίαν ἐμφανίζουσι διαγνωστικὴν δυσχέρειαν. Ἡ σύγχυσις δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ πρὸς τὴν χολεροειδῆ διάρροιαν τῶν χωρῶν ἡμῶν, τὴν *ἡμεδαπὴν* καλουμένην *χολέραν*, τῆς ὁποίας ὅμως τὰ ἀφοδεύματα εἶναι χολώδη, ὀρώδη, οὐχὶ ὀρυζοειδῆ· κατ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει οὔτε ἔμετος, οὔτε ἔντονος ψῦξις, ἡ δὲ νόσος οὐσιαστικῶς κατ' ἐποχὰς ἐπερχομένη θερινὴ ἢ φθινοπωρινὴ διάρροια) οὐδὲν τὸ κακόηθες ἐμφανίζει. Ἡ διαγνωστικὴ σύγχυσις δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ καὶ πρὸς τὰς *δηλητηριάσεις* δι' ἀρσενικοῦ, ὑδραργύρου, τροφῶν μεμολυσμένων κλπ., πᾶσαι ὅμως αὗται ἔχουσι τὰ εἰδικὰ αὐτῶν συμπτώματα, ἡ δὲ παρουσία τοῦ δονακίου τῆς χολέρας ἐν τοῖς περιττώμασιν αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ πλάνην. Ὁ *κακοήθης παγετώδης πυρετὸς* ἐπὶ ἑλονοσίας δυνατὸν νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὴν χολέραν· οἱ ἔμετοι ὅμως εἶναι πάντοτε χολώδεις κατ' αὐτόν, αἱ κενώσεις οὐδέποτε ὀρυζοειδεῖς· ἡ δὲ ἐξέτασις τοῦ αἵματος καὶ ἡ θεραπευτικὴ ἐπενέργεια τῆς κινίνης καθορίζουσι σαφῶς τὴν διάγνωσιν. Πλὴν ὅμως τῆς εὑρέσεως τοῦ δονακίου τῆς χολέρας ἐν τοῖς ἀποχωρήμασι τοῦ πάσχοντος, καὶ ἡ ὀροδιαγνωστική, διὰ τοῦ φαινομένου τῆς συγκολλητικότητος τῶν δονακίων διὰ τοῦ ὀροῦ, συμβάλλεται τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς νόσου· ἡ συγκόλλησις αὕτη ἐπιτυγχάνεται εἰς ἀραίωσιν 1 : 1000, δι' εἰδικοῦ συγκολλητικοῦ ὀροῦ δυνάμεως 1 : 4000 (Rouffer καὶ Κρεντηρόπουλος). Ἡ συγκόλλησις τοῦ χολερικοῦ δονακίου ὑπὸ τοῦ ὀροῦ τοῦ πάσχοντος ποικίλλει ἀπὸ 1 : 50 μέχρι 1 : 200 καὶ συνήθως δὲν διαρκεῖ πέρα τῶν 6 μηνῶν.

Θεραπεία. Ἡ χολέρα εἶναι νόσος λοιμώδης, τοσοῦτον βαρεῖα, ὥστε εἴς τινας ἐπιδημίας ἡ θνητότης αὐτῆς χωρεῖ πέρα τῶν 60 ἐπὶ τοῖς 100. Οὐδὲν εἰδικὸν καὶ ἀποτελεσματικὸν θεραπευτικὸν μέσον κατὰ τῆς χολέρας ὑφίσταται. Ἐπὶ τοῦ ἀντιχολερικοῦ ὀροῦ δυνάμεθα νὰ στηρίξωμεν ἐλπίδας τινάς· ἡ ἐνιεμένη ὅμως ποσότης αὐτοῦ δέον νὰ ᾖ τοὐλάχιστον 100 κ. ἑκ. διὰ τοὺς ἐνηλίκους, καὶ 10—40 κ. ἑκ. διὰ τὰ παιδία, τῆς ἐνέσεως γινομένης κατὰ προτίμησιν ἐνδοφλεβίως· δέον ὅμως ἡ ὀροθεραπεία νὰ ἐφαρμοσθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνωρίτερον, εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς νόσου, μὴ παραμελουμένων δὲ καὶ τῶν λοιπῶν θεραπευτικῶν μεθόδων. Ἡ θεραπεία ἐν γένει δέον νὰ στρέφηται κατὰ τῶν ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι μικροβίων καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνδοτοξινῶν αὐτῶν δηλητηριάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, ἅμα δὲ καὶ κατὰ τῶν ἐπικινδύνων συμπτωμάτων τῆς νόσου, ἤτοι: τῆς ἀφυδατώσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας τῆς κυκλοφορίας. Ταῦτα ἐπιτυγχάνονται δι' εἰδικῶν φαρμάκων· δι' ἐ-

Digitized by Google

καστον δὲ εἰδικὸν σύμπτωμα θέλομεν χρησιμοποιήσει τὰ κατάλληλα φάρμακα. Δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι σπουδαιότατον βοήθημα πρὸς θεραπείαν εἶναι ἡ θερμότης καὶ ἡ ἀποφυγὴ πάσης ψύξεως τοῦ πάσχοντος· δι' ὃ χρησιμοποιοῦμεν μάλλινα καλύμματα τῆς κλίνης, θέτομεν θερμοφόρον ἢ φιάλας πλήρεις θερμοῦ ὕδατος· πρὸς δὲ ἐπὶ εὐρώστων ἀτόμων μεθ' ὑγιοῦς καρδίας ὠφέλιμα εἶναι τὰ θερμὰ καθολικὰ λουτρὰ θερμοκρασίας 35°—36°, διαρκείας ἡμισείας ὥρας τῇ προσμίξει 100—200 γραμμάρια κόνεως σινάπεως, ὅπως προκαλέσωμεν τὴν ὑπεραιμίαν τοῦ δέρματος. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον καταπολεμοῦμεν ἐντόνως τὴν διάρροιαν, διὰ τοῦ ὑπονιτρικοῦ βισμουθίου, τοῦ ὀπίου, τοῦ λαυδάνου καὶ τῆς ταννίνης δι' ὑποκλυσμῶν παρεχομένης, χορηγοῦντες ἅμα λευκωματοῦχον πότημα, τὸ ἐξ ὀρύζης ὕδωρ. Κατὰ τῶν ἐμέτων ἀναγράφομεν τὰ παγωμένα ποτά, τὸ τεῖον μετὰ ρουμίου, τὸν καμπανίτην οἶνον. Κατὰ τὸ ἀσφυκτικὸν στάδιον ἀπαγορεύομεν πᾶσαν τροφήν, ἀρκούμενοι εἰς τὴν χορήγησιν θερμῶν ποτῶν: θερμοῦ τείου μετὰ κονιὰκ ἢ θερμοῦ ἀφεψήματος ὀρύζης μετ' οἴνου γενναίου. Παρελθόντος τοῦ σταδίου τούτου, χορηγοῦμεν γάλα μετὰ καφὲ ἢ κακάου καὶ διάφορα ροφήματα ἐξ ἀλεύρων βρώμης, κριθῆς ἢ ὀρύζης, καὶ ὡς ποτὸν μέλανα οἶνον ἠραιωμένον θερμῷ ὕδατι, ἢ ὕδωρ ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναταράσσομεν λεύκωμα πολλῶν ᾠῶν (ὕδωρ λευκωματοῦχον). Προϊούσης τῆς βελτιώσεως τῆς νόσου καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν χορηγοῦμεν πολτοὺς ἐκ ζυμαρικῶν, ἔδνα (purées) ἐκ γεωμήλων κλπ., γεώμηλα, ἐγκέφαλον ἀμνοῦ, ὀρνίθια, κρέας ἀμνοῦ ἢ μόσχου. Διὰ τὴν ἀφυδάτωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ συνιστῶνται αἱ ἐνέσεις φυσιολογικοῦ ὀροῦ κατὰ Hayem εἰς μεγάλας δόσεις, ὑποδορίως καὶ ἐνδοφλεβίως γινόμεναι.

Προφύλαξις. Τὸ κύριον μέλημα τῶν ὑγιειονομικῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς πρόληψιν τῆς ἐξαπλώσεως τῆς χολέρας ἀποβλέπει: α') εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν συγκοινωνιῶν (καθάρσεις)· β') εἰς τὴν καταπολέμησιν πάσης ἐκρήξεως ἑστίας χολέρας, τῇ ἐπιστασίᾳ εἰδικῶν καὶ ἐμπείρων ἰατρῶν· γ') εἰς τὴν ἐπίβλεψιν καὶ ἐξυγίανσιν τοῦ ποσίμου ὕδατος. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὑγιεινῆς ζώνης εἶναι ἀναμφισβήτητος, ἀλλ' ἔδει ἐκ παραλλήλου νὰ παρεκωλύετο ἡ ἀθρόα μετακίνησις τοῦ λαοῦ (ἐπισκέψεις εἰς ἱεροὺς τόπους, καραβάνια, κλπ.), ἐξ ἧς ἐπικουρεῖται καὶ μεταφέρεται ἡ ἐπιδημία. Ἐπειδὴ τὸ κατ' ἐξοχὴν μέσον, δι' οὗ μεταφέρονται τὰ χολερικὰ δονάκια, εἶναι τὸ ὕδωρ, ὅπερ κατὰ ποικίλους τρόπους μολύνεται, ἡ διὰ τοῦ τοιούτου ὕδατος λοίμωξις ἐπέρχεται κυρίως διὰ τῆς πόσεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ δονάκιον μετατίθεται καὶ διὰ τῶν τροφίμων τῶν μολυνθέντων εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπων, εἴτε κυρίως ὑπὸ μυιῶν, αἵτινες, ἐπικαθήσασαι προηγουμένως ἐπὶ χολερικῶν ἀποχωρημάτων, μεταφέρουσι τὰ μικρόβια καὶ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ὡρῶν. Ὅθεν ἐπὶ πάσης ἐπιδημίας χολέρας πρώτιστον μέτρον εἶναι ἡ καταπολέμησις τῶν μυιῶν καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ᾠαρίων αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο δέον νὰ ἀπομακρύνωνται τῶν οἰκιῶν πᾶσαι αἱ ἀκαθαρσίαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ᾠοτοκοῦσιν αἱ μυῖαι, νὰ καίωνται δέ, μετὰ προηγουμένην ἐπίχυσιν πετρελαίου ἢ οἰνοπνεύματος, οἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως σωροὶ ἐκ κόπρου τῶν ἵππων, ἐφ' ὧν κατ' ἐξοχὴν ἐναποθέτουσι τὰ ᾠάρια αὐτῶν αἱ μυῖαι. Κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς χολέρας τοῦ 1913, διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπετεύχθη ἡ ἐξαφάνισις τῶν μυιῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἀποτελεσματικὸν ὡσαύτως μέτρον εἶναι ἡ πλήρης ἐπικάλυψις τῶν σωρῶν τούτων τῶν ἀκαθαρσιῶν δι' ἀφθόνου χώματος. Πρὸς διάδοσιν τῆς νόσου συντελοῦσι καὶ οἱ ἀναρρωννύοντες ἐκ χολέρας, ἐν τοῖς κοπράνοις τῶν ὁποίων διατηροῦνται ζῶντα τὰ χολερικὰ δονάκια, συνήθως ἐπὶ 15 ἡμέρας. Πρὸ παντὸς δ' ἐπικίνδυνοι εἶναι οἱ ὑπὸ ἐλαφροτάτης μορφῆς τῆς νόσου πάσχοντες, ὡς καὶ οἱ ὑγιεῖς μικροβιοφόροι, πολυπληθεῖς τὸν ἀριθμόν.

Χαρακτηριστικὸν τῶν διὰ μολυνθέντος ὕδατος ἐπιδημιῶν χολέρας εἶναι ὅτι ἐκρήγνυνται αὗται αἰφνιδίως, προσβάλλουσαι ἀποτόμως μέγαν ἀριθμὸν κατοίκων τῶν χρησιμοποιησάντων τὸ τοιοῦτον ὕδωρ· δι' ὃ ἐν καιρῷ ἐπιδημίας τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ δέον νὰ ἀποστειροῦται διὰ βρασμοῦ ἢ νὰ γίνηται χρῆσις ἐπιτραπεζίων μεταλλικῶν ὑδάτων. Ἀξιοπαρατήρητον ὅτι πάντες οἱ μολυνθέντες διὰ τοῦ μικροβίου τῆς χολέρας δὲν νοσοῦσιν· ἀπαιτεῖται προδιάθεσις, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ πεπτικοῦ συστήματος τοῦ ἀτόμου. Ὅταν ὁ στόμαχος εἶναι τελείως ὑγιής, τὰ δονάκια ἐπηρεάζονται θανατηφόρως ὑπὸ τοῦ γαστρικοῦ ὀξέος· ἀλλὰ καὶ ἂν κατορθώσωσι νὰ εἰσδύσωνται εἰς τὸ ἔντερον, ἢ οὐδόλως πολλαπλασιάζονται ἢ πληθύνονται μὲν μεγάλως, ἀλλὰ δὲν ἐπιφέρουσι βαρέα νοσηρὰ φαινόμενα, τοῦ ἐντερικοῦ ἐπιθηλίου παρέχοντος κώλυμα εἰς τὴν ἀπορρόφησιν τῶν χολερικῶν τοξινῶν· ὅταν ὅμως ἐξ οἱουδήποτε αἰτίου, ἰδίᾳ δὲ καταχρήσεως περὶ τὴν δίαιταν, ἐπέλθῃ βλάβη τοῦ ἐντερικοῦ τούτου ἐπιθηλίου, ἀναπτύσσονται βαρύτατα τὰ συμπτώματα τῆς νόσου.

Ὅθεν πρὸς ἀτομικὴν προφύλαξιν δέον νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν εἴσοδον τοῦ δονακίου τῆς χολέρας ἀπὸ τοῦ στόματος· πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει νὰ πλύνωνται ἐπιμελῶς αἱ χεῖρες πρὸ ἑκάστου φαγητοῦ, τὰ δὲ ἐδέσματα νὰ συνίστανται μόνον εἰς προσφάτως παρεσκευασμένας τροφάς, ἀποκλειομένων τῶν ὠμῶν λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν. Τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη δέον νὰ βράζωνται πρὸ τῆς χρήσεως αὐτῶν. Ἐν καιρῷ ἐπιδημίας ἐπιβάλλεται ἡ τήρησις σώφρονος ἢ ἐγκρατοῦς βίου, ἡ ἀποφυγὴ κοπώσεων καὶ καταχρήσεων ἐν γένει, ἰδίως δὲ πάσης παρεκτροπῆς φαγητοῦ καὶ ποτοῦ, καθόσον οἱ προκαλούμενοι οὕτω γαστρικοὶ κατάρροι εὐνοοῦσι τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν τυχὸν εἰσερχομένων δονακίων χολέρας καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νόσου· πᾶσα δὲ ἐντερικὴ διαταραχὴ πρέπει αὐστηρῶς νὰ θεραπεύηται. Ἐν τέλει δέον νὰ γνωρίζωσιν οἱ ἰατροὶ ὅτι ὀφείλουσι καὶ ἔχουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταγγέλλωσιν ἢ νὰ δηλῶσιν εἰς τὰς ἀρχὰς πᾶσαν ὕποπτον περίπτωσιν χολέρας.

Ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ προφυλάξεις αὗται δὲν θεωροῦνται ὡς ἐξασφαλίζουσαι ἀπολύτως τοὺς κατοίκους τῆς χολεροβλήτου περιφερείας ἀπὸ τῆς νόσου, ἀλλ' οὐδὲ εἶναι πάντοτε ἐφαρμόσιμοι αὗται, ἐπιβάλλεται ὁ προφυλακτικὸς ἀντιχολερικὸς ἐμβολισμός, ὡς μέσον ἐξασφαλίζον τὴν ἀπὸ τῆς νόσου προσβολήν. Τὸ ἀντιχολερικὸν ἐμβόλιον, ἐνιέμενον ὑποδορίως, παρέχει θαυμάσια προφυλακτικὰ ἀποτελέσματα· ἡ δὲ δι' αὐτοῦ ἀποκτωμένη ἀνοσία διαρκεῖ τοὐλάχιστον ἐπὶ ἓξ μῆνας. Τὸ ἐμβόλιον τοῦτο ἐφηρμόσθη ἐν εὐρείᾳ κλίμακι ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1913, ἔνθα ἐν Μακεδονίᾳ ἐνεβολιάσθησαν, πλὴν τῶν 350 χιλιάδων κατοίκων, καὶ 150 χιλιάδες στρατιωτῶν. Ἐκ τῶν στατιστικῶν ἐξήχθη ὅτι: ἐκ τῶν οὐδόλως ἐμβολιασθέντων ἔπαθον χολέραν 93 : 1000, ἐκ τῶν ἅπαξ ἐμβολιασθέντων 42 : 1000 καὶ ἐκ τῶν δὶς ἐμβολιασθέντων μόνον 7 : 1000. Ὁ προφυλακτικὸς οὗτος ἀντιχολερικὸς ἐμβολισμὸς ἐφηρμόσθη ἐν εὐρυτάτῃ κλίμακι καὶ μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Θεραπευτικῶς χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα καὶ μετ' ἀποτελεσμάτων λίαν εὐαρέστων ὁ ἀντιχολερικὸς ὀρός, ἐνιέμενος ὑποδορίως καὶ ἐνδοφλεβίως, ἀναμεμειγμένος μετὰ φυσιολογικοῦ ὀροῦ εἰς μεγάλας δόσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Α. Ἀραβαντινοῦ*. Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτικὴ (Ἀθῆναι 1927).— *Ballet et Mensard*, L'épidémie de choléra de 1928 en Indochine. — *P. Brouardel-A. Gilbert*, Traité de médecine et de thérapeutique (1895—1902). — *Charcot-Bouchard-Brissaud*, Traité de médecine (1895).— *Daremberg*, Le choléra, ses causes, les moyens de s'en préserver (Paris 1892).— *G. Dieulafoy*, Ἐσωτερικὴ παθολογία (1912).—*Dr L. Galliard*, Le choléra (Paris, 1894). —*Τοῦ αὐτοῦ*, Choléra et grossesse et lactation («Gazette hébdom.», Octobre 1912).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Choléra et fièvre typhoïde (Janvier 1893).—*Gamaléia*, De la virulence du vibrion cholérique («Académie des Sciences» 1893).— *Dr Girode*, («Societé de Biologie» 25 Mai 1893).—*F. d'Hérelle*, Le choléra asiatique («Presse médicale» 1 Août 1928).— *Kitashima* et *Samarelli*, Pathogénie du choléra («Congrès international de Microbiologie» Paris 1930).— *Dr Koch*, Le bacille virgule du choléra («Zeitschrift für Hygiene und Infektionskrankheit 1893). — *Dr Monod*, Le choléra : Histoire d'une épidémie (1892). — *Dr Netter*, Le bacille virgule du choléra («Société méd. des hopitaux» 1893).— *Oddo*, De l'ictère cholérique «Gazette hébdom.» 1892).— *M. Peter*, «Comtes-rendus de l'Académie de Médecine» 20 Sept. 1892).— *Dr Proust*, La défense de l'Europe contre le choléra (1892).— *Κ. Σάββα*, Ἐγχειρίδιον μικροβιολογίας (1918).— *Sirédey*, Le choléra («Société de Médecine des hôpitaux» Nov. 1893). — *E. Quéméner*, Épidémie de choléra á Karikal (Juin—Août 1927).— *Ukil* et *Thacurta*, Propriétés thérapeutiques du serum des convalescents de choléra («Société de Biologie» 1 Fevrier 1930 Paris).

Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

— *[Λαογρ.]* Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅπως καὶ πλεῖστοι ἄλλοι λαοί, ἔχει προσωποποιήσει ὅλας τὰς βαρείας ἀσθενείας, τὴν πανώλη, τὴν φθίσιν, τὴ χολέραν, τὴν εὐλογίαν κλπ. Οὕτω, κατὰ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, ἡ χολέρα εἶναι «γριὰ ἄσχημη, μὲ ἄσπρα μαλλιὰ ποῦ πέφτουν στὸ στῆθός της καὶ μὲ μακριὰ ξηρὰ βυζιά, ντυμένη μὲ μαῦρα ροῦχα». Ὅταν πρόκειται νὰ προσβάλῃ πόλιν τινά, παραφυλάττει ἔξωθεν αὐτῆς, καὶ ὅταν συναντήσῃ κανένα, τὸν ὑποχρεώνει νὰ τὴν περιαγάγῃ ἐπὶ τῶν ὤμων του ἀνὰ τὴν πόλιν. Ὁ οὕτω ἀγγαρευθεὶς διαφεύγει τὸν θάνατον, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἀποθνήσκουν ἀθρόως. Προστάτης τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς χολέρας κινδύνων θεωρεῖται ἡ ἁγία Παρασκευή. [Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Αἱ ἀσθένειαι κατὰ τοὺς μύθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (ἐν «Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ.», τ. Α').—*Τοῦ αὐτοῦ*, Παραδόσεις, σ. 555 κ. ἑξ.]

— **χολέρα τῶν δακτύλων** *[Δερματολ.]*. Δερματοπάθεια εἰδικὴ τῶν βυρσοδεψῶν καὶ τῶν σκυτολευκαντῶν, παρουσιαζομένη εἰς τοὺς δακτύλους ὑπὸ μορφὴν ἐκχυμώσεων κατ' ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι μετὰ ταῦτα ἐξελίσσονται εἰς λίαν ὀδυνηρὰς ἐξελκώσεις. Εἰδικὴ θεραπεία δὲν ὑπάρχει. Κ. Κ. Κ.

— **χολέρα τῶν ὀρνιθοειδῶν** *[Κτηνιατρ.]*. Λοίμωξις ἄκρως μεταδοτική, προσβάλλουσα τὰς ὄρνιθας καὶ τὰ λοιπὰ κατοικίδια πτηνά, μεταξὺ τῶν ὁποίων προκαλεῖ σοβαρὰς καὶ θανατηφόρους ἐπιζῳοτίας. Ὀφείλεται εἰς τὴν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῶν πτηνῶν ἀνάπτυξιν ἑνὸς εἰδικοῦ μικροοργανισμοῦ, τοῦ κοκκοβακίλλου τῆς χολέρας τῶν ὀρνίθων, ἀνακαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Παστὲρ τῷ 1880. Ὁ κοκκοβάκιλλος οὗτος εὑρίσκεται ἀφθόνως εἰς τὸ αἷμα, τὰ κόπρανα καὶ λοιπὰς ἐκκρίσεις τῶν προσβεβλημένων ἐκ τῆς νόσου πτηνῶν, εἶναι δὲ ἱκανῆς ἀντοχῆς, ὥστε νὰ δύναται νὰ διαβιώσῃ ἐπ' ἀρκετὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐντὸς τοῦ ὕδατος, κρατῶν ἀμετάβλητον τὴν νοσογόνον ἱκανότητά του. Ἡ μόλυνσις συντελεῖται διὰ τῆς πεπτικῆς ἰδίᾳ ὁδοῦ, ἤτοι διὰ τῆς βρώσεως τροφῶν μεμολυσμένων ὑπὸ τῶν ἐκκρίσεων πασχόντων ἐκ χολέρας πτηνῶν. Ἡ μετάδοσις τῆς νόσου πραγματοποιεῖται εἴτε ἀμέσως διὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ὀρνιθῶνα πάσχοντος ἐκ χολέρας πτηνοῦ, εἴτε ἐμμέσως, διὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ ἰοῦ, μετὰ τῆς κόπρου ἢ τοῦ κονιορτοῦ, ὅστις προσκολλᾶται εἰς τὰ ὑποδήματα ἢ τὰ ἄκρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν κατοικιδίων ἢ μὴ ζῴων καὶ πτηνῶν (κύων, γαλῆ, ποντικός, στρουθία, περιστερά), περιφερομένων ἀπὸ μεμολυσμένων ἐκ χολέρας ὀρνιθώνων εἰς ὑγιεῖς τοιούτους.

Ὁ παθογόνος κοκκοβάκιλλος, καίπερ ἀφθόνως ἀναπτύσσεται ἐν τῷ αἵματι τῶν πασχόντων ζῴων, ἐπενεργεῖ διὰ τῶν ἐκκρινομένων ὑπ' αὐτοῦ τοξινῶν. Δι' ὃ καὶ ἡ χολέρα εἶναι λοίμωξις προκαλοῦσα βαθεῖαν δηλητηρίασιν τῶν προσβεβλημένων ὀργανισμῶν. Τὰ πάσχοντα πτηνὰ καταλαμβάνονται ὑπὸ ὑπνηλίας, εἶναι περίλυπα, δὲν ἔχουσιν ὄρεξιν, διψῶσι. Τὸ λειρίον γίνεται πλαδαρὸν καὶ μαυρίζει. Αἱ πτέρυγες εἶναι κρεμασμέναι. Διάρροια δύσοσμος ἐγκαθίσταται λίαν ἐνωρίς, ἐξαντλοῦσα εἰς τὸ ἔπακρον τὰ ἀσθενῆ, τὰ ὁποῖα πλέον δὲν δύνανται νὰ στηριχθῶσιν εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐντὸς 12—60 ὡρῶν. Ἐνίοτε ὅμως ἡ νόσος ἐξελίσσεται τόσον ραγδαίως, ὥστε ὁ θάνατος νὰ ἐπέρχεται ἐντὸς 2—5 ὡρῶν, πρὶν οὐδὲν κλινικὸν σύμπτωμα τῆς νόσου προφθάσῃ νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἰάσεις σπανίως παρατηροῦνται. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐντὸς 4—5 ἡμερῶν ὅλα τὰ ζῷα τοῦ ὀρνιθῶνος προσβάλλονται καὶ θνήσκουσι.

Θεραπεία τῆς νόσου δὲν ὑπάρχει. Ἡ χολέρα ὅμως δύναται νὰ προληφθῇ: 1) Διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῶν ὑγιῶν ὀρνίθων καὶ λοιπῶν πτηνῶν τοῦ ὀρνιθῶνος δὶς ἢ τρὶς τοῦ ἔτους δι' ἑνὸς εἰδικοῦ ἐμβολίου ἀνακαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Παστὲρ καὶ παρασκευαζομένου καὶ χορηγουμένου δωρεὰν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κτηνιατρικοῦ μικροβιολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, παρὰ τὸν Βοτανικὸν κῆπον. 2) Διὰ τῆς λήψεως αὐστηρῶν ὑγιεινῶν μέτρων, ὁσάκις σημειωθῇ ἡ νόσος ἐπὶ τῶν γειτονικῶν ὀρνιθώνων. Τὰ μέτρα ταῦτα συνίστανται εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν πτηνῶν ἐντὸς τοῦ ὀρνιθῶνος καὶ ὄχι εἰς τὸν περίβολον αὐτοῦ, εἰς τὴν παροχὴν εἰς αὐτὰ τροφῶν ὑγιεινῶν καὶ ὕδατος βεβρασμένου ἢ ἐλαφρῶς ἀπολυμανθέντος διὰ βάμματος ἰωδίου ἢ θειικοῦ σιδήρου. Εἰς τὴν ἀποφυγὴν πάσης ἐπαφῆς ἀνθρώπου ἢ ζῴου τοῦ ὀρνιθῶνος πρὸς τοὺς μεμολυσμένους τοιούτους. Εἰς τὴν μὴ εἰσαγωγὴν νέων πτηνῶν εἰς τὸν ὀρνιθῶνα. Τέλος εἰς τὴν συχνὴν καὶ ἐπιμεμελημένην ἀπολύμανσιν τοῦ ὀρνιθῶνος. Θ. Λ. Φ.

— **χολέρα παιδική, ἢ χολεροειδὴς ἐντερῖτις** *[Παιδιατρ.]*· ὅλ. λ. γαστρεντερικαὶ παθήσεις.

χολερικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χολέραν, ὁ τῆς χολέρας: «χολερικὰ συμπτώματα» ‖ ὁ πάσχων χολέραν, ὁ χολεριῶν· ‖ «χολερικὴ κρᾶσις».

χολερίνη (ἡ) Μορφὴ χολέρας, καθ' ἣν ὡς πρόδρομα φαινόμενα παρατηροῦνται: ἀνορεξία καὶ ναυτία, μετὰ τὴν ἔναρξιν δὲ τῶν διαρροϊκῶν κενώσεων ἔμετοι τροφῶν καὶ εἶτα χολώδεις. Ὁ πάσχων αἰσθάνεται κότωσιν, πυρέσσει, τὰ ἄκρα αὐτοῦ εἶναι ψυχρά. Παρουσιάζει ὀδυνηρὰς μυϊκὰς συσπάσεις, ἐλάττωσιν τῶν οὔρων καὶ βαθμιαίαν ἐλάττωσιν τῆς φωνῆς. Αἱ διαρροϊκαὶ κενώσεις ἀπὸ κοπρανώδεις καὶ χολώδεις γίνονται ὀρυζοειδεῖς. Ἡ μορφὴ αὕτη τῆς χολέρας διαρκεῖ ὀλίγας ἡμέρας, μεθ' ἃς συντελεῖται βραδέως ἡ ἀνάρρωσις. Ἡ θεραπεία εἶναι ἡ αὐτὴ τῆς χολέρας, ἤτοι ὀροθεραπεία καὶ συμπτωματικὴ τοιαύτη. Προφυλακτικῶς ἐν ἐπιδημίᾳ ἐνεργεῖται προφυλακτικὸ: ἐμβολισμὸς κατὰ τὴν μέθοδον Kolle, ἤτοι δύο ἐνέσεις (0,5 καὶ 1,0 κ. ἑκ.) ἐναιωρήματος μικροβίων χολέρας φονευθέντων διὰ θερμάνσεως ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς 58°. Ν. Α. Μ.

χολεριῶ (*—άω*)· πάσχω χολέραν.

χολεροειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χολέραν: «νόσος χολεροειδής».

χολερυθρίνη (ἡ). Ἡ μία ἐκ τῶν δύο χρωστικῶν τῆς χολῆς. Εὑρίσκεται εἰς τὴν χολὴν ὑπὸ μορφὴν ἀλκαλικῆς χολερυθρινούχου οὐσίας, ἡ ὁποία, τῇ ἐπιδράσει τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος, μετατρέπεται εἰς τὴν ἑτέραν χρωστικήν, τὴν *χολοπρασίνην*. Ἡ χολερυθρίνη, τῆς ὁποίας ὁ χημικὸς τύπος εἶναι $C^{32}H^{36}N^{4}O^{6}$, δύναται νὰ ληφθῇ ἐν καθαρᾷ καταστάσει εἴτε ὡς ἄμορφος κόνις ἐρυθροκιτρίνη εἴτε ὑπὸ μορφὴν ρομβοειδῶν κρυστάλλων μετ' ἀπεστρογγυλωμένων ἄκρων. Ἐπειδὴ δὲ τῇ ἐπιδράσει τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος μετατρέπεται ταχέως εἰς χολοπρασίνην, διὰ τοῦτο ἀπομονοῦται εἴτε ἐκ προσφάτως ληφθείσης χολῆς, εἴτε ἐκ χολολίθων εὑρισκομένων συνήθως εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν τῶν βοῶν. Εἶναι ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ, διαλυτὴ εἰς τὸ οἰνόπνευμα καὶ τὸν αἰθέρα καὶ λίαν διαλυτὴ εἰς τὴν ἀμυλικὴν ἀλκοόλην καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ

Digitized by Google

χλωροφόρμιον. Ἡ χολερυθρίνη καὶ χολοπρασίνη ἀνιχνεύονται εἰς τὴν χολὴν διὰ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Gmelin καὶ τῆς τοῦ Hammarsten, προέρχονται δὲ ἐκ τῆς αἱμοσφαιρίνης καὶ ὀξυαιμοσφαιρίνης τοῦ αἵματος. Ν. Α. Μ.

χολεστερίνη (ἡ). Συνώνυμος τῆς *χοληστερίνης* (βλ. λ.).

χολεστερόλη (ἡ)· βλ. *χοληστερίνη*.

Χολέτρια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. περίπου 240, Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α

Χόλη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. 85 περίπου, Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α.

χολὴ (ἡ)· πεπτικὸν ὑγρόν, ἐκκρινόμενον ὑπὸ τοῦ ἥπατος: «χύθηκε ἡ χολή του»· ‖ ἡ περιέχουσα τὸ ὑγρὸν κύστις: «ἔσπασε —, ἔσκασε ἡ χολή»· ‖ φρ. «ἔσπασε ἡ χολή του ἀπὸ τὸ φόβο του», κατάρα: «μπὰ ποῦ νὰ σκάσῃ ἡ χολή σου»· ‖ μεταφ., πικρία, θυμός: «δὲν ἔχει χολὴ μέσα του» δὲν θυμώνει, δὲν δυσανασχετεῖ· ‖ φρ. «ἔχυσε τὴν χολήν του» ἐξέβαλε, ἐξεδήλωσε τὴν πικρίαν του· ‖ «ἐκίνησε τὴν χολὴν τῶν συγγενῶν του» τοὺς ἔκαμε νὰ ὀργισθοῦν, νὰ δυσανασχετήσουν· ‖ «τὸν ἐπότισε χολὴν» τὸν ἐπίκρανε.

— *[Φυσιολ.]* Ἡ *χολὴ* παράγεται ὑπὸ τῶν κυττάρων τοῦ ἥπατος. Εἶναι δὲ ὑγρὸν ἐρυθροκίτρινον ἢ κιτρινοπράσινον, ἐὰν ἐκτεθῇ εἰς τὸν ἀέρα, γεύσεως πικρᾶς καὶ ἀντιδράσεως ἀλκαλικῆς. Κατὰ τὴν ἀσιτίαν ἡ χολὴ δὲν ῥέει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ ἔντερον, ἀλλὰ πρὸς τὴν χοληδόχον κύστιν, ἔνθα καθίσταται πυκνοτέρα λόγῳ τῆς ἐκκρίσεως τῆς βλέννης καὶ τῆς ἀπορροφήσεως ὕδατος. Τὰ κύρια συστατικὰ τῆς χολῆς εἶναι τὰ χολικὰ ὀξέα (ἅτινα εἶναι ἡνωμένα μετὰ τῶν ἀλάτων τοῦ Na) καὶ αἱ χρωστικαί. Ἐκτὸς ὅμως τούτων περιέχει χολοστεατίνην, λεκιθίνην, λίπη, σάπωνα, βλέννας καὶ ἀνόργανα ἅλατα. Τα χολικὰ ὀξέα εἶναι δύο: τὸ γλυκοχολικὸν καὶ τὸ ταυροχολικὸν ὀξύ, καὶ ἀνευρίσκονται ἐν τῇ χολῇ ὡς ἅλατα ἀλκαλικά, καὶ δὴ ὡς γλυκοχολικὸν νάτριον καὶ ὡς ταυροχολικὸν νάτριον. Καὶ τὸ μὲν γλυκοχολικὸν νάτριον εἶναι ἕνωσις ἐξ ἀμινοξέων τῆς γλυκολόνης μετὰ τοῦ χολικοῦ ὀξέος, τὸ δὲ ταυροχολικὸν ὀξὺ ἐκ ταυρίνης μετὰ τοῦ χολικοῦ ὀξέος. Ἡ ἀνίχνευσις δὲ τῶν ὀξέων τούτων γίνεται διὰ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Pettenkofer. Αἱ δὲ χρωστικαὶ τῆς χολῆς εἶναι ἡ χολερυθρίνη καὶ ἡ χολουρασίνη, ἀναλόγως δὲ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς χρωστικῆς ἡ χροιὰ τῆς χολῆς εἶναι κιτρινέρυθρος, ὡς αὕτη εἶναι ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων ζῴων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ πρασίνη, ὡς αὕτη εἶναι ἐκ τῶν φυτοφάγων ζῴων. Ἡ ἀνίχνευσις αὐτῶν γίνεται διὰ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Gmelin καὶ συνίσταται εἰς τὰς ὀξειδώσεις, ἃς πάσχει ἡ χολερυθρίνη.

Τὰ συστατικὰ ταῦτα τῆς χολῆς, ἤτοι αἱ χρωστικαὶ καὶ τὰ χολικὰ ὀξέα, γεννῶνται ὑπὸ τῶν ἡπατικῶν κυττάρων καὶ ἐκκρίνονται ὑπ' αὐτῶν· συνάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ἐὰν ἔκ τινος ζῴου ἀφαιρεθῇ τὸ ἧπαρ, οὐδόλως σχηματίζονται πλέον συστατικὰ τῆς χολῆς, ἐὰν δὲ ἀπολινώσωμεν τὸν χοληδόχον πόρον, τότε ἐν τῷ αἵματι ἐμφανίζονται τὰ συστατικὰ τῆς χολῆς, ἤτοι ἴκτερος. Αἱ χρωστικαὶ τῆς χολῆς γεννῶνται ἐκ τῆς αἱμοσφαιρίνης· τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ διαφόρων πειραμάτων. Οὕτω ἐὰν ἐνέσωμεν διάλυσιν αἱμοσφαιρίνης ἢ οὐσίας, αἵτινες προκαλοῦσι καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, παρατηροῦμεν αὔξησιν τοῦ ποσοῦ τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν ἐν τῇ χολῇ· καταστροφὴ μεγάλων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων γίνεται ἐν τῷ ἥπατι. Τὸ ποσὸν τῆς χολῆς, ὅπερ ἐκκρίνεται εἰς 24 ὥρας, ὑπολογίζεται κατὰ μέσον ὅρον εἰς 500—1000 κ. ἑκ. Ἐπι τὴν ἔκκρισιν τῆς χολῆς συμβάλλουσι πρῶτον ἡ πρόσληψις τῆς τροφῆς καὶ κυρίως τὸ ποιὸν αὐτῆς· οὕτω λ. χ. τὸ κρέας ἢ τὰ προϊόντα τῆς πέψεως τῶν λευκωμάτων αὐξάνουσι λίαν τὸ ποσὸν τῆς χολῆς, ὁμοίως ἡ αὔξησις τοῦ ποσοῦ τοῦ αἵματος συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐκκρίσεως τῆς χολῆς. Ἡ ἔκκρισις τῆς χολῆς εἶναι συνεχής, μετὰ τὴν πρόσληψιν ὅμως τῆς τροφῆς, καὶ δὴ μετὰ 3—5 ὥρας, φθάνει εἰς τὸ μέγιστον τῆς ἐκκρίσεως. Ὁ μικρὸς οὗτος σχετικῶς χρόνος, ὁ ὁποῖος παρέρχεται ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς τροφῆς μέχρι τῆς αὐξήσεως τῆς ἐκκρίσεως τῆς χολῆς, ἑρμηνεύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἔκκρισις τῆς χολῆς προκαλεῖται οὐχὶ διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀλλὰ δι' οὐσιῶν, αἵτινες ἀπορροφοῦνται ἐκ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος καὶ ἐπιδρῶσιν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τὰ ἡπατικὰ κύτταρα. Τοιαῦται δ' οὐσίαι εἶναι τὰ λευκώματα, αἱ πεπταί, προσέτι δὲ φαρμακευτικαί τινες οὐσίαι, ὡς τὸ ἰτεϋλικὸν νάτριον, τὸ ἔλαιον τῶν ἐλαιῶν, τὸ τερεβινθέλαιον. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως χολαγωγὰ εἶναι τὰ συστατικὰ αὐτῆς ταύτης τῆς χολῆς. Ἡ ἐνέργεια τῆς χολῆς κατὰ τὴν ἐν τῷ ἐντέρῳ πέψιν συνίσταται εἰς τὴν γαλακτωματοποίησιν τῶν οὐδετέρων λιπῶν, οὕτως ὥστε ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν καθίσταται μεγαλυτέρα καὶ δύναται νὰ δράσῃ ὁ λιπολύτης τοῦ παγκρεατικοῦ ὑγροῦ καὶ νὰ ἀποσχίσῃ αὐτὰ εἰς γλυκερίνην καὶ πιμελικὰ ὀξέα. Καὶ ἡ μὲν γλυκερίνη εἶναι λίαν εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εὐκόλως ἀπορροφεῖται, τὰ δὲ λιπαρὰ ὀξέα ἑνοῦνται μετὰ τῶν ἀλκαλίων τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος καὶ σχηματίζουσι σάπωνας, οἵτινες καὶ οὗτοι εἶναι εὐδιάλυτοι ἐν τῷ ὕδατι καὶ εὐκόλως ἀπορροφοῦνται. Ἡ χολὴ προσέτι αὐξάνει τὰς περισταλτικὰς κινήσεις τοῦ ἐντέρου, συνάμα δ' ἐνισχύει τὴν πεπτικὴν δύναμιν τοῦ παγκρεατικοῦ ὑγροῦ. Ι. Ν. Μ.

χοληβάλη (ἡ) Choleval *[Φαρμ.]*. Εἶναι κολλοειδὲς σκεύασμα τοῦ ἀργύρου, περιέχον ὡς προστατευτικὸν τοῦ κολλοειδοῦς χολικὸν νάτριον. Εἶναι τεφρόφαιος κόνις εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ, περιέχουσα 10 % ἄργυρον. Ἀνεγράφη ὡς ἀντιβλεννορροϊκὸν φάρμακον τῆς ὀξείας καὶ χρονίας βλεννορροίας. Τὸ σκεύασμα ἐνδείκνυται κυρίως ἐπὶ βλεννορροίας τῶν γυναικῶν. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ἡ χοληβάλη εἰς τὴν ὠτορρινολαρυγγολογίαν, καθὼς καὶ ἐνδοφλεβίως ἐπὶ χοληκυστίτιδος καὶ χολαγγειίτιδος. Κ. Γ. Μ.

χοληδοχῖτις, *—ιδος* (ἡ). Ἡ φλεγμονὴ τοῦ χοληδόχου πόρου. Δὲν ὑφίσταται ὡς ἰδία νοσολογικὴ ὀντότης, ἀλλὰ παρακολουθεῖ τὰς παθήσεις τῶν χοληφόρων ὁδῶν ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας. Ἐὰν ὑφίσταται γενικὴ χολαγγειῖτις, συνυπάρχει καὶ χοληδοχῖτις, χωρὶς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου νὰ προκύπτουν χαρακτηριστικὰ φαινόμενα. Τοὐναντίον ἐπὶ λιθιάσεως, ὅταν λίθος τις ἐνσφηνωθῇ εἴς τι σημεῖον τοῦ χοληδόχου πόρου καὶ ἐμποδίζῃ τὴν ἀκώλυτον ῥοὴν τῆς χολῆς, ἐπιγίγνεται στάσις τῆς χολῆς ὕπερθεν τοῦ κωλύματος καὶ μόλυνσις τοῦ τοιχώματος τοῦ χοληδόχου πόρου, ἤτοι χοληδοχῖτις. Αὕτη ἐκδηλοῦται δι' ἰκτέρου ἀποφρακτικοῦ τύπου καὶ πυρετοῦ παροξυστικοῦ μὲ ῥίγη καὶ ἐφιδρώσεις, ὑπενθυμίζοντος τὴν ἑλονοσίαν. Ἡ διάγνωσις γίνεται κυρίως, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ἀναμνηστικὸν χολολιθιάσεως, ἡ παρουσία τοῦ ἰκτέρου, ὁ παροξυστικὸς πυρετὸς τύπου τριταίου ἢ τεταρταίου, ἡ ἔλλειψις πλασμωδίων εἰς τὸ αἷμα κατὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμὸν καὶ ἡ ἔντονος λευκοκυττάρωσις. Ἡ συντηρητικὴ θεραπεία ὡς τὰ πολλὰ ἀστοχεῖ καὶ ἀποβαίνει ἀναγκαία ἡ ἐγχειρητικὴ ἐπέμβασις. Α. Π.

χοληδόχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δεχόμενος τὴν χολήν: «χοληδόχος κύστις».

—**χοληδόχος κύστις** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *κύστις χοληδόχος*.

— *[Παθολ.]* Βλ. λ. *λιθογόνος καταρρους*.

—**χοληδόχος πόρος** *[Ἀνατομ.]*. Εἷς ἐκ τῶν ἐκφορητικῶν πόρων ἢ χολαγωγῶν ὀργάνων τοῦ ἥπατος, δι' ὧν διοχετεύεται ἡ χολὴ ἀπὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἥπατος μέχρι τοῦ ἐντέρου. Ἀποτελεῖται ἐκ τῆς συμβολῆς τοῦ ἡπατικοῦ καὶ τοῦ χολοκυστικοῦ πόρου καὶ ἐκτείνεται μέχρι τοῦ δωδεκαδακτύλου ἐντέρου, εἰς ὃ ἐκβάλλει, ἔχων μῆκος 4,3—5 ἑκ. καὶ αὐλὸν ὅσον τὸ πάχος καλαμίσκου χηνείου πτεροῦ (βλ. λ. *ἧπαρ*). Ι. Π.

χοληδοχοτομία (ἡ). Ἐγχείρησις, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν τομὴν τοῦ χοληδόχου πόρου τοῦ ἥπατος, πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ λίθου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐσφηνωμένος ἐντὸς τοῦ χοληδόχου πόρου. Ἀφ' ἑτέρου δέ, ὁσάκις πρόκειται περὶ χρονίου ἰκτέρου ἀγνώστου αἰτίας καὶ διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται δοκιμαστικὴ λαπαροτομία, ἡ τομὴ τοῦ χοληδόχου πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀπαραίτητος, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος σπουδαία τις ἀλλοίωσις. Τέλος δὲ ἡ χοληδοχοτομία χρησιμεύει εἰς τὴν παροχέτευσιν τῶν ἡπατικῶν πόρων, σκοποῦσαν τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ τμήματος τούτου τῶν χολικῶν ὁδῶν καὶ τοῦ χοληδόχου καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἐκ γειτνιάσεως παγκρεατίτιδος, ὀφειλομένης εἰς τὴν φλεγμονὴν τῶν ἀγωγῶν τούτων. Σ. Ν. Ο.

χοληλυσίνη (ἡ) (Cholelysin) *[Φαρμ.]*. Καλεῖται οὕτω σκεύασμα χολαγωγόν, ἀποτελούμενον κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐκ διαλύματος ἐλαϊνικοῦ νατρίου. Χορηγεῖται ἐπὶ χολολιθιάσεως κλπ. Κ. Γ. Μ.

χοληµεσία (ἡ). Ὅρος ὑπεμφαίνων τοὺς χολώδεις *ἐμέτους* (βλ. λ.) ἐν γένει. Μ. Ν. Κ.

χοληστεριναιμία (ἡ). Καλεῖται ἡ περιεκτικότης τοῦ αἵματος εἰς *χοληστερίνην*. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς χοληστερίνης τοῦ αἵματος ἐνέχει μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν. Εἰς τοὺς ὑγιεῖς καὶ ὑπὸ φυσιολογικοὺς ὅρους διατροφῆς τὸ ποσὸν τῆς χοληστερίνης ἐν τῷ ὀρῷ τοῦ αἵματος κατὰ τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς καὶ κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐρεύνας κυμαίνεται γενικῶς μεταξὺ 1,35—1,80 γρ. ‰. Ὡς μέση δὲ ποσότης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἀριθμὸς 1,50 γρ. ‰. Ἡ χοληστεριναιμία δυνατὸν νὰ διαταράσσηται κατὰ τὰς διαφόρους φυσιολογικὰς καὶ παθολογικὰς καταστάσεις, ὁτὲ μὲν αὐξανομένη καὶ πέρα τῶν 2 γρ. ‰ μέχρι 15 γρ. ‰ (*ὑπερχοληστεριναιμία*), ὁτὲ δὲ κατερχομένη καὶ ὑπὸ τὰ φυσιολογικὰ ὅρια μέχρι 0,38 γρ. ‰ (*ὑποχοληστεριναιμία*).

Φυσιολογικαὶ διακυμάνσεις τῆς χοληστεριναιμίας. Φυσιολογικῶς ἡ χοληστερίνη τοῦ αἵματος ὑφίσταται διακυμάνσεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῇ ἐπιδράσει τῆς τροφῆς, αὐξανομένη μετὰ πλούσιον εἰς χοληστερίνην καὶ λίπη γεῦμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυήσεως, τῆς λοχείας, τῆς ἐμμήνου ῥοῆς, ὡς καὶ τῆς ἀναπνοῆς, μυϊκῆς ἐργασίας κλπ. Ἡ γενετήσιος ζωὴ ἐξασκεῖ κατ' ἐξοχὴν σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς χοληστεριναιμίας, ἥτις αὐξάνει κατὰ τὴν ἔμμηνον ῥοὴν καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν κύησιν. Οὕτω, κατὰ τοὺς ἑπτὰ πρώτους μῆνας τῆς κυήσεως τὸ ποσὸν τῆς χοληστερίνης δὲν ὑπερβαίνει σχεδὸν τὰ 2 γρ. ‰, ἐνῷ εἰς τοὺς δύο τελευταίους μῆνας ἀνέρχεται ἄνω τῶν 2 καὶ 2,50 γρ. ‰. Ὡς μέσην χοληστεριναιμίαν κατὰ τὸν ἔνατον μῆνα τῆς κυήσεως ἀνεύρομεν τὸ ποσὸν τῶν 2.64 γρ. ‰, ἐνῷ κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς λοχείας 2,27 γρ. ‰.

Παθολογικαὶ διακυμάνσεις τῆς χοληστεριναιμίας. Ἡ ἐπίδρασις τῶν διαφόρων παθήσεων ἐπὶ τῆς χοληστεριναιμίας εἶναι μεγίστη. Ἅπασαι ὅμως αἱ νόσοι δὲν ἐπιδρῶσιν ὁμοίως ἐπὶ τῆς χοληστεριναιμίας. Οὕτω: 1) Εἴς τινα μὲν νοσήματα (καρδιοπάθειαι, ἡπατίτιδες, πλευρίτιδες, παθήσεις τοῦ στομάχου κλπ.) οὐδεμία διαταραχὴ τῆς χοληστεριναιμίας παρατηρεῖται, διατηρουμένης ταύτης περὶ τὰ φυσιολογικὰ ὅρια. 2) Ἐξ ἄλλου ἀναφαίνεται ὑποχοληστεριναιμία, δυναμένη νὰ κατέλθῃ ἐνίοτε καὶ μέχρι 0,38 γρ. ‰, ὡς εἰς μίαν περίπτωσιν βαρυτάτης μορφῆς λοβώδους πνευμονίας παρετηρήσαμεν. Τοιαῦται εἶναι: ἅπασαι αἱ ὀξεῖαι λοιμώξεις κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀκμῆς, τυφοειδής, πνευμονία, ἐρυσίπελας, δάγγειος κλπ., αἱ ὑποξεῖαι τοιαῦται, πρὸς δὲ αἱ ἀναιμίαι, αἱ λευχαιμίαι, οἱ αἱμολυτικοὶ ἴκτεροι κλπ. Κατὰ τὰ ὀξέα λοιμώδη νοσήματα ἡ κλῖμαξ τῆς χοληστεριναιμίας παριστᾷ τὸ ἀντίθετον τῆς θερμομετρικῆς τοιαύτης. Χαμηλὴ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς, ἀνέρχεται ἄνωθεν τῆς φυσιολογικῆς κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν. Παράγεται δ' οὕτω ἀληθὴς χοληστερινικὴ κρίσις. Δύναταί τις τότε νὰ παρατηρήσῃ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ποσὸν χοληστερίνης ἐν τῷ αἵματι ὑπερβαῖνον τὰ 2 καὶ 3 γρ. ‰. 3) Τέλος εἰς ἄλλα νοσήματα παρατηρεῖται ἔντονος ὑπερχοληστεριναμία, δυναμένη ἐνίοτε νὰ ἀνέλθῃ ἀπὸ 2 γρ. ‰ μέχρι 16 ‰. Τοιαῦτα εἶναι: αἱ χρόνιαι νεφρίτιδες, καὶ ἰδίᾳ ἡ λιποειδικὴ νέφρωσις, ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις, αἱ ἀορτίτιδες, ὁ σακχαρώδης διαβήτης, οἱ ἴκτεροι ἐξ ἐπισχέσεως, ἡ χολολιθίασις, ἡ λιπαιμία διαφόρου προελεύσεως, ἡ σύφιλις κλπ. Τέλος σημειοῦμεν τὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναρρώσεως, ἐκ προηγηθέντος λοιμώδους νοσήματος, ὑφ' ἡμῶν παρατηρηθεῖσαν ἐλαφρὰν ὑπερχοληστεριναιμίαν.

Μεταξὺ τῶν παθήσεων τοῦ ἥπατος ὁ ἴκτερος ἐξ ἐπισχέσεως καὶ ἡ χολολιθίασις συνοδεύονται ὑπὸ ὑπερχοληστεριναιμιας. Ἐνῷ δ' αὕτη εἶναι φυσιολογικὴ ἢ ὑποφυσιολογικὴ κατὰ τὸν αἱμολυτικὸν ἴκτερον, κατὰ τὸν ἐξ ἐπισχέσεως δυνατὸν νὰ ἀνέλθῃ εἰς 3, 4, 5 γρ. καὶ ἐπέκεινα ‰. Κατὰ τὴν χολολιθίασιν ἐπίσης, ὅταν αὕτη εὑρίσκηται ἐν ἐξελίξει, παρατηρεῖται ὑπερχοληστεριναιμία, μεγάλως διευκολύνουσα τὴν διάγνωσιν ἐν περιπτώσει ἀμφιβολιῶν. Εἰς τοιούτους ὑπερχοληστερινικοὺς ἀσθενεῖς ἡ χολεκυστοτομία ἐπιφέρει σημαντικὴν πτῶσιν τῆς χοληστερίνης τοῦ αἵματος.

Κατὰ τὰς χρονίας ἐπίσης παθήσεις τῶν νεφρῶν ἡ ὑπερχοληστεριναιμία εἶναι συνήθως, ἰδιαιτέρως δ' ἐξαίρεται κατὰ τὴν λιποειδικὴν νέφρωσιν, ἔνθα ἀνεύρομεν μέχρις 7 γρ. 40 ‰. Ὁ Epstein ἀναφέρει περίπτωσιν μέχρι 15 γρ. ‰.

Εἰς τὸ ξανθέλασμα ἡ χοληστερίνη τοῦ αἵματος εἶναι ηὐξημένη ἀπὸ 6,5—9,99 γρ. ‰. Κατὰ τὴν οὐρικὴν ἐπίσης διάθεσιν ἡ χοληστεριναιμία εἶναι συνήθως ἄνω τῆς φυσιολογικῆς ἀξίας. Κατὰ δὲ τὴν προτεραίαν τοῦ διαβητικοῦ κώματος δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ποσὸν χοληστερίνης λίαν ηὐξημένον καὶ ἐν τῷ αἵματι καὶ ἐν τῇ χολῇ τῇ ληφθείσῃ κατόπιν καθετηριασμοῦ τοῦ δωδεκαδακτύλου (Chabrol). Τέλος σημειοῦμεν καὶ τὴν ὑπὸ L. Binet, Favre καὶ Brocq παρατηρηθεῖσαν ὑπερχοληστεριναιμίαν κατὰ τὴν ὀξεῖαν αἱμορραγικὴν παγκρεατίτιδα. Εἰς τὰς ὑπερχοληστερινικὰς ἐν γένει καταστάσεις μεγίστην σημασίαν ἔχει, ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως, ἡ ἀποφυγὴ τῶν πλουσίων εἰς χοληστερίνην σιτίων, οἷον τὸ κίτρινον τοῦ ᾠοῦ, ὁ ἐγκέφαλος, ἡ κρέμα, τὸ βούτυρον, οἱ ἀδένες (γλυκάδια), τὸ χαβιάρι, τὰ λίπη, οἱ παχεῖς τυροὶ καὶ ἡ διὰ παντὸς τρόπου (λουτροθεραπείας κλπ.) ἀποχοληστερίνωσις τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ὑποχοληστερινικὰς καταστάσεις, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῆς ἀντιαιμολυτικῆς, ἀντιτοξικῆς, ἀντιμικροβιακῆς καὶ ἀντιρραχιτικῶν ἰδιοτήτων τῆς χοληστερίνης, συνιστᾶται ἡ δι' ἀναλόγων σκευασιῶν ἀναχοληστερίνωσις τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ καθορισμὸς ἑπομένως τῆς χοληστεριναιμίας κατὰ τὰς διαφόρους φυσιολογικὰς καὶ παθολογικὰς καταστάσεις μᾶς παρέχει πολυτιμότατα στοιχεῖα, οὐ μόνον διαγνωστικά, ἀλλὰ καὶ προγνωστικὰ καὶ θεραπευτικά. Α. ΚΩΔΟΥΝΗΣ

Digitized by Google

χοληστερίνη (ἡ), ἢ ***χολεστερόλη***. Μεταξὺ τῶν λιποειδῶν οὐσιῶν, αἵτινες ἔχουσι μὲν κοινὰς ἰδιότητας πρὸς τὰ λίπη, ὡς λ. χ. νὰ διαλύωνται ὑπὸ τῶν διαλυόντων αὐτά, ἀνήκουσιν ὅμως εἰς χημικὰς ὁμάδας λίαν διαφόρους καὶ μήπω σαφῶς χημικῶς καθωρισμένας, πρωτεύουσαν θέσιν, ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως, κατέχει ἡ χοληστερίνη. Ἡ οὐσία αὕτη, ἡ ἄλλως καὶ *χολεστερόλη* καλουμένη, συμφώνως πρὸς τὴν νεωτέραν ὀνοματοθεσίαν, εἶναι ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ὁμάδος τῶν πολυκυκλικῶν μὴ κεκορεσμένων ἀλκοολῶν, τῶν φερομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα *στερῖναι* ἢ *στερόλαι*. Ἡ ἐν λόγῳ ὁμὰς εἶναι λίαν διαδεδομένη, πρὸς αὐτὴν δὲ συνδέεται πλῆθος ἀλκοολῶν ἐξαγομένων ἐκ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων. Τοιαῦται εἶναι: α΄) Αἱ *φυτοστερῖναι*: ἐργοστερίνη, σιτοστερίνη, στιγμαστερίνη, εὐφορβίνη α καὶ β, ἀμυρίνη καὶ λουπεόλη. β΄) Αἱ *ζωοστερῖναι*: βομβυκοστερίνη, σπογγοστερίνη, χοληστερίνη, κοπροστερίνη, ἰσοχοληστερίνη. Ἡ χοληστερίνη εἶναι λιποειδὲς ἀφωσφοροῦχον. Ἀνεκαλύφθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Conradi (1755) ἐν τοῖς χολολίθοις. Ἀπαντᾷ εἰς πάντας τοὺς ἱστοὺς καὶ τοὺς χυμοὺς τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον τμῆμα παντὸς κυτταρικοῦ πρωτοπλάσματος, ὅπως καὶ αἱ πρωτεϊνικαὶ οὐσίαι. Ὁ χημικὸς τύπος αὐτῆς, συμφώνως μὲ τὰς τελευταίας ἐρεύνας, εἶναι: $C^{27}H^{46}O$. Ἡ χοληστερίνη εἶναι κόνις κρυσταλλικὴ ἄχρους (πρὸς τὸ λευκωπόν), ἄοσμος, ἄγευστος, λιπαρὰ κατὰ τὴν ψηλάφησιν, ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εἰς τὰ ἀλκαλικὰ καὶ ὀξέα διαλύματα. Εἶναι λίαν διαλυτὴ εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλύματα (χλωροφόρμιον, αἰθέρα κλπ.) καὶ τὰ λίπη. Μετὰ τῆς διγιτονίνης δίδει ἕνωσιν ἀδιάλυτον, ἔχουσα δὲ μίαν ἀλκοολικὴν ῥίζαν δίδει εὐκόλως ἐστέρας. Μεταξὺ τούτων οἱ ἐστέρες τῶν λιπαρῶν ὀξέων, ὡς ὁ φοινικικὸς καὶ ὁ ἐλαϊκὸς χοληστερινεστήρ, εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντες, καθότι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ παραλλήλως πρὸς τὴν χοληστερίνην. Διὰ τῶν ἐργασιῶν πλείστων χημικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἀναφέρωμεν τὰς τοῦ Windaus καὶ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ, κατωρθώθη νὰ διαλευκανθῇ ἐν μέρει ἡ σύνθεσις τῆς χοληστερίνης καὶ νὰ καθορισθῶσιν αἱ σχέσεις τῆς συνθέσεως ταύτης πρὸς τὰ χολικὰ ὀξέα. Οὕτως ἡ χολεστερόλη, διὰ διαφόρων ἀντιδράσεων, αἵτινες προκαλοῦσι τὸν ἰσομερισμὸν αὐτῆς, ἄγει πρὸς τὸ χολαλικὸν ὀξύ, τουτέστιν ἕνωσιν, εἰς ἣν καταλήγει διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν χολικῶν ἁλάτων. Ἡ χοληστερίνη δίδει διαφόρους χρωστικὰς ἀντιδράσεις, αἵτινες χρησιμεύουσι διὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν αὐτῆς. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρομεν: 1) Τὴν ἐρυθρὰν χροιὰν ἐν χλωροφορμιούχῳ διαλύματι μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος (ἀντίδρασις Salkowski). 2) Τὴν κατ' ἀρχὰς ἐρυθράν, εἶτα κυανῆν καὶ τέλος πρασίνην χροιὰν τῆς ἐν χλωροφορμίῳ διαλύσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ ὀξικοῦ ἀνυδρίτου καὶ θειικοῦ ὀξέος (ἀντίδρασις Liebermann—Burchard). 3) Τὴν ὑπέρυθρον χροιὰν μετὰ μεθυλοφουρόλης καὶ θειικοῦ ὀξέος (Nenberg—Rauchberger). Τέλος σημειοῦμεν τὴν ἀντίδρασιν τῆς κατακρημνίσεως τῆς χοληστερίνης διὰ τῆς διγιτονίνης, γλυκοζίδης, ἐκχυλιζομένης ἐκ τῆς δακτυλίτιδος. Ὁ συνδυασμὸς *χοληστερίνη—διγιτονίνη* ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὸν διὰ ζυγίσεως προσδιορισμὸν τῆς χοληστερίνης.

Προσδιορισμὸς τῆς χοληστερίνης. Ἡ χοληστερίνη ἀνευρίσκεται εἰς τοὺς ἱστοὺς καὶ χυμοὺς τοῦ ὀργανισμοῦ εἴτε ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, εἴτε ὑπὸ μορφὴν ἐστέρων. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν αὐτῆς πλεῖσται μέθοδοι προυτάθησαν. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὴν χρωματομετρικὴν μέθοδον τοῦ Grigaut, ἥτις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις διὰ τὰς ἐρεύνας ἡμῶν ἐπὶ τῆς χοληστεριναιμίας, καὶ τὰς μεθόδους τῶν Grimbert καὶ Laudat, τὴν τοῦ Bloor, Anteurieth, Funk («περὶ τούτων βλ. *Α. Κωδούνη*, «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς χοληστεριναιμίας καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὴν γλοιότητα τοῦ αἵματος καὶ τὴν ἀρτηριακὴν πίεσιν», Ἀθῆναι 1928).

Ὕπαρξις καὶ διανομὴ τῆς χοληστερίνης ἐν τοῖς ἱστοῖς, τῷ αἵματι καὶ τοῖς διαφόροις ὑγροῖς τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ χοληστερίνη ἀνευρίσκεται ἐν τοῖς ἱστοῖς τοῦ ὀργανισμοῦ ἐλευθέρα ἢ ἐν ἑνώσει. Τὰ ἐπινεφρίδια εἶναι τὰ πλουσιώτερα εἰς χοληστερίνην ὄργανα: 45 γρ. ‰ εἰς τὸν ἄνδρα καὶ 55 γρ. ‰ εἰς τὴν γυναῖκα ἐπὶ νωποῦ ἀδένος. Εἶτα ἔρχεται ὁ ἐγκέφαλος: 48 γρ. ‰ ἐν τῇ φαιᾷ οὐσίᾳ καὶ 7 ἐν τῇ λευκῇ. Ὁ πνεύμων περιέχει 4 γρ. 70 ‰ χοληστερίνην, ὁ σπλὴν 4 γρ. ‰, τὸ πάγκρεας 3 γρ. 50 ‰, ὁ νεφρὸς 3 γρ. 50 ‰, τὸ ἧπαρ 3 γρ. 50 ‰, ἡ καρδία 1 γρ. 40 ‰, ὁ μῦς 0 γρ. 75 ‰. Μεταξὺ τῶν ὑγρῶν τοῦ ὀργανισμοῦ ἀναφέρομεν τὴν χολὴν καὶ τὸ αἷμα. Οὕτως εἰς τὴν κυκλοφοροῦσαν χολὴν ἡ χοληστερίνη ἀνευρίσκεται εἰς 0 γρ. 40 ‰, ἐνῷ εἰς τὴν χολὴν τῆς χοληδόχου κύστεως εἰς 1 γρ. 80 ‰. Τὰ ἔμμορφα στοιχεῖα τοῦ αἵματος περιέχουσι κατὰ μέσον ὅρον 1 γρ. 45 χοληστερίνης ἐπὶ τοῖς ‰ ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, ἐνῷ τὸ πλάσμα ἢ ὁ ὀρὸς 1 γρ. 60 ‰ (ἧς τὸ 1/4 μόνον ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει). Ἡ χοληστερίνη ἀπεκκρίνεται διὰ τοῦ δέρματος, τῆς χολῆς, τῆς κόπρου (κοπροστερίνη) καὶ δύναται νὰ σχηματίσῃ παθολογικὰς ἐναποθέσεις ἐν τῷ ὀργανισμῷ, οἷον ἀθηρώματα, ξάνθωμα, ξανθέλασμα.

Βιολογικαὶ καὶ θεραπευτικαὶ ἰδιότητες τῆς χοληστερίνης. Ἡ χοληστερίνη κέκτηται ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀντιτοξικάς, ἀντιαιμολυτικὰς καὶ ἀντιμικροβιακὰς ἰδιότητας, τροποποιοῦσα πρὸς τούτοις τὴν διαπερατότητα τῶν κυτταρικῶν τοιχωμάτων. Λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων τούτων χρησιμοποιεῖται θεραπευτικῶς κατὰ τὰς ἀναιμίας, τὴν φυματίασιν, τὸν λυμφατισμόν, ὑπὸ μορφὴν καταποτίων ἢ ἐλαιώδους ἐκχυλίσματος εἰς τὴν δόσιν τοῦ 1—2 γρμ. διὰ τὸν ἐνήλικα καὶ 0 γρ. 05—0γρ. 10 κατὰ ἔτος ἡλικίας διὰ τὰ παιδία. Δύναται δὲ νὰ χορηγηθῇ καὶ δι' ὑποδορίων ἢ ἐνδομυϊκῶν ἐνέσεων εἰς ἐλαιώδες διάλυμα. Ἡ χοληστερίνη πρὸς τούτοις, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἐργοστερίνη, δύναται νὰ ἀποκτήσῃ διὰ φυσικῆς ἀκτινοβολίας, καὶ κυρίως διὰ τεχνητῆς τοιαύτης, καλῶς προσδιοριζομένης διὰ τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, ἐκπεμπομένων ἐξ ὑδραργυρικῆς λυχνίας, καὶ ἀντιρραχιτικάς, λίαν σπουδαίας ἰδιότητας (βιταμίνη Δ). Αἱ ἐν λόγῳ ἀκτινοβοληθεῖσαι στεόλαι φαίνεται ὅτι ἐπιδρῶσι σπουδαίως εἰς τὸν ὀργανισμὸν διὰ τὴν προσήλωσιν τοῦ ἀσβεστίου καὶ τοῦ φωσφόρου. Ἡ νέα δ' αὕτη ἀντιρραχιτικὴ θεραπεία θεωρεῖται ἐκ τῶν ἀποτελεσματικωτέρων. Ἡ χοληστερίνη τοῦ ὀργανισμοῦ φαίνεται ὅτι περιέχει καὶ ἄλλας στερίνας. Οὕτω, κατόπιν πολλῶν ἐρευνῶν, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀντιρραχιτικὴ ἰδιότης τῆς χοληστερίνης ὠφείλετο εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτινοβολιῶν ἐπὶ τῆς ἐργοστερίνης, ἥτις ὑπάρχει εἰς μικρὰς δόσεις, παραλλήλως πρὸς τὴν χοληστερίνην, ἐν τῷ αἵματι καὶ τοῖς ἱστοῖς. Ἆρά γε κατὰ τὴν ἡλιοθεραπείαν δὲν συμβαίνει φωτοχημική τις μετατροπὴ τῆς ἐργοστερίνης ταύτης; Ὅσον ἀφορᾷ τέλος εἰς τὰς σχέσεις τῆς χοληστερίνης πρὸς τὰ λιπαρὰ ὀξέα, ἀναφέρομεν τὰς ἐργασίας τοῦ A. Mayer καὶ G. Schaeffer, αἵτινες ἀπέδειξαν τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἐνέχει ὁ καθορισμὸς τῆς σχέσεως τῆς χοληστερίνης ἑνὸς ἱστοῦ καὶ τῆς περιεκτικότητος αὐτοῦ εἰς λιπαρὰ ὀξέα.

Ἡ σχέσις αὕτη: $\frac{\text{χοληστερίνη}}{\text{λιπαρα ὀξέα}}$ δίδει τὸν λιποκυτταρικὸν συντελεστὴν καὶ προκειμένου περὶ τοῦ αἵματος τὸν λιπαιμικὸν τοιοῦτον. Οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ὑδροφιλία ἑνὸς ἱστοῦ εἶναι κατὰ τοσοῦτον ηὐξημένη, καθ' ὅσον ἡ σχέσις αὕτη εἶναι μεγαλυτέρα.

Ἡ χοληστερίνη τῶν ζωϊκῶν ὀργανισμῶν προέρχεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς χοληστερίνης τῶν τροφῶν. Ἀπορροφουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ ἐντερικοῦ ἐπιθηλίου ἐναποταμιεύεται ἐν τοῖς κυττάροις. Ἀρκετὴ ποσότης αὐτῆς ἀπεκκρίνεται διὰ τῆς χολῆς ὡς ἐλευθέρα χοληστερίνη, ἵνα μετατραπῇ ἐν τῷ ἐντέρῳ εἰς κοπροστερίνην καὶ ἀποβληθῇ ἢ ἀναφανῇ διὰ τῆς ἐπαναρροφήσεως εἰς τὴν κυκλοφορίαν. Ἡ χοληστερίνη τοῦ ὀροῦ τοῦ αἵματος εἶναι διττῆς προελεύσεως, τοῦτο μὲν ἐξωγενοῦς, τοῦτο δὲ ἐνδογενοῦς.

Ἡ ἐξωγενὴς χοληστερίνη εἶναι ἄμεσος σιτιογενὴς ἐπίδρασις, ἐνῷ ἡ ἐνδογενὴς εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ ἐν τῇ γενέσει τῆς χοληστεριναιμίας. Ὀφείλεται δέ, κατὰ μέγα μέρος, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν χοληστερινοπαραγωγὸν λειτουργίαν τῆς φλοιώδους οὐσίας τῶν ἐπινεφριδίων καὶ τοῦ ὠχροῦ σωματίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν τοῦ σπληνός. Πλὴν ὅμως τούτων, καὶ ἕτερα ὄργανα, ὡς καὶ ἐνδοκρινεῖς ἀδένες, σπουδαίως συμβάλλουσιν εἰς τὴν χοληστερινογένεσιν καὶ τὸν μεταβολισμὸν ἐν γένει τῆς χοληστερίνης. Αἱ πολυπληθεῖς ὡς πρὸς τοῦτο ἔρευναι ἐπιτρέπουσι νὰ διαιρέσωμεν ταῦτα εἰς τρεῖς κατηγορίας: 1) Εἰς ὄργανα χοληστερινοπαραγωγά, οἷα εἶναι τὰ ἐπινεφρίδια, τὸ ὠχρὸν σωμάτιον τῆς ᾠοθήκης, ὁ σπλήν, ὁ νεφρός, ὁ ὄρχις, ὁ μαστός, ὁ πλακοῦς, ὁ μῦς (ἰδίᾳ ἐν ἐνεργείᾳ), τὸ δικτυοενδοθηλιακὸν σύστημα κλπ., πιθανὸν δὲ καὶ ἄλλοι ἱστοί, οἵτινες δὲν ἐσπουδάσθησαν εἰσέτι ὡς πρὸς τοῦτο, ἢ περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνεπαρκῆ δεδομένα. 2) Εἰς ὄργανα συγχρόνως χοληστερινογονικὰ καὶ χοληστερινολυτικά, οἷα τὸ ἧπαρ, ὅπερ εἶναι πρὸ παντὸς χοληστερινολυτικόν, ὁ ἐγκέφαλος μᾶλλον χοληστερινογόνος, ὁ κρυσταλλοειδὴς φακός, ὅστις εἶναι χοληστερινοπαραγωγός τε καὶ χοληστερινολυτικός. 3) Εἰς ὄργανα χοληστερινολυτικά, οἷον εἶναι ὁ πνεύμων, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν χοληστερινολυτικὸν ὄργανον.

Α. ΚΩΔΟΥΝΗΣ

χοληστερόλη (ἡ). Συνώνυμον τῆς *χοληστερίνης* (βλ. λ.).

χοληφλαβίνη (ἡ) (Choleflavin) /*Φαρμ.*/. Εἶναι σκεύασμα φυσιολογικῶς ἐκτιμηθέν, ἀποτελούμενον ἐκ τριπαφλαβίνης, παπαβερίνης, ποδοφυλλίνης καὶ αἰθερίου ἐλαίου μίνθης τῆς πιπερώδους. Δρᾷ ὡς παυσίπονον, ἀντισπασμωδικόν, χολαγωγὸν καὶ ἀπολυμαντικὸν ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς χοληδόχου κύστεως καὶ τοῦ ἐντέρου, συγχρόνως δὲ ἐνεργεῖ καθαρτικῶς καὶ ἀντιφλογιστικῶς. Δίδεται ἐπὶ χολοκυστίτιδος, χολαγγειίτιδος, χοληλιθιάσεως καὶ μολυσματικῶν παθήσεων τοῦ ἐντέρου.

Κ. Γ. Μ.

χοληφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων τὴν χολήν: «χοληφόρος πόρος».

— ***χοληφόρα σωληνάρια*** /*Ἀνατομ.*/. Ταῦτα μετὰ τῶν χοληφόρων πόρων ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὁδόν, ἣν ὁδεύει ἡ χολὴ ἐκ τῶν λοβίων τοῦ ἥπατος μέχρι τῶν πυλῶν αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν χοληφόρα σωληνάρια, καλούμενα καὶ *ἐνδολόβια* ἢ *χοληφόρα τριχοειδῆ*, κεῖνται ἐντὸς τῶν λοβίων καὶ παριστῶσι τοὺς στενοτάτους αὐλοὺς τῶν ἀδενοσωλήνων τοῦ ἥπατος, εἰς οὓς κατὰ πρῶτον συλλέγεται ἡ χολή, παρασκευαζομένη ὑπὸ τῶν ἡπατικῶν κυττάρων· κατὰ τὴν περιφέρειαν δὲ τῶν ἡπατικῶν λοβίων τὰ χοληφόρα σωληνάρια, ἀθροιζόμενα καθ' ὁμάδας, ἀποτελοῦσι τοὺς χοληφόρους πόρους. Οὗτοι δ' ἀναστομούμενοι πρὸς ἀλλήλους διαδοχικῶς, σχηματίζουσιν ἐν ταῖς πύλαις τοῦ ἥπατος τοὺς δύο τελικοὺς χοληφόρους πόρους, τὸν δεξιόν, εἰς ὃν συρρέουσιν οἱ τοῦ δεξιοῦ λοβοῦ χοληφόροι πόροι, καὶ τὸν ἀριστερόν, εἰς ὃν ἀθροίζονται οἱ τοῦ ἀριστεροῦ λοβοῦ. Ἐκ τῆς συνενώσεως δὲ τῶν δύο τελικῶν χοληφόρων πόρων σχηματίζεται ὁ κοινὸς ἡπατικὸς πόρος.

Ι. Π.

— ***χοληφόροι πόροι*** /*Ἀνατομ.*/. Οὗτοι μετὰ τῶν χοληφόρων σωληναρίων ἀποτελοῦσι τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὴν ὁδόν, δι' ἧς φέρεται ἡ χολὴ ἐκ τῶν λοβίων τοῦ ἥπατος μέχρι τῶν πυλῶν αὐτοῦ. Ἄρχονται ἀπὸ τῆς περιφερείας τῶν ἡπατικῶν λοβίων, ἕκαστος δ' αὐτῶν ἐμπεριέχεται ἐντὸς ἔλυτρου Γλισσωνείου ἐλύτρου ὁμοῦ μεθ' ἑνὸς κλάδου τῆς πυλαίας φλεβὸς καὶ τῆς ἡπατικῆς ἀρτηρίας. Ἀναστομούμενοι δὲ πρὸς ἀλλήλους εἰς ἀεὶ μείζονα στελέχη, τοὺς *ἰδίως χοληφόρους πόρους*, σχηματίζουσιν ἐν ταῖς πύλαις τοῦ ἥπατος τοὺς δύο (ἐνίοτε τρεῖς) *τελικοὺς χοληφόρους πόρους*, τὸν δεξιόν, εἰς ὃν ἐκβάλλουσιν οἱ τοῦ δεξιοῦ λοβοῦ χοληφόροι πόροι, καὶ τὸν ἀριστερόν, εἰς ὃν ἀθροίζονται οἱ τοῦ ἀριστεροῦ λοβοῦ.

Ι. Π.

χολιάζω, καὶ **χολιάω**, ἀόρ. ἐχόλιασα, παθ. μετχ. *χολιασμένος*· δημοτ., ἔχω χολὴν κατά τινος, ὀργίζομαι, δυσανασχετῶ: «μᾶς ἐχόλιασε καὶ μᾶς στραβοκόλιασε», «εἶναι χολιασμένος καὶ δὲ μᾶς μιλεῖ».

Χολιανὰ /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Καρίτσης Δολόπων τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 102.

χόλιασμα (τό)· δημοτ., τὸ γνώρισμα τοῦ χολιασμένου, θυμός, ὀργή, ἀγανάκτησις, κάκιωμα.

χολιασμένος, *—η*, *—ο*· δημοτ., θυμωμένος, ὠργισμένος, κακιωμένος, βλ. *χολιάζω*.

χολικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς τὴν χολήν.

— ***χολικὰ ἅλατα***. Οὕτω καλοῦνται τὰ εἰς τὴν χολὴν εὑρισκόμενα ἅλατα μετὰ νατρίου τῶν χολικῶν ὀξέων.

— ***χολικὸν ὀξύ***. Εἶναι τὸ ἓν ἐκ τῶν *χολανικῶν ὀξέων*. Ὡς χολικὰ ὀξέα ἐννοοῦνται δύο κυρίως, ἤτοι τὸ *γλυκοχολικὸν* καὶ τὸ *ταυροχολικὸν ὀξύ*, τῶν ὁποίων τὰ μετὰ νατρίου ἅλατα εὑρίσκονται ἐν τῇ χολῇ.

Σ. Γ.

— ***χολικὸς πυρετὸς*** (ἄλλως *ἡπαταλγικὸς —*, *χολοσηπτικὸς —*). Καλεῖται οὕτω πυρετὸς ἐπερχόμενος ἐπὶ μολύνσεως τῶν χοληφόρων ὁδῶν, πραγματοποιουμένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῇ ἐπεμβάσει μηχανικοῦ τινος παράγοντος, λίθου ἢ ὄγκου, παρεμποδίζοντος τὴν ἀπρόσκοπτον ῥοὴν τῆς χολῆς πρὸς τὸ δωδεκαδάκτυλον. Ἐπιγιγνομένης στάσεως τῆς χολῆς, τὰ ἐκ τοῦ ἐντέρου μικρόβια εὐχερῶς ἀναπτύσσονται ὕπερθεν τοῦ μηχανικοῦ κωλύματος καὶ προκαλεῖται περιοδικῶς εἴσοδος μικροβίων εἰς τὸ αἷμα, τὰ ὁποῖα προσδίδουν εἰς τὸν πυρετὸν τὸν χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ τύπον. Ὁ τοιοῦτος πυρετὸς ἐπιπλέκει τὴν λιθίασιν τῆς χοληδόχου κύστεως, τοῦ ἡπατικοῦ ἢ τοῦ χοληδόχου πόρου, καθὼς καὶ τοὺς μηχανικοὺς ἰκτέρους ἐξ ὄγκων τῶν χοληφόρων ὁδῶν ἢ τῆς κεφαλῆς τοῦ παγκρέατος. Κλινικῶς ὁ πυρετὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἑλώδη παροξυσμόν, εἰσβάλλει διὰ ῥίγους ἐντόνου, ἀνέρχεται ταχέως εἰς 39°,5—40°, διαρκεῖ ὥρας τινὰς καὶ ὕστερον πίπτει δι' ἀφθόνου ἐφιδρώσεως. Οἱ τοιοῦτοι πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐπαναλαμβάνονται ἀνὰ δύο, τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας, ἄλλοτε δὶς τῆς ἡμέρας, καὶ συχνάκις συνοδεύονται μὲ ἴκτερον. Ἐργαστηριακῶς τὸ αἷμα δὲν περιέχει πλασμώδια, τὰ δὲ λευκὰ αἱμοσφαίρια εἶναι ηὐξημένα (πολυμορφοπύρηνα) σημαντικῶς, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸν ἑλώδη παροξυσμόν. Ἡ αἱμοκαλλιέργεια πλειστάκις ἀποδεικνύει τὴν παρουσίαν κολοβακτηριδίου ἢ ἄλλου τινὸς ἐντερικοῦ βακτηριδίου. Εἴς τινας περιπτώσεις ὁ πυρετὸς δύναται νὰ εἶναι συνεχής, συνοδευόμενος μὲ βαρέα γενικὰ φαινόμενα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐνώπιον ἐπιμένοντος καὶ μὴ ὑποχωροῦντος εἰς τὴν παθολογικὴν θεραπείαν χολικοῦ πυρετοῦ ἐπιβάλλεται ἡ ἐγχειρητικὴ ἐπέμβασις.

Α. Π.

Χολίμμα /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. **Πόλις ἐν Ἀρζανηνῇ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτο-**

Digitized by Google

λεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 12, 10 630 στάδια πρὸς βορρᾶν τῆς Μαίπας (νῦν Μεγιαφάρχα). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ νῦν χωρίον Ghelath ἢ Achlath. Α. Θ. Σ.

χολίνη (ἡ) [*Φαρμ. Χημ.*]. Εἶναι τὸ τριμεθυλαιθυλαμμωνιοϋδροξείδιον: $N \begin{cases} (CH_3)_3 \\ C_2H_4OH \\ OH \end{cases}$. Εἶναι ἰσχυρὰ ἀμμωνιοβάσις, παρασκευασθεῖσα τὸ πρῶτον ἐκ τῆς χολῆς. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ προϊόντα σήψεως τῶν ζωϊκῶν οὐσιῶν, τὸν ἐγκέφαλον, τὴν λέκιθον, τὸ χαβιάριον, ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν τῶν σπουδαιοτέρων φωσφατιδίων, τῶν λεκιθινῶν. Ἡ χολίνη εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τοὺς μῦς μετὰ τῆς μουσκαρίνης, βεταΐνης κλπ. Τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ Trigonella foenum graecum περιέχουν τὴν χολίνην μετὰ τῆς τριγονελλίνης. Ἐπίσης ἐκ τῶν σπερμάτων τοῦ λευκοῦ σινάπεως δύναται νὰ ληφθῇ ἡ χολίνη, ἔνθα εὑρίσκεται ἡνωμένη μετὰ τοῦ γλυκοζίτου αὐτῶν. Ἡ χολίνη διαλύει τὴν οὐσίαν τῶν ἰνῶν τῶν μεμβρανῶν λίαν εὐκόλως· ὡς ἐκ τούτου ἀνεγράφη ὡς διάλυμα 5 % τοπικῶς ἐπὶ διφθερίτιδος πρὸς διάλυσιν τῶν ψευδομεμβρανῶν. Ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἡ χολίνη προκαλεῖ πτῶσιν τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως, δρῶσα ἀνταγωνιστικῶς πρὸς τὴν ἐπινεφριδίνην. Ἡ χολίνη θεωρεῖται ἔτι ὡς ὁρμόνη τῆς κινήσεως τοῦ ἐντέρου, ἀναγραφομένη ἐνδοφλεβίως ὡς φάρμακον διεγερτικὸν τῆς περισταλτικῆς κινήσεως. Πρὸς τοῦ ἐνίενται 0.6 γρ. ὑδροχλωρικῆς χολίνης εἰς 250 κ. ἑκ. φυσιολογικοῦ διαλύματος χλωριούχου νατρίου ἐνδοφλεβίως, λίαν βραδέως (τουλάχιστον εἰς 15'). Τὸ μετὰ τοῦ βορικοῦ ὀξέος ἅλας τῆς χολίνης φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς διάλυμα 10 %, ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐνζυτόλη. Τοῦ σκευάσματος γίνονται ἐνδοφλέβιοι ἐγχύσεις ἐπὶ κακοήθων ὄγκων, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀκτινοθεραπείας, ὡς καὶ ἐπὶ φυματιάσεως. Δευτερεύουσαι δράσεις παρετηρήθησαν καὶ ἐλαφρᾶς καὶ βαρείας μορφῆς ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ σκευάσματος. Κ. Γ. Μ.

χολινομουσκαρίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]· Βλ. *ἀμιναιστάλη*.

Χόλιστα [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μελισσότοπος* (Βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Φλωρίνης.

Χόλιτσερ (Holitscher), ***Ἀρθοῦρος***. Οὔγγρος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1869. Ἔγραψε μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνονται: «Ἰθύνοντες ἄνθρωποι» (1893), «Τὸ δηλητηριασμένον φρέαρ» (1900), δράματα: «Εἰς τὴν ὡραιότητα» (1898), «Ὁ Γκόλεμ», καὶ πλήρεις ζωῆς καὶ χάριτος ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις: «Ἡ Ἀμερική, σήμερον καὶ αὔριον» (1912), «Ταξίδιον εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν Παλαιστίνην» (1922), «Ἡ ἀνήσυχος Ἀσία» (1926), «Πάλιν εἰς τὴν Ἀμερικὴν» (1930). Τελευταίως συνεπλήρωσε τὴν αὐτοβιογραφίαν του: «Ἱστορία τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀντάρτου» (1924) διὰ τοῦ «Ἡ ζωή μου ἐκείνους τοὺς καιρούς» (1928), καὶ ἔγραψε τὴν μυθιστορηματικὴν τριλογίαν: «Συνέβη εἰς τὴν Μόσχαν» (1929), «Συμβαίνει ἐν Βερολίνῳ» (1931), «Ἕνας ἄνθρωπος ἐντελῶς ἐλεύθερος» (1931). Θ. Κ.

Χολκάρ [*Γεωγρ.*]. Ἰθαγενὲς ὑποτελὲς κράτος τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰντὸρ* (Βλ. λ.).

Χόλκοτ (Holcot) ***Ροβέρτος***. Ἄγγλος θεολόγος δομινικανός, ἀποθανὼν τῷ 1349. Συνέγραψεν: «In Cantica canticorum et in Ecclesiastici capita septem priora» καὶ «In librum Sapientiae praelectiones CCXIII», ἐκδοθέντα μετὰ θάνατον. Ε. Γ. Π.

Χολλαΐντερ (Hollaender), ***Ἀλέξιος***. Γερμανὸς κλειδοκυμβαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1840. Ὡς συνθέτης ἐγένετο γνωστὸς διὰ πολλῶν τεμαχίων διὰ κλειδοκύμβαλον, πολλῶν χορῳδιῶν, μελῳδιῶν κλπ.

— **Χολλαΐντερ** (Hollaender), ***Γουσταῦος***. Γερμανὸς βιολιστὴς (1855—1915). Ἐγένετο πασίγνωστος χάρις εἰς τὰς καλλιτεχνικάς του περιοδείας μετὰ τῆς Καρολίνας Πάττι καὶ τοῦ Σαρβένκα. Ὡς συνθέτης ἐξέδωκεν ἀριθμόν τινα ἔργων διὰ βιολίον. Γ. Σ.

— **Χολλαΐντερ** (Hollaender), ***Φῆλιξ***. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1868. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ «Γερμανικοῦ θεάτρου» τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα («Ἡ κυρία Ἔλλιν Ραΐτε», «Ἡ τελευταία εὐτυχία», «Ὁ χορευτής», «Ὁ δρόμος τοῦ Θωμᾶ Τρούκ», «Τὸ σπίτι μας», «Ὄνειρα καὶ ἡμέραι»), ἐν οἷς περιγράφει κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν κοινωνίαν τοῦ Βερολίνου. Λ. Κ.

Χόλλαντ (Holland), *σὲρ* ***Ἐρρῖκος***. Ἄγγλος ἰατρὸς καὶ περιηγητὴς (1788—1873). Κατὰ τὰ ἔτη 1812 καὶ 1813 περιηγήθη διαφόρους χώρας, ἐν αἷς καὶ τὴν Ἤπειρον, ὅτε ἐπεσκέφθη τὸν Ἀλῆ πασᾶν εἰς Ἰωάννινα. Τῷ 1814 προσελήφθη ὡς ἰατρὸς τῆς πριγκιπίσσης τῆς Οὐαλλίας κατὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ περιοδείαν της, ὑπῆρξε δὲ καὶ μάρτυς ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τὴν περίφημον δίκην, τὴν ὁποίαν ἤγειρε κατὰ τῆς βασιλίσσης ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Δ'. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐδημοσίευσε τὰς ἀναμνήσεις του. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι τὸ «Ὁδοιπορικὸν» του, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν Λονδίνῳ τῷ 1815 ὑπὸ τὸν τίτλον «Travels in the Ionian islands, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813». Τὸ ἔργον, περιέχον πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα περὶ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῆς τότε καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, ἐξεδόθη καὶ ἐκ δευτέρου τῷ 1819, μετεφράσθη δὲ καὶ γερμανιστὶ τῷ 1816. Δ. Π. Π.

— **Χόλλαντ** (Holland), *σὲρ* ***Θωμᾶς-Ἔρσκιν***. Ἄγγλος νομομαθὴς (1835—1926). Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ φιλοσοφίαν καὶ τῷ 1874 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀγγλικῆς νομοθεσίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ἐδημοσίευσε: «Elements of Jurisprudence» (1880), «The institutes of Justinian» (1881), «The european concert in the eastern question» (1885), «Studies in international law» (1898) «Letters to the «Times» on war and neutrality» (1909). Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν σύνταξιν ἐγχειριδίου περὶ τοῦ δικαίου τῶν κατὰ θάλασσαν λειῶν, ὡς καὶ ἑτέρου περὶ τῶν νόμων καὶ ἐθίμων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου. Ἀντεπροσώπευσε τὴν Μ. Βρεττανίαν κατὰ τὴν διεθνῆ συνδιάσκεψιν τῆς Γενεύης (1906) πρὸς καθορισμὸν τῆς τύχης τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν τοῦ πολέμου. Δ. Δ.

— **Χόλλαντ** (Holland), ***Ἰωάννης-Φίλιππος***. Ἀμερικανὸς ἐφευρέτης (1841—1914). Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ ἐσχεδίασε καὶ προέτεινε τὴν κατασκευὴν ὑποβρυχίων πλοίων. Τὸ πρῶτον τούτων, κατασκευασθὲν τῷ 1875, ἀπέτυχεν. Ἡ ἀποτυχία ὅμως αὕτη δὲν τὸν ἀπεθάρρυνε καὶ ἐπανέλαβε πολλάκις τὰ πειράματά του, κατασκευάσας ἐννέα διάφορα ὑποβρύχια, ἐξ ὧν ἐπὶ τέλους τὸ ἔνατον κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποβῇ χρησιμοποιήσιμον τῷ 1898 καὶ εἰσήχθη εἰς τὸ ναυτικὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Κατόπιν ἐτελειοποίησε τὴν ἐφεύρεσίν του, προσθέσας δύο κινητηρίους μηχανάς, μίαν διὰ πετρελαίου διὰ τὸν πλοῦν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ μίαν ἠλεκτρικὴν διὰ τὴν ὑποβρύχιον κίνησιν. Βραδύτερον ἐπώλησε τὸ προνόμιον τῆς κατασκευῆς εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν καὶ κατέγινεν εἰς τὴν κατασκευὴν νέου τύπου ὑποβρυχίων διὰ τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Μ. Δ. Β.

— **Χόλλαντ** (Holland), ***Κλάϊβερ***. Ἄγγλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1866. Ἔγραψε κυρίως ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις καὶ πραγματείας περὶ διαφόρων χωρῶν, κατόπιν ἐπιτοπίου ἐρεύνης καὶ μελετῶν, ἐν αἷς: «Things seen in Normandy and Brittany» (1924), «Belgium» (1925), «Unknown Hampshire» (1926), «Things seen in Shakespeare's Country», «Denmark, the land of the sea Kings» (1929), «Czechoslovakia» (1930), «A wayfarer in Belgium» (1931) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χόλλαρ (Hollar), ***Βεγκέσλαος φὸν Πράχνα*** —. Χαράκτης ἐκ Πράγας (1607—1677). Εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς ἐν Κολωνίᾳ καὶ κατόπιν ἐν Λονδίνῳ. Τὸ ἔργον του, περιλαμβάνον 2400 περίπου γραβούρας, ἀποτελεῖ, διὰ τε τὸν ὄγκον καὶ τὴν ποιότητα, ἀξίαν του, ἀληθῆ σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χαρακτικῆς τέχνης. Ἀναπαρήγαγεν ἐπὶ τῆς χαλκογραφικῆς πλάκος ἔργα τῶν διασημοτέρων καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγεννήσεως (Βερονέζε, Τισιανοῦ, Χολμπάϊν, Κορρέτζιο, Τζούλιο Ρομάνο, Μαντένια κλπ.). Ἰδιαιτέρως θαυμαζόμεναι ἐργασίαι του εἶναι αἱ προσωπογραφίαι τοῦ δουκὸς τοῦ Νόρφολκ, τῆς κομήσσης Ἄρουντελ καὶ τοῦ Θωμᾶ Μάϊς, σειρὰ 30 πινάκων ἀναπαριστώντων τὸν «Χορὸν τῶν νεκρῶν» τοῦ Χολμπάϊν καὶ αἱ δύο συλλογαὶ «Ornatus muliebris anglicanus» (26 πίνακες) καὶ «Theatrum mulierum» (48 πίνακες), περιλαμβάνουσαι ἀμφότεραι ἐνδιαφερούσας ἐνδυμασίας γυναικῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Χ. Δ.

Χόλλεν (Hollen), ***Γκότσαλκ***. Γερμανὸς θεολόγος, ἀποθανὼν τῷ 1481. Συνέγραψε: «Praeceptorium divinae legis seu commentarium in decalogum», «Opus sermonum dominicalium super Epistolas celeberrimi et excellentissimi verbi divini declamatoris Gotschalci Hollen» ὑπὸ H. Gram, «Gotschalci Hollen librum de festis mobilibus et astronomia clericali», «Sermones de B. Virgine», «Volumina duo super Epistolas D. Pauli», «Volumen de septem peccatis mortalibus», «De sacramento eucharistiae in Blomenberg», «Passionale sive de Passione Christi» κ. ἄ. Ε. Γ. Π.

Χόλλη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν Παλμυρηνῇ τῆς Β. Κοίλης Συρίας, κειμένη ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ Παλμύρας εἰς Σοῦρα (Hammam) ὁδοῦ. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ νῦν χωρίον Suchné. Α. Θ. Σ.

Χολλίδαι, ἢ ***Χολλεῖδαι*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Δῆμος τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς, ἀνήκων εἰς τὴν Αἰγηΐδα φυλήν, ἀγνώστου θέσεως. Ὁ κάτοικος *Χολλίδης*. Ι. Γ. Σ.

Χόλλυγουντ (Hollywood) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Καλιφορνίας, εἰς ἀπόστασιν 15 χλμ. πρὸς Α. τοῦ Λὸς Ἄντζελες καὶ 30 χλμ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ἱδρύθη τῷ 1910, τὸν δὲ πυρῆνα αὐτῆς ἀπετέλεσαν αἱ ἐγκαταστάσεις μιᾶς κινηματογραφικῆς ἑταιρείας, ἡ ὁποία συνεστήθη ἐκεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς κινηματογραφήσεως διαφόρων σκηνῶν τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἑταιρείας ταύτης ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἀκολουθήσουν τάχιστα τὸ παράδειγμά της καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἐπιχειρήσεις, οὕτω δὲ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ἱδρύθη ἐκεῖ πραγματικὴ πόλις 30.000 κατ., ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν ὁποίων ἀποζῇ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐκ τῆς κινηματογραφίας καὶ τῆς ὁποίας τὰ πλεῖστα τῶν οἰκοδομημάτων ἔχουν σχέσιν πρὸς ταύτην καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ἀσχολουμένων εἰς αὐτήν. Ἡ θέσις αὕτη ἐξελέγη ἕνεκα τοῦ εὐνοϊκοῦ κλίματος καὶ τῶν γραφικωτάτων περιχώρων. Τὸ Χόλλυγουντ, ὅπου ὑπάρχουν ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα κινηματογραφικαὶ ἑταιρεῖαι, ἀπασχολοῦσαι 2.500 προσώπων, θεωρεῖται ἓν τῶν μεγαλυτέρων καὶ σημαντικωτέρων κινηματογραφικῶν κέντρων τοῦ κόσμου καὶ ἔχει θαυμασίας ἐπαύλεις καὶ πάρκα τῶν διασημοτέρων κινηματογραφικῶν ἀστέρων τῆς ἐποχῆς. Διοικητικῶς εἶναι ἡνωμένον μετὰ τοῦ Λὸς Ἄντζελες, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἁπλῆν συνοικίαν ἢ συνεχόμενον προάστιον. Μ. Δ. Β.

Χὸλμ (Cholm, πολων. Chelm) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν τῷ βοϊβοδάτῳ Λούμπλιν. Κάτ. 23.221 (1921). Θ. Κ.

Χὸλμ (Holm), ***Ἀδόλφος***. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1830—1900). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Λύμπεκ, Παλέρμῳ καὶ Νεαπόλει καὶ ἔγραψεν ἰταλιστὶ ἢ γερμανιστί: «Αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους» (1851), «Συμβολὴ πρὸς βελτίωσιν τῆς χαρτογραφίας τῆς ἀρχαίας Σικελίας» (1866), «Ἱστορία τῆς Σικελίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα» (1870—1898, τόμ. 3), «Ἡ ἀρχαία Κατάνη» (1873), «Ἡ ἰταλικὴ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς» (1880), «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» (1885—1893, τόμ. 4), «Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος» (1897) μετὰ τοῦ Deeke καὶ Soltau, κ. ἄ. Π. Ν. Π.

— **Χὸλμ** (Holm), ***Γουσταῦος-Φρειδερῖκος***. Δανὸς ναυτικὸς καὶ ἐξερευνητὴς ἐκ Κοπεγχάγης, γεννηθεὶς τῷ 1849. Ἀπὸ τοῦ 1876 μέχρι τοῦ 1885 διενήργησε σειρὰν ἐξερευνήσεων ἀνὰ τὰ νότια παράλια τῆς Γροιλλανδίας, μελετήσας τὰ ἐρείπια τῶν αὐτόθι ἀρχαίων σκανδιναυικῶν ἀποικιῶν καὶ προεχώρησε κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς νήσου, μέχρι τῆς Γῆς τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Θ' (66ο παράλληλος Β. πλάτους). Ἐδημοσίευσεν ἀκολούθως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γκάρντ σχετικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Den Danske Konebaads-expedition til Grœnlands Oestkyst» (1883—1885). Χ. Δ.

— **Χὸλμ** (Holm), ***Ἐδουάρδος***. Δανὸς ἱστορικὸς (1833—1915). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κοπεγχάγης, ἐχρημάτισε πρόεδρος τῆς ἱστορικῆς ἑταιρείας τῆς Δανίας καὶ ἔγραψε σημαντικὰ ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Βραδύτερον ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του καὶ ἔγραψεν: «Ἡ Δανία κατὰ τὸν Σουηδορωσικὸν πόλεμον τοῦ 1788—1790» (1868), «Ἱστορία τῆς Δανίας καὶ Νορβηγίας 1720—1814» (εἰς 10 τόμ., 1891—1912), «Ἱστορία τοῦ Δανικοῦ κράτους» (1896—1901). Μ. Δ. Β.

— **Χὸλμ** (Holm), ***Κόρφιτς***. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1872. Διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη συντάκτης τοῦ σατιρικοῦ περιοδικοῦ «Simplicissimus» τοῦ Μονάχου. Ἔγραψε μυθιστορήματα («Θωμᾶς Κερκόφεν», «Ἡ κόρη», «Herz ist Trumpf»), κωμῳδίας («Ἡ μεγάλη καρδιὰ τῆς Μαίρης», «Κυνικὰ καύματα») καὶ μετέφρασε πλεῖστα ρωσικὰ ἔργα εἰς τὴν γερμανικὴν (Γκόγκολ, Ντοστογέφσκυ, Τολστόϊ). Λ. Κ.

Χολμαδάρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν Κομμαγηνῇ τῆς Συρίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 14, 8 παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμόν, 20 ρωμαϊκὰ μίλια πρὸς βορρᾶν τῶν Σαμοσάτων Σαμοσάτ). Τὰ ἐρείπια αὐτῆς ἀναγνωρίζονται εἰς τὴν νῦν θέσιν *Χορὸς* (Choros). Α. Θ. Σ.

Χόλμαν Χοῦντ (Holman Hunt), ***Γουλιέλμος***. Ἄγγλος ζωγράφος (1827—1910). Τῷ 1848 ἵδρυσε μετὰ τῶν Μίλλαι καὶ Ρισσέττι τὴν περίφημον «Ἀδελφότητα τῶν Προρραφαηλιτῶν», τῷ δὲ 1849 ἐξέθεσεν ἐν τῇ Βασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Λονδίνου τὸν πρῶτον χαρακτηριστικὸν πίνακα τῆς νέας ζωγραφικῆς σχολῆς, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ Ριέντσι ὁρκιζόμενος νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ μικροτέρου του ἀδελφοῦ». Τῷ 1851 ἐξέθεσε τὸν πρῶτον

Digitized by Google

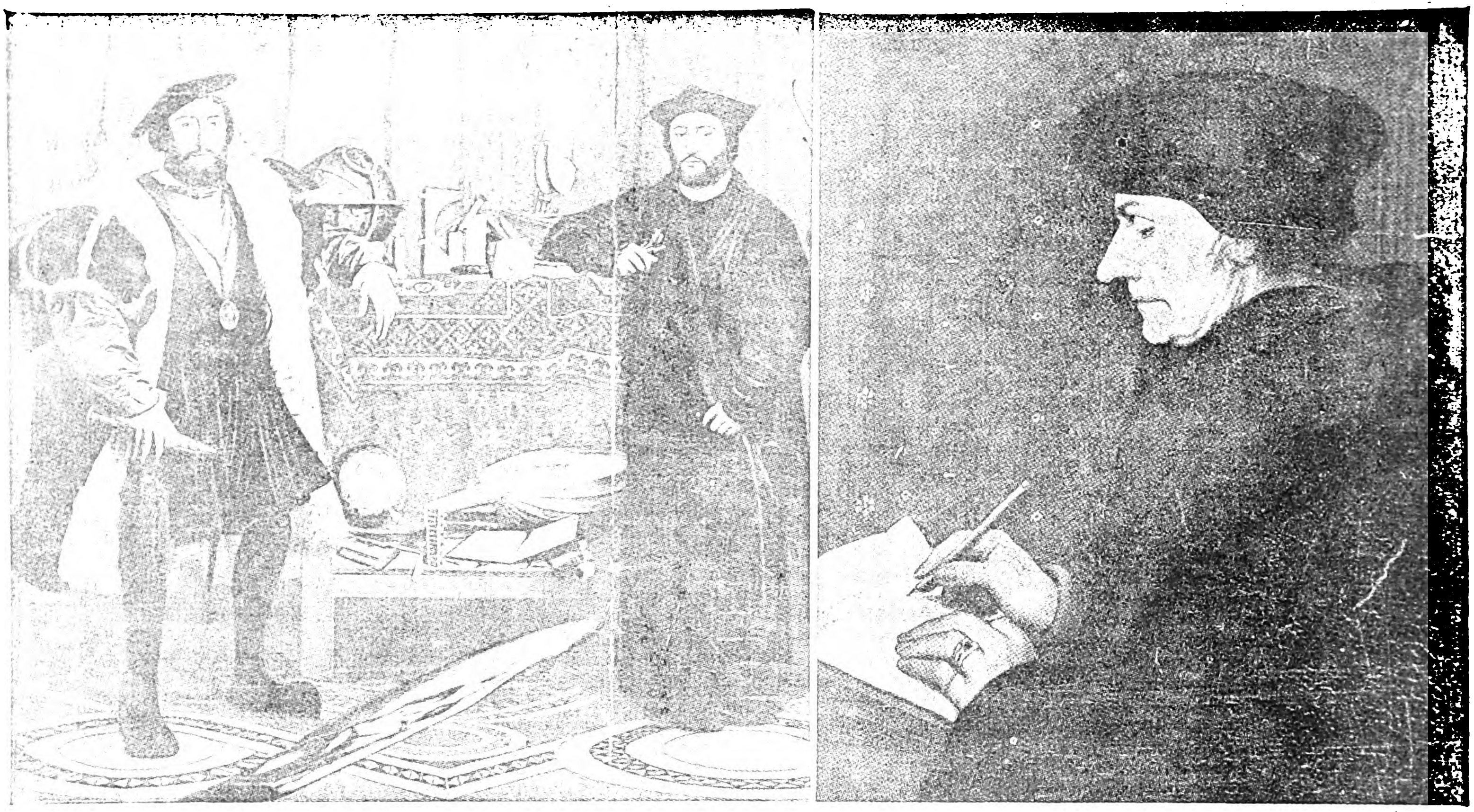

Χὰνς Χολμπάϊν τοῦ νεωτέρου: 1) Οἱ πρεσβευταὶ (Ἐθνικὴ Πινακοθήκη τοῦ Λονδίνου). *2) Προσωπογραφία τοῦ Ἐράσμου* (Μουσεῖον τοῦ Λούβρου).

ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μεγάλων πινάκων του: «Τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Περὶ τοῦ πίνακος αὐτοῦ ὁ Ράσκιν ἔγραψεν εἰς τοὺς «Τάϊμς» σειρὰν ἐγκωμιαστικῶν ἄρθρων. Βραδύτερον ὁ Χόλμαν Χοὺντ ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Παλαιστίνην, ὅπου ἐζωγράφησε πολλοὺς πίνακας, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ: «Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ναῷ» (πωληθεὶς τότε ἀντὶ 5.500 λιρῶν καὶ ἀποκείμενος νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Βιρμιγχάμης), «Ἡ σκιὰ τοῦ θανάτου», «Ὁ θρίαμβος τῶν ἀθώων», «Πρωΐα Μαΐου» καὶ «Τὸ Ἅγιον φῶς τοῦ Παναγίου Τάφου». Ἄλλοι πίνακές του εἶναι: «Κλαύδιος καὶ Ἰσαβέλλα», «Νεαρὰ Τοσκανή» (1869), «Ἡ μητρόπολις τοῦ Σαλέρνο καὶ τὸ Καμάλντολι» (1869), «Δόξα ἐν Ὑψίστοις» (βλ. καὶ λ. *Προρραφαηλῖται*, τ. Κ', σ. 766 γ). Μ. Δ. Β.

τέλιπε δὲ μακρὰν σειρὰν ξυλογραφιῶν, ἐν αἷς μετὰ καταπλησσούσης δυνάμεως, ἐκφράσεως καὶ ἐντόνου ρεαλισμοῦ ἀπέδωκε τὰς μορφὰς τῶν σημαντικωτέρων συγχρόνων του προσωπικοτήτων, ἔτι δὲ τύπων, οἵτινες παρουσίαζον γραφικὸν ἐνδιαφέρον, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν. Ἀπέθανε τῷ 1524. Ἡ τέχνη του ἀποτελεῖ παράδοξον καὶ θέλγον κρᾶμα ρεαλισμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ, συνδυάζουσα τὴν σκληροτέραν καὶ πιστοτέραν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος μετὰ τῆς θελκτικωτέρας εὐγενείας καὶ χάριτος. Ὑπάρχουν ἔργα τοῦ Ἰωάννου Χολμπάϊν τοῦ πρεσβυτέρου, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἁρμονικὴ διάταξις καὶ ἀνάμιξις τῶν χρωμάτων ἁμιλλᾶται πρὸς μίαν εὐγενῆ ἠπιότητα θέλγουσαν τὸν ὀφθαλμόν, ἐνῷ, εἰς ἑτέρας, ἡ φρίκη μιᾶς στυγνῆς πραγματικότητος συζεύγνυται τὴν ἀκριβολογωτέραν καὶ λεπτομερεστέραν ἀπόδοσιν τῆς φυσιολογικῆς ἀληθείας τοῦ προτύπου. Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων ἔργων Ἰωάννου Χολμπάϊν τοῦ πρεσβυτέρου τάσσονται: «Ἡ Παρθένος μετὰ τοῦ βρέφους» τοῦ μουσείου τῆς Νυρεμβέργης, αἱ «Σκηναὶ τῶν παθῶν» τοῦ μουσείου τῆς Φραγκφούρτης, αἱ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου καὶ τὰ «Πάθη τοῦ Χριστοῦ» (Μόναχον), «Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἄρτων», «Ἡ ἴασις τοῦ δαιμονιζομένου» καὶ ἡ «Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ» (Ἄουγκσμπουργ), «Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου» (αὐτόθι), «Ὁ Ἅγιος Σεβαστιανὸς» (Πινακοθήκη Μονάχου) κλπ.

Χόλμγαρντρ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρωσίας (βλ. *Νόβγοροντ*).

Χόλμγκρεν (Holmgren), ***Ἄλαρικ.*** Σουηδὸς φυσιολόγος (1831—1897). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλης, ὅπου τῷ 1864 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας. Κατέγινεν εἰς σπουδαίας ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ δαλτωνισμοῦ καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνθερμοτέρων εἰσηγητῶν τῆς γυμναστικῆς εἰς τὰ σχολεῖα. Τῷ 1889 ἵδρυσε τὸ «Σκανδιναυϊκὸν ἀρχεῖον τῆς φυσιολογίας», ὅπου ἐδημοσίευσε σημαντικὰς μελέτας περὶ φυσιολογίας καὶ γυμναστικῆς. Μ. Δ. Β.

χόλμιον (τὸ) *[Χημ.]*. Χημικὸν στοιχεῖον, ἔχον σύμβολον Ho, ἀτομικὸν βάρος 163,5 καὶ ἀτομικὸν ἀριθμὸν 67. Ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μετάλλων τῶν σπανίων γαιῶν, ἀνευρίσκεται εἰς ἐλαχίστας ποσότητας ἐντὸς διαφόρων ὀρυκτῶν, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη εἰσέτι ἡ ἀπομόνωσις αὐτοῦ. Σ. Γ.

Χολμπάϊν (Holbein). Οἰκογένεια διασήμων Γερμανῶν ζωγράφων. Προήρχετο ἐξ Ἄουγκσμπουργ τῆς Βαυαρίας, κυριώτατα δὲ μέλη ταύτης ὑπῆρξαν: *Ἰωάννης (Χὰνς) Χολμπάϊν* ὁ πρεσβύτερος, *Ἰωάννης (Χὰνς) Χολμπάϊν* ὁ νεώτερος καὶ *Ἀμβρόσιος Χολμπάϊν*.

***Ἰωάννης Χολμπάϊν** ὁ πρεσβύτερος*. Ἐγεννήθη τῷ 1460. Διήγαγε τὸν βίον ἐν πενίᾳ καὶ συνεχεῖ καλλιτεχνικῇ προσπαθείᾳ. Τὸ ἀρχαιότερον ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν σωθέντων ἔργων του ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1490, εἰκονίζει δὲ τὴν «Κοίμησιν τῆς Παρθένου» καὶ ἀπόκειται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βασιλείας. Ἕτερα ἔργα του, εἰργασμένα ἐπὶ θρησκευτικῶν ὁμοίως θεμάτων, ἀπόκεινται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Νυρεμβέργης, τοῦ Ἄουγκσμπουργ, τοῦ Μονάχου, τῆς Φραγκφούρτης κλπ. Ἐπὶ πλέον ὁ Ἰωάννης Χολμπάϊν διεκρίθη ὡς προσωπογράφος, κα-

Χολμπάϊν τοῦ πρεσβυτέρου: Ἡ ἁγία Ἐλισάβετ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἡ ἁγία Βαρβάρα (Πινακοθήκη τοῦ Μονάχου).

— ***Ἰωάννης Χολμπάϊν** ὁ νεώτερος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1497. Πεπροικισμένος ἐκ φύσεως δι' ἰσχυροτάτου ταλάντου, κατέπληξε τοὺς συγχρόνους διὰ τῶν πρωΐμων ἐκδηλώσεων τῆς μεγαλοφυΐας του. Εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν ἀποτελῶν ἐσχηματισμένην ἤδη προσωπικότητα, κατέλιπε τὸ Ἄουγκσμπουργ τῆς Σουηβίας, τὴν κοιτίδα τῆς οἰκογενείας του, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βασιλείαν τῆς Ἑλβετίας πρὸς πληρεστέραν καλλιτεχνικὴν κατάρτισιν. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς διαμονῆς του ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνεσώρευσε τὴν μίαν δημιουργίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης διὰ φιλοπονίας, ἥτις καταπλήσσει. Εἰργάσθη ἐπὶ θρησκευτικῶν θεμάτων, ἐξετέλεσε πληθὺν προσωπογραφιῶν καὶ διεκόσμησε δι' εἰκονογραφιῶν τὸ «Μωρίας ἐγκώμιον», τὴν καυστικὴν ταύτην καὶ δηκτικωτάτην σάτιραν τῆς μεσαιωνικῆς σοφίας τοῦ διασήμου ἀνθρωπιστοῦ καὶ ἑλληνιστοῦ Ἐράσμου. Ὁ Ἔρασμος τὸν ἀντήμειψε διὰ τῆς φιλίας του καὶ τῆς θερμῆς προστασίας του. Τῷ 1517 ὁ Χολμπάϊν διέμενεν ἐν Λουκέρνῃ· διεκόσμησεν ἐκεῖ δι' ἐξαιρέτων τοιχογραφιῶν τὸ μέγαρον τῶν Χερτενστάϊν. Ἡ περαιτέρω παραγωγή του ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου ἄφθονος καὶ ἐξ ἴσου ἀκαταπόνητος. Τὰς θρησκευτικὰς συνθέσεις διαδέχονται αἱ προσωπογραφίαι, τὰς προσωπογραφίας τὰ σχέδια διὰ ξυλογραφίας, πλῆθος ἔργων, ἔνθα ἡ δύναμις τῆς ἐμπνεύσεως συναγωνίζεται τὴν ἐντέλειαν τῆς ἐκτελέσεως, ἡ φαντασία καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν πεῖραν. Ἡ πενία, ἐν τούτοις, παραμένει ὁ πιστὸς συμπαραστάτης τοῦ βίου του. Αἱ δυσχέρειαι τῆς καθημερινῆς ζωῆς τὸν πλήττουν ἀλλεπαλλήλως. Καταλείπει τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην βαυκαλιζόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος αἰσιωτέρου μέλλοντος. Ὁ Ἔρασμος τὸν συνιστᾷ διὰ θερμῶν ἐκφράσεων εἰς τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Θωμᾶ Μώρ, εἰς Ἀγγλίαν. Ὁ Χολμπάϊν εὑρίσκει ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ὡς τόσοι ἄλλοι ξένοι καλλιτέχναι πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν, ἐγκάρδιον ἐνδιαφέρον καὶ δὲν βραδύ-

Digitized by Google

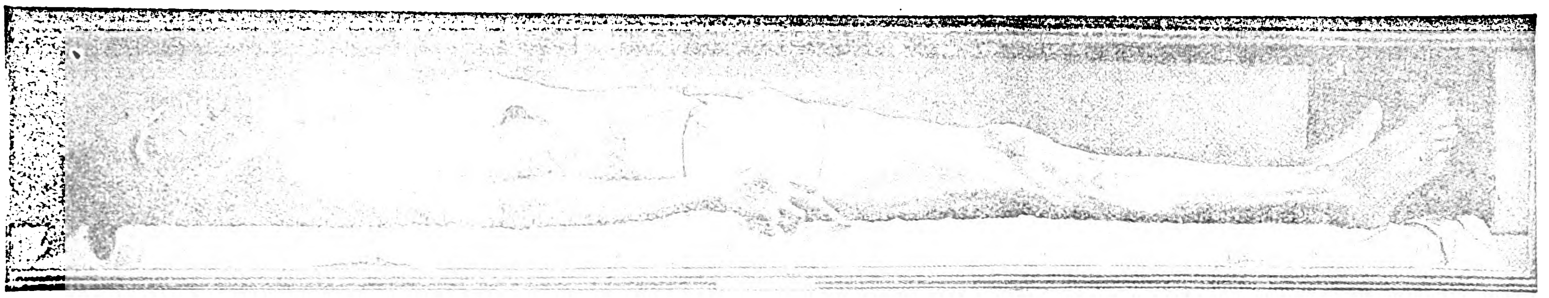

Χὰνς Χολμπάϊν τοῦ νεωτέρου: Ὁ νεκρὸς Χριστὸς (Μουσεῖον τῆς Βασιλείας).

νει νὰ διαφημισθῇ ὡς μέγας προσωπογράφος. Τῷ 1536 Ἑρρῖκος ὁ Η΄ τοῦ ἀναθέτει τὸ λίαν τιμητικόν, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνον ἔργον, νὰ προσωπογραφῇ τὰς γυναῖκας, αἵτινες διεφημίζοντο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διὰ τὴν ὡραιότητά των ἢ διὰ τὰ ψυχικά των χαρίσματα, προκειμένου ὁ λάγνος ἐκεῖνος βασιλεὺς νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τούτων τὴν ἑκάστοτε σύζυγόν του. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς βασιλικῆς ταύτης ἐντολῆς ἐξειργάσθη ὁ Χολμπάϊν τὰς προσωπογραφίας τῆς Χρηστίνης τῆς Δανίας, ἀποκειμένην νῦν ἐν Λονδίνῳ, καὶ τῆς Ἄννης ντὲ Κλέβ, εὑρισκομένην ἤδη ἐν Λούβρῳ τῶν Παρισίων. Ἡ περίοδος αὕτη τοῦ καλλιτεχνικοῦ σταδίου τοῦ Χολμπάϊν εἶναι ἡ γονιμωτέρα καὶ ἡ μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικὴ τοῦ πολισχιδοῦς καὶ γονίμου ταλάντου του. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Χολμπάϊν ἐξεργάζεται τὰς θαυμασίας ἐκείνας συνθέσεις, ἐν αἷς εἰκονίζει τὸν θρίαμβον τοῦ πλούτου, τὸν θρίαμβον τῆς πενίας καὶ τὴν βασίλισσαν τοῦ Σαβᾶ, ἔτι δὲ τὰς προσωπογραφίας τῶν δύο Ἑρρίκων, ὑφ' οὓς διεβίωσεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἤτοι Ἑρρίκου τοῦ Ζ΄ καὶ Ἑρρίκου τοῦ Η΄. Ἡ προσωπογραφία τοῦ τελευταίου τούτου, εἰκονίζουσα τὸν βασιλέα εἰς ἡλικίαν πεντήκοντα καὶ ἑνὸς ἐτῶν, ἐνδεδυμένον τὴν ἐπίσημον βασιλικήν του στολὴν καὶ ἀκτινοβολοῦντα αἴγλην καὶ ἐπιβλητικὸν μεγαλεῖον, κριθεῖσα δ' ὑπὸ τῶν εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἔργου τοῦ Χολμπάϊν ἀφιερωθέντων τεχνοκριτῶν, καὶ δὴ τοῦ Paul Ganz, οὐ μόνον ὡς καλλιτεχνικὸν ἀριστούργημα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξαιρέτως ἐνδιαφέρον ὑπόμνημα τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας, ἐξετέθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς κοινὴν θέαν ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῶν Λονδινείων ἐμπόρων καλλιτεχνημάτων Spink and Son, τῇ συγκαταθέσει τοῦ τελευταίου της κατόχου Geoffrey Howard, μόλις τῷ 1933, ἤτοι τριακόσια ἐνενήκοντα καὶ ἓν ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεώς της. Ὁ Ἰωάννης Χολμπάϊν ὁ νεώτερος ἀπέθανεν ἐν Λονδίνῳ ἐκ πανώλους τῷ 1543, εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐτῶν, καταλιπὼν ἀπειράριθμον πλῆθος ἔργων, ἐν οἷς ἀναδεικνύεται οὐ μόνον ὑπέροχος ζωγράφος θρησκευτικῶν σκηνῶν, ἀλλὰ καὶ διεισδυτικώτατος, ψυχογραφικώτατος καὶ ἐκφραστικώτατος προσωπογράφος καὶ ἀπαράμιλλος σχεδιαστής, ξυλογράφος, τοιχογράφος καὶ διακοσμητής. Πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων, σημαντικώτατα εἶναι καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔργα του: προσωπογραφίαι τοῦ διδασκάλου του Χέρμποτερ, τοῦ δημάρχου Ἰακώβου Μάγερ, τοῦ Ἐράσμου (ἅπασαι σῳζόμεναι νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Βασιλείας), τοῦ Θωμᾶ Μὼρ μετὰ τῆς οἰκογενείας του, τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Καντυβριγίας, τῆς Ἰωάννας Σέϋμουρ καὶ πλείστων μελῶν τῆς ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς ἐν Λονδίνῳ γερμανικῆς παροικίας· ὑπερτριακόσια σχεδιάσματα διὰ ξυλογραφίας ἐπὶ σκηνῶν καὶ ἐπεισοδίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· σχέδια διὰ τὴν ἐποποιίαν τοῦ «Χοροῦ τοῦ θανάτου», ἔνθα ὁ θάνατος, ἐμφανιζόμενος ὑπὸ τὰς καταπληκτικωτέρας καὶ ἀποκρουστικωτέρας τῶν μορφῶν, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ τὰ θύματά του, ἀνήκοντα εἰς τὰς διαφορωτάτας τῶν κοινωνικῶν τάξεων, καταστάσεων, ἡλικιῶν, ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν παπῶν μέχρι τῶν ἐλεεινοτέρων ἀποβρασμάτων τῆς κοινωνίας· τέλος δ' ὁ «Νεκρὸς Χριστὸς» τῆς Βασιλείας, ἐν τῷ ὁποίῳ, καθ' ἃ παραδίδοται, ὁ καλλιτέχνης προσπαθῶν ν' ἀποδώσῃ ὅλην τὴν φρίκην καὶ τὸ δέος τοῦ θέματος, ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ τὸ οἰκτρὸν πτῶμα ἑνὸς πνιγέντος Ἑβραίου.

Τρίτος Χολμπάϊν, ὁ *Ἀμβρόσιος*, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἐγεννήθη. Πάντως ἀπέθανε μετὰ τὸ 1529. Ἐξετέλεσε κυρίως εἰκονογραφίας βιβλίων.

Οἱ μᾶλλον ἐνδιαφέροντες ἐκ τῶν τριῶν τούτων Χολμπάϊν καὶ ἐκ πάσης τῆς καλλιτεχνικῆς δυναστείας τῶν Χολμπάϊν εἶναι οἱ δύο πρῶτοι. Δὲν ἐκφράζουσι δ' οὗτοι μεμονωμένως τὴν ἰδικήν των ἰδιότυπον προσωπικότητα. Ἐκφράζουσι, κυρίως, τὸ πνεῦμα τοῦ τόπου των, τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ λαοῦ των, τὴν αἰνιγματικὴν ἐκείνην δισυπόστατον ἐμφάνισιν τῆς γερμανικῆς ψυχῆς, ἐκεῖνο τὸ κρᾶμα τοῦ ἰδεαλιστικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος, τὴν ἄνθησιν τοῦ ρωμαντισμοῦ παρὰ τὸν ἀγριώτερον καὶ μᾶλλον στενόκαρδον ρεαλισμόν, τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ἀποτελματώνεται εἰς τὰ ἀτελεύτητα τενάγη τῆς ξηρᾶς καὶ στυγνῆς λογικῆς, καὶ τὸν λυρισμόν, ὅστις τρέμει ὁλόκληρος ἀπὸ εὐσυγκινησίαν, ἀπὸ εὐαισθησίαν καὶ ἀπὸ πάθη, τὴν μουσικὴν μὲ τὰς ἀκαταμετρήτους ἠχοὺς καὶ τὴν ἔρευναν τοῦ αὐστηροτέρου καὶ ἀσκητικωτέρου τύπου. Ὁ ἀκριβολογώτερος καὶ στεγνότερος ρεαλισμὸς βαδίζει παραλλήλως πρὸς τὴν ἁγνοτέραν, λυρικωτέραν, αὐθορμητοτέραν δροσερότητα καὶ χάριν εἰς ἑκάστην σελίδα τῶν δύο μεγάλων Χολμπάϊν. Οἱ Χολμπάϊν ἔρχονται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν ζοφερῶν μεσαιωνικῶν χρόνων μὲ τὴν παράδοξον τρυφερότητά των καὶ βαδίζουν πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν χαράν, πρὸς τὴν μαλακὴν καὶ φαιδρὰν φωταύγειαν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, διὰ νὰ παρέλθουν καὶ ταύτην βραδύτερον καταλήγοντες εἰς σύνθεσιν τέχνης, ἥτις ἀποπνέει παράδοξον θέλγητρον διὰ τῆς πουριτανικῆς της αὐστηρότητος καὶ τῆς ἀκάμπτου εὐαισθησίας της. Ἀπαράμιλλοι διδάσκαλοι τῆς προσωπογραφίας ἀμφότεροι, ἐπλήρωσαν τὰς πινακοθήκας τῆς Εὐρώπης διὰ πλήθους μορφῶν, αἵτινες καταπλήσσουν διὰ τῆς ἐκφραστικῆς των δυνάμεως. Τὸ αὐστηρὸν σχέδιον καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ χρώματος ἐμψυχοῦνται ἀπὸ τεραστίαν ψυχογραφικὴν ἱκανότητα, ἀπὸ τὴν βυθομετρικὴν ἐκείνην δύναμιν, ἥτις, μολονότι διατηρεῖ ὁλόκληρον τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τοῦ προσώπου, κατορθώνει διὰ μέσου τῆς μᾶλλον ἀσημάντου λεπτομερείας, τῆς μᾶλλον ἀδιοράτου συσπάσεως, νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἀντιφάσεις καὶ τὰς θυέλλας τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔμπνευσις καὶ ἡ λογική, ἡ φύσις καὶ ἡ ψυχή, τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ἑρμηνεύονται ὑπὸ τῶν δύο Χολμπάϊν κατὰ τὸν αὐτὸν αὐθεντικὸν καὶ ἀπροσπέλαστον τρόπον.

Χὰνς Χολμπάϊν τοῦ νεωτέρου: Προσωπογραφία τῆς Ἄννης τῆς Κλέβης.

Χὰνς Χολμπάϊν τοῦ νεωτέρου: Λαῒς ἡ Κορινθία
(Μουσεῖον τῆς Βασιλείας.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Woltmann*, H. Holbein und seine Zeit (2 ἐκδ., Λειψία 1874).—*P. Mantz*, H. Holbein (Παρίσιοι 1879).—*A. Knackfuss*, Holbein der Jüngere 2α ἐκδ. Bielefeld, 1896).—*H. Stein*, Bibliographie de Holbein (Παρίσιοι 1897).—*G.-S. Davies*, H. Holbein (Λονδῖνον 1903).—*Ganz*, H. Holbein (Στουττγάρδη 1912).—*A. Goette*, Holbeins Totentanz und seine Vorbilder (Στρασβοῦργον 1897).
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χόλμπαχ (Holbach), ***Παῦλος-Ἑρρῖκος*** Γάλλος φιλόσοφος (βλ. λ. Ὀλμπάχ, Παῦλος Ἑρρῖκος).

Χόλμπεργκ (Holberg), ***Λουδοβῖκος***, *βαρῶνος φὸν* —. Διάσημος Δανὸς δραματικὸς ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1684 ἐν Μπέργκεν τῆς Νορβηγίας καὶ ἀποθανὼν ἐν Κοπεγχάγῃ τῷ 1754. Ἐσπούδασεν ἐν Κοπεγχάγῃ καὶ Ὀξφόρδῃ, διετέλεσε δ' εἶτα ἐπὶ μακρὰ ἔτη καθηγητὴς τῆς μεταφυσικῆς, τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἐν Κοπεγχάγῃ. Γενικῶς θεωρεῖται πατὴρ τῆς δανικῆς κωμῳδίας καὶ τῆς δανικῆς λογοτεχνίας. Συνέγραψε πλείστας κωμῳδίας, διακρινομένας διὰ τὴν εὑρετικότητα τοῦ μύθου, τὴν ἔντεχνον πλοκήν, τὴν φυσικότητα τοῦ διαλόγου, τὴν σατιρικὴν διάθεσιν, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν πιστὴν διαγραφὴν τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων. Σημαντικώτεραι μεταξὺ τούτων εἶναι: «Don Ranudo de Colibrados», «Ἔρασμος Μοντάνος», «Μελάμπη», «Ὁ Γέππε ἀπ' τὸ βουνό», «Ὁ Ὀδυσσεὺς τῆς Ἰθάκης» κ.ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε τὸ ἡρωϊκοκωμικὸν ἔπος «Peder Paars» καὶ τὸ περίφημον σατιρικὸν μυθιστόρημα «Τὸ ὑπὸ τὴν γῆν ταξίδιον τοῦ Νὶλς Κλὶμ». Πλὴν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων του, ὁ Χόλμπεργκ συνέγραψε καὶ πλεῖστα ἱστορικὰ διακρινόμενα διὰ τὴν σαφῆ περιγραφήν, τὴν αὐστηρότητα τῆς κρίσεως καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἱστορικῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν λαογραφικῶν γνώσεων: «Synopsis historiae universalis», «Ἱστορία τῆς Δανίας» (3 τ.) κ. ἄ. Ἰδιαιτέρως ἐξετιμήθησαν αἱ λαϊκαὶ βιογραφίαι του διαφόρων ἱστορικῶν προσωπικοτήτων, περιληφθεῖσαι εἰς τοὺς τόμους «Ἥρωες» καὶ «Ἡρωΐδες». Ὁ Χόλμπεργκ ἔγραψε τέλος ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικά τινα συγγράμματα («Opuscula latina», «Ἠθικαὶ σκέψεις» κ.ἄ.), κατέλιπε δὲ σπουδαιοτάτην ἀλληλογραφίαν. Ὁ Χόλμπεργκ θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος Σκανδιναυὸς συγγραφεὺς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ἡ δὲ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων του, ὑπῆρξε τεραστία. Τὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν γερμανικὴν (περίφημος εἶναι ἡ ὀκτάτομος ἔκδοσις τῶν κωμῳδιῶν του ὑπὸ τοῦ Liebenberg, 1847—1854). Πολλὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ θέατρα περιέλαβον ἐσχάτως εἰς τὰ προγράμματά των κωμῳδίας τοῦ Χόλμπεργκ, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγράφησαν καὶ μεταπολεμικῶς πλεῖστα ἀξιόλογα ἔργα. Ἐκ τῶν περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του ὑπαρχουσῶν ἐργασιῶν ἀξιομνημόνευτοι τυγχάνουσιν αἱ τοῦ Prutz (1857), Skavlan (1872), Winkel-Horn (1884), Brandes (1875), Sig. Müller (1897), J. Bing (1917), καὶ H. Brix (1920). Λ. Κ.

Λουδ. Χόλμπεργκ.

Χόλμπορν (Holborn) *[Γεωγρ.]*. Δυτικὴ περιφέρεια τοῦ Λονδίνου, κειμένη πρὸς Β. τοῦ Ταμέσεως. Κάτ. 43.192. Μ. Δ. Β.

Digitized by Google

Χόλμπρουκ (Holbrooke), ***Ἰωσὴφ Κάρολος.*** Ἄγγλος συνθέτης καὶ κλειδοκυμβαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1878. Συνέθεσε διάφορα ἔργα καταστάντα λίαν δημοφιλῆ ἐν οἷς: «Ὠδὴ εἰς τὴν νίκην», «Βασίλισσα Μάμπ» (1904), «Ἡ προσωπὶς τοῦ ἐρυθροῦ θανάτου» συμφωνικὸν ποίημα, «Ἡ νέα ἀναγέννησις» εἰσαγωγή, «Οἱ κώδωνες», τὰ μελοδράματα: «Πιερόττος καὶ Πιερέττα» (1909), «Τὸ παιδὶ τοῦ Δὸν» (1912) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χὸλμς (Holmes)· βλ. λ. *Χόμς.*

Χόλντεν (Holden), ***Ἐρρῖκος.*** Ἄγγλος θεολόγος (1596—1662). Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «In novum Testamentum annotationes brevissimae, quibus sensus ad litteram redditur facilis intellectu una cum textu» εἰς 2 τόμους (Parisiis 1660), «Divinae fidei analysis» (1652) καὶ ἄλλα τινὰ ἀντιρρητικοῦ περιεχομένου. Ε. Γ. Π.

Χόλντερνες (Holderness) *[Γεωγρ.]*. Χερσόνησος τῆς Ἀγγλίας, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς ἀκτήν, ἐν τῇ κομιτείᾳ Ὑόρκ, μεταξὺ τοῦ Φλάμπορω Χὲντ καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Χῶμπερ. Εἶναι ὀνομαστὴ διὰ τὰ γεωλογικὰ φαινόμενα τῶν σχισμῶν καὶ τῶν διαβρώσεων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει τὸ ἔδαφός της, καὶ διὰ τὸ ἐκλεκτὸν εἶδος βοῶν, ὅπερ ἐκτρέφει. Πρωτεύουσα ἡ λουτρόπολις *Χόρνση.* Μ. Δ. Β.

Χόλντσγουωρθ (Holdsworth), ***Γουλιέλμος Σὼρλ.*** Ἄγγλος νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1871. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1903 μέχρι τοῦ 1908 καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου καὶ ἀπὸ τοῦ 1920 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης καὶ ἔγραψε: «Νόμοι περὶ κληρονομίας καὶ διαθηκῶν» (1899), «Ἱστορία τῆς ἀγγλικῆς νομοθεσίας» (1903—1906, εἰς 3 τόμους, 1922—1926, εἰς 9 τόμους), «Ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας» (1927), «Οἱ ἱστορικοὶ τῶν ἀγγλοαμερικανικῶν νόμων» (1927), «Ὁ Κάρολος Ντίκενς ὡς νομικός» (1928) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χολὸ (Holo, Jolo) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τῆς Σινικῆς θαλάσσης καὶ θάλασσα τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ (βλ. λ. *Σουλού*).

χολογόνον (Chologen) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ὑπακτικὸν σκεύασμα, θεωρούμενον ὡς πραγματικῶς χολαγωγόν. Φέρονται τρία εἴδη αὐτοῦ. Τὸ χολογόνον No 3 περιέχει καφουρὰν καὶ μινθόλην. Κ. Γ. Μ.

χολοδόχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἄλλως *χοληδόχος* (ἔλ. λ.).

χολοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὅμοιος πρὸς χολήν.

χολοκούκκι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *δαφνοειδές.*

χολοκυστατονία (ἡ). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου νοοῦμεν παθολογικὴν κατάστασιν χαρακτηριζομένην ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ τόνου τοῦ μυϊκοῦ χιτῶνος τῆς χοληδόχου κύστεως μετ' ἀνεπαρκοῦς ἐκκενώσεως τῆς χολῆς καὶ στάσεως ἐν τῇ χοληδόχῳ κύστει.

Ἡ κατάστασις αὕτη, καθαρῶς λειτουργική, παρατηρεῖται ἐπὶ περιπτώσεων γενικῆς γαστρεντερικῆς ἀτονίας μετὰ πτώσεως τοῦ στομάχου καὶ τοῦ παχέος ἐντέρου. Κλινικῶς ἡ χολοκυστατονία ἐκδηλοῦται μὲ αἴσθησιν βάρους κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, δυσπεπτικὰ ἐνοχλήματα, βάρος μετὰ τὸ φαγητόν, ἀνορεξίαν, σπασμωδικὴν δυσκοιλιότητα ἐναλλασσομένην μὲ κρίσεις διαρροίας. Ἓν ἐκ τῶν συχνοτέρων ἐνοχλημάτων τῶν ὑπὸ τῆς παθήσεως ταύτης προσβεβλημένων εἶναι ἡ ἡμικρανία.

Ἡ δοκιμὴ τοῦ Meltzer-Lyon δεικνύει τὴν χολὴν (B) ἄφθονον καὶ συμπεπυκνωμένην, ἄνευ σημαντικῶν χημικῶν ἢ κυτταρολογικῶν ἀλλοιώσεων. Ἡ χολοκυστογραφία δεικνύει ὅτι δύο ὥρας μετὰ τὸ γεῦμα, μετὰ τὸ ὁποῖον φυσιολογικῶς ἡ χοληδόχος κύστις εὑρίσκεται κενὴ ἢ σχεδὸν κενή, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πεπληρωμένη. Ἀπὸ ἀπόψεως παθολογικῆς, ἡ χολοκυστατονία εἶναι ἐκδήλωσις μερικὴ τῆς γενικῆς γαστρεντερικῆς ἀτονίας μετὰ σημαντικῶν νευροφυτικῶν διαταραχῶν. Θεραπευτικῶς τὸ ἄριστον εἶναι νὰ γίνεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἀνὰ 10ήμερον) ἐκκένωσις τῆς χοληδόχου κύστεως διὰ τοῦ σωλῆνος τοῦ Euchorn, νὰ χορηγηθῇ τροφὴ χολοκυστοκινητικὴ (κρόκοι ᾠοῦ) καὶ φάρμακα χολοκυστοκινητικὰ (μαγνήσιον, ἐκχύλισμα ὑποφύσεως). Α. Π.

χολοκυστεκτασία (ἡ). Ἡ διάτασις τῆς χοληδόχου κύστεως, ὀφειλομένη εἰς κώλυμα τῆς παροχετεύσεως τοῦ περιεχομένου της. Παρατηρεῖται συνήθως εἰς τὴν ἔμφραξιν τῆς χοληδόχου κύστεως ἢ τοῦ κυστικοῦ πόρου ἢ τέλος καὶ τοῦ χοληδόχου πόρου ὑπὸ λίθου ἢ παρασίτων· ἐπίσης ἡ ἐξωτερικὴ περίσφιγξις τῶν χολικῶν τούτων ὁδῶν ὑπὸ φλεγμονῆς ἢ μᾶλλον ὑπὸ ὄγκου, καταλήγει εἰς τὴν χολοκυστεκτασίαν. Σ. Ν. Ο.

χολοκυστεκτομία (ἡ). Ἡ ἀφαίρεσις τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἡ ἀτροφικὴ καὶ ἄχρηστος χοληδόχος κύστις πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ, ὁσάκις δι' ἕνα οἱονδήποτε λόγον γίνεται ἐπέμβασις ἐπὶ τῶν χολικῶν ὁδῶν. Συνήθως ἡ χολοκυστεκτομία ἐνδείκνυται εἰς τὴν λιθιασικὴν χολοκυστίτιδα, εἴτε πρωτοπαθῶς εἴτε δευτεροπαθῶς μετὰ χολοκυστοτομίαν συριγγοποιηθεῖσαν. Παρατηρεῖται νῦν καὶ τάσις ἐκτελέσεως τῆς χολοκυστεκτομίας εἰς πᾶσαν περίπτωσιν λιθιάσεως τῆς χοληδόχου κύστεως, ὁσάκις τὰ λοιπὰ τμήματα τῶν χολικῶν ὁδῶν εἶναι φυσιολογικά. Τέλος εἰς τὰς χρονίας καὶ διαπυητικὰς καταστάσεις τῆς χοληδόχου κύστεως ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ὀργάνου τούτου ἐπιβάλλεται. Σ. Ν. Ο.

χολοκυστεοπηξία (ἡ). Ἡ *ἐγχείρησις τοῦ Czerny,* ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ κοιλιακοῦ τοιχώματος στερέωσιν τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἐνδείκνυται δὲ εἰς τὴν συγγενῆ ἢ ἐπίκτητον μετακίνησιν τῆς χοληδόχου κύστεως μετὰ διατάσεως καὶ πολλάκις λιθιάσεως αὐτῆς. Σ. Ν. Ο.

χολοκυστεοστομία (ἡ). Ἡ ἐγχείρησις, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν διάνοιξιν τῆς χοληδόχου κύστεως καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ δέρματος ῥαφὴν τῶν χειλέων τῆς διανοίξεως ταύτης. Σκοπὸν ἔχει τὴν παροχέτευσιν τοῦ περιεχομένου τῆς χοληδόχου κύστεως καὶ τὴν ἀπολύμανσιν ταύτης διὰ τῆς ἐκροῆς τῆς χολῆς ἐκ τοῦ συριγγίου. Ἐνδεικνύεται δὲ εἰς τὰς λιθιαστικὰς ἢ ἄλλας χολοκυστίτιδας μετ' ἀκεραιότητος τοὐλάχιστον φαινομενικῆς τῶν ἄλλων τμημάτων τῶν χολικῶν ὁδῶν. Ἐν περιπτώσει λιθιασικῆς χολοκυστίτιδος, ὁσάκις εἶναί τις βέβαιος ὅτι αἱ χολικαὶ ὁδοὶ εἶναι φυσιολογικαί, ἴσως εἶναι προτιμότερον νὰ ἐκτελεσθῇ ἀφαίρεσις τῆς χοληδόχου κύσεως. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ἡ χολοκυστεκτομὴ ὀφείλει ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν χολοκυστεοστομίαν, ὁσάκις ἡ χοληδόχος κύστις εἶναι λίαν ἠλλοιωμένη καὶ ἀτροφική. Σ. Ν. Ο.

χολοκυστικὸς ἢ ***κυστικὸς πόρος*** *[Ἀνατομ.]*. Ἀνήκει εἰς τοὺς ἐκφορητικοὺς πόρους τοῦ ἥπατος· ἄρχεται ἀπὸ τοῦ αὐχένος τῆς χοληδόχου κύστεως καὶ μετὰ πορείαν 3—4 ἑκ. συμβάλλει μετὰ τοῦ ἡπατικοῦ πόρου πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ χοληδόχου πόρου. Ι. Π.

χολοκυστῖτις (ἡ). Καλεῖται οὕτως ἡ ὀξεῖα, ὑποξεῖα ἢ χρονία φλεγμονὴ τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι πᾶσα χολοκυστῖτις ὠφείλετο εἰς λίθον, τοῦτο ὅμως ἀπεδείχθη ἀβάσιμον, διότι ἡ φλεγμονὴ τῆς χοληδόχου κύστεως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ λίθων.

Τὸ αἴτιον πάσης χολοκυστίτιδος εἶναι πάντοτε μικροβιακός τις παράγων, ὅστις φερόμενος διὰ τῆς κυκλοφορίας ἀποβάλλεται διὰ τῆς χολῆς, ἐπειδὴ δὲ ἡ χολὴ λιμνάζει ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ἐντὸς τῆς χοληδόχου κύστεως, οἱ παθογόνοι μικροοργανισμοὶ εὐχερῶς πολλαπλασιάζονται, προσβάλλοντες τὸν βλεννογόνον καὶ τὸ τοίχωμα ἐν γένει τῆς χοληδόχου κύστεως. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁσάκις ὑπάρχει μικροβιαιμία, αὕτη ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα ἐμφανίσεως χολοκυστίτιδος. Εἰς πάσας τὰς μικροβιαιμίας δύναται νὰ ἐμφανισθῇ χολοκυστῖτις, ἡ συχνοτέρα ὅμως εἶναι ὁ τυφοειδὴς πυρετός, περὶ τὴν 3ην ἑβδομάδα τοῦ ὁποίου ἀναφαίνεται αὕτη, ἀποτελοῦσα ἕνα τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων τῆς ὑποτροπῆς. Ἡ πνευμονία, ἡ ὀστρακιά, αἱ στρεπτοκοκκικαὶ λοιμώξεις, ἡ ἀμυγδαλῖτις, ἡ σκωληκοειδῖτις, ἡ χολολιθίασις, αἱ ἐντερικαὶ λοιμώξεις, ἡ ἀμοιβαδογενὴς δυσεντερία δύνανται νὰ ἐπιπλακῶσιν ὑπὸ χολοκυστίτιδος. Ἡ ἀμυγδαλῖτις καὶ ἡ σκωληκοειδῖτις εἶναι αἱ συχνότεραι αἰτίαι τῆς μὴ λιθιασικῆς χολοκυστίτιδος. Ἐκτὸς τῆς κατιούσης ταύτης αἱμοφόρου ὁδοῦ μολύνσεως τῶν χοληφόρων ὁδῶν, εἶναι δυνατὸν οἱ μικροοργανισμοὶ νὰ φθάσουν μέχρι τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἡ κύησις προδιαθέτει σημαντικῶς εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς χολοκυστίτιδος λόγῳ τῆς στάσεως τῆς χολῆς καὶ τῆς ὑπερχολεστεριναιμίας μετὰ παραγωγῆς λίθων.

Ὁ βλεννογόνος ἀποβαίνει ἕδρα καταρροϊκῆς φλεγμονῆς, ἐξοιδαίνεται καὶ παράγει ὑγρὸν βλεννο-λευκωματοῦχον. Ἡ χολὴ εἶναι θολὴ καὶ περιέχει ἀφθονίαν λευκοκυττάρων. Ἡ φλεγμονὴ αὕτη δύναται νὰ μεταδοθῇ μέχρι τοῦ ὀρογόνου καὶ νὰ σχηματίσῃ ψευδομεμβράνας ἐκτεινομένας πρὸς τὰ γειτονικὰ ὄργανα, πυλωρόν, δωδεκαδάκτυλον, δεξιὰν κολικὴν καμπήν. Ἐπὶ ἐντονωτέρας φλεγμονῆς τὸ περιεχόμενον τῆς χοληδόχου κύστεως διαπυΐσκεται καὶ τὸ πύον δύναται νὰ ὁδεύσῃ πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις καὶ νὰ διανοιγῇ πρὸς τὸ δέρμα, τὴν περιτοναϊκὴν κοιλότητα, τὸν στόμαχον, τὸ ἔντερον (κόλον). Ἐπίσης ἡ ἔντονος φλεγμονὴ δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐξόγκωσιν, ἥτις ν' ἀγάγῃ εἰς διάτρησιν τῆς χοληδόχου κύστεως.

Συμπτωματολογία. Ἡ συμπτωματολογία τῆς ὀξείας καὶ χρονίας χολοκυστίτιδος εἶναι περίπου ἡ αὐτή, διαφέρει μόνον κατ' ἔντασιν.

α') *Ὀξεῖα χολοκυστῖτις.* Ἄρχεται ἀποτόμως ἢ ἠρέμα καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ πυρετὸν ὑψηλὸν ἢ περισσότερον ἀπὸ τὸν ἤδη ὑφιστάμενον, πόνον κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, ἀντανακλῶντα πρὸς τὴν βάσιν τοῦ θώρακος καὶ τὸν δεξιὸν ὦμον, ναυτίαν, ἐμέτους καὶ ἐνίοτε διάρροιαν. Ἡ ἀντικειμενικὴ ἐξέτασις δεικνύει σύσπασιν μυϊκὴν κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, τὸ μέγιστον δὲ τοῦ πόνου ἐντοπίζεται κατὰ τὸ σημεῖον τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἴκτερος κατὰ κανόνα ἐλλείπει. Ἡ πάθησις, μὲ τὴν τοιαύτην συμπτωματολογίαν, ὑποχωρεῖ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν διὰ τῆς καταλλήλου θεραπείας. Εἰς ἄλλας ὅμως περιπτώσεις τὰ τοπικὰ καὶ γενικὰ φαινόμενα ἐντείνονται, ἡ χοληδόχος κύστις συνάπτει συμφύσεις πρὸς τὰ γειτονικὰ ὄργανα ἢ πρὸ τὸ κοιλιακὸν τοίχωμα, τὸ δὲ περιεχόμενον αὐτῆς διαπυΐσκεται. Ἐὰν ἐν καιρῷ δὲν λάβῃ χώραν χειρουργικὴ διάνοιξις, τὸ πύον δύναται νὰ διανοιγῇ πρὸς τὴν περιτοναϊκὴν κοιλότητα ἢ γειτονικόν τι ὄργανον μετὰ σοβαρῶν συνεπειῶν. Θεραπευτικῶς θὰ ἐφαρμοσθῇ κύστις πάγου, δίαιτα ὑδρικὴ ἢ γαλακτική, θὰ χορηγηθῇ δὲ φορμαμίνη. Ἐπὶ διαπυήσεως ἡ χειρουργικὴ διάνοιξις εἶναι ἐπιβεβλημένη.

β') *Χρονία χολοκυστῖτις.* Ἐπὶ χρονίας χολοκυστίτιδος ὑπάρχουν πόνοι κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, ὑποδυόμενοι ἐνίοτε τὸν κολικὸν τοῦ ἥπατος, ἢ ἐπιγάστριοι πόνοι μὲ ἀκαθόριστα δυσπεπτικὰ ἐνοχλήματα, ναυτίαν, ἀνορεξίαν, βάρος μετὰ τὸ φαγητόν, δυσκοιλιότης ἢ διαρροϊκαὶ κενώσεις. Ἡ κνίδωσις καὶ ἡ ἡμικρανία εἶναι συχνὰ φαινόμενα κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας χολοκυστίτιδος. Ἴκτερος συνήθως δὲν παρατηρεῖται ἐπὶ χολοκυστίτιδος. Ἡ πορεία αὐτῆς εἶναι μακροχρόνιος ἐμφανίζουσα ὑφέσεις ἄλλοτε ἄλλης διαρκείας. Ἡ διάγνωσις αὐτῆς θὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς κλινικῆς ἐξετάσεως καὶ τῶν ἐργαστηριακῶν μεθόδων.

Κλινικῶς ἡ ἐξέτασις οὐδέποτε πρέπει νὰ παραλείπηται διὰ τῆς μεθόδου τοῦ ἀντίχειρος κατὰ Glenard, τοῦ ἀσθενοῦς ὄντος ὀρθίου. Ὁ σωλὴν τοῦ Euchorn ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἀνασύρωμεν χολὴν (B) θολὴν καὶ περιέχουσαν ἄφθονα λευκοκύτταρα καὶ μικρόβια ἀποδεικνυόμενα διὰ τῆς καλλιεργείας. Ἡ χολοκυστογραφία δὲν παρέχει τι τὸ διαγνωστικῶς χρησιμοποιήσιμον. Εἰς τινας περιπτώσεις ἡ διάκρισις ἀπὸ τῆς χρονίας σκωληκοειδίτιδος, τοῦ ἕλκους τοῦ στομάχου καὶ τῆς δεξιᾶς νεφρολιθιάσεως εἶναι πολὺ δύσκολος. Ἡ θεραπεία ἐπιβάλλει τὴν κατάλληλον δίαιταν, τὴν βελτίωσιν τῶν ἐντερικῶν διαταραχῶν, ἀντισηπτικὰ τῆς χοληδόχου κύστεως (φορμαμίνη), ἐκκενωτικὰ αὐτῆς (μαγνήσιον, πεπτόνη), κατευναστικὰ τῶν πόνων (ὄπιον, εὐθάλεια), ἐν ἀποτυχίᾳ δὲ τῆς συντηρητικῆς θεραπείας προβάλλει ἡ ἔνδειξις τῆς χολοκυστεκτομίας. Α. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

—***χολοκυστῖτις τῆς κυήσεως.*** Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νόσου ταύτης συμβάματα ἐμφανίζονται συνήθως κατὰ τὸν 8ον καὶ 9ον μῆνα τῆς κυήσεως· τούτων δὲ προηγοῦνται ἐνίοτε γαστρικαὶ διαταραχαί, ἤτοι: ἔμετοι ἀνεπίσχετοι πολλάκις, δυσκοιλιότης ἐπίμονος καὶ παροξυσμοὶ κολικῶν τοῦ ἥπατος σαφῶν ἢ ἀτύπων. Πολλάκις ἡ νόσος ἔχει ἀπότομον τὴν ἔναρξιν, ἤτοι ἡ πάσχουσα καταλαμβάνεται αἰφνιδίως καὶ ἐνίοτε κοιμωμένη ὑπὸ ἄλγους ὀξέος, ἑδραζομένου εἰς τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον καὶ τὴν δεξιὰν λαγόνα, ἐπεκτεινομένου δὲ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν κοιλίαν καὶ παρακολουθουμένου ὑπὸ ναυτιάσεων, ἐμέτων καὶ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ μετὰ μεγάλου ἐνίοτε ῥίγους. Τὰς ἀκολούθους ἡμέρας τὸ ἄλγος ἐπιμένει ὀξύτατον, ἐπιτεινόμενον διὰ τῆς ἀναπνοῆς, τοῦ βηχὸς καὶ τῆς ἐλαχίστης κινήσεως· οἱ ἔμετοι ἀποβαίνουσι χολώδεις, παρατηρεῖται διάρροια καὶ δυσκοιλιότης ἐναλλάξ, ἀνάπτυξις ἀερίων καὶ μετεωρισμὸς τῆς κοιλίας. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐπίχριστος καὶ ξηρά, οἱ ὀφθαλμοὶ βεβυθισμένοι, οἱ δὲ ἐπιπεφυκότες ὑπικτερικοὶ τὴν χροιάν. Ἡ θερμοκρασία εἶναι ηὐξημένη (38°5 μέχρι 40°), ἡ πάσχουσα ἔχει ῥίγη ἐπαναλαμβανόμενα πλειστάκις τῆς ἡμέρας, τὸ δὲ ξηρὸν συνήθως δέρμα καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀφθόνου ἐφιδρώσεως. Ὁ σφυγμός, ταχὺς (120—140 σφύξεις) καὶ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἀρχῇ, ἀποβαίνει ἀσθενής, ὅταν ἐπιδεινωθῇ ἡ κατάστασις. Τὰ οὖρα εἶναι ὁτὲ φυσιολογικὰ κατά τε τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα, ὁτὲ δὲ ὀλιγώτερα τοῦ λίτρου καὶ σπάνια· ἡ χροιὰ αὐτῶν εἶναι βαθεῖα ὑπέρυθρος· παρέχουσι τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Gmelin, ἐνίοτε δ' ἐνέχουσι καὶ λεύκωμα· ἡ ποσότης τῆς οὐρίας εἶναι ἠλαττωμένη (15 γραμμ. εἰς ἓν λίτρον).

Ἡ ἐξέτασις τῆς κοιλίας παρέχει δυσχερείας ἕνεκα τῆς κυοφορούσης μήτρας καὶ τοῦ μετεωρισμοῦ. Ἡ ψηλάφησις ἐπιτείνει τὸ ἄλγος πρὸς τὴν χώραν τὴν μεταξὺ τοῦ δεξιοῦ πλευρικοῦ τόξου καὶ τῆς εἰλεακῆς ἀκρολοφίας· ἡ κατὰ τὴν χώραν ταύτην ἐπίθεσις τῆς χειρὸς προκαλεῖ τὴν σύσπασιν τῶν κοιλιακῶν μυῶν, ἅμα δὲ καὶ ἰσχυρότατον ἄλγος. Τὸ ἧπαρ ἐξέχει τῶν νόθων πλευρῶν. Ἐπὶ χαλάσεως τῆς κοιλίας δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν ὄγκου ἐπιμήκους, ἀνωμάλου, ᾠοειδοῦς, συγχεομένου ἐπὶ τὰ ἄνω πρὸς τὸ ἧπαρ· ἐνίοτε ἀντιλαμβανόμεθα καὶ κλυδασμοῦ. Ἐὰν ἡ μήτρα εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη, ὁ ὄγκος ἀπωθεῖται ἐπὶ τὰ ἐκτὸς πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐνίοτε ἐπὶ τὰ ὀπίσω πρὸς τὴν ὀσφυϊκὴν χώραν· ἐφαπτόμενος δὲ τῆς μήτρας διακρίνεται μόνον διὰ τῆς μετατοπίσεως αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀναπνευστικῶν κινήσεων. Ὅταν δὲ ἡ μήτρα δὲν ὑπερβαίνῃ τὸν ὀμφαλόν, ὁ κυστικὸς οὗτος ὄγκος εὐχερῶς καθορίζεται, ἰδίως διὰ τῆς αὔλακος τῆς

Digitized by Google

διαχωριζούσης τοῦτον ἀπὸ τοῦ ὄγκου τῆς μήτρας. Ὅταν δὲ ἡ χολοκυστῖτις ἐξελίσσηται ἄνευ καταφανοῦς διογκώσεως, ἕνεκα φλοιώδους σκληρύνσεως τῆς κύστεως καὶ περιχολοκυστίτιδος, ἡ διαπυητικὴ χολοκυστῖτις χαρακτηρίζεται τότε ὑπὸ τοῦ χολικοῦ πυρετοῦ, τῶν πεπτικῶν διαταραχῶν, τοῦ τοπικοῦ ἄλγους καὶ τῆς δυσαρέστου γενικῆς καταστάσεως τῆς πασχούσης.

Ἡ αὐτόματος ἴασις τῆς παθήσεως εἶναι σπανία· ἡ κύστις ὑπόκειται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὴν ῥῆξιν καὶ εἰς τὴν ἔκχυσιν τοῦ πυώδους περιεχομένου αὐτῆς ἐν τῇ περιτοναιικῇ κοιλότητι, ἀναπτυσσομένης τότε θανατηφόρου περιτονίτιδος· ὅταν ὅμως ὑπάρχωσι συμφύσεις πρὸς τὰ παρακείμενα ὄργανα ἢ πρὸς τὸ τοίχωμα τῆς κοιλίας, τὸ περιεχόμενον τῆς κύστεως κενοῦται ἢ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς ἢ ἐντὸς σπλάγχνου τινός, συνηθέστατα τοῦ ἐντέρου. Ὁ θάνατος δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἐξ ἡπατικῆς ἀνεπαρκείας ἢ ἐκ καθολικῆς λοιμώξεως. Ἡ νόσος δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ τὸν πρόωρον τοκετὸν ἢ τὸν ἐν τῇ μήτρᾳ θάνατον τοῦ ἐμβρύου.

Ἡ διάγνωσις τῆς χολοκυστίτιδος εἶναι πολλάκις δυσχερής. Τὰ ἄλγη δυνατὸν νὰ παράσχωσι τὴν ὑπόνοιαν ἐνάρξεως τοῦ τοκετοῦ, παροξυσμοῦ χολικοῦ τοῦ ἥπατος, χολικοῦ τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ, χολικοῦ τῶν ἐντέρων, δεξιᾶς μεσοπλευρίου νευραλγίας καὶ γαστραλγίας. Τὸ διακριτικὸν ὅμως τῆς χολοκυστίτιδος εἶναι ὁ κατὰ παροξυσμοὺς ἐπερχόμενος χολικὸς πυρετός, ἡ ἕδρα τοῦ πρὸς τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον ἐντοπιζομένου ἄλγους μετ' ἐπινεμήσεως καθ' ὅλην τὴν κοιλίαν καὶ ἡ ἐπὶ τὴν γενικὴν κατάστασιν ἀπήχησις. Διαγνωστικὴν δυσχέρειαν παρέχει ἡ σκωληκοειδῖτις· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν χολοκυστίτιδα τὸ ἄλγος ἐπεκτείνεται ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῷ εἰς τὴν σκωληκοειδίτιδα ἡ ἐπώδυνος γραμμὴ ἔχει τὴν κατεύθυνσιν ἐκ τῶν ἄνω ἐπὶ τὰ κάτω. Οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ διακρίνονται τῶν διαλειπόντων πυρετῶν διὰ τῆς ἐλλείψεως περιοδικότητος καὶ διὰ τῆς ἑσπερινῆς κυρίως ἐμφανίσεως αὐτῶν, ὅπερ εἶναι ἔνδειξις τοπικῆς διαπυήσεως, καὶ τέλος διότι οὐδόλως ἐπηρεάζονται ὑπὸ τῆς κινίνης. Ἡ συγκόλλησις οὕτως εἰπεῖν τοῦ ὄγκου πρὸς τὴν μήτραν δύναται νὰ παράσχῃ τὴν σκέψιν εἰς ἀνώμαλον ἀνάπτυξιν τοῦ κέρατος τῆς μήτρας, εἰς ὑποβλεννογόνιον ἴνωμα τῆς μήτρας καὶ εἰς κύστιν τῆς ὠοθήκης. Ὡσαύτως ὁ ὄγκος δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸν κινητὸν νεφρόν, πρὸς ὑδρονέφρωσιν ἢ πρὸς πυελονεφρίαν.

Τὰ συμβάματα τῆς νόσου δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῶσι καὶ μετὰ τὸν τοκετόν, ὁπότε ἡ σκέψις ἡμῶν φέρεται πρὸς τὴν ἐπιλόχειον λοίμωξιν, μάτην δ' ἐφαρμόζομεν τὰ πρὸς καταπολέμησιν ταύτης μέσα. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ἄλγους τοῦ σώματος τῆς μήτρας καὶ ἡ κανονικὴ σύσπασις τοῦ ὀργάνου τούτου, ἅμα δὲ ἡ ἀγαθὴ ὄψις τῶν λοχίων καὶ ἡ ἔλλειψις ὀσμῆς τούτων θέλουσιν ἀποτρέψει ἀπὸ τῆς τοιαύτης διαγνώσεως. Ἡ δὲ διὰ τοῦ κολποσκοπίου ἐξέτασις τοῦ κολεοῦ καὶ τοῦ στομίου τῆς μήτρας θέλει ἄρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν διαγνώσεως. Εἰς τὴν χολοκυστίτιδα τὸ μέγιστον τοῦ ἄλγους εὕρηται κατὰ τὸ ἄνω τμῆμα τῆς κοιλίας πρὸς τὴν χοληδόχον κύστιν· τοῦτο δέ, σὺν τῇ βεβαιώσει τῆς παρουσίας τοῦ ὄγκου, εἶναι τὸ σπουδαιότερον πρὸς διάγνωσιν σημεῖον.

Ἡ προληπτικὴ θεραπεία, στηριζομένη ἐπὶ τῆς παθογονίας τῆς χολοκυστίτιδος κατὰ τὴν κύησιν, συνίσταται: α') εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν ἐντέρων, διὰ τῆς συχνῆς χρήσεως τῶν ὑπακτικῶν· β') εἰς τὴν αὐστηρὰν καὶ οὐχὶ ἄφθονον θρεπτικὴν δίαιταν, ἐξ ἧς ἀποκλείονται τὰ θηράματα, οἱ ἀλλᾶντες καὶ πάντα ἐν γένει τὰ ἐν ζυμώσει διατελοῦντα καὶ σιτευμένα κρέατα· γ') εἰς τὴν τήρησιν ὑγιεινῶν τινων κανόνων, δηλαδὴ εἰς τὴν καθημερινὴν ἄσκησιν, τὸν περίπατον ἐν ὑπαίθρῳ, τὴν ἀποφυγὴν συνεσφιγμένης ζώνης ἢ στηθοδέσμου. Ὅταν ἡ γενικὴ κατάστασις δὲν βελτιοῦται ταχέως ἢ ἐπιδεινοῦται, δέον νὰ προσφύγωμεν εἰς τὴν χειρουργικὴν ἐπέμβασιν, συνισταμένην εἰς τὴν διάνοιξιν τῆς κοιλίας, τὴν παρακέντησιν τῆς χοληδόχου κύστεως, τὴν σχάσιν ταύτης καὶ τὴν συρραφὴν πρὸς τὰ χείλη τοῦ δέρματος καὶ τὴν διασωλήνωσιν τοῦ τραύματος, ὅπερ βραδύνει συνήθως νὰ ἐπουλωθῇ· πολλάκις παράγεται συρίγγιον, ὁπότε ἀνάγκη ὁλοσχεροῦς ἀφαιρέσεως τῆς χοληδόχου κύστεως. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

χολολιθίασις (ἡ). Ἡ πάθησις αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἐντὸς τῶν χοληφόρων ὁδῶν καθίζησιν τῶν συστατικῶν τῆς χολῆς στοιχείων καὶ τὸν συνεπείᾳ τούτου σχηματισμὸν ἄμμου ἢ λίθων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀγκωδῶν. Ἡ νόσος αὕτη ἐμφανίζεται συνήθως μετὰ τὸ 30ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ εἶναι κληρονομική, προσβάλλουσα πρὸ πάντων τοὺς ἀρθριτικούς, τοὺς διάγοντας βίον ἀκινησίας καὶ συχνότερον τὴν γυναῖκα. Οἱ χολόλιθοι εὑρίσκονται συνηθέστερον εἰς τὴν *χοληδόχον κύστιν*, δύνανται ὅμως νὰ ἑδράζωνται εἰς τὸν κυστικὸν πόρον ἢ τὸν χοληδόχον, ὅλως δ' ἐξαιρετικῶς εἰς τὸν ἡπατικὸν πόρον ἢ τὸ ἧπαρ. Κατὰ τὸν Boerhaave καὶ τὸν Van Swieten ὁ σχηματισμὸς τῶν χολολίθων ὠφείλετο εἰς τὴν στάσιν καὶ τὴν πύκνωσιν τῆς χολῆς. Αἱ σήμερον παραδεκταὶ θεωρίαι τοὐναντίον ἀποδίδουν ὅλως δευτερεύουσαν σημασίαν εἰς τὴν στάσιν, πρωτίστην δὲ τοιαύτην εἰς μεταβολὰς τῆς χολῆς, αἱ ὁποῖαι κατ' ἄλλους μὲν εἶναι συνέπεια τῆς γενικῆς καταστάσεως (κατὰ τὸν Bouchard ἡ αὔξησις τοῦ ποσοῦ τῶν ὀργανικῶν ὀξέων εἰς ὡρισμένας διαθεσικὰς καταστάσεις προκαλεῖ τὴν κατακρήμνισιν τῶν συστατικῶν τῆς χολῆς), κατ' ἄλλους δὲ εἶναι συνέπεια τῶν μεταβολῶν τῶν τοιχωμάτων τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἀπὸ συμπτωματικῆς ἀπόψεως τὴν χολολιθίασιν χαρακτηρίζει ὁ ἡπατικὸς κωλικός: αἰφνιδίως ἢ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἄρρωστος καταλαμβάνεται ὑπὸ πόνου, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σφοδροῦ, ἑδραζομένου κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον καὶ ἀκτινοβολοῦντος πρὸς τὸ ἐπιγάστριον, τὸν ὀμφαλὸν καὶ τὸν δεξιὸν ὦμον, συνοδευομένου δὲ ὑπὸ γενικῆς ὑπερευαισθησίας, μυϊκῶν συσπάσεων, λιποθυμίας καὶ ἐμέτου. Ἡ χοληδόχος κύστις εἶναι διατεταμένη καὶ σχηματίζει ὄγκον ἐπώδυνον, αἰσθητὸν διὰ τῆς ψηλαφήσεως κάτωθεν τοῦ χείλους τῶν πλευρῶν. Ἡ θερμοκρασία δύναται νὰ εἶναι φυσιολογικὴ ἢ ὑψωμένη ἀποτόμως (39°). Τὰ οὖρα προσλαμβάνουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἰκτερικὴν χρῶσιν. Τὰ κόπρανα εἶναι ἀποχρωματισμένα, λευκόφαια, ὁμοιάζοντα μὲ στόκον. Ὁ ἴκτερος ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἀρχῇ εἰς τοὺς ἐπιπεφυκότας, εἶτα ἐπὶ τοῦ δέρματος, τὸ ὁποῖον προϊόντως χρωματίζεται κίτρινον. Ἡ ἰκτερικὴ χροιὰ τῶν οὔρων καὶ τοῦ δέρματος καὶ ἡ ἀποχρωμάτωσις τῶν κοπράνων παρουσιάζονται, μόνον ὁσάκις ἡ ἔμφραξις τῶν χολικῶν ὁδῶν κλείει τὸν χοληδόχον πόρον. Ὅταν ὁ λίθος ἐμφράξῃ παρατεταμένως τὸν χοληδόχον πόρον, τότε δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ καὶ μόλυνσις τῶν ἐνδοηπατικῶν καὶ ἐξωηπατικῶν ἀγωγῶν (ἀγγειοχολῖτις) ἢ τῆς πυλαίας φλεβὸς (πυλαιαφλεβῖτις) ὑπὸ τοῦ κολοβακτηριδίου τοῦ ἐντέρου. Εἴς τινας περιπτώσεις ὁ χολόλιθος μετακινεῖται ἐντὸς τοῦ ἐντέρου (ὁπότε δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ ἔμφραξιν ἢ διάτρησιν αὐτοῦ) ἢ ἐκτὸς τῶν φυσικῶν ὁδῶν (ὁπότε δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ ῥῆξις τῶν χολικῶν ὁδῶν καὶ χολικὰ συρίγγια).

Ἀπὸ θεραπευτικῆς ἀπόψεως ἡ πρώτη ἔνδειξις εἶναι ἡ καθησύχασις του πόνου διὰ ὑποδερμικῆς ἐνέσεως μορφίνης ἢ διὰ ἀντιπυρίνης εἰς πότημα ἢ δι' ὑποκλυσμοῦ χλωράλης καὶ ἐπιθέσεως πάγου ἢ λαυδανούχων καταπλασμάτων ἐπὶ τῆς κοιλίας· ἐπίσης τὸ παρατεταμένον γενικὸν χλιαρὸν λουτρόν. Ἐναντίον τῶν μικρῶν καὶ περιοδικῶν πόνων συνιστᾶται ἡ σωζόλη (sozol), ἡ ὁποία οὐ μόνον παυσώδυνος, ἀλλὰ καὶ ἐξόχως ἀντισηπτικὴ εἶναι. Κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν παροξυσμῶν τοῦ πόνου χρονικὸν διάστημα πρὸς πρόληψιν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν λίθων συνιστῶνται τὰ ἀλκαλικὰ ὕδατα τοῦ Vichy ἢ τοῦ Carlsbad (50 δρ. ὕδατος ἑκάστην πρωΐαν πρὸ πάσης ἄλλης τροφῆς), ἐλαιόλαδον (25 δρ. καθ' ἑκάστην πρωΐαν), τερεβινθέλαιον ἢ μᾶλλον σωζόλη κτλ. Πλὴν τούτου ἡ ἀντιαρθριτικὴ δίαιτα καὶ ἡ λουτροθεραπεία εἰς τὸ Λουτράκιον εἶναι λίαν ἀποτελεσματικαί. Τέλος δὲ ἡ διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως ἀφαίρεσις τοῦ λίθου, μετὰ ἢ ἄνευ ἀφαιρέσεως τῆς χοληδόχου κύστεως, ἀποτελοῦν τὴν ριζικὴν θεραπείαν τῆς νόσου. Σ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

χολολιθικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς χολολίθους, ὁ τῶν χολολίθων· || ὁ πάσχων χολολιθίασιν.

χολόλιθος (ὁ). Ὀνομάζεται οὕτω ὁ λιθώδης σχηματισμός, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται εἰς τὴν καθίζησιν τῶν συστατικῶν τῆς χολῆς στοιχείων. Οἱ χολόλιθοι φθάνουν ἐνίοτε μέχρι μεγέθους ᾠοῦ, ἐνῷ ἄλλοτε ἡ χοληδόχος κύστις περιέχει μόνον χολικὴν ἄμμον. Οἱ χολόλιθοι εἶναι συνήθως πολλαπλοῖ, ὡς ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους δὲ συμπιέσεως καὶ προστριβῆς χάνουν τὸ ᾠοειδὲς αὐτῶν σχῆμα καὶ γίνονται γωνιώδεις ἢ καὶ ἀδρῶς κυβικοί. Τὸ χρῶμα των εἶναι κίτρινον ἢ μελανωπόν. Τεμνόμενοι φαίνονται ὅτι ἀποτελοῦνται ἐκ φλοιοῦ καὶ πυρῆνος, τοῦ ὁποίου τὸ κέντρον συνίσταται ἐκ σωρείας ἐπιθηλιακῶν κυττάρων ἢ χολοχρωστικῶν. Ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μίγματα χολοστεαρίνης, χολοχρωστικῶν καὶ τιτανούχων ἀλάτων· τὰ συνθετικὰ ὅμως ταῦτα στοιχεῖα μετέχουν τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν κατὰ διάφορα ποσά, ἐπικρατούντων κατὰ τὰς περιστάσεις ἄλλοτε τῶν μὲν καὶ ἄλλοτε τῶν δὲ· ὁπωσδήποτε ἡ χολοστεαρίνη εἶναι πάντοτε ἀφθονωτέρα. Οἱ ἐκ χολοστεαρίνης χολόλιθοι διακρίνονται ἐκ τῆς λιπαρᾶς αὐτῶν στίλβης καὶ τῆς διαλυτότητος εἰς αἰθέρα. Ἐπειδὴ εἶναι διαφανεῖς διὰ τὰς ἀκτῖνας X, δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀνευρεθοῦν διὰ τῆς ἀκτινοσκοπήσεως.

Οἱ χολόλιθοι ἑδράζονται κυρίως εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν, σπανιώτερον δὲ εἰς τὸν κυστικὸν πόρον ἢ τὸν χοληδόχον, τὸ ἔντερον, τὸν ἡπατικὸν πόρον ἢ τὸ ἧπαρ. Οἱ χολόλιθοι ὀφείλονται εἰς τὴν καθίζησιν τῶν συστατικῶν στοιχείων τῆς χολῆς συνεπείᾳ ἀλλοιώσεως, εἴτε τῆς γενικῆς καταστάσεως τοῦ ἀρρώστου, εἴτε τῶν τοιχωμάτων τῆς χοληδόχου κύστεως. Ἡ χολοστεαρίνη παραγομένη εἰς ὑπερβολικὸν ποσὸν κατακρημνίζεται. Ἄλλως δὲν εἶναι διαλυτὴ ἐν τῇ χολῇ, εἰμὴ ἐφ' ὅσον αὕτη ἔχει ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν· ἐὰν ὅμως, ἕνεκα παρὰ φύσιν ὀξύτητος τῶν χυμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ χολὴ ἀποβάλῃ τὴν ἀλκαλικότητά της, ἡ χολοστεαρίνη κατακρημνίζεται. Ἀφ' ἑτέρου, ὅταν μέρος τοῦ ἀσβεστίου, τὸ ὁποῖον ἀποβάλλουν οἱ ἱστοί, ἀπεκκρίνηται διὰ τῆς χολῆς, προκαλεῖ διχασμὸν τῶν ταυροχολικῶν καὶ γλυκοχολικῶν ἀλκαλικῶν, μεταβαλλομένων εἰς *ἀσβεστοῦχα ἅλατα*, ἀδιάλυτα ἐπίσης καὶ κατακρημνιζόμενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ποσοῦ τοῦ γλυκοχολικοῦ καὶ ταυροχολικοῦ νατρίου ἐπιφέρει τὴν κατακρήμνισιν τῆς χολοχρωστικῆς. Ἡ αὔξησις, ἐν συνόψει, τῆς ποσότητος τῶν ὀργανικῶν ὀξέων εἰς ὡρισμένας διαθεσικὰς καταστάσεις ἐξηγεῖ τὸν σχηματισμὸν τῶν χολολίθων μὲ διαφόρους συνθέσεις. Πρέπει ὅμως νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἐν τῷ αἵματι παρουσία ὑπερβολικῆς ποσότητος χολοστεαρίνης (ὑπερχολοστεαριναιμία) ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἰδίως εἰς τὰς λοιμώξεις, εἰς τὸν τυφοειδῆ πυρετόν, εἰς τὴν ἐγκυμοσύνην κλπ. Τέλος αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ βλεννογόνου τῆς χοληδόχου κύστεως (λιθογόνος κατάρρους τοῦ Meckel) ἔχουν ἀναμφισβητήτως μεγίστην σημασίαν διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν χολολίθων. Σ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Χολομενή, ἡ Χολομάνα *[Γεωγρ.].* Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Πυξίτης (Δαφνοπόταμος), κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 100 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χολομόντας *[Γεωγρ.].* Τὸ κέντρον τῆς κυρίας ὀροσειρᾶς τῆς Χαλκιδικῆς (1.120 μ. ὕψ.), ἐκτεινομένης ἀπὸ τοῦ παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην ὄρους Χορτιάτου καὶ ληγούσης εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον. Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ αὕτη συνίσταται ἐκ κρυσταλλικοῦ σχιστολίθου μετὰ γνευσίου καὶ παρενθέσεων κερατολίθου καὶ κρυσταλλικοῦ ἀσβεστολίθου. Ι. Σ. Σ.

χολοποιητικός, *—ή, —όν·* ὁ ποιῶν, ὁ ἐκκρίνων χολήν: «*χολοποιητικὸν σύστημα*».

χολοπρασίνη (ἡ) *[Χημ.]·* βλ. *χολερυθρίνη*.

χολορραγία (ἡ). Ἡ ἄφθονος ἐκροὴ χολῆς ἐκ τοῦ ἥπατος κατὰ τὰς διαφόρους ἐπὶ τούτου ἐγχειρήσεις, π. χ. ἀποστήματος, ἐχινοκόκκου κλπ. Ι. Κ. Κ.

Χολόρρεμα *[Γεωγρ.].* Τὸ βορειότερον ποτάμιον τῆς πεδιάδος τοῦ Ἁλμυροῦ, τὸ ὁποῖον ἐκβάλλει εἰς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον. Ι. Σ. Σ.

χόλος (ὁ)· ὀργή, θυμός, μῖσος: «*χόλος μὲ κατέχει*».

χολοσκάνω, καὶ *—σκάζω, ἀόρ. ἐ)χολόσκασα*, παθ. μετχ. *χολοσκασμένος*· σκάζω τὴ χολή μου, στενοχωροῦμαι, δυσαρεστοῦμαι: «*χολοσκάζει μὲ τὴν παραμικρὴ ἀφορμή*»· || καὶ ἐνεργ., κάμνω τινὰ νὰ στενοχωρηθῇ: «*μὴ μὲ χολοσκάζῃς*».

χολόσκασμα (τό)· στενοχώρια, δυσαρέσκεια, δυσανασχέτησις.

χολοστεαρικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς τὴν χολοστεαρίνην.

χολοστεαρίνη (ἡ). Συνώνυμον τῆς *χοληστερίνης* (βλ. λ.).

χολοστεαρόλη (ἡ). Συνώνυμον τῆς *χοληστερίνης* (βλ. λ.).

χολοστεατίνη (ἡ). Συνώνυμον τῆς *χοληστερίνης* (βλ. λ.).

χολοστεάτωμα (τό). Τὸ χολοστεάτωμα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὄγκος ἐπιθηλιακός. Ἀποτελεῖται ἐκ φολίδων λευκῶν, στιλπνῶν, τεταγμένων συγκεντρικῶς, αἵτινες σύγκεινται ἐκ κερατίνης οὐσίας καὶ πεπλατυσμένων ἐπιθηλιακῶν κυττάρων, περιέχουσι δὲ λιπώδη συντρίμματα καὶ χολοστεαρίνην. Τὸ περίβλημα τοῦ ὄγκου ἀποτελεῖται ἐκ πολλαπλῶν στρωμάτων ἐπιθηλίου. Τὸ χολοστεάτωμα ἀπαντᾷ ἰδίως κατὰ τὸ μέσον οὖς, εἰς τὴν χοριοειδῆ μήνιγγα τοῦ ἐγκεφάλου, εἰς τὰς οὐροφόρους ὁδούς, εἰς τὰ λοιπὰ ὀστᾶ τοῦ προσώπου καὶ σπανίως εἰς τὰ μαλακὰ μόρια. Ἀναπτύσσεται βραδέως ἄνευ θορυβωδῶν φαινομένων, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔχει τὸ μέγεθος ἐρεβίνθου, μεγεθυνόμενον δὲ κατόπιν δύναται νὰ λάβῃ τὸ μέγεθος ᾠοῦ, διὰ τῆς ἐπιφερομένης δὲ πιέσεως νὰ ἐπιφέρῃ οὕτω φθορὰν τῶν πέριξ ἱστῶν καὶ αὐτῶν τῶν ὀστῶν. Οὕτω χολοστεάτωμα τοῦ μέσου ὠτὸς δύναται νὰ ἐπεκταθῇ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν προέλευσίν του, οἱ μὲν παραδέχονται ὅτι ὀφείλεται εἰς παραπλάνησιν ἐμβρυϊκῶν κυττάρων, οἱ δὲ εἰς χρονίαν φλεγμονήν. Ἡ διάγνωσις καθίσταται τότε μόνον δυνατή, ὅταν ἐπέλθῃ ῥῆξις τούτου πρὸς τὰ ἐκτός. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ὄγκου μετὰ τοῦ περιβλήματός του. Ι. Κ. Κ.

Digitized by Google

Χολούα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα δύο πόλεων τῆς Μεγάλης 'Αρμενίας, ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ε', 12,5 καὶ 7). Η μὲν ἔκειτο πρὸς Β. τοῦ Εὐφράτου, παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Κύρου (νῦν Koura), ὅπου τὸ νῦν χωρίον Koladschik, ἐν τῇ περιφερείᾳ Kola, Khola ἢ Gueulé, ἡ δὲ πρὸς Ν. τοῦ Εὐφράτου, ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Χολουάτα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης 'Αρμενίας, κειμένη κατὰ Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 12, 5) πρὸς Β. τοῦ Εὐφράτου, ἀγνώστου ταυτότητος. Α. Θ. Σ.

Χόλουμπ (Holub), ***Αἰμίλιος***. Βοημὸς ἐξερευνητὴς (1847—1902). 'Εσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν Πράγᾳ καὶ τῷ 1872 μετενάστευσεν εἰς Νότιον 'Αφρικήν, ὅπου ἤσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα εἰς τὴν περιφέρειαν τῆ. Κίμπερλεϋ. Επεστρέψας τῷ 1880 εἰς τὴν Εὐρώπην, διωργάνωσε τῷ 1883 ἐξερευνητικὸν ταξίδιον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διασχίσῃ τὴν 'Αφρικὴν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. Μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔφθασε τῷ 1886 μέχρι τῶν καταρρακτῶν τῆς Βικτωρίας τοῦ ποταμοῦ Ζαμβέζη, ὅπου ἀπώλεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν καὶ θησαυρῶν του, συνεπείᾳ ἐπιθέσεως ἰθαγενῶν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του διωργάνωσε, τῷ 1887, ἐν Βιέννῃ εἰδικὴν ἔκθεσιν τῶν διαφόρων εὑρημάτων του καὶ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν συλλογῶν του. Ἔγραψεν: «'Επτὰ ἔτη ἐν Νοτίῳ 'Αφρικῇ 1872—1879» (τόμ. 2, 1881), «'Ο ἀποικισμὸς τῆς 'Αφρικῆς» (1881—1882), «'Απὸ τῆς Καίπτασυν εἰς τὴν χώραν τῶν Μασουκουλοῦμπε» (τόμ. 2, 1888—1890), «Ἕνδεκα ἔτη μεταξὺ τῶν Μαύρων τῆς Ν. 'Αφρικῆς», ἐκδοθὲν μετὰ τὸν θάνατόν του τῷ 1925. Μ. Δ. Β.

χολουρία (ἡ). 'Η παρουσία χολικῶν στοιχείων ἐν τοῖς οὔροις· συνήθως συνοδεύει τὴν κιτρίνην χρῶσιν τοῦ δέρματος, ἤτοι τὸν ἴκτερον, ἀλλὰ δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνευ ἰκτερικῆς τοῦ δέρματος χροιᾶς (χολουρία ἄνευ ἰκτέρου). 'Η πρακτικωτέρα μέθοδος διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τῶν χολικῶν ἁλάτων ἐν τοῖς οὔροις εἶναι ἡ τοῦ Hay, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ ἑξῆς: 'Εντὸς ὑαλίνου κωνικοῦ δοχείου περιέχοντος 50 κ. ἑ. οὔρων τελείως διαφανῶν, ρίπτομεν μικρὰν ποσότητα ἀνθέων θείου. 'Εὰν τὰ οὖρα περιέχουν ἴχνη χολῆς, σχεδὸν ἀμέσως θὰ ἴδωμεν τὰ ἄνθη τοῦ θείου νὰ καταπίπτουν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου ἐν εἴδει λεπτῆς κόνεως· ταυτοχρόνως δὲ μέρος τοῦ θείου, ἐπιπλέον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ, θὰ ἐξαπλωθῇ ἐν εἴδει λεπτοτάτου ὑμένος προσομοιάζοντος πρὸς ἀληθῆ ἄχρουν, ὑγρὰν καὶ ὀλίγον κοκκοειδῆ καλύπτραν, ἡ ὁποία φαίνεται ὑποβαστάζουσα μικρὰς μάζας κιτρίνας, ἐν εἴδει μικρῶν κρομβῶν, καὶ σύγκειται ἐκ τοῦ πλεονάζοντος θείου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέδρασεν ἐν τῇ ἀντιδράσει. 'Εὰν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀναταράξωμεν ἐλαφρῶς τὸ ὑγρόν, θὰ ἐπιτύχωμεν ἀμέσως κονιώδη κατακρήμνισιν τοῦ θείου, τὸ ὁποῖον ἐκφεύγει τοῦ ὑμένος. Τὴν ἀντίδρασιν ταύτην τοῦ Hay προκαλοῦν καί τινες ἄλλαι οὐσίαι περιεχόμεναι ἐν τοῖς οὔροις, ὅπως π. χ. τὰ βαλσαμικά, ἡ τερεβινθίνη, τὸ φαινικὸν ὀξὺ καὶ τὸ χλωροφόρμιον. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐρωτήσωμεν τὸν ἄρρωστον μήπως ἔλαβεν ἓν τῶν φαρμάκων τούτων.

Σ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Χολόφονος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Νησὶς παρὰ τὴν Β. ἀκτὴν τῆς Κάσου (πλάτ. 35° 26' 20'' Β., μῆκ. 26° 59' 35'' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2824: Scarpanto and Kasso). Παρὰ τὴν σμικρότητά του εἶναι πολύτιμος βοηθὸς τῶν ἐκεῖ πλεόντων, καθόσον παρέχει τρόπον προφυλάξεώς των ἀπὸ τήν, μεταξὺ τῶν νήσων 'Αρμαθιᾶς καὶ Κάσσου, ἐπικινδυνωδεστάτην ἐκεῖ ὕφαλον. Σ. Ε. Λ.

χολόχορτο (τό)· βλ. *χολοκκούκι.*

χολοχρωστικαί (αἱ). Αἱ χρωστικαὶ οὐσίαι τῆς χολῆς, ἡ *χολερυθρίνη* καὶ *χολοπρασίνη*. Δι' ὀξειδώσεως ἡ χολερυθρίνη ($C_{32}H_{36}N_4O_8$) δίδει τὴν χολοπρασίνην ($C_{32}H_{36}N_4O_8$). Εἰς τὴν χολὴν τῶν σαρκοφάγων ζῴων κυριαρχεῖ ἡ χολερυθρίνη, εἰς δὲ τὴν τῶν φυτοφάγων ζῴων ἡ χολοπρασίνη.

Κ. Α. Τ.

Χόλρουϊντ (Holroyd), *Κάρολος*. Ἄγγλος χαράκτης καὶ ζωγράφος (1861—1917). 'Εσπούδασεν ἐν Λονδίνῳ καὶ 'Ιταλίᾳ καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ 'Εθνικοῦ μουσείου τοῦ Λονδίνου. Κυριώτεροι τῶν πινάκων του εἶναι: «Εἴσοδος ἀνακτόρων ἐν Μπελλοῦνο», «'Η Εὔα καὶ ὁ ὄφις», «'Ο Χριστὸς νεκρός», «Βενετία», «'Η φρεϊδὴς κρήνη τῆς Βίλλα Μποργκέζε», «'Η νύξ», «Κορυφαὶ βουνῶν», «Βουκολικόν», «Νύμφαι παρὰ θῖν' ἁλός» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χολστάϊν (Holstein) *[Γεωγρ.]*. Πρώην γερμανικὸν δουκᾶτον ἀπὸ τοῦ 1866, μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ἄιντερ, τῆς Βορείου θαλάσσης, τοῦ ποταμοῦ Κάτω Ἔλβα, τοῦ Τράβε καὶ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, περιλαμβάνον τὰς παλαιὰς ἐπαρχίας Στόρμαν, Χολστάϊν, Βάγκριεν καὶ Ντίτμαρσεν. Πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου ἦτο ἡ πόλις *Γκλύσταντ*. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1860 εἶχεν ἐμβαδὸν 8.450 τ. χλμ. καὶ πληθ. 544.000 κατ. Σήμερον ἀποτελεῖ τὸ νότιον τμῆμα τῆς πρωσσικῆς τοπαρχίας τοῦ *Σλέσβιχ - Χολστάϊν*.

Τῷ 1026 ὁ αὐτοκράτωρ Κονράδος Β' παρεχώρησε τὴν χώραν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Κνοὺτ τὸν Μέγαν· τῷ 1110 ἐδόθη εἰς τὸν 'Αδόλφον Α' τοῦ Σάουενμπουργκ ὑπὸ τοῦ Λοθαρίου τῆς Σαξονίας, ἀλλὰ τῷ 1203 ἐκυριεύθη πάλιν ὑπὸ τῶν Δανῶν καὶ παρεχωρήθη εἰς τὸν Βαλδεμὰρ Β'. 'Ο 'Αδόλφος Δ' ἀνέκτησεν αὐτὸ τῷ 1225, ἔκτοτε δέ, ἑνωθὲν μετὰ τοῦ Σλέσβιχ, παρέμεινεν εἰς τὸν οἶκον Σάουενμπουργκ, μέχρι τοῦ 1459, ὅτε ἐξέλιπεν οὗτος. 'Επὶ Φρειδερίκου Δ' συνηνώθησαν αἱ τέσσαρες παλαιαὶ ἐπαρχίαι εἰς δουκᾶτα (1474). Τῷ 1806 ἡνώθη μετὰ τῆς Δανίας, τῷ 1815 δὲ προσεχώρησεν εἰς τὸν γερμανικὸν σύνδεσμον καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ Σύνταγμα. 'Η περαιτέρω ἱστορία ταυτίζεται μετὰ τῆς τοῦ Σλέσβιχ Χολστάϊν. Θ. Κ.

Χολστάϊν (Holstein), ***Φρειδερῖκος-Αὔγουστος*** *φὸν* —. Γερμανὸς διπλωμάτης (1837—1909). 'Απελάμβανε τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης τοῦ Βίσμαρκ, κατέλαβε δ' ἐξέχουσαν θέσιν ὡς εἰσηγητὴς σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν 'Εξωτερικῶν καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Βίσμαρκ διηύθυνε πράγματι τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Γερμανίας. Κατεκρίθη ὡς ἐπωφελούμενος τῆς θέσεώς του, ἵνα κερδοσκοπῇ εἰς τὸ χρηματιστήριον καὶ ὑπὸ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Χάρδεν ὅτι ἐκ δοξομανίας προεκάλεσε τὴν κρίσιν τοῦ Μαρόκου. 'Εκ τῶν δημοσιευθέντων δὲ μετὰ τὸν πόλεμον ἀπομνημονευμάτων τοῦ Χοενλόε, τοῦ Κίντερλεν Βαῖχτερ καὶ ἄλλων, καταφαίνεται ὅτι διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ προεκάλεσε τὸ ναυάγιον τῆς προτάσεως ἀγγλογερμανικῆς συμμαχίας τῷ 1898—1901 καὶ ἐπιδείνωσιν τῶν γαλλογερμανικῶν σχέσεων διὰ τῆς θεωρίας ὅτι ἐν ἐνδεχομένῳ πολέμῳ Γερμανίας—'Αγγλίας ἔδει ἡ Γαλλία νὰ κατέχεται ὑπὸ τῆς Γερμανίας πρὸς ἀσφάλειαν. 'Απελύθη τῆς θέσεώς του κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς 'Αλγεσίρας. Θ. Κ.

—**Χολστάϊν** (Holstein), ***Φραγκῖσκος*** *φὸν* —. Γερμανὸς μουσουργὸς (1826—1878). 'Η εὔχαρις καὶ κομψὴ μοῦσα τοῦ συνθέτου ἐξεδηλώθη εἰς τὰ μελοδράματα: «Der Heidenschacht» (1868), «Der Erbe von Morley» (1872) καὶ «Die Hochländer» (1876), ὧν ἔγραψε καὶ τὸ ποιητικὸν κείμενον. Πλὴν τῶν μελοδραμάτων, ὁ Χολστάϊν συνέθεσε τὰς εἰσαγωγάς: «Lorelei» καὶ «Frau Aventure», σκηνικὴν μουσικὴν διὰ τὴν «Μνηστὴν τῆς Μεσσήνης» τοῦ Σίλλερ, μελῳδίας, χορῳδίας, μουσικὴν δωματίου κ.λ.π. Γ. Σ.

Χαλστένιο (Holste, Holstenius), ***Λουκᾶς***. Γερμανὸς φιλόλογος (1596—1661). Διετέλεσεν ἐν Ρώμῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ καρδιναλίου Μπαρμπερίνι καὶ διηύθυνε τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ. Ἔγραψε: «Περὶ τοῦ βίου τοῦ Πυθαγόρα» (1630), «Παρατηρήσεις εἰς τὴν γεωγραφίαν τῆς Παλαιστίνης» (1666), «Παρατηρήσεις καὶ βελτιώσεις εἰς τὰ 'Εθνικὰ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου» (1684, β' ἔκδ. 1692) μετὰ τῶν ἀνεκδότων ἀποσπασμάτων Σκύμνου τοῦ Χίου, «'Επιστολικαὶ διατριβαὶ» κ. ἄ., καὶ ἐξέδωκε διαφόρους κλασσικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, ἐν οἷς καὶ τὸν Πορφύριον. Π. Ν. Π.

Χολτάϊ (Holtei), ***Κάρολος*** *φὸν* —. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς (1798—1880). Ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς ἠθοποιός, ἀκολούθως δὲ ἀφωσιώθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Διετέλεσε διευθυντὴς θεάτρου ἐν Ρίγᾳ, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του διῆλθε ταξιδεύων ἀνὰ τὰς χώρας τῆς Μεσευρώπης. Ἔγραψε: «Ποιήματα», «Φωναὶ τοῦ δάσους», «Σιλεσιανὰ τραγούδια», κωμῳδίας καὶ δράματα: «Οἱ Βιεννέζοι εἰς τὸ Βερολῖνον», «Οἱ Βερολινέζοι εἰς τὴν Βιέννην», «'Ο κουτὸς Πέτρος», «Λεωνώρα», «'Ο δόκτωρ 'Ιωάννης Φάουστ», «Δὸν Ζουάν», «Ροβέρτος ὁ διάβολος», «'Ο Σαίξπηρ εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν του», «Τραγῳδία εἰς τὸ Βερολῖνον» καὶ πλεῖστα μυθιστορήματα, ὧν κυριώτερα: «Οἱ ἀλῆται», «Χριστιανὸς Λάμμφελ», «Ἕνας ράπτης» καὶ «'Ο τελευταῖος θεατρῖνος». Τὰ ἔργα τοῦ Χολτάϊ, καίτοι δὲν στεροῦνται χάριτος καὶ πνεύματος, ἐν τούτοις σπανίως προδίδουσι βαθυτέραν τινὰ σύλληψιν, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ταχέως ἐλησμονήθησαν. Ἄξια λόγου τυγχάνουσι τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τεσσαράκοντα ἔτη» δημοσιευθέντα εἰς 8 τόμους ἀπομνημονεύματά του, περιέχοντα πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῆς ζωῆς τῶν ἠθοποιῶν καὶ τοῦ γερμανικοῦ θεάτρου κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Λ. Κ.

Χόλτς (Holz), ***'Αρνό***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος (1863—1929). Εἰς τὰ γράμματα ἐνεφανίσθη μὲ τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Klinginsherz» (1882), τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε τὸ «Βιβλίον τῶν καιρῶν, τραγούδια ἑνὸς νεωτεριστοῦ» (1885). Διὰ τῆς συλλογῆς ταύτης ὁ Χόλτς εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Γερμανίαν μίαν νέαν ὅλως λυρικὴν ποίησιν, σύμφωνον πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν τότε φυσιοκρατικοσοσιαλιστικὸν ρεῦμα τῆς ἐποχῆς. 'Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ζολᾶ συνέγραψε τῷ 1885 μετὰ τοῦ 'Ιωάννου Σλὰφ τὸ ἐκτενὲς διήγημα «'Ο μπαμπᾶς Χάμλετ» καὶ τὸ δρᾶμα «'Η οἰκογένεια Σίκελε» (1890), γενόμενος δι' αὐτῶν ὁ διαπρύσιος κήρυξ τοῦ «συνεποῦς νατουραλισμοῦ» ἐν Γερμανίᾳ, τὰς ἀρχὰς τοῦ ὁποίου ἠκολούθησαν μετ' ὀλίγον ὁ Χάουπτμαν καὶ οἱ πλεῖστοι Γερμανοὶ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ὁ Χόλτς ἐστήριξε καὶ θεωρητικῶς ἐν τῷ ἔργῳ του «'Η τέχνη, ἡ οὐσία καὶ οἱ νόμοι της» (1891—1892). Εἰς τὴν μεταγενεστέραν ποιητικὴν συλλογήν του «Phantasus» (1898) κηρύσσει νέαν ἐπανάστασιν ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει διὰ τῆς ὁλοσχεροῦς καταργήσεως τοῦ μέτρου καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐλευθέρου ρυθμοῦ, ἡ φύσις καὶ ἡ ποικιλία τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ εἴδους τῆς σκέψεως καὶ τῆς συγκινήσεώς του. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ὑπεστήριξεν ἐν τῷ ἔργῳ του «'Επανάστασις τῆς λυρικῆς ποιήσεως» (1899), ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μεταγενέστεροι Γερμανοὶ ποιηταὶ εὗρον τὴν θεωρητικὴν βάσιν τῆς ἐξπρεσσιονιστικῆς σχολῆς. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ἔγραψε τὸ σατιρικὸν ποίημα «Οἱ τενεκετζῆδες» (1901), τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Δάφνις» (1904), τὴν κωμῳδίαν «Οἱ σοσιαλδημοκράται» (1896), τὰς τραγῳδίας «Ἔκλειψις ἡλίου» (1908) «Ignorabimus» (1912) κ. ἄ. 'Επίσης ἔγραψε μετὰ τοῦ Γέρσκε τὴν ἱλαροτραγῳδίαν «Traumulus» (1904). Πνεῦμα ἀνήσυχον καὶ φαντασία θερμή, θεωρεῖται, παρὰ τὸν δογματικὸν φανατισμόν του, εἷς ἐκ τῶν προσωπικωτέρων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Γερμανίας, ἡ δὲ ἐπίδρασίς του ἐπὶ τῶν συγχρόνων του ὑπῆρξε τεραστία. Λ. Κ.

Χολτσάμερ (Holzamer), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1870—1907). Ἔζησε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Παρισίοις. Ἔγραψε μυθιστορήματα («Πέτερ Νόκκλερ», «Ἅγιος Σεβαστιανός», «'Ο παραστρατημένος», «Ἴγκε», «'Ο πτωχὸς Λουκᾶς»), διηγήματα («Στὸ παράθυρο», «'Ο ἥρως»), δράματα («Γιὰ τὸ μέλλον») καὶ ποιήματα («Στὸ φῶς», «Παιγνίδια», «Carnesia Colonna»). Λ. Κ.

Χόλτσενντορφ (Holtzendorff), ***'Ιωακεὶμ-Γουλιέλμος-Φραγκῖσκος Φίλιππος***. Γερμανὸς νομομαθὴς (1829—1889). Τῷ 1857 διωρίσθη ὑφηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου καὶ τῷ 1860 ἔκτακτος καθηγητής, τῷ δὲ 1873 τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου. 'Εδίδαξεν ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ δικαίου, δημόσιον δίκαιον, ποινικὴν δικονομίαν καὶ διεθνὲς δίκαιον. 'Εδημοσίευσε τὰ κάτωθι ἔργα: «Die Deportation als Strafmittel» (1859), «Die Principien der Politik» (1869), «Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe» (1875), «Les droits riverains de la Roumanie sur le Danube» (1884). 'Υπὸ τὴν διεύθυνσίν του καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων διαπρεπῶν νομομαθῶν ἐδημοσίευσε τὰ ἀκόλουθα ἔργα, πολλοῦ λόγου ἄξια: «Encyclopädie der Rechtswissenschaft» (1870—1871), «Rechtslexicon» (1882), «Handbuch des deutschen Strafrechts» (1871—1874), «Handbuch des Völkerrechts» (1885—1889). Εἰδικῶς κατεγίνετο εἰς τὴν μελέτην τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Δ. Δ.

Χόλτσινγκερ (Holtzinger), ***'Ερρῖκος***. Γερμανὸς τεχνοκρίτης καὶ ἱστορικὸς τῆς τέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1856. Καθηγητὴς ἐν Τυβίγγῃ καὶ ἐν 'Αννοβέρῳ (1896—1907), ἔγραψε: «Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς σημασίας τῆς διγορίας» (1882), «Μελέται ἱστορίας τέχνης» (1886), «'Εγχειρίδιον τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς» (1889), «'Η παλαιοχριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ οἰκοδομικὴ τέχνη», «Τὰ ἐρείπια τῆς Ρώμης» (1903). 'Επεξειργάσθη δὲ τὴν 3ην καὶ 4ην ἔκδοσιν τῆς «'Ιστορίας τῆς ἀναγεννήσεως ἐν 'Ιταλίᾳ» τοῦ Μπούρκχαρτ (1890 καὶ 1893).

Θ. Κ.

Χόλτσμαν (Holzmann), ***'Ερρῖκος-'Ιούλιος***. Γερμανὸς θεολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1832 ἐν Καρλσρούῃ. Μετὰ τὸ πέρας τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ σπουδῶν ὑπηρετήσας ἀπὸ τοῦ 1854—1857 ὡς ἱερεύς, ἐγένετο τῷ 1858 ὑφηγητής, τῷ 1861 ἔκτακτος καὶ τῷ 1865 τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς 'Αϊδελβέργης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1874—1904 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Στρασβούργου. Τῷ 1904 ἀποσυρθεὶς τῆς ὑπηρεσίας, διέμενε μέχρι τοῦ θανάτου του (1910) ἐν Βάδεν-Βάδεν. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν ἄξια μνείας εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Κανὼν καὶ παράδοσις» (1859), «Τὰ συνοπτικὰ εὐαγγέλια» (1863), «Κριτικὴ τῶν ἐπιστολῶν πρὸς 'Εφεσίους καὶ Κολοσσαεῖς» (1872), «Αἱ ποιμαντικαὶ ἐπιστολαὶ» (1880), «'Εγχειρίδιον τῆς ἱστορικοκριτικῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην» (1885), «Σύντομον ὑπόμνημα εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην», «Συλλογὴ κηρυγμάτων» (1891), «Λεξικὸν θεολογίας καὶ 'Εκκλησίας» (1882), «'Εγχειρίδιον τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης» (εἰς δύο τόμους 1896—1897), «Σύντομον λεξικὸν τῆς ἁγίας Γραφῆς» (1903) καὶ ἄλλα. Τὰ ἔργα τοῦ Χόλτσμαν διακρίνει ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπη καὶ ἡ κριτικὴ ὀξύτης. Κ. Ι. Δ.

Χόλτσμίντεν (Holzminden) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς **Γερμανίας, ἐν Βρουνσβίκῃ, ἐπὶ τοῦ ποτα-**

Digitized by Google

μοῦ Βέζερ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κραϊένσεν-Πάντερμπορν. Κάτ. (1925) 12.192. Ἔχει βιομηχανίαν μεταλλουργίας, χημικῶν προϊόντων καὶ σιδηρουργίας. θ. κ.

Χολτσχάουζεν (Holzhausen), ***Παῦλος***. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1860. Κατὰ τὴν νεότητά του διῆγε βίον πλάνητα εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης, ἐν Γαλλίᾳ δὲ συνελήφθη τῷ 1893 ὡς κατάσκοπος καὶ ἐφυλακίσθη ἐπί τινα καιρόν. Βραδύτερον συνῆψε σχέσεις μετὰ πολλῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ὡς καὶ μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων προσωπικοτήτων τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο βαθὺς γνώστης τῆς φιλοσοφίας, τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη τῆς ζωῆς του κατέγινε καὶ εἰς τὴν ψυχιατρικὴν καὶ τὴν νευρολογίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἀμβούργου καὶ διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης τῆς αὐτῆς πόλεως. Ἔγραψε: «Ballade und Romanze» (1882), «Davout in Hamburg» (1892), «D. erste Konsul Bonaparte» (1900), «Heinrich Heine und Napoleon I» (1903), «Bonaparte, Byron und die Briten» (1904), «Die Deutschen in Russland 1812», κ. ἄ. μ. δ. β.

Χολτσχάουζερ (Holzhauser), ***Βαρθολομαῖος***. Καθολικὸς Γερμανὸς θεολόγος (1613—1658). Υἱὸς ὑποδηματοποιοῦ, ἐδιδάχθη τὴν θεολογίαν παρὰ τοῖς ἰησουΐταις τοῦ Ingolstadt καὶ χειροτονηθεὶς ἱερεὺς τῷ 1639 ἵδρυσε σχολὴν ἐν Tittmoningen παρὰ τὸ Salzburg, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ κληρικοὶ ἔζων κατὰ τοὺς κανόνας τῶν πρώτων κοινοβιακῶν μονῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ κανόνες δ' οὗτοι ἐνεκρίθησαν τῷ 1680 καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Θ'. Συνέγραψεν ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν («Interpretatio Apocalypsis», Bamberg 1784, ἐν ᾗ διαβλέπει ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας. ε. γ. π.

Χόλυ Ἄϊλαντ, ἢ ***Χόλυχεντ Ἄϊλαντ*** (Holy Island ἢ Holyhead Island) /*Γεωγρ.*/. Νῆσος τῆς Ἀγγλίας πρὸς δυσμὰς καὶ ἐγγύτατα τῆς νήσου Ἀγγλεσέϋ, μεθ' ἧς συνδέεται δι' ὁδοῦ ἐκτισμένης ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἐφ' ἧς διέρχεται ἡ ἑνοῦσα τὴν νῆσον μετὰ τῆς Ἀγγλίας σιδηροδρομικὴ γραμμή. Ἔχει μῆκος 8 μιλίων καὶ πλάτος ἀπὸ ἡμίσεος μέχρι 3 μιλίων καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγονος. Πρωτεύουσα ἡ *Χόλυχεντ*, ἐπὶ τῆς βορείας αὐτῆς ἀκτῆς. η. π. γ.

Χόλυοκ (Holyoke) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Μασσαχουσσέτης ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κοννέκτικωτ. Κάτ. (1928 63.000. Εἶναι σημαντικὸν ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέντρον. η. π. γ.

Χόλυχεντ (Holyhead) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς νήσου Χόλυ Ἄϊλαντ. Κάτ. (1921) 11.761. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Οὐαλλίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἀγγλίας μέσῳ τῆς νήσου Ἀγγλεσέϋ. Ἔχει ἀσφαλέστατον καὶ λαμπρὸν λιμένα, ὅστις χρησιμεύει ὡς βάσις τῆς ἀτμοπλοϊκῆς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἰρλανδίας. η. π. γ.

χολώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ χολήν· || ὀργίλος, θυμώδης.

Χὸμ (Home), ***Ἐρρῖκος, λόρδος τοῦ Καῖμς*** (Kames). Σκῶτος νομομαθής, φιλόσοφος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Καῖμς τῆς κομιτείας Μπέρικ (1696—1782). Κατ' ἀρχὰς ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, κατόπιν δ' εἰσῆλθεν εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, φθάσας μέχρις ἀνωτάτου βαθμοῦ. Κυριώτερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Essays on the principles of morality and natural religion» (1751), «The principles of equity» (1760), «Introduction to the art of thinking» (1761), «Elements of criticism» (1762), «Sketches of the History of man», κ. ἄ. Πολλὰ τούτων μετεφράσθησαν καὶ εἰς ξένας γλώσσας. μ. δ. β.

Χομὰμ (Homam) / *Ἀστρον.*/. Ἀραβικὴ ἐπωνυμία τοῦ ἀπλανοῦς ἀστέρος ζ Πηγάσου. Ὁ αὐτὸς ἀστὴρ φέρεται ἀλλαχοῦ ὡς *Χομὰν* (βλ. *Πήγασος*). σ. π.

Χόμαν (Homan) ***Μπάλιντ***. Οὔγγρος ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1885. Τῷ 1923 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐθνικοῦ μουσείου τῆς Βουδαπέστης καὶ τῷ 1925 ἐγένετο καθηγητής. Ἔγραψεν: «Ἱστορία τῶν οὐγγρικῶν νομισμάτων» (1916), «Ἱστορία τῆς Οὐγγαρίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Λαδισλάου» (1925), «Ἱστορία τῆς Οὐγγαρίας». Τοῦ τελευταίου ἔργου, τὸ ὁποῖον κρίνεται ὡς κλασσικόν, ἐδημοσίευσε τοὺς δύο πρώτους τόμους, τῷ 1929 καὶ τῷ 1931. θ. κ.

Χομὰν (Homan) [*Ἀστρον.*]· βλ. *Χομάμ*.

Χόμαρ (Gomar), ***Φραγκῖσκος***. Φλαμανδὸς θεολόγος (βλ. λ. *Γόμαρος* Φραγκῖσκος).

Χομεντόφσκι (Chomentowski, ***Στανίσλαος***. Πολωνὸς στρατιωτικὸς (1673—1728). Διετέλεσεν ἀρχιστράτηγος τῶν πολωνικῶν στρατευμάτων κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Αὐγούστου Β ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Καρόλου ΙΒ'. Βραδύτερον ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ βασιλέως Πέτρου Α' τῆς Ρωσίας, κατεπολέμησε τοὺς ἐθνικόφρονας Πολωνοὺς τοῦ βασιλέως Στανισλάου Α' Λεζίνσκι. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Πολτάβης (1709) καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Αὐγούστου Β' εἰς τὸν θρόνον, προσελήφθη ἐκ νέου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. μ. δ. β.

Χομιακώφ, ***Ἀλέξανδρος Στεφάνοβιτς***. Ρῶσος συγγραφεὺς (1804—1860). Περατώσας τὰς σπουδάς του εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας, ὑπηρέτησεν εἰς τὸ σῶμα τῶν θωρακοφόρων τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Παραιτηθεὶς διέτριβεν εἰς Παρισίους ἀσχολούμενος εἰς τὴν ζωγραφικήν, ἐπανῆλθε δὲ εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1829), εἰς ὃν μετέσχεν. Ἀπὸ τοῦ 1830 ἀφιερώθη εἰς λογοτεχνικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, εἰσελθὼν εἰς τὸν κύκλον τῶν σλαυοφίλων. Ἐδημοσίευσε πλείστας φιλοσοφικάς, θεολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας, ἐμπνεομένας ἐξ ἄκρου φιλοσλαυϊκοῦ πνεύματος. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα διέπει καὶ τὰς ἐμμέτρους αὐτοῦ τραγῳδίας «Ἐρμὰκ» καὶ «Ψευδοδημήτριος» καὶ τὰς λυρικὰς ποιήσεις του, ἐκ τῶν ὁποίων «Οἱ σλαυϊκοὶ ἀετοί» καὶ τὸ «Κίεβον» ἀπέβησαν κλασσικαί. θ. β.

— **Χομιακώφ**, ***Νικόλαος Ἀλεξέγιεβιτς***. Ρῶσος πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ τῷ 1850. Ἐσπούδασε φυσικὰς ἐπιστήμας. Ὑπηρέτησεν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν, τῷ δὲ 1886 ἐγένετο πρόεδρος τῶν ἀριστοκρατῶν τοῦ κυβερνείου Σμόλενσκ. Εἶτα ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῆς Γεωργίας καὶ τῷ 1906 διωρίσθη μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς αὐτοκρατορίας, τῷ δὲ 1907 ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς δευτέρας δούμας. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ὀκτωβριστῶν παρέμεινεν εἰς τὸ κόμμα τῶν μετριοπαθῶν συνταγματικῶν. θ. β.

Χομὸλλ (Homolle) ***Αὐγουστῖνος - Εὐγένιος***. Γάλλος ἰατρὸς (1808—1883). Ἠσχολήθη μὲ χημικοφαρμακευτικὰς ἐργασίας, κατέστη δὲ γνωστὸς διὰ τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομά του φερομένης *σκευασίας δακτυλιδίνης*, ὡς καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Joret προταθείσης *ἀπιόλης* διὰ τὴν θεραπείαν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν.

—**Χομὸλλ** (Homolle), ***Γεώργιος***. Γάλλος ἰατρός, υἱὸς τοῦ Αὐγουστίνου (1845—1883). Ἐπιμελητὴς πανεπιστημιακῆς κλινικῆς, ἠσχολήθη μὲ πειραματικὰς ἐργασίας πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἀπομόνωσιν τῶν μολυσματικῶν παραγόντων πάσης μολυσματικῆς νόσου. Διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Revue des sciences médicales» καὶ τοῦ λεξικοῦ τῆς «Πρακτικῆς ἰατρικῆς καὶ χειρουργικῆς». ο. ρ.

Χομόνδος, ***Ἄνω καὶ Κάτω*** — /*Γεωγρ.*/. Δύο χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν (βλ. λ. *Μητρούσης*, Ἄνω καὶ Κάτω —).

Χόμουτοβ (Chomutov, γερμαν. Komotau) /*Γεωγρ.*/. Πόλις ἐν Βοημίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1920 ἀνήκουσα εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν, πρώην δὲ εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Πράγα —Ἔγκερ. Κάτ. (1930) 33 266. Ἔχει παλαιὸν δημαρχεῖον (1520), μέγα ἐργαστήριον σιδηροδρομικῶν ἐπισκευῶν, καὶ βιομηχανίαν χαλυβουργίας ὑαλουργίας καὶ χημικῶν προϊόντων. Ἐγγὺς ὑπάρχει σημαντικὸν λιγνιτωρυχεῖον, βορείως δέ, εἰς ἀπόστασιν 2 χλμ., τὰ σιδηροῦχα λουτρὰ Ἀλάουνχύττε τῆς λίμνης Ἀλάουν. θ. κ.

Χόμπαρτ (Hobart) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς αὐστραλιανῆς ὁμοσπονδίας, πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ τῆς πολιτείας τῆς Τασμανίας, κειμένη ἐν τῇ νοτίῳ αὐτῆς παραλίᾳ. Κάτ. (1925) μετὰ τῶν προαστίων 58.740. Ἔχει πανεπιστήμιον, μουσεῖον, ἐθνικὴν πινακοθήκην, ἐκτεταμένον βοτανικὸν κῆπον, καὶ εἶναι σταθμὸς τῶν ἀπὸ Λονδίνου εἰς Νέαν Ζηλανδίαν ὑπερωκεανίων συγκοινωνιῶν. χ. δ.

Χόμπαρτ-Χάμπντεν (Hobart-Hampden), ***Αὔγουστος-Κάρολος***, γνωστὸς ὡς ***Χόμπαρτ πασᾶς***. Ἄγγλος ναυτικὸς καὶ ναύαρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου (1882—1886). Μετὰ λαμπρὰν δρᾶσιν ἐν τῷ ἀγγλικῷ ναυτικῷ ἀπεσύρθη τῷ 1862 ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ πλοιάρχου. Κατὰ τὸν ἀνθενωτικὸν πόλεμον ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν ἐμπορικοῦ πλοίου, παρεβίασε δεκαοκτάκις τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Νοτίων Πολιτειῶν. Τῷ 1867 κατετάχθη εἰς τὸ τουρκικὸν ναυτικόν, ὅπου τῷ ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς ἐπαναστησάσης Κρήτης, ἣν ἀνεφωδίαζον ταχύπλοα ἑλληνικὰ καταδρομικά. Βασισθεὶς ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν πεῖράν του καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑλλὰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν διέθετε ναυτικὸν ἱκανὸν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ τουρκικόν, ἐπέτυχε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀποστολήν του, καταδιώξας καὶ ἀποκλείσας ἓν τῶν ἑλληνικῶν καταδρομικῶν, τὴν «Ἕνωσιν» (βλ. λ.) ἐντὸς τῆς Σύρου. Ἡ δρᾶσίς του αὕτη εἶχεν ὡς ἀντίκτυπον τὴν ἵδρυσιν ἐν Ἀθήναις μεγάλης ἐπιτροπῆς συγκροτήσεως ταμείου ἐθνικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Μέμνησο Χόβαρτ», ὁ δὲ σουλτᾶνος, ἀμείβων αὐτὸν διὰ τὰς ὑπηρεσίας του, τὸν ὠνόμασε πασᾶν.

Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1877—1878), ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐκυριάρχησε τοῦ Εὐξείνου ἀποκλείσας τοὺς ρωσικοὺς λιμένας. Ἔγραψεν: «Οὐδέποτε συλληφθεὶς ἐν διασπάσει ἀποκλεισμοῦ» καὶ «Σκίτσα ἀπὸ τὴν ζωήν μου». κ. β. π.

Χόμπε, ***Ὄθων***. Γερμανὸς φιλέλλην ἐκ Βαυαρίας, κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα καὶ καταταγεὶς εἰς τὸ σῶμα τῶν φιλελλήνων ὡς ὑπολοχαγός. Ἐφονεύθη τῷ 1822 ἐν μονομαχίᾳ μετὰ τοῦ Γάλλου λοχαγοῦ Μινιάκ. τ. ε. ε.

Χομπέμα (Hobbema), ***Μάϊντερτ***. Εἷς τῶν μεγαλυτέρων Ὁλλανδῶν τοπιογράφων (1638—1709). Ἡ ἀκρίβεια τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του, ἡ σταθερότης τοῦ χρωστῆρός του, ἡ ὡραιότης τοῦ οὐρανοῦ του καὶ ἡ εἰσδυτικὴ παρατήρησίς του τὸν κατατάσσουν μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ζωγράφων τῆς σχολῆς του. Αἱ ζωγραφικαὶ ἀρεταί του διακρίνονται εἰς τὴν «Δενδροστοιχίαν τοῦ Μιντελχάρνης» (Ἐθνικὴ πινακοθήκη τοῦ Λονδίνου) καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν «Νερόμυλο» (Μουσεῖον τοῦ Λούβρου). Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων εὑρίσκονται εἰς τὸ Ἀμστελλόδαμον. σ. ξ.

Χόμπεργκ (Homberg) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ Ρηνανίᾳ, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ κάτω Ρήνου καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ροῦρορτ—Ὕρντιγκεν. Κάτ. (1925) 26 084. Ἔχει σπουδαίαν βιομηχανίαν μηχανῶν καὶ χημικῶν προϊόντων, περὶ αὐτὴν δὲ ὑπάρχει καὶ ἀνθρακωρυχεῖον. θ. κ.

Χόμπες. Βαυαρὸς διπλωμάτης, διορισθεὶς ἐπὶ Ὄθωνος πρεσβευτὴς τῆς Βαυαρίας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς 10/11 Ὀκτωβρίου 1862. τ. ε. ε.

Χόμποκεν (Hoboken) /*Γεωγρ.*/.—1) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἔναντι τῆς Νέας Ὑόρκης. Κάτ. 68.166 Εἶναι σημαντικὸν λιμενικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἔχει πολλὰ μεταλλουργεῖα.

— 2) Πόλις τοῦ Βελγίου, παρὰ τὸν ποταμὸν Σκάλδιν. Κάτ. 25.765. Χρησιμεύει ὡς προάστιον τῆς Ἀμβέρσης καὶ ἔχει σημαντικὰ νεώρια. μ. δ. β.

Χόμπουργκ (Homburg) /*Γεωγρ.*/. —1) Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Σάαρ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Καϊζερσλάουτεν—Τσβάϊμπρύκεν. Κάτ. (1927) 11.201. Ἔχει ἐργοστάσιον σιδηροδρομικῶν ἐπισκευῶν καὶ βιομηχανίαν ὑαλουργίας καὶ λεπτῶν εἰδῶν ἐκ χάλυβος, ψαλίδων, ξυραφίων κλπ.

— 2) Ἀριστοκρατικὴ λουτρόπολις (Bad Homburg) τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ, ἐν τῷ νομῷ Βισβάδεν, ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Ἔσσεν-Χόμπουργκ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χόμπουργκ—Φραγκφούρτη. Κάτ. (1925) 16.323. Ἔχει ὀκτὼ μεταλλικὰς πηγάς, σιδηρούχους καὶ ἁλατούχους, καταλλήλους καὶ διὰ ποσιθεραπείαν. Ἐνδείκνυνται διὰ κάθαρσιν τοῦ στομάχου καὶ κατὰ τῶν αἱμορροΐδων. θ. κ.

Χὸμπς (Hobbs), ***Γουλιέλμος-Ἑρβέρτος***. Ἀμερικανὸς γεωλόγος, γεννηθεὶς τῷ 1864. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς γεωλογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μίτσιγκαν, διευθυντὴς τῆς γεωλογικῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς (1896—1906), μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Μίτσιγκαν, τῆς Ἀμερικανικῆς φιλοσοφικῆς ἑταιρείας, κτλ. Ἔγραψε: «Περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς σεισμικῆς γεωλογίας» (1907), «Ἡ γεωτεκτονικὴ καὶ γεωδυναμικὴ μορφὴ τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς βορειοανατολικῆς Σικελίας» (1907), «Σεισμοί» (1907), «Περὶ παγετώνων» (1910), «Ὁ ρόλος τοῦ ἀντικυκλῶνος τῶν Παγωμένων ὠκεανῶν κατὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος ἐν τῷ κόσμῳ» (1915), «Ἡ ἐξέλιξις τῆς γῆς καὶ ἡ ἐπιφανειακὴ αὐτῆς μορφή» (1921), κ. ἄ. μ. δ. β.

Χὸμπς (Hobbes), ***Θωμᾶς***. Ὀνομαστὸς Ἄγγλος φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Malmesbury τῷ 1588 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1679. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ γενετείρᾳ του, κατόπιν δέ, εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν, μετέβη εἰς Ὀξφόρδην, ὅπου ἐδιδάχθη τὴν σχολαστικὴν λογικὴν καὶ τὴν φυσικήν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Ὀξφόρδῃ φοιτήσεώς του ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μισήσῃ τὸ πνευματικὸν καθεστὼς τῶν πανεπιστημίων καὶ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμόν των. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του προσελήφθη ὡς παιδαγωγὸς ἑνὸς γόνου τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας τῶν Cavendish, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένα ταξίδια ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Μία τυχαία ὅλως γνωριμία μὲ τὴν γεωμετρίαν τοῦ Εὐκλείδου τὸν ὤθησε ν' ἀσχοληθῇ ἐπί τι διάστημα μὲ τὰ μαθηματικὰ καὶ νὰ γράψῃ μάλιστα μερικὰς μελέτας, αἱ ὁποῖαι ὅμως ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς. Ἀποδίδων ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὴν παραγωγικὴν μέθοδον, ἐγένετο θιασώτης τῆς φι-

Digitized by Google

λοσοφίας τοῦ Καρτεσίου. Παρὰ τοῦ Βάκωνος, τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ φίλος, οὐδεμίαν φιλοσοφικὴν ἐπίδρασιν ὑπέστη ὁ Χόμπς. Τὸ πρῶτον φιλοσοφικὸν πρόβλημα, μὲ τὸ ὁποῖον ἀπησχολήθη, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων καταλήψεως. Διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου ὡρμήθη ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι, ἂν τὰ ὑλικὰ ἀντικείμενα καὶ πάντα τὰ τμήματά των ἐτέλουν ἐν διαρκεῖ ἠρεμίᾳ ἢ ἐκινοῦντο κανονικῶς, θὰ ἐξηφανίζετο πᾶσα διαφορὰ μεταξὺ τῶν πραγμάτων καὶ συνεπῶς θὰ ἦτο ἀνέφικτος οἰαδήποτε διὰ τῶν αἰσθήσεων κατάληψις. Ἐκ τούτου συνεπέρανεν ὅτι ἡ αἰτία πάντων τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς κινήσεως. Μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν ἐξ Ἀγγλίας ὁ Χόμπς ἐγκατεστάθη ἐκ νέου ἐν αὐτῇ τῷ 1637. Προὐτίθετο νὰ διατυπώσῃ τὰς ἰδέας του εἰς τριμερὲς σύστημα: Corpus-Homo-Civis, νὰ ἱδρύσῃ μίαν ἑνιαίαν ἐπιστήμην τῶν νόμων τῆς ὕλης, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κράτους, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν γενικῶν νόμων τῆς κινήσεως, εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὁποίων εἶχεν ἤδη βοηθηθῇ ἀρκούντως παρὰ τοῦ Γαλιλαίου. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου τούτου παρεκωλύθη ἐπὶ μακρὸν ἕνεκα τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Χόμπς τὸν ἔβλεπε μὲ κακὸν ὄμμα καὶ πλήρης δέους διὰ τὰ ἐνδεχόμενα ἀποτελέσματά του, παρεγνώριζε δὲ τὴν γενικωτέραν σημασίαν του. Ὑπερριζοσπαστικὸς ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἦτο ὑπερσυντηρητικὸς ἐν τῇ πράξει. Τῷ 1640 συνέθεσεν ἓν ἔργον, περιέχον τὰς θεμελιώδεις γραμμὰς τῆς ψυχολογικῆς καὶ τῆς ἠθικοπολιτικῆς θεωρίας του. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκυκλοφόρησε κατ' ἀρχὰς εἰς ἀντίγραφα, ἐξεδόθη δὲ βραδύτερον εἰς δύο μέρη ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Human Nature» καὶ «De corpore politico» καὶ ἐπανεξεδόθη ὑπὸ τοῦ Tönnies τῷ 1888 μὲ τὸν ἀρχικόν του τίτλον (τὸν τῶν ἀντιγράφων): «Elements of Law». Ὀλίγον κατόπιν ὁ Χόμπς, φοβηθεὶς ἐκ τῶν ταραχῶν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, κατέφυγεν εἰς Γαλλίαν (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1640), διὰ νὰ ἐργασθῇ ἐκεῖ ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλ' ἡ κρισιμότης τῆς πολιτικῆς καταστάσεως δὲν τῷ ἐπέτρεπε ν' ἀποσύρῃ τὴν προσοχήν του ἐκ τῶν πολιτικῶν προβλημάτων. Ἐπεξεργασθεὶς καὶ μεταρρυθμίσας τὸ τελευταῖον μέρος τῶν «Elements of Law», τὸ ἐξέδωκεν ὡς ἀνεξάρτητον ἔργον μὲ τὸν τίτλον «De cive» εἰς μικρὰν ἔκδοσιν τῷ 1642 καὶ εἰς μεγαλυτέραν τῷ 1647. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπετέλεσε τὸ τρίτον μέρος τοῦ ὅλου συστήματός του. Μετά τινα ἔτη ἐξέδωκε νέον ἔργον, ἐπίσης πολιτικοῦ περιεχομένου, τὸ περίφημον: «Leviathan or the matter, Form and Power of a Commonwealth ecclesiastica and civil» (Λονδῖνον 1651). Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Χόμπς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐπωφελούμενος τῆς ἐλευθεροτυπίας ἐπεδόθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του. Τῷ 1655 εἶδε τὸ φῶς τὸ ἔργον του «De corpore», τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὴν λογικήν, τὴν θεωρίαν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, τὴν θεωρίαν τῶν κινήσεων καὶ τῶν μεγεθῶν καὶ τὴν θεωρίαν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Τῷ 1658 ἐξεδόθη τὸ ἔργον «De homine», ὅπερ κατὰ μέγα μέρος εἶναι σύγγραμμα ὀπτικῆς, περιλαμβάνον καὶ στοιχεῖα ψυχολογίας τῆς γλώσσης καὶ τῶν συναισθημάτων. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν, ὁ Χόμπς, εὐνοούμενος τοῦ παλαιοῦ μαθητοῦ του Καρόλου τοῦ Β', ἐξεδηλώθη ἄθεος ἄνευ ἐπιφυλάξεων. Ἀπέρριπτε τὰ δόγματα περὶ μελλούσης ζωῆς, περὶ ἀΰλου ψυχῆς, περὶ θειότητος τοῦ Ἰησοῦ κλπ., καὶ διεκήρυσσεν ὅτι οἱ θέλοντες νὰ πιστεύουν τὰ δόγματα ταῦτα εἶναι περιττὸν καὶ ἐπιβλαβὲς νὰ σκέπτωνται.

Θωμᾶς Χόμπς.

Κατὰ τὸν Χόμπς ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀντίθετος ἐν μέρει πρὸς τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων κατάληψιν καὶ τὴν μνήμην (διότι ἐξετάζει τὰ φαινόμενα ὄχι ἀπομεμονωμένα ἀλλ' ἐν τῇ αἰτιώδει αὐτῶν σχέσει) καὶ ἐν μέρει πρὸς τὴν θεολογίαν (διότι ἐξετάζει πάντοτε πράγματα ἔχοντα ἀρχήν, ἐνῷ τὸ ὑποκείμενον τῆς θεολογίας, ὁ θεός, εἶναι ἄναρχος). Ἡ ἐπιστήμη ἄρχεται διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν θεμελιωδῶν ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποκτῶνται ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν δεδομένων τῶν αἰσθήσεων καὶ διαμορφοῦνται αὐθαιρέτως μέχρι τινὸς ὑφ' ἡμῶν. Ἐκ τῶν θεμελιωδῶν τούτων ἰδεῶν συνάγονται ἐφεξῆς παραγωγικῶς τὰ φαινόμενα. Ἡ μοναδικὴ αἰτία τῶν ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας παρουσιάζουν τὰ διάφορα φαινόμενα, εἶναι ἡ κίνησις. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κάθε μεταβολὴ εἶναι κίνησις, πηγάζουν ἡ καθολικὴ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀδρανείας, ἡ ἀρχὴ καθ' ἣν ἡ αἰτία τῆς κινήσεως δέον πάντοτε νὰ ἐνυπάρχῃ ἐν τῇ κινήσει σώματος εὑρισκομένου ἐν ἐπαφῇ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνωλέθρου τῆς ὕλης. Ὑποκείμενον τῆς ἐπιστήμης εἶναι τὸ σωματικόν, τὸ ἀφορῶν δηλαδὴ τὰ ὑπάρχοντα ἀνεξαρτήτως τῆς ἡμετέρας σκέψεως καὶ κατέχοντα τμῆμα τοῦ χώρου. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν. Ἀσώματος οὐσία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ κατανοήσωμεν ἀμέσως τὰ σώματα καὶ τὰς οὐσίας· τὰ κατανοοῦμεν μόνον διὰ τοῦ συλλογισμοῦ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβανόμεθα ἀμέσως εἶναι αἱ ἰδιότητες τῶν πραγμάτων· περὶ τῆς οὐσίας των οὐδεμίαν ἔχομεν παράστασιν, μολονότι συμπεραίνομεν ὅτι πάντως κάτι ὑπάρχει ὑπὸ τὰς ἰδιότητας ταύτας. Αἱ βασικαὶ ἰδιότητες τῶν σωμάτων εἶναι ἡ ἔκτασις καὶ ἡ κίνησις: ὅλαι αἱ ἄλλαι ἰδιότητες εἶναι ὑποκειμενικὰ φαινόμενα τῆς αἰσθητικῆς συνειδήσεως. Αἱ ἰδιότητες τῶν σωμάτων, τὰ φαινόμενα τῶν σωμάτων ἀποτελοῦν τὰς ἀρχὰς τῆς γνώσεως ἐν γένει, ἡ δὲ αἴσθησις εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως τῶν ἀρχῶν τούτων. Κάθε ἐπιστήμη πηγάζει ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ ἐκ ταύτης πρέπει πάντοτε ν' ἀρχίζωμεν.

Ἡ αἴσθησις εἶναι κίνησις ἐντὸς τῶν μορίων τοῦ αἰσθανομένου σώματος καὶ ἑπομένως ἡ ψυχολογία, ὡς ἐπιστήμη, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τμῆμα τῆς γενικῆς ἐπιστήμης τῆς κινήσεως. Ὅταν ἡ κίνησις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μεταδίδεται διὰ τῶν ὀργάνων τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν καρδίαν, συναντᾷ ἀντίστασιν καὶ ἀντίκτυπόν τινα, διότι καὶ τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου εὑρίσκονται μονίμως ἐν κινήσει. Ὁ ἀντίκτυπος οὗτος μᾶς κάμνει νὰ μεταφέρωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον αἰσθανόμεθα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Τὰ πράγματα, ὧν ἀντιλαμβανόμεθα, ἤτοι αἱ αἰσθηταὶ ποιότητες, δὲν εἶναι ἀντικείμενα, ἀλλὰ φαντάσματα τοῦ ἡμετέρου νοῦ. Ὁ Χόμπς εἶναι ὁ πρῶτος ἴσως τῶν νεωτέρων ψυχολόγων, ὅστις ἐπιλαμβάνεται συστηματικῆς ἐρεύνης τῶν αἰσθημάτων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ὀπτικῶν καὶ τῶν ἁπτικῶν. Πρῶτος αὐτὸς ἐπίσης ἐπεχείρησε νὰ θέσῃ ὡς κεφαλαιώδη νόμον τοῦ ψυχικοῦ βίου τὴν σχετικότητα. Ἡ ποικιλία, ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἡμετέρων ἐσωτερικῶν καταστάσεων εἶναι κατ' αὐτὸν ὁ οὐσιώδης πρὸς τὴν συνείδησιν ὅρος.

Πᾶσαι αἱ ἰδέαι, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν, εἶναι κατὰ τὸν Χόμπς πεπερασμέναι καὶ περιωρισμέναι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀπείρου, καθὼς καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ κόσμου θεωρουμένου ὡς συνόλου. Οὐδὲν δύναται νὰ εἴπῃ ἡ ἐπιστήμη περὶ τοῦ μεγέθους, τῆς διαρκείας ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου. Ἡ γνῶσις τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτίων εἶναι προωρισμένη δια τοὺς θεολόγους. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενον γνώσεως, ἀλλὰ πίστεως. Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι φιλοσοφία, ἀλλὰ νόμος· δὲν ἀπαιτεῖ συζητήσεις, ἀλλ' ὑπακοήν.

Ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν περὶ ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἀντιλήψεών του τὸ στηρίζει ὁ Χόμπς ἐπὶ τοῦ ἐνστίκτου τῆς προσωπικῆς συντηρήσεως. Πάντες οἱ ἠθικοὶ καὶ πολιτικοὶ νόμοι προϋποθέτουν κατ' αὐτὸν ἓν ἑκούσιον συμβόλαιον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν δημιουργίαν κοινωνικῆς ζωῆς, εἰς τὴν θέσπισιν τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου, εἶναι ἡ πεῖρα τῆς φοβερᾶς δυστυχίας καὶ τοῦ κινδύνου. Εἶναι πλάνη τὸ διδασκόμενον ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει κοινωνικὸν ζῷον. Ἡ φυσικὴ κατάστασις, δηλαδὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου οἷος ἀποκαλύπτεται οὗτος ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς ζωῆς, εἶναι εἷς πόλεμος πάντων κατὰ πάντων (bellum omnium contra omnes). Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην δὲν ὑπάρχει ἄλλος κανὼν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἀνάγκην καὶ τὴν δύναμιν. Δὲν θὰ ὑπῆρχε τρόπος σωτηρίας ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν θέσιν, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐστερεῖτο ὀρθοῦ λόγου. Ὁ ὀρθὸς λόγος ἄγει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀναζήτησιν καλυτέρων μέσων συντηρήσεως. Ἀνακαλύπτουν οὗτοι ὅτι τὸ κακὸν εἶναι γενικὸν καὶ ὅτι δύναται νὰ καταπολεμηθῇ διὰ γενικῶν μέσων. Τοιουτοτρόπως γεννᾶται ὁ πρῶτος καὶ θεμελιωδέστερος φυσικὸς ἠθικὸς νόμος, καθ' ὃν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ εἰρήνη, καὶ ἂν τοῦτο εἶναι ἀνέφικτον, ν' ἀναζητῶνται τὰ μέσα διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Προϋπόθεσις τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τούτου εἶναι νὰ παραιτηθῇ ἕκαστος μέρους τοῦ ἀπολύτου δικαιώματος, ὅπερ κατέχει ἐν φυσικῇ καταστάσει. Τὴν παραίτησιν ταύτην ὑπαγορεύει τὸ ἔνστικτον τῆς προσωπικῆς διατηρήσεως, τὸ ὁποῖον μᾶς πείθει ὅτι ἡ παλαιὰ ἠθικὴ προσταγή: «ὃ σὺ μισεῖς ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς» ἀποτελεῖ μίαν χρήσιμον προσταγήν. Ἡ κυριαρχία τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅστις εὑρίσκεται ἐν ἀπολύτῳ συμφωνίᾳ πρὸς τὸ ἔνστικτον τῆς προσωπικῆς διατηρήσεως, διαταράσσεται βεβαίως ἐκ τῶν διαφόρων παθῶν. Ἀλλ' εἰς κάθε ἄνθρωπον ὑπάρχουν καὶ στιγμαὶ ψυχικῆς γαλήνης, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐλέγξῃ τὰς πράξεις του καὶ νὰ προαποφασίσῃ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τηρητέαν διαγωγήν. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο εἶναι δύσκολον, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μία αὐθεντία, ἡ ὁποία νὰ τῷ ἐπιβάλλῃ τί πρέπει νὰ πράττῃ καὶ τί ν' ἀποφεύγῃ. Κάθε ἄτομον πρέπει νὰ μεταβιβάσῃ τὸ φυσικόν του δικαίωμα εἰς τὴν αὐθεντίαν ταύτην, εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ὥστε νὰ συγκεντρώσῃ αὕτη πάντα τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα. Ἡ μεταβίβασις αὕτη δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ῥητῶς· γίνεται καὶ σιωπηρῶς, ἐξυπονοουμένη.

Ἡ ἐξουσία, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑπακούῃ ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ εἶναι ἀπόλυτος. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ἰσχυροτέρα, ὥστε τὸ ἄτομον, συγκρινόμενον πρὸς αὐτήν, νὰ μὴ ἀντιπροσωπεύῃ καμμίαν δύναμιν. Πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ τιμωρῇ, νὰ κηρύττῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ συνάπτῃ εἰρήνην, νὰ διαθέτῃ ἐλευθέρως κάθε ἰδιοκτησίαν καὶ ν' ἀποφασίζῃ ποῖαι ἰδέαι καὶ ποῖαι γνῶμαι ἐπιτρέπεται νὰ διδάσκωνται. Τοῦτο βεβαίως ἀποτελεῖ ὑποδούλωσιν τοῦ ἀτόμου, ἀλλ' ἡ ὑποδούλωσις αὕτη τῆς πολιτικῆς ζωῆς, κατὰ τὸν Χόμπς, γεννᾷ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εἰρήνην, ἐνῷ ἡ ἐλευθερία τῆς φυσικῆς καταστάσεως συνεπάγεται τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὴν πάλην. Ἡ ἐξουσία τοῦ κυριάρχου πρέπει νὰ εἶναι ἀπεριόριστος, διὰ τοῦτο καὶ τὴν καλυτέραν μορφὴν πολιτεύματος ἀποτελεῖ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. Robertson,* Hobbes (London 1886).— *G. Lyon,* La philosophie de Hobbes (Pary 1893).—*F. Tönnies,* Hobbes, Leben und Lehre (1896).—*G. Brandt,* Thomas Hobbes. Grundlinien seiner Philosophie (1895).—*W. Graham,* English Political philosophy from Hobbes to Maine (1899).—*M. Frischeisen-Köhler,* Zur Erkenntnislehre und Metaphysik des Thomas Hobbes (1914). Θ. Π.

Χόμπχαουζ (Hobhouse) ***Ἰωάννης Κάμ, λόρδος—βαρῶνος Μπρῶτον τοῦ Γκύφφορντ.*** Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ περιηγητὴς (1786—1869). Ἐσπούδασεν ἐν Κανταβριγίᾳ, ἔνθα συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Βύρωνος, ἀκολούθως δὲ ἐπεχείρησε ταξίδια ἀνὰ τὴν Ἐγγὺς Ἀνατολὴν (18 9), τὴν Γερμανίαν (1813) καὶ τὴν Γαλλίαν (1814). Ἐνθουσιώδης θαυμαστὴς τοῦ Ναπολέοντος, συνελήφθη μετὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐπάνοδόν του καὶ καθείρχθη ἐπί τινας μῆνας, διότι ἐδημοσίευσεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογητικὰς ἐπιστολάς. Ἡ τοιαύτη ὅμως δίωξίς του κατέστησεν αὐτὸν δημοτικώτατον παρὰ τῷ ἀγγλικῷ λαῷ, ὅστις μετ' ὀλίγον ἐξέλεξεν αὐτὸν μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων. Συνταχθεὶς ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων, ὑπῆρξεν ἓν τῶν εὐφυεστέρων καὶ δραστηριωτέρων μελῶν αὐτοῦ. Τῷ 1824 μετέσχε τοῦ συνελθόντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βύρωνος οἰκογενειακοῦ συμβουλίου, ταχθεὶς ἐναντίον τῆς δημοσιεύσεως τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ ποιητοῦ. Τῷ 1832 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἰρλανδίας, ὅπερ διετήρησεν ἐπὶ ἕνα μόνον μῆνα, μετ' ὀλίγον δ' ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν. Ἔγραψεν ἐνδιαφερούσας ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν περιηγήσεών του τοῦ 1809, ὑπὸ τὸν τίτλον «Journey into Albania and other provinces of the Turkish empire» (Λονδῖνον, 1813), ἐκδοθείσας πλειστάκις. Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν ἀπομνημονεύματα ὑπὸ τὸν τίτλον «Recollections of a Long life» (Λονδῖνον, 1865), μετὰ πληροφοριῶν περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Βύρων τῷ ἔχει ἀφιερώσει τὸ Δ' ᾆσμα τοῦ «Child Harold». Χ. Δ.

Ἰωάννης Κὰμ Χόμπχαουζ.

Χόμρ, *Ντὰρ* — *[Γεωγρ.]* ὃλ. λ. *Ντὰρ Χόμρ.*

Χομράν, ἢ ***Χαμρὰν*** (Homran, ἢ Hamran). Φυλὴ Ἀράβων τῆς Νουβίας, ἀνήκουσα εἰς τὴν μεγάλην φυλετικὴν ὁμάδα τῶν Μπέντγιας, οἰκοῦσα ἐν τῇ παρὰ τὸ Τομὰτ περιοχῇ, κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σεττὶτ καὶ ἐγγὺς τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀτμπάρα. Χ. Δ.

Χὸμς *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Δαμασκοῦ-Χαλεπίου. Κάτ. 50.000 περίπου, ἐξ ὧν 15.000 ὀρθόδοξοι, μὲ ἐκκλησίαν, σχολεῖα καὶ μοναστήριον. Εἶναι ἡ *Ἔμεσα* τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Παρ' αὐτὴν τῷ 1831 τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν, ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους. Γ. Λ. Λ.

—**Χὸμς** (Homs) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλικῆς Λιβύης ἐν Τριπολίτιδι, εἰς ἀπόστασιν 120 χλμ. πρὸς Α. τῆς Τριπόλεως. Κάτ. 9.000. Εἶναι σημαντικὸν ἐμπορικὸν κέντρον καὶ ἐξάγει κυρίως μεγάλας ποσότητας ἄλφα. Ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν Ἀράβων καλεῖται καὶ *Λίγκατ.* Παρ' αὐτὴν κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς *Μεγάλης Λέπτεως* (Leptis Magna). Μ. Δ. Β.

Χὸμς (Holmes), ***Ἐδμόνδος-Γκὸρ-Ἀλέξανδρος.*** Ἄγγλος ποιητὴς καὶ φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1850. Διετέλεσε γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοσίων σχολείων τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔγραψε πολλὰ φιλοσοφικά, παιδαγωγικὰ καὶ ἄλλα ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, καθὼς καὶ ποιήματα, ἐν οἷς: «Ἡ τραγῳδία τῆς ἐκπαιδεύσεως» (1913), «Τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς» (1917), «Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ» (1905), «Ἡ θρησκεία τοῦ Βούδα» (1908), «Ποιήματα» (1876—1879), «Ἡ σιωπὴ τῆς ἀγάπης» (1899, καὶ «Ὁ θρίαμβος τῆς ἀγάπης» σονέτα (1902), «Σονέτα καὶ Ποιήματα» (1920), «Τί εἶναι ποίησις» (1900), «Φιλοσοφία ἄνευ μεταφυσικῆς» (1930), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Digitized by Google

—**Χὸμς** (Holmes), ***Κάρολος-Ἰωάννης.*** Ἄγγλος ζωγράφος καὶ κριτικὸς τῆς τέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1868. Εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς ὡς διακοσμητὴς βιβλίων καὶ ὡς σχεδιαστὴς διακοσμήσεων εἰς διαφόρους ἐκδοτικοὺς οἴκους, τῷ δὲ 1903 ἐξέδωσε τὸ περιοδικὸν «Burlington Magazine». Διετέλεσε κατόπιν καθηγητὴς ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ σχολῇ τῆς Ὀξφόρδης καὶ διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς πινακοθήκης τοῦ Λονδίνου. Ἐξέθεσε πολλὰ ἔργα εἰς ἀγγλικὰς καὶ διεθνεῖς ἐκθέσεις καὶ ἔγραψε καλλιτεχνικὰς κριτικὰς καὶ διάφορα ἔργα περὶ τέχνης, ἐν οἷς: «Notes of the Science of Picture Making» (1909), «Hokusai» (1900), «Hiroshige» (1902), «Constable» (1902), «Notes on the art of Rembrandt» (1911), «The Tarn and the Lake» (1913), «Constable, Gainsborough and Lucas» (1922), «The National Gallery, Italian Schools» (1923), «The Netherlands, Germany and Spain» (1925) «The Making of the National Gallery 1824—1924» (1924) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χὸμς** (Holmes), ***Ὀλίβερ-Βέντελ.*** Ἀμερικανὸς ἰατρὸς καὶ ποιητὴς (1809—1894). Τῷ 1838 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας ἐν τῷ κολλεγίῳ Darmouth τῆς Βοστώνης καὶ τῷ 1847 εἰς τὸ ἰατρικὸν κολλέγιον τοῦ πανεπιστημίου Χάρβαρντ. Τὰ ἰατρικά του ἅπαντα ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1882 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Medical Essays». Ἠσχολήθη δὲ καὶ εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἐν γένει τὴν φιλολογίαν. Ἡ πρώτη συλλογὴ τῶν ποιημάτων του, ἅτινα ἔσχον ἐπιτυχίαν, ἐδημοσιεύθη τῷ 1836 (2α ἐκδ. 1848). Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ ἀξιόλογα εὐθυμογραφήματα, τὰ μυθιστορήματά του ὅμως «The Guardian Angel» (1818), «A mortal antipathy» (1855), δι' ὧν ἔθιγε ζητήματα ὡς τὸ τῆς κληρονομικότητος, τῆς ψυχαναλύσεως κλπ., δὲν ἔσχον μεγάλην διάδοσιν. Τὰ φιλολογικὰ του ἅπαντα ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1880 ἐν Βοστώνῃ εἰς 6 τόμους, τὰ δὲ ποιητικά του εἰς 4 τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Poetical Works» (Βοστώνη 1877, Λονδῖνον 1881, Ἐδιμβοῦργον 1892). Ο. Ρ.

—**Χὸμς** (Holmes), ***Ροβέρτος.*** Ἄγγλος θεολόγος (1748—1805). Ἐκτὸς ἄλλων τινῶν ἧττονος σημασίας θεολογικῶν ἔργων του, ἐξέδωκεν εἰς 15 τόμους τὴν Παλαιὰν Διαθήκην κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' ἐν Ὀξφόρδῃ (1798—1804) ἐξ ἀντιβολῆς 120 περίπου χειρογράφων. Ε. Γ. Π.

— **Χὸμς** (Holmes) ***κομήτης*** *[Ἀστρον.]*. Περιοδικὸς κομήτης, ὁ ὁποῖος ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῆς Ἀνδρομέδας τὴν 6ην Νοεμβρίου 1892 ὑπὸ τοῦ E. Holmes ἐν Islington καί, μετὰ τριήμερον, ὅλως ἀνεξαρτήτως ὑπὸ τοῦ Davidson ἐν Κουϊνσλανδίᾳ. Ὁ κομήτης οὗτος παρουσίασεν ἀσυνήθεις αὐξομειώσεις τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ, πρὸς ἐξήγησιν τῶν ὁποίων διετυπώθησαν ποικίλαι θεωρίαι. Ἐπίσης καὶ τὸ σχῆμά του ὑπέστη διαφόρους ἀλλοιώσεις, μὴ παρατηρηθείσας ἄλλοτε ἐπὶ τῶν κομητῶν. Οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνακαλύψεώς του ἐφαίνετο ὡς διάχυτος νεφελώδης μᾶζα ἄνευ οὐρᾶς, ἔχουσα λαμπρότητα περίπου ὅσην καὶ ὁ νεφελοειδὴς τῆς Ἀνδρομέδας. Κατόπιν ἔλαβε σχῆμα κυκλικοῦ σχεδὸν δίσκου μετὰ σαφῶν ὁρίων καὶ μετ' ἀλλεπαλλήλους κυμάνσεις τῆς λάμψεως αὐτοῦ ἐξηφανίσθη, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἐκ νέου τῷ 1899 ὡς ἄστρον 6ου περίπου μεγέθους. Ἡ τρίτη ἐπάνοδός του ἐσημειώθη τῷ 1906, κατ' αὐτὴν ὅμως ἦτο τόσον ἀμυδρός, ὥστε διεκρίνετο μόνον διὰ τῶν ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παρατηρήσεων τοῦ κομήτου τούτου προσδιωρίσθη ἡ τροχιὰ αὐτοῦ μετ' ἐπαρκοῦς ἀκριβείας καὶ εὑρέθη ὅτι ἡ περίοδος αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 6,83 ἔτη ἡ περιηλιακὴ ἀπόστασίς του εἰς 2,12 ἀστρονομικὰς μονάδας καὶ ἡ ἐκκεντρότης του εἰς 0,412.

Ἰδιότυπον ἐπίσης ὑπῆρξε τὸ φάσμα τοῦ κομήτου τούτου, ὅπερ παρουσίασεν ἀξιοσημειώτους μεταβολάς, σχετιζομένας πρὸς τὰς κυμάνσεις τῆς λαμπρότητος τοῦ κομήτου, ὡς ἐβεβαιώθη ὑπὸ τῶν φασματοσκοπικῶν παρατηρήσεων τοῦ Campbell καὶ τοῦ Keeler. Σ. Π.

Χομψὼ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐν τῷ Νείλῳ καὶ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας. Τὸ ἐθνικὸν *Χομψοΐτης (Στεφ. Βυζ.* 695,14). Σ. Ε. Λ.

Χονὰν (Honan) *[Γεωγρ.]*. Μεσόγειος γενικὴ διοίκησις τῆς Κίνας, κειμένη νοτίως τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Κιτρίνου ποταμοῦ καὶ περιλαμβάνουσα εὔφορον καὶ σχεδὸν πεδινὴν χώραν, ἥτις παράγει ὄρυζαν, σῖτον καὶ ἄλλα δημητριακὰ καὶ ἐγκλείει ὀρυχεῖα. Ἔκτασις 165.347 τ. χλμ., κάτοικοι (1926) 35.289.752, πρωτεύουσα ἡ *Καϊφένγκ* (κάτ. 223.000). Χ. Δ.

Χὸνγκ-Κὸνγκ (Hong-Kong) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, παρὰ τὰς νοτίους ἀκτὰς τῆς Κίνας, ἀποτελοῦσα ὁμώνυμον βρεττανικὴν κτῆσιν. Κεῖται μεταξὺ τῶν παραλλήλων 22°9' καὶ 22°17' Β. πλάτους καὶ τῶν μεσημβρινῶν 114°5' καὶ 114°18' Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουιτς, δεσπόζει δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ εἴσπλου τοῦ κόλπου τῆς Καντῶνος. Ἡ ἔκτασις τῆς μὲν νήσου ἀνέρχεται εἰς 83 τ. χλμ., τῆς δὲ ἀποικίας εἰς 1.012, ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς νήσου εἰς 623.000 κατοίκους (1930) καὶ τῆς ὅλης ἀποικίας εἰς 1.143.510, ὧν οἱ 1.125.360 Κινέζοι. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Βικτωρία* (κάτ. 480.000), ἑτέρα δὲ σημαντικὴ πόλις ἡ *Καουλοὺν* (κάτ. 240.000). Ἡ Χὸνγκ-Κὸνγκ εἶναι ὀρεινὴ καὶ δασώδης, ἔχει δὲ κλῖμα θερμόν, ἐπηρεαζόμενον ὑπὸ τῶν τυφώνων, εἰς οὓς εἶναι ἐκτεθειμένη. Ἡ ἐπ' αὐτῆς ἀγγλικὴ πόλις εἶναι σημαντικὸς ἐμπορικὸς σταθμός, εἰσάγουσα ἐμπορεύματα ἀξίας ἓξ καὶ πλέον ἑκατομμυρίων ἀγγλικῶν λιρῶν καὶ ἐξάγουσα ὄρυζαν, ζάχαριν, βάμβακα. Τὸ Χὸνγκ-Κὸνγκ παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν τῷ 1841, δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς Καντῶνος. Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ εἶναι ὠχυρωμένη καὶ διοικεῖται ὑπὸ κυβερνήτου, βοηθουμένου εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του ὑπὸ ἐννεαμελοῦς ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου καὶ ὑπὸ νομοθετικοῦ τοιούτου ἐκ 17 μελῶν, ὧν τὰ τρία Κινέζοι. Τὸ Χὸνγκ-Κὸνγκ ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον τῶν ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ ναυτικῶν σταθμῶν τῆς Ἀγγλίας. Χ. Δ.

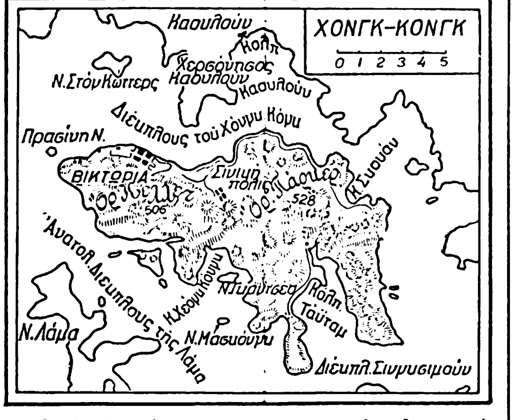

Χονδούρα (Republica de Honduras) *[Γεωγρ.]*. Δημοκρατία τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Ὀνδούρα*).

Χονδρὰ τῆς Βάρης *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Χερσονησώδης προβολή, τερματίζουσα τὴν νῆσον Σῦρον πρὸς Ν.ΝΑ. δι' ἀπορρῶγος μετώπου ἀπολήγοντος εἰς τὰς ἄκρας *Κατεργάκι* πρὸς ἀνατολὰς καὶ *Χονδρὰ* πρὸς δυσμάς. Κακῶς γράφεται *Ξώδρα* (βλ. λ.) καὶ *Ξόδρα* παρὰ πολλῶν. Σ. Ε. Λ.

χονδράδα, *χονδρίδι, χονδραίνω* κ. λ.· βλ. λ. *χοντράδα, χοντράδι, χονταίνω* κλπ.

χονδρακανθίδαι (οἱ) (Chondracanthidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κωπηπόδων*, περιλαμβάνουσα μικρὰ θαλάσσια ζῷα, ὧν τὰ ἄρρενα ἔχουσι σῶμα απιδοειδὲς καὶ τὰ θήλεα ᾠοειδές. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη, παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων ἰχθύων. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι ἡ *χονδράκανθος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χονδράκανθος (ὁ) (Chondracanthus) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *χονδρακανθιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ θαλάσσια ζῷα μὲ σῶμα ᾠοειδές, ἀκανθωτὸν ἢ φυματιῶδες. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἐνδιαιτώμενα παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν βραγχίων τῶν ἰχθύων. Δ. Ν. Π.

χονδρεκτομία (ἡ). Ἐγχειρητικὴ ἀφαίρεσις τμήματος χόνδρου ὀστοῦ τινος, π. χ. ἀφαίρεσις τοῦ χόνδρου τῶν ὀστῶν, τῆς ἀρθρώσεως τοῦ γόνατος (*διέκπρισις*).

Εἰδικῶς ἡ κατὰ Freund *χονδρεκτομία* ἀφορᾷ τὴν ἐκτομὴν τῶν χόνδρων τῶν πλευρῶν, ἐκτελεῖται δὲ αὕτη ἐπὶ φυματιάσεως τῆς κορυφῆς τοῦ πνεύμονος, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ χρονίου ἐμφυσήματος τοῦ θώρακος, ὅταν αἱ πλευραὶ δὲν κινοῦνται φυσιολογικῶς. Ι. Κ. Κ.

χονδρεπιτροχίλιος ***μῦς*** *[Ἀνατομ.]*. Δεσμὶς μυϊκή, ἥτις ἐκφύεται ἐκ τῶν χόνδρων τῶν τελευταίων πλευρῶν καὶ τῆς θωρακοκοιλιακῆς περιτονίας καὶ καταφύεται εἰς τὴν αὔλακα τοῦ δικεφάλου ἢ εἰς τὴν περιτονίαν τοῦ βραχίονος ἢ εἰς τὴν παρατροχίλιον ἀπόφυσιν. Ι. Π.

Χονδρὴ ἄμμος *[Γεωγρ.]*. Παράλιος θέσις ἐν τῇ κοινότητι Λαύκου τῆς ἐπαρχίας Βόλου, 1 ½ ὥραν μακρὰν τοῦ Λαύκου, συχναζομένη ὑπὸ ἁλιέων. Ἔχει τελωνειακὸν φυλακεῖον. Ι. Σ. Σ.

Χονδρὴ-πούντα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37°22' 00" Β., μήκ. 24° 54' 10" Ἀν. χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island, *Κοτσοβίλλη*, *Νῆσος Σῦρος*) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Μαῦρος καὶ Βελοστάσι, δυτικὸν κέρας τοῦ ὅρμου Τρία Λογγόνια. Σ. Ε. Λ.

χονδρία (ἡ) (Chondria) *[Βοτ.]*. Γένος ἀλγῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῶν θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

χονδρικός, *—ή*, *—όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χόνδρον, ὁ ἐκ χόνδρου ἀποτελούμενος: «χονδρικὸς ἱστός» ‖ βλ. λ. *χοντρικός*.

—**χονδρικὰ** ***ἔλυτρα*** *[Ἀνατομ.]*. βλ. λ. *ἔλυτρον*.

—**χονδρικαὶ** ***κοιλότητες*** *[Ἀνατομ.]*. Κοιλότητες ἐντὸς τῆς μεσοκυτταρίου οὐσίας τοῦ ὑαλοειδοῦς χόνδρου, ἀποτελοῦσαι πολύστοιβα ἔλυτρα, ἐγκλείοντα ἐν ἑαυτοῖς δύο ἢ πλείονα χονδρικὰ κύτταρα. Ι. Π.

—**χονδρικὴ** ***οὐσία*** *[Ἀνατομ.]*. Οὐσία στερεωτέρα καὶ ἐλαστικωτέρα τῆς κολλογόνου μεσοκυτταρίου οὐσίας, παραγομένη ἐκ τῶν χονδρικῶν κυττάρων τοῦ χονδρικοῦ ἱστοῦ. Ι. Π.

—**χονδρικὸς** ***ἱστὸς ἢ χόνδρος*** *[Ἀνατομ.]*. Ἱστὸς στερρότερος τοῦ συνδετικοῦ, παραγόμενος ἔνθα τοῦ σώματος συμβαίνει τριβή, ἧς ἕνεκεν ἡ μεσοκυττάριος αὐτοῦ οὐσία προσκτᾶται ἑτεροίας τῶν τοῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ μορφολογικὰς καὶ χημικὰς ἰδιότητας. Διακρίνονται δ' αὐτοῦ τρία εἴδη: 1) ὁ *ὑαλοειδὴς χόνδρος*, οὗ ἡ μεσοκυττάριος οὐσία ἐμφανίζεται ὁμογενὴς δίκην ὑάλου· 2) ὁ *ἐλαστικὸς χόνδρος*, οὗ ἡ θεμέλιος οὐσία συμφύρεται μετ' ἐλαστικῶν ἰνῶν· καὶ 3) ὁ *ἰνώδης χόνδρος*, οὗ ἡ μεσοκυττάριος οὐσία περιέχει ἀφθόνους συνδετικὰς (κολλογόνους) δεσμίδας. Καὶ ἐξ ὑαλώδους μὲν χόνδρου συνίστανται αἱ ἐπιφάνειαι τῶν διαρθρώσεων, οἱ χόνδροι τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος, οἱ χόνδροι τῶν πλευρῶν, τῆς ῥινὸς κλπ., ἐξ ἐλαστικοῦ δὲ χόνδρου ἀποτελοῦνται ὁ χόνδρος τοῦ ὠτός, ὁ τῆς Εὐσταχιανῆς σάλπιγγος, ὁ τῆς ἐπιγλωττίδος, οἱ ἀρυταινοειδεῖς χόνδροι τοῦ λάρυγγος κλπ., ἐξ ἰνώδους δ' οἱ μεσοπλεύριοι σύνδεσμοι, οἱ διάρθριοι μηνίσκοι κλπ. Ὁ χονδρικὸς ἱστὸς ἀποτελεῖ τὴν διάμεσον βαθμῖδα διαπλάσεως μεταξὺ τοῦ συνδετικοῦ καὶ τοῦ ὀστίτου ὀστοῦ, στερεῖται δ' ἰδίων αἱμοφόρων καὶ λεμφοφόρων ἀγγείων. Ι. Π.

—**χονδρικὸς** ***ἱστὸς ἐρειστικὸς*** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ἐρειστικὸς χονδρικὸς ἱστός*.

χονδρίλλα (ἡ) *[Ζῳολ.—Βοτ.]*· βλ. *χονδρύλλα*.

χονδρίνη (ἡ). Ἡ κυρία ὕλη τῶν χόνδρων, ἀποτελοῦσα εἶδος ζωϊκῆς κόλλας καὶ λαμβανομένη διὰ βρασμοῦ τῶν χόνδρων μεθ' ὕδατος. Εἶναι μεῖγμα διαφόρων πρωτεϊνικῶν ὑλῶν (βλ. καὶ *χονδροπρωτεῖδαι*). Σ. Γ.

χόνδρινος, *—η*, *—ον* ὁ ἐκ χόνδρου συνιστάμενος.

χονδριοσωμάτια *[Ἀνατομ.]*. Κοκκιώδη μόρια, τὰ *μικρόσωμα* ἢ *μιτοχόνδρια*, ἅτινα κατασκηνοῦσιν ἐν τῷ πρωτοπλάσματι τῶν κυττάρων. Ι. Π.

χονδρίτης *[Ἀστρον.]*. Εἶδος ἀερολίθων, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουσι κοκκώδη ὑφὴν καὶ σύγκεινται ἀπὸ οὐσίας μὴ μεταλλικὰς (βλ. *ἀερόλιθοι*). Σ. Π.

χονδρίτης (ὁ) (Chondrites) *[Παλαιοντολ.]*. Σχηματισμός, ὁμοιάζων πρὸς ἀπολιθώματα φυκῶν καὶ δὴ ῥοδοφυκῶν, ἀπαντώμενος χαρακτηριστικῶς εἰς σιλουριακὰ στρώματα τῆς Εὐρώπης καὶ Β. Ἀμερικῆς, ὡς καὶ ἐντὸς τῆς ἠωκαινικῶν καὶ ὀλιγοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ φλύσχου τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως. Οἱ χονδρῖται εἶναι προβληματικῆς φύσεως ἀντικείμενα, κατὰ μέγιστον δὲ μέρος φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι φυτικὰ λείψανα. Κατά τινας θεωροῦνται ὡς ἴχνη ἑρπισμοῦ δακτυλιοσκωλήκων, κατ' ἄλλους δὲ ὡς μηχανικὰ προϊόντα, παραχθέντα ἄνευ τῆς συνεργασίας ζώντων ὀργανισμῶν. Γ. Κ. Γ.

Χονδρὸ *[Γεωγρ.]*. Ἀπότομον καὶ τραχὺ ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς βορεινῆς παραλίας τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου Κρήτης, πρὸς Α. καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πρωτευούσης Καστελλίου (Πανόρμου). Πλησίον καὶ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Λειανοῦ ἔκτισαν οἱ Γενοᾶται τῷ 1206 τὸ Castel Milopotamo (Καστέλλι). Ε. Γ.

— **Χονδρὸ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῶν Κυθήρων (πλάτ. 36° 08' 00" Β., μήκ. 23° 01' 00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia), ἀνατολικὸν κέρας τοῦ ὅρμου Καψάλι. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους χάρτας ἀναγράφεται ὡς Capo Grosso. Σ. Ε. Λ.

— **Χονδρὸ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον Δωδεκανησιακὸν (πλάτ. 37°20'30" Β., μήκ. 26°37'00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos, Lipso and Arki) νοτίως τοῦ μέσου τῆς, πρὸς Α. χωρούσης, χερσονησώδους προβολῆς τῆς Πάτμου. Σ. Ε. Λ.

χονδροαρσενίτης (ὁ) (Chondroarsenit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρσενικικὸν μαγγάνιον τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$6MnO, As_2O_5.3H_2O \ (;)$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει ὑπὸ μορφὴν κιτρίνων, ῥητινοειδῶς λαμπόντων, κοκκίων ἐντὸς βαρύτου ἐν Pajsberg καὶ εἶναι πιθανῶς μόνον ἀκάθαρτος σαρκινίτης. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

χονδρόβολα (τά). **Ἑτέρα ὀνομασία τῆς νεοελληνικῆς παιδιᾶς** ***πεντόβολα*** **(βλ. λ.).**

Χονδροβολάκκοι */Γεωγρ./*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λούμας τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. (1928) 37.

Χονδροβούνι */Γεωγρ./*. Κορυφὴ ὕψους 620 μ. ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι τῆς νήσου Μήλου. Ι. Σ. Σ.

χονδρογόνος *στιβὰς* */Ἐμβρ./*. Στιβὰς μεσεγχυματώδης, περικαλύπτουσα κύκλῳ τὰ χόνδρινα μέρη, ἐξ ὧν εἶτα διαπλάσσονται τὰ ὀστᾶ τοῦ σκελετοῦ. Ι. Π.

χονδροδίτης ὁ (Chondrodit) */Ὀρυκτολ./*. **Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τοῦ χουμίτου (βλ. λ).** Εἶναι ἔνωσις πυριτικοῦ μαγνησίου καὶ σιδήρου μετὰ φθοριοῦδροξειδίου τοῦ μαγνησίου

$$[Mg(F, OH)_2.2\ (Mg\ Fe)_2\ SiO_4].$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. **Οἱ κρύσταλλοι εἶναι μικροὶ ἑδροβριθεῖς. Ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ εἰς στρογγύλα κοκκία καὶ κοκκώδη συσσωματώματα.** Ἔχει θραῦσιν κογχώδη μέχρις ἀνώμαλον, εἰδικὸν βάρος 3,12—3,24, σκληρότητα 6—6 ½ βαθμοῦ καὶ λάμψιν ὑελώδη μέχρι ρητινώδη. **Τὸ χρῶμα τῶν μὲν κρυστάλλων εἶναι κιτρινωπόλευκον, λεμονιοκίτρινον ἢ μελιτοκίτρινον, ὑακινθέρυθρον, ὑπόρφνινον ἢ καὶ σκοτεινὸν γρανατέρυθρον, τῶν δὲ κοκκίων καὶ κοκκωδῶν συσσωματωμάτων ἢ ὅπως τὸ τῶν κρυστάλλων ἢ καὶ ἐλαιοπράσινον, μηλοπράσινον, φαιὸν ἢ μέλαν. Ὁ χονδροδίτης εὑρίσκεται ἐντὸς ἡφαιστείων ἀναβλημάτων τῆς Σόμμας ἢ ἐντὸς ἀσβεστολίθων κοκκωδῶν καὶ ἐπαφῆς εἰς πολλὰ μέρη τῆς γῆς. Μεταβάλλεται κατὰ κανόνα εἰς ὀφείτην.** Γ. Κ. Γ.

χονδροδυστροφία (ἡ). Διαταραχὴ συγγενὴς τῆς ὀστεοποιοῦ δυνάμεως τοῦ συζευκτικοῦ χόνδρου, παρατηρουμένη ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν μακρῶν ὀστῶν τῶν ἄκρων, ὧν ἡ κατὰ μῆκος ἀνάπτυξις εἶναι ἔργον τοῦ συζευκτικοῦ χόνδρου. Ἡ χονδροδυστροφία εἶναι πολλάκις κληρονομικὴ καὶ ἐπισυμβαίνει κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωὴν μεταξὺ 5 ἢ 6 ἑβδομάδος συνεπείᾳ ὑπερβολικῆς αὐξήσεως τῆς ἐνδομητρίου πιέσεως κατὰ τὸν Jansen. Ἡ ἐνδοκρινικὴ ἢ ἡ τοξικὴ προέλευσις τῆς χονδροδυστροφίας δὲν ἐπεβεβαιώθη πειραματικῶς. Ὁ Kaufmann διακρίνει τὴν χονδροδυστροφίαν εἰς ὑποπλαστικήν, εἰς μαλακυντικὴν καὶ εἰς ὑπερπλαστικήν. Εἰς πλείστας περιπτώσεις ἀποθνήσκει τὸ χονδροδυστροφικὸν ἔμβρυον μεταξὺ τοῦ 6 καὶ 9 μηνός· εἰς ἄλλας ὁ θάνατος ἐπέρχεται ὀλίγον μετὰ τὸν τοκετόν. Τέλος ὑπάρχουσι καὶ χονδροδυστροφικὰ ἄτομα, ἅτινα δύνανται νὰ ἐπιζήσωσι καὶ νὰ φθάσωσι μάλιστα μέχρι γήρατος ἐν καλῇ ὑγείᾳ. Γενικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἐλαφραὶ μορφαὶ χονδροδυστροφίας. Κατὰ τὸν Frangenheim τὰ ἐκ μαλακυντικῆς χονδροδυστροφίας πάσχοντα ἔμβρυα δὲν εἶναι βιώσιμα. Τὰ ἐπιζῶντα χονδροδυστροφικὰ ἄτομα εἶναι νᾶνοι, ἔχουσι δηλαδὴ τὴν κεφαλήν, τὸν θώρακα καὶ τὴν κοιλίαν φυσιολογικῶς ἀνεπτυγμένα, ἐνῷ ἀντιθέτως τὰ ἄνω καὶ κάτω αὐτῶν ἄκρα καὶ ἰδίως οἱ μηροὶ καὶ οἱ βραχίονες εἶναι λίαν βραχέα (=ριζομελικὴ χονδροδυστροφία). Ἡ μυϊκὴ κατασκευὴ καὶ ἡ δύναμις τῶν χονδροδυστροφικῶν εἶναι φυσιολογικαί, εἰς σημεῖον ὥστε ὁμοιάζουσιν οὗτοι πρὸς ἀθλητὰς καὶ χρησιμοποιοῦνται πολλάκις δι' αὐτὸ ὡς γελωτοποιοὶ τῶν ἱπποδρομίων. Θεραπευτικῶς οὐδὲν δυνάμεθα κατὰ τῆς χονδροδυστροφίας. Α. Κ.

χονδροειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ἔχων ἐμφάνισιν ἀνεπεξέργαστον, ὀγκώδη, ἄτεχνον· || ἐπὶ ἀνθρώπου, βάναυσος, τραχύς.

χονδροζίνη */Χημ./*· βλ. *χονδροϊτινοθειικὸν ὀξύ*.

χονδροϊτίνη */Χημ./*· βλ. *χονδροϊτινοθειικὸν ὀξύ*.

χονδροϊτινοθειικὸν ***ὀξὺ*** */Χημ./*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_{18}H_{27}NSO_{17}$, ἀποτελοῦσα τὴν πρόσθετον ὁμάδα τῶν χονδροπρωτεϊδῶν. Ἀποτελεῖ ἄμορφον εὐδιάλυτον κόνιν καὶ διὰ βρασμοῦ μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος διασπᾶται εἰς θειικὸν ὀξὺ καὶ *χονδροϊτίνην*, ἥτις ἔχει τὸν τύπον

$$C_{18}H_{27}NO_{14}$$

καὶ εἶναι ὀξὺ διασπώμενον περαιτέρω δι' ὀξέων εἰς *χονδροζίνην*, $C_{12}H_{21}NO_{11}$, ἡ ὁποία τέλος δύναται νὰ ὑδρολυθῇ κατ' ἄλλους μὲν πρὸς γλυκοζαμίνην καὶ γλυκουρονικὸν ὀξύ, κατ' ἄλλους δὲ πρὸς ὑδατάνθρακά τινα καὶ ὀξυαμινοξύ τι τοῦ τύπου $C_6H_{13}O_6N$. Σ. Γ.

Χονδρόκαβος */Παραλ. Γεωγρ./*. Ἀκρωτηριάζουσα προβολὴ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ δυτικοῦ κορμοῦ τῆς νήσου Ἀστυπαλαίας (πλάτ. 36° 32' 30'' Β., μῆκ. 26° 22' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island), χωρίζουσα ἀμφιδύμως τοὺς ὅρμους Σκάλα καὶ Λειβάδια. Σ. Ε. Λ.

Χονδρόκαβος */Παραλ. Γεωγρ./*· βλ. λ. *Κορμί*.

χονδρόκερως (ὁ) (Chondrocerus) */Ζῳολ./*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γεωκοριδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κορεϊδῶν*, περιλαμβάνον γηΐνους κορέους μὲ σῶμα ἐπίμηκες καὶ κεραίας πεπλατυσμένας. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἀντίλλας. Δ. Ν. Π.

χονδροκλάστης */Ἀνατομ./*. Πολυπύρηνα γιγαντοκύτταρα, ἅτινα διαβιβρώσκουσι καὶ διαλύουσι τὰ κύτταρα τοῦ χόνδρου, ὅταν οὗτος ἀποτιτανωθῇ καὶ ἀποκτήσῃ ἀγγεῖα. Ι. Π.

χονδροκλώνιον (τὸ) (Chondroclonium) */Βοτ./*. Γένος ἀλγῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γιγαρτινιδῶν*, περιλαμβάνον πεπλατυσμένα ἄλγη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χονδρόκολλα (ἡ). Ἡ ἐκ τῶν χόνδρων λαμβανομένη ζωϊκὴ κόλλα (βλ. *χονδρίνη*)

χονδρολιὰ (ἡ) */Βοτ./*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ **φυτοῦ** ***ἐλαία ἡ στρογγυλοειδὴς*** (βλ. λ.).

χονδρομυκοειδὲς */Χημ./*· βλ. *χονδροπρωτεΐδαι*.

χονδρομύτης (ὁ) */Ζῳολ./*. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ πτηνοῦ *ἐμπέριζα*

Χονδρομύτης */Παραλ. Γεωγρ./*. Ἀκρωτήριον τῆς Καλύμνου (πλάτ. 37° 02' 20'' Β., μῆκ. 27° 02' 20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalimno to Rhodos), βόρειον κέρας τοῦ κολπίσκου τοῦ ὅρμου Παλαιὸς καὶ δεξιὰ τῷ εἰσπλέοντι αὐτόν. Σ. Ε. Λ.

Χονδρονήσι */Παραλ. Γεωγρ./*. Ὀνομασία Δωδεκανησιακῶν τινων νησίδων καὶ δή: —1) Μεταξὺ Ἀρκῶν καὶ Λειψῶ (πλάτ. 37°21'05'' Β., μῆκ. 26° 46'55'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos, Arki and Lipso, ἐφ' οὗ σημειοῦται ὡς Kupaki). —2) Ἡ νοτιωτέρα τριῶν νησίδων τῆς Ἀστυπαλαίας (πλάτ. 36°32'00'' Β., μῆκ. 26°25'05'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island). —3) Ὁμοίως μέγα νησίον πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Μαλτετζάνας (πλάτ. 36°33'30'' Β., μῆκ. 26°25'00'' Ἀν.) τῆς ἰδίας νήσου. —4) Ἀνατολικῶς τῆς νοτίου ἐσχατιᾶς τῆς Λέρου (πλάτ. 37°07'00'' Β., μῆκ. 27°56'00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1666: Lero and Kalymno), τὸ ἄλλως *Λαγγανοῦσα*. —5) Ἡ νοτία ἄκρα τῆς Ἀντιτήλου (πλάτ. 36°21'30'' Β., μῆκ. 27°29'20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1898: Kos, Niseros and Piskopi). Πρὸς τὸ παρὸν εἶναι χερσονησίς, μήπω διαβρωθέντος τοῦ ἰσθμοῦ της. —6) Βορείως τῆς Καλολίμνου πλάτ. 37°05' Β., μῆκ. 27°06' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1899: Kalymno, Kappari and Kos channels), τὸ ἄλλως *Γάρ(ι)αρη* ἢ *Πήτα*. Σ. Ε. Λ.

— **Χονδρονήσι** */Παραλ. Γεωγρ./*. Νησίον προσκείμενον εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἀνατολικοῦ κορμοῦ τῆς νήσου Ἀστυπαλαίας (πλάτ. 36°32'10'' Β., μῆκ. 26°28'20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1888: Stampalia island), μεσαῖον ἐν τῇ συστάδι τῶν Κουνουπιῶν. Σ. Ε. Λ.

χονδροξιφοειδὴς ***σύνδεσμος*** */Ἀνατομ./*. Σύνδεσμος ἐνισχυτικὸς τῶν χονδροστερνικῶν διαρθρώσεων. Ἐκφύεται ἑκατέρωθεν ἐκ τοῦ στερνικοῦ ἄκρου τοῦ 6ου καὶ 7ου πλευρικοῦ χόνδρου καὶ φερόμενος ἐπὶ τὰ κάτω καὶ ἔσω καταφύεται εἰς τὸ πλάγιον χεῖλος καὶ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τῆς ξιφοειδοῦς ἀποφύσεως. Ι. Π.

χονδροπλάστη */Ἀνατομ./*. Κοιλότης τοῦ χονδρώδους ἱστοῦ, ἐγκλείουσα ἴδια κύτταρα. Ι. Π.

Χονδροπὸ */Παραλ. Γεωγρ./*. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Σίφνου (πλάτ. 36° 56' Β., μῆκ. 24° 41' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Siphno island), 4 μιλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ ὅρμου τῶν Καμαρῶν. Ἐπιστέφεται ἀπὸ πύργον παλαιόν, πιθανῶς ἀρχαῖον φρυκτώριον. Σ. Ε. Λ.

χονδροποίησις (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῆς πυρίτιδος ἡ μετατροπὴ τοῦ πλακοῦντος τῆς πυρίτιδος εἰς χόνδρους (κόκκους) διὰ τῶν εἰδικῶν πρὸς τοῦτο μηχανημάτων (κοκκωτηρίων).

χονδροποιὸς (ὁ, ἡ), —*όν* (τό)· ὁ συμβάλλων εἰς τὴν χονδροποίησιν· || ὡς οὐσ., *χονδροποιὸς* (ἡ)· μηχάνημα χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν χονδροποίησιν τῆς πυρίτιδος.

χονδροποιῶ (—*έω*)· μετατρέπω τὸν πλακοῦντα τῆς πυρίτιδος εἰς χόνδρους (κόκκους).

χονδρόπους (ὁ) (Chondropus) */Ζῳολ./*. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡλιοζῴων*, περιλαμβάνον μικροτάτους πρωτοπλασματικοὺς κοκκώδεις ὀργανισμούς, ἀπαντῶντας ἐντὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

χονδροπρωτεΐδαι */Χημ./*. Εἶναι τάξις τῶν *γλυκοπρωτεϊδῶν*, περιέχουσα ὡς πρόσθετον ὁμάδα τὸ *χονδροϊτινοθειικὸν ὀξύ*. Ὁ σπουδαιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς τάξεως αὐτῆς εἶναι τὸ *χονδρομυκοειδὲς* τῶν χόνδρων, ὅπερ εἶναι ὄξινον σῶμα, διαλυόμενον εἰς ἀραιὰ ἀλκάλια. Σ. Γ.

χονδροπτερύγιοι (οἱ) (Chondropterygii) */Ζῳολογ./*. Κατηγορία ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χονδροστέων*, **περιλαμβάνουσα μεγάλους ἰχθῦς, τοὺς** ἄλλως καλουμένους καὶ *σελαχώδεις* ἢ *σελάχια*. Κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν χονδροπτερυγίων ἰχθύων εἶναι τὰ ἑξῆς: σκελετὸς χόνδρινος, ὀδόντες σκληροὶ καὶ πολυάριθμοι, δέρμα εἰς τινα εἴδη καλυπτόμενον ὑπὸ πολυαρίθμων ὀστεΐνων πλακιδίων, εἰς ἕτερα δὲ καλυπτόμενον ὑπὸ ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων ἢ ὅλως γυμνόν. Τὰ βράγχια εἶναι τοποθετημένα ἐντὸς πέντε βραγχιοθυλάκων. Βραγχιακὰ ἐπιπτύγματα καὶ νηκτικὴ κύστις δὲν ὑπάρχουν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται οἱ *καρχαριΐδαι* (Carchariidae), ὧν κυριώτερα γένη ὁ *καρχαρίας* (Squalus) καὶ τὸ *σκύλλιον* (Scyllium), οἱ *ναρκίδαι* (Torpedinidae), ὧν κυριώτερον γένος ἡ *νάρκη* (Torpedo), καὶ οἱ *βατιδίδαι* (Rajidae), ὧν κυριώτερον γένος ἡ *βατὶς* (Raja). Δ. Ν. Π.

χονδροπύθων (ὁ) (Chondropython) */Ζῳολ./*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυθωνιδῶν*, περιλαμβάνον ὄφεις ἀποτελοῦντας τὸν ἐνδιάμεσον τύπον μεταξὺ βόα καὶ πύθωνος. **Γνωστὰ δύο εἴδη, ἀπαντῶντα** εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν. Δ. Ν. Π.

χονδρόπωμα (τὸ) (Chondropoma) */Ζῳολ./*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κτενοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κυκλοστομιδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ κόγχην χιτωνοειδῆ καὶ ᾠοειδὲς ἄνοιγμα κόγχης. **Γνωστὰ** ἐλάχιστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὰς **Ἀντίλλας** θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χονδρόρρυγχος (ὁ) (Chondrorhynchus) */Βοταν./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἐπίφυτα, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς, ὧν τινα καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

χόνδρος (ὁ)· κόκκος, οἷον ἅλατος, σακχάρεως, πυρίτιδος κττ.· || «*χόνδροι σίτου*» τὸ χοντροκοπανισμένο σιτάρι· || ἀνατομ., ζωϊκὸς ἱστός, οἷον τοῦ πτερυγίου τοῦ ὠτός, τοῦ διαφράγματος τῆς ρινός, κοιν. *τραγανό*.

—χόνδροι ***ἀρυταινοειδεῖς*** */Ἀνατομ./*· βλ. λ. *ἀρυταινοειδεῖς χόνδροι*.

—χόνδροι ***κερατοειδεῖς*** ἢ ***σαντορίνειοι*** */Ἀνατομ./*· βλ. λ. *κερατοειδεῖς χόνδροι*.

—χόνδροι ***μηνοειδεῖς*** ἢ ***μηνίσκοι διάρθριοι*** */Ἀνατομ./*. Δύο ἰνώδεις χόνδροι, ὁ ἔσω καὶ ὁ ἔξω, κείμενοι ἐπὶ τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν τῶν κονδύλων τῆς κνήμης καὶ περιγράφοντες σχῆμα C, ὧν τὸ μὲν ἔξω χεῖλος ἢ ἡ βάσις συμφύεται μετὰ τοῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου, τὸ δ' ἔσω βλέπει πρὸς τὸ κέντρον τῆς διαρθρώσεως, ἐλεύθερον ἀπολῆγον· δι' αὐτῶν καθίσταται τελεία ἡ συναρμογὴ τῶν διαρθρουμένων ἐπιφανειῶν, αἵτινες ἄλλως, ἐπειδὴ αἱ μὲν γλῆναι τῶν κονδύλων τῆς κνήμης εἶναι σχεδὸν ἐπίπεδοι, αἱ δὲ τῶν κονδύλων τοῦ μηριαίου ὀστοῦ κυρταί, θὰ ἥπτοντο ἀτελῶς ἀλλήλων. Ι. Π.

— χόνδροι ***σφηνοειδεῖς*** */Ἀνατομ./*· βλ. λ. *σφηνοειδεῖς χόνδροι*.

—χόνδρος ***ἀρθρικὸς*** */Ἀνατομ./*. Τὸ ἀποτελοῦν τὰς ἀρθρικὰς ἐπιφανείας τῶν ὀστῶν χόνδρινον ἐπικάλυμμα, οὗ ἡ μὲν ἐλευθέρα ἐπιφάνεια βλέπει πρὸς τὴν ἀρθρικὴν κοιλότητα καὶ εἶναι λεία, στιλπνὴ καὶ ὀλισθηρά, ἅτε ἐφυγραινομένη ὑπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑγροῦ, ἡ δὲ προσπεφυκυῖα συμφύεται μετὰ τοῦ πέρατος τοῦ οἰκείου ὀστοῦ, ἡ δὲ περιφέρεια συνάπτεται μετὰ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος. Τὸ πάχος τοῦ ἀρθρικοῦ χόνδρου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 0,5—2 χ.μ., ἡ δὲ ὑφὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ τοῦ ὑαλοειδοῦς χονδρικοῦ ἱστοῦ. Ἀγγείων καὶ νεύρων στερεῖται ὁ ἀρθρικὸς χόνδρος, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀναλγησία αὐτοῦ κατὰ τὰς παθήσεις τῶν ἄρθρων, τρέφεται δὲ δι' ἀναπότεως ὀρρώδους ὑγροῦ ἐκ τοῦ περιβάλλοντος. Συμβάλλεται τὰ μάλιστα εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς διαρθρώσεως, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὸ εὐπίεστον αὐτοῦ, τὸ δὲ διότι εἶναι λεῖος καὶ ὀλισθηρός, οὗ ἕνεκα καθιστᾷ εὐχερῆ τὴν πρὸς ἄλληλα κίνησιν τῶν ὀστῶν. Ι. Π.

— χόνδρος ***μεκκέλειος*** */Ἐμβρ./*. Χόνδρος τοῦ κάτω γναθιαίου τόξου, παριστῶν τὴν ἀρχέγονον γνάθον, ἥτις προϊούσης τῆς διαπλάσεως, ἀντὶ νὰ ὀστεωθῇ καὶ μεταπλασθῇ εἰς τὴν κάτω γνάθον τοῦ ἐνήβου, καταστρέφεται καὶ ἀντ' αὐτῆς πλάσσεται ἔξωθεν ὡς δερματογενὲς ὀστοῦν ἡ δευτερογενὴς κάτω γνάθος. Ι. Π.

— χόνδρος ***συζευκτικὸς*** */Ἀνατομ./*· βλ. λ. *συζευκτικὸς χόνδρος*.

— χόνδρος ***ὑαλοειδὴς*** */Ἀνατομ./*· βλ. λ. *ὑαλοειδὴς χόνδρος*.

χόνδρος (ὁ) (Chondrus) */Βοτ./*. **Γένος ἀλγῶν** τῆς κατηγορίας τῶν ***ἐρυθροφυκῶν*** **τῆς οἰκογενείας** τῶν *βαγκιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα ἄλγη, παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἐνδιαιτώμενα. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

Χόνδρος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιάννου τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. 458. Κεῖται ἐν τῇ καταφύτῳ πεδιάδι τοῦ Κερατοκάμπου καὶ παρὰ τὸ ποτάμιον Κέρατος. Πλησίον τοῦ χωρίου τούτου καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἄρβη ἔκειτο, κατά τινας, ἡ ἀρχαία πόλις *Ἄλβη*. ΕΡ. Μ.

Χόνδρος, *Δημήτριος Κωνστ.* Τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, γεννηθεὶς τῷ 1882 ἐν Σέρραις. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ σχολεῖα τῆς γενετείρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (1893—1899). Τῷ 1901 ἐνεγράφη εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς φυσικομαθηματικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ τῷ 1905 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, βάσει ἐναισίμου διατριβῆς «περὶ τῆς ἠλεκτρικῆς ἀγωγιμότητος διαλυμάτων νιτρικοῦ μολύβδου ἐν μίγμασιν ὕδατος καὶ οἰνοπνεύματος». Ἀπὸ τοῦ 1906 μέχρι τοῦ 1909 ἐτελειοποίησε καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Γοττίγγης καὶ τοῦ Μονάχου, ἔνθα ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν διατριβήν: «Ueber Elektromagnetische Drahtwellen». Ἀπὸ τοῦ 1910 μέχρι τοῦ 1912 ὑπηρέτησεν ὡς ὑπεπιμελητὴς ἐν τῷ χημείῳ καὶ τῇ 24 Ἰανουαρίου 1912 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ. Πλὴν τῶν διδακτορικῶν του διατριβῶν ὁ Χόνδρος συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε πολλὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας καὶ διδακτικὰ ἐγχειρίδια, ἐξ ὧν σημειοῦμεν: «Ueber symmetrische und unsymmetrische Elektromagnetische Drahtwellen» (ἐν «Physik. Zeitschr.» 10, 1909, σελ. 804), «Elektromagnetische Wellen und elektritischen Drähten» (μετὰ τοῦ P. Debije, ἐν «Ann. d. Physik» 32, 1910 σελ. 465), «Τὸ ἀξίωμα τῆς σχετικότητος καὶ ἡ ἔννοια τοῦ χώρου καὶ χρόνου» (ἐν «Ἀρχιμήδει» ΙΑ΄ 1910), «Τὰ δύο θερμοδυναμικὰ ἀξιώματα» (Ἀθῆναι 1911), «Αἱ τάσεις τῆς νεωτέρας φυσικῆς» (λόγος ἐναρκτήριος, Ἀθῆναι 1912 «Μηχανικὸν ὑπόδειγμα λογαριθμικοῦ δυναμικοῦ πεδίου» (ἐν «Επετηρίδι Ἐθν. πανεπιστημίου» 1913—1914, σελ. 213), «Φυσική» (τόμ. Α΄, μέρος 1ον, Ἀθῆναι 1917, μέρος 2ον, Ἀθῆναι 1918). Δ. Α. Δ.

χονδρός, —ά, —όν βλ. *χοντρός*.

Χονδρὸς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον Δωδεκανησιακὸν ἐν τῇ συστάδι τῆς Κύμης καὶ τῷ κόλπῳ τῆς Δωρίδος (πλάτ. 36° 39΄ 15΄΄ Β., μήκ. 27° 51΄ 30΄΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: The gulfs of Kos, Doris and Symi) δυτικῶς καὶ ἐγγὺς τῆς νήσου Νήμος. Σ. Ε. Λ.

Χονδρὸς Κάβος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορείας ἐσχατιᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37° 30΄30΄΄ Β μήκ. 24° 53΄ 45΄΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Svra island, *Κατσουβίλλη*, νῆσος Σῦρος), 3 ναυτ. στάδια Ν.ΝΑ. τοῦ φάρου Στριμεσσός. Σ. Ε. Λ.

—**Χονδρὸς Κάβος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μαραθοκάμπου (πλάτ. 37° 40΄ Β., μήκ. 26° 38 Ἀν., χάρτ ἀγγλ 1537: Furni i lands and pa-s), 11 μίλ. Δ. ΒΔ. τοῦ ἀκρωτηρίου Ἄμπελος καὶ 3 ΝΑ. τοῦ Ἅγιος Δομένικος. Σ. Ε. Λ.

—**Χονδρὸς Κάβος** *Παραλ. Γεωγρ.*. Ἀκρωτήριον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Κρήτης, ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Μυλοποτάμου προέχον (πλάτ. 35° 25΄ Β., μήκ. 24° 42΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 a: Candia western portion) μεταξὺ τοῦ ὅρμου Βαλὶ καὶ Καστέλλι Μυλοποτάμου. Ὑπάρχει ἐν αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1921 φάρος Ἄγκα λευκῶν ἀναλαμπῶν. Σ. Ε. Λ.

χονδροσάρκωμα (τό). Εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ σκελετοῦ ὁρμώμενα σαρκώματα ἀνήκουσι καὶ τὰ χονδροσαρκώματα, ἤτοι σαρκώματα τῶν χόνδρων. Ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐντόπισιν καὶ τὴν μακροσκοπικὴν ὑφὴν παρουσιάζουσιν ὁμοιότητα πρὸ τὰ ἁπλᾶ χονδρώματα, ἅτινα δυνατὸν νὰ μεταπέσωσιν ἀπὸ ὄγκον καλοήθη εἰς κακοήθη, εἰς σάρκωμα. Τὰ χονδροσαρκώματα χαρακτηρίζονται διὰ ταχείας ἀναπτύξεως, ἐπεκτάσεως πρὸς τὸ ὀστοῦν καὶ τὰ μαλακὰ μόρια καὶ σχηματισμοῦ μεταστατικῶν ἑστιῶν ἀλλαχοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀπὸ αἰτιολογικῆς ἀπόψεως ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων ὑποστηρίζεται ὁ τραυματισμός. Τὸ ἄρρεν φῦλον προσβάλλεται συχνότερον ἢ τὸ θῆλυ. Ι. Κ. Κ.

χονδροσία (ἡ) (Chondrosia) *[Ζωολ.]*. Γένος σπόγγων τῆς οἰκογενείας τῶν *χονδροσιιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

χονδροσιίδαι (οἱ) (Chondrosidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια σπόγγων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀλιγονδριδῶν*, περιλαμβάνουσα σπόγγους ἀπεστρογγυλωμένους ἢ λοβώδεις, σαρκώδους συστάσεως καὶ φαιοῦ χρώματος. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀδριατικήν, ὧν γνωστότερον ἡ *χονδροσία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χονδροστάχυς (ὁ) (Chondrostachys) *[Ζωολ.]*. Γένος χιτωνοφόρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κλαβελινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς θαλασσίους ὀργανισμοὺς σχηματίζοντας κλαδώδεις ἀποικίας καὶ ἀπαντῶντας εἰς τὰς αὐστραλιανὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

χονδροστεΐδαι (οἱ) (Chondrosteidae) *[Παλαιοζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑπόταξιν τῶν *χονδροστέων γανοειδῶν* ἰχθύων. Οἱ ἰχθύες οὗτοι εἶχον κεφαλὴν μὲ ἐπιμεμηκυσμένον ῥύγχος καὶ μικρὰν ἄνω σιαγόνα, μὴ φέρουσαν ὀδόντας. Τὸ σῶμά των ἦτο γυμνόν, μόνον δὲ τὸ εἰς τὰς ἀνωτέρας λωρίδας τοῦ οὐραίου πτερυγίου ἐπιμεμηκυσμένον ἄκρον ἔφερε γανοειδῆ λέπια. Τὸ ῥαχιαῖον πτερύγιον εὑρίσκετο ὑπὲρ τὸ κοιλιακὸν τοιοῦτον. Τὰ κυριώτερα γένη ἦσαν ὁ *χονδρόστεος*, ὁ *γυρόστεος*. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιασίου ὑποδιαπλάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Βυρτεμβέργῃ. Γ. Κ. Γ.

χονδρόστεοι (οἱ) (Chondrostei) *[Ζωολ.]*. Ἄθροισμα ἰχθύων χαρακτηριζομένων ὑπὸ σκελετοῦ μερικῶς χονδρίνου καὶ σώματος κεκαλυμμένου ὑπὸ ὀστεΐνων φολίδων ἢ ὅλως γυμνοῦ. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Ἐκ τῆς ὑποτάξεως ταύτης τῶν ἰχθύων ἐξέλιπε τελείως ἡ οἰκογένεια τῶν *χονδροστεΐδων*. Ἀπολιθωμένα λείψανα συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διατλάσεων ἀπὸ τῆς κατωτέρας λιασίου σειρᾶς τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ ἄχρι σήμερον. Γ. Κ. Γ.

χονδρόστεος (ὁ) (Chondrosteus) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *χονδροστεΐδων χονδροστέων γανοειδῶν* ἰχθύων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας λιασίου σειρᾶς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῆς ἀνωτέρας λιασίου ἐν Βυρτεμβέργῃ. Γ. Κ. Γ.

χονδροστερνικός, —ή, —όν· ὁ τῶν χόνδρων τοῦ στέρνου.

— **χονδροστερνικαὶ διαρθρώσεις** *[Ανατ.]*. Διαρθρώσεις, δι᾽ ὧν συνδέονται αἱ ἓξ ἀνώτεραι γνήσιαι πλευραὶ (πλὴν τῆς 1ης) μετὰ τοῦ στέρνου. Αἱ ἀρθρικαὶ δ᾽ ἐπιφάνειαι ἑκάστης τούτων εἶναι ἔνθεν μὲν τὰ στερνικὰ ἄκρα τοῦ 2ου, 3ου, 4ου, 5ου, 6ου καὶ 7ου χόνδρου, ἔνθεν δ᾽ αἱ πλευρικαὶ ἐντομαὶ τοῦ στέρνου. Ι. Π.

—**χονδροστερνικοὶ ἀκτινωτοὶ σύνδεσμοι ἢ πλευροστερνικοὶ** *[Ανατομ.]*. Ἐνισχυτικοὶ τῶν χονδροστερνικῶν διαρθρώσεων σύνδεσμοι. Ἐκφύονται ἕκαστος ἐκ τοῦ περιχονδρίου τοῦ στερνικοῦ πέρατος τοῦ πλευρικοῦ χόνδρου διὰ πολλῶν ταινιοειδῶν δεσμίδων αἵτινες ἀκτινοειδῶς ἐξαπλούμεναι ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ στέρνου προσφύονται εἰς τὸ περιόστεον αὐτοῦ καὶ ἀπεργάζονται μετὰ τῶν δεσμίδων τοῦ ἀντιθέτου πλαγίου τὸν πρόσθιον στερνικὸν ὑμένα (βλ. καὶ *στερνοπλευρικοὶ σύνδεσμοι*). Ι. Π.

χονδρόστομος (ὁ) (Chondrostomus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπρινιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους κυπρίνους, ἀπαντῶντας εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χονδρόστεος ἡ ρίς* (Chondrosteus nasus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 0,40 μ. περίπου, μὲ κεφαλὴν μικράν, σῶμα ἐπιμηκες, ἐλαφρῶς πεπιεσμένον πλευρικῶς, ῥαχιαῖον πτερύγιον βραχὺ καὶ σχεδὸν τετραγωνικόν, στηθιαῖα καὶ κοιλιακὰ πτερύγια μικρά, ἑδραῖον βραχὺ καὶ οὐραῖον ἀρκετὰ ἐπίμηκες καὶ διχαλωτόν. Ὁ χρωματισμός εἶναι πρασινομελανὸς ἐπὶ τῆς ῥάχεως καὶ λευκοαργυρώδης ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ τῆς κοιλίας. Ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ποταμοὺς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Δ. Ν. Π.

χονδροτομία (ἡ)· τομὴ ἐπὶ τοῦ χόνδρου.

χονδροφυής, —οῦς (ὁ, ἡ), **—ὲς** (τό)· χοντροκαμωμένος, ἀντιθ. *λεπτοφυής*.

χονδρόφυτον (τό). Παθολογικὴ ἐκβλάστησις χονδρώδους ἱστοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὀστῶν, ἀνάλογος πρὸς τὸ *ὀστεόφυτον*.

χόνδρυλλα (ἡ) (Chondrylla) *[Ζωολ.]*. Γένος σπόγγων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαναχτινελλιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χονδροσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

χόνδρυλλα (ἡ) (Chondrylla) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας ἢ διετεῖς. Ἀξιολογώτερα εἴδη παρ᾽ ἡμῖν ἀπαντῶντα εἶναι ἡ *χόνδρυλλα ἡ βρουλοειδής* (Chondrylla juncea) καὶ ἡ *χόνδρυλλα ἡ πολύκλαδος* (Chondrylla ramosissima), γνωστὰ ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *χοντρός, κόλλα, κολλιὰ* καὶ *κολλητσίδα*, καλούμενα οὕτω λόγῳ τῆς κολλώδους καὶ ῥητινώδους οὐσίας, ἣν ἐκκρίνουσι. Δ. Ν. Π.

χονδρώδης, —ους (ὁ, ἡ), **—ες** (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χόνδρον: «ἱστὸς χονδρώδης».

— **χονδρῶδες κρανίον** *[Ἀνατομ.]*. Παράγεται ἐκ τοῦ ὑμενώδους κρανίου χονδρουμένου. Χονδροῦται δὲ τὸ τοίχωμα τοῦ ὑμενώδους κρανίου οὐχὶ καθ᾽ ὅλον τὸ πάχος αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἔξω στιβάδα, διότι ἡ ἔσω μεταπλάσσεται εἰς τὰ ἰνώδη περιβλήματα τοῦ ἐγκεφάλου, τὰς μήνιγγας. Δὲν ἀπεργάζεται δὲ τὸ χονδρῶδες κρανίον τελείαν κάψαν περὶ τὸν ἐγκέφαλον· διότι μόνον ἡ βάσις τοῦ ὑμενώδους χονδροῦται, ὁ δὲ θόλος αὐτοῦ διαμένει ὑμενώδης καὶ ἀπὸ τοιούτου μεταβάλλεται ἀπ᾽ εὐθείας εἰς ὀστεΐνον. Ἐκ τοῦ χονδρώδους δὲ κρανίου παράγεται τὸ ὀστεῶδες, ὅπερ διαπλάσσεται ἐκ πολλῶν πυρήνων, ὧν ἕκαστος παράγει ἓν ὀστοῦν ἀνεξάρτητον. Ι. Π.

χόνδρωμα (τό). Ὄγκος συνιστάμενος ἐκ χονδρίνου ἱστοῦ· μακροσκοπικῶς τὸ χόνδρωμα ἐμφανίζεται ὡς λοβοειδής ἢ ὀζώδης διόγκωσις σκληρᾶς συστάσεως καὶ λευκῆς ὀπαλιοχρόου χροιᾶς. Οἱ ὄγκοι οὗτοι ἐκπορεύονται ἐκ τοῦ περιχονδρίου ἢ τοῦ περιοστέου, συνεπῶς κυρίως ἐκ τοῦ σκελετοῦ, δύνανται ὅμως καὶ εἰς μαλακὰ μέρη νὰ ἀνευρεθῶσι (θύλακοι ὀρθρώσεων), καθὼς καὶ εἰς ἐσωτερικὰ ὄργανα. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν εἶναι ἔντονος, ἐνίοτε δὲ λόγῳ βλάβης τῆς θρέψεως αὐτῶν σχηματίζονται ἐν αὐτοῖς ἀνώμαλοι κοιλότητες, ὁπότε καλεῖται *κυστικὸν χόνδρωμα*, ἄλλοτε δὲ γίνεται μαλάκυνσις μὲ σχηματισμὸν βλεννωδῶν μαζῶν (*μυξωματῶδες χόνδρωμα*). Ἐνίοτε ἐναποτίθενται ἅλατα ἀσβεστίου ἢ σχηματίζεται ἀληθὲς ὀστοῦν ἐντὸς αὐτῶν (*ὀστέωμα*). Ἐπίσης εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ λόγῳ πιέσεως ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου χονδρώματος ἀτροφία τοῦ δέρματος καὶ σχηματισμὸς ἀτόνου ἕλκους τοῦ δέρματος καὶ τοῦ χόνδρου, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὑποστῇ σηπτικὴν μόλυνσιν (*ἰχωρῶδες χόνδρωμα*) Μικροσκοπικῶς εὑρίσκομεν εἰς τὰ χονδρώματα ὅλας τὰς μορφὰς τοῦ φυσιολογικοῦ χόνδρου καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐμβρυϊκοῦ τοιούτου· ἡ βασικὴ οὐσία ἐμφανίζει ἰνίδια καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν ὑαλοειδῆ χόνδρον καὶ ἐνέχει πολλὰς ἐλαστικὰς ἶνας, ἰδίᾳ εἰς τὰ χονδρώματα τῶν μαλακῶν μερῶν. Τὰ κύτταρα αὐτῶν δεικνύουσιν ὡς πρὸς τὸ μέγεθος, τὴν μορφήν, τὸ ποσόν, τὴν διάταξιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν καψῶν αὐτῶν μεγάλον πολυμορφισμόν, ὅστις ὅσον μείζων εἶναι τόσον ὕποπτος καθίσταται ὁ ὄγκος διὰ κακοήθη ἐξαλλαγήν.

Πλὴν τῶν ἀληθῶν χονδρωμάτων διακρίνομεν καὶ μεικτὰς μορφάς, ὡς *ἰνοχονδρώματα, μυξοχονδρώματα, ὀστεοχονδρώματα*. Τὰ ἀληθῆ χονδρώματα εἶναι καλοήθη, λόγῳ ὅμως τῆς ἱκανότητος αὐτῶν νὰ εἰσδύουν ἐντὸς τῶν φλεβῶν καὶ λεμφικῶν ἀγγείων προκαλοῦν μεταστάσεις ἰδίᾳ εἰς τοὺς πνεύμονας. Τὰ χονδρώματα πολλάκις εἶναι συγγενῆ, ὁπότε εἶναι συνήθως πολλαπλᾶ, καλοήθη καὶ ἀπαντοῦν ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐπιφύσεις τῶν ὀστῶν, ἄλλοτε δὲ ἐμφανίζονται κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν. Οἱ τραυματισμοὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προκλητικὰ αἴτια. Ι. Λ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Χονεΐν, *Ἄμπν Ἰσαάκ*. Ἄραψ ἰατρὸς (βλ. λ. *Χανεΐν* Ἴμπν Ἰσχάκ).

χονέμορφος (ὁ) (Chonemorphus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυανοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια μὲ κορμὸν χνοώδη, ἕρποντα ἢ ἀναρριχητικόν, μὲ φύλλα εὐρέα καὶ ἀντίθετα καὶ ἄνθη μεγάλα, λευκὰ καὶ κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

Χονί. Ὄνομα διαφόρων Ἰουδαίων ἀρχιερέων (βλ. λ. *Ὀνίας*).

Χονολουλοὺ (Honolulu) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα καὶ κυριώτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῶν νήσων Χαβάϊ, κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίου παραλίας τῆς νήσου Ὀάχου εἰς 21°19΄ Β. πλάτους καὶ 157°52΄ Δ. μήκους ἀπὸ Γκρήνουιτς. Κάτ. (1930) 137.582. Εἶναι ἐκτισμένη κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ὁμωνύμου γραφικοῦ κόλπου καὶ ἀποτελεῖ ἓν τῶν μᾶλλον πολυσυχνάστων κέντρων τῶν Ἀμερικανῶν πλουσίων. Ἔχει πανεπιστήμιον, μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκας. Θεωρεῖται ὡς ἡ κλεὶς τῶν ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τοῦ ὠκεανοῦ συγκοινωνιῶν, χάρις εἰς τὴν εὐνοϊκὴν θέσιν της, κειμένην εἰς ἴσην σχεδὸν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῶν Φιλιππίνων. Κάτ. 150.000 περίπου. Χ. Δ.

Χονσοῦ. Σεληνιακὸς θεός, λατρευόμενος ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου, υἱὸς τοῦ Ἄμμωνος καὶ τῆς Μούτ, ἔχων ἱερὸν ζῷον τὸν ἱέρακα. Ἐν Κάρνακ ὑπῆρχε ναός του, ἵδρυμα Ραμσῆ Γ΄.

Χοντασσέβιτς, *Βλαδίσλαος Φελιστάνοβιτς*. Σύγχρονος Ρῶσος συγγραφεὺς καὶ ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1886. Ἐξέδωκε «Διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ σίτου» καὶ «Ἡ βαρεῖα λύρα». Ἔγραψεν ἐπίσης τὸ διήγημα «Τὸ εὐτυχισμένο σπιτάκι». Τῷ 1828 ἐδημοσιεύθησαν ἅπαντα τὰ ποιήματά του. Θ. Β.

Χοντεκοῦτερ (Hondecoeter). Ὀλλανδικὴ οἰκογένεια ζωγράφων, γνωστότεροι τῶν ὁποίων εἶναι οἱ ἑξῆς:

Digitized by Google

—1) ***Γισβέρτος***, ἀποθανὼν τῷ 1653. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν Οὐτρέχτη, ὅπου διέπρεψεν ὡς ζωγράφος κατοικιδίων καὶ ἰδίως πτηνῶν.

—2) ***Μέλχιορ***, υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1636—1695). Ὑπῆρξεν ὁ διασημότερος ζωγράφος τῆς οἰκογενείας καὶ εἰργάσθη ἐν Χάγη καὶ Ἄμστερνταμ, ὅπου διεκόσμησε πολλὰς ἐπαύλεις καὶ μέγαρα. Ἐζωγράφησε κυρίως ζῷα καὶ μάλιστα πτηνά, τὰ περισσότερα δὲ τῶν ἔργων του εὑρίσκονται εἰς τὰς μεγαλυτέρας πινακοθήκας τῆς Εὐρώπης. Ἕνεκα τῆς ἀκριβείας τοῦ σχεδίου καὶ τῆς φυσικότητος τῶν χρωμάτων, ἥτις διακρίνει τὰ ἔργα του, ὠνομάσθη «Ὁ Ραφαὴλ τῶν πτηνῶν». Ὀνομαστότατος πίναξ αὐτοῦ εἶναι ὁ φέρων τὸ ὄνομα «Τὰ πτερὰ ποῦ πλέουν» ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Ἄμστερνταμ. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Μάχη μεταξὺ πετεινοῦ καὶ ἰνδικῆς ὄρνιθος», «Ἡ εἴσοδος τῶν ζῴων εἰς τὴν Κιβωτὸν τοῦ Νῶε», «Δύο μικραὶ πέρδικες», (Λούβρον), «Τὸ τραγοῦδι τοῦ πετεινοῦ» (Βασιλικὸν μουσεῖον τῶν Βρυξελλῶν), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χόντεμιρ ***Γκαϊὰτ - ἐντὶν - Μωχάμετ***. Πέρσης ἱστοριογράφος (1475—1535). Ἔγραψε δύο περίφημα ἱστορικὰ ἔργα: «Ἡ ἁγνότης τῶν ἱστοριῶν» καὶ «Ὁ φίλος τῶν βιογραφιῶν», ἀποτελοῦντα συστηματικὴν ἱστορίαν τῆς Περσίας. Χ. Δ.

Χόντζε (Hodge), ***Οὖγος-Λένωξ***. Ἀμερικανὸς μαιευτὴρ (1796—1873). Τῷ 1835 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς μαιευτικῆς τοῦ πανεπιστημίου Πενσυλβανίας. Ἀπὸ τοῦ 1826 ὑπῆρξε συνεκδότης τοῦ περιοδικοῦ «North American Med. and Surg. Journ.». Ἐδημοσίευσεν: «On diseases peculiar to women, including displacements of the uterus» (1860), «The principles and practice of obstetrics» (1864) κλ.

Ὁ υἱός του, ὀνομαζόμενος ἐπίσης *Οὖγος-Λένωξ* (1836—1881), χειρουργὸς-γυναικολόγος, διετέλεσεν ἐπιμελητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ χειρουργικῆς ἐν Πενσυλβανίᾳ (1861). Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου φέρονται οἱ γνωστοὶ *πεσσοί*. Ο. Ρ.

Χοντζὲντ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς δημοκρατίας τοῦ Τατζικιστάν, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Ἰαξάρτου (Σὺρ-Νταριά). Κάτ. (1926) 37.143. Εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα πόλις τῆς Κεντρῴας Ἀσίας, ἕδρα ἄλλοτε τοῦ χανάτου τῶν Μπὲκ (Οὐσβέκων), περιλαμβάνοντος τὸ Τζιζὰκ καὶ Οὐρὰ-Τιουμπέ. Ὠχυρώθη καὶ ἐξωραΐσθη ἐπὶ Ἀκ-Μποντὰ (ΙΗ' αἰών), ὑπετάγη κατόπιν εἰς τοὺς χάνους τῆς Χοκάνδης καὶ εἶτα τῆς Βουχάρας, τέλος δὲ προσηρτήθη ὑπὸ τῶν Ρώσων (1866). Π. Ν. Π.

Χόντζκιν (Hodgkin), ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος ἰατρὸς (1798—1866). Διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς ἀνατομοπαθολογίας καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ μουσείου τοῦ νοσοκομείου Suy, ἐν ᾧ ἵδρυσε καὶ κλινικήν. Κατὰ τὰ τελευταῖά του ἔτη ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ἀφιερώθη ἰδιαιτέρως εἰς φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς μετὰ τοῦ Sir Moses Montefiore, μεθ' οὗ ἐταξίδευσεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπέθανεν ἐν Ἰόππῃ, ἔνθα τῷ ἱδρύθη μνημεῖον. Ἔγραψε διαφόρους πραγματείας. Ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του ἐκλήθη δερματοπάθειά τις (βλ. κατωτ.). Ο. Ρ.

—**Χόντζκιν'ς νόσος** [*Δερματολ.*]. Σπανία δερματοπάθεια, χαρακτηριζομένη ὑπὸ λίαν ποικιλομόρφου ἐξανθήματος μετὰ ἐξοιδήσεως τῶν λεμφικῶν γαγγλίων τοῦ λαιμοῦ, ἐπίσης τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός, καταλήγουσα δὲ εἰς γενικὴν καχεξίαν. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν ἀρσενικοῦ καὶ τῶν ἀκτίνων Χ. Κ. Κ. Κ.

Χόντζσον (Hodgson), ***Ἰωσήφ***. Ἄγγλος χειρουργὸς (1788—1869). Τῷ 1811 τῷ ἀπενεμήθη τὸ βραβεῖον Jackson διὰ τὴν ἐργασίαν του «Essay on diseases of the arteries and veins», ἣν τῷ 1815 ἐξέδωκεν ἐπηυξημένην ὑπὸ τὸν τίτλον «Treatise on the diseases κλ.», μεταφρασθεῖσαν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικήν. Δὲν ἀπεδέχθη τὴν προσφερθεῖσαν αὐτῷ καθηγεσίαν τῆς χειρουργικῆς. Ἔγραψεν: «Engravings, intended to illustrate cases of the diseases of the arteries» (1815) κλ.

Ἡ *νόσος τοῦ Χόντζσον* (1819) ἀποτελεῖ τὴν συνέπειαν βλάβης τῆς ἀορτῆς ἀορτικὴν ἀνεπάρκειαν. Ο. Ρ.

Χόντλερ (Hodler), ***Φερδινάνδος***. Ἑλβετὸς ζωγράφος (1853—1918). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς σχολῆς καλῶν τεχνῶν τῆς Γενεύης, θεωρεῖται δὲ ὡς εἷς τῶν περιφανεστέρων ἐξπρεσσιονιστῶν. Παρὰ τὴν καταφανῆ ἐπίδρασιν, εἰς τὰ πρῶτά του ἔργα, τῆς ἱσπανικῆς σχολῆς καὶ τῆς κλασσικῆς τοῦ Ἔγκρ, ἀπαλλαγεὶς βραδύτερον πάσης ξένης ἐπιδράσεως, εἰργάσθη μὲ ἀπόλυτον ἀτομικότητα, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν διαπρεπεστέρων συγχρόνων του ζωγράφων. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὁμὰς Ἑλβετῶν παλαιστῶν» (1887), «Ἡ νὺξ» (1891), «Ὁ ἀπογοητευμένος τῆς ζωῆς» (1892), «Οἱ ἐκλεγεῖς» (1894), «Εὐρυθμία» (1895), «Ἡ συγκίνησις», «Ἡ ἀλήθεια» (1903), «Ἡ ἡμέρα», «Ὁ ἔρως» (1908), «Ὁ μανιώδης», «Ὁ πυλωνᾶς, ὁ υἱός του καὶ ὁ ὄνος», «Ἡ ἐπάνοδος τῶν Ἑλβετῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαρινιάν», «Ὁ Καλβῖνος εἰς τὸ προαύλιον τοῦ κολλεγίου τῆς Γενεύης», «Ἡ μάχη τῆς Νοῖφελς» κ. ἄ. Ἐφιλοτέχνησεν ἐπίσης μέγαν ἀριθμὸν προσωπογραφιῶν, τοπίων, νωπογραφιῶν καὶ λιθογραφιῶν. Η. Π. Γ.

Χοντμεζαιβασάρχελυ (Hodmezoevasarhely) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Οὐγγαρίας, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μπέκες Κσάμπα—Τσεγκεντίν. Κάτ. (1931) 60.176. Ἔχει περίφημον κτηνοτροφίαν καὶ ἱπποκομίαν καὶ βιομηχανίαν σακχαροποιίας, γεωργικῶν μηχανῶν καὶ ἐγχρώμων εἰδῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς. Θ. Κ.

Χόντο, ἢ ***Νιππὸν*** (Hondo ἢ Nippon) [*Γεωγρ.*]. Ἡ μεγαλυτέρα τῶν νήσων τοῦ ἰαπωνικοῦ ἀρχιπελάγους, τῆς ὁποίας τὸ ἐπίσημον ὄνομα εἶναι *Χόντσο*. Περὶ αὐτὴν ὑπάρχουν 167 μικρότεραι νῆσοι καὶ νησῖδες. Ἔχει ἔκτασιν 140.668 τ. χλμ. καὶ 37.414. 280 κατ. Εἶναι ἡ πυκνότερον κατῳκημένη νῆσος τῆς Ἰαπωνίας, ἐπ' αὐτῆς δὲ εὑρίσκεται ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους *Τόκιο* καὶ αἱ πόλεις Ὑοκοχάμα, Κυότο, Χιροσίμα, Κόμπε, Ὀσάκα, Ναγκόϋα, κ. ἄ. Ἐξάγει κυρίως ὄρυζαν, μέταξαν, τέϊον, ἔλαιον, χάρτην καὶ γαιάνθρακας, καθὼς καὶ ὀπώρας, ἰδίως κεράσια, καὶ ἔχει πλούσια κοιτάσματα χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ καὶ σιδήρου. Εἰς τὰ παράλια ἡ ἁλιεία ἰχθύων καὶ ὀστράκων εἶναι τὰ μέγιστα διαδεδομένη. Μ. Δ. Β.

Χοντοβιέτσκι (Chodowiecki), ***Δανιὴλ-Νικόλαος***. Πολωνὸς ζωγράφος καὶ χαράκτης (1726—1801). Εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τὰς χαλκογραφίας του καὶ τὴν εἰκονογράφησιν διαφόρων λογοτεχνικῶν ἔργων, ὡς εἶναι: «Ὁ Δὸν Κιχώτης», ὁ «Ζὶλ Μπλάς», «Ὁ μαινόμενος Ρολάνδος», τὸ «Αἰσθηματικὸν ταξίδιον» τοῦ Στέρν, κ. ἄ. Τῷ 1764 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου. Αἱ χαλκογραφίαι του ὑπερβαίνουν τὰς 2.000, πολλαὶ δὲ τούτων εὑρίσκονται ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου ἐν Βερολίνῳ. Μ. Δ. Β.

Χὸ-ντὸ-Λιάουκ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Πνὸμ-Πέν*.

Χοντονὶν (Hodonin) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Γκέντινγκ*).

Χόντορστ (Honthorst)· βλ. λ. *Χόντχορστ*.

χοντράδα (ἡ)· ἄλλως *χοντράδι* (βλ. λ.).

χοντράδι (τό), καὶ ***χοντράδα*** (ἡ)· δημοτ., ἐπὶ ὑφάσματος, χονδρὲς κλωστές: «τὸ ὕφασμα ἔχει χοντράδια».

χοντραίνω, καὶ ***χοντρένω***, ἀόρ. *ἐχόντρυνα*· γίνομαι χοντρός, λαμβάνω πάχος, παχύνομαι: «ὅσο μεγαλώνει καὶ χοντραίνει»· || μεταβ., κάμνω τι χοντρόν, παχύνω.

χοντράνθρωπος (ὁ)· δημοτ., ἄνθρωπος ἄνευ καλῶν τρόπων, βάναυσος, χυδαῖος, ἀγροῖκος, ἀναίσθητος.

χοντρικός, —*ή*, —*όν*, καὶ ***χονδρικός***· ἐπὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, ὁ κατὰ μεγάλα ποσὰ γινόμενος, ἀντίθ. *λειανικός*: «τιμαὶ χοντρικῆς πωλήσεως». —Ἐπίρρ. ***χοντρικῶς***.

χοντρογυναῖκα (ἡ)· δημοτ., γυνὴ βάναυσος, ἀναίσθητος, πρβ. *χοντράνθρωπος*.

Χοντρὸ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. —1) Ἀκρωτήριον τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Νάξου (πλάτ. 37° 08' 20'' Β., μῆκ. 25° 35' 25'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1837: Paros and Naxos), 4 μίλ. Ν.ΝΑ. τῆς βορείας ἐσχατιᾶς τῆς νήσου, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον Λέοντας.

—2) Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῶν Κυθήρων (πλάτ. 36° 08' 00'' Β., μῆκ. 23° 01' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia), δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον Καψάλι (ἀρχ. Σκάνδεια) καὶ ἀντικρύζον τὴν νῆσον Ὄβο (ἀρχ. Χύτρα). Σ. Ε. Λ.

χοντροδουλειὰ (ἡ)· δημοτ., ἐργασία ἁδρομερής, ἡ ἀπαιτοῦσα μᾶλλον δύναμιν τῶν μυώνων παρὰ λεπτομερῆ παρατήρησιν καὶ ἐξεργασίαν, βαναυσουργία: «ἡ ὑλοτομία εἶναι χοντροδουλειά»· || ἐπὶ κακῆς, ἀκαλαισθήτου ἐργασίας.

χοντροδουλεμένος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ἁδρομερῶς κατεσκευασμένος, ὁ ἄνευ ἐπεξεργασίας.

Χόντροι [*Γεωγρ.*]. Ποτάμιον τῆς Κεντρικῆς Εὐβοίας, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν θέσιν Χάνια Αὐλωναρίου δέχεται καὶ τὸ τῆς Καμάρας καὶ τὸν Κάναλην, περαιτέρω δ' ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ὁριάτικο ποτάμι* ἐκβάλλει εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ι. Σ. Σ.

χοντροκαμωμένος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ἁδρομερῶς εἰργασμένος, ὁ ἄνευ ἐξεργασίας· || ἐπὶ ἀνθρώπου, παχύς, ἄκομψος.

χοντροκεφαλιὰ (ἡ)· νωθρότης σκέψεως, ἀμβλύνοια· || ἰσχυρογνωμοσύνη.

χοντροκέφαλος, —*η*, —*ο*· ὁ ἔχων χοντρό, μεγάλο κεφάλι· || συνήθ. μεταφ., νωθρὸς τὴν σκέψιν, ἀμβλύνους: «εἶναι χοντροκέφαλος καὶ ἀργεῖ νὰ καταλάβῃ»· || ἰσχυρογνώμων, ἐπίμονος εἰς τὴν γνώμην.

χοντροκόκκαλος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ἔχων κόκκαλα χοντρά, ἁδρά: «εἶναι μᾶλλον χοντροκόκκαλος παρὰ παχύς».

χοντρόκοκκος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ χοντροὺς κόκκους: «χοντρόκοκκο μπαρούτι».

χοντροκομμένος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ κομμένος εἰς χοντροὺς κόκκους, ἀντίθ. *ψιλοκομμένος*: «χοντροκομμένος καφές»· || ἐπὶ ἀνθρώπου, μεγαλόσωμος καὶ ἄκομψος, ἄλλως *χοντροκαμωμένος*.

χοντροκοπανίζω, παθ. μετοχ. *χοντροκοπανισμένος*· δημοτ., κοπανίζω εἰς χοντροὺς κόκκους, ἁδρῶς, ἀντίθ. *ψιλοκοπανίζω*: «χοντροκοπανισμένη ζάχαρη».

χοντροκοπάνισμα (τό)· δημοτ., κοπάνισμα ἁδρομερές.

χοντροκοπιὰ (ἡ)· δημοτ., χοντροειδὴς ἐργασία· || ἀντὶ *χοντροκομμένος*: «αὐτὸς εἶναι μιὰ χοντροκοπιά».

χοντροκόσκινο (τό)· δημοτ., κόσκινο χοντρό, μὲ μεγάλας ὀπάς.

χοντρολαίμης (ὁ), θηλ. —*λαίμα*· δημοτ., ὁ ἔχων χοντρὸν λαιμόν.

χοντρόμαλλο (τό)· δημοτ., τὸ χοντρὸ μαλλί.

Χοντρονήσι [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Νησίον τῆς συστάδος τῆς Σύμης (πλάτ. 36° 39' 10'' Β., μῆκ. 27° 51' 25'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 872: Kalymno to Rhodos) ἐγγύτατα καὶ δυτικῶς τῆς νήσου Νῆμος καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Δωρίδος. Σ. Ε. Λ.

χοντρόπαννο (τό)· δημοτ., ὕφασμα χοντρό.

χοντροπελεκῶ, καὶ —***κάω***· δημοτ., πελεκῶ ἁδρομερῶς.

χοντρόπετσος, —*η*, —*ο*· ὁ ἔχων χοντρὸ πετσί.

χοντρός, —*ή*, —*ό*, καὶ κατ' ἀποκατάστασιν, *χονδρός*, —*ά*, —*όν*· παχύς, ἁδρός: «χοντρὸ χαρτί», «χοντρὴ γυναῖκα» ἢ παχύσαρκος· || μεταφ., χυδαῖος, βάναυσος, ἀγροῖκος, κακομαθημένος: «χοντρὸς ἄνθρωπος, δὲν ξέρει πῶς νὰ φερθῇ»· || καθόλου, τραχύς, ἄκομψος, ἀπρεπής: «χοντρὸ ἀστεῖο», «χοντρὸς λόγος»· || «χοντρὴ φωνή», ἡ βαρεῖα, βαθεῖα καί πως βραχνή.

χοντρὸς (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *χόνδρυλλα* (βλ. λ.).

Χοντρός, καὶ ***Χοντρόκαβος*** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Χερσονησίζουσα προβολὴ κατὰ τὸ μέσον τῆς χερσονήσου τῆς ἀνατ. ἀκτῆς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου (πλάτ. 37°02'00'' Β., μῆκ. 22°49'20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia) τῆς χωριζούσης ἀμφιπύγως τὸν λιμένα Ναυπλίου καὶ τὸν ὅρμον Τολοῦ. Σχηματίζει μετὰ τοῦ ἀκρωτηρίου Μανώλη τὸν κολπίσκον τῆς Καραθώνας. Σ. Ε. Λ.

Χοντρὸς Κάβος ***τῆς Ἁγιᾶς*** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς Θεσσαλικῆς ἀκτῆς (ὕψ. 765 ποδ., πλάτ. 39° 48' 15'' Β., μῆκ. 22° 52' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1085: Negrepont to gulf of Kassandra), ἀποτελοῦν ἀπόληξιν τῆς Ὄσσης, διὸ καὶ εἰς τοὺς ξένους χάρτας φέρεται ὡς cape Kissabo. Ὑπὸ τῶν Ἁγιοκαμπιτῶν ὀνομάζεται «Δερματᾶς», διότι καταχύνει τὸν ἄνεμον σφοδρῶς ριπαῖον «μὲ τὰ δερμάτια» (=μὲ τοὺς ἀσκούς). Εἶναι ἡ *Μαγνησία ἄκρα* (*Πτολεμ.* Γ, ιγ, 16 Nobbe τῶν ἀρχαίων. Ἐπὶ τῆς ἄκρας του ἀπεφασίσθη ἡ ἵδρυσις φάρου μεγάλης φωτοβολίας. Σ. Ε. Λ.

Χοντροῦ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Σαρακίνης τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 50. ΕΡ. Μ.

χοντρόφλουδος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ποῦ ἔχει χοντρὸ φλούδι: «χοντρόφλουδο καρπούζι».

χοντροχωριάτης (ὁ)· δημοτ., χωριάτης χοντρὸς κατὰ τοὺς τρόπους, βάναυσος, τραχύς, ἀναίσθητος.

Χόντσον (Hodgson), ***Γουλιέλμος***. Σκῶτος οἰκονομολόγος (1815—1880). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἐδιμβούργου, καὶ ἔγραψεν: «Ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης» (1870), «Ἡ σημασία τῆς μελέτης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης» (1870), «Τὸ συνεργατικὸν συνέδριον» (1877) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χόντσον** (Hodgson), ***Ἰωάννης-Ἤβαν***. Ἄγγλος ζωγράφος (1831—1895). Ὀνομαστοὶ εἶναι ἰδίως οἱ ἀφρικανικοὶ πίνακές του, οἵτινες ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν διὰ τὴν ἀκρίβειαν, τὴν φυσικότητα καὶ τὴν χάριν, ἥτις τοὺς χαρακτηρίζει.

Digitized by Google

Γνωστότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Ἕνας Ἄραψ βάρδος», «Ὁ μαῦρος φρουρὸς τοῦ πασᾶ», «Ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ τοῦ Μαρόκου», «Κουρεῖον ἐν Τύνιδι», «Ὁ χαιρετισμός», «Ὁ πωλητὴς τῆς Τύνιδος», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χόντσον Μπάρνετ** (Hodgson Burnett), ***Φραγκίσκη.*** Ἀγγλὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1849. Ἔγραψε δράματα καὶ μυθιστορήματα, ἅτινα ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ κατέστησαν αὐτὴν λίαν δημοφιλῆ. Κυριώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι: «That Lass Lowrie's» (1877), «A Lady of quality» (1896), «Haworth's» (1879), «Louisiana» (1880), «A fair barbarian» 1881), «Sara Crewe» (1888), «Editha's burglar» (1888), «The pretty sister of José» (1889), «Dolly» (1892), «Nixie» δρᾶμα. Μ. Δ. Β.

—**Χόντσον** (Hodgson), ***Μπράϊαν Χοῦτον.*** Ἄγγλος ἀνατολιστὴς (1800—1894). Ἔγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Βουδισμοῦ», «Λωτός», «Μελέται ἐπὶ τῆς γλώσσης, τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς θρησκείας τοῦ Νιπὰλ καὶ τοῦ Θιβέτ» (1874). Μ. Δ. Β.

Χοντσοὺτ (Hondschoot) *[Γεωγρ.].* Κώμη τῆς ΒΑ. Γαλλίας, ἕδρα δήμου ἐν τῷ νομῷ τοῦ Βορρᾶ, ἀπέχουσα 20 χλμ. τῆς Δουνκέρκης. Κάτ. 3.220. Χ. Δ.

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Houchard γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου 1793 κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν Δουνκέρκην Ἀγγλοολλανδῶν ὑπὸ τὸν δοῦκα τῆς York ὅπως ἀπαλλάξῃ τῆς πολιορκίας τὴν πόλιν ταύτην. Διεξήχθησαν τότε κατὰ τὰς 6 καὶ 7 Σεπτεμβρίου 1793 ἀγῶνες, φερόμενοι ὑπὸ τὸ ὄνομα *μάχη τοῦ Χοντσούτ*, καίτοι δὲν πρόκειται περὶ μάχης συντεταγμένης, ἀλλὰ περὶ διαφόρων μεμονωμένων ἀγώνων, στερουμένων πάσης συνοχῆς (combats décousus). Ἐπειδὴ ὅμως εἰς ἕκαστος τῶν μεμονωμένων τούτων ἀγώνων ὑπῆρξεν εὐτυχὴς διὰ τοὺς Γάλλους, δι' αὐτὸ κατώρθωσαν οὗτοι ἐν τέλει νὰ κατισχύσωσι τῶν Συμμάχων καὶ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσωσι νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Δουνκέρκης. Ν. Θ. Κ.

Χοντχάϊμ (Hontheim), ***Νικόλαος φὸν*** —. Ἐγεννήθη τῷ 1701 ἐν Τρεβήροις καὶ ἀπέθανε τῷ 1770. Μετὰ τὸ πέρας τῶν γυμνασιακῶν αὐτοῦ σπουδῶν ἐν τῷ ἐν Τρεβήροις γυμνασίῳ τῶν Ἰησο ϊτῶν, ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1719 θεολογίαν καὶ νομικὰ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῶν Τρεβήρων, τοῦ Λέβεν καὶ Λάϊντεν καὶ τῷ 1724 ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Τρεβήροις. Μετὰ διάφορα ἐπιστημονικὰ ταξίδια καὶ μακρὰν διαμονὴν ἐν τῷ γερμανικῷ κολλεγίῳ τῆς Ρώμης ἐπέστρεψεν εἰς Τρεβήρους, ἔνθα ἐγένετο ἱερεὺς (1728) καὶ ἔπειτα καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου (1732). Τῷ 1733 μετετέθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Κόμπλεντς, ἔνθα ἔμεινε μέχρι τοῦ 1747. Τὸ μεθεπόμενον ἔτος (1749) ἐγένετο ἐπίσκοπος τοῦ Νάλμπαχ. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Historia Trevirensis diplomatica et pragmatica» (1750, τόμ. 3), «Prodromus historiae Trevirensis» (1757, τόμ. 2), καὶ τὸ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ Justini Febronii ἐκδοθέν: «De statu ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis liber singularis ad reuniendos dissidentes in religione christianos compositus» (1763), ἐν τῷ ὁποίῳ καταπολεμῶν τὸ πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ πάπας ἵσταται ὑπὸ τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους, αἱ ἀποφάσεις τῶν ὁποίων δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἐπικυρώσεως οὐδὲ δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ καὶ προτρέπει τοὺς δυτικοὺς ἡγεμόνας, συνεννοουμένους μετὰ τῶν ἐπισκόπων, νὰ μεταρρυθμίσωσι τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀπορρίπτοντες τὰς ψευδοϊσιδωρείους διατάξεις. Ἡ ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ἐντύπωσις καὶ ἐπίδρασις ἦτο μεγίστη. Ἡ Ρώμη τοῦ 1764 ἀπηγόρευσε τὸ ἔργον τοῦτο, δὲν ἔλαβεν ὅμως ἀμέσως μέτρα καὶ κατὰ τοῦ συγγραφέως, εἰ καὶ ἐγνώριζεν ἀπὸ τοῦ 1762 ἢ 1764 ὅτι οὗτος ἦτο ὁ Χόντχαϊμ. Μόλις τῷ 1778 ἀπῄτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἀναιρέσῃ τὸ ἔργον του, ὅπερ καὶ ἔπραξεν οὗτος (1778), ἐκδοὺς μάλιστα τῷ 1781 καὶ τὸ «Commentarius in suam retractationem». Κ. Ι. Δ.

Χόντχορστ (Honthorst), ***Γεράρδος.*** Ὀλλανδὸς ζωγράφος (1590—1656). Ἐσπούδασεν ἐν Ἰταλίᾳ. Ἔργα δ' αὐτοῦ ἀπόκεινται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Χάγης, τοῦ Ἄμστερνταμ, τοῦ Χάαρλεμ, τῆς Δρέσδης, τοῦ Λούβρου, τοῦ Ἐρμιτὰζ τῆς Πετρουπόλεως. Τούτων κυριώτερα εἶναι: «Ὁ ἀπολεσθεὶς υἱός», «Ὁ ὀδοντίατρος» καὶ «Ὁ εὔθυμος μουσικός». Μ. Δ. Β.

Χόξλεϋ (Huxley), ***Θωμᾶς*** *6λ. λ. Χάξλεϋ.*

Χόορν (Hoorn) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ὀλλανδίας ἐπὶ τοῦ κόλπου Χόορνερχαπ. Κάτ. 11.806. Εἶναι πατρὶς τοῦ ἐξερευνητοῦ Τάσμαν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔχει δοθῆ εἰς τὴν νῆσον Τασμανία. Μ. Δ. Β.

Χόου (Howe) *βλ. λ. Χάου.*

Χόουαρντ (Howard) *6λ. λ. Χάουαρντ.*

χοουΐα (ἡ) (Howea) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ ἀναστήματος φοίνικας, ἀπαντῶντας εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὧν τινα εἴδη καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐντὸς θερμοκηπίων ὡς κοσμητικά. Δ. Ν. Π.

Χόουπ (Hope), ***Ἀντώνιος.*** Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Ἄγγλου μυθιστοριογράφου *σὲρ Ἀντωνίου Χόουπ Χῶκινς*, γεννηθέντος τῷ 1863. Κατέστη τὸ πρῶτον γνωστὸς εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινὸν μὲ τὸ περιπετειῶδες μυθιστόρημά του «Ὁ αἰχμάλωτος τῆς Ζέντα» (1894) καὶ τὴν πνευματώδη κοινωνικήν του σάτιραν «Οἱ διάλογοι τῆς Ντόλυ» (1894). Ἠκολούθησαν κατόπιν τὰ μυθιστορήματα: «Ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὸ ὄχημα» (1894), «Τὸ χρονικὸν τοῦ κόμητος Ἀντώνιο» (1895), «Ἡ καρδιὰ τῆς πριγκιπίσσης Ὄσρα» (1896), «Φρόσω» (1897), «Τὸ κάτοπτρον τοῦ βασιλέως» (1899), «Κουϊσαντ» (1900), «Τριστᾶνος τοῦ Μπλὲντ» (1901), «Ὁ λοχαγὸς Ντιὲπ» (1918), «Δουσίντα» (1920) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χὸπ (Hope), ***Θωμᾶς.*** Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται ψευδωνύμως Ὀλλανδὸς συγγραφεύς, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' καὶ ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅστις περιγράφει τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας μετ' ἀπαραμίλλου γλαφυρότητος εἰς ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀναστάσιος ἢ ἀπομνημονεύματα ἑνὸς Ἕλληνος», ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ἀγγλιστὶ ἐν Λονδίνῳ τῷ 1820 καὶ μεταφρασθὲν ἑλληνιστὶ ὑπὸ Χ(ατζῆ) Νικὸλ ἐν Παρισίοις τῷ 1820. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν, ἀπεδόθη δ' ὑπό τινων εἰς τὸν Βύρωνα. Τ. Ε. Ε.

χοπάρτειος ***διάρθρωσις,*** ἡ ***ἐγκαρσία τοῦ ταρσοῦ διάρθρωσις*** *[Ἀνατομ.].* Ἀποτελεῖται ὑπὸ δύο ἀνατομικῶς κεχωρισμένων διαρθρώσεων, τῆς *ἀστραγαλοσκαφοειδοῦς*, πρὸς τὰ ἐντός, καὶ τῆς *πτερνοκυβοειδοῦς* πρὸς τὰ ἐκτός. Ι. Π.

Χὸ-Πὲ (Ho-Pé) *[Γεωγρ.]* *6λ. λ. Τσί-Λί.*

χοπεία (ἡ) (Hopea) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *διπτεροκαρποειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ δενδρυλλίων δασικῶν, ἀπαντώντων εἰς τὴν Ἰνδοκίναν καὶ χρησίμων διὰ τὸ στερεὸν καὶ εὐέργαστον αὐτῶν ξύλον. Δ. Ν. Π.

Χοπέρ, ***ἢ Χοπιὸρ*** *[Γεωγρ.].* Παραπόταμος τοῦ Δὸν ἐν Ρωσίᾳ, διαρρέων τὴν ὁμώνυμον στέππην ἐν τοῖς πρώην κυβερνείοις Σαράτωφ, Βορονὲς καὶ Κοζάκων τοῦ Δόν. Πηγάζει νοτιοανατολικῶς τῆς Πένζας, ἔχει τὴν δεξιὰν ὄχθην δασώδη ὑψηλὴν μετὰ πλήθους ἀρχαίων τύμβων (κουργκάν), ῥοῦν δαιδαλοειδῆ καὶ παραποτάμους τὸν *Βορόνα* καὶ *Σαβάλα*. Μῆκ. 900 χλμ. —Π.

χοπκαλίτης (ὁ) (Hopkalite). Προφυλακτικὸν μεῖγμα ἀπὸ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, συνιστάμενον ἐκ διοξειδίου τοῦ μαγγανίου, ὀξειδίου τοῦ χαλκοῦ, ὀξειδίου τοῦ κοβαλτίου καὶ μικρᾶς ποσότητος ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου. Ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰς προφυλακτικὰς προσωπίδας κατὰ τῶν πολεμικῶν ἀερίων. Σ. Γ.

Χόπκινς (Hopkins), ***Γκάουλανδ σὲρ Φρειδερῖκος.*** Ἄγγλος βιοχημικός, γεννηθεὶς ἐν Estbourne τῷ 1861. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου καὶ τῷ 1913 κατέλαβε τὴν δι' αὐτὸν ἱδρυθεῖσαν ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἕδραν τῆς φυσιολογικῆς χημείας. Ὁ Χόπκινς ἐπενόησε μέθοδον ποσοτικῆς ἀναλύσεως τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος, ἀργότερον δέ, μετὰ τοῦ S. W. Cole, ἐπέτυχε τὴν ἀπομόνωσιν ἐκ τῶν πρωτεϊνῶν τοῦ ἀμινο-ὀξέος τρυπτοφάνης. Τῷ 1905 ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Fletcher, ἠρεύνησε τὸ φαινόμενον τῆς παραγωγῆς γαλακτικοῦ ὀξέος εἰς τοὺς μῦς. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσίευσε προκαταρκτικὰς ἐκθέσεις ἐπὶ πειραμάτων «καθαρᾶς διαίτης», δεικνυόντων τὴν ὕπαρξιν ἀμινο-ὀξέων ὡς συμπληρωματικῶν παραγόντων τῆς τροφῆς, ἅτινα ἀργότερα ἐγνώσθησαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν βιταμινῶν. Ἑτέρα ἐπίσης σπουδαία του ἔρευνα (μετὰ τοῦ Savory) ἀναφέρεται εἰς τὴν πρωτεΐνην τοῦ Bence-Jones. Τῷ 1912 ἐδημοσιεύθησαν τὰ πλήρη ἀποτελεσμάτων πειράματά του ἐπὶ τῶν βιταμινῶν. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Βρεταννικῆς Ἑταιρεία-. Ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1918 συνέτασσε τὸ βιοχημικὸν μέρος τῶν ἐτησίων ἐκθέσεων τῆς Χημικῆς ἑταιρείας. Τῷ 1929 ἐτιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ διὰ τὴν ἰατρικήν. Ο. Ρ.

Χόπκινσβιλ (Hopkinsville) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Κεντῶκυ. Κάτ 14.000 (1928). Εἶναι κέντρον ἐμπορίου κτηνῶν. Η. Π. Γ.

Χόπνερ (Hoppner), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος ζωγράφος (1758—1810). Κατέστη εἷς τῶν μᾶλλον περιζητήτων προσωπογράφων τῆς ἐποχῆς του καὶ ὁ σπουδαιότερος ἀνταγωνιστὴς τοῦ Λῶρενς. Ὑποστηριχθεὶς ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Οὐαλλίας, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ζωγράφου τῆς αὐλῆς (1789) καὶ ἐξετέλεσε σειρὰν προσωπογραφιῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἀποκειμένων ἤδη εἰς τὰ κρατικὰ διαμερίσματα τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου. Τῷ 1795 ἐγένετο μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας. Ἐκ τῶν ἔργων του ἐπιτυχέστερα θεωροῦνται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας, τοῦ δουκὸς καὶ τῆς δουκίσσης τῆς Ὑόρκης, τοῦ λόρ-

Τζὼν Χόπνερ: Προσωπογραφία τῆς κομίσσης τῆς Ὀξφόρδης.

δου Φόντνεϋ, τοῦ λόρδου Νέλσωνος, ἥτις θεωρεῖται τὸ ἀριστούργημά του, τοῦ Οὐόλτερ Σκῶττ, τοῦ Οὐέλλιγκτον, τοῦ Οὐΐλλιαμ Πὶτ κλπ. Ἐφιλοτέχνησεν ἐπίσης πίνακάς τινας μὲ θέματα εἰλημμένα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὡς: «Ἡ κοιμωμένη Ἀφροδίτη», «Ζεὺς καὶ Ἰώ», «Βακχὶς» καὶ «Ἔρως καὶ Ψυχή». Η. Π. Γ.

Χὸπ-Σέϋλερ (Hoppe-Seyler), ***Ἐρνέστος-Φῆλιξ-Ἐμμανουήλ.*** Γερμανὸς χημικοφυσιολόγος (1825—1895). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἐφηρμοσμένης χημείας ἐν Τυβίγγῃ (1861—1872) καὶ εἶτα τῆς φυσιολογικῆς χημείας ἐν Στρασβούργῳ. Θεωρεῖται ἱδρυτὴς τῆς νέας φυσιολογικῆς χημείας. Ἐπεδόθη εἰς ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ μεταβολισμοῦ καὶ πρῶτος ἐπέτυχε νὰ ἀποχωρίσῃ ἐν καθαρᾷ καταστάσει τὴν λεσιτίνην. Ἔγραψε: «Φυσιολογοχημικὴ καὶ παθολογοχημικὴ ἀνάλυσις» (Βερολῖνον 1858), «Φυσιολογικὴ χημεία» (1877—1881), «Ἰατροχημικαὶ ἐξετάσεις» (1866), ὡς ἐπίσης καὶ περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς αἱμοχρωστικῆς, τοῦ λευκώματος, τῆς σημασίας τῆς αἱμοσφαιρίνης διὰ τὴν ἔσω ἀναπνοὴν κ. λ. Ο. Ρ.

Χὸπφ (Hopf), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1832—1873). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1852 διὰ τῆς ἱστορικῆς διατριβῆς του «Περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν». Ἔκτοτε ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῆς μεσαιωνικῆς καὶ φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος. Τῷ 1855 διωρίσθη ὑφηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βόννης διὰ τὴν ἕδραν τῆς ἱστορίας. Μετὰ τρία ἔτη (1858) προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ πανε-

Digitized by Google

πιστημίου τοῦ Greifswald διὰ τὴν αὐτὴν ἕδραν. Ἐπὶ ἑξαετίαν διδάξας, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Kaenigsberg τῷ 1864, ἀναλαβὼν συγχρόνως καὶ τὴν ἐποπτείαν καὶ διαρρύθμισιν τῆς αὐτόθι Βασιλικῆς βιβλιοθήκης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεχείρησε πολλὰ ταξίδια πρὸς ἀναζήτησιν ὑλικοῦ καὶ διερεύνησιν ἱστορικῶν ἐγγράφων, ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν Ἑπτάνησον καὶ πολλὰ μοναστήρια καὶ βιβλιοθήκας τῆς Ἑλλάδος, τυχὼν καὶ τῆς ἀρωγῆς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἐν ταῖς ἐρεύναις του ταύταις ηὐτύχησε νὰ ἀνεύρῃ πολὺ καὶ πολύτιμον ἱστορικὸν ὑλικόν, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μέσων καὶ μεταγενεστέρων ἡμῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἢ ἐπεξειργάσθη εἰς ἰδίας μελέτας εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ τῆς Γερμανίας περιοδικὰ δημοσιευθείσας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Βιέννης καὶ καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν Ersch καὶ Gruber. Ἐκ τῶν ἔργων του σπουδαιότατον διὰ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα θίγει, καὶ τὰ πολλὰ καὶ ἄγνωστα ἱστορικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προσκομίζει, εἶναι ἡ «*Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν μεσαίωνα*», περιληφθεῖσα εἰς τὸν 85ον καὶ 86ον τῆς ἐγκυκλοπαιδείας ταύτης. Ἐκτὸς τούτου ἐδημοσίευσεν εἰς αὐτοτελεῖς τόμους τὰ ἱστορικὰ ἔργα: «Ἱστορικὸς καὶ γενεαλογικὸς ἄτλας» (Gotha 1858—1861), «Μετανάστεύσεις Ἀτσιγγάνων εἰς Εὐρώπην» Gotha 1870), ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου του τὰ «Ἑλληνορρωμανικὰ χρονικὰ» (Berlin 1870). Πολὺ ἀνεπεξέργαστον ἱστορικὸν ὑλικόν, ὡς καὶ πραγματείας ἱστορικὰς ἀφῆκεν ἀνεκδότους, ἐναποκειμένας, κατὰ παραχώρησιν τοῦ R. Röhricht, σήμερον ἐν τῇ κρατικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βερολίνου καὶ χρησιμοποιηθείσας ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐρνέστου Γέρλανδ, οὗ ὁ πρῶτος τόμος τῆς «Ἱστορίας τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντινουπόλεως» στηρίζεται ἐπὶ τῶν καταλοίπων τοῦ Χόπφ. Ὁ Χόπφ εἶναι ἐκ τῶν πρώτων ἱστορικῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἀκαταπονήτου δραστηριότητος καὶ ἐργατικότητος ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, γενόμενος εἷς τῶν μεγαλυτέρων ἐργατῶν καὶ θεμελιωτῶν τῶν περὶ τὸ Βυζάντιον ἐρευνῶν καὶ συμβαλὼν μεγάλως εἰς τὴν διαμόρφωσίν των εἰς ἴδιον καὶ αὐτοτελῆ κλάδον. Γ. Μ. Β.

Χόπφεν (Hopfen), ***Χὰνς*** *φὸν*—. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος (1835—1904). Ἔγραψε μυθιστορήματα: «Peregretta» (1863), «Ὁ χρωστὴρ τοῦ Μίγκς» (1863), «Οἱ διεφθαρμένοι στὸ Παρίσι» (1868), «Ὁ γάμος τοῦ κυρίου φὸν Βάλτεμπουργκ» (1879), «Φλογερὸς ἔρως» (1885), «Ροβέρτος Λάϊχτφους» (1888), «Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ κληρονομία του» (1887), «Λαμπρὰ ἀθλιότης» (1893), «Χαρισμένο στὸν ὕπνο» (1895) κ.ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε διηγήματα: «Βαυαρικαὶ χωρικαὶ ἱστορίαι» (1878), «Οἱ μόνοι» (1882), «Ἱστορίαι τοῦ Τυρόλου», (1884) δράματα: «Εἰς τὴν Μαυκίαν», «Στακτοποῦτα» καὶ πλεῖστα ποιήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἁβρότητα τοῦ αἰσθήματος. Ἀνήκει εἰς τὸν λεγόμενον κύκλον τοῦ Μονάχου, τὰ δὲ πεζογραφήματά του συνδυάζουσι περιέργως ὡς τὰ τοῦ Χάϊζε τὸν ρεαλισμὸν μετὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ. Λ. Κ.

Χόρ, ἢ ***Χώρ***· βλ. *Ὦρ.*

χόραγος (ὁ) (Choragus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν φυτοφάγων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους. Γνωστὰ περὶ τὰ 15 εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ Βορείῳ Ἀμερικῇ. Ἀξιολογώτερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι *ὁ χόραγος ὁ κοινὸς* (Choragus vulgaris), μικρὸς κάνθαρος μὲ στιλπνὸν μελανὸν χρωματισμὸν καὶ λεπτοτάτας ἐπιμήκεις γραμμώσεις λευκοῦ χρώματος ἐπὶ τῆς ράχεως. Δ. Ν. Π.

Χοραζεὶν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς Γαλιλαίας, ἣν διὰ τὴν ἀπιστίαν της ταλανίζει ὁ Ἰησοῦς (*Ματθ.* ια' 21). Ἤδη ἐπὶ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου ἦτο «κώμη ἔρημος». Εἶναι ἡ σημερινὴ *Κεραζέ*, περὶ τὰ 3 χλμ. βορείως τοῦ Τὲλλ-Χοὺμ (Καπερναούμ). Αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γενόμεναι αὐτόθι ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν λείψανα μεγαλιθικῶν μνημείων (ντολμὲν) καὶ πλουσίως διακεκοσμημένης συναγωγῆς ἐκ τοῦ Β' ἢ Γ' μ. Χ. αἰῶνος. Π. Ι. Μ.

Χορὰ Μπουρνοῦ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον μετὰ φάρου μεγάλου τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος (πλάτ. 40°42' Β., μῆκ. 27°19' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 221: Sea of Marmara), ἀπόληξις τοῦ Γανὸς Ντὰγ (ἀρχ. Γάνος), μεταξὺ Μυριοφύτου καὶ Γάνου προέχουσα. Ἐγγὺς αὐτοῦ τὰ Γανοχώρια. Εἶναι ἡ *Γανὶς* ἢ *Γανὸς* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Χὸρ-Ἀμποῦ-Φαναντὶρ (Khôr-Abu-Fanadir) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Αἰθιοπίας ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, ὁ *Διοσκόρων* λιμὴν (βλ. λ.) τῶν ἀρχαίων.

χοράρχης, *—ου* (ὁ)· ὁ ἀρχηγὸς μουσικοῦ χοροῦ.

Χορασᾶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κορυφῶν (Κουρίτας) τῆς ἐπαρχίας Καβάλλας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 122.

Χορασάν, ἢ ***Χορασσάν,*** καὶ ***Κορασὰν*** (Khoraçan, Khorasan, ἢ Khorassan, χώρα τοῦ ἡλίου ἢ τῆς ἀνατολῆς) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Περσίας πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τῆς χώρας, συνορεύουσα πρὸς βορρᾶν μετὰ τῆς ρωσικῆς Ὑπερκαυκασίας, πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ Ἀφγανιστὰν καὶ πρὸς νότον μετὰ τοῦ περσικοῦ Κοχιστάν. Ἔχει ἔκτασιν 313.500 τ. χλμ. καὶ 1.900.000 κατ., ἀποτελουμένη ἀπὸ πολυαρίθμους νομαδικὰς φυλὰς τουρκικῆς, κουρδικῆς καὶ ἀφγανικῆς καταγωγῆς, οἵτινες ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν χειροτεχνίαν. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς ἀποτελεῖ κατὰ μέγα μέρος ὑψίπεδον μέσου ὕψους 1.000 μ., μὲ ὑψηλοτέρας κορυφὰς τὸ Ἀλὰ Νιὰγ πρὸς βορρᾶν, τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Ἐλμπροὺς (3.750 μ. ὕψους) καὶ τὴν δυτικὴν προέκτασιν τοῦ ὀρεινοῦ συγκροτήματος τοῦ Ἰνδοκοὺς μὲ κορυφὴν τὸ Τζακατάϊ (4.360 μ. ὕψους). Μέγα μέρος αὐτοῦ καταλαμβάνουν αἱ ἔρημοι Λοὺτ πρὸς νότον καὶ Κάβα πρὸς δυσμάς, αἵτινες περιλαμβάνουν πολυαρίθμους ὀάσεις. Ποταμοὺς ἔχει τὸν Κέσεφ χυνόμενον εἰς τὸν Χέρι-Ροὺντ καὶ τὸν Ἀτρὲκ χυνόμενον εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Διασχίζεται ὑπὸ πολλῶν εὐφόρων κοιλάδων, αἱ σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ τῆς Μεσχὲντ καὶ ἡ Νισαποὺρ, ὁπόθεν ἐξάγονται οἱ ὀνομαστοὶ περσικοὶ σάπφειροι. Τὸ κλῖμα γενικῶς εἶναι ἤπιον καὶ ὑγιεινόν, ἡ ἔλλειψις ὅμως ἐπαρκοῦς ὕδατος δυσχεραίνει τὴν εὐρυτέραν καλλιέργειαν. Παράγει σιτηρά ὀπώρας, καπνόν, βάμβακα, κρόκον καὶ κάνναβιν. Εἰς τὰς πόλεις εὐδοκιμεῖ ἡ χειροτεχνία καὶ ἡ βιοτεχνία τῶν περιφήμων ταπήτων τοῦ Χορασάν, μεταξωτῶν ὑφασμάτων, σαλίων καὶ ὅπλων. Τὸ Χορασὰν εὑρίσκεται εἰς τακτικὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὸ Τουρκεστὰν καὶ μὲ τοὺς λιμένας τῆς Κασπίας θαλάσσης.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ Χορασὰν ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν Παρθίαν, τὴν Ἀριανὴν καὶ τὴν Μαργιανὴν καὶ ἀνῆκε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν παρθικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν περσικήν. Μέχρι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος περιελάμβανε καὶ τὴν ἀφγανικὴν ἐπαρχίαν τοῦ Χεράτ. Τὸ Χορασάν, ὅπερ πλειστάκις εἶχεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῆς Περσίας, ἡνώθη ὁριστικῶς μετ' αὐτῆς κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ἐπὶ τοῦ Ἰσμαὴλ Σόφι, πρώτου Σάχου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθείσης δυναστείας. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι ἡ Μεσχέντ, κυριώτεραι δὲ πόλεις αἱ Κουσάν, Μοχαμμενταμπάντ, Χιρβάν, Μποσιάν, Τουρχίς, Τούν, Τεμπὲς (Θῆβαι;), Κάϊν, Κάφ, κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χορασμία (ἡ). Ἀρχαῖον βασίλειον τῆς κεντρικῆς Ἀσίας (βλ. λ. *Χίβα*).

Χοράσμιοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας χώρας *Χορασμίας*. Ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Πλινίου καὶ ἄλλων (βλ. καὶ λ. *Χίβα*). Μ. Δ. Β.

χοραύλης (ὁ)· αὐλητής, πρὸς τὴν αὔλησιν τοῦ ὁποίου συμφωνεῖ χορὸς ἀρχαίου δράματος.

Χόρβατ (Horwath), ***Βαλτάσαρ.*** Οὔγγρος πολιτικὸς καὶ νομικὸς (1822—1898). Βουλευτής, ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων δικηγόρων καὶ ρητόρων, ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τῷ 1867 καὶ εἰσήγαγε σπουδαίας μεταρρυθμίσεις, ἰδίᾳ τὸν χωρισμὸν τῆς δικαστικῆς ἀπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν κατάργησιν τῶν σωματικῶν ποινῶν. Θ. Κ.

—**Χόρβατ** (Horwath), ***Μιχαήλ.*** Οὔγγρος ἐπίσκοπος, πολιτικὸς καὶ ἱστορικὸς (1809—1878). Ἐφημέριος, καθηγητὴς τῆς μαγυαρικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν Βιέννῃ, ἐπίσκοπος τοῦ Τσανὰντ (1848) καὶ συγχρόνως μέλος τῆς Ἄνω Βουλῆς, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν. Καταδιωχθεὶς μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ καὶ διέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Γαλλίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Βελγίῳ, ἀσχολούμενος εἰς ἱστορικὰς μελέτας καὶ ἐρεύνας. Ἀμνηστευθεὶς τῷ 1866 ἐπανῆλθεν εἰς Οὐγγαρίαν, ἐκλεγεὶς ἐκ νέου βουλευτής. Ἐκ τῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Ἱστορία τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ», «Γενικὴ ἱστορία τῆς Οὐγγαρίας, μέχρι τοῦ 1915» (εἰς μαγυαρικήν, 1871), «Τὰ εἴκοσι πέντε ἔτη 1823—1848», μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως (1866) καὶ «Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, 1848—1849» (1871). Θ. Κ.

χορβαχίτης (ὁ) (Horbachit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀπαντῶν ἐπὶ τῶν κοιτασμάτων μαγνητοπυρίτου εἰς τὸ Horbach. Εἶναι μαγνητοπυρίτης πλούσιος εἰς νικέλιον (12 % περίπου), ἂν καὶ ἐκ τῶν ἀναλύσεων φαίνεται δικαιολογούμενος ὁ μοριακὸς χημικὸς τύπος του $(FeNi)_2S_3$. Γ. Κ. Γ.

χορδαψία (ἡ), ἢ ***χορδαψὸς*** (ὁ). Εἰλεός, πάθησις τοῦ ἐντέρου. Κυρίως συμφύσεις ἰνώδεις περὶ τὸ ἔντερον, ἐν εἴδει χορδῆς, σχηματιζόμεναι συνεπείᾳ φλεγμονῆς περὶ τὸ ἔντερον. Μ. Μ.

χόρδειλος (ὁ) (Chordeilus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραχτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *αἰγιθαλιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις αἰγιθάλους, ἰθαγενεῖς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χόρδειλος ὁ τοῦ τεξὰς* (Chordeilus Texensis), ὅστις ἔχει χρῶμα γενικῶς φαιοτεφρὸν μετά τινων ὑπολεύκων κηλίδων ἐπὶ τῆς ράχεως, φαιόλευκον δ' ἐπὶ τῆς κοιλίας. Δ. Ν. Π.

χορδεΐνη *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *γλοβουλῖναι.*

χορδενίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *π-ὀξυφαινυλαιθυλαμίνη.*

χορδὴ (ἡ)· ἡ νευρά, οἷον τοῦ τόξου, τῆς λύρας, τῆς κιθάρας· || «χορδαὶ μετάλλιναι» αἱ ἐκ μετάλλου κατεσκευασμέναι· || «ζωϊκὴ χορδή» ἡ ἐξ ἐντέρου κατασκευαζομένη, κοιν. *κόρδα*· || γεωμετρ., εὐθεῖα γραμμὴ συνδέουσα δύο σημεῖα περιφερείας· || μουσ. «ἐπὶ μιᾶς χορδῆς» (una corda)· ὑπονοεῖται, εἰς τὴν μουσικὴν διὰ κλειδοκύμβαλον, ἡ χρῆσις τοῦ ἀριστεροῦ ποδοπλήκτρου· «ἐπὶ δύο χορδῶν» (due corde) καταβιβασμὸς τοῦ ποδοπλήκτρου κατὰ τὸ ἥμισυ· «διὰ τριῶν ἢ ὅλων τῶν χορδῶν» (tre corde ἢ tutte le corde)· ἄνευ τοῦ ἀριστεροῦ ποδοπλήκτρου· || μεταφ. «ἐδόνησε τὰς χορδὰς τῆς καρδίας του».

—*[Φυσ.]* Καλοῦμεν *χορδὴν* σῶμα κυλινδρικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει λίαν μικρὰν διάμετρον ὡς πρὸς τὸ μῆκος αὐτοῦ. Ἐν τῇ σπουδῇ τῶν χορδῶν θεωροῦμεν ὅτι αὗται δὲν παρουσιάζουν ἀντίστασιν εἰς τὴν κάμψιν. Αἱ χορδαὶ διεγείρονται πρὸς παραγωγὴν ἤχου δι' ἐκτελέσεως εἴτε ἐγκαρσίων εἴτε διαμήκων κραδασμῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως αἱ χορδαὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐγκαρσίους κραδασμούς. Ἡ σπουδὴ τῶν νόμων, καθ' οὓς κραδαίνονται αἱ χορδαί, γίνεται διὰ τοῦ *μονοχόρδου ἢ ἠχομέτρου*. Εἰς τὸ ἠχόμετρον ἢ καὶ εἰς τὰ ἔγχορδα μουσικὰ ὄργανα καὶ τὴν διέγερσιν τῶν χορδῶν ἀναπτύσσονται ἐν αὐτοῖς στάσιμα κύματα, σχηματιζομένων δεσμῶν καὶ κοιλιῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν παλμῶν ἢ ἄλλως ἡ συχνότης τοῦ παραγομένου ἤχου παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$N = \frac{1}{2lr} \cdot \sqrt{\frac{f}{x\Delta}}$$

ὅπου N ὁ ἀριθμὸς τῶν παλμῶν τῆς χορδῆς εἰς 1'', f ἡ τείνουσα δύναμις, l τὸ μῆκος τῆς χορδῆς, r ἡ ἀκτὶς αὐτῆς καὶ Δ ἡ πυκνότης τῆς ὕλης τῆς χορδῆς. Ἐν τῷ ἀνωτέρω τύπῳ περιλαμβάνονται οἱ νόμοι τῶν παλλομένων χορδῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ ἀκόλουθοι. Τὸ ὕψος τοῦ ὑπὸ παλλομένης χορδῆς παραγομένου ἤχου εἶναι: 1) Ἀντιστρόφως ἀνάλογον τοῦ μήκους τῆς χορδῆς. 2) Ἀντιστρόφως ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῆς χορδῆς. 3) Ἀνάλογον πρὸς τὴν τετραγωνικὴν ρίζαν τῆς τεινούσης δυνάμεως. 4) Ἀντιστρόφως ἀνάλογον πρὸς τὴν τετραγωνικὴν ρίζαν τῆς πυκνότητος. Πειραματικῶς οἱ ἀνωτέρω νόμοι ἐπαληθεύονται διὰ τοῦ ἠχομέτρου.

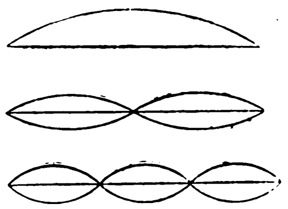

Τρόποι κραδασμοῦ χορδῶν.

[α=Τρόπος κραδασμοῦ χορδῆς κατὰ τὴν παραγωγὴν θεμελιώδους ἤχου αὐτῆς. β καὶ γ=Μορφαὶ κραδασμικῶν κινήσεων χορδῆς.]

Ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας, καὶ δὴ ἀναλόγως τοῦ τρόπου διεγέρσεως τῆς χορδῆς, αὕτη δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τμήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποπολλαπλάσια τοῦ μήκους τῆς χορδῆς, ὅτε λέγομεν ὅτι αὕτη παρέχει ἁρμονικοὺς ἤχους. Γενικῶς αἱ συχνότητες τῶν ἤχων, τὰς ὁποίας παρέχει παλλομένη χορδή, ἔχουν ὡς οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, 4 κ. λ. Κ. Π.

—*[Μουσ.]* Ἡ *χορδὴ* κατασκευάζεται συνήθως εἴτε ἐξ ἐντέρου, εἴτε ἐκ νήματος μετάξης, εἴτε ἐκ χαλκοῦ, εἴτε ἐκ σφυρηλατημένου σιδήρου, εἴτε ἐκ χάλυβος. Πρὸς ἀπόδοσιν τῶν βαρέων ἤχων περιτυλίσσουν τὰς μὲν ἐξ ἐντέρου διὰ λεπτοῦ ἀργυροῦ ἢ χαλκοῦ σύρματος, τὰς δὲ ἐκ μετάλλου δι' ἀρκετὰ παχέος σύρματος ἐκ χαλκοῦ. Ἡ ἐξ ἐντέρου χορδὴ πρέπει νὰ εἶναι ἰσοπαχὴς καὶ ὁμαλή, ἵνα μὴ ἠχῇ παραφώνως. Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἤχου διὰ τῆς χορδῆς ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ τοῦ τόξου τρίβοντος αὐτήν, εἴτε διὰ τῶν δακτύλων, ἅτινα πλήττουσιν αὐτὴν (ὡς εἰς τὴν ἅρπαν, τὴν κιθάραν κλπ.), εἴτε δι' εἰδικοῦ πλήκτρου ἢ σφυρίου (ὡς εἰς τὸ μανδολῖνον, τὸ κλειδοκύμβαλον κλπ.). Ὅσον περισσότερον τεταμένη εἶναι ἡ χορδή, τόσον αἱ δονήσεις αὐτῆς εἶναι συχνότεραι, τόσον δ' ὀξύτερος εἶναι καὶ ὁ παραγόμενος ἦχος. Οἱ ἀκουστικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν διὰ τῶν χορδῶν παραγωγὴν τοῦ ἤχου ἠρευνήθησαν καὶ καθωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρα, ἐκ τῶν συγχρόνων δὲ ὑπὸ τῶν Ι. καὶ Δ. Μπερνουγί, τοῦ Λαγκρὰνζ καὶ ἄλλων. Γ. Σ.

—*[Μετρ.]* Ἡ *χορδὴ* ἦτο παλαιὸν μέτρον ὄγκου, κυρίως διὰ τὰ καυσόξυλα, χρησιμοποιούμενον ἐν Εὐρώπῃ καὶ ποικίλλον κατὰ περιφερείας. Οὕτως

Digitized by Google

ἐν Ἀγγλίᾳ ἦτο ἴση πρὸς 128 κυβ. πόδας, ἐν Δανίᾳ πρὸς 2,22594 στέρα, καὶ ἡ δασικὴ 2.612 στέρα, ἐν Γαλλίᾳ ἡ δασικὴ πρὸς 3.839 στέρα, ἡ τῆς ξυλείας πρὸς 2.742 στέρα. Ι. Α. Β

—**χορδαὶ ἀκουστικαὶ** ἢ *μυέλινοι* [*Ἀνατομ.*]· Ἐγκάρσιαι λεπταὶ δεσμίδες διελαύνουσαι τὴν κινητικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ζώνην τοῦ ρομβοειδοῦς βόθρου ἰσοϋψῶς τῇ μέσῃ μοίρᾳ· ἀναδύονται ἄλλοτε ἄλλαι τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς μέσης αὔλακος τοῦ ρομβοειδοῦς καὶ φέρονται ἐγκαρσίως συγκλίνουσαι πρὸς τὰ ἐκτὸς ἐπὶ τὸ πλάγιον κόλπωμα τῆς 4ης κοιλίας, ἔνθα εἰσδύονται εἰς τὸ ἀκουστικὸν φῦμα. Διὰ τῶν χορδῶν τούτων ὁ ρομβοειδὴς βόθρος διαιρεῖται εἰς τρεῖς μοίρας, τὴν ἄνω, τὴν κάτω καὶ τὴν διάμεσον. Ι. Π.

—**χορδαὶ ἐπιμήκεις μεσολοβίου** [*Ἀνατομ.*]. Διακρίνονται εἰς ἔσω καὶ εἰς ἔξω. 1) *Ἔσω χορδαὶ ἐπιμήκεις* ἢ *λαγκισίειοι*· δύο γραμμοειδεῖς ἔξοχαὶ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ μεσολοβίου, φερόμεναι παραλλήλως ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐγγὺς καὶ ἑκατέρωθεν τῆς ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ αὐτοῦ διηκούσης αὔλακος, τῆς ραφῆς τοῦ μεσολοβίου. 2) *Ἔξω χορδαὶ ἐπιμήκεις* ἢ *κρυπταί*· δύο ἕτεραι γραμμοειδεῖς ἔξοχαὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, φερόμεναι ἐπίσης ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω, καλυπτόμεναι δ' ὑπὸ τῶν ἡμισφαιρίων τοῦ ἐγκεφάλου. Ι. Π.

—**χορδαὶ ἠχητικαὶ** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἠχητικοὶ σωλῆνες*, *χορδαί*.

—**χορδὴ λοξὴ** [*Ἀνατομ.*]. Συνδέσμωσις κερκιδωλενική, παριστῶσα στερράν, τενοντώδη λοξὴν ταινίαν, ἥτις ἐκφύεται ἐκ τοῦ ὠλενίου ὀγκώματος καὶ λοξῶς πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔξω φερομένη καταφύεται εἰς τὸ ἄνω πέρας τοῦ μεσοστέου χείλους τῆς κερκίδος, παρὰ τὴν κατάφυσιν τοῦ δικεφάλου βραχιονίου μυός. Ἐνεργεῖ δὲ περιστέλλουσα τὸν ὑπέρμετρον ὑπτιασμόν. Ι. Π.

—**χορδὴ νωτιαία**· βλ. *νωτοχορδή*.

—**χορδὴ τοῦ τυμπάνου** [*Ἀνατομ.*]. Κλάδος τῆς λιθοειδοῦς μοίρας τοῦ προσωπικοῦ νεύρου· ἐκπορεύεται δ' ἡ χορδὴ ἐκ τῆς ἐν τῷ κατωτέρῳ πέρατι τοῦ φαλλοπίου πόρου μοίρας τοῦ προσωπικοῦ νεύρου, ὀλίγον πρὸ τῆς διὰ τοῦ βελονομαστοειδοῦς τρήματος ἐξόδου αὐτοῦ, ἀνακάμπτουσα δ' εἰσδύεται εἰς τὸ κοῖλον τοῦ τυμπάνου καὶ περιβάλλει ὑπὸ τὸν βλεννογόνον τοξοειδῶς τὸν τυμπανικὸν ὑμένα· μεθ' ὃ ἐξερχομένη τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου διὰ τῆς Γλασερείου σχισμῆς, ἀφικνεῖται εἰς τὴν βάσιν τοῦ κρανίου, ἔνθα συνενοῦνται μετὰ τοῦ γλωσσικοῦ νεύρου. Περιέχει δὲ γευστικὰς ἶνας, ἐκκριτικὰς καὶ ἀγγειοδιασταλτικὰς διὰ τὸν ὑπογλώσσιον καὶ ὑπογνάθιον ἀδένα. Ι. Π.

—**χορδὴ φωνητικὴ** [*Ἀνατομ.*]. Εἶναι δύο φωνητικαὶ χορδαί, ἡ *γνησία* καὶ ἡ *νόθος*· καὶ ἡ μὲν γνησία ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν φωνητικῶν πτυχῶν ἢ χειλέων τοῦ λάρυγγος, ἡ δὲ νόθος ὑπὸ τῶν κοιλιαίων πτυχῶν αὐτοῦ (βλ. λ. *φωνητικαὶ πτυχαὶ* καὶ *λάρυγξ*). Ι. Π.

χορδιαῖος ἱστὸς [*Ἐμβρ.*]. Συγγενὴς ὢν οὗτος πρὸς τὸν χονδρικὸν ἱστόν, κατάγεται ἐκ τοῦ ἔσω βλαστικοῦ δέρματος (ἐπιθηλίου) καὶ ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν σπονδυλωτῶν μόνον ἐν τῇ *νωτοχορδῇ* τῶν ἐμβρύων καὶ ἀποτελεῖται ἐκ κυττάρων εὐμεγέθων, ἐνελύτρων, διαυγῶν. Ι. Π.

χορδίζω· ἐντείνω τὰς χορδὰς μουσικοῦ ὀργάνου, κοιν. *κορδίζω* (βλ. λ.)· ‖ ἐντείνω τὸ ἐλατήριον τοῦ ὡρολογίου.

χόρδισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χορδίζειν*, κοιν. *κούρδισμα*.

χορδιστήριον (τό). Ἐργαλεῖον, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ τάσις τῶν χορδῶν, ἡ ρύθμισις τοῦ μήκους τῶν αὐλῶν εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον κ.λ.π. Γ. Κ.

χορδιστὴς (ὁ)· ὁ ἔχων ὡς ἐπάγγελμα τὸ χορδίζειν τὰ μουσικὰ ὄργανα, κυρίως ὅμως τὰ κλειδοκύμβαλα καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα.

χορδῖτις (ἡ) [*Χημ.*]. Ἐκρηκτικὴ ὕλη (βλ. λ. *κορδῖτις*).

χορδογαλβανόμετρον (τὸ) [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *ἠλεκτροκαρδιογράφος*.

χορδοηχηροὶ φθόγγοι. Ἀτυχὴς καὶ περιττὸς ὅρος, διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦνται ὑπό τινων οἱ κάλλιστα δηλούμενοι διὰ τοῦ ἁπλοῦ *ἠχηροὶ* φθόγγοι. —Ω.

χορδοποιεῖον (τό)· ἐργαστήριον κατασκευῆς χορδῶν.

χορδοτόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐντείνων, ὁ τεντώνων τὰς χορδάς· ‖ **χορδοτόνον** (τό)· ὡς οὐσ., τὸ ὄργανον δι' οὗ τείνονται αἱ χορδαί.

χόρδωμα (τό). Νεωστὶ ὠνομάσθησαν οὕτως ὄγκοι τῆς βάσεως τοῦ κρανίου, ἀρχὴν ἔχοντες τὴν κατὰ τὴν ἐμβρυϊκὴν ζωὴν ὑπάρχουσιν ραχιαίαν χορδὴν καὶ οἵτινες ἐνίοτε ἀναπτυσσόμενοι φέρουσι τὰ συνήθη τῶν ὄγκων τοῦ ἐγκεφάλου συμπτώματα. Β. Α.

χορδωτὰ (τὰ) (Cordata) [*Ζῳολ.*]. Ἄθροισμα ζῴων ἀποτελοῦν τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ τῶν *χιτωνοφόρων* καὶ τῶν *σπονδυλωτῶν*. Τὰ ζῷα τῆς κατηγορίας ταύτης ἀντὶ σπονδυλικῆς στήλης φέρουσιν ἐπιμήκη χονδρώδη ἀπόφυσιν, διήκουσαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ράχεως, τὴν καλουμένην *νωτοχορδὴν* ἢ *νωτιαίαν χορδήν*. Τὰ χορδωτὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς *πρωτοχορδωτὰ* καὶ εἰς *σπονδυλωτά*. Δ. Ν. Π.

χορεία (ἡ)· τὸ χορεύειν, τὸ μετέχειν τοῦ χοροῦ· ‖ αὐτοὶ οἱ μετέχοντες τοῦ χοροῦ, καθόλου, ὁμάς, κύκλος ἀνθρώπων ἀποτελούντων σύνολον: «ἡ χορεία τῶν σοφῶν».

— [*Ἰατρ.*] Καλεῖται *χορεία* νευρικὴ πάθησις, χαρακτηριζομένη ὑπὸ ἀτάκτων καὶ ἀρρύθμων ἀκουσίων κινήσεων τῶν ἄκρων καὶ τοῦ προσώπου καὶ συναντωμένη ἰδίᾳ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἡ πάθησις αὕτη ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν της εἰς τὰς ἀτάκτους κινήσεις τῶν ἄκρων, αἱ ὁποῖαι ἔδιδον τὴν ἐντύπωσιν χοροῦ. Ἐπειδὴ δὲ διάφοροι νευροπαθεῖς, μὲ ἀναλόγους χορειακὰς κινήσεις, οἱ δαιμονιζόμενοι, ὡς τοὺς ἀπεκάλουν κατὰ τὸν μεσαίωνα, μετέβαινον ὁμαδικῶς κατὰ τὴν ἄνοιξιν πρὸς θεραπείαν εἰς τὴν παρὰ τὸ Οὖλμ τῆς Σουαβίας (νῦν Βυρτεμβέργης) ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Βίτου, ὅστις ἐθεωρεῖτο καὶ προστάτης τῶν χορευτῶν, καὶ ἐκεῖ ἐπεδίδοντο εἰς φρενιτιώδεις καὶ ἀλλοκότους χορούς, ἐλέγετο τότε ὅτι πάντες οἱ ἄρρωστοι οὗτοι ἔπασχον ἐκ χοροῦ τοῦ ἁγίου Βίτου (γαλλ. danse de Saint-Guy, γερμ. Veitstanz). Ἡ ὀνομασία ὅμως αὕτη περιελάμβανε διαφόρους παθήσεις, συχνότατα ὑστερικῆς φύσεως, ποικίλους σπασμοὺς καὶ μυοκλονίας, μεταξὺ δὲ αὐτῶν πιθανώτατα καὶ περιπτώσεις χορείας, καὶ τοῦτο διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ χορεία συνεχέετο μετὰ τῶν ἄλλων νευρικῶν νόσων.

Πρῶτος ὁ Ἄγγλος ἰατρὸς Σύντενχαμ (Sydenham), εἰς ἐπιστολήν του δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ 1685, περιγράφων τὰς σπασμωδικὰς κινήσεις τῆς χορείας, ἀνέλυσε τὰ κυριώτερα συμπτώματα τῆς παθήσεως ταύτης, «ἡ ὁποία συναντᾶται ἐπὶ παιδίων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας». Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἡ νόσος ἐκλήθη *χορεία τοῦ Σύντενχαμ*. Πολὺ βραδύτερον ὁ Germain Sée (1850) καὶ ὁ Henri Roger (1867) ἀπεκάλυψαν τὰς σχέσεις τῆς χορείας μετὰ τῶν ρευματισμῶν καὶ τῶν ὀργανικῶν παθήσεων τῆς καρδίας. Μετ' αὐτοὺς διάφοροι συγγραφεῖς ἠσχολήθησαν ἰδίως ἐπὶ τῆς προκαλούσης τὴν νόσον αἰτιολογίας.

Ἡ χορεία συναντᾶται κυρίως ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 15ου ἔτους τῆς ἡλικίας, εἶναι δὲ συχνότερα ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 12ου. Πρὸ τῆς ἡλικίας τῶν 6 ἐτῶν εἶναι σπανιωτάτη. Σπανία ἐπίσης εἶναι εἰς τοὺς ἐνηλίκους, παρατηρουμένη μόνον εἰς ἐκτάκτους περιπτώσεις ἐγγύων γυναικῶν, αἵτινες εἶχον ἤδη προσβληθῆ ἐκ χορείας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Γενικῶς τὰ θήλεα προσβάλλονται συνηθέστερον τῶν ἀρρένων. Παρατηρεῖται δὲ περισσότερον ἡ νόσος αὕτη εἰς τὰ ψυχρὰ καὶ τὰ εὔκρατα κλίματα ἢ εἰς τὰς θερμὰς χώρας. Τὸ προκαλοῦν τὴν χορείαν αἴτιον δὲν εἶναι ἀπολύτως γνωστόν. Πάντως, κατὰ τοὺς πλείστους συγγραφεῖς, πρόκειται περὶ μολύνσεως ἐνεργούσης ἐπὶ τῶν νευρικῶν κέντρων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ μόλυνσις αὕτη δυνατὸν νὰ εἶναι ποικίλης φύσεως, μολονότι οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς (G. Sée, Roger) ἀπέδιδον σχεδὸν πάντοτε ταύτην εἰς τοὺς ὀξεῖς ρευματισμούς, οἵτινες πράγματι πολλάκις προηγοῦνται ἢ καὶ ἕπονται τῆς χορείας καὶ ἐμφανίζουν τὰς αὐτὰς καρδιακὰς ἐπιπλοκάς. Ἐν τούτοις συγγραφεῖς τινες (Guizzetti) διατείνονται ὅτι ἡ ἐκ χορείας προερχομένη ἐνδοκαρδῖτις δὲν παρουσιάζει τὰ αὐτὰ εὑρήματα μὲ τὴν ρευματικὴν ἐνδοκαρδίτιδα καὶ ἀρνοῦνται τὴν ταυτότητα τῶν δύο τούτων νόσων. Ἡ κληρονομικὴ σύφιλις ἀνευρίσκεται ἐπίσης ἐπὶ ἀρκετῶν περιπτώσεων, δι' ὃ καὶ ἐθεώρησάν τινες (Millian) τὴν συφίλιδα ὡς τὸν κύριον αἰτιολογικὸν παράγοντα τῆς χορείας, ἀλλ' εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἀντιτίθενται οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων (Comby, Guillain, Claude, Nobécourt), εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἡ κατὰ Wassermann ἀντίδρασις δὲν εὑρίσκεται εἰς τοὺς ἐκ χορείας πάσχοντας συχνὰ θετική· ἴσως ἡ σύφιλις νὰ ἐνεργῇ προδιαθετικῶς, καθὼς δύναται νὰ ἐνεργήσῃ καὶ πᾶσα κληρονομικὴ νευροπάθεια. Ἄλλοτε ἡ χορεία ἀνήγετο μᾶλλον εἰς τὰς νευρώσεις, ἐθεωρήθη μάλιστα νεύρωσις αὐξήσεως (Comby), ἐμφανιζομένη δηλαδὴ κατὰ τὴν περίοδον τῆς αὐξήσεως τοῦ παιδός· σήμερον ὅμως ἅπαντες σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς τείνουν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι ἡ πάθησις αὕτη δύναται νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἰασίμων μηνιγγοεγκεφαλιτίδων. Ἐξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων νεκροτομιῶν (Fiore, Lhermite) ἀπεδείχθη ὅτι ὑπάρχουν ἐγκεφαλικαὶ βλάβαι, ἑδραζόμεναι κυρίως εἰς τοὺς ὀπτικοὺς θαλάμους καὶ τὰ ραβδωτὰ σώματα, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι διάχυτοι καὶ δύνανται νὰ ἐντοπισθοῦν μόνον ἐπὶ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ φλοιοῦ καὶ τῶν μηνίγγων. Αἱ ἐγκεφαλικαὶ αὗται βλάβαι πιθανὸν νὰ ὀφείλωνται εἰς εἰδικόν τινα ἰὸν νευροτρόπον, συγγενῆ ἴσως πρὸς τὸν ἰὸν τῆς ἐπιδημικῆς ἐγκεφαλίτιδος, ἡ ὁποία ὅμως πρέπει νὰ χωρίζηται ἀπὸ τὴν χορείαν. Διότι ὑπάρχουν ἐπιδημικαὶ ἐγκεφαλίτιδες προκαλοῦσαι χορειακὰ σύνδρομα, ἀλλὰ τὰ σύνδρομα ταῦτα δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν τὴν πραγματικὴν χορείαν, ἡ ὁποία εἶναι νόσος αὐτόνομος, λαμβάνουσα ἐνίοτε ἐπιδημικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλως τε χορειακὰ σύνδρομα εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσουν καὶ ποικίλαι ἄλλαι λοιμώδεις νόσοι, οἷαι εἶναι τὰ ἐξανθηματικὰ νοσήματα, ἡ ἐπιδημικὴ παρωτιδῖτις, ἡ γρίππη ἢ διφθερῖτις (Critchley), ἡ φυματίασις (Βουδούρης) κλπ. Τῷ 1924 ὁ Cocchi ἐν Φλωρεντίᾳ ἀπεμόνωσεν ἑπτάκις ἐκ τοῦ αἵματος τεσσάρων χορειοπαθῶν μικρόκοκκόν τινα, ἐμφανίζοντα τοὺς αὐτοὺς πάντοτε μορφολογικοὺς χαρακτῆρας· αἱ καλλιέργειαι δὲ τοῦ μικροβίου τούτου ὑφίσταντο συγκόλλησιν διὰ τοῦ αἵματος ἀρρώστων πασχόντων ἢ ἀναρρωννυόντων ἐκ χορείας, οὐδεμίαν ὅμως εἶχον παθογόνον ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν συνήθων πειραματοζῴων. Οἱ πειραματισμοὶ μόνον ἐπὶ κυνοπιθήκου προεκάλεσαν μετὰ 25 ἡμέρας νοσηράν τινα κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζε γενικὴ ἐξασθένησις τοῦ ζῴου, τρόμος καὶ ἀταξικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐπήνεγκον τὸν θάνατον τὴν τετάρτην ἡμέραν. Ἐκ τῆς γενομένης δὲ νεκροτομίας ἀπεδείχθησαν βλάβαι τοῦ ἐγκεφαλικοῦ φλοιοῦ κατὰ τοὺς ὀπτικοὺς θαλάμους. Τὰ πειράματα ὅμως τοῦ Cocchi δὲν ἐξηκριβώθησαν καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐρευνητῶν, ὥστε νὰ θεωρήσῃ τις τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀπομονωθὲν μικρόβιον ὡς τὸν πραγματικὸν παθογόνον παράγοντα τῆς ἰδιοπαθοῦς χορείας. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ συγγραφεῖς (Muniagurria) μὴ παραδεχόμενοι ὅτι ἡ χορεία εἶναι ἐντετοπισμένη ἢ διάχυτός τις ἐγκεφαλῖτις· κατ' αὐτοὺς εἰς τοὺς αἰτιολογικοὺς παράγοντας τῆς νόσου δέον νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν ἐνδοκρινικῶν ἀδένων, ἡ γνώμη δ' αὕτη δὲν εἶναι ἀπορριπτέα, ἂν ληφθῇ τις ὑπ' ὄψιν περιπτώσεις συνυπάρξεως χορείας μετ' ἄλλων διαταραχῶν τῶν ἐσωτερικῶν ἐκκρίσεων, οἵα ὑπῆρξε περίπτωσίς τις χορείας μετὰ γυναικομαστίας ἐσχάτως δημοσιευθεῖσα (Βέρας).

Αἱ κλινικαὶ μορφαὶ τῆς παθήσεως ταύτης εἶναι ποικίλαι. Ὑπάρχουν ἐλαφρόταται χορεῖαι, πολλάκις μάλιστα μερικαί, ἐντοπιζόμεναι δηλαδὴ εἰς ἓν μέρος τοῦ σώματος, καὶ χορεῖαι βαρυτάτης μορφῆς. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ὀξείας μορφῆς τῆς χορείας περιγράφεται καὶ χρονία τις μορφή, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *χρονία χορεία* ἢ *χορεία τοῦ Huntington*, ἥτις εἶναι ἀνίατος. Συνήθως ἡ ἔναρξις τῆς νόσου εἶναι βραδεῖα καὶ βαθμιαία, καὶ σπανιώτερον ἀπότομος· ὁ ἄρρωστος καθίσταται κατηφής, παρουσιάζει ἀλλοίωσιν τοῦ χαρακτῆρος, βραδύτητα κατὰ τὴν ἀντίληψιν, διαταραχὰς τῆς μνήμης καὶ γενικήν τινα ἐξασθένησιν. Ἄλλοτε πάλιν αἰσθάνεται κεφαλαλγίαν, ὡς καὶ ἀορίστους πόνους κατὰ τὰ ἄκρα ἐν εἴδει κοπώσεως. Ἐπὶ τέλους ἐμφανίζονται αἱ κινητικαὶ διαταραχαὶ ἢ χορειακαὶ κινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἄρχονται ἀπὸ τῶν δακτύλων ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ ἔπειτα τείνουν νὰ γενικευθοῦν. Αἱ κινήσεις αὗται προεξάρχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ ἓν πλευρόν, ἰδίως τὸ ἀριστερόν, εἶναι δὲ ἀδιάκοποι καὶ ταχεῖαι. Παρατηροῦνται καὶ ὅταν τὸ παιδίον εἶναι ἐν ἀναπαύσει καὶ ὅταν εἶναι ἐν ἐνεργείᾳ, οὐδαμῶς ἢ ἐλάχιστα ἐπηρεαζόμεναι ὑπὸ τῆς βουλήσεως. Ἐξαφανίζονται μόνον κατὰ τὸν ὕπνον (ἐκτὸς εἰς βαρείας τινὰς περιπτώσεις) καὶ ἐλαττοῦνται κατὰ τὴν απομόνωσιν καὶ τὴν κατάκλισιν τοῦ ἀρρώστου. Ἡ ἀκριβὴς αὐτῶν περιγραφὴ εἶναι ἀδύνατος ἕνεκα τῆς ποικιλίας αὐτῶν καὶ τῆς ἀτάκτου των καὶ ἀκανονίστου φορᾶς. Παρατηρεῖ τις τὸ πρόσωπον νὰ μορφάζῃ, τοὺς δακτύλους, τὰς χεῖρας, τὰ ἀντιβράχια καὶ τὰ διάφορα τμήματα τῶν κάτω ἄκρων νὰ συνταράσσωνται ὑπὸ συνεχῶν κινήσεων κάμψεως, ἐκτάσεως, πρηνισμοῦ καὶ ὑπτιασμοῦ πολλαπλῶς συνδυαζομένων. Εἰς τὰς κινητικὰς ταύτας διαταραχὰς ἐνίοτε συμμετέχουν καὶ οἱ μύες τοῦ φάρυγγος, τοῦ λάρυγγος, ὡς καὶ τὸ διάφραγμα, καὶ ἐπακολουθοῦν δυσκολία εἰς τὴν κατάποσιν, βράγχος τῆς φωνῆς, ἀφωνία, ἀλαλία καὶ ἀνωμαλία τοῦ ἀναπνευστικοῦ ρυθμοῦ. Παρατηρεῖται ἐπίσης εἰδικὴ ἀνώμαλος ἀναπνοὴ (φαινόμενον τοῦ Czerny), ἐμφανιζομένη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν χορειακῶν κινήσεων καὶ χαρακτηριζομένη ὑπὸ τοῦ ἀκολούθου συμπτώματος: κατὰ τὰς βαθείας εἰσπνοὰς ἡ κοιλία ἀντὶ νὰ εὐρύνεται παραμένει πεπιεσμένη.

Ἡ μυϊκὴ δύναμις εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἠλαττωμένη, πολλάκις ὅμως εἶναι φυσιολογική. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐρεθιστικότης τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν εἶναι κανονική. Τὰ ἀνακλαστικὰ τοῦ γόνατος καὶ τοῦ ἀχιλλείου τένοντος ὁτὲ μὲν εἶναι ὁμαλά, ὁτὲ δὲ ἠλαττωμένα. Ἡ μυϊκὴ ὑποτονία εἶναι ἀρκετὰ συχνή.

Ἐνίοτε ἐμφανίζονται παραλυτικὰ φαινόμενα (ἡμιπληγία, παραπληγία) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νόσου ἢ κατόπιν αὐτῆς. Ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα

Digitized by Google

παραλυτικὴ μορφὴ τῆς χορείας, ἡ καλουμένη *παραλυτικὴ* ἢ *χαλαρὰ χορεία*, ἥτις καταλαμβάνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ τέσσαρα ἄκρα καὶ πολλάκις τὸν τράχηλον, τὸ ὑπερῷϊον ἱστίον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν φάρυγγα. Ἡ μορφὴ αὕτη συναντᾶται ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, πρὸ πάντων εἰς τὰ παιδία τὰ ἔχοντα ἡλικίαν μεταξὺ τοῦ 7ου καὶ τοῦ 10ου ἔτους, μολονότι δὲν εἶναι ἐξαιρετικῶς σπανία καὶ εἰς κατωτέραν ἡλικίαν, 2, 3 καὶ 4 ἐτῶν. Αἱ καρδιακαὶ διαταραχαὶ εἶναι πολὺ συχναί, συναντώμεναι, κατὰ τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς, εἰς ἀναλογίαν ἀπὸ 18 μέχρις 100 % τῶν περιπτώσεων· θὰ εἶναι ἴσως πλησιέστερος πρὸς τὴν πραγματικότητα ὁ παραδεχόμενος ὅτι ἡ καρδία πάσχει εἰς τὰς 40 % τῶν περιπτώσεων. Ἡ ἐνδοκαρδῖτις εἶναι ἡ συνηθεστέρα πάθησις, ἐμφανιζομένη κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ἢ εἰς μεταγενεστέραν τοιαύτην, ἑδράζεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μιτροειδῆ βαλβῖδα καὶ σπανιώτερον ἐντὸς τοῦ ἀορτικοῦ στομίου, ἀλλ' ἡ ἀορτικὴ ἐνδοκαρδῖτις εἶναι σπανίως μόνη, συνυπάρχει δὲ συνήθως μετὰ τῆς μιτροειδοῦς ἐνδοκαρδίτιδος. Ἡ χορειακὴ ἐνδοκαρδῖτις αὕτη ἐξελίσσεται ὡς ἁπλῆ ὀξεῖα ἐνδοκαρδῖτις καλοήθους φύσεως, καταλήγουσα πολλάκις εἰς ὁριστικὴν πάθησιν τῆς μιτροειδοῦς, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἀπειλεῖ ἀμέσως τὴν ζωὴν τοῦ ἀρρώστου, ἐφ' ὅσον δὲν συμμετέχει εἰς τὴν πάθησιν τὸ μυοκάρδιον καὶ τὸ περικάρδιον. Ἡ περικαρδῖτις εἶναι πολὺ σπανιωτέρα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξηρά. Παρατηροῦνται ὅμως καὶ βαρεῖαι ἐνδοκαρδίτιδες, προκαλοῦσαι σύμφυσιν τῇ καρδίας καὶ ταχεῖαν ἀσυστολήν, ὡς καὶ κακοήθεις λοιμώδεις ἐνδοκαρδίτιδες, τὰς ὁποίας συναντᾷ τις εἰς τὰς θανατηφόρους χορείας, τὰς προερχομένας ἐκ δευτερογενῶν μολύνσεων.

Πρὸς τούτοις ὁ ἐκ χορείας πάσχων εἶναι συνήθως ὠχρὸς καὶ ἀναιμικός, σχεδὸν πάντοτε δὲ ἀπύρετος. Ὁ πυρετὸς συναντᾶται ἐξαιρετικῶς εἰς τὰς βαρείας μορφάς. Ἡ νόσος ἔχει περίοδον ἀκμῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακράν, ἔπειτα βαθμιαίως ὑποχωρεῖ καὶ εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις καταλήγει εἰς ἴασιν. Ἡ διάρκειά της ποικίλλει ἀπὸ 6 ἑβδομάδας μέχρι 3 μηνῶν· ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἴασις ἐπέρχεται ἐντὸς 3 ἢ 4 ἑβδομάδων, ὡς καὶ περιπτώσεις διαρκοῦσαι ἐπὶ 5, 10 καὶ 12 μῆνας, μὲ διαδοχικὰς περιόδους ὑφέσεως καὶ ὑποτροπῆς. Εἶναι δυνατὸν ἐπίσης περιπτώσεις τινὲς νὰ καταστῶσι χρόνιαι καὶ νὰ διαρκέσουν καθ' ὅλην τὴν ζωήν. Ἡ χορεία εἶναι σπανιώτατα θανατηφόρος. Ὁ θάνατος παρατηρεῖται ἐπὶ 2 ἢ 3 % τῶν περιπτώσεων καὶ μᾶλλον ἐπὶ παιδίων ἄνω τῶν 12 ἐτῶν. Ὀφείλεται δὲ εἰς καρδιακήν τινα ἐπιπλοκὴν ἢ εἰς πρόσθετον μόλυνσιν ἢ ἀκόμη εἰς ἐγκεφαλικὰ φαινόμενα προερχόμενα ἐξ αὐτῆς τῆς χορείας.

Θεραπεία. Δὲν ὑπάρχει εἰδικὴ θεραπεία κατὰ τῆς χορείας, διότι ὁ αἰτιολογικὸς παράγων δὲν εἶναι τελείως ἐξηκριβωμένος. Ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀκολούθων βάσεων: κατάλληλος ὑγιεινή, τόνωσις τῆς ἐξησθενημένης γενικῆς καταστάσεως καὶ θεραπεία μᾶλλον ἐμπειρική, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ὁ ἄρρωστος πρέπει νὰ μείνῃ κλινήρης τοὐλάχιστον ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἀπολύτως ἥσυχος, χωρὶς νὰ τὸν ἐπιπλήττῃ τις μήτε νὰ ταράσσῃ τὴν φαντασίαν του. Τὸ δωμάτιον αὐτοῦ δέον νὰ ἀερίζεται νυχθημερὸν δι' ἀνοικτοῦ τινος παραθύρου. Φαρμακευτικῶς συμβουλεύεται τὸ ἀρσενικόν, τὸ ὁποῖον χορηγεῖται ἰδίᾳ ὑπὸ μορφὴν διαλύματος τοῦ Boudin (liqueur de Boudin). Ἄλλη μορφὴ χορηγίας τοῦ ἀρσενικοῦ εἶναι ὁ λεγόμενος ἀρσενικοῦχος βούτυρος (κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Weill), δηλαδὴ μεῖγμα μετὰ βουτύρου ἀρσενικώδους ὀξέος καὶ χλωριούχου νατρίου. Ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπίσης παρὰ τούτων ἐνδοφλέβιοι ἐνέσεις νεοσαλβαρσάνης. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀρσενικικῆς θεραπείας ἡ τροφὴ πρέπει νὰ συνίσταται μόνον ἀπὸ γάλα.

Τελευταίως ἐγένετο χρῆσις εἰς μεγάλην κλίμακα, ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, τῆς φαινυλαιθυλυδαντοΐνης ἢ νιρβανόλης, ἡ ὁποία χορηγουμένη ἐπὶ 1 ἢ 2 ἑβδομάδας προκαλεῖ ἱλαρῶδές τι ἐξάνθημα, συνοδευόμενον ὑπὸ ὑψηλοῦ πυρετοῦ, δυναμένου νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη, ἡ κληθεῖσα νιρβανολονοσία, ἐπιφέρει αἰσθητὴν βελτίωσιν εἰς τὰς βαρείας περιπτώσεις χορείας, διὰ τὰς ὁποίας ἄλλως τε καὶ συμβουλεύεται κυρίως ἡ μὴ ἀμέτοχος κινδύνων θεραπευτικὴ αὕτη μέθοδος. Ἀντὶ τῆς νιρβανόλης προτιμῶσί τινες (de Castro, Freire) τὴν ἁπλῆν πυρετοθεραπείαν, τὴν ὁποίαν προκαλοῦσιν ἐφαρμόζοντες ἐνδομυϊκὰς ἐνέσεις σκευασιῶν τινων θείου. Σ. ΒΕΡΑΣ

χορειακός, —ή, —όν ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν νόσον χορείαν, ὁ τῆς χορείας: «χορειακαὶ κινήσεις».

Χορεΐμπα *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν χωρίον τῆς νοτίου Ἀραβίας ἐγγὺς τῆς Μπάσρα. Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς παρ' αὐτὸ γενομένης μάχης (Δεκέμβριος 656) τοῦ Ἀλῆ-ιμπν-Ἀμπῆ Ταλὶμπ πρὸς τοὺς ὑπὸ τὴν χήραν Μωάμεθ Ἀϊσσᾶν Μωαμεθανοὺς ἀριστοκράτας. Π. Ν. Π.

χορεῖος, —α, —ον· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χορόν, ὁ τοῦ χοροῦ· ‖ ***χορεῖον*** (τό)· ὡς οὐσ., τόπος ὅπου χορεύουν, χορευταριά.

—*[Μετρ.]* *Χορεῖος* ἢ καὶ *τρίβραχυς* εἶναι ὁ πούς ὁ συγκείμενος ἐκ τριῶν βραχειῶν συλλαβῶν (◡◡◡). Ὁ πούς οὗτος ἦτο λελυμένος τροχαῖος ἢ ἴαμβος, ἀναλόγως δὲ τῆς προελεύσεώς του εἶχε τὴν θέσιν ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ (λελυμένος τροχαῖος) ἢ εἰς τὸ τέλος (λελυμένος ἴαμβος). Ὁ Ἀριστόξενος, ὁ Φάβιος Κουϊντιλιανὸς καὶ ἄλλοι χορεῖον καλοῦσι τὸν *τροχαῖον* (—◡). Γ. Μ. Β.

Χορὲμπ (Horeb) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Ἀραβίας (ἔλ. λ. *Χωρήβ*).

χόρευμα (τό)· δημοτ., ***χόρεμα*·** τὸ νὰ χορεύῃ τις, τὸ σύνολον τῶν ὀρχηστικῶν κινήσεων, ὄρχησις: «χαρὰ στὸ χόρεμα ποῦ κάμνει».

χορευτὴς (ὁ), θηλ. *—εύτρια*· ὁ χορεύων, ὁ ὀρχούμενος· ‖ ὁ μετὰ δεξιότητος χορεύων· ‖ ἀρχ., ἕκαστος τῶν ἀποτελούντων τὸν χορὸν τοῦ δράματος.

— **Χορευταὶ** *[Ἀστρον.]*. Οὕτως ὠνομάζοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν οἱ δύο ἀστέρες α καὶ ε Μικρᾶς Ἄρκτου, ἐπειδὴ ἐφέροντο κατὰ τὴν ἡμερησίαν περιστροφὴν τοῦ οὐρανοῦ γύρω τοῦ δ Μικρᾶς Ἄρκτου, ὅτε ὁ μεσαῖος οὗτος ἀστὴρ τῆς οὐρᾶς της ἦτο πολικὸς ἀστήρ. Παρὰ τῶν Λατίνων διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐκαλοῦντο Ludentes. Σ. Π.

χορευτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χορευτήν, ὁ τοῦ χορευτοῦ: «χορευτικὴ ἑσπερίς».

Χορευτὸ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Γραφικώτατον ἐπίνειον τῆς Θετταλομαγνησίας (πλάτ. 39°27'15" Β., μῆκ. 23°08'40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1085: Negrepont to Gulf of Kassandra), ἀκριβῶς πρὸς Α. τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Πορὶ καὶ Νταμούχαρη. Πρόσκαιρον ἀγκυροβόλιον θερινόν, πλήττεται ἀγρίως τὸν χειμῶνα ὑπὸ τῶν ἐπιφορῶν τοῦ Ἑλλησπόντου (Α.ΒΑ.) καὶ ὅλων τῶν τρικυμιῶν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμικυκλίου. Σ. Ε. Λ.

Χορευτὸν *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ζαγορᾶς τῆς ἐπαρχίας Βόλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 69.

Χορεύτρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀριστομένους τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 135.

χορεύω· μετέχω χοροῦ, ὀρχήσεως, ὀρχοῦμαι: «χορεύω ἑλληνικοὺς —, εὐρωπαϊκοὺς χορούς», «ἐχορεύαμε ὅλη νύχτα»· ‖ «χορεύω τὴν τάδε» ἀντὶ «χορεύω μετὰ τῆς τάδε», «σήκω νὰ σὲ χορέψω»· ‖ φρ. «τὸν ἐχόρεψα 'ς τὸ ταψὶ» τὸν ἔκαμα νὰ στενοχωρηθῇ, νὰ ὑποφέρῃ ‖ πηδῶ πρὸς τὰ ἄνω, χοροπηδῶ.

Χορζηνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Καύκασον (βλ. *Χορζιανηνή*).

Χορζιανηνή, *Χορζηνή*, ἢ ***Χορζάνη*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Ἀρμενίας, κειμένη μεταξὺ τῶν δύο βραχιόνων τοῦ ἄνω Εὐφράτου, «προσβορροτάτη καὶ νιφόβολος μάλιστα, συνάπτουσα τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι καὶ τῇ Ἰβηρίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι» (*Στράβ.* ΙΑ' 528). Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπετέλεσε τὸ διαμέρισμα τοῦ *Τουρουμπεράν*, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐρζερούμ, ἐκτεινομένην μέχρι τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς λίμνης Βάν. Α. Θ. Σ.

Χορηβὸν *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χορηγὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

χορηγεῖον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ὁ τόπος, ἔνθα συνήρχοντο οἱ χορευταὶ καὶ οἱ ἠθοποιοί, διὰ νὰ προετοιμασθῶσι. Κατ' ἀρχὰς ὡς τόπος τοιούτων συγκεντρώσεων ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ οἰκία τοῦ χορηγοῦ· σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἱδρύθησαν καὶ εἰδικὰ χορηγεῖα, ὡς ἐν τῇ νήσῳ Κέῳ, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔνθα ἠσκεῖτο ὁ χορὸς διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ θεοῦ. Εἰκόνα χορηγείου παρέχει μωσαϊκὴ παράστασις τῆς Πομπηΐας, ἐν ᾗ ὁ χοροδιδάσκαλος, ἔχων πρὸ αὐτοῦ προσωπεῖα καὶ βοηθούμενος ὑπὸ αὐλητοῦ, φαίνεται διδάσκων τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἠθοποιοὺς μετημφιεσμένους εἰς Σατύρους. Ἐν Ῥώμῃ τὸ χορηγεῖον (Choragium) ἦτο, συνεπείᾳ τῆς μεγάλης ἐξαπλώσεως τῶν θεάτρων, παμμέγιστον κτήριον πλησίον τοῦ ἀμφιθεάτρου τοῦ Φλαβιανοῦ, ἀπετέλει δὲ ὁλόκληρον διοικητικὸν ὀργανισμόν, ὡς προκύπτει ἐξ ἐπιγραφῶν. Β. Δ. Θ.

χορηγέτης (ὁ)· ἄλλως *χορηγὸς* (ἔλ. λ.).

χορήγημα (τό)· ὅ,τι χορηγοῦμεν, ὅ,τι παρέχομεν δωρεὰν πρός τινα σκοπόν: «χορήγημα ὑπὸ τοῦ κράτους, — ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν».

χορήγησις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χορηγεῖν, παροχή: «χορήγησις ἄρτου, — τροφίμων».

χορηγητὴς (ὁ)· ὁ χορηγῶν, ὁ παρέχων, ὁ προμηθεύων τι, προμηθευτής: «χορηγητὴς τοῦ στρατοῦ, — τοῦ νοσοκομείου», «χορηγητὴς τροφίμων».

Χορήγι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Βαφειοχωρίου (Δραγομὶρ) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 540. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κερέτζι*.

χορηγία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χορηγεῖν, χορήγησις, προμήθεια· ‖ συνεκδ., τὸ χορηγούμενον, τὸ παρεχόμενον.

—*[Ἀρχ.]* Ἡ *χορηγία* ἦτο μία τῶν τακτικῶν *λειτουργιῶν*, καθ' ἣν οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἀθηναίων ἀνελάμβανον πᾶσαν τὴν δαπάνην, τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὸν χορὸν τὸν δραματικόν, τὸν γινόμενον ἐν τῷ θεάτρῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Διονυσίων. Οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐλέγοντο *χορηγοὶ* (=ἄγοντες τὸν χορὸν) καί τινες τούτων, ἀναλαμβάνοντες τὴν χορηγίαν, ἐξεπλήρουν αὐτὴν πολυδαπανώτερον ἐκ φιλοτιμίας ἢ ὅπως περιποιήσωσιν ἑαυτοῖς τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου· ἑκάστη φυλὴ ὤφειλε κατ' ἔτος νὰ ἔχῃ τὸν χορηγὸν αὐτῆς. Ἕνα μῆνα μετὰ τὴν τελετὴν τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν, καθ' ἃς ἐγίνοντο καὶ οἱ ἀγῶνες, ἑκάστη φυλὴ ἐξέλεγε τὸν ἑαυτῆς χορηγὸν διὰ τὴν ἐπομένην περίοδον, ἐκ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, τῶν ἐχόντων οὐσίαν ὑπὲρ τὰ τρία τάλαντα· καὶ ὁ μὲν χορηγὸς ἦτο ἕτοιμος, ὁ δὲ δραματικὸς ποιητής, ὁ θέλων ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Διονυσίων ἐν τῷ θεάτρῳ, ᾔτει χορὸν παρὰ τοῦ ἄρχοντος· καὶ ἂν μὲν ὁ ἀγὼν ἐτελεῖτο ἐν τοῖς Μεγάλοις Διονυσίοις, ἡ αἴτησις ἐγίνετο πρὸς τὸν ἐπώνυμον ἄρχοντα, ἂν δὲ ἐν τοῖς Ληναίοις, πρὸς τὸν ἄρχοντα βασιλέα· ὁ ἁρμόδιος ἄρχων διένεμε τοὺς ὑπὸ τῶν φυλῶν ὁριζομένους χορηγοὺς εἰς τοὺς αἰτοῦντας ποιητάς, ὅπερ ἐλέγετο χορὸν διδόναι. Ὁ χορηγὸς ὤφειλε νὰ συλλέξῃ καὶ ἐκλέξῃ τοὺς χορευτάς, τοὺς ἀπαιτουμένους διὰ τὰς διδασκαλίας τῶν δραμάτων, συνήθως δ' ἐξέλεγεν αὐτοὺς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς· καὶ ἂν μὲν ὁ ποιητὴς ἦτο χοροδιδάσκαλος, αὐτὸς ἐδίδασκε τὸν χορόν, ὡς ὁ Αἰσχύλος· εἰ δὲ μή, ὁ χορηγὸς ἐξέλεγε χοροδιδάσκαλον, ὅστις ἐξήσκει τοὺς χορευτὰς περὶ τὴν ᾠδὴν τῶν ᾀσμάτων καὶ τὴν ὄρχησιν τῶν ἐν τῷ δράματι ὀρχημάτων· ἡ διδασκαλία δὲ ἐγίνετο ἐν τῷ τῆς πόλεως *Χορηγείῳ*. Ἀλλὰ πλὴν τούτου καὶ αἱ φυλαὶ ἐξέλεγον ἐπιμελητάς, οἵτινες ἐπέβλεπον τὰς ἀσκήσεις τοῦ χοροῦ· ἐπειδὴ ἕκαστος ποιητὴς ὤφειλε νὰ διαγωνισθῇ διὰ τεσσάρων δραμάτων, τριῶν τραγῳδιῶν καὶ ἑνὸς σατυρικοῦ, ὁ δὲ χορὸς ἑκάστου δράματος συνέκειτο ἐκ 12 μὲν μελῶν ἐπὶ τοῦ Αἰσχύλου, ἐκ 15 δὲ ἐπὶ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, τὸ σύνολον τῶν χορευτῶν ἀνήρχετο εἰς 48 (4×12) ἢ καὶ (4×15) 60. Πάντας δὲ τούτους ὁ χορηγὸς ὤφειλε νὰ τρέφῃ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀσκήσεως καὶ νὰ μεριμνᾷ περὶ τούτων, νὰ προνοῇ δὲ καὶ περὶ τῆς ἀξιοπρεποῦς αὐτῶν ἐμφανίσεως. Πρὸς τούτοις ὁ χορηγὸς παρεῖχε καὶ μισθὸν εἰς τοὺς χορευτὰς καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς σκηνικῆς προπαρασκευῆς· καὶ εἰς μὲν τὸν χορὸν τῆς τραγῳδίας, ἥτις ἀπετέλει τὸ λαμπρότερον μέρος τῆς ἑορτῆς, ἀνήρχετο εἰς τρισχιλίας δραχμάς, εἰς δὲ τὸν τῆς κωμῳδίας, ἧς ὁ χορὸς συνέκειτο μόνον ἐξ εἴκοσι τεσσάρων χορευτῶν, εἰς χιλίας ἑξακοσίας· ἀλλ' ὁσονδήποτε μεγάλη καὶ ἂν ἦτο ἡ δαπάνη, ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις οἱ χορηγοὶ προθύμως ἀνελάμβανον αὐτὴν πρὸς τιμὴν ἑαυτῶν τε καὶ τῆς ἑαυτῶν φυλῆς. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ τῶν Ἀθηναίων πλοῦτος ἐμειώθη καὶ τότε ἐδέησεν, ἵνα δύο ὁμοῦ τῶν εὐπόρων πολιτῶν ἀναλαμβάνωσι τὴν χορηγίαν (*συγχορηγοί, συγχορηγία*). Ἐν τοῖς χρόνοις μάλιστα τοῦ Δημοσθένους ἐνίοτε δὲν εὑρίσκετο χορηγός· διὸ καὶ ὁ δῆμος ἠναγκάζετο νὰ χορηγήσῃ, ὅστις ἐνίοτε καὶ ἐνίκα.

Κατὰ τὸ Πάριον χρονικὸν ἡ λειτουργία τῶν χορηγῶν χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 509/508 π. Χ. Μετὰ δὲ τὸν Ἀλέξανδρον ἀντὶ τῶν χορηγῶν ὑπῆρχον *ἀγωνοθέται*. Τὴν ἡμέραν τῶν δραματικῶν ἀγώνων ὁ χορηγός, ἐστεφανωμένος τὴν κεφαλὴν καὶ ἱερὰν ἐσθῆτα φορῶν, ὡδήγει τὸν χορὸν εἰς τὸ θέατρον, ὅπου εἶχεν ἐπίσημον θέσιν. Τοὺς ἀγῶνας δὲ ἔκρινεν ἐπιτροπὴ ἐκ πέντε μελῶν, τῶν ἀγωνοδικῶν. Τὰ ἔπαθλα ἦσαν τρία, τὰ πρωτεῖα, τὰ δευτερεῖα καὶ τὰ τριτεῖα· ἀλλὰ νικητὴς ἐθεωρεῖτο ὁ λαβὼν τὰ πρωτεῖα· καὶ περιβλεπτότεραι μὲν ἦσαν αἱ νῖκαι αἱ γινόμεναι ἐν τοῖς Μ. Διονυσίοις, αἱ *ἀστικαὶ* νῖκαι, ἥττονες δὲ αἱ τῶν Ληναίων (αἱ *Ληναϊκαὶ* νῖκαι). Ὁ νικήσας χορηγὸς πρὸς ἀμοιβὴν ἐλάμβανε τρίποδα, ἐφ' οὗ ἐγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ χορηγοῦ καὶ τῆς φυλῆς αὐτοῦ, τὸ τοῦ ἄρχοντος καὶ τὸ τοῦ ποιητοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ τοῦ δράματος, δι' οὗ ἡ νίκη ἐγένετο. Ὁ τρίπους οὗτος ἀφιεροῦτο ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ εἰς τὸν Διόνυσον, τὸν θεὸν τῆς ἑορτῆς καὶ τοῦ θεάτρου. Καί τινες μὲν τῶν νικητῶν χορηγῶν ἔθετον τοὺς τρίποδας τούτους ἐπὶ ὑψηλῶν καὶ ὡραίων κιόνων καταληγόντων εἰς κιονόκρανα τριγωνικὰ διὰ τοὺς τρεῖς πόδας τοῦ ἀναθήματος, ὧν δύο τοιοῦτοι σῴζονται ἄνωθεν τοῦ θεάτρου (ὁ εἷς λέγεται μνημεῖον τοῦ Θρασύλλου). ἄλλοι δὲ ἀνήγειρον καὶ οἰ-

Digitized by Google

κοδομήματα κυκλικὰ ναοειδῆ, ὧν ἐπὶ τῆς κορυφῆς προσηρμόζετο ὁ τρίπους, οἷον εἶναι τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, ὃς ἐγένετο χορηγὸς τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς, 335/334 π. Χ. Ἡ πολιτεία ἐχάραττεν ἐπὶ μαρμαρίνων πλακῶν τὰ ὀνόματα τῶν νικησάντων χορηγῶν, ποιητῶν καὶ τῶν δραμάτων αὐτῶν, αἵτινες ἐφυλάσσοντο ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς πόλεως καὶ ἐκαλοῦντο *διδασκαλίαι*· τοιαῦται πλάκες ἀνευρίσκονται καὶ σήμερον, μία δὲ τοῦ 472 π. Χ. ἀναγράφει τὸν Περικλῆ χορηγὸν καὶ τὸν Αἰσχύλον ποιητήν.

Τὰς περὶ τῶν διδασκαλιῶν ἐπιγραφὰς πρῶτος ἡρμήνευσεν ὁ Boeckh ἐν C.I.G. I, 350· ἀλλὰ κατόπιν εὑρέθησαν καὶ νέαι ἐπιγραφαὶ παρὰ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον (C.I.G. II, 971—977). Αἱ νεωστὶ εὑρεθεῖσαι ἐνεπίγραφοι πλάκες περιέχουσι τὰς διδασκαλίας τῶν Μεγάλων Διονυσίων κατὰ χρονικὴν τάξιν (ἀρ. 971) καὶ ὀνόματα ποιητῶν καὶ τῶν νικῶν αὐτῶν τῶν τε ἀστικῶν καὶ τῶν ληναϊκῶν (ἀρ. 977). Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

—**χορηγίαι** ***πολιτικαί***. Οὕτω χαρακτηρίζονται τὰ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου καταβαλλόμενα πρὸς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα καὶ τὰ μέλη τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ποσά, διακρινόμενα διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης ἀπὸ τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον μισθοῦ πρὸς δημοσίους ἐν γένει λειτουργοὺς καὶ ὑπαλλήλους καταβαλλόμενα. Ἀπορρέει δὲ ὁ ὅρος οὗτος ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν παρεχομένης εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν χορηγίας, ὥστε «αὐτοὺς μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων, μήτε πλούτῳ ὑποφέρειν», τουτέστιν ἡ χορηγία τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὑπερβολική, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνῃ δυσαναλόγως τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι ἐπαρκὴς πρὸς μεγαλοπρεπῆ ἐμφάνισιν τοῦ βασιλέως. Ἡ χορηγία αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μοναρχίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα «βασιλικὴ χορηγία». Ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐλάμβανεν ἀρχικῶς κατ' ἔτος δρ. 600.000, ἀπὸ δὲ τοῦ 1837 δρ. 800.000, ἀπὸ τοῦ 1843 δρ. 600.000 καὶ ἀπὸ τοῦ 1849 δρ. 1.000.000. Ὁ Γεώργιος ὁ Α' ἐλάμβανεν 1.125.000, ἀποτελουμένας ἐκ τῶν ἀρχικῶς χορηγηθεισῶν 810.000, ἐκ 10.000 λιρῶν στερλινῶν, ψηφισθεισῶν ὑπὸ τῆς Ἰονίου Βουλῆς, καὶ ἐκ 12.000 λιρῶν 300.000 δρχ.), ἃς ὡς προσωπικήν του προικοδοσίαν παρεχώρησαν αὐτῷ ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία ἐκ τοῦ πρὸς αὐτὰς χρέους τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα. Εἰς τὸν διάδοχον Κωνσταντῖνον εἶχε δοθῆ χορηγία δραχ. 200.000 κατ' ἔτος, ἡ δὲ βασιλικὴ χορηγία πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἀπὸ τοῦ 1914 ἀνεβιβάσθη εἰς 2.000.000 καὶ ἀπὸ τοῦ 1920 εἰς 3.300.000. Ἐπὶ πλέον, εἰς τὴν βασιλομήτορα Ὄλγαν ἐδόθη κατὰ τὸ 1913 χορηγία δρ. 250.000 κατ' ἔτος καὶ ἀπὸ τοῦ 1914 δρ. 300.000, ἀπὸ δὲ τοῦ 1921 δρ. 500.000 καὶ εἰς τὸν διάδοχον Γεώργιον δρ. 200.000. Ἡ πρὸς τὸν Γεώργιον τὸν Β' χορηγία ἀνήρχετο εἰς δρ. 3.300.000. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας λαμβάνει, κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς Δ' ἐν Ἀθήναις συνελεύσεως τῆς 5 Ἰουλίου 1924, ἐτησίαν «ἐπιχορήγησιν» δρ. 700.000, ἑτέρας δὲ 750.000 δι' ἀμοιβὰς τῶν ὑπαλλήλων τοῦ προέδρου καὶ διὰ συντήρησιν τοῦ προεδρικοῦ μεγάρου. Χορηγία ὠνομάσθη ἡ πρὸς τοὺς βουλευτὰς καταβαλλομένη ἀποζημίωσις κατὰ τὸν νόμον ΥΙΓ' τοῦ 1857, καὶ ἡ πρὸς τοὺς γερουσιαστὰς κατὰ τὸν νόμον ΦΠ' τοῦ 1860, ἐνῷ, κατὰ τὰ Συντάγματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ καταβαλλόμενα αὐτοῖς ποσὰ λέγονται *ἀποζημιώσεις*. Γ. Ν. Κ.

χορηγικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χορηγόν, ὁ τοῦ χορηγοῦ: «χορηγικὸς τρίπους» ὁ ὑπὸ τοῦ νικήσαντος χορηγοῦ ἀνατιθέμενος τρίπους.

χορηγὸς (ὁ, ἡ)· ὁ χορηγῶν, ὁ παρέχων, ὁ προμηθεύων, *χορηγητής* || ἰδίᾳ, παρ' ἀρχαίοις, ὁ καταβάλλων τὴν δαπάνην πρὸς παρασκευὴν δραματικοῦ χοροῦ (βλ. *χορηγία*).

Χορηγὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βοΐου (Ἀνασελίτσης), τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 290. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, καλεῖται δ' ἐπίσης καὶ *Χορηβός*.

χορηγῶ (*—έω*)· εἶμαι χορηγός, παρέχω, προμηθεύω τι: «χορηγῶ χρήματα, — τρόφιμα» || ἀρχ., εἶμαι χορηγός, καταβάλλω τὴν δαπάνην πρὸς παρασκευὴν δραματικοῦ χοροῦ.

χορίαμβος (ὁ) *[Μετρικ.]*· βλ. λ. *καρικὸν* μέλος.

Χορίγγοβον *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κέδρα* τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Χορίκιος. Ἕλλην σοφιστής, γεννηθεὶς ἐν Γάζῃ καὶ ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ σοφιστῇ Προκοπίῳ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου τὸν διεδέχθη εἰς τὸν σοφιστικὸν θρόνον τῆς Γάζης, ὡς ἐπιστάτης ἢ ἡγεμὼν τῆς σχολῆς. Ὁ Φώτιος, ἐπαινῶν τὸ σαφὲς καὶ καθαρὸν τῆς γλώσσης του, μνημονεύει ὅτι ὁ Χορίκιος ἔγραψε διάφορα εἴδη λόγων, πλασματικούς, πανηγυρικούς, ἐπιθαλαμίους, ἀντιρρητικοὺς καὶ μονῳδίας. Τούτων διεσώθησαν ἡμῖν περὶ τοὺς εἴκοσι, πολλοὶ τῶν ὁποίων συνοδεύονται καὶ μὲ τὰς καλουμένας διαλέξεις, αἵτινες ἦσαν ὑπομνήματα ἐπὶ τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς ἑκάστου λόγου. Οἱ πλασματικοὶ λόγοι τοῦ Χορικίου εἶχον τὸν χαρακτῆρα διατριβῶν καὶ μελετῶν ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, συμφώνως μὲ τοὺς κανόνας τῆς σοφιστικῆς τέχνης, ὡς π. χ. ὁ «Τυραννοκτόνος», ὁ «Φιλάργυρος» κ. ἄ. Οἱ πανηγυρικοὶ ἦσαν λόγοι ἐπαινετικοὶ ἐπιφανῶν προσώπων ἢ σοφιστῶν, διεσώθησαν δ' ἡμῖν: «Ἐγκώμιον ἐκ τοῦ προχείρου εἰς Σοῦμον τὸν ἐνδοξότατον στρατηλάτην» καὶ δύο «Εἰς Μαρκιανὸν Γάζης ἐπίσκοπον», ἀμφότεροι μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ὡς περιέχοντες περιγραφὰς εἰκόνων καὶ κτισμάτων. Νέον εἶδος ῥητορικῶν λόγων εἰσαχθὲν καὶ διαμορφωθὲν ὑπὸ τῆς Γαζαίας σχολῆς, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Χορικίου, εἶναι οἱ ἐπιθαλάμιοι, ὧν ἔχομεν δύο. Πρὸς τοὺς ἐπιθαλαμίους παράλληλος κατὰ τὸν χαρακτῆρα εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Förster εὑρεθεὶς διπλοῦς λόγος, ἤτοι λόγος καὶ ἀντίλογος, ὁ τιτλοφορούμενος «Ἀριστεὺς καὶ Φιλάργυρος», περιέχων μακρολόγους διηγήσεις. Οἱ ἀντιρρητικοὶ λόγοι τοῦ Χορικίου ἦσαν τὰ γυμνάσματα τὰ ῥητορικά, τὰ ὁποῖα εἰς φανταστικὰς ὑποθέσεις σκοπὸν εἶχον τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἀκροατῶν του εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην, πρὸς δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι ἀντιρρητικοῦ χαρακτῆρος. Εἰς τούτους δύναται νὰ καταταγῇ ὁ σπουδαιότερος διὰ τὸ περιεχόμενόν του λόγος τοῦ Χορικίου, ὁ τιτλοφορούμενος «Ὑπὲρ τῶν ἐκ Διονύσου τὸν βίον εἰκονιζόντων».

Οἱ ἄλλοι λόγοι τοῦ Χορικίου εἶναι περὶ τὰς 13 διαλέξεις ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων. Καίτοι δὲ οἱ περισσότεροι λόγοι τοῦ Γαζαίου σοφιστοῦ δὲν ἔχουσι σπουδαιότητα ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς, καταδεικνύουν τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν σοφιστικὴν κατάρτισίν του, πρὸς δὲ διασῴζουσι τὴν τεχνοτροπίαν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἡ περιώνυμος σχολὴ τῆς Γάζης.

Οἱ λόγοι τοῦ Χορικίου ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Fabricius (ἐν Biblioth. Greca, τόμ. VIII), Willoison (Anecd. Graeca, τόμ. II), Förster (1882-1894), Craux (1877), Γ. Βερναρδάκη, A. Brinkmann (1915) κ. ἄ. Γ. Μ. Β.

χορικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χορόν, ὁ τοῦ χοροῦ: «χορικὰ ᾄσματα».

—*χορικὰ ᾄσματα*. *Χοροὶ* μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' οὗτοι εἶναι διάφοροι ἐκείνων, οἵτινες ἔψαλλον τοῦ Πινδάρου τὰ μέλη καὶ τῶν τραγικῶν τὰ χορικὰ ᾄσματα· τὸ παλαιότερον στοιχεῖον τοῦ χοροῦ εἶναι ἡ ὄρχησις καὶ ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως *χορὸς* εἶναι *τόπος ὀρχήσεως*· διὸ καὶ παρὰ τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν μνημονεύονται χοροὶ καὶ αἱ εὐρείας πλατείας ἔχουσαι πόλεις καλοῦνται *εὐρύχοροι* καὶ *καλλίχοροι*. Εἰς τοὺς χοροὺς δὲ τούτους ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου λέγεται ὅτι συνέτρεχον αἱ θυγατέρες καὶ οἱ υἱοὶ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων τῆς Τροίας καὶ τῶν Φαιάκων, φοροῦντες ἱμάτια νεόπλυτα καὶ ὅπλα εὐπρεπῆ ἔχοντες (Ὀδ. δ. 65. 157). Ἐν Κρήτῃ δὲ ὠρχοῦντο ἀναμὶξ αἱ νέαι καὶ οἱ νέοι κρατοῦντες ἀλλήλων τὰς χεῖρας (Ἰλ. Σ, 591—606). Ἐν τοῖς ἀρχαίοις τούτοις χοροῖς, οἵτινες ἐσχημάτιζον κύκλον, ὁ κιθαριστὴς καθήμενος ἐν τῷ μέσῳ καὶ κρούων λύραν ἢ φόρμιγγα ᾖδε πρὸς τὸ μουσικὸν τοῦτο ὄργανον ᾄσματα, ἅτινα θὰ ἔψαλλε καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε χορός· οὕτω π. χ. ᾄδει ὁ Δημόδοκος ἐν τοῖς μεγάροις τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων (Ὀδ. θ. 266) καὶ ὁ κιθαριστὴς καλεῖται διὰ τοῦτο ἔξαρχων μολπῆς καὶ ὀρχηθμοῦ· οἱ δὲ ὀρχησταὶ ῥυθμίζουσι μὲν πρὸς τὸ ᾆσμα τὰς κινήσεις τῶν ποδῶν, ἀλλὰ δὲν συνᾴδουσι μετὰ τοῦ ἀοιδοῦ. Διὸ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τοῖς χοροῖς τῶν Φαιάκων δὲν θαυμάζει οὔτε τὴν γλυκύτητα τῆς φωνῆς οὔτε τὴν ἔντεχνον ᾠδὴν τῶν περὶ τὸν Δημόδοκον ὀρχουμένων νέων, ἀλλὰ μόνον τῶν ποδῶν τὰς μαρμαρυγάς. Ὡσαύτως παρὰ τοῖς θεοῖς αἱ Μοῦσαι περιεστάμεναι ἐν κύκλῳ ᾄδουσι καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν κιθαρίζει ὁ Ἀπόλλων (*Ἡσιοδ*. Ἰοπ. 201).

Χορικὰ δ' ᾄσματα ἔντεχνα καὶ ποικίλα ἀνέπτυξε μετὰ ταῦτα ἡ δωρικὴ ποίησις, ἧς τὰ μέλη ἔχουσα στροφὰς μεγάλας καὶ τεχνικωτάτας· ἐν αὐτοῖς αἱ κινήσεις τῶν ποδῶν τὸ μὲν ὑποβοηθοῦσι τὴν ἀκοὴν τοῦ χορευτοῦ κινδυνεύουσαν νὰ παρακούσῃ τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν ῥυθμῶν, τὸ δὲ σαφηνίζουσιν εἰς τὸν θεατὴν τὴν περίτεχνον καὶ πολυσύνθετον οἰκονομίαν τοῦ ᾄσματος· ἐν τοῖς δωρικοῖς τούτοις χορικοῖς ᾄσμασι διακρίνονται τρία μέρη, *στροφή*, *ἀντιστροφὴ* καὶ *ἐπῳδός*, καὶ σπουδαιότεροι τούτων ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ Ἀλκμάν, ὁ Στησίχορος, ὁ Τιμωνίδης, ὁ Βακχυλίδης καὶ ὁ Πίνδαρος. Ἐκ τῶν χορικῶν δὲ τούτων ᾀσμάτων τῆς λυρικῆς ποιήσεως προῆλθον καὶ τὰ τοῦ δράματος, δηλαδὴ τῆς τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας· διότι τοῦ δράματος τὸ ἀρχαιότατον στοιχεῖον ἦτο τὸ *μέλος*, καὶ δὴ τὸ πρὸς τὸν Διόνυσον ἐνθουσιῶδες ᾀδόμενον ᾆσμα, ὁ διθύραμβος, οὗτος δέ, ὡς ἐρρυθμίσθη ὑπὸ Ἀρίονος τοῦ Μηθυμναίου, ᾔδετο περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου ὑπὸ χοροῦ ἐκ πεντήκοντα μελῶν· ὅτε δὲ ἀνεπτύχθη τελείως τὸ δρᾶμα καὶ ἕκαστος τῶν ποιητῶν διαγωνιζόμενος ὤφειλε νὰ διδάξῃ μίαν τετραλογίαν, τότε ὁ ἀριθμὸς τῶν πεντήκοντα χορευτῶν διῃρέθη εἰς τέσσαρας δωδεκάδας· οὕτω, ὁ χορὸς ἑκάστης τραγῳδίας σύγκειται ἐκ δώδεκα μελῶν, ὡς παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, ἀλλ' ὁ Σοφοκλῆς κατόπιν ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν χορευτῶν εἰς δέκα πέντε καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν διατηρεῖ ἐφεξῆς ὁ Εὐριπίδης καὶ οἱ ἄλλοι τραγικοί· διὰ τῆς καινοτομίας ταύτης τοῦ Σοφοκλέους κατέστη συμμετρικωτέρα ἡ παράταξις τοῦ χοροῦ· διότι ἦσαν δύο ἡμιχόρια 7+7 καὶ ὁ κορυφαῖος, οὗ ἡ θέσις ἤδη κατέστη οὕτως εἰπεῖν αὐθυπόστατος, ὁσάκις μάλιστα διελέγετο πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ὅλου χοροῦ.

Οὕτω ἐν τῷ ἀναπτυχθέντι δράματι διεκρίθησαν δύο στοιχεῖα, τὸ λυρικὸν καὶ τὸ δραματικόν, τὰ ᾄσματα τοῦ χοροῦ καὶ ὁ διάλογος τῶν ὑποκριτῶν, τὰ ᾀδόμενα ἀντιτιθέμενα πρὸς τὰ ἀπαγγελλόμενα, τὰ μέλη πρὸς τὸ ἰδίως δρᾶμα. Τὰ ᾄσματα δὲ τοῦ χοροῦ διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ τὸν σκοπόν· διὸ καὶ διάφορα ὀνόματα λαμβάνουσι. *Πάροδος* καλεῖται τὸ πρῶτον ᾆσμα, ὅπερ ὁ χορὸς ᾄδει εἰσερχόμενος εἰς τὴν ὀρχήστραν· ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ ὑπάρχουσι πολλὰ ἀναπαιστικὰ συστήματα, εἴτε κατὰ τὴν ἀρχὴν εἴτε ἐν μέσῳ τοῦ μέλους, καὶ μέτρα ἰδιάζοντα εἰς πομπὰς ἢ πορείας, ὡς τὰ ἐμβατήρια· ἐξηγεῖ δὲ τὸ ᾆσμα τῆς παρόδου τὴν αἰτίαν, δι' ἣν εἰσέρχεται ὁ χορὸς εἰς τὸ θέατρον καὶ συμμετέχει τοῦ δράματος· τῆς παρόδου διακρίνονται τὰ *στάσιμα* ᾄσματα, ἅπερ ᾄδει ὁ χορὸς ἱστάμενος ἐν μέσῃ τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ ἅτινα ἑρμηνεύουσι τὰς διαθέσεις τοῦ χοροῦ πρὸς τὰς διαφόρους τροπάς, ἃς λαμβάνει ἡ πρᾶξις τοῦ δράματος κατὰ τὴν πρόοδον τῆς παραστάσεως. Τὰ στάσιμα ἔχουσι σκοπὸν πρῶτον μὲν νὰ παρασκευάσωσιν ἐν μέσῳ τῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ περιπετειῶν τοῦ δράματος τὴν ἠρεμίαν καὶ γαλήνην τῆς ψυχῆς, ἥτις εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς ἀπόλαυσιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων· ἔπειτα δὲ νὰ δηλώσωσι σαφῶς τὴν ἐσωτερικὴν ἰδέαν καὶ τὸ ἐν τῇ πράξει ὑποκείμενον νόημα. Τὰ *χορικὰ* μέλη τοῦ δράματος ὁμοιάζουσι κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὰ ᾄσματα τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου, καὶ συντίθενται ἐκ στροφῶν καὶ ἀντιστροφῶν, ἀλλὰ διαφέρουσιν ἐκείνων, ὅτι καθ' ὅλον τὸ ᾆσμα δὲν ἐπαναλαμβάνεται τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς στροφῆς καὶ ἀντιστροφῆς, ἀλλὰ μεταβάλλονται τὰ μέτρα κατὰ πᾶν ζεῦγος στροφῶν· οὐδὲ παρεντίθενται ἐν τοῖς στασίμοις ἐπῳδοί, ὡς ἐν τοῖς ᾄσμασι τῶν μελοποιῶν κατὰ πᾶν ζεῦγος στροφῶν, ἀλλὰ μία καὶ μόνη *ἐπῳδὸς* ἐπιτίθεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ ὅλου στασίμου. Ἐν ἅπασι τοῖς ᾄσμασι διαλάμπει ἡ εὐσεβὴς καὶ ἀπαθὴς γνώμη τοῦ χοροῦ, ὅστις συνήθως, ἐκτὸς τοῦ ῥεύματος τῶν παθῶν τῶν ἀνταγωνιζομένων ἱστάμενος, καταπραΰνει τὰ πάθη, παρηγορῶν ἢ καὶ συνδιαλλάττων αὐτούς, ἐνίοτε δὲ εἰς ἠθικὸν μεγαλεῖον αἰρόμενος καὶ ἀπὸ περιωπῆς τὰ πράγματα κρίνων ἐκπροσωπεῖ ἢ τὸ ἰδανικὸν τῆς δημοσίας γνώμης ἢ καὶ τὸ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, ὡς ὅταν ἀνακηρύττῃ τὸ ἀΐδιον τῶν θείων νόμων· ἀλλὰ τὸ ἰδανικὸν τοῦτο ὁ χορὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔχει παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ· διὸ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει: «καὶ τὸν χορὸν ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόριον τοῦ ὅλου καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ». Ἕτερον δὲ ᾆσμα χορικὸν εἶναι τὸ *ὑπόρχημα*, ὅπερ ᾄδει ὁ χορὸς διὰ ζωηρᾶς ὀρχήσεως ἐνθουσιασμὸν διάπυρον καὶ χαρὰν ἐκδηλῶν, ὡς ἐν «Ἀντιγόνῃ» (στ. 1115) καὶ ἐν «Αἴαντι» (στ. 693). Τέλος ὁ χορὸς ἐνίοτε ᾄδει ἀμοιβαίως μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θρηνητικὰ ᾄσματα, ἅτινα *κομμοὶ* καλοῦνται· τὰ ᾄσματα τοῦ χοροῦ παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ εἶναι μακρότατα, ἀποτελοῦντα τὸ ἥμισυ τοῦ δράματος ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις αὐτοῦ τραγῳδίαις, βραχύνονται ὀλίγον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ καταλαμβάνοντα τὸ τέταρτον ἐν ταῖς νεωτέραις αὐτοῦ τραγῳδίαις, καὶ ἔτι μᾶλλον βραχύτερα γίνονται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, καταλαμβάνοντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἓν πέμπτον τοῦ δράματος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δρᾶμα παρέλαβε τὰ ᾄσματα ἐκ τῆς χορικῆς τῶν Δωριέων ποιήσεως, διὰ τοῦτο ἐν αὐτοῖς ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος χρωματίζεται καὶ διά τινων δωρισμῶν.

Ἐπὶ πᾶσιν ὁ χορὸς ἐνίοτε διαλέγεται πρὸς τοὺς ὑποκριτάς, ἀλλὰ τότε δὲν κοινωνεῖ τῶν λόγων ὅλος ὁ χορός, ἀλλὰ μόνος ὁ κορυφαῖος, ἐκπροσωπῶν αὐτόν. Ἡ ὄρχησις τοῦ χοροῦ ἐν μὲν τῇ τραγῳδίᾳ, σεμνὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς οὖσα, ἐκαλεῖτο *ἐμμέλεια*, ἐν δὲ τῷ σατυρικῷ δράματι μετὰ κρότου καὶ τύχους γινομένη, ἐκαλεῖτο *σίκιννις*, παρῳδοῦσα τὴν σεμνότητα τῆς ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ὀρχήσεως· καὶ τέλος ἡ ὄρχησις τοῦ τῆς κωμῳδίας χοροῦ, ὅστις συνέκειτο ἐκ μελῶν εἴκοσι τεσσάρων, λίαν ἄσεμνος οὖσα, ἐλέγετο *κόρδαξ*. Ὁ χορὸς ἐν μὲν τῷ διθυραμβικῷ ᾄσματι ἦτο κύκλιος, ἀλλ' ἐν τῷ δράματι εἰσερχόμενος εἰς τὴν ὀρχήστραν ἐλάμβανε τετραγωνικὸν σχῆμα. Εἰσήρχετο δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς (τῷ θεατῇ) παρόδου καὶ προέβαινεν ἐν πορείᾳ, ἢ ἀνὰ τρεῖς κατὰ μέτωπον, ὅπερ ἐλέγετο κατὰ ζυγά, ἢ ἀνὰ πέντε, ὅπερ ἐλέγετο κατὰ στοίχους. Κατὰ τὴν

Digitized by Google

διδασκαλίαν ὅμως τοῦ δράματος, ἵνα μὴ κωλύωσι τοὺς θεατὰς ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπωσι τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς δρώμενα, ἵσταντο οἱ χορευταὶ ἀντιπρόσωποι ἀλλήλοις, διαιρεθέντες εἰς δύο ἡμιχόρια καὶ καταλαβόντες τὰ δύο πέρατα τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ κοίλου (τοῦ θεάτρου)· ἡ τάξις δὲ αὕτη ἀπετέλει τὸν κανόνα, καθ' ὃν διερρυθμίζοντο τὰ εἰς στροφὰς καὶ ἀντιστροφὰς διῃρημένα στάσιμα. Ὡς δὲ ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ οἱ χοροὶ ᾖδον κατ' ἀντιφωνίαν, ὡς δύο ἡμιχόρια ἐξ ὑπαμοιβῆς, οὕτω καὶ νῦν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν.

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

χορῖνος (ὁ) (Chorinus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων δεκαπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυούρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀξυρρυγχιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικρῶν καρκίνων ἀπαντώντων εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χοριοαμφιβληστροειδῖτις (ἡ) *[Ὀφθαλμολ.]*. Πάθησις συνοδεύουσα φλεγμονὴν τοῦ χοριοειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ, μὴ περιοριζομένην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς μόνον τὸν χιτῶνα αὐτοῦ. Οὕτω πολλαὶ λεγόμεναι χοριοειδίτιδες ὡς ἡ συφιλιδική, ἡ φυματική, εἶναι κυρίως χοριοαμφιβληστροειδίτιδες (βλ. λ. *χοριοειδῖτις*). Β. Α.

χοριοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* τό)· ὁ ὅμοιος ὁ παρεμφερὴς πρὸς χόριον: «χοριοειδὴς χιτὼν» εἷς τῶν χιτώνων τοῦ ὀφθαλμοῦ.

—χοριοειδὲς ***ἱστίον*** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *ἱστίον* χοριοειδές.

—χοριοειδὴς ἡ ***Βιχάτειος σχισμὴ*** *[Ἀνατομ.]*. Σχισμὴ τεχνητὴ ἄγουσα εἰς τὸ κροταφικὸν κέρας τῆς πλαγίας κοιλιας τοῦ ἐγκεφάλου, παραγομένη δὲ μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τοῦ χοριοειδοῦς πλέγματος· ἀφορίζεται ὑπὸ δύο λεπτῶν ταινιῶν, ὧν ἡ μὲν ἄνω καλεῖται χοριοειδὴς ταινία, ἡ δὲ κάτω πορφυραία ταινία. Ι. Π.

—χοριοειδὴς ***φλὲψ*** *[Ἀνατομ.]*. Αὕτη ὁμοῦ καὶ ἡ βασικὴ καὶ ἡ τελικὴ φλὲψ ἀποτελοῦσι τὰς δύο ἔσω ἐγκεφαλικὰς φλέβας, δεξιὰν καὶ ἀριστεράν, αἵτινες ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν μεγάλην ἢ γαλήνειον φλέβα τοῦ ἐγκεφάλου. Ι. Π.

—χοριοειδὴς ***χιτὼν*** *[Ἀνατομ.]*. Οὗτος, ἀποτελῶν τὴν ὀπισθίαν μοῖραν τοῦ ἀγγειώδους χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐπενδύει τὰ ὀπίσθια $^{2}/_{3}$ τοῦ βολβοῦ καὶ συνάπτεται διὰ μὲν τῆς ἔξω ἐπιφανείας αὐτοῦ πρὸς τὸν σκληρὸν χιτῶνα, διὰ δὲ τῆς ἔσω πρὸς τὸ μελάγχρουν ἐπιθήλιον τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος (βλ. *ὀφθαλμός*). Ι. Π.

—χοριοειδοῦς ***ῥῆξις*** *[Ὀφθαλμ.]*· βλ. λ. *ῥῆξις* σκληρωτικοῦ καὶ χοριοειδοῦς.

χοριοειδῖτις (ἡ) *[Ὀφθαλμολ.]*. Φλεγμονὴ τοῦ χοριοειδοῦς, προερχομένη τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸν ἀγγειώδη χιτῶνα τοῦ χοριοειδοῦς μολυσματικῶν παραγόντων. Ἡ βλάβη τοῦ χοριοειδοῦς συχνὰ συνοδεύεται ἀπὸ παρομοίαν τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ ἕνεκα τῆς γειτονίας καὶ διότι ὁ χοριοειδὴς εἶναι ἡ θρεπτικὴ μεμβράνα μοίρας τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ὥστε συχνὰ πρόκειται περὶ *χοριαμφιβληστροειδιτιδος*. Ἄλλοτε πάλιν ἡ φλεγμονὴ τοῦ χοριοειδοῦς ἐπεκτείνεται ἢ συνηθέστερον συνοδεύει φλεγμονὴν τοῦ προσθίου τμήματος τοῦ ῥαγοειδοῦς ὑμένος (ἀκτινωτοῦ καὶ ἴριδος), ὅτε ἔχομεν τὴν *ῥαγοειδίτιδα*.

Τὰς χοριοειδίτιδας δύναταί τις νὰ κατανείμῃ εἰς δύο τύπους, εἰς τὴν *μεταστατικὴν* χοριοειδίτιδα, ἥτις ἔχει τὸν τύπον ὀξείας προσβολῆς, καὶ τὴν *χρονίας ἐξελίξεως* χοριοειδίτιδα, ὡς ἡ συφιλιδικὴ καὶ ἡ φυματιώδης. Καὶ ἡ μὲν μεταστατικὴ ἐμφανίζεται συνήθως κατὰ τὴν διαδρομὴν μολυσματικῶν νόσων, φέρουσα ταχεῖαν ἀπώλειαν ὁράσεως, διήθησιν ὅλων τῶν χιτώνων τοῦ ὀφθαλμοῦ, οἴδημα, ὑπόπυον, ἄλγη κλπ. Καταλήγει εἰς ῥῆξιν τοῦ κερατίου καὶ ἀτροφίαν τοῦ βολβοῦ. Σπανίως ὑποχωρεῖ. Ἡ συφιλιδικὴ χοριοειδῖτις δύναται νὰ ἐμφανισθῇ μῆνάς τινας ἢ καὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν πρώτην ὑπὸ συφίλιδος μόλυνσιν καὶ παρουσιάζει διαφόρους μορφὰς (διάχυτος, περίγραπτος, κηλιδωτὴ κλπ.) καὶ ἀναλόγους ὀφθαλμοσκοπικὰς εἰκόνας. Θεραπεύεται δὲ διὰ τῆς γενικῆς ἀντισυφιλιδικῆς ἀγωγῆς. Ἡ δὲ φυματιώδης χοριοειδῖτις παρουσιάζεται σπανίως ὑπὸ μορφὴν κεγχροειδῆ, συνοδεύουσα τὴν κεγχροειδῆ γενικὴν φυματίωσιν ἢ συνηθέστερον εἶναι περίγραπτος, φέρουσα τοπικὰς ἀλλοιώσεις μὲ ἀνάλογον ὀφθαλμοσκοπικὴν εἰκόνα. Αἱ χοριοειδίτιδες ἐν γένει δὲν συνοδεύονται (ἐκτὸς τῆς μεταστατικῆς καὶ τῆς ῥαγοειδίτιδος) ὑπὸ ἀλλοιώσεων ἐξωτερικῶν τοῦ βολβοῦ. Κύριον σύμπτωμά των εἶναι ἡ ἐλάττωσις τῆς ὁράσεως καὶ ἡ διάγνωσίς των στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὀφθαλμοσκοπικῆς ἐξετάσεως. Β. Α.

χοριοειδοτριχοειδής, ἡ ***ῥουύσχειος ὑμὴν*** *[Ὀφθαλμ.]*. Καλεῖται οὕτω μία τῶν ἐσωτερικῶν στιβάδων τοῦ χοριοειδοῦς ὑμένος, ἔχουσα ἔξωθεν μὲν τὴν ἀγγειακὴν στιβάδα, ἔσωθεν δὲν τὸν ὑαλοειδῆ ὑμένα τοῦ χοριοειδοῦς καὶ συνισταμένη ἐκ τριχοειδῶν ἀγγείων μὲ εὐρὺν αὐλὸν καὶ ἐλάχιστον μεταξύ των μεσοδιάστημα (ἰδίως περὶ τὴν ὠχρὰν κηλῖδα). Αὕτη στερεῖται τελείως χρωστικῆς. Β. Α.

χοριοεπιθηλίωμα (τό), ἢ ***κακόηθες συγκυτίωμα*** *[Ἰατρ.]*. Νεόπλασμα ὅμοιον πρὸς τὸν κακοηθέστερον καρκίνον τῆς μήτρας. Προέρχεται ἐξ ἐμβρυϊκῶν κυττάρων, ἐκ τῶν ἐπιθηλίων τῶν χοριακῶν λαχνῶν, ἤτοι τοῦ συγκυτίου καὶ τῆς στιβάδος τοῦ Laughans, καὶ συνεπῶς εἶναι ἀπότοκον πάντοτε προϋπαρξάσης κυήσεως. Ἀποτελεῖ ὄγκον τῆς μήτρας μαλθακόν, κυανέρυθρον, εὔθρυπτον, αἱματοβριθῆ καὶ εὐκόλως αἱμάσσοντα, ἀναπτυσσόμενον εἰς τὸν πυθμένα αὐτῆς, ἀκριβῶς κατὰ τὴν θέσιν τῆς προσφύσεως τοῦ πλακοῦντος, μῆνάς τινας ἢ καὶ ἔτη μετὰ κύησιν μύλης (50 %), μετὰ τοκετὸν φυσιολογικὸν (20 %) ἢ ἔκτρωσιν (30 %) Ὁ ὄγκος οὗτος ἀπὸ μεγέθους λεπτοκαρύου μέχρι κεφαλῆς ἐμβρύου, ὑπὸ μορφὴν ἄλλοτε πολυποδώδη ἢ βλαστητικὴν καὶ ἄλλοτε ἑλκώδη ἢ παρεγχυματώδη, καταλαμβάνει τὴν κοιλότητα τῆς μήτρας, εἰσδύεται εἰς τὰ μυϊκὰ τοιχώματα ταύτης διατρυπῶν ταῦτα, προβάλλει ὑπὸ τὸν ὀρογόνον τῆς μήτρας ὑπὸ μορφὴν μύκητος, διέρχεται τοῦτον διηθῶν τὰ παραμήτρια καὶ εἰσχωρεῖ εἰς τὰ ὄργανα τῆς πυέλου, τὰ ἔντερα, τὴν κύστιν, τὰς σάλπιγγας καὶ ᾠοθήκας μεθ' ὧν συνάπτει προσφύσεις, ἢ διὰ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος δίδει γένεσιν εἰς μεταστάσεις κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸν κόλπον καὶ τοὺς πνεύμονας, καὶ εἶτα εἰς τὰ ἄλλα ὄργανα: τοὺς νεφρούς, τὸν σπλῆνα, τὸ ἧπαρ, τὸ πάγκρεας τὰ μεσεντερικὰ γάγγλια, τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν παρεγκεφαλίδα.

Πλὴν τῶν μεταστάσεων, αἵτινες παρουσιάζουσιν ἄλλοτε ἄλλα συμπτώματα, οὐδεμίαν λαβὴν δίδοντα πρὸς ὑπόνοιαν τοῦ χοριοεπιθηλιώματος, ἡ συνήθης ἔναρξις τοῦ ὄγκου χαρακτηρίζεται ὑπὸ διαταραχῶν τῆς μήτρας, ἐκδηλουμένων διὰ συνεχοῦς καὶ ἐπιμόνου αἱματώδους ἐκ τοῦ κόλπου διυγράνσεως ἢ ἀνωμαλίας ἐμμήνου ῥοῆς, ἀμφοτέρων ἀγουσῶν πρὸς τὴν μητρορραγίαν, ἥτις εἶναι χαρακτηριστική: διὰ τὴν ἀφθονίαν αὐτῆς, οὐδενὸς ἑτέρου ὄγκου τῆς μήτρας παρουσιάζοντος τοιαύτην ἀπώλειαν αἵματος· διὰ τὴν συνέχειάν της· διὰ τὴν ἀντοχὴν αὐτῆς εἰς πᾶσαν θεραπείαν, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀπόξεσιν, καὶ τέλος διὰ τὰς βαθείας διαταραχὰς ἃς ἐπιφέρει εἰς τὸν ὀργανισμὸν (ὄψις κηρώδης, βαθεῖα ἢ κακοήθης ἀναιμία). Σὺν τῇ αἱμορραγίᾳ συνυπάρχει καὶ ἀπώλεια κιτρινωπῶν κακόσμων ὑγρῶν περιεχόντων νεοπλασματικὰ ὑπολείμματα. Ὁ πόνος ἀποβαίνει αἰσθητός, ὁσάκις ὁ ὄγκος διηθεῖ τοὺς πλατεῖς συνδέσμους, ὁ δὲ σπανίως παρουσιαζόμενος πυρετὸς ὀφείλεται ἢ εἰς ἀπορρόφησιν ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν ὑπὸ τῶν νεοπλασματικῶν κυττάρων ἐκκρινομένων τοξινῶν ἢ εἰς ἐπιπρόσθετον μόλυνσιν.

Ἡ ἐξέτασις δεικνύει μήτραν λίαν διωγκωμένην καὶ μαλθακήν, ἢ ὑβώδη, ὁσάκις ὁ ὄγκος ἐκβλαστάνει ὑπὸ τὸν ὀρογόνον· ὁ τράχηλος, μαλθακὸς καὶ χαίνων, ἐπιτρέπει τὴν διείσδυσιν τοῦ δακτύλου ἐν τῇ κοιλότητι τῆς μήτρας, ἀνευρίσκοντος τὸν εὔθρυπτον καὶ αἱμορραγοῦντα ὄγκον.

Τὸ χοριοεπιθηλίωμα ἀφιέμενον εἰς ἑαυτό, ἀπὸ ἑβδομάδων τινῶν μέχρι 3—4 μηνῶν, ἐπιφέρει τὸν θάνατον ἢ συνεπείᾳ μεταστάσεων (64 %) ἢ αἱμορραγίας (20%) ἢ διατρήσεως τῆς μήτρας καὶ περιτονίτιδος (4 %) ἢ καχεξίας καὶ μολύνσεως (2 %).

Ἡ διάγνωσις ἐρείδεται: εἰς τὴν γνῶσιν ὑπάρξεως μύλης ἐπιπλεξάσης τὴν ἐγκυμοσύνην· εἰς τὸν ἄνω περιγραφέντα ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τῶν μητρορραγιῶν· εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξέλιξιν τοῦ μητρικοῦ ὄγκου· εἰς τὸ χαῖνον τοῦ στομίου τοῦ τραχήλου, ἐπιτρέποντος τὴν εἴσδυσιν τοῦ δακτύλου πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὄγκου, καὶ τέλος εἰς τὴν ἱστολογικὴν ἐξέτασιν τοῦ ὄγκου, ἥτις ὅμως δὲν δύναται νὰ παράσχῃ τὴν βεβαίωσιν περὶ τῆς κακοηθείας ἢ μὴ τούτου.

Προκειμένου δὲ περὶ θεραπείας ἡ ἀπόξεσις ἀποτελεῖ ἐγχείρησιν: ἀνεπαρκῆ, ὡς ἀκολουθουμένην πάντοτε ὑπὸ ὑποτροπῶν· χειρίστην ὡς προκαλοῦσαν τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ὄγκου καὶ συνεπῶς τὰς μεταστάσεις· ἐπικίνδυνον, ὡς ἐκθέτουσαν εἰς αἱμορραγίας ἢ μολύνσεις. Συνεπῶς ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη ἐγχείρησις εἶναι ἡ κοιλιακὴ ὑστερεκτομία μετὰ τῆς ἐξαιρέσεως καὶ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς μήτρας, ὁσάκις ἐπιτρέπει ταύτην ἡ γενικὴ κατάστασις τῆς μήτρας, ἢ ἡ νεοπλασματικὴ περὶ τὴν μήτραν ἐξάπλωσις δὲν καθιστᾷ ταύτην ἀπραγματοποίητον. Ἡ ὕπαρξις μεταστάσεων κατ' οὐδὲν κωλύει τὴν λαπαροτομίαν. Ἡ ἐγχείρησις παρουσιάζει θνησιμότητα 36 % καὶ ἄλλοτε ἔτι ὑψηλοτέραν. Ο. Ρ.

χόριον (τό), ἢ ***ἰδίως δέρμα*** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα στιβὰς τοῦ *δέρματος* (βλ. λ.). Ι. Π.

χοριοτριχοειδὴς ***στιβὰς*** *[Ἀνατομ.]*. Μία τῶν τεσσάρων στιβάδων, ἐξ ὧν σύγκειται ὁ χοριοειδὴς χιτὼν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀποτελουμένη ἐκ τριχοειδῶν ἀγγείων, διακρινομένων διὰ τὸ μέγα εὖρος αὐτῶν, καὶ ἐξ ὁμοειδοῦς οὐσίας. Ι. Π.

Χορμίσδας (Hormisdas). Πάπας Ῥώμης (βλ. *Ὁρμίσδας*).

Χόρμοβας, ***Βασίλειος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Χορμόβου (βλ. λ. *Γκιόκας* Βασίλειος).

Χορμοβίτης, ***Θωμᾶς.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Χορμόβου τῆς Ἠπείρου (βλ. λ. *Βάγγος* Θωμᾶς).

— Χορμοβίτης, ***Κωνσταντῖνος.*** Ἀγωνιστὴς γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἐπαγγελματικὸν προσωνύμιον *Λαγουμιτζῆς Κ.* (βλ. λ.).

Χόρμοβον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Βορείου Ἠπείρου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Δρίνου μετὰ τοῦ Ἀώου. Πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἦτο κωμόπολις ἀνθοῦσα καὶ κατῳκεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Χριστιανῶν ἀλβανοφώνων. Ἤδη ἐπὶ τοῦ πάππου τοῦ Ἀλῆ, τοῦ Μέτσιο Χούσιου, ἦτο φόρου ὑποτελὲς εἰς αὐτόν, παρὰ τούτου δὲ παρέλαβε τὴν ὑποτέλειαν ὁ Βελῆς πατὴρ τοῦ Ἀλῆ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βελῆ ἡ μήτηρ τοῦ Ἀλῆ Χάμκω. Οἱ Χορμοβῖται, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Ῥίζας, ἦσαν πολεμικώτατοι καὶ ἀνδρειότατοι, ὑπὸ πολλῶν δὲ διὰ τὴν μαχιμότητά των καὶ τὴν αὐτοθυσίαν συγκρίνονται πρὸς τοὺς Σουλιώτας. Διὰ τοῦτο ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Τούρκων, ὁσάκις κατεδυναστεύθησαν παρ' αὐτῶν. Ἡ ὑπὸ τῆς Χάμκως, μητρὸς τοῦ Ἀλῆ γενομένη ἁρπαγὴ τοῦ Κακοσίου, γειτονικοῦ χωρίου, τόσον ἤθισε τοὺς Χορμοβίτας, ὥστε συνενωθέντες μετὰ τῶν ὁμόρων Γαρδικιωτῶν καὶ ἄλλων Ῥιζιωτῶν ἐπέπεσαν, κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1762, κατὰ τῆς Κάργιανης, ὅπου διέμενεν ἡ Χάμκω, καὶ συλλαβόντες ταύτην, ὡς καὶ τὴν κόρην της Χαϊνίτσαν, τὰς μετέφερον ὡς αἰχμαλώτους εἰς τὸ Γαρδίκι, ὅπου παντοίους ἐξευτελισμοὺς διέπραξαν εἰς βάρος αὐτῶν. Τούτων ἕνεκα ὁ νεανίας τότε Ἀλῆς ὤμοσεν ἐκδίκησιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἔλαβεν ἀργότερον, τῷ 1784, ὁπότε πολλοὺς τῶν κατοίκων τοῦ Χορμόβου ἐφόνευσε, τοὺς δὲ λοιποὺς σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἠνάγκασε νὰ ἐκπατρισθοῦν καὶ νὰ διασπαροῦν εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, περὶ δὲ τὰς 200 οἰκογενείας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ Ἑξαμίλιον, παρὰ τὸ Βουθρωτόν, ὅπου καὶ παρέμειναν μέχρι τοῦ 1798 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Βενετῶν. Μετὰ τὸν ἐκπατρισμὸν τῶν Χορμοβιτῶν ὁ Ἀλῆς ἐγκατέστησεν εἰς τὸ χωρίον Λιάπηδες ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸν χωρίον Γκολέμι. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ οἱ Χορμοβῖται ἔτρεξαν, ὅπως καὶ οἱ Σουλιῶται, νὰ ταχθοῦν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ νὰ πολεμήσουν τὸν Ἀλῆ, διότι ἤλπιζον ὅτι φονευομένου τούτου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸ χωρίον των· ἕνεκα ὅμως τῆς ἀντιδράσεως τῶν Ἀλβανῶν κατοίκων δὲν κατώρθωσαν τοῦτο. Ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως ἔλαβον μέρος εἰς τὸν Ἀγῶνα, συστήσαντες ἴδιον σῶμα μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Διαμάντην Χορμόβαν ἢ Χορμοβίτην κατ' ἀρχὰς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ὑπὸ τὸν Κώσταν Χορμόβαν ἢ Λαγουμιτζῆν καὶ ἐπολέμησαν γενναίως εἰς πολλὰς μάχας, ἰδίως δὲ εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

— Χορμόβου ***μονὴ*** *[Γεωγρ.]*. Μονὴ βυζαντινή, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ κειμένη παρὰ τὸ χωρίον Χόρμοβον. Ἡ μονὴ αὕτη ἐκτίσθη ἴσως κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα καὶ ἤκμαζε κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ χρόνους. Καταστραφέντος ὅμως τοῦ Χορμόβου ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καὶ συνοικισθέντος ὑπὸ Τουρκαλβανῶν ἡ μονὴ αὕτη ἔχασε τὴν παλαιάν της ἀκμήν· δὲν κατεστράφη ὅμως, διότι ἀπολαύει μεγίστης τιμῆς καὶ παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν, οἱ ὁποῖοι συνεισφέρουν διὰ τὴν συντήρησίν της. Χ. Ι. Σ.

Χορμόπουλον. Νεαρὸς ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀγράφων, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου (Ἡρακλείου) τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1645—1669) ἔλαβε μέρος μετὰ τῶν Σουμίλα καὶ Μεϊντάνη, γενναίων Ῥουμελιωτῶν, ὑπὲρ τῶν Βενετῶν, ἀλλ' εἶτα ἐξαναστὰς κατ' αὐτῶν συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Ἑπτανήσῳ, ἐσώθη δὲ διότι ἐπεκούρησε κατά τινα ἐπίθεσιν πειρατῶν ἐπὶ ἑνετικοῦ σκάφους. Τ. Ε. Ε.

Χὸρν (Hoorn, Cape Horn) *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Χιλῆς, τὸ νοτιώτατον σημεῖον τῆς Ν. Ἀμερικῆς. Κεῖται εἰς 55°58'41" νοτ. πλάτους καὶ 67°10'53" δυτ. μήκους εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς ὁμωνύμου νήσου, ἀνηκούσης εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς Γῆς τοῦ Πυρός. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1616 ὑπὸ τοῦ Ὁλλανδοῦ θαλασσοπόρου Shouten. Η. Π. Γ.

Χὸρν (Horn). Ὄνομα Γερμανῶν μουσικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομαστότεροι εἶναι οἱ: *Ἰωάννης-Γάσπαρος*, ζήσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ συνθέσας πολλὰ ἔργα ἐνοργάνου μουσικῆς, εἰς ἃ εἶναι πασιφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῆς γαλλικῆς σουΐτας. *Κάρολος-Φρειδερῖκος* (1762—1830), ὅστις συνέθεσε σονάτας διὰ κλειδοκύμβαλον, 12 θέματα μετὰ παραλλαγῶν «Military divertiments» κλπ. Ὁ υἱὸς τούτου *Κάρολος-Ἐδουάρδος* (1786—1849) διεκρίθη ὡς ἀοιδός, καθηγητὴς τοῦ ᾄσματος καὶ συνθέτης. Ἐμελοποίησεν 26 κωμικὰ μελοδράματα, τὰ ὀρατόρια: «Ἡ συγχώρησις τῶν ἁμαρτημάτων», «Σατανᾶς», «Ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ», πολλὰς μελῳ-

Digitized by Google

δίας κτλ. *Μιχαὴλ Χόρν*, γεννηθεὶς τῷ 1859. Βενεδικτῖνος μοναχός. Συνέθεσε πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα, λειτουργίας, μοτέττα, συλλογὴν ἐκκλησιαστικῶν τεμαχίων δι' ὄργανον κλπ. Ἐγένετο ὡσαύτως γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς καὶ συνεργάτης περιοδικῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸ γρηγοριανὸν μέλος κλπ. γ. σ.

—**Χὸρν** (Horn), ***Ἄρβιντ - Βερνάρδος*** *κόμις* —. Σουηδὸς στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς (1664—1742). Συμμετέσχε τὸ πρῶτον εἰς τοὺς κατὰ τῆς Γαλλίας πολέμους, μεθ' ὃ ἠκολούθησε τὸν βασιλέα Κάρολον ΙΒ' τῆς Σουηδίας. Προαχθεὶς εἰς στρατηγόν, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Αὐγούστου καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Στανισλάου Λεζίνσκυ 1704). Τὸ ἑπόμενον ἔτος συνῆψε τὴν μετὰ τῆς Πολωνίας συνθήκην, ἐγένετο μυστικοσύμβουλος τοῦ βασιλέως καὶ τῷ 1710 ἀρχικαγκελλάριος. Μετὰ τὸν θάνατον Καρόλου τοῦ ΙΒ' (1718), ἐπέβαλεν εἰς τὴν πριγκίπισσαν Οὐλρίχην Ἐλεονώραν νὰ παραιτηθῇ τῶν κληρονομικῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων της καὶ ζητήσῃ τὴν παρὰ τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας ἐκλογήν της ὡς βασιλίσσης, μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησίν της ἐπέτυχε παρ' αὐτῆς τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος τοῦ 1719, δι' οὗ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν καὶ ἐνεκαινιάζετο η ἰσχὺς τοῦ σουηδικοῦ κοινοβουλίου. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἐξηναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ λόγῳ τῶν ἀπολυταρχικῶν διαθέσεων τῆς βασιλίσσης Ἐλεονώρας. Συνέτεινε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τῆς Ἐλεονώρας καὶ εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Φρεδερίκου τῆς Ἕσσης, ὅστις εὐθὺς ἅμα τῇ ἀνόδῳ του εἰς τὸν θρόνον ὠνόμασεν αὐτὸν καὶ αὖθις ἀρχικαγκελάριον. Η.Π.Γ.

—**Χὸρν** (Horn), ***Γερτρούδη***. Ἀμερικανὶς συγγραφεὺς (βλ. λ. *Ἄθερτον* Γερτρούδη).

—**Χὸρν** (Horn), ***Γουσταῦος***. Σουηδὸς στρατάρχης (1592—1657). Ἐγένετο αὐλικὸς τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου (1618) καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας ἐκστρατείας, διακριθεὶς διὰ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα καὶ ἀνδρείαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουσταύου ἡνώθη μετὰ τῶν δυνάμεων τοῦ δουκὸς Βερνάρδου τῆς Σαξονίας-Βαϊμάρης. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἀντιζηλία ἐπήνεγκε τὴν ἧτταν τῶν ἡνωμένων δυνάμεών των εἰς Νόρντλινγκεν (1634), καθ' ἣν ὁ Χόρν συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἐπιστρέψας τῷ 1642 εἰς Σουηδίαν, ἔλαβε διάφορα ἀξιώματα. Κατέλαβε τὴν Σκανίαν (1644) καὶ διῴκησε τὴν Λιβονίαν, ἀνέλαβε δὲ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος του κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μετὰ τῆς Πολωνίας πολέμου (1655). Αἱ ἐπιστολαί του πρὸς τὸν Σουηδὸν πολιτικὸν Ὀξενστιέρνα, τοῦ ὁποίου ἦτο ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς (1625—1654), ἐξεδόθησαν τῷ 1897. Η. Π. Γ.

—**Χὸρν** (Horne), ***Θωμᾶς Χάρτβελλ***. Ἄγγλος θεολόγος, γεννηθεὶς ἐν Λονδίνῳ (1780—1862). Ἐκτὸς ἄλλων τινῶν ἔργων ἐξέδωκε λαμπρὰν εισαγωγὴν εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν τῷ 1818 ἐν Λονδίνῳ «Introductien to the critical Study and Knowledge of the Holy Scriptures» εἰς 3 τόμους, ἧς τὴν ἑνδεκάτην ἔκδοσιν εἰς 5 τόμους ηὐξημένην ἐξέδωκαν τῷ 1860 ὁ J. Ayres καὶ S. F. Tregelles. Ἐπιτομὴν τοῦ ἔργου τούτου ἐξέδωκεν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τῷ 1827 ἐν Λονδίνῳ «Compendious Introduction to the Study of the Bible κλπ.» μετὰ σημειώσεων τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Sarah Anne Cheyne καὶ εἰσαγωγῆς τοῦ J. B. Mac Caul ἐν Λονδίνῳ 1862. Ε. Γ. Π.

—**Χὸρν** (Horne), *σὲρ* ***Ροβέρτος Στήβενσον***. Ἄγγλος πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1871. Ἀποφοιτήσας τοῦ πανεπιστημίου τῆς Γλασκώβης ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Μπάγκορ (1895) καὶ ἀπὸ τοῦ 1896 ἤρχισε δικηγορῶν. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον διετέλεσεν ἐπιθεωρητὴς τῶν μεταφορῶν καὶ διευθυντὴς τοῦ τμήματος ὑλικῶν τοῦ ναυαρχείου. Τῷ 1918 ἐξελέγη ἐργατικὸς βουλευτὴς καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Ἐργασίας. Τῷ 1921 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Διευθύνει μεγάλους ἐμπορικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς ὀργανισμούς, καταστὰς μία τῶν σημαντικωτέρων μορφῶν τῶν οἰκονομικῶν κύκλων τοῦ Λονδίνου. Η. Π. Γ.

Χόρν, *Παντελῆς*. Ἕλλην θεατρικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1880. Εἰσελθὼν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Δοκίμων, ἐξῆλθε σημαιοφόρος τῷ 1899. Τὸ πρῶτον θεατρικὸν ἔργον του «Τὸ ἀνεχτίμητο», ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γνωστοῦ θρύλου τοῦ «Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας», ἔγραψε τῷ 1906 ὡς ἀνθυποπλοίαρχος. Ἀκολούθως ἔγραψε τοὺς «Πετροχάρηδες», παρασταθὲν τῷ 1908. Ἐπιδοθεὶς ἔκτοτε συστηματικῶς εἰς τὴν δραματογραφίαν, παρουσίασε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὰ ἔργα: «Νταλμανοπούλα» «Φυντανάκι», «Μελτεμάκι», «Σιγανοπαπαδιές», «Ἀνατολίτισσα», «Μελάχρα», «Παναγία ἡ Κατηφορίτισσα», «Μαῦρο καράβι», «Σέντζας», «Ψωροκώσταινα», «Σταθμός», «Φλαντρώ», «Στὸ πανηγύρι», «Στὴ λαύρα τοῦ μεσημεριοῦ», «Γυναῖκα-θάλασσα», «Ὁ κ. Πρόξενος» κλπ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐσημείωσαν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν καὶ παρέμειναν εἰς τὸ δραματολόγιον τοῦ θεάτρου τὰ ἔργα: «Φυντανάκι», «Μελτεμάκι» καὶ «Νταλμανοπούλα». Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Π. Α. Κ.

Χόρνερ (Horner), ***Ἰωάννης-Φρειδερῖκος***. Ὁ φθαλμολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ζυρίχῃ (183.—1886). Ἐγένετο τῷ 1873 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ζυρίχης. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται αἱ ὑπάρχουσαι γνώσεις περὶ τῶν διαφόρων μορφῶν τῶν ἑρπήτων τοῦ κερατοειδοῦς, περὶ τῆς σχέσεως τοῦ καταρράκτου πρὸς τὴν ραχιτικὴν παραμόρφωσιν τῶν ὀδόντων, τῆς μυκωτικῆς προελεύσεως τοῦ ἕλκους τοῦ κερατοειδοῦς κλπ. Ἔγραψε περὶ ὑδροφθάλμου, ὑποπύου γλαυκώματος, περὶ τῶν νόσων τοῦ ὀφθαλμοῦ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Gerhardt κλπ. Ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομά του φερόμενος ὡς *χορνέρειος μῦς* εἶναι ὁ ὀπίσθιος δακρυϊκὸς μῦς. Ο. Ρ.

—**Χόρνερ *σημεῖα*** [*Ὀφθαλμολ.*]. Λευκὰ στίγματα παρατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ ὀφθαλμολόγου Ἰ. Χόρνερ ἐπὶ τοῦ ἐαρινοῦ κατάρρου τοῦ ἐπιπεφυκότος. Μόλις ἀντιληπτὰ διὰ τῆς προσεκτικῆς διὰ τοῦ φακοῦ ἐξετάσεως, ἔκειντο ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ κερατοειδοῦς, ἦσαν δ' ἐπιπόλαια καὶ ἀπετέλουν ἐκφυλιστικὰς κηλῖδας τοῦ ἐπιθηλίου. Τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν στιγμάτων τούτων ἐπέστησεν ὁ Α. Τράντας, ἐξ οὗ καὶ ἐκλήθησα νστίγματα τοῦ *Χόρνερ-Τράντα*. Β. Α.

—**Χόρνερ *σύνδρομον***. Καλεῖται οὕτω ὁ συνδυασμὸς τῶν συμπτωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπέρχονται ἐκ παραλύσεως τοῦ αὐχενικοῦ συμπαθητικοῦ καὶ ὅπερ ὡς κύρια συμπτώματα ἔχει τὴν μῦσιν τῆς κόρης, τὸν ἐνόφθαλμον καὶ τὴν στένωσιν τῆς ὀφθαλμικῆς σχισμῆς. Παρατηρεῖται ἐπὶ τραυμάτων, ὄγκων, πιέσεων κ. λ. π. τῆς ὁμοπλεύρου αὐχενικῆς χώρας. Καλεῖται καὶ *σύνδρομον Κλὼντ-Μπερνὰρ-Χόρνερ*. Β. Α.

Χορνινταλσβὰντ (Hornindalsvand) [*Γεωγρ.*]. Λίμνη τῆς Νορβηγίας. παρουσιάζουσα μοναδικὸν φαινόμενον ἐν Εὐρώπῃ, καθ' ὃ ὁ βυθός της εὑρίσκεται εἰς 435 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἡ ἔκτασις αὐτῆς εἶναι μόνον 51,1 τ. χλμ. καὶ τὸ βάθος της 486 μ. Μ. Δ. Β.

Χόρνσ(ε)ϋ (Hornsey) [*Γεωγρ.*]. Διοικητικὴ περιφέρεια καὶ προάστιον τοῦ Λονδίνου, ἀνῆκον εἰς τὴν κομιτείαν τοῦ Μίντλσεξ. Κάτ. 87.659. Η.Π.Γ.

Χόρνταλαντ (Hordaland) [*Γεωγρ.*]. Νομὸς τῆς Νορβηγίας πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς χώρας, περὶ τὸ φιὸρντ Χορντάντερ. Πλὴν τοῦ ἠπειρωτικοῦ τμήματος περιλαμβάνει καὶ πολλὰς νήσους τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ ἔχει ἐπιφάνειαν 15.518 τ. χλμ. καὶ 165.443 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι τὸ Μπέργκεν. Μ. Δ. Β.

Χορντάνα ὑ Μαϋὰνς (Jordana y Mayans), ***Καῖσαρ-Αὔγουστος***. Ἱσπανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1893. Ἔγραψεν εἰς τὴν καταλανικὴν γλῶσσαν διηγήματα, μυθιστορήματα καὶ πλεῖστα εὐθυμογραφήματα, ἅτινα κατέταξαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ὀνομαστοτέρων Ἱσπανῶν εὐθυμογράφων. Μετέφρασεν εἰς τὴν καταλανικὴν πολλὰ τῶν ἔργων τοῦ Μὰρκ Τουαίν, τοῦ Τσέστερτον, τοῦ Σέρριφ, τοῦ Οὐέλς, κ. ἄ. Ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἔργων του εἶναι ἡ μετάφρασις τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ καὶ τά: «Quatre venjances» (1923), «El collar de la Núria» (1927), «La veritat sobre Sigfrid» (1927), «L'Incest» (1928), «L'anell i la fabrica» (1928), «Tot de contes» (1928), «Una mena d'amor» (1931), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χόροβιτς (Horovitz), ***Ἰωσήφ***. Γερμανοεβραῖος ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1874. Ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Φραγκφούρτης (1914). Ἔγραψε: «Τὸ Κιτὰμπ-ἄλ-Μαγκαζὶ τοῦ Βακὶντ» (1897), «Ἴμπν-Σαὰντ» (1904—1909), «Κατάλοιπα ἑλληνικῶν μίμων ἐν Ἀνατολῇ» (1905), «Ἐπιγραφική» (1909—1910), «Μελέται ἐπὶ τοῦ Κορανίου» (1926) κ. ἄ. Π. Ν. Π.

χορογραφία (ἡ). Σύστημα γραφῆς, δι' εἰδικῶν σημείων, τῶν βημάτων, τῶν σχημάτων καὶ τῶν κινήσεων χοροῦ τινος ἢ μπαλλέτου. Ὁ ἐπινοήσας τὴν χορογραφίαν ἢ *ὀρχησογραφίαν* εἶναι ὁ Ἀρμπὼ (Arbeau), οὗτινος τὸ πραγματικὸν ὄνομα ἦτο Ἰωάννης Ταμπουρό. Τὸ ὄνομα χορογραφία (chorographie) ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον τῷ 1701 παρὰ τοῦ Φεγιέ, ὅστις πρῶτον ἐπενόησε τὴν στενογραφίαν τῶν βημάτων, ἐνῷ τὸ σύστημα τοῦ Ἀρμπὼ (1588) περιέγραφε μόνον τὰ σχήματα. Ἡ χορογραφία ἐτελειοποιήθη παρὰ τοῦ Μανὺ (*Magny*, «Principes de Chorographie», 1765) καὶ τοῦ Σαὶν-Λεὸν (*Saint-Léon*, «Osténographie», 1852), ἀποτελεῖ δὲ σήμερον ἀληθῆ τέχνην, λαμπρυνθεῖσαν ὑπὸ μεγάλων καλλιτεχνῶν, ὡς ἡ Ἰσιδώρα Δούνκαν, ἡ Λοῦ Φοῦλλερ, ἡ Παυλόβνα, ὑπὸ τῶν περιφήμων ρωσικῶν μπαλλέτων τοῦ Φοκίν, Ντιαγκίλεφ κλπ. Γ. Σ.

χορογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χορογραφίαν, εἰς τὴν σύνθεσιν χοροῦ.

χορογράφος (ὁ)· ὁ ρυθμίζων τὰ βήματα, τὰ σχήματα καὶ τὰς κινήσεις χοροῦ τινος ἢ μπαλλέτου· ὁ καθηγητὴς τοῦ χοροῦ.

χοροδιδασκαλεῖον (τό)· διδασκαλεῖον χοροῦ, κατάστημα ὅπου διδάσκεται ὁ χορός.

χοροδιδασκαλία (ἡ)· ἡ διδασκαλία τοῦ χοροῦ.

χοροδιδάσκαλος (ὁ)· ὁ διδάσκων τοὺς διαφόρους χορούς.

— [*Ἀρχ.*] Παρ' ἀρχαίοις *χοροδιδάσκαλος* ἐκαλεῖτο ὁ διδάσκαλος τοῦ χοροῦ διά τε τὴν ὄρχησιν καὶ τὸ ᾆσμα. Διωρίζετο καὶ ἐμισθοδοτεῖτο ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ, ἐξελέγετο δέ, εἷς δι' ἑκάστην φυλήν, ἐν Ἀθήναις, διὰ κλήρου ἕνα μῆνα πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Διονυσίων. Ἐν Δελφοῖς, ὑπῆρχεν ἐπίσημος χοροδιδάσκαλος, καταρτίζων ἐτησίους χορούς παίδων. Τοιοῦτοι ἐπίσημοι χοροδιδάσκαλοι χορῶν παίδων ἢ καὶ παίδων μετὰ κορασίδων ὑπῆρχον καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος: ἐν Ἤλιδι, ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν Λακεδαίμονι, ἐν Κρήτῃ, καθ' ὅλους τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ ρωμαϊκῶν. Βοηθὸς τοῦ χοροδιδασκάλου κατ' ἀρχὰς ἦτο ὁ αὐλητής, ὁ ὁποῖος καὶ ἐμισθοδοτεῖτο παρ' αὐτοῦ, ἀναφερόμενος ἐν τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς χορηγῶν μετὰ τὸν χοροδιδάσκαλον· ἀπὸ τοῦ 341 π. Χ. ὅμως καὶ ἐντεῦθεν καταλαμβάνει ἱεραρχικῶς τὴν θέσιν τοῦ χοροδιδασκάλου ὁ αὐλητής. Πολλάκις τὸ ὑπούργημα τοῦ χοροδιδασκάλου ἀνελάμβανον αὐτοὶ οὗτοι οἱ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Φρύνιχος. Β. Δ. Θ.

χορόδραμα (τό). Σκηνικὸν ἔργον, καθ' ὃ ἡ ὑπόκρισις γίνεται οὐχὶ διὰ λόγου, ἀλλὰ διὰ σχημάτων καὶ ὀρχηστικῶν βημάτων μετὰ μουσικῆς συνοδείας, τὸ ἀρχαῖον *μιμόρχημα*, κοιν. *μπαλλέτο* (βλ. λ.).

χορεοσπερίς, *—ίδος* (ἡ)· χορευτικὴ ἑσπερίς.

χορόζεμα (τὸ) (Chorozema) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη θάμνων ἀναρριχητικῶν ὧν τινες καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *χορόζεμα τὸ ποικίλον* (Chorozema varium), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Αὐστραλίας, λίαν διακοσμητικός. Δ. Ν. Π.

Χοροζλοῦ [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Πετεινὸς* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

χοροιτυπία (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Τὸ κτυπᾶν τὸ ἔδαφος διὰ τῶν ποδῶν, κατὰ τὸν χορόν. Κατ' ἐπέκτασιν σημαίνει τὸν θορυβώδη χορόν. Β. Δ. Θ.

Χορὸλ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Οὐκρανίας, ἐν τῷ πρώην κυβερνείῳ τῆς Πολτάβας, ἐπὶ τοῦ σιδηροδρόμου Ρόμνυ-Κρέμεντουγκ. Κάτ. (1926) 10.584. Εἶναι ἐξαίρετος ἀγορὰ σιτηρῶν καὶ ἕδρα ὁμωνύμου ἐπαρχίας (κάτ. 50.147). Π. Ν. Π.

χορολέκτης (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Ὁ εἰδικὸς περὶ τὰ χορικά, ὁ ἐκλέγων τοὺς ἀρίστους, νέους ἢ παῖδας, πρὸς συγκρότησιν τοῦ χοροῦ. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον, ὑπῆρχεν εἷς χορολέκτης ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Β. Δ. Θ.

χορομανής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ἐμμανῶς ἀγαπῶν τὸν χορόν.

χοροπήδημα (τό)· δημοτ., πήδημα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς ὅταν τις χορεύῃ.

χοροπηδῶ (*—άω*)· πηδῶ πρὸ τὰ ἄνω, ὡς ἐν χορῷ: «χοροπηδᾷ ἀπὸ τὴ χαρά του».

χοροποιία (ἡ)· ἀρχ., ἡ διάταξις, ἡ σύστασις χοροῦ.

χοροποιὸς (ὁ, ἡ), *—ὸν* (τό)· ἀρχ., ὁ διατάσσων, ὁ καταρτίζων τὸν χορόν.

χορὸς (ὁ)· ὁμὰς ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν κατηρτισμένων πρὸς κοινὴν ᾆσιν: «χορὸς τραγῳδίας, — κωμῳδίας, — μελοδράματος, — ψαλτῶν», «δεξιὸς —, ἀριστερὸς χορὸς τοῦ ναοῦ»· ‖ ὁμὰς ἀνθρώπων ὀρχουμένων: «μπαίνω 'ς τὸ χορὸ», «αὐτὸς ποῦ σέρνει τὸ χορό», ᾆσμ. «μπάτε κορίτσια 'ς τὸ χορὸ νὰ μάθετε τραγούδια», παροιμ. «ἀπόξω ἀπὸ τὸ χορὸ ξέρει πολλὰ τραγούδια»· ‖ τὸ ὀρχεῖσθαι, ὁ τρόπος τοῦ ὀρχεῖσθαι, ὄρχησις: «ἑλληνικοὶ —, εὐρωπαϊκοὶ χοροί», «ἀγάπα ἡ Μάρω τὸ χορό, ηὗρε κι' ἄντρα χορευτή»· ‖ φρ. «στήνω —, πιάνω τὸ χορό»· ‖ «παιδικὸς χορός», ὁ μόνον διὰ παῖδας· «λευκὸς χορός», ὁ μόνον δι' ἀγάμους· «χορὸς κυανοῦς» ἢ «— ρόδινος» κλπ., εἰς τὸν ὁποῖον ὅλαι αἱ κυρίαι προσέρχονται μὲ ἐσθῆτα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ χρώματος· «χορὸς κεφαλῶν» (bal de têtes), χορὸς μὲ τοὺς κεκλημένους φέροντας περιβολὴν ἑσπερίδος, ἀλλὰ καὶ ἔχοντας τὴν κεφαλὴν ἢ διεσκευασμένην κωμικῶς ἢ διηυθετημένην οὕτως, ὥστε ν' ἀναπαριστᾷ μορφὴν ἱστορικὴν ἢ ἄλλου γνωστοῦ προσώπου εἰς τὴν φιλολογίαν, τὴν τέχνην κλπ.· «χορὸς μετημφιεσμένων» (bal masqué, costumé, travesti), μὲ τοὺς κεκλημένους φέροντας καὶ προσωπίδα ἢ ἁπλῶς

Digitized by Google

1) Σάτυρος χορεύων τὴν «σίκιννιν» καὶ μαινὰς (ἐξ ἀγγειογραφίας τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου Νεαπόλεως). 2) Γραῖα χορεύουσα τὸν «κόρδακα» (ἀρχαία ἀγγειογραφία). 3) Σάτυρος χορεύων τὴν «σίκιννιν» καὶ μαινὰς (ἐξ ἀγγειογραφίας τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου Νεαπόλεως).

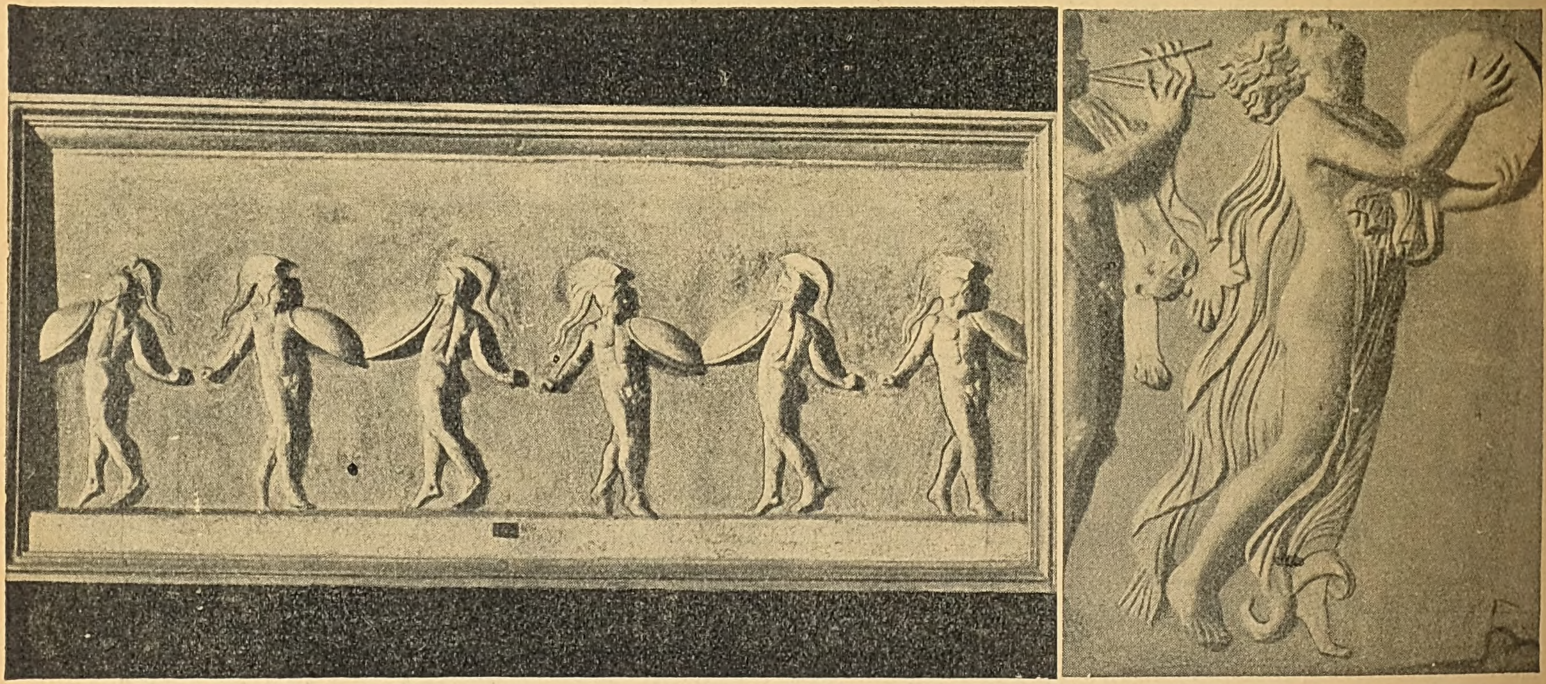

1) Χορὸς Κορυβάντων (ἀνάγλυφον τοῦ μουσείου τοῦ Βατικανοῦ). 2) Βάκχη χορεύουσα (ἀνάγλυφον τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως).

1) Χορὸς ἐκτελούμενος ὑπὸ μαθητριῶν τοῦ ἰνστιτούτου Νταλκρότσε. 2) Νεώτερος χορὸς ἐκτελούμενος ὑπὸ τῶν Ἄννας Πάβλοβας καὶ Στέβιτς.

Digitized by Google

1) Ἡ Ἰσιδώρα Δούνκαν εἰς μίαν χορευτικὴν δημιουργίαν της. 2) Χορὸς τῆς Ρίντυ Ἰμπεκόφεν. 3) Τὸ χορευτικὸν ζεῦγος τῶν Ἀντων. Ντόλιν καὶ Βέρας Νεμτσίνοβα.

1) Ἡ χορεύτρια Ρούθ Σαὶν Ντένις μιμουμένη χαρακτηριστικὴν στάσιν κινεζικοῦ ἀναγλύφου τοῦ Κουὰν Γίν. 2) Ἡ χορεύτρια Βέρα Τρεφίλοβα χορεύουσα τὸν «χορὸν τοῦ κύκνου».

1) Σκηνὴ τοῦ χοροδράματος «Ἡ ἑορτή». 2) Χορεύτριαι μπαλέτου (γκέρλς).

Digitized by Google

ἀμφίεσιν ἱστορικήν, ξενικήν, φανταστικήν· «χορὸς παρὲ» (paré) μὲ εἰδικὴν ἀμφίεσιν καὶ ἄνευ προσωπίδος· «χορὸς καλικὸ» (bal calicot), χορὸς μετημφιεσμένων, τῶν ὁποίων αἱ ἀμφιέσεις εἶναι ἀποκλειστικῶς ἐκ βαμβακεροῦ ὑφάσματος· «χορὸς φιλανθρωπικός», ὁ ὀργανούμενος ὑπὲρ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ ἐπὶ πληρωμῇ εἰσιτηρίου καὶ συνδυαζόμενος μὲ λαχεῖον, πώλησιν ἀνθέων, σιγάρων κλπ.· ‖ «βασίλισσα τοῦ χοροῦ», ἡ πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας δίδεται ὁ χορὸς ἢ ἡ ἐκπληροῦσα χρέη οἰκοδεσποίνης ἢ ἡ ἀναδειχθεῖσα ὡραιοτέρα, ἡ ἐπισπάσασα τὰς περισσοτέρας περιποιήσεις, τὸν θαυμασμόν.

— *[Μουσ.]* Τὸ ἐν *χορῷ* ᾄδειν ἦτο μία ἐκ τῶν ἀνωτέρων τέρψεων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τὰς γυμνοπαιδείας, τοὺς πυρριχίους, τὰ ὑπορχήματα, τὰ παροίνια ὡς καὶ κατὰ τὰς ἄλλας αὐτῶν διασκεδάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας παντὸς εἴδους ᾄσματα, γεωργικά, βακχικά, γαμήλια, ἐρωτικὰ κλπ. ἐψάλλοντο ὑπὸ ὁμάδος ἀοιδῶν. Τοιαῦτα ᾄσματα ἐν χορῷ εἶναι τὰ τοῦ Πινδάρου, τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ Σιμωνίδου κ. ἄ., ἰδίᾳ δὲ οἱ διθύραμβοι, ἐξ ὧν ἐγεννήθη ἡ τραγῳδία. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ χορὸς ἦτο πάντοτε ὁμόφωνος, τοῦ αὐλοῦ συνοδεύοντος τὸ μέλος ἐν ταυτοφωνίᾳ. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ χορὸς τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας μετεῖχεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς δράσεως καὶ ὅτι ὠρχεῖτο, φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν αὐτῷ θ' ἀναζητήσωμεν τὸν πρόδρομον τοῦ σημερινοῦ μουσικοῦ δράματος καὶ τῆς λυρικῆς τραγῳδίας μετὰ χορευομένων χορῶν (choeurs dansés). Τὸ ὁμόφωνον τοῦ χοροῦ συνεχίζεται παρὰ τοῖς Ρωμαίοις, ὡς καὶ κατὰ τὴν πρώτην χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ χορὸς ψάλλει εἴτε αὐτοτελεῖς ὕμνους, εἴτε ἐπαναλαμβάνει ἢ ἀποπερατώνει ἐν εἴδει ἐπῳδοῦ τὸ παρὰ τοῦ ψάλτου ᾀδόμενον μέλος. Πραγματικοὶ ὅμως χοροὶ ἐμφανίζονται ἀφ' ἧς εἰσήχθη ἡ πολυφωνία. Ἔκτοτε χορὸς καλεῖται ὁμὰς πολλῶν ἀοιδῶν, διαφόρων φωνῶν, ἑνουμένων ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἐκτελέσωσι καλλιτεχνικόν τι σύνολον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ χορὸς ἦτο δίφωνος (ὡς παρὰ τῷ πρωτογόνῳ ὀργάνῳ)· βραδύτερον ἐγένετο τρίφωνος, ἀπὸ τοῦ ΙΒ' δὲ αἰῶνος καὶ τετράφωνος. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ ὁ χορὸς ἦτο ἀνδρικός, μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰσήχθησαν καὶ αἱ γυναικεῖαι φωναὶ ἐν χορῷ μετὰ τῶν ἀνδρικῶν. Ἔκτοτε ἐχωρίσθησαν οἱ χοροί, εἰς *χοροὺς δι' ἴσας φωνάς*, δηλαδὴ ἀποκλειστικῶς ἀνδρικούς, γυναικείους ἢ παιδικούς. Καὶ οἱ μὲν ἀνδρικοὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ πρώτους καὶ δευτέρους ὀξυφώνους, πρώτους καὶ δευτέρους βαθυφώνους· οἱ δὲ γυναικεῖοι καὶ οἱ παιδικοί, τρίφωνοι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἀποτελοῦνται ἀπό: ὑψιφώνους, μεσοφώνους καὶ βαρυφώνους· ὑφίσταται ἐν τούτοις καὶ ἡ τετράφωνος ὑποδιαίρεσις διὰ πρώτους καὶ δευτέρους ὑψιφώνους, πρώτους καὶ δευτέρους βαρυφώνους. Διὰ τῆς ἀναμίξεως ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων φωνῶν ἐπιτυγχάνεται ὁ *μικτὸς χορός*, τετράφωνος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑψιφώνους, μεσοφώνους, ὀξυφώνους καὶ βαθυφώνους. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ μικτὸς χορὸς δύναται νὰ περιλαμβάνῃ ἔτι περισσοτέρας φωνάς, μέχρις ὀκτὼ τὸ πολὺ (αἱ περισσότεραι ἀποτελοῦσι σπανίαν ἐξαίρεσιν). Χαρακτηριστικὸν εἶδος συνθέσεως εἶναι καὶ ὁ *διπλοῦς χορὸς* (ἰταλ. coro spezzato, γαλλ. double chœur), μεγαλοφυὲς ἐπινόημα τοῦ Βίλλαρτ. Ὁ διπλοῦς χορὸς ἀπαρτίζεται κατὰ κανόνα ἐκ δύο κεχωρισμένων τετραφώνων χορῶν, ἀποτελούντων τι τὸ ἑνιαῖον καὶ δυναμένων νὰ ψάλλωσι χωριστά, χωρὶς διὰ τούτου νὰ παραβλάπτηται ἡ ἐκτέλεσις. Εἴθισται δὲ πολλάκις τὸ μέρος τοῦ βαθυφώνου νὰ εἶναι κοινὸν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς χορούς, ἢ νὰ παραλλάσσῃ ἁπλῶς ρυθμικῶς. Αἱ φωναὶ ἑκάστου ἐκ τῶν δύο χορῶν, ἐξ ὧν ὁ εἷς (ὁ ὀξύτερος) καλεῖται πρῶτος καὶ ὁ ἕτερος δεύτερος, κατανέμονται ὡς ἑξῆς: Συνήθως μὲν εἰς καθαρῶς τετράφωνον μικτὸν χορὸν δι' ὑψίφωνον, μεσόφωνον, ὀξύφωνον καὶ βαθύφωνον. Πολλάκις ὅμως ἕκαστος ἐκ τῶν δύο χορῶν ἔχει τὴν ἑξῆς κατανομήν: 2 ὑψίφωνοι καὶ δύο βαρύφωνοι· 2 ὀξύφωνοι καὶ 2 βαθύφωνοι· 2 ὑψίφωνοι καὶ 2 ὀξύφωνοι· 2 βαρύφωνοι καὶ 2 βαθύφωνοι· 2 βαρύφωνοι καὶ 2 ὀξύφωνοι κλπ. Ἡ σχολὴ τῆς Βενετίας, ἥτις πρώτη ἐδημιούργησε τὸν διπλοῦν χορόν, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Ἰω. Γκαμπριέλι, τριπλοῦς καὶ τετραπλοῦς χορούς. Καταπληκτικὸν παράδειγμα ταυτοχρόνου χρησιμοποιήσεως πολλαπλῶν χορῶν ἀποτελεῖ ἡ φυγὴ δι' 61 φωνάς, κεχωρισμένας εἰς 16 τετραφώνους χοροὺς τοῦ Ραϊμόνδι. Ὁ διπλοῦς χορὸς δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὸν πολύφωνον χορὸν δι' 6, 7 ἢ 8 φωνάς, οὗτινος ἡ διάταξις τῶν φωνῶν εἶναι ἄλλη (διὰ τὸν ὀκτάφωνον χορὸν π. χ. 2 ὑψίφωνοι, 2 βαρύφωνοι, 2 ὀξύφωνοι, 2 βαθύφωνοι).

Χορὸς ἐκκλησιαστικὸς καλεῖται σήμερον ὁ πολύφωνος χορὸς ὁ ἐν χρήσει εἰς πολλοὺς ναούς· τοιοῦτος ἐν Ἑλλάδι πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ χορὸς τῶν ἀνακτόρων. Χορὸς ἐκκλησιαστικὸς καλεῖται ὅμως καὶ ὁ ὁμόφωνος τοιοῦτος τῶν Βυζαντινῶν. Γ. Σ.

— *[Ἀρχαιολ.]* Ἡ ὄρχησις εἶναι μία τῶν σημαντικωτέρων καὶ τῶν πλέον πρωτογόνων ἐκφάνσεων τῆς τέχνης παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, ὡς παρέχουσα τὴν ἐντονωτέραν καὶ τελειοτέραν δυνατὴν χαρὰν καὶ ἀπόλαυσιν. Ἐν Ἑλλάδι ἤδη ἀπὸ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἡ ὄρχησις εὑρίσκεται ἐν πλήρει ἀνθήσει. Αἱ σελίδες τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν βρίθουσι σχετικῶν περιγραφῶν καὶ ἐξαίρουσι τὴν εὐκινησίαν καὶ χάριν, μεθ' ὧν ἐπιδίδονται εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀπολαυστικῆς ταύτης τέχνης οἱ Φαίακες καὶ οἱ Τρῶες, οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ Κρῆτες τῆς προελληνικῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν ὄρχησιν, πιστεύοντες ὅτι ἡ τέχνη αὕτη, οὖσα τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἑνώσεως τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ παρέχουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ αἴσθημα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐκστάσεως, ἔχει θείαν τὴν καταγωγὴν καὶ μάλιστα ὅτι ἐφευρέθη παρ' αὐτῶν τούτων τῶν θεῶν. Οὕτω, κατὰ τὸν Λουκιανόν, πρώτη ἡ Ρέα ἐδίδαξε τὴν τέχνην ταύτην εἰς τοὺς Κορύβαντας ἐν Φρυγίᾳ καὶ εἰς τοὺς Κουρῆτας ἐν Κρήτῃ. Ἡ Ἀθηνᾶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἐφευρέτις τοῦ πυρριχίου χοροῦ, ἤτοι τοῦ ἐν ὅπλοις χοροῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ ὄρχησις συνίσταται ἐκ δύο στοιχείων: ἐκ τῶν κινήσεων, αἵτινες ὠνομάζοντο φοραί, καὶ ἐκ τῶν χειρονομιῶν, αἵτινες ὠνομάζοντο σχήματα. Αἱ κινήσεις τῆς ὀρχήσεως δὲν διέφερον τῶν γυμναστικῶν κινήσεων, τὰς ὁποίας τὰ παιδία, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ἀθληταὶ ἐξετέλουν ἐν ταῖς παλαίστραις καὶ τοῖς γυμνασίοις. Τὰ σχήματα ἦσαν αἱ χειρονομίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουσι τὰ διάφορα συναισθήματα τῆς ψυχῆς. Ἐκ τοῦ καταλλήλου συνδυασμοῦ τῶν φορῶν καὶ τῶν σχημάτων, ἤτοι ἐκ τῆς ταχείας ἢ βραδείας ἐκτελέσεως αὐτῶν καὶ τῆς αὐστηρᾶς ἢ μὴ ἁρμονίας μεταξὺ αὐτῶν, παράγονται διάφορα εἴδη ὀρχήσεως ἢ χοροί, εἰδικοὶ διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν προωρίζοντο. Ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν ὁ Πλάτων διαιρεῖ τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς χοροὺς εἰς πολεμικούς, θρησκευτικοὺς καὶ εἰρηνικοὺς χορούς.

Οἱ πολεμικοὶ χοροί, σκοπὸς τῶν ὁποίων ἦτο ἡ εἰς τοὺς πολέμους καὶ τοὺς ἀγῶνας προπαρασκευὴ τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα μορφὴ τῆς ὀρχήσεως. Ὁ ἀρχαιότατος τύπος τούτων εἶναι ὁ λεγόμενος *χορὸς τῶν Κουρήτων*. Οἱ χορεύοντες τὸν χορὸν τοῦτον, κροτοῦντες ὅπλα καὶ σείοντες τὸ ἔδαφος διὰ τῶν πηδημάτων των, προὐκάλουν διὰ τοῦ θορύβου τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὸ πολεμικὸν μένος. Ἕτερος πολεμικὸς χορὸς ἦτο ὁ *πυρρίχιος*. Κατὰ πολλοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὁ χορὸς οὗτος ἐφευρέθη ὑπὸ τῆς Ρέας, ἥτις ἐδίδαξεν αὐτὸν εἰς τοὺς Κουρῆτας τῆς Κρήτης, ἢ τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἐχόρευσεν αὐτὸν τὸ πρῶτον εἰς ἔνδειξιν θριάμβου ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτῆς κατὰ τῶν Τιτάνων, ἢ τοῦ Διονύσου, ἢ τῶν Διοσκούρων. Κατ' ἄλλους ὅμως ὁ πυρρίχιος ἐφευρέθη ὑπὸ τοῦ Πυρρίχου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, ἢ τοῦ Κρητὸς ἥρωος Πυρρίχου. Ὁ χορὸς οὗτος, κρητικῆς, φαίνεται, ἐπινοήσεως, ἐπεξετάθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐν Σπάρτῃ ἐθεωρεῖτο ὡς προγύμνασμα τοῦ πολέμου, ἐν Ἀθήναις δέ, εἰσαχθεὶς κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα, ἀπέβη λίαν προσφιλὴς διασκέδασις. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ πυρρίχιος ἦτο μίμησις πολεμική, εἰκονίζουσα τὰς διαφόρους φάσεις μάχης, ἐξετελεῖτο δὲ τῇ συνοδείᾳ αὐλοῦ ἢ λύρας μετ' ᾄσματος. Οἱ χορευταὶ ἦσαν πάνοπλοι, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξετελεῖτο εἶδός τι παρελάσεως μὲ στροφὰς πρὸς τὰ πλάγια (ἔκνευσις), μὲ ὀπισθοχωρήσεις (ὕπειξις), μὲ πηδήματα (ἐκπήδησις ἐν ὕψει) καὶ μὲ χαμηλώματα (ταπείνωσις). Εἵποντο αἱ κινήσεις τῆς ἐπιθέσεως καὶ αἱ στάσεις τῆς ἀμύνης μὲ τὰς συναφεῖς κινήσεις τοῦ πολεμιστοῦ, ὅταν ἐκτοξεύῃ τὸ τόξον ἢ ρίπτῃ τὸ ἀκόντιον ἢ βυθίζῃ τὴν λόγχην εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀντιπάλου. Αἱ κινήσεις αὗται ἐξετελοῦντο διὰ ρυθμικῶν βημάτων καὶ διὰ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων. Ὁ πυρρίχιος ἐξετελεῖτο εἴτε ἐναντίον εἰκονικοῦ ἀντιπάλου, εἴτε ἐναντίον πραγματικοῦ, ὃν ὑπεκρίνετο ἄλλος χορευτής, καὶ ἀτομικῶς ἢ καθ' ὁμάδας. Πολλαὶ παραστάσεις τοῦ χοροῦ τούτου σῴζονται ἐπὶ ἀγγείων καὶ γλυπτῶν. Ὁ πυρρίχιος ἐθεωρεῖτο ὁ σπουδαιότερος τῶν λεγομένων πολεμικῶν χορῶν, ἐσυνηθίζετο δὲ πολὺ ἰδίως ἐν Ἀθήναις, καὶ δὴ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Παναθηναίων, καὶ ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Διοσκούρων. Ἐν Ἀθήναις οἱ χορευταὶ τοῦ πυρριχίου, οἱ πυρριχισταί, διῃροῦντο εἰς τρεῖς ὁμάδας, εἰς ἄνδρας, ἐφήβους καὶ παῖδας. Ἑκάστη ὁμὰς ὑποδιῃρεῖτο εἰς δύο ἀντιμέτωπα σώματα ἐξ ὀκτὼ προσώπων. Κατὰ ταυτόχρονον ἐκτέλεσιν τοῦ πυρριχίου ὑπὸ τῶν τριῶν ὁμάδων ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸν χορὸν τοῦτον ὀγδοήκοντα χορευταί. Κατά τινα ἐπιγραφήν, εἰς τοὺς νικητὰς ἑκάστης ὁμάδος πυρριχιστῶν ἐδίδετο ὡς ἔπαθλον βοῦς ἀξίας ἑκατὸν δραχμῶν. Ὁ πολεμικὸς οὗτος χορὸς ἐκαλεῖτο ἐν Κύπρῳ «πρύλις», ἐν Μακεδονίᾳ «τελεσίας», ἐν Κρήτῃ «ὀρσίτης» ἢ «ἐπικρήδιος», ἐν Θράκῃ «κολαβρισμός» κτλ. Εἰς τοὺς πολεμικοὺς χοροὺς κατατάσσονται ἐπίσης καὶ οἱ λεγόμενοι γυμνικοὶ χοροί, ἤ, ὅπως ἐκαλοῦντο ἐν Σπάρτῃ, αἱ *γυμνοπαιδιαί*. Οἱ χοροὶ οὗτοι ἐξετελοῦντο ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ χορῶν γυμνῶν ἀόπλων παίδων καὶ ἀνδρῶν ᾀδόντων τοὺς παιᾶνας. Οἱ χοροὶ τῶν ᾀδόντων διηυθύνοντο ὑπὸ χορευτῶν ἐστεμμένων διὰ φοινίκων. Οἱ χοροὶ οὗτοι διεξήγοντο ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἄλλοτε μὲν πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων Σπαρτιατῶν, ἄλλοτε δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ναὸς ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Σπάρτης. Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπόψεως ἐξεταζόμεναι αἱ γυμνοπαιδιαὶ δυνατὸν βεβαίως νὰ θεωρῶνται καὶ ὡς θρησκευτικὴ ὄρχησις.

Ἀλλ' οἱ κυρίως *θρησκευτικοὶ χοροὶ* ἦσαν εἰρηνικοὶ χοροί, ἤτοι χοροὶ ἐκτελούμενοι ἄνευ ὅπλων καὶ εἶχον σκοπὸν καθαρῶς θρησκευτικόν. Κατὰ τὸν Λουκιανόν, δὲν ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα μυστήρια καὶ θρησκευτικαὶ τελεταὶ μὴ συνοδευόμεναι ὑπὸ ὀρχήσεως, πάντες δὲ οἱ θεμελιωταὶ τοιούτων μυστηρίων, ὡς ὁ Ὀρφεύς, ὁ Μουσαῖος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐθέσπισαν ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν μύησιν τὸν ρυθμὸν καὶ τὸν χορόν, ἤτοι τὴν ὄρχησιν. Ἡ θρησκευτικὴ ὄρχησις εἰσήχθη εἰς Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ξένων ἀποίκων, καὶ δὴ Ἀσιατῶν. Εἰς Σπάρτην τὴν θρησκευτικὴν ὄρχησιν εἰσήγαγεν ὁ Κρὴς Θαλήτας, ὅστις συνέθεσε καὶ τοὺς παιᾶνας. Οἱ θρησκευτικοὶ χοροί, ἀπηλλαγμένοι πάσης πολεμικῆς ἐπιδείξεως, ἦταν χοροὶ γαλήνιοι καὶ σοβαροί, ἐκτελούμενοι ὑπὸ τῶν πιστῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πέριξ τοῦ βωμοῦ τῆς λατρευομένης θεότητος, τῇ συνοδείᾳ δὲ εἰδικῶν ᾀσμάτων ἢ ὕμνων. Ἐκ τῶν ὕμνων τούτων μάλιστα λαμβάνουσι τὴν ὀνομασίαν των καὶ πολλοὶ θρησκευτικοὶ χοροί. Ἐκ τούτων οἱ γνωστότεροι ἦσαν: Ὁ *παιάν*. Ὁ παιὰν ἐψάλλετο καὶ ἐχορεύετο κατ' ἀρχὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ὑακινθίων· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐτελεῖτο καὶ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἄρεως, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Δωδωναίου Διός. Ὁ θρησκευτικὸς οὗτος χορὸς ἐξετελεῖτο ὑπὸ ἀνδρῶν μόνον. Ἕτερος θρησκευτικὸς χορὸς ἦτο τὸ *ὑπόρχημα*. Τὸ ὑπόρχημα ἦτο ὀρχηστικὸς ὕμνος, καθ' ὃν ἡ ὁμὰς τῶν ἐκτελεστῶν διῃρεῖτο εἰς δύο τμήματα, ἐξ ὧν οἱ μὲν ᾖδον ἱστάμενοι ἀκίνητοι ἢ ἐχόρευον ἁπλοῦν κυκλικὸν χορόν, οἱ δὲ ἐξετέλουν ἐν σιωπῇ μιμητικόν τινα χορὸν πρὸς ἐπεξήγησιν τοῦ ᾀδομένου ὕμνου. Τὸ ὑπόρχημα ἐξετελεῖτο κυρίως ἐν Δήλῳ, ἔνθα, κατὰ τὸν Λουκιανόν, ὅλαι αἱ θυσίαι ἐπανηγυρίζοντο διὰ χοροῦ καὶ μουσικῆς. Οἱ ὑπορχηματικοὶ χοροὶ τῆς Δήλου ἐξετελοῦντο ὑπὸ παίδων ᾀδόντων καὶ νεανίδων χορευουσῶν. Ἕτερος θρησκευτικὸς χορὸς ἦτο ὁ *γέρανος*, ἐφευρεθείς, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Θησέως. Τὸν χορὸν τοῦτον ἐχόρευσεν ὁ Θησεὺς μετὰ τῶν νέων καὶ νεανίδων, οὓς ἔσωσεν ἐν Κρήτῃ. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ χοροῦ τούτου εἶναι οἱ παλινδρομικοὶ ἑλιγμοί, τοὺς ὁποίους ἐξετέλουν οἱ χορεύοντες πρὸς μίμησιν τῆς περιπλανητικῆς πορείας τοῦ ἥρωος Θησέως ἐντὸς τοῦ λαβυρίνθου. Ἀλλὰ καὶ ὅταν, σὺν τῷ χρόνῳ, ὁ χορὸς οὗτος ἀπέβη ὁ σπουδαιότερος θρησκευτικὸς χορὸς τῶν ἑορτῶν τῆς Δήλου, αἱ διακυμάνσεις καὶ τὰ γυρίσματα αὐτοῦ ἐδήλουν τὴν περιπλανωμένην πτῆσιν τῶν γεράνων. Εἰς τὸν δήλιον τοῦτον χορὸν ἐλάμβανον μέρος μόνον νέοι καὶ νεάνιδες, διευθυνόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, τοῦ ἐπιλεγομένου γερανούλκου, καὶ χορεύοντες πέριξ τοῦ βωμοῦ τῶν κεράτων κρατούμενοι ἀπὸ τὰς χεῖρας. Ὁ χορὸς οὗτος ἐξετελεῖτο ἰδίως πρὸς τιμὴν τῆς Ἀφροδίτης, τῆς ὁποίας τὸ ἄγαλμα ἦτο ἐστεμμένον μὲ θαλεροὺς στεφάνους. Ὁ χορὸς ἐξετελεῖτο τὴν ἑσπέραν μὲ λαμπάδας, καὶ αἱ μὲν νεάνιδες ἐχόρευον σιωπῶσαι, οἱ δὲ νέοι ἐχόρευον ᾄδοντες τὸν καθιερωμένον ὕμνον. Ἄλλοι θρησκευτικοὶ χοροὶ ἦσαν τὰ *παρθένεια*, ἐκτελούμενα ὑπὸ Κρησσῶν παρθένων, τὰ *ἄνθεια*, ἐκτελούμενα ἐν Ἄργει καὶ πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας ὑπὸ παρθένων φερουσῶν ἄνθη, ὁ *χορὸς τῶν Ὡρῶν*, ἀπομίμησις τῶν χορῶν τῶν Ὡρῶν, αἵτινες μὲ τὰς χεῖρας συμπεπλεγμένας ἐχόρευον πατῶσαι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἕτεροι θρησκευτικοὶ χοροί, ἀλλὰ μικροτέρας σημασίας, ὡς ἐκτελούμενοι οὐχὶ συλλογικῶς ἀλλὰ κατ' ἄτομον, ἦσαν ὁ χορὸς τῶν *πεπλοφόρων*, χορὸς κατὰ τὸν ὁποῖον γυναῖκες πεπλοφοροῦσαι ἐχόρευον κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Δήμητρος, εἰς ἀνάμνησιν τῆς διὰ πέπλου κεκαλυμμένης θεᾶς, ἀναζητούσης τὴν κόρην της, ἢ ἄνδρες, κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Μαιμάκτου Διός, μεταμφιεζόμενοι εἰς Βάκχας, Νύμφας καὶ Ὥρας καὶ φέροντες πέπλον. Ὁ χορὸς τοῦ *καλαθίσκου*, χορευόμενος ὑπὸ παρθένων πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ καλαθίσκου, ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος δηλαδὴ πίλου, τὸν ὁποῖον ἔφερον αἱ χορεύουσαι νεάνιδες. Παραλλαγὴ τοῦ ὡς ἄνω χοροῦ ἦτο ὁ *χορὸς τῶν Καρυῶν* ἢ *Καρυατίδων*, ἐκτελούμενος πρὸς τιμὴν τῆς Καρυάτιδος Ἀρτέμιδος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος τῶν Καρυῶν (τοποθεσίας ἐπὶ τῶν συνόρων Λακωνίας καὶ Ἀρκαδίας). Θρησκευτικοὶ χοροί, οὐχὶ ὅμως εἰρηνικοῦ, ἀλλ' ὀργιαστικοῦ χαρακτῆρος, ἦσαν καὶ οἱ λεγόμενοι *διονυσιακοὶ χοροί*. Κατὰ πολλὰς σῳζομένας παραστάσεις, οἱ χορεύοντες τοὺς ὀργιαστικοὺς χορούς, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, λυσίκομοι καὶ ἐστεμμένοι κισσόν, κύπτουσι πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ πρὸς τὰ ὀπίσω κινοῦντες σφοδρῶς τὴν κεφαλήν. Τὸν χορὸν τοῦτον ἐχόρευον οἱ βακχικοὶ θίασοι.

Digitized by Google

Ἕτερος ὀργιαστικὸς χορὸς ἦτο ὁ *χορὸς τῶν ἡνωμένων χειρῶν*, χορός, τὸν ὁποῖον, κατὰ πολλὰς σῳζομένας παραστάσεις, ἐχόρευον χορευταὶ ἐνδεδυμένοι ἀσιατικὰς ἐνδυμασίας. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ χοροῦ τούτου εἶναι ὅτι οἱ χορεύοντες ὕψωνον τεταμένους τοὺς βραχίονας καὶ συνῆπτον τὰς χεῖρας ὑπὲρ τὴν κεφαλήν.

Οἱ *εἰρηνικοὶ χοροὶ* περιλαμβάνουσι τοὺς χοροὺς τοῦ θεάτρου καὶ τοὺς χοροὺς τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Οἱ θεατρικοὶ χοροὶ ἦσαν χοροὶ μετ' ᾀσμάτων ἐκτελούμενοι ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν, οἵτινες εἰδικῶς ἐκαλοῦντο ὀρχησταί. Κατὰ τὰ τρία εἴδη τῆς θεατρικῆς ποιήσεως καὶ οἱ θεατρικοὶ χοροὶ διαιροῦνται εἰς χοροὺς τραγῳδίας, χοροὺς κωμῳδίας καὶ χοροὺς τῆς σατυρικῆς ποιήσεως. Οἱ χοροὶ τῆς τραγῳδίας ἤρχιζον διὰ παρελάσεως τῶν ὀρχηστῶν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ συνοδείᾳ αὐλοῦ. Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐπίδειξιν ἐπηκολούθουν τὰ *στάσιμα*, ἤτοι τὰ σοβαρὰ ἢ μεγαλοπρεπῆ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἔψαλλεν ὁ χορός, χορεύων ἀνάλογον σοβαρὸν καὶ σεμνοπρεπῆ χορόν, ὅστις διὰ βραδέων καὶ συμμετρικῶν ἑλιγμῶν καὶ σεμνοπρεπῶν κινήσεων τελείως ἐχαρακτήριζε τὸν ἠθικὸν καὶ ἠθικοποιητικὸν ρόλον τοῦ χοροῦ τῆς ὀρχήστρας. Ἐνίοτε οἱ ὀρχησταὶ ἐξετέλουν καὶ μιμητικὰ σχήματα πρὸς ἀπόδοσιν τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, τὰς ὁποίας ἡ θεατρικὴ πρᾶξις ἐδήλου. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον, ἐπινοητὴς τῶν θεατρικῶν τούτων σχημάτων ἦτο ὁ Τελέστης, ὁ χοροδιδάσκαλος τοῦ Αἰσχύλου. Τὰ στάσιμα ἐψάλλοντο καὶ ἐχορεύοντο ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ· ἐνίοτε ὅμως οἱ ὀρχησταὶ διῃροῦντο εἰς δύο ὁμάδας, τῶν μὲν ψαλλόντων, τῶν δὲ χορευόντων. Ἀλλά, πλὴν τῶν ὀρχηστῶν τοῦ χοροῦ, καὶ οἱ ὑποκριταὶ ἐχόρευον, ἐκτελοῦντες ἢ ἀπομιμούμενοι σχετικὴν πρᾶξιν τοῦ παριστανομένου προσώπου, πάντες δὲ οὗτοι οἱ χοροί, ὀρχηστῶν τε καὶ ὑποκριτῶν, διὰ τῆς εὐρυθμίας τῶν κινήσεων καὶ τῶν δηλωτικῶν σχημάτων τῆς μιμητικῆς καὶ τῆς ἐμμελοῦς μουσικῆς συνοδείας τοῦ δραματικοῦ λόγου καθίστων τὴν τραγῳδίαν χάρμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ζωντανὴν καὶ ἔμψυχον εἰκόνα τῆς παρισταμένης ἰδέας. Τὴν αὐτὴν σημασίαν εἶχον καὶ οἱ χοροὶ τῆς κωμῳδίας, οἵτινες διὰ τῶν κωμικῶν καὶ ἀσέμνων κινήσεων καθίστων ζωηροτέραν καὶ παραστατικωτέραν τὴν παριστανομένην κωμικὴν εἰκόνα. Ὁ κατ' ἐξοχὴν κωμικὸς χορὸς ἦτο ὁ λεγόμενος *κόρδαξ*. Ὁ χορὸς οὗτος ἐξετελεῖτο διὰ στροβιλισμῶν καὶ πηδημάτων καὶ πολλῶν ἀσέμνων σχημάτων. Ἐξ ἴσου ζωηρὸς ἦτο καὶ ὁ χορὸς τοῦ *κώμου*, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν σχετικῶν παραστάσεων ἀγγειογραφιῶν. Τοῦ σατυρικοῦ δράματος ὁ χαρακτηριστικώτερος χορὸς ἦτο ἡ *σίκιννις*, χορὸς ἀπομιμούμενος τὰ πηδήματα τῆς γαλῆς. Ὁ χορὸς οὗτος ἦτο ὁ χορὸς τῶν Σατύρων καὶ τῶν Σειληνῶν, συνωδεύετο δὲ ὑπὸ ᾀσμάτων τοῦ χοροῦ τῶν Σατύρων, φαιδρῶν καὶ ἐμπαικτικῶν, τὰ ὁποῖα ὑπενθύμιζον μᾶλλον κραυγὰς καὶ σφυρίγματα.

Οἱ χοροὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου εἶναι πολλοί, ἀποτελοῦντες τρεῖς κεφαλαιώδεις κατηγορίας: τοὺς χοροὺς τῶν συμποσίων, τοὺς χοροὺς τῶν γάμων καὶ τοὺς χοροὺς τοῦ πένθους. Οἱ *χοροὶ τῶν συμποσίων*, ἤδη ἀπὸ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς, ἐξετελοῦντο εἴτε ὑπὸ ἐπαγγελματιῶν ὀρχηστῶν, εἴτε ὑπὸ τῶν προσκεκλημένων ἰδιωτῶν. Συνήθως οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ὀρχησταὶ τῶν συμποσίων ἦσαν γυναῖκες ὀρχηστρίδες, αἵτινες ἐξετέλουν διάφορα ἀκροβατικὰ γυμνάσματα (βλ. λ. *ὀρχηστρίς*). Πλὴν τῶν ἐπικινδύνων τούτων χορῶν, κατὰ τὰ συμπόσια ἐξετελοῦντο καὶ μιμητικοὶ χοροί. Αἱ ὀρχηστρίδες καὶ οἱ χορευταὶ κατὰ τοὺς χοροὺς τούτους καὶ ἄλλους παρομοίους ἐχόρευον κρατοῦντες καὶ κρόταλα. Οἱ *γαμήλιοι χοροὶ* εἶναι πολὺ ἀρχαῖοι. Ἤδη ἀπὸ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἀναφέρονται ὁμάδες νεανίδων, αἵτινες συνοδεύουσι τὰ ᾄσματα τοῦ ὑμεναίου, ἐνῷ νέοι ἐκτελοῦσι χοροὺς τῇ συνοδείᾳ αὐλοῦ ἢ λύρας. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον. Ἄσματα καὶ χοροὶ ἐξετελοῦντο τὴν ἑσπέραν ὑπὸ τὸ φέγγος δᾳδῶν, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν νεονύμφων. Οἱ *χοροὶ τοῦ πένθους* ἦσαν κυρίως ρυθμικοὶ βηματισμοὶ τῶν θρηνῳδῶν, οἵτινες μὲ τὰς χεῖρας ὑψωμένας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἢ μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἐγγίζουσαν τὴν κεφαλήν, τὴν δ' ἄλλην ὑψωμένην, ἐθρήνουν τὸν νεκρὸν κατὰ τὴν ἐκφοράν.

Πλὴν τῶν καθαυτὸ χορῶν τούτων τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν εἰρηνικῶν χορῶν ὑπάγονται ἀναμφιβόλως καὶ οἱ λεγόμενοι *λαϊκοὶ χοροί*, οἵτινες ἐξετελοῦντο κατὰ διαφόρους κοινωνικὰς συγκεντρώσεις καὶ ἐν ὡρισμέναις ἐπαρχίαις. Μεταξὺ τῶν εἰδικῶν τούτων χορῶν, γνωστότεροι εἶναι: τὰ *ἄνθεμα*. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον, ὁ χορὸς οὗτος ἐδίδετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς ἐπὶ τῇ ἀναγεννήσει τῶν ὡραίων ἡμερῶν καὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν ἀνθέων. Ὁ χορὸς οὗτος ἦτο γοργὸς καὶ φαιδρός, οἱ χορεύοντες δὲ ἐχωρίζοντο εἰς δύο ὁμίλους. Φαιδρὸς χορὸς πρέπει νὰ ἦτο καὶ ὁ χορὸς τοῦ τρυγητοῦ, ὁ λεγόμενος *ἐπιλήνιος ὄρχησις*, ἀποτελῶν μίμησιν τῶν διαφόρων λεπτομερειῶν τοῦ τρυγητοῦ. Ἕτερος πανάρχαιος χορὸς ἦτο καὶ ὁ λεγόμενος ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ *ὅρμος*, εἶδος συρτοῦ, τὸν ὁποῖον ἐχόρευον παρθένοι καὶ ἔφηβοι σχηματίζοντες ἅλυσιν. Ἕτερος εἰδικὸς χορὸς ἦτο καὶ ὁ *χορὸς τῶν πεπλοφόρων*, καθ' ὃν αἱ χορεύουσαι γυναῖκες ἦσαν ἐνδεδυμέναι δι' ἐλαφρῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὁποῖα προσκολλώμενα ἐπὶ τοῦ σώματος ἄφηνον νὰ διαφαίνηται ἡ γραμμικὴ ἁρμονία τῶν μελῶν.

Τὰ διάφορα ὡς ἄνω εἴδη τῆς ὀρχήσεως ἐξετελοῦντο εἴτε παρὰ ἰδιωτῶν εἴτε παρ' εἰδικῶν ὀρχηστῶν καὶ ὀρχηστρίδων, ἐδιδάσκοντο δὲ παρὰ τῶν ὀρχηστοδιδασκάλων. Ὀνομαστὸς τοιοῦτος διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ Τελέστης, ὁ χοροδιδάσκαλος τοῦ Αἰσχύλου. Οἱ ἐπαγγελματίαι χορευταὶ ἀπετέλουν ὁμάδας. Προσεκαλοῦντο δὲ κατὰ τὰ συμπόσια, ἵνα διὰ χοροῦ καὶ μουσικῆς καταστήσωσι τὴν συγκέντρωσιν φαιδροτέραν. Ἡ μικροτέρα ὁμὰς ἀπετελεῖτο ἐκ μιᾶς αὐλητρίας, μιᾶς ὀρχηστρίδος καὶ ἑνὸς παιδὸς παίζοντος τὴν κιθάραν καὶ χορεύοντος. Αἱ ἐπαγγελματικαὶ αὗται ὁμάδες ἀπετελοῦντο ἀπὸ δούλους ἢ ἑταίρας. Πλὴν τῶν χοροδιδασκάλων, οἵτινες ἐδίδασκον τοὺς ἐπαγγελματίας, καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαίστραις οἱ παιδοτρίβαι ἐδίδασκον τὰ παιδία καὶ τοὺς ἐφήβους τὴν ὀρχηστικὴν τέχνην, ἰδίως δὲ τὸν πυρρίχιον. Β. Δ. Θ.

— *[Ἐγκυκλ.]* Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ *χορὸς* δὲν παρέμεινε θέαμα, ὅπως εἶχε καταντήσει κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς ἀρχαιότητος. Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων (ΙΖ' αἰών), καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', εἰς τὰς μεγάλας χορευτικὰς ἐπιδείξεις οἱ εὐγενεῖς ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἁπλοῖ θεαταὶ καὶ ἐγένοντο αὖθις δρῶντα πρόσωπα. Αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς-Ἥλιος, προικισμένος ἄλλως τε μὲ ἐξαίρετα σωματικὰ χαρίσματα, μετέσχε πλέον ἢ ἅπαξ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν χορευτικῶν αὐτῶν ἑορτῶν. Ὁ χορὸς δὲν ἐβράδυνεν ἔκτοτε νὰ καταστῇ ἡ κυριωτέρα καὶ συνηθεστέρα κοσμικὴ ἢ λαϊκὴ τέρψις. Ἀλλὰ τὰ διάφορα εἴδη αὐτοῦ, πλὴν κάποιας γαλλικῆς περιστροφικῆς βόλτ (volte), ἣν οἱ Γάλλοι θεωροῦν πρόδρομον τοῦ γερμανικοῦ βάλς, ἐχορεύοντο τοῦ χορευτοῦ κρατοῦντος διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν χεῖρα ἁπλῶς τῆς χορευτρίας του καὶ διατελοῦντος οὕτω διαρκῶς εἰς κάποιαν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν. Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ μάλιστα μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἑτεροφύλων χειρῶν παρενεβάλλετο ἓν στριμμένον μανδήλι. Μὲ τὸ *βάλς* ὅμως ἡ χορεύτρια εὑρέθη εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ χορευτοῦ. Ὁ κυρίως χορὸς ἐκτελεῖται ἔκτοτε εἰς τὴν στάσιν αὐτήν.

Αἱ *καδρίλλιαι* καὶ οἱ *λογχοφόροι*, οἱ διατηροῦντες τὴν προτέραν στάσιν διὰ τοὺς χορευτάς, εἶναι ἁπλᾶ συμπληρώματα τῶν χορευτικῶν ἑορτῶν. Ὁ *ἔγκυκλος* (cotillon) χορεύεται μὲ βάλς καὶ *πόλκαν*. Οἱ δύο αὐτοὶ χοροὶ κυριαρχοῦν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς ὅλην τὴν κοσμικὴν Εὐρώπην καθ' ὅλους τοὺς προπολεμικοὺς χρόνους. Ἡ μεθυστικὴ ὁρμή των παρασύρει εἰς ἀχρηστίαν ὅλους τοὺς παλαιοτέρους χορούς, ἐξ ὧν μόλις ἐπιζῇ ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον ἡ *μαζούρκα* καὶ ἡ *πολωνέζα*. Ἀλλὰ καὶ αὗται μόνον εἰς ἀνακτορικοὺς χορούς. Ὡς ποιητικαὶ ἀναμνήσεις μόνον σῴζονται ἀκόμη ἡ *γκαβότα*, ἡ *παβάνα* καὶ τὸ μὲ τόσῳ μικρὰ καὶ μετρημένα βήματα χορευόμενον *μενουέτον*. Παροδικαὶ ὅλως, ἀφ' ἑτέρου, ἀποβαίνουν κάποιαι ἀπόπειραι εἰσαγωγῆς νέων χορῶν, ὡς τοῦ *πὰ ντὲ πατινὲρ* (Pas des patineurs), *πὰ ντ' ἐσπὰν* (Pas d' Espagne), *πὰ ντὲ κάτρ* (Pas des Quatre) κλπ. Μικρὸν πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἰσάγεται ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους τὸ ζωηρὸν δίχρονον *οὐάνστέπ*, ἀλλὰ πρὸ τούτου τὸ βὰλς ἔχει ἤδη μεταβληθῆ εἰς τὸ μὲ χρόνον ἀργότερον χορευόμενον *μποστὸν* (boston) ἢ καὶ εἰς τὸ μὲ ἀκόμη ἀργότερον χρόνον ἐκτελούμενον *βὰλς-ἐζιτασιὸν* (valse hésitation). Μετὰ τὸν πόλεμον ἐκσπᾷ αἴφνης ἀληθὴς χορευτικὴ φρενῖτις καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Ὑπὸ τοὺς συγκεκομμένους καὶ ἀλαλάζοντας ρυθμοὺς τῆς μουσικῆς τῶν τζὰζ-μπάντ, δαιμονιωδῶς καὶ μανιωδῶς ταραχοποιῶν, χορεύονται μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς οἱ χοροὶ τῶν μαύρων καὶ τῶν ἀγρίων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξημερωμένοι ἢ καὶ παραμορφωμένοι: τὸ *φὸξ-τρότ*, τὸ *ταγκό*, τὸ *μπλιούζ*, τὸ *σίμμυ*, τώρα τελευταῖα ἡ *ρούμπα*. Τὸ βὰλς ἀγνοεῖται. Ἀγνοοῦνται ἐπίσης ἡ *καδρίλλια*, ἡ *πόλκα* καὶ ὁ *ἔγκυκλος*. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἀπό τινος γίνονται ἀπόπειραι ν' ἀναζήσῃ τοὐλάχιστον ὁ πρῶτος τῶν χορῶν τούτων, ἀλλ' ὅμως ἀπὸ χορευτάς, οἱ ὁποῖοι προφανῶς δὲν γνωρίζουν ἀκόμη νὰ τὸ χορεύουν ὅπως οἱ τῶν προγενεστέρων γενεῶν. Ἐνῷ ὁ κόσμος τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν ντάνσιγκ (ὁποῖα εἶναι τὰ σύγχρονα χορευτικὰ κέντρα) παρουσιάζει ἀπόλυτον τὴν ὁμοιομορφίαν τῶν νεωτέρων ὡς ἄνω χορῶν, ὁ κάθε λαὸς διατηρεῖ τοὺς ἰδιαιτέρους χορούς του, χαρακτῆρος ἐθνικοῦ σαφῶς καθωρισμένου. Ὁ ἰσπανικὸς λαὸς δὲν ἔχει λησμονήσει τοὺς πολυαρίθμους χορούς του, οἵτινες εἶναι οὐσιωδῶς πρωτότυποι, συνήθως δὲ συνοδεύονται μὲ κιθάραν, καστανιέττες καὶ ντέφι, συχνὰ μάλιστα μὲ κροτήματα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. Ἡ μουσική των εἶναι συνήθως εἰς τρεῖς χρόνους, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχεῖς, ἐνίοτε δὲ εἰς ἓξ ὄγδοα. Ὁτὲ μὲν νοσηρῶς λυγηροὶ καὶ νωχελεῖς, ὁτὲ δὲ ὁρμητικοὶ καὶ φρενιτιώδεις οἱ χοροὶ οὗτοι, εἶναι πολλάκις ἡδυπαθεῖς μέχρι λαγνείας. Ἂς ἀναφέρωμεν μεταξὺ αὐτῶν τὸν *φανδαγκὸ* (Fandango), τὸν *γκαλλεγκάδα* (Gallegada), τὸν *χαλέο* (Jaleo), τὴν *χιότα* (Jota), τὴν *σεγκεντίλλια* (Seguedille), τὸν *θαπατεάντο* (Zapateado), τὸν *θορόγκο* (Zorongo), ἐξ ὧν τινες εἶναι κατάλοιπα τῶν κατακτητῶν Μαυριτανῶν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ χοροί, ἐπίσης χαρακτηριστικοί, εἶναι εὔθυμοι καὶ ζωηρότητος δαιμονιώδους. Τοιοῦτοι χοροὶ εἶναι ἡ *ταραντέλλα* τῶν Νεαπολιτῶν, ὁ *σικελικὸς* (Siciliana), ἡ *σαλταρέλλα* τῶν περιχώρων τῆς Ρώμης, ἡ *φορλάνα* τῶν γονδολιέρων τῆς Ἐνετίας, ἥν, ρυθμοποιημένην ἐπὶ τὸ κοσμικώτερον εἰς μάτην ἠθέλησαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὰς αἰθούσας, ἡ *τρεβιζάνα* τοῦ Φριούλι. Οἱ λαοὶ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας παραμένουσι πιστοὶ εἰς τὸ βάλς. Ἡ Πολωνία ἰδίως παρουσιάζει χαρακτηριστικοὺς χορούς, τὴν ἱπποτικωτάτην *πολωνέζαν*, τῆς ὁποίας ὁ ρυθμὸς εἶναι πλήρης εὐγενείας καὶ κομψότητος· τὴν ζωηρὰν *κρακοβιάκ*· τὴν *μαζούρκαν*, τὴν ὁποίαν ἐδόξασαν τόσοι μουσικοὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σοπέν· τὴν *πόλκαν*, ἡ ὁποία ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἡ Οὐγγαρία παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς ἀφ' ἑνὸς μὲ τὸν *οὐγγρικόν*, χορὸν κομψὸν καὶ ἀγέρωχον, ἔχοντα κάποιαν ἀναλογίαν μὲ τὴν πολωνέζαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὴν συναρπάζουσαν *κσάρντα*, τὴν ὁποίαν τόσοι μουσικοὶ ἐξελαΐκευσαν. Ἡ Ρωσία ἔχει πρωτοτύπους χορούς, ἰδιαιτέρως οὐσιώδεις καὶ χαρακτηριστικούς. Ἀναφέρομεν μεταξὺ αὐτῶν τὸν *καναΐκα*, τὸν χορὸν τῶν Κοζάκων, καὶ τοὺς φημισμένους χοροὺς τῶν Κιρκασίων καὶ τῶν Οὐκρανῶν, ἰδίως δὲ τὸν *καστασόκ*. Ἡ Ὁλλανδία ἔχει χοροὺς τῶν θαλασσινῶν. Ἡ Γαλλία διασῴζει τὴν *μπουρρὲ* (Bourrée) τῆς Ὠβέρνης, τὴν *πουατεβώ*, τὴν *περιγκουρντίν*, τὴν *βιλλανέλ*, τὴν *προβανσάλ* (προβηγκιανόν), τὰς *ὀλιβέτ*, τὴν *φαρανδὸλ* καὶ χοροὺς εἰδικοὺς ἑορτῶν τινων, ὡς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, κλπ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τουρκίαν, ἂς μνημονευθῇ ἐνταῦθα, πλὴν τοῦ *ζεϊμπέκικου*, ἰδίως ὁ *χορὸς τῶν δερβισῶν*, τὸν ὁποῖον ἀναπαρέστησε κατὰ τρόπον τόσον καταπληκτικὸν ὁ Μπετόβεν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐρείπια τῶν Ἀθηνῶν», ἀλλ' ὁ ὁποῖος εἶναι χορὸς θρησκευτικός, ὅπως ἦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν χορευτριῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Αἴγυπτος ἔχει τὸν *χορὸν τῆς κοιλίας*.

Οἱ νεώτεροι ἑλληνικοὶ χοροὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ βήματα καὶ σχήματα τῶν ἀρχαίων χορῶν. Τὸν γέρανον τῶν ἀρχαίων χορεύουσι καὶ οἱ νῦν Ἕλληνες, ὅπως καὶ οἱ παλαιοί, καὶ τὸν ὀνομάζουσι μάλιστα ἐν Ἠπείρῳ *γεράνι*. Ἄλλον δὲ χορόν, ὅμοιον πρὸς τὸν ὅρμον τῶν ἀρχαίων, χορεύουσι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν Ἠπείρῳ, ὅπου τὸν ὀνομάζουν *γαϊτάνι*, ἐκ τῆς πρὸς πλεκτάνην ὁμοιότητός του. Ἐν Κρήτῃ χορεύεται παρὰ τὸν *πεντοζάλην* καὶ ἄλλος χορός, ὁ ὁποῖος εἶναι πολὺ περισσότερον καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν *κλέφτικον* πιστὴ εἰκὼν τοῦ ἀρχαίου πυρριχίου. Ἀλλ' ὅ,τι κυρίως ἀποδεικνύει τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων χορῶν καταγωγὴν εἶναι ὁ κυριαρχῶν χαρακτὴρ τῆς εὐσχημοσύνης, τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς σεμνότητος. Τὴν παρὰ τῷ ἀστικῷ κόσμῳ, καὶ εἰδικώτερον τῷ κόσμῳ τῶν αἰθουσῶν, ἀναβίωσιν τῶν ἑλληνικῶν χορῶν ὑπεβοήθησεν ἐν ἀρχῇ ἡ «Πρόοδος» ὑπὸ τὴν Ἄνναν Παπαδοπούλου, καὶ εἶτα, συστηματικώτερον, ἡ Καλλ. Παρρὲν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ «Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων», βοηθουμένη ἰδίως ὑπὸ τῆς κ. Γ. Κρεστενίτου.

Ὡς χῶροι διεξαγωγῆς χορῶν χρησιμοποιοῦνται, πλὴν τῶν ἰδιωτικῶν αἰθουσῶν, αἱ αἴθουσαι τῶν δημοσίων χορευτικῶν κέντρων. Τὰ νεώτερα τοιαῦτα (ντάνσιγκ) διαφέρουσι τῶν παλαιοτέρων ὄχι μόνον κατὰ τὸ εἶδος τῶν χορῶν· τὰ παλαιότερα εἶχον τὰ κυλικεῖα ἔξω τῆς χορευτικῆς αἰθούσης· τὰ νεώτερα ἀφήνουσιν εἰς τὸ κέντρον ἐλάχιστον χορευτικὸν στίβον καὶ πληροῦσι τὴν ἐπίλοιπον αἴθουσαν μὲ τραπεζάκια καὶ καθίσματα. Ἀπηλλαγμέναι τοῦ παρεισάκτου καὶ ὀχληροῦ αὐτοῦ φόρτου ἀπομένουν μόνον αἱ ἰδιωτικαὶ αἴθουσαι. Χοροὶ δίδονται ὡσαύτως εἰς αἰθούσας θεάτρων· ὁ περιφημότερος εἶναι ὁ αἰωνόβιος ἐτήσιος χορὸς τοῦ Μελοδράματος τῶν Παρισίων (ὁ χορὸς τῆς Ὄπερας), ὅπως παρ' ἡμῖν ὁ ἐπίσης ἐτήσιος καὶ ἀπό τινων ἐτῶν ἀνελλιπῶς διδόμενος χορὸς τῆς «Ἑνώσεως τῶν Συντακτῶν Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων». Τ. Δ.

— *[Ἐθιμοτ.] Χορὸς* καλεῖται ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἐπισημοτέρα χορευτικὴ συγκέντρωσις, εἰς ἀντιδιαστολὴν τῶν μικροχοροεσπερίδων. Διὰ τὸν χορὸν τὰ προσκλητήρια στέλλονται πρὸ μιᾶς τοὐλάχιστον ἑβδομάδος, καὶ ἂν πρόκειται περὶ χοροῦ μετημφιεσμένων, πρὸ δέκα πέντε τοὐλάχιστον ἡμερῶν. Συνήθως εἰς τοὺς μεγάλους χοροὺς παρατίθεται, πλὴν τοῦ κυλικείου, καὶ σουπέ, καθιστὸν ἢ ἀκάθιστον. Ἰδιαιτέρα ἐπιμέλεια καταβάλλεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὀρχήστρας. Ἔνδυμα ἀπαραιτήτως διὰ τὰς κυρίας ἡ ἔξωμος ἐσθής, διὰ τοὺς κυρίους τὸ φράκον καὶ ὅλως καταχρηστικῶς καὶ μόνον διὰ νεαρωτάτους τὸ σμόκιν. Οἱ οἰκοδεσπόται ὑποδέχονται τοὺς κεκλημένους πλησίον τῆς

Digitized by Google

1) Ὁ δημοτικώτατος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα χορὸς «μαζοῦρκα», ὡς ἐχορεύθη εἰς ἐπιθεώρησιν τοῦ 1928. 2) Ἀργεντινὸν ταγκό. 3) Ὁ χορὸς «μαξίξ», ὅστις ἔσχεν εὐρυτάτην διάδοσιν κατὰ τὴν β' δεκαετηρίδα τοῦ Κ' αἰῶνος.

1) Μία φιγοῦρα τοῦ δημοφιλοῦς κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα χοροῦ «φὸξ-τρότ». 2) Ὁ χορὸς βάλς. 3) Ἑτέρα φιγοῦρα τοῦ «φὸξ-τρότ».

Digitized by Google

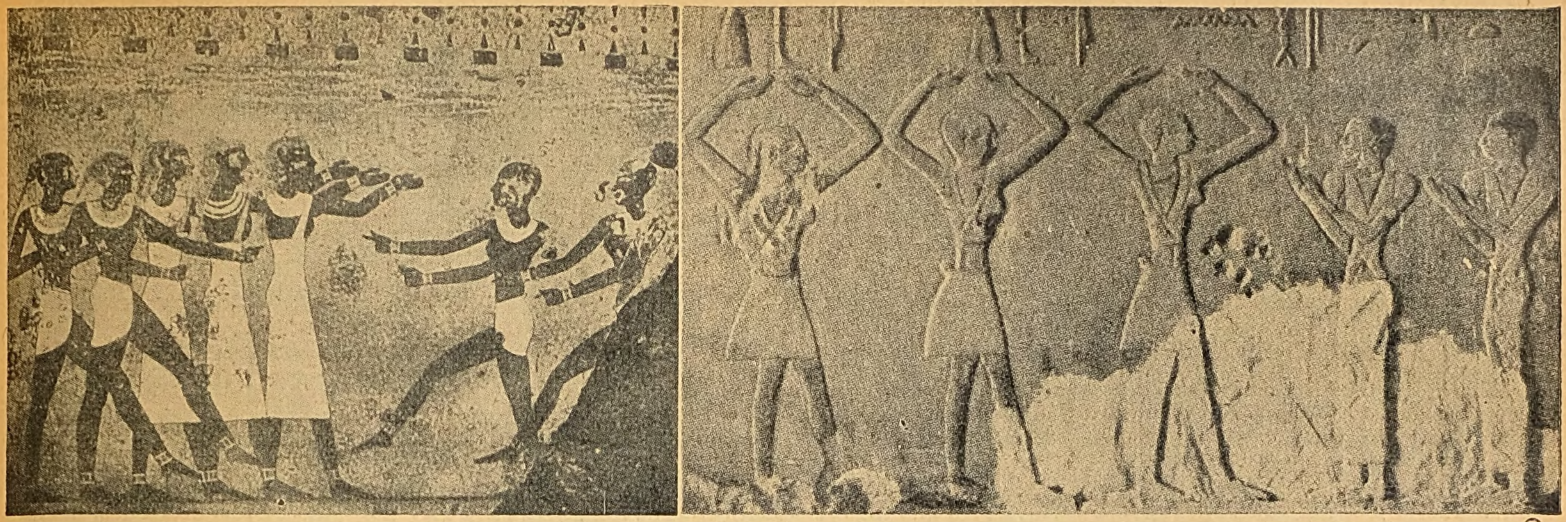

Παραστάσεις ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν χορῶν (ἀριστερὰ ζωγραφική, δεξιὰ γλυπτική).

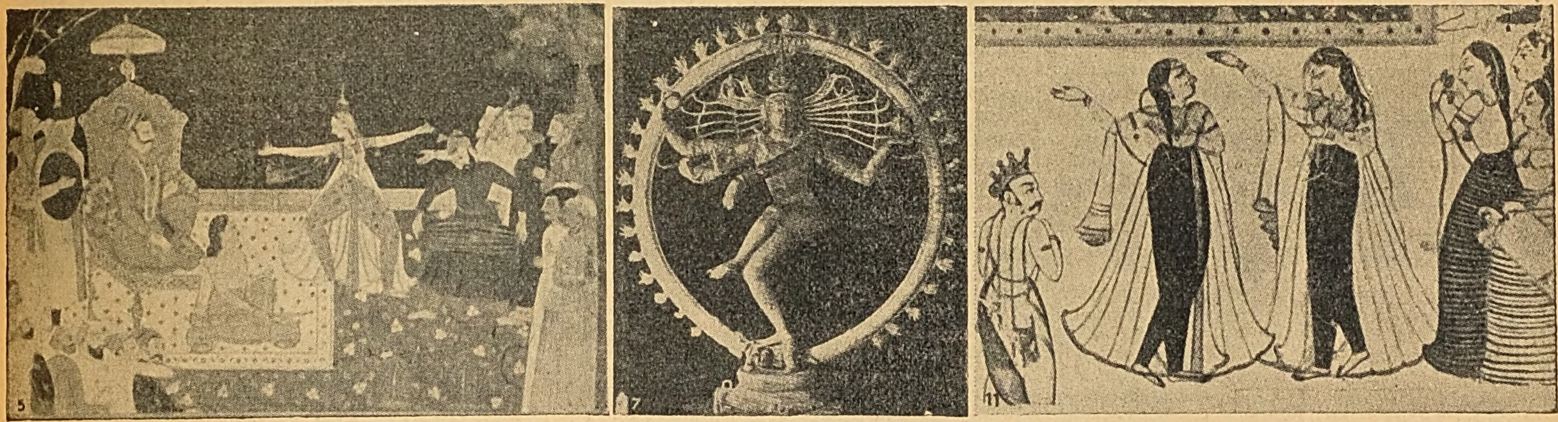

1) Ἰνδικὸς χορὸς ἐκτελούμενος ἐνώπιον ἡγεμόνος (ζωγραφία τοῦ ΙΗ' αἰῶνος). 2) Ὁ χορὸς τοῦ Σίβα. 3) Ἰνδικὸς χορὸς ἐπὶ ζωγραφίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

1) Χορὸς ἐκ τοῦ ἰαπωνικοῦ μιμορχήματος «λέων καὶ πεταλοῦδες». 2) Γκέϊσαι χορεύουσαι τὸν ἰαπωνικὸν χορὸν «ματσιζούκι».

1) Πολεμικὸς χορὸς Νέγρων. 2) Χορὸς δερβισῶν.

Digitized by Google

θύρας τῆς αἰθούσης. Ἀπάντησις εἰς τὴν πρόσκλησιν δὲν στέλλεται, ἢ μόνον ἐὰν ζητῆται ρητῶς. Πάντως ὀφείλεται εὐχαριστήριος ἐπίσκεψις μετὰ τὸν χορόν. τ. Δ.

—*[Κανον. Δίκ.]* Κατὰ τῶν μετεχόντων τῶν ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεων, εἴτε δι' ἀνδρῶν ἀπρεπῶς λυγιζομένων καὶ ἀσχημονούντων ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι γίνονται αὗται, εἴτε διὰ γυναικῶν προκαλουμένων τοὺς ὁρῶντας εἰς ἀκολασίαν, ἠπείλησεν ὁ κανὼν να' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης συνόδου, λαϊκῶν μὲν ὄντων ἀφορισμόν, κληρικῶν δ' ὄντων καθαίρεσιν (ὅρα ἔτι κανόνα ξβ' τῆς αὐτῆς συνόδου καὶ τὸ εἰς τὸν κανόνα να' ὑπόμνημα τοῦ Ζωναρᾶ ἐν «Συντάγματι ἱερῶν κανόνων», ἐκδ. Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, τόμ. Β' σ. 425). Κατὰ τῶν κληρικῶν τῶν διδόντων χοροὺς καὶ μετεχόντων τοιούτων, δημοσίων ἢ καὶ ἰδιωτικῶν, ἠπείλησαν ἐκ τῶν συνόδων τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας αὐστηρὰν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὁριστέαν ποινὴν (poenam arbitrariam) ὁ κανὼν 16 τῆς συνόδου Grado τοῦ ἔτους 1296, ὁ κανὼν 9 τῆς συνόδου Μογουντίας τοῦ ἔτους 1423, ἡ σύνοδος Tuam τοῦ ἔτους 1817 καὶ τὸ ἀπὸ 1850 πειθαρχικὸν δέκρετον τοῦ Λαυρήτου (Loreto), μηνιαίαν δ' ἀργίαν καὶ στέρησιν τῶν προσόδων τοῦ ἀξιώματος ἡ σύνοδος Κωνσταντίας τοῦ ἔτους 1609, χρηματικὴν δὲ ποινὴν καὶ δή, τὸ πρῶτον ἑνὸς χρυσοῦ φλωρινίου, τὸ δεύτερον δύο, ἐν νέᾳ δὲ ὑποτροπῇ suspensio ab officio ἡ σύνοδος Τριουκρίας τοῦ ἔτους 1678, χρηματικὴν δὲ ἢ ἄλλην ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὁριστέαν ποινὴν ὡς καὶ ἀνικανότητα προβιβασμοῦ εἰς ἀνωτέρους ἱερατικοὺς βαθμοὺς ἡ σύνοδος Φιρμίου τοῦ ἔτους 1726 (ὅρα καὶ τριδεντίνης συνόδου Sess. XXII c. 1.). Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς παρουσίας κληρικῶν ἐν χοροῖς ἐπανελήφθη καὶ ὑπὸ ἐπισκοπικῶν ἐγκυκλίων, ὡς λ. χ. τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1855 ἐγκυκλίου τοῦ πρίγκιπος ἐπισκόπου Βρεσλαυΐας Ἐρρίκου (ὡς πρὸς τὸ νῦν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχῦον δίκαιον ὅρα κανόνας 138, 139 καὶ 140 τοῦ κώδικος τοῦ κανονικοῦ δικαίου). Κ. Μ. Ρ.

—*[Ὑγιεν.]* Ἕνεκα τῆς μυϊκῆς ἐργασίας, ἥτις ἀπαιτεῖται κατὰ τὸν *χορόν*, συγχρόνως δὲ καὶ τῆς εὐχαριστήσεως, ἣν αἰσθάνεται ὁ χορεύων, ἠδύνατο οὗτος νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑγιεινὴ ἄσκησις, ἂν μὴ ἐτελεῖτο ὑπὸ ὅρους, οἵτινες ἐξουδετεροῦσι τὴν ὠφέλειαν αὐτῆς, οἷοι εἶναι ἡ ἐν κεκλεισμένῳ χώρῳ μακρὰ διαμονή, ἡ εἰσπνοὴ κονιορτούχου ἀέρος, ἡ συχνὴ χρῆσις οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ἡ μακρὰ διάρκεια, ἡ στέρησις τοῦ ὕπνου καὶ ἡ περίσφιγξις τοῦ σώματος τῶν μὲν γυναικῶν διὰ τοῦ στηθοδέσμου, τῶν δὲ στρατιωτικῶν διὰ τοῦ ζωστῆρος, δι' ὧν παρακωλύεται ἡ διὰ τοῦ διαφράγματος ἀναπνοὴ καὶ διευκολύνεται ἡ διεύρυνσις τῆς καρδίας. Τῶν ἀτόπων τούτων ἐλλειπόντων, ὁ χορὸς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λίαν ὠφέλιμος εἰς τὴν ὑγείαν. Κατ' ἐξοχὴν ὑγιεινοὶ εἶναι οἱ ἐν ὑπαίθρῳ ἐκτελούμενοι ἑλληνικοὶ χοροί, δι' ὧν ἐπέρχεται συστηματικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὡραιότητος τοῦ σώματος. † Κ. Σ.

—**χορὸς *εὐώνυμος*** *[Κανον. Δίκ.]*· ὅλ. λ. *εὐώνυμος* χορός.

—**χορὸς *ἠλεκτρικὸς*** *[Φυσ.]*· ὅλ. λ. *ἠλεκτρικὸς* χορός.

χοροστασία (ἡ)· ἡ διὰ χορῶν τελουμένη ἑορτή, σύστασις χοροῦ.

—*['Εκκλ.]* Τοῦ ὅρου *χοροστασία* γίνεται χρῆσις προκειμένου ἰδίᾳ περὶ ἀρχιερέως μὴ λειτουργοῦντος, ἀλλὰ παρισταμένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ παρακολουθοῦντος αὐτὴν συνήθως ἀπὸ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου. Κ. Ι. Δ.

χοροστάσιον (τό)· ὁ τόπος ὅπου στήνουν τὸν χορόν, κοιν. *χορευταριά*.

χοροστάτης (ὁ)· ὁ καταρτίζων τὸν χορόν.

χοροστατῶ (*—έω*)· εἶμαι χοροστάτης, καταρτίζω τὸν χορόν.

Χόρς, *Γεώργιος Μ.* Ἀξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Πειραιεῖ τῷ 1887. Ἀποφοιτήσας τῆς Σχολῆς τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων (1906), ὑπηρέτησεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας, κατὰ δὲ τὴν περίοδον 1917—1922 ἐκυβέρνησε τὴν «Ἀσπίδα», τὴν «Αἴγλην» καὶ τὸ εὔδρομον «Δάφνη». Ἀπεστρατεύθη ὡς πλοίαρχος τῷ 1929. Ἔγραψε: «Ναυτιλία καὶ ναυτικοὶ ὑπολογισμοὶ» (1920), «Ναυτικοὶ πίνακες» (1921, 1927), «Πενταψήφιοι δεκαδικοὶ λογάριθμοι τῶν ἀριθμῶν» (1922), «Ἀστρονομικαὶ ἐφημερίδες πρὸς χρῆσιν τῶν ναυτικῶν διὰ τὰ ἔτη 1920 καὶ 1921», πάντα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Ι. Μ. Ράλλη*, «Διαγράμματα ὥρας-ἀζιμοὺθ καὶ ὕψους-ἀζιμοὺθ» (1924), «Ἀστρονομικαὶ ἐφημερίδες πρὸς χρῆσιν τῶν ναυτιλλομένων διὰ τὰ ἔτη 1923, 1924, 1925 καὶ 1926» κ. ἄ. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Σ. Ε. Λ.

—**Χόρς, *Μιχαήλ.*** Ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, βαυαρικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1846. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ Εὐελπίδων καὶ κατόπιν ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του ἐν Γαλλίᾳ, ἀσχοληθεὶς ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, ἣν παρηκολούθησεν ἐπὶ διετίαν ἐν τῇ École des Beaux-arts. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ Εὐελπίδων. Μετέσχεν ἀκολούθως τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1897, ὡς διοικητὴς τάγματος μηχανικοῦ, καὶ τῷ 1904 μετετάχθη εἰς τὸ σῶμα τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1910 μὲ τὸν βαθμὸν ὑποστρατήγου καὶ ἀπέθανε τῷ 1921. Συνέγραψεν: «Ἀρχιτεκτονική» (1887). Ν. Θ. Κ.

—**Χόρς, *Σταῦρος Μ.*** Καθηγητὴς τῆς ἀναλυτικῆς χημείας ἐν τῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1894. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, τῷ δὲ 1921 ἐξελέγη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς ἀναλυτικῆς χημείας ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ χημικῶν μηχανικῶν τοῦ πολυτεχνείου καὶ τῷ 1927 τακτικὸς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος. Ἔγραψεν: «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς ἀσπιρίνης» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ *Δ. Τσακαλώτου* (1914—1917: Ἀποσύνθεσις τῆς ἀσπιρίνης ὑπὸ τοῦ ὕδατος.—Σύνθεσις τῆς ἀσπιρίνης.—Ἀνωμαλίαι τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ὕδατος.—Στερεοποίησις εἰς συγκεντρικοὺς δακτυλίους τῆς τετηγμένης καὶ τῆς ἐν διαλύσει ἀσπιρίνης.—Συγκεντρικαὶ περιοδικαὶ στερεοποιήσεις), «Ἐπίδρασις τοῦ ὑπεροξειδίου τοῦ νατρίου ἐπὶ ὀξειδίων τοῦ ἄνθρακος», «Ἐπίδρασις τοῦ αὐτοῦ σώματος ἐπ. ὑδροθείου» (1916, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ *Κ. Ζέγγελη*), «Ταχεῖα μέθοδος ἀναγωγῆς τοῦ χλωριοπλατινικοῦ καλίου» (1919), «Περὶ τοῦ κολλοειδοῦς θειούχου σιδηρονατρίου» (1920), δημοσιευθεῖσα ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων καὶ τῷ Δελτίῳ τῆς Γαλλικῆς χημικῆς ἑταιρείας, «Περὶ τοῦ φωσφορικοῦ ἀντιμονίου» (1927), «Σύνθεσις τοῦ φωσφορικοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τῶν ὀξίνων αὐτοῦ περιπλόκων» (1928), δημοσιευθεῖσα ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, «Ἐγχειρίδιον ἀναλυτικῆς χημείας» (1926). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —Ω.

Χόρσα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε' 12, 5) πρὸς βορρᾶν τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ταυτίζεται μὲ τὴν νῦν Chorasan. Α. Θ. Σ.

Χορσαβία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 6, 20, ἐπὶ τῆς ἀπὸ Νικοπόλεως (Πούρκ) εἰς Σάτολα (Sadagh) ὁδοῦ. Σήμερον καλεῖται Ge sut. Α. Θ. .

Χόρσαμ (Horsham) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας, 60 χλμ. ΝΔ. τοῦ Λονδίνου. Κάτ. 11.406 (1921). Η. Π. Γ.

Χόρσενς (Horsens) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δανίας ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰουτλάνδης. Κάτ. (1925) 28.064. Ἔχει λιμένα ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτῆς φιόρδ. Π. Ν. Π.

Χορσηνὴ *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Χορζηνή*.

Χόρσλεϋ (Horsley), ***Σαμουήλ.*** Ἄγγλος θεολόγος (1733—1806). Ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος Rochester καὶ συνέγραψεν: «Hosea, translated from the Hebrew with notes explanatory and critical», «Biblical criticism on the first fourteen historical books of the Old. Testament, also on the first nine prophetical books» καὶ «The Book of Psalms, translated from the Hebrew with notes». Ε. Γ. Π.

Χορσοὺμ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ὅλ. λ. *Χορζούμ*).

Χὸρστ ἀν ντὲρ Ἔμσερ (Horst an der Emscher) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βεστφαλίᾳ. Κάτ. 24.550 (1925). Ἔχει γαιανθρακωρυχεῖα καὶ μηχανουργεῖα. Θ. Κ.

χορσφορδίτης (Horsfordit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸς ἀντιμονιοῦχος χαλκὸς (Cu_6Sb) περιέχων 76 % χαλκοῦ. Ἀπαντᾷ χειροπληθὴς μὲ ἔντονον μεταλλικὴν λάμψιν καὶ χρῶμα ἀργυρόλευκον. Ἔχει σκληρότητα 4—5 βαθμοῦ καὶ εἰδικὸν βάρος 8,812. Εὑρέθη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Γ. Κ. Γ.

Χὸρτ (Hort), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς μηχανικός, γεννηθεὶς τῷ 1878. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς μηχανικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοττίγγης καὶ τῇ ἀνωτάτῃ τεχνικῇ σχολῇ τοῦ Βερολίνου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1924 διευθυντὴς τοῦ ἰνστιτούτου Χέρτζ. Ἀπὸ τοῦ 1925 ἐκδίδει μετὰ τοῦ Φ. Ἀουερμπαχ τὸ «Handbuch der Mechanik» καὶ ἀπὸ τοῦ 1919 διευθύνει τὸ περιοδικὸν «Zeitschrift F. Techn. Physik». Ἔγραψε: «Differentialgleichung d. Ing.» 2α ἐκδ 1925), «Technische Schwingungslehre» (2α ἐκδ. 1922), «Entwicklung der Kraftmaschineure—gulierung und Theorie unstet. Reguliervorg.» (1904), «Schwingung d. Räd. und Schauf. i. Dampfturbinen» (1926) «Stossbeanspruchung und Schwingung stat. best. Eisenbachnbrück» (1928), κ. ἄ. Μ. Δ. Β

χορτάζω, κάμνω τινὰ νὰ χορτάσῃ, τρέφω δι' ἀφθόνου τροφῆς.

χορταίνω, *ἀόρ. ἐχόρτασα, παθ. μετχ. χορτασμένος*· δημοτ., πληροῦμαι τροφῆς, τρώγω μέχρι χορτασμοῦ: «ἐχόρτασα φροῦτα, — ψωμί, — ψάρια»· || μεταβ., κάμνω τινὰ νὰ χορτάσῃ, νὰ κορέσῃ τὴν πεῖνάν του, κυριολ. καὶ μεταφ.: «ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου φάτο», «μᾶς ἐχόρτασε μὲ τὰς ὑποσχέσεις του».

Χορταϊτηνός, *Μάξιμος*· ὅλ. λ. *Μάξιμος Χορταϊτηνός*.

Χορταίτης καὶ ***Χορταΐτης*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Βυζαντινὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ὄρους *Κισσὸς* (ὅλ. λ.).

Χορτάκης (*Χορτάτζης* ἢ *Χορτάτσης*). Εὐγενὴς κρητικὸς οἶκος, ἕλκων τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐκ Βυζαντίου καὶ ἀποκατασταθείς, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἀλεξίου Β' Κομνηνοῦ (1182) ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἕνδεκα ἐπιφανῶν γενῶν. Ἐπισημότερα μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) ***Ἀντώνιος.*** Εἰς τοῦτον, παρασχόντα ἀμισθὶ ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν, παρεχωρήθησαν τῷ 1466 προνόμια καὶ ἰσοπολιτεία πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς τιμαριούχους τῆς νήσου.

—2) ***Γεώργιος.*** Οὗτος μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του διωργάνωσε τῷ 1273 μεγάλην κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν, διαρκέσασαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Ἀναπετάσαντες τὴν αὐτοκρατορικὴν τοῦ Βυζαντίου σημαίαν καὶ κηρύξαντες ἐκ νέου τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῆς νήσου, ᾐτήσαντο ἐπικουρίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἀγὼν προέβαινεν αἰσίως, καὶ ἄνευ τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπικουριῶν αἵτινες οὐδέποτε ἐστάλησαν, ὅλως ἀνελπίστως οἱ Ἐνετοὶ ἔτυχον ἐπικουρίας ἐκ μέρους τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου, ἑνὸς τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἀνδρῶν τῆς Κρήτης. Κατ' ἀρχὰς ὁ ὑπὸ τὸν Καλλέργην στρατὸς ἐπανειλημμένως ἡττήθη, τῶν ἐπαναστατῶν πολιορκησάντων καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Χάνδακα, ἣν καὶ θὰ κατελάμβανον, ἐὰν δὲν προέφθανον ἐπικουρίαι ἐκ θαλάσσης· ἀλλὰ τῷ 1277, συναφθείσης ἐν Ἀμαρίῳ, παρὰ τὴν μονὴν Ἀσωμάτων, πεισματώδους μάχης, οἱ ἐπαναστάται ἡττήθησαν κατὰ κράτος, καθ' ἣν ὁ Γεώργιος Χορτάκης βαρέως τραυματισθεὶς μόλις κατώρθωσε νὰ διασωθῇ. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην πᾶσα δύναμις ἀντιστάσεως ἐξέλιπεν, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Χορτάκαι, κακῶς ἔχοντες, περιεπλανῶντο ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια, καταδιωκόμενοι κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, μέχρις ὅτου, εὑρόντες εὐκαιρίαν, διεσώθησαν διὰ μικροῦ πλοιαρίου εἰς Χίον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἔτυχον λαμπρᾶς ὑποδοχῆς καὶ περιποιήσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ. Ἀπόγονοι τούτων ἐγκατεστάθησαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, λαβόντες κτήματα καὶ χρήματα παρὰ τῶν Παλαιολόγων, ἐξ αὐτῶν δὲ κατάγονται οἱ Χορτάκαι, οἵτινες μετὰ 3.000 φυγάδων Κρητῶν ἀντετάχθησαν τῷ 1300 κατὰ τῶν τότε εἰς τὰς περὶ τὸν Μαίανδρον χώρας ἐπελασάντων Σελτζούκων Τουρκομάνων. Ἐν τῇ μονῇ Ἀσωμάτων τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου τῆς Κρήτης σῴζεται ἐξαίρετος βυζαντινὴ εἰκών, παριστῶσα τοὺς ἀδελφοὺς Χορτάκας φέροντας στρατιωτικὴν στολήν, παραπλησίαν πρὸς τὴν τῶν ἁγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, καὶ δίδοντας πρὸς ἀλλήλους τὰς χεῖρας.

— 3) ***Γεώργιος.*** Λόγιος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐν Ρεθύμνῳ. Ἔγραψεν ἐν κρητικῷ ἰδιώματι τὴν τραγῳδίαν «Ἐρωφίλη» (ὅλ. λ.), ἐν ᾗ διαλάμπει ἡ ποιητικὴ χάρις, ἡ ζωηρότης καὶ ἡ ποικιλία τῶν εἰκόνων. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶχε παρὰ τῷ λαῷ μεγάλην διάδοσιν.

— 4) ***Γεώργιος.*** Ἀνεψιὸς τοῦ προηγουμένου, ἀποθανὼν τῷ 1658. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν ἐν Παταβίῳ.

— 5) ***Ἐμμανουήλ.*** Υἱὸς τοῦ *Θεοδώρου*, λαβὼν μέρος εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἐπανάστασιν τοῦ 1273—1277.

— 6) ***Εὐστάθιος.*** Γενάρχης τῶν ἐν Κρήτῃ ἐγκατασταθέντων, ἐπὶ Ἀλεξίου Β' τοῦ Κομνηνοῦ, μελῶν τῆς οἰκογενείας Χορτάκη. Μετ' αὐτοῦ φέρονται ὡς συνεγκατασταθέντα ἐν Κρήτῃ καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, Μιχαήλ, Γεώργιος, Φώτιος ἢ Φωτεινός, Παῦλος, Μηνᾶς καὶ Κωνσταντῖνος, ἐξ ὧν ἕλκουσι τὸ γένος οἱ κατόπιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Κρήτης διαπρέψαντες Χορτάκαι.

— 7) ***Θεόδωρος.*** Ἀδελφὸς τοῦ Γεωργίου (ὑπ' ἀριθ. 2), μεθ' οὗ διωργάνωσε τὴν κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἐπανάστασιν τοῦ 1273—1277.

—8) ***Μελέτιος.*** Ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐν Ρεθύμνῳ. Μεταβὰς πρὸς πληρεστέραν ἐκπαίδευσιν εἰς Βενετίαν, ἐγκατεστάθη αὐτόθι τῷ δὲ 1642 ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Διετέλεσεν ἐφημέριος καὶ ἱεροκήρυξ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ τῆς

Digitized by Google

ἑλληνικῆς **ὀρθοδόξου** κοινότητος, καὶ ἀπὸ τοῦ 1655 διδάσκαλος τοῦ αὐτόθι Ἑλληνομουσείου. Τῷ 1657 προεχειρίσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας. Ὁ Μελέτιος ἦτο βαθὺς γνώστης τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ εἶχεν ἰδιαιτέρως ἐνδιατρίψει εἰς θεολογικὰς μελέτας. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἓν μόνον εἶναι γνωστόν, ἡ «Ὁμολογία, ἤτοι λόγος ἐπιδεικτικὸς περὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς ἱερωσύνης» (Ἐνετίησιν ,αχμϐ').

—9) ***Μιχαήλ.*** Οὗτος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν συγγενῶν αὐτοῦ Γεωργίου καὶ Θεοδώρου (1273—1277) ἐτήρησε στάσιν φιλικὴν πρὸς τοὺς Ἐνετούς, δι' ὃ καὶ ἠμείφθη γενναίως ὑπ' αὐτῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν μετ' ὀλίγα ἔτη (1283) ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη, οὗτινος ἦτο στενὸς φίλος, ἔλαβεν ἐξ ἀρχῆς ἐνεργὸν μέρος.

ΕΡ. ΜΟΑΤΣΟΣ

—**Χορτάκης, *Νικόλαος.*** Ἕλλην ἰατροφιλόσοφος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, καταγόμενος πιθανῶς ἐκ τῆς κρητικῆς οἰκογενείας τῶν Χορτακῶν. Ἐγεννήθη τῷ 1800 ἐν Σμύρνῃ, ἔνθα καὶ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Τῷ 1819 διωρίσθη διδάσκαλος τοῦ ἐκεῖ γυμνασίου, τῷ δὲ 1821 ἀπῆλθεν εἰς Ἰέναν τῆς Γερμανίας, ὅπου ἐσπούδασεν ἰατρικήν. Βραδύτερον ἐπολέμησε (1827) ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ὁ Χορτάκης ἐδίδαξεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ μαθηματικά, ὁπόθεν ἐκλήθη εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ Κεντρικὸν τῷ 1830, εἶτα διωρίσθη καθηγητὴς τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐν Ναυπλίῳ καὶ τέλος καθηγητὴς καὶ γυμνασιάρχης τοῦ Β' ἐν Ἀθήναις γυμνασίου. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1864. Συνέγραψεν: «*Ἀνθρωπολογία σωματολογικὴ καὶ ψυχολογική*» (ϐ' ἔκδ. 1865), «*Γεωγραφία*» (1854), «*Λογική*», κ. ἄ. [*Κ. Κοντογιάννη*, Ὁ Ν. Χορτάκης, ἐν «Μελίσσῃ» (Ἀθῆναι 1864, σ. 561—570).]

ΕΡ. Μ.—Τ. Ε. Ε.

χορτάρι (τό)· ὁ χόρτος, πόα χρησιμεύουσα ὡς τροφὴ τῶν κτηνῶν: «χορτάρι χλωρό, —ξηρό», ᾆσμ. «*τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριὰ καὶ ϐγάζει ἡ γῆ χορτάρι*».

Χορταριὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μακρᾶς Γεφύρας τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 282 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χαμηδιέ*.

χορταριάζω· καλύπτομαι, πληροῦμαι ὑπὸ χόρτου: «νὰ χορταριάσῃ ὁ κάμπος» || πληροῦμαι ὑπὸ χόρτου ἕνεκα ἐρημίας: «ἐχορτάριασε ἡ αὐλή μας».

χορταρικὰ (τά)· δημοτ., τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐσθιόμενα χόρτα, ἄλλως *λαχανικά*.

χόρτασμα (τό)· ἄλλως *χορτασμὸς* (ϐλ. λ.).

χορτασμὸς (ὁ)· τὸ νὰ χορτάσῃ τις, τὸ νὰ κορεσθῇ: «χορτασμὸ δὲν ἔχει» εἶναι ἀχόρταστος.

χορταστικός, *—ή, —όν*· ὁ προκαλῶν χορτασμόν: «χορταστικὸν φαγητόν».

Χορτᾶτα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Λευκάδος τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 352. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν οἰνοπαραγωγῆς.

χορτᾶτος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ χορτασθείς, ὁ κορέσας τὴν πεῖνάν του, ὁ μὴ πεινῶν: παροιμ. «*καὶ τὸ σκύλο χορτᾶτο καὶ τὸ ἀρνὶ ἀκέριο*» ἐπὶ τοῦ ἐπιζητοῦντος κέρδη ἄνευ δαπανῶν.

Χορτάτσης. Ἐπώνυμον κρητικῆς οἰκογενείας (ϐλ. λ. *Χορτάκης*).

Χόρτεν (Horten) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Νορβηγίας ἐπὶ τοῦ φιόρδ τοῦ Ὄσλο. Εἶναι σιδηροδρομικὸς καὶ ἀτμοπλοϊκὸς σταθμός, ἐγγὺς δ' αὐτῆς κεῖται ἡ πολεμικὴ ναυτικὴ βάσις *Καρλγιόχανσφαιρν* (Karljohansvärn) μετ' ἀερολιμένος, ναυστάθμου καὶ ναυτικῆς πολεμικῆς σχολῆς. Κάτ. (1922) 10.429.

Π. Ν. Π.

Χόρτεν (Horten), ***Μάξ.*** Γερμανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1874. Περιηγήθη τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης (1911) καὶ διευθυντὴς τῆς χεδιβικῆς βιβλιοθήκης ἐν Καΐρῳ (1913). Ἔγραψεν: «*Ἐπιτομὴ τῆς ἀραβικῆς φιλοσοφικῆς ὁρολογίας*» (1912), «*Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀβερρόη*» (1913), «*Ἡ θρησκευτικὴ διανόησις τοῦ λαοῦ ἐν τῷ σημερινῷ ἰσλαμικῷ κόσμῳ*» (1917—1918), «*Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἰσλάμ*» (1924), κ. ἄ.

—Π.

Χορτερὴ *[Γεωγρ.]*. Ὄρος Κύπρου τῆς ὀροσειρᾶς Τροόδους, ὕψους 4.255 ποδῶν, κατάφυτον ἐκ δασικῶν δένδρων καὶ θάμνων. Διὰ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Χορτερῆς χωρίζεται ἡ ἐπαρχία Πάφου ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Λευκωσίας.

Α. Κ. Α.

Χορτερὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σιδηροκάστρου τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 571. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Λάτροβον*.

Χορτιάτης *[Γεωγρ.]*. Ὄρος καὶ χωρίον κατὰ τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ τῷ νομῷ Θεσσαλονίκης. Τὸ ὄρος (ὕψ. 1.201 μ.) ἐκαλεῖτο πάλαι *Κισσὸς* καὶ ἔχει δάση καστανεῶν καὶ δρυῶν. Τὸ δὲ χωρίον ἀπέχει 22 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἶναι κέντρον παραθερισμοῦ, ἔχον 1.533 κατ. Ὡς ἕδρα κοινότητος (κάτ. 1.696) περιλαμβάνει καὶ τὰ χωρία *Μερσινοῦδα* καὶ *Πουρναροχώρι*.

Ι. Σ. Σ.

χορτίτης (ὁ) (Hortit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα ἐκρηξιγενὲς τῆς οἰκογενείας τῶν ἐσσεξιτῶν, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν νήσων Hortavaer εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Νορβηγίας ἐγγὺς τεμαχῶν ἀσβεστολίθων καὶ πιθανῶς ἀφωμοίωσεν ἀσβεστόλιθον. Οἱ χορτῖται περιέχουν 5—10 % ἀσβεστίτου, προφανῶς ἀπεκκριθέντος ἐκ τοῦ μάγματος, ὡς ἐνίοτε καὶ βεζουβιανόν. Οἱ σποραδικοὶ ἄστριοί των εἶναι μικροπερθίτης καὶ ὀλιγόκλαστον. Περιέχουν καὶ αἰγειρίνην καὶ χαστιγκσίτην, γεγονὸς συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ὅτι οἱ χορτῖται ἀνήκουν εἰς τὴν ἀτλαντικὴν οἰκογένειαν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων.

Γ. Κ. Γ.

χορτοβακτηρίδιον (τό), ἢ ***λεπτοβακτηρίδιον.*** (Bacterium Subtilis). Βακτηρίδιον λεπτόν, κυλινδρικόν, μήκους 4—6 μ. καὶ πλάτους ἕως 0,8 μ. μετ' ἄκρων ἀπεστρογγυλυμένων. Εἶναι σπορογόνον καὶ κινεῖται διὰ τῶν 10—12 βλεφαρίδων, τὰς ὁποίας φέρει πέριξ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εὑρίσκεται μεμονωμένον ἢ εἰς μακρὰς ἁλύσεις ἐκ πολλῶν στοιχείων καὶ χρωματίζεται δι' ὅλων τῶν χρωστικῶν τῆς ἀνιλίνης καὶ κατὰ Gram. Τὸ βακτηρίδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν παθογόνον δύναμιν ἔχει, ζῇ σαπροφυτικῶς καὶ εἶνε λίαν διαδεδομένον ἐν τῇ φύσει. Διὸ ἀνευρίσκεται εἰς τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ, τὸ ἔδαφος, τὸν κονιορτὸν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ νωπὰ καὶ ξηρὰ χόρτα, ἐξ οὗ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα. Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ βακτηριδίου τούτου βράζομεν ἐπὶ 20 λεπτὰ εἰς 100° ἔμβρεγμα χόρτου, οὗτινος τὴν ἀντίδρασιν κατεστήσαμεν οὐδετέραν. Διὰ τοῦ βρασμοῦ καταστρέφονται ὅλα τὰ ἄλλα μικρόβια καὶ μένουσιν οἱ σπόροι τοῦ βακτηριδίου, οἱ ὁποῖοι μετὰ 2—3 ἡμέρας εἰς θερμοκρασίαν 25°—30° ἀναπτυσσόμενοι σχηματίζουσιν ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ ὑμένιον χαρακτηριστικόν, ἀποτελούμενον ἐκ βακτηριδίων. Ἐκ τοῦ ὑμενίου τούτου λαμβάνοντες μέρος τι δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν τὸ μικρόβιον εἰς ὅλα τὰ θρεπτικὰ ὑποστρώματα. Τὸ βακτηρίδιον τοῦτο ῥευστοποιεῖ τὴν πηκτήν, δὲν ζυμοῖ τὰ σάκχαρα, πηγνύει τὸ γάλα καὶ δὲν παράγει ἰνδόλην. Ὁ Büchner, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς μορφολογίας καὶ σπορογονίας, ὑπεστήριζεν ὅτι τὸ βακτηρίδιον τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ σπληνάνθρακος. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη ἐπολεμήθη ἰδίᾳ διὰ τῆς ἐλλείψεως πάσης παθογόνου δράσεως.

Ν. Α. Μ.

χορτοβολών, *—ῶνος* (ὁ)· ἀποθήκη χόρτου ξηροῦ.

χορτοβριθής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ βρίθων, ὁ πλήρης χόρτου.

Χορτοκόπι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κηπιῶν (Μποσταντζιλῆ) τῆς ἐπαρχίας Παγγαίου (Πραβίου) τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 218. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δράνοβα*.

—**Χορτοκόπιον, *Ἄνω*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδοπόλεως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Πρύτανις, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 140 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ δημοτικὴν σχολήν.

Ε. Ι. Χ.

—**Χορτοκόπιον, *Κάτω*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδοπόλεως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Πρύτανις, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 70 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Παρὰ τὸ χωρίον σῴζονται τὰ ἐρείπια τῶν θερινῶν ἀνακτόρων τῶν Κομνηνῶν καὶ περὶ τὰ 30 παρεκκλήσια.

Ε. Ι. Χ.

χορτοκόπος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κόπτων χόρτον.

χορτοκοπτικὴ *μηχανὴ [Γεωπον.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ γεωργικὴ μηχανή, ἥτις χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν κοπὴν τοῦ πρὸς φορβὴν χρησιμοποιουμένου χόρτου.

Δ. Ν. Π.

Χορτολίβαδον *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Λειβαδερὸν* (ϐλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

χορτολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ συλλέγων χόρτον ἢ χόρτα (λάχανα).

χορτολογῶ (*—έω*)· εἶμαι χορτολόγος, συλλέγω χόρτον ἢ χόρτα.

χόρτον (τό)· πᾶν εἶδος πόας, χλόη, βοτάνη, κοιν. *χορτάρι* || «ἄγρια χόρτα» ἀντὶ «ἄγρια λάχανα» τὰ αὐτοφυῆ || εἶδος χόρτου ξηροῦ πρὸς πλήρωσιν τῶν στρωμνῶν || τὸ ἐκ χόρτου νῆμα ὡς ὑφαντικὴ ὕλη.

—*[Ὑγιειν.]* Ἡ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ χρῆσις τῶν *χόρτων* ὡς τροφῆς ἀποτελεῖ εἰδικὴν διαιτητικὴν ἀγωγήν, ἥτις, ἀκολουθουμένη μετὰ περισκέψεως, δὲν εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐφ' ὅσον οὗτος χρησιμοποιεῖ καί τινα ζωϊκὰ λευκώματα (γάλα, ᾠά, τυρόν). Ἡ μαγειρικὴ πολυτρόπως παρασκευάζει τὰ χόρτα. Τὰ χόρτα βραζόμενα εἶναι μᾶλλον δύσπεπτα. Ἱκανὰ τῶν χόρτων ἀντεδείκνυνται ὡς τροφὴ διὰ τοὺς ἀρθριτικούς, λ. χ. ἡ ὀξαλίς, ἡ κράμβη, τὰ τεῦτλα, τὰ κρόμμυα, τὰ γογγύλια, ὁ ἀσπάραγος, τὸ πανικὸν κ. ἄ. (ϐλ. καὶ *φυτοφαγία*).

Σ. Γ. Σ.

— *[Μαγειρ.]* Τὸ ἑλληνικὸν διαιτολόγιον περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς *χόρτα* καὶ **λαχανικά:** ἀγκινάρες, ἀγγούρια, ἀνδράκλες (σεμιζότι ἢ γλυστρίδι), ἄνηθον, ἀντίδια, ἀρακᾶς, βροῦβες, γογγύλια, ζωχιοί, κάρδαμον, καρόττον, κάστανον, καυκαλήθρα, κληματόφυλλον, κολοκύθια (πράσινον, ἄσπρον, μακρὺ κρεμαστὸ ἢ ἀσμᾶ καμπάκ, κόκκινο ἢ μπὰλ καμπάκ), κουκκιά, κουνουπίδι ἄσπρο καὶ μαῦρο (μπρόκολα), κρεμμύδι, κυδώνι, λάχανο (ἄσπρο καὶ μαῦρο), λαχανίδες, λαχανάκια Βρυξελλῶν, μαϊδανόν, μανιτάρι, μαρούλι καὶ σγουρὸ μαρούλι (τὸπ σαλάτα), ντομάτα, ξυνήθρα, πατάτα, παντζάρια, πιπεριές, πράσο, περδικοπατήματα, ραδίκια (μαῦρο σγουρὸ τοῦ βουνοῦ καὶ ἥμερο περιβολιοῦ), ρέβα, ρόκα, σέλινο καὶ σέλινο ρωσικό, σκόρδο, σπανάκι, σπαράγγια, φασολάκια (πράσινο στενό, πλατύ, ἀμπελήσιο, ἀϊσὲ-κατίν, τσαουλῆ), χράνον. Ὅσα ἐξ αὐτῶν δὲν τρώγονται ὠμά, μαγειρεύονται ὡς σοῦπες, ἐντράδες, πουρέδες, φρικασέ, καπαμᾶ, γιαχνί, πλακί, κιοφτέδες ἢ κροκέτες, πίττες, τηγανητὰ ἢ πανέ, σωτέ, ὀγκραταίν, γεμιστά, ξιδιαστὰ ἢ τουρσὲς ἅλμης καὶ βραστά, διὰ νὰ παρατεθοῦν ὡς σαλάτα μὲ λάδι καὶ λεμόνι ἢ νὰ περιλουσθοῦν μὲ θερμὸν ἢ νωπὸν βούτυρον.

Χόρτον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀργαλαστῆς τῆς ἐπαρχίας Βόλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 91.

Χόρτον (Horton), ***Γεώργιος.*** Ἀμερικανὸς φιλέλλην διπλωμάτης καὶ λογοτέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1859. Ὑπῆρξεν ἀρχικῶς ἀνταποκριτὴς ἐφημερίδων καὶ εἶτα ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διετέλεσε γενικὸς πρόξενος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ (1911—1917) γενικὸς πρόξενος ἐν Σμύρνῃ. Ἔγραψεν: «*Αἱ ἄγνωστοι θάλασσαι*» (1897), «*Ἀφρόεσσα*» (1901), «*Ὡς ἄλλος Ἕλλην*» (1901), «*Αἱ σύγχρονοι Ἀθῆναι*» (1901), «*Ἐν Ἀργολίδι*» (1902), «*Ὁ θησαυρὸς τοῦ μοναχοῦ*» (1905), «*Ὁ ὄλεθρος τῆς Ἀσίας*» (1928), «*Ἡ πατρὶς τῶν νυμφῶν καὶ ϐρυκολάκων*» (1929) «*Αἱ νῆσοι τῆς Ἑλλάδος*» (1931), κ. ἄ.

Π. Ν. Π.

χορτονομὴ (ἡ)· ἄγριον χόρτον ἢ καὶ σπειρόμενον ὡς νομὴ τῶν ζῴων: «ἀποθήκη —, προμήθεια χορτονομῆς».

χορτόπιττα (ἡ)· πίττα ἐκ χόρτων καὶ ἰδίᾳ ἐκ σπανακίου.

χορτοπιεστήριον (τὸ) *[Γεωπον.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ γεωργικὴ μηχανή, δι' ἧς συμπιέζεται τὸ πρὸς φορβὴν χρησιμοποιούμενον χόρτον.

Δ. Ν. Π.

χορτόπλινθος (ἡ). Πλίνθος ἐκ φυτικῶν γαιῶν χορτοφόρων καὶ πλήρων ῥιζῶν.

Αἱ χορτόπλινθοι κατασκευάζονται δι' ἀποκοπῆς, εἰς τὰ κατάλληλα σχήματα, φυτικῶν γαιῶν ἐν φυσικῇ καταστάσει εὑρισκομένων. Πρὸ τῆς ἀποκοπῆς τῶν γαιῶν τούτων γίνεται καθαρισμὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς χλόης καὶ τῶν θάμνων. Ἡ ἀποκοπὴ τῶν πλίνθων γίνεται διὰ χαράξεως τοῦ ἐδάφους μέχρι βάθους 15 ἑκ. τὸ πολύ, τῇ βοηθείᾳ καταλλήλων ἐπιπέδων τετραγωνικῶν ἢ ὀρθογωνικῶν πτύων, τῶν *σκαφείων* (κοινῶς *πατητῶν*), βυθιζομένων ἐντὸς τοῦ ἐδάφους καθέτως πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ δι' ἀποσπάσεως κατόπιν τῶν οὕτω διαχωρισθέντων τμημάτων τοῦ ἐδάφους, δι' εἰσαγωγῆς τοῦ πτύου κάτωθεν αὐτῶν, κατὰ διεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς ἀπόστασιν 10 ἕως 15 ἑκ. ἀπ' αὐτῆς.

Ἡ κατὰ τὰ ἄνω χάραξις καὶ ὁ διαχωρισμὸς τοῦ ἐδάφους γίνεται λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τοῦ σχήματος, τῆς μορφῆς καὶ τῶν διαστάσεων τῶν πλίνθων. Αὗται ἔχουσι συνήθως πάχος 10 ἕως 15 ἑκ. τὸ πολὺ καὶ γίνονται ὀρθογωνικαὶ μὲ διαστάσεις 15 ἕως 30 ἑκ., ἐνίοτε ὅμως καὶ μέχρι 40 ἑκ. ἢ τετραγωνικαὶ πλευραὶ 20 ἕως 25 ἑκ. περίπου.

Αἱ χορτόπλινθοι χρησιμοποιοῦνται κυρίως πρὸς ἐπένδυσιν καὶ στερεοποίησιν γαιωδῶν πρανῶν. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπενδύσεως τοποθετοῦνται αἱ χορτόπλινθοι ἡ μία παρὰ τὴν ἄλλην ἐπὶ τοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν πρανοῦς, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ συμπλέκωνται αὗται μεταξύ των, χωρὶς νὰ δημιουργοῦνται συνεχεῖς ἁρμοί. Μετὰ τὴν πάροδον οὐχὶ πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἐπενδύσεως ἐπέρχεται στερεοποίησις τῶν πρανῶν, διὰ τῆς συσσωματώσεως τῶν χορτοπλίνθων μετὰ τοῦ ὑπεδάφους τῶν πρανῶν. Τὸ πάχος τῶν χορτοπλίνθων δέον νὰ κυμαίνεται μεταξὺ 10 καὶ 12 ἑκ.

Α. Α. Κ.

Digitized by Google

—*['Οχυρωτ.]* **Αἱ** *χορτόπλινθοι* ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς στρατιωτικὰς κατασκευὰς ἀσημάντους καὶ λίαν περιωρισμένης διαρκείας, εἰς κατασκευὴν μανδροτοίχων, προχείρων καλυβῶν, ὡς καὶ πρὸς ἐπένδυσιν τῶν κλιτύων τῶν ἔργων τῆς ὀχυρωτικῆς. Ἡ δόμησις τῶν χορτοπλίνθων γίνεται μὲ τὰ ἐξέχοντα στελέχη τῶν ἀποκοπέντων χόρτων πρὸς τὰ κάτω, ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρας στρώσεως τῶν χορτοπλίνθων, αἵτινες τοποθετοῦνται μὲ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἐξεχόντων στελεχῶν πρὸς τὰ ἄνω. Γενι-

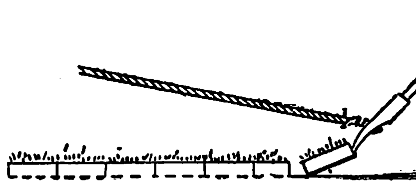

Κοπὴ χορτοπλίνθων

κῶς ἡ δόμησις γίνεται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ὀπτοπλινθοδομικῆς. Αἱ χορτόπλινθοι ἐκόπτοντο συνήθως εἰς διαστάσεις 0,30×0,30×0,15 ἢ 0,40×0,30 ×0,15. Εἰς τὰ προαναφερθέντα ἔργα χρησιμοποιοῦνται συνηθέστερον σήμερον ὠμόπλινθοι ἢ ὠμαὶ πλίνθοι, διαφέρουσαι τῶν χορτοπλίνθων κατὰ τὸ ὅτι παρασκευάζονται ἐντὸς τύπων προστιθεμένου ἐν τῇ μάζῃ τῆς ἀργίλλου τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν συνοχὴν αὐτῆς χόρτου ἢ ἀχύρου καὶ καταλλήλως μαλασσομένου μετ' αὐτῆς. Ζ. Ν.

χόρτος (ὁ)· ἡ αὐτοφυὴς πόα ὡς τροφὴ τῶν κτηνῶν, χόρτον, χορτάρι, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ *λάχανα*· ‖ ἀρχ., χῶρος τῆς αὐλῆς φυτευόμενος ἢ σπειρόμενος.

χορτόσουπα (ἡ)· εἰς μίαν ὀκᾶν νερὸ ρίπτονται καθαρισμένα καὶ μικροκομμένα πέντε καρότα, μισὴ ὀκᾶ πατάτες, δύο ρίζες σέλινο, μαϊδανός, τρία κρεμμύδια, μία ἢ δύο ρέβες, δύο ἕως τρία μικρὰ φύλλα σέσκουλο, ντομάτα, ἅλας, πιπέρι καὶ βράζονται ἐπὶ μίαν ὥραν· περνῶνται εἶτα ἀπὸ σήταν καὶ ξαναβράζεται ὁ ζωμὸς μὲ τὰ πολτοποιημένα χόρτα, ἀνακατευόμενος ἕως ὅτου πυκνώσῃ καλά· προστίθενται κρουτὸν καὶ σερβίρεται.

χορτοσυλλέκτης (ὁ)· ὁ συλλέγων χόρτα, λάχανα, χορτολόγος.

χορτοφαγία (ἡ)· βλ. λ. *φυτοφαγία.*

χορτοφάγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρώγων χόρτα, ὁ κατ' ἐξοχὴν διὰ χόρτων καὶ ἐν γένει διὰ φυτῶν τρεφόμενος, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *σαρκοφάγος*: «ζῷα χορτοφάγα»· ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ κατ' ἐξοχὴν διὰ λαχανικῶν καὶ καρπῶν τρεφόμενος, ὁ ἀπεχόμενος τῆς κρεοφαγίας.

χορτόφιλος (ὁ) (Chortophilus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς μυίας μὲ στιλπνοὺς μελανοὺς χρωματισμούς, ἀπαντώσας εἰς πάσας τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χορτόφιλος ὁ βαρικόφιλος* (Chortophilus varicophilus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Γαλλίαν. Δ. Ν. Π.

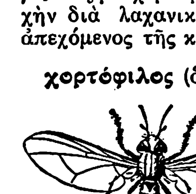

Χορτόφιλος ὁ βαρικόφιλος.

Χόρτυ ντὲ Ναντγιμπάννυα (Horthy de Nagybanya), ***Νικόλαος***. Οὖγγρος ναύαρχος καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1868. Καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας γαιοκτημόνων, κατετάχθη ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ αὐστριακὸν ναυτικόν, ἐν ᾧ προήχθη ταχέως. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐκυβέρνησε τὸ καταδρομικὸν «Νοβάρα», ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου διεκρίθη κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Πόρτο Κορσίνι καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης. Κυριώτερος πολεμικὸς ἆθλός του θεωρεῖται ἡ διὰ τῶν πλοίων «Novara», «Saida» καὶ «Helgoland» διάσπασις τοῦ ἐν τῷ στενῷ τοῦ Ὀτράντο ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὴν 14 Μαΐου 1917. Ἐτιμήθη τότε διὰ τοῦ πολεμικοῦ σταυροῦ τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ κατόπιν διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Αὐστροουγγαρίας. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν μεταβὰς εἰς Οὐγγαρίαν, ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ, ἀναγνωρισθεὶς δ' ὑπὸ πάντων, χάρις εἰς τὴν ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ ἐπιβολήν του, γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐναντίον τῆς κομμουνιστικῆς κυβερνήσεως τοῦ Μπέλα Κοὺν ἐθνικιστικῆς ἀντιδράσεως, ἐπέτυχε νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς κομμουνιστὰς καὶ καταλαβὼν τὴν Βουδαπέστην, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1920, ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ. Ἡ συγκληθεῖσα μετ' ὀλίγον οὐγγρικὴ ἐθνοσυνέλευσις ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἀντιβασιλέα (1920), τὸν τίτλον δὲ τοῦτον φέρει ἔκτοτε. Ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, κατεπολέμησε τοὺς κομμουνιστάς, ἀντεμετώπισεν ἐπιτυχῶς τὰς δύο ἀποπείρας πρὸς παλινόρθωσιν τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Δ', ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κυβερνήσεώς του ὑπὸ τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ προσεπάθησε νὰ ἐπουλώσῃ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου πληγὰς τῆς χώρας. Χ. Δ.

Νικόλαος Χόρτυ.

χορτώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ πλήρης χόρτων· ‖ ὁ ὅμοιος πρὸς χόρτον.

«Χορχὸρ-'Αγᾶς, λεπλεμπιτζῆ —». Τουρκικὴ ὀπερέττα συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου μουσικοῦ Τιγρὰν *Τσουχατζιὰν* (βλ. λ.) ἐπὶ λιμπρέττου τοῦ Τ. Ταλιάν. Ἡ ὀπερέττα αὕτη ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου πλειστάκις παρεστάθη, μεταφρασθεῖσα.

χορῳδία (ἡ)· ᾠδὴ ἐκτελουμένη ὑπὸ χοροῦ, τραγούδι ψαλλόμενον ὑπὸ πολλῶν ὁμοῦ, *χορός, χορικὸν ᾆσμα* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *μονῳδίαν*· ‖ κατ' ἐπέκτασιν χορῳδία ὀνομάζεται καὶ ὁ ὅμιλος ἢ τὸ σωματεῖον τῶν ἀοιδῶν τῶν ᾀδόντων ἐν χορῷ θρησκευτικὰς ἢ κοσμικὰς συνθέσεις, μετὰ ἢ ἄνευ συνοδείας μουσικῶν ὀργάνων.

—**«Χορῳδία *'Αθηνῶν*».** Μουσικὸς σύλλογος, ἱδρυθεὶς τῷ 1916, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Γεωργίου Νάζου καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πριγκιπίσσης Ἀλίκης. Σκοπὸν εἶχε τὴν διάδοσιν τῆς μουσικῆς διὰ χορῳδίαν διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ εἴδους. Ἐστεγάσθη ἔξω τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν καὶ ἐλειτούργησεν ἐν ἀρχῇ μόνον διὰ τοῦ γυναικείου τμήματος, ἀποτελεσθέντος κατὰ μέγιστον λόγον ἐξ ἀποφοίτων τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν καὶ ὀλίγων ἐρασιτεχνῶν. Ὁ σύλλογος οὗτος, ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν «Σύλλογος Ἑλληνικῆς Χορῳδίας», διελύθη κατὰ τὸ 1917, ἵνα ἀνασυσταθῇ τῷ 1921 ὡς «Χορῳδία Ἀθηνῶν» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φ. Οἰκονομίδη. Εἰς τὸ γυναικεῖον τμῆμα τοῦ συλλόγου προσετέθη τῷ 1922 καὶ τὸ ἀνδρικόν, ἔκτοτε δὲ χρονολογεῖται ἡ ἐν Ἀθήναις ἐκτέλεσις διαφόρων ἀριστουργημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων: τὸ «Stabat Mater» τοῦ Περγκολέζε (1922), «Οἱ ἑπτὰ λόγοι τοῦ Χριστοῦ» τοῦ Ντυμπουᾶ (1923), ἡ «Παιδικὴ ἡλικία τοῦ Χριστοῦ» τοῦ Μπερλιὸζ (1923), τὸ «Requiem» τοῦ Βέρδι (1924), τὸ «Requiem» τοῦ Μόζαρτ (1925), ἡ «Δημιουργία» τοῦ Χάϋδν (1925), ὁ «Παῦλος» τοῦ Μένδελσων (1926), ἡ «Ἀνάστασις» τοῦ Περόζι, ὁ «Μεσσίας» τοῦ Χαϊνδελ (1928), τὸ «Γερμανικὸν Requiem» τοῦ Μπρὰμς (1928), ἡ «Καταδίκη τοῦ Φάουστ» (1929), ὁ «Βασιλεὺς Δαυΐδ» τοῦ Ὀνεγκὲρ (1932), τὸ «Requiem» τοῦ Μπερλιὸζ (1934) κτλ. Γ. Σ.

χορῳδὸς (ὁ)· ὁ ᾄδων μετ' ἄλλων ἐν χορῷ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *μονῳδόν*. Ὁ χορῳδὸς τοῦ θεάτρου λέγεται κοινῶς *κορίστας.*

χορῳδῶ (—*έω*)· ᾄδω ἐν χορῷ, τραγουδῶ μαζὶ μὲ ἄλλους.

χοσάφι (τὸ) (τουρκ. *χὸς=ὑπόξινον*). Εἶδος ροφήματος, συνήθους ἐν Τουρκίᾳ. Λαμβάνεται διὰ βρασμοῦ ξηρῶν καρπῶν (δαμάσκηνα, βερύκοκα, σταφίδες) μετὰ σακχάρεως, κατ' ἴσας ποσότητας.

Χοσιάριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καρυουπόλεως τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 128.

Χοσρὲφ *Μεχμέτ*. Τοῦρκος ναύαρχος καὶ πολιτικὸς (βλ. λ. *Τοπὰλ* Χοσρὲφ Μεχμέτ).

Χοσρόης. Ὄνομα διαφόρων ἡγεμόνων τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, ἁπάντων παρὰ μὲν τοῖς Πέρσαις ὑπὸ τοὺς τύπους *Χοσρού, Χοσρούϊ* ἢ *Χοσρούδ*, παρὰ δὲ τοῖς Ἀρμενίοις ὡς *'Οσρόε* ἢ *Χοσρόβ*. Φέρεται ἐπίσης ὑπὸ διαφόρους ἄλλας ἠλλοιωμένας μορφάς, ὡς *'Οσρόης, 'Οσδρόης, 'Οξυρόης* κλπ. Παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἀπεδόθη διὰ τοῦ *Κέσρα*, ὀνόματος, ὅπερ ἔφερον πλεῖστοι ἡγεμόνες τοῦ μεσαίωνος. Κυριώτεροι τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Χοσρόης Περσῶν καὶ Ἀρμενίων εἶναι οἱ κατωτέρω:

— **Χοσρόης Α'** *ὁ Μέγας*, βασιλεὺς τῆς ***'Αρμενίας*** (198—239). Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαγάρς, διεδέχθη τὸν πατέρα του, ἐσυνέχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Οὔννων καί, τῶν Ἀλανῶν καὶ ἀφοῦ ὑπέταξεν αὐτούς, ὠχύρωσε τὸ Τζὸρ καὶ τὸ Ντερμπέντ, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ νέας βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Τῷ 225 ὁ Ἀρδεσὶρ Βαβεχάν, ἱδρυτὴς τῆς περσικῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν, καταλαβὼν τὸν περσικὸν θρόνον, ὑπέταξε διαδοχικῶς ἅπαντας τοὺς Πάρθους ἡγεμόνας καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῶν βασιλέων. Ὁ Χοσρόης τότε παρέσχεν ἄσυλον εἰς τὴν ἐκπεσοῦσαν δυναστείαν τῶν Ἀρσακιδῶν καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀρδεσίρ· βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, οἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον προελάσει μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, ἐστράτευσεν ἐναντίον τῶν Περσῶν. Τὰ συμμαχικὰ ὅμως στρατεύματα ἡττήθησαν, μετ' ὀλίγον δὲ αὐτὸς ὁ Χοσρόης ἐδολοφονήθη ὑφ' ἑνὸς τῶν συγγενῶν του, ἐξαγορασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀρδεσίρ. Τὰ περσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον τότε εἰς Ἀρμενίαν, παραμείνασαν ἀκυβέρνητον, διότι ὁ διάδοχος τοῦ Χοσρόου, Τιριδάτης, ἄγων εἰσέτι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἀπεστάλη εἰς Ρώμην χάριν μείζονος ἀσφαλείας. Ὁ ἀρμενικὸς θρόνος παρέμεινε χηρεύων μέχρι τοῦ 259, ὅτε ἀνῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἐνηλικιωθεὶς Τιριδάτης. Χ. Δ.

— **Χοσρόης Β'** *ὁ Μικρός*, βασιλεὺς τῆς ***'Αρμενίας*** (314—325). Υἱὸς Τιριδάτου Β' τοῦ μεγάλου. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ἡ Ἀρμενία ὑπέστη συνεχεῖς ἐπιδρομὰς τῶν Οὔννων καὶ ἄλλων ἀπὸ βορρᾶ βαρβάρων, προωθουμένων εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Διάδοχός του ὑπῆρξεν ὁ Διρὰν Β'. Χ. Δ.

— **Χοσρόης Γ'**, βασιλεὺς τῆς *'Αρμενίας* (387—415). Ὅτε τῷ 387 οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Πέρσαι διένειμον τὸ ἀρμενικὸν κράτος, ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Σαπὼρ ὁ Γ' ἐξέλεξεν ὡς βασιλέα τοῦ λαχόντος εἰς αὐτὸν τμήματος τὸν Χοσρόην, ὅστις κατήγετο ἔκ τινος πλαγίου κλάδου τοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν. Ὅτε ὅμως οὗτος ἔδειξε μετ' ὀλίγον διαθέσεις ἀνεξαρτησίας, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐκρατήθη ἐγκάθειρκτος ἐπὶ 22 ἔτη (392—414), ἐπανήχθη δὲ τέλος εἰς τὸν θρόνον, ἄρξας ἐπὶ ἓν εἰσέτι ἔτος, μεθ' ὃ ἀπέθανε. Χ. Δ.

— **Χοσρόης** *ὁ* ***'Αρσακίδης***. Βασιλεὺς τῶν Πάρθων (107—131), ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν, ἀδελφὸς τοῦ Πακὸρ Β', ὃν διεδέχθη τῷ 107 ἢ κατ' ἄλλους τῷ 110 μ. Χ., βασιλεύσας μέχρι τοῦ 131. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς βασιλείας του διῆλθε μαχόμενος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου του καὶ τῶν ἀπειλούντων τὰ ἐδάφη του Ρωμαίων. Ὁ πρὸς τοὺς τελευταίους πόλεμος ἐξερράγη ἐξ αἰτίας τῆς Ἀρμενίας, τῆς ὁποίας τὸν βασιλέα Ἐξεδάρην, φίλον τῶν Ρωμαίων, εἶχεν ἐκθρονίσει, ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Παρθαμασίρου. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν ταύτην εἶχεν ἀποστείλει πρεσβείαν εἰς τοὺς Ρωμαίους, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς δημιουργηθείσης νέας καταστάσεως. Ὁ Τραϊανὸς ὅμως, ἐξοργισθείς, τοὺς μὲν πρέσβεις ἀπέπεμψεν, αὐτὸς δὲ ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπου εὑρίσκετο, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν, ἣν καταλαβὼν ἀνεκήρυξε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (114). Ἀκολούθως κατέλαβε τὴν Ἔδεσσαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀρσακιδῶν Κτησιφῶντα, ἐξαναγκάσας εἰς φυγὴν τὸν Χοσρόην καὶ αἰχμαλωτίσας τὴν θυγατέρα του μετὰ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν, ἀνακηρύξας δὲ βασιλέα τῶν Πάρθων τὸν Παρθαμασπάτην, υἱὸν τοῦ ἐξ Ἀρμενίας ἐξωσθέντος Ἐξεδάρη. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Χοσρόης κατόπιν ἐπιπόνων ἀγώνων, κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Πάρθους, νικήσας δὲ τοὺς Ρωμαίους παρὰ τὴν Χάτρα, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς τοῦ ἐπισυμβάντος μετ' ὀλίγον (117) θανάτου τοῦ Τραϊανοῦ, ἐπέτυχε συνεννόησιν μετὰ τοῦ διαδόχου του Ἀδριανοῦ, ὅστις τῷ 130 ἀπηλευθέρωσε τὴν θυγατέρα του καὶ τῷ ἀπέδωσε τὸν λαφυραγωγηθέντα, κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κτησιφῶντος, χρυσοῦν θρόνον τῶν Πάρθων. Ὁ Χοσρόης ἔσχε κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του δύο ἀντιπάλους ὀπαιτητὰς τοῦ θρόνου, τὸν Μεχερδάτην (πιθανῶς Μιθριδάτην) καὶ τὸν Βολογέσην, ὅστις καὶ τὸν διεδέχθη. Χ. Δ.

— **Χοσρόης Α'** *ὁ Μέγας*, βασιλεὺς τῆς ***Περσίας*** (531—579). Υἱὸς τοῦ Κοβάδ, γεννηθεὶς τῷ 498 ἢ 499 καὶ ἀποθανὼν τῷ 579 μ. Χ. Ἂν καὶ νεώτερος τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν του, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ πατρός του ὡς συνάρχων ἀπὸ τοῦ 513 καὶ ὡρίσθη ὡς διάδοχος αὐτοῦ. Ἀποθανόντος τοῦ Κοβάδ, τῷ 531, οἱ μάγοι προέβαλον δυσχερείας εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Χοσρόου, ὅστις διὰ νὰ ἐπιβληθῇ ἐφόνευσε, κατὰ τὸν Προκόπιον, τοὺς ἀδελφούς του καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ἀντιδρώντων εὐγενῶν. Ἀμέσως κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους του, ἐπεδείξατο δὲ τοιαύτην δραστηριότητα καὶ εὐθυκρισίαν, ὥστε θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ Περσῶν συγγραφέων ὡς πρότυπον ἡγεμόνος, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν σοφὸν Σολομῶντα καὶ προσονομαζόμενος *'Ανουρσιβὰν* (=ὁ μὲ ἀθάνατον ψυχήν). Κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἄνοδόν του ἡ Περσία εὑρίσκετο εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς τοὺς Οὔννους ἀφ' ἑτέρου, οἵτινες ἐδῄουν τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Ἰράν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χώρα ἦτο καταπεπονημένη ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων, προετίμησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀναδιωργάνωσε τότε τὰ δημόσια οἰκο-

Digitized by Google

νομικά, εἰσήγαγεν ἐν τῷ στρατῷ σιδηρᾶν πειθαρχίαν καὶ ἐδίωξε τοὺς μαζδαϊστὰς αἱρετικούς, διὰ νὰ ἀμυνθῇ δὲ ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν Οὔννων ἤγειρε κατὰ μῆκος τῶν βορειοανατολικῶν καὶ βορειοδυτικῶν συνόρων ἰσχυρὰ φρούρια καὶ διηκόλυνε τὴν ἵδρυσιν τοῦ παραμεθορίου κρατιδίου τῶν Χερβανιδῶν, ἵνα τῷ χρησιμεύῃ ὡς ἀνασχετήριον ἔρεισμα. Τῷ 539 ἐδέχθη πρεσβείαν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως τῶν Γότθων Βιτιγέσου, προτείνουσαν αὐτῷ τὴν ἐναντίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ κήρυξιν πολέμου, ὃν ἐπεθύμουν καὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς Ἀρμένιοι. Εἰσέβαλε τότε εἰς τὴν Συρίαν, ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ στρατοῦ, καὶ κατέλαβε τὴν Ἀντιόχειαν, τῆς ὁποίας τοὺς κατοίκους μετέφερε καὶ συνῴκισεν ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἱδρύσας τὴν πόλιν Ἀντιόχειαν τοῦ Χοσρόου (540). Τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λαζικὴν καὶ ἐσυνέχισε τὸν πόλεμον ἐπὶ δέκα ἔτη ἀνὰ τὴν Ἀρμενίαν, τὸν Καύκασον καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἡ ὑπογραφεῖσα δὲ τῷ 563 ὁριστικὴ συνθήκη ἀπέβη ὑπὲρ αὐτοῦ. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου ὁ Χοσρόης διέθεσε κατὰ καιροὺς τὰ στρατεύματά του καὶ ἐν τῷ ἀνατολικῷ Ἰρὰν καὶ κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Καβουλιστάν, τοῦ Σεγκιστὰν καὶ τοῦ Τοχαριστὰν (σημερινοῦ Ἀφγανιστάν), μέχρι τοῦ Ἰαξάρτου. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας μεγάλως ἐβοηθήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ χαγάνου αὐτῶν Ζινγκιμποὺ Μοκάν, ὀνόματι Φακέμ, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τὸν Ὁρμίσδαν Δ'. Ἡ μετὰ τῶν Τούρκων ὅμως φιλία του δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, διότι οὗτοι, συνεννοηθέντες μετὰ τῶν Βυζαντινῶν, ἐστράφησαν μετ' ὀλίγον ἐναντίον τοῦ περσικοῦ κράτους. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον, οἱ μὲν Τοῦρκοι ἡττήθησαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὄξου ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου Ὁρμίσδα, ὁ δὲ βυζαντινὸς στρατός, συνεπικουρούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, τῶν Ἰβήρων, τῶν Ἀλανῶν καὶ τῶν Λαζῶν, ὑπέστη ἐπανειλημμένας ἥττας ἐκ μέρους τοῦ περσικοῦ, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ περιφήμου Μπαχρὰμ Τσουμπὶν (568—574). Ὑπεγράφη τότε τριετὴς ἀνακωχή, ὅτε ὅμως, τῷ 576, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος Β' ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ τὸν ὑπεσχημένον φόρον, ἐπανελήφθησαν αἱ ἐπιχειρήσεις, ἀποβᾶσαι τὴν φορὰν ταύτην ὑπὲρ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες, μετὰ τὴν παρὰ τὴν Μελιτηνὴν μεγάλην μάχην, προήλασαν μέχρι πέραν τοῦ Τίγρητος καὶ μέχρι τῶν ὄχθῶν τῆς Κασπίας, εἰσελάσαντες καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ὑρκανίαν. Ὁ Χοσρόης προέτεινε τότε ἀνακωχὴν εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Ἰουστίνου Β', Τιβέριον Β', πρὶν ὅμως ὑπογραφῇ συνθήκη ἀπέθανε.

Πλὴν τῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς πολέμων, ἡ βασιλεία τοῦ Χοσρόου περιλαμβάνει καὶ πολλὰ ἄλλα σημαντικὰ περιστατικά, ἐν οἷς ἡ ἀνταρσία τοῦ υἱοῦ του Ἀνασωζάδου, ὅστις ἐφονεύθη μαχόμενος (560), καὶ ὁ πρὸς τοὺς Ὁμηρίτας τῆς Ὑεμένης, συμμάχους τῶν Βυζαντινῶν, πόλεμος τοῦ 576, καθ' ὃν ὁ Χοσρόης κατέλαβεν ὁλόκληρον τὴν Ἀραβίαν. Χ. Α.

—Χοσρόης Β', ὁ ἐπικαλούμενος *Παρβίζ* (=ὁ ἰσχυρός). Βασιλεὺς τῆς Περσίας (590 — 628), υἱὸς τοῦ Ὁρμίσδα Δ' καὶ ἔγγονος τοῦ προηγουμένου. Ἅμα τῇ ἀνόδῳ του ἐπὶ τοῦ θρόνου εὑρέθη πρὸ τεραστίας ἀνταρτικῆς κινήσεως τοῦ στρατηγοῦ Μπαχρὰμ Τσουμπίν, ὅστις, ἔνδοξος ἤδη ἐκ τῶν μακρῶν ἐναντίον τῶν Βυζαντινῶν πολέμων, ἀνεκηρύχθη βασιλεύς. Ὁ Χοσρόης, ἀφοῦ προσεπάθησε ματαίως να πείσῃ αὐτὸν εἰς ὑποταγήν, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Περσίας, μὴ δυνάμενος νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον του διὰ τῶν ὅπλων, καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος, ζητήσας τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου, ὑποσχόμενος δ' εἰς ἀντάλλαγμα τὴν παραχώρησιν τῆς Ἀρμενίας καὶ τῶν περιφήμων φρουρίων τῆς Δάρας καὶ τῆς Μαρτυροπόλεως. Ὁ Μαυρίκιος ἐδέχθη καὶ τῷ παρέσχε χρήματα (2.000.000 χρυσ. νομισμάτων) καὶ στρατὸν 100.000 ἱππέων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ναρσῆν, ὅστις συμμαχῶν μετὰ τῶν πιστῶν εἰς τὸν Χοσρόην στρατευμάτων κατενίκησε τὸν Τσουμπὶν ἐν Γκανζάκ. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ Χοσρόης ἐγκατεστάθη ἐπὶ τοῦ περσικοῦ θρόνου, ἀντεμετώπισεν ὅμως μετ' οὐ πολὺ καὶ νέον ἀπαιτητήν, τὸν θεῖον του Μπεστάμ, ὅστις ἐν τέλει καταφυγὼν εἰς τὸ Χορασὰν κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐν αὐτῷ βασιλεὺς καὶ νὰ ἄρξῃ μέχρι τοῦ 597. Ὁ Χοσρόης, ἀναγνωρίζων τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Μαυρικίου, παρέμεινε πάντοτε πιστὸς αὐτοῦ σύμμαχος, συζευχθεὶς καὶ τὴν θυγατέρα του Βυζαντινὴν πριγκήπισσαν Μαρίαν. Ὅτε δὲ τῷ 602 ὁ Φωκᾶς ἐξεθρόνισε τὸν Μαυρίκιον καὶ κατέσφαξεν αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἤγειρε τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπηκολούθησε μακρὸς πόλεμος, διαρκέσας ἐπὶ 20 περίπου ἔτη, καθ' ἃ ἡ Ἀρμενία καὶ αἱ πόλεις Δάρα, Ἔδεσσα καὶ Ἱεράπολις ἐγένοντο τὸ θέατρον φρικτῶν δηώσεων. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωκᾶ ἐν Συρίᾳ, ἐκταθεῖσαι μέχρι τῆς Αἰγύπτου, κατελήφθη δὲ τότε καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἤχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀπήχθη ὁ τίμιος σταυρὸς (614). Κατελήφθη ἐπίσης ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ τὰ περσικὰ στρατεύματα προήλασαν μέχρι Νουβίας. Ἐκεῖθεν οἱ Πέρσαι ἐπανέκαμψαν εἰς Ἀσίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Χαλκηδόνα, διήλασαν δὲ ἐπὶ τετραετίαν ἄνευ ἀντιστάσεως ἁπάσας τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐνεφανίσθη ὁ Ἡράκλειος, ὅστις, νικήσας τοὺς ἀντιπάλους παρὰ τὰ σύνορα τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀτροπατηνὴν καὶ Μηδίαν, μετὰ διαδοχικὰς δὲ ἐπιτυχίας διέβη τὸν Τίγρητα καὶ ἠπείλησεν αὐτὸν τὸν Χορσόην, ὅστις κατέφυγεν ἵνα σωθῇ εἰς τὴν Σουσιανήν, ἐνῷ δὲ προσεπάθει νὰ ἀνασυντάξῃ καὶ συγκεντρώσῃ τὰ στρατεύματά του, ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Κοβὰδ Σιρόη, προσελκύσαντο; πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ (628). Ὁ Χοσρόης ἐρρίφθη τότε εἰς τὰς φυλακάς, μετ' ὀλίγον δὲ ἐδολοφονήθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ υἱοῦ του, ὅστις κατέσφαξε καὶ τοὺς ὑπολοίπους ἀδελφούς του, ἄρρενας καὶ θήλεις, ἀνερχομένους εἰς 17 ἢ 19, ἐσεβάσθη δὲ μόνον τὰς δύο ὁμομητρίους ἀδελφάς του, τέκνα, ὡς καὶ αὐτός, τῆς Βυζαντινῆς πριγκιπίσσης Μαρίας.

Ὁ Χοσρόης ἐφημίζετο διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειάν του, ἣν οἱ Πέρσαι συγγραφεῖς μνημονεύουσιν ὡς ἀληθῶς μυθώδη. Χ. Δ.

Χοσσὰμ ἐδ Δὶν *Λατζὶν ἐλ Μανσούρ*. Μαμελοῦκος σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Λατζίν*).

Χοστίνσκυ (Hostinsky), **Ὄτακαρ**. Τσέχος μουσικολόγος καὶ αἰσθητικὸς (1847—1910). Πρῶτον ἔκτακτος, εἶτα δὲ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας, ἐπεβλήθη εἰς τὸν μουσικὸν κόσμον χάρις εἰς τὰς ἀξιολόγους μελέτας του καὶ τὰς αἰσθητικὰς ἀναλύσεις τοῦ ἔργου πολλῶν μεγάλων μουσουργῶν. Τὰ κυριώτερα συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι: «R. Wagner» (1871), «Chr. W. Gluck», «Αἱ ἀρχαὶ τῆς μουσικῆς τέχνης», «Ἡ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων», «Ἕκτωρ Μπερλιόζ», «Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως καὶ τῶν τάσεων τῆς τσεχικῆς μουσικῆς», «Ἡ τσεχικὴ φωνητικὴ ἀπαγγελία», «Jan Blahoslav» καὶ «Jan Josquin», «Fr. Smetana» (1901). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω εἰς τσεχικὴν ἔργων ἐξέδωκεν εἰς γερμανικὴν τὰ ἑπόμενα: «Das Musikalisch-Schöne und das Gesamtkunstwerk vom Standpunkt der formalen Aesthetik» (1877), «Die Lehre von den musikalischen Klaengen» (1879), «Ueber die Bedeutung der praktischen Ideen Herbarts für die allgemeine Aesthetik» (1883), «Musik in Böhmen» (1894), «Volkslied und Volkstanz der Slaven» (1895) κλπ. Γ. Σ.

Χόσχοβασί *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τοῦ ποταμοῦ *Δουμπρέκ* (ἀρχαίου *Σιμόεντος*) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατὰ τὰς πηγάς του.

Χοταλάρ, ἢ *Ὀταλὰρ [Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἀτάρνη* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χοτάν, ἢ *Κοτὰν* (Hotan, Khotan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κίνας, καλουμένη ἐπιχωρίως *Ἰλτσι* ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σινκιάνγκ τοῦ Ἀνατολικοῦ Τουρκεστὰν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Χοτὰν -Ντάρια. Κάτ. περίπου 40.000. Ὑπῆρξε πρωτεύουσα παλαιοῦ μογγολικοῦ κράτους καὶ σημαντικὸν κέντρον τοῦ Βουδισμοῦ, διατηρήσασα, παρὰ τὴν σημερινὴν τῆς παρακμήν, ἀξίαν λόγου οἰκονομικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνησιν. Συναλλάσσεται ἰδίως μετὰ τῶν πλησιεστέρων ρωσικῶν πόλεων καὶ τῶν ὀάσεων τοῦ Β. Τουρκεστάν, ἔχουσα σημαντικὴν ταπητουργίαν, πιλημάτων καὶ μεταλλίνων ἀγγείων. Παρ' αὐτὴν κατὰ τὸ 1913—1916 ὁ ἐξερευνητὴς Στάιν ἀνεκάλυψε παλαιοτάτους βουδικοὺς ναούς, ἐπιγραφὰς καὶ διάφορα παλαιολιθικὰ εὑρήματα. Η. Π. Γ.

Χοτάσια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Οἰτύλου τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 218.

Χοταχόβα *Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀλβανικῆς Βορείου Ἠπείρου, παρὰ τὴν Πρεμετήν. Εἶναι πατρὶς τοῦ Ἀποστόλου Ἀρσάκη.

Χότεκ (Chotek). Οἶκος εὐγενῶν τῆς Βοημίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Τὰ κυριώτερα τῶν μελῶν αὐτοῦ ὑπῆρξαν:

—1) *Ἰωάννης Ροδόλφος* (1784—1824). Διετέλεσεν ἀρχικαγκελλάριος τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τοῦ 1776 μέχρι τοῦ 1788. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λεοπόλδου Β' διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν (1790), τῷ δὲ 1802 διωρίσθη βουργράβος τῆς Βοημίας.

—2) *Κάρολος* (1783—1868). Διετέλεσε, μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Μυρά, γενικὸς διοικητὴς τῶν χωρῶν τοῦ ἄλλοτε βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, διοικητὴς τῆς Τεργέστης (1816), διοικητὴς τοῦ Τυρόλου καὶ τοῦ Φοράλμπεργκ (1819), καὶ βουργράβος καὶ πρωθυπουργὸς τῆς Βοημίας (1826—1843).

—3) *Βοχίσλαος* (1829—1896). Διετέλεσε πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἐν Πετρουπόλει (1867—1869), διοικητὴς τῆς Βοημίας (1869—1871), πρεσβευτὴς ἐν Μαδρίτῃ (1872) καὶ Βρυξέλλαις (1873) καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

—4) *Σοφία*, θυγάτηρ τοῦ Βοχισλάου (1868—1914). Τὴν 1ην Ἰουλίου τοῦ 1900 συνῆψε μοργανατικὸν γάμον μετὰ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φραγκίσκου Φερδινάνδου, διαδόχου τῆς Αὐστροουγγαρίας, καὶ ἔλαβε κατόπιν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσὴφ Β' τὸν τίτλον τῆς πριγκιπίσσης τοῦ Χόενμπεργκ. Ἐδολοφονήθη ἐν Σεραγέβῳ μετὰ τοῦ συζύγου της τὴν 28 Ἰουλίου 1914. Μ. Δ. Β.

Χοτζαχὰρ *[Γεωγρ.]*. —1) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἄνυδρον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Δράμας. —2) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Σταυροχώρι* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης. —3) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μοναχοὶ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χοτζαλὰρ Ἀλῆ *[Γεωγρ.]* Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Μικρόκαμπος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χότζα Μαχαλὲ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Παρόχθιον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

Χότζα-Μουσταφᾶ *πασᾶς*. Τοῦρκος βεζύρης καὶ ναύαρχος (βλ. *Κοτζᾶ* Μουσταφᾶ-πασᾶ).

Χότζα-μπέη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ταταρικὸν εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β' ἡ *Ὀδησσός*. Ν. Μ.

Χοτζαράντων *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ περιφερείᾳ Σουρμένων τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 70 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ δημοτικὴν σχολὴν μὲ 50 μαθητάς. Ε. Ι. Χ.

χότζας (ὁ). Παρὰ Τούρκοις, ὁ ἱεροδιδάσκαλος. Ἡ λέξις (τουρκ. *χότζα*) ἀπὸ τῆς περσικῆς *χαβάτζα* (=κύριος, ἐμπορευόμενος), δι' ἧς, ὅλως ἀντιθέτως, οἱ μουσουλμᾶνοι τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου ἀποκαλοῦν πάντα ἀλλόθρησκον ἰθαγενῆ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους. —Π.

Χοτζᾶς, Βασίλειος. Ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς Βιθυνίας (Μ. Ἀσίας) ἐπὶ Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου. Στασιάσας τῷ 1190 κατέλαβε τὸ παρὰ τὴν Νικομήδειαν φρούριον τῆς Ταρσίας, ἀλλά, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, ἐτυφλώθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ν. ΚΛΣ

Χοτζεβίτης, Ἰωάννης. Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας (βλ. λ. *Ἰωάννης ὁ Χοτζεβίτης*, τ. ΙΓ', σ. 366 β').

χοτζάτιον (τό)· ἐν τῷ παλαιῷ μουσουλμανικῷ δικαίῳ, ἡ ἀπόφασις τοῦ ἱεροδίκου (χότζα ἢ καδῆ).

Χότζιοβον *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἄνω Καρυδιὰ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σερρῶν.

Χότζκο (Chodzko). Πολωνικὴ οἰκογένεια λογίων καὶ ἐπιστημόνων, σπουδαιότερα μέλη τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) *Ἰωάννης* (1776—1851). Διεκρίθη ὡς διηγηματογράφος. Τὰ ἅπαντά του ἐξεδόθησαν τῷ 1837 εἰς 12 τόμους.

—2) *Ἀλέξανδρος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1804. Κατὰ τὴν νεότητά του ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν, ὑπῆρξε δ' εἷς τῶν κυριωτέρων ὀπαδῶν τῆς ὑπὸ τὸν Ἀδὰμ Μίτσκιεβιτς ποιητικῆς σχολῆς. Σπουδάσας τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας ἐν Πετρουπόλει, διωρίσθη βραδύτερον διπλωματικὸς ὑπάλληλος ἐν Περσίᾳ καὶ ἐμελέτησεν αὐτόθι τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας. Ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι τοῦ 1884 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς σλαυϊκῆς λογοτεχνίας ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας. Ἔγραψε πολωνιστί, γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ πλεῖστα ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τά: «Specimens of the popular poetry of Persia» (Λονδῖνον, 1842), «Grammaire persane» (Παρίσιοι, 1852), «Le théâtre persan» (1879), «Contes des paysans et des pâtres Slaves» (1864), «Les chants historiques de l'Ukraine» (1879).

—3) *Ἰγνάτιος* (1795—1861). Λογοτέχνης. Συνέγραψε σειρὰν ἐπιτυχῶν ἠθογραφικῶν διηγημάτων. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι «Λιθουανικαὶ παραδόσεις», «Λιθουανικαὶ εἰκόνες», καὶ «Παλαιὲς κουβέντες».

—4) *Λεονάρδος* (1800—1871). Ἱστορικὸς συγγραφεύς. Ἀπὸ τοῦ 1826 ἐγκατεστάθη ἐν Γαλλίᾳ, ὑπηρετήσας δὲ εἰς τὸν στρατὸν διετέλεσεν ὑπασπιστὴς τοῦ στρατηγοῦ Λαφαγιέτ. Βραδύτερον διετέλεσε βιβλιοφύλαξ τῶν βιβλιοθηκῶν Ἁγίας Γενεβιέβης καὶ Σορβόννης. Αἱ ἐργασίαι του, ἅπασαι γαλλιστί, ἀφορῶσι κυρίως τὴν ἱστορίαν τῆς Πολωνίας καὶ τῶν πέριξ χωρῶν, εἶναι δὲ πολυάριθμοι, ἐν αἷς αἱ: «Εἰκὼν τῆς Πολωνίας, παλαιᾶς καὶ νέας», «Ἡ Πολωνία ἱστορικῶς, λογοτεχνικῶς

Digitized by Google

καὶ καλλιτεχνικῶς», «Ἐπιτομὴ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Πολωνίαν συνθηκῶν» κλπ. Χ. Δ.

Χοτίν, ἡ *Χοτσίν* (γερμαν Chotin, πολων. Chocim) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας ἐν Βεσσαραβίᾳ, κειμένη ἐπὶ τοῦ Δνειστέρου. Κάτ. 25.000. Εἶναι σημαντικὸν ἐμπορικὸν κέντρον καὶ ἔχει ἀκμαίαν βιομηχανίαν δερμάτων. Εἶναι κυρίως γνωστὴ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων παρ' αὐτὴν μαχῶν, ἐν αἷς αἱ τοῦ 1621 καὶ 1673, καθ' ἃς οἱ Πολωνοὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, τοῦ 1739, καθ' ἣν οἱ Ρῶσοι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, καὶ τοῦ 1768, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἐνίκησαν τοὺς Ρώσους. Ἡ πόλις ἀνήκουσα ἀπὸ τοῦ 1769 εἰς τοὺς Ρώσους, περιῆλθε τῷ 1788 εἰς τὴν Αὐστρίαν, τῷ 1812 ἐγένετο ἐκ νέου ρωσική, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 περιῆλθε μετὰ τῆς λοιπῆς Βεσσαραβίας εἰς τὴν Ρουμανίαν. Χ. Δ.

Χότσι, ἡ *Κύμινα [Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 230 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Ε. Ι. Χ.

Χοτσιμίλκο (Xochimilco) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Μεξικοῦ ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ διαμερίσματι. Κάτ. 28.120. Παράγει γεωργικὰ προϊόντα, εἴδη καλαθοπλεκτικῆς καὶ διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον ἀνθέων. Μ. Δ. Β.

—**Χοτσιμίλκο** (Xochimilco) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τοῦ Μεξικοῦ εἰς ἀπόστασιν 15 χλμ. Χωρίζεται ἀπὸ τῆς λίμνης τοῦ Τσάλκο πρὸς Α. διὰ τοῦ φράγματος Τλαουάκ, μήκους 4.560 μ. καὶ πλάτους 6 μ., ἄνωθεν τοῦ ὁποίου διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πρὸς τὸ Χίκο. Μ. Δ. Β.

Χότσκις (Hotchkiss), *Βενιαμίν*. Ἀμερικανὸς ὁπλουργὸς (1828—1885). Τῷ 1867 ἵδρυσεν ἐργοστάσιον βλημάτων ἐν Βιέννῃ, τὸ ὁποῖον ἐν ἔτει 1870 μετεφέρθη εἰς Παρισίους (Saint-Denis). Εἶναι ἐφευρέτης τοῦ ὁμωνύμου περιστρόφου πυροβόλου τῶν 37 χιλ., εἰσαχθέντος εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν τῷ 1879. Ἤδη ὁ οἶκος Χότσκις κατασκευάζει αὐτόματα ὅπλα, ἤτοι: ὁπλοπολυβόλα, πολυβόλα καὶ ἀντιαεροπορικὰ πολυβόλα τῶν 13,2 χλσμ. Διὰ τοιούτου συστήματος ὅπλων εἶναι ἐφωδιασμένος καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς (βλ. καὶ πολυβόλον). Γ. Α. ΚΝ.

Χὸτ-Σπρίνγκς (Hot-Springs) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἀρκάνσας. Οἱ μόνιμοι κάτοικοι αὐτῆς ἀνέρχονται εἰς 28.000 (1928). Εἶναι μία ἐκ τῶν σημαντικωτέρων λουτροπόλεων ὁλοκλήρου τῆς συμπολιτείας. Τὰ ὕδατα τῶν θερμοπηγῶν ἐνδείκνυνται διὰ ρευματικὰ καὶ ἀρθριτικὰ νοσήματα. Η. Π. Γ.

Χόττινγκερ (Hottinger), *Ἰωάννης-Ἰάκωβος*. Ἑλβετὸς φιλόλογος (1750—1819). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Γοττίγγῃ (1774—1814), ἵδρυσε τὴν «Βιβλιοθήκην τῆς νεωτάτης θεολογίας, φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας» (1784) μετὰ τοῦ Wieland καὶ Jacob, ἐξέδωκε τὴν ἐπιθεώρησιν «Neue Attisches Museum» (1802—1810) καὶ ἔγραψε: «Δοκίμιον παραβολῆς τῶν Γερμανῶν ποιητῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ Λατίνους» (1889), «Opuscula oratoria» (1816) καὶ «Opuscula philologica, critica atque hermeneutica» (1827). Ἐπίσης μετέφρασε τοὺς «Χαρακτῆρας» τοῦ Θεοφράστου (1810) καὶ τὰ «Σωκράτους ἀπομνημονεύματα» τοῦ Ξενοφῶντος (1819). Π. Ν. Π.

—**Χόττινγκερ** (Hottinger), *Ἰωάννης-Ἑρρῖκος*. Γερμανὸς θεολόγος καὶ γλωσσολόγος (1620—1667). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Ἀϊδελβέργῃ (1655) καὶ Ζυρίχῃ (1662) καὶ ἔγραψε: «Φιλολογικὸς θησαυρὸς ἢ κλεὶς τῆς Βίβλου» (1649, γ' ἔκδ. 1696, «Ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς» (1651), πρωτότυπος συγγραφὴ ἐξ ἀνατολικῶν πηγῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» (1651—1667, τόμ. 9), «Ἁρμονικὴ γραμματικὴ τῆς χαλδαϊκῆς, ἑβραϊκῆς, συριακῆς καὶ ἀραβικῆς» (1659), «Ἀνατολικὸς ἐτυμολόγος ἢ ἑπτάγλωσσον ἁρμονικὸν λεξικὸν» (1661), κ. ἄ. —Π.

χοῦα (ἡ) (Hoya) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 50 εἴδη θάμνων ἀναρριχητικῶν, ἀπαντώντων εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τὰς νήσους τοῦ Μαλαϊκοῦ ἀρχιπελάγους καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Γνωστότερον εἶδος, ὅπερ καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι ἡ *χοῦα ἡ σαρκώδης* (Hoya carnosa), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Ἀσίας, καλλιεργούμενος διὰ τὰ ὡραιότατα ἀρωματικά, ἀλλὰ καὶ δηλητηριώδη ἄνθη του. Δ. Ν. Π.

Χουὰνγκ-Χὸ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κίνας (βλ. λ. *Κίτρινος ποταμός*).

Χουὰν Μαρτινὲθ ντὲ Ρεκάλντε (Juan Martinez de Recalde). Εἷς τῶν διασημοτέρων ναυτικῶν τῆς Ἱσπανίας, ἀποθανὼν τῷ 1588. Διεκρίθη ὡς πλοίαρχος καὶ κατόπιν ὡς διοικητὴς ναυτικῆς μοίρας εἰς τὰς Ἰνδίας, ἀποκτήσας δὲ μεγάλην φήμην ἐπιδεξίου καὶ ἱκανοῦ ναυτικοῦ, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν μοίρας τῆς περιφήμου Ἀρμάδας, ἐπιβὰς τῆς ναυαρχίδος «Σαντιάγον». Ἀπομονωθεὶς κατὰ τὴν πρώτην συνάντησιν μετὰ τῶν Ἄγγλων καὶ περικυκλωθεὶς ὑπὸ ἑπτὰ ἀγγλικῶν πολεμικῶν, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Ἐπεστάτησεν εἰς τὴν κατασκευὴν πολλῶν ἱσπανικῶν πολεμικῶν καὶ ἔγραψε τὸ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐποχήν του βιβλίον «Relación de las medidas que han de tener los mastiles y vergas para los galeones de la Armada de su mando» (1584). Μ. Δ. Β.

Χουὰν-ντὲ-Φούκα (Juan de Fuca) *πορθμὸς [Γεωγρ.]*. Πορθμὸς τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, σχηματιζόμενος μεταξὺ τῆς χερσονήσου Ὀλύμπια, ἀνηκούσης εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, καὶ τῆς νήσου Βανκοῦβερ, ἀνηκούσης εἰς τὸν Καναδᾶν. Ἔχει πλάτος 15—27 χλμ. καὶ μῆκος 100. Συνεχίζεται πρὸς τὰ ΒΑ. ὑπὸ τῆς διώρυγος τῆς Γεωργίας καὶ πρὸς τὰ ΝΑ. ὑπὸ τοῦ Πάτζετσαντ. Ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος θαλασσοπόρου Ἰωάννου Φωκᾶ (βλ. λ., τ. ΚΔ', σελ. 308 γ') τῷ 1592 Μ. Δ. Β.

Χουὰν Φερναντὲθ (Juan Fernandez) *νῆσοι [Γεωγρ.]*. Μικρὸν ἀρχιπέλαγος τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἀνῆκον εἰς τὴν Χιλὴν καὶ ἀποτελούμενον ἀπὸ τρεῖς νήσους κειμένας μεταξὺ 33° καὶ 34° Ν. πλ. καὶ ἀπεχούσας ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Ν. Ἀμερικῆς 560 χλμ. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ὀνομάζονται *Μὰς-ἀ-Τιέρρα*, ἥτις εἶναι ἡ μεγαλυτέρα, καλουμένη καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχιπελάγους, *Σάντα Κλάρα* καὶ *Μὰς-ἀ-φουέρα*. Ἡ ὁλικὴ ἐπιφάνεια αὐτῆς εἶναι 185 τ. χλμ., οἱ δὲ κάτοικοι ἀνέρχονται εἰς ὀλίγας ἑκατοντάδας. Εἶναι ἡφαιστειογενοῦς προελεύσεως, ἀνεκαλύφθησαν δὲ τῷ 1572 ὑπὸ τοῦ Ἱσπανοῦ ναυτικοῦ Χουὰν Φερναντέθ. Τῷ 1704 ἔζησεν ἐπὶ τῆς Μὰς-ἀ-Τιέρρα ὁ Σκῶτος Ἀλέξανδρος Σέλκερκ, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ περιφήμου «Ροβινσῶνος Κρούσου» τοῦ Ντηφώ. Μ. Δ. Β.

Χουάραζμη (*Ἀμπού-Ντζαφάρ-Μωχάμμετ-Ἴμπν-Μουσᾶ ἀλ —*). Ἄραψ μαθηματικὸς (βλ. *Χοβαρέσμιος*).

Χουάρες (Juarez), *Μπενίτο*. Μεξικανὸς πολιτικὸς (1806—1872). Δικηγορήσας κατ' ἀρχάς, ἐξελέγη τῷ 1856 ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ ὁμοσπονδιακὸν μεξικανικὸν συνέδριον καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς δημοκρατίας. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ προέδρου Κόμονφορτ, ἐξελέγη νομίμως πρόεδρος καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κλήρου (ἐκποίησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἐπιψήφισις τοῦ πολιτικοῦ γάμου κλπ.). Λήξασης τῆς προεδρικῆς του θητείας, ἐξελέγη καὶ αὖθις κανονικῶς πρόεδρος τῆς δημοκρατίας. Ἀλλ' αἱ μηχανορραφίαι τοῦ Μιραμὸν καὶ τοῦ τραπεζίτου Ζέκερ (Jecker) ἐπήνεγκον τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας (1862), ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συνθήκην τῆς Σολεντάτ, δι' ἧς τὸ Μεξικὸν προέβη εἰς παραχωρήσεις, αἵτινες ἐκρίθησαν μὲν ἱκανοποιητικαὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἱσπανίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Αὕτη ἀπέστειλε μετ' οὐ πολὺ στρατεύματα, ἅτινα μετὰ σειρὰν μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν πρωτεύουσαν (1863) καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν αὐτοκράτορα τὸν ἀρχιδοῦκα Μαξιμιλιανὸν τῆς Αὐστρίας. Ὁ Χουάρες τότε κατέστη ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως τῶν Μεξικανῶν πατριωτῶν κατὰ τῆς ξενικῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐν τέλει κατώρθωσε, τῇ ἀρωγῇ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Μεξικοῦ ἀπὸ τὰ γαλλικὰ στρατεύματα (1867), τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησεν ἡ αἰχμαλωσία καὶ ὁ τυφεκισμὸς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Εὐθὺς κατόπιν ὁ Χουάρες ἐξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, κατέστειλε σειρὰν ἐξεγέρσεων, ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστείαν καὶ ἔδωκε σημαντικωτάτην ὤθησιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας του. Η. Π. Γ.

Χουάσκαρ (Huascar). Αὐτοκράτωρ τῆς Περουβίας (βλ. *Οὐάσκαρ*).

Χουβαρδάδες *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κονταξείκων τῆς νήσου καὶ ἐπαρχίας Σάμου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 23.

χουβαρντᾶς (ὁ), καὶ *κουβαρντᾶς* (—*ρδᾶς*)· δημοτ., γενναιόδωρος, ἀφειδὴς δαπανῶν ἐν συναναστροφαῖς, ἐλευθέριος, ἄλλως *γαλαντόμος*, ἀντιθ. *τσιγκούνης* (λ. τουρκ.).

χουβαρνταλίκι (τό), καὶ *κουβαρνταλίκι* (—*ρδαλίκι*)· δημοτ., τὸ γνώρισμα τοῦ *χουβαρντᾶ*, γενναιοδωρία, ἐλευθεριότης, ἀφειδὴς δαπάνη: «ξοδιάζει τὰ λεφτά του 'ς τὰ χουβαρνταλίκια».

Χοῦβερ (Hoover), *Ἑρβέρτος Κλάρκ*. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς καὶ μεταλλειολόγος, 31ος πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, γεννηθεὶς τῷ 1874. Υἱὸς πτωχῶν ἀγροτῶν, ἔμεινεν ὀρφανὸς εἰς ἡλικίαν ὀκτὼ ἐτῶν καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ θείου του, σπουδάσας γεωλογίαν καὶ μηχανικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Στάνφορντ τῆς Καλιφορνίας, ἐνῷ συγχρόνως εἰργάζετο διὰ νὰ ζῇ. Ἀποκτήσας κατόπιν καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ μεταλλειολόγου, εἰργάσθη εἰς διάφορα μεταλλεῖα τοῦ Κολοράδο, τοῦ Νέου Μεξικοῦ, τῆς Ἀριζόνας καὶ τῆς Νεβάδας καὶ βραδύτερον (1897) μετέβη εἰς τὴν Αὐστραλίαν, ὅπου ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, διὰ τὸ ὀργανωτικόν του ἰδίως πνεῦμα. Συνεπείᾳ τῆς φήμης ταύτης προσελήφθη, εἰς ἡλικίαν μόλις 25 ἐτῶν, τῷ 1899, ὡς ἀρχιμηχανικὸς εἰς τὸ νεοϊδρυθὲν κυβερνητικὸν τμῆμα τῶν μεταλλείων τῆς Κίνας. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μπόξερς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰργάσθη εἰς διαφόρους μεταλλειολογικὰς ἐπιχειρήσεις, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ἑρβέρτος Χοῦβερ.

Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὁ Χοῦβερ εὑρίσκετο εἰς τὸ Λονδῖνον ὡς ἀπεσταλμένος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς διεθνοῦς ἐκθέσεως Παναμᾶ—Εἰρηνικοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εὑρίσκοντο συγκεντρωμένοι, ἰδίως εἰς τὸ Λονδῖνον, ὑπὲρ τὰς 150.000 Ἀμερικανοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποροι ἐργάται, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των, λόγῳ τῶν πολυαρίθμων ναυτικῶν καὶ τραπεζιτικῶν περιορισμῶν. Ὁ Χοῦβερ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἵδρυσε τότε θαυμασίαν ὀργάνωσιν διὰ τὴν ἐπιστροφήν των, ἐξοδεύσας πρὸς τοῦτο καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσά. Ἡ ἐπιτυχία του αὐτὴ καὶ ἡ ἐπιδειχθεῖσα μεγάλη διοργανωτικὴ ἱκανότης του ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν συμμαχικῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν φιλανθρώπων τῆς Ἀμερικῆς ἐπ' αὐτοῦ, ὅτε οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ Βέλγιον καὶ τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας καὶ ἐδημιουργήθη ἡ ἀνάγκη τῆς περιθάλψεως ἑκατοντάδων χιλιάδων Βέλγων καὶ Γάλλων γερόντων καὶ γυναικοπαίδων. Προσκλήσει τῆς Βελγικῆς ἐπιτροπῆς περιθάλψεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, ὁ Χοῦβερ διωργάνωσε τὴν Διεθνῆ ἐπιτροπὴν περιθάλψεως ἐν Βελγίῳ, ἧς ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ κύριος μοχλὸς καὶ κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ διαμοιράσῃ ὑπὲρ τὰ 5.000.000 τόννων τροφῶν καὶ ἐνδυμάτων ἀξίας ὑπὲρ τὸ 1.000.000.0000 δολλαρίων.

Μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1917, ὁ πρόεδρος Οὐΐλσων ἐκάλεσε τὸν Χοῦβερ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῆς χώρας, μὲ δικτατορικὰ σχεδὸν δικαιώματα.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐπέδειξε μεγίστην δραστηριότητα πρὸς βοήθειαν πολλῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ὡς Πολωνία καὶ ἰδίως ἡ Ρουμανία, τὰ ὁποῖα ἠπειλήθησαν ὑπὸ τῆς πείνης. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης καὶ τὴν διάλυσιν τῆς διοργανώσεως ταύτης, ὁ Χοῦβερ μετὰ τῶν βοηθῶν του ἵδρυσε τὸ «Ταμεῖον τῶν εὐρωπαϊκῶν παιδίων», ὅπερ διετηρήθη μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1922 καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνακούφισιν ἀπόρων καὶ ὀρφανῶν παιδίων, ἐν τῇ κεντρικῇ καὶ τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1920 ἐπροτάθη ὑπὸ τοῦ ρεπουμπλικανικοῦ κόμματος ἡ ὑποψηφιότης αὐτοῦ διὰ τὴν προεδρίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἀλλ' ὁ Χοῦβερ ἠρνήθη νὰ δεχθῇ. Ὁ ἐκλεγεὶς τότε πρόεδρος Χάρντινγκ προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπουργὸν τοῦ Ἐμπορίου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Χοῦβερ ἐξηκολούθει νὰ προΐσταται τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀποστέλλων τεραστίας ποσότητας τροφίμων εἰς τὴν Γερμανίαν, Αὐστρίαν καὶ Πολωνίαν. Τῷ 1921 μετέβη εἰς Ρωσίαν καὶ ἔσωσε περὶ τὰ 12.000.000 ἀνθρώπων, οἵτινες ἐκινδύνευον νὰ ἀποθάνουν ἐκ τοῦ ἐπισυμβάντος τότε ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Βόλγα λιμοῦ. Κατὰ τὸ 1924 ἀπέκρουσε καὶ πάλιν νέαν πρότασιν ὑποψηφιότητος διὰ τὴν προεδρίαν τῆς συμπολιτείας καὶ παρέμεινεν ὑπουργὸς τοῦ Ἐμπορίου καὶ ὑπὸ τὸν νέον πρόεδρον Κοῦλιτζ. Ὡς ὑπουργὸς τοῦ Ἐμπορίου συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς χώρας του, ἐνίσχυσε δὲ πᾶσαν οἰκονομικὴν πρωτοβουλίαν, ἀποφεύγων νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν παραγωγήν. Διὰ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἔλαβε πρὸς αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, βελτίωσιν τῶν ποιοτήτων καὶ ἐλάττωσιν τοῦ κόστους, κατώρθωσε νὰ διαδώσῃ τὰ προϊόντα τῆς χώρας του καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ νὰ δημιουργήσῃ τεραστίαν ἐμπο-

Digitized by Google

ρικὴν κίνησιν, ἥτις ἐγένετο πρόξενος εἰσροῆς μεγάλου πλούτου εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Τῷ 1927, κατὰ τὰς τρομερὰς πλημμύρας τοῦ Μισσισσιπῆ, εὗρε πάλιν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἀπαράμιλλον διοργανωτικόν του πνεῦμα, διὰ τῆς ὀργανώσεως, ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, θαυμασίας ὑπηρεσίας διασώσεως καὶ περιθάλψεως τῶν θυμάτων.

Ἡ τοιαύτη ἐν τῷ συνόλῳ δρᾶσίς του κατέστησεν αὐτὸν δημοφιλέστατον, ὅταν δέ, τῷ 1928, ἐπείσθη νὰ ἐκθέσῃ ὑποψηφιότητα προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐξελέγη διὰ μεγάλης πλειοψηφίας, λαβὼν 444 ψήφους, ἔναντι 87 τοῦ ἀντιπάλου του ὑποψηφίου Σμίθ. Ἐπὶ τῆς προεδρίας του διεκανονίσθησαν τὰ πρὸς τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις πολεμικὰ χρέη καὶ ἐγένετο νέα διαρρύθμισις τῶν γερμανικῶν ἐπανορθώσεων. Ὁ Χοῦβερ ἐπέβαλε μεγάλους δασμοὺς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς βιομηχανίας τῆς χώρας καὶ καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας καὶ διετήρησε τὴν ποτοαπαγόρευσιν. Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἐτήρησε στάσιν ἀποχῆς ἀπὸ τὰς ὑποθέσεις τῆς Εὐρώπης, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πλαίσιον τῆς διατηρήσεως τῆς παγκοσμίου εἰρήνης. Παρὰ πάντα ὅμως τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἔκρηξιν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ἐν τῇ χώρᾳ του καὶ τὴν δημιουργίαν μεγάλων μαζῶν ἀνέργων. Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη κρίσις προεκάλεσε μεγάλας δυσαρεσκείας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ Χοῦβερ, ἐκτεθεὶς ἐκ νέου ὡς ὑποψήφιος κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1932, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του Ρούσβελτ.

Ὁ Χοῦβερ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: «Στοιχεῖα μεταλλειολογίας» (1909), «Ἀμερικανικὸς ἀτομικισμός» (1922), κ. ἄ. Μετέφρασεν ἐπίσης μετὰ τῆς συζύγου του ἐκ τῆς λατινικῆς τὸ «De re metallica» τοῦ Ἀγρικόλα. Μ. Δ. Β.

— **Χοῦβερ** ***χρεωστάσιον.*** Χρεωστάσιον προταθὲν ὑπὸ τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Χοῦβερ ἐπὶ ὅλων τῶν διακυβερνητικῶν χρεῶν ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1931 μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1932. (Βλ. λ. *Παγκόσμιος* πόλεμος, τ. ΙΘ΄ σ. 365 ὃ x. ἑξ.).

Χουγγιάρ-Ἰσκελεσὶ *[Γεωγρ.].* Θέρετρον τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, 15 χλμ. βορειοανατολικῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ἡ *Νύμφη* τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἐν τῇ πεδιάδι Χουγγιάρ, διαβρεχομένη ὑπὸ τοῦ Μπεϊκὸζ-τσάϊ καὶ Τοκάτ-σοῦ. Ἐν αὐτῷ ἵδρυσεν ἀνάκτορα καὶ λουτρῶνας ὁ σουλτᾶνος Σουλεϊμὰν ὁ Μεγαλοπρεπής. Τῷ 1833 ὑπεγράφη αὐτόθι ἡ τουρκορρωσικὴ συνθήκη περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς διόδου ξένων πολεμικῶν πλοίων διὰ τῶν Δαρδανελλίων. —Π.

χουγιάζω· δημοτ., φωνάζω μεγαλοφώνως πρὸς ἀποτροπήν, ἀποτρέπω, ἀποδοκιμάζω μεγαλοφώνως, ὀργίλως: «ἐπῆγα νὰ κόψω ἕνα σταφύλι καὶ μὲ χούγιαξε», «χούγιαξε τίς κότες νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν κῆπο».

χούγιασμα (τό)· δημοτ., φωνή, κραυγὴ πρὸς ἀποτροπήν: «μόλις μὲ εἶδε ἄρχισε τὰ χουγιάσματα».

Χουγιούκ, ἢ ***Γαζιλῆ-Καγιὰ*** (τουτέστιν ἐνεπίγραφοι λίθοι) *[Γεωγρ.].* Τοποθεσία ἐπέχουσα περίπου τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Πτερίας* τῆς Καππαδοκίας. Κεῖται ἐν τῇ διοικήσει Σογγουρλοῦ, 58 χλμ. πρὸς ΝΔ. τῆς Γιοσκὰτ καὶ εἶναι γνωστὴ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ ἀρίστων ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν ἐν βράχοις. —Π.

Χοὺγκ (Hug), ***Ἰωάννης-Λεονάρδος.*** Γερμανὸς καθολικὸς θεολόγος (1765—1846). Σπουδάσας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Freiburg im Breisgau, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τῷ 1789 καὶ ἀπὸ τοῦ 1791 ἐδίδαξεν ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ ἑρμηνείαν τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἐξέδωκε δὲ τὰ ἑξῆς ἔργα: «De antiquitate Codicis Vaticani commentatio» (1810), «Einleitung in die Schriften des Neuen Testaments» (τόμ. 2, 1808), «Das Lohe Lied in einer noch non unversuchten Deutung» (1813), «De Pentateuchi versione Alexandrina commentarius» (1818), «Gutachten über das Leben Jesu von D. F. Strauss» (τ. 2, 1840—1844). Ε. Γ. Π.

Χούγκενμπεργκ (Hugenberg), ***Ἀλφρέδος.*** Γερμανὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1865. Διετέλεσε διευθυντὴς γεωργικῆς συνεταιρικῆς τραπέζης ἐν Πόζεν, διευθυντὴς τῆς τραπέζης μεταλλείων ἐν Φραγκφούρτῃ (1908), πρόεδρος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως Κρούπ ἐν Ἔσσεν (1909—1919), μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1919, ἐν τῷ κόμματι τῶν Γερμανῶν ἐθνικοφρόνων, βουλευτὴς τοῦ Ράϊχσταγ καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κόμματος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1928 ἀρχηγὸς τοῦ γερμανικοῦ ἐθνικοῦ λαϊκοῦ κόμματος. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς κυβερνήσεως Μπρούνινγκ συνέβαλε διὰ τοῦ κόμματός του εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν, οἵτινες ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐπικράτησίν των τὸν ἠνάγκασαν νὰ διαλύσῃ τὸ κόμμα του καὶ νὰ ἀποσυρθῇ ἐκ τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἔγραψεν: «Ἀναλαμπαὶ ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος» (1927). Θ. Κ.

Χούγκλι (Hooghli ἢ Hugli) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου διαμερίσματος. Κάτ. 29.940. Ἀποτελεῖ μίαν κοινότητα μετὰ τῆς πόλεως Τσινσούρα.

Τὸ ὁμώνυμον διαμέρισμα ἔχει πληθυσμὸν 1.090.100 κατ. καὶ ἔκτασιν 3.090 περίπου τ. χλμ. Παράγει ὄρυζαν, βάμβακα καὶ ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν βαμβακερῶν ὑφασμάτων. Η. Π. Γ.

— **Χούγκλι** (Hooghli ἢ Hugli) *[Γεωγρ.].* Ὁ δυτικώτερος βραχίων τοῦ δέλτα τοῦ Γάγγου τῶν Ἰνδιῶν, μήκους 195 χλμ. Ἐκβάλλει εἰς τὸν δρμον τῆς Βεγγάλης, σχηματίζων ποταμόκολπον, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ νῆσος Σάγκαρ. Η. Π. Γ.

Χουγκστραῖτεν (Hoogstraeten). —1) ***Δαυΐδ.*** Ὀλλανδὸς φιλόλογος. —2) ***Σαμουήλ.*** Ὀλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν-Χουγκστραῖτεν*).

Χούγκτεμπουργκ (Hugtenburg), ***Ἰωάννης βὰν—.*** Ὀλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Χούκτεμπουργκ*).

Χοῦγσμαν, ***Ροδόλφος.*** Ὀλλανδὸς φιλέλλην. Κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1821 καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα (1822). Τ. Ε. Ε.

Χουδαβερδόγλου. Διάφοροι ὁμογενεῖς ἐκ Τυάνων, δράσαντες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς (βλ. λ. *Θεόδοτος* ἢ *Χουδαβερδόγλου*).

Χουδάλης, ***Ἰωάννης.*** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς τῷ 1783 εἰς Περιβόλια. Νεώτατος ἀπεδήμησεν εἰς Ἔφεσον τῆς Μ. Ἀσίας, ἔνθα ἐγκατεστάθη ὡς ἔμπορος, ἅμα δὲ τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως 1821, συγκεντρώσας ἀριθμόν τινα Κρητῶν καὶ ὁπλίσας αὐτοὺς ἰδίαις δαπάναις, ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην καὶ ταχθεὶς ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Βασίλειον καὶ Ἰωάννην Χάλην διεκρίθη διὰ τὸν ὑπέροχον ἡρωϊσμόν του εἰς πλείστας μάχας καὶ ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς 14 χωρίων τῆς ἐπαρχίας του Κυδωνίας, ὡς τοιοῦτος δὲ συμμετέσχεν εἰς πλείστας ἀνὰ πᾶσαν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Πελοπόννησον μάχας, καθ' ἃς ἐτραυματίσθη εἰκοσιπεντάκις καὶ τέλος, τῷ 1829, καταστὰς ἀνίκανος καὶ παραμορφωθεὶς ἐκ τῶν τραυμάτων του, διωρίσθη δημογέρων τῶν ἐπαρχιῶν Κυδωνίας καὶ Κισάμου. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀγῶνος (1830) κατέφυγεν εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ἔλαβε τὸν βαθμὸν λοχαγοῦ καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀργυροῦ ἀριστείου τοῦ Ἀγῶνος. Τῷ 1841, ὅτε ἐξερράγη νέα ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις, κατῆλθε πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα, καίτοι τελείως ἀνάπηρος, μεθ' ὃ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀπέθανε πενέστατος ἐν Προνοίᾳ τῆς Ναυπλίας τῷ 1866. Ν. ΚΛΣ

— **Χουδάλης,** ***Λεωνίδας.*** Ὑποστράτηγος, ἔγγονος τοῦ *Ἰωάννου Χουδάλη*, γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1866. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, ἐξῆλθε τῷ 1889 ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ. Συμμετέσχεν εἰς τοὺς πολέμους 1897, 1912—1913 καὶ 1917—1921. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1922 μὲ τὸν βαθμὸν ὑποστρατήγου καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1932. Ν. ΚΛΣ

Χουδαλιανὰ *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βουργάρω τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 41.

Χουδέτσι *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 612. Ἔχει διτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Ε. Γ.

Χούδοβο *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐν τῇ σερβικῇ Μακεδονίᾳ, κείμενον νοτιοδυτικῶς τῆς Στρωμνίτσης παρὰ τὸν Ἀξιόν.

—*[Στρατ. Ἱστορ.].* Ἡ θέσις τοῦ Χούδοβο εἶναι ὑψίστης σημασίας, καθόσον πρόκειται περὶ τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου τῆς στενωποῦ Δεμὴρ Καπού, καθίσταται δ' ἔτι σπουδαιοτέρα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν παρὰ τὸ Χούδοβο ὑπάρχει μία τῶν μεγαλυτέρων σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ Χούδοβο ἐπικοινωνεῖ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ μετὰ τῆς πεδιάδος τῆς Στρωμνίτσης. Τὸ Χούδοβο κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σέρβων κατὰ τὸν 1ον Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912, κατὰ δὲ τὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν τῶν Βουλγάρων τῆς νυκτὸς 16—17 Ἰουνίου 1913 κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν. Μετὰ τὴν νικηφόρον προέλασιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν ὀροσειρὰν Μπέλεσι, ἐξηναγκάσθησαν οἱ Βούλγαροι νὰ ἐκκενώσωσι τὸ Χούδοβο καὶ νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὴν πεδιάδα Στρωμνίτσης. Τῷ 1915 διεξήχθησαν παρὰ τὸ Χούδοβο σφοδροὶ ἀγῶνες, καθόσον τὰ γαλλικὰ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὑποβοηθήσεως τῶν Σέρβων, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν βουλγαρικῶν, ἀλλὰ χωρὶς οὐδὲν νὰ κατορθώσωσι (βλ. λ. *Ἀξιός*). Οἱ Βούλγαροι ἀπωθήθησαν ἐκ τοῦ Χούδοβο μετὰ τὴν διάρρηξιν τοῦ βαλκανικοῦ μετώπου, τὸν Σεπτέμβριον 1918. Ν. Θ. Κ.

Χουδοῦκα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* **Πόλις τῆς Βαβυλωνίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 19) «παρὰ τὰ ἕλη καὶ τὴν Ἔρημον Ἀραβίαν».** Κατὰ τὸν Μύλλερ πιθανῶς ἔκειτο περὶ τὰς 40 ὥρας νοτιοανατολικῶς τῆς Χαρμάνδης (νῦν Hit), ὅπου σῴζονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, El-Châdre ἢ El-Chidre καλούμενα ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν. Α. Θ. Σ.

Χουὲ (Hué) *[Γεωγρ.].* Πρωτεύουσα τοῦ Ἀννὰμ ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἰνδοκίνᾳ. Κάτ. (1926) 83.000. Κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Χονόνγκ-Τζιάνγκ, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του εἰς τὴν Σινικὴν θάλασσαν. Εἶναι ἕδρα τοῦ Γάλλου γενικοῦ διοικητοῦ τοῦ Ἀννάμ, ἡ δὲ εὐρωπαϊκὴ συνοικία καὶ αἱ κατοικίαι τῶν εὐπόρων τάξεων κεῖνται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, ἥτις ἑνοῦται διὰ σιδηρᾶς γεφύρας μετὰ τῆς ἔναντι αὐτῆς παλαιᾶς πόλεως καὶ φρουρίου. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Τουρὰν καὶ τῆς Χανόϊ. Κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γάλλων τῷ 1883. Η. Π. Γ.

Χουέλερ (Wheler), ***Γεώργιος.*** Ἄγγλος περιηγητὴς (βλ. λ. *Οὐέλερ* Γεώργιος).

Χόϋεν (Goyen), ***Ἰωάννης-Ἰωσὴφ βὰν —.*** Ὀλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν-Γκόγεν*).

Χουέππε (Hueppe), ***Φερδινάνδος.*** Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1852. Τῷ 1889 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ὑγιεινῆς ἐν τῷ γερμανικῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας. Ἔγραψε σύγγραμμα «Ὑγιεινῆς» (1899), μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἰταλικήν, «Μέθοδοι πρὸς ἔρευναν τῶν βακτηριδίων» (1891), μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἀγγλικήν, γαλλικὴν καὶ ρωσικήν, «Φυσιοθεραπεία καὶ σχολικὴ ἰατρική» (1895), «Κοινωνικὴ ὑγιεινὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους» (1897) κλπ. Ο. Ρ.

Χουέργκα (Huerga), ***Κυπριανός.*** Ἱσπανὸς θεολόγος, ἀποθανὼν τῷ 1560. Ἐδίδαξεν ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀλκάλας καὶ ἐξέδωκε «Commentaria in Psalmos XXXVIII et CXXIX» (1555) καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθησαν «Commentaria in prophetam Nahum» (1561), «Commentaria in Librum Job et in Cantica canticorum» (1582). Ε. Γ. Π.

Χουέτστον (Whetstone), ***Γεώργιος.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος. Ἔγραψε τὴν ἔμμετρον κωμῳδίαν «Πρόμος καὶ Κασσάνδρα», ἥτις τὸν κατέστησεν ὀνομαστόν, καὶ διήγημα ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον, τοῦ ὁποίου τὸ θέμα ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Σαίξπηρ διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου του «Measure for Measure». Μ. Δ. Β.

Χόϋζινγκερ (Heusinger), ***Κάρολος-Φρειδερῖκος, φὸν Βαλντέγκ.*** Γερμανὸς ἰατρὸς (1792—1883). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας ἐν Βυρτσβούργῃ (1824), διδάξας ἅμα ἱστολογίαν, ζῳοτομίαν, ἀνθρωπολογίαν καὶ ἀνατομοπαθολογίαν, καὶ καθηγητὴς τῆς πρακτικῆς ἰατρικῆς καὶ κλινικῆς ἐν Μαρβούργῳ (1827—1867). Συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἐργασιῶν ἐπὶ ἰατροχημικῶν, ἱστολογικῶν, φυσιολογικῶν, ψυχικῶν, ἱστορικῶν κλπ. θεμάτων, διὰ δὲ τοῦ ἔργου του «Grundriss der Encyclopädie und Methodologie der Natur-und Heilkunde» (1839) ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἀναδείξας τὴν ἰατρικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν γεωγραφικὴν νοσολογίαν καὶ παθολογίαν, εἰς ἐπιστήμας. Ο. Ρ.

Χουζιστὰν *[Γεωγρ.].* Ἐπαρχία τῆς Περσίας (βλ. λ. *Ἀραβιστάν*).

Χουζοῦλοι (Huzulen). Φυλὴ Ρουθήνων κτηνοτρόφων καὶ ὑλοτόμων, οἰκοῦσα ἀνὰ τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τῆς Γαλικίας καὶ τῆς Βουκοβίνας. Χ. Δ.

χουζουρεύω· δημοτ., περνῶ χουζοῦρι, ἀναπαύομαι, δὲν ἐργάζομαι: «δουλεύουν τὰ παιδιὰ του καὶ χουζουρεύει».

χουζοῦρι (τό)· δημοτ., ἀνάπαυσις, ξεκούρασμα, ἀποχὴ ἀπὸ ἐνασχολήσεων, ἀπραγμοσύνη: «ἀγαπᾷ τὸ χουζοῦρι».

Χούζουμ (Husum) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σλέσβιχ, εἰς ἀπόστασιν 3 χλμ. ἀπὸ τῆς Βορείου θαλάσσης, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Χάϊντε-Τόντερν. Κάτ. 10.000 περίπου. Ἔχει βιομηχανίαν σιδηρουργίας καὶ ἐπιπλοποιίας. Θ.Κ.

Χουῆλερ (Wheeler), ***Βενιαμίν.*** Βορειοαμερικανὸς φιλόλογος (1854—1927). Ἐγένετο ὑφηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Μπράουν (1879) καὶ Χάρβαρντ (1885), καθηγητὴς τοῦ ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Κόρνελ (1888) καὶ τῇ ἀμερικανικῇ ἀρχαιολογικῇ σχολῇ Ἀθηνῶν, πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου Μπέρκλεϋ τῆς Καλιφορνίας (1899) καὶ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου (1909—1910). Ἔγραψεν: «Ὁ τονισμὸς τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων» (1885), «Ἡ ἀναλογία ἐν τῇ γλώσσῃ» (1887), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης» (1890), «Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις» (1896), «Διόνυσος καὶ Ἀθανασία» (1899), φιλοσοφι-

Digitized by Google

κὸν δοκίμιον, «Βίος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου» (1900), «Ἐκπαίδευσις καὶ δημοκρατία ἐν Ἀμερικῇ» (1910), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

— **Χουῆλερ** (Wheeler), ***Ἰάκωβος Ρίγκνωλ*** (Rignall). Βορειοαμερικανὸς ἀρχαιολόγος (1859—1918). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἀμερικανικὴν σχολήν, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Χάρβαρντ (1888—1899) καὶ Βέρμοντ (1899—1906 καὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Κολούμπια (1906) καὶ διηύθυνε τῷ 1906—1911 τὴν «American Journal of Archeology». Ἔγραψεν «Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας», κ. ἄ. Π. Ν. Π

χούι (τό)· δημοτ., ἰδιοτροπία, ἐλάττωμα, κ κή ἕξις: «γερὸ ἄλογο, ἀλλὰ ἔχει χούγια».

Χουϊζιὰς (Huisiace). Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Ἄγγλου ποιητοῦ Ροβέρτου *Βάσε* (βλ. λ.).

Χόϋζινγκερ (Heusinger), ***Ἰωάννης-Μιχαήλ***. Γερμανὸς φιλόλογος (1690—1751). Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς Ἄϊζεναχ καὶ ἔγραψεν: «Emendationes» εἰς Ἕλληνας και Λατίνους συγγραφεῖς καὶ ἐξέδωκε τὸν Ἰούλιον Νέπωτα (1747) κ. ἄ. Αἱ «Ἐλάσσονες πραγματεῖαι» του ἐξεδόθησαν τῷ 1778 Π. Ν. Π.

Χουΐστλερ (Whistler), ***Τζέϊμς-Ἄμποττ-Μὰκ Νέϊλ***. Ἀγγλοαμερικανὸς ζωγράφος (βλ.λ. *Οὐΐστλερ*).

Χουΐτμαν (Whitman), ***Οὐόλτ***. Ἀμερικανὸς ποιητὴς (βλ. λ. ***Οὐΐτμαν*** Οὐόλτ).

Χουΐττιερ (Wittier), ***Ἰωάννης Γκρήνληφ***. Ἀμερικανὸς ποιητὴς (βλ. λ. ***Οὐΐττιερ***).

Χοὺκ (Hooke), ***Ροβέρτος***. Ἄγγλος ἀστρονόμος, μαθηματικὸς καὶ μηχανικὸς (1635—1703). Τῷ 1664 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς μηχανικῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑπομένου ἔτους καθηγητὴς τῆς γεωμετρίας ἐν τῷ κολλεγίῳ τοῦ Gresham, ἔνθα ἐγκατέστησε καὶ ἀστεροσκοπεῖον. Ὁ Χοὺκ ἠμφεσβήτησε πρὸς τὸν Νεύτωνα τὴν λύσιν διαφόρων προβλημάτων σχετικῶν πρὸς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἕλξεως καὶ πρὸς τὸν Huygens τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐκκρεμοφόρων ὡρολογίων καὶ τοῦ σπειροειδοῦς ἐλατηρίου. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ δι' ἀγκύρας ἐκκρουστικοῦ ὀργάνου τῶν ὡρολογίων (1674), ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὀκτάντος καὶ διαφόρων μετεωρολογικῶν ὀργάνων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Μέθοδος μετρήσεως τῆς Γῆς» (1665), «Ἀπόδειξις τῆς κινήσεως τῆς Γῆς» (1674), «Μικρογραφία ἢ φυσιολογικὴ περιγραφὴ τῶν ἐλαχίστων σωμάτων» (1667), «Ἐγχειρίδιον ἡλιοσκοπίου» (1676) κτλ. Ι. Π.

χουκαλκυὼν (ἡ) (Choucalcyon) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραγότων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀλκυονιδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους ἀλκυόνας, ἀπαντώσας εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν καὶ τὴν Παπουασίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χουκαλκυὼν ἡ Γωδιχόειος* (Choucalcyon Gudichorius), ἀπαντῶσα εἰς τὴν Παπουασίαν. Δ. Ν. Π.

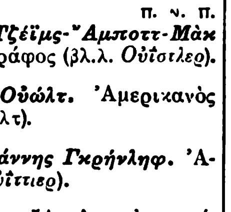

Χουκαλκυὼ ἡ Γωδιχόειος

Χούκαρ (Júcar) *[Γεωγραφ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἱσπανίας, πηγάζων ἐκ τῶν δυτικῶν κλιτύων τῆς ὀροσειρᾶς Σιέρρα ντὲ Ἀλμπαρράθιν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κουένκα, καὶ ἐκβάλλων μετὰ ροῦν 506 χλμ. εἰς τὴν Μεσόγειον. Χ. Δ.

χουκάριος (ὁ) (Choucarius) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ξηροβατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *καμπεφαγιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη πτηνὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Νέαν Γῆν, τὴν Νέαν Γουϊνέαν καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *γουκάριος ὁ αὐστραλιανὸς* (Choucarius Australiensis), ὅστις ἔχει χρῶμα φαιομελανὸν καὶ κοιλίαν τεφρόλευκον. Δ. Ν. Π.

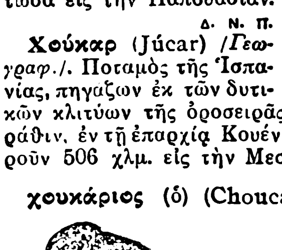

Χουκάριος ὁ αὐστραλιανός.

χούκας (ὁ) (Choucas) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κορακιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους κόρακας, ἀπαντῶντας εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην καὶ τὰς Ἰνδίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χούκας ὁ διάστικτος* (Choucas maculatus), ὅστις ἔχει χρῶμα μελανὸν μετὰ πολυαρίθμων λευκῶν στιγμάτων ἐπὶ τῆς ῥάχεως. Δ. Ν. Π.

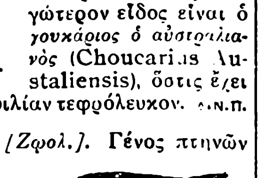

Χούκας ὁ διάστικτος.

Χοῦκερ (Hooker), ***σὲρ Ἰωσὴφ Ντάλτον***. Ἄγγλος βοτανικός, υἱὸς τοῦ *Οὐΐλλιαμ Χοῦκερ* (1817—1911). Μετέσχεν ὡς βοηθὸς-χειρουργὸς εἰς τὴν ἀνταρκτικὴν ἀποστολὴν τοῦ Σὲρ Τζαίημς Ρὸς καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του (1843) ἐξέδωκε τὰ πρῶτά του ἐπιστημονικὰ συγγράμματα: «Ἀνταρκτικὴ χλωρίς», «Χλωρὶς τῆς Ν. Ζηλανδίας» καὶ «Χλωρὶς τῆς Τασμανίας». Ἐπηκολούθησε περιοδεία του δι' ἐπιστημονικὰς μελέτας εἰς τὰς Βορείους Ἰνδίας (1847—1851), καθ' ἣν ἐξετέλεσε σημαντικωτάτας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἰνδικῆς χλωρίδος, εἰς Παλαιστίνην (1860), εἰς Μαρόκκον (1871) καὶ εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας (1877). Ἐν τῷ μεταξὺ διωρίσθη βοηθὸς-διευθυντὴς τῶν μεγάλων βοτανικῶν κήπων τοῦ Κιοῦ (1855) καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἐγένετο διευθυντὴς αὐτῶν (1865—1885). Ὑπῆρξε μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λονδίνου καὶ πρόεδρος αὐτῆς (1873—1878), στενὸς δὲ φίλος τοῦ Δαρβίνου, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐνεθάρρυνεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ δημοσίᾳ γνωστὰς τὰς περὶ γενέσεως τῶν εἰδῶν θεωρίας του. Συνέγραψεν ἐπίσης τὸ κλασσικὸν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς χλωρίδος σύγγραμμα «Χλωρὶς τῶν Βρεττανικῶν Νήσων» (1870), καὶ τὸ μνημειῶδες θεωρούμενον «Genera plantarum» (1862—1883) καὶ «Χλωρὶς τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν» (1897). Η. Π. Γ.

—**Χοῦκερ** (Hooker), ***σὲρ Οὐΐλλιαμ - Τζαῖκσον***. Ἄγγλος βοτανικὸς (1785—1865). Τῷ 1820 ἀνηγορεύθη καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γλασκώβης καὶ τῷ 1841 διωρίσθη διευθυντὴς τῶν βασιλικῶν βοτανικῶν κήπων τοῦ Κιοῦ παρὰ τὸ Λονδῖνον. Τὰ κυριώτερα τῶν ἐπιστημονικῶν του ἔργων εἶναι: «Περιοδεία ἐν Ἰσλανδίᾳ», «Βρεττανικὴ βρυολογία» (μετὰ τοῦ *Ταίυλορ*, 1818—1820), «Ἐξωτικὴ χλωρὶς» (1822—1827), «Icones filicum» (μετὰ τοῦ *Φ. Γκρέβιλ*, 1829—1831), «Βρεττανικὴ χλωρὶς» (1830), «Βρεττανικὴ χλωρὶς κρυπτογάμων» (1833), «Βορειοαμερικανικὴ χλωρὶς» (1840), «Icones plantarum» (10 τόμοι, 1837—1854), «Genera filicum» (1842), «Species filicum» (5 τόμ., 1846—1864), θεωρούμενον ὡς τὸ ἄριστον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου σύγγραμμα, «Μία ἑκατονταετηρὶς ὀρχεοειδῶν» (1846), «Μουσεῖον οἰκονομικῆς βοτανικῆς ἐν Κιοῦ» (1855), «Αἱ βρεττανικαὶ πτέριδες» (1861—1862), «Μία ἑκατονταετηρὶς πτερίδων (1854) κ. ἄ. Ἵδρυσε και διηύθυνε τὰ βοτανολογικὰ περιοδικά: «The Botanical Magazine» (1827—1865, 38 τόμ.), «The Journal of Botany» (1830—1842, 4 τόμ.) καὶ «Journal of Botany and Keu gardens Miscellany» (1849—1857, 9 τόμοι). Η. Π. Γ.

Χούκτεμπουργκ (Huchtenburg), ***Ἰωάννης βὰν —***. Ὀλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν Χούκτεμπουργκ*).

Χοὺλ (Hull) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Ἀγγλίας. —2) Πόλις τοῦ Καναδᾶ (βλ. λ. *Χώλ*).

Χουλαγκιού. Ἔγγονος τοῦ Δζιγκὶζ χὰν (βλ. λ. *Ἰλχάν*).

Χόϋλαιηκ (Hoylake) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Ἀγγλίας παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοκόλπου τοῦ Ντῆ, ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Κάτ. (1921) 17.058. Πολυσύχναστον θερινὸν κέντρον ἀναψυχῆς. Η. Π. Γ.

Χουλὰν (Hulan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μιντζουρίας ἐν τῇ διοικήσει Χέλουνγκ-Κιάνγκ, σημαῖνον συγκοινωνιακὸν κέντρον. Κάτ. 25.000. Χ. Δ.

χουλανδίτης (ὁ) (Heulandit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, συνώνυμος τῷ *στιλβίτῃ*. Γ. Κ. Γ.

Χόϋλαντ-Νέδερ (Hoyland-Nether) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ Δυτικῷ Ρίντινγκ τῆς κομιτείας Ὑόρκης, 9 χλμ. ΝΝΑ. τοῦ Μπάρνσλεϋ. Κάτ. 14.904. Ἔχει μεγάλα γαιανθρακωρυχεῖα καὶ βιομηχανίας πλίνθων. Χ. Δ.

Χουλὴ ***Μετόχι*** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀχενδριᾶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 12. Ι. Ξ. Ξ.

χουλιάρα (ἡ)· δημοτ., μεγάλο χουλιάρι, ἄλλως κουτάλα: «χουλιάρα σιδερένια, — ξυλένια».

Χουλιαράδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Ἰωάννης Βαπτιστής* (τέως Γκιούρα). Κάτ. (1928) 535. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον, ταπητουργικὴν σχολήν, ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομεῖον καὶ τηλεφωνεῖον καὶ εἶναι ἕδρα μεταβατικοῦ εἰρηνοδικείου. Εἰς τὴν θέσιν *Καστέλλι* σῴζονται ἐρείπια τειχῶν ἀρχαίου φρουρίου, εἰς δὲ τὴν θέσιν *Κάμπος* εὑρέθησαν τάφοι ὡς καὶ νομίσματα καὶ ἀγγεῖα, ὧν τινα ἀπόκεινται εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Ἰωαννίνων. Χ. Ι. Ξ.

Χουλιαρᾶς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ραιδεστοῦ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 942 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Κασικτσῆ*.

χουλιάρι (τό)· δημοτ., κοχλιάριον, ἄλλως κουτάλι: «χουλιάρι τοῦ γλυκοῦ,—τῆς σούπας» ‖ ὑποκορ *χουλιαράκι*.

χουλιαρ.ά (ἡ)· δημοτ., ὅσον περιλαμβάνει ἕνα κουτάλι, ἄλλως *κουταλιά*.

Χουλιαρονήσι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον προσκείμενον εἰς τὴν νῆσον Ἅγιος Εὐστράτιος (τοῦ Αἰγαίου: πλάτ 39°32′ Β., μῆκ. 25°03 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1891: Strati island), ἥμισυ μίλλιον Β.ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Δασκόλι. Εἰς τοὺς ἀγγλικοὺς χάρτας σημειοῦται ὡς Rubos islet. Σ. Ε. Λ.

Χουλιαροχώρια *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου νομοῦ Ἰωαννίνων, κειμένη ἀνατολικῶς τῶν Ἰωαννίνων, ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ παραποτάμου Καλαρρυτινοῦ (κοιν. Ντουβιάκα) πρὸς τὸν Ἄραχθον, περιλαμβάνουσα τὰ χωρία *Πετρόβουνι* (τέως Βασταβίτσι), *Ποτιστικὰ* (τέως Λούντσουνος), *Παλαιοχώρι-Σεράκου*, *Μιχαλίτσι Προσήλιον* (τέως Δοβίσδιανα), *Ἰωάννης Βαπτιστὴς* (τέως Γκιούρα) καὶ *Χουλιαράδες*, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν. Ἕνεκα τοῦ ὀρεινοῦ καὶ ἀγόνου τῆς περιοχῆς ταύτης, οἱ κάτοικοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαγγελματίαι καὶ ἰδίως κτίσται, ὁμιλοῦντες καὶ ἰδίαν συνθηματικὴν γλῶσσαν, τὰ μαστορικὰ ἢ κουδαρίτικα. Χ. Ι. Ξ.

Χούλλη (Hull) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Καναδᾶ (βλ. λ. *Χώλ*).

Χούλλου (Chullu) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς Λατίνους γεωγράφους ὀνομασία πόλεως καὶ λιμένος τῆς Νουμιδίας παρὰ τὸ Τρητὸν ἄκρον, ἣν Πτολεμαῖος Δ, γ, 3) ἐξελληνίζει εἰς *Κούλλου*. Εἶναι δὲ ἡ *Κόλλοψ ὁ Μέγας* τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων. Σ. Ε. Λ.

Χοῦλος, ***Ἰωάννης***, ἢ *Χουλογιάννης*. Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1790 εἰς Μπόμπια. Διεκρίθη ὡς ὁπλαρχηγὸς καθ' ἅπαντα τὸν ἐν Κρήτῃ Ἀγῶνα 1821—1830. Ν. ΚΛ.

Χούλου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. 630 περίπου, ἐξ ὧν 115 Μωαμεθανοί, οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνες. Ἐπὶ φραγκοκρατίας ὑπῆρξε φέουδον εὐγενῶν. Α. Κ. Α.

Χουλουτζὲ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ χωρίου *Χαλάζιον* (βλ.λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Χοῦλτς (Hultsch), ***Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1833—1906). Ἔγραψεν: «Ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ μετρολογία» (1870, γ' ἔκδ. 1882, «Τὸ ἀστρονομικὸν σύστημα τοῦ Εὐδόξου» (1896), «Τὰ σταθμὰ τῆς ἀρχαιότητος» (1898) καὶ διαφόρους μελέτας ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Πάουλυ-Βισσόβα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὸν Πολύβιον, τὰ «Script. Metrol. Graec. et Rom.» (1864—1866), τὸν Ἥρωνα (1864), τὸ «De die natali» τοῦ Κανσωρίου (1867), τὸ Πάππον (1875—1878), τὸν Αὐτόλυκον (1885) κ.ἄ. Π. Ν. Π.

Χοὺμ (Hume). Σκωτικὴ εὐγενὴς οἰκογένεια (βλ. λ. *Μάρτσμοντ*).

Χουμαγιοὺν ***Μιρζᾶ Νασὶρ-ἐτ-τὶν Μωχάμμετ***. Ἡγεμὼν τοῦ Ἰνδοστάν. Ἐ εννήθη τῷ 1508 ἐν Καβούλῃ, τῷ δὲ 1531 διεδέχθη τὸν πατέρα του ἐν Ἄγρᾳ. Τῷ 1540—1541 νικηθεὶς ὑπὸ του ἐξ Ἀφγανιστὰν ἐπελθόντος Σὶρ-Χάν, κατέφυγεν εἰς Περσίαν, ὅπου ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Σαφαβίδου σάχου Ταχμάσπ. Ἐπελθὼν τῷ 1555, τῇ βοηθείᾳ στρατοῦ ἐκ Περσῶν, κατὰ τοῦ Ἰνδοστάν, ἐνίκησε τὸν τελευταῖον Ἀφγανὸν ἡγεμόνα καὶ εἰσελθὼν εἰς Δελχὴ ἐγκατέστησε πάλιν τὴν κυριαρχίαν του. Ἀπέθανε τῷ 1556. Τὸ μνημειῶδες μαυσωλεῖόν του διατηρεῖται ἐν Δελχῇ. Ν. Μ.

«Χουμαγιοὺν Ναμέχ». Τουρκικὴ παραλλαγὴ τοῦ ἰνδικοῦ βιβλίου «*Παντσατάντρα*» (βλ. λ.).

Χούμαν (Humann), ***Κάρολος***. Γερμανὸς μηχανικὸς καὶ ἀρχαιολόγος (1839—1896). Ἀνέσκαψε τὸ Ἡραῖον τῆς Σάμου, ἀπὸ τοῦ 1874—1886 διηύθυνε τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Περγάμου, ἧς πρῶτος καθώρισε τὴν θέσιν, κατόπιν ἀνέσκαψεν ἐν Ἀγκύρᾳ, Νεμρούδ καὶ Σεντζιρλὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1891—1894 διηύθυνε τὰς ἀνασκαφὰς Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ. Τῷ 1884 ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου. Ἔγραψε: «Πορίσματα τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνασκαφῶν» (μετὰ τοῦ *Conze*, *Bohn* κ. ἄ., 1880, 1882 καὶ 1888, «Περιοδεῖαι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Βορείῳ Συρίᾳ» μετ' ἄτλαντος (1890 μετὰ τοῦ *Puchstein*), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χόϋμαν (Heumann), ***Χριστόφορος - Αὔγουστος***. Γερμανὸς θεολόγος καὶ φιλόλογος (1681—1763). Ἐδίδαξε θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ

Digitized by Google

τῆς Γοττίγγης καὶ ἐξέδωκε: «Deutsche Uebersetzung des Neuen Testaments» (1748) «Erklärung des Neuen Testaments» (εἰς 12 τόμους, 1750—1763) καὶ «Anmerkungen über Heumann's Erklärung des Neuen Testaments» (1764). Ε. Γ. Π.

Χουμάνα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βαβυλωνίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 19) «παρὰ τὰ ἕλη καὶ τὴν 'Αραβίαν», ἀγνώστου ταυτότητος. Α. Θ. Σ.

Χουμέρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 462. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 811 κατοίκους περιλαμβάνονται καὶ τὰ χωρία *Κρασσούνας, Κεραμωτὰ* καὶ *Γαρύπας*. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν καὶ σύνδεσμον κιτροπαραγωγῶν. Ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ χωρίου διατηρεῖται κώδων ἐν ἀρίστῃ καταστάσει, κατασκευασθεὶς ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1371. Χ. Π.

—**Χουμέρι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος 'Αρχαλοχωρίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 217.

Χουμεριᾶκος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασιθίου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 687. Ε. Γ.

Χουμίλια (Jumilla) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μουρθία, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βαλένθια-'Αλικάντε. Κάτ. 17.500. Διεξάγει ἐμπόριον οἴνων, ἐλαίου, σιτηρῶν κτλ. καὶ ἔχει ἐλαιουργικὰς καὶ ἀλευροποιητικὰς βιομηχανίας. Χ. Δ.

χουμιλιᾶται (οἱ) (Humiliati). Τάγμα μοναχικὸν ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικυρωθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (1199 ἢ 1201). Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ πρώτου μοναστηρίου ἱδρύθησαν καὶ ἄλλα, ἀλλ' ὁ εἰσρεύσας εἰς αὐτὰ κατ' ὀλίγον πλοῦτος ἐπήνεγκε διαφθορὰν τῶν μοναχῶν. Ὅτε δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κάρολος Μπορρομέο (Borromeo) προσεπάθησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ τάγμα τοῦτο καὶ ἐπυροβολήθη ὑπό τινος μοναχοῦ, ὁ πάπας Πῖος ὁ Ε', διὰ τῆς βούλλας τῆς 8 Φεβρουαρίου τοῦ 1571, διέλυσεν αὐτό, προορίσας τὰ κτήματά του εἰς φιλανθρωπικοὺς σκοπούς. Τὸ γυναικεῖον ὅμως τάγμα τῶν χουμιλιατῶν, περὶ οὗ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ βούλλᾳ τοῦ πάπα, διέμεινε καὶ διασῴζεται μέχρι τῆς σήμερον, ἀριθμοῦν πέντε μονάς. Τὸ τάγμα τοῦτο ἱδρύθη ὑπὸ τῆς Κλάρας Blassoni, ἐξ αὐτῆς δὲ αἱ μοναχαὶ καλοῦνται καὶ *μπλασσονιαναί*, αἵτινες ἀσχολοῦνται ἰδίᾳ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν. Κ. Ι. Δ.

Χουμιλίτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς 'Αλβανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου. Ἦτο ἄλλοτε κωμόπολις πολυάνθρωπος, κατοικουμένη ὑπὸ μαχιμωτάτων Τουρκαλβανῶν, συνηνωμένων διὰ συμμαχικοῦ δεσμοῦ πρὸς τοὺς Γαρδικιώτας. Τῷ 1812 ὁ 'Αλῆ πασᾶς καταλαβὼν τὴν Χουμιλίτσαν, ἠνάγκασε τοὺς κατοίκους νὰ διασκορπισθοῦν. Ἡ Χουμιλίτσα κατὰ τὸν 'Αραβαντινὸν («Χρονογραφία», τ. Β', σ. 179) προῆλθεν ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως Χυμέλης, ἀκμαζούσης κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους καὶ ἀποτελούσης αὐτόνομον πόλιν τῷ 1445. Χ. Ι. Σ.

χουμίτης (ὁ) (Humit) *['Ορυκτολ.]*. 'Ορυκτὸν πυριτικὸν ἅλας τοῦ μαγνησίου καὶ σιδήρου, ἡνωμένον μετὰ φθοριο-υδροξειδίου τοῦ μαγνησίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου

$$Mg(F,OH)_2 . 3 (Mg, Fe)_2 SiO_4.$$

'Απαντᾷ εἰς πολὺ σπανίους κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος ὡς μεταμορφωσιγενὲς ὀρυκτόν. Ἐπίσης μετὰ κλινοχουμίτου εἰς τὰ ἡφαίστεια ἀναβλήματα τῆς Σόμμας καὶ εἰς ἀσβεστολίθους τοῦ Los Lianos de Januar ἐν 'Ανδαλουσίᾳ. Μεταβάλλεται εἰς ὀφείτην. Γ. Κ. Γ.

Χοῦμκος *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χουμνικὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Σερρῶν.

Χοῦμμελ (Hummel), *Ἕρμαν*. Γερμανὸς πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1876. Διετέλεσε καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ ἰνστιτούτου τῆς χημείας (1906), μέλος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου (1921), πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐν Βαυαρίᾳ (1921—1922). Ἐδημοσίευσε διαφόρους μονογραφίας πρὸς ἐκλαΐκευσιν τεχνικῶν ζητημάτων. Θ. Κ.

—**Χοῦμμελ** (Hummel), *Ἰωάννης-Νέπομουκ*. Διάσημος Αὐστριακὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ συνθέτης (1778—1837). Ἐσπούδασεν ἐπὶ διετίαν ὑπὸ τὸν Μόζαρτ, εἶτα δὲ ὑπὸ τὸν Ἀλμπρεχτσμπέγκερ καὶ τὸν Σαλιέρι, ὡς συμμαθητὴς τοῦ Μπετόβεν. Δεκατετραετὴς ἐξέπληξε τοὺς φιλομούσους τῆς 'Αγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας χάριν εἰς τὸ ἐξαιρετικόν του τάλαντον. Τῷ 1832 διηύθυνεν ἐν Λονδίνῳ τὰς παραστάσεις τοῦ γερμανικοῦ μελοδράματος. Τὸ ὕφος του προδίδει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μόζαρτ, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν μεγαλοφυΐαν ἐκείνου. Τὰ ἔργα του εἶναι: 7 κοντσέρτα διὰ κλειδοκύμβαλον, «ροντὼ» (Rondo villageois καὶ La bella capricciosa), 8 σονάται διὰ βιβλίον καὶ κλειδοκύμβαλον, φαντασίαι, παραλλαγαί, 3 κουαρτέττα ἐγχόρδων, 3 λειτουργίαι, 5 μπαλλέττα καὶ παντομίμαι, καντάται, 4 μελοδράματα, ἐν οἷς: «Mathilde von Guise» (1810) κ. ἄ. Γ. Σ.

—**Χοῦμμελ** (Hummel), *Φερδινάνδος*. Γερμανὸς δεξιοτέχνης τῆς ἅρπας καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1855. Ἐπεβλήθη διὰ πολυαρίθμων ἔργων, ἐν οἷς 4 σονάται διὰ βιολοντσέλλον, ἓν κουαρτέττο καὶ ἓν κουϊντέττο δι' ἔγχορδα καὶ κλειδοκύμβαλον, σονάται διὰ διάφορα ὄργανα, τὰ ἔργα χορῳδίας: «Κολόμβος» «Der neue Herr Oluf», πολλαὶ μπαλλάνται, ἀνδρικαὶ καὶ γυναικεῖαι χορῳδίαι, τὰ μελοδράματα: «Mara» (1893), «Angla» (1894), «Ein treuer Schelm» (1894), «Anarpai» (1898), «Sofie von Brabant» (1899), «Die Beichte» (1900) κ. ἄ. Γ. Σ.

Χουμνικὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας (Νιγρίτης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.003, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ζερβοχώρι, Λαγκάδα (Σαϊτᾶ)* καὶ *Χωραφάκια (Γενῆτσιφλίκ)*, 1.486. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, πρότερον δ' ἐκαλεῖτο *Χοῦμκος*.

Χοῦμνος, *Γεώργιος*. Κρὴς ποιητὴς ἐκ Χάνδακος (Ἡρακλείου), ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Χάριν διδακτικοῦ σκοποῦ ἐστιχούργησεν εἰς 2.800 ὁμοιοκαταλήκτους πολιτικοὺς στίχους ἐν δημώδει γλώσσῃ διήγησιν κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀπὸ τῆς δημιουργίας μέχρι τοῦ βασιλέως Σολομῶντος, ἥτις σῴζεται χειρόγραφος ἐν Βιέννῃ, Βενετίᾳ καὶ τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ. Μέρος τοῦ στιχουργήματος τούτου ἐξέδωκεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου ἐν ταῖς «Βυζαντιακαῖς καὶ νεοελληνικαῖς ἐπετηρίσι» (1922—1923) ὁ Φρειδερῖκος Μάρσαλ καὶ κατόπιν ἐν Καΐμπριτζ τῷ 1925 μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως, σημειώσεων καὶ λεξιλογίου. Ε. Γ. Π.

— **Χοῦμνος**, *Θεόδωρος*. Βυζαντινὸς στρατηγός, ἀποσταλεὶς τῷ 1185 κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς Μακεδονίαν στρατευμάτων τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας. Ἄγων ὅμως στρατὸν ἀσύντακτον, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Θρᾴκην. Τῷ 1190, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου Β' εἰς Μ. 'Ασίαν κατὰ τοῦ στασιάσαντος Βασιλείου Χοτζᾶ, ἐξεπόρθησε τὸ ὑπὸ τούτου καταληφθὲν φρούριον τῆς Ταρσίας. Ν. ΚΛΣ

— **Χοῦμνος**, *Ἰωάννης*. Υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Χούμνου, ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ «παρακοιμωμένου τῆς μεγάλης σφενδόνης» ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου. Ἐπιστολὰς αὐτοῦ πρὸς τοὺς μητροπολίτας Φιλιππουπόλεως καὶ Ἐφέσου, πρὸς τὸν «φιλόσοφον» Ἰωσήφ, πρὸς τὸν μέγαν διοικητὴν Καβάσιλαν κ. ἄ. ἐξέδωκεν ὁ Boissonade (ἐν σ. 203—212 τῶν «'Ανεκδότων νέων»). Ε. Γ. Π.

— **Χοῦμνος**, *Μιχαήλ*. Νομοφύλαξ καὶ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ἀκμάσας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἔγραψε πραγματείαν «Περὶ τῶν βαθμῶν τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας», ἥτις ἐξεδόθη ὑπὸ Ράλλη καὶ Ποτλῆ ἐν τῷ «Συντάγματι κλ.» (Ε', 397 ἑπ.). Ἑτέρα πραγματεία αὐτοῦ «Περὶ νηστείας» εὕρηται ἐν κώδικι τοῦ Βερολίνου. Ε. Γ. Π.

—**Χοῦμνος**, *Νικηφόρος*. Φιλόσοφος, θεολόγος καὶ ῥήτωρ, ἀκμάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Μιχαὴλ Η' καὶ 'Ανδρονίκου Β' (1261—1328). Συνδεθεὶς πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρός του Εἰρήνης μετὰ τοῦ δεσπότου Ἰωάννου Παλαιολόγου, υἱοῦ 'Ανδρονίκου τοῦ Β', κατέλαβεν ἐν τῇ αὐλῇ τὰ ἀξιώματα τοῦ κοιαίστωρος, τοῦ μυστικοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, ἤτοι γραμματέως τῆς ἐπικρατείας. Τῷ 1320 ἀπεσύρθη εἰς μονήν, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν. Ἔγραψε: «Περὶ ὕλης», «'Αντιρρητικὸς πρὸς Πλωτῖνον περὶ ψυχῆς», «Περὶ κόσμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν φύσεως», «Περὶ τῶν πρώτων καὶ ἁπλῶν σωμάτων», «'Ανασκευὴ τοῦ δόγματος τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος», «Περὶ ἀέρος», «Περὶ λόγων κρίσεως καὶ ἐργασίας», «Ἐγκώμιον τοῦ αὐτοκράτορος 'Ανδρονίκου Β'», διαφόρους παραμυθητικοὺς καὶ συμβουλευτικοὺς λόγους καὶ 172 ἐπιστολὰς ποικίλου περιεχομένου. Ὁ Κρουμβάχερ παρατηρεῖ ὅτι ὁ Χοῦμνος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἷς τῶν προδρόμων τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Τινὰ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Χούμνου ἐξέδωκε ὁ Boissonade («Anecdota graeca» καὶ «Anecdota nova»), τὰ θεολογικὰ ἀνετύπωσεν ὁ Migne ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Πατρολογίᾳ» (140, 1397 ἑπ.), τὸ «Περὶ ψυχῆς» καὶ τὸ κατὰ Πλωτίνου ἐξέδωκε ὁ Fr. Creuzer ἐν «Plotini opera» (ἐν 'Οξωνίᾳ 1835). Ε. Γ. Π.

χοῦμος (ὁ). Τὰ φυτὰ τὰ ἀποθνήσκοντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ φυτικὰ ὑπολείμματα τὰ ἀποσπώμενα ἐκ τῶν κλάδων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν ἐσοδείαν μένουν ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ, ἀποσυντίθενται ἠρέμα καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ χούμου, ὅστις δημιουργεῖ, ἐφόσον αἱ βασικαὶ συνθῆκαι ἐπιτρέπουσι, μαύρην οὐσίαν ἐξαιρετικῶς ἐνεργόν. Τὸ στάδιον τῆς μεταβολῆς ταύτης συνήθως ποικίλλει ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ περιβάλλοντος. Εἰς περιβάλλον ἀεριζόμενον, ἔνθα τὸ ὀξυγόνον εὐκόλως ἐνεργεῖ, ὁ χοῦμος σχηματίζεται διὰ τῆς ἠρεμοκαύσεως, δηλαδὴ διὰ τῆς βραδείας καύσεως. Ἐν ἀπουσίᾳ ὀξυγόνου παράγεται διὰ τῆς σήψεως· ἐνίοτε ὅμως αἱ ἐνέργειαι αὗται προστίθενται καὶ συμπληροῦσιν ἀλλήλας. Ὁ Μ. Kostytcheff, ὅστις ἐμελέτησε τὴν γένεσιν τοῦ χούμου εἰς μαυροχώματα τῆς Ρωσίας, ἀπέδειξεν ὅτι κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν φυτικῶν οὐσιῶν παράγεται διαρκῶς ἀνθρακικὸν ὀξύ. Τὸ βάρος τῶν ἐν ἀποσυνθέσει οὐσιῶν ἐλαττοῦται διαδοχικῶς καὶ οὕτω προκαλεῖται ἐμπλουτισμὸς εἰς ἄζωτον. Τοιουτοτρόπως εὗρεν ὅτι τὰ φυτὰ τὰ καλύπτοντα τὰς στέππας ἐν ξηρᾷ μάζῃ περιέχουσι 1—2 % ἀζώτου, ἐν ᾧ ὁ χοῦμος, ὅστις προέρχεται ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτῶν, περιέχει 4—5—6 % ἀζώτου. Ἡ σχέσις ἄνθρακος πρὸς τὸ ἄζωτον πίπτει σταθερῶς, καὶ σημειοῦνται διακυμάνσεις συνεχεῖς καὶ προοδευτικαὶ ἀναλόγως τῆς ταχύτητος τῶν ζυμώσεων. Ὁ χοῦμος σχηματίζεται διὰ τῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν τῶν σκωλήκων, μυκήτων καὶ μικροβίων ἀεροβίων (ἠρεμόκαυσις) ἢ ἀναεροβίων ἀναγωγικῶν (σῆψις). Τοιουτοτρόπως αἱ ὀργανικαὶ οὐσίαι καταναλισκόμεναι ὑπὸ τῶν ζῴων καὶ σκωλήκων μεταπίπτουσιν εἰς περιττώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐγκαθίστανται οἱ μύκητες καὶ τὰ βακτήρια καὶ εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα πᾶν ἴχνος τοῦ ἱστοῦ τῶν φυτῶν ἐξαφανίζεται.

Χουμικὰ ἐδάφη. Ταῦτα χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας περιέχουσι καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνου μαύρου χρώματος αὐτῶν. Ὁ χοῦμος ἀποτελεῖ κολλοειδὲς σῶμα καὶ ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ κολλᾷ τοὺς κόκκους τῆς ἄμμου. Τοιουτοτρόπως ἐδάφη ἀμμώδη περιέχοντα χοῦμον καθίστανται συμπαγέστερα. Συνήθως τὰ ἐδάφη ταῦτα εἶναι ὄξινα (δασικά), ἵνα δὲ καταστῶσι καλλιεργήσιμα καὶ ἐκμεταλλεύσιμα γεωργικῶς, πρέπει νὰ ὑποστῶσι μετάπλασιν δι' ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἢ ἀσβέστου, καὶ λίπανσιν διὰ σκωρίας Thomas ἢ φωσφοριτῶν. Διὰ τῆς παρουσίας χούμου αὐξάνει ἡ ὑδατοχωρητικότης τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἱκανότης αὐτοῦ πρὸς συγκράτησιν ὕδατος. Ὁ χοῦμος τοὐναντίον δὲν αὐξάνει τὴν κολλητικὴν δύναμιν τῆς ἀργίλλου, ἀλλὰ τὴν ἐλαττώνει. Ἕνεκα τούτου τὸ περιέχον χοῦμον ἀργιλλῶδες χῶμα καθίσταται ἐλαφρότερον, καὶ ἀποκτᾷ τὰς ἰδιότητας καλῆς καὶ γονίμου γῆς. Εἰς παθογενῆ ἀλκαλικὰ ἐδάφη (Solonetz) ὁ χοῦμος διαλύεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρακικοῦ νατρίου καὶ παρασύρεται εἰς τοὺς βαθυτέρους ὁρίζοντας τοῦ ἐδάφους. Τὰ κολλοειδῆ δὲ προσροφοῦσι τὰ κατιόντα τοῦ νατρίου ἰσχυρότατα καὶ δημιουργοῦσι φυσικὰς ἰδιότητας δυσμενεστάτας διὰ τὴν καλλιέργειαν, ἤτοι ὁρίζοντας σκληρούς, ἀδιαπεράστους ἐν καιρῷ ξηρασίας ὑπὸ τῶν ῥιζῶν τῶν φυτῶν (Hard-Bau). Ι. Γ. Π.

χουμουλόνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *λυκίσκου πικραὶ ὕλαι.*

Χουμουρκιάντων *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ περιφερείᾳ Σουρμένων τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 75 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, οἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1922. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ δημοτικὴν σχολὴν μὲ 35 μαθητάς. Ε. Ι. Χ.

Χοῦμπερ (Huber), *Ἰωάννης*. Γερμανὸς φιλόσοφος (1830—1879). Ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀνηγορεύθη δὲ διδάκτωρ τῷ 1854 δι' αἰνεσίμου διατριβῆς ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων τοῦ Καρτεσίου περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Τῷ 1859 ἐγένετο ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῷ 1864 τακτικός, ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου. Διεξήγαγεν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἰησουϊτῶν, ἠρνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ πάπα (1871), διὸ καὶ ἀπεκλείσθη τῆς Ἐκκλησίας, ἱδρύσας τὴν ὁμάδα τῶν παλαιῶν καθολικῶν μετὰ τοῦ Döllinger, κατεπολήμησε τὸν ὑλισμόν, τὸν θεολογικὸν νατουραλισμὸν τοῦ Στράους, τὸν ἀνθρωπολογισμὸν τοῦ Πράντλ καὶ τὴν ἀπαισιόδοξον θεωρίαν. Ἐνδιαφερθεὶς καὶ διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, υἱοθέτησε τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἀρχὰς τοῦ Λασσάλ. Ἔγραψε: «Ueber Plato's Lehre von einen persönnliche Gott» (1855), «Ueber die Willenfreiheit» (1858). «Philosophie der Kirchenväter» (1859, περιληφθεῖσαν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑπὸ τοῦ πάπα ἀπηγορευμένων βιβλίων), «Der Proletärier» (1865) «Die Lehre Darwins» (1871), «Das Verhältniss der deutschen Philosophie zur nationalen Erhebung» (1871), «Der Pessimismus» (1876), «Die ethische Frage» (1875). «Die Forschung nach der Materie» (1877) κ. ἄ. Θ. Π.

— **Χοῦμπερ** (Huber), *Ἰωσήφ*. Γερμανὸς μουσουργὸς (1837—1886). Διετέλεσε μουσικὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Ἔσσινγκεν, εἶτα ἐν Στουτγάρδῃ καὶ

Digitized by Google

τέλος ἐν Λειψίᾳ. Ἡ μουσική του ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λίστ, μολονότι ὁ Χοῦμπερ ἦτο κατὰ τῆς αὐστηρᾶς μουσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἐλευθέραν μορφὴν ἐν τῇ τέχνῃ. Τὰ κύρια αὐτοῦ ἔργα εἶναι: τὰ μελοδράματα: «Τὸ ῥόδον τοῦ Λιβάνου» καὶ «Εἰρήνη», 4 συμφωνίαι, μελῳδίαι κλπ. Γ. Σ.

— **Χοῦμπερ** (Huber), ***Μάξ.*** Ἑλβετὸς νομικός, γεννηθεὶς τῷ 1874. Καθηγητὴς ἐν Ζυρίχῃ ἀπὸ τοῦ 1902, προσελήφθη εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν ὡς ἐμπειρογνώμων. Τῷ 1921 ἐγένετο μέλος τοῦ διαρκοῦς διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης καὶ τῷ 1928 ἐγένετο ἀντιπρόεδρος αὐτοῦ καὶ πρόεδρος τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἔγραψε: «Τὰ οἰκογενειακὰ καταπιστεύματα τοῦ ἑλβετικοῦ δικαίου» (1897), «Ἡ διαδοχὴ τῶν κρατῶν» (1898), «Προβλήματα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» (1919). Θ. Κ.

— **Χοῦμπερ** (Huber), ***Χάνς.*** Ἑλβετὸς μουσουργὸς (1852—1921). Ἡ τέχνη του συνδέεται πρὸς τὴν σχολὴν τῆς Λειψίας. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ κλειδοκυμβάλου καὶ εἶτα διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου τῆς Βασιλείας. Ὁ Χοῦμπερ συνέθεσε: σονάτας καὶ τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον, 7 σονάτας καὶ μίαν σουΐταν διὰ βιολίον καὶ κλειδοκύμβαλον, 4 σονάτας διὰ βιολοντσέλλον, 6 συμφωνίας, ἐξ ὧν αἱ ὑπὸ τὰς προσωνυμίας: «Tell», «Böcklin» καὶ «Ἡρωϊκὴ» εἰσαγωγάς, 3 κοντσέρτα διὰ κλειδοκύμβαλον, 1 διὰ βιολίον, πολλὰς χορῳδίας κλπ. Ὁ Χοῦμπερ ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς ἐν Βασιλείᾳ καὶ τὰ μελοδράματα: «Weltfrühling» καὶ «Kudrun», τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ἐπίδρασιν τοῦ Βάγνερ. Γ. Σ.

Χοῦμπερμαν (Hubermann), ***Μπρόνισλαβ.*** Διακεκριμένος Πολωνὸς βιολιστής, γεννηθεὶς ἐν Τσενστόχοβνα, παρὰ τὴν Βαρσοβίαν, τῷ 1882. Ἐμορφώθη ἐν Βαρσοβίᾳ καὶ Παρισίοις, τέλος δὲ παρὰ τῷ Γιοάχιμ ἐν Βερολίνῳ. Ἀπὸ τοῦ 1893 ἐπεδόθη εἰς τὸ στάδιον τοῦ δεξιοτέχνου, γενόμενος ἐκ τῶν πρώτων βιολιστῶν τοῦ κόσμου. Ἐπεχείρησε θριαμβευτικὰς καλλιτεχνικὰς περιοδείας ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικήν, ἐπεσκέφθη δὲ κατ' ἐπανάληψιν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἔγραψεν: «Ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ δεξιοτέχνου» (1912). Γ. Σ.

Χοῦμπερντινκ (Humperdinck), ***Ἐγγιλβέρτος.*** Διακεκριμένος Γερμανὸς μουσουργὸς (1854—1921). Συνειργάσθη ἐν Μπαϋρώυτ μετὰ τοῦ Βάγνερ καὶ διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν καθηγητὴς τοῦ Ὠδείου τῆς Βαρκελώνης, εἶτα δὲ τῆς Κολωνίας καὶ τῆς Φραγκφούρτης καὶ τέλος καθηγητὴς τῆς συνθέσεως ἐν τῇ μουσικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου (1900). Μετὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα, μπαλλάντας διὰ χορῳδίαν καὶ ὀρχήστραν (Das Glück von Edenhall», «Die Wallfahrt nach Kevlaar» κλπ.) ὁ Χοῦμπερντινκ ἀπέκτησεν αἰφνης παγκόσμιον φήμην χάρις εἰς τὸ φαντασμαγορικὸν αὐτοῦ μελόδραμα: «Hänsel und Gretel», ἐπὶ στίχων τῆς ἀδελφῆς του, τὸ ὁποῖον ἐπαίχθη τὸ πρῶτον ἐν Μονάχῳ, τῷ 1893, μετὰ μοναδικῆς ἐπιτυχίας. Τὰ ἐπακολουθήσαντα σκηνικὰ ἔργα τοῦ Χοῦμπερντινκ εἶναι: «Die Konigskinder» (1898), «Die sieben Geislein» (1897), «Dornröschen» (1902), «Die Heirat wider Willen» (1905), «Τὸ θαῦμα» (μυστήριον, Λονδῖνον, 1911). Εἰς τὴν σκηνικὴν μουσικὴν τοῦ Χοῦμπερντινκ ἀνήκουσιν ὡσαύτως ἡ «Λυσιστράτη» (Ἀριστοφάνους), «Τὸ χειμωνιάτικο παραμύθι» καὶ ἡ «Τρικυμία» (Σαίξπηρ). Γ. Σ.

Χοῦμπλι (Hubli) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Βρετανικῶν Ἰνδιῶν, ἐν τῷ διαμερίσματι Ντάρβαρ τῆς ἐπαρχίας τῆς Βομβάης. Κάτ. 69.206 (1921). Εἶναι σημαντικὸς κόμβος σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν καὶ σημαίνων στρατιωτικὸς σταθμὸς τῶν βρεττανικῶν στρατευμάτων τῶν Ἰνδιῶν. Διεξάγει ζωηρὸν ἐμπόριον βάμβακος, σιτηρῶν καὶ ἅλατος καὶ ἔχει ἀνθοῦσαν βιομηχανίαν βαμβακερῶν εἰδῶν, ἀλεστήρια, ἐκκοκκιστήρια βάμβακος καὶ ἐργοστάσια σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, σάπωνος καὶ λιπασμάτων. Η. Π. Γ.

Χοῦμπολντ (Humboldt), ***Ἀλέξανδρος-Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος*** *φόν*—. Μέγας Γερμανὸς φυσιοδίφης καὶ περιηγητὴς (1769—1859). Σπουδαστὴς εἰσέτι ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοττίγγης, ἐδημοσίευσε τῷ 1790 τὴν μελέτην «Περὶ τοῦ παρὰ τὸν Ρῆνον βασάλτου, μετὰ ἐρευνῶν περὶ τοῦ συηνίτου καὶ βασανίτου τῶν ἀρχαίων», ἐγγραφεὶς δὲ τῷ 1791 εἰς τὴν μεταλλευτικὴν σχολὴν τῆς Φράϊμπεργκ, ἐδημοσίευσε μετὰ ἓν ἔτος τὸ δεύτερον αὐτοῦ ἔργον: «Florae Fribergensis specimen et aphorismi et physiologia chemica plantarum» (μεταφρασθὲν ὑπὸ Fischer καὶ Hedwig, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀφορισμοί» (1794). Ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦ 1797 διετέλεσε διευθυντὴς τῶν μεταλλείων τῆς Φραγκονίας, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο συνέγραψε τὰ ἔργα: «Εἰκασίαι περὶ τῆς χημικῆς προόδου τῆς ζωῆς ἐν τῷ ζωϊκῷ καὶ φυτικῷ κόσμῳ» (1797), «Περὶ τῶν ὑπογείων ἀερίων» (1799), «Περὶ τῶν χημικῶν ἀποσυνθέσεων ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ» (1799. Τῷ 1797, μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός του, παρητήθη τῆς διευθύνσεως τῶν μεταλλείων, ἐπώλησε τμῆμα τῆς ἀκινήτου περιουσίας του, ἵνα προμηθευθῇ χρήματα, καὶ ἀφοῦ ἠγόρασεν ἐκ Παρισίων τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα καὶ μηχανήματα, ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ Γάλλου φυσιοδίφου Μπονπλὰν εἰς Μασσαλίαν, ἵνα ἐκεῖθεν διαπεραιωθῶσιν εἰς Τύνιδα. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀνέμειναν εἰς μάτην τὸ πλοῖον, ἐπεβιβάσθησαν δι' Ἱσπανίαν καὶ ἐκεῖθεν ἔφθασαν τῷ 1799 εἰς Τενερίφην. Ἐπὶ πενταετίαν ἐξηρεύνησαν τὴν Βενεζουέλαν, τὴν κατὰ μῆκος τῶν ποταμῶν Ἀπουρ καὶ Ρίο Νέγκρο χώραν, τὰ λεκανοπέδια τοῦ Ἀμαζονίου καὶ τοῦ Ὀρενόκου, τὴν Ἀβάναν, τὴν Κούβαν, τὸ Μεξικόν, τὰ πορίσματα δὲ τῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν των περιέλαβον εἰς μνημειῶδες ἔργον, ὅπερ διῃρέθη εἰς ἐξ μέρη, ἀποτελοῦντα ἕκαστον αὐτοτελὲς σύγγραμμα, ἤτοι: «Ἱστορικὴ ἔκθεσις» μετὰ γεωγραφικοῦ καὶ φυσικοῦ ἄτλαντος, «Συλλογὴ παρατηρήσεων συγκριτικῆς ζῳολογίας καὶ ἀνατομίας» (1810), «Πολιτικὸν δοκίμιον περὶ τοῦ βασιλείου τῆς νέας Ἱσπανίας» (1811) μετὰ γεωγραφικοῦ καὶ φυσικοῦ ἄτλαντος, «Συλλογὴ παρατηρήσεων ἀστρονομικῶν, τριγωνομετρικῶν καὶ βαρομετρικῶν μετρήσεων» (1808), «Δοκίμιον περὶ τῆς γεωλογικῆς βασιγραφίας» (1807), «Φυτὰ τοῦ Ἰσημερινοῦ» μετὰ μονογραφιῶν διὰ μεμονωμένα εἴδη φυτῶν καὶ «Συνόψεις φυτῶν». Εἰς νεωτέραν ἔκδοσιν τὸ ὅλον ἔργον ἐτιτλοφορήθη «Ταξίδιον εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἰσημερινοῦ τῆς νέας ἠπείρου, κατὰ τὰ ἔτη 1799—1804». Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν συγγραφῶν τούτων, καὶ ἄλλων τινῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐξερεύνησιν ταύτην, παρέμεινεν ὁ Χοῦμπολντ ἐν Παρισίοις ἐπὶ 22 ἔτη, ἐπανῆλθε δὲ ὁριστικῶς εἰς Βερολῖνον τῷ 1827, ὅτε καὶ ἔδωκεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ σειρὰν περιφήμων μαθημάτων περὶ φυσικῆς κοσμογραφίας. Τῷ 1829, αἰτήσει τοῦ τσάρου, ἐταξίδευσεν εἰς τὴν ἀσιατικὴν Ρωσίαν, συνοδείᾳ τοῦ φυσιοδίφου Ἔρινμπεργκ, τοῦ χημικοῦ Ρόζε καὶ τοῦ μηχανικοῦ Μενσένιν, κατὰ τὴν ἐπάνοδον δὲ ἔγραψε τὰ ἔργα: «Ἀσιατικὴ γεωλογία καὶ κλιματολογία» (1832), «Κεντρικὴ Ἀσία, ἔρευναι ἐπὶ τῶν ὀροσειρῶν καὶ συγκριτικὴ κλιματολογία» (1843). Μετὰ ταῦτα ἐχρησιμοποιήθη εἰς διπλωματικὰς ἀποστολάς, ἀσχολούμενος συγχρόνως εἰς τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον «Κόσμος» (Cosmos), τοῦ ὁποίου ὁ πρῶτος τόμος ἐδημοσιεύθη τῷ 1845 καὶ ὁ τέταρτος συνεπληρώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του. Ὁ «Κόσμος» εἶναι σύνθεσις τῶν προηγουμένων ἔργων του, ὡσεὶ καθολικὴ ἔκθεσις τῆς καταστάσεως τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, μετὰ φιλοσοφικῆς εἰσαγωγῆς, ἣν ἀκολουθεῖ ἀριστοτεχνικὴ περιγραφὴ τῆς φύσεως. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ὁ Χοῦμπολντ ἔγραψε καί: «Ἡ διαφορικότης τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ κατὰ πλάτη» (1804), «Ἡφαίστεια τῶν Κορδιλλιερῶν καὶ τοῦ Μεξικοῦ», ὡς καὶ πλείστας μονογραφίας εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Χοῦμπολντ ὑπῆρξεν ὁ διαπρεπέστερος φυσιοδίφης τῆς ἐποχῆς του, πνεῦμα βαθὺ καὶ πολυμερὲς συγχρόνως, φυσικός, χημικός, βοτανικός, ζῳολόγος, γεωλόγος καὶ ἀστρονόμος, οὐχὶ ἁπλῶς ἐρευνητὴς καὶ θεωρητικός, ἀλλὰ καὶ δημιουργὸς καὶ ἐφευρέτης, ἀνακαλύψας καὶ κατατάξας πολλὰ εἴδη φυτῶν καὶ ζῴων, διατυπώσας νέους νόμους τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ κλπ. Θ. Κ.

Ἀλέξανδρος Χοῦμπολντ.

—**Χοῦμπολντ** (Humboldt), ***Γουλιέλμος-Φρειδερῖκος-Χριστιανὸς-Κάρολος-Φερδινάνδος,*** *βαρῶνος*—. Γερμανὸς πολιτικός, φιλόλογος, κριτικὸς καὶ ποιητὴς (1767—1835). Ἐσπούδασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου ἐν Βερολίνῳ, ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ ἐν Γοττίγγῃ ἀρχαιολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ᾐσθάνθη δ' ἐνωρὶς κλίσιν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν πολιτικήν, ἐνῷ ὁ ἀδελφός του ἐτράπη πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ὅταν ἐξερράγη ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, τὴν ὑπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ διὰ νὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γεγονότα μετέβη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1789 εἰς Παρισίους. Κατόπιν ἔζησεν ἀλληλοδιαδόχως ἐν Βαϊμάρῃ, Ἰένῃ, Ἐρφούρτῃ, Χάλλῃ καὶ Ἀουλεμπεν καὶ ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ τέχνης μετὰ τῆς

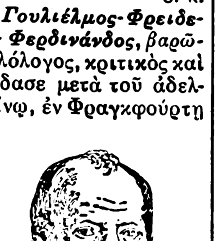

Γουλιέλμος Χοῦμπολντ.

συζύγου του Καρολίνας φὸν Ντάχεροντ, τὴν ὁποίαν εἶχε συζευχθῆ τῷ 1791. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐγνωρίσθη καὶ μὲ τὸν Σίλλερ, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέθη διὰ στενῆς καὶ πιστῆς φιλίας, ἥτις ἤσκησεν ἀμοιβαίως σωτηρίαν ἐπίδρασιν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1797 ἐγκατεστάθη μετὰ τῶν οἰκείων του ἐν Παρισίοις, ὅπου παρέμεινε συνεχῶς ἐπὶ μίαν τετραετίαν, πλὴν ὀλίγων μηνῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐπεσκέφθη τὴν Ἱσπανίαν καὶ ἐμελέτησε τὰ ἀρχαῖα ἰβηρικὰ ἰδιώματα καὶ ἰδίᾳ τὴν γλῶσσαν τῶν Βάσκων. Τῷ 1801 ἐστάλη ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας εἰς τὴν παπικὴν αὐλήν. Καίτοι λουθηρανός, ἀπέκτησε ταχέως ἐπιρροὴν παρὰ τῷ πάπᾳ Πίῳ τῷ Ζ'. Ἐπιστρέψας τῷ 1808 εἰς Βερολῖνον, ἐγένετο ἀμέσως ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Θρησκευμάτων ἐν Altenstein-Dohna. Τῷ 1810 ἵδρυσε τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐστάλη ὡς πρόσεδρος ὑπουργὸς εἰς Βιέννην. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Πράγας, καθ' ὃ ἀντεπροσώπευε τὴν Πρωσσίαν, κατώρθωσε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ προσκόμματα, τὰ ὁποῖα παρενέβαλλεν ὁ Μέττερνιχ καὶ νὰ παρασύρῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίαν. Κατὰ τὰ ἑπόμενα δύο ἔτη μετέσχεν ὅλων τῶν διπλωματικῶν συνδιασκέψεων, ἐν Φραγκφούρτῃ, ἐν Σατιγιόν, ἐν Παρισίοις (ὅπου εἰσῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ τῶν συμμάχων) καὶ τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης μετέσχε τῆς διαίτης τῆς Φραγκφούρτης, τοῦ συνεδρίου τῆς Αἲξ-λὰ-Σαπὲλ καὶ τῷ 1819 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Πρωσσίας ἐπὶ τῶν ἐπαρχιακῶν καὶ κοινοτικῶν ὑποθέσεων. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ παρέμεινεν ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος. Ὁ φιλελευθερισμός του καὶ ἡ εὐθύτης του δὲν ἠδύναντο νὰ συμβιβασθοῦν μὲ τὴν παλίμβουλον καὶ αὐταρχικὴν πολιτικὴν τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Γ'. Ἀπαιτήσας παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ Σύνταγμα, ὅπερ ὁ ἴδιος τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆ, ἀπελείφθη τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀπηλλάγη καὶ τῶν καθηκόντων του ὡς συμβούλου τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα μόλις τῷ 1830 ἀνέκτησεν. Ἀπεσύρθη τότε εἰς τι παρὰ τὸ Βερολῖνον προάστειον καὶ ἐπεδόθη εἰς τὰς ἐξ ἴσου προσφιλεῖς αὐτῷ φιλολογικὰς ἐργασίας. Κατὰ τὰ ὑπόλοιπα δεκαπέντε ἔτη τῆς ζωῆς του δὲν ἄφησε τὸ ἐρημητήριόν του, εἰμὴ διὰ νὰ παρίσταται εἰς τὰς συνόδους τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, τῆς ὁποίας εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος ἀπὸ τοῦ 1810.

Ὁ Γουλιέλμος Χοῦμπολντ ἐνεφανίσθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὰ γράμματα δι' ἑνὸς τόμου κριτικῶν δοκιμίων: «Aesthetischen Versuchen» (1799), μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται καὶ τὰ ὑπομνήματά του εἰς τὸν «Reineke Fuchs» καὶ τὸν «Hermann und Dorothea» τοῦ Γκαῖτε καὶ εἰς τὸ «Spaziergang» τοῦ Schiller. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀνήκουν καὶ μερικαὶ ἐκ τῶν καλυτέρων φιλοσοφικῶν πραγματειῶν του («Rezension über Jakobis Woldemar», «Ueber den Geschlechtsunterschied», «Ueber moennliche und weiblishe Form» κλπ.) καὶ αἱ πρῶται ἐκ τῶν μεταφράσεών του Ἑλλήνων κλασσικῶν ποιητῶν («Ἀγαμέμνων» τοῦ Αἰσχύλου 1816, χορικὰ τῶν «Εὐμενίδων» τοῦ Αἰσχύλου, ἡ δευτέρα ὀλυμπιακὴ ᾠδὴ τοῦ Πινδάρου κλπ.). Κατόπιν εἶδον τὸ φῶς τὰ δύο ἔργα του, εἰς τὰ ὁποῖα περιέλαβε τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἐπὶ τῆς βασκικῆς γλώσσης: «Berichtigungen und Zuzoetze zu Adelungs Mithridates ueber die kantabrische oder baskische Sprache» (1817), «Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittelst der baskischen Sprache» (1821, γαλλ. μετ. ὑπὸ A. Marrast, 1866). Τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος τῶν φιλοσοφικῶν του ἐργασιῶν συνέθεσεν, ἀφοῦ ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως καὶ ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς ζωῆς. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων τούτων εἶναι: «Ueber das vergleichende Sprachstudium in Beziehung auf die verschiedenen Epochen der Sprachentwicklung» (1820), «Ueber die unter dem Namen Bhagavad-Gita bekannte Episode des Maha-Bharata» (1826) «Ueber den Dualis» (1828), «Ueber die Verwandtschaft der Ortsadverbien mit dem Pronomen in einigen Sprachen» (1830) «Ueber die Kawisprache auf der Insel Java» (1836—1840, τόμ. 3). Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς συνολικῆς καὶ συγκριτικῆς εἰκόνος ὅλων τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου, τὴν ὁποίαν ἐπροτίθετο, ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβε νὰ δώσῃ. Καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἓν ἀριστούργημα, ἡ δὲ εἰσαγωγή του, μεταφρασθεῖσα εἰς πλείστας γλώσσας, ἀποτελεῖ σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐτυμολογικῶν σπουδῶν καὶ ἐξεδόθη κεχωρισμένως ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ueber die Verschieden heit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwickelung des Menschengeschlechts» 1836, 6' ἔκδ. 1883, γαλλ. μετ. ὑπὸ A. Jonnellé (1859). Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος ἐξέδωκε τὰ ἅπαντά του εἰς 7 τόμους: «W. von Humboldt gesammelte Werke» (1841—1852). Ἐκτὸς τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἐγένετο τῷ 1883 καὶ εἰδικὴ ἔκδοσις τῶν φιλολογικῶν του ἐργασιῶν ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ H. Steinthal, μὲ τὸν τίτλον: «Die sprachphilosophischen Werke Wilhelm's von Humboldt» (1883). θ. π.

Χουνὰν (Hunan) *[Γεωγρ.]*. Γενικὴ διοίκησις τῆς Κίνας, κειμένη ἐν τῷ μεσημβρινῷ τμήματι τῆς χώρας. Ἔχει ἐμβαδὸν 217.347 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1926) 40.529.988 κατ. καὶ πρωτεύουσαν τὴν *Τσάνγκ-Σὰ* (κάτ. 535.800). Τὸ ἔδαφος εἶναι γόνιμον καὶ ἐγκλείει μεταλλεύματα χρυσοῦ, ἀργύρου, σιδήρου, χαλκοῦ, κασσιτέρου, μολύβδου καὶ κοιτάσματα γαιανθράκων. χ. δ.

Χούνδερσον. Ἄγγλος ἐφοπλιστής, ὅστις διερχόμενος, φθίνοντος Μαΐου 1821, ἐκ Μεσολογγίου μετὰ φορτίου πυρίτιδος καὶ μολύβδου διὰ τὸν λιμένα Πατρῶν, ἠμποδίσθη ἐν Μεσολογγίῳ, ὅπου καὶ ἐπώλησε τὸ ἐμπόρευμά του χάριν τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων, εἰς οὓς ἐδώρησε καὶ μικρὸν τηλεβόλον. τ. ε. ε.

Χουνεντοάρα (Hunedoara) *[Γεωγρ.]*. Ρουμανικὴ πόλις καὶ νομὸς (βλ. *Οὐννάδη κομιτεία*).

χούνη (ἡ)· ἰδιωματ., ἔδαφος βαθὺ ἢ φαραγγῶδες.

Χούνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 623. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χούνι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κουνουπιᾶς, τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 148.

Χούνι, ἢ *Σέφουρις*. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Γ' δυναστείας (Μεμφιτικῆς).

χουνὶ (τό)· δημοτ., ἄλλως *χωνὶ* (βλ. λ.).

Χούνιστα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ δήμου Μεσολογγίου (βλ. λ. *Ἅγιος* Γεώργιος Χούνιστας).

Χουνκιὰρ *Μολλᾶ*. Δερβίσης, ἱδρυτὴς τοῦ τάγματος τῶν Μεβλεβήδων (βλ. λ. *Μολλᾶ* Χουνκιάρ).

Χουνκιὰρ *[Γεωγρ.]*. Θέρετρον τοῦ Βοσπόρου (βλ. *Χουγγιάρ*-Ἰσκελεσί).

Χοῦνοι *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ', 5, 10), μεταξὺ τῶν Βασταρνῶν καὶ Ρωξολανῶν. Α. Θ. Σ.

Χοὺντ (Hunt)· βλ. λ. *Χὼντ*.

Χοὺντ (Hood). Ἔνδοξος ἀγγλικὴ οἰκογένεια ναυτικῶν, τῆς ὁποίας διασημότερα μέλη ὑπῆρξαν οἱ κάτωθι:

1) ***Σαμουήλ***. Ναύαρχος (1724—1816). Κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον διεκρίθη ὡς κυβερνήτης πλοίων, ὡς ἐπίσης καὶ κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατησασῶν πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς πόλεμον, ὅτε, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποναυάρχου, σημαντικώτερον παντὸς ἄλλου Ἄγγλου ναυάρχου ἔδρασε. Ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν κατὰ τῆς δημοκρατικῆς Γαλλίας πολέμων, ἀντιναύαρχος ὤν, ἐστάλη εἰς τὴν Μεσόγειον ὡς γενικὸς ἀρχηγός, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην περὶ τὸ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο κατέλαβε τὴν Τουλῶνα καὶ τὴν Κορσικήν, προαχθεὶς συνάμα εἰς ναύαρχον. Ἀνακληθεὶς εἰς Ἀγγλίαν κατόπιν παρεξηγήσεως, δὲν ἀνέλαβε πλέον διοίκησιν.

2) ***Σαμουήλ***. Ἀντιναύαρχος (1762—1814). Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατησασῶν πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς πόλεμον. Εἰς τὸν κατὰ τῆς δημοκρατικῆς Γαλλίας πόλεμον ἔδρασεν ὡς κυβερνήτης μεγάλων πλοίων ὑπὸ τὸν ὁμώνυμόν του Σαμουὴλ Χοὺντ καὶ ὑπὸ τὸν Νέλσωνα. Ὅταν ὁ τελευταῖος οὗτος ἀπέπλευσεν ἐξ Αἰγύπτου, ἀνετέθη εἰς τὸν Χοὺντ ἡ ἀρχηγία τῶν ἀποκλειόντων τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Ρωσέττην πλοίων. Ἀργότερον, ὡς κομμοδόρος, ἔδρασεν ἐπιτυχῶς εἰς τὰς Δ. Ἰνδίας, ἀπολέσας καὶ τὸν ἕνα βραχίονα. Ὑποναύαρχος τῷ 1805 καὶ ἀντιναύαρχος τῷ 1811, ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπιτυχῆ δρᾶσιν εἰς τοὺς μετέπειτα πολέμους τῆς Ἀγγλίας.

3) ***Ἀλέξανδρος***. Πλοίαρχος (1758—1798). Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατησασῶν πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς πόλεμον, διακριθείς. Τῷ 1798, κυβερνῶν τὸν «Ἄρην», συνῆψε μονομαχίαν μὲ τὸ γαλλικὸν «Ἡρακλῆς», ὅπερ καὶ κατέλαβε. Τραυματισθεὶς ὅμως θανασίμως ἐξέπνευσε, καθ' ἣν στιγμὴν τῷ παρεδίδετο τὸ ξίφος τοῦ Γάλλου κυβερνήτου.

4) ***Ἀρθοῦρος***. Ναύαρχος (1824—1901). Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας. Κατέλαβε διαδοχικῶς πάντας τοὺς βαθμοὺς τῆς ναυτικῆς ἱεραρχίας, ὁρισθεὶς τῷ 1885 πρῶτος λόρδος ναυάρχος.

5) ***Ὁράτιος***. Ὑποναύαρχος. Ὡς γενικὸς ἀξιωματικὸς ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, καταποντισθεὶς μετὰ τῆς ναυαρχίδος του κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἰουτλάνδης. κ. β. π.

— **Χοὺντ** (Hood, ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος εὐθυμογράφος καὶ ποιητὴς (1799—1845). Τῷ 1825 ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Ἰ. Ρέϋνολντς τὴν πρώτην ποιητικὴν συλλογήν: «Ὠδαὶ καὶ λόγοι πρὸς τὸ μέγα κοινόν». Ἐπηκολούθησεν ἡ ἔκδοσις καὶ ἄλλων του ποιητικῶν συλλογῶν, ὧν αἱ γνωστότεραι εἶναι: «Τὸ ὄνειρον τοῦ Εὐγενίου Ἄραμ» (1829), «Ἡ μὶς Κίλμανσεγκ» (1841), «Τὸ τραγοῦδι τοῦ ὑποκαμίσου» (1843), «Τὸ στοιχειωμένο σπίτι» (1844) καὶ «Ἡ Γέφυρα τῶν Στεναγμῶν» (1845). Συνειργάσθη ἐπίσης εἰς διάφορα εὐθυμογραφικὰ περιοδικά, ἐπιδοθεὶς εἰς ἀνυστερόβουλον καὶ ἄκακον παρῳδίαν προσώπων καὶ πραγμάτων. Η. Π. Γ.

«Χοὺντ» (Hood). Ἀγγλικὸν καταδρομικόν, τὸ μεγαλύτερον καὶ ταχύτερον πλοῖον μάχης. Ἐσχεδιάσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1916, ἤρχισε νὰ ναυπηγῆται μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἰουτλάνδης καὶ ἐπερατώθη τῷ 1920. Εἰς τὸ πρῶτον σχέδιον προσετέθη ἰσχυροτέρα προστασία, ὥστε τελικῶς τὸ σκάφος εἶχε τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τοῦ θωρηκτοῦ μάχης καὶ τοῦ καταδρομικοῦ μάχης. Ἐκτοπίσματος 41.000 τόννων, φέρει 8 πυροβόλα τῶν 38 ἑκ., θώρακα 30,5 ἑκ. καὶ ἀναπτύσσει ταχύτητα 32 μίλια. κ. β. π.

χούντα (ἱσπαν. junta). Ὄνομα διδόμενον ἄλλοτε ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ εἰς ἐπιτροπάς, μὲ ἐπίσημον ἢ καὶ ἀνεπίσημον χαρακτῆρα, συγκαλουμένας ὅπως γνωμοδοτήσωσιν ἐπὶ διαφόρων πολιτικῶν ἢ διοικητικῶν ζητημάτων. Αἱ κυριώτεραι τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἱδρυθεισῶν ἐπιτροπῶν εἶναι ἡ καταρτισθεῖσα τῷ 1520 ὑπὸ τῶν πόλεων τῆς Καστιλίας, αἵτινες ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Καρόλου Κουίντου, ἵνα διευθύνῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐπίσης αἱ συγκληθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ διαρκεῖς ἐπιτροπαὶ (juntas de medios), αἵτινες εἶχον γνωμοδοτικὴν ἀποστολὴν ἐπὶ τῶν κρατικῶν μεταρρυθμίσεων. Τῷ 1808 ἐλειτούργουν ἐν Μαδρίτῃ διαρκεῖς χοῦνται, ἔχουσαι χαρακτῆρα διοικητικῶν ἐπιτροπῶν, ἀσκοῦσαι δὲ καὶ δικαστικὰ καθήκοντα. Ὅτε ὁ Ναπολέων ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ ἱσπανικοῦ θρόνου τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, συνεκάλεσεν ἐν Μπαγιὸν πολυμελῆ χούνταν, συγκροτηθεῖσαν ἐξ 150 προϋχόντων, καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὴν τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος τῆς χερσονήσου. Οἱ Ἱσπανοὶ τότε εἰς ἀντίρροπον τῆς χούντας τοῦ Μπαγιὸν συνεκρότησαν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πόλεις ἐπαναστατικὰς χούντας, αἵτινες ἀπετέλεσαν βραδύτερον κεντρικὴν τοιαύτην, ἑδρεύσασαν διαδοχικῶς ἐν Ἀράνχουεθ, Σεβίλλῃ καὶ Γαδείροις. Ὁ θεσμὸς τῆς συγκλήσεως χουντῶν, εὐνοϊκώτατος διὰ τὴν τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν, ἐλειτούργησεν ἐπανειλημμένως καὶ διαρκοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς ἀνωμάλους περιόδους τοῦ 1823, τοῦ 1840 καὶ τοῦ 1873. χ. δ.

Χουνταβεντικιὰρ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ νομοῦ (βιλαέτιου) τῆς Προύσης.

«Χουνταβεντικιάρ». Ἑλικοφόρος φρεγάτα 50 πυροβόλων, ναυαρχὶς τοῦ Χόβαρτ πασᾶ κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ ἐναντίον τῶν διασπώντων τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Κρήτης ἑλληνικῶν καταδρομικῶν. Τὴν 2 Δεκεμβρίου 1868 συνεκρούσθη ἔξω τῆς Σύρου μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ καταδρομικοῦ «Ἕνωσις», ὑποστᾶσα σημαντικὰς ζημίας ἐκ τῶν βλημάτων αὐτῆς. κ. β. π.

Χοῦντερ (Hunter). Ἄγγλος ἰατρὸς (βλ. λ. *Χάντερ*).

Χοῦντινγ (Hunding) *[Στρατ. Ἱστορ.]*. Ἐκλήθη οὕτω κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τοῦ Λούντεντορφ μία τῶν τοποθεσιῶν τῆς 2ας γραμμῆς ἀμύνης τῶν Γερμανῶν (βλ. λ. *Χέρμαν*). Ν. Θ. Κ.

Χουντρίζερ (Hundrieser), ***Αἰμίλιος***. Γερμανὸς γλύπτης (1846—1911). Καθηγητὴς ἐν τῇ Βερολιναίᾳ Ἀκαδημίᾳ, ἀκολουθῶν μᾶλλον τὴν νατουραλιστικὴν σχολήν, εἰδικεύθη εἰς τὴν γλυπτικὴν μνημείων καὶ διακοσμητικῶν παραστάσεων. Ἐφιλοτέχνησε τὰ ἀγάλματα τοῦ Βὰτ καὶ Στήφενσον διὰ τὸ μέγαρον Μπόρσιγκ τοῦ Βερολίνου, τὸ ἄγαλμα τοῦ Σλύτερ διὰ τὸ πολυτεχνεῖον Σαρλότενμπουργ, τὸ μνημεῖον τοῦ Λουθήρου ἐν Μαγδεμβούργῳ, τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τῆς Βερολίνας ἐν τῇ πλατείᾳ Ἀλεξάνδρου τοῦ Βερολίνου κλπ. θ. κ.

Χουντσαϊλῖται, ἢ *Χουντσεϊλῖται*. Ἀραβικὸς λαὸς κατοικῶν πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς Μέκκας. Ἤκμασε πρὸ τῆς ἰσλαμικῆς περιόδου, ἀναδείξας περιφήμους ποιητάς, ὧν τὰ σῳζόμενα ἐξέδωκε πρῶτος ὁ Kosengarten («Carmina Hudseilitarum», 1852) καὶ τελευταῖος ὁ Hell (1926). Π. Ν. Π.

Χούντσον (Hudson), ***Ἐρρῖκος***. Ἄγγλος θαλασσοπόρος (βλ. λ. *Οὔδσων* Ἐρρῖκος).

Χούντσον (Hudson) *[Γεωγρ.]*. —1) Ποταμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. —2) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. —3) Θάλασσα τοῦ Καναδᾶ. —4) Πορθμὸς τοῦ Καναδᾶ (βλ. λ. *Οὔδσων*).

Χούντσουν *[Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Μαντζουρίας ἐν τῇ διοικήσει Κιρίν, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Κορέας. Κάτ. (1923) 21.400. χ. δ.

Χούνυαντυ (Hunyady)· βλ. λ. *Οὐννάδης*.

Χούξλεϋ (Huxley), ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος βιολόγος (βλ. λ. Θωμᾶς *Χώξλεϋ*).

Χουπὲ (Hupeh) *[Γεωγρ.]*. Γενικὴ διοίκησις τῆς κεντρικῆς Κίνας, ἔχουσα ἐμβαδὸν 184.489 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1926) 28.616.576 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν *Βοὺ-Τσάνγκ* (κάτ. 609.972). Τὸ ἔδαφος διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Γιάνγκ-Τσὲ-Κιάνγκ καὶ ἔχει μεταλλεῖα σιδήρου, ὑδραργύρου καὶ κασσιτέρου. χ. δ.

Χοῦπφελντ (Hupfeld), ***Ἑρμαν***. Γερμανὸς θεολόγος (1796—1866). Ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ 1843 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μαρβούργου καὶ κατόπιν μέχρι τοῦ θανάτου του ἐν τῷ τῆς Χάλλης καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Exercitationes aethiopicae» (1825), «Kritisches Lehrbuch der hebraischen Sprache und Schrift» (1841), «De antiquioribus apud Judaeos accentuum scriptoribus» (τόμ. 2, 1846—1847), «Quaestiones in Jobeidos locos» (1853) «Die heutige theosophische und mythologische Theologie und Schrifterklärung» (1861). Ε. Γ. Π.

Χοὺρ (Chur) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἑλβετίας (βλ. λ. *Κουάρ*).

χοῦρα (ἡ) (Hura) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐφορβιοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἀειθαλῆ, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν Ἀντιλλῶν. Δ. Ν. Π.

Χοῦρβιτς (Hurwitz), ***Ἀδόλφος***. Γερμανὸς μαθηματικὸς (1859—1919). Ἀπὸ τοῦ 1892 ἦτο τακτικὸς καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῆς Ζυρίχης. Ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἀνωτέραν ἀνάλυσιν καὶ αἱ ἐργασίαι του εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος.

Χουρδανοὶ (Jurdanos). Μικρὰ φυλὴ τῆς Ἱσπανίας, οἰκοῦσα τὰς βαθείας καὶ ἀγρίας φάραγγας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σιέρρα ντὲ Γκάτα, ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χουρντὲς* περιοχῇ. Ἀνέρχονται εἰς 6.000 περίπου, εὑρίσκονται δὲ εἰς κατωτάτην βαθμίδα πολιτισμοῦ. χ. δ.

Χουρδάτικα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς νήσου Παξῶν, ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Λάκκας τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτοικοι (1928) 27.

Χοῦρδος. Κρὴς ὁπλαρχηγός, καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγ. Ἰωάννης τῶν Σφακίων καὶ διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν τῷ 1770. Ν. ΚΛΣ

— **Χοῦρδος, *Θεόδωρος*.** Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς ἐν τῷ χωρίῳ Ἀσκύφου τῶν Σφακίων τῷ 1785. Λαβὼν τὰ ὅπλα ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἀνεκηρύχθη ὁπλαρχηγὸς καὶ ὡς τοιοῦτος συμμετέσχεν εἰς τὰς πρώτας περὶ τὰ Χανιὰ μάχας, μεθ' ὃ, εἰσβαλὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκεῖθεν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων (1822). Διὰ τὴν ἐπιτυχῆ αὐτοῦ δρᾶσιν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ τότε ἁρμοστοῦ τῆς Κρήτης Μιχ. Ἀφεντούλη ἀρχηγὸς Μυλοποτάμου καὶ ὡς τοιοῦτος συμμετέσχεν εἰς πλείστας ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου καὶ Μαλεβυζίου μάχας. Ἔπεσε γενναίως μαχόμενος εἰς τὴν παρὰ τὸ Ἡράκλειον μάχην τῶν Σερβιλῶν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1823. Ν. ΚΛΣ

— **Χοῦρδος, *Μανοῦσος*.** Ἱερεὺς καὶ ὁπλαρχηγός, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Συμμετέσχεν εἰς πλείστας ἀνὰ τοὺς νομοὺς Χανίων καὶ Ρεθύμνης μάχας, καθ' ἃς διεκρίθη. Τῷ 1827 συλληφθεὶς διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκικῶν στρατευμάτων Μουσταφᾶ βέη, ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς Χανίων, μετὰ ἑνὸς δὲ ἔτους ἐγκάθειρξιν κατορθώσας νὰ ἀποδράσῃ, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐσυνέχισε τοὺς ἀγῶνάς του μέχρι τέλους τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως (1830). Ν. ΚΛΣ

— **Χοῦρδος, *Ρουσάκης*.** Κρὴς ὁπλαρχηγός, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του κατὰ τοὺς διαφόρους ἀνὰ τοὺς νομοὺς Χανίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου μάχας μέχρι τοῦ 1827, ὅτε, συλληφθεὶς διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκικῶν στρατευμάτων Μουσταφᾶ βέη, ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς Χανίων. Μετὰ ἓν ἔτος κατώρθωσε νὰ ἀποδράσῃ ἐκεῖθεν καί, ἐξελθὼν εἰς τὰ ὄρη, ἐξηκολούθησε μαχόμενος μέχρι τέλους τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀγῶνος (1830). Ν. ΚΛΣ

Χοῦρε-ἐν-Ὀφερφλάκκε (Goeree-en-Overflakkee ἢ Goeroe, ἢ Goedereede) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ὁλλανδίας παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ νομοῦ τῆς Νο-

Digitized by Google

τίου Ὁλλανδίας. Κάτ. 25.000. Ἔχει 13 χλμ. μῆκος καὶ 9 χλμ. πλάτος. Μ. Δ. Β.

Χουρεϊσῖται (οἱ). Ἀραβικὴ φυλή (βλ. λ. *Κορεϊσῖται*).

Χουρὲμ-σουλτάνα. Ρωσὶς σύζυγος τοῦ σουλτάνου τῆς Τουρκίας Σουλεϋμὰν Α' (βλ. λ. *Ρωξελάνη*).

Χουριὰν [Γεωγρ.]. Ὀχυρὸν τοῦ Τουρκμενιστάν, ἐπέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Γουριανῆς (βλ. λ.) ἐν Μαργιανῇ.

χουρμαδιὰ (ἡ) [Βοτ.]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *φοίνιξ ὁ δακτυλιοφόρος*.

χουρμᾶς (ὁ), καὶ *κουρμᾶς*· δημοτ., ὁ καρπὸς τοῦ φοίνικος· ‖ *κουρμάδες* (οἱ)· αἱ ὥριμοι ἐλαῖαι, κοιν. *θρούμπες*.

— [Ζαχαρ.] Διὰ τὴν παρασκευὴν γλυκοῦ προτιμῶνται οἱ μικροὶ ξανθοὶ ξηροὶ *χουρμάδες*. Πλύνονται καλά, ἀφαιρεῖται προσεκτικὰ τὸ κουκούτσι, ἀντικαθιστάμενον μὲ ἕνα ἀμύγδαλον ξεφλουδισμένον καὶ δύο κουκουνάρια· ἑτοιμάζεται σιρόπι ἀραιὸν (διὰ 1 ὀκ. χουρμάδες, 300 δρ. ζάχαρι καὶ 150—160 δρ. νερό), καὶ ἐφ' ὅσον δένει τὸ σιρόπι, ἀρωματίζεται μὲ κανέλλαν καὶ γαρύφαλλα· ρίπτονται κατόπιν οἱ χουρμάδες καὶ βράζουν, ἕως ὅτου φουσκώσουν· ἀφαιροῦνται τότε μὲ τὴν τρυπητήν, διὰ νὰ δέσῃ τὸ σιρόπι τελείως μόνον του, στραγγίζεται ἐντὸς αὐτοῦ 1 λεμόνι, ἀποσύρεται τῆς φωτιᾶς, περνιέται ἀπὸ τουλπάνι καὶ χύνεται μὲ τοὺς χουρμάδες εἰς τοὺς κεσέδες.

Χουρμίτζης *μονὴ* [Γεωγρ.]. Παλαιὰ μονὴ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, παρὰ τὴν Ἱερισσόν, διαλυθεῖσα ἄγνωστον πότε, εὑρισκομένη δὲ σήμερον ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς ρωσικῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Ἀπαντᾷ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χρούμιτζα*, ἀναφέρεται δὲ ὡς ὠργανωμένη μονὴ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Β. Λ. Κ.

Χουρμούζ. Ὄνομα τεσσάρων Περσῶν βασιλέων τῆς δυναστείας τῶν Σασανιδῶν (βλ. *Ὁρμίσδας*).

Χουρμούζης, Μιχαὴλ ὁ Βυζάντιος. Κρητικῆς καταγωγῆς ἀγωνιστής, λογοτέχνης καὶ ἱστορικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1801 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ νήσῳ Ἀντιγόνῃ τῷ 1882. Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς σχολείοις Κρήτης καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κηρυχθείσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ φιλέλληνος Γερμανοῦ Ἐδουάρδου Ράϊνεκ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1828 ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πρόβαρμα καὶ τῆς Μαλάξας. Τῶν πραγμάτων ἀποκατασταθέντων, ὁ Χουρμούζης ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Ὄθωνος καὶ ἐξελέγη βουλευτής. Ἐπειδὴ δὲ ἔδειξε δυσμένειαν εἰς τὴν πρώτην δυναστείαν, κατεδιώχθη καὶ κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, προσληφθεὶς δὲ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἠσχολήθη μὲ τὴν συγγραφὴν σειρᾶς κωμῳδιῶν, σατιριζουσῶν τὴν ἐν Ἑλλάδι κρατοῦσαν κατάστασιν μὲ τίτλους: «Ὁ Λεωρέντης» (1835), «Ὁ ὑπάλληλος» (1836), «Ὁ εὐγενής» (1838), ἐν ᾗ ἐσατιρίζοντο οἱ Φαναριῶται, καὶ «Ὁ χαρτοπαίκτης» (1839). Ἐπίσης συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε τῷ 1842 τὴν ἱστορικὴν καὶ τοπογραφικὴν μελέτην «Κρητικά», τὴν μονογραφίαν «Ἡ νῆσος Ἀντιγόνη» (1869) καὶ τελευταῖον τὴν «Παροδικὴν μικρογραφίαν μυθιστορημάτων» (1882). Τ. Ε. Ε.—ΕΡ. Μ.

Χουρμουζιάδης, Ἀναστάσιος. Ἐγεννήθη ἐν Μέτραις τῆς Θράκης τῷ 1823. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃ τοῦ Γένους σχολῇ καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ. Τῷ 1856—1858 ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ Καλλιπόλεως καὶ τέλος διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Ἀκαδημίᾳ, ἐν ᾗ ὑπηρέτησεν ἐπὶ 40 ὅλα ἔτη. Ἀπέθανε τῷ 1895 ἐν Μέτραις. Ἔγραψε περὶ «Ἀναστενάξεων» καὶ περὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων ἐθίμων καὶ προλήψεων ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1873, καὶ τῷ 1882 ἐξέδοτο «Πρακτικὴν ἀριθμητικήν» πολλοῦ λόγου ἀξίαν. Τ. Τ. Ε.

Χουρμούζιος, Γεώργιος. Μουσικοδιδάσκαλος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἷς τῶν τριῶν ἐξηγητῶν τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἐγεννήθη ἐν Χάλκῃ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐδιδάχθη δὲ τὴν μουσικὴν παρὰ Ἰακώβου τοῦ πρωτοψάλτου καὶ Γεωργίου τοῦ Κρητός. Τῷ 1813 διωρίσθη χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διευθυντὴς τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, ἐδίδαξε δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐν τῇ Γ' πατριαρχικῇ μουσικῇ σχολῇ ἐπὶ ἑξαετίαν (1815—1821). Μετὰ τοῦ Χρυσάνθου Προύσης καὶ Γρηγορίου τοῦ πρωτοψάλτου συνειργάσθη εἰς τὴν ἁπλοποίησιν τῆς μουσικῆς γραφῆς. Οἱ τρεῖς οὗτοι μουσικοδιδάσκαλοι εἶναι οἱ εἰσηγηταὶ τῆς καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει νέας μουσικῆς μεθόδου. Ὁ Χουρμούζιος ἡρμήνευσε τὰ μουσουργήματα τῶν ἀρχαίων μουσικῶν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ μέχρι Μανουὴλ τοῦ πρωτοψάλτου, ἅτινα εἰς 70 τόμους εὕρηνται χειρόγραφα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἡρμήνευσε προσέτι καὶ ἐξέδωκεν εἰς β' ἔκδοσιν τὸ «Ἀναστασιματάριον» Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου καὶ τὸ «Εἱρμολόγιον» αὐτοῦ, ἐξέδωκεν «Ἀνθολογίαν τῆς μουσικῆς» εἰς 2 τόμους τῷ 1824 καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἑβραίων Νεοφύτου «Ἀνατροπὴν τῆς ἑβραϊκῆς θρησκείας» τῷ 1834. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη τῷ 1859 δίτομον «Δοξαστάριον ἢ ἀργὸν στιχηράριον» αὐτοῦ κατὰ μίμησιν Ἰακώβου τοῦ πρωτοψάλτου. Ἀπέθανεν ἐν Χάλκῃ τῷ 1840. Ε. Γ. Π.—Ν. Α. Χ.

—*Χουρμούζιος.* —1) *Στυλιανός.* Καθηγητὴς καὶ μελετητὴς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, γεννηθεὶς ἐν Κύπρῳ τῷ 1852. Νεώτατος ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ὁ πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ' ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τὸν γνησιώτερον ἑρμηνευτὴν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, τῷ ἀπένειμε δέ, περὶ τὸ 1880, εἰδικὸν πτυχίον. Συνέθεσε πάμπολλα βυζαντινὰ μελῳδήματα, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη ἐπώπτευσεν εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν μουσικῶν βυζαντινῶν ἔργων του. Ἤδη διατελεῖ καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τῷ Παγκυπρίῳ γυμνασίῳ τῆς Λευκωσίας. Ἀλλὰ καὶ ὡς δημοσιογράφος διέπρεψεν ἐν Κύπρῳ, ἱδρύσας τῷ 1884, ἓξ δηλαδὴ ἔτη μετὰ τὴν ἀγγλικὴν κατοχήν, μίαν τῶν πρώτων ἑβδομαδιαίων ἐφημερίδων ἐν τῇ νήσῳ, τὴν «Σάλπιγγα», ἀγωνισθεῖσαν σθεναρῶς ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. —2) *Χριστόδουλος.* Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1876. Διεδέχθη ἐνωρὶς τὸν πατέρα του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς «Σάλπιγγος» καὶ διεκρίθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν τῆς νήσου, μετατρέψας τὴν ἐφημερίδα του εἰς ἐθνικὸν βῆμα, ὅπου συνειργάσθησαν καὶ πολλοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις λογίων καὶ δημοσιογράφων. Τῷ 1912 ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις, κατετάγη ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὴν ἐθνοφρουρὰν καὶ εἰργάσθη ἐπὶ ἑπταετίαν ὡς πολιτικὸς ἀρθρογράφος εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἑστία». Μετὰ τοῦτο ἐγκατεστάθη εἰς Λονδῖνον, ὅπου διευθύνει ἀπὸ δωδεκαετίας τὸ γραφεῖον τύπου τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —3) *Εὐριπίδης.* Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Λεμεσῷ Κύπρου τῷ 1880. Ἀφοσιωθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἀνέλαβεν ἀπὸ τοῦ 1912 τὴν διεύθυνσιν τῆς «Σάλπιγγος», ἀγωνισθεὶς εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν Κυπρίων δημοσιογράφων ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1926 ἐγκατασταθεὶς ὁριστικῶς ἐν Ἀθήναις, μετέφερε τὴν ἕδραν τῆς ἐφημερίδος εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν καὶ τὴν ἐξέδιδε μέχρι τοῦ 1927. —4) *Αἰμίλιος.* Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Λεμεσῷ (Κύπρου) τῷ 1904. Τῷ 1924 ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐν Κύπρῳ φιλολογικὸν περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Αὐγή», εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθησαν καὶ λόγιοι ἐξ Ἑλλάδος. Ἐγκατασταθεὶς τῷ 1925 ἐν Ἀθήναις, εἰργάσθη εἰς τὴν «Ἑστίαν» ἐπὶ ὀκταετίαν καὶ ἀπὸ τοῦ 1930 ὡς ἀρχισυντάκτης τῆς «Καθημερινῆς». Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἀντρέας Ζεβγᾶς* ἐσυνέχισε τὰς φιλολογικάς του ἐργασίας καὶ τῷ 1928 ἐξέδωκε τὴν «Λογοτεχνικὴ Ἐπιθεώρηση». Τῷ 1929 ἵδρυσε τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἀριστερὸν φιλολογικὸν περιοδικὸν «Νέα Ἐπιθεώρηση», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἐπὶ δεκαπέντε μῆνας. —Ω.

Χοῦρον (Huron) [Γεωγρ.]. Λίμνη τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Οὐρώνη*).

Χουρούπης. Βυζαντινὸς ναύαρχος ἐπὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143—1180). Συμμετέσχεν εἰς τὴν νικηφόρον κατὰ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου ἐκστρατείαν (1145—1147), μεθ' ὅ, προχειρισθεὶς ναύαρχος, κατεναυμάχησε τὸν στόλον τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἦτο ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει καθ' ὃν χρόνον (1149) ὁ Μανουὴλ ἐξεπόρθει τὸ φρούριον τῆς Κερκύρας. Ν. ΚΛΣ

Χουρσὶτ Μεχμὲτ πασᾶς. Ὁ ὑπὸ τῶν Τούρκων καλούμενος *Χουρσὶτ Μωχάμετ*. Ἦτο Κιρκάσιος τὸ γένος, ἐγεννήθη δ' ἐν Καυκάσῳ, τελευτῶντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, παρὰ Χριστιανῶν γονέων καὶ δή, κατὰ παράδοσιν, ἐκ πατρὸς ὀρθοδόξου ἱερέως. Νεαρὸς ἐξισλαμισθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, προήχθη διὰ τῆς ἱκανότητός του εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους. Ἑλκύσας τὴν ἐκτίμησιν τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ Β', ἀπεστάλη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Σερβίαν, ὅπως καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς χώρας ὑπὸ τὸν Μιλὸς Ὀβρένοβιτς, τῷ 1815, ὅπερ καὶ κατώρθωσε, καταπνίξας ἐν αἵματι τὴν χώραν. Ἐπιστρέψας νικηφόρος εἰς Κωνσταντινούπολιν, προήχθη εἰς μέγαν βεζύρην τῷ 1816. Ἐκπεσὼν τῆς βεζυρίας ἐστάλη διοικητὴς Πελοποννήσου, ἔνθα ἐτρομοκράτησε τὴν χώραν καὶ κατεδίωξε τοὺς ἁρματολούς. Κατ' Ἰανουάριον ὅμως τοῦ 1821 στέλλεται ὡς στρατάρχης κατὰ τοῦ ἐπαναστατήσαντος Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀντὶ τοῦ ἀνικάνου Πασσόμπεη. Πολιορκήσας τὴν πόλιν, κατέλαβεν αὐτὴν καὶ ἐφόνευσε τὸν σατράπην, οὗ τὴν κεφαλὴν ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατηγορηθεὶς ἐν τέλει ὅτι ἐσφετερίσθη τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ηὐτοκτόνησε, καθ' ὃν χρόνον ἐκ Λαρίσης ἔμελλε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, 30 Νοεμβρίου 1822. Τ. Ε. Ε.

Χουρχουλίδι [Γεωγρ.]. Χωρίον τῆς κοινότητος Καλλιπάδου τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Ζακύνθου. Κάτ. (1928) 188.

Χουρχούρια [Παραλ. Γεωγρ.]. Ὕφορμος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου τοῦ Πηλίου (πλάτ. 39°41'10'' Β., μῆκ. 22°54'30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1085: Negrepont to Gulf of Kassandra), βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Κριψάνα καὶ εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμίου Μπουρμπουλήθρα. Σ. Ε. Λ.

χουρωλίτης (ὁ) (Hureaulit) [Ὀρυκτολ.]. Ὀρυκτὸν φωσφορικὸν ἅλας μαγγανίου καὶ σιδήρου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$5(Mn, Fe)O, 2P_2O_5 5H_2O.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς μικροὺς κρυστάλλους, φέροντας καταχορύφους ῥαβδώσεις καὶ συνήθως κάπως τραπεζοειδεῖς. Ἐπίσης εἰς κονδυλώδη καὶ σφαιρικὰ συσσωματώματα μὲ ῥαβδωτὸν καὶ κοκκώδη ἱστόν. Ἔχει θραῦσιν κογχώδη μέχρις ἀνώμαλον, σκληρότητα 3 1/2 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,18—3,22, λάμψιν στεατοειδῆ καὶ χρῶμα ὑπέρυθρον κίτρινον, ὑπέρυθρον ὀρφνὸν ἢ καὶ ἰῶδες. Εὑρέθη ἐντὸς κοιλοτήτων εἰς τὸν τριφυλίνην τοῦ Huraault παρὰ τὴν Limoges, ὡς καὶ εἰς τὴν Branchville τῆς Connecticut. Γ. Κ. Γ.

Χούρων (Huron) [Γεωγρ.]. Λίμνη τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Οὐρώνη*).

χουρώνιος διάπλασις (Huron) [Γεωλογ.]. Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐκ τῶν τριῶν διαπλάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται τὸ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ παρουσιαζόμενον προτεροζωϊκὸν ἄθροισμα στρωμάτων. Ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν *κατωτέραν* καὶ τὴν *ἀνωτέραν χουρώνειον* ὑποδιάπλασιν. Ἡ κατωτέρα, παρουσιαζομένη εἰς τὴν βόρειον ὄχθην τῆς λίμνης Huron, συνίσταται ἐκ κροκαλοπαγῶν, χαλαζιτῶν, ἀρκοσῶν, ἀκαθάρτων ἀσβεστολίθων καὶ γραουβάκων, ἔχει δὲ πάχος μέχρις 850 μ. Ἐπ' αὐτῶν ἐπικάθηνται τὰ στρώματα τῆς ἀνωτέρας χουρωνίου ὑποδιαπλάσεως, τὰ ὁποῖα συνίστανται ἀπὸ κροκαλοπαγῆ, ἀρκόσας, ἰασπιδοειδεῖς ἢ ψαμμιτοειδεῖς χαλαζίτας, γραουβάκας, ἀργιλλικοὺς σχιστολίθους καὶ δευτερευόντως ἀσβεστολίθους. Ἡ ἀνωτέρα χουρώνιος ὑποδιάπλασις ἔχει πάχος μέχρι 3.000 μ. Αἱ ὑποδιαπλάσεις αὗται συναντῶνται καὶ πέραν τῆς λίμνης Huron καὶ πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὅπου ἐντὸς τῶν χουρωνίων στρωμάτων (ἐχόντων πάχος 1.500—3.000 μ.) συναντῶνται καὶ ἐκρηξιγενῆ βασικά, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, μεταμορφωμένα πετρώματα. Γ. Κ. Γ.

Χουρῶνοι (Huron) (οἱ). Φυλὴ Ἐρυθροδέρμων τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Οὐρῶνοι*).

χοῦς, —οῦ (ὁ)· τὸ χῶμα.

χοῦς [Ἀρχ. Μετρολογ.]. Ἀρχαία *μετρικὴ* μονὰς διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ῥευστῶν, ἀρχαιοτάτη καὶ τὸ πρῶτον χρησιμοποιηθεῖσα ἐν Αἰγύπτῳ ὡς ὑποδιαίρεσις τοῦ μετρητοῦ καὶ πολλαπλάσιον τῆς κοτύλης (1 μετρητὴς=12 χοῦς=72 δικοτύλα=144 κοτύλας). Κατὰ Σουΐδαν ὅμως ὁ χοῦς περιελάμβανε 2 ξέστας ἢ 4 κοτύλας, ἐνῷ ὁ *χοεὺς* ἦτο τριπλάσιος, ὁπότε ὁ αἰγυπτιακὸς ὡς χοεὺς ἔδει νὰ θεωρηθῇ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ μὲν ἀττικὸς χοῦς ἰσοδυναμεῖ πρὸς 1,515 λίτρα, ὁ δὲ αἰγυπτιακός, ὁ χοεύς, πρὸς 4,517 λίτρα. Ἦτο δὲ ὁ χοῦς καὶ ἰδιαίτερον σχῆμα ἐκπώματος χρησιμοποιούμενον εἰς τὰ δεῖπνα καὶ διδόμενον ὡς ἔπαθλον εἰς τοὺς Χόας, διονυσιακὴν ἑορτὴν τελουμένην κατὰ τὴν δευτέραν τῶν Ἀνθεστηρίων τῇ 12 τοῦ Ἀνθεστηριῶνος, καθ' ἣν εἰς κοινὴν ἑστίασιν ἔπινον ἁμιλλώμενοι τὸν νέον οἶνον, πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐπάθλου· κατὰ ταύτην Μίλων ὁ Κροτωνιάτης ἠδυνήθη νὰ πίῃ διὰ μιᾶς τρεῖς χόας. Σ. Ε. Λ.

Χοὺς [Βιβλ.]. —1) Υἱὸς τοῦ Χὰμ καὶ γενάρχης διαφόρων ἀραβικῶν καὶ ἀφρικανικῶν φυλῶν (Γενέσ. ι' 6 ἑξ., πρβ. καὶ Α' Παραλειπ. α' 8 ἑξ.). —2) Οὕτως ὀνομάζεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ *Αἰθιοπία*.

Χοὺς (Hus), *Ἰωάννης*. Τσέχος θεολόγος (βλ. λ. *Οὖσος Ἰωάννης*).

— **Χοὺς** (Goes), *Οὔγος, βὰν ντὲρ —*. Ὁλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν ντὲρ Γκόες Οὖγος*).

Χούσακ Ὄρη (Hoosac Mountains) [Γεωγρ.]. Ὀροσειρὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐν τῇ δυτικῇ Μασσαχουσέττῃ, ἀνήκουσα εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῶν Πρασίνων Ὀρέων (Green Mountains), καὶ φθάνουσα μέχρις ὕψους 2.100 μ. Διὰ μέσου αὐτῆς

Digitized by Google

διέρχεται ἡ μεγάλη σήραγξ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βοστώνης—Ὄλμπανυ, μήκους 7,6 χλμ. Η. Π. Γ.

Χούσαρις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς βορειοδυτικῆς Ἀφρικῆς, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Δ, 6, 2) «πρὸς τὸ μετὰ τῇ Τιγγιτανῇ Μαυριτανίᾳ πέρας». Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ὁ *Κούσας* τοῦ ἰδίου συγγραφέως, ἐκβάλλων, κατὰ τὸν Tissot, πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ Ἀσάνα καὶ τοῦ λιμένος Ρουσίβιδος (νῦν Μαζαγρὰν τοῦ Μαρόκου) εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, εἰς τρίωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Dar-el-Beida, ὁ νῦν *Οὐὲδ-Μερζὲκ* (Oued Merzek). Α. Θ. Σ.

Χουσαφαΐτι. Φαραὼ τῆς β′ δυναστείας.

Χουσεΐν *Ἀβνῆ πασᾶς*. Τοῦρκος στρατιωτικὸς καὶ πολιτευτής, γεννηθεὶς τῷ 1819. Τῷ 1869 ἀπεστάλη εἰς Κρήτην (ἔνθα καὶ πρότερον εἶχε διατελέσει στρατιωτικὸς διοικητὴς αὐτῆς), ὡς γενικὸς διοικητὴς αὐτῆς, ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυρῶν δυνάμεων, ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἀπὸ τοῦ 1866 ἀρξαμένην ἐκεῖ ἐπανάστασιν, ἣν καὶ κατώρθωσε νὰ καταστείλῃ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φίλου αὐτοῦ Ἀαλῆ πασᾶ (1871), ἐξωρίσθη εἰς Σπάρτην τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀνακληθεὶς τῷ 1872, διωρίσθη διοικητὴς Σμύρνης καὶ εἶτα (1874—1875) μέγας βεζύρης. Τῷ 1876 διωρίσθη βαλῆς τῆς Προύσης, ἐκεῖ δὲ συμμετέσχεν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Μιδὰτ πασᾶν συνωμοσίαν πρὸς ἐκθρόνισιν τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ. Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο καὶ πάλιν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν (1876), ἐφονεύθη ὅμως ὑπό τινος Κιρκασίου ἀξιωματικοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μιδὰτ-πασᾶ κατὰ τὴν διάρκειαν ὑπουργικοῦ συμβουλίου, λόγῳ τῶν ὑποψιῶν, αἵτινες ἐβάρυνον αὐτὸν διὰ τὸν μυστηριώδη θάνατον τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ. ΕΡ. Μ.

—**Χουσεΐν** *βέης*. Ἀλβανὸς στρατηγὸς τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου εἰς Κρήτην πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ κατὰ Μάρτιον 1823 φονευθέντος Χασὰν πασᾶ, ἀρχιστρατήγου τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκοαιγυπτιακῶν στρατευμάτων. Ὁ Χουσεΐν ἀποβιβασθεὶς εἰς Ἡράκλειον τὸν Ἰούλιον 1823 μετὰ ἐνισχύσεων ἐκ τρισχιλίων ἀνδρῶν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐστράτευσε κατ' Αὔγουστον (1823) ἐναντίον τῶν ἐν Μεσαρᾷ Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Γέργερην μάχην εἰσέβαλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτάμου, πυρπολῶν τὰ χωρία αὐτῶν καὶ αἰχμαλωτίζων κατὰ χιλιάδας τὰ γυναικόπαιδα, ὅσα δὲν ἐπρολάμβανον νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη. Μετὰ τὰς ἐν Βλυχάδᾳ, Ἁγιᾷ, Μαργαρίταις, Ἀγ. Μάμαντι καὶ Ἀνωγείοις μάχας ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἡράκλειον, ὅθεν ἐστράτευσεν ἐκ νέου εἰς Μεσαρᾶν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου εἰσέβαλεν εἰς τὴν τῆς Ρεθύμνης, καὶ κατὰ Φεβρουάριον 1824 ἐστρατοπέδευσεν εἰς Ἐπισκοπήν. Ἐκεῖθεν εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου καὶ μετὰ τὴν ἐν Κεφαλάδες μάχην ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ χωρία Στῦλον, Νεοχώρι, καὶ Ἀρμένους, μεσοῦντος δὲ τοῦ Μαρτίου μετεστάθμευσεν εἰς Πρόσνερον καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς Ἄσκυφον καὶ Ἀνώπολιν τῶν Σφακίων θελήσας ὅμως νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ περαιτέρω, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς Ἀράδαιναν καὶ Ἁγ. Ρουμέλην καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰ Σφακιὰ καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κυδωνίας, ἔνθα, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἐν Χανίοις Αἰγυπτιακοῦ προξένου Δερκουλές, ἀπηύθυνε δι' αὐτοῦ προκήρυξιν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ ὑποσχόμενος πλήρη εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ διαβήματος τούτου ὁ Χουσεΐν εἰσέβαλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας Κισάμου καὶ Σελίνου, ἐνῷ ἄλλα τμήματα τοῦ στρατοῦ του ἐσυνέχιζον τὰς ἐπιδρομάς των εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, ἐπυρπόλουν τὰ χωρία καὶ ᾐχμαλώτιζον κατὰ χιλιάδας τὰ γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα ἀπέστελλον εἰς Αἴγυπτον. Ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου 1824, ἐπιβιβάσας τὰ στρατεύματά του ἐπὶ τῶν πλοίων, ἔπλευσε κατὰ τῆς Κάσου καὶ μετὰ αἱματηρὰς μάχας κατέστρεψεν αὐτὴν καὶ ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν χιλιάδας γυναικοπαίδων καὶ ἄφθονον λείαν, μεθ' ὃ ἐπανῆλθε τὴν 13 Ἰουνίου εἰς Σούδαν τῆς Κρήτης, μετὰ ἕνα δὲ μῆνα ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰμπραΐμ πασᾶ νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἀποβιβασθεὶς εἰς Πύλον τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1824, ἡνώθη μετὰ τοῦ ἐκεῖ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καί, ἀφοῦ συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐν Ἀρκαδίᾳ, Ἀργολίδι καὶ Ἤλιδι πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐκλήθη εἰς δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ πολιορκοῦντος τὸ Μεσολόγγιον Ἰμπραΐμ πασᾶ. Ἀφιχθεὶς ἐκεῖ τὴν 19 Φεβρουαρίου 1825, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸ Βασιλάδιον (26 Φεβρουαρίου) καὶ κατέλαβεν εἶτα τὸ Αἰτωλικὸν (29 Φεβρουαρίου). Τὴν 25 Μαρτίου, διαταχθεὶς νὰ ἐκπορθήσῃ καὶ τὴν ὑπὸ 120 Ἑλλήνων κατεχομένην Κλείσοβαν, ἐπετέθη κατ' αὐτῆς μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν τοῦ τακτικοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν γενομένην ἔφοδον, βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας, ἔπεσε, καθ' ὃν χρόνον προσεπάθει νὰ ὠθήσῃ πρὸς τὰ ἔμπρὸς τὰ δειλιάσαντα στρατεύματά του. Ν. ΚΛΣ

—**Χουσεΐν** *ἰμάμ*. Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἄλη καὶ τῆς Φατίμα, θυγατρὸς τοῦ Μωάμεθ, τρίτος τῶν δώδεκα μεγάλων ἰμαμῶν. Γεννηθεὶς τῷ 625, ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ πατρός του *Χὰρπ* (= πόλεμος), ἀλλ' ὁ Μωάμεθ μετωνόμασεν αὐτὸν εἰς *Χουσεΐν*. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πατρός του, ὁ Χουσεΐν ἐπέστρεψεν εἰς Μεδίναν (661), μὴ ἐγκρίνων τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἀδελφοῦ του γενομένην μετάβασιν τῆς χαλιφείας εἰς τὸν Μωαβίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Χάσαν ὁ Χουσεΐν ἔμεινε μόνος ἀπόγονος κατ' εὐθεῖαν τοῦ Μωάμεθ. Βραδύτερον, μὴ θελήσας νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴν εἰς τὸν Γιεζίτ, υἱὸν τοῦ Μωαβίου, ἀναγνωρισθέντα ὡς χαλίφην, παρεπείσθη νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς χωριστικοῦ κινήματος τῶν Σιιτῶν, συγκεντρωθέντων ἐν Μεσοποταμίᾳ. Ὁ ὑπὸ τοῦ Γιεζὶτ ἀποσταλεὶς στρατὸς συνήντησε τούτους εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κερμπελᾶ, παρὰ τὸν Εὐφράτην, τῇ 10 Ὀκτωβρίου 680. Ἡ μάχη διήρκεσεν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν. Ὁ Χουσεΐν πεσὼν μετὰ δεκαεννέα μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἄλη καὶ πολλῶν ὀπαδῶν του, ἀνεκηρύχθη μάρτυς τῆς πίστεως, τιμώμενος ἀκόμη καὶ σήμερον ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Σιιτῶν (Περσῶν κλ.). Ἡ ἐπέτειος τοῦ θανάτου του (10η τοῦ ἀραβικοῦ μηνὸς Μουχαρρὲμ) ἑορτάζεται καθ' ἅπασαν τὴν Περσίαν καὶ ὑπὸ τῶν περσικῶν παροικιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ ὡς ἑβδομὰς τῶν παθῶν μετὰ πενθίμων τελετῶν, καθ' ἃς οἱ μᾶλλον θρησκόληπτοι αὐτοτραυματίζονται ἐπανειλημμένως διὰ μαχαιρῶν. Ν. Μ.

— **Χουσεΐν** *ἴμπν Ἄλη*. Ἡγεμὼν τῆς Μέκκας ὑπὸ τοὺς Τούρκους σουλτάνους, ἀπὸ δὲ τοῦ 1916 μέχρι τοῦ 1924 βασιλεὺς τῆς Χετζάζης. Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, ἀνάγουσα τὴν καταγωγήν της εἰς τὸν Μωάμεθ, εἶχε τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα τοῦ ἡγεμονεύειν ἐν Μέκκᾳ. Δεικνύων τάσεις ἀνεξαρτησίας, ἀντέστη τῷ 1913 εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου Δαμασκοῦ—Μεδίνης μέχρι Μέκκας, ἥτις θὰ συνεδέετο οὕτως ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἐλθὼν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἄγγλων, ἐκήρυξε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1916 ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁλοκλήρου τῆς Χετζάζης μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μέκκαν.

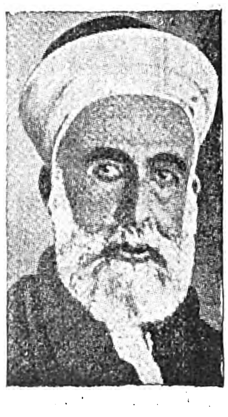
Χουσεΐν ἴμπν Ἄλη.

Σύμμαχος τῶν Ἄγγλων, ἀντεπροσωπεύθη εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῶν Βερσαλλιῶν (1919) ὑπὸ τοῦ τριτοτόκου υἱοῦ του Ἐμὶρ Φαϊσάλ, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν (1920), διότι αὕτη ἀνεγνώριζε μὲν ἀνεξαρτησίαν τοῦ βασιλείου τῆς Χετζάζης, ἐγκαθίδρυε ὅμως τὸ σύστημα τοῦ προτεκτοράτου εἰς τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Μεσοποταμίαν (Ἰράκ), ἐνῷ αὐτὸς ἐφιλοδόξει νὰ γίνῃ βασιλεὺς μεγάλου ἀραβικοῦ κράτους. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1924 ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν χαλίφην, ἀλλὰ περιπλακεὶς εἰς πόλεμον μετὰ τῶν Βαχαβιτῶν ὑπὸ τὸν Ἴμπν-Σαούτ, παρῃτήθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ φυγὼν εἰς Ἄκαμπα μετεφέρθη δι' ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν του ὁ δευτερότοκος Ἀμπτ-Ἀλλὰχ εἶναι ἡγεμὼν (ἐμίρης) τοῦ ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν κράτους τῆς Ὑπεριορδανίας, ὁ δὲ τριτότοκος Φαϊσὰλ ἀπέθανε τῷ 1933 ὡς βασιλεὺς τοῦ Ἰράκ. Ν. Μ.

—**Χουσεΐν** *Κάμελ*. Υἱὸς τοῦ χεδίβου Ἰσμαὴλ τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ἑτεροθαλὴς τοῦ διαδεχθέντος ἐκεῖνον Τεουφίκ, ὁμομήτριος δὲ τοῦ νῦν βασιλέως Φουὰτ Α′. Διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀνεκηρύχθη τὴν 19 Δεκεμβρίου 1914 ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἡγεμὼν μὲ τὸν τίτλον τοῦ σουλτάνου, κηρυχθέντος ἐκπτώτου τοῦ Ἀμπᾶς Χιλμῆ Β′, εὑρισκομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συνταχθέντος μετὰ τῶν Τούρκων. Ὑπέστη δύο δολοφονικὰς ἐπιθέσεις, τὴν 9 Ἀπριλίου καὶ τὴν 9 Ἰουλίου 1915 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀπέθανεν ἐν Καΐρῳ τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1917. Ὁ υἱός του πρίγκιψ Κεμαλεδδὶν δὲν ἐδέχθη τὸν θρόνον καὶ τότε ἀνεκηρύχθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Χουσεΐν, πρίγκιψ Ἀχμὲτ Φουάτ. Γ. Λ. Α.

—**Χουσεΐν** *πασᾶς*. Ὁ τελευταῖος δέης (νταής) ἡγεμὼν τοῦ Ἀλγερίου. Καταγόμενος ἐξ Ἀϊδινίου, ὑπηρέτει ἐν Ἀλγερίῳ ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸ ἐκεῖ σῶμα τῶν γενιτσάρων. Τῷ 1819 ἐξελέγη δέης τῆς Ἀλγερίας. Τῷ 1827, δεχόμενος τὸν γενικὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας Deval, ἀπαιτοῦντα τὴν διακανόνισιν χρηματικῆς ἀπαιτήσεως Γάλλων ἐμπόρων, συμπεριεφέρθη πρὸς αὐτὸν ὑβριστικῶς. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐζήτησεν ἱκανοποίησιν, καὶ ἐπειδὴ ὁ δέης ἠρνήθη, ἡ Γαλλία κατέλαβε τὸ Ἀλγέριον. Ὁ Χουσεΐν ἐγκατέλιπε τότε τὸ Ἀλγέριον καὶ κατέφυγεν εἰς Εὐρώπην. Ἀπέθανε τῷ 1838 ἐν Ἰταλίᾳ. Ν. Μ.

—**Χουσεΐν** *πασᾶς Ἀμουτζᾶ-ζαδές*. Ἐξάδελφος τοῦ διασήμου μεγάλου βεζύρου Ἀχμὲτ Κιοπρουλῆ. Παρακολουθήσας κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τῆς Βιέννης τὸν Καρὰ-Μουσταφᾶ πασᾶν, περιέπεσεν εἰς δυσμένειαν μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Τῷ 1689, ἀνακτήσας τὴν εὔνοιαν τοῦ σουλτάνου, διωρίσθη φρούραρχος τοῦ Σεδ-οὐλ-μπάχρ (Δαρδανελλίων) καὶ κατόπιν καπετὰν-πασᾶς (ἀρχιναύαρχος), ὡς τοιοῦτος δὲ κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ τὴν Χίον, μεθ' ὃ διετέλεσε φρούραρχος Βελιγραδίου, διακριθεὶς κατὰ τὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας πόλεμον (1697). Τὸ αὐτὸ ἔτος, εὑρισκόμενος ἐν Τεμεσβὰρ τῆς Οὑγγαρίας, διωρίσθη μέγας βεζύρης, καὶ μολονότι διεξήγοντο διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, κατήρτισε νέον στρατὸν ἐκ 50.000 πεζικοῦ καὶ 48.000 ἱππικοῦ καὶ ἐξεστράτευσε τῇ 31ῃ Μαΐου 1698 ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἀφοῦ ἐξέπεμψεν εἰς τὸ Αἰγαῖον στόλον ὑπὸ τὸν Χουσεΐν πασᾶν, τὸν ἐπιλεγόμενον Μετζομόρτο. Μετ' ὀλίγον ὅμως διεξήχθησαν συντονώτερον αἱ διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, ἀπολήξασαι εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699).

Μετὰ τὴν εἰρήνην ὁ Ἀμουτζᾶ-ζαδὲς ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, σκεφθεὶς καὶ περὶ βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν Χριστιανῶν. Ἐκτεθειμένος ὅμως εἰς πλείστας ὅσας ραδιουργίας καὶ νοσῶν, παρῃτήθη τῇ 5 Σεπτεμβρίου 1702. Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας ἀπέθανεν εἰς τὸ παρὰ τὴν Σηλυβρίαν κτῆμά του. Ἀφῆκε τὴν μνήμην ἀνδρὸς γενναίου καὶ μεγαλόφρονος. Ν. Μ.

— **Χουσεΐν** *πασᾶς Δελῆ*. Καπετὰν πασᾶς (ἀρχιναύαρχος) τῆς Τουρκίας, διακριθεὶς κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐθανατώθη τῷ 1661 ἐν Ἑπταπυργίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ν. Μ.

—**Χουσεΐν** *πασᾶς Κιουτσούκ*. Καπετὰν πασᾶς τῆς Τουρκίας (βλ. *Κιουτσοὺκ Χουσεΐν πασᾶς*).

—**Χουσεΐν** *πασᾶς Μέζε*. Μέγας βεζύρης τῆς Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Μουσταφᾶ τοῦ Α′. Ἀλβανὸς τὸ γένος, ἦτο κατ' ἀρχὰς μάγειρος. Εἰσελθὼν κατόπιν εἰς τὸ σῶμα τῶν σπαχήδων καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀνακτόρων, ἔφθασε νὰ γίνῃ ἀρχιθυρωρὸς (καπουτζῆ - μπασῆς) καὶ δεύτερος σταβλάρχης. Τῷ 1620 ἀπεστάλη εἰς Αἴγυπτον ὡς βαλῆς καὶ μετὰ πέντε ἔτη ἐκλήθη μέγας βεζύρης. Ἐπαύθη ὅμως μετὰ 24 ἡμέρας κατ' ἀπαίτησιν τῆς σουλτανομήτορος, ὡς λίαν ἀπότομος. Μετὰ δύο ἔτη διωρίσθη πάλιν μέγας βεζύρης, παραμείνας εἰς τὸ ὕπατον τοῦτο ἀξίωμα ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας, μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων ἐθανατώθη. Ν. Μ.

—**Χουσεΐν** *πασᾶς Μετζομόρτο*. Διάσημος καπετὰν πασᾶς τῆς Τουρκίας. Τῷ 1695 διεκρίθη ὡς ναύαρχος κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν Βενετῶν πόλεμον, καταναυμαχήσας τὸν ἐνετικὸν στόλον καὶ συντελέσας εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Τούρκων (20 Φεβρουαρίου 1695). Εἰς ἀνταμοιβὴν διωρίσθη τῷ 1697 ἀρχιναύαρχος, ὡς τοιοῦτος δὲ ἐνίκησε δὶς τοὺς Βενετούς. Παυθεὶς μετὰ ἓξ ἔτη ἀπέθανεν ἐν Χίῳ. Ν. Μ.

—**Χουσεΐν** *Σαφαβῆ*. Ἔνατος καὶ τελευταῖος σάχης τῆς ἐν Περσίᾳ βασιλευσάσης δυναστείας τῶν Σαφαβιτῶν, υἱὸς τοῦ σὰχ-Σουλεϋμάν, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη τῷ 1695, ἀνελθὼν τὸν θρόνον ἐν Ἰσπαχάν. Ἀσθενὴς τὸν χαρακτῆρα, εἶδε τὸ κράτος του μειούμενον ἐδαφικῶς πρὸς ὄφελος τῶν περὶ τὴν Περσίαν ἐχθρικῶν χωρῶν καὶ κυρίως τῶν Ἀφγανῶν, οἵτινες τῷ 1723 τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδώσῃ τὴν πρωτεύουσάν του. Ὁ Χουσεΐν ἐξηκολούθησε νὰ μένῃ ἐν αὐτῇ ἐπὶ ἑπτὰ ἀκόμη ἔτη ὡς ὀνόματι μόνον ἡγεμών. Ἀπέθανε τῷ 1730. Ν. Μ.

—**Χουσεΐν** *Χουσνῆ πασᾶς*. Γενικὸς διοικητὴς Κρήτης, διορισθεὶς τῷ 1859 εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Σαμῆ πασᾶ. Εἶχε διατελέσει προηγουμένως διοικητὴς Θεσσαλίας, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα δὲ ταύτην διεκρίθη διὰ τοὺς πρὸς καταστολὴν τῆς λῃστείας ἀγῶνάς του. Ἀλλ' ἡ ἐν Κρήτῃ διοίκησις αὐτοῦ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Παρασυρθεὶς εἰς αὐθαιρεσίας καὶ εἰς καταδιώξεις προκρίτων Χριστιανῶν καὶ εἰς ἄλλα βίαια μέτρα, προεκάλεσε μεγάλην κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν, καταλήξασαν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀνάκλησιν καὶ ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰσμαὴλ Ραχμῆ πασᾶ Τεπελενλῆ (1861). ΕΡ. Μ.

Χουσεΐνη ἀλ-Σαρὶφ-ἀλ —. Ἄραψ ρήτωρ, ἀποθανὼν ἐν Βαγδάτῃ τῷ 1015. Ὡς ρήτωρ συνεδύαζεν ἐντέχνως τὴν ποίησιν μὲ τὸν πεζὸν λόγον. Χ. Δ.

Χουσεΐν-κιοΐ *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου Ἄνω *Ἰονικὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Χουσεΐν-Μπουνὰρ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Ἀνάριον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως.

Digitized by Google

Χουσεΐν μπουρνοῦ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρασιατικὸν ἀκρωτήριον· τὸ *Τερμέριον ἄκρον* (βλ. λ.) τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Χοῦσι (Husi) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας, πρωτεύουσα τῆς περιφερείας Φάλτσιου τῆς Μολδαυΐας. Κάτ. 17.000 (1928). Ἐνταῦθα συνήφθη τῷ 1711 ἡ ἀποκληθεῖσα συνθήκη τοῦ Προύθου μεταξὺ Τουρκίας καὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου τῆς Ρωσίας, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τοῦτον, περικυκλωμένον τότε ὄντα, ἡ ἐλευθέρα ἔξοδος ἔναντι ἀποδόσεως εἰς τοὺς Τούρκους τοῦ Ἀζὸφ καὶ καταστροφῆς τῶν φρουρίων τοῦ Ταϊγανίου. Η. Π. Γ.

Χοῦσι·ς (Hus), *Ἰωάννης*. Τσέχος θεολόγος (βλ. λ. *Οὖσος Ἰωάννης*).

Χουσιστὰν *[Γεωγρ.]*. Περσικὴ ἐπαρχία (βλ. λ. *Ἀραβιστάν*).

Χουσῖται (οἱ). Οὕτως ἐκλήθησαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Τσέχου θρησκευτικοῦ μεταρρυθμιστοῦ Ἰωάννου *Οὔσου* (βλ. λ.).

χουσκέα (ἡ) (Chusquea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἰδίως τῶν θερμῶν χωρῶν ταύτης. Δ. Ν. Π.

Χόϋσλερ (Heusler) *κράματα [Μεταλλοτ.]*· βλ. λ. *μαγνητικὰ κράματα*.

Χουσνῆ *πασᾶς*· βλ. λ. *Χουσεῒν* Χουσνῆ πασᾶς.

Χουσνιμανσούρ, ἢ *Κερικοὺν* *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τουρκίας, ἕδρα ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως ἐν τῷ νομῷ Μαλατείας (Μελιτηνῆς). Κάτ. 8.644 (1927). Ἡ ὁμώνυμος ὑποδιοίκησις ἔχει ἐπιφάνειαν 2.795 τ. χλμ. καὶ 46.092 κατ. (1927). Ν. Μ.

Χοῦσος, *Μοῦτσο* ἢ *Μοῦρτο*. Πάππος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἔζησε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ΄ καὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καὶ εἶχεν ὡς ἐπάγγελμα τὴν λῃστείαν. Τ. Ε. Ε.

Χούσουλα *[Γεωγρ.]*. Ἐργατικὸς συνοικισμὸς τῆς νήσου Τήνου, ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Πανόρμου (Πύργου) τῆς ἐπαρχίας Τήνου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐργατῶν τῶν ἐκεῖ λατομείων ἐγχρώμων μαρμάρων, ἅτινα ἐκμεταλλεύεται ἀγγλικὴ ἑταιρεία. Κάτ. (1928) 50, ἅπαντες ἄρρενες.

Χουσουλῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 150 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ σχολήν. Ε. Ι. Χ.

Χούσσαρεκ *φὸν* *Χάϊνλαϊν* (Hussarek von Heinlein), *Μάξ*. Αὐστριακὸς νομοδιδάσκαλος, γεννηθεὶς τῷ 1865. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης καὶ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ἐδημοσίευσε περὶ τῆς ὑπὸ αἵρεσιν τελέσεως τοῦ γάμου (1892) διάγραμμα τοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφορῶντος αὐστριακοῦ δημοσίου δικαίου (β΄ ἔκδ. 1908) καὶ ἄλλα. Κ. Μ. Ρ.

Χοῦσσερλ (Husserl), *Ἐδμόνδος*. Γερμανὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς τῷ 1859. Εἶναι ἱδρυτὴς τῆς φαινομενολογικῆς σχολῆς, ἥτις τελεῖ εἰς ὀξυτάτην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν διάλυσιν τῆς ἐννοίας τῆς ἀληθείας καὶ τὴν σχετικοκρατίαν τοῦ θετικισμοῦ καὶ τοῦ πραγματισμοῦ. Ὡς ὁ Σωκράτης ἀντλεῖ τὰ ὅπλα αὐτοῦ ἐναντίον τῆς σχετικοκρατίας τῶν σοφιστῶν ἐκ τῆς λογικῆς, προσπαθῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι διὰ τῆς λογικῆς νοήσεως καταντῶμεν εἰς συμπεράσματα καθολικῶς ἰσχύοντα, οὕτω καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ Χοῦσσερλ ἐναντίον τῆς σοφιστικῆς τοῦ παρόντος διεξάγεται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς λογικῆς καὶ τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς. Ὁ Χοῦσσερλ ἀναχωρεῖ ἐκ τῶν μαθηματικῶν, ὡς ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος. Διότι τὰ μαθηματικὰ ἐμφανίζουν συνέπειαν, ἀναγκαιότητα καὶ βεβαιότητα, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι κεῖται πέρα πάσης ὑποκειμενικῆς αὐθαιρεσίας. Ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς πραγματικότητα νοεράν, κόσμον νόμων καὶ σχέσεων, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ὑπάρχει καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑποκειμένου. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, λογικῶς ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν στηριζομένης, θεωρούμενος ὁ πραγματισμὸς καὶ ἡ σχετικοκρατία, τουτέστιν ἡ ψυχολογικὴ καὶ βιολογικὴ ἐκδοχὴ τῆς ἀληθείας, ἐμφανίζεται κατ' ἀνάγκην ὡς πλήρης παρανόησις τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ νόθευσις τοῦ λογικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος. Εἰς τὰς «Λογικὰς ἐκζητήσεις» ἀναλαμβάνει ὁ Χοῦσσερλ νὰ θεμελιώσῃ ἐκ νέου τὴν λογικὴν διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν ψυχολογικῶν καὶ σχετικοκρατικῶν προλήψεων, καταδεικνύων ὅτι ἡ ἐμπειριοκρατικὴ περὶ τῆς ἀληθείας ἀντίληψις παραγνωρίζει καὶ διαστρέφει παντελῶς τὴν φύσιν αὐτῆς. Διότι ἐὰν οἱ λογικοὶ καὶ οἱ μαθηματικοὶ νόμοι κατήγοντο ἐκ τῆς ἐμπειρίας, τὸ κῦρος αὐτῶν μόνον ἐνδεχόμενον θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι, ἐνῷ πραγματικῶς θὰ ἐθεωροῦμεν αὐτὸ ἀπόλυτον καὶ ἐντελῶς ἀσφαλές. Ὁ Χοῦσσερλ ζητεῖ νὰ ὑψώσῃ τὴν ἀλήθειαν πολὺ ὑπεράνω τῶν ἀνθρωπίνων, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχον ὑποβιβάσει αὐτὴν πολὺ εἰς ἀνθρωπίνην οἱ θετικισταί. Θέλει καθαρὰν λογικήν, ἀπηλλαγμένην παντὸς βιολογικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ στοιχείου. Ὑποκείμενον αὐτῆς εἶναι τὸ λογικὸν περιεχόμενον τῆς νοήσεως. Οἱ νόμοι αὐτῆς ἰσχύουν διὰ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, ἔργον δὲ αὐτῆς εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν ἀντικειμενικῶν ὅρων τῆς ἀληθείας, οἵτινες εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ παντὸς ψυχολογικοῦ ἐλατηρίου. Ὁ παλαιὸς ἀγὼν μεταξὺ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐμπειριοκρατίας προσλαμβάνει οὕτω νέαν μορφὴν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ παρόντος, μεταβαλλόμενος εἰς ἀγῶνα τῆς λογικῆς κατὰ τῆς μονομεροῦς κυριαρχίας ψυχολογικῶν ἀπόψεων. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς φαινομενολογίας τοῦ Χοῦσσερλ εἶναι ἡ αὐστηρὰ διάκρισις μεταξὺ ἐνεργημάτων καὶ περιεχομένων τῆς νοήσεως. Τὸ διακρῖνον τὴν νόησιν εἶναι ὅτι κατατείνει εἴς τι διάφορον αὐτῆς. Ὅταν λ. χ. νοῶ ἓν τρίγωνον, ἔχω ὑπ' ὄψιν ἰδεατὸν ἀντικείμενον διάφορον τοῦ ἐνεργήματος τούτου τῆς νοήσεως. Διὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι ξένον πρὸς πᾶν ἀτομικόν, ἰσχύει τὸ θεώρημα ὅτι αἱ τρεῖς γωνίαι αὐτοῦ ἰσοῦνται πρὸς δύο ὀρθάς. Τὸ λογικὸν τοῦτο περιεχόμενον εἶναι ἀνεξάρτητον τῆς νοήσεως θεωρουμένης ὡς ἀτομικοῦ ψυχικοῦ ἐνεργήματος, ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ τυχαίου, τὸ ὁποῖον ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν. Ὡς δὲ τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα κέκτηνται ἀποδεικτικὴν ἀξίαν καὶ ὡς τοιαῦτα εἶναι ἔξω τοῦ χρόνου καὶ πέρα τοῦ ἀντικειμένου, οὕτω καὶ ἡ ἀλήθεια οὐδαμῶς προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν νοοῦντος ὑποκειμένου, ἀλλ' ἰσχύει, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπ' οὐδενὸς ἤθελεν ἀνακαλυφθῆ. Κέκτηται αἰώνιον κῦρος ἐν τῷ ἀχρόνῳ κόσμῳ τῆς ἰδέας. Τὴν τοιαύτην περὶ ἀληθείας ἐκδοχὴν καλοῦσι λογικήν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ψυχολογικήν, ἡ ὁποία ἐξαρτᾷ τὴν λογικὴν ἐκ τῆς ψυχολογίας καὶ τοὺς λογικοὺς νόμους ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Οὕτω ὁ παλαιὸς ἀγὼν μεταξὺ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐμπειριοκρατίας προσλαμβάνει διὰ τοῦ Χοῦσσερλ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ παρόντος νέαν μορφήν, μεταβαλλόμενος εἰς ἀγῶνα τῆς λογικῆς καὶ τοῦ ἀπολύτου αὐτῆς κράτους κατὰ τῆς μονομεροῦς κυριαρχίας τῶν ψυχολογικῶν ἀπόψεων. Αἱ ἀρχαὶ τῆς φαινομενολογίας τοῦ Χοῦσσερλ καὶ ἡ μέθοδος αὐτοῦ ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς νοήσεως τοῦ παρόντος, ἥτις ἐφήρμοσεν αὐτὰς εἰς τὴν ἔρευναν τῶν φαινομένων τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας. Ν. Λ.

Χοῦστον (Houston) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Τέξας. Κάτ. 265.000 (1928). Κεῖται ἐν μέσῳ πετρελαιοφόρου περιοχῆς καὶ εἶναι εἷς τῶν κυριωτέρων λιμένων τοῦ Μεξικανικοῦ κόλπου. Ἔχει διυλιστήρια πετρελαίου, ἐργοστάσια σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, ὑψικαμίνους, μηχανουργεῖα κλπ. Η. Π. Γ.

Χουστουλιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 339. ΕΡ. Μ.

Χούταλον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ποταμιᾶς τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. 1928) 70.

Χούτιερ (Hutier), *Ὀσκὰρ φὸν* —. Γερμανὸς στρατηγός, γεννηθεὶς τῷ 1857. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον (1917), ἡγούμενος τῆς 8ης γερμανικῆς στρατιᾶς, διηύθυνε τὰς ἐν ΒΔ. Ρωσίᾳ στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, καθ' ἃς ἡλώθη ἡ Ρίγα. Τῷ 1918 μετέσχεν ἐν τῷ δυτικῷ μετώπῳ, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς 18ης γερμανικῆς στρατιᾶς, τῆς δευτέρας μάχης τοῦ Σόμ, τῆς τρίτης μάχης τοῦ Αἰν καὶ τῶν κατὰ τὴν γερμανικὴν ὑποχώρησιν μαχῶν. Η. Π. Γ.

Χουτουρᾶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 40 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχε πέντε ἐκκλησίας καὶ δημοτικὴν σχολήν. Ε. Ι. Χ.

— **Χουτουρᾶ** *μονή*. Ἀρχαία μονὴ τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀνατολικῶς τῆς Ἀργυροπόλεως, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἀλεξίου Γ΄ τοῦ Κομνηνοῦ (1349—1390), ἀλλὰ προϋπῆρχον εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν παλαιόθεν ἀσκηταρεῖα. Ἡ μονὴ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας προσήνεγκε πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔθνος, ἀποτελοῦσα κέντρον ἀναζωπυρήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τῶν Χριστιανῶν, παρὰ τὰς πολυειδεῖς πιέσεις τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ ἡ παιδεία ἐκαλλιεργεῖτο ἐν αὐτῇ, πολλοὶ δὲ μοναχοὶ ὑπῆρξαν φορεῖς αὐτῆς εἰς τὰς πέριξ ἑλληνικὰς κοινότητας. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκοκρατίας διοικητικῶς ὑπέκειτο εἰς τὸν ἀρχιερέα Χαλδίας, βραδύτερον ὅμως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ὡς ἀνεξάρτητος κατὰ τὸν τύπον τῶν σταυροπηγιακῶν καὶ πατριαρχικῶν μονῶν. Ὡς τοιαύτη εἶχε καὶ ἰδίαν ἐξαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξήσκει πνευματικὴν ἐξουσίαν κατὰ τὸν τύπον ἄλλων ἐν Πόντῳ μονῶν. Ἡ ἐξαρχία αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς κοινότητας Χουτουρᾶ, Χαλκάντων, Χουσιλῆ, Παρασκευάντων, Ποπιδάντων, Γαριπάντων καὶ Γαρεντῆ, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη ηὐξήθη διὰ τῆς προσαρτήσεως καὶ χωρίων ὑπαγομένων προηγουμένως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θεοδοσιουπόλεως. Ἡ μονὴ ὑφίστατο μέχρι τοῦ 1922, ὅτε οἱ ἐλάχιστοι ὑπολειφθέντες μοναχοὶ ἐγκατέλειψαν αὐτὴν καὶ μετῴκησαν εἰς Ἑλλάδα. Α. Λ. Π.

Χουτούριον *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ ἐν τῷ νομῷ Κοζάνης χωρίου *Λευκοθέα* (βλ. λ.).

Χούτσεσον (Hutcheson), *Φραγκῖσκος*. Ἄγγλος φιλόσοφος (βλ. λ. *Χώτσησον* Φραγκῖσκος).

χουτσινσία (ἡ) (Hutschinsia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Χούττα Λάουρα (Hutta Laura) *[Γεωγρ.]*. Πολωνικὴ ὀνομασία τῆς πόλεως *Λαουραχύττε* (βλ. λ.).

Χοῦττεν (Hutten), *Οὔλριχ φὸν* —. Γεννηθεὶς τῷ 1488, εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ πατρός του ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ (1499) εἰς τὴν μονὴν τῆς Φούλντα, ὅπως ἀφιερωθῇ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Μετὰ ἑξαετῆ ὅμως διαμονὴν ἐν αὐτῇ, πρὸ τῆς κουρᾶς του ἐγκατέλιπε τὴν μονὴν (1505), παρὰ τὴν γνώμην τοῦ πατρός του. Ἀπροστάτευτος ἐν μέσῳ παντοίων στερήσεων, ἐπεσκέφθη, διακαιόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς μαθήσεως καὶ τῆς ἐνθέρμου ἀγάπης πρὸς τὰς κλασσικὰς σπουδάς, τὰ πανεπιστήμια τῆς Κολωνίας, Φραγκφούρτης, Λειψίας, Γκράϊφσβαλδ, Ρόστοκ, Βιττεμβέργης καὶ Βιέννης, διαμείνας δὶς ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Τῷ 1517 ἐγκατεστάθη μονίμως ἐν Γερμανίᾳ, διαλλαγεὶς ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὁριστικῆς διαμονῆς του ἐν Γερμανίᾳ, πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τῆς Ρώμης, ἐξέδωκε τὸ ἔργον τοῦ Λορέντσου Βάλλα περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μετὰ εἰρωνικῆς ἀφιερώσεως εἰς τὸν πάπαν, ὑπεστήριξε τὸν Ρόϊχλιν καὶ ἐξέδωκε τοὺς σατιρικοὺς διαλόγους ἐν κλασσικῇ λατινικῇ γλώσσῃ. Ἀποκτήσας οὕτω φήμην, ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ ὡς ποιητὴς (1517) καὶ προσελήφθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μάϊντς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς Λειψίας (1519) κατανοήσας καὶ ἐκτιμήσας τὰς τάσεις τοῦ Λουθήρου ἀπέναντι τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, συνεδέθη μετ' αὐτοῦ, ὡς καὶ μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Σίκινκεν. Ἔκτοτε ἔστρεψε τὴν συγγραφικήν του δρᾶσιν κατὰ τῆς Ρώμης ὑπερασπίζων τὴν χριστιανικὴν ἐλευθερίαν καὶ καταπολεμῶν τὴν ἀντιχριστιανικὴν τυραννίαν τοῦ πάπα. Καταδιωχθεὶς ἕνεκα τῶν ἰδεῶν του, κατέφυγε τέλος εἰς Ζυρίχην παρὰ τῷ Ζβιγγλίῳ, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἡλικίᾳ 36 ἐτῶν, τῷ 1523. Τὰ ἔργα τοῦ Χοῦττεν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ed. Böckling (1859—1861 καὶ 1864—1891 εἰς 5 τόμ. καὶ δύο συμπληρώματα), τὰ δὲ γερμανιστὶ γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ S. Szamatolski (1891). Κ. Ι. Δ.

Οὔλριχ φὸν Χοῦττεν.

Χούϋγκενς (Huygens), *Χριστιανός*. Ὀλλανδὸς ἀστρονόμος καὶ φυσικομαθηματικὸς (1629—1695). Ἐσπούδασεν ἐν Leyden καὶ τῷ 1651 ἐδημοσίευσε τὰς πρώτας ἐπιστημονικὰς πραγματείας του ἐπὶ μαθηματικῶν θεμάτων. Ἀπὸ τοῦ 1655 ἤρχισε νὰ καταγίνεται εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν τηλεσκοπίων, ἔχων συνεργάτην τὸν ἀδελφόν του *Κωνσταντῖνον*. Ἐπιτυχὼν νέαν μέθοδον κατεργασίας καὶ στιλβώσεως τῶν φακῶν καὶ αὐξήσας σημαντικῶς τὴν εὐκρίνειαν τῶν εἰδώλων, ἔλυσε τὸ πρόβλημα τοῦ πραγματικοῦ σχήματος τοῦ Κρόνου, τοῦ ὁποίου πρῶτος διέκρινε σαφῶς τὸν δακτύλιον, καὶ ἀνεκάλυψε τὸν ἕκτον κατὰ σειρὰν ἀποστάσεως δορυφόρον τοῦ πλανήτου τούτου. Ἓν ἔτος βραδύτερον διέκρινε τὸν νεφελοειδῆ τοῦ Ὠρίωνος καὶ ἀνέλυσεν εἰς τὰ μέλη του τὸν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ νεφελοειδοῦς τούτου πολλαπλοῦν ἀστέρα. Εἰς τὸν Χούϋγκενς ὀφείλεται ἡ χρῆσις τοῦ ἐκκρεμοῦς ὡς ῥυθμιστοῦ τῶν ὡρολογίων. Τὸ πρῶτον ἐκκρεμοφόρον ὡρολόγιον πρὸς ἀκριβῆ μέτρησιν τοῦ χρόνου κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων κατεσκευά-

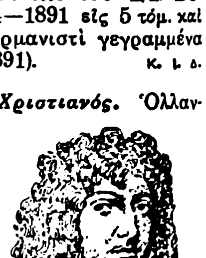

Χριστιανὸς Χούϋγκενς.

Digitized by Google

σθη ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1656, κατὰ δὲ τὸ 1658 ἐδημοσιεύθη περιγραφὴ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ. Τῷ 1663 ὁ Χούϋγκενς ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λονδίνου, κατὰ δὲ τὸ 1669 ἀνέπτυξε πρὸ αὐτῆς πραγματείαν του περὶ τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὰς συγκρούσεις ἐλαστικῶν σωμάτων. Τῷ 1666 ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις, κατόπιν παρακλήσεως τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἡ παραμονή του ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ βασιλέως διήρκεσε μέχρι τοῦ 1681, ἔκτοτε δὲ χρονολογεῖται τὸ ἔργον του, ὅπερ φέρεται ὑπὸ τὸν τίτλον «Magnum Opus». Τῷ 1673 ἐδημοσίευσε νέον σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον «Horologium oscillatorium», τὸ ὁποῖον περιέχει πολλὰς πρωτοτύπους ἀνακαλύψεις.

Καταλιπὼν τὴν Γαλλίαν τῷ 1681, ἐπανῆλθεν εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου κατέγινεν εἰς τὴν κατασκευὴν φακῶν μεγάλης ἑστιακῆς ἀποστάσεως, τοὺς ὁποίους ἐστήριζεν ἐπὶ ὑψηλῶν στύλων καὶ ἐχειρίζετο ἐκ τοῦ προσοφθαλμίου τῇ βοηθείᾳ σχοινίων. Εἰς τὸν Χούϋγκενς ὀφείλεται ἐπίσης ἡ κατασκευὴ σχεδὸν τελείως ἀχρωματικοῦ φακοῦ, ὅστις φέρεται μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὸ ὄνομά του. Τὸ κύριον ὅμως ἔργον, εἰς ὃ ὀφείλει ὁ Χούϋγκενς τὴν φήμην του, ὑπῆρξαν αἱ ἔρευναι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὀπτικῆς, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ συγγράμματί του «Traité de la lumière» (1690). Ὁ σοφὸς Ὀλλανδὸς ἐθαύμαζε τὸ ἔργον τοῦ Νεύτωνος, ὃν ἐπεσκέφθη τῷ 1689, μολονότι δὲ παρεδέχετο τὴν περὶ ἕλξεως θεωρίαν του, ἰσχύουσαν ἐπὶ τῶν πλανητῶν, ἀπέκρουε τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ βαρύτης ἀπετέλει παγκόσμιον ἰδιότητα τῆς ὕλης. Τὰς σχετικὰς γνώμας του ἀνέπτυξεν ἐν συγγράμματί του ὑπὸ τὸν τίτλον «Sur la cause de la pesanteur». Ἐπίσης, ἂν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο γενικῶς παραδεδεγμένη ἡ περὶ τοῦ φωτὸς θεωρία τῆς ἐκπομπῆς, ἣν εἰσηγήθη ὁ Νεύτων, ὁ Χούϋγκενς ὑπεστήριξε πρῶτος ἰδίαν θεωρίαν περὶ διαδόσεως τοῦ φωτὸς διὰ κυμάνσεων. Προκειμένου περὶ τοῦ σχήματος τῆς Γῆς, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως, συνήγαγεν ὅτι οἱ μεσημβρινοὶ ἔχουσι σχῆμα ἐλλείψεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἡμέτερος πλανήτης εἶναι πεπλατυσμένος κατὰ τοὺς πόλους καὶ ἐξωγκωμένος κατὰ τὸν ἰσημερινόν.

Ὁ Χούϋγκενς συνέγραψε καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἐν οἷς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Cosmotheoros» (1698), ἐν ᾧ πραγματεύεται περὶ τοῦ κατοικησίμου τῶν πλανητῶν. Ἀξιομνημόνευτα εἶναι ἐπίσης τὰ ὑπομνήματά του: «De vitris figurandis», «De corona et parheliis», «De Ratiociniis in ludo aleae», ὅπερ ἀποτελεῖ εἶδος ἐγχειριδίου τῆς θεωρίας τῶν πιθανοτήτων, ὡς καὶ αἱ μαθηματικαὶ ἔρευναί του ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς κισσοειδοῦς, τῆς ἁλυσοειδοῦς καὶ τῆς λογαριθμικῆς ἕλικος. Τῷ 1724 ὁ G. J. S'Gravesande, καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Leyden, ἐδημοσίευσεν εἰς 4 τόμους συλλογὴν τῶν ἔργων τοῦ Χούϋγκενς ὑπὸ τὸν τίτλον: «Opera varia» καὶ «Opera reliqua» (1728). Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλληλογραφία του ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ P. J. Uylenbrock ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφων φυλασσομένων ἐν Λεϋδῃ. Τέλος, πλήρης ἔκδοσις τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Χούϋγκενς ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ὀλλανδικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἐπιστημῶν εἰς δέκα τόμους (1888—1905). Σ. Π.

Χούϋζουμ (Huysum), *Ἰωάννης βὰν* —. Ὀλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν-Χούϋζουμ*).

Χούϋσμαν (Huysmans), *Κάμιλλος*. Βέλγος πολιτικὸς (βλ. λ. *Ὑ(ϋ)σμάν*).

Χούφελαντ (Hufeland), *Χριστόφορος - Γουλιέλμος*. Ἐπιφανὴς Γερμανὸς ἰατρὸς (1762—1836). Ἐξήσκησε κατ' ἀρχὰς τὴν ἰατρικὴν ἐν Βαϊμάρῃ, ὅπου συνεδέθη μετὰ τοῦ Wieland, τοῦ Herder, τοῦ Goethe καὶ τοῦ Schiller. Τῷ 1793 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένας. Ἐξέδωκε τρία περιοδικά, ὧν σπουδαιότερον ὑπῆρξε τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Journal der praktischen Arzneikunde und Wundarzneikunst» (1795—1836), ὅπερ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἐκδότου ἠρίθμει περὶ τοὺς 82 τόμους, συγκεντροῦντας πάσας τὰς ἰατρικὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ πάντα τὰ συστήματα. Τῷ 1810 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς εἰδικῆς παθολογίας καὶ θεραπευτικῆς ἐν τῷ τότε ἱδρυθέντι πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Εἰσήγαγεν ἐν Γερμανίᾳ τὸν ἐμβολιασμὸν κατὰ τῆς εὐλογίας (1801), ἵδρυσεν ἰνστιτοῦτον ἐμβολιοθεραπείας κατὰ τῆς νόσου ταύτης ἐν Βερολίνῳ, ὡς καὶ πολυκλινικήν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἰνστιτοῦτον ἰατρικῆς τοῦ Βερολίνου διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀρρώστους. Ἐδημοσίευσεν ὑπὲρ τὰς 400 ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ἐν αἷς: «Ideen über Pathogenie» (1795), «Makrobiotik» (1796), «System der praktischen Heilkunde» (1800—1805), «Encheiridion medicum» (1836). Ο. Ρ.

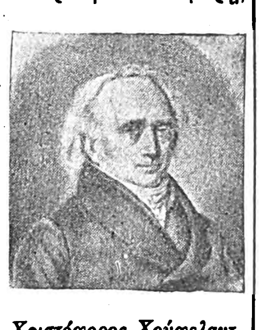

Χριστόφορος Χούφελαντ.

Χούφναγκελ (Hufnagel), *Γουλιέλμος - Φρειδερῖκος*. Γερμανὸς θεολόγος (1754—1830). Ἐδίδαξε φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης καὶ ἐξέδωκε: «Hiob neu übersetzt mit Aumerkungen» (1781), «Salomos hohes Lied geprüft, übersetzt und erläutert» (1784), «Die Schriften des alten Testaments nach ihren Inhalt und Zweck» (1784), «Dissertatio de Psalmis prophetias messianicas continentibus» (1784). Ε. Γ. Π.

χούφτα (ἡ)· ἄλλως *φούχτα* (βλ. λ.).

χουφτιάζω· ἄλλως *φουχτιάζω* (βλ. λ.).

χούφτιασμα (τό)· ἄλλως *φούχτιασμα* (βλ. λ.).

Χοὺχ (Huch), *Ρικάρδα*. Ἀδελφὴ τοῦ *Ροδόλφου*, ποιήτρια καὶ συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1867. Θεωρεῖται μία ἐκ τῶν ἐπιβλητικωτέρων μορφῶν τῆς συγχρόνου γερμανικῆς λογοτεχνίας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὴν Ζυρίχην καὶ παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἔγραψε λυρικὰ ποιήματα («Ποιήματα» 1891 καὶ «Νέα ποιήματα» 1907), ἰδίᾳ δὲ διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς συνθέσεως τὴν τελειότητα: «Ἀπὸ τὴν στενωπὸν τοῦ θριάμβου», «Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ Λουδοβίκου Οὔρσλεϋ», «Ὁ βίος ἕνα σύντομον ὄνειρον» (2 τ.), «Τελευταῖον θέρος», «Ἡ ὑπόθεσις Ντερούγκα», «Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν Ρώμην», «Ἄνθρωπος καὶ πεπρωμένα ἀπὸ τὸ Ρισοργιμέντο», «Ἡ ζωὴ τοῦ κόμητος Κομφαλονιέρι», «Διηγήματα» (2 τ.), «Ὁ μεγάλος πόλεμος εἰς τὴν Γερμανίαν» (3 τ.) κ. ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε πλείστας ἱστορικὰς καὶ τεχνοκριτικὰς μελέτας. Λ. Κ.

—**Χοὺχ** (Huch), *Ροδόλφος*. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1862, ἀδελφὸς τῆς *Ρικάρδας*. Ἔγραψε διηγήματα καὶ ἰδίᾳ μυθιστορήματα, ἐξ ὧν ἀξιολογώτερα: «Αἱ περιπέτειαι τοῦ Γουλιέλμου Μπριγκμάγερ», «Μὰξ Γκέμπχαρντ», «Χὰνς ὁ ὀνειροπόλος», «Τοῦ νέου Ὄθωνος ἡ πορεία πρὸς τὴν Ρώμην», «Ὁ θεατρῖνος τῆς ζωῆς», «Talion», «Ὁ περίεργος τρόπος τῶν γυναικῶν», «Vom Diesseits und Jenseits», «Παιγνίδι στὴν ὄχθη», «Anno 1922» κ. ἄ. Λ. Κ.

—**Χοὺχ** (Huch), *Φρειδερῖκος*. Γερμανὸς συγγραφεύς, ἐξάδελφος τοῦ *Ροδόλφου* (1873—1913). Ἔγραψε μυθιστορήματα διακρινόμενα διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν παρατήρησιν καὶ τὴν πηγαίαν οὐμοριστικὴν διάθεσιν: «Enzio», «Πέτρος Μιχαήλ», «Ἐξελίξεις», «Ἀδελφαί», «Μάο», «Ὁ φιλοξενούμενος», «Πὶτ καὶ Φόξ, αἱ ἐρωτικαὶ περιπέτειαι τῶν ἀδελφῶν Σίντρουπ» κ. ἄ. Λ. Κ.

χουχουλίζομαι, ἢ *χουχουλιέμαι*· δημοτ., ἄλλως *χοχολιέμαι* (βλ. λ.).

χουχουλίζω, καὶ *χουχουλιάζω*· δημοτ., ἐμφυσῶ θερμότητα διὰ τοῦ στόματος, θερμαίνω διὰ τῆς ἐκπνοῆς.

χουχουριστὴς [*Ζῳολ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *αἰγωλιὸς* (βλ. λ.).

Χὸφ (Hof) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Βαυαρίᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σαάλε καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λειψία—Ρέγκενσμπουργκ. Κάτ. (1925) 41.377. Ἔχει μουσεῖον, ἀερολιμένα καὶ βιομηχανίαν ἐριουργίας καὶ βαμβακουργίας, κλωστηρίων, πλεκτῶν εἰδῶν, ταπήτων, μηχανῶν, χημικῶν προϊόντων καὶ χρωμάτων. Θ. Κ.

Χὸφ (Hoff), *Κάρολος - Ἐρνέστος - Ἀδόλφος φὸν* —. Γερμανὸς γεωλόγος καὶ πολιτικὸς (1771—1837). Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τοῦ δουκάτου τῆς Σαξωνίας - Κοβούργου, ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Σέελμπεργκ καὶ διευθυντὴς τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Τὸ κύριον ἔργον του εἶναι ἡ πεντάτομος «Ἱστορία τῶν φυσικῶν μεταβολῶν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς» (1822—1841). Ἔγραψεν ἐπίσης τὰ ἔργα «Ἐπιθεώρησις τῆς καθόλου μεταλλουργίας» (1800), «Ὁ θρύλος τῆς Θουριγγίας» (1807—1812) καὶ ἐξέδωσε κατὰ τὰ ἔτη 1801—1816 τὸ «Hofkalender» ἐν Γκότα. Γ. Κ. Γ.

Χόφερ (Hofer), *Ἀνδρέας*. Τυρολὸς πατριώτης (1767—1810). Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1796 ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του ὡς ἥρως, διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὰ κατορθώματά του, καί, ἂν καὶ ἁπλοῦς ξενοδόχος, προεχρίθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἵνα ὀργανώσῃ τὴν παρασκευαζομένην ἐπανάστασιν ἐν Τυρόλῳ κατὰ τῆς βαυαρικῆς κατοχῆς, ἥτις καὶ ἐξερράγη τὴν 11ην Ἀπριλίου 1809, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἴνσμπρουκ καὶ τὴν μάχην ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἴζελ, ἐκυριάρχησεν ὁλοκλήρου τοῦ Τυρόλου, ἐκδιωχθέντων τῶν Βαυαρῶν καὶ ἡττηθέντος κατὰ κράτος τοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λεφέμπρ γαλλικοῦ σώματος στρατοῦ. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (Ὀκτώβριος 1809) ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ καὶ τελικῶς, μετὰ νέαν ἀτυχῆ ἀπόπειραν ἐπαναστάσεως, συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ναπολέοντος, εἰς τὸν διὰ τυφεκισμοῦ θάνατον, ὃν ὑπέστη τὴν 20 Φεβρουαρίου 1810. Ὁ Χόφερ ἐδραματοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἀουερμπαχ, Κράνεβιττερ καὶ ἄλλων. Ἐν Ἴνσμπρουκ ὑπάρχει ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ, ἔργον τοῦ Σάλερ. Θ. Κ.

Χόφλερ (Hofler), *Αὐγουστῖνος*. Βαυαρὸς μοναχὸς Αὐγουστῖνος, ἀποθανὼν τῷ 1713. Ἐξέδωκε: «Microcosmus seu quaestiones de causis hominum» (1684), «Controversiae ex universa theologia scolastica» (1688), κ. ἄ. Ε. Γ. Π.

Χοφμάϊστερ (Hofmeister), *Γουλιέλμος*. Γερμανὸς βοτανικὸς (1824—1877). Καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Αϊδελβέργῃ καὶ Τυβίγγῃ (1872), ἐγένετο παγκοσμίως γνωστὸς καὶ ἀπέκτησε μέγα ἐπιστημονικὸν κῦρος, ἰδίᾳ διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γονιμοποιήσεως καὶ ἐμβρυογενείας τῶν φανερογάμων καὶ κρυπτογάμων φυτῶν, ὡς καὶ τῶν κωνοειδῶν, καὶ περὶ τῶν φιλογενικῶν σχέσεων μεταξὺ φανερογάμων καὶ κρυπτογάμων. Ἀπὸ τοῦ 1865 συνειργάζετο εἰς τὸ «Ἐγχειρίδιον τῆς φυσιολογικῆς βοτανικῆς». Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Περὶ τῆς γονιμοποιήσεως τῶν φανερογάμων» (1847), «Συγκριτικαὶ ἔρευναι ἀνωτέρων κρυπτογάμων καὶ τῶν κωνοειδῶν» (1851), «Γενικὴ μορφολογία τῶν φυτῶν» (1867—1868). Θ. Κ.

Χόφμαν (Hofmann), *Αὔγουστος - Γουλιέλμος φὸν* —. Γερμανὸς χημικὸς (1818—1892). Τῷ 1845 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν Βόννῃ, τῷ 1848—1864 ἐδίδαξεν εἰς τὸ Royal College of Chemistry ἐν Λονδίνῳ καὶ ἀπὸ τοῦ 1865 εἰς Βερολῖνον. Ἐνταῦθα ἀνήγειρε τὸ νέον χημικὸν ἐργαστήριον καὶ ἵδρυσε τῷ 1868 τὴν καὶ σήμερον ἀκόμη ἀκμάζουσαν Γερμανικὴν Χημικὴν ἑταιρείαν, ἐπιστημονικὸν σωματεῖον. Εἰς τὴν ὀργανικὴν χημείαν προσέφερεν ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας. Διὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἀνιλίνης ἐργασιῶν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς συγχρόνου βιομηχανίας τῶν συνθετικῶν χρωμάτων. Μεγίστην ἐπίσης ἐπίδρασιν ἔσχεν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς διδασκαλίας τῆς χημείας καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν πειραματισμοῦ. Ἔγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σύγχρονον χημείαν» (6η ἐκδ. 1877), «The lifework of Liebig» (1876) κ.λ. Αἱ πλεῖσται ὅμως ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Σ. Γ.

—**Χόφμαν** (Hofmann καὶ Hoffmann), *Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς ζωγράφος (1824—1911). Καθηγητὴς ἐν Δρέσδῃ, ἐπεδόθη ἀρχικῶς εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἱστορικορρωμαντικῶν θεμάτων, βραδύτερον δὲ θρησκευτικῶν σκηνῶν καὶ εἰκόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Δρέσδης εὑρισκόμενα ἔργα: «Ὁ Ἰησοῦς παιδίον ἐν τῷ ναῷ», «Ἁμαρτωλὴ σύζυγος πρὸ τοῦ Χριστοῦ». Θ. Κ.

—**Χόφμαν** (Hofmann), *Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς μουσουργὸς (1842—1902). Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων τὴν «Οὐγγρικὴν ραψῳδίαν», τὴν «Συμφωνίαν τοῦ Φρίτγιοφ», ἄριστα ἔργα διὰ κλειδοκύμβαλον ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Italienischenovelle», «Liebesfrühling» «Trompeler von Saekingen», κλπ. πολλὴν μουσικὴν δωματίου, τὰ ἔργα δι' ὀρχήστραν: «Im Schlosshof», «Serenade» κλπ., τὰς χορῳδίας μὲ ὀρχήστραν «Die schöne Melusine», «Προμηθεὺς» κλπ., τὰ σκηνικὰ ἔργα Cartouche (1869) κλπ. Γ. Σ.

— **Χόφμαν** (Hofmann), *Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς συφιλιδολόγος, γεννηθεὶς ἐν Πομμερανίᾳ τῷ 1868. Εἶναι ὁ συνεργάτης τοῦ Σαουδὶν κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὠχρᾶς σπειροχαίτης. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χάλης καὶ ἀπὸ τοῦ 1910 ἐν Βόννῃ, συνέγραψε δὲ πλεῖστα ἔργα, ἰδίᾳ περὶ τῆς αἰτιολογίας καὶ τῆς θεραπείας τῆς συφίλιδος. Κ. Κ. Κ.

— **Χόφμαν** (Hofmann), *Ἰωάννης - Χριστιανὸς - Κονράδος*. Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ θεολόγος (1810—1877). Ἐδίδαξεν ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ Ροστόκ, ἐχρημάτισε μέλος τῆς βαυαρικῆς βουλῆς καὶ ἐξέδωκε πλεῖστα ἔργα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «De bellis ab Antiocho Epiphane adversus Ptolemaeos gestis» (1835), «Der Schriftbeweis» εἰς 4 τόμους (1852—1856), «Schutzschriften für eine neue Weise, alte Wahrheit zu lehren» εἰς 4 τόμους (1856—1859), «Die heilige Schrift neuen Testaments zusammenhängend untersucht» εἰς 2 τόμους (1862—1864) κλπ. Ε. Γ. Π.

— **Χόφμαν** (Hofmann), *Ἰωσήφ*. Διάσημος Πολωνὸς δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου, γεννηθεὶς ἐν Κρακοβίᾳ τῷ 1876. Εἶναι υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἐν Πολωνίᾳ συνθέτου ἐλαφρῶν σκηνικῶν ἔργων καὶ διευθυντοῦ ὀρχήστρας *Καζιμὶρ Χόφμαν*. Θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν κορυφαίων συγχρόνων κλειδοκυμβαλιστῶν, ἐγένετο δὲ γνωστὸς καὶ ὡς συνθέτης δι' ἑνὸς «Κοντσέρτο» διὰ κλειδοκύμβαλον, χορῶν καὶ πολλῶν ἄλλων τεμαχίων. Γ. Σ.

— **Χόφμαν** (Hofmann), *Κάρολος φὸν* —. Γερμανὸς πολιτικὸς (1827—1910). Διετέλεσε κατ' ἀρ-

Digitized by Google

χὰς διπλωματικὸς ὑπάλληλος καὶ ὑπηρέτησεν ὡς πρεσβευτὴς καὶ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς πρωτευούσας, τῷ δὲ 1876 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Βραδύτερον διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ κατόπιν τοῦ Ἐμπορίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1887 πρόεδρος τῆς Γερμανικῆς Ἀποικιακῆς ἑταιρείας. Μ. Δ. Β.

— Χόφμαν (Hofmann), **Κάρολος.** Γερμανὸς φιλέλλην ἐκ Βρεσλαυΐας, κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἅμα τῇ κηρύξει τῆς Ἐπαναστάσεως. Προσκολληθεὶς εἶτα εἰς τὸν Ἄγγλον λόρδον Κόχραν, ἔλαβε μέρος εἰς πάσας τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τοῦ ναυάρχου τούτου. Ἐπὶ Καποδιστρίου ὁ Χόφμαν εἰργάσθη ὡς τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἀπέθανεν ὡς συνταγματάρχης τῷ 1857. Τ. Ε. Ε.

—Χόφμαν (Hofman), **Κάσπαρ.** Γερμανὸς ἰατρὸς (1572—1648). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν Altdorf. Ἡ ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Γαληνοῦ μετὰ σχολίων παρέμεινεν ἡμιτελής. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύμφωνα πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, Γαληνοῦ κ. ἄ. Ο. Ρ.

—Χόφμαν (Hofmann), **Λουδοβῖκος.** Γερμανὸς ἀρχιτέκτων, γεννηθεὶς τῷ 1852. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του ὀνομαστὰ εἶναι ἡ περίφημος «Κρήνη τῶν μύθων» ἐν Βερολίνῳ, τὸ δικαστικὸν μέγαρον τῆς Λειψίας (1886—1895), τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Βίρχωβ ἐν Βερολίνῳ, κ. ἄ. Ἐβραβεύθη δίς. Ἔγραψε: «Νέα κτήρια τῆς πόλεως Βερολίνου» (11 τόμ., 1902—1911). Μ. Σ. Β.

—Χόφμαν (Hofmann), **Λουδοβῖκος.** Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1861. Ἐποίησε φανταστικὰς τοπιογραφίας μετὰ γυμνῶν ἐξωτικῶν εἰκόνων νεαρῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τὸ ἄριστον ἔργον του εἶναι: «Ἐαρινὴ θύελλα» (1903, μουσεῖον Βερολίνου). Ἀπὸ τοῦ 1915 εἶναι καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Τεχνῶν τῆς Δρέσδης. Θ. Κ.

— Χόφμαν (Hofmann), **Μαυρίκιος.** Διαπρεπὴς Γερμανὸς ἀνατόμος (1622—1698). Ἐγένετο γνωστὸς ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως (1641) τοῦ *παγκρεατικοῦ πόρου* εἰς ἰνδικὸν ἀλέκτορα καὶ συνέγραψε: «Diss. de motu cordis et cerebri, sanguinisque ac spirituum anima perpetuo, pro vitae continuatione, per corpus commeatu» (1653), «Diss. de lacrymis» (1662), «Appendix et catalogum plantarum hortensium» (1691), «Diss. de proc dentia uteri» (1694) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Χόφμαννσταλ (Hofmannsthal), *Αἰμίλιος Ἔντλερ φόν* —. Αὐστριακὸς δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1884. Τῷ 1905 ἵδρυσε τὸν «Σύνδεσμον ἐναντίον τῆς μονομαχίας» (Antiduel-Liga) καὶ εἰργάσθη δραστηρίως πρὸς διάδοσιν τῶν ἰδεῶν του. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὡρίσθη ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν. Ἔγραψε: «Ueber österr-Wechsel-und Scheckrecht» (1906), «Ehrenkod. für Duelgegner» (1910, «Naturgeschichte der Scheidung» (1925), «Entwickelung des österr Aktienrechts» (1926) κ.ἄ., καὶ συνειργάσθη εἰς πλείστας λογοτεχνικὰς καὶ νομικὰς ἐπιθεωρήσεις. Χ. Δ.

— Χόφμαννσταλ (Hofmannsthal), *Οὖγκο φόν* —. Αὐστριακὸς ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς (1874—1930). Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ, ἀκολούθως δὲ ἐπεχείρησε πολλὰ ταξίδια ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Θεόφιλος Μόρεν* τὸ λυρικὸν δραμάτιον «Χθές», τὸ ὁποῖον ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν. Ἀκολούθως ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Λόρις*, εἶτα δὲ μὲ τὸ πραγματικόν ὄνομά του τὰ ἐπικοδραματικὰ ποιήματα: «Ὁ θάνατος τοῦ Τισιανοῦ» καὶ «Ὁ ἄφρων καὶ ὁ θάνατος» καὶ τὰ λυρικὰ δράματα: «Ἡ γυναῖκα στὸ παράθυρο», «Ὁ γάμος τῆς Σομπαΐντε» καὶ «Ἡ περιπέτεια καὶ ἡ τραγουδίστρια», περιληφθέντα εἰς τὸν τόμον «Ἔμμετρον θέατρον» (1899). Τόσον διὰ τῶν δραματικῶν τούτων ἔργων, ὅσον καὶ διὰ τῶν λυρικῶν ποιημάτων του, περιληφθέντων βραδύτερον εἰς τοὺς τόμους «Ποιητικὰ ἔργα» καὶ «Ποιήματα καὶ μικρὰ δράματα», ὁ Χόφμανσταλ κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ συγχρόνῳ γερμανικῇ λογοτεχνίᾳ, ἡγηθεὶς μετὰ τοῦ Γκεόργκε καὶ τοῦ Ρίλκε, μεθ' ὧν ἐξέδιδε τὰ περίφημα «Φύλλα διὰ τὴν Τέχνην», τῆς συμβολιστικῆς καὶ νεορρωμαντικῆς σχολῆς. Μεγίστην ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν ἀπὸ σκηνῆς αἱ ἐμπνευσμέναι διασκευαί του τῶν ἀρχαίων τραγῳδιῶν: «Ἠλέκτρα», «Βασιλεὺς Οἰδίπους», «Ἄλκηστις» καὶ «Ὁ Οἰδίπους καὶ ἡ Σφίγξ», ὡς καὶ τὸ δρᾶμα «Ἡ Ἀριάδνη ἐν Νάξῳ» καὶ ἡ κωμῳδία «Ὁ ἱππότης τῶν ῥόδων». Τὰ δύο τελευταῖα ἔργα ἐμελοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ρ. Στράους. Ἐπίσης ἔγραψε, κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων μυστηρίων, τὰ δράματα: «Ὁ καθένας», «Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ στρίγλα» κ. ἄ. Ἐκ τῶν δραματικῶν ἔργων του ἀξιομνημόνευται τυγχάνουσιν ὡσαύτως αἱ δύο τραγῳδίαι «Σωθεῖσα Βενετία» καὶ «Ὁ πύργος». Πλὴν τούτων ἔγραψε καί τινα ἔργα ἐν πεζῷ λόγῳ, ὡς τὸ διήγημα «Ἡ γυναῖκα χωρὶς σκιάν», τὴν συλλογὴν «Τρία διηγήματα» («Τὸ παραμύθι τῆς 652ης νυκτός», «Ἱστορία ἱπποσύνης» καὶ «Τὸ περιστατικὸν τοῦ στρατάρχου Μπασσομπιέρ») καὶ πλεῖστα κριτικὰ καὶ αἰσθητικὰ δοκίμια. Τὴν ποίησιν τοῦ Χόφμαννσταλ διακρίνει στοχαστικὴ βαρυθυμία, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει εἰς τὸν ποιητὴν τὸ ἐφήμερον τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἡ διαρκὴς μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, εὐγένεια αἰσθήματος, βαθύτης σκέψεως, γλωσσικὸν κάλλος καὶ ἐντέλεια μορφῆς. Αἱ αὐταὶ ἀρεταὶ χαρακτηρίζουσι καὶ τὰ δράματά του, ἅτινα ὅμως ὑστεροῦσιν ἀπὸ ἀπόψεως δράσεως καὶ πλοκῆς. Περίτεχνον εἶναι ἐπίσης τὸ ὕφος του ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ. Ἐν ἐποχῇ πλήρους ἐπικρατήσεως τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ, ὁ Χόφμανσταλ ὑπῆρξε, μετὰ τοῦ Γκεόργκε, ὁ σθεναρὸς κήρυξ τῆς ἀνάγκης, ὅπως ἡ τέχνη λυτρωθῇ τῶν δεσμῶν τῆς φυσιοκρατίας καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς πρώτας αἰωνίας πηγάς της. Ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του, ὑπῆρξε σημαντική. Λ. Κ.

Χὸφτ (Hooft), *Πέτρος*. Ὁλλανδὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Χὼφτ* Πέτρος).

Χὸφφ (Want Hoff), *Ἰάκωβος Ἑνδρῖκος Βάν'τ* —. Ὁλλανδὸς χημικὸς (βλ. λ. *Βὰν'τ Χὸφφ*).

Χόφφα (Hoffa), *Ἀλβέρτος*. Γερμανὸς χειρουργὸς-ὀρθοπεδιστής, γεννηθεὶς τῷ 1859. Ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν Βυρτσβούργῃ, συνέγραψεν: «Ὀρθοπεδικὴ χειρουργικὴ» (1898) καὶ προήγαγε σημαντικῶς τὴν σπουδὴν τῆς σκολιώσεως καὶ τοῦ συγγενοῦς ἐξαρθρήματος τῆς κατ' ἰσχίον ἀρθρώσεως, ὡς καὶ τὴν θεραπείαν τῶν παραμορφώσεων διὰ τῶν εἰδικῶν συσκευῶν ἐκ ναρθήκων κλπ. Συνάμα ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς μαλάξεως καὶ τῆς γυμναστικῆς. Ἐδημοσίευσε περὶ τὰς 70 ἐπιστημονικὰς πραγματείας, ἐν αἷς: «Technik der Massage» (1897), «Die moderne Behandlung der angeborenen Hüftgelenksluxation» (1898), «Die neuren Forschungen über Pathol. und Ther. d. Skoliose», «Die Endsresultate meiner letzten blutigen operationen bei den angeborenen Hüftgelenksoperationenn (1897.

Ἡ ἐγχείρησις τοῦ Χόφφα ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμοσθεῖσαν νέαν μέθοδον ἐγχειρήσεως τοῦ συγγενοῦς ἐξαρθρήματος τῆς κατ' ἰσχίον ἀρθρώσεως, καθ' ἣν διὰ συστηματικῆς ἀπογυμνώσεως τοῦ σκελετοῦ, κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ μηροῦ, ἰδίως ἐξ ὅλων τῶν μυῶν, οἵτινες καταφύονται ἐπ' αὐτοῦ, δημιουργεῖται νέα κοτυλοειδὴς κοιλότης, εἰς ἣν ἀνατάσσεται ἡ κεφαλὴ τοῦ μηροῦ. Ο. Ρ.

Χόφφενσταλ (Hoffensthal), *Χὰνς φόν* —. Αὐστριακὸς συγγραφεὺς (1877—1914). Ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ψυχολογικὴν ἀλήθειαν: «Τὸ βιβλίον τοῦ κυνηγοῦ Μάρτ», «Ἑλένη Λάασεν», «Ἡ καρδιὰ στὸ δάσος», «Τὸ τρίτον φῶς», «Λόρι Γκράφ», «Μαρίας ἀνάληψις», «Μαρίον Φλόρα», «Μόϊ» κ.ἄ. Ὁ Χόφφενσταλ θεωρεῖται εἰς τῶν ἀρίστων συγχρόνων Αὐστριακῶν πεζογράφων. Λ. Κ.

Χοφφμάϊστερ (Hoffmeister), *Ἰωάννης*. Γερμανὸς θεολόγος (1509—1547). Διέπρεψεν ὡς ἱεροκήρυξ καὶ ἐξηγητὴς τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὑπῆρξε σφοδρότατος πολέμιος τῶν Λουθηρανῶν καὶ κατέλιπε πάμπολλα ἔργα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς, ἐκδοθέντα τὰ πλεῖστα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ: «Haereticorum malae artes a sanctis Patribus descriptae» 1534), «Judicium de articulis fidei etc.» 1559, «Canones sive Claves aliquot ad interpretandum sacras Bibliorum Scripturas» (1545), «Loci communes rerum theologicarum etc.» (1547), «Homiliae in Evangelia dominicalia et festorum dierum ac in dominicis quadragesimae» εἰς 2 τόμους (1547, καὶ πλεῖστα ἄλλα ὑπομνήματα, λόγοι, ἐπιστολαὶ κλπ. Ε. Γ. Π.

Χόφτμαν (Hoffman), *Ἀδαλβέρτος*. Γερμανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1859. Ἐσπούδασε νομικὴν ἐν Ἀϊδελβέργῃ, καὶ συνέγραψεν ἱστορικὰ καὶ ἄλλα ἔργα, ἐν οἷς: «Helden von Hohenfriedeberg» (1895), «Was errungen die Alten, wir wollen's erhalten» (1895), «Schlesiens Geschichte und geschichtl. Sage im Liede» (1897), «Goethe in Breslau und Oberschlesien und seine Werbung um Henriette von Lüttwitz» (1898), «Das Bürgeliches Gesetzbuch» (1903), «Unter Friedrichs Fahnen, Tagebuchbl., Briefe und sonst. neue Beiträge» (1912), «Drei Leonorenlied und Ergänzung z. d. Taschenbücher Christian Günthers» (1923), «Wandel i. Chr. Günthers Lebenebilde innerg. 60 J.» (1926). Χ. Δ.

—Χόφφμαν (Hoffmann), *Γεώργιος-Φραγκῖσκος*. Γερμανὸς ἰατρὸς καὶ βοτανικὸς (1765—1821). Ἐσπούδασεν ἐν Ἐρλάγγῃ ἰατρικήν, ἀλλὰ κυρίως ἠσχολήθη εἰς τὴν βοτανικήν. Εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν ἐγένετο ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ τῷ 1792 καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς καὶ διευθυντὴς τοῦ βοτανικοῦ κήπου τῆς Γοτίγγης. Τῷ 1803 ἐκλήθη ὡς καθηγητὴς ἐν Μόσχᾳ, ὅπου ἀνεκαίνισε τὸν βοτανικὸν κῆπον. Ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν βοτανικῶν ἔργων, ὡς καὶ περὶ τῆς χλωρίδος τῆς Γερμανίας. Ο. Ρ.

—Χόφφμαν (Hoffmann), *Ἑρμᾶνος-Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς βοτανικὸς (1819—1891). Ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς ἐρεύνας περὶ τῶν μυκήτων καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν εἰς τὰς ζυμώσεις καὶ τὰς ἀσθενείας, ἐπίσης δὲ εἰς μελέτας περὶ τοῦ ὕπνου τῶν φυτῶν καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐδημοσίευσεν: «Icones fungorum» (1861), «Index fungorum» (1863), «Μυκητολογία» (1870—1873), «Τὰ πορίσματα τῶν σπουδαιοτέρων φαινολογικῶν παρατηρήσεων ἐν Εὐρώπῃ» (1880), «Περὶ τῆς χλωρίδος τῆς περιφερείας τοῦ μέσου Ρήνου» (1879—1889), «Συγκριτικὸς φαινολογικὸς χάρτης τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης» (1881), «Γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς φυτοκλιματολογίας» (1887). Θεωρεῖται ἱδρυτὴς τοῦ νέου ἐπιστημονικοῦ κλάδου τῆς *φαινολογίας*. Θ. Κ.

—Χόφφμαν (Hoffmann), *Ἐρνέστος-Θεόδωρος-Ἀμεδαῖος*. Γερμανὸς συγγραφεὺς καὶ μουσουργὸς (1776—1822). Τὸ πραγματικόν του ὄνομα ἦτο *Γουλιέλμος*. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ μουσικὴν καὶ κατόπιν διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη δικαστικὸς ὑπάλληλος ἐν τῇ Κάτω Πρωσσίᾳ, ἐπρόκειτο δὲ νὰ προαχθῇ εἰς κυβερνητικὸν σύμβουλον ἐν Πόζεν, ὁπότε ἐξωρίσθη εἰς Πλόσκ, καθόσον ἐγελοιογράφησε τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς τοῦ Πόζεν. Τῷ 1804 διωρίσθη κυβερνητικὸς σύμβουλος ἐν Βαρσοβίᾳ, τὴν θέσιν ὅμως ταύτην ἐγκατέλειψε μετὰ διετίαν, συνεπείᾳ τῆς γαλλικῆς κατοχῆς, ἀκολούθως δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Γερμανίαν, ἔνθα διετέλεσε διευθυντὴς ὀρχήστρας ἐν Βαμβέργῃ καὶ Δρέσδῃ καὶ τακτικὸς συνεργάτης τῆς «Μουσικῆς ἐφημερίδος» τῆς Λειψίας. Ἀπὸ τοῦ 1814 διατελῶν δικαστικὸς σύμβουλος ἐν Βερολίνῳ, ἀφωσιώθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε πλῆθος ούμοριστικῶν καὶ φανταστικῶν διηγημάτων, θεωρουμένων μοναδικῶν εἰς τὸ εἶδός των. Τὸ πρῶτον ἔργον του ἦτο ὁ «Διάλογος μὲ τὸν σκύλον Μπεργκάντζα». Ἀκολούθως ἐδημοσίευσε τὰς «Φαντασίας κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Καλλὼ» (1814—1815), αἵτινες ἐνεποίησαν μεγίστην ἐντύπωσιν καὶ κατόπιν τῶν ὁποίων ἀπεκλήθη *Καλλὼ-Χόφφμαν*. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἔργων του σημαντικώτερα εἶναι: «Ἀπὸ τὴν ζωὴν τριῶν φίλων», «Ἐλιξήριον τοῦ διαβόλου», «Ἡ δεσποινὶς Σκυντερύ», «Μαρῖνος Φαλιέρος», «Klein Zaches», «Ὁ μάστρο Μαρτῖνος καὶ τὰ κοπέλια του», «Ἄνθρωποι καὶ δυνάμεις», «Νυκτεριναὶ ἱστορίαι», «Αἱ περὶ ζωῆς θεωρίαι τοῦ γάτου Μούρ», «Ἡ πριγκίπισσα Μπραμπίλλα», «Τὸ χρυσοῦν δοχεῖον». Τὰ διηγήματα του διακρίνονται διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φαντασίας καὶ τὴν πηγαίαν ούμοριστικὴν διάθεσιν. Ὁ Χόφφμαν δὲν περιωρίσθη ἁπλῶς εἰς τὴν περιγραφὴν παραδόξων ψυχικῶν καταστάσεων, ἀλλὰ προύχώρησεν ἔτι μᾶλλον, ἐπιχειρήσας νὰ περιγράψῃ καὶ τὸν χαώδη κόσμον τῆς πλήρους παραφροσύνης. Μετὰ τὸν Πόε οὐδεὶς συγγραφεὺς ὑπερέβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ φανταστικοῦ διηγήματος.

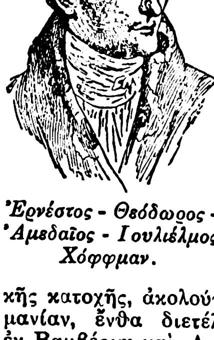

Ἐρνέστος-Θεόδωρος-Ἀμεδαῖος-Γουλιέλμος Χόφφμαν.

Ὡς μουσουργὸς ὁ Χόφφμαν δὲν ἐστερεῖτο ἰδιοφυΐας, ἐξετέλεσε μάλιστα καὶ χρέη διευθυντοῦ ὀρχήστρας ἐν Λειψίᾳ, Δρέσδῃ κ. ἄ. Ὁ Χόφφμαν, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ποιητὴς πλείστων σκηνικῶν μουσικῶν ἔργων του, ἀνεβίβασεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τὰ ἑξῆς μελοδράματα: «Scherz, List und Rache» (1801), «Der Renegat» (1803), «Lustige Musikanten» (1805), «Der Kanonikus von Mailand» (1805), «Liebe und Eifersucht» (1807), Der Trank der Unsterblichkeit» (1808), «Das Gespenst» (1809), «Aurora» (1811)· συνέθεσεν ὡσαύτως μουσικὴν διὰ τὴν «Γενοβέφαν» τοῦ Μύλλερ (1809, τὴν «Diana» (1809), τὸν «Σαοὺλ» (1811), τὸν «Thassilo» (1815) κ. ἄ. Πλεῖστα ἄλλα ἔργα αὐτοῦ, σκηνικά, ἐκκλησιαστικά, μουσικῆς δωματίου κλπ., σῴζονται ἐν χειρογράφῳ.

Τέλος ὁ Χόφφμαν ὑπῆρξε καὶ δεξιὸς σκιτσογράφος. Διάγων βίον ἔκλυτον καὶ μεθυσκόμενος ἀπὸ νυκτὸς μέχρι πρωΐας, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 46 ἐτῶν, πρὶν ἀκόμη συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του. Ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῶν ἔργων του καλυτέρα θεωρεῖται ἡ τοῦ Ε. Γκρίζεμπαχ (1899). Τρεῖς τῶν ὡραιοτέρων φανταστικῶν διηγήσεων τοῦ Χόφφμαν ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις περιφήμου φανταστικοῦ μελοδράματος, γνωστοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Παραμύθια τοῦ Χόφφμαν», οὗτινος τὸ μὲν λιμπρέττον ἐγράφη ὑπὸ τῶν Ἰουλ. Μπαρμπιὲ καὶ Μιχ. Καρρέ, ἡ δὲ μουσικὴ ὑπὸ τοῦ Ἰακ. Ὄφφενμπαχ. Τὸ μελόδραμα τοῦτο ἀνεβιβάσθη τὸ πρῶτον τῷ 1881 εἰς τὴν Ὀπερὰ-Κομὶκ τῶν Παρισίων. Λ. Κ.—Γ. Σ.

—Χόφφμαν (Hoffmann), *Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς οὑμοριστὴς (1809—1894). Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ

Digitized by Google

διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντὴς τοῦ Οἴκου φρενοβλαβῶν τῆς Φραγκφούρτης. Ἔγραψεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Νιόννερ* (=βροντή) πλεῖστα παιδικὰ διηγήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰκονογραφηθεῖσαν παιδικὴν ἱστορίαν «Στρούβελπίτερ», ἀριθμοῦσαν περὶ τὰς 550 ἐκδόσεις καὶ μεταφρασθεῖσαν εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐπίσης ἔγραψεν: «Ὁ βασιλεὺς Καρυοθραύστης», «Σεβαστιανὸς ὁ τεμπέλης» κ. ἄ. Λ. Κ.

— **Χόφφμαν** (Hoffmann), ***Ἐρρῖκος***. Γερμανὸς δερματολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1868. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βόννῃ καὶ ἐν Χάλλῃ καὶ ἀνεκάλυψε μετὰ τοῦ συνεργάτου του Schauddin τὸν νοσογόνον παράγοντα τῆς συφίλιδος, ἤτοι τὴν *ὠχρὰν σπειροχαίτην*. Ἔγραψεν: «Aetiologie der Syphilis» (1906), «Atlas der Aetiologischen und experimentellen Syphilisforschung» (1908), «Fortschritte in der Erkennung und Behandlung der Syphilis» (1913), «Behandlung der Haut— und Geschlechtskrankheiten» (4η ἔκδ. 1923) κ.ἄ. Ο. Ρ.

— **Χόφφμαν** (Hoffmann), ***Ἰωάννης***. Ἔγκριτος Γερμανὸς γλωσσολόγος (1805—1878). Μετὰ τὰς φιλολογικὰς σπουδάς του ἐγκατεστάθη ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν γλωσσῶν τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, καὶ δὴ τῆς κινεζικῆς καὶ ἰαπωνικῆς. Μετὰ τοῦ ἐφ' ἱκανὰ ἔτη διαμείναντος ἐν Ἰαπωνίᾳ φυσιοδίφου Fr. von Siebold ἐξέδωκε τὸ «Ἰαπωνικὸν ἀρχεῖον» (Nipponisches Archiv) καὶ τὴν «Ἰαπωνικὴν βιβλιοθήκην» (Bibliotheca Japanica), μόνος δὲ τὴν «Japanische Sprachlehre» (Leyden, 1878), ἔργον σπουδαιότατον καὶ χρησιμώτατον πρὸς μελέτην τῆς ἰαπωνικῆς γραμματικῆς, μολονότι νῦν εἶναι ἱκανῶς ἀπηρχαιωμένον. Ὁ Χόφφμαν ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καθηγητὴς τῆς σινικῆς καὶ ἰαπωνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας εἰς τὸ ὀνομαστὸν πανεπιστήμιον τοῦ Leyden. Γ. Π. Α.

— **Χόφφμαν** (Hoffman), ***Κάρολος-Ἐρνέστος-Αἰμίλιος***. Γερμανὸς ἀνατόμος (1827—1877). Τῷ 1872 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ ἐμβρυολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βασιλείας. Ἔγραψε: «Die Lage der Eingeweide des Menschen u. s. w.» (1863), «Untersuchungen über die pathologisch-anatomischen veränderungen der Organe beim Abdominaltyphus» (1869), «Erkrankung des ohres beim Abdominaltyphus» κ. ἄ. Ο. Ρ.

— **Χόφφμαν** (Hoffman), ***Μάξ***. Γερμανὸς στρατηγὸς (1869—1927). Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1914 ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου τῆς 8ης στρατιᾶς, διεδέχθη τῷ 1916 τὸν Λούντεντορφ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιτελείου τῶν στρατιῶν τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1917 διεξήγαγε τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ρώσων ἐν Μπρέστ Λιτόβσκ διὰ τὴν ἀνακωχὴν καὶ εἶτα διὰ τὴν εἰρήνην, ὑπέγραψε δὲ καὶ τὴν μετὰ τῆς Οὐκρανίας συνθήκην εἰρήνης. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ἐν τῷ δυτικῷ μετώπῳ ὁ Χόφφμαν ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν συναφθησομένην εἰρήνην καὶ ὅτι θὰ ὑπερασπίσῃ τὰ σύνορα κατὰ τῆς Πολωνίας, διὸ καὶ ἐτέθη εἰς ἀποστρατείαν (1919). Βραδύτερον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι διεθνοῦς στρατιωτικῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας, προῆλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν δημοκρατικῶν κύκλων καὶ ἄλλων παραγόντων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Εἰς τὸ βιβλίον του «Ὁ πόλεμος τῶν ἀπολεσθεισῶν εὐκαιριῶν» (1923) κατέκρινε σφοδρῶς τὴν στρατηγικὴν τοῦ Λούντεντορφ. Ἔγραψεν ἐπίσης τὸ ἀντιμπολσεβικικόν: «Παντοῦ ἡ Μόσχα» (1925) καί: «Τὸ Τάννενμπεργκ, ὅπως πράγματι ὑπῆρξε» (1926). Τὰ ἔργα αὐτοῦ καί τινα ἀνέκδοτα ἐξέδωκε τῷ 1930 ὁ Κ. Nowak. Θ. Κ.

—**Χόφφμαν** (Hoffmann), ***Ὄθων***. Διακεκριμένος Γερμανὸς γλωσσολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1865. Μετὰ τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδάς του διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Münster. Ἐκ τῶν ἔργων του τὰ σπουδαιότερα καὶ γνωστότερα εἶναι: «Die griechischen Dialekte in ihrem historischen Zusammenhang κλπ. I. Der südachäische Dialekt. II. Der nordachäische Dialekt. III. Der ionische Dialekt» (Göttingen 1891—1898), «Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum» (1906), ἐν ᾧ, ἐπὶ τῇ βάσει γλωσσικῶν τεκμηρίων, δέχεται, ὡς ὁ Γ. Χατζιδάκις, τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, «Das Präsens der indogermanischen Grundsprache in seiner Flexion und Stammbildung» (1889), «Geschichte der griechischen Sprache» (τόμ. Α' ἔκδ. 1η 1911, ἔκδ. 2α 1916, ἐν τῇ Sammlung Göschen). Πλὴν τῶν ἔργων τούτων, ὁ Χόφφμαν ἐδημοσίευσε καὶ ποικίλας εἰδικὰς πραγματείας εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Γ. Π. Α.

— **Χόφφμαν** (Hoffmann), ***Φρειδερῖκος***. Διάσημος Γερμανὸς ἰατρὸς (1660—1742). Τῷ 1693 διωρίσθη πρῶτος καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Χάλης, ἐν ᾧ ἐδίδαξε λίαν ἐπιτυχῶς φυσικήν, χημείαν, ἀνατομικήν, χειρουργικὴν καὶ πρακτικὴν ἰατρικήν. Ὁ Χόφφμαν δὲν ὑπῆρξε μόνον μέγας ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ συνέβαλεν εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς φαρμακολογίας καὶ τὴν μελέτην τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χρήσεως τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων. Ἐξετέλεσε συνάμα σπουδαίας ἐργασίας ἐπὶ τῶν δηλητηρίων, τῶν μιασμάτων καὶ μολύνσεων. Ἐχθρὸς τῆς ἰατροχημικῆς σχολῆς, ἵδρυσεν ἴδιον σύστημα, ὅπερ ἐστήριξεν ἐπὶ μηχανοδογματικῶν θεωριῶν· θεωρήσας τὸ σῶμα ὡς μηχανήν, ἐπεζήτησε νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς νόμους τῆς λειτουργίας ταύτης ὑπὸ τὴν φυσικομαθηματικήν των ὄψιν. Κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα ὑπαγάγῃ ὑφ' ἕνα μόνον νόμον τοὺς κλάδους τῆς ἰατρικῆς, ἀποβλέψας ἁπλῶς εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ καὶ τὰ ζωϊκὰ τοιαῦτα. Συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἔργων, ἐν οἷς: «Medicina rationalis systematica» (1718—1740, εἰς 9 τ.), «Ἱστορία τῶν νόσων» (1721—1739, εἰς 12 τ.), «Medicinae mechanicae idea universalis» (1693), «Theoremata physica, convellentia fundamenta novae hypotheseos etc.», «Fundamenta physiologica» (1746), «Observationum physico-chemicarum selectiorun libri III» (1722) κ. ἄ. Ο. Ρ.

Φρειδερῖκος Χόφφμαν.

—**Χόφφμαν** (Hoffmann), ***Χάνς***. Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1848—1909). Ἔγραψε διηγήματα διακρινόμενα διὰ τὴν ἁπλότητα τοῦ ὕφους, τὴν πηγαίαν οὐμοριστικὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἀκριβῆ περιγραφήν. Ἐκ τούτων σημαντικώτερα εἶναι: «Ὑπὸ τὸν κυανοῦν οὐρανὸν» (ἔχοντα ὡς τύπον δράσεως τὴν Ἰταλίαν), «Ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Φαιάκων», «Κερκυραϊκὰ διηγήματα», «Νέα κερκυραϊκὰ διηγήματα», «Ἀπὸ ἔαρος εἰς ἔαρ», «Ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα», «Τὸ γυμνάσιον τοῦ Στόλπεμπουργκ», «Ἰεὰν ὁ Τρομερὸς καὶ ὁ σκύλος του», «Ἱστορίαι τῆς ὄπισθεν Πομμερανίας» κ. ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε τὰ ἱστορικὰ μυθιστορήματα: «Ὁ σιδηροῦς Ἴλαρχος» καὶ «Κατὰ τοῦ ἐκλέκτορος», τὸ ἐπικὸν ποίημα «Ὁ δειλὸς Βάλδεμαρ» καὶ τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ζωῆς» (1893). Λ. Κ.

—**Χόφφμαν-*Κοῦτσκε*** (Hoffmann-Kutschke), ***Ἀρθοῦρος***. Γερμανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1882. Ἔγραψεν: «Ἡ ἀρχαία περσικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Δαρείου εἰς Μπεχιστοὺν» (1909), «Ἡ ἀλήθεια περὶ Κύρου, Δαρείου καὶ Ζωροάστρου» (1910, β' ἔκδ. 1924), «Ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος» (β' ἔκδ. 1910), κ. ἄ. Π. Ν. Π.

— **Χόφφμαν *φὸν Φάλλερσλέμπεν*** (Hoffmann von Fallersleben), ***Αὔγουστος-Ἐρρῖκος***. Γερμανὸς λυρικὸς ποιητής, γλωσσολόγος καὶ ἱστορικὸς τῆς λογοτεχνίας (1798—1874). Ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλολογίαν ἐν Γοτίγγῃ καὶ Βόννῃ, ἀκολούθως δὲ διετέλεσεν ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μπρεσλάου καὶ εἶτα καθηγητὴς τῆς γερμανικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ. Ἀναγκασθεὶς τῷ 1842 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του καὶ τὴν Γερμανίαν, κατόπιν τῆς δημοσιεύσεως τῆς ποιητικῆς συλλογῆς «Unpolitische lieder» («Μὴ πολιτικὰ ᾄσματα»), δι' ἧς ἐπετίθετο κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Πρωσσίας, μετέβη εἰς Ἑλβετίαν καὶ Ἰταλίαν. Μετὰ ἑπταετεῖς περιπλανήσεις ἐπέστρεψεν εἰς Γερμανίαν, τῷ δὲ 1860 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τοῦ Ράτιμπορ. Ἔγραψε τὰς ποιητικὰς συλλογάς: «Τραγούδια καὶ ρομάντσες», «Τὸ βιβλίον τῆς ἀγάπης», «Γερμανικὰ τραγούδια τοῦ δρόμου», «Τραγούδια ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν», «Σταγόνες τοῦ Χόφφμαν», «Maitrank», «Diavolini», «Παιδικὰ ᾄσματα», κ. ἄ. Ἐπίσης ἔγραψε τὸ οὑμοριστικὸν διήγημα «Das Parlament zu Schnappel» καὶ ὀκτάτομον αὐτοβιογραφίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ζωή μου» (1868—1870). Πλὴν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε πλείστας συλλογὰς δημωδῶν ᾀσμάτων καὶ παλαιῶν γερμανικῶν κειμένων, ὡς καὶ περισπούδαστα γλωσσολογικὰ καὶ γραμματολογικὰ ἔργα, ἐξ ὧν σημαντικώτερα: «Horae Belgicae» (12 τόμ.), «Πηγαὶ τῆς γερμανικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας» (2 τόμ.), «Παλαιογερμανικὰ φύλλα» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Μ. Χάουπτ*), «Ἡ ἱστορία τοῦ γερμανικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος μέχρι τοῦ Λουθήρου» κ. ἄ. Τὴν ποίησίν του διακρίνει ἁπλότης αἰσθήματος, φιλόσκωμμον ὕφος καὶ ἁγνὸν πατριωτικὸν φρόνημα. Ἀντλῶν τὴν ἔμπνευσίν του ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς δημώδους ποιήσεως, κατώρθωσε νὰ συγκινήσῃ τὸν γερμανικὸν λαὸν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ποιητής. Ὁ Χόφφμαν εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ ἐθνικοῦ γερμανικοῦ ὕμνου «Deutschland, Deutschland über alles» («Ἡ Γερμανία ὑπεράνω ὅλων») καὶ πλείστων ἄλλων ᾀσμάτων, ἅτινα ᾄδονται ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Πάντως ἡ δημοτικότης του εἶναι δυσαναλόγως μεγάλη ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀξίαν του. Λ. Κ.

Χόφφμπάουερ (Hoffbauer), ***Ἰωάννης-Χριστοβάλδος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1766—1827). Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν Χάλλῃ καὶ τῷ 1799 ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ αὐτῆς. Προσβληθεὶς ὅμως ὑπὸ κωφώσεως, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του μελετῶν καὶ συγγράφων. Ὁ Χοφφμπάουερ εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἀσχοληθέντων μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου. Ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ἐπίδρασιν τοῦ Baumgarten, τοῦ Lambert καὶ τοῦ Kant, σημαντικώτερα εἶναι: «Anfangsgründe der Logik nebst Grundriss der Erfahrungsseelenlehre» (1794), «Naturlehre der Seele in Briefen» (1796), «Über die Perioden der Erziehung» (1800), «Die Psychologie nach ihren Hauptanwendungen auf die Rechtspflege» (1808), «Ueber die Analysis in der Philosophie» (1810), «Naturrecht aus dem Begriffe des Rechts entwickelt» (1793, δ' ἔκδ. 1824), «Das Allgemeines Staatsrecht» (1797) κ. ἄ. Θ. Π.

Χὸχ (Hooch), ***Πέτρος ντὲ —***. Ὁλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Πέτρος ντὲ Χὼχ*).

Χοχενλίντεν (Hohenlinden) *[Γεωγρ.-Στρατ. Ἱστορ.]*. Χωρίον τῆς Βαυαρίας (βλ. λ. *Χοενλίντεν*).

Χοχενλόε (Hohenlohe)· βλ. λ. *Χοενλόε*.

Χόχενσαινχάουζεν (Hohenschönhausen) *[Γεωγρ.]*. Προάστιον τοῦ *Βερολίνου* (βλ. λ.).

Χοχενστάουφεν (Hohenstaufen)· βλ. λ. *Χοενστάουφεν*.

Χοχεντσόλλερν (Hohenzollern)· βλ. λ. *Χοεντσόλλερν*.

Χόχενχάϊμ (Hohenheim), ***Θεόφραστος φὸν —***. Ἑλβετὸς ἰατρός, γνωστὸς ὑπὸ τὸ παρωνύμιον *Παράκελσος* (βλ. λ.).

Χοχκίρχεν (Hochkirchen), ***Ἀντώνιος***. Γερμανὸς θεολόγος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀσχοληθεὶς ἰδίως εἰς τὸ κανονικὸν δίκαιον. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Elementa juris pontifici, sive expositio regularum juris canonici» (1727), «Disser atio polemica de jure naturali divino et humano» (1728), «Enchiridion urbanitatis nobilis et christianae» (1748), «Ethica christiana, sive orthodoxa juris naturalis et gentium prudentia» εἰς 2 τόμους (1751) καὶ «Syntagma juris ecclesiastici universi etc.» εἰς 3 τόμους (1762). Ε.Γ.Π.

Χοχλακάρης *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μέγας αἰγιαλὸς τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς Λέσβου, ἐκτεινόμενος πρὸς Α. τοῦ ἀκρωτηρίου Βοῦρκος μέχρι τοῦ στομίου τοῦ κόλπου τῆς Καλλονῆς (χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mityleni island and gulfs of Adramytti and Chandarli). Ι. Ε. Λ.

Χοχλακὲς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ζάκρου τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασιθίου. Κάτοικοι 77 (1928). Ἔν τινι οἰκίᾳ τοῦ χωρίου τούτου ὁδηγηθέντες καὶ ἐγκλεισθέντες τῷ 1821 (28 Ἰουνίου) 72 ἄνδρες ἐκ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῶν περιχώρων, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ ἀνεγινώσκετο εἰς αὐτοὺς αὐτοκρατορικὸν φιρμάνιον, ἐσφάγησαν πάντες πλὴν δύο διαφυγόντων. Ν. Ι. Π.

—**Χοχλακὲς** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἐπισκοπῆς τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου Κρήτης. Κάτ. (1928) 10. Ε. Γ.

χοχλάζω, καὶ *χοχλάσσω* δημοτ., ἀντὶ *κοχλάζω* (βλ. λ.).

Χοχλακιὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τῆς Κάσου (πλάτ. 35°20'55'' Β., μῆκ. 26°53'15'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2824: Scarpanto and Kasso) μεταξὺ τῶν ὅρμων Αὐλάκι καὶ Χέλατρος. Σ. Ε. Λ.

χοχλακίζω, καὶ *χοχλακῶ*· ἰδιωμ. *κοχλάζω* (βλ. λ.).

Χόχλια *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Κόχλια* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Χοχλιὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὡραῖος ὅρμος τοῦ πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἑρμουπόλεως νησίου Γαϊδουρονήσι ἢ Διδύμη (πλάτ. 37°25'30'' Β., μῆκ. 24°58'40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island, σχηματιζόμενος ἀμέσως πρὸς Α. τοῦ ἀκρωτηρίου Σκαλιά. Ἔχει ὡραῖον αἰγιαλὸν μετὰ λεπτῶν ψηφῶν (χοχλιά). Σ. Ε. Λ.

χοχλιὸς (ὁ)· ἰδιωματ., ἀντὶ *κοχλίας*, σαλίγκαρος.

Digitized by Google

Χόχμπεργκ (Hochberg), ***Χὰνς - Ἐρρῖκος - Μπόλκο.*** Γερμανὸς μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1843. Διετέλεσε γενικὸς ἔφορος τῶν βασιλικῶν θεάτρων τῆς Πρωσσίας. Ὡς συνθέτης ἐνεφανίσθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *I. Φράντς* (J. Franz), τὰ δὲ κυριώτερα αὐτοῦ ἔργα εἶναι: Ἡ λυρικὴ κωμῳδία «Claudine von Villa bella» (1864), τὸ μελόδραμα «Die Falkensteiner» (βραδύτερον ὑπὸ τὸν νέον τιτλον «Der Wärwolf»), 2 συμφωνίαι, πολλὰ ἔργα μουσικῆς δωματίου, μελῳδίαι, ἀνδρικαὶ χορῳδίαι κ.τ.λ. Γ. Σ.

χοχολιέμαι, καὶ ***χουλουλιέμαι,*** ἢ ***χουχουλίζομαι·*** λέγω *ἄχ-ἄχ* ἢ *ὤχ-ὤχ,* κλαίγομαι, μεμψιμοιρῶ: «τί ἔχεις καὶ χοχολιέσαι ὅλη μέρα», «θὰ τὸν κάμω νὰ χοχολιέται».

Χοχστέττερ (Hochstetter), ***Σοφία.*** Γερμανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1878. Ἔγραψε πλεῖστα διηγήματα, ἰδίᾳ δὲ μυθιστορήματα, διακρινόμενα διὰ τὸ περίτεχνον ὕφος των καὶ τὴν ἐπιτυχῆ διαγραφὴν τῶν ἐν αὐτοῖς εἰκονιζομένων γυναικείων τύπων. Μεταξὺ τούτων σημαντικώτερα εἶναι: «Πάθος», «Ἡ ὄψις τῆς γῆς», «Φραγκονικὰ διηγήματα», «Τὸ περιστατικόν», «Ὁ δρόμος πρὸς τὸ Σανσουσί», «Ἀπὸ τὸ γαλάζιο παρελθόν», «Ἡ τελευταία φλόγα», «Ἐλευθερία», «Τὸ παιδὶ τῆς Εὐρώπης», «Ὁ φίλος μου Ρόζενκρόϋτς», «Ἡ ἀδελφή μου Ἔντιθ» «Βασιλόπουλα», «Ἡ βασίλισσα Λουΐζα», «Ἡ θυσία» (μυθιστόρημα ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν κ. ἄ. Λ. Κ.

—**Χοχστέττερ** (Hochstetter), ***Φερδινάνδος φὸν —.*** Αὐστριακὸς γεωλόγος και γεωγράφος (1829—1884). Ὡς μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τῆς αὐστριακῆς φρεγάττας «Νοβάρας», ἡ ὁποία περιέπλευσε κατὰ τὰ ἔτη 1857—1859 τὴν γῆν, διηρεύνησε τὴν Νέαν Ζηλανδίαν. Ἐπισκεφθεὶς καὶ ἄλλας χώρας, ἐν αἷς καὶ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διωρίσθη καθηγητὴς ἐν Βιέννῃ. Κύρια ἔργα του εἶναι: «Μαδέρα» (1861), «Νέα Ζηλανδία» (1863), «Περίπλους τῆς γῆς ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς φρεγάτας Νοβάρα» (3 τόμοι 1864—1867), «Ὁδηγὸς τῆς ὀρυκτολογίας» (ιε΄ ἔκδ. 1901), «Αἱ γεωλογικαὶ συνθῆκαι τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας» (μετὰ δύο γεωλογ. χαρτῶν, 1870—1872). Γ. Κ. Γ.

Χόψια */Γεωγρ./*. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 80 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες προσέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ δημοτικὴν σχολήν. Ε. Ι. Χ.

χοώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χοῦν, πρὸς χῶμα, χωματένιος.

Χράδεκ Κράλοβε */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Καινιγκραιτς*).

χραίνω, ἀόρ. *ἔχρανα·* χρίω, κηλιδῶ, μολύνω, μιαίνω, πρβ. *ἄχραντος*.

Χράμ */Γεωγρ./*. Τοποθεσία παρὰ τὸν Δούναβιν, ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Β΄ Κομνηνὸς (1118—1143) κατετρόπωσε τοὺς Μαγυάρους. Χ. Κ. ΑΝ.

Χράμηδες */Γεωγρ./*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κονταχεΐκων τῆς νήσου Σάμου, ἔχων 10 κατοίκους.

χράμι (τό), καὶ ***χρέμι·*** ὕφασμα μάλλινον χονδρόν, ἐγχώριον· ‖ συνδόνιον μάλλινον ἢ μαλλοβάμβικον, σύνηθες εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀντὶ λινῶν ἢ βαμβακερῶν συνδόνων· ‖ κάλυμμα ὕπνου μάλλινον, κροσσωτόν. Α. Γ.-Γ.

Χράνη */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κατερίνης τῆς ἐπαρχίας Πιερίας (Κατερίνης) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 181.

Χράνιτσε (Hranice) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπετσάβα. Ἔχει βιομηχανίαν ἐπίπλων καὶ ὑφασμάτων, περὶ τὰς 10.000 κατοίκους καὶ ὀνομάζεται γερμανιστὶ *Βαϊσκίρχεν* (Weisskirchen).

Χράνοι */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως, τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 798. Κεῖται εἰς τὸ 277ον χλμ. τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Πειραιῶς—Κορίνθου—Καλαμῶν, ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, παράγει δὲ σιτηρὰ καὶ οἶνον.

Χράντεκ Κράλοβε (Hradec Kralove) */Γεωγραφ./*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Καινιγκραιτς*).

Χράους (Hraus). Βασιλεὺς τῶν Ἀστίγγων Βανδάλων περὶ τὸ 139—166 μ. Χ., ἀναφερόμενος ὁμοῦ μετὰ τοῦ συμβασιλέως ἢ διαδόχου του *Χράπτους* (Hraptus). Εἶναι οἱ παρὰ Δίωνι (71, 12) *Ρᾶος* καὶ *Ράπτος*, ἐφ' ὧν οἱ Ἄστιγγοι, διαβάντες τὰ Καρπάθια, ἐγκατεστάθησαν εἰς Δακίαν, ὑποβοηθηθέντες παρὰ τοῦ Σέξτου Κορνηλίου Κλήμεντος καὶ καταπολεμήσαντες τοὺς Κοστουβώκους καὶ Δακρίγγους. Π. Ν. Π.

Χραποβίτσκι, ***Ἀντώνιος.*** Ρῶσος μητροπολίτης (βλ. *Ἀντώνιος* Χραποβίτσκη τ. Ε΄, σ. 24α).

Χράπτους (Hraptus). Βασιλεὺς τῶν Βανδάλων (βλ. *Χράους*).

χρεία (ἡ)· ἀνάγκη, ἔλλειψις: «δὲν ἔχομεν χρείαν αὐτοῦ»· ‖ ἀποχωρητήριον, ἀφοδευτήριον.

χρειάζομαι, ἀόρ. *ἐχρειάσθην·* ἔχω χρείαν τινός, εἶμαι ἐλλιπὴς ὡς πρός τι: «χρειάζομαι χρήματα, — βιβλία»· ‖ εἶμαι χρήσιμος εἴς τι, χρησιμεύω: «ἂν χρειασθῶ, νὰ μὲ ζητήσητε»· ‖ ἀπροσώπως *χρειάζεται·* εἶναι ἀνάγκη: «διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν, χρειάζεται νὰ εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι»· ‖ φρ. «τὰ χρειάζομαι» φοβοῦμαι.

χρειολόγιον */Στρατ./*. Ἐκαλεῖτο ἄλλοτε *χρειολόγιον* ἡ ἁπλῆ συλλογὴ τῶν ἀπαραιτήτως χρειωδῶν ἐργαλείων, φερομένων ἐντὸς μικρᾶς μεταλλικῆς θήκης, διὰ τὴν λύσιν, κάθαρσιν καὶ ἁρμολόγησιν τῶν τυφεκίων. Ἤδη χρησιμοποιοῦνται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰ κιβωτίδια ἐργαλείων διὰ τὰ αὐτόματα ὅπλα, καὶ διὰ τὰ πυροβόλα τὰ κιβώτια ἐργαλείων· χρειολόγιον διὰ τυφέκια δὲν χρησιμοποιεῖται ἤδη. Γ. Α. ΚΥ.

χρειώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πληρῶν χρείαν τινά, χρήσιμος, ἀναγκαῖος· ‖ ***χρειώδη*** (τά) ὡς οὐσ., πᾶν ὅ,τι χρειάζεται δι' ἔργον τι.

Χρεμέτης */ Ἀρχ. Γεωγρ./*. Μέγας ποταμὸς Λιβύης τῆς Ἐντὸς (Δυτ. Ἀφρικῆς), ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν (*Ἀριστοτ.*, Μετεωρ. Α΄, γ) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ροσαδίου (νῦν Ras Abiad καὶ Cap Blanc) καὶ Καθαροῦ (Cape Roxo) κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, ὅστις ὀνομάζει αὐτὸν *Στάχιρα*. Ὁ Ἄννων ὀνομάζει αὐτὸν *Χρέτην*, τὸν φέρει δὲ ἐπικοινωνοῦντα πρὸς λίμνην ἔχουσαν τρεῖς νήσους. Ἀναφέρει ἐπίσης παροχθίους φυλὰς ἀγρίων ἐνδεδυμένων δορὰς καὶ οἱ ὁποῖοι λιθοβολήσαντες τοὺς Καρχηδονίους τοὺς ἠμπόδισαν τοῦ νὰ ἀποβῶσι. Δέον νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν ποταμὸν St. Jean. ἐκβάλλοντα εἰς πλάτος 19° 25΄ Β., καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν Sénégal (πλάτ. 16° 30΄ Β.), ἀφοῦ οὗτος εἶναι ὁ «γέμων κροκοδείλων καὶ ἵππων ποταμίων» ποταμός. Σ. Ε. Λ.

χρεμετίζω· ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ ἵππου, χλιμιντρῶ.

χρεμέτισμα (τό), καὶ ***χρεμετισμός*** ἡ φωνὴ τῶν ἵππων, χλιμίντρισμα.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *χρεμέτισμα* συνίσταται εἰς ἀλλεπαλλήλους διακεκομμένους ἤχους, κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀξεῖς, ἔπειτα πολὺ βαθεῖς. Οἱ ἦχοι οὗτοι ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, τοῦ γένους καὶ τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν κατέχεται ὁ χρεμετίζων ἵππος. Ὁ ἐκτομίας χρεμετίζει σπανιώτερον τοῦ κήλωνος ἵππου, ὁ δὲ χρεμετισμός του παρουσιάζεται ἀσθενέστερος εἰς ἔντασιν, χροιὰν καὶ ἠχηρότητα. Θ. Α. Φ.

Χρέμων. Εἷς τῶν ἐν Ἀθήναις 30 τυράννων μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας, τῷ 404 π. Χ. (*Ξεν.*, Ἑλλην. Β΄, 3, 2). Α. Θ. Σ.

Χρεμωνίδης. Ἀθηναῖος πολιτικός, υἱὸς τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ Αἰθαλίδης τὸν δῆμον, ζήσας κατὰ τὸν Γ΄ π. Χ. αἰῶνα καὶ γνωστὸς διὰ τὴν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων δρᾶσίν του. Ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἦτο στενότατα συνδεδεμένος μετὰ τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων Ζήνωνος καὶ Κλεάνθους. Ἀπὸ τούτου ὠνομάσθη ὁ ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου Γονατᾶ ἐκραγεὶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι πόλεμος (266—263 π. Χ.) Χρεμωνίδειος, διότι τῇ πρωτοβουλίᾳ τούτου κυρίως συνήφθη ἡ ἐναντίον τῶν Μακεδόνων συμμαχία (βλ. λ. *Ἀντίγονος* Γονατᾶς, τ. Δ΄, σ. 854 β΄). Πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς ἐπακολουθησάσης τὸν πόλεμον τοῦτον εἰρήνης εἶχε φύγει εἰς Αἴγυπτον ὁ Χρεμωνίδης μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Γλαύκωνος, ἔνθα ἔτυχον ἀμφότεροι πολλῶν τιμῶν, γενόμενοι πολιτικοὶ σύμβουλοι καὶ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Κατὰ τὸ 245 π. Χ. ὁ Χρεμωνίδης, ὡς ναύαρχος τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἐνίκησε τὸν στόλον τοῦ Ἀντιγόνου παρὰ τὴν Ἄνδρον, ἀλλὰ κατὰ τὸ 242 ὑπέστη μεγάλην ἧτταν παρὰ τὴν Ἔφεσον ὑπὸ τῶν Ροδίων, ἐπιπεσόντων αἰφνιδίως καὶ ἀπροσδοκήτως ἐναντίον τοῦ στόλου του, τοῦ ὁποίου τὰ πληρώματα εἶχον ἀποβιβασθῇ καὶ διασκορπισθῇ εἰς τὴν ξηράν. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

χρένο (τὸ) */Βοτ./*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κοχλιαρίς*.

χρεο—· θέμα τοῦ ὀνόματος *χρέος* ὡς πρώτου συνθετικοῦ: *χρεοκοπία, χρεοκοπῶ, χρεοδοσία, χρεολύσιον* κλπ. (βλ. λ. *χρεωκοπία, χρεωκοπῶ, χρεωδοσία, χρεωλύσιον* κλπ.).

χρέος, *—ους* (τό)· πᾶν ὅ,τι ὀφείλει τις, ἰδίᾳ χρηματικὸν ποσόν: «ἐξοφλῶ τὸ χρέος μου»· ‖ «δημόσιον χρέος» τὸ κρατικὸν χρέος: «ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου χρέους»· ‖ ἠθικὴ ὑποχρέωσις, καθῆκον: «εἶναι χρέος μου νὰ σὲ ὑπηρετήσω»· ‖ πληθ *χρέη* ὑπηρεσιακὰ καθήκοντα, ὑπηρεσία: «ἐκτελεῖ χρέη νομάρχου, — δημάρχου κττ.»· ‖ «χρέος τιμῆς» τὸ χαρτοπαικτικὸν χρέος διὰ τὴν παρὰ τοῖς χαρτοπαίκταις παράδοσιν νὰ ἐξοφλῶσιν ἐντὸς 24 ὡρῶν τὰ ἐν τῇ χαρτοπαιξίᾳ συναπτόμενα χρέη.

—***χρέη διασυμμαχικὰ*** ἢ ***πολεμικά.*** Χρέη δημιουργηθέντα λόγῳ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας (βλ. *Παγκόσμιος* πόλεμος, συνέπειαι δημοσιονομικῆς φύσεως § Γ΄). Κ. Π. Κ.

—***χρέος δημόσιον.*** Ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν νοεῖται πᾶν δικαίωμα, πᾶσα ἀγωγὴ ἢ ἀπαίτησις, ἥτις δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος ὀφειλέτην πρός τινα. Ἐν τούτοις ὁ ὅρος «χρέος δημόσιον» τοῦ ἄρθρου 69 τοῦ λογιστικοῦ νόμου ἡρμηνεύθη στενῶς, ὡς σημαίνων μόνον χρηματικὴν ἀπαίτησιν (Α. Π. 213 τοῦ 1880, 69 τοῦ 1878, 397 τοῦ 1884) καὶ ἑπομένως μὴ περιλαμβάνων μὴ χρηματικὰς ἀπαιτήσεις, ὡς αἱ αὐτουσίων ἀντικειμένων, αἵτινες ὑπάγονται εἰς τὴν κοινὴν παραγραφήν. Ὁ νόμος περὶ δημοσίου λογιστικοῦ (ἄρθρ. 117 καὶ ἑπ.) πραγματεύεται περὶ τοῦ δημοσίου χρέους καὶ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, καθορίζων ὅτι εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν τηρεῖται «γενικὸν βιβλίον τοῦ δημοσίου χρέους» καὶ ὅτι εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους συντάσσεται γενικὴ κατάστασις τοῦ δημοσίου χρέους καὶ ὑποβάλλεται εἰς τὴν βουλήν. Εἰδικώτερον δὲ διὰ τοῦ ὅρου *δημόσιον χρέος* νοεῖται τὸ σύνολον τῶν, ἐκ συνάψεως *δανείων* (βλ. λ.) τοῦ κράτους, ὀφειλῶν αὐτοῦ. Γ. Ν. Κ.

—*[Διεθν. Δίκ.]* Κατ' ἀρχὴν γενικῶς ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου παραδεδεγμένην, καθ' οἱονδήποτε τρόπον καὶ ἂν κράτος τι ἤθελεν ἐκλείψει, τὸ *δημόσιον χρέος* αὐτοῦ ἀναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ κράτους ἢ τῶν κρατῶν, εἰς ὧν τὴν κυριαρχίαν μεταβιβάζεται τὸ ἔδαφος τοῦ ἐκλείψαντος κράτους (Res transit cum suo onere). Τὸ ἐκ τοῦ δημοσίου χρέους βάρος αὐτῶν ἀντισταθμίζεται δια τῶν ὠφελειῶν, αἵτινες εἶχον προκύψει ἐκ τῶν εἰς τὸ ἐκλεῖψαν κράτος δοθέντων δανείων καὶ τῶν ὁποίων ἐπωφελεῖται τὸ διάδοχον κράτος. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐτηρήθη κατὰ τὴν σύναψιν διαφόρων διεθνῶν συμβάσεων, ἀφορωσῶν εἰς τὴν προσάρτησιν χωρῶν, ἀλλ' ἐπεκράτησε νὰ ἐξαιρῶνται χρέη, τὰ γενόμενα πρὸς ἄμεσον πολεμικὸν σκοπὸν κατὰ τοῦ προσαρτῶντος κράτους. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄρθρον 254 τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, τὸ ἄρθρον 203 τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ καὶ τὸ ἄρθρον 141 τῆς συνθήκης Νεϊγί, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεχωρήθησαν γερμανικά, αὐστριακὰ καὶ βουλγαρικὰ ἐδάφη, τὰ διάδοχα κράτη ἀνέλαβον μέρος τοῦ δημοσίου χρέους τῆς Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Βουλγαρίας, ὡς τοῦτο εἶχε κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου παρ' ἑκάστης ἐξ αὐτῶν. Ἑτέρα ἀρχή, γενικῶς τηρουμένη, κατὰ τὴν σύναψιν συμβάσεων, διὰ τῶν ὁποίων τμήματα τοῦ ἐδάφους κράτους τινὸς μεταβιβάζονται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἄλλου κράτους, εἶναι ὅτι τὸ διάδοχον κράτος ἐπιβαρύνεται διὰ μέρους τοῦ δημοσίου χρέους, ἀναλόγως πρὸς τοὺς φόρους, οἵτινες προήρχοντο ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ μεταβιβαζομένου ἐδάφους τοῦ κράτους, ἐξ οὗ τὰ τμήματα ταῦτα ἀπεσπάσθησαν, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν ἔκτασιν ἢ τὸν πληθυσμὸν τοῦ ἐδάφους τούτου. Οὕτω, κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῆς 24ης Μαΐου 1881, δι' ἧς ἐξεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλία, ὡρίσθη ὅτι «ἡ Ἑλλὰς θέλει ἐπιβαρυνθῆ μὲ μέρος τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους, ἀνάλογον πρὸς τὰς εἰσπράξεις τῶν ἐκχωρουμένων ἐδαφῶν». Αἱ δὲ προμνησθεῖσαι περὶ εἰρήνης συνθῆκαι, τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀκολουθοῦσαι, ὥρισαν ὅτι ἑκάστη τῶν εἰς ἃς ἐκχωροῦνται ἐδάφη, Δυνάμεων θέλει ἐπιβαρυνθῆ διὰ μέρους τοῦ δημοσίου χρέους τοῦ ὁρισθησομένου ὡς δικαίου, «λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ὑπαρχούσης ἀναλογίας μεταξὺ τῶν ἐσόδων τῶν ἐκχωρουμένων ἐδαφῶν καὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐσόδων τῆς πρώην κυριάρχου πολιτείας». Δυνάμει δὲ τῶν ἄρθρων 46—53 τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης, ἡ Ἑλλάς, ὡς τὰ ἄλλα κράτη, ἀνέλαβε μέρος τοῦ δημοσίου χρέους τῆς τέως Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, προδιωρίσθη δὲ αὐτὸ δι' ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ὀθωμανικοῦ χρέους. Ἀλλ' ἡ ὑποχρέωσις αὕτη τῆς Ἑλλάδος παρέμεινεν ἐν ἐκκρεμότητι, διότι, κατὰ τὴν δήλωσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, γενομένην κατὰ τὸ 1923 ἐν Λωζάννῃ, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποχρέωσίν της ταύτην διὰ τοῦ νομίσματος, ὅπερ θὰ συμφωνηθῇ νὰ καταβληθῇ παρὰ τῆς Τουρκίας πρὸς τοὺς κομιστὰς τῶν ὁμολογιῶν τῶν δανείων αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὴν γενομένην ἤδη συμφωνίαν ταύτην, ἡ Τουρκία θὰ καταβάλῃ πρὸς αὐτοὺς

Digitized by Google

ἐτησίως λίρας τουρκίας χρυσᾶς 700.000 καὶ κατ' ἀναλογίαν προβλέπεται ἐπιβάρυνσις τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἑλλάδος τῆς χρήσεως 1933—1934 διὰ ποσοῦ λιρῶν χρυσῶν 83.000, ὡς καταβλητέου ἕνεκα τοῦ χρέους τούτου. Γ. Ν. Κ.

—**χρέος δημοτικὸν** καὶ **κοινοτικόν.** Νοεῖται ἐπίσης, ὡς καὶ τὸ δημόσιον χρέος, ὑπὸ εὐρυτέραν μὲν ἔννοιαν πᾶσα ὀφειλὴ δήμων καὶ κοινοτήτων, εἰδικώτερον δὲ τὸ ἐκ δανείων χρέος τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων τὸ ἀπορρέον ἐκ συνάψεως δανείων, κατὰ τοὺς ὅρους τῶν ἄρθρων 100 καὶ 109 τοῦ κώδικος τῆς περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων νομοθεσίας. Γ. Ν. Κ.

—**χρέος κυμαινόμενον** *[Δημόσ. Οἰκον.]*· 6λ. λ. *κυμαινόμενον* χρέος.

—**χρεῶν** *(πρὸς τὸ δημόσιον)* **διαγραφή.** Ἡ ὁριστικὴ ἐξάλειψις, ἐκ τῶν οἰκείων βιβλίων εἰσπράξεως χρεῶν πρὸς τὸ δημόσιον, ἐνεργουμένη κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 4845 (ἄρθρ. 83 καὶ ἑπ.). Διαφέρει τῆς παραγραφῆς, κυρίως διότι αὕτη ἐπέρχεται διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου ἀφ' ἑαυτῆς, ἐνῷ ἡ διαγραφὴ διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ εἰδικῆς ἀποφάσεως, λαμβανομένης μετὰ πάροδον τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς χρήσεως, καθ' ἣν τὰ χρέη ἐβεβαιώθησαν, καὶ ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις (6λ. καὶ λ. *χρεῶν παραγραφή.* Πρβλ. *Οἰκονομίδου,* Ἑρμην. νόμων εἰσπράξεως, ἔκδ. 1931, σελ. 315). Γ. Ν. Κ.

—**χρεῶν παραγραφὴ** *[Δημ. Δίκ.].* Ἡ παραγραφὴ εἶναι γενικὸς θεσμὸς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ὅστις εἰσχωρεῖ εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον, ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν φορολογίαν καὶ εἰς χρέη πρὸς τὸ δημόσιον ἢ εἰς χρέη τοῦ δημοσίου. Διακρίνομεν τὴν παραγραφὴν φορολογίας, ἥτις συνίσταται εἰς ἀνατρεπτικὴν προθεσμίαν, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ὁποίας τὸ δημόσιον γίνεται ἔκπτωτον νὰ ἐπιβάλῃ διὰ πράξεως τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς τὸν φόρον, ἀπὸ τὴν παραγραφὴν τῶν πρὸς τὸ δημόσιον χρεῶν, ἥτις εἶναι ἡ ἀπόσβεσις τοῦ δικαιώματος τοῦ δημοσίου νὰ ἐνεργήσῃ τὴν εἴσπραξιν βεβαιωμένου καὶ ἀπαιτητοῦ (εἰσπρακτέου) ἐκ φόρων ἢ ἄλλης αἰτίας πρὸς αὐτὸ χρέους. Κατὰ τὸ ἄρθρον 86 τοῦ νόμου 4845, ὡς ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἄρθρου 20 τοῦ νόμου 5230, πᾶν χρέος πρὸς τὸ δημόσιον παραγράφεται μετὰ πενταετίαν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς χρήσεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐβεβαιώθη τελεσιδίκως ὡς δημόσιον ἔσοδον. Κατ' ἐξαίρεσιν, χωρεῖ δεκαετὴς παραγραφὴ δι' ὡρισμένα πρὸς τὸ δημόσιον χρέη, ἕτεραι δὲ ἐξαιρέσεις, καθὼς καὶ σχετικαὶ εἰδικαὶ διατάξεις, εὕρηνται ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ. Εἰς τὰς παραγραφὰς ταύτας κατατάσσομεν καὶ τὴν κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ νόμου 1337 τοῦ 1918, καθ' ἣν μετὰ εἰκοσαετίαν τὸ δημόσιον δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὸ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικόν του δικαίωμα. Ἀντιστρόφως, διὰ πολυαρίθμων διατάξεων ἔχουσι καθορισθῆ εἰδικαὶ παραγραφαὶ χρέους τοῦ δημοσίου, τοιαῦται δὲ διατάξεις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ ἄρθρου 69 τοῦ λογιστικοῦ νόμου, περὶ πενταετοῦς παραγραφῆς παντὸς χρέους δημοσίου, ἡ τοῦ ἄρθρου 83 περὶ τριετοῦς παραγραφῆς τῶν παρὰ τὸ δέον εἰσπραχθέντων φόρων καὶ ἄλλαι. [Πρβλ. *Ζέπου,* Ἀστικὸς Κῶδιξ, σελ. 186 καὶ ἑπ. *Οἰκονομίδου,* Δημόσιον λογιστικόν, σελ. 383 καὶ ἑπ. *Π. Β. Δερτιλῆ,* Αἱ παραγραφαὶ τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου (Μηνιαία Οἰκον. καὶ Κοινων. Ἐπιθεώρησις τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1931). *Γ. Ν. Κοφινᾶ.* Ἡ παραγραφὴ ἐν τῷ φορολογικῷ δικαίῳ (Φορολογικὴ Ἐπιθεώρησις, ἔτος Α΄ τεῦχ. 5, ἑπ.).] Γ. Ν. Κ.

χρεοφειλέτης (ὁ)· ὁ ὀφείλων χρέος, χρεώστης, ὀφειλέτης.

Χρέπα, *Ἐπάνω* — *[Γεωγρ.].* Κορυφὴ τοῦ ὄρους Μαινάλου, ὑψουμένη ΒΔ. τῆς Τριπόλεως (ὕψ. 1560 μ.). Ι. Σ. Σ.

—**Χρέπας, *Ἐπάνω* — *μονὴ*** *[Γεωγρ.].* Μονὴ ὑπὸ τὴν ὁμώνυμον κορυφὴν τοῦ ὄρους Μαινάλου, εἰς ἀπόστασιν 2 ὡρῶν ΒΔ. τῆς Τριπόλεως. Ἀνήκει εἰς τὴν κοινότητα Περιθωρίου τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Μοναχοὶ 5. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 πολλοὶ εἶχον καταφύγει ἐνταῦθα φέροντες τὰ ὅπλα των. Ι. Σ. Σ.

Χρέτης *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Ἐντὸς Λιβύης (*Ἄννωνος* Περίπλους § 9), ὁ *Στάχιρ* τοῦ Πτολεμαίου καὶ *Χρεμέτης* (6λ. λ.) τοῦ Ἀριστοτέλους. Σ. Ε. Λ.

χρεώγραφον (τό), καὶ *χρεόγραφον*· ἔγγραφον ἀντιπροσωπεῦον χρηματικὴν ἀξίαν, χρηματιστηριακὸς τίτλος, οἷον ὁμολογία, μετοχὴ κττ.

— *[Λογιστ.* Τὰ *χρεώγραφα* περιλαμβάνονται εἰς τοὺς λογαριασμοὺς ἀξιῶν ἢ καὶ εἰς ἴδιον αὐτοτελῆ λογαριασμὸν χρεωγράφων, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑποδιαιρεῖται δὲ ὁ λογαριασμὸς ἀξιῶν ἢ χρεωγράφων εἰς δύο: α΄) εἰς λογαριασμοὺς ἐνεργητικῶν ἀξιῶν, ἃς κατέχει, ὡς ἰδίαν του περιουσίαν, ὁ κύριος τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ β΄) εἰς λογαριασμοὺς παθητικῶν ἀξιῶν, ὅταν ἀντιπροσωπεύουσιν ἀξίας, τὰς ὁποίας ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ. Οὕτως, οἱ μὲν λογαριασμοὶ ἐνεργητικῶν ἀξιῶν κατὰ τὴν πρώτην ἐγγραφήν των ἐμφανίζονται εἰς χρέωσιν, διότι δὲν δύνανται νὰ δώσωσι (πιστωθοῦν), πρὶν προηγουμένως λάβωσι (χρεωθοῦν), οἱ δὲ λογαριασμοὶ τῶν παθητικῶν ἀξιῶν, διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον, ἐμφανίζονται πάντοτε μὲ πίστωσιν (π. χ. γραμμάτια πληρωτέα). Γ. Ν. Κ.

— *[Δημοσιον.]* Ὁ ὅρος *χρεώγραφα,* τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις ἐν τῇ ἑλληνικῇ νομοθεσίᾳ (ἄρθρ. 68 τοῦ νομ. διατ. τῆς 17 Ἰουλίου 1923 «Περὶ εἰδικῶν διατάξεων ἐπὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν»), εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὸν ὅρον *δικαιόγραφα* (6λ. λ.) ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τῶν ἀνωνύμων χρεωγράφων (δικαιογράφων εἰς τὸν κομιστήν). Ἀλλὰ τὸ διάταγμα τοῦτο ρυθμίζει τὰ ἀνώνυμα χρεώγραφα τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, ἐνῷ εἰς τὰ χρεώγραφα καταλέγονται καὶ τὰ «δημόσια χρεώγραφα» (effets publics, fonds d' État), τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν ἰδιαιτέραν κατηγορίαν τίτλων, ἐκδιδομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ νομοθεσίᾳ (ἄρθρ. 4 τοῦ νόμ. ΑΣΜΔ΄ τοῦ 1885) λέγονται «χρεώγραφα τῶν ἐθνικῶν δανείων». Οὕτω καὶ ἐν ἄρθρῳ 17 τοῦ νόμου 3632 τοῦ 1928 «Περὶ χρηματιστηρίων ἀξιῶν», μεταξὺ τῶν χρηματιστηριακῶν πραγμάτων καταλέγονται: α΄) τὰ ἀνώνυμα δημόσια χρεώγραφα, ἡμεδαπὰ καὶ ἀλλοδαπά, β΄) τὰ ἀνώνυμα ἑλληνικὰ χρεώγραφα δήμων, κοινοτήτων καὶ παντὸς ἐν γένει νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου. Ταῦτα γίνονται ἀντικείμενα χρηματιστηριακῶν συμβάσεων, περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι διατάξεις ἐξαιρετικαί, μὴ ἔχουσαι ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀνωνύμων χρεωγράφων, ἰδίως δὲ ἰσχύουσι περὶ αὐτῶν αἱ διατάξεις τῶν περὶ συνάψεως τῶν ἐθνικῶν δανείων εἰδικῶν συμβάσεων. Δέον ὅμως ὡς δημόσια χρεώγραφα νὰ ἐκλαμβάνωνται, ἐκτὸς τῶν δημοσίων δανείων, καὶ τὰ ἀνώνυμα χρεώγραφα δήμων, κοινοτήτων καὶ ἄλλων προσώπων δημοσίου δικαίου (*Πετιμεζᾶ,* Ἐμπ. Β΄, σελ. 156).

Ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν ἀνωνύμων χρεωγράφων τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, ἐφ' ὧν ἔχει ἐφαρμογὴν τὸ προμνησθὲν διάταγμα τοῦ 1923 (ἄρθρ. 1), καὶ τῶν δημοσίων χρεωγράφων ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Ἀπὸ φορολογικῆς ἀπόψεως τὰ δημόσια χρεώγραφα ἀπολαύουσι φορολογικῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀναλυτικοῦ φόρου τῆς Γ΄ κατηγορίας (νόμ. 1640, ἄρθρ. 17, α΄ καὶ 2γ΄), τοῦ δὲ συνθετικοῦ φόρου ἀπολαύουσιν ἐπὶ πλέον ἀπαλλαγῆς μόνον τὰ εἰς δραχμὰς ἐθνικὰ χρεώγραφα, καταργηθείσης, διὰ τοῦ νόμου 5456 τοῦ 1932, τῆς πρότερον ἰσχυούσης ἐκ τοῦ φόρου τούτου ἀπαλλαγῆς τῶν εἰς χρυσόν, καὶ εἰς χρυσὸν ἅμα καὶ εἰς δραχμάς, ἐκδεδομένων ἐθνικῶν δανείων. Ἐπίσης ἀπολαύουσιν ἐξαιρέσεως τοῦ τέλους τῶν χρηματιστηριακῶν συμβάσεων αἱ ἀφορῶσαι εἰς χρεώγραφα τοῦ κράτους τοιαῦται συμβάσεις (ἄρθρ. 2 τοῦ Ν. Δ. τῆς 13 Νοεμβρίου 1927 περὶ φορολογίας χρηματιστηριακῶν συμβάσεων). Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι ἐξαιρετικαὶ περὶ αὐτῶν διατάξεις, μὴ ἰσχύουσαι ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀνωνύμων χρεωγράφων, ὡς ἡ τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 31 Μαΐου 1923, παραμείναντος μετὰ τὸν νόμον 3261 τοῦ 1925 ἐν ἰσχύϊ καὶ ἀφορῶντος εἰς τὴν ἐξαγορὰν ἀπολεσθέντος τίτλου τῶν ὑπὸ τὸν Διεθνῆ Οἰκονομικὸν Ἔλεγχον δανείων. Μεταξὺ τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων διατάξεων ἀξιόλογοι εἶναι αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν δημοσίων χρεωγράφων εἰς ἐγγυήσεις δημοσίων ὑπολόγων κατὰ τὸ ἄρθρον 194 τοῦ νόμου περὶ δημοσίου λογιστικοῦ καὶ τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς 24 Αὐγούστου 1836, καὶ εἰς ἄλλας πάσης φύσεως ἐγγυοδοσίας. Κατ' ἄλλας δὲ διατάξεις, τὰ χρεώγραφα ὡρισμένων δανείων ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμεύωσιν, ἀντὶ χρημάτων εἴτε πρὸς πληρωμὴν ἀπαιτήσεων ἐνυποθήκων ἢ μὴ ἐκ μέρους ὀφειλετῶν, ὧν τὰ ἀγροκτήματα ἀπηλλοτριώθησαν ἀναγκαστικῶς «κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν αὐτῶν ἀξίαν» (ἄρθρ. 109 ἀγροτικοῦ νόμου), εἴτε πρὸς πληρωμὴν τιμήματος ἐκποιουμένων κτημάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ δημόσιον ἢ διαχειριζομένων παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλων ἀπαιτήσεων αὐτοῦ, ὡς αἱ ὁμολογίαι τοῦ δανείου ἀνταλλαξίμων.

Ἡ ὑποτίμησις τῶν νομισμάτων, εἰς ἃ ἔχουν ἐκδοθῆ τὰ κρατικὰ χρεώγραφα, ἐφ' ὅσον εἰς τὰς περὶ τῶν δανείων συμβάσεις δὲν περιέχονται ρῆτραι ἐξασφαλιστικαὶ τῆς ὑπηρεσίας των εἰς ὡρισμένον ὑγιὲς νόμισμα, βαρύνει τοὺς ὁμολογιούχους. Συνήθως, μετὰ μέγαν πόλεμον, ἐπέρχεται ὑποτίμησις τοῦ χαρτίνου νομίσματος, ὡς συνέβη μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον τοῦ 1914—1918, καὶ κατὰ τοῦ κινδύνου τούτου ἡ ἐξασφάλισις γίνεται δι' ἀναγραφῆς εἰς τὰς περὶ δανείων συμβάσεις τοῦ ὅρου ὅτι γενήσεται εἰς χρυσοῦν νόμισμα ἡ πληρωμὴ τοῦ τοκοχρεωλυσίου. Ἐντεῦθεν δὲ γεννῶνται ζητήματα, νομικά, οἰκονομικά, πολιτικὰ καὶ κοινωνικά.

Προέχει ἡ νομικὴ ἄποψις τοῦ ὅρου. Εἰς ἃς χώρας ὑφίσταται ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία, εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ εἰς ἰσαρίθμους νομισματικὰς μονάδας ἐξόφλησις, ἀσχέτως πρὸς τὴν ὑποτίμησίν των, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ περὶ τοῦ δανείου συμβάσει ρήτρα, ἐπιβάλλουσα τὴν εἰς ὡρισμένον ὑγιὲς νόμισμα πληρωμὴν τοῦ τοκοχρεωλυσίου, εἰ καὶ ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως τὸ κράτος διαπράττει συγκεκαλυμμένην πτώχευσιν, ἐφ' ὅσον, ἐπιβάλλον τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, προκαλεῖ ὑποτίμησιν τοῦ νομίσματος καὶ καταβάλλει τὸ τοκοχρεωλύσιον εἰς ὑποτιμημένον νόμισμα, ἐνῷ τὸ δάνειον εἶχε γίνει καθ' ὃν χρόνον τὸ νόμισμα ἦτο ὑγιές. Δυνατὸν ὅμως: 1) Τὸ κρατικὸν χρεώγραφον νὰ καθορίζῃ ὅτι τὸ τοκοχρεωλύσιόν του εἶναι πληρωτέον εἰς ξένον νόμισμα καὶ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ· τότε τὸ κράτος ὑπέχει νομικὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώνῃ αὐτὸ εἰς τὸ νόμισμα τοῦτο καὶ ἐν τῷ συμπεφωνημένῳ τόπῳ πληρωμῆς. 2) Ἡ πληρωμὴ νὰ ὡρίσθη νὰ γίνηται εἰς διάφορα νομίσματα (δολλάρια, λίρας, φράγκα χρυσᾶ), ὁπότε ἡ ἐπιλογὴ αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὸν δανειστήν, τοῦ ὀφειλέτου κράτους μὴ δυναμένου νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς τυχὸν ὑποτιμήσεώς τινος τῶν νομισμάτων τούτων. 3) Ἡ πληρωμὴ νὰ συνεφωνήθη μὲν νὰ γίνηται εἰς ἐθνικὸν νόμισμα, ἀλλ' «εἰς χρυσόν», ἢ εἰς ἐθνικὸν μὲν νόμισμα, ἐπὶ τῇ τιμῇ ὅμως ξένου ὑγιοῦς συναλλάγματος, ὁπότε ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία δὲν ἀναιρεῖ τὴν ρήτραν ταύτην. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ κράτος δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀκεραίαν ἐκπλήρωσιν τῶν ὀφειλομένων ὑποχρεώσεών του, χωρὶς ἡ πρᾶξίς του αὕτη νὰ ἐνέχῃ τὴν ἔννοιαν τῆς πτωχεύσεως. Ἐξ ἀπόψεως οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς, ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους ἀνάληψις ὑποχρεώσεως πληρωμῆς εἰς ὑγιὲς νόμισμα χρησιμεύει, ἔν τινι μέτρῳ, πρὸς συγκράτησιν τῶν κυβερνήσεων, ἵνα μὴ προστρέχωσιν εὐκόλως εἰς τὴν ἔκδοσιν χαρτονομίσματος, δυναμένου νὰ ὁδηγήσῃ εἰς νομισματικὸν ὄλεθρον τὴν χώραν καὶ δύναται ν' ἀποβῇ σωστικὴ τῆς δημοσίας πίστεως καὶ τῆς καλῆς πορείας τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, ἀποτρέπει δὲ τὴν ἠθελημένην καὶ ἔμμεσον πτώχευσιν διὰ τῆς κακῆς αὐτῶν διαχειρίσεως. Ἀλλ' ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης δύναται νὰ δημιουργήσῃ μεγάλας δυσκολίας, φύσεως πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς, προκαλοῦσα ἐξαιρετικὴν ζήτησιν χρυσοῦ ἢ ὑγιοῦς ξένου συναλλάγματος καὶ ἑπομένως μεγάλην ὑποτίμησιν τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος, ἰδίως εἰς περιόδους οἰκονομικῆς κρίσεως, ὡς τοῦτο συνέβη εἴς τινα κράτη κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ὁπότε ἀποβαίνει ἀναπόφευκτος ἡ ἀναστολὴ τῆς εἰς χρυσὸν ἢ ὑγιὲς νόμισμα ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει πληρωμῆς, ἐνέχουσα πάντως τὴν ἔννοιαν τῆς πτωχεύσεως. Συνώνυμος πρὸς τὰ χρεώγραφα εἶναι καὶ ὁ ὅρος «*Χρηματόγραφα*».

Διὰ τοῦ ἀναγκαστικοῦ διατάγματος τῆς 29 Ἰουλίου 1932 «Περὶ μετατροπῆς εἰς δραχμὰς τῶν εἰς ξένον νόμισμα ἢ συνάλλαγμα ὀφειλῶν», κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ὁποίου «ἐδραχμοποιήθησαν» αἱ ἐν λόγῳ ὀφειλαί, ἀλλὰ γενικῶς μόνον αἱ ἐν Ἑλλάδι πληρωτέαι, ἐξῃρέθησαν τῆς ἰσχύος του αἱ ὀφειλαὶ εἰς ξένον νόμισμα ἢ συνάλλαγμα, ἀπορρέουσαι ἐξ ὁμολογιακῶν ἢ ἄλλων τοκοχρεωλυτικῶν δανείων τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνωνύμων ἑταιρειῶν πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν ἢ καὶ πρὸς τὴν ἡμεδαπήν, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ κεφάλαια ἠντλήθησαν καὶ ὀφείλονται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν παρ' ἐν Ἑλλάδι τραπεζῶν ἢ ἄλλων ἀνωνύμων ἑταιρειῶν ἢ διὰ τὰ ὁποῖα ἔχει παρασχεθῆ ἐγγύησις τοῦ κράτους ἢ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος (περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης πρβλ. *Γρ. Π. Κασιμάτη,* «Ἡ δραχμοποίησις τῶν εἰς ξένον νόμισμα κλπ. ὑποχρεώσεων», ἔκδ. 1933, σελ. 19 ἑπ.). Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὰ εἰς ξένον νόμισμα ἢ συνάλλαγμα κρατικὰ χρεώγραφα, ὁ νόμος 5456 τοῦ 1932 «Περὶ προσωρινῆς ρυθμίσεως ζητημάτων δημοσίου χρέους», ἐξουσιοδότησε τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν δι' ἀποφάσεών του, ἐκδιδομένων μετ' ἔγκρισιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ν' ἀναστέλλῃ τὴν ἐνέργειαν χρεωλυτικῶν ἀποσβέσεων αὐτῶν, νὰ ἐφαρμόζῃ δὲ τὴν αὐτὴν διάταξιν τῆς ἀναστολῆς καὶ διὰ τὸ ὅλον ἢ μέρος τοῦ τόκου τῶν ἐν λόγῳ δανείων. Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τούτου ἔχει ἐκδοθῆ μόνον ἡ ὑπ' ἀριθ. 102.247 τῆς 30 Ἰουνίου 1932 ὑπουργικὴ ἀπόφασις, ἀναστείλασα μόνον τὴν οἱανδήποτε ἀπόσβεσιν δανείων συνωμολογημένων εἰς ξένον νόμισμα, καθὼς καὶ τῶν ἐγγυήσει τοῦ δημοσίου, οὐδὲν ὅμως διέλαβεν ἡ ἀπόφασις περὶ ἀναστολῆς τῆς καταβολῆς τοῦ ὅλου ἢ μέρους τοῦ τόκου τῶν δανείων τούτων, ἥτις ἐρρυθμίσθη προσωρινῶς διὰ τῆς πρὸς τοὺς ξένους ὁμολογιούχους γενομένης κατὰ τὰ ἔτη 1932 καὶ 1933 συνεννοήσεως τῆς κυβερνήσεως (6λ. καὶ λ. *μετοχή, ὁμολογία, συμβιβασμὸς [Δημοσ.], χαρτονόμισμα, συνάλλαγμα [Νομ.],* χρέος δημόσιον, *χρεωκοπία* κρατική). Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

—**χρεώγραφον ἀνώνυμον** *[Ἀστ.—Ἐμπορ. Δίκ.]*· 6λ. λ. *δικαιόγραφον.*

χρεωκοπία (ἡ), καὶ *χρεοκοπία*· κατάλυσις, ἀποκοπὴ τῶν χρεῶν· || ἰδίᾳ, πτώχευσις ἐμπόρου ἐξ ὑπαιτιότητος αὐτοῦ· || καθόλου, πτώχευσις.

—*[Ἐμπορ. Δίκ.] Χρεωκοπία* καλεῖται ἡ πτώχευσις, ἐν ᾗ συντρέχουν εἰδικαὶ ὑπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου καθοριζόμεναι προϋποθέσεις ἀδικήματος. Ἐάν, δηλαδή, ἡ πτώχευσις εἶναι ἁπλῶς

Digitized by Google

συνέπεια συνήθους ἐμπορικοῦ ἀτυχήματος, ὁ νόμος προσπαθεῖ καὶ τοὺς δανειστὰς νὰ προστατεύσῃ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ καὶ τὸν ἔμπορον νὰ σώσῃ ἀπὸ ἀτελευτήτους καὶ ἀσκόπους καταδιώξεις τῶν πιστωτῶν του, ἐνῷ ἀντιθέτως, ἐὰν αὕτη εἶναι συνέπεια δολίων πράξεων ἢ ἀμελείας αὐτοῦ περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ἐμπορικῶν του ὑποθέσεων, ὁ νόμος χαρακτηρίζει τὸν τοιοῦτον ἔμπορον ὡς χρεωκόπον καὶ τιμωρεῖ αὐστηρότατα τὸ ἀδίκημα. Καὶ εἰς μὲν τὴν περίπτωσιν τοῦ δόλου ἡ χρεωκοπία χαρακτηρίζεται *δολία* καὶ συνεπάγεται βαρυτάτας ποινάς, εἰς δὲ τὴν περίπτωσιν τῆς ἀμελείας ὀνομάζεται *ἁπλῆ* καὶ ἔχει ἠπιωτέρας συνεπείας διὰ τὸν χρεωκοπήσαντα ἔμπορον. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀμέλεια τοῦ πτωχεύσαντος ἐνδέχεται νὰ εἶναι διαφόρου βαθμοῦ, ὁ νόμος διακρίνει πάλιν τὴν ἁπλῆν χρεωκοπίαν εἰς τὴν *ἐλαφροτέραν* μορφήν, καθ' ἣν ἡ καταδίκη τοῦ πτωχεύσαντος ἐμπόρου εἶναι δυνητικὴ διὰ τὸν δικαστήν, καὶ τὴν *βαρυτέραν*, καθ' ἣν ἡ καταδίκη εἶναι ὑποχρεωτική. Εἰδικῶς προκειμένου περὶ ἐμπορικῶν ἑταιρειῶν ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι, ἐν περιπτώσει πτωχεύσεως, οἱ διαχειρισταὶ αὐτῶν καταδιώκονται ἐπὶ ἁπλῇ χρεωκοπίᾳ, ὁσάκις δὲν ἐτηρήθησαν αἱ ἐπιβαλλόμεναι ἐν τοῖς ἄρθροις 42—46 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου περὶ δημοσιεύσεως τοῦ καταστατικοῦ καὶ λοιπῶν ἐγγράφων ὑποχρεώσεις.

Ἡ χρεωκοπία προϋποθέτει τὴν πτώχευσιν, συνεπῶς οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταδιωχθῇ ἐπὶ χρεωκοπίᾳ, ἐὰν μὴ διατελῇ ἐν πτωχεύσει. Ἐπειδὴ δὲ μόνον οἱ ἔμποροι πτωχεύουν, ἕπεται ἐπίσης ὅτι αἱ περὶ χρεωκοπίας διατάξεις τοῦ νόμου μόνον ἐπὶ ἐμπόρων ἐφαρμόζονται. Κατὰ ταῦτα, ἀναγκαῖος ὅρος τοῦ ἀδικήματος εἶναι ἡ ἰδιότης τοῦ ἐμπόρου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ παῦσις τῶν πληρωμῶν ἀφ' ἑτέρου. Καὶ ὡς πρὸς τὸν πρῶτον μὲν ὅρον παρατηρητέον ὅτι καὶ οἱ παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ νόμου διενεργήσαντες ἐμπορικὰς πράξεις καὶ μὴ ὄντες ἔμποροι χαρακτηρίζονται ὡς τοιοῦτοι καὶ συνεπῶς διώκονται ἐπὶ χρεωκοπίᾳ· ὡς πρὸς τὸν δεύτερον δέ, ὅτι, ἵνα χωρήσῃ ἡ ἐπὶ χρεωκοπίᾳ καταδίωξις, δὲν ἀπαιτεῖται νὰ προηγηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ δικαστηρίου κήρυξις αὐτοῦ εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἔμπορος καὶ ὅτι ἔπαυσε τὰς πληρωμάς του, πρᾶγμα, ὅπερ κρίνει ἀπολύτως ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτικῆς δίκης ὁ ποινικὸς δικαστής. Καὶ ὁ ἐπελθὼν τυχὸν συμβιβασμὸς μεταξὺ τοῦ πτωχεύσαντος καὶ τῶν δανειστῶν του, σκοπὸν ἔχων, ὅπως ὁ πτωχεύσας ἀναλάβῃ τὴν διαχείρισιν τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας ὑπὸ τοὺς ἐν τῷ συμβιβασμῷ ὅρους, οὐδόλως παρεμποδίζει τὴν ἐπὶ χρεωκοπίᾳ ποινικὴν δίωξιν αὐτοῦ, μὴ θεωρούμενος ὡς ἔμπρακτος μετάνοια, ἐφ' ὅσον μάλιστα οὔτε πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν δανειστῶν ἀποτελεῖ. Ὁ νόμος ὁρίζει ἐν ἄρθρῳ 679 τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς κηρύσσεται ὑποχρεωτικῶς εἰς κατάστασιν ἁπλῆς χρεωκοπίας ὁ πτωχεύσας ἔμπορος. Αἱ περιπτώσεις αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς πέντε: 1) Ἐὰν αἱ προσωπικαὶ ἢ αἱ οἰκιακαὶ αὐτοῦ δαπάναι κριθῶσιν ὑπερβολικαί. 2) Ἐὰν ἐδαπάνησε μεγάλας ποσότητας εἰς παίγνια ἢ εἰς ἐπιχειρήσεις καθαρῶς ἐκ τῆς τύχης ἐξαρτωμένας, εἰς εἰκονικὰς συναλλαγὰς τοῦ χρηματιστηρίου ἢ ἐπὶ ἐμπορευμάτων. 3) Ἐάν, σκοπῶν ν' ἀναβάλῃ τὴν κήρυξιν τῆς πτωχεύσεώς του, ἠγόρασεν ἵνα μεταπωλήσῃ ἐμπορεύματα κάτω τῆς ἀγοραίας ἀξίας, ἢ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν συνῆψε δάνεια, ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν ἐμπορικὰ γραμμάτια, ἢ κατέφυγεν εἰς ἄλλα ἐπιζήμια μέσα πρὸς εὕρεσιν χρημάτων. 4) Ἐὰν μετὰ τὴν παῦσιν τῶν πληρωμῶν ἐπλήρωσε πιστωτήν τινα πρὸς βλάβην τῆς ὁμάδος. 5) Ἐὰν ἤθελε παραλείψει τὴν ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τοῦ νόμου δήλωσιν ἀναστολῆς πληρωμῶν. Ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ 682 καθορίζει ἐπίσης τὰς περιπτώσεις τῆς δυνητικῆς διὰ τὸν δικαστὴν καταδιώξεως τοῦ πτωχεύσαντος ἐμπόρου ἐπὶ ἁπλῇ χρεωκοπίᾳ, ἀριθμῶν τὰς ἑξῆς: 1) Ἐὰν διὰ λογαριασμὸν τρίτων καὶ ἄνευ ἀντιτίμου συνῆψε χρηματικὰς ὑποχρεώσεις, κρινομένας ὑπερβολικὰς ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκετο ὅτε συνεβάλλετο. 2) Ἐὰν κηρυχθῇ ἐκ νέου εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως, πρὶν ἐκπληρώσῃ τὰς ἐκ τοῦ προτέρου συμβιβασμοῦ ὑποχρεώσεις του. 3) Ἐὰν ἡ κατὰ τὸ ἄρθρον 526 ἐπιβαλλομένη δήλωσις ἀναστολῆς πληρωμῶν δὲν φανερώνῃ τὰ ὀνόματα ἁπάντων τῶν ἀλληλεγγύων συνεταίρων, ἢ ἐὰν ἐντὸς τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ ὁριζομένου χρόνου δὲν ἤθελε καταθέσει τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα ἔγγραφα καὶ ἐμπορικὰ βιβλία. 4) Ἐὰν ἄνευ νομίμου κωλύματος δὲν ἐμφανίζεται αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τῶν συνδίκων, κατὰ τὰς ὁριζομένας περιπτώσεις καὶ προθεσμίας, ἢ ἐὰν τυχὼν προπεμπτηρίου δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγὴν νὰ ἐμφανισθῇ. 5) Ἐὰν δὲν ἐτήρησε τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου διαγραφόμενα ἐμπορικὰ βιβλία καὶ δὲν συνέταξεν ἐγκαίρως ἀκριβῆ ἀπογραφὴν τῆς περιουσίας του, ἢ τὰ βιβλία καὶ ἡ ἀπογραφὴ αὐτοῦ εἶναι ἀτελῆ καὶ ἄτακτα, ἢ δὲν παριστάνωσι τὴν ἀληθῆ ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, ἀλλ' ἄνευ δόλου, ἢ τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὸ βιβλίον τῶν ἀπογραφῶν δὲν εἶναι μονογραφημένα, κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου.

Ἀπὸ τὴν ἁπλῆν χρεωκοπίαν, εἴτε αὕτη εἶναι ὑποχρεωτικὴ εἴτε εἶναι δυνητική, διακρίνεται οὐσιωδῶς ἡ *δολία χρεωκοπία*. Κηρύσσεται δόλιος χρεωκόπος, κατὰ τὸ ἄρθρον 684 τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου, καὶ τιμωρεῖται, κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ ποινικοῦ νόμου πᾶς πτωχεύσας ἔμπορος, ὅστις ἤθελεν ἀποκρύψει τὰ βιβλία του ἢ δολίως ἀφαιρέσει, διαγράψει ἢ ἀλλοιώσει τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ὅστις ἤθελεν ὑπεξαιρέσει ἢ ἀποκρύψει μέρος τοῦ ἐνεργητικοῦ του, ἢ διὰ τῶν βιβλίων ἢ ἐγγράφων αὐτοῦ, εἴτε δημοσίων εἴτε ἰδιωτικῶν, ἢ διὰ τοῦ ἰσολογισμοῦ του ἤθελε δολίως παραστήσει ἑαυτὸν ὀφειλέτην ποσῶν μὴ ὀφειλομένων.

Ἡ κυρία προϋπόθεσις διὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀδικήματος τῆς δολίας χρεωκοπίας εἶναι ὁ δόλος. Ἄνευ τῆς προϋποθέσεως ταύτης δὲν ὑφίσταται ἀδίκημα, καὶ ἂν ἀκόμη συντρέχῃ περίπτωσις ἀπὸ τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἀπαριθμουμένας. Ὁ νόμος ὁρίζων τὰς περιπτώσεις τῆς δολίας χρεωκοπίας δὲν ἐκφράζεται εἰδικῶς, ἀλλὰ γενικῶς, ἐπιτρέπων οὕτω εἰς τὸν δικαστὴν νὰ περιλάβῃ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ αὐτοῦ ὅλας τὰς περιπτώσεις τῆς δολίας ἐνεργείας τοῦ ἐμπόρου, τεινούσας εἰς τὴν ἀπόκρυψιν τοῦ ἐνεργητικοῦ του καὶ τὴν ἐξόγκωσιν τοῦ παθητικοῦ του, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταδολιεύσεως τῶν πιστωτῶν του. Οὕτω τὰ δικαστήρια ἀπεφάνθησαν ὅτι ἀποτελεῖ περίπτωσιν δολίας χρεωκοπίας, τιμωρουμένης ὑπὸ τοῦ νόμου, ἡ ἔκδοσις γραμματίου εἰς διαταγὴν εἰκονικοῦ δανειστοῦ. Πᾶσα ἄλλη τυχὸν παράνομος πρᾶξις τοῦ πτωχεύσαντος, ὡς π. χ. πλαστογραφία, ὑπεξαίρεσις κτλ., ἐφ' ὅσον δὲν σκοπεῖται δι' αὐτῆς ἡ καταδολίευσις τῶν δανειστῶν του διὰ τῆς ἀποκρύψεως τῆς ἐνεργητικῆς αὐτοῦ περιουσίας ἢ διὰ τῆς ἐξογκώσεως τοῦ παθητικοῦ του, δὲν ὑπάγεται εἰς τὰς περὶ δολίας χρεωκοπίας διατάξεις, ἀλλὰ τιμωρεῖται αὐτοτελῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶς ἰσχυόντων δι' ὅλα τὰ ἀδικήματα διατάξεων τῆς ποινικῆς νομοθεσίας. Εἰδικώτερον προνοεῖ ὁ νόμος ἐν ἄρθρῳ 685 ἐν περιπτώσει πτωχεύσεως ἐμπορικῆς τινος ἑταιρείας περὶ τῆς καταδιώξεως καὶ τιμωρίας ἐπὶ δολίᾳ χρεωκοπίᾳ τῶν διαχειριστῶν αὐτῆς, ἐὰν δολίως παρέλειψαν τὴν κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ νόμου δημοσίευσιν τοῦ καταστατικοῦ, ἐὰν δηλώσωσι ψευδῶς τὸ ὑποσχεθὲν ἢ κατατεθὲν κεφάλαιον, ἐὰν καταβάλωσι πρὸς τοὺς συνεταίρους μερίσματα προφανῶς μὴ ὑπάρχοντα καὶ ἐλαττώσωσιν οὕτω τὸ ἑταιρικὸν κεφάλαιον, ἐὰν δολίως λάβωσι προκαταβολὰς ἀνωτέρας τῶν ὑπὸ τοῦ ἑταιρικοῦ καταστατικοῦ ὁριζομένων, ἢ ἐάν, τέλος, δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν πτώχευσιν τῆς ἑταιρείας ἐκ δόλου ἢ συνεπείᾳ δολίων πράξεων.

Πλὴν τοῦ πτωχεύσαντος ἐμπόρου, καταδιώκονται καὶ τιμωροῦνται ἐπὶ δολίᾳ χρεωκοπίᾳ καὶ ὅσοι πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ πτωχεύσαντος ἐν γνώσει ἀφαιροῦσιν, ἀποκρύπτουσιν ἢ ἀποσιωπῶσι κινητὴν ἢ ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν, ὅσοι δολίως προτείνουσι καὶ ἐνόρκως βεβαιώσωσιν ἐν ἰδίῳ ὀνόματι ἢ δι' ἄλλου προσώπου προσπεποιημένα δάνεια καὶ τέλος ὅσοι ἐνασκοῦντες τὸ ἐμπόριον ἐν ὀνόματι ἄλλου ἢ ὑπὸ ψευδὲς ὄνομα καταστῶσιν ἔνοχοι δολίας χρεωκοπίας.

Ἡ ἁπλῆ χρεωκοπία κατατάσσεται ὑπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου μεταξὺ τῶν πλημμελημάτων καὶ τιμωρεῖται, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 405 τοῦ ποινικοῦ νόμου, μὲ φυλάκισιν ἑνὸς μηνὸς μέχρι δύο ἐτῶν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ δολία χρεωκοπία χαρακτηρίζεται ὡς κακούργημα, ἐκδικάζεται ὑπὸ τῶν κακουργιοδικείων καὶ τιμωρεῖται μὲ εἱρκτήν. Προκειμένου ὅμως περὶ τῶν κολλυβιστῶν, μεσιτῶν πραγματειῶν, ὁδηγῶν πλοίων καὶ ἄλλων μεσιτῶν, ὁ νόμος ἐπιβάλλει αὐστηροτέρας ποινὰς καὶ τιμωρεῖ τὴν ἁπλῆν τούτων χρεωκοπίαν ὡς κακούργημα, μὲ εἱρκτήν, τὴν δὲ δολίαν χρεωκοπίαν μὲ πρόσκαιρα δεσμά. Τὰ ἔξοδα τῆς ἐπὶ ἁπλῇ χρεωκοπίᾳ καταδιώξεως βαρύνουσι τὸ δημόσιον. Ἐὰν ὅμως ἡ καταδίωξις γίνῃ κατόπιν κατηγορίας τῶν συνδίκων καὶ ἀθωωθῇ ὁ κατηγορούμενος ἔμπορος, δύνανται νὰ καταψηφισθοῦν εἰς βάρος τῆς ὁμάδος. Ἀντιθέτως οὐδέποτε καταψηφίζονται εἰς βάρος τῆς ὁμάδος τὰ ἔξοδα τῆς ἐπὶ δολίᾳ χρεωκοπίᾳ καταδιώξεως.

Τόσον ἡ ἁπλῆ, ὅσον καὶ ἡ δολία χρεωκοπία διώκονται ἢ αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως ἢ τῇ ἐγκλήσει τῶν συνδίκων ἢ τινος τῶν πιστωτῶν τοῦ πτωχεύσαντος. Εἰς τοὺς συνδίκους ἐπιτρέπεται πάντοτε ἰδιωτικὴ κατηγορία, ὡς καὶ πολιτικὴ ἀγωγή, ἡ ὁποία ὅμως περιορίζεται μόνον εἰς τὴν δίωξιν τῆς κατηγορίας, τῆς πολιτικῆς ἀπαιτήσεως παραπεμπομένης εἰς τὸ ἁρμόδιον διὰ τὴν πτώχευσιν πολιτικὸν δικαστήριον. Ὁ νόμος ἠθέλησε νὰ τηρήσῃ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τελείως ἀνεξάρτητον τὴν ποινικὴν δίκην ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοιαύτην. Τοῦτο δέ, κυρίως, ἵνα μὴ περιπλακῶσι τὰ πράγματα πρὸς ζημίαν τῶν συμφερόντων τῶν πιστωτῶν, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν παραμένοντα καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς περὶ χρεωκοπίας δίκης ἐμπεπιστευμένα εἰς χεῖρας τοῦ συνδίκου. Πάντως οἱ σύνδικοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποβοηθῶσι τὸν εἰσαγγελέα, παραδίδοντες εἰς αὐτὸν ὅλα τὰ παρ' αὐτοῦ ζητηθησόμενα ἔγγραφα καὶ τὰς δεούσας πληροφορίας, καθιστάμενοι ἄλλως ὑπεύθυνοι καὶ δυνάμενοι νὰ ἐξαναγκασθῶσι καὶ διὰ προσωπικῆς κρατήσεως.

Ὅπως ὅλα τὰ ἀδικήματα, καὶ ἡ χρεωκοπία ἀποσβέννυται διὰ τῆς παραγραφῆς ἐντὸς τῶν προθεσμιῶν τῶν ὁριζομένων διὰ τὰ κακουργήματα καὶ πλημμελήματα εἰς τὸ ἄρθρον 120 τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἤτοι μετὰ παρέλευσιν ἑπταετίας μὲν ἐπὶ δολίας χρεωκοπίας ἢ τῶν πρὸς αὐτὴν ἐξομοιουμένων περιπτώσεων, τριετίας δὲ ἐπὶ ἁπλῆς χρεωκοπίας. Ζήτημα ὅμως γεννᾶται ὡς πρὸς τὸ χρονικὸν σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δέον νὰ ὑπολογισθῇ ἡ πρὸς παραγραφὴν προθεσμία. Ἂν τὰ γεγονότα, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἐπὶ χρεωκοπίᾳ κατηγορία, προηγήθησαν τῆς πτωχεύσεως, τότε ταῦτα καθίστανται ἀξιόποινα διὰ τῆς ἐπελθούσης πτωχεύσεως καὶ ἀπὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου σημείου δέον νὰ ὑπολογισθῇ ὁ πρὸς παραγραφὴν τοῦ ἀδικήματος χρόνος, ἄλλως, ἐὰν τὰ πραγματικὰ περιστατικά, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ κατηγορία, ἔλαβον χώραν μετὰ τὴν πτώχευσιν, ὁ ὑπολογισμὸς τῆς παραγραφῆς ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου σημείου.

Ἀποκατάστασις. Ὁ νόμος ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν πτωχεύσαντα ἔμπορον τὴν εὐχέρειαν, ἵνα ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, ἐξαλείφων ἀπολύτως τὰ δυσάρεστα δι' αὐτὸν ἀπὸ ἠθικῆς καὶ λοιπῶν ἀπόψεων ἀποτελέσματα τῆς πτωχεύσεως. Ἡ τοιαύτη ἀνάκτησις τῶν ὅσων ὁ πτωχεύσας ἐστερήθη δικαιωμάτων, συνεπείᾳ τῆς πτωχεύσεως, ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως. Τὴν ἀποκατάστασιν ὁ νόμος ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν τίμιον ὀφειλέτην, ὁ ὁποῖος ἔπεσε θῦμα τῶν ἐμπορικῶν του ἐπιχειρήσεων καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀκόμη ἐδείχθη πρόθυμος, μὴ φειδόμενος οὐδεμιᾶς θυσίας, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τιμῆς του. Ἀντιθέτως ἀπέκλεισε τοῦ εὐεργετήματος τούτου ἐκείνους, οἵτινες κατεχράσθησαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κοινοῦ· καὶ ὡς τοιούτους εἰδικώτερον κατονομάζει τοὺς δολίους χρεωκόπους, τοὺς ἀντιβαδιαστὰς καὶ τοὺς ἐπὶ κλοπῇ ἢ ἀπάτῃ καταδικασθέντας. Ὁ νόμος δὲν ἀπέκλεισε τῆς ἀποκαταστάσεως τὸν ἁπλοῦν χρεωκόπον, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἔνοχος ἀμελείας, οὐχὶ ὅμως καὶ δόλου. Πάντως εἰδικώτερον δι' αὐτὸν ὁ νόμος ἀπαιτεῖ διὰ τὴν ἀποκατάστασίν του ἐπιπροσθέτως καὶ τὴν ἔκτισιν τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ ποινῆς, ἐκτὸς ἐὰν ἔτυχε χάριτος. Ἡ ἀποκατάστασις δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πτωχεύσαντος, τοῦτο δὲ ἵνα οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ δυνηθῶσι νὰ ἐξαλείψωσι τὸ ἐκ τῆς πτωχεύσεως στίγμα. Κυρία προϋπόθεσις τῆς ἀποκαταστάσεως εἶναι ἡ ἐκ μέρους τοῦ πτωχεύσαντος ἐμπόρου ὁλοσχερὴς ἐξόφλησις ἁπάντων τῶν ὀφειλομένων παρ' αὐτοῦ ἕνεκα κεφαλαίων, τόκων καὶ ἐξόδων. Δὲν ἀρκεῖ δηλονότι ὁ ἐπελθὼν μετὰ τῶν πιστωτῶν του συμβιβασμός, διὰ νὰ ἀρθῶσιν αἱ δυσάρεστοι δι' αὐτὸν συνέπειαι τῆς πτωχεύσεως· ὁ νόμος ἀπαιτεῖ ὁλοσχερῆ καὶ εἰς ἀκέραιον ἐξόφλησιν αὐτῶν. Ἐὰν ὁ ζητῶν τὴν ἀποκατάστασιν τυγχάνῃ μέλος πτωχευσάσης ἐμπορικῆς ἑταιρείας, δέον ν' ἀποδείξῃ προσθέτως ὅτι ἐξώφλησεν ὁλοσχερῶς καὶ ἅπαντα τὰ χρέη τῆς ἑταιρείας ἀναφορικῶς πρὸς τὸ κεφάλαιον, τοὺς τόκους καὶ τὰ ἔξοδα κατὰ τὸ βαρῖνον αὐτὸν ποσοστόν.

Ἡ αἴτησις ἀποκαταστάσεως μετὰ τῶν ἐξοφλητικῶν καὶ λοιπῶν δικαιολογητικῶν ἐγγράφων ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἐφετεῖον τῆς περιφερείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκηρύχθη ἡ πτώχευσις. Ὁ εἰσαγγελεὺς τῶν ἐφετῶν διαβιβάζει ἀντίγραφον ταύτης εἰς τὸν εἰσαγγελέα καὶ τὸν πρόεδρον τῶν πρωτοδικῶν τῆς κατοικίας τοῦ πτωχεύσαντος, προσκαλῶν συνάμα αὐτοὺς ὅπως συλλέξωσιν ὅσας δυνηθῶσι πληροφορίας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐν τῇ αἰτήσει ἐκτιθεμένων. Ἐὰν οὗτος μετέβαλε κατοικίαν μετὰ τὴν πτώχευσιν, ὅμοιον ἀντίγραφον διαβιβάζεται ἐκ μέρους τοῦ εἰσαγγελέως ἐφετῶν καὶ πρὸς τὸν εἰσαγγελέα καὶ πρόεδρον πρωτοδικῶν τοῦ δικαστηρίου, ὅπερ ἐκήρυξε τὸν αἰτοῦντα εἰς πτώχευσιν.

Οἱ εἰσαγγελεῖς καὶ οἱ πρόεδροι τῶν πρωτοδικῶν φροντίζουσιν, ὥστε ἀντίγραφον τῆς εἰρημένης αἰτήσεως νὰ μείνῃ τοιχοκολλημένον ἐπὶ δύο μῆνας εἰς τὸ ἀκροατήριον τοῦ δικαστηρίου, εἰς τὸ χρηματιστήριον καὶ εἰς τὸ δημαρχεῖον, περίληψις δὲ ταύτης νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὰς ἐφημερίδας.

Ἐάν τις τῶν πιστωτῶν τοῦ αἰτοῦντος τὴν ἀποκατάστασιν δὲν ἔλαβεν ὁλόκληρα τὰ πρὸς αὐτόν, ἕνεκα κεφαλαίων, τόκων καὶ ἐξόδων, ὀφειλόμενα, δύναται δι' ἁπλῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ δικαστικῷ γραφείῳ, διαρκούσης τῆς τοιχοκολλήσεως, ν' ἀνακόψῃ τὴν ἀποκατάστασιν, καταθέτων καὶ τὰ δικαιολογητικά του ἔγγραφα. Ὁ νόμος δὲν καθιεροῖ ἀπαράδεκτον τῆς ἀνακοπῆς, ἐὰν κατατεθῇ αὕτη μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς διμήνου προθεσμίας. Ἀρκεῖ μόνον νὰ παρουσιασθῇ αὕτη εἰς τὸ ἐφετεῖον, πρὶν ἢ τοῦτο ἐκδώσῃ τὴν ἀπόφασίν του. Πάντως ὁ ἀνακόπτων δὲν καθίσταται διάδικος εἰς τὴν περὶ ἀποκαταστάσεως διαδικασίαν. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν δύο μηνῶν, οἱ εἰσαγγελεῖς καὶ πρόεδροι πρωτοδικῶν ἀποστέλλουσιν ἕκαστος κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν εἰσαγγελέα τῶν ἐφετῶν τὰς

Digitized by Google

συναχθείσας παρ' αὐτῶν πληροφορίας, γνωματεύοντες συγχρόνως ἐπὶ τῆς ὑπὸ κρίσιν αἰτήσεως. Ὁ εἰσαγγελεὺς εἰσάγει τὴν αἴτησιν ἐνώπιον τοῦ ἐφετείου, ἐκθέτων συγχρόνως τὴν γνώμην του. Τὸ δικαστήριον τῶν ἐφετῶν κατόπιν τούτου δι' ἀποφάσεώς του δέχεται ἢ ἀπορρίπτει τὴν περὶ ἀποκαταστάσεως αἴτησιν. Ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως ταύτης, νέα αἴτησις δὲν δύναται νὰ ὑποβληθῇ πρὸ τῆς παρελεύσεως ἔτους. Ἡ ἀποδεχομένη τὴν αἴτησιν ἀποκαταστάσεως ἀπόφασις τοῦ ἐφετείου ἀποστέλλεται πρὸς τοὺς εἰσαγγελεῖς καὶ προέδρους πρωτοδικῶν, πρὸς οὓς ἀπηυθύνθη καὶ ἡ αἴτησις, οἵτινες διατάσσουσι τὴν ἐπ' ἀκροατηρίῳ ἀνάγνωσιν, τὴν ἀντιγραφὴν αὐτῆς εἰς τὰ βιβλία καὶ τέλος τὴν διαγραφὴν τοῦ ἀποκατασταθέντος ἐκ τοῦ πίνακος τῶν πτωχευσάντων. Κ. Β. ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

—**χρεωκοπία κρατική** *[Δημοσιον.]*. Κρατικὴ χρεωκοπία ὑπάρχει, ὁσάκις ἡ κυβέρνησις ἀρνεῖται ἑκουσίως καὶ ἀδικαιολογήτως τὴν πληρωμὴν τόκων ἢ χρεωλυσίου, ὀφειλομένων συμφώνως πρὸς τὰς μετὰ τῶν δανειστῶν τοῦ κράτους συμβάσεις, διακρίνεται δὲ τῆς πτωχεύσεως ἰδίως ἐξ ἀπόψεως ἀλλοδαπῶν ὁμολογιούχων, διότι ἡ χρεωκοπία δίδει ἀφορμὴν εἰς ἐπέμβασιν ξένης δυνάμεως ὑπὲρ τῶν ὁμολογιούχων ὑπηκόων αὐτῆς, ὁσάκις τὸ ὀφεῖλον κράτος ἀρνεῖται ν' ἀποδεχθῇ διαιτησίαν ἢ ἀποφεύγει ν' ἀπαντήσῃ εἰς πρότασιν περὶ αὐτῆς. Ἐν τούτοις, ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐπιστήμῃ ἐπεκράτησεν ὁ ὅρος *πτώχευσις*, διότι ἡ δημοσία ἠθικὴ καὶ τὸ γενικώτερον συμφέρον τῶν κρατῶν ἔγκεινται εἰς τὴν εὐσυνείδητον ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών των καὶ ὡς ἐκ τούτου περὶ πολλοῦ ταῦτα ποιοῦνται τὴν κρατικήν των πίστιν καὶ μόνον ἐν πραγματικῇ ἀδυναμίᾳ προσφεύγουσιν εἰς ἀναστολὴν πληρωμῶν. Ἐν γένει δέ, δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἡ ἀσφάλεια τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν τόκων τῶν κρατικῶν δανείων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς πίστεως τῆς κυβερνήσεως. Ἡ χρεωκοπία ἢ πτώχευσις ἐπέρχεται εἴτε τοῦ κράτους ἀρνουμένου κατηγορηματικῶς τὴν πληρωμήν, εἴτε ἀναστέλλοντος τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων ἢ τοῦ χρεωλυσίου τῶν τίτλων, εἴτε μονομερῶς καταργοῦντος ἢ τροποποιοῦντος τὰς παρακεχωρημένας εἰς τὸ δάνειον ἀσφαλείας, εἴτε μονομερῶς διαδηλοῦντος, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ὁμολογιούχων, ὅτι θὰ πληρώσῃ τοὺς τόκους ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, διὰ νέων τίτλων τοκοφόρων, τοῦθ' ὅπερ λέγεται κεφαλαιοποίησις τῶν πληρωμῶν (Φαΐντιγγ), εἴτε τέλος μονομερῶς ἀποφασίζοντος τοῦ κράτους ὅτι ἡ ὑπηρεσία τοῦ δανείου (τόκοι, χρεωλύσιον) θὰ ἐνεργῆται εἰς ἄλλο νόμισμα, εἰς ἄλλην ἐποχήν, εἰς ἄλλον τόπον, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, οἷον εἰς χάρτινον νόμισμα, ἐνῷ εἶχε συμφωνηθῇ εἰς χρυσόν.

Εἰ καὶ ἀμφισβητεῖται παρά τινων, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς παραβίασις τῶν συμπεφωνημένων ἡ εἰς ὑποτετιμημένον νόμισμα πληρωμή, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτὸ ἐγένετο ἡ συμφωνία, χωρὶς συναλλαγματικὴν ἐξασφάλισιν, διότι τότε οἱ ὁμολογιοῦχοι φέρουσι τὸν κίνδυνον τῆς ὑποτιμήσεως, καθὼς ἐπίσης δὲν εἶναι πτώχευσις ἡ ἑκουσία τροπὴ δανείων, ἡ ἔκδοσις νέου δανείου μετὰ ἀσφαλείας εἰδικῆς, ἧς στεροῦνται προγενέστερα δάνεια, ἄθικτα νομικῶς παραμένοντα, οὔτε ἡ ἐπιβολὴ φόρου ἐπὶ τῶν τοκομεριδίων, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐπιβάλλεται ἢ ἐπεκτείνεται ὡς γενικὸς φόρος ἐπὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν καὶ οὐχὶ ὡς εἰδικὸς ἐπὶ τῶν τοκομεριδίων. Ἐπίσης ἡ μὴ ἀναγνώρισις τῶν ὑπὸ ἐμπράκτου (de facto) κυβερνήσεως συναφθέντων δανείων ὑπὸ διαδόχου νομίμου κυβερνήσεως, εἶναι ζήτημα πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ δὲν ἀποτελεῖ χρεωκοπίαν ἢ πτώχευσιν. Ἡ κρατικὴ χρεωκοπία δὲν εἶναι ἀσύνηθες γεγονὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν κρατῶν καὶ πολλὰ παραδείγματα αὐτῆς ἐμφανίζουσι κράτη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ ἰδίως κατὰ τὸν πόλεμον 1914—1918 καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν παγκόσμιον οἰκονομικὴν κρίσιν. Γ. Ν. Κ.

χρεωκοπικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρεωκοπίαν, ὁ τῆς χρεωκοπίας.

χρεωκόπος (ὁ, ἡ)· ὁ κηρύξας χρεωκοπίαν.

χρεωκοπῶ (*—έω*)· γίνομαι χρεωκόπος, πτωχεύω, ἀρνοῦμαι νὰ ἀποτίσω τὰ χρέη μου, ἐπὶ ἐμπόρου· || μεταφ., ἐκπίπτω ἠθικῶς ἀπὸ τῆς θέσεώς μου, παύω νὰ ὑπολογίζωμαι.

χρεωλυσία (ἡ)· ἡ πρᾶξις ἡ ἀφορῶσα τὰ χρεωλύσια.

χρεωλύσιον (τό), *καὶ* ***χρεολύσιον***· τὸ πρὸς ἀπόσβεσιν χρέους καταβαλλόμενον καθ' ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα ποσόν.

— *[Λογιστ.]* *Χρεωλύσιον* καλεῖται τὸ ποσόν, ὅπερ καταβάλλεται παρὰ τοῦ ὀφειλέτου καθ' ἑκάστην περίοδον διὰ τὴν ἐξόφλησιν δανεισθέντος κεφαλαίου. Τὸ χρεωλύσιον δὲν περιέχει τόκον. Τὸ ποσόν, ὅπερ καταβάλλεται παρὰ τοῦ ὀφειλέτου διὰ τόκον καὶ ἐξόφλησιν κεφαλαίου, καλεῖται *τοκοχρεωλύσιον* (βλ. καὶ λ. *δάνειον*). Τὸ χρεωλύσιον δυνατὸν νὰ καταβάλληται κατὰ πάσας τὰς περιόδους τῆς διαρκείας δανείου τινὸς ἢ κατά τινας ἐξ αὐτῶν. Τὰ χρεωλύσια τῶν διαφόρων περιόδων δανείου τινὸς δυνατὸν νὰ εἶναι ἴσα ἢ ἄνισα, μεταβαλλόμενα ἢ μὴ κατὰ νόμον τινὰ (π. χ. κατὰ ἀριθμητικὴν ἢ γεωμετρικὴν πρόοδον). Τὸ χρεωλύσιον μιᾶς νομισματικῆς μονάδος καλεῖται *χρεωλυτικὸν ποσοστόν*. Τὸ χρεωλυτικὸν ποσοστὸν δανείου ἐξοφλουμένου εἰς n περιόδους, δι' ἴσων τοκοχρεωλυσίων, δίδεται παρὰ τοῦ τύπου: $\frac{i}{(1+i)^{n}-1}$, ἔνθα i εἶναι τὸ ἐπιτόκιον 1 νομισματικῆς μονάδος διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τοῦ δανείου. Διὰ δάνειον Κ νομισματικῶν μονάδων, τὸ χρεωλύσιον ἔσται Κ φορὰς τὸ χρεωλυτικὸν ποσοστόν. Διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν δανείων τῶν ἐξοφλουμένων διὰ ἴσων τοκοχρεωλυσίων ὑπάρχουσι πίνακες δίδοντες διὰ 1 ἕως 100 χρονικὰς περιόδους καὶ διὰ τὰ ἐν χρήσει ἐν τῇ πράξει ἐπιτόκια τὰ τοκοχρεωλύσια ἢ τὰ χρεωλύσια. Τ. Κ.

χρεωλυτικός, *—ή, —όν*· ὁ διὰ χρεωλυσίου συντελούμενος: «χρεωλυτικὸν κεφάλαιον» τὸ διὰ κρατήσεων σχηματιζόμενον πρὸς ἀπόσβεσιν κατατεθέντος ποσοῦ· || «χρεωλυτικὸν δάνειον» τὸ ἐξοφλούμενον διὰ χρεωλυσίων.—Ἐπίρρ. ***χρεωλυτικῶς***· διὰ χρεωλυσίου.

—***χρεωλυτικὸν κεφάλαιον*** *[Ἐμπ. Δίκ.]*. Λέγεται οὕτω τὸ κεφάλαιον τὸ σχηματιζόμενον διὰ κρατήσεως, ἐκ τῶν ἐτησίων κερδῶν τῆς ἑταιρείας, ποσοστοῦ τινος, ἵνα καταβληθῇ εἰς τοὺς μετόχους, ὧν αἱ μετοχαὶ κληροῦνται ἑκάστοτε, ἢ εἰς πάντας ἐξ ἴσου τοὺς μετόχους. Κατὰ τὸν νόμον περὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν (ἄρθρ. 19 § α') ἐπιτρέπεται ἐξαιρετικῶς καὶ ὑπὸ περιορισμοὺς εἰς τὴν ἀνώνυμον ἑταιρείαν νὰ ἀποκτᾷ ἰδίας αὐτῆς μετοχὰς ἐπὶ σκοπῷ ἀποσβέσεως τοῦ κεφαλαίου, προβλεπομένης ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ. Γ. Ν. Κ.

χρεώλυτρον (τό)· ἄλλως *χρεωλύσιον* (βλ. λ.).

χρεώνω· ἐγγράφω τινὰ χρεώστην, ἀντίθ. *πιστώνω*: «σὲ ἐχρέωσα μὲ τὸ ἀντίτιμον τῶν ἀγορασθέντων ὑπὸ σοῦ ἐμπορευμάτων μου»· || ὑποβάλλω εἰς χρέος, ἐπιβαρύνω μὲ χρέος: «ἐχρέωσα τὴν περιουσίαν μου».

χρέωσις, *—εως* ἡ)· ἡ ἐγγραφή τινος ὡς χρεώστου, ἀντίθ. *πίστωσις*

— *[Λογιστ.]* *Χρέωσις* εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα πάσης πράξεως, ἥτις δημιουργεῖ ὀφειλὴν εἰς βάρος τοῦ δικαιούχου ἑνὸς λογαριασμοῦ. Ἡ χρέωσις καταχωρίζεται εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ λογαριασμοῦ. Ι. Α. Β.

χρεωστάσιον (τό), ἢ ***χρεοστάσιον***· ἀναστολὴ πληρωμῆς χρέους δι' ἀδυναμίαν.

— *[Οἰκον.]* Τὸ *χρεωστάσιον*, ἐφαρμοζόμενον διὰ νόμου, ἕνεκα ὅλως ἐξαιρετικῶν ἀναγκῶν, ὡς συνέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς τελευταίας γενικῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, συνίσταται εἰς ἁπλῆν, προσωρινήν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀναστολὴν πληρωμῆς χρεῶν, ἰδίως ἀναλήψεως τῶν παρὰ Τραπέζαις καταθέσεων. Τὸ χρεωστάσιον ἐπιφέρει περιορισμὸν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐμπνέει δυσπιστίαν διὰ τὸ μέλλον, διότι κλονίζει τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν χρεῶν καί, ὡς ἐκ τούτου, νέα κεφάλαια δὲν προσελκύονται πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀποτελεῖ προσέτι πλῆγμα κατὰ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἥτις εἶναι ἡ βάσις τοῦ συγχρόνου ὑλικοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, πρέπει ν' ἀποφεύγηται τὸ χρεωστάσιον. Γ. Ν. Κ.

χρεώστης (ὁ)· ὁ χρεωστῶν, ὀφειλέτης, ἀντίθ. *πιστωτής*.

— *[Λογιστ.]* Ὁ δικαιοῦχος ἑνὸς λογαριασμοῦ, οὗτινος τὸ ποσὸν τῆς χρεώσεως εἶναι ὑπέρτερον τοῦ ποσοῦ τῆς πιστώσεως. Ἐὰν οἱ χρεωστικοὶ λογαριασμοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἐνεργητικόν, ἀποτελοῦσι τὴν περιουσίαν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀντιστρόφως οἱ χρεωστικοὶ λογαριασμοὶ τοῦ Παθητικοῦ συγκροτοῦσι τὰς ὀφειλὰς τῆς ἐπιχειρήσεως πρὸς τοὺς τρίτους. Ι. Α. Β.

χρεωστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀφορῶν χρέος, ὀφειλήν: «χρεωστικὸν ὑπόλοιπον».

— ***χρεωστικὰ ὁμόλογα***. Καλοῦνται κοινῶς οὕτω τὰ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, τὰ περιέχοντα ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν, ἢ καὶ μονομερῆ τοιαύτην, περὶ τῶν ὁποίων ἰσχύουσιν οἱ περὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων κανόνες. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἰδιωτικοῦ χρεωστικοῦ ἐγγράφου τεκμηριοῖ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 2 § 1, Πανδ. 2. 14 καὶ Βασ. 11, 1, 2 καὶ 26, 5, 122, ἀλλὰ κατὰ τοῦ δικαστικοῦ τούτου τεκμηρίου ἐπιτρέπεται ἀνταπόδειξις (ν. 15, Κωδ. 8, 43, Βασ. 26, 5, 123, Πολ. Δικον., ἄρθρ. 248, 275). Κατὰ τὴν κρατήσασαν γνώμην τὸ τεκμήριον χωρεῖ καὶ ἐπὶ ἀποδόσεως συναλλαγματικῆς (Ἐφ. Ἀθ. 624 τοῦ 1894, 451 τοῦ 1896, 1579 τοῦ 1901, 1843 τοῦ 1901 καὶ 104 τοῦ 1914). Γ. Ν. Κ.

— ***χρεωστικὸν ἔγγραφον*** *[Φορολογ.]*. Ὑπάγεται τοῦτο εἰς τὰς διατάξεις τοῦ κώδικος περὶ τελῶν χαρτοσήμου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων φορολογικῶν νόμων. Κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ νόμου 1641 περὶ φορολογίας κληρονομιῶν, πρὸς ὑπολογισμὸν τοῦ φόρου ἐκπίπτονται ἐκ τῆς κληρονομίας τὰ βέβαια καὶ ἐκκαθαρισμένα χρέη, τὰ νομίμως ὑφιστάμενα κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ κληρονομουμένου καὶ ἀποδεικνυόμενα δι' ἐγγράφων, πληρούντων τοὺς ὅρους τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρου, κατὰ δὲ τὰ ἄρθρα 8 καὶ 9 τοῦ αὐτοῦ νόμου, ὅπως ἐκπεσθῶσιν ἐκ τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς κληρονομίας τὰ χρέη αὐτῆς, δέον ν' ἀποδεικνύωνται προσηκόντως καὶ νὰ προσάγωνται τὰ ἀποδεικτικὰ αὐτῶν ἔγγραφα. Γ. Ν. Κ.

χρεωστῶ (*—έω*), κοιν. ***χρωστῶ*** *καὶ* ***—άω***· εἶμαι χρεώστης, ὀφείλω: «ὅ, τι χρεωστῶ, θὰ τὸ πληρώσω», «χρεωστᾷ τὰ μαλλιοκέφαλά του»· || καθόλου, ὀφείλω, ἔχω ὑποχρέωσιν: «δὲν σοῦ χρεωστῶ τίποτα νὰ μὲ πειράζῃς», «σοῦ χρωστῶ μεγάλη χάρη»· || φρ. «χρωστᾷ τῆς Μιχαλοῦς» ἐπὶ ἀνοήτου ἢ βλακός.

Χρζανόφσκυ (Chrzanowski), ***Ἀδαλβέρτος***. Πολωνὸς στρατηγὸς (1788—1861). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῆς Βαρσοβίας, ὑπηρέτησε (1812—1815) ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ τῷ 1829 μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῶν Ρώσων ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἐκραγείσης τῆς πολωνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830, διωρίσθη ἐπιτελάρχης τοῦ ἀρχιστρατήγου Σκρζυνέσκυ καὶ διοικητὴς τῆς Βαρσοβίας, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες κατέθεσαν τὰ ὅπλα εἰς τοὺς Ρώσους. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰσῆλθεν ὡς ἀντισυνταγματάρχης εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐγκατασταθεὶς ἐξέδωκεν ἔργα τινὰ εἰς τὴν πολωνικὴν ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης καὶ χάρτην τῆς Πολωνίας. Τῷ 1848 ἐκλήθη εἰς Τουρῖνον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Καρόλου-Ἀδαλβέρτου, ὡς ὀργανωτὴς τοῦ στρατοῦ τοῦ Πεδεμοντίου, τοῦ ὁποίου διωρίσθη ἀρχιστράτηγος, ἀλλ' ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Νοβάρας, ἐγκατέλιπε τὸ Πεδεμόντιον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Η. Π. Γ.

—**Χρζανόφσκυ** (Chrzanowski), ***Ἰωάννης - Σαμουήλ***. Πολωνὸς στρατιωτικὸς (1640—1700). Τῷ 1675, φρούραρχος ὢν τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκουμένου φρουρίου τῆς Τρέμποβλα, ἀντέταξεν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν κατὰ τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες ἐν τέλει ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν, κατόπιν τῆς ἀφίξεως τῶν στρατευμάτων τοῦ Σοβιέσκυ. Η. Π. Γ.

Χρζανὼφ (Chrzanow) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας (ἀνήκουσα μέχρι τοῦ 1918 εἰς τὴν Αὐστρίαν). Κάτ. 11.528. Ἔχει ἐργοστάσια εἰδῶν γεωργικῆς βιομηχανίας καὶ παρ' αὐτὴν μεταλλεῖα μολύβδου. Η. Π. Γ.

Χρζίμαλυ (Hrzimaly), ***Ἀδαλβέρτος***. Τσέχος μουσουργὸς (1842—1903). Ἐπροίκισε τὸ μελόδραμα μὲ ἓν δημοφιλέστατον τσεχικὸν λυρικὸν ἔργον, τὸν «Μαγευμένον πρίγκιπα» (1871)· ἓν δεύτερον αὐτοῦ μελόδραμα «Svanda dudâk» ἀνεβιβάσθη ἀπὸ σκηνῆς ἐν Πίλσεν τῷ 1903. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Χρζίμαλυ ***Ἰωάννης*** (γεν. 1844) ἔγραψε παιδαγωγικά τινα ἔργα διὰ βιολίον («Tonleiterstudien», «Uebungen in Doppelgriffen f. die Violine», κ. τ. λ.)· ὡσαύτως «Τὸ βοημικὸν βασιλικὸν ἐθνικὸν θέατρον καὶ οἱ Βοημοὶ συνθέται» (1893). Γ. Σ.

χρή· ἀρχ., πρέπει, εἶναι ἀνάγκη: «θαρσεῖν χρή».

χρῄζω· ἔχω ἀνάγκην τινός, εἶμαι ἐλλιπὴς ὥς πρός τι: «χρῄζει ἐπιβεβαιώσεως».

χρῆμα (τό)· ᾧ χρώμεθα, ὅ,τι χρησιμοποιοῦμεν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰ νομίσματα, ὡς μέσον συναλλαγῆς· || καθόλου, ἡ νομισματικὴ καὶ συναλλακτικὴ περιουσία: «ἔχει περιουσίαν, ἀλλὰ χρήματα δὲν ἔχει»· || ἀρχ., πᾶν ὅ,τι χρησιμοποιοῦμεν, οἱονδήποτε πρᾶγμα: «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος» (δόγμα τῶν σοφιστῶν), «ἔλαφος κακόν τι χρῆμα καὶ μέγα» *(Ξενοφ.)*, «κοῦφον χρῆμα ποιητής».

— *[Πολιτ. Οἰκον.]* Τὸ *χρῆμα* εἶναι τὸ ὄργανον πρὸς ἀνταλλαγὴν πραγμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν, τὸ χρησιμεῦον ὡς νόμιμον μέσον πληρωμῆς. Πᾶν δὲ μέσον πληρωμῆς, δημιουργηθὲν ὡς τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ νόμου, εἶναι χρῆμα. Διὰ τοῦ χρήματος διευκολύνεται ἡ ἀνταλλαγή, ἥτις, ἄνευ τοῦ χρήματος, θὰ ἐγίνετο ἀπ' εὐθείας διὰ τῶν ἀνταλλασσομένων εἰδῶν, θὰ προσέκοπτεν ὅμως εἰς μεγάλας δυσχερείας καὶ χρονοτριβήν, ἀναγκαίας πρὸς καθορισμὸν τῶν ὅρων τῆς ἀνταλλαγῆς. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ χρήματος, ὡς τιμήματος, τὴν ἀνταλλαγὴν διεδέχθη ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις. Πωλῶν τις λαμβάνει χρῆμα, τὸ τίμημα, καὶ χρησιμοποιεῖ αὐτὸ πρὸς ἀγορὰν πραγμάτων, χωρὶς νὰ δεσμεύηται εἰς ταυτόχρονον ἀνταλλαγὴν τοῦ πω-

Digitized by Google

λουμένου καὶ τοῦ ἀγοραζομένου εἴδους. **Οὕτω τὸ χρῆμα, ὑπὸ ἔννοιαν ταυτιζομένην πρὸς τὸ** ***νόμισμα*** (βλ. λ.), χρησιμεύει ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς καὶ ὡς ὄργανον κυκλοφορίας τῶν ἀξιῶν.

Τὸ χρῆμα (νόμισμα), ὡς ὄργανον ἀνταλλαγῆς, δὲν ἦτο ἐν χρήσει εἰς τοὺς προομηρικοὺς χρόνους, ὁπότε τὰ ἐμπορεύματα ἀντηλλάσσοντο δι' ἄλλων εἰδῶν. Ἡ ἄμεσος ἀνταλλαγὴ τῶν πραγμάτων, ἀναλόγως τοῦ πλεονασμοῦ καὶ τῆς ζητήσεως αὐτῶν, ἐπάγεται βραδεῖαν, τοπικῶς περιωρισμένην καὶ ἀκανόνιστον κυκλοφορίαν αὐτῶν καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς φυσικῆς οἰκονομίας, ἀφ' ἧς οἱ λαοὶ ἤρξαντο οἰκονομικῆς σταδιοδρομίας καὶ ἥτις ἐπιβάλλει εἰς ἕκαστον τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων αὐτῷ ἀμέσως ἐκ τῆς φύσεως, ἄνευ μεσολαβήσεως ἐμπόρων. Αἱ εἰς τὰ σπάργανα τοῦ πολιτισμοῦ εὑρισκόμεναι κοινωνίαι, καὶ βραδύτερον ἀκόμη, μετεχειρίζοντο αὐτούσια πράγματα ὡς χρῆμα· ἐκ τούτου δὲ συνάγεται ἡ ἀρχὴ ὅτι τὸ χρῆμα δέον νὰ περιέχῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν πραγματικήν του ἀξίαν. Ἡ ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐν Εὐρώπῃ εἰσαγωγὴ τῆς διὰ χρήματος κυκλοφορίας ἐπήνεγκε ριζικὴν μεταβολήν, διότι τὸ χρῆμα, διὰ τῆς μεσολαβήσεώς του, διευκολῦνον τὴν ἀνταλλαγήν, συνετέλεσεν εἰς μείζονα ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κυκλοφορίας καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς κυκλοφοριακῆς οἰκονομίας ἀντικατάστασιν τοῦ συστήματος τοῦ παρ' ἑκάστου ἀμέσως ἐκ τῆς φύσεως προσπορισμοῦ τῶν εἰς αὐτὸν ἀναγκαίων. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ χρήματος ἐπήνεγκε ριζικωτέραν μεταβολὴν εἰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς καταστάσεις, διότι, διὰ τοῦ χρήματος, ἐδημιουργήθη, ἐκτὸς τῆς τάξεως τῶν κατόχων κτηματικῆς περιουσίας, τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῆς τάξεως τῶν ἐργατῶν, νέα τάξις, ἀπορρεύσασα ἐκ τοῦ δημιουργηθέντος κινητοῦ πλούτου, καὶ κατερρίφθη τὸ φεουδαρχικὸν κράτος. Διὰ τοῦ χρήματος ἀνεπτύχθη τὸ φορολογικὸν σύστημα, ἀντικατεστῆσαν τὴν κτηματικὴν οἰκονομίαν, τοὺς εἰς εἶδος φόρους, καὶ οὕτω τὸ κράτος εἰσήγαγε τὰς εἰς χρῆμα πληρωμὰς τῶν πρὸς αὐτὸ παρεχομένων ὑπηρεσιῶν.

Ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος τῆς χρηματικῆς ἢ πιστωτικῆς οἰκονομίας περιουσίαι, ταχύτερον καὶ ἀκοπώτερον σχηματιζόμεναι, καὶ δὴ ἐπ' ὠφελείᾳ πασῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τῶν τάξεων, ἀνέπτυξαν τὴν εὐμάρειαν καὶ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ ἐργάτου, ὁ ὑψωμὸς τῶν ἡμερομισθίων του, ἡ δημιουργία μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἡ ἐπίδρασις τῶν γενικωτέρων κοινωνικῶν συμφερόντων προήχθησαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, διὰ τῆς ὁποίας κατερρίφθη τὸ πρότερον κρατοῦν ἀνελεύθερον σύστημα τῆς προσωπικῆς καὶ κληρονομικῆς ὑποταγῆς. Ἐξ ἄλλου, διεμορφώθη ὁ διεθνὴς καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς διεθνοῦς κυκλοφορίας. Ἀνεπτύχθη ὅμως καὶ εὐρυτάτη κερδοσκοπία ἐπισφαλῶν συναλλαγῶν, ἐξ ἧς συνήθως προέρχεται οἰκονομικὴ κρίσις. Οὕτω δὲ προέκυψε τὸ κοινωνικὸν ζήτημα, ἐκ τῆς ὀξυτέρας ἀποβάσης ἀντιθέσεως μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ὁποίων προήχθη ἐν μείζονι βαθμῷ ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία. Ὁ συναστισμὸς κεφαλαίων καὶ συμφερόντων ὑπὸ διαφόρους μορφάς, καὶ δὴ τῆς ἀνωνύμου ἑταιρείας, καὶ ἡ ρευστοποίησις τῆς κτηματικῆς περιουσίας ἐδημιούργησεν ἰσχυροτέρας ἑνώσεις ἐπιδιώξεως κοινῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν.

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ χρήματος, ὡς γενικοῦ ἀνταλλακτικοῦ μέσου τῶν πραγμάτων, ἐδημιούργησε συνηθείας, πηγασάσας ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, αἵτινες, γενικευθεῖσαι εἰς ἔθιμον, ἐν τέλει ἐθεσμοθετήθησαν εἰς δίκαιον, ἐπιβληθεῖσαι ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως, ὅτι ἕκαστος, μεταβιβάζων πράγματα, δέον νὰ ἀρκῆται εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν καταβολὴν τοῦ ἀνταλλακτικοῦ τούτου μέσου, τοῦ χρήματος, ὅπερ μετεβλήθη οὕτως εἰς νόμιμον μέσον πληρωμῆς. Ἐπομένως τὸ χρῆμα ἀπετέλεσε τὸ μέσον τῆς ἀποκτήσεως πραγμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν καὶ τὸ νόμιμον μέσον πληρωμῆς.

Κατ' ἀρχὰς τὸ χρῆμα, ἐν τῇ ἁπλουστέρᾳ του μορφῇ, ἦτο νόμισμα ἐκ μετάλλου, ἔχοντος ἐμπορικὴν ἀξίαν ἴσην ἢ περίπου ἴσην πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν ἀξίαν, ἣν προσδίδει εἰς αὐτὸ ὁ νόμος. Ἀλλὰ βραδύτερον ὁ νόμος προσέδωκε τὴν ἱκανότητα τοῦ χρήματος, τοῦ μέσου πληρωμῆς, εἰς νόμισμα συγκείμενον ἐξ ὕλης, μὴ ἐχούσης ἰδίαν ἀξίαν, οἷον τὸ ἐκ χάρτου νόμισμα, καὶ τοῦ χρήματος τούτου ἡ ἀξία ἀπορρέει ἐκ τῆς ἰδιότητός του ὡς νομίμου μέσου πληρωμῆς. Ὁ νόμος ἐδημιούργησε προσέτι τὴν νομισματικὴν μονάδα (δραχμήν, φράγκον, δολλάριον κλπ.), καθορίσας τὸ μεταλλικόν της περιεχόμενον, εἴτε πρόκειται περὶ νομίσματος ἐκ μετάλλου, εἴτε οἱουδήποτε ἄλλου. Οὕτως ἡ ἀξία τοῦ χρήματος ἀπορρέει ἐκ τοῦ νόμου, ὅστις καθορίζει καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰ ἄλλα νομίσματα καὶ εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν μεταλλικὴν τοῦ χρήματος ἀξίαν.

Ἐξ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας ἐξεταζόμενον τὸ μεταλλικὸν χρῆμα, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐμποροκρατῶν ὡς ἐνέχον ἀπόλυτον ἀγοραστικὴν δύναμιν, διότι διὰ τοῦ χρήματος δυνάμεθα πάντοτε ν' ἀποκτῶμεν ὡρισμένην ποσότητα πραγμάτων καὶ οὕτως ἡ αὔξησις χρήματος ἐξ εὐγενῶν μετάλλων δέον νὰ ᾖ ἐκ τῶν σκοπῶν τῆς πολιτείας. Ἀντιθέτως οἱ ὀπαδοὶ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας (*J. S. Mill* καὶ ἄλλοι) δέχονται ὅτι ἡ ἀξία τοῦ μεταλλικοῦ χρήματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος χρηματικοῦ ἀποθέματος, καὶ ἐφ' ὅσον τοῦτο αὐξάνει, ἐπὶ τοσοῦτον πίπτει ἡ ἀξία αὐτοῦ, καὶ ἀντιστρόφως, ἐφ ὅσον τοῦτο ἐλαττοῦται, ἐπὶ τοσοῦτον ὑψώνεται, καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ χρήματος δύναταί τις ν' ἀγοράσῃ διάφορον ἑκάστοτε ποσὸν ἐμπορευμάτων. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἡ ἀξία τοῦ μεταλλικοῦ χρήματος προσδιορίζεται διὰ συγκρίσεως πρὸς ἄλλα ἐμπορεύματα. Πολλαὶ ὅμως ὑπῆρξαν αἱ κατὰ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας ἀντιρρήσεις. Ἀντιτάσσουσιν ὅτι τὸ χρῆμα, ὡς περιέχον ποσότητα εὐγενοῦς μεταλλεύματος, ἔχει καὶ ἀπόλυτον ἀξίαν καὶ ὅτι ἡ ἀξία τῶν πολυτίμων μετάλλων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐν ὡρισμένῃ χώρᾳ, λόγῳ στενῆς ἐπικοινωνίας ὅλων τῶν χωρῶν καὶ τῆς εὐχερείας τῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποστολῆς τοῦ πλεονάζοντος χρήματος καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγῆς τοῦ ἐλλείποντος, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διατηρήσεως τῆς ἀξίας του. Ἐκτὸς τούτου, πρὸς ἀγορὰν ἐμπορευμάτων χρησιμοποιεῖται οὐ μόνον τὸ μεταλλικὸν χρῆμα, ἀλλὰ καὶ ἰσότιμα αὐτῷ πιστωτικὰ μέσα συναλλαγματικῶν καὶ ἐπιταγῶν, ἡ δὲ ἀγορὰ γίνεται τμηματικῶς, οὕτως ὥστε, μετὰ τὴν πώλησιν ἑκάστου ἀγοραζομένου τμήματος ἐμπορευμάτων, τὸ τίμημά του διατίθεται πρὸς ἀγορὰν ἄλλων τμημάτων. Ἐν τούτοις ἡ ποσοτικὴ θεωρία προϋποθέτει ὅτι ὅλα τὰ ὑπάρχοντα ἐμπορεύματα πρόκειται ν' ἀγορασθοῦν διὰ τῆς ὑπαρχούσης ποσότητος χρήματος, ὅπερ ἐσφαλμένον. Ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω λόγων ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις χρήματος ἔν τινι χώρᾳ ρυθμίζεται κυρίως ἐκ τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν καὶ ἡ χρηματιστηριακὴ τιμὴ τοῦ χρήματος (νομίσματος), ἥτις εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν νόμιμον (ὀνομαστικὴν) ἀξίαν αὐτοῦ καὶ καθορίζεται ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἐν τῷ χρήματι περιεχομένου πολυτίμου μετάλλου ἤ, προκειμένου περὶ τραπεζογραμματίου, ἐκ τοῦ μεταλλικοῦ ἢ ἰσοδυνάμου καλύμματος αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἥτις ἔγκειται εἰς τὴν ποσότητα τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν διὰ τοῦ χρήματος καὶ ἥτις προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀξία ὅμως τοῦ πολυτίμου μετάλλου δὲν ταυτίζεται πάντοτε πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἁπλῶς τὸ κατώτατον ὅριον αὐτῆς· καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ χρυσός, ὡς ὑφιστάμενος τὰς μικροτέρας διακυμάνσεις τῆς ἀξίας, εἶναι τὸ καταλληλότατον μεταλλικὸν χρῆμα.

Κατὰ δὲ τὴν κρατικὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος, τὸ μεταλλικὸν χρῆμα, ἀποσχισθὲν τῆς ἀρχικῆς του πηγῆς καὶ ἐκπηγάζον ἤδη ἐκ τῆς κρατικῆς ἐπιταγῆς, ἔχει ἰδίαν ἀγοραστικὴν δύναμιν, καλυπτομένην ὑπὸ τῆς φορολογίας καὶ προσδιοριζομένην ὑπ' αὐτῆς, ἀφοῦ ποσοστὸν τῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων ἀποτελεῖ τὴν ἐπιβάρυνσιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἐὰν ἡ φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις εἶναι μεγάλη, ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις εἶναι μικρά, διότι τὸ ποσοστὸν τῆς συμμετοχῆς τοῦ μέσου πληρωμῆς εἰς τὴν τιμὴν τῶν ἐμπορευμάτων, εἰς τὴν φορολογικήν των ἐπιβάρυνσιν, εἶναι ὑψηλόν. Ἐπομένως ἡ ἀξία τοῦ χρήματος, καὶ αὐτοῦ τοῦ μεταλλικοῦ, δὲν προσδιορίζεται ἐκ τῆς ὕλης του, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδιότητός του ὡς νομίμου μέσου πληρωμῆς καὶ ἐκ τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως, δηλονότι ἐκ τοῦ ποσοστοῦ τῆς συμμετοχῆς τοῦ χρήματος εἰς τὴν τιμὴν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ εἶναι, κατὰ ταῦτα, ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς σταθερᾶς ἢ ἀσταθοῦς ἀξίας τοῦ χρήματος, ἥτις δὲν προσδιορίζεται ἐκ τῆς συναρτήσεως τῆς νομισματικῆς μονάδος πρὸς τὴν ὕλην τοῦ νομίσματος, ἀλλ' ἀποτελεῖ οἰκονομικὴν ἐκδήλωσιν ἄσχετον πρὸς τὴν ἐκ τοῦ νόμου ὑπάρχουσαν νομισματικὴν μονάδα.

Ἕτερος παράγων ἐπηρεασμοῦ τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος εἶναι ἡ ὑπάρχουσα διαθέσιμος ποσότης χρήματος, ἥτις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν, τὰς ὁποίας δι' αὐτῆς πρόκειται νὰ ἱκανοποιήσουν, διότι ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ εἰσόδημα, τόσον περισσότερον χρῆμα δαπανᾶται καὶ ἐπέρχεται ὕψωσις τῶν τιμῶν καὶ πτῶσις τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Ἀλλ' ἡ αὔξησις τῶν εἰσοδημάτων συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν διατήρησιν πλήρους τῆς νομίμου ἀξίας τοῦ χρήματος. Ἐὰν αὕτη ὑποτιμᾶται, τότε ἡ αὔξησις τῶν εἰσοδημάτων καθίσταται εὐχερής, ἐνῷ ἀντιθέτως, ὅταν τὸ χρῆμα, ἔχον βάσιν πολύτιμον μέταλλον, διατηρῇ τὴν ἀξίαν του, ἡ αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος εἶναι δύσκολος. Ἡ δ' ἔκδοσις χαρτονομίσματος ἀπορρέοντος ἐξ αὐθαιρέτου κρατικῆς ἐνεργείας καὶ μὴ στηριζομένου ἐπὶ πολυτίμου μετάλλου ἢ ἰσοδυνάμου νομίσματος ἢ συναλλάγματος, καὶ δὴ καταχρηστικῶς ὑπὸ τύπον πληθωρικῆς κυκλοφορίας, δημιουργεῖ χρῆμα ἐπὶ πλέον τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐπιταχύνει τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος, ἐπηρεάζουσα, διὰ τῆς πτώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ χρήματος, ὑψωτικῶς τὰς τιμάς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, διὰ νὰ ὑπάρχῃ σταθερὰ καὶ κανονικὴ κατάστασις ἐν τῇ ἀνταλλακτικῇ ἀξίᾳ τοῦ χρήματος, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι νὰ μὴ διαταράσσηται ἡ εἰς τὸ χρῆμα ἐμπιστοσύνη δι' ἐκδόσεως χαρτονομίσματος. Αἱ αὐξομειώσεις τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος ἐπάγονται ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα, ἀνατρέπουσαι τὴν κανονικὴν πορείαν τῶν τιμῶν καὶ δημιουργοῦσαι οἰκονομικὰς βλάβας καὶ κλονισμὸν τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως. Μόνον διὰ τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ νομίσματος ἐπέρχεται ἡ ἀναγκαία διὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὁμαλῆς τάξεως προσαρμογὴ τιμῶν, ἡμερομισθίων κλπ.

Ὑψωτικῶς ἐπηρεάζει τὰς τιμὰς καὶ ἡ ποσότης τῶν προσφερομένων ἐμπορευμάτων, διότι αἱ τιμαὶ αὐτῶν ὑψοῦνται, ἐφ' ὅσον γίνεται μικροτέρα ἡ προσφορά, ἐπιφέρουσα ἐλάττωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ χρήματος καὶ ἀντιστρόφως. Ὕψωσις τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος σημαίνει γενικὴν πτῶσιν τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἀντιστρόφως, γενικὴ ὕψωσις τῶν τιμῶν σημαίνει πτῶσιν τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Ἐπηρεάζονται ὅμως αἱ τιμαὶ ἐκ διαφόρων λόγων, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς τιμῆς παραγωγῆς, ἥτις σχετίζεται πρὸς τὰ ἡμερομίσθια, ἔξοδα μεταφορᾶς, ἐπιτόκιον, νέας παραγωγικὰς οἰκονομικωτέρας μεθόδους κλπ. Ἐὰν ἡ τιμὴ παραγωγῆς αὐξάνῃ, ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ χρήματος ἐλαττοῦται λόγῳ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν, καὶ ἀντιστρόφως. Ἐπίσης αἱ τιμαὶ ἐπηρεάζονται ἐκ τῆς μεγαλυτέρας ζητήσεως τῶν ἐμπορευμάτων, λόγῳ αὐξήσεως τῶν χρεῶν τῆς ζωῆς καὶ ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι εἰς μεγαλοπόλεις, εἰς ἃς ἡ ζήτησις εἶναι μεγαλυτέρα, ὁ βίος ἀποβαίνει δαπανηρότερος.

Ἡ ὑποτίμησις τοῦ χρήματος ζημιοῖ τοὺς ἔχοντας περιουσίας εἰς χρῆμα ἢ εἰσοδήματα καθωρισμένα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, εἰς χρῆμα, ἐν οἷς καὶ οἱ ὑπάλληλοι, διότι τὸ εἰσόδημα αὐτῶν δὲν ἀκολουθεῖ οὔτε ἀμέσως οὔτε κανονικῶς τὰς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, ἐνῷ τὰ ἐργατικὰ ἡμερομίσθια ἐνωρίτερον προσαρμόζονται πρὸς τὰς διακυμάνσεις τοῦ χρήματος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπωφελοῦνται τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ νομίσματος οἱ κεκτημένοι περιουσίαν ἐξ ὑλικῶν πραγμάτων, ἐκποιοῦντες αὐτὰ εἰς ὑψηλὰς τιμάς, ὡς οἱ ἔμποροι, οἱ βιομήχανοι, οἱ ἀγρόται, αὐξάνοντες τὰ κέρδη των, μέχρις οὗ, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον προσαρμοσθῶσι τὰ ἡμερομίσθια τελείως εἰς τὴν ὑποτίμησιν. Ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν κερδῶν ἐντείνεται ἡ δραστηριότης τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως αἱ ἀξιώσεις τῆς ζωῆς καὶ οὕτως ἐπέρχεται οἰκονομικὴ ἀνατροπή, ἐπιδρῶσα κατὰ τρόπον ἀνομοιόμορφον ἐπὶ τῶν τιμῶν καὶ ἐπὶ τῶν εἰσοδημάτων τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων.

Ἡ ὕψωσις τῆς τιμῆς τοῦ χρήματος, ἤτοι ἡ γενικὴ πτῶσις τῶν τιμῶν, συνεπάγεται ἀποτελέσματα ἀντιστρόφως ἀντίθετα πρὸς τὰ τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ χρήματος. Κατ' ἀρχὰς ὁ τόκος, τὰ ἡμερομίσθια, τὰ ἐνοίκια κλπ., διατηροῦνται ὑψηλά. Ἐπομένως ζημιοῦνται κτηματίαι δανεισθέντες ἐπὶ ὑποθήκῃ, ζημιούμενοι προσέτι καὶ ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν ὑποτιμήσεως τῶν προϊόντων τῶν κτημάτων των· ζημιοῦνται ἐπίσης μισθωταὶ καὶ ἐργάται, ἅτε ἐξακολουθοῦντες νὰ πληρώνωσιν ὑψηλὰ ἐνοίκια, ἐνῷ τὰ ἡμερομίσθιά των παραμένουσι τὰ αὐτά. Ἕνεκα τῶν ζημιῶν τούτων οἱ ἐπιχειρηματίαι, φοβούμενοι τὴν πτῶσιν τῶν τιμῶν, ἀποθαρρύνονται καὶ ἐπέρχεται οἰκονομικὸς μαρασμός, περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς καὶ ἀνεργία.

Εἴρηται, ὅτι, κατὰ τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος, ἐφ' ὅσον τὸ κράτος, πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν του, ἐκδίδει νέον ὑγιὲς νόμισμα, ἐπὶ παραδείγματι κόπτει χρυσᾶ νομίσματα καὶ τὰ θέτει ἐν κυκλοφορίᾳ, ἐπηρεάζει, διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ χρηματικοῦ ἀποθέματος, τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων. Ἀλλ' ὁσάκις τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ ἐκδώσῃ ὑγιὲς νόμισμα, ἐπιβάλλει, διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, τὸ ἐκδιδόμενον χαρτονόμισμά του ἢ ἀκάλυπτον τραπεζογραμμάτιον, τότε ἡ ἀξία τοῦ χρήματος ἔτι μᾶλλον ἐκπίπτει καὶ τὸ κράτος, ἐκπληροῦν τὰς ὑποχρεώσεις του διὰ τοῦ ἐκπεσμένου τούτου νομίσματος, πράγματι καταβάλλει αὐτὰς ἠλαττωμένας κατὰ τὸ ποσοστὸν τῆς ἐκπτώσεως ταύτης. Ἡ τοιαύτη καταβολὴ φαινομενικῶς μόνον εἶναι πλήρης, ἐνῷ πραγματικῶς δι' αὐτῆς συντελεῖται κατανομὴ φορολογικῶν βαρῶν ἐπὶ τῶν κατόχων χρήματος καὶ ἐπὶ τῶν ἐχόντων λαμβάνειν χρηματικὰ ποσὰ παρὰ τοῦ κράτους. Οὕτως, ἡ ἔκδοσις χαρτονομίσματος, ἐξ ἀπόψεως μὲν ἀτομικῆς ἀποτελεῖ αὐθαίρετον καὶ συγκεκαλυμμένην φορολογικὴν ἐπιβάρυνσιν, ἐξ ἀπόψεως δὲ τοῦ κράτους ἀποβαίνει ἀβεβαία κατὰ τὰ ἀποτελέσματά της, διότι τὸ κράτος ἐκτίθεται εἰς τὰς ὀλεθρίας συνεπείας τῆς νομισματικῆς ὑποτιμήσεως, τὰς σχετικὰς πρός τε τὰ χρηματικά του μέσα καὶ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ του. Ἕνεκα τῶν ἀτόπων τούτων διάσημοι οἰκονομολόγοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς ἑνιαίας νομισματικῆς μονάδος, βασιζομένης ἐπὶ μεταλλικοῦ χρήματος, καὶ δὴ κατασκευαζομένου ἐξ ἑνὸς καὶ μόνον εἴδους μετάλλου. Διὰ τοῦ ἑνιαίου νομίσματος θὰ ἔπαυον

Digitized by Google

αἱ νομισματικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν εἰς ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν εὑρισκομένων χωρῶν, αἱ δυσχεραίνουσαι τὰς μεταξὺ αὐτῶν συναλλαγὰς καὶ προκαλοῦσαι τὰς διακυμάνσεις τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέκτα οὕτω σταθερὰν ἀξίαν.

Ὁ Παγκόσμιος πόλεμος καὶ αἱ οἰκονομικαὶ συνέπειαι αὐτοῦ ἐδημιούργησαν σπουδαιότατα νομισματικὰ προβλήματα. Ὡς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ χρυσοῦ εἰς ὡρισμένας χώρας, καὶ ἐν γένει ὡς ἐκ τῆς ἀνίσου κατανομῆς αὐτοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν, ἐμειώθησαν οὐσιωδῶς τὰ εἰς χρυσὸν ἀποθέματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξαργύρωσις τῶν τραπεζογραμματίων καὶ χαρτονομίσματος. Ἐπὶ πλέον, ἕνεκα τῶν συνεπειῶν τοῦ πολέμου, πάντα τὰ κράτη, ἰδίως τὰ εὐρωπαϊκά, ὑπέστησαν μείωσιν τοῦ πλούτου αὐτῶν, ἐνῷ ἡ νομισματική των κυκλοφορία δυσαναλόγως ηὔξησεν. Ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1925 ἐπεδιώχθη καὶ συνετελέσθη ἀλληλοδιαδόχως διὰ νόμου ἡ σταθεροποίησις τῶν νομισμάτων τῶν διαφόρων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν πόλεμον, εἶχον ἀποστῆ τῆς χρυσῆς βάσεως, ἀλλὰ τελικῶς δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ κατισχύσῃ ἡ σταθεροποίησις εἰς πολλὰς τῶν χωρῶν τούτων, καὶ δὴ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ, ὡς ἐκ τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν τῆς ἀπὸ τοῦ 1929 ἐκραγείσης καὶ ἐξακολουθούσης ἔτι παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ν' ἀντιμετωπισθῇ δι' οἱωνδήποτε μέσων ἡ ἀπειλουμένη οἰκονομικὴ ἀποσύνθεσις, καὶ ἰδίως ἡ ἐξακολουθητικὴ ραγδαία πτῶσις τῶν τιμῶν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ προϊόντων, ἐθεωρήθη ὑπό τινων ὁ πληθωρισμὸς ὡς πανάκεια κατὰ τῶν δεινῶν τῆς κρίσεως, παρὰ τὴν καταπολέμησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν κρινόντων αὐτὸν ὡς τὸ χειρότερον σημεῖον διαταραχῆς. Ἕνεκα δὲ τοῦ πληθωρισμοῦ ἐγενικεύθη ἡ νομισματικὴ ἀστάθεια καὶ ἀβεβαιότης, παρεμποδίζουσ ι τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ φυγαδεύουσα τὰ κεφάλαια ἐκ τῶν οἰκείων χωρῶν. Σήμερον αἱ προσπάθειαι ὅλων τείνουν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ νομίσματος δι' ἀγορῶν χρυσοῦ καὶ εἰς τὴν ἐκ νέου ἀποκατάστασιν τοῦ χρυσοῦ κανόνος. Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

—***χρήματα δημοσίου*** /*Δημ. Λογιστ.*/. Εἶναι τὰ ἐν δημοσίοις ταμείοις ἢ εἰς χεῖρας δημοσίων ὑπολόγων εὑρισκόμενα καὶ ἀνήκοντα εἰς τὸ δημόσιον. Περὶ τῆς εὐθύνης διὰ τὴν διαφύλαξιν καὶ ἐν γένει διαχείρισιν αὐτῶν προβλέπουσιν εἰδικαὶ διατάξεις τοῦ νόμου περὶ δημοσίου λογιστικοῦ, ἄρθρ. 202 καὶ ἑπ. καὶ ἄλλων εἰδικῶν νόμων. Γ. Ν. Κ.

χρηματαγορὰ (ἡ). Ὁ τόπος, εἰς ὃν συνέρχονται πρὸς ἐνέργειαν χρηματιστηριακῶν πράξεων, εἴτε τὸ σύνολον τῶν πράξεων τούτων, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὸν ὅρον *χρηματιστήριον* (βλ. λ.) ἀξιῶν. Τὸ χρηματιστήριον ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαιότερον λειτουργοῦσαν χρηματαγοράν.

Ὡς διεθνεῖς χρηματαγοραὶ νοοῦνται τὰ χρηματιστήρια ἀξιῶν τῶν μεγάλων χρηματιστηριακῶν κέντρων, ὡς τοῦ Λονδίνου, Παρισίων, Νέας Ὑόρκης, Ζυρίχης καὶ ἄλλων. Τὰ χρηματιστήρια ἀξιῶν εἶναι διακεκριμένα τῶν *χρηματιστηρίων ἐμπορευμάτων* καὶ λειτουργοῦσιν ἐν ἰδιαιτέροις καταστήμασι καὶ δι' ἰδιαιτέρου προσωπικοῦ, ἡ πελατεία δὲ ἑκάστου αὐτῶν εἶναι διαφορετική. Εἰς τὰς μεγάλας χρηματαγορὰς οἱ ὅροι τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως προσλαμβάνουσι παγκόσμιον χαρακτῆρα εἴτε πρόκειται περὶ χρήματος καὶ ἀξιῶν, εἴτε περὶ ἐμπορευμάτων, καὶ αἱ τιμαὶ αὐτῶν ἔχουσι διεθνῆ σημασίαν. Γ. Ν. Κ.

χρηματίζω· ἀρχ., διεξάγω συζήτησιν πρός τινα (ἐπὶ ἀρχόντων): «χρηματίζω πρὸς τὸν δῆμον,—πρὸς τὴν σύγκλητον κττ.» συνάγω τὸν δῆμον πρὸς συζήτησιν κττ.· || νεώτ. εἰς τὸν ἀόρ. καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ χρόνους, ὑπῆρξα, διετέλεσα ὤν: «ἐχρημάτισε ὑπουργός, — νομάρχης κλπ.»· || παθ. *χρηματίζομαι*· διαπραγματεύομαι, ἐνεργῶ ὑπὲρ τῶν ἐμπορικῶν καὶ ἀκολούθως ὑπὲρ τῶν χρηματικῶν μου ὑποθέσεων· || συλλέγω χρήματα, προσπαθῶ νὰ εἰσπράξω χρήματα διὰ παντὸς τρόπου, καὶ ἰδίᾳ ἀθεμίτως: «ἐκμεταλλεύεται τὴν δύναμίν του καὶ χρηματίζεται».

χρηματικός,—*ή,*—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς χρήματα, ὁ τῶν χρημάτων: «χρηματικὴ ὑπόθεσις, — διαφορά»· || «χρηματικὴ ποινή» κοιν. *πρόστιμον*.

—***χρηματικὰ γραμμάτια*** /*Δημ. Λογ.*/. Καλοῦνται οὕτω, κατὰ τὸν λογιστικὸν νόμον (ἄρθρ. 144), τὰ παρὰ δημοσίου ταμείου ἐκδιδόμενα διὰ τὰ ἄδεια τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν λαμβανόμενα χρήματα, ὅπως πληρωθῶσιν εἰς ἄλλα δημόσια ταμεῖα. Ἐκδίδονται ἐπὶ τῇ βάσει γραμματίων παραδόσεως. Εἶναι δεκτὰ εἰς τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους, ἐφ' ὧν ἐξεδόθησαν, ἐὰν παρουσιασθῶσιν εἰς αὐτὰ ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς των, μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τῆς προθεσμίας ταύτης τότε μόνον γίνονται δεκτά, ὅταν προσηκόντως θεωρηθῶσιν ἀπὸ τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν. [Πρβλ. *Ν. Οἰκονομίδου*, Ἑρμην. τοῦ δημ. λογ., σελ. 525.] Γ. Ν. Κ.

—***χρηματικαὶ βοήθειαι*** /*Διεθν. Δίκ.*/. Παρέχονται ὑπὸ τύπον δανείου ἢ ἄλλως, παρ' οὐδετέρων κρατῶν πρὸς ἕτερον ἐν καταστάσει πολέμου εὑρισκόμενον κράτος, κατὰ τὰ ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ κρατοῦντα, θεωροῦνται δὲ ὡς παραβάσεις τῶν ἐκ τῆς οὐδετερότητος ὑποχρεώσεων αὐτῶν, ἐφ' ὅσον πρόκειται νὰ χρησιμεύσωσι διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Ἀλλά, κατὰ τὰ ἄρθρα 7 καὶ 9 τῆς V συμβάσεως τῆς Χάγης, ἡ οὐδετέρα δύναμις δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ἐμποδίζῃ τὴν διὰ λογαριασμόν τινος τῶν ἐμπολέμων ἐξαγωγὴν ἀντικειμένου, δυναμένου νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν στρατόν. Ἐκ τούτου δὲ δύναται νὰ συναχθῇ ὅτι δὲν ἐμποδίζεται ἡ παρ' ἰδιωτῶν ἐγγραφὴ εἰς δάνειον ἐμπολέμου. [Πρβλ. *Σεφεριάδου*, «Μαθήματα διεθν. δημ. δικ.», Β', σελ. 468.] Γ. Ν. Κ.

—***χρηματικὴ ποινὴ*** /*Νομ.*/. Ποινὴ κατὰ τῆς περιουσίας, ὁριζομένη ὑπὸ μὲν τοῦ ἰσχύοντος ποινικοῦ νόμου (ἄρθρ. 13) κατά τινων πλημμελημάτων, ὑπὸ δὲ τοῦ Σχεδίου ἑλληνικοῦ ποινικοῦ κώδικος (ἄρθρ. 10 καὶ 43) κατὰ πλημμελημάτων καὶ πταισμάτων, ἔτι δὲ καὶ κατά τινων κακουργημάτων ὡς πρόσθετος ποινή. Ἡ χρηματικὴ ποινὴ τείνει ὁσημέραι νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τοῖς νεωτέροις ποινικοῖς νόμοις τῶν κατὰ τῆς ἐλευθερίας ποινῶν, τὸ μὲν διότι δὲν ἀπομακρύνει τὸν τιμωρούμενον ἐκ τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν ἐργασιῶν του, τὸ δὲ διότι, ἀντὶ τῶν δαπανῶν, ἃς ἐπιφέρει εἰς τὸ κράτος ἡ ἐφαρμογὴ τῶν περιοριστικῶν τῆς ἐλευθερίας ποινῶν, προσπορίζει εἰς αὐτὸ κέρδη. Ἀντιθέτως ὅμως κατακρίνεται, καὶ εὐλόγως, ἡ χρηματικὴ ποινή, ὡς ἄνισος καὶ βαρεῖα διὰ τὸν πένητα ἐγκληματίαν καὶ συντελοῦσα εἰς τὴν ἐκ μέρους τῶν πλουσίων περιφρόνησιν τῶν ἐπιταγῶν καὶ ἀπαγορεύσεων τοῦ ποινικοῦ νόμου. Παρ' ἡμῖν οἱ ὑπὲρ τῶν χρηματικῶν ποινῶν λόγοι ἐπέδρασαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ καθιερωθῇ ὁ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ νομοθεσίᾳ (οὐδ' ἐν τῷ Σχεδίῳ ποινικοῦ κώδικος) ὑπάρχων θεσμὸς τῆς «μετατροπῆς» τῶν ποινῶν εἰς χρηματικάς. Α. Ν. Μ.

— /*Φορολ. Δίκ.*/ *Χρηματικαὶ ποιναὶ* ἐπιβάλλονται ἐπὶ φορολογικῶν παραβάσεων, ἰδίως τῶν ἐμμέσων φόρων, εἴτε ὑπὸ τῶν τακτικῶν ποινικῶν δικαστηρίων, κατὰ ρητὴν διάταξιν νόμου, ὁπότε ἀποτελοῦν ἀληθῆ ποινὴν καὶ ἐφαρμόζονται ἐπ' αὐτῶν πάντες οἱ περὶ ποινῆς κανόνες τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, εἴτε ὑπὸ διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ διοικητικῶν φορολογικῶν δικαστηρίων, ὁπότε ἀμφισβητεῖται ὁ ποινικός των χαρακτήρ· ἐπεκράτησε δὲ ἡ γνώμη, υἱοθετηθεῖσα καὶ δι' ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὅτι ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀποζημιώσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐφαρμόζονται ἐπ' αὐτῶν αἱ περὶ ποινῆς διατάξεις τοῦ ποινικοῦ νόμου (*Κοφινᾶ*, Ἑρμ. τῆς τελων. νομοθ., σελ. 202). Ἐν τῇ ἀμέσῳ φορολογίᾳ π. χ. τῶν καθαρῶν προσόδων αἱ παραβάσεις τιμωροῦνται συνήθως διὰ προσθέτου φόρου, ὅστις δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα τῆς ποινῆς. Γ. Ν. Κ.

—***χρηματικὸν ἔνταλμα*** /*Δημοσ. Λογιστ.*/· βλ. λ. *ἔνταλμα*

—***χρηματικὸν ποσὸν*** /*Δημ. Λογ.*/. Τὸ ἐκφραζόμενον εἰς τοὺς λογαριασμοὺς εἰς δραχμὰς ἢ εἰς κλάσματα δραχμῆς. Κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ νόμου 3779 τοῦ 1929 εἶχεν ὁρισθῇ ὅτι «ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου 1929 διὰ τὰς βεβαιώσεις τῶν δημοσίων ἐσόδων, τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν δαπανῶν, τὰς εἰσπράξεις, τὰς πληρωμὰς καὶ ἐν γένει τὴν τήρησιν τῶν λογαριασμῶν τῶν δημοσίων ὑπολόγων, καθορίζεται ὡς ἐλαχίστη νομισματικὴ μονὰς ἡ δραχμή, τὰ δὲ κλάσματα αὐτῆς, ὅταν ὑπερβαίνωσι τὸ ἥμισυ, ὑπολογίζεται εἰς ὁλόκληρον δραχμήν, κάτω δὲ τοῦ ἡμίσεος παραλείπονται». Ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη κατηργήθη διὰ τοῦ νόμου 4267 τοῦ 1929 (ἄρθρ. 10). Γ. Ν. Κ.

χρημάτιον (τὸ) /*Νομ.*/. Ἡ αὐστηρὰ ἀρχὴ τοῦ ἀρχαιοτέρου ρωμαϊκοῦ δικαίου, καθ' ἣν λόγῳ τῆς ἑνότητος τῶν προσώπων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὁ ὑπεξούσιος οὐδεμίαν ἰδίαν περιουσίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι ἀπέκτα περιήρχετο εἰς τὸν ἐξουσιαστὴν πατέρα, ἤρχισε νὰ κάμπτεται διὰ τῶν χρηματίων, ὥστε ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου ἐπῆλθεν ἀντιστροφὴ καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἰσχύων κανών, ὅτι τὸ ὑπεξούσιον οὐδὲν εἶχε, μετεβλήθη εἰς ἐξαίρεσιν. Πρώτη μορφὴ τοῦ χρηματίου εἶναι ἡ τοῦ *πατρικοῦ* (peculium profectitium), ὅπερ ἐδημιουργήθη κατ' ἀπομίμησιν τοῦ πρότερον ἰσχύοντος χρηματίου τῶν δούλων. Κατ' αὐτὸ ὁ ἐξουσιαστής, ἀποκόπτων μέρος τῆς περιουσίας του, ἀνέθετε τὴν διαχείρισιν αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπεξούσιον, τῆς κυριότητος πάντοτε διαφυλασσομένης ὑπὲρ ἐκείνου. Ἡ διαχείρισις τεκμαίρεται ἀπεριορίστως, ἐφ' ὅσον δὲν ἐτέθησαν περιορισμοί. Ἐκ μόνης τῆς παραχωρηθείσης ἐλευθέρας διαχειρίσεως τοῦ χρηματίου παρέπεται τὸ δικαίωμα εἰς τὸν ὑπεξούσιον νὰ ἐκποιήσῃ τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὸ στοιχεῖα, οὐ μόνον τὰ ὑποκείμενα εἰς φθορὰν ἀλλὰ γενικῶς. Ἐν τούτοις, κατ' οὐδεμίαν περίπτωσιν δικαιοῦται οὗτος νὰ δωρήσῃ πράγματα τοῦ χρηματίου, ἐπίσης δὲ οὐδὲ συναινοῦντος τοῦ πατρὸς δύναται νὰ διαθέσῃ τοῦτο διὰ διαθήκης. Τὸ πατρικὸν χρημάτιον ἀνακαλεῖται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ πατρὸς καθ' οἱονδήποτε χρόνον, μὴ ὑποκειμένης τῆς ἀνακλήσεως εἰς οὐδένα τύπον. Ἐπίσης τὸ χρημάτιον αἴρεται διὰ τῆς ἄρσεως τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἥτις ἐπέρχεται εἴτε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός, ὅτε τοῦτο μεταβαίνει εἰς τὴν ὅλην κληρονομίαν, ἐκτὸς τοῦ μέρους ἐκείνου ὅπερ εἶχε δωρηθῇ εἰς τὸν ὑπεξούσιον, εἴτε διὰ χειραφεσίας αὐτοῦ, ὁπότε, ἂν σύγκειται ἐξ ἐνσωμάτων, θεωρεῖται ὡς δωρεὰ καὶ περιέρχεται τῷ χειραφετηθέντι, ἐκτὸς ἂν ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πατρός.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων ἀνεπτύχθη τὸ *στρατιωτικὸν χρημάτιον* (peculium castrense). Εἰς αὐτὸ περιλαμβάνεται πᾶν ὅ,τι ὁ ὑπεξούσιος κτᾶται ἐκ τῆς στρατιωτικῆς του ὑπηρεσίας εἴτε ἀμέσως, οἷον μισθόν, λάφυρα κλπ., εἴτε ἐμμέσως, οἷον κινητὰ δωρούμενα λόγῳ τῆς στρατεύσεώς του, π. χ. πανοπλίαι κλπ. Ἑτέρα ἐξέλιξις τοῦ χρηματίου εἶναι τὸ *οἱονεὶ στρατιωνικὸν* (pec. quasi castrense), οὗτινος ἀντικείμενα περιουσιακὰ εἶναι: 1) Πᾶσα ἀμοιβὴ ἢ μισθός, ὃν ὁ ὑπεξούσιος λαμβάνει ὡς ὑπάλληλος. 2) Πᾶσα ἄμεσος ἢ ἔμμεσος κτῆσις αὐτοῦ ὡς δικηγόρου. 3) Ὅ,τι ὡς κληρικὸς ἀποκερδαίνει. 4) Ὅ,τι λαμβάνει ἐκ δωρεᾶς τοῦ ἡγεμόνος ἢ τῆς συζύγου του. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν χρηματίων τούτων ὁ ὑπεξούσιος ἔχει ἀπόλυτον δικαίωμα, δυνάμενος νὰ διαθέσῃ ταῦτα ἐλευθέρως διὰ πράξεων ἐν ζωῇ ἢ αἰτίᾳ θανάτου. Ἕτερον εἶδος χρηματίου εἶναι τὸ *τακτικὸν ἀπροσπόριστον* (peculium adventitium regulare). Εἰς αὐτὸ ἀνήκει πᾶσα κτῆσις τοῦ ὑπεξουσίου μὴ προερχομένη ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πατρὸς καὶ μὴ ἐμπίπτουσα εἰς τὸ στρατιωτικὸν καὶ οἱονεὶ τοιοῦτο ἢ τὸ ἀνώμαλον. Εἰδικώτερον εἰς τὸ ἀπροσπόριστον περιλαμβάνονται: 1) Ὅσα τῷ ὑπεξουσίῳ περιέρχονται ἐκ τῆς μητρικῆς περιουσίας, ὡς καὶ ἐκ τῶν πρὸς μητρὸς ἀνιόντων. 2) Κατὰ διάταξιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὅσα ἐξ ἐλευθεριότητος τρίτου ὁ ὑπεξούσιος ἀπέκτησε καὶ ὅσα ἐξ ἰδίου καμάτου καὶ 3) Ἡ εἰς κάτω τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ἀνήλικον ἐπαχθεῖσα κληρονομία, ὁπότε ὑπεισέρχεται ὁ πατήρ, καθὼς καὶ ἡ εἰς ἄνω τῶν ἑπτὰ ἐτῶν τοιαύτη, ὅταν ἡ κτῆσις γίνῃ συναινέσει τοῦ πατρός. Ἐπὶ τοῦ ἀπροσποριστου χρηματίου τὴν κυριότητα ἔχει ὁ ὑπεξούσιος, χωρὶς νὰ δύναται ὅμως καὶ νὰ τὸ ἀπαλλοτριώσῃ, πλὴν ἡ ἐπικαρπία καὶ διαχείρισις αὐτοῦ ἀνήκει εἰς τὸν πατέρα. Οὗτος διαχειρίζεται τοῦτο οὐδεμίαν ὀφείλων λογοδοσίαν. Ἐν τούτοις εὐθύνεται ἀπέναντι τοῦ ὑπεξουσίου, ἂν παρέλειψε τὴν ὀφειλομένην ἐπιμέλειαν περὶ τὴν διαχείρισιν. Τὰς ἐκ τοῦ χρηματίου δίκας διεξάγει ὁ πατήρ. Οὗτος, ἀσκῶν τὴν ἐπικαρπίαν, δὲν ὑπόκειται εἰς παροχὴν οὐδεμιᾶς ἐγγυήσεως, οὐδὲ καθυποβάλλεται εἰς ἄλλον περιορισμόν. Ἐπὶ ὡρισμένων ὅμως περιπτώσεων ὁ πατὴρ στερεῖται καὶ τῆς ἐπικαρπίας, τὸ δὲ τοιοῦτον χρημάτιον καλεῖται *ἔκτακτον ἀπροσπόριστον*. Τοῦτο ἀποτελοῦσι τὰ ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας καταλειπόμενα ἢ δωρούμενα ὑπὸ τρίτων, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ στερῆται ὁ πατὴρ τῆς ἐπικαρπίας. Ἐπίσης εἰς αὐτὸ ὑπάγεται καὶ πᾶσα κτῆσις, δι' ἣν ὁ πατὴρ δὲν συνήνεσε, καθὼς καὶ ἡ κληρονομία ἀδελφοῦ, ὃν τὸ υπεξούσιον μετὰ τοῦ πατρὸς κληρονομεῖ. Ἐπὶ τοῦ χρηματίου τούτου τὴν ἀπόλυτον κυριότητα ἔχει τὸ ὑπεξούσιον μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ὄχι ὅμως καὶ τῆς διαθέσεως διὰ πράξεως τελευταίας βουλήσεως, διεξάγων ἅμα ἰδίῳ ὀνόματι καὶ τὰς ἐκ τούτου δίκας. Περὶ τῆς σημερινῆς ἰσχύος τῶν χρηματίων ἱκανὴ ἀμφισβήτησις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν συγγραφέων. Πάντως, ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκποιήσεώς των, σπουδαίας τροποποιήσεις ἐπήνεγκον ὁ νόμος ͵ΧΠΘ' περὶ ἐπιτροπείας καὶ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ νόμου 1340, εἰς τὰς διατάξεις τῶν ὁποίων δέον νὰ προσαρμοσθῶσι. Διὰ τὸ πατρικὸν χρημάτιον πάντες ἀποδέχονται ὅτι ἔπαυσεν ἡ σημερινή του ἰσχύς. Τὸ τακτικὸν ἀπροσπόριστον ἰσχύει, ἰδίᾳ δὲ ἵνα προσδιορισθῇ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπικαρπία τοῦ πατρός, καθ' ὅσον ὡς πρὸς τὴν ἐκποίησιν κρατοῦσιν ἀρχαὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων νόμων. Διὰ τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ νόμου ͵ΧΠΘ' περὶ ἐπιτροπείας, ὡρίσθη ὅτι ὁ τὸ 14ον ἔτος συμπληρώσας ἀνήλικος διαθέτει ἀκωλύτως, ἄνευ τῆς συναινέσεως πατρὸς ἢ ἐπιτρόπου, πᾶν ὅ, τι ἰδίῳ καμάτῳ ἐκτήσατο ἢ ὅσα πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ ἐδόθησαν, ἐκ τῆς διατάξεως δὲ ταύτης σπουδαῖαι μεταβολαὶ ἐπῆλθον εἰς τὰ μέχρι τοῦδε κρατοῦντα. Ὡς ἐκ τῆς γενικότητος ταύτης, εἰς τὰ ἀντικείμενα τὰ ἰδίῳ καμάτῳ κτηθέντα περιλαμβάνεται πᾶσα κτῆσις ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, δημοσίου λειτουργήματος, τέχνης, βιομηχανίας, χειρωνακτικῆς ἐργασίας κλπ. Συνεπῶς εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται τὸ στρατιωτικὸν χρημάτιον καὶ τὰ οἱονεί, ἐκ δὲ τοῦ τακτικοῦ ἀπροσποριστου τὰ ἰδίῳ καμάτῳ κτηθέντα. Κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου τοῦ νόμου ͵ΧΠΘ', εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πρὸς χρῆσιν δοθέντων περιλαμβάνονται μόνον τὰ πρὸς προσωπικὴν χρῆσιν τοῦ ἀνηλίκου διδόμενα, ἐνδυμασίαι κλπ., οὐχὶ δὲ καὶ τὰ καταλειπόμενα διὰ διατάξεως τελευταίας βουλήσεως. Ἐπὶ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἀντικειμένων,

Digitized by Google

ἐν ἀμφοτέραις ταῖς κατηγορίαις περιλαμβανομένων, ὁ ἀνήλικος ἔχει δικαίωμα ἐλευθέρας διαθέσεώς των διὰ πράξεως ἐν ζωῇ ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ, κατὰ δὲ τὴν κρατοῦσαν γνώμην δύναται νὰ παραστῇ αὐτοπροσώπως ἐπὶ δικαστηρίου πρὸς διεξαγωγὴν τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὰ δικῶν. Τὸ δικαίωμα τῆς διατάξεως τελευταίας βουλήσεως διαθέσεως ἀμφισβητεῖται, εἰς τὸν συμπληρώσαντα ὅμως τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἐπιτρέπεται, συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν διάταξιν τοῦ νόμου περὶ διαθηκῶν. Ἐπὶ τῶν ἄλλων περιπτώσεων τῶν χρηματίων, ὁ ἀνήλικος ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ πατρός, ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν δὲ καὶ διάθεσιν τηροῦνται, κατὰ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ νόμου 1340, αἱ διατυπώσεις τῶν ὑπὸ ἐπιτροπείαν τελούντων πλὴν τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου· εἰς τὰς διατάξεις ταύτας περιλαμβάνονται τὰ περιουσιακὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐκτάκτου ἀπροσπορίστου χρηματίου γενικῶς καὶ τοῦ ἀπροσπορίστου δι' ὅλας τὰς ἄλλας σχέσεις ἐκτὸς τῆς ἐπικαρπίας. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ ἰσχῦον καὶ διὰ τὰς περιπτώσεις τοῦ μνησθέντος ἄρθρου 4 τοῦ νόμου ἐπικαρπίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν μὴ συμπληρώσαντα τὸ 14ον ἔτος ἀνήλικον. Διὰ τοῦ νεωτέρου νόμου ,ΧΠΘ' παύει κατὰ τὴν ἐνηλικίωσιν ἡ ὑπεξουσιότης καὶ συνεπῶς ἀργοῦσιν αἱ σχετικαὶ διατάξεις τοῦ ἀρχαιοτέρου δικαίου, ὁ δὲ ἐνήλικος ἔχει πλέον ἐλευθέραν τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας του.

Α. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

χρηματισμὸς (ὁ)· ἀρχ., τὸ χρηματίζειν πρὸς πολιτικὴν ὁμάδα, ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χρηματίζειν: «χρηματισμοὶ τῆς συγκλήτου» αἱ συνεδριάσεις καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου· || νεώτ., τὸ χρηματίζεσθαι, τὸ νὰ πορίζεταί τις χρήματα διὰ παντὸς τρόπου, καὶ ἰδίᾳ ἀθεμίτου.

χρηματιστηριακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ χρηματιστήριον: «χρηματιστηριακαὶ πράξεις».—Ἐπίρρ. ***χρηματιστηριακῶς***: «ἐκποίησις τῶν μετοχῶν χρηματιστηριακῶς».

—**χρηματιστηριακὰ** ***πράγματα.*** Καλοῦνται οὕτω τὰ χρηματόγραφα καὶ αἱ κινηταὶ ἐν γένει ἀξίαι, ὧν ἡ διαπραγμάτευσις γίνεται εἰς τὰ χρηματιστήρια ἀξιῶν, κατὰ τοὺς ἀφορῶντας ταῦτα νόμους καὶ κανονισμούς. Κατὰ τὸν ἑλληνικὸν περὶ χρηματιστηρίων ἀξιῶν νόμον (3632/1928) ὁρίζονται τὰ χρηματιστηριακὰ πράγματα μόνον: α') Τὰ ἀνώνυμα δημόσια χρεώγραφα, ἡμεδαπὰ καὶ ἀλλοδαπά. β') Τὰ ἀνώνυμα ἑλληνικὰ χρεώγραφα δήμων, κοινοτήτων ὡς καὶ παντὸς ἐν γένει νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου. γ') Αἱ ἀνώνυμοι μετοχαὶ καὶ ὁμολογίαι ἑλληνικῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν ἐχουσῶν καταβεβλημένον κεφάλαιον τοὐλάχιστον πέντε ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἐφόσον ἔχουσιν ἐγκριθῆ ἁρμοδίως τρεῖς δωδεκάμηνοι ἰσολογισμοὶ αὐτῶν ἢ ἐφόσον ἔχουσι καταβεβλημένον μετοχικὸν κεφάλαιον δέκα ἑκατομμυρίων δραχμῶν καὶ ἐγκεκριμένον ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῶν ἑταιρικὸν ἰσολογισμὸν δώδεκα μηνῶν. Διὰ τὰς ἑταιρείας τὰς ὑπαρχούσας πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Ν. Δ. τῆς 20 Νοεμβρίου 1925 «περὶ συμπληρώσεως καὶ τροποποιήσεως τοῦ νόμου 2190 περὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν» ἀπαιτεῖται ἑταιρικὸν κεφάλαιον 2 ἑκατ. δραχμῶν καὶ δημοσίευσις ἰσολογισμῶν δύο δωδεκαμήνων ἢ κεφάλαιον τοὐλάχιστον 5 ἑκατ. δραχμῶν καὶ δημοσίευσις ἰσολογισμοῦ δώδεκα μηνῶν. Εἰδικῶς διὰ τὰς ἑταιρείας τὰς συσταθείσας πρὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1928 ἀπαιτεῖται ἐπίσης κεφάλαιον 2 ἑκατομ. καὶ δύο ἰσολογισμοὶ ἢ 5 ἑκατομ. καὶ εἷς ἰσολογισμός, ἐφόσον διὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν ἤθελεν ἀποφασίσει τὸ εἰδικὸν συμβούλιον διὰ πλειοψηφίας τῶν τριῶν τετάρτων τοῦ συνόλου τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἐὰν ἡ ἀνώνυμος ἑταιρεία συνεστήθη διὰ συγχωνεύσεως ὑφισταμένων ἤδη ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, δὲν ἀπαιτεῖται ἡ δημοσίευσις νέων ἰσολογισμῶν, ἐφόσον αἱ μετοχαὶ τῶν συγχωνευομένων ἑταιρειῶν ἦσαν ἤδη εἰσηγμέναι εἰς τὸ χρηματιστήριον. δ) Αἱ ἀνώνυμοι μετοχαὶ καὶ ὁμολογίαι ἀλλοδαπῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν ἐχουσῶν καταβεβλημένον μετοχικὸν κεφάλαιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς 5 ἑκατ. χρυσῶν δραχμῶν καὶ δημοσιευσασῶν ἤδη ἰσολογισμοὺς τριῶν δωδεκαμήνων, ἐφόσον αὗται εἶναι εἰσηγμέναι εἰς τὸ χρηματιστήριον τῆς πολιτείας, ἧς αἱ ἑταιρεῖαι εἶναι ἰθαγενεῖς. ε) Τὸ συνάλλαγμα ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὰ νομίσματα καὶ ὁ εἰς ῥάβδους χρυσὸς καὶ ἄργυρος. Πλὴν τῶν ἀνωνύμων δημοσίων χρεωγράφων, ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν, τὰ λοιπὰ χρηματιστηριακὰ πράγματα δὲν δύνανται νὰ γίνωσιν ἀντικείμενον χρηματιστηριακῆς συναλλαγῆς πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸ χρηματιστήριον, ἥτις γίνεται διὰ πράξεως τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ χρηματιστηρίου ὑποχρεωτικῶς ἐκδιδομένη: μετ' ἀπόφασιν τοῦ εἰδικοῦ χρηματιστηριακοῦ συμβουλίου. Εἰδικῶς αἱ ἐκτὸς τῆς ἕδρας τοῦ χρηματιστηρίου ἑδρεύουσαι ἡμεδαπαὶ ἑταιρεῖαι, ὡς καὶ αἱ ἀλλοδαπαί, ὑποχρεοῦνται, ὅπως, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μετοχῶν καὶ ὁμολογιῶν αὐτῶν εἰς τὸ χρηματιστήριον, διορίσωσι πληρεξούσιον καὶ ἀντίκλητον αὐτῶν ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ χρηματιστηρίου, κοινοποιοῦσαι τὸν διορισμὸν εἰς τὸν ἐπόπτην καὶ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ χρηματιστηρίου. Ὁ πληρεξούσιος καὶ ἀντίκλητος δέον νὰ εἶναι ἐξουσιοδοτημένος, τὸ μὲν ὅπως δέχηται πάντα τὰ ἔγγραφα τοῦ ἐπόπτου καὶ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ χρηματιστηρίου, ἅτινα ἀφορῶσιν εἰς τὰ εἰσηγμένα ἐν αὐτῷ χρεώγραφα τῆς ἑταιρείας καὶ ἐκπληροῖ πάσας τὰς ἔναντι τοῦ χρηματιστηρίου ὑποχρεώσεις αὐτῆς, τὸ δὲ ὅπως ἐξοφλῇ μερισματαποδείξεις, τοκομερίδια καὶ πληρουμένας ἢ ἀποσβεννυμένας μετοχὰς καὶ ὁμολογίας, διενεργῇ ἀνταλλαγὰς ἑταιρικῶν τίτλων καὶ δέχηται ἐγγραφὰς εἰς ἐκδόσεις νέων χρεωγράφων τῆς ἑταιρείας. Ἐλλείψει τοιούτου ἀντιπροσώπου ὁ κυβερνητικὸς ἐπόπτης ἀπαγορεύει τὰς χρηματιστηριακὰς συναλλαγὰς ἐπὶ τῶν εἰσηγμένων ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ ἑταιρικῶν τίτλων. Ἡ διαγραφὴ χρεωγράφων ἐκ τοῦ χρηματιστηρίου γίνεται δι' ἀποφάσεως τοῦ εἰδικοῦ συμβουλίου, κυρουμένης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ ἐκτελουμένης μετὰ τὴν κύρωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ χρηματιστηρίου. Ἡ περὶ διαγραφῆς ἀπόφασις τοῦ συμβουλίου δέον νὰ ὁρίζῃ τὸν χρόνον, ἀφ' οὗ ἄρχεται αὕτη.

Ἐξαιρετικῶς δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὸ χρηματιστήριον καὶ ἄνευ τῶν ἐκτιθεμένων ἀνωτέρω προϋποθέσεων, αἱ ἀνώνυμοι ὁμολογίαι ἀνωνύμου χρηματιστηριακῆς ἑλληνικῆς ἑταιρείας, ἱδρυομένης ὑπὸ τῶν χρηματιστῶν, αἱ ὑποθηκικαὶ ὁμολογίαι τῶν ἑλληνικῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, ὡς καὶ αἱ μετοχαὶ καὶ ὁμολογίαι τῶν κτηματικῶν τραπεζῶν καὶ τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, καίτοι ὀνομαστικαί.

Ι. Α. Β.

— **χρηματιστηριακαὶ** ***ἀξίαι*** *[Φορολ.].* Ὑπόκεινται εἰς τέλος χαρτοσήμου ἀναλογικὸν τῆς ἐμπορικῆς κλίμακος τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ κώδικος περὶ τελῶν χαρτοσήμου (ἄρθρ. 15 § 4, ἄρθρ. 46 καὶ 47) οἱ ὁριστικοὶ τίτλοι οἱουδήποτε εἴδους μετοχῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, οἱ ὁριστικοὶ τίτλοι τῶν ἡμεδαπῶν κατὰ μετοχὰς ἑτερορρύθμων ἑταιρειῶν, οἱ τίτλοι παντὸς εἴδους ὁμολογιῶν καὶ τὰ ξένα χρεώγραφα, καθὼς καὶ αἱ ὁμολογίαι καὶ τὰ ξένα χρεώγραφα. Οἱ προσωρινοὶ μετοχικοὶ τίτλοι δὲν ὑπόκεινται εἰς τέλος, οἱ δὲ ἱδρυτικοὶ ὑπόκεινται εἰς πάγιον τέλος δραχ. 10. Αἱ ἀποδείξεις ἐξοφλήσεως μερισμάτων μετοχικῶν τίτλων ἐπὶ ἐξοφλουμένου ποσοῦ μέχρι δραχ. 500 δὲν ὑπόκεινται εἰς τέλος, ἄνω δὲ τῶν δρχ. 500 ὑπόκεινται εἰς τέλος δραχ. 2 (ἄρθρ. 18). Κατὰ τὸν νόμον 1640 περὶ φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων, τὰ μερίσματα τῶν μετοχικῶν τίτλων καὶ οἱ τόκοι τῶν ὁμολογιῶν ὑπόκεινται εἰς τὸν φόρον τῆς γ' κατηγορίας καὶ κατὰ τὸν νόμον 1641 περὶ φορολογίας κληρονομιῶν, ἐν περιπτώσει μεταβιβάσεως αὐτῶν αἰτίᾳ θανάτου, ὑπόκεινται εἰς αὐτόν. Εἰδικὸν τέλος χρηματιστηριακῶν συμβάσεων ἐπιβάλλεται: α) ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τοῖς μετρητοῖς, καὶ β) ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως ἐπὶ χρηματιστηριακῇ προθεσμίᾳ κατὰ τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρίου 1925 καὶ τὸ περὶ ἐκτελέσεως αὐτοῦ διάταγμα τῇ 16 Ἰανουαρίου 1926. Τὸ τέλος τοῦτο ὁρίζεται εἰς λεπτὰ 20 διὰ τίτλους ἀξίας μέχρι δραχ. 501—1000, εἰς λεπτὰ 70 διὰ τίτλους ἀξίας δραχ. 1001—1500, εἰς δραχ. 1 διὰ τίτλους ἀξίας δραχ. 1501—3000. Διὰ τίτλους ἀξίας δραχμῶν ἄνω τῶν 3.000 τὸ τέλος ὁρίζεται εἰς λεπτὰ 50 κατὰ χιλιάδα. Τὸ τέλος περιορίζεται εἰς τὸ ἥμισυ, ὁσάκις ἡ συνομολογηθεῖσα διὰ τῆς χρηματιστηριακῆς συμβάσεως τιμὴ ὑπολείπεται κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας. Ἐξαιροῦνται τοῦ τέλους αἱ ἀφορῶσαι χρεώγραφα τοῦ κράτους συμβάσεις.

Γ. Ν. Κ.

— **χρηματιστηριακαὶ** ***πράξεις***· βλ. *χρηματιστήριον.*

— **χρηματιστηριακαὶ** ***συναλλαγαί.*** Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ νόμου περὶ χρηματιστηρίων χρηματιστηριακαὶ συναλλαγαὶ εἶναι αἱ δικαιοπραξίαι αἱ χρηματιστηριακῶς συναπτόμεναι καὶ ἔχουσαι ἀντικείμενον χρηματιστηριακὰ πράγματα (ἄρθρ. 15 καὶ ἑπόμ. νόμου 3632). Εἶναι δὲ χρηματιστηριακαὶ συναλλαγαὶ μόνον: α') ἡ ἀγορὰ καὶ πώλησις τοῖς μετρητοῖς· β') ἡ ἀγορὰ καὶ πώλησις ἐπὶ προθεσμίᾳ· γ') ἡ ἀγορὰ καὶ πώλησις ἐπὶ δώρῳ ἢ διπλασιασμῷ· δ') ἡ σύμβασις μεταφορᾶς· ε') πᾶσα ἐν γένει παρεπομένη δικαιοπραξία, σχετιζομένη πρὸς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πράξεων τούτων. Χρηματιστηριακὰ πράγματα εἶναι τὰ ἀνώνυμα δημόσια χρεώγραφα, αἱ ἀνώνυμοι μετοχαὶ καὶ ὁμολογίαι κλπ. (ἄρθρ. 17). Ἀπαγορεύεται ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ ἡ σύναψις πάσης ἄλλης συναλλαγῆς, πλὴν τῶν χρηματιστηριακῶν. Εἶναι δὲ ἄκυρος, ἐάν, καίπερ ἔχουσα ἀντικείμενον χρηματιστηριακὰ πράγματα, δὲν συνήφθη χρηματιστηριακῶς: α') ἡ ἐπὶ προθεσμίᾳ, ἐπὶ δώρῳ ἢ ἐπὶ διπλασιασμῷ ἀγοραπωλησία· β') ἡ σύμβασις μεταφορᾶς, πλὴν ἐὰν ὁ εἷς τοὐλάχιστον τῶν συμβαλλομένων εἶναι χρηματιστὴς καὶ ἡ σύμβασις περιεβλήθη τὰς διατυπώσεις τῆς ἐνεχυριάσεως, κατ' ἀνάλογον ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ διατάγματος τῆς 17 Ἰουλίου 1923 «περὶ εἰδικῶν διατάξεων ἐπὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν», ὁπότε διέπεται ὑπὸ τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων τῆς οἰκείας συμβάσεως, συναπτομένης δι' εἰδικοῦ συμφωνητικοῦ συντασσομένου εἰς διπλοῦν· γ') ἡ ἀγοραπωλησία τοῖς μετρητοῖς, ἐκτὸς τῆς ἀπ' εὐθείας μεταξὺ πωλητοῦ καὶ ἀγοραστοῦ ἀγοραπωλησίας τοῖς μετρητοῖς, ἥτις θεωρεῖται ἔγκυρος, πλὴν ἐὰν ἀσκῆται κατ' ἐπάγγελμα ὑπό τινος τῶν συμβαλλομένων εἰς πόλεις, ἔνθα ὑπάρχει χρηματιστήριον ἀξιῶν. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς διατάξεως ταύτης αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς λογίζονται ὡς μία πόλις. Αἱ χρηματιστηριακαὶ συναλλαγαὶ εἶναι πράξεις ἐμπορικαὶ διὰ πάντας τοὺς συμβαλλομένους, αἱ δὲ ἐξ αὐτῶν πηγάζουσαι ἀξιώσεις παραγράφονται μετὰ πάροδον ἔτους ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, καθ' ὃ συνήφθη ἡ συναλλαγή.

Γ. Ν. Κ.

— **χρηματιστηριακοὶ** ***συνδυασμοί***· βλ. λ. *χρηματιστήριον.*

— **χρηματιστηριακὸν** ***δικαστήριον*** *[Φορολ.].* Τὰ ὑπὸ τῶν διαδίκων καταβλητέα τέλη κατὰ τὴν ἐκδίκασιν διαφορῶν ἐνώπιον τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 28 τοῦ νόμου 3632 χρηματιστηριακῶν δικαστηρίων ἔχουσι κανονισθῆ δυνάμει τοῦ ἄρθρου 28 τοῦ νόμου 3632, διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 15 Ἀπριλίου 1929 «περὶ ἐκδικάσεως τῶν χρηματιστηριακῶν διαφορῶν» (ἄρθρ. 23), ὡς ἑξῆς: Πᾶσα ἀγωγὴ δὲν γίνεται δεκτὴ πρὸς καταχώρισιν, ἂν δὲν προκαταβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος εἰς τὸν γραμματέα τοῦ δικαστηρίου δρχ. 300 ὡς προκαταβολὴ διὰ τὰ ἔξοδα τῆς δίκης, ἐπὶ πλέον δὲ καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος εἰς τὸν γραμματέα τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου ὁριζόμενον ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀγωγῆς, λόγῳ δικαστικῶν ἐξόδων καὶ τελῶν, ἔτι δὲ καί τινα ἄλλα τέλη καθοριζόμενα ἐν ἄρθροις 23—26. Ἐν τῷ κανονισμῷ διαιτησιῶν χρηματιστηρίου ἐμπορευμάτων Πειραιῶς (Δ. τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1926, ἐκδοθὲν δυνάμει τοῦ ἄρθρου 18 τοῦ Δ. τῆς 14 Μαΐου 1926) καθορίζονται τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ εἰσηγητοῦ καὶ τὰ τέλη (ἄρθρ. 12 καὶ 19), παρεμφερεῖς δὲ διατάξεις διαλαμβάνει καὶ τὸ διάταγμα τῆς 6 Φεβρουαρίου 1929 περὶ ἐγκρίσεως κανονισμοῦ διαιτησιῶν χρηματιστηρίου ἐμπορευμάτων Θεσσαλονίκης.

Γ. Ν. Κ.

χρηματιστήριον (τό)· ὁ τόπος, τὸ ἵδρυμα, ὅπου συνάπτονται συμβάσεις χρεωγράφων, ἐμπορευμάτων καὶ συναλλάγματος ἐξωτερικοῦ ὡρισμένων κατηγοριῶν, συμφώνως πρὸς εἰδικοὺς κανονισμούς.

—*[Εγκυκλ.]* Αἱ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ καθημεριναὶ συγκεντρώσεις ἀγοραστῶν καὶ πωλητῶν καὶ ἡ ἀγοραπωλησία ἐμπορευμάτων καὶ κινητῶν ἀξιῶν ὑπὸ διατυπώσεις λίαν ἡπλοποιημένας ἐπὶ τῇ βάσει τύπων, χωρὶς οὔτε τὰ ἐμπορεύματα νὰ εἶναι παρόντα, οὔτε δείγματα τούτων, οὔτε κἂν οἱ πωλοῦντες ταῦτα νὰ τὰ κατέχωσι κατὰ τὴν ὥραν τῆς συναλλαγῆς, καλοῦνται *χρηματιστήρια.* Διὰ τοῦ ὅρου χρηματιστήριον νοοῦνται: τὸ οἴκημα, ἐν ᾧ διενεργοῦνται αἱ ὡς ἄνω συναλλαγαί· αἱ συγκεντρώσεις τῶν ἐκεῖ συναλλασσομένων· ὁ χρόνος τῶν συνεδριάσεων καὶ τὸ σύνολον τῶν συναπτομένων πράξεων.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ νόμος 3632 ὁρίζει τὰ χρηματιστήρια ἀξιῶν ὡς ἑξῆς: «Χρηματιστήρια ἀξιῶν εἶναι τὰ νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, παρ' οἷς ἀποκλειστικῶς καταρτίζονται αἱ χρηματιστηριακαὶ συναλλαγαὶ ἐπὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν». Ἐν ἀρχῇ εἰς τὰ χρηματιστήρια ἐγίνετο συναλλαγὴ ἐπὶ νομισμάτων καὶ πολυτίμων μετάλλων, εἶτα ἐπὶ ἐμπορευμάτων, εἶτα ἐπὶ ἐμπορικῶν γραμματίων καὶ συναλλαγματικῶν καί, τελευταίως, ἐπὶ χρεωγράφων.

Ὡς ἀρχαιότερα χρηματιστήρια θεωροῦνται πρῶτον τὸ τῆς Ἀμβέρσης καὶ εἶτα τὰ τοῦ Βελγίου καὶ Ὁλλανδίας, καίτοι καὶ τὸ Collegium Mercatorium τῆς Ῥώμης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἶδος χρηματιστηρίου. Σήμερον τὸ πρῶτον χρηματιστήριον ἀξιῶν τοῦ κόσμου εἶναι τὸ τοῦ Λονδίνου, ὑπὸ ἔποψιν ἀξίας τῶν ἐν αὐτῷ διαπραγματευομένων ἀξιῶν, δεύτερον τὸ τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ τρίτον τὸ τῶν Παρισίων. Ὑπὸ ἔποψιν κινήσεως, τὸ πρῶτον χρηματιστήριον τοῦ κόσμου εἶναι τὸ τῆς Ν. Ὑόρκης.

Διὰ τῶν χρηματιστηρίων ἐπιτυγχάνεται ταχύτης εἰς τὰς συναλλαγάς, ὡρισμένη τιμὴ διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς διαπραγματευόμενα ἐμπορεύματα λόγῳ τῆς πληθύος τῶν πράξεων καὶ τῆς πάλης μεταξὺ ἀγοραστῶν καὶ πωλητῶν, ἄμεσος, διαρκὴς καὶ εὔκολος διαπραγμάτευσις μετοχῶν, ὁμολογιῶν καὶ συναλλάγματος, ἤτοι εὔκολος τοποθέτησις κεφαλαίων εἰς δάνεια καὶ ἐπιχειρήσεις καὶ εὔκολος οἰκονομικὴ ἐπαφὴ τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ μείωσις τῶν ἐκ τῶν κρίσεων ζημιῶν.

Τὰ χρηματιστήρια διαιροῦνται, ὡς πρὸς μὲν τὸ εἶδος τῶν ἐν αὐτοῖς διαπραγματευομένων ἐμπορευμάτων, εἰς: *χρηματιστήρια ἀξιῶν* καὶ εἰς *χρηματιστήρια ἐμπορευμάτων* ἢ *ἐμπορικὰ χρηματιστήρια.* Εἰς τὰ πρῶτα διαπραγματεύονται αἱ κινηταὶ ἀξίαι (μετοχαί, ὁμολογίαι), τὸ συνάλλαγμα καὶ ἐνιαχοῦ τὰ πολύτιμα μέταλλα. Εἰς τὰ δεύτερα τὰ πολύτιμα μέταλλα, διάφορα ἐμπορεύματα, ναυλώσεις πλοίων, θαλασσασφάλειαι. Διαπραγματεύσιμα ἐμπορεύματα εἶναι τὰ παρουσιάζοντα ὁμοιογένειαν καὶ οὐχὶ ἀτομικότητα, ἤτοι τὰ δυνάμενα νὰ καταταχθῶσιν εἰς κατηγορίας ὡρισμένων ἢ ἀνεγνωρισμένων τύπων, καὶ ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν γίνονται ἀγο-

Digitized by Google

ραπωλησίαι ἐπὶ μεγάλων ποσοτήτων, π. χ. ἡ σάκχαρις, ὁ καφές, ὁ σῖτος κλπ. Ὡς πρὸς δὲ τὸν ὀργανισμόν, τὰ χρηματιστήρια διαιροῦνται εἰς *ἐπίσημα* καὶ εἰς *ἐλεύθερα*. Εἰς τὰ ἐπίσημα τὸ κράτος ἐπεμβαίνει εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Εἰς τὰ ἐλεύθερα· τὸ κράτος οὐδόλως ἐπεμβαίνει, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι ἰδιωτικαὶ ἑνώσεις λειτουργοῦσαι ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῶν κανονισμῶν. Τύπος τοῦ ἐπισήμου χρηματιστηρίου εἶναι τὸ τῶν Παρισίων, τοῦ δ' ἐλευθέρου τὸ τοῦ Λονδίνου.

Ὄργανα τοῦ χρηματιστηρίου εἶναι: 1) Οἱ ἔχοντες μονοπωλιακῶς τὸ δικαίωμα τῆς ἐκτελέσεως τῶν χρηματιστηριακῶν πράξεων ἐντὸς τοῦ χρηματιστηρίου. Οὗτοι ὑπόκεινται ἐκ τοῦ νόμου ἢ τοῦ κανονισμοῦ εἰς διαφόρους ἐπαγγελματικὰς ὑποχρεώσεις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀσφαλίσεως τοῦ κοινοῦ τοῦ ἐντελλομένου δι' αὐτῶν χρηματιστηριακὰς πράξεις. 2) Οἱ δικαιούμενοι νὰ λαμβάνωσι παρὰ τοῦ κοινοῦ ἐντολὰς πρὸς ἐκτέλεσιν, ἀλλ' ὀφείλοντες νὰ ἐκτελέσωσι ταύτας δι' ὀργάνου τῆς προηγουμένης κατηγορίας. 3) Πρόσωπα μὴ ὑπαγόμενα εἰς διατάξεις νόμου ἢ κανονισμοῦ, ἀλλ' ἐργαζόμενα ἰδιωτικῶς ἐπὶ τῶν χρηματιστηριακῶν πράξεων.

Μεσιτικὰ καὶ φορολογία ἐπιβαρύνουσι τὰς ἐκτελουμένας πράξεις, ὁριζόμενα παρὰ τοῦ κανονισμοῦ χρηματιστηρίου.

Τὰ χρηματιστήρια συνεδριάζουσι καθ' ἑκάστην (πλὴν τῶν ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν) καὶ καθ' ὡρισμένας ὥρας, κανονιζομένας παρὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ χρηματιστηρίου. Μετὰ πᾶσαν συνεδρίαν ἐκδίδεται δελτίον τῶν τιμῶν τῶν πραγματοποιηθεισῶν κατ' αὐτήν. Αἱ ἐντολαὶ διὰ χρηματιστηριακὰς πράξεις δίδονται γραπτῶς ἢ καὶ ἄλλως πως, ἐπιβεβαιούμεναι εἶτα διὰ γραπτῆς ἐντολῆς. Αἱ ἐντολαὶ δέον νὰ ὁρίζωσι σαφῶς τὸ εἶδος τῆς πράξεως, τὸ γένος καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐμπορεύματος, τὴν τιμήν, εἰς ἣν δέον νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ πρᾶξις. Ὡς πρὸς τὴν τιμὴν χρησιμοποιοῦνται αἱ ἑξῆς ἐκφράσεις: 1) «εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ἀνοίγματος» ἢ «τὴν πρώτην τιμήν»· 2) «εἰς τὴν τελευταίαν τιμὴν» ἢ «τιμὴν τοῦ κλεισίματος»· 3) «εἰς τὴν μέσην τιμήν»· 4) «εἰς τὴν ὑπάρχουσαν τιμὴν ἅμα ὡς δοθῇ ἡ ἐντολή»· 5) «εἰς ὡρισμένην τιμὴν καὶ εἰς τὸ καλύτερον»· 6) «εἰς τὸ καλύτερον»· 7) «περίπου εἰς τὴν τάδε τιμήν». Ἐν Ἑλλάδι δὲν χρησιμοποιοῦνται αἱ ὑπ' ἀριθ. 1, 2 καὶ 3 ἐκφράσεις.

Χρηματιστήρια ἐν Ἑλλάδι. Τὸ πρῶτον χρηματιστήριον ἐν Ἑλλάδι ἱδρύθη διὰ διατάγματος τῆς 22 Μαρτίου 1875, ἐν Πειραιεῖ (ἐμπορικόν), ὅπερ ὅμως δὲν ἐλειτούργησε. Τῷ 1876, διὰ διατάγματος τῆς 30 Σεπτεμβρίου, ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις χρηματιστήριον ἀξιῶν, τὸ καὶ ἤδη ὑφιστάμενον, καὶ τῇ 2 Νοεμβρίου 1923 ἐν Πειραιεῖ τὸ ἤδη λειτουργοῦν χρηματιστήριον ἐμπορευμάτων. Τὸ ἐν Ἀθήναις χρηματιστήριον ἐλειτούργησεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄρθρων 70—89 τοῦ τότε ἐμπορικοῦ κώδικος, ἀντιγράφου ὄντος τοῦ γαλλικοῦ «Code de Commerce», καὶ ἐπὶ τῇ βάσει συνηθειῶν εἰλημμένων ἐκ τοῦ χρηματιστηρίου τῶν Παρισίων. Συμπλήρωσιν εἰς τὰς ἀτελείας, ἃς παρουσίαζεν ἡ λειτουργία του, ἐπέφερον τὸ διάταγμα τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1880, τὸ διάταγμα τῆς 12 Ἰουνίου 1909, ὁ νόμος 1308, τὸ διάταγμα τῆς 14 Αὐγούστου 1919, ὁ νόμος 2197 τοῦ 1920 καὶ τὸ διάταγμα τῆς 17 Αὐγούστου 1923. Τελικῶς ὁ νόμος 3632, τῆς 17 Ἰουνίου 1928, ἐρρύθμισεν ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ τῶν χρηματιστηρίων ἐν Ἑλλάδι. Τὰ χρηματιστήρια ἀξιῶν ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἐπίσημα. Τὸ κράτος ἀσκεῖ τὴν ἐποπτείαν του διὰ τοῦ κυβερνητικοῦ ἐπόπτου. Τὰ χρηματιστήρια διοικοῦνται παρὰ εἰδικοῦ συμβουλίου καὶ παρὰ χρηματιστηριακῆς ἐπιτροπῆς.

Οἱ *χρηματισταὶ* εἶναι τὰ ἐπίσημα ὄργανα τοῦ χρηματιστηρίου, τὰ ἔχοντα τὸ μονοπώλιον τῆς ἐκτελέσεως τῶν χρηματιστηριακῶν πράξεων, οἱ δὲ ἀντικρυσταί, βοηθοὶ τούτων. Τὰς ἐκ χρηματιστηριακῶν πράξεων διαφορὰς δικάζει εἰδικὸν χρηματιστηριακὸν δικαστήριον.

Αἱ *χρηματιστηριακαὶ πράξεις* εἶναι: τοῖς μετρητοῖς, ἐπὶ προθεσμίᾳ, ἐπὶ δώρῳ καὶ ἡ μεταφορά. Αὗται γίνονται ἢ ἐπὶ σκοπῷ πραγματικῆς ἀγορᾶς ἢ πωλήσεως, ἢ ἐπὶ σκοπῷ κερδοσκοπίας, ἢ ἐπὶ σκοπῷ προκρίσεως συναλλαγῆς. Αἱ πράξεις τοῖς μετρητοῖς εἶναι χρηματιστηριακαὶ συμβάσεις ἀγοραπωλησίας, ἐκτελεσθησόμεναι ἀμέσως μετὰ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ἵνα παραδοθῶσι παρὰ μὲν τοῦ πωλητοῦ τὰ χρηματιστηριακὰ πράγματα, παρὰ δὲ τοῦ ἀγοραστοῦ τὸ ἀντίτιμον τούτων. Συνήθως δὲν ἐκτελοῦνται αὐθημερόν, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην τῆς συνάψεώς των. Αἱ πράξεις τοῖς μετρητοῖς εἶναι πραγματικαὶ πράξεις ἀγορᾶς ἢ πωλήσεως, δι' ὃ καὶ ὀλίγαι. Αἱ πράξεις ἐπὶ προθεσμίᾳ εἶναι χρηματιστηριακαὶ συμβάσεις ἀγοραπωλησίας, κατὰ τὴν σύναψιν τῶν ὁποίων ὁρίζονται μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων, ἀγοραστοῦ καὶ πωλητοῦ, τὸ εἶδος τῶν χρηματιστηριακῶν πραγμάτων, τὸ ποσὸν καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν, καὶ τὸ ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς συμβάσεως, ἤτοι ἡ παράδοσις τοῦ χρηματιστηριακοῦ πράγματος παρὰ τοῦ πωλητοῦ καὶ τοῦ συμφωνηθέντος ἀντιτίμου παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ, γενήσεται καθ' ὡρισμένον μεταγενέστερον χρόνον, καλούμενον χρηματιστηριακὴν λῆξιν ἢ ἐκκαθάρισιν. Ἡ ἐκκαθάρισις ὁρίζεται κατὰ συνήθειαν εἰς τὰ διάφορα χρηματιστήρια ἢ ἅπαξ κατὰ τὸ τέλος ἑκάστου μηνὸς ἢ δὶς κατὰ μῆνα καὶ εἰς τὸ τέλος ἑκάστης δεκαπενθημερίας. Ὁ συνάψας πρᾶξιν ἐπὶ προθεσμίᾳ ἔχει ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς συνάψεως τῆς πράξεως μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐκκαθαρίσεως, ἤτοι τῆς ἐκτελέσεώς της, τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ὅπως ἢ ἐξεύρῃ τὰ χρήματα, ἂν εἶναι ἀγοραστής, ἢ ἐξεύρῃ τὰ χρηματιστηριακὰ πράγματα, ἂν εἶναι πωλητής, ἢ ἐκτελέσῃ τὴν ἀντίστροφον πρᾶξιν καί, συνεπῶς, συμψηφίσῃ τὰς δύο πράξεις καὶ κανονίσῃ τὸ ἀποτέλεσμα διὰ χρηματικῆς διαφορᾶς. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τελευταίου τούτου τρόπου, αἱ πράξεις ἐπὶ προθεσμίᾳ ἀποβαίνουσι πράξεις κερδοσκοπικαί, διότι δύναταί τις π. χ. νὰ ἀγοράσῃ χρηματιστηριακὰ πράγματα, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὸ ἀντίτιμόν των καὶ μέχρι τῆς ἐκκαθαρίσεως νὰ πωλήσῃ ταῦτα, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ τὰ ἔχῃ, νὰ κλείσῃ δὲ τὰς δύο πράξεις διὰ τοῦ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν τιμῶν ἀποτελέσματος. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πληθὺς τῶν χρηματιστηριακῶν πράξεων ἐπὶ προθεσμίᾳ. Οἱ κερδοσκόποι οἱ προβλέποντες ὕψωσιν τῶν τιμῶν ἀγοράζουσιν, ἵνα μεταπωλήσωσιν εἰς ἀνωτέραν τιμήν. Οὗτοι, κατὰ τὰς καθιερωμένας ἐκφράσεις, εἶναι ὑψωταί, haussiers, παίζουν μὲ τὰ πάνω. Οἱ πωληταί, ἀντιθέτως, εἶναι ὑποτιμηταί, baissiers, παίζουν μὲ τὰ κάτω. Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν πράξεων ἐπὶ προθεσμίᾳ ὁρίζεται ἐν ἑκάστῳ χρηματιστηρίῳ τὸ ποσὸν τῶν χρηματιστηριακῶν πραγμάτων, ὅπερ εἶναι ἡ μονὰς πράξεων (π. χ. 25 ὁμολογίαι, 100 σάκκοι σακχάρεως, 100 εἰκοσάφραγκα, 1 μετοχὴ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης), ὡς καὶ τὸ ποσὸν τιμῆς, καθ' ὃ δύνανται νὰ μεταβάλλωνται αἱ τιμαὶ (π. χ. ἀνὰ $^1/_4$ τῆς νομισματικῆς μονάδος). Διὰ πᾶσαν ἐντολὴν χρηματιστηριακῆς πράξεως δέον νὰ καταβάλληται παρὰ τοῦ ἐντολέως εἰς τὸν χρηματιστὴν ἀνάλογος ἐγγύησις, ὁριζομένη κατὰ τὰς συνηθείας ἢ παρὰ τοῦ νόμου ἢ παρὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ χρηματιστηρίου. Εἰδικαὶ διατάξεις τοῦ νόμου καθορίζουσι τὰ τῆς καταθέσεως καὶ ἀναλήψεως τῆς ἐγγυήσεως κλπ.

Ἡ ἐκκαθάρισις τῶν πράξεων ἐπὶ προθεσμίᾳ, ὡς καὶ αἱ μεταφοραὶ τῶν μὴ ἐκκαθαριζομένων τοιούτων, γίνονται ἐπὶ τῇ βάσει ἑνιαίας τιμῆς, τιμῆς συμψηφισμοῦ καλουμένης. Ὅταν ἡ τιμὴ τῶν πράξεων ἐπὶ προθεσμίᾳ εἶναι ἀνωτέρα τῶν τιμῶν τοῖς μετρητοῖς, ἡ διαφορὰ καλεῖται ρεπὸρ (report), ὅταν δὲ κατωτέρα ντεπὸρ (déport). Τὴν ἐκκαθάρισιν ἐνεργεῖ εἰδικὸν γραφεῖον ἐκκαθαρίσεως. Αἱ πράξεις ἐπὶ δώρῳ εἶναι χρηματιστηριακαὶ συμβάσεις ἐπὶ προθεσμίᾳ, καθ' ἃς ὁ εἷς τῶν συμβαλλομένων, ὁριζόμενος κατὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως, ἔχει τὸ δικαίωμα κατὰ τὴν χρηματιστηριακὴν λῆξιν ἢ νὰ λύσῃ τὴν σύμβασιν πληρώνων ἀποζημίωσιν, ὁριζομένην κατὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως καὶ καλουμένην δῶρον, ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν σύμβασιν. Ἔστω π.χ. ὅτι ἡ τιμὴ ἐπὶ προθεσμίᾳ τίτλου τινὸς Α εἶναι 420 καὶ ὅτι συνάπτεται πρᾶξις ἐπὶ δώρῳ, τοῦ λήπτου τοῦ δικαιώματος τοῦ δώρου ὄντος τοῦ ἀγοραστοῦ, εἰς τὴν τιμὴν 427 ἐπὶ δώρῳ 5, γραφομένη, κατ' ἔθος, ἢ 427/5 ἢ 422/5. Ὁ λήπτης τοῦ δικαιώματος θὰ καταβάλῃ τὸ δῶρον 5, καὶ ἂν μὲν ἐκτελέσῃ τὴν πρᾶξιν, θὰ πληρώσῃ ἑτέρας 422, ἂν δὲ δὲν ἐκτελέσῃ τὴν πρᾶξιν, θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ δῶρον. Ἐν προκειμένῳ ὁ ἀγοραστής, ἐὰν εὕρῃ τιμὴν ἀνωτέραν τῶν 427, ἵνα πωλήσῃ τὰ ἀγορασθέντα, θὰ κερδίσῃ. Ἐὰν αἱ τιμαὶ τοῦ τίτλου εἶναι μεταξὺ 422 καὶ 427, θὰ ἐκτελέσῃ τὴν πρᾶξιν καὶ θὰ ἔχῃ ζημίαν μὲ ὅριον δρχ. 5. Εἰς τὴν τιμὴν 422 καὶ κάτω ταύτης θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ δῶρον καὶ θὰ πραγματοποιήσῃ ζημίαν δρ. 5. Ὁ πωλητὴς ἐν προκειμένῳ ἔχει συμφέρον νὰ κατέλθωσιν αἱ τιμαί, ἵνα εἰσπράξῃ τὸ δῶρον. Ἐὰν αἱ τιμαὶ ἀνέλθωσιν ἄνω τοῦ 427 καὶ ὁ πωλητὴς ἀναγκασθῇ ν' ἀγοράσῃ τὰ πωληθέντα, θὰ ἔχῃ ζημίαν. Ἐὰν λήπτης τοῦ δικαιώματος τοῦ δώρου εἶναι ὁ πωλητής, καὶ ἡ τιμὴ ἐπὶ προθεσμίᾳ εἶναι 420, τότε ἡ πρᾶξις δέον νὰ συναφθῇ εἰς κατωτέραν τιμήν, π. χ. 414/5 καί, ἂν πραγματοποιηθῇ ἡ πώλησις, θὰ εἰσπραχθῶσιν ἐν ὅλῳ 419. Τὸ δῶρον ἐν προκειμένῳ θὰ ἐγκαταλειφθῇ ἄνω τῆς τιμῆς 419. Αἱ τιμαί, πέραν τῶν ὁποίων ἐγκαταλείπονται τὰ δῶρα, καλοῦνται βασικαὶ τιμαί.

Ἐπειδὴ ὁ λήπτης τοῦ δικαιώματος τοῦ δώρου ἔχει τὸ πλεονέκτημα τοῦ ὅτι ἡ ζημία του εἶναι περιωρισμένη, ἔχουσα ὅριον τὸ δῶρον, διὰ τοῦτο αἱ τιμαὶ τῶν πράξεων ἐπὶ δώρῳ, τοῦ λήπτου τοῦ δικαιώματος τοῦ δώρου ὄντος τοῦ ἀγοραστοῦ, συνάπτονται εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τῆς κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν τιμῆς ἐπὶ προθεσμίᾳ καί, τοῦ λήπτου τοῦ δικαιώματος τοῦ δώρου ὄντος τοῦ πωλητοῦ, εἰς κατωτέραν. Συνήθως, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν γίνονται πράξεις εἰς τρία διάφορα δῶρα, π. χ. τιμὴ προθεσμίας 500 καὶ ἐπὶ δώρῳ 516/20, 524/10, 530/5. Ὅσον ἡ μεταβλητότης τῶν τιμῶν ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ εἶναι μεγάλη, τόσον ἡ ἀποχὴ μεταξὺ τιμῆς προθεσμίας καὶ τιμῆς ἐπὶ δώρῳ αὐξάνει. Ὅσον ἡ χρονολογία βεβαιώσεως ἀπέχει πλειότερον, τόσον ἡ ἀποχὴ εἶναι μεγαλυτέρα. Ὅσον τὸ δῶρον εἶναι μικρότερον, τόσον ἡ ἀποχὴ εἶναι μεγαλυτέρα διὰ τὴν αὐτὴν χρηματιστηριακὴν λῆξιν. Ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ τίτλου εἶναι μεγαλυτέρα, τόσον τὰ δῶρα εἶναι μεγαλύτερα.

Τῶν δώρων γίνονται διάφοροι συνδυασμοί. Κυριώτεροι τούτων εἶναι: 1) Τὸ stellage. Κατὰ τοῦτον ὁ λήπτης τοῦ δικαιώματος καταβάλλει εἰς τὸν ἀντισυμβαλλόμενον ποσόν τι ὡς δῶρον καὶ κατὰ τὴν χρηματιστηριακὴν λῆξιν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κηρυχθῇ εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν τιμὴν ἢ ἀγοραστὴς ἢ πωλητής. Π. χ. stellage δρ. 10 εἰς τὴν τιμὴν 530. Ὁ λήπτης τοῦ stellage, ἂν αἱ τιμαὶ εἶναι ἄνω τοῦ 530, θὰ κηρυχθῇ ἀγοραστής, ἂν κάτω τῶν 530, πωλητής. Θὰ κερδίζῃ ἐφ' ὅσον αἱ τιμαὶ εἶναι ἄνω τοῦ 530+10 ἢ κάτω τοῦ 530—10. Θὰ χάνῃ, ἐφ' ὅσον αἱ τιμαὶ εἶναι μεταξὺ τοῦ 520 καὶ 540. Ὁ πωλητὴς τοῦ stellage ἔχει ἀποτέλεσμα ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Εἴς τινα χρηματιστήρια δύναται καὶ νὰ μὴ ἐκτελῆται ἡ πρᾶξις, ἵνα εἰς τὴν τιμὴν τῆς πράξεως (ἐνταῦθα 530) ἀποφεύγωνται τὰ διπλᾶ ἔξοδα. Ἡ μορφὴ αὕτη καλεῖται option. 2) Πράξεις διπλοῦ ἢ πολλαπλοῦ δικαιώματος. Συνήθης μορφὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ τοῦ διπλοῦ δικαιώματος, καλουμένη κοινῶς *ντουμπλές*. Κατὰ ταύτας ὁ λήπτης τοῦ δικαιώματος καταβάλλει ποσόν τι ὡς δῶρον καὶ κατὰ τὴν χρηματιστηριακὴν λῆξιν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκτελέσῃ τὴν πρᾶξιν εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν τιμήν, ἢ διὰ τὸν ἁπλοῦν ἀριθμὸν τῶν συμφωνηθέντων τίτλων, ἢ διὰ τὸν διπλοῦν τοιοῦτον. Εἴς τινα χρηματιστήρια δύναται καὶ νὰ λυθῇ ἡ σύμβασις ἐγκαταλειπομένου τοῦ δώρου. Ἀνάλογος ἡ σκέψις διὰ τριπλοῦν ἢ πολλαπλοῦν δικαίωμα. 3) Πράξεις ἐπὶ δώρῳ διὰ τὴν ἐπομένην. Αὗται εἶναι πράξεις ἐπὶ δώρῳ ἐκκαθαριζόμεναι τὴν ἐπομένην τῆς συνάψεώς των, δι' ὃ καὶ τὰ δῶρα εἶναι μικρά. Ἡ ἀπάντησις τοῦ λήπτου τοῦ δικαιώματος τοῦ δώρου, περὶ τοῦ ἂν θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ δῶρον ἢ θὰ ἐκτελέσῃ τὴν σύμβασιν, ἡ βεβαίωσις, ὡς λέγεται, τῶν δώρων γίνεται ἐν Ἀθήναις μέχρι τῆς τελευταίας ἐργασίμου ἡμέρας τῆς δι' ἣν συνωμολογήθησαν χρηματιστηριακῆς δεκαπενθημερίας καὶ 3 λεπτὰ πρὸ τῆς λήξεως τῆς πρωϊνῆς συνεδριάσεως.

Χρηματιστηριακοὶ συνδυασμοί. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ κερδοσκοπίας, διὰ πᾶσαν πρᾶξιν πωλήσεως ἢ ἀγορᾶς δέον νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ ἡ ἀντίστροφος πρᾶξις, νὰ κλεισθῇ οὕτω ἡ ἀρχικὴ πρᾶξις καὶ κανονισθῇ τὸ ἀποτέλεσμα διὰ πληρωμῆς διαφορῶν. Τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ συνδυασμόν. Ὅταν αἱ δύο ἀντίθετοι πράξεις γίνωνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ τίτλων, τότε λέγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἁπλοῦ συνδυασμοῦ. Ὅταν αἱ ἀντίθετοι πράξεις γίνωνται ἐπὶ διαφόρου ἀριθμοῦ τίτλων, τότε λέγεται ὅτι πρόκειται περὶ συνθέτου συνδυασμοῦ. Πᾶσα κερδοσκοπία βασίζεται ἐπὶ προβλέψεως ἢ ὑψώσεως, ἢ πτώσεως ἢ μεγάλων ἢ μικρῶν διακυμάνσεων τῶν τιμῶν. Ὁ κερδοσκόπος δέον νὰ ἐκτελῇ τοιαύτην σειρὰν πράξεων, ὥστε, ἂν μὲν ἡ πρόβλεψίς του ἐπιτύχῃ, ν' ἀποσύρῃ κέρδη, ἂν δὲ ἀποτύχῃ, ἢ νὰ περιορίζηται ἡ ζημία ἢ νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένον τὸ ὅριον ταύτης. Οἱ τρόποι, καθ' οὓς δύνανται νὰ συνδυασθῶσιν αἱ πράξεις τοῖς μετρητοῖς, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ἐπὶ δώρῳ εἶναι ἄπειροι, μερικοὶ δὲ τούτων βασικοὶ οἱ ἑξῆς: Αἱ ἐπὶ τῇ προβλέψει ὑψώσεως τῶν τιμῶν ἄρχονται ἐκ μιᾶς ἀγορᾶς τοῖς μετρητοῖς, ἐπὶ προθεσμίᾳ ἢ ἐπὶ δώρῳ καὶ συγχρόνου πωλήσεως ἢ τοῖς μετρητοῖς ἢ ἐπὶ προθεσμίᾳ ἢ ἐπὶ δώρῳ. Αἱ ἐπὶ τῇ προβλέψει πτώσεως γίνονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀρχόμεναι ἐκ πωλήσεως. Αἱ ἐπὶ τῇ προβλέψει μικρῶν διακυμάνσεων γίνονται δι' ἀγορᾶς ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ συγχρόνου πωλήσεως ἐπὶ δώρῳ διπλασίας ἢ τριπλασίας ποσότητος, ἢ δι' ἀγορᾶς ἐπὶ μεγάλῳ δώρῳ καὶ ταυτοχρόνου πωλήσεως ἐπὶ μικρῷ δώρῳ διπλασίας ἢ τριπλασίας ποσότητος χρηματιστηριακῶν πραγμάτων. Αἱ ἐπὶ τῇ προβλέψει μεγάλων διακυμάνσεων ἄρχονται ἐκ πωλήσεως ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταυτοχρόνου ἀγορᾶς ἐπὶ δώρῳ τῆς διπλασίας ἢ τριπλασίας ποσότητος, ἢ πωλήσεως ἐπὶ μεγάλῳ δώρῳ καὶ συγχρόνου ἀγορᾶς ἐπὶ μικρῷ δώρῳ τῆς διπλασίας ἢ τριπλασίας ποσότητος, ἢ ἀγορᾶς ἐπὶ μεγάλῳ δώρῳ καὶ ταυτοχρόνου πωλήσεως τοῦ μὲν ἡμίσεος ἐπὶ προθεσμίᾳ, τοῦ δ' ἑτέρου ἐπὶ μικρῷ δώρῳ. Ἕτερος συνδυασμὸς εἶναι ὁ τοῦ μέσου ὅρου, κοινῶς moyenne. Διὰ τούτου ἡ κερδοσκοπία γίνεται πρὸς μίαν κατεύθυνσιν καὶ ἐπιζητεῖται, ὅπως ἐν περιπτώσει πραγματοποιήσεως τῆς προβλέψεως ἐπέλθῃ μέγα κέρδος, πλὴν ἐν ἀποτυχίᾳ καὶ ἡ ζημία εἶναι μεγάλη.

Σειρᾶς πράξεων τὸ ἀποτέλεσμα εὑρίσκεται ἢ διὰ γραφικῆς παραστάσεως ὑποδειχθείσης παρὰ τοῦ L. Pochet ἢ διὰ μεθόδου ὑπολογισμοῦ κλιμακωτῆς διατάξεως, παρεχομένης παρὰ τῶν εἰδικῶν συγγραμμάτων. Θεωρητικὴν σπουδὴν (μαθηματικὴν) τῶν χρηματιστηριακῶν πράξεων ἐποιήσατο ἐκτενῶς ὁ L. Bachelier.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. Bachelier*, La théorie de la Spéculation.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Calcul des probabilités.—*Τρ. Κεραμιδᾶ*, Χρηματιστήρια ἀξιῶν.

ΤΡ. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ

— **χρηματιστήρια ἐργασίας** (Bourses du travail). Σκοπὸν ἔχουσι νὰ διευκολύνωσι τὰς συναλλαγάς, τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἐργασίαν διὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ

Digitized by Google

ἱδρυομένων γραφείων δωρεὰν ἐξευρέσεως ἐργασίας καὶ διὰ δημοσιεύσεως πάσης πληροφορίας ἐνδιαφερούσης τὴν προσφορὰν εἰς τὴν ζήτησιν ἐργασίας. Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον λειτουργοῦσι τοιαῦτα χρηματιστήρια ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Ἑλλάδι δέ, διὰ τοῦ νόμου 2270 τοῦ 1920, τοῦ κυρώσαντος τὴν περὶ ἀνεργίας διεθνῆ σύμβασιν, τὴν ψηφισθεῖσαν ὑπὸ τῆς διεθνοῦς συνδιασκέψεως τῆς ἐργασίας τῆς Οὐασιγκτῶνος (ἄρθρ. 2), πᾶν μέλος, ἐπικυροῦν τὴν σύμβασιν ταύτην, ὀφείλει νὰ ἐγκαταστήσῃ σύστημα δημοσίων γραφείων δωρεὰν ἐξευρέσεως ἐργασίας, διατελούντων ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς. Ἔχουσι δὲ συσταθῆ «γραφεῖα ἐξευρέσεως ἐργασίας», διατελοῦντα ὑπὸ τὸν ἄμεσον ἔλεγχον τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας (διευθύνσεως ἐργασίας καὶ κοινωνικῆς προνοίας), κατὰ τὸ Β. Δ. τῆς 22 Σεπτεμβρίου 1922 καὶ ἄλλα τινὰ νεώτερα θεσμοθετήματα. Γ. Ν. Κ.

— **χρηματιστήριον** ***ἐμπορευμάτων.*** Ὀργάνωσις ἰδιωτικὴ ἢ δημοσία, λειτουργοῦσα συνήθως ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κράτους. Κατὰ τὸν ἑλληνικὸν νόμον, εἶναι νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Σκοπὸς τοῦ χρηματιστηρίου ἐμπορευμάτων εἶναι, ὅπως συνέρχωνται ἐν αὐτῷ, καθ' ἑκάστην καὶ καθ' ὡρισμένας ὥρας, οἱ ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐμπορευόμενοι, ὡς καὶ οἱ προσκείμενοι εἰς τὴν παραγωγήν, πρὸς διενέργειαν ἐμπορικῶν πράξεων ἐπὶ εἰδῶν ἀντικαταστατῶν (res fungibiles). Ἐνεργοῦνται ὁμοίως ἐν αὐτῷ καὶ συναλλαγαὶ ἐπὶ ναυλώσεων καὶ ἀσφαλειῶν ἐπὶ ἀποστολῶν καὶ ἐναποθηκεύσεων, αἵτινες, εἰς τὰ χρηματιστήρια τῶν μεγάλων λιμένων, διαδραματίζουσι σπουδαιότατον ρόλον. Σκοπεῖ εἰς τὴν προσέγγισιν τῆς παραγωγῆς μετὰ τοῦ ἐμπορίου, βιομηχανίας καὶ ναυτιλίας, πρὸς ἀσφαλεστέραν διάθεσιν καὶ μεταφορὰν τῶν προϊόντων αὐτῆς, εἰς τὴν ρύθμισιν καὶ βελτίωσιν τῶν ὅρων τοῦ συναλλακτικοῦ ἐμπορίου, διασφαλιζομένων τῶν συνομολογουμένων συμβάσεων κατὰ τρόπον λυσιτελέστερον, εἰς τὴν ταξινόμησιν ποιοτήτων καὶ ποικιλιῶν ἐπὶ τῶν διαφόρων προϊόντων καὶ τὴν καθιέρωσιν τύπων (Standards), τὴν ἐκπόνησιν τυπικῶν, δι' ὧν καθορίζονται οἱ γενικώτεροι ὅροι τῶν ἐφ' ἑκάστου εἴδους συμβάσεων, γνωμοδοτεῖ καὶ ἐπιλύει τάς, μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων, ἀναφυομένας διαφοράς, μεριμνᾷ διὰ τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν δημοσίευσιν τῶν τιμῶν τῶν χρηματιστηριακῶν εἰδῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν συγκέντρωσιν στοιχείων, ἐπὶ τῶν προβλέψεων ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πορείας ἑκάστου προϊόντος, διὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν παραγγελιῶν, φθασιμάτων καὶ ἀποθεμάτων, ἐπιμελεῖται τῆς συγκεντρώσεως τῶν κρατουσῶν διεθνῶν καὶ τοπικῶν ἐμπορικῶν, ἐν γένει, συνηθειῶν καὶ ἐθίμων, τῆς τηρήσεως διαφόρων στατιστικῶν στοιχείων κλπ. Ἐν ὀλίγοις τὸ χρηματιστήριον ἐμπορευμάτων ἀποτελεῖ τὴν ἐπίσημον ἀγοράν, ἔνθα τίθενται ἀπ' εὐθείας εἰς ἐπαφὴν οἱ ἀγορασταὶ καὶ οἱ πωληταὶ καὶ λειτουργεῖ κανονικώτερον ὁ οἰκονομικὸς νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Εἶναι ὁ ζωντανὸς ὀργανισμός, ἐν ᾧ διεξάγεται καὶ προσλαμβάνει ὡρισμένην μορφὴν ἡ ἐμπορικὴ συναλλαγή.

Ἐν τῇ βελγικῇ πόλει Brügge, ἥτις ἀπετέλει κατὰ τὸν μεσαίωνα ἓν τῶν ἀξιολογωτέρων κέντρων ἐμπορίας ἐν τῇ Βορείῳ θαλάσσῃ, συνήρχοντο οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγαλεμπόρου τινός, Vander-Bürse ὀνόματι, χρησιμεύουσαν ὡς προξενεῖον διὰ τοὺς Βενετούς, καὶ συνεννοοῦντο ἐπὶ τῶν ὑποθέσεών των, λαμβάνοντες γνῶσιν τῶν νεωτέρων ἐμπορικῶν εἰδήσεων. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐδόθη καὶ εἰς τὰ χρηματιστήρια ὁ τίτλος Bourse.

Τὰ χρηματιστήρια ἐμπορευμάτων διαφέρουσι πολὺ τῶν ἀγορῶν καὶ πανηγύρεων, διότι εἰς μὲν τὰς τελευταίας συρρέουσι πανταχόθεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐντόπιοι καὶ ξένοι, κομίζοντες ἐπὶ τόπου τὰ πρὸς πώλησιν προϊόντα των, ἐνῷ τὰ χρηματιστήρια ἐμπορευμάτων λειτουργοῦσι καθημερινῶς, αἱ συγκεντρώσεις γίνονται πολλάκις τῆς ἡμέρας, αἱ δὲ συναλλαγαὶ ἐνεργοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τύπων ἢ δειγμάτων. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν κατεδείχθη, ἀφ' ἧς ἡ κίνησις τοῦ ἐμπορίου παρουσίασεν ἀξιόλογον ζωηρότητα, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Νέου Κόσμου καὶ τὴν διασφάλισιν, πύκνωσιν καὶ συντόμευσιν τῶν συγκοινωνιῶν, αἵτινες κατέστησαν ἀκινδύνους καὶ τακτικὰς τὰς ἀφίξεις καὶ παραδόσεις τῶν ἐμπορευμάτων. Πρῶτον ἐπίσημον χρηματιστήριον ἱδρύθη ἐν Ἀμβέρσῃ τῷ 1531, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσήχθησαν, ἐν ἀρχῇ, τὰ χρεώγραφα καὶ ἀκολούθως τὰ προϊόντα κοινῆς χρήσεως, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸ πέπερι, διότι τὸ δικαίωμα προμηθείας αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο ἐκ παραχωρήσεως τοῦ βασι έως τῆς Πορτογαλίας, ὅστις ἔδιδε τὸ προνόμιον μονοπωλιακῶς εἰς ὡρισμένας ὁμάδας ἐμπόρων. Αἱ πράξεις συνωμολογοῦντο ἐπὶ τῇ βάσει δειγμάτων. Συγχρόνως περίπου ἱδρύθη τὸ χρηματιστήριον τοῦ Ἀμβούργου **καὶ κατόπιν τοῦ Λίβερπουλ, τῆς** Βρέμης **καὶ τοῦ Λονδίνου, ἀκολούθως** δὲ **ὁ θεσμὸς** τῶν χρηματιστηρίων ἐπεξετάθη εἰς τὰς κυριωτέρας ἀγοράς. Μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπῆρχον κοινὰ χρηματιστήρια ἀξιῶν καὶ ἐμπορευμάτων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ταύτης κατεδείχθη ἡ ἀνάγκη τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν εἰς χρηματιστήρια ἐμπορευμάτων καὶ εἰς χρηματιστήρια ἀξιῶν.

Αἱ συναλλαγαὶ ἐνεργοῦνται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν συμβαλλομένων ἢ καὶ τῇ μεσολαβήσει τῶν μεσιτῶν τοῦ χρηματιστηρίου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μεσιτῶν εἶναι καθωρισμένος, ὑποχρεοῦνται δὲ οὗτοι εἰς τὴν κατάθεσιν, πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν, ἀναλόγου ἐγγυήσεως, ἥτις εἶναι ὑπέγγυος διὰ τὰς ἐνεργουμένας, μέσῳ αὐτῶν, πράξεις. Τὰ χρηματιστήρια διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον ἐπὶ τῶν συναλλαγῶν τοῦ ἑτοίμου ἐμπορεύματος, εὐεργετικὴ δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐπὶ προθεσμίᾳ πράξεων. Ἐν τῇ σημερινῇ ἐπιμεριστικῇ οἰκονομίᾳ εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ὠφέλεια, ἣν παρέχουσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας αἱ πράξεις αὗται. Ὁ παραγωγὸς προπωλῶν καὶ ὁ βιομήχανος προαγοράζων τὴν διὰ τὴν βιομηχανίαν του ἀναγκαιοῦσαν ποσότητα, ἐξασφαλίζεται ἀπὸ τὰς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τοῦ μέλλοντος.

Τὸ χρηματιστηριακὸν κερδοσκοπικὸν ἐμπόριον ἐνεφανίσθη κατὰ τὰ τελευταῖα 60 ἔτη. Τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του ἔκαμεν ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1870 ἐπὶ τῶν ἐρίων καὶ τοῦ βάμβακος καὶ ὀλίγον κατόπιν εἰς τὴν Βρέμην ἐπὶ τοῦ βάμβακος, εἰς τὸ Ἀμβοῦργον ἐπὶ τοῦ καφέ, εἰς τὸ Βερολῖνον ἐπὶ τῆς σηκάλεως καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς διαφόρους ἄλλας χώρας ἐπὶ πολλῶν προϊόντων. Ἐν Ἑλλάδι ὁ θεσμὸς τῶν χρηματιστηρίων ἐμπορευμάτων εἰσήχθη τῷ 1875, ἱδρυθέντος τοῦ πρώτου τοιούτου ἐν Πειραιεῖ, ὅπου σήμερον τὸ δημαρχιακὸν μέγαρον. Ἀλλὰ ἡ σμικρότης τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν καὶ ἡ περιωρισμένη ἐμπορικὴ κίνησις κατέστησαν περιττὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἱδρυθέντος χρηματιστηρίου ἐμπορευμάτων, ὅπερ συντόμως ἔκλεισε τὰς πύλας του.

Μετὰ τὸν Παγκόσμιον, ὅμως, πόλεμον, ὁπότε ηὐξήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἡ ἐμπορικὴ κίνησις τῆς χώρας, ἡ εἰς τὰ πεζοδρόμια καὶ τὰ καφενεῖα διεξαγωγὴ τῶν συναλλαγῶν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν παραδεδεγμένην μέθοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ λίαν ἐπιζήμιος εἰς τὰ ἐν γένει συμφέροντα, ἐκδηλωθείσης μετὰ τρόπου καταφανοῦς τῆς ἀνάγκης τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἐμπόρων εἰς ἐπίσημόν τινα χῶρον. Ἐξεδόθη πρὸς τοῦτο τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 2/10/11/1923. Τοῦτο ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 23/28/11/1923 καὶ τοῦ διατάγματος τῆς 14/29/5/1926 (διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 21/22/12/1925 ἐπετράπησαν τροποποιήσεις καὶ συμπληρώσεις δι' ἁπλοῦ Π. Δ.), ὅπερ καὶ πάλιν ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἀπὸ 8/19/1/1927 προεδρικοῦ διατάγματος. Διὰ τῆς ἰσχυούσης νομοθεσίας ἐπιτρέπεται ἡ διὰ διατάγματος τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ἐκδιδομένου μετ' ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἵδρυσις χρηματιστηρίων ἐμπορευμάτων εἰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐχούσας πληθυσμὸν ἀνώτερον τῶν 50 χιλιάδων κατοίκων, τῆς περιφερείας αὐτῶν ὁριζομένης διὰ τοῦ ἱδρυτικοῦ διατάγματος. Βάσει τούτου ἱδρύθη, κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1924, χρηματιστήριον ἐμπορευμάτων ἐν Πειραιεῖ, μετὰ παρέλευσιν δὲ ἔτους ὅμοιον ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων καὶ τῶν οἰκείων κανονισμῶν καθορίζεται ἡ ἐν γένει λειτουργία τούτων. Διοικοῦνται ὑπὸ δεκαμελοῦς ἐπιτροπείας, ἐκλεγομένης ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τῶν ἐμπόρων ἐν γένει καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιμελητηρίων τῆς περιφερείας ἑκάστου χρηματιστηρίου, τῆς θητείας τῶν μελῶν αὐτῆς οὔσης διετοῦς. Ἡ ἐπιτροπεία ἐκλέγει τὸν πρόεδρον αὐτῆς, ὅστις καὶ ἐκπροσωπεῖ τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ χρηματιστηρίου. Ἐκλέγει ἐπίσης ἀντιπρόεδρον καὶ γενικὸν γραμματέα. Διὰ πράξεως τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ μετὰ πρότασιν τῆς ἐπιτροπείας γίνεται ὁ διορισμὸς τῶν ἐπισήμων μεσιτῶν. Ὁ μεσίτης δέον νὰ εἶναι Ἕλλην πολίτης, ἀπολαύων τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν του δικαιωμάτων, συμπληρώσας τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐφ' ὅσον διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν τοὐλάχιστον μεσίτης ἔν τινι τῶν ἀγορῶν Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, ἢ βοηθὸς μεσίτου χρηματιστηρίου ἐμπορευμάτων ἐπὶ ἓν ἔτος, καὶ ἐλλείψει ὑποψηφίου συγκεντροῦντος τὰ ἀνωτέρω προσόντα, ὁ κεκτημένος ἀπολυτήριον γυμνασίου ἢ δημοσίας ἐμπορικῆς σχολῆς. Ὁ μεσίτης ὑποχρεοῦται εἰς τὴν κατάθεσιν ἐγγυήσεως ἐκ 10.000 δραχμῶν, ἥτις εἶναι ὑπέγγυος διὰ τὰς μέσῳ αὐτοῦ ἐνεργουμένας συναλλαγάς. Ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ λειτουργεῖ πειθαρχικὸν συμβούλιον, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν δὲ αὐτοῦ ὑπάγονται οἱ μεσῖται τοῦ χρηματιστηρίου καὶ οἱ ὑπάλληλοι αὐτοῦ. Παρὰ τῷ χρηματιστηρίῳ λειτουργεῖ γραφεῖον, οὗτινος προΐσταται διευθυντής. Διὰ διαταγμάτων, τῇ προτάσει τοῦ ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ κατόπιν γνωμοδοτήσεως τοῦ οἰκείου ἐπιμελητηρίου, καθορίζονται τὰ ἐμπορεύματα, ἅτινα θ' ἀποτελῶσι χρηματιστηριακὰ εἴδη. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προβλέπεται ἡ σύστασις τμημάτων ἀσφαλειῶν καὶ ναυλώσεων. Συναλλαγαὶ συνάπτονται, ἄνευ χρηματιστηριακῆς **προθεσμίας**, καὶ ἐπὶ χρηματιστηριακῇ **προθεσμίᾳ**.

Χρηματιστηριακαὶ συναλλαγαὶ δύνανται νὰ ἐνεργηθῶσιν εἴτε ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν συμβαλλομένων, εἴτε διὰ μεσιτῶν. Αὗται καταχωροῦνται ἀμέσως εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ τηρούμενον ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ βιβλίον συναλλαγῶν, διατυπουμένων ἐπὶ πινακιδίων καὶ συμβολαίων. Ἐφ' ἑκάστης συναλλαγῆς κατατίθενται, μετ' αἴτησιν τοῦ ὑπὲρ οὗ αἱ ἐγγυήσεις αὗται, καὶ διαφοραὶ προκύπτουσαι ἐξ αὐξομειώσεων τῶν τιμῶν. Αἱ ἐγγυήσεις αἱ κατατιθέμεναι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶναι ἀκατάσχετοι καὶ ἀνεκχώρητοι μέχρι τῆς λήξεως τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν κατετέθησαν. Διὰ πᾶσαν διαφορὰν ἀπορρέουσαν ἐκ χρηματιστηριακῆς συναλλαγῆς, καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως ἐπιλύεται φιλικῶς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας τοῦ χρηματιστηρίου ἢ τῆς γνωμοδοτικῆς ἐπιτροπῆς ἢ τοῦ διευθυντοῦ. Μὴ ἐπιτυγχανομένης τῆς φιλικῆς ἐπιλύσεως τῆς διαφορᾶς, ἐπιλαμβάνεται αὐτῆς τὸ διαιτητικὸν δικαστήριον τοῦ χρηματιστηρίου, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγεται κατὰ νόμον, ὑποχρεωτικῶς, πᾶσα διαφορὰ προκύπτουσα ἐκ χρηματιστηριακῆς συναλλαγῆς. Τὸ διαιτητικὸν δικαστήριον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ προέδρου καὶ δύο τακτικῶν μελῶν μετὰ ἴσων ἀναπληρωματικῶν, τοῦ μὲν πρώτου ἐκλεγομένου δι' ἕκαστον μῆνα κατὰ Δεκέμβριον ἑκάστου ἔτους ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας τοῦ χρηματιστηρίου, τῶν δὲ μελῶν κληρουμένων καθ' ἑκάστην πρώτην τοῦ μηνὸς ἐκ καταλόγου διαιτητῶν καταρτιζομένου τὸν αὐτὸν μῆνα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας. Χρέη γραμματέως ἐκτελεῖ ὁ διευθυντὴς τοῦ χρηματιστηρίου. Τὸ δικαστήριον συνεδριάζει δημοσίᾳ, ἐπιτρέπεται δὲ καὶ ἡ παράστασις δικηγόρων.

Αἱ διαιτητικαὶ ἀποφάσεις τοῦ χρηματιστηρίου περιάπτονται τὸν τύπον τῆς ἐκτελέσεως ὑπὸ τοῦ οἰκείου προέδρου τῶν πρωτοδικῶν τῆς ἕδρας τοῦ χρηματιστηρίου καὶ συμφώνως πρὸς τὰ εἰδικῶς καθοριζόμενα εἰς τὰς περὶ διαιτησίας διατάξεις τοῦ οἰκείου κανονισμοῦ. Κατὰ τῶν διαιτητικῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκδιδομένων ἐπὶ ὑποθέσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιδίκου συναλλαγῆς ὑπερβαίνει τὴν ἀξίαν τῶν 50.000 μεταλλικῶν δραχμῶν ἢ ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ ποσὸν τῆς ἀξιουμένης διαφορᾶς ὑπερβαίνει τὰς 2.500 μεταλλικὰς δραχμὰς (τῆς ἀξίας τῆς μεταλλικῆς δραχμῆς ὑπολογιζομένης συμφώνως πρὸς τὴν τελωνειακὴν διατίμησιν τὴν ἰσχύουσαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς συζητήσεως τῆς ὑποθέσεως), χωρεῖ τὸ ἔνδικον μέσον τῆς ἐφέσεως. Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκδιδομένων ἐπὶ ὑποθέσεων, ὧν τὸ ἀντικείμενον ὑπερβαίνει τὸ ἄνω ποσόν, χωρεῖ τὸ ἔνδικον μέσον τῆς ἐφέσεως, ἐκδικαζομένης ὑπὸ δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, συγκειμένου ἐξ ἑνὸς ἐφέτου ὡς προέδρου, ὑποδεικνυομένου ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐφετῶν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου ἑδρεύει τὸ χρηματιστήριον, καὶ δύο διαιτητῶν, κληρουμένων ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν διαιτητῶν, τοῦ συντεταγμένου συμφώνως τῷ εἰδικῷ κανονισμῷ διαιτησίας, καὶ μὴ συμμετασχόντων εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐκκαλουμένης ἀποφάσεως. Ὁ ἐφεσιβάλλων ἀπόφασιν ὀφείλει νὰ ἐγχειρήσῃ τὴν σχετικὴν αἴτησιν εἰς τὸν γραμματέα τοῦ διαιτητικοῦ δικαστηρίου, ἐπὶ ἀποδείξει ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὸν κοινοποιήσεως τῆς ἀποφάσεως. Διὰ τοῦ ἀνωτέρω διατάγματος τῆς 14ης Μαΐου 1926 εἰσήχθη εἰς τὰ χρηματιστήρια ἐμπορευμάτων ὁ θεσμὸς τῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων, εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν ὁποίων ὑπήχθησαν αἱ διαφοραὶ αἱ προκύπτουσαι ἐκ χρηματιστηριακῶν συναλλαγῶν. Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως ὅτι ταῦτα ἐξυπηρέτησαν τὸν ἐμπορικὸν κόσμον καὶ ποικιλοτρόπως διηυκόλυναν αὐτόν. Ἐνδεικτικὸν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν συναλλασσομένων ἐκ τοῦ ἔργου καὶ τῆς πορείας τῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων εἶναι ἡ ἐνίσχυσις τῶν χρηματιστηρίων ἐμπορευμάτων, εὐθὺς μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν πρώτων, διὰ πολλαπλασιων συναλλαγῶν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ χρηματιστηριακὸς θεσμὸς ἐν Ἑλλάδι προσεκτήσατο μείζονα ἀξίαν καὶ σ βασμόν. Τὰ διαιτητικὰ δικαστήρια, λόγῳ τῆς ἀπαλλαγῆς των ἐκ πολυδαιδάλων δικονομικῶν τύπων καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐργατικότητος, τῆς μορφώσεως, τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας τῶν ἀποτελούντων αὐτὰ ἐπιτυγχάνουν τὴν ταχίστην τῶν ὑποθέσεων διεκπεραίωσιν, κατὰ τρόπον ἱκανοποιήσαντα μέχρι σήμερον τὸ περὶ δικαίου αἴσθημα. Ἠγέρθησαν ἀμφισβητήσεις ἐπὶ τῆς συνταγματικότητος αὐτῶν, καὶ ὑπεστηρίχθη ὅτι ὁ ἔμπορος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὁ φυσικὸς τοῦ συναδέλφου του δικαστής, ὅτι ἡ ἀήθης διὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου ἀναγκαστικὴ διὰ τῆς διαιτησίας λύσις προσκρούει εἰς τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 9, 94 καὶ 95 τοῦ Συντάγματος, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἀφαιρεῖται παρὰ τοῦ ἐμπόρου, ἄκοντος, ὁ φυσικὸς αὐτοῦ δικαστής, δικαζομένου κατὰ παράβασιν τοῦ ἄρθρου 97 τοῦ Συντάγματος, τοῦ ἀπαγορεύοντος τὴν σύστασιν ἐκτάκτων δικαστηρίων καὶ δικαστικῶν ἐπιτροπῶν. Ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος, ἐν **ἄρθρῳ 5** αὐτοῦ, καθιεροῦται ἡ ἀρχὴ τῆς **ἀνεξαρτησίας τῆς δικαστικῆς**

Digitized by Google

ἐξουσίας, ἀσκουμένης ὑπὸ δικαστηρίων ὑποκειμένων μόνον εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ὅπερ, πρὸς ἐντελῆ περιφρούρησιν αὐτῆ, ὥρισε διὰ μὲν τοῦ ἄρθρου 94 τοῦ Συντάγματος ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμεται ὑπὸ δικαστῶν ὁριζομένων κατὰ νόμον καὶ καθώρισε τὰ προσόντα αὐτῶν, διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 97 ἀπέκλεισε τὴν σύστασιν δικαστικῶν ἐπιτροπῶν καὶ ἐκτάκτων δικαστηρίων προσκαίρως ἑκάστοτε συγκροτουμένων καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν, πρὸς ἐκδίκασιν, μὲ ἀναδρομικὴν ἰσχύν, μιᾶς ἢ πλειόνων, κατ' εἶδος, ὡρισμένων ἢ γεγεννημένων διαφορῶν ἢ τετελεσμένων ἀδικοπραξιῶν, ὧν ἡ δικαιοδοσία ἐκπνέει μετὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ὑποβληθεισῶν ὑποθέσεων. Ἡ συντακτική, δηλονότι, ἐξουσία ἠθέλησεν, ὅπως ἡ ἀνεξαρτησία τῆς δικονομικῆς λειτουργίας τῆς πολιτείας κατοχυρωθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν περισσότερον, διοριζομένων κατὰ νόμον τῶν ὀργάνων αὐτῆς ἐγκαίρως καὶ ἐκ τῶν προτέρων, οὐδόλως δὲ ἠθέλησε νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν ἵδρυσιν διαιτητικῶν δικαστηρίων δι' εἰδικῶν νόμων μὲ ἔκτακτον δικαιοδοσίαν καὶ καθωρισμένην διαδικασίαν ἐκ τῶν προτέρων συγκροτουμένων, ἵνα δικάζωσιν ἐντὸς τῶν νομίμων ὁρίων, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων πείρας τῶν ἀποτελούντων τὰ δικαστήρια ταῦτα προσώπων καὶ τῆς ἀπαιτουμένης εἰδικότητος αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἰδιαζούσης φύσεως τῶν ὑποβαλλομένων αὐτοῖς ὑποθέσεων, εὐχερέστερον, δικαιότερον καὶ ταχύτερον κρινομένων. Μήπως αἱ ἐμπορικαὶ ἀμφισβητήσεις ἀπὸ αἰώνων δὲν ἐπελύοντο, πανταχοῦ σχεδόν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μάλιστα τῶν ἐμποροδικῶν (Consuls) τῆς «Μερκάντσια» τῆς Φλωρεντίας, παρὰ προσώπων κεκτημένων τὴν ἐνδεδειγμένην ἐμπορικὴν πεῖραν καὶ τὴν ἐπιβαλλομένην κοινωνικὴν μόρφωσιν;

Τὸ σύστημα τῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων τῶν χρηματιστηρίων ἐμπορευμάτων διαφέρει τοῦ τῆς ἐπιμελητηριακῆς διαιτησίας, δεδομένου ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν χρηματιστηριακῶν συναλλαγῶν δικάζονται ὑπὸ κληρουμένων διαιτητῶν, ἐνῷ οἱ διαιτηταὶ τῶν ἐπιμελητηρίων ὁρίζονται ὑπὸ τῶν διαδίκων. Ἐπίσης αἱ συνεδριάσεις τῶν χρηματιστηριακῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων γίνονται ἐπ' ἀκροατηρίῳ, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ διαδικασία τῆς ἐπιμελητηριακῆς διαιτησίας ἐνεργεῖται κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αἱ μὲν χρηματιστηριακαὶ διαιτητικαὶ ἀποφάσεις, κατὰ τὰς προμνησθείσας διατάξεις, εἶναι ἀνέκκλητοι καὶ ἐκτελεσταί, ἐνῷ αἱ ἐπιμελητηριακαὶ διαιτητικαὶ ἀποφάσεις ὑπόκεινται εἰς ἔφεσιν καὶ ἀναίρεσιν, ἀσκουμένας ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων.

Χρηματιστηριακαὶ συναλλαγαί. Κατὰ τὸν ἑλληνικὸν νόμον, αὗται εἶναι: α') ἐπὶ ἀμέσῳ παραδόσει ἐμπορεύματος, β') φορτίου ἐν πλῷ, γ') φορτίου φορτωμένου, δ') ἐπὶ μελλοντικῇ φορτώσει, ε') ἐπὶ μελλοντικῇ παραδόσει, στ') ἐπὶ χρηματιστηριακῇ προθεσμίᾳ, ζ') ἐπὶ δώρῳ. Εἰς περίπτωσιν μὴ ἑκουσίας ἐκτελέσεως συμβάσεώς τινος ὑπὸ τοῦ ὑποχρέου, ἐκτελεῖται ἔκτακτος ἐκκαθάρισις ἐν τῇ χρηματιστηριακῇ συνεδριάσει, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα βαρύνουσι τὸν καθ' οὗ αὕτη. Ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις ἐμπορευμάτων λειτουργοῦσιν ἐργαστήρια. Διὰ τῶν χρηματιστηρίων ἐκτελοῦνται δειγματοληψίαι καὶ πραγματογνωμοσύναι πρὸς ἔλεγχον τῆς ποιότητος καὶ περιεκτικότητος ἑκάστου ἐμπορεύματος. Ὑπὸ τοῦ χρηματιστηρίου ἐμπορευμάτων ἐκδίδεται καθ' ἑκάστην «Δελτίον», ἀναγράφον τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συναφθεισῶν πράξεων, ἐλλείψει δὲ τούτων τῶν ἐκφωνηθεισῶν τιμῶν. Ι. ΜΠΡΑΒΟΣ

—**«Χρηματιστήριον»**. Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς οἰκονομικῶν εἰδήσεων, ἐκδοθεῖσα ἐν Ἑρμουπόλει ἀπὸ 10ης Ὀκτωβρίου 1863 μέχρι τοῦ 1884.

χρηματιστὴς (ὁ). Δημόσιος λειτουργὸς διοριζόμενος διὰ διατάγματος τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας μετ' ἀπόφασιν τοῦ εἰδικοῦ συμβουλίου τοῦ χρηματιστηρίου. Ἵνα διορισθῇ τις χρηματιστής, δέον νὰ ᾖ Ἕλλην πολίτης, νὰ ἔχῃ ἀπολυτήριον γυμνασίου ἢ μέσης δημοσίας ἀνεγνωρισμένης ἰσοτίμου ἐμπορικῆς σχολῆς, νὰ ἔχῃ συμπληρώσει τὸ 30ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, νὰ ἀπολαύῃ τῶν πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Ὁ χρηματιστὴς εἶναι συγχρόνως καὶ ἔμπορος. Οἱ χρηματισταὶ ἔχουσι τὸ μονοπώλιον τῆς ἐκτελέσεως τῶν χρηματιστηριακῶν συναλλαγῶν ἐντὸς τοῦ χρηματιστηρίου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν παρὰ τῷ χρηματιστηρίῳ Ἀθηνῶν χρηματιστῶν ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ νόμου 3632 εἰς ἑκατόν. Ἐτηρήθησαν οἱ κατὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου 3632 ἐπὶ πλέον διατελοῦντες τοιοῦτοι. Ὁ διοριζόμενος χρηματιστὴς δέον νὰ καταθέσῃ ἐγγύησιν 250 χιλιάδων δραχμῶν. Ὁ νόμος 3632 προβλέπει εἰδικὰς εὐθύνας καὶ ἀπογορεύσεις διὰ τοὺς χρηματιστάς, ἀποσκοποῦσας εἰς τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ τοῦ ἐντελλομένου χρηματιστηριακὰς πράξεις. Τ. Κ.

χρηματιστικὴ (ἡ). Καλεῖ οὕτω ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔρευναν τῶν μέσων τοῦ ἰδίου πλουτισμοῦ ἑκάστου ἀτόμου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *οἰκονομικήν*, ἥτις ἀποσκοπεῖ τὴν συντήρησιν τοῦ διὰ τὸ γενικὸν καλὸν ἀπασχολουμένου ἀνθρώπου. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις μόνον ἀκίνητον περιουσίαν δύνανται νὰ ἔχουν ὡς βάσιν ἐξασκήσεως ὑπ' αὐτῶν τῶν πολιτικῶν λειτουργιῶν, ἡ δὲ περὶ αὐτῆς πραγματεία εἶναι ἡ οἰκονομική· ἐνῷ ἡ τρίτη τάξις, ἡ κατωτέρα, ἐπιδιώκει τὴν κινητὴν περιουσίαν, τὴν τεχνητήν, ἥτις τείνει διαρκῶς πρὸς αὔξησιν, καὶ μὲ ταύτην ἀσχολεῖται ἡ χρηματιστική. Ἡ χρηματιστικὴ οὕτω εἶναι πρόδρομος τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, δηλαδὴ τῆς οἰκονομικῆς φιλοσοφίας τῆς τρίτης τάξεως. Θ. Π.

χρηματιστικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ χρήματα ἢ τὸ χρηματίζεσθαι: «χρηματιστικὴ *οἰκονομία*» ἡ χρησιμοποιοῦσα τὸ χρῆμα διὰ τὰς συναλλαγάς· ‖ ἀρχ., ὁ ἐπιτήδειος εἰς τὸ χρηματίζεσθαι, εἰς τὸ νὰ σχηματίζῃ περιουσίαν· ‖ *χρηματιστικὴ* (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ χρηματίζεσθαι, τοῦ πλουτεῖν.—Ἐπίρρ. ***χρηματιστικῶς***.

χρηματίτης *(ἀγών)*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ ἀγών, οὗτινος τὸ ἔπαθλον ἦτο χρηματικὸν ποσόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *στεφανίτην* ἀγῶνα, οὗτινος τὸ ἔπαθλον ἦτο στέφανος.

χρηματόγραφον (τὸ). Ὅρος ταυτόσημος πρὸς τὸ *χρεώγραφον* (βλ. λ.).

χρηματόδεμα (τό). Ἡ πρωταρχικὴ μορφὴ ἀποστολῆς χρημάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον δι' ἐπιβατῶν ἢ ἰδιωτικῶν πρακτορείων, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1632 διεμορφώθη ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν τῶν «valeurs cotées», καθ' ἣν ἀνελάμβανε τὸ ταχυδρομεῖον νὰ ἀποστέλλῃ ὑπευθύνως αὐτούσια χρηματικὰ ποσὰ ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους. Βραδύτερον ὁ τρόπος οὗτος ἐξειλίχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δεδηλωμένων ἀξιῶν («valeurs déclarées»), ὑφ' ἣν ὑφίσταται σήμερον. Ἐνιαχοῦ

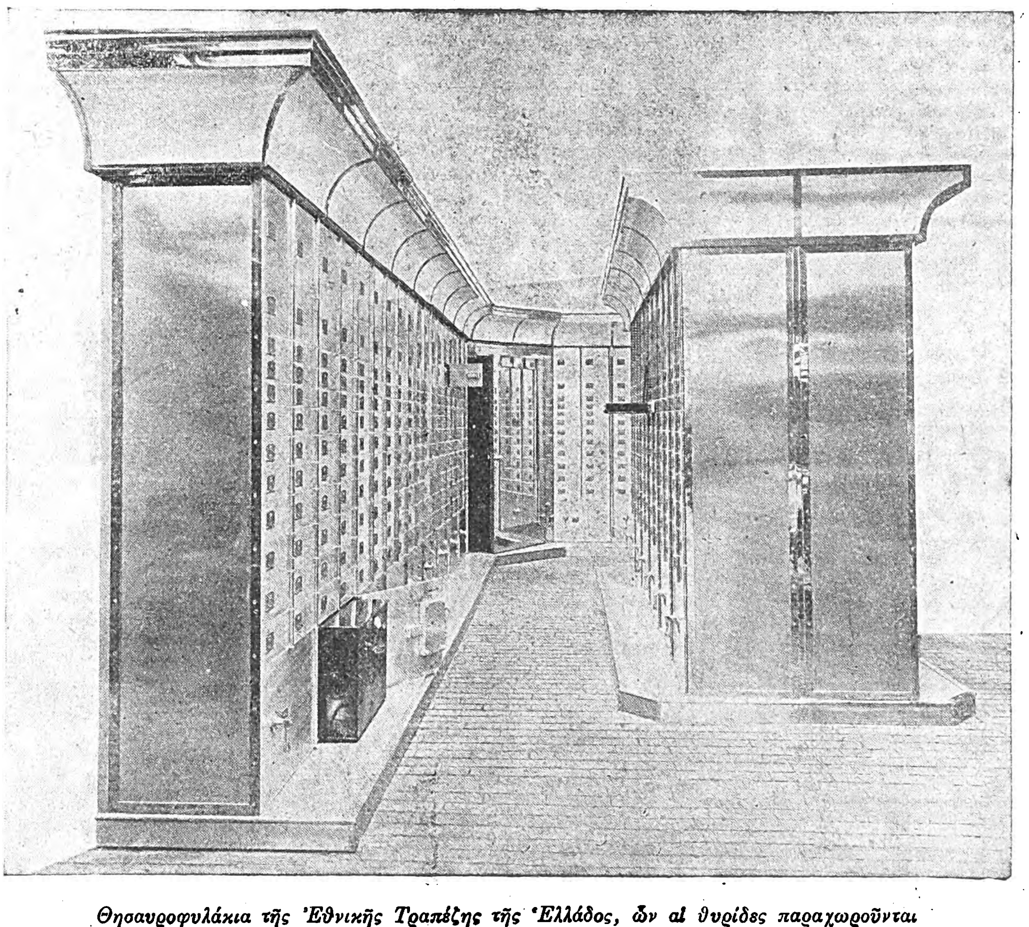

Θησαυροφυλάκια τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ὧν αἱ θυρίδες παραχωροῦνται ἐπὶ ἐνοικίῳ εἰς τὸ κοινόν.

διαβιβάζονται διὰ τοῦ ταχυδρομείου αὐτούσια χρήματα καὶ τῶν δημοσίων ἀρχῶν ὑπὸ τύπον χρηματοδεμάτων. Ι. Κ. Λ.

χρηματοδότης (ὁ)· ὁ δίδων, ὁ παρέχων χρήματα, οἷον πρὸς ἐπιχείρησιν ἢ ἄλλην ἐνέργειαν.

χρηματοδότησις, —*εως* (ἡ)· ἐνέργεια τοῦ χρηματοδοτεῖν, παροχὴ χρημάτων πρός τινα σκοπόν.

—*[Οἰκον.] Χρηματοδότησις* καλεῖται ὁ ἐφοδιασμὸς τῶν ἐπιχειρήσεων διὰ κεφαλαίου. Ἡ λίαν διαδεδομένη μορφὴ τῆς χρηματοδοτήσεως, ἤτοι ἡ διὰ δανείου παροχὴ κεφαλαίων εἰς τοὺς κυρίους τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐνταῦθα ὅμως ἐξετάζονται κυρίως αἱ μορφαὶ τῆς χρηματοδοτήσεως αἱ παρέχουσαι ποιάν τινα ἐπιρροὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χρηματοδοτουμένης ἐπιχειρήσεως. Αἱ κυριώτεραι ἐκ τῶν μορφῶν τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Ἡ χρηματοδότησις τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου ὑπὸ τῶν ἐμπόρων χονδρικῆς πωλήσεως ἢ τῶν βιομηχάνων. Οἱ τελευταῖοι παρέχουν εἰς τὸ λιανικὸν ἐμπόριον τὰ ἐμπορεύματά των ἢ τὰ προϊόντα των ἐπὶ πιστώσει, θέτουν δὲ τοιουτοτρόπως εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐμπόρων λιανικῆς πωλήσεως τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κεφαλαίων τῶν ἀναγκαιούντων αὐτοῖς ἢ καὶ ἐνίοτε τὸ σύνολον τῶν ἀπαιτουμένων ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως τούτων χρηματικῶν μέσων. Ἐκ παραλλήλου δημιουργοῦσι καὶ καταστήματα λιανικῆς πωλήσεως πρὸς διάδοσιν τῶν προϊόντων των. 2) Ἡ μέσῳ εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἱδρυομένων ἑταιρειῶν ἀγορὰ μετοχῶν τῶν χρηματοδοτουμένων ἀνωνύμων ἑταιρικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν κεφαλαίων τούτων ἢ καὶ ἡ κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν ἐν λόγῳ ἐπιχειρήσεων συνδρομὴ πρὸς ἐξεύρεσιν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα δυσκόλως θὰ συνεκεντροῦντο δι' ἐγγραφῶν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ. Οἱ ἀνωτέρω τρόποι χρηματοδοτήσεως διακρίνονται τοῦ ἁπλοῦ δανείου ὡς ἐκ τοῦ δικαιώματος ἐπιβλέψεως, τὸ ὁποῖον συνήθως παρέχουν. Χρηματοδοτήσεως παρίσταται ἀνάγκη καὶ ἐν περιπτώσει ἐξυγιάνσεως ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων χάριν ἀναπληρώσεως τῶν ἀπολεσθέντων μερῶν τοῦ κεφαλαίου δι' εἰσφορῶν παρὰ τρίτων (πρβλ. *Schmallenbach*, «Finanzierungen», 1928). Α. Α. Τ.

χρηματοδοτῶ (—*έω*)· εἶμαι χρηματοδότης, παρέχω χρήματα πρός τινα σκοπόν.

χρηματοκιβώτιον (τό)· κιβώτιον πρὸς φύλαξιν χρημάτων, κοιν. *κάσσα*: «χρηματοκιβώτιον σιδηροῦν, —ξύλινον».

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *χρηματοκιβώτιον* δέον νὰ παρέχῃ πᾶσαν δυνατὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ κλοπῆς καὶ πυρκαϊᾶς. Κατασκευάζεται συνήθως ἐκ διπλῶν παχειῶν σιδηρῶν παρειῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρατίθενται δυσθερμαγωγοὶ ὗλαι, ἐξουδετεροῦσαι τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν. Τὸ κλεῖθρον, ἐκ τῶν κυριωτέρων παραγόντων ἀσφαλείας τοῦ χρηματοκιβωτίου, κατασκευάζεται ἐπιμελέστατα μὲ διαφόρους μυστικὰς διευθετήσεις, αἵτινες τὸ καθιστοῦν ἀπαραβίαστον καὶ ἀποκλείουν τὴν περίπτωσιν συνυπάρξεως δύο ὁμοίων τοιούτων. Τὰ σύγχρονα χρηματοκιβώτια φέρουσι συνήθως ἠριθμημένον περιστροφικὸν δίσκον, διὰ τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ κλείσιμον τοῦ χρηματοκιβωτίου, σχηματίζεται μυστικὸς συνδυασμὸς ἀριθμῶν ἢ λέξεων. Ἵνα καταστῇ ἐφικτὸν τὸ ἄνοιγμα τοῦ χρηματοκιβωτίου, δέον ἀπαραιτήτως ν' ἀνασχηματισθῇ ὁ συνδυασμὸς τῶν ἀριθμῶν ἢ λέξεων, ὁ χρησιμοποιηθεὶς κατὰ τὸ κλείσιμον. Διὰ τῶν συγχρόνων περιστροφικῶν δίσκων δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι 390.000 παρόμοιοι συνδυασμοί, εἰς τρόπον, ὥστε ν' ἀποβαίνῃ ἀδύνατος ἡ παρὰ τρίτου προσώπου ἀνεύρεσις τοῦ χρησιμοποιηθέντος συνδυασμοῦ.

Τὸ χρηματοκιβώτιον ἦτο γνωστὸν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἓν τοιοῦτον ἀνευρέθη εἰς τὴν

Digitized by Google

Πομπηΐαν. Σήμερον, ἐκτὸς τῆς μεμονωμένης χρήσεως τοῦ χρηματοκιβωτίου, τὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ἀποθεματικῶν χρησι-

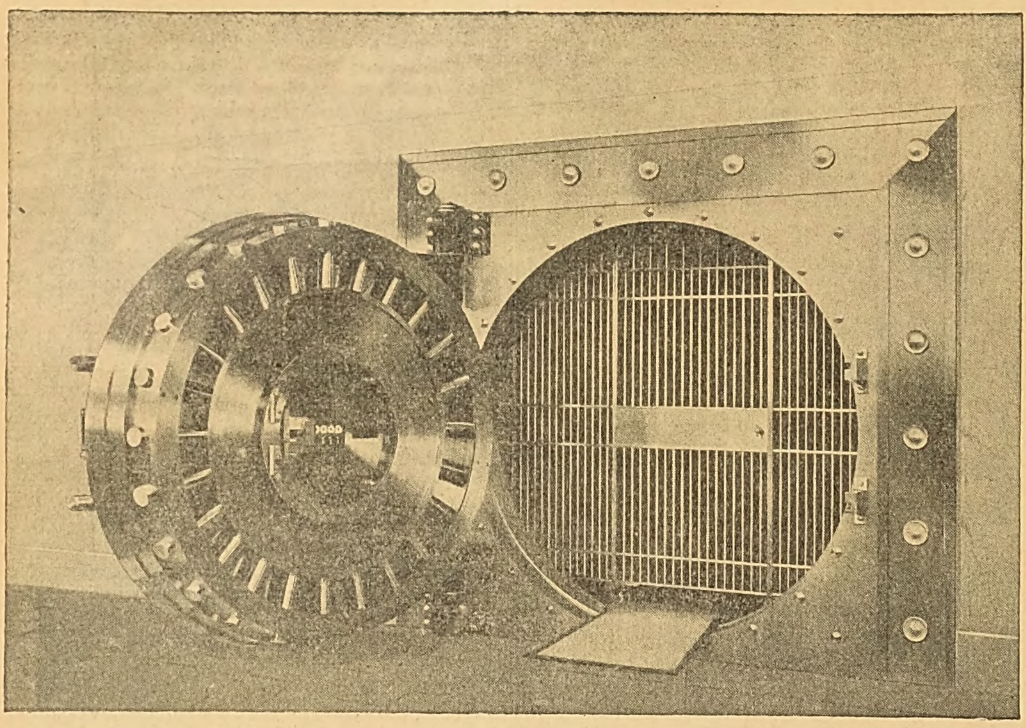

Θύρα θαλάμου, εἰς ὃν εἶναι ἐναποτεθειμένα τὰ χρηματοκιβώτια τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

μοποιοῦσι διαμερίσματα ὁλόκληρα, ὧν τὰ μὲν τοιχώματα εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ μπετόν, πάχους πλέον τοῦ μέτρου, ἡ δὲ θύρα, θαῦμα μηχανικῆς

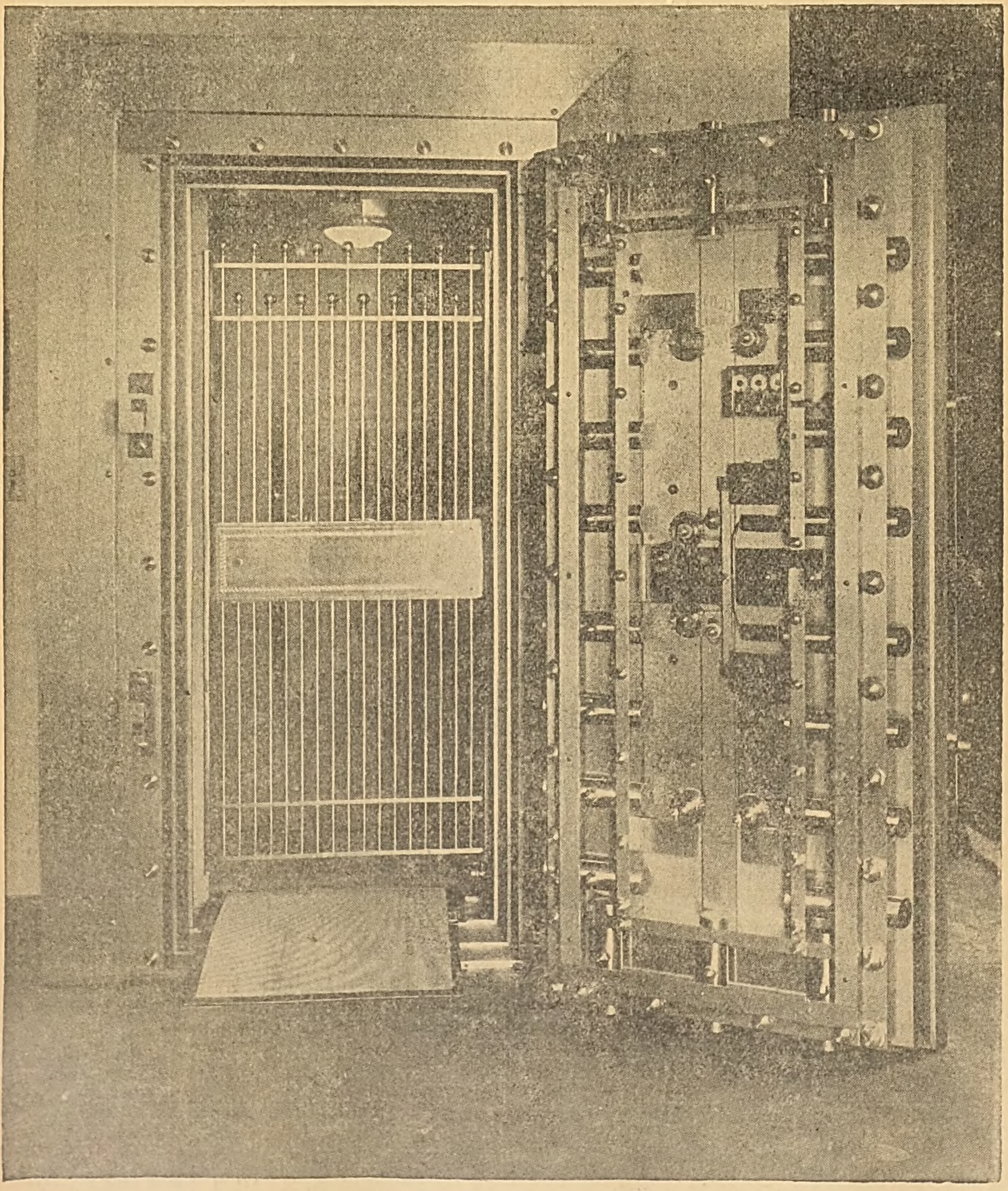

Θύρα θησαυροφυλακίου τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

ἀκριβείας, ἔχει σύνηθες βάρος 8—10 τόννων, ἐξ οὗ αὕτη καθίσταται ἀπρόσβλητος καὶ ἀπὸ τῶν συγχρόνων ἔτι διαρρηκτικῶν μέσων. Ὁμοίως εἰς παρεμφεροῦς κατασκευῆς διαμερίσματα ἐγκαθιστοῦν εἰδικὰ χρηματοκιβώτια, διηυθετημένα εἰς θυρίδας, τὰς ὁποίας παραχωροῦσιν ἐπὶ ἐνοικίῳ εἰς τοὺς πελάτας των, τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ διαφυλάξωσι πολύτιμα ἀντικείμενα. Αἱ θυρίδες αὗται ἔχουσι δύο διαφόρου προορισμοῦ κλεῖδας. Ἡ μία, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται τὸ ἄνοιγμα, παραδίδεται εἰς τὸν πελάτην, ἡ δευτέρα, κανονίζουσα ἁπλῶς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πρώτης, παραμένει εἰς χεῖρας τοῦ ἐντεταλμένου ὑπαλλήλου τοῦ ἱδρύματος. Ὁ πελάτης δικαιοῦται νὰ ἐπισκέπτεται τὸ διαμέρισμά του κατὰ τὰς ἐργασίμους ὥρας τῆς τραπέζης, προσφεύγων εἰς τὸν ἁρμόδιον ὑπάλληλον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ κλείθρου του. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ἀποφεύγεται τὸ τυχὸν παρὰ τρίτου διὰ πλαστοπροσωπείας ἄνοιγμα τῆς θυρίδος. Κατὰ τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν ἡ ἐκμισθοῦσα διαμερίσματα χρηματοκιβωτίου ἑταιρεία θεωρεῖται τρίτη ἔναντι τῶν πιστωτῶν τοῦ μισθωτοῦ. Ἐν περιπτώσει κατασχέσεως δικαιοῦται αὕτη, ἀδείᾳ τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν, ἀνοίγουσα τὸ χρηματοκιβώτιον, νὰ καταθέσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ δικαστικῶς. Ἐάν, ληξάσης τῆς μισθώσεως τοῦ διαμερίσματος, ὁ μισθωτὴς δὲν ἐμφανίζεται, ἡ ἑταιρεία δικαιοῦται μετὰ πάροδον μηνὸς ν' ἀνοίξῃ τὸ διαμέρισμα, ἀδείᾳ τοῦ προέδρου, καὶ νὰ καταθέσῃ τὸ περιεχόμενον δικαστικῶς. Ι. Α. Β.

χρηματολογία (ἡ)· συλλογὴ χρημάτων δι' ἐξαναγκασμοῦ, *ἀργυρολογία*· || προσηγορία ἀναγκαστικοῦ δανειου ἐπιβληθέντος τῷ 1822.

—*[Δημ. Δίκ.]* Ἡ *χρηματολογία* ἐφηρμόσθη διὰ ψηφίσματος τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας τῆς 22ας Ἰουλίου 1822, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἐκτάκτου ἀναγκαστικοῦ δανείου, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὡς ἐκ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη. Ἐκ τῆς γενομένης χρημοτολογίας, παρὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς καταστάσεως καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ πλείστου τῶν ἀκινήτων κτημάτων, συνελέγη, ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν πλουσίων πατριωτῶν, τὸ ποσὸν 1.066.000 γροσίων (περὶ τὰ 940.000 χρ. φρ.), τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς αὐτούς. Γ. Ν. Κ.

χρηματολογικός,—*ή,* —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρηματολογίαν. ὁ τῆς χρηματολογίας: «χρηματολογικὴ εἴσπραξις»,

χρηματολογῶ (—*έω*)· ἐνεργῶ χρηματολογίαν, εἰσπράττω χρήματα διὰ καταναγκασμοῦ, *ἀργυρολογῶ.*

χρηματομεσίτης (ὁ)· μεσίτης προμηθεύων δάνεια· || μεσίτης χρηματιστηρίου.

χρηματοφυλάκιον (τό). Θύλαξ δερμάτινος, διαιρούμενος εἰς ἄλλους μικροτέρους καὶ χρησιμοποιούμενος πρὸς διαφύλαξιν νομισμάτων· κοινῶς: *πορτμονὲ* (ἐκ τοῦ γαλλ. porte-monnaie) μικροῦ σχήματος διὰ τὰ μεταλλικὰ κέρματα, ἢ *πορτοφόλι* (ἐκ τοῦ ἰταλ. portafogli) εἰς σχῆμα διπλουμένου βιβλιαρίου, διὰ χαρτονομίσματα.

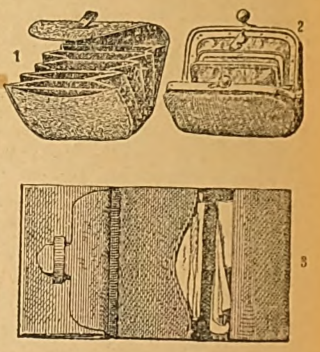

Χρηματοφυλάκια.
[1—2=Διὰ κέρματα. 3=Διὰ χαρτονομίσματα.]

Χρησιανὰ *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Συριλίου τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 19.

χρησιδάνειον (τὸ) *[Νομ.]*. Εἶναι ἑτεροβαρὴς σύμβασις ἐκ τῶν πράγματι (re) καταρτιζομένων. Κατὰ ταύτην παραδίδεται ὑπὸ τοῦ κυρίου, καλουμένου *χρήστου*, πρᾶγμα μὴ ἀναλωτὸν εἰς τρίτον, καλούμενον *χρησάμενον*, πρὸς χρῆσιν ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον ἄνευ ἀνταλλάγματός τινος, ὑποχρεούμενον εἰς ἐπιστροφὴν τοῦ πράγματος μετὰ τὴν πάροδον τοῦ συμφωνηθέντος χρόνου. Τὸ οὐσιῶδες ἐν τῷ χρησιδανείῳ εἶναι ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ πράγματος δίδεται δωρεάν, διότι ἄλλως ἀποτελεῖ ἕτερον συνάλλαγμα ἀμφοτεροβαρές, ἐπώνυμον ἢ ἀνώνυμον. Διαφέρει τοῦ δανείου, διότι ἐπὶ τούτου ὁ ὀφειλέτης γίνεται κύριος τοῦ δανειζομένου, ἐνῷ ἐπὶ χρησιδανείου ὁ χρησάμενος μόνον τὴν χρῆσιν ἔχει, τῆς νομικῆς νομῆς διατηρουμένης ὑπὲρ τοῦ χρήστου. Ἑτέρα διαφορὰ εἶναι ὅτι ὁ δανειζόμενος ὑποχρεοῦται εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ἑτέρων ἀντικαταστατῶν πραγμάτων τῆς αὐτῆς ποιότητος καὶ ποσότητος, εὐθυνόμενος οὕτω καὶ διὰ τὰ τυχερά, ἐνῷ ὁ χρησάμενος ἐπιστρέφει αὐτὸ τοῦτο τὸ εἰδικῶς χρησιδανεισθὲν πρᾶγμα. Διαφέρει ἐπίσης τοῦ δανείου, καθότι τούτου ἀντικείμενον εἶναι μόνον ἀντικαταστατά, ἐνῷ πρὸς χρῆσιν δύνανται νὰ δοθῶσι καὶ ἀκίνητα. Τῆς παρακλητικῆς σχέσεως διαφέρει τὸ χρησιδάνειον, καθότι ἐπὶ ἐκείνης ὁ κατὰ παράκλησιν λαμβάνων ἐνασκεῖ νομὴν προστατευομένην διὰ παραγγελμάτων, ὁ δὲ κύριος ἀνακαλεῖ τὴν παράκλησιν ὁσάκις θέλει· ἐνῷ ἐπὶ τοῦ δευτέρου, ὁ κύριος, ἀπαιτῶν τὸ παραδοθὲν πρὸ τοῦ συμφωνηθέντος χρόνου, ἀποκρούεται. Ληξάσης

Digitized by Google

τῆς χρήσεως, ὁ λαβὼν τὸ πρᾶγμα ὑποχρεοῦται εἰς ἐπιστροφὴν μετὰ τῶν καρπῶν καὶ αὐξημάτων, εὐθυνόμενος διὰ πᾶσαν βλάβην τούτου ἐκ τῆς χρήσεως ὡς καὶ διὰ πᾶσαν ἀμέλειαν. Ἐὰν ὅμως τὸ χρησιδανεισθὲν ἐδόθη διατετιμημένον, ἢ ἐὰν ὁ χρησάμενος ὑπερέβη τὴν ἐπιτραπεῖσαν χρῆσιν, τότε φέρει πάντα κίνδυνον. Ὁ βαθμὸς τῆς εὐθύνης ἐπὶ ης μεταβάλλεται, ἂν διὰ κοινὴν ὠφέλειαν τῶν συμβαλλομένων ἐδόθη ἡ χρῆσις, ὅτε ὁ χρησάμενος εὐθύνεται, ἂν δὲν ἐπιδείξῃ τὴν αὐτὴν οἵαν καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἐπιμέλειαν. Ἂν δὲ πάλιν ἡ χρῆσις ὠφελῇ μόνον τὸν χρήστην, τότε ὁ χρησάμενος εὐθύνεται διὰ δόλον. Ἀντιθέτως, καὶ ὁ χρήστης ὑπόκειται εἰς ὑποχρεώσεις· οὕτω δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ πρὸς χρῆσιν δοθὲν πρὸ τοῦ συμφωνηθέντος χρόνου, ὀφείλει δὲ νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν χρησάμενον τὰς ἀναγκαίας δαπάνας. Α. Κ. Κ.

χρησιδεσποτεία (ἡ)· ἄλλως *χρησικτησία* (βλ.λ.).

χρησικτησία (ἡ)· /*Ἀστ. Δίκ.*/. I. Ἡ πάροδος μακροῦ χρόνου ἄνευ ἀσκήσεως δικαιώματός τινος καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν ἀπόδειξιν αὐτοῦ, ἐὰν δὲ τοῦτο, καίτοι ἀνενέργητον, παρέμενεν οὐχ ἧττον αἰωνόβιον, θὰ ἐδημιουργεῖτο ἀστάθεια εἰς τὰς συναλλαγάς. Ἐξ ἄλλου ὁ νεμόμενος πρᾶγμά τι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οὐδέποτε ἐλπίζει ν' ἀποκτήσῃ ἀσφαλὲς δικαίωμα, δὲν μεριμνᾷ ὡς πρέπει περὶ τοῦ πράγματος, ὑποκειμένου οὕτω εἰς τὸν κίνδυνον τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀπωλείας. Οἱ λόγοι οὗτοι, λόγοι μὴ ἱκανοποιοῦντες μὲν πλήρως τὸ περὶ δικαίου συναίσθημα, πλὴν ἐπιβαλλόμενοι ὑπὸ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, ὑπηγόρευσαν εἰς τὸν νομοθέτην τὴν καθιέρωσιν τοῦ χρόνου ὡς μέσου ἀπωλείας ἀφ' ἑνός, κτήσεως ἀφ' ἑτέρου δικαιώματος. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἔχομεν τὴν *παραγραφήν*, εἰδικώτερον *ἀποσβεστικὴν* παραγραφὴν καλουμένην, ἐν τῇ δευτέρᾳ τὴν *χρησικτησίαν*, ἄλλως *κτητικὴν παραγραφὴν* καλουμένην. Κατὰ ταῦτα, χρησικτησία καλεῖται ἡ κτῆσις τῆς κυριότητος κινητοῦ ἢ ἀκινήτου πράγματος διὰ τῆς ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις κτήσεως καὶ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον ἀσκήσεως τῆς νομῆς αὐτοῦ.

Τοιαύτη οὖσα ἡ χρησικτησία (usucapio), ἀπετέλεσε θεσμὸν ἀρχαιότερον τοῦ τῆς ἀποσβεστικῆς παραγραφῆς, ἀναγραφεῖσα ὡς πρωτότυπος τρόπος κτήσεως τῆς κυριότητος καὶ ἐν τῷ δωδεκαδέλτῳ, κατὰ τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ ἓν ἔτος ἐπὶ κινητῶν, ἐπὶ δύο δ' ἔτη ἐπὶ ἀκινήτων ἄσκησις τῆς νομῆς πράγματός τινος παράγει τὴν κυριότητα αὐτοῦ. Ὁ θεσμὸς οὗτος, θεσμὸς τοῦ αὐστηροῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἐδημιούργει κυϊριτικὴν κυριότητα, ἥτις ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς Ρωμαίους πολίτας καὶ τοὺς κεκτημένους τὸ jus commercii, ἔτι δὲ δυνατὴ μόνον ἐπὶ τῶν ἐντὸς τῆς Ἰταλίας ἀκινήτων. Ἀργότερον τὰ κενὰ τοῦ θεσμοῦ ἐπληρώθησαν διὰ τοῦ πραίτωρος, ἀναγνωρίσαντος τὴν μακροχρόνιον νομὴν ἐπὶ δεκαετίαν μεταξὺ παρόντων καὶ εἰκοσαετίαν μεταξὺ ἀπόντων ὡς δημιουργοῦσαν τὴν ἔνστασιν τοῦ μακροῦ χρόνου, δι' ἧς ἀπεσείετο ἡ ἀγωγὴ τοῦ κυρίου, ἰσχύουσαν ὅμως μεταξὺ ἀλλοδαπῶν καὶ διὰ τὰ ἐπαρχιακὰ κτήματα. Μεταγενεστέρως οἱ ὁρισμοὶ οὗτοι ἐπεξετάθησαν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν περιπτώσεων, ἐδημιούργησαν δὲ καὶ ἐμπράγματον ἀγωγήν. Οὕτω καθιερώθη ὁ θεσμὸς τῆς *παραγραφῆς τοῦ μακροῦ χρόνου* (longi temporis praescriptio) ἐξελισσόμενος διαρκῶς καὶ ἰσχύσας παρὰ τὴν χρησικτησίαν μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀμφοτέρους τούτους τοὺς θεσμοὺς ὁ Ἰουστινιανὸς ἥνωσεν εἰς τὸν θεσμὸν τῆς τακτικῆς χρησικτησίας, ὁρίσας ὡς χρόνον αὐτῆς τὴν τριετίαν ἐπὶ κινητῶν, τὴν δεκαετίαν μεταξὺ παρόντων καὶ εἰκοσαετίαν μεταξὺ ἀπόντων ἐπὶ ἀκινήτων. Παρὰ τὴν τακτικὴν ὅμως καθιέρωσε καὶ *ἔκτακτον χρησικτησίαν*, ὁρίσας ὡς χρόνον αὐτῆς τὴν τριακονταετίαν ἢ τεσσαρακονταετίαν (πρβλ. *Γαΐου* 2,44 καὶ 2,65.—Π. 41,3.—Κ. 7,33.—Βασ. 50,3).

II. ***Τακτικὴ χρησικτησία.*** Πρὸς κτῆσιν τῆς κυριότητος πράγματός τινος διὰ τακτικῆς χρησικτησίας ἀπαιτοῦνται:

Α) Πρᾶγμα δεκτικὸν αὐτῆς. Πᾶν πρᾶγμα, δυνάμενον νὰ καταστῇ ἀντικείμενον κυριότητος, δύναται ν' ἀποκτηθῇ διὰ χρησικτησίας· οὐχ ἧττον οὐ κανόνος τούτου ὑφίστανται αἱ κάτωθι ἐξαιρέσεις:

1) Τὰ κτήματα τοῦ δημοσίου ἐξαιροῦνται τῆς τακτικῆς χρησικτησίας. Ἐπ' αὐτῶν ἐχώρει ἡ ἔκτακτος χρησικτησία (πρβλ. νόμ. τοῦ 1837, περὶ διακρίσεως κτημάτων, ἐν ἄρθροις αὐτοῦ 18 καὶ 21.—Ἐφ. Ἀθ. 2118/1898.—ΑΠ. 346/1911.—Ἐφ. Πατρῶν 97/1924). Ἤδη οὐδ' αὐτὴ χωρεῖ ἐπὶ τῶν κτημάτων τοῦ δημοσίου καὶ τῆς ἀεροπορικῆς ἀμύνης καὶ τῶν ἱερῶν μονῶν, κατὰ τὸ ἄρθρον 21 τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 22 Ἀπριλίου/16 Μαΐου 1926 (πρβλ. καὶ Ἐφ. Ἀθ. 1283/1927).

2) Τὰ ἀκίνητα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων. Ταῦτα ὑπόκεινται εἰς ἔκτακτον τεσσαρακονταετῆ χρησικτησίαν (πρβλ. Ἐφ. Πατρῶν 135/1912. Ὡς πρὸς τὰ κτήματα τῶν ἱερῶν μονῶν βλ. ἀνωτέρω II Α1). Μετὰ τὸν νόμον ΓΧΞ' τοῦ 1910 καὶ κατ' ἀνάλογον ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς χρησικτησίας, ἐγένετο δεκτὸν ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων τούτων χρησικτησία εἶναι τριακονταετής (πρβλ. Ἐφ. Ναυπλίου 139/1929). Πλὴν ἡ τοιαύτη ἀνάλογος ἐφαρμογὴ ἐλέγχεται ὑπό τινων ὡς σφαλερὰ (πρβλ. Σημ. Θέμιδος τόμ. ΛΣΤ' σελ. 13 ὑπὸ τὴν Ἐφ. Πατρῶν 97/1924).

3) Τὰ κλοπιμαῖα, τὰ διὰ βίας ἀφαιρεθέντα τὰ ἐπὶ δωροδοκίᾳ δοθέντα, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ τοιαύτη αὐτῶν ἰδιότης. Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐν περιπτώσει κλοπῆς τῆς νομῆς τοῦ πράγματος, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, καίτοι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀμφισβητεῖται. Πρὸς τὰ κλοπιμαῖα ἐξομοιοῦνται καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κακῆς πίστεως νομέως ἐν ἀγνοίᾳ ἢ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἰδιοκτήτου ἀπαλλοτριωθέντα κινητὰ (πρβλ. Βασ. 60 6, 33), ὡς πρὸς δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ κακῆς πίστεως νομέως ἀπαλλοτριωθέντα ἀκίνητα ἐνομοθετήθησαν ἀνάλογα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (πρβλ. Βασ. 50, 14, 11).

4) Τὰ παρὰ νόμιμον ἀπαγόρευσιν ἀπαλλοτριωθέντα πράγματα, ὡς π. χ. τὰ προικῷα ἀδιατίμητα, τὰ κατεσχημένα (πρβλ. ἄρθρ. 963 πολιτ. δικονομίας. Ἐφ. Πατρῶν 679/1904, 1094/1904), τὰ κληροδοτηθέντα, ὧν ἀπηγορεύθη ἐν τῇ διατάξει τελευταίας βουλήσεως ἡ ἐκποίησις (πρβλ. Ἐφ. Αἰγαίου 41/1926), τὰ ἄνευ τῆς τηρήσεως τῶν νομίμων διατυπώσεων ἐκποιηθέντα κτήματα τῶν ἀνηλίκων κλπ.

5) Τὰ ἀμφισβητούμενα ὅρια (Βασ. 58, 9, 20).

Β) Νομὴ τοῦ τοιούτου πράγματος. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς χρησικτησίας βλ. εἰς λ. *νομή*. Αὐτονόητον εἶναι ὅτι τὰ μὴ δυνάμενα νὰ νεμηθῶσι πράγματα οὐδὲ χρησιδεσπόζονται.

Γ) Καλὴ πίστις, ἤτοι ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ πρᾶξις τῆς μεταβιβάσεως τοῦ πράγματος οὐδὲν ἔχει ἐλάττωμα. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἰδικώτερον παρατηροῦμεν:

1) Διὰ νὰ ὑπάρξῃ κακὴ πίστις, ἀπαιτεῖται ὁ κτώμενος τὴν νομὴν τοῦ πράγματος νὰ γνωρίζῃ ὅτι περὶ τὴν σκοπουμένην μεταβίβασιν τῆς κυριότητος τοῦ πράγματος ὑφίστανται ἐλαττώματα. Τοιαῦτα δ' ἐλαττώματα κυρίως ἀποτελοῦσι:

α) Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ μεταβιβάζων δὲν εἶναι κύριος τοῦ πράγματος (πρβλ. Π. 50, 16, 109). Ἐὰν ὁ κτώμενος γνωρίζῃ ὅτι ὁ μεταβιβάζων δὲν κέκτηται τὴν κυριότητα τμήματος τοῦ πράγματος, νομίζει δ' ὅτι κέκτηται τὴν κυριότητα τοῦ ἑτέρου τμήματος, ἐὰν γνωρίζῃ ποῖον εἶναι τὸ τμῆμα τοῦτο χρησιδεσπόζει ἐπ' αὐτοῦ, ἄλλως οὐχὶ (πρβλ. Π. 41, 4, 4.).

β) Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ μεταβιβάζων δὲν κέκτηται τὴν πλήρη ἱκανότητα τοῦ δικαιοπρακτεῖν ἢ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀπαλλοτριῶσαι τὸ πρᾶγμα (Π. 41, 4 2, 15 καὶ 16.—Π 41, 4, 14, καὶ 7, 5).

γ) Τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ὑφίσταται τίτλος κτήσεως τῆς νομῆς.

2) Διὰ νὰ ὑπάρξῃ καλὴ πίστις, ἀπαιτεῖται: α) Ὑπάρχοντος τίτλου, ἡ ἄγνοια τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχ. α καὶ β ἐλαττωμάτων, β) Μὴ ὑπάρχοντος τίτλου, ἡ πεποίθησις ὅτι ὑφίσταται τοιοῦτος (titulus putativus, πρβλ. κατωτέρω II Δ. 1).

3) Ἀμφισβητεῖται ἂν ἡ πλάνη περὶ τὸ δίκαιον θίγῃ τὴν καλὴν πίστιν. Ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι ἡ τοιαύτη πλάνη, ὅταν εἶναι συγγνωστή, διατηρεῖ τὸν κτώμενον ἐν καλῇ πίστει.

4) Ἡ καλὴ πίστις ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ κατὰ τὴν κτῆσιν τῆς νομῆς ἢ ταύτης ἀπολεσθείσης καὶ κατὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς (πρβλ. Ἐφ. Ἀθ. 1703/1905, Ἐφ. Ναυπλίου 30/1927), ἐπὶ δὲ νομῆς κτηθείσης ὑπὸ ἀναβλητικὴν αἵρεσιν σκοπεῖται ὁ χρόνος τῆς πληρώσεως ταύτης, ἔστω καὶ ἂν ἠγνόει τὴν πλήρωσιν ὁ νομεύς. Ἐξαίρεσις ὑπάρχει ἐπὶ τῆς ἀγοραπωλησίας, ἐφ' ἧς ἀπαιτεῖται καλὴ πίστις καὶ κατὰ τὴν σύναψιν τῆς πράξεως, τὴν ἐξαίρεσιν δὲ ταύτην τινὲς ἐπεκτείνουσι καὶ ἐπὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, τῆς συνάψεως προικὸς καὶ τῆς δωρεᾶς.

5) Ἐπὶ ἐκουσίας ἀντιπροσωπείας λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ καλὴ πίστις τοῦ ἀντιπροσωπευομένου, ἐπὶ δ' ἀναγκαίας, τοῦ ἀντιπροσώπου.

Δ) Νόμιμος τίτλος, ἤτοι γεγονὸς δημιουργοῦν αἰτίαν νόμιμον κτήσεως τῆς κυριότητος, ὡς π. χ. ἡ ἀγοραπωλησία, ἡ ἀνταλλαγή, ἡ δωρεά, ἡ διανομή, ὁ συμβιβασμός, ἡ κατάληψις, ἡ κληρονομία, ἡ καταβολή, ἡ σύναψις προικὸς κλπ. Ἐκ τῆς τελεσιδίκου τῆς ἀποφάσεως δὲν γεννᾶται κυρίως εἰπεῖν τίτλος χρησικτησίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπικυροῦται ὁ ὑπάρχων τοιοῦτος. Ἐνταῦθα εἰδικώτερον παρατηροῦμεν:

1) Τὸν τίτλον ἀναπληροῖ ἡ συγγνωστὴ πλάνη περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀρκεῖ δηλονότι ὁ νομιζόμενος τίτλος (titulus putativus).

2) Ἐλαττώματα κείμενα ἐκτὸς τῆς πράξεως, ἥτις ἀπαρτίζει τὸν τίτλον, δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν χρησικτησίαν, ὡς π. χ. ἡ ἀνικανότης τοῦ μεταβιβάζοντος, ἀπαγόρευσις ἐξ ἰδιωτικῆς βουλήσεως ἐκποιήσεως τοῦ πράγματος κλπ., ὑποτιθεμένου βεβαίως πάντοτε ὅτι ὑφίσταται καλὴ πίστις ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν (πρβλ Γ, 2α). Τοὐναντίον χρησικτησία δὲν χωρεῖ, ἐὰν ὁ τίτλος κέκτηται ἐλαττώματα κείμενα ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ μεταβιβαστικῇ πράξει, ὡς π. χ. τὰ ἀφορῶντα τὸν τύπον τῆς πράξεως (πρβλ. καὶ ΑΠ. 121/1931).

3) Δὲν ἀπαιτεῖται ἡ μεταγραφὴ τοῦ τίτλου, καθ' ὅσον αὕτη δὲν ἀποτελεῖ τμῆμα αὐτοῦ (πρβλ. Ἐφ. Ναυπλίου 833/1906, Ἐφ. Ἀθ. 1513/1911, 189/1919. Ἀντίθετος ἡ Ἐφ. Ναυπλίου 120/1927).

4) Συνήθως ὁ νόμιμος τίτλος τεκμηριοῖ τὴν καλὴν πίστιν (πρβλ. Ἐφ. Ἀθ. 746/1931, ΑΠ. 185/1921. Ἀντίθετος ἡ ΑΠ. 71/1892, Ἐφ. Πατρῶν 165/1911).

Ε) Χρόνος. Διὰ νὰ κτηθῇ ἡ κυριότης διὰ τακτικῆς χρησικτησίας, ἀπαιτεῖται τέλος ἡ νομὴ τοῦ πράγματος ὑπὸ τοὺς ἄνω ὅρους ν' ἀσκηθῇ ἀδιακόπως, ἐπὶ μὲν κινητῶν ἐπὶ τρία ἔτη, ἐπὶ δὲ ἀκινήτων μεταξὺ μὲν παρόντων ἐπὶ δέκα, μεταξὺ δ' ἀπόντων ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Εἰδικώτερον παρατηροῦμεν:

1) Παρόντες λογίζονται παρ' ἡμῖν σήμερον οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ αὐτοῦ πρωτοδικείου, ἐὰν δέ τις ἐπί τι μὲν διάστημα ἦτο παρών, ἐπί τι δ' ἀπών, προστίθενται εἰς τὴν δεκαετίαν τὰ ἔτη τῆς ἀπουσίας. Τὸ δημόσιον θεωρεῖται παρὸν καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Ἐπὶ πλειόνων ἰδιοκτητῶν, εἰς διαφόρους περιφερείας κατοικούντων, δι' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸ ἰδανικόν του μέρος καὶ ἀναλόγως τῆς κατοικίας του ἰδιαιτέρα χωρεῖ χρησικτησία.

2) Ὁ χρόνος ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κτήσεως τῆς νομῆς καὶ συμπληροῦται ἀρχομένης τῆς τελευταίας ἡμέρας. Ἐπὶ ἑκουσίας ἀντιπροσωπείας ἄρχεται ἡ χρησικτησία, ἀφ' ὅτου ὁ ἀντιπροσωπευόμενος μάθῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου κτῆσιν τῆς νομῆς.

3) Ἡ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἄσκησις τῆς νομῆς δέον νὰ εἶναι ἀδιάκοπος. Ὑφίστανται οὐχ ἧττος περιπτώσεις τινές, καθ' ἃς ἡ χρησικτησία δὲν ἄρχεται εἰ καὶ ἀρξαμένη δὲν προχωρεῖ. Τοῦτο συμβαίνει: ὅταν τὸ κτῆμα περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα προσώπου, καθ' οὗ δὲν χωρεῖ τακτικὴ χρησικτησία, καθ' ὃν χρόνον, κυρίως εἰπεῖν, ἡ τακτικὴ ἀναπληροῦται ὑπὸ τῆς ἐκτάκτου χρησικτησίας, ὅταν τὸ πρᾶγμα περιέλθῃ εἰς τρίτον ὑπὸ ἀναβλητικὴν αἵρεσιν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκκρεμότητος αὐτῆς, ὅταν δικαιοῦχος περιέλθῃ εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ ἐν γένει ὅταν, λόγῳ πραγματικῶν ἐμποδίων, καθίσταται ἀδύνατος ἡ χρῆσις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ χρησικτησία ἀναστέλλεται, ὁ χρόνος δηλαδὴ καθ' ὃν διήρκεσαν τὰ ἐμπόδια δὲν προσμετρεῖται. Μετὰ τὴν πάροδον τῶν κωλυμάτων ὅμως συνεχίζεται ἡ ἀρξαμένη χρησικτησία, προσμετρουμένου τοῦ πρὸ τῶν κωλυμάτων χρόνου αὐτῆς.

4) Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀναστολήν, ἐπὶ τῆς διακοπῆς τῆς χρησικτησίας ὁ μέχρι τοῦ λόγου τῆς διακοπῆς χρόνος δὲν προσμετρεῖται, μετὰ δὲ τὴν πάροδον τοῦ λόγου τούτου νέα ἄρχεται χρησικτησία. Λόγοι διακοπῆς τῆς χρησικτησίας εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς νομῆς ὑπὸ τοῦ χρησιδεσπόζοντος φυσικὴ διακοπή: interruptio naturalis) καὶ ἡ ἔγερσις τῆς ἀγωγῆς ὑπὸ τοῦ δικαιούχου (ἀστικὴ διακοπή: interruptio civilis) (πρβλ. Π. 41, 3. 5).

5) Ἐπὶ καθολικῆς διαδοχῆς ὁ χρόνος τῆς χρησικτησίας τοῦ προκτήτορος προσμετρεῖται εἰς τὸν τοῦ διαδόχου (accessio possessionis), ὑποτιθεμένου ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ δὲν περιῆλθε τὸ πρᾶγμα εἰς χεῖρας τρίτου. Ἡ καλὴ πίστις τοῦ διαδόχου εἶναι ἀδιάφορος. Ἀντιθέτως, ἐπὶ τῆς εἰδικῆς διαδοχῆς χωρεῖ μὲν accessio possessionis, πλὴν ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο ὕπαρξις παρ' ἀμφοτέροις καλῆς πίστεως, ἔτι δ' ἡ διαδοχὴ νὰ ἔλαβε χώραν δυνάμει ἀληθοῦς καὶ οὐχὶ νομιζομένου τίτλου.

III. ***Ἔκτακτος χρησικτησία.*** Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐθέσπισε τὴν ἔκτακτον χρησικτησίαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἐν γένει θεσμοῦ. Βάσις τῆς ἐκτάκτου χρησικτησίας εἶναι ἡ διὰ τῆς παρόδου ὡρισμένου χρόνου παραγραφὴ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς. Ἡ τοιαύτη παραγραφὴ δημιουργεῖ ἔνστασιν πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀγωγῆς. Ὁ καλῆς πίστεως ὅμως νομεὺς καθίσταται συγχρόνως καὶ κύριος τοῦ πράγματος, δυνάμενος νὰ διεκδικήσῃ αὐτὸ κατὰ παντὸς τρίτου. Τοιοῦτον διεκδικήσεως δικαίωμα κέκτηται καὶ ὁ κακῆς πίστεως νομεὺς μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς κατὰ τοῦ βίᾳ ἀφαιρέσαντος τῆς ἐπὶ τοῦ πράγματος νομῆν αὐτοῦ (πρβλ. ΑΠ. 39/1890, 4/1898. Ἐφ. Ἀθ. 246/1893).

Πάντα τὰ δεκτικὰ κυριότητος πράγματα, καίτοι ἀνεπίδεκτα τακτικῆς χρησικτησίας, ὑπάγονται εἰς τὴν ἔκτακτον τοιαύτην. Ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων, ἅπερ ἐξαιροῦνται τῆς τακτικῆς χρησικτησίας, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ λόγος τῆς ἐξαιρέσεως, εἶναι δυνατὸν νὰ χωρήσῃ μικτὴ χρησικτησία, ἤτοι ἐν μέρει τακτικὴ καὶ ἐν μέρει ἔκτακτος (πρβλ. ἀνωτέρω II Ε, 3).

Ὁ χρόνος τῆς χρησικτησίας εἶναι, ὡς εἴρηται, ὁ τῆς παραγραφῆς τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς, ὅστις ἤδη μετὰ τὸν νόμον ΓΧΞ' τοῦ 1910 εἶναι πάντοτε ἡ τριακονταετία (πρβλ. ἀνωτέρω II Α, 2).

Digitized by Google

Τίτλος δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ, ἐπὶ δὲ καλῆς πίστεως ἐφαρμόζονται τ' ἀνωτέρω (II Γ) εἰρημένα. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐφαρμόζονται αἱ ἐπὶ παραγραφῆς διατάξεις.

IV. Ὁ γερμανικὸς κῶδιξ ἀναγνωρίζει ἓν εἶδος χρησικτησίας καὶ δὴ κυρίως ἐπὶ κινητῶν πραγμάτων (ἄρθρ. 937 ἑπ.). Ταύτης ἡ πρακτικὴ σημασία περιορίζεται μόνον ἐφ' ὧν περιπτώσεων δὲν προστατεύεται ὁ καλῇ τῇ πίστει κτώμενος, ὡς π. χ. ἐπὶ κλοπιμαίων, ἀπολωλότων κλπ.

Ὁ γαλλικὸς κῶδιξ ἀναγνωρίζει κτῆσιν διὰ χρησικτησίας καὶ ἐπὶ ἀκινήτων (ἄρθρ. 2265 ἑπ.). Καὶ ἐνταῦθα ἡ πρακτικὴ σημασία τῆς χρησικτησίας ἐπὶ τῶν κινητῶν εἶναι περιωρισμένη (πρβλ. ἄρθ. 2279).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτὸς τῶν συστημάτων κυρίως τὰ εἰδικὰ ἔργα τῶν: *Unterholzner*, «Ausführliche Entwickelung der gesammten Verjährungslehre» (1827, ἐπεξεργασία *Schirmer* 1858).—*Schirmer*, Die grundidee der Usucapio im r. R. (1855).—*Reinhardt*, «Die Usucapio und Praescriptio des r. R.» (1882).—*Fernhöft*, Der Besitztitel (1875).—*Klein*, Sachbesitz und Ersitzung (1890).—*Partsch*, Die longi temporis praescriptio (1906). Δ. Φ. ΠΑΠΑΜΗΤΡΟΣ

χρησιμεύω· εἶμαι χρήσιμος, ὠφέλιμος εἴς τι: «τί μᾶς χρησιμεύει;».

χρησιμοθηρία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χρησιμοθήρα, ἡ τῶν χρησίμων, ἡ τῶν ὠφελίμων πρὸς ὑλικὴν ἀπόλαυσιν θήρα.

—*[Ἠθικ.]* Βλ. λ. *ὠφελιμισμός*.

χρησιμοθήρας (ὁ)· ὁ θηρεύων τὰ χρήσιμα μόνον, ὁ τὰ πρὸς τὴν ὑλικὴν ἀπόλαυσιν συντελοῦντα ἐπιδιώκων, ὑλιστής.

χρησιμοκρατία (ἡ) *[Ἠθικ.]*· βλ. λ. *ὠφελιμισμός*.

χρησιμοποιήσιμος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ δυνάμενος νὰ χρησιμοποιηθῇ, νὰ ἀποβῇ χρήσιμος εἴς τι.

χρησιμοποίησις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χρησιμοποιεῖν, ἡ χρῆσις, ἡ μεταχείρισις πρός τινα ἐνέργειαν: «ἡ χρησιμοποίησις τῶν καταρρακτῶν».

χρησιμοποιῶ (—*έω*)· κάμνω τι χρήσιμον, μεταχειρίζομαί τι: «χρησιμοποιεῖ τὰ ἀπορρίμματα τοῦ ξενοδοχείου πρὸς ἐκτροφὴν χοίρων».

χρήσιμος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἁρμόδιος πρὸς χρῆσιν, μεταχειρίσιμος, ὠφέλιμος: «χρήσιμον ξύλον,—ἔπιπλον».—Ἐπίρρ. ***χρησίμως***.

χρησιμότης,—*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι χρήσιμον, ὠφελιμότης: «μεγάλης χρησιμότητος πρᾶγμα».

—*[Πολ. Οἰκον.]* Διὰ τοῦ ὅρου *χρησιμότης* νοεῖται ἡ ἰδιότης, ἣν ἀριθμός τις ἀντικειμένων κέκτηται, ὅπως ἱκανοποιῇ οἱανδήποτε τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς ἡμῶν· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀνταποκρίνεσθαι εἰς οἱανδήποτε ἀνάγκην ἢ ἐπιθυμίαν καὶ ἥτις ὡς μέτρον ἔχει ἀποκλειστικῶς τὴν ἔντασιν τῆς ἀνάγκης ἢ τοῦ πόθου. Παλαιότερον μετεχειρίζοντο τὸν ὅρον *ἀξίαι χρήσεως* (valeurs d'usage), ὁ δὲ Vilfredo Pareto προέτεινε τὴν ἑλληνικὴν λέξιν *ὠφελιμότης* (ophélimité), μὴ ἐπικρατήσασαν, ὁ δὲ Κάρολος Ζὶντ εἶχε προτείνει τὸν ὅρον *ποθεινότης* (désirabilité). Ἀντικείμενόν τι διὰ νὰ εἶναι χρήσιμον ἀπαιτεῖται: α') σχέσις αὐτοῦ πρός τινα τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν (π. χ. διατροφήν, ἀπόλαυσιν) καὶ β') νὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ, νὰ ἱκανοποιῇ μίαν ἀνάγκην, νὰ παρέχῃ ἀπόλαυσιν. Τὰ χρήσιμα ἢ ἐπιθυμητὰ πράγματα λέγονται *ἀγαθὰ* (biens, bona) ἢ *πλοῦτος*. Ἐδιδάχθη δὲ ὑπό τινων οἰκονομολόγων ἡ θεωρία τοῦ «ὁρίου χρησιμότητος», ἥτις δέχεται ὅτι ὁ καθορισμὸς τῆς ἀξίας ἀγαθοῦ τινος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπιτακτικότητος τῆς ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν τοῦτο πρόκειται νὰ θεραπεύσῃ καί, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἡ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ δὲν θὰ καθορισθῇ ἐκ τῆς μᾶλλον ἐπειγούσης τῶν ἀναγκῶν, ἃς δυνάμεθα διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου νὰ ἱκανοποιήσωμεν, ἀλλά, τοὐναντίον, ἐκ τῆς μᾶλλον ἀσημάντου, διότι αὕτη καὶ μόνη θὰ ἔμενεν ἀνικανοποίητος, ἐὰν τὸ ἀγαθὸν ἀφῃρεῖτο ἐκ τῆς *ἐλαχίστης χρησιμότητος*. Οὕτως, ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ σπανιότης, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, εἶναι σπουδαῖα στοιχεῖα διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν. Ἡ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ ἐπὶ τοσοῦτον μειοῦται, ἐφ' ὅσον ἐπαρκεῖ τὸ ἀπόθεμα ἀγαθοῦ τινος νὰ ἱκανοποιῶμεν καὶ τὰς ὀλιγώτερον ἐπειγούσας ἀνάγκας. Ἡ θεωρία αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἐπακριβῶς μὲν δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ, παραλλάσσει δὲ κατὰ τὰ ἄτομα καὶ ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἐξ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Γ. Ν. Κ.

χρῆσις,—*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χρῆσθαι, μεταχείρισις, χρησιμοποίησις: «ἡ χρῆσις τοῦ σάπωνος, — τοῦ ἐλαίου, — τοῦ ἄνθρακος κλπ.» || φρ. «πρὸς χρῆσιν» πρὸς χρησιμοποίησιν: «βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν,—τοῦ λαοῦ κλπ.» || «ἐν χρήσει» εἰς χρησιμοποίησιν || «κάμνω χρῆσιν» καὶ ἑλληνικώτερον ποιοῦμαι χρῆσιν» μεταχειρίζομαι || «χρῆσις τοῦ ἔτους 1933».

—*[Ἀστ. Δίκ.]* *Χρῆσις* (usus) ἐκαλεῖτο ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ ἡ προσωπικὴ δουλεία, διὰ τῆς ὁποίας παρείχετο κυρίως εἰς τὸν δικαιοῦχον (χρήστην) ἡ ἰσόβιος πλήρης χρῆσις πράγματος, ἄνευ ὅμως ἀπολαύσεως τῶν καρπῶν αὐτοῦ. Συνέπεια τῆς περιωρισμένης ταύτης ἐκτάσεως τοῦ δικαιώματος τῆς χρήσεως εἶναι ὅτι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπικαρπωτήν, ὁ χρήστης δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ παραχωρήσῃ, οὔτε νὰ πωλήσῃ, οὔτε νὰ ἐκμισθώσῃ τὸ δουλεῦον πρᾶγμα· ὀφείλει δέ, ὡς καὶ ὁ ἐπικαρπωτής, νὰ διατηρῇ αὐτὸ ἀκέραιον καὶ νὰ παρέχῃ ἀσφάλειάν εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ διὰ τὴν ἀποκατάστασίν του (cautio usuaria). Παρὰ τὰς αὐστηρὰς ταύτας ἀρχάς, διὰ τῆς ἐπιεικοῦς ἑρμηνείας τῶν κληροδοτημάτων, ἐξ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προήρχοντο τὰ καθ' ἕκαστα δικαιώματα χρήσεως, ἀνεγνωρίσθη εἰς τὸν χρήστην τὸ μὲν ἡ περιωρισμένη κάρπωσις τοῦ πράγματος, τὸ δὲ περιωρισμένη ἐξουσία τῆς παροχῆς τῆς χρήσεως πρὸς τρίτους. Οὕτως ὁ εἰς ὃν ἐκληροδοτήθη ἡ χρῆσις οἰκίας ἀνεγνωρίσθη ὡς δικαιούμενος νὰ περιλάβῃ ὡς ἐνοίκους ἐν αὐτῇ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ τοὺς ὑπηρέτας του, πρὸς δὲ καὶ ξένους, ὡς καὶ ἐπὶ μισθώματι συγκατοίκους. Ὁ εἰς ὃν ἐκληροδοτήθη ἀγρόκτημα, ἀνεγνωρίσθη ὅτι δικαιοῦται οὐ μόνον νὰ παραμένῃ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ μέρος τῶν καρπῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν ξένων του, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ προσπορίζεται ἄλλην τινὰ ὠφέλειαν ἐξ αὐτῶν. Ε. Ι. Ο.

—*[Δημ. Λογ.]* Καλεῖται *χρῆσις* τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων καὶ δικαιωμάτων ἑνὸς ἔτους. Κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ νόμου 1555 περὶ δημοσίου λογιστικοῦ, ἡ χρῆσις ἄρχεται ἀφ' ἧς καὶ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος, ἤτοι τὴν 1ην Ἀπριλίου, καὶ παρατείνεται μέχρι τῆς 31ης Ἰουλίου τοῦ ἑπομένου οἰκονομικοῦ ἔτους διὰ τὴν εἴσπραξιν πάντων τῶν ἐσόδων, ὅσα ἐβεβαιώθησαν κατὰ τὸ διάστημα καὶ διὰ λογαριασμὸν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, οὗτινος τὸ ὄνομα φέρει ἡ χρῆσις, καὶ τὴν πληρωμὴν πάντων τῶν ἐγκριθέντων ἐξόδων ἐντὸς καὶ διὰ λογαριασμὸν τῆς αὐτῆς περιόδου. Ὡς ἐγκριθέντα ἔξοδα νοοῦνται ὅσα ἀνέλαβε τὸ κράτος τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσῃ λόγῳ παροχῶν ὑπηρεσιῶν ἢ προμηθειῶν συντελεσθεισῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, οὗ τὸ ὄνομα φέρει ἡ χρῆσις, ἢ λόγῳ ἄλλων ὑποχρεώσεων ληξιπροθέσμων ἐντὸς τῆς περιόδου τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους. Εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν ἀνήκουσιν ἐπίσης: 1) Τὰ ἔργα καὶ αἱ προμήθειαι, αἵτινες ἐξετελέσθησαν μὲν ἐντὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, οὗ τὸ ὄνομα φέρει ἡ χρῆσις, παρελήφθησαν ὅμως ἕνεκα οἱουδήποτε λόγου, ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους. 2) Αἱ προμήθειαι ὑλικοῦ, ὧν ἡ ἐκτέλεσις δὲν ἠδύνατο νὰ περατωθῇ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, οὗ τὸ ὄνομα φέρει ἡ χρῆσις, διὰ λόγους ἀνωτέρας βίας ἢ δημοσίου συμφέροντος. Πᾶσαι αἱ ἐξ ἐσόδων οἱουδήποτε οἰκονομικοῦ ἔτους ὑπὲρ τρίτων ἀποδόσεις καὶ ἐπιστροφαὶ ἀχρεωστήτως εἰσπραχθέντων ἀνήκουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἐκδίδονται τὰ σχετικὰ χρηματικὰ ἐντάλματα. Αἱ δεδουλευμέναι συντάξεις, περιθάλψεις καὶ βοηθήματα, εἰς οἱανδήποτε καὶ ἂν ἀνάγωνται χρονικὴν περίοδον, ἀνήκουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, καθ' ὃ διατάσσεται ἡ πληρωμή.

Τὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους βεβαιωθέντα ἔσοδα, ὅσα δὲν κατωρθώθη νὰ εἰσπραχθῶσι μέχρι τέλους τῆς ὁμωνύμου χρήσεως, συγκροτοῦσι τὰ ἐνεργητικὰ ὑπόλοιπα τῆς χρήσεως, ἅτινα ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς περιουσίας τοῦ κράτους· ἐξ ἀντιθέτου, τὰ ἐγκριθέντα ἔξοδα, ὅσα δὲν ἔφθασαν νὰ πληρωθῶσι μέχρι τέλους τῆς ὁμωνύμου χρήσεως, ἀποτελοῦσι τὰ παθητικὰ ὑπόλοιπα τῆς χρήσεως. Ι. Α. Β.

χρησμοδοσία (ἡ)· δόσις χρησμοῦ.

χρησμοδότης (ὁ)· ὁ δίδων χρησμούς, μάντις, προφήτης.

χρησμοδοτικός,—*ή,*—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρησμοδοσίαν, ὁ τῆς χρησμοδοσίας.

χρησμοδοτῶ (—*έω*)· εἶμαι χρησμοδότης, δίδω χρησμούς.

χρησμοδόχος (ὁ, ἡ),—*ον*· (τό) ὁ δεχόμενος, ὁ λαμβάνων τὸν χρησμόν.

χρησμολογία (ἡ)· τὸ λέγειν, τὸ προλέγειν χρησμόν, τὸ χρησμοδοτεῖν· || ἡ περὶ τοὺς χρησμοὺς ἀσχολουμένη ἐπιστήμη.

χρησμολόγιον (τὸ)· βιβλίον περιέχον χρησμούς.

χρησμολόγος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ λέγων, ὁ προλέγων χρησμόν, ὁ χρησμοδοτῶν (βλ. *χρησμός*).

χρησμολογῶ (—*έω*)· λέγω, προλέγω χρησμόν, χρησμοδοτῶ.

χρησμολύτης (ὁ)· ὁ λύων, ὁ ἐπεξηγῶν τοὺς χρησμοὺς (βλ. *χρησμός*).

χρησμὸς (ὁ)· ἀπόκρισις μαντείου, μάντευμα: «χρησμὸς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν».

— *[Ἐγκυκλ.]* Ὁ *χρησμός*, κατ' ἀρχήν, παρουσιάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων ὡς εἶδος μαντεύματος μὲ τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐν αὐτῷ ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἱερουργοῦντος, τοῦ μάντεως ἢ τοῦ προφήτου. Ἐνῷ, δηλαδή, εἰς ὅλα τὰ ἄλλα εἴδη τῆς μαντικῆς, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ὄνειρα, παρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς ἑρμηνείας τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ θείου σημείων, ὁ χρησμὸς δίδει ἀμέσως αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον τοῦ ἐρωτωμένου θεοῦ. Πρόκειται, ἐπομένως, περὶ μαντείας ἀτέχνου, ἀδιδάκτου καὶ συνάμα ἐνθέου, περὶ τοῦ πλέον τυπικοῦ εἴδους τῆς διαισθητικῆς μαντικῆς. Ἐκ παραλλήλου ὅμως μὲ τὸν ἰδανικὸν αὐτὸν τύπον τοῦ χρησμοῦ, δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι συναντῶνται καὶ χρησμοὶ ἀποτελοῦντες ἁπλῶς διατύπωσιν μαντευμάτων ἐπιτευχθέντων ἐμμέσως, διὰ τῆς ἐντέχνου, δηλαδή, μαντικῆς.

Ψυχολογικῶς, ἡ *χρησμολογία* φαίνεται προϋποθέτουσα τὴν ὕπαρξιν ψυχῆς κεχωρισμένης ἀπὸ τοῦ σώματος, ὡς καὶ τὴν ὕπαρξιν πνευμάτων σοφωτέρων τοῦ ἀνθρώπου· διότι παρουσιάζει, κατ' ἀπαράβατον κανόνα, ἔκστασιν, δηλαδὴ προσωρινὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἀντικατάστασίν της ἐν αὐτῷ ὑπὸ πνεύματος ἑτέρου. Τεκμήρια τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ συναντῶμεν πολλά, τόσον εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς πίστεις τῶν καλουμένων πρωτογόνων λαῶν· οὕτω, εἰς τοὺς Ἐσκιμώους, ὁ μάντις-ἰατρός, προκειμένου νὰ προφητεύσῃ, πίπτει εἰς κατάστασιν ὑπνώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑποτίθεται ὅτι χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ σώματός του, γενικῶς δὲ ἄτομα ἐν ὑπνώσει χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς πρωτογόνους λαοὺς πρὸς χρησμολογίαν. Εἰς τὴν Πολυνησίαν συναντᾶται τὸ ἔθιμον τῆς χρησιμοποιήσεως ἑτοιμοθανάτων: ἡ ψυχὴ ἔχει πλέον ἀποχωρήσει, τὸ δὲ ἐρωτώμενον πνεῦμα ἀπαντᾷ διὰ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ στόματος τοῦ ἀψύχου πλέον σώματος· εἰς τὰς μεσημβρινὰς νήσους τῆς Πολυνησίας ὁ θεὸς ἐγκαθίστατο συχνὰ ἐντὸς τοῦ ἱερέως, ὁ ὁποῖος ἐξῳδημένος, τρόπον τινά, ἀπὸ τὸν θεόν, ἔπαυε νὰ δρᾷ καὶ νὰ ὁμιλῇ ἐλευθέρως· ἔδρα καὶ ὡμίλει ὡσὰν νὰ εὑρίσκετο ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ ὑπερφυσικὴν ἐπίδρασιν· εἰς τὰς νοτίους Ἰνδίας τάξις τις ἱερέων πιστεύει ὅτι ἡ θεὰ Καλὶ εἰσέρχεται ἐν αὐτοῖς καὶ χρησμολογεῖ ὅταν πίουν αἷμα αἰγός· εἰς τὸ Μιναάσα ὁ ἱερεὺς πίνει αἷμα χοίρου, διὰ τοῦ ὁποίου πιστεύεται ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὸ σῶμά του ξένον πνεῦμα, καὶ χρησμοδοτεῖ ἐν καταστάσει μανίας· ἡ συχνὰ παρατηρουμένη, πολλαχοῦ, χρησιμοποίησις τοῦ καπνοῦ πρὸς πρόκλησιν προφητικῆς ἐκστάσεως φαίνεται νὰ ἔχῃ ἐπίσης τὸν αὐτὸν σκοπόν, τῆς εἰσαγωγῆς πνεύματος προφητικοῦ ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ μάντεως. Τέλος, δὲν φαίνεται ἄσχετος πρὸς τὰς ψυχολογικὰς αὐτὰς προϋποθέσεις ἡ κατὰ μεγάλην ἀναλογίαν χρησιμοποίησις τοῦ γυναικείου φύλου. Πρὶν ἔλθωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ὅπου θὰ συναντήσωμεν ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει τὰς ἰδίας τάσεις, ἀναφέρομεν ἀπὸ μεταγενέστερον μαγικὸν πάπυρον τὴν ἀκόλουθον ἐπίκλησιν τοῦ Ἑρμοῦ: «ἐλθέ μοι, κύριε Ἑρμῆ, ὡς τὰ βρέφη εἰς τὰς κοιλίας τῶν γυναικῶν κτλ.».

Ἡ ἀντίληψις τῶν ἀρχαίων, ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ Πλουτάρχου, εἶναι ὅτι διὰ τοῦ στόματος τοῦ χρησμολόγου ὡμίλει ἄλλος τις, ὁ θεός: ἡ Σίβυλλα, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, χρησμοδοτεῖ «μαινομένῳ στόματι»· κατὰ τὸν Πίνδαρον, ἡ Πυθία ἠδύνατο νὰ χρησμοδοτῇ «οὐκ ἀποδάμου Ἀπόλλωνος τυχόντος»· ἔπρεπε ὁ θεὸς νὰ εἶναι ἐκεῖ, διὰ νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τοῦ στόματός της· αὕτη, ἄλλωστε, ἐχρησιμοποίει πάντοτε τὸ πρῶτον πρόσωπον, ὁμιλοῦσα ἐξ ὀνόματος τοῦ θεοῦ· ἀναφέρομεν ἀκόμη καὶ τὸ χωρίον τοῦ Εὐριπίδου ἀπὸ τὰς Βάκχας: «ὅταν γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ σῶμ' ἔλθῃ πολύς, λέγειν τὸ μέλλον τοὺς μεμηνότας ποιεῖ». Γνωρίζομεν δὲ ὅτι καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ θεὸς ἦτο ὁ ὁμιλῶν διὰ στόματος τοῦ μάντεως. Μόνος ὁ Πλούταρχος ἐνόμιζε, διὰ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς σχόλια ἐπὶ τῆς λογοτεχνικῆς μορφῆς τῶν χρησμῶν, ὅτι ὁ θεὸς ἐδείκνυεν ἁπλῶς τὴν ἀλήθειαν, ἐνῷ ἡ Πυθία ἦτο ἡ ὁμιλοῦσα εἰς τοὺς Δελφούς. Ἐν τῇ πράξει πάλιν, βλέπομεν κατὰ κανόνα Σιβύλλας, Βάκιδας, μάντεις περιπίπτοντας εἰς κατάστασιν μανίας προκειμένου νὰ χρησμοδοτήσουν· ἡ δὲ κατάστασις αὕτη ἐπετυγχάνετο εἴτε δι' ἀναθυμιάσεων (Δελφοί), εἴτε διὰ πόσεως αἵματος (Ἄργος, Αἴγειρα) ἢ οἴνου (λατρεία τοῦ Διονύσου, Σάτραι) κλπ. Εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν συναντῶμεν χρησμοὺς ἀσσυριακούς, αἰγυπτιακούς, τῶν ὁποίων μάλιστα οἱ πρῶτοι εἶχον ἀρκετὴν ὁμοιότητα μὲ τὰ προφητικὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· κυρίως ὅμως οἱ χρησμοὶ ἔχουν συνδεθῇ μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ γραμματολογίαν, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον μὲ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν.

Τοὺς Ἕλληνας χρησμολόγους πρέπει νὰ χωρίσωμεν εἰς δύο μεγάλας ὁμάδας· εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔξω ἀπὸ κάθε ἱερατεῖον ἢ λατρείαν, ἐλεύθεροι, περιερχόμενοι τὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας,

Digitized by Google

Σίβυλλαι καὶ Βάκιδες, ἐπροφήτευον ἀπρόσκλητοι τὰ μέλλοντα, περιπίπτοντες εἰς ἔκστασιν ἢ εἰς μανίαν· παραλλήλως πρὸς αὐτοὺς συναντῶμεν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, γνωστὰ εἰς τὸν Ὅμηρον, τὰ πρῶτα μαντεῖα, ὅπου, τιθεμένων ἐρωτημάτων, ἐδίδοντο οἱ χρησμοί· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ὅμηρος δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζῃ τὴν χρησμολογίαν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὕτη εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι εἰς χρόνους νεωτέρους, κατὰ τὸν ΣΤ′ ἢ τὸν Ζ′ αἰῶνα, ὅπου τοποθετεῖται περίπου καὶ ἡ ἱστορία τοῦ δελφικοῦ τρίποδος. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν χρησμῶν, τοὐλάχιστον εἰς τὰ ὠργανωμένα μαντεῖα, πρέπει νὰ σχετισθῇ μὲ τὴν κάθοδον τῆς διονυσιακῆς λατρείας· εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Δελφικὸς Ἀπόλλων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους προσηταιρίσθη στοιχεῖα διονυσιακά, καὶ ἐγκαταλιπὼν τὰ παλαιὰ μέσα τῆς μαντικῆς, ἐστράφη πρὸς τὴν χρησμολογίαν· οὕτω ἐξηγοῦνται καὶ οἱ διάφοροι μῦθοι περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Διονύσου μὲ τοὺς Δελφοὺς καὶ κάποια ἐκ μεταγενεστέρας πηγῆς παράδοσις, καθ᾽ ἣν πρῶτος εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐπροφήτευσεν ὁ Διόνυσος. Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς τὰ μαντεῖα χρησμολογίας, εἶναι πιθανὸν ὅτι αὕτη ἐπεβλήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μέσῳ τοῦ δελφικοῦ μαντείου· εἰς τὴν Δωδώνην ὑπεστήριζον ὅτι ἐνταῦθα ἐδόθη ὁ παλαιότατος, μέσῳ γυναικός, χρησμός, ἀλλ᾽ ἡ παράδοσις αὕτη φαίνεται ἀστήρικτος, ἀναγομένη πιθανῶς εἰς τὴν καθ᾽ ὅλου μεγάλην παλαιότητα τοῦ μαντείου. Δυσκολώτατον ὅμως εἶναι νὰ προσδιορισθῇ ἡ σχέσις τῶν ἐλευθέρων χρησμολόγων πρὸς τὰ μαντεῖα, καὶ δὴ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, καθὼς καὶ ἡ σχέσις των πρὸς τὰς ὀργιαστικὰς λατρείας τοῦ Διονύσου· κάποια ψυχρότης τοῦ δελφικοῦ μαντείου πρὸς τὰς Σιβύλλας θὰ ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην ὅτι αὗται προηγήθησαν ἐκείνου εἰς τὴν χρησμολογίαν· ἀφ᾽ ἑτέρου ἡ παράδοσις ἔλεγεν ὅτι ἡ Σίβυλλα ἐχρησμοδότησεν εἰς τοὺς Δελφοὺς πρὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ δὲ Βάκις ἐσχετίζετο μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου εἰς τὸν Παρνασσόν. Ἡ πιθανωτέρα, πάντως, ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι ἐν Ἑλλάδι προηγήθη ἡ ἐλευθέρα χρησμολογία τῆς εἰς τὰ μαντεῖα γινομένης, καὶ ὅτι ἀρχικὴ προέλευσίς της εἶναι ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἢ καὶ ἄλλα ἀσιατικὰ ὄργια.

Μόλις εἰσαχθεῖσα ἡ ξενικὴ καὶ σχετικῶς τόσον νέα χρησμολογία ἐν Ἑλλάδι, διεδόθη καὶ ἀνεπτύχθη ταχύτατα: τὰ μαντεῖα, ἐγκαταλείποντα τοὺς κλήρους καὶ τὰ ἄλλα μέσα μαντικῆς, ἠκολούθουν τὸ παράδειγμα τῆς δελφικῆς Πυθίας· εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς δεδομένην στιγμὴν ὅλα τὰ μαντεῖα ἔσχον τὴν φιλοδοξίαν νὰ μιμηθοῦν τὸν πυθικὸν ἐνθουσιασμόν, ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τῆς Λιβύης. Κέντρον ὅμως τῆς κινήσεως ἔμενον πάντοτε οἱ Δελφοί· ἡ ζήτησις ἐκεῖ ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε. ἐνῷ κατ᾽ ἀρχὰς ὁ Ἀπόλλων ἐχρησμοδότει μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἤδη κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἐχρησμοδότει ἅπαξ τοῦ μηνὸς ἢ και συχνότερον. Συνέρρεον ἐκεῖ ἀπὸ πάσης γωνίας τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἰδιῶται καὶ πρεσβεῖαι πόλεων καὶ βασιλέων, διὰ νὰ λάβουν συμβουλάς, διὰ νὰ γνωρίσουν τὸ μέλλον· καὶ ὅταν μὲν ἐπρόκειτο περὶ συμβουλῆς, ἡ ἀπάντησις ἐλάμβανε συνήθως χαρακτῆρα γνωμικοῦ, ἀλλ᾽ ὅταν ἠρωτῶντο περὶ τοῦ μέλλοντος, οἱ «προφῆται», οἱ σοφοὶ καὶ συνετοὶ ἀκόλουθοι τῆς μαινομένης Πυθίας, διετύπωνον τὰς ἀπαντήσεις κατὰ τὸν ἀμφιλογικὸν ἐκεῖνον τρόπον, ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερον ἔμεινε παροιμιώδης. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἤρχισαν νὰ ἱδρύουν ἀρχεῖα τῶν τοιούτων χρησμῶν· οἱ Πεισιστρατίδαι εἶχον συλλέξει χρησμοὺς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ Σπάρτη ὠργάνωσεν εἰδικὴν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν φύλαξιν καὶ τὴν ἐξήγησίν των· ἐκεῖ μάλιστα ὑπῆρχον ἱερεῖς τινες τεταγμένοι ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς μετὰ τῶν Δελφῶν σχέσεις· τοιοῦτος φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ὁ μεταγενεστέρως ἐμφανιζόμενος ἐν Ἀθήναις «ἐξηγητὴς πυθόχρηστος» ἄλλη ἐπιγραφὴ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου μᾶς ἐγνώρισεν ἕτερον «ἐξηγητὴν ἐξ Εὐπατριδῶν χειροτόνητον ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ βίου». Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζῃ ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτός, διότι αἱ ἀπαντήσεις ἐδίδοντο «κυρίως ἀπὸ τὴν πεῖραν τῶν προγόνων των, ἀποτεθησαυρισμένην ἀπὸ πολλοῦ χρόνου καὶ φρονίμως διηθημένην διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων». «Ἂν ἐσῴζετο πλήρως ἡ συλλογὴ τῶν ὑπὸ τῆς Πυθίας δοθέντων χρησμῶν, θὰ εἴχομεν τὸν πλέον περίπλοκον, τὸν πλέον περίεργον καὶ ἴσως τὸν ἀκριβέστερον πίνακα τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος διὰ μέσου τῶν αἰώνων».

Ἡ μεγάλη ὅμως αὐτὴ ἐπιτυχία δὲν προεκάλεσε μόνον τὴν αὔξησιν τῶν μαντείων ὅπου ὁ θεὸς ἐχρησμοδότει, ἀλλὰ ἐπολλαπλασίασεν εἰς ἐπικίνδυνον βαθμὸν καὶ τοὺς ἰδιωτικοὺς χρησμούς· ἐπαγγελματίαι ἐξηγηταὶ ἤρχισαν νὰ τοὺς συλλέγουν δι᾽ ἴδιον λογαριασμόν, νὰ τοὺς παραποιοῦν καὶ νὰ τοὺς ἑρμηνεύουν· ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τοιούτων συλλογέων ὑπῆρξε καὶ ὁ Ὀνομάκριτος, γνωστὸς διὰ τὸ πρόσωπον, ὅπερ διεδραμάτισεν εἰς τὴν ὑποκίνησιν τῶν μηδικῶν πολέμων. Καὶ ἐνῷ εἶχε πλέον παύσει πρὸ πολλοῦ ἡ φωνὴ τῶν ἐλευθέρων χρησμολόγων, ὑπὲρ τοὺς χιλίους χρησμοὶ ἐκυκλοφόρουν εἰς τὰς Ἀθήνας, δημιουργοῦντες ρεύματα παρὰ τῷ ὄχλῳ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον· οἱ ῥήτορες τοὺς ἐχρησιμοποίουν ἀφθόνως καὶ οἱ ἐξηγηταὶ συνωθοῦντο πρὸ τῶν θυρῶν τῶν πλουσίων, διὰ νὰ τοὺς προσφέρουν καὶ νὰ τοὺς ἑρμηνεύσουν.

Ταῦτα πάντα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν πόση ἦτο ἡ ἐπιτυχία των, ἐκίνησαν τὴν ἀνησυχίαν τῶν διανοουμένων ἐν Ἀθήναις, οἱ ὁποῖοι, σεβόμενοι τοὺς πυθικοὺς χρησμοὺς καὶ τὴν σοφίαν των, δὲν ἠνείχοντο τὰς ἀνευθύνους παραποιήσεις των. Ἡ διάκρισις αὐτὴ εἶναι ἀναγκαία, διὰ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ δριμύτης μερικῶν ἐκφράσεων, τὰς ὁποίας συναντῶμεν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σοφοκλῆ· ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Θεόφραστος καταδικάζουν τόσον τὴν ἐλευθέραν χρησμολογίαν, ὅσον καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτήν. Ἀλλ᾽ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ὑπερβολή, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θρησκευτικῶν ἀπαιτήσεων, ἔφερε τὸν μαρασμὸν τῶν μαντείων, τὰ ὁποῖα, ἐνῷ ἡ ἰδιωτικὴ χρησμολογία ἐξηκολούθει νὰ ἀναπτύσσεται, ἔκλειον τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, ἐλλείψει πλουσίων ἐπισκεπτῶν. Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του τὰ μαντεῖα εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ χρησμοδόται σιγοῦν. Τοῦτο ἐγέννησε παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὰ μαντεῖα ἔπαυσαν νὰ χρησμοδοτοῦν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κυρίου· τὸ γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι μερικὰ ἐξηκολούθησαν νὰ λειτουργοῦν μέχρι τῆς ὁριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία ἐσήμανε τὸ τέλος των.

Ἐν τῷ μεταξὺ πολλοὶ λόγοι ὑποβοηθοῦν τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθέρας χρησμολογίας: ἡ ἐκ νέου στροφὴ τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν Ἀνατολήν, τὴν κοιτίδα αὐτὴν παντὸς μυστικισμοῦ, ἡ αὔξησις τῆς πενίας καὶ τῆς δυστυχίας, ἥτις ἐκαλλιέργει τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν, κλπ. Ἡ ἐλευθέρα χρησμολογία, ἐκπίπτουσα εἰς τὴν μαγείαν καὶ τὴν θεουργίαν, πλουτίζεται ἤδη μὲ πλῆθος χρησμῶν ἀνατολιζούσης προελεύσεως, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται νὰ προστεθοῦν εἰς ἄλλους παλαιοὺς ξενικούς, τοὺς σκυθικοὺς χρησμοὺς τοῦ Ἀβάριδος, τοὺς σιβυλλικοὺς χρησμούς, κλπ. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν νέων τούτων χρησμῶν εἶναι οἱ χαλδαϊκοὶ ἢ τὰ «χαλδαϊκὰ λόγια», τεθέντες εἰς κυκλοφορίαν (κατὰ λίαν ἀμφίβολον ὑπόθεσιν, ὑπό τινος Ἰουλιανοῦ Ἀνατολίτου) περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου. Τὸ ἔργον τοῦτο, μῖγμα πλατωνικῶν, πυθαγορικῶν, στωϊκῶν καὶ ἀνατολικῶν διδαγμάτων, εἶδος «γνώσεως» ἐθνικῆς, ἀπετέλεσε τὴν «Βίβλον τῶν τελευταίων νεοπλατωνικῶν» ἀπὸ τοῦ Πορφυρίου μέχρι τοῦ Ψελλοῦ, Μιχαὴλ τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ Γεμιστοῦ. Περὶ τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς αὐτά, ἀρκεῖ νὰ παρατεθῇ ὡς τεκμήριον ἡ γνώμη τοῦ Πρόκλου: ὁ διάδοχός του Μαρῖνος ἀναφέρει ὅτι τὸν ἤκουσε λέγοντα, κατ᾽ ἐπανάληψιν, ὅτι, ἂν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν, δύο μόνον βιβλία θὰ ἐπέτρεπε νὰ κυκλοφοροῦν: τὰ «Λόγια» καὶ ὁ «Τίμαιος».

Ἤδη ὅμως ὁ ἀγὼν γίνεται περὶ τὴν νέαν πίστιν καὶ τὴν παλαιάν· οἱ χρησμοὶ θὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ ἀπὸ τὰς δύο παρατάξεις. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀρνεῖται τοὺς χρησμούς· ἡ κρατοῦσα παρὰ πολλοῖς γνώμη εἶναι ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἔργων δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι ἔκλεπτον καὶ ἐσφετερίζοντο ὀλίγην ἀπὸ τὴν σοφίαν τῶν προφητικῶν βιβλίων· οὕτω ἀποδεικνύουν τὴν πραγματικὴν σημασίαν τινῶν ἐξ αὐτῶν, συνδέοντες αὐτοὺς πρὸς τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου, χαλκεύουν ἄλλους «σιβυλλικοὺς» ἢ τοὺς περὶ τὸν Ε′ αἰῶνα συρραφέντας «χρησμοὺς τῶν ἑλληνικῶν θεῶν». Ὁ Ἀριστόκριτος προσπαθεῖ ν᾽ ἀποδείξῃ τὴν ταυτότητα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μὲ τοὺς χρησμούς, ἐνῷ ἡ Σίβυλλα λαμβάνει τὰς τιμὰς τῆς χριστιανικῆς ἀκολουθίας. Ἐξ ἀντιθέτου, οἱ ἐθνικοὶ ἀντιτάσσουν τοὺς χρησμοὺς εἰς τοὺς προφήτας καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐν γένει· οὕτω πράττει ὁ Κέλσος, ἐνῷ ὁ Πορφύριος μὲ τὸ ἔργον του «Περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας», προσπαθεῖ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν νὰ ὀργανώσῃ τὸ ἐθνικὸν δόγμα. Οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες κλείουν, καταστρέφουν, καταδιώκουν τὰ ὀλίγα ἀκόμη ἐν λειτουργίᾳ μαντεῖα· τελευταῖος καὶ μόνος ὁ Ἰουλιανὸς τὰ συμβουλεύεται, τὰ ἐνισχύει οἰκονομικῶς καὶ ἄλλως καὶ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἐκ νέου λειτουργίαν των· ἀλλ᾽ εἶναι πλέον ἀργά: ὁ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ φερόμενος δελφικὸς χρησμός, ὁ δοθεὶς εἰς τὸν Ὀρειβάσιον:

> εἴπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά·
> οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
> οὐ παγὰν λαλέουσαν. ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ,

ἐκφράζει ἐν τῇ μελαγχολίᾳ του τὸν θάνατον ἑνὸς κόσμου.

Πρὶν ἔλθωμεν εἰς τὰ καθαρῶς φιλολογικὰ καὶ τεχνικὰ ζητήματα τῆς ἑλληνικῆς χρησμολογίας, δέον νὰ σημειώσωμεν ὅτι, κυρίως εἰπεῖν, ἡ Ρώμη δὲν ἐγνώρισε τὴν διαισθητικὴν μαντικήν· τοὺς ἑλληνιστὶ γεγραμμένους καὶ ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας ἐλθόντας σιβυλλικοὺς χρησμοὺς συνεβουλεύοντο ἐν Ρώμῃ διὰ βιβλιομαντείας (βλ. λ. *Σίβυλλα* καὶ *βιβλιομαντεία*).

Συνήθως ὁ χρησμὸς δὲν ἔφθανεν ἀπ᾽ εὐθείας ἀπὸ τὸν μάντιν εἰς τὸν συμβουλευόμενον: παρενεβάλλοντο ὅπως εἴδομεν ἀνωτέρω διὰ τοὺς Δελφούς, εἷς ἢ περισσότεροι ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔδιδον τὴν ἐξωτερικὴν διατύπωσιν εἰς τὸν χρησμόν· καὶ ἄλλοτε μὲν παρεδίδετο οὗτος προφορικῶς εἰς τὸν συμβουλευόμενον, ἄλλοτε δὲ γραπτῶς: εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐδίδετο πάντοτε γραπτὴ καὶ κλειστὴ ἡ ἀπάντησις εἰς τοὺς διὰ πρέσβεων ἐρωτῶντας· εἰς τὴν Δωδώνην εὑρέθησαν καὶ μολύβδιναι πλάκες μὲ ἐγχαράκτους ἀπαντήσεις μαντείου. Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὸ ἐν Δάφνῃ μαντεῖον ὁ Ἀδριανὸς εὗρε τὴν ἀπάντησιν τοῦ θεοῦ κεχαραγμένην ἐπὶ φύλλου δάφνης, κτλ. Τῶν δελφικῶν χρησμῶν γλῶσσα — τοὐλάχιστον τῶν γνησίων — φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἰωνική, ἀρκετὰ ἀρχαΐζουσα καὶ ἐπιτηδευμένη, ὅπως παρετήρει ὁ Πλούταρχος· ἦσαν δὲ αἱ ἀπαντήσεις κατὰ κανόνα ἔμμετροι, τῶν ἄλλων μαντείων ἀκολουθούντων καὶ ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τοῦ δελφικοῦ· μέτρον συναντῶμεν τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον, ἐνῷ ἡ χρῆσις τοῦ ἰάμβου εἶναι πολὺ σπανιωτέρα. Ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ ὅτι οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο ἀνέκαθεν καὶ καταλογάδην, ἀναφέρων πρὸς ἀπόδειξιν, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὸ ὅτι αἱ ῥῆτραι τοῦ Λυκούργου ἦσαν καταλογάδην· ἀντιθέτως ὁ Bouché-Leclerc φρονεῖ ὅτι πρὸ τῶν πελοποννησιακῶν πολέμων οὐδαμῶς ὡμίλησε καταλογάδην ἡ Πυθία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κικέρων*, De diviuationc.—*Πλούταρχος*, Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων. —*G. Wolff*, Porphyrii de philosophia ex oraculis haurienda librorum reliquiae (Βερολῖνον 1856). —*A. Boché—Leclercq*, H stoire de la divination dans l'antiquité (Παρίσιοι 1879—1882).—*Fontenelle*, Histoire des oracles (Παρίσιοι 1687).—*Heudess*, Oracula graeca quae apud scriptores graecos romanosque exstant (Χάλλη 1877).—*C. Alexandre*, Oracula sibyllina (Παρίσιοι 1869).—*W. Kroll*, De oraculis chaldaicis, (Βρεσλάου 1894).—*K. Buresch*, Klaros (Λειψία 1889).

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

χρησμῳδὸς (ὁ, ἡ), —*ὸν* (τό)· ὁ ᾄδων χρησμοὺς ἢ δίδων χρησμοὺς ἐν στίχοις· ‖ ὁ προφητεύων, ὁ προφητικός.

Χρησταρῆς, ***Μιχαήλ***. Λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις τελευτῶντος τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1831. Ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια ἐν τῇ πατρίδι καὶ ἐν Παταβίῳ τῷ 1804. Ἀπελθὼν εἶτα εἰς Βιένννην, ἐσπούδασε τὴν ἰατρικήν. Μετὰ τὸ 1818 μετέβη εἰς Βουκουρέστιον πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἐνεγράφη ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ «Ἑλληνικοῦ Λυκείου», ἑταιρείας ἀποσκοπούσης τὴν ἐξύψωσιν τοῦ φρονήματος τῶν Ἑλλήνων, καὶ παραλλήλως ἐκαλλιέργει τὰ γράμματα, μεταφράζων δράματα ἐκ τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς πρὸς διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ θεάτρου. Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας γενόμενος, ἔλαβε μέρος ἐνεργὸν κατὰ τὴν ἐν Βλαχίᾳ ἐξέγερσιν, εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου (7 Ἰουνίου 1821), ἐξ ἧς μόλις ἐσώθη εἰς Τρανσυλβανίαν. Ἐξέδωκε: «Στοιχεῖα ἀριθμητικῆς καὶ ἀλγέβρας τοῦ Μέτζβουργ» (Πατάβιον 1804), «Περὶ ἠθικῆς καὶ εὐδαιμονίας» (ἐκ τοῦ γαλλικοῦ, Βιέννη 1816, τόμ. 2), «Ἰούνιος Βροῦτος» τοῦ Βολταίρου (Βουκουρέστιον 1820) καὶ «Μερόπη» (1820), «Κατήχησις τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν καθηκόντων» (1831).

Τ. Ε. Ε.

χρήστης (ὁ)· ὁ χρώμενος, ὁ χρησιμοποιῶν τι, ἰδίᾳ νομικῶς ὁ λαμβάνων πρᾶγμα πρὸς χρῆσιν.

χρήστης (ὁ)· δανειστής, ποιητής (ἐκ τοῦ *κίχρημι*).

Χρηστίδης, ***Δημήτριος***. Ἕλλην πολιτικὸς καὶ οἰκονομολόγος (1795—1879). Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, εὑρισκόμενος ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, διέκοψε τὰς σπουδάς του καὶ κατῆλθε μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσληφθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη ὡς γραμματεύς του, συνετέλεσε μεγάλως, διὰ τῶν οἰκονομικῶν ἰδίως γνώσεών του, εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν τροφοδότησιν τῆς Ἐπαναστάσεως χρηματικῶν μέσων. Διατελέσας παρὰ τῷ Καραϊσκάκῃ ὡς γραμματεὺς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1826—1827, ἐβοήθησεν αὐτὸν μεγάλως εἰς τὴν καλήν της διεξαγωγήν. Διὰ τῆς ἠθικῆς του δὲ ἐπιβολῆς σπουδαίως συνέβαλε, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια, εἰς τὸν κατευνασμὸν τῶν ἠρεθισμένων πνευμάτων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος διωρίσθη, εἰς τὸ πρῶτον σχηματισθὲν κατὰ τὸ 1833 ὑπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, ἐπὶ βραχὺ διατελέσας τοιοῦτος. Βραδύτερον, τῷ 1840, διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνακληθεὶς ὅμως κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (1841), μετέσχε τῆς ὑπὸ τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδᾶτον κυβερνήσεως, διορισθεὶς γραμματεὺς τῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν γραμματείας καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, μετ᾽ ὀλίγον δὲ καὶ πρόεδρος αὐτῆς. Κατὰ τὸ 1843, σχηματισθείσης τῆς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀντώνιον Κριεζῆν κυβερνήσεως, μετέσχεν αὐτῆς ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κατασταθεὶς ἡ ψυχὴ αὐτῆς, λόγῳ τῆς ἡλικίας τοῦ προέδρου αὐτῆς. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς γαλλοφίλου μερίδος τυγχάνων, ἐκθύμως δὲ ὑποστηριζόμενος

Digitized by Google

ὑπὸ τοῦ Γάλλου πρέσβεως, κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας, ἠδυνήθη ὅμως, διὰ τῆς πολιτικῆς του εὐστροφίας, νὰ ἀποσοβήσῃ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν λόγῳ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεώς του ἐγένετο τὸ ὑπὲρ τῆς ἀπονομῆς τοῦ Συντάγματος ἐπιτυχὸν κίνημα τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843. Κατὰ τὸ ἔτος 1849 ὁ Χρηστίδης διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ναυάρχου Κανάρη, προκληθείσης ὅμως ἀντιδράσεως τῆς ἀγγλοφίλου μερίδος, ταχέως ἡ κυβέρνησις παρῃτήθη, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ναυάρχου Κριεζῆ, ἀνέλαβε διὰ πρώτην φορὰν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, διατελέσας ὑπουργὸς αὐτοῦ ἀπὸ τῆς 23 Ἰουλίου 1850 μέχρι τῆς 4 Αὐγούστου 1850. Βραδύτερον, κηρυχθεὶς ἀντίθετος τοῦ Ὄθωνος, συνειργάσθη μετ' ἄλλων παλαιῶν καὶ νέων πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν ἀνατροπήν του, ἐγένετο δὲ ἀμέσως μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν, ἐπὶ κυβερνήσεως Κανάρη, ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τὸ πρῶτον τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1863, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τῆς 5 Μαρτίου 1864, κατόπιν δὲ διαδοχικῶς ἐπὶ κυβερνήσεως Δεληγεώργη ἀπὸ τῆς 16 Μαρτίου 1865 μέχρι τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1865, καὶ ἀπὸ τῆς 6 Νοεμβρίου 1865, μέχρι τῆς 13 Νοεμβρίου 1865, ἐπὶ κυβερνήσεως Βούλγαρη ἀπὸ τῆς 26 Ἰανουαρίου 1866 μέχρι τῆς 6 Ἰουνίου 1866, καὶ ἀπὸ τῆς 16 Ἰανουαρίου 1870 μέχρι τῆς 9 Ἰουλίου 1870, καὶ ἀπὸ τῆς 25 Δεκεμβρίου 1871 μέχρι τῆς 8 Ἰουλίου 1872. Κατὰ τὸ 1870 διωρίσθη προσωρινὸς πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ προσωρινὸς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, διατελέσας τοιοῦτος κατὰ τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς παραιτήσεως τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἐπαμ. Δεληγεώργη μέχρι τοῦ διορισμοῦ ὡς πρωθυπουργοῦ τοῦ Ἀλεξ. Κουμουνδούρου. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν διεκρίθη διὰ τὸ ὀργανωτικόν του πνεῦμα. Γ. Ν. Κ.

— **Χρηστίδης, *Σπυρίδων*.** Ἕλλην σχεδιαστὴς λαϊκῶν εἰκόνων, γεννηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1857. Αὐτοδίδακτος, ἤρχισεν ἐνωρὶς τὸ στάδιόν του, ὡς σχεδιαστὴς τῆς ἑλληνικῆς ἑταιρείας ὀρυχείων Λαυρείου. Κατόπιν μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάζετο ὡς σχεδιαστὴς λαϊκῶν σατιρικῶν ἐγχρώμων εἰκόνων καὶ ὡς εἰκονογράφος βιβλίων λαϊκῶν, ἐκδιδομένων κατὰ φυλλάδια. Ἐπίσης συνέθετε καὶ εἰκόνας διαφόρων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων, τὰς ὁποίας ἐπολλαπλασίαζε διὰ τῆς λιθογραφίας. Τὴν λιθογραφικὴν ἀπόδοσιν ἐξετέλει ὁ ἴδιος, μεταχειριζόμενος μόνον τὸ μελανὸν διὰ τὸ σχέδιον, συνήθως ἐπὶ λιθογράφου χάρτου μολυβδίδος (κραγιονόχαρτο), καὶ τὰ τρία βασικὰ χρώματα, ἐρυθρόν, κυανοῦν καὶ κίτρινον, μὲ τὴν ἀνάμιξιν τῶν ὁποίων ἐπετύγχανε καὶ τὰ ἄλλα σύνθετα χρώματα καὶ τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις. Τὰ χρώματα ταῦτα τὰ ἐπεξειργάζετο ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῶν λιθογραφικῶν πλακῶν (κραγιονόπλακα) καὶ κατώρθωνε μὲ τὰ ἁπλᾶ ταῦτα μέσα νὰ ὁμιλῇ εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχήν. Δὲν ὑπῆρχε μικροκατάστημα εἰς τὰς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ διεκοσμεῖτο μὲ τὰς λαϊκὰς εἰκόνας τοῦ Χρηστίδη. Αἱ δραματικαὶ περιπέτειαι τῆς Γενοβέφας, τὰ θρυλικὰ κατορθώματα τοῦ Νταβέλη, ἡ μάχη τῶν Πέντε Πηγαδιῶν, ὁ θρίαμβος τοῦ Σμολένσκη, ἡ μάχη τοῦ Σκρᾶ, ἡ ναυμαχία τῆς Ἕλλης, αἱ πολιτικαὶ δολοφονίαι τοῦ Δεληγιάννη καὶ τοῦ βασιλέως Γεωργίου, ὁ δραματικὸς θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου κτλ., πάντα τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ πλεῖστα ἄλλα παρόμοια ἀπετέλεσαν θέμα τῆς ἀφελοῦς τέχνης τοῦ Χρηστίδη, ἡ ὁποία εὕρισκε βαθεῖαν ἀπήχησιν εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχήν. Σ. Ξ.

Χρηστοβασίλης, *Χρῆστος*. Σύγχρονος Ἕλλην διηγηματογράφος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1862 ἐν Σούλι-Χρηστοβασίλη τῆς Ἠπείρου. Διήκουσε τὰ πρῶτα γράμματα ἐν τῇ γενετείρᾳ του, εἶτα δὲ μετέβη εἰς Ξάνθην, πλησίον τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Σπυρίδωνος, καί, μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ του σχολαρχείου, εἰς Σμύρνην, εἰσαχθεὶς εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν σχολήν. Ἐκεῖθεν ἀνηρπάγη τῷ 1875 ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἐκρατήθη ὡς ὅμηρος, λόγῳ τῆς ἀνωμάλου τότε ἐν τῇ Βαλκανικῇ καταστάσεως, καὶ εἰσήχθη εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορικὸν Λύκειον. Δραπετεύσας κατὰ Ἰανουάριον του 1878, μετέβη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς Ἤπειρον, μετασχὼν τῶν παρὰ τοὺς Ἁγίους Σαράντα συμπλοκῶν, ὑπὸ τὸν Χειμαριώτην μοίραρχον Γ. Στεφάνου. Συνελήφθη τότε ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἐξωρίσθη εἰς Τρίκκαλα, ἐπαναχάμψας δ' ἐκεῖθεν τῷ 1882 εἰς τὸ χωρίον του, συνελήφθη καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων του καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἀλλά, δραπετεύσας ἐκ τῶν φυλακῶν, διεπεραιώθη εἰς Θεσσαλίαν, ὅπόθεν κατῆλθε τῷ 1885 εἰς Ἀθήνας. Εἰσαχθεὶς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Ἀκροπόλεως» τοῦ Βλ. Γαβριηλίδου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διὰ διηγημάτων, ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος ταύτης εἰς Μόσχαν, κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῇ στέψει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Νικολάου Β'. Διετέλεσεν ἀκολούθως (1899—1909) διευθυντὴς τῆς ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Νεοκλέους Καζάζη ἐθνικῆς ἑταιρείας «Ἑλληνισμός», ἔκτοτε δὲ συνειργάσθη καὶ εἰς τὰ σύγχρονα αὐτοῦ φιλολογικὰ περιοδικά: «Ἑβδομάς», «Μουσεῖον», «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου», «Ἑστία εἰκονογραφημένη», «Νέα Ἑστία», κ. ἄ. Ἀπὸ ἐτῶν ἐγκατεστημένος εἰς Ἰωάννινα, ἐκδίδει τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερίαν». Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1926 ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ λαϊκοῦ κόμματος.

Αὐτοτελεῖς συλλογὰς τῶν ἐν τῷ τύπῳ ἐγκατεσπαρμένων διηγημάτων του ἐξέδωκε τὰς ἑξῆς: «Διηγήματα τῆς Στάνης», «Διηγήματα τῆς Ξενητειᾶς» «Διηγήματα Θεσσαλικά», «Διηγήματα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου» (βραβευθέντα εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ψυχάρη προκηρυχθέντα γλωσσικὸν διαγωνισμόν), «Ὁ Κατσαντώνης», «Ὁ Καπετὰν Καλόγηρος», «Ἠπειρωτικὰ παραμύθια», «Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς», ποιήματα τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἀγάπη», «Ὁ Μάρκο-Μπότσαρης», «Ὁ μαρμαρωμένος Βασιλιᾶς», «Οἱ δύο Κωνσταντῖνοι», «Ἡ θυσία τοῦ Σαμουήλ», καὶ δράματα τὰ ἑξῆς: «Γιὰ τὴν τιμή», «Γιὰ τὴν πατρίδα», «Χριστὸς καὶ Μωχαμέτης», «Παιδομάζωμα». Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὰ πολιτικοῦ περιεχομένου συγγράμματα: «Ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἠπείρῳ» (πραγματεία ἀναδημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Κυανῇ Ἀγγλικῇ Βίβλῳ» τοῦ 1903), «Ἤπειρος καὶ Ἀλβανία», «Ἡ Ἤπειρος γεωγραφικῶς καὶ ἐθνολογικῶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον». Γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀκραιφνὴς δημοτική. Οὐχὶ σπανίως ποιεῖται καὶ φιλολογικὴν αὐτῆς χρῆσιν, χειριζόμενος τὸ ἠπειρωτικὸν διαλεκτικὸν ἰδίωμα, ὁπότε καὶ συνοδεύει τὰ διηγήματά του διὰ γλωσσαρίων, ἀξιοσημειώτων ὑπὸ λεξικογραφικὴν καὶ λαογραφικὴν ἔποψιν. Τὸ ὕφος του, ἁπλοῦν καὶ φυσικόν, διέπεται ἐν τούτοις ὑπὸ τόνου ἡρωϊκοῦ καὶ λογαοιδικοῦ. Φυσικὴ παρουσιάζεται καὶ ἡ περιπέτεια, διεπομένη ὅμως καὶ αὕτη ὑπὸ τραγικοῦ πνεύματος. Ἠθογραφικὴ κυρίως ἡ πεζογραφία τοῦ συγγραφέως, ἐμφανίζει οὐχ ἧττον, ἀπὸ ψυχολογικῆς πλευρᾶς, τὰ ἐν τῇ δημώδει ἡμῶν ποιήσει χαρακτηριστικὰ ἔκτυπα, τὸ τῆς πατριδολατρείας, ἀναμείκτου μετὰ εἰδυλλιακῆς φυσιολατρείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς τιμῆς, τοῦ οἰκογενειακοῦ συναισθήματος καί τινος δεισιδαιμονίας. ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Χρηστοδουλάκη; βλ. λ. *Χριστοδουλάκης*.

χρηστοήθεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χρηστοήθους, τὸ νὰ ἔχῃ τις ἦθος χρηστόν.

χρηστοήθης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ἔχων ἦθος χρηστόν, ἔντιμος, χρηστός.

χρηστομάθεια (ἡ)· ἐκμάθησις χρησίμων· || βιβλίον διδακτικόν, περιέχον μικρὰ αὐτοτελῆ διηγήματα ἢ ἀποσπάσματα συγγραμμάτων μορφωτικοῦ περιεχομένου.

— *[Ἐγκυκλ.] Χρηστομάθειαι* ἐκλήθησαν διάφοροι συλλογαὶ ἐκλεκτῶν τεμαχίων ἐκ πεζογράφων καὶ ποιητῶν, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν νὰ καταρτίζωνται ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν ἤδη χρόνων. Σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ «Γραμματικὴ χρηστομάθεια» ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν νεοπλατωνικὸν φιλόσοφον Πρόκλον. Αἱ χρηστομάθειαι τῶν χρόνων τούτων περιεῖχον πάντοτε ἐκ κλασσικῶν πεζῶν συγγραφέων περικοπὰς φιλολογικοῦ ἢ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου, μέρη λυρικῶν ποιημάτων καὶ δραμάτων, ἐπιγράμματα, γνώμας κλπ., ἐχρησίμευον δὲ διὰ τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν λογοτεχνικὴν μόρφωσιν. Καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐξηκολούθησαν νὰ συντάσσωνται τοιαῦται χρηστομάθειαι, περιλαμβάνουσαι ἤδη καὶ τμήματα ἐκ Βυζαντινῶν συγγραφέων, κατάλληλα πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἤθους. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας δὲν συνετάσσοντο χρηστομάθειαι. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, κατὰ μίμησιν τοιούτων βιβλίων ἐν τῇ Δ. Εὐρώπῃ, ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ συντάσσωνται παρ' ἡμῖν χρηστομάθειαι, ἰδίως διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐν τῷ σχολείῳ, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιπον. Π. Λ. Β.

Χρηστομάνος, *Ἀναστάσιος*. Καθηγητὴς τῆς χημείας, γόνος παλαιᾶς βυζαντινῆς οἰκογενείας ἐκ Μελενίκου, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τὴν 8 Μαρτίου 1841 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1906. Ἐνεγράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον τῆς Βιέννης, ἀκολούθως δὲ μετέβη εἰς Καρλσρούην (1861) καὶ Ἀϊδελβέργην πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ πόλει ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ διασήμῳ χημικῷ Bunsen, τοῦ ὁποίου διετέλεσε καὶ βοηθός, ὑπῆρξε δὲ εἷς τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τῶν ἐπισημοτάτων Bunsen, Kirchhoff καὶ Roscoe, μετασχὼν τῶν πειραμάτων διὰ τὴν μελέτην τοῦ φασματοσκοπίου, τῆς ἀναλύσεως τοῦ φάσματος κλπ. Τῷ 1861 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ καὶ προσελήφθη, ἀμέσως κατόπιν, διευθυντὴς τῶν χημικῶν ἐργαστηρίων μεγάλων ἐργοστασίων χημικῶν προϊόντων ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ Μόσχᾳ. Τῷ 1862 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Ἐπαμ. Δεληγεώργη, τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ συνέστησεν, ἰδίαις δαπάναις, μικρὸν χημεῖον. Εἶτα ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ πολυτεχνείῳ, τέλος δ' ἐγένετο ἔκτακτος (1866) καί, μετὰ διετίαν, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς γενικῆς χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

Ἀνέλαβε πολλὰς ἀποστολὰς ἐντολῇ τῆς κυβερνήσεως (εἰς Λαύρειον 1865, Παρνασσίδα 1880, Χίον 1881, Μεσσηνίαν 1886, Ἰταλίαν καὶ Βερολῖνον 1887), ἀντεπροσώπευσε δὲ τὸ πανεπιστήμιον εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ συνέδρια Βιέννης τοῦ 1889 καὶ 1898, Βουδαπέστῃ τοῦ 1889, Λειψίας τοῦ 1872, Φρειβούργου τοῦ 1883, Μεράνο τοῦ 1905, Παρισίων τοῦ 1900, Βερολίνου τοῦ 1903 καὶ Ρώμης τοῦ 1906, τοῦ ὁποίου ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος. Τῷ 1897 διετέλεσε πρύτανις.

Ὁ Ἀναστ. Χρηστομάνος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος συστηματικῶς ὀργανώσας τὰς χημικὰς σπουδὰς ἐν Ἑλλάδι, εἰς ἐνεργείας δ' αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις, κατὰ τὸ 1883, τοῦ Χημείου τοῦ πανεπιστημίου.

Ἀναστάσιος Χρηστομάνος.

Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν του εἶναι ὁ μετ' ἀκριβείας προσδιορισμὸς τοῦ εἰδικοῦ βάρους τοῦ ἀργύρου, μέθοδοι προσδιορισμοῦ μετάλλων τῆς ὁμάδος τῶν ἀλκαλίων, ἡ σύνθεσις τοῦ διφαινυλίου, ἡ σύστασις τῶν ἑλληνικῶν χρωμιτῶν κ. ἄ. Ἀποσταλεὶς τῷ 1866 εἰς Θήραν, κατὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν τότε ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου, παρετήρησεν αὐτόθι ἴχνη προϊστορικῶν κατοικιῶν, τὴν ἀνακάλυψίν του δὲ ταύτην, δημοσιευθεῖσαν, μνημονεύουν ἔκτοτε πολλὰ γεωλογικὰ συγγράμματα.

Ἔγραψεν: «Ἀναλυτικοὶ πίνακες» (1885), «Στοιχεῖα Χημείας» (διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν) καὶ «Ἀνόργανος καὶ ὀργανικὴ χημεία» (1887), εἰς δύο τόμους, ἥτις ἀπετέλεσε σταθμὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ χημικῇ βιβλιογραφίᾳ, «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν χημείαν» (1891). Σ. Γ.

— **Χρηστομάνος, *Ἀντώνιος*.** Ἰατρὸς καὶ πολιτικός. Υἱὸς τοῦ καθηγητοῦ τῆς χημείας Ἀναστασίου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1870 καὶ ἀποθανὼν τὴν 24 Ἀπριλίου 1933. Ἐφοίτησεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1888 ἐν Βιέννῃ, προτοῦ δ' ἀποπερατώσῃ τὰς σπουδάς του, προσελήφθη βοηθὸς τοῦ Fuchs. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Strössner ἀνεκάλυψε τὰς ἀτρακτοειδεῖς μυϊκὰς ἶνας. Τῷ 1896 ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ, ἀποποιηθεὶς δὲ τὴν προταθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Nothnagel θέσιν ἐπιμελητοῦ πανεπιστημιακῆς κλινικῆς, κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ κατετάχθη ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης, προαχθείς, μετὰ πολύμηνον ὑπηρεσίαν εἰς ἀνθυπίατρον. Μετέσχε τοῦ πολέμου τοῦ 1897, διακονοῦντος τοῦ ὁποίου διωρίσθη ἐπιμελητὴς τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου. Τὸ ἑπόμενον ἔτος προσελήφθη ὡς ἐπι-

Digitized by Google

μελητὴς τῆς παθολογικῆς κλινικῆς τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ», ἧς ἐγένετο εἶτα διευθυντὴς (1707—1911). Διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ κλινικῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἀνατομοπαθολογικῶν ἐρευνῶν, πληθὺν προσείλκυσε φοιτητῶν. Τῷ 1898 ἐγένετο ὑφηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἀπὸ τοῦ 1911 καθηγητὴς τῆς γενικῆς πειραματικῆς παθολογίας, διατηρήσας τὴν ἕδραν μέχρι τοῦ 1920. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους διηύθυνε στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα καὶ ὑγειονομικὰς ὑπηρεσίας. Βραδύτερον, μετασχὼν τῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ 1915 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀρχιάτρου, διηύθυνεν, ὡς ἀνώτερος ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητής, τὰ νοσοκομεῖα Θεσσαλονίκης. Τῷ 1920 εἶχεν ἐκλεγῆ βουλευτὴς Σερρῶν καὶ τῷ 1921, φέρων τον βαθμὸν τοῦ ἀνωτέρου ἀρχιάτρου, μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν, διαρκουσῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. Βραδύτερον μετέσχε τῆς κυβερνήσεως Κροκιδᾶ ὡς ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, παρῃτήθη ὅμως μετ' ὀλίγον, διαφωνήσας ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν Ἕξ. Τῷ 1923 ἀνέλαβε τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ὑγιεινῆς, ἀκολούθως δὲ μετέσχε τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Α. Εὐταξία μεγάλης Ἐπιτροπῆς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἐγένετο ἐπὶ βραχὺ ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, ἐκλεγεὶς ἐπανειλημμένως βουλευτὴς Σερρῶν. Κατὰ τὸ 1928—1929 ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὸ ὑπουργεῖον Συγκοινωνίας, καί, ἐν συνεχείᾳ, τὸ τῆς Ὑγιεινῆς. Ὡς ὑπουργὸς ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα ἐργατικότητος καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως, αὐστηρὸς ἐλεγκτὴς τῶν καθηκόντων τῶν υπαλλήλων καὶ τῆς διαχειρίσεως.

Ἀντ. Χρηστομάνος.

Ἐπίσης καρποφόρος καὶ πολυσχιδὴς ὑπῆρξε καὶ ἡ κοινωνική του δρᾶσις. Πρόεδρος τοῦ «Ἰατρικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν» (1927), ἀνύψωσε τοῦτον εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν περιωπήν. Ἱδρυτὴς τῆς «Μακεδονικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας» (1925) καὶ διαρκὴς πρόεδρος ταύτης, εἰργάσθη ὁλοψύχως πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ σωματείου, ἤτοι τὴν ἵδρυσιν πολυαρίθμων νυκτερινῶν σχολείων, πρακτικῆς σχολῆς θηλέων, λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν, σχολικῶν κήπων, ὡς καὶ τὴν χορηγίαν κινηματογραφικῶν μηχανημάτων εἰς πλείστας περιφερείας τῆς Μακεδονίας δι' ἐκπαιδευτικοὺς καὶ μορφωτικοὺς σκοπούς. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐβράβευσε τὸ ἐθνικὸν ἔργον τοῦ ἐν λόγῳ σωματείου. Ἐν μιᾷ λέξει, ἀναδειχθεὶς κορυφαῖος τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ὑπῆρξε, καὶ ὡς πολιτευόμενος καὶ ὡς κοινωνικὸν μέλος, πρότυπον ἐργατικότητος καὶ εὐσυνειδησίας. Ἡ ἰατρικὴ σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, τιμῶσα τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἐτέλεσε τὴν 8ην Νοεμβρίου 1933, ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν αὐτῆς, ἐπιστημονικὸν μνημόσυνον, καθ' ὃ ὁ καθηγητὴς κ. Μέρμηγκας ἐξῆρε τὴν πολυειδῆ δρᾶσιν τοῦ ἐκλιπόντος.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολυετοῦς ἐπιστημονικῆς δράσεώς του, συνέγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ἀναγομένας εἰς τὴν κλινικὴν παθολογίαν, τὴν ἀνατομικὴν καὶ μικροβιολογίαν. Σημειοῦμεν τίτλους τινὰς τούτων: «Zur Frage der Antiperistaltik» (Βιέννη, 1895), «Πειραματικὴ συμβολὴ εἰς τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν» (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, 1898), «Beitrag zur Kenntniss der Muskelspindeln (Δελτ. Ἀκαδ. Ἐπιστ. Βιέννης, 1901), «Für Farbestoffproduction des Bacillus pyokyaneus» (Zeit. f. hyg. 1901), «Über die Zall der rother Blutköperchen in zwei Fällen von Nebernierenerkrankung» (Berl. Klin. Woch. 1901, No 42), «Colica intestini coeci, ein wohlcharakterisirter selbsföndig auftrekender Symptomencomplex» (Zeit. für Klin. med. 1904, No 54), «Μελανοδερμία νομισματοειδὴς ἐπὶ ἑλώδους καχεξίας ἐκ κινίνης» (Ἰατρ. Προοδ. 1908), «Kala-a-zar Fälle in Griechenland» (Deutsche med. Woch. 1911, No 14), «Ὀροθεραπευτικὰ ἀποτελέσματα ἐπιτευχθέντα ἐν τῷ «Εὐαγγελισμῷ» κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδημίαν τῆς μηνιγγίτιδος» (Μονογραφία 1911) κ. ἄ.

Ο. Ρ.

— **Χρηστομάνος, *Θεόδωρος*.** Ἐξάδελφος τοῦ καθηγητοῦ τῆς χημείας Ἀναστασίου, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τῷ 1854 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1904 ἐν Μεράνῳ. Ἐσπούδασε τὴν νομικὴν καὶ εἶτα τὴν μηχανικὴν ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῆς Βιέννης, ὢν δὲ μανιώδης ἀλπινιστὴς καὶ ἰδιαιτέρως φίλος τοῦ Μεράνου, τοῦ Αὐστριακοῦ τότε Τυρόλου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνωρὶς εἶχεν ἐγκατασταθῆ, ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ. Ἐπωφεληθεὶς κατ' ἀρχὰς κληροδοτήματος εὐγενοῦς τινὸς αὐστριακοῦ πρὸς κατασκευὴν ὁδοῦ εἰς τὰς Δολομιτικὰς Ἄλπεις, ἀνέλαβε τὴν σχετικὴν ἐργασίαν, τοσοῦτον δ' ἐνθουσιάσθη μετὰ τὴν ἀποπεράτωσίν της, ὥστε ἐπεδόθη ἔκτοτε μετὰ ζήλου, δαπανῶν καὶ ἐξ ἰδίων, εἰς τὴν συμπλήρωσιν ἀρτίου ὁδικοῦ δικτύου πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ τὰς πέριξ γραφικὰς κορυφὰς καὶ τοποθεσίας, τὴν κατασκευὴν ἔργων πρὸς ἀποτροπὴν τῶν προξενουμένων εἰς τὴν πόλιν καταστροφῶν ἐκ τῶν παγετώνων καὶ τὴν ἵδρυσιν ψυχαγωγικῶν κέντρων καὶ ξενοδοχείων ἐν τῇ περιοχῇ, αὐξήσας οὕτω μεγάλως τὸ τουριστικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Μεράνου, τοῦ ὁποίου ἀπέβη ἀληθὴς ἀναγεννητής. Οἱ κάτοικοί του, τιμῶντες τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός, ἐκάλεσαν διὰ τοῦ ὀνόματός του τὴν κυριωτέραν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως καὶ πολλὰς τῶν πέριξ ἀλπικῶν κορυφῶν. Ὁ Χρηστομάνος ἦτο πατὴρ τῆς περιφήμου Cléo de Merode, μετὰ τῆς μητρὸς τῆς ὁποίας, Vincence, baronne de Merode, εἶχε συνδεθῆ ἐν Τυρόλῳ.

Τ. Ε. Ε.

— **Χρηστομάνος, *Κωνσταντῖνος*.** Ἕλλην μυθιστοριογράφος, αἰσθητικός, δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ σκηνοθέτης, ἱδρυτὴς τοῦ θεάτρου «Νέα Σκηνή». Μήτηρ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ θυγάτηρ τοῦ Βαυαροῦ ἀρχιάτρου Λινδερμάγερ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Μπενιζέλου, ἀπογόνου ἐκ θηλυγονίας τῆς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων, πατὴρ του δὲ ὁ Ἀναστάσιος Χρηστομάνος. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸν Αὔγουστον τοῦ 1867, πτῶσις δ' ἐπισυμβᾶσα κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐπροξένησε κύφωσιν, ἐκ καρδιακῶν ἀντικτύπων τῆς ὁποίας καὶ ἀπέθανεν, εἰς ἡλικίαν σχετικῶς οὐχὶ προβεβηκυῖαν. Γνώστης τῆς γαλλικῆς, ἰταλικῆς καὶ γερμανικῆς, ἐνεγράφη τῷ 1884 εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁπόθεν ὅμως ἔλαβε μετὰ τριετίαν ἀποφοιτήριον. Δυνάμει τούτου ἐνεγράφη τῷ 1888 εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ἀναγορευθεὶς τελικῶς διδάκτωρ (Δεκέμβριος 1891) ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἴνσμπρουκ, ὅπου καὶ προσῆλθεν, ὑποβάλλων τὴν ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβήν του «Περὶ τῶν βυζαντινῶν θεσμῶν ἐν τῷ Φραγκικῷ Δικαίῳ». Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διατελέσει (Μάϊος—Ἰούλιος 1891), κληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐλάρχου κόμιτος Νόπτσα, ὡς διδάσκαλος τῆς νέας ἑλληνικῆς, λέκτωρ καὶ συνοδὸς παρὰ τῇ αὐτοκρατείρᾳ τῆς Αὐστρίας Ἐλισάβετ, συζύγῳ τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἥτις, ἑλκυομένη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐσυνέχισε μετὰ τοῦ Χρηστομάνου τὰς ἀπὸ ἐτῶν καὶ διὰ διδασκαλίας προκατόχων του οἰκείας αὐτῇ σπουδὰς τῆς νεοελληνικῆς. Εἰς τὴν θέσιν δὲ ταύτην ἐκείνη τὸν ἐκάλεσεν ἐκ νέου (Δεκέμβριος 1891—Ἀπρίλιον 1892), ὁπότε τὴν συνώδευσε καὶ μέχρι τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἰδιοκτήτου ἀνακτόρου της «Ἀχίλλειον». Διετέλει τότε ὁ Χρηστομάνος καὶ μέλος τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑραλδικῆς Ἑταιρείας, χάριν τῆς ὁποίας μετέβη καὶ διέτριψεν εἰς Ρώμην (Μάϊος—Σεπτέμβριος 1892) ὅπου, προσελθὼν εἰς τὸν καθολικισμόν, ἐπέτυχε νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ νὰ ἐργασθῇ ὡς ἐθελοντὴς ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Βατικανοῦ, ὀνειροπολῶν νὰ ἄρῃ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν σχίσμα, βραδύτερον δὲ καὶ νὰ μονάσῃ (ἐν τῇ μονῇ «Monte Cassino») (Νοέμβριος 1892—Μάρτιος 1893). Ἀκολούθως, μετὰ μικρὰν διαμονὴν ἐν Νεαπόλει, ἐκλήθη ἐκ τρίτου παρὰ τῇ Ἐλισάβετ, ἵνα συνοδεύσῃ αὐτὴν εἰς σειρὰν ταξιδίων της εἰς Οὐγγαρίαν, ἔπειτα δὲ δὶς εἰς Ἀλγέριον, εἰς Μαδέραν, εἰς Menton, Villefrance κλπ. ἐπὶ τῆς θαλαμηγοῦ αὐτῆς «Ἱέραξ», κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο προσέλαβε τὴν αὐστριακὴν ὑπηκοότητα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου ἱππότου τοῦ τάγματος τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ. Τῷ 1892 ἵδρυσεν ἐν Βιέννῃ μετὰ βιενναίου ἐκδότου τὴν ἐπιθεώρησιν «Wiener Rundschau», ἐγένετο δὲ καὶ μέλος τοῦ αὐστριακοῦ Ἰνστιτούτου ἱστορικῶν σπουδῶν ἐν Ρώμῃ. Τῷ 1895 ἐταξίδευσεν εἰς Ἀθήνας, ἐπέστρεψεν ὅμως ἀμέσως εἰς Βιέννην, διωρισθεὶς λέκτωρ τῆς νεοελληνικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης, συγχρόνως δὲ καὶ καθηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν θέσεων τούτων παρῃτήθη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1898. Ἀφορμὴ τούτου ὑπῆρξεν ἡ δυσαρέσκεια τῆς αὐλῆς καὶ ἡ ὑπὸ τῆς λογοκρισίας ἀπαγόρευσις τῆς ἀνὰ τὴν Αὐστρίαν κυκλοφορίας τοῦ «Βιβλίου τῆς αὐτοκράτειρας Ἐλισάβετ», πραγματευομένου, ἐν εἴδει λυρικοῦ ἡμερολογίου, τὰ κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Χρηστομάνου πλησίον τῆς αὐτοκρατείρας, ἥτις εἶχε δολοφονηθῆ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν Γενεύῃ ὑπὸ Ἰταλοῦ ἀναρχικοῦ. Οὐχ ἧττον, τῇ ῥητῇ παρακλήσει τῆς ἀρχιδουκίσσης Βαλερίας, θυγατρὸς τῆς Ἐλισάβετ, ὁ Χρηστομάνος δὲν ἔφερεν εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ ἕτερον μέρος τοῦ ἡμερολογίου του, στρεφόμενον περὶ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς παρὰ τῇ αὐτοκρατείρᾳ διαμονῆς του, ἐγκαταλείπων δὲ τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος, μετέβη εἰς Παρισίους (1899), εἶτα εἰς Νεάπολιν, Μασσαλίαν, Θεσσαλονίκην καὶ τέλος εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς. Τὴν 27ην Φεβρουαρίου 1901 ἵδρυσε τὸ θέατρον «Νέα Σκηνή», ἔναρξις παραστάσεων τῆς ὁποίας ἐγένετο τῇ 22ᾳ Νοεμβρίου 1901 ἐν τῷ Δημοτικῷ Θεάτρῳ (βλ. λ. *Νέα Σκηνή*). Μετὰ δεκαετίαν ὁ Χρηστομάνος, ἀπολέσας, ἰδίᾳ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Νέας Σκηνῆς προσπάθειάν του, τὴν ἀτομικήν του περιουσίαν, ἀπεβίωσε (Νοέμβριος 1911).

Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος.

Ἔργα αὐτοῦ, εἰς αὐτοτελῆ βιβλία ἐκδοθέντα, εἶναι κατὰ τάξιν τὰ ἑξῆς: Ἐν Βιέννῃ, γερμανιστὶ «Τὸ Ἀχίλλειον» (1896, «Τὸ βιβλίο τῆς αὐτοκράτειρας Ἐλισάβετ, φύλλα ἡμερολογίου» (1898), ἡ «Σταχτιὰ γυναῖκα» (ὀνειρόδραμα, 1898), «Ὀρφικὰ τραγούδια» (ποιήματα, 1899). Ἐν Παρισίοις, γαλλιστί: «Ἐλισάβετ τῆς Βαυαρίας, αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας» (μετάφρασις ὑπὸ *Gabr. Syveton*, 1900). Ἐν Ρώμῃ, ἰταλιστί: «Ἡ βασίλισσα τοῦ πόνου» μετάφρασις τοῦ αὐτοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ ἰδίου 1901). Ἐν Ἀθήναις ἑλληνιστί: «Γενεαλογικὰ μελετήματα: τὸ γένος Λίμπονα», ἐξ ἀνεκδότου πραγματείας (ὑπὸ τὸν τίτλον) «Τὸ ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον καὶ ὁ βυζαντινισμὸς ἐν Ἑλλάδι» (1887), «Ἡ Νέα Σκηνή, εἰσήγησις Κωνσταντίνου Χρηστομάνου. Ἵδρυσις τῆς Νέας Σκηνῆς, θεμελιώδης ὀργανισμὸς αὐτῆς κλπ.» (1901), «Τὸ βιβλίο τῆς αὐτοκράτειρας Ἐλισάβετ» (μὲ πρόλογον τοῦ *Maurice Barrès*, α' ἔκδ. 1911, β' ἔκδ. 1921, γ' ἔκδ. 1925, δ' ἔκδ. 1929), «Τὰ τρία φιλιά», τραγικὴ σονάτα σὲ μέρη τρία (ἐδιδάχθη τῷ 1908 ὑπὸ τοῦ θιάσου Κοτοπούλη, ἐξεδόθη τῷ 1909), «Ἡ Κερένια Κούκλα, ἀθηναϊκὸ μυθιστόρημα» (ἐδημοσιεύετο ὡς ἐπιφυλλὶς ἐν τῇ ἡμερησίᾳ «Πατρίδι», διακοπὲν δέ, λόγῳ προστριβῶν, ὡς ἐκ τοῦ θεωρουμένου τότε ὑπερβολικοῦ ρεαλισμοῦ του, ἐξεδόθη τῷ 1911 ἐν τῇ «Βιβλιοθήκῃ Φέξη»· β' ἔκδ. 1925). Ἀνέκδοτα δὲ παρέμειναν τὰ ἔργα αὐτοῦ «Εὐριπίδου Ἄλκηστις» (μετάφρασις ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Ηλ. Π. Βουτιερίδη*, διδαχθεῖσα ἀπὸ τῆς «Νέας Σκηνῆς» ὡς πρῶτον αὐτῆς ἔργον), «Ὁ Κοντορεβιθούλης» (τρίπρακτος ἀθηναϊκὴ ἠθογραφία, φάρσα ἀναβιβασθεῖσα ἐπὶ σκηνῆς τῷ 1909) καὶ τὰ εἰς τὴν γερμανικὴν «Ἡ Ἀθλήτρις» καὶ «Ἡ Ζωή».

Ὁ Χρηστομάνος ὡς ποιητής, γράψας ἐπὶ ἐλευθέρου στίχου, ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκολαπτομένην τότε ἐν Γερμανίᾳ συμβολιστικὴν σχολήν. Ὡς συγγραφεὺς δέ, θεατρικὸς ἅμα καὶ πεζογράφος, δύναται συνοπτικῶς νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς αἰσθητικὸς μὲν κατὰ τὸ περιεχόμενον, κατὰ δὲ τὴν μορφὴν ὡς Ἀθηναῖος. Ἠσκημένος εἰς λαμπρὰν καθαρεύουσαν, ἐν τούτοις, ἐξαιρέσει τῆς περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς «Νέας Σκηνῆς» προσλαλιᾶς αὐτοῦ, ἠσπάσθη ἀμέσως τὸ γλωσσικὸν κίνημα, προσηρμόσθη δὲ καὶ πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν φιλολογικὴν πραγματικότητα καὶ ἔγραψεν εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν, ὀρθόδοξον ἐν τοῖς πλείστοις, ἐνίοτε τολμηράν, κατὰ τὸ σύνηθες ὅμως μετριοπαθῆ καὶ καλαίσθητον. Εἶναι χειράφετος κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τῶν φιλολογικῶν πηγῶν τῆς δημοτικῆς, ἤτοι τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς, τῆς τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, τῆς κρητικῆς καὶ τῆς ἑπτανησιακῆς καὶ τῆς δημοτικοφανοῦς λογιότητος τῶν ἐντέχνων τύπων, τῶν εὑρισκομένων ἐντὸς τῶν γραπτῶν μνημείων τῶν ἀνωτέρω διαλέκτων. Ἀντλῶν ἐκ τῆς ζώσης ἀθηναϊκῆς λαλιᾶς, ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀστικήν, ἀθηναϊκήν, γλωσσικὴν αὐτονομίαν, ἥτις ἐχρησίμευσεν ἔκτοτε ὡς νέα πραγματικὴ ἀφετηρία γλωσσικῆς διαμορφώσεως. Πειρώμενος δὲ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξ ἰδίων ἐπάρκειαν λέξεων πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῶν καὶ τεχνικῶν ἐννοιῶν, συχνάκις αὐτοσχεδιάζει καινοφανεῖς, συνάπτων δημώδεις καταλήξεις εἰς ῥίζας ἐπίσης δημώδεις οὕτως, ὥστε, ἀντὶ γλωσσημάτων, νὰ παράγωνται κατὰ τὸ δυνατὸν γλωσσικοὶ τύποι ἔννομοι *(ἀβυσσώνομαι, ἀνεβασιά, φτερωσιά, μεγαλωσιάνικος, σιγαλοῦσα, παλιοσύνη, ἀγριωσύνη)*. συχνότερον δὲ συνθέτει τύπους ἑκατέρωθεν ὡσαύτως δημοτικοὺς *(κυκλοφέγγω, γυροτοῖχι, χρυσόνερο, ἀβρόχαρος)*. Ὡς πρὸς τὸ ὕφος ταῦτα: Ἡ σύνταξις, ἄνευ πρωτοτυπίας τινός, προσφεύγει καὶ εἰς τὴν ἐκ τῆς δημοσιογραφίας καθιερωμένην κατασκευὴν τῆς φράσεως· μορφολογικῶς δὲ πάντα τὰ γνωρίσματα τῷ προσδίδουσι χροιὰν βαθέως λυρικὴν καὶ γραφικήν. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡ ῥηθεῖσα παραγωγὴ νέων λέξεων, ἥτις προφανῶς τείνει πρὸς ἐμφάνισιν ψυχολογικῶν παραστάσεων μᾶλλον, ἢ λογικῶν ἐννοιῶν· ἡ ἐπίσης ῥηθεῖσα σύνθεσις λέξεων, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς προτιμήσεως πρὸς τὰς πολυσυλλάβους· ἡ ἀφθονία ἐπιθέτων, ὧν τὰ πλεῖστα δεικτικὰ τῶν χρωμάτων μᾶλλον ἢ τῶν σχημάτων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν χρῆσιν κοσμητικῶν ἐπιθέτων· ἡ χρῆσις ὑποκοριστικῶν· ἡ ἀφθονία ἀναδιπλώσεων καὶ ἐπαναλήψεων, ὑπερβατῶν καὶ ἀσυνδέτων, καὶ ὁ καθ' ὅλου λογαοιδικὸς τόνος, κυμαινόμενος ἀπὸ διθυραμβικοῦ εἰς ἐλεγειακὸν καὶ ἐνίοτε μονότονος· ἡ ἐνάργεια ἡ τοῦ ἐμμέτρου λόγου, πλήρης μεταφορῶν, ἀλλὰ καὶ παρομοιώσεων αὐτοτελῶς ἑλισσομένων, ἀμελῶς δὲ συνδεδεμένων πρὸς τὸν α' ὅρον τῆς συγκρίσεως. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ περιεχομένου, τὸ

Digitized by Google

ἔργον του χαρακτηρίζεται ἐν πρώτοις ὑπὸ τοῦ ρωμαντικοῦ λυρισμοῦ τοῦ ἄγοντος πρὸς τὸ τραγικόν. Ὡραιοπάθεια, συγκεχυμένη μεθ' ἡδυπαθείας καὶ μυστικισμοῦ, προρραφαηλιτικῶν στοιχείων, εὕρηται ἀνάμεικτος καὶ μετὰ στοιχείων γερμανικοῦ λυρισμοῦ, τοῦ μετενεχθέντος ὑπὸ τοῦ Μπαρρὲς εἰς τὴν γαλλικὴν πεζογραφίαν. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Ἐλισάβετ, «γυναῖκα ἐμπνεύστριαν» διὰ τὸν Χρηστομάνον, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ λυρικὸς ἑρμηνευτής, διότι καὶ ἡ μετ' αὐτῆς μακρὰ ἀναστροφὴ ἀπετέλεσε δι' αὐτὸν εἶδος ἀγωγῆς τοῦ συναισθηματικοῦ, ὁ λυρισμὸς οὗτος τοῦ Χρηστομάνου περιπτύσσεται τὰ ἁπτὰ μόνον καὶ αἰσθητά. Ἡ φαντασία καὶ ἡ εὐαισθησία του εὑρίσκουσι τροφὴν καὶ τρυφὴν εἰς τὴν παράδοσιν, τὴν πολυτέλειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν τελετουργίαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν περιγραφῶν τῶν ἀνακτόρων καὶ μουσείων, «ἐσωτερικῶν» οἰκιῶν καὶ τοπίων, τῶν ἀναλύσεων χωρίων καὶ στιχουργικῶν στροφῶν. Τοιαῦτα διετηρήθησαν τὰ γνωρίσματά του, καὶ στραφέντος πρὸς τὸν ρεαλισμόν. Ἀθηναῖος δὲ ἐκ καταγωγῆς, ὑπῆρξεν Ἀθηναῖος καὶ κατὰ τὸν ρεαλισμὸν αὐτοῦ, ἀναπαριστῶν τὸ ἑλληνικὸν ἄστυ, αὐτόνομον καὶ ἐνταῦθα, ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, αὐτοκίνητον ἐν τῇ συμπήξει τῶν πρώτων στοιχείων νεοελληνικοῦ τεχνικοῦ καὶ ἠθικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν δὲ τῇ τεχνικῇ του ὁ Χρηστομάνος ἀκολουθεῖ, κατ' ἐπίφασιν τοὐλάχιστον, τὸ δραματικὸν ἰδεῶδες τοῦ νεορρεαλιστικοῦ μυθιστορήματος. Ἐμφανὴς εἶναι ἡ ρεαλιστική του ἀπάθεια, ἡ ἐξ ἀντικειμένου γνῶσις καὶ σύνθεσις τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων, γινομένη διὰ τῶν ἰδίων μέσων ἐκφράσεως τῶν προσώπων, οἷον τοῦ μονολόγου καὶ τοῦ διαλόγου, τῶν παραστάσεων καὶ τῶν ἐποπτειῶν, ἐκποδὼν τιθεμένης τῆς ὑποκειμενικῆς αὐτοαναλύσεως τῶν προσώπων καὶ ἰδίως τῆς διαφωτιστικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ συγγραφέως, ὅστις παραμένει ἀμέτοχος καὶ πρὸς πάντας ἴσος· τὸν κανόνα ὅμως παραβαίνει καὶ διὰ σφοδρῶν καὶ συχνῶν λυρικῶν παρεμβολῶν, οὐδὲν ἧττον δὲ καὶ διὰ τῆς σατίρας, ἥτις καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ λυρικὴν ἐκδήλωσιν. Πρὸς τὸ δραματικὸν ἰδεῶδες συμμορφοῦται ἐπίσης διὰ τῆς βραχύνσεως τῶν περιγραφῶν (καίτοι οὐχὶ ἀνεξαιρέτως), ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐξυποκειμενικεύσεως αὐτῶν κατὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ψυχολογικὴν στιγμὴν ἑκάστου τῶν προσώπων. Αἱ ἀντιθέσεις, στοιχεῖον προελεύσεως ρωμαντικῆς, ἐμφανίζονται καὶ ἐν τῷ ρεαλισμῷ του ὡς ἁπλαῖ περιπτώσεις τυχαίου συγχρονισμοῦ παραστάσεων, ἐντέχνως δὲ σκοπεῖ νὰ ἐξάρῃ οὐχὶ τὴν θέσιν ὡς ὁ ρωμαντισμός, ἀλλὰ τὴν ἀντίθεσιν, ἥτις εἶναι πάντοτε θλιβερὰ ἢ ταπεινή. Ἡ πλοκὴ ὑπομιμνήσκει πρότυπα τραγῳδίας. Μετέχει εἰς ταύτην ἡ Μοῖρα, ἡ λύσις τῆς περιπετείας ἐπέρχεται διὰ καταστροφῆς καὶ ἡ κάθαρσις εἶναι τραγικὴ κυρίως, συμπαρομαρτεῖ ὅμως καὶ δευτερεύουσα ἠθικὴ τοιαύτη, δυναμένη νὰ γεννήσῃ τὸ συναίσθημα τοῦ ὑψηλοῦ. Ὀφείλεται δὲ τὸ συναίσθημα τοῦτο εἰς τοὺς πρωτεύοντας δραματικοὺς τύπους τῶν ἔργων του, τραγικοὺς τύπους γυναικῶν, ὡς ἡ αὐτοκράτειρα, ἡ Βιργινία ἐν τῇ «Κερένια Κούκλα», καὶ τὸ πιστὸν ἀντίτυπον αὐτῆς, ἡ Δώρα, ἐν τῷ ἔργῳ «Τρία φιλιά». Ἀλλ' οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι τοιούτου τύπου ἀληθοφάνεια βαίνει μειουμένη, καθ' ὅσον ὁ τύπος ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ μυθιστορήματός του, προϊόντος φαντασίας, πρὸς τὸ θέατρον, στάδιον ἀληθοῦς «μιμήσεως» καὶ ὁλοκληρώσεως τῶν ἀνθρωπίνων.

Σύμμετρος πρὸς τὸν καθόλου ρεαλιστικὸν χαρακτῆρα τῶν ἔργων του εἶναι καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς σοβοῦσα φιλοσοφία. Πρὸς τὴν βαθεῖαν καὶ ἐνίοτε νοσηρὰν ἀπαισιοδοξίαν ταύτης συνάπτεται μοιρολατρεία ἐκδηλουμένη ρεαλιστικῶς διὰ πενιχροῦ συμβολισμοῦ καὶ μελαγχολικῆς δεισιδαιμονίας. Ζωηρὸς δέ, εἰ καὶ ἐν συνειδήσει μάταιος καὶ παροδικός, ἀντιπερισπασμός, ἀναπηδᾷ ἡ ὡραιοπάθεια καὶ ἡ ρωμαντικὴ ἀξιοποίησις τῶν ἀνθρωπίνων ροπῶν καὶ ἐνστίκτων.

Ἀθηναϊκὸν κατ' ἐξοχὴν τὸν χαρακτῆρα φέρει καὶ ἡ κωμῳδία-φάρσα «ὁ Κοντορεβιθούλης», ἡ ἀπὸ σκηνῆς ὅμως, καὶ δὴ τῆς «Νέας Σκηνῆς», ἀποτυχοῦσα, ἡ εὐστόχως χαρακτηρισθεῖσα ὡς πρόδρομος τῆς συγχρόνου θεατρικῆς ἐπιθεωρήσεως.

Ἡ ρεαλιστικὴ πεζογραφία τοῦ Χρηστομάνου οὐσιωδῶς ἐπέδρασε, κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ στοιχεῖα γλώσσης, αἰσθητικῆς καὶ περιεχομένου, ἐπὶ τῆς συγχρόνου του λογοτεχνίας, εἶναι δὲ τοῦτο καταφανὲς ἐπὶ τοῦ ἔργου καὶ τῶν κυριωτέρων ἀκόμη μεταγενεστέρων συγγραφέων.

Ὡς ἱστοριοδίφης ὁ Χρηστομάνος συνέλαβε σχέδιον καταστρώσεως χρυσῆς βίβλου ἑλληνικῆς εὐγενείας, τοιαύτη δ' ἠδύνατο τριχῶς νὰ προέλθῃ, τουτέστιν εἴτε ἐξ αἵματος (*Βυζαντινή, Φαναριωτικὴ* καὶ *Ἀθηναϊκή*), εἴτε ἐξ ἐπιμειξίας (*Σταυροφόροι, Φράγκοι, Ἑνετοί, Βαυαροί*) καὶ ἐκχωρήσεως τίτλων, εἴτε τέλος ἐκ τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἐθνικῆς παλιγγενεσίας (ἁρματολοὶ καὶ ἐθνικοὶ ἥρωες). Ἐπελθούσης ὅμως ριζικῆς διαφωνίας μεταξὺ τοῦ Χρηστομάνου καὶ τῶν συνεργατῶν του περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὁριστικῆς βάσεως, τὸ ἔργον διεκόπη, περατουμένου μόλις τοῦ στοιχείου Α.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, «Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», Ἀθ. 1889—1892». — *Π. Νιρβάνας*, «Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος», («Φιλολογικὰ Ἀπομνημονεύματα» 1929). — *Γρ. Ξενόπουλος*, «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Νεοελληνικοῦ θεάτρου καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου Χρηστομάνου» (δημοσία διάλεξις εἰς τὸ θέατρον Μαρίκας Κοτοπούλη διὰ τὴν «Ἀκαδημίαν Γυναικείας Παιδεύσεως Κωνσταντινίδου», περιληφθεῖσα εἰς «Στάχυα καὶ Παπαροῦνες», 1923). — *Τοῦ αὐτοῦ*, «Ὁ Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος καὶ ἡ Νέα Σκηνὴ» (διάλεξις εἰς τὸν «Παρνασσὸν» τῷ 1933, ἐκδ. κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ). — *Μ. Μυράτ*, «Ἡ Ζωή μου» (1928). — *Τέλλος Ἄγρας*, «Ἡ Κερένια Κούκλα» τοῦ Κωνσταντίνου Χρηστομάνου καὶ τὸ ἑλληνικὸ ρεαλιστικὸ μυθιστόρημα (διάλεξις ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Σχολῇ, 1931, ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωὴ» ἔτος 1933—1934, τευχ. 2—4).

Αἱ ἐν τῷ ἄρθρῳ βιογραφικαὶ πληροφορίαι ἐλήφθησαν ἢ ἠλέγχθησαν ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Λιλίκας Ν. Λούρου, ἀνεψιᾶς τοῦ Κ. Χρηστομάνου. ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Χρῆστος (ὁ)· κύριον ὄνομα ἀρχαῖον, προελθὸν ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *χρηστὸς* δι' ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου (πρβλ. *Λάμπρος-λαμπρός, Γλαῦκος-γλαυκὸς* κλπ.). Σημειωτέον ὅτι καὶ *Χρῆστός* τις ῥήτωρ μνημονεύεται, μαθητὴς Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐκ Βυζαντίου, καὶ δύο Ρωμαῖοι. Παρὰ τὸν τύπον τοῦτον ἔχομεν καὶ τὸν χριστιανικὸν τύπον *Χρῖστος*, προελθόντα ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ *Χριστοῦ* (=Χριστουγέννων), ὡς ἐκ τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανίων προῆλθε τὸ ὄνομα *Θεοφάνης* καὶ τῆς τοῦ Πάσχα τὸ ὄνομα *Πάσχας* (ἢ *Πασχάλης*=λατ. Pasqualis). Κατὰ τὸν Σοφοκλέα Κωνστ. Οἰκονόμου ἐπιβάλλεται γενικῶς ἡ διὰ τοῦ *η* γραφή, ἵνα μὴ προσβάλληται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι τὴν κάτοικον τῶν Ἀθηνῶν τὴν Ἀθηναίαν ἐκάλουν Ἀτθίδα, ἵνα μὴ προσκρούσωσιν εἰς τὸ ὄνομα τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' ὁ ἀναβιβασμὸς τοῦ τόνου διακρίνει ἤδη σαφῶς τὰ δύο ὀνόματα (Χριστὸς-Χρῖστος). Ἄλλως τὸ θηλυκὸν τοῦ Χρῖστος, *Χριστῖνα*, ὅπερ ἔφερον μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος, ἀποδιδόμενον λατινιστὶ Christina, ἀποδεικνύει τὴν ἔκτοτε ἐπικράτησιν τῆς διὰ τοῦ *ι* γραφῆς. —α.

Χρῆστος, *νεομάρτυς*. Ἀλβανὸς τὴν καταγωγήν, εἰργάζετο ὡς κηπουρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου κατηγορηθείς, ὡς ἐκδηλώσας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνῃ Τοῦρκος καὶ μὴ δεχθείς, ἀπεκεφαλίσθη τῇ 12 Φεβρουαρίου 1748, καθ' ἣν ἡμέραν ἔκτοτε ἑορτάζεται ἡ μνήμη του. Ε. Γ. Π.

χρηστός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ χρησιμοποιηθῇ, χρήσιμος, ἀντίθ *ἄχρηστος*· || συνήθ., ὁ ἀποδοχῆς ἄξιος, ἀγαθός, ἔντιμος, ἀντίθ. *κακός, πονηρός*: «χρηστὸς πολίτης», «ἤθη χρηστά».

— χρηστὰ ἤθη *[Νομ.]*. Τὸ δίκαιον κηρύσσει ἀκύρους τὰς συμβάσεις, ὧν τὸ περιεχόμενον εἶναι ἀνήθικον. Πότε μία σύμβασις εἶναι ἀνήθικος, ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὰ *χρηστὰ ἤθη* (contra bonos mores), δὲν ὁρίζεται ρητῶς ἐν τῷ νόμῳ, ἀλλ', ὡς ζήτημα πραγματικόν, ἐπαφίεται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, ὅστις τὸν τοιοῦτον χαρακτηρισμὸν δίδει ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε ἰσχυουσῶν ἀντιλήψεων περὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ νομικῶν σχέσεων. Ἐν τῇ τοιαύτῃ κρίσει λαμβάνονται ἀναγκαίως ὑπ' ὄψιν τὰ ἐλατήρια πρὸς κατάρτισιν τῆς δικαιοπραξίας. Θεωρεῖται δὲ ἀνήθικος ἡ σύμβασις, οὐ μόνον ὅταν ἀμέσως ἐπιδιώκεται ἀνήθικόν τι, ὡς ὅταν π. χ. πρόκειται περὶ ὑποσχέσεως ἀμοιβῆς πρὸς διάπραξιν φόνου κλπ., ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως, ὡς ὅταν ἡ ὑπισχνουμένη ἀμοιβὴ χρησιμεύῃ διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἀνηθικότητος. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ συμβάσεώς τινος ὡς ἀντιστρατευομένης εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη δέον νὰ τίθεται περιορισμός τις καὶ ὅριον, καθόσον, ἄλλως, θὰ κινδυνεύσῃ ἡ καλὴ πίστις ἐν ταῖς συναλλαγαῖς καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιωμάτων. Πάντως, σταθερὸς κανὼν χρησιμεύων ὡς ἀνασχετικὸς φραγμὸς τῶν ὑπερβολῶν δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἐκ τῶν προτέρων· δὲν ἀπομένει ὅθεν παρὰ ἡ δικαστικὴ εὐθυκρισία. Εἰδικώτερον, ἐν τούτοις, ὁ νόμος προνοεῖ περὶ τῆς προστασίας τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τοῦ ὀφειλέτου καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἀντικειμένας εἰς ταύτην συμβάσεις τὰς ἐκήρυξεν ἀνηθίκους καὶ συνεπῶς ἀκύρους. Α. Κ. Κ.

χρηστότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χρηστοῦ, χρηστοήθεια.

Χρηστοφῆς, *Ἀλέξανδρος*. Ἕλλην ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Πειραιεῖ τῷ 1882. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐτελειοποιήθη ἐν Νεαπόλει. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς ἐκθέσεις, διωργάνωσε δὲ καὶ ἀτομικὰς τοιαύτας. Διεκρίθη διὰ τοὺς πίνακας λαϊκῶν ἠθογραφικῶν σκηνῶν, ζωγραφήσας μὲ ἀκρίβειαν καὶ εἰλικρίνειαν τοὺς ἀγαθοὺς λαϊκοὺς τύπους τῶν οἰνοπωλείων καὶ τῶν δρόμων. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων, ἐγκατεσπαρμένα εἰς ἰδιωτικὰς συλλογάς, εἶναι: «Μετὰ τὸ Βατερλώ», «Ἐπιστροφὴ ἀπὸ τ' ἀμπέλι», «Ἡ ταβέρνα τῶν ναυτικῶν», «Τὸ κοτσομπολιό», «Τὸ ἀλάνι», «Τὸ Σάββατο τῶν ψαράδων», «Γάμος στὴ Σκῦρο». Σ. Ξ.

Χρηστοφίδης, *Διονύσιος*. Μουσικός, γεννηθεὶς ἐν Σάμῳ τῷ 1805 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1862, ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴν παρὰ Γεωργίῳ τῷ Λεσβίῳ καὶ ἐχρημάτισεν ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν ἱεροψάλτης τῆς ἐν Πάτμῳ ἱερᾶς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1844, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Λέρνης. Οὗτος ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν οὐχὶ κατὰ τὸ λέσβιον σύστημα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐν χρήσει τῶν τριῶν διδασκάλων. Ν. Α. Χ.

Χρητίνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λουσιτανίας ἐν Ἱσπανίᾳ, κειμένη ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Λουσιτανῶν (*Πτολ.* Γεωγρ. Β, 5, 6). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Χρινιάσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ρύγχος*.

χρῖσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χρίειν, ἄλειψις, ἐπάλειψις.

χρῖσμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χρίειν, ἐπίχρισμα· || ἰδίᾳ θρησκευτ., ἡ διὰ τοῦ ἁγίου μύρου χρῖσις τῶν μελῶν τοῦ βαπτισθέντος· || ἐπίσημος ἀναγνώρισις, ἰδίᾳ ἐπὶ ὑποψηφίων βουλευτῶν, γερουσιαστῶν κττ.: «ἐδόθη τὸ χρῖσμα τοῦ κυβερνητικοῦ συνδυασμοῦ».

— *[Τεχν.]* Βλ. λ. *ἐπάλειμμα*.

—*[Λειτουργ.]* *Χρῖσμα* ἐν τῇ λειτουργικῇ χρήσει σημαίνει κυρίως αὐτὴν ταύτην τὴν τελετὴν καὶ πρᾶξιν τῆς δι' ἁγίου μύρου χρίσεως, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν καθηγιασμένην ὕλην, δι' ἧς γίνεται ἡ χρῖσις αὕτη καὶ ἥτις εἶναι αὐτὸ τὸ ἅγιον *μῦρον* (βλ. λ.). Ἡ τελετή, ἀντικαταστήσασα πρωΐμως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ μαρτυριῶν τοῦ Τερτυλλιανοῦ (De Baptismo c. 7) καὶ τοῦ Θεοφίλου («Πρὸς Αὐτόλυκον» α, 12), τὴν δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων μετάδοσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Πράξ. η 14—17, ιθ 2—6), ἐπισυνήπτετο, ὡς καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν, μετὰ τοῦ βαπτίσματος (Tertul. de Bapt. c. 7. Cypriani Epist. 70 c. 2. Ἀποστολ. Διαταγ. Ζ. 22, 43, 44. *Κυρίλλου* Ἱεροσ., Κατήχ. μυσταγ. Γ, 3—4), τῆς τοιαύτης ἐπισυνάψεως ἐπιβληθείσης ρητῶς καὶ ὑπὸ τοῦ 48 κανόνος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου. Ἀποτελέσασα δ' οὕτω συνέχειαν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἡ τελετὴ τοῦ χρίσματος γίνεται πρὸ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας ἔξοδον τοῦ βαπτισθέντος, ὅταν οὗτος περιβληθῇ τὸν λευκὸν χιτῶνα. Τότε ὁ λειτουργὸς χρίει τοῦτον σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ μετώπου πρὸς καθαγιασμὸν τῆς διανοίας· ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μυκτήρων καὶ τοῦ στόματος καὶ τῶν ὤτων πρὸς καθαγιασμὸν τῶν αἰσθήσεων· ἐπὶ τῶν χειρῶν, τέλος, καὶ τῶν ποδῶν πρὸς καθαγιασμὸν τῶν ὀργάνων, δι' ὧν τελοῦνται τὰ ἔργα. Εἰς ἑκάστην τῶν χρίσεων τούτων ὁ λειτουργὸς ἐπιφωνεῖ τὸ «Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν». Τὸ δικαίωμα δὲ τῆς παροχῆς τοῦ χρίσματος ἐχορηγήθη, πρωΐμως φαίνεται, καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους, ἐπιφυλαχθέντος εἰς τοὺς ἐπισκόπους τοῦ δικαιώματος τοῦ καθαγιάζειν τὸ ἅγιον μῦρον. Ἐν τῇ δύσει ἐν τούτοις ἐκράτησεν, ἵνα οἱ ἐπίσκοποι μόνοι οὐ μόνον καθαγιάζωσιν, ἀλλὰ καὶ παρέχωσι τὸ χρῖσμα. Ὡς πρὸς τὴν ὕλην τοῦ ἁγίου μύρου, αὕτη παρ' ἡμῖν ἀποτελεῖ σύνθεσιν ἐξ εὐωδῶν ὑλῶν μετὰ ἐπικρατοῦντο στοιχείου τοῦ ἐλαίου, καθαγιάζεται δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης κατὰ συνήθειαν ἀρχαιοτάτην (*Γρηγορ. Ναζ.*, Λόγος 48) εὐλογούμενον ὑπὸ μόνων τῶν ἐπισκόπων. Καὶ δικαιοῦται μὲν πᾶς ἐπίσκοπος, ἵνα καθαγιάζῃ τὸ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ χρησιμοποιηθησόμενον ἅγιον μῦρον, πλὴν ὅμως, πρὸς ἀπτοτέραν δήλωσιν τῆς μετὰ τοῦ κέντρου διατηρήσεως τῆς ἑνότητος, ἐκράτησε παρ' ἡμῖν, ἵνα λαμβάνηται τὸ μῦρον παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἔνθα καὶ καθαγιάζεται κατὰ συνήθειαν κρατήσασαν ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Ἡ δὲ τελετὴ τοῦ καθαγιασμοῦ γίνεται ἐκκομιζομένου ὑπὸ τοῦ πρωθιερέως μετὰ πάσης ἐπισημότητος, κατὰ τὴν ὥραν τῆς μεγάλης εἰσόδου, τοῦ ἀλαβάστρου τοῦ περιέχοντος τὸ εὐῶδες μεῖγμα, κεκαλυμμένου μετὰ τοῦ δισκοκαλύμματος καὶ πρὸ τῶν τιμίων δώρων προφερομένου. Ἀποτιθεμένου δὲ τοῦ ἀλαβάστρου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς ἁγίας Τραπέζης, παρὰ τὸ ἅγιον ποτήριον, συνεχίζεται ἡ θεία λειτουργία. Μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ...» ἐπακολουθεῖ ὁ καθαγιασμὸς τοῦ μύρου διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τριπλῆς σφραγίσεως καὶ ἀναγνώσεως δύο εὐχῶν, ἐν αἷς δέεται τοῦ Θεοῦ, ἵνα καταπέμψῃ «τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοῦτο τὸ μῦρον καὶ ποιήσῃ αὐτὸ χρῖσμα βασιλικόν, χρῖσμα πνευματικόν, ζωῆς φυλακτήριον, ἁγιαστικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, σφραγῖδα τελειοποιόν». Μεθ' ὃ συνεχίζεται καὶ περατοῦται ἡ θεία λειτουργία.

Διὰ τοῦ ἁγίου μύρου ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, μέχρις ἐσχάτων δὲ καὶ οἱ Ρῶσοι αὐτοκράτορες καὶ τελευταίως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀβησσυνίας, παρὰ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ δὲ κατὰ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν καὶ οἱ ἐπίσκοποι. Διὰ δευτέραν φορὰν τὸ χρῖσμα παρέχεται εἰς τοὺς ἀρνησιθρήσκους ἢ εἰς τοὺς ἐξ αἱρέσεως ἐπιστρέφοντας, θεωρούμενον ὑπὸ πλείστων

Digitized by Google

ἐκ τῶν νεωτέρων ὡς ἀντικαθιστῶν ἐν τῇ περιπτώσει τὴν ἐπὶ τῶν μετανοούντων ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν. Τὸ διὰ τοῦ ἁγίου μύρου χρίσμα δὲν πρέπει νὰ συγχέεται οὔτε πρὸς τὴν πρὸ τοῦ βαπτίσματος δι' ἐπορκιστικοῦ ἐλαίου χρῖσιν, οὔτε πρὸς τὴν χρῖσιν διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἐλαίου τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

—*[Φαρμακοτεχν.]* Βλ. λ. *ἐντρίμματα*.

Χρισὸ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Παρνασσίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.429. Κεῖται εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἰτέας πρὸς Δελφοὺς ἁμαξιτοῦ, ἀπέχον τῶν Δελφῶν περὶ τὰ 5 χλμ. δυτικῶς. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, ἡμιγυμνάσιον, δημοτικὸν σχολεῖον, ἐλαιουργικὸν συνεταιρισμὸν καὶ ἀθλητικὸν γυμναστικὸν σύλλογον. Εἶναι κέντρον τουριστικῆς κινήσεως, λόγῳ τῆς γειτονίας του πρὸς τοὺς Δελφούς. Ἡ ὀνομασία του ὀφείλεται εἰς παραφθορὰν τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας πόλεως *Κρῖσα* (βλ. λ.), εἰς τῆς ὁποίας τὴν περιοχὴν κεῖται. Ἐσφαλμένως ἀναγράφεται *Χρυσόν*.

Χρίσοβα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Χρύσοβα*.

Χρίστ (Christ), ***Γουλιέλμος***. Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἑλληνιστής (βλ. λ. *Κρίστ*).

χριστεπώνυμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐπονομαζόμενος: «χριστεπώνυμον πλήρωμα» οἱ Χριστιανοί.

χρίστης (ὁ)· ὁ ἐπιχρίων, ὁ διὰ κονίας λευκαίνων, κονιατής.

Χριστιανά, καὶ ***Χριστιανές, Χριστῖνες***, ἢ ***Χρουσῖνες*** *[Γεωγρ.]*. Τριὰς νησίδων ἐρήμων, ἀναδυουσῶν 9½ μίλ. ΝΔ. τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρωτήρι τῆς Θήρας. Ἡ μείζων τούτων, ἔχουσα μῆκος 11 ναυτικῶν σταδίων, εὖρος 7 καὶ ὕψος 914 ποδῶν, εἶναι ἡ βορειοτέρα καὶ ὀνομάζεται *Χριστιανή*. Νοτιώτερον αὐτῆς, 3 στάδια ναυτικά, ἡ δευτέρα, *Ἀσκανιὰ* ὀνομαζομένη καὶ εἰς 9 ναυτικὰ στάδια ΝΑ. αὐτῆς ἡ τρίτη βραχονησίς, *Ἐσχάτη* ὀνομαζομένη. Ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἀνηγέρθη (1929) ὁ πρῶτος ἀεροπορικὸς φάρος τῆς Ἑλλάδος (συστήματος αὐτομάτου Ἄγκα), διὰ τὴν γραμμὴν Ἀλεξανδρείας—Πειραιῶς, χρησιμεύων ὡσαύτως καὶ ὡς ναυτικὸς φάρος διὰ τὴν αὐτὴν γραμμὴν πελαγοδρομίας. Σ. Ε. Λ.

—**Χριστιανὲς** *[Παραλ.· Γεωγρ.]*. Συστὰς νήσων κατὰ τὴν ΝΑ. ἐσχατιὰν τῆς Κρήτης, ἀντικρύζουσα τὰ ἀκρωτήρια Γουδεροῦ καὶ Λαγκαδᾶς. Εἶναι δὲ αὗται: *Κουφονήσι* (πλ. ιτ. 34° 56′ Β., μηκ. 26°09′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536b: Candia eastern portion) ἡ μείζων, ἔχουσα φάρον, *Λαφονήσι, Στρογγυλὸ* καὶ αἱ «χοιράδες» τῶν *Σπόγγων*. Εἰς τοὺς ναυτικοὺς εἶναι γνωστὴ ὡς *Κουφονήσια*. Χωρίζεται ἀπὸ τῆς Κρήτης διὰ τοῦ διαύλου Κουφὸ (Kupho channel). Σ. Ε. Λ.

Χριστιανία (Kristiania) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς Νορβηγίας (βλ. λ. *Ὄσλον*).

χριστιανικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Χριστιανούς, ὁ τῶν Χριστιανῶν: «χριστιανικοὶ ναοί».—Ἐπίρρ. ***χριστιανικῶς***· ὡς ἁρμόζει εἰς Χριστιανόν.

— **Χριστιανικὰ** ***συνδικᾶτα*** *[Διεθν. Δίκ.]*. Ὀνομάζονται τὰ ἱδρυθέντα ἐξ ἀφορμῆς τῶν σταυροφοριῶν παρ' Ἐνετῶν, Γενουησίων, Πισατῶν, Φλωρεντίνων, Προβηγκιανῶν καὶ Ἱσπανῶν ἐμπορευομένων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οἵτινες κατώρθωσαν ν' ἀναγνωρισθοῦν αὐτοῖς συμβατικῶς προνόμιά τινα, τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ ἀνατολικῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου. Δυνάμει τῶν προνομίων τούτων ἐγκατεστάθησαν εἰς χωριστὰς συνοικίας, ὡς ἐν τῷ Γαλατᾷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπήγοντο δὲ ὑπὸ τοὺς προσωπικοὺς μητροπολιτικοὺς αὐτῶν θεσμοὺς καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν διαφοραὶ ἐδικάζοντο ὑπὸ τοῦ προξένου. Οἱ Τοῦρκοι κατακτηταί, ἀναγνωρίσαντες προνόμια ἀνάλογα διὰ τοὺς ὑπηκόους τῆς Δύσεως, συνῆψαν κατόπιν τὰς γνωστὰς ὡς *διομολογήσεις* συμβάσεις. Γ. Ν. Κ.

—«**Χριστιανικὴ** ***Ἀδελφότης Νέων***» (συντετμημένως *Χ.Α.Ν.*). Μεγάλη διεθνὴς ὀργάνωσις τῶν νέων, βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας καὶ τὴν συνένωσιν αὐτῆς διὰ τῶν αὐτῶν ὑψηλῶν χριστιανικῶν ἠθικῶν ἰδανικῶν. Ἡ Χ.Α.Ν. ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1844 ἐκ πρωτοβουλίας τοῦ Γεωργίου Οὐίλιαμς, νεαροῦ ἐμποροϋπαλλήλου ἐν Λονδίνῳ, ὅστις συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἠθικῆς περιφρουρήσεως καὶ περιθάλψεως τῶν νέων τῶν μεγαλοπόλεων ἀπὸ τῶν φοβερῶν κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι οὗτοι ἐκτεθειμένοι. Ἡ Χ.Α.Ν. (ἀγγλιστὶ Young men's Christian Association) ἐν ἀρχῇ λίαν περιωρισμένως, ἔπειτα ὅμως χάρις κυρίως εἰς τὴν ἀνεξηθρησκείαν αὐτῆς (αὕτη δὲν ἀνήκει ἐκπεφρασμένως εἰς οὐδεμίαν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἢ ὁμολογίαν, ἐνδιαφερομένη κυρίως διὰ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐξυπηρετοῦσα ἀνεξαιρέτως τοὺς νέους οἱασδήποτε Ἐκκλησίας ἢ ὁμολογίας) καὶ τὴν ἐφαρμοζομένην ἐλευθερίαν ὡς πρὸς τὴν ἐνσυνείδητον ἀποδοχὴν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ἔλαβεν εὐρυτάτην διάδοσιν εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας. Τὴν μεγαλυτέραν ἀνάδειξιν ἔλαβεν ἡ Χ.Α.Ν. ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ, ὅπου διὰ τῶν δωρεῶν τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας, ἥτις σαφῶς ἀντελήφθη τὴν τεραστίαν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει αὕτη διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας, ἀπέκτησε μεγάλα καὶ περίφημα κέντρα δράσεως, ἰδίᾳ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ἐν ταῖς ὁποίαις ἀναπτύσσει ἐν ὅλῃ τῇ ἀνέσει το παιδαγωγικὸν αὐτῆς πρόγραμμα. Τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν διὰ διαφόρων ψυχαγωγικῶν μέσων, ἀθλοπαιδιῶν, διαλέξεων, μαθημάτων, θρησκευτικῆς διδασκαλίας καὶ καθοδηγήσεως, ὀργανώσεως λεσχῶν κοινωνικῆς δράσεως καὶ ἀλληλεγγύης κλπ. καθοδήγησιν τῆς νεολαίας εἰς ἀνωτέραν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς καὶ προπαρασκευὴν αὐτῆς πρὸς σώφρονα καὶ εὐπρεπῆ εἴσοδον εἰς τὴν ὑπεύθυνον κατὰ τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν κοινωνικὴν ζωήν. Ἡ ἐν Ἀμερικῇ ἀνάδειξις τῆς Χ.Α.Ν. ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ταχέως ἐγεννήθη ἐκεῖ, ἐκ χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης ἰδίᾳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς διαδόσεως τῆς ὀργανώσεως καὶ εἰς τὰς χώρας, ἐν αἷς δὲν εἶχεν ἱδρυθῆ ἢ ἀναπτυχθῆ αὕτη. Ἡ εὐκαιρία ἐδόθη κυρίως κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὅτε ἡ ἀμερικανικὴ Χ.Α.Ν. ἐδαπάνησεν ἑκατομμύρια δολλαρίων πρὸς ἠθικὴν καὶ ψυχαγωγικὴν περίθαλψιν τῶν εἰς τὰ χαρακώματα μαχομένων διεθνῶν στρατευμάτων, ἅτινα χάρις εἰς τὴν Χ.Α.Ν. εὕρισκον μικράν τινα ἀνθρωπιστικὴν ἀνακούφισιν ἐκ τοῦ σκληροῦ καὶ ἀγρίου πολεμικοῦ ἔργου. Ἐκ τοιαύτης ἀφορμῆς ἔγινε γνωστὴ ἡ Χ.Α.Ν. καὶ ἐν Ἑλλάδι, διότι ἡ ἀμερικανικὴ Χ.Α.Ν. διέθετε μέγιστα ποσὰ διὰ τὴν ψυχαγωγίαν, τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν διδασκαλίαν τῶν εἰς τὰ διάφορα μέτωπα μαχομένων Ἑλλήνων νέων. Μετὰ τὸν πόλεμον, ἐκ πρωτοβουλίας ἐπιφανῶν πολιτῶν ἐν Ἀθήναις καὶ συνδρομῶν τῆς ἀμερικανικῆς Χ.Α.Ν., ἱδρύθη μονίμως ἐν Ἑλλάδι τῷ 1918 καὶ ἐπισημότερον τῷ 1922 ἡ ἑλληνικὴ Χ.Α.Ν., ἧς ἡ πρώτη ἵδρυσις, ἐγκατάστασις καὶ δρᾶσις ἐγένετο δυνατὴ διὰ χρηματικῆς ἐπιχορηγήσεως τῆς ἀμερικανικῆς Χ.Α.Ν. καὶ παραχωρήσεως ἐξ ἐμπείρων Ἀμερικανῶν προσωπικοῦ.

Ἡ φροντὶς τῶν πρώτων ἱδρυτῶν τῆς ἑλληνικῆς Χ.Α.Ν. καὶ τὸ ζωηρότατον ἐνδιαφέρον τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, τὸ ὁποῖον κατώρθωσαν νὰ κινήσουν, συνετέλεσεν ὥστε ἐντὸς μιᾶς δεκαετίας ἡ ἑλληνικὴ Χ.Α.Ν. νὰ χειραφετηθῇ πλήρως ἀπὸ τῆς ἀμερικανικῆς κηδεμονίας. Νῦν δὲ ἀποτελεῖ καθαρῶς ἑλληνικὸν σωματεῖον, διοικούμενον ὑπὸ ἑλληνικοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, διευθυνόμενον ὑπὸ ἑλληνικοῦ προσωπικοῦ καὶ συντηρούμενον ἐξ ἐράνων τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Ἡ Χ.Α.Ν. διὰ τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων (ἐκπαιδευτικοῦ, στρατιωτικοῦ, παιδικοῦ, ἐργαζομένων νέων, κινηματογράφου, ἀθλητικοῦ κλπ.), τῶν ψυχαγωγικῶν μέσων, τῶν λεσχῶν, τῶν κατασκηνώσεων της κλπ., ἀναπτύσσει σπανίαν δρᾶσιν κοινωνικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς νεολαίας ἐπὶ καθαρῶς θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν βάσεων, ἔκδηλα δὲ εἶναι τὰ ἀποτελέσματά της παρὰ τοῖς νέοις, ἐν τοῖς σχολείοις, τῷ στρατῷ καὶ τῷ ἐμπορικῷ καὶ βιομηχανικῷ κόσμῳ. Ἡ Χ.Α.Ν. ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως ἐργαζομένη, ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ μετὰ τῆς ἐπικρατούσης παρ' ἡμῖν ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀνεδείχθη τέλειος συνεργάτης αὐτῆς εἰς τὴν θρησκευτικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας. Πρὸς τὸ παρὸν ἐν Ἑλλάδι λειτουργοῦσι τρία ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα τμήματα τῆς Χ.Α.Ν.: ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅπου ἐκ δωρεᾶς τῶν Ἀμερικανῶν ἀνηγέρθη παμμέγιστον καὶ ὡραιότατον μέγαρον τῆς Χ.Α.Ν., ἐν Σύρῳ, ὅπου πάλιν ἐξ ἰδιωτικῆς δωρεᾶς κέκτηται αὕτη καλλιμάρμαρον μέγαρον, καὶ ἐν Ἀθήναις, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὴν κεντρικὴν τῆς Χ.Α.Ν. ἐν Ἑλλάδι ὀργάνωσιν. Α. Σ. ΑΛ.

— **Χριστιανικὴ** ***ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία***. Ἱδρύθη διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 6 Μαρτίου τοῦ 1885, σκοποῦσα, κατὰ τὸ καταστατικόν της, «νὰ περισυναγάγῃ καὶ διαφυλάξῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἢ ἀλλαχοῦ εὑρισκόμενα ἔτι λείψανα τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος». Ἀπὸ τοῦ 1886 ἀνέλαβε τὴν ἑταιρείαν ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς προστασίαν ἡ βασίλισσα Ὄλγα, ἧς ὁ Γεώργιος Λαμπάκης, ἡ ψυχὴ τῆς ἑταιρείας, ἦτο γραμματεύς. Τῷ 1889 ἀνεθεωρήθη ὁ κανονισμὸς αὐτῆς. Τῷ 1892 ἐξεδόθη τὸ πρῶτον αὐτῆς «Δελτίον», τὸ περιέχον τὰς ἐργασίας αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1891. Ἔκτοτε ἐξεδίδετο τὸ «Δελτίον» τῆς ἑταιρείας κατὰ διαλείμματα ἐπὶ μίαν σχεδὸν εἰκοσαετίαν, μέχρι τοῦ 1911, ὅτε ἐλλείψει πόρων ἔπαυσεν ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαμπάκη (1914) ἔπαυσε δρῶσα ἡ ἑταιρεία. Τῷ 1923 ἀνασυγκροτηθεῖσα, ἐξέδωκε νέον καταστατικόν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1924 ἤρξατο ἐκδιδόμενον τὸ «Δελτίον» αὐτῆς τῆς δευτέρας ταύτης περιόδου, ἐκδοθέντων μέχρι τοῦ 1926 τριῶν τόμων. Ὁ δεύτερος τόμος (1925) ἀποτελεῖ πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς τεσσαρακονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἑταιρείας. Καὶ πάλιν ὅμως ἤρξατο ἀδρανοῦσα ἡ ἑταιρεία μέχρι τοῦ 1932, ὅτε ἀνασυνεκροτήθη, θέσασα ὡς σκοπὸν αὐτῆς τὴν προαγωγὴν ἰδίᾳ δι' ἀνακοινώσεων καὶ διαλέξεων τῶν σπουδῶν, τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐποχήν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγκατεστάθη τὸ Χριστιανικὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῆς ἑταιρείας ἐν τῷ Βυζαντινῷ μουσείῳ. Ἡ συμβολὴ τῆς ἑταιρείας ταύτης εἰς τὴν προαγωγὴν παρ' ἡμῖν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας εἶναι ἀναμφιβόλως μεγάλη. Κ. Ι. Δ.

—«**Χριστιανικὴ** ***Ἕνωσις Νεανίδων***» (*Χ. Ε. Ν.*). Σωματεῖον ἑδρεῦον ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1923, ἀποτελούμενον ἐκ 250 μελῶν καὶ σκοπὸν ἔχον τὴν ἠθικήν, πνευματικήν, ἐπαγγελματικήν, σωματικὴν καὶ κοινωνικὴν μέριμναν περὶ τῶν νεανίδων. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἱδρύει οἰκοτροφεῖα, λαϊκὰ ἑστιατόρια, θερινὰς κατασκηνώσεις, λέσχας μετ' ἀναγνωστηρίων, καὶ καταρτίζει σειρὰς ἐπαγγελματικῶν μαθημάτων, διαλέξεων κλπ. Ἰδιαίτατα διὰ τούτων προσπαθεῖ νὰ δοθῇ ὤθησις πρὸς κοινωνικὴν δρᾶσιν, ἀλληλοβοήθειαν, ἔτι δὲ καὶ πρακτικὴν καὶ πνευματικὴν μόρφωσιν τῶν νεανίδων. Διοικεῖται ὑπὸ δεκαπενταμελοῦς συμβουλίου, οὗ πρόεδρος ἡ Αἰκατερίνη Πασπάτη. Τὸ σωματεῖον ἔχει νῦν ἱδρύσει οἰκοτροφεῖον ἐν Ἀθήναις ἐν αὐτῷ τῷ ἱδρύματι τῆς ἑνώσεως, σκοπὸν ἔχον τὴν στέγασιν σπουδαζουσῶν ἢ ἐργαζομένων νεανίδων, στερουμένων οἰκογενειακοῦ ἀσύλου. Ἑκάστη οἰκότροφος καταβάλλει μηνιαίως τροφεῖα καὶ δικαιώματα ἐγγραφῆς. ΑΡ. Π. Κ.

—**χριστιανικὴ** ***τέχνη***. Καλεῖται ἡ τέχνη, ἡ ὁποία ἐμορφώθη ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸν ὅρον *παλαιοχριστιανικὴ τέχνη* ἢ *τέχνη τῶν κατακομβῶν*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν τέχνην τῶν μετέπειτα αἰώνων, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὡς *βυζαντινὴ τέχνη*. Ἡ παλαιὰ χριστιανικὴ τέχνη περιορίζεται κυρίως εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν κατακομβῶν καὶ εἰς τὰς σαρκοφάγους. Β. Λ. Κ.

— **χριστιανικὸς** ***σοσιαλισμὸς*** *[Κοινωνιολ.]*· βλ. λ. *σοσιαλισμός* (τ. ΚΒ' σ. 113 γ).

Χριστιανισμὸς (ὁ). Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθεῖσα καὶ πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀρρήκτως συνδεδεμένη θρησκεία. Τὸ πρῶτον καὶ κύριον πρόβλημα διὰ τὸν ἱστορικῶς ἐρευνῶντα τὴν θρησκείαν ταύτην εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας αὐτῆς. Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς οὐσίας ἱστορικοῦ τινος φαινομένου γεννᾶται, ὅταν μετὰ τὴν πρόσκτησιν αὐτοῦ ἀκολουθήσῃ—μετὰ μακρότερον ἢ βραχύτερον χρόνον καὶ κατ' ἀνάγκην—ὁ συνειδητὸς λογισμὸς περὶ τοῦ ἰδιοτύπου χαρακτῆρος τοῦ φαινομένου τούτου, δι' ἐμβαθύνσεως εἰς τὴν ὑφὴν αὐτοῦ καὶ διὰ συγκρίσεως πρὸς ἄλλα πνευματικὰ φαινόμενα τῆς αὐτῆς κατηγορίας. Αἱ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι κινοῦν εἰς τὴν θέσιν τοῦ προβλήματος τῆς οὐσίας, εἶναι τὸ μὲν ἐξωτερικαί, τὸ δὲ ἐσωτερικαί. Αἱ πρῶται συνίστανται εἰς τὴν ἀνάγκην ἐμπεδώσεως τοῦ νέου πνευματικοῦ φαινομένου καὶ ἀφορισμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, ἀπὸ ἄλλων ἐκκλησιῶν ἢ ἱστορικῶν μορφῶν αὐτοῦ, ἀπὸ αἱρέσεων. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιλαμβάνονται ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς ἀπολογίαν πρὸ πάντων τῆς ἐρεύνης τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ πειρῶνται νὰ καθορίσουν τὰ ἰδιάζοντα γνωρίσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀσφαλίζεται τὸ ἰδιότυπον αὐτοῦ. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐρεύνης τῆς οὐσίας τοῦ φαινομένου καὶ ἄνευ εἰδικῆς ἔξωθεν ἀφορμῆς, μόνον ἐκ τῆς βεβαιότητος τῆς κτήσεως καὶ ἀμέσως ἐξ αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ λαμβάνῃ σαφῆ συνείδησιν τοῦ κτηθέντος, ἐφ' ὅσον μάλιστα πρόκειται περὶ φαινομένων ἐχόντων σχέσιν πρὸς ὅλην τὴν ψυχήν του καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς εἶναι τὸ θρησκευτικόν. Τοῦτο συνέβη ὡς πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν πολλάκις κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορίαν του. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ θρησκευτικοὶ μεταρρυθμισταὶ τῶν διαφόρων ἐποχῶν, μεγάλαι θρησκευτικαὶ προσωπικότητες τῶν νεωτέρων χρόνων, θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι, ἀνέπτυξαν ἰδέας ἀφορώσας εἰς τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπεχείρησαν νὰ δώσουν ἀπάντησιν εἰς αὐτό. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν ἐτέθη καὶ σαφῶς διετυπώθη τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολλὰ αἴτια, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ἀκόλουθα. Πρῶτον ἡ γενικὴ τροπὴ τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς ἀφελοῦς κτήσεως τοῦ παραδεδομένου καθόλου πρὸς τὴν κριτικὴν ἔρευναν αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται συνειδητὸν τὸ κτηθέν, καὶ δὴ ἐφ' ὅλων τῶν πεδίων τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἔπειτα ἡ ἀρξαμένη συγκριτικὴ ἐπισκόπησις τῶν διαφόρων ἱστορικῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τόσον τῶν ἐκκλησιῶν ὅσον καὶ τῶν αἱρέσεων. Τέλος ἡ εὔρυνσις τοῦ θρησκειολογικοῦ ὁρίζοντος, συνεπείᾳ

Digitized by Google

τῆς ὁποίας ἡ σύγκρισις ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ἐνῷ συγχρόνως ἡ ἀκριβεστέρα γνῶσις αὐτῶν ὡδήγησεν εἰς ὑψηλοτέραν ἀξιολόγησιν αὐτῶν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ οὕτω διαμορφωθὲν ἐρώτημα εἶναι συνήθως διάφορος ἑκάστοτε, ἀναλόγως τῆς ἐπόψεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀφορμᾶται ἕκαστος πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν μεθόδων, τὰς ὁποίας ἐφαρμόζει κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην.

Ὁ καθορισμὸς τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καθίσταται ἀναγκαῖος κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ διάφοροι αὐτοῦ μορφαὶ ἀντιμάχονται πρὸς ἀλλήλας καθ᾽ ὅλον τὸν ἱστορικὸν βίον αὐτοῦ. Ὁ καθορισμὸς ὅμως οὗτος προϋποθέτει καὶ ὀρθὴν μέθοδον, ἀνάλογον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ὑπὸ ἔρευναν ἀντικειμένου. Ἡ καθαρῶς ἱστορικὴ μέθοδος, ἀποκύημα τῆς ἱστοριοκρατίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ τῆς ἐξάρσεως τῶν κοινῶν εἰς ὅλας γνωρισμάτων, συναρμολογεῖται ἡ οὐσιώδης αὐτοῦ φύσις, ἀπορρίπτεται δικαίως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἐν ὀνόματι τῶν μεθοδολογικῶν ἀρχῶν τῆς ἑρμηνείας τῶν ἱστορικῶν φαινομένων καὶ ἐκφράσεων τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἐπίσης ἀποκρούεται καὶ ἡ μονομερῶς ψυχολογικὴ μέθοδος, ἡ ὁποία πειρᾶται νὰ θεωρήσῃ τὸ ἀντικείμενον ἐκ τῶν ἔνδον καὶ μόνον ὑποκειμενικῶς. Ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν δύναται νὰ διαφέρῃ τῆς μεθόδου, ἥτις ἰσχύει καθολικῶς δι᾽ ὅλας τὰς ἐπιστήμας τοῦ πνεύματος, αἵτινες πᾶσαι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν μορφῶν τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τοῦ ὁποίου φορεὺς εἶναι ἡ ἱστορία. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι συνδυασμὸ ἱστορικῆς γνώσεως καὶ ἀμέσων βιωμάτων τοῦ προσωπικοῦ βίου. Οὕτω τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας ἢ τοῦ νοήματος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι πρόβλημα τῆς ἑρμηνείας τῶν καθόλου φαινομένων τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη, διὰ τὴν ὁποίαν διετυπώθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀδιάβλητοι μεθοδολογικαὶ ἀρχαί, ἀπαιτεῖ ὡς ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν τὴν συμμετοχὴν τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνῶντος εἰς τὸ ὑπὸ ἔρευναν φαινόμενον, ἄλλαις λέξεσι προϋποθέτει ὅτι ὁ ἐρευνῶν κέκτηται ἤδη ἄμεσον ἐμπειρίαν τοῦ ἀντικειμένου, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ στίχου τοῦ Φάουστ: «ὁμοιάζεις μὲ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐννοεῖς». Ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐρευνητοῦ δέον νὰ ὑπάρχῃ ἡ βίωσις τῶν ἀξιῶν, τῶν ὁποίων ἔκφρασις εἶναι τὸ φαινόμενον, οὗ τὴν οὐσίαν πρόκειται νὰ ἐρευνήσῃ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀρκεῖ. Ἀνάγκη νὰ συνυπάρχῃ καὶ ἡ γνῶσις τῶν ἱστορικῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπὶ κριτικῆς ἐργασίας στηριζομένη γνῶσις τῶν πηγῶν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα πάλιν γεννᾶται νέον πρόβλημα. Πρέπει νὰ περιορισθῇ ὁ ἐρευνῶν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἢ ἐπιβάλλεται ἵνα ἐπεκταθῇ ἡ γνῶσις αὐτοῦ εἰς πάσας τὰς ἱστορικὰς μορφὰς αὐτοῦ, αἵτινες εἶναι ἐκφράσεις καὶ διαμορφώσεις τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀποκαλύπτεται διὰ τῶν ἱερῶν βιβλίων; Οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἡ γνῶσις τῶν ἱστορικῶν ἐκφράσεων τοῦ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ πνεύματος διευκολύνει τὴν βαθυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν ἑρμηνείαν τοῦ πνεύματος τούτου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλ᾽ ὁ καθορισμὸς τῆς οὐσίας ταύτης αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο πλήρης, ἐὰν δὲν χρησιμοποιηθῇ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ὑλικόν. Διότι τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐξ αὐτοῦ γνώσεως διευκρινίζεται ἀκριβέστερον καὶ ἐξαίρεται σαφέστερον τὸ ἰδιότυπον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἀναδεικνύονται ἰσχυρότερον τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ἰδίαν αὐτῆς οὐσίαν. Τέλος εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ γνῶσις τῶν πορισμάτων τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας καθόλου. Αὕτη ὡς ἐπιστήμη ἐρευνῶσα τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ στοιχείου ἐκείνου τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ὅπερ καλεῖται θρησκεία, τὸ μὲν διακριβώνει τὴν φύσιν τοῦ φαινομένου, τὸ δὲ καθορίζει τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἐξευρίσκουσα τὴν εἰδοποιὸν διαφοράν, ἥτις διακρίνει αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀξιολογικῶν κύκλων τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἀπὸ τῶν καλλιτεχνικῶν, γνωστικῶν, οἰκονομικῶν καὶ λοιπῶν ἀξιῶν. Ἐκ ταύτης παραλαμβάνει ὁ ἐρευνητὴς τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς θρησκείας, ἵνα τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ἐξεύρῃ καὶ διατυπώσῃ σαφῶς καὶ πλήρως τὸ ἰδιάζον περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ περιεχόμενον ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διατυπωθῇ ἐν συντόμῳ τινὶ ἐννοίᾳ ἢ διὰ βραχέος ὁρισμοῦ, ἐπειδὴ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἁπλοῦν τι φαινόμενον. Κατ᾽ ἀρχὰς δέον νὰ καθορισθῇ ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας ὁ θεὸς καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ, αἱ ἐν τῷ κόσμῳ ἐνέργειαι αὐτοῦ, ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ὕψιστον ὄν. Ἐντεῦθεν συνάγεται καὶ ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας. Ταῦτα εἶναι τὰ κύρια σημεῖα, κατὰ τὰ ὁποῖα διακρίνονται ἀλλήλων αἱ θρησκεῖαι. Ἀπ᾽ αὐτῶν ἀφορμώμενοι δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν κατὰ τίνα καὶ κατὰ πόσον διαφέρει ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τῶν ἄλλων θρησκειῶν, εἰς τί συνίσταται ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ τῆς οὐσίας αὐτοῦ.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀπολυτρωτικὴ θρησκεία, ὡς τοιαύτη δὲ ἀποβλέπει εἰς ὑπερκόσμια ἀγαθά. Αἱ δύο ἔννοιαι ἄλλως τε, θρησκεία τουτέστι καὶ ἐπέκεινα, συνδέονται ἀρρήκτως πρὸς ἀλλήλας. Ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ ὑπερκοσμίου πρὸς τὴν θρησκείαν ἐμφανίζουν αἱ διάφοροι θρησκεῖαι πολλὰς παραλλαγάς. Τοῦτο δύναται νὰ ἔχῃ ὅλως δευτερεύουσαν σημασίαν, δύναται ὅμως καὶ νὰ ἀσκῇ ἐξ ἄλλου τηλικαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὅλης θρησκευτικότητος, ὥστε ἐξ αὐτοῦ νὰ ἀξιολογῆται ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ ὁλόκληρος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρόκειται περὶ θρησκείας εἰδικῶς πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ρεπούσης, ἡ ὁποία εἶναι συγχρόνως ἀπολυτρωτική. Ἀλλ᾽ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λοιπὰς θρησκείας, τὰς ὑπαγομένας ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην τῆς ὑπερβατικῆς ἀπολυτρώσεως, ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει τὴν ὕπαρξιν προσωπικοῦ Θεοῦ, εἶναι δηλαδὴ θεϊστικὴ θρησκεία, καὶ δέχεται ὅτι ὁ προσωπικὸς οὗτος Θεὸς ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν βούλησίν του διὰ προφητικῶν προσωπικοτήτων, πλήρως δὲ διὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τούτου. Οὕτω ἐπιτρέπεται νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ὑπερβατικήν, ἀπολυτρωτικὴν καὶ προφητικὴν θρησκείαν. Ἐντεῦθεν συνάγονται τὰ εἰδοποιὰ γνωρίσματα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἀπὸ πάσης ἄλλης θρησκείας. Ἐν πρώτοις ὡς πρὸς τὴν μεταξὺ Ἐνθάδε καὶ Ἐπέκεινα σχέσιν. Ἐνῷ αἱ λοιπαὶ θρησκεῖαι τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι ἄκρως διαρχικαί, δεχόμεναι ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ κόσμου τούτου τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου κόσμου, ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει ὅτι συνδέονται στενῶς πρὸς ἀλλήλους, χωρὶς βεβαίως νὰ συγχέῃ τὸν ἕνα πρὸς τὸν ἄλλον. Ὁ ἐνθάδε κόσμος κέκτηται θετικὴν ἀξίαν διὰ τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ, καθ᾽ ὅσον ἐν αὐτῷ πραγματοποιοῦνται οἱ σκοποί, τοὺς ὁποίους ἔθεσεν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ πρὸς τοὺς ὁποίους ὁδηγεῖ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερβατικὸς καὶ ἐνδοκοσμικὸς συνάμα, ἀφοῦ ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Ἀλλὰ περιεχόμενον τῆς ἀπολυτρώσεως παραμένει πάντοτε ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀπὸ τῆς παροδικότητος τοῦ κόσμου τούτου, ὅστις μόνον σχετικὴν ἀξίαν εἶναι δυνατὸν νὰ κέκτηται. Ἡ σωτηρία ὅμως αὕτη, κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἀπολυτρωτικαῖς θρησκείαις, εἶναι ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Σκοπὸς αὐτῆς δὲν εἶναι ἡ διάλυσις τοῦ Ἐγὼ ἐν τῷ ὠκεανῷ τῆς θείας οὐσίας οὔτε ἡ δι᾽ αὐτοβυθισμοῦ καὶ ἐκστάσεως ὕψωσις τῆς ψυχῆς μέχρι τῆς ἐν τῷ Θεῷ ζωῆς, ἀλλ᾽ ἡ υἱοθεσία, ἡ ἀποκατάστασις τῆς υἱικῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὡς πατέρα σχέσεως, ὡς τῆς κατ᾽ ἐξοχὴν μορφῆς τῆς προσωπικῆς κοινωνίας πρὸς αὐτόν, καὶ ἀκριβέστερον πρὸς τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα, ἵνα ἀποτελεσθῇ τέλος ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπόλυτος ἐπικράτησις τοῦ θελήματός του. Τῆς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἀπολυτρώσεως ἐπακολούθημα εἶναι βεβαίως ἡ ἀπὸ τοῦ παροδικοῦ καὶ τοῦ πεπερασμένου ἀπαλλαγή, περιεχόμενον τῆς ὁποίας εἶναι ὅμως ἡ ἄρσις τοῦ χάσματος μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ἡ προσέγγισις ταύτης εἰς αὐτόν. Ὁ Χριστιανισμὸς λοιπὸν δὲν εἶναι αὐτοσωτηριακὸν σύστημα, ἀλλ᾽ ἑτεροσωτηριακόν, ἡ σωτηρία ὅμως συντελεῖται οὐχὶ ἄνευ τῆς συνεργίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ἥτις δέον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ προσοικειωθῇ διὰ τῆς πίστεως τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ συντελεσθεῖσαν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἀπολύτρωσις φέρει ἐν τῷ Χριστιανισμῷ χαρακτῆρα ἀπολύτως ἠθικόν· εἶναι ἀπολύτρωσις ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν δουλείας. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς δὲν ἔγκειται ἁπλῶς εἰς τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ παροδικόν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν δέσμευσιν τῆς βουλήσεως ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἥτις ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἁγίας βουλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀπολύτρωσις τελεσιουργεῖται ἐν τέλει διὰ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῷ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις θρησκείαις ἡ ἀπολύτρωσις ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἀποτελεῖ τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τοῦ κόσμου, ὅστις παραμένει ἀμετάβλητος, ἐνεργεῖ τοὐναντίον ἐν τῷ Χριστιανισμῷ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ ὡς αἴτημα καὶ ὡς ἐνέργεια ἐπὶ τοῦ συνόλου κόσμου.

Οὕτω εἰς τὰ γνωρίσματα τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ προστίθεται καὶ τὸ γνώρισμα τῆς καθολικότητος, ὅπερ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἠθικὸν θεϊσμόν, τὸν ὁποῖον πρεσβεύει ἡ θρησκεία αὕτη. Τέλος ταύτην διακρίνει καὶ ἡ βεβαιότης τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἀπολυτρώσεως. Διότι αὕτη ἐμφανίζεται ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς ἐν τῇ θείᾳ προσωπικότητι τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὡς ἀπολυτρωτικὴ θρησκεία εἶναι ἅμα ἱστορικὴ ἀποκάλυψις, ἐπιφάνεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ τὸ γνώρισμα τοῦτο, ὡς ὅλα τὰ μνημονευθέντα, ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος τῆς θεϊστικῆς θρησκευτικότητος, ἥτις ἀποτελεῖ πανταχοῦ τὸ κέντρον τῶν περὶ Θεοῦ, κόσμου, ἀνθρώπου καὶ σωτηρίας ἰδεῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὰ γνωρίσματατα ταῦτα τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ περιλαμβάνονται εἰς τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, εὑρίσκομεν δὲ αὐτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς πάσας τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας προσέλαβεν οὗτος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει, εἰ καὶ ἐν διαφόρῳ ἑκάστοτε συνθέσει, ἐπειδὴ ἑκάστη αὐτῶν ἐξαίρει ἄλλα γνωρίσματα καὶ στρέφει τὴν προσοχὴν εἰς ἄλλην κεντρικὴν ἰδέαν. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ σωτὴρ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἀπαλλάσσει τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ᾽ αὐτῆς καὶ ἀνακαινίζει ἐσωτερικῶς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς χάριτος. Τὴν ἀπολύτρωσιν ταύτην ἐπιτελεῖ διὰ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου, ὅστις εἶναι ἐξιλαστήριος θυσία. Κέντρον λοιπὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπολύτρωσις καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς χάριτος. Ἄλλαις λέξεσιν, οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός, ὅστις δὲν εἶναι μόνον ὁ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Ὅθεν ὀρθῶς λέγει που ὁ Ἐδουάρδος φὸν Χάρτμαν ὅτι ὁ ἀπορρίπτων τὴν χριστολογίαν ἀπορρίπτει καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι πίστις εἰς τὸν Χριστόν, πίστις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λυτρωτὴν τῶν ἀνθρώπων.

Παρὰ ταῦτα ἡ φιλελευθέρα θεολογία τῶν τελευταίων 150 ἐτῶν ἐπεχείρησε νὰ διατυπώσῃ καθ᾽ ὅλως διάφορον τρόπον τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὡς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ, οὕτω ἀρνεῖται ἡ νεωτέρα κριτικὴ καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ πᾶν ὅ,τι φέρει ὑπερφυσικὸν χαρακτῆρα, τὴν ὑπερφυσικὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑπερφυσικὴν χάριν. Πρὸ πάντων ἀρνεῖται αὐτὴν ταύτην τὴν βάσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὴν θείαν ἀπολυτρωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς οὔτε διὰ τοῦ θανάτου του ἐξιλέωσε τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐσωτερικῆς δικαιώσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ μόνον ὁ κῆρυξ αὐτοῦ, διδάσκαλος καὶ ὑπόδειγμα, οὐχὶ ὅμως ἡ ζωτικὴ ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ὡς πρὸς τὴν ἄρνησιν εἶναι σύμφωνοι ὅλοι οἱ θεολόγοι τῆς φιλελευθέρας παρατάξεως. Ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὸν θετικὸν καθορισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑφίσταται μεγάλη ἀντιγνωμία μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῆς θεολογίας ταύτης. Ἡ ἄρνησις τοῦ γεγονότος τῆς ὑπερφυσικῆς χάριτος περιορίζει συνήθως τὴν προσοχὴν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ ποῖον τὸ νέον, τὸ μέγα καὶ δημιουργικόν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει, ὡς πρὸς τοῦτο ἄλλοι ἄλλα ἰσχυρίζονται. Κατὰ κανόνα ἕκαστος ἀγωνίζεται νὰ ὑπεμβάλῃ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τὸ περὶ ζωῆς ἰδανικόν, τὸ ὁποῖον πρεσβεύει. Μάλιστα διαδεδομένη εἶναι ἡ ἀντίληψις, καθ᾽ ἣν ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὸ ἰδανικὸν τῆς φυσικῆς θρησκείας καὶ τῆς φυσικῆς ἠθικῆς. Τὴν ὑπηρεσίαν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς διαβλέπει εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς αἰωνίας ἀξίας τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν ἐσωτεροποίησιν τῆς ἠθικότητος. Ἀπὸ θρησκευτικῆς ἐπόψεως σημασίαν ἀναγνωρίζει εἰς τὸ κήρυγμα περὶ υἱοθεσίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ περὶ τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ὅστις συγχωρεῖ τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν. Μερικὰ παραδείγματα εἶναι χρήσιμα, ὅπως καταδειχθῇ πῶς ἀντιλαμβάνονται τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ τελοῦντες ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας θεολογίας. Ὀνομαστότατος πάντων εἶναι ὁ πολὺς Χάρνακ. Κατὰ τὸν πολυμερέστατον τοῦτον σοφόν, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἀνήκει οὐχὶ ὁ Υἱός, ἀλλὰ μόνος ὁ Πατήρ, κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν τῷ κηρύγματι τούτῳ διακρίνομεν τρεῖς κύκλους. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ βασιλεὺς τοῦ Θεοῦ, ὁ δεύτερος ὁ Θεὸς Πατὴρ καὶ ἡ ἀπέραντος ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὁ τρίτος ἡ κρείττων δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης. Ταῦτα δὲ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν καὶ εἰς τὰ ἑξῆς δύο: ὁ Θεὸς ὡς Πατὴρ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξευγενισθεῖσα, ὥστε νὰ δύναται νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τούτου συνάγει ὁ Χάρνακ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι θετικὸν θρήσκευμα, ἀλλ᾽ αὐτὴ αὕτη ἡ ἰδέα τῆς θρησκείας. Κατὰ τὸν Μπουσσὲτ ὁ Χριστὸς ἐξαίρει ὡς τὸ σπουδαιότατον ἐν τῷ βίῳ τὴν ἠθικὴν καὶ θεωρεῖ ὡς οὐσίαν αὐτῆς τὸ ἐσωτερικὸν φρόνημα. Πρὸς τούτοις κηρύττει τὴν καθαρωτάτην περὶ Θεοῦ ἔννοιαν καὶ ὑψώνει τὴν ψυχὴν εἰς ἄμεσον κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰησοῦς θέτει τὴν ψυχὴν ἐνώπιον τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἀγνοῶν τὸ δίκαιον καὶ τὸ γράμμα τοῦ νόμου, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν συνήθειαν. Οὕτως ἀπαλλάσσει τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τῶν παλαιῶν αὐτῆς μορφῶν καὶ συγχρόνως ἀναιρεῖ πᾶσαν νέαν μορφὴν αὐτῆς, παρεμβαλλομένην μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Μόνη κεντρικὴ ἰδέα ὑπολείπεται τὸ Εὐαγγέλιον περὶ τοῦ συγχωροῦντος Θεοῦ, ὅστις δέχεται τὸν ἄσωτον υἱὸν μετ᾽ ἀπείρου εὐσπλαγχνίας. Τέλος ὁ Ντέλιτς φρονεῖ ὅτι τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καθορίζομεν, ἐὰν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Χριστια-

Digitized by Google

νισμοῦ ἐξοβελίσωμεν πᾶν ὑπερφυσικὸν καὶ ἐξωτερικόν. Ἄλλαις λέξεσι τὴν διδασκαλίαν περὶ θεότητος καὶ ἀπολυτρωτικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τὰς προφητείας καὶ τὰ θαύματα, τὰ μυστήρια καὶ τοὺς ἱερεῖς. Τότε ἔχομεν ὅ,τι ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς, τὴν ζωντανὴν πίστιν εἰς τὸν ἕνα καὶ πνευματικὸν Θεόν. Ἐξ ἴσου ἀρνητικὴ εἶναι καὶ ἡ περὶ τῆς σημασίας τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἰδιαιτέρα ἀντίληψις τοῦ νεωτέρου τούτου Χριστιανισμοῦ. Διότι σημασίαν ἀποδίδουν μόνον εἰς τὰς χριστιανικὰς ἰδέας, ἔναντι τῶν ὁποίων λησμονεῖται τὸ πρόσωπον τοῦ Λυτρωτοῦ, ὅστις θὰ ἠδύνατο καὶ νὰ στερῆται ἱστορικῆς ὑποστάσεως. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ θεολόγου Σμίντελ: «Κατ' οὐδὲν θὰ ἐζημιοῦτο ἡ θρησκευτική μου συνείδησις, ἐὰν ἔδει νὰ πεισθῶ σήμερον ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδόλως ἔζησε πράγματι. Θὰ ᾐσθανόμην βεβαίως τὴν ἔλλειψιν ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀτενίσω πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἕνα πραγματικὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ὅμως θὰ ἐγνώριζον ὅτι δὲν θὰ ἐστερούμην τῆς εὐσεβείας, ἡ ὁποία ἔγινεν ἀπὸ μακροῦ κτῆμά μου, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι δὲν δύναμαι πλέον νὰ συσχετίσω αὐτὴν πρὸς τὸ πρόσωπόν του. Διὰ τὴν εὐσέβειάν μου ταύτην δὲν αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ ἴδω ἐν τῷ Ἰησοῦ τὸ ἀπόλυτον αὐτῆς πρότυπον, δὲν θὰ ἐταρασσόμην δὲ ἐὰν ἀντ' αὐτοῦ εὕρισκον ἄλλον, ὅστις νὰ ὑπερέχῃ αὐτοῦ, ὅπως ἄλλως τε εἶναι ἀληθὲς ἀπό τινων ἐπόψεων». Ἐν τούτοις οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων ἀποδίδουν καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ μεγάλην καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰωνίαν καὶ ἄφθαρτον σημασίαν. Ὁ Κύριος δὲν εἶναι δι' αὐτοὺς μόνον διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνέφικτον πρότυπον, ὅπερ δύναται νὰ κατευθύνῃ ἐσαεὶ τὸν βίον ἡμῶν διὰ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ εὐσεβείας καὶ διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ὁποίαν οὐδὲ ὁ θάνατος κατώρθωσε νὰ διασείσῃ. Πρὸς τούτοις τιμῶσιν αὐτὸν ὡς τὸν ἱδρυτὴν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀφυπνίσθη ἐν ἡμῖν ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ζωή. Ἕνεκα τούτου καλεῖται ὑπὸ πολλῶν ἐξ αὐτῶν καὶ Σωτὴρ καὶ Λυτρωτής, ἂν καὶ ἀποκρούουν πραγματικὸν ἀπολυτρωτικὸν θάνατον καὶ ἀπολυτροῦσαν χάριν, ὡς ἐπίσης χαρακτηρίζεται καὶ ὡς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἕνεκα τῆς μοναδικῆς περὶ Θεοῦ συνειδήσεως, τὴν ὁποίαν ἐκέκτητο. Οὕτως ἐκλαμβάνουσι καὶ ἑρμηνεύουσιν αὐτὸν καὶ ἄλλοι καὶ οἱ Σλαϊερμάχερ, Πφλάϊδερερ καὶ ἡ σχολὴ τοῦ Ρίτσλ. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ γράφει ὁ Χάρνακ: «Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀνήκει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὡς τμῆμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἔγινεν ἡ προσωπικὴ πραγμάτωσις καὶ ἡ δύναμις τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ θὰ παραμείνῃ αἰσθητὸς ὡς τοιαύτη».

Ἡ οὐσία αὕτη τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἵαν ἐκθέτει αὐτὴν ἡ νεωτέρα κριτικὴ θεολογία, δυσκόλως ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι αἱ θετικαὶ ἰδέαι, τὰς ὁποίας συνάγει ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι γνησίως χριστιανικαί, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ ὅλος Χριστιανισμός. Ὅ,τι δὲ ἀκριβῶς ἀρνοῦνται, τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον περιεχόμενον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Κατὰ τὴν θεολογίαν ταύτην, ἡ περὶ ἀπολυτρώσεως καὶ χάριτος διδασκαλία δὲν ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' εἶναι προϊὸν μεταγενεστέρων χρόνων, ἰδίᾳ τῆς θεολογίας τοῦ Παύλου. Διότι ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς δὲν κηρύττει ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ὡς ἀρχὴν τῆς χάριτος καὶ τῆς ζωῆς, ἀγνοεῖ δὲ τὴν ἀνάγκην ἀπολυτρωτικοῦ θανάτου, κηρύττων τοὐναντίον τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ. Παρὰ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅμως τοῦτον τῆς νεωτέρας θεολογίας, εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ Παῦλος στηρίζει τὰς περὶ ἀπολυτρώσεως ἰδέας του ἐπὶ τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ἐπικαλεῖται. Ἤδη ἐκ τῆς Α' Κορ. 15, 3 καταφαίνεται ὅτι ἡ πρώτη Ἐκκλησία ἐγνώριζε τὴν ἀπολυτρωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἡ κριτικὴ θεολογία, χωροῦσα περαιτέρω, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ πίστις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας δὲν συμπίπτει πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Τοὐναντίον μεταξὺ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ καὶ τῆς πίστεως τῶν πρώτων Χριστιανῶν ὑπάρχει αὐτὸ τοῦτο ἀντίθεσις. Οἱ ἀπόστολοι ἐμφανίζουν τὸν Χριστὸν ὡς μεσίτην καὶ Λυτρωτήν, ἀλλ' ὁ ἴδιος θέτει τὴν ψυχὴν εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκεῖνοι ὁμιλοῦν περὶ ἐξιλαστικῆς θυσίας, ὁ Ἰησοῦς γνωρίζει μόνον τὸν τανάγαθον πατέρα, ὅστις ἐλεεῖ καὶ συγχωρεῖ τὸν ἁμαρτωλόν. Ἀλλ' ὅμως ἐν πρώτοις ἡ περὶ ἀπολυτρώσεως διδασκαλία εὕρηται καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ. Ὁ Ἰησοῦς κηρύττει ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ μοναδικὴ ὁδὸς πρὸς τὸν Θεόν. Ἔπειτα δὲ ὑφίσταται στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεός, ὁ ἀπαιτῶν ἐξιλασμὸν τῆς ἁμαρτίας, δὲν εἶναι διάφορος τοῦ Θεοῦ Πατρός, ὅστις ἐλεεῖ τὰ τέκνα του, ὁ δὲ Χριστὸς ὡς μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων δὲν ἀποκλείει τὴν ἄμεσον σχέσιν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ νεωτέρα κριτικὴ ὁμολογεῖ ἐνίοτε ἀνενδοιάστως ὅτι ἡ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντίληψις αὐτῆς ἀντιφάσκει πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν. Ὁ Χριστὸς ζῇ ἐν κόσμῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνεργεῖ τὸ ὑπερφυσικόν, γνωρίζει ὑψηλοτέραν ἀποκάλυψιν, τελεῖ θαύματα καὶ πιστεύει εἰς τὴν ἀπολυτρωτικὴν δύναμιν τοῦ ἔργου του. Ἔναντι τῶν γεγονότων τούτων ἰσχυρίζεται ἡ ἀρνητικὴ θεολογία ὅτι ἡ ἀληθὴς οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν συνίσταται εἰς ὅ,τι θεωροῦν ὡς τοιαύτην ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' εἰς τὸ αἰώνιον περιεχόμενον τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν περιέχει τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ Ἰησοῦς ἦτο τέκνον τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν μορφῶν, αἵτινες φέρουσι τὴν σφραγῖδα τῶν χρόνων του, καὶ νὰ ἀποκαλύψωμεν τὸ ἐν αὐτῇ ἄχρονον ὄπισθεν τῆς ἱστορικῆς μορφῆς. Ἀλλ' οὕτω διατυποῦται ἀρχή, ἥτις ὁδηγεῖ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπειδὴ παρέχει ἔδαφος εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν αὐθαιρεσίαν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν ὅρια. Ἐκτὸς τῆς ἰδέας τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ἀπορρίπτει ἡ ὀρθολογιστικὴ αὕτη θεολογία καὶ τὴν περὶ χάριτος διδασκαλίαν, ἀντικαθιστῶσα αὐτὴν διὰ τῆς αὐτοσωτηρίας καὶ ὑπερτιμῶσα τὰς ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται ὅτι ἡ νεωτέρα αὕτη περὶ οὐσίας τοῦ Χριστιατισμοῦ ἐκδοχὴ οὔτε πρὸς τὸν πρωταρχικὸν Χριστιανισμὸν συμφωνεῖ οὔτε προάγει αὐτόν. Τοὐναντίον διασείει αὐτὸν ἐκ θεμελίων, ἵνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἱδρύσῃ νέαν θρησκείαν. Κατὰ πόσον ἡ νέα αὕτη θρησκεία ἐπιτρέπεται νὰ ὀνομάζεται Χριστιανισμός, εἶναι λίαν ἀμφίβολον.

Τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ συνδέεται στενῶς τὸ μὲν πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως αὐτοῦ, τὸ δὲ πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας. Τὸ πρῶτον, τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ἀπαιτεῖ ἅτε ἱστορικὸν πρόβλημα καὶ λύσιν ἱστορικήν, τουτέστιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑπερφυσικοῦ χαρακτῆρος τῆς θρησκείας ταύτης, ὅστις οὐδαμῶς ἀποκλείει τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν αὐτοῦ, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατο νὰ νομισθῇ. Ἀπὸ τοῦ Φραγκίσκου Βάκωνος καὶ τοῦ Καρτεσίου ἡ ἐπιστήμη ἐστράφη τὸ μὲν πρὸς ὀρθολογιστικήν, τὸ δὲ πρὸς ἐμπειριοκρατικὴν κατεύθυνσιν, προσπαθοῦσα νὰ ἐξερευνήσῃ καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀποκλειστικῶς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας. Ὁ ΙΘ' αἰών, τὸν ὁποῖον χαρακτηριζει ἰδιαζόντως τὸ πρὸς τὴν ἱστορίαν διαφέρον, συνεδύασε τὰς δύο ταύτας ροπὰς καὶ μεθόδους καὶ κατέστησε συνειδητὸν τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ πρόβλημα διαισθάνεται ἤδη σαφῶς ὁ Λέσσιγγ, ὁ δὲ Κάντιος πειρᾶται νὰ ἐξεύρῃ δυνατότητα τῆς λύσεως αὐτοῦ, τῆς ὁποίας ἡ δυσχέρεια προέρχεται ἐκ τοῦ ὑπερφυσικοῦ χαρακτῆρος, μεθ' οὗ ἐμφανίζεται ὁ Χριστιανισμός. Ὁμοίως ὁ Φίχτε, ὅστις φρονεῖ ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης συνίσταται εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος εἰς γενετικήν, τουτέστιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῆς ἐκ τῶν ἐμφύτων νόμων τοῦ λόγου. Οὕτω ἡ ἱστορία γίνεται λογικὸν συγκρότημα, ὡς δεικνύει πρὸ πάντων ἡ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Φίχτε διαδεχθεῖσα φιλοσοφία τοῦ Ἑγέλου. Κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα λαμβάνει συνείδησιν ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας. Τοιουτοτρόπως τὸ ἱστορικὸν ἀπαλλάσσεται τοῦ τυχαίου καὶ ὑψοῦται εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ πνευματικοῦ, ὅπερ εἶναι αἰώνιον καὶ ἄχρονον. Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης καθίσταται ὅλως ἀδιάφορος, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία εἶναι δυνατὸν νὰ συγκροτηθῇ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἀλλὰ τοιοῦτο ἱστορικὸν συγκρότημα εἶναι δυνατὸν κατὰ δύο τρόπους: Ἢ ἀπὸ ἰδεοκρατικῶν προϋποθέσεων, τουτέστιν ὡς ἱστορία, ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξις μιᾶς ἰδέας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὡς ἐν σπέρματι ἐμπεριέχεται πᾶσα ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης. Ἢ ἀπὸ ἐμπειρικῶν καὶ πραγματικῶν προϋποθέσεων, τουτέστιν ὡς κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ φυσικοὺς νόμους χωροῦσα κίνησις ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ὑλικοῦ, τοῦ ψυχοφυσικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξις ἠκολούθησε καὶ τὰς δύο ταύτας δυνατότητας. Ἡ ἰδεοκρατικὴ γραμμή, ἡ συνδεομένη πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς σχολῆς τῆς Τυβίγγης Χρ. Φερν. Μπάουερ καὶ διακριθεῖσα εἰς μυθολογικὴν (Στράους), κριτικὴν (παλαιοτέραν καὶ νεωτέραν) καὶ θρησκειολογικήν, ἀνέλαβε τὴν ἀπόπειραν ὅπως καταδείξῃ τὸν ἱστορικὸν σύνδεσμον μεταξὺ ἑλληνίζοντος Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ, ἑρμηνεύουσα τὸν Χριστιανισμὸν ἢ ὡς ἐσωτερικὴν ἐξέλιξιν ἰδεῶν ἐνυπαρχουσῶν ἤδη ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ, ἢ ὡς ἐπιγένεσιν ἀναβλαστήσασαν ἐκ τοῦ ἑλληνισμοῦ, τουτέστιν ἐκ τοῦ οἰκουμενικοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, ἐκ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ ροπῶν, αἵτινες φέρουν συγκρητιστικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κατὰ τοὺς ἐρευνητὰς τούτους θρησκεία ὄχι πρωτότυπος, ἀλλ' ἐξηρτημένη ἐκ τοῦ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη. Ἡ ἐπίδρασις τούτου πρὸς γένεσιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς νέας θρησκείας ἐκλαμβάνεται ἢ ἔμμεσος, διὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δηλαδή, ὅστις παρέλαβε πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀνατολικῶν ἰδίᾳ λαῶν, ἢ ἄμεσος, ὅτε νομίζουν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἤντλησεν ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου καὶ δὴ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς λεγομένης θρησκείας, τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν παρὰ Ποσειδωνίῳ καὶ Φίλωνι, ἐκ τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν, ἰδίᾳ τῶν μυστηριακῶν, αἵτινες ἀνίστανται εἰς νέαν ζωὴν κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους. Ὑπάρχουν δὲ καὶ οἱ φρονοῦντες ὅτι εἶναι αὐτὸ τοῦτο συγκρητιστικὴ θρησκεία, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῆς συμμείξεως οὐ μόνον θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ ἐκ παραστάσεων καὶ συνηθειῶν ἐκ τῶν πρωτογόνων θρησκειῶν εἰλημμένων. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη νοεῖται ἀναφερομένη καὶ εἰς αὐτὰ τὰ οὐσιώδη, ὡς ὑποστηρίζει ἡ φιλελευθέρα θεολογία. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οἱ περιορίζοντες αὐτὴν εἰς ἐπουσιώδη καὶ περιφερειακά, ὡς οἱ θιασῶται τῆς μεσαζούσης λεγομένης θεολογίας. Ἄλλοι πάλιν ὁμιλοῦν περὶ εἰδολογικῆς μόνον ἐπιδράσεως, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν μόνην ἐδανείσθη ἡ νέα θρησκεία ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἵνα κατ' ἀνάγκην ἐκφράσῃ δι' αὐτῆς τὸ νέον θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν περιεχόμενον αὐτῆς. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ προβλήματος τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὀφείλεται μὲν εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐκείνας προϋποθέσεις, ἰδίᾳ τὰς τῶν Ἑγελιανῶν, ἐνισχύθη ὅμως καὶ ἀπέβη σαφεστέρα τῇ βοηθείᾳ τοῦ θρησκειολογικοῦ ὑλικοῦ, ὅπερ συνεκομίσθη ἀφθόνως κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα καὶ προήγαγε θαυμαστὸν ὅσον τὴν ἔρευναν. Αὕτη διεπίστωσε πολλαπλᾶς ὁμοιότητας καὶ ἀναλογίας μεταξὺ τῆς νέας θρησκείας καὶ τοῦ ἀπωτέρου καὶ ἐγγυτέρου θρησκευτικοῦ περιβάλλοντος αὐτῆς. Τὰς ἀναλογίας ταύτας ἡρμήνευσαν πολλάκις ὡς συγγενείας, αἵτινες μαρτυροῦν ἐξάρτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξ ἄλλων θρησκειῶν. Τοῦτο δὲ παρὰ τὰς ἀποτρεπτικὰς νουθεσίας μεγάλων ψυχολόγων (Βοὺντ λ. χ.) καὶ θρησκειολόγων (Κυμὸντ π. χ.) καὶ παρὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν στοιχείων, ἅτινα μόνα θὰ ἐπέτρεπον τὴν μόρφωσιν ἐπιστημονικῆς θεωρίας περὶ τῶν σχέσεων τούτων. Διότι ὄχι μόνον οὐδὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐν τῇ αὐστηρᾷ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀναλογίαι ἐξηγοῦνται πλέον ἢ ἐπαρκῶς τῇ βοηθείᾳ τῆς ψυχολογίας, χωρὶς κατ' ἀκολουθίαν νὰ ὑφίσταται ἀνάγκη προσφυγῆς εἰς τὴν περὶ ἐξαρτήσεως ὑπόθεσιν. Ἔπειτα δὲ ἡ διακρίβωσις τῶν ἐλατηρίων, τῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν λεπτομερειῶν, ὁσάκις δὲν παραμελεῖται χάριν ἐκ τῶν προτέρων θεωριῶν καὶ ἐσχηματισμένης ἤδη κοσμοθεωρίας, ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ νέου ὅλως φαινομένου ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἢ τοὐλάχιστον διδάσκει τοὺς ἐρευνητὰς νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικοί. Σημειωτέον ὅτι τὸ πρόβλημα, εἰ καὶ οὐχὶ ἐν ὅλῳ αὐτοῦ τῷ πλάτει, ἦτο συνειδητὸν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Χριστιανούς, εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ θεωρία Ἰουστίνου τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος περὶ τοῦ σπερματικοῦ λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπειράθη νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰς ὑφισταμένας ἀναλογίας, ὡς καὶ ἡ περὶ προπαρασκευῆς τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἄκρα ἐκείνη θεωρία τῆς ἰδεοκρατικῆς κατευθύνσεως περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπιγεννήματος τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνελίξεως τῶν ἰδεῶν, ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ τὸν κίνδυνον τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὲν διὰ τῆς ὑπερβολικῆς ἐξάρσεως τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, τὸ δὲ διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἐννοίας τῆς πρωτοτυπίας εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν Παῦλον. Αἱ ἀπόπειραι αὐτῆς ἔδει νὰ ἀγάγουν κατ' ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἱστορικῆς ὑποστάσεως τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ εἰς τὴν μυθολογικὴν ἑρμηνείαν τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὴν ἀρχὴν ἔκαμεν ὁ Στράους διὰ τῆς μυθικῆς ἑρμηνείας πλείστων γεγονότων τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας, εἰς ὑπερβολὰς δὲ κατήντησεν αὕτη διὰ τοῦ Μπροῦνο Μπάουερ καὶ νεωστὶ διὰ τοῦ Βενιαμὶν Σμίθ, τοῦ Ντρὲβς καὶ ἄλλων. Καὶ διὰ μὲν τὸν Μπάουερ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι σύνθεσις ἰουδαϊκῆς θεοσοφίας καὶ στωϊκῶν ἰδεῶν, κατ' ἀκολουθίαν ἀποτέλεσμα ὁμαδικῆς κινήσεως, ἥτις δὲν χρῄζει ὡρισμένης ἡγουμένης προσωπικότητος, οἱ δὲ νεώτεροι ἀρνηταὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ πειρῶνται νὰ ἑρμηνεύσουν τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἐκ τῆς ἀστρικῆς θρησκείας, ἥτις τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ τελούμενα ἐκλαμβάνει ἀνθρωπομορφικῶς καὶ διδάσκει ὅτι πρὸς αὐτὰ ἀντιστοιχοῦν ἀκριβῶς τὰ ἐπὶ γῆς τελούμενα, ὡς ὁ μικρόκοσμος εἰς τὸν μακρόκοσμον, ἐκ τοῦ βαβυλωνιακοῦ ἔπους τοῦ Γιλγάμου ἢ ἐκ θρησκείας μυθολογικοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία χρονολογεῖται πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων. Ὁ Ἰησοῦς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ ἥλιος. Ἢ εἶναι σύλληψις τοῦ Παύλου, ὁ ἰδανικὸς Χριστὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστᾶ ἐν τῇ πίστει τῶν ὀπαδῶν τῆς αἱρέσεως. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον ἐτέθη καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Παύλου. Τὸ μὲν δηλαδὴ ἠρνήθησαν καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ, πρᾶγμα ἀδύνατον μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος τῶν

Digitized by Google

ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερομένων ἐπιστολῶν, τὸ δὲ ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς τὸν κυρίως ἱδρυτὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνην περὶ κατ' ἐσωτερικὴν ἀνάγκην χωρούσης ἐξελίξεως τῶν ἰδεῶν. Ἡ περὶ ἱστορικῆς ἀνυπαρξίας θεωρία ἐκπηγάζει λοιπὸν ἐκ τῆς πανθεϊζούσης φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ἥτις κατάγεται ἐκ τοῦ Ἑγέλου. Κλασσικὸν παράδειγμα τῆς προκαταλήψεως ταύτης, ἀφ' ἧς θεωροῦνται τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα, εἶναι ὁ μνημονευθεὶς Ντρέβς, ὁ μόνος ἐμμένων ἀκόμη εἰς τὴν πίστιν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἱστορικὸν πρόσωπον. Τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰδεοκρατικῆς κατευθύνσεως πρὸς τὰς παραβόλους αὐτῆς θεωρίας ἐβοήθησε μεγάλως ἡ φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ κριτικὴ τῶν πηγῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἵτινες ἠρευνήθησαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Μετὰ τὴν συλλήβδην ἀπόρριψιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ὀλλανδῶν ὑπερκριτικῶν, ἐπέστρεψεν ἡ θεολογία εἰς νηφαλιωτέρας σκέψεις, σήμερον δ' ἐλαχίστων βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης τὴν γνησιότητα ἀμφισβητεῖ ἡ καλουμένη νεωτέρα κριτικὴ σχολή. Πειρᾶται ὅμως νὰ διαπιστώσῃ στάδια ἐξελίξεως τῆς χριστολογίας ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις καὶ νὰ διακρίνῃ τὸ κατ' αὐτὴν καθαρὸν περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν προσθηκῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐνόθευσε δῆθεν αὐτὸ ἡ πίστις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ ἡ θεολογία τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἡ ἀνάπτυξις τοῦ δόγματος κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας.

Ἡ ἐμπειριοκρατικὴ κατεύθυνσις κατήντησεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, οὐδόλως διαφέρουσα τῆς ἰδεοκρατικῆς κατὰ τὴν μέθοδον. Διότι καὶ αὐτὴ ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Ταύτην ὅμως δὲν ἐκδέχεται ὡς ἀνέλιξιν ἰδεῶν, ἀλλ' ὡς μετάστασιν καὶ μετακίνησιν ἀτόμων. Τοῦτο εἰς τὴν πρᾶξιν μεταφερόμενον σημαίνει τὸ μὲν ἐξοστρακισμὸν τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ ἀνάδειξιν τῆς μάζης ὡς φορέως τοῦ ἱστορικοῦ βίου, τὸ δὲ ἀντικατάστασιν τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος ὑπὸ τῆς ἱστορίας τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων καὶ συνθηκῶν. Τοιουτοτρόπως ὁ Χριστιανισμὸς ἡρμηνεύθη ὡς κομμουνιστικὸν κίνημα τοῦ ὄχλου, καὶ δὴ ἢ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἱστορικοῦ ἐκπροσώπου τῆς μάζης ἢ ἄνευ αὐτοῦ, θεωρηθέντος ὡς προσωποποιήσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τῆς κοινότητος, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ Θεὸς ἢ ὁ ἥρως. Τὴν γένεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξαρτᾷ ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἐξ οἰκονομικῆς ἀναγκαιότητος, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως. Ἀπὸ τῶν προϋποθέσεων τούτων ἐπειράθη λ.χ. νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν Χριστιανισμὸν ὁ θεωρητικὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ Κάρολος Καούτσκυ, ὅστις μεταθέτει τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι προλεταριακὸν κίνημα, στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ μίσους τῶν τάξεων, πέρὶ τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖ τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον καὶ σαφέστερον ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου. Οἱ Χριστιανοὶ προσδοκοῦν τὴν πραγματοποίησιν νέας καταστάσεως ἐπὶ τῆς γῆς, διότι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ φέρει χαρακτῆρα ἐγκόσμιον. Ὁ Χριστὸς ἦτο κοινωνικὸς ἐπαναστάτης, σταυρωθεὶς συνεπείᾳ τῆς ἀποτυχίας τῆς στάσεως, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ὁ Χριστιανισμὸς ἐξομοιοῦται πρὸς τὸ σοσιαλιστικὸν κίνημα τῶν χρόνων μας, τουτέστι ἑρμηνεύεται ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου. Παραπλησίως ὁ Κάλτχοφφ, ὁ γνωστὸς ἐν Βρέμῃ ἐφημέριος. Ἀλλ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Καούτσκυ, οὐδαμῶς προσέχει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ. Παρὰ τοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντας, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιεῖ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἱστορίας τοῦ πρωταρχικοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπιχειρεῖ νὰ καθορίσῃ καὶ τὴν συμβολὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πρὸς προπαρασκευὴν καὶ γένεσιν τῆς νέας θρησκείας. Ἰδίᾳ ἐπέδρασαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην αἱ «κομμουνιστικαὶ λέσχαι» τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ μονομέρεια τῶν ἀντιλήψεων τούτων εἶναι προφανής. Ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται ὡς ἕνα μόνον σκοπὸν ἐπιδιώκων, τὸν κοινωνικόν, ὡς ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ προσωπικότης μόνον ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς ταύτης ἐπόψεως. Ἔπειτα ἡ κριτικὴ τῶν πηγῶν εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ἐν πολλοῖς αὐθαίρετος, διαστροφὴ καὶ κακόζηλον συνήθως ἀναμάσημα ὑποθέσεων καὶ πορισμάτων τῶν κριτικῶν ἐρευνῶν τῆς φιλελευθέρας θεολογίας. Τέλος ἀβάσιμος εἶναι καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἀποκλειστικὴ ἑρμηνεία καὶ ἡ ἀφόρητος μονομέρεια τῆς δογματικῆς κοσμοθεωρίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἑρμηνείας ταύτης.

Ἀλλ' ἐν τῇ πράξει δὲν χωρίζονται αὐστηρῶς ἀλλήλων, συνήθως τοὐλάχιστον, ἐμπειρικὰ καὶ ἰδανικὰ ἐλατήρια ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ. Τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπαιτεῖ, πρὸς ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ πραγματείαν, νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τόσον ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος, καὶ ἰδίᾳ ἡ τῶν θρησκευμάτων, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων καὶ συνθηκῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη κατεβλήθησαν γενναῖαι προσπάθειαι, ὅπως ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς ἡ ἱστορία ἀπὸ τῆς περὶ ἐξελίξεως ἰδέας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὡς ἄλλως τε καὶ καθόλου αἱ ἐπιστῆμαι τοῦ πνεύματος, καὶ ἰδίᾳ ἡ ψυχολογία, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εἶχον ταλαιπωρηθῇ καθ' ὅλον τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη συνδέεται πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ντιλτάϋ καὶ τῆς σχολῆς του. Τὴν νέαν κατάστασιν ἐξέφρασε νεωστὶ ὁ Σπέγκλερ ὡς ἑξῆς: Φύσις καὶ ἱστορία εἶναι κατ' ἀνάγκην τελούμεναι διαμορφώσεις τῆς πραγματικότητος διὰ τῆς ψυχῆς, οἱ διάφοροι τύποι τῆς ὁποίας καθορίζουν τοὺς διαδοχικοὺς κύκλους τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην ἀφορμῶνται ἄλλοι, ὡς λ.χ. νεωστὶ ὁ Γκογκάρτεν, ἀπὸ τῆς μεταξὺ πνευματικοῦ καὶ φυσικοῦ, Θεοῦ καὶ κόσμου ἀντιθέσεως, ἵνα ἐξάρουν τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἔναντι τῶν ἀντιθέσεων τούτων, αἵτινες χαρακτηρίζουν τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἴτε ἀπὸ ὑλιστικῶν προϋποθέσεων ὁρμᾶται αὕτη εἴτε ἀπὸ ἰδεοκρατικῶν, δέον νὰ τονισθῇ ὅτι τὸ εἶδος τῆς λύσεως αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀξιολογήσεως τοῦ ἱστορικοῦ, ἡ ὁποία ὅμως δὲν δύναται νὰ εἶναι τόσον αὐθαίρετος ὅσον συνήθως ἐμφανίζεται. Κεντρικὸν σημεῖον τοῦ προβλήματος τούτου εἶναι τὸ ἐρώτημα, ἂν ὑπάρχῃ ἀποκάλυψις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καὶ ὁποία τις εἶναι ἡ φύσις αὐτῆς. Ἡ ἀπάντησις δύναται βεβαίως νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς πιθανότητος τῶν ἀποδείξεων, ἀλλὰ κατὰ βάθος εἶναι καὶ ἀπόρροια τῶν ἐκ τῶν προτέρων πεποιθήσεων, τῶν ἀξιολογικῶν ῥοπῶν καὶ τῆς κοσμοθεωρίας καθόλου τοῦ ἐρευνητοῦ.

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς τὴν σύγκρισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας, περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν σχέσεως τῶν ὁποίων διετυπώθησαν ἤδη ἀνωτέρω γενικαί τινες ἰδέαι. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιτάσσει εἰς τὰς λοιπὰς θρησκείας τὴν κατηγορηματικὴν ἀξίωσιν περὶ εἰδικῆς ἀποκαλύψεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορρέει ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, μοναδική, ἀπόλυτος, αἴρουσα τὴν πλάνην τῶν ἄλλων θρησκειῶν. Παρὰ τὴν ἀξίωσιν ὅμως ταύτην ἐδέχθη ἡ νέα θρησκεία τὴν ὕπαρξιν θετικῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν θρησκειῶν ἐκείνων. Διότι παρὰ τὴν πλάνην καὶ τὴν διαστροφὴν τῆς εἰδωλολατρείας ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτῇ καὶ στοιχεῖα συγγενῆ πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψιν, τὰ ὁποῖα ἡρμήνευσαν διὰ τοῦτο ὡς κατάλοιπα τῆς πρωταρχικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ τῆς παρουσίας γνησίας θρησκευτικῆς ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν ἱκανοποιεῖ μόνον ἡ ἐν Χριστῷ συντελεσθεῖσα ἀποκάλυψις. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἐκλονίσθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ὁ κλονισμὸς οὗτος ὀφείλεται τὸ μὲν εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς περὶ πρωταρχικοῦ μονοθεϊσμοῦ θεωρίας, τὸ δὲ πολὺ μᾶλλον εἰς τὰς ἰδέας τῆς διαφωτισεως καὶ τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ. Ὁ τελευταῖος οὗτος προσεπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν θρησκείαν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ στηρίξῃ τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς ἐπὶ μόνης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τοῦτο ὅμως ἔσχεν ὡς ἐπακολούθημα τὴν ἀποδοχὴν κοινῆς βάσεως δι' ὅλας τὰς θρησκείας. Διότι ὅλαι ἐθεωρήθησαν ὡς διάφορα στάδια μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐξελίξεως, τῆς ὁποίας τὰ σπέρματα εἶναι καταβεβλημένα ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω ἤρθησαν τὰ ὅρια, ἅπερ διέκρινον τὰς δύο σφαίρας, τὴν τῶν ἐθνικῶν θρησκειῶν καὶ τὴν χριστιανικήν. Ἀντὶ τοῦ ἀπολύτου ἐκείνου χωρισμοῦ προσεπάθησαν νῦν νὰ καθορίσουν ἐν τῇ ἐξελίξει ταύτῃ τὴν θέσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς κορυφώματος καὶ ἐπιστέψεως τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ ὡς τῆς θρησκείας ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκφράζεται πλήρως καὶ ἐκδηλοῦται ἱστορικῶς ἡ οὐσία τῆς θρησκείας καθόλου, ὡς καθορίζεται αὕτη ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐκ τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων. Ἄλλαις λέξεσιν ἐτέθη σαφῶς καὶ εἰς ὅλον του τὸ βάθος τὸ πρόβλημα ἂν ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἀπόλυτος θρησκεία.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο προσέλαβε κυρίως τὴν ἀκόλουθον μορφήν: Ὑπάρχει καθολικὴ καὶ εἰδικὴ ἀποκάλυψις, καὶ ποία ἡ σχέσις τῆς εἰδικῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἀποκαλύψεως πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκείνην ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ; Ἀποτελεῖ δηλαδὴ ἡ εἰδικὴ ἀποκάλυψις, τὴν ὁποίαν ἀξιοῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ Χριστιανισμός, φαινόμενον καθ' ἑαυτὸ καὶ αὐτοτελές; Καὶ εἶναι δυνατόν, χωρὶς νὰ σημαίνῃ τοῦτο μείωσιν τῆς ἀξίας του καὶ διαφθορὰν τῆς οὐσίας του, νὰ ἐμβάλωμεν τὴν εἰδικὴν αὐτοῦ ἀποκάλυψιν εἰς γενικωτέραν τινὰ ἀλληλουχίαν καὶ συνάρτησιν ἀποκαλύψεως τοῦ θείου πνεύματος ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἀνθρώπων; Τὸ εἶδος τῆς ἀπαντήσεως ἐξαρτᾶται καὶ ἐνταῦθα ἐκ τῶν φιλοσοφικοϊστορικῶν προϋποθέσεων ἑκάστου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ βιώματος. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ἐν ᾗ ἐννοίᾳ μεταχειρίζεται τὸν ὅρον τοῦτον ὁ γερμανικὸς ἰδανισμός, ἀπὸ τοῦ Χέρδερ μέχρι τοῦ Ἑγέλου, πειρῶνται νὰ διαπιστώσουν θρησκευτικὴν ἐξέλιξιν, ἥτις κορυφοῦται ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, ὅστις ἐντεῦθεν ἐμβάλλεται εἰς τὸ γενικὸν πλαίσιον τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ὡς ὑψίστη ἔκφρασις καὶ τελειοτάτη μορφὴ τῆς θρησκευτικότητος ἢ τῆς ἰδέας τῆς θρησκείας. Παράδειγμα πρόσφατον τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως εἶναι ἡ «Οὐσία τῆς θρησκείας» τοῦ μνημονευθέντος θεολόγου Γουλιέλμου Μπουσσέτ. Συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας ἀναπτύσσει ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, καὶ πρὸς τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ, ἡ θρησκευτικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος χωρεῖ κατὰ στάδια, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀντιστοιχεῖ ἰδία μορφὴ θρησκείας. Τὴν θρησκείαν τοῦ ἄνευ συμβιώσεως ἀγρίου διαδέχεται ἡ θρησκεία τῆς φυλῆς καὶ ταύτην ἡ τοῦ ἔθνους. Ἀκολουθοῦν αἱ προφητικαὶ θρησκεῖαι, τουτέστιν αἱ θρησκεῖαι, αἵτινες ἐκπηγάζουν ὄχι πλέον ἐκ τῆς ὁμαδικῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐκ μεγάλων θρησκευτικῶν φυσιογνωμιῶν. Τὴν ὑψίστην ἐν ταύταις βαθμῖδα κατέχουν αἱ ἀπολυτρωτικαὶ θρησκεῖαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει ὁ Χριστιανισμός, ὡς καθολικὴ ἀπολυτρωτικὴ θρησκεία μετὰ περιεχομένου καθαρῶς ἠθικοῦ. Οὕτω μία ἑνιαία γραμμὴ ὁδηγεῖ ἀπὸ τῆς θρησκείας τῶν πρωτογενῶν μέχρι τῆς θρησκείας ἡμῶν. Ταύτης ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ ἐξακριβοῦται διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰς λοιπὰς θρησκείας, ἰδίᾳ τὰς ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπαγομένας, διὰ τῆς ὁποίας ἐξαίρεται τὸ νέον, ὅπερ ἐκόμισε. Πλήρως ὅμως γίνεται αἰσθητὸς μόνον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ζῇ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ καὶ μετέχει τῶν ἀπολυτρωτικῶν του ἀγαθῶν. Διότι ὕστατον ἐπιχείρημα εἶναι πρὸ πάντων ἐνταῦθα ἡ ἐσωτερικὴ πεῖρα καὶ βεβαιότης, ἡ ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πνεύματος, ἡ ἀνάτασις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν ἄρνησιν ταύτην τῆς ἀποκαλύψεως ἢ εἰδικώτερον τὴν ἄρνησιν τῆς ἐν Χριστῷ εἰδικῆς καὶ πλήρους ἀποκαλύψεως πειρῶνται νὰ δικαιολογήσουν καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ τῶν ἐνδοιασμῶν, τοὺς ὁποίους ἐκφέρουν ἐναντίον τῆς ἱστορικῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἀποκαλύψεως. Ἀλλ' ἐναντίον καὶ τῆς ἀρνήσεως ἐκείνης καὶ τῶν ἐνδοιασμῶν τούτων δύνανται νὰ ἀντιταχθοῦν ἐπιχειρήματα καὶ ἐκ τῆς λογικῆς ἀντλούμενα καὶ ἐκ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Πάντως εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὴ ἡ στήριξις τοῦ γεγονότος τῆς ἀποκαλύψεως δι' ἐπιστημονικῶν λόγων. Διότι ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἔργον ἔχει κατὰ πρῶτον λόγον νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ καθορίσῃ τί πραγματικῶς συνέβη, τὰ δὲ γεγονότα τῆς ἀποκαλύψεως περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εἶναι προσιτὰ εἰς τὴν ἔρευναν, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ διαπιστώνῃ πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ἱστορίᾳ συμβαίνει εἴτε σύνηθες εἴτε ἀσύνηθες καὶ ἐξαιρετικόν. Ὡς πρὸς τὴν ἐξήγησιν τοῦ τελευταίου τούτου ὅμως, ἂν δηλαδὴ ὀφείλεται εἰς φυσικὰ ἢ ὑπερφυσικὰ αἴτια, περὶ τούτου οὐδὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποφανθῇ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Τὰ ὅρια ὅμως τῆς γνώσεως αὐτῆς δὲν συμπίπτουν πρὸς τὰ ὅρια τῆς γνώσεως καθόλου. Μόνον ἡ τὴν ἰδέαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ὡς μοναδικὴν ἀρχὴν ὑψοῦσα ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἰδέαν ἀποκαλύψεως εἰδικῆς ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ, ἐπειδὴ τὸ ἐναντίον θὰ ἐσήμαινεν ἄρνησιν τοῦ νόμου τῆς συνεχείας καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐμμόνου καὶ τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ καὶ θὰ ἀπετέλει ἀσυγχώρητον δι' αὐτὴν ἀσυνέπειαν. Τὰ κριτήρια, τὰ ὁποῖα στηρίζουν τὴν ἰδέαν εἰδικῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἀποτελοῦν ἀπόδειξιν τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, εἶναι πολλά. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ θαύματα καὶ τὴν κατ' ἀρχὴν δυνατότητα αὐτῶν, τὰς προφητείας καὶ τὴν πλήρωσιν αὐτῶν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ, τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ Θεοῦ, κόσμου, ἀνθρώπου καὶ ἠθικῆς, τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀποδεικνυομένην διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῆς τόσον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καθ' ἕκαστον ὅσον καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ τέλος τὸ πρόσωπον τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ ὑπέροχος αἴγλη τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἔναντι τῆς ὁποίας καταλαμβάνεται ὁ περὶ αὐτὸν ἀσχολούμενος ἀκουσίως ὑπὸ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ, καὶ τὸ ὑπερκόσμιον μυστήριον, ὅπερ ἐκφράζει ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὑπῆρξαν πάντοτε ὁ βράχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθραύσθησαν ὅλαι αἱ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐπιχειρηθεῖσαι ἑρμηνεῖαι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἀπεπειράθησαν νὰ διαλύσουν τὴν προσωπικότητα ταύτην ἐντὸς τοῦ μυθολογικοῦ νεφελώματος, τὸ δὲ ἐκήρυξαν αὐτὴν αἰώνιον ὑπόδειγμα ἀληθῶς ἀνθρωπίνου βίου, ἵνα ἀπαλλασσόμενοι τοῦ προβλήματος αὐτῆς κατορθώσουν νὰ ἄρουν ἐκ τοῦ μέσου τὴν πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀρρήκτως συνδεδεμένην ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οὕτω ἐξασφαλίζεται κατ' ἀρχὴν ἡ ἰδέα τῆς εἰδικῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἀποκαλύψεως. Ἀλλὰ τὸ ἀπόλυτον τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ τὸ μὲν διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας, τὸ δὲ τῇ βοηθείᾳ τῆς ὀρθῆς περὶ ἱστορικῆς ἐν αὐτῷ ἐξελίξεως ἑρμηνείας. Διότι ἀπόλυτον δὲν σημαίνει ὅτι περικλείει ἐν ἑαυτῇ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία πᾶσαν τὴν θρησκευτικὴν

Digitized by Google

ἀλήθειαν ἐν τοιαύτῃ μορφῇ, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν ὁ ἄνθρωπος νὰ δέχεται ἀμέσως αὐτὴν ἐν ὅλῳ αὐτῆς τῷ βάθει καὶ καθ' ὅλον τὸ πλάτος. Τὸ Εὐαγγέλιον περιλαμβάνει μὲν πλήρη καὶ τελείαν τὴν θρησκευτικὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὕτως, ὥστε νὰ ἀφομοιοῦται βαθμηδὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οὕτω, παρὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀπολύτου, χρειάζεται ζήτησις καὶ ἀγών, δι' οὗ καθίσταται δυνατὴ ἡ πρόοδος τῆς θρησκευτικῆς γνώσεως. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ἡ θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Αὕτη δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς αὐτόν, ἐφ' ὅσον νοοῦμεν αὐτὴν ὡς ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν, ἥτις δὲν ἀλλοιώνει τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ ἀναπτύσσει μόνον κατ' ὀλίγον καὶ πληρέστερον ὅ,τι ὑπάρχει ἤδη ἐν σπέρματι ἐξ ἀρχῆς. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἀπόλυτον καὶ ἐξέλιξις δὲν ἀποκλείουν ἄλληλα, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον ἀπόλυτον δὲν ὑπονοεῖται πλήρης ἀκαμψία καὶ στασιμότης. Αἱ βάσεις, αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι, ἡ οὐσία παραμένει ἀμετάβλητος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν κωλύει τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὰς ἑκάστοτε συνθήκας. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῶν ἐποχῶν καὶ διατηρεῖ τὴν ἱκανότητα τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν εὐγενεστέρων ἀναγκῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπεστήριξαν, πλὴν τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς ἐξελίξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτις περιορίζεται εἰς πληρεστέραν καὶ καθαρωτέραν ἀνάπτυξιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ ἄλλας δυνατότητας. Κατὰ τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν ἡ ἐξέλιξις νοεῖται ὡς περαιτέρω διαμόρφωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ προσλήψεως νέων θρησκευτικῶν στοιχείων. Κατὰ τὴν ἄλλην, τὴν ἐξέλιξιν δέχονται ὡς πλήρως νέαν διαμόρφωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, ἀφορμωμένην μὲν ἐκ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ὁδηγοῦσαν εἰς νέαν θρησκείαν, ὡς περίπου ὁ Χριστιανισμὸς ἐξεπήγασε κατὰ τοὺς θιασώτας τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀλλ' ἀπετέλεσέ τι τὸ νέον ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἰδέα περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ προσιδιάζει εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς ἐποχάς, τὰς ὁποίας διέπει ἡ ὁρμὴ πρὸς πρόοδον καὶ ἡ πίστις εἰς αὐτήν. Τοιαύτη εἶναι ἡ τῆς διαφωτίσεως, ἡ ὁποία πιστεύει ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῆς σημεῖον δι' αὐτῆς, ἐπειδὴ αὐτὴ πρώτη κατενόησε τὸ γνήσιον περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπερ συμπίπτει πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἰδέας, ἐξ ὧν συνηρμολόγησε τὴν λογικὴν θρησκείαν. Νέας ἀπόψεις περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ διήνοιξεν ἡ περὶ ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἰδέα, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὑπεστήριξαν τὸ μὲν ἀνάληψιν νέων θρησκευτικῶν στοιχείων ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, ἐκπηγαζόντων ἐκ τῆς ἀεὶ μᾶλλον προχωρούσης ἐκλεπτύνσεως τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου, τὸ δὲ συγχώνευσιν τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν μετὰ τῶν ἀξιῶν τῶν μεγάλων θρησκειῶν τῆς Ἀνατολῆς. Πλὴν τούτου, ἤλπισαν καὶ εἰς γένεσιν νέας θρησκείας ἐκ τῆς χριστιανικῆς, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς διαρκοῦς μεταβολῆς καὶ προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός, τὸν ὁποῖον ἐνέβαλεν ἡ ἰδέα τῆς διαρκοῦς προόδου, περιωρίσθη μεγάλως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἔπειτα δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς περὶ συμβολῆς εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς θρησκείας ἡμῶν διὰ τῶν μέσων τῆς ἐπιστήμης καὶ διὰ συνδυασμοῦ πρὸς ἐπιστημονικὰς ἰδέας καὶ ἀξίας ἐξ ἄλλων θρησκειῶν, ἐξητμίσθη. Νέαι θρησκεῖαι δὲν κατασκευάζονται, καὶ δὴ διὰ τῶν μέσων τοῦ λογικοῦ καὶ ἀπὸ σκοποῦ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον περιορίζονται πάλιν σήμερον εἰς τὴν διατύπωσιν ὡρισμένων αἰτημάτων, προσεγγίζοντες εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην ἐκδοχὴν περὶ προόδου ἐν τῷ Χριστιανισμῷ καὶ ἀναπτύξεως τῆς πρωταρχικῆς αὐτοῦ οὐσίας. Τὰ σπουδαιότερα τῶν αἰτημάτων τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς: Σαφὴς καὶ πλήρης ἐπικράτησις τῆς θεϊστικῆς πίστεως διὰ τοῦ ἐξοβελισμοῦ τῶν περὶ ἀπροσώπου Θεοῦ ἰδεῶν τῆς ἑλληνιστικῆς φιλοσοφίας, αἵτινες ἐπέδρασαν κατὰ τοὺς μεταρρυθμιστὰς τούτους ἐπὶ τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τῆς εἰς τὸ γράμμα πίστεως καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπειλουμένης στενότητος τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Ἀποκάθαρσις τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν νόθων στοιχείων, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς ὡς ἀποδοχῆς ὡρισμένων θρησκευτικῶν παραστάσεων. Τὰ αἰτήματα ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῆς περὶ τὴν θρησκείαν φιλοσοφίας τοῦ Σλάϊερμάχερ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καταδεικνύει τὰς διαφόρους μορφάς, τὰς ὁποίας προσέλαβεν ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ, καὶ τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεως ταύτης. Κεντρικὸν θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ σύστασις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, τουτέστι τοῦ συνόλου τῶν ἁπανταχοῦ πιστῶν, τῶν συνδεομένων πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς μιᾶς κοινῆς πίστεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς αἱρέσεις, καὶ ἡ διάλυσις τῆς ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ καθολικῆς ταύτης Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἔλαβε χώραν διὰ μεταβολῶν, αἵτινες ὡδήγησαν εἰς νέας ἱστορικὰς μορφὰς αὐτοῦ. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἀρνηθῶμεν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ. Ἐξαρτᾶται δὲ ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἐξ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὅρων καὶ γεγονότων, ὁποῖα ὁ ἐκχριστιανισμὸς τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος, ἡ ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπόσχισις μεγάλου χριστιανικοῦ τμήματος, ὅπερ χωρεῖ εἰς νέαν διαμόρφωσιν τοῦ πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου, κ. ἄ. Πολλοὶ τὴν ἐξέλιξιν ταύτην ἡρμήνευσαν ὡς ἔκπτωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τοῦ γνησίου αὐτοῦ πνεύματος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γεννῶνται προβλήματα, ἡ εἰς τὰ ὁποῖα ἀπάντησις εἶναι πλήρης ἀντιφάσεων. Πότε ἐνεφανίσθη ἡ νόθευσις αὕτη τῆς γνησίας παραδόσεως; Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀπολογητῶν καὶ τῆς πλατωνιζούσης αὐτῶν θεολογίας; Μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς συγχωνεύσεως κράτους καὶ Ἐκκλησίας; Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνος, ὅτε ἐπικρατεῖ ὁ ἡμιπελαγιανισμός, ἢ περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅτε πραγματοποιεῖται ἡ μονοκρατορία τοῦ παπισμοῦ καὶ δεσπόζει ἡ θεολογία τοῦ μυστικισμοῦ; Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διαφορὰς καὶ νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον αἱ διδασκαλίαι αὐτῶν συμφωνοῦν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ ἀπομακρύνονται αὐτοῦ. Σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ παράσχωμεν εἰκόνα τῶν κατευθύνσεων τῆς ἐρεύνης τοῦ Χριστιανισμοῦ καθόλου καὶ νὰ ὑποδηλώσωμεν τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐμφανίζει κίνησιν καὶ ὅτι διακρίνονται ἐν αὐτῇ περίοδοι, συνδεόμεναι πρὸς ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ γεγονότα, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς προσλαμβάνει διάφορον μορφὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ διάφορον ἐν τῇ Δύσει, ὡς καὶ ὅτι ἐν τῇ διαμαρτυρομένῃ Ἐκκλησίᾳ ἐξαίρονται ἄλλα στοιχεῖα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διάφορα τῶν ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐξαιρομένων καὶ πολὺ ἀπέχοντα τοῦ γνησίου πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπερ διαφύλαξεν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Αἱ περίοδοι αὗται δὲν σημαίνουν ἐξέλιξιν, ἥτις ἐπιστρέφει ἐν τέλει εἰς τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς ὡρμήθη. Οὔτε ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας εἶναι σχέσεις ἀρχῆς, μέσου καὶ τέλους, θέσεως, ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως, νεότητος, ὡριμότητος καὶ γήρατος. Εἶναι δεδομένα ἱστορικῶς καὶ οὔτε νοοῦνται ὡς ἀναγκαῖα ἐκ τῶν προτέρων, οὔτε παρέχουν τὸ ἐνδόσιμον προβλέψεως τῆς περαιτέρω κινήσεως καὶ τῆς διαρκείας αὐτῆς. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι, ὅπως τὴν καθόλου ἱστορίαν, τοιουτοτρόπως ἠθέλησαν νὰ ἐμβάλουν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὡρισμένον ρυθμόν, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐπανέρχονται αἱ αὐταὶ ροπαὶ περιοδικῶς, μεταβεβλημέναι μόνον κατὰ τὴν μορφὴν ἢ κατ' ἄλλον ἑκάστοτε τρόπον ἐκφραζόμεναι. Τὴν θεωρίαν ταύτην περὶ ρυθμικῶς ἐπαναλαμβανομένων θεμάτων ἐστήριξαν ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἱστορία δημιουργεῖ διαφόρους τύπους ἀτομικοῦ καὶ ὁμαδικοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἐν τῇ θρησκείᾳ τοιοῦτοι τύποι εἶναι οἱ τοῦ προφήτου, τοῦ ἱερέως, τοῦ ἀσκητοῦ, τοῦ μυστικοῦ, τοῦ σχολαστικοῦ, τοῦ μεταρρυθμιστοῦ, τοῦ εὐσεβιστοῦ, τοῦ θεοσόφου κλπ., ὡς ἡ Ἐκκλησία, ἡ αἵρεσις, τὸ μοναχικὸν τάγμα κ. ἄ. εἶναι τύποι κοινωνικοῦ θρησκευτικοῦ βίου. Οἱ τύποι οὗτοι συνυπάρχουν μέν, ἀλλὰ ὁτὲ μὲν προέχει οὗτος, ὁτὲ δὲ ἐκεῖνος. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἐπικρατήσεως τούτου ἢ ἐκείνου λαμβάνει καὶ ἡ ὅλη περίοδος τὸν ἰδιότυπον αὐτῆς χαρακτῆρα. Θὰ ἦτο λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ὡς σύνθεσίς τις καὶ διάστασις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁτὲ μὲν συνδυάζεται τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ κόσμου, ὁτὲ δὲ ἀπαλλάσσεται αὐτοῦ, ὁτὲ γονιμοποιεῖ τὸν πολιτισμὸν καὶ ὁτὲ μεταβάλλεται εἰς ἐλεγκτὴν καὶ κριτὴν αὐτοῦ, ἄλλοτε ἐμφανίζεται ὡς ἐνδοκοσμικὸς μυστικισμός, καταφάσκων τὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἄλλοτε ὡς ὑπερβατικὸς μυστικισμός, ἀρνούμενος αὐτὰς καὶ κηρύττων τὴν ἄσκησιν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἱστορία εἶναι σειρὰ μεταβολῶν, τῶν ὁποίων ἑκάστη προϋποθέτει τὴν προγενεστέραν καὶ προπαρασκευάζει τὴν ἑπομένην, χωρὶς νὰ ἐπαναλαμβάνεται. Σκοπὸς τῆς ἱστορικῆς ταύτης κινήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ πραγμάτωσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ αὐστηρῶς ὅμως ἐπιστημονικῆς ἐπόψεως θεωρουμένη ὁδηγεῖ εἰς ἀπορίας καὶ ἀντιγνωμίας. Οὕτως ἡ ἔρευνα ἵσταται καὶ ἐνταῦθα πρὸ ἀλύτων προβλημάτων. Ἡ ἀπάντησις ἐξαρτᾶται καὶ ἐνταῦθα ἐκ τῶν προσωπικῶν προϋποθέσεων τοῦ ἐρευνητοῦ. Ἡ παράθεσις τῶν ἐρωτημάτων καὶ τῶν εἰς αὐτὰ δοθεισῶν ἀπαντήσεων θὰ καταστήσῃ σαφεστέραν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου. Δύναται ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ κριθῇ κατὰ τελικὰ αἴτια ἢ ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ ποιητικῶν αἰτίων; Ἐμφανίζει τὴν μορφὴν προϊούσης ἀναπτύξεως ἢ διαλύσεως; Ἢ εἶναι ἐναλλαγὴ ἀναπτύξεως καὶ διαλύσεως; Ἢ τέλος ἀποτελεῖ τὴν μορφήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ διατηρεῖται ἐν διαρκεῖ δράσει ἡ ἱστορικὴ δύναμις, ἡ ὁποία καλεῖται Χριστιανισμός; Οἱ ἱστοριογράφοι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡρμήνευσαν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, τὴν ὁποίαν παριστᾷ ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλους τούτους τοὺς τρόπους. Ἔκριναν αὐτὴν ὡς ἔκπτωσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς πρωταρχικῆς ἰδέας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀναλόγως τῆς θέσεως αὐτῶν ἔναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ παρηγόρησαν ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἐλπίδος τῆς ἐπικειμένης κρίσεως ἢ διὰ τῆς προσδοκίας τῆς τελειωτικῆς κατανικήσεως τῆς ἐχθρικῆς πρὸς τὸν πολιτισμὸν δυνάμεως ὑπὸ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ τούτου. Ἄλλοι τοὐναντίον εἶδον ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς Ἐκκλησίας τὴν προσέγγισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ ἰδανικὸν αὐτοῦ καὶ ἐρχομένην τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' οἱ μὲν τούτων διέγνωσαν τὴν πρόοδον ἐν τῇ ἀεὶ μᾶλλον ἐνισχυομένῃ αὐτοτελείᾳ τῆς θρησκείας ἔναντι τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ δὲ ἐν τῇ αὐξούσῃ διαποτίσει τοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος. Εἶναι ἐξ ἑαυτοῦ νοητὸν ὅτι οὐδεμία τῶν ἐκδοχῶν τούτων δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἱστορικῶς. Ἑκάστη αὐτῶν ἑρμηνεύει τὴν ἱστορίαν ἐκ δογματικῆς τινος ἰδέας καὶ χάριν αὐτῆς. Ἐξ ἴσου ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι μὲν ὡρισμένου χρονικοῦ σημείου εἶναι πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις, ἔπειτα δὲ διάλυσις καὶ παρακμὴ ἢ ὅτι τὰς περιόδους τῆς προόδου διαδέχονται περίοδοι παρακμῆς καὶ ὑποτροπῆς καὶ τἀνάπαλιν. Τέλος καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι ἡ μορφή, διὰ τῆς ὁποίας διετηρήθη ἡ χριστιανικὴ ἰδέα καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὰς διαφόρους πνευματικὰς καὶ πολιτιστικὰς παραλλαγάς, δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἱστορικῶς. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς ὀρθῆς προϋποθέσεως ὅτι αἱ ἱστορικαὶ δυνάμεις ἐκφράζονται διὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ὅτι ἡ ζωτικὴ αὐτῶν ἐνέργεια εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐξελικτικήν των ἱκανότητα, καὶ τότε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι αἱ ἀλλήλας διαδεχόμεναι μορφαὶ ἐν τῇ ἐξελίξει ταύτῃ ἐγκλείουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ αὐτὸ περιεχόμενον ἢ ὅτι ἑκάστη ἐξ αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀρίστην διαμόρφωσιν τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν ἐποχήν της. Διότι ἐπ' οὐδενὸς θετικοῦ σημείου δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν, ἵνα ἑρμηνεύσωμεν τὸν ἀγῶνα τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὲρ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀληθείας του ὡς διαλεκτικῶς χωροῦσαν ἐξέλιξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἑαυτὸν δι' ἑκάστοτε νέων μορφῶν, ἢ ἵνα ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἑκάστη τῶν περιόδων τῆς ἱστορίας του ἀνταποκρίνεται ἐν οἵῳ βαθμῷ καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι εἰς τὸ χριστιανικὸν ἰδανικόν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι οἱ διάφοροι ἱστορικοὶ τύποι, τοὺς ὁποίους ἐμφανίζει κατὰ τὴν ἱστορικὴν σταδιοδρομίαν της ἡ θρησκεία ἡμῶν, ὡς λ. χ. ὁ ἐνδοκοσμικὸς καὶ ὁ ὑπερβατικὸς μυστικισμός, εἶναι μέρη τοῦ ὅλου ἢ ἐκφράσεις τοῦ ὅλου ἐξ ἴσου δεδικαιολογημέναι καὶ τῆς αὐτῆς ἀξίας καὶ δυνάμεως.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ, ὡς εἶναι φυσικόν, καὶ σήμερον θέμα γενικῆς συζητήσεως οὐ μόνον ἐν τοῖς κύκλοις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνιολογίας. Συνδεόμενος στενῶς πρὸς πάσας τὰς ἐκφάνσεις τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς, εἶναι φανερὸν ὅτι συμμετέχει τῆς κρίσεως, εἰς τὴν ὁποίαν διατελοῦσιν αὗται, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Κατὰ τοὺς μὲν ὁ πόλεμος οὗτος κατέδειξε τὴν χρεοκοπίαν τῶν χριστιανικῶν ἰδανικῶν, κατὰ τοὺς δὲ ἀποτελεῖ τὴν δικαίωσιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ κατεφάνη εἰς ποίας καταστροφὰς ἄγει ἡ περιφρόνησις τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Ἀνεξαρτήτως τῆς διαμάχης ταύτης σαρκοῦται μεταξὺ τῶν νέων ὅλων σχεδὸν τῶν χριστιανικῶν λαῶν καταφανὴς ροπή, πολλάκις συνδεομένη μετὰ τῆς ἀπορρίψεως ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως κατανοήσουν καὶ ἑρμηνεύσουν ἐκ νέου αὐτὸν καὶ ἐξεύρωσι νέους τρόπους ἐφαρμογῆς αὐτοῦ διὰ τὸ παρόν. Εἰς τὴν κίνησιν ταύτην προσθετέον καὶ τὴν μεταστροφήν, ἥτις συνετελέσθη εἰς τὴν ψυχὴν μεγάλου πλήθους ἀνθρώπων, συναισθανομένων ὅτι ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἠκολούθησαν, ἦτο ἐσφαλμένη καὶ ποθούντων νέαν τάξιν πραγμάτων, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπαραίτητοι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις, καὶ ἰδίᾳ ὁ Χριστιανισμός, ἵνα ἐμπνεύσουν εἰς αὐτὴν πνεῦμα καὶ περιεχόμενον. Ἐπισκοποῦντες τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἀκόλουθα. Ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἐθνικισμοῦ συνεπήνεγκε καὶ ἰσχυρὰ ὅρια μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν. Αἱ μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ κράτους σχέσεις εἶναι συνήθως τοιαῦται, ὥστε νὰ συγχέωνται πολλαχῶς οἱ σκοποὶ τοῦ ἔθνους, οἱ ὁποῖοι φέρουν ἐγκόσμιον χαρακτῆρα, πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς θρησκείας. Ἡ πνευματικὴ σύγχυσις, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ διακρίνεται τὸ παρόν, εὐνοεῖ τὴν γένεσιν νέων διαρκῶν αἱρέσεων, αἵτινες ἐπιδιώκουν τὴν ὑπονόμευσιν τῶν ὑφισταμένων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἠθικὴ χαλάρωσις ἀσκεῖ ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Αἱ θεολογικαὶ ἔριδες ὠξύνθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἰδίᾳ ἕνεκα τοῦ ζητήματος ἀτομικῆς ἢ κοινωνικῆς ἑρμηνείας τοῦ

Digitized by Google

Χριστιανισμοῦ. Τέλος ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς διὰ τῆς συγκεκριμένης αὐτοῦ μορφῆς, τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀποτελεῖ ἀπειλὴν κατὰ τῶν ἱστορικῶν τοὐλάχιστον μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὰς ὁποίας ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς των ἀξίας, ἐπειδὴ διαφεύγει αὐτὸν ἡ ἰδιοτυπία καὶ ἡ αὐτοτέλεια τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ὁ πόλεμος συνετέλεσεν ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν νέων δυνατοτήτων καὶ νέων ἀπόψεων ἐν τῷ Χριστιανισμῷ. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγὴ τείνει νὰ καταστῇ εὐρυτέρα καὶ βαθυτέρα, πρὸ πάντων ὅπου ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ κράτους. Ἔργον αὐτῆς εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, τοῦτο δὲ κατορθώνει πληρέστερον ὅπου τὸ κράτος περιορίζεται εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν αὐτῶν, τὴν ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὸν βίον τῆς κοινότητος καὶ τοῦ ἔθνους. Ἐξ ἄλλου παρατηρεῖται κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν στενότερος σύνδεσμος τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, οἷα ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία, ἡ κοινωνικὴ πρόνοια καὶ ἡ κοινωνικὴ ἠθική. Τέλος ὡς πρὸς τὰ διεθνῆ προβλήματα, ὁ Χριστιανισμός, ὅστις κηρύττει τὴν ὕψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπεράνω τῶν φυλετικῶν ἀντιθέσεων, εὑρίσκεται πρὸ μεγάλων καθηκόντων, τῶν ὁποίων ἔχει ἐπίγνωσιν. Ἐν πρώτοις καταβάλλονται προσπάθειαι προσεγγίσεως καὶ συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ συνεργασίας μεταξὺ ἰουδαϊκῶν κοινοτήτων καὶ χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν χάριν κοινῶν κοινωνικῶν ἰδανικῶν. Ἐξαιρέτως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ Χριστιανισμοῦ τοῦ παρόντος εἶναι ἡ ὑπὲρ τῆς διεθνοῦς εἰρήνης κίνησις καὶ ὁ ἐγκαινιασμὸς ἀγωγῆς διευκολυνούσης τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν προφανῶς προσπάθειαν ὅπως διαποτισθοῦν πάλιν πᾶσαι αἱ σχέσεις τοῦ βίου ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ δημιουργηθῇ νέος τις ἀνθρωπισμὸς ὑπ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ. Ἄλλαις λέξεσιν, ὅπως ἐπιστρέψῃ ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν νέαν ψυχήν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἐν αὐτῇ ὁ Χριστιανισμός, καὶ εἰς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδὲν αἰώνιον, μέγα καὶ εὐγενὲς εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθῇ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Harnack*, Das Wesen des Christentums (70ὴ χιλιὰς 1925).— *Wobbermin*, Wesen und Wahrheit des Christentums (1925).— *Troeltsch*, Glaubenslehre (1925).— *Bousset*, Das Wesen der Religion (3η ἔκδ. 1906). — *Sawicki*, Die Wahrheit des Christentums (4η ἔκδ., 1920). — *Kaftan*, Dogmatik (6η ἔκδ. 1909).— *Χρ. Ἀνδρούτσου*, Δογματική.— *Schweitzer*, Geschichte des Leben-Jesu-forschung (4η ἔκδ. 1926).—*Elert*, Der Kampf um das Christentum seit Schleiermacher (1921).— *Paulus*, Das Christusproblem der Gegenwart (1922).— *Holl*, Urchristentum und Religionsgeschichte (1925).— *Bibelius*, Geschichtliche und übergeschichtliche Religion im Christentum (1925).— *Ν. Λούβαρι*, Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς περὶ Παῦλον σπουδάς (1919). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Καινὴ Διαθήκη καὶ θρησκειολογία.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Ὁ Ἰησοῦς, ἱστορία ἢ μῦθος, ἐν Ἑλληνικῷ ἔτει 1929.— *Παπαμιχαήλ*. Ὁ Χριστὸς ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον (1924).— *Troeltsch*, Der Historismus und seine Überwindung (1924).— *Ed. Meyer*, Ursprung und Anfänge des Christentums (1921).— *E. Seeberg*, Über Bewegungsgesetze der Welt- und Kirchengeschichte (1924).— *Spengler*, Der Untergang des Abendlandes (1919—1922).— *Schulze*, Die Förderung einer Zukunftsreligion und das Christentum (1913) — *Beissmann* κ.λ., Beiträge zur Weiterentwicklung der christlichen Religion (1905). — *Herrmann*, Weiterbildung der Religion, Gesammelte Aufsätze (1923). — *Harnack*, Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten (4η ἔκδ. 1924).— *Wendland*, Die griechisch-römische Kultur in ihren Berichungen zum Christentum und Judentum (η ἔκδ. 1912).

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

χριστιανίτης (ὁ) (Chistianit) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτόν, συνώνυμον τῷ *φιλλιψίτῃ* (βλ. λ.).

Χριστιάνκιοϊ /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Κιλικίᾳ, προάστιον τῆς Μερσίνας, ἧς ἀπέχει περὶ τὰ 2 χλμ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς κατῳκεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων. Χ. Δ.

Χριστιᾶνοι, ἢ ***Χριστιᾶνον*** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον καὶ ἕδρα τῆς ὁμωνύμου κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 355 (1928). Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Αἰγάλεω (νῦν Ψυχροῦ), εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας τῶν Φιλιατρῶν. Ἔχει κτισθῆ ἐπὶ τοῦ χώρου καὶ τῶν ἐρειπίων ἀκμαζούσης μεσαιωνικῆς πολίχνης, τῆς *Χριστιανουπόλεως*, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἕδρα τῆς ἐπισκοπῆς Χριστιανουπόλεως. Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Χριστιανουπόλεως πολλοῦ λόγου ἄξια εἶναι τὰ λείψανα τοῦ περιφήμου βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ὑπέστη τὴν μεγαλυτέραν τῶν καταστροφῶν του κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου 1886. Ὁ ναὸς οὗτος, ὅστις εἶχε κτισθῆ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου δωρικοῦ ναοῦ, φαίνεται ὅτι ἦτο τοῦ Η' αἰῶνος καὶ ἐκοσμεῖτο μὲ τοιχογραφίας τεσσάρων ἀλλεπαλλήλων ἐποχῶν. Σήμερον σῴζονται ἐξ αὐτοῦ οἱ τέσσαρες ἐν τῷ κέντρῳ του πεσσοὶ καὶ μέρος τῆς μεγάλης κόγχης. ΚΑΨ.

Χριστιανὸς (ὁ, θηλ. —ανή) ὁ ἀσπαζόμενος τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ: «οἱ πρῶτοι Χριστιανοί», «Χριστιανὸς ὀρθόδοξος, — διαμαρτυρόμενος κτλ.» ‖ ἐπιεικής, πρᾶος, φιλάνθρωπος: «αὐτὸς εἶναι Χριστιανός, ἀνίκανος νὰ σὲ βλάψῃ», «ἀγαθὸς Χριστιανός», «ἂν εἶσαι Χριστιανός, ἐλέησέ με» ‖ εὐτελιστικῶς: «Χριστιανέ μου, δὲν εἶσαι 'ς τὰ καλά σου», «τί γυρεύει αὐτὸς ὁ Χριστιανός;».

— **Χριστιανοὶ** (οἱ) /*Θρησκ.*/. Ἐκλήθησαν οὕτω (christians, christian connection) τὰ μέλη αἱρέσεως ἐμφανισθείσης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ ἀποτελεσθείσης ἐκ μελῶν ἄλλων αἱρέσεων, ἅτινα, ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τὰς ὁμολογίας τῶν ἑαυτῶν αἱρέσεων, ἀπεσχίσθησαν τούτων. Τὴν βάσιν τῆς αἱρέσεως ταύτης ἀπετέλεσαν οἱ ἐκ τῶν νοτίων Μεθοδιστῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀποσπασθέντες, ὅτε ἐκεῖνοι ἐδέχθησαν τὸ ἐπισκοπιανὸν σύστημα (1784). Εἰς τούτους προσετέθη ἔπειτα μερὶς ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῶν Βαπτιστῶν (1801) καὶ μετὰ ταῦτα ἑτέρα ἐκ τῶν Πρεσβυτεριανῶν (1804). Οὗτοι, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀπορρίπτουσι τὴν ἁγίαν Τριάδα, δεχόμενοι ὅτι ὑπάρχει εἷς μόνον Θεός. Ὁ Χριστὸς ὑπέρκειται τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁμοούσιος τῷ Θεῷ, ἐδημιούργησε δὲ τὸν κόσμον κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὅστις παρέσχεν αὐτῷ τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν, ἣν ἀνεκάλεσεν ἔπειτα. Τὴν περὶ ἐξιλασμοῦ δι' ἱκανοποιήσεως διδασκαλίαν ἀπορρίπτουσι. Κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἐνηνθρώπισεν, ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὐχὶ ὅπως ἐξιλεώσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ παράσχῃ ἱκανοποίησιν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, οὐδὲ ὅπως ἀναλάβῃ τὴν τιμωρίαν τοῦ παραβάντος τὸν νόμον ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅπως δείξῃ τὴν ἀγάπην καὶ εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ οὕτω ἐξιλεώσῃ αὐτὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ βάπτισμα τελοῦσιν εἰς ἐνηλίκους, ἄλλοι μὲν τούτων διὰ καταδύσεως, ἄλλοι δὲ διὰ ραντισμοῦ. Τὸ κήρυγμα γίνεται παρ' αὐτοῖς ὑπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐνῷ δὲ κατ' ἀρχὰς ἐθεώρουν περιττήν, καὶ μάλιστα ἐπιβλαβῆ, τὴν ἐκπαίδευσιν τούτων, ἵδρυσαν ἔπειτα ἴδια σχολεῖα πρὸς τοῦτο. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αἵρεσιν ταύτην, οἵτινες ἀνήρχοντο πρότερον εἰς 325 περίπου χιλιάδας, κατῆλθον νῦν εἰς 150 χιλιάδας περίπου, διεσπαρμένοι εἰς 975 κοινότητας καὶ ἔχοντες 1.278 ἱεροκήρυκας. Κ. Ι. Δ.

— **Χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ**. Κατά τινα ἀρχαίαν παράδοσιν, σῳζομένην ἐν ταῖς «Πράξεσι» τοῦ Θωμᾶ, ταῖς γραφείσαις κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς ἦτο ὁ εὐαγγελιστὴς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἱδρυτὴς τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, ἧς τὰ μέλη ἐκαλοῦντο *Χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ*. Κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐποχὴν πολλοὶ τῶν ἐν Περσίᾳ νεστοριανῶν, ἕνεκα τῶν διώξεων ἃς ὑφίσταντο, ἐγκατέλιπον τὴν Περσίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἰδίᾳ ἐν Ἰνδίαις, ἔνθα ἔλαβον τὸ ὄνομα *Χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ*, πιθανῶς ἐκ τινος τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, Θωμᾶ καλουμένου. Ὅτε, κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, οἱ Πορτογάλοι ἐγένοντο κύριοι τῶν Ἰνδιῶν, προσεπάθησαν διὰ βίας καὶ δόλου νὰ προσελκύσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ὅπερ καὶ ἐν μέρει κατώρθωσαν. Ὅτε ὅμως ὁ νεστοριανὸς πατριάρχης Ἀδαλλᾶ κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον (1652), καὶ μάλιστα ὅτε οἱ Ὁλλανδοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Πορτογάλους ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, ἀπέστησαν πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν τοῦ Θωμᾶ ἐκ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τῷ 1665 ἡ πλειονότης τῶν Χριστιανῶν τοῦ Θωμᾶ προσῆλθεν εἰς τὸν μονοφυσιτισμόν, προσηλυτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰακωβίτου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Γρηγορίου. Οὕτω οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ, ὄντες πρότερον νεστοριανοί, ἐγένοντο ἰακωβῖται. Προσπάθειαι τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Ρώσων πρὸς προσηλυτισμὸν μικρὰ ἔφερον ἀποτελέσματα. Ἀριθμοῦσι σήμερον περὶ τὰς 400 χιλιάδας Χριστιανῶν τοῦ Θωμᾶ, ὧν οἱ ἡμίσεις περίπου εἶναι ἡνωμένοι μετὰ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ λοιποὶ διατελοῦσιν ὑπὸ ἴδιον μητροπολίτην, ὅστις καλούμενος ἐπίσκοπος καὶ θύρα τῶν Ἰνδιῶν, εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ ἀρχὴ αὐτῶν. Οὗτος φέρει ἔνδυμα χρώματος βαθέος ἐρυθροῦ μετὰ χρυσοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ ζῇ ἐκ τῶν ἐκουσίων εἰσφορῶν τῶν Χριστιανῶν. Ἡ λειτουργία αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Ἰακώβου, γλῶσσα δὲ λειτουργικὴ αὐτῶν εἶναι ἡ συριακή, εἰ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεται καὶ ἐν τῇ ἐγχωρίῳ γλώσσῃ. Μεταλαμβάνουσιν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ καὶ διασῴζουσιν εἶδός τι ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀγαπῶν. Κ. Ι. Δ.

—**Χριστιανοὶ ἐξ Ἰουδαίων**. Καλοῦνται οὕτω οἱ ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας προσελθόντες εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐθνικῆς, οἵτινες καλοῦνται *Χριστιανοὶ ἐξ ἐθνῶν*. Ἡ πρώτη Ἐκκλησία, ἡ ἱδρυθεῖσα μετὰ τὴν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπετελεῖτο ἀναμφιβόλως ἐκ Χριστιανῶν ἐξ Ἰουδαίων. Ἐπὶ ἔτη πολλὰ μετὰ ταῦτα τὰ Ἱεροσόλυμα ἐθεωροῦντο ὡς τὸ κέντρον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, οὐ μόνον διότι ἐν αὐτοῖς ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν αὐτοῖς θὰ ἐγίνετο κατὰ τὰς ἐσχατολογικὰς ἰδέας τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀναμενομένη ἀποκατάστασις τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὴν σύνοδον τῶν ἀποστόλων (52 μ.Χ.) ἦσαν οἱ ἀπόστολοι ἐν Ἱεροσολύμοις (Πράξ. 15, 2 ἑξ.), κατὰ τὴν συγγραφὴν ὅμως τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου 56 ἢ 57) δὲν ἦσαν ἐκεῖ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ διαμονὴν ἐν αὐτοῖς (59 μ. Χ.), εὗρεν ἐκεῖ μόνον τὸν Ἰάκωβον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰακώβου 62 μ. Χ.), τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀποστόλων ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων (59 μ. Χ.) καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν (70 μ. Χ.) καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Χριστιανῶν ἐν Πέλλῃ, ἔπαυσαν πλέον τὰ Ἱεροσόλυμα νὰ ἀποτελῶσι τὸ κέντρον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοί, ἐμμένοντες εἰς τὸν νόμον καὶ τὰ ὑπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἐπιβαλλόμενα ἔργα, ἐτήρουν ταῦτα καὶ γινομένοι Χριστιανοὶ καὶ ἀπῄτουν πολλοὶ τοὐλάχιστον τούτων τὴν τήρησιν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν γινομένων Χριστιανῶν. Ἡ καταπολέμησις τῆς τάσεως ταύτης, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἡ ἀπόφασις τῆς συνόδου τῶν ἀποστόλων (52 μ. Χ.) καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν Ἱεροσολύμων (70 μ. Χ.) ἤμβλυναν τὰς τάσεις ταύτας τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν, ἀλλὰ δὲν ἐξήλειψαν αὐτάς. Ὁ Ἰουστῖνος γνωρίζει δύο τάσεις μεταξὺ τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν, τὴν μετριωτέραν ἥτις δὲν ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν ὑπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν τήρησιν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ τὴν αὐστηροτέραν, φρονοῦσαν τὰ ἐναντία. Τὴν τάσιν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἐποχῇ, ἐκφαινομένην ἰδίᾳ εἰς τὰς καλουμένας ἰουδαΐζούσας αἱρέσεις (Ναζωραῖοι, Ἐβιωνῖται, Ἐλκεσαῖοι καὶ ἄλλοι). Κ. Ι. Δ.

—**Χριστιανοὶ τοῦ Ἰωάννου**. Καλοῦνται ἐνίοτε οὕτω οἱ *Μανδαῖοι* (βλ. λ.), οἱ ὑπὸ τοῦ Καρμηλίτου μοναχοῦ Ἰγνατίου κληθέντες τὸ πρῶτον (1652) *Χριστιανοὶ τοῦ Ἰωάννου*. Περὶ τῶν Μανδαίων κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἔχουσιν ἀσχοληθῆ πολλοί, ἄξιαι δὲ ἰδίας μνείας εἶναι αἱ ἐργασίαι τοῦ Γερμανοῦ Petermann, τοῦ Γάλλου Siouffi καὶ πρὸ παντὸς τοῦ W. Brandt: «Die mandaische Religion, ihre Entwickelung und geschichtliche Beteutung erforscht, dargestellt und beleuchtes» (ἐν Λιψίᾳ 1889). Κ. Ι. Δ.

— **Χριστιανῶν ἐργατῶν διεθνής** βλ. λ. *Διεθνὴς (Διεθνὴς τῶν Χριστιανῶν ἐργατῶν)*.

Χριστιανός. Λατῖνος πατριάρχης Ἀντιοχείας. Εἶναι ὁ τελευταῖος Λατῖνος πατριάρχης Ἀντιοχείας, τὸν ὁποῖον οἱ Μωαμεθανοί, ἐπανακτήσαντες τῷ 1268 τὴν Ἀντιόχειαν, κατέσφαξαν μετὰ 17.000 ἄλλων Χριστιανῶν. Ε. Γ. Π.

—**Χριστιανὸς Α'**, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας*** (1448—1481). Υἱὸς τοῦ κόμητος Δίτριχ (Dietrich) τοῦ Ὀλδεμβούργου, διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὴν κομητείαν κατὰ τὸ ἔτος 1440. Τῷ 1448, ἀποθανόντος Χριστοφόρου τοῦ Γ', βασιλέως τῆς Δανίας, ἄνευ κληρονόμων, ἡ δανικὴ γερουσία (Rigsraad) ἐξέλεξεν ὡς διάδοχόν του τὸν μικρινόν του ἐξάδελφον Χριστιανόν, κόμητα τοῦ Ὀλδεμβούργου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὸ στέμμα τῆς Δανίας ὑπήγετο καὶ ἡ Νορβηγία καὶ ἡ Σουηδία. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοφόρου ἡ Σουηδία ἀπετίναξε τὴν ὑποτέλειάν της πρὸς τὴν Δανίαν καὶ ἐξέλεξεν ἴδιον αὐτῆς βασιλέα Κάρολον τὸν Η'. Ἀλλὰ τοῦ Καρόλου τούτου ἡ βασιλεία ὑπῆρξεν ἀσταθὴς καὶ ταραχώδης. ὅτε δὲ ἀπέθανε, τῷ 1470, ὁ Χριστιανὸς ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Σουηδῶν ὡς νόμιμος αὐτῶν βασιλεύς, οὕτω δὲ ἡνώθησαν καὶ πάλιν αἱ τρεῖς Σκανδιναυϊκαὶ χῶραι ὑπὸ τὸ αὐτὸ στέμμα. Ὁ Χριστιανὸς καὶ ὁ υἱὸς του Χὰνς (ὅστις ἐβασίλευσε 1481—1513) θεωροῦνται ὡς οἱ δημιουργοὶ τοῦ δανικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1481.

—**Χριστιανὸς Β'**, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας, Νορβηγίας καὶ Σουηδίας*** (1513—1559). Υἱὸς τοῦ βασιλέως Χάνς, ὃν διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 1513. Ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του, εἶχε διατελέσει ἐπὶ ἐξαετίαν ἀντιβασιλεὺς τῆς Νορβηγίας καὶ ἀνέδειξεν ἑαυτὸν κυβερνήτην διορατικόν, δραστήριον καὶ φιλόπατριν· ἦτο ὅμως χαρακτὴρ ὕπουλος, κακότροπος καὶ ὠμός. Κατὰ τὴν ἀνάρρησιν του εἰς τὸν θρόνον, οἱ μὲν εὐγενεῖς τῆς Δανίας καὶ Νορβηγίας τὸν ἠνάγκασαν νὰ δηλώσῃ δι' ἐγγράφου ὅτι ἦτο βασιλεὺς ἐκλογῇ καὶ θελήσει του λαοῦ, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τοῦ σουηδικοῦ ἔθνους δὲν ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ἐπηκολούθησε τότε πόλεμος μεταξὺ Δανίας καὶ Σουηδίας. Ὁ Χριστιανὸς δὶς εἰσέβαλεν εἰς Σουηδίαν καὶ δὶς ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων στρατευμάτων, ἀλλὰ τέλος, στρατολογήσας μέγαν ἀριθμὸν Γάλλων, Γερμανῶν καὶ Σκώτων μισθοφόρων, εἰσέβαλε δὲ τρίτην φορὰν τῷ 1520 καὶ κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν Σουηδῶν. Τότε ἡ σουηδικὴ γερουσία ἐσυνθηκολόγησε μετ' αὐτοῦ, ἀναγνωρίσασα αὐτὸν ὡς βασιλέα, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ διοίκησις τῆς Σουηδίας θὰ ἀνετίθετο εἰς Σουηδοὺς ἀξιωματούχους. Ὁ Χριστιανὸς ὑπέγραψε τὴν συνθήκην, ἔδωκε τὸν ἐνουσιασμένον ὅρκον καὶ ἐχρίσθη βασιλεὺς ἐν Στοκχόλμῃ. Μετὰ τρεῖς ὅμως ἡμέρας συνέλαβε πλείστους Σουηδοὺς προκρίτους καὶ ἐξ αὐτῶν ἐθανάτωσε 2 ἐπισκό

πους, 14 μεγιστᾶνας, 3 δημάρχους, 14 δημοτικοὺς συμβούλους καὶ 20 διακεκριμένους πολίτας τῆς Στοκχόλμης, ὡς δῆθεν «αἱρετικούς», ἀπήγαγε δὲ εἰς Δανίαν ὡς αἰχμαλώτους πολλὰς κυρίας τῆς σουηδικῆς ἀριστοκρατίας. Τὴν «σφαγὴν τῆς Στοκχόλμης», ὡς ὠνομάσθη ἡ ἀπάνθρωπος καὶ δολία αὕτη πρᾶξις, ὁ Χριστιανὸς ἐδικαιολόγησε κατόπιν πρὸς τὸν σουηδικὸν λαὸν ὡς πρᾶξιν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πάπα ἐπὶ ἀπειλῇ ἀφορισμοῦ, εἰς δὲ τὸν πάπαν ἐδικαιολόγησε τὴν σφαγὴν τῶν δύο ἐπισκόπων ὡς πρᾶξιν ἐκδικήσεως, διαπραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ σουηδικοῦ λαοῦ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος (1521) ὁ Χριστιανός, ἐπισκεφθεὶς τὰς Κάτω Χώρας, ἔμεινεν ἐκεῖ πολλοὺς μῆνας, μελετῶν τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν νομοθεσίαν τῆς χώρας. Ἐπανελθὼν εἰς Δανίαν, ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζῃ ριζικὰς μεταρρυθμίσεις, ἰδίως εἰς τὴν νομοθεσίαν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ὀλλανδικῶν νόμων. Ἡ νομοθεσία αὕτη, ἥτις ἦτο ἐν πολλοῖς προστατευτικὴ τοῦ λαοῦ, προσέκρουσεν εἰς ἔθιμα καὶ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ ἐγέννησε μεγάλην δυσφορίαν καὶ ἀναστάτωσιν. Εἰς τὰς ἐσωτερικὰς δὲ ταύτας ἀνωμαλίας προσετέθησαν καὶ ἐξωτερικαὶ περιπλοκαί. Θέλων νὰ κατακτήσῃ τὴν Κοπεγχάγην, μέγα ἐμπορικὸν κέντρον, ἔλαβε λίαν αὐθαίρετα μέτρα κατὰ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῶν ἐλευθέρων γερμανικῶν πόλεων (Ἀμβούργου, Βρέμης, Λυβέκης κλπ.), ὥστε ταχέως περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὰς δυνάμεις ταύτας. Τότε ἐξερράγη κατ' αὐτοῦ ἐπανάστασις ἐν Γιουτλάνδῃ (1523), ἥτις τὸν ἐξηνάγκασε νὰ φύγῃ ἐκ Δανίας ἧς τὸ στέμμα προσεφέρθη ὑπὸ τῆς γερουσίας εἰς τὸν Δοῦκα Φρειδερῖκον τοῦ Ὀλστάϊν. Ὁ Χριστιανὸς κατέφυγεν εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ἐκεῖθεν δέ, μετὰ παρέλευσιν ὀκτὼ ἐτῶν, ἐξορμήσας μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου πρὸς ἐπανάκτησιν τοῦ θρόνου του, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου (1532). Τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τῆς ζωῆς του διήνυσεν ὡς δεσμώτης. Ἀπέθανε τῷ 1519.

—**Χριστιανὸς Γ'**, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας καὶ Νορβηγίας*** (1553—1559). Υἱὸς τοῦ ὡς ἄνω Φρειδερίκου τοῦ Α' καὶ τῆς Ἄννης τοῦ Βρανδεμβούργου. Τῷ 1521, ἐνῷ ὁ πατήρ του ἦτο ἀκόμη ἁπλοῦς δοὺξ τοῦ Ὀλστάϊν, ὁ νεαρὸς Χριστιανὸς περιηγήθη τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἡ σθεναρὰ καὶ ἄφοβος στάσις τοῦ Λουθήρου τῷ ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐπανακάμψας εἰς Ὀλστάϊν, ἠσπάσθη ἀναφανδὸν τὰς ἀρχὰς τῆς Ἀναμορφώσεως. Ὅτε δὲ ἡ ἀνάρρησις τοῦ πατρός του εἰς τὸν δανικὸν θρόνον τὸν ἀφῆκε δοῦκα τοῦ Ὀλστάϊν, εἰσήγαγε τὸ λουθηρανικὸν δόγμα εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς Λουθηρανοὺς κατοίκους τοῦ δουκάτου κατὰ τῶν παπικῶν ἐπισκόπων. Διορισθεὶς ἀντιβασιλεὺς τῆς Νορβηγίας τῷ 1529, εδειξε μεγάλην διοικητικὴν ἱκανότητα, ἦλθεν ὅμως καὶ ἐκεῖ εἰς διηνεκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, καὶ ἐνίοτε καὶ πρὸς τὸν βασιλέα πατέρα του, ὅστις ἠκολούθει ἐπαμφοτερίζουσαν πολιτικὴν ἀπέναντι τοῦ τότε φλέγοντος ζητήματος τῆς εὐαγγελικῆς Ἀναμορφώσεως. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου τῷ 1553, παρουσιάσθη ὡς μνηστὴρ τοῦ δανικοῦ θρόνου καὶ ἀντίπαλος τοῦ Χριστιανοῦ ὁ κόμις Χριστόφορος τοῦ Ὀλδεμβούργου, ἀνεψιὸς Χριστιανοῦ τοῦ Α', οὗτινος τὴν ὑποψηφιότητα ὑπεστήριξεν ἐκθύμως ἡ παπικὴ μερὶς ἐν Δανίᾳ, ἐκ μίσους πρὸς τὸν προτεστάντην Χριστιανόν. Οὗτος ὅμως, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Γουσταύου Βάζα, βασιλέως τῆς Σουηδίας, ἐνίκησε τὸν Χριστόφορον, ἐκυρίευσε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Δανίας καὶ Νορβηγίας (1536). Μολονότι ἡ πλειοψηφία τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἦτο παπική ὁ νέος βασιλεὺς ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸ τὴν ἔκδοσιν διατάγματος, δι' οὗ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐπίσκοποι ἐπαύοντο καὶ διετάσσοντο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν χώραν, ἅπασα δὲ ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία ἐδημεύετο ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ Χριστιανοῦ, παρ' ὅλην τὴν μεγάλην ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους ἐκ τῆς δημεύσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, δὲν ἦτο σταθερὰ ἀπέναντι τοῦ ἔθνους του. Περιεστοιχίζετο ὑπὸ Γερμανῶν συμβούλων, κατὰ τῶν ὁποίων ὡς ξένων ἐδυσφόρουν οἱ Δανοί. Ἐξ ἄλλου, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος ὁ Ε' ἀναφανδὸν ὑπεστήριζε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου Δανίας καὶ Νορβηγίας κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν ἀνεψιῶν του, τῶν θυγατέρων τοῦ δεσμώτου καὶ ἐκπτώτου Χριστιανοῦ τοῦ Β'. Ὁ Χριστιανὸς ὁ Γ' ἀντελήφθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν θέσιν του. Διὸ τῷ 1542 συνεφιλιώθη μὲ τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Δανίας καὶ ἀποπέμψας τοὺς Γερμανοὺς συμβούλους καὶ ξένους μισθοφόρους, προσέλαβεν ἀντ' αὐτῶν Δανοὺς συμβούλους καὶ ἐστρατολόγησε στρατὸν ἐθνικὸν ἐξ ἰθαγενῶν. Εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν θαλασσίων στενῶν μεταξὺ Δανίας καὶ Σουηδίας ἔπληξε τόσον βαρέως τὸ ἐμπόριον τῶν Κάτω Χωρῶν μετὰ τῆς Βαλτικῆς, ὥστε ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα νὰ κλείσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Χριστιανοῦ (1544). Ὁ Χριστιανὸς ἀπέθανε τῷ 1559.

— **Χριστιανὸς Δ'** (1588—1648), βασιλεὺς τῆς ***Δανίας καὶ Νορβηγίας.*** Υἱὸς τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου τοῦ Β', ὃν διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου ἑνδεκαετὴς μόλις, ἐν ἔτει 1588. Ἐνηλικιωθεὶς τῷ 1597, ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Ἄνναν τοῦ Βρανδεμβούργου, ἐξ ἧς ἀπέκτησεν ἓξ τέκνα. Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν της (1611) ὁ Χριστιανὸς ἐνυμφεύθη ἰδιωτικῶς τὴν ὡραίαν Χρηστῖναν Μοὺγκ (Munk), ἐκ καλῆς οἰκογενείας καταγομένην, ἐξ ἧς ἀπέκτησε 12 τέκνα. Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐνεθάρρυνε καὶ ἐπροστάτευσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιοτεχνίαν, ἐπεξέτεινε τὴν ἁλιείαν μέχρι τῶν ἀρκτικῶν θαλασσῶν, ἵδρυσε μεγάλας ἐμπορικὰς ἑταιρείας διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὑπερθαλασσίου ἐμπορίου τῶν Δυτικῶν καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, κτλ. Συνάμα ἐνίσχυσε μεγάλως τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Δανίας καὶ ὠργάνωσε τακτικὸν ἐθνικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἡ ἐξωτερική του πολιτική, ἰδίως ὡς πρὸς τὰς σχέσεις του μὲ τὴν Σουηδίαν, ὑπῆρξεν ἀσύνετος καὶ ἀσυνεπής. Ἡ Σουηδία τῷ 1523 εἶχεν ἀποκηρύξει τὴν ἕνωσίν της μετὰ τῆς Δανίας καὶ εἶχεν ἐκλέξει ὡς βασιλέα τὸν Γουσταῦον Βάζαν, ὅστις διὰ σθεναρᾶς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς συνήσπισε πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στέμματος καὶ κατέστησε τὴν Σουηδίαν δύναμιν ἐπιζήτητον ὡς φίλην καὶ ἐπίφοβον ὡς ἐχθράν. Ἡ Δανία συμφέρον εἶχε νὰ ἐπιδιώξῃ πολιτικὴν συνεννοήσεως καὶ συμμαχίας μετὰ τῆς Σουηδίας, ἀλλ' ὁ Χριστιανὸς ἐπεζήτει διαρκῶς ἀφορμὴν ἔριδος καὶ τέλος τῷ 1612 ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον. Καὶ ναὶ μὲν ἐνίκησε τότε τὸν Γουσταῦον Βάζαν καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1613 τῷ ἐπέβαλε διαφόρους ἐξευτελισμούς, διὰ τῆς στάσεώς του ὅμως ταύτης ἔσπειρε μεταξὺ τῶν Σουηδῶν ἄσβεστον μῖσος κατὰ τῆς Δανίας, ὅπερ βραδύτερον ὑπῆρξεν ὀλέθριον διὰ τὴν Δανίαν. Ἀφοῦ οὕτως ἐταπείνωσε τὴν Σουηδίαν, ὁ Χριστιανὸς ἐνόμισεν ἑαυτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ὥστε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐπεμβαίνων εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ὑπὲρ τῆς Εὐαγγελικῆς μερίδος καὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε'. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ νικηθῇ κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Καρόλου, τῶν περιφήμων Βαλλενστάϊν καὶ Τίλλυ (1626 καὶ 1627), οἱ ὁποῖοι εἰσβαλόντες κατόπιν εἰς τὴν Δανίαν κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν Γιουτλάνδην. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του ὁ Χριστιανὸς ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ Γουσταύου Βάζα, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἐβοήθησε, διότι ἐφοβεῖτο μήπως ὁ αὐτοκράτωρ ζητήσῃ νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν Σουηδίαν. Καὶ διὰ τῆς σουηδικῆς συνδρομῆς ἐξηναγκάσθη ὁ Βαλλενστάϊν νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ τοῦ δανικοῦ ἐδάφους, τῷ δὲ 1629 ὁ Χριστιανὸς κατώρθωσε νὰ κλείσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, χωρὶς νὰ ὑποστῇ μείωσίν τινα ἐδαφικήν. Ἐν τούτοις, οὔτε ἡ διεθνὴς θέσις τοῦ Χριστιανοῦ ἦτο εὐχάριστος, οὔτε ἡ σωτήριος δι' αὐτὸν ἀρωγὴ τῆς Σουηδίας τὸν ἐσωφρόνισεν. Εἰς ἐπίμετρον, τὰ οἰκογενειακά του πράγματα εὑρίσκοντο εἰς χαώδη κατάστασιν. Τὴν σύζυγόν του Χρηστῖναν διεζεύχθη τῷ 1630 λόγῳ ἀποδεδειγμένης συζυγικῆς ἀπιστίας ἐκ μέρους της, προσέλαβε δὲ ἀναφανδὸν ὡς ἐπίσημον ἐρωμένην του μίαν αὐλικήν, εἰς ἣν καὶ ἀπένειμε τὸν τίτλον τῆς κομίσσης καὶ ἐξ ἧς ἀπέκτησε νέαν σειρὰν τέκνων. Τὰ δὲ τέκνα ταῦτα τῆς ἐρωμένης ἦσαν φυσικῶς ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῶν νομίμων τέκνων τοῦ βασιλέως καὶ καθ' ὅλον τὸν ἐπίλοιπον βίον τοῦ Χριστιανοῦ αἱ ἀκατάπαυστοι μεταξὺ τῶν δύο τούτων οἰκογενειακῶν στρατοπέδων ἔριδες καὶ ραδιουργίαι τῷ ἐδημιούργουν οὐ μόνον πικρίας καὶ ἐξευτελισμούς, ἀλλὰ καὶ σοβαρὰς πολιτικὰς περιπλοκάς. Ἡ δὲ ἀδιόρθωτος ἀσυνεσία τοῦ Χριστιανοῦ ἀπέναντι τῆς Σουηδίας μετ' ὀλίγον ἐπεσώρευσε νέας καταστροφάς. Ἡ στάσις του ἀπέναντι τῆς γείτονος ταύτης δυνάμεως, ἥτις ὁλονὲν καθίστατο ἰσχυροτέρα στρατιωτικῶς καὶ διπλωματικῶς, ὑπῆρξε τόσον προκλητική, ὥστε οἱ Σουηδοὶ κυβερνῆται ἐθεώρουν τὸν μετὰ τῆς Δανίας πόλεμον ἀναπόφευκτον, ὡς μόνην διέξοδον ἐκ καταστάσεως ἀφορήτου. Ἐπὶ τέλους δέ, τῷ 1643, ὡς ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ κατακτήσεών των, οἱ Σουηδοὶ ἦσαν ἤδη εἰς θέσιν νὰ κτυπήσωσι τὴν Δανίαν. Ἔχοντες λοιπὸν ἐξησφαλισμένην τὴν εὐμενῆ οὐδετερότητα τῆς Ὀλλανδίας, εἰσέβαλον εἰς τὴν Δανίαν καὶ ἐντὸς μηνὸς κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν Γιουτλάνδην· ὥστε εἰς χεῖρας τῶν Δανῶν ἀπέμενον μόνον αἱ νῆσοι. Ὁ Χριστιανός, ἂν καὶ ἦγεν ἤδη ἡλικίαν 66 ἐτῶν, ἐρρίφθη ἀνδρείως εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ὠργάνωσεν ἰσχυρὸν στόλον, δι' οὗ ἐματαίωσεν ἐπανειλημμένως τὰς προσπαθείας τῶν Σουηδῶν, ὅπως διαπεραιωθῶσιν ἐκ Γιουλτάνδης εἰς τὰς νήσους. Ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ὁ δανικὸς στόλος εἶχε τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τῆς μεταξὺ Δανίας καὶ Σουηδίας. Ἀλλ' ἐν τέλει οἱ ἡνωμένοι στόλοι Σουηδίας καὶ Ὀλλανδίας κατέστρεψαν τὸν δανικὸν στόλον, καὶ ὁ Χριστιανὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας, δι' ἧς καὶ κατωρθώθη ἡ συνομολόγησις εἰρήνης (1648), δι' ἧς ἡ Δανία ἐξεχώρησεν εἰς τὴν Σουηδίαν τὰς σπουδαίας νήσους Γκότλανδ (Gotland καὶ Ἔζελ (Oesel) καὶ δύο ἐπαρχίας τῆς Νορβηγίας, ἀπήλλαξε δὲ τοῦ λοιποῦ τὰ σουηδικὰ πλοῖα τῆς πληρωμῆς τῶν διοδίων τῶν στενῶν. Ἡ συνθήκη αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐκ μακρᾶς σειρᾶς συνθηκῶν μέχρι τοῦ 1864, δι' ὧν τὸ εὐρὺ βασίλειον τῆς Δανίας κλιμακηδὸν ἠκρωτηριάσθη καὶ περιωρίσθη εἰς τὰ σημερινὰ αὐτοῦ στενὰ ὅρια Τρία ἔτη μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἐν λόγῳ συνθήκης ὁ Χριστιανὸς ἀπέθανε συντετριμμένος ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς.

— **Χριστιανὸς Ε'** (1646—1699), βασιλεὺς τῆς ***Δανίας καὶ Νορβηγίας.*** Υἱὸς τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου τοῦ Γ'. Διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 1670. Ἦτο χαρακτὴρ ἀσθενὴς καὶ διάνοια περιωρισμένη, ἀλλὰ (ὅπως τοσάκις ἄλλως τε συμβαίνει μὲ τοὺς τοιούτους χαρακτῆρας) πείσμων καὶ πεποιθισμένος μὲ ἀπολυταρχικὰς τάσεις καὶ ἐξωγκωμένην ἰδέαν τῶν βασιλικῶν του προνομίων. Ἐνυμφεύθη τὴν Καρλότταν Ἀμαλίαν τοῦ Κάσσελ, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὴν ἐταπείνωσε δημοσίᾳ, ἐγκαταστήσας μίαν ἐρωμένην του ἐπισήμως εἰς τὴν αὐλήν του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ πρωθυπουργὸν τὸν Γκρίφενφελτ (Griffenfeldt), ἄνδρα πολιτικὸν μεγάλης ἀξίας. Ἀλλὰ δὲν ἐδίστασε μετά τινα ἔτη νὰ ἀποπέμψῃ τῆς ἀρχῆς τὸν πολύτιμον τοῦτον σύμβουλον, ὑπείκων εἰς τὰς ὑπούλους εἰσηγήσεις καὶ κολακείας ταπεινῶν ἀντιπάλων τοῦ διακεκριμένου ἀνδρός. Παραδοθεὶς εἰς τοὺς ἀναξίους τούτους συμβούλους, ταχέως παρεσύρθη εἰς μακρόν, δαπανηρὸν καὶ αἱματηρὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σουηδίας (1675—1679), ἐκ τοῦ ὁποίου ἡ Δανία οὐδὲν ἐκαρπώθη στρατιωτικῶς ἢ διπλωματικῶς. Καθ' ὅλην τὴν ἐπακολουθήσασαν εἰκοσαετῆ εἰρήνην ὁ Χριστιανὸς οὐδὲν ἔπραξε διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας του. Ἀπέθανε τῷ 1699 συνεπείᾳ δυστυχήματος.

— **Χριστιανὸς ΣΤ'**, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας καὶ Νορβηγίας*** (1730—1746). Ἦτο ἀνὴρ θρῆσκος καὶ φιλάνθρωπος, ἠθέλησε δὲ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας του, πρωτίστως διὰ τῆς καταργήσεως τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἥτις ἀπετέλει βάρος ἀφόρητον διὰ τοὺς ἀγρότας. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἐβελτίωσε τὴν οἰκονομικὴν θέσιν των καὶ μετὰ τρία ἔτη ὁ Χριστιανός, διὰ λόγους ἐθνικῆς ἀμύνης, ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν. Ἐν τούτοις, διὰ διαφόρων ἄλλων μέτρων κατωρθώθη ἐπὶ τῆς βασιλείας του νὰ διέλθῃ ἡ Δανία δεινὴν καὶ πολυετῆ οἰκονομικὴν κρίσιν ἄνευ ἀνεπανορθώτων συμφορῶν.

—**Χριστιανὸς Ζ'** (1749—1808), βασιλεὺς τῆς ***Δανίας καὶ Νορβηγίας.*** Διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πατέρα του Φρειδερῖκον τὸν Ε' τῷ 1766. Ἡ ἀνατροφή του ὑπῆρξε λίαν πλημμελής, ἀπὸ νεαρᾶς δὲ ἡλικίας παρεσύρθη ὑπὸ εὐτελῶν αὐλικῶν εἰς βίον ἀσωτείας, ὅστις ταχέως τὸν κατέστησε βλάκα. Μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του εἰς τὸν θρόνον περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν καὶ ἐπιβολὴν ἑνὸς τυχοδιώκτου ἰατροῦ ὀνόματι Στρούενζε (Struensee), ὅστις κατώρθωσε νὰ διορισθῇ πρωθυπουργός, μὲ ἐξουσίαν νὰ ἐκδίδῃ διατάγματα ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως καὶ ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς του. Ἐπὶ τέλους ὅμως, τῷ 1722, οἱ ἐχθροὶ τοῦ μισητοῦ τούτου τυχοδιώκτου κατώρθωσαν νὰ τὸν κρημνίσουν καὶ νὰ πείσουν τὸν βασιλέα νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του, ἥτις καὶ ἐξετελέσθη αὐθημερόν. Τὴν βασίλισσαν Καρολῖναν, θυγατέρα τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας, ἥτις ἐφωράθη ἔχουσα ἐνόχους σχέσεις μὲ τὸν Στρούενζε, ὁ Χριστιανὸς διεζεύχθη καὶ ἐξεδίωξε τοῦ βασιλείου του. Ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλα τὰ ἐπίλοιπα 26 ἔτη τῆς βασιλείας του ἡ διανοητική του κατάστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε μόνον ψιλῷ ὀνόματι ἐβασίλευεν. Ἀπέθανε τῷ 1808.

—**Χριστιανὸς Η'** (1786—1848), βασιλεὺς τῆς ***Δανίας καὶ Νορβηγίας.*** Υἱὸς τοῦ διαδόχου Φρειδερίκου. Τῷ 1813 ἐστάλη ὡς ἀντιβασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, ἵνα συγκρατήσῃ τοὺς Νορβηγοὺς εἰς τὴν μετὰ τῆς Δανίας ἕνωσιν, ἥτις εἶχε καταλυθῆ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Κιέλου (1814). Ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος ὁ ΣΤ', σύμμαχος ὢν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὰ μέτρα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν Ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην, ἠναγκάσθη, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Κορσικανοῦ κατακτητοῦ, νὰ ἐκχωρήσῃ τὴν Νορβηγίαν εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς Νορβηγοὺς τοῦ πρὸς τὴν Δανίαν ὅρκου πίστεως. Ἀλλ' οἱ Νορβηγοί, ἂν καὶ ἔχοντες δίκαια παράπονα κατὰ τῆς δανικῆς διοικήσεως, ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἐκχώρησιν τῆς πατρίδος των, γενομένην ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς των. Καὶ ὁ Χριστιανὸς εὐκόλως συνεκέντρωσε τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τοῦ νορβηγικοῦ ἔθνους καὶ παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίδρασιν τοῦ «σουηδικοῦ» κόμματος (ὅπερ ἐζήτει τὴν προσάρτησιν πρὸς τὴν Σουηδίαν) ἡ συνέλευσις τῶν Νορβηγῶν προκρίτων ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Νορβηγίας, ἐψήφισε φιλελεύθερον Σύνταγμα κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἀμερικανικοῦ καὶ ἐξέλεξε τὸν Χριστιανὸν βασιλέα τῆς Νορβηγίας. Αἱ ἀποφάσεις αὗται ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ ἐθνοσυνελεύσεως συνελθούσης κατὰ Μάϊον τοῦ 1814. Οἱ σύμμαχοι

Digitized by Google

(Ρωσία, Ἀγγλία, Πρωσσία, Αὐστρία) τότε προσεκάλεσαν τὸν Χριστιανὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Κιέλου· ἀλλ' ὁ Χριστιανὸς ἠρνήθη, εἰπὼν ὅτι, ὡς αἱρετὸς καὶ συνταγματικὸς βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, δὲν δύναται νὰ πράξῃ τι εἰμὴ τῇ ἀποφάσει τοῦ νορβηγικοῦ λαοῦ, συγκαλουμένου νὰ ἐκλέξῃ ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ πρὸς τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ διακόψῃ ἡ Σουηδία τὰς ἐχθροπραξίας. Ἡ Σουηδία ὅμως ἀπέρριψε πᾶσαν περαιτέρω συζήτησιν, καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Σουηδοῦ διαδόχου Βερναδόττη εἰσέβαλον εἰς τὸ νορβηγικὸν ἔδαφος, ἐντὸς δὲ 15 ἡμερῶν κατενίκησαν τοὺς Νορβηγούς. Κατ' Αὔγουστον μῆνα (1814) συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξὺ Σουηδίας καὶ Νορβηγίας ἐν Μός, τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ νορβηγικὴ ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισεν ὅτι ἡ Νορβηγία εἶναι ἀνεξάρτητον βασίλειον, διατελοῦν ὑπὸ τὸ αὐτὸ στέμμα μετὰ τῆς Σουηδίας. Ὁ Χριστιανὸς πρὸ μηνὸς ἤδη εἶχε παραιτηθῆ τοῦ θρόνου καὶ ἀναχωρήσει ἐκ Νορβηγίας.

Ἐπανελθὼν εἰς Δανίαν ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου ἐν σχετικῇ ἀφανείᾳ, ἕως οὗ τῷ 1839, ἀποθανόντος τοῦ Φρειδερίκου, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Δανίας. Οἱ φιλελεύθεροι τῆς Δανίας εἶχον στηρίξει πολλὰς ἐλπίδας ἐπ' αὐτοῦ, λόγῳ τῶν συνταγματικῶν του ἀρχῶν. Ἐν τούτοις, ὁ Χριστιανὸς δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας ταύτας, ἀλλ' ἔστερξε μόνον διοικητικάς τινας μεταρρυθμίσεις. Ἀπέθανε τῷ 1848.

— **Χριστιανὸς Θ΄** (1818—1906), βασιλεὺς τῆς *Δανίας*. Νεώτερος υἱὸς τοῦ Γουλιέλμου, δουκὸς τοῦ Σλέσβιχ-Ὀλσταϊν-Σόνδερμπουργ-Γλύξμπουργ, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ τοῦ Γ΄. Γεννηθεὶς τῷ 1818, κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν καὶ ὑπηρέτησεν εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ συγκρούσεις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Κατεῖχεν ὅμως ὅλως ἄσημον θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ μέχρι τοῦ ἔτους 1852, ὁπότε, τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου τοῦ Ζ΄ ὄντος ἀτέκνου, ἐδέησε νὰ ληφθῇ μέριμνα περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, καὶ ὡς διάδοχος ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν μεγάλων Δυνάμεων ὁ Χριστιανός. Ἡ ὑπόδειξις αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν δανικῶν βουλῶν τῷ 1853. Παρῆλθον ὅμως δέκα ἀκόμη ἔτη, ἕως οὗ, θανόντος τοῦ Φρειδερίκου, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Δανίας ὁ Χριστιανός, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ υἱοῦ του Γεωργίου εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος.

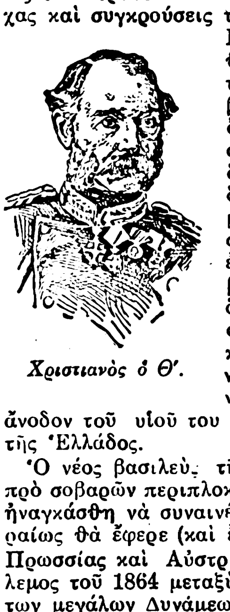

Χριστιανὸς ὁ Θ΄.

Ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Δανίας εὑρέθη ἀμέσως πρὸ σοβαρῶν περιπλοκῶν. Ἐκ πατριωτικῶν λόγων ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ εἰς πολιτικήν, ἥτις μοιραίως θὰ ἔφερε (καὶ ἔφερεν) εἰς ῥῆξιν μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἐπηκολούθησεν ὁ πόλεμος τοῦ 1864 μεταξὺ Δανίας καὶ τῶν δύο τούτων μεγάλων Δυνάμεων· ἡ ἄνισος πάλη ὑπῆρξε βραχεῖα, παρ' ὅλην τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῶν Δανῶν, καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῆς δανικῆς κυριαρχίας τῶν δουκάτων τοῦ Σλέσβιχ καὶ τοῦ Ὀλσταΐν, πρὸς ὄφελος τῆς Πρωσσίας κυρίως.

Μετὰ τὴν ὀδυνηρὰν ταύτην ἐδαφικὴν ἀπώλειαν, ἡ βασιλεία τοῦ Χριστιανοῦ περιωρίσθη εἰς ἐσωτερικοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας μεταξὺ τῶν συντηρητικῶν καὶ φιλελευθέρων κομμάτων τῆς χώρας. Αἱ προσωπικαὶ συμπάθειαι τοῦ βασιλέως ἦσαν ζωηραὶ ὑπὲρ τῶν συντηρητικῶν καὶ μὲ πολλὴν ἐπιτηδειότητα ἐπὶ ἔτη συνεχῆ κατώρθωνε τὸ στέμμα νὰ ἀποκλείῃ τῆς ἀρχῆς τοὺς φιλελευθέρους. Ἐπὶ τέλους ὅμως, τῷ 1901, ἡ πλειοψηφία τῶν φιλελευθέρων εἰς τὰς ἐκλογὰς ἦτο τόσῳ τεραστία, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν καὶ νὰ καλέσῃ ὑπουργεῖον ἐκ τῶν φιλελευθέρων καὶ ῥιζοσπαστικῶν κομμάτων.

Ὁ Χριστιανὸς Θ΄ ἀπέθανε τῷ 1906, μετὰ βασιλείαν 43 ἐτῶν, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ πρωτότοκος υἱός του Φρειδερῖκος ὁ Η΄. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην βασιλείαν τοῦ Χριστιανοῦ, ἡ δυναστεία του ἥπλωσε τοὺς κλάδους της καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ὁ υἱός του Γεώργιος, ὡς ἐλέχθη, ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων· ἡ θυγάτηρ του Ἀλεξάνδρα συνεζεύχθη τὸν Ἐδουάρδον τῆς Οὐαλλίας (τὸν μετέπειτα βασιλέα Ἐδουάρδον τὸν Ζ΄ τῆς Ἀγγλίας)· ἡ θυγάτηρ του Δάγμαρ συνεζεύχθη τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον Γ΄, ἡ ἄλλη θυγάτηρ του Θύρα συνεζεύχθη τὸν δοῦκα τοῦ Κούμπερλανδ, πρώην διάδοχον τοῦ θρόνου τοῦ Ἀννοβέρου. Ὁ νεώτερος υἱός του Βάλδεμαρ ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν πριγκίπισσαν τῆς Ὀρλεάνης, ὁ ἔγγονός του Κάρολος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαάκων ὁ Ζ΄, ἕτερος δὲ ἔγγονός του, ὁ Κωνσταντῖνος τῆς Ἑλλάδος, ἐνυμφεύθη τὴν Σοφίαν πριγκίπισσαν Χοεντζόλλερν. Προσφυῶς λοιπὸν ἡ σύζυγος τοῦ Χριστιανοῦ Λουΐζα ὠνομάσθη «ἡ θεία πάσης Εὐρώπης».

— **Χριστιανὸς Ι΄**, βασιλεὺς τῆς *Δανίας*. Υἱὸς Φρειδερίκου τοῦ Η΄ καὶ ἔγγονος Χριστιανοῦ τοῦ Θ΄, γεννηθεὶς τῷ 1870. Ἀποθανόντος τοῦ πατρός του τῷ 1912, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Δανίας καὶ ἔκτοτε βασιλεύει. Ἡ βασιλεία του διέρρευσεν ἡσύχως. Μόνον οἱ ἐσωτερικοὶ πολιτικοὶ ἀγῶνες τῆς χώρας ἐξηκολούθησαν ζωηρῶς. Τῷ 1915 αἱ δανικαὶ βουλαὶ ἐψήφισαν νέον συνταγματικὸν χάρτην, πολὺ πλέον φιλελεύθερον τοῦ προηγουμένου, δι' οὗ ἐθεσπίσθη, μεταξὺ ἄλλων καινοτομιῶν, ἡ πλήρης ψῆφος τῶν γυναικῶν. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους ὁ βασιλεὺς Χριστιανὸς ἐτήρησεν ἄψογον συνταγματικὴν στάσιν. Τὸ μόνον σημαντικὸν γεγονὸς τῆς βασιλείας του μέχρι τοῦδε ὑπῆρξεν ἡ δυνάμει τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἀπόδοσις ὑπὸ τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Δανίαν μέρους τοῦ δουκάτου τοῦ Σλέσβιχ, ἁρπαγέντος τῷ 1864 ὑπὸ τῆς Πρωσσίας. Τοιουτοτρόπως ἐπηνωρθώθη ἐν μέρει τὸ ἀδίκημα ἐκεῖνο, ηὐξήθη δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς Δανίας διὰ τῆς προσθήκης περίπου 120.000 ψυχῶν.

—**Χριστιανὸς Κάρολος-Αὔγουστος**, πρίγκιψ τοῦ *Σλέσβιχ Ὀλσταΐν-Σόνδενμπουργκ-Ἀουγκούστενμπουργκ* (1768—1810). Υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ θείου του Καρόλου ΙΓ΄ τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, μετὰ τὸν θάνατον τῶν τέκνων του, καὶ ἀνεκηρύχθη διάδοχος τῆς Σουηδίας τῷ 1810. Ἀπέθανε τέσσαρας μῆνας μετὰ τὴν ὁρκωμοσίαν του.

χριστιανοσοσιαλισμὸς (ὁ)· βλ. λ. *σοσιαλισμὸς* (τ. ΚΒ΄, σ. 113 γ΄).

χριστιανοσύνη (ἡ)· τὸ σύνολον τῶν Χριστιανῶν, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ τόποι ὅπου κατοικοῦν οἱ Χριστιανοί: «καθ' ἅπασαν τὴν χριστιανοσύνην».

Χριστιανούπολις /*Μεσ. Γεωγρ.*/. Ἀνθηρὰ μεσαιωνικὴ πόλις τῆς Πελοποννήσου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τριφυλίας τῆς Μεσσηνίας. Ὑπῆρξεν ἕδρα ἐπισκοπῆς, ἥτις εἶχε διαδεχθῆ τὴν ἐπισκοπὴν Μεγαλοπόλεως, καὶ προήχθη εἰς μητρόπολιν πρὸ τοῦ 1082. Κατὰ τὸ 1394 ἡνώθη ἡ μητρόπολις μὲ τὴν τῆς Κορίνθου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὑπήγετο παλαιότερον ὡς ἐπισκοπή, ἀλλ' ἡ ἕνωσις των φαίνεται ὅτι δὲν διήρκεσε πολύ. Κατὰ τὸ 1205 ἡ μητρόπολις Χριστιανουπόλεως ἐσχόλασεν, ἕνεκα τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου. Ἐγίνεν ὅμως καὶ πάλιν ἡ ἀνασύστασίς της ὡς μητροπόλεως Ἀρκαδιᾶς ἢ Χριστιανουπόλεως, μετὰ τῶν πέντε ἄλλων μητροπόλεων Πελοποννήσου (Ρωμανίας, ἤτοι Ἄργους καὶ Ναυπλίας, Κορίνθου, Πατρῶν, Μονεμβασίας καὶ Λακεδαιμονίας) κατὰ τὸ 1283. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τουρκοκρατίας ἠμφεσβήτει καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Ἀνδρούσης πρὸς τὸν μητροπολίτην Μονεμβασίας, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Βελιγοστῆς πρὸς τὸν μητροπολίτην Λακεδαιμονίας. Κατὰ τὸ 1749 ἡνώθη μετὰ τῆς πατριαρχικῆς ἐξαρχίας Τριπολιτσᾶς ἢ Ὑδρομπολιτζᾶς καὶ ἔμεινε μετ' αὐτῆς ἡνωμένη μέχρι τοῦ 1792. Ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 περιελάμβανε τὰς χώρας Φαναρίου, Καρυταίνης, Λεονταρίου καὶ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλφειοῦ (Ρουφιᾶ) μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Λογγοβάρδου. ΚΑΨ.

— **Χριστιανούπολις** (Christianstad) / *Γεωγρ.* /. Κυβερνεῖον καὶ πόλις τῆς Σουηδίας (βλ. λ. *Κριστιανστάντ*).

Χριστιανοχώρι /*Γεωγρ.*/. Δύο ἑλληνικὰ χωρία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὧν τὸ πρῶτον, καλούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων *Γκιαούρ-κιοϊ*, ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Δικελῆ τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου, ἔχον περὶ τοὺς 500 κατοίκους, τὸ δ' ἕτερον, ἔχον περὶ τοὺς 700 κατοίκους, ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Κρήνης τοῦ αὐτοῦ νομοῦ.

Χριστίδης, Τώνης. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἔγραψε καὶ ἐξέδωκε ποιήματα ὁ *Ἀντ. Χ. Χαμουδόπουλος* (βλ. λ.).

Χριστίνα, ἁγία. Ὄνομα ἁγίων ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται αἱ ἑξῆς: —1) Ἡ ἐκ Τύρου τῆς Φοινίκης, θυγάτηρ τοῦ στρατηγοῦ Οὐρβανοῦ, ἥτις ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς διαφόρους βασάνους ὑποβληθεῖσα διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν της, τέλος διὰ λόγχης ὑπὸ δημίου φονευθεῖσα ἐπὶ Σεβήρου, τῷ 200, ἑορτάζεται δι' ἰδίας ἀκολουθίας μετὰ Κανόνος Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου, ναὸς δ' εἰς τὴν μάρτυρα ταύτην ἀφιερωμένος ὑπῆρχεν ἐν τῷ παλατίῳ Κωνσταντινουπόλεως. —2) Ἡ μετὰ τοῦ Πέτρου, Διονυσίου, Ἀνδρέου, Παύλου, Ἡρακλείου, Παλίνου καὶ Βενεδίμου κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τῷ 250 ἐν Ἀθήναις μαρτυρήσασα καὶ ἑορταζομένη μετὰ τῶν συναθλητῶν τὴν 18 Μαΐου δι' ἰδίας ἀκολουθίας μετὰ Κανόνος Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου. —3) Ἡ ἐν Περσίᾳ κατ' ἄγνωστον χρόνον μαρτυρήσασα καὶ ἑορταζομένη τὴν 13 Μαρτίου. Ἐν δὲ τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν αἱ ἑξῆς: —1) Ἡ ἐν Lodi τῆς Ἰταλίας τῷ 1481 γεννηθεῖσα, Χριστίνα Ligarelli καλουμένη, ἥτις εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων μοναχῶν εἰσελθοῦσα καὶ τῷ 1543 ἀποθανοῦσα, ἐνεγράφη τῷ 1840 ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΣΤ΄ ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς 12 Φεβρουαρίου. —2) Ἡ ἐκ τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Βισκόντι (Visconti) καταγομένη, γεννηθεῖσα τῷ 1435 καὶ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων μοναχῶν εἰσελθοῦσα ἀπέθανε τῷ 1458 καὶ ἑορτάζεται τὴν 14 Φεβρουαρίου. —3) Ἡ γεννηθεῖσα τῷ 1242 ἐν Stommelen τῆς Γερμανίας. Αὕτη ἀποθανοῦσα τῷ 1313 ἐν Κολωνίᾳ ὡς μοναχή, ἐνεγράφη ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι΄ τῷ 1903 ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς 23 Ἰουνίου. —4) Ἡ Ρωμαία κόρη, ἥτις κατ' ἄγνωστον χρόνον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἰς τὰς ἀρχὰς ὡς Χριστιανὴ καταγγελθεῖσα, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, τὸ ἱερὸν δὲ αὐτῆς λείψανον αὐτῆς εὕρηται ἐν Πολέρμῳ τῆς Σικελίας καὶ ἑορτάζεται τὴν 24 Ἰουλίου· τινὲς τὴν μάρτυρα ταύτην ταυτίζουσι πρὸς τὴν ἐν Τύρῳ ἐπὶ Σεβήρου μαρτυρήσασαν. —5) Ἡ Βελγὶς παρθένος, ἥτις διὰ τὸ πλῆθος τῶν γενομένων ὑπ' αὐτῆς θαυμάτων ἐπωνομάσθη *θαυματουργός*, ἀποθανοῦσα δὲ τῷ 1224 ἑορτάζεται τὴν 23 Ἰουνίου καὶ 24 Ἰουλίου. Καὶ ἡ ἐν Περσίᾳ δὲ μαρτυρήσασα μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Μαρτυρολογίῳ τῆς 13 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

Χριστῖνα /*Γεωγρ.*/. Οὐχὶ ὀρθὴ ὀνομασία δύο νησίδων, τῆς μὲν ἐν συστάδι Χριστιανῶν τῆς Θήρας, τῆς δὲ εἰς τὴν συστάδα τῶν Κορσιῶν (Φούρνων), παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Χριστῖνα*, εἰς τὰ βόρεια τῆς νήσου Φύμαινα. Ἡ ὀρθὴ ὀνομασία *Χρουσῖνα*.

Χριστῖνα *τῆς Γαλλίας*, δούκισσα τῆς *Σαβοΐας* (1619—1663). Θυγάτηρ τοῦ Ἐρρίκου Δ΄ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Μαρίας τῶν Μεδίκων (1606—1663. Τῷ 1619 ἐνυμφεύθη τὸν δοῦκα τῆς Σαβοΐας Βίκτωρα-Ἀμεδαῖον Α΄, μετὰ τὸν θάνατον (1637) τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, ὡς ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων τέκνων της, ἐπιδείξασα ἔκτακτα διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ προσόντα καὶ σπανίαν εὐψυχίαν. Κατώρθωσε νὰ ἀνασυνδέσῃ τὰς μετὰ τῆς Γαλλίας σχέσεις τῆς Σαβοΐας καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐπιτυχῶς ἀφ' ἑνὸς τοὺς Ἱσπανοὺς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοὺς δύο ἀδελφοὺς τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της, οἵτινες ἀντέδρων ἐναντίον της. Τῷ 1638 ἀπέθανεν ὁ πρωτότοκος υἱός της Φραγκίσκος-Ὑάκινθος, διεδέχθη δ' αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ μόλις τετραετὴς ἀδελφός του Κάρολος-Ἐμμανουὴλ Β΄. Ἡ Χριστῖνα, διατηρήσασα τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀντεμετώπισε τὴν φορὰν ταύτην μείζονα ἀντίδρασιν τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ συζύγου της, ὧν ὁ εἷς, πρίγκιψ Θωμᾶς, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν, κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ τῷ 1639 εἰς Τουρῖνον, ἐξαναγκάσας τὴν δούκισσαν εἰς φυγήν. Τέλος αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες διεκόπησαν ἐπεμβάσει τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, ἐπηκολούθησε δὲ περίοδος εἰρηνικῆς διοικήσεως τῆς Χριστίνας, ἥτις διετήρησε τὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ δουκὸς υἱοῦ της. Χ. Δ.

—**Χριστῖνα** *τῆς Σαβοΐας*, βασίλισσα τῆς *Νεαπόλεως* (1832—1836). Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Α΄, γεννηθεῖσα τῷ 1812 καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1836. Συνεζεύχθη τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδον Β΄, ὅστις ὅμως συμπεριεφέρθη πρὸς αὐτὴν μετὰ τοσαύτης βαναυσότητος, ὥστε νὰ τῷ ἀποδίδεται ἡ εὐθύνη τοῦ προώρου θανάτου της. Ἦτο μήτηρ τοῦ Φραγκίσκου Β΄. Χ. Δ.

—**Χριστῖνα** *τῆς Σαξονίας*, βασίλισσα τῶν *Σκανδιναυϊκῶν κρατῶν* (1461—1513). Θυγάτηρ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Ἐρνέστου, γεννηθεῖσα τῷ 1461 καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1521. Συνεζεύχθη τῷ 1478 τὸν διάδοχον καὶ εἶτα (ἀπὸ τοῦ 1481) βασιλέα Ἰωάννην, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε τὸν Χριστιανὸν Β΄, τὴν ἐκλέκτειραν τοῦ Βρανδεμβούργου Ἐλισάβετ καὶ ἄλλα τέκνα. Κατὰ τοὺς ἐν Σουηδίᾳ πολέμους ἐπολιορκήθη ἐπὶ ὀκτάμηνον ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Στοκχόλμης ὑπὸ τοῦ Στὲν Στούρ, παραδοθεῖσα δὲ μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν (1502) ἐκρατήθη, παρὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, αἰχμάλωτος ἐπὶ 18 μῆνας. Ἀναφέρεται ὡς φίλη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Χ. Δ.

—**Χριστῖνα**, βασίλισσα τῆς *Βοσνίας*. Σύζυγος τοῦ Θωμᾶ Στεφάνου τῆς Βοσνίας, ζήσασα κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα. Συνέζευξε τὸν υἱόν της Στέφανον μετὰ τῆς βασιλόπαιδος τῆς Σερβίας Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Λαζάρου καὶ τῆς Ἑλένης Παλαιολογίνας· ὅτε δὲ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Μωάμεθ Β΄ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, κατέφυγε μετὰ τῆς νύμφης της εἰς Ρώμην, ἔνθα ἔτυχον ἀμφότεραι τῆς προστασίας τοῦ πάπα. Ἀποθανοῦσα τῷ 1478, ἐκληροδότησε διὰ τῆς διαθήκης της τὸ στέμμα τῆς Βοσνίας εἰς τὸν πάπαν, ὅστις ἀπεδέχθη αὐτό. Ἡ τοιαύτη ὅμως παραχώρησις θεωρεῖται ἐστερημένη πάσης σημασίας, διότι τὰ ἐπὶ τοῦ στέμματος δικαιώματα δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν Χριστῖναν, ἀλλ' εἰς τὴν Μαρίαν, σύζυγον τοῦ τελευταίου βασιλέως. Χ. Δ.

— **Χριστῖνα-Αὐγοῦστα**, βασίλισσα τῆς *Σουηδίας* (1632—1654). Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Γουσταύου-

Digitized by Google

Ἀδόλφου (1626—1689). Ἀπὸ τοῦ 1627 ἀνεγνωρίσθη διάδοχος τοῦ θρόνου, ἑξαέτις δὲ ἐστέφθη βασίλισσα, ἀνατεθείσης τῆς ἀντιβασιλείας εἰς πενταμελῆ ἐπιτροπήν, ἧς προήδρευεν ὁ πρωθυπουργὸς Ἄξελ Οὔξενστιέρνα. Ἡ δοθεῖσα εἰς τὴν νεαρὰν βασίλισσαν ἀνατροφὴ ὑπῆρξε καθ' ὅλα ἀνδρική, ἰδιαιτέρα δὲ κατεβλήθη προσπάθεια διὰ τὴν μύησιν αὐτῆς εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διπλωματίας. Οὖσα εὐφυὴς καὶ φιλόπονος, κατώρθωσεν ἐνωρὶς ν' ἀποκτήσῃ ἐκτεταμένας ἱστορικάς, γεωγραφικὰς καὶ πολιτικὰς γνώσεις καὶ νὰ ἐκμάθῃ διαφόρους ξένας γλώσσας. Εἰς ἡλικίαν δεκαοκτὼ ἐτῶν ἀνέλαβε μόνη τὴν ἐξουσίαν, ἔσπευσε δὲ ἀμέσως, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν ὑπουργῶν της, νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῆς Δανίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἡ ὑπογραφεῖσα τῷ 1648 συνθήκη τῆς Βεστφαλίας ὑπῆρξεν εὐνοϊκωτάτη διὰ τὴν Σουηδίαν. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἡ Χριστίνα εἰσήγαγε παντοειδεῖς διασκεδάσεις εἰς τὴν ἁπλῆν μέχρι τότε σουηδικὴν αὐλήν, πρωτοφανῆ πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν, προσκαλέσασα πλησίον της φιλοσόφους καὶ σοφοὺς παγκοσμίου φήμης, ἐν οἷς: ὁ Καρτέσιος, ὁ Γρότιος, ὁ Βόσσιος, ὁ Σχέφφερος καὶ ἄλλοι. Παραλλήλως ὅμως ἤρχισεν ἀπομακρύνουσα τῆς ἐξουσίας πάντας τοὺς παλαιοὺς συνεργάτας καὶ συντελεστὰς τῆς δόξης τοῦ πατρός της, ἀναθέτουσα τὰς φροντίδας τῆς διοικήσεως εἰς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τυχαῖον εὐνοούμενόν της, καὶ ἐπεδίδετο δημοσίᾳ εἰς ὀργιώδεις διασκεδάσεις, σκανδαλιζούσας τὸν λαὸν καὶ προκαλούσας εἰς βάρος της δυσμενῆ σχόλια. Ἐπειδὴ δὲ ἠρνεῖτο συστηματικῶς πᾶσαν πρότασιν γάμου, ἡ ἀγκάσθη ἡ δίαιτα νὰ ἐπέμβη, ὑποχρεώσασα τὴν Χριστίναν νὰ ὑποδείξῃ προσωρινὸν διάδοχόν της, τῷ 1649, τὸν ἐξάδελφον αὐτῆς πρίγκιπα Κάρολον-Γουσταῦον. Καὶ τοῦτο ὅμως δὲν ἤρκεσε διὰ νὰ καταπαύσῃ ἡ δυσφορία ἐναντίον τῆς Χριστίνας, ἥτις ἀντιλαμβανομένη ὅτι ἀπώλεσε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ σουηδικοῦ λαοῦ, συνεκάλεσεν ἐν Οὐψάλῃ τοὺς λαϊκοὺς ἀντιπροσώπους (1654) καὶ παρῃτήθη τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ Καρόλου-Γουσταύου, ἐπιφυλάξασα δι' ἑαυτὴν τὰς προσόδους μόνον νήσων τινῶν καὶ ἐπαρχιῶν τῆς Σουηδίας, τῆς Πομμερανίας καὶ τοῦ Μεκλεμβούργου καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας της καὶ τῆς ἀσκήσεως ἀπολύτου κυριαρχικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀκολουθίας της. Μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς παραιτήσεώς της ἀνεχώρησεν ἀμέσως ἐκ Σουηδίας καὶ διασχίσασα τὴν Δανίαν καὶ τὴν Γερμανίαν κατῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, ἀφοῦ προηγουμένως, διερχομένη ἐξ Ἰνσμπρουκ, ἀπηρνήθη τὸν προτεσταντισμὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἐξασφαλίσασα οὕτω ἡ Χριστῖνα τὴν φιλίαν τῆς Ἁγίας Ἕδρας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἠξιώθη μεγάλων τιμῶν, εἰς ἔνδειξιν δὲ ἰδιαιτέρας τιμῆς πρὸς τὸν τότε πάπαν Ἀλέξανδρον, προσέθεσεν εἰς τὸ ὄνομά της καὶ τὸ παρωνύμιον *Ἀλεξάνδρα*. Μετὰ μικρὰν παραμονὴν εἰς Ἰταλίαν διαφωνήσασα μετὰ τῶν αὐτόθι φίλων της, ἦλθεν εἰς Γαλλίαν, ἔνθα ἐγένετο δεκτὴ μετὰ τιμῶν ὅλως ἐξαιρετικῶν, προκαλέσασα ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς αὐλῆς. Ὅτε ὅμως, τῷ 1657, παραβαίνουσα τὰ διεθνῆ νόμιμα, ἐθανάτωσεν ἐν Φοντεναιμπλὼ ὡς προδότην, τὸν σταυλάρχην καὶ ἐρωμένον της Μοναλντέσκι, ἡ γαλλικὴ αὐλὴ δυσαρεστηθεῖσα ἐτήρησεν ἔναντι αὐτῆς στάσιν ψυχράν, κατόπιν τῆς ὁποίας ἡ Χριστῖνα ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρώμην (1658). Διαμένουσα αὐτόθι, ἤρχισεν ἐνεργοῦσα μετὰ δραστηριότητος διὰ τὴν παλινόρθωσίν της, ἀναθαρρήσασα δὲ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου-Γουσταύου (1660), ἔσπευσεν εἰς Σουηδίαν, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη αὐτόν, καὶ παρέμεινεν ἐν τῇ πατρίδι της καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τοῦ 1660—1661. Πλὴν οἱ Σουηδοί, δυσηρεστημένοι ἐκ τῆς μεταστάσεως τῆς Χριστίνας εἰς τὸν καθολικισμόν, προσηνέχθησαν πρὸς αὐτὴν μετὰ τοιαύτης ψυχρότητος, ὥστε τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς Ρώμην. Ἀνάλογον ἀτυχίαν ἐσημείωσε καὶ μετὰ ὀκταετίαν, ὅτε ἐνήργησε διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ χηρεύσαντος πολωνικοῦ θρόνου. Ἀπὸ ἱδρυνθεῖσα παρέμεινεν ἔκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου της ἐν Ρώμῃ, ζῶσα ἐν μέσῳ περιβάλλοντος διαπρεπῶν σοφῶν καὶ ἀσχολουμένη μὲ τὴν θεραπείαν τῶν μουσῶν. Συνέγραψε τότε καὶ αὐτοβιογραφίαν, ἥτις μετὰ τινων ἄλλων ἔργων της ἐξεδόθη τῷ 1751—1760 ὑπὸ τοῦ Arckenholtz μὲ τὸν τίτλον «Ἀπομνημονεύματα ἀφορῶντα τὴν Χριστίναν», ἵδρυσε τὴν Κλημεντινὴν Ἀκαδημίαν καὶ κατήρτισε μεγάλης ἀξίας καλλιτεχνικὰς συλλογάς, περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ βίου της, ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ πάντων καὶ σπαταλήσασα τὴν περιουσίαν της συνετηρεῖτο διὰ χορηγιῶν τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ παράδοξος χαρακτὴρ τῆς ἡγεμονίδος ταύτης προεκάλεσε ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν συγγραφέων καὶ πλεῖσται ἐδημιουργήθησαν περὶ αὐτῆς παραδόσεις, αἵτινες τὴν κατέστησαν θρυλικὸν τῆς νεωτέρας ἱστορίας πρόσωπον. Κ. Δ.

Χριστίνα τῆς Σουηδίας.

— **Χριστῖνα** *Μαρία ἡ Αὐστριακή*, βασίλισσα τῆς **Ἱσπανίας** (ἔλ. λ. *Μαρία* Χριστῖνα ἡ Αὐστριακή)

Χριστῖνες /*Γεωγρ.*/. Καχὴ γραφὴ τῆς ὀνομασίας τῶν ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει νησίδων (τῶν ἄλλως *Χριστιανὰ* καὶ *Χριστιανές*), ἀντὶ τῆς ὀρθῆς *Χρουσῖνες* (ἔλ. λ. *Χριστιανά*). Σ. Ε. Λ.

Χριστίνης *μονή*. Μονὴ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, διαλυθεῖσα ἄγνωστον πότε. Ἀναφέρεται ὡς μοναστικὸν ἵδρυμα ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἔκειτο δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ τῆς χερσονήσου. Β. Λ. Κ.

χριστισονία (ἡ) (Christisonia) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀροβαγχοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ τῶν ριζῶν ἑτέρων φυτῶν, καὶ ἰδίως τῆς βαμβοῦ. Πάντα ταῦτα εἶναι ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

Χρίστιτς, *Θωμᾶς-Στέφανος*. Ὁ ἔσχατος τῶν Χριστιανῶν δυναστῶν τῆς Βοσνίας, ἀποθανὼν τῷ 1463. Ὁ θάνατος αὐτοῦ προῆλθεν ἐκ τῆς ἀρνήσεως τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου ὑποτελείας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς μὴ ἀποδοχῆς ἐξισλαμίσεως. Διὰ τοὺς δύο τούτους λόγους θεωρεῖται παρὰ τοῖς Βοσνίοις ἐθνικὸς ἥρως καὶ μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τ. Ε. Ε.

Χριστο— ἔλ. *Χρηστο—*.

χριστοβαλίτης (ὁ) (Christobalit) /*Ὀρυκτολ.*/. Τρίτη— ἐκτὸς τοῦ χαλαζίου καὶ τοῦ τριδυμίτου— ὀρυκτὴ μορφὴ τοῦ διοξειδίου τοῦ πυριτίου, SiO_2. Παρουσιάζεται εἰς κανονικὰ ὀκτάεδρα ἢ σπινελλιομόρφους διδύμους κρυστάλλους, οἱ ὁποῖοι ὅμως ὀπτικῶς παρουσιάζονται ὡς τρίδυμοι κρύσταλλοι τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι οἱ κρύσταλλοι τοῦ χριστοβαλίτου εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν εἶναι ψευδομορφαὶ τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Μεταξὺ 180°—270° Κ. οἱ κρύσταλλοι καθίστανται ὀπτικῶς ἰσότροποι, ψυχόμενοι βραδέως ὅμως καθίστανται πάλιν διπλοθλαστικοί. Ὁ χριστοβαλίτης ἔχει εἰδικὸν βάρος 2,21—2,33, σκληρότητα 6½ βαθμοῦ, χρῶμα γαλακτόλευκον καὶ εἶναι ἀλαμπής. Διακρίνεται τοῦ τριδυμίτου, καθόσον μετὰ θέρμανσιν εἰς 250° ἐπὶ 15' τῆς ὥρας καθίσταται ἰσότροπος καὶ παραμένει τοιοῦτος ταχέως ψυχόμενος, ἐνῷ ὁ τριδυμίτης, ὁμοίως δοκιμαζόμενος, διατηρεῖ τὴν διπλοθλαστικότητά του. Ὁ χριστοβαλίτης προκύπτει ἐκ τοῦ τριδυμίτου διὰ θερμάνσεως τούτου εἰς 1470°, τήκεται δ' εἰς 1655° περίπου. Ἀπαντᾷ ἐντὸς ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων εἰς τὸ ὄρος San Chistóbal παρὰ τὴν Pachuca, εἰς τὴν Niedermendig, ὡς καὶ ἐντὸς μετεωριτῶν τινων. Γ. Κ. Γ.

Χριστοδουλάκις. Κρητικὴ οἰκογένεια ἐξ Ἀσκύφου. Ἀρχηγὸς ταύτης εἶναι ὁ ἐκ τῶν Μώριδων *Ρουσονικολός*, ἁρματολὸς πρὸ τοῦ 1821, ἀπαγχονισθεὶς ἐν Χανίοις τῷ 1811. Υἱὸς τούτου ἦτο ὁ *Χριστόδουλος* (1797—1895), πολεμιστὴς τοῦ 1821 ἐν Καλαμπάκᾳ, Γραμβούσῃ καὶ Φραγκοκαστέλλῳ. Κυριώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας εἶναι: —1) *Νικόλαος*, ἀρχηγὸς Σφακίων τῷ 1866, πληρεξούσιος καὶ βουλευτής. Τῷ 1878 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς κρητικῆς χωροφυλακῆς. Τῷ 1895 ὑποψήφιος ἐπυροβολήθη ὑπὸ Τούρκων καὶ ἐτυφλώθη, ἀπέθανε δὲ τῷ 1914. —2) *Ρούσος*, πληρεξούσιος καὶ ὑπαρχηγὸς Σφακίων τῷ 1866, βουλευτὴς πολλάκις καὶ γενικὸς διοικητικὸς σύμβουλος τῷ 1899. Ἐκληφθεὶς ὡς στασιαστὴς συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη εἰς Ρόδον, ἀμνηστευθεὶς δὲ ἐπανῆλθε καὶ τῷ 1895 ἐδολοφονήθη ἐν Ἀλυκιανῷ. —3) *Σταῦρος*, δικηγόρος, πληρεξούσιος, μέλος τῆς Μεταπολιτεύσεως (1895), τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Κρητικοῦ Συντάγματος καὶ βουλευτὴς (1906). Ε. Γ.

Χριστόδουλος. Ψευδώνυμον τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου *Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ*, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας του, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἰουδαίων πραγματείᾳ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν τῇ ἐπιστολιμαίᾳ εἰσαγωγῇ τῆς ἱστορίας του, ἐν ᾗ διαλέγονται δύο πρόσωπα, ὁ Νεῖλος καὶ ὁ Χριστόδουλος, τῆς περὶ μεθόδου καὶ φύσεως τῆς ἱστορίας πεποιθήσεις του. Γ. Μ. Β.

—**Χριστόδουλος**. Ἕλλην ἀρχιτέκτων, ἀκμάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἁλώσεως. Ἵδρυσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει διάφορα κτήρια, διακρινόμενα τῆς βασιλείας τῶν Παλαιολόγων, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ Β' ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ κατεδαφίσῃ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἐγείρῃ ἐπὶ τοῦ τόπου τέμενος φέρον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ Χριστόδουλος ἤγειρε τοῦτο (1463—1469), εἶναι δὲ τὸ περικαλλέστερον τῶν τεμενῶν τῆς πόλεως. Εἰς ἀμοιβὴν ὁ σουλτᾶνος ἐχάρισεν εἰς τὸν Χριστόδουλον ὁλόκληρον ὁδὸν τῆς πόλεως. Θ. Β.

—**Χριστόδουλος**, πατριάρχης *Ἀλεξανδρείας*. Σύρος τὴν καταγωγὴν ἐκ Χαλεπίου, ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (907—932) καὶ ἐχειροτονήθη ἐν Ἱεροσολύμοις. Ε. Γ. Π.

—**Χριστόδουλος**, ἀρχιεπίσκοπος *Γάζης*. Ἀρχιεπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Γάζης κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1672 ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Δοσιθέου συγκληθείσης συνόδου, ἔμπειρος δ' ὢν τῆς ἀραβικῆς καὶ τουρκικῆς γλώσσης, μετέφρασεν ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ εἰς ἁπλῆν ἑλληνικὴν τὸ «Χρονικὸν» τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Εὐτυχίου καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς ὑπὸ σουλτάνων ἐκδοθέντα ὑπὲρ τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων διατάγματα. Ε. Γ. Π.

—**Χριστόδουλος**, πατριάρχης *Ἱεροσολύμων*. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσι δύο: —1) Ὁ *Α'*, ἐξ Ἀσκάλωνος καταγόμενος, ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 937. Ἀπέθανε περὶ τὸ 950. —2) Ὁ *Β'*, ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης καταγόμενος, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῷ 966. Ἀπέθανε τῷ 969. Ε. Γ. Π.

— **Χριστόδουλος**, ἀρχιεπίσκοπος *Κύπρου*. Ἐκ τῶν δραστηριωτέρων ἀρχιεπισκόπων (1609—1631) τῆς Κύπρου, ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας πρὸς ἐπανάστασιν τῶν Κυπρίων κατὰ τῶν Τούρκων, αἵτινες ὅμως ἐναυάγησαν. Ε. Γ. Π.

— **Χριστόδουλος** *μάρτυς*. Ὄνομα δύο μαρτύρων, οἵτινες εἶναι: —1) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας μετὰ τῆς παρθένου Χριστοδούλης, μεθ' ἧς συνεορτάζεται τὴν 4 Δεκεμβρίου. —2) Ὁ ἑορταζόμενος τὴν 26 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

— **Χριστόδουλος** *ὁ νεομάρτυς*. Κατήγετο ἐκ Βάλτας τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἐπηγγέλλετο ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν ῥάπτην. Θελήσας νὰ ἐμποδίσῃ Βούλγαρον Χριστιανόν, ὅπως ἐξισλαμισθῇ, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀπηγχονίσθη τῇ 28 Ἰουλίου 1777. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν ἐπέτειον τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου του. Ε. Γ. Π.

— **Χριστόδουλος** *ὁ Πάτμιος*. Ἐγεννήθη ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Ἠσκήτευσεν ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῆς Βιθυνίας καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ἔπειτα δ' ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐν Καρίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας ὄρος Λάτμον καὶ ἵδρυσε μοναστήριον καὶ ἐν αὐτῷ βιβλιοθήκην, συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς μαθητάς. Καταλιπὼν τὸν Λάτμον ἐξ ἐπιδρομῆς βαρβαρικῆς, κατέφυγεν εἰς Πάτμον, ὅπου τῷ 1079 ἤγειρε μονὴν καὶ βιβλιοθήκην· φυγὼν δὲ καὶ ἐκ τῆς Πάτμου ἕνεκα ἐπιδρομῆς ἀραβικῆς, κατέφυγεν εἰς Εὔβοιαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1101. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ὡς ὁσίου ἑορτάζεται τὴν 16 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

—**Χριστόδουλος** *Εὐσταθίου*, *Ἀκαρνάν*. Ἕλλην λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Ξηρομέρῳ τῆς Ἀκαρνανίας τῷ 1733 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1793 ἐν Λειψίᾳ. Ἐσπούδασε τὰ ἐγκύκλια ἐν τῇ πατρίδι του, εἶτα δὲ ἐνεγράφη εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς καὶ ἠκροάσθη τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων τοῦ Βουλγάρεως. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐν Βιέννῃ Ἑλλήνων ὡς διδάσκαλος. Διδάξας ἐπί τινα χρόνον αὐτόθι, ἀπῆλθεν εἰς Λειψίαν, ὅπου ἐπεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας καὶ συγγραφάς, διδάσκων συγχρόνως εἰς κύκλον μαθητῶν καὶ ὁμιλητῶν του. Ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ τῷ 1786 φιλοσοφικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ φιλοσόφου, φιλοσοφίας, φυσικῶν, μεταφυσικῶν, πνευματικῶν καὶ θείων» καὶ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1781, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, μετάφρασιν εἰς τὴν γραφομένην ἁπλῆν διάλεκτον τῶν χρόνων του, ἐκ τοῦ γαλλικοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀληθὴς πολιτική, κτλ.» Ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐγένετο ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς καὶ θιασώτης τοῦ περὶ θρησκείας κηρύγματος τῶν Γάλλων ὑλιστῶν καὶ ἐξέδωκε τῷ 1793 ἐν Λειψίᾳ ἀπολογητικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἐκθέτει τὰς περὶ Θεοῦ καὶ θρησκείας πεποιθήσεις του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπάντησις ἀνωνύμου πρὸς τοὺς αὐτοῦ ἄφρονας κατηγόρους, ἐπονομασθεῖσα περὶ θεοκρατείας, ὅτι ἅπας ὁ λόγος κατ' αὐτῶν στρέφει». Τὸ πόνημα τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὡς αἱρετικὸς καὶ ἄθεος καὶ νὰ ἀφορισθῇ ἐπὶ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ'. Κατὰ τοῦ κηρύγματός του δὲ δριμὺς ἐπῆλθεν ὁ ἐκ Ραψάνης λόγιος Γοβδελάς, ὅστις ἐξέδωκε τῷ 1800 ἐν Βούδῃ ἀνωνύμως τὸ ἀφοριστικὸν κατὰ τοῦ Χριστοδούλου ἔγγραφον μετὰ σημειώσεων καὶ σχολίων ἰδίων. Μὴ ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς τοῦτο, ἔγραψεν ὑβριστικωτάτην σάτιραν, τὴν παρῳδίαν «Ἀκολουθία ἑτεροφθάλμου καὶ ἀντιχρίστου Χριστοδούλου τοῦ ἐξ Ἀκχρανίας», ἥτις ἐξεδόθη τῷ 1793. Ὁ Χριστόδουλος ἔσχεν ἐν Λειψίᾳ ἀφωσιωμένους ἀκροατάς, ἐφημίζετο δὲ διὰ τὴν εὐρυμάθειάν του. Γ. Μ. Β.

Digitized by Google

— **Χριστόδουλος, *Νικόλαος*** ἢ ***Σολιώτης.*** Φιλικός, γεννηθεὶς ἐν Καλαβρύτοις φθίνοντος τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Μετ' ἄλλων ἐφόνευσε, κατὰ τὴν 18 Μαρτίου 1821 παρὰ τὸ Ἀγρίδι τῆς Κλουκίνας τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοὺς ἰσχύοντας Τούρκους Τσίπογλου. Ἡ ἀνταρσία των αὕτη ἐγένετο πρόδρομος τῆς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος ἐπὶ κεφαλῆς ἰδίου σώματος διακριθεὶς ὡς πολιτάρχης, κατετάγη ἐπὶ Ὄθωνος εἰς τὴν βασιλικὴν φάλαγγα. Τ. Ε. Ε.

Χριστοδούλου, *Νικόλαος.* Ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Χαλκίδι τῷ 1863, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου ὑπαξιωματικῶν. Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897 συμμετέσχε μετὰ συντάγματος πεζικοῦ τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας, κατὰ δὲ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, ὡς διοικητὴς τάγματος καὶ κατόπιν συντάγματος πεζικοῦ. Ὑπηρετῶν εἰς Σέρρας κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Γερμανοβουλγάρων, τὸν Αὔγουστον 1916, ἀντετάχθη σφοδρῶς κατὰ τῆς εἰσβολῆς ταύτης καὶ εἶτα, ἀναχωρήσας διὰ Καβάλλας καὶ Θάσου εἰς Θεσσαλονίκην, προσεχώρησεν εἰς τὸ ἐθνικὸν κίνημα, ὀργανώσας τὴν μεραρχίαν Σερρῶν, ἧς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρέμεινε μέχρι τοῦ 1918, ὁπότε ἀσθενήσας ἀντικατεστάθη, μὴ δυνηθεὶς τοῦ λοιποῦ να ὑπηρετήσῃ. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1924 καὶ ἀπέθανε τῷ 1928. Ν. Θ. Κ.

Χριστόδωρος ὁ *Πανίσκου.* Ἐποποιὸς ἐκ Κοπτοῦ τῆς Αἰγύπτου, ἀκμάσας ἐπὶ Ἀναστασίου (491—518). Ἔγραψεν: «Ἰσαυρικὰ» ἐν βιβλίοις 6, «Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως» εἰς βιβλία 12, «Πάτρια Θεσσαλονίκης» καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ τὴν περίφημον «Ἔκφρασιν» περὶ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γυμνασίου Ζευξίππου. Χ. Κ. Α.

«Χριστοκρατία». Δεκαπενθήμερος ἐκκλησιαστικὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1927 ὑπὸ Ἰακ. Καρατζᾶ. Π. Ν. Π.

χριστολογία (ἡ). Καλεῖται οὕτως ἡ περὶ τοῦ Χριστοῦ καθόλου, καὶ δὴ ἐκ δογματικῆς ἀπόψεως διδασκαλία. Τὴν χριστολογίαν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐξετάζει τὰ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ δεύτερον τὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου αὐτοῦ. Τὰ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἀνέπτυξεν ἰδίᾳ ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία, ἥτις, καταπολεμοῦσα τὰς αἱρέσεις τῶν Ἐβιωνιτῶν, Δοκητῶν, Ἀρειανῶν, Ἀπολλιναριστῶν, Νεστοριανῶν, Εὐτυχιανῶν καὶ Μονοθελητῶν, ἐδογμάτιζεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεός, ὁμοούσιος τῷ πατρὶ καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἔχων σῶμα ἐψυχωμένον ψυχῇ λογικῇ, ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα πλὴν τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, ἑπομένως ἔχων δύο φύσεις, τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, ἡνωμένας ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ δύο θελήσεις καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' οὕτως ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις δὲν ἀντιπράττει τῇ θείᾳ ἀλλ' ἕπεται αὐτῇ. Αἱ δύο ἐν τῷ Χριστῷ φύσεις δὲν εἶναι ἐκτὸς ἀλλήλων, ἀλλὰ ζῶσι καὶ κινοῦνται ἐν ἀλλήλαις. Ἡ ἐνδοτάτη δ' αὕτη ἐνοίκησις τῶν δύο φύσεων ἐν ἀλλήλαις καλεῖται *περιχώρησις*. Ἐκ τῆς περιχωρήσεως ταύτης προέρχεται ἡ μετάδοσις τῶν ἰδιωμάτων καὶ ὀνομάτων τῶν δύο φύσεων ἐπὶ τὸ πρόσωπον, ἥτις καλεῖται *ἀντίδοσις*, ἐκ δὲ ταύτης ἡ θέωσις, ἥτις δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς μεταβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις μένει ἀμετάβλητος, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς ἐξύψωσις αὐτῆς.

Τὰ περὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ἀνέπτυξεν ἰδίᾳ ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία, λαβοῦσα ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ὑπαρχουσῶν περὶ αὐτοῦ ἐν σπέρματι διδασκαλιῶν. Ὁ Χριστὸς ἀπελύτρωσε τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῆς διδασκαλίας, τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἑπομένως ὡς προφήτης, ἀρχιερεὺς καὶ βασιλεύς. Διὰ τοῦτο ἀποδίδομεν τρία ἀξιώματα εἰς τὸν Χριστόν, προφητικόν, ἀρχιερατικὸν καὶ βασιλικόν. Καὶ τὸ ζήτημα δὲ τῶν δύο ἐν Χριστῷ καταστάσεων, τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑπερυψώσεως (Φιλ. 2, 4), ἀνεπτύχθη ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας. Κ. Ι. Δ.

Χριστομᾶνος· βλ. λ. *Χρηστομᾶνος*.

Χριστόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἄλλως *Νεάπολις* ὀνομαζομένη (ἡ νῦν Καβάλλα), ἧς μνεία γίνεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἀπὸ τοῦ Θ΄ αἰῶνος. Εἶχεν ἰσχυρὸν φρούριον, θεωρούμενον ὡς κλεὶς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης (*Στενὰ τῆς Χριστοπόλεως*), ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Πύλαι Σαπαίων* ὀνομαζόμενα. Οἱ Γενουάται καταλαβόντες τὴν πόλιν ἵδρυσαν πύργον καὶ τριώροφον ὑδραγωγεῖον καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν Καβάλλαν. Τ. Ε. Ε.

Χριστοπολῖται (οἱ). Ὀνομασία δι' ἧς ἐκάλουν ἑαυτοὺς οἱ αἱρετικοὶ *Βογόμιλοι* (βλ. λ.).

Χριστόπουλος, *Ἀθανάσιος.* Νεώτερος Ἕλλην ποιητὴς καὶ νομομαθής, γεννηθεὶς ἐν Καστορίᾳ τῆς Μακεδονίας τῷ 1772. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις καὶ ἡ τουρκικὴ δουλεία ἠνάγκασαν τὸν πατέρα του, πτωχὸν ἱερέα, νὰ ἀποδημήσῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Βουκουρέστιον. Εἰς τὴν αὐτόθι σχολὴν ἐμαθήτευσεν ὁ Χριστόπουλος παρὰ τῷ νεωτεριστῇ διδασκάλῳ Νεοφύτῳ Καυσοκαλυβίτῃ, ὅστις ἐδίδασκε τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν κατὰ νέαν φιλολογικὴν μέθοδον, τὴν μεταφραστικήν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγεν. Αἱ περὶ γλώσσης καὶ φιλολογίας ἰδέαι τοῦ Καυσοκαλυβίτου ἔσχον σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Χριστοπούλου. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς σχολαρχίας τοῦ Καυσοκαλυβίτου ἄρχεται διαμορφουμένη μία ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις ἐν Βουκουρεστίῳ, μὲ τὴν εἰσαγωγὴν νέων ἀντιλήψεων περὶ διδασκαλίας, ἐπιστήμης, γλώσσης καὶ φιλολογίας, τῆς ὁποίας κύριοι ἐκπρόσωποι μέλλουν ἀργότερον ν' ἀναδειχθοῦν, μὲ ἀρχηγὸν τὸν πολὺν Καταρτζῆν, ὁ Φιλιππίδης, ὁ Δούγκας καὶ αὐτὸς ὁ Χριστόπουλος. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων ἐν Βουκουρεστίῳ σπουδῶν του, ὁ Χριστόπουλος ἀπῆλθε πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς Βούδαν. Ἐνταῦθα παρηκολούθησε μὲν ἐπ' ὀλίγον ἰατρικήν, ἀλλὰ κυρίως ἐπεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας καὶ ἐξέμαθε ξένας γλώσσας, καὶ ἰδίως τὴν λατινικήν. Παρασυρθεὶς δὲ ἐκ τῆς φήμης τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Παταυΐου, ὅπου ἐσπούδαζον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ πλεῖστοι τῶν νέων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ἐγκατέλειψε τὴν Βούδαν καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Παταυΐου, ἔνθα παρηκολούθησε κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν ἰατρικήν, ἔπειτα δὲ ἐπεδόθη εἰδικῶς εἰς νομικὰς σπουδάς, τὰς ὁποίας καὶ ἀπεπεράτωσε περὶ τὸ 1797.

Ἀθανάσιος Χριστόπουλος.

Ἐπανελθὼν εἰς Βουκουρέστιον, ἐγνωρίσθη μὲ τὸν περίφημον σχολάρχην τῆς αὐτόθι Ἀκαδημίας Λάμπρον Φωτιάδην, ὅστις μεγάλως ἐκτιμήσας τὴν εὐρυμάθειαν καὶ τὰ προσόντα του, τὸν συνέστησεν ὡς οἰκοδιδάσκαλον εἰς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζη. Τότε, πιθανώτατα, ἐσχετίσθη καὶ μὲ τὸν κλοτζάρην Καταρτζῆν, ἐκ τῶν γλωσσικῶν ἰδεῶν τοῦ ὁποίου μεγάλως ἐπηρεάσθη, κηρυχθεὶς κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Φωτιάδου περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος σφοδροτάτην συζήτησίν του ὀπαδὸς τοῦ Καταρτζῆ. Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ οἴκῳ ὁ Χριστόπουλος μεγάλως ἐξετιμήθη διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν συμπεριφοράν του, διὰ τοῦτο δὲ ἐνωρὶς ἐτιμήθη μὲ τὸ αὐλικὸν ἀξίωμα τοῦ καμινάρη καὶ διωρίσθη δικαστὴς εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Βλαχίας ἐπί τι χρονικὸν διάστημα. Τὴν θέσιν ταύτην ἐγκατέλειψεν, ὅτε ἔληξεν ἡ ἡγεμονία τοῦ Μουρούζη, ὅστις τὸν προσέλαβεν ὡς αὐλικὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐν Φαναρίῳ ὁ Χριστόπουλος εὗρε τὰ μέσα καὶ τὸν καιρὸν ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ποίησιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, τότε δὲ συνέταξε μέγα μέρος τῶν ποιημάτων του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του.

Τῷ 1812 προσελήφθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἰωάννου Καρατζᾶ, ὅστις ἀργότερον τὸν διώρισε πρόεδρον τοῦ δικαστηρίου τῶν βελίκιδων (ἐντοπίων ἀρχόντων). Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἐν Βλαχίᾳ προξένων ξένων ἐπικρατειῶν, ἱδρύθη δικαστήριον ἑτεροδικίας μεταξὺ ξένων καὶ αὐτοχθόνων, ὀνομασθὲν «λογοθεσία ξένων ὑποθέσεων», τοῦ ὁποίου πρόεδρος διωρίσθη ὁ Χριστόπουλος, προαχθεὶς εἰς τὸ ἀρχοντικὸν ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος μεγάλου λογοθέτου. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐπὶ διετίαν εἰργάσθη μετὰ τοῦ ἐπίσης νομομαθοῦς ἀδελφοῦ του Κυριακοῦ διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ κώδικος ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, ἐκτελῶν συγχρόνως καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ νομικοῦ συμβούλου παρὰ τῷ ἡγεμόνι κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐφεσιβαλλομένων ἢ ἀναθεωρουμένων ἀποφάσεων τῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπισκοπικῶν ἢ πολιτικῶν δικαστηρίων. Ἀνακληθέντος τοῦ ἡγεμόνος Καρατζᾶ, ὁ Χριστόπουλος ἀπεσύρθη εἰς τὸ Σιμπὶν τῆς Τρανσυλβανίας, ὅπου ἔζησεν ἐν ἡσυχίᾳ, ἀσχολούμενος μὲ μελέτας καὶ συγγραφάς.

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ διέτριψεν ἐπὶ δύο μῆνας εἰς Ζάκυνθον. Ἀργότερον ἐξελέγη σύμβουλος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέλος τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς μετὰ τοῦ Ἰγνατίου Οὐγγροβλαχίας, Α. Μαυροκορδάτου κ.ἄ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων (1827—1828) ὁ Χριστόπουλος κατῆλθεν εἰς τὴν ἐλευθέραν πατρίδα, σκοπῶν νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτῇ μονίμως καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πνευματικήν της ἀναμόρφωσιν. Ἀλλὰ τῷ 1836, μετὰ βραχεῖαν διαμονήν, ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ καὶ αὖθις καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς Τρανσυλβανίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 29 Ἰανουαρίου 1847. Ἡ ἀποχώρησις αὕτη τοῦ Χριστοπούλου ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν χαρακτῆρά του καὶ εἰς τὴν ἀνωμαλίαν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν εὗρεν ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἰδίως εἰς τὸ ἀντιφαναριωτικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔπνεε τότε ἐν Ἑλλάδι.

Ὡς λογοτέχνης ὁ Χριστόπουλος συνέθεσε τῷ 1805 τὸ ἱστορικὸν δρᾶμα «Ἀχιλλεύς», τὸ ὁποῖον παρεστάθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος Μουρούζη. Ὁ «Ἀχιλλεὺς» εἶναι ἐκ τῶν πρώτων δοκιμίων τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου καὶ ἔχει ὑπόθεσιν τὴν γνωστὴν ἐκ τῆς «Ἰλιάδος» μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων πράξεων. Τὸ ἔργον, εἰς ὁμοιοκαταλήκτους δεκαπεντασυλλάβους, εἶναι γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν μικτὴν ἐκ λογίων καὶ δημωδῶν στοιχείων. Κατὰ πρόσωπα ἐναλλάσσονται πολλάκις καὶ ἄλλα μέτρα, ὁ δὲ κομμὸς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ὁ μονόλογος τοῦ Πατρόκλου εἶναι εἰς ἰαμβικοὺς πεντασυλλάβους καὶ ἑπτασυλλάβους παροξυτόνους. Μετὰ τὸ δρᾶμά του ὁ Χριστόπουλος ἐξέδωκε τῷ 1811 συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Λυρικά». Ὁ ποιητὴς ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Ψαλλίδαν τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγραφε: «τὰ ἔκαμα διὰ νὰ δείξω μόνον τὴν ἁρμονίαν τῆς γλώσσης μας». Τὰ ποιήματα εἶναι πράγματι εἰς καθαρωτέραν λεξιλογικῶς καὶ τυπικῶς δημοτικὴν τῆς τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ εἰς ποικίλα, μικρόστιχα καὶ ποικιλόστροφα, ἰαμβικὰ καὶ τροχαϊκὰ μέτρα. Μὲ διάθεσιν ὁτὲ μὲν αἰσιόδοξον καὶ ἐπικουρικήν, ὁτὲ δὲ ἐλαφρῶς μελαγχολικήν, ὑμνεῖ τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, τὰς πικρίας καὶ ἀπολαύσεις τοῦ ἔρωτος, τὸν οἶνον, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς, καὶ καταλήγει πολλάκις εἰς ἀπαισιοδόξους σκέψεις περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ζωῆς. Ἄλλοτε διαπραγματεύεται φιλοσοφικὰ θέματα ἢ ἐξυμνεῖ διαφόρους πράξεις τῶν προϊσταμένων του ἡγεμόνων. Ἡ ποίησις τοῦ Χριστοπούλου, ἀναπτυχθεῖσα εἰς τὸ φαναριωτικὸν περιβάλλον, εἶναι ποίησις αὐλική, ἐπίπλαστος καὶ ἐλαφρά. Διὰ τὴν χάριν, τοὺς ἁπλοῦς καὶ εὐχερεῖς ρυθμούς της, τὸ εὐνόητον καὶ ἄνευ ἀξιώσεων περιεχόμενόν της, ἐθαυμάσθη καὶ ἀνεγνώσθη ἀπλήστως καθ' ἅπαντα τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα. Σήμερον ἔχει σημασίαν ὡς ἡ πρώτη ἀπαρχὴ τῆς ἐντέχνου νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ἐκτὸς τῆς πρωτοτύπου λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, ὁ Χριστόπουλος, σκοπῶν τὴν καλλιέργειαν τῆς δημώδους γλώσσης καὶ τὴν ἐκλαΐκευσιν τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων, ἐπεδόθη καὶ εἰς τὸ μεταφραστικὸν ἔργον. Οὕτω μετέφρασε «χωρὶς παραγεμίσματα, λέξιν πρὸς λέξιν», εἰς ἀνομοιοκαταλήκτους δεκαπεντασυλλάβους, τὸ Α τῆς «Ἰλιάδος», τρεῖς ᾠδὰς τῆς Σαπφοῦς καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Ἡροδότου (βιβλ. Ι, 8—11 καὶ 17—23). Ἡ μετάφρασις τῆς «Ἰλιάδος» εἶναι ἀκριβὴς καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἐπιτυχής, πλὴν τινων στιχουργικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἑρμηνευτικῶν παρανοήσεων.

Τὸ φιλολογικὸν ἔργον τοῦ Χριστοπούλου σύγκειται ἐκ πραγματειῶν γλωσσικῶν, κριτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν. Κηρυχθεὶς ὀπαδὸς τῆς λαλουμένης γλώσσης, ἐπεχείρησε καὶ τὴν συστηματικὴν ὑποτύπωσίν της καὶ τὴν θεωρητικὴν ὑπεράσπισίν της, ταχθεὶς πολέμιος τῶν περὶ τὸν Νεόφυτον Δούκαν ἀρχαϊστῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Βούλγαριν καὶ Κοραῆν κοραϊστῶν. Οὕτω τῷ 1805 ἐξέδωκε τὴν «Γραμματικὴν τῆς αἰολοδωρικῆς ἢ τῆς ὁμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας», δι' ἧς ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ «ὅτι ἡ πάγκοινη τῆς Ἑλλάδας γλῶσσα... δύναται νὰ ἔχῃ γραμματικὴν καὶ συντομώτερην καὶ πολὺ ὁμαλώτερην ἀπὸ τὴν ἀττικήν». Εἰς ταύτην ἔκαμεν, ἀναγκαζόμενος πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ φαναριωτικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη, παραχωρήσεις τινὰς εἰς τὴν λογίαν, διὰ τοῦτο ἀργότερον τὴν ἀπεκήρυξε, συντάξας ἑτέραν ὑποτύπωσιν γραμματικῆς ἐπὶ αὐστηροτέρων τυπικῶς καὶ λεξιλογικῶς βάσεων. «Τὴν γραμματική μου, ὅσο καὶ ὅπου συμφωνεῖ μὲ τὴν συνήθειαν τὴν δέχομαι, ὅπου δὲ ὄχι τὴν ἀποστρέφουμαι καὶ κακῇ τύχῃ δὲν συμφωνεῖ εἰς πολλά, διότι ὅταν τὴν ἔγραφα ἀναγκάσθηκα νὰ συμβιβάζω καὶ τὴν πρόληψιν μὲ τὴν ἀλήθειαν· ὅθεν λάβε κανόνα τὴν κοινὴν συνήθειαν καὶ διόρθωνε τὴν κλίσιν καὶ τὴν σύνταξιν». Εἰς τοὺς προλόγους ἀμφοτέρων τῶν γραμματικῶν μελετῶν του καὶ εἰς τὸν σατιρικὸν διάλογον «Ὄνειρον», ὅπου διεξάγεται συζήτησις περὶ γλώσσης καὶ γραφῆς μεταξὺ τοῦ συγγραφέως καὶ ὀπαδῶν τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ κοραϊστικῆς τάσεως, ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὰς περὶ γλώσσης καὶ ἀναμορφώσεως τοῦ ἔθνους ἰδέας του. Κατὰ τὸν Χριστόπουλον, ἡ γλῶσσα «ἀνήκει εἰς τὴν ὁλότητα τοῦ λαοῦ» καὶ ὡς ζῶν ὀργανισμὸς ἐξελίσσεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀναγκαίων ὅρων, ὅπως εἶναι «ὁ καιρός, ἡ περιστάσεις, ἡ ἀνάγκη καὶ τὰ παρόμοια. Αἰώνια δὲν κάμνουν ἄλλο οἱ ἀπόγονοι πάρεξ ν' ἀλλάζουν καὶ νὰ μετασχηματίζουν τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων τους». Οὕτω καὶ ἡ σήμερον λαλουμένη γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων εἶναι

Digitized by Google

ἐξέλιξις ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅπως καὶ αὕτη ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας της. Τὴν γλῶσσαν «κανονίζει ἥσυχα καὶ ἀνεπαίσθητα μὲ τὸν καιρὸν μόνον ἡ συνήθεια». Διὰ τοῦτο πᾶσα ἐκ τῶν ἔξω ἐπέμβασις, ὅπως ἡ τοῦ Κοραῆ, εἶναι αὐθαίρετος καὶ καταδικαστέα. Χυδαῖαι καὶ εὐγενεῖς γλῶσσαι δὲν ὑπάρχουν, καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν εἶναι βάρβαρος, ὅπως δὲν εἶναι εὐγενὴς καὶ ἡ ἀττική, ἀφοῦ καὶ αὕτη ἐλαλεῖτο ὑπ' ἀνθρώπων καὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα εἶχε καὶ ξένα στοιχεῖα, φρυγικὰς λέξεις κλπ. Τὴν ἀρχαίαν ὀφείλομεν νὰ κατέχωμεν, διὰ νὰ συμπληρώνομεν τὰς ἐλλείψεις τῆς σημερινῆς καὶ νὰ μὴ φθείρωμεν τὴν γλῶσσαν μὲ ξενισμοὺς καὶ σολοικισμούς. Οὐδέποτε ὅμως θὰ δυνηθῶμεν νὰ τὴν κάμωμεν γλῶσσαν ἰδικήν μας, διότι τοῦτο εἶναι φύσει ἀδύνατον, δεδομένου ὅτι τὸ πᾶν εἰς τὴν γλῶσσαν εἶναι ἡ ζωή, «ἡ συνάλληλη ἁρμονία, ὁ ρυθμὸς τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τὸ χωριστὸν ὕφος», τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τις διὰ τῶν λεξικῶν καὶ τῆς γνώσεως τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οὗτοι ἔγραφον χωρὶς γραμματικὴν καὶ λεξικόν, διότι «ἡ καλύτερη γραμματικὴ καὶ τὸ καλύτερον λεξικὸν κάθε ὁμιλουμένης γλώσσης εἶναι ἡ καλὴ χρῆσις καὶ ἡ συνήθεια». Διὰ τοῦτο διαπράττουν ἔργον ἀντεθνικὸν ὅσοι κηρύττουν τὸ ἔθνος στερούμενον ἰδίας γλώσσης καὶ προσπαθοῦν νὰ καθιερώσουν μίαν γλῶσσαν ἤδη νεκρὰν ἢ μίαν φαντασιώδη καὶ αὐθαίρετον, ὅπως ἡ κοραϊκή. Τὸ γένος, τονίζει ὁ Χριστόπουλος, «ἔχει γλῶσσαν ἀξιόλογον καὶ θαυμαστήν», τὴν ὁποίαν «θεωρώντας την ἀπαθῶς καὶ μὲ μάτι φιλοσοφικόν, ὡς ὄργανον εἰς ἔκφρασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν μας, τὴν εὑρίσκω καὶ ὁμαλὴν καὶ εὐλύγιστον καὶ ἔχοντας δύναμιν καὶ φύσιν νὰ ἐκφράσῃ καὶ ν' ἀναπτύξῃ κάθε λογῆς ἰδέαν καὶ δὲν τὴν ἀλλάζω καὶ τὴν προτιμῶ ἀπ' ὅλαις διὰ τὰ τόσα της χαρίσματα». Τὴν ὀνομάζει δὲ ὁ Χριστόπουλος αἰολοδωρικήν, διότι τὴν θεωρεῖ ὡς μίαν διάλεκτον καὶ ταύτην τῆς ἀρχαίας, ἥτις ὑπόκειται ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς γλωσσολογικοὺς νόμους πρὸς διαμόρφωσιν τῶν μορφολογικῶν μεταβολῶν της. Πλὴν τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς περὶ γλώσσης θεωρίας του, ὁ Χριστόπουλος συνέταξε καὶ τὴν νεοελληνικὴν «Στιχουργικὴν τῆς λαλουμένης γλώσσης», τῆς ὁποίας τμῆμα τοῦ περὶ στίχου μέρους διεσώθη ἡμῖν. Ὡς βάσιν τῆς νεοελληνικῆς στιχουργίας παραδέχεται τὰς συλλαβὰς καὶ διακρίνει στίχους ἀπὸ τετρασυλλάβων μέχρι δεκαπεντασυλλάβων, ὀξυτόνους, παροξυτόνους, προπαροξυτόνους. Πόδας δὲν παραδέχεται, διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται εἰς κάθε στίχον νὰ σημειώνῃ τὰς τονιζομένας ἢ μὴ συλλαβάς. Ἁρμονίαν καλεῖ τὴν σύνθεσιν εἰς στροφὰς στίχων ἀνομοιοσυλλάβων, τὴν δὲ ὁμοιοκαταληξίαν θεωρεῖ ἀπαραίτητον, παραδέχεται ὅμως ὅτι αὕτη εἶναι ξενικὸν δημιούργημα καὶ εἰσήχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν διὰ τῶν Ἱσπανῶν εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς στιχουργίας καὶ εἰς τὴν νεοελληνικὴν διὰ τοῦ Κορνάρου. Μεγάλην φιλολογικὴν ἐργασίαν τοῦ Χριστοπούλου ἀπετέλει ἡ μελέτη «Περὶ ποιητικῆς», ἐν ᾗ ἐπραγματεύετο περὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῶν νόμων της παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἥτις δὲν διεσώθη. Ὡσαύτως ἠσχολήθη καὶ εἰς τὴν κριτικὴν διαλεύκανσιν τῆς γνησιότητος τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἱπποκράτους διασωθέντων ἰατρικῶν ἔργων. Εἰς ἰδίαν πραγματείαν, διασωθεῖσαν ἡμιτελῆ, ἐπραγματεύθη περὶ τῆς γλώσσης, τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων, προσπαθήσας νὰ καταρρίψῃ καὶ τὰς περὶ προφορᾶς δόξας τοῦ Ἐράσμου. Ἀπωλέσθη δὲ καὶ τὸ «Λεξικόν» του τῆς λαλουμένης γλώσσης, τὸ ὁποῖον εἶχε συντάξει μέχρι τοῦ στοιχείου Η καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐσκόπευε νὰ ἀποδείξῃ τὸν πλοῦτον καὶ ἄγνωστον θησαυρὸν τῆς λαλουμένης γλώσσης. Φιλοσοφικαὶ εἶναι αἱ ἐργασίαι τοῦ Χριστοπούλου περὶ τῆς σκεπτικῆς φιλοσοφίας, ἐν ᾗ ἑρμηνεύει δύο λόγους τῶν «Ὑποτυπώσεων» Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ περὶ τῆς γνώσεως, καὶ ἡ ἀπολεσθεῖσα μελέτη περὶ τῆς ὑπάρξεως κενοῦ ἐν τῇ φύσει. Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Χριστοπούλου συνίσταται ἐκ πολιτειολογικῶν μελετῶν καὶ τῆς νομοθεσίας. Ἡ νομοθεσία ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἀπόπειραν κωδικοποιήσεως καὶ διατυπώσεως τοῦ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διαμορφωθέντων νέων ὅρων ἰδιωτικοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Ἡ νέα νομοθεσία ἐρρύθμιζε πλεῖστα ζητήματα καὶ περιπτώσεις νομολογικάς, αἱ ὁποῖαι δὲν προεβλέποντο ἀπὸ τὴν «Ἑξάβιβλον» τοῦ Ἁρμενοπούλου, ἥτις μέχρι τότε ἴσχυεν. Ἀλλ' ὁ Χριστόπουλος εἰσήγαγεν εἰς πολλὰ σημεῖα φιλελευθερωτέρας διατάξεις, περισσότερα λαϊκὰ στοιχεῖα καὶ παραχωρήσεις, διὰ τοῦτο ὑπεχρεώθη ὑπὸ τοῦ γνωμοδοτικοῦ συμβουλίου τῆς ἡγεμονίας νὰ προβῇ εἰς ἐπανόρθωσιν ἐκείνων «ὅσα τοὺς ἐφάνηκαν δημοτικώτερα παρὰ προνομικώτερα, ἀποδεχόμενοι μόνον ὅσα δὲν ἔδιδαν νύξιν καμμίαν δημοτικοῦ δικαίου καὶ δὲν ἀπέβλεπαν καθόλου μήτ' ἀμέσως μήτ' ἐμμέσως ποσῶς εἰς ἀριστοκρατικοῦ προνομίου ἐλάττωσιν». Ὁ βλαχικὸς οὗτος κῶδιξ μετὰ τοῦ μολδαβικοῦ, συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Α. Κουζάνου ἐκ Τραπεζοῦντος, εἶναι ἡ πρώτη γραπτὴ νομοθετικὴ ὑποτύπωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Νομοθετικοῦ καὶ πολιτειολογικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Χριστοπούλου τὸ ἐπιγραφόμενον «Πολιτικὰ παράλληλα». Εἰς τοῦτο πραγματεύεται τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου, ὁμιλεῖ περὶ τῶν ὅρων τῆς διαβιώσεως ἐν κοινωνίᾳ καὶ πολιτείᾳ, περὶ τῆς θρησκείας, τῆς ἐκκλησίας, τῶν ποινῶν, τῶν πολιτευμάτων κλπ. Ἐξετάζων τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν πολιτευμάτων, δὲν κηρύσσεται ὑπὲρ οὐδενός, τάσσεται ὅμως κατὰ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Γάλλων, οἱ ὁποῖοι ζητοῦντες τὸ καλύτερον εὗρον τὸ χειρότερον. Ὁμιλῶν περὶ φόρων τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἀνίσου φορολογίας, ἀναλόγως τῆς δυναμικότητος ἑκάστου. Πολιτειολογικοῦ καὶ κοινωνιολογικοῦ περιεχομένου εἶναι τὸ εἰς ἀνέκδοτον ἀκόμη χειρόγραφον σῳζόμενον ἔργον «Πολιτικὰ σοφίσματα», εἰς τὸ ὁποῖον, κατ' ἐπίδρασιν τοῦ Μακιαβέλλι, δίδει ἀξιώματα καὶ ὁδηγίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων πρέπει νὰ πολιτεύηται ὁ ἀληθὴς ἡγεμών.

Ἀλλὰ ὁ Χριστόπουλος ἐπεδίδετο καὶ εἰς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους. Κατὰ τὸν βιογράφον του κατεγίνετο εἰς πειράματα τῆς φυσικῆς καὶ χημείας καὶ παρηκολούθει τὰς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἠσχολεῖτο πρὸς τούτοις μὲ τὴν μουσικήν, μαθητὴς γενόμενος καὶ τῶν τριῶν διδασκάλων τοῦ νῦν ἐν χρήσει γραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, παρ' ὧν ἐδιδάχθη καὶ τὴν πανδουρίδα.

Ὁ Χριστόπουλος εἶναι σημαντικὴ φυσιογνωμία τῶν προεπαναστατικῶν γραμμάτων. Ἀνήκει εἰς τοὺς πρώτους καὶ σπουδαιοτέρους ἀντιπροσώπους τῆς παριστρίου ἀναμορφωτικῆς κινήσεως καὶ ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν καὶ κατὰ τὴν ἐποχήν του καὶ μεταγενεστέρως ἰδίως εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Δημιουργικὴ προσωπικότης, διεσπάσθη εἰς πολυμερῆ καὶ διάφορα ἐνδιαφέροντα καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκδηλωθῇ ἐπαρκῶς εἰς οὐδέν, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ἡ ἀνήσυχος καὶ μεταβατικὴ ἐποχή του καὶ τὸ αὐλικὸν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον ἐπέδρασε σημαντικῶς ἐπὶ τῆς νοοτροπίας καὶ τοῦ χαρακτῆρός του.

Ἐκδόσεις. Τὰ «Λυρικὰ» ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον τῷ 1811 ἐν Βιέννῃ (τυπογρ. Σνεῖρερ, ἐπιμ. Δρόσου Νικολάου καὶ Τζανῆ Κουτουμᾶ). Ἠκολούθησαν αἱ κατωτέρω ἐκδόσεις μετὰ τοῦ «Ἀχιλλέως», τῆς «Στιχουργικῆς» κ. ἄ. ἢ μή, ἡ τοῦ 1814 (Κέρκυρα, Α. Ζ. Κ(άλβου), ἡ τοῦ 1818 (Βιέννη, Σνεῖρερ), ἡ τοῦ 1821 (Βιέννη μὲ γερμανικὴν μετάφρ.), ἡ τοῦ 1826 (Paris, μετὰ τῶν «Ὠδῶν» τοῦ Κάλβου καὶ γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Reimond, ἡ τοῦ 1831 (Strasbourg), ἡ τοῦ 1833 (Paris, Firm. Didot) εἰς δύο τόμους, ἡ τοῦ 1841 (Paris, ὑπὸ Πικκόλου) κατὰ τὸ πρωτόγραφον τοῦ 1808, ὅλως διάφορος τῶν προτέρων καὶ ἐπηυξημένη), ἡ τοῦ 1864 (Paris), ἡ τοῦ 1880 (Ζάκυνθος, Ραφτάνη), ἡ τοῦ 1886 (Λειψία, Κάσδαγλη), ἡ τοῦ 1903 (Ἀθῆναι, Σακελλαρίου), ἡ τοῦ 1916 (αὐτ., Φέξης) καὶ ἡ τῶν «Ἁπάντων» (πλὴν τῆς πρώτης «Γραμματικῆς» καὶ τῶν «Πολιτικῶν παραλλήλων») ὑπὸ Θ. Κ. Παπαθωμᾶ (Θεσσαλονίκη 1931, τόμ. 2), Ἡ «Γραμματικὴ» ἐξεδόθη τῷ 1805 ἐν Βιέννῃ μετὰ τοῦ «Ἀχιλλέως», ἡ «Νομοθεσία» τῷ 1818 ἐν Βιέννῃ, τὰ «Πολιτικὰ παράλληλα», ἐν Παρισίοις τῷ 1833, τὰ «Ἑλληνικὰ ἀρχαιολογήματα», ἐν Ἀθήναις τῷ 1833, περιέχοντα τὰ κατάλοιπα: «Ἑλλήνων ὄνομα καὶ γένος», «Γράμματα», «Γλῶσσα παλαιὰ καὶ νέα», τὰς μεταφράσεις καὶ τὴν «Στοιχείωσιν τῆς σκεπτικῆς φιλοσοφίας». Τῷ 1879 ἐν Σέρραις ἐξεδόθη αὐτοτελῶς ὁ «Ἀχιλλεύς».

Μεταφράσεις τῶν ποιημάτων: Γαλλικαί: Ἡ τοῦ Reimond τοῦ 1826, ἡ τοῦ G. Théocharopoulos τοῦ 1831, ἡ τοῦ Jacobaky Rizo Neroulos τοῦ 1826 καὶ ἡ τοῦ A. R. Rangabé τοῦ 1877. Γερμανικαί: Ἡ τοῦ August Boltz τοῦ 1880, ἡ τοῦ Monaraki A. (Neugr. Parnass.) τοῦ 1877—1880, ἡ τοῦ A. R. Rangabé-Sander τοῦ 1885. Ἰταλικαί: ἡ τοῦ Adolfo Gemma τοῦ 1881.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτενὴς βιβλιογραφία τοῦ Χριστοπούλου ἐδημοσιεύθη τῷ 1853 ὡς πρόλογος τῶν «Ἑλληνικῶν ἀρχαιολογημάτων», ἅπασαι δ' αἱ νεώτεραι ἐκδόσεις ἔχουν βιογραφικοὺς προλόγους.—*Α. Κρίνου*, Πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἀθ. Χριστοπούλου καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν σοφολογιώτατον Κυρ. Ἀθανάσιον Ψαλλίδαν εἰς Ἰωάννινα («Ἑστία» τόμ. Ε' (1878), σ. 231).—*Ἀθ. Ψαλλίδα*. Γράμμα πρὸς Μαυροκορδᾶτον ἀπὸ 18—1—1818 (Ἐφημ. «Πρωΐα» 22—11—1931).—*Karl Iken*, Leukothea (Leipzig 1825), τόμ. I, σ. 183.243 κ. ἄ., τόμ. II, σ. 85 κ. ἄ.—*Jacobaky Rizo Neroulos*, Cours de littérature grecque moderne (Genève[2] 1828), σ. 76 κ. ἄ. καὶ μετάφρ. ἑλληνικὴ *Ὀλυμπίας Ι. Ν. Abbot* (Ἀθῆναι 1870), σ. 146 κ. ἄ.—*Ἰω. Φιλήμονος*, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (Ναύπλιον 1835), σ. 272.—*Γεωργ. Μουσαίου* καὶ *Εὐθυμίου Κ. Φιλαδελφέως*, Μετρική, ἤτοι πραγματεία τῶν διαφόρων μέτρων (Κωνσταντινούπολις 1842, σ. 175—181, ἡ στιχουργικὴ τοῦ Χριστοπούλου).—*Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ*, Νεοελληνικὴ φιλολογία (Ἀθῆναι 1854), τόμ. Β' σ. 349—350. *Κλέων Ραγκαβῆς* («Φιλίστωρ» 15 Ἰανουαρ. 1861, «Νουμᾶς» 1904, φ. 98, σ. 6).—*Ματθ. Παρανίκα*, Σχεδίασμα κτλ. (Κωνσταντινούπολις 1867) σ. 53.—*Κ. Σάθα*, Νεοελληνικὴ φιλολογία (Ἀθῆναι 1868), σ. 713—717.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Παράρτημα Ν.Φ. (Ἀθῆναι 1870), σ. 204—208.—*Ἀνδρ. Κ. Δημητρακοπούλου*, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν Κ. Σάθα (Λειψία 1872), σ. 118.—*Rudolf Nicolai*, Geschichte der Neugriechischer Literatur (Leipzig 1876), σ. 165.—*A.R. Rangabé*, Précis d'une histoire de la littérature Néo-Hellénique, τόμ. I, σ. 120 κ.ἄ., II, σ. 145.—*Τοῦ αὐτοῦ-Sander*, Geschichte der Neugr. Literatur (Berlin 1885), σ. 31 κ. ἑξ.—*Π. Χιώτη*, Ἱστορία τοῦ Ἰονικοῦ κράτους, τόμ. Α', σ. 322.—*Ἀρσένη Ἰω.*, Πάνθεον Ἑλλήνων ποιητῶν, τεῦχος Α' (Ἀθῆναι 1879), Α. Σοῦτσος, Ἀθ. Χριστόπουλος.—*Σπ. Δὲ Βιάζης*, Προλεγόμενα εἰς ἔκδοσιν Ζακύνθου (1880). Περιοδικά: «*Ἑστία*» (τόμ. ΙΒ' (1881) ἀρ. 313) καὶ «*Παρνασσός*» (τόμ. Ζ' 1883, σ. 196, ἀνέκδ. ποίημα).—*Παύλου Λάμπρου*, Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1821 («Χρυσαλλίς», τόμ. Δ' (1886), σ. 624).—*Γ. Λαμπίρη* (παράρτ. «Ἡμερολογίου Σκόκου» 1889, σ. 7).—*Δ. Βικέλα*, Διαλέξεις καὶ ἀναμνήσεις (Ἀθῆναι 1893, Περὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας, σ. 114).—*Χασιώτου Γ.*, Βυζαντιναὶ σελίδες (τόμ. Α', σ. 213).—*Θεοδ. Ἀθανασίου*, Περὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολῶν Ρουμανίας 1644—1821 (Ἀθῆναι 1899), σ. 88.—*Em. Legrand - Hub. Pernot*, Bibliographie Ionienne, τόμ. Α' (Paris 1911), σ. 240, ἀρ. 853.—*Ἐμ. Ροΐδης*, Περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι ποιήσεως, Ἔργα (Ἀθῆναι 1911), τόμ. 3.—*Σπ. Λάμπρου* («Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Ε', σ. 471, τόμ. Ζ', σ. 482, τόμ. ΙΔ', σ. 93).—*Ν. Βασιλειάδου*, Εἰκόνες ἀπὸ τὸ Φανάρι, Οἱ Φαναριῶται ποιηταί, Χριστόπουλος, Βιζυηνός, Ταντααλίδης (Πόλη 1922).—*Σπ. Π. Λάμπρου*, Ρήγας, Βηλαρᾶς, Χριστόπουλος, Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἔκδοσις β' (Ἀθῆναι 1925), σ. 90—105 καὶ 350—351.—*Γ. Σπαταλᾶ*, Ἀθ. Χριστόπουλος (περιοδ. «Μεγάλης Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείας», τόμ. Β', φ. 53—54, 27-2-1927, σ. 2—3).—*Ι. Κορδάτου*, Δημοτικισμὸς καὶ λογιωτατισμὸς (Ἀθῆναι 1927), σ. 67, σ. 68.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Νεοελληνικὴ πολιτικὴ ἱστορία (Ἀθῆναι 1926), σ. 172.—*Ἠλ. Π. Βουτιερίδη*, Νεοελληνικὴ μετρικὴ (Ἀθῆναι 1929), σ. 6.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Σύντομη Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας (Ἀθῆναι 1933), σ. 280 κ.ἄ.—*Ἀρ. Καμπάνη*, Ἱστορία τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας 2 (Ἀθ. 1933), σ. 95 καὶ 122.

Γ. Μ. Β.

—**Χριστόπουλος, *Ἀναστάσιος*.** Νεώτερος Ἕλλην λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Ἀνδριτσαίνῃ τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Υἱὸς τοῦ εὐπατρίδου Χρίστου Χριστοπούλου, ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ πατρίδι του, εἶτα δὲ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἄργους, παρὰ τῷ περιφήμῳ Ἀρσενίῳ. Μετὰ ταῦτα ἦλθε πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Πίζαν, ὅπου ἐσπούδασε νομικὰ καὶ φιλοσοφικά. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του ἐγκατεστάθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπαγγελλόμενος τὸν διδάσκαλον ἰδιωτικῶν μαθημάτων μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως. Μετασχὼν τῆς ἐν Δραγατσανίῳ μάχης ὡς ἱερολοχίτης, συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ ἀπελευθερωθῇ. Μετὰ ταῦτα ἐγκατεστάθη ἐν Ἰασίῳ, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1828. Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου Ἄνδρου καὶ Κέας, μετὰ ταῦτα δὲ τοῦ δικαστηρίου Αἰγίνης, Σαλαμῖνος καὶ Σπετσῶν. Μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος νέαν ἀνασυγκρότησιν τῶν δικαστηρίων διωρίσθη πρωτοδίκης, ὕστερον δὲ πρόεδρος τῶν πρωτοδικῶν καὶ τέλος ἐφέτης ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1854. Συνέγραψε γραμματικὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διαφόρους γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς σημειώσεις εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους. Γ. Μ. Β.

—**Χριστόπουλος, *Κωνσταντῖνος*.** Ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Πύργῳ τῆς Ἠλείας τῷ 1871. Σπουδάσας ἰατρικήν, κατετάχθη εἰς τὸν στρατόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεστρατεύθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀρχιάτρου. Ἵδρυσε τῷ 1926 ἐν Πύργῳ βιβλιοθήκην, περιέχουσαν σήμερον ὑπὲρ τὰς 6 χιλιάδας τόμων. Ἔγραψεν: «Ὁ κουρχμπιὲς τῆς μοίρας», «Ὁ θυρωρός», «Γέλια καὶ δάκρυα» κ. ἄ. —Ω.

—**Χριστόπουλος, *Τζαννέτος*.** Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 ἐξ Ὀλυμπίας. Ἐπολέμησεν ἐν Καρυταίνῃ, ἐν Λάλᾳ καὶ ἐν Νεοκάστρῳ. Τ. Ε. Ε.

—**Χριστόπουλος, *Χαράλαμπος*.** Πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀνδριτσαίνῃ (1819—1871). Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ Κερκύρας, ἐξελέγη δὲ τὸ πρῶτον βουλευτὴς Ὀλυμπίας τῷ 1850, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του ἐξηκολούθει ἀντιπροσωπεύων τὴν ἐπαρχίαν του εἰς τὴν βουλήν. Ἀνὴρ πολυμαθής, διεκρίθη ὡς εὔγλωττος ῥήτωρ καὶ κατέλαβεν ἀμέσως ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Τῷ 1855 μετέσχε τῆς κυβερνήσεως Δημητρίου Βούλγαρη ὡς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, τῷ δὲ 1857 τῆς κυβερνήσεως Μιαούλη ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Κατόπιν ὅμως (1859), ὅτε ἤρξατο ἡ κατὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἀντίδρασις, ὁ Χριστόπουλος ἀπέσχε νὰ μετάσχῃ τῆς ἀνασχηματισθείσης κυβερνήσεως Α. Μιαούλη. Εἰσελθὼν βραδύτερον (1891) εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐζήτησε, μετὰ τὰς ἐκδηλωθείσας τότε στάσεις Σύρου καὶ Κύθνου, νὰ ὑποδείξῃ τοὺς λόγους αὐτῶν, δὲν ἠκούσθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος, ὅστις ἀπέπεμψεν ὁλόκληρον τὴν κυβέρνησιν. Ταχθεὶς μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' εἰς τὸ κόμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου, ἀνέλαβεν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ τῷ 1866 τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, εἰς δὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ 1870 τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Χριστόπουλος εἰσήγαγεν εἰς τὴν βουλὴν πλεῖστα ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, συντελέσαντα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς παιδείας.

† Θ. Β.

Χρῖστος· ὅλ. *Χρῆστος*.

χριστός, *—ή, —όν·* ὁ κεχρισμένος, ἠλειμμένος· ‖ ὁ διὰ χρίσματος ἀναγορευθείς, ἐπὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν βασιλέων τοῦ Ἰσραήλ.

Χριστός· ὅλ. λ. *Ἰησοῦς* Χριστός.

Χριστός. Ἐπίθετον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (ὅλ. λ. *Βυζάντιον*, τ. Ζ', σ. 876 α').

Χριστοῦ *τάγμα*. Ἱπποτικὸν τάγμα, ἱδρυθὲν τῷ 1317 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Διονυσίου, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συνόρων ἀπὸ τῶν

Digitized by Google

προσβολῶν τῶν Μαυριτανῶν καὶ ἐπικυρωθὲν ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου ΚΒ΄ διὰ τῆς βούλλας τῆς 14 Μαρτίου τοῦ 1319, ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ τοὺς κανόνας τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου καὶ τὰ προνόμια τοῦ τάγματος τῆς Καλατράβα. Ἕδρα τοῦ τάγματος τούτου ἦτο ἡ μονὴ τοῦ Τομὰρ ἐν Ἐστρεμαντούρα, οἱ δὲ μοναχοί, οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτό, ἔφερον λευκὸν μάλλινον ἐπενδύτην μετὰ ἐρυθροῦ σταυροῦ, ἐφ᾽ οὗ ὑπῆρχεν ἀργυροῦς, ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐνῷ κατ᾽ ἀρχὰς οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ἔδιδον ὑπόσχεσιν παρθενίας, πενίας καὶ ὑπακοῆς, ἀπηλλάγησαν ἔπειτα ταύτης ὑπὸ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ ΣΤ΄, ὅστις παρεχώρησεν αὐτοῖς πολλὰ κτήματα τῶν Ναϊτῶν. Ἡ λαμπρὰ αὐτῶν νίκη κατὰ τῶν Μαυριτανῶν ἐν Ἀφρικῇ ἐπηύξησεν ἐγκρίσει τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πάπα τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ἐκ τοῦ πλούτου ὅμως τούτου ἐπῆλθεν ἐν τῷ τάγματι διαφθορά, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἐμμανουὴλ ἔθεσε περιορισμούς τινας εἰς αὐτοὺς (1503). Μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν παπῶν Ἰωάννου Γ΄, Ἰουλίου Γ΄, Πίου Ε΄ καὶ Γρηγορίου ΙΓ΄, ἀφῃρέθησαν τὰ κτήματα τοῦ τάγματος τούτου, διατεθέντα εἰς φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς (1797).

Ἕτερον ἱπποτικὸν τάγμα, φέρον τὸ αὐτὸ ὄνομα (cavalieri dell' ordine di Christo), ἱδρύθη ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου ΚΒ΄, τεθὲν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ πάπα Παύλου Ε΄ (1605) ὑπὸ τοὺς κανόνας τοῦ Αὐγουστίνου. Κ. Ι. Δ.

—**«Χριστὸς *πάσχων*»**. Τραγῳδία ἀποτελουμένη ἐκ 2.500 περίπου στίχων, ποιηθεῖσα κατά τινας μὲν ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, κατ᾽ ἄλλους δ᾽ ὑπὸ ἀγνώστου συγγραφέως. Ἡ τραγῳδία αὕτη ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς συλλήψεως μέχρι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Γεγραμμένη εἰς ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν καὶ ἰαμβικὸν μέτρον, ἀποτελεῖ ἀπομίμησιν τῶν ἀρχαίων δραμάτων, καὶ ἰδίως τοῦ Εὐριπίδου, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ φιλολογικὴ ἀξία αὐτῆς εἶναι μηδαμινή. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ὅμως, ἡ σπουδαιότης τοῦ δράματος εἶναι σημαντική, ὀφειλομένη εἰς τὸ καινουργὲς τῶν παθητικῶν σκηνῶν, αἱ ὁποῖαι, χωρὶς νὰ ἐξέρχωνται τοῦ πλαισίου τῆς ἁγίας Γραφῆς, πλουτίζουσι ταύτην διὰ λεπτομερειῶν ἀγνώστων καὶ προσδίδουσιν εἰς τὸ ὅλον δρᾶμα τοῦ Σωτῆρος ὄψιν καθαρῶς ἀνθρωπίνην. Πάντα τὰ διασωθέντα χειρόγραφα τοῦ δράματος (13 τὸν ἀριθμὸν) φέρουσιν ὡς συγγραφέα Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Τὴν ἀρχικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔργου: «Τραγῳδία Γρηγορίου Θεολόγου εἰς τὸ κοσμοσωτήριον πάθος», ἀντικατέστησεν ὁ πρῶτος αὐτοῦ ἐκδότης Ἀντώνιος Μπλάδος (A. Bladus), ἐν Ρώμῃ 1542 (revista Horologio), διὰ τοῦ «Χριστὸς Πάσχων». Τὸ δρᾶμα δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη —καίτοι εἰς τὰ χειρόγραφα οὐδεμίαν διαίρεσιν φέρει—, τὰ ὁποῖα πάλιν δύνανται νὰ ἐπιγραφῶσι: «Σταύρωσις», «Ἐνταφιασμός», «Ἀνάστασις».

«Σταύρωσις». Ἀγγέλλεται εἰς τὴν Θεοτόκον ἡ σύλληψις καὶ καταδίκη τοῦ Σωτῆρος. Κατόπιν τῆς ἀγγελίας ταύτης ἡ Παρθένος ἐξέρχεται δρομαίως τῆς οἰκίας αὐτῆς, συνοδευομένη καὶ ὑπὸ γυναικῶν, συναντᾷ δὲ τὴν πένθιμον ἀκολουθίαν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Χριστόν, αἴροντα τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· κεκρυμμένη εἰς τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ, παρακολουθεῖ μετὰ θρήνου καὶ ὀδυρμοῦ τὰ γινόμενα. Μετ᾽ ὀλίγον πληροφορηθεῖσα παρὰ τρίτου ἀγγελιαφόρου (ἀγγέλου) τὴν εἴδησιν τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ κατευθύνεται θρηνοῦσα καὶ πάλιν γοερῶς μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Ἡ συνομιλία Μητρὸς καὶ Υἱοῦ ἐνώπιον τοῦ σταυροῦ εἶναι μία ἐκ τῶν πρωτοτυπωτέρων σκηνῶν. Ὁ Πέτρος ἐλθὼν μέχρι τοῦ Γολγοθᾶ, ἐζήτει μετὰ δακρύων ἀπὸ τὸν Χριστὸν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τῇ μεσολαβήσει δὲ τῆς Μητρὸς λαμβάνει ταύτην καὶ ἀπέρχεται εὐχαριστημένος. Ἅμα τῇ ἀναχωρήσει τοῦ Πέτρου ὁ Χριστὸς ἐκπνέει, ἡ δὲ Μήτηρ πίπτει ἀναίσθητος εἰς τὰς χεῖρας τῶν γυναικῶν. Ἐπανευροῦσα τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἀρχίζει τὸν Ἐπιτάφιον Θρῆνον, τὸν ὁποῖον ἀποτελειώνει εἰς τὴν πρώτην σκηνὴν τοῦ Ἐνταφιασμοῦ.

«Ἐνταφιασμός». Ἡ πρώτη σκηνὴ τοῦ δευτέρου μέρους εἶναι ἡ ὡραιοτέρα ἐξ ὅσων ἐπενοήθησάν ποτε. Ὁ Ἰωσὴφ ἐξ Ἀριμαθαίας μετὰ τοῦ Νικοδήμου καταβιβάζουν τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τῇ βοηθείᾳ καὶ τῆς Μητρός, ἥτις δέχεται τοῦτο εἰς τὰς ἀγκάλας της. Ἀκολουθεῖ ὁ κυρίως θρῆνος. Ἡ Μήτηρ κεκλιμένη ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς, θρηνεῖ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν, τοῦ Ἰωσήφ, Νικοδήμου καὶ Ἰωάννου. Ἐπακολουθεῖ ὁ ἐνταφιασμός, εἰς τὸν ὁποῖον παρευρίσκεται ἐκ νέου ἡ Μήτηρ, ἥτις βοηθεῖ μάλιστα εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ σώματος, κλαίουσα καθ᾽ ὁδὸν ἐπ᾽ αὐτοῦ, ἀκολουθοῦν δὲ αἱ γυναῖκες καὶ ὁ Ἰωάννης. Τὸ σῶμα φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ Νικοδήμου. Μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ἀκολουθεῖ δεύτερος θρῆνος, μικρότερος εἰς ἔκτασιν, μετὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἠγαπημένος μαθητὴς παραλαμβάνει τὴν Μητέρα εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Εἰς τὴν παρουσίαν καὶ συμμετοχὴν τῆς Μητρὸς εἰς πάσας ταύτας τὰς παθητικὰς σκηνὰς ἔγκειται κυρίως ἡ πρωτοτυπία τοῦ συγγραφέως τοῦ δράματος.

«Ἀνάστασις». Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ Μαρία Μαγδαληνὴ κατευθύνονται εἰς τὸ μνημεῖον, διὰ νὰ φέρωσιν ἀρώματα καὶ κατασκοπεύσωσι καὶ τὰ πέριξ, κατόπιν μάλιστα τῆς εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβον, ὅτι τὸ μνημεῖον φυλάττεται ὑπὸ στρατιωτῶν. Φθάσασαι εἰς τὸ μνημεῖον εὑρίσκουσι τοῦτο κενὸν καὶ ἄγγελον καθήμενον ἐπὶ τοῦ λίθου. Μετ᾽ ὀλίγον ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται ἐν προσώπῳ καὶ εἰς τὰς δύο. Ἐπακολουθοῦν διάφοροι σκηναί, ἐν αἷς ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ πρὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπ᾽ αὐτῶν, παρουσίᾳ καὶ αὐτῆς τῆς Μητρός.

Αἱ ὡς ἄνω σκηναὶ ἔσχον ἀπήχησιν οὐ μόνον εἰς τὴν βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δυτικήν. Ἐπίσης ἡ δημώδης θρησκευτικὴ ποίησις, λατινική, ἰταλικὴ καὶ ἑλληνική, ἡ ἔχουσα ὡς θέμα τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐντεῦθεν, εἶναι ἐμπεποτισμένη ὑπὸ τῶν σκηνῶν τούτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Βενετίας Δ. Κώττα*, Le théâtre à Byzance (κεφ. 7ον, Le drame de Grégoire de Nazianze «Christos Paschon», Paris 1931).—*Τῆς αὐτῆς*, «L'influence du drame «Chistos Paschon» sur l'art chrétien d'Orient» (Paris 1931). Β. Λ. ΚΩΤΤΑ

Χριστὸς /*Γεωγρ.*/. —1) Χωρίον τῆς νήσου Ἰκαρίας, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ἁγίου Κηρύκου τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 217.

—2) Χωρίον τῆς νήσου Ἰκαρίας, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ραχῶν τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 401.

—3) Χωρίον τῆς κοινότητος Μελενικιτσίου (Μελεγκιτσίου) τῆς ἐπαρχίας Σερρῶν τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 450.

—4) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρου τοῦ νομοῦ Λασιθίου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 544. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Εἰς τὴν κοινότητα ἀνήκει καὶ ὁ *Παρσᾶς*.

—**Χριστὸς** /*Γεωγρ.*/. Ἡ ὑψίστη κορυφὴ τῶν Δικταίων ὀρέων (2.155 μ.). Ἐπ᾽ αὐτῆς ἵδρυται ναός, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ ὄνομα *Ἀφέντης Χριστός*. Εἰς τὰς δυτικὰς κλιτῦς ταύτης εἶναι τὸ καλλιεργούμενον ὀροπέδιον τοῦ Λασιθίου, τὸ ὀνομαζόμενον *Ὁμαλός*. Ε. Γ.

—**Χριστὸς** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς νήσου Κῶ τῶν Δωδεκανήσων, εἰς τὸ νότιον αὐτῆς τμῆμα, κατοικούμενον ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων.

Χριστοτόκος (ἡ)· βλ. λ. *Θεοτόκος*.

Χριστοῦ *Ζωοδότου μονή* βλ. λ. *Ζωοδότου* Χριστοῦ μονή.

Χριστοῦ *πάτημα* /*Γεωγρ.*/. Ἔκτασις λοφώδης τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Σύρου, μεταξὺ Βάρης, Ἀτελιοῦ καὶ Χρούσων. Συγκεντρώνει τοὺς *τζορνάδες* (βλ. λ.) τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν. Ἐγγὺς αὐτοῦ ἀγροικίαι *Χαλέπα*. Σ. Ε. Λ.

—**Χριστοῦ *τοῦ Φιλανθρώπου***. Μονὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, κτισθεῖσα ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118), ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ ἐτάφη. Ἐν αὐτῇ ἐστεγάζοντο περὶ τοὺς 500 μοναχοὶ τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Παχωμίου. Α. Θ. Σ.

Χριστούγεννα (τά· δημοτ., ἡ ἑορτὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ: «ἦρθε—, ἔφυγε τὰ Χριστούγεννα» (ὁ πληθ. κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, πρβ. *Διονύσια, Ἐλευσίνια, Παναθήναια* κλπ.)· || «ἑορταὶ τῶν Χριστουγέννων» τὸ σύνολον τῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανίων, «διακοπαὶ τῶν Χριστουγέννων» αἱ διακοπαὶ τῶν σχολείων, τῶν δικαστηρίων κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο.

—/*Ἑορτολ.*/ Τὰ *Χριστούγεννα* (25 Δεκεμβρίου) εἶναι ἡ ἑορτὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Τὴν ἑσπέραν τῆς γεννήσεως ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην ποιμένας ἄγγελος Κυρίου, ὅστις εὐηγγελίσθη εἰς αὐτοὺς χαρὰν μεγάλην, ὅτι ἐτέχθη ὁ Σωτήρ, «ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος»· καὶ συγχρόνως πλῆθος ἀγγέλων ἀνήγγελλον τὸ μέγα καὶ θαυμάσιον γεγονός, ᾄδοντες τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη» κλπ. Πρὸ τῆς Δ΄ ἑκατονταετηρίδος ἡ ἑορτὴ αὕτη ἦτο ἡνωμένη καὶ συνεωρτάζετο μετὰ τῆς Θεοφανείας, διότι οὐ μόνον δὲν ἦτο γνωστὴ ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ Γέννησις καὶ Ἐπιφάνεια ἢ Θεοφάνεια αὐτοῦ ἐδήλουν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἑορτῆς κατὰ τὴν 25ην Δεκεκεμβρίου ἔγινεν ἐν Ρώμῃ τὸ πρῶτον· εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἡμέρας ταύτης συνετέλεσεν ἴσως τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Προδρόμου περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: «ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι» (*Ἰωάν*. γ΄ 30). Ἑπομένως ἡ γέννησις τοῦ Σωτῆρος ὡρίσθη μετὰ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, ὅτε ἤρχετο ἡ αὔξησις τῶν ἡμερῶν. Ὑπὲρ τῆς χρονολογίας ταύτης συνηγορεῖ καὶ ὁ Χρυσόστομος. Τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων προηγεῖται τεσσαρακονθήμερος νηστεία, ἥτις, ὡς καὶ ἡ πρὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀναφέρεται ὡς ὑπάρχουσα ἐν τῷ τόμῳ τῆς Ἑνώσεως (Ι΄ αἰών). Δ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

—/*Λαογρ.*/ Ὁ γεννώμενος κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων θεωρεῖται ὡς ἀντίχριστος, διότι συνελήφθη καθ᾽ ὃν χρόνον ἐγένετο ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, ἤτοι τὴν 25 Μαρτίου. Διὰ τοῦ αἵματος τῶν σφαζομένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων χοίρων ἀλείφουσι τὰ κέρατα τῶν ἄλλων κτηνῶν, πρὸς προφύλαξίν των ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν, διότι τὸ αἷμα τοῦτο τοῦ θύματος θεωρεῖται ὡς ἡγιασμένον, ἕνεκα τῆς ἑορτῆς. Ἡ νὺξ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων θεωρεῖται κατάλληλος πρὸς μάντευσιν τῶν νεανίδων, αἵτινες ἀναγινώσκουσι καταλλήλους εὐχὰς ἐνώπιον εἰκόνος καὶ λεκάνης ἐχούσης δέσμην ξηροῦ βασιλικοῦ. Περὶ τὸ μεσονύκτιον πιστεύεται ὅτι ἀνθεῖ ὁ βασιλικός, ἐνῷ φῶς φωτίζει τὰς μαντευομένας καὶ δίδει εἰς αὐτὰς τὴν αἰτουμένην μαντείαν. [Πρβλ. *Α. Χ. Μπούτουρα*, Προλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἑρμηνεία αὐτῶν, Ἀθῆναι 1931.] —Ω.

χριστουγεννιάτικος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ Χριστούγεννα, ὁ τῶν Χριστουγέννων.

Χριστοφιλέϊκα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἁγίου Φλώρου τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 221.

χριστοφίτης (ὁ) (Christophit) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰσόμορφος παράμειξις θειούχου ψευδαργύρου καὶ θειούχου σιδήρου κατὰ τὸν τύπον $2ZnS+FeS$. Εὑρίσκεται εἰς τὸ μεταλλεῖον St. Christof παρὰ τὴν Breitenbrunn. Γ. Κ. Γ.

Χριστοφοριάνικα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς νήσου Κυθήρων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Λογοθετιανίκων τῆς ἐπαρχίας Κυθήρων τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 105.

Χριστοφορίδης, *Κωνσταντῖνος*. Ἀλβανὸς λόγιος (1827—1895). Τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν ἔλαβεν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι του, τὴν δὲ μέσην ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν ἐσπούδασεν ἐν Λονδίνῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης φιλολογίαν. Ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὸν βίον του πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς του καὶ πρὸς τοῦτο ἐδημοσίευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει «Ἀλβανικὸν ἀλφαβητάριον» «Ἱερὰν κατήχησιν» (ἀλβανιστὶ) καὶ «Γραμματικὴν τῆς Ἀλβανικῆς» (τοσκικῆς διαλέκτου). Κατ᾽ ἐντολὴν τῆς ἐν Λονδίνῳ Βιβλικῆς Ἑταιρείας μετέφρασεν εἰς τὴν ἀλβανικὴν (εἰς τὴν τοσκικὴν καὶ τὴν γκεγκικὴν διάλεκτον) τὴν Καινὴν Διαθήκην. Τὸ γνωστότερον παρ᾽ ἡμῖν ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὸ «Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης», ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις μετὰ θάνατον τοῦ συγγραφέως (τῷ 1904) ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγητοῦ Διογ. Χαρίτωνος. Πρὸς γραφὴν τῆς ἀλβανικῆς μετεχειρίσθη τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον, συμπληρώσας καὶ προσαρμόσας αὐτὸ πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν φωνητικὴν τῆς μητρικῆς γλώσσης του. Γ. Π. Λ.

Χριστόφορος, *ἅγιος*. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ μετὰ Μαύρας ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ᾽ αὐτῆς τὴν 9 Νοεμβρίου. —2) Ὁ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας μετ᾽ Ἀνθίμου, Θαλελαίου, Εὐφημίας καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ Παγχαρίου καὶ συνεορταζόμενος μετ᾽ αὐτῶν τὴν 19 Νοεμβρίου. —3) Ὁ μετὰ Φιλουμένου ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετὰ τοῦ συναθλητοῦ τὴν 24 Νοεμβρίου. —4) Ὁ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τῷ 296 μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 20 Ἀπριλίου. —5) Ὁ *μεγαλομάρτυς*, ὅστις κατήγετο ἔκ τινος χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἐκαλεῖτο δὲ Ῥέπρεβος. Βαπτισθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Βαβύλα καὶ ὀνομασθεὶς *Χριστόφορος*, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Λυκίᾳ, πιθανῶς ἐπὶ Δεκίου τῷ 250, καὶ ἑορτάζεται τὴν 9 Μαΐου δι᾽ ἰδίας ἀκολουθίας μετὰ κανόνος τοῦ Θεοφάνους.

Ἐν δὲ τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ, ἐκτὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος, ἑορταζομένου τὴν 25 Ἰουλίου, μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐξ Ἱσπανίας μοναχός, μαθητὴς τοῦ ἁγίου Εὐλογίου τῆς Κορδούης, ὅστις μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ Λεοβιγίλδου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὴν ἀραβικὴν κατοχὴν τῆς Ἱσπανίας, ἐπὶ Ἀβδουραχμὰν τοῦ Β΄, τῷ 852, καὶ ἑορτάζεται μετὰ τοῦ συναθλητοῦ τὴν 20 Αὐγούστου. —2) Ὁ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Frères Mineurs μοναχός, ἀποθανὼν τῷ 1272 ἐν Cahors (Lot) τῆς Γαλλίας. Ἐνεγράφη ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι΄ τῷ 1906 ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς 31 Ὀκτωβρίου. —3) Ὁ ὑπὸ Ἑβραίων φονευθεὶς παῖς καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ζ΄ τῇ 28 Αὐγούστου 1805 ἐγγραφεὶς ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ. —4) Ὁ ἐκ Μιλάνου Δομινικανὸς μοναχός, ἀποθανὼν τῷ 1484 καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Θ΄ τῇ 3 Ἀπριλίου 1875 ἐγγραφεὶς ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ· καὶ —5) Ὁ φραγκισκανὸς μοναχός, ὁ ἐγγραφεὶς ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ΄ τῷ 1890 ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ. Α. Γ. Π.

Digitized by Google

—Χριστόφορος. Βυζαντινὸς στρατηγὸς ἐπὶ Βασιλείου Α´ τοῦ Μακεδόνος (867—886), ὑπὸ τοῦ ὁποίου διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατευμάτων, κατενίκησε 871—873) τοὺς Παυλιανίτας καὶ συμμάχους αὐτῶν Ἄραβας καὶ τέλος εἰς τὴν παρὰ τὰ ἀνατολικὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας θέσιν *Βαθυρρύακα* (βλ. λ.) ἐξώντωσε τελείως αὐτούς. Ν. ΚΛΣ

—Χριστόφορος, *Ἄγγελος*. Ἕλλην λόγιος ἐκ Πελοποννήσου (βλ. λ. *Ἄγγελος* Χριστόφορος).

—Χριστόφορος, *Ἀθανάσιος*. Ἡγούμενος τῆς ἐν Κρήτῃ ἱερᾶς μονῆς Ἀγκαράθου κατὰ τὸ 1645, ὅτε ἀπεβιβάσθησαν εἰς Κρήτην οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Γιουσοὺφ πασᾶν. Ὁ Χριστόφορος, συγκροτήσας τότε ἰσχυρὸν σῶμα ἐκ Κρητῶν, ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑνετῶν καὶ ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Εἰς μίαν δὲ μάχην πλησίον τοῦ Ἡρακλείου (1648), τοιαύτην ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς φθοράν, ὥστε ἐκ τῶν κεφαλῶν των ἀνήγειρε πρὸ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἡρακλείου θριαμβευτικὴν ἀψῖδα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διῆλθον ὁ Ἑνετὸς στρατάρχης Δελφῖνος καὶ οἱ Ἑνετοὶ καὶ Ἕλληνες ἄρχοντες, χαιρετίζοντες τὸν ἡρωϊκὸν καλόγηρον, ὅστις ἵστατο ἔφιππος πρὸ τῆς ἀψῖδος. Ν. ΚΛΣ

—Χριστόφορος, *Αἰτωλός*. Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος, διδάξας εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ συγγράψας ἀπολογητικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Κατὰ Λατίνων περὶ ἀναβαπτισμοῦ», προτροπῇ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου. Γ. Μ. Β.

—Χριστόφορος, πατριάρχης ***Ἀλεξανδρείας*** (817—841). Τῷ 836 συνεκρότησε σύνοδον ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ τῶν πατριαρχῶν Ἰὼβ Ἀντιοχείας καὶ Βασιλείου Ἱεροσολύμων, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς ὁποίας συνυπέγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεόφιλον «περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων», ἣν ἐκ χειρογράφου τῆς Πατμιακῆς βιβλιοθήκης ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1864 ὁ Ἰ. Σακκελίων. Τοῦ πατριάρχου τούτου σῴζεται ἐν πολλοῖς ἀντιγράφοις «Παραίνεσις ψυχωφελὴς φανεροῦσα τίνι ὁμοιοῦται ὁ βίος οὗτος καὶ εἰς ποῖον τέλος καταστρέφει». Ε. Γ. Π.

— Χριστόφορος, πατριάρχης ***Ἀντιοχείας***. —1) Ὁ *Α´*. Ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας τῷ 960, ἐφονεύθη τῷ 966 ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ὧν ἐκίνησε τὴν ὑποψίαν ὅτι οὗτος εἶχε προσκαλέσει τὸν κατὰ τῆς Ἀντιοχείας τότε ἐπερχόμενον αὐτοκράτορα Νικηφόρον Φωκᾶν. Τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἔρριψαν εἰς τὸν Ὀρόντην, εὑρόντες δὲ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ εὐλαβῶς ἔθαψαν. —2) Ὁ *Β´*, διαδεχθεὶς τὸν Ἠλίαν τῷ 1184. Μετά τινας μῆνας ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως αὐτοῦ ἐδολοφονήθη καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Ε. Γ. Π.

— Χριστόφορος *ὁ Ἀρτηνός*. Λόγιος κληρικός, γεννηθεὶς ἐν Ἄρτῃ τῷ 1730. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Σχολῇ, παρὰ Εὐγενίῳ τῷ Βουλγάρει. Ἐλθὼν εἰς τὴν Κωσταντινούπολιν, ἐγένετο καὶ αὐτόθι πάλιν ἀκροατὴς τοῦ Βουλγάρεως, ὅτε προσελήφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ διδάσκαλος τῶν ἀνεψιῶν του. Ἀργότερον προσελήφθη καθηγητὴς εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολήν. Διδάξας ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη, ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον, ἀποσυρθεὶς εἰς τὴν σκήτην τοῦ Προδρόμου, ἔνθα συνέγραψε «Σύνοψιν πάντων τῶν ἱερῶν κανόνων» καὶ διάφορα μουσικὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα. Γ. Μ. Β.

— Χριστόφορος, μητροπολίτης ***Λεοντοπόλεως***. Σύγχρονος Ἕλλην κληρικός, καλούμενος κατὰ κόσμον *Δ. Δανιηλίδης*. Ἐγεννήθη ἐν Μαδύτῳ τῆς Θρᾴκης τῷ 1876, ἐσπούδασε δὲ θεολογίαν ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροῦ τῶν Ἱεροσολύμων. Χειροτονηθεὶς τῷ 1899 διάκονος, ὑπηρέτησεν ἐπί τινα ἔτη ἐν τῇ Ἁγιοταφιτικῇ Ἀδελφότητι καὶ κατόπιν, μεταβὰς εἰς Αἴγυπτον, προήχθη εἰς πρωτοσύγκελλον τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας τῷ 1905 καὶ τῷ 1908 εἰς μητροπολίτην Ἀξώμης τῆς Ἀβησσυνίας. Ἐπιστρέψας ἔπειτα εἰς Αἴγυπτον, ἀνεδέχθη καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας Σουδὰν ἑδρεύων ἐν Χαρτοὺμ καὶ τῷ 1914 μετετέθη εἰς τὴν κενὴν θέσιν τῆς μητροπόλεως Λεοντοπόλεως, ἑδρεύων ἐν Ζαγαζικίῳ. Ἐδημοσίευσε πλήρη σειρὰν ὁμιλιῶν εἰς τὰ εὐαγγέλια τῶν Κυριακῶν καὶ ἄλλας διατριβὰς ἐν τῷ «Πανταίνῳ» τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλοις περιοδικοῖς, ὡς καὶ αὐτοτελεῖς πραγματείας, ἐν αἷς αἱ: «Ἡμερολογιακά», «Περὶ τῶν ἐν Λάμπεθ ἑνωτικῶν προσπαθειῶν ὀρθοδόξων καὶ ἀγγλικανῶν», «Τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρῖσμα τῶν αἱρετικῶν», «Τὰ κωλύματα τοῦ γάμου». «Ἑρμηνεῖαι εἰς τὰ κυριακὰ Εὐαγγέλια ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ» «Κλῆρος καὶ πολιτεία», «Μεικτοὶ γάμοι», «Περὶ κανονισμοῦ ἐκλογῆς πατριάρχου Ἀλεξανδρείας». Ἔλαβεν ἐξ ἄλλου ἐνεργὸν μέρος κατὰ τὸ 1923 εἰς τὰς περὶ ἡμερολογίου συζητήσεις, ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Ὡς ἀντιπρόσωπος ἐπίσης τοῦ πατριάρχου παρέστη εἰς τὸ συνέδριον τῆς Λωζάννης τοῦ 1927, ὅπου συνεζητήθη τὸ περὶ ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Διορθόδοξον Ἐπιτροπήν, τὴν συνελθοῦσαν ἐν Βατοπεδίῳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ε. Γ. Π. — Ν. Γ. Μ.

— Χριστόφορος ὁ *Μυτιληναῖος*. Βυζαντινὸς ποιητής, ζήσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ γονέων καταγομένων πιθανώτατα ἐκ Μυτιλήνης καὶ κατέλαβεν ὑψηλὰς θέσεις, γενόμενος ἀνθύπατος καὶ πατρίκιος, κατόπιν γραμματεὺς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μετὰ ταῦτα κριτὴς Παφλαγονίας. Περὶ τοῦ βίου του ὀλίγας εἰδήσεις ἔχομεν. Ἐκ τῶν ποιημάτων του ἐξάγεται ὅτι εἶχε μεγάλην ἰσχὺν καὶ πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ Δ´, Κωνσταντίνου Μονομάχου, Μιχαὴλ Καλαφάτη. Ἔγραψε διάφορα ποιήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο γνωστὰ μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἐκ χειρογράφου τῆς Grotta Ferrata, δημοσιευθέντος μετ' εἰσαγωγῆς καὶ σχολίων ὑπὸ Ἀντωνίου Kocchi (Ρώμη 1887). Τὰ ποιήματά του ἔχουσι ποικίλα θέματα, ἐπαίνους ἢ κατηγορίας κατ' αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων ἐπισήμων διὰ διαφόρους πράξεις, ἐλέγχους κοινωνικῶν καταστάσεων, συνηθειῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ θρησκευτικῶν, προσφωνήσεις πρὸς λογίους συγχρόνους του, ἐκφράσεις καλλιτεχνημάτων κτλ. Χαρακτηριστικὸν τῆς ποιήσεώς του εἶναι ὁ ψυχικὸς πλοῦτος καὶ ἡ ἀνάτασις, πρὸς δὲ ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ δύναμις, διὰ τὰ ὁποῖα ἀποβαίνει εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων ποιητῶν τῆς βυζαντινῆς περιόδου. Τὰ ποιήματά του, ὡς ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους συγγραφεῖς συγχρόνους του, ἔχουσι καὶ γραμματολογικὴν ἀξίαν καὶ ἄλλα καὶ ἱστορικήν. Εἰς τὸν Μυτιληναῖον ἀποδίδεται καὶ ἡ συναγωγὴ ἰαμβικῶν διστίχων ἐπιγραμμάτων εἰς ὅλους τοὺς ἁγίους τοῦ ἔτους («Συναξάριον δίστιχον ἰαμβικόν»). Τὰ ἐπιγράμματά του ἔχουσιν ὕψος καὶ σπανίαν περιεκτικότητα, ἐνθυμίζοντα πολλάκις τὰ κάλλιστα τῶν ἀρχαίων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς μέτρον μεταχειρίζεται τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον, σπανιώτερον δὲ τὸν ἑξάμετρον. [*Κ. Ἀμάντου,* Βυζαντινὰ ποιήματα (Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος), Ν. Ἑστία, Χριστουγ. τεῦχος 1930, σ. 1243 κ. ἑξ.] Γ. Μ. Β.

—Χριστόφορος (*Κνήτης*), μητροπολίτης ***Σερρῶν***. Ἐν Σάμῳ γεννηθεὶς τῷ 1872, ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χάλκης, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας τῷ 1898 ὑπηρέτησεν ἐπὶ ὀκταετίαν ἐν τῷ Πυθαγορείῳ γυμνασίῳ τῆς πατρίδος του. Μερίμνῃ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ´ συνεπλήρωσε τὰς θεολογικὰς σπουδάς του ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπὶ τετραετίαν φοιτήσας εἰς τὰ πανεπιστήμια τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Σκωτίας καὶ τῆς Ὀξφόρδης. Ἐπανακάμψας δ' εἶτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, διωρίσθη ἀρχειοφύλαξ τῶν πατριαρχείων καὶ τῷ 1910 προήχθη εἰς ἀρχιερατικὸν προϊστάμενον τοῦ Πέραν, φέρων τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Σταυρουπόλεως, μετὰ ὀκταετῆ δ' εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ προεβιβάσθη τῷ 1918 εἰς μητροπολίτην Σερρῶν. Ἐκτὸς πολλῶν θεολογικῶν διατριβῶν του, δημοσιευθεισῶν ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», ἐξέδωκε καὶ «Ὀρθόδοξον χριστιανικὴν κατήχησιν» χάριν τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀγγλιστὶ «Ἡ ἱερωσύνη ἐν σχέσει πρὸς τὸν γάμον ἀπὸ ἀπόψεως ὀρθοδόξου». Ε. Γ. Π.

ΗΓΕΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΡΙΓΚΙΠΕΣ

— Χριστόφορος. Υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Ε´ (741—775), ἐκ τοῦ τρίτου γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Εὐδοκίας Μελισσηνῆς. Παιδίον ἔτι ἀνηγορεύθη καῖσαρ (τὴν 2 Ἀπριλίου 768) ὑπὸ τοῦ πατρός του, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου (775) καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Λέοντος Δ´, πρεσβυτέρου ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοφόρου, οὗτος καὶ πάντες οἱ ἀδελφοί του παρέμενον ἐν τοῖς βασιλικοῖς παλατίοις μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Λέοντος (780), ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ δεκαετὴς υἱός του Κωνσταντῖνος ΣΤ´, ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς μητρός του Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας. Αὕτη, λαβοῦσα ἀφορμὴν τὴν ἀνακάλυψιν συνωμοσίας τινός, ἔκειρεν ἱερέα τόν τε Χριστόφορον καὶ τοὺς ἀδελφούς του, ἐπέτρεψεν ὅμως αὐτοῖς νὰ παραμένωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ 793, ὅτε, ἐξ ἀφορμῆς νέας τινὸς συνωμοσίας, διέταξε νὰ ἀποκοπῇ ἡ γλῶσσα τοῦ Χριστοφόρου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικήτα, Ἀνθίμου καὶ Εὐδοκίμου, νὰ ἐξορυχθῶσι δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἑτέρου ἐξ αὐτῶν, τοῦ Νικηφόρου.

Τῷ 798, ἐξ αἰτίας ἄλλης πάλιν συνωμοσίας, ὁ Χριστόφορος καὶ ἅπαντες οἱ ἀδελφοί του ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀθήνας, ὁπόθεν πάλιν μετηνέχθησαν, μετὰ ἓν ἔτος, ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, εἰς τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ ἐκεῖ φρούριον τοῦ Πανόρμου, ὅπου παρέμειναν μέχρι τοῦ 812, ὅτε ἡ Εἰρήνη ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβέ, ὅστις, εὐθὺς ὡς ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐξώρισε τὸν Χριστόφορον καὶ ἅπαντας τοὺς ἀδελφούς του εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου καὶ παρέμειναν μέχρι τοῦ θανάτου των. Ν. ΚΛΣ

— Χριστόφορος. Υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ρωμανοῦ Α´ (920—944). Ὅταν ὁ πατήρ του ναύαρχος Ρωμανὸς Ἀβάστακτος ἢ Λεκαπηνὸς προσελήφθη εἰς τὰ βασιλικὰ παλάτια καὶ μετ' ὀλίγον (ἤτοι τῷ 919) ἀνηγορεύθη βασιλεοπάτωρ, ἔλαβε καὶ ὁ Χριστόφορος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ἑταιρειάρχου, ἤτοι ἀρχηγοῦ τοῦ σώματος τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς, ὅταν δέ, μετὰ ἓν ἔτος, ὁ Ρωμανὸς ἀνηγορεύθη βασιλεύς, προσελήφθη ὑπ' αὐτοῦ, τὴν 17 Μαρτίου 921, ὡς συμβασιλεὺς καὶ ὁ Χριστόφορος, ὅστις παρέμεινε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπελθόντος τὸν Αὔγουστον 931. Σύζυγος αὐτοῦ ἦτο ἡ Σοφία. Ν. ΚΛΣ

—Χριστόφορος, *Ἐρρῖκος*, βασιλεὺς τῆς ***Ἀϊτῆς*** (1767—1820). Ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν μαύρων τοῦ Ἁγίου Δομινίκου τῆς Ἀμερικῆς, διατελούσης ὑπὸ δουλείαν, ἐσπούδασεν ὅμως ὑπὸ τὴν προστασίαν Γάλλου ἐμπόρου. Ὅτε οἱ μαῦροι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν κυρίων των (1791), διώρισαν αὐτὸν συνταγματάρχην. Εἰσελθὼν κατόπιν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀρχηγοῦ τῶν συσταθέντων ἰθαγενῶν σωμάτων, ἀνέλαβε τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἱσπανῶν καὶ τῶν Ἄγγλων ἐκ τῆς Ἀϊτῆς. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ στρατηγοῦ Λεκλὲρκ, ὁ Χριστόφορος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας εἰς τοὺς Γάλλους. Τῷ 1811 ὁ Χριστόφορος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀϊτῆς. Διῴκησε τὴν χώραν ὑπὸ πνεῦμα φιλελεύθερον, κατέλυσε τὴν ὑφισταμένην ἀριστοκρατίαν καὶ εἰσήγαγε συνταγματικοὺς θεσμούς. Τῷ 1820 αἱ ῥᾳδιουργίαι τῶν Ἱσπανῶν ἐξήγειραν κατ' αὐτοῦ ἐπανάστασιν, ἐπιδιώκουσαν τὴν σύστασιν δημοκρατίας. Ὁ βασιλεὺς ἐβάδισε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπὶ κεφαλῆς 1.200 ὁπλιτῶν, ἀλλ' οὗτοι, ἀσπασθέντες τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς, ἡνώθησαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἅμα τῷ ἀγγέλματι τούτῳ ὁ Χριστόφορος ηὐτοκτόνησε τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1820. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκρεουργήθη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰάκωβος. Ἡ σύζυγός του Μαρία-Λουΐζα, διαφυγοῦσα τὸν θάνατον, κατέφυγεν εἰς Πίζαν, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1856. † Θ. Β.

—Χριστόφορος Α´, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας*** (1219—1259). Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βαλδεμὰρ Β´, ἔλαβεν ὡς φέουδον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τὰς νήσους Λάαλαντ καὶ Φάλστερ. Ἐπολέμησεν ὅμως κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐρρίκου καὶ ὑπὲρ τοῦ διεκδικητοῦ τοῦ θρόνου Ἄμπελ. Μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ πρώτου (1250) καὶ τοῦ δευτέρου (1254), ἐξελέγη οὗτος βασιλεύς, καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκετο ἡ χώρα του εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Νορβηγίας. Συνομολογήσας εἰρήνην μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς Χάκωνος, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ρόσκιλντ, ζητοῦντος νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ Σκάκιν. Διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος τούτου, ὁ Χριστόφορος Α´ ἀπέθανε, δηλητηριασθεὶς ὑπὸ ὀργάνων τοῦ ἀρχιεπισκόπου, διεδέχθη δὲ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ μόνος ἐπιζήσας υἱός του Ἐρρῖκος Γκλίμπιγκ. † Θ. Β.

—Χριστόφορος Β´, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας*** (1276—1332). Τριτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου Γκλίμπιγκ. Συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Λόντ, ὡς ἐπιδιώκοντα νὰ ἐξεγείρῃ τὴν χώραν. Καίτοι συνέπραξε βραδύτερον μετὰ τῶν φονέων τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐν τούτοις παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ τελευταίου τὸ δουκᾶτον τῆς Ἐσθονίας, τὸ ὁποῖον ἀντήλλαξεν οὗτος τῷ 1307 πρὸς τὰς κτήσεις τῆς Ὀλλανδίας καὶ τὰς τοῦ Σαρσαί, ἀνεκηρύχθη δὲ βασιλεὺς αὐτῶν, παρὰ τὰς παραινέσεις τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπέβαλεν εἰς τὸ νέον κράτος του βαρυτάτους φόρους, προκαλέσαντας ἐπανάστασιν, ἣν κατέστειλε τῷ 1320, ἥνωσε δὲ μετὰ τοῦ βασιλείου του καὶ ἄλλα φέουδα. Ἀποθανόντος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐρρίκου Μπένβεντ τῷ 1320, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Δανίας. Ἡ ἄνοδος αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον προὐκάλεσε πόλεμον τῶν διεκδικούντων αὐτόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ κόμις τοῦ Ὀλστάϊν Γεράρδος ὁ Μέγας, ὅστις νικήσας αὐτὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Δανίαν καὶ τὸν ἐξηνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς Μεκλεμβοῦργον. Ἡττηθεὶς ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Γεράρδου καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος, ἐξεθρονίσθη καὶ ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ὁ υἱός του Βαλδεμὰρ ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῷ 1340. † Θ. Β.

—Χριστόφορος Γ´, βασιλεὺς τῆς ***Δανίας*** (1418—1448). Ἐβασίλευσε τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας ἀπὸ τοῦ 1440 καὶ τῆς Νορβηγίας ἀπὸ τοῦ 1442. Κληθεὶς ἐκ Βαυαρίας τῷ 1438 ὑπὸ τῆς δανικῆς συνελεύσεως, ἐκυβέρνησε κατ' ἀρχὰς τὴν χώραν ὡς πρόεδρος τῆς πολιτείας, τῷ δὲ 1440 ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας καὶ τῷ 1442 βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας. Ὑπῆρξε βασιλεὺς εὐρείας ἀντιλήψεως. Παρεχώρησεν εἰς τὴν Σουηδίαν φιλελευθέραν νομοθεσίαν, διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1736 καὶ ἐνίσχυσε τὸ ἐμπόριον τῆς Νορβηγίας, δώσας εἰς αὐτὸ τεραστίαν ἔκτασιν. Συνῆψε πλείστας συνθήκας μετὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Βορείου Γερμανίας καὶ ἐξησφάλισε τὰ κράτη του ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως. Τῷ 1445 ὥρισεν ὡς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του τὴν Κοπεγχάγην. Ἀπέθανεν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἄτεκνος. † Θ. Β.

— Χριστόφορος τῆς ***Ἑλλάδος***. Ἕλλην πρίγκιψ, νεώτερος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου Α´, γεννηθεὶς εἰς τὸ Παύλοβσκ τῆς Πετρου-

Digitized by Google

πόλεως τὴν 29 Ἰουλίου 1888. Διετέλεσε ταγματάρχης τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ πεζικοῦ συντάγματος. Ἐνυμφεύθη τὴν 1 Φεβρουαρίου 1920 τὴν Ἀναστασίαν, χήραν Λήδς, ἀποθανοῦσαν τῷ 1923, εἰς δεύτερον δὲ γάμον τὴν πριγκίπισσαν Φραγκίσκην, θυγατέρα τοῦ δουκὸς ντὲ Γκυΐζ, ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Κατοικεῖ ἀπὸ τοῦ 1922 εἰς Ρώμην. † Θ. Β.

Χριστοφόρος. Ὑπομνηματιστὴς καὶ ῥητοροδιδάσκαλος τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Συνέγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὸ «Περὶ στάσεων» τοῦ Ἑρμογένους, ἐπωφεληθείς, κατὰ τὴν σύνταξίν των, τὴν προγενεστέραν καὶ μὴ διασωθεῖσαν ἐργασίαν, τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ὑπομνηματιστοῦ τινος Εὐσταθίου. Γ. Μ. Β.

— **Χριστοφόρος ὁ ἀσηκρῆτις.** Βυζαντινὸς λόγιος, ἄγνωστον πότε ἀκμάσας. Ἔγραψεν ἀνακρεόντεια ποιήματα, ἐξ ὧν διεσώθησαν ἡμῖν δύο. Τούτων, δημοσιευθέντων ἐν τῇ Patr. Migne (τόμ. 117), τὸ ἕτερον εἶναι νουθεσία θρησκευτικὴ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Γ. Μ. Β.

Χριστοφόρου, Δημήτριος. Ὑγειονομικὸς ἀξιωματικὸς (1849—1910), ἐκ τῶν διακεκριμένων τοῦ κατὰ ξηρὰν ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐγεννήθη ἐν Χρισῷ τῆς Παρνασσίδος, διδάκτωρ δὲ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου γενόμενος, κατετάχθη διὰ διαγωνισμοῦ τῷ 1875 ἐν τῷ ὑγειονομικῷ σώματι τοῦ στρατοῦ· μεθ' ὃ ἐπὶ τετραετίαν ἐτελειοποίησε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Ὑπηρέτησε κυρίως ἐν θεραπευτηρίοις καὶ νοσοκομείοις, παντοίας δ' ἐδημοσίευσε κλινικὰς παρατηρήσεις καὶ πρωτοτύπους πραγματείας. Ἀξιοσημείωτος ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, καθ' ὃν ὡς ἐπίατρος ἐν Θεσσαλίᾳ συνετέλεσε τὰ μάλιστα εἰς τὴν γενίκευσιν τῆς ἐφαρμογῆς ἐπειγούσης καὶ ὁμοιοτρόπου χειρουργικῆς ἐπικουρίας πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τραυματίας καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν διακομιδὴν αὐτῶν πέρα τῆς γραμμῆς τοῦ πυρὸς ἐπὶ τὰ μετόπισθεν. Ὑπὸ βαρείας νόσου προσβληθείς, ἠναγκάσθη προώρως τῷ 1904 ν' ἀποστῇ τῆς ἐνεργοῦ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας μετὰ τοῦ βαθμοῦ ἀρχιάτρου. Ι. Π.

χριστόψαρο (τὸ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος *ζεύς*.

χριστόψωμο (τό)· δημοτ., ἄρτος ἐπιμελεστέρας κατασκευῆς χάριν τῶν Χριστουγέννων.

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *χριστόψωμο* ζυμώνεται ὅπως τὸ ἁπλοῦν ψωμὶ καὶ στολίζεται μὲ καρύδια, σουσάμι, διάφορα σχέδια μὲ τὸ πηρούνι, καὶ εἰς τὸ μέσον ἀποτυπώνονται μὲ ξυλίνους τύπους ἀετοί.

Χρίστωφ, Κύριλλος. Βούλγαρος λυρικὸς ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1875 ἐν Στάρα Ζαγορᾷ. Νεώτατος ἐνεφανίσθη μὲ τὴν συλλογὴν «Ἄσματα καὶ ἀναστεναγμοί» (1896), περιλαμβάνουσα λυρικὰ ποιήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν ἔρωτα. Ἠκολούθησαν αἱ συλλογαί του «Παλμοί» (1897), «Σκιαὶ τῆς νύχτας» (1899), «Στὸ σταυροδρόμι» (1901), «Ὕμνοι στὴν αὐγή» (1914), «Λουλούδια τοῦ ἥλιου», «Εἰρηνικὰ τραγούδια» κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης παιδικὰ τραγούδια καὶ μετέφρασεν Ἰταλοὺς ποιητάς. Τ. Β.

χρίω, ἀόρ. *ἔχρισα—ἐχρίσθην*, παθ. μετχ. *κεχρισμένος*· ἀλείφω, ἐπαλείφω, ἐπιχρίω: «χρίω διὰ μύρου» ‖ ἀνακηρύσσω, ἀναγορεύω οἱονεὶ διὰ χρίσματος, ἀναγνωρίζω ἐπισήμως: «ἐχρίσθη κυβερνητικὸς ὑποψήφιος» ‖ ἰδιωματ., ἀλείφω διὰ γαλακτώματος ἀσβέστου, ἀσπρίζω, μπατανεύω: «εἶναι Λαμπρή καὶ θὰ χρίσωμε τὸ σπίτι» ‖ ἰδιωματ., κάμνω κηλῖδα, κηλιδώνω, λερώνω: «ἔπῆγε 'ς τὸ λιοτριβειὸ καὶ χρίστηκε», «πρόσεξε μὴ χριστῇς».

χρόα (ἡ)· χρῶμα, ἄλλως *χροιά* (βλ. λ.).

— *[Ἀρχ. Μουσ.]* *Χρόαι* καλοῦνται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ ὑποδιαιρέσεις τῶν τετραχόρδων, οὐδόλως ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς τῶν τριῶν γενῶν: διατονικοῦ, ἐναρμονίου καὶ χρωματικοῦ. Μεταξὺ τῶν παραδόξων τούτων ὑποδιαιρέσεων ὑπάρχουσιν αἱ: 15 : 16, ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ σύγχρονον ἡμιτόνιον, καὶ 4 : 5 πρὸς τὴν μεγάλην τρίτην. Γ. Σ.

— *[Βυζ. Μουσ.]* Ἐν τῇ βυζαντινῇ μουσικῇ *χρόα* καλεῖται εἰδικὴ διαίρεσις τῶν μουσικῶν γενῶν, ἅτινα δυνάμει τῶν σημείων τῶν χροῶν ἀλλάσσουσι πορείαν τῶν μουσικῶν διαστημάτων. Αἱ χρόαι εἶναι τρεῖς: ὁ ζυγὸς (μοισταάρ), τὸ κλιτὸν (νισαμπούρ) καὶ ἡ σπάθη (χισάρ). Ν. Α. Χ.

Χροβατία, καὶ *Χρωβατία* *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Κροατία*.

χροιά (ἡ)· χρῶμα, χρωματισμὸς ὑφ' ὃν ἐμφανίζεται σῶμά τι: «ἡ χροιὰ τοῦ ἀνθρώπου, — τοῦ τριχώματος, —τοῦ κεράμου, —τοῦ μαρμάρου» ‖ μεταφ., ἀπόψις, χαρακτήρ: «ἡ χροιὰ τῶν λόγων, — τῶν πράξεων», «πολιτική —, ἐπιστημονικὴ χροιά»· ‖ «χροιὰ ἤχου» τὸ ποιὸν τοῦ ἤχου.

— *Μουσ.]* *Χροιὰ* ἢ *χρῶμα ἤχου* ἢ καὶ *ἠχόχρωμα* (γαλλ. timbre, γερμ. Klangfarbe) καλεῖται ἐν τῇ μουσικῇ τὸ διάφορον ποιὸν τοῦ ἤχου, ὅπερ ἐπιτρέπει νὰ διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων δύο ἢ περισσοτέρους φθόγγους τῆς αὐτῆς ὀξύτητος καὶ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως. Οὕτω π. χ. ἡ χροιὰ τοῦ ἤχου ἑνὸς βιολίου εἶναι ἐντελῶς διάφορος τῆς τοῦ πλαγιαύλου καὶ αὕτη ἀφ' ἑτέρου τῆς τῆς σάλπιγγος. Ἀλλὰ πολλάκις καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀργάνου ἢ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς ἡ χροιὰ διαφέρει. Ἡ διάφορος χροιὰ τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς προέρχεται μὲν ἐκ τῆς ποιότητος τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ ἐκ τῶν ποικίλων παραλλαγῶν τῶν φωνηέντων. Τὴν χροιὰν τοῦ ἤχου ἐμελέτησαν πολλοὶ μουσικοὶ καὶ ἀκουστικοί, ἐν οἷς ὁ Μόνξ, ὁ Σωβέρ, ὁ Μερσέν, ὁ Ραμὼ κ. ἄ. Ὁ Χέλμχολτς ὅμως πρῶτος σαφῶς καθώρισεν ὅτι τὸ αἴτιον τὸ δημιουργοῦν τὴν χροιὰν τοῦ ἤχου δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν μετὰ τοῦ κυρίου φθόγγου συνύπαρξιν διαφόρων ἄλλων ἁρμονικῶν φθόγγων. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀκουστικῶν παραδέχονται ὅτι ἡ ὕλη, ἐξ ἧς κατασκευάζεται ὄργανόν τι, ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς χροιᾶς καὶ ὅτι μία σάλπιγξ, π. χ., ἐκ ξύλου ἢ πεπιεσμένου χάρτου παράγει ἐντελῶς διάφορον ἦχον ἀπὸ μίαν χαλκίνην σάλπιγγα τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς σχήματος καὶ τῶν αὐτῶν διαστάσεων. Ἡ ποιότης καὶ ἡ πυκνότης τοῦ ξύλου τῆς ἠχητικῆς πλακὸς τῶν βιολίων δημιουργεῖ τὴν διάφορον χροιὰν τοῦ ἤχου αὐτῶν, ἐνῷ ταυτοχρόνως οἱ αὐλοὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου, κατασκευαζόμενοι ἐκ ξύλου, ἐξ ὑφάσματος ἢ ἐκ χυτοσιδήρου, συντείνουν εἰς τὸν πλουτισμὸν αὐτοῦ διὰ νέων χρωμάτων. Γ. Σ.

χροιακός, —ή, —όν· ὁ ἔχων χροιάν, χρωματισμένος.

χρομίδαι (οἱ) (Chromidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φαρυγγογνάθων*, περιλαμβάνουσα μικροσώμους ἰχθῦς, ἀπαντῶντας συνήθως εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χρόμις* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Χρόμιος *[Μυθ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Πριάμου, φονευθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐχέμμονος κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Τεύκρου (*Ὀμ.* Ἰλ. Ε, 160). —2) Υἱὸς τοῦ Νηλέως καὶ τῆς Χλωρίδος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Νέστορος καὶ Περικλυμένου (Ὀδυσσ. λ, 286). —3) Εἷς τῶν 6 υἱῶν τοῦ Πτερελάου, φονευθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, πλὴν τοῦ Εὐήρους, πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἠλεκτρύωνος πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχῆς τοῦ μητροπάτορος αὐτῶν Μήστορος (Ἀπολλοδ. Β, 4, 5). Α. Θ. Σ.

—**Χρόμιος.** —1) Εἷς τῶν δύο διασωθέντων Ἀργείων ἐκ τῆς μονομαχίας 300 ἐπιλέκτων Ἀργείων καὶ ἰσαρίθμων Σπαρτιατῶν, διὰ τὴν κατοχὴν τῆς ἐν Κυνουρίᾳ πόλεως Θυρέας (Ἡροδ. Α, 82. —2) Υἱὸς τοῦ Ἀγησιδώρου, ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας, φίλος τοῦ Ἱπποκράτους, τυράννου τῆς Γέλας, διακριθεὶς εἰς τὴν κατὰ τῶν Συρακουσίων, παρὰ τὸν Ἔλωρον ποταμόν, μάχην τῷ 493 π. Χ. Ἐγκαταστὰς μετὰ τοῦ Γέλωνος ἐν Συρακούσαις, ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν του καὶ ἐγένετο κηδεμὼν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατόν του εστάλη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἱέρωνος, τῷ 477 π.Χ., εἰς Ῥήγιον ὡς σύμβουλος τοῦ Ἀναξίλα, τυράννου αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς Αἴτνης (476—475 π. Χ.) διωρίσθη μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δεινομένους ἐπίτροπος τῆς ἀποικίας ταύτης. Ὡς Αἰτναῖος ἐνίκησεν εἰς τὰ Νέμεα καὶ τὰ Πύθια τῆς Σικυῶνος, τὰς δὲ νίκας αὐτοῦ ὕμνησεν ὁ Πίνδαρος (Νεμ. Α, η' καὶ θ'). Α. Θ. Σ.

χρόμις (ἡ) (Chromis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρομιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους ἰχθῦς, ἀπαντῶντας εἰς τὰς ῥοὰς τῶν ὑδάτων, ὡς καὶ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν θαλάσσιον εἶδος εἶναι ὁ *χρόμις ὁ καστανόχρους* (Chromis castaneus), ὅστις ἔχει μέτριον μέγεθος, κεφαλὴν μικράν, ῥύγχος βραχὺ καὶ ἡμιαμβλύ, σῶμα ὑψηλὸν πεπιεσμένον πλευρικῶς κλπ. Δ. Ν. Π.

Χρόμυς *[Μυθολ.]*. Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Μυσῶν, ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων μετὰ τοῦ περιφήμου οἰωνοσκόπου Ἐννόμου (Ἰλιάδ. Β, 858). Α. Θ. Σ.

Χρονάς, Καπετὰν —. Ἁρματολὸς καὶ δημογέρων ἐκ Χρυσοβιτσίου τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τῆς Ἀρκαδίας. Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βενετῶν εἰς Πελοπόννησον τῷ 1687 ὁ Χρονὰς μετὰ τῶν προεστώτων Καρυταίνης Θανάση Κουλᾶ καὶ τῆς Ἄκοβας Παλαιολόγου ἐβοήθησε τὸν στρατηγὸν Φραγκῖσκον Μοροζίνην, ὅπως καταλάβῃ τὴν Καρύταιναν καὶ εἶτα ὅλην τὴν Γορτυνίαν. Τ. Ε. Ε.

Χρόνης, Ἄρης. Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1882, προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913 μετέσχεν ὡς διοικητὴς πυροβολαρχίας. Ἀσχολούμενος εἰς τεχνικὰ ζητήματα, μετέβη ἐπανειλημμένως εἰς Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν καὶ Αὐστρίαν πρὸς παρακολούθησιν τῶν προόδων τῆς στρατιωτικῆς βιομηχανίας. Τῷ 1916—1917 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πυροβολικῆς παρὰ τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ Εὐελπίδων. Κατὰ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ἀγῶνας τοῦ 1918 καὶ τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ 1919—1922, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου ἀρχικῶς καὶ τοῦ συνταγματάρχου κατόπιν, μετέσχεν ὡς ἀρχηγὸς πυροβολικοῦ μεραρχίας. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1926. Ὁ Χρόνης ἔχει ἐπιτύχει πολλὰς ἐφευρέσεις ὅπλων καὶ πυροβόλων, τυχὼν διπλωμάτων εὑρεσιτεχνίας ἐν Γερμανίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Συνέγραψε: «Πυροβολική» (1917). Ν. Θ. Κ.

—**Χρόνης, Ἰωάννης.** Ἀρχιτέκτων διακεκριμένος, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ. Ἐσπούδασεν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς ἐν Ῥώμῃ ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέτειραν διωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἰονίου κυβερνήσεως καθηγητὴς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γεωδαισίας, ὡς ἐπίσης διευθυντὴς τῶν δημοσίων ἔργων. Ἔγραψεν: «Ἔκθεσις ἐπιστημονικὴ τοῦ συστήματος τῶν λιθοστρωμάτων» (1860), «Ἐγχειρίδιον ἀστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς...» μετὰ ἐννέα πινάκων (1862). Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν ἰταλιστὶ πραγματείαν περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ἀπέθανε τῷ 1880. Λ. Χ. Ζ.

Χρόνι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου (πορθμοῦ τοῦ Κερτς), 4 ½ μίλ. Β.ΒΔ. τοῦ φάρου (πλάτ. 45°23' Β., μῆκ. 36°39' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2205: Kertch strait) τοῦ Γενὴ Καλέ. Τὴν ταυτότητά του ἀμφισβητοῦν τὰ ἀκρωτήρια Παρθένιον καὶ Μυρμήκιον (*Πτολεμ.* Ε, στ, 4). Σ. Ε. Λ.

χρόνια (τά)· πληθ. τοῦ *χρόνος*=ἔτος (βλ. *χρόνος*).

χρονιά (ἡ)· τὸ χρονικὸν διάστημα ἑνὸς ἔτους, τὸ ἔτος, ὁ ἐνιαυτός: «καλὴ χρονιά», «εὐτυχισμένη —, δυστυχισμένη χρονιά» ‖ φρ. «χρονιά σου καὶ χρονιά μου» ἄλλως «ἀράδα σου κι' ἀράδα μου» ‖ φρ. «ἔφαγε τῆς χρονιᾶς του» ἐδάρη ἀνηλεῶς ‖ συνεκδ., ὅ,τι κερδίζει τις καθ' ὅλον τὸ ἔτος, εἴτε ὡς εἰσόδημα, εἴτε ὡς μισθόν.

χρονιάζω· δημοτ., συμπληρῶ ἓν ἔτος, γίνομαι ἑνὸς ἔτους, οἷον ἐπὶ ἡλικίας νεογνοῦ, ἐπὶ θανάτου κτλ.

χρονιάρης (ὁ), θηλ.—*νιάρα*, οὐδ.—*νιάρικο*· δημοτ., ὁ ἔχων ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους: «προβατῖνα—, κατσίκα χρονιάρα», «χρονιάρικο ἀρνί» ‖ «χρονιάρα μέρα» ἐπίσημος θρησκευτικὴ ἑορτή, ἄλλως «χρονιάτικη μέρα».

χρονιάρικος,—η,—ο· ἄλλως *χρονιάρης* (βλ. λ.).

χρονιάτικος, —η, —ο· δημοτ., ὁ ἔχων ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους, ἄλλως *χρονιάρης* (βλ. λ.)· ‖ *χρονιάτικο* (τό)· ὡς οὐσ., ὁ ἐτήσιος μισθὸς ἢ μίσθωμα.

χρονίζω· καθίσταμαι χρόνιος, διαρκῶ ἐπὶ μακρόν: «τὸ κακὸν —, ἡ νόσος χρονίζει» ‖ χρονοτριβῶ, βραδύνω.

χρονικά (τά)· βιβλίον ἱστορικόν, ἐν ᾧ τὰ γεγονότα καταγράφονται κατὰ χρονικὴν σειρὰν ἀνεξαρτήτως τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν σχέσεως καὶ οὐχὶ ὡς σύνολα· ‖ τίτλος στήλης ἐφημερίδος, ἔνθα ἀναγράφονται συντόμως εἰδήσεις τῆς ἡμέρας, φήμαι, κρίσεις γεγονότων κτλ.· ‖ περιοδικὰ δημοσιεύματα ἐπιστημονικοῦ ἱδρύματος ἢ σωματείου (γαλ. annales).

—**«Χρονικά»** (τά). Τίτλος ἑλληνικῶν περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων: —1) Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἔκδοσις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα κατὰ Δεκέμβριον 1911 ὑπὸ Ἠλία Βουτιερίδη. —2) Ἡμερησία ἑσπερινὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὴν 16ην Μαΐου 1921 ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν διεύθυνσιν Στάθη Καραβία καὶ Κώστα Κοτζιᾶ, εἶτα δὲ ὑπὸ τὸν Θ. Παπαλεξάνδρου. Ὄργανον τῶν ἐλευθεροφρόνων, διέκοψε τρὶς τὴν ἔκδοσίν της, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1922, κατὰ τὴν 23 Ὀκτωβρίου 1923—29 Ἰανουαρίου 1924 καὶ 3 Αὐγούστου 1924—26 Ἀπριλίου 1927, ὁριστικῶς δὲ τὴν 29ην Νοεμβρίου 1927.

—**«Χρονικὰ τοῦ Ἄργους».** Ἑβδομαδιαία ἔκδοσις ἐν Ἄργει, ἱδρυθεῖσα τῷ 1931 ὑπὸ Εὐθ. Σμυρνιωτάκη.

— **«Χρονικὰ Ἑλληνικά—».** Περιοδικὴ ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἐν Μεσολογγίῳ (βλ. λ. *Ἑλληνικὰ Χρονικά*).

— **«Χρονικὰ Μουσικά—».** Μουσικόν, θεατρικὸν καὶ φιλολογικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Ἰωσὴφ Παπαδοπούλου, ἀπὸ τοῦ 1928.

Digitized by Google

χρονικὸν (τό)· ἡ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καταγραφὴ γεγονότων, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν σχέσεως, ἄλλως *χρονικὰ* (βλ. λ.): «χρονικόν τοῦ Μορέως» ἡ ἔμμετρος διήγησις τῆς καταλήψεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Φράγκων· ‖ ἰδίᾳ, σύντομος χρονογραφία: «πασχάλιον —, πάριον χρονικόν»· ‖ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ, ταυτόσημον πρὸς τὸ *ἀρθρίδιον* (βλ. λ.).

χρονικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χρόνον, ὁ τοῦ χρόνου: «χρονικὴ περίοδος», «χρονικὸν διάστημα»· ‖ γραμματ., ὁ δηλῶν χρόνον: «χρονικὸς προσδιορισμός», «χρονικὴ αὔξησις», «χρονικὸν ἐπίρρημα»· ‖ *χρονικὸν* (τὸ) καὶ *χρονικὰ* (τά)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).—Ἐπίρρ. **χρονικῶς**.

— ***χρονικαὶ προτάσεις***. Καλοῦνται οὕτω αἱ δευτερεύουσαι ἢ ὑποτελεῖς προτάσεις, αἱ ὁποῖαι φανερώνουν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔγινεν ἢ θὰ γίνῃ τὸ ὑπὸ τῆς κυρίας προτάσεως δηλούμενον: «*ὅταν ἦρθες*, ἔγραφα», «*ὅταν θὰ πάς*, θὰ ἰδῇς τί ὄμορφη πόλις εἶναι» κλπ. Αἱ χρονικαὶ προτάσεις εἰσάγονται διὰ τῶν χρονικῶν λεγομένων συνδέσμων, ἤτοι: *ὅτε—ὁπότε, ὡς, ἡνίκα—ὁπηνίκα, ἐπεὶ—ἐπειδή, ἐπὰν—ἐπειδάν, ὅταν—ὁπόταν, ἕως, πρὶν* κλπ. εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, *ὅταν, ἀφοῦ, ἅμα, ἀφότου, πρὶν* κλπ. εἰς τὴν νέαν ἑλληνικήν. Παρ' ἀρχαίοις αἱ χρονικαὶ προτάσεις ἐξεφέροντο δι' ὁριστικῆς μέν, ὁσάκις ἐδηλοῦτο κἄτι τὸ βέβαιον καὶ ὡρισμένον («ὅτε αὕτη ἡ μάχη ἐγένετο, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὤν» κλπ.), δι' ὑποτακτικῆς, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ δηλωθῇ κἄτι τὸ προσδοκώμενον («μὴ ἀπέλθητε, *πρὶν ἂν ἀκούσητε* κλπ.») ἢ ἀορίστως ἐπαναλαμβανόμενον («*ἐπειδὰν πυθώμεθά τι* γιγνόμενον, τηνικαῦτα θορυβούμεθα» κλπ.), δι' εὐκτικῆς δὲ πρὸς δήλωσιν πράξεως ἐπαναλαμβανομένης ἐν τῷ παρελθόντι («*ὁπότε θύοι* Κρίτων, ἐκάλει Ἀρχέδημον»=κάθε φορὰ ποὺ ἐθυσίαζε, προσκαλοῦσε κλπ.), ὁ δὲ σύνδεσμος *πρὶν* συντάσσεται μὲ ὁριστικὴν ἢ ὑποτακτικήν, ὅταν ἡ κυρία πρότασις εἶναι ἀρνητική, μὲ ἀπαρέμφατον δέ, ὅταν ἡ κυρία πρότασις εἶναι συνήθως καταφατικὴ («ἐπὶ τὸ ἄκρον *ἀναβαίνει* Χειρίσοφος, *πρίν* τινας *αἰσθέσθαι* τῶν πολεμίων κλ.). Γ. Π. Α.

—***χρονικοὶ σύνδεσμοι***. Καλοῦνται οὕτω οἱ χρησιμεύοντες, ὅπως εἰσάγουν τὰς χρονικὰς προτάσεις (βλ. *χρονικαὶ προτάσεις*), ἤτοι οἱ σύνδεσμοι: *ὅτε—ὁπότε, ὅταν—ὁπόταν, ἐπεὶ—ἐπειδή, ἐπὰν—ἐπειδάν, ἕως, ἔστε, μέχρις οὗ, ἐξ οὗ, ἐξ ὅτου, ἀφ' οὗ, ἀφ' ὅτου, ὡς, πρὶν* κ. λ., παρ' ἀρχαίοις, *ὅταν, ἀφοῦ, ὁφότου, πρίν, ἅμα* κ. λ. εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν. —Ω.

—**«Χρονικὸν τοῦ *Μορέως*»**· βλ. λ. *Μορέως*, χρονικὸν τοῦ —.

—***χρονικὸν πάριον***· βλ. λ. ***πάριον*** μάρμαρον.

Χρόνινγκεν (Groningen) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Γρονίγγη*.

χρόνιος, *—α, —ον·* ὁ πολὺν χρόνον διαρκῶν: «χρόνιος πόλεμος»· ‖ ἐπὶ νοσημάτων, τὸ βραδέως ἐξελισσόμενον καὶ διαρκοῦν, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ *ὀξέα* νοσήματα.—Ἐπίρρ. **χρονίως**.

χρονιότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι χρόνιον, μακρὰ διάρκεια.

χρονισμὸς (ὁ)· τὸ χρονίζειν, τὸ νὰ μένῃ τις ἐπὶ πολὺν χρόνον, βραδύτης, χρονοτριβή.

χρονογνώμων (ὁ). Ὄργανον τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας, χρησιμεῦον πρὸς ἐξέτασιν τῆς ἱκανότητος τοῦ ἐκτιμᾶν διαφορὰς μικρῶν χρονικῶν διαστημάτων ἢ διαφορὰς ρυθμῶν (ρυθμικὰ σφάλματα). Σύγκειται ἐκ μεταλλίνης στεφάνης διῃρημένης εἰς μοίρας, ἥτις κατὰ τὸ κέντρον αὐτῆς στηρίζεται δι' ἐγκαρσίου ἐλάσματος ἐπὶ κατακορύφου ἄξονος διαπερῶντος αὐτὸ εἰς τὸ μέσον. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς στεφάνης τοποθετοῦνται τέσσαρες ἠλεκτρικοὶ διακόπται κατὰ διαστήματα καθοριζόμενα ὑπὸ τοῦ πειραματιζομένου οὕτως, ὥστε τὸ ἓν ζεῦγος αὐτῶν ν' ἀπέχῃ ἀρκετὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐνῷ δείκτης δύναται νὰ περιστρέφεται ὁριζοντίως ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ ἄξονος. Ὁ δείκτης οὗτος, ἀπομονούμενος καὶ στρεφόμενος ὁριζοντίως περὶ τὸν ἄξονα δι' ἐπὶ τούτῳ κινητῆρος, ἐφάπτεται τῶν διακοπτῶν κατὰ τὴν περιστροφὴν καὶ προκαλῶν κατὰ τὴν ἐπαφὴν ψόφους παρέχει πρὸς σύγκρισιν εἰς τὸν ἐξεταζόμενον τὰ δύο χρονικὰ διαστήματα. Δι' ὀκτὼ ἢ περισσοτέρων διακοπτῶν δύνανται νὰ παραχθῶσι ρυθμοὶ καὶ νὰ ἐξακριβωθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ἱκανότης τοῦ ἐξεταζομένου εἰς τὸ ἐκτιμᾶν τὰς ἐπὶ τούτῳ ἐμφανιζομένας ὑπὸ τοῦ πειραματιστοῦ διαφορὰς ρυθμῶν. Ὡς εἶναι αὐτονόητον, δὲν πρέπει νὰ βλέπῃ ὁ ἐξεταζόμενος τὰς ἑκάστοτε ἀλλασσομένας ἀποστάσεις τῶν διακοπτῶν. Ἡ ἱκανότης τοῦ ἐξεταζομένου μετρεῖται εἰς μοίρας ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἀντιληπτῆς διαφορᾶς. [Προβλ. *Θ. Βορέα*, Ψυχολογία, Ἀθῆναι 1933.] Χ. ΣΣ

χρονογράφημα (τό). Εἶδος ἐφημεριδογραφικόν, ἐξυπηρετοῦν τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν πολλάκις ἐπικαιρότητα, περιλαμβάνον δὲ εἰς τὸν κύκλον του πᾶσαν σχεδὸν κίνησιν τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τὸ εἶδος τοῦτο ὑπέρκειται τῆς συνήθους εἰδησεογραφίας καὶ προσλαμβάνει ἐνίοτε χαρακτῆρα φιλολογικόν, ἐφ' ὅσον θίγει τὰ διάφορα θέματα μετὰ χάριτος καὶ εὐτραπελίας, εἰρωνεύεται δὲ πρόσωπα καὶ πράγματα. Τὸ χρονογράφημα, ἀφ' ἧς ἀνεκαλύφθη ἡ τυπογραφία, ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν πρώτων ἐφημερίδων καὶ τῶν προσκαίρων φύλλων, τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν λεγομένων gazetiers (ἐφημεριδογράφων), ἦτο παραφθορὰ τῶν ἀρχαίων χρονικῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἰδιαιτέραν ἱστορίαν τῶν διαφόρων ἐποχῶν, τινὰ τῶν ὁποίων ἀφῆκεν ἡμῖν ἡ ἀρχαιότης καὶ ὁ μεσαίων.

Τὸ ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφὴν χρονογράφημα ἀνεφάνη κυρίως ἐν Γαλλίᾳ ὀλίγον πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτε διὰ κυκλοφορούντων φυλλαδίων διεξήγετο σφοδρὰ πολεμικὴ κατὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', κατεχλευάζετο ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῆς βασιλίσσης Μαρίας Ἀντωανέττας, τῶν πριγκίπων καὶ τῶν κυριῶν τῆς αὐλῆς, διεκωμῳδοῦντο δὲ τὰ ἤθη τῆς παρισινῆς κοινωνίας. Τὰ χρονογραφήματα ταῦτα, καίτοι φέροντα τὴν μορφὴν λιβέλλων, παρέχουσι τὴν εἰκόνα τῆς τότε καταστάσεως. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῆς νέας μορφῆς, ἣν ἔλαβεν ὁ τύπος, τὸ χρονογράφημα, ὑπὸ διαφόρους τίτλους δημοσιευόμενον, ἀντανέκλα τὰ καθημερινὰ γεγονότα, γραφόμενα ὑπὸ διακεκριμένων συγγραφέων, καὶ υἱοθετήθη ὑπὸ τῆς παγκοσμίου δημοσιογραφίας.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ χρονογράφημα εἰσήγαγεν ὁ Κ. Πὼπ γράφων εἰς τὸ περιοδικὸν «Εὐτέρπη» τοῦ Γρ. Καμπούρογλου τὰ ἀξιοσημείωτα γεγονότα ἑκάστου μηνός. Τὸ παράδειγμά του ἠκολούθησεν ὁ Εἰρηναῖος Ἀσώπιος εἰς τὸ περιοδικὸν «Χρυσαλλὶς» καὶ τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιόν» του, οἱ Ἐμμ. Ροΐδης, Ἄγγελος Βλάχος, Δ. Πανταζῆς, Δημ. Καμπούρογλου κ.ἄ. γράφοντες εἰς διάφορα περιοδικά. Εἰς τὰς ἐφημερίδας εἰσήχθη εἰς τὴν κατὰ πρῶτον ἐκδοθεῖσαν καθημερινὴν «Ἐφημερίδα» τοῦ Κορομηλᾶ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πινακίδες», τὰς ὁποίας ἔγραφον ἐκ περιτροπῆς οἱ Κ. Ξένος, Μπάμπης Ἄννινος, Δ. Κακλαμᾶνος, Κ. Παλαμᾶς, Ἰ. Κονδυλάκης, Θ. Βελλιανίτης κ. ἄ. Βραδύτερον, ὑπὸ διαφόρους τίτλους, ἐδημοσιεύοντο χρονογραφήματα εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» τοῦ Γαβριηλίδη, τὸ «Νέον Ἄστυ», τὴν «Καθημερινὴν» τοῦ Μ. Λάμπρου, τὸ «Ἐμπρός», τὴν «Ἑστίαν», τὸ «Σκρίπ», τὰς «Ἀθήνας», τὸ «Ἔθνος», τοὺς «Καιρούς», ἔπειτα δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐφημεριδογραφίας κατέστη ἀπαραίτητον εἰς πάσας τὰς σημερινὰς ἐφημερίδας καὶ ἐγένετο προσφιλὲς ἀνάγνωσμα τοῦ κοινοῦ (πρβλ. *Ἡρ. Ν. Ἀποστολίδου*, Τὸ χρονογράφημα, ἐν «Ἐπιστημολόγῳ», Α'). Θ. Β.

χρονογραφία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ χρονογράφου, ἐπίτομος παγκόσμιος ἱστορία μέχρι τῶν χρόνων τοῦ συγγραφέως εἰς γλῶσσαν κοινῶς καταληπτὴν χάριν τῶν πολλῶν, ἄλλως *χρονικόν*, ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν *ἱστορίαν*· ‖ φυσικ., ὁ δι' εἰδικῆς συσκευῆς προσδιορισμὸς ἐνεργείας τινός, οἷον τῶν παλμῶν τοῦ διαπασῶν εἰς ὡρισμένον χρόνον.

—*[Ἐγκυκλ.]* Ἡ *χρονογραφία* εἶναι εἶδος φιλολογικὸν ἔχον τὸν χαρακτῆρα λαϊκῆς ἱστορίας, διαμορφωθὲν καὶ ἀναπτυχθὲν ἰδίως ἐν Βυζαντίῳ. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἱστοριογραφίαν, ἡ χρονογραφία εἶναι σύνοψις παγκοσμίου ἱστορίας προσιτῆς εἰς τὸ πολὺ κοινόν.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ εἴδους ἀνάγεται εἰς τὰ ἐν χρήσει, ἤδη ἀπὸ τῆς πρωΐμου ἀρχαιότητος, χρονικὰ πόλεων (Ἀτθίδας κλπ.), ἅτινα ἐπραγματεύοντο τὴν ἀρχὴν καὶ ἱστορίαν πόλεώς τινος καὶ ἐξέθετον τὴν ἱστορίαν τῶν ἱδρυτῶν, ἀρχηγετῶν καὶ ἡρώων, κατὰ τὰς δημώδεις μυθολογικὰς παραδόσεις καὶ δοξασίας. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἡ χρονογραφία ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἐξηκολούθησε νὰ ἔχῃ τὴν μορφὴν τῶν ἀρχαίων χρονικῶν, ἀπὸ τοῦ Μαλάλα δὲ ἄρχεται νὰ λαμβάνῃ τὸν ἰδιαίτερόν της χαρακτῆρα, ὡς συνοπτικῆς γενικῆς ἱστορίας. Ὁ Μαλάλας γράφων τὴν χρονογραφίαν εἶχεν ὡς πυρῆνα τῆς διηγήσεώς του τὸ χρονικὸν τῆς Ἀντιοχείας, μόλις δὲ κατὰ τὸ τέλος μεταφέρεται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ τοῦδε κέντρον τῶν χρονογραφιῶν γίνεται ἡ πόλις αὕτη, ἥτις, ὡς πρωτεύουσα τοῦ μεγάλου κράτους καὶ πρώτη πόλις τοῦ κόσμου, ἐγένετο ἡ ἀφετηρία καὶ τὸ κέντρον τῶν χρονογραφιῶν καὶ ἡ ἱστορία της ἦτο καὶ ἱστορία ὅλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Συγχρόνως ὅμως, σὺν τῇ διαμορφώσει, τὸ εἶδος ἔλαβεν ἰδιαίτερά τινα γνωρίσματα καὶ ἴδιον χαρακτῆρα, διακριθὲν τῆς ἱστοριογραφίας. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς χρονογραφίας γενικῶς ἔγκεινται κυρίως ἐν τῇ ἱστορικῇ μεθόδῳ, τῇ ἱστορικῇ ὕλῃ, τῇ ἐξωτερικῇ μορφῇ καὶ τῷ ἰδιαιτέρῳ σκοπῷ καὶ προορισμῷ τῆς χρονογραφίας ἐν σχέσει μὲ τὴν ἱστοριογραφίαν.

Οἱ χρονογράφοι δὲν φιλοδοξοῦν νὰ δώσουν, ὅπως οἱ ἱστορικοί, εἰδικήν, πλήρη, κριτικὴν καὶ μεμαρτυρημένην δι' ἐλέγχου καὶ ἐρεύνης τῶν πηγῶν καὶ ἐσωτερικῶς ᾐτιολογημένην ἔκθεσιν τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἁπλῶς λαϊκὸν ἐγχειρίδιον παγκοσμίου ἱστορίας, πρόσφορον καὶ προσιτὸν εἰς τὸ πολὺ κοινόν, μετρίας ἢ κατωτέρας μορφώσεως, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς ἁπλοϊκοὺς καὶ ἡμιμαθεῖς τροφίμους τῶν μονῶν, ἐξ ὧν προέρχονται καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν χρονογράφων. Ὁ χρονογράφος οὐδεμίαν προσπάθειαν καταβάλλει, ὅπως ἀνεύρῃ καὶ χρησιμοποιήσῃ καὶ ἐξακριβώσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ προχείρως καὶ εὐχερῶς ἀντλεῖ ἐκ τῶν τυχουσῶν πηγῶν τὰ στοιχεῖά του, κατατάσσων αὐτὰ κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, πολλάκις δὲ παραλείπων, διασκευάζων ἢ καὶ διαστρέφων κατὰ βούλησιν ἢ πρὸς ὡρισμένους σκοποὺς τὰ γεγονότα ἢ ἁπλῶς μεταφέρων αὐτά.

Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ κριτήριον τοῦ χρονογράφου εἶναι ἐκκλησιαστικόν. Γεγονότα, μῦθοι ἐξηγοῦνται πρὸς σκοποὺς ἀπολογητικοὺς ἢ θρησκευτικούς, τὸ χρονολογικόν των σύστημα συναρμονίζεται πρὸς τὴν Γραφήν, πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ὁποίας μένει πάντοτε προσκεκολλημένος, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς διηγήσεώς του, ὁ χρονογράφος, ὁ ὁποῖος ἀπετείνετο κυρίως εἰς θρησκόληπτον καὶ περιωρισμένον πνευματικῶς κύκλον ἀναγνωστῶν, ἰδίως δὲ πρὸς τοὺς πολυπληθεῖς μοναχούς. Τὸν λαϊκὸν χαρακτῆρα τῆς χρονογραφίας δικαιολογεῖ πρὸς τούτοις ἡ ὕλη καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ἐξωτερική της γενικῶς τεχνικὴ καὶ μορφή. Ἄρχεται συνήθως ἀπὸ κτίσεως κόσμου, πραγματεύεται κατὰ τὴν Γραφὴν τὰ τῆς δημιουργίας, διεξέρχεται τὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Περσῶν καὶ διὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας εἰσέρχεται εἰς τὴν βυζαντινήν, τὴν ὁποίαν πραγματεύεται διεξοδικώτερόν πως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ χρονογράφου, συνήθως δὲ μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος. Ὁ μεταγενέστερος χρονογράφος χρησιμοποιῶν τοὺς προηγουμένους του, τοὺς συμπληροῖ μέχρι τῆς ἐποχῆς τού. Κατὰ ταῦτα πᾶσα νεωτέρα χρονογραφία ἐπέχει θέσιν νεωτέρας ἐκδόσεως, ἥτις ἀχρηστεύει τὴν παλαιάν. Εἰς τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὀφείλεται τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ τῶν παλαιοτέρων χρονογράφων ἐσώθησαν εἰς ὀλίγα ἀντίγραφα, καίτοι ὁ Γεώργιος μοναχὸς ἀνεγιγνώσκετο πιθανώτατα διὰ τὸ ὕφος του καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον καὶ διεσώθη εἰς πολλὰ ἀντίγραφα καὶ πλείστας παραλλαγάς. Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐκθέσει ὁ χρονογράφος χρησιμοποιεῖ κυρίως τὰ γεγονότα τὰ ἐξυπηρετοῦντα τὸν σκοπόν του. Οὐδεμίαν προσπάθειαν καταβάλλει, ὅπως ἐπιμείνῃ εἰς τὰ σπουδαῖα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἐκθέσῃ τὴν σημασίαν καὶ τὰς συνεπείας των. Χρησιμοποιῶν τὴν ἔκθεσιν κατὰ χρονολογικὴν σειράν, παραλείπει ὁλοκλήρους ἐποχὰς καὶ ἀγνοεῖ ἢ παρέρχεται μεγάλα γεγονότα, ἐπιμένει δέ, δυσαναλόγως πρὸς τὸ ὅλον, εἰς δευτερεύοντα μὲν καὶ ἐπουσιώδη, ψυχαγωγικὰ ὅμως καὶ ἑλκυστικὰ διὰ τὸ πολὺ κοινὸν σημεῖα. Διηγεῖται οὕτω καταστροφὰς προσώπων, πόλεων, περιγράφει τὴν δεινότητα πολέμων, λοιμούς, σεισμούς, θεομηνίας, διοσημίας, ἐντρυφᾷ εἰς λαϊκὰς παραδόσεις, συνηθείας, πεποιθήσεις, περιγράφει ἱπποδρομίας καὶ ἐνδιαφέροντα κτίσματα, προσδίδων εἰς πολλὰ σημεῖα τὴν ἐντύπωσιν μυθιστοριογραφίας. Ἡ ἐργασία του ἀποβαίνει συνοψιστική, ἄνευ πολλῶν ἀπαιτήσεων, διηγηματικὴ καὶ περιγραφική. Καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ χρονογράφου εἶναι πάντοτε ἡ δημώδης, ἡ ὑπὸ πάντων καταληπτή, ἀναμεμειγμένη πολλάκις καὶ μὲ λόγια στοιχεῖα λεξιλογικὰ καὶ τυπικά. Διὰ τοῦτο τὰ χρονογραφικὰ κείμενα ἀποτελοῦσι μνημεῖα μεγίστης σημασίας πρὸς μελέτην τῆς συγχρόνου των δημώδους γλώσσης, ὅπως προσφέρουσι καὶ πολλὰ λαογραφικὰ καὶ ἐθνολογικὰ στοιχεῖα. Πλὴν δὲ τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ χρονογραφία ἐχρησιμοποίησε κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους καὶ τὸν ἔμμετρον.

Ἡ μεγαλυτέρα ἀνάπτυξις τῆς χρονογραφίας συμπίπτει ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ΙΑ'. Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποί της ἀνεδείχθησαν, μετὰ τὸν Σέξτον Ἰούλιον Ἀφρικανόν, ὁ Μαλάλας, ὁ Ἰωάννης Ἀντιοχεύς, ὁ Γεώργιος Σύγκελλος, ὁ Θεοφάνης ὁ ὁμολογητής ὅστις ἐσυνεχίσθη ὑπ' ἀνωνύμου, ὁ πατριάρχης Νικηφόρος, ὁ Γεώργιος μοναχός, Συμεὼν ὁ μάγιστρος, ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης, Γεώργιος Κεδρηνός, ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς, ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ὁ Ἐφραὶμ ὁ Σῦρος, συγγραφεὺς ἐμμέτρου χρονογραφίας, σπουδαιότητα δὲ μεγίστην ἔχουσιν αἱ δημώδεις χρονογραφίαι καὶ τὸ περίφημον Πασχάλιον χρονικόν. Ἐπεκτείνεται δ' ἡ καλλιέργεια τοῦ εἴδους καὶ κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους μέχρι τοῦ Χρονογράφου τοῦ Δωροθέου Μονεμβασίας καὶ τῆς Βίβλου βασιλειῶν τοῦ Καισαρίου Δαπόντε (ΙΖ' αἰών).

Ὁ δημώδης χαρακτὴρ τοῦ εἴδους ἐπέβαλλε συνεχῶς τὴν ἀνανέωσίν του καὶ τὴν πρὸς τοὺς νέους ὅρους τῆς γλώσσης, τοῦ ὕφους, τῆς συνηθείας καὶ τῶν ἀντιλήψεων προσαρμογήν του. Διὰ τοῦτο πλείστων χρονογραφιῶν ἐγένοντο διασκευαὶ ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον, παραλλαγαὶ τῆς ἐξωτερικῆς των μορφῆς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων κατὰ τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις. Ὁ λόγος οὗτος ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ εἶδος εὗρεν ὡς ἐργάτας ἡμιμαθεῖς, ἀνιδέους τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου καὶ ἐλάχιστα τὴν παράδοσιν σεβομένους, μοναχοὺς ἰδίως,

Digitized by Google

συνετέλεσαν νὰ παραδοθῶσιν ἡμῖν τὰ χρονογραφικὰ κείμενα ὑπὸ ποικίλας μορφάς, διασκευάς, παραλλαγάς, τίτλους, συγγραφεῖς, δι' ἅπερ κωλύεται καὶ πολλάκις ἀποβαίνει ἄκαρπος ἡ προσπάθεια τῆς φιλολογικῆς κατατάξεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ἀπορρέουν αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μορφῆς.

Πλὴν τῆς γλωσσικῆς καὶ ἄλλης σημασίας τῶν χρονογραφιῶν σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ σημασία των ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Πολλαὶ χρονογραφίαι ἀποτελοῦσι σπουδαιοτάτας πηγὰς πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τοῖς διασωθεῖσιν ἔργοις τῶν ἱστορικῶν ὑπαρχόντων κενῶν. Γ. Μ. Β.

χρονογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρονογραφίαν, ὁ τῆς χρονογραφίας: «χρονογραφικὴ ἔκθεσις γεγονότων».—Ἐπιρρ. ***χρονογραφικῶς***· εἰδησεογραφικῶς, ἄνευ βαθυτέρου λόγου: «τὸ ἀνέφερε χρονογραφικῶς» ἁπλῶς, ὡς εἴδησιν ἀσήμαντον.

χρονογράφος (ὁ)· συγγραφεὺς παγκοσμίου ἱστορίας, τὴν ὁποίαν διεξέρχεται ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἢ ἀπὸ παλαιᾶς τινος ἀφετηρίας μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἄνευ αἰτιώδους σχέσεως τῶν γεγονότων, εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν χάριν τῶν πολλῶν· ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸν *ἱστορικὸν* (οἱ χρονογράφοι ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν)· || νεώτ., ὁ γράφων τὰ χρονογραφήματα ἐφημερίδος.

— *[Ἀστρον.]* Καλεῖται *χρονογράφος* ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς σημείωσιν τοῦ χρόνου ἀστρονομικῆς τινος παρατηρήσεως μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας. Ὑπάρχουσι διαφόρων τύπων χρονογράφοι, πάντες ὅμως ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο κύρια μέρη, ἤτοι ἀπὸ τὸ *τροχίασμα* καὶ τὸ *σύστημα ἀναγραφῆς*. Τὸ τροχίασμα συνίσταται ἐξ ὡρολογιακοῦ μηχανισμοῦ, κινουμένου ὁμαλῶς διὰ βάρους ἢ δι' ἐλατηρίου. Ἡ ὁμαλὴ κίνησις τοῦ τροχιάσματος ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ ρυθμιστοῦ, ὅστις συνήθως εἶναι τύπου Watt. Ἡ κίνησις τοῦ τροχιάσματος μεταδίδεται καταλλήλως εἰς τὸ σύστημα ἀναγραφῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ κυλίνδρου, περιβαλλομένου ὑπὸ φύλλου χάρτου καὶ ἐκ γραφίδος, ἐστερεωμένης εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁπλισμοῦ ἠλεκτρομαγνήτου. Κατὰ τὴν περιστροφὴν τοῦ κυλίνδρου περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ ἡ γραφίς, μετατιθεμένη βαθμιαίως ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ μικρομετρικοῦ κοχλίου, στρεφομένου ὑπὸ τοῦ τροχιάσματος, χαράσσει ἐπὶ τοῦ χάρτου ἑλικοειδῆ

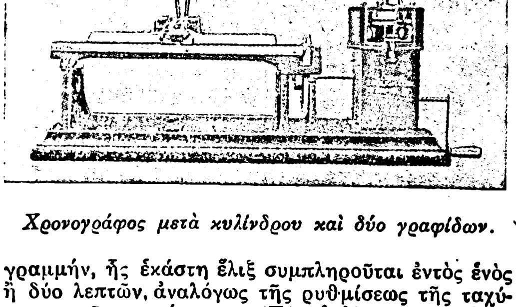

Χρονογράφος μετὰ κυλίνδρου καὶ δύο γραφίδων.

γραμμήν, ἧς ἑκάστη ἕλιξ συμπληροῦται ἐντὸς ἑνὸς ἢ δύο λεπτῶν, ἀναλόγως τῆς ρυθμίσεως τῆς ταχύτητος τοῦ τροχιάσματος. Ἐὰν ὁ ἠλεκτρομαγνήτης τοῦ χρονογράφου συνδεθῇ μετ' ἐκκρεμοῦς ἢ χρονομέτρου, φέροντος ἠλεκτρικὰς ἐπαφάς, καθ' ἕκαστον δευτερόλεπτον, κλειομένου τοῦ κυκλώματος, ὁ ἠλεκτρομαγνήτης θὰ ἕλκῃ τὸν ὁπλισμόν του καὶ θὰ ἐκτρέπῃ πρὸς στιγμὴν τὴν γραφίδα. Το ουτοτρόπως ἑκάστη ἕλιξ τῆς ἑλικοειδοῦς γραμμῆς θὰ παρουσιάζῃ κατ' ἰσαπεχῆ διαστήματα μικρὰς κυμάνσεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων θὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς ὡρισμένον κτύπον δευτερολέπτου. Πρὸς εὐκολίαν τῆς ἀριθμήσεως τῶν δευτερολέπτων ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὁ μηχανισμὸς τοῦ ἐκκρεμοῦς ἢ τοῦ χρονομέτρου κατασκευάζεται κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ ἐπαφὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου λεπτοῦ νὰ γίνεται παρατεταμένη ἢ διπλῆ ἢ καὶ καθ' οἱονδήποτε ἄλλον τρόπον, ἐπιτρέποντα τὴν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀναγραφὴν τοῦ 60οῦ δευτερολέπτου ὑπὸ τύπον διάφορον τοῦ τῶν ἄλλων δευτερολέπτων.

Προφανῶς, ἐὰν διὰ καταλλήλου διακόπτου, τὸν ὁποῖον κρατεῖ ὁ παρατηρητής, κλείσῃ τὸ κύκλωμα τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου μεταξὺ δύο διαδοχικῶν δευτερολέπτων, ἡ γραφὶς μεταξὺ τῶν ἀντιστοίχων πρὸς αὐτὰ κυμάνσεων θὰ γράψῃ καὶ ἄλλην, ἡ ὁποία θὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἐπιέσθη ὁ διακόπτης. Μετροῦντες, τῇ βοηθείᾳ ἠριθμημένης κλίμακος, τὸ μῆκος τῆς γραμμῆς, τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς διάστημα ἑνὸς δευτερολέπτου, καὶ τὸ μῆκος τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ σήματος καὶ τοῦ προηγουμένου ἢ τοῦ ἑπομένου αὐτοῦ δευτερολέπτου, δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἐξεπέμφθη τὸ σῆμα διὰ πιέσεως τοῦ διακόπτου, μὲ ἀκρίβειαν ἑκατοστοῦ ἢ καὶ χιλιοστοῦ τοῦ δευτερολέπτου.

Εἰς τινας χρονογράφους, ἀντὶ φύλλου χάρτου περιβάλλοντος στρεπτὸν κύλινδρον, ἔχομεν μακρὰν χαρτίνην ταινίαν, ἡ ὁποία παρελαύνει ὑπὸ τὴν ἀκίδα γραφίδος ἐστερεωμένης εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁπλισμοῦ ἀκινήτου ἠλεκτρομαγνήτου.

Ἐπίσης χρονογράφοι τινὲς ἀντὶ γραφίδος, πληρουμένης διὰ μελάνης, φέρουσιν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁπλισμοῦ αἰχμηρὰν χαλυβδίνην ἀκίδα, ἥτις ση-

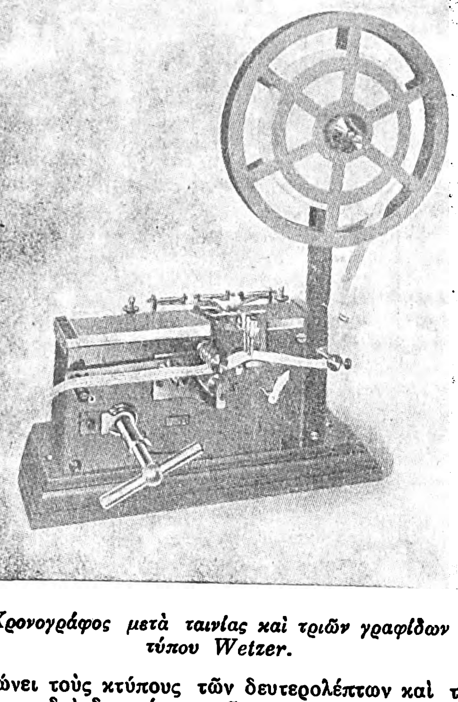

Χρονογράφος μετὰ ταινίας καὶ τριῶν γραφίδων τύπου Wetzer.

μειώνει τοὺς κτύπους τῶν δευτερολέπτων καὶ τὰ σήματα διὰ διατρήσεως τῆς ταινίας.

Εἰς ἄλλους χρονογράφους, ἀντὶ μιᾶς γραφίδος ἢ ἀκίδος, ὑπάρχουσι δύο ἢ τρεῖς, ὧν ἡ μία ση-

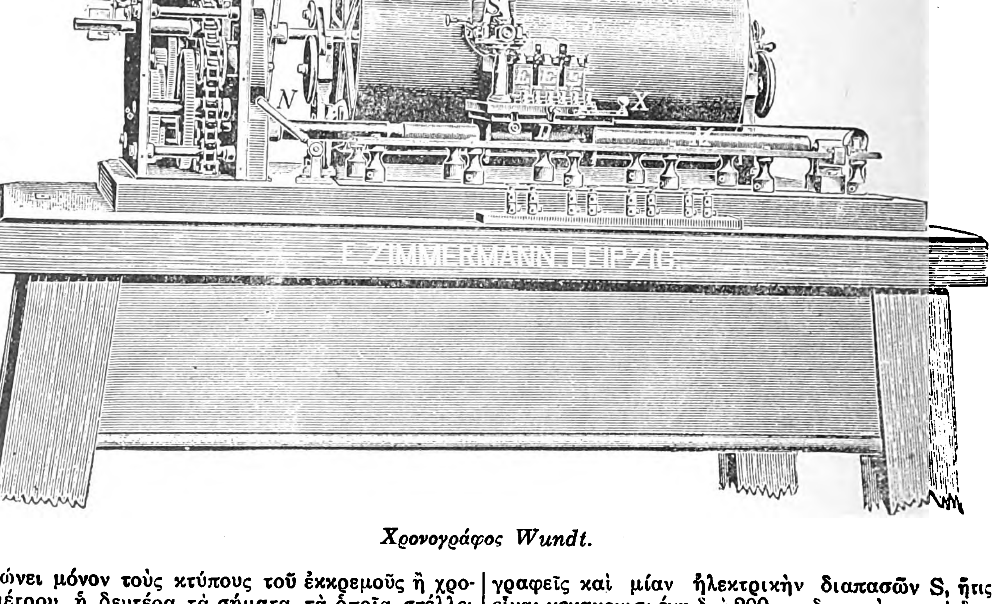

Χρονογράφος Wundt.

μειώνει μόνον τοὺς κτύπους τοῦ ἐκκρεμοῦς ἢ χρονομέτρου, ἡ δευτέρα τὰ σήματα, τὰ ὁποῖα στέλλει ὁ παρατηρητὴς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μεσημβρινῶν παρατηρήσεων, καὶ ἡ τρίτη τὰ ὡριαῖα σήματα, τὰ λαμβανόμενα διὰ δέκτου ἀσυρμάτου.

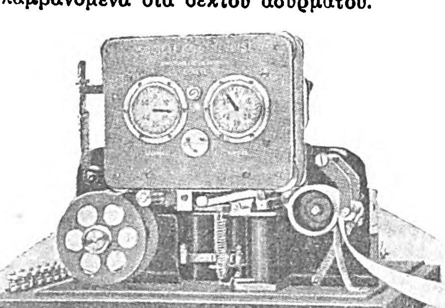

Τυπωτὴς χρονογράφος, παρέχων τὸ χιλιοστὸν τοῦ δευτερολέπτου.

Σπουδαῖον μειονέκτημα τῶν μετὰ μακρᾶς ταινίας χρονογράφων εἶναι ἡ ἀναπόφευκτος σπατάλη ταινίας, ἰδίᾳ ὅταν ὁ χρονογράφος λειτουργῇ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν πολυώρου παρατηρήσεως.

Τοῦ σπουδαίου τούτου μειονεκτήματος εἶναι ἀπηλλαγμένος ὁ λεγόμενος *τυπωτὴς χρονογράφος* (Chronographe imprimant). Ἐν αὐτῷ τὸ τροχίασμα στρέφει τρεῖς παραλλήλους πρὸς ἀλλήλους τροχούς. Ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ γύρου τοῦ πρώτου ὑπάρχουσιν ἀνάγλυφοι ἀριθμοὶ ἀπὸ 0—59 διὰ τὰ λεπτά, ἐπὶ τοῦ γύρου τοῦ δευτέρου παρόμοιοι ἀριθμοὶ ἀπὸ 0—59 διὰ τὰ δευτερόλεπτα, καὶ τέλος ἐπὶ τοῦ γύρου τοῦ τρίτου ἀπὸ 0—99 διὰ τὰ ἑκατοστὰ τοῦ δευτερολέπτου. Οἱ τρεῖς οὗτοι τροχοί, στρεφόμενοι μὲ τὴν προσήκουσαν ταχύτητα, συμπληροῦν μίαν περιστροφήν, ὁ πρῶτος ἐντὸς μιᾶς ὥρας, ὁ δεύτερος ἐντὸς ἑνὸς λεπτοῦ καὶ ὁ τρίτος ἐντὸς ἑνὸς δευτερολέπτου. Τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ὁ παρατηρητὴς πιέζει τὸν εἰς χεῖράς του διακόπτην, ἠλεκτρομαγνήτης ἕλκει τὸν ὁπλισμόν του, ὅστις φέρεται νὰ προσκρούσῃ ἐπὶ τῶν τριῶν τροχῶν. Κατὰ τὴν στιγμιαίαν αὐτὴν πρόσκρουσιν συνθλίβεται μεταξὺ τῶν γύρων τῶν τριῶν τροχῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ὁπλισμοῦ τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου ἀφ' ἑτέρου ταινία χάρτου, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐκτυλίσσεται συγχρόνως ἴσου πλάτους ταινία γραφομηχανῆς. Οὕτω, διὰ τῆς στιγμιαίας συνθλίψεως ἐκτυποῦται ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ χάρτου ὁ ἀριθμὸς τοῦ λεπτοῦ, τοῦ δευτερολέπτου καὶ τοῦ ἑκατοστοῦ αὐτοῦ, ὁ εὑρεθεὶς εἰς τὸ σημεῖον ἐπαφῆς ἑκάστου γύρου μετὰ τοῦ ἀπέναντι χάρτου. Εἰς τὸν χρονογράφον τοῦτον ἡ ταινία τοῦ χάρτου προχωρεῖ μόνον κατὰ ἓν ἢ δύο ἑκατοστόμετρα, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν. Ἕτερον ἐπίσης σπουδαῖον πλεονέκτημα τοῦ χρονογράφου τούτου εἶναι ἡ ταχύτης καὶ ἡ εὐκολία τῆς ἀναγνώσεως τῆς ταινίας. Σ. Π.

— *[Ψυχολ.]* Ὄργανον χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ πειραματικῇ ψυχολογίᾳ πρὸς ἀναγραφὴν ἐπὶ κυμογράφου ἐλαχίστων χρονικῶν διαστημάτων μεταξὺ δύο ἢ πλειόνων ἀλλεπαλλήλων ψυχικῶν γεγονότων. Συνίσταται ἐξ ὁριζοντίου κυλινδρικοῦ κυμογράφου στρεφομένου περὶ τὸν ἄξονά του ὑπὸ τοῦ ἀριστερὰ κειμένου ὡρολογίου N. Παραλλήλως πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ κυμογράφου κινεῖται ἡ ἐν τῷ μέσῳ συσκευή, περιλαμβάνουσα τρεῖς ἠλεκτρομαγνήτας E ἐφωδιασμένους κατὰ τὰ ἄκρα μὲ γραφεῖς καὶ μίαν ἠλεκτρικὴν διαπασῶν S, ἥτις εἶναι κεκανονισμένη διὰ 200 κραδασμοὺς κατὰ δευτερόλεπτον. Ἅπαντα τ' ἀνωτέρω τίθενται εἰς κίνησιν ἢ σταματοῦν δι' ἠλεκτρικῶν διακοπτῶν, ὁ μεταξὺ δὲ τῆς ἐνάρξεως καὶ τῆς διακοπῆς τῆς κινήσεως χρόνος σημειοῦται ἐπὶ τοῦ κυμογράφου διὰ τῶν γραφέων, κινουμένων ὑπὸ τῶν κραδασμῶν τῆς διαπασῶν καὶ μετρεῖται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κραδασμῶν. Κ. ΣΣ

— *[Στρατ.]* Ὄργανον πρὸς ἀκριβῆ μέτρησιν τῆς χρονικῆς διαρκείας τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μικρὰ τμήματα τῆς τροχιᾶς τοῦ βλήματος. Χρονογράφων ὑπάρχουν πολλὰ εἴδη, ὁ διὰ τὰς συνήθεις ὅμως περιπτώσεις βλητικῶν δοκιμῶν χρησιμοποιούμενος πανταχοῦ καὶ ἀποκλειστικῶς εἶναι ὁ χρονογράφος Λὲ Μπουλανζὲ-Μπερζέ. Πρὸς εἰδικοὺς σκοποὺς πειραματισμοῦ καὶ καθορισμὸν τῆς ταχύτητος τοῦ βλήματος εἴτε ἐπὶ πλειοτέρων συνεχομένων τμημάτων, εἴτε ἐπὶ λίαν περιωρισμένου τμήματος τῆς τροχιᾶς (μέχρις 10 ἑκατοστῶν), ὑφίσταται μεγάλη ποικιλία χρονογράφων, ὧν ὁ καταρτισμὸς βασίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν· ἡ δὲ ἀκρίβεια τούτων δύναται νὰ προσεγγίσῃ τὸ $^1/_{100000}$ τοῦ 1″. Εἰς τούτους, ἀνήκει ὁ ἐντελῶς εἰδικῆς διασκευῆς *φωτοχρονογράφος* τῶν Crehore καὶ Squier. Διὰ τοῦ χρονογράφου τούτου ἐξηκριβώθη τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μεγίστη ταχύτης τοῦ βλήματος κτᾶται εἰς

Digitized by Google

ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ κοίλου (διὰ στροβίλου τῶν 8 ἑκστμ. εἰς 165 μ), ἕνεκα τῆς ἐξακολουθούσης πιέσεως τῶν ἀερίων, ἅτινα ἐξέρχονται μετὰ ὑπερτριπλασίας ταχύτητος τῆς τοῦ βλήματος. κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

—[*Ὠκεανογρ*] Ὄργανον λίαν εὐαίσθητον, χρησιμοποιούμενον εἰς τὰς ἠχοβολίσεις πρὸς μέτρησιν τοῦ βραχυτάτης διαρκείας χρονικοῦ διαλείμματος, ὅπερ διὰ τὰ μικρὰ βάθη κυμαίνεται μεταξὺ ἑκατοστῶν καὶ χιλιοστῶν τοῦ δευτερολέπτου, καὶ ὅπερ χωρίζει τὸν ἀμέσως παραγόμενον ἦχον τοῦ ἠχοβολίσματος ἀπὸ τὴν ἠχὼ τοῦ ἤχου τούτου, μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θαλασσίου βυθοῦ ἀνάκλασίν του. Παραλαμβάνει δὲ ὁ χρονογράφος τὴν ἀκριβῆ ἀρχὴν καὶ τὸ ἀκριβὲς τέλος τοῦ χρονικοῦ τούτου διαλείμματος τῇ βοηθείᾳ δύο παρεμβαλλομένων μικροφώνων, ὧν τὸ μὲν θέτει εἰς κίνησιν τὸν χρονογράφον, τὸ δὲ ἕτερον σταματᾷ τὴν ἀρξαμένην λειτουργίαν του. Παρὰ τὰς παραλλαγὰς τῶν διαφόρων τύπων ηχοβολιστικῶν συσκευῶν, οἱ τύποι τῶν χρονογράφων ὀλίγον διαφέρουν ἀλλήλων. Σ. Ε. Λ.

—**«Χρονογράφος».** Τίτλος ἑλληνικῶν ἐφημερίδων: —1) Ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1874. —2) Ἐν Πειραιεῖ, ἡμερησία, ἱδρυθεῖσα τῷ 1899 ὑπὸ Γ. Κριτοῦ καὶ ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1914 ὑπὸ Γεωργ. Χαρβαλιᾶ καὶ Ἀγγέλου Σούλη καὶ ἀπὸ τοῦ 1923 ὑπὸ μόνου τοῦ Γ. Χαρβαλιᾶ.

χρονογραφῶ (*—έω*)· εἶμαι χρονογράφος, συντάσσω χρονογραφίαν· || συντάσσω χρονογραφήματα ἐφημερίδος.

χρονολογία (ἡ)· ὁρισμὸς τοῦ χρόνου γεγονότος τινὸς ἐν σχέσει πρὸς ἄλλο γεγονὸς φυσικὸν ἢ ἱστορικὸν μεγάλης σπουδαιότητος, οἷον ἡ κατ' ὀλυμπιάδας ἀπὸ τῆς νίκης τοῦ Κοροίβου, ἡ κατ' ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἢ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἀπὸ τῆς φυγῆς τοῦ Μωάμεθ εἰς Μεδίναν: «ἡ χρονολογία τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης,—τῶν Βαλκανικῶν πολέμων», «— τοῦ ἐγγράφου τῆς ἐπιστολῆς, — τῆς συμβάσεως κ.τ.τ.», «χρονολογία ἁδρομερής», οἷον κατὰ αἰῶνας, κατὰ πεντηκονταετίας, κατὰ δεκαετίας, «χρονολογία λεπτομερής», οἷον ἡ κατ' ἔτος, μῆνα καὶ ἡμέραν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὥραν καὶ λεπτὰ πρῶτα ἢ δεύτερα, οἷον ἐπὶ μετεωρολογικῶν φαινομένων.

—[*Ἐγκυκλ.*] Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν βασιζομένη ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη μὲ τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου ἐν σχέσει πρὸς φυσικά, κοσμικὰ ἢ ἱστορικὰ συμβάντα, τὴν μελέτην τῶν συστημάτων, δι' ὧν καθωρίζετο εἰς τὰς διαφόρους ἐποχὰς πότε συνέβη γεγονός τι, καὶ τὰς μεθόδους ἀναγωγῆς ἀπὸ ἑνὸς συστήματος εἰς ἄλλο. Συνήθως, ὡς ἀρχὴ τῆς χρονολογίας παρά τινι λαῷ λαμβάνεται γεγονὸς σπουδαῖον, ὁ δὲ παρερχόμενος ἀπὸ τούτου χρόνος μετρεῖται εἰς ἡλιακά, σεληνιακὰ ἢ καὶ μεικτὰ ἐξ ἀμφοτέρων ἔτη. [Περὶ τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ λαοὺς ἰσχυσάντων καὶ ἰσχυόντων χρονολογικῶν συστημάτων βλ. τὰς λ. *ἐποχή, ἔτος, ἡμερολόγιον, ὀλυμπιάς.*]

—[*Δημ. Δίκ.*] Ὁ χρόνος, ἀριθμούμενος κατὰ χρονικὰ σημεῖα ἢ διαστήματα, προσδιορίζεται εἰς ἔτη, μῆνας, ἑβδομάδας, ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ ἡ χρονολογία προσδιορίζεται εἰς ἡμέραν, μῆνα καὶ ἔτος. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄρθρον 181 τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων, πᾶν συμβολαιογραφικὸν ἔγγραφον πρέπει νὰ φανερώνῃ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν μῆνα (νοεῖται καὶ τὸ ἔτος) τῆς συντάξεώς του. Ἐνίοτε ὁ νόμος ἐπιβάλλει καὶ ἀκριβῆ μνείαν τῆς ὥρας, π. χ. ἐν ἄρθρῳ 140 τῆς πολιτικῆς Δικονομίας ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς ἐπιδόσεως. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τοῦ 1922 συνεκροτήθη ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Γ. Ν. Κοφινᾶ, ἥτις συνέταξε, μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, δημοσιευθείσης διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 25 Ἰανουαρίου 1925, τὸ ἀπὸ 18 Ἰανουαρίου 1923 νομοθετικὸν διάταγμα «περὶ τοῦ νέου πολιτικοῦ ἡμερολογίου», διὰ τοῦ ὁποίου ἀπὸ τῆς 16 Φεβρουαρίου 1923, καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀντικατεστάθη, ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἐν γένει σχέσεσι, τὸ ἰσχῦον ἕως τότε Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον διὰ νέου τοιούτου, ὅπερ ἀποκαλεῖται πολιτικὸν ἡμερολόγιον. Τὸ νέον τοῦτο ἡμερολόγιον προπορεύεται τοῦ πρότερον ἰσχύοντος Ἰουλιανοῦ κατὰ 13 πλήρεις ἡμέρας. Ἑπομένως ἡ χρονολογία τῆς 16 Φεβρουαρίου 1923 κατεστάθη, ἐν πάσαις ταῖς πολιτικαῖς σχέσεσιν, ἡ χρονολογία τῆς πρώτης Μαρτίου 1923. Τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον διετηρήθη ἐν ἰσχύϊ, ὅσον ἀφορᾷ ἐν γένει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἑορτάς, μέχρις οὗ, βραδύτερον, ἀπὸ τῆς 10 Μαρτίου 1924, ἥτις ἐλογίσθη ὡς 23 τοῦ ἰδίου μηνός, εἰσήχθη τὸ νέον ἡμερολόγιον καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ προσθήκης 13 ἡμερῶν, ἄνευ μετακινήσεως τῶν πασχαλίων, καὶ διατηρηθέντος τοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον ἑορτασμοῦ τῶν κινητῶν ἑορτῶν. Ἑπομένως, ἔκτοτε συνεταυτίσθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον πρὸς τὸ πολιτικὸν ἐν Ἑλλάδι. Ὁ χρόνος ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν λαμβάνει χώραν τὸ ἔννομον γεγονός, καὶ τερματίζεται διὰ τῆς παρελεύσεως τῆς ἀντιστοίχου, μὴ ὑπολογιζομένης ἐνίοτε. Κατὰ τὴν πολιτικὴν δικονομίαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς κοινοποιήσεως (ἐξαιρέσει τῶν περιπτώσεων τῶν ἄρθρ. 8, 33, 44, 927, 963) ἄρχονται ἀπὸ τῆς ἐπιούσης (ἄρθρ. 193), ἀλλ' ἐνίοτε (ἄρθρ. 629) καὶ ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἐγεννήθη ἡ πρᾶξις, ὑπολογίζεται. Ἐπὶ ἀποκτήσεως δικαιώματος, ὁ χρόνος θεωρεῖται συμπληρωθείς, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς τελευταίας ἡμέρας, ἐπὶ ἀπωλείας δὲ δικαιώματος διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡμέρας. Αἱ ἡμέραι ἀριθμοῦνται συναπτῶς, ἀλλ' ἂν ἡ τελευταία ἡμέρα εἶναι ἑορτάσιμος, ἐξαιρεῖται, μὴ συνυπολογιζομένη (ἄρθρ. 193 § 1 Πολ. Δικον.). Ὁ μὴν λογίζεται ἀπὸ χρονολογίας εἰς χρονολογίαν (ΑΠ. 37 τοῦ 1918), ἀλλὰ κατὰ τὸν ποινικὸν νόμον (ἄρθρ. 16) καὶ τὴν πολιτικὴν δικονομίαν (ἄρθρ. 194), ἕκαστος μὴν λογίζεται ἀνὰ 30 ἡμέρας, ἡ δὲ ἐμβόλιμος ἡμέρα τοῦ δισέκτου ἔτους ὑπολογίζεται, μόνον ὅταν ὁ χρόνος ὁρίζεται εἰς ἡμέρας. Τοῦτο δὲν ἰσχύει ἐπὶ τῶν δικονομικῶν διατάξεων (ἄρθρ. 193 Πολ. Δικ.) καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ σύμβασιν προθεσμιῶν. Ἐὰν δὲν ὡρίσθη χρόνος, τεκμαίρεται ὁ μᾶλλον εὔλογος καὶ συνήθης (νόμος 211 § 1, Πανδ. 50, 16, Βασιλ. 2, 2 209 καὶ 29, 7, 21 § 1). Γ. Ν. Κ.

χρονολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρονολογίαν, ὁ τῆς χρονολογίας: «χρονολογικὴ σειρά», «χρονολογικὸς πίναξ».—Ἐπίρρ. ***χρονολογικῶς***.

χρονολόγιον (τὸ) [*Ἀστρον.*]. Συλλογὴ ἀστρονομικῶν πινάκων, οἵτινες παρέχουσι τὰς θέσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, τὰς ὥρας τῶν φάσεων διαφόρων φαινομένων, ποικίλα στοιχεῖα ἀφορῶντα εἰς τὸ ἡλιακὸν σύστημα καὶ τοὺς ἀπλανεῖς, ὡς καὶ βοηθητικοὺς πίνακας, χρησίμους εἰς τοὺς ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμούς. Ὡς ἐκ τοῦ τοιούτου περιεχομένου των, τὰ χρονολόγια ἀποτελοῦσι πολυτιμότατον ἐφόδιον οὐ μόνον τῶν ἀστρονόμων, παρατηρητῶν τε καὶ λογιστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ναυτιλλομένων, οἵτινες διαπλέουσι τὰς θαλάσσας ὁδηγούμενοι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐκ παρατηρήσεων τῶν ἄστρων.

Πρόδρομοι τῶν χρονολογίων, ἢ τῶν ἄλλως καλουμένων *ἀστρονομικῶν ἐφημερίδων*, ἦσαν τὰ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐκδιδόμενα *ἀλμανὰκ* (βλ. λ.). Ἤδη τὰ χρονολόγια ἐκδίδονται ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ ὑπηρεσιῶν, αἵτινες ἐν συνεργασίᾳ ἀναλαμβάνουσι τὴν ἑτοιμασίαν ὡρισμένων πινάκων δι' ὡρισμένον ἔτος. Τοιουτοτρόπως ἀποφεύγεται ἡ ἀπώλεια χρόνου διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν αὐτῶν στοιχείων ὑπὸ δύο ἢ καὶ πλειόνων ὑπηρεσιῶν, ἕκαστον ὅμως κράτος ἔχει ἴδιον χρονολόγιον μόνον καὶ μόνον χάριν τῆς εὐκολίας τῶν χρησιμοποιούντων αὐτό, καὶ ἰδίᾳ τῶν ναυτικῶν, οἱ ὁποῖοι προτιμῶσι νὰ ἔχωσι τοὺς πίνακας καὶ τὰς ὁδηγίας τῆς χρήσεως αὐτῶν συντεταγμένα εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν γλῶσσαν.

Κυριώτεραι ἀστρονομικαὶ ἐφημερίδες διεθνοῦς φήμης καὶ γενικῆς σχεδὸν χρήσεως εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: α) Ἡ γαλλική, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Connaissance des Temps et des Mouvements Célestes». Αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1679 ὑπὸ τοῦ J. Picard, ἔκτοτε δὲ ἐξακολουθεῖ ἐκδιδομένη τακτικῶς κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ γραφείου τῶν μηκῶν ἐν Παρισίοις. β) Ἡ ἀγγλική, ὑπὸ τὸν τίτλον: «The Nautical Almanac». Αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1766 διὰ τὸ ἔτος 1767, πρωτοβουλίᾳ τοῦ Nevil Maskelyne, τότε διευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich, πρὸς εὐκολίαν ἰδίως τῶν ναυτικῶν, οἱ ὁποῖοι τότε δὲν εἶχον ἀκόμη εἰς τὴν διάθεσίν των ἐπαρκῆ τινα μέθοδον προσδιορισμοῦ τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους ἐν πλῷ. Ἡ μέθοδος τῶν σεληνιακῶν ἀποστάσεων, ἥτις ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ τότε λόγῳ τῆς ἀνακριβείας τῶν σεληνιακῶν πινάκων καὶ λόγῳ τῶν εἰδικῶν γνώσεων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν μακρῶν καὶ ἐπιπόνων ὑπολογισμῶν ἀφ' ἑτέρου, τοὺς ὁποίους ἀπῄτει ἡ χρῆσίς των. Ὅταν ἐν τούτοις οἱ πίνακες τοῦ Thobias Mayer περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ Μασκελάϋν, οὗτος ἐσκέφθη ἀμέσως νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτοὺς πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ναυτικῶν, ἐκδίδων τὸ πρῶτον χρονολόγιόν του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μασκελάϋν τῷ 1811 τὸ ἀγγλικὸν χρονολόγιον ἔχασε τὴν ὑπόληψίν του καὶ κατήντησε περίφημον διὰ τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα περιεῖχε! Κατόπιν πολλῶν δριμυτάτων ἐπικρίσεων, ἰδίᾳ ἐκ μέρους τοῦ Fr. Baily καὶ τοῦ Sir James South, τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον ἀπετάθη τῷ 1830 πρὸς τὴν βασιλικὴν ἀστρονομικὴν ἑταιρείαν, ἥτις ὥρισεν εἰδικὴν ἐπιτροπήν. Αὕτη εἰσήγαγε πολλὰς βελτιώσεις εἰς τὸν τόμον τοῦ ἔτους 1834. Σπουδαῖαι μεταρρυθμίσεις εἰσήχθησαν ὡσαύτως εἰς τὸν τόμον τοῦ 1896, ὡς καὶ εἰς τὸν τόμον τοῦ 1923. Οὐσιώδεις τροποποιήσεις ἐπηνέχθησαν εἰς τὸν τόμον τοῦ 1931 ἀπὸ τῆς ἀναθέσεως τῆς συντάξεως τοῦ χρονολογίου εἰς τὸν Dr L.J. Comric. γ) Ἡ γερμανική. Ὁ πρῶτος τόμος αὐτῆς ἐξεδόθη τῷ 1774 ὑπὸ τοῦ J. E. Bode, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Astronomisches Jahrbuch oder Ephemeriden für das Jahr» (1776), ἀλλὰ κατὰ τὸ 1860 ὁ Encke ἐτροποποίησε τὸν ἀρχικὸν τίτλον ὡς ἑξῆς: «Berliner Astronomisches Jahrbuch». Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐξακολουθεῖ ἤδη ἐκδιδόμενον τὸ γερμανικὸν χρονολόγιον ὑπὸ τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἰνστιτούτου ἀστρονομικῶν ὑπολογισμῶν, θεωρεῖται δὲ γενικῶς ὡς πολύτιμον βοήθημα τῶν εἰδικῶς ἀσχολουμένων περὶ τὴν δυναμικὴν ἀστρονομίαν, λόγῳ τῆς καταλλήλου διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν διατάξεως τῶν διαφόρων στοιχείων, τὰ ὁποῖα παρέχει. Παράρτημα τοῦ χρονολογίου, ἐκδιδόμενον κατ' ἔτος ὑπὸ τὸν τίτλον: «Kleine Planeten», περιέχει ἐφημερίδας χιλίων περίπου ἀστεροειδῶν ἐγγὺς τῆς ἀντιθέσεως αὐτῶν. δ) Ἡ ἰσπανική. Αὕτη ἐκδίδεται ὑπὸ τὸν τίτλον: «Almanaque Nautico y Ephemerides Astronomicas». Ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1827 διὰ τὸ ἔτος 1830, ἔκτοτε δὲ ἐξακολουθεῖ ἡ ἔκδοσις τακτικῶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ναυτικοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Σὰν Φερνάνδο, παρὰ τὸ Κάδιξ. ε) Ἡ ἀμερικανική. Αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1852 διὰ τὸ ἔτος 1855 ἐν Οὐασιγκτῶνι, ὑπὸ τοῦ ναυάρχου C. H. Davis. Βραδύτερον ὑπέστη σημαντικὰς βελτιώσεις, ὅταν τὴν διεύθυνσιν τῆς συντάξεως αὐτῆς ἀνέλαβεν ὁ Simon Newcomb. Ἔκτοτε ἐξακολουθεῖ ἐκδιδομένη ὑπὸ τὸν τίτλον: «American Ephemeris and Nautical Almanac».

Πᾶσαι οἱ ἀνωτέρω ἐφημερίδες ἐκδίδουσι κατ' ἔτος «Ἀπάνθισμα», περιέχον τὰ ἀναγκαιοῦντα μόνον εἰς τοὺς ναυτικοὺς στοιχεῖα, καὶ ταῦτα μὲ ἀκρίβειαν μικροτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν χρειάζονται οἱ ἀστρονόμοι. Οὕτω λ. χ. αἱ ὀρθαὶ ἀναφοραὶ παρέχονται ὄχι μὲ ἀκρίβειαν χιλιοστοῦ τοῦ δευτερολέπτου, ἀλλὰ μόνον εἰς δευτερόλεπτον.

Αἱ ἀνωτέρω πέντε ἀστρονομικαὶ ἐφημερίδες, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐξ αὐτῶν ἀντλοῦσαι τὰ στοιχεῖά των, καταρτίζονται διὰ συνεργασίας, ἧς αἱ βάσεις ἐτέθησαν εἰς τὰ συνέδρια τῶν διευθυντῶν τῶν οἰκείων ὑπηρεσιῶν, τὰ συνελθόντα ἐν Παρισίοις τῷ 1896 καὶ 1911. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως ὅμως τῆς Διεθνοῦς Ἀστρονομικῆς Ἑνώσεως ὡρίσθη εἰδικὴ παρ' αὐτῇ ἐπιτροπὴ τῶν χρονολογίων, ἧς τὰ μέλη συνέρχονται ἀνὰ τριετίαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συγκλήσεως τῶν διεθνῶν ἀστρονομικῶν συνεδρίων. Κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς, εἰς μὲν τὸ «N. Almanac» ἔχει ἀνατεθῆ ἡ σύνταξις τῶν ἐφημερίδων τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν πλανητῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ S. Newcomb καὶ τοῦ G. W. Hill, εἰς δὲ τὴν «American Ephemeris» ἡ σύνταξις τῶν ἐφημερίδων τῶν ἀπλανῶν καὶ τῆς Σελήνης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ E. W. Brown, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ 1923 ἀντικατέστησαν τοὺς πίνακας τοῦ P. A. Hansen. Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰ ἀνωτέρω δύο χρονολόγια, ἡ «Connaissance des Temps» συντάσσει ἐφημερίδας τοῦ Ἡλίου μὲν καὶ τῶν πλανητῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ Leverrier καὶ τοῦ Gaillot, ἐφημερίδας δὲ τῆς Σελήνης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ Radau, οἵτινες στηρίζονται ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Delaunay. Ἐπὶ πλέον τὸ γαλλικὸν χρονολόγιον καταρτίζει τοὺς πίνακας τῶν φαινομένων θέσεων τῶν παραπολίων ἀστέρων, ὑπολογίζει τὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης καὶ παρέχει τὰ στοιχεῖα τῶν τεσσάρων δορυφόρων τοῦ Κρόνου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ R. A. Sampson. Ἡ «American Ephemeris» ὑπολογίζει τὰ στοιχεῖα τῶν ἐκλείψεων καὶ τῶν ἐπιπροσθήσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ «N. Almanac», καταρτίζει δὲ πρὸς τούτοις τοὺς πίνακας ἀνατολῶν καὶ δύσεων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης διὰ τοὺς διαφόρους τόπους τῆς Γῆς, ὡς καὶ πίνακας τῶν δορυφόρων τῶν πλανητῶν καὶ τῶν στοιχείων διὰ τὰς φυσικὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Τὸ γερμανικὸν χρονολόγιον ἔχει ἀναλάβει τὴν σύνταξιν τῶν ἐφημερίδων τῶν ἀστεροειδῶν καὶ τῶν δορυφόρων τοῦ Κρόνου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τοῦ H. Struve. Τέλος τὸ ἰσπανικὸν χρονολόγιον συνεργάζεται μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν φαινομένων θέσεων ὑπερχιλίων θεμελιωδῶν ἀπλανῶν ἀστέρων.

Ὑπολογισμὸς τῶν στοιχείων τῶν χρονολογίων. Ὅταν συνταχθῇ ἡ θεωρία τῆς κινήσεως οἱουδήποτε οὐρανίου σώματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων τῆς οὐρανίου μηχανικῆς, συγκεντροῦνται πᾶσαι αἱ ὑπάρχουσαι παρατηρήσεις τοῦ σώματος τούτου καὶ ἐξ αὐτῶν εὑρίσκονται αἱ ἀριθμητικαὶ τιμαὶ τῶν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ σώματος εἰσερχομένων σταθερῶν. Ἀκολούθως συντάσσονται πίνακες, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ἡ θέσις τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας κατὰ δοθεῖσαν στιγμήν. Λ. χ., διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς θέσεως τῆς Σελήνης κατά τινα στιγμὴν λαμβάνονται περίπου 1400 ὅροι ἐξ 180 πινάκων τοῦ Brown, οὕτω δὲ διορθοῦται ἡ κίνησις τοῦ ἡμετέρου δορυφόρου ἐκ τῆς παρελκτικῆς ἐνεργείας οἱουδήποτε ἄλλου μέλους τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος.

Ὁμοίως ἡ σύνταξις τῶν ἐφημερίδων τῶν ἀπλανῶν προϋποθέτει τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἀνάλυσιν πασῶν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ προκαταρκτικοῦ τούτου ἔργου, τοῦ

Digitized by Google

ὁποίου μέγα μέρος ἐκτελεῖται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν χρονολογίων, εὑρίσκονται αἱ φαινόμεναι θέσεις τῶν ἀπλανῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μεταπτώσεως, τῆς κλονήσεως καὶ τῆς ἀποπλανήσεως.

Ἐν γένει ἡ σύνταξις τῶν χρονολογίων ἀπαιτεῖ μακροὺς καὶ πολυπλόκους ἐνίοτε ὑπολογισμούς, συνοδευομένους ἀπαραιτήτως ὑπὸ συχνοῦ καὶ ἐπιμελοῦς ἐλέγχου διὰ διαφόρων μεθόδων, καὶ ἰδίᾳ τῆς μεθόδου τῶν διαφορῶν.

Εὐνόητον εἶναι πόσον δύσκολος καὶ ἐπίπονος ἦτο ἄλλοτε ἡ μακρὰ αὕτη λογιστικὴ ἐργασία, ἥτις ἐγίνετο ἀποκλειστικῶς τῇ βοηθείᾳ τῶν λογαριθμικῶν πινάκων. Σήμερον πλέον ἡ χρῆσις τῶν λογαρίθμων εἰς τοιούτου εἴδους ὑπολογισμοὺς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναχρονισμός, πανταχοῦ δὲ ἤρχισε νὰ γενικεύεται ἡ χρῆσις τῶν λογιστικῶν μηχανῶν, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται οἰκονομία χρόνου, ἀποφεύγεται ἡ ἄσκοπος πνευματικὴ κόπωσις καὶ προλαμβάνονται τὰ λογιστικὰ σφάλματα.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη ἐπενοήθησαν διάφοροι τύποι λογιστικῶν μηχανῶν, εἰδικῶς κατασκευαζομένων δι' ὡρισμένου εἴδους ὑπολογισμούς, ἕκαστον δὲ γραφεῖον συντάξεως χρονολογίου εἶναι σήμερον ἐφωδιασμένον διὰ πλουσίας συλλογῆς λογιστικῶν μηχανῶν, καταλλήλων διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ ἐκτελουμένους εἰδικοὺς ὑπολογισμούς. Οὕτω λ. χ., τὸ γραφεῖον τοῦ «Nautical Almanac», πλὴν τῶν εἰδικῶν δι' ἀθροίσεις ἢ διὰ πολλαπλασιασμοὺς καὶ διαιρέσεις μηχανῶν διαφόρων τύπων, ἐχρησιμοποίησε κατὰ τὸ 1930—1931 καὶ μηχανὰς Hollerith πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν θέσεων τῆς Σελήνης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ Brown, μέχρι τοῦ ἔτους 2000. Εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον οἱ αὐτοὶ ἀριθμοὶ χρησιμοποιοῦνται ἐπανειλημμένως, ἀλλ' εἰς ἑκάστην φορὰν μὲ διαφόρους συντελεστάς, ἀκολούθως δὲ εὑρίσκεται τὸ γενικὸν ἄθροισμα μακρᾶς σειρᾶς θετικῶν ὅρων. Εἰς τὰς μηχανὰς Hollerith οἱ ἐν λόγῳ ἀριθμοὶ ἀναγράφονται διὰ διατρήσεως δελτίων ἐκ χαρτονίου, τὰ ὁποῖα τίθενται καθ' ὡρισμένην σειρὰν διαδοχῆς καὶ τοποθετοῦνται εἰς τὴν μηχανήν, ἡ ὁποία αὐτομάτως προσθέτει τὰ γινόμενα τῶν ἀριθμῶν τούτων ἐπὶ τοὺς ἀντιστοίχους παράγοντας, συγχρόνως δὲ τυπώνει ἐπὶ χάρτου τὰ μερικὰ γινόμενα καὶ τὸ τελικὸν ἄθροισμα, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ χρησιμοποιηθέντα δελτία ταξιθετοῦνται αὐτομάτως εἰς εἰδικὴν θυρίδα τῆς μηχανῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. J. Comrie*, Professional work in Departments of State, H. M. Nautical Almanac Office.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Astron. Ephemeris, Enc. Britan.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Computing by Calculating Machines (1927).—*Τοῦ αὐτοῦ*, German Calculating Machine Enterprise (1928—1929).— *Bigourdan*, Histoire du Bureau des Longitudes, κ. λ. π.

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

χρονολόγος (ὁ)· ὁ καταγινόμενος ἢ ὁ δεξιὸς περὶ τὴν ἐξακρίβωσιν χρονολογιῶν.

χρονολογῶ (*—έω*)· θέτω τὴν χρονολογίαν, ὁρίζω χρονολογικῶς: «χρονολογῶ ἐπιστολήν,—γεγονός»· || παθ. *χρονολογοῦμαι*· ὁρίζομαι, προσδιορίζομαι χρονικῶς: «χρονολογεῖται κατ' Ὀλυμπιάδας. — ἀπὸ Χριστοῦ κττ.»· || φρ. «χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως» ἔλαβεν ὑπόστασιν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

χρονομέτρης (ὁ)· ἐπὶ ἀγωνισμάτων, ὁ τεταγμένος νὰ καταμετρῇ διὰ τοῦ χρονομέτρου τὴν διάρκειαν τῶν ἀγωνισμάτων.

χρονομέτρησις, —εως· (ἡ)· ἡ διὰ χρονομέτρου ἀκριβὴς καταμέτρησις διαρκείας τινός.

χρονομετρία (ἡ)· ἡ μέτρησις τοῦ χρόνου διὰ καταλλήλων μεθόδων καὶ ὀργάνων. Σ. Π.

χρονομετρικός, —*ή,* *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρονομετρίαν, ὁ τῆς χρονομετρίας: «χρονομετρικὰ ὄργανα».

χρονόμετρον (τό). Ὡρολογιακὸς μηχανισμός, χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας μέτρησιν τοῦ *χρόνου* (δλ. λ.). Κατὰ ταῦτα τὰ χρονόμετρα εἶναι διαφόρων τύπων ἀκριβῆ ὡρολόγια, χρησιμοποιούμενα κυρίως ὑπὸ τῶν ἀστεροσκοπείων, ρυθμισμένα ἀναλόγως τῆς χρήσεως δι' ἣν προορίζονται. Οὕτω διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ ἀστρικοῦ χρόνου χρησιμοποιεῖται τὸ ἀστρικὸν ἐκκρεμὲς (δλ. λ. *χρόνος* [Ἀστρον.]), ὅπερ διαιρεῖ τὴν ἀστρικὴν ἡμέραν διάστημα δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου) εἰς 24 ἀστρικὰς ὥρας, διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ μέσου χρόνου ἕτερον χρονόμετρον, ρυθμισμένον, ὥστε νὰ δεικνύῃ μέσας ὥρας κ.ο.κ. Πλὴν τῶν ἐκκρεμῶν, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν ὄργανα μονίμως ἐγκατεστημένα, οἱ ἀστρονόμοι μεταχειρίζονται πολλάκις καὶ χρονόμετρα, τὰ ὁποῖα, ὡς δυνάμεθα νὰ μετακινηθῶσι, χρησιμοποιοῦνται οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σύγκρισιν πρὸς ἄλληλα ἐκκρεμῶν, ὧν τὸ ἓν εὑρίσκεται μακρὰν τοῦ ἄλλου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὅμως χρονομέτρων, ἐξαιρετικῆς ἀκριβείας, χρησιμοποιοῦνται εἰς διαφόρους χρήσεις πλεῖστοι τύποι χρονομέτρων μικροτέρας ἀκριβείας, ὡς εἶναι τὰ ναυτικὰ χρονόμετρα (βλ. κατωτέρω), τὰ χρονόμετρα τῶν ἀγώνων, δι' ὧν μετρεῖται ἡ ἐπίδοσις τῶν δρομέων, τὰ *στιγμόμετρα* (βλ. λ.) κλπ. Τὰ κυρίως χρονόμετρα εἶναι ἀμετακίνητα ἀπὸ τῆς θέσεώς των καὶ ἀνηρτημένα διὰ καρδανείου ἐξαρτήσεως, ἐνῷ τὰ τῶν ἀγώνων κλπ. εἶναι φορητά.

Εἰς τὰ χρονόμετρα γενικῶς κατατάσσονται καὶ οἱ διάφοροι *χρονογράφοι* καὶ τὰ *χρονοσκόπια* (βλ. λ.).

—(Ναυτ.) Τὰ *ναυτικὰ χρονόμετρα* ἢ *ναυτικὰ ὡρολόγια*, εἶναι ὡρολόγια ἀκριβείας, χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων, ὅπως τηρῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων κατὰ θάλασσαν τὸν ἀκριβῆ μέσον χρόνον τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ. Ταῦτα φέρουσιν ὁριζόντιον αἰωρητὴν (ἢ λικνότροχον) καὶ ὄχι ἐκκρεμές, ὅπως τὰ ὡρολόγια ἀκριβείας τῶν ἀστεροσκοπείων.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τῶν πλοίων διατηρήσεως τῆς ὥρας τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ (ἀλγεβρικὴ διαφορὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ τῆς τοπικῆς ὥρας, δυναμένης διὰ διαφόρων μεθόδων νὰ ὑπολογισθῇ, εἶναι τὸ μῆκος, ἐκπεφρασμένον εἰς ὥρας, λεπτὰ καὶ δευτερόλεπτα), ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος, σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἱστιοφόρου ναυτικοῦ. Ἤδη τῷ 1714 τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον προεκήρυξεν ἔπαθλον εἰκοσακισχιλίων λιρῶν εἰς ὅντινα ἤθελε κατασκευάσει ὡρολόγιον παρέχον τὸ μῆκος μὲ προσέγγισιν ἡμισείας μοίρας, ἤ, ὅπερ ταὐτό, τηροῦν τὴν ὥραν τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ μὲ προσέγγισιν δύο τῆς ὥρας λεπτῶν. Εἷς τεχνίτης (ξυλουργός), ὀνόματι Χάρισσον, μετὰ τεσσαρα-

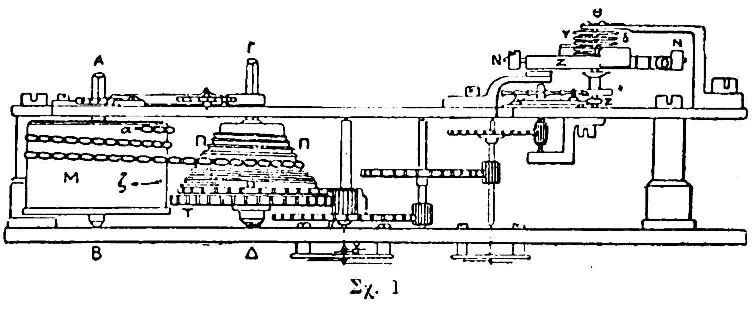

Σχ. 1

κονταετεῖς ἐρεύνας, παρουσίασεν ὡρολόγιον, τὸ ὁποῖον ἐδοκιμάσθη εἰς δύο πλόας μέχρις Ἰαμαϊκῆς, ἐν ἔτει 1761 καὶ 1763. Ὁ πρῶτος τούτων διήρκεσεν 147 ἡμέρας καὶ τὸ χρονόμετρον ἔσχε μεταβολὴν 1 λ. 45 δ., ὁ δὲ δεύτερος πλοῦς 156 ἡμέρας, μετὰ μεταβολῆς 54 δ. Παραλλήλως ἐν Γαλλίᾳ ἄλλοι κατασκευασταὶ (οἱ Le Roy καὶ Berthoud) κατεσκεύασαν ἀντίστοιχα ὡρολόγια ὀλίγον βραδύτερον, δοκιμασθέντα ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ Borde ἐν ἔτει 1771, δι' ὧν μετὰ πλοῦν ἓξ ἑβδομάδων παρείχετο τὸ μῆκος μὲ προσέγγισιν ἡμισείας μοίρας. Σήμερον κατασκευάζονται μεγίστης ἀκριβείας χρονόμετρα, ἅτινα παρουσιάζονται εἰς τοὺς κατ' ἔτος διενεργουμένους διαγωνισμοὺς χρονομέτρων εἰς διάφορα ἀστεροσκοπεῖα καὶ ἐκεῖ, ἀναλόγως τῆς ἀκριβείας των καὶ τῆς κανονικότητος τῆς ἡμερησίας αὐτῶν πορείας, βαθμολογοῦνται, τοῦθ' ὅπερ ρυθμίζει καὶ τὴν ἐμπορικὴν αὐτῶν ἀξίαν. Μέχρι πρὸ εἰκοσαετίας περίπου ἐπὶ τῶν μεγάλων πλοίων ὑπῆρχον τρία χρονόμετρα καὶ ἓν στιγμόμετρον, κατ' ἐλάχιστον ὅρον, σήμερον ὅμως ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἀσυρμάτου ἐφ' ὅλων τῶν πλοίων καὶ ἡ γενίκευσις τῆς ἐκπομπῆς τῶν ὡριαίων ραδιοσημάτων, περιώρισε τὴν χρῆσιν ὡς καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν, εἰς τρόπον ὥστε συνήθως ἐπαρκεῖ ἓν χρονόμετρον καὶ ἓν στιγμιόμετρον, μετὰ καθημερινῆς παρακολουθήσεως τῆς καταστάσεως τοῦ χρονομέτρου διὰ τοῦ ἀσυρμάτου.

Μηχανισμὸς τοῦ χρονομέτρου Τὰ κινητὰ τεμάχια τοῦ μηχανισμοῦ ἑνὸς χρονομέτρου, ὡν καὶ παντὸς φορητοῦ ὡρολογίου, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτελοῦντα συνολικῶς μέρη τριῶν ὀργάνων: τοῦ *κινητῆρος*, μηχανισμοῦ περιέχοντος τὴν κινητήριον δύναμιν, τοῦ *ρυθμιστοῦ*, μηχανισμοῦ κατορθοῦντος τὸν ἰσοχρονισμὸν τῆς κινήσεως, καὶ τῆς *διαφυγῆς*, μηχανισμοῦ, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ σύνδεσις τοῦ κινητῆρος καὶ τοῦ ρυθμιστοῦ, μεταδίδεται ἡ κίνησις τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεύτερον (μεσολαβήσει συστήματος ὀδοντωτῶν τροχῶν) καὶ κατορθοῦται ἰσοχρονισμὸς εἰς τὴν κίνησιν τοῦ κινητῆρος.

Τὸ σχ. 1 παριστᾷ τὸν μηχανισμὸν χρονομέτρου ἀνεπτυγμένον κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι ἀνηγμένοι εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον ὅλοι οἱ ἄξονες περιστροφῆς τοῦ μηχανισμοῦ, οἵτινες εἶναι παράλληλοι πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ χρονομέτρῳ. Ὁ κινητὴρ χρονομέτρου εἶναι ἰσχυρὸν σπειροειδὲς ἐλατήριον, σχηματιζόμενον ἐκ μακρᾶς χαλυβδίνης ταινίας εἰλιγμένης περὶ ἑαυτήν, ἧ τὸ ἓν ἄκρον ἀγκυρίζεται εἰς σταθερὸν ἄξονα ΑΒ (σχ. 1) καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν κοίλου κυλινδρικοῦ τυμπάνου Μ, στρεπτοῦ περὶ τὸν ἴδιον κατακόρυφον ἄξονα. Ὁ πρῶτος ὀδοντωτὸς τροχὸς Τ τοῦ συστήματος, δι' οὗ μεταδίδεται ἡ κίνησις ἀπὸ τοῦ κινητῆρος εἰς τοὺς δείκτας καὶ τὴν διαφυγήν, φέρεται κάτωθεν κολουροκωνικοῦ πηνίου ΠΠ, οὗ ὁ ἄξων περιστροφῆς ΓΔ εἶναι παράλληλος τῷ ΑΒ. Ἐκ σημείου τινὸς τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηνίου τούτου, ἐγγὺς τῆς μεγάλης βάσεως αὐτοῦ, ἀναχωρεῖ λεπτὴ ἔναρθρος ἅλυσις, ἥτις περιελίσσεται ἐπὶ ἑλικοσχήμου χαραγῆς κατὰ τὴν κολουροκωνικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πηνίου καὶ ἀπολήγει στερεουμένη εἰς σημεῖον κ α κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ κυλινδρικοῦ τυμπάνου. Ἂν βοηθείᾳ τετραγωνικῆς κλειδὸς ἀνατείνωμεν τὸ χρονόμετρον στρέφοντες τὸν ἄξονα ΓΔ πρὸς τὰ ἀριστερά, βλέπομεν ὅτι ἡ ἅλυσις κινουμένη ἀντιθέτως πρὸς τὸ βέλος ζ τοῦ σχήματος περιτυλίσσεται περὶ τὸ πηνίον, ἀποτυλισσομένη ἀπὸ τοῦ τυμπάνου καὶ προκαλοῦσα ταυτοχρόνως τὴν στροφὴν τοῦ τελευταίου τούτου κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν· αἱ σπεῖραι τότε τοῦ ἐλατηρίου τοῦ κινητῆρος συσφίγγονται περὶ τὸν ἀκίνητον ἄξονα ΑΒ, ἡ δὲ ἀναπτυσσομένη ἤδη τάσις τοῦ ἐλατηρίου τείνει νὰ στρέψῃ τὸ τύμπανον κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βέλους ζ, καὶ μόλις ἀφεθῇ τοῦτο ἐλεύθερον, ἀφαιρουμένης τῆς κλειδός, ἀναπτύσσει ἀντενέργειαν, ἥτις στρέφει τὸ τύμπανον, ὁπότε καὶ περιτυλίσσεται περὶ αὐτὸ ἡ ἅλυσις βαθμηδὸν ἀποτυλισσομένη ἐκ τοῦ κολουροκωνικοῦ πηνίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ τελευταῖον τοῦτο τίθεται εἰς κίνησιν, παρασύρει τὸν πρῶτον ὀδοντωτὸν τροχὸν Τ καὶ ἐπιτυγχάνεται μετάδοσις τῆς κινήσεως ταύτης, πολλαπλασιασθείσης καταλλήλως διὰ τοῦ συστήματος τῶν ἐνδιαμέσων ὀδοντωτῶν τροχῶν, εἰς τὸν τροχὸν τῆς διαφυγῆς καὶ τοὺς δείκτας. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐλατηρίου τοῦ κινητῆρος καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἁλύσεως ἐνεργουμένη ἕλξις ἐλαττοῦται συνεχῶς, ἐφ' ὅσον τὸ ἐλατήριον χαλαροῦται, ἀποτυλισσόμενον διὰ τῆς στροφῆς τοῦ τυμπάνου, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τοῦ κολουροκωνικοῦ πηνίου ἐπιφερομένη δύναμις ἐνεργεῖ τότε εἰς τὸ ἄκρον μοχλοβραχίονος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξανομένου· ἔχει δὲ ὑπολογισθῆ ἡ γωνία τῆς κορυφῆς τοῦ κώνου τοιαύτη, ὥστε νὰ εἶναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἡ ἕλξις ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ πηνίου σχεδὸν σταθερά. Διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως δηλονότι τοῦ κολουροκωνικοῦ πηνίου καὶ τῆς ἁλύσεως, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσι τὰ συνήθη φορητὰ ὡρολόγια, ἐπιτυγχάνεται νὰ παραμένῃ σχεδὸν σταθερὰ ἡ ἐνεργοῦσα τὴν κίνησιν δύναμις τοῦ ἐλατηρίου ἐπὶ τοῦ μηχανισμοῦ. Ἡ *ἀνάτασις* (κούρδισμα) δέον νὰ γίνεται τακτικῶς ἀνὰ εἰκοσιτετράωρον, καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ στροφῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ κλειδὸς τετραγώνου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς Γ τοῦ ἄξονος τοῦ πηνίου. Ὁ πρῶτος ὀδοντωτὸς τροχὸς Τ (σχ. 1 καὶ 2) δὲν εἶναι μονίμως συνδεδεμένος μετὰ τοῦ κολουροκωνικοῦ πηνίου, διότι ἂν ἦτο, καθ' ὃν χρόνον ἐνεργοῦμεν τὴν ἀνάτασιν τοῦ χρονομέτρου, τὸ σύστημα τῶν ὀδοντωτῶν τροχῶν θὰ ἔτεινε νὰ λάβῃ κίνησιν κατ' ἔννοιαν ἀντίθετον τῆς κανονικῆς, ἐνῷ τοὐναντίον πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ ἄνευ μεταβολῆς τινος ἡ κατὰ τὴν κανονικὴν ἔννοιαν κίνησις καὶ διαρκούσης τῆς ἀνατάσεως. Τούτου ἕνεκα, ὁ κορακωτὸς ὀδοντωτὸς τροχὸς Κ (σχ. 2), ἐστερεωμένος εἰς τὸν ἄξονα τοῦ πηνίου καὶ στρέφων ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κινητῆρος κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βέλους τοῦ σχήματος, ἀντὶ νὰ ἐνεργῇ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ πρώτου ὀδοντωτοῦ τροχοῦ Τ τοῦ συστήματος, παρασύρει δεύτερον κορακωτὸν ὀδοντωτὸν τροχὸν Ε διὰ τῶν ἀνασταλτικῶν Η,Η. καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος Ε παρασύρει τὸν ὀδοντωτὸν τροχὸν Τ μεσολαβήσει τοῦ δευτερεύοντος ἐλατηρίου μΛν, τὸ ὁποῖον τοὺς συνδέει καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φυσικῶς τεταμένον, λόγῳ τῆς ἕλξεως τοῦ πρωτεύοντος ἐλατηρίου τοῦ κινητῆρος. Καθ' ἣν ὥραν ἀνατείνομεν τὸ χρονόμετρον, ὁ τροχὸς Κ μόνος στρέφει κατ' ἔννοιαν ἀντίθετον τοῦ βέλους, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τάσις τοῦ βοηθητικοῦ ἐλατηρίου μΛν ἀναγκάζει τὸν τροχὸν Τ νὰ στρέφῃ ἐξακολουθῶν τὴν συνήθη αὐτοῦ στροφήν, ἐφ' ὅσον ἀνασταλτικός τις δάκτυλος Σ ἐμποδίζει τὴν κατ' ἀντίθετον ἔννοιαν στροφὴν τοῦ ἐνδιαμέσου κορακωτοῦ ὀδοντωτοῦ τροχοῦ Ε. Ἐπὶ τοῦ ἄξονος ΓΔ τοῦ κολουροκωνικοῦ πηνίου, ἐφ' οὗ ἐφαρμόζεται ἡ κλεὶς διὰ τὴν ἀνάτασιν, ὑπάρχει ἐστερεωμένος δάκτυλος, ὅστις εἰς ἑκάστην στροφὴν τῆς κλειδὸς παρασύρει ἀνὰ ἕνα ὀδόντα ὀδοντωτοῦ τινος τροχοῦ, οὗτινος ὁ ἄξων ἀπολήγει εἰς δείκτην ἐπὶ τῆς πλακὸς τῶν ὡρῶν, στρέφοντα ἐπὶ κλίμακος ἀναγραφούσης εἰς ἑκάστην θέσιν τοῦ δείκτου πόσαι ὧραι παρῆλθον ἀπὸ τῆς τελείας ἀνατάσεως. Ὁ δείκτης δὲν παρί-

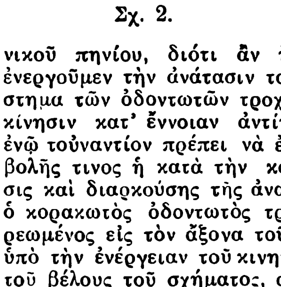

Σχ. 2.

Digitized by Google

σταται ἐν σχ. 1. Ὁ ρυθμιστὴς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν αἰωρητὴν καὶ τὸ ἑλικοειδὲς ἐλατήριον αὐτοῦ. Ὁ αἰωρητὴς (σχ. 1 καὶ 3), ἢ λικνότροχος, εἶναι μικρὸς σφόνδυλος NN, ἐστερεωμένος ἐπὶ ἄξονος στροφῆς ΘΙ διερχομένου διὰ τοῦ κέντρου βάρους αὐτοῦ καὶ παραλλήλου πρὸς τοὺς λοιποὺς ἄξονας τοῦ χρονομέτρου. Τὸ ἐλατήριον τοῦ ρυθμιστοῦ εἶναι ἑλικοειδὲς ἐλατήριον γδ, οὗ αἱ σπεῖραι διαγράφουσιν ἕλικα πέριξ τοῦ ἄξονος ΘΙ. Τὸ ἓν ἄκρον τούτου εἶναι προσηρμοσμένον ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ χρονομέτρου εἰς γ, ἐνῷ τὸ ἄλλο εἶναι ἐστερεωμένον ἐπὶ τοῦ αἰωρητοῦ καὶ ἐπενεργεῖ ἐπ' αὐτοῦ. Ἂν ὁ αἰωρητὴς ἀκινητῇ, τὸ ἐλατήριον εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἰσορροπίας του, ἔχων σχῆμα κυλινδρικόν. Ἂν περιστρέψωμεν αὐτὸν κατὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἑτέραν φοράν, ἡ ἐπερχομένη παραμόρφωσις τοῦ σχήματος τοῦ ἐλατηρίου, οὗτινος αἱ σπεῖραι ἀνοίγονται ἢ συσφίγγονται, προκαλεῖ τὴν λόγῳ τῆς ἐλαστικότητος τοῦ ἐλατηρίου σειρὰν κανονικῶν αἰωρήσεων τοῦ αἰωρητοῦ, ἀναλόγων πρὸς τὰς αἰωρήσεις τοῦ ἐκκρεμοῦς. Αἱ αἰωρήσεις αὗται, διὰ μῆκος κατάλληλον τοῦ ἑλικοειδοῦς ἐλατηρίου, πειραματικῶς προσδιοριζόμενον ὑπὸ τοῦ κατασκευαστοῦ, καθίστανται ἰσόχρονοι. Ἐξ ἄλλου, δι' ἀναψηλαφήσεων ἐπὶ τῶν καλουμένων ρυθμιστικῶν κοχλιῶν τοῦ αἰωρητοῦ NN (σχ. 3) μεταβάλλεται ἡ ροπὴ ἀδρανείας τοῦ αἰωρητοῦ καὶ ἐπιτυγχάνεται ὥστε ἑκάστη αἰώρησις τοῦ αἰωρητοῦ ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς $1/2$ τοῦ δευτερολέπτου διὰ τὰ χρονόμετρα καὶ ἐνίοτε $2/5$ τοῦ δευτερολέπτου διὰ τὰ στιγμόμετρα.

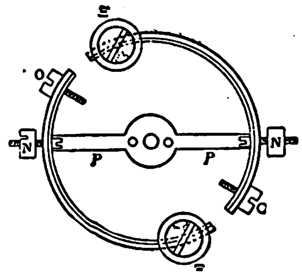

Σχ. 3.

Ὅπως ἐλαττωθῇ εἰς τὸ ἐλάχιστον ἡ ἐπήρεια τῶν μεταβολῶν τῶν θερμοκρασιῶν ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ χρονομέτρου, χρησιμοποιεῖται ὁ καλούμενος *ἀντισταθμικὸς αἰωρητὴς* (σχ. 3), ἀποτελούμενος ἐκ μικρᾶς χαλυβδίνης ράβδου PP, εἰς τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας εἶναι ἐστερεωμένα δύο τόξα ΞΞ κατά τι μικρότερα ἡμιπεριφερείας, ἀποτελούμενα ἐκ δύο συνηνωμένων κατὰ τὰ ἄκρα λεπτῶν ἐλασμάτων ἑκάτερον, χαλυβδίνου τοῦ ἑνὸς καὶ ὀρειχαλκίνου τοῦ ἑτέρου, ἐχόντων διαφόρους συντελεστὰς διαστολῆς. Ὅταν ἡ θερμοκρασία ὑψωθῇ, τότε ἡ ράβδος PP ἐπιμηκύνεται διαστελλομένη, ἀλλὰ ταυτοχρόνως, λόγῳ τῆς διαφόρου διαστολῆς τῶν ἐλασμάτων τῶν τόξων, τὸ μᾶλλον διαστελλόμενον ἐξωτερικὸν ἔλασμα ἐπιφέρει μεγαλυτέραν κύρτωσιν τῶν τόξων, τῶν ὁποίων οὕτω τὰ ἐλεύθερα ἄκρα Ξ πλησιάζουσι πρὸς τὸ κέντρον. Ἀντιστράφως, ἐν ταπεινώσει θερμοκρασίας συστέλλεται ὀλιγώτερον πάλιν τὸ ἐσωτερικὸν ἔλασμα καὶ περισσότερον τὸ ἐξωτερικόν, τοῦθ' ὅπερ ἐπιφέρει ἔκτασιν τῶν τόξων καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν ἄκρων αὐτῶν Ξ ἀπὸ τοῦ κέντρου, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἡ ράβδος P P ἐπιβραχύνεται. Δύο μικραὶ μᾶζαι, καλούμεναι *ἀντισταθμιστικαὶ μᾶζαι* ἐξ ὀρειχάλκου, κινοῦνται κατὰ μῆκος τοῦ τόξου, τοποθετοῦνται περὶ τὰ ἄκρα τῶν τόξων καὶ ὁ κατασκευαστὴς εὑρίσκει δι' ἀναψηλαφήσεων τὴν κατάλληλον θέσιν αὐτῶν, ὅπου καὶ τὰς στερεοῖ διὰ σφιγκτήρων κοχλιῶν, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀντιστάθμισις, ἡ μὴ μεταβολὴ τουτέστι τῆς ροπῆς ἀδρανείας τοῦ ὅλου συστήματος σὺν τῇ μεταβολῇ τῆς θερμοκρασίας, παρὰ καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς ἐλαστικότητος τοῦ ἑλικοειδοῦς ἐλατηρίου, τὴν προερχομένην ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας. Συμπληρωματικῶς ὑπάρχουσιν ἐνίοτε καὶ *ἀντισταθμιστικοὶ κοχλίαι*, O O, ὧν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ὁ κατασκευαστὴς ἐπιφέρει μικρὰς διορθώσεις εἰς τὴν ἀντιστάθμισιν. Καίτοι ὑπάρχει τὸ ρηθὲν ἀντισταθμιστικὸν σύστημα, δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ ὅλως διόλου ἀπαλλαγὴ τῶν μεταβολῶν τῆς πορείας ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας, δι' ὃ καὶ πρέπει ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ τηρῶμεν τὰ χρονόμετρα εἰς μέρη, ἔνθα αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας νὰ εἶναι ὅσον οἷόν τε μικρότεραι. Πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ρυθμιστοῦ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐξωτερικῶν διαταρακτικῶν ἐπηρειῶν (δονισμῶν, μετακινήσεων, σάλου κλπ.) δίδουσιν εἰς τὸν αἰωρητὴν μεγάλην γωνιακὴν ταχύτητα ταλαντώσεως, μέχρις εὔρους 300 ἕως 400°. Ἡ θήκη τοῦ χρονομέτρου ἀρτᾶται ἐν ξυλίνῳ κυβωτίῳ διὰ συστήματος διπλῆς ἐξαρτήσεως, ὥστε ἡ πλὰξ τῶν ὡρῶν καὶ ὁ αἰωρητὴς νὰ παραμένωσιν ὁριζόντια κατὰ τὰς κινήσεις τοῦ πλοίου. Καλοῦμεν *διαφυγὴν* τὸ σύνολον τῶν τεμαχίων μηχανισμοῦ, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἑνὸς ἡ διατήρησις τῆς κινήσεως τοῦ ρυθμιστοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ διακανονισμὸς τῆς συνεχοῦς μέν, μὴ ὁμοιομόρφου δὲ κινήσεως, ἣν τὸ σύστημα τῶν ὀδοντωτῶν τροχῶν λαμβάνει ἀπὸ τοῦ κινητῆρος, εἰς ἐναλλασσομένην ὁμοιόμορφον κίνησιν, ρυθμιζομένην ὑπὸ τῶν αἰωρήσεων τοῦ ρυθμιστοῦ. Τὸ ἐν ἀποκλειστικῇ σχεδὸν ἐφαρμογῇ εἰς τὰ χρονόμετρα σύστημα καλεῖται σύστημα *ἐλευθέρας διαφυγῆς* καὶ εἶναι διατεταγμένον ὡς ἀκολούθως. Ἡ ἐστιγμένη περιφέρεια RR^1 (σχ. 4) εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ αἰωρητοῦ διαγραφομένη πέριξ τοῦ κατακορύφου ἄξονος στροφὴ αὐτοῦ· ὁ τροχὸς ζζ' εἶναι ὁ τελευταῖος τοῦ συστήματος τῶν ὀδοντωτῶν τροχῶν, λεγόμενος *τροχὸς διαφυγῆς*. Ἡ ἐνέργεια τοῦ κινητῆρος τείνει νὰ στρέψῃ τὸν τροχὸν τοῦτον κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βέλους ζ', ἀλλὰ εἷς ὀδοὺς αὐτοῦ ἀναστέλλεται ἐπὶ ἀναστάλματος ἐκ ρουβινίου C, ἐστερεωμένου παρὰ τὸ ἄκρον ἐλαστικῆς λεπίδος DF, ἐστερεωμένης κατὰ τὸ D διὰ τοῦ λελεπτυσμένου αὐτῆς ἄκρου· ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ τὸ ὅλον σύστημα τῶν ὀδοντωτῶν τροχῶν ἀκινητεῖ. Δευτέρα λεπὶς ψω ἔχει τὸ μὲν ἓν ἄκρον αὐτῆς ἐστερεωμένον ἐπὶ τῆς πτέρνης ω, ἥτις φέρεται ἐπὶ τῆς πρώτης λεπίδος DF· τὸ ἄλλο ἄκρον διέρχεται δι' εἴδους μικροῦ ἀναβολέως d, ὁμοίως ἐστερεωμένου ἐπὶ τῆς λεπίδος DF. Τέλος, ὁ ἄξων τοῦ αἰωρητοῦ φέρει δάκτυλον h, ὁμοίως ἐκ ρουβινίου. Ὅταν ἡ αἰώρησις τοῦ αἰωρητοῦ λαμβάνῃ χώραν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βέλους f', ὁ δάκτυλος h ἀνυψοῖ τὴν λεπίδα ψω, καὶ λόγῳ τοῦ ἀναβολέως d ἐπίσης καὶ τὴν λεπίδα DF· ὁ ὀδοὺς Q τοῦ τροχοῦ τῆς διαφυγῆς ἐλευθεροῦται καὶ ὁ τροχὸς ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κινητῆρος στρέφει· ἀλλὰ ἡ λεπὶς ἐπαναπίπτει ἀμέσως μετὰ τὴν δίοδον τοῦ δακτύλου h καὶ τὸ ἀνάσταλμα C κρατεῖ τὸν ἑπόμενον ὀδόντα V τῆς διαφυγῆς. Ὅταν ὁ αἰωρητὴς λάβῃ κίνησιν κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν, ὁ δάκτυλος h ὠθεῖ ἐκ νέου τὸ ἄκρον τῆς λεπίδος ψω, ἀλλὰ διέρχεται χωρὶς νὰ μετακινήσῃ τὴν λεπίδα DF (διότι ἡ λεπὶς ψω μετακινεῖται ἐντὸς τοῦ ἀναβολέως d)· ὁ τροχὸς διαφυγῆς ἐπομένως δὲν προχωρεῖ, ἀλλὰ θὰ προχωρήσῃ μόνον κατὰ τὴν ἑπομένην αἰώρησιν κατὰ ἕνα πάλιν ὀδόντα· οὕτως ἔχομεν μετακίνησιν τῆς διαφυγῆς κατὰ ἕνα ὀδόντα εἰς ἑκάστην διπλῆν αἰώρησιν τοῦ αἰωρητοῦ. Ἀκόμη, ὁ ἄξων τοῦ αἰωρητοῦ φέρει μικρὸν δίσκον Φ, ἀποτετμημένον κατὰ μίαν ἐκτομὴν Ψ. Ὅταν ὁ ὀδοὺς Q ἐλευθεροῦται, εἷς τῶν ἑπομένων ὀδόντων, ὁ W, προσκρούει εἰς τὴν κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς ἐκτομῆς Ψ πτέρναν ἐκ ρουβινίου Ω, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν ὀδόντων τοῦ τροχοῦ τῆς διαφυγῆς· οὕτω προσδίδεται εἰς τὸν ρυθμιστὴν ἐπαρκὴς ζῶσα δύναμις πρὸς ἀντικατάστασιν ἐκείνης, ἣν εἶχεν ἀπολέσει κατὰ τὴν προηγουμένην διπλῆν αἰώρησιν, λόγῳ τῶν ἀντιστάσεων καὶ τῶν τριβῶν. Τέλος, σύστημα ὀδοντωτῶν τροχῶν συνδέει τὸν πρῶτον τροχὸν T καὶ τὸν τελευταῖον τροχὸν τῆς διαφυγῆς, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ γίνεται καὶ ἡ περιστροφὴ τοῦ δείκτου τῶν δευτερολέπτων, ὡς καὶ τῶν δεικτῶν λεπτοδείκτου (ἀπ' εὐθείας) καὶ ὡροδείκτου (βοηθείᾳ ἐνδιαμέσου ὀδοντωτοῦ τροχοῦ). Σημειοῦμεν ἀκόμη ὅτι εἰς τὰ χρονόμετρα ἀκούεται εὐκρινῶς ὁ κρότος τῆς ἀνὰ ἕκαστον ἥμισυ δευτερόλεπτον ἀπελευθερώσεως ὀδόντος τῆς διαφυγῆς, εἰς δὲ τὰ στιγμόμετρα ὁ ἴδιος κρότος ἀνὰ $2/5$ ἢ 0,4 τοῦ δευτερολέπτου.

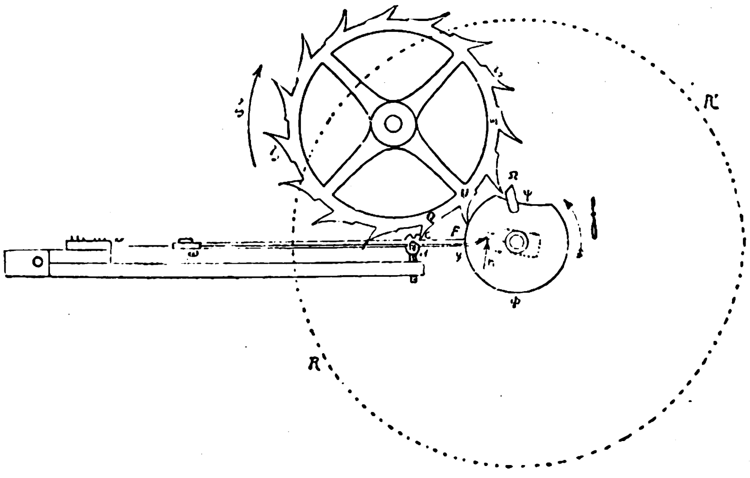

Σχ. 4

Ἐγκατάστασις χρονομέτρων. Τὰ χρονόμετρα, λόγῳ τοῦ ἐξαιρετικῶς λεπτοῦ μηχανισμοῦ αὐτῶν, δέον νὰ τηρῶνται ἐντὸς τῶν πλοίων εἰς ἰδιαιτέραν θέσιν, εἰς τὸ ἑρμάριον λεγόμενον τῶν χρονομέτρων, τὸ ὁποῖον δέον νὰ φέρῃ ἐσωτερικῶς προσκεφάλαια πλήρη τριχῶν οὐρᾶς ἵππου, διὰ νὰ διατηρῆται ἡ ἐλαστικότης των. Τὸ ἑρμάριον τοῦτο δέον νὰ εὑρίσκεται μακρὰν τῶν λεβήτων καὶ ἀτμομηχανῶν τοῦ πλοίου, μακρὰν τῶν ἠλεκτρομηχανῶν, τῶν μεγάλων ἠλεκτρικῶν καλωδίων, τῶν προβολέων καὶ λοιπῶν ἠλεκτρομηχανημάτων, τῶν μηχανημάτων ἀσυρμάτου, τῶν μερῶν, δι' ὧν διέρχεται τὸ πλήρωμα κατὰ τὰς γενικὰς κινήσεις τοῦ πλοίου. Ἀκόμη δὲν πρέπει νὰ εἶναι εἰς ὑγροὺς χώρους, ὡς καὶ εἰς σημεῖα ἐκτεθειμένα εἰς σημαντικὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Τέλος πρέπει νὰ εἶναι μακρὰν τῶν ἀγκυρῶν καὶ ἁλύσεων, ὡς καὶ τῶν πυροβόλων, καθὼς καὶ τῆς ἕλικος, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κραδασμῶν. Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ μεταφορὰ τῶν χρονομέτρων εἰς ἄλλην θέσιν, ἐκτὸς τοῦ ἑρμαρίου· ὁσάκις χρειασθῇ νὰ ἔχωμεν τὴν ὥραν πρὸς παρατήρησιν εἰς σημεῖον τοῦ πλοίου εὑρισκόμενον μακρὰν τοῦ ἑρμαρίου, ἢ καὶ ἐκτὸς τοῦ πλοίου, χρησιμοποιοῦμεν ἢ τὸ λεγόμενον στιγμόμετρον, τὸ ὁποῖον εἶναι χρονόμετρον μικροτέρου μεγέθους καὶ ἥσσονος ἀκριβείας, ἢ καὶ καλὸν ἐγκόλπιον ὡρολόγιον μετὰ δευτερολεπτοδείκτου. Τούτου λαμβάνομεν τὴν σύγκρισιν πρὸς τὸ χρονόμετρον, ἤτοι τὴν διαφορὰν ταυτοχρόνων ἐνδείξεών των, ἥτις εἶναι διόρθωσις εἰς ὥρας, λεπτὰ καὶ δευτερόλεπτα, ἡ ὁποία προστιθεμένη εἰς ὥραν τινὰ τοῦ στιγμομέτρου θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἀντίστοιχον ὥραν τοῦ χρονομέτρου. Τὰ χρονόμετρα δέον ἀπαραιτήτως, ἀνὰ τριετίαν τὸ πολύ, νὰ ὑφίστανται ἀλλαγὴν ἐλαίων παρ' εἰδικοῦ τεχνίτου. Αἰτίαι προκαλοῦσαι ἀνωμαλίας καὶ ἀκανονίστους διαταράξεις εἰς τὴν πορείαν χρονομέτρου εἶναι, πρῶτον, πύκνωσις τοῦ ἐλαίου· δεύτερον, σὺν τῷ χρόνῳ ἐπερχομένη μεταβολὴ εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἐλαστικότητα τοῦ ἑλικοειδοῦς ἐλατηρίου καὶ τοῦ αἰωρητοῦ· τρίτον, φθορὰ εἰς τὸ σύστημα τῶν ὀδοντωτῶν τροχῶν, ἐπιφέρουσα ἐνίοτε καὶ ἅλματα· τέταρτον, μαγνητισμός, ὑγρασία καὶ αἱ ἐκ ταύτης προερχόμεναι σκωριάσεις· πέμπτον, κρούσεις καὶ δονισμοί.

Ἀπόλυτος κατάστασις χρονομέτρου. Καλεῖται οὕτω ἡ διόρθωσις εἰς ὥρας, λεπτὰ καὶ δευτερόλεπτα, ἣν δέον νὰ προσθέσωμεν εἰς τὴν ὥραν, ἣν δεικνύει τὸ χρονόμετρον, ὅπως εὕρωμεν τὸν ἀντίστοιχον πολιτικὸν μέσον χρόνον Greenwich κατὰ τὴν ἰδίαν στιγμήν. Εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ χρονομέτρου βλέπομεν πόσον λεπτὸς καὶ εὐπαθὴς εἶναι οὗτος, ὅπως κατορθωθῇ νὰ ὑπάρχῃ σταθερὰ ἡ πορεία τοῦ χρονομέτρου. Θὰ ἔπρεπεν ὅμως τοῦτο νὰ κτυπᾷ ἐπακριβῶς ἀνὰ $1/2$ δευτερόλεπτον, ἤτοι εἰς μίαν μέσην ἡμέραν ἀκριβῶς 162.800 κτύπους, διὰ νὰ δεικνύῃ πάντοτε τὸν μέσον χρόνον. Τὸ τοιοῦτον ὅμως εἶναι ἀδύνατον, διὰ κατασκεύασμα ἀνθρώπινον. Ἑπομένως βλέπομεν ὅτι ἡ ἀπόλυτος κατάστασις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι σταθερὰ ποσότης, ἀλλὰ τοιαύτη ἔχουσα ἡμερησίαν μεταβολήν, εἴτε αὔξησιν εἴτε ἐλάττωσιν. Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὸν λόγον, δι' ὃν δὲν ἐπιζητοῦμεν νὰ στρέψωμεν τοὺς δείκτας τοῦ χρονομέτρου, ὥστε νὰ μᾶς δεικνύῃ ἐπακριβῶς τὸν χρόνον τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ, ἀλλ' ἀρκούμεθα νὰ προσδιορίζωμεν τὴν κατάστασιν καὶ νὰ προσθέτωμεν αὐτὴν εἰς τὴν ἔνδειξιν τοῦ χρονομέτρου. Καλεῖται *πορεία* τοῦ χρονονέτρου ἡ μεταβολὴ τῆς ἀπολύτου καταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὸ χρονικὸν διάλειμμα ἑνὸς εἰκοσιτετραώρου μέσου χρόνου, καὶ λέγομεν ταύτην θετικὴν ἢ ἀρνητικήν, ἐφ' ὅσον αὐξάνει ἢ ἐλαττοῦται ἡ κατάστασις· ἑπομένως βλέπομεν ὅτι ἀρνητικὴ πορεία ἀντιστοιχεῖ εἰς χρονόμετρον προτρέχον, θετικὴ δὲ εἰς χρονόμετρον ὑστεροῦν. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς καταστάσεως χρονομέτρου τινὸς ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην ρύθμισιν τοῦ χρονομέτρου. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ συγκρίσεως πρὸς ἄλλο ἐρρυθμισμένον ὡρολόγιον, εἴτε μὲ τὰ ὡριαῖα σήματα, ἅτινα εἶναι ἢ ὀπτικὰ (καὶ ἠχηρὰ) ἢ ραδιογραφικά, εἴτε καὶ ἀστρονομικῶς διὰ παρατηρήσεων λαμβανομένων εἰς τὴν παραλίαν ἐπὶ τεχνητοῦ ὁρίζοντος. Ἀφ' ἧς ὅμως ἐποχῆς ἀφ' ἑνὸς ἔχει ἐγκατασταθῆ ἐφ' ὅλων σχεδὸν τῶν πλοίων ἀσύρματος καὶ ἀφ' ἑτέρου πολλοὶ σταθμοὶ ἀσυρμάτου τῆς ξηρᾶς ἐκπέμπουσιν ὡριαῖον σῆμα, ἔχει σχεδὸν ἐγκαταλειφθῆ πᾶσα ἄλλη μέθοδος καὶ χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικῶς καὶ καθ' ἑκάστην ἡ ρύθμισις τοῦ χρονομέτρου διὰ σημειώσεως τῶν ἐνδείξεων τοῦ χρονομέτρου τῶν ἀντιστοιχουσῶν εἰς τὰ τρία «τόπ !», ἅτινα παρέχει εἰς τὸ τέλος τῶν τριῶν τελευταίων λεπτῶν τοῦ ὡριαίου ραδιοσήματος ὁ ἐκπέμπων σταθμός· ἁπλῆ ἔπειτα ἀφαίρεσις μᾶς δίδει τὴν τιμὴν τῆς καταστάσεως. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ εὐκολία αὕτη ἐλέγχου καταστάσεως, δυναμένου νὰ ἐπαναλαμβάνηται καὶ περισσοτέρας τῆς μιᾶς φορὰς καθ' ἑκάστην, ἠλάττωσε τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν χρονομέτρων, ὡς καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς παρακολουθήσεως συνεχῶς τριῶν τοὐλάχιστον χρονομέτρων, ἥτις ὑπῆρχεν ἄλλοτε. Σήμερον ἀρκεῖ ἓν μόνον μετρίας ἀξίας χρονόμετρον, συνεχῶς ἐλεγχόμενον διὰ τῶν ὡριαίων ραδιοσημάτων. Πρὸς εὕρεσιν τῆς πορείας χρονομέτρου ἀρκεῖ ν' ἀφαιρέσωμεν δύο καλὰς ἀπολύτους καταστάσεις, ληφθείσας διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου εἰς τὸ διάστημα ἡμερῶν τινων, καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς διαφορᾶς ταύτης διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεσολαβησασῶν ἡμερῶν· εἰπο-

Digitized by Google

μεν ἤδη ὅτι ἡ πορεία θὰ εἶναι θετική, ἂν ἡ κατάστασις αὐξάνη, καὶ ἀρνητική, ἂν ἐλαττοῦται.
Γ. Μ. ΧΟΡΣ

—[Μουσ.] Βλ. λ. *μετρονόμος*.

—**χρονόμετρον ἡλιακὸν τοῦ Φλεσέ** βλ. λ. *γνωμονικὴ* (τ. Η΄, σ. 603α΄).

— **χρονομέτρου ρύθμισις**. Ὁ κανονισμὸς τῆς ἀποστάσεως τῶν ἐπὶ τοῦ λικνοτρόχου ἰσοσταθμιστικῶν βαρῶν ἀπὸ τοῦ ἄξονος λικνίσεως αὐτοῦ πρὸς αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τῆς ἡμερησίας πορείας χρονομέτρου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου χρονόμετρον, παρέχον μέσον χρόνον, δύναται νὰ ρυθμισθῇ ὥστε νὰ δεικνύῃ ἀστρικὸν χρόνον καὶ τ' ἀνάπαλιν.
Σ. Π.

χρονομετρῶ (*—έω*)· μετρῶ τὸν χρόνον, προσδιορίζω τὸν χρόνον ἐνεργείας τινὸς μὲ ἀκρίβειαν, διὰ τοῦ χρονομέτρου.

χρονόπαππος (ὁ) (Chronopappus) [Βοτ.]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνθέτων*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ξυλωδῶν ἀνεπτυγμένων ποῶν, ἀπαντωσῶν εἰς τὴν Βραζιλίαν.
Δ. Ν. Π.

Χρόνος [*Μυθολ.*]. Θεότης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Εἶναι ἡ προσωποποίησις τοῦ χρόνου καὶ ἐμφανίζεται ὡς μυθικὸν πρόσωπον παρὰ τῷ Φερεκύδῃ τὸ πρῶτον. Παρὰ τοῖς ὀρφικοῖς εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, καὶ ποιηταί τινες ὁμιλοῦσι περὶ αὐτοῦ ὡς πατρὸς πάντων. Χρόνου παῖδα καλεῖ ὁ Εὐριπίδης τὸν Αἰῶνα καὶ τὴν Δίκην καὶ κόρας τούτου ὁ Νόννος τὰς Ὥρας. Ἡ πεῖρα τῶν ἀνθρώπων ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀενάου χρόνου πολλὰ δημιουργοῦνται καὶ ἐξαφανίζονται πάλιν, ὤθησε τούτους νὰ ταυτίσωσι πολὺ ἐνωρὶς τὸν Χρόνον μὲ τὸν Κρόνον, ὅστις ἐπίσης ἐξηφάνιζε τὰ πλάσματα τῆς δημιουργίας του καταπίνων τὰ γεννώμενα τέκνα του, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ Ε΄ π. Χ. αἰῶνος. Ὡς θεότης, ἥτις οὐδέποτε σταματᾷ τὴν κίνησίν της, ἀπεικονίζετο μὲ πτέρυγας ἐπὶ τῶν ὠμοπλατῶν.
ΚΑΨ.

χρόνος (ὁ)· ἡ κατὰ διάρκειαν ἔννοια ἐνεργείας τινός, κατ' Ἀριστοτέλη «ὁ χρόνος ἀριθμός ἐστι κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον» καὶ «ὁ χρόνος πάθος τι κινήσεως» καὶ «ἀδύνατον χρόνον χωρὶς κινήσεως εἶναι»: «ἐπὶ μακρὸν χρόνον» καὶ «ἐπὶ μακρόν», «ἐν ἴσῳ χρόνῳ», «προϊόντος τοῦ χρόνου» ἄλλως «μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου» μὲ τὸν καιρόν, «ἐν ᾧ χρόνῳ», «καθ' ὃν χρόνον»· || *χρόνοι* (οἱ)· ἐποχή, περίοδος: «ἀρχαῖοι —, νεώτεροι χρόνοι», «ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων», «κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους»· || τὸ ἔτος, ὁ ἐνιαυτὸς (πληθ. οἱ *χρόνοι* καὶ τὰ *χρόνια*, γεν. *χρόνων* καὶ συνηθ. *χρονῶν*): «εἶναι τώρα ἕνας χρόνος ποὺ τὸν εἶδα», «ἔλειπε δέκα χρόνια», «πόσων χρονῶν εἶσαι;», παροιμ. «ὅσα φέρνει ἡ ὥρα δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος», «φυ ἄξου ἀπὸ τὴν κακὴ ὥρα νὰ ζήσῃς χίλια χρόνια»· || ἐπὶ εὐχῆς: «χρόνια πολλὰ» ἐννοουμένου «νὰ ζήσῃς»· || ἐπὶ κατάρας «κακὸ χρόνο νὰ 'χῃ» ἄλλως «κακὴ χρονιὰ νὰ 'χῃ» κακῶς νὰ διέλθῃ τὸ ἔτος, «νὰ μὴν τὸν εὕρῃ ὁ χρόνος» νὰ ἀποθάνῃ ἐντὸς ἔτους· || ἐπιρρημ. «τοῦ χρόνου» εἰς τὸ προσεχὲς ἔτος: «τοῦ χρόνου θὰ ταξιδέψω», «τοῦ χρόνου καὶ τ' ἀντίχρονου»· || «ἀπὸ χρόνου» εἰς τὸ προσεχὲς ἔτος, συνήθως ἐπὶ εὐχῆς: «κι' ἀπὸ χρόνου καλύτερα»· || γραμματ., ἡ ποσότης φωνήεντος ἢ συλλαβῆς (δηλ. μακρᾶς ἢ βραχείας)· || «χρόνοι τοῦ ρήματος» οἱ διάφοροι τύποι τοῦ ρήματος, δι' ὧν δηλοῦται ἡ χρονικὴ σχέσις· || μουσικ., ἡ ρυθμικὴ διαίρεσις τοῦ μέτρου.

— [*Φυσικομαθ.*] Εἰς πάντα συλλογισμὸν διακρίνομεν, ὡς γνωστόν, *μείζονα* πρότασιν, *ἐλάσσονα* καὶ *συμπέρασμα*. Ἡ μείζων *προηγεῖται* τῆς ἐλάσσονος, ἥτις *προηγεῖται* τοῦ συμπεράσματος. Ἡ λέξις «προηγεῖται» δὲν θὰ εἶχεν ἔννοιαν, ἂν ἀφῃρεῖτο ἀπ' αὐτῆς πᾶσα ἰδέα χρόνου. Μία ἀπείρως ἰσχυρὰ διάνοια θὰ ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ διὰ μιᾶς καὶ τὰ τρία ταῦτα μέλη τοῦ συλλογισμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἰδική μας, μὴ οὖσα ἄπειρος, δὲν δύναται ἢ νὰ φέρῃ τὴν προσοχήν της ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστοτε ἀντικειμένου. Διατρέχει *διαδοχικῶς* τὰ διάφορα μέρη μιᾶς συλλογιστικῆς ἁλύσεως. Διατηροῦντες ὅμως διὰ τῆς *μνήμης* τὸν ὅλον συλλογιστικὸν δρόμον, δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι διὰ τὸ συμπέρασμα. Ἡ μνήμη ἔχει θεμελιώδη σημασίαν διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου. Ἐκ δύο γεγονότων ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ πρῶτον προηγήθη τοῦ δευτέρου, διότι ἡ διὰ τῆς μνήμης μου τηρουμένη παράστασις τοῦ πρώτου τούτου εἶναι ὠχροτέρα, ἂς εἴπωμεν, ἀμυδροτέρα ἀπὸ τὴν τοῦ δευτέρου. Ὃν διατελοῦν ἐν πλήρει ἀμνησίᾳ, ὅπερ δὲν θὰ εἶχε δηλαδὴ ἢ μόνον παρόν, οὐδεμίαν ἤθελεν ἔχει ἰδέαν τοῦ χρόνου. Ἐπίσης ὄν, διὰ τὸ ὁποῖον πᾶσαι αἱ παραστάσεις ὁλοκλήρου τοῦ παρελθόντος θὰ ἦσαν ἐξ ἴσου ζωηραί, ὅπερ θὰ ἠδύνατο δηλαδὴ νὰ συγκρατῇ ἁπάσας ταύτας *συγχρόνως*, ὥστε νὰ εἶναι ἅπασαι αἱ παραστάσεις αὗται ἐξ ἴσου παροῦσαι εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, οὐδόλως θὰ εἶχεν ἔννοιαν τοῦ χρόνου. Ἵνα σύνολον συναισθημάτων καταστῇ ἀνάμνησις, καταστῇ δηλαδὴ ἐπιδεκτικὸν ταξινομήσεως ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, εἶναι ἀνάγκη νὰ χάσῃ τὴν νωπότητά του, τὴν ζωήν του ἐκείνην, ἥτις τοῦ προσδίδει τὴν παροντικήν του ἐπικαιρότητα.

Ἀλλ' αἱ ἐν τῷ χρόνῳ οὕτω ταξινομούμεναι ἐν ἡμῖν ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος δὲν ἀποτελοῦν συνεχές τι. Εἶναι διακεκριμένα σύνολα παραστάσεων. Ἐν τούτοις συμβαίνει νὰ ἔχωμεν τὸ αἴσθημα ὅτι μεταξὺ δύο στιγμῶν, ἀντιστοιχουσῶν εἰς δύο ἀναμνήσεις μας, μεσολαβοῦν πάντοτε ἄλλαι στιγμαί· καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ διεγείρωνται πρὸ ἡμῶν ἄλλαι ἀναμνήσεις μεσολαβοῦσαι μεταξὺ τῶν δύο ἐξαρθεισῶν. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμβαίνῃ τοῦτο, ἂν δὲν ἤθελεν εἶναι ὁ χρόνος μορφὴ προϋπάρχουσα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει; Δέχονται πράγματι, ὅπως ὁ *Κάντιος*, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου εἶναι ἐν ἡμῖν ἔμφυτος, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον παρεμβαίνει αὕτη, ὡς εἴπομεν, εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ θεμελιώδη συλλογιστικὰ ἡμῶν σχήματα, ἐνυπάρχει δηλαδὴ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἡμετέρας διανοήσεως. Ἀλλ' ὁ χρόνος περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλοῦμεν εἶναι ὁ χρόνος τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως· εἶναι ὁ *ψυχολογικὸς χρόνος*. Γνωρίζω ὅτι τὸ γεγονὸς Α εἶναι προγενέστερον τοῦ Β, ἀλλὰ κατὰ πόσον εἶναι προγενέστερον; Δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν τὸν ψυχολογικὸν χρόνον; Τίποτε ἐν ἡμῖν δὲν ὑποδεικνύει τὴν δυνατότητα τῆς τοιαύτης μετρήσεως (παρὰ τὴν δυνατότητα τῆς διακρίσεως δύο συγχρόνων γεγονότων τῆς συνειδήσεως). Ὁ ψυχολογικὸς χρόνος εἶναι *ποιοτικός*. Ἀλλ' ἐν τῇ σπουδῇ τῶν φαινομένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὃν ἀντιτάσσομεν εἰς τὸν κόσμον τῆς συνειδήσεως, τῶν φυσικῶν δηλαδὴ φαινομένων, εἶναι ἀναπόδραστος ἡ ἀνάγκη τοῦ χρόνου (βλ. λ. *χῶρος*). Τὸν χῶρον συναντᾷ τις εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς γενικωτάτας ἰδιότητας τῆς ὕλης. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρόνος δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀναγκαῖος διὰ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Αἱ ἰδιότητες, ὑφ' ἃς αὕτη ἐκδηλοῦται εἰς ἡμᾶς, ἀνάγονται εἰς φαινόμενα κινήσεως καὶ *ἡ κίνησις προϋποθέτει τὸν χρόνον*. Ἡ θερμότης, τὸ φῶς καὶ τὰ ἠλεκτρομαγνητικὰ ἐν γένει φαινόμενα ὀφείλονται εἰς κινήσεις.

Εἰς ἕνα ἀδιαλείπτως τὸν αὐτὸν καὶ ἀμετάβλητον κόσμον δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ζωή, ἡ ὁποία εἶναι αὐτὸ τοῦτο μεταβολή, κίνησις· ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπέθετέ τις τὸ ἀντίθετον, διὰ νὰ λάβῃ τὴν δυνατότητα νὰ εἰσαγάγῃ ἓν ὂν ἐντὸς τοιούτου κόσμου, εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ ὂν τοῦτο δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ, οὔτε θὰ ἠδύνατο, οὐδεμιᾶς συντελουμένης μεταβολῆς, νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν μνήμην του. Εἰς κόσμον ἀπολύτου ἀκινησίας δὲν ὑπάρχει οὔτε ψυχολογικὸς χρόνος.

Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὸν ψυχολογικὸν χρόνον, ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἶναι ποιοτικός, νὰ κατασκευάσωμεν τὸν κατάλληλον διὰ τὴν σπουδὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως *ποσοτικὸν χρόνον*; Ἐνταῦθα ἀρχίζει ἡ δυσκολία. Διὰ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς *ἀντικειμενικοῦ*, ὡς εἴπομεν, *μετρησίμου χρόνου* εἶναι ἀνάγκη ἑνὸς ὀργάνου, καὶ ὡς τοιοῦτον λαμβάνουν τὸ ἐκκρεμές, δεχόμενοι ὅτι αἱ αἰωρήσεις τοῦ ἐκκρεμοῦς τούτου (αἰωρήσεις μικροῦ πλάτους) εἶναι *ἰσόχρονοι*. Ἀλλ' ἡ πρότασις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβὴς εἰ μὴ *κατὰ προσέγγισιν*. Ἡ θερμοκρασία, ἡ ἀντίστασις τοῦ ἀέρος καὶ ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς διαρκείας τῶν αἰωρήσεων ἑνὸς ἐκκρεμοῦς. Καὶ τὰ καλύτερα ὡρολόγια χρῄζουν ἑκάστοτε διορθώσεως. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τίνος γίνεται ἡ διόρθωσις αὕτη; Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ διόρθωσις αὕτη ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, ὅπου ὁ ἀστρονόμος τῆς ἡμέρας κανονίζει τὸ ἀστρικὸν ὡρολόγιον οὕτως, ὥστε τοῦτο νὰ δεικνύῃ τὴν αὐτὴν ὥραν, ὅταν ὁ αὐτὸς ἀστὴρ διέλθῃ διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου. Γίνεται, λοιπόν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡμερησίας κινήσεως τοῦ οὐρανίου θόλου, ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κινήσεως τῆς Γῆς, ἡ διόρθωσις αὕτη τῶν ὡρολογίων. Ὥστε ἡ Γῆ ἐν τῇ κινήσει της ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες ὡρολόγιον. Ἀλλ' εἶναι ἆραγε πράγματι ὁμοιόμορφος ἡ κίνησις αὕτη τῆς γῆς; Αἱ παλίρροιαι ἐπενεργοῦν ἐπιβραδυντικῶς ἐπὶ τῆς κινήσεως ταύτης τῆς Γῆς. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ παρατηρουμένη ἐπιτάχυνσις εἰς τὴν κίνησιν τῆς Σελήνης. Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἐν τῷ σύμπαντι ἓν ἰδεῶδες ὡρολόγιον, μήπως δυνάμεθα ἆραγε νὰ θέσωμεν τὴν ἀκρίβειαν ἐν τῷ ὁρισμῷ, κατορθοῦντες νὰ ὁρίσωμεν (ὅπερ θὰ ἀπετέλει τὴν βάσιν τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου) πότε δύο χρονικὰ διαστήματα εἶναι ἴσα; Ὅταν λαμβάνωμεν τὸ ἐκκρεμὲς ὡς ὄργανον μετρήσεως τοῦ χρόνου, δεχόμεθα ἐνδιαθέτως ὅτι ἡ *διάρκεια δύο ταυτῶν φαινομένων εἶναι ἡ αὐτὴ* ἤ, καλύτερον, ὅτι *τὰ αὐτὰ αἴτια χρειάζονται τὸν αὐτὸν χρόνον διὰ νὰ παραγάγουν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα*.

Εἶναι ὅμως εὔκολον νὰ ἴδῃ τις ὅτι δὲν ἀποκλείεται ἡ πρότασις αὕτη νὰ διαψευσθῇ μίαν ἡμέραν ὑπὸ τοῦ πειράματος, ἂν δὲν θέλωμεν τοὐλάχιστον νὰ στηρίξωμεν ἀπόλυτον πίστιν ἐπὶ τῆς *ἀρχῆς τοῦ ἀποχρῶντος λόγου*. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμῶμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην, εἶναι φανερὸν ὅτι, ἐπειδὴ οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ μία καὶ ἡ αὐτὴ αἰτία, λόγῳ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθούσης ἐν τῷ ὅλῳ σύμπαντι μεταβολῆς, ἡ πρότασις ἡμῶν δέον νὰ διατυπωθῇ ὡς ἑξῆς: *Αἰτίαι περίπου αἱ αὐταὶ χρειάζονται χρόνον περίπου τὸν αὐτὸν διὰ νὰ παραγάγουν ἀποτελέσματα περίπου τὰ αὐτά*. Ὁπότε ὁ ὁρισμός μας εἶναι μόνον κατὰ προσέγγισιν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων τῆς Μηχανικῆς κατορθοῦμεν νὰ προβλέπωμεν τὰ συμβαίνοντα τοῦ κόσμου μὲ λίαν ἱκανοποιητικὴν ἀκρίβειαν. Ποῖον εἶναι τὸ ὡρολόγιον ὅπερ ἔχει ὑπ' ὄψιν της ἡ Φυσική; Ὅταν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὰς ἀρχὰς τῆς Μηχανικῆς, ὅπως αὗται εἶναι διατυπωμέναι, ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἔχομεν σύνολον νόμων θαυμασίως ἀνταποκρινομένων εἰς τὰ πράγματα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων εἴμεθα ἑκάστην στιγμὴν εἰς θέσιν νὰ προβλέπωμεν τὸ μέλλον, ἀγόμεθα εἰς τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι *φυσικὸς χρόνος εἶναι ἐκεῖνος βάσει τοῦ ὁποίου διατυποῦνται αἱ ἀρχαὶ τῆς Μηχανικῆς*. Ἡ *μέτρησις*, δηλαδή, τοῦ χρόνου γίνεται οὕτως, ὥστε ν' ἀληθεύουν αἱ ἐξισώσεις τῆς Μηχανικῆς (βλ. λ. *χωρόχρονος*). Ἀποδεικνύεται ἐπίσης ὅτι ἡ κατόπιν τοῦ ἄνω ὁρισμοῦ ἐκλογὴ τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἔχωμεν τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἁπλουστέραν διατύπωσιν τῶν νόμων τῆς φύσεως.
ΑΡ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

—[*Ἀστρον.*] Ἡ ἔννοια τοῦ *χρόνου* εἶναι πρωταρχικὴ ἔννοια, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ δι' ἄλλων ἁπλουστέρων, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ βαθμοῦ ἐξελίξεως φαινομένου τινὸς ἢ διὰ τῆς διαδοχῆς διαφόρων ἀλλεπαλλήλων γεγονότων. Ἂν ὁ ὁρισμὸς τοῦ χρόνου θίγῃ δυσκολώτατα ζητήματα τῆς φιλοσοφίας, ἡ μέτρησις ὅμως αὐτοῦ ἀποτελεῖ θέμα τῆς ἁρμοδιότητος τῆς ἀστρονομίας. Ἐν τῇ πράξει ἡ μέτρησις τοῦ χρόνου ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς παρακολουθήσεως συνεχοῦς τινος κινήσεως. Ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος ὡς βάσις τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου ἐλήφθη ἡ φαινομένη ἡμερησία κίνησις τῆς οὐρανίου σφαίρας, συμφώνως δὲ πρὸς αὐτήν, θεωρηθεῖσαν ὡς πρότυπον, ἐρρυθμίσθησαν ἅπαντα τὰ μεταγενεστέρως ἐπινοηθέντα χρονομετρικὰ μέσα ἢ ὡρολόγια.

Ἡ φυσικωτέρα μονὰς πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ *ἡμέρα*, ἤτοι τὸ χρονικὸν διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ Γῆ συμπληροῖ μίαν περιστροφὴν περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς, ἢ ἄλλως τὸ διάστημα, ὅπερ περιλαμβάνεται μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων ἀστέρος τινὸς ἢ οἱουδήποτε σημείου τῆς οὐρανίου σφαίρας. Κατὰ ταῦτα, ἐὰν ὡς ἀρχὴ τῆς ἡμέρας θεωρῆται ἡ διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου διάβασις τοῦ ἐκλεγέντος οὐρανίου σώματος ἢ σημείου, τὸ μέτρον τοῦ χρόνου ἢ ἁπλῶς ὁ χρόνος καθ' οἱανδήποτε ἄλλην στιγμὴν θὰ εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ γωνιώδης ἀπόστασις, ἤτοι ἡ ὡριαία γωνία τοῦ οὐρανίου τούτου σώματος ἢ τοῦ σημείου.

Ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ διακρίνομεν τρία εἴδη χρόνου: τὸν *ἀστρικὸν χρόνον*, τὸν *φαινόμενον* ἢ *ἀληθῆ ἡλιακὸν χρόνον* καὶ τὸν *μέσον ἡλιακὸν χρόνον*. Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικῶς δι' ἀστρονομικοὺς μόνον σκοπούς, ὁ δὲ τελευταῖος ἀπαντᾷ ἐν κοινῇ χρήσει πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀστρικὸς χρόνος. Καλεῖται ἀστρικὸς χρόνος τόπου τινὸς ἡ ἑκάστοτε ὡριαία γωνία τοῦ ἀληθοῦς ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

Ἐπειδὴ τὸ ἐαρινὸν σημεῖον στερῆται πραγματικῆς ὑποστάσεως, ἡ θέσις του ὅμως ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας εἶναι πάντοτε γνωστὴ ἐκ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀποστάσεως τῶν ἀστέρων, ἤτοι τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς αὐτῶν, ὁ προσδιορισμὸς τῆς στιγμῆς τῆς μεσουρανήσεως τοῦ ἐαρινοῦ σημείου ἀνάγεται εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς μεσουρανήσεως οἱουδήποτε ἀπλανοῦς ἀστέρος. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν χρόνος, ὅστις προσδιορίζεται διὰ παρατηρήσεως τῶν μεσουρανούντων ἀστέρων, ἐκλήθη *ἀστρικός*, τὸ δὲ χρονικὸν διάστημα, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου ἢ τοῦ ἰδίου ἀπλανοῦς ἀστέρος ὠνομάσθη *ἀστρικὴ ἡμέρα*. Συνήθως ὡς ἀρχὴ τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας λαμβάνεται ἡ στιγμὴ τῆς ἀστρικῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν μεσουρανεῖ ἄνω τὸ ἐαρινὸν σημεῖον. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ *ἀστρικὸν ὡρολόγιον*, ἤτοι τὸ ἐκκρεμὲς ἢ χρονόμετρον, τὸ ὁποῖον εἶναι ρυθμισμένον οὕτως ὥστε νὰ δεικνύῃ ἑκάστοτε ὡριαίαν γωνίαν τοῦ ἐαρινοῦ σημείου, θὰ δεικνύῃ $0^{ω}. 0^{λ}. 0^{δ}$.

Ἡ χρῆσις τοῦ ἐκκρεμοῦς ὡς ἀκριβεστάτου μέσου πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου ἀνάγεται κατά τινας εἰς τὸν Ἄραβα ἀστρονόμον Ἴμπν Ἰουνίς, ὅστις ἔζη περὶ τὸ 1000 μ. Χ., ἤτοι 500 περίπου ἔτη πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἀνακαλύψεως τῶν νόμων τοῦ ἐκκρεμοῦς. Ἡ κατασκευὴ ἐν τούτοις τοῦ πρώτου ἐκκρεμοφόρου ὡρολογίου καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ὀφείλεται εἰς τὸν Huyghens (1657).

Σπουδαιοτάτην βελτίωσιν εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ἀστρονομικῶν ἐκκρεμῶν ἐπήνεγκον αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Harrison καὶ τοῦ Graham, οἵτινες ἐπέτυχον τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐπιδράσεως τῶν θερμομετρικῶν μεταβολῶν ἐπὶ τοῦ μήκους τοῦ ἐκκρεμοῦς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ πρῶτος με-

Digitized by Google

τεχειρίσθη συνδυασμὸν στελεχῶν ἐν σχήματι ἐσχάρας ἐκ μετάλλων ἐχόντων διάφορον συντελεστὴν διαστολῆς, ἐνῷ ὁ δεύτερος ἀνήρτησεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἐκκρεμοῦς δοχεῖον πλῆρες ὑδραργύρου. Ἀμφότερα τὰ συστήματα ταῦτα ἀντισπάσεως παρέχουσιν ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, ὅταν αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας δὲν εἶναι απότομοι, κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη ἐδοκιμάσθη ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐκκρεμοῦς ἐξ εἰδικοῦ κράματος νικελίου καὶ χάλυβος, τοῦ καλουμένου ἰνβὰρ (invar), ὅπερ ἔχει ἐλάχιστον συντελεστὴν διαστολῆς.

Εἰς τὰ σύγχρονα ἀστεροσκοπεῖα, ἔνθα ἐπιδιώκεται ἡ μέτρησις τοῦ χρόνου μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας, τὰ πρὸς τοῦτο χρησιμοποιούμενα ἐκκρεμοφόρα ὡρολόγια, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατασκευάζονται μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, τοποθετοῦνται καὶ εἰς εἰδικὰς αἰθούσας, ἐν αἷς ἐξασφαλίζεται ἡ λειτουργία των ὑπὸ σταθερὰν θερμοκρασίαν καὶ ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν. Καὶ ἡ μὲν σταθερότης τῆς θερμοκρασίας ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ καταλλήλων τεχνητῶν μέσων, εἴτε διὰ κατασκευῆς τῆς αἰθούσης εἰς ἀρκετὸν βάθος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἡ δὲ σταθερότης τῆς πιέσεως δι' ἐγκλείσεως τοῦ ὡρολογίου ἐντὸς χαλυβδίνου κιβωτίου, φρασσομένου ἄνωθεν ἀεροστεγῶς δι' ὑαλίνου κώδωνος. Ἐντὸς τοῦ κιβωτίου ἐγκλείεται προσέτι θερμόμετρον, ὑγρόμετρον καὶ βαρόμετρον, διὰ καταλλήλου δὲ στρόφιγγος τῇ βοηθείᾳ ἀεραντλίας ἀραιοῦται ὁ ἐν τῷ κιβωτίῳ ἀὴρ μέχρις ὡρισμένου ὁρίου. Χάρις εἰς εἰδικὸν σύστημα αὐτομάτου χορδίσεως, τῇ βοηθείᾳ ἠλεκτρομαγνήτου τὰ τοιαῦτα «ἐκκρεμῆ σταθερᾶς πιέσεως καὶ θερμοκρασίας» δύνανται νὰ λειτουργήσωσιν ἐπὶ μακρὸν χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην συχνῆς ἐπιβλέψεως. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐνδείξεις των, αὗται παρέχονται ὑπὸ βοηθητικοῦ τινος ὡρολογίου, ἠλεκτρικῶς συνδεομένου μετὰ τοῦ προτύπου. Πᾶσαι αἱ ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις γίνονται τῇ βοηθείᾳ *χρονογράφου*, ἠλεκτρικῶς συνδεδεμένου μετὰ τοῦ προτύπου ἀστρικοῦ ἐκκρεμοῦς, χάριν δὲ μείζονος ἀκριβείας καὶ πρὸς ἔλεγχον τῆς κανονικότητος τῆς λειτουργίας τοῦ προτύπου ἐκκρεμοῦς τὰ νεώτερα ἀστεροσκοπεῖα ἔχουσιν ἐντὸς τῆς αὐτῆς αἰθούσης δύο ἢ καὶ πλείονα ὅμοια ἐκκρεμῆ σταθερᾶς πιέσεως καὶ θερμοκρασίας, τὰ ὁποῖα συγκρίνουσι τακτικῶς πρὸς ἄλληλα.

Τοιαῦτα ἐκκρεμῆ ὑπάρχουσι διαφόρων τύπων, ὀνομαστότερα ὅμως εἶναι τὰ κατασκευαζόμενα ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ W. H. Shortt καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Leroy ἐν Γαλλίᾳ.

Λόγῳ τῆς μεταπτώσεως τῶν ἰσημεριῶν, ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα, ἡ προσδιοριζομένη διὰ παρατηρήσεως τῶν ἀπλανῶν, εἶναι κατά τι μακροτέρα ἢ ὅ,τι θὰ ἦτο ἐὰν προσδιωρίζετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐαρινοῦ σημείου, ὑποτιθεμένου εἰς σταθερὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἀπλανῶν.

Ἡ τοιαύτη ἐκ τῆς κατ' ἀνάδρομον φορὰν κινήσεως τοῦ ἐαρινοῦ σημείου διαφορὰ εἰς τὴν διάρκειαν τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας ἀνέρχεται μόλις εἰς τὸ $^1/_{120}$ τοῦ δευτερολέπτου. Προσέτι, ἐπειδὴ ἡ ἀνάδρομος κίνησις τοῦ σημείου τούτου δὲν εἶναι ὁμαλὴ καὶ ἡ διάρκεια ὅλων τῶν ἀστρικῶν ἡμερῶν δὲν παραμένει διαρκῶς σταθερά, ἀλλὰ διαφέρουσιν ἡ μία τῆς ἄλλης κατὰ ποσόν τι, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι τόσον μικρόν, ὥστε δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ οὐδὲ διὰ τῶν τελειοτάτων ὡρολογίων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπεδείχθη ὅτι ἡ διάρκεια τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας αὐξάνει περίπου κατὰ 0,001 τοῦ δευτερολέπτου ἐντὸς ἑνὸς αἰῶνος, συνεπείᾳ ἐλαττώσεως τῆς ταχύτητος περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς.

Συνεπείᾳ τῆς αὐξήσεως τῆς διαρκείας τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη φαίνονται κινούμενοι ταχύτερον ἐπὶ τῆς τροχιᾶς των ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Ἡ συσσώρευσις τῆς μικρᾶς αὐτῆς ἡμερησίας ἐπιταχύνσεως κατεδείχθη σαφῶς ὑπὸ τοῦ Fotheringham, καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης, διὰ συγκρίσεως τῶν χρόνων τῶν τελευταίων ἐκλείψεων πρὸς τοὺς χρόνους ἐκλείψεων, αἵτινες συνέβησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Τὸ κυριώτερον αἴτιον τῆς αὐξήσεως τῆς διαρκείας τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας ἀποτελεῖ ἡ τριβὴ τῶν παλιρροιῶν. Κατὰ τὸν E. W. Brown μεταβολὴ εἰς τὴν ταχύτητα περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς ἐπέρχεται ἐξ αὐξομειώσεων τῆς διαμέτρου τοῦ γηΐνου ἰσημερινοῦ, ὀφειλομένων εἰς ἐσωτερικὰ αἴτια καὶ μὴ ὑπερβαινουσῶν ὀλίγα μόνον μέτρα. Ὡς ἐκ τῶν αὐξομειώσεων τούτων ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ οἱ πλανῆται, κατὰ τὰ πορίσματα τῶν παρατηρήσεων τοῦ τευλευταίου αἰῶνος, παρουσιάζουσιν ἐπί τινα ἔτη τάσιν ὑπερβάσεως τῶν ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὁριζομένων θέσεων αὐτῶν, ἐπί τινα δὲ ἔτη τάσιν ὀπισθοδρομήσεως, ὡς ἐὰν ἡ Γῆ, θεωρουμένη ὡς ὡρολόγιον, ἐπί τι διάστημα 10 ἢ 20 ἐτῶν, ὑφίστατο ἐπιτάχυνσιν τῆς περιστροφῆς της μέχρις 20 δευτερολέπτων καὶ ἀκολούθως ἐπὶ τὸ αὐτὸ περίπου διάστημα ἐπιβράδυνσιν μέχρι τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ.

Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀκριβοῦς ἀστρικοῦ χρόνου ἀποτελεῖ ἀποκλειστικῶς ἔργον τῶν ἀστεροσκοπείων καὶ μίαν τῶν σπουδαιοτάτων πρακτικῶν ἐφαρμογῶν τῆς ἀστρονομίας, ἐπιτυγχάνεται δὲ διὰ παρατηρήσεων τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μεσουρανήσεως αὐτῶν, τῇ βοηθείᾳ κυρίως τοῦ μεσημβρινοῦ τηλεσκοπίου. Ἐπειδὴ ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ ἀστέρος μεσουρανοῦντος ἰσοῦται πρὸς τὸν ἀστρικὸν χρόνον τοῦ τόπου, σκοπὸς τῶν μεσημβρινῶν παρατηρήσεων εἶναι ἡ εὕρεσις τῆς *ἀπολύτου καταστάσεως* καὶ ἀκολούθως τῆς πορείας τοῦ προτύπου ἐκκρεμοῦς τοῦ ἀστεροσκοπείου, ὁπότε γνωρίζοντες τὴν ἀπόλυτον κατάστασιν τοῦ ἐκκρεμοῦς διὰ δοθεῖσαν στιγμήν, ἔχομεν τὴν ἀκριβῆ ἀστρικὴν ὥραν διὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Χάρις εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθείσας τελειοποιήσεις τῶν ὀργάνων ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀστρικοῦ χρόνου γίνεται σήμερον μὲ προσέγγισιν χιλιοστοῦ τοῦ δευτερολέπτου.

Ὁ ἀστρικὸς χρόνος, ἂν καὶ δύναται νὰ προσδιορισθῇ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀμέσως πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινωνικῶν καὶ βιοτικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ ἀστρικὴ μεσημβρία δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς ἡλιακῆς, ἀλλὰ συμβαίνει ἐντὸς ἑνὸς ἔτους, ἄλλοτε ἐντὸς τῆς ἡμέρας καὶ ἄλλοτε ἐντὸς τῆς νυκτός. Ὡς ἐκ τούτου, ἀφοῦ προσδιορισθῇ ὁ ἀκριβὴς ἀστρικὸς χρόνος ἐν τοῖς ἀστεροσκοπείοις, μετατρέπεται ἀκολούθως δι' ὑπολογισμοῦ εἰς *ἡλιακὸν χρόνον*, ὅστις διακρίνεται εἰς *ἀληθῆ* καὶ εἰς *μέσον*.

Φαινόμενος ἢ *ἀληθὴς ἡλιακὸς χρόνος* ἔν τινι τόπῳ καλεῖται ἡ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ὡριαία γωνία τοῦ ἀληθοῦς Ἡλίου, ἤτοι τοῦ πραγματικοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας. Ὁ χρόνος οὗτος δείκνυται ὑπὸ τῶν λεγομένων ἡλιακῶν ἢ σκιαθηρικῶν ὡρολογίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν γνωστὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου, καλεῖται *ἀληθὴς ἡλιακὴ ἡμέρα*, Λόγῳ τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς τροχιᾶς της, ὁ Ἥλιος φαίνεται κινούμενος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν, ἤτοι ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ὡς ἐκ τούτου, ἐὰν σήμερον φαντασθῶμεν τὸν Ἥλιον μεσουρανοῦντα ἐν Ἀθήναις συγχρόνως μετά τινος ἀπλανοῦς, αὔριον, ὅταν ὁ ἀπλανὴς θὰ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἥλιος θὰ εὑρίσκεται περίπου κατὰ μίαν μοῖραν ἀνατολικώτερον, ἤτοι θὰ μεσουρανήσῃ περίπου 4 λεπτὰ μετὰ τὸν ἀστέρα. Ἄλλοις λόγοις, ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα εἶναι κατὰ 4 ἀστρικὰ λεπτὰ μικροτέρα τῆς ἡλιακῆς. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἀποτελεῖ ἀκριβῶς μίαν ἡμέραν ἐντὸς ἑνὸς ἔτους, ὅπερ περιλαμβάνει 366,25 ἀστρικὰς ἡμέρας.

Ἡ πρὸς ἀνατολὰς κίνησις τοῦ Ἡλίου δὲν εἶναι ὁμαλή, λόγῳ ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐκκεντρότητος τῆς γηΐνης τροχιᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς λοξώσεως τῆς ἐκλειπτικῆς. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ διάρκεια τῶν ἀληθῶν ἡλιακῶν ἡμερῶν δὲν εἶναι σταθερά. Ἐπομένως, ἐὰν ἐπεδιώκετο ἡ κατασκευὴ ὡρολογίων, τὰ ὁποῖα νὰ ἐδείκνυον ἀληθῆ ἡλιακὸν χρόνον, ταῦτα ἔπρεπε νὰ ἔχωσι λίαν πολύπλοκον μηχανισμὸν ὑποκείμενον εἰς ἀνώμαλον κίνησιν, ὅπως καὶ ὁ ἀληθὴς Ἥλιος, καὶ σημειοῦντα ἄλλοτε μακροτέρας καὶ ἄλλοτε βραχυτέρας ὥρας. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιούτων δυσχερειῶν ἐπενοήθη τρίτον εἶδος χρόνου, ὁ λεγόμενος μέσος ἡλιακὸς χρόνος.

Μέσος ἡλιακὸς χρόνος τόπου τινὸς καλεῖται ἡ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ὡριαία γωνία τοῦ μέσου Ἡλίου, ἤτοι πλαστοῦ τινος ἄστρου, τὸ ὁποῖον φανταζόμεθα κινούμενον ὁμαλῶς ἐπὶ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν, ἤτοι ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, καὶ διαγράφον τὴν ἐτησίαν τροχιάν του ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὅπερ ἀπαιτεῖται ἵνα καὶ ὁ πραγματικὸς Ἥλιος διαγράψῃ τὴν ἐκλειπτικήν.

Ὅπως, ὅταν ὁ ἀληθὴς Ἥλιος μεσουρανῇ ἄνω, λέγωμεν ὅτι ἔχομεν ἀληθῆ μεσημβρίαν, ἢ ὅταν μεσουρανῇ κάτω, ἀληθὲς μεσονύκτιον, οὕτω, κατ' ἀναλογίαν, καλεῖται *μέση μεσημβρία* ἡ στιγμὴ τῆς ἄνω μεσουρανήσεως τοῦ μέσου Ἡλίου καὶ *μέσον μεσονύκτιον* ἡ στιγμὴ τῆς κάτω μεσουρανήσεως αὐτοῦ, τὸ δὲ χρονικὸν διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω ἢ κάτω μεσουρανήσεων τοῦ μέσου Ἡλίου καλεῖται *μέση ἡλιακὴ ἡμέρα*. Πᾶσαι αἱ μέσαι ἡλιακαὶ ἡμέραι ἔχουσι τὴν αὐτὴν διάρκειαν, ἤτοι τόσην, ὅση εἶναι ἡ κατὰ μέσον ὅρον διάρκεια μιᾶς ἀληθοῦς ἡλιακῆς ἡμέρας, ἑκάστη ὅμως μέση ἡλιακὴ ἡμέρα εἶναι μακροτέρα μιᾶς ἀστρικῆς κατὰ $3^{\lambda}\ 55^{\delta}$, 91 μέσου ἡλιακοῦ χρόνου, ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ἑκάστη ἀστρικὴ ἡμέρα εἶναι βραχυτέρα μιᾶς μέσης ἡλιακῆς κατὰ $3^{\lambda}\ 56^{\delta}$, 56 ἀστρικοῦ χρόνου. Ἡ ὁμαλὴ κίνησις τοῦ μέσου Ἡλίου ἐπιτρέπει τὴν κατασκευὴν ὡρολογίων, ἤτοι ὁμαλῶς κινουμένων μηχανισμῶν, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑκάστοτε τιμῆς τοῦ μέσου ἡλιακοῦ χρόνου, ὅστις σὺν τοῖς ἄλλοις ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα ὅτι δὲν ἀφίσταται σημαντικῶς τοῦ ἀληθοῦς ἡλιακοῦ χρόνου. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀληθοῦς καὶ μέσου ἡλιακοῦ χρόνου ὀνομάζεται ἐξίσωσις τοῦ χρόνου, ἡ δὲ τιμὴ αὐτῆς δι' ἑκάστην ἡμέραν τοῦ ἔτους παρέχεται ὑπὸ τῶν ἀστρονομικῶν ἐφημερίδων.

Ἐξίσωσις τοῦ χρόνου. Καλεῖται οὕτω ἡ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ ποσότης, ἡ ὁποία προστιθεμένη εἰς τὸν ἀληθῆ ἡλιακὸν χρόνον παρέχει τὸν ἀντίστοιχον μέσον, ἤτοι ἡ κατά τινα δοθεῖσαν στιγμὴν διαφορὰ μεταξὺ ἀληθοῦς καὶ μέσου ἡλιακοῦ χρόνου ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ἡ διαφορὰ τῶν ὡριαίων γωνιῶν ἢ τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ μέσου Ἡλίου. Ἡ διαφορὰ αὕτη $E = \alpha - \alpha_{\mu}$ εἶναι προφανῶς θετικὴ μέν, ὅταν ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ α τοῦ ἀληθοῦς Ἡλίου εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς α_{μ} τοῦ μέσου Ἡλίου, ἀρνητικὴ δέ, ὅταν συμβαίνῃ τὸ ἀντίθετον. Ἡ τιμὴ τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου δι' ἑκάστην ἡμέραν παρέχεται ὑπὸ τῶν ἀστρονομικῶν ἐφημερίδων, χρῆσις δὲ αὐτῆς γίνεται, ὅταν, γνωστοῦ ὄντος τοῦ μέσου χρόνου, θέλωμεν νὰ τρέψωμεν αὐτὸν εἰς ἀληθῆ ἤ, ὅπερ συνηθέστερον, ὁσάκις ἐκ τοῦ ἀληθοῦς ἡλιακοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον μᾶς παρέχει τὸ ἡλιακὸν ὡρολόγιον, θέλομεν νὰ εὕρωμεν τὸν ἀντίστοιχον μέσον κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν. Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ εἰς τὴν ἔνδειξιν τοῦ ἡλιακοῦ ὡρολογίου νὰ προσθέσωμεν ἀλγεβρικῶς τὴν διὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀντιστοιχοῦσαν τιμὴν τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου.

Ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου ἀποτελεῖ συνέπειαν τοῦ συνδυασμοῦ δύο φαινομένων, ἤτοι ὀφείλεται: α) εἰς τὴν λόξωσιν τῆς ἐκλειπτικῆς καὶ β) εἰς τὸ ὅτι ὁ Ἥλιος φαίνεται κινούμενος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς μὲ διάφορον ταχύτητα κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους, λόγῳ τῆς ἐκκεντρότητος τῆς γηΐνης τροχιᾶς.

Γραφικῶς ἡ ἐτησία μεταβολὴ τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ καμπύλης, ἀποτελούσης τὴν συνισταμένην δύο ἄλλων καμπύλων, ὧν ἡ μία (στικτὴ) παριστᾷ τὴν ἐξίσωσιν τοῦ χρόνου, ἣν θὰ εἴχομεν, ἐὰν ὑφίστατο μόνον ἡ ἐπίδρασις τῆς λοξώσεως τῆς ἐκλειπτικῆς, ἡ δὲ τροχιὰ τῆς Γῆς ἦτο κυκλική, καὶ ἡ ἑτέρα (διακεκομμένη) τὴν μεταβολὴν τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου συνεπείᾳ μόνης τῆς ἐκκεντρότητος, ἐὰν ἡ ἐκλειπτικὴ ἐταυτίζετο μετὰ τοῦ ἰσημερινοῦ. Προφανῶς ἡ τεταγμένη τυχόντος σημείου τῆς συνισταμένης καμπύλης ἰσοῦται πρὸς τὸ ἀλγεβρικὸν ἄθροισμα τῶν τεταγμένων τῶν εἰς τὴν αὐτὴν τετμημένην ἀντιστοιχούντων σημείων τῶν δύο συνιστωσῶν καμπύλων.

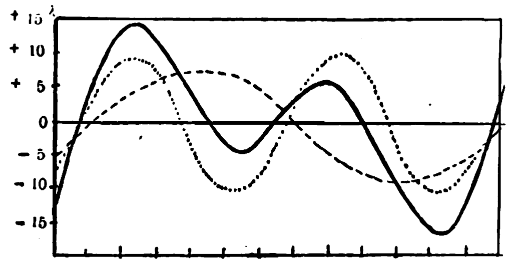

Καμπύλη (ὀκτωειδὴς) παριστῶσα τὴν μεταβολὴν τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύο αἰτίων, εἰς τὰ ὁποῖα κυρίως ὀφείλεται ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου, καὶ πᾶσα οἱαδήποτε ἄλλη ἀνωμαλία τῆς κινήσεως τῆς Γῆς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς τιμῆς τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου, ἡ ἐπίδρασις ὅμως ἁπάντων τῶν δευτερευόντων τούτων παραγόντων οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὰ δέκα δευτερόλεπτα περίπου. Συνεπῶς προκειμένου περὶ τροπῆς τοῦ ἀληθοῦς ἡλιακοῦ χρόνου, ὃν παρέχει ἡλιακὸν ὡρολόγιον, εἰς μέσον, ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου δύναται νὰ ληφθῇ μετ' ἐπαρκοῦς ἀκριβείας (περίπου μὲ προσέγγισιν λεπτοῦ) ἐκ τῆς παρατιθεμένης καμπύλης.

Ὡς συνάγεται ἐκ τῆς καμπύλης ταύτης, ἡ ἐξίσωσις τοῦ χρόνου λαμβάνει τὰς μεγίστας μὲν τιμὰς αὐτῆς τὴν 11ην Φεβρουαρίου καὶ τὴν 26ην Ἰουλίου, τὰς δὲ ἐλαχίστας τὴν 14ην Μαΐου καὶ τὴν 2αν Νοεμβρίου, μηδενιζομένη τετράκις τοῦ ἔτους, ἤτοι τὴν 15ην Ἀπριλίου, τὴν 14ην Ἰουνίου, τὴν 1ην Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 24ην Δεκεμβρίου. Σημειωτέον ὅτι αἱ ἡμερομηνίαι αὗται μεταβάλλονται κατά τι ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, λόγῳ τῆς μεταπτώσεως, τῆς ἐλαττώσεως τῆς λοξώσεως τῆς ἐκλειπτικῆς καὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ περιηλίου, ἡ ἀπόλυτος ὅμως τιμὴ τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὰ 16 λεπτά.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ σημεῖον τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἐξηγήσωμεν διατί κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας εἶναι μεγαλυτέρα πρὸ τῆς μέσης μεσημβρίας ἢ μετ' αὐτὴν καὶ τἀνάπαλιν.

Ἀστρονομικὸς καὶ πολιτικὸς χρόνος. Ὁ μέσος ἡλιακὸς χρόνος διακρίνεται εἰς *ἀστρονομικὸν* καὶ εἰς *πολιτικόν*, καθόσον ὡς ἀρχὴ τῆς μέσης ἡλιακῆς ἡμέρας λαμβάνεται ἡ στιγμὴ τῆς μέσης μεσημβρίας ἢ τοῦ μέσου μεσονυκτίου. Συνεπῶς ὁ πολιτικὸς χρόνος εὑρίσκεται, ἐὰν προσθέσωμεν 12 ὥρας εἰς τὸν ἀστρονομικόν, τοῦθ' ὅπερ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἀλλαγὴν τῆς ἡμέρας, τοῦ μηνὸς ἢ καὶ τοῦ ἔτους. Οὕτω λ. χ. ἡ 26η Φεβρουαρίου 1924 (Τρίτη) εἰς τὰς 22 ὥρας ἀστρονομικοῦ χρόνου

Digitized by Google

ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν 27ην Φεβρουαρίου 1924 Τετάρτην) 10 ὥραν π. μ. πολιτικοῦ χρόνου.

Ἡ χρῆσις τοῦ ἀστρονομικοῦ χρόνου κατηργήθη ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1925 ἐξαιρέσει τῆς ἀριθμήσεως τῶν ἰουλιανῶν ἡμερῶν. Ἔκτοτε εἰς πάσας τὰς ἀστρονομικὰς ἐφημερίδας ὅλα τὰ δεδομένα ἀναφέρονται εἰς πολιτικὸν μέσον ἡλιακὸν χρόνον τοῦ Greenwich, ὅστις ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἄγγλων Greenwich Mean Time (G. M. T.) ἢ καὶ Civil Time (C. T.), ὑπὸ τῶν Γάλλων Temps Civil de Greenwich ἢ Temps Universel καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν Weltzeit κ.τ.λ.

Τοπικὸς χρόνος καὶ ἐπίσημος χρόνος. Ἐπειδὴ ἡ ὡριαία γωνία μετρεῖται ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ ἑκάστου τόπου, πᾶν εἶδος χρόνου, ὡς παρ στῶν ὡριαίαν γωνίαν, θὰ διαφέρῃ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τόπου εἰς τὸν ἄλλον. Ἄλλοτε ἦτο ἐν χρήσει ὁ λεγόμενος *τοπικὸς μέσος* (ἡλιακὸς) *χρόνος*, ἤτοι ὁ χρόνος τοῦ τόπου ἐν ᾧ προσδιωρίσθη, ἡ βαθμιαία ὅμως ἀνάπτυξις τῶν παγκοσμίων συγκοινωνιῶν κατέστησε καταφανεῖς τὰς ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ συστήματος τούτου δυσχερείας, ἰδίᾳ εἰς ζητήματα σιδηροδρομικῶν δρομολογίων, μεταβιβάσεως τηλεγραφημάτων κτλ. Οὕτω λ. χ. ἄλλοτε οἱ μὲν σιδηρόδρομοι τῆς Ἀγγλίας ἐκανόνιζον τὰ δρομολόγιά των ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μέσου χρόνου Γκρήνουϊτς, οἱ δὲ γαλλικοὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χρόνου τῶν Παρισίων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, διότι ὁ μέσος χρόνος Οὐασιγκτῶνος διαφέρει καθ' ὅλο κλήρους ὥρας ἀπὸ τὸν τοπικὸν χρόνον τῶν κεντρικῶν ἢ τῶν δυτικῶν πολιτειῶν. Ὡς ἐκ τούτου, ἑκάστη σιδηροδρομικὴ ἑταιρεία ἐν Ἀμερικῇ ἐκανόνιζε τὰ δρομολόγιά της ἐπὶ τῇ βάσει χρόνου τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς ἢ προκειμένου περὶ μακρῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καθώριζεν εἰδικὰς ζώνας, ἐχούσας ἴδιον χρόνον. Ἐντεῦθεν προέκυπτε συχνάκις σύγχυσις, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰς διασταυρώσεις τῶν γραμμῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτων ἀνωμαλιῶν ὁ ἐκ Σκωτίας Καναδὸς Sanford Fleming προέτεινε τῷ 1878 τὴν διαίρεσιν τῆς γῆς εἰς 24 ὡριαίας ἀτράκτους. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἑκάστη ἄτρακτος περιλαμβάνεται μεταξὺ δύο μεσημβρινῶν, ἀπεχόντων ἀλλήλων κατὰ 15°, πᾶσαι δὲ αἱ χῶραι αἱ εὑρισκόμεναι ἐν τῇ αὐτῇ ἀτράκτῳ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὥραν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οἱ τόποι οἱ κείμενοι ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ τῆς ἀτράκτου. Οὕτω λ. χ., ἐὰν λάβωμεν ὡς πρῶτον μεσημβρινὸν τὸν διερχόμενον διὰ τοῦ ἀστεροσκοπίου τοῦ Greenwich, πάντες οἱ τόποι οἱ κείμενοι 7°30' πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ θὰ ἔχωσι χρόνον ἴσον πρὸς τὸν τοπικὸν μέσον χρόνον τοῦ Greenwich, ὁ χρόνος δὲ οὗτος τῆς πρώτης ἀτράκτου εἶναι κατὰ μίαν ἀκεραίαν ὥραν μικρότερος τοῦ χρόνου τῆς ἀμέσως προηγουμένης πρὸς ἀνατολὰς ἀτράκτου, ἢ κατὰ μίαν ἀκεραίαν ὥραν μεγαλύτερος τοῦ χρόνου τῆς ἀμέσως ἑπομένης πρὸς δυσμάς. Ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη διαιρεῖται εἰς τρεῖς ὡριαίας ἀτράκτους, τὴν δυτικήν, τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικήν, αἱ δὲ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ὁ Καναδᾶς ἀνήκουσιν εἰς πέντε ἀτράκτους, ἤτοι τὴν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, τὴν ἀνατολικήν, τὴν κεντρικήν, τὴν τῶν ὀρέων καὶ τὴν τοῦ Εἰρηνικοῦ.

Ἡ Ἑλλὰς προσεχώρησεν εἰς τὸ σύστημα τῶν ὡριαίων ἀτράκτων ἀπὸ τῆς 15/28 Ἰουλίου 1916, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἄτρακτον. Συνεπῶς ὅταν ἔχωμεν μεσημβρίαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐν Ρώμῃ, ἥτις ἀνήκει εἰς τὴν κεντρικὴν ἄτρακτον, ἔχουν 11 ω. π. μ. καὶ ἐν Παρισίοις ἢ ἐν Λονδίνῳ, ἤτοι ἐν τῇ δυτικῇ ἀτράκτῳ, 10 ω. π. μ.

Ὁ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συστήματος τῶν ὡριαίων ἀτράκτων ὁριζόμενος χρόνος καλεῖται *ἐπίσημος χρόνος* (Temps Légal, Standard Time), ἔχει δὲ τὸ πλεονέκτημα ὅτι δὲν διαφέρει πολὺ τοῦ τοπικοῦ μέσου χρόνου καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἑνότητα τοῦ χρονομετρικοῦ συστήματος, διότι ἀφότου ὅλαι σχεδὸν αἱ χῶραι παρεδέχθησαν τὸν ἐπίσημον χρόνον, τὰ ὡρολόγια ὅλου τοῦ κόσμου δεικνύουσι τὰ αὐτὰ λεπτὰ καὶ τὰ αὐτὰ δευτερόλεπτα, διαφέρουσι δὲ μόνον κατὰ ἀκέραιον ἀριθμὸν ὡρῶν ἀπὸ ἀτράκτου εἰς ἄτρακτον. Ἐν Ἀθήναις ὁ ἐπίσημος χρόνος προηγεῖται τοῦ τοπικοῦ μέσου χρόνου κατὰ 0 ω. 25 λ. 7 δ., 93. Ἡ διαφορὰ τῶν δύο χρόνων εἰς τὸ ἀνατολικώτερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος (ἐν Σάμῳ) ἀνέρχεται εἰς 0 ω. 11 λ., 6, εἰς δὲ τὸ δυτικώτερον (ἐν Κερκύρᾳ) εἰς 0 ω. 42 λ. περίπου.

Τὰ χρονολόγια, ὡς τὸ «Nautical Almanac» κτλ., περιέχουσι πίνακα διδόντα τὴν εἰς ἀκεραίας ὥρας διαφορὰν τοῦ χρόνου τῆς πρώτης ἀτράκτου (Greenwich) καὶ οἱασδήποτε χώρας τῆς γῆς, ὡς καὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἵτινες, ὡς ἡ Ὁλλανδία, δὲν προσεχώρησαν εἰσέτι εἰς τὸ σύστημα τῶν ὡριαίων ἀτράκτων.

Θερινὴ καὶ χειμερινὴ ὥρα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐφηρμόσθη ἀρχικῶς ἐν Γερμανίᾳ (1916), εὐθὺς δὲ ἀμέσως ἐν Ὁλλανδίᾳ, Αὐστρίᾳ Δανίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ, ἡ λεγομένη *θερινὴ ὥρα*, πρὸς χρῆσιν τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας καὶ οἰκονομίαν τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ. Πρὸς το το παρεδέχθησαν αἱ χῶραι αὗται τὴν ὥραν τῆς ἀμέσως προηγουμένης πρὸς ἀνατολὰς ἀτράκτου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους μεταξὺ ὡρισμένων ἡμερομηνιῶν, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα ἐπανήρχοντο εἰς τὴν κανονικὴν ὥραν.

Τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ διάφοροι ἄλλαι χῶραι, αἵτινες ἔκτοτε ἐξακολουθοῦν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν θερινὴν ὥραν, ἂν καὶ οὐχὶ τόσον δημοφιλῆ εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς ἰδίᾳ πληθυσμούς.

Τὰ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς θερινῆς ὥρας ὠφελήματα ἐξαρτῶνται κυρίως ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους τοῦ τόπου καὶ συνεπῶς ἐκ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν σημειοῦται συνήθως τὸ μέγιστον τῆς ἡμερησίας θερμοκρασίας. Παρ' ἡμῖν τὸ μέγιστον τῆς θερμοκρασίας τῆς ἡμέρας σημειοῦται περὶ τὰς 2 μ. μ., ἐφαρμοζομένης δὲ τῆς θερινῆς ὥρας, ἡ ἔναρξις τῆς ἀπογευματινῆς ἐργασίας προσεγγίζει πρὸς τὸ μέγιστον τοῦτο κατὰ μίαν ὥραν. Ἡ προσέγγισις αὕτη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀναπόφευκτον μείωσιν τῆς ἀποδόσεως εἰς ἐργασίαν, ἡ ἐντεῦθεν δὲ ζημία ἐξουδετερώνει πολλάκις τὸ κέρδος ἐκ τῆς ἐξοικονομήσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας. Δι' αὐτὸν καὶ διὰ διαφόρους ἄλλους λόγους ἡ θερινὴ ὥρα δὲν ἐφηρμόσθη ἐν Ἑλλάδι, πλὴν κατὰ τὸ 1932, ὁπότε καὶ κατεδείχθη τὸ ἄσκοπον μιᾶς τοιαύτης ἀνωμαλίας εἰς τὸ μέχρι τοῦδε ὑφιστάμενον χρονομετρικὸν σύστημα.

Τροπὴ τοῦ ἑνὸς συστήματος χρόνου εἰς ἄλλο. α) Τροπὴ ἐπισήμου χρόνου εἰς μέσον τοπικόν. Πρὸς τοῦτο προσθέτομεν ἢ ἀφαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου χρόνου τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ὥρας τῆς ἀτράκτου, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ τόπος, καὶ τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους αὐτοῦ. Π. χ., δοθέντος ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἀτράκτου τῶν Ἀθηνῶν διαφέρει τῆς τοῦ Greenwich κατὰ $2^ω$ καὶ ὅτι τὸ μῆκος τῶν Ἀθηνῶν εἶναι $1^ω$ $34^λ$ $52^δ$, 07, ἡ ῥηθεῖσα διαφορὰ ἀνέρχεται εἰς $0^ω$ $25^λ$ $7^δ$, 93. Ἀφαιροῦντες τὴν διαφορὰν ταύτην ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου χρόνου, ἔχομεν τὸν ἀντίστοιχον μέσον τοπικὸν χρόνον Ἀθηνῶν. Ἀντιστρόφως, γνωστοῦ ὄντος τοῦ τοπικοῦ μέσου χρόνου Ἀθηνῶν, προσθήκῃ τῆς ὡς ἄνω διαφορᾶς ἔχομεν τὸν ἀντίστοιχον ἐπίσημον χρόνον.

β) Τροπὴ τοῦ ἀληθοῦς ἡλιακοῦ χρόνου εἰς μέσον καὶ τἀνάπαλιν. Γνωρίζοντες ἐξ ἡλιακοῦ ὡρολογίου τὸν ἀληθῆ ἡλιακὸν χρόνον, εὑρίσκομεν τὸν ἀντίστοιχον μέσον κατὰ τὴν ἰδίαν στιγμὴν προσθήκῃ τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου μετὰ τοῦ σημείου αὐτῆς. Ἀντιστρόφως, ἀφαιροῦντες τὴν ἀλγεβρικὴν τιμὴν τῆς ἐξισώσεως τοῦ χρόνου, εὑρίσκομεν ἐκ τοῦ μέσου χρόνου τὸν ἀληθῆ.

γ) Μετάβασις ἀπὸ μιᾶς τοπικῆς ὥρας εἰς ἄλλην. Αὕτη γίνεται προσθήκῃ ἢ ἀφαιρέσει τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὥρα τοῦ πρὸς ἀνατολὰς εὑρισκομένου τόπου προηγεῖται πάντοτε τῆς τοῦ πρὸς δυσμάς, πλὴν ὅταν παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν δύο σταθμῶν ἡ γραμμὴ ἀλλαγῆς ἡμερομηνίας. Προφανῶς ἡ μετάβασις αὕτη γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀδιαφόρως τοῦ συστήματος χρόνου (ἀστρικοῦ, ἀληθοῦς ἢ μέσου), παρέχει δὲ πάντοτε διὰ τὸν ἕνα σταθμὸν τὸ αὐτὸ σύστημα χρόνου, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ ὁ ἕτερος.

δ) Τροπὴ ἀστικοῦ χρόνου εἰς μέσον καὶ τἀνάπαλιν. Αἱ μονάδες μετρήσεως τοῦ ἀστρικοῦ καὶ τοῦ μέσου χρόνου δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς διαρκείας. Ἐπειδὴ ἓν τροπικὸν ἔτος ἀποτελεῖται ἀπὸ 365,2422 μέσας ἡλιακὰς ἡμέρας καὶ ἀκριβῶς μίαν ἀστρικὴν ἡμέραν ἐπὶ πλέον, ἕπεται ὅτι ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς ἀστρικῶν δευτερολέπτων, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει χρονικόν τι διάστημα, ἰσοῦται πρὸς τὸν ἀριθμὸν μέσων ἡλιακῶν δευτερολέπτων, πολλαπλασιασθέντα ἐπὶ 1,00273791, ἤτοι ἐπὶ τὸν λόγον $\frac{366,2422}{365,2422}$

Ἐὰν ἑπομένως καλέσωμεν Σ καὶ Σ' τὸν ἀριθμὸν τῶν μέσων ἡλιακῶν καὶ ἀστρικῶν δευτερολέπτων, ἅτινα περιλαμβάνει χρονικόν τι διάστημα, θὰ ἔχωμεν $Σ' = Σ + 0.00273791\,Σ$ ἢ ἀντιστρόφως $Σ = Σ' \times \frac{365,2422}{366,2422} = Σ' \times 0.99726957 = Σ' - 0,00273043\,Σ'$.

Ἄλλοις λόγοις, μία ἀστρικὴ ὥρα ὑπερβαίνει μίαν μέσην ἡλιακὴν κατὰ 9δ,8565 ἢ μία μέση ἡλιακὴ ὥρα ὑστερεῖ μιᾶς ἀστρικῆς κατὰ 9δ,8296. Αἱ ποσότητες αὗται παριστῶσιν ἀντιστοίχως τὴν μεταβολὴν τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς τοῦ μέσου Ἡλίου ἐντὸς μιᾶς μέσης ἡλιακῆς ὥρας καὶ ἐντὸς μιᾶς ἀστρικῆς.

Εἰς τὰ χρονολόγια («Nautical Almanac» καὶ «American Ephemeris») ἐπισυνάπτονται εἰς τὸ τέλος ἑκάστου τόμου πίνακες μετατροπῆς χρονικῶν διαστημάτων ἀπὸ ἀστρικῶν εἰς μέσα καὶ τἀνάπαλιν. Οἱ πίνακες οὗτοι παρέχουσι τὰς τιμὰς τῶν δευτέρων ὅρων τῶν ἀνωτέρω δύο ἐξισώσεων δι' οἱανδήποτε τιμὴν τῶν Σ ἢ Σ' ἀπὸ 0ω—24ω, χρησιμεύουσι δὲ πρὸς λύσιν τοῦ ἑξῆς προβλήματος. Δοθέντος τοῦ ἐπισήμου χρόνου κατά τινα στιγμήν, νὰ εὑρεθῇ ὁ ἀστρικὸς χρόνος κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ ἁπλουστάτη μέθοδος πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου εἶναι ἡ ἀναγωγὴ τῶν χρόνων εἰς χρόνους Greenwich.

Προσθήκῃ ἢ ἀφαιρέσει ἀκεραίου ἀριθμοῦ ὡρῶν μετατρέπομεν τὸν χρόνον τῆς ἀτράκτου, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ τόπος, εἰς μέσον χρόνον Greenwich. Ὁ χρόνος οὗτος παριστᾷ τὸ διάστημα, ὅπερ διέρρευσεν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου μέσου μεσονυκτίου ἐν Greenwich. Τὸ μέσον τοῦτο χρονικὸν διάστημα δύναται τῇ βοηθείᾳ τῶν προαναφερθέντων πινάκων νὰ μετατραπῇ εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἀστρικόν. Εἰς τὸ ἀστρικὸν τοῦτο διάστημα προσθέτομεν τὸν ἀστρικὸν χρόνον ἐν Greenwich κατὰ τὸ μέσον μεσονύκτιον, ἤτοι τὴν ὀρθὴν ἀναφορὰν τοῦ μέσου Ἡλίου ηὐξημένην κατὰ 12 ὥρας, ἥτις δίδεται ὡσαύτως δι' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὸ τῶν χρονολογίων. Τὸ ἄθροισμα ἰσοῦται πρὸς τὸν ἀστρικὸν χρόνον ἐν Greenwich, εἰς ὃν προσθέτοντες ἢ ἀφαιροῦντες τὸ γεωγραφικὸν μῆκος, καθ' ὅσον ὁ τόπος εὑρίσκεται πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ, ἔχομεν τὸν ζητούμενον τοπικὸν ἀστρικὸν χρόνον. Τὸ ἀντίστροφον πρόβλημα λύεται κατ' ἀνάλογον τρόπον, τῇ βοηθείᾳ τῶν πινάκων μετατροπῆς ἀστρικοῦ διαστήματος εἰς μέσον.

Ἡ κατὰ προσέγγισιν τιμὴ τοῦ ἀστρικοῦ χρόνου εὑρίσκεται ἐκ τοῦ πολιτικοῦ ὡς ἑξῆς: Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ δύο χρόνοι συμπίπτουν περὶ τὴν 22 Σεπτεμβρίου καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης ὁ ἀστρικὸς χρόνος αὐξάνει κατὰ 2 ὥρας καθ' ἕκαστον μῆνα, ἕπεται ὅτι τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ὁ ἀστρικὸς χρόνος θὰ προτρέχῃ τοῦ μέσου κατὰ 2 ὥρας, τὴν 22αν Νοεμβρίου κατὰ 4 ὥρας καὶ οὕτω καθεξῆς. Λόγῳ τοῦ ἀνίσου ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν, ἃς περιλαμβάνουν οἱ διάφοροι μῆνες, ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος σφάλλει κατά τι εἰς τινας ἐποχὰς τοῦ ἔτους, τὸ σφάλμα ὅμως συνήθως δὲν ὑπερβαίνει πολὺ τὰ 4—5 λεπτά.

Τρόποι προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου. Ὁ ἀκριβέστατος τρόπος προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου εἶναι ὁ δι' ἐκτελέσεως μεσημβρινῶν παρατηρήσεων. Ἡ ἀκρίβεια τῆς μεθόδου ταύτης, ἰδίᾳ διὰ τῆς χρήσεως μικρῶν ἀναστρεψίμων μεσημβρινῶν διοπτρῶν, δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι χιλιοστοῦ τοῦ δευτερολέπτου. Ἥττονα ἀκρίβειαν παρέχει ἡ χρῆσις τοῦ ἀστρολάβου ἢ ἀστρονομικοῦ θεοδολίχου. Τὰ ὄργανα ταῦτα, ὡς εὐμετακόμιστα, χρησιμοποιοῦνται συνήθως ἐν τῇ γεωδαισίᾳ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους καὶ πλάτους διαφόρων γεωδαιτικῶν σημείων. Οἱ ναυτικοὶ προσδιορίζουσι τὸν τοπικὸν χρόνον ἐξ ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων διὰ τοῦ ἑξᾶντος, γνωρίζοντες δὲ τὴν ἀπόλυτον κατάστασιν τοῦ χρονομέτρου των, ὅπερ δεικνύει χρόνον Greenwich, ἐκ συγκρίσεως αὐτοῦ μετὰ τῶν ὡριαίων σημάτων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, εὑρίσκουσι τὸ ἑκάστοτε γεωγραφικὸν μῆκος τοῦ πλοίου. Ἀνάλογον μέθοδον μεταχειρίζονται καὶ οἱ ἀεροπόροι, ὅταν διανύωσι μακρὰ διαστήματα.

Ἐκ τῶν ἁπλουστάτων τρόπων προσδιορισμοῦ τῆς ὥρας κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν εἶναι ὁ διὰ τοῦ ἡλιακοῦ ἢ σκιαθηρικοῦ ὡρολογίου, κατὰ δὲ τὴν νύκτα διὰ παρατηρήσεως τῶν παραπολίων ἀστερισμῶν ὡς ἑξῆς: Ἐὰν συνδέσωμεν διὰ νοητῆς γραμμῆς τὸν Πολικὸν ἀστέρα μετὰ τοῦ β Κασσιόπης, ἡ γραμμὴ αὕτη, ἐπεκτεινομένη κατὰ τὴν μίαν διεύθυνσιν, θὰ διέλθῃ μεταξὺ τῶν ἀστέρων γ καὶ δ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν διὰ τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου. Συνεπῶς ὅταν ἡ γραμμὴ αὕτη διευθύνεται καθέτως πρὸς τὸν βόρειον ὁρίζοντα, ἤτοι ἡ Μεγάλη Ἄρκτος εὑρίσκεται κάτωθεν τοῦ Πολικοῦ ἀστέρος, τότε θὰ μεσουρανῇ ὁ β Κασσιόπης καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ ἐαρινὸν σημεῖον, δηλαδὴ θὰ ἔχωμεν ἀστρικὴν μεσημβρίαν καὶ τὸ ἀστρικὸν ὡρολόγιον θὰ δεικνύῃ 0 ω 0 λ. 0 δ.

Ὅταν ἡ ἰδία γραμμὴ διευθύνεται ὁριζοντίως, ἤτοι ἡ Μεγάλη Ἄρκτος εἶναι πρὸς δυσμὰς τοῦ Πολικοῦ, τότε θὰ ἔχωμεν 6 ἀστρικὰς ὥρας. Ὅταν ἡ Μεγάλη Ἄρκτος μεσουρανῇ ἄνω, τότε θὰ ἔχωμεν κάτω μεσουράνησιν τοῦ ἐαρινοῦ σημείου, ἤτοι 12 ἀστρικὰς ὥρας, καὶ τέλος 18 ἀστρικὰς ὥρας ὅταν ἡ Μεγάλη Ἄρκτος εἶναι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πολικοῦ. Συνεπῶς ἐκ τῆς θέσεως τῆς Μεγάλης Ἄρκτου ὡς πρὸς τὸν Πολικὸν ἀστέρα, δηλαδὴ ἐκ τῆς γωνίας, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ γραμμὴ ἡ συνδέουσα τὸν β Κασσιόπης, τὸν Πολικὸν καὶ τὴν Μεγάλην Ἄρκτον μετὰ τῆς ἐκ τοῦ Πολικοῦ ἀγομένης παραλλήλως πρὸς τὸν ὁρίζοντα, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν μὲ ἀρκετὴν προσέγγισιν τὴν ἀστρικὴν ὥραν κατά τινα στιγμὴν καὶ ἐξ αὐτῆς τὴν ἀντίστοιχον μέσην, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ὅτι ὁ ἀστρικὸς χρόνος προχωρεῖ κατὰ τέσσαρα λεπτὰ περίπου ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ κατὰ 2 ὥρας ἐντὸς ἑνὸς μηνός.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἤρχισε νὰ γενικεύεται ἡ χρῆσις τοῦ ραδιοφώνου, πᾶς κάτοχος ραδιοφωνικοῦ δέκτου δύναται νὰ ἔχῃ τὸν ἀκριβῆ χρόνον διὰ τῆς λήψεως τῶν καθ' ὡρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτὸς ἐκπεμπομένων ὑπὸ διαφόρων ραδιοτηλεγραφικῶν σταθμῶν ὡριαίων σημάτων.

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— *(Νομ.)* Μετὰ τοῦ δικαίου συνδέεται πολλαπλῶς ὁ *χρόνος*, ἐξ οὗ πολλαὶ συνέπειαι ἐξαρτῶνται. Ἰδίᾳ δι' αὐτοῦ προσδιορίζεται ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος δικαιώματός τινος, δύναται νὰ παραχθῇ ἢ

Digitized by Google

νὰ καταστῇ ἐνεργὸν ἐντὸς ὡρισμένου χρόνου νομικόν τι γεγονὸς ἢ τέλος ἡ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον ὕπαρξις μιᾶς πραγματικῆς καταστάσεως γίνεται αἰτία κτήσεως ἢ ἀπωλείας δικαιώματος. Λόγῳ τῆς τοιαύτης ἐπὶ τοῦ δικαίου ἐπιδράσεως τοῦ χρόνου παρίσταται ἀνάγκη ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ τούτου διὰ τῆς βασικῆς διακρίσεως αὐτοῦ εἰς χρονικὸν σημεῖον καὶ χρονικὸν διάστημα. Καὶ ἐκεῖνο μὲν εἶναι ἀδιαίρετον τμῆμα χρόνου, τοῦτο δὲ ἄθροισμα χρονικῶν σημείων. Μέρη τοῦ χρόνου εἶναι τὸ ἔτος, ὁ μήν, ἡ ἑβδομὰς καὶ ἡ ἡμέρα, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ ἡμερολογίῳ ἔχουσι σταθερὰν ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀποτελοῦσι δὲ τὴν πολιτικὴν ἢ ἀκίνητον διαίρεσιν αὐτοῦ. Ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ ἀπὸ 15/28 Ἰανουαρίου 1923 διατάγματος εἰσήχθη τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ *ἀκινήτου* ὑπάρχει καὶ ὁ *κινητὸς χρόνος*, ὅτε τὰ μέρη αὐτοῦ, ἔτος, μὴν κλπ., λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἀφῃρημένως καὶ ὑπὸ νοητὴν ἔννοιαν, ἡ δὲ ἔναρξις αὐτῶν προσδιορίζεται ἐξ ἄλλων γεγονότων ἐξωτερικῶν. Ἐν τῷ κινητῷ χρόνῳ τὸ ἔτος ὑπολογίζεται εἰς 365 ἡμέρας, ὁ δὲ μήν, οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῶν δικονομικῶν προθεσμιῶν, δυνάμει τοῦ ἄρθρου 194, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, γενικῶς, εἰς 30. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὰς νομικὰς σχέσεις δὲν ἀποκλείεται νὰ γίνῃ ἐνίοτε ἐφαρμογὴ τοῦ ἡμερολογιακοῦ χρόνου, ὡς ὅταν ἐκμισθοῦται οἰκία δι' ὡρισμένους μῆνας. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου ὡς πρὸς τὴν ἔναρξιν, τὴν λῆξιν καὶ τὰς ἐνδιαμέσους ἡμέρας γίνεται ἐν τῷ δικαίῳ ὡς ἑξῆς: Διὰ τὴν ἔναρξιν ὑπολογίζεται ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς της, καθ' ἣν ἔλαβε χώραν τὸ γεγονός, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἀφετηρία. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἐνάρξεως ἀκριβῶς ἐκ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν παρήχθη τοῦτο, ὅπερ θὰ ἦτο καὶ τὸ ὀρθότερον, ἐν τῇ πράξει εἶναι ἀνεφάρμοστον. Μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀκριβὴς στιγμὴ τῆς γενέσεως τοῦ γεγονότος, πάντοτε δὲ ὅταν δὲν πρόκειται περὶ ὑπολογισμοῦ διορίων, ἀλλὰ περὶ ἐξακριβώσεως ἂν τὸ συγκεκριμένον γεγονὸς ἔλαβε χώραν πρὸ ἢ κατόπιν ἄλλου. Εἰδικαὶ διατάξεις ἰσχύουσιν ἐν τῷ νόμῳ περὶ ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῆς, ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ὁποίου πρᾶξις προηγεῖται ἐν περιπτώσει ἐγγραφῆς πλειόνων κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ἐπὶ τῶν δικονομικῶν προθεσμιῶν ἡ ἡμέρα τῆς ἐπιδόσεως ὑπὸ τοῦ κλητῆρος τοῦ δικογράφου δὲν συνυπολογίζεται. Εἰς τὰς ἄλλας ὅμως περιπτώσεις λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ἡ λῆξις τοῦ χρόνου, ὅταν μὲν πρόκειται περὶ ἀπωλείας δικαιωμάτων, συμπίπτει μὲ τὴν παρέλευσιν ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡμέρας, ὅταν δὲ πρόκειται περὶ κτήσεως τοιούτων ἢ ἱκανοτήτων, αὕτη ἐπέρχεται ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἡμέρας ταύτης. Ὁσάκις ὅμως ἡ πάροδος τοῦ χρόνου συνεπιφέρῃ κτῆσιν καὶ ἀπώλειαν συγχρόνως δικαιώματος, τότε ὡς κριτήριον λαμβάνεται ἡ κυρία συνέπεια· π. χ. ἐν τῇ χρησικτησίᾳ ἡ κτῆσις κλπ. Κατὰ κανόνα αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν χρόνον ἡμέραι λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν συναπτῶς, δηλαδὴ συνυπολογίζονται καὶ αἱ ἐξαιρετέαι. Ἐνίοτε ὅμως, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ βραχειῶν προθεσμιῶν, ὁ νόμος καθορίζει ὅτι ὁ χρόνος ὑπολογίζεται ὠφελίμως (utiliter), ὁπότε αἱ ἐξαιρετέαι ἡμέραι δὲν συναριθμοῦνται. Ἐπὶ τῶν δικονομικῶν προθεσμιῶν αἱ μὲν ἐνδιάμεσοι ὑπολογίζονται, ἡ τελευταία ὅμως, ὅταν τύχῃ νὰ εἶναι ἐξαιρετέα, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ οὕτως ἡ λῆξις μετατίθεται τὴν ἑπομένην ἡμέραν.

Α. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Δημ. Δίκ.]* Βλ. *χρονολογία*.

— *[Φιλοσ.]* Βλ. λ. *χῶρος*.

— *[Μετρ.]* Ἐν τῇ μετρικῇ εἶναι ἡ ἐλαχίστη μονάς, εἰς ἣν διαιρεῖται ὁ ρυθμός, ἡ καλύπτουσα τὴν ἐξαγγελίαν μιᾶς βραχείας συλλαβῆς. Διὰ τοῦτο ἡ βραχεῖα συλλαβὴ θεωρεῖται ἰσοδύναμος πρὸς τὸν ἐλάχιστον τῶν χρόνων, ὅστις εἶναι ἄτομος καὶ λαμβάνεται ὡς μετρικὴ μονὰς τοῦ μεγέθους τῶν χρόνων, τὸν *πρῶτον χρόνον* ἢ *σημεῖον*. Οἱ λοιποὶ χρόνοι εἶναι συνθέσεις καὶ πολλαπλάσια τοῦ χρόνου τούτου. Ὁ καλύπτων τὴν ἐξαγγελίαν μιᾶς μακρᾶς συλλαβῆς χρόνος εἶναι διπλάσιος τοῦ πρώτου χρόνου καὶ καλεῖται *δίσημος*. Δύο βραχεῖαι συλλαβαὶ δὲν δύνανται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ν' ἀπαγγελθῶσι δι' ἑνὸς πρώτου χρόνου, ἐνῷ ἀντιθέτως δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσι τὸν δίσημον χρόνον μιᾶς μακρᾶς συλλαβῆς. Οἱ μεγαλύτερον τοῦ δισήμου μέγεθος ἔχοντες χρόνοι, ἤτοι ὁ *τρίσημος*, ἴσος πρὸς τρεῖς πρώτους χρόνους, ὁ *τετράσημος*, πρὸς τέσσαρας, ὁ *πεντάσημος* πρὸς πέντε, δὲν δύνανται νὰ κεῖνται ἐπὶ πολλῶν συλλαβῶν, ἀλλὰ καλύπτουν πάντοτε τὴν ἐξαγγελίαν ἐν ᾠδῇ ἢ μελεασμῷ μιᾶς μακρᾶς συλλαβῆς. Τὰς συλλαβὰς ταύτας, τὰς ἐχούσας μέγεθος δισήμου ἢ ἐπὶ πλέον χρόνου, ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι διχρόνους, τριχρόνους, τετραχρόνους, πενταχρόνους. Παρεσημαίνοντο δὲ τοὺς χρόνους οἱ ἀρχαῖοι μετρικοί, θέτοντες ὑπεράνω τῶν συλλαβῶν τὰ ἑξῆς σημεῖα: ⏑ = πρῶτος χρόνος ἢ σημεῖον, — = δίσημος χρόνος, ⌊ ἢ ⌋ = τρίσημος χρόνος, ⌊ ⌋ = τετράσημος χρόνος, ⌊⌊⌋ = πεντάσημος χρόνος. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν διεσώθησαν ἀρχαῖα ποιήματα παρασημειωμένα καὶ ἐγείρονται πλεῖσται ὅσαι ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ρυθμικῆς ἀξίας πολλῶν συλλαβῶν, οἱ νεώτεροι μετρικοὶ χρησιμοποιοῦσι κυρίως μόνον τὰ σημεῖα τοῦ πρώτου καὶ δισήμου χρόνου, θέτοντες ἀμφότερα (⏓, ⏒) ἂν ὑπάρχῃ ἀμφιβολία μεταξὺ τοῦ χρονικοῦ μεγέθους βραχείας καὶ μακρᾶς συλλαβῆς.

Οἱ χρόνοι οἱ καλύπτοντες τὰς συλλαβὰς ἦσαν χρόνοι πλήρεις, ἐναλλασσόμενοι ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ αὐτῶν. Εἰς πολλὰ ὅμως μέτρα ὑπῆρχον καὶ χρόνοι μὴ περιεχόμενοι ἐν συλλαβαῖς, οἱ καλούμενοι *κενοὶ χρόνοι* ἢ *λείμματα*. Οἱ χρόνοι οὗτοι παρενείροντο κατὰ τὰς μεταξὺ δύο μετρικῶν ἑνοτήτων οἱωνδήποτε παύσεις καὶ ἐγίνοντο λελογισμένως καὶ κανονικῶς, ἀναλόγως δὲ πρὸς τοὺς πλήρεις χρόνους τοῦ ποιήματος. Διὰ τούτων, κατὰ τὸν Κοϊντιλιανόν, ἄνευ φθόγγων ἀνεπληροῦτο ὁ ρυθμός. Οἱ κενοὶ χρόνοι ἐλάμβανον μέγεθος ἀπὸ πρώτου χρόνου μέχρι τετρασήμου, παρεσημαίνοντο δὲ διὰ τῶν ἑξῆς σημείων, Λ (τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον τῆς λέξεως λεῖμμα) = πρῶτος χρόνος κενός, Λ̄ = κενὸς μακρὸς δίσημος, ⌊Λ = κενὸς μακρὸς τρίσημος, ⊔Λ = κενὸς μακρὸς τετράσημος. Οἱ κενοὶ χρόνοι εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς *παύσεις* τῆς σημερινῆς μουσικῆς, ἐν τῇ μουσικῇ δὲ κυρίως ἐγίνετο συχνὴ χρῆσις αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἐν δὲ τῇ μελικῇ καὶ ραψῳδουμένῃ ποιήσει ὀλιγωτέρα· ἐν ταύτῃ μάλιστα δὲν περιωρίζετο μόνον κατὰ τὴν ἀπόθεσιν τῆς μετρικῆς ἑνότητος, ἀλλ' ἐπεξετείνετο καὶ κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς, πάντοτε ὅμως κατόπιν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ μέσον λέξεως.

Ὁ μεταξὺ δὲ δύο μετρικῶν ἑνοτήτων ἐλλείπων χρόνος ἠδύνατο ν' ἀναπληρωθῇ καὶ διὰ τῆς *τονῆς*, ἤτοι τῆς παρεκτάσεως τοῦ χρόνου τῆς προηγουμένης μακρᾶς συλλαβῆς εἰς ἴσον πρὸς τὸ *λεῖμμα* μέγεθος, ἤτοι — Λ = ⌋. Τὴν παῦσιν ταύτην τοῦ χρόνου διὰ τοῦ λείμματος ἢ τὴν ἀναπλήρωσιν αὐτοῦ διὰ τῆς τονῆς οἱ νεώτεροι μετρικοὶ ἐπειδὴ πάντοτε δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσι, σημειώνουσι δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου, τῆς στιγμῆς (·).

Τὸ μέγεθος τῶν χρόνων πάσης ρυθμικῆς συνθέσεως δὲν εἶναι ἀπολύτως καθωρισμένον καὶ ἀμετάβλητον, ἀλλὰ δύναται νὰ μεταβληθῇ μηκυνόμενον ἢ ἐλαττούμενον, κατ' ἀναλογίαν πάντοτε, ὅτε καὶ μεταβάλλεται καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς ἐξαγγελίας τοῦ ποιήματος, γινόμενος γοργότερος ἢ βραδύτερος. Ἡ ἀνάλογος αὔξησις ἢ ἐλάττωσις τοῦ μεγέθους τῶν χρόνων ἐν τῇ ρυθμικῇ συνθέσει καλεῖται *ἀγωγή*, οἱ δὲ ἀνάλογοι πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ συνθέσει χρόνοι, *ρητοί*. Πολλάκις ὅμως, διὰ ρυθμικοὺς πάλιν λόγους, εἶναι δυνατὸν ἡ ἀναλογία, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἅπαντον τοῦ ρυθμοῦ, νὰ διαταραχθῇ καὶ νὰ ὑπάρχωσιν ἐνιαχοῦ καὶ χρόνοι δυσανάλογοι πρὸς τοὺς ἄλλους κατὰ τὸ μέγεθος. Οἱ χρόνοι οὗτοι καλοῦνται *ἄλογοι* καὶ τὸ μέγεθός των ὁρίζεται οὐχὶ δι' ἀκεραίων ἀριθμῶν, ἀλλὰ διὰ κλασμάτων τοῦ πρώτου χρόνου, π. χ. μακρὰ συλλαβὴ κατέχει ἐνίοτε ἐν τῷ μέτρῳ θέσιν βραχείας, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει κατ' ἐπίφασιν. Οὐσιαστικῶς ἡ συλλαβὴ αὕτη δὲν εἶναι βραχεῖα, ἀλλὰ τὸ 1 $^1/_2$ τοῦ πρώτου χρόνου. Ἡ ἀλογία τῶν συλλαβῶν σημειοῦται συνήθως διὰ τοῦ σημείου μακρᾶς συλλαβῆς — ἢ ⏓.

Οἱ χρόνοι πρὸς παραγωγὴν τοῦ ρυθμοῦ συνέρχονται πρὸς ἀλλήλους εἰς μεγαλυτέρας συνθέσεις, τοὺς *πόδας*.

Γ. Μ. Β.

— *[Μουσ.]* Ὁ *χρόνος* εἶναι κύριον τοῦ ρυθμοῦ στοιχεῖον ἢ στοιχεῖον μετρήσεως. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ *χρόνος πρῶτος* εἶναι ὁ ρυθμικὸς πυρήν, ἡ βραχυτέρα μονὰς ἡ ἀπαντῶσα εἰς τεμάχιόν τι, μονάς, ἥτις δύναται νὰ πολλαπλασιασθῇ, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ διαιρεθῇ. Οὕτω π. χ., ἐὰν ὁ χρόνος πρῶτος ἀντεστοίχει πρὸς τὸ ὄγδοον, ἡ μουσικὴ σύνθεσις ἠδύνατο νὰ περιλαμβάνῃ τέταρτα, ἡμίση ἢ συνδυασμοὺς ἀμφοτέρων, οὐχὶ ὅμως δέκατα ἕκτα, τριακοστὰ δεύτερα κλπ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐχαρακτηρίζετο ὡς *χρόνος τέλειος* (tempus perfectum) ὁ ὑποδιαιρῶν εἰς τρία τὸ *βραχὺ* καὶ ἐσημειοῦτο ⊙ (δηλαδὴ ▭=3◇), *χρόνος ἀτελὴς* δὲ (tempus imperfectum) ὁ ὑποδιαιρῶν τὸ βραχὺ εἰς δύο: C (δηλ. ▭=2◇). Μεταγράφοντες δὲ τὴν ἀνωτέρω μεσαιωνικὴν σημειογραφίαν μὲ τὴν σύγχρονον, θὰ εἴχομεν ὡς ἀντίστοιχον μὲν τοῦ τελείου χρόνου τὸ μέτρον τῶν $^3/_4$, τοῦ δὲ ἀτελοῦς τὸ μέτρον τῶν $^2/_4$. Ἐν τῇ συγχρόνῳ μουσικῇ ὁρολογίᾳ χρόνος σημαίνει καὶ τὸ *μέρος* τοῦ μέτρου, ἐξ οὗ *ἰσχυρὸς* ἢ *ἀσθενὴς* χρόνος ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *ἰσχυρὸν* ἢ *ἀσθενὲς μέρος* τοῦ μέτρου. Τέλος διὰ τῆς λέξεως *χρόνος* ἐκφράζομεν τὴν ἔννοιαν τῆς *ἀγωγῆς*, τὸ κοινῶς *τέμπο* (βλ. λ., ὡς καὶ *μέρος, μέτρον, παρασημαντική, σημειογραφία*).

Γ. Σ.

— *[Βυζ. Μουσ.]* *Χρόνος* εἶναι ἡ καταμέτρησις τοῦ δαπανωμένου χρονικοῦ διαστήματος ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ τῶν μουσικῶν φθόγγων, ἐκτελεῖται δὲ δι' ἰσοχρόνων κινήσεων, τῆς χειρὸς συνήθως, πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὰ ἄνω κίνησις τῆς χειρὸς καλεῖται *ἄρσις*, ἡ δὲ πρὸς τὰ κάτω κίνησις *θέσις*, αἵτινες λαμβάνονται ὡς χρονικαὶ μονάδες. Ἡ ἀπόλυτος διάρκεια τῆς χρονικῆς μονάδος, ἡ προσδιορίζουσα τὴν ταχεῖαν ἢ βραδεῖαν κίνησιν τῆς χειρός, καλεῖται *χρονικὴ ἀγωγή*. Χρονικαὶ δὲ ἀγωγαὶ εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ἡ *βραδεῖα*, περιέχουσα 56—80 περίπου κρούσεις ἐντὸς 1' τῆς ὥρας καὶ σημειουμένη οὕτω: Χ.

β) Ἡ *μέση*, περιέχουσα 80—100 περίπου κρούσεις καὶ σημειουμένη οὕτω: Χ.

γ) Ἡ *μετρία*, περιέχουσα 100—168 κρούσεις, σημειουμένη δὲ οὕτω: Χ.

δ) Ἡ *ταχεῖα*, περιέχουσα 168—208 κρούσεις καὶ σημειουμένη οὕτω: Χ, καὶ

ε) Ἡ *ταχεῖα* ἢ τὸ καλούμενον *χῦμα*, περιέχουσα 208 περίπου κρούσεις μέχρι τοῦ διπλασίου τῆς ταχείας καὶ σημειουμένη οὕτω: Χ.

Σημειωτέον ὅτι ἡ πατριαρχικὴ μουσικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ 1881, διὰ τῆς θεωρίας ταύτης, εἰσήγαγεν ὡς χρονικὸν μέτρον τὸν μετρονόμον τοῦ Mälzel.

Ν. Α. Χ.

— **χρόνοι τοῦ ρήματος** *[Γραμματ.]*. Οὗτοι δηλοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ χρονικὸν σημεῖον τοῦ ὑπὸ τοῦ ρήματος σημαινομένου (ἤτοι τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον), ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ *ποιὸν τοῦ χρόνου* (ἤτοι τὸ διαρκὲς ἢ τὸ ἀκαριαῖον) τοῦ ὑπὸ τοῦ ρήματος δηλουμένου. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ χρονικὸν σημεῖον διαιροῦνται οἱ χρόνοι τοῦ ρήματος εἰς *ἐνεστῶτα, παρατατικόν, μέλλοντα, ἀόριστον, παρακείμενον* καὶ *ὑπερσυντέλικον* (ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἐνεστώς, μέλλων καὶ παρακείμενος καλοῦνται ὁμοῦ *ἀρκτικοί*, ὁ δὲ παρατατικός, ἀόριστος καὶ ὑπερσυντέλικος *ἱστορικοί, παρῳχημένοι* ἢ *παραγόμενοι* χρόνοι), κατὰ δὲ τὸ ποιὸν τοῦ χρόνου διακρίνονται εἰς *συντελικοὺς* (ἢ ἀκαριαίους) καὶ εἰς *παρατατικοὺς* (ἢ διαρκεῖς). Εἰς τοὺς συντελικοὺς ἀνήκουν συνήθως ὁ ἀόριστος καὶ ὁ συντελικὸς ἢ στιγμιαῖος λεγόμενος μέλλων (ὅστις παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἐδηλοῦτο διὰ τῶν αὐτῶν μὲ τὸν διαρκῆ μέλλοντα τύπων, ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ ἑκάτερος ἐκ τούτων δηλοῦται, ὡς γνωστόν, δι' ἰδιαιτέρων τύπων: θὰ γράψω - θὰ γράφω κλ.), εἰς δὲ τοὺς παρατατικοὺς ἢ διαρκεῖς χρόνους ἀνήκουν ὁ ἐνεστὼς (καὶ ἰδίως ὁ *παρατατικὸς* ἢ *διαρκὴς* καλούμενος ἐνεστώς: δὲν καπνίζω, δὲν κοιμοῦμαι ποτὲ τὸ μεσημέρι κλ. κλ.), ὁ κυρίως παρατατικὸς (ἤ, ἄλλως, «διαρκὴς παρῳχημένος» λεγόμενος) καὶ ὁ *παρατατικὸς* ἢ *διαρκὴς* μέλλων. Ἀλλὰ τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν χρόνων τούτων δὲν εἶναι πάντοτε ἐντελῶς σαφῆ καὶ διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων. Καθ' ὅσον διὰ μὲν τοῦ ἐνεστῶτος δηλοῦται οὐχὶ μόνον τὸ παρόν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τὸ παρελθὸν (πρβλ. λ. χ. τὸν *ἱστορικὸν* λεγόμενον ἐνεστῶτα), ἔτι δὲ καὶ τὸ μέλλον («σῦρε κ' ἔρχομαι» = καὶ θὰ ἔλθω κλ.), διὰ δὲ τοῦ ἀορίστου δηλοῦται οὐχὶ μόνον τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τὸ ἐνεστὼς (πρβλ. λ. χ. τὸν *γνωμικὸν* λεγόμενον ἀόριστον: «τὰς τῶν φχύ·ων συνηθείας ὀλίγος χρόνος διέλυσε» = συνήθως διαλύει κλ.) κ. οὕ. κ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **χρόνος μέσος** *[Ἀστρον.]*· βλ. λ. *μέσος χρόνος*.

— **χρόνου ἀντιμετάθεσις**· βλ. λ. *ἀντιμεταχώρησις*.

«Χρόνος» (Le Temps). Γαλλικὴ ἐφημερίς, ἐκδιδομένη ἐν Παρισίοις. Ἱδρύθη τῷ 1829 ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Κὸστ καὶ ἔσχεν ἀπὸ τοῦ 1830 τὸν Γκιζῶ ὡς ἕνα τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν της. Ἡ ἔκδοσις αὐτῆς διεκόπη τῷ 1842, ἀλλ' ἐπανελήφθη τῷ 1861 ὑπὸ τοῦ Νεφφτζέρ, ὁ ὁποῖος τῷ 1871 παρεχώρησε τὴν πολιτικὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος εἰς τὸν Ἀδριανὸν Ἑμπράρ. Ὁ «Χρόνος» ἀπέβη μία τῶν μᾶλλον ἀναγινωσκομένων ἐφημερίδων τῶν Παρισίων, ἀποκτήσασα κυκλοφορίαν σημαντικωτάτην διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, συνέβαλε δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ. Ἔσχε πάντοτε μεταξὺ τῶν μονίμων συνεργατῶν της καὶ ἀρθρογράφων της πολλοὺς ἐκ τῶν διασημοτέρων κριτικῶν, χρονικογράφων, συγγραφέων, πολιτικῶν καὶ διπλωματῶν τῆς ἐποχῆς της, ὡς εἶναι οἱ: Ἐδμόνδος Σερέρ, ὁ Ι. Ι. Βεῖς, ὁ Σαίντ-Μπέβ, ὁ Λουδοβῖκος Μπλάν, ὁ Ἐρρῖκος Μπρισσόν, ὁ Ζανέ, ὁ Βεμπέρ, ὁ στρατηγὸς Τουμά, ὁ Ἀλφρέδος Μεζιέρ, ὁ Σορέλ, ὁ Ἰούλιος Κλαρετί, ὁ Ἀνατὸλ Φράνς, ὁ Μαυρίκιος Ντονναί κ. ἄ. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐπέδειξεν ἡ ἐφημερὶς πάντοτε διὰ τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα, διὰ τὰ ὁποῖα ἀφιερώνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κυρίων ἄρθρων της καὶ πολλὰς στήλας πληροφοριῶν καὶ ἀνταποκρίσεων, ἐκφράζουσα πολλάκις ἡμιεπισήμως τὰς γνώμας τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Αἱ ἑβδομαδιαῖαι κριτικαὶ ἐπιφυλλίδες τῶν βιβλίων καὶ ἰδίως τοῦ θεάτρου, γινόμεναι ἀπὸ κριτικοὺς τῆς περιωπῆς τοῦ Φραγκίσκου Σαρσέ, τοῦ Λαρρουμέ, τοῦ Μπρισσὸν κ. ἄ., ἔσχον πάντοτε μεγίστην ἐπίδρασιν. Σήμερον ἡ κυκλοφορία της, σχετικῶς πρὸς τὴν τῶν λαϊκῶν ἐφημερίδων, εἶναι περιωρισμένη, ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης, τόσον τῆς γαλλικῆς, ὅσον καὶ τῆς ξένης, εἶναι μεγάλη.

Μ. Δ. Β.

Digitized by Google

— «**Χρόνος**». —1) Ἐφημερὶς πολιτική, φιλολογικὴ καὶ ἐμπορική, ἐκδοθεῖσα ἐν Ναυπλίῳ ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου μέχρι τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1833. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων αἵτινες ἐξεδόθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. —2) Ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἀπὸ τῆς 2 Δεκεμβρίου 1844 μέχρι τῆς 1 Ἰουνίου 1846 ἐν Ἀθήναις. —3) Ἐφημερὶς πολιτικὴ καὶ νομική, ἐκδοθεῖσα ἀπὸ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1869 μέχρι τῆς 16 Μαΐου 1870 ἐν Ἀθήναις. —4) Ἐφημερὶς πολιτική, ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1903 ὑπὸ Κωστῆ Χαιροπούλου. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ διεύθυνσις μετέσχε τῷ 1909 τῶν συνεννοήσεων διὰ τὴν σύμπηξιν τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, διεδραμάτισε σημαντικὸν ρόλον ἐν τῇ νεωτέρᾳ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, καθότι ἦτο ἐπίσημον ὄργανον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδὶ καὶ διὰ δημοψηφίσματος ἐζήτησε νὰ προετοιμάσῃ τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὴν μετάκλησιν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἐκ Κρήτης. Βραδύτερον ὅμως κατεπολέμησε τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1918 ἐπαύθη δι' ἀποφάσεως τοῦ Στρατοδικείου, ἐπανεξεδόθη δὲ τῷ 1920, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαύθη τῷ 1922 δι' ἀποφάσεως τῆς τότε Ἐπαναστάσεως. —5) Ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ 1911 μέχρι τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1923 ὑπὸ Ν. Η. Μαργαρίτου. —6) Ἐφημερὶς ἑβδομαδιαία, ἐκδιδομένη ὑπὸ Δημ. Μ. Δημητριάδου ἀπὸ τοῦ 1925 ἐν Λεμεσῷ τῆς Κύπρου.
Μ. Δ. Β.

Χρόνος / *Ἀρχ. Γεωγρ.* /. Ποταμὸς τῆς Β. Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, ὅστις διαρρέων τὴν χώραν τῶν Αἰστούων ἐκβάλλει εἰς τὴν Σουηβικὴν θάλασσαν (νῦν Βαλτικὴ θάλασσα), βορειοδυτικῶς τοῦ Βιστούλα (*Πτολ.* Γεωγρ. Γ, 5, 1). Εἶναι ὁ *Κρόνιος* τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου, σήμερον δὲ καλεῖται Pregel, ἐκβάλλων μετὰ ροῦν 230 χλμ. παρὰ τὴν Καινιξβέργην.
Α. Θ. Σ.

χρονοσκόπιον (τό). Ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου μετροῦνται ἐλάχιστα χρονικὰ διαστήματα μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, ὡς ἡ ταχύτης βλήματος πυροβόλου ἐντὸς τοῦ σωλῆνος καὶ ἐν τῷ ἀέρι, ἡ διάρκεια διαφόρων ψυχοφυσιολογικῶν φαινομένων κλπ.

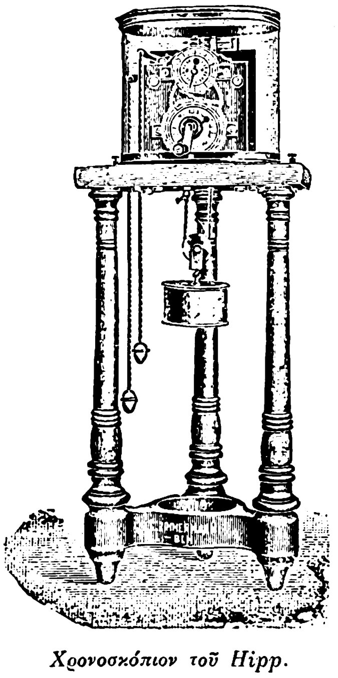
Χρονοσκόπιον τοῦ Hipp.

— / *Ψυχολ.* / Διὰ τοῦ *χρονοσκοπίου* μετροῦνται ἐλάχιστοι χρόνοι εἰς χιλιοστὰ τοῦ δευτερολέπτου. Εἶναι ἠλεκτρικὸν ὡρολόγιον, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ διὰ κρεμαμένου βάρους. Ἡ στροφὴ τοῦ ἄνω ὀδοντωτοῦ αὐτοῦ τροχοῦ κανονίζεται ὑπὸ ἐλάσματος ἐκτελοῦντος χιλίους κραδασμοὺς κατὰ δευτερόλεπτον, οὕτως, ὥστε εἰς ἕκαστον κραδασμὸν αὐτοῦ ἀντιστοιχεῖ στροφὴ τοῦ τροχοῦ κατὰ ἕνα ὀδόντα καὶ ἀνάλογος στροφὴ τοῦ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένου δείκτου. Ὁ κάτω δείκτης δεικνύει κατὰ παρα-

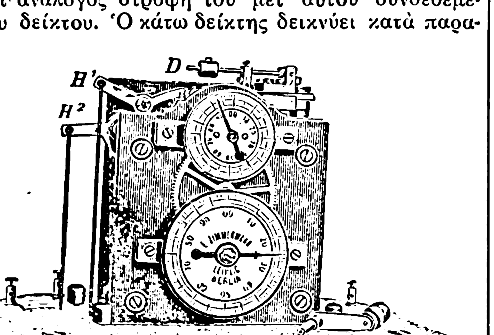

Μέγα χρονοσκόπιον.

πλήσιον τρόπον δέκατα τοῦ δευτερολέπτου. Ἐὰν ἑπομένως πρὸ τοῦ πειράματος ἐδείκνυεν ὁ κάτω **δείκτης 23 καὶ** ὁ ἄνω 84, κατὰ δὲ τὸ τέλος ὁ **κάτω 25 καὶ ὁ ἄνω** 56, θὰ ἔχωμεν 2556 — 2384 = 175 χιλιοστὰ τοῦ δευτερολέπτου ὡς τὸν χρόνον τὸν μεταξὺ δύο ψυχικῶν γεγονότων, λ. χ. μεταξὺ αἰσθημάτων ἐξ ἐξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ καὶ ἀντιδράσεως εἰς αὐτὸ ἐκ μέρους τοῦ πειραματιζομένου.
Χ. ΣΣ

— / *Στρατ.* / Τὸ *χρονοσκόπιον* εἶναι ἁπλοῦν ὄργανον, ὡς ἡ κλεψύδρα, διὰ τὸν καθορισμὸν ὡρισμένης τινὸς χρονικῆς διαρκείας, χρησιμοποιούμενον παλαιότερον εἰς τὰ πυριτιδοποιεῖα πρὸς κανονισμὸν τῆς διαρκείας τῶν διαφόρων κατεργασιῶν· διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἀπεκλήθησαν καὶ οἱ τὸ πρῶτον ἐμφανισθέντες *χρονογράφοι*. Ἐκ τῶν μᾶλλον γνωστῶν καὶ περισσότερον χρησιμοποιηθέντων ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην χρονογράφων εἶναι τὸ *χρονοσκόπιον τοῦ Νόμπλ* (Noble), χρησιμοποιηθὲν ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ βλητικὰ πειράματα (1870—1871) καὶ εἰδικῶς πρὸς καθορισμὸν τῶν ταχυτήτων τοῦ βλήματος πυροβόλου ἐντὸς τοῦ κοίλου, καὶ τὸ *χρονοσκόπιον Ναβὲζ-Λέρ* (Navez-Leurs). Τὸ πρῶτον ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς παραγωγῆς ἀλλεπαλλήλων στιγμάτων δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐπὶ σειρᾶς δίσκων, περιστρεφομένων περὶ τὸν αὐτὸν ἄξονα, τὸ δὲ δεύτερον ἐπὶ τῆς μετρήσεως τοῦ διαγραφομένου τόξου ὑπὸ ἐκκρεμοῦς, ἐλευθερουμένου καὶ συγκρατουμένου, κατὰ τὰς δύο διαδοχικὰς διακοπάς.
Κ. Δ.

χρονοτριβὴ (ἡ)· ματαία ἀπώλεια χρόνου, ἀργοπορία ἀδικαιολόγητος.

χρονοτριβῶ (—έω)· χάνω τὸν χρόνον μου ματαίως, παραμένω εἴς τινα τόπον ἀσκόπως, ἀνωφελῶς: «ἐχρονοτρίβησαν εἰς τοὺς διαμέσους σταθμούς».

χρονοτρόπος (ὁ). Ὅρος, δι' οὗ ἐκσημαίνεται ἐν τῇ φυσιολογίᾳ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν κανονικότητα ρυθμοῦ τινος.
Μ. Ν. Κ.

χρονοφωτογράφησις, —*εως* (ἡ)· φωτογράφησις τῶν ἐπὶ μέρους κινήσεων ἐνεργείας τινός: «χρονοφωτογράφησις ἅλματος».

χρονοφωτογραφία (ἡ)· ἡ τέχνη, ἡ μέθοδος τῆς φωτογραφήσεως τῶν ἐπὶ μέρους κινήσεων ἐνεργείας τινός.

— / *Φωτογρ.* / Πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς φωτογραφικῆς πρὸς ἀνάλυσιν τῶν κινήσεων ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τῶν Oninus καὶ Martin τῷ 1865 διὰ τὴν μελέτην τῶν κινήσεων τῆς καρδίας. Τὴν πρώτην χρονοφωτογραφικὴν συσκευὴν διενοήθη ὁ Jansen τῷ 1874. Ἡ συσκευή, τὴν ὁποίαν κατεσκεύασεν οὗτος πρὸς παρατήρησιν τῆς διόδου τῆς Ἀφροδίτης πρὸ τοῦ Ἡλίου, ἔφερε κυκλικὴν φωτοπαθῆ πλάκα, τῆς ὁποίας παρουσιάζοντο διὰ τοῦ φωτογραφικοῦ τηλεσκοπίου διαδοχικῶς αἱ διάφοροι περιοχαί. Ἡ διάταξις εἰς τὴν συσκευὴν ταύτην ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν περιστροφικῶν ὅπλων, εἰς τὰ ὁποῖα φέρονται ἀλληλοδιαδόχως αἱ σφαῖραι εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐκρήξεως. Ἀνάλογος συσκευὴ πρὸς ταύτην εἶναι τὸ φωτογραφικὸν ὅπλον τοῦ Marey, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετυγχάνετο ἡ λῆψις 12 εἰκόνων ἐπὶ κυκλικῆς φωτοπαθοῦς πλακός. Κατὰ τὸ 1878 ὁ Muybridge ὠργάνωσεν εἰς τὸ San-Francisco φωτογραφικὸν σταθμὸν διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν κινήσεων τῶν μεγάλων ζῴων. Τὸ κινητοσκόπιον τοῦ Edison (1894), τὸ βιοσκόπιον τοῦ Demeny (1894) καί τινες ἄλλαι συσκευαί, καθὼς καὶ αἱ ἀνωτέρω περιγραφεῖσαι, ὑπῆρξαν ὁ πρόδρομος τοῦ κινηματογράφου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται σήμερον πλήρως ἡ ἀνάλυσις τῆς κινήσεως.

Αἱ παλαιότερον χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι, αἵτινες προὐτάθησαν ὑπὸ τοῦ Marey, ἦσαν δύο: α) ἡ *χρονοφωτογραφικὴ* μέθοδος ἐπὶ μονίμου πλακός, καὶ β) ἡ φωτογραφία ἐπὶ κινητῆς ταινίας. Ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι βασίζονται ἐπὶ κοινῆς ἀρχῆς. Λαμβάνονται στιγμογραφήματα τοῦ ἐν κινήσει ἀντικειμένου εἰς παραπλήσια χρονικὰ διαστήματα. Ἐκ τῆς μεταθέσεως τοῦ ἀντικειμένου πρὸ διῃρημένου κανόνος λαμβάνεται ἡ ἔννοια τοῦ χώρου, ἐνῷ ἡ τοῦ χρόνου λαμβάνεται εἴτε δι' ἐξασφαλίσεως ἀπολύτως ἴσων χρονικῶν διαστημάτων κατὰ τὰς διαφόρους φωτογραφήσεις, εἴτε διὰ φωτογραφήσεως ἑτέρου ἀντικειμένου, τοῦ ὁποίου ἡ κίνησις μᾶς εἶναι γνωστή, ὡς εἶναι π. χ. ἡ περιστροφικὴ κίνησις στιλπνῆς βελόνης πρὸ μέλανος πετάσματος. Κατὰ τὴν χρονοφωτογράφησιν ἐπὶ μονίμου πλακὸς στρέφεται ἡ φωτογραφικὴ συσκευὴ ἐπὶ φωτιζομένων ἀντικειμένων μετατιθεμένων πρὸ μελανοῦ βάθους. Οὕτως ἐπὶ τῆς φωτοπαθοῦς ἐπιφανείας τῆς πλακὸς τυποῦται ἡ τροχιὰ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐὰν ὅθεν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κινήσεως τοῦ ἀντικειμένου διακόπτεται περιοδικῶς τὸ φῶς διὰ τῆς ταχείας περιστροφικῆς κινήσεως δίσκου σκοτεινοῦ φέροντος ἀκτινοειδῶς ἀνοίγματά τινα μόνον, πᾶσα δίοδος πρὸ τοῦ φακοῦ τῆς μηχανῆς τοῦ πλήρους μέρους τοῦ δίσκου θὰ προκαλῇ διακοπὴν τῆς τροχιᾶς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δυνάμεθα νὰ λαμβάνωμεν γνῶσιν ὄχι μόνον τοῦ σχήματος τῆς τροχιᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει εἰς αὐτὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ ἐν κινήσει εὑρισκόμενον σῶμα. Διὰ τῆς φωτογραφικῆς ταύτης μεθόδου καθίσταται ἰδιαιτέρως εὔκολος ἡ μελέτη τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, τοῦ σχήματος τῶν σταγόνων, τῶν κινήσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν μεγάλων ζῴων.

Ἡ χρονοφωτογραφικὴ μέθοδος ἐπὶ κινητῆς φωτοπαθοῦς ταινίας (φίλμ) ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Marey ἐπινοηθείσης φωτογραφικῆς συσκευῆς, ἥτις ἐκλήθη φωτογραφικὸν πιστόλιον καὶ ἥτις προσωμοίαζε πρὸς τὸ ἀστρονομικὸν περίστροφον τοῦ Jansen. Ἡ συσκευὴ αὕτη ἔφερε ταινίαν ἐκτυλισσομένην κατὰ τὴν φωτογράφησιν (διὰ διαδοχικῶν τιναγμῶν) πρὸ τοῦ ἑστιακοῦ ἐπι-

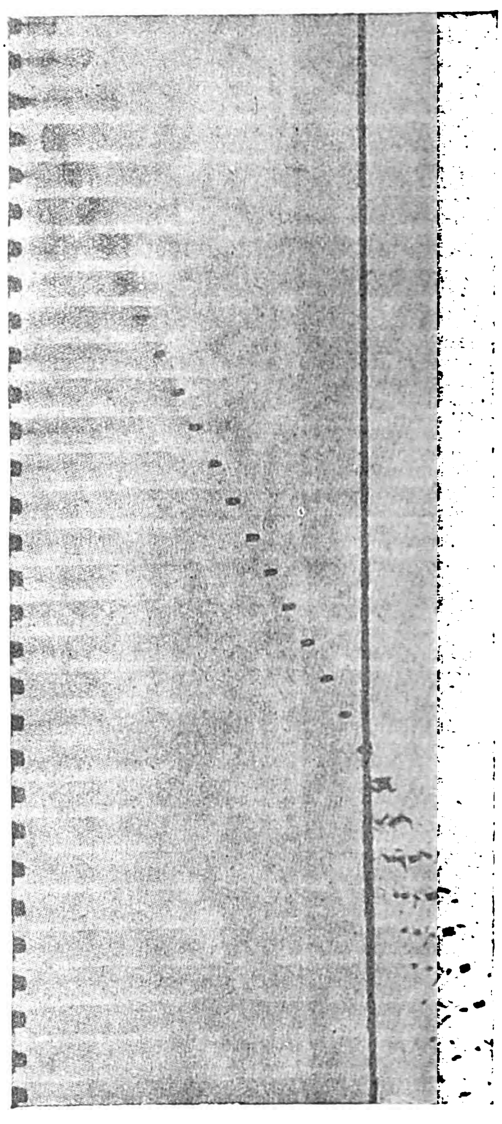
Ταχυτάτη χρονοφωτογραφία.

πέδου τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, ὅστις εὑρίσκετο ἀνοικτὸς κατὰ τὰς διαδοχικὰς στάσεις τῆς ταινίας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπετυγχάνετο ἡ λῆψις πολλῶν εἰκόνων, αἵτινες δὲν παρουσιάζουν τὰς συμπτώσεις πλειόνων εἰκόνων ὁμοῦ, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν διὰ μονίμου πλακὸς μέθοδον. Ἡ μέθοδος αὕτη διὰ κινητῆς ταινίας ἀποτελεῖ τὸν πρόδρομον τῆς κινηματογραφήσεως δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνάλυσις τῶν κινήσεων φωτογραφικῶς. Ἡ χρονοφωτογραφία εὑρίσκει μεγάλας ἐφαρμογὰς εἰς τὴν γεωμετρίαν, μηχανικὴν (ἰδίᾳ τὴν ὑδροδυναμικήν), ὡς καὶ φυσιολογίαν κλπ.
Κ. Γ. Μ.

χρονοφωτογράφος (ὁ)· συσκευὴ δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ χρονοφωτογράφησις.

χρονόχωρος (ὁ)· ὅλ. λ. *χωρόχρονος*.

Χροσβίτα (Hroswitha). Σαξωνὶς ποιήτρια (ὅλ. λ. *Ροσβίτα*).

Χρόσνυ (Hrozny), ***Φρειδερῖκος***. Τσέχος ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1879. Ἐσπούδασεν ἐν Πράγᾳ, Βιέννῃ, Βερολίνῳ καὶ Λονδίνῳ φιλολογίαν καὶ κατόπιν ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Σελλὶν ἐν Παλαιστίνῃ, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν. Τῷ 1905 ἐγένετο καθηγητὴς τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης. Ἔγραψε: «Sumerischbalylonische Mythen von dem Gotte Niurag» (1903), «Die Keilschrifttexte von Ta'annek» (1904), «Die neugefundemen Keilschrifttexte Ta'annek» (1905), κ.ἄ.
Μ. Δ. Β.

χροτογόνος (ὁ) (Chrotogonus) / *Ζωολ.* /. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πηδητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀκρίδας μὲ θώρακα εὐρὺν καὶ κοιλίαν

Digitized by Google

ὀδοντωτὴν κατὰ τὴν περιφέρειάν της. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, Αἴγυπτον καὶ Νουβίαν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χροτογόνος ὁ αἰγυπτιακὸς* (Chrotogonus aegyptiacus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν φαιοπυρρόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρημικὰς ἐκτάσεις τῆς Αἰγύπτου. Δ. Ν. Π.

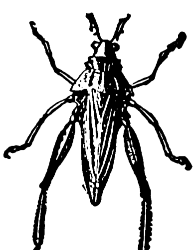

Χροτογόνος ὁ αἰγυπτιακός.

Χρουμίροι (οἱ), ἢ Κρουμίροι (*Χμιρ, Χμέρ*). Ὀρεινὸς ἀραβοβερβερικὸς λαὸς τῆς Τύνιδος, κατοικῶν τὴν Κρουμιρίαν καὶ ἀριθμῶν νῦν 18.000 ψυχάς. Ζῶσιν ἐν καλύβαις, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν κτηνοτροφίαν, θήραν καὶ ὑλοτομίαν. Ἄλλοτε ἦσαν φιλοπόλεμοι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ βέη τῆς Τύνιδος· ἐγένοντο δὲ διὰ τῶν ληστειῶν των ἀφορμὴ τοῦ πολέμου τοῦ 1881 καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ γαλλικοῦ προτεκτοράτου ἐν Τύνιδι. Π. Ν. Π.

Χρουμπιέσωφ, ἢ Γκρουμπιέσωφ (Hroubieszow ἢ Grubesjov) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας παρὰ τὸν ποταμὸν Γκούτσβα, παραπόταμον τοῦ Μπούγκ. Κάτ. 12.000. Μ. Δ. Β.

Χρουντὶμ (Chrudim) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Βοημίᾳ, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χρουντίμκα. Κάτ. (1921) 13.129. Εἶναι σημαίνουσα ἀγορὰ ἵππων. Χ. Δ.

Χρούπιστα *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τῆς κωμοπόλεως Ἄργος Ὀρεστικὸν (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Φλωρίνης.

Χροῦσα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Βάρης τῆς ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 139. Κεῖται εἰς γραφικωτάτην τοποθεσίαν κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ Ἁγία Θέκλα.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Νεοχωρίου τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 132.

—3) Προτέρα ὀνομασία τῆς κοινότητος *Νεοχωρίου* τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας.

Χρούσκα (Hruschka), **Ἄννα**. Αὐστριακὴ συγγραφεύς, τυρολικῆς καταγωγῆς, γεννηθεῖσα τῷ 1867. Ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα ἐκδοθέντα ἐπανειλημμένως. Ἔγραψεν ἐπίσης ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὴν λαογραφίαν τοῦ Τυρόλου. Κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων της εἶναι: «Verirrte Seelen» (1899), «Königin Liebe» (1904), «Weltmenschen» (1906), «Das Kreuz im Osten» (1906), «Das lockende Licht» (1909), «Traumband» (1909), «Der graue Mann» (1910), «Die Erben von Senkenberg» (1917), «Des Mannes Dämon (1917), «Gefreit ohne Liebe» (1919), «Die Burg des Glückes» (1922), «Die Grosse Hoffnung» (1923), «Das Gehemnis vom Brintnerhof» (1924), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χρούστ (Chroust), **Ἀντώνιος**. Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1864. Τῷ 1893 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου καὶ τῷ 1898 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βύρτσμπουργκ. Ἔγραψε: «Die Romfahrt Ladwigs des Bagers» (1887), «Untersuchungen über di longobardischen Königs u. Herzogsurkunden» (1888), «Briefe und Akten zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges» (1903) κ.ἄ. Ἐξέδωκεν ἐπίσης τά: «Monumenta paleographica» (1899—1902). Μ. Δ. Β.

Χροῦτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ζήριας τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1928) 125.

Χρυζάντερ (Chrysander), **Κάρολος - Φραγκῖσκος - Φρειδερῖκος**. Διάσημος Γερμανὸς μουσικολόγος (1826—1901). Ἀφιέρωσε τὴν μακρὰν ζωήν του εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τῆς τέχνης καὶ τὴν μελέτην τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χαῖνδελ. Χάρις εἰς αὐτὸν ἤχθη εἰς πέρας ἡ μνημειώδης κριτικὴ ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Χαῖνδελ εἰς 100 τόμους (1859—1894). Ἐπὶ πλέον ἔγραψεν ἐκτενεστάτην βιογραφίαν τοῦ μουσουργοῦ, ἥτις φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1710· ταύτην ἐπεράτωσε κατόπιν ὁ Σαΐφερτ. Ὁ Χρυζάντερ ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως: «Περὶ τοῦ ὀρατορίου» (1856), διαφόρους μελέτας περιληφθείσας εἰς τὰς «Μουσικὰς ἐπετηρίδας» (1863—1867) καὶ εἰς τὴν «Γενικὴν μουσικὴν ἐφημερίδα» (1868—1871 καὶ 1875—1882), «Ἱστορία τοῦ μελοδράματος τοῦ Ἀμβούργου», «Περὶ τῆς ἐλάσσονος κλίμακος ἐν τοῖς λαϊκοῖς ᾄσμασι» (1856) κ. ἄ. Γ. Σ.

Χρύσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Θέσις τις ἐν Ἀθήναις παρὰ τὴν Πνύκα, μέχρι τῆς ὁποίας ἔφθανεν ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῶν Ἀμαζόνων εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον. Α. Θ. Σ.

—Χρύσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Χρύση*.

—Χρύσα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀρδέας (Σουμπόσκου) τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. (1928) 572. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσάκων Ἰσιρλίκ*.

—2) Χωρίον τοῦ δήμου Ξάνθης τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 2.200. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κερετσηλέρ*.

—Χρύσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρὰ τὴν Κρήτην, ἧς ἡ ὕπαρξις προκύπτει ἐκ τῆς περικοπῆς τοῦ Πλινίου (4,20 §61) «Contra Hierapydyam Chrysa Gaudos». Δεδομένου ὅτι ἡ Hierapydyam εἶναι κακὴ ἀπόδοσις τοῦ *Ἱερὰ Πύδνα* τοῦ Σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης θαλάσσης (319), ἕπεται ὅτι Χρύσα εἶναι ἡ *Χρυσέα* καὶ οὐχὶ τὸ *Γαυδόπουλο*, ὡς παρά τινων πιστεύεται, καὶ ἥτις εἶναι ἡ Ophiussa τοῦ Πλινίου. Ι. Ε. Λ.

χρυσάγκαθο (τό) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σκόλυμος* (βλ. λ.).

χρυσάετος (ὁ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *ἀετὸς ὁ αὐτοκρατορικὸς* εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Θεσσαλίας.

χρυσαζίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλεῖται ἐμπειρικῶς ἡ *1,8-διοξυανθρακινόνη*. Εἶναι ἕνωσις ἰσομερὴς πρὸς τὴν *ἀλιζαρίνην*. Παράγωγον αὐτῆς τετρανιτρωμένον εἶναι τὸ *χρυσαμινικὸν ὀξύ*, ὅπερ ἔχει τὸν τύπον $C_{14}H_4O_4\,(NO_2)_4$ καὶ παράγεται κατὰ τὴν διὰ νιτρικοῦ ὀξέος κατεργασίαν τῆς ἀλόης. Σ. Γ.

χρυσαζόλη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἐμπειρικὸν ὄνομα τοῦ *1, 8-διοξυανθρακενίου*:

$$(HO)\,C_6H_3\,[C_2H_2]\,C_6\,H_3\,(OH).$$

Παρασκευάζεται διὰ τήξεως τοῦ ἀντιστοίχου δισουλφοξέος μετὰ κάλεως καὶ ἀποτελεῖ στερεὸν σῶμα, ἐλαφρῶς φωσφορίζον, τηκόμενον εἰς 225°. Σ. Γ.

Χρυσαῖ *[Γεωγρ.]*. Δύο νοτίως τῆς Ἱεραπέτρας νησῖδες, αἱ ἄλλως *Γαϊδαρονήσια*. Ι. Ε. Λ.

— **Χρυσαῖ νῆσοι** (Iles d'Or) *[Γεωγρ.]*. Νησιωτικὸν σύμπλεγμα τῆς Γαλλίας ἐν Μεσογείῳ (βλ. λ. *Ὑέρ*).

Χρυσάκης, Κωνσταντῖνος. Κρὴς ὁπλαρχηγὸς (1834—1916). Μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 ὡς ὁπλαρχηγός, κατ' ἀρχὰς μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ πεντακοσιάρχου καὶ κατόπιν τοῦ χιλιάρχου. Ν. ΚΛΣ

χρυσάκτις, *—ινος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἔχων χρυσᾶς ἀκτῖνας: «χρυσάκτις ἥλιος».

χρυσαλοιφὴ (ἡ)· λεπτὴ κόνις χρυσοῦ ἢ χαλκοῦ, χρησιμοποιουμένη διʼ ἐπιχρύσωσιν διαφόρων ἀντικειμένων. Πρὸς κατασκευὴν χρυσῆς κόνεως χρυσοῦ διαλύεται ὁ χρυσὸς εἰς βασιλικὸν ὕδωρ καὶ κατόπιν κατακρημνίζεται ὡς ἴζημα διὰ χημικῆς ὁδοῦ. Παραπλησία εἶναι καὶ ἡ παρασκευὴ τῆς ἐκ χαλκοῦ χρυσαλοιφῆς (*μπρουντζίνας*). Πρὸς χρύσωσιν γίνεται χρῆσις μείγματος τῶν μεταλλικῶν τούτων κόνεων εἰς ὕδωρ κομμιοῦχον ἢ εἰς βερνίκια ρητίνης ἢ ἄλλων συστατικῶν. Τὸ μεῖγμα τοῦτο ἁπλώνεται ἐπὶ τῆς χρυσωτέας ἐπιφανείας διὰ μαλακοῦ χρωστῆρος. Πρὸς προστασίαν τῆς ἐπιχρυσωθείσης ἐπιφανείας ἐπιτίθεται στρῶμα βερνικίου. Σ. Ξ.

χρυσαλλιδόκαρπος (ὁ) (Chrysalidocarpus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον φοίνικας ἀπαντῶντας εἰς τὴν Μαδαγασκάρην. Δ. Ν. Π.

χρυσαλλιδοῦμαι (*—όομαι*)· ἐπὶ τῶν καμπῶν, μεταβάλλομαι εἰς χρυσαλλίδα.

χρυσαλλὶς (ἡ) (Chrysalide) *[Ζῳολ.]*. Καλεῖται ἡ νύμφη τῶν λεπιδοπτέρων ἐντόμων μετὰ τοῦ βομβυκίου της. *Χρυσαλλὶς* ἐπίσης ὀνομάζεται καὶ ἡ νύμφη τῶν λοιπῶν ἐντόμων. Αἱ χρυσαλλίδες ὠνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ χρυσοῦ χρώματος, ὅπερ ἔχουσιν αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν. Προτοῦ μεταμορφωθῶσιν εἰς χρυσαλλίδας αἱ κάμπαι τῶν λεπιδοπτέρων ἐντόμων, σχηματίζουσι βομβύκιον, ὅπερ χρησιμεύει εἰς αὐτὰς ὡς ἀσφαλὲς ἄσυλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγκλείονται. Τὰ βομβύκια τῶν χρυσαλλίδων εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων τῶν κορμῶν τῶν δένδρων, μεταξὺ τῶν φυλλωμάτων, κτλ. Ὅταν ἡ κάμπη πλησιάζῃ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς χρυσαλλίδα, σχίζει τὸ δέρμα τῆς ῥάχεώς της καὶ ἐξέρχεται πλέον ὡς χρυσαλλίς.

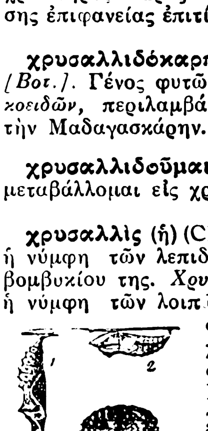

Διάφορα εἴδη χρυσαλλίδων

[1=φανήεσσης τῆς ἥρας, 2=πτερίδος τῆς ῥαφανίδος, 3=λιμενίτιδος, τῆς φαιάς, 4=ὀργυιᾶς τῆς τανιοφόρου, 5=λιπαρίδος τῆς ἰτέας, 6=σφηκὸς τῆς κισσομπέλου.]

Τὰς χρυσαλλίδας διακρίνουσιν εἰς πέντε κατηγορίας: 1) Τὰς συγκρατουμένας ὑπὸ λεπτῆς μεταξοειδοῦς λωρίδος, ὅπως ἡ *πτερὶς τῶν λαχανικῶν*. 2) Τὰς κρεμαμένας ἐκ τοῦ ὀπισθίου ἄκρου τοῦ σώματός των μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω, ὅπως ἡ *φανήεσσα ἡ μεγάλη* 3) Τὰς συσπειρουμένας μεταξὺ δύο φύλλων, ὅπως ἡ *ἑσπερὶς ἡ κομψή*. 4) Τὰς παραμενούσας ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐντὸς τοῦ βομβυκίου των. 5) Τὰς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀναπτυσσομένας, ὅπως τῶν περισσοτέρων νυκτοβίων ψυχῶν. Ἡ διάρκεια τῆς μεταμορφώσεως τῶν χρυσαλλίδων ποικίλλει, ἀναλόγως τῶν εἰδῶν, ἀπό τινων ἡμερῶν μέχρις ἑνὸς ἢ δύο ἐτῶν. Καθʼ ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τὸ ζῷον δεικνύει μεγάλην ζωτικότητα, ἀντέχει δὲ καὶ εἰς τὰ δριμύτερα ψύχη. Δ. Ν. Π.

—«Χρυσαλλίς» (ἡ). —1) Ἡμερολόγιον ἐκδοθὲν ἐν Ἑνετίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1858—1876. —2) Διμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ Ἰανουαρίου 1863 μέχρι 1866 ὑπὸ Εἰρηναίου Ἀσωπίου, Ντέσκα Πασχαλίδου καὶ Θ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως.

χρυσαμίνη (ἡ) *[Βιομ. Χημ.]*. Εἶναι συνθετικὸν χρῶμα. Διακρίνεται εἰς δύο τύπους, ἤτοι: *Χρυσαμίνη G*, ἥτις ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς μορίου δισαζωτωμένης βενζιδίνης καὶ δύο μορίων σαλικυλικοῦ ὀξέος. Βάπτει τὰ βαμβακερὰ ἐν ἀλκαλικῷ λουτρῷ κιτρίνως. *Χρυσαμίνη R*, ἀποτελουμένη ἐξ ἑνὸς μορίου δισαζωτωμένης ο-τολιδίνης καὶ δύο μορίων σαλικυλικοῦ ὀξέος. Βάπτει ὁμοίως τὰ βαμβακερὰ ἐν ἀλκαλικῷ λουτρῷ πορτοκαλοκιτρίνως. Σ. Γ.

χρυσαμινικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]* βλ. *χρυσαζίνη*.

Χρυσάμπελος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ραιδεστοῦ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 1.724 κατοίκους, ὧν οἱ πλεῖστοι Ἕλληνες. Ἐκαλεῖτο καὶ *Κούμβαον*.

χρυσάμπυξ (ὁ)· ἀρχ., ὁ φέρων χρυσῆν ἄμπυγα (πλάκα) ὡς κόσμημα· «χρυσάμπυγες ἵπποι» (Ἰλιάδ. Ε, 358)· ‖ ὡς οὐσιαστ., κόσμημα ἐκ χρυσῆς πλακός.

—*[Ἀρχ.]* Ὁ *χρυσάμπυξ* ἦτο πλὰξ ἐκ χρυσοῦ, ἐνίοτε πεποικιλμένη διʼ ἐνθεμάτων πολυτίμων λίθων, χρησιμεύουσα ὡς κόσμημα διὰ τὴν ἀνάδεσιν τῆς κόμης (πρωμετοπίδιον, frontale) τῶν εὐπόρων γυναικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἀνάλογον κόσμημα φέρουν καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἡρώων παρʼ Ὁμήρῳ. Π. Ν. Π.

Χρυσανθακόπουλος. Ὄνομα οἰκογενείας ἀγωνιστῶν (βλ. λ. *Κουμανιώτης*).

χρυσανθέλλη (ἡ) (Chrisanthella) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἐνιαυσίους πόας πολυκλαδώδεις. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς χώρας ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων. Δ. Ν. Π.

χρυσάνθεμον (τὸ) (Chrysanthemum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνθέτων*, περιλαμβάνον πολυπληθῆ εἴδη, ἀπαντῶντα κυρίως εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον. Τὰ χρυσάνθεμα εἶναι πόαι ἢ θάμνοι ἐτήσιοι ἢ πολυετεῖς μὲ ἄνθη κατὰ κεφαλίδας διατεταγμένα καὶ καρπὸν ἀχαίνην. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν εἰδῶν τοῦ γένους τούτου ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Χρυσάνθεμον τὸ τρίχρουν (Chrysanthemum tricolorum). Εἶναι πόα ἐνιαυσίος ἰθαγενὴς τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς, ὕψους μέχρι 50 ἑκατοστόμ., μὲ ἄνθη μεγάλα, τῶν ὁποίων ὁ δίσκος εἶναι φαιὸς καὶ περιβάλλεται ὑπὸ δύο κυκλικῶν λωρίδων, τῆς μιᾶς κιτρίνης καὶ τῆς ἑτέρας λευκῆς. Ἐκ τοῦ εἴδους τούτου παρήχθησαν πολλαὶ ποικιλίαι: τινὲς μὲ ἄνθη ἁπλᾶ, ἄλλαι μὲ ἄνθη διπλᾶ, τινὲς μὲ ἄνθη τρίχρωμα καὶ ἄλλαι μὲ ἄνθη μονόχρωμα. Ἀξιολογωτέρα ποικιλία τοῦ εἴδους τούτου εἶναι τὸ *χρυσάνθεμον τὸ τρίχρουν τὸ βουρρίγειον* (Chrysanthemum tricolorum Burringii), ὅπερ φέρει ἄνθη, ὧν τὰ πέταλα εἶναι κίτρινα κατὰ τὴν βάσιν των, πορφυρᾶ κατὰ τὸ μέσον των καὶ λευκὰ κατὰ τὴν κορυφήν των, οὕτως ὥστε νὰ σχηματίζωνται τρεῖς γραμμώσεις διαφόρου χρώματος πέριξ τοῦ δίσκου, ὅστις εἶναι ὑπομέλας. Ἡ ποικιλία αὕτη περιλαμβάνει πλῆθος ὑποποικιλιῶν.

Χρυσάνθεμον τὸ τροπιδῶδες (Chrysanthemum carinatum). Εἶναι ὡραιοτάτη ἐτησία πόα, ἥτις ἀνθεῖ κατὰ τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον καὶ διακρίνεται διὰ τὰ χρυσόκιτρινα ἄνθη της. Φυτεύεται κατὰ Ἀπρίλιον ἢ Μάϊον καὶ μεταφυτεύεται εἰς τὴν γῆν κατὰ τὸ τέλος Μαΐου.

Χρυσάνθεμον τὸ στεφανωματικὸν (Chrysanthemum Coronarium). Εἶναι ἐτησία πόα, ἰθαγενὴς τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Τὸ ὕψος του φθάνει τὰ 75 ἑκατοστόμ. καὶ ἀνθεῖ ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου. Καλλιεργεῖται διὰ τὰ πολλὰ ἄνθη του καὶ διότι ἀντέχει καὶ εἰς τὰ μεγάλα ψύχη. Κυριώτεραι ποικιλίαι τοῦ εἴδους τούτου εἶναι ἡ *ἁπλανθής*, ἡ *διπλανθής*, ἡ *κιτρινανθὴς* καὶ ἡ *λευκανθής*. Τὸ εἶδος τοῦτο εὐκόλως καλλιεργεῖται. Φυτεύεται κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ μεταφυτεύεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸν Μάϊον.

Χρυσάνθεμον τὸ θαμνῶδες (Chrysanthemum fru-

Digitized by Google

tescens). Εἶναι φρυγανῶδες δενδρύλλιον, ἰθαγενὲς τῶν Καναρίων νήσων, ὅπερ φθάνει εἰς ὕψος 80 περίπου ἑκστμ. καὶ ἔχει φύλλα λεπτῶς ὀδοντωτὰ καὶ κολπωτὰ καὶ ἄνθη πολυάριθμα, εἶναι δὲ γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *μαργαρίτα*. Ἀνθεῖ ἀπὸ 15 Μαΐου μέχρι 15 Ὀκτωβρίου. Κατὰ τὸν χειμῶνα δέον νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν ἰσχυρῶν ἀνέμων. Τοῦ εἴδους τούτου καλλιεργοῦνται πλεῖσται ὅσαι ποικιλίαι: ἡ *λευκανθής*, ἡ *κιτρινανθής*, ἡ *ἐρυθρανθής*, κλπ.

Χρυσάνθεμον τὸ μεγανθὲς (Chrysanthemum grandifloris). Εἶναι πόα ἰθαγενὴς τῶν Καναρίων νήσων, συχνάκις εἰς τοὺς κήπους καλλιεργουμένη διὰ τὰ ὡραῖα μεγάλα ἄνθη της.

Χρυσάνθεμον τὸ σινικὸν (Chrysanthemum sinense). Εἶναι φυτὸν πολυετές, ἰθαγενὲς τῆς Κίνας, καὶ καλλιεργεῖται ὑπὸ πλείστας ποικιλίας. Ἀνθεῖ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ θέρους, καὶ ἰδίως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου. Διακρίνεται διὰ τὰ ὡραιότατα ἄνθη του, ἅτινα, ἀναλόγως τῶν διαφόρων ποικιλιῶν, ἔχουσι χρῶμα *λευκόν, ἐρυθρόν, πορφυροῦν, ἰῶδες, φαιὸν* καὶ *κίτρινον* καὶ κοσμοῦνται ὑπὸ διαφόρων ἀποχρώσεων. Εἶναι τὸ πλέον εὐκαλλιέργητον καὶ σκληραγωγημένον εἶδος. Κυριώτεραι ποικιλίαι τοῦ χρυσανθέμου τοῦ σινικοῦ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: *Χρυσάνθεμον τὸ ἰαπωνικὸν* (Chrysanthemum japonicum). Εἶναι ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ποικιλιῶν, μὲ παμμέγιστα ἄνθη, εἴς τινα τῶν ὁποίων ἡ διάμετρος φθάνει τὰ 20 ἑκτσμ. Τὰ πέταλά των εἶναι στενὰ καὶ ἐπιμήκη. *Χρυσάνθεμον τὸ ἰνδικὸν* (Chrysanthemum indicum), ὅπερ διακρίνεται διὰ τὰ πορφυρᾶ μεγάλα ἄνθη του. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ποικιλίαι τοῦ χρυσανθέμου τοῦ σινικοῦ καλοῦνται παρ' ἡμῖν *ἀϊδημητριάτικα* ἢ ἁπλῶς *δημητριάτικα* καὶ ἐν Κύπρῳ *ὀκτωβροῦδια*, ἐπειδὴ ἀνθοῦσι κατὰ τὸν Ὀκτώβριον. Καλλιεργοῦνται ὑπὸ πλείστας ὑποποικιλίας εἰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τελευταίως καὶ παρ' ἡμῖν. Τὸ πρῶτον εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν ἐκ τῆς Ἰαπωνίας, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1Ζ' αἰῶνος. Ἡ συστηματικὴ καλλιέργεια τῶν χρυσανθέμων τούτων ἐν Εὐρώπῃ κυρίως ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1789, ὅτε ὁ Blanchard ἔφερεν ἐκ τῆς Κίνας εἰς τὴν Γαλλίαν τρία φυτά, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐδώρησεν εἰς τὸν ἐν Παρισίοις βοτανικὸν κῆπον. Ἐκ τῆς Γαλλίας διεδόθησαν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης.

Καλλιέργεια. Τὰ χρυσάνθεμα κυρίως πολλαπλασιάζονται διὰ τῆς μεταμοσχεύσεως. Κατὰ τὸ τέλος Μαρτίου μέχρι τῶν μέσων τοῦ Ἀπριλίου εἶναι ἡ καταλληλοτέρα ἐποχὴ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην. Πρὸς τοῦτο κόπτομεν τοὺς κλώνους τοὺς προοριζομένους διὰ μεταμόσχευσιν εἰς μῆκος 8 περίπου ἑκατοστομέτρων, προσθέτοντες, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν καὶ πρὸ τῆς φυτεύσεως, χῶμα ἐκ σεσηπότων φύλλων ἀναμεμειγμένον μὲ μικρὰν ποσότητα ἄμμου καὶ καλύπτομεν τὸ μέρος, ὅπου θὰ φυτεύσωμεν τὸ νεαρὸν φυτόν, διὰ τοιούτου στρώματος, πάχους 7—8 περίπου ἑκτσμ. Ἐφ' ὅσον ὁ καιρὸς εἶναι ψυχρός, καλὸν εἶναι νὰ προφυλάσσωνται τὰ νεαρὰ φυτὰ ἀπὸ τοῦ ψύχους διὰ καταλλήλων προφυλακτήρων, οἵτινες ἀφαιροῦνται συχνὰ πρὸς ἀερισμὸν τοῦ φυτοῦ.

Ἕτερος τρόπος πολλαπλασιασμοῦ τῶν χρυσανθέμων εἶναι ὁ διὰ μετεμφυτεύσεως. Κατὰ τοῦτον ἐντὸς ἐπιμήκων κιβωτίων, πεπληρωμένων διὰ μίγματος ἐξ ἐλαφροῦ χώματος, χώματος ἐκ σεσηπότων φύλλων, μικρᾶς ποσότητος ποταμίας ἄμμου καὶ ποσότητος φυσικοῦ λιπάσματος (ὡς ἡ κόπρος ὀρνίθων, τὸ ἀπεξηραμμένον αἷμα καὶ ἡ κόνις κεράτων), θέτομεν τὰ κλωνία τῶν χρυσανθέμων. Μετὰ 15 ἡμέρας τὰ φυτὰ μεταφέρονται εἰς εὐρύτερα κιβώτια, καὶ ὅταν πλέον ἀναπτύξουν ἀρκε τοὺς κλάδους καὶ ἀρχίσῃ ἡ ἄνθησις, μεταφέρονται εἰς κιβώτια, ὧν ἑκάστη πλευρὰ νὰ ἔχῃ μῆκος 20 περίπου ἑκτσμ. καὶ ὕψος 30—35 ἑκτσμ. Τὰ φυτὰ δέον νὰ ποτίζωνται συχνὰ ἀλλ' οὐχὶ ἀφθόνως, διότι ἡ μεγάλη ὑγρασία εὐνοεῖ τὴν ἐμφάνισιν διαφόρων κρυπτογαμικῶν παρασίτων.

Νόσοι. Ἐκ τῶν πολλῶν φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν παρασίτων, ἅτινα προσβάλλουσι τὰ χρυσάνθεμα, γνωστότερα εἶναι αἱ φυτοφθεῖρες, καὶ ἰδίως ἡ ἀφὶς ἡ πρασίνη (Aphis virida). Ὡς ἀποτελεσματικὸν μέσον καταστροφῆς τῶν ἐντόμων τούτων θεωροῦνται οἱ ψεκασμοὶ διὰ τῆς ἀκολούθου διαλύσεως: ἀπόβρεγμα καπνοῦ εἰς ὕδωρ κατ' ἀναλογίαν 1 λίτρας ἀποβρέγματος εἰς 50 λίτρας χλιαροῦ ὕδατος. Ἐκ τῶν κυριωτέρων κρυπτογαμικῶν νόσων, αἵτινες ἐπιφέρουσι μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰ χρυσάνθεμα, εἶναι ἡ *σκωρία τῶν χρυσανθέμων*, ἥτις προσβάλλει κυρίως τὰ φύλλα. Ὡς ἀποτελεσματικὸν μέσον καταπολεμήσεως εἶναι ἡ ἑξῆς διάλυσις: 1 λίτρον ὕδατος, 2 γραμμάρια ἀμμωνιούχου ὕδατος καὶ 2.5 γραμμ. θειικοῦ χαλκοῦ. Διὰ τῆς διαλύσεως ταύτης πρέπει νὰ ῥαντίζωνται αἱ φυτεῖαι τῶν χρυσανθάμων ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου καὶ πέραν ἅπαξ τοῦ μηνός. Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

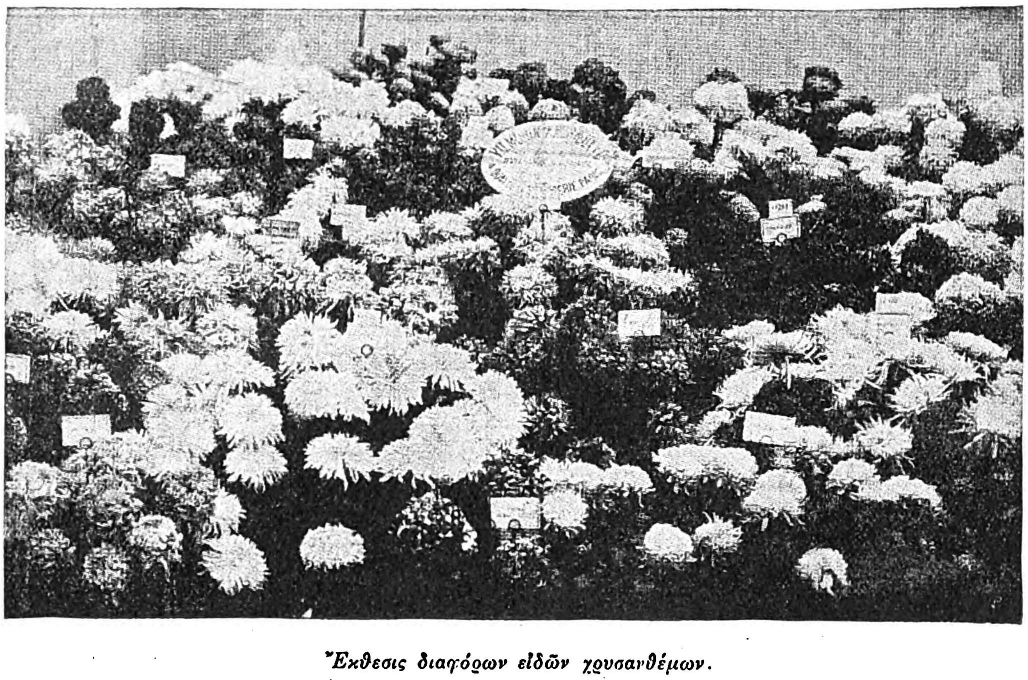

Ἔκθεσις διαφόρων εἰδῶν χρυσανθέμων.

— */Φαρμακογν./* Διὰ τὴν φαρμακολογίαν σημασίαν ἔχουν τά: α') *Χρυσάνθεμον τὸ λευκάνθεμον* (Chr. leucanthemum), τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθοῦσα πόα ἐχρησιμοποιεῖτο φαρμακολογικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Herba et flores bellidis majoris offiz. β') *Χρυσάνθεμον τὸ τεφρόφυλλον* (Chr cinerariifolium). Αἱ κεφαλίδες τῶν ἀνθέων αὐτοῦ ἀλεθόμεναι φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς δαλματικὴ ἐντομοκτόνος κόνις. γ') *Χρυσάνθεμον τὸ ῥόδινον* (Chr. roseum κλπ.). Τὸ φυτὸν τοῦτο παρέχει τὴν περσικὴν καὶ καυκασίαν ἐντομοκτόνον κόνιν. δ') *Χρυσάνθεμον τὸ βαλσαμικὸν* (Chr. balsamita κλτ.) Πόα εὐχαρίστου ἀρωματικῆς ὀσμῆς, φερομένη παλαιότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Herba balsamitae s. Menthae hortensis κλπ., χρησιμοποιουμένη ὡς ἄρτυμα φαγητῶν. ε') *Χρυσάνθεμον τὸ κοινὸν* (Chr. vulgare). Ἔχει δυσάρεστον καφουρώδη ὀσμήν, ἐφέρετο δὲ παλαιότερον ὡς δρόγη ὑπὸ τὸ ὄνομα Flores Tanaecti. Χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερον κατὰ τῶν σκωλήκων τῶν βιούντων εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου. στ') *Χρυσάνθεμον τὸ ἐτήσιον* (Chr. annuum). Χρησιμοποιεῖται ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ προηγουμένου εἴδους εἰς τὸν τόπον ἔνθα τὸ φυτὸν τοῦτο εἶναι ἰθαγενές. ζ') *Χρυσάνθεμον τὸ παρθένιον* (Chr. parthenium). Τοῦ φυτοῦ τούτου ἡ πόα εἶναι δυσαρέστου ὀσμῆς, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ παλαιότερον φαρμακευτικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Herba matricariae officinell (=μητρικὴ πόα), λόγῳ τοῦ ὅτι ἀνεγράφετο ἐπὶ παθήσεων τῶν γυναικείων γεννητικῶν ὀργάνων. η') *Χρυσάνθεμον ἰνδικὸν* (Chr. indicum). Αἱ κεφαλίδες τῶν ἀνθέων τοῦ φυτοῦ τούτου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν χρησιμοποιοῦνται ὡς τὸ χαμαίμηλον. θ') *Χρυσάνθεμον τὸ χαμαίμηλον* (Chr. chamomilla) Εἶναι τὰ ἄνθη τοῦ χαμαιμήλου. ι') *Χρυσάνθεμον τὸ ἡδύοσμον* (Chr. suaveoleus). Εἶναι ἀναπλήρωμα τοῦ συνήθους χαμαιμήλου. ια') *Χρυσάνθεμον τοῦ ἀκρωτηρίου* (Chr. capense). Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν ὡς τὸ χαμαίμηλον, ὡς ἀντισπασμωδικὸν φάρμακον. ιβ') *Χρυσάνθεμον τὸ καρποφόρον* (Chr. frutescens). Τοῦ φυτοῦ τούτου αἱ ῥίζαι φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ἀντὶ τῶν ῥιζῶν τοῦ ἀνακύκλου τοῦ πυρέθρου. ιγ') ***Χρυσάνθεμον Myconis***. Αἱ κεφαλίδες τῶν ἀνθέων τοῦ φυτοῦ τούτου φέρονται ὡς φαρμακευτικὴ δρόγη ὑπὸ τὸ ὄνομα Flores bellidis lutcae. ιδ') ***Χρυσάνθεμον segetum***. Τὰ ἄνθη τοῦ φυτοῦ τούτου χρησιμοποιοῦνται ὡς κίτρινον χρῶμα, ἡ δὲ πόα του, ξηρά, ἔχει ὀσμὴν ἀρωματικήν, ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ χαμαιμήλου. ιε') *Χρυσάνθεμον τὸ στεφανωματικόν*. Αἱ κεφαλίδες τοῦ φυτοῦ τούτου χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Βόρειον Εὐρώπην κατὰ τοῦ ἰκτέρου, ἐνῷ τὰ νεαρὰ φυτὰ εἶναι ἐδώδιμα. Κ. Γ. Μ.

Χρυσάνθης, *Ἀνδρέας Α.* Ἕλλην δημοσιογράφος γεννηθεὶς ἐν Πάτραις καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις (1881—1933). Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν ἀπὸ τοῦ 1899, διατελέσας συντάκτης καὶ κατόπιν ἀρχισυντάκτης καὶ ἐπί τι διάστημα διευθυντὴς τῆς «Ἑστίας», συντάκτης τῆς «Πατρίδος», τῆς «Καθημερινῆς» καὶ ἄλλων ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἔγραψε χρονογραφήματα ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν Χ. καὶ τὸ ψευδώνυμον «Σαμπρόλ» καὶ ἐφιλοτέχνησε πολλὰς μεταφράσεις ξένων ἔργων. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Μ. Δ. Θ.

—**Χρυσάνθης, *Ἀλέξανδρος Ἀρ.*** Ἀξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Πάτραις τῷ 1883. Ἐξελθὼν τῆς ναυτικῆς σχολῆς τῶν Δοκίμων (1898), ὑπηρέτησεν ὡς κατώτερος ἀξιωματικὸς εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ἐκπαιδευτικῆς μοίρας τῶν ἀτμομυοδρομόνων, εἰς τορπιλλικά, ἀντιτορπιλλικὰ καὶ ὑδρογραφικὰ πλοῖα, ἐκυβέρνα κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1912—1913), ὑποπλοίαρχος ὢν τότε, τὸ τορπιλλοβόλον «15», κατὰ δὲ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὡς ἀντιπλοίαρχος, ἐξετέλει προσθέτως καθήκοντα τοῦ διοικητοῦ ἀμύνης τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ὑδρογραφίας, τῆς γεωδαισίας καὶ τῆς ναυτιλίας παρὰ τῇ σχολῇ τῶν Δοκίμων, καὶ ἀξιωματικὸς ἢ ὕπαρχος ἢ κυβερνήτης πλοίων ἐκτελούντων ὑδρογραφικὰς ἐργασίας πρὸ τῆς συστάσεως τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας, μετὰ τὴν σύστασιν δ' αὐτῆς ἐγένετο πρῶτος τμηματάρχης τοῦ ὑδρογραφικοῦ τμήματος (1919), κατόπιν ὑποδιευθυντὴς (1920) καὶ τῷ 1921 διευθυντὴς τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα ἀφορῶντα εἰς ὑδρογραφικά, θαλασσογραφικά, γεωμαγνητικὰ καὶ γεωδαιτικὰ ζητήματα. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Ι. Ε. Λ.

χρυσανθίδη (ἡ) (Chrysanthida) */Ζῳολ./*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροΐσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νομαδιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις μελίσσας ἀπαντώσας εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χρυσανθίδη ἡ ὀδοντωτὴ* (Chrysantida dentata), ἥτις ἔχει χρῶμα χρυσοπράσινον. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν Βενεζουέλαν καὶ τὴν Γουϊάναν. Δ. Ν. Π.

Χρυσανθίδη ἡ ὀδοντωτή.

Χρυσάνθιος. Φιλόσοφος ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἰαμβλίχου, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Εὐναπίου. Ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου διωρίσθη ἐπίτροπος ἐν Λυδίᾳ, ὅπου ἐπέτυχεν εἰρηνικῶς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ἱερῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Χ. Κ. Λ.

Χρυσανθόπουλος, *Πλάτων*. Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Πάτραις τῷ 1865 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1930. Προήρχετο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων, ὑπηρέτησε δ' ἐπὶ μακρὸν παρὰ τῇ τότε γεωδαιτικῇ ἀποστολῇ, τῇ κατόπιν χαρτογραφικῇ ὑπηρεσίᾳ. Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1897 συμμετέσχεν, ὡς ἀξιωματικὸς πυρβολαρχίας, παρὰ τῷ στρατῷ Θεσσαλίας, κατὰ δὲ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, μετὰ τῆς ὑπηρεσίας μετόπισθεν. Κατὰ τὴν συγκρότησιν τῷ 1914 τοῦ σώματος τῆς ἐπιμελητείας, μετετάχθη εἰς τὸ σῶμα τοῦτο, προαχθεὶς δ' εἰς συνταγματάρχην, διετέλεσεν ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς ἐπιμελητείας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν 1917—1920 παρέμεινεν ἐκτὸς τοῦ στρατεύματος. Ἀνακληθεὶς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1920 εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, προήχθη εἰς ὑποστράτηγον καὶ ἐτοποθετήθη ἀρχηγὸς τῆς ἐπιμελητείας, ἀναλαβὼν αὐτοπροσώπως τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπιμελητείας τῆς στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ θέρους καὶ φθινοπώρου 1921. Ἀπεστρατεύθη τὸν Ὀκτώβριον 1922. Ν. Θ. ΚΛΑΣΑΣ

Χρύσανθος, *ἅγιος*. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν μνημονεύεται ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας υἱὸς τοῦ συγκλητικοῦ Πολέμωνος, ὅστις βαπτισθεὶς κρυφίως ὑπό τινος ἐπισκόπου, ἀσκητεύοντος ἐν σπηλαίῳ, καὶ φανερὰ ἔπειτα ὁμολογήσας τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του ἐτιμωρήθη αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ πατρός. Ἐνῷ δ' ὁ πατὴρ ἐνύμφευσεν αὐτὸν μετὰ σοφῆς κόρης, τῆς ἐξ Ἀθηνῶν *Δαρείας*, φρονῶν ὅτι θὰ κατώρθωνεν αὕτη ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἡ Δαρεία εἱλκύ-

Digitized by Google

σθη εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τοῦ Χρυσάνθου καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ ἔπαρχος *Κελλερῖνος*, παρέδωκεν ἀμφοτέρους εἰς τὸν τριβοῦνον *Κλαύδιον*, ὅπως βασανίσῃ αὐτούς. Ἐπειδὴ δ' ὁ Κλαύδιος, βλέπων ἀπτοήτους τοὺς μάρτυρας ἐν τοῖς βασάνοις, ἐβαπτίσθη καὶ αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα του, ὁ Κελλερῖνος ἐθανάτωσε καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Κλαυδίου καὶ τὸν Χρύσανθον καὶ τὴν Δαρείαν, οἵτινες συνεορτάζονται τὴν 19 Μαρτίου (25 Ὀκτωβρίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας) δι' ἰδίας ἀκολουθίας. Ἐν τῷ Μαρτυρολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφεται ὁ μετὰ *Εὐφημίας* ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῆς τὴν 4 Ἰανουαρίου. Ἐν δὲ τῷ Ῥωμαϊκῷ: —1) Ὁ ἐν Ἀκυληΐᾳ μετὰ ἐνενήκοντα ἄλλων Χριστιανῶν κατ' ἄγνωστον χρόνον μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς καὶ μετὰ τῶν συναθλητῶν ἑορταζόμενος τὴν 17 Φεβρουαρίου. —2) Ὁ ἐκ Παβίας τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἱερεύς, ὅστις κατὰ τὸν Α' αἰῶνα χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐπισκόπου Παβίας ἁγίου Σύρου συνεορτάζεται μετὰ τοῦ ἁγίου *Φορτουνάτου*, ἱερέως καὶ τούτου χειροτονηθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου, τὴν 15 Μαΐου. Ε. Γ. Π.

—**Χρύσανθος, ὁ Αἰτωλός.** Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (βλ. λ. *Αἰτωλὸς* Χρύσανθος).

—**Χρύσανθος** μητροπολίτης ***Γάνου καὶ Χώρας***. Πρωτοσύγκελλος ὢν τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Παναρέτου, οὗτινος ἦτο ἀδελφός, προήχθη εἰς μητροπολίτην Γάνου καὶ Χώρας τῷ 1853, διετέλεσε μέλος τῆς ἱερᾶς συνόδου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (1866—1868) καὶ ἔφορος τῆς Πατριαρχικῆς μουσικῆς σχολῆς. Ἀπέθανε τῷ 1873. Ε. Γ. Π.

—**Χρύσανθος**, μητροπολίτης ***Δυρραχίου***, εἶτα ***Σμύρνης*** καὶ τελευταῖον ***Προύσης***. Εἷς τῶν τριῶν ἐξηγητῶν τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Καταγόμενος ἐκ Μαδύτου, ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴν παρὰ Πέτρου τοῦ Βυζαντίου. Συνέγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» (ἐν Παρισίοις 1821), «Μέγα θεωρητικὸν τῆς μουσικῆς» (ἐν Τεργέστῃ 1832) καὶ ἐδίδαξε τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς ἐν τῇ Δ' μετὰ τὴν ἅλωσιν πατριαρχικῇ μουσικῇ σχολῇ (1815—1821). Ἀπεβίωσεν ἐν Προύσῃ τῷ 1843. Τὰ ἔργα του ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς κατά τινα πυρκαϊάν. Ν. Α. Χ.

—**Χρύσανθος *Ζητσαῖος***. Ἠπειρώτης, γεννηθεὶς ἐν Ζίτσῃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐχρημάτισε διδάσκαλος ἐν Σατίστῃ τῆς Μακεδονίας, ἐν Μοσχοπόλει καὶ Ἄρτῃ. Ἐπανελθὼν εἰς Ζίτσαν, ἐγένετο ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ. Ὁ Χρύσανθος ἦτο γνώστης τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης· καὶ ἐδημοσίευσε κατὰ τὸν Ζαβίραν ἐν Οὐγγαρίᾳ τῷ 1715 βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὄργανον προγυμναστικόν». Χ. Ι. Σ.

—**Χρύσανθος**, πατριάρχης ***Ἱεροσολύμων*** (1707—1731). Ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας Νοταρᾶ τῆς Κορινθίας καταγόμενος, ἐσπούδασε δαπάναις τοῦ θείου του Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κατ' ἀρχὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατόπιν δ' ἐν Παταβίῳ συνεπλήρωσε τὰς θεολογικὰς καὶ φιλολογικὰς σπουδάς του, καὶ ἔπειτα εἰς Παρισίους ἐσπούδασε μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομίαν. Μετὰ τὰς σπουδάς του, περιηγηθεὶς διαφόρους τῆς Εὐρώπης πόλεις, ἐγνώρισε πολλοὺς σοφοὺς ἄνδρας καὶ ἐν τέλει, μεταβὰς εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἁγιοταφιτικὴν Ἀδελφότητα. Τῷ 1702 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τῷ 1707 διεδέχθη ἐν τῷ Ἱεροσολυμιτικῷ θρόνῳ τὸν ἀποθανόντα θεῖόν του. Ὁ Χρύσανθος πρῶτον μὲν συνεκάλεσε σύνοδον, ἥτις καθώρισε τὰς μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπὰς καὶ ἐπισκοπὰς τοῦ κλίματος τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἔπειτα δὲ ἐκανόνισε τὰς σχέσεις τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν ἄλλων ἑτεροδόξων κατὰ τὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως τελετάς, ἔκτισε νοσοκομεῖον ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ σχολεῖον καὶ ξενῶνα χάριν τῶν προσκυνητῶν ἐν Ἰόππῃ, ἐπεσκεύασε καὶ ἐκαλλώπισε πολλοὺς ναοὺς καὶ μοναστήρια. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπερημύνθη μετὰ σθένους τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἁγιοταφιτικῆς Ἀδελφότητος κατὰ τῶν ἁρπακτικῶν προσπαθειῶν τῶν Λατίνων, ἔλαβε περὶ τὰ 20 σουλτανικὰ διατάγματα πρὸς διευθέτησιν διαφόρων ὑποθέσεων τοῦ ὅνου του, ἀνεκαίνισε τὸν τροῦλλον τοῦ ἁγίου Τάφου καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, περιῆλθε τὰς ἐπαρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἔλαβε πλουσίας δωρεὰς παρ' ἡγεμόνων. Παραστὰς εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1722 συγκροτηθεῖσαν κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν σύνοδον, συνέταξε τὰ πρακτικὰ αὐτῆς, τῷ 1725 ἐν Σμύρνῃ εὑρισκόμενος ἐξέδωκε καθαίρεσιν τοῦ λατινόφρονος πατριάρχου Ἀντιοχείας Σεραφεὶμ καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν ΙΓ' (1721—1724) ἔγραψεν ἐπιστολὴν καταγγέλλων τοὺς ταράττοντας τὴν εἰρήνην τῶν Χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης Λατίνους καλογήρους, «οἵτινες ἀγωνίζονται τῇ δοκήσει μὲν τάχα πρὸς οἰκονομίαν ψυχῶν, τῇ δ' ἀληθείᾳ διὰ τῶν ἔργων εἰς ἀπώλειαν αὐτῶν». Λαμπρύνας δὲ τὸν Ἱεροσολυμιτικὸν θρόνον ἐπὶ 24 ἔτη, ἀπέθανε τῷ 1731 καὶ κατέλιπε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Λόγος περὶ ἱερωσύνης», «Συνταγμάτιον περὶ τῶν ὀφφικίων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας» (ἐν Βουκουρεστίῳ 1715), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὰ γεωγραφικὰ καὶ σφαιρικὰ» (ἐν Παρισίοις 1716), «Διδαχὴ ὠφέλιμος περὶ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως» (ἐν Βουκουρεστίῳ 1724), «Ἱστορία καὶ περιγραφὴ τῆς Ἁγίας Γῆς καὶ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ» (ἐν Βενετίᾳ 1728), «Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ» (ἐν Βουκουρεστίῳ 1728), «Τύποι ἑλληνικῶν προσηγοριῶν» (ἐξεδόθη ἐν τῷ ια' τόμῳ τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ *Φαβρικίου*). Ὁ Χρύσανθος ἐξέδωκε καὶ τὸ πολυτιμότατον ἔργον τοῦ θείου του Δοσιθέου «Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων» μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων (ἐν Βουκουρεστίῳ 1715), μετὰ θάνατον δ' αὐτοῦ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ διαδόχου του Μελετίου ἐν Βενετίᾳ 1734 τινὲς τῶν ὁμιλιῶν του, ἄλλαι δ' αὐτοῦ ὁμιλίαι καὶ πραγματεῖαι καὶ πάμπολλαι ἐπιστολαὶ εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτοι. Ε. Γ. Π.

— **Χρύσανθος**, μητροπολίτης ***Καστορίας***. Ἐν Ἠπείρῳ γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐν Ἰωαννίνοις ἐκπαιδευθείς, ἐχρημάτισε σχολάρχης ἐν Μοσχοπόλει καὶ Ἄρτῃ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μητροπολίτης Καστορίας. Ἦτο ἔμπειρος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας. Ε. Γ. Π.

— **Χρύσανθος *ὁ Κύπριος***. Πρωτοψάλτης ὢν ἐν Κύπρῳ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1769: «Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μιχαὴλ Συνάδων ἐπισκόπου τοῦ ὁμολογητοῦ», «Ἀκολουθία τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου μετὰ Κανόνος παρακλητικοῦ εἰς τὸν τίμιον Σταυρὸν» καὶ ἀκολουθίας τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου καὶ δύο Κανόνας τῆς Θεοτόκου. Ε. Γ. Π.

— **Χρύσανθος**, ἀρχιεπίσκοπος ***Κύπρου*** (1767—1810). Ἐπίσκοπος ὢν Πάφου, ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κύπρου κοινῇ ψήφῳ κλήρου καὶ λαοῦ. Ἐπιδοθεὶς μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰς τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα, ἵδρυσε σχολεῖα εἰς πολλὰ χωρία τῆς Κύπρου, ἐβοήθησεν ἀπόρους νέους εἰς τὰς σπουδάς των, ἐδαπάνησε χρήματα πολλὰ εἰς ἔκδοσιν θρησκευτικῶν καὶ ἱστορικῶν συγγραμμάτων, ἐκαλλώπισε ναοὺς καὶ οὐδὲν παρέλιπε τὸ δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν τοῦ ποιμνίου του. Κατὰ τὸ 1810 δ' ὅμως διαβληθεὶς εἰς τὴν Πύλην, ἐπαύθη καὶ ἐξορισθεὶς εἰς Εὔβοιαν ἀπέθανεν εὐθὺς ἐν Χαλκίδι. Ε. Γ. Π.

— **Χρύσανθος**, πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως*** (1824—1830). Ἐν Γραμματικόβῳ τῆς Μακεδονίας γεννηθεὶς κατὰ τὸ β' ἥμισυ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἐσπούδασεν ἐν Κοζάνῃ καὶ Θεσσαλονίκῃ. Εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον προήχθη τῷ 1799 εἰς μητροπολίτην Βερροίας, ἐξ ἧς μετετέθη τῷ 1811 εἰς Σέρρας. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1824 διεδέχθη τὸν Ἄνθιμον τὸν Γ' εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Φίλος τῶν γραμμάτων καὶ περὶ τὸ λέγειν κομψότατος, ἀλλὰ φίλαρχος καὶ τυραννικὸς καὶ ἄκοσμος τὸν βίον ἐπαύθη μετὰ διετῆ πατριαρχίαν καὶ ἐξωρίσθη εἰς Καισάρειαν. Ἀπέθανε τῷ 1834. Ε. Γ. Π.

— **Χρύσανθος**, μητροπολίτης ***Λακεδαιμονίας***. Κατήγετο ἐκ τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος καὶ ἦτο κληρικὸς μεγάλης μορφώσεως καὶ ἄνθρωπος τολμηρός. Ἐργασθεὶς μετὰ μεγάλης δραστηριότητος πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ 1821, ἀπέθανεν ἐκ στερήσεων τῷ 1823, διότι διέθετε πάντοτε ὅσα χρήματα εἶχεν εἰς ἐλεημοσύνας. ΚΑΨ.

—**Χρύσανθος** (*Ἱεροκλῆς*), μητροπολίτης ***Μαρωνείας***. Ἐν Τραπεζοῦντι γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος, ἐσπούδασεν ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Χάλκης καὶ κατόπιν, μεταβὰς εἰς Παρισίους, συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Ἐπανελθὼν ἐξ Εὐρώπης ἐχειροτονήθη ἀρχιμανδρίτης καὶ ὑπηρέτησεν ὡς διευθυντὴς πρῶτον μὲν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι ἱερατικῆς σχολῆς, ἔπειτα δὲ τῆς ἐν Φαναρίῳ πατριαρχικῆς ἱερατικῆς σχολῆς καὶ κατόπιν τοῦ διδασκαλείου Θεσσαλονίκης. Προαχθεὶς εἰς μητροπολίτην Μαρωνείας, εἰργάσθη μετ' ἄκρας συνέσεως καὶ δραστηριότητος πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς ἐπαρχίας του. Ἐδημοσίευσε πολλὰς διατριβὰς ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ». Ἀπέθανε τῷ 1893. Ε. Γ. Π.

—**Χρύσανθος** (*Παγώνης*), μητροπολίτης ***Μονεμβασίας***. Ἐγεννήθη ἐν Μαντινείᾳ τοῦ νομοῦ Λακωνίας κατὰ τὸ 1789. Μαθητεύσας εἰς τὴν σχολὴν τῆς Δημητσάνης, ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος καὶ κατόπιν μητροπολίτης Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου τοῦ Β'. Ἐκ τῶν δραστηρίων μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, προεχειρίσθη τῷ 1820 εἰς μέλος τῆς γενικῆς ἐφορείας, ἥτις διηύθυνεν ἐν Πελοποννήσῳ τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἀπεβίωσε τῷ 1821 εἰς τὰς φυλακὰς Τριπόλεως, ἔνθα ἐκρατεῖτο ὡς ὅμηρος μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων. ΚΑΨ.

— **Χρύσανθος**, μητροπολίτης ***Πάφου***. Κατέχων τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Πάφου κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ὑπέστη τῇ 9 Ἰουλίου 1821 μαρτυρικὸν θάνατον, καρατομηθεὶς ἐν Λευκωσίᾳ μετὰ τῶν συναδέλφων του Μελετίου Κιτίου, Λαυρεντίου Κυρηνείας καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου Κυπριανοῦ. Ε. Γ. Π.

—**Χρύσανθος** (*Φιλιππίδης*), μητροπολίτης ***Τραπεζοῦντος***. Ἐν Κομοτινῇ τῆς Θράκης γεννηθεὶς τῷ 1881, εἰσῆλθεν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης τῷ 1897. Ἀποφοιτήσας ἐξ αὐτῆς τῷ 1903, προσελήφθη ὡς ἀρχιδιάκονος καὶ γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Κωνσταντίνου Καρατζοπούλου καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐκεῖ γυμνασίου. Μεταβὰς εἰς Ἑλβετίαν καὶ Γερμανίαν τῷ 1907, χάριν εὐρυτέρων σπουδῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1911 καὶ διωρίσθη ἀρχειοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀρχισυντάκτης τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας». Τῷ 1913 τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Κωνσταντίου προαχθέντος εἰς τὴν μητρόπολιν Κυζίκου, ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ἐχειροτόνησε διάδοχον αὐτοῦ τὸν Χρύσανθον. Κατὰ τὸ 1916, ὅτε ῥωσικὰ στρατεύματα ἐβάδιζον πρὸς κατάληψιν τῆς Τραπεζοῦντος, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εἰς τὸν Χρύσανθον ἀνέθηκε τὴν προστασίαν τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ τῆς περιφερείας Τραπεζοῦντος. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον (1919—1920) ὁ Χρύσανθος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου εἰς Παρισίους, Λονδῖνον καὶ Σὰν-Ρέμο τῆς Ἰταλίας, ὅπως ἐργασθῇ παρὰ τῇ συνδιασκέψει τῆς εἰρήνης ὑπὲρ τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων, ἰδίᾳ τοῦ Πόντου. Ἐκ Παρισίων ἐπανελθὼν εἰς Τραπεζοῦντα, μετέβη εἰς Τιφλίδα τοῦ Καυκάσου καὶ Ἐριβὰν τῆς Ἀρμενίας πρὸς σύναψιν ἑλληνοαρμενικῆς ὁμοσπονδίας Πόντου καὶ Ἀρμενίας. Ἐν Τιφλίδι εὑρισκόμενος διαταγῇ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἰργάσθη καταλλήλως πρὸς στερέωσιν τῆς ἐπανιδρυθείσης αὐτοκεφάλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας. Διὰ τὰς ἐνεργείας του ταύτας καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς θάνατον, ἦλθε μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν εἰς Ἀθήνας τῷ 1922, ὅπου ἀπὸ 1926 διατελεῖ ἀντιπρόσωπος (ἀποκρισάριος) τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Τῷ 1926—1927 ἀπεστάλη εἰς Ἀλβανίαν πρὸς διευθέτησιν τοῦ ἐκεῖ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, τῷ 1928 εἰς Ἅγιον Ὄρος πρὸς τακτοποίησιν πολλῶν γενικῆς φύσεως ζητημάτων, τῷ 1929 μετέβη εἰς Βελιγράδιον, Βουκουρέστιον καὶ Βαρσοβίαν, ὅπως καταστήσῃ γνωστὴν εἰς τὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας Σερβίας, Ῥουμανίας καὶ Πολωνίας τὴν ὑπὸ τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως ἀθέτησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς συμφωνίας τῶν Τιράνων καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς κανονικῆς τάξεως τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Ἀλβανίᾳ. Τῷ 1930 ἀντεπροσώπευσε τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐν τῇ πανορθοδόξῳ προσυνόδῳ τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῷ 1931 μεταβὰς εἰς Συρίαν, διηυθέτησε τὸ ζήτημα τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας μετ' ἀντιπροσώπων τῶν πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ οὕτως ἀνεγνωρίσθη ὡς νόμιμος πατριάρχης Ἀντιοχείας ὑπὸ τε τῶν αὐτοκεφάλων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς γαλλικῆς προστασίας ὁ νῦν κυβερνῶν τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην Ἀλέξανδρος. Ὁ Χρύσανθος ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἄρθρα καὶ διατριβὰς ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» (1911—1913 καὶ 1920—1921) καὶ τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι ἐν Τραπεζοῦντι περιοδικῷ «Οἱ Κομνηνοί» (1916—1917), ἐκδίδει ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς Ποντίων ἀπὸ τοῦ 1930 κατ' ἔτος τὸ «Ἀρχεῖον Πόντου», βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον «Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος» (ἐν Ἀθήναις 1933). Ε. Γ. Π.

—**Χρύσανθος**, ἐπίσκοπος ***Χαλκίδος*** (1907—1922). Ἐν Κερκύρᾳ γεννηθεὶς τῷ 1869 καὶ εἰς τὸν κλῆρον εἰσελθών, προήχθη εἰς ἀρχιμανδρίτην καὶ τῷ 1903 ἀπεστάλη εἰς Βρινδήσιον ὡς ἐφημέριος τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα, διωρίσθη ἡγούμενος τῆς ἐν Εὐβοίᾳ μονῆς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Γαλατάκη, ἧς ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικά, καὶ τῷ 1907 προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Χαλκίδος καὶ Καρυστίας. Ἵδρυσεν ἱερατικὸν ταμεῖον πρὸς παροχὴν συντάξεως εἰς τοὺς ἀπόρους ἱερεῖς καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ κατέβαλε πολλὴν προσπάθειαν πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ παρὰ τῷ λαῷ συναισθήματος. Ε. Γ. Π.

Χρύσανθος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Θράκης, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἱμιμόντου, κτισθὲν ἢ ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565). Α.Θ.Σ.

χρυσάνθρωπος (ὁ) *[Ἀποκρυφ.]*. Ἕν ἐκ τῶν πέντε ἀνδροειδῶν συμβόλων τῶν ἀλχημιστῶν, δι' ὧν συνεχέετο ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῶν μετάλλων μετὰ τῆς ζωῆς. Κ. Κ. Κ.

χρυσανιλίνη (ἡ) *[Βιομ. Χημ.]*. Ὡραῖον συνθετικὸν κίτρινον χρῶμα, χαρακτηριζόμενον χημικῶς ὡς διαμινοπαράγωγον τῆς 9-φαινυλακριδίνης $C_{19}H_{11}N(NH_2)_2$. Λαμβάνεται ὡς δευτερεῦον προϊὸν τῆς τήξεως τῆς φουξίνης, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ὑδροχλω-

Digitized by Google

ρικοῦ ἢ νιτρικοῦ ἅλατος ὑπὸ τὸ ὄνομα *φωσφίνη*, ὡς χρῶμα πρὸς βαφὴν κυρίως δερμάτων κιτρίνων. Σ. Γ.

Χρυσάντας. Εὐγενὴς Πέρσης ἐκ τῶν ὁμοτίμων «ἀνὴρ οὔτε μέγας, οὔτε ἰσχυρὸς ἰδεῖν, φρονήσει δὲ διαφέρων» (*Ξεν.* Κύρ. Παιδ., Β, 3, 5), διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κύρου διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ὑπηρεσίας του σατράπης τῆς Ἰωνίας καὶ Λυδίας. Α. Θ. Σ.

«Χρυσάντζα, *Βέλθανδρος καὶ —*». Μεσαιωνικὸν ρωμαντικὸν ἐπύλλιον (βλ. λ. «*Βέλθανδρος* καὶ Χρυσάντζα»).

Χρυσαόρειον, *Χρυσαορικὸν* ἢ *σύστημα Χρυσαορέων* [*Ἀρχ.*]. Ἀρχαιότατος σύνδεσμος τῶν καρικῶν κωμῶν («κοινὸν ἁπάντων Καρῶν»), ἔχων τὴν ἕδραν του ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διὸς Χρυσαορέως ἐν Ἰδριάδι. Τούτου μετεῖχον, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος (Γεωγρ. ΙΔ', 660) καὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Στρατονικείας (τῆς πρότερον Ἰδριάδος). Π. Ν. Π.

Χρυσαορεὺς (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Ἐπίθετον τοῦ Διός, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο ἐν Ἰδριάδι, τῇ μετὰ ταῦτα Στρατονικείᾳ τῆς Καρίας (*Στράβ.* ΙΔ', 660). Α. Θ. Σ.

Χρυσαορέων *σύστημα*· βλ. λ. *Χρυσαόρειον*.

Χρυσαορὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Παλαιὸν ὄνομα τῆς Καρίας ὁλοκλήρου. Βραδύτερον Χρυσαορὶς ἐκαλεῖτο ἡ πόλις *Στρατονίκεια* ἢ πρῴην *Ἰδριάς*, ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ἱεροῦ τοῦ Χρυσαορέως Διὸς (*Παυσ.* Ε, 21, 10). Α. Θ. Σ.

χρυσάργυρον (τὸ) [*Βυζαντ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτω φόρος τις ἰσχύων ἐν τῇ Βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ κατὰ τοὺς δύο πρώτους αὐτῆς αἰῶνας. Περὶ τούτου δὲν ὑπάρχουσιν ἀκριβεῖς πληροφορίαι, κατά τινας ὅμως Βυζαντινοὺς χρονογράφους ἦτο φόρος «ὑπὲρ οὔρων καὶ κοπρίας», κατεβάλλετο δὲ ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων ἀνεξαιρέτως, τῶν τε πόλεων καὶ τῶν χωρίων. Ὁ φόρος οὗτος ἐθεωρεῖτο ἐπαχθέστατος, κατηργήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Α' (491—518). Ν. ΚΛΣ

χρυσαροβίνη (ἡ) [*Χημ.*]. Κύριον συστατικὸν τῆς δρόγης *κόνις ἀραρόβης*. Χημικῶς χαρακτηρίζεται ὡς *μεθυλοδιοξυανθρανόλη*:

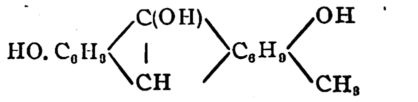

Τήκεται εἰς 203° καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ θεραπευτικῇ ὡς φάρμακον δερματικῶν νόσων. Σ. Γ.

Χρύσας [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς ἀνατολικῆς Σικελίας, συμβάλλων εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Συμαίθου (νῦν Giaretta), εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἐγχώριοι ἀπέδιδον θείαν λατρείαν. Εἶναι ὁ σημερινὸς Dittaino. Α. Θ. Σ.

χρυσατροπικὸν ὀξὺ [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *σκοπολετίνη*.

χρυσαύγεια (ἡ)· ἀνταύγεια, λάμψις χρυσίζουσα.

Χρυσαυγὴ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Λαγκαδᾶ τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 525. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σαρὴ-γιάρ*.

χρυσαυγής, —οῦς (ὁ, ἡ), **—ές** (τό)· ὁ ἔχων ἀνταύγειαν χρυσοῦ, ὁ χρυσίζων κατὰ τὴν λάμψιν.

χρυσαυγῶ (*—έω*)· εἶμαι χρυσαυγής, ἔχω ἀνταύγειαν, λάμψιν χρυσοῦ.

Χρύσαφα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ἡ μίαν περίπου ὥραν ἀπέχουσα ταύτης μονὴ τῶν *Ἁγίων Τεσσαράκοντα*. Κάτ. (1928) 710 καὶ μετὰ τῆς μονῆς 724. Ἀπέχει 12 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς Σπάρτης καὶ εἶναι ἕδρα εἰρηνοδικείου. Παράγει ἐκλεκτὸν μέλι. Ἡ Χρύσαφα φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη κατὰ τὸν ΙΒ' ἢ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνα καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπό τινος αὐτοκρατείρας Χρυσάφης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε δωρηθῆ ὡς ἰδιοκτησία μετὰ τῆς περιοχῆς της. Τὴν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους κτίσιν της ἐπιμαρτυροῦσι καὶ οἱ βυζαντινοὶ ναοί της: *Ἅγιος Δημήτριος*, ἀνεγερθεὶς καὶ ἀνιστορηθεὶς κατὰ τὸ 1641 (ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρου του ναοῦ), ἡ *Κοίμησις τῆς Θεοτόκου* καὶ ἡ *Παναγία ἡ Χρυσαφίτισσα*, ἐκτὸς τοῦ χωρίου κείμενος. Εἰς τὸν πρῶτον ὑπάρχει ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν «Ἑλκόμενος», ἀντίγραφον τοῦ «Ἑλκομένου» τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ τῆς Μονεμβασίας, διὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει ἡ παράδοσις ὅτι, κλαπεῖσά ποτε ὑπὸ τῶν κατοίκων Μονεμβασίας, ἐπανῆλθε μόνη της εἰς Χρύσαφαν (ἡ αὐτὴ παράδοσις ὑπῆρχε καὶ ἐν Μονεμβασίᾳ διὰ τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα Παναγίας τῆς Χρυσαφιτίσσης). Ἡ παράδοσις ἴσως μαρτυρεῖ τὴν ἐκ χειρὸς τοῦ αὐτοῦ ἁγιογράφου προέλευσιν τῶν προρρηθεισῶν εἰκόνων. Ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθαίνων ἢ Βρεσθαίνης ἢ Εὐρυσθένης ἐτιτλοφορεῖτο ἐνίοτε καὶ «Χρυσάφης ἢ Χρυσάφου».

Οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως μετέσχον ἐνεργῶς τῆς κατὰ τὸ 1769 ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Τούρκων, ὅτε 300 ἔνοπλοι ἄνδρες ὑπὸ τὸν Γ. Κρεββατᾶν μετέσχον τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Χρύσαφα κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ οἱ διασωθέντες τῶν κατοίκων της ἔφυγον εἰς Ὕδραν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των κατὰ τὸ 1830 οἱ ἐπιζήσαντες μετὰ τῶν τέκνων των. Εἰς τὸ χωρίον σῴζεται ἐπεσκευασμένος ὁ πύργος τοῦ Κρεββατᾶ καὶ ὁ πύργος τοῦ Βουδούρη, τοῦ ὁποίου ἡ ὀνομασία εἶναι μία ἔνδειξις τῆς ἐκ Χρυσάφης καταγωγῆς τῆς ὑδραῖκῆς οἰκογενείας Βουδούρη ἢ Μπουντούρη.

Οὐχὶ μακρὰν τῆς Χρυσάφης θὰ ἔκειτο ἡ ἀρχαία λακωνικὴ πόλις Θεράπνη ἢ Θεράπναι, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἀνευρέσεως παρὰ τὴν θέσιν Παλιόκαστρο δύο ἀρχαϊκῶν ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐξήχθη κρυφίως ἐξ Ἑλλάδος, τὸ ἄλλο δὲ (τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, μὲ παράστασιν δύο ἡρώων, πρὸς τοὺς ὁποίους προσφέρονται σπονδαὶ) εὑρίσκεται ἐν τῷ μουσείῳ Σπάρτης. Εἰκόνα τοῦ δευτέρου βλ. ἐν λ. *ἀρχαϊκὴ τέχνη* (τ. Ε', σ. 716 γ). Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

χρυσαφεντάδες (οἱ) [*Λαογρ.*]. Ἐν Οἰνόῃ τοῦ Πόντου οἱ *καλλικάντζαροι* (βλ. λ.).

Χρυσάφης, *Ἰωάννης*. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1873. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἠκολούθησεν ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν φυσικομαθηματικὰς σπουδάς· Φοιτήσας κατὰ τὴν νεαρὰν του ἡλικίαν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰω. Φωκιανοῦ διευθυνόμενον Κεντρικὸν Γυμναστήριον, ἔλαβε τῷ 1893 πτυχίον γυμναστοῦ καὶ ἀμέσως διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γυμναστικῆς εἰς τὸ Βαρβάκειον Λύκειον, τῷ δὲ 1897 εἰς τὴν σχολὴν τῶν γυμναστῶν. Τῷ 1899 ἀπεστάλη ὡς ὑπότροφος τοῦ κράτους εἰς Σουηδίαν, ὅπου παρηκολούθησεν ἐπὶ δύο ἔτη τὰ μαθήματα τοῦ Βασιλικοῦ Γυμναστικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Στοκχόλμης, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τῆς ἐν αὐτῷ μαθητείας του μετέσχεν, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἐν Παρισίοις διεθνοῦς συνεδρίου φυσικῆς ἀγωγῆς.

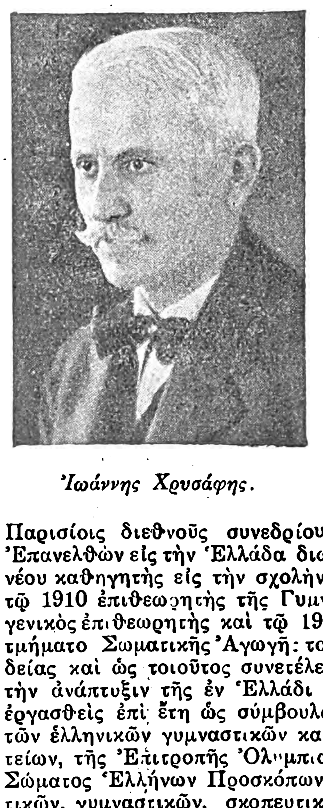

Ἰωάννης Χρυσάφης.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη τῷ 1903 ἐκ νέου καθηγητὴς εἰς τὴν σχολὴν τῶν Γυμναστῶν, τῷ 1910 ἐπιθεωρητὴς τῆς Γυμναστικῆς, τῷ 1914 γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ τῷ 1919 διευθυντὴς τοῦ τμήματος Σωματικῆς Ἀγωγῆς τοῦ ὑπουργείου Παιδείας καὶ ὡς τοιοῦτος συνετέλεσε κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐν Ἑλλάδι φυσικῆς ἀγωγῆς, ἐργασθεὶς ἐπὶ ἔτη ὡς σύμβουλος τοῦ συνδέσμου τῶν ἑλληνικῶν γυμναστικῶν καὶ ἀθλητικῶν σωματείων, τῆς Ἐπιτροπῆς Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, τοῦ Σώματος Ἑλλήνων Προσκόπων καὶ πολλῶν ἀθλητικῶν, γυμναστικῶν, σκοπευτικῶν καὶ ὁδοιπορικῶν σωματείων καὶ ὡς ἱδρυτὴς τῆς παιδαγωγικῆς ἑταιρείας, παραμείνας μέχρι τοῦ θανάτου του ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ, μὲ μόνην διακοπὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βαλκανικῶν πολέμων, εἰς οὓς μετέσχεν ὡς ἔφεδρος ἀξιωματικός. Ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ διεθνὲς συνέδριον σωματικῆς ἀγωγῆς ἐν Βρυξέλλαις τῷ 1905, καὶ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ Λονδίνου τῷ 1908, τῆς Στοκχόλμης τῷ 1912, τῆς Ἀμβέρσης τῷ 1920. Κάτοχος ὅλων τῶν σκανδιναυϊκῶν γλωσσῶν καὶ τῆς γαλλικῆς, γερμανικῆς καὶ ἀγγλικῆς, συνέγραψε πολλὰ περισπούδαστα ἔργα καὶ δή: «Ἐγχειρίδιον σχολικῆς γυμναστικῆς» (1893), «Ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα, προπόνησις καὶ ὑγιεινή» (1896), «Ἡ ἑλληνικὴ δισκοβολία» (1903), «Ἡ γυμναστικὴ κατὰ τὸ σουηδικὸν σύστημα» (1909, δ' ἔκδ. 1928), «Ἡ γυμναστικὴ ἐν τῇ πολιτικῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλάτωνος» (1910), «Αἱ περὶ γυμναστικῆς δοξασίαι τοῦ Γαληνοῦ» (1910), «Ἡ κατ' Ἀριστοτέλη σωματικὴ ἀγωγὴ τοῦ ἐλευθέρου πολίτου» (1921), «Ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ τῶν μαθητῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως», «Ὁδηγὸς τοῦ διδασκάλου» (1924), «Ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ καὶ ἡ στρατιωτικὴ προπαίδευσις τῆς νεότητος» (192?), «Ὁ Ἱπποκράτης καὶ αἱ πρῶται βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς γυμναστικῆς» (1928), «Ἡ ὁπλομαχία καὶ αἱ μονομαχίαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» (1929), «Ἡ ἀγωνιστικὴ τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων» (1930), «Οἱ σύγχρονοι διεθνεῖς ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες» (1930), «Ἡ ὄρχησις τῶν ἀρχαίων» (1931) καὶ πολλὰς πραγματείας περὶ γυμναστικῆς γαλλιστὶ καὶ σουηδιστὶ εἰς ξένα περιοδικά, τινὲς τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἐν μεταφράσει δανιστί, γερμανιστί, γαλλιστί, τσεχιστί, ἀγγλιστί, ἔτι δὲ καὶ μεταφράσεις ξένων συγγραμμάτων τῆς σκανδιναυϊκῆς φιλολογίας. Ἀπέθανε τῷ 1932 καὶ ἐκηδεύθη τιμῆς ἕνεκεν δημοσίᾳ δαπάνῃ. Μ. ΜΙΝΔΛΕΡ

— **Χρυσάφης, *Μανουήλ*.** Δύο Ἕλληνες μουσικοὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, διακρινόμενοι εἰς *Παλαιὸν* καὶ *Νέον* (βλ. *Μανουὴλ* Χρυσάφης).

χρυσάφι (τό)· δημοτ., χρυσός, μάλαμα: «ντυμένος —, βουτημένος 'ς τὸ χρυσάφι» ἐπὶ φοροῦντος χρυσᾶ ἐνδύματα, οἷον ἀξιωματικοῦ, φουστανελλᾶ κ. τ. τ.

Χρυσαφίδας, *Ἰωάννης*. Ἕλλην λόγιος, καταγόμενος ἐκ Κύπρου καὶ σπουδάσας εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Παταβίου τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Γ. Μ. Β.

χρυσαφικὸ (τό), καὶ ***χρυσαφικὰ*** (τά)· δημοτ., τὸ σύνολον χρυσῶν νομισμάτων: «χαρὰ 'ς τὸ χρυσαφικὸ ποὺ ἔχει».

Χρυσάφιος, *ἅγιος*. Συνεορτάζεται μετὰ τοῦ Οὐαλλερίου, μεθ' οὗ συνεμαρτύρησε, τὴν 25 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Χρυσάφιος ὁ *Ζουμνᾶς*.** Εὐνοῦχος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β' (403—450), ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου κατέστη πανίσχυρος διὰ τῆς πονηρίας καὶ τῶν μηχανορραφιῶν του. Αἱρετικὸς ὤν, ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα να εὐνοήσῃ τὸν αἱρετικὸν Εὐτυχῆ καὶ νὰ συγκαλέσῃ τῷ 449 σύνοδον ἐν Ἐφέσῳ, τὴν κληθεῖσαν ληστρικήν, ὑπὸ τῆς ὁποίας καθῃρέθη ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανὸς (447—449). Πλὴν καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μηχανορραφιῶν ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐκ τῶν παλατίων ἀπομάκρυνσιν τῆς Πουλχερίας, ἀδελφῆς τοῦ Θεοδοσίου Β', εἰς ἣν οὗτος εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν διαχείρισιν ἁπάσης τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ὁ Θεοδόσιος Β', πληροφορηθεὶς τὰ γεγονότα ταῦτα, τὴν μὲν Πουλχερίαν παρεκάλεσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ παλάτια, τὸν δὲ Χρυσάφιον κατεδίκασεν εἰς ἐξορίαν καὶ δήμευσιν ἁπάσης τῆς περιουσίας του. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ Πουλχερία, διέταξε τὴν θανάτωσιν τοῦ Χρυσαφίου. Ν. ΚΛΣ

Χρυσαφόπουλος, *Δημήτριος*. Κρὴς ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1790. Νεώτατος ἀπεδήμησεν ὡς ἔμπορος εἰς Μ. Ἀσίαν, ἔνθα κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1821 ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καρύστου Νεοφύτου, ἅμα δὲ τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως μετέβη μετ' αὐτοῦ εἰς Σάμον καὶ συγκροτήσας ἐκεῖ ἰδίαις δαπάναις σῶμά τι ἐκ Κρητῶν κλπ. νησιωτῶν μετέβη εἰς Τῆνον καὶ εἶτα εἰς Ἄνδρον, ἔνθα ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως (Ἀπρίλιος 1821), μεθ' ὃ συμμετέσχε μετὰ τοῦ Νεοφύτου εἰς τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τῆς Καρύστου (Ἰούλιος—Αὔγουστος 1821) καὶ εἶτα κατῆλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ναυπλίου (3 Δεκεμβρίου 1821). Ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς Κρήτην (τέλη Φεβρουαρίου 1821) ἐπὶ κεφαλῆς 150 ἀνδρῶν καὶ συμμετέσχεν εἰς πλείστας μάχας ἀνὰ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου, κατ' Ἀπρίλιον δὲ 1824 ἀπῆλθε πάλιν μετὰ πολυαρίθμων ἄλλων Κρητῶν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀφοῦ συμμετέσχεν ἐκεῖ εἰς τὰς κατὰ τοῦ Ἰμπραΐμ πασᾶ ἐπιχειρήσεις, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην κατ' Ἰούλιον 1825, παρέμεινε δ' ἐκεῖ ἀγωνιζόμενος μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως (1830), ὅτε ἀπῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Μονεμβασιαν. Συμμετέσχεν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν τοῦ 1841, μεθ' ἣν ἐπανῆλθεν εἰς Μονεμβασίαν καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 1860. Ν. ΚΛΣ

χρυσαφύς, —*ιά*, —*ύ*· δημοτ., ὁ ἔχων χρῶμα χρυσίζον.

Χρυσάωρ [*Μυθολ.*]. —1) Μυθικὸν πρόσωπον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας. Κατὰ τὴν «Θεογονίαν» τοῦ Ἡσιόδου ἀνεπήδησε μετὰ τοῦ πτερωτοῦ ἵππου Πηγάσου ἐκ τοῦ λαιμοῦ τῆς Μεδούσης, ὅτε ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ τῆς Γοργόνος ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος Περσέως. Ἐθεωρεῖτο, ὡς καὶ ὁ Πήγασος, γόνος τῆς Μεδούσης καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Συζευχθεὶς τὴν Ὠκεανίδα Καλλιρρόην, ἔγινεν ἐξ αὐτῆς πατὴρ τοῦ τερατομόρφου Γηρυόνου. Παραστάσεις τῆς διπλῆς ταύτης γεννήσεως, τοῦ Χρυσάορος καὶ τοῦ Πηγάσου, ἀτέχνους, ἔχομεν ἀπὸ τὰ ἀγάλματα, ἅτινα ἐκόσμουν τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τῆς Γοργοῦς ἢ Μεδούσης ἐν Κερκύρᾳ, ἀπὸ μίαν μετόπην ναοῦ τοῦ Σελινοῦντος καὶ ἀπὸ ἓν πλίνθινον ἀγαλμάτιον τῆς Μήλου.

—2) Μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Καρίας, πατὴρ τοῦ Ἰδριέως, ἱδρυτοῦ τῆς πόλεως Ἰδριάδος, καὶ τοῦ Μυλάσου, ἱδρυτοῦ τῆς πόλεως Μυλάσων, ἀμφοτέρων πόλεων τῆς Καρίας. ΚΑΨ.

χρυσάωρ (ὁ) (Chrysaor) [*Ζῳολ.*]. Γένος μεδουσῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δισκομεδουσῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πελαγιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς

Digitized by Google

μεδούσας ἀπαντώσας εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσάωρ ὁ μεσογειακὸς* Chrysaor Mediterraneus), ὅσ ις ἔχει μικρὸν μέγεθος μὲ ποδίσκον διάτρητον περὶ τὸ μέσον του καὶ βραχίονας εὐδιακρίτους, ἀπολήγοντας εἰς 24 μακροτάτας νηματοειδεῖς ἀποφύσεις. Δ. Ν. Π.

Χρυσάωρ ὁ μεσογειακός.

Χρυσέα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Κρητικὴ νῆσος μετὰ παρακειμένης νησῖδος ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει, ἡ σύγχρονος *Γαϊδουρονήσι* (ὅλ.λ.). Σ. Ε. Λ.

χρυσεῖον (τὸ)· ὀρυχεῖον χρυσοῦ, χρυσωρυχεῖον.

χρυσελεφάντινος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος (=ἐλεφαντοστοῦ) κατεσκευασμένος: «τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς».

χρύσεμυς (ὁ) (Chrysemys) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἀμφιβίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χελωνίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐμυϊδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις χελώνας ἀπαντώσας εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

χρυσέμφραξις (ἡ) [*Ὀδοντιατρ.*]. Ἡ διὰ χρυσοῦ ἔμφραξις τῶν κοιλοτήτων τῶν ὀδόντων. Ὁ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην χρησιμοποιούμενος χρυσὸς εἶναι 24 καρατίων, παρασκευάζεται δὲ εἰς λεπτότατα φύλλα, τὰ ὁποῖα σφυρηλατοῦνται ἐντὸς τῆς κοιλότητος τῶν ὀδόντων καὶ συγκολλῶνται ἐν αὐτῇ. Δ. Ν. Π.

χρυσένιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Κυκλικὸς ὑδρογονάνθραξ τοῦ τύπου $C_{18}H_{12}$, ἰσομερὴς πρὸς τὸ *ναφθακένιον* καὶ τὸ *ναφθανθρακένιον*. Ἀποτελεῖ ἀχρόους κρυστάλλους καὶ ἀνευρέθη εἰς τὴν πίσσαν τῶν λιθανθράκων, ἐξ ἧς καὶ δύναται νὰ ἐξαχθῇ. Δύναται ὅμως ἐπίσης νὰ παραληφθῇ καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ λιθάνθρακος δι' ἐκχυλίσεως διὰ διθειάνθρακος. Τήκεται εἰς 250° καὶ βράζει εἰς 448°. Δεικνύει ἰσχυρότατον ἐρυθροϊώδη φθορισμὸν καὶ ἐν στερεᾷ καταστάσει καὶ ἐν διαλύματι. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὀφείλει εἰς τὸ χρυσοκίτρινον χρῶμα, ὅπερ κέκτηται, ὅταν ἐξάγηται ἐκ τῆς λιθανθρακοπίσσης. Δι' ὀξειδώσεως μετατρέπεται πρὸς τὴν καλουμένην *χρυσοκινόνην* ἥτις ἀποτελεῖ ἐρυθρὰς βελόνας τηκομένας εἰς 240°. Σ. Γ.

χρυσεολίνη (ἡ), ἡ *χρυσοΐνη* [*Βιομ. Χημ.*]. Κίτρινον συνθετικὸν χρῶμα, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἀζωχρωμάτων. Χημικῶς χαρακτηρίζεται ὡς διοξυαζωβενζολοπαρασουλφονικὸν κάλιον καὶ παρασκευάζεται διὰ κατεργασίας διοξυαζωβενζολίου μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος ἢ ἐκ παραδιαζωβενζολοσουλφοξέος καὶ ρεσορκίνης. Ἀποτελεῖ πορτοκαλοκίτρινα κρυσταλλικὰ φυλλίδια, δυσδιάλυτα ἐν ψυχρῷ ὕδατι καὶ εὐδιάλυτα ἐν θερμῷ. Βάπτει τὸ ἔριον καὶ τὴν μέταξαν κιτρίνην μετ' ἀποχρώσεως πρὸς τὸ πορτοκαλόχρουν. Σ. Γ.

Χρύσερως Ἀπελεύθερος τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου Οὐήρου, γράψας χρονολογικὴν σύνοψιν τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης μέχρι τῶν χρόνων του. Χ. Κ. Α.

Χρύση [*Μυθολ.*]. Θυγάτηρ τοῦ Ἅλμου, ἀπόγονος τοῦ Ἐτεοκλέους, βασιλέως τοῦ βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ, καὶ μήτηρ ἐκ τοῦ Ἄρεως τοῦ Φλεγύου, ὅστις διεδέχθη τὸν Ἐτεοκλῆ, ἀποθανόντα ἄπαιδα (*Παυσ.* IX, 36, 1). Α. Θ. Σ.

Χρύση, ἡ ***Χρυσῆ*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία: —1) Τῆς Χρυσῆς χερσονήσου, τῆς συγχρόνου Μαλάκας τῆς Ἀσίας. —2) Τῆς ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει νοτίως τῆς Ἱερᾶς Πύδνας νήσου, τῆς ἄλλης *Χρυσέας*. —3) Τῆς ποτὲ παρὰ τὴν Λῆμνον νήσου, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Παυσανίου εἶχε καταποντισθῆ. —4) Ἄλλης νήσου τοῦ Κεντρῴου Αἰγαίου, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐναυμάχησεν ὁ ὑπὸ τὸν Λουκοῦλλον ρωμαϊκὸς στόλος πρὸς τὸν τοῦ Μιθριδάτου. —5) Πόλις τῆς Λήμνου, ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος. —6) Νῆσος παρὰ τὴν Σκῦρον. —7) Τόπος τῆς Λέσβου, ἀγνώστου ταυτότητος. —8) Ἀκρωτήριον τῆς Λήμνου, παρὰ τὴν Ἡφαιστίαν, βλέπον πρὸς Τένεδον· εἶναι ἓν τῶν συγχρόνων Ἅγιος Σώζων ἢ Ἁγία Εἰρήνη, τῶν ἀποτελούντων τὴν νοτιοανατολικὴν τῆς νήσου ἐσχατιάν. —9) Ἀγνώστου ταυτότητος νῆσος, ὀνομαζομένη καὶ *Ὠκεανῖτις*. —10 Πόλις ἐν Βιθυνίᾳ. —11) Πόλις ἐν Καρίᾳ παρὰ την Ἁλικαρνασσόν. —12) Πόλις τῆς Τρῳάδος παράλιος, ἐν ᾗ ἱερὸν Σμινθέως Ἀπόλλωνος· ὁ βαθύς της λιμήν, ὃν ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νηῶν, δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος (ΙΓ, 611). —13) Πόλις ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου μεταξὺ Ὀφρυνίου καὶ Ἀβύδου (*Στεφ. Βυζ.* 697, 9). Σ. Ε. Λ.

— **Χρύση** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Νῆσος τοῦ βορείου Αἰγαίου, διὰ τὴν ὁποίαν μυθεύεται ὅτι ὁ Φιλοκτήτης ἐφονεύθη ὑπὸ δήγματος τῆς Ὕδρας, τῆς φυλαττούσης τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰάσωνος ἱδρυθέντα βωμὸν τῇ Ἀθηνᾷ (*Σοφοκλ.* Φιλοκτ. 1327). Σ. Ε. Λ.

χρυσῆ (ἡ), καὶ ἰδιωμ. ***χρουσαφίδα***· δημώδης ὀνομασία τῆς νόσου ἴκτερος.

Χρυσῆ, ***νεομάρτυς***. Κόρη Βουλγάρου Χριστιανοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Σλάτενα τῆς ἐπαρχίας Μογλενῶν τῆς Μακεδονίας, ἥτις ἁρπαγεῖσα ὑπὸ πλουσίου Τούρκου καὶ ἀποκρούσασα ἐπανειλημμένας προτάσεις του ὅπως δεχθῇ ν' ἀλλαξοπιστήσῃ, ἐσφάγη κατόπιν βασάνων, τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1795 καὶ ἔκτοτε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τιμᾶται ὡς μάρτυς. Ε. Γ. Π.

Χρυσῆ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος, ἥτις ὑπό τινων ταυτίζεται πρὸς τὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἐσφιγμένου ὅρμον Ἅγιος Βασίλειος. Σ. Ε. Λ.

—**Χρυσῆ** [*Γεωγρ.*]. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Ξυφονείας (Κωστούργιανης) τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. (1928) 575. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζλάτινα*. —2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 383, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Πευκόφυτον* (Βύσαντσκον), 614. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σλάτινα*.

Χρυσῆ Ἀκτὴ (ἀγγλ. Gold Coast, πορτογαλ. Costa de Uro) [*Γεωγρ.*]. Βρεττανικὴ ἀποικία τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς ἐν Γουϊνέᾳ, κειμένη μεταξὺ τῆς πρῴην γερμανικῆς ἀποικίας Τόγκο πρὸς ἀνατολάς, τῆς γαλλικῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς (περιφέρεια τοῦ Ἄνω Βόλτα) πρὸς βορρᾶν καὶ τῆς γαλλικῆς ἀποικίας Ἀκτὴ τοῦ Ἐλεφαντόδοντος πρὸς δυσμὰς καὶ βρεχομένη πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἀποτελεῖται ἐκ τμήματος τῆς ἀκτῆς τῆς Γουϊνέας, ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Τρεῖς Ἄκραι (Tree Points), πρὸς δυσμάς, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Βόλτα, πρὸς δυσμάς, ἐπὶ μήκους 527 χλμ., περιλαμβάνει δὲ καὶ τὴν πρὸς

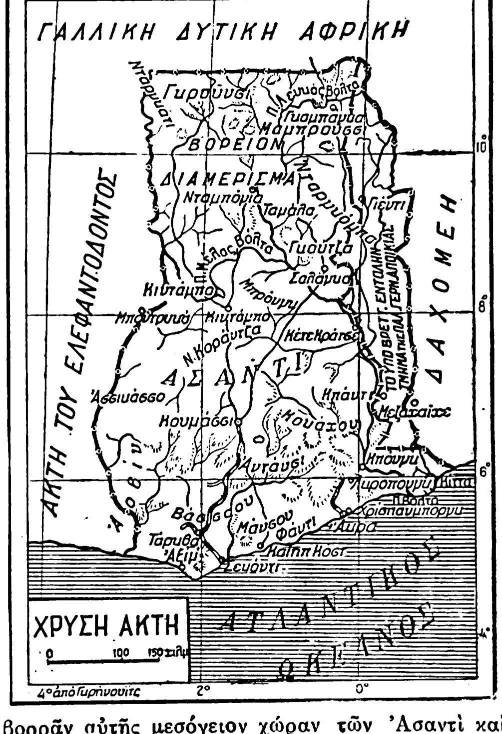

βορρᾶν αὐτῆς μεσόγειον χώραν τῶν Ἀσαντὶ καὶ τὰ βορειότερον αὐτῆς κείμενα ἐδάφη, ἅτινα φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα Βόρειον διαμέρισμα. Ἔχει συνολικὴν ἔκτασιν 203.600 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1931) 2.869.854 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν *Ἄκρα* (κάτ. 60.726). Ὑπὸ τὸν Βρεττανὸν κυβερνήτην τῆς ἀποικίας ὑπάγεται, ἀπὸ τοῦ 1919, καὶ τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς τέως γερμανικῆς ἀποικίας τοῦ Τόγκο, διοικούμενον ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐντολῇ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἡ περιοχὴ αὕτη, ἐκτεινομένη κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Βόλτα, ἔχει ἐμβαδὸν 33.772 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1931) 293.714 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν *Χὸ* (κάτ. 3.407). Τὸ ὄνομα τῆς Χρυσῆς Ἀκτῆς ἐδόθη εἰς τὴν χώραν ὑπὸ τῶν πρώτων Εὐρωπαίων ἀποίκων, λόγῳ τῆς ἀφθονούσης τότε εἰς τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν αὐτῆς χρυσοφόρου ἄμμου. Ἡ παραλιακὴ γραμμὴ διήκει ἀπὸ Δ.ΝΔ. πρὸς Α.ΒΑ., δὲν παρουσιάζει δὲ τὴν ὁμαλότητα τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Γουϊνέας (Ἀκτῆς τῶν Σκλάβων, ἢ τοῦ Ἐλεφαντόδοντος), σχηματίζουσα κολπώσεις καὶ ἀκρωτήρια, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι αἱ Τρεῖς Ἄκραι καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος. Ψαμμαθῶνες καὶ λιμνοθάλασσαι ἀπαντῶσι πολλαχοῦ, ὄπισθεν δ' αὐτῶν ὑψοῦται ἡ βουνώδης καὶ ἐνιαχοῦ ὀρεινὴ ἐνδοχώρα, σχηματίζουσα ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἀσαντὶ εὐρὺ ὑψίπεδον καταπῖπτον ἀποτόμως πρὸς Ν. καὶ προσκλῖνον ἠρέμα πρὸς Β. Τὸ ὑδρογραφικὸν δίκτυον περιλαμβάνει τρεῖς κυρίους ποταμούς, οἵτινες εἶναι ἐκ Δ. πρὸς Α. οἱ: Ἀνκόμπρα, Πρὰχ καὶ Βόλτα. Ὁ Ἀνκόμπρα καὶ ὁ Πρὰχ κατέρχονται ἐκ τῆς χώρας τῶν Ἀσαντί. Ὁ πρῶτος μετὰ ροῦν 250 χλμ. περίπου ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον Ἀξίμ, πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Τρεῖς Ἄκραι. Ὁ Πρὰχ εἶναι μακρότερος τοῦ πρώτου, ὁ δὲ Βόλτα, ὁ καὶ μεγαλύτερος πάντων, ἔχων μῆκος 1.200 χλμ., κατέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Γαλλικοῦ Σουδάν, ἔχων τὰς πηγάς του ἐγγὺς τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Νίγηρος, διασχίζει δὲ τὸ βορειότερον τμῆμα τῆς ἀποικίας διὰ δύο βραχιόνων, ἑνουμένων κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς χώρας τῶν Ἀσαντί, καὶ ἐκβάλλει παρὰ τὴν Λιμνοθάλασσαν τῆς Κέττα, σχηματίζων εὐρὺ δέλτα. Ὁ Βόλτα εἶναι πλωτὸς καὶ εἰς ἱκανοῦ βυθίσματος πλοῖα μέχρις 100 χλμ. περίπου ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του, ἀποτελῶν σπουδαιοτάτην πλωτὴν ὁδὸν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἀποικίας. Τὸ κλῖμα ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς ἢ πρὸς τὸ τῆς ἀνατολικῆς Γουϊνέας. Ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων βροχῶν ἄρχεται κατὰ Μάρτιον, συνοδευομένη ἀπὸ ἰσχυρὰς καταιγίδας καὶ τρικυμίας, φθάνει δὲ τὴν μεγαλυτέραν αὐτῆς ἔντασιν κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον καὶ Ἰούνιον καὶ σταματᾷ σχεδὸν κατὰ Ἰούλιον, ἀφ' ὅτου, μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐπακολουθεῖ περίοδος σπανίων βροχῶν, τὸ θερμόμετρον κυμαίνεται γύρω τῶν 25° Κ, συνεχεῖς ἄνεμοι πνέουσιν ἀπὸ τῶν ΝΔ, ὁ δὲ ὁρίζων ἔν τε τῇ παραλίᾳ καὶ τῇ μεσογείῳ χώρᾳ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῆς ὀμίχλης. Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Δεκεμβρίου διαρκεῖ ἡ δευτέρα ἐποχὴ τῶν βροχῶν, ἥτις εἶναι ὀλιγώτερον ἰσχνὴ τῆς πρώτης εἰς ὄμβρια ὕδατα. Κατ' αὐτὴν πνέουσι βορειοδυτικοὶ ἄνεμοι, αἱ νύκτες καθίστανται ὑγρόταται, ἐπικρατοῦσι δὲ πυρετοὶ καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται σημαντικῶς, συνεχεῖς δὲ ἄνεμοι, πνέοντες ἀπὸ ΒΑ., ἐπιφέρουσι ξηρασίαν. Κατὰ Φεβρουάριον ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται μέχρι +66° Κ. ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ +32° Κ. ὑπὸ σκιάν, ἡ νυκτερινὴ ὑγρασία καταπαύει καὶ ἀπόλυτος ξηρασία καλύπτει ὁλόκληρον τὴν χώραν, διαρκοῦσα μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν βροχῶν τοῦ Μαρτίου. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ κλῖμα τῆς Χρυσῆς Ἀκτῆς εἶναι διὰ τοὺς Εὐρωπαίους ὀλιγώτερον ἀνθυγιεινὸν τοῦ τῶν περιοχῶν τοῦ Σενεγάλη καὶ τοῦ Γκαμπία. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀφθονοῦσιν οἱ κλιματολογικοὶ σταθμοί. Ἡ χλωρὶς εἶναι πλουσιωτάτη λόγῳ τῆς ἀφθονίας τῶν βροχῶν, πυκνὰ δὲ δάση βανανεῶν, βαοβάβ, βουτυροδένδρων, σανταλίων, τὲκ καὶ ἄλλων τροπικῶν δένδρων καλύπτουσι μέγα μέρος τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας. Εὐδοκιμοῦσιν ἐξ ἄλλου ὁ ἀνανᾶς, οἱ ὑδροπέπονες, ἡ ὄρυζα καὶ πάντα τὰ εἴδη τῶν χρησίμων τροπικῶν φυτῶν, μόνη δὲ ἡ παραλιακὴ ζώνη, λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τῶν θαλασσίων ἀνέμων, εἶναι μᾶλλον ξηρά, καλυπτομένη ὑπὸ ἀκανθωδῶν ξηροφύτων.

Ἡ πανίσκη περιλαμβάνει πλεῖστα ἄγρια ζῷα, ἰδίᾳ δὲ ἱπποποτάμους καὶ κροκοδείλους, ζῶντας ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ Βόλτα, ἐλέφαντας, βουβάλους, ἀγριοχοίρους, γαζέλλας κλπ., ἀπαντῶντας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ἀπαντῶσιν ἐπίσης πολυάριθμα εἴδη ἐντόμων, ἰδίᾳ μεγαλόσωμοι μύρμηκες, πρὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ὁποίων οἱ ἰθαγενεῖς ἀναγκάζονται συχνὰ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς κατοικίας των, μυῖαι παρόμοιαι πρὸς τὰς τσετσέ, προξενοῦσαι δὲ θανατηφόρα δήγματα, καὶ ἀμερικανικοὶ δερματοδῆκται. Οἱ ἰθαγενεῖς διακρίνονται εἰς δύο ὁμάδας, τοὺς ἀβορίγινας, κατοικοῦντας τὰς ὑψηλὰς μεσογειακὰς περιοχάς, καὶ τοὺς νεήλυδας, κατακτητὰς οἰκοῦντας τὰ παράλια, τὰς κοιλάδας καὶ τὰς πεδινὰς περιοχάς. Αἱ διαφοραὶ ὅμως μεταξὺ τῶν ὁμάδων τούτων, αἵ τε φυλετικαὶ καὶ αἱ γλωσσικαί, τείνουσι διαρκῶς νὰ ἐξαλειφθῶσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μουσουλμανικῆς ἀφ' ἑνὸς θρησκείας καὶ τῆς ἀγγλικῆς ἀφ' ἑτέρου διοικήσεως. Αἱ οἰκοῦσαι μεταξὺ τῶν κοιλάδων Τανουὲ καὶ Βόλτα φυλαὶ καλοῦνται γενικῶς Ὄτζι, διακρίνονται δὲ εἰς τοὺς Ἀσαντί, οἵτινες εἶναι πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν λοιπῶν, τοὺς Φάντι, τοὺς Ντανκίρα, τοὺς Βασσάβ, τοὺς Ἀκὶμ καὶ τοὺς Ἀσσίν. Οἱ Φάντι, ἰσχυροτέρα μετὰ τοὺς Ἀσαντὶ φυλή, οἰκοῦσι πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς θαλάσσης καὶ εἶναι οἱ μᾶλλον πεπολιτισμένοι τῶν λοιπῶν. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἡ Χρυσῆ Ἀκτὴ κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Γουϊνέας, ἔχουσα ἐκτεταμένας καλλιεργείας ἀραχίδων, φοινικοδένδρων καὶ ἰδίᾳ κακαοδένδρων (τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή, ἀνερχομένη πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἰς 35.000 τόννους ἐτησίως, ηὐξήθη μέχρι τοῦ 1924 εἰς 227.000, ἀντιπροσωπεύοντας τὸ ἥμισυ περίπου τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς τοῦ προϊόντος τούτου). Ἐξ ἄλλου ἀνὰ τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν τῶν Ἀσαντὶ ὑπάρχουσι χρυσοφόρα καὶ ἀδαμαντοφόρα κοιτάσματα καὶ μεταλλεῖα μαγγανίου. Ἡ παραγωγὴ χρυσοῦ, ὁλονὲν μειουμένη, ἀνήρχετο τῷ 1925 εἰς 6.000 μόνον χιλιόγραμμα, ἐνῷ πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἦτο διπλασία. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἀδαμαντοφόρων κοιτασμάτων, ἀρξαμένη τῷ 1920, ἀπέδωσε τῷ 1925 πλέον τῶν 30.000

Digitized by Google

καρατίων ἀδαμάντων. Τέλος ἡ παραγωγὴ τοῦ μαγγανίου ὑπολογίζεται εἰς 250.000 τόννους ἐτησίως. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, διπλασιασθὲν ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι σήμερον, ἀνήρχετο τῷ 1931 εἰς 4.804.000 λίρας στερλίνας διὰ τὰς εἰσαγωγὰς καὶ 9.301.000 διὰ τὰς ἐξαγωγάς. Πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ποσοῦ τούτου ἀντιπροσωπεύει τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον (εἰσαγωγαὶ 2.512.000 λίραι, ἐξαγωγαὶ 4.477.000). Κατ' εἴδη προϊόντων αἱ ἐξαγωγαὶ τῆς Χρυσῆς Ἀκτῆς κατανέμονται (1931) ὡς κατωτέρω: κακάο 5.493.000 λίραι, μετάλλευμα μαγγανίου 389.000, χάρυα τοῦ κολὰ 38.000, ἀκάγιον ξύλον 62.000, φοινικοκάρυα 37.000. Ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις ἐσημείωσε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1931) κατάπλους καὶ ἀπόπλους πλοίων συνολικῆς χωρητικότητος 4.475.430 τόννων, ὧν τὰ ἀντιπροσωπεύοντα 2.153.450 τόννους ἦσαν βρεττανικά. Κυριώτεροι λιμένες εἶναι ἡ Ἄκρα, ἡ Ἄξιμ, ἡ Καίηπ-κόστ, ἡ Ἔλμινα, ἡ Σώλτποντ καὶ ἡ Γουίννιμπαχ. Αἱ χερσαῖαι συγκοινωνίαι ἐξυπηρετοῦνται διὰ δικτύου σιδηροδρομικῶν γραμμῶν μήκους 805 χλμ., διηκουσῶν ἀνὰ τὴν παραλιακὴν περιοχήν. Ἐπίσης τῷ 1931—1932 ἐλειτούργουν 281 ταχυδρομικὰ γραφεῖα, 159 τηλεγραφικά, μὲ σύρματα μήκους 4.713 μιλίων καὶ 274 τηλεφωνικά, μὲ σύρματα μήκους 7.911 μιλίων, ἐπίσης δὲ εἷς ραδιοτηλεγραφικὸς σταθμός.

Ἡ Χρυσῆ Ἀκτὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους θαλασσοπόρους ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεσαίωνος, κατελήφθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ Πορτογάλων περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Τῷ 1595 ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ Ὀλλανδοί, οἵτινες, ἐλθόντες μετ' ὀλίγον εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς παλαιοτέρους ἀποίκους, κατώρθωσαν μετὰ ἐννεαετεῖς ἀγῶνας (1634—1643) νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτούς. Βραδύτερον ἐνεφανίσθησαν καὶ οἱ Γάλλοι, οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι, ἱδρύσαντες ἐμπορεῖα. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἀπεχώρησαν ὁριστικῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, οἱ Δανοὶ διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 1851, ὅτε ἀπεχώρησαν, πωλήσαντες τὰς ἐγκαταστάσεις των εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἱ δὲ Ὀλλανδοὶ μέχρι τοῦ 1871, ὅτε καὶ αὐτοὶ ἀπεχώρησαν, πωλήσαντες τὰ δικαιώματά των εἰς τοὺς Ἄγγλους, παραμείναντας ἔκτοτε μόνους κυριάρχους τῆς χώρας. Σήμερον ἡ ἀποικία διοικεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπὸ τῆς 8 Ἀπριλίου 1925 καταστατικοῦ χάρτου ὑπὸ κυβερνήτου, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ βοηθουμένου εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του ὑπὸ δύο συμβουλίων, τοῦ ἐκτελεστικοῦ (executive council), συγκροτουμένου ἐκ 5 ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, καὶ τοῦ νομοθετικοῦ (legislative council), συγκροτουμένου ἐκ 15 ὑπαλλήλων καὶ 7 αἱρετῶν μελῶν, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Διοικητικῶς ἡ χώρα διακρίνεται εἰς τρεῖς περιοχάς: τὴν κυρίως *Χρυσῆν Ἀκτὴν* (παραλιακὴ ζώνη), ἔχουσαν ἔκτασιν 60.800 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1931) 1.573.770 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν Ἄκρα· τὴν χώραν τῶν *Ἀσαντί*, ἐν τῷ μέσῳ (ἔκτασις 63.600 τ. χλμ., κάτοικοι 578.702, πρωτεύουσα Κουμάσσι) καὶ τὸ *Βόρειον Διαμέρισμα*, πρὸς Β. (ἔκτασις 79.200 τ. χλμ., κάτοικοι 717.382, πρωτεύουσα Ταμάλε). Ἰδίαν, ἀνεξάρτητον τῶν ἀνωτέρω, διοικητικὴν περιφέρειαν, ὑπαγομένην ἀμέσως ὑπὸ τὸν Βρεττανὸν διοικητήν, ἀποτελεῖ τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω τμῆμα τοῦ πρώην γερμανικοῦ Τόγκο. Ὁ προϋπολογισμὸς τῆς πολιτείας ἀνήρχετο κατὰ τὴν χρῆσιν 1931—1932 εἰς ἔσοδα 2.284.299 λιρῶν στερλινῶν καὶ ἔξοδα 2.823.753, τὸ δὲ δημόσιον χρέος εἰς 12.961.000 λίρας. Χ. Δ.

—**Χρυσῆ Πέτρα** [*Γεωγρ.*]. Νησίον κατὰ τὰ νότια τῆς χερσονήσου τοῦ Ἕλους (πλάτ. 36°30' Β., μῆκ. 22°59' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1436: Vatika bay), κατὰ τὸν βορειοδυτικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῶν Βοιῶν, καθ' ὃ ὁ μεταξὺ τῆς χερσονήσου καὶ τῆς Ἐλαφονήσου πόρος. Σ. Ε. Λ.

—**Χρυσῆ Πέτρα** [*Γεωγρ.*]. Μονὴ κειμένη κατὰ τὰ μεθόρια Πόντου καὶ Παφλαγονίας, ἱδρυθεῖσα τὸν Γ' αἰῶνα. Τ. Ε. Ε.

—**Χρυσῆ Χερσόνησος** [*Ἀρχ.*]. Μεγίστη χερσόνησος τῆς ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικῆς, χωρίζουσα τὸν Μέγαν Κόλπον (θάλασσαν τῆς Κίνας) ἀπὸ τὸν Γαγγητικὸν κόλπον (κόλπον τῆς Βεγγάλης). Εἶναι ἡ σύγχρονος χερσόνησος Malacca. Σ. Ε. Λ.

χρυσηδονικός, —ή, —όν· ὁ τοῦ χρυσηδονισμοῦ, ὁ πρεσβεύων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου εἰς τὸν χρυσόν, εἰς μεταλλικὸν νόμισμα.

χρυσηδονισμὸς (ὁ)· ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου εἰς μέταλλα.

Χρυσηΐς [*Μυθολ.*]. Θυγάτηρ τοῦ Χρύσου, ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν τῇ τρωϊκῇ πόλει Χρύσῃ, καλουμένη ὑπό τινων καὶ Ἀστυνόμη. Αἰχμαλωτίσας αὐτὴν μετὰ τῆς Βρισηΐδος ὁ Ἀχιλλεύς, κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χρύσης, τὴν μὲν Χρυσηΐδα ἔδωκεν ὡς γέρας εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, τὴν δὲ Βρισηΐδα ἐκράτησε δι' ἑαυτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀγαμέμνων ἀπεδίωξε σκαιῶς τὸν γέροντα πατέρα της, ἐλθόντα ὅπως ζητήσῃ τὴν κόρην του, ὁ Ἀπόλλων, ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν κατὰ τοῦ ἱερέως του γενομένην προσβολήν, ἐξαπέστειλε φοβερὸν λοιμὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὁ Ἀγαμέμνων νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν Χρυσηΐδα, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς ἀφήρεσεν ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα τὴν Βρισηΐδα, οὕτω δὲ προὐκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τῆς «Ἰλιάδος». Α. Θ. Σ.

—**Χρυσηΐς.** Ἱέρεια τῆς Ἥρας ἐν Ἄργει (βλ. *Χρυσίς*).

—**Χρυσηΐς.** Σύζυγος Δημητρίου Β', μήτηρ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας, καὶ ἔπειτα σύζυγος Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος, βασιλεύσαντος ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτῆς (229—220 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

χρυσηΐς (ἡ) (Chryseis) *Ζωολ.*]. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πτεροπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὑαλιδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ ὄστρακον ἐπίμηκες κωδωνοειδές, λεῖον, διαφανὲς μὲ ἄνοιγμα ἀπεστρογγυλωμένον καὶ ἄκρον αἰχμηρόν. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

χρυσηλασία (ἡ)· σφυρηλασία τοῦ χρυσοῦ, κατεργασία τοῦ χρυσοῦ διὰ τῆς σφύρας.

χρυσήλατος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἐκ χρυσοῦ διὰ σφυρηλασίας κατεσκευασμένος: «χρυσήλατοι ὄφεις» (*ἀρχ.*).

Χρυσήλιος, Ἰωάννης. Ἄρχων τῆς ἐν τῷ Ἀδριατικῷ θέματι τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πόλεως Δυρραχίου, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Συνεδέθη μετὰ τοῦ τότε ἰσχυροῦ τῶν Βουλγάρων τσάρου Σαμουήλ, εἰς ὃν ἔδωκε σύζυγον τὴν περικαλλῆ θυγατέρα του Ἀγάθην, ἐξ ἧς ὁ τσάρος ἐγέννησε τὸν πρωτότοκον καὶ προσφιλῆ του υἱὸν Γαβριήλ, τὸν καὶ Ρωμανὸν (Ραδομῆρον) ἐπονομαζόμενον. Ὁ Χρυσήλιος, ἕνεκα τῶν στενῶν μετὰ τοῦ τσάρου συγγενικῶν του δεσμῶν καὶ τῆς μὴ ἀποστολῆς εἰς αὐτὸν ἐπικουρίας ὑπὸ τοῦ Βασιλείου, παρέδωκεν ἀμαχητὶ σχεδὸν τὸ Δυρράχιον περὶ τὸ 996 εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἐπεκτείνοντες τὴν κυριαρχίαν των πρὸς δυσμὰς προήλασαν μέχρι τῶν Ἀδριατικῶν ἀκτῶν. Βραδύτερον μεταβαλὼν πολιτικήν, ἔγραψεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὑπισχνούμενος ὅτι θὰ ὑπῆγεν αὖθις τὴν πόλιν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του, ἐὰν αὐτὸς καὶ οἱ δύο του υἱοὶ ἀνηγορεύοντο πατρίκιοι. Γενομένης προθύμως τῆς προτάσεώς του δεκτῆς, ἀπεστάλη ἐκ Βυζαντίου ὡς στρατηγὸς ὁ πατρίκιος Εὐστάθιος Δαφνομήλης, εἰς ὃν παρέδωκαν τῷ 1005 τὸ Δυρράχιον οἱ υἱοὶ τοῦ Χρυσηλίου, ἐκπληρώσαντες τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντος πατρός των. Κ.-Μ. Α.

Χρυσηλιοῦ [*Γεωγρ.*]. Μικρὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας καὶ τῷ διαμερίσματι Μόρφου. Κάτ. 35, Ἕλληνες. Α. Κ. Α.

χρυσήνιος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἔχων χρυσᾶ ἡνία: «χρυσήνιος Ἄρης» (*ἀρχ.*).

Χρυσῆ ὀρδὴ (ρωσ. *Σολοτάγια ὀρντά*, ταταρ. *Σὶρ-ὀρντού*). Ὄνομα γενικὸν τοῦ συνόλου τῶν μογγολοταταρικῶν φύλων, ἅτινα κατῴκουν τὸ δυσμικώτερον τῶν κρατῶν τῆς διαμελισθείσης (1227) αὐτοκρατορίας τοῦ Δζεγγὶς-Χάν. Προερχόμενα ἐκ τοῦ λαοῦ τῶν Κίπτσακ, κατέλαβον τὰ ἀμέσως πρὸς Β. τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Εὐξείνου ρωσικὰ ἐδάφη. Γενάρχης τῆς δυναστείας τῆς Χρυσῆς ὀρδῆς ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς τοῦ Δζεγγὶς Τσουτσὶ ἢ Τζουτζί· ὑπὸ τῶν υἱῶν τούτου συνεστήθησαν αἱ ὑποτελεῖς δυναστεῖαι τῆς Λευκῆς ὀρδῆς (Ἀκ-ὀρντού), ἐξ ἧς προῆλθον τὰ χανᾶτα τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας, τῆς Ἀστραχὰν καὶ τῆς Σιβηρίας, καὶ τῆς Κυανῆς Ὀρδῆς (Κὲκ-ὀρντού), ἧς ὁ κύριος χάνης Μπατοὺ (μέγας χάνης τῆς Ἀσίας), μὲ πρωτεύουσαν τὸ Σεράϊ (Βόλγας), ἐξετάθη μέχρι Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας. Ἡ Χρυσῆ ὀρδὴ ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν Ρωσίαν κυρίως. Οἱ χάναι αὐτῆς ἐπέβαλον τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν Ρώσων ἡγεμόνων καὶ εἰσέπραττον κεφαλικὸν φόρον μέχρι τῆς ἐποχῆς Ἰβὰν Γ' τοῦ τρομεροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Χρυσῆ ὀρδὴ διεσπάσθη εἰς τὰ χανᾶτα τοῦ Καζάν, Ἀστραχάν, Καζίμοφ, Κριμαίας καὶ Νογαϊτῶν. Ὁ τελευταῖος ἰσχυρὸς χάνης Σεΐντ Ἀχμὲτ Γ' ἐθανατώθη τῷ 1502 ἐν Πολωνίᾳ. Κύρια κέντρα τῆς Χρυσῆς ὀρδῆς ἦσαν τὸ Μπακού, τὸ Σεράϊ, τὸ Οὐκὲκ καὶ Γκιουλιστὰν ἐπὶ τοῦ Βόλγα, τὸ Χατζῆ-Τερχὰν (Ἀστραχὰν) καὶ τὸ Μπουλγκὰρ (Καζάν). —Π.

Χρύσης [*Μυθολ.*]. —1) Ἱερεὺς τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος ἐν τῇ τρωϊκῇ πόλει Χρύσῃ, πατὴρ τῆς Χρυσηΐδος, τῆς ἄλλως Ἀστυνόμης καλουμένης. Ἀποπεμφθεὶς σκαιῶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅτε ἦλθε νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν θυγατέρα του, ηὐχήθη θερμῶς πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, οὗτος δὲ ἔπεμψε τότε βροτολοιγὸν λοιμὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος τότε μόνον ἔπαυσεν, ὅταν ὁ Ὀδυσσεύς, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν θυγατέρα του. —2) Υἱὸς τοῦ Μίνωος καὶ τῆς νύμφης Παρείας, φονευθεὶς μετὰ τῶν 3 ἀδελφῶν του ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Πάρῳ, διότι ἐφόνευσε δύο ἐκ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὴν νῆσον ἀποβίβασίν του (*Ἀπολλόδ.* Β, 5, 9). —3) Υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Χρυσογενείας, θυγατρὸς τοῦ Ἄλμου, πατὴρ τοῦ Μινύου, διαδεχθεὶς τὸν Φλεγύαν, ἀποθανόντα ἄτεκνον (*Παυσ.* IX, 36, 4). —4) Υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Χρυσηΐδος. Κατὰ τὸν περὶ αὐτὴ μῦθον, ὅταν ἐπεστράφη ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος εἰς τὸν πατέρα της ἦτο ἔγκυος, ὅταν δὲ ἐγέννησεν υἱόν, ἐδήλωσεν εἰς τὸν πατέρα της ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Διὰ τοῦτο, ὅταν βραδύτερον ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἰφιγένεια, δραπετεύσαντες ἐκ τῆς Ταυρίδος μετὰ τοῦ εἰδώλου τῆς Ἀρτέμιδος, κατέφυγον εἰς τὸν Χρύσην, διωκόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θόαντος, οὗτος ἀναγνωρίσας ὅτι οἱ φυγάδες ἦσαν ἀδελφοί, τέκνα δὲ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐβοήθησεν αὐτοὺς νὰ φονεύσωσι τὸν Θόαντα καὶ ἐλεύθεροι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς Μυκήνας. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, φονευθέντος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ Χρύσης, διαφυγὼν τὰς ἐπιβουλὰς τῆς μητρυιᾶς του Κλυταιμνήστρας, ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου κειμένην καὶ ἐξ αὐτοῦ κληθεῖσαν βραδύτερον Χρυσούπολιν, ὅπου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Α. Θ. Σ.

Χρυσία [*Γεωγρ.*]. Νησὶς τῆς συστάδος τῶν Κορσῶν (πλάτ. 37°35'15" Β., μῆκ. 26°33'45" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1537: Furni islands κτλ.) ἀπόθραυσμα τῆς χερσονησῖδος Ροχπάνι, καθ' ἣν τερματίζεται πρὸς Ν. ἡ νῆσος Ἅγιος Μηνᾶς. Σ. Ε. Λ.

Χρυσίδα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας καὶ τῷ διαμερίσματι Κυθρέας. Κάτ. 220, Ἕλληνες. Εἶναι δημοτικῶς συνηνωμένον μετὰ τοῦ δήμου Κυθρέας, ἔχει ὅμως χωριστὰς κοινοτικὰς ἀρχὰς καὶ ἴδιον σχολεῖον. Α. Κ. Α.

Χρυσίδης, Γεώργιος. Μακεδών, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ σπουδάσας ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χίου, ἧς ἀπεφοίτησε τῷ 1819. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀπῆλθεν εἰς Αἴγιναν καὶ τῷ 1829 διωρίσθη ἐν τῷ ἐθνικῷ τυπογραφείῳ, ὅποθεν, τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους μετατεθείσης εἰς Ἀθήνας, διωρίσθη καθηγητής. Ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν, αἱ δὲ ἀρχαιολογικαὶ διατριβαί του σῴζονται ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας». Τ. Ε. Ε.

χρυσιδίδαι (οἱ) (Chrisididae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων*, περιλαμβάνον μικρομεγέθεις κανθάρους, μὲ σῶμα εὔρωστον καὶ βραχύ. Ἀπαντῶσιν ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς γῆς, ἰδίως ὅμως εἰς τὰς τροπικὰς χώρας. Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη, ὧν τὰ περισσότερα ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς ἐπὶ ἑτέρων κολεοπτέρων ἐντόμων. Ἀξιολογώτερον γένος εἶναι ἡ *χρυσίς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χρυσίζω· ἔχω τὸ χρῶμα τοῦ χρυσοῦ, φαίνομαι ὡς χρυσός.

χρυσικός, —ή, —όν· ἀρχ., χρυσοῦς || *χρυσικὸς* (ὁ)· ὡς οὐσ., ὁ ἐργαζόμενος τὸν χρυσόν, χρυσοχόος.

Χρυσικοῦ, Κυρὰ — [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ δήμου Κερκυραίων (βλ. λ. *Κυρὰ Χρυσικοῦ*).

— **Χρυσικοῦ στενὸν** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Τὸ ἀμφίγειον στενὸν τὸ χωρίζον τὸν βόρειον χορμὸν τῆς νήσου Φοῦρνοι ἀπὸ τὴν νῆσον Ἅγιος Μηνᾶς ἐν τῇ συστάδι τῶν Κορσῶν. Σ. Ε. Λ.

χρυσίνη (ἡ)· συνθετικὸν χρῶμα (βλ. *ὀουρίνη*) || ἡ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς λευκῆς ἀπαντῶσα 5,7-διοξυφλαβόνη $C_{15}H_{10}O_4$. Ἀποτελεῖ ὠχροκιτρίνους κρυστάλλους τηκομένους εἰς 275°. Ὁ μονομεθυλαιθὴρ αὐτῆς, *τεκτοχρυσίνη* καλούμενος, τήκεται εἰς 163°. Σ. Κ.

χρύσινος, —η, —ον· ὁ ἐκ χρυσοῦ, χρυσοῦς.

χρυσίον (τό)· ὀλίγος χρυσός, τεμάχιον χρυσοῦ, καὶ ἰδίᾳ σεσημασμένον, νόμισμα χρυσοῦν || καθόλου, χρήματα: «χρυσίον βαρβαρικὸν» χρήματα δοθέντα ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Χρύσιος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Δακίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, ἐκβάλλων εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τισίου (νῦν Theiss), παρὰ τὴν νῦν Τσονγκρὰδ (Czongrad). Ὑπὸ τῶν Ρουμάνων καλεῖται σήμερον *Κρίσουλ* (Crisul, ὑπὸ δὲ τῶν Οὔγγρων *Κέρες* (Kőrös). Α. Θ. Σ.

Χρυσίππη [*Μυθολ.*]. Μία τῶν Δαναΐδων, φονεύσασα, συμβουλῇ τοῦ πατρός της, τὸν μνηστῆρα αὐτῆς Χρύσιππον κατὰ τὴν νύκτα τῶν γάμων των (*Ἀπολλόδ.* Β, 1, 5). Α. Θ. Σ.

Χρύσιππος [*Μυθολ.*]. —1) Υἱὸς τοῦ Πέλοπος καὶ τῆς νύμφης Ἀξιόχης, ὡραιότατος νέος, ἐξαιρετικῶς ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του. Τοῦτο ὅμως προὐκάλεσε τὴν ζηλοτυπίαν τῆς μητρυιᾶς του Ἱπποδαμείας, προτροπῇ τῆς ὁποίας τὰ ἐξ αὐτῆς τέκνα Ἀτρεὺς καὶ Θυέστης ἐφόνευσαν αὐτόν. Ὁ Πέλοψ τότε ἐξεδίωξεν αὐτούς, καθὼς καὶ

Digitized by Google

τὴν μητέρα των, ἥτις ηὐτοκτόνησε. Κατ᾽ ἄλλην παράδοσιν, παῖς ἔτι, ἀπήχθη ὑπὸ τοῦ Λαΐου, βασιλέως τῶν Θηβῶν, φιλοξενουμένου ὑπὸ τοῦ Πέλοπος, ὅστις τὸν ἐδίδαξε νὰ ἁρματοδρομῇ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Χρύσιππος ηὐτοκτόνησεν, ἡ Ἥρα ἢ ὁ Ἀπόλλων πρὸς τιμωρίαν τῆς ἀτιμίας ταύτης τοῦ Λαΐου, ἔπεμψεν εἰς Θήβας τὴν Σφίγγα καὶ κατέστρεψε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν οἶκόν του. Κατ᾽ ἄλλην τέλος παράδοσιν ἀπήχθη ὑπὸ τοῦ Θησέως κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Πέλοπος τελουμένους ἀγῶνας. —2) Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου, μνηστὴρ τῆς Δαναΐδος Χρυσίππης, φονευθεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς κατὰ τὴν νύκτα τῶν γάμων των, συμβουλῇ τοῦ πατρός της (*Ἀπολλόδ.* Β, 1, 5). Α. Θ. Σ.

—Χρύσιππος. Ἐπιφανὴς Ἕλλην ἰατρὸς τοῦ τέλους τοῦ Ε΄ π. Χ. αἰῶνος, υἱὸς τοῦ Ἐρινέου καὶ μαθητὴς τοῦ Εὐδόξου τοῦ Κνιδίου. Ὀπαδὸς τῆς πνευματικῆς σχολῆς, ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀνατομικὴν καὶ τὴν βοτανικήν. Τὴν συχνότητα τοῦ σφυγμοῦ ἐθεώρει σύμπτωμα πυρετοῦ, καθ᾽ ὃν ἀπηγόρευε πόσιν ὕδατος, κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἱπποκρατικὰς ἰδέας. Ἀντετίθετο καὶ εἰς τὴν χρῆσιν καθαρσίων καὶ φλεβοτομίας κατὰ τῆς πληθώρας, συνίστα δὲ τὴν περίδεσιν τῶν ἄκρων καὶ κλύσματα, καὶ κατὰ τοῦ ὕδρωπος ἱδρωτοποιὸν θεραπείαν (τὴν «διὰ πίθου πυρίαν»). Ἔγραψε «Περὶ λαχάνων καὶ διαίτης». Ἴσως τινὲς τῶν διασωθεισῶν συνταγῶν Χρυσίππου ἰατροῦ (παρὰ Κέλσῳ, Ρούφῳ, Καιλίῳ) ἀνήκουσιν αὐτῷ. Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γνωστοὶ εἰσιν ὁ Ἀριστογένης, ἰατρὸς Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, ὁ Μήδιος καὶ ὁ Μητρόδωρος, ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἐρασιστράτου.

—Χρύσιππος ὁ Ρόδιος. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 318. Ὑπῆρξεν ἰατρὸς τῆς Ἀρσινόης, τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Α΄, καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (Διογ. VII, 186). Πρὸς τοῦτον ταυτίζουσί τινες τὸν μαθητὴν τοῦ Αἰθλίου τὸν γράψαντα «Φυσικὰ θεωρήματα» καὶ γνωστὸν ἐξ ὀφθαλμικῶν τινων συνταγῶν, ὃν ὅμως ὁ Wellmann θεωρεῖ ἔγγονον τοῦ Χρυσίππου τοῦ Κνιδίου. Ἐκτὸς τούτων ἀναφέρεται *Χρύσιππος* ἰατρός, ὀπαδὸς τοῦ Ἀσκληπιάδου καὶ συγγραφεὺς ἔργου «Περὶ σκωλήκων», καὶ ἄλλος Ἐρασιστράτειος. ΑΡ. Π. Κ.

— Χρύσιππος. Περίφημος ἀρχαῖος Ἕλλην φιλόσοφος, εἷς ἐκ τῶν ἱδρυτῶν, μετὰ τοῦ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως καὶ τοῦ Κλεάνθους, τῆς στωϊκῆς σχολῆς. Ἐγεννήθη ἐν Σόλοις τῆς Κιλικίας περὶ τὸ 280 π. Χ., κατά τινα δὲ παράδοσιν, μὴ ἐπιβεβαιουμένην, διετέλεσε κατὰ τὴν νεότητά του ἁρματοδρόμος. Ἀπολέσας τὴν περιουσίαν του, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κλεάνθους, πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ Ζήνωνος. Ὅταν ὁ Κλεάνθης ἀπέθανε, τὸν διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τῆς σχολῆς. Ὁ Χρύσιππος παρηκολούθησεν ἐπίσης καὶ τὰ μαθήματα τῶν φιλοσόφων τῆς νέας ἀκαδημίας, τοῦ Ἀρκεσιλάου καὶ τοῦ Λακύδου, διήγαγε δὲ βίον ἥσυχον, ἄνευ περιπετειῶν, ἀφιερωμένον εἰς τὴν μελέτην. Ἀπέθανε περὶ τὸ 206 π. Χ. Ἐργατικώτατος ὤν, ἐξεπόνησε κατὰ τὴν παράδοσιν 750 πραγματείας (μεγάλου μέρους τῶν ὁποίων τοὺς τίτλους παραθέτει Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐν Ζ, 189 κ. ἑξ.), αἱ ὁποῖαι ὅμως ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος κατηγοροῦντο διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ τὴν ξηρότητα τοῦ ὕφους καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτοῖς παρατιθεμένων ξένων χωρίων. Ὁ Ἀπολλόδωρος, μάλιστα, ἔλεγεν ὅτι: «εἴ τις ἀφέλοι τῶν Χρυσίππου βιβλίων ὅσ᾽ ἀλλότρια παρατέθεινται, κενὸς αὐτῷ ὁ χάρτης καταλελείψεται». Ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ Χρύσιππος συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ συστηματοποίησιν τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, συμπληρώσας καὶ καλύψας τὰ κενά, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀφήσει οἱ πρόδρομοί του στωϊκοί, ἤτοι ὁ Ζήνων καὶ ὁ Κλεάνθης.

Ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως καὶ μὲ τὴν τυπικὴν λογικήν. Προσεπάθησε νὰ διορθώσῃ τὴν χονδροειδῆ ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τοῦ Κλεάνθους περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν σχέσεών της μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως. Κατὰ τὸν Κλεάνθη, ἡ ψυχὴ δύναται νὰ παρομοιασθῇ πρὸς τεμάχιον κηροῦ, ἡ δὲ ἐξ αἰσθήσεων γνῶσις πρὸς τὸ ἴχνος (τύπωσις), τὸ ὁποῖον ἀφήνει ἐπὶ τοῦ κηροῦ μία σφραγίς. Ἂν ὅμως ἔχῃ οὕτω, τότε πῶς νὰ παραδεχθῶμεν, λέγει ὁ Χρύσιππος, ὅτι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα δύναται τὴν αὐτὴν στιγμὴν νὰ λαμβάνῃ περισσοτέρας τῆς μιᾶς «τυπώσεις»; Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι τὸ ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ λαμβάνῃ περισσοτέρας τῆς μιᾶς ἐντυπώσεις καὶ νὰ τὰς διατηρῇ χωρὶς νὰ τὰς συγχέῃ πρὸς ἀλλήλας. Ὁπότε ἡ παράστασις δὲν πρέπει νὰ ὁρισθῇ ὡς «τύπωσις», ἀλλ᾽ ὡς «ἑτεροίωσις», ὡς ποιοτικὴ μεταβολὴ ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως εἶχεν ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης διαισθανθῆ. Σχεδὸν ὁλόκληρος ἡ συμβολὴ τῶν στωϊκῶν εἰς τὴν τυπικὴν λογικὴν εἶναι ἔργον τοῦ Χρυσίππου. Αὐτὸς διέκρινε τὰ τέσσαρα εἴδη κατηγοριῶν (ὑποκείμενον, ποιόν, πὼς ἔχον, πρός τι πὼς ἔχον), ὡμίλησε περὶ στερητικῆς προτάσεως, περὶ ὑποθετικῶν καὶ διαζευκτικῶν συλλογισμῶν, περὶ συνθέτων κρίσεων, περὶ διαιρέσεως, περὶ ἀποδείξεως κλπ. καὶ ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν μελέτην τῶν σοφισμάτων.

Ἐν τῇ φυσικῇ ὁ Χρύσιππος ἐδίδασκε τὴν ὕπαρξιν λεπτοτάτης ὑλικῆς οὐσίας, τοῦ αἰθέρος, ὅστις εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὸν παγκόσμιον λόγον καὶ κινεῖ τὸ σύμπαν. Τὸ σύμπαν, ἐμψυχούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἑνιαῖον. Πάντα τὰ τμήματά του εἶναι στενῶς συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα διὰ τοῦ παγκοσμίου λόγου, ὃν καλεῖ ἀδιαφόρως εἱμαρμένην ἢ πρόνοιαν, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἔρχονται εἰς ἀμοιβαίας σχέσεις κατ᾽ ἀπόλυτον ἀναγκαιότητα. Τὰ πάντα τελοῦνται καθ᾽ ὡρισμένα αἴτια. Ἀλλὰ τὰ αἴτια δὲν εἶναι πάντα τῆς αὐτῆς σημασίας. Ὑπάρχουν θεμελιώδη αἴτια, ἀναγκαῖα διὰ τὴν παραγωγὴν ἑνὸς ἀποτελέσματος, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ καθορίζουν καὶ εἰς ὅλας του τὰς λεπτομερείας καὶ τὰς μορφάς του, καὶ αἴτια βοηθητικὰ ἢ προσεχῆ, τὰ ὁποῖα συναπτόμενα πρὸς τὰ θεμελιώδη καθορίζουν αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν. Ἔστω λ. χ. εἷς κύλινδρος καὶ εἷς στρόμβος (σβοῦρα)· διὰ νὰ τεθοῦν ταῦτα εἰς κίνησιν, ἀπαιτεῖται ἐξωτερικὴ ὤθησις (θεμελιῶδες αἴτιον)· ἀλλ᾽ ὅταν δοθῇ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτὴ ὤθησις, ἄλλην κίνησιν θ᾽ ἀκολουθήσῃ ὁ κύλινδρος καὶ ἄλλην ὁ στρόμβος, διότι ἡ φύσις τῶν σωμάτων τούτων εἶναι διάφορος (βοηθητικὰ αἴτια). Ὁμοίως καὶ ὅταν σχηματίζωμεν κρίσιν τινά, ἀπαιτεῖται ἐξωτερική τις αἰτία, ὅπως μᾶς δώσῃ τὴν σχετικὴν παράστασιν, καὶ οὔτε ἡ αἰτία αὐτή, οὔτε ἡ παράστασις ἐξαρτᾶται ἐξ ἡμῶν. Ἀλλὰ ὀφείλομεν, ἐκτὸς τούτου, νὰ ἐγκρίνωμεν ἢ ν᾽ ἀποδοκιμάσωμεν τὴν παράστασιν ταύτην, καὶ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐξ ἡμῶν, ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως. Παρὰ τὴν ἀναγκαιότητα, λοιπὸν τῶν φαινομένων, ὁ ἄνθρωπος δὲν στερεῖται ἐλευθέρας βουλήσεως, κατὰ τὸν Χρύσιππον. Ἀδύνατεῖ μὲν ν᾽ ἀποτρέψῃ τὰ ἐξωτερικὰ αἴτια, ἀλλ᾽ ἀποτελεῖ καὶ ὁ ἴδιος ἐπικουρικὸν αἴτιον· καὶ ὡς τοιοῦτον ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν, ὅπως δρᾷ κατὰ βούλησιν, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ἑαυτοῦ του.

Χρύσιππος.
[Ἔργον τοῦ Εὐβουλίδου ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου.]

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸν Χρύσιππον, εἶναι λεπτὸν πῦρ, ἕδρευον ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ διῆκον δι᾽ ὅλου τοῦ σώματος. Αἱ διάφοροι λειτουργίαι αὐτῆς εἶναι ἁπλοῖ τρόποι ὑπάρξεως τῆς ἰδιότητος αὐτῆς. Ὅπως ἔν τινι καρπῷ συνυπάρχει τὸ εὔγευστον καὶ τὸ ἄρωμα, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ αἱ διάφοροι λειτουργίαι, παραστατικόν, βουλητικόν, νοητικὸν κλπ., συνυπάρχουν καὶ ἐπιδρῶσιν ἐπ᾽ ἀλλήλας.

Ἐν τῇ ἠθικῇ ὁ Χρύσιππος μετερρύθμισεν ἢ μᾶλλον ηὔρυνε τὴν ἔννοιαν τοῦ περιφήμου στωϊκοῦ προστάγματος: «ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν», νοῶν διὰ τοῦ ὅρου φύσις οὐ μόνον τὴν καθολικὴν φύσιν, τὸ εἶναι, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν εἶναι, κατ᾽ αὐτόν, ἡ ἐξομοίωσις πρὸς τὸν Θεόν, ἡ συμμόρφωσις πρὸς τὴν τοῦ κόσμου τάξιν. Ἀλλ᾽ ἐκ τῶν γενικῶν τούτων ἀρχῶν ὁ Χρύσιππος συνάγει ἐντελῶς φρικιαστικὰ ἠθικὰ συμπεράσματα, διδάσκων ὅτι θεμιτὸν ἔστι «καὶ μητράσι συνέρχεσθαι καὶ θυγατράσι καὶ υἱοῖς» καὶ «τοὺς ἀποθανόντας κατασθίειν κελεύων». —Ω.

—Χρύσιππος ὁ πρεσβύτερος. Ἐκ Καππαδοκίας καταγόμενος, μετέβη περὶ τὸ 430 εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ, Κοσμᾶ καὶ Γαβριήλ, ὅπου, εἰσελθὼν εἰς τὴν λαύραν Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου, ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος τῷ 455. Τῷ 467, ὅτε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κοσμᾶς ἀνῆλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Σκυθοπόλεως, ὁ Χρύσιππος διεδέχθη αὐτὸν ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ σταυροφύλακος ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀπέθανε δὲ τῷ 479. Ἔγραψεν: «Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον», ὅπερ δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἀμελῶς ὑπὸ P. Frouton-le-Duc ἐν Παρισίοις τῷ 1624, ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν ὑπὸ Martin Jugie ἐν «Homélies Mariales Byzantines» (Paris 1925), «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Θεόδωρον», ὅπερ δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἰ. Φωκυλίδου ἐν τῇ «Νέᾳ Σιών» τοῦ 1911 ἀνεδημοσιεύθη ἔπειτα εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν ὑπὸ Α. Σιγάλα (Λειψία 1921) καὶ «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν», οὗτινος ἐδημοσιεύθη λατινικὴ μετάφρασις ὑπὸ Combefis ἐν «Bibliotheca Patrum concionatoria» (VII, Parisiis 1662), τὸ δὲ πρωτότυπον εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτον ἐν χειρογράφοις. Ε. Γ. Π.

Χρυσίς, ἡ Χρυσηΐς. Ἱέρεια τῆς Ἥρας ἐν Ἄργει, ἐξ ἀπροσεξίας τῆς ὁποίας κατεκάη ὁ ναὸς τῆς θεᾶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Φοβηθεῖσα τότε τοὺς Ἀργείους, κατὰ μὲν τὸν Θουκυδίδην (IV, 133) κατέφυγεν εἰς Φλιοῦντα, κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν (Β, 17, 7) εἰς τὸν ἐν Τεγέᾳ ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἐν τούτοις οἱ Ἀργεῖοι διετήρησαν τὴν εἰκόνα της, τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ περιηγητὴς Παυσανίας περὶ τὰ 170 μ. Χ., ἀνακειμένην κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κατακαυθέντος ναοῦ. Α. Θ. Σ.

χρυσὶς (ἡ) (Chrysis) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσιδιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους διακρινομένους κυρίως ἐκ τῶν θαυμασίων μεταλλικῶν χρωματισμῶν των. Γνωστὰ πολλὰ εἴδη, ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ἡ *χρυσὶς ἡ θαυμασία* (Chrysis miraculosa), ἥτις ἔχει μέτριον μέγεθος, κεφαλὴν εὐρεῖαν καὶ πεπιεσμένην, θώρακα εὔρωστον, χρώματος πορφυροϊώδους, κοιλίαν ἐπιμήκη χρώματος ἐρυθροχρύσου καὶ κεραίας καὶ πόδας στιλπνῶς μελανούς. Ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

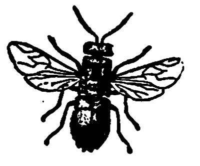

Χρυσὶς ἡ θαυμασία.

χρυσῖτις *(λίθος)* *[Ἐγκυκλ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς λυδίας *λίθου* (βλ. λ.).

Χρυσο—· πρῶτον συνθετικόν, τὸ ὁποῖον ἐν Ἀθήναις προέτασσον τοῦ κτητορικοῦ προσωνυμίου τῆς Θεοτόκου, διὰ νὰ μὴ συγχέεται τοῦτο πρὸς τὸ ἐπώνυμον συζύγου. Ἡ χρῆσις τοῦ τύπου αὐτοῦ, ὅταν ἤρχισε νὰ ἀτονῇ ἡ παράδοσις, ὑπέστη γενίκευσίν τινα εἰς τὰς ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τιμωμένας ἐκκλησίας, καὶ μόνον ὅσαι ἐχαρακτηρίζοντο διὰ τοῦ λατρευτικοῦ ὀνόματος τῆς Σωτείρας, τὰς ὁποίας ἡ κατόπιν ἀμάθεια μετέτρεψεν εἰς Μεταμορφώσεις τοῦ Σωτῆρος, καθωρίζοντο διὰ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ κτήτορος. Οὕτως ἔχομεν λ. χ. ἀφ᾽ ἑνὸς τὴν ἐκκλησίαν Παναγίαν τοῦ Κοττάκη, ἢ τοῦ Λυκοδήμου κλπ., καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου τὴν Παναγίαν Χρυσορροδακιώτισσαν καὶ Χρυσορροΐδαιναν. Δ. ΓΡ. Κ.

Χρυσὸ *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 2.251, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Φουρνούδια*, 2.299. Κεῖται εἰς τὸ 173 χλμ. τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τοπόλιανη*.

Χρύσοβα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Βελαώρας τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 158. —2) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Χρυσόστοπος* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας.

χρυσόβακτρον (τὸ) (Chrysobactron) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Νέαν Ζηλανδίαν καὶ ἔχοντα φύλλα ἐπιμηκέστατα καὶ ῥίζας βολβώδεις. Δ. Ν. Π.

χρυσοβάλανος (ὁ) (Chrysobalanus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δένδρα ἰθαγενῆ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χρυσοβάλανος ἡ ἰκάκειος* (Crysobalanus Icacii), δένδρον τῶν τροπικῶν ἀφρικανικῶν χωρῶν, οὗ ὁ καρπός, παρεμφερὴς πρὸς τὸν καρπὸν τῆς δαμασκηνέας, εἶναι βρώσιμος. Δ. Ν. Π.

χρυσοβασίδιον (τὸ) (Aureobasidium) *[Βοτ.]*. Γένος βασιδιομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐξωβασιδιδῶν*, περιλαμβάνον μύκητας μὲ μυκήλιον ἐσωτερικόν, τετμημένον. Τὰ βασίδια ἐξέρχονται τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ ξενιστοῦ κατὰ συστάδας καὶ φέρουν εἰς τὴν κορυφήν των κυλινδρικὰ βασιδιοσπόρια. Τὸ μυκήλιον καὶ τὰ βασίδια εἶναι χρώματος κιτρίνου χρυσίζοντος. Τὸ εἶδος χρυσο-

Digitized by Google

βασίδιον vitis προσβάλλει ἐνίοτε, κατὰ τὰ ὑγρὰ ἔτη, τὰ φύλλα, τὰς κληματίδας καὶ τὰς ῥάγας τῆς ἀμπέλου, φαίνεται ὅμως ὅτι εἶναι μᾶλλον παρ᾽ισιτον ἀδυναμίας, ἐμφανιζόμενον ἐπὶ ὀργάνων ἤδη ἐξησθενημένων ἀπὸ ἄλλα αἴτια. Ε. Τ. Ε.

χρυσοβαφής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ βεβαμμένος διὰ χρώματος χρυσίζοντος, χρυσόχρους.

Χρυσοβελόνης. Οἰκογένεια ἐκ Χίου, ἧς σπουδαιότερα μέλη εἶναι τὰ ἑξῆς:

—1) *Γρηγόριος* (1604—1679). Λόγιος ἱερομόναχος. Διετέλεσε διδάσκαλος τοῦ Μακαρίου Πάτμου καὶ πρωτοσύγκελλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας. Παρ᾽ αὐτῷ ἐφοίτησαν οἱ ἱδρυταὶ τῶν σχολῶν Πάτμου, Σμύρνης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἰωαννίνων καὶ Κυδωνιῶν. Συνέγραψε «Συνταγμάτιον περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων».

—2) *Λαυρέντιος* (1746—1812). Ἱεροκήρυξ καὶ λόγιος. Ἀναθεωρήσας τὴν «Γραμματικὴν» τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ, ἐξέδωκε ταύτην τῷ 1802 ἐν Βενετίᾳ.

—3) *Ἰωάννης Γεωργίου* (1784—1823). Ἰατρὸς σπουδάσας ἐν Πίζῃ. Κατὰ τὴν μεγάλην σφαγὴν τῆς Χίου, τῷ 1822 κατέφυγεν εἰς Τεργέστην. Ἐπιθυμῶν νὰ συνδράμῃ τὴν μαχομένην πατρίδα, προσεκολλήθη εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τοῦ Τσάμη Καρατάσσου, δρῶντα κατὰ τῶν Τούρκων εἰς τὰς Βορείους Σποράδας. Εἰς ἀπόβασίν τινα παρὰ τὸ Τρίκκερι τοῦ Παγασιτικοῦ ἐφονεύθη.

—4) *Ἰωάννης Ἀνδρέου* (1792—1870). Ἔμπορος ἐν Βαρκελώνῃ. Μαθὼν τῷ 1822 τὴν μεγάλην σφαγὴν τῆς Χίου, κατῆλθεν ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ ἐν Τριπόλει ἐκτελεστικοῦ σώματος, γραμματεὺς τοῦ ἁρμοστοῦ Κρήτης Μανώλη Τομπάζη, λαβὼν μέρος εἰς τρεῖς ἐν Κρήτῃ μάχας (Βαρυπέτρου, Πλατάνου καὶ Γραμβούσας), γραμματεὺς τοῦ μοιράρχου Ἀνδρέου Κοσμᾶ Μανιάτη καὶ κατόπιν γενικὸς γραμματεὺς τῆς δευτέρας μοίρας τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γεώργιον Σαχτούρην, συμπολεμήσας μετ᾽ αὐτῶν εἰς τὰς ναυμαχίας Ψαρῶν, Σάμου, Κῶ, ἀκρωτηρίου Γέροντας, Μυτιλήνης, Καρπάθου, Σαντορίνης, Σούδας, Καβοντόρου, Καβοματαπᾶ καὶ εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν διωρίσθη διαδοχικῶς γραμματεὺς δημογεροντίας Σύρου, γραμματεὺς διοικήσεως Σύρου, γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐκτάκτου ἐπιτροπῆς νοτίων Κυκλάδων. Ἀπέθανεν ἐν Χίῳ τῷ 1870.

—5) *Ἰωάννης Γεωργίου* (1857—1922). Δικηγόρος, ἔγγονος τοῦ ἐκ Χίου ἀγωνιστοῦ Ἰωάννου Γ. Χρυσοβελόνη, γεννηθεὶς ἐν Βόλῳ. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου Βόλου, δημοτικὸς σύμβουλος Παγασῶν, πληρεξούσιος τοῦ νομοῦ Λαρίσης εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν βουλὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ γενικὸς διοικητὴς Λέσβου (1918—1920).

χρυσόβεργα *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σολδάγινον*.

Χρυσοβέργης, *Γεώργιος*. Νεώτερος Ἕλλην φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1805 ἐν Ρυσίῳ τῆς Βιθυνίας. Διετέλεσε κατ᾽ ἀρχὰς καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Κερκύρᾳ καὶ γυμνασιάρχης Ναυπλίου καὶ Πατρῶν. Μετὰ ταῦτα ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις, ὅθεν προσεκλήθη ὡς διευθυντὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης, τῷ 1846. Διδάξας ἐπὶ διετίαν αὐτόθι, μετέβη τῷ 1848 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐπηγγέλθη τὸν διδάσκαλον ἰδιωτικῶν μαθημάτων, ἀργότερον δὲ διωρίσθη γενικὸς διευθυντὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἔγραψε διάφορα γραμματικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔργα, ἐξ ὧν μνημονεύεται τὰ ἑξῆς: «Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου» (Ναύπλιον 1834), «Διατριβὴ περὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἑλλην. ἐπιγραφῆς» (Ναύπλιον 1834), «Παράρτημα ἢ ἀναγκαῖαι ἀναπτύξεις εἰς ἑκάστην βαθμίδα τῆς γραμματικῆς κλίμακος συνοπτικοῦ περιεχομένου» (Ἀθῆναι 1838), «Γραμματικὴ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἑλλην. γλώσσης κατὰ παράθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν» (Ἀθῆναι 1839), «Κλίμαξ τῆς γραμματικῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» (Ἀθῆναι 1840), «Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς γραμματικῆς διὰ τοὺς πρωτοπείρους» εἰς δύο μέρη (Ἀθῆναι 1842—1843), «Στοιχειώδης ἐπιτομὴ τῆς γενικῆς ἱστορίας» (Ἀθῆναι 1853), «Δοκίμιον περὶ τῆς ἐν Ἄργει Νικοκρεοντείου ἐπιγραφῆς, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἐν Κερκύρᾳ ἀνακαλυφθείσης Μενεκρατείου» (Ναύπλιον 1854), «Ἀνάμικτα, ἢ φιλολογικαὶ τινες καὶ ἀρχαιολογικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἐπιστασίαι ἐπί τινων ἀμφιβόλων καὶ οὐχὶ καλῶς ἑρμηνευθέντων χωρίων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης» (Κωνσταντινούπολις 1860), «Ὁ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ δεσποτικὸς θρόνος μετὰ τοῦ ἄμβωνος ἢ αὐτοσχέδιος διατριβὴ ἱστορική, ἀρχαιολογικὴ καὶ φιλολογική» (Ἀθῆναι 1861) καὶ τὴν κριτικὴν ἐργασίαν «Δοκίμιον εἰς βραχείας τινὰς παρατηρήσεις εἰς δύο χωρία τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου τοῦ ῥήτορος Λυκούργου, τοῦ ἐκδεδομένου ὑπὸ τοῦ Ἀδ. Κοραῆ..» (Ἀθῆναι 1839), ἦν ἀνήρεσε δι᾽ ἰδίας ἐργασίας ἀνώνυμος (πιθανῶς ὁ Α. Ραγκαβῆς) ὑπὸ τὸν τίτλον «Μισαγύρτης» (Μόναχον 1839). Ὁ Χρυσοβέργης εὐδοκίμως ἐδίδαξε καὶ μετὰ συνειδήσεως εἰργάσθη ὡς φιλόλογος, δυσηρεστημένος δὲ κατὰ τοῦ Ἀσωπίου διὰ τὴν ἀποτυχίαν του νὰ διορισθῇ καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ «Σουτσεια» δι᾽ ἰδίας ἀναιρετικῆς πραγματείας ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἐπιδόρπιον τοῦ γραμματοφάγου, ἢ ὁ αὐτόβλητος Σουτσοκρούστης» (Ἀθῆναι 1855), σημειώσας πολλὰ τοῦ Ἀσωπίου γραμματικὰ λάθη καὶ ἀναιρεθεὶς εἰς ταῦτα ὑπὸ τοῦ νεαροῦ τότε φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας Δημητρίου Γρ. Βερναρδάκη δι᾽ ἰδίας μελέτης ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ τρωγάλιον τοῦ δοχησισόφου» (Ἀθῆναι 1855). Γ. Μ. Β.

—**Χρυσοβέργης, *Μάξιμος***. Βυζαντινὸς λόγιος μοναχός, ζήσας τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος. Ἠσχολεῖτο μὲ θεολογικὰ καὶ ἀντιρρητικὰ ζητήματα καὶ ἦτο σύγχρονος τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ καὶ Ἡσαΐου Κυπρίου, μετὰ τῶν ὁποίων, ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταφορᾶς τῶν θεολογούντων Βυζαντινῶν κατὰ τῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἐτάχθη ὑπέρμαχος τῆς συμφιλιώσεως καὶ ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνέγραψεν ἰδίαν πραγματείαν, ἐν ᾗ ἐκθέτει τὰς ἐπὶ Φωτίου ἔριδας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (filioque), ἐπικαλούμενος δὲ χωρία τοῦ Ἀθανασίου, Βασιλείου καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ὑποστηρίζει ὡς εὔλογον καὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένην τὴν ἕνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἡ πραγματεία τοῦ Χρυσοβέργη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Λέοντος Ἀλλατίου ἐν τῷ β´ τόμῳ τῆς συναγωγῆς του «Graecia orthodoxa», ὡς περιελήφθη κατόπιν ἐν τῇ «Patrologia Graeca» τοῦ Migne (τόμ. 154). Γ. Μ. Β.

—**Χρυσοβέργης, *Λουκᾶς***. Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως (6λ. λ. *Λουκᾶς Χρυσοβέργης*).

—**Χρυσοβέργης, *Νικηφόρος***. Βυζαντινὸς λόγιος, ἀκμάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΒ´ αἰῶνος. Περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὀλίγα γνωρίζομεν. Ἦτο πιθανώτατα αὐλικὸς καὶ ἀργότερον ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Σάρδεων, διότι ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον τῷ ἀποδίδονται ἐν βυζαντινῷ κώδικι μεταγενεστέρῳ στίχοι διάφοροι. Ὁ Χρυσοβέργης ἔγραψε λόγους ῥητορικοὺς καὶ πανηγυρικούς, ἐξ ὧν διεσώθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Max Treu τρεῖς, ἀναφερόμενοι εἰς ἔπαινον τῶν αὐτοκρατόρων Ἀλεξίου Γ´ καὶ Δ´ Ἀγγέλων (Βρεσλαυΐα 1892). Ἔγραψε πρὸς τούτοις λόγους πανηγυρικοὺς πρὸς τοὺς συγχρόνους πατριάρχας Νικήταν Μουντάνην καὶ Ἰωάννην Καματηρόν, πρὸς δὲ ἐπιστολὰς καὶ διάφορα προγυμνάσματα ῥητορικὰ καὶ σοφιστικὰ θέματα. Γ. Μ. Β.

Χρυσοβέργιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 283. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμὸν καὶ συνεταιρισμὸν πωλήσεως καπνοῦ.

χρυσοβήρυλλος (ἡ) (Chrysoberyll) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ὀξείδιον ἀργιλλίου μετ᾽ ὀξειδίου τοῦ βηρυλλίου (BeO, Al_2O_3). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, πάντοτε ἐμπεφυκότας καὶ συνήθως παχυτραπεζοειδεῖς ἢ καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους, κρυσταλλικὰ θραυσματογενῆ τεμάχια, ἔκλυτα κοκκία καὶ μικρὰς κροκάλας. Ἔχει σαφῆ σχισμόν, θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 8½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,65—3,8 καὶ λάμψιν ὑελώδη. Εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφώτιστος, πρασινοπόλευκος μέχρι πρασινοκίτρινος, σπαραγγιοπράσινος μέχρι σμαραγδοπράσινος, συχνὰ πλεοχροϊτικός. Αἱ καθαραὶ παραλλαγαὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς πολύτιμοι λίθοι. Εὑρέθη πολλαχοῦ, ὡς ἐντὸς γνευσίων ἐν Μοραβίᾳ, ἐντὸς μαρμαρυγιακῶν σχιστολίθων εἰς τὰ Οὐράλια, εἰς τὴν Haddam τῆς Connecticut ἐν γρανίτῃ καὶ εἰς τὴν Κεϋλάνην, Βραζιλίαν καὶ ἀλλαχοῦ ἐντὸς ἄμμων περιεχουσῶν πολυτίμους λίθους. Μία συνήθης παραλλαγή του εἶναι ὁ *ἀλεξανδρίτης*. Συνώνυμον: *κυμοφανής*. Γ. Κ. Γ.

Χρυσοβίτσα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 534, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται εἷς συνοικισμὸς σκηνιτῶν καὶ ὁ συνοικισμὸς *Στουρνάρι*, 631. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παρὰ τὸ χωρίον καὶ ἐπὶ λόφου σῴζονται ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Κορούτων. —2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 313, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Δοκίμια* καὶ *Ρόγγια*, 464. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. —3) *Κάτω* —. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 502. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. —4) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μετσόβου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 760. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

—**Χρυσοβίτσα** *[Γεωγρ.]*. Νότιος πρόβουνος τοῦ ὄρους Παναιτωλίου, ὑπερκείμενος τῶν χωρίων Προστοβᾶ καὶ Ταξιάρχου. Ι. Σ. Σ.

—**Χρυσοβίτσης *μονή***. Μονὴ τιμωμένη ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ κειμένη παρὰ τὸ ὁμώνυμον χωρίον, κείμενον βορειοδυτικῶς τοῦ Μετσόβου, εἰς τρίωρον ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀπόστασιν. Ἡ μονὴ τῆς Χρυσοβίτσης ἱδρύθη τῷ 1486. Ἡ σήμερον ὑπάρχουσα ἐκκλησία ἐκτίσθη κατὰ τὴν ὑπέρθυρόν της ἐπιγραφὴν τῷ 1781. Κατ᾽ ἔτος τὴν 8 Σεπτεμβρίου γίνεται εἰς τὴν μονὴν ταύτην θρησκευτικὴ πανήγυρις.

Χρυσοβίτσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 428. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δασονομικὸν σταθμόν. Παρ᾽ αὐτό, κατὰ τὴν θέσιν Ἀρκουδόρρεμα, τινὲς τῶν ἀρχαιολογούντων τοποθετοῦσι τὴν ἀρχαίαν ἀρκαδικὴν πόλιν *Καλλίστην*, ἧς μνείαν ποιεῖται ὁ Παυσανίας. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 (24 Ἀπριλίου) ὁ στρατηγὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἵδρυσε στρατόπεδον, ἀπιδὼν εἰς τὸ ὀχυρὸν τῆς θέσεως. Κατ᾽ Ἰούνιον τοῦ 1825, διαλυθέντος, ὡς ἐκ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ, τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικόρφων, τὸ Χρυσοβίτσι κατελήφθη ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ κατ᾽ Αὔγουστον, συναφθείσης μάχης, περιῆλθεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Τ. Ε. Ε.

χρυσόβοθρος (ὁ) (Chrysobothrus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *βουπρεστιδῶν*, περιλαμβάνον μετριομεγέθεις κανθάρους, ἀπαντῶντας πανταχοῦ τῆς γῆς. Ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντῶσι τρία μόνον εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χρυσόβοθρος ὁ πεποικιλμένος* (Chrysobothrus affinis), ὅστις ἔχει μῆκος 15 περίπου χιλιοστομέτρων, φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρῶμα φαιοχαλκοῦν καὶ χαλκόχρυσον κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ἔλυτρα. Ἀπαντᾷ ἐπὶ διαφόρων δένδρων καὶ ἰδίως δασικῶν. Δ. Ν. Π.

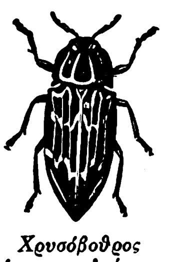

Χρυσόβοθρος ὁ πεποικιλμένος

Χρύσοβον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κοκκινοχωρίου (Νίσβαρης) τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 168.

χρυσόβουλλον (τό). Χρυσόβουλλα ἢ χρυσόβουλλοι λόγοι ἐκαλοῦντο τὰ διατάγματα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἐκ τῆς χρυσῆς βούλλης, ἣν ἔφερον ἐξηρτημένην κάτωθεν αὐτῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν γνωστῶν χρυσοβούλλων ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν Miclosich καὶ Müller εἰς τὰ «Acta et Diplomata». Κ. Μ. Κ.

«Χρυσογάδαρος». Σατιρικὸν φύλλον, ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1883.

χρυσογαΐτανο (τό)· 6λ. λ. *γαϊτάνι*.

Χρυσόγελος, *Νικόλαος*. Διδάσκαλος τοῦ Γένους, ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικὸς (1780—1857), γεννηθεὶς ἐν Σίφνῳ. Ἀποφοιτήσας τῆς σχολῆς τῆς νήσου, συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν τῇ σχολῇ τῆς Πάτμου καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀναλαβὼν ἔπειτα, εἰς ἡλικίαν 28 ἐτῶν, τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς τῆς πατρίδος του, τῆς ἐπικαλουμένης Κοινὸν παιδευτήριον Ἀρχιπελάγους, συνετέλεσε τὰ μάλιστα εἰς προαγωγὴν τῆς φήμης αὐτῆς ἀνὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, τὰ μέγιστα συνέβαλεν εἰς τὴν προσχώρησιν τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ διεκινδύνευσε πρὸς συγκράτησιν τῆς ἐπαρχίας του κατὰ τῶν ἀντιδράσεων τῶν ξένων προξένων, καὶ μάλιστα τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμογενῶν, ὅσοι ἐλιποψύχουν μὴ βλέποντες ἐμφανιζόμενον ταχέως, ὡς ἤλπιζον, πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν τὸν ἑλληνικὸν ἐπαναστατικὸν στόλον. Στρατολογήσας τινὰς τῶν συμπατριωτῶν ὁ Χρυσόγελος, μετέβη εἰς τὸ ἐν Πελοποννήσῳ στρατόπεδον καὶ καθ᾽ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως πολυτρόπως ὑπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα. Ἐχρημάτισεν ἀντιπρόσωπος τῆς Σίφνου εἰς τὰς ἐθνοσυνελεύσεις, διακριθεὶς ὡς μέλος τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ πολιτεύματος, καὶ γραμματεὺς μετὰ τοῦ Ἰωκωβάκη Ρίζου τῆς ἐθνικῆς Δ´ συνελεύσεως. Ἐπὶ Καποδιστρίου, ὅστις ἰδιαιτέρως ἠγάπα καὶ ἐξετίμα αὐτόν, ὁ Χρυσόγελος διετέλεσε γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Παιδεύσεως. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ἐχρημάτισε γερουσιαστὴς καὶ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ὡς γερουσιαστὴς διεκρίθη ὡς εὐφραδὴς καὶ συνετὸς ῥήτωρ. Ὡς ὑπουργὸς εἰσήγαγε τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν

Digitized by Google

μέθοδον ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν σχολικῶν κτηρίων. Ὑπερεβδομηκοντούτης παρῃτήθη τῆς ὑπουργίας καὶ ἀπεσύρθη εἰς Σίφνον, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Χαρακτηριστικὸν τοῦ Χρυσογέλου εἶναι καὶ τοῦτο: κατὰ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδίστρια παραίτησίν του ἐκ τῆς ὑπουργίας διαμένων ἐν τῇ γενεθλίῳ, ἐζήτησε δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν τὴν ἄδειαν νὰ διδάξῃ ἐκ νέου ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του. Τῇ παρακλήσει δὲ τῶν συμπατριωτῶν του ἀνέλαβε καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ δημάρχου ἢ καὶ τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου. Διὰ τῆς πείρας του, τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς αὐστηρότητός του συνέβαλεν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν πρόοδον τῶν συμπολιτῶν του. Α. Σ. Ν.

χρυσογόνον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Κίτρινον σῶμα περιεχόμενον εἰς τὸ ἀκαθάριστον ἀνθρακένιον καὶ παρέχον εἰς αὐτὸ πορτοκαλιόχρουν ἀπόχρωσιν. Σ. Γ.

Χρυσόγονος, *ἅγιος*. Ρωμαῖος Χριστιανός, διδάσκαλος *Ἀναστασίας* τῆς φαρμακολυτρίας. Συλληφθεὶς κατὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Διοκλητιανοῦ τῷ 304, ἀπεκεφαλίσθη καὶ ἑορτάζεται τὴν 22 Δεκεμβρίου ὑπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ τὴν 24 Νοεμβρίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ε. Γ. Π.

—**Χρυσόγονος, *Γεώργιος*.** Ἕλλην διδάσκαλος ἐκ Τραπεζοῦντος (βλ. λ. *Γεώργιος ὁ Χρυσόγονος*).

χρυσογόνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ παράγων χρυσόν.

χρυσογόνος (ὁ) (Chrysogonus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσογόνος ὁ βιργινιανὸς* (Chrysogonus virginianum), πολυετὴς κοσμητικὴ πόα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χρυσογραφία (ἡ)· ἡ δεξιότης, ἡ τέχνη τοῦ νὰ γράφῃ τις χρυσᾶ γράμματα· ‖ ἡ γραφὴ χρυσῶν γραμμάτων, οἷον εἰς παλαιὰ χειρόγραφα, ὧν πολλάκις τὰ κεφαλαῖα ἐγράφοντο διὰ χρυσοῦ.

— [*Ἐγκυκλ.*] Ἡ *χρυσογραφία* ἦτο γνωστὴ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου, ὁλόκληρος πινδαρικὴ ᾠδὴ γεγραμμένη διὰ χρυσῶν γραμμάτων ἀνέκειτο ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον ἡ Ἐρυθραία ποιήτρια Ἀριστομάχη ἔγραψεν ἀναθηματικὸν ἐπίγραμμα ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν Σικυωνίων χρυσοῖς γράμμασι. Καὶ παρὰ Ρωμαίοις ἡ χρυσογραφία ἦτο γνωστή, ἀλλὰ κυρίως ἐγενικεύθη ἡ χρῆσίς της καὶ διεμορφώθη εἰς ἰδίαν τέχνην παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Ἦτο δὲ ἡ χρυσογραφία ἡ πολυτελεστέρα καὶ ἐπισημοτέρα τῶν γραφῶν, καὶ κυρίως ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς διακόσμησιν τῶν κωδίκων, εἰς τὰς ἐπιγραφάς, τὰ κεφάλαια, τὰς ὑπογραμμίσεις. Οὐχ ἧττον ὅμως ἔχομεν παραδείγματα κωδίκων ὅλων, γεγραμμένων διὰ χρυσῶν γραμμάτων. Σπουδαιότατος τούτων εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς μονῆς Χιλιανταρίου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, γεγραμμένον ἐξ ὁλοκλήρου διὰ χρυσῆς μελάνης ἐπὶ ἀβάφου περγαμηνῆς. Διεσώθησαν δὲ πλεῖστα χειρόγραφα ἔχοντα ὡρισμένας σελίδας χρυσογραφημένας. Πόσον δὲ συνήθης ἦτο ἡ χρῆσις τῆς χρυσῆς γραφῆς ὡς βοηθητικῆς καὶ ἐπικοσμητικῆς τῶν ἄλλων καὶ πόσον πολυτελὴς καὶ πολύτιμος ἐθεωρεῖτο, δεικνύει σχετικὸν χωρίον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις ψέγει τοὺς συγχρόνους του ὅτι δὲν φιλοτιμοῦνται νὰ ἐγκύψουν εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ φροντίζουν πῶς νὰ ἀποκτήσουν χειρόγραφα αὐτῶν «χρυσοῖς γράμμασιν ἐγγεγραμμένα». Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίσημα αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ χρυσογραφία. Οὕτως ἔχουσι διασωθῆ τρία τοιαῦτα τῶν ἐτῶν 1124, 1126 καὶ 1146, ἀπευθυνόμενα πρὸς πάπας. Καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἐπὶ τῶν Καρολιδῶν βασιλέων, καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀργότερον ἦτο γνωστὴ ἡ χρυσογραφία καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς πολυτελὴς πάντοτε γραφή. Ἐσώθησαν χρυσόγραφοι κώδικες ἐπὶ κοινῆς περγαμηνῆς, ἀλλὰ πολλάκις αἱ περγαμηναὶ ἐβάφοντο, ἰδίως μέλαιναι, πρὸς ἀποδοχὴν τῶν χρυσῶν γραμμάτων. Ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν γραφὴν τῶν χρυσῶν γραμμάτων ἰδίως χρῆσις τοῦ ζωγραφικοῦ κονδυλίου. Οἱ κώδικες δὲ οἱ γεγραμμένοι διὰ χρυσῶν γραμμάτων ἐλέγοντο *χρυσόγραμμοι*, *χρυσογράμματοι* ἢ *χρυσογράμμιστοι*. Γ. Μ. Β.

χρυσογράφοι (οἱ). Οἱ βιβλιογράφοι ἢ καλλιτέχναι διακοσμηταὶ τῶν κωδίκων διὰ χρυσῶν γραμμάτων, οἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ *χρυσογραφεῖς*. Οἱ διὰ τῶν συνήθων γραφικῶν ὑλῶν ἀντιγραφεῖς ἐγκατέλειπον χώρους ἐν τῷ χειρογράφῳ, οἵτινες ἔπρεπε νὰ διακοσμηθῶσιν ἢ νὰ γραφῶσι διὰ χρυσῆς μελάνης ὑπὸ τῶν εἰδικῶν χρυσογράφων. Ἦσαν δηλαδὴ οὗτοι βοηθοὶ ἢ συνεργάται τῶν βιβλιογράφων. Εἶναι δὲ γνωστοὶ ἡμῖν πλεῖστοι χρονογράφοι, ἰδίως τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ὡς ὁ Συμεὼν Λογοθέτης, ὁ Λέων ὁ Σαρβανδηνός, ὁ Θεόδωρος ὁ ἐκ Καισαρείας, πρὸς δὲ καὶ δύο τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐπεδίδοντο εἰς τὴν χρυσογραφίαν, ὁ Ἀρτέμιος (713) καὶ ὁ Θεόδοσιος ὁ Γ' (716). Οἱ κοινοὶ βιβλιογράφοι πολλάκις ἐξετέλουν καὶ τὸ ἔργον τοῦ εἰδικοῦ χρυσογράφου, ἰδίως εἰς τὰς συμπληρώσεις, προσθέσεις ἢ διακοσμήσεις διὰ χρυσῆς γραφῆς. Γ. Μ. Β.

χρυσοδένω· ἐπὶ βιβλιοδεσίας, δένω βιβλίον καὶ ποικίλλω μὲ χρυσᾶ κοσμήματα.

χρυσόδετος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐπὶ βιβλίου, τὸ δεδεμένον καὶ πεποικιλμένον διὰ χρυσῶν κοσμημάτων.

χρυσοδομίδαι (οἱ) (Chrysodomidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα μικρὰ ἢ μετρίου μεγέθους μαλάκια, ἀπαντῶντα εἰς τὰς ψυχρὰς θαλάσσας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *χρυσόδομος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χρυσόδομος (ὁ) (Chrysodomus) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χρυσοδομιδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ κόγχην ἀτρακτοειδῆ, καλυπτομένην ὑπὸ λεπτῆς ἐπιδερμίδος χρώματος ὑποκιτρίνου ἢ ὑποφαίου, μὲ συσπειρώσεις ἐπιμήκεις καὶ ἄνοιγμα μέγα καὶ ᾠοειδές. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσόδομος ὁ ἀρχαῖος* (Crysodomus antiquus), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους. Δ. Ν. Π.

Χρυσοδούλη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀργυροχωρίου τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Κάτ. (1928) 116.

χρυσοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὅμοιος μὲ χρυσόν, ὁ ἔχων χρῶμα χρυσίζον.

χρυσοθαλασσύς, —*ειά*, —*ύ*· ὁ ἔχων χρῶμα θαλασσὺ χρυσίζον.

χρυσόθαμνος (ὁ) (Chrysothamnus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας διακρινομένας διὰ τὰ ὡραῖα κίτρινα ἄνθη των. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

Χρυσόθεμις [*Μυθολ.*]. Θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Κλυταιμήστρας. Α. Θ. Σ.

Χρυσόθεμις. Ἀργεῖος χαλκοπλάστης τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει αὐτὸν καὶ τὸν Ἀργεῖον ἐπίσης γλύπτην *Εὐκλείδην* ὡς συνεργάτας τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱδρυθέντων ἀγαλμάτων τῶν ὀλυμπιονικῶν Δημαράτου ἐξ Ἡραίας καὶ τοῦ υἱοῦ του Θεοπόμπου. Οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἀνῆκον πιθανῶς εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἀγελάδα. Β. Δ. Θ.

χρυσοθεραπεία (ἡ) [*Δερματολ.*]. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐπιζητεῖται, κατὰ πρότασιν τοῦ Bruck, ἡ θεραπεία τοῦ λύκου τοῦ κοινοῦ καὶ τοῦ ἐρυθηματώδους, ὡς καὶ τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς φυματιάσεως τοῦ δέρματος, δι' ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων διαλυτῶν ἁλάτων χρυσοῦ, πολλάκις δὲ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν θεραπείαν διὰ τῆς ἀντιτουμπερκουλίνης τοῦ Κώχ. Ἡ χρυσοθεραπεία ἐνέχει σχετικοὺς κινδύνους καὶ διὰ τοῦτο δέον νὰ ἐκτελῆται μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς θεραπείας ταύτης, ἰδίᾳ εἰς τὸν ἐρυθηματώδη λύκον καὶ τινας φυματίδας, εἶναι σχετικῶς καλά. Τὰ περισσότερον χρησιμοποιούμενα παρασκευάσματα χρυσοῦ εἶναι τὸ Aurophos, ἡ Sanochrysin, τὸ Lopion, τὸ Aurun kalium cyanatum. Κ. Κ. Κ.

χρυσοθήρας (ὁ)· ὁ θηρεύων χρυσόν, ἰδίᾳ ὁ ἀναζητῶν, ἀνερευνῶν μεταλλεῖα χρυσοῦ: «οἱ χρυσοθῆραι τῆς Ἀμερικῆς, — τῆς Ἀφρικῆς» ‖ καθόλου, ὁ ἐπιζητῶν ἐπιμόνως πλοῦτον.

χρυσόθριξ, —*τριχος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἔχων χρυσᾶς, χρυσιζούσας τρίχας.

χρυσοϊδῖναι (αἱ) [*Βιομ. Χημ.*]. Καλοῦνται γενικῶς τὰ ἀζωχρώματα τὰ λαμβανόμενα διὰ συνδυασμοῦ διαζωενώσεώς τινος μετὰ μ-διαμίνης τινός. Ἡ κυρίως *χρυσοϊδίνη* εἶναι τὸ ὑδροχλωρικὸν ἅλας τοῦ διαμινοαζωβενζολίου. Εἶναι κίτρινον χρῶμα, παρασκευαζόμενον δι' ἐπιδράσεως μεταφαινυλενοδιαμίνης ἐπὶ ὑδροχλωρικοῦ διαζωβενζολίου. Διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ καὶ βάπτει τὸ ἔριον καὶ τὴν μέταξαν, ὡς καὶ τὸν διὰ ταννίνης προκατεργασθέντα βάμβακα χρυσοκίτρινα. Σ. Γ.

χρυσοΐνη (ἡ) [*Βιομ. Χημ.*] βλ. λ. *χρυσεολίνη*.

χρυσοκάμαρον (τό). Μέγα οἰκοδόμημα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὄπισθεν τῆς μονῆς τοῦ Μυρελαίου καὶ πλησίον ἑνὸς τῶν Θεοδοσιανῶν Φόρων, κληθὲν οὕτω ἀπὸ τῆς καμάρας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ, τὴν ὁποίαν ἐκόσμησε διὰ χρυσῶν ποικιλμάτων ἡ κτιτόρισσα τοῦ ναοῦ Ἰουλιανή. Α. Θ. Σ.

Χρυσοκάμινο [*Γεωγρ.*]. Σπήλαιον τῆς Κρήτης, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεραμβέλλου, πλησίον τῆς θέσεως Γουρνιὲς καὶ παρὰ τὰ ἐρείπια προϊστορικῆς πόλεως. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου ἀνεκαλύφθησαν λείψανα πρωτομινωϊκῆς καὶ μεσομινωϊκῆς κεραμεικῆς. Ἐπίσης εὑρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τεμάχια σκωριῶν, δι' ὃ ὑπετέθη ὅτι ἐγένοντο ἐνταῦθα ἐκκαμινεύσεις χρυσοῦ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ σπηλαίου. ΕΡ. Μ.

χρυσοκάνθαρος (ὁ)· εἶδος κανθάρου χρυσίζοντος κατὰ τὸ χρῶμα, μηλολόνθη· ‖ χλευαστικῶς, πλούσιος.

χρυσοκάπουλος, —*η* —*ο*· δημοτ., ἐπὶ ὑποζυγίου, ὁ οἱονεὶ ἔχων χρυσᾶ τὰ κάπουλα τοῦ σάγματος: «μούλα χρυσοκάπουλη».

χρυσοκαρακάξα (ἡ) [*Ζῳολ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *κορακίας* (βλ. λ.).

χρυσόκαρπος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ χρυσοῦς καρποὺς φέρων.

χρυσόκαρπος (ὁ) [*Βοτ.*]. Οὕτως ἐκαλεῖτο ὑπό τινων ἀρχαίων βοτανικῶν τὸ φυτὸν *κισσός*.

Χρυσόκαστρον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Μεσιᾶς (Ρεχιμλῆ) τῆς ἐπαρχίας Παγγαίου (Πραβίου) τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 285. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Οσμανλῆ*.

Χρυσοκελλαριὰ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928 908. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἕδρα τοῦ ἐπισκόπου Σασοκορώνων, πρότερον δ' ἐκαλεῖτο *Σαρατζᾶς*.

—**Χρυσοκελλαριᾶς *μονὴ*** [*Γεωγρ.*]. Ἀπέχει 2 ½ ὥρας ἐκ τῆς Κορώνης καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν κοινότητα Βασιλιτσίου τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Εἶναι μετόχιον τῆς μονῆς Βουλκάνου (Ἰθώμης), ἔχουσα δύο μοναχούς. Ι. Σ. Σ.

χρυσοκεντητὴς (ὁ)· δημοτ., ὁ κεντητὴς χρυσῶν κεντημάτων.

χρυσοκέντητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ διὰ χρυσοῦ κεντημένος, ὁ ἔχων ποικίλματα χρυσᾶ.

Χρυσόκερας [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Βοσπόριον* καὶ *Κεράτιος κόλπος*.

χρυσόκερως, —*ω* (ὁ, ἡ), —*ων* (τό)· ὁ ἔχων χρυσᾶ κέρατα: «χρυσόκερως ἔλαφος».

Χρυσοκέφαλος [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Κάτω Νευροκοπίου (Ζυρνόβου) τῆς ἐπαρχίας Νευροκοπίου τοῦ νομοῦ Δράμας. Κάτ. (1928) 592. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βούλκοβον*.

Χρυσοκέφαλος, *Μακάριος*. Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (βλ. λ. *Μακάριος ὁ Χρυσοκέφαλος*).

—**Χρυσοκέφαλος, *Ματθαῖος*.** Βυζαντινὸς ποιητής, ἀκμάσας πιθανώτατα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου (1350—1425). Τούτου εἶναι γνωστὰ ἐπιγράμματά τινα. Γ. Μ. Β.

χρυσοκινόνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *χρυσένιον*.

χρυσοκίτρινος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ἔχων χρῶμα κίτρινον χρυσίζον.

Χρυσοκόκκης, *Γεώργιος*. Ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀσχοληθεὶς περὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Ὑπὸ τοῦ Τραπεζουντίου μοναχοῦ Μανουήλ, ἐπὶ τῇ βάσει περσικῶν ἔργων συλλεχθέντων ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπολίτου ἰατροῦ Γρηγορίου τοῦ Χιονιάδου, μυηθεὶς εἰς τὴν σοφίαν τῶν Περσῶν, ἔγραψεν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τοῦ σοφωτάτου ἰατροῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ Χρυσοκόκκη ἐξήγησις εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Περσῶν, ἐκτεθεῖσα πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν κυρὸν Ἰωάννην τὸν Χαρσιανίτην». ΑΡ. Π. Κ.

χρυσοκόκκυξ (ὁ) (Chrysococcyx) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκυγιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ παρεμφερῆ πρὸς τοὺς κόκκυγας, μὲ οὐρὰν μακροτάτην καὶ πτέρυγας μᾶλλον βραχείας καὶ ὀξυλήκτους. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀφρικήν, τὴν Νέαν Γουϊνέαν, τὴν Αὐστραλίαν, τὴν Βόρνεο καὶ τὰς Μολούκας νήσους. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσοκόκκυξ ὁ σμαράγδινος* (Chrysococcyx smaragdinus), ὅστις ἀπαντᾷ, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εποχῶν τοῦ ἔτους, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν ἢ εἰς τὰς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας. Ὁ ἄρρην ἔχει χρῶμα χρυσοπράσινον κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ράχιν, μὲ πορφυροκυανᾶς καὶ πορφυροϊώδεις ἀποχρώσεις, καὶ χρυσόφαιον κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἡ θήλεια ἔχει χρῶμα φαιότεφρον κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ πρασινόφαιον μὲ μελανὰς στιλπνὰς ἀποχρώσεις κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος. Δ. Ν. Π.

χρυσοκολάπτης (ὁ) (Chrysocolaptes) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δρυκολαπτιδῶν*, περιλαμβάνον

Digitized by Google

δρυκολάπτας ἀπαντῶντας εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ διακρινομένους διὰ τοὺς ζωηροὺς χρωματισμούς των. Δ. Ν. Π.

χρυσόκολλα (ἡ)· εἶδος μεταλλικῆς κόλλας, διὰ τῆς ὁποίας οἱ παλαιοὶ προσεκόλλων τὸν χρυσόν· || λεπτότατον φύλλον χρυσοῦ.

— / *Ὀρυκτολ.* / Ὀρυκτὸς πυριτικὸς χαλκὸς ($CuSiO_3 + aq$). Παρουσιάζεται ἐν τῇ φύσει ὡς πῆκτωμα στιφρὸν καὶ χειροπληθὲς εἰς μορφὰς βοτρυώδεις, νεφροειδεῖς καὶ σταλακτιτοειδεῖς, εἰς ἐπιφλοιώματα, παρενεσπαρμένος καὶ ὡς ἐπάνθημα. Ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη, εἰδικὸν βάρος 2—2,2, λάμψιν παχεῖαν ὑελώδη, χρῶμα σμαραγδοπράσινον καὶ κυανίζον πράσινον πρὸς τὸ κυανοῦν. Εἶναι ἡμιδιαφανὴς μέχρις ἀδιαφανὴς καὶ συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης ἀφήνει γραμμὴν πρασινίζουσαν λευκήν. Εὑρίσκεται εἰς τὰς ἐμφανίσεις κοιτασμάτων χαλκούχων μεταλλευμάτων μὲ μαλαχίτην, λειμονίτην καὶ ἄλλα ὀρυκτὰ πολλαχοῦ τῆς γῆς (Βαυαρίαν, Σιλεσίαν, Βοημίαν, Οὑγγαρίαν, Κορνουάλλην, Οὐράλια, Ἀλτάϊα, Καλιφορνίαν, Μεξικόν, Χιλὴν κλπ.). Εἰς τὴν Arizona ἀποτελεῖ σπουδαῖον μετάλλευμα χαλκοῦ. Συνώνυμον: *χαλκοπράσινον*. Γ. Κ. Γ.

—/ *Ἀρχ.* / Μεταλλικὴ ὕλη πρασίνου χρώματος, χρησιμοποιηθεῖσα κυρίως: πρὸς συγκόλλησιν τοῦ χρυσοῦ καὶ πρὸς παρασκευὴν ἀποχρώσεων τοῦ πρασίνου. Κατά τινας εἶναι ὁ σημερινὸς *μαλαχίτης*, προήρχετο δὲ κατὰ σειρὰν ποιότητος ἐκ τῶν κοιτασμάτων τῆς Ἀρμενίας, Μακεδονίας καὶ Κύπρου. Ἡ φυσικὴ χρυσόκολλα ἐξήγετο διὰ πλύσεως τοῦ μεταλλεύματος, κονιοποιήσεως, ξηράνσεως ἐν τῷ ἡλίῳ καὶ καθαρισμοῦ ἀπὸ τῆς ἄμμου καὶ τοῦ κυάνου· παρεῖχε δ' ὄψιν σμαράγδου. Κατεσκευάζετο καὶ τεχνητὴ χρυσόκολλα (*ὀροβῖτις*, santerna, κ. ἄ.) διὰ μείξεως τῆς φυσικῆς μετὰ ξένων ὑλῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται καὶ ὕλη τις ἐκ σησαμίδος τῆς κιτρίνης (ὤχρας), οὔρων παιδίου κ. ἄ. Ἐχρησιμοποιεῖτο σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἢ πρὸς παρασκευὴν κολλυρίων καὶ ἐμπλάστρων.

Ἐπίσης *χρυσόκολλα* ἐκαλεῖτο καὶ ἔδεσμά τι ἐκ λινοσπέρμου (λιναρόσπορος) καὶ μέλιτος, ἴσως ἐκ τοῦ χρώματός του. Π. Ν. Π.

χρυσοκόλλησις, —*εως* (ἡ) / *Ὀδοντιατρ.* /. Ἡ πρὸς συγκόλλησιν δύο τεμαχίων χρυσοῦ ἐργασία, ὡς καὶ τὸ κρᾶμα χρυσοῦ τὸ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν συγκόλλησιν ταύτην. Ἐν τῇ ὀδοντιατρικῇ γίνεται χρῆσις καὶ ἄλλης μεθόδου, τῆς *αὐτογενοῦς συγκολλήσεως*. Ν. Γ. Π.

χρυσοκόλλητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων προσκολλήματα χρυσᾶ.

χρυσοκόμη (ἡ) (Chrysocoma) / *Βοτ.* /. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον φρύγανα ἢ θάμνους τῆς Ἀφρικῆς, ὧν τινες καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χρυσοκόμη ἡ χρυσόχρους* (Chrysocoma aurea), θάμνος τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς λίαν κοσμητικός. Δ. Ν. Π.

Χρυσοκόμης (ὁ) / *Ἀρχ.* /. Ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ὁποῖον μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιθέτων αὐτοῦ: Ξανθὸς καὶ Ἀειγενέτης εἶναι στενότατα συνδεδεμένον μὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ θεοῦ Φοῖβος (=λάμπων) καὶ ἀποδεικνύει τὴν ἀρχικὴν ταύτισίν του πρὸς τὸν Ἥλιον. Α. Θ. Σ.

χρυσοκονδυλιὰ (ἡ). Ὅρος, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ μεταβυζαντινοὶ ἁγιογράφοι χαρακτηρίζουν κυρίως τὴν διὰ χρυσοῦ διακόσμησιν τῶν ἱματίων τῶν ἁγίων, καταχρηστικῶς δὲ παντὸς εἴδους ποίκιλμα ἐκτελούμενον διὰ χρυσοῦ. Β. Λ. Κ.

χρυσοκονδυλιστὴς (ὁ). Καλλιτέχνης, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους διεκόσμει τὰ πολύτιμα χειρόγραφα διὰ μικρογραφιῶν, ἀρχικῶν γραμμάτων καὶ παντὸς εἴδους ποικιλμάτων. Β. Λ. Κ.

χρυσόκονις, —*εως* (ἡ)· κόνις χρυσοῦ.

χρυσοκουροῦνα / *Ζῳολ.* /. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *κορώνη ἡ χρυσόχρους*. Δ. Ν. Π.

χρυσοκυνὶς (ἡ) (Chrysocynis) / *Βοτ.* /. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχιοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν, ὧν τινα καλλιεργοῦνται ἐντὸς θερμοκηπίων πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικὰ διὰ τὰ ὡραῖα κίτρινα μὲ φαιὰ στίγματα ἄνθη των. Δ. Ν. Π.

χρυσολαμπής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ λάμπων, ὁ στίλβων ὡς χρυσός.

χρυσολαμπὶς (ἡ) (Chrysolampis) / *Ζῳολ.* /. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραγιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τροχιλιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα κολύβρια μὲ πτέρωμα ποικιλόχρουν καὶ λαμπρόν. Γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Κολομβίαν, τὴν βόρειον Βραζιλίαν, τὴν Γουϊνέαν, τὴν Βενεζουέλαν καὶ τὰς νήσους τῆς Τριάδος. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χρυσολαμπὶς ὁ κώνωψ* (Chrysolampis moschitus), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος μόλις 9 ἑκατμ. μετὰ τοῦ ράμφους του καὶ

Χρυσολαμπὶς ὁ κώνωψ.
[Ἄνω=Ἄρρην.
Κάτω=Θήλεια.]

φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους. Ὁ ἄρρην ἔχει κατὰ τὴν ὥριμον αὐτοῦ ἡλικίαν χρῶμα πορφυρέρυθρον κατὰ τὴν κεφαλὴν μὲ χρυσᾶς καὶ ἰώδεις ἀποχρώσεις, στιλπνῶς μελανὸν ἐπὶ τῆς ράχεως, κιτρινοϊῶδες ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ στήθους καὶ φαιότεφρον κατὰ τὰς πλευράς. Ἡ θήλεια ἔχει χρῶμα πρασινόχαλκον κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος, φαιοϋπόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν, πορφυροῦν κατὰ τὰς πτέρυγας καὶ φαιοπορφυρόλευκον κατὰ τὴν οὐράν. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βενεζουέλαν. Δ. Ν. Π.

Χρυσολᾶνος. Ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων, πεμφθεὶς τῷ 1113 ὑπὸ τοῦ πάπα Πασχαλίου Β' εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Ἀλέξιον, ἵνα συζητήσῃ μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Χ. Κ. Α.

χρυσολάτρης (ὁ), καὶ —*λάτρις*· ὁ λατρεύων τὸν χρυσόν, τὰ χρήματα.

χρυσολάχανον (τὸ) / *Βοτ.* /. Ὀνομασία ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου καὶ κοινὴ ἐπίσης ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀτράφαξις* (ὅλ. λ.) ἢ κηπαία.

χρυσολγάνη (ἡ) (Chrysolgane ἢ Krysolgan) / *Φαρμ. Χημ.* /. Εἶναι τὸ 4-ἀμινο2-χρυσοθειοφαινολοκαρβονικὸν νάτριον:

$$C_6H_4 \begin{cases} SAu\,COO.\,Na \\ NH_2 \end{cases}$$

Λαμβάνεται διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ διπλοῦ ἅλατος βρωμιούχου χρυσοῦ καὶ καλίου ἐπὶ τοῦ 4-ἀμινο 2-θειοφαινολοκαρβονικοῦ ὀξέος καὶ κατεργασίας εἶτα μετὰ σόδας τοῦ προϊόντος τῆς ἀντιδράσεως. Κιτρινοπρασίνη κόνις, εὐαλλοίωτος εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς, φυλασσομένη ἐντὸς φυσίγγων. Περιέχει 50 % χρυσόν, διαλύεται πλήρως εἰς 10 μ. ὕδατος καὶ εἶναι ἀδιάλυτος εἰς τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Ἡ χρυσολγάνη εἶναι σκεύασμα κατὰ τῆς φυματιάσεως. Ἡ χρῆσις τοῦ σκευάσματος δέον νὰ γίνηται μετὰ προσοχῆς, καθότι ἀρχικῶς εὐαισθητοποιεῖται ὁ ἀσθενὴς καὶ κατὰ τὴν αὔξησιν τῶν δόσεων δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι βαρεῖαι ἀντιδράσεις: πυρετός, ρήξεις τοῦ δέρματος, στοματῖτις, διάρροια ἢ λευκωματουρία. Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι μᾶλλον ἀπότοκα τοῦ προκαλουμένου choc παρὰ τοξικῆς ἐπιδράσεως. Κ. Γ. Μ.

χρυσόλιθος (ὁ) (Chrysolith) / *Ὀρυκτολ.* /. Ὀνομασία τῶν διαυγῶν, ὠχροπρασίνων παραλλαγῶν τοῦ *ὀλιβίνου*, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται ὡς διακοσμητικοὶ λίθοι. Γ. Κ. Γ.

Χρυσόλιθος / *Γεωγρ.* /. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χωρίου *Ἀλτὶν - Τὰς* (ὅλ. λ.) τοῦ νομοῦ Καλλιπόλεως.

χρυσολίνη (ἡ) / *Βιομηχ. Χημ.* /. Συνθετικὸν χρῶμα, παραγόμενον διὰ θερμάνσεως ρεσορκίνης μετ' ἀνυδρίτου τοῦ φθαλικοῦ ὀξέος καὶ βενζυλοχλωριδίου παρουσίᾳ θειικοῦ ὀξέος καὶ ἀκολούθου κορεσμοῦ διὰ καυστικοῦ νάτρου. Ἀποτελεῖ δηλαδὴ τὴν μετὰ νατρίου ἕνωσιν τῆς βενζυλοφθουορεσκεΐνης. Ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς ἐρυθρόφαιος κόνις ἢ ἐρυθρόφαια τεμάχια, ἅτινα ἔχουν ὀσμὴν βενζυλοχλωριδίου καὶ παρέχουν μεθ' ὕδατος φαιὰ πρασίνως φθορίζοντα διαλύματα. Χρησιμοποιεῖται πρὸς κιτρίνην βαφὴν τῆς μετάξης καὶ τοῦ ἐρίου, οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ βάμβακος. Σ. Γ.

χρυσόλοφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐπὶ πτηνῶν, ὁ ἔχων λόφον χρυσοῦν, χρυσίζοντα.

χρυσόλοφος (ὁ) (Chrysolophus) / *Ζῳολ.* /. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλεκτοροειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φασιανιδῶν*, περιλαμβάνον φασιανοὺς ἀπαντῶντας εἰς τὴν Κίναν καὶ διακρινομένους διὰ τοὺς λαμπροὺς χρωματισμούς των. Ἐξημεροῦνται εὐκόλως καὶ διατηροῦνται ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Δ. Ν. Π.

Χρυσολωρᾶς, *Γεώργιος*. Ζωγράφος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, καταγόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου σῴζεται εἰς τὴν Κέρκυραν ὡραιότατος πίναξ, ἡ «Καινὴ Διαθήκη» τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου. Β. Λ. Κ.

—**Χρυσολωρᾶς, *Δημήτριος*.** Θεολόγος, φιλόσοφος, ἀστρονόμος καὶ πολιτικὸς Θεσσαλονικεύς. Ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἦτο δὲ φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Β' (1391—1425), ὑφ' οὗ ἐχρησιμοποιήθη ὡς πρεσβευτὴς εἰς διαφόρους σπουδαίας ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Συνέγραψε πολλὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἔργα, ἅτινα πάντα εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτα ἐν χειρογράφοις, ὡς ἀνέκδοτοι εἶναι καὶ πολλαὶ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ (*Α. Δημητρακοπούλου*, «Ὀρθόδοξος Ἑλλάς», ἐν Λειψίᾳ 1872, 1887). Ε. Γ. Π.

— **Χρυσολωρᾶς, *Μανουήλ*.** Ἕλλην λόγιος, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου διετήρει ἰδίαν σχολὴν φιλολογικῶν μαθημάτων. Ἐπὶ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἐστάλη, κατὰ τὸ ἔτος 1391 ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν πάπαν, ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν πρὸς σωτηρίαν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως. Παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ λογίων νὰ μείνῃ ὡς καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς, δὲν ἐδέχθη, ἐδίδαξε δὲ μόνον ἐπ' ὀλίγον κλασσικὰ μαθήματα ἐν Βενετίᾳ Αἱ προσπάθειαί του πρὸς ἐπιτυχίαν ἐπικουρίας ἐκ μέρους τῆς Δύσεως ἀπέβησαν ἄκαρποι καὶ ὁ Χρυσολωρᾶς ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῷ 1396 ἐπανευρίσκομεν αὐτὸν ἐν Φλωρεντίᾳ διδάσκοντα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μετὰ τριετίαν, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου, ἦλθεν εἰς τὸ Μιλᾶνον, ὅπου καὶ ἐδίδαξεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του κατελέγετο καὶ ὁ Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Χρυσολωρᾶ. Μετὰ ταῦτα ἐδίδαξεν ἐπὶ μικρὸν ἐν Παβίᾳ. Τῷ 1404 ἦλθεν ὡς πρέσβυς τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου εἰς Βενετίαν. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Ρώμην τῷ 1408 καὶ ἐκεῖθεν, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς Ἀγγλίαν καὶ Παρισίους. Εἰς Ρώμην ἐσχετίσθη μὲ τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον Ε', ὅστις τὸν ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα διαπραγματευθῇ τὰ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπιστρέψας εἰς Ἰταλίαν, διέτριψεν ἐν Ρώμῃ, ὅπου ὁ πάπας Ἰωάννης ΚΓ' τὸν προεχείρισεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδιναλίου. Μετὰ ταῦτα ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πάπα μετὰ δύο καρδιναλίων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Σιγισμοῦνδον τῆς Γερμανίας, ὅπως συνεννοηθῇ περὶ τοῦ χρόνου καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου. Ἐπιστρέψας συνώδευσε τὸ ἑπόμενον ἔτος τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΓ' καὶ μετέσχε τῆς συνόδου μετ' αὐτοῦ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντίᾳ, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Ὁ Χρυσολωρᾶς ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν πρώτων καὶ σπουδαιοτέρων φορέων καὶ ἀνακαινιστῶν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ μετέφρασε κλασσικὰ ἔργα εἰς τὴν λατινικήν. Ἔγραψε: γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης κατ' ἐρωταπόκρισιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐρωτήματα», ἐκδοθεῖσαν ἀρχικῶς ἄνευ τόπου καὶ χρόνου καὶ εἰς δευτέραν λατινικὴν ἔκδοσιν τῷ 1484, καὶ ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς «Σύγκρισιν παλαιᾶς καὶ νέας Ρώμης», ἥτις μετ' ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Χρυσολωρᾶ περιελήφθη εἰς τὴν συλλογὴν τὴν τιτλοφορουμένην τὰ «Πάτρια» (Παρίσιοι 1655). Ὁ Χρυσολωρᾶς ἐξεπόνησε καὶ λατινικὴν μετάφρασιν τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος, ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Hubert Decembrio. Γ. Μ. Β.

Χρυσομάλλης, *Ἄγγελος*. Ἕλλην ἠθοποιός, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1878. Ἀνῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῷ 1901 καὶ διεκρίθη εἰς τοὺς κωμικοὺς ρόλους. Τῷ 1907 προσελήφθη εἰς τὸ Βασιλικὸν θέατρον. Εὐδοκιμῶν καὶ εἰς τὸ ᾆσμα, μετέσχεν ἐπιτυχῶς καὶ εἰς διαφόρους θιάσους ὀπερέττας. Ρόλοι διαπλασθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτυχῶς εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Γέρω-Ἔκδαλ εἰς τὴν «Ἀγριόπαπιαν» τοῦ Ἴψεν, ὁ μαρκέζος Ταρλαπουπούλος εἰς τὴν «Λοκαντιέραν» τοῦ Γκολντόνι, ὁ Στρουθοπούλης εἰς τὴν «Ἁρπαγὴν τῶν Σαβίνων» τοῦ Σένταν, ὁ βαρῶνος Δελα-Ταμπιὲρ εἰς τοὺς «Συζύγους τῆς Λεοντίνης» τοῦ Καπύς, ὁ Φλοριντὸρ εἰς τὴν «Μαμζὲλ Νιτούς» κλπ. Π. Α. Κ.

—**Χρυσομάλλης** ἢ ***Χρυσομαλᾶς, Κωνσταντῖνος*.** Βυζαντινὸς θεολόγος καὶ μοναχός, ζήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἔγραψε διάφορα θεολογικὰ συγγράμματα, περὶ πίστεως καὶ θρησκείας, τρία τῶν ὁποίων ἐχαρακτηρίσθησαν ἐν συνοδικῇ ἀποφάσει ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Λέοντος Στυππιώτου (1134—1143) ὡς ἀποκλίνοντα πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν βογομίλων. Γ. Μ. Β.

χρυσόμαλλος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων μαλλίον χρυσοῦν: «χρυσόμαλλον δέρας».

— **χρυσόμαλλον δέρας** / *Μυθολ.* /. Τὸ δέρμα τοῦ χρυσομάλλου κριοῦ, τοῦ πεπροικισμένου μὲ λόγον, τὸν ὁποῖον ἡ θεὰ Νεφέλη, λαβοῦσα παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ, ἐχάρισεν εἰς τὰ τέκνα της Φρίξον καὶ Ἕλλην, ὅπως ἐπιβαίνοντα τούτου φύγουν εἰς Κολχίδα, καὶ οὕτω σωθῇ ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Δία θυσίας ὁ Φρίξος. Τοῦ κριοῦ τούτου τὸ δέρμα, μετὰ τὴν ἐν Κολχίδι θυσίαν του εἰς τὸν Φύξιον Δία (προστάτην τῶν φυγάδων), ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Φρίξου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κολχίδος Αἰήτην, ὅστις τὸ ἐκρέμασεν εἰς μίαν δρῦν δάσους ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἅδην, ἔνθα τὸ ἐφύλασσεν ἄγρυπνος δράκων. Τὸ χρυσόμαλλον τοῦτο δέρας ἥρπασεν ἐκ Κολχίδος ὁ Θεσσαλὸς ἥρως Ἰάσων, πλεύσας εἰς τὴν χώραν ταύτην ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς μετὰ τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων ἡρώων (τῶν Ἀργοναυτῶν), τῇ βοηθείᾳ τῆς Μηδείας, καὶ παρέδωσεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰωλκοῦ Πελίαν. ΚΑΘ.

Digitized by Google

Χρυσομαλλοῦσα (ἡ). Ὄνομα ὑφ' ὃ εἶναι γνωστὴ ἐν Κρήτῃ ἡ *Χρύσω*, θυγάτηρ τοῦ *Δασκαλογιάννη Βλάχου*, πλουσίου ἐφοπλιστοῦ τῆς Κρήτης, ὅστις ἐκίνησε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1779. Κατὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν τότε καταστροφὴν τῶν Σφακιῶν ἀπώλετο ἅπασα ἡ οἰκογένεια Βλάχου, διεσώθη δὲ μόνον ἡ Χρυσομαλλοῦσα ὑπὸ δεφτερδάρη τινὸς τοῦ Ἡρακλείου. Αὕτη ἦτο σπανίας καλλονῆς κόρη, ἐδόθη δὲ ὡς δῶρον εἰς τὸν σουλτᾶνον. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἡ Χρυσομαλλοῦσα ἀνῆλθε μέχρι τοῦ ἀξιώματος τῆς πρώτης συζύγου τοῦ σουλτάνου. Κατὰ τὸ 1820 αὕτη διέτριβεν ἐν Χρυσοπόλει, ἐκεῖ δὲ τυχαίως μετέβη καὶ ὁ Ἀνδρέας Παχυνανδρουλῆς, κατά τι ταξίδιον τοῦ τριστίου μπάρκου του. Ὁ πασᾶς τῆς περιοχῆς ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ περιποιηθοῦν ἰδιαιτέρως τὸν Παχυνανδρουλῆν, ὅστις ἐξετιμᾶτο παρὰ τῶν Τούρκων. Εἰς γεῦμα, ὅπερ παρετέθη τότε, ὁ Παχυνανδρουλῆς συνήντησε τὴν Χρυσομαλλοῦσαν συντρώγουσαν μετ' αὐτοῦ, ἀνεγνώρισε δὲ αὐτὴν ἀμέσως, διότι ἦτο ἀνεψιά του. Ἀναχωρῶν συμπαρέλαβε καὶ τὴν Χρυσομαλλοῦσαν, ἥτις ἔκτοτε ἐγένετο καλογραία εἰς Τῆνον, ἀφιερώσασα ἐκεῖ καὶ ἅπασαν τὴν μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν της. Ἀπέθανεν ἐκεῖ περὶ τὸ 1833, τιμωμένη ὡς ἁγία τόσον παρὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅσον καὶ παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Π. Κ. Π.

χρυσομηλέα (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἡ ἐν τῇ φαρμακευτικῇ ὀνομασία τῆς *νεραντζέας* (βλ. λ.).

Χρυσομηλιὰ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς νήσου καὶ κοινότητος Φούρνων, τῆς ὁμωνύμου συστάδος νήσων τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου. Κάτ. (1928) 151. —2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 642, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Καλογριανή*, 883. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, πρότερον δ' ἐκαλεῖτο *Ἄνω Περλιάγκον*.

— **Χρυσομηλιὰ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Δωδεκανησιακὸν ἀκρωτήριον (πλάτ. 37° 37' Β., μῆκ. 26° 33' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1537 : Furni islands), ἀνατολικὴ ἄκρα τοῦ βορείου κορμοῦ τῆς νήσου Φοῦρνοι τῆς συστάδος τῶν Κορσῶν. Σ. Ε. Λ.

χρυσομήλη (ὁ) Chrysomela) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους μετρίου μεγέθους, μὲ σῶμα ἀπεστρογγυλωμένον καὶ ζωηροὺς μεταλλικοὺς χρωματισμούς. Γνωστὰ περὶ τὰ 300 εἴδη, ὧν περὶ τὰ 120 ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χρυσομήλη τῶν σιτηρῶν* (Chrysomela graminі), ἥτις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα στιλπνῶς μελανοπράσινον μὲ κυανᾶς ἀποχρώσεις, ἔλυτρα μὲ ἐρυθροπορφυρᾶ στίγματα καὶ κεραίας καὶ πόδας χαλκοχρόους. Ἀπαντᾷ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν σιτηρῶν. Δ. Ν. Π.

Χρυσομήλη τῶν σιτηρῶν.

χρυσομηλίδαι (οἱ) (Chrysomelidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς κανθάρους, χαρακτηριζομένους κυρίως ἐκ τῶν βραχειῶν σιαγόνων των, τῶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπαναπαυομένων κεφαλῶν των καὶ τῶν ὀδοντωτῶν κατὰ τὴν περιφέρειάν των ἐλύτρων των. Γνωστὰ πλεῖστα γένη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερα γένη εἶναι ἡ *δονακίνη*, ἡ *εὐμόλπινη*, ἡ *ὀρσοδακνίδη*, ἡ *κριοκερίνη*, ἡ *κρυπτοκεφαλίνη* καὶ ἡ *χρυσομήλη*. Δ. Ν. Π.

χρυσομηλολόνθη (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ἐντόμου *χρυσομήλη* (βλ.λ.).

χρυσομοναδίδαι (οἱ) (Chrysomonadidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον ἡ *χρυσομονὰς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χρυσομονὰς (ἡ) (Chrysomonas) *[Ζῳολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομοναδιδῶν*, περιλαμβάνον ἁπλουστάτους ζῳϊκοὺς ὀργανισμούς. Δ. Ν. Π.

χρυσόμυια (ἡ) (Chrysomyia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν στρατιομυιιδῶν. Τὸ εἶδος χρυσόμυια formosa (Scop.), μήκους 9 χλμ., χρώματος χρυσίζοντος, μὲ κεραίας ὑπομελανὰς καὶ πόδας μελανούς, προσβάλλει διὰ τῶν προνυμφῶν του τὰ τεῦτλα. Ε. Τ. Ε.

χρυσόμυξα (Chrysomyxa) *[Βοτ.]*. Γένος βασιδιομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν κρονορτιδῶν, περιλαμβάνον ὀλίγα εἴδη, ὧν τινα ὁμόοικα καὶ ἄλλα ἑτερόοικα. Τὰ αἰκίδια περιβάλλονται ἀπὸ ψευδοπερίδιον καὶ περιέχουν αἰκιδιοσπόρια σφαιρικὰ ἢ ἐπιμήκη μὲ ἐπισπόριον ἀκτινοειδῶς γραμμωτὸν καὶ μὲ πορτοκαλιόχρουν περιεχόμενον, διηυθετημένα κατὰ σειράς. Τὰ τελευτοσώρια, γλοιώδους ὑφῆς, περιέχουν τελευτοσπόρια μονοκύτταρα, πορτοκαλλιόχροα ἐσωτερικῶς, διηυθετημένα κατὰ βραχείας ἁλύσεις, ἁπλᾶς ἢ διακλαδιζομένας, παραλλήλους. Τὰ διάφορα εἴδη τῆς χρυσομύξης προσβάλλουν τὸ ῥοδόδενδρον καὶ τὴν ἐλάτην. Ε. Τ. Ε.

χρυσόμφαλος (Chrysomphalus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν κοκκοειδῶν. Τὰ ἀσπίδια τῶν θηλειῶν εἶναι ὑποστρόγγυλα, λεπτά, χρώματος διαφόρου εἰς τὰ διάφορα εἴδη, τῶν δὲ ἀρρένων ὀλίγον μικρότερα τῶν τῶν θηλειῶν καὶ ἐπιμήκη. Το γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη, ἅτινα προσβάλλουν τὰ ἑσπεριδοειδῆ, τοὺς φοίνικας καὶ τὰ καλλωπιστικὰ φυτά. Ε. Τ. Ε.

Χρύσον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 306, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἅγιος Δημήτριος, Γάβρινα, Γούρδιση, Μακρυνάγκον* καὶ *Μέγα Χωράφι*, 717. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δύο δημοτικὰ σχολεῖα, ὧν τὸ ἓν εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Δημήτριος.

Χρυσὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος (βλ. λ. *Χρισσό*).

χρυσόνημα (τό)· χρυσοῦν νῆμα, κοιν. *τεχρίλλι*.

χρυσονόμος (ὁ,· ἀρχ., ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ χρυσίου, ὁ ταμίας.

Χρυσὸν Σπήλαιον *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Καλύμνου (πλάτ. 36° 59' 30'' Β., μῆκ. 27° 04' 55'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1636 : Lero and Kalymnos), τερματισμὸς τοῦ ὄρους Κσραψηλή, δι' ὃ καὶ ὡς Karapsili point ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου ἀναγράφεται. Σ. Ε. Λ.

χρυσόξανθος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων χρῶμα ξανθὸν χρυσίζον.

χρυσόξυλον (τὸ) *[Ἐμπορευμ.]*· βλ. λ. *κιτρινόξυλον*.

χρυσόπαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό,· ἀρχ., χρυσοκέντητος.

χρυσοπέλεια (ἡ) (Chrysopelea) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκωληκιδῶν*, περιλαμβάνον ἀνιοβόλους ὄφεις, ἀπαντῶντας εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Μαλαισίαν καὶ διακρινομένους διὰ τὸν ὡραιότατον χρωματισμόν των. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *χρυσοπέλεια ἡ ῥοδόπλευρος* (Chrysopelea rodopleurus), ἥτις φθάνει εἰς μῆκος 1,50 μ. καὶ ἔχει κεφαλὴν λεπτήν, σῶμα λεπτόν, ἐπίμηκες καὶ κυλινδρινόν, οὐρὰν μακροτάτην καὶ χρῶμα χρυσοπράσινον μὲ χρυσοκιτρίνας ζωηρὰς κηλῖδας. Τὰ πλευρικὰ μέρη τοῦ σώματός της εἶναι ὑπέρυθρα. Δ. Ν. Π.

Χρυσοπέλεια ἡ ῥοδόπλευρος.

Χρυσόπετρες *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἄλλη ὀνομασία τῶν βραχονησίδων *Καλόγηροι*. Σ. Ε. Λ.

Χρυσοπηγὴ *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 71, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Κάτω Σποδιάνα* καὶ *Μονὴ Χρυσοποδαριωτίσσης*, 227. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σποδιάνα*. —2) Χωρίον τοῦ δήμου Ἡρακλείου τῆς ἐπαρχίας Τεμένους τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 120. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Μεσχινὶ* (Λωβοκομεῖον) καὶ κατῳκεῖτο μόνον ὑπὸ τῶν λεπρῶν τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἐπὶ δὲ ἑνετοκρατίας *Μαρουλᾶς*.

— **Χρυσοπηγὴ** *[Γεωγρ.]*. Μονὴ κειμένη νοτιοανατολικῶς τῶν Χανίων τῆς Κρήτης, εἰς ἀπόστασιν 3 χλμ. περίπου καὶ ὀνομαζομένη ἄλλως *Ζωοδόχος Πηγὴ τοῦ Χαρτοφύλακος*. Κατά τινα παράδοσιν ἱδρύθη περὶ τὸ 1400. Τῷ 1611 παρεχωρήθη εἰς τὸν Ἰωάννην Χαρτοφύλακα διὰ δουκικοῦ διατάγματος κατ' αἴτησιν αὐτοῦ, διότι τὴν εἶχον κτίσει οἱ πρόγονοί του. Οὗτος ἀνεκαίνισε καὶ ἐπροικοδότησεν αὐτὴν μὲ κτήματα καὶ δωρεάς. Διετηρεῖτο πιθανῶς μέχρι τοῦ 1821, ὅτε θὰ κατεστράφη, διότι τῷ 1834 εὗρεν αὐτὴν ὁ Pashley ἠρημωμένην. Βραδύτερον ἀνεκαινίσθη καὶ προήχθη εἰς πλοῦτον. Σήμερον διασῴζει ἱερὰ σκεύη, χρησοκέντητα ἄμφια, εὐαγγέλια ἐπηργυρωμένα καὶ ἐπίχρυσα, βιβλιοθήκην μὲ 300 τόμους περίπου, τρία δουκικὰ ἐπὶ μεμβράνης διατάγματα (1580, 1603, 1611) καὶ τρία πατριαρχικὰ σιγίλλια (1681, 1706, 1797). Ἐν αὐτῇ λειτουργεῖ ἡ ἱερατικὴ σχολὴ τῆς Κρήτης. Ε. Γ.

χρυσόπιλος (ὁ) (Chrysopilus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λεπτιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς μυίας, ἀπαντώσας πανταχοῦ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς γῆς καὶ ἀναφαινομένας κατὰ τὸ ἔαρ πυρὰ τὰς ῥοὰς τῶν ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

χρυσοπλόκαμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων πλοκάμους χρυσίζοντας.

Χρυσοποδαριωτίσσης μονὴ *[Γεωγρ.]*. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ἀποτόμου βράχου εἰς τὰς βορείους ὑπωρείας τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου. Ἔχει 9 μοναχούς, ὑπάγεται δ' εἰς τὴν κοινότητα Χρυσοπηγῆς (Σποδιάνας) τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Ι. Σ. Σ.

χρυσοποιΐα (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ μεταβάλλειν τὴν ἀγενῆ ὕλην εἰς χρυσόν.

χρυσοποικιλτικὴ (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ ποικίλλειν, τοῦ κοσμεῖν τι διὰ χρυσοῦ.

χρυσοποίκιλτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ διὰ χρυσοῦ πεποικιλμένος, χρυσοκέντητος.

Χρυσόπολις, ἡ *Σκούταρι* (τουρκ. Usküdar) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρασιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, κειμένη βορείως τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Χαϊδὰρ πασᾶ καὶ κατέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ὁποίας λογίζεται προάστιον καὶ εἰς ἣν ὑπάγεται διοικητικῶς, ἀποτελοῦσα καζᾶν τοῦ βιλαετίου Ἰσταμπούλ. Ἀριθμεῖ πληθυσμὸν (1927) 124.356 κατοίκων, ὧν 98.794 Μου-

Ἄποψις τῆς Χρυσοπόλεως ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Digitized by Google

σουλμᾶνοι, 8.697 Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, 8.386 Ἀρμένιοι, 4.308 Ἰσραηλῖται καὶ πλεῖστοι Εὐρωπαῖοι. Ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν ὀρθοδόξων 1.179 εἶναι ὑπήκοοι Ἕλληνες. Ἡ Χρυσόπολις εἶναι ἐκτισμένη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Καβὰκ-Μπουρνοῦ, ἀντικρύζον τὸ Σεράϊ Μπουρνοῦ τῆς Σταμπούλ. Πρὸ τῆς πόλεως ἀναδύεται νησίς, ἐφ' ἧς ἐγείρεται φρούριον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πύργος τοῦ Λεάνδρου». Ἡ νησὶς αὕτη, καλουμένη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν *Ἄρκλα*, καλεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν Τούρκων *Κὶζ-Κουλέ*. Κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν παραλίαν τοῦ Σκουτάρεως ἀνοίγεται ὁ λιμὴν *Ὀκιοὺζ-Λιμὰν* (Βοὸς λιμήν), ὁ ἀρχαῖος *Δάμαλις* ἢ *Βοὸς πόρος*. Ἡ Χρυσόπολις προτιμᾶται ὡς τόπος ταφῆς τῶν Μουσουλμάνων τῶν πιστευόντων ὅτι μοιραίως τὸ τουρκικὸν κράτος θέλει περιορισθῇ ἐπὶ ἀσιατικοῦ ἐδάφους. Ἕνεκα τούτου τὰ νεκροταφεῖα τῆς Χρυσοπόλεως καταλαμβάνουσι τεραστίαν ἔκτασιν. Μεγαλοπρεπεστάτη εἶναι ἡ ἐτησία τελετὴ τῆς διὰ τῆς Χρυσοπόλεως διόδου τῆς συνοδείας τῶν εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἀποστελλομένων δώρων. Τὸ Σκούταρι εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ πολυανθρωποτέρων προαστίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κοσμουμένη ὑπὸ λαμπρῶν κτισμάτων καὶ ἰδίᾳ τζαμίων, ἐν οἷς τὸ Μὰχ-Σουλτάν, κτίσμα Μουσουλμανίδος πριγκιπίσσης τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, τῆς ὁποίας φέρει τὸ ὄνομα, τὸ Βαλιντὲ-ἀτὶκ-τζαμί, κτίσμα τῆς περιφήμου σουλτάνας Νοὺρ Μπανοῦ (1584) καὶ τὸ τζαμὶ Βαλιντὲ Τζεντίτ, ἱδρυθὲν ἐπὶ τοῦ Ἀχμὲτ Γ' (1708).

Ἡ Χρυσόπολις εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλις. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐξήγησιν, ἐκλήθη οὕτω, διότι, ἐπί τε τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐχρησίμευεν ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν φόρων (χρυσοῦ). Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα εἶχον ὀχυρώσει αὐτὴν καὶ τὸν λιμένα της, εἰς ὃν ἐστάθμευον πάντοτε 30 πολεμικὰ πλοῖα. Βραδύτερον, ἐπὶ Στράβωνος, ἡ πόλις εἶχε περιπέσει εἰς παρακμήν, ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὅμως, κατόπιν τῆς μεταφορᾶς τῆς ἕδρας τοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀνέκτησεν ἐνωρὶς τὴν ἀκμήν της, ἀνηγέρθησαν δ' ἐν αὐτῇ πλεῖστα ὡραῖα ἀνάκτορα. Ἐκ τοῦ ὀνόματος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, καλουμένου Σκουταρίου, προῆλθε καὶ ἡ βυζαντινὴ καὶ νεωτέρα ὀνομασία τῆς πόλεως. Μέχρι τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἦτο ἀφετηρία ὀπτικοῦ τηλεγράφου, τερματιζομένου μέχρι τῶν παρὰ τὴν Ταρσὸν Κούλων καὶ χρησιμεύοντος ὅπως μεταβιβάζωνται αἱ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης πρὸς τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας διαταγαί. Χ. Δ.

Χρυσόπορτα *[Βυζ.]*· βλ. λ. *Χρυσῆ Πύλη*.

χρυσοπράσινος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων χρῶμα πράσινον χρυσίζον.

χρυσοπράσιον (τὸ) (Chrysopras) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι *χαλκηδόνιος*, ἔχων χρῶμα μηλοπράσινον λόγῳ τῆς εἰς νικέλιον περιεκτικότητός του. Εὑρίσκεται ἰδίᾳ εἰς τὸ Kosemitz τῆς Σιλεσίας, ὅπου παρήχθη δι' ἀποπυριτιώσεως ἐξ ὀφείτου. Συνώνυμον: *ὄμφαξ*. Γ. Κ. Γ.

χρυσόπρασις (ἡ) (Chrysoprasis) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κανθάρων ἀπαντώντων εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *χρυσόπρασις ἡ μελανὴ* (Chrysoprasis nigra), ἥτις διακρίνεται ἐκ τοῦ φοειδοῦς θώρακος, τῆς κυλινδρικῆς ἐπιμήκους κοιλίας, τῶν μακροτάτων κεραιῶν καὶ τοῦ στιλπνῶς μελανοῦ χρωματισμοῦ της. Δ. Ν. Π.

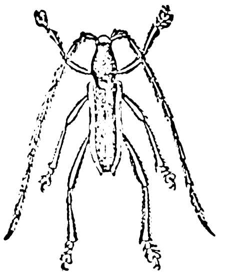

Χρυσόπρασις ἡ μελανή.

χρυσόπτερος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων χρυσᾶ πτερά: «χρυσόπτερος Ἶρις».

χρυσοπυξίς (ἡ) (Chrysopyxis) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μοναδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους ζωϊκοὺς ὀργανισμοὺς μὲ σῶμα καλυπτόμενον ὑπὸ μανδύου. Ὁ χρωματισμός των εἶναι χρυσοῦς. Δ. Ν. Π.

χρυσοπώγων (ὁ) (Chrysopogon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδιῶν. Ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χρυσοπώγων ὁ πριονωτόφυλλος* (Chrysopogon serrulatus), πολυετὴς νομευτικὴ πόα, παρέχουσα ἄφθονον καὶ ἀρίστης ποιότητος χόρτον. Δ. Ν. Π.

χρυσοπωλεῖον (τό)· τὸ κατάστημα ὅπου πωλεῖται χρυσός.

χρυσοπώλης (ὁ)· ὁ πωλητὴς χρυσοῦ.

χρυσορράπτης (ὁ)· ῥάπτης ἐνδυμάτων χρυσοποικίλτων.

χρυσορραπτικὴ (ἡ)· ῥαπτικὴ χρυσοποικίλτων ἐνδυμάτων.

Χρυσορράχη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 433, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Βροντισμένη*, 545. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζαγόριανη*.

χρυσορρήμων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ οἱονεὶ χρυσᾶ ῥήματα, χρυσοῦς λόγους λέγων, χρυσόστομος.

χρυσορρόας (ὁ)· ὁ ῥέων χρυσόν, ὁ μετὰ τῆς ἄμμου καταβιβάζων ψήγματα χρυσοῦ: «χρυσορρόας Πακτωλός» ‖ συνεκδ., ἐπὶ ποταμοῦ, δι' οὗ ἀρδεύεται χώρα καὶ οὕτω καθίσταται πλουτοφόρος: «χρυσορρόας Νεῖλος».

Χρυσορρόας *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ποτάμιον ἐν Ἀργολίδι, διαρρέον τὴν Τροιζηνίαν. —2) Ποτάμιον τῆς Θρᾴκης, ἀναφερόμενον ἐν τῷ «Ἀνάπλῳ τοῦ Βοσπόρου» τοῦ Διονυσίου (LXXV) κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ βορείου στομίου τοῦ πορθμοῦ, πλησίον δὲ τοῦ Μίλτου, τοῦ Σκληθρινοῦντος καὶ τοῦ φάρου τῆς Τιμαίας, κυλινδοῦν ἄμμον προσομοίαν χρυσῷ. —3) Ποταμὸς τῆς Συρίας, πηγάζων ἀπὸ τοῦ Ἀντιλιβάνου, παραρρέων τὴν Δαμασκὸν καὶ χυνόμενος εἰς καταβόθρας. Σ. Ε. Λ.

Χρυσορρογιάτισσα, ἢ *Χρυσορρωγιάτισσα [Γεωγραφ.]*. Ἱερὰ μονὴ ἐν Κύπρῳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου καὶ τῷ διαμερίσματι Κελοκεδάρων, ἐπὶ τοῦ ὄρους Ρωγιά, εἰς ὕψος 3.768 ποδῶν, πλησίον τῆς κώμης Παναγιά. Εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν Κύπρῳ μονῶν, κτισθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Τῷ 1770 ἀνεκαινίσθη ἐκ θεμελίων. Κατέχει μεταξὺ ἄλλων κειμηλίων καὶ πολύτιμον καὶ θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἥτις λέγεται ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, καὶ ὑπάγεται ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν περιφέρειαν Πάφου. Α. Κ. Α.

Χρυσορροδακιώτισσα (ἡ). Οὕτως ὠνομάζετο ἐκκλησία κειμένη παρὰ τὴν συνοικίαν τῆς σημερινῆς Μητροπόλεως, τὴν ἄλλως γνωστὴν ὡς *Ροδακιό*. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦτο ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν πλουσιωτέρων εἰς κτήσεις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περισωθέντος κτηματολογίου της. Δ. ΓΡ. Κ.

«Χρυσορρόη καὶ *Καλλίμαχος*». Ἔμμετρον βυζαντινὸν μυθιστόρημα (βλ. λ. «*Καλλίμαχος* καὶ Χρυσορρόη»).

χρυσὸς (ὁ)· τὸ πολυτιμότερον τῶν μετάλλων, κοιν. *χρυσάφι, μάλαμα*: «χρυσὸς πῦρ αἰθόμενον» διὰ τὴν λάμψιν, «ἄγαλμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος» ‖ συνεκδ., «οἱ ἀπριλιάτικες βροχὲς εἶναι χρυσός» διὰ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν σιτηρῶν ‖ μεταφ., «οἱ λόγοι του εἶναι χρυσός» δηλαδὴ πολύτιμοι, πρβ. καὶ *χρυσόστομος*.

—*['Εγκυκλ.]* Ὁ *χρυσὸς* (λατ. aurum, γαλλ. or, ἀγγλ. gold, γερμ. Gold) εἶναι μέταλλον γνωστὸν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, τὸ πρῶτον, ὡς φαίνεται, χρησιμοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διότι εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν αὐτοφυᾶ εἰς προσχώσεις καὶ ἄμμους ποταμῶν κτλ., προσελκύει τὴν προσοχὴν χάρις εἰς τὴν λάμψιν του καὶ εἶναι εὐκατέργαστος δι' ἁπλῆς σφυρηλασίας ἐν ψυχρῷ. Ἐν ἀρχῇ ἐχρησιμοποιήθη ὡς διακοσμητικὴ ὕλη καὶ ἴσως νὰ μὴ ἐθεωρήθη ἀμέσως ὡς τὸ πολυτιμότερον μέταλλον, διότι φυσικὸν ἦτο νὰ ἐκτιμηθῶσι περισσότερον ἐν ἀρχῇ τὰ κατάλληλα δι' ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα μέταλλα. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς χρησιμοποιήσεώς του ὡς μέσου τῆς συναλλαγῆς, κατέστη πολυτιμότατος, παραμένει δὲ ἔκτοτε τὸ πολυτιμότερον τῶν ἐν εὐρείᾳ χρήσει μετάλλων (τελευταίως ὁ λευκόχρυσος, ὅστις ἀπό τινων δεκαετηρίδων ἦτο πολὺ ἀκριβώτερος τοῦ χρυσοῦ, ἤδη εἶναι εὐθηνότερος αὐτοῦ). Θ. Χ.

ΧΗΜΕΙΑ

Ὁ χρυσὸς ὡς χημικὸν στοιχεῖον ἔχει σύμβολον Au καὶ ἀτομικὸν βάρος 197,2. Εἶναι τὸ μοναδικὸν μέταλλον, ὅπερ ἐν στερεᾷ καταστάσει ἔχει κίτρινον χρῶμα. Τὸ χρῶμα τοῦτο μεταβάλλεται αἰσθητότατα διὰ προσμείξεως μετ' ἄλλων μετάλλων· οὕτω λ. χ. μικρὰ ποσότης ἀργύρου καθιστᾷ αὐτὸ ἀνοικτότερον, ἐνῷ ὁ χαλκὸς τὸ καθιστᾷ σκοτεινότερον. Ἐν λεπτοτάτῃ κατανομῇ ὁ χρυσὸς λαμβάνει διάφορα χρώματα, ἀπὸ σκοτεινοϊῶδες καὶ ἐρυθρὸν ἕως μέλαν. Λίαν λεπτὰ φύλλα χρυσοῦ εἶναι διαφανῆ καὶ φαίνονται εἰς μὲν τὸ διερχόμενον φῶς πράσινα, εἰς δὲ τὸ ἀνακλώμενον κίτρινα. Τετηγμένος ὁ χρυσὸς ἔχει πράσινον χρῶμα. Ἐξ ὅλων τῶν μετάλλων ὁ χρυσὸς ἔχει τὴν μεγίστην ἱκανότητα καὶ μετατρέπεται εἰς λεπτὰ φύλλα ἢ λεπτὰ σύρματα. Οὕτω δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς φύλλα πάχους $^1/_{12000}$ τοῦ χιλιοστομέτρου· ἐπίσης 1 γρ. χρυσοῦ δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς σύρμα μήκους 160 μέτρων. Εἶναι μαλακώτερος τοῦ ἀργύρου καὶ σκληρότερος τοῦ κασσιτέρου, ἔχει σκληρότητα $2^1/_2$—3 βαθμοῦ, διὰ τῆς παρουσίας δὲ ἐλαχίστων ἰχνῶν ἄλλων στοιχείων, ἰδίως βισμουθίου, τελλουρίου, μολύβδου κλπ., τὸ ὄλκιμον αὐτοῦ μειοῦται σημαντικώτατα, ἐνῷ ἡ σκληρότης του αὐξάνεται.

Τὸ εἰδικὸν βάρος καθιζηθέντος χρυσοῦ κυμαίνεται, ἀναλόγως τοῦ μέσου καθιζήσεως, μεταξὺ 19,49 (ὀξαλικὸν ὀξὺ) καὶ 19,55—20,72 (θειικὸς σίδηρος), φθάνει εἰς χυτὴν κατάστασιν 19,29—19,37 καὶ δύναται διὰ πιέσεως νὰ αὐξηθῇ μέχρι καὶ ἄνω τοῦ 19.48. Ὁ χρυσὸς τήκεται εἰς 1063°. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἀγωγιμότης φθάνει εἰς 67,4 καὶ ἡ θερμικὴ ἀγωγιμότης εἰς 69,4 μὲ βάσιν τὸν ἄργυρον=100. Τὸ σημεῖον βρασμοῦ τοῦ καθαροῦ χρυσοῦ κεῖται εἰς 2600° περίπου. Κρυσταλλοῦται κατὰ τὸ κανονικὸν σύστημα, ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει συχνάκις ὑπὸ τὴν μορφὴν κύβων, ὀκταέδρων, ῥόμβων, δωδεκαέδρων καὶ ἔχει θραῦσιν ἀγκιστροειδῆ. Εἶναι διαλυτὸς εἰς τὸ βασιλικὸν ὕδωρ καὶ εἰς ἄλλα μείγματα, ἅτινα ἀναπτύσσουν χλώριον ἐν τῷ γεννᾶσθαι. Περαιτέρω διαλύεται εἰς ὑγρὰ περιέχοντα χλώριον καὶ βρώμιον, καίτοι βραδύτερον ἢ εἰς τὸ βασιλικὸν ὕδωρ. Τὸ πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ δὲν διαλύει τὸν χρυσόν, εἰμὴ μόνον ὅταν τοῦτο περιέχῃ ὀλίγον νιτρικὸν ὀξύ. Τέλος διαλύεται ἐπίσης εἰς διαλύματα ἁπλῶν κυανιδίων καὶ ὡρισμένων διπλῶν κυανιδίων, ὡς τὰ θειοκυανίδια καὶ σιδηροκυανίδια. Ὁ χρυσὸς σχηματίζει κράματα μεθ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἄλλων μετάλλων.

Χρυσοῦ ἑνώσεις. Ὁ χρυσὸς ὡς εὐγενὲς μέταλλον μικρὰν ἔχει χημικὴν συγγένειαν πρὸς ἄλλα στοιχεῖα. Ἀπ' εὐθείας ἑνοῦται μόνον μετὰ τῶν ἀλογόνων καὶ τοῦ κυανίου. Σχηματίζει ὀλίγον σταθερὰς ἑνώσεις τοῦ ὀξειδυλίου, εἰς ἃς ἐμφανίζεται ὡς μονοσθενὴς καὶ σταθερωτέρας τοῦ ὀξειδίου ὡς τρισθενής. Ἀμφότεραι αἱ σειραὶ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν ἔχουν τάσιν πρὸς ὑδρολυτικὴν διάσπασιν καὶ πρὸς σχηματισμὸν συμπλόκων ἀλάτων. Εἴς τινα ἅλατα τοῦ χρυσοῦ ἔχει ἀποδειχθῆ μετ' ἀσφαλείας οὗτος ὡς δισθενής, ἀλλὰ τὰ ἅλατα ταῦτα δὲν ἔχουν πρακτικὸν ἐνδιαφέρον.

Ὁ *κολλοειδὴς χρυσὸς* ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν ἐρυθρῶν, ἰωδῶν καὶ κυανῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαφανῶν διαλυμάτων ἢ ὁμοίως κεχρωσμένων ἰζημάτων, παράγεται δὲ ὅταν ἅλατα τοῦ χαλκοῦ ὑπὸ καταλλήλους συνθήκας ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν μετ' ἀναγωγικῶν μέσων (διοξειδίου τοῦ θείου, ὑποφωσφορώδους νατρίου, φωσφόρου, θειικοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου, χλωριούχου τιτανίου, ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου, ὑδραζίνης, ὑδροξυλαμίνης, φορμαλδεΰδης, ὀξαλικοῦ ὀξέος, σταφυλοσακχάρου κ.λ.). Ὁ κολλοειδὴς χρυσὸς εἶναι ὁ φορεὺς τῆς χρώσεως τῆς *χρυσορουβινερύθρου ὑάλου* καὶ τοῦ *χρυσοπορφυροῦ τοῦ Κασσίου*. Κολλοειδὴς χρυσὸς δύναται νὰ ληφθῇ καὶ δι' ἠλεκτρικῆς διασπορᾶς τοῦ μετάλλου ἐν ὕδατι. Τὰ διαλύματα τοῦ κολλοειδοῦς χρυσοῦ εἶναι ἄγευστα καὶ οὐχὶ δηλητηριώδη χρησιμοποιοῦνται δὲ εὐρύτατα ἐν τῇ θεραπευτικῇ.

Τὸ *τρισθενὲς ἰὸν Au*$^{\cdots}$ εἶναι λίαν ἀσθενὲς θετικὸν ἰὸν καὶ παρέχει εὐκόλως τὸ ἠλεκτρικὸν αὐτοῦ φορτίον εἰς ἄλλα μέταλλα ἢ ἰόντα μετάλλων, δυνάμενα νὰ προσλάβωσιν ἀκόμη θετικὰ φορτία ἠλεκτρικῶς, ὡς λ. χ. τὸ $Sn^{\cdot\cdot}$, $Cu^{\cdot\cdot}$, $Fe^{\cdot\cdot}$ κ. λ. Αἱ τοιουτοτρόπως προκαλούμεναι ἀντιδράσεις χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα εἰς τὴν χημικὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν πρᾶξιν.

Ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ χρυσοῦ σπουδαιότεραι σχετικῶς εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) *Ὑποξείδιον τοῦ χρυσοῦ*, Au_2O. Ἀποτελεῖ τεφροϊώδη κόνιν διασπωμένην κατὰ τὴν θέρμανσιν εἰς 200°. Παράγεται δι' ἐπιδράσεως καλιρρύμματος ἐπὶ ὑποχλωριούχου χρυσοῦ κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$2AuCl+2KOH=2KCl+H_2O+Au_2O$$

β) *Ὑποχλωριοῦχος χρυσός*, AuCl. Λευκοκιτρίνη κόνις, διασπωμένη κατὰ τὴν θέρμανσιν εἰς 200° εἰς χρυσὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ χλώριον ἀφ' ἑτέρου. Παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως τριχλωριούχου χρυσοῦ εἰς 200° περίπου, ὁπότε ἐπέρχεται διάσπασις τούτου εἰς ὑποχλωριοῦχον χρυσὸν καὶ χλώριον, κατὰ τὴν ἐξίσωσιν $AuCl_3=AuCl+Cl_2$. Ὁ ὑποχλωριοῦχος χρυσὸς παρουσίᾳ ὕδατος μεταπίπτει βραδέως εἰς τριχλωριοῦχον χρυσὸν πάλιν, ἀποχωριζομένου μεταλλικοῦ χρυσοῦ κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$3AuCl=AuCl_3+2Au.$$

γ) *Τριχλωριοῦχος χρυσός*, $AuCl_3$. Εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ σῶμα, παραγόμενον δι' ἐλαφρᾶς θερμάνσεως φύλλων χρυσοῦ ἐν ῥεύματι χλωρίου. Ἐκ τῶν ὑδατικῶν αὐτοῦ διαλυμάτων κρυσταλλοῦται μετὰ δύο μορίων ὕδατος εἰς ἐρυθροφαίους κρυστάλλους.

δ) *Χλωριοχρυσικὸν ὀξύ*, $H[AuCl_4]$. Παράγεται διὰ διαλύσεως χρυσοῦ εἰς βασιλικὸν ὕδωρ ἢ διὰ προσθήκης ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος εἰς διάλυμα τριχλωριούχου χρυσοῦ. Κατὰ τὴν θέρμανσιν εἰς 150° περίπου διασπᾶται εἰς ὑδροχλώριον καὶ τριχλωριοῦχον χρυσόν. Ἐκ τῶν ὑδατικῶν αὐτοῦ διαλυμάτων κρυσταλλοῦται μετὰ 3 ἢ 4 μορίων ὕδατος εἰς κιτρίνους βελονοειδεῖς κρυστάλλους. Διὰ προσθήκης ἀμμωνίας εἰς διάλυμα χλωριοχρυσικοῦ ὀξέος καθιζάνεται ὁ βροντώδης χρυσός, ὅστις εἰς ξηρὰν κατάστασιν ἐκρήγνυται διὰ θερμάνσεως ἢ

Digitized by Google

κρούσεως. Ὁ βροντώδης οὗτος χρυσὸς εἶναι μεῖγμα ἐκ $Au_2O_3.3NH_3$ και $Au_2(NH_2)_2NH$. Τὸ χλωριοχρυσικὸν ὀξὺ καὶ τὰ ἅλατα αὐτοῦ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴς φωτογραφικήν, πρὸς παρασκευὴν κολλοειδοῦς χρυσοῦ, ὡς καὶ πρὸς διακόσμησιν διὰ χρυσοῦ τῆς ὑάλου καὶ πορσελλάνης. Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΑ

Ὁ ὀρυκτὸς αὐτοφυὴς χρυσὸς ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ καλῶς διαπεπλασμένοι κρύσταλλοί του δὲν εἶναι συχνοί, παρουσιαζόμενοι ἐντὸς φλεβῶν παραμεμορφωμένοι Πολλάκις ὁ χρυσὸς παρουσιάζεται εἰς πτεροειδῆ ἐλάσματα ἢ δενδροειδεῖς κρυσταλλικὰς συστάδας, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως παρουσιάζεται ἐμπεφυκὼς ἢ ἐπιπεφυκὼς εἰς συρματοειδεῖς, ὀδοντοειδεῖς καὶ βρυοειδεῖς μορφάς, εἰς πλάκας, ἐλάσματα, ἐπικαθήματα, κονιορτοειδῶς ἐνεσπαρμένος ἢ ἔκλυτος εἰς ἀκανονίστως ἐλλειψοειδεῖς ὄγκους (σημαντικοῦ ἐνίοτε βάρους, ὡς π. χ. εἷς τοιοῦτος εὑρεθεὶς ἐν Χιλῇ ἐζύγιζεν 153,16 χιλιόγρ.), εἰς κοκκία καὶ εἰς μεγάλα ἢ μικρὰ λέπια.

Ὁ χρυσὸς ἐν τῇ φύσει εὕρηται πάντοτε περιέχων ἄργυρον (2—20 % καὶ πλέον, ὁ δὲ 25—28 % ἄργυρον περιέχων χρυσὸς καλεῖται *ἤλεκτρον*). Ἐπίσης περιέχει ἐνίοτε καὶ σίδηρον, χαλκόν, βισμούθιον, παλλάδιον (*παλλαδιόχρυσος* ἢ *πορπεκίτης*), ῥόδιον (*ῥοδιόχρυσος* ἢ *ῥοδίτης*).

Ὁ αὐτοφυὴς χρυσὸς ἀποτελεῖ σπουδαιότατον μετάλλευμα χρυσοῦ, ἡ δ᾽ ἐξάπλωσίς του εἶναι ἐκτάκτως μεγάλη καὶ εὐρεῖα, ἂν καὶ συχνὰ συναντᾶται μόνον εἰς ἴχνη. Ὁ ὁρατὸς ἐλεύθερος χρυσὸς εὑρίσκεται κυριώτατα εἰς δευτερογενῆ κοιτάσματα, προερχόμενος ἐκ τῆς ἀποσαθρώσεως καὶ μετασωματώσεως τῶν ποικιλωτάτων χρυσούχων πυριτῶν καὶ θειούχων πρωτογενῶν ὀρυκτῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὁ χρυσὸς εὑρίσκεται ἐν μέρει ἐν λεπτοτάτῃ μηχανικῇ ἀναμείξει (σιδηροπυρίτης, ἀρσενοπυρίτης, ἀντιμονίτης, χαλκοπυρίτης, γαληνίτης), ἐν μέρει δὲ χημικῶς ἡνωμένος (χρυσοτελλουρίδαι). Ἐκ τούτων καθίστανται εὐκόλως ἀντιληπταὶ αἱ πολλαὶ ἰδιοτροπίαι τῶν χρυσοφόρων κοιτασμάτων, δηλαδὴ ἡ μεγαλυτέρα περιεκτικότης χρυσοῦ εἰς τὰς ἐπιφανειακὰς ἐμφανίσεις καὶ εἰς τὰ ὑπὲρ τὸν πυθμένα τῆς κοιλάδος ἀνώτερα βάθη (ἐντὸς σιδηρῶν πίλων καὶ εἰς τὴν ζώνην τῆς σιμεντώσεως), τὰ ὁποῖα εἶναι πολλάκις τὰ μόνα ἐκμεταλλεύσιμα· ἡ χαρακτηριστικὴ παραγένεσις μὲ κονιώδη ψαθυρὸν λειμονίτην· ὁ ἀκανόνιστος φωλεόμορφος καὶ σωροειδὴς ἐμπλουτισμὸς τμημάτων τινῶν τῶν κοιτασμάτων· ἡ αὔξησις τῶν χρυσοφόρων πυριτῶν καὶ θειούχων ὀρυκτῶν εἰς βάρος τοῦ χρυσοῦ εἰς τὰ βάθη· καὶ τέλος ἡ ἐξάρτησις τῆς μεθόδου ἐξαγωγῆς του καὶ τοῦ ἐκμεταλλευσίμου του ἐκ τοῦ βάθους, κ. οὕ. κ.

Κοιτασμάτων αὐτοφυοῦς χρυσοῦ διακρίνονται δύο κύρια εἴδη:

1) *Χρυσὸς προσχώσεων* (Seifengold ἢ Waschgold). Μορφή, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ χρυσὸς κινεῖ κατὰ πρῶτον τὴν προσοχήν. Εἰς τὰς προσχώσεις συνοδεύεται μὲ τὰ συνήθη ὀρυκτὰ τῶν προσχώσεων (χαλαζίαν, μαγνητίτην κλπ.) καὶ ἐνίοτε μὲ λευκόχρυσον καὶ ἀδάμαντας. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὑπάγονται οὐχὶ μόνον αἱ ὁλόκαινοι (ἀλλούβιοι) προσχώσεις τῶν σημερινῶν ταπεινωμάτων τῶν κοιλάδων, ἀλλὰ καὶ αἱ ὑψηλὰ κείμεναι, ἐν μέρει ὑπὸ βασαλτῶν ἐπικεκαλυμμέναι ποτάμιοι προσχώσεις τριτογενοῦς ἡλικίας, ὡς π. χ. ἐν Καλιφορνίᾳ καὶ Αὐστραλίᾳ. Πλούσιοι τόποι εὑρέσεως εἶναι αἱ χρυσοφόροι προσχώσεις τῆς Καλιφορνίας, Ἀλάσκας (Klondyke εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Yukon), Κολομβίας, Αὐστραλίας, Σιβηρίας καὶ οὕτω καθεξῆς. Κατὰ σποραδικὰ ποσὰ περιέχεται εἰς τὰς ἄμμους τῶν ποταμῶν Ρήνου, Μοζέλα, Ἔντερ καὶ ἄλλων. Ὁ χρυσὸς τῶν προσχώσεων ἀποκρίνεται ἐν μέρει ἐκ διαλυμάτων ὡς σύγκριμα, ὡς δηλοῖ ἡ ἰδιότροπος διάτρητος μορφή του καὶ τὸ μέγεθος πολλῶν εὑρεθέντων τεμαχίων.

2) *Χρυσὸς ὀρέων* (Berggold). Ἐξαιρουμένου τοῦ χρυσοῦ, τοῦ εὑρισκομένου εἰς μεμονωμένα κοκκίδια, ἐνεσπαρμένα ἐντὸς πολλῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων (Οὐράλια ὄρη, Ζίμπενμπίργκεν, Φάλεν, Ούέλβα κ. ἀ.), ὁ χρυσὸς ὀρέων ἀπαντᾷ:

α) φλεβοειδῶς εἰς πολλὰς διαπλάσεις, ἰδίᾳ εἰς κρυσταλλοπαγεῖς καὶ παλαιοζωϊκοὺς σχιστολίθους καὶ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα (Καλιφορνία, Νεβάντα, Μεξικόν, αἱ περιφέρειαι Μάρτσιζον καὶ Κούλγκαρντ τῆς δυτικῆς Αὐστραλίας, τὰ χρυσοφόρα πεδία Μπαλλάρατ τῆς Βικτωρίας, Κήνσλαντ, Τράνσβααλ, Μπερεζὸνσκ τῶν Οὐραλίων, Οὐγγαρία καὶ ἀλλαχοῦ).

β) Κοιτασματοειδῶς ἐντὸς ψαμμιτῶν καὶ κροκαλοπαγῶν, ὡς εἰς τὸ Witwatersrand τοῦ Τράνσβααλ Johannesburg).

γ) Ἐπὶ φλεβῶν καὶ φακῶν χρυσοφόρου χαλαζίου ἐντὸς κρυσταλλοπαγῶν καὶ παλαιοζωϊκῶν σχιστολίθων, ὡς π. χ. εἰς τὰς Ἀτλαντικὰς πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (Γεωργία, Καρολίνα), εἰς τὸν χρυσοφόρον ἰτακολουμίτην τῆς Βραζιλίας καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν Ἑλλάδι τὸ πολύτιμον τοῦτο μέταλλον— γνωστὸν ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων, ὡς ἀποδεικνύουν τὰ χρυσᾶ ἀντικείμενα τῶν μυκηναϊκῶν τάφων—εἶναι σπάνιον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξεμεταλλεύοντο χρυσὸν ἐν Σίφνῳ (*Ἡρόδ.* βιβλ. III, κεφ. 57 καὶ *Παυσ.* βιβλ. X, κεφ. 11), καὶ ἐν τῇ Βορείῳ Ἑλλάδι. Καὶ εἰς μὲν τὴν Νότιον Ἑλλάδα ἐκ νεωτέρων ἐρευνῶν εἶναι γνωστὸς αὐτοφυὴς χρυσός:

α') εἰς φυλλίδια ἐντὸς ἄμμων τῆς νήσου Σκύρου.

β') εἰς τὸ Λαύρειον ἐν τῷ ἀργύρῳ τοῦ ἀργυρομιγοῦς μολύβδου (Καμάριζα), ὡς καὶ εἰς κρυστάλλους μὲ βισμούθιον αὐτοφυὲς καὶ βισμουτίτην εἰς τὰ κοιτάσματα τῆς Καμαρίζης (κατὰ Κτενᾶν).

γ') Εἰς χαλαζιακὰς φλέβας μὲ γαληνίτην καὶ σιδηροπυρίτην ἐντὸς τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων τῆς νοτίου Εὐβοίας, μετὰ τῶν ἰδίων δ' ὀρυκτῶν καὶ μὲ σύνδρομον ἀσβεστίτην εἰς φλεβίδια ἐντὸς τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων τοῦ Ταϋγέτου (Ἀλαγονία).

δ') Χρυσὸς κατειργασμένος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Δελίμιμη, ἀπέχοντος δίωρον τῶν Καλαμῶν, ἰδίως δ' εἰς τὴν θέσιν Φουρνάδες. Πότε ἐλειτούργησαν τὰ χρυσομεταλλουργεῖα ταῦτα καὶ πόθεν μετεφέροντο τὰ μεταλλεύματα εἶναι ἄδηλον (πιθανῶς ἐπὶ Βυζαντινῶν, ἴσως νὰ εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται ὅτι εἶδεν Ἑνετὸς πρέσβυς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος).

Εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶναι γνωστὴ ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις χρυσοῦ—κυρίως προσχώσεων—εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Παγγαίου (Παιονίαν γῆν, Πέργαμον, Σκαπτηὕλην, Δάτον, Φιλίππους), ὅπως οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν. Ἐκ τῶν μελετῶν ὅμως τῶν νεωτέρων χρόνων γνωρίζομεν τὴν ὕπαρξιν χρυσοῦ ὡς ἀκολούθως:

1) Εἰς προσχώσεις πολλῶν θέσεων τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μακεδονίας, καὶ ἰδίᾳ τῶν ποταμῶν, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν γνευσιακῶν καὶ γρανιτικῶν περιοχῶν, ὡς π. χ. τοῦ Γαλλικοῦ (περιοχὴ Κιλκὶς καὶ ἀλλαχοῦ), τοῦ Στρυμόνος (περὶ τὴν Νιγρίταν καὶ Τερπνήν, καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ τοῦ Νέστου (εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Νευροκοπίου). Εἰς τινας τῶν προσχώσεων τούτων ἔχει γίνει ἐκμετάλλευσις χρυσοῦ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους (ἐποχὴν τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας), ὡς καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ σήμερον δ' οἱ χωρικοὶ ἐξάγουν μικρὰς ποσότητας χρυσοῦ, πλύνοντες παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν χρυσοφόρους προσχώσεις. Κατὰ τὸν γεωλόγον Γ. Κ. Γεωργαλᾶν, ἡ μέση εἰς χρυσὸν περιεκτικότης τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐρευνηθεισῶν χρυσοφόρων προσχώσεων τῆς περιφερείας Νιγρίτας—Τερπνῆς ἀνέρχεται εἰς 0,275 γρ. κατὰ τόννον.

2) Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ αὐτοῦ γεωλόγου χρυσὸς ἐπίσης παρουσιάζεται: α') ἐν τῷ ἀρσενοπυρίτῃ τοῦ ὄρους Ἀγγίστρου. Αἱ τεράστιαι ποσότητες ἀρχαίων σκωριῶν παρὰ τὸ χωρίον Ἄγγιστρον καὶ αἱ πολυάριθμοι ὑπόγειοι στοαί, αἱ διηνεωγμέναι ἐπὶ τῆς βορείου—ἰδίᾳ—πλευρᾶς τοῦ ὄρους Ἀγγίστρου, οὐδεμίαν ἀφήνουν ἀμφιβολίαν ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐγίνετο συστηματικὴ ἐξαγωγὴ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην. Ἡ μέση περιεκτικότης κυμαίνεται εἰς 6—8 γρ. κατὰ τόννον. Εἰς θέσεις τινὰς (τῶν σιδηρῶν ἐπικαλυμμάτων καὶ τῆς ζώνης σιμεντώσεως) εὑρέθη περιεκτικότης χρυσοῦ 60—75 γρ. κατὰ τόννον. β') Εἰς ἀρσενοπυρίτας τῆς περιοχῆς Νικίσιανης (Παγγαίου. γ') Ἐντὸς γαληνίτου καὶ ἄλλων θειούχων μετάλλων παρὰ τὸ χωρίον Ραγιάν.

3) Χρυσὸς εἰς φλέβας χαλαζίου εὑρέθη καὶ κατὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τοῦ Ἰσβόρου Χαλκιδικῆς. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀνεύρεσις χρυσοῦ ὀρέων ἢ προσχώσεων εἰς ποσότητα ἐπιτρέπουσαν ἐπικερδῆ ἐκμετάλλευσιν δὲν φαίνεται πιθανὴ διὰ τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα. Διὰ τὴν Νέαν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ ἂν ἡ πιθανότης παρουσίας χρυσοῦ ἐκμεταλλευσίμου παρουσιάζηται ἐξόχως μικρά, ἐν τούτοις ἀπαιτεῖται εἰσέτι νὰ γίνουν συστηματικαὶ ἔρευναι, ἵνα ἐξαχθῇ ἀσφαλὲς συμπέρασμα. Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

ΜΕΤΑΛΛΕΙΟΛΟΓΙΑ

Ὁ χρυσὸς εἶναι σπάνιον καὶ πολύτιμον μέταλλον, εἶναι δὲ ἐλάχιστα τὰ μέρη τῆς γῆς τὰ παρέχοντα ἀξίας ὑπολογισμοῦ ποσότητας ἐξ αὐτοῦ. Ἡ κολοσσιαία, κατὰ τὸν de Launay, προσπάθεια 150.000 ἀτόμων, ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐξαγωγὴν χρυσοῦ, ἀποδίδει μόλις 700 τόννους ἐτησίως ἐκ τοῦ πολυτίμου τούτου μετάλλου. Ἡ σπανιότης αὕτη ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὸ μέγα εἰδικὸν βάρος του, καθόσον, κατὰ τὰς μεταλογενετικὰς θεωρίας, ἔμεινεν οὗτος εἰς τὰ βαθέα στρώματα τῆς γῆς, ἡ δὲ ἔλλειψις ἐπαρκῶν πτητικῶν ἑνώσεων παρεκώλυσε τὴν ἄνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἤτοι εἰς τὸ προσιτὸν εἰς τὰ μεταλλευτικὰ ἔργα τμῆμα φλοιοῦ τῆς γῆς. Ἡ θάλασσα ἐπίσης, καθὼς καὶ τὸ ὀρυκτὸν ἅλας, περιέχουσι χρυσόν. Οὕτω, κατὰ τὸν E. Sonstaat, εὑρέθησαν εἴς τινα σημεῖα, ἐγγὺς πάντοτε τῶν ἀκτῶν, 64 χιλιοστόγραμμα χρυσοῦ κατὰ τόννον θαλασσίου ὕδατος, εἰς ἄλλας δὲ περιοχὰς 30 χλστγρ. Οὕτως ἡ ἀναλογία χρυσοῦ τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς εἶναι μεταξὺ 0,0000025 καὶ 0,00000025 % χρυσοῦ, ἤτοι 1 μέρος διὰ 40 ἑκατομ. ἕως 400 ἑκατομμύρια μερῶν. Ὁ ὄρειος χρυσὸς παρέμεινεν εἰς τὴν γειτνίασιν τῶν ἐκ τοῦ βάθους ἀνελθόντων πλουτωνείων πετρωμάτων, καὶ ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτῶν μορφάς: *γρανιτώδη, μικρογρανιτώδη* καὶ *πορφυριτικὴν* ἢ *μικρολιθικὴν* ἢ *ἀνδεσιτικήν*. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν εὑρίσκεται ἐν συνδυασμῷ μὲ κασσίτερον, βισμούθιον ἢ χαλκόν, εἰς τὴν δευτέραν μὲ τὸ ἀντιμόνιον ἢ μὲ τὸν μόλυβδον καὶ εἰς τὴν τρίτην μὲ τὸν ἄργυρον ἢ μὲ τὸν ὑδράργυρον εἰς ἀνίσου εἰς ἑκάστην τῶν ἄνω περιπτώσεων σημασίας κοιτάσματα.

Τὰ κοιτάσματα χρυσοῦ ἀνήκουν εἰς πάντα τὰ εἴδη μεταλλοφόρων κοιτασμάτων, ἤτοι ὡς μαγματικὰ ἐγκλείσματα ἐντὸς τῶν ὡς ἄνω πλουτωνείων πετρωμάτων, εἰς ἀποχωρισμοὺς περιμαγματικοὺς ἢ κοιτάσματα ἐπαφῆς περιμαγματικὰ ἐντὸς τῶν πετρωμάτων τούτων. Ἀποχωρισμοὶ εἶναι τὰ κοιτάσματα τοῦ Rossland, περιμαγματικοὶ τοῦ Waverlay τῆς Βικτωρίας ἐν Αὐστραλίᾳ, τοῦ Readwels τῆς Ἀλάσκας, περιμαγματικὰ τὰ τῆς Κορέας, τοῦ Queensland, Elkhorn τῆς Μοντάνας, τῆς Σουμάτρας. Ἐμποτισμοὶ διάχυτοι σχετιζόμενοι πρὸς μεταμόρφωσιν, ἤτοι περιμαγματικὰ μετάθετα κοιτάσματα, εἶναι συνήθως αἱ πυριτικαὶ φλέβες ἢ αἱ φλέβες χρυσοφόρου χαλαζίου ἐντὸς σχιστολίθων εἰς τὰ κοιτάσματα τῆς ἀσιατικῆς Ρωσίας τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Αὐστραλίας, τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (Ἀπαλαχίων καὶ Δακότας), τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς (ἐν Γουϊάνῃ), τῆς Εὐρώπης (Ἄλπεων καὶ Σκανδιναυΐας), αἱ λεπταὶ φλέβες, φακοὶ καὶ σωροὶ ἐντὸς σχιστολίθων, ἀποτελοῦντες βαθμὸν μεταβάσεως τῶν προηγουμένων, ἐμφανίζονται εἰς τὰ κοιτάσματα τῆς Σκανδιναυΐας, τῶν Οὐραλίων, τῆς Ὑπερβαϊκάλης, τῶν Ἰνδιῶν (Βαϊνὰδ καὶ Κόλαρ), τῆς ἀνατολικῆς Αὐστραλίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Βενεζουέλας, τῆς Βραζιλίας, τῆς Γαλλίας. Ἄλλη μορφὴ εἶναι τῶν μεγάλων φλεβῶν καὶ δικτύου φλεβῶν τῶν τριτογενῶν κοιτασμάτων μὲ γέμισμα χρυσοφόρου χαλαζίου, μεταλλεύματα χρυσᾶ ἀργυροῦχα ἢ χρυσοχαλκοῦχα, ἐν σχέσει πρὸς γρανίτας, ὡς ἐν Καλιφορνίᾳ, ἐν Μεξικῷ, ἐν Αὐστραλίᾳ, μὲ πετρώματα μικρολιθικά, ὡς εἰς τὸ Μεξικόν, τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν Κελέβην, τὴν Οὐγγαρίαν. Κοιτάσματα ἐγκιβωτισμένα εἰς ἀσβεστολίθους ὑπάρχουσιν εἰς τὸ Τράνσβααλ καὶ εἰς Black Hills τῆς Δακότας. Ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν τὰ ἄνω κοιτάσματα χρυσοῦ ἀνήκουσιν εἰς πάσας τὰς μεγάλας ὀρογενετικὰς καὶ μεταμορφικὰς περιόδους: ἤτοι 1) εἰς τὰς μεγάλας πρωτογόνους τραπέζας τοῦ προκαμβρίου καὶ σιλουρίου μεταμορφισμοῦ (Βραζιλία, Κεντρικὴ Ἀφρική, Μαδαγασκάρη, Σιβηρία, ἴσως τὸ Τράνσβααλ)· 2) εἰς τοὺς καληδονίους μεταμορφισμοὺς (δεβόνια καὶ προλιθανθρακοφόρα) τῆς Αὐστραλίας καὶ Μπαίμμελαι τῆς Νορβηγίας. 3) εἰς τὰ πιθανῶς ἑρκύνια κοιτάσματα τῶν Οὐραλίων, τοῦ Κεντρικοῦ Ὀροπεδίου τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστραλίας κλπ.· 4) εἰς κοιτάσματα φλεβοειδῆ τοῦ τέλους τοῦ κρητιδιτικοῦ (Καλιφορνία, βόρεια τῶν Black-Hills τῆς Δακότας)· 5) εἰς κοιτάσματα τριτογενῆ τῆς Δυτικῆς Ἀμερικῆς (Cripple Creek, Comstock), τοῦ Μεξικοῦ, τῆς Οὐγγαρίας, Ἰαπωνίας, Σουμάτρας, Νέας Ζηλανδίας, Ἀνδαυακοέρας, τῆς Μαδαγασκάρης κλπ. Χρυσοφόρα κροκαλοπαγῆ εἶναι τὰ τοῦ Τράνσβααλ καί τινα ἄλλα, ἀποτελούμενα ἐκ κροκαλῶν χαλαζιακῶν μὴ χρυσοφόρων, συνδεδεμένων διὰ πυριτικοῦ ὀξειδίου καὶ χρυσοφόρων σιδηροπυριτῶν καὶ εἶναι σκληρότατα.

Τὰ κοιτάσματα χρυσοῦ ἐπιγενοῦς ἀλλοιώσεως καὶ ἀναμετακινήσεως ἦσαν μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ πηγὴ τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ χρυσοῦ τοῦ κόσμου ὑπὸ μορφὴν χρυσοφόρων προσχώσεων. Αἱ ἐπιφανειακαὶ ἀλλοιώσεις διὰ κυκλοφορίας ὑδάτων εἰς τὰ ἄνω μέρη τῶν κοιτασμάτων προκαλοῦσιν ὀξείδωσιν τῶν θειούχων μεταλλευμάτων (πυριτῶν κλπ.) καὶ καταλείπουν τὸν αὐτοφυᾶ χρυσόν, ὃν ἐμπλουτίζει ἀμέσως ἀμαλγαμώσιμον (βλ. κατωτ.). Τὸ ἄνω μέρος τῶν φλεβῶν καθίσταται οὕτω πολὺ πλουσιώτερον (αἱ φλέβες τῆς Καλιφορνίας περιεῖχον εἰς τὸ ἄνω μέρος 130—160 γραμμάρια χρυσοῦ κατὰ τόννον μεταλλεύματος) καὶ συνεπῶς τὸ μόνον ἐκμεταλλεύσιμον δι' ἀμαλγαμώσεως πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν μεθόδων χλωριώσεως καὶ κυανιώσεως.

Διὰ τῶν ἐπιφανειακῶν ἀλλοιώσεων ὁ πυρίτης, ὀξειδούμενος, γίνεται διαλυτός, ἐξαφανίζεται δὲ καὶ ἐντὸς λίαν σκληρῶν χαλαζιτῶν. Αἱ κυβικαὶ ὀπαὶ αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τοὺς κρυστάλλους τῶν πυριτῶν μετ' ὀλίγου ὑπεροξειδίου τοῦ σιδήρου καὶ αὐτοφυοῦς χρυσοῦ—οὐ μικρὸν μέρος καθίσταται διαλυτὸν παρουσίᾳ χλωριούχου νατρίου καὶ νίτρου εἰς λίαν ἀραιὰ διαλύματα—παραμένουσιν. Ὑπὸ ἔποψιν μεταλλογενείας, δηλαδὴ ἐπιδράσεως μακροχρονιωτάτων ἀραιοτάτων διαλυμάτων, ὁ χρυσὸς εἶναι σχετικῶς διαλυτὸς εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, εἰς φθοριούχους ἑνώσεις, ὡς θειοῦχος χρυσὸς εἰς τὸ ὑδρόθειον, ὡς χλωριοῦχος ἐντὸς ἀλάτων ὑπεροξειδίου τοῦ σιδήρου, κατακρημνίζεται

Digitized by Google

δὲ ὑπὸ πλείστων σωμάτων, ὡς τὸ πετρέλαιον, τὸ σκῦτος, ἡ τύρφη. Εἰς μεταλλεῖα χρυσοῦ τῆς Δακότας ἐσχηματίσθησαν ἐπὶ τῶν ξύλων ὑποστηρίξεως διὰ τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων τοῦ μεταλλείου νημάτια χρυσοῦ αὐτοφυοῦς. Ἡ κυκλοφορία ὑδάτων δύναται συνεπῶς νὰ ἐμπλουτίσῃ ἀρχικῶς χαλαζίας πυριτοφόρους, πτωχοὺς εἰς χρυσόν, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς τοπικῶς πολὺ πλουσιωτέρους διὰ κρυσταλλώσεως πέριξ πυρήνων αὐτοφυοῦς χρυσοῦ, βώλων καὶ ψηγμάτων κτλ.

Σπουδαίαν σημασίαν ἔχουσι τὰ χρυσοφόρα γνευσιακὰ καὶ κρυσταλλοσχιστώδη μεταμορφικὰ πετρώματα, τὰ ὁποῖα περιέχουσιν ἐλάχιστον χρυσὸν μετὰ σιδηροπυριτῶν κτλ. καὶ ὧν ἡ διάβρωσις μεγίστων ὄγκων προκαλεῖ κλαστικὰ κοιτάσματα προσχώσεων χρυσοφόρων, χωρὶς τὰ ἀρχικὰ πετρώματα νὰ εἶναι ποσῶς ἐκμεταλλεύσιμα. Αἱ χρυσοφόροι προσχώσεις εἶναι πάσης γεωλογικῆς ἐποχῆς, ἀρχαῖαι καὶ σύγχρονοι.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀνὰ τὸν κόσμον κοιτασμάτων χρυσοῦ ἀναφέρομεν, ἀκολουθοῦντες τὸν de Waunay, ὀλίγα λόγῳ τῆς σημερινῆς ἢ τῆς εἰς τὸ παρελθὸν οἰκονομικῆς αὐτῶν σημασίας.

Φλέβας χρυσοφόρους λεπτὰς τοῦ παλαιοζωϊκοῦ παρουσιάζουν τὰ κοιτάσματα τῶν Οὐραλίων, εἰς Μπερεζὸβσκ π. χ. ἐν σχέσει πρὸς γρανίτας, τῆς Σιβηρίας, Μαντζουρίας, Κορέας, τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου ἡ περιοχὴ τοῦ Κολὰρ (Μυσόρ), ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1878, παρέχει σήμερον τὸ μέγιστον τῆς σημαντικῆς παραγωγῆς τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς Αὐστραλίας (Ballarat-Bendigs, Queensland), τὰ περίφημα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κοιτάσματα χρυσοῦ τῆς Αἰγύπτου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Νείλου, ἐκτεινόμενα εἰς μῆκος 1.200 χμ. πρὸς νότον τοῦ ἔναντι κειμένου Σινᾶ μέχρι τοῦ Σουακὶμ καὶ τῶν αἰθιοπικῶν χρυσωρυχείων εἰς ζώνην ὑψιπεδίων δυσπροσίτων λόγῳ τοῦ κλίματος, παρὰ τὰ κοιτάσματα σμαράγδων τοῦ Σαβαρὰκ καὶ τῶν περηφήμων λατομείων συηνιτῶν τοῦ Ἀσσουάν, τὰ κοιτάσματα El Callao τῆς Βενεζουέλας, τῆς Βραζιλίας, Οὐρουγουάης, Βολιβίας καὶ Εὐρώπης, ὅπου ὑπάρχουσι χρυσωρυχεῖά τινα, ὡς ἐν Bömmelö, Eiswold καὶ Bleke τῆς Νορβηγίας, ἐν Οὐαλλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, γνωστῇ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὰς χρυσοφόρους προσχώσεις της, ἤδη ἐξαντληθείσας, ὅπου ἀπὸ τοῦ 1905 παρεχωρήθησαν καὶ εἶναι ἐν ἐκμεταλλεύσει φλέβες χαλαζίου χρυσοφόρου εἰς La Bellière καὶ La Lucette παρὰ τὴν Βρετάνην καὶ Chatelet παρὰ τὸ κεντρικὸν ὑψιπέδιον. Εἰς τὴν Βοημίαν ὑπάρχουσι παρεμφερῆ κοιτάσματα, ὧν τὸ κυριώτερον εἶναι τὸ τοῦ Roudny, νοτίως τῆς Πράγας.

Αἱ φλέβες τῶν τριτογενῶν ὀροσειρῶν, χρυσοφόροι, χρυσοαργυροφόροι καὶ χρυσοχαλκοφόροι, εἶναι πολυάριθμοι καὶ σημαντικώταται, περιμαγματικαὶ ἢ γνησίως ὑδροθερμικαί, συνοδευόμεναι ὑπὸ ἀργύρου, χαλκοῦ ἢ πυρίτου, σφαλερίτου καὶ γαληνίτου. Εἰς τὴν Ἀμερικήν, βόρειον καὶ νότιον, ἡ δυτικὴ ζώνη ἀπὸ τῆς Ἀλάσκας διὰ τῶν Βραχωδῶν ὀρέων, Σιέρρας Νεβάδας καὶ τῶν Ἄνδεων μέχρι τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς ὑπάρχει μεταλλοφόρος ζώνη παρουσιάζουσα πολλὰς φλέβας χρυσοῦ. Αἱ φλέβες τῆς Καλιφορνίας ἰδίως εἶναι περίφημοι. Μία τούτων, ἡ Mother Lode ἔχει μῆκος 110 χλμ. Αἱ πλεῖσται ἐγκατελείφθησαν, ὡς περιέχουσαι μεταλλεύματα πτωχὰ ἢ δύστηκτα, ἀλλά τινα σήμερον ἀνέζησαν λόγῳ τῆς προόδου τῆς μεταλλοπλύσεως καὶ μεταλλουργίας. Εἰς τὸ Κολοράδον ἐπίσης περίφημα εἶναι τὰ τοῦ Cripple Creek ἐκ τελλουριούχου χρυσοῦ. Ἡ ζώνη συνεχίζεται συνεχῶς πρὸς νότον διὰ τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν. Εἰς τὴν Κολουβίαν τὰ χρυσοφόρα κοιτάσματα ὑπῆρξαν τῷ 1818 τὰ πλουσιώτερα τοῦ κόσμου, μετὰ τὰ τῆς Βραζιλίας. Τὰ περουβιανά, ἐν μεγάλῃ ἐκμεταλλεύσει πρὸ τῆς ἱσπανικῆς κατακτήσεως, εἶναι εἰσέτι σημαντικά, ὡς καὶ τὰ τῆς Χιλῆς.

Εἰς παρομοίαν τεκτονικὴν ζώνην τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ἀνήκουν εἰς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ μέρος τὰ σπουδαῖα κοιτάσματα τῆς Ἰαπωνίας, τὰ τῶν νήσων τῆς Σούνδης καὶ δυτικῆς Αὐστραλίας (Mount Morgan, ἄλλοτε θεωρηθὲν ὡς τὸ σπουδαιότερον τοῦ κόσμου), Μαδαγασκάρης κτλ. Εἰς τὴν Εὐρώπην τοιαῦτα κοιτάσματα εἶναι τὰ τῆς Τάτρας τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τρανσυλβανίας (Nagyag Vorö-spatak, Offenbanya) καὶ τοῦ Καυκάσου, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κολχίδα, ὅπου πτωχαὶ φλέβες ἐγέννησαν τὰς πασιγνώστους χρυσοφόρους ἄμμους τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης ὑπάρχουσι κοιτάσματα εἰς τὰς Πεδεμοντίους Ἄλπεις καὶ ἀλλαχοῦ. Κοιτάσματα ἐγκεκλεισμένα εἰς ἀσβεστολίθους εἶναι τὰ τοῦ Malmani καὶ Lydenburg τοῦ Τράνσβααλ καί τινα ἄλλα.

Ἐκ τῶν χρυσοφόρων κροκαλοπαγῶν κοιτασμάτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ τοῦ Τράνσβααλ εἰς Witwatresrand, Klerksdorp καὶ Heidelberg, ἅτινα σήμερον εἶναι τὰ πλουσιώτερα χρυσωρυχεῖα τοῦ κόσμου, βορείως τοῦ γεωλογικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Karoo καὶ ἐντὸς ζώνης κρυσταλλοσχιστώδους καὶ πλουτωνείου μετὰ πτυχῶν ἐρκυνίων καὶ καλχηδονίων, ἐξ ὧν καὶ ἐσχηματίσθησαν διὰ διαβρώσεως στρωμάτων πάχους πολλῶν χιλιάδων μέτρων. Ὁ χρυσὸς προῆλθε κατὰ διαφόρους θεωρίας ἐκ διαβρώσεως ἢ διὰ χημικῆς κατακρημνίσεως ἢ κάλλιον διὰ κυκλοφορίας θερμῶν μεταλλοφόρων ὑδάτων ἐντὸς τῶν κροκαλοπαγῶν. Τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ Τράνσβααλ ἀπασχολοῦσιν ἄνω τῶν 20.000 λευκῶν καὶ 200.000 ἰθαγανῶν, ἐκτείνονται δὲ εἰς ζώνην μήκους 250 χιλιομέτρων, ἀποτελοῦντα κεκλιμένα στρώματα ψαμμιτῶν καὶ κροκαλοπαγῶν χρυσοφόρων, τὰ καλούμενα Reefs (South Reef, Main Reef Leader, North Reef κτλ.), τὰ ὁποῖα

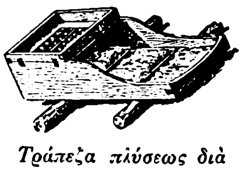

Τράπεζα πλύσεως διὰ τιναγμῶν.

ἐκτείνονται καὶ εἰς μέγα βάθος. Εἰς τὸ Τράνσβααλ, ὅπως εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη, παρὰ τὸν πλοῦτον τῶν κοιτασμάτων μέρος μόνον τῶν ἐπιχειρήσεων ηὐδοκίμησεν. Ἐπὶ 183 αἱ 104 μόνον ἐπέτυχον τελείως. Αἱ ὑπόλοιποι συνεκεντρώθησαν εἰς ὀλίγας ὁμάδας, χρησιμοποιούσας τελειοτάτας ἐγκαταστάσεις. Ἡ ἐξόρυξις γίνεται τῇ βοηθείᾳ ἀεροσφυρῶν, ἐλήφθησαν δὲ μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς βλαβερᾶς εἰσπνοῆς τῆς παραγομένης κόνεως χαλαζίου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Χρυσῆν ἀκτὴν τῆς Ἀφρικῆς ἐπίσης ὑπάρχουν σπουδαῖα ὅμοια κοιτάσματα, ὡς καὶ εἴς τινας ἄλλας περιφερείας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν Κατάγκαν.

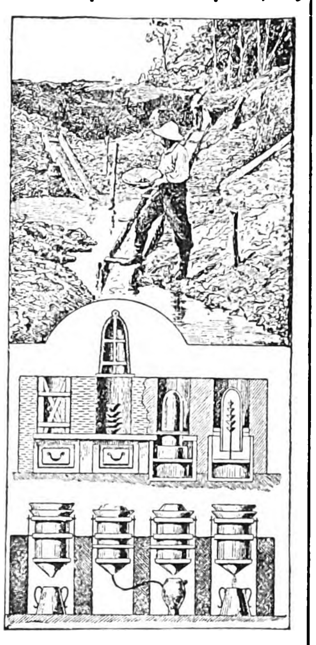

Ἄνω: Πλύσις τοῦ χρυσοῦ μὲ σκάφην. Μέσον: Κάμινος διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ χρυσοῦ ἐκ τοῦ ἀμαλγάματος. Κάτω: Συσκευαὶ ἐξαγωγῆς χρυσοῦ διὰ χλωρίου.

Τὰ κοιτάσματα τοῦ Kalgoorlie, Coolgardies καὶ Menzies τῆς Δυτικῆς Αὐστραλίας ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1882 καὶ περιέχουσι τελλουριοῦχον χρυσὸν ἐντὸς σχιστολίθων, γρανιτῶν κτλ., κατέστησαν δὲ τῷ 1898 τὸ δεύτερον, μετὰ τὸ Τράνσβααλ, κοίτασμα τοῦ κόσμου. Ἔκτοτε ὅμως ἡ παραγωγή των ἐμειώθη πολύ.

Παραγενέσεις χρυσοῦ καὶ ἀντιμονίου εἶναι συχναὶ εἴς τινα τῶν ἄνω κοιτασμάτων, ὡς εἴπομεν, ὡς εἰς La Lucette τῆς Γαλλίας. Εἰς αὐτὰς πρέπει πιθανῶς νὰ ἀναγάγωμεν μεταλλεῖά τινα μακεδονικὰ ἀντιμονίου ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρυσὸν τοῦ Παγγαίου. Ὁ χρυσὸς συναντᾶται ἐπίσης μετὰ τοῦ ἀρσενικοῦ, τῆς ὁμάδος τοῦ κασσιτέρου καὶ τοῦ χαλκοῦ εἰς πλεῖστα κοιτάσματα, ὡς καὶ πλείστων ὡς ἄνω μετάλλων.

Τὰ κλαστικὰ κοιτάσματα χρυσοῦ (placers) εἶναι τὰ πρῶτα ἐκμεταλλευόμενα εἰς πᾶσαν ἐποικιζομένην χώραν καὶ πολλάκις τὰ πλούσια μέρη ἐξαντλοῦνται ταχέως, παραμένουσι δὲ ἐν ἐκμεταλλεύσει ὑπὸ ἀτομικῆς ἐργασίας ἢ μεγάλων ἐπιχειρήσεων πτωχαὶ ἄμμοι, μόλις ἀμείβουσαι τὴν ἐργασίαν. Μεταξὺ τῶν χρυσοφόρων προσχώσεων ἀρχαιότερα τοῦ τριτογενοῦς εἶναι τὰ κάμβρια τοῦ Black Hills τῆς Δακότας, τὰ δεβόνια τῆς Αὐστραλίας εἰς βάθος τῶν παραμεινάντων φλεβῶν κτλ. Τριτογενοῦς ἐποχῆς εἶναι τὰ περίφημα, ἀλλὰ ταχέως ἐξαντληθέντα κοιτάσματα τοῦ ἀκρωτηρίου Nome τῆς Ἀλάσκας, Yukon καὶ Klondike, ὡς καὶ τῆς Καλιφορνίας, εἰς ἣν ἀπετέλουν παχύτατα στρώματα ὁριζόντια εἰς κοίτας παλαιῶν ρείθρων, ὡς καὶ πάντα τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὴν ἄνω ζώνην φλεβῶν (Μοντάνας, Παναμᾶ, Γουϊάνης, Βολιβίας, Γῆς τοῦ Πυρός). Ὁμοίως ἔχομεν τοιαῦτα κοιτάσματα εἰς τὰ Οὐράλια, τὴν Ἀσιατικὴν Ρωσίαν, Μαντζουρίαν, Μογγολίαν, Σινικὸν Τουρκεστάν, Θιβέτ, Ἰνδίας, Νοτιοδυτικὴν Κίναν, Σουνδείους νήσους, Αὐστραλίαν, Ἀφρικὴν (Τύνιδα, Σενεγαμβίαν, Σουδάν, Γουϊνέαν, Ἀκτὴν τοῦ Ἐλεφαντόδοντος, Ἀβησσυνίαν, Ἄγκολαν, Τράνσβααλ, Ροδεσίαν, Μαδαγασκάρην).

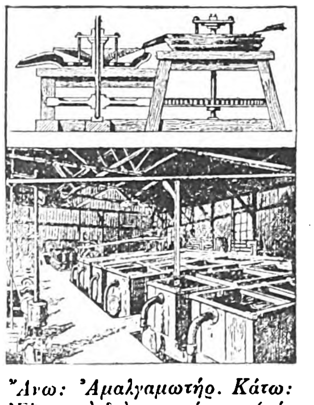

Ἄνω: Ἀμαλγαμωτήρ. Κάτω: Ἐξαγωγὴ διὰ κυανιώσεως (κάδος κατακρημνίσεως).

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἱστορικαὶ ἦσαν αἱ προσχώσεις πλὴν τῆς Γαλλίας, τοῦ Ρήνου (*χρυσὸς τοῦ Ρήνου*, ὅπου τῷ 1846 εἰργάζοντο εἰσέτι 500 ψηγματοσυλλέκται, παράγοντες 45.000 φρ. χρυσοῦ ἐτησίως, τῆς Ἱσπανίας (τοῦ Rio Sil καὶ Rio Duerna, τῆς Γαλικίας, τῆς Γρανάδας), τῆς βορείου Ἰταλίας (κατὰ Στράβωνα καὶ Πλίνιον, Διόδωρον τὸν Σικελιώτην κτλ., ὡς καὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου (Σερβίας, Μακεδονίας, Παγγαίου, Στρυμόνος). Εἰς τὸ Τιμὸκ τῆς Σερβίας γίνεται ἐκμετάλλευσις προσχώσεων διὰ βυθοκόρου ἀπὸ τοῦ 1907, αἵτινες περιέχουσιν 1.50 φρ. χρυσοῦ κατὰ μέτρον κυβικόν.

Ἐξαγωγὴ τοῦ χρυσοῦ. Ὁ αὐτοφυὴς χρυσὸς προσχώσεων ἦτο παλαιότερον τὸ μάλιστα χρησιμοποιούμενον μετάλλευμα χρυσοῦ, ἀκόμη δὲ τῷ 1878 τὰ 83 % τῆς ἐτησίας παγκοσμίου παραγωγῆς χρυσοῦ προήρχετο ἐκ προσχώσεων. Σήμερον ὅμως αἱ πλεῖσται προσχώσεις εἶναι ἐξηντλημέναι ἢ ἄνευ σημασίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν μεγάλως αὐξηθεῖσαν παγκόσμιον παραγωγὴν χρυσοῦ, ἐξαγομένου ἐκ βραχωδῶν μεταλλευμάτων ὀρείου χρυσοῦ. Τῷ 1905 ἤδη αἱ προσχώσεις ἀπέδιδον μόνον τὰ 15 % τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς. Αἱ σημεριναὶ κυριώτεραι μέθοδοι ἐξαγωγῆς χρυσοῦ εἶναι ἡ *ἀμαλγάμωσις* καὶ ἡ *κυανίωσις* τῇ βοηθείᾳ μεταλλοπλυσίας διὰ τῶν νεωτέρων μεθόδων ἐπιπλεύσεως (flottation). Διὰ τῶν μεθόδων τούτων ἡ περιεκτικότης τῶν μεταλλευμάτων, ἅτινα εἶναι ἐπωφελῶς ἐκμεταλλεύσιμα, εἶναι ἤδη ἐλαχίστη. Εἴς τινας χώρας, ὡς εἰς Homestake τῆς Νοτίας Δακότας, κατεργάζονται μεταλλεύματα χαλαζιακὰ σκληρά, περιέχονται 5, ἐνίοτε 2 ἕως 3 γραμμάρια χρυσοῦ κατὰ τόννον. Τὸ σύνηθες ὅριον περιεκτικότητος εἶναι 7 ἕως 8 γρ. κατὰ τόννον, διὰ χρυσὸν προσχώσεων δὲ δύναται νὰ εἶναι κατώτερον (ἐκ προσχώσεων δὲ ἐξορυσσομένων διὰ βυθοκόρων φερουσῶν συσκευὰς πλύσεως, εἶναι ἐκμεταλλεύσιμοι ἄμμοι περιέχουσαι 1/5 τοῦ γραμμαρίου κατὰ μέτρον κυβικόν). Τὰ σήμερον ἐξορυσσόμενα μεταλλεύματα τοῦ Τράνσβααλ περιέχουσι 10 ἕως 30 γρ. χρυσοῦ κατὰ τόννον.

Ἀνέκαθεν, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη, διὰ τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς πλυντῶν χρυσοῦ (χρυσοσυλλεκτῶν, ψηγματοσυλλεκτῶν), ἐργαζομένου ἑκάστου δι' ἴδιον λογαριασμὸν καὶ πολλάκις ἀρκουμένου εἰς ἐλαχίστην ἀμοιβὴν τῶν κόπων του, πλύνονται ἄμμοι χρυσοφόροι λίαν πτωχαί. Οὕτως εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὸν Στρυμόνα καὶ τὸν ἐκ τοῦ χρυσοῦ αὐτοῦ κληθέντα Ἐχέδωρον (σήμερον Γαλλικὸν ποταμὸν) ἐξεπλύνετο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μικρὰ ποσότης χρυσοῦ. Ἡ λειοτρίβησις τῶν μεταλλευμάτων, ἔχουσα σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ χρυσοῦ, γίνεται ἐπιμελέστατα, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω, παράγονται δὲ χρυσοφόροι ἄμμοι καὶ περαιτέρω λεπτὰ ἰλύες, καλούμεναι διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ὅρου slimes (γερμ. Schlamms). Ἐκτὸς τῶν μεθόδων παραγωγῆς χρυσοῦ ἐκ μεταλλευμάτων χρυσοῦ πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐκκαμίνευσιν τῶν μεταλλευμάτων ἄλλων κυρίων μετάλλων, ἅτινα περιέχουσιν ἐπὶ πλέον ὡς προσμείξεις χρυσὸν καὶ ἄργυρον, οὗτος ἀποχωρίζεται καταλλήλως κατὰ τὰς μεταλλουργικὰς κατεργασίας αὐτῶν. Οὕτω συλλέγονται εἰς τὰ παραγόμενα συντήγματα χαλκοῦ ἢ μολύβδου, εἰς τὸν ἀκάθαρτον χαλκὸν καὶ μόλυβδον διὰ καταλλήλων ἐπαργυρώσεως, κυπελλώσεως, καμινεύσεως, ἠλεκτρολύσεως κτλ. ποσότητες χρυσοῦ, ἀντιστοιχοῦσαι ὅμως εἰς ἀρχικὴν περιεκτικότητα κατὰ τόννον μεταλλεύματος πολὺ μικροτέραν τῶν ἄνω.

Ὁ χρυσὸς παράγεται ἐκ τῶν μεταλλευμάτων του διὰ τριῶν μεθόδων: 1) Διὰ πλύσεως αὐτῶν συνδυαζομένης πολλάκις μετ' ἅμα γαμώσεως. 2) Διὰ διαλύσεως αὐτοῦ ἐντὸς ἄλλων μετάλλων καὶ δὴ α) δι' ἀμαλγαμώσεως· β) διὰ συντήξεως. 3) Διὰ διαλύσεως ἁλάτων χρυσοῦ ἐντὸς ὑδαρῶν διαλυμάτων: α) διὰ χλωριώσεως· β) διὰ κυανιώσεως.

1) *Πλύσις τοῦ χρυσοῦ.* Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἀρχαιοτάτη, προφανῶς δὲ ὁ μῦθος τοῦ χρυσομάλλου δέρατος ἀναφέρεται εἰς δέρματα κριῶν, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο, ὡς ἐνίοτε ἀκόμη καὶ σήμερον, πρὸς συγκράτησιν κατὰ τὴν πλύσιν χρυσοφόρων ἄμμων τῶν ψηγμάτων τοῦ χρυσοῦ. Ὁ Στράβων ἀναφέρει τὸ ἐκ «χρυσείων» (χρυσωρυχείων) «σύρειν» καὶ «πλύνειν τὸν χρυσόν», ὡς καὶ τὸν ὅρον «χρυσοπλυσία». Αἱ συσκευαὶ χρυσοπλυσίας εἶναι ποικίλαι. Οὕτω χρησιμοποιεῖται σκάφη ἢ λεκάνη χειρόλαβος, ἔχουσα ποικίλα ὀνόματα καὶ σχήματα σκάφαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, σκαφεῖον, τήγανος (γαλλ. pan, γερμ. Pfanne, ἱσπανιστὶ batea, γαλλ. batée. Αὕτη χρησιμοποιεῖται ἰδίως σήμερον ὑπὸ τῶν ψηγματοσυλλεκτῶν, ὡς καὶ τῶν χρυσοθηρῶν διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν κοιτασμάτων πρὸς δοκιμαστικὴν πλύσιν πολλάκις μετ' ὀλίγου ὑδραργύρου.

Τὸ *καλιφορνικὸν λίκνον* (craddle) εἶναι σκάφη ξυλίνη στηριζομένη ἐπὶ καμπύλων τεμαχίων, ἵνα λικνίζεται εὐκόλως καὶ ἀκόπως. Ἐκτὸς τούτων

Digitized by Google

χρησιμοποιεῖται καὶ διπλῆ σκάφη (longtons) σταθερὰ μετὰ ρεύματος ὕδατος. Εἰς τὰς συσκευὰς ταύτας εἰσάγεται ἄμμος χρυσοφόρος, ἐπιχύνεται ὕδωρ καὶ διὰ καταλλήλων κινήσεων τιναγμοῦ ἢ περιστροφῶν, μεταδιδομένων διὰ τῆς χειρὸς ἢ μηχανημάτων, γίνεται ἡ καλουμένη μηχανικὴ ταξιθέτησις τῶν ἐν τῇ ἄμμῳ οὐσιῶν διὰ πτώσεως ἢ μετακινήσεως αὐτῶν ἐν τῷ ὕδατι, καθ' ἣν τὰ βαρύτερα καὶ πυκνότερα στοιχεῖα, ἤτοι ὁ χρυσὸς καὶ ὀλίγαι παραμείξεις, συγκεντροῦνται εἰς τὸν πυθμένα τῆς συσκευῆς, τὰ δὲ ἐλαφρότερα, γαιώδη καὶ ἀμμώδη, παρασύρονται ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ ἀπορρίπτονται. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι πολὺ εὔκολος, διότι τὰ εἰδικὰ βάρη τοῦ χρυσοῦ (19) καὶ ἄμμου 2.7) διαφέρουσι πολύ. Ὁ συλλεγόμενος χρυσὸς καθαίρεται ἀπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν μαγνητίτου διὰ μαγνητῶν καὶ συντήκεται μετ' ἀνθρακικοῦ νατρίου (σόδας), βόρακος καὶ νίτρου ἐντὸς χωνευτηρίων ἐκ γραφίτου. Αἱ περιεχόμεναι ἄλλαι παραμείξεις, ἤτοι χρωμίτης, τιτανίτης κλ., σκωριοποιοῦνται.

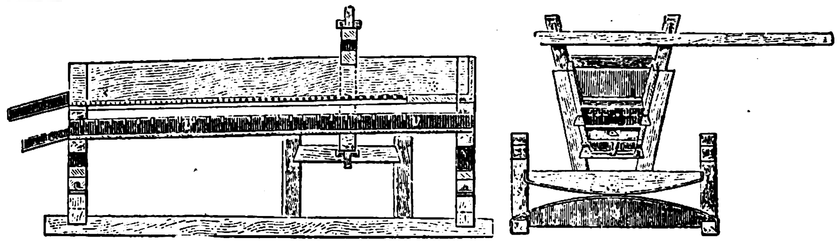

Λίκνον καλιφορνικὸν πλύσεως χρυσοῦ.

Ἡ ἄνω μέθοδος εἶναι ἁπλῆ καὶ δὲν ἀπαιτεῖ δαπάνας, ἀλλ' αἱ ἀπώλειαι εἰς χρυσὸν εἶναι μέγισται, φθάνουσαι μέχρι 50 %.

Βελτίωσις τῆς ἀποδόσεως τοῦ μετάλλου ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς διοχετεύσεως τῶν ἀπορριπτομένων βορβόρων τῆς ἄνω μεταλλοπλυσίας ἐντὸς μακρῶν ἐλαφρῶν κεκλιμένων ὀχετῶν ξυλίνων, μήκους πολλῶν χιλιομέτρων, καλουμένων sluices. Οἱ ὀχετοὶ οὗτοι φέρουσιν εἰς τὸν πυθμένα ἐπίστρωσιν ἐκ κυβοξύλων ἢ κυβολίθων ἀραιῶν, εἰς τὰς ἀφηνομένας δὲ ρωγμὰς χύνεται ὑδράργυρος. Ἀπὸ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν τὸ ρεῦμα διακόπτεται διὰ διοχετεύσεως τῶν ἀμμοφόρων ὑδάτων εἰς ξυλίνας δεξαμενάς, ἀποτελούσας πλατύσματα μεγάλα, ἢ εἰς ἐσχάρας, ἔνθα γίνεται καθίζησις λεπτῆς κόνεως χρυσοῦ. Ταῦτα καλοῦνται «undercurrent» *(ὑπορεύματα)*. Οἱ μεγαλύτεροι λίθοι ἀπορρίπτονται διὰ τῶν ἐσχαρῶν grizzly καὶ drop-boxa. Εἰς τὴν Καλιφορνίαν ἀναφέρεται ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκπλυθῶσιν 1,5 ἕως 12 ἑκατομμύρια ὄγκων ἀγόνων πετρωμάτων πρὸς ἀπόκτησιν 1 ὄγκου χρυσοῦ. Ἤδη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐν Ἱσπανίᾳ ἐχρησιμοποιοῦντο «ἀγωγαὶ» διὰ τὴν πλύσιν κρυσταλλοσχιστωδῶν μεταλλευμάτων χρυσοῦ.

Ἡ ἐξόρυξις τῶν χρυσοφόρων ἄμμων—αὗται ἀποτελοῦν στρώματα τοῦ ἐδάφους—γίνεται πολλάκις δι' ὑδραυλικῶν μέσων, ὡς εἰς τὴν Καλιφορνίαν ἀπὸ τοῦ 1852. Πρὸς τοῦτο ἐξακοντίζονται ἰσχυρόταται δέσμαι ὕδατος κατὰ ποσότητας πολλῶν χιλιάδων κυβικῶν μέτρων καθ' ὥραν, ὑπὸ πίεσιν πέντε ἀτμοσφαιρῶν. Αἱ ὑδάτιναι αὗται δέσμαι ὑποσκάπτουσι τοὺς ὄγκους ἄμμου, οἱ ὁποῖοι καταπίπτοντες θρυμματίζονται καὶ παρασύρονται ὑπὸ τῶν ἐκρεόντων ὑδάτων εἰς τὰ ὡς ἄνω πλυντήρια. Αἱ ἀπώλειαι χρυσοῦ κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην εἶναι ἄνω τῶν 20 %.

Εἰς ἄλλας περιπτώσεις χρησιμοποιοῦνται βυθοχόροι μὲ ἁλύσεις κυδοφόρους, ἐκσκάπτουσαι μέχρις 90 μέτρων κυβικῶν καθ' ὥραν. Οὕτως ἐκμεταλλεύονται χρυσοφόρους ἄμμους ποταμῶν, λιμνῶν, ἀκτῶν θαλάσσης εἰς Νέαν Ζηλανδίαν Καλιφορνίαν, Νότιον Ἀμερικήν, Σιβηρίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ πλύσις σήμερον συμπληροῦται διὰ τῶν μεθόδων ἐμπλουτισμοῦ, διὰ μεταλλοπλυσίας, δι' ἐπιπλεύσεως, δι' ἧς μεταξὺ ἄλλων παραλαμβάνονται μέγιστοι σωροὶ ἐκβολάδων προηγουμένης πλύσεως.

2) *Διάλυσις τοῦ χρυσοῦ ἐντὸς ἄλλων μετάλλων*: α) Δι' ἀμαλγαμώσεως. Ὁ χρυσὸς ὡς ὁ ἄργυρος ἀμαλγαμοῦται λίαν εὐκόλως μετὰ τοῦ ὑδραργύρου. Ἡ *ἀμαλγάμωσις* (6λ. λ.), γνωστὴ ἤδη ἀνὰ τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος, προσαρμόζεται εἰς μεταλλεύματα χρυσοφόρων ἄμμων ἢ κονιοποιημένα, μὴ περιέχοντα ἄλλα εὐκόλως ἀμαλγαμώσιμα μέταλλα, ὡς ὁ μόλυβδος, τὸ βισμούθιον, ὁ ψευδάργυρος καὶ τὸ ἀντιμόνιον. Ἀναλόγως τῆς εἰς χρυσὸν περιεκτικότητός των, ἡ ἐργασία εἰς τὰ διάφορα μεταλλεύματα ποικίλλει. Τὰ πλούσια μεταλλεύματα ἀναμειγνύονται ἀπ' εὐθείας μετὰ ὑδραργύρου καὶ πολλοῦ ὕδατος, τὰ δὲ πτωχότερα ὑφίστανται λειοτρίβησιν διὰ κοπάνων ἢ ἄλλων θραυστήρων καὶ τριβέων (κυλίνδρων, τριβέων μετὰ σφαιρῶν, tubemills). Αἱ ἀρχαῖαι συσκευαὶ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος (Arrastra) καὶ οἱ διάφοροι μύλοι μὲ μυλόπετραν, ἐξηφανίσθησαν, εἶναι δὲ σήμερον ἐν χρήσει πλεῖσται ἄλλαι συσκευαί, ὡς ὁ *ἀμαλγαμωτὴρ τοῦ Laszlo*, εἰς ὃν τὸ λεπτὸν μετάλλευμα ὑφίσταται ἀνάμειξιν διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν ὁμοκέντρων κυκλικῶν χωρισμάτων ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς στρογγύλης σκάφης τοῦ μύλου, οἱ *ταχύμυλοι* (quickmills), τῆς Αὐστραλίας, Ἀμερικῆς καὶ Οὐγγαρίας εἰς μικρὰς ἐκμεταλλεύσεις, ἀποδίδοντες 40 τ. μεταλλεύματος ἡμερησίως κλπ. Πολλάκις συνδυάζονται οἱ κυλινδρικοὶ περιστροφικοὶ τριβεῖς μετὰ σφαιρῶν πρὸς τοὺς κοπάνους καὶ ἄλλας συσκευάς. Σήμερον οἱ κόπανοι τείνουσι νὰ ἀντικατασταθῶσι γενικῶς ὑπὸ τῶν τριβέων μετὰ σφαιρῶν, οἵτινες φέρουσι καλύτερα ἀποτελέσματα. Ὡς σφαῖραι χρησιμοποιοῦνται χαλαζόπετραι. Ὁ ἀμερικανικὸς μύλος Hardinge εἶναι κωνικὸς τριβεὺς μετὰ σφαιρῶν ὡς ἄνω. Γῆς ἀμαλγαμώσεως δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις καὶ διὰ μεταλλεύματα θειοῦχα χρυσοφόρα

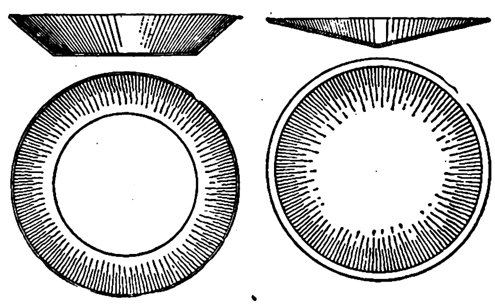

1 2

1) Σκάφη χρυσοθηρῶν Καλιφορνίας. 2) Σκάφη κωνικὴ πλύσεως χρυσοῦ (batea).

(σιδηροπυρῖται κτλ.), ἔνθα μετ' ὀξειδωτικὴν ἢ χλωριωτικὴν φρῦξιν, παράγεται μεταλλικὸς χρυσὸς ἢ χλωριοῦχος χρυσός, ὅστις καὶ αὐτὸς ἀμαλγαμοῦται, παραγομένου χλωριούχου ὑδραργύρου Hg Cl.

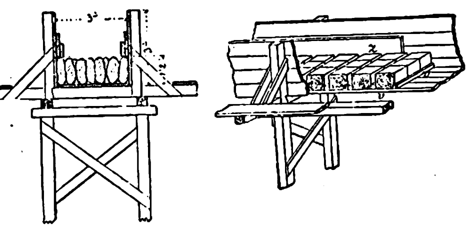

Ὀχετοὶ ἢ ἀγωγαὶ ξύλινοι μὲ διάστρωσιν κυβολίθων ἢ κυβοξύλων, εἰς τὰς ρωγμὰς τῶν ὁποίων τίθεται ὑδράργυρος πρὸς ἀμαλγάμωσιν τοῦ χρυσοῦ.

Τὰ κατάλοιπα τῆς ἀμαλγαμώσεως, περιέχοντα εἰσέτι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χρυσὸν μέχρι 50 % τῆς ὁλικῆς περιεκτικότητος, ἐξαντλοῦνται περαιτέρω διὰ τῶν μεθόδων *κυανιώσεως*. Τὸ ἀμάλγαμα μετὰ ἔκθλιψιν τοῦ πλεονάζοντος ὑδραργύρου περιέχει 60 % χρυσοῦ, ἀποστάζεται εἰς χυτοσιδηρᾶς χοάνας ἢ καμίνους κλειστῶν χώρων, ἔνθα συλλέγεται ὁ χρυσός, ὅστις συντήκεται μετὰ βόρακος ὡς ἄνω καὶ χύνεται εἰς ῥάβδους. Αἱ ῥάβδοι αὗται εἰς Τράνσβααλ περιέχουσι 86% χρυσοῦ, 12% ἀργύρου, 15% χαλκοῦ καὶ ἴχνη σιδήρου καὶ νικελίου.

β) Διὰ συντήξεως. Ἡ σύντηξις χρησιμεύει πρὸς παραγωγὴν χρυσοῦ μόνον ἐκ μεταλλευμάτων ἄλλων μετάλλων (π. χ. χαλκοῦ καὶ μολύβδου). Ὡς ἐλέχθη προκειμένου περὶ τοῦ χαλκοῦ, οὗτος καὶ εἰς μικρὰν ἀναλογίαν 3 % συγκεντρώνει ἅπαντα τὰ πολύτιμα μέταλλα εἰς τὰ συντήγματα (ἐγχάλκωσις, encuivrage) καὶ εἰς τὰ πρὸς τοῦτο παραγόμενα εἰς εἰνας μεθόδους καθιζήματα (bottoms), ἅτινα σήμερον δὲν εἶναι ἀναγκαῖα λόγῳ τῆς εὐκόλου συλλογῆς τῶν πολυτίμων μετάλλων κατὰ τὴν ἠλεκτρολυτικὴν κάθαρσιν τοῦ χαλκοῦ. Κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἐνμολυβδώσεως (emplombage, Bleiprozess), τὸ χρυσοφόρον μετάλλευμα εἰσάγεται εἰς σύντηξιν (lit de fusion) μεταλλευμάτων μολύβδου ἢ καὶ ἐντὸς τετηκότος μολύβδου. Ὁ μόλυβδος κατὰ τὴν ἐπαργύρωσιν διὰ κυπελλώσεως παρέχει τὸν χρυσὸν μετὰ τὸν ἄργυρον.

3) *Διάλυσις ἐντὸς ὑδαρῶν διαλυμάτων*. α') Διὰ χλωριώσεως. Αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς μὴ ἀμαλγαμώσιμα ὡς ἄνω μεταλλεύματα καὶ συνίσταται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χλωρίου ἐπὶ ὑγροῦ μεταλλεύματος. Τὸ χλώριον μεταβάλλει, ἐν ἀνάγκῃ μετὰ χλωριωτικὴν φρῦξιν, παρουσίᾳ χλωριούχου νατρίου ἐντὸς καμίνων προωθήσεως διὰ πτύων Malétra ἢ μηχανικῶν προκειμένου περὶ θειούχων, ἀρσενικούχων ἢ ἀντιμονιούχων μεταλλευμάτων, τὸν χρυσὸν εἰς χλωριοῦχον, ὅστις διαλύεται ἐν τῷ ὕδατι καὶ οὕτω δύναται νὰ συλλεγῇ ἀποχωριζόμενος διὰ διηθήσεως. Ὁ χρυσὸς καταχρημνίζεται διὰ πρωτοθειικοῦ σιδήρου (sulfate ferreaux) ἢ δι' ὑδροθείου. Ὁ θειοῦχος χρυσὸς ὑφίσταται φρῦξιν, ἐξ ἧς παράγεται ὁ χρυσός. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἐπινοηθεῖσα τῷ 1848, καλεῖται μέθοδος Plattner, Mears καὶ ἔχει μικρὰν ἐφαρμογήν. Ἐκτὸς τῶν ἄνω χρησιμοποιεῖται ὁμοίως τὸ βρώμιον. Διὰ τὰ ἀργυροῦχα μεταλλεύματα χρησιμοποιεῖται ἡ καὶ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ χρησιμοποιουμένη διάλυσις διὰ τοῦ ὑποθειώδους νατρίου (μέθοδος Patera).

β') Διὰ κυανιώσεως. Ἡ μέθοδος αὕτη, σπουδαιοτάτη, χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1886 διὰ τὸν χρυσὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 1902 διὰ τὸν ἄργυρον (6λ. λ. *κυανίωσις*). Συνίσταται εἰς τὴν ἐπαφὴν τοῦ ἐπιμελῶς λειοτριβηθέντος μεταλλεύματος μὲ ἀραιὰ διαλύματα κυανιούχων ἀλκαλικῶν ἀλάτων, ἅτινα διαλύουσι τὰ πολύτιμα μέταλλα. Μετὰ διήθησιν καταχρημνίζεται ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος δι' ἠλεκτρολύσεως ἢ κάλλιον διὰ τοῦ ψευδαργύρου. Τὸ συλλεγόμενον κονιῶδες μέταλλον συντήκεται μετὰ προσοχῆς λόγῳ δυσχερειῶν ἐντὸς χωνευτηρίου τῆς καμίνου Morgan, νεωτάτου τύπου, μετ' ἀνακτητῶν θερμότητος. Ἡ κάμινος αὕτη περιστρέφεται περὶ ὁριζόντιον ἄξονα, ἵνα ἡ ἀπόχυσις γίνεται διὰ κατακλύσεως.

Κάθαρσις τοῦ χρυσοῦ. Ὁ διὰ τῶν διαφόρων ὡς ἄνω μεθόδων παραγόμενος χρυσὸς ἔχει πάντοτε ἀνάγκην καθάρσεως. Ὑπάρχουν πολυαριθμόταται μέθοδοι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι ἡ διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ, ἡ δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ καὶ αἱ ἠλεκτρολυτικαί. Σήμερον περισσότερον ἐν χρήσει μέθοδοι καθάρσεως εἶναι ἡ διὰ τοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ ἡ ἠλεκτρολυτική. Διὰ τῶν μεθόδων τούτων παράγεται καθαρὸς χρυσὸς (or fin). Δι' αὐτῶν ἐπίσης καθαίρεται καὶ ὁ χρυσομιγὴς ἄργυρος, εἰς ὃν, ἐκτὸς τοῦ ἀργύρου, ἀπαντᾷ καὶ ὀλίγον ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον, λευκόχρυσος, κασσίτερος, βισμούθιον, χαλκὸς καὶ μόλυβδος.

Αἱ παλαιότερον ἐν χρήσει μέθοδοι ἦσαν ἡ διὰ χλωρίου ἀερίου κάθαρσις κατὰ Miller, βασιζομένη εἰς τὸ ὅτι τὸ χλώριον δὲν προσβάλλει τὸν χρυσὸν εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, ὡς ἡ κάθαρσις διὰ τοῦ θείου καὶ λιθαργύρου κατὰ Pfannenschmied, καθ' ἣν ὁ

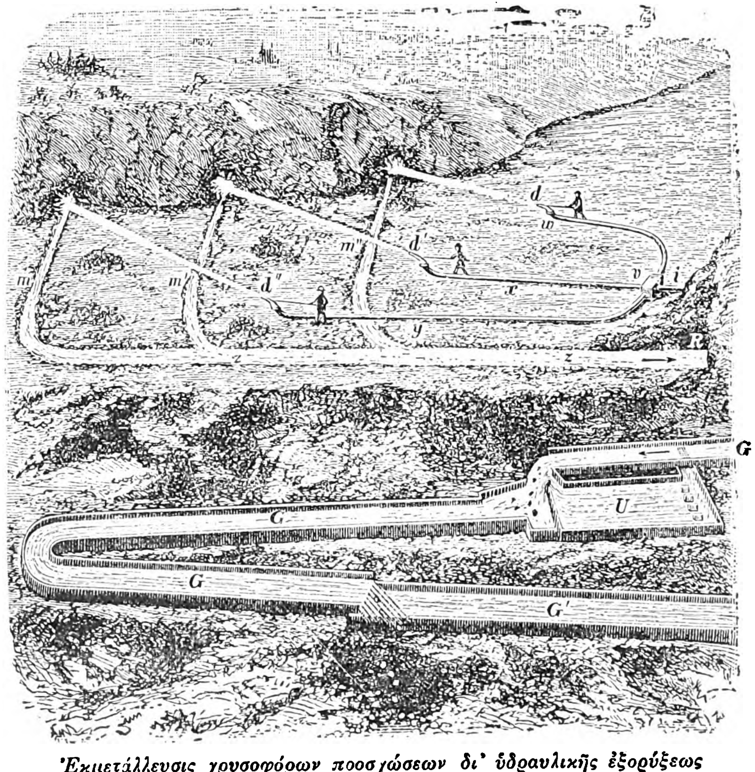

Ἐκμετάλλευσις χρυσοφόρων προσχώσεων δι' ὑδραυλικῆς ἐξορύξεως ἐν Καλιφορνίᾳ.

[Διὰ τῶν ἀγωγῶν d' διοχετεύεται δέσμη ὕδατος προερχομένου ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων (150 χιλιομέτρων), ὑπὸ πίεσιν, ἥτις παρασύρει τὰ στρώματα προσχώσεως εἰς χάνδακας m καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν κεντρικὸν ἀγωγὸν καὶ διὰ τῆς σήραγγος R εἰς τοὺς ὀχετοὺς G. Εἰς τούτους καὶ τὰς διακλαδώσεις ἀλλαγῆς ταχύτητος τοῦ ρεύματος (undercurrents), γίνεται ἡ ἀμαλγάμωσις τοῦ χρυσοῦ.]

Digitized by Google

χρυσὸς παραμένει ἀδιάλυτος· ἡ **μέθοδος τῆς ἐντεταρτώσεως** (inquartation, ἀναφερομένη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀλβέρτου τοῦ Μεγάλου, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, καὶ συνισταμένη εἰς τὴν προσθήκην νιτρικοῦ ὀξέος, τὸ ὁποῖον διαλύει μόνον τὸν ἄργυρον καὶ τὰ ἄλλα μέταλλα. Ἡ μέθοδος αὕτη ἀρχικῶς ἐφηρμόζετο μόνον εἰς κράματα περιέχοντα $^1/_4$ χρυσοῦ, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα. Ἡ χρῆσις τοῦ θειικοῦ ὀξέος, ὀφειλομένη εἰς τὸν D'Arcet καὶ ἥτις ἀπὸ τοῦ 1802 ἀντικατέστησε τὴν προηγουμένην, στηρίζεται εἰς τὴν διαλυτότητα τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν ἄλλων παραμείξεων εἰς πυκνὸν καὶ θερμὸν θειικὸν ὀξὺ καὶ τὸ ἀδιάλυτον τοῦ χρυσοῦ εἰς αὐτό. Ἡ μέθοδος εἶναι κατάλληλος διὰ κράματα πάσης περιεκτικότητος εἰς χρυσὸν (καὶ κάτω τῶν 0,05 %). Ὁ χαλκὸς παραβλάπτει τὴν μέθοδον, διότι σχηματίζεται ἐλάχιστα διαλυτὸς εἰς πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ ἄνυδρος θειικὸς χαλκός, ὅστις ἐμποδίζει τὴν κάθαρσιν. Πρὸς τοῦτο ὁ χαλκὸς ἀπομακρύνεται προκαταρκτικῶς διὰ συντήξεως ἀνακαθαρτικῆς. Τὸ κρᾶμα εἰς κόκκους ἢ εἰς πλάκας βράζεται ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἐντὸς χυτοσιδηρῶν λεβήτων χωρητικότητος 150 χγρ. μὲ 2—2 $^1/_2$ φορὰς μεγαλυτέραν ποσότητα θειικοῦ ὀξέος. Ὁ ἄργυρος καὶ τὰ ἄλλα μέταλλα διαλύονται ὡς θειικὰ ἅλατα, ὁ δὲ χρυσὸς παραμένει ὡς πηλὸς εἰς τὸν πυθμένα καὶ συντήκεται εἰς χωνευτήρια ἐκ γραφίτου. Τὸ διάλυμα θειικοῦ ἀργύρου κατεργάζεται πρὸς ἄργυρον διὰ κατακρημνίσεως διὰ τοῦ χαλκοῦ. Ὁ δὲ χρυσὸς εἶναι καθαρότητος 0,998, ἤτοι περιέχει μόλις 0,002 παραμείξεως. Καθαρώτερος ἔτι χρυσὸς παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως εἰς βασιλικὸν ὕδωρ καὶ κατακρημνίσεως διὰ πρωτοθειικοῦ σιδήρου. Ἡ καθαρότης τοῦ χρυσοῦ εἶναι τότε 0,9994 ἕως 0,9999, διότι μόνον ὁ χλωριοῦχος ἄργυρος καὶ τὸ ὀσμιοϊρίδιον παραμένουν ἀδιάλυτα εἰς τὸ βασιλικὸν ὕδωρ.

Ἡ ἠλεκτροχημικὴ ὁδὸς παρασκευῆς τοῦ χρυσοῦ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν μεταλλευμάτων δὲν εἶναι οἰκονομική, ἀλλ' ἡ κάθαρσις τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἐκ τοῦ μέλανος χαλκοῦ, ὡς καὶ ὁ ἀποχωρισμὸς χρυσοῦ ἐκ τοῦ ἀργύρου δι' ἠλεκτρολύσεως εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ μέθοδος τοῦ Moebius (1880). Ὁ ἀκαθάριστος χρυσὸς ἀπαλλάσσεται τῶν ἄλλων ξένων μετάλλων διὰ συντήξεως εἰς χωνευτήρια μὲ συλλιπάσματα ἐκ βόρακος, νίτρου, ἀνθρακικοῦ νατρίου. Ὁ χρυσὸς χύνεται εἰς ἀνόδους, αἵτινες περιβαλλόμεναι διὰ σάκκου βαμβακίνου ὑφίστανται ἠλεκτρόλυσιν ἐντὸς ἀραιοῦ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου. Ὁ χρυσὸς παραμένει εἰς τὴν ἄνοδον εἰς κατάστασιν ψαθυρὰν ἐντὸς τοῦ σάκκου. Βράζεται μετὰ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ ἀπαλλάσσεται οὕτω τῶν τελευταίων ἰχνῶν ἀργύρου, κατόπιν τήκεται καὶ χύνεται εἰς τύπους ἔχων καθαρότητα 0,999. Ἔτι καθαρώτερος χρυσὸς ἐπιτυγχάνεται δι' ἠλεκτρολύσεως ἐντὸς διαλύματος ὑδροχλωρικοῦ χλωριούχου χρυσοῦ. Ὁ χρυσὸς ἐναποτίθεται λίαν καθαρὸς εἰς τὴν κάθοδον, ὁπότε παραμείξεις ἐκ λευκοχρύσου παραμένουσι καὶ συλλέγονται εἰς τὸ δάπεδον τοῦ κάδου ἠλεκτρολύσεως.

ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ

Ὁ χρυσὸς χρησιμοποιεῖται κατὰ 60 % εἰς νομίσματα, συνήθως περιέχοντα 0,900 χρυσοῦ καὶ 0,100 χαλκοῦ (βλ. *τίτλος*), ἐνίοτε ὅμως καὶ κατωτέρου τίτλου, εἰς τὰς ἐποχὰς ἰδίως ἐνδείας τῶν κυβερνήσεων, πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, καὶ κατὰ 40 % εἰς κοσμήματα καὶ ἀντικείμενα διαφόρων χρήσεων, ἐν κράματι μετὰ ἀργύρου ἢ χαλκοῦ ἢ καὶ ἀμφοτέρων. Ἡ χρῶσις, ὡς ἐλέχθη, τοῦ χρυσοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν προσμείξεων τούτων, ἀποκλίνουσα πρὸς τὸ λευκὸν ἢ τὸ ἐρυθρόν. Ἄλλοτε, καὶ πολλάκις σήμερον, ὁ τίτλος τῶν κοσμημάτων ὡρίζετο εἰς *καράτια*. Ὁ καθαρὸς χρυσὸς (1 marc, ἡμίλιτρον 8 οὐγγιῶν) περιεῖχεν 24 καράτια, ἕκαστον δὲ καράτιον 12 κόκκους. Ὥστε τὸ ποσοστὸν εἰς καράτια δηλοῖ τὸν τίτλον εἰς εἰκοστὰ τέταρτα· π. χ. 14 καράτια=14/24=0,583 περίπου κτλ. Τὰ χρυσᾶ νομίσματα ἦσαν συνήθως ἄλλοτε 21,6 καρατιῶν. Σήμερον ὁ τίτλος δίδεται πολλάκις εἰς χιλιοστὰ καὶ ποικίλλει εἰς τὰ κοσμήματα ἀπὸ 0,920 τὸ πολὺ μέχρι μόνον 0,200 καθαροῦ χρυσοῦ. Ὁ τίτλος ἐλέγχεται εὐκόλως διὰ τῆς *λυδίας* λίθου.

Διὰ κοσμήματα (ὠμματοϋάλια, δακτυλίους κτλ.) καταναλίσκονται (1914) κατὰ τὸν L. de Launay 15 % τῆς παραγωγῆς, δι' ὡρολόγια 5,5 %, εἰς φύλλα χρυσοῦ εἰς ἐπιχρυσώσεις 1,75 %, δι' ἁλύσεις ὡρολογίων 1,5 %, διὰ πινάκια ἐπιτραπέζια 0,50 %, διὰ γραφίδας, χημικὰ προϊόντα, φωτογραφικοὺς χάρτας κτλ., ὀδοντιατρικὴν 0,75 %, τὸ ὅλον 25 %. Ἤδη αἱ τελευταῖαι χρήσεις αὗται ηὔξησαν. Τὰ 15 % τῆς παραγωγῆς ἐξάγονται εἰς τὴν Ἀνατολὴν (Ἰνδίαν, Κίναν κτλ.) πρὸς ἀποθησαύρισιν. Τὰ ὑπόλοιπα 60 % (περίοδος 1890—1905) νομισματοποιοῦνται ἢ θησαυρίζονται εἰς ράβδους εἰς τὰς ἐθνικὰς τραπέζας τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἡ ποσότης αὕτη ποικίλλει μεγάλως, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου. Σήμερον ἡ κοπὴ χρυσῶν νομισμάτων ἔχει περιορισθῆ τὰ μέγιστα καὶ αἱ τράπεζαι θησαυρίζουν χελώνας χρυσοῦ.

Τὰ φύλλα χρυσοῦ χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἐπιχρυσώσεις ἐπιγραφῶν καταστημάτων, βιβλιοδεσίαν, ἐπιγραφὰς καὶ διακοσμήσεις, καὶ χρύσωσιν πλαισίων κατόπτρων, εἰκόνων, ἐπιχρύσωσιν μετάλλων, ὡς χαλκῶν ἀγαλμάτων, σιδηρῶν κιγκλίδων κτλ. Ἡ κόνις χρυσοῦ χρησιμοποιεῖται δι' ἐπιχρύσωσιν ἐπίπλων. Τὰ νήματα χρυσοῦ χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατασκευὴν τριχάπτων χρυσῶν ὑφασμάτων, ἀμφίων κτλ., ὅπου ἀντικαθίσταται πολλάκις διὰ ψευδοῦς χρυσοῦ καὶ ἄλλων ἀπομιμήσεων (βλ. *χρυσοχοΐα*). Ἐννοεῖται, μέγιστον ποσὸν χρυσοῦ προέρχεται ἐξ ἀνατήξεως νομισμάτων, κοσμημάτων, καύσεως ἐπιχρυσωμένων ἐπίπλων, ὑφασμάτων χρυσοϋφάντων, ἐκ καθάρσεως παλαιοτέρων ἀργυρῶν νομισμάτων, ἀτελῶς κεκαθαρμένων (Νοτίου Ἀμερικῆς, τῶν πρὸ τοῦ 1870 γερμανικῶν κρατῶν). Ποσὸν σημαντικὸν χρυσοῦ ἀπόλλυται ἐκ φθορᾶς καὶ ἀπωλείας κοσμημάτων καὶ νομισμάτων. Ἡ φθορὰ εἶναι σημαντική. Οὕτω χρυσᾶ νομίσματα ἐν κυκλοφορίᾳ μετρηθέντα εὑρέθησαν ὅτι ἀπώλεσαν ἓν χιλιοστὸν τοῦ βάρους των εἰς 8 ἔτη (ὁ ἄργυρος τῶν νομισμάτων φθείρεται ἔτι μᾶλλον). Ἡ ἀπώλεια μικρῶν ἀντικειμένων χρυσῶν, ὡς καὶ μεγάλων ποσοτήτων (ναυάγια κτλ.) εἶναι ἀρκετὰ συχνή. Τὰ κράματα χρυσοῦ ἀργύρου (ἀργυρομιγὴς χρυσός, ἤλεκτρον) ἀποτελοῦσι στερεὸν διάλυμα ἑνιαῖον, σκληρότερον καὶ ἀνθεκτικώτερον ἀμφοτέρων τῶν συνιστώντων μετάλλων, χρώματος ποικίλλοντος ἀπὸ τοῦ κιτρίνου τοῦ χρυσοῦ μέχρι τοῦ λευκοῦ διὰ 50 % ἀργύρου πρασινίζοντος εἰς τὰ ἐνδιάμεσα (πράσινον κρᾶμα, χρυσὸς 70—73 %, ἄργυρος 30—27 %). Τὸ ἤλεκτρον τῶν ἀρχαίων ἦτο κρᾶμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, νομιζόμενον ἐπὶ μακρὸν ὡς χωριστὸν μέταλλον. Τὰ κράματα χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ εἶναι νόμιμα ἐν Γαλλίᾳ. Χρυσὸς 0,750, 0,840 0,920, χαλκὸς 0,250, 0,160, 0,80 καὶ τὸ κρᾶμα χρυσοῦ 0,583, χαλκοῦ 0,417 διὰ τὴν ἐξαγωγὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κράματα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ εἶναι τὰ κάτωθι εἰς μέρη:

Χρυσὸς 9	Ἄργυρος $4\frac{1}{2}$	Χαλκὸς $10\frac{1}{2}$	ἐν χρήσει διὰ τὴν χρυσοχοΐαν
» 12	» $3\frac{1}{2}$	» $8\frac{1}{2}$	
» 13	» 3	» 8	
» 62.5	» 22.5	» 15	διὰ κολλήσεις
» 50	» 30	» 20	
» 11.5	» 51.8	» 28.2	καὶ ψευδάργυρος 5.5 διὰ μαλακὰς συγκολλήσεις.

Τὸ κρᾶμα χρυσὸς 0,800, χαλκὸς 0,40, νικέλιον 0,120 καὶ ψευδάργυρος 0,40 ἀντικαθιστᾷ τὸν λευκόχρυσον εἰς τὴν κοσμηματοποιίαν.

Διὰ τὴν συγκόλλησιν τοῦ χρυσοῦ χρησιμοποιοῦνται διάφορα κράματα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ (βλ. *χρυσοχοΐα*). Πρὸς κατασκευὴν σκληρῶν μὴ σκωριαζόντων μερῶν ὡρολογίων χρησιμοποιεῖται κρᾶμα 80 % χρυσοῦ καὶ 20 % παλλαδίου. Δι' ἕδρανα ἀξόνων ὡρολογίων χρησιμοποιεῖται κρᾶμα 37.5 % χρυσοῦ, 23 % ἀργύρου, 12.5 % παλλαδίου καὶ 27 % χαλκοῦ.

Παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ. **Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ διετηρεῖτο ἀρκετὰ σταθερὰ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων**, τοῦ μεγίστου μέρους προερχομένου ἐκ Μεξικοῦ καὶ Βραζιλίας, ἐξηκολούθει ἡ ἐκμετάλλευσις ὑπαρχόντων χρυσωρυχείων καὶ αἱ ἐξαντλούμεναι ἀρκετὰ ταχέως χρυσοφόροι προσχώσεις ἀντικαθίσταντο ὑπὸ νέων χρυσωρυχείων, ἀνακαλυπτομένων ὑπὸ τῶν χρυσοθηρῶν καὶ τῶν ἐποικιστῶν νέων χωρῶν. Οὕτω κατὰ τὸν de Launay ἡ παραγωγὴ χρυσοῦ ἦτο τῷ 1500 5.800 χγρ., αὐξηθεῖσα τῷ 1560 εἰς 8.510 χγρ. καὶ διατηρηθεῖσα εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο ἐπὶ ἕνα αἰῶνα, τροφοδοτουμένη ἐκ τῆς προερχομένης ἐκ τῶν ἀποικιῶν κόνεως χρυσοῦ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ παραγωγὴ εἶχεν αὐξηθῆ, παραγομένων 7 ἕως 8.000 χγρ. ἐτησίως χρυσοῦ εἰς Ἀμερικήν, 2.000 χγρ. εἰς Ἀφρικὴν καὶ κάτω τῶν 2.000 χγρ. ἐν Εὐρώπῃ, ἐνῷ ἡ Βραζιλία ἀπέδιδε περὶ τὸ 1760 14.600 χγρ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Ρωσία, ἀπὸ τοῦ 1825, κατεῖχον τὰ σκῆπτρα τῆς παραγωγῆς. Κατὰ τὸ 1848, ἐνῷ τὰ τότε γνωστὰ χρυσωρυχεῖα ἔβαινον βαθμιαίως πρὸς ἐξάντλησιν, ἡ παραχώρησις τῆς Καλιφορνίας ὑπὸ τοῦ Μεξικοῦ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἤνοιξε νέας πλουσίας πηγὰς χρυσοῦ εἰς τοὺς χρυσοθήρας. Ἡ συρροὴ χρυσοθηρῶν, κατεχομένων ὑπὸ τοῦ κληθέντος «πυρετοῦ τοῦ χρυσοῦ», ὑπῆρξε μεγίστη. Οὗτοι ἐν μέσῳ ἀρρήτων δυσχερειῶν, θανάτων, ἀποτυχιῶν, διήνυον διὰ μακροτάτων πορειῶν μὲ βωδαμάξας ἢ ἔφιπποι τὰς ἀκατοικήτους τότε δυτικὰς πολιτείας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν πλύσιν τοῦ χρυσοῦ, διάγοντες τραχεῖαν καὶ δραματικὴν ζωὴν ἐν μέσῳ στερήσεων καὶ τῶν συνεπειῶν ἀχαλινώτων παθῶν. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἀνεκαλύφθησαν τὰ κοιτάσματα τῆς Σιβηρίας καὶ ὑπὸ τοῦ Hargraves τῆς Αὐστραλίας. Ὑπὲρ τὰς τρεῖς ἑκατοντάδας χιλιάδων Ἄγγλων μετενάστευσαν εἰς Αὐστραλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος, μέχρι δὲ τοῦ 1853 οἱ μετανάσται εἶχον ἀνέλθει εἰς 1.356.000. Οὕτως ὁ χρυσὸς ἀπέβη αἴτιον μεγάλων ἐξερευνήσεων καὶ ἀποικισμῶν. Ἡ παραγωγὴ τῆς Αὐστραλίας ἤρχισε τῷ 1848 καὶ μέχρι τοῦ 1853 διενηργεῖτο ὑπὸ τῶν χρυσοθηρῶν. Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ «placers» τῶν χρυσοθηρῶν διεδέχθησαν μεγαλύτεραι ἐκμεταλλεύσεις δι' ὑδραυλικῆς ἐξορύξεως καὶ βραδύτερον ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν φλεβῶν. Τῷ 1851 εὑρέθη χρυσὸς εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν Αὐστραλίαν (Νέαν Νότιον Οὐαλλίαν καὶ Βικτωρίαν), Νέαν Ζηλανδίαν καὶ Δυτικὴν Αὐστραλίαν. Ἡ παραγωγὴ κατενέμετο κυρίως κατὰ 40 % ἐξ Αὐστραλίας 40 % ἐκ Βορείου Ἀμερικῆς καὶ κατὰ 20 % ἐκ Ρωσίας μετὰ τῆς Σιβηρίας, ἧς ἡ παραγωγὴ ὀλίγον πρότερον εἶχε, τῷ 1848, καταστῆ ἡ σπουδαιοτάτη τοῦ κόσμου. Ἡ παραγωγὴ τῶν νέων χρυσωρυχείων διετηρήθη ἐν ἀκμῇ μέχρι τοῦ 1868, ὁπότε ἤρχισε νὰ μειοῦται. Τῷ 1880 ἤρχισε νέα φάσις ἐντατικῆς παραγωγῆς χρυσοῦ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ποικιλιῶν καὶ τῆς ἀνευρέσεως νέων πολυαρίθμων κοιτασμάτων εἰς τὸ Τράνσβααλ (τῷ 1885, ἰδίως εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Γιοχάννεσμπουργκ), τὴν Δυτικὴν Αὐστραλίαν, τὸ Κολοράδον καὶ βραδύτερον, περὶ τὸ 1898, εἰς τὴν Βρεττανικὴν Κολομβίαν καὶ τὴν Ἀλάσκαν, ἐν μέσῳ πολικοῦ κλίματος, ὅπου ἐπανελήφθησαν ὑπὸ ἄλλην μορφὴν αἱ χρυσοθηρικαὶ σκηναὶ τῆς Καλιφορνίας καὶ Αὐστραλίας. Τὰ προσχωσιγενῆ κοιτάσματα τῆς Ἀλάσκας ἐξηντλήθησαν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, ἡ παραγωγὴ ὅμως τῆς Βρεττανικῆς Κολομβίας καὶ τῆς ἐπαρχίας Ὀντάριο τοῦ Καναδᾶ, ὅπου ὁ χρυσὸς ἀνεκαλύφθη τῷ 1824, προοδεύει διαρκῶς. Ἐπίσης κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἀνευρέθησαν σπουδαῖα κοιτάσματα εἰς τὴν Γουϊάνην, τὴν Νότιον Ἀμερικήν, εἰς τὰ ἀνατολικὰ Οὐράλια, τὸν Λέναν, τὸν Ἀμοὺρ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Σιβηρίας. Διὰ τῆς ἐφευρέσεως δὲ τῷ 1850 τῆς χλωριώσεως κατέστησαν ἐκμεταλλεύσιμα μεταλλεύματα παραμένοντα νεκρὰ μέχρι τότε. **Ἐπίσης** ἡ ἐφεύρεσις τῆς κυανιώσεως τῷ 1880 κατέστησεν ἐκμεταλλεύσιμα πλεῖστα ἄλλα κοιτάσματα, ἐν οἷς τὰ κολοσσιαῖα ποσὰ μεταλλεύματος τοῦ Τράνσβααλ. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἄνω κοιτασμάτων τοῦ Witwatersrand τοῦ Τράνσβααλ, δυσδιακρίτων καὶ ἄνευ μεγάλων βώλων καὶ ψηγμάτων, προσιτῶν μόνον εἰς μεγάλην ὠργανωμένην βιομηχανίαν, χαρακτηρίζει νέαν περίοδον συγχρόνου χρυσοῦ αἰῶνος, τοῦ Τράνσβααλ καταστάντος τοῦ μεγαλυτέρου παραγωγοῦ χρυσοῦ τοῦ κόσμου. Νέον σπουδαῖον κέντρον παραγωγῆς χρυσοῦ πρόκειται νὰ καταστῇ ἤδη ἡ Κένυα (1934). Οὕτω ἡ Βρεττανικὴ αὐτοκρατορία κατέχει τὸ μέγιστον τῆς παραγωγῆς χρυσοῦ τοῦ κόσμου διὰ τοῦ Τράνσβααλ, τοῦ Καναδᾶ καὶ τῆς Αὐστραλίας.

Ἡ παγκόσμιος παραγωγὴ χρυσοῦ εἶναι ἡ ἑξῆς κατὰ τὸν Launay:

1800	18	τόννοι ἐτησίως
1850	100	» »
1870	161	» »
1880	160	» »
1890	181	» »
1900	392	» »
1907	613	» »
1913	684	» »

Κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον, ἀπὸ τοῦ 1914 ἐμειώθη ἡ παραγωγὴ σημαντικῶς καὶ τῷ 1922 ἀνήρχετο εἰς 480 μόνον τόννους. Ἔκτοτε ἤρχισεν ἀνερχομένη, βαθμηδὸν δὲ ὑπερέβη τὴν παραγωγὴν τοῦ 1913, ὑπερβαίνουσα σήμερον τοὺς 700 τόννους ἐτησίως. Οὕτω τῷ 1926 ἡ παραγωγὴ ἦτο ἡ ἑξῆς:

Τράνσβααλ καὶ Νότιος Ἀφρικὴ	310.000	χγρ.
Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι	71.200	»
Καναδᾶς	54.000	»
Μεξικὸν	24.000	»
Ρωσία	31.000	»

Ἡ εὐρωπαϊκὴ παραγωγή, Οὐγγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Ἱσπανία, Σκανδιναυικαὶ χῶραι κτλ., εἶναι μικρά.

Οἱ κάτωθι στατιστικοὶ πίνακες, εἰλημμένοι ἐκ τοῦ εἰδικοῦ φύλλου τῶν «Times» τοῦ Λονδίνου τῆς 20 Ἰανουαρίου 1933, ὅπερ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀφιερωμένον εἰς τὸν χρυσόν, παρέχουσι τὴν παγκόσμιον παραγωγὴν χρυσοῦ κατὰ τὰς μεγάλας περιόδους ἀπὸ τοῦ 1493 μέχρι τοῦ 1932.

Ἔτη	Οὐγγίαι λολυτ.	Ἑκατομμύρια χρυσῶν λιρῶν	Ποσοστὸν ὁλικῆς παραγωγῆς	Ἐτησία μέση παραγωγὴ εἰς ἑκατομμύρια ἀγγλ. χρυσῶν λιρῶν
1493—1600	24.266.280	103,1	2,2 %	0,9
1601—1700	29.330.445	124,6	2,6	1,2
1701—1800	61.088.215	259,5	5,5	2,6
1801—1850	38.093.570	161,8	3,4	3,2
1851—1900	334.179.599	1419,5	30,2	28,4
1901—1932	621.191.959	2638,6	56,1	82,5
	1.108.150.608	4707,1	100,0	

Ὁλικὰ ἀποθέματα χρυσοῦ τοῦ κόσμου εἰς ἑκατομμύρια λιρῶν χρυσῶν ἀγγλικῶν:

1925	2.105	1929	2.316
1926	2.157	1930	2.416
1927	2.178	1931	2.523
1928	2.271	1932	2.662

Digitized by Google

Ἡ παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ εἰς ἑκατομμύρια χρυσῶν ἀγγλικῶν λιρῶν 7,3224 γρ. καθαρότητος 22 καρατίων, εἶναι κατὰ τὴν τελευταίαν 20ετίαν ὡς ἑξῆς:

Χῶραι	1913	1916	1920	1924	1928	1929	1930	1931	1932
New Rand Τράνσβααλ	5.0	9.0	13 1	18 4	22.6	22 6	23 0	23 3	24.6
Old Rand »	31.0	29 4	20.8	21.3	20.3	20 5	21 3	21.9	23 4
Ὑπόλοιπον Ν. Ἀφρικῆς	1 4	1.1	0 8	1 0	1 1	1 1	1 2	1 0	1.1
Ἕνωσις Νοτίου Ἀφρικῆς	37 1	39 5	34.7	40 7	44 0	44.2	5 5	46 2	49 1
Καναδᾶς	3.4	4 0	3 2	6 5	8 0	8 2	9 0	11.4	13.0
Αὐστραλασία	10 9	8.3	4.7	3 4	2 7	2 5	2 6	3.3	4 2
Ροδ σία	2 9	3.9	2 3	2 6	2.4	2.4	2.4	2.3	2 5
Ἰνδίαι	2 5	2.3	2.1	1.7	1.6	1 5	1.4	1 4	1.4
Δυτικὴ Βρεττανικὴ Ἀφρικὴ	1 6	1.6	1 0	1 0	0 7	0.9	1 0	1.1	1.3
Ἄλλαι Βρεττ. κτήσεις	0 6	0 5	0 3	0 2	0.2	0.2	0 2	0 3	0 3
Βρεττανικὴ Αὐτοκρατορία	59.3	60.1	48 3	56 1	59 6	59 9	62 1	66.0	71.8
Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι	18 3	19 0	10 5	0.4	9.1	8.7	8 9	9 4	9 4
Ρωσία	5 4	4.6	0 2	4.1	5 1	4 2	6.1	7 2	8.1
Μεξικὸν	4 0	1 6	3 1	3.4	3.0	2 8	2.8	2.6	2 5
Ὑπόλοιπον τοῦ κόσμου	7 5	8.3	6 4	6 8	6 9	7.2	8.6	9.1	9 7
Παγκόσμιος παραγωγὴ	94 5	93 6	68 5	80 8	83.7	82 8	88 5	94 3	101 5
Ἀναλογία Νοτίου Ἀφρικῆς	39 6%	42 2%	50.[illegible]%	50.4%	52.6%	53 4%	51.4%	49 %	48 4%
Ἀναλογία Βορ. Αὐτοκρατορίας	62.7 »	63.9 »	70 5 »	69 4 »	71 2 »	7 3 »	70 2 »	70 »	70.1 »

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ὁ χρυσὸς συγκαταλέγεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μεταξὺ τῶν μετάλλων, τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν ἤδη χρόνων. Ἡ λαμπρότης τοῦ χρώματός του, ἡ φυσική του στιλπνότης, ἡ ἀπόλυτος ἀντοχή του εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς, ἡ ἐν φυσικῇ καταστάσει παρουσία του εἰς τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν, τὸν κατέστησαν ἓν ἐκ τῶν γνωριμωτέρων μετάλλων. Ὁ πρωτόγονος ὅμως ἄνθρωπος, ὑπερβολικῶς πρακτικὸς καὶ χρησιμοθηρικός, ἔχων ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῆς ἀδαμάστου ἔτι φύσεως, δὲν ἐξετίμησε μεγάλως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ εὐγενὲς τοῦτο μέταλλον, προτιμήσας ἄλλα εὐτελέστερα, ἀλλὰ περισσότερον χρήσιμα διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων κλπ. καὶ ἀφθονώτερον ἀπαντῶντα (χαλκόν, σίδηρον κλπ.). Ὁ χρυσὸς ἀνέκαθεν ἐχρησιμοποιήθη ὡς πολύτιμον πράγματι μέταλλον καὶ διὰ σκοποὺς διακοσμητικούς. Ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων κατέστησαν περιπλοκώτεραι καὶ τὴν ἁπλῆν ἀνταλλαγὴν ἀντικατέστησεν ἡ ἀνταλλαγὴ ἐμπορευμάτων, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὴν ἀνάγκην ἑνὸς μέτρου ἀξίας, ἤτοι τὴν ἀνάγκην τοῦ νομίσματος, ὁ σίδηρος καὶ ὁ χαλκὸς κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ὑπῆρξαν τὰ πρὸς νομισματοποίησιν προτιμηθέντα μέταλλα, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ χρυσός, ὅστις ἀπέβη τὸ σύμβολον καὶ ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ πλούτου. Ἐν ἀρχῇ φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ χρυσὸς εἶχεν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν μικροτέραν τῆς τοῦ ἀργύρου καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ, ἐφ' ὅσον ἤρχισε συστηματικωτέρα ἀναζήτησις τῶν δύο τούτων μετάλλων καὶ ἀπεδείχθη πολὺ δυσκολωτέρα ἡ ἀνεύρεσις τοῦ χρυσοῦ, ἀπέκτησεν οὗτος μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀργύρου. Ἡ παλαιοτέρα ἐκτίμησις τοῦ χρυσοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄργυρον ἀνάγεται εἰς τὴν Δ' π. Χ. χιλιετηρίδα. Περὶ τὸ 3600 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Μηνᾶς ὥρισε διὰ νόμου ὅτι μία μονὰς χρυσοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 2 ½ μονάδας ἀργύρου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἡ ὁποία σημειοῖ τὴν ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ καὶ ὡς ἀνταλλακτικοῦ μέσου, χρονολογεῖται καὶ ὁ ἀποθησαυρισμός του ὡς νομίσματος ὑπὸ ποικίλας μορφὰς καὶ ὡς μετάλλου καταλλήλου διὰ τὴν κατασκευὴν κοσμημάτων καὶ πολυτίμων ἐν γένει ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα καὶ ταῦτα ἀπετέλουν ἀντικείμενον ἀποθησαυρισμοῦ. Χρυσᾶ νομίσματα ἀνευρέθησαν μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως Οὒρ, ἡ ὁποία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 2300 π. Χ. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, βραδύτερον, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ μυθικοῦ πλούτου διαφόρων βασιλέων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Σολομῶντος, ὅστις συνεκέντρωσε μεγάλας ποσότητας χρυσοῦ. Περίφημοι διὰ τοὺς εἰς χρυσὸν θησαυρούς των ἦσαν καὶ οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν Ἀνατολῇ παροιμιώδεις διὰ τὸν πλοῦτόν των ἦσαν ὁ Μίδας τῆς Φρυγίας, ὁ Γύγης καὶ ὁ Κροῖσος τῆς Λυδίας, ὁ Κῦρος καὶ ὁ Δαρεῖος τῆς Περσίας. Οἱ βασιλεῖς οὗτοι εἶναι καὶ οἱ πρῶτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφερόμενοι ὡς κόψαντες χρυσᾶ νομίσματα. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ Ὁμήρου, ὄχι μόνον ἦτο γνωστὴ ἡ χρῆσις τοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ καὶ κατάχρησις αὐτοῦ γίνεται παρὰ τῷ ποιητῇ, καθόσον σκεύη, ἔπιπλα, ὅπλα, ἀσπίδες, ὡς καὶ ἅρματα, τὰ πάντα εἶναι πολλάκις χρυσᾶ. Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἰλίου καὶ τῶν Μυκηνῶν εὑρέθησαν ὅπλα καὶ σκεύη ἐπίχρυσα καὶ κατάχρυσα, μεγάλης τέχνης. Ἡ ἀμοιβαία ἀξία τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου διέφερεν ἐν Ἑλλάδι κατὰ χρόνους καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀφθονίας τῶν δύο τούτων πολυτίμων μετάλλων. Καθ' Ἡρόδοτον ἡ ἀμοιβαία αὐτῶν ἀξία ἦτο 1 : 13· κατὰ Πλάτωνα 1 : 12· κατὰ Μέναδρον καὶ Λίβιον 1 : 10. Ἐπὶ Καίσαρος ἀντηλλάγη χρυσὸς πρὸς 1 : 9, ἀλλ' ἡ συνήθης ἐπὶ τῶν πρώτων Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἀξία ἦτο 1 : 12 Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο 1 : 14 ἢ 15, ἐνῷ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶναι 1 : 14—17.

Μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ νέου κόσμου αἱ κυριώτεραι χῶραι, ἐξ ὧν ἐξήγετο χρυσός, ἦσαν αἱ Ἰνδίαι, ἡ Αἰθιοπία, ἡ Μ. Ἀσία (τῆς ὁποίας ἦσαν περίφημοι οἱ δύο χρυσοφόροι ποταμοὶ Πακτωλὸς καὶ Σκάμανδρος), ἡ Αἴγυπτος, ἡ βόρειος Ἰταλία, ἡ Γαλατία, ἡ Ἱσπανία κλπ. Ἐν Ἑλλάδι ἐξήγετο χρυσὸς ἐκ Θάσου, Σίφνου καὶ Μακεδονίας (χρυσωρυχεῖα Παγγαίου), ἀλλ' ὁ περισσότερος εἰσήγετο ἔξωθεν. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ νέου κόσμου, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ἐπροκάλεσε, συνέβαλε καὶ εἰς τὸν ἐκ νέου ἀνεφοδιασμὸν διὰ χρυσοῦ τοῦ παλαιοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου αἱ χρυσοφόροι φλέβες ὁλονὲν ἐξηντλοῦντο ἢ καθίσταντο δυσεκμετάλλευτοι διὰ τὰ τότε τεχνικὰ μέσα. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του εἰς τὸ Γκουαναχάνι εὗρε μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν μεγάλας ποσότητας χρυσοῦ. Ἡ δίψα τοῦ πολυτίμου τούτου μετάλλου ὤθησε τοὺς Ἱσπανοὺς εἰς περαιτέρω ἀνακαλύψεις. Μεγάλα χρυσωρυχεῖα ἀνευρέθησαν ὑπ' αὐτῶν ἐν Μεξικῷ τῷ 1519 καὶ ἐν Περοῦ τῷ 1533. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν χρυσοπαραγωγῶν χωρῶν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ χρυσοῦ τῆς Καλιφορνίας, περὶ τὰ μέσα μόλις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἀνευρέθησαν χρυσωρυχεῖα ἐν Ἀλάσκᾳ, γεννήσαντα μεγάλας καὶ παραλόγους ἐλπίδας, ἐν Καναδᾷ, ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ περὶ τὸ 1880 ἐν Νοτίῳ Ἀφρικῇ.

Ἡ δίψα τοῦ χρυσοῦ, ἡ auri sacra fames τοῦ Βιργιλίου, ἐπροκάλεσε δύο μεγάλα ἀνθρώπινα δράματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μὲ ἄπειρα θύματα. Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ δρᾶμα τῶν ἀλχημιστῶν τοῦ μεσαίωνος, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν νὰ κατασκευάσουν χρυσὸν ἐξ ἄλλων μετάλλων. Οἱ ἀλχημισταὶ παρεδέχοντο ὅτι πάντα τὰ σώματα ἀπαρτίζονται ἐκ τῆς συνενώσεως τεσσάρων στοιχείων. «Παρατηρῶν τις τὰς ἰδιότητας τοῦ χρυσοῦ, λέγει ὁ Βάκων, εὑρίσκει ὅτι εἶναι κίτρινος, βαρύτατος, ἐλατὸς κλπ. Ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐγνώριζε τὰς ἀναγκαίας μεθόδους διὰ νὰ παραγάγῃ κατὰ βούλησιν τὸ κίτρινον χρῶμα, τὸ μέγα εἰδικὸν βάρος, τὴν ἐλατότητα κλπ., ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐγνώριζε κατόπιν τὰ μέσα νὰ προκαλέσῃ τὰς ἰδιότητας ταύτας, εἰς διαφόρους βαθμούς, θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὰς ἰδιότητας ταύτας εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα· οὕτω θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ μεταμόρφωσίς του εἰς χρυσόν». Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης θεωρίας ὡρμῶντο ὅλαι αἱ ἀλχημιστικαὶ προσπάθειαι. Ἡ θεωρία αὕτη ἐνισχύθη καὶ ὑπὸ τῆς ἀριστοτελικῆς ἐννοίας τῶν ἀναθυμιάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο ὡς ἔχουσαι ἕδραν τὰ ἔγκατα τῆς γῆς καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπιστεύετο ὅτι τῇ ἐπιδράσει τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀστρικῶν ρευστῶν παρῆγον τὰς μεταλλικὰς φλέβας. Οὕτω, κατὰ τὸν Πρόκλον, ὁ Ἥλιος γεννᾷ τὸν χρυσόν, ἡ Σελήνη τὸν ἄργυρον, ὁ Κρόνος τὸν μόλυβδον, ὁ Ἄρης τὸν σίδηρον, ἡ Ἀφροδίτη τὸ χαλκόν. Ἡ διδασκαλία αὕτη παρελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων διὰ μέσου τῶν Σύρων. Τὰ βαθμηδὸν μεταμορφούμενα ἐντὸς τῆς γῆς σώματα ἀποβαίνουν, κατὰ τὸν Ραζῆν, μὲ τὴν πάροδον πολλοῦ χρόνου χρυσὸς καὶ ἄργυρος· ἀλλ' ἡ τέχνη δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Ἡ οὐτοπία αὕτη ἀπησχόλησε τὰ πνεύματα ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους καὶ ἔσχεν οὐκ ὀλίγα θύματα. Οἱ ἐνασχολούμενοι μὲ τὴν μετατροπὴν τῶν ἄλλων ἀγενῶν μετάλλων εἰς χρυσὸν ἐθεωροῦντο, κατὰ τὸν μεσαίωνα τοὐλάχιστον, ὡς μάγοι καὶ ἄθεοι καὶ ὡς τοιοῦτοι κατεδιώκοντο ἀμειλίκτως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δεύτερον μέγα ἀνθρώπινον δρᾶμα, τὸ ὁποῖον προεκάλεσεν ἡ δίψα τοῦ χρυσοῦ, εἶναι ἀκόμη πρόσφατον. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν χρυσοφόρων κοιτασμάτων τῆς Ἀλάσκας, κυρίως, ἐγέννησε παραβόλους ἐλπίδας εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐκυκλοφόρησαν ταχύτατα διάφοροι θρῦλοι περὶ μυθώδους ἀφθονίας τοῦ μετάλλου τούτου ἐν τῇ ἀξένῳ χώρᾳ, καὶ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς γῆς χιλιάδες ἀνησύχων καὶ τολμηρῶν ἀνθρώπων συνέρρευσαν εἰς τὴν νέαν ταύτην Κολχίδα διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τύχης. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἄφησαν τὰ ὀστᾶ των εἰς τοὺς πάγους, ἐξηντλημένοι ἐκ τῶν κακουχιῶν ἢ δολοφονημένοι ὑπὸ τῶν συντρόφων των.

θ. π.

Διακυμάνσεις τοῦ χρυσοῦ. Ὁ χρυσός, ὡς ἀποτελῶν νομισματικὴν βάσιν, ἔχει σταθερὰν τιμὴν 3444,44 φράγκων ἢ δραχμῶν χρυσῶν κατὰ χιλιόγραμμον. Τὸ χρυσοῦν εἰκοσάφραγκον ἔχει βάρος 5,8064 καὶ περιέχει 0,900 καθαροῦ χρυσοῦ. Ἡ χρυσῆ ἀγγλικὴ λίρα (λίρα στερλίνα) ἔχει βάρος 7,3224 γρ. 22 καρατίων, ἤτοι περιέχει 0,916 καθαροῦ χρυσοῦ. Παρὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μεγίστην αὔξησιν τῆς παραγωγῆς χρυσοῦ ἡ ἀξία αὐτοῦ παρέμεινεν ὑψηλή, διότι ἡ ζήτησις ἐξηκολούθει νὰ εἶναι μεγάλη, καθόσον αἱ πλεῖσται χῶραι, Γαλλία, Ἱσπανία, Γερμανία, Ρωσία, αἱ ἀνατολικαὶ χῶραι, ἠκολούθησαν τὸ νομισματικὸν σύστημα Ἀγγλίας καὶ Πορτογαλίας εἰσαγαγοῦσαι τὸν χρυσὸν ὡς μονομεταλλικὸν νόμισμα (κατ' οὐσίαν διὰ τὰς διμεταλλικὰς τῆς λατινικῆς ἑνώσεως) καὶ διότι ἀνεπτύσσετο ἐκ παραλλήλου τὰ μέγιστα ἡ παγκόσμιος οἰκονομία, ἥτις εἶχεν ἀνάγκην πολὺ περισσοτέρων ἀνταλλακτικῶν μέσων, συμπληρωθέντων διὰ τοῦ γενικευθέντος συστήματος τῶν πιστωτικῶν νομισμάτων.

Ἐν τούτοις, ὁσάκις ηὔξησε μεγάλως ἡ παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ, ἐπῆλθε μείωσις τῆς ἀξίας του, τῆς ἀγοραστικῆς δηλαδὴ δυνάμεως τοῦ χρήματος, στηριζομένου ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κανόνος. Τοιαύτη μείωσις ἐπῆλθε μετὰ τὰς μεγάλας ἀνακαλύψεις χρυσοῦ τῆς Καλιφορνίας καὶ Αὐστραλίας. Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ 1875 ἐπῆλθε μείωσις τῆς ὡς ἄνω ἀξίας κατὰ 20 %. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἐγέννησε ζητήματα, ἀλλ' ὅτε περὶ τὸ 1868 ἤρχισε νὰ μειοῦται κατά τι ἡ παραγωγή, ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ὑψοῦτο καὶ αἱ τιμαὶ τῶν πραγμάτων κατήρχοντο προκαλοῦσαι κρίσεις. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτων συνεκροτήθησαν κατὰ τὴν μέχρι τοῦ 1895 περίοδον διάφοροι διεθνεῖς διασκέψεις καθ' ἃς ἐπροτάθη ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ διμεταλλισμοῦ διὰ τῆς χρήσεως καὶ τοῦ ἀργύρου ὡς νομίσματος παραλλήλως πρὸς τὸν χρυσὸν (βλ. κατ.).

θ. χ.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ

Ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις, ἥτις ἐξερράγη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1929, κατέστησε τὸ ζήτημα τοῦ χρυσοῦ ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα ζητήματα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ κέντρον τῶν οἰκονομικῶν συζητήσεων. Ὁ πρωταρχικὸς ὅρος τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἶναι τὸ αἴσθημα τῆς ἀσφαλείας. Ἄνευ ἀσφαλείας δὲν ὑπάρχει ἐμπιστοσύνη καὶ ἄνευ τῆς τελευταίας ταύτης τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τῆς ἐθνικῆς παραγωγικῆς ἐργασίας, ἐξαφανίζεται. Μετὰ μίαν ὕψωσιν σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς ἐπὶ τριάκοντα ἔτη (1895—1925), αἱ παγκόσμιοι τιμαὶ ἤρχισαν πίπτουσαι βραδέως μὲν μέχρι τοῦ 1930, καθέτως δὲ ἀπὸ τοῦ 1930 μέχρι τοῦ 1933, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἐστάθησαν ὁπωσδήποτε εἰς ἐπίπεδον ἐξαιρετικὰ χαμηλόν. Ἡ πτῶσις αὕτη τῶν τιμῶν θεωρεῖται γενικῶς ὡς προωρισμένη νὰ διαρκέσῃ. Ὄχι ὅτι ἡ τάσις πρὸς τὰ κάτω δὲν θὰ δύναται νὰ διακόπτεται ὑπὸ ἐφημέρων ἐπιστροφῶν πρὸς τὴν ὕψωσιν (ἡ διαρκὴς ὑψωτικὴ τάσις τῆς προαναφερθείσης τριακονταετίας διεκόπτετο καὶ αὐτὴ ὑπὸ μικρῶν διαλειμμάτων πτώσεως), ἀλλά, ὑποθέτουν, ὅτι αἱ ἐπιστροφαὶ αὐταὶ θὰ εἶναι μικρᾶς διαρκείας καὶ θὰ ἀποτελοῦν ἁπλᾶ διαλείμματα μιᾶς διαρκοῦς τάσεως, ἥτις φαίνεται ὅτι καθοδηγεῖται μοιραίως ἀπὸ τὴν σύμπτωσιν μιᾶς ταχείας αὐξήσεως τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον καὶ μιᾶς προοδευτικῆς ἐπιβραδύνσεως εἰς τὴν ἐξόρυξιν τοῦ μετάλλου, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς κανὼν τῶν ἀξιῶν: τοῦ χρυσοῦ. Ἡ πιθανότης αὐτὴ προκαλεῖ ζωηρὰς ἀνησυχίας. Μία μακρὰ πτῶσις τῶν τιμῶν δὲν εἶναι νέον φαινόμενον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Ἐπανελήφθη τοὐλάχιστον δύο φορὰς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα: ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1852 μετὰ μεγαλυτέρας δὲ ὀξύτητος ἀπὸ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1895. Ἡ γενικὴ καὶ προοδευτικὴ πτῶσις τῶν τιμῶν εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως, τῆς διαδόσεως καὶ τῆς παροξύνσεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἡ πτῶσις τῶν τιμῶν ἤρχισε μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ, ἡ ὁποία ἐπῆλθε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ὁ χρυσὸς ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ νομίσματος εἰς τὰ σπουδαιότερα οἰκονομικὰ ἐδάφη τοῦ κόσμου. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ νομίσματος ἐξαρτᾶται εἰς τὰς παγκοσμίους ἀγορὰς ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ. Ἐὰν ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ τείνῃ πρὸς τὰ ἄνω, ἡ ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος ἐλαττοῦται, ἐκδηλουμένη διὰ πτώσεως τῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων, ἐφ' ὅσον καταβάλλει τις ὀλιγωτέραν ποσότητα νομίσματος πολυτιμοτέρου διὰ τὸ ἴδιον ἐμπόρευμα.

Αἱ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας τῶν τιμῶν, αἵτινες ὁδηγοῦν εἰς τὴν πτῶσιν ἢ τὴν ὕψωσιν ἐπὶ μίαν περίοδον σχετικῶς μακράν, εἶναι σταθεραὶ πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατεύθυνσιν παρὰ διακυμάνσεις τινὰς μικρᾶς μὲν διαρκείας ἀλλὰ ἰσχυράς. Συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην δύο εἰδικῶν

Digitized by Google

ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ χρυσοῦ, τοῦ καθηγητοῦ Κάσσελ καὶ τοῦ Κίτσιν, φαίνεται σαφῶς ἀπὸ τὴν πεῖραν τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ τῶν δέκα πρώτων ἐτῶν τοῦ Κ', ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ δυνάμεις τοῦ κόσμου ἐφήρμοζαν ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφὴν τὸν χρυσοῦν κανόνα, ὅτι ἡ καμπύλη τῶν χονδρικῶν τιμῶν καὶ αἱ καμπύλαι αἱ ἀντιπροσωπεύουσαι τὴν σχετικὴν προσφορὰν χρυσοῦ, καὶ κυρίως τοῦ νομισματικοῦ χρυσοῦ, ἀπέδειξαν μίαν ἀξιοσημείωτον σύμπνοιαν εἰς τὰς κινήσεις των πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω. Ἡ σύμπνοια αὐτὴ δύναται νὰ προβλεφθῇ, ὅταν ὁ χρυσὸς ἀποτελῇ τὴν βάσιν τοῦ νομίσματος καὶ τῆς πίστεως. Ἡ νομισματικὴ ζήτησις αὐξάνει μὲ τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον, καὶ ἐάν, διὰ μίαν οἱανδήποτε αἰτίαν, ἡ παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ δὲν ἀκολουθῇ τὴν αὔξησιν ταύτην χωρὶς αὐτὴ ἡ καθυστέρησις νὰ συμψηφίζεται ἐπαρκῶς δι' οἰκονομιῶν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ χρυσοῦ, θὰ γεννηθῇ μία κατάστασις ἱκανὴ νὰ στενεύσῃ τὴν βάσιν τοῦ οἰκοδομήματος καί, κατὰ συνέπειαν, περιορίζουσα τὴν πίστιν καὶ ἐπιδρῶσα κατασταλτικῶς ἐπὶ τῶν τιμῶν.

Ἡ περίοδος αὕτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ μίαν ταχεῖαν πρόοδον εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ὅλαι αἱ χῶραι, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, ἐτελειοποίησαν βαθμιαίως τὰ μέσα τῆς ἐξοικονομήσεως τῆς χρήσεως τοῦ χρυσοῦ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τραπεζιτικῶν εὐκολιῶν, τῆς χρήσεως τῶν ἐπιταγῶν, τοῦ συστήματος τῶν συμψηφισμῶν κλπ. Ἐν τούτοις, φαίνεται ὅτι ἡ προσφορὰ χρυσοῦ, ὡς νομισματικοῦ παράγοντος, ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὰς κινήσεις τῶν τιμῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν τούτων. Διὰ τοῦτο, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν ἐὰν ἡ προσφορὰ χρυσοῦ θὰ εἶναι ἐπαρκὴς εἰς τὸ μέλλον. Γράφων τῷ 1907 ὁ οἰκονομολόγος Κόναντ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ χρυσοῦ, ἐξέφραζε τὸν ζωηρὸν φόβον ὅτι ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ προσφορὰ χρυσοῦ θὰ ἐγίνετο τόσον ἄφθονος, ὥστε αἱ τιμαὶ νὰ ὑψώνοντο ὑπερβολικῶς. Δεκαπέντε ἔτη ἀργότερον ὁ Κάσσελ ἐξέφραζε τὸν ἀντίθετον φόβον. Δεδομένου, ἔγραφεν, ὅτι ὁ γενικὸς ρυθμὸς τῆς οἰκονομικῆς προόδου ἦτο κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων πεντήκοντα ἐτῶν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου 3 τοῖς ἑκατὸν περίπου κατ' ἔτος, ὀφείλομεν νὰ ἔχομεν μίαν παραγωγὴν χρυσοῦ ἀνταποκρινομένην εἰς τὸν γενικὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς προόδου καὶ ἐπὶ πλέον ἱκανὴν νὰ καλύπτῃ καὶ τὴν τυχὸν ἐτησίαν σπατάλην χρυσοῦ. Ἀλλ' ἡ παραγωγὴ τοῦ κιτρίνου μετάλλου δὲν θὰ παρουσίαζεν ἐτησίαν αὔξησιν μεγαλυτέραν ἀπὸ 2 τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ παγκοσμίου ἀποθέματος χρυσοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1929 ἢ 1930 καὶ ἐντεῦθεν. Τὴν ἰδίαν γνώμην ἐξέφραζε τῷ 1930 καὶ ὁ Ἄγγλος οἰκονομολόγος Στράκος, διαπιστώνων ἐπὶ πλέον ὅτι ὑπάρχει καὶ κακὴ κατανομὴ τοῦ χρυσοῦ.

Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι, ἐὰν αἱ τιμαὶ ἔμεναν γύρω τοῦ ἐπιπέδου εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον φθάσει τῷ 1928, ἡ προσφορὰ τοῦ χρυσοῦ θὰ ἦτο ἀνεπαρκὴς ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος, ἐκτὸς ἐὰν ἐλαμβάνοντο μέτρα οἰκονομίας εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ χρυσοῦ διὰ νομισματικὰς ἀνάγκας. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐφαίνετο ὅτι ἡ παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ θὰ ἠλαττοῦτο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1932, ἐνῷ θὰ ηὔξανεν ἐλαφρῶς μὲν ἡ ζήτησις χρυσοῦ διὰ μὴ νομισματικὰς ἀνάγκας, σημαντικῶς δὲ ἡ ζήτησις διὰ νομισματικὰς ἀνάγκας. Πάντως ὑπῆρχον ὡρισμένα ἄφθονα ἀποθέματα χρυσοῦ, τὰ ὁποῖα, ἐὰν ἦσαν κατανεμημένα κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα ἐλευθέρως τὴν χρησιμοποίησιν τῶν πιστωτικῶν εὐκολιῶν, ἃς ἐνέκλειον, θὰ ἠδύναντο νὰ καθυστερήσουν τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔλλειψις χρυσοῦ θὰ ἐξεδηλοῦτο. Προεβλέπετο ὅτι τῷ 1930 ἡ παραγωγὴ τοῦ χρυσοῦ θὰ ἦτο μόλις ἀνωτέρα τῶν 400 ἑκατομμυρίων δολλαρίων. Ὑπελογίζετο ὅτι θὰ ὑπερέβαινε πολὺ ὀλίγον τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν κατὰ τὰ τρία ἢ τέσσαρα ἐπερχόμενα ἔτη. Ἐν τούτοις τῷ 1931 ἤδη ἡ παραγωγὴ ὑπερέβαινε τὰ 450 ἑκατομμύρια.

Ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν κατανομὴν τοῦ χρυσοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν, τὸ παγκόσμιον ἀπόθεμα χρυσοῦ ἦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀρκετόν, διὰ νὰ στηρίξῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον ἀπήτουν αἱ ἀνάγκαι τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἀπὸ τοῦ 1925 μέχρι τοῦ 1932 τὰ ἀποθέματα χρυσοῦ τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν εἰς τὸν κόσμον ηὔξησαν ἀπὸ 9.150 ἑκατομμύρια δολλαρίων εἰς 11.350 ἑκατομμύρια δολλαρίων περίπου, ἤτοι ἔσχομεν ἐτησίαν μέσην αὔξησιν 3 ½ %. Καθὼς τὸ ποσοστὸν τοῦτο δὲν εἶναι κατώτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον γενικῶς θεωρεῖται ὡς τὸ κανονικὸν ποσοστὸν αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου τοῦ συνόλου τῶν χωρῶν τῶν χρησιμοποιουσῶν τὸν χρυσὸν καὶ ἐπὶ πλέον ὡρισμέναι οἰκονομίαι ἐπετεύχθησαν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ χρυσοῦ, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ συνολικὴ προσφορὰ τοῦ διαθεσίμου χρυσοῦ διὰ νομισματικὴν χρῆσιν δὲν ἤρκεσε νὰ ἱκανοποιήσῃ κάθε λογικὴν ζήτησιν. Εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ κανεὶς μετὰ βεβαιότητος, ἐὰν ἡ παρατηρηθεῖσα, παρὰ τὰς ἀντιθέτους προβλέψεις εἰδικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος, αὔξησις ὀφείλεται εἰς τὴν τελευταίαν καὶ ταχεῖαν πτῶσιν τῶν τιμῶν, ἥτις κατέστησε τὴν ἐξόρυξιν τοῦ κιτρίνου μετάλλου πλέον κερδοφόρον καὶ ἐάν, παρὰ τὴν πτῶσιν τῶν τιμῶν, ἡ αὔξησις αὕτη θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ.

Εἰς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ συνετέλεσαν κυρίως ὁ Καναδᾶς καὶ ἡ Νότιος Ἀφρική. Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ χρυσοῦ κανόνος ὁ Καναδᾶς ηὔξησεν ἔτι περισσότερον τὴν παραγωγὴν χρυσοῦ, γενομένην φυσικῷ τῷ λόγῳ πλέον ἀποδοτικήν, ἐνῷ ἡ Νότιος Ἀφρική, ἥτις παράγει μόνη αὐτὴ πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ παγκοσμίου χρυσοῦ, ὑπερέβη ὅλας τὰς προβλέψεις, κυρίως λόγῳ τῆς αὐξηθείσης προσφορᾶς ἐργατικῶν χειρῶν ἰθαγενῶν μετὰ τὴν γεωργικὴν κρίσιν. Δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείεται ἡ ἀνακάλυψις νέων κοιτασμάτων χρυσοῦ—δοθείσης τῆς ἕλξεως, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ παρουσιάσῃ σήμερον ἡ ὕψωσις τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ—καὶ αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι, αἵτινες δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν κοιτασμάτων μικρᾶς σχετικῶς ἀποδοτικότητος.

Παρ' ὅλα ταῦτα αἱ αὐξήσεις αὐταὶ εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ χρυσοῦ κρίνονται ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ὡς ἀνεπαρκεῖς, ὅσον προχωρεῖ ὁ καιρός, διὰ νὰ συμψηφίσουν τὴν πιθανὴν ἐπιβράδυνσιν εἰς τὴν ἐξόρυξιν τῶν σημερινῶν κοιτασμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα ἐξαντλοῦνται βαθμιαίως. Ἀντιθέτως, εἶναι δυνατόν, ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις, ἡ ἐλάττωσις τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς χρυσοῦ νὰ ἐπέλθῃ πολὺ ἀργότερον παρ' ὅ,τι γενικῶς προβλέπεται. Ἐνῷ ἡ πτῶσις τῶν τιμῶν ἐπέφερεν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ, ἡ ζήτησις χρυσοῦ διὰ μὴ νομισματικὰς ἀνάγκας ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς λόγῳ τῆς γενικῆς κρίσεως. Ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ κάτοικοι τῶν Ἰνδιῶν ἀγοράζουν μεγάλας ποσότητας χρυσοῦ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου 1914—1918 καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, μέχρι τοῦ 1925, τεράστιαι ποσότητες χρυσοῦ κατεβροχθίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰνδιῶν. Μετὰ τὸ 1925, καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ 1930 καὶ ἐντεῦθεν, ὁ εἰσαγόμενος χρυσὸς εἰς τὰς Ἰνδίας ὄχι μόνον ἠλαττώθη, ἀλλὰ παρετηρήθη καὶ τοῦτο: αἱ Ἰνδίαι ἤρχισαν ἀποδίδουσαι εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγορὰν χρυσὸν ἀποθησαυρισμένον, ὅστις ἐχρησίμευσε διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸ παγκόσμιον ἀπόθεμα χρυσοῦ διὰ νομισματικὰς ἀνάγκας. Τοῦτο προῆλθε κυρίως λόγῳ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἰνδικοῦ νομίσματος κατὰ τὸ 1931, ὁπότε ὁ χρυσὸς ἀνετιμᾶτο ἔναντι τῆς ρουπίας. Ἀπὸ τοῦ 1930 μέχρι τοῦ 1933 ἐσημειώθη μεγάλη ἐλάττωσις χρυσῶν ἀποθησαυρισμένων νομισμάτων, ἅτινα ἐπέρασαν ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας εἰς τὰ ἀποθέματα τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἠλαττώθη σημαντικώτατα ἡ κατανάλωσις χρυσοῦ διὰ βιομηχανικὰς ἀνάγκας, ὀφειλομένη εἰς τὴν παγκόσμιον κρίσιν.

Αἱ νομισματικαὶ ἀνάγκαι χρυσοῦ καθορίζονται σήμερον ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων καὶ τῶν ἄλλων ὑποχρεώσεων ὄψεως τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν, ἀπὸ τὰς νομοθετικὰς διατάξεις, αἵτινες ὁρίζουν τὸ κάλυμμα αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τὸν μέσον ὅρον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν χωρῶν, ὅπου λειτουργεῖ ὁ χρυσοῦς κανών. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1928 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1931 ὁ γενικὸς δείκτης τῶν τιμῶν εἰς τὰς χώρας ὅπου ἐλειτούργει ὁ χρυσοῦς κανὼν ὑπεχώρησε κατὰ 30 %, ἐνῷ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον αἱ ὑποχρεώσεις ὄψεως τῶν κεντρικῶν τραπεζῶν καὶ ἄλλων ἐκδοτικῶν ἱδρυμάτων (μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς δημοκρατίας τῶν Σοβιὲτ) δὲν ἠλαττώθη παρὰ ἀπὸ 1 % ἕως 5 % περίπου, ὅπως καταφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

Εἰς ἑκατομμύρια δολλαρίων

Τέλος τοῦ	*Γραμμάτια ἐν κυκλοφορίᾳ*	*Ἄλλαι ὑποχρεώσεις ὄψεως*	*Σύνολον ὑποχρεώσεων ὄψεως*	*Τιμάριθμος χονδρικῆς πωλήσεως τοῦ «U.S.A. Bureau of Labor Statistics» 1926=100*
1928	17 275	5 493	22.768	95 8
1929	17 078	5 523	22.601	93.3
1930	16 776	5 669	22 445	79 6
1931	16.456 (17.103) (1)	5.190 (5.476) (1)	21.546 (22.579) (1)	68.6

(1) Ἡ φαινομενικὴ ἐλάττωσις τῶν ἀριθμῶν τοῦ 1931 προέρχεται ἐκ τῆς εἰς δολλάρια ἐκτιμήσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας νομισμάτων χωρῶν, αἵτινες ἐγκατέλειψαν τὴν χρυσῆν βάσιν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1931, ἐφ' ᾧ ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τῶν νομισμάτων τούτων ἔμεινεν ἡ ἰδία. Ὁ ἐν παρενθέσει ἀριθμὸς ὑπελογίσθη εἰς τὸ ἄρτιον.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀποθεμάτων τοῦ χρυσοῦ τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ 1932 ἔχει ὡς ἑξῆς:

Χρυσὸς εἰς ἑκατομμύρια δολλάρια.

	Τροφοδότησις χρυσοῦ			*Νομισματικὰ ἀποθέματα χρυσοῦ*			
Ἔτος	*Ἐξόρυξις κοιτασμάτων*	*Εἰσροὴ ἀπὸ Ἰνδίας & Κίναν*	*Ἐτησία αὔξησις*	*Σύνολον (48 χῶραι, συμπεριλαμβανομ. καὶ τῆς Ρωσίας)*	*Διαφορὰ ἀπὸ προηγούμ. ἔτος*	*Ποσοστὸν διαφορᾶς*	*Ζήτησις μὴ νομισματικὴ ἀπὸ Κίναν & Ἰνδίας*
1900	251	—	251	2.029	+ 79	—	103
1914	440	28	468	5 342	+ 485	+ 10.8	89
1918	385	16	401	6.807	— 332	— 4 7	84
1920	333	15	348	7.238	+ 444	+ 6 5	124
1921	330	11	341	8.029	+ 79	+ 10 9	76
1922	319	—	319	8 402	+ 373	+ 4 6	207
1923	368	—	368	8.635	+ 233	+ 2 7	239
1924	393	—	393	8 956	+ 821	+ 3 7	251
1925	393	—	393	8 973	+ 17	+ 0 2	322
1926	400	2	402	9 209	+ 236	+ 2 6	185
1927	402	—	402	9.567	+ 358	+ 3 9	157
1928	407	—	407	10 026	+ 459	+ 4.8	175
1929	403	2	405	10 305	+ 279		134
1930	431	10	441	10.915	+ 610	+ 5.9	113
1931	459	155	614	11.258	+ 343	+ 3 1	40
1932	494	220	714	11 920	+ 662	+ 5 9	40

Ἡ ἐπάρκεια ἢ ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ χρυσοῦ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βάσις εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῶν τιμῶν καὶ τῆς πίστεως εἰς τὰς χώρας μὲ χρυσῆν βάσιν, ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ συνολικὸν ποσὸν τοῦ διαθεσίμου χρυσοῦ διὰ νομισματικὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον τὰ ἀποθέματα τοῦ χρυσοῦ εἶναι εἰς κάθε στιγμὴν κατανεμημένα μεταξὺ τῶν διαφόρων κέντρων.

Ἡ κατανομὴ τοῦ χρυσοῦ εἶναι κατὰ συνέπειαν εἷς ἐκ τῶν παραγόντων τῶν ἐξασκούντων ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ νομίσματος. Ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἐγίνετο, ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας, ἡ κατανομὴ τοῦ χρυσοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σχετικὴν πορείαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὰς διαφόρους χώρας, τῶν νομισματικῶν συστημάτων ἐν ἰσχύϊ καὶ τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς. Ὅταν ἡ ζήτησις τοῦ χρυσοῦ ἐπηρεάζεται εἴτε ἀπὸ τὰς προσπαθείας, τὰς ὁποίας καταβάλλει μία χώρα, διὰ νὰ διατηρήσῃ ἕνα ἐπίπεδον ἀξιῶν ἐν δυσαρμονίᾳ μὲ τὸ ὑπάρχον ἤδη εἰς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, εἴτε ἀπὸ ἀποτόμους μεταβολὰς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, εἴτε ἀπὸ ἐμπόδια εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν κεφαλαίων, δὲν ὑπάρχει πολιτικὴ ἐξασφαλίζουσα μίαν κατανομὴν τοῦ κιτρίνου μετάλλου προσηρμοσμένην εἰς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας.

Ἡ σημερινὴ ἄνισος κατανομὴ τοῦ χρυσοῦ εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα τῶν ἀνωμάλων γενικῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, τῆς ἐπιρροῆς τοῦ πολέμου ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως τοῦ κόσμου, τῆς διακοπῆς τῶν κανονικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, τῆς βαθείας μεταβολῆς κατὰ διαφόρους περιόδους εἰς τὰς σχετικὰς τιμὰς ἀκατεργάστων ἢ κατειργασμένων προϊόντων. Λόγῳ τῶν ἐλλειμμάτων τῶν προϋπολογισμῶν, τὰ περισσότερα κράτη ἐγκατέλειψαν, κατὰ τὰ τελευταῖα δεκαπέντε ἔτη, τὸν χρυσοῦν κανόνα· ἐκ τούτου προέκυψεν ἡ ἄνισος κατανομὴ τοῦ χρυσοῦ. Μετὰ τὰς νομισματικὰς σταθεροποιήσεις τῶν ἐτῶν 1925, 1926, 1927 καὶ 1928 αἱ ἐκδοτικαὶ τράπεζαι ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ κατέχουν εἰς τὰ ἀποθέματά των ξένα νομίσματα ἀντὶ χρυσοῦ. Εἶναι τὸ λεγόμενον σύστημα τοῦ gold exchange standard, τὸ ὁποῖον ἐφαρμοσθὲν ἀπέφερεν οἰκονομίαν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως συσσώρευσιν, εἰς ὡρισμένα κέντρα, μεγάλων ποσοτήτων ξένων συναλλαγμάτων. Καθὼς αἱ χῶραι αἱ κατέχουσαι τὰ συναλλάγματα ταῦτα ἠδύναντο εἰς κάθε στιγμὴν νὰ τὰ μετατρέψουν εἰς χρυσὸν μέταλλον, αἱ δὲ ἐκδοτικαὶ Τράπεζαι, εἰς τὰς ὁποίας εὑρίσκοντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ εὑρεθοῦν πρὸ αἰφνιδίας ζητήσεως χρυσοῦ λόγῳ μιᾶς κρίσεως ἐμπιστοσύνης, ἠναγκάσθησαν πολλάκις νὰ αὐξήσουν τὰ εἰς χρυσὸν ἀποθέματα αὐτῶν.

Λόγῳ τῆς παρατηρηθείσης γενικῶς ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης μετὰ τὰ ἀνώμαλα μεταπολεμικὰ ἔτη καὶ τὸν πληθωρισμόν, τὰ κεφάλαια δὲν ἐκυκλο-

Digitized by Google

φόρησαν ἐλευθέρως. Τὸ κοινὸν τῶν δανειστριῶν χωρῶν ἔδειξεν ἀποστροφὴν εἰς τὸ νὰ δανείσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἔστω καὶ ἐὰν κατεῖχεν ἄφθονα διαθέσιμα, ἀποστροφὴν ὀφειλομένην, κατὰ μέρος, ὄχι εἰς τὴν ἀστάθειαν τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ εἰς τὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῇ. Ἐπὶ πλέον οἱ λόγοι, οἵτινες θὰ ἐνεθάρρυνον τοὺς δανειστάς, ἐξησθένησαν ἐνώπιον ἀκαίρων φορολογικῶν μέτρων. Ἡ ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὴν πιθανὴν πορείαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἐπιθυμία τῶν μὴ προηγμένων κρατῶν, ἵνα προστατευθοῦν ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἄλλων κρατῶν, ἡ ἐπιθυμία τῶν προηγμένων, ὅπως ἐπανέλθουν εἰς τὰς συνθήκας τῶν προπολεμικῶν ἐτῶν, ἡ ἐπιθυμία καὶ τῶν δύο κατηγοριῶν, ὅπως διατηρήσουν τὸν βιομηχανικόν των ἐξοπλισμὸν τὸν προελθόντα ἐκ τοῦ πολέμου, ὤθησεν ὅλας τὰς κυβερνήσεις νὰ λάβουν μέτρα ἐμποδίζοντα τὴν ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ οὔτε ὁ χρυσοῦς κανών, οὔτε καὶ οἱονδήποτε ἄλλο διεθνὲς νομισματικὸν σύστημα δύναται νὰ λειτουργήσῃ φυσιολογικῶς, ἐάν, κάθε φορὰν ποὺ παράγεται μία διαταραχὴ εἰς τὴν ἰσορροπίαν τῶν διεθνῶν ὑποχρεώσεων, λαμβάνωνται μέτρα παρεμποδίζοντα τὴν κυκλοφορίαν ἐμπορευμάτων καὶ κεφαλαίων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κράτους πρὸς τὸ ἕτερον. Εἰς τὸ τέλος Ἰουνίου 1931 πλέον τῶν 60% τῶν ἀποθεμάτων τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν τοῦ κόσμου (μὴ ὑπολογιζομένης τῆς Δημοκρατίας τῶν Σοβιὲτ) εὑρίσκοντο εἰς δύο χώρας: τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὴν Γαλλίαν.

Κεντρικὰ ἀποθέματα χρυσοῦ (εἰς ἑκατομ. δολλαρίων)

Χῶραι	Τῇ 30—6—31	Μεταβολαὶ μετὰ τὴν 31—12—28	
Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι...	4 593	+ 847	+ 22,3%
Γαλλία...............	2 211	+ 961	+ 77,4%
Σύνολον..........	6 804	+ 1.811	+ 36,3%
Ὑπόλοιπον τοῦ κόσμου (ἄνευ τῶν Σοβιὲτ) ...	4.318	— 608	— 12,3%
Γενικὸν σύνολον...	11.122	+ 1.208	+ 12,1%

Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1931 ἡ κατάστασις μετεβλήθη οὐσιωδῶς, ὅπως δεικνύει ὁ κάτωθι πίναξ ἀπὸ τέλους Δεκεμβρίου 1931 μέχρι Μαρτίου 1932:

Κεντρικὰ ἀποθέματα χρυσοῦ (εἰς ἑκατομ. δολλαρίων)

Χῶραι	Τῇ 31-12—31	Τῇ 31—3—32	Μεταβολαὶ μετὰ τὰς 30—6—31	
Γαλλία	2.683	3.010	+ 799	+ 36,1%
Ἑλβετία......	451	471	+ 309	+190,7%
Ὁλλανδία	357	353	+ 151	+ 76,5%
Βέλγιον	354	350	+ 150	+ 75,0%
Σύνολον..	3.847	4.184	+ 1 411	+ 50,5%
Ἡν. Πολιτεῖαι	4.051	3.985	— 608	— 13,2%
Ὑπόλοιπον κόσμου (ἄνευ τῶν Σοβιὲτ).. ...	3.123	3.067	— 689	— 18,3%
Γεν. σύνολον	11 021	11.236	+ 114	+ 1,0%

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ὁμιλοῦν εὐγλώττως περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀνίσου κατανομῆς τοῦ χρυσοῦ καὶ περὶ τῆς ταχύτητος, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ κατανομὴ αὕτη δύναται νὰ μεταβληθῇ. Ἡ αὔξησις τῶν ἀποθεμάτων χρυσοῦ ἐν Γαλλίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Βελγίῳ προέρχεται κατὰ μέρος ἀπὸ τὴν μετατροπὴν τῶν ξένων συναλλαγμάτων των εἰς χρυσὸν καὶ ἀπὸ εἰσροὴν κεφαλαίων μέσῳ τῶν ἐμπορικῶν τραπεζῶν τῶν χωρῶν τούτων καθὼς καὶ ἀπὸ την εἰσροὴν ξένων κεφαλαίων ζητούντων προσωρινὸν καταφύγιον ἐνώπιον τοῦ κινδύνου νομισματικῆς ὑποτιμήσεως εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Ἡ κατανομὴ τοῦ χρυσοῦ εἰς τὰς διαφόρους χώρας δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ αὐθαιρέτως. Ἡ σημερινὴ ἄνισος κατανομὴ θὰ λάβῃ τὴν ὁδὸν τῆς σχετικῆς ἰσορροπίας, ὅταν ἐπανέλθῃ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ὅταν αἱ χῶραι αἱ εὑρισκόμεναι σήμερον ἐν δημοσιονομικῇ ἀταξίᾳ κατορθώσουν νὰ πραγματοποιήσουν τέλος τὴν ἰσορροπίαν τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων των καὶ σεβασθοῦν τὰς ἐξωτερικάς των ὑποχρεώσεις, μετὰ τὴν συνομολόγησιν νέων συμφωνιῶν προσαρμοζουσῶν τὰς ὑποχρεώσεις ταύτας εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας· ὅταν τὰ κεφάλαια κυκλοφορήσουν ἐκ νέου ἐλευθέρως καὶ ὅταν ἡ πιστωτικὴ πολιτικὴ διαλύσῃ ὅλας τὰς ἀνησυχίας, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν ὡς πρὸς τὴν διεθνῆ νομισματικὴν ἐξέλιξιν· τέλος ὅταν ὀργανωθοῦν διεθνῶς αἱ τοποθετήσεις (placements). Οἱ απαισιόδοξοι ὑπολογισμοὶ διὰ μίαν ἔλλειψιν κιτρίνου μετάλλου ἐξουδετερώθησαν ἀπὸ τὴν ἀπότομον πτῶσιν τῶν τιμῶν, μετὰ τὴν παγκόσμιον οἰκονομικὴν κρίσιν, ἥτις ἀπετέλεσε σπουδαῖον κίνητρον διὰ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τοῦ κιτρίνου μετάλλου. Ἐπίσης, παρὰ τὰς προβλέψεις πολλῶν οἰκονομολόγων, ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ χρυσοῦ κανόνος ὑπὸ διαφόρων κρατῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ Μεγάλη Βρεταννία καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, δὲν ἐξησθένησε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κόσμου διὰ τὸ κίτρινον μέταλλον. Ἀπεναντίας ἡ ἀνθρωπότης ἐδιπλασίασε τὰς προσπαθείας της ἵνα ἀποκτήσῃ, ἀντὶ τῶν ἀσταθῶν νομισμάτων, χρυσόν, τελευταῖον καταφύγιον ἐπιτρέπον τὴν σταθεροποίησιν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν περιουσιῶν. Κ. ΚΑΡΑΝΙΚΑΣ

— *[Δασμολ.]* Δασμολογικῶς τὰ χρυσᾶ νομίσματα, ὁ χρυσὸς καὶ λευκόχρυσος καὶ τὰ κράματα αὐτῶν, ὑπάγονται εἰς τὴν κλάσιν 128 τοῦ δασμολογίου εἰσαγωγῆς καὶ εἰσάγονται ἀτελῶς. Τὰ εἴδη ἐκ χρυσοῦ ἢ κράματος αὐτοῦ ὑποβάλλονται εἰς τὸν εἰσαγωγικὸν δασμὸν τῆς κλάσεως 129 καὶ 130, τὰ ἐκ χρυσοῦ λεπτότατα φύλλα τῆς κλάσεως 168 καὶ τὰ λοιπὰ χρυσοῦ ἀντικείμενα τῆς κλάσεως 129. Οὕτω τὸ δασμολόγιον εὐνοεῖ μὲν τὴν εἰσαγωγὴν χρυσοῦ, προστατεύει ὅμως διὰ δασμοῦ τὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κατεργασίαν του. Γ. Ν. Κ.

— *[Φαρμ. Χημ.]* Ὁ χρυσὸς ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς κατελέχθη μεταξὺ τῶν φαρμακευτικῶν οὐσιῶν, ὄχι ὅμως διὰ τὴν φυσιολογικὴν ἐπενέργειάν του, ἀλλὰ διὰ τὰς μαγικὰς ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἀπεδίδοντο λόγῳ τῆς πολυτιμότητος τοῦ μετάλλου. Οὕτως ἐθεωρεῖτο ὡς μέσον παρατάσεως τῆς ζωῆς, ὡς ἀλεξιφάρμακον ἐπὶ διαφόρων μαγγανειῶν κλπ. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ αὐτουσίου χρυσοῦ καὶ ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφάς του καὶ τῶν ἑνώσεών του ἐπὶ διαφόρων παθήσεων, ὡς ἐπὶ καρκίνου, συφίλιδος, φυματιάσεως, ὡς ἐμμηναγωγόν, ὡς ἐνισχυτικὸν τῆς γενετησίου ὁρμῆς κλπ., ἐγένετο πολὺ βραδύτερον. Σήμερον ὁ κολλοειδὴς χρυσὸς καὶ διάφορα σκευάσματα αὐτοῦ χρησιμοποιοῦνται ὡς φάρμακα κατὰ τῆς φυματιάσεως. Αἱ φαρμακευτικαὶ μορφαὶ τοῦ αὐτουσίου χρυσοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Ὁ χρυσὸς εἰς φύλλα (Aurum foliatum). Φέρεται εἰς φυλλάδια, ὧν ἕκαστον περιέχει 257 λεπτότατα φύλλα χρυσοῦ διαστάσεων 17 τετρ. ἑκ., χρησιμεύει δὲ εἰς τὴν φαρμακοτεχνικὴν πρὸς ἐπιχρύσωσιν καταποτίων, δισκίων κλπ. 2) Ὁ κολλοειδὴς χρυσὸς (Aurum colloidale), ὅστις λαμβάνεται διὰ διαφόρων μεθόδων. Οὕτω φέρεται ὡς collobiase d'or κυανοῦς κολλοειδὴς χρυσός, χρησιμοποιούμενος ὡς ἀντιτοξικὸν φάρμακον ἐπὶ μολυσματικῶν νόσων καὶ ἐπὶ μολυνθέντων τραυμάτων. Τὸ σκεύασμα τοῦτο δὲν παρουσιάζει ἀντισηπτικὴν ἢ μικροβιοκτόνον ἐνέργειαν, καθιστᾷ ὅμως τὸν ὀργανισμὸν ἱκανὸν νὰ ἀντιδρᾷ κατὰ τοῦ μολυσματικοῦ στοιχείου τῆς ἀσθενείας καὶ νὰ ἐκμηδενίζῃ τὰς μικροβιακὰς τοξίνας. Δι' ἐνέσεως τοῦ σκευάσματος τούτου προκαλεῖται ταχεῖα ἄνυψωσις τῆς θερμοκρασίας, ἥτις συνοδεύεται ἀπὸ ρίγη καὶ ἥτις ὅμως εἰς βραχὺ χρονικὸν διάστημα καταπίπτει βαθμιαίως. Ἡ διάρκεια τῆς πτώσεως τῆς θερμοκρασίας, ἥτις εἶναι συνήθως κατὰ 2 βαθμοὺς μικροτέρα τῆς παρατηρουμένης κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνέσεως, παρατείνεται ἐπὶ 24ώρων ἐνίοτε, συνοδεύεται δὲ ὑπὸ ἀφθόνου ἐφιδρώσεως, δι' ἧς διευκολύνεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν τοξινῶν. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη εἶναι ἧττον ἰσχυρά, ἐὰν ἡ ἔνεσις τοῦ κολλοειδοῦς χρυσοῦ γίνῃ ἐνδομυϊκῶς. Διὰ νὰ μὴ εἶναι λίαν ἔντονος ἡ ἐνέργεια τοῦ σκευάσματος, ἀκολουθεῖται ἡ ἑξῆς τακτική: Τὰς δύο πρώτας ἡμέρας ἐνίενται ἐνδομυϊκῶς 2 κ. ἑκ. τοῦ κολλοειδοῦς χρυσοῦ, τὴν τρίτην ἡμέραν γίνεται ἐνδοφλέβιος ἔνεσις 0.5 κ. ἑκ.—1 κ. ἑκ., ἥτις αὐξάνεται βαθμιαίως μέχρι 2 κ. ἑκ. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐχρησιμοποιήθησαν μέχρι 5 καὶ 8 κ. ἑκ. χωρὶς ἀπευκταῖον. Ἐὰν ὁ ἰατρὸς διστάζῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐνδοφλεβίως τὸ σκεύασμα, δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ἐνδομυϊκῶς, αὐξάνων ὅμως τὸν ὄγκον (4—6 κ. ἑκ. διὰ τὸν ἐνήλικον) καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν ἔγχυσιν ἀνὰ 2 ἡμέρας ἢ καὶ συχνότερον, μέχρις οὗ καταπέσῃ ἡ θερμοκρασία καὶ βελτιωθῇ ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς. Τὸ σκεύασμα δύναται νὰ ἐγχυθῇ καὶ ἐνδοραχιαίως ἰδίᾳ κατὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος, χρησιμοποιουμένου τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ, ὡς καὶ ἐνδοφλεβίως. Ὁ κολλοειδὴς χρυσὸς εἰς μεγάλας μόνον δόσεις εἶναι τοξικός, δὲν προκαλεῖ δὲ ἀντίδρασιν ἐπὶ τῆς καρδίας. Ἐπὶ περιπτώσεων τυφοειδοῦς πυρετοῦ παρετηρήθησαν πολὺ καλὰ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα διὰ τῆς χρήσεως τοῦ σκευάσματος. Ὁμοίως τὸ σκεύασμα ἐχρησιμοποιήθη ἐπωφελῶς ἐπὶ πνευμονιῶν, ἐπιλοχείου μολύνσεως, γενικῶν σηψαιμιῶν, μηνιγγιτίδων ἐκ πνευμονιοκόκκων, ἰλαρᾶς, ἐρυσιπέλατος, γρίππης, γαστρικῶν πυρετῶν κλπ. Ἑτέρα μορφὴ τοῦ κολλοειδοῦς χρυσοῦ εἶναι ὁ ἠλεκτρικῶς λαμβανόμενος, ἡ ἠλεκτροχρυσόλη (electraurol). Χρησιμοποιεῖται ἀναλόγως πρὸς τὸ προηγούμενον σκεύασμα. Φέρεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ μορφὴν φυσίγγων τῶν 1, 2, 5 καὶ 10 κ. ἑκ. 3) Ὁ διὰ καθιζήσεως λαμβανόμενος χρυσὸς (aurum praecipitatum divisum). Λαμβάνεται διὰ μείξεως διαλύματος χλωριούχου χρυσοῦ ὀξινισθέντος δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος μετὰ διαλύματος θειικοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου. Κόνις κινναμωμόχρους, ἄστιλπνος, διὰ πιέσεως ἢ τριβῆς καθισταμένη στιλπνή. Ἀνάλογος περίπου πρὸς αὐτὸν εἶναι ὁ διὰ κονιοποιήσεως λαμβανόμενος χρυσὸς (aurum pulveratum, aurum alcoholisatum). Λαμβάνεται διὰ κονιοποιήσεως 1 μ. φύλλων χρυσοῦ μετὰ 20 μ. κόνεως θειικοῦ καλίου. Τὸ προϊὸν ἐκπλύνεται καλῶς δι' ὕδατος πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ θειικοῦ καλίου καὶ ξηραίνεται. Αἱ δύο αὗται μορφαὶ τοῦ χρυσοῦ θεωροῦνται θεραπευτικῶς ὡς ταυτοδύναμοι. Τὰ σκευάσματα ταῦτα θεωροῦνται ὡς φάρμακα εὐστόμαχα, τονωτικὰ τῶν νεύρων κλπ. Δόσις ἡμερησία 0,1 — 0,15—0,2 γρ. Ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ χρυσοῦ θεραπευτικῶς χρησιμοποιοῦνται:

Χρυσὸς βρωμιοῦχος (Aurum tribromatum). Λαμβάνεται δι' ἀναταράξεως βρωμίου μὲ ἀ λεπτῆς κόνεως χρυσοῦ καὶ ὀλίγου ὕδατος. Μᾶζα καστανόχρους, διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀνεγράφη ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ἐπιληψίας, ἡμικρανίας, κατὰ τοῦ καρκίνου τοῦ στομάχου κλπ. Δόσις ἡμερησία 0.008—0.012 γρ.

Χρυσὸς κυανιοῦχος (Aurum cyanatum). Θεραπευτικῶς χρησιμοποιεῖται ὁ μονοκυανιοῦχος (Au CN) καὶ ὁ τρικυανιοῦχος χρυσός:

$$(Au\,(CN)_3 + 3H_2O)$$

Ἐδόθησαν ἐπὶ φυματιάσεως τῶν πνευμόνων δόσεις 0 004—0.016 γρ. Τὸ μετὰ καλίου σύμπλοκον ἅλας ἐδόθη ἐπὶ σκοτισμοῦ τῆς ὁράσεως τῶν πασχόντων ἐκ νωτιαίας φθίσεως. Τοῦ σκευάσματος γίνονται ἐνέσεις (ἐκ διαλύματος 0.20 γρ. εἰς 10 κ. ἑκ. ὕδατος) 5 σταγόνων, εἶτα 10, 15 μέχρις 20 σταγόνων. Τὸ σκεύασμα ἐδόθη κατὰ τῶν ὀφθαλμικῶν παθήσεων ὡς κολλύριον (0.001—0.010: 10 ὕδατος) καὶ ἐπὶ παθήσεων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς. Ἐπίσης ἐδόθη ἐπὶ συφίλιδος, χοιράδων καὶ ἀμηνορροίας.

Χλωριοῦχος χρυσὸς (Aurum chloratum). Τὸ οὐδέτερον σκεύασμα ($Au\,Cl_3$) ἀνεγράφη ἐξωτερικῶς ὡς καυτήριον ἐπὶ καρκίνου, ἕρπητος, συφιλιδικῶν ἑλκῶν εἰς ἀλοιφὰς 1: 15 λανολίνης. Διάλυμα 1: 100 ἐχρησιμοποιήθη πρὸς πλύσιν δηγμάτων ὄφεων καὶ σκορπιῶν καὶ εἰς ὑποδορίους ἐνέσεις 1 κ. ἑκ. παρὰ τὸ δῆγμα. Ἐσωτερικῶς ἐδόθη ἐπὶ ἀμηνορροίων, δυσμηνορροίων, φυματιάσεως κλπ. εἰς δόσιν 0,001—0:005—0.01 γρ. Ἕτερον σκεύασμα τοῦ χρυσοῦ εἶναι ἡ *σανοχρυσίνη* (βλ. λ.), ὅπερ χρησιμοποιεῖται ἀρκετὰ εἰς τὴν θεραπευτικήν. Κ. Γ. Μ.

—*[Ὀδοντιατρ.]* Ὁ *χρυσὸς* χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ἐν τῇ ὀδοντιατρικῇ πρὸς ἔμφραξιν τῶν ὀδόντων, πρὸς ἐπένδυσιν αὐτῶν διὰ τῶν καλουμένων χρυσῶν στεφανῶν (*κορόννες*), πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων ὀδόντων, διὰ τῶν καλουμένων χρυσῶν γεφυρῶν (*μπρίτζ*), πρὸς κατασκευὴν χρυσῶν ὀδοντοστοιχιῶν ὁλικῶν ἢ μερικῶν κλπ. Σημειωτέον ὅτι δι' ἑκάστην ἐργασίαν ἀπαιτεῖται εἰδικὸς χρυσός, ὥστε νὰ πληροῖ ὡρισμένας προϋποθέσεις. Οὕτω π. χ. πρὸς ἔμφραξιν τῶν κοιλοτήτων τῶν ὀδόντων (βλ. λ. *χρυσέμφραξις*) ἀπαιτεῖται μαλθακὸς χρυσός, συγκολλητικὸς καλούμενος, 24 κ., ὅστις διὰ σφυρηλατήσεως καθίσταται σκληρὸς καὶ συμπαγής. Πρὸς κατασκευὴν χρυσῶν στεφανῶν καὶ γεφυρῶν ἀπαιτεῖται χρυσὸς 22 κ. Πρὸς κατασκευὴν ὀδοντοστοιχιῶν ὁλικῶν ἢ μερικῶν ἀπαιτεῖται χρυσὸς 18—20 κ., ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε συνθηκῶν. Πρὸς κατασκευὴν συγκρατημάτων γεφυρῶν ἢ ὀδοντοστοιχιῶν (κοιν. ἄγκιστρα) χρησιμοποιεῖται χρυσὸς 20—22 κ. Συνήθως εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν προστίθεται καὶ ὀλίγη πλατίνη, ἥτις δίδει εἰς τὸν χρυσὸν τοῦτο μὲν καλὸν χρῶμα, τοῦτο δὲ ἐλαστικότητα. Ν. Γ. Π.

—***χρυσὸς κροτῶν.*** Ἰσχυρὰ ἐκρηκτικὴ οὐσία, ἧς ὁ χημικὸς τύπος δὲν ἔχει εἰσέτι μετὰ βεβαιότητος καθορισθῇ. Οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὰ ἐκρηκτικὰ ἅλατα τοῦ *κροτικοῦ ὀξέος* (βλ. λ.), ὡς θὰ ὑπενόει ἡ ὀνομασία του. Φαίνεται ὅτι ἡ οὐσία αὕτη εἶναι μεῖγμα μᾶλλον πλειοτέρων χρυσοαζωτικῶν ἑνώσεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπερέχει ἡ ἕνωσις $NH^2—Au=NH$. Ἡ καθαρὰ μορφὴ τοῦ κροτοῦντος χρυσοῦ εἶναι κατὰ μὲν τὸν Ullmann τὸ χρυσοϊμινοχλωρίδιον $NH=Au—Cl$, κατὰ τὸν Z γγελην Au_2NH_3, κατὰ δὲ τὸν Chalon $Au\,(OH)_2—NH_2$. Παρασκευάζεται διὰ κατεργασίας ὀξειδίου τοῦ χρυσοῦ ἢ τριχλωριούχου χρυσοῦ μετ' ἀμμωνίας, ὅτε καθιζάνει ὁ κροτῶν χρυσὸς ὑπὸ μορφὴν κρυσταλλικῆς τεφροκιτρίνης κόνεως. Ἐπιμελῶς ξηραινομένη ἐπὶ χαμηλὴν θερμοκρασίαν, καθίσταται ἡ οὐσία αὕτη λίαν εὐαίσθητος. Δι' ὃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐλαφρᾶς τριβῆς, κρούσεως καὶ θερμότητος ἐκρήγνυται ἰσχυρῶς ὑπὸ ἔκλυσιν ἀερίου ἀζώτου καὶ ἀμμωνίας καὶ ἀποβολὴν καθαροῦ χρυσοῦ. Ὁ κροτῶν χρυσὸς καθίσταται ὀλιγώτερον εὐαίσθητος, ὅσον μεγαλύτερον ποσὸν ὑγρασίας περιέχει. Πρακτικῶς ὁ κροτῶν χρυσὸς οὐδεμίαν εὑρίσκει ἐφαρμογήν. Γ. Ν. Α.

— ***χρυσὸς μωσαϊκὸς*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *μωσαϊκὸς χρυσός*.

«Χρυσὸς *τοῦ* **Ρήνου»** (Rheingold). Τὸ πρῶτον μέρος ἢ πρόλογος τῆς «Τετραλογίας» τοῦ Ριχάρδου Βάγνερ. Ἀνεβιβάσθη ἀπὸ σκηνῆς τὸ πρῶτον ἐν Μονάχῳ τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1869, κεχωρισμένως ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς «Τετραλογίας», καὶ ἔχει τὴν ἑξῆς ὑπόθεσιν. Εἰς τὰ βάθη τοῦ Ρήνου αἱ τρεῖς κόραι τοῦ ποταμοῦ, αἱ νηρηίδες Βόγκλιν, Βελλγκοῦντε καὶ Φλόσχιλντε, φυλάσσουν τὸν χρυσόν, ἄγνωστον ἕως τότε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Εἰς

Digitized by Google

δεδομένην στιγμὴν ἀποκαλύπτουν εἰς τὸν κακὸν θεὸν Ἄλμπεριχ ὅτι ὅστις λάβῃ εἰς κατοχήν του τὸν θησαυρὸν θέλει γίνει παντοδύναμος. Ὁ Ἄλμπεριχ ἁρπάζει τὸν χρυσόν, ἀπαρνούμενος τὸν ἔρωτα, ὡς ἐπεβάλλετο ἵνα γίνῃ κάτοχος αὐτοῦ. Ἡ δευτέρα εἰκὼν λαμβάνει χώραν εἰς τὴν Βαλχάλλαν, ὅπου ὁ Βόταν καὶ ἡ σύζυγός του Φρίκα (ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα τῶν Σκανδιναυῶν) ἔχουν ἀνεγείρει θαυμάσιον ἀνάκτορον. Ἀντὶ ἄλλης πληρωμῆς πρόκειται νὰ δώσουν εἰς τοὺς γίγαντας Φάζολτ καὶ Φάφνερ τὴν ὡραίαν Φρεΐαν, τὴν θεὰν τῆς ὡραιότητος καὶ τῆς χαρᾶς. Ὁ Λόκης ὅμως, τὸ πνεῦμα τοῦ πυρός, συμβουλεύει τὸν Βόταν νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Ἄλμπεριχ τὸν χρυσὸν τοῦ Ρήνου καὶ νὰ πληρώσῃ μὲ αὐτὸν τοὺς γίγαντας. Πράγματι δὲ ὁ Βόταν συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Λόκην κατέρχεται εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ θησαυροῦ, ὅστις θὰ χρησιμεύσῃ ὡς λύτρα τῆς Φρεΐας, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν αἰωνίαν νεότητα τῶν θεῶν, διότι μόνον αὐτὴ ἐγνώριζε τὴν καλλιέργειαν τῶν χρυσῶν μήλων, ἅτινα ἔδιδον τὴν νεότητα. Οἱ δύο θεοὶ εὑρίσκουν τὸν Ἄλμπεριχ κάτοχον τοῦ χρυσοῦ δακτυλίου, ὅστις ἔδιδε τὴν παντοδυναμίαν, καὶ ἑνὸς φυλακτοῦ, τοῦ «Jarnhelm», κατασκευασθέντος παρὰ τοῦ Μίμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίνετό τις ἀόρατος. Ὁ Ἄλμπεριχ θέλει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὴν παντοδυναμίαν του, μεταβαλλόμενος εἰς τρομερὸν δράκοντα καὶ εἶτα εἰς βάτραχον· τότε ὅμως ὁ Βόταν καὶ ὁ Λόκης θέτουν πόδα ἐπ' αὐτοῦ, τὸν συλλαμβάνουν καὶ τὸν ὁδηγοῦν ἔξω τῆς ἀβύσσου, ἀφαιροῦν δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὸν θησαυρόν, τὸ φυλακτὸν καὶ τὸν χρυσοῦν δακτύλιον. Ὁ Ἄλμπεριχ, λυσσῶν, ἐκφέρει τὴν κατάραν: «Ὅστις κατέχει αὐτὸν νὰ τρώγεται ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν, καὶ ὅστις δὲν τὸν κατέχει, ἀπὸ ζήλειαν· ἡ γοητεία του νὰ φέρῃ θάνατον εἰς ὁποιον τὸν φέρῃ· ὁ κύριος τοῦ δακτυλίου νὰ εἶναι δοῦλος αὐτοῦ, μέχρις οὗ ὁ Νίμπελουνγκ (ὁ Ἄλμπεριχ) τὸν ἐπανακτήσῃ!». Ἐμφανίζονται οἱ γίγαντες ὁδηγοῦντες τὴν Φρεΐαν καὶ ἀπαιτοῦντες τὸν χρυσόν· ὁ Βόταν τοῖς τὸν δίδει, κρατῶν ἐν τούτοις τὸν δακτύλιον. Οἱ γίγαντες ὅμως ἐπιμένουν, καὶ ὁ Βόταν κατὰ συμβουλὴν τῆς γηραιᾶς θεᾶς Ἔρντας (τῆς Γαίας), ἥτις προβλέπει δύσιν τῶν θεῶν, παραχωρεῖ τὸν παντοδύναμον δακτύλιον εἰς τοὺς γίγαντας. Πρῶτοι αὐτοὶ ὑφίστανται τὴν ὀλεθρίαν δύναμίν του, διότι φιλονικοῦν καὶ ὁ Φάφνερ φονεύει τὸν Φάζολτ, παραμένων μόνος κάτοχος τοῦ θησαυροῦ. Ὁ Βόταν λαμβάνει τότε μίαν λησμονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γίγαντος σπάθην καὶ προσκαλεῖ τοὺς θεοὺς εἰς τὴν Βαλχάλλαν, ἐνῷ μακρόθεν ἀκούονται οἱ κλαυθμοὶ τῶν Κορῶν τοῦ Ρήνου, αἱ ὁποῖαι θρηνοῦν τὸν ἀπολεσθέντα θησαυρόν.

Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων σελίδων τοῦ μουσικοῦ τούτου ἀριστουργήματος εἶναι τὸ πρελούντιο, ὅπερ βασίζεται ἐπὶ συγχορδίας, ἐν ἀρπίσματι, εἰς Μι ὕφεσ.· τὸ τραγούδι τῶν Κορῶν τοῦ Ρήνου, τὰ κωμικὰ γκρινιάσματα τοῦ Ἄλμπεριχ· εἶτα αἱ ὡραῖαι καὶ μεγαλοπρεπεῖς συγχορδίαι τοῦ ἐμβατηρίου τῆς Βαλχάλλας, τὸ πένθιμον θέμα τῆς «συνθήκης», τὸ θέμα τοῦ «λυκόφωτος», τὸ περίφημον θέμα τοῦ «σιδηρουργείου», περὶ τὸ τέλος δὲ τὸ ἱπποτικὸν θέμα τῆς «σπάθης» καὶ ἡ τελικὴ σκηνὴ τῆς ἀφίξεως τῶν θεῶν εἰς Βαλχάλλαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἀναμιγνύονται οἱ μακρινοὶ θρῆνοι τῶν Κορῶν τοῦ Ρήνου καὶ οἱ ρυθμικοὶ κτύποι τῶν σφυρίων τῶν Νιμπελοῦνγκεν. Γ. Σ.

χρυσός, —ή (ἤ —ῆ), **—ό** δημοτ., ἀντὶ *χρυσοῦς*, ἄλλως *μαλαματένιος*: «χρυσὸς σταυρός», «χρυσῆ καδένα» || πολύτιμος, προσφιλής: «χρυσό μου παιδί» «χρυσέ μου κι' ἀργυρέ μου» || φρ. «τον ἔκαμα χρυσό» τὸν παρεκάλεσα πολύ || «χρυσῆ καρδιά» ἐπὶ καλοκαγάθου ἀνθρώπου: «ἔχει χρυσῆ καρδιά» ἢ «εἶναι χρυσῆ καρδιά».

Χρυσός, ἡ *Τοπόλιανη* /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τοῦ νομοῦ Σερρῶν (ἔλ. λ. *Χρυσό*).

Χρυσοσκαλίτισσα /*Γεωγρ.*/. Ἐνοριακὴ μονὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Ἐν αὐτῇ λέγεται ὅτι ἐτάφη ὁ διοργανώσας τὴν κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἐπανάστασιν τοῦ 1570 Γεώργιος Κανδανολέος. ΕΡ. Μ.

Χρυσόσκολος. Λογοθέτης τοῦ γενικοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὑπογραφόμενος εἰς τὴν ἐπὶ πατριάρχου Παρθενίου τῷ 1642 καταδίκην τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Λουθήρου. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἰησουΐτας ἔριδα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἔγραψε διήγησιν καὶ ἔκθεσιν τῶν «μηχανημάτων» ἤτοι τῶν μέσων καὶ μεθόδων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἰησουΐται ἐπολέμησαν τὸν πατριάρχην Κύριλλον Λούκαριν, τῷ 1627 καὶ 1628, παρεληφθεῖσαν ὑπὸ Ἀϋμὼν ἐν τοῖς «Monuments authentiques de la religion des Grecs». Γ. Μ. Β.

Χρυσοσπάθης. Παλαιὰ οἰκογένεια τῆς Μάνης, ἧς πρῶτον μέλος συναντῶμεν τῇ 3 Αὐγούστου 1582 τὸν ἱερέα Χρυσοσπάθην ἐν ἐγγράφῳ πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον ΙΓ'. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 συναντῶμεν δρῶντα τὸν *Ἠλίαν*, ὅστις μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ ἀπελθὼν εἰς Ὀδησσὸν ἐμυήθη τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1818 ἀπόστολος αὐτῆς καὶ θερμὸς κατηχητής, ὥστε ἐνομίζετο ὅτι αὐτὸς ἦτο ἡ ἄγνωστος ἀρχή. Διατρέξας τὴν Βαλκανικὴν ἐμύησε χιλιάδας ὅλας καὶ ἐν Μάνῃ τὴν Πετρόμπεην καὶ τὸν Νικόλαον Χριστέαν. Ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς πλείστας μάχας μετὰ τοῦ *Ἰωάννου* καὶ *Νικολάου Χρυσοσπάθη*, ὧν ὁ πρῶτος ἐφονεύθη παρὰ τὰ Τρίκορφα τῷ 1823, αὐτὸς δέ, προφθάσας νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του, ἀπέθανεν ἐπὶ Καποδιστρίου τῷ 1829. Τ. Ε. Ε.

—Χρυσοσπάθης, *Ἰωάννης*. Ἕλλην χειρουργὸς ὀρθοπεδικός, ἔγγονος τοῦ ἀγωνιστοῦ Ἰωάννου Χρυσοσπάθη καὶ υἱὸς τοῦ ἐκ Καλαμῶν χειρουργοῦ Γεωργίου Χρυσοσπάθη, γεννηθεὶς τῷ 1873. Σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ, ἀνεκηρύχθη τῷ 1895 διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Φρειβούργης μὲ τὴν διατριβὴν «Zur Statistik und Kenntnis des carcinoma mammae utriusque». Τῷ 1901 ἐγκατέστη ἐν Ἀθήναις ὡς ὀρθοπεδικὸς ἰατρός, ἔνθα ἵδρυσε καὶ τὴν πρώτην ἐν Ἑλλάδι ὀρθοπεδικὴν κλινικήν. Τῷ 1908 ἐγένετο ὑφηγητὴς καὶ τῷ 1925 ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς ὀρθοπεδικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καὶ διευθυντὴς τῆς ὀρθοπεδικῆς πανεπιστημιακῆς κλινικῆς καὶ τοῦ ὀρθοπεδικοῦ τμήματος τῆς Ἀστυκλινικῆς. Πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀναίμακτον θεραπείαν τοῦ *συγγενοῦς ἐξαρθρήματος τῆς κατ' ἰσχίον ἀρθρώσεως* καὶ ἐπεδίωξε τὴν διὰ μηχανημάτων *εὐθείασιν τῆς ραιβοποδίας*. Ἔγραψεν 72 ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ἐξ ὧν αἱ 23 ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ γερμανικὰ περιοδικὰ «Zeitschr. f. Orthop. Chir.», «Archiv f. Orth. und Unfallheilkunde», «Lbl. Chir.», «Dtsch. z. Chir.». Τῷ 1932 ἐξέδωκε τὸ ἔργον: «Ὀρθοπεδική». Ο. Ρ.

Χρυσοσπηλιὰ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἐπάκτιον τῆς Ἑλλάδος σπήλαιον, εἰσδῦον κατὰ τὴν ΒΑ. τοῦ νοτίου κορμοῦ τῆς Φολεγάνδρου ἀκτὴν (πλάτ. 36° 38 00'' Β., μῆκ. 24° 56' 15'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2753: Polykandro, Sikinos and Nio) καὶ 1 μίλ. ἀνατολικῶς τοῦ ἐπινείου Καραβοστάσι καὶ κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Γκρόττο. Ἐν τῷ στομίῳ του, οὗ ἡ οὐδὸς εὑρίσκεται εἰς 10 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἀναβλύζει ψυχρότατον ὕδωρ πληροῦν δύο δεξαμενάς, τὸν δὲ θόλον του ὑποβαστάζουν σταλακτῖται περιέργων σχημάτων. Σ. Ε. Λ.

Χρυσοσπηλιώτισσα (ἡ). Μία ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, ἀνοικοδομηθεῖσα κατὰ τὸ 1836 ἐπὶ τῆς ἐν ἐρειπιώδει καταστάσει ἀπὸ τοῦ 1750 εὑρισκομένης παλαιᾶς τοιαύτης. Κεῖται μεταξὺ τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ Ἁγίου Μάρκου καὶ εἶναι ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν τῆς πρωτευούσης. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀνομασίαν της, ὁ Κ. Οἰκονόμου ἐν τῷ «Κτιτορικῷ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου» ἀναφέρει ὅτι «ὠνομάσθη εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Σπηλαίῳ Χρυσοσπηλαιωτίσσης... Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἡ ἐν τῷ ναῷ σῳζομένη εἶναι γεγραμμένη κατὰ τὴν κηρόχυτον εἰκόνα τοῦ Μ. Σπηλαίου». Δ. Α. Λ.

χρυσοσπλήνιον (τὸ) (Chrysosplenium) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρηξιπετροειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερα εἴδη καλλιεργούμενα ὡς διακοσμητικὰ καὶ φαρμακευτικὰ συγχρόνως εἶναι τὸ *χρυσοσπλήνιον τὸ ἐπαλλασσόφυλλον* (Chrisosplenium alternifolium) καὶ *χρυσοσπλήνιον τὸ ἐναντιόφυλλον* (Chrisosplenium oppositifolium). Δ. Ν. Π.

χρυσοστεφής, —οῦς (ὁ, ἡ), **—ές** (τό)· ὁ διὰ χρυσοῦ ἐστεμμένος, χρυσοστέφανος.

χρυσοστόλιστος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ διὰ χρυσοῦ ἐστολισμένος, χρυσοποίκιλτος.

χρυσόστομος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ οἱονεὶ χρυσοῦν ἔχων τὸ στόμα, ὁ χρυσοῦς, πολυτίμους λόγους λέγων.

Χρυσόστομος. Ἐπωνυμία τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως *Ἰωάννου Α'* (ἔλ. λ.).

—«Χρυσόστομος». Δεκαπενθήμερον ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν ἱδρυθὲν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1926 ὑπὸ Μιχαὴλ Σαλιβέρου.

Χρυσόστομος (*Παπαδόπουλος*), ἀρχιεπίσκοπος ***Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος***. Γεννηθεὶς ἐν Μαδύτῳ τῆς Θράκης τῷ 1868 διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης, ἐξ ἧς λαβὼν τὸ ἀπολυτήριον ἐφοίτησεν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· συνεπλήρωσε δὲ τὰς θεολογικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν ταῖς θεολογικαῖς ἀκαδημίαις Κιέβου καὶ Πετρουπόλεως, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ θεολογικὸν δίπλωμα τῷ 1895. Διορισθεὶς τῷ 1895 καθηγητὴς ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τῷ 1899 προαχθεὶς εἰς διευθυντὴν αὐτῆς, ἐχειροτονήθη τότε διάκονος καὶ μετ' ὀλίγον προήχθη εἰς ἀρχιμανδρίτην. Απομακρυνθεὶς ἐξ Ἱεροσολύμων τῷ 1909, διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν προϊστάμενος τῶν ναῶν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Ἀλεξανδρείας καὶ τῷ 1911 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς. Τῷ 1914 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς γενικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1923, ὅτε ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Τῷ 1926, ἱδρυθείσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐγένετο ἐκ τῶν πρώτων τακτικὸν μέλος αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ 1890, ὅτε ἐξέδωκε τὴν περὶ τῆς Μαδύτου πρώτην αὐτοῦ συγγραφήν, μέχρι τῆς σήμερον ἔχει δημοσιεύσει ὑπὲρ τὰς 400 ἐπιστημονικὰς ἐργασίας καὶ βιβλιοκρισίας, ἀναφερομένας εἰς τὰς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Κύπρου, Ἑλλάδος, Ρωσίας, Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας καὶ τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν καὶ εἰς ἄλλους τῆς θεολογίας κλάδους. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν δὲ τούτων ἄλλαι μὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰς χωριστὰ βιβλία, ἄλλαι δὲ εἰς τὰ περιοδικά: «Ἐκκλησιαστικὸν φάρον», «Νέαν Σιών», «Καινὴν διδαχήν», «Πάνταινον», «Ἐκκλησιαστικὸν Κήρυκα», «Ἀνάπλασιν» καὶ «Θεολογίαν», εἰς τὴν «Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν» καὶ εἰς ξένα περιοδικά. Ἐκ τῶν ἔργων δὲ τούτων ἰδίας μνείας ἄξια εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς ῥήτωρ καὶ διδάσκαλος» (1898), «Ἱστορικαὶ μελέται» (1906), «Οἱ νεομάρτυρες» (1922), «Τὸ σύμβολον τῆς β' Οἰκουμενικῆς συνόδου» (1924, μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ρουμανικὴν καὶ σερβικήν), «Πρῶται ἡμέραι τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας» (1903), «Σαμουὴλ Καπασούλης, πάπας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας» (1912), «Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας» (1918), «Ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους αἰῶνας» (1900), «Ἡ ἱερὰ μονὴ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἡ ἐν αὐτῇ θεολογικὴ σχολή» (1905), «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων» (1910), «Ἡ θεία λειτουργία Ἰακώβου» (1929), «Ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἐπὶ τουρκοκρατίας» (1929), «Ἱστορία τῆς Ριζαρείου ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς» (1919), «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» (τόμ. Α', 1920), «Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν» (1928), «Οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα» (1907), «Αἱ ὀρθόδοξοι σερβικὴ καὶ ρουμανικὴ Ἐκκλησίαι» (1923), «Τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανῶν χειροτονιῶν» (1925, μετεφράσθη εἰς τὴν ἀγγλικήν), «Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης» (1930), «Στοιχειώδης ἱερὰ ἑρμηνευτική» (1902), «Αἱ ποιμαντικαὶ καὶ αἱ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολαί» (1912), «Ὑπόμνημα εἰς τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν Ἰακώβου καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα» (1913), «Περὶ ἱερωσύνης» (1912), «Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας» (1933). Τῷ 1931, ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Χρυσοστόμου, ἐξεδόθησαν ἐπιμελείᾳ Γρηγ. Παπαμιχαὴλ τὰ «Ἐναίσιμα», ἐν οἷς ἐδημοσιεύθησαν βιογραφικὸν σχεδίασμα καὶ πλήρης κατάλογος τῶν συγγραφῶν καὶ δημοσιευμάτων αὐτοῦ καὶ διάφοροι διατριβαὶ ὑπὸ 32 μαθητῶν καὶ φίλων αὐτοῦ. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Ε. Γ. Π.

— Χρυσόστομος, *Δίων ὁ —*. Προυσαεὺς φιλόσοφος (βλ. λ. *Δίων ὁ Προυσαεύς*).

—Χρυσόστομος (*Καλαφάτης*), μητροπολίτης ***Δράμας καὶ Σμύρνης*** (1867—1922). Ἐν Τριγλίᾳ τῆς Βιθυνίας γεννηθείς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης τῷ 1884, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας τῷ 1891 ἀριστοῦχος προσελήφθη ὡς διάκονος τοῦ Κωνσταντίνου Βαλεάδου, μητροπολίτου τότε Μυτιλήνης, εἶτα δ' Ἐφέσου καὶ κατόπιν οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἐν Ἐφέσῳ ὢν ἐξέδωκε βιβλίον, δι' οὗ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Λαζαριστῶν τῆς Σμύρνης θορυβωδῶς διαδοθεῖσα ἀνακάλυψις τάφου τῆς Θεοτόκου παρὰ τὴν Ἔφεσον ἦτο ψευδὴς καὶ οὕτως ἐματαίωσε τὸ ἐπὶ σκοπῷ θρησκευτικῆς προπαγάνδας ὀργανωθὲν ἐν Ρώμῃ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τριῶν καρδιναλίων προσκύνημα εἰς Ἔφεσον. Κατόπιν δ' ἐξέδωκε δίτομον ἔργον «Περὶ Ἐκκλησίας» ἐν ᾧ διὰ μαρτυριῶν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποφάσεων Οἰκουμενικῶν συνόδων ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὑγιὲς καὶ ἀλάθητον τῆς χριστιανικῆς πίστεως διέσωσε μόνη ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Τῷ 1897 ὁ Ἐφέσου Κωνσταντῖνος, προαχθεὶς εἰς οἰκουμενικὸν πατριάρχην, προσέλαβεν ὡς μέγαν πρωτοσύγκελλον τὸν Χρυσόστομον, ὅστις μετ' ἐκτάκτου δραστηριότητος ἐργασθεὶς ὑπὲρ τῶν ποικίλων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ὑποθέσεων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας προήχθη ὑπὸ τοῦ διαδεξαμένου τῷ 1901 ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ τὸν Κωνσταντῖνον Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' εἰς μητροπολίτην Δράμας (1902). Ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς μεγάλης ταύτης μητροπόλεως, ὁ Χρυσόστομος περιῆλθε πάσας τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῆς, διδάσκων καὶ φρονηματίζων τὸ ποίμνιόν του καὶ ἀμυνόμενος μετ' ἀκαταβλήτου θάρρους κατὰ τῶν ποικίλων βιαιοπραγιῶν τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου. Ἔκτισεν ἐν Δράμᾳ περικαλλῆ μητροπολιτικὸν ναὸν καὶ **ἀρχιεπισκοπεῖον, ἀρρεναγωγεῖον καὶ παρ-**

Digitized by Google

θεναγωγεῖον, γυμναστήριον, νοσοκομεῖον καὶ νεκροταφεῖον, δύο μεγάλα οἰκήματα χάριν τῶν καπνεργατῶν, καὶ ἵδρυσε φιλανθρωπικὸν σύλλογον κυριῶν καὶ μουσικὸν ὅμιλον. Ἐν Ἀλιστράτῃ ἔκτισε μητροπολιτικὸν ναόν, μέγα ὀρφανοτροφεῖον καὶ γυμναστήριον, ἐν Δοξάτῳ ναὸν καὶ γυμναστήριον καὶ εἰς πλείστας δ' ἄλλας κώμας καὶ χωρία τῆς περιφερείας του ἔκτισε καὶ ἐπεσκεύασε ναοὺς καὶ σχολεῖα καὶ γυμναστήρια καὶ ἵδρυσε συλλόγους κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης· ἐν τῇ μονῇ Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου συνέστησε γεωργικὴν σχολήν, καὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν Φιλίππων, ἔνθα τὸ πρῶτον ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Εὐρώπῃ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον, ἔκτισεν ὡραῖον βυζαντινὸν ναΐδιον καὶ καθιέρωσεν ἐτησίαν θρησκευτικὴν πανήγυριν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ὑπόπτως βλέποντες τὴν εὐρεῖαν ταύτην ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐθνικὴν δρᾶσιν τοῦ Χρυσοστόμου, κατ' ἐπανάληψιν ἀπῄτησαν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ, ὅπερ ἐξαναγκασθὲν οὕτως ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Κωνσταν-

Χρυσόστομος Σμύρνης.

τινούπολιν τῷ 1907 καὶ κατόπιν ἀπέστειλεν εἰς τὴν πατρίδα του Τριγλίαν· ἐκεῖ συνεχίζων τὸ θαυμάσιον ἔργον του ἵδρυσε σχολεῖον, ναόν, γυμναστήριον, νεκροταφεῖον, μεταξουργεῖον, μουσικὸν σύλλογον, φιλόπτωχον σύλλογον κυριῶν καὶ εἰς τὰ Μουδανιὰ μεγαλοπρεπὲς ἡρῷον ὑπὲρ τῶν πεσόντων ὑπὲρ πατρίδος. Τῷ 1908, ἀνακηρυχθέντος τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος, ὁ Χρυσόστομος ἐπανῆλθεν εἰς Δράμαν, ἔνθα συνεχίζων τὸ ἔργον του λυσσωδῶς ἐπολεμήθη ὑπὸ Τούρκων καὶ Βουλγάρων, οἵτινες κατώρθωσαν ν' ἀνακληθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Τριγλίαν, ὅπως συνεχίσῃ καὶ ἐκεῖ τὸ διακοπὲν ἐκ τῆς πρώτης ἐξορίας ἔργον του. Ἐν τῷ μεταξὺ δέ, κενωθέντος τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Σμύρνης διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου, ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐπλήρωσεν αὐτὸν διὰ μεταθέσεως τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις κατὰ Μάϊον τοῦ 1910 φθάσας εἰς Σμύρνην ἐξηκολούθησε καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὸ μέγα ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον του. Ἀνήγειρε μητροπολιτικὸν μέγαρον, εἰσήγαγε τὸ φρεβελιανὸν σύστημα εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα, ἔκτισε γυμναστήρια, ἀνήγειρε νέον οἰκοδόμημα τοῦ Ὁμηρείου παρθεναγωγείου καὶ τῆς «Ἀδελφότητος Εὐσεβείας», συνέστησε συσσίτια μαθητῶν καὶ πτωχῶν καὶ ἄσυλον ἀστέγων, ἔκτισε νέον διδακτήριον τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς καὶ συνεπλήρωσε τὸ προσωπικὸν αὐτῆς, ἐνεψύχωσε τὸν κλῆρον, ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Ἱερὸς Πολύκαρπος», ἵδρυσε διαφόρους συλλόγους, θρησκευτικούς, ἐκπαιδευτικοὺς καὶ φιλανθρωπικούς. Ὅτε δέ, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1913, κατηρτίσθη ὁ κατάλογος τῶν μετὰ τὸν θάνατον Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' ὑποψηφίων διὰ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ συμπεριελήφθη ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ Πύλη διέγραψεν αὐτὸν ἐκ τοῦ καταλόγου. Ἀφοῦ δὲ ἤρχισεν ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἡ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐξοντωτικὴ δρᾶσις τῶν Νεοτούρκων καὶ κατεστράφησαν ἡ παλαιὰ Φώκαια, ἡ Μαινεμένη, ἡ Κρήνη, ἡ Πέργαμος καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χωρία καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Σμύρνην 40.000 πρόσφυγες κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ὁ Χρυσόστομος ἐφρόντισε μὲν περὶ τῆς περιθάλψεως τούτων, κατήγγειλε δὲ εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τὰς θηριωδίας ταύτας τῶν Νεοτούρκων καὶ διὰ τοῦτο ὁ διοικητὴς τῆς Σμύρνης βιαίως ἀπέπεμψεν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ δέ, συνοδικὸς γενόμενος, συνέταξε γαλλιστὶ βιβλίον «Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ νέα Τουρκία», ἐν τῷ ὁποίῳ περιέγραψε λεπτομερῶς τοὺς διωγμοὺς τῶν Νεοτούρκων, καὶ ἕτερον ὡσαύτως γαλλιστὶ «Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν» (σελ. 270), ἐν ᾧ ἐξιστόρησε τοὺς τελευταίους διωγμούς, πάσας τὰς ὠμότητας καὶ καταστροφὰς τῶν Τούρκων μετ' ἠκριβωμένων κατ' ὀνοματεπώνυμον καταλόγων τῶν θυμάτων. Ἀνωνύμως δὲ τῷ 1918 ἐξέδωκεν εἰς τεῦχος τὸ «Ἐκκλησιαστικὸν πρόγραμμα», ἤτοι «Τὰ δεόμενα ρυθμίσεως καὶ λύσεως θρησκευτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα ἐν τῷ κλίματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν τῇ κατ' ἀνατολὰς Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ». Μετὰ δὲ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὁ Χρυσόστομος, ἐπανελθὼν εἰς Σμύρνην, κατώρθωσε ν' ἀνακληθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ὀργανωτὴς τῶν σφαγῶν τῆς Μ. Ἀσίας Νουρεδὶν καὶ τῇ 2 Μαΐου 1919 ὑπεδέχθη τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, γονυπετὴς εὐλογήσας τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ὅτε δ' ἤρχισε καμπτομένη ἡ ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνικὴ παράταξις, ὁ Χρυσόστομος ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν σύστασιν τῆς «Παμμικρασιατικῆς Ἀμύνης» καὶ ὠργάνωσε περίθαλψιν τῶν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ καταφευγόντων εἰς Σμύρνην προσφύγων, διεμαρτυρήθη δ' ἐντονώτατα πρὸς τοὺς ἡγέτας τῶν συμμάχων κρατῶν διὰ τὴν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1922 ἀποφασισθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν ἀναχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας. Ὅτε δέ, τῇ 13 Αὐγούστου 1922, ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων καὶ σωρηδὸν κατέφθανον εἰς Σμύρνην οἱ Χριστιανοί, ὁ Χρυσόστομος ἐφρόντισε περὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν στεγάσεως καὶ περιθάλψεως τούτων, τῇ 25 δ' Αὐγούστου, τοῦ Ἕλληνος ἀρχιστρατήγου ἀπελθόντος ἐκ Σμύρνης, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν ἐν Σμύρνῃ καθολικῶν ἐξασφαλίσας κατάλληλον θέσιν ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἀτμοπλοίου ἐξώρκισε τὸν Χρυσόστομον νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς αὐτό, ἀλλ' οὗτος ἀρνηθεὶς ἀπήντησεν ὅτι «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὀφείλει νὰ παραμείνῃ μὲ τὸ ποίμνιόν του». Τῇ 27 Αὐγούστου, καθ' ἣν ὥραν ἡρμήνευε περικοπὰς ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς τοὺς συνηθροισμένους ἐν τῇ μητροπόλει περιδεεῖς Χριστιανούς, παρηγορῶν καὶ παραθαρρύνων αὐτούς, Τοῦρκος ἀστυνόμος εἰσελθὼν εἰς τὴν μητρόπολιν παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ὡδήγησεν εἰς τὸ φρουραρχεῖον, ἔνθα ὑπογράψας προκήρυξιν καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ φρουράρχου, ὅπως μείνουν ἥσυχοι οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς οἰκίας των καὶ παραδώσουν τὰ ὅπλα των, ἐπανῆλθεν ἔπειτα εἰς μητρόπολιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ αὐτὸς ἀστυνόμος, ἐπανελθὼν εἰς τὴν μητρόπολιν, παρέλαβε τὸν Χρυσόστομον καὶ τοὺς δημογέροντας Τσουρουκτζόγλου καὶ Κλιμάνογλου, τοὺς ὁποίους ὡδήγησεν εἰς τὸ διοικητήριον. Ἐκεῖ δὲ ὁ Νουρεδὶν μετὰ βραχεῖαν συνομιλίαν μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν τουρκικὸν ὄχλον, ὅστις τὸν κατεκρεούργησε.

[*Σπ. Δοβέρδου:* «Ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος», ἐν Ἀθήναις 1929]. Ε. Γ. Π.

— **Χρυσόστομος,** μητροπολίτης ***Τυρολόης*** **καὶ** ***Σερεντίου.*** Ἐν Ἀρναουτκιοὶ τῆς Θράκης γεννηθεὶς τῷ 1868, ἐσπούδασεν ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ τῇ Θεολογικῇ τῆς Χάλκης. Χειροτονηθεὶς διάκονος τῷ 1897, εἰργάσθη ἐπὶ τετραετίαν ὡς διευθυντὴς τῶν σχολῶν Γκιουμουλτζίνης καὶ ἱεροκῆρυξ, κατόπιν δὲ ὡς πρωτοσύγκελλος τοῦ μητροπολίτου Ρόδου. Τῷ 1903 προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Φωτικῆς τῆς Ἠπείρου, τῷ δὲ 1911 προεβιβάσθη εἰς μητροπολίτην Τυρολόης καὶ Σερεντίου. Διατελέσας μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κατὰ τὸ 1919, νῦν ἐφησυχάζει ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ε. Γ. Π.

— ***Χρυσόστομος*** *(Χατζῆ - Σταύρου),* μητροπολίτης ***Φιλίππων*** **καὶ** ***Νεαπόλεως.*** Ἐγεννήθη τῷ 1878 ἐν Ἀϊδινίῳ. Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα αὐτοῦ ἦτο *Θεμιστοκλῆς*, τὸ ὁποῖον ὄνομα διετήρησε καὶ μετὰ τὴν εἰς διάκονον χειροτονίαν του, ἠναγκάσθη ὅμως κατόπιν, κατὰ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν του, νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ *Χρυσόστομος*, διότι κατεδιώκετο ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεμιστοκλῆς. Ἀποφοιτήσας τοῦ ἐν Σμύρνῃ λυκείου Χ. Ἀρώνη, τοῦ Πυθαγορείου γυμνασίου τῆς Σάμου καὶ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς Χάλκης, συνέχισε τὰς σπουδάς του ἐν Λωζάννῃ. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν ἐθνομάρτυρα Χρυσόστομον, ἐν Δράμᾳ μὲν ὡς ἀρχιδιάκονος, ἐν Σμύρνῃ δὲ ὡς βοηθὸς-ἐπίσκοπος ὑπὸ τὸν τίτλον Τράλλεων. Παρέσχεν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, δι' ὃ καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἀνεδείχθη μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ τῷ 1918 ὡρίσθη συνοδικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν παρέσχε πολλὰς ὑπηρεσίας, ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀϊδινίου, εἰς ἣν διωρίσθη τοποτηρητὴς μετὰ τὴν πρώτην ὑπὸ τῶν Τούρκων καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἐξελέγη δ' εἶτα μητροπολίτης Ἐφέσου. Τελευταῖος πάντων τῶν μητροπολιτῶν τῆς Μ. Ἀσίας ἐγκαταλείψας τὴν Σμύρνην, μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς, ὡρίσθη ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐν Ἀθήναις, ὁπόθεν μετετέθη εἰς Βέρροιαν καί, μετὰ βραχεῖαν ἐκεῖ ποιμαντορίαν, ἀνεδείχθη εἰς τὴν ἀποστολικὴν μητρόπολιν Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως (Καβάλλας). Τὸ δεύτερον δὲ συνοδικὸς ὡρίσθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν περίοδον 1932—1933. Διηύθυνε τὰ θρησκευτικὰ περιοδικὰ «Πολύκαρπον» ἐν Σμύρνῃ, «Ἄγγελον τῆς Φιλαδελφείας» ἐν Φιλαδελφείᾳ, «Ἔφεσον» ἐν Κορδελιῷ, «Νέον Ποιμένα» ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ «Ἀπόστολον Παῦλον» ἐν Καβάλλᾳ, ἐξέδωκε δέ: «Αἱ περὶ Χιλιαστῶν καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἔριδες», «Γονεῖς καὶ τέκνα», «Ρήματα ζωῆς», «Διὰ τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους», «Φῶς διὰ τοὺς νέους», «Ὁ πατριωτισμὸς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ», καὶ ἄλλα, καθὼς καὶ μελέτας καὶ ἄρθρα εἰς διάφορα περιοδικά. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —Ω.

χρυσόστομος (ὁ) (Chrysostomns) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσπιδοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τροχιδῶν*, περιλαμβάνον πολλὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰ βάθη τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

Χρυσόστομος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἰκαρίας τοῦ νομοῦ Σάμου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 438. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χρυσοστόμου ***μονή.*** Ἀρχαιοτάτη ἱερὰ μονὴ ἐν Κύπρῳ, κειμένη ἐπὶ τοῦ ὄρους Κουτσουβέντη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυρηνείας. Εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ἱδρύθη ὑπὸ πριγκιπίσσης θεραπευθείσης ὑπὸ τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος τῆς παρὰ τὴν μονὴν πηγῆς, τοῦ θεωρουμένου μέχρι σήμερον ὡς ἁγιάσματος. Κατὰ τὸ 1152 ὁ ἅγιος Νεόφυτος εἰσῆλθεν ὡς μοναχὸς εἰς τὴν μονήν. Σήμερον εἶναι μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἐξαρτᾶται διοικητικῶς ἐκ τοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς διοριζομένου ἐκεῖθεν. Α. Κ. Α.

χρυσόσωμος (ὁ) (Chrysosomus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς μυίας μὲ κομψὸν σῶμα χρώματος πρασινοχρύσου καὶ ὀφθαλμοὺς ἐρυθρούς. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

χρυσοτέχνης (ὁ)· ὁ ἐργαζόμενος τὸν χρυσόν, χρυσοχόος.

χρυσότιλος (ὁ) (Chrysotil) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ὅπερ εἶναι εἶδος *ὀφίτου* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

χρυσοτόκος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ χρυσὸν τίκτων: «*ὄρνις χρυσοτόκος*» χρυσᾶ ᾠὰ τίκτουσα.

χρυσότοξον (τὸ) (Chrysotoxum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συρφιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις μυίας ἀπαντώσας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι τὸ *χρυσότοξον τὸ χρυσόχρουν* (Chrysotoxum auratum). Δ. Ν. Π.

Χρυσότοξον τὸ χρυσόχρουν.

Χρυσότοπος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ρεματιᾶς (Λούμι) τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 122. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χρύσοβα*.

Χρυσοτρίκλινος. Ἐκαλεῖτο οὕτω μία τῶν μεγαλοπρεπεστέρων οἰκοδομῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὰ βασιλικὰ παλάτια τοῦ Βυζαντίου. Ἔκειτο πλησίον τῆς μεσημβρινῆς (τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Προποντίδος) πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῶν παλατίων, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ μιᾶς πολυτελεστάτης ὀκταγώνου αἰθούσης μετὰ τρούλλου, ἔνθα οἱ βασιλικοὶ θρόνοι, καὶ τῶν ἑκατέρωθεν ταύτης διαμερισμάτων. Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς αἰθούσης τοῦ Χρυσοτρικλίνου ὑπῆρχεν ὁ πρόδομος αὐτῆς, ὅστις ἐκαλεῖτο *Τριπέτων* καὶ παρ' αὐτόν, δεξιᾷ μὲν τῷ εἰσερχομένῳ, ὁ κοιτὼν καὶ ἄλλα διαμερίσματα τοῦ αὐτοκράτορος, ἀριστερᾷ δὲ τὸ *Διαιταρίκιον*, δηλαδὴ τὰ διαμερίσματα, ἔνθα διητῶντο οἱ αὐλικοὶ θεράποντες. Πρὸς Ν. τῆς κεντρικῆς ὀκταγώνου αἰθούσης ἔκειτο τὸ *Ἀριστήριον* (μεγάλη αἴθουσα γευμάτων), τὰ διαμερίσματα τῆς αὐτοκρατείρας καὶ τὸ διαιταρίκιον τῶν θεραπαινίδων αὐτῆς. Πρὸς Β. τῆς κεντρικῆς αἰθούσης ὑπῆρχεν ἕτερος πρόδομος, ὅστις ἐκαλεῖτο *Πάνθεον*, καὶ παρ' αὐτὸν ὁ *Φύλαξ*, δηλαδὴ τὸ διαμέρισμα, ἔνθα ἦσαν κατατεθειμένοι οἱ βασιλικοὶ θησαυροὶ καὶ διάφορα πολύτιμα ἀντικείμενα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμοῦντο τὰ παλάτια κατὰ τὰς διαφόρους ἑορτάς.

Digitized by Google

Ὁ Χρυσοτρίκλινος ἐλέγετο καὶ *Χριστοτρίκλινος*, διότι ἄνωθεν τοῦ θρόνου ὑπῆρχε πελωρία διὰ ψηφιδωτῶν εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ν. ΚΛΣ

Χρυσοῦν κέρας [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Κεράτιος κόλπος*.

Χρυσούπολις [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ τεναγώδους δέλτα τοῦ Νέστου ποταμοῦ. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σαρῆ Σαμπάν*, ἐκλήθη δὲ κατ' ἀρχὰς τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν ὀνομάτων καὶ *Σαπαῖοι*. Εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, τῆς ἐπαρχίας Νέστου τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 1.590. Ἔχει εἰρηνοδικεῖον, δασονομεῖον καὶ ἄλλας ἀρχάς, ἐξάγει δὲ δημητριακά, καπνά, κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ ἐκ τῶν παραλίων κοινοτικῶν ἰχθυοτροφείων ἰχθῦς. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ 4.030 κατ., περιλαμβάνει δὲ καὶ τὰ χωρία *Δρυμοῦσα* (*Μπετζελῆ*), *Ἐρατεινόν*, *Καλύβια*, *Κεραμωτή*, *Μοναστηράκι*, *Προάστιον*, *Σεκελὲρ* καὶ *Χαϊδευτόν*. Ι. Σ. Σ.

—**Χρυσούπολις** [*Γεωγρ.*]· βλ. *Χρυσόπολις*.

χρύσουρος (ὁ) (Chrysurus) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραχτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τροχιλιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ κολύβρια ἀπαντῶντα εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ μεσημβρινὴν Ἀμερικήν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χρύσουρος ὁ κομψὸς* (Chrysurus elegans), ἰθαγενὲς πτηνὸν τοῦ Περοῦ, ὅπερ ἔχει χρῶμα λαμπρὸν κυανόχρυσον κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ πυρέρυθρον κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

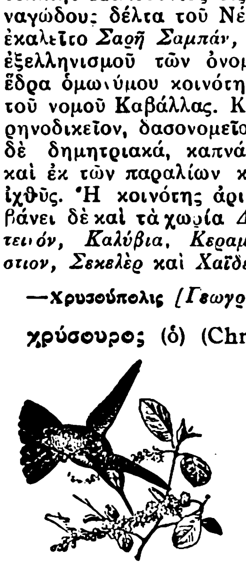

Χρύσουρος ὁ κομψός.

χρυσοῦς, —ῆ, —οῦν· ὁ ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένος, ὁ κεχρυσωμένος, κοιν. *χρυσός*, *μαλαματένιος*: «χρυσᾶ ἐνώτια», «χρυσοῦς δακτύλιος» ‖ μεταφ., πολύτιμος, λίαν ἀγαπητός ‖ φρ. «χρυσοῦς αἰών» ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς· «χρυσοῖ γάμοι» ἡ πεντηκοστὴ ἐπέτειος τῶν γάμων: «χρυσᾶ ἔπη» καὶ νεωτ. «χρυσᾶ λόγια» ὠφέλιμοι, σοφοὶ λόγοι.

—**χρυσᾶ μῆλα Ἑσπερίδων**· βλ. λ. *Ἑσπερίδες* καὶ *ἑσπεριδοειδῆ*.

— **χρυσῆ** *βάσις* [*Οἰκον.*]· βλ λ. *χρυσοῦς κανών*

—**Χρυσῆ βίβλος**, ἢ **Χρυσόβιβλος** (Libro d'Oro)· βλ.λ. *Βίβλος χρυσῆ*.

—**Χρυσῆ Πύλη**, ἢ **Χρυσόπορτα**. Πύλη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κειμένη πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχοντο οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐπιστρέφοντες μετὰ νικηφόρον ἐκστρατείαν, ἐν συνοδείᾳ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν. Ἡ δίοδος διὰ τῆς πύλης ταύτης ἀπηγορεύετο εἰς τὸ κοινόν. Ἡ Χρυσόπορτα, ἥτις ὠνομάζετο καὶ *Χρυσῆ Πύλη* ἢ *Χρυσέαι Πύλαι* (ἐνίοτε μάλιστα καὶ *Χερσέαι Πύλαι*), σῴζεται μέχρι σήμερον. Ὁ ὅρος *Χρυσῆ Πύλη* ἀνῆκει καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Ἐπίσης *Χρυσῆν Πύλην*, κυρίως δὲ *Ὑψηλὴν Πύλην*, ἀπεκάλουν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν σουλτάνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν πρώτην πύλην τῶν ἀνακτόρων. Β. Λ. Κ.

— **Χρυσῆ Πύλη** (**Ἱεροσολύμων**). Κεῖται εἰς τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως καὶ τοῦ περιβόλου τοῦ Χαρὲμ-σερίφ. Διὰ ταύτης τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων διῆλθεν ἐπὶ πώλου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ τῷ 629 ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος μετὰ τοῦ Σταυροῦ. Ἐπὶ Σταυροφόρων ἠνοίγετο δίς, τῇ 14 Σεπτεμβρίου καὶ τῶν Βαΐων. Τῷ 1530 ἐκλείσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐσωτερικῶς ἡ πύλη εἶναι μεγάλης ἀρχιτεκτονικῆς ἀξίας. Ἐκτίσθη ἐπὶ Ἡρώδου ἢ Ἀδριανοῦ, ἴσως δὲ ἀνῆκεν εἰς πύλην τοῦ ἀρχαίου Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ. † Ι. Τ.

—**χρυσῆ τομή**. Καλεῖται οὕτω ὁ χωρισμὸς ἑνὸς εὐθυγράμμου τμήματος (ΑΒ) ὑπὸ σημείου τινὸς Γ εἰς δύο μέρη (ΑΓ), (ΓΒ) τοιαῦτα, ὥστε τὸ μικρότερον (ΓΒ) νὰ ἔχῃ λόγον πρὸς τὸ μεγαλύτερον (ΑΓ) τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ἔχει τὸ ΑΓ) πρὸς τὸ (ΑΒ). Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σημείου Γ λαμβάνομεν ἐπὶ τῆς καθέτου τῆς εὐθείας ΑΒ εἰς τὸ σημεῖον Β τὸ σημεῖον Ο, τοιοῦτον ὥστε $BO=\frac{1}{2}AB$ γράφομεν εἶτα περὶ τὸ Ο μὲ ἀκτῖνα ΟΒ περιφέρειαν κύκλου, τὸ δὲ κοινὸν σημεῖον τῆς περιφερείας αὐτῆς καὶ τοῦ εὐθυγράμμου τμήματος (ΑΟ) ἔστω τὸ Π. Λαμβάνομεν νῦν τὸ Γ τοιοῦτον, ὥστε (ΑΓ)=(ΑΠ). Διότι: $(AB)^2=[(A\Pi)+2(\Pi O)].(A\Pi)$ ἢ $(AB)^2=(A\Pi)^2+(A\Pi)(AB)$ ἢ $(A\Pi)^2=(AB)[AB-(A\Pi)]$ ἢ $(A\Pi)^2=(AB)(\Gamma B)$, δηλ. $\frac{(\Gamma B)}{(A\Gamma)}=\frac{(A\Gamma)}{(AB)}$ Π. Θ. Κ.

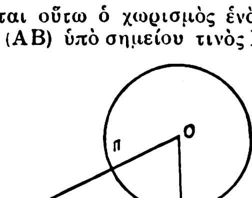

— **Χρυσοῦ δέρατος τάγμα** (λατιν. ordo veleris aurei). Τάγμα ἱδρυθὲν ἐν Γαλλίᾳ (ordre de la toison d'or) ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Καλοῦ τῆς Βουργουνδίας (1429) πρὸς τιμὴν ξανθομάλλου τινὸς ἐρωμένης του. Εἶχεν 24 μέλη, ὅσαι κατὰ παράδοσιν καὶ αἱ ἐρωμέναι τοῦ Φιλίππου, καὶ σκοπὸν τὴν προπαγάνδαν τῆς καθολικῆς πίστεως. Τῷ 1477 ἡ διοίκησίς του περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀψβούργους διὰ τοῦ γάμου Μαρίας τῆς Βουργουνδικῆς καὶ ἀρχιδουκὸς Μαξιμιλιανοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς ἀνόδου τῶν Βουρβώνων ἐπὶ τοῦ Ἱσπανικοῦ θρόνου ὑπῆρχεν ἐν ταὐτῷ καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ (orden del toisón de oro) ὡς τάγμα αὐλικόν, μέλη ἔχον μόνον πρίγκιπας καὶ ἀρχηγοὺς κρατῶν. Τὰ μέλη του εἶχον ἔμβλημα: χρυσοῦν περιλαίμιον ἐκ πλακιδίων εἰς σχῆμα Β (=Βουργουνδία) μετὰ φλογῶν ἢ ἐκ πλατείας ἐρυθρᾶς ταινίας, ἐρυθρὸν βελούδινον χιτῶνα, χρυσοπόρφυρον βελούδινον μανδύαν καὶ πῖλον μετὰ ἐσάρπας.

—2) Τάγμα ἱδρυθὲν τῷ 1809 ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος πρὸς τιμὴν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς, εἰς ὃ θὰ μετεῖχον μόνον τιμηθέντες διὰ τριῶν τραυμάτων εἰς τρεῖς διαφόρους μάχας. Π.Ν.Π.

—**χρυσοῦν σημεῖον**· βλ. λ. *σημεῖον* [*Νομισμ.*].

— **χρυσοῦς κανὼν** (étalon or, gold standard). Νομισματικὸν σύστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπάρχει διαρκὴς σχέσις μεταξὺ τῆς ἀξίας τῆς νομισματικῆς μονάδος καὶ τῆς ἀξίας μιᾶς ὡρισμένης ποσότητος χρυσοῦ. Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τρεῖς μορφὰς χρυσοῦ κανόνος· τὸν κανόνα *τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρυσοῦ*, ὑπάρχοντα ὅταν κόπτεται ἐλευθέρως χρυσὸς καὶ χρησιμοποιῆται εἰς σχῆμα νομισμάτων ὡς μέσον τῶν συναλλαγῶν· τὸν κανόνα *τοῦ χρυσοῦ συναλλάγματος* (gold exhange standard), ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὴν μετατροπὴν τοῦ νομίσματος εἰς ξένον συνάλλαγμα, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς χρυσόν· καὶ τέλος τὸν κανόνα *ράβδων χρυσοῦ*, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐκδοτικὴ τράπεζα ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἀγοράζῃ καὶ πωλῇ ράβδους χρυσοῦ, ἄνευ περιορισμοῦ, εἰς καθωρισμένην τιμήν. Πᾶσαι αἱ μορφαὶ αὗται τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἔχουν ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τὴν ὡρισμένην σχέσιν μεταξὺ τῆς νομισματικῆς μονάδος καὶ τοῦ χρυσοῦ. Ἡ κυριωτέρα διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς τῶν τραπεζικῶν γραμματίων· εἰς τὴν πρώτην μορφὴν τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρυσοῦ τὰ τραπεζογραμμάτια δύνανται νὰ μετατραποῦν εἰς νομίσματα χρυσοῦ· εἰς τὴν δευτέραν, εἰς ξένα συναλλάγματα χρυσοῦ καὶ εἰς τὴν τρίτην μορφὴν δύνανται νὰ μεταβληθοῦν εἰς ράβδους χρυσοῦ. Συνήθως συναντῶμεν τὸν χρυσοῦν κανόνα ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτοῦ μορφὰς ἀναμεμιγμένας· οὕτως ἔχομεν μικτὸν κανόνα: ράβδων χρυσοῦ καὶ χρυσοῦ συναλλάγματος· κυκλοφορίας χρυσοῦ καὶ ράβδων χρυσοῦ· κυκλοφορίας χρυσοῦ, ράβδων χρυσοῦ καὶ χρυσοῦ συναλλάγματος.

Ἀναλόγως τῆς ἀκριβοῦς μορφῆς τοῦ χρυσοῦ κανόνος, ἔχομεν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ. Οὕτω τὰ στοιχεῖα εἰς τὸν κανόνα τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρυσοῦ εἶναι: α) Δικαίωμα ἐλευθέρας κοπῆς νομισμάτων, ἤτοι οἱ ἰδιῶται δύνανται νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον καὶ νὰ ζητοῦν τὴν κοπὴν χρυσῶν νομισμάτων κατὰ βούλησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ὕψωσιν τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος ὑπεράνω τῆς μεταλλικῆς αὐτοῦ ἀξίας. β) Δικαίωμα ἐλευθέρας χωνεύσεως· ἡ μετατροπὴ τῶν χρυσῶν νομισμάτων εἰς ράβδους εἶναι ἐλευθέρα, οὕτως ὥστε πτῶσις τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος κάτω τῆς μεταλλικῆς αὐτῶν ἀξίας ἀποκλείεται. γ) Ἐλευθέρα εἰσαγωγὴ χρυσοῦ· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἀξίαν. δ) Ἐλευθέρα ἐξαγωγὴ χρυσοῦ· διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δὲν δύναται νὰ κατέλθῃ κάτω τῆς ἀξίας αὐτοῦ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Εἰς τὸν κανόνα τοῦ χρυσοῦ συναλλάγματος δὲν ἔχομεν κυκλοφορίαν χρυσῶν νομισμάτων. Τὰ μόνα μέσα πληρωμῶν μὲ νόμιμον κυκλοφορίαν εἶναι τὰ τραπεζογραμμάτια. Κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ συστήματος τούτου εἶναι: α) Ἀπεριόριστος ὑποχρέωσις τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης, ὅπως δίδῃ ἔναντι τῶν τραπεζογραμματίων συνάλλαγμα χρυσοῦ εἰς ὡρισμένην τιμήν. β) Ἀπεριόριστος ὑποχρέωσις τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης, ὅπως ἀγοράζῃ συνάλλαγμα χρυσοῦ εἰς ὡρισμένην τιμήν. γ) Ἐλευθέρα εἰσαγωγὴ καὶ ἐλευθέρα ἐξαγωγὴ συναλλαγμάτων χρυσοῦ. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα καθιστοῦν ἀδύνατον κάθε διακύμανσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος ἔναντι τῆς ἀξίας τῶν συναλλαγμάτων χρυσοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ.

Τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ συναντῶμεν εἰς τὸν κανόνα ράβδων χρυσοῦ, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ συναλλάγματα χρυσοῦ ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ράβδων χρυσοῦ. Ἐνταῦθα ὁ χρυσὸς δὲν χρησιμεύει πλέον ὡς μέσον πληρωμῆς, ὅπως εἰς τὴν πρώτην μορφὴν τοῦ χρυσοῦ κανόνος, διότι χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ ἱδρύματος ὑπὸ μορφὴν ράβδων, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ πληρωμὰς εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1914—1918 τὰ περισσότερα τῶν κρατῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν χρυσοῦν κανόνα, ἐπανελθόντα ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς αὐτὸν διὰ καθορισμοῦ νέας σχέσεως μεταξὺ τῆς νομισματικῆς αὐτῶν μονάδος καὶ μιᾶς ὡρισμένης ποσότητος χρυσοῦ. Νέα καὶ μεγαλυτέρα νομισματικὴ λαῖλαψ ἐνέσκηψε μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, ὁπότε ὄχι μόνον πολλαὶ μικραὶ χῶραι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Μεγάλη Βρεττανία (Σεπτέμβριος τοῦ 1931) καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι (Ἀπρίλιος 1932, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν χρυσοῦν κανόνα. Ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὴν διὰ τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ Μαΐου τοῦ 1928 ἐκ νέου ἐπάνοδόν της εἰς τὸν χρυσοῦν κανόνα, ἐγκατέλειψεν αὐτὸν καὶ πάλιν τὴν 24ην Ἀπριλίου 1932. Κ. ΚΑΡΑΝΙΚΑΣ

—**χρυσοῦς ἀριθμὸς** [*Ἀστρον.*]. Ὁ ἀριθμὸς ὁ δηλῶν τὴν τάξιν τοῦ ἔτους ἐν τῷ λεγομένῳ κύκλῳ τοῦ Μέτωνος. Σ. Π.

—**χρυσοῦς Μόσχος** [*Βιβλ.*]· βλ. λ. *Μόσχος χρυσοῦς*.

χρυσοΰφαντος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἐν ᾧ εἶναι ἐνυφασμένος χρυσός: «μεταξωτὰ χρυσοϋφαντα».

χρυσοῦχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἔχων, ὁ περιέχων χρυσόν, χρυσοφόρος.

χρυσοφαινίνη (ἡ) [*Βιομ. Χημ.*]. Πορτοκαλοκίτρινον συνθετικὸν χρῶμα τῆς τάξεως τῶν ἀζωχρωμάτων. Χημικῶς χαρακτηρίζεται ὡς τὸ μετὰ νατρίου ἅλας τοῦ διαμινοστιλβενοδισουλφοδισαζωδιφαινολαιθυλαιθέρος. Διαλύεται εὐκόλως εἰς βράζον ὕδωρ καὶ βάπτει κίτρινον τὸν βάμβακα εἰς λουτρὸν σάπωνος. Σ. Γ.

χρυσοφάνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Γλυκοζίτης τοῦ ρήου, ὑδρολυόμενος ὑπὸ ὀξέων εἰς σάκχαρον καὶ *χρυσοφανικὸν ὀξὺ* (βλ. λ.). Σ. Γ.

χρυσοφανής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ φαινόμενος ὡς χρυσός ‖ εἶδος ὀρυκτοῦ.

χρυσοφανικὸν ὀξὺ [*Ὀργ. Χημ.*]. Κιτρίνη χρωστικὴ ὕλη τοῦ ρήου (ραβέντι), ἀπαντῶσα ὑπὸ τὴν μορφὴν γλυκοζιτῶν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα φυτά, ὡς τὸ ράμνον, τὴν κασσίαν κ.λ. Χημικῶς χαρακτηρίζεται ὡς *διοξυμεθυλανθρακινόνη*:

$$C_{14}H_5O_2\ (CH_3)\ (OH)_2$$

καὶ εἶναι δυσδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην καὶ εὐδιάλυτος εἰς τὴν βενζίνην. Κρυσταλλοῦται ἐξ ἀλκοόλης εἰς κρυσταλλικὰ φυλλίδια τηκόμενα εἰς 190°. Χρησιμοποιεῖται ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ψωριάσεως. Σ. Γ.

χρυσόφθαλμον (τό) (Chrysophthalmum) [*Βοταν.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας, ὧν ὁ καυλὸς καλύπτεται ὑπὸ χνοός. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν. Δ. Ν. Π.

χρυσόφλυκτις (ἡ) (Chrysophlyctis) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀλπιδιιδῶν*. Τὸ εἶδος C. (Synchytrium) endobiotica εἶναι σοβαρώτατος ἐχθρὸς τῶν γεωμήλων, προκαλῶν τὴν μελανὴν καρκίνωσιν τῶν κονδύλων, μὴ ἐμφανισθεῖσαν παρ' ἡμῖν. Ε. Τ. Ε.

χρυσοφόρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ φέρων, ὁ περιέχων χρυσόν, χρυσοῦχος: «χρυσοφόρα στρώματα».

χρυσοφόρος (ὁ) (Chysophorus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ρουτελιδῶν*, περιλαμβάνον θαυμασίους εἰς χρωματισμοὺς κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Κολομβίαν καὶ τὸ Περοῦ. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσοφόρος ὁ χρυσόχλωρος* (Chrysophorus chrysochlorus), ἰθαγενὴς τοῦ Περοῦ. Δ. Ν. Π.

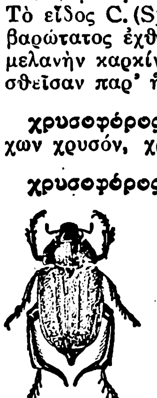

Χρυσοφόρος ὁ χρυσόχλωρος.

χρύσοφρυς (ἡ) (Chrysophrys) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *σπαριδῶν*, περιλαμβάνον μεγαλοσώμους ἰχθῦς, ἀπαντῶντας πανταχοῦ τῆς Μεσογείου καὶ ἀλιευομένους διὰ τὸ εὔγευστον κρέας των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *χρύσοφρυς ἡ κοινὴ* (Chrysophrys aurata), γνωστὴ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *λίγδα*. Ὁ χρωματισμός του εἶναι χρυσέρυθρος καὶ παρὰ τὰ βραγχιακὰ ἐπιπτύγματα φέρει ἀνὰ μίαν κηλῖδα βαθυτέρου χρώματος. Τὰ πτερύγια εἶναι ἐρυθρά. Ἀλιεύεται κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. Δ. Ν. Π.

— [*Παλαιοζῳολ.*] Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ἰχθύων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς ἠωκαινικῶν στρωμάτων εἰς τὸ Kessenberg, ἐντὸς ὀλιγοκαινικῶν εἰς τὸ Vicentin καὶ ἐντὸς μειοκαινικῶν εἰς τὴν Ulm καὶ εἰς τὴν Βιενναίαν λεκάνην. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

χρυσοφύλλη /*Ὀργ. Χημ.*/. Χρυσοκίτρινοι κρύσταλλοι λαμβανόμενοι διὰ κατεργασίας μετ' ἀλκοόλης φύλλων φυτῶν τινων, ὡς λ.χ. τῆς ἱπποκαστανέας κ. ἄ., ἀδιάλυτοι εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀποτελεῖ προϊὸν διασπάσεως τῆς χλωροφύλλης.. Σ. Γ.

χρυσόφυλλον (τὸ) (Chrysophyllum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαποτοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 50 εἴδη δένδρων ἰθαγενῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι τὸ *χρυσόφυλλον τὸ μακρόφυλλον* (Chrysophyllum macrophyllum), καλλιεργούμενον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

—[*Παλαιοφυτολ.*] Ἀπολιθωμένα λείψανα *χρυσοφύλλων* εὑρέθησαν ἐντὸς κρητιδικῶν στρωμάτων τῆς Γροιλανδίας καὶ Βορ. Ἀμερικῆς καὶ ἐντὸς τριτογενῶν τῆς Ἀμερικῆς, Εὐρώπης, Σουμάτρας καὶ Αὐστραλίας. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους *χρυσόφυλλον olympicum* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως εἰς τὴν λιγνιτοφόρον λεκάνην τῆς Κύμης τῆς νήσου Εὐβοίας. Γ. Κ. Γ.

Χρυσόχειρ. Ἀρχηγὸς τῶν Παυλιανιτῶν. Τῷ 862 διεδέχθη τὸν Καρβέαν, ἡττηθέντα καὶ φονευθέντα τότε ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Πετρωνᾶ, καὶ συνέχισε τὰς ἐπιδρομὰς ἐκείνου, ἀλλὰ προσβληθεὶς τῷ 871 ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος ἀπώλεσε τὰ φρούρια Ἀβαρᾶν καὶ Σπάθην καὶ πλείστους ἄνδρας εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν (873), ὁ Χρυσόχειρ, συμμαχῶν μετὰ τῶν Ἀράβων, ἐπανέλαβε τὰς ἐπιδρομάς του, ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Χριστοφόρου ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ κατεδιώχθη πέραν τῶν ὁρίων τοῦ βυζαντινοῦ ἐδάφους. Κατὰ τὴν φυγήν του ταύτην, ἀναγνωρισθεὶς ὑπό τινος Βυζαντινοῦ στρατιώτου, ὀνόματι Πουλάδη, κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπ' αὐτοῦ καὶ τέλος ἐφονεύθη καθ' ἣν στιγμὴν προσεπάθει νὰ ὑπερπηδήσῃ ἔφιππος πλατεῖάν τινα τάφρον. Ν. ΚΛΣ

—**Χρυσόχειρ**. Καλεῖται οὕτω ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων Ρῶσός τις ἄρχων, συγγενὴς τοῦ ἡγεμόνος Βλαδιμίρου Α' τοῦ Ἁγίου, μετὰ τὸν θάνατον, τῷ 1014, τοῦ ὁποίου ὁ Χρυσόχειρ κατέστη ἰσχυρότατος ἐν τῇ χώρᾳ του. Τῷ 1024, ἐξοπλίσας ἰσχυρὸν στόλον, ἐπέδραμε κατὰ τῶν ἑλληνικῶν παραλίων καὶ διαβὰς τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐξεχύθη εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀλλὰ προσβληθεὶς παρὰ τὴν Λῆμνον ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου κατεστράφη μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στόλου του. Ν. ΚΛΣ

χρυσοχέρης (ὁ), θηλ. —*χέρα*· δημοτ., ἐπιδέξιος τεχνίτης, ὁ διὰ τῆς καλῆς ἐργασίας του πολλὰ κερδίζων.

χρυσόχλωρος, —*η*, —*ο*· ὁ ἔχων χρῶμα πρασινωπὸν χρυσίζον.

χρυσόχλωρος (ὁ) (Chrysochlorus) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσπαλακιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς ἀσπάλακας, ἀπαντῶντας εἰς τὴν τὴν Ἀφρικήν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσόχλωρος ὁ χρυσόχρους* (Chrysochlorus auratus), ὅστις ἔχει μέτριον μέγεθος καὶ διακρίνεται διὰ τὸν θαυμάσιον χρυσοῦν μεταλλικὸν χρωματισμόν του. Δ. Ν. Π.

Χρυσόχλωρος ὁ χρυσόχρους.

—**χρυσόχλωρος** (ὁ) (Chlysochlorus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *στρατιομυιιδῶν*, περιλαμβάνον μυίας ἀπαντώσας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσόχλωρος ὁ κηλιδωτὸς* (Chrysochlorus maculatus), ὅστις ἔχει χρῶμα χρυσοκυανοῦν μετ' ἀργυρωδῶν κηλίδων ἐπὶ τῆς ράχεως, διατεταγμένων κατὰ γραμμήν. Δ. Ν. Π.

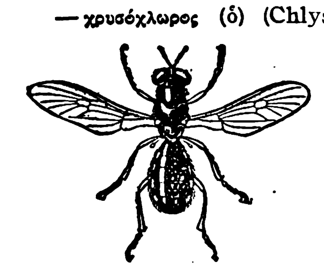

Χρυσόχλωρος ὁ κηλιδωτός.

χρυσοχοεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον τοῦ χρυσοχόου.

χρυσοχοΐα (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ χρυσοχόου καὶ καθόλου ἡ κατεργασία πολυτίμων μετάλλων.

—[*Ἐγκυκλ.*] *Χρυσοχοΐα* εἶναι ἡ τέχνη τῆς καλλιτεχνικῆς διαμορφώσεως τῶν πολυτίμων μετάλλων, καὶ ἰδίως τοῦ χρυσοῦ. Ὑπάγεται εἰς τὴν κοσμηματοποιίαν ἐν γένει καὶ περιλαμβάνει τὴν κοσμητικὴν κατεργασίαν μετάλλων μόνων ἢ ἐν συνδυασμῷ μὲ πολυτίμους λίθους καὶ τὴν κατασκευὴν σμάλτων. Ἡ κατεργασία τῶν πολυτίμων μετάλλων γίνεται δι' ἐργαλείων σφυρηλασίας, χαράξεως, κοπτικῶν, διατρητικῶν, ἰσοπεδωτικῶν καὶ στιλβωτικῶν.

Αἱ σφῦραι χρυσοχόου εἶναι πολυποίκιλοι. Ἄλλαι ἔχουσι σχῆμα τεταρτοκυκλίου μὲ κεφαλὰς σφαιροειδεῖς καὶ χρησιμεύουν πρὸς κοίλανσιν emboutissage, καλούμεναι *κοιλαντικαί*, ἄλλαι εἶναι ὀλιγώτερον κεκαμμέναι, ἄλλαι ἔχουσι μίαν αἰχμὴν καὶ μίαν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν διὰ τὴν κατασκευὴν δακτυλίων διὰ κοιλάνσεως, ἄλλαι ἐστρογγυλευμένην κοπὴν διὰ τὴν τελικὴν κατεργασίαν, ἄλλαι φέρουν ἐγγλυφὰς διὰ τὴν κατασκευὴν ἀντιστοίχων γλυφῶν, ἄλλαι χρησιμεύουσι διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν κτυπημάτων τῶν ἄλλων σφυρῶν κ.ο.κ. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται καὶ οἱ μικροὶ ξύλινοι κόπανοι, οἱ καταλληλότατοι δι' ἰσοπεδώσεις καὶ διαμορφώσεις λείων ἐπιφανειῶν. Ἐπίσης τὰ ἐργαλεῖα, ἅτινα ἐν εἴδει ἀκμονίων χρησιμεύουσι πρὸς ἀντιστήριξιν τῶν τεμαχίων κατὰ τὴν σφυρηλασίαν, εἶναι πολυάριθμα, ἤτοι μικρὰ αἰχμηρὰ ἀκμόνια, ἀκμόνια ἐν εἴδει κωλούρου πυραμίδος μὲ ἐπιφανείας ἰσοπεδώσεως, μὲ ἐπιφανείας αὐλακωτάς, ἄκμονες σφαιροειδεῖς κλπ. Ἡ κοίλανσις γίνεται δι' ἐμβολαίων διαφόρων τύπων, ἐπιπέδων, στρογγύλων, τετραγώνων κτλ., ξυλίνων, σιδηρῶν, ὀρειχαλκίνων. Εἴς τινας περιπτώσεις τὸ ἀκμόνιον ἀντικαθίσταται ὑπὸ εἰδικοῦ ἐργαλείου.

Τὰ ἐργαλεῖα χαράξεως χρησιμεύουν διὰ τὴν κοπὴν τῶν τεμαχίων καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῶν σημείων, εἰς ἃ πρέπει νὰ γίνῃ ἡ κατεργασία. Ἡ χάραξις γίνεται ἐπιμελῶς, ἵνα μὴ σπαταλᾶται ἡ πολύτιμος ὕλη. Ὡς ἐργαλεῖα χρησιμοποιοῦνται τὸ μέτρον, ἡ ὀρθὴ γωνία, ὁ διαβήτης καὶ ἡ αἰχμὴ χαράξεως, δι' ἧς χαράσσονται γραμμαί, σημεῖα ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ πρὸς κατεργασίαν μετάλλου, τὰ ἴχνη τυποσανίδος (ἀχναριοῦ), ἢ προτύπου ἐκ λευκοσιδήρου ἢ χαρτονίου καταλλήλως κεκομμένου. Τὰ κοπτικὰ ἐργαλεῖα εἶναι αἱ διάφοροι χειρόλαβοι καὶ ψαλίδες κ.τ.τ. Τὰ διατρητικὰ καὶ ξεστικὰ ἐργαλεῖα εἶναι αἱ διάφοροι διεκτομίδες, στιγεῖς, σμῖλαι καὶ γλύφανα. Ἰσοπεδωτικὰ καὶ λειαντικὰ ἐργαλεῖα εἶναι τὰ ἀκμόνια ἐν σχήματι κωλούρου πυραμίδος, ἐφ ὧν στηρίζεται ἡ πρὸς ἰσοπέδωσιν πλάξ, ἐπὶ πλέον δὲ αἱ διάφοροι λαβίδες, ἠλάγραι, ρῖναι παντοειδεῖς, ξύστραι, γλύφανα.

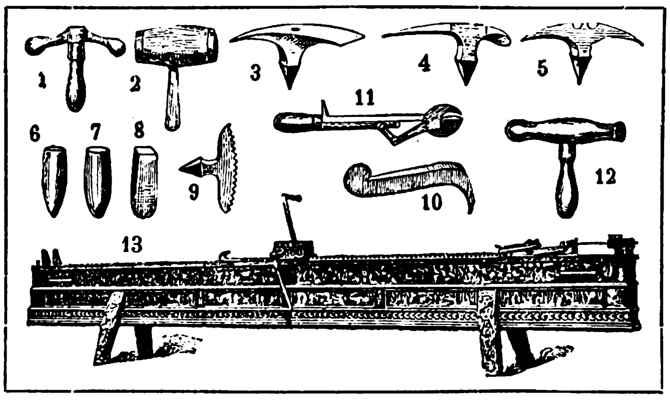

Ἐργαλεῖα χρυσοχοΐας.

[1=Σφύρα τυπωτική. 2=Κόπανος ἰσοπεδωτικός. 3=Ἀκμόνιον αἰχμηρόν. 4,5=Ἄλλα ἀκμόνια. 6,7,8=Ἐμβόλαια ἐπίπεδον, στρογγύλον, τετράγωνον. 9=Ἀκμόνιον δι' αὐλάκωσιν. 10=Ἀκμόνιον χειρόλαβον (Resingue). 11=Ψαλὶς εἰδική. 12=Κόπανος σιδηροῦς. 13=Τράπεζα ὁλκῆς (ΙΕ' αἰῶν.).]

Τὰ τεμάχια, ἀφοῦ κοπῶσι, χαραχθῶσι καὶ λάβωσι διὰ σφυρηλασίας καὶ ἰσοπεδώσεως τὸ ἀπαιτούμενον σχῆμα, συνδέονται πρὸς ἄλληλα ἐνίοτε διὰ συνδέσμων καὶ συνηθέστερον διὰ συγκολλήσεως. Ἡ ἐκπιεστικὴ σφυρηλασία (repoussage) ἐφαρμόζεται μόνον εἰς λεπτὰς πλάκας. Ὅταν πρόκειται νὰ γίνουν παχύτερα τεμάχια διὰ νὰ ὑποστῶσιν ἐργασίαν γλυπτικὴν (ciselage), χρησιμοποιεῖται ἡ χύσις τῶν τεμαχίων, ἥτις γίνεται κατὰ τὰς μεθόδους τῶν χυτηρίων τῶν μετάλλων τῇ βοηθείᾳ τύπων καὶ προτύπων (*μοντέλλων*). Οἱ τύποι, ὅταν εἶναι ἐξ ἄμμου, δὲν διαφέρουσι τῶν χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν χύσιν τοῦ χαλκοῦ.

Διὰ μικρὰ ἀντικείμενα χρησιμοποιεῖται ἡ χύσις διὰ σηπίου. Τὸ σήπιον, ὀστοῦν τῆς σηπίας, ἐφαρμόζεται διὰ τὴν ἐπίχυσιν μικρῶν ἀντικειμένων καὶ ἰδίως ἀναγλύφων. Τὸ νωπὸν σήπιον τῆς μεσογείου, μήκους 0,15 ἕως 0,20 μ., πλάτους 0,08 ἕως 0,10 μ., ἀσβεστολιθικῆς συστάσεως, ἐξωτερικῶς στερεὸν καὶ ἐσωτερικῶς πορῶδες καὶ ἐλαφρόν, δυνάμενον νὰ παραμορφωθῇ καὶ νὰ δεχθῇ δι' ἁπλῆς πιέσεως τὸ ἀνάγλυφον σχῆμα ἀντικειμένου τινός, εἶναι καταλληλότατον. Τὸ σήπιον, ἀφοῦ λειανθῇ καλῶς καὶ δεχθῇ τὴν ἀπαιτουμένην τύπωσιν, ἐκτίθεται εἰς καπνόν, ἵνα ξηρανθῇ καὶ κλεισθῶσιν οἱ πόροι. Συνήθως πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ τύπου χρησιμοποιεῖται πυρίμαχος πλίνθος ἢ ἕτερον ὀστοῦν.

Ἡ συγκόλλησις ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν καὶ γίνεται διὰ τὰ μεγάλα τεμάχια εἰς σιδηρεῖα. Πρὸς τοῦτο τὰ τεμάχια τοποθετοῦνται ἐπὶ σιδηροῦ δοχείου λίαν ἀνοικτοῦ, τὰ πρὸς συγκόλλησιν μέρη ξύονται, καθαρίζονται καὶ συνδέονται διὰ συρμάτων καὶ εἰς τὰ πρὸς σύνδεσιν μέρη τοποθετοῦνται τεμάχια ράβδου συγκολλήσεως καὶ βόραξ ὡς συντηκτικὴ οὐσία. Ἐὰν ἔχῃ γίνει προηγουμένως ἄλλη συγκόλλησις ἐπὶ τῶν τεμαχίων, ἐκλέγεται ἄλλη συγκολλητικὴ οὐσία πλέον εὔτηκτος, ἵνα μὴ τακῇ ἡ πρώτη. Διὰ τοῦτο οἱ χρυσοχόοι ἔχουσι σειρὰν συγκολλητικῶν οὐσιῶν. Ὅταν λευκοπυρωθῇ τὸ τεμάχιον, ἡ συγκολλητικὴ οὐσία λάμπει καὶ ρέει ἐπὶ τῶν πρὸς συγκόλλησιν παρειῶν, τὸ τεμάχιον ἀφήνεται νὰ ψυγῇ, ἀφαιροῦνται οἱ δεσμοί, ρινίζεται ἢ ἀποξέεται ἡ πλεονάζουσα συγκόλλησις καὶ ἡ λείανσις συμπληροῦται δι' ἐλαφροπέτρας ἢ στιλβωτικῆς κόνεως (σμηκτρίδος, tripoli). Χρησιμοποιεῖται μεγάλως διὰ συγκολλήσεις ὁ καμινευτὴρ αὐλός, συνήθως μὲ φωταέριον καὶ ρεῦμα ἀέρος φυσώμενον διὰ τοῦ στόματος ἢ διὰ μικροῦ φυσητῆρος.

Αἱ ὡς ἄνω συγκολλητικαὶ οὐσίαι διαφόρου βαθμοῦ τήξεως εἶναι τέσσαρες, ἤτοι τῶν 8, τῶν 6, τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ τρίτου, περιέχουσαι ἓν ὄγδοον, ἓν ἕκτον, ἓν τέταρτον, ἓν τρίτον ὀρειχάλκου, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον εἶναι καθαρὸς ἄργυρος. Ὅσῳ περισσότερον ὀρείχαλκον περιέχει ἡ συγκολλητικὴ οὐσία, τόσῳ περισσότερον εὔτηκτος εἶναι. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται συγκολλητικαὶ οὐσίαι μὲ χρυσὸν τετάρτου, τρίτου ἢ δύο μερῶν, περιέχουσαι τρία τέταρτα, δύο τρίτα ἢ ἥμισυ καθαροῦ χρυσοῦ, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον εἶναι κρᾶμα $^2/_3$ ἀργύρου καὶ $^1/_3$ χαλκοῦ. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχει πλῆθος ὅλον παραλλαγῶν τῶν ἄλλων συγκολλητικῶν οὐσιῶν, Τὰ ἀντικείμενα χρυσοχοΐας ὑφίστανται τελικὴν λείανσιν καὶ στίλβωσιν διὰ διπλῆς καθάρσεως μὲ κόνιν ἐλεφροπέτρας τὸ πρῶτον ἐντὸς ἐλαίου ἐλαίας καὶ κατόπιν ἐντὸς ὄξους ἢ οἰνοπνεύματος. Ἡ λάμψις προσδίδεται δι' ἐρυθροῦ τῆς Ἀγγλίας εἰς κόνιν ἐντὸς οἰνοπνεύματος. Ὁ οἰκιακὸς καθαρισμὸς τῶν ἀργυρῶν ἀντικειμένων ἐπιτυγχάνεται εὐκόλως μὲ αἰθάλην λεπτήν. Ἡ τελικὴ στίλβωσις γίνεται διὰ στιλβώτρων (brunissoir) ἐκ χάλυβος βεβαμμένου, τελείως λείου καὶ στιλπνοῦ καὶ ἐνίοτε ἐξ αἱματίτου, ἐνισχυομένου διὰ διαλύσεως σάπωνος. Ὁ ἄργυρος λαμβάνει ὄψιν μὴ λείαν ἢ ὠξειδωμένην διὰ θείου (χρῶμα κυανομέλαν) ἢ ἀμμωνίας, τὸ χλώριον προσδίδει χρῶμα καστανομέλαν. Τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη κατασκευάζονται συνήθως σήμερον μηχανικῶς διὰ μηχανῶν τυπωτικῶν καὶ κοπτικῶν καὶ γαλβανοτεγίας ἐκ νικελιούχων κραμάτων χαλκοῦ. Ἐπίσης πλεῖστα γλυπτὰ γίνονται διὰ τυπώσεως εἰς χαλυβδίνους τύπους.

Τὰ μέσα ἀπομιμήσεως χρυσῶν ἀντικειμένων εἶναι πολυάριθμα, ὡς ὁ ἡμίχρυσος, ὁ ψευδόχρυσος, τιμβάκια, ὁ λευκὸς χαλκός, τὰ λευκὰ μέταλλα (βλ. *νικέλιον*) κλπ. Ἡ μέλαινα ἔγκαυστος διακόσμησις (nielle) ἐφευρέθη, φαίνεται, ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ὁπόθεν διεδόθη εἰς Περσίαν, Ἑλλάδα κλπ. Συνίσταται εἰς τὴν τοποθέτησιν σκοτεινοχρώμου ἕως μελανοῦ *σμάλτου* (βλ. λ.) συνήθως ἐπὶ ἀργύρου. Εἰς τὴν Μασσαλίαν ἡ τέχνη αὕτη εἶχε διαδοθῆ ἐπιτυχῶς ἤδη τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ., ἤχθη δὲ εἰς τὸ ὕψιστον ὑπὸ τοῦ Benvenuto Cellini κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν χρησιμοποιεῖται σήμερον κρᾶμα ἀργύρου 28 μερῶν, χαλκοῦ 72, μολύβδου 50, βόρακος 36 καὶ θείου 384, ἐνίοτε δὲ καὶ μεῖγμα μὲ χλωριοῦχον ἀμμώνιον. Τὸ μεῖγμα συντήκεται εἰς χωνευτήριον καὶ κονιοποιεῖται, ἡ δὲ κόνις ἐντίθεται εἰς τὰς γλυφὰς τοῦ ἀντικειμένου καὶ θερμαινομένη τήκεται, εἶτα δὲ στιλβοῦται ὡς προκειμένου περὶ ἀργύρου. Τὰ πολύτιμα μέταλλα ὑφίστανται ἐπιτυχέστατα σμάλτωσιν, ἥτις ἀπαιτεῖ ὅμως μεγάλας προφυλάξεις καὶ ἐπιδεξιότητα.

Εἰς τὴν χρυσοχοΐαν σήμερον ζητοῦνται κράματα χρυσοῦ διαφόρων ἀποχρώσεων, ἐρυθρὰ διὰ σημαντικῆς προσθήκης χαλκοῦ, πράσινα δια ψευδαργύρου καὶ λευκὰ διὰ προσθήκης νικελίου, ὁπότε εἶναι σκληρά, ἢ παλλαδίου, ὁπότε εἶναι μαλακά, ἢ τέλος λευκοχρύσου 25 %. Ὁ λευκὸς χρυσὸς ἀντικατέστησε τὸν λευκόχρυσον εἰς τὴν ἀδαμαντοδεσίαν. Ὡραῖον ἐρυθρὸν πορφυροῦν κρᾶμα εἶναι τὸ τοῦ Roberts Austen μὲ 20 % ἀργιλλίου, ἀλλὰ εἶναι εὔθραυστον. Οἱ ἀνεγνωρισμένοι τίτλοι κοσμημάτων ἐν Ἀγγλίᾳ εἶναι 22, 18, 14 καὶ 9 καρατίων. Ἡ μεγαλυτέρα βιομηχανικὴ χρῆσις τοῦ χρυσοῦ εἶναι ἡ ἐπιχρύσωσις διὰ καθαροῦ χρυσοῦ ἢ διὰ κραμάτων κεχρωσμένων ὡς ἄνω. Εἰς τὴν καθ' ἑαυτὸ ἐπιχρύσωσιν ἡ ἐπίστρωσις εἶναι ἐκ λεπτοτάτων στρωμάτων καθαροῦ χρυσοῦ καὶ γίνεται μηχανικῶς, δι' ὑδραργύρου, ἐμβαπτίσεως ἢ ἠλεκτρολυτικῶς. Ἡ μηχανικὴ ἐπιχρύσωσις γίνεται διὰ λεπτοτάτων φύλλων χρυσοῦ, παρασκευαζομένων διὰ σφυρηλασίας. Ἡ κατασκευὴ διὰ τῆς σφύρας φύλλων χρυσοῦ γίνεται πάντοτε διὰ τῆς χειρός. Τὰ φύλλα χρυσοῦ φυλάσσονται ἐντὸς σελίδων χάρτου τετραδίων καὶ λαμβάνονται πάντοτε διὰ ξυλίνων λαβίδων. Ἡ μηχανικὴ ἐπίθεσις φύλλων χρυσοῦ γίνεται διὰ τῆς σφύρας. Ἡ χρῆσις τοῦ ὑδραργύρου διὰ τὴν ἐπιχρύσωσιν ἐγκατελεί-

Digitized by Google

φύη σχεδὸν **ἐντελῶς, διατηρουμένη** μόνον διὰ τὰ χρυσᾶ κομβία, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐπαργύρωσιν τῶν κατόπτρων λόγῳ ἰδίως τοῦ ἀνθυγιεινοῦ αὐτῆς. Ἡ ἐμβάπτισις ἐντὸς ὑγρῶν περιεχόντων χρυσόν, ὅστις κατακρημνίζεται ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων, ἐπίσης δὲν χρησιμοποιεῖται. Ἡ ἠλεκτρόλυσις μέσῳ διαλυμάτων χρυσοκυανιούχου καλίου εἶναι λίαν διαδεδομένη. Ἡ ἐπιχρύσωσις ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι τὸ στρῶμα καθαροῦ χρυσοῦ εἶναι ὄχι μόνον λεπτόν, ἀλλὰ καὶ φθείρεται εὐκόλως λόγῳ τῆς μαλακότητος τοῦ χρυσοῦ. Διὰ τοῦτο διεδόθη ἡ ἐπιχρύσωσις δι' ἐπενδύσεως παχυτέρων στρωμάτων καταλλήλων παντοειδῶν κραμάτων χρυσοῦ (γαλλ. plaqué ἢ doublé or, ἀγγλ. rolled gold). Συνήθως τὸ μέταλλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ ἐπένδυσις, εἶναι κράτερωμα ὑψηλῆς περιεκτικότητος εἰς χαλκόν· τὸ πάχος αὐτοῦ δύναται νὰ εἶναι ἀρκετὰ μέγα, μέχρις ἑνὸς δισχιλιοστοῦ **τοῦ χιλιοστομέτρου**. Ἀγαλμάτια τῶν ἀρχαίων **Ἀσσυρίων**, μετάλλια καὶ ἀντικείμενα ἑλληνικὰ καὶ ρωμαϊκά, δεικνύουν ὅτι ἡ τέχνη αὕτη ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Εὐθηνὴ μίμησις ἐπενδύσεως γίνεται δι' ἠλεκτρολυτικῆς ἐπιχαλκώσεως καὶ ἔπειτα ἐπιχρυσώσεως καὶ ἀνοπτήσεως εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν ἐντὸς ὑδρογόνου, ἵνα σχηματισθῇ κρᾶμα χρυσοῦ σκληρότερον τοῦ καθαροῦ χρυσοῦ.

Ὁ χρυσὸς χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὴν κεραμευτικὴν ὑπὸ μορφὴν ἁλάτων διαλελυμένων εἰς αἰθέρια ἔλαια, ὡς βερενίκιον, δι' ὧν ἐπικαλύπτονται τὰ ἀντικείμενα μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς ὑαλώδους ἐπενδύσεως. Μετὰ τὴν ἕψησιν γίνεται στιλπνὴ ἐπιχρύσωσις ἢ μὴ στιλπνὴ ἀμαυροῦ χρυσοῦ (or bruni). Γίνεται ἐπίσης χρῆσις καὶ πορώδους μορφῆς ἐν ἀμαλγάματι μεθ' ὑδραργύρου, ἥτις καλεῖται *χρυσὸς κεραμέων* ἢ *φαιὸς χρυσός*, ὅστις ψεκάζεται ἢ ἐπιτίθεται διὰ ψήκτρας ἐπὶ τοῦ δοχείου, προκαλῶν ὡραίαν πλουσίαν ἐπίστρωσιν.

θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

—*[Ἱστορ.]* **Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι** τοῦ ΙΕ' αἰῶνος οἱ χρυσοχόοι ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι κατεσκεύαζον καὶ ἐπώλουν τόσον τὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ὅσον καὶ ὅλα τὰ εἴδη πολυτελοῦς ἐπιπλώσεως. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' ὅμως αἰῶνος, καὶ δὴ κατὰ τὸν ΙΖ'—ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Εὐρώπης μετὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Περσίας εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χρήσεως τοῦ ἀδάμαντος καὶ τῶν πολυτίμων λίθων—οἱ χρυσοχόοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν κοσμημάτων. Ταῦτα, ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος—ἐνῷ ἄλλοτε ἦσαν κομψότατα, κυρίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ χρυσοχοΐα εἶχεν ἀκμάσει—ἔχασαν τὴν λεπτότητά των καὶ ἔγιναν βαρέα καὶ ἄκομψα. Μετὰ τὸν ΙΗ' ὅμως αἰῶνα ἡ χρυσοχοΐα ἀρχίζει νὰ προάγηται καὶ πάλιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον, εἰς ὃ εὑρίσκεται σήμερον. Οἱ Αἰγύπτιοι πρῶτοι, καὶ βραδύτερον οἱ Ἀσσύριοι, ἐχρησιμοποίουν μεγάλως τὸν χρυσὸν διὰ τὴν κατασκευὴν κοσμημάτων, ὡς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτάτας αἰγυπτιακὰς τοιχογραφίας, ὅπως καὶ τὰ ἐντὸς φερέτρων εὑρεθέντα κοσμήματα. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι παρέλαβον τὴν τέχνην τῆς χρυσοχοΐας παρὰ τῶν Ἀσιατῶν, προήγαγον ταύτην μεγάλως, ὡς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ εὑρήματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τροίας. Ἡ χρυσοχοΐα ἐν Ἑλλάδι ἐν ἀρχῇ ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τὰ ἀσιατικὰ πρότυπα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἀπέκτησεν ἰδίαν αὐτοτέλειαν, ἀκολουθήσασα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων κλάδων τῆς τέχνης καὶ ἰδίως τῆς γλυπτικῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ συνεδέθη, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἔργα τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ Φειδίου καὶ ἄλλων γλυπτῶν ἀπετέλουν συνδυασμὸν χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Προήχθη δὲ κυρίως ἡ χρυσοχοΐα κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκ τῆς Ἑλλάδος παρέλαβον τὴν χρυσοχοϊκὴν τέχνην οἱ Τυρρηνοί. Τὰ ἔργα τῆς τυρρηνικῆς χρυσοχοΐας εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα, ὅπως ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ κοσμήματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔδειξαν ἀμέσως ἐνδιαφέρον διὰ τὴν χρυσοχοϊκὴν τέχνην καὶ ἐκόσμουν ἐν ἀρχῇ τὰ μέγαρά των διὰ τυρρηνικῶν ἔργων· ἀργότερον ὅμως ἡ χρυσοχοΐα εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ρώμην.

Εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ χρυσοχοΐα προήχθη σημαντικῶς μετὰ τῆς χυμευτικῆς. Εἰς τὴν πρόοδον δὲ τῆς χυμείας (χυμευτὰ ἔργα), εἰς τὸν συνδυασμὸν σμάλτου καὶ χρυσοῦ ὀφείλουν τὰ ἔργα τέχνης τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς τὴν πρωτοτυπίαν των. Οἱ πλούσιοι τόνοι τῶν χρωμάτων, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν τρόπον διευθετήσεως τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων, ἀποτελοῦν τὸ μυστικὸν τῆς χρυσοχοϊκῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἔργα μὲν χρυσοχοΐας καὶ ἀργυροχοΐας τῆς α' περιόδου (ἤτοι τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος) διεσώθησαν ἐλάχιστα. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρομεν τὰ φιαλίδια (ampullae) τῆς Μόντσας (Monza), παρὰ τὸ Μιλᾶνον, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐξ ἀργύρου· τὸν θησαυρὸν τῆς Κύπρου (Βρεταν. μουσεῖον καὶ συλλογὴ Morgan), τὰς συλλογὰς ἐν Ρώμῃ· τὴν συλλογὴν Stroganov. Ἡ πολυχρωμία εἰς τὴν χρυσοχοϊκὴν τέχνην τοῦ Βυζαντίου ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἡ μικροτεχνία ὅμως τοῦ σμάλτου ἀναπτύσσεται κυρίως ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα, **μεταφυτευθεῖσα ἐξ Ἀνατολῆς κατὰ τὴν** ἐποχὴν τῶν εἰκονομάχων. Τοῦ Ι—ΙΒ' αἰῶνος ἔργα σῴζονται ἱκανὰ εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Δύσεως—μεταφερθέντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων—, κυρίως δὲ εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἁγ. Μάρκου καὶ τοῦ Λατερανοῦ. Περίφημα ἔργα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι τὸ στέμμα τοῦ μουσείου τῆς Βουδαπέστης, ἡ Pala d'oro τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἡ λειψανοθήκη τοῦ Λιμβούργου (Linburg), τοῦ Gran καὶ ἄλλα. Τὰ χρυσοχοϊκὰ ἔργα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς δὲν περιορίζοντο εἰς ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱερὰ σκεύη: σταυρούς, σταυροθήκας, λειψανοθήκας, πλαίσια εἰκόνων, κύλικας, τρίπτυχα, δίσκους, πλάκας καὶ ἄλλα. Μεγίστην διάδοσιν εἶχον καὶ τὰ κοσμήματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πλεῖστα δὲ τοιαῦτα, Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος, ὑπάρχουν εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον. Ἱκανὰ ἐπίσης ἔργα τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων σῴζονται εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ἡ ἐπίδρασις τῆς βυζαντινῆς τέχνης ὑπῆρξε μεγίστη, κυρίως κατὰ τὴν ἐποχὴν Καρόλου τοῦ Μεγάλου, καθ' ὅλην δὲ τὴν ρωμανικὴν λεγομένην περίοδον (romane) τὸ σμάλτον ἔλαβε σπουδαιοτάτην ἀνάπτυξιν. β. λ. ΚΩΤΤΑ

χρυσοχοϊκός,—*ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρυσοχοΐαν, ὁ τῆς χρυσοχοΐας: «χρυσοχοϊκὴ τέχνη».

χρυσοχόος (ὁ)· ὁ κατεργαζόμενος τὸν χρυσὸν καὶ ἐν γένει τὰ πολύτιμα μέταλλα.

χρυσοχόος (ὁ) (Chrysochus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐμολπιδῶν*, περιλαμβάνον πολυπληθῆ εἴδη κανθάρων ἀπαντώντων εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Καλιφορνίαν. Ἀξιολογώτερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ὁ *χρυσοχόος ὁ ἰώδης* (Chrysochus violaceus), ὅστις ἔχει χρῶμα βαθὺ ἰῶδε. Ἐγγιζόμενον τὸ ἔντομον τοῦτο ἐξαπολύει δύσοσμον ὑγρόν. Δ. Ν. Π.

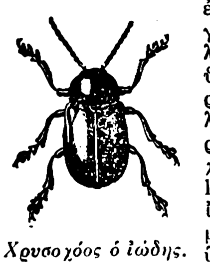

Χρυσοχόος ὁ ἰώδης.

Χρυσοχόος, ***Γεώργιος.*** Ἰατρὸς καὶ ἀγωνιστὴς ἐκ Κονιστρῶν τῆς Εὐβοίας (βλ. λ. *Κονίστριος*, Γεώργιος).

— **Χρυσοχόος,** ***Μιχαήλ.*** Γεωγράφος καὶ ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1834 ἐν Ζίτσῃ τῆς Ἠπείρου καὶ ἀποθανὼν ἐν Λαρίσῃ τῷ 1921. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος του, ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ὑπάλληλος παντοπωλείου, εἶτα καφενείου καὶ τέλος φωτογράφος. Ἀπὸ φωτογράφος, διὰ τῆς μελέτης καὶ ἐπιμονῆς του, ἐξελίχθη εἰς χαρτογράφον, γεωγράφον καὶ ἱστορικόν. Ὁλόκληρον τὸν μετέπειτα βίον αὐτοῦ κατηνάλωσε περιοδεύων ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἤπειρον διὰ γεωγραφικὰς καὶ τοπογραφικὰς μελέτας, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐργασίας του ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτοῦ χάραξις καὶ δημοσίευσις πολλῶν χαρτῶν. Διὰ τῶν τοπογραφικῶν μελετῶν τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ὁ Χρυσοχόος προσήνεγκε σπουδαίας ἐθνικὰς ὑπηρεσίας. Πρώτη τοπογραφικὴ ἐργασία του ὑπῆρξεν ὁ χάρτης τῆς Λαρίσης, ὃν συνέταξε τῷ 1875 τῇ συστάσει τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιτελείου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάζετο καὶ εἰς τὸ ὁποῖον κατέλιπε διὰ διαθήκης τὰς ἐργασίας του, τὰ χειρόγραφα καὶ τὴν βιβλιοθήκην του. Ἐδημοσίευσε: «Σύντομος ὀρεογραφικὴ καὶ ὑδατογραφικὴ ἔκθεσις τῶν κοιλάδων Πηνειοῦ καὶ Θυάμιδος» (Ἀθῆναι 1879), «Ἡ Πρασιὰς λίμνη, μετὰ χάρτου» (1893), «Αἱ Τοῦμαι ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, μετὰ σχεδίου» («Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ», 1897), «Ἡ Ἀμυζῶν (Ἀμάτοβο) μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος» (αὐτ.), «Ἀμφίπολις—Ἠϊών. Γεωγραφικὰ σημειώματα μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος» (αὐτ. 1898), «Ἡ Ὄλυνθος μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος» (αὐτ. 1899), «Ἡ Σερμύλη (Ὁρμύλια) μετὰ τοπογραφικοῦ χάρτου» (αὐτ., 1900), «Ἡ Θύσσος (Ἅγιον Ὄρος-Ἄθως) μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος» (αὐτ. 1902), «Τὰ Τέμπη τὰ μακεδονικὰ ἤτοι τὰ Στενὰ τῆς Ἀρεθούσης μετὰ χάρτου» (αὐτ. 1904), «Ὁ ἑλληνισμὸς ἐθνολογικῶς καὶ τοπογραφικῶς μετὰ χάρτου» (1904), «Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι, μετὰ δύο χαρτῶν» (1909) καὶ πλείστας ἄλλας μελέτας εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά· κατέλιπε δὲ καὶ πλείστας ἀνεκδότους. Σύντομος αὐτοβιογραφία του καὶ πίναξ τῶν ἔργων του ἐλλιπὴς λόγῳ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου του, ἠρχισεν ἐκδιδόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν Ἀθήναις τῷ 1917. Χ. Ι. Σ.

χρυσόχορτο, ἡ ***χρυσοχόρταρο*** (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *γυμνόγραμμα*.

Χρυσοχοῦ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου. Κάτ. 260 περίπου, ἐξ ὧν περὶ τοὺς 15 Χριστιανοί, οἱ δὲ λοιποὶ Μωαμεθανοί. Α. Κ. Α.

—*Χρυσοχοῦ κόλπος [Παραλ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Κύπρου, ὁ ἀνοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀρναούτι καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Σταυρομένι, ὅπερ παλαιότερον (χάρτ. Müller ἀρ. 26: Cyprus insula εἰς 3ον τόμον Graec. Geogr. Minor.) ὠνομάζετο *Τὸ κρήμνισμα τοῦ Καμήλου*, παρ' ἀρχαίοις δὲ *Καλλίνουσα ἄκρα* (*Πτολεμ.* Ε, ιδ, 4). Τὸ εὖρός του (Δ.ΝΔ. πρὸς Α.ΒΑ.) εἶναι 15 μιλ., ἡ δ' εἴσδυσίς του 5 μιλ. Ἐν αὐτῷ ὅρμος *Βρύσι τοῦ Ἔρωτα* (Fontana Amorosa τῶν ξένων), νησὶς *Μαζάκι* ἢ *Χαμηλή*, ἄλλη τις *Κακοσκαλιοῦ* (ἢ *Ἅγιος Γεώργης*, ἡ Stiria τοῦ Πλινίου), ὁ ὅρμος καὶ πόλισμα *Πόλις* ἢ τοῦ *Χρυσοχοῦ* (ἀρχ. *Ἀρσινόη*), ὕφορμος *Ἁγία Μαρίνα* καὶ ἀκρωτήριον *Πόμος*. Σ. Ε. Λ.

χρυσοχράων (ὁ) (Chrysochraon) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀκρίδας ἀπαντώσας κυρίως εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσοχράων ὁ δίχρους* (Chrysochraon bicolor), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν λαμπρόν. Δ. Ν. Π.

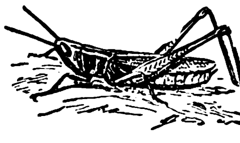

Χρυσοχράων ὁ δίχρους.

χρυσόχρους, *—ου* (ὁ, ἡ), *—ουν* (τό)· ὁ ἔχων χρῶμα χρυσίζον.

χρυσόχρους (ὁ) (Chrysochrus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *βουπρεστιδῶν*, περιλαμβάνον πολυάριθμα εἴδη κανθάρων ἀπαντώντων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Μαλαισίαν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χρυσόχρους ὁ δίχρους* (Chrysochrus bicolor), ὅστις ἔχει χρῶμα φαιοτεφρὸν κατὰ τὸ σῶμα καὶ μελανὸν κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας μετὰ δύο μελανῶν κηλίδων ἑκατέρωθεν τῆς ράχεως. Δ. Ν. Π.

Χρυσόχρους ὁ δίχρους.

χρυσόχωμα (τό)· χρυσῆ γῆ, χρυσῖτις κόνις.

Χρυσοχώραφα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ποντισμένου (Ἐρνῆ-κιοΐ) τῆς ἐπαρχίας Σερρῶν τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 606. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χαζνατάρ*.

Χρυσοχώρι *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Νέστου τοῦ νομοῦ Καβάλλας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 937. Κεῖται ἐπὶ πεδιάδος, περὶ τὰ 10 χλμ. νοτίως τῆς Χρυσουπόλεως, καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παράγει σιτηρά, καπνόν, ἔλαιον καὶ οἶνον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ὀργαντζιλάρ*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 497. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χρυσόψαρο (τό). **Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος** ***κυπρῖνος ὁ χρυσόχρους.***

χρύσοψις (ἡ) (Chrysopsis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, ἐξ ὧν τινες εἶναι κοσμητικαί. Ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *χρύσοψις ἡ ἀγρωστιόφυλλος* (Chrysopsis graminifolia), λίαν κοσμητικὸν εἶδος, ὅπερ παρέχει μεταξώδη κλωστικὴν ὕλην. Δ. Ν. Π.

χρυσῶ (***—όω***), καὶ δημοτ. ***χρυσώνω·*** **περιβάλλω διὰ χρυσοῦ, ἐπιχρυσώνω ‖ χρωματίζω διὰ χρώματος χρυσίζοντος.**

χρύσωμα (τό)· **ἡ διὰ χρυσοῦ ἐπικάλυψις,** ἐπιχρύσωσις.

—*[Ἐγκυκλ.]* **Περὶ τῶν διαφόρων τρόπων, δι' ὧν** ἐπιτυγχάνεται τὸ χρύσωμα, βλ. εἰς λ. *ἐπιχρύσωσις*. Δύναται ὅμως νὰ γίνῃ καὶ διὰ κόνεως χρυσοῦ (*χρυσαλοιφῆς*), δι' ἧς ἐπαλείφεται ἡ πρὸς χρύσωσιν ἐπιφάνεια, τῇ βοηθείᾳ ὕδατος κομμιούχου ἢ βερνικίων. Τὴν μέθοδον ταύτην, ὡς εὐκολωτέραν, μεταχειρίζονται οἱ κοσμηματογράφοι, ὡς καὶ οἱ παλαιοὶ κοσμηταὶ χειρογράφων καὶ οἱ ἁγιογράφοι διὰ τὴν γραφὴν γραμμάτων χρυσῶν.

Ἐπιχρύσωσις γίνεται καὶ διὰ φύλλων χρυσῶν, τὰ ὁποῖα λαμβάνονται διὰ σφυρηλατήσεως καθαροῦ χρυσοῦ. Οἱ ἁγιογράφοι δι' ἐπιχρύσωσιν τῶν εἰκόνων μεταχειρίζονται ὡς ἑξῆς τὰ φύλλα τοῦ χρυσοῦ. Πρῶτον ἐπαλείφουν τὴν χρυσωτέαν ἐπιφάνειαν διὰ γύψου καὶ κόλλας, μετὰ δὲ τὴν ἀποξήρανσιν λειαίνουν αὐτήν, ἐπαλείφουν διὰ βερνικίου ὅπερ ἀφήνουν νὰ στεγνώσῃ χωρὶς νὰ ἀποξηρανθῇ, μεθ' ὃ ἁπλώνουν τὸ χρυσοῦν φύλλον ἐπὶ εἰδικοῦ προσκεφαλαίου, κόπτουν εἰς τὸ ἀπαιτούμενον μέγεθος δι' εἰδικοῦ μαχαιριδίου καὶ εἶτα, λαμβάνοντες δι' εἰδικοῦ πεπλατυσμένου χρωστῆρος (φτεροῦ), ἐπιθέτουν ἐπὶ τοῦ βερνικίου, ὑποβοηθοῦντες ἅμα διὰ βάμβακος τὴν προσκόλλησιν. Τὰ ἐκ ξύλου γλυπτὰ πλαίσια καὶ ἄλλα ἀντικείμενα πρὸς ἐπιχρύσωσιν διὰ φύλλου χρυσοῦ ἀλείφονται πρῶτον διὰ μείγματος γύψου καὶ κόλλας, κατόπιν λει-

Digitized by Google

αίνονται καὶ ἐπαλείφονται ἐκ νέου διὰ βώλου. Τὴν ἐπάλειψιν τοῦ βερνικίου ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίθεσις τῶν φύλλων, τὰ ὁποῖα τρίβομεν ἐλαφρῶς ἐπὶ τῆς χρυσωτέας ἐπιφανείας διὰ βάμβακος καὶ εἰς τὰ κοῖλα μέρη διὰ μαλακοῦ χρωστῆρος.

Ἐπιχρύσωσις ἐπὶ πορσελλάνης ἢ ὑαλίνων ἀγγείων γίνεται διὰ τήξεως ὑγροῦ χρυσοῦ εἰς τὸν κεραμευτικὸν κλίβανον εἰς θερμοκρασίαν 600°—900°, ὁπότε ἡ ἐφάπλωσις τοῦ χρυσουμένου ἀντικειμένου τήκεται καὶ ψυχομένη κρατεῖ τὸν χρυσόν. Σ. Ξ.

— /*Γραφ. Τέχν.*/ Κλάδος τῆς βιβλιοδετικῆς τέχνης, ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἐκτύπωσιν ἐπιχρύσων γραμμάτων ἢ παραστάσεων ἐπὶ τῶν ῥάχεων καὶ τῶν καλυμμάτων τῶν βιβλίων. Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται εἴτε διὰ τῆς χειρός, εἴτε δι' εἰδικῆς μηχανῆς (χρυσωτικῆς), ἀποτελούσης εἶδος πιεστηρίου. Ἐντὸς τοῦ πιεστηρίου τούτου τίθεται ἡ ἀρνητικὴ παράστασις (κλισὲ ἢ στοιχεῖα) τῶν ὑπὸ ἐκτύπωσιν γραμμάτων ἢ σχεδίων καὶ τὸ δέρμα ἢ ὕφασμα, ὅπερ πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἐπένδυσιν τοῦ καλύμματος, μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τῆς μήτρας παρεμβάλλεται λεπτὸν φύλλον χρυσοῦ. Προηγουμένως ἡ ἐπιφάνεια, ἥτις θὰ χρυσωθῇ, ἂν μὲν εἶναι δέρμα ἐπαλείφεται δι' φοῦ ἢ εἰδικῆς κόνεως, ἂν δὲ ὕφασμα διὰ ζελατίνας. Ἀκολούθως διὰ καταλλήλου πιέσεως καὶ ὑπὸ ἀνάλογον θέρμανσιν ἀποτυποῦνται αἱ παραστάσεις ἐτίχρυσοι ἕνεκα τῆς ἐπικαλύψεως ὑπὸ τοῦ φύλλου χρυσοῦ. Πολλάκις ἀντὶ φύλλων καθαροῦ χρυσοῦ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν χρύσωσιν ἄλλη εὐωνοτέρα ὕλη (πάστα, μπρουτζίνα κλπ.). Π. Δ. Π.

χρυσώνητοι (οἱ) / *Ἀρχ.*/. Τάξις δούλων ἐν Κρήτῃ. Ἠγοράζοντο ἔξωθεν, εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἀστῶν, ὡς οἱ σημερινοὶ ὑπηρέται, οὐδεμίαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦντες. Ἀλλαχοῦ ἐκαλοῦντο *ἀργυρώνητοι*. Ε. Γ.

χρυσώνω· δημοτ., *χρυσῶ* (βλ. λ.).

χρυσωπίδαι (οἱ) (Chrysopidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἐντόμων νευροπτέρων, περιλαμβάνουσα πολυάριθμα εἴδη λίαν ὁμοιάζοντα πρὸς ἄλληλα. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἔχουν ζωηρὸν πράσινον χρῶμα καὶ λάμποντας ὀφθαλμούς, τινὰ δὲ τούτων ἐρεθιζόμενα ἀναδίδουν δυσάρεστον ὀσμήν, ἐκπεμπομένην ἀπὸ ζεῦγος προθωρακικῶν ἀδένων. Τὰ ᾠὰ ἐναποτίθενται καθ' ὁμάδας. Ἡ θήλεια ἐκκρίνει γλοιώδη οὐσίαν, ἧς μέρος ἐναποτίθεται ἐπὶ τοῦ ὑποστηρίγματος, ἀνασύρει δὲ κατόπιν τὴν κοιλίαν καὶ σχηματίζει μακρὸν (1 ἑκατ.) μίσχον ταχέως σκληρυνόμενον καὶ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁποίου γεννᾷ τὸ ᾠόν της. Ἡ οἰκογένεια ἀντιπροσωπεύεται ἐν Εὐρώπῃ δι' 60 περίπου εἰδῶν, ὧν τὰ πλεῖστα ὠφέλιμα, ὡς ἐντομοφάγα. Ε. Τ. Ε.

χρύσωπον (τό)· βλ. *κόμμι σταχτόν*.

χρυσωπός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων χρῶμα χρυσίζον.

χρυσωπὸς (ἡ) (Chrysopa) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡμεροβιιδῶν*, περιλαμβάνον ψυχὰς μὲ ὡραίους μεταλλικοὺς χρωματισμούς. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Ἀξιολογώτερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ἡ *χρυσωπὸς ἡ κοινὴ* (Chrysopa vulgaris), ἥτις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρῶμα στιλπνῶς πρασινόχρυσον. Δ. Ν. Π.

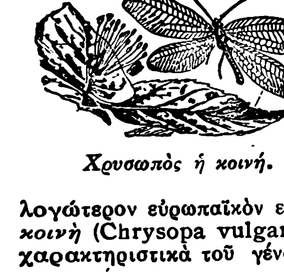

Χρυσωπὸς ἡ κοινή.

χρυσωρυχεῖον (τό)· ὀρυχεῖον, μεταλλεῖον χρυσοῦ.

χρυσωρύχος (ὁ)· ἐργάτης χρυσωρυχείου.

χρύσωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ διὰ χρυσοῦ ἐπικάλυψις, ἐπιχρύσωσις.

χρυσωτὴς (ὁ)· ὁ ἐργαζόμενος εἰς τὸ χρύσωμα, οἷον: «χρυσωτὴς βιβλιοδετείου».

χρυσωτὶς (ἡ) (Chrysotis) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψιττακιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλους ψιττακούς, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Ἐκ τῶν 30 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ἡ *χρυσωτὶς ἡ βραζιλιανὴ* (Chrysotis brasilianensis). Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς εἶναι πράσινος, τῶν δὲ παρειῶν χρυσοῦς. Δ. Ν. Π.

Χρυσωτὶς ἡ βραζιλιανή.

χρυσωτὸς (ὁ) (Chrysotus) / *Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *δολιχοποδιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς μυίας μὲ σῶμα ταινιοειδές. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

χρύσωψ (ὁ) (Chrysops) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ταβανιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς μυίας, διακρινομένας κυρίως ἐκ τῶν πρασινοχρύσων ὀφθαλμῶν των. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ, ὧν ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *χρύσωψ ὁ ἐκτυφλωτικὸς* (Chrysops caecutiens), ὅστις ἔχει χρῶμα στιλπνῶς μελανὸν κατὰ τὸν θώρακα καὶ τὸ ἄνω ἥμισυ τῆς κοιλίας καὶ χρυσοκίτρινον κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς πτέρυγας. Δ. Ν. Π.

Χρύσωψ ὁ ἐκτυφλωτικός.

χρῶμα (τό)· ἡ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς σχηματιζομένη ἐντύπωσις τῶν ὁρωμένων: «τὰ χρώματα τῆς ἴριδος», «τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, — τῆς θάλασσας, — τοῦ βουνοῦ», «χρῶμα κόκκινο, — πράσινο, — κίτρινο κλπ.» ‖ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ῥοδίνη χροιά, ὡς χρῶμα ὑγείας: «ἔχει χρῶμα», «ἀρρώστησε κι' ἔχασε τὸ χρῶμά του», «ἔκαμε χρῶμα», «ἔχασε τὸ χρῶμά του ἀπὸ τὸ φόβο» ‖ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄρτου: «τὸ ψωμὶ δὲν ἔκαμε χρῶμα» δὲν ἔγινε ῥοδόχρουν· ὁμοίως ἐπὶ κρέατος, γλυκίσματος κτλ., ὅταν ψήνωνται εἰς τὸν φοῦρνον ‖ φρ. «κόβει τὸ χρῶμα» ἀλλοιοῦται, φθείρεται: «ἔκοψε τὸ χρῶμα τοῦ φορέματος ἀπὸ τὸν ἥλιο» ‖ χρωστικὴ ὕλη, κοιν. *βαφή, μπογιά*: «χρῶμα ἀνεξίτηλον», «χρώματα ἐκ φυτικῶν, ἐκ μεταλλικῶν οὐσιῶν» ‖ μεταφ., ἐπὶ λόγου, διάνθησις τοῦ ὕφους.

— /*Ψυχολ.*/ Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τὰ θεμελιώδη *χρώματα* εἶναι τέσσαρα: ἐρυθρόν, κίτρινον, πράσινον καὶ κυανοῦν. Χαρακτηριστικὰ τῶν χρωμάτων εἶναι: ὁ τόνος, ἤτοι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διακρίνει χρῶμά τι ἀπὸ ἄλλο· ἡ φωτεινότης, ἤτοι ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ποσότης φωτός, τὴν ὁποίαν περιέχει χρῶμά τι· καὶ ἡ καθαρότης, ἤτοι ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα διαφορά, τὴν ὁποίαν ἓν χρῶμα ἔχει ἀπὸ φαιὸν ἴσης φωτεινότητος. Ἡ φυσικὴ αἰτία τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων, ὡς καὶ ἐν γένει τῆς γενέσεως ὀπτικῶν αἰσθημάτων, εἶναι αἱ ἐκ τοῦ φωτὸς καὶ τῶν φωτεινῶν σωμάτων ἐκπεμπόμεναι ἀκτῖνες. Αὗται, συγκείμεναι ἐξ ἑπτὰ στοιχείων, εἰς ἃ ἀναλύεται τὸ ἡλιακὸν φῶς ἀνακλώμενον ἐπὶ τοῦ πρίσματος, προσπίπτουσαι ἐπὶ ἐγχρώμου ἀντικειμένου ἀναλύονται, καὶ αἱ μὲν διάφοροι τοῦ χρώματος τοῦ ἀντικειμένου ἀκτῖνες ἀπορροφοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, αἱ δ' ὅμοιαι πρὸς αὐτὸ ἀνακλῶνται, οὕτω δὲ μόνον τοῦ ἀνακλωμένου χρώματος αἱ ἀκτῖνες προσπίπτουν ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἡμῶν, ὅταν βλέπωμεν ἀντικείμενόν τι.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω φυσικῶν αἰτίων τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων, ὑπάρχουν καὶ φυσιολογικά, ἤτοι ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ τῆς ὁράσεως κείμενα αἴτια. Τοιαῦτα εἶναι ὄργανα μικροσκοπικῶν διαστάσεων (τὰ κωνία), ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὴν ὠχρὰν κηλῖδα καὶ περὶ αὐτήν, χρησιμεύουν δὲ ὡς ἀποδέκται ὀπτικῶν ἐρεθισμῶν προερχομένων ἐξ ἐγχρώμων σωμάτων. Διὰ τοῦτο ἡ περὶ τὴν ὠχρὰν κηλῖδα χώρα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς εἶναι ἡ μᾶλλον εὐαίσθητος εἰς χρώματα, ἐνῷ ἡ περιφέρεια αὐτοῦ, ἐν ᾗ μόνον ῥαβδία ὑπάρχουν, εἶναι ἀναίσθητος μὲν εἰς χρώματα καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀνακλώμενα ἔγχρωμα ἀντικείμενα βλέπονται ὡς ἐν φωτογραφίᾳ ἄχροα, εὐαίσθητος δὲ εἰς ἄχρουν φῶς. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι μόνον τὸ μέσον τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς εἶναι δεκτικὸν ὅλων τῶν χρωμάτων, μετὰ τοῦτο δὲ ἀκολουθεῖ χώρα τις, ἔνθα μόνον τὸ κίτρινον καὶ τὸ κυανοῦν εἶναι ὁρατά, τὸ δὲ πράσινον καὶ τὸ ἐρυθρὸν γίνονται αἰσθητὰ ὡς φαιὰ διαφόρου φωτεινότητος. Χ. ΣΣ

—/*Ὀπτικ.*/ Ὁ φυσιολογικὸς ὀφθαλμὸς διακρίνει τὰ χρώματα τοῦ φάσματος, ὅπως διακρίνει καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν χρωμάτων, ἤτοι τὸ λευκόν. Πλὴν ἡ ἀντίληψις τῶν διαφόρων χρωμάτων εἶναι ἄνισος τόσον εἰς τὴν κεντρικὴν ὅρασιν, ὅσον καὶ εἰς τὴν περιφερικήν. Γενικῶς εἰς τὴν κεντρικὴν ὅρασιν τὰ χρώματα, τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸ μικροκύμαντον ἥμισυ τοῦ φάσματος (χρώματα ψυχρά), φαίνονται ὀλιγώτερον λάμποντα, ἐνῷ τὰ εἰς τὸ μακροκύμαντον ἥμισυ τοῦ φάσματος (χρώματα θερμὰ) ἀνήκοντα φαίνονται λαμπρότερα καὶ ἑπομένως ἔχουν μείζονα ὁρατότητα. Πλὴν εἰς τὸ ἡμίφως ἢ τὸ σκιόφως ἡ ὁρατότης αὕτη ἀντιστρέφεται, διότι γίνονται ἐνωρίτερον ἀντιληπτὰ τὰ ψυχρὰ καὶ βραδύτερον τὰ θερμὰ (φαινόμενον τοῦ Purkinje). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιφερικὴν ὅρασιν, ἡ ὁρατότης εἶναι μεγίστη διὰ τὸ λευκὸν καὶ εἶτα διὰ τὸ κυανοῦν, τὸ ἐρυθρὸν καὶ τελευταῖον διὰ τὸ πράσινον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ φυσιολογικῶν ὀφθαλμῶν.

Πλὴν ὑπάρχουν καὶ ὀφθαλμοὶ μὴ βλέποντες ὅλα τὰ χρώματα ἢ μὴ διακρίνοντες τελείως χρώματα. Πρόκειται περὶ δυσχρωματοψίας ἢ ἀχρωματοψίας. Αἱ δυσχρωματοψίαι αὗται εἶναι συγγενεῖς ἢ ἐπίκτητοι. Ὁ φυσιολογικὸς ὀφθαλμὸς ἔχει τριχρωματισμόν, πλὴν ὑπάρχουν οἱ συγγενεῖς διχρωματικοί, ὧν τινες στεροῦνται τῆς αἰσθήσεως τοῦ ἐρυθροῦ καὶ ἄλλοι τῆς τοῦ πρασίνου. Ὅπως ὑπάρχουν καὶ οἱ ἀχρωματικοί, οἵτινες τὰ διάφορα χρώματα ἀντιλαμβάνονται μόνον ὡς διαφορὰς λάμψεως ἄνευ τόνου. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐπίκτητοι χρωματικαὶ διαταραχαὶ ἀνάλογοι πρὸς τὰς συγγενεῖς, προκαλούμεναι ὑπὸ ἐπικτήτων ὀφθαλμικῶν ἀλλοιώσεων. Ἡ ἀναγνώρισις τῶν διαφόρων αὐτῶν δυσχρωματοψιῶν ἔχει μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν διά τινα ἐπαγγέλματα (σιδηροδρομικοί, ναυτικοὶ κλπ.), γίνεται δὲ διὰ διαφόρων μεθόδων, ὡς τῶν μαλλίων τοῦ Holmgreen, τῶν πινάκων (Stilling, Ishihara κλπ.) καὶ διαφόρων ἄλλων εἰδικῶν ὀργάνων. Β. Α.

—[*Φυσ.*] Ἐὰν διαβιβάσωμεν διὰ πρίσματος ὀπτικοῦ δέσμην ἀκτίνων λευκοῦ *φωτός*, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ φῶς, ὡς ἐκ τῆς ἀναλύσεως, ἣν ὑφίσταται διὰ τῆς διόδου αὐτοῦ διὰ μέσου τοῦ πρίσματος, σχηματίζει ἐπὶ διαφράγματος, τιθεμένου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων ἐκ τοῦ πρίσματος, ἔγχρωμον ταινίαν, ἡ ὁποία καλεῖται *φάσμα*. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ λευκοῦ φωτὸς ἡ ἔγχρωμος ταινία δεικνύει κατὰ σειρὰν τὰ ἀκόλουθα χρώματα: ἐρυθρόν, πορτοκαλιόχρουν, κίτρινον, πράσινον, κυανοῦν, βαθὺ κυανοῦν καὶ ἰῶδες.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀποχρώσεως πρὸς τὴν ἑτέραν δὲν εἶναι ἀπότομος ἀλλὰ βαθμιαία, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὅλον φάσμα θεωρεῖται ὡς ἀποτελούμενον ἐξ ἀκαθορίστου ἀριθμοῦ χρωμάτων. Ἐκ συνηθείας ὅμως, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νεύτωνος, ἐπεκράτησε νὰ διακρίνωμεν ἐν τῷ φάσματι τοῦ λευκοῦ φωτὸς τὰ ὡς ἄνω ἑπτὰ χρώματα, τὰ ὁποῖα καλοῦνται *φασματικὰ χρώματα*. Τὰ φασματικὰ χρώματα εἶναι *ἁπλᾶ*, διότι ἕκαστον τούτων δὲν δύναται ν' ἀναλυθῇ εἰς ἄλλα ἁπλούστερα. Ἐὰν συνενώσωμεν καταλλήλως τὰ φασματικὰ χρώματα τοῦ λευκοῦ φωτός, ἀναπαράγεται πάλιν τὸ λευκὸν φῶς. Ἐὰν ὅμως συνενώσωμεν τὰ χρώματα ὡρισμένων περιοχῶν τοῦ φάσματος, παραλείποντες τὰ λοιπά, τότε προκύπτει ἰδιάζον χρῶμα, τὸ ὁποῖον καλεῖται *χρῶμα μείξεως*. Οὕτως, ἐὰν ἀπὸ τοῦ φάσματος λευκοῦ φωτὸς ἀποχωρίσωμεν καταλλήλως τὸ ἐρυθρὸν μέρος καὶ ἀκολούθως συνενώσωμεν ὅλα τὰ λοιπὰ χρώματα, προκύπτει πράσινον χρῶμα μείξεως, ἐὰν ὅμως ἀποχωρίσωμεν τὸ πορτοκαλιόχρουν, προκύπτει ἰῶδες χρῶμα μείξεως.

Φασματικὰ χρώματα	Ἐρυθρὸν	Πορτοκαλιόχρουν	Κίτρινον	Πράσινον	Κυανοῦν	Ἰῶδες
Χρῶμα μείξεως	Πράσινον	Ἰῶδες	Κυανοῦν	Ἐρυθρὸν	Κίτρινον	Πορτοκαλιόχρουν

Ἐὰν εἰς τὸ χρῶμα μείξεως προστεθῇ τὸ ἄνωθεν καὶ ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ ἔλλειπον φασματικὸν χρῶμα, προκύπτει ἐκ νέου λευκόν. Ἀνὰ δύο λαμβανόμενα τὰ χρώματα, τὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου στήλης τοῦ ἄνω πίνακος ἀναγραφόμενα, παρέχουν λευκόν, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὰ χρώματα ταῦτα καλοῦνται *συμπληρωματικά*. Οὕτω π. χ. τοῦ ἐρυθροῦ συμπληρωματικὸν εἶναι τὸ πράσινον, διότι ἐρυθρὸν+πράσινον παρέχει λευκόν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἁπλᾶ χρώματα τοῦ φάσματος, συντιθέμενα ἀνὰ δύο, δύνανται νὰ δώσουν τὸ λευκὸν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους συνδυασμούς: ἐρυθρὸν+πράσινον, πορτοκαλιόχρουν+ἰῶδες, κίτρινον+κυανοῦν. Τὰ ὡς ἄνω ὅμως χρώματα καλοῦνται *καθαρὰ συμπληρωματικὰ χρώματα*, καὶ τὸ λευκόν, ὅπερ παρέχουν, διαφέρει τοῦ λευκοῦ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, διότι ἡ ἀνάλυσις τοῦ φωτὸς καθαρῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων δὲν παρέχει πλῆρες φάσμα, ὡς τοῦτο συμβαίνει διὰ λευκὸν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ἀλλὰ φάσμα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει μόνον δύο συνιστώσας, ἤτοι τὰ δύο ἁπλᾶ φασματικὰ χρώματα, διὰ συνδυασμοῦ τῶν ὁποίων παρήχθη τὸ λευκόν.

Τὰ φαινόμενα τῆς ἀναπαραγωγῆς ἐκ τῶν χρωμάτων τοῦ λευκοῦ φωτὸς καὶ τῆς μείξεως τῶν χρωμάτων ἐσπούδασε συστηματικῶς ὁ Νεύτων τῇ βοηθείᾳ συσκευῆς ἐπινοηθείσης ὑπ' αὐτοῦ καὶ γνωστῆς ἐν τῇ φυσικῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *δίσκος τοῦ Νεύτωνος*. Ὁ δίσκος τοῦ Νεύτωνος εἶναι κυκλικὸς δίσκος, ἐν τῷ ὁποίῳ σχηματίζονται τεχνικῶς ἔγχρωμοι τομεῖς μὲ τὰ χρώματα τοῦ φάσματος, ὑφ' ἣν τάξιν καὶ ἀναλογίαν εὑρίσκονται ταῦτα ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι. Τιθεμένου τοῦ δίσκου τούτου εἰς ταχυτάτην περιστροφικὴν κίνησιν, ὁ ὀφθαλμός, ἐπειδὴ λόγῳ τῆς διαρκείας τῆς ἐντυπώσεως δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τὰ χρώματα τοῦ δίσκου κεχωρισμένως, βλέπει τὴν ἐπιφάνειαν

Digitized by Google

οὐχὶ ἔγχρωμον ἀλλὰ λευκήν. Πράγματι ὅμως τὸ χρῶμα τοῦ δίσκου δὲν εἶναι καθαρῶς λευκόν, ἀλλ' ἐλαφρῶς τεφρόν, καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἶναι ἀδύνατον τεχνικῶς νὰ σχηματίσωμεν ἐπὶ τοῦ δίσκου τὰ χρώματα τοῦ φάσματος, ὑφ' ἣν ἀκριβῶς τάξιν εὑρίσκονται ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι, καὶ διότι ὁ ἔγχρωμος δίσκος δὲν ἐκπέμπει τὸ αὐτὸ φῶς, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξέπεμπεν ἐὰν ἡ ὅλη ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἦτο λευκή. Ὁ Νεύτων διὰ τῆς αὐτῆς συσκευῆς ἐσπούδασε καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ἀναμείξεως τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων.

Ὅλως διαφόρως ὅμως πρὸς τὰ φασματικὰ χρώματα συμπεριφέρονται τὰ χρώματα τῶν σωμάτων ἢ τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν. Οὕτω τεμάχιον ὑφάσματος ἐρυθροῦ χρώματος γίνεται ἀντιληπτὸν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἡμῶν, διότι τοῦτο ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἐκπέμπῃ φῶς ἐρυθροῦ χρώματος. Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν ὅτι τὸ τεμάχιον ἐρυθροῦ ὑφάσματος δὲν ἀποτελεῖ αὐτόφωτον σῶμα, ἀλλ' ἑτερόφωτον, καθίσταται δὲ ὁρατὸν διότι ἀντανακλᾷ τὸ φῶς, ὅπερ προσπίπτει ἐπ' αὐτοῦ ὅταν φωτίζεται ἐκ μέρους φωτεινῆς πηγῆς, ἥτις ἑπομένως δέον κατ' ἀνάγκην νὰ περιέχῃ καὶ φῶς ἐρυθροῦ χρώματος, ὡς π. χ. εἶναι τὸ λευκὸν φῶς ἢ τὸ φῶς συνήθους λυχνίας. Γενικῶς τὸ χρῶμα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν ἔγχρωμον σῶμα ἢ ἔγχρωμος ἐπιφάνεια, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ φωτός, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα φωτίζεται. Οὕτω, ἐὰν σχηματίσωμεν ἐπὶ διαφράγματος τὸ φάσμα λευκοῦ φωτός, τότε τὸ χρῶμα σώματος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φασματικῆς περιοχῆς, εἰς ἣν τοποθετεῖται. Οὕτω τεμάχιον ἐρυθροῦ ὑφάσματος φαίνεται ἐρυθρόν, ὅταν τοποθετῆται εἰς τὴν ἐρυθρὰν περιοχὴν τοῦ φάσματος, ἐνῷ φαίνεται μέλαν, ὅταν τοποθετῆται εἰς τὰς λοιπὰς περιοχὰς τοῦ φάσματος. Γενικῶς ὅμως τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ ὑφάσματος, ὡς συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ τεχνητὰ χρώματα, δὲν εἶναι ἁπλοῦν, ἤτοι τὸ ἐρυθρὸν ὕφασμα δὲν εἶναι μονόχρουν, ἀλλὰ περιέχει καὶ ἄλλα χρώματα, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο δύναται νὰ ἐκπέμπῃ καὶ φῶς ἄλλων χρωμάτων, δυνάμεθα δὲ πράγματι νὰ ἐξακριβώσωμεν τοῦτο, ἐὰν ἐκτείνωμεν ταινίαν ἐρυθροῦ ὑφάσματος κατὰ μῆκος τοῦ φάσματος, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο νὰ φωτίζεται ὑφ' ὅλων τῶν ἀκτινοβολιῶν τοῦ φάσματος, ὅτε ἀνευρίσκομεν ποίας ἐκ τῶν ἀκτινοβολιῶν τοῦ φάσματος τοῦ λευκοῦ φωτὸς ἀπορροφεῖ τελείως καὶ ποίας δύναται νὰ ἐκπέμπῃ καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν οὕτω τὰ διάφορα χρώματα, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει τὸ ἐρυθρὸν ὕφασμα. Διὰ τῆς ὡς ἄνω μεθόδου δυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ πεισθῶμεν ὅτι διάφορα σώματα, τὰ ὁποῖα ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὅτι ἔχουν ὅμοιον χρωματισμόν, ἀπορροφοῦν ἢ ἀντανακλοῦν τὰ διάφορα χρώματα τοῦ φάσματος μετὰ διαφόρου ἐντάσεως.

Ἐὰν κατὰ μῆκος φάσματος ἡλιακοῦ μετατοπίζωμεν φύλλον λευκοῦ χάρτου, λαμβάνει τοῦτο τὸ χρῶμα τῆς περιοχῆς τοῦ φάσματος, ἐν ᾗ τοῦτο ἑκάστοτε εὑρίσκεται, καθόσον ἔχει τὴν ἰδιότητα ν' ἀντανακλᾷ πάσας τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς φαίνεται εἰς ἡμᾶς λευκόν. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν σώματα διαφόρων χρωμάτων φωτίσωμεν ἐν σκοτεινῷ θαλάμῳ διὰ φλογὸς νατρίου, ἡ ὁποία παρέχει ἔντονον κίτρινον φῶς, φαίνονται εἴτε κίτρινα εἴτε τεφρὰ εἴτε μέλανα.

Γενικῶς, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ χρώματος σώματός τινος, ὑπονοοῦμεν τὸ χρῶμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβανόμεθα τὸ σῶμα, ὅταν φωτίζεται ὑπὸ ἐντόνου ἡλιακοῦ φωτός, ἤτοι ἐν καιρῷ ἡμέρας, εἴτε ὑπὸ πηγῆς παρεχούσης ὅσον οἷόν τε καθαρὸν λευκὸν φῶς.

Ἐὰν εἰς τὴν πορείαν δέσμης ἡλιακῶν ἀκτίνων, πρὶν ἢ αὗται προσπέσουν ἐπὶ συσκευῆς ἀναλύσεως, παρενθέσωμεν ἔγχρωμον ὕαλον, παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τοῦ φάσματος ἐλλείπουν μία ἢ περισσότεραι περιοχαί, διότι ὡρισμένα μὲν χρώματα ἀπορροφοῦνται ὑπὸ τῆς ἐγχρώμου ὑάλου, ἐνῷ ἄλλα διέρχονται δι' αὐτῆς ἄνευ ἀπορροφήσεως. Τὸ μεῖγμα τῶν διὰ τῆς πλακὸς διερχομένων χρωμάτων προκαλεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ χρώματος τῆς ἐγχρώμου πλακός. Τὸ ἐξ ἀπορροφήσεως τοῦ φωτὸς ὑπὸ ἐγχρώμων σωμάτων προκαλούμενον φάσμα καλεῖται *φάσμα ἀπορροφήσεως* καὶ ἐκ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ποῖαι χρωστικαὶ οὐσίαι περιέχονται εἰς τὸ ἔγχρωμον σῶμα.

Ἐκ τῆς ἀναμείξεως δύο χρωστικῶν οὐσιῶν (π.χ. ἐλαιοχρωμάτων ἢ ὑδροχρωμάτων), ὡς π. χ. κιτρίνου καὶ κυανοῦ, δὲν προκύπτει λευκόν, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν ἀναμείξεως τῶν ἀντιστοίχων φασματικῶν χρωμάτων, ἀλλὰ πράσινον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς. Ἡ κιτρίνη χρωστικὴ οὐσία ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ συγκρατῇ πάντα τὰ χρώματα τὰ κείμενα πρὸς τὴν κυανῆν περιοχὴν τοῦ φάσματος, τουτέστιν αἱ κίτριναι χρωστικαὶ οὐσίαι διαπερῶνται ὑπὸ πάντων τῶν χρωμάτων ἢ ἀντανακλοῦν πάντα τὰ χρώματα τὰ κείμενα πρὸς τὴν ἐρυθρὰν περιοχὴν τοῦ φάσματος, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ τοῦ πρασίνου. Ἐξ ἄλλου πάλιν αἱ κυαναῖ χρωστικαὶ οὐσίαι ἀπορροφοῦν πάντα τὰ χρώματα τὰ κείμενα πρὸς τὴν ἐρυθρὰν περιοχὴν τοῦ φάσματος, ἐνῷ τοὐναντίον διαπερῶνται ὑπὸ τῶν χρωμάτων ἢ ἀντανακλῶσι πάντα τὰ χρώματα τὰ κείμενα πρὸς τὴν κυανῆν περιοχὴν τοῦ φάσματος, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ τοῦ πρασίνου.

Ἐὰν εἰς μεῖγμα κιτρίνης καὶ κυανῆς χρωστικῆς οὐσίας αἱ δύο οὐσίαι εὑρίσκωνται ἐν στενῇ ἀναμείξει, τότε τὸ ἐκ μέρους τινὸς τῆς κυανῆς χρωστικῆς οὐσίας διερχόμενον φῶς, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰ χρώματα πράσινον, κυανοῦν καὶ ἰῶδες, προσπίπτει ἐπὶ μέρους τινὸς τῆς κιτρίνης χρωστικῆς οὐσίας, ἡ ὁποία ὅμως ἀπορροφεῖ ἐκ τοῦ ἄνω μείγματος χρωμάτων τὸ κυανοῦν καὶ τὸ ἰῶδες, οὕτω δὲ ἐκ τοῦ μείγματος τῶν δύο χρωστικῶν οὐσιῶν διέρχονται μόνον αἱ πράσιναι ἀκτῖνες ἄνευ ἀλλοιώσεως.

Τὸ πράσινον χρῶμα τοῦ μείγματος εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον κεκορεσμένον, ὅσον στενότερον εἶναι τὸ μεῖγμα τῶν συνιστωσῶν χρωστικῶν οὐσιῶν, διότι τότε μόνον αἱ προσπίπτουσαι ἀκτῖνες συναντοῦν διαδοχικῶς καὶ ἐπανειλημμένως τὰς συνιστώσας χρωστικὰς οὐσίας, ὅτε καὶ μόνον συμβαίνει τελεία ἀπορρόφησις πασῶν τῶν ἀκτίνων, ἐξαιρέσει τῶν πρασίνων.

Τὸ πράσινον χρῶμα, τὸ προκῦπτον ἐκ τῆς ἀναμείξεως κιτρίνης καὶ κυανῆς χρωστικῆς οὐσίας δὲν εἶναι τόσον φωτεινόν, ὅσον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πρασίνου ἁπλῆς χρωστικῆς οὐσίας, διότι τόσον ἡ κιτρίνη, ὅσον καὶ ἡ κυανῆ χρωστικὴ οὐσία τοῦ μείγματος ἀπορροφοῦν ἐν μέρει καὶ τὸ πράσινον, ἐνῷ ἁπλῆ πρασίνη χρωστικὴ οὐσία, ἐφ' ὅσον φωτίζεται ὑπὸ λευκοῦ φωτός, ἀντανακλᾷ τὸ ὅλον μέρος τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν πρασίνην περιοχὴν τοῦ φάσματος σχεδὸν ἄνευ ἀπορροφήσεως.

Γενικῶς τὸ χρῶμα τὸ προκῦπτον ἐξ ἐπανειλημμένης ἀπορροφήσεως τῶν ἀκτίνων ὑπὸ δύο ἢ τριῶν χρωστικῶν οὐσιῶν καλεῖται *χρῶμα ἐκ διαφορᾶς*. Τοὐναντίον τὸ χρῶμα, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐκ τῆς προσθήκης διαφόρων φασματικῶν χρωμάτων, καλεῖται *χρῶμα ἐκ προσθέσεως*. Τὸ χρῶμα ἐκ διαφορᾶς δύο χρωστικῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν ἡ μὲν κιτρίνη, ἡ δὲ κυανῆ, εἶναι πράσινον, ἐνῷ τὸ χρῶμα ἐκ προσθέσεως δύο φασματικῶν χρωμάτων, ὧν τὸ μὲν κίτρινον, τὸ δὲ κυανοῦν, εἶναι λευκόν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑποκειμενικὴν ἀντίληψιν τῶν χρωμάτων, διετυπώθησαν πολλαὶ θεωρίαι, χωρὶς οὐδεμία τούτων νὰ δίδῃ ἐξήγησιν πλήρη τοῦ φαινομένου. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι ἠσχολήθησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀναφέρομεν τοὺς Newton, Young, Helmholtz, Ostwald, οἵτινες ἐδημοσίευσαν ἀξιολόγους ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου, ἐνταῦθα ὅμως θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς θεωρίας τῶν Young-Helmholtz, ἡ ὁποία διετυπώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Young ἐν ἔτει 1807, ἀνεπτύχθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Helmholtz ἐν ἔτει 1867 καὶ διηυρύνθη ἀκολούθως ὑπὸ διαφόρων ἐρευνητῶν. Κατὰ τὴν ὡς ἄνω θεωρίαν, εἰς τὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐκτὸς τῶν ραβδίων, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν διαφορὰς φωτισμοῦ καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἀντιδροῦν, ἤτοι εἶναι ἀναίσθητα εἰς τὰ διάφορα χρώματα, ἀπολήγουν καὶ ὡρισμένα μέρη τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ τῆς κωνοειδοῦς κατασκευῆς αὐτῶν, καλοῦνται κωνία, διακρινόμενα εἰς τρεῖς κατηγορίας. Ἡ μία τῶν κατηγοριῶν εἶναι εὐσταθὴς εἰς τὸ ἐρυθρόν, ἡ ἑτέρα εἰς τὸ πράσινον καὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὸ ἰῶδες. Κατὰ τὸν J. v. Kries περὶ τὴν κεντρικὴν περιοχὴν τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἐπικρατοῦν τὰ εἰς τὰ χρώματα εὐαίσθητα κωνία, ἐνῷ τὰ περιφερειακὰ μέρη αὐτῶν περιλαμβάνουν κατὰ προτίμησιν ραβδία. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν, ὅταν ἔγχρους φωτεινὴ ἀκτὶς εἰσχωρῇ εἰς τὸν ἀμφιβληστροειδῆ, τότε διεγείρει καὶ τὰς τρεῖς κατηγορίας τῶν κωνίων, εἰς διάφορον ὅμως βαθμόν, ἀναλόγως τοῦ χρώματος αὐτῆς. Οὕτως ἐρυθρὰ ἀκτὶς διεγείρει κατὰ προτίμησιν τὰ εἰς τὸ ἐρυθρὸν εὐπαθῆ κωνία, ἐνῷ αἱ ἕτεραι δύο κατηγορίαι κωνίων διεγείρονται ἀνεπαισθήτως. Ἐφ' ὅσον τὸ ἐρυθρὸν περιέχει καὶ ἴχνη κιτρίνου ἢ ἰώδους, τότε διεγείρονται καὶ τὰ εἰς κίτρινον καὶ ἰῶδες εὐπαθῆ κωνία. Τὸ κυανοῦν φῶς καθίσταται ἀντιληπτόν, διότι δι' αὐτοῦ διεγείρονται κατὰ προτίμησιν κωνία εὐαίσθητα εἰς τὸ πράσινον καὶ ἰῶδες, ἐνῷ τὰ εἰς τὸ ἐρυθρὸν εὐπαθῆ κωνία ὑφίστανται ὅλως ἀσθενῆ διέγερσιν. Ἡ ἀντίληψις τοῦ λευκοῦ φωτὸς γεννᾶται διὰ τῆς ταυτοχρόνου διεγέρσεως καὶ τῶν τριῶν εἰδῶν κωνίων.

Ἡ παραγωγὴ λευκοῦ φωτὸς ἐκ τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων (π. χ. κυανοῦ καὶ κιτρίνου) ἐξηγεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω θεωρίας ὡς ἀκολούθως. Εἰς τὴν περίπτωσιν π. χ. τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων κυανοῦ καὶ κιτρίνου, αἱ κυαναῖ ἀκτῖνες διεγείρουν ἐντόνως τὰ εἰς τὸ πράσινον καὶ τὸ ἰῶδες εὐαίσθητα κωνία, ἀσθενῶς δὲ τὰ εὐαίσθητα εἰς τὸ ἐρυθρόν. Ἐὰν ἤδη εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν κίτρινον φῶς τοιαύτης ἐντάσεως, ὥστε νὰ διεγείρῃ ἐντόνως τὰ εἰς τὸ ἐρυθρὸν εὐαίσθητα κωνία καὶ ἀσθενέστερον τὰς λοιπὰς δύο κατηγορίας κωνίων, ἀλλ' εἰς τρόπον ὥστε ἡ διέγερσις καὶ τῶν τριῶν κατηγοριῶν κωνίων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς νὰ εἶναι ἰσότιμος, τότε ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ λευκοῦ φωτός. Ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν Young-Helmholtz ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν ἔγχρωμον εἰκόνα ἐκ πάντων τῶν χρωματικῶν τόνων διὰ συνδυασμοῦ τριῶν μόνον χρωμάτων (τριχρωμία), τοῦ ἐρυθροῦ, κιτρίνου καὶ κυανοῦ. Ἐπίσης ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν ἄνω θεωρίαν ἐξηγοῦνται τὰ ἔγχρωμα μετεικάσματα. Ἡ χρωματικὴ τυφλότης ἐξηγεῖται ἐπίσης διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι ἐν τῷ ὀφθαλμῷ δὲν εἶναι ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμέναι καὶ αἱ τρεῖς κατηγορίαι κωνίων.

Γενικῶς τὰ ραβδία θεωροῦνται ὅτι εἶναι εὐαισθητότερα εἰς τὸ φῶς ἢ τὰ κωνία. Ὡς ἐκ τούτου εἰς περίπτωσιν ἀσθενοῦς φωτισμοῦ βλέπομεν μόνον διὰ τῶν ραβδίων καὶ οὐχὶ διὰ τῶν κωνίων. Οὕτω εἰς περίπτωσιν ἀσθενοῦς φωτισμοῦ, ὡς π. χ. ὑπὸ τὸ φῶς πανσελήνου, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀντικείμενα, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἔχωμεν ἀντίληψιν τοῦ χρώματος αὐτῶν. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— *[Χημ.]* Τὰ διάφορα *χρώματα*, φυσικὰ ἢ τεχνητά, εἶναι ἁπλαῖ ἢ πολλαπλαῖ συνθέσεις ὀργανικῶν ἢ ἀνοργάνων ὑλῶν, αἵτινες ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ προσδίδουν εἰς τὴν μᾶζαν διαφόρων ὑλῶν χροιὰν ἀνθεκτικὴν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός, τῆς πλύσεως κλπ. Τὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν χρωμάτων πρὸς βαφὴν τῶν ὑφασμάτων καὶ ἀναλόγων ὑλῶν διεξοδικῶς ἐξετέθησαν εἰς τὸ ἄρθρον *βαφική* (βλ. λ.).

Α'. Συνθετικὰ χρώματα. Τὰ ἀφορῶντα τὰς σπουδαιοτέρας τάξεις τεχνητῶν ἢ συνθετικῶν χρωμάτων, τῶν καλουμένων χρωμάτων τῆς πίσσης ἢ τῆς ἀνιλίνης, ἐξετέθησαν εἰς τὰς οἰκείας λεξικογραφικὰς θέσεις, ὡς λ. χ. *ἀκριδίνης χρώματα*, *ἀνθρακινόνης χρώματα*, *ἀζινοχρώματα*, *ἀζιδινοχρώματα*, *ἀζωχρώματα*, *κινονιμιδοχρώματα*, *κινολίνης χρώματα*, *ἰσοκινολίνης χρώματα*, *ἰνδικοειδεῖς χρωστικαί*, *νιτροχρώματα*, *νιτρωδοχρώματα*, *ὀξαζῖναι*, *πυρονῖναι*, *θειοχρώματα*, *θειαζῖναι*, *ὀξαζινοχρώματα*, *διφαινυλομεθανίου χρώματα*, *τριφαινυλομεθανίου χρώματα* κλπ.

Αἱ πρῶται σπουδαῖαι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι περὶ τῶν συνθετικῶν χρωμάτων ὀφείλονται εἰς τὸν A. W. v. Hofmann, ἤρχισαν δὲ τῷ 1862 διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς φουξίνης καὶ τῶν παραγώγων αὐτῆς καὶ συνεχίσθησαν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν. Συμπληρωματικῶς κατὰ τὰς ἐρεύνας αὐτὰς ηὑρενήθησαν ἐπίσης ἡ χρυσανιλίνη, ἡ σαφρανίνη, ἡ ἰνδουλίνη καὶ διάφοροι πρῶται ὗλαι τῆς βιομηχανίας τῶν χρωμάτων.

Ὅταν ἡ ἐωσίνη, ἡ χρυσοϊδίνη καὶ τὸ πορτοκαλιόχρουν τοῦ Poirrier εἰσήχθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον τῷ 1876, οὐδὲν ἦτο γνωστὸν περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν. Ὁ Hofmann τὰς ἀνέλυσε, καθώρισε τὴν σύστασιν αὐτῶν καὶ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν χημικῶν ἐπὶ τοῦ νέου τούτου πεδίου τῆς ἐρεύνης. Αἱ ἐργασίαι τῶν Graebe καὶ Liebermann περὶ τῆς ἀλιζαρίνης, τοῦ Baeyer περὶ τοῦ ἰνδικοῦ καὶ τοῦ Kostanecki περὶ τῶν φλαβονίων ἔσχον ἐπίσης μεγίστην σημασίαν. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐξαρθῶσιν ἀκόμη αἱ ἐργασίαι τοῦ Rosenstiehl περὶ τῶν ἰσομερῶν τολουϊδινῶν (καθ' ἃς ἀνεκαλύφθη ἡ ο-τολουϊδίνη) καὶ τῶν ἰσομερῶν καὶ ὁμολόγων ροδανιλινῶν, τοῦ Doebner περὶ τοῦ πρασίνου τοῦ μαλαχίτου, αἱ θαυμασίαι ἔρευναι τοῦ Emil καὶ Otto Fischer περὶ τῶν παραγώγων τοῦ τριφαινυλομεθανίου, ὡς καὶ αἱ μελέται τῶν Witt, Nietzki, Bernthsen, O. Fischer, Hepp καὶ Kehrmann περὶ τῶν ἀζινῶν καὶ τῶν παραγώγων τοῦ ἀζωνίου. Ἐκ τῶν περαιτέρω γενομένων δημοσιεύσεων πρέπει νὰ ἀναφερθῶσιν αἱ ἔρευναι τῶν Peter Griess, Armstrong, Wynne, A. v. Weinberg, Berbthsen, Noelting, Baeyer-Villiger, Georgievics, Homolka, R. Meyer, A. G. Green, G. Schultz, Möhlau, Fr. Ullmann, Willstätter, R. Scholl, R. E. Schmidt, Friedländer, Bucherer, Engi, Madelung, Werner καὶ πολλῶν ἄλλων.

Τὰ ὀργανικὰ σώματα φαίνονται κεχρωσμένα, ὅταν ἀπορροφοῦν μέρος τοῦ προσπίπτοντος λευκοῦ φωτός. Τὸ χρῶμα εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν μὴ ἀπορροφουμένων ἀκτίνων τοῦ ὁρατοῦ φάσματος. Ἀλλὰ καὶ ἄχροα σώματα ἀπορροφοῦν, ὡς ἤδη ὁ W. N. Hartley τῷ 1879 εἶχεν ἀποδείξει, εἰς τὸ ὑπεριῶδες μέρος τοῦ φάσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀόρατον εἰς τὸν ὀφθαλμόν μας. Τοιαῦτα σώματα εἶναι λ. χ. τὸ βενζόλιον, ἡ ναφθαλίνη, τὸ ἀνθρακένιον κλπ. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰς ἑνώσεις αὐτὰς ὡρισμένων ὁμάδων προωθεῖται ἡ ἀπορρόφησις εἰς τὸ ὁρατὸν μέρος τοῦ φάσματος, ἤτοι εἰς τὴν περιοχὴν τῶν μηκῶν κύματος ἀπὸ 395 μμ μέχρι περίπου 760 μμ. Εἰς τὸ ὁρατὸν μέρος τοῦ φάσματος ἡ σειρὰ τῶν παραγομένων χρώσεων μετ' αὐξανομένου μοριακοῦ βάρους εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἀκόλουθος: κίτρινον → πορτοκαλιόχρουν → ἐρυθρὸν → ἰῶδες → κυανοῦν → πράσινον.

Κατὰ τὸν Schütze δηλοῦται αὕτη ὡς βαθοχρωμία, ἐνῷ ἡ ἀντίθετος πρόοδος ὡς ὑποχρωμία ἢ ἐπίσης ὡς θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ μεταβολὴ χρώματος. Ὅπως, ὅμως, ἔχει ἀποδειχθῆ, ὑπάρχουν

Digitized by Google

ἀκόμη πολλαὶ δυσκολίαι εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς σχέσεως μεταξὺ χρώματος καὶ συστάσεως τῶν ἐγχρώμων σωμάτων. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ περὶ τῆς σημασίας τῶν ἐγχρώμων σωμάτων διὰ τὰς ὑφαντικὰς ἶνας. Διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις τῶν κεχρωσμένων σωμάτων ὡς χρωστικῶν ὑλῶν, πρέπει ταῦτα πρὸ παντὸς νὰ εἶναι διαλυτὰ εἰς τὸ ὕδωρ, διότι πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἡ βαφικὴ ἐπιτελεῖται ἐντὸς ὑδατικῶν μέσων. Τὰ ἀδιάλυτα χρώματα μετατρέπονται δι' ἀναγωγῆς εἰς διαλυτὰ εἰς τὰ ἀλκάλια ὑδροπροϊόντα. Τὰ θειοχρώματα εἶναι λόγῳ τῆς ὁμάδος SH διαλυτὰ εἰς θειοῦχον νάτριον. Αἱ χρωμοβάσεις τῶν βασικῶν χρωμάτων καθίστανται διαλυταὶ εἰς τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἁλάτων αὐτῶν. Εἰς τὰ ἁλατοχρώματα καὶ ὀξυχρώματα προκαλεῖται ἡ εἰς ὕδωρ διαλυτότης διὰ τῆς σουλφοομάδος.

Ὁ Ο. Ν. Witt ἠρεύνησε τὴν αἰτίαν τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς βαφὴν πληρέστερον καὶ καθώρισεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν γεγονότων καὶ ἰδίων αὐτοῦ ἐρευνῶν τὰς ἀκολούθους τρεῖς βασικὰς ἀρχάς: α) Ἡ φύσις τῆς χρωστικῆς ὕλης ἀρωματικῶν σωμάτων προκαλεῖται ἐκ τῆς συχρόνου παρουσίας μιᾶς ὁμάδος, ἥτις παρέχει τὸ χρῶμα, καὶ ἑτέρας, ἥτις σχηματίζει ἅλατα. Ἡ πρώτη καλεῖται *χρωμοφόρος ὁμάς*. Σῶμα περιέχον χρωμοφόρον ὁμάδα δὲν ἕπεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι καὶ κεχρωσμένον, ἀλλ' εἶναι ἀντιθέτως συνηθέστατα ἄχρουν. Ὁ Witt καλεῖ τὴν τοιαύτην ἕνωσιν *χρωμογόνον*, αὕτη δὲ διὰ τῆς περαιτέρω εἰσαγωγῆς ἐν τῷ μορίῳ της τῆς σχηματιζούσης ἅλατα ὁμάδος μετατρέπεται εἰς χρῶμα (χρωστικήν). Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὁ Witt ἐκάλεσε βραδύτερον τὴν τοιαύτην ὁμάδα, ἥτις σχηματίζει ἅλατα, *αὐξόχρωμον ὁμάδα*. β') Ἡ χρωμοφόρος ὁμὰς ἐξωτερικεύει τὴν ἐπίδρασιν, ἣν κέκτηται νὰ παράγῃ χρωστικὴν ὕλην μᾶλλον εἰς τὰς ἁλατούχους ἑνώσεις τῆς χρωστικῆς ἢ ὅταν εὑρίσκωνται αὗται εἰς ἐλευθέραν κατάστασιν. γ') Ἐκ δύο κατὰ τὰ λοιπὰ ὁμοίας κατασκευῆς χρωστικῶν ὑλῶν καλυτέρα εἶναι ἐκείνη, ἥτις σχηματίζει σταθερώτερα ἅλατα. Αἱ τρεῖς αὗται θεμελιώδεις ἀρχαὶ ἰσχύουν γενικῶς δι' ὅλας σχεδὸν τὰς χρωστικὰς ὕλας.

Τὸ πρῶτον συνθετικὸν χρῶμα, ὅπερ ἔσχε πρακτικὴν ἐφαρμογήν, ὑπῆρξε τὸ πικρικὸν ὀξύ. Κατὰ τὸ ἔτος 1856 ὁ W. H. Perkin ἀνεκάλυψε τὴν περίφημον μωβεΐνην, ληφθεῖσαν δι' ὀξειδώσεως τῆς ἀνιλίνης διὰ διχρωμικοῦ καλίου. Ἡ ὡραιότης αὐτῆς ὑπερβαίνουσα κατὰ πολὺ τὰ μέχρι τότε γνωστὰ ἰώδη, συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς διάδοσιν. Κατὰ τὸν ἴδιον περίπου χρόνον (1856) παρετήρησεν ὁ Natanson τὸν σχηματισμὸν ἐρυθροῦ παραπροϊόντος κατὰ τὴν θέρμανσιν τῆς ἀνιλίνης μετ' αἰθυλενοχλωριδίου καὶ δύο ἔτη βραδύτερον ὁ A. W. Hofmann παρεσκεύασε τὸ ἴδιον παραπροϊὸν κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς τριφαινυλογουανιδίνης ἐξ ἀνιλίνης καὶ τετραχλωριάνθρακος. Κατὰ τὸ ἔτος 1859 γίνεται ἡ σπουδαιοτάτη καὶ μεγίστης τεχνικῆς σημασίας παρατήρησις τοῦ Verguin ὅτι διὰ θερμάνσεως τολουϊδινούχων ἀνιλινῶν τοῦ ἐμπορίου μετὰ μεταλλοχλωριδίων (ἰδίως τετραχλωριούχου κασσιτέρου) λαμβάνεται τῆγμα πλούσιον εἰς χρωστικὴν ὕλην. Ἡ μέθοδος αὕτη, τυχοῦσα προνομίου εὑρεσιτεχνίας τῇ 8 Ἀπριλίου 1859, ἀπέδωσε τὴν περίφημον φουξίνην, βραδύτερον δὲ ὑπέστη σημαντικάς τινας μετατροπάς. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς φουξίνης ἔδωσε μεγάλην ὤθησιν εἰς τοὺς χημικοὺς πρὸς ἔρευναν τῆς ἀνιλίνης καὶ τῶν προϊόντων μετατροπῆς αὐτῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἡ βιομηχανία τῶν συνθετικῶν χρωμάτων ἔσχε ταχεῖαν καὶ μεγάλην πρόοδον. Οὕτως ἐπηκολούθησεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἰώδους καὶ τοῦ κυανοῦ τῆς ἀνιλίνης, τῆς κοραλλίνης, τῆς φωσφίνης, τοῦ ἰώδους, τοῦ ἰωδοπρασίνου, τοῦ μεθυλοϊώδους κ.λ. Οἱ βαφεῖς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρχισαν νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν σωρείαν ὡραίων καὶ ἀνθεκτικῶν χρωμάτων δι' ὅλας αὐτῶν τὰς χρήσεις. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863 ἐπετεύχθη ἡ πρώτη πρακτικὴ μέθοδος τῆς παρασκευῆς τοῦ μέλανος τῆς ἀνιλίνης ἐπὶ τῶν ἰνῶν.

Μετὰ πλείστας ὅσας ἄλλας ἀνακαλύψεις πολυτίμων καὶ σπουδαιοτάτων χρωμάτων, ἐπέτυχεν ὁ A. Baeyer τῷ 1880 τὴν παρασκευὴν τοῦ ἰνδικοῦ κατὰ διαφόρους τρόπους ἐκ τοῦ κινναμωμικοῦ ὀξέος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ ἀνακάλυψις νέων χρωμάτων οὐδὲν ὅριον πλέον γνωρίζει καὶ χιλιάδες νέων χρωμάτων διαρκῶς ἀνακαλύπτονται, πλουτίζουσαι ἀφθονώτατα τὰς βιομηχανίας καὶ τὰ βαφεῖα. Σήμερον δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν συνθετικῶν χρωμάτων εἶναι τῷ ὄντι ἄπειρος.

Β') *Φυτικὰ χρώματα*. Ταῦτα περιέχονται εἰς φυτικὰ μέρη (ῥίζας, φλοιούς, ξύλα, φυλλώματα, ἄνθη, τμήματα ἀνθέων, καρποὺς καὶ σπέρματα, λειχῆνας, ῥητίνας καὶ ἐκκρίματα) Ἡ χρωστικὴ ὕλη ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς εἴτε ὡς τοιαύτη (κουρκουμᾶ), εἴτε ὑπὸ μὴ βάπτουσαν μορφήν, ὡς π. χ. ὡς γλυκοζίτης (ἰνδικόν). Τὰ φυτικὰ χρώματα, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν συνθετικῶν χρωμάτων, ὑπῆρξαν ἡ ἀποκλειστικὴ ὕλη τῆς βαφικῆς καὶ τυπογραφίας. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν συνθετικῶν χρωμάτων σπουδαῖα φυτικὰ χρώματα, ὡς ἡ ἀλιζαρίνη, τὸ ἰνδικὸν κ.λ., ἀντικατεστάθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἀναλόγων συνθετικῶν χρωμάτων, ἀλλὰ διὰ τὸ κυανόξυλον, τὸ κατεχοῦ καί τινα ἄλλα δὲν ἔχουν εἰσέτι παρασκευασθῆ τελείως ἀνάλογα συνθετικὰ χρώματα. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν φυτικῶν χρωμάτων εἶναι: ἡ *ἀλιζαρίνη*, ἡ *ὀλαννίνη*, τὸ *κυανόξυλον* ἢ *αἱματόξυλον*, τὸ *καμπεχιανόν*, τὸ *κατεχοῦ* ἢ *κασσοῦ*, ἡ *χλωροφύλλη*, τὸ *κουρκουμᾶ* ἢ *κιτρινόρριζα* ἢ *κουρκουμένη*, τὸ *ἐλλαγικὸν ὀξύ*, τὸ *κιτρινόξυλον* ἢ *βραζιλιανὸν ξύλον*, τὸ *ἰνδικόν*, τὸ *κίνον κόμμι*, τὸ *ἡλιοτρόπιον*, τὸ *ὀρλεάν*, ἡ *ὀρκέλλη*, ἡ *δρυοκιτρίνη*, τὸ *ἐρυθρόξυλον*, τὸ *σαφράνιον* ἢ *κρόκος*, τὸ *ξύλον τοῦ σαντάλου κ. λ.*

Γ') *Ζωϊκὰ χρώματα*. Ταῦτα εἶναι ὀλίγα καὶ ἔχουν μικρὰν μόνον διὰ τὴν πρᾶξιν σημασίαν. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι: ἡ *κοχενίλλη*, ὁ *κέρμης* καὶ ἡ *πορφύρα*.

Δ') *Ἀνόργανα ἢ ὀρυκτὰ ἢ γεώδη χρώματα*. Εἰς τὴν φύσιν εὑρίσκονται ὡρισμένα ὀρυκτά, τῶν ὁποίων αἱ μορφολογικαὶ ἰδιότητες καὶ ἡ ἔγχρους ὄψις τὰ καθιστῶσι κατάλληλα, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς χρωστικαὶ ὕλαι. Ἐνταῦθα τίθεται ὡς προϋπόθεσις ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ μηχανικὴ κατάτμησις τοῦ ὀρυκτοῦ ἄνευ ἰδιαιτέρας δυσκολίας μέχρι μεγίστης λεπτότητος καὶ ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ εὕρεσις τοῦ ἐν λόγῳ ὀρυκτοῦ εἰς σημαντικὰς ποσότητας ἐν σχετικῇ καθαρότητι. Ἐπίσης πρέπει περαιτέρω ὁ τόνος τοῦ χρώματος νὰ εἶναι σχετικῶς ὁμοιόμορφος. Τοιαῦται ὀρυκταὶ ἀποθέσεις εἶναι κατεσπαρμέναι εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ ἡ μεταλλουργικὴ ἐξόρυξις αὐτῶν ἐπιτελεῖται πολλαχοῦ εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλον βαθμόν. Τὸ ἀκατέργαστον ὀρυκτὸν εἰς ἐν τῷ ἀέρι ξηρανθεῖσαν κατάστασιν κατὰ πρῶτον τεμαχίζεται, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον, ἀναλόγως τῆς σκληρότητος καὶ τοῦ εὐθραύστου αὐτοῦ, χρησιμοποιοῦνται διαφόρου τύπου μηχανήματα. Εἶτα ἀκολουθεῖ ἡ παραγωγὴ τοῦ πολτοῦ, ἥτις ἀπαιτεῖ μεγάλους καὶ πολυαρίθμους κάδους. Ὡρισμένα ἀνόργανα χρώματα ἀπαιτοῦν καὶ σχετικὴν φρῦξιν, ἥτις γίνεται εἰς μεγάλους κλιβάνους. Τὰ ἕτοιμα χρώματα πρέπει ἐπιμελῶς νὰ κονιοποιηθῶσι καὶ νὰ κοσκινισθῶσι.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν εἰς τὴν πρᾶξιν χρησιμοποιουμένων ἀνοργάνων χρωμάτων εἶναι:

1. *Λευκὰ χρώματα*: α') *λευκὸν τοῦ βαρίου* ἢ *θειικὸν βάριον* ἢ *ὀρυκτὸν λευκὸν* ἢ *μόνιμον λευκόν*· β') *γύψος, θειικὸν ἀσβέστιον, λευκὸν χῶμα*· γ') *κρητίς, ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, μάρμαρον*· δ') *ἄργιλλος, πυριτικὸν ἀργίλλιον, καολίνης*· ε') *λευκὸν τοῦ ψευδαργύρου* ἢ *ὀξείδιον ψευδαργύρου*· στ') *λευκὸν τοῦ μολύβδου* ἢ *λευκὸν ἀργυροῦν* ἢ *ἀνθρακικὸς μόλυβδος*· ζ') *λιθοπόνιον*· η') *λευκὸν τοῦ τιτανίου*.

2. *Κίτρινα χρώματα*. α') *ὦχρα*. Παραλλαγὴ τοῦ λειμωνίτου. Ὀρυκτὸν τοῦ σιδήρου μετ' ἀργίλλου. Ἐμφανίζεται ἀναλόγως τῆς εἰς σίδηρον περιεκτικότητος εἰς διαφόρους παραλλαγὰς χρώματος, ἤτοι ὡς ὦχρα ἀτλῆ, ὡς κιτρίνη ὦχρα καὶ ὡς ἐρυθρὰ ὦχρα. β') *οὔμβρα*· γ') *κίτρινον τοῦ χρωμίου*· δ') *κίτρινον τοῦ καδμίου*· ε') *κίτρινον τοῦ στροντίου* ἢ *χρωμικὸν στρόντιον* ἢ *κίτρινον τῆς Νεαπόλεως*· στ') *κίτρινον τοῦ μολύβδου*. 3. *Ἐρυθρὰ χρώματα* (βλ. λ. *ἐρυθρός*) 4. *Πράσινα χρώματα*. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τούτων εἶναι: α') τὸ *πράσινον τοῦ χρωμίου*· β') τὸ *πράσινον τοῦ μαλαχίτου*· γ') τὸ *πράσινον τῆς Βικτωρίας*. 5. *Κυανᾶ χρώματα* (βλ. λ. *κυανοῦς* καὶ *οὐλτραμαρῖνον*). 6. *Μελανὰ χρώματα*. Ὡς τοιαῦτα θεωροῦνται εἴτε τὰ ἀνθρακοῦχα ἀργιλλοπετρώματα, εἴτε ὁ δι' ἀπανθρακώσεως ὀργανικῶν ὑλῶν λαμβανόμενος διαφόρου καθαρότητος ἄνθραξ.

Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

— [*Ὀρυκτολ.*] *Χρῶμα* τῶν ὀρυκτῶν εἶναι τὸ ὀπτικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡμῶν τὸ εἶδος τοῦ ἐκ τούτων ἀνακλωμένου φωτός. Ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητα, τὴν ὁποίαν ἔχουσι τὰ ὀρυκτὰ νὰ ἀνακλῶσι κεχρωσμένον τὸ φῶς, ὑποδιαιροῦνται εἰς τὰς ἑξῆς τρεῖς τάξεις:

α') Εἰς *αὐτόχροα* ἢ *ἰδιόχροα ὀρυκτά*. Οὕτω καλοῦνται πάντα ἐκεῖνα τὰ ὀρυκτά, τὰ ὁποῖα πάντοτε φέρουσι τὸ αὐτὸ χρῶμα, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν συνιστῶσαν ταῦτα οὐσίαν καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀναφαίρετον καὶ λίαν χαρακτηριστικὸν διὰ πάσας τὰς παραλλαγὰς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀρυκτολογικοῦ εἴδους. Ἂν τῶν ὀρυκτῶν τούτων πάθῃ τὸ χρῶμα ἀλλοίωσίν τινα, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις καὶ εἰς τὸ ποιὸν τῆς ὕλης αὐτῶν. Παράδειγμα ἰδιοχρόων σωμάτων παρέχουσι τὰ μέταλλα (χρυσός, χαλκός), πλεῖστα θειοῦχα μέταλλα (σιδηροπυρίτης, γαληνίτης), πολλὰ μεταλλικὰ ὀξείδια (αἱματίτης) καὶ ἑνώσεις τούτων μετὰ ὀξέων (μαλαχίτης, ἀζουρίτης). β') *Ἄχροα ὀρυκτά*. Οὕτω καλοῦνται τὰ ὀρυκτὰ ἐκεῖνα, ἅτινα, ἀμιγῆ ὄντα ξένων οὐσιῶν, οὐδὲν χρῶμα φέρουσι καὶ εἶναι διαυγέστατα, ὡς τὸ ὕδωρ, ἢ λευκά. Εἰς τὰ τοιαῦτα ὀρυκτὰ ἀνήκουσιν ὁ πάγος, τὸ μαγειρικὸν ἅλας, ὁ ἀσβεστίτης, ὁ χαλαζίας, ὁ ἀδουλαῖος καὶ ἐν γένει πλεῖστα ἁλοειδῆ ἢ ἑνοξύγονα ἅλατα, ὧν αἱ βάσεις δὲν εἶναι βαρέα μέταλλα. γ') *Κεχρωματισμένα* ἢ *ἑτερόχροα ὀρυκτά*. Πολλὰ τῶν ἀχρόων ὀρυκτῶν ἀναμιγνυόμενα μετὰ ξένων ἐγχρόων οὐσιῶν, εἴτε χημικῶς ἀπερρευστωμένων ἐν αὐτοῖς, εἴτε ἐν στερεᾷ καὶ μικροσκοπικῇ καταστάσει ἐγκεκλεισμένων (π.χ. μεταλλικῶν ὀξειδίων, μορίων ἀνθρακικοῦ στοιχείου, μορίων ἐγχρόων κρυσταλλίων ξένων οὐσιῶν), λαμβάνουσι χρῶμά τι, ὅπερ δὲν προκαλεῖ ἡ ὕλη αὐτῶν, ἥτις φύσει εἶναι ἄχρους, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτοῖς παρεισφρήσαντα ξένα παραμείγματα. Πολλάκις τοιαῦται ὀρυκταὶ ὕλαι ἄχροοι χρωματίζονται καὶ ὅτανσυμμείγνυνται μετὰ ἰσομόρφων παραμειγμάτων ἐγχρόων. Ὡς ἐκ τούτου τὸ χρῶμα δύναται νὰ εἶναι διάφορον εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀρυκτολογικοῦ εἴδους καὶ ἑπομένως νὰ μὴ ἀποτελῇ οὐσιῶδες γνώρισμα τοῦ εἴδους, ἀλλ' ἁπλῶς διάκρισιν τῶν παραλλαγῶν του. Οὕτω π χ. διὰ τοιούτων τυχαίων παραμειγμάτων εἶναι κεχρωματισμέναι αἱ παραλλαγαὶ πολλῶν ὀρυκτῶν, ὡς τοῦ χαλαζίου, τοῦ ἀσβεστίτου, τοῦ ἀργυροδάμαντος, τοῦ ὑδρομιγοῦς γύψου, τοῦ ἀστρίου, ὧν ἡ ὕλη, ὅταν εἶναι καθαρὰ καὶ ἀμειγής, εἶναι φύσει ἄχρους. Ὁμοίως διὰ τῆς παραμείξεως ἰσομόρφων συστατικῶν ἐγχρόων λαμβάνουσι πολλαὶ παραλλαγαι χρῶμα πράσινον, καστανοειδές, ἐρυθρόν, μέλαν, ὡς π. χ. πολλὰ ὀξυπυριτιακὰ ὀρυκτά, ἅτινα εἶναι φύσει ἄχροα (ἀμφιβολίτης, ἀνθράκιον). Εἰς τὰ ὀρυκτὰ διακρίνουσι χρώματα *μεταλλικὰ* καὶ *ἀμέταλλα*.

Πολλὰ τῶν ὀρυκτῶν κονιοποιούμενα παρέχουσι χρῶμα ὅλως διάφορον ἐκείνου, ὅπερ φέρουσιν, ὅταν εὑρίσκωνται ἐν στερεᾷ καταστάσει. Οὕτω ὁ αἱματίτης, ὁ χρωμίτης, ὁ σιδηροπυρίτης, ὁ ἀλαβανδίνης (ἔνθειον μαγγάνιον) καὶ πλεῖστα ἄλλα ὀρυκτὰ μεταλλικῆς ὄψεως, ἐξαιρουμένων τῶν αὐτοφυῶν μετάλλων, ἔχουσι τὴν ἰδιότητα ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ χρῶμα τῆς κόνεως εὐκολώτατα ἐξετάζεται, ἂν ἐπὶ πλακὸς τραχείας ἐκ πορσελλάνης σύρωμεν μικρὰς γραμμὰς διά τινος αἰχμῆς τοῦ ἐξεταζομένου ὀρυκτοῦ, ἢ ἂν ῥινίσωμεν διὰ σκληροῦ ῥινίου αὐτὸ τὸ ὀρυκτόν, ὅτε κονιοποιεῖται μέρος αὐτοῦ, διὰ τοῦτο λέγοντες *χρῶμμα γραμμῆς* ἢ καὶ ἁπλῶς *γραμμὴν* (Strich) ἢ *ἀμυχήν*, νοοῦμεν τὸ χρῶμα τῆς κόνεως τοῦ ὀρυκτοῦ. Τὸ χρῶμα τῆς γραμμῆς ταύτης εἶναι οὐσιωδέστατον γνώρισμα πολλῶν ὀρυκτῶν, οὐ μόνον διότι ταχέως διαγιγνώσκεται τὸ ποιὸν τούτων, ἀλλὰ καὶ διότι διὰ ταύτης εἶναι δυνατὸν εἰς τὰ ἀμέταλλον ὄψιν ἔχοντα ὀρυκτὰ νὰ διακριθῶσι τὰ αὐτόχροα ἀπὸ τῶν ἑτεροχρόων ὀρυκτῶν, καθότι τὰ μὲν αὐτόχροα ὀρυκτὰ παρέχουσι πάντοτε κόνιν ἔγχρουν, ἧς τὸ χρῶμα ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ χρῶμα τοῦ συμπαγοῦς ὀρυκτοῦ, τὰ δ' ἑτερόχροα, ὁποιονδήποτε καὶ ἂν ἔχωσι χρῶμα ἐν συμπαγεῖ καταστάσει, παρέχουσι πάντοτε κόνιν, ἧς τὸ χρῶμα εἶναι ἀκάθαρτον λευκὸν ἢ φαιόν.

Τὰ πλεῖστα τῶν ὀρυκτῶν διατηροῦσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀναλλοίωτον τὸ χρῶμα αὐτῶν, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ πολλά, ἅτινα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός, τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος καὶ τῆς ὑγρασίας μεταβάλλουσι χρῶμα. Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται τοῦ χρώματος, ἀποτέλεσμα χημικῆς τινος ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ὀρυκτοῦ, συμβαίνουσιν εἰς τινα μὲν τῶν ὀρυκτῶν κατ' ἐπιπολὴν μόνον, εἰς τινα δὲ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς μάζης. Καὶ ὅταν μὲν ἡ ἀλλοίωσις τοῦ χρώματος λαμβάνῃ χώραν ἐπιπολαίως, τότε λέγομεν ὅτι τὸ ὀρυκτὸν εἶναι *ἠμαυρωμένον*, διότι φαίνεται ὡς νὰ περικαλύπτεται ὑπὸ λεπτοῦ περιβλήματος ἐγχρόου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον εὐκόλως δι' ἀμυχῆς ἀνακαλύπτεται τὸ ἀρχικὸν τοῦ ὀρυκτοῦ χρῶμα. Συνήθως τὸ ὀρυκτὸν εἶναι ἠμαυρωμένον, ὁτὲ μὲν ὑφ' ἑνὸς ἁπλοῦ χρώματος, ὁτὲ δὲ ὑπὸ πλειόνων, καὶ τότε λέγεται τὸ ὀρυκτὸν *διαποίκιλον*, ὡς παρουσιάζον τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, ἢ τοῦ οὐραίου τοῦ ταὼ ἢ ἄλλων γνωστῶν πολυχρόων ἀντικειμένων. Καὶ ἁπλῶς μὲν ἠμαυρωμένα ἐμφανίζονται ὁ αὐτοφυὴς ἄργυρος, τὸ αὐτοφυὲς ἀρσενικὸν καὶ βισμούθιον καὶ ὁ μαγνητικὸς σιδηροπυρίτης, διαποίκιλα δέ, ὁ χαλκοπυρίτης, ὁ βορνίτης, ὁ αἱματίτης, ὁ ἀντιμονίτης, ὁ λιθάνθραξ καὶ πολλὰ ἄλλα.

Ὅταν ἡ χημικὴ ἐπίδρασις εἰσχωρῇ πρὸς τὰ βαθύτερα τῶν ὀρυκτῶν, ἡ ἀλλοίωσις τοῦ χρώματος ἐμφανίζεται ἢ ὡς ὠχρίασις, ὡς εἰς τὸ χρυσοπράσινον, τὸν ῥοδόχρουν χαλαζίαν καὶ τὸ τοπάζιον, ἢ ὡς ἐπισκότισις τοῦ ἀρχικοῦ χρώματος τοῦ ὀρυκτοῦ, ὡς π. χ. εἰς τὸν δολομίτην, σιδηρίτην καὶ ἄλλα.

Γ. Κ. Γ.

— [*Καλλιτεχν.*] Τὸ *χρῶμα* μετὰ τοῦ γραμμικοῦ σχεδίου καὶ τῆς φωτοσκιάσεως ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν ἑνὸς ζωγραφικοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀτομικότητος τοῦ καλλιτέχνου. Εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ χρώματος, ἀναλόγως τῶν χρωστήρων ἢ ἄλλων μέσων, διακρίνομεν παχεῖαν ἐπάλειψιν καὶ ἑπομένως ἀκανόνιστον ἐπιφάνειαν τῆς εἰκόνος καὶ λεπτὴν καὶ λείαν ἢ κοκκωτήν. Αἱ διαφοραὶ αὗται τῆς χρήσεως τοῦ χρώματος ὅπως καὶ τῆς χρωματικῆς κλίμακος καὶ τῆς διαβαθμίσεως αὐτῆς εἰς τόνους ἀποτελοῦν τὸ ἀτομικὸν χρῶμα ἑκάστου ζωγράφου. Τὰ τρία βασικὰ χρώματα, τὸ κυανοῦν, τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ κίτρινον, μετά τινων βοηθητικῶν, ὅπως τὸ λευκὸν καὶ τὸ μελανόν, δυνανται νὰ γεννήσουν ἀπειρίαν χρωμάτων συνθέτων καὶ τόνων διὰ τῆς ἀναμίξεως καὶ τῆς παραθέσεως, ὁπότε τὰ χρώματα ὀπτικῶς μεταβάλλουν δύναμιν καὶ τόνον διὰ τῆς ἀμοιβαίας ὀπτικῆς ἐπενεργείας.

Digitized by Google

Ἡ ἐπενέργεια αὕτη εἶναι ζωηροτέρα, ἐφ' ὅσον τὰ παρατιθέμενα χρώματα εἶναι συμπληρωματικὰ ἀλλήλων, ἢ ἐφ' ὅσον ἡ παράθεσις γίνῃ ἐπὶ λευκοῦ ἢ μέλανος. Ἡ ἐπενέργεια ἀντικειμένου ζωηροῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου παράγει τὴν ἐντύπωσιν χρώσεως τῶν ἄλλων ἀντικειμένων διαφορετικοῦ χρώματος διὰ τῶν συμπληρωματικῶν αὐτῶν χρωμάτων. Τῆς ἀρχῆς ταύτης γίνεται χρῆσις εἰς τὴν ζωγραφικήν, κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν ἀτομικὴν ἀντίληψιν τοῦ ζωγράφου.

Ἡ παράθεσις δύο χρωμάτων παράγει ὄχι μόνον ἀλλοίωσιν τῶν τόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν σχημάτων ἀκόμη. Οὕτω ἀντικείμενον σκοτεινοῦ χρώματος ἐπὶ φωτεινοῦ τοιούτου σμικρύνεται καὶ τάνάπαλιν. Ἡ διάκρισις τῶν συμπληρωμικῶν χρωμάτων ὁρίζεται ἐκ τῆς ἐντυπώσεως τῆς γεννωμένης ἐκ τῆς παραθέσεως αὐτῶν. Οὕτω τὸ κυανοῦν εἶναι συμπληρωματικὸν τοῦ χρυσομηλίνου, τὸ κίτρινον τοῦ ἰώδους, τὸ ἐρυθρὸν τοῦ πρασίνου.

Τὰ χρώματα πρὸς ἐπίτευξιν ἁρμονικῆς ζωηρότητος ἔχουν ἀνάγκην τῆς παραθέσεως τῶν συμπληρωματικῶν αὐτῶν. Τὸ οὐράνιον τόξον, προκαλούμενον ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος διὰ τοῦ πρίσματος, μᾶς δίδει τὸ καταλληλότερον παράδειγμα τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων, ὅπου ἡ παράθεσις τῶν τριῶν κυρίων χρωμάτων, ἐρυθροῦ, κιτρίνου καὶ κυανοῦ, χωρίζεται καὶ γίνεται λαμπροτέρα διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν τριῶν ἄλλων χρωμάτων, τοῦ χρυσομηλίνου, τοῦ ἰώδους καὶ τοῦ πρασίνου.

Τὰ εἰς τὴν ζωγραφικὴν χρησιμοποιούμενα χρώματα ὑστεροῦν κατὰ τὴν λάμψιν τῶν φυσικῶν χρωμάτων τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος, ἀλλ' ἡ κατάλληλος χρῆσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν φυσικῶν νόμων τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων δύναται νὰ ἀναπαραγάγῃ εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἐντύπωσιν τῶν φυσικῶν ἁρμονιῶν καὶ λάμψεων.

Τὰ χρώματα τὰ μᾶλλον πλησιάζοντα εἰς τόνον καὶ δύναμιν πρὸς τὰ φυσικὰ εἶναι διὰ τὰ κύρια τὰ ἑξῆς: *κυανοῦν*: κυανοῦν τοῦ κοβαλτίου, (Bleu de cobalt)· *ἐρυθρόν*: τὸ σινικὸν ὕσγινον (Vermillon de Chine *κίτρινον*: κίτρινον τοῦ καδμίου ἀνοικτὸν (Jaune de cadmium clair). Διὰ τὰ σύνθετα χρώματα: *ἰῶδες*: ἰῶδες κοβαλτίου (Violet de cobalt)· *πράσινον*: πράσινον σμαράγδου (Vert d'émeraude)· *πορτοκαλιόχρουν*: κίτρινον καδμίου βαθὺ (Cadmium foncé). Τὰ χρώματα ταῦτα ὅπως καὶ ἡ μεῖξις δύο ἐξ αὐτῶν εἰς διαφόρους τόνους λέγονται *καθαρά*. Πᾶσα ἄλλη ἀνάμειξις τῶν μιγμάτων τούτων μᾶς δίδει τὰ *διάμεσα* χρώματα, τὰ *συγκερασμένα* ἢ *τεφρά*.

Ἡ ἀπόστασις ἐξασθενεῖ τὸν τόνον τῶν χρωμάτων καὶ πολλάκις προκαλεῖ τὴν ἐντύπωσιν συνθέτων χρωμάτων ἐκ τῆς ἀλληλοδιαδόχου παραθέσεως δύο κυρίων χρωμάτων ἢ τὴν τέφρωσιν αὐτῶν, ὅταν εἶναι ἡ παράθεσις μεῖγμα κυρίων καὶ συνθέτων χρωμάτων. Οἱ ἀρχαῖοι, παρατηρήσαντες τὰς ἰδιότητας ταύτας τῶν χρωμάτων, τὴν ἀλληλεπίδρασιν αὐτῶν καὶ τὴν μεῖξιν καὶ τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν, μετεχειρίζοντο τὸν χρωματισμὸν ἰδίως διὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέρη, τηροῦντες τοὺς νόμους τούτους καὶ ἀποφεύγοντες τὴν ἐκ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῶν ὀπτικῶν νόμων ἐξασθένησιν, ἣν ὠνόμαζον *φθοράν*. Σ. Ξ.

— [*Μουσ.*] Ἐκαλεῖτο παλαιότερον *χρῶμα* τὸ *ὄγδοον*, ἐξ οὗ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μουσικῇ ὁρολογίᾳ τῶν θεωρητικῶν βιβλίων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, *χρῶμα*=ὄγδοον, *δίχρωμον*=δέκατον ἕκτον, *τρίχρωμον*=τριακοστὸν δεύτερον, *τετράχρωμον*=ἑξηκοστὸν τέταρτον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πολυφωνίας *χρωματικὴ μουσικὴ* ἐκαλεῖτο ἡ περιλαμβάνουσα πολλοὺς *χρωματισμένους φθόγγους* (δηλαδὴ φθόγγους μαύρου χρώματος, βραχείας διαρκείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λευκοὺς ἢ διακένους τῶν μεγάλων ἀξιῶν). Γ. Σ.

—[*Δασμολ.*] Τὰ *χρώματα* ἀναγράφονται εἰς μίαν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ λεπτομερεστέρων κατηγοριῶν, ὑπὸ στοιχεῖον Ο τοῦ δασμολογίου, ὑπὸ τὸν τίτλον «χρώματα καὶ προϊόντα διὰ τὴν βαφικὴν καὶ δεψικήν», ὑποβάλλονται δὲ εἰς βαρεῖς εἰσαγωγικοὺς δασμούς, ἐκ λόγων ταμιευτικῶν καὶ ἐκ λόγων προστασίας τῶν ἐγχωρίων χρωματουργείων. Ἡ κατηγορία αὕτη περιλαμβάνει τὰς κλάσεις 167 ἕως 175, ἐν αἷς κατατάσσονται τὰ διάφορα εἴδη χρωμάτων, ἀναλόγως τοῦ εἴδους αὐτῶν, διακρινόμενα: α) εἰς χρωστικὰς οὐσίας, φυτικὰς ἢ ζωϊκὰς (κλάσις 167), εἰς ὀρυκτὰ καὶ μεταλλικὰ χρώματα (κλάσις 168), εἰς χρώματα παράγωγα ἐκ τῆς πίσσης τῶν γαιανθράκων (κλάσις 169), εἰς χρώματα μὲ βάσιν τὸ θεῖον (κλάσις 170), εἰς ὀρυκτὰ χρώματα παρεσκευασμένα (κλάσις 171), εἰς στιλβώματα (κλάσις 172), εἰς βερνίκια (κλάσις 173), εἰς χρώματα ζωγραφικῆς (κλάσις 174) κλπ. Κατὰ τὸ ἄρθρον 26 § ιστ' τοῦ κώδικος τῶν νόμων περὶ τελωνειακοῦ δασμολογίου ἀπαλλάσσονται τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους, λιμενικοῦ καὶ δημοτικοῦ φόρου, τὰ ἐπὶ τῶν πλοίων φορτωνόμενα ὀρυκτὰ ἔλαια, χρώματα, σχοινία, ἱστιόπανα καὶ γαιάνθρακες, ὅταν ταῦτα καταναλίσκωνται χρησιμοποιούμενα διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἰδίων πλοίων. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐλήφθη, ἵνα τὰ πλοῖα ἐνεργῶσι τὰς ἰδίας των ἐπισκευὰς εἰς ἑλληνικοὺς λιμένας. Γ. Ν. Κ.

χρωμαθιδρωτία (ἡ) [*Δερματ.*]. Παθολογικὴ κατάστασις, καθ' ἣν ὁ ἱδρὼς παρουσιάζει χροιὰν μὴ φυσιολογικήν, ἤτοι μέλαιναν, κυανῆν, ἐρυθρὰν ἢ πρασίνην. Ἡ διαταραχὴ αὕτη τῆς ἐκκρίσεως προσβάλλει συνήθως τὸ δέρμα τῶν βλεφάρων καὶ τῆς μασχάλης. Εἰς ἀρρώστους τινὰς ὁ κυανοῦς ἱδρὼς ηὐξάνετο μετὰ τὴν λῆψιν σιδηρούχων σκευασιῶν. Ὁ Delbanco ἀνεκάλυψεν εἰς τὰς τρίχας τῆς μασχάλης βακτηρίδια ἀποβάλλοντα οὐσίαν ἐρυθρὰν ἢ κυανῆν. Πᾶσαι αἱ μέχρι σήμερον προταθεῖσαι θεραπεῖαι οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκον. Κ. Κ. Κ.

χρωμαζονοερυθρὸν (τὸ) [*Βιομ. Χημ.*]. Ὀξίνη, καλῆς ὁμοιογενείας, ἀνθεκτικὴ εἰς τὸ χρώμιον καὶ ἀζωχρωστικὴ διὰ τὸ ἔριον, παρασκευαζομένη ἐκ π-ἀμινοβενζαλδεΰδης καὶ χρωμοτροπικοῦ ὀξέος. Φαιοέρυθρος κόνις, παρέχουσα ζωηρὰν ἐρυθρὰν χρῶσιν. Σ. Γ.

χρωμαζουρόλη (ἡ) [*Βιομ. Χημ.*]. Συνθετικὸν χρῶμα τῆς ὁμάδος τῶν ὀξαζινοχρωμάτων, λαμβανόμενον διὰ συμπυκνώσεως ο-χλωριοβενζαλδεϋδοσουλφοξέος μετὰ ο-κρεσοτινικοῦ ὀξέος καὶ ὀξειδώσεως τῆς λαμβανομένης λευκοενώσεως. Φαιὰ κόνις, βάπτουσα τὸ ἔριον ἐν ὀξίνῳ λουτρῷ ἐρυθρόν. Σ. Γ.

χρῶμαι (— *ἠομαι*)· ἀρχ., μεταχειρίζομαι, κάμνω χρῆσιν.

χρωμαισθησία (ἡ). Ὅρος ἐκσημαίνων εἶδος συναισθησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιτελεῖται ἀκούσιος, πλὴν φυσικός, συνδυασμὸς χρωμάτων μετὰ λέξεων, γραμμάτων, ἀριθμῶν, ἤχων κλπ. Ἀπαντᾷ εἰς νευροταθῆ ἄτομα. Μ. Ν. Κ.

χρωμαλοκυανοῦν (τὸ) [*Βιομ. Χημ.*]. Συνθετικὸν χρῶμα τῆς τάξεως τοῦ τριφαινυλομεθανίου, λαμβανόμενον διὰ συμπυκνώσεως ο-ἀλογονωμένης νιτροβενζαλδεΰδης μετὰ ο-κρεσοτινικοῦ ὀξέος καὶ ὀξειδώσεως τοῦ λαμβανομένου λευκοσώματος. Φαιὰ κόνις, διαλυτὴ κιτρίνως εἰς τὸ ὕδωρ. Παρέχει διὰ χρωμοτυπίας μετὰ ὀξικοῦ χρωμίου ὑποπράσινον κυανοῦν σχετικῆς σταθερότητος. Σ. Γ.

χρωμανιλοφαιὸν (τὸ) [*Βιομ. Χημ.*]. Ἀπ' εὐθείας βάπτον συνθετικὸν χρῶμα τῶν βαμβακερῶν, λίαν ἀνθεκτικὸν εἰς τὸ φῶς, τὰ ἀλκάλια καὶ τὰ ὀξέα. Κατάλληλον ἐπίσης καὶ διὰ ἡμιμάλλινα. Τὸ χρῶμα καθίσταται ζωηρότερον διὰ μετακατεργασίας διὰ χρωμίου καὶ χαλκοῦ. Σ. Γ.

χρωμάνιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *χρωμένιον*.

χρωματίζω· δίδω χρῶμα, ἐπαλείφω διὰ χρώματος, κοιν. *μπογιατίζω*· ‖ μεταφ., δίδω ἰδιαίτερον γνώρισμα, ἐμφανῆ χαρακτῆρα: «ἐχρωματίσθη κυβερνητικός, — ἀντιπολιτευόμενος»· ‖ ἐπὶ λόγου, διανθίζω τὸ ὕφος.

χρωματικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ χρῶμα, ὁ τοῦ χρώματος, κυριολ. καὶ μεταφ.: «χρωματικὸς λόγος» διηνθισμένος, καλλωπιστικός· ‖ ***χρωματικὴ*** (ἡ)· οὐσ., ἡ τέχνη, ἡ μέθοδος τῆς χρήσεως τῶν χρωμάτων ἐν τῇ ζωγραφικῇ.

—**χρωματικὴ *ἐκτροπή*.** Οὕτω καλεῖται ἐλάττωμα τῶν φακῶν, καθ' ὅ, ὅταν σχηματίζωμεν διὰ φακοῦ τὸ εἴδωλον ἀντικειμένου φωτιζομένου διὰ λευκοῦ φωτός, τοῦτο φαίνεται κεχρωσμένον ἢ ἰριδίζον κατὰ τὰ πέρατα. Κ. Π.

—**χρωματικὴ *κλῖμαξ*·** βλ. *χρωματικὸν* γένος.

—**χρωματικὴ *ἀποπλάνησις*·** βλ. καὶ λ. *ἀποπλάνησις*, *φακός*, *τηλεσκόπιον*.

—**χρωματικὴ πόλωσις.** Ὅταν διαβιβάζηται γραμμικῶς πεπολωμένη ἀκτὶς φωτὸς διὰ μέσου διπλοθλαστικοῦ κρυστάλλου, ἡ ἐξερχομένη φωτεινὴ ἀκτὶς εἶναι κατὰ κανόνα ἐλλειπτικῶς πεπολωμένη. Ἐὰν ὅθεν παρεμβάλωμεν διπλοθλαστικὸν κρύσταλλον μεταξὺ διεσταυρωμένων πρισμάτων Nicol, τότε δὲν παρατηρεῖται διὰ μέσου τοῦ ἀναλύτου τὸ σύνηθες φαινόμενον, καθ' ὃ τὸ πεδίον ἐμφανίζεται κατ' ἐναλλαγὴν φωτεινὸν καὶ σκοτεινόν, διότι τὸ ἐπὶ τοῦ ἀναλύτου προσπῖπτον φῶς κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν εἶναι γραμμικῶς πεπολωμένον. Ἐὰν τὸ πρὸς πειραματισμὸν χρησιμοποιούμενον φῶς εἶναι λευκόν, τότε ὁ βαθμὸς φωτισμοῦ τοῦ πεδίου δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς εἰς τὰ διάφορα χρώματα ὡς ἐκ τοῦ διαφόρου δείκτου διαθλάσεως. Ἐὰν δὲ σχηματίσωμεν τῇ βοηθείᾳ φακοῦ τὸ εἴδωλον τῆς μεταξὺ τῶν δύο Nicol εὑρισκομένης κρυσταλλικῆς πλακός, τοῦτο παρουσιάζει διαφόρους χρωματισμοὺς διασχιζομένους ὑπὸ σκοτεινῶν ταινιῶν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν χρωματικὴν πόλωσιν καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως τῶν ὀπτικῶν ἀξόνων ὡς πρὸς τὸ ἐπίπεδον πολώσεως τοῦ φωτὸς καὶ ἑπομένως μεταβάλλεται, ὅταν ὁ κρύσταλλος περιστρέφηται περὶ ἄξονα συμπίπτοντα πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ φωτός. Ἡ θεωρία τοῦ φαινομένου εἶναι λίαν πολύπλοκος.

Τὸ φαινόμενον τῆς χρωματικῆς πολώσεως χρησιμοποιεῖται τὰ μέγιστα ἐν τῇ ὀπτικῇ ἐρεύνῃ τῶν κρυστάλλων, διότι ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως τῶν ἀξόνων αὐτῶν, πρὸς τούτοις δὲ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ὑάλων, ἐὰν π. χ. αὗται δεικνύουν τὸ φαινόμενον τῆς διπλῆς διαθλάσεως, ἤτοι δὲν εἶναι ἰσότροποι λόγῳ ταχείας ἀποψύξεως αὐτῶν ἢ λόγῳ τάσεων ἀναπτυσσομένων ἐκ μονοπλεύρου πιέσεως. Κ. Π.

—**χρωματικὸν *γένος*.** Καλεῖται οὕτως, ἢ καὶ ἁπλῶς *χρῶμα*, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ τὸ γένος ἐκεῖνο, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ λιχανὸς (σὸλ) κατεβιβάζετο καθ' ἡμιτόνιον, οὕτως ὥστε τὸ διατονικὸν τετράχορδον 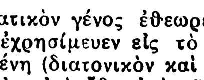 νὰ μεταβάλληται εἰς: 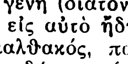.

Τὸ χρωματικὸν γένος ἐθεωρεῖτο λίαν καλλιτεχνικὸν καὶ ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ χρωματίζῃ τὰ δύο ἄλλα γένη (διατονικὸν καὶ ἐναρμόνιον). Ἀπεδίδετο δὲ εἰς αὐτὸ ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος χαρακτὴρ μαλθακός, παθητικὸς καὶ κλαυθμηρός. διὸ καὶ βραδύτερον ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν πρώτων αἰώνων ἀντέδρασε κατὰ τοῦ ὑπερβολικοῦ χρωματισμοῦ τῶν ἱερῶν μελῶν. Ἐν τῇ Δύσει τὸ χρωματικὸν γένος εἰσήχθη ἐπισήμως περὶ τὸ 1300. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ χρωματισμὸς εἶναι τὸ κύριον μέλημα τῶν μεγάλων μουσουργῶν τῆς σχολῆς τῆς Βενετίας· ἐκ τούτων ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸν μετὰ πολλῆς τολμηρότητος ὁ Βιτσεντῖνο, ὁ Ρὸρ καὶ ὁ Τζεζουάλντο, πρίγκιψ τῆς Βενόζας. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (ΙΣΤ' αἰών) ὁ χρωματισμὸς εἰσάγεται εἰς τὰ πληκτροφόρα ὄργανα, ἐνῷ ὁ Μπιάτζιο Μαρίνι χρησιμοποιεῖ πρῶτος αὐτὸν εἰς τὴν 2αν του σονάταν διὰ βιολίον καὶ βάσιμον (1629). Ἐκ τῆς προϊούσης χρήσεως τῶν χρωματικῶν ἡμιτονίων ἐδημιουργήθη ἡ πλήρης *χρωματικὴ κλῖμαξ*, ἡ ἀποτελουμένη ἐκ δώδεκα ἡμιτονίων ἐν τῷ συγκεκραμένῳ συστήματι. Ἡ χρωματικὴ κλῖμαξ ἑρμηνεύεται θεωρητικῶς ὡς ἑξῆς: Δεδομένου ὅτι ἡ μείζων κλῖμαξ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν καθαρῶν πέμπτων:

φα—ντο—σολ—ρε—λα—μι—σι,

ἐὰν ἐπεκτείνωμεν πρὸς τὰ πρόσω τὴν σειράν, πάντοτε κατὰ πέμπτας καθαράς, θὰ ἔχωμεν τὴν ἑξῆς διαδοχὴν ἐκ 12 φθόγγων:

φα—ντο—σολ—ρε—λα—μι—σι
ΦΑ♯ —ΝΤΟ♯ —ΣΟΛ♯ —ΡΕ♯ —ΛΑ♯

Ἐὰν ἀντιθέτως ἐπεκτείνωμεν ταύτην πρὸς τὰ ὄπισθεν, θὰ ἔχωμεν τὴν διαδοχήν:

ΣΟΛ♭ —ΡΕ♭ —ΛΑ♭ —ΜΙ♭ —ΣΙ♭
φα—ντο—σολ—ρε—λα—μι—σι

Ἐὰν νῦν θέσωμεν κατὰ τὴν σειρὰν τῆς κλίμακος τοὺς φθόγγους τῆς πρώτης διαδοχῆς, θὰ ἔχωμεν τὴν χρωματικὴν κλίμακα:

ντο, ντο♯, ρε, ρε♯, μι, φα, φα♯,
σολ, σολ♯, λα, λα♯, σι, ντο

ἐκ δὲ τῆς δευτέρας διαδοχῆς θέλει δημιουργηθῆ ἡ χρωματικὴ κλῖμαξ:

ντο, ρε♭, ρε, μι♭, μι, φα,
σολ♭, σολ, λα♭, λα, σι♭, σι, ντο.

Εἴθισται δὲ εἰς μὲν τὴν ἀνιοῦσαν χρωματικὴν κλίμακα μείζονος τρόπου νὰ μεταχειριζώμεθα τὰς διέσεις, εἰς δὲ τὴν κατιοῦσαν τὰς ὑφέσεις (πλὴν τοῦ χρωματικοῦ ἡμιτονίου τῆς δεσποζούσης, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐν τῇ κατιούσῃ κλίμακι προτιμᾶται ἡ δίεσις· π. χ. εἰς τὴν κλίμακα τοῦ ντο: σολ—φα♯ καὶ ὄχι σολ—σολ♭). Εἰς δὲ τὴν χρωματικὴν κλίμακα τοῦ ἐλάσσονος τρόπου, τήν τε ἀνιοῦσαν καὶ τὴν κατιοῦσαν, μεταχειριζόμεθα τὰς συνήθεις ἀλλοιώσεις τῆς ἀνιούσης ἢ κατιούσης μελῳδικῆς κλίμακος. Γ. Σ.

— [*Ἑλλ. Μουσ.*] Ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ καὶ τῇ δημώδει ἑλληνικῇ τὸ γένος καλεῖται *χρωματικόν*, ὅταν ἑκάτερος τῶν μέσων φθόγγων τοῦ τετραχόρδου προσεγγίζῃ πρὸς τὸν παρακείμενον αὐτῷ ἄκρον. Εἰς τὸ χρωματικὸν γένος ἀνήκουσιν οἱ ἦχοι δεύτερος καὶ πλάγιος τοῦ δευτέρου.

Καὶ τὸ μὲν τετράχορδον τοῦ δευτέρου ἤχου σύγκειται, βαῖνον ἐκ τοῦ βαρέος πρὸς τὸ ὀξύ, ἐξ ἑνὸς ἐπιτεσσαρακαιδεκάτου τόνου (μ. χ. $^{15}/_{14}$), ἐξ ἑνὸς ἐπιέκτου (μ. χ. $^{7}/_{6}$) καὶ ἐξ ἑνὸς ἐπιπεντεκαιδεκάτου ἢ ἐλαχίστου (μ. χ. $^{16}/_{15}$). Τὸ δὲ τετράχορδον τοῦ πλαγίου τοῦ δευτέρου, ἐκ τοῦ βαρέος πρὸς τὸ ὀξὺ βαῖνον, ἐξ ἑνὸς λείμματος (μ. χ. $^{256}/_{243}$), ἐξ ἑνὸς ἐπιπέμπτου τόνου (μ. χ. $^{6}/_{5}$) καὶ μιᾶς ἀποτομῆς ἐλάσσονος τόνου (μ. χ. $^{135}/_{128}$). Ἀμφότεροι οἱ ἀνωτέρω ἀριθμητικοὶ καὶ ἁρμονικοὶ οὗτοι λόγοι ἰσοῦνται ἀκριβῶς πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς χορδῆς μῆκος ἀκριβοῦς τετραχόρδου (=$^{4}/_{3}$). Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ τὸ χρωματικὸν γένος ἐμελῳδεῖτο ἐπὶ μὲν τὸ ὀξὺ κατὰ λεῖμμα (=$^{2304}/_{2187}$), κατὰ ἀποτομὴν μείζονος τόνου (=$^{2187}/_{2048}$) καὶ κατὰ τριη-

Digitized by Google

μιτόνιον ἀσύνθετον ($=^{32}/_{27}$), ἐπὶ δὲ τὸ βαρὺ ἀντιστρόφως, ἤτοι κατὰ τριημιτόνιον ἀσύνθετον, ἀποτομὴν μείζονος τόνου καὶ λεῖμμα. Δηλαδὴ ὁ τρίτος ἐν ἀναβάσει φθόγγος τοῦ χρωματικοῦ τετραχόρδου, ὑφιστάμενος ὕφεσιν λείμματος, ἐσχημάτιζε μετὰ τοῦ τετάρτου τὸ διὰ τριῶν ἔλασσον πυθαγόρειον διάστημα ($=\frac{2^5}{3^3}$), ὅπερ ἦτο καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ χρωματικοῦ γένους τῶν ἀρχαίων διάστημα. Ν. Α. Χ.

—**χρωματικὸν *διάστημα*.** Καλεῖται τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς αὐτῆς βαθμῖδος τῆς κλίμακος:

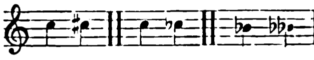

—**χρωματικὸν *ὄργανον*.** Ὀνομάζεται τὸ ἔχον πλήρη χρωματικὴν κλίμακα. Ὁ ὅρος ἐφηρμόσθη ἀφ' ἧς χάλκινά τινα ὄργανα, ὡς ἡ σάλπιγξ, τὸ κέρας κλπ., ὄντα φυσικὰ (δυνάμενα δηλαδὴ νὰ παραγάγωσι μόνον τοὺς φυσικοὺς ἁρμονικοὺς φθόγγους), διὰ τῆς προσθήκης τοῦ μηχανισμοῦ τῶν ἐμβόλων ἢ κυλίνδρων (κλειδιῶν) ἐγένοντο χρωματικά. Γ. Σ.

χρωματίνη (ἡ). Συστατικὸν τοῦ κυτταρικοῦ πυρῆνος εὑρισκόμενον εἰς τὸ δικτυωτὸν αὐτοῦ ὑπὸ μορφὴν κοκκίων (*χρωμυλλίων* καλουμένων), ἅτινα ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ συγκρατῶσι τὰς κατὰ τὴν χρῶσιν τῶν ἱστολογικῶν παρασκευασμάτων χρησιμοποιουμένας χρωστικὰς ὕλας. Μεγαλύτερα συσσωματώματα τοιούτων κοκκίων εἶναι τὰ καλούμενα *χρωμοσώματα*. Σ. Γ.

—(*Φυσιολ.*) Ἡ ἀποστολὴ τῆς *χρωματίνης* εἶναι σπουδαιοτάτη, διότι διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ὁρίζεται τὸ εἶδος τοῦ κυττάρου· δηλαδὴ δι' αὐτῆς τὸ ἀμετάπλαστον κύτταρον μεταπλάσσεται εἰς νευρικὸν καὶ μυϊκόν. Ὁ πυρὴν διελαύνεται ὑπὸ δικτύου, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ λεπτοτάτων ἰνιδίων. Ἡ χρωματίνη, ὀνομασθεῖσα οὕτω διότι χρωματίζεται εὐχερῶς ὑπὸ τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν, εἶναι ὁ φορεὺς τῶν ἰδιοτήτων τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα, καλουμένη ὡς ἐκ τῆς ἰδιότητός της ταύτης καὶ *κληρονομικὴ οὐσία*. Ἡ θεωρία ὅμως περὶ τῆς χρωματίνης ὡς κληρονομικῆς οὐσίας δὲν εἶναι παραδεκτὴ ὑπὸ τοῦ Weissmann, ὅστις ἐξήνεγκε τὴν θεωρίαν τῶν ὁριστῶν. Ι. Ν. Μ.

χρωμάτισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χρωματίζειν*: «χρωμάτισμα τῶν τοίχων, — τῶν παραθύρων».

χρωματισμὸς (ὁ)· *χρωμάτισμα* (βλ. λ.)· ‖ τὸ δοθὲν χρῶμα εἴς τι πρᾶγμα: «χρωματισμὸς ἀνεξίτηλος, — στερεός» ‖ μεταφ., ἐπὶ λόγου καὶ μουσικῆς, ἄλλως *χρῶμα*.

—(*Μουσ.*) Ὁ *χρωματισμὸς* (γαλλ. nuance) εἶναι μία ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῆς ἐκφράσεως ἐν τῇ μουσικῇ. Ὁ χρωματισμὸς δύναται νὰ εἶναι ἢ χρωματισμὸς ἐντάσεως τοῦ ἤχου, ἢ χρωματισμὸς ἐκφράσεως καὶ αἰσθήματος. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ διάφορος βαθμὸς ἐντάσεως, ἀπὸ τοῦ γλυκυτάτου μέχρι τοῦ ἰσχυροτάτου, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ ἦχός τις. Δύο βασικοὶ ἰταλικοὶ ὅροι ὑποδεικνύουν τοὺς κυρίους δυναμικοὺς χρωματισμούς· οἱ: *πιάνο* (piano) καὶ *φόρτε* (forte). Περὶ αὐτοὺς δὲ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τὸ ὑποκοριστικώτερον τὸ *πιανίσσιμο* (pianissimo) καὶ ἐπὶ τὸ μεγεθυντικώτερον τὸ *φορτίσσιμο* (fortissimo). Διὰ τὴν βαθμιαίαν αὔξησιν τῆς ἐντάσεως εἶναι ἐν χρήσει ὁ ὅρος *κρεστσέντο* (crescendo), διὰ δὲ τὴν βαθμιαίαν ἐλάττωσιν ὁ ὅρος *ντιμινουέντο* (diminuendo. Πλὴν τούτων οἱ ὅροι: smorzando, morendo, estinto δηλοῦσι βαθμιαῖον σβήσιμον τοῦ ἤχου, ἐνῷ ὁ: rinforzando σημαίνει μικρὰν αὔξησιν τῆς ἐντάσεως καὶ ὁ sforzando ἀπότομον αὔξησιν τῆς ἐντάσεως. Τέλος τὸ *φόρτε-πιάνο* σημαίνει ἀπότομον μετάβασιν ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἐντάσεως εἰς τὴν γλυκεῖαν καὶ τὸ *πιάνο-φόρτε* τὸ ἀντίθετον.

Οἱ *χρωματισμοὶ ἐκφράσεως* εἶναι ὡρισμένοι ἰταλικοὶ ὅροι, διὰ τῶν ὁποίων ὁ συνθέτης προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἐκτελεστὰς τὰ ἴδια αὐτοῦ συναισθήματα, ὡρισμένην ἔκφρασιν ἢ συγκεκριμένην πρόθεσιν. Κατωτέρω παρατίθενται οἱ κυριώτεροι χρωματισμοὶ ἐκφράσεως:

Dolce	Γλυκὰ
Affettuoso	Μὲ ἀγάπην
Espressivo	Ἐκφραστικῶς
Con passione	Μὲ πάθος
Con tenerezza	Μὲ τρυφερότητα
Teneramente	Τρυφερῶς
Amoroso	Ἐρωτικῶς
Con amore	Μὲ ἔρωτα
Allegramente	Φαιδρῶς
Con allegrezza	» »
Giocoso	Εὐθύμως
Lieto	Χαρωπὰ
Tristamente	
Con tristezza	Θλιβερῶς
Mesto	
Piangendo	Κλαυθμηρῶς
Doloroso	Μὲ πόνον
Con dolore	» »
Malincolico	Μελαγχολικῶς
Con malincolia	Μὲ μελαγχολίαν
Grazioso	Ἐπιχαρίτως
Con grazia	Μὲ χάριν
Delicatamente	Λεπτῶς
Con delicatezza	Μὲ λεπτότητα
Con eleganza	Μὲ κομψότητα
Leggiero	Ἐλαφρῶς
Scherzando	Παιχνιδιάρικα
Tutta forza	Μὲ ὅλην τὴν δύναμιν
Brillante	Λαμπρῶς
Con brio	Μὲ ζωηρότητα
Deciso	Ἀποφασιστικῶς
Impetuoso	Θυελλωδῶς
Con spirito	Μὲ ζωήν, μὲ πνεῦμα
Spiritoso	» »
Tranquillo	Ἠρέμα
Placido	Εἰρηνικῶς
Semplice	Ἁπλῶς
Con calma	Μὲ γαλήνην
Calmato	» »
Religioso	Θρησκευτικῶς
Maestoso	Μεγαλοπρεπῶς
Con maestà	Μὲ μεγαλοπρέπειαν
Pomposo	Πομπωδῶς
Grandioso	Μεγαλοπρεπῶς
Nobile	Εὐγενῶς

Ἀφ' ἑτέρου ὡρισμένοι ὅροι ὑποδεικνύουν τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀγωγὴν ταυτοχρόνως. Π. χ. agitato σημαίνει ἐκτέλεσιν μὲ χαρακτῆρα ταραχῆς καὶ συγχύσεως καὶ μὲ ζωηρὰν ἀγωγήν. Appassionato δηλοῖ ἐκχείλισιν πάθους, ταυτοχρόνως δὲ ἀγωγὴν ἐπιταχυνομένην.

Σημαντικὸν στοιχεῖον χρωματισμοῦ εἶναι καὶ ὁ τονισμὸς ἑνὸς ἢ περισσοτέρων φθόγγων συνθέματός τινος. Οὗτος σημειοῦται δι' εἰδικοῦ σημείου, τιθεμένου ἄνωθεν ἢ κάτωθεν τῶν φθόγγων ἢ τῆς φράσεως, ἣν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως. Τὰ σημεῖα τοῦ τονισμοῦ εἶναι: Λ ἢ V. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ φθόγγος, ὕπερθεν ἢ κάτωθεν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει, δέον νὰ τονισθῇ ἰσχυρῶς > σημαίνει ὅτι ὁ φθόγγος, ὕπερθεν ἢ κάτωθεν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει, δέον νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως, εἶτα δὲ νὰ ἀκολουθήσῃ ἐλάττωσις τῆς ἐντάσεως. Τὸ σημεῖον — σημαίνει ὅτι ὁ φθόγγος ὁ φέρων αὐτὸ δέον νὰ στηριχθῇ, νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως. Τὸ σημεῖον | σημαίνει ὅτι οἱ φθόγγοι, ὕπερθεν ἢ κάτωθεν τῶν ὁποίων εὑρίσκεται, δέον νὰ ἐκτελεσθῶσι χωριστά, ἐλαφρῶς κτυπητά. Ἡ στιγμὴ . σημαίνει ἐκτέλεσιν ὀλιγώτερον ξηράν, ὀλιγώτερον χωριστὴν ἀπὸ τὴν μὲ τὸ σημεῖον | . Σημεῖον χρωματισμοῦ εἶναι καὶ ἡ *σύζευξις* (βλ. λ.), ἐπίσης δὲ ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῶν μουσικῶν φράσεων μὲ χαρακτῆρα *ἡνωμένον* ἢ *κεχωρισμένον*. Οὕτως ἐγεννήθησαν οἱ ὅροι: legato, ὅστις σημαίνει ἐκτέλεσιν μὲ ἡνωμένους φθόγγους· staccato, μὲ χωρισμένους φθόγγους· marcato, μὲ σημειωμένους φθόγγους· sostenuto, ὅστις σημαίνει ἐκτέλεσιν ἡνωμένην καὶ φθόγγους πολὺ τραβηγμένους· pesante, ὅστις σημαίνει ἐκτέλεσιν μὲ φθόγγους καλῶς στηριζομένους καὶ μὲ χαρακτῆρα βαρύν· leggiero, ὅστις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἐλαφρὰν ἐκτέλεσιν. Γ. ΣΚΛΑΒΟΣ

χρωματιστὴς (ὁ)· ὁ χρωματίζων, τεχνίτης εἰδικὸς διὰ τὸ χρωμάτισμα, οἷον τῶν τοίχων, τῶν κουφωμάτων κ. τ. τ.

χρωματιστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χρωματισμόν, χρωστικός.

χρωματιστός, *—ή, —όν*· ὁ χρωματισμένος, ὁ μὴ λευκός: «βατίστες χρωματιστές».

χρωματογόνα (τὰ) [*Μικροβ.*]. Καλοῦνται τὰ μικρόβια, τὰ ὁποῖα παράγουν χρωστικάς. Ἐκ τῶν χρωματογόνων ὅσα μὲν ἀφήνουσι τὴν χρωστικὴν νὰ ἐκχυθῇ καλοῦνται *γνήσια*· ὅσα δὲ κατακρατοῦσι τὴν χρωστικὴν εἰς τὸ σῶμα αὐτῶν καλοῦνται *χρωματοφόρα*. Ἐκ τῶν χρωματοφόρων πάλιν τὰ διακρατοῦντα τὴν χρωστικὴν εἰς τὸ ἔλυτρον ἢ τὴν ἐξωτερικὴν μεμβρανώδη ἐπιφάνειαν καλοῦνται *παραχρωματοφόρα*. Ἕκαστον εἶδος μικροβίου παράγει συνήθως τὴν αὐτὴν χρωστικήν. Ἐν τούτοις παρετηρήθησαν καὶ μικρόβια, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παραγάγωσι διαφόρους χρωστικάς. Οὕτω τὸ βακτήριον τοῦ κυανοῦ πύου κατὰ τὰς ἐρεύνας τῶν Charrin καὶ Nittis δύναται νὰ παραγάγῃ τέσσαρας χρωστικὰς (μέλαιναν, κυανῆν, πρασίνην καὶ κιτρίνην). Τὸ πολύχρωμον τοῦ Macé δύναται νὰ παραγάγῃ πέντε χρωστικὰς (πρασίνην, κιτρίνην, κυανῆν, ροδίνην καὶ ἰώδη). Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ διάφοροι αὗται χρωστικαὶ ὀφείλονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χρωστικήν, ἐπηρεαζομένην ὑπὸ διαφόρων παραγόντων.

Ἡ φύσις καὶ ὁ μηχανισμὸς τῆς παραγωγῆς τῶν χρωστικῶν εἶναι ἄγνωστος. Τινὲς διαλύονται εἰς τὸ ὕδωρ, αἱ περισσότεραι ὅμως τούτων διαλύονται εἰς τὸ οἰνόπνευμα, τὸν αἰθέρα καὶ τὸ χλωροφόρμιον. Πάντως ἡ παραγωγὴ αὐτῶν συνδέεται πρὸς τὰ θρεπτικὰ ὑποστρώματα καὶ τοὺς ἄλλους ὅρους, ὑφ' οὓς ἀναπτύσσονται (θερμοκρασία, ἀντίδρασις τοῦ ὑλικοῦ κτλ.). Τὸ φῶς δὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν χρωστικῶν, τὸ ὀξυγόνον ὅμως τοῦ ἀέρος κρίνεται ἀπαραίτητον.

Πάντες οἱ ὅροι οἱ ἐλαττοῦντες τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ζωτικότητα τῶν μικροβίων ἐπιδρῶσι δυσμενῶς καὶ ἐπὶ τῆς χρωμογόνου δυνάμεως αὐτῶν. Οὕτως αἱ ἐπανειλημμέναι καλλιέργειαι, τὰ ἀντισηπτικά, ἡ θερμότης, ἡ ἡλικία ἔχουσι μεγάλην ἀνασταλτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς χρωστικῶν. Ἡ φύσις τῶν διαφόρων θρεπτικῶν οὐσιῶν φαίνεται ὅτι ἐπιδρᾷ σπουδαίως. Τὸ βακτήριον τοῦ κυανοῦ γάλακτος π. χ., ἐνῷ χρωματίζει βαθέως κυανοῦν τὸ γάλα, καλλιεργούμενον ἐπὶ πηκτῆς ἢ ἄγαρ χρωματίζει τὸ περιβάλλον κατ' ἀρχὰς πράσινον καὶ εἶτα καστανόχρουν, ἐνῷ αἱ ἀποικίαι μένουσι λευκαί. Τὸ ἰῶδες βακτήριον καλλιεργούμενον εἰς ὑγρὸν ὑπόστρωμα δὲν παράγει χρωστικήν, ἐὰν ὅμως καλλιεργηθῇ εἰς στερεὸν ὑλικόν, παράγει ἄφθονον τοιαύτην. Ἐκ τῶν χρωμογόνων μικροβίων ὀλίγα εἶναι παθογόνα. Ἐν τούτοις καὶ ἐκ τῶν μὴ παθογόνων τινὰ εἰσδυόμενα εἰς τὸν ὀργανισμὸν δύνανται νὰ προκαλέσωσι διαταραχὰς ἄλλοτε ἄλλας. Οὕτω τὸ βακτήριον τοῦ κυανοῦ πύου, ὅπερ οὐδεμίαν πυογόνον δύναμιν ἔχει, εἰσερχόμενον εἰς τὸν ὀργανισμὸν δύναται νὰ προκαλέσῃ διαταραχὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βαρείας (χρῶσις τοῦ ἱδρῶτος καὶ τῶν ἐξιδρωμάτων, σηψαιμία). Ὁ μικρόκοκκος ὁ αἱματοειδὴς τοῦ Babés, ἀναπτυσσόμενος εἰς τὰς ῥίζας τῶν τριχῶν τῆς μασχάλης, χρωματίζει ἐρυθρῶς τὸν ἱδρῶτα. Ἐκ τῶν παρατηρηθεισῶν χρωστικῶν αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ κίτριναι, αἱ χρυσίζουσαι, αἱ ρόδιναι, αἱ ἐρυθραί, αἱ ἰώδεις, αἱ κεραμόχροοι, αἱ καφεόχροοι, αἱ κυαναῖ, αἱ πράσιναι, αἱ πρασινοφθορίζουσαι καὶ αἱ μελαναί. Αἱ καλύτερον σπουδασθεῖσαι ἐκ τῶν χρωστικῶν εἶναι ἡ πυοκυανίνη, ἡ ἐκχεομένη ὑπὸ τοῦ βακτηρίου τοῦ κυανοῦ πυου, καὶ ἡ ἰώδης, ἡ προερχομένη ἔκ τινος κλαδοτρίχο . Μόνον τὰς χρωστικὰς ταύτας ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσιν εἰς κατάστασιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαράν. Ν. Α. Μ.

χρωματογόνος, ἢ ***χρωμογόνος*** (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ παράγων χρῶμα ἢ χρωστικὴν ὕλην. Ὅρος ἐν χρήσει ἐν τῇ χημείᾳ, ἵνα ὑποδηλώσῃ τὴν ὕλην, ἥτις ἐρχομένη εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀέρος καθίσταται ἔγχρους, ὡς καὶ ὁμάδα στοιχείων, ἥτις προκαλεῖ τὴν ἐμφάνισιν χρώματος ἔν τινι ἑνώσει. Σ. Γ.

—**χρωματογόνα *κύτταρα*** (*Δερματ.*). Ταῦτα ἀνευρίσκονται εἰς τὰ γειτνιάζοντα πρὸς τὰς θηλὰς στρώματα τοῦ χορίου, εἶναι στρογγύλα, ἀστεροειδῆ καὶ περιέχουσιν ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος εἰς λεπτότατα κοκκία τὴν χρωστικὴν μελανίνην. Κ. Κ. Κ.

χρωματογονοχρώματα (τὰ) [*Βιομ. Χημ.*]. Εἶναι ὄξινοι ἀζωχρωστικαί, τῶν ὁποίων ἡ χρῶσις καθίσταται σταθερὰ διὰ μετακατεργασίας δι' ἁλάτων τοῦ χρωμίου. Τὸ λουτρὸν τῆς βαφῆς συνίσταται ἐκ 10 % ἅλατος τοῦ Glauber καὶ 3—5% ὀξικοῦ ὀξέος. Τὸ λουτρὸν τοῦτο θερμαίνεται βραδέως μέχρι βρασμοῦ καὶ μετὰ ½ ὥρας βρασμὸν προστίθεται 1—2 % θειικὸν ὀξύ. Μετὰ νέον ἐπὶ ἡμίωρον βρασμὸν προστίθεται διχρωμικὸν κάλιον καὶ τὸ ⅓ τοῦ χρώματος καὶ βράζεται ἀκόμη ἐπὶ ¾ τῆς ὥρας. Αἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιτυγχανόμεναι χρώσεις εἶναι λίαν ἀνθεκτικαί. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν ἀνηκόντων χρωμάτων εἶναι: ἡ *χρωμογονοαζουρίνη*, τὸ *χρωμογονοκυανοῦν*, ἡ *—κυανίνη*, τὸ *—πράσινον*, τὸ *—ινδικόν*, τὸ *—ερυθρόν*, τὸ *—μέλαν*, τὸ *—ἰῶδες* κ. λ. Σ. Γ.

χρωματογράφησις, *—εως* (ἡ)· ἡ διὰ χρωμάτων ζωγράφησις.

χρωματογραφία (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ χρωματογράφου, ζωγραφικὴ διὰ χρωμάτων.

χρωματογράφος (ὁ)· ὁ ζωγραφῶν διὰ χρωμάτων.

χρωματογραφῶ (*—έω*)· εἶμαι χρωματογράφος, ζωγραφῶ διὰ χρωμάτων.

χρωματοδιάφραγμα (τὸ) [*Φωτογρ.*]. Καλεῖται οὕτως τὸ στρῶμα τῶν ἐγχρώμων ἀμυλοκοκκίων, ὅπερ παρεντίθεται μεταξὺ τῆς ὑαλίνης πλακὸς καὶ τοῦ φωτοπαθοῦς στρώματος εἰς τὰς αὐτοχρώμους φωτογραφικὰς πλάκας. Τὰ κοκκία ταῦτα εἶναι μικροσκοπικὰ διαφανῆ, καὶ ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι χρωματισμένα διὰ τοῦ ἐρυθροῦ, ἄλλα διὰ τοῦ πρασίνου καὶ ἄλλα διὰ τοῦ ἰώδους χρώματος. Τὸ χρωματοδιάφραγμα εἶναι ἐπικεχρισμένον διὰ λεπτοτάτου στρώματος διαφανοῦς βερνικίου. Ὁ σκοπὸς τοῦ χρωματοδιαφράγματος εἶναι, ὅπως ἐκ τοῦ διερχομένου μέσῳ τῆς ὑαλίνης πλακὸς φωτὸς ἀπορροφηθῶσιν αἱ λοιπαὶ ἀκτῖνες καὶ διέλθωσι μόνον αἱ ἐρυθραί, πράσιναι καὶ ἰώδεις. Κ. Γ. Μ.

χρωματοθεραπεία (ἡ) (chromatothérapie). Ἡ διὰ τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ κεχρωσμένου φωτὸς θεραπεία καὶ ἴασις τῶν νόσων. Τὰς πρώτας συστηματικὰς δοκιμὰς ἐποιήσατο ὁ ἰατρὸς Bie, ὅστις ἐκ τῶν πειραμάτων αὐτοῦ συνεπέρανεν ὅτι τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα εἶναι διεγερτικόν, τὸ πράσινον ρυθμιστικὸν καὶ τὸ ἰῶδες κατευναστικὸν καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα δὲν ἐρεθίζει τὸ δέρμα, ἀλλ' ἔχει διεισδυτικὴν δύναμιν πολὺ δραστικωτέραν τοῦ κυανοῦ, τὸ ὁποῖον, ἐξ ἀντιθέτου, καίτοι λίαν ἐρεθιστικόν, ἐπιδρᾷ μόνον κατ' ἐπιπολῆς. Ὁ Dreyer ἐν Κοπεγχάγῃ ἐδοκίμασε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ποιούμενος ἐνέσεις ὑποδερμικὰς ἢ ἐπιχρίων τὸ δέρμα διὰ δια-

Digitized by Google

λυμάτων ἐρυθρῶν ἱστοχημικῶν (τοῦ τρυπανρόθ π. χ.), ὅπως καταστήσῃ τοῦτο εὐδιαχώρητον εἰς τὴν βακτηριοκτόνον ἐνέργειαν τῶν κυανῶν ἢ ἰοχρόων ἀκτίνων. Γνωστὸν τυγχάνει πρὸς τούτοις ὅτι πλεῖστα ἄλλα χρώματα, ἤτοι τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλενίου, τὸ ἰόχρουν τοῦ μεθυλίου, ἡ ἐοσίνη κλπ. ἐχρησιμοποιήθησαν ἐναντίον λοιμώξεών τινων ὀφθαλμικῶν, γυναικολογικῶν, καρκινωματωδῶν κλπ., ἀλλὰ σήμερον παραδέχονται ὅτι ἡ κολλοειδὴς κατάστασις τῶν χρωστικῶν τούτων οὐσιῶν ἐπηρεάζει περισσότερον παρὰ αὐτὸς ὁ χρωματισμὸς αὐτῶν.

Ὁ μέγας πρωταγωνιστὴς τῆς φωτοθεραπείας Finsen ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐρυθρὸν φῶς κατὰ τῆς εὐλογίας καὶ τὸ κυανοῦν φῶς κατὰ τοῦ ἐκζέματος, τοῦ λύκου καί τινων κακοήθων ὄγκων τοῦ δέρματος. Αἱ περιφανεῖς ἐπιτυχίαι, τὰς ὁποίας ἔσχεν, ἐνεθάρρυνον καὶ ἄλλους ἰατρούς, ὅπως ἀποδεχθῶσι τὴν μέθοδον αὐτοῦ· ὄντως δέ τινες τούτων ἐχρησιμοποίησαν ταύτην κατὰ τῆς ὀστρακιᾶς. Ὁ Chopf, ἰατρὸς τοῦ νοσοκομείου τῶν παίδων ἐν Νυρεμβέργῃ, παρετήρησεν ὅτι διὰ τῆς ἐν τῷ ἐρυθρῷ θαλάμῳ παραμονῆς τὸ ὀστρακιῶδες ἐξάνθημα τῶν παιδίων ὠχρία ἢ ἐξηλείφετο, ὁ πυρετὸς κατέπιπτε καὶ αἱ ἐπιπλοκαὶ τῆς νόσου ἀπεσοβοῦντο ἢ ἔχανον τὴν σοβαρότητα αὐτῶν· ὅταν ὅμως ἡ ἐν τῷ ἐρυθρῷ θαλάμῳ διαμονὴ δὲν ἦτο ἀρκούντως παρατεταμένη, παρετηρεῖτο ὅτι μικρὸν μετὰ τὴν ἐκ τούτου ἔξοδον ἐνεφανίζοντο ἐκ νέου τὸ ἐξάνθημα καὶ ὁ πυρετός. Ἱκανοποιητικὰ ἐπίσης ἀποτελέσματα παρετηρήθησαν καὶ εἰς τὴν εὐλογίαν καὶ εἰς τὸ ἐρυσίπελας· πρὸς τοῦτο δὲ ἀρκεῖ νὰ ἐπιχρίωνται ἐνίοτε δι' ἐρυθροῦ χρώματος τὰ ἐξανθήματα καὶ αἱ πλάκες τοῦ ἐρυσιπέλατος. Ἰδίως ὅμως κατὰ τῆς ἱλαρᾶς ἐπηνέθη ἡ δι' ἐρυθροῦ φωτὸς θεραπεία (ἐρυθροθεραπεία). Πλεῖστοι ἐπιστήμονες ἐν Εὐρώπῃ ἐκηρύχθησαν ὀπαδοὶ τῆς μεθόδου ταύτης καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐπὶ ταύτης σκέψεων αὐτῶν παρουσίασαν πληθὺν παρατηρήσεων, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι λίαν πειστικαί.

Τὸ κυανοῦν καὶ ἰῶδες χρῶμα ἐνεργεῖ δι' ἐντελῶς διαφόρου μηχανισμοῦ, καίτοι ἔχει μικρὰν διεισδυτικὴν δύναμιν· διὰ τῆς ἀφθονίας ὅμως αὐτοῦ εἰς χημικὰς ἀκτινοβολίας εἶναι ἐρεθιστικὸν διὰ τὸ δέρμα καὶ δραστικῶς βακτηριοκτόνον. Οὕτως αἱ ἰώδεις καὶ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες, κυρίως δὲ αἱ παραγόμεναι ὑπὸ λυχνιῶν δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου, χρησιμοποιοῦνται σήμερον ἐπιτυχῶς διὰ τὴν ἀποστείρωσιν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ γάλακτος ἔτι. Ἡ χρῆσις τῶν διαφόρων τούτων ἀκτίνων ἐν τῇ θεραπευτικῇ (κυανοθεραπεία) δὲν ἐφηρμόσθη πάντοτε καταλλήλως καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι τινὲς τῶν ἐπιστημόνων (Finsen καὶ Rumpf) ἐφήρμοσαν τὸ κυανοῦν φῶς κατὰ τοῦ λύκου, τοῦ ἐκζέματος καὶ τοῦ ἐρυσιπέλατος, ἐνῷ ἕτεροι (Winternitz, Unna, Krukenberg), διὰ τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς νόσους, προύτιμησαν τὸ ἐρυθρὸν φῶς. Καίτοι ὅμως ὑφίσταται διαφορὰ ἰδιοτήτων μεταξὺ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τοῦ κυανοῦ φωτός, ἐν τούτοις δύνανται ταῦτα νὰ παραγάγωσι κάλλιστα ὅμοια θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα.

Τὸ κυανοῦν καὶ ἐρυθρὸν φῶς ἐχρησιμοποιήθησαν ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ ψυχοθεραπείᾳ. Κατὰ τὸ 1890 ὁ Foveau de Courmelles συνίστα τὸ κυανοῦν ἢ ἰῶδες φῶς ἐναντίον ὀδονταλγιῶν τινων. Ὁ δὲ Laumonier παρετήρησεν ὅτι τὸ αὐτὸ φῶς ἐνήργει κατευναστικῶς εἰς τὰς μεσοπλευρίους νευραλγίας. Ὁ Finsen τέλος παρετήρησεν ὅτι αἱ ἰώδεις καὶ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες ἐπέφερον βελτίωσιν ὁπωσδήποτε τοῦ ἄλγους εἰς τοὺς κατ' ἐπιπολῆς καρκίνους καὶ εἰς τοὺς καρκίνους τοῦ μαστοῦ. Ὑπὸ καθαρῶς ψυχοθεραπευτικὴν ἔποψιν τὰ ἀποτελέσματα φαίνονται ἔτι σαφέστερα. Ἐντὸς ἀτμοσφαίρας ἐρυθρᾶς εὑρισκόμενοι οἱ καταβεβλημένοι νευρασθενικοί, οἱ οἰνοπνευματικοί, οἱ ὑποχονδριακοὶ καὶ οἱ μελαγχολικοί, βελτιοῦνται σχεδὸν πάντοτε καὶ ἀνακτῶσι τὴν πρὸς δρᾶσιν καὶ ἐνεργητικότητα διάθεσιν καὶ τὴν ἀνάγκην κινήσεως. Ἀντιθέτως δέ, ἐντὸς ἀτμοσφαίρας κυανῆς ἢ ἰοχρόου εὑρισκόμενοι οἱ ἐν διεγέρσει παραληροῦντες, οἱ ἀνήσυχοι καὶ μανιακοί, καταπραΰνονται μικρὸν κατὰ μικρὸν καὶ ἐπανακτῶσι τὴν πραγματικὴν ἠρεμίαν. Ὁ ἰατρὸς Farez ἐχρησιμοποίησε τὰς ἰδιότητας ταύτας, ὅπως ἐπιτύχῃ εὐχερέστερον τὸν τεχνητὸν ὕπνον καὶ τὴν θεραπευτικὴν ὑποβολήν. Ὅθεν οἱ τοιοῦτοι ἀσθενεῖς τοποθετούμενοι ἐντὸς ἐρυθροῦ θαλάμου, ἐὰν ἔχωσιν ἀνάγκην διεγέρσεως, ἢ ἐντὸς κυανοῦ ἢ ἰοχρόου θαλάμου, ἐὰν ἔχωσιν ἀνάγκην καταπραΰνσεως, ἀποκρίνονται εὐχερέστερον εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ ἰατροῦ, ἀντιλαμβάνονται σαφέστερον τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ οὕτω ἐπωφελοῦνται περισσότερον τῶν συμβουλῶν, τὰς ὁποίας πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν λαμβάνουσι.

Τὸ κίτρινον καὶ τὸ πράσινον χρῶμα εἰς σπανίας μόνον περιπτώσεις ἐχρησιμοποιήθησαν. Τὸ κίτρινον ἐχρησιμοποιήθη μόνον ἐν τῇ ὀφθαλμολογίᾳ, εἰς τὴν κατασκευὴν ὑάλων καὶ διοπτρῶν, προωρισμένων ὅπως προστατεύσωσι τὸν ὀφθαλμὸν κατὰ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀκτινοβολιῶν τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καὶ ὅπως ἀπαλλάξωσι τοῦτον πάσης κοπώσεως καὶ παντὸς ἀνωφελοῦς ἐρεθισμοῦ. Ἡ κιτρίνη ἐν γένει ἀτμοσφαῖρα φαίνεταί πως εὐνοϊκὴ εἰδικῶς εἰς τοὺς ἀρθριτικούς, τῶν ὁποίων, φαίνεται, ὡς παρετηρήθη ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ, αὐξάνει λίαν ἐπαισθητῶς τὰς ὀξειδώσεις τῶν ἐσωτερικῶν ὀργάνων, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὑπερκόπωσιν. Τοῦ πρασίνου φωτὸς ἡ χρῆσις δὲν εἶναι σαφῶς καθωρισμένη. Μ. Ν. Κ.

χρωματοθήκη (ἡ)· θήκη χρωμάτων, πυξὶς μετὰ χρωμάτων.

χρωματόλυσις, —*εως* (ἡ). Τὸ πρωτόπλασμα τῶν νευρικῶν κυττάρων ἐμφανίζει βωλοειδεῖς μάζας, αἵτινες χρώννυνται διὰ χρωστικῶν τινων οὐσιῶν. Αἱ μᾶζαι αὗται καλοῦνται βῶλοι χρωματίνης καὶ σωμάτια τοῦ Nissl. Τὰ σωμάτια ταῦτα κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν κυττάρων ἐξαφανίζονται, καὶ ἀντὶ τῶν σωματίων τούτων εὑρίσκομεν κενοὺς χώρους. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *χρωματόλυσις*. Ι. Ν. Μ.

χρωματομετρία (ἡ)· ἡ μέτρησις τῆς ἐντάσεως ἢ τοῦ τόνου τῶν χρωμάτων· ‖ τὸ κεφάλαιον τῆς φυσικῆς τὸ πραγματευόμενον τὸν ὑπολογισμὸν τῆς περιεκτικότητος ὑγροῦ τινος εἰς ὡρισμένον ἔγχρουν σῶμα.

—[*Φυσ.*] Τὸ χρῶμα διαλύματός τινος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος τῆς διαλελυμένης οὐσίας καὶ δύναται ὡς ἐκ τούτου νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς καθορισμὸν τῆς διαλελυμένης ποσότητος τῆς οὐσίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρασκευάζομεν διάλυμα γνωστῆς συμπυκνώσεως δ_1 καὶ λαμβάνομεν ὡρισμένον στρῶμα αὐτῆς πάχους ε_1. Ἀκολούθως προσδιορίζομεν τὸ πάχος τοῦ στρώματος ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν διαλύματος, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχωμεν, εἰς τρόπον ὥστε τὰ δύο διαλύματα νὰ φαίνωνται ὑπὸ τὸ αὐτὸ χρῶμα. Ἐὰν ε_2 τὸ πάχος τοῦ στρώματος τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν διαλύματος καὶ δ_2 ἡ πυκνότης αὐτοῦ, θὰ ἔχωμεν: $\varepsilon_1\delta_1 = \varepsilon_2\delta_2$ καὶ

$$\delta_2 = \frac{\varepsilon_1\delta_1}{\varepsilon_2}$$

Κ. Π.

—[*Ἀστρον.*] Ἡ *χρωματομετρία,* ἀποτελοῦσα κλάδον τῆς ἀστρονομίας, ἀσχολεῖται εἰς τὸν προσδιορισμὸν καὶ τὴν μελέτην τοῦ χρώματος τῶν οὐρανίων σωμάτων. Αἱ χρωματομετρικαὶ παρατηρήσεις ἀρχικῶς ἐγίνοντο διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Τοιαῦται παρατηρήσεις ἐγένοντο κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, συνεχίσθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἀστρονόμων, οἵτινες ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον κατήρτισαν καὶ χρωματομετρικὰς κλίμακας. Ἐξ αὐτῶν γνωστότεραι εἶναι ἡ τοῦ Duner-Safarik, ἡ τοῦ Ostoff καὶ ἄλλων. Εἰς τὴν χρωματομετρίαν κατέγινε μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ ἄλλοτε διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν Ἰούλιος Σμίτ, τοῦ ὁποίου οἱ ὀφθαλμοὶ εἶχον ἐξαιρετικήν, ὡς λέγεται, ἱκανότητα περὶ τὴν διάκρισιν τῶν διαφόρων ἀποχρώσεων.

Ἐπειδὴ τὸ χρῶμα τῶν ἀστέρων ἔχει στενὴν σχέσιν πρὸς τὸν φασματικὸν τύπον αὐτῶν, ἡ χρωματομετρία ἀποτελεῖ ἤδη σπουδαῖον κλάδον τῆς ἀστρονομίας, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ αὐτοῦ μεγάλως συνέβαλεν ἡ φωτογραφία καὶ ἡ φωτοηλεκτρικὴ φωτομετρία, λόγῳ τῆς διαφόρου ἐπιδράσεως τῶν διαφόρου χρώματος φωτεινῶν ἀκτίνων τόσον ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακός, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ στοιχείου.

Ἡ χρωματομετρικὴ μελέτη τῶν οὐρανίων σωμάτων συνίσταται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ λεγομένου *δείκτου χρώματος* αὐτῶν, ἤτοι τοῦ ἀριθμοῦ, ὅστις παριστᾷ τὴν διαφορὰν μεταξὺ φωτογραφικοῦ καὶ ὀπτικοῦ μεγέθους ἀστέρος τινός. Κατὰ συνθήκην ὁ δείκτης χρώματος λαμβάνεται θετικὸς διὰ τοὺς ἐρυθροὺς ἀστέρας (τύπου K καὶ M) καὶ ἀρνητικὸς διὰ τοὺς κυανίζοντας (τύπου O καὶ B). Ἐκ τοῦ δείκτου χρώματος ἔχομεν πληροφορίας ὄχι μόνον περὶ τοῦ ἀντιστοίχου φασματικοῦ τύπου τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θερμοκρασίας αὐτῶν, στοιχείων σπουδαιοτάτων εἰς τὰς νεωτάτας ἐρεύνας ἐπὶ τῆς συστάσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου.

Μεταχειριζόμενοι ἰσοχρωματικὰς πλάκας καὶ ἐγχρώμους ἠθμοὺς πρὸς περικοπὴν τῶν κυανῶν καὶ ἰωδῶν ἀκτίνων καὶ διατήρησιν μόνον τῶν κιτρίνων καὶ πρασίνων, ἐπιτυγχάνομεν φωτογραφικὰ εἴδωλα, ὧν τὸ ἀστρικὸν μέγεθος συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὀπτικὴν κλίμακα μεγεθῶν. Τὰ τοιαῦτα μεγέθη, τὰ ὁποῖα καλοῦνται *φωτο-οπτικά,* συγκρινόμενα πρὸς τὰ κοινὰ φωτογραφικὰ μεγέθη, παρέχουσι τοὺς δείκτας χρώματος διὰ καθαρῶς φωτογραφικῆς μεθόδου, ἤτοι ἀπηλλαγμένους σφάλματος ἐκ τοῦ φαινομένου τοῦ Πούρκινγε.

Ἡ χρωματικὴ εὐπάθεια τοῦ τηλεσκοπίου, τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς καὶ τῶν ἐγχρώμων ηθμῶν, ἐν συνόλῳ λαμβανομένων, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὴν σταθερὰν τοῦ συνόλου τούτου, ἥτις διαφέρει τῆς σταθερᾶς ἄλλου ἀναλόγου συνόλου. Πρὸς καθορισμὸν τῆς χρωματικῆς εὐπαθείας τοιούτου συνόλου ἀρκεῖ νὰ δοθῇ ὁ δείκτης χρώματος τῶν ἀστέρων τοῦ τύπου Ko. Ἡ διαφορὰ τοῦ δείκτου τούτου ἀπὸ ἑνὸς συνόλου εἰς ἄλλο καλεῖται *ἐξίσωσις χρώματος* τοῦ δι' ὡρισμένας παρατηρήσεις χρησιμοποιηθέντος συνόλου. Μικρὰν ἐξίσωσιν χρώματος εἰσάγει ἐπίσης εἰς τὰς παρατηρήσεις ἡ μέθοδος μετρήσεως τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν, ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ ἐν γένει εὐπάθεια τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ παρατηρητοῦ κτλ. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

χρωματόμετρον (τό), ἢ ***χρωμόμετρον,*** ἢ ***κολορίμετρον***· ὄργανον, δι' οὗ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκ τῆς ἐντάσεως τοῦ χρώματος ἀνεύρεσις τῆς περιεκτικότητος ὑγροῦ τινος εἰς ὡρισμένον ἔγχρουν σῶμα. Τὸ ὄργανον τοῦτο βασίζεται εἰς τὴν σύγκρισιν τοῦ χρώματος τοῦ ἐξεταζομένου ὑγροῦ πρὸς τὸ χρῶμα ἄλλου ὑγροῦ γνωστῆς περιεκτικότητος. Ὁ ἁπλούστερος τύπος χρωμομέτρου ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κυλίνδρους φέροντας εἰς τὸ κάτω μέρος στρόφιγγα. Εἰς τὸν ἕνα κύλινδρον φέρεται τὸ ἐξεταζόμενον ὑγρὸν καὶ εἰς τὸν ἕτερον τὸ πρὸς σύγκρισιν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ χρώματος γίνεται διὰ παρατηρήσεως τῆς στιβάδος τοῦ ὑγροῦ ἐκ τῶν ἄνω καὶ εἰς τὸ διερχόμενον φῶς, κανονίζομεν δὲ ἀφήνοντες διὰ τῆς στρόφιγγος νὰ ἐκρέῃ ὑγρόν, μέχρις ὅτου ἡ ἔντασις τοῦ χρώματος καταστῇ ἡ αὐτὴ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κυλίνδρους. Ἡ περιεκτικότης τῶν δύο ὑγρῶν εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ ὕψους τῶν δύο στιβάδων, καὶ ἐφ' ὅσον τοῦ ἑνὸς εἶναι γνωστή, δύναται νὰ εὑρεθῇ ἡ τοῦ ἄλλου. Τὰ χρωματόμετρα χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα εἰς τὴν πρᾶξιν διὰ πολλὰς χρήσεις, κατασκευάζονται δὲ διαφόρων τύπων καὶ βαθμοῦ ἀκριβείας. Σ. Γ.

—[*Ἀστρον.*] Βλ. λ. *φωτομετρία* καὶ *χρωματομετρία.*

χρωματοποιία (ἡ)· ἡ βιομηχανία τῆς κατασκευῆς χρωμάτων.

χρωματοποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς χρωμάτων, ἐργάτης χρωματοποιείου.

χρωματοπτόμετρον (τό), ἢ *χρωματόμετρον* [*Ὀφθαλμολ.*]. Ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς ἐξέτασιν τῆς χρωματικῆς εὐαισθησίας καὶ πιστοποίησιν τῆς τυχὸν ὑπαρχούσης δυσχρωματοψίας. Τὰ γνωστὰ τοιαῦτα εἶναι τὸ χρωματόμετρον τοῦ Rose (λευκοσκόπιον), τὸ χρωματοπτόμετρον τοῦ Callardeau-Izaru-Chibret, τὸ σχιστοσκόπιον τοῦ Brücke κλπ. Β. Α.

χρωματοπυξίς, —*ίδος* (ἡ)· πυξὶς χρωμάτων, χρωματοθήκη, *παλέττα.*

χρωματοπωλεῖον (τό)· κατάστημα πωλήσεως χρωμάτων.

χρωματοπώλης (ὁ)· πωλητὴς χρωμάτων.

χρωματοσκοπία (ἡ). Ἡ παρατήρησις τοῦ χρώματος τῶν οὐρανίων σωμάτων διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ καὶ δι' εἰδικῶν ὀργάνων (βλ. *φασματοσκοπία, φωτογραφία, φωτομετρία, χρωματομετρία*). Σ. Π.

—[*Πνευμ.*] Οὕτως ἐκλήθη ἡ ἰδιότης, ἣν παρουσιάζουσιν ἄτομά τινα, εὑρισκόμενα εἰς κατάστασιν μειώσεως τῶν αἰσθήσεων, νὰ ἀναγνωρίζωσι τὰ χρώματα διὰ τῆς ψηλαφήσεως. Τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ἐξηγήσουν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἀφοῦ τὰ διάφορα χρώματα διαφόρως ἀπορροφοῦσι τὰς θερμαντικὰς ἀκτῖνας, ταῦτα παρουσιάζουσι καὶ διάφορον θερμότητα, ἣν εὐκόλως διακρίνει ἡ ὑπερευαίσθητος ἁφὴ τῶν ἀτόμων τούτων. Ν. Γ. Μ.

χρωματοσκόπιον (τό). Ὄργανον πρὸς παρατήρησιν τοῦ χρώματος τῶν οὐρανίων σωμάτων. Αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις ἐκτελοῦνται ἤδη φωτογραφικῶς ἢ φωτοηλεκτρικῶς. Σ. Π.

χρωματοσώματα (τά). Τὰ κοκκία τῆς χρωματίνης, τὰ ὁποῖα εἶναι διεσπαρμένα ἐν τῷ δικτύῳ τοῦ γεννητικοῦ κυττάρου, κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κυττάρου πλησιάζουσιν ἄλληλα καὶ ἑνοῦνται, τοιουτοτρόπως δὲ σχηματίζουσι μακρὰν ἶνα, ἥτις περιτυλίσσεται εἰς στείραμα. Ἡ ἲς αὕτη καθισταμένη παχυτέρα διαιρεῖται εἰς ἰσομήκη τμήματα. Τὰ τμήματα ταῦτα καλοῦνται *χρωματοσώματα.* Ι. Ν. Μ.

— **χρωματοσώματα τοῦ φύλου** [*Βιολ.*]· Βλ. λ. *ἰδιοχρωματόσωμα.*

χρωματουργεῖον (τό)· ἐργαστήριον κατασκευῆς χρωμάτων, χρωματοποιεῖον.

χρωματουργία (ἡ)· ἡ βιομηχανία τῆς κατασκευῆς χρωμάτων, χρωματοποιία.

χρωματουργὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς χρωμάτων, ἐργάτης χρωματουργείου, χρωματοποιός.

χρωματουρία (ἡ). Ἡ ἀποβολὴ οὔρων ἐχόντων ἀήθες χρῶμα. Τὸ τοιοῦτον ὀφείλεται εἰς ἀπορρόφησιν φαρμάκων δι' ἐξεταστικὸν ἢ θεραπευτικὸν λόγον, εἴτε εἰς παθολογικὰς καταστάσεις. Οὕτω π.χ. ἡ ἔνεσις ἢ ἡ διὰ τοῦ στόματος χορήγησις τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου προκαλεῖ τὴν ἀπέκκρισιν οὔρων κυανῶν· τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ ἔνεσιν δοκιμαστικὴν διαλύματος indigo-carmin. Ἡ χο-

Digitized by Google

ρήγησις τῆς φαινόλης εἰς τοξικὴν δόσιν προκαλεῖ τὴν ἀπέκκρισιν οὔρων, τῶν ὁποίων ἡ χροιὰ κυμαίνεται ἀπὸ τοῦ βαθέος πρασίνου μέχρι τοῦ μέλανος. Εἰς τὸν ἴκτερον τὰ οὖρα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πρασινωπὰ καὶ κιτρινωπά. Τέλος δὲ εἴς τινας ἀρρώστους πάσχοντας ἐκ χρονίας δυσκοιλιότητος παρετηρήσαμεν οὖρα πρασινωπὰ κατὰ περιόδους. Σ. Ν. Ο.

χρωματοφόρος (ὁ)· βλ. λ. *χρωμοφόρος.*

χρωματοφόρος (ὁ) (Chrozophorus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γρομφαδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἰθαγενεῖς τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Ἀξιολογώτερον εἶδος, ἰθαγενὲς τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ὁ *χρωματοφόρος ὁ βαφικὸς* (Chrozophorus tinctorius), ἐτήσιον δηλητηριῶδες φυτόν, γνωστὸν κοινῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀγριομπαμπακιά.* Δ. Ν. Π.

χρωματοψία (ἡ). Καλεῖται ἡ ἀντίληψις χρωμάτων μὴ ὑπαρχόντων, μακρᾶς ἢ μείζονος διαρκείας, εἰς ὅλον ἢ μέρος τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου. Χρωματοψία παρατηρεῖται εἰς τοὺς ἐγχειρισμένους ἐξ ὑποχύματος, εἰς τὰς προαμφιβληστροειδικὰς αἱμορραγίας, εἰς τὸν ἴκτερον κ.λ.π. Ἐπίσης παρατηρεῖται εἰς ἀλλοιώσεις τοῦ ὀπτικοῦ συστήματος, ὅπως καὶ εἰς διαφόρους δηλητηριάσεις (σαντονίνη, μεθυλικὸν πνεῦμα). Καλεῖται καὶ *χρωματία.* Β. Α.

χρωμάτωσις, *—εως* (ἡ)· ἐμβάπτισις εἰς χρῶμα, βαφή, χρωμάτισμα: «χρωμάτωσις ὑφάσματος» (βλ. λ. *βαφική*).

χρώμαφις (ἡ) (Chromaphis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀφιδιδῶν* Ζῇ ἐν Καλιφορνίᾳ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων τῆς καρυᾶς, εἰς τὰ ὁποῖα προξενεῖ σοβαρὰς ἐνίοτε ζημίας. Ε. Τ. Ε.

χρωμαφφίνη (ἡ) (chromaffine). Οὕτω καλοῦνται ἐν τῇ βιολογίᾳ κύτταρά τινα, τὰ ὁποῖα χρώννυνται φαιόχροα ὑπὸ τῶν ἀλάτων τοῦ χρωμίου. *Σύστημα χρωμαφφίνης* καλεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Kohn δοθεῖσα ὀνομασία εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἀθροίσματος, ὅπερ ἀποτελεῖται ὑπὸ τοῦ μυελικοῦ τμήματος τῶν ἐπινεφριδίων ἀδένων καὶ ὑπὸ σωρῶν κυττάρων χρωμαφφινῶν ἀφθονωτάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, διεσπαρμένων κατὰ μῆκος τοῦ γαγγλιακοῦ συμπαθητικοῦ συστήματος (τινὲς ἐκ τῶν σωρῶν τούτων εἶναι πραγματικοὶ μικροὶ ἐπιβοηθητικοὶ ἀδένες)· τὸ σύστημα τοῦτο τῆς χρωμαφφίνης ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἐκκρίνῃ τὴν ἐπινεφριδίνην ἢ ἀδρεναλίνην. Μ. Ν. Κ.

χρωμένιον (τὸ) *[Ὀργαν. Χημ.]*. Καλεῖται τὸ δι᾽ ὀρθοσυμπυκνώσεως γ-πυρανικοῦ καὶ βενζολικοῦ πυρῆνος λαμβανόμενον βενζο-γ-πυράνιον, διότι ὁ σκελετὸς αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς πολλὰ φυσικὰ χρώματα. Διὰ προσθήκης δύο ὑδρογόνων εἰς τὸ χρωμένιον λαμβάνεται τὸ *χρωμάνιον*, ὅπερ εἶναι ἐλαιῶδες ὑγρὸν βράζον εἰς 214°. Ἡ ἀντίστοιχος βενζο-γ-πυρόνη καλεῖται *χρωμόνη* καὶ εἶναι σῶμα ἄχρουν κρυσταλλικόν, τηκόμενον εἰς 59°. Σ. Γ.

χρωμετερωπία (ἡ) *[Ὀφθαλμ.]*· βλ. λ. *ἑτεροχρωμία.*

χρωμίδρωσις, *—εως* (ἡ). Παθολογικὴ ἔγχρωμος ἔκκρισις τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων τῶν βλεφάρων. Τὸ χρῶμα τῆς ἐκκρίσεως εἶναι ἐρυθρόν, ὅτε καὶ ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ῥήξεως δερματικοῦ τινος ἀγγείου. Πλὴν παρετηρήθησαν καὶ περιπτώσεις μέλανος ἢ κυανοῦ ἱδρῶτος δυσεξήγητοι, ἐφ᾽ ὅσον δὲν ἐπρόκειτο περὶ ὑποκρίσεως. Β. Α.

— *[Δερματ.]* Βλ. *χρωμαθιδρωτία.*

χρωμικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ χρώματος, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ χρῶμα.

— **χρωμικαὶ** ***μέθοδοι*** *[Φωτογρ.]*. Καλοῦνται πᾶσαι αἱ φωτογραφικαὶ μέθοδοι τυπώσεως, καθ᾽ ἃς ὡς φωτοπαθεῖς οὐσίαι χρησιμοποιοῦνται αἱ χρωμικαὶ ἑνώσεις ἐν συνδυασμῷ μετὰ ζελατίνης, λευκώματος, κόμμεως κλπ. Τὰ διὰ τῶν μεθόδων αὐτῶν λαμβανόμενα φωταντίτυπα χρησιμεύουν: 1) πρὸς ἀπ᾽ εὐθεῖαν τύπωσιν διὰ γραφικῶν χρωμάτων (κολλοτυπία, φωτοτυπία), 2) ὡς προστατευτικὸν στρῶμα κατὰ τὴν διάβρωσιν πρὸς λῆψιν τύπων (αὐτοτυπικαὶ μέθοδοι, ἡλιοχάραξις κλπ.), 3) πρὸς μεταφορὰν τῶν εἰκόνων κλπ. (φωτολιθογραφία), 4) ὡς ἔκτυπα διὰ τὴν λῆψιν μητρῶν (ἡλιογραφία), καὶ 5) ὡς εἰκόνες καλλιτεχνικωτέρας ἐμφανίσεως (κομμιοτυπία, ἐλαιοτυπία, βρωμελαιοτυπία ἀνθρακοτυπία) Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν χρωμικῶν μεθόδων βασίζεται ἐπὶ τῆς φωτοπαθείας τῶν χρωμικῶν ἀλάτων παρουσίᾳ ὀργανικῶν οὐσιῶν, ὡς π χ. ζελατίνης, κόμμεως κλπ., ἐξηγεῖται δὲ ὡς ἀκολούθως: Κατὰ τὸν Eder, σχηματίζεται τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτὸς ὑπεροξείδιον τοῦ χρωμίου (CrO_2), τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς χρωμοχρωμικὴ ἕνωσις ($CrO_3.Cr_2O_3$) Τὸ ὑπεροξείδιον τοῦ χρωμίου δέψει τὴν ζελατίνην ἢ τὸ κόμμι, καθιστῶν αὐτὰ ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ. Κ. Γ. Μ.

— **χρωμικὸς** ***διασκεδασμός.*** Ὀφείλεται εἰς τὴν ἀτέλειαν τῶν ὀφθαλμῶν, γεννᾶται δὲ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ λευκὸν φῶς κατὰ τὴν δίοδον διὰ τῶν διαθλαστικῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀναλύεται εἰς χρώματα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ διάφοροι ἀκτῖνες διαθλῶνται ἀνίσως, ἅπασαι δὲν συνέρχονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου, ἀλλ᾽ αἱ μὲν ἐρυθραί, ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγώτερον διαθλαστικαί, εἰς σημεῖον κείμενον ἀνωτέρω τοῦ φακοῦ, αἱ δὲ ἰώδεις, ἐπειδὴ εἶναι περισσότερον διαθλαστικαί, συνέρχονται εἰς σημεῖον κείμενον πλησιέστερον πρὸς τὸν φακόν. Ἕνεκα τούτου, ὅταν βλέπωμεν τὰ εἴδωλα ἐπὶ διαφράγματος, περιβάλλονται ὑπὸ ἐγχρώμου ἅλω καὶ δὴ ὑπὸ ἰώδους μέν, ἐὰν θέσωμεν τὸ διάφραγμα καθ᾽ ὃ μέρος συνέρχονται αἱ ἐρυθραί, ὑπὸ ἐρυθρᾶς δέ, ἐὰν θέσωμεν τὸ διάφραγμα, καθ᾽ ὃ μέρος συνέρχονται αἱ ἰώδεις. Ὁ χρωμικὸς διασκεδασμὸς γίνεται καταφανὴς καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς πειράματος. Ἐὰν προσπέσῃ μεῖγμα φωτῶν, ἀποτελούμενον ἐξ ἐρυθροῦ καὶ ἰώδους χρώματος εἰς ὀπὴν διαφράγματος, καὶ παρατηροῦμεν αὐτὴν εἰς σκοτεινὸν θάλαμον, τότε ἡ ὀπὴ ἐμφανίζεται ὁτὲ μὲν ἐρυθρὰ καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἰώδους ἅλω, ἢ ἰώδης καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἐρυθρᾶς ἅλω ἀναλόγως πρὸς τὸ χρῶμα πρὸς τὸ ὁποῖον προσαρμόζεται ὁ ὀφθαλμός. Ι. Ν. Μ.

χρωμικός, *—ή, —όν*· ὁ συνδεόμενος ἢ προερχόμενος ἢ περιέχων χρώμιον.

— **χρωμικὸν** ***κάλιον***· βλ. *χρωμίου ἑνώσεις.*

— **χρωμικὸς** ***μόλυβδος*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *μόλυβδος* (ἑνώσεις).

χρωμιοαργιλλιοχάλυβες (οἱ)· χάλυβες τετραμερεῖς λίαν σκληροί, μεγάλης ἀντοχῆς καὶ δυσθραυστότητος, ἐπιδεκτικοὶ ἐπιφανειακῆς ἐναζωτώσεως, ἥτις παρέχει τὸ μέγιστον τῆς ἐπιφανειακῆς σκληρότητος. Θ. Χ.

χρώμιον (τὸ) *[Χημ.]*. Χημικὸν στοιχεῖον, ἔχον σύμβολον Cr καὶ ἀτομικὸν βάρος 52. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1797 ὑπὸ τοῦ Vauquelin, ὅστις καὶ ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦτο (ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως χρῶμα) λόγῳ τοῦ ζωηροῦ χρώματος τῶν ἑνώσεων αὐτοῦ. Ἡ πρώτη ἀνακάλυψις τοῦ χρωμίου ἐγένετο εἰς τὸν σιβηρικὸν *κροκοΐτην*, ἀκολούθως δ᾽ ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὸν σμάραγδον καὶ τὸ βηρύλλιον. Βραδύτερον ἀνευρέθη καὶ εἰς τὸν *χρωμίτην*, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον ὀρυκτόν, ἐξ οὗ λαμβάνεται βιομηχανικῶς τὸ χρώμιον. Ὁ Bunsen ἔλαβε τῷ 1854 τὸ καθαρὸν μέταλλον δι᾽ ἠλεκτρολύσεως διαλύματος ὑποχλωριούχου χρωμίου. Ὁ Moissan ἀπέδειξε τῷ 1893 ὅτι τὸ ὀξείδιον τοῦ χρωμίου δύναται νὰ ἀναχθῇ δι᾽ ἄνθρακος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς ἠλεκτρικῆς καμίνου. Ἐλεύθερον ἄνθρακος καὶ εἰς μεγαλυτέρας ποσότητας ἐλήφθη τὸ χρώμιον τὸ πρῶτον τῷ 1898 ὑπὸ τοῦ H. Goldschmidt δι᾽ ἀναγωγῆς τοῦ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου δι᾽ ἀργιλλίου. Τὸ χρώμιον εἶναι εὔθραυστον, ἰσχυρῶς στίλβον μέταλλον, εἰς πρόσφατον τομὴν ἀργυρόλευκον, ὡς ἄμορφον δὲ ἀποτελεῖ ἀνοικτότεφρον λαμπυρίζουσαν κόνιν. Κρυσταλλοῦται κανονικῶς καὶ εἶναι παραμαγνητικόν. Ἀναλόγως πρὸς τὰ εὐγενῆ μέταλλα διατηρεῖται ἐπὶ ἀπεριόριστον χρόνον εἰς τὸν ἀέρα. Τήκεται εἰς 1580° καὶ βράζει εἰς 2200°. Ἡ πυκνότης τοῦ κατὰ Moissan λαμβανομένου μετάλλου εἶναι 6,92. τοῦ δὲ δι᾽ ἀναγωγῆς δι᾽ ἀργιλλίου 7,085. Τὸ ἐλεύθερον ἄνθρακος μέταλλον δὲν χαράσσει τὸν χαλαζίαν, μετὰ δυσκολίας δὲ ὕαλον. Δύναται νὰ ὑποστῇ ῥινισμὸν καὶ στίλβωσιν. Χρώμιον μὲ περιεκτικότητα εἰς ἄνθρακα 1,5—3% μόνον δι᾽ ἀδάμαντος δύναται νὰ κατεργασθῇ καὶ ἔχει εἰς τὴν κλίμακα Mohs σκληρότητα 9. Ἡ σπουδαιοτέρα φυσικὴ ἕνωσις τοῦ χρωμίου εἶναι τὸ ὀρυκτὸν *χρωμίτης*, πλὴν αὐτοῦ ὅμως ἀπαντᾷ τὸ χρώμιον ὑπὸ τὴν μορφὴν ὀξειδίων εἰς πολλὰ ἄλλα ὀρυκτά.

Καθαρὸν ἐλεύθερον ἄνθρακος χρώμιον παρασκευάζεται σήμερον διὰ τῆς ἀργιλλοθερμικῆς μεθόδου τοῦ Goldschmidt, καίτοι ἐσχάτως ἤρχισε πάλιν ἐφαρμοζομένη ἡ ἠλεκτρολυτικὴ διάσπασις τῶν ἀλάτων τοῦ χρωμίου. Τὸ χρώμιον ἔχει ἐκτεταμένην χρῆσιν πρὸς παραγωγὴν κραμάτων καὶ ἰδίως χρωμιοχαλύβων. Περαιτέρω ἐλαττώνει τὸν μαγνητισμόν, δι᾽ ὃ καὶ ἔχει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν ὡρολογίων. Τὸ χρώμιον προστιθέμενον καὶ εἰς ἄλλα μέταλλα (εἰς ποσότητας 0,5—20%) παρέχει εἰς αὐτὰ ἔξοχον σκληρότητα. Ὁ χαλκός, ὁ ὀρείχαλκος, ὁ μπροῦντζος καὶ ὁ νεάργυρος διὰ τῆς προσθήκης τοῦ χρωμίου προσκτῶνται τὴν σκληρότητα τοῦ χάλυβος σχεδόν. Περαιτέρω τὰ κράματα τοῦ χρωμίου εἶναι ὀλίγον εὐπαθῆ ἔναντι ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν καὶ ἔναντι χημικῶν ἀντιδραστηρίων, ἐπίσης αὐξάνεται διὰ τοῦ χρωμίου ἡ ἠχητικὴ ἱκανότης τῶν κραμάτων. Γαλβανικῶς λαμβανόμενα ἐπικαλύμματα χρωμίου ἀποτελοῦν καλὴν προστασίαν ἔναντι τῆς σκωρίας. Διὰ χρωμίου χαράσσεται καὶ κόπτεται ἡ ὕαλος.

— *[Μεταλλ.]* Τὸ κυριώτερον μετάλλευμα *χρωμίου* εἶναι ὁ χρωμίτης $FeO\,Cr_2O_3$, περιέχον 44 ἕως 60% ὀξειδίου τοῦ χρωμίου· ἐνίοτε ὡς μετάλλευμα χρησιμοποιεῖται καὶ ὁ κροκοΐτης, χρωμικὸς μόλυβδος $PbCrO_4$ καὶ βωκελινίτης, χρωμικὸς μόλυβδος καὶ χαλκός. Ὁ πλούσιος χρωμίτης, περιέχων 50% χρωμίου, χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν παρασκευὴν χρωμικῶν ἀλάτων καὶ χρωστικῶν οὐσιῶν ἐξ αὐτῶν. Τὸ χρώμιον ἀπαντᾷ καὶ εἴς τινα ἄλλα ὀρυκτὰ τῶν λίαν βασικῶν πετρωμάτων.

Κοιτάσματα χρωμίου. Τὸ χρώμιον εὑρίσκεται εἰς μαγματικὰ κοιτάσματα ὡς ἐκκρίματα δι᾽ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ λίαν βασικὰ πετρώματα, εἰς μετεωρολίθους καὶ εἰς μεταλλεύματα τῆς ὁμάδος τοῦ λευκοχρύσου. Ἐνίοτε ἀντικαθιστᾷ ἐν μέρει τὸ ἀργίλλιον εἰς ὄξινα πετρώματα, εἰς τὰ ῥουβίνια, τοὺς σαπφείρους, τοὺς σμαράγδους, τοὺς γρανάτας, τοὺς μαρμαρυγίας κλπ., ὅπου ἴχνη αὐτοῦ προσδίδουν ἰσχυροὺς χρωματισμοὺς χαρακτηριστικούς. Τὰ κοιτάσματα τοῦ χρωμίτου εἶναι πρωτογενῆ συγκρυσταλλωθέντα μετὰ τοῦ μάγματος, ἀποτελοῦσι δὲ ὄγκους ἢ κόκκους ἐντὸς περιδοτιτῶν καὶ ὀφειτῶν. Σημαντικὰ αὐτοῦ κοιτάσματα ὀλίγα ἐν τῷ κόσμῳ εὑρίσκονται. Εἰς τὴν Νέαν Καληδονίαν ἀπαντᾷ εἰς τὰ κοιτάσματα νικελίου. Ὁ χρωμίτης μετὰ διαλογὴν ἔχει περιεκτικότητα 30 ἕως 40% ὀξειδίου τοῦ χρωμίου καὶ εἴς τινα σημεῖα μετὰ πλύσιν 50 ἕως 55%. Ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὴν γειτνίασιν κλαστικὰ κοιτάσματα ἐκ διαβρώσεων τῶν πρώτων. Εἰς τὸν Καναδᾶν, πλούσιον ἐπίσης εἰς νικέλιον καὶ κοβάλτιον, παρὰ τὴν Κουεβέκην (Québec), ὑπάρχουν ἐκμεταλλεύσεις ἀπὸ τοῦ 1898. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἡ Καλιφορνία παρήγαγε μικρὰς ποσότητας. Εἰς τὴν Στυρίαν (Kraubath) τῆς Σιλεσίας, τὸ Βανᾶτον (Ὄρσοβα) καὶ τὴν Βοσνίαν (Δουβόστικα) ὑπάρχουν μικρὰ κοιτάσματα, ὧν ἐγένετο ἐνίοτε ἐκμετάλλευσις. Ἡ Εὔβοια καὶ ἡ Θεσσαλία εἰς σύστημα κρυσταλλοσχιστῶδες (κρυσταλλοπαγὴς μᾶζα τῆς Βορείου Αἰγαιίδος τοῦ Philippson) παρουσιάζουν σημαντικὰ κοιτάσματα χρωμίτου· εἰς τὴν αὐτὴν ζώνην ἀνήκουν τὰ χρωμιοῦχα σιδηρομεταλλεύματα τῆς Λοκρίδος μετὰ νικελιομεταλλευμάτων. Τὸ τῶν Βατώντων τοῦ Βουδούρη παρὰ τὴν Χαλκίδα ἐξηντλήθη. Σημαντικὰ εἶναι τὰ τῶν Φαρσάλων παρὰ τὴν ἀρχαίαν Φθίαν εἰς Τσαγκλί, ἐν ἐκμεταλλεύσει ἤδη πρὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας, καὶ τὸ παρακείμενόν του Ἀρδούας. Τὸ τοῦ Δομοκοῦ, παρὰ τὴν Ὄθρυν, εἰς Ἀρχάνι, κοίτασμα σημαντικὸν ἐπίσης ἐν ἐκμεταλλεύσει ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Μεταλλευτικαὶ Ἑνώσεις, τὰ τοῦ Ν ζεροῦ, τὰ τοῦ Κουρνόβου παρὰ τὴν Λαμίαν. Εἰς τὴν αὐτὴν ζώνην ἀνήκει καὶ τὸ κοίτασμα τοῦ Βάβδου ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ἄλλα τινὰ εἰς Ἰνελὶ παρὰ τὴν Λάρισαν, τοῦ Χουμνίκου παρὰ τὰς Σέρρας, τῆς Φτέρης παρὰ τὴν Αἰκατερίνην, τῶν Τριῶν Μύλων εἰς τὸν Ἕβρον, τῆς Σπουργίτας παρὰ τὴν Βέρροιαν, ἐν ἐκμεταλλεύσει κατὰ καιρούς. Ἡ Μικρὰ Ἀσία ἔχει ἐπίσης σημαντικὰ κοιτάσματα χρωμίτου εἰς τὴν ζώνην τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας, εἰς Τσαρδῆ καὶ Δαγχαρδῆ· νοτιώτερον εἰς τὴν Μυτιλήνην ὑπάρχουν ὀφεῖται χρωμιτοφόροι. Ἡ ζώνη συνεχίζεται εἰς τὴν Τρῳάδα καὶ τὸ Σκαμάνδριον πεδίον. Ἐπίσης ἡ ζώνη τῶν διναρίδων εἰς τὸ ταυρικὸν τόξον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς νήσου Ῥόδου πρὸς τὰ βορρειοδυτικὰ τῆς Λυκίας, παρουσιάζει ὀφείτας πολλάκις μὲ χρωμίτην. Αἱ κυριώτεραι ἐκμεταλλεύσεις εἶναι παρὰ τὸν κόλπον τῆς Μάκρης. Ὁ Καύκασος παρουσιάζει εἰς Λενκορὰν παρὰ τὴν Κασπίαν κοιτάσματά τινα, ὡς καὶ τὰ Οὐράλια παρὰ τὴν μεταλλευτικὴν περιφέρειαν τοῦ Νιζνὶ-Ταγγύλσκ. Τὰ κοιτάσματα τῆς Νορβηγίας δὲν ἔχουσι βιομηχανικὴν σημασίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὰ κυριώτερα κοιτάσματα, ἀναπτυχθέντα ἤδη, εἶναι τὰ τῆς Ροδεσίας. Ὁ κροκοΐτης συναντᾶται μετὰ κασσιτέρου εἰς τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ Βερεζόβσκ, τῶν Οὐραλίων καὶ τοῦ Λυδενβουργ τοῦ Τράνσβααλ, ὡς καὶ εἰς τὰ κοιτάσματα κασσιτέρου τοῦ Σβάζιλανδ.

Παραγωγὴ τοῦ χρωμίου Σήμερον παράγεται καθαρὸν χρώμιον (99%) ἄνευ ἄνθρακος σχεδὸν μόνον δι᾽ ἀργιλλιοθερμίας δι᾽ ἀναγωγῆς τοῦ ὀξειδίου διὰ τοῦ ἀργιλλίου. Τοῦτο παρασκευάζεται διὰ συντήξεως τοῦ χρωμίτου μὲ ἀνθρακικὸν νάτριον ἢ κάλιον· διὰ παραλαβῆς δι᾽ ὕδατος τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου παραμένει ἀδιάλυτον· τὸ σχηματισθὲν χρωμικὸν ἀλκάλιον προσβάλλεται ὑπὸ θειικοῦ ὀξέος καὶ γίνεται διχρωμικόν, ὅπερ ἀνάγεται διὰ τοῦ θείου εἰς ὀξείδιον. Ἀναμειγνύεται κόνις λίαν καθαροῦ ὀξειδίου χρωμίου, εἰς ἣν προστίθεται πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀντιδράσεως 3 ἕως 4% χρωμικοῦ ὀξέος ἢ χρωμικοῦ ἅλατος μετὰ κόνεως ἀργιλλίου, καὶ ἀνάπτεται τὸ μεῖγμα, καλούμενον θερμίτης, διὰ μείγματος κόνεως ἀργιλλίου καὶ ὑπεροξειδίου τοῦ βαρίου. Ἡ ἀντίδρασις εἶναι λίαν ζωηρὰ καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

$$Cr_2O_3+Al_2=Al_2O_3+Cr_2$$

ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται σχεδὸν εἰς 3000°. Προστίθενται νέαι ποσότητες μείγματος καὶ ἐξακολουθεῖ συνεχῶς ἡ ἀντίδρασις ἐντὸς χωνευτηρίου ἐκ μαγνησίας, προστατευομένου δι᾽ ἐπενδύσεως ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος, φέροντος δὲ δύο ὀπάς, μίαν διὰ τὴν σκωρίαν καὶ μίαν διὰ τὸ μέταλλον. Συνήθως γίνεται ἡ ἀντίδρασις διὰ ποσότητας 100

Digitized by Google

χρώ. Ἡ σκωρία εἶναι πολύτιμον προϊόν, διότι ἀποτελεῖται ἐκ κορουνδίου καταλλήλου διὰ μύλησιν (εἰς μυλιστικὰς μηχανὰς) καὶ στίλβωσιν μετάλλων καὶ ἄλλων σκληρῶν σωμάτων, ὑπερέχοντος τῆς φυσικῆς σμύριδος. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει μεγάλην ἐφαρμογήν. Εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς La Praz παράγεται χρώμιον ἄνευ ἄνθρακος εἰς ἠλεκτρικὴν κάμινον διὰ τόξου Heroult. Δι' ἀναγωγικῆς τήξεως χρωμίτου εἰς σιδηρουργικὰς καμίνους χωνευτηρίων Μαρτίνου ἢ ἰδίως ἠλεκτρικὰς παράγεται σιδηροχρώμιον ποικίλης περιεκτικότητος εἰς χρώμιον. Εἰς ὑψικαμίνους διὰ μεταλλευμάτων χρωμίου παράγεται σιδηροχρώμιον λίαν ἀνθρακοῦχον (10 ἕως 11 % ἄνθρακος).

Ἰδιότητες, χρῆσις καὶ στατιστική. Τὸ χρώμιον εἶναι μέταλλον σκληρόν, ἄθραυστον, χαλυβόχρουν, δυνάμενον νὰ λειανθῇ διὰ τῆς ρίνης ειδικοῦ βάρους 6,7, ἀτομικοῦ 52, ἀτομικοῦ ἀριθμοῦ τάξεως 24 καὶ ἔχει σύμβολον Cr. Τήκεται εἰς 1520° καὶ βράζει ἐν τῇ ἠλεκτρικῇ καμίνῳ εἰς 2.200°. Ἔχει μεγάλας ἐφαρμογὰς εἰς κράματα, καθ' ὅσον μικραὶ ποσότητες αὐτοῦ καθιστῶσι πλεῖστα μέταλλα λίαν σκληρὰ καὶ ἀνθεκτικά. Τὰ κράματα χρωμίου εἶναι πρὸς τούτοις λίαν ἀνθεκτικὰ εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ εἰς χημικὴν διάβρωσιν. Οἱ χρωμιοῦχοι χάλυβες, παρασκευαζόμενοι διὰ προσθήκης εἰς χάλυβα τετηκότα σιδηροχρωμίου περιεκτικότητος μέχρις 70 % εἰς χρώμιον, ἔχουσιν ἐπὶ πλέον ἐξαιρέτους ἰδιότητας δυσθραυστότητος καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καταλληλότατοι ὡς χάλυβες ἐργαλείων, κεφαλαὶ θραυστήρων διὰ κοπάνων, σφαιρῶν δι' ἔδρανα, πυροβόλων, θωράκων καὶ δι' ὁμοίας χρήσεις συνήθως ἐν προσμείξει μὲ νικέλιον καὶ βολφράμιον, ὡς καὶ χρωμιομολυβδαινοχάλυβας. Ἐπειδὴ τὸ χρώμιον καθιστᾷ τὸν σίδηρον μὴ μαγνητικόν, ἡ ἰδιότης αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν ὡρολογίων. Ὁ χαλκός, τὸ κρατέρωμα κασσιτέρου, ὁ ὀρείχαλκος, ὁ νεάργυρος (κράμα χαλκοῦ καὶ νικελίου) κτλ. βελτιώνονται διὰ προσθήκης ὀλίγου χρωμίου καὶ ἡ ἀνθεκτικότης αὐτῶν φθάνει τότε τὴν τοῦ χάλυβος. Ὁ χαλκὸς καθίσταται πλέον ἐλατός. Τὰ τελευταῖα ταῦτα κράματα παρασκευάζονται κατὰ προτίμησιν διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Goldschmidt. Τὸ μαγγάνιον μετὰ τοῦ χρωμίου παράγουσι διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου κρᾶμα μετὰ τοῦ χαλκοῦ καλούμενον *χρωμιομαγγανίνην*. Κρᾶμα χρωμίου καὶ κοβαλτίου (20 ἕως 35 % χρωμίου, 80 ἕως 67 % κοβαλτίου) χρησιμοποιεῖται διὰ μέρη μηχανῶν ὑφιστάμενα τάσεις εἰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας. Κράματα νικελίου καὶ χρωμίου εἶναι μεγάλης ἀντοχῆς μηχανικῶς καὶ χημικῶς. Ὁ στελλίτης εἶναι κρᾶμα κοβαλτίου, χρωμίου, βολφραμίου καὶ ἄνθρακος λίαν σκληρὸν δι' ἐργαλεῖα κοπῆς μετάλλων, τὸ δὲ σιδηροχρώμιον διὰ τὴν κατασκευὴν χρωμιούχων χαλύβων. Ἐκ τῶν ἐνώσεων τοῦ χρωμίου τὸ ὀξείδιον αὐτοῦ χρησιμεύει πρὸς μύλησιν καὶ στίλβωσιν τῶν μετάλλων, τὸ διχρωμικὸν κάλιον πρὸς χρῶσιν μεταλλίνων εἰδῶν. Τὰ ἅλατα τοῦ χρωμίου χρησιμοποιοῦνται ὡς χρωστικὴ ὕλη διὰ χάρτην διακοσμήσεως, ὑφάσματα, τὸ πράσινον τῶν τεχνητῶν φύλλων, τῆς κεραμευτικῆς κλπ. Τὸ διχρωμικὸν κάλιον χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν φωτογραφίαν διὰ τὸν χάρτην ἄνθρακος. Τὸ χρωμικὸν ὀξὺ ἐχρησιμοποιήθη ὡς πηγὴ ὀξυγόνου, ὡς ἠλεκτρολύτης, ὡς ἀντιπολωτικόν. Τὸ διχρωμικὸν κάλιον καὶ ἡ στυπτηρία διὰ χρωμίου χρησιμοποιοῦνται μεγάλως εἰς τὴν δέψιν τῶν δερμάτων, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν εἰς πολλὰ βυρσοδεψεῖα.

Μεγάλως διεδόθη ἀπό τινων ἐτῶν ἡ ἐπιχρωμίωσις διὰ γαλβανοτεγίας τῶν μεταλλίνων ἀντικειμένων, ὡς παρέχουσα στερεώτερον, στιλπνότερον καὶ λευκότερον ἐπικάλυμμα τοῦ νικελίου πρὸς προστασίαν τῶν μεταλλίνων ἀντικειμένων. Γίνεται δ' αὕτη ἐπὶ στρώματος ἐπινικελώσεως, ἥτις πρέπει πάντοτε νὰ προηγῆται. Προκειμένου περὶ σιδηρῶν εἰδῶν γίνεται συνήθως πρὸ τῆς ἐπινικελώσεως καὶ γαλβανικὴ ἐπίστρωσις χαλκοῦ.

Ὁ χρωμίτης προέρχεται ἐκ Ροδεσίας (ἀπὸ τοῦ 1906), Νέας Καληδονίας, Τουρκίας (περιφέρεια Σμύρνης), Ρωσίας (Οὐραλίων) καὶ Ἑλλάδος (Θεσσαλίας καὶ Θεσσαλονίκης).

Παραγωγὴ εἰς τόννους

Χῶραι	1895	1906	1913
Ροδεσία	—	3.300	63.400
Νέα Καληδονία	8.000	10.500	63.400
Τουρκία	21.000	17.000	—
Ἑλλὰς (Θεσσαλία)	2 700	11 530	6.312
Ἰνδίαι	—	4.500	5.670
Καναδᾶς	2.900	2.470	—
Καλιφορνία	1.600	—	322
Νέα Νότιος Οὐαλλία	4 300	15	—
	63.000	130 000	140.000

Σήμερον ἡ παραγωγὴ εἶναι περίπου ἡ αὐτή. Ἡ Ἑλλὰς παράγει 8 ἕως 10 000 τόννους ἐτησίως χρωμίτου, περιεκτικότητος 50 % περίπου ὀξειδίου τοῦ χρωμίου.

θ. χ.

—**χρωμίου δέψις.** Ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεταλλικῶν δέψεων. Ἀπό τινων ἐτῶν ἡ διὰ χρωμίου δέψις ἐγενικεύθη διὰ τὰ δέρματα τοῦ ἐπάνω μέρους τῶν ὑποδημάτων, τὰ δέρματα πολυτελείας καὶ διὰ τὰ μεγάλης ἀντοχῆς τοιαῦτα, ὡς τὰ χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν κατασκευὴν ἱμάντων ἢ σαγῶν. Τὸ μειονέκτημα τοῦ διὰ χρωμίου ὑποστάντος τὴν δέψιν δέρματος ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τοῦτο εἶναι πολὺ ὑγροσκοπικόν, ἰδίως ὅταν δὲν βάφεται, διὸ καὶ ἡ δέψις αὕτη δὲν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν σολοδερμάτων. Εἰς τὴν διὰ χρωμίου δέψιν γίνεται χρῆσις χρωμιούχων ἁλάτων. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς δέψεως εἶναι ταχὺς καὶ οἰκονομικός, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἐξειδίκευσιν καὶ πλήρη τεχνικὸν καταρτισμὸν τοῦ προσωπικοῦ. Διὰ τὴν διὰ χρωμίου δέψιν εἶναι ἐν χρήσει δύο μέθοδοι: δι' ἑνὸς λουτροῦ καὶ διὰ δύο.

Λόγῳ τοῦ ἰσχυροῦ ὀξέος, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν δευτέραν μέθοδον, τὸ δέρμα ἐμφανίζει ἔκδηλον χαρακτῆρα ὄξινον, ὁ ὁποῖος θὰ παρεκώλυε τὸν κανονικὸν ἐμποτισμὸν αὐτοῦ διὰ λιπαρῶν οὐσιῶν, διὸ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῶν λουτρῶν ἔξοδον τὸ δέρμα ὑφίσταται ἐξουδετέρωσιν δι' ἀλκαλικῶν ἁλάτων ἐν διαλύσει (βόραξ, φωσφορικὸν νάτριον κλπ.). Ἡ δι' ἑνὸς λουτροῦ δέψις διὰ χρωμίου εἶναι εὐκολωτέρα καὶ πλέον οἰκονομική, δίδει δὲ δέρμα συνεκτικόν, ἐνῷ ἡ διὰ δύο λουτρῶν τοιαύτη παράγει δέρμα μείζονος εὐκαμψίας καὶ ἁπαλωτάτης ὑφῆς. Τὰ συνήθη προϊόντα τῆς διὰ χρωμίου δέψεως εἶναι τὰ δέρματα μόσχου (ἀδιάβροχα ἢ box-calf) καὶ τὰ δέρματα αἰγῶν (chevreau). Ἡ ἑλληνικὴ βυρσοδεψία πρό τινων ἐτῶν ἐπεξέτεινε τὸν κύκλον τῆς παρασκευῆς δερμάτων χρωμίου, σήμερον δὲ λειτουργοῦσι περὶ τὰ 10 τοιαῦτα ἐργοστάσια, παράγοντα ποσότητα καλύπτουσαν τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιτοπίου καταναλώσεως. Ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος τὰ ἑλληνικὰ δέρματα χρωμίου, ἰδίως τὰ μαῦρα, εἶναι ἐφάμιλλα τῶν ξένων.

Ν. ΜΑΓΙΩΡΟΣ

—**χρωμίου ἑνώσεις** /*Χημ.*/. Αἱ ἑνώσεις τοῦ χρωμίου κέκτηνται ὅλαι ζωηρὸν χρωματισμόν, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τοῦ στοιχείου, καὶ εἶναι σφοδρὰ δηλητήρια. Τὸ χρώμιον εἰς τὰς ἑνώσεις αὐτοῦ ἐμφανίζεται εἴτε ὡς δισθενές, λαμβανομένων οὕτω τῶν καλουμένων ἑνώσεων τοῦ ὑποξειδίου τοῦ χρωμίου (CrO), εἴτε, συνηθέστερον, ὡς τρισθενὲς ἢ ἑξασθενές, μὲ διπλοῦν πάντοτε ἄτομον, σχηματιζομένων τῶν καλουμένων ἑνώσεων τοῦ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου (Cr_2O_3). Αἱ ἑνώσεις τοῦ χρωμίου δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας, ἤτοι τὰ ἅλατα τοῦ χρωμίου, ἔνθα τὸ χρώμιον ἀποτελεῖ τὸ κατιόν, καὶ τὰ ἅλατα τῶν χρωμικῶν ὀξέων, ἔνθα τὸ χρώμιον μετ' ὀξυγόνου ἀποτελεῖ τὸ ἀνιόν. Αἱ ἑνώσεις αὗται εἶναι:

Ὀξείδιον τοῦ χρωμίου, Cr_2O_3. Παρασκευάζεται διὰ πυρώσεως τοῦ ὑδροξειδίου τοῦ χρωμίου κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$2\,Cr(OH)_3 = Cr_2O_3 + 3\,H_2O$$

καὶ ἀποτελεῖ πρασίνην, σκληρὰν καὶ δυσκόλως τηκομένην κόνιν. Διαλύεται εἰς τὰ ὀξέα καὶ λόγῳ τοῦ ὡραίου αὐτοῦ πρασίνου χρώματος, ὡς καὶ τοῦ δυστήκτου αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται ὡς χρῶμα διὰ τὴν ὕαλον, τὴν πορσελλάνην καὶ τὴν ἀγγειοπλαστικήν.

Ὑδροξείδιον τοῦ χρωμίου, $Cr(OH)_3$. Παρασκευάζεται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἰζήματος κατὰ τὴν ἐπίδρασιν καυστικῶν ἀλκαλίων ἐπὶ ἁλάτων τοῦ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου. Ἀναλόγως πρὸς τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου διαλύεται καὶ τοῦτο εἰς περίσσειαν ἀλκαλίου, σχηματιζομένων ἀναλόγων ἁλάτων (ὡς εἶναι λ. χ. ὁ χρωμίτης). Τὰ ἅλατα ταῦτα διὰ βρασμοῦ ἀποσυντίθενται, ἀποχωριζομένου πτωχοτέρου εἰς ὕδωρ καὶ δυσδιαλυτωτέρου ὑδροξειδίου. Τὸ ὑδροξείδιον τοῦ χρωμίου κέκτηται ὑποπράσινον χρῶμα, τὸ εἰς ἀλκάλια ὅμως διάλυμα τούτου ἔχει ὡραῖον σμαραγδόχρουν χρῶμα. Διὰ διαλύσεως τοῦ ὑδροξειδίου τοῦ χρωμίου εἰς ὀξέα παράγονται τὰ ἀντίστοιχα ἅλατα τοῦ τρισθενοῦς χρωμίου, διὰ θερμάνσεως δὲ μετατρέπεται εἰς ὀξείδιον τοῦ χρωμίου ἀποσπωμένου ὕδατος. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βαφικῇ, ὅπως καὶ τὸ ὀξικὸν χρώμιον, ὡς ἄριστον πρόστυμμα.

Τριοξείδιον τοῦ χρωμίου, CrO_3. Τοῦτο εἶναι ὁ ἀνυδρίτης τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος καὶ ἀποτελεῖ σῶμα κρυσταλλικὸν ἐρυθρὸν μετὰ κυανιζούσης λάμψεως. Δρᾷ ἐντονώτατα ὀξειδωτικῶς, λόγῳ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς ἀποδίδει τὸ ὀξυγόνον αὐτοῦ. Οὕτω καταστρέφει τὰς διαφόρους ὀργανικὰς ὕλας, ἄνυδρος ἀλκοόλη ριπτομένη ἐπ' αὐτοῦ ἀναφλέγεται ἐκρηκτικῶς, μεταπίπτοντος συγχρόνως τοῦ ἐρυθροῦ τριοξειδίου τοῦ χρωμίου εἰς πράσινον ὀξείδιον. Γενικῶς θεωρεῖται ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων ὀξειδωτικῶν μέσων. Εἰς τὴν ἕνωσιν αὐτὴν τὸ χρώμιον φέρεται ὡς ἑξασθενές.

Θειικὸν χρώμιον, $Cr_2(SO_4)_3$. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως τοῦ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου εἰς θειικὸν ὀξὺ καὶ κρυσταλλοῦται ἐκ τῶν διαλυμάτων αὐτοῦ ὑπὸ τὴν μορφὴν πορφυρερύθρων κρυστάλλων τοῦ τύπου $Cr_2(SO_4)_3.5H_2O$. Κατὰ τὴν θέρμανσιν διαλυμάτων θειικοῦ χρωμίου ἐμφανίζεται σμαραγδόχρουν χρῶμα ὡς ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ πολυπλόκων θειικῶν ἑνώσεων μὴ ἐπακριβῶς καθωρισμένης συστάσεως.

Στυπτηρία διὰ χρωμίου. Τὸ θειικὸν χρώμιον κατ' ἀνάλογον τρόπον πρὸς τὸ θειικὸν ἀργίλλιον σχηματίζει διπλᾶ θειικὰ ἅλατα τοῦ τύπου τῆς στυπτηρίας. Τοιαύτη στυπτηρία παράγεται λ. χ. κατὰ τὴν θέρμανσιν διαλύματος χρωμικοῦ καλίου μετὰ θειικοῦ ὀξέος παρουσίᾳ ἀναγωγικοῦ τινος σώματος, ὡς λ. χ. ἀλκοόλης. Ἡ διὰ χρωμίου στυπτηρία χρησιμοποιεῖται ὡς πρόστυμμα εἰς τὴν βαφικὴν καὶ εἰς τὴν βυρσοδεψίαν.

Ἑνώσεις τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος. Ὅταν ἑνώσεις τοῦ ὑποξειδίου ἢ τοῦ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου ὀξειδωθῶσι παρουσίᾳ βάσεων, μετατρέπονται εἰς ἅλατα τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται ὁ τύπος H_2CrO_4 καὶ ὅπερ δὲν ὑπάρχει ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνυδρίτου αὐτοῦ, τοῦ τριοξειδίου τοῦ χρωμίου:

$$2Cr_2O_3 + 8KOH + 3O_2 = 4K_2CrO_4 + 4H_2O$$

Εἰς τὰ διαλύματα τῶν ἁλάτων αὐτῶν δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ χρώμιον ὑπὸ τὴν μορφὴν κατιόντος, ἀλλ' ἡνωμένον μετ' ὀξυγόνου ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀνιόντος.

Δι' ἀφαιρέσεως ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χρωμικοῦ ὀξέος μορίου ὕδατος κατὰ τὴν ἐξίσωσιν

$$2H_2CrO_4 - H_2O = H_2Cr_2O_7$$

λαμβάνεται τὸ *διχρωμικὸν ὀξύ*, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι γνωστὸν ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει λόγῳ τῆς διασπάσεως αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$H_2Cr_2O_7 = 2CrO_3 + H_2O$$

πρὸς τριοξείδιον τοῦ χρωμίου καὶ ὕδωρ.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος δύναται νὰ ληφθῇ καὶ ἕτερος ἀνυδρίτης κατὰ τὴν ἐξίσωσιν

$$3H_2CrO_4 - 2H_2O = H_2Cr_3O_{10},$$

ὅστις τριχρωμικὸν ὀξὺ καλεῖται. Δὲν εὑρίσκεται ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, διότι ἀποσπωμένου ὕδατος μεταπίπτει καὶ τοῦτο εἰς τριοξείδιον χρωμίου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χρωμικῶν ὀξέων προέρχονται σπουδαιότατα διὰ τὴν πρᾶξιν ἅλατα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι:

Χρωμικὸν κάλιον, K_2CrO_4. Κίτρινον λίαν εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ κρυσταλλικὸν σῶμα, ἔχον μεγίστην χρωστικὴν δύναμιν. Χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν βαφὴν ὑφασμάτων.

Χρωμικὸν νάτριον, Na_2CrO_4. Ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀνωτέρω.

Χρωμικὸς μόλυβδος, $PbCrO_4$. Παρασκευάζεται διὰ καταβυθίσεως ἁλάτων τοῦ μολύβδου διὰ χρωμικοῦ καλίου. Ἀποτελεῖ κιτρίνην κόνιν, ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἰατρικὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *κίτρινον τοῦ μολύβδου*. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν φύσιν ὡς ὀρυκτὸν *κροκοΐτης*.

Διχρωμικὸν κάλιον, $K_2Cr_2O_7$. Διὰ προσθήκης θειικοῦ ὀξέος εἰς τὸ χρωμικὸν κάλιον καὶ τὸ ἰὸν CrO_4 μετατρέπεται εἰς Cr_2O_7 καὶ τὸ κίτρινον ἅλας (K_2CrO_4) μετατρέπεται εἰς ἐρυθρὸν $K_2Cr_2O_7$. Κρυσταλλοῦται εἰς μεγάλους κρυστάλλους καὶ διαλύεται εἰς 10 μέρη ψυχροῦ ἢ ἓν μέρος βράζοντος ὕδατος. Ἔχει μεγάλην χρωστικὴν δύναμιν, καὶ μικρὰ ποσότης τούτου βάπτει ἐρυθρὰν μεγάλην ποσότητα ὕδατος. Κατὰ τὴν θέρμανσιν τήκεται ἄνευ ἀποσυνθέσεως, δι' ἰσχυρᾶς ὅμως διαπυρώσεως ἀποσυντίθεται, σχηματιζομένου ὀξειδίου τοῦ χρωμίου, χρωμικοῦ καλίου καὶ ὀξυγόνου κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$2K_2Cr_2O_7 = 2K_2CrO_4 + Cr_2O_3 + 3O$$

Λόγῳ τῆς ἰδιότητος τοῦ νὰ παρέχῃ σχετικῶς εὐκόλως ὀξυγόνον χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ὡς ὀξειδωτικὸν μέσον. Οὕτω διὰ τοῦ διχρωμικοῦ καλίου δύνανται νὰ λευκαίνωσι λίπη καὶ ἔλαια, νὰ παρασκευασθῶσιν ἀναφλέξιμα μείγματα, γαλβανικὰ στοιχεῖα κλπ. Περαιτέρω χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν βυρσοδεψικήν, εἰς τὴν παρασκευὴν χρωμάτων τῆς πίσσης, εἰς τὴν βαφικήν, εἰς τὴν παρασκευὴν ἄλλων ἁλάτων τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος κλπ. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν φωτογραφίαν καὶ φωτοτυπίαν, διότι μεῖγμα ζελατίνης καὶ διχρωμικοῦ καλίου ἐκτιθέμενον εἰς τὸ φῶς προσκτᾶται τὴν ἰδιότητα νὰ εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, ἐνῷ ἄνευ αὐτοῦ διογκοῦται εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ καὶ διαλύεται εἰς τὸ θερμόν. Ἀναλόγους ἰδιότητας ἔχει καὶ τὸ *διχρωμικὸν νάτριον*.

Ἀντιδράσεις τοῦ χρωμίου. Τὰ ἅλατα τοῦ τρισθενοῦς χρωμίου παρέχουν μετὰ καυστικοῦ καλίου κυανοπράσινον ἴζημα, διαλυτὸν ἐν περισσείᾳ τοῦ ἀντιδραστηρίου. Τὰ ἅλατα τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος παρέχουν μετὰ ὀξικοῦ μολύβδου κίτρινον ἴζημα ἐκ χρωμικοῦ μολύβδου, μετὰ νιτρικοῦ ἀργύρου δὲ ἐρυθρὸν ἴζημα.

Ὅλαι αἱ ἑνώσεις τοῦ χρωμίου χρωματίζουν τὸν μαργαρίτην τοῦ βόρακος σμαραγδόχρουν, δύνανται δὲ νὰ ἀναγνωρισθῶσι διὰ συντήξεως αὐτῶν μετὰ νίτρου καὶ ἀνθρακικοῦ καλίου, ὁπότε παράγεται κίτρινον τῆγμα ἐκ χρωμικοῦ καλίου.

ε. Γ.

— /*Φαρμακολ.*/ Αἱ *ἑνώσεις τοῦ χρωμίου* ἐνεργοῦν λίαν καυστικῶς ἐπὶ τῶν βλεννογόνων καὶ τοῦ δέρματος. Εἰσερχόμεναι εἰς τὸν ὀργανισμόν, πλὴν τῆς τοπικῆς δράσεώς των ἐπὶ τοῦ βλεννογόνου τῶν ἐντέρων, προκαλοῦν καὶ φαινόμενα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὡς σπασμοὺς καὶ παραλύσεις. Ἡ ἀπορρόφησις τῶν ἑνώσεων τοῦ χρωμίου, ἥτις γίνεται εὐκόλως ἀπὸ

Digitized by Google

τῶν τραυματικῶν καὶ ἑλκωτικῶν ἐπιφανειῶν, προκαλεῖ δηλητηριάσεις, ὧν τὰ συμπτώματα εἶναι: γαστροεντερικαὶ διαταραχαί, ὡς ἔμετοι καὶ διάρροιαι. Τὰ ἀποβαλλόμενα εἶναι ἀρχικῶς ἐρυθρόπυρρα καὶ πράσινα, εἶτα δὲ αἱματηρά. Ὅταν ἡ δηλητηρίασις εἶναι χρονία, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς ἐργάτας τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰς ἑνώσεις αὐτάς, προκαλοῦνται δυσίατος ρινῖτις μετὰ σκληρύνσεως τοῦ ρινικοῦ χόνδρου καὶ διατρήσεως τοῦ διαφράγματος, ἐξελκώσεις τῶν χειρῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ νεφρῖτις. Ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ χρωμίου εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρησιμοποιοῦνται: 1) Τὸ *ὑδροξείδιον τοῦ χρωμίου* (Chromum oxydatum hydratum). Τοῦτο λαμβάνεται διὰ μείξεως ψυχροῦ διαλύματος 50 γρμ. στυπτηρίας διὰ χρωμίου ἐντὸς 500 μ. ὕδατος μετὰ 110 γρμ. ὑγρᾶς ἀμμωνίας 5%. Τὸ ἵζημα πλύνεται καλῶς δι' ὕδατος καὶ ξηραίνεται ἐν ἠπίᾳ θερμότητι. Εἶναι κόνις πρασίνη, ἄνευ γεύσεως καὶ ὀσμῆς, ἀναγραφεῖσα κατὰ τῆς διαρροίας τῶν παίδων. 2) Τὸ *τριοξείδιον τοῦ χρωμίου* (Acidum chromicum). Καστανέρυθροι ὑγροσκοπικοὶ κρύσταλλοι. Χρησιμοποιεῖται ὡς καυτήριον κακόσμων ἑλκῶν, κονδυλωμάτων, μαλακῶν πολυπόδων, καρκινωμάτων καὶ σπογγωδῶν ὑπερπλασιῶν τοῦ φάρυγγος. Παλαιότερον ἐχρησιμοποιεῖτο διάλυμα 5% τοῦ σκευάσματος κατὰ τοῦ ἱδρῶτος τῶν ποδῶν. Διάλυμα 10% τοῦ σκευάσματος χρησιμοποιεῖται πρὸς συντήρησιν ἀνατομικῶν παρασκευασμάτων. Λόγῳ τῆς εὐκόλου ἀπορροφήσεώς του, δέον νὰ γίνεται προσεκτικὴ χρῆσίς του. Τὸ χρωμικὸν ὀξύ, λόγῳ κινδύνου τῆς ἐκρήξεως, δὲν πρέπει νὰ ἀναμειγνύεται μετὰ θείου, ἄνθρακος ἢ ὀργανικῶν οὐσιῶν. κ. γ. μ.

—χρωμίου κράματα (*Χημ.*). Τὸ χρώμιον ὡς συστατικὸν κραμάτων χρησιμοποιεῖται οὐχὶ μόνον ἐπὶ τοῦ σιδήρου καὶ χάλυβος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ νικελίου διὰ θερμοστοιχεῖα καὶ σύρματα ἀντιστάσεων, ὅπου ὑπερισχύει ἡ εἰς νικέλιον περιεκτικότης, καὶ ἐπί τινων ἄλλων μετάλλων. σ. γ.

—χρωμίου χρώματα (*Χημ.*). Εἶναι χρωμιοῦχα ἀνόργανα ὀρυκτὰ χρώματα. Ἡ βιομηχανία τῶν χρωμάτων τοῦ χρωμίου ἄρχεται ἀφ' ὅτου ὁ Vauquelin, τῷ 1809, παρεσκεύασε τὸν χρωμικὸν μόλυβδον. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας τῶν χρωμάτων αὐτῶν δὲν ἠμπόδισε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν παλαιῶν ὀρυκτῶν χρωμάτων, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ὡραιότητος αὐτῶν καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἀποχρώσεων ἐδημιούργησεν ἴδιον κλάδον χρησιμοποιήσεως. Τὸ πρῶτον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔσχον μεγάλον ἀνταγωνιστὴν τὰ συνθετικὰ χρώματα τῆς ἀνιλίνης, τὰ ὁποῖα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ χρώματα τοῦ χρωμίου, εἶναι σχετικῶς ὀλιγώτερον δηλητηριώδη.

Τὰ κίτρινα, πορτοκαλιόχροα, ἐρυθρὰ καὶ φαιὰ χρώματα τοῦ χρωμίου εἶναι χρωμικὰ ἄλατα, τὰ πράσινα χρωμοξείδια ἢ μείγματα κιτρίνων χρωμάτων τοῦ χρωμίου μετὰ κυανῶν χρωμάτων ἄλλης προελεύσεως. Τὰ κυανᾶ καὶ μαῦρα εἶναι πολύπλοκοι ἑνώσεις τοῦ χρωμίου μετὰ διαφόρων μετάλλων. Ὡς πρώτη ὕλη χρησιμεύουν τὸ διχρωμικὸν κάλιον ἢ νάτριον, ὡς καὶ μονοχρωμικὰ ἄλατα. Αἱ πρὸς ἀντίδρασιν χρησιμοποιούμεναι ἑνώσεις ἄλλων μετάλλων, εἰδικῶς τοῦ μολύβδου καὶ ψευδαργύρου, πρέπει νὰ εἶναι μεγάλου βαθμοῦ καθαρότητος καὶ κυρίως νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένα χαλκοῦ, ὅστις βλάπτει τὴν ζωηρότητα τῶν ἀποχρώσεων.

Τὴν σπουδαιοτέραν ὁμάδα τῶν χρωμάτων τοῦ χρωμίου ἀποτελοῦν οἱ χρωμικοὶ μόλυβδοι, τὸ κίτρινον τοῦ χρωμίου, τὸ πορτοκαλιόχρουν καὶ τὸ ἐρυθρόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χρωμικοὺς ψευδαργύρους, ἁπλῶς *χρώματα χρωμίου* καλούμενα ἐπίσης. Κέκτηνται ἐξόχους τεχνικὰς ἰδιότητας, ἡ δὲ χροιὰ αὐτῶν κυμαίνεται ἀπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ κιτρίνου μέχρι τοῦ σκοτεινοτάτου ἰωδερύθρου. Ἀνοικτὰ κίτρινα τοῦ χρωμίου συνίστανται κυρίως ἐξ οὐδετέρου χρωμικοῦ μολύβδου, $PbCrO_4$, τὸ ἐρυθρὸν τοῦ χρωμίου ἐκ βασικοῦ χρωμικοῦ μολύβδου $PbCrO_4 \cdot Pb(OH)_2$, τὰ δὲ πορτοκαλλιόχροα ἐκ μειγμάτων ἀμφοτέρων. Τὰ ἐκ χρωμικοῦ μολύβδου χρώματα ἔχουν ζωηρὰς ἀποχρώσεις καὶ ἔξοχον καλυπτικὴν δύναμιν. Εἶναι ἔναντι ὀξέων, εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀποχρώσεις ἐπίσης ἔναντι ἀλκαλίων, εὐπαθῆ, διὰ τοῦτο δὲ δὲν πρέπει νὰ βάπτωνται δι' αὐτῶν πρόσφατοι ἀσβεστοῦχοι τοῖχοι. Αἱ ἑνώσεις τοῦ μολύβδου φαιοῦνται δι' ὑδροθείου καὶ σουλφιδίων καὶ μελανοῦνται.

Ἡ μεγάλη καλυπτικὴ ἰσχὺς τῶν χρωμικῶν μολύβδων ἐπιτρέπει τὴν προσθήκην εἰς αὐτὰ σημαντικῶν ποσοτήτων ἀδρανῶν ὑλῶν, αἱ ὁποῖαι ἀφ' ἑνὸς καθιστοῦν ἀνοικτοτέραν τὴν ἀπόχρωσιν καὶ ἀφ' ἑτέρου μειώνουν τὴν τιμὴν τοῦ προϊόντος. Ὡς *καθαρὰ* εἴδη θεωροῦνται ὄχι μόνον αἱ ποιότητες ἐκεῖναι, αἵτινες ἀποτελοῦνται ἐκ χημικῶς καθαρῶν ἑνώσεων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ αἱ περιέχουσαι θειικὸν μόλυβδον, διότι τὸ συστατικὸν τοῦτο ἀποτελεῖ κανονικὴν φυσικὴν πρόσμειξιν. Οἱ χρωμικοὶ μόλυβδοι ἔχουσιν εὐρυτάτην χρῆσιν, χρησιμοποιούμενοι ὡς χρώματα ἐπιχρίσεως, τυποβαφικῆς, ζωγραφικῆς κ. λ. καὶ εἰδικώτερον ταπήτων, λιθογραφικῆς, τσιμέντων, πορσελλάνης καὶ πλείστων ἄλλων εἰδῶν. Μεγάλαι ποσότητες τούτων χρησιμεύουν ἀναμειγνυόμεναι μετὰ κυανῶν χρωμάτων (κυανοῦν Παρισίων κ. λ.) πρὸς παρασκευὴν πρασίνου τοῦ χρωμίου.

Κίτρινα χρώματα τοῦ χρωμίου. *Κίτρινον τοῦ χρωμίου.* Πρὸς παραγωγὴν μετρίας ἰσχύος κιτρίνου ἀναχωροῦμεν ἐξ 100 μ. ὀξικοῦ μολύβδου καὶ 37,5 μ. διχρωμικοῦ καλίου καὶ μειοῦμεν, πρὸς παραγωγὴν ἀνοικτοτέρων τύπων ἐπὶ διατηρουμένης ποσότητος ὀξικοῦ μολύβδου, τὴν ποσότητα τοῦ διχρωμικοῦ καλίου, ἀλλὰ συγχρόνως προσθέτομεν πάλιν τόσον θειικὸν ὀξύ, ὅσον διχρωμικὸν κάλιον ἐξοικονομοῦμεν. Ἀντὶ τοῦ ὀξικοῦ μολύβδου δυνάμεθα φυσικὰ νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἀνάλογον ποσότητα βασικοῦ ὀξικοῦ μολύβδου ἢ λευκοῦ τοῦ μολύβδου, τὸ ὁποῖον διαλύεται εἰς νιτρικὸν ἢ ὀξικὸν ὀξύ. Ἡ ἐκλογὴ τῆς πρώτης ὕλης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τιμῆς αὐτῆς. Λόγῳ τῶν πολυαρίθμων ἀποχρώσεων, προκαλουμένων ἐκ διαφόρων προσθηκῶν, ἔρχονται εἰς τὸ ἐμπόριον πολυάριθμοι τύποι κιτρίνου τοῦ χρωμίου, χαρακτηριζόμενοι εἴτε διὰ ψηφίων, εἴτε δι' ἀριθμῶν, εἴτε διὰ διαφόρων ἐπιθέτων (ὡς λ. χ. ἀνοικτόν, σκοτεινόν, μέσον κλ.), εἴτε τέλος δι' ὀνομάτων προελεύσεων (ὡς λ. χ. ἀμερικανικόν, Βαλτιμόρης, Λειψίας, Παρισίων, Βιέννης κ.λ.), τὰ ὁποῖα μόνον τύπους σημαίνουν καὶ οὐχὶ πραγματικὴν προέλευσιν.

Κίτρινον τοῦ ψευδαργύρου. Τοῦτο εἶναι διπλοῦν ἅλας τοῦ τύπου $3ZnCrO_4 . K_2Cr_2O_7$, λαμβανόμενον ἐξ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου καὶ διχρωμικοῦ καλίου. Ἐκ τούτου δὲ παράγονται τόσαι ἀποχρώσεις, ὅσαι ἐκ τοῦ κιτρίνου τοῦ ψευδαργύρου.

Μικροτέραν σημασίαν περαιτέρω ἔχουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ὁμάδος τῶν κιτρίνων χρωμάτων τοῦ χρωμίου: ἡ *κιτρίνη οὐλτραμαρίνη*, τὸ *κίτρινον τοῦ ἀσβεστιοχρωμίου*, τὸ *κίτρινον τοῦ βαρίου*, τὸ *κίτρινον τοῦ καδμιοχρωμίου* καὶ τὸ *κίτρινον τοῦ σιδηροχρωμίου*.

Πορτοκαλιόχροα χρώματα τοῦ χρωμίου. *Πορτοκαλιόχρουν τοῦ χρωμίου.* Βασικὰ ἅλατα τοῦ μολύβδου, καταβυθιζόμενα ἐν θερμῷ διὰ διαλύματος χρωμικοῦ μολύβδου, παρέχουν ὑπερύθρως πορτοκαλιοχρόως βάπτον ἵζημα, διὰ διαλύματος δὲ διχρωμικοῦ μολύβδου κίτρινον ἕως σκοτεινοκίτρινον. Ἡ χρωστικὴ κλῖμαξ ἑπομένως δύναται νὰ εὐρυνθῇ ἀπὸ τοῦ κιτρίνου μέχρι τοῦ πορτοκαλιοχρόου, διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ βασικοῦ ἅλατος τοῦ μολύβδου καταλλήλου μείγματος ἐκ διχρωμικοῦ καὶ μονοχρωμικοῦ καλίου. Ἀναλόγων ἀποχρώσεων χρώματα καὶ τῆς αὐτῆς χημικῆς συστάσεως δύνανται νὰ ληφθῶσι καὶ κατ' ἄλλους τρόπους ἐξ ἄλλων πρώτων ὑλῶν.

Ἐρυθρὰ χρώματα τοῦ χρωμίου. Τοιαῦτα εἶναι: *χρωμίου ἐρυθρόν, ἐρυθρὸν Derby, ἐρυθρὸν Βιέννης, ἐρυθρὸν Βικτωρίας, ἀμερικανικὸν Vermillon*. Αἱ βαθύτεραι ἀποχρώσεις καλοῦνται καὶ *κιννάβαρι τοῦ χρωμίου, χρωμίου γρανάτη, χρωμίου ρουβίνη*. Τὸ χρῶμα τοῦτο εἶναι βασικὸς χρωμικὸς μόλυβδος $PbCrO_4 . Pb(OH)_2$ καὶ παρασκευάζεται διὰ κατεργασίας βασικοῦ ἅλατος τοῦ μολύβδου μετὰ οὐδετέρου χρωμικοῦ μολύβδου. Αἱ διάφοροι ἀποχρώσεις ὀφείλονται εἰς τὸ εἶδος τῆς πρώτης ὕλης καὶ τὰς συνθήκας τῆς παρασκευῆς. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὰς αὐτὰς ὡς καὶ τὸ κίτρινον τοῦ χρωμίου χρήσεις.

Φαιὰ χρώματα τοῦ χρωμίου. Ὡς τοιαῦτα θεωροῦνται τὸ *βασικὸν χρωμικὸν σιδηροχρωμοξείδιον*, παραγόμενον διὰ καθιζήσεως οὐδετέρου χρωμικοῦ καλίου διὰ βιτριολίου τοῦ σιδήρου, τὸ *βασικὸν χρωμικὸν χαλκοξείδιον* καὶ τὸ *βασικὸν χρωμικὸν μαγγάνιον*. Ἐν τῇ πράξει εὐρυτέραν χρῆσιν ἔχει τὸ πρῶτον.

Πράσινα χρώματα τοῦ χρωμίου. Τὰ κυρίως πράσινα χρώματα τοῦ χρωμίου ἀποτελοῦνται μόνον ἐξ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου ἢ ἐνύδρου ὀξειδίου τοῦ χρωμίου. Εἶναι ἐξόχως ἀνθεκτικὰ εἰς ὅλας τὰς ἐπιδράσεις χρώματα, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα δὲν ἔσχον ἐν τῇ πράξει τὴν σημασίαν, ἣν ἔχουν τὰ προϊόντα τὰ λαμβανόμενα δι' ἀναμείξεως κιτρίνου τοῦ χρωμίου καὶ κυανοῦ τῶν Παρισίων ἢ τοῦ Βερολίνου, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν καλυπτικῆς δυνάμεως, τοῦ πλούτου τῶν ἀποχρώσεων καὶ τῆς σημαντικῶς χαμηλοτέρας τιμῆς, χρησιμοποιοῦνται πολὺ εὐρύτερον τοῦ ἐξ ὀξειδίου τοῦ χρωμίου πρασίνου. Τὸ ὀξείδιον τοῦ χρωμίου παρασκευάζεται κατὰ διαφόρους μεθόδους, ὡς λ. χ. δι' ἀναγωγῆς χρωμικῶν ἁλάτων, διὰ διαπυρώσεως κτλ.

Τοῦ πρασίνου τοῦ χρωμίου ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον πληθὺς τύπων, διακρινομένων διὰ διαφόρων ὀνομάτων, χρησιμοποιεῖται δὲ τοῦτο εὐρύτατα ἐν τῇ πράξει.

Κυανᾶ χρώματα τοῦ χρωμίου. Τὸ κυανοῦν τοῦ χρωμίου λαμβάνεται διὰ διαπυρώσεως μείγματος ἐκ 15 μ. B_2O_3, 15 μ. Al_2O_3, 20 μ. $MgCO_3$ καὶ 2 μ. $BaCrO_4$ ἢ διὰ τήξεως ἐν χωνευτηρίῳ μείγματος ἐκ 48,62 μ. K_2CrO_4, 65 μ. CaF_2 καὶ 152 μ. SiO_2. Χρησιμοποιεῖται σχεδὸν μόνον πρὸς χρῶσιν τῆς ὑάλου καὶ πορσελλάνης.

Ἰώδη χρώματα τοῦ χρωμίου. Τὸ *ἰῶδες τοῦ χρωμίου*, ἐπίσης *βρόνζος τοῦ χρωμίου* καλούμενον, εἶναι χλωριοῦχον χρώμιον $CrCl_3$. Τὸ *ἰῶδες τοῦ κασσιτέρου* λαμβάνεται διὰ πυρώσεως 100 μ. ὀξειδίου τοῦ κασσιτέρου καὶ 2 μ. ὀξειδίου τοῦ χρωμίου καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς πορσελλάνης, ὡς καὶ εἰς τὴν τυπογραφίαν τοῦ χάρτου.

Χρωμίου μέλαν. Τὸ *μέλαν τοῦ χρωμιοχαλκοῦ* λαμβάνεται διὰ πυρώσεως τοῦ χρωμικοῦ ὀξειδίου τοῦ χαλκοῦ παρουσίᾳ ἀέρος καὶ κατεργασίας τῆς διαπυρωθείσης μάζης διὰ βράζοντος ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Χρησιμοποιεῖται εὐρέως. σ. γ.

Χρώμιον (*Γεωγρ.*). Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 273. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σφίλτσι*.

χρωμιονικελιοχάλυβες (οἱ)· βλ. λ. *νικέλιον*.

χρωμιοχάλυβες (οἱ). Εἰδικοὶ χάλυβες τριμερεῖς, περιέχοντες ποσοστὸν χρωμίου. Ἡ παρουσία τοῦ χρωμίου αὐξάνει τὸ ὅριον ἀντοχῆς θραύσεως, ἐλαττώνει τὴν ἐπιμήκυνσιν τῶν χαλύβων καὶ καθιστᾷ αὐτοὺς ὀλιγώτερον ἐλατοὺς καὶ συγκολλησίμους, καταβιβάζει τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀνωτέρου κρισίμου σημείου a_3 καὶ ἀνυψώνει τὴν τοῦ κατωτέρου a_1. Ὅταν αὐξάνῃ ἡ περιεκτικότης εἰς χρώμιον δι' ἐπαρκῆ ἀντίστοιχον περιεκτικότητα εἰς ἄνθρακα, τὸ σημεῖον a_3 ἐκλείπει.

Οἱ χρωμιοχάλυβες, ὡς π. χ. οἱ μαγγανιοχάλυβες καὶ οἱ νικελιοχάλυβες, ἔχουσι μεταλλογραφικὴν ὑφὴν διάφορον, ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητος εἰς ἄνθρακα καὶ χρώμιον. Τὸ παρατιθέμενον διάγραμμα δεικνύει τὰς ἀναλογίας δι' ἃς εἶναι περλιτικοί, μαρτενσιτικοὶ καὶ τέλος ἀνθρακωματικοί. Τὸ ἀνθράκωμα, περὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται ἐνταῦθα, εἶναι ἀνθράκωμα διπλοῦν σιδήρου καὶ χρωμίου, παρόμοιον πρὸς τὸ τοῦ σιδήρου καὶ βολφραμίου. Οἱ χρωμιοχάλυβες, καὶ ἐν γένει οἱ εἰδικοὶ χάλυβες περιέχοντες χρώμιον, συνδέονται στενῶς πρὸς τὴν ἐφεύρεσιν τῶν εἰδικῶν χαλύβων καὶ ἔσχον πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὸν περίφημον ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ ὀβίδος καὶ θώρακος, καθ' ὃν ἀνεζητεῖτο ἡ αὔξησις τῆς διεισδυτικότητος τῶν ὀβίδων καὶ τῆς ἀντοχῆς τῶν θωράκων, καὶ εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ πρώτη μεγίστη πρόοδος τῶν μεταλλουργικῶν προϊόντων κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 1Θ' αἰῶνος, ἣν ἐπηκολούθησεν ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν αὐτοκινήτων καὶ τῶν μηχανικῶν κατασκευῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναπτυχθεισῶν τότε συστηματοποιημένων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν.

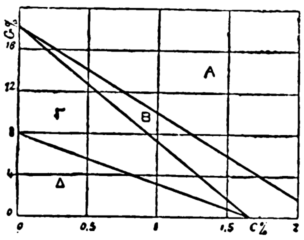

Διάγραμμα συστάσεως χρωμιοχαλύβων.
[Α=Χάλυβες ἀνθρακωματικοί. Β=Χάλυβες μαρτενσιτικοὶ καὶ ἀνθρακωματικοί. Γ=Χάλυβες μαρτενσιτικοί. Δ=Χάλυβες περλιτικοί.]

Πρῶτος εἰδικὸς χάλυψ βιομηχανικῶς κατασκευασθεὶς εἶναι ὁ βολφραμιοῦχος χάλυψ χωνευτηρίου τοῦ Mushet, τῷ 1859, ἐν Ἀγγλίᾳ. Τῷ 1878 ὁ Brustlein κατεσκεύασεν ἐν Γαλλίᾳ τὸν πρῶτον χρωμιοχάλυβα. Ἀπὸ τοῦ 1883—1885 κατεσκευάσθησαν χάλυβες νικελιοῦχοι μὲ πολὺ (25%) νικέλιον καὶ πολὺν ἄνθρακα (0,8 ἕως 1%), ὑπὸ τῶν Γάλλων Marbeau καὶ Rémond. Τῷ δὲ 1887 ὁ sir Robert Hadfied παρήγαγε τοὺς περιφήμους μαγγανιοχάλυβας. Τούτους ἠκολούθησαν οἱ ἄλλοι εἰδικοὶ χάλυβες.

Οἱ χρωμιοχάλυβες ἄνευ ἄλλων μετάλλων ἔχουσι σήμερον περιωρισμένας χρήσεις, ἂν καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰσέτι εἰς τὴν κατασκευὴν πυροσωλήνων πυροβόλων. Οὕτως εἶναι ἐν χρήσει: 1) Χάλυβες σφαιροφόρων ἑδράνων (σφαιρῶν καὶ δακτυλίων), περιέχοντες ἄνθρακα 0,6 ἕως 1,2%, χρώμιον 1 ἕως 2%. 2) Χάλυβες ὀβίδων ρηκτικῶν, ἐναντίον θωράκων ἢ σκυροκονιαμάτων φρουρίων, περιέχοντες ἄνθρακα 0,5 ἕως 0,8%, χρώμιον 1,5 ἕως 2%. 3) Χάλυβες ἐργαλείων. Οὗτοι δὲν εἶναι κατάλληλοι διὰ ταχεῖαν ἐργασίαν, ἀλλ' ἔχουσι μεγάλην σκληρότητα. Περιέχουσιν ἄνθρακα 0,05 ἕως 1,65% καὶ χρώμιον 0,1 ἕως 4,5%. 4) Χάλυβες ὁλκῶν διὰ τὴν κατασκευὴν συρμάτων ἐκ σκληροῦ χάλυβος. Περιέχουσι μέχρι 2% ἄνθρακος καὶ 5% χρωμίου. Ἡ σπουδαιοτέρα χρῆσις τοῦ χρωμίου εἶναι σήμερον εἰς τοὺς τετραμερεῖς εἰδικοὺς χάλυβας, καὶ δὴ τοὺς σπουδαιοτάτους πάντων τῶν εἰδικῶν χαλύβων νικελιοχρωμιοχάλυβας καὶ μὴ σκωριάζοντας χάλυβας, ὡς καὶ εἰς τοὺς ταχυχάλυβας ἐργαλείων κλπ. Οἱ χρωμιοχάλυβες παρασκευάζονται διὰ προσθήκης εἰς τὸν τετηκότα χάλυβα σιδηροχρωμίου εἰς κατάλληλον ποσότητα εἰς καμίνους τήξεως ἐπὶ δαπέδου Σίημενς Μαρτὲν ἢ χωνευτηρίων, ἢ ἠλεκτρικάς. Τὰ μεγάλα πλινθώ-

Digitized by Google

ματα θωρακίων καὶ πυροσωλήνων πυροβόλων κατασκευάζονται ἐντὸς καμίνου Σίμενς Μαρτὲν μετὰ καταλλήλων μέτρων, ἵνα μὴ ὀξειδωθῇ τὸ χρώμιον Σήμερον τὸ μέταλλον πολλάκις καθαίρεται συμπληρωματικῶς εἰς ἠλεκτρικὴν κάμινον. θ. χ.

χρωμίτης (ὁ) (Chromit, Chromeisenerz) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι χρωμικὸν σιδηροξείδιον τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου:

$$Fe(CrO_2)_2 \text{ ἢ } FeO,\ Cr_2O_3.$$

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς σπανίους κρυστάλλους (ὀκτάεδρα) τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, συνήθως δ' ἐνεσπαρμένος ὡς κοκκία καὶ θραύσματα ἢ εἰς χειροπληθεῖς ὄγκους καὶ φωλεάς. Ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον μέχρι κογχώδη, σκληρότητα $5^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 4,5—4,8, λάμψιν ἀτελῆ παχεῖαν μεταλλικὴν καὶ χρῶμα σιδηρομέλαν ἢ ὑπόρφνινον μέλαν. Σ ρόμενος ἐπὶ ἀλαμπούς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης ἀφήνει γραμμὴν καστανόχρουν. Εἶναι ἐνίοτε ἀσθενῶς μόνον μαγνητικός. Ἡ χημική του σύστασις ποικίλλει. Τὸ ὀξείδιον τοῦ ὑποσιδήρου (FeO) ἀντικαθίσταται ἐν μέρει ὑπὸ μαγνησίας (MgO) (μαγνοχρωμίτης), καὶ τὸ ὀξείδιον χρωμίου (Cr_2O_3) ἐν μέρει δι' ἀργίλλου (Al_2O_3). Ἐκτὸς τούτων περιέχονται ἐνίοτε καὶ ὑποξείδιον χρωμίου (CrO) ὡς καὶ ὀξείδιον σιδήρου (Fe_2O_3). Ἡ μέση χημικὴ σύστασίς του εἶναι 52—58 % ὀξειδίου χρωμίου (Cr_2O_3), 25—40 % ὀξειδίου σιδήρου, 5—15 % ὀξειδίου τοῦ ἀργιλλίου (Al_2O_3) καὶ 5—10 μαγνησίας (MgO). Ὁ χρωμίτης εἶναι τὸ μοναδικὸν σημαντικὸν μετάλλευμα χρωμίου. Εὑρίσκεται σχεδὸν πάντοτε ἐντὸς ὀφειτῶν ἢ τῶν ἀρχικῶν περιδοτιτικῶν πετρωμάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγεννήθη ὡς μαγματικὸν ἔκκριμα ἐν ἀκανονίστῳ καὶ φωλεομόρφῳ διανομῇ. Ἐκ τούτου προκύπτει καὶ ἡ γεωλογικὴ καὶ τοπικὴ σχέσις του πρὸς πολλὰ κοιτάσματα νικελίου καὶ λευκοχρύσου. Ἐπίσης κατὰ μικρὸν μέρος ἀπαντᾷ καὶ ὡς δευτερογενὲς ὀρυκτὸν ἐξ ὀλιβίνου καὶ χρωμοδιοψιδίου κατὰ τὴν εἰς ὀφείτην μετασωμάτωσίν των. Εὑρίσκεται εἰς πολλὰ μέρη τῆς γῆς, κύριοι ὅμως τόποι παραγωγῆς εἶναι ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Νέα Καληδονία καὶ τελευταίως ὁ Καναδᾶς καὶ αἱ Ἰνδίαι. Ἀπαντᾷ ἐπίσης ὡς χαρακτηριστικὸν ὀρυκτὸν προσχώσεων ἐντὸς τῶν λευκοχρυσοφόρων προσχώσεων τῶν Οὐραλίων, Ἀλταΐων καὶ τῆς Βραζιλίας.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντᾷ κατὰ μάζας ἀκανονίστους ἐντὸς τῶν περιδοτιτῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς μετασωματώσεως τούτων προκυπτόντων ὀφειτῶν, ἢ ὡς κυριώδες συστατικὸν ὡρισμένων παραλλαγῶν, ὅπως τοῦ χαρτσβουργίτου καὶ τοῦ δουνίτου, εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὴν πενταετίαν 1927—1931 ἡ παραγωγὴ χρωμίτου ἐν Ἑλλάδι εἶχεν εἰς τόννους ὡς ἑξῆς:

Τόποι παραγωγῆς	1931	1930	1929	1928	1927
Φάρσαλα (Τσαγκλὶ)	—	10.489	11.932	2.400	5.616
Νεζερός	—	—	—	—	100
Ἀχανὶ (Δομοκοῦ) . .	3.182	12.151	10.252	11.838	9.630
Ἀρδουὰν (Κοκκινόβραχος)	—	—	1 70	6.600	1.465
Ἰνελὶ (Λαρίσης)........	172	172	100	100	250
Δαΐτσα	—	—	—	15	2 3
Τρεῖς Μύλοι (Ἕβρου)..	1.400	500	—	—	—
Θέρμη (Θεσσαλονίκης).	880	—	—	—	—
Φτέρη (Αἰκατερίνης) ..	—	—	100	—	—
Χούμνικο (Σερρῶν) ...	—	—	50	—	—
Σπουρλίτα (Βερροίας)..	—	90	80	—	—

γ. κ. γ.

χρωμέβασις (ἡ). Καλοῦνται οὕτω γενικῶς αἱ ὀργανικαὶ βασικαὶ χρωστικαὶ ὗλαι, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰ ἅλατα αὐτῶν.

χρωμοβλάστη (ἡ). Ἐν τῇ βιολογίᾳ καλεῖται οὕτω ἡ κατάστασις τοῦ ἐμβρυϊκοῦ κυττάρου, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται εἰς χρωματοφόρον τοιοῦτον. Μ. Ν. Κ.

χρωμογενής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἐκ χρώματος γενόμενος, προερχόμενος.

χρωμογόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἄλλως *χρωματογόνος* (βλ. λ.).

χρωμοδιαγνωστική (ἡ), ἡ *χρωματοδιαγνωστική*. Οὕτως ὠνόμασεν ὁ Sicard τὴν διάγνωσιν τῶν βλαβῶν τῶν νευρικῶν κέντρων διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς χροιᾶς τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ τῶν πασχόντων. Μ. Ν. Κ.

χρωμοξανοχρώματα (τά) /*Βιομ. Χημ.*/. Συνθετικὰ χρώματα τῆς ὁμάδος τοῦ τριφαινυλομεθανίου, βάπτοντα διὰ μετακατεργασίας δι' ἁλάτων τοῦ χρωμίου. Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν ἀνήκουν χρώματα ἐρυθρά, κυανᾶ, ἰώδη, μέλανα κ. λ. Σ. Γ.

χρωμοθεραπεία (ἡ)· βλ. λ. *χρωματοθεραπεία*.

χρωμολιθογραφία (ἡ) /*Τεχνικ.*/· βλ. λ. *λιθογραφία*.

χρωμολιθογραφικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρωμολιθογραφίαν.

χρωμομετρία (ἡ)· βλ. *χρωματομετρία*.

χρωμόμετρον (τό)· βλ. *χρωματόμετρον*.

Χρωμοναστήρι /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης (Κρήτης). Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τουρκοκρατίας κατῳκεῖτο ὑπὸ 180 Ἑλλήνων καὶ ἰσαρίθμων περίπου Τούρκων. Ἤδη ἔχει 416 κατ., ἅπαντας Ἕλληνας, καὶ εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀλμπάνη μετόχι* (κάτ. 28), *Καπεδιανὰ* (κάτ. 90), *μετόχι Ἀποθαμένου* (κάτ. 8), *Μύλοι* (κάτ. 88) καὶ *Πεδίκι μετόχι* (κάτ. 20).

—/*Ἱστορ.*/ Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866—1869 οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Δ. Μοσχοβίτην, Ἐμμ. Πορτάλιον, Ν. Καλομενόπουλον καὶ Ἀντ. Αντωνιαν, ἐπιτεθέντες κατὰ τῶν κατεχόντων τὸ Χρωμοναστήρι Τούρκων, κατεδίωξαν αὐτοὺς μέχρι τοῦ φρουρίου τῆς Ρεθύμνης (27 Σεπτεμβρίου 1866). Τὴν 30 Ἰανουαρίου 1868 οἱ Ἕλληνες, ὑπὸ τοὺς Μ. Τσουδερόν, Στυλ. Βαρδάκην καὶ Παπαμαρουλιανόν, ἐπιτεθέντες κατὰ τῶν ἐν Χρωμοναστήρι Τούρκων ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ρέθυμνον. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1896 τὸ χωρίον τοῦτο ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων ἐκ Ρεθύμνης Τούρκων. Ν. ΚΛΕ

χρωμόνη (ἡ) /*Ὀργ. Χημ.*/· βλ. *χρωμένιον*.

χρωμοξυλογραφία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ μέθοδος τῆς ἐγχρώμου εἰκονογραφήσεως διὰ ξυλίνων τύπων (κλισέ). Διὰ τὴν μέθοδον ταύτην χρησιμοποιοῦνται τόσα ξυλογραφήματα ὅσα εἶναι καὶ τὰ χρώματα τοῦ προτύπου. Κ. Γ. Μ.

χρωμοπλάστης (ὁ). Πλαστίδιον, τὸ ὁποῖον περιέχει κιτρίνην ἢ ἐρυθρὰν χρωστικὴν ὕλην καὶ τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς τὴν παροχὴν τοῦ χρώματος εἰς ἄνθη καὶ καρπούς. Μεταξὺ τῶν χρωστικῶν τούτων ὑλῶν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν ἡ ξανθοφύλλη καὶ ἡ καρωτίνη. Σ. Γ.

χρωμοπρωτεΐδαι (αἱ), ἢ *χρωμοπρωτεῖναι* /*Χημ.*/. Τάξις τῶν πρωτεϊδῶν. Τὸ μόριον αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐκ λευκώματος καὶ χρωστικῆς τινος ὡς προσθέτου ὁμάδος. Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς τάξεως τῶν χρωμοπρωτεϊδῶν εἶναι κυρίως ἡ *αἱμοσφαιρίνη* καὶ ἡ *αἱμοκυανίνη*. Σ. Γ.

χρωμοσπόριον (τό) (Chromosporium) /*Βοτ.*/. Γένος δευτερομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν μυκηδινιδῶν, περιλαμβάνον μύκητας κυρίως σαπροφύτους, μὲ μυκήλιον λεπτόν, κονιδιοφόρα δυσδιάκριτα, κονίδια ἀναπτυσσόμενα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑποθέματος καὶ σχηματίζοντα μικρὰ στρώματα κονιορτώδη, χρωμάτων ἐνίοτε ζωηρῶν καὶ σχήματος σφαιρικοῦ. Τὰ χρωμοσπόρια προσβάλλουν τοὺς κόκκους τοῦ ἀραβοσίτου, ἐφ' ὧν σχηματίζουν κηλῖδας δακτυλιοειδεῖς, χρώματος πρασίνου. Οἱ προσβεβλημένοι κόκκοι τρωγόμενοι ὑπὸ τῶν ζῴων προκαλοῦν διαταραχὰς τῆς λειτουργίας τοῦ πεπτικοῦ συστήματος. Ε. Τ. Ε.

χρωμόσφαιρα (ἡ) /*Ἀστρον.*/. Μία ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων στιβάδων τοῦ Ἡλίου, συγκειμένη κυρίως ἐκ τῶν ἐλαφροτάτων ἀερίων, ὡς τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ ἥλιον. Ὑπερκειμένη τῆς ἀπορροφητικῆς στιβάδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν χωρίζεται διὰ σαφῶν ὁρίων, ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ λαμπροῦ ροδίνου χρώματος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται στεφανοῦσα τὸν σκιερὸν δίσκον τῆς Σελήνης κατὰ τὰς ὁλικὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου. Μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ φασματοηλιογράφου ἡ χρωμόσφαιρα καὶ αἱ ἀπ' αὐτῆς ὑψούμεναι προεξοχαὶ ἦσαν ὁραταὶ μόνον κατὰ τὰς ὁλικὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου, ἤδη ὅμως ἡ τακτικὴ παρατήρησις καὶ μελέτη τοῦ ἀνωτάτου τούτου τμήματος τῆς ἡλιακῆς ἀτμοσφαίρας εἶναι δυνατὴ καθ' οἱανδήποτε αἰθρίαν ἡμέραν. Σ. Π.

χρωμοσφαιρικὸν δίκτυον /*Ἀστρον.*/. Σύστημα κροκίδων πολυγωνικοῦ σχήματος, αἵτινες δίδουσι τὴν ἐντύπωσιν δικτύου ἐν τῇ χρωμοσφαίρᾳ τοῦ Ἡλίου (βλ. *Ἥλιος*). Σ. Π.

χρωμόσωμα (τό)· βλ. *χρωματόσωμα*.

χρωμοτρόπια (τά) /*Βιομ. Χημ.*/. Ὄξινοι ἀζωχρωστικαί, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον περιέχουν ὡς ἀζωσυστατικὸν τὸ *χρωμοτροπικὸν ὀξύ*. Εἶναι ἀνθεκτικὰ χρώματα ἐνισχυόμενα διὰ μετακατεργασίας διὰ χρωμικῶν ἁλάτων. Σ. Γ.

χρωμοτροπία (ἡ)· βλ. *βιολογικὸν ὀξύ*.

χρωμοτροπικὸν ὀξὺ /*Ὀργ. Χημ.*/. Παράγωγον τῆς ναφθαλίνης, ἤτοι 1,8-*διοξυναφθαλινοδισουλφοξὺ*-3,6, χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν χρωμάτων. Σ. Γ.

χρωμοτυπία (ἡ) /*Τυπογρ.*/. Τυπογραφικὸς ὅρος, ὑφ' ὃν νοοῦνται γενικῶς ἅπαντα τὰ εἴδη ἐκτυπώσεως, εἰς τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖται οἱαδήποτε ἄλλη χρωματιστὴ μελάνη πλὴν τῆς κοινῆς μελαίνης τυπογραφικῆς. Ἐὰν ὅταν μὲν διὰ τὸ ἐκτυπωτικὸν χρησιμοποιῆται ἓν μόνον εἶδος χρωματιστῆς μελάνης, τότε ἡ ἐκτύπωσις κατ' οὐδὲν διαφέρει τῆς διὰ τῆς κοινῆς μελάνης, ὅταν ὅμως τὰ χρώματα εἶναι πλείονα τοῦ ἑνός, τότε, ἀντὶ μιᾶς καὶ μόνης τυπογραφικῆς πλακός, χρησιμοποιοῦνται τόσαι τυπογραφικαὶ πλάκες ὅσα εἶναι τὰ εἴδη τῶν χρησιμοποιηθησομένων ἑκάστοτε μελανῶν. Ἡ διὰ πλειόνων μελανῶν χρωμοτυπία διακρίνεται εἰς *χρωμοτυπογραφίαν* καὶ εἰς *χρωμολιθογραφίαν* ἢ ἁπλῶς *λιθογραφίαν*.

χρωμοτυπογραφία (ἡ) /*Τυπογρ.*/. Κλάδος τῆς χρωμοτυπίας, καθ' ἣν ἐκτυποῦνται κείμενα ἢ εἰκόνες μὲ πλείονα τοῦ ἑνὸς χρώματα. Κατ' αὐτὴν χρησιμοποιοῦνται τόσαι πλάκες, ὅσα εἶναι τὰ χρώματα τοῦ ἐντύπου, εἰς ἑκάστην δ' ἐξ αὐτῶν εἰκονίζεται τὸ εἰς τὸ ἀνάλογον μόνον χρῶμα ἀντιστοιχοῦν τμῆμα τῆς σελίδος τοῦ ἐντύπου. Αἱ πλάκες αὗται ἐκτυποῦνται ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην (βλ. καὶ *τριχρωμία*).

χρωμοφιλολυσία (ἡ). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ὁ Retterer ἐννοεῖ τὴν μετατροπήν, τὴν ἐκφύλισιν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν σωματίων χρωματοφίλου οὐσίας, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τὸ σῶμα τῶν νευρικῶν κυττάρων. Μ. Ν. Κ.

χρωμόφιλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δεκτικὸς χρώματος, χρωματισμοῦ: «χρωμόφιλα κύτταρα».

χρωμοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ περιέχων χρῶμα: «χρωμοφόρος ἱστός».

— *Μικροβ.*/ Καλοῦνται *χρωμοφόρα* ἢ *χρωματοφόρα* τὰ μικρόβια, τὰ ὁποῖα κατακρατοῦσι τὴν παραγομένην ὑπ' αὐτῶν χρωστικὴν ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ δὲν ἀφήνουσι ταύτην νὰ ἐκχυθῇ εἰς τὸ περιβάλλον οὔτε ἐν ζωῇ οὔτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μικροβίου. Ν. Α. Μ.

—**χρωμοφόρος ἱστὸς** /*Ἀνατομ.*/· βλ. λ. *ἱστὸς χρωμοφόρος*.

χρωμοφωτογραφία (ἡ) /*Φωτογρ.*/. Καλεῖται οὕτω, συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τοῦ διεθνοῦς φωτογραφικοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων τοῦ 1889, ἡ μέθοδος τῆς φωτογραφίας τῶν χρωμάτων. Ὡς χρωμοφωτογραφίαι χαρακτηρίζονται ἀκόμη αἱ φωτογραφίαι, τῶν ὁποίων τὰ φυσικὰ χρώματα τοῦ προτύπου ἔχουν προστεθῆ καταλλήλως διὰ τεχνητῶν χρωμάτων ἐπὶ τοῦ ἀντιτύπου. Κ. Γ. Μ.

χρωμοφωτοθεραπεία (ἡ)· βλ. λ. *χρωμα οθεραπεία*.

χρωμοφωτοτυπία (ἡ) /*Γραφ. Τέχν.*/. Καλεῖται οὕτως ἡ μέθοδος τῆς ἐγχρώμου φωτοτυπίας καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐγχρώμου τυπογραφικῆς εἰκονογραφήσεως. Ἡ ἔγχρωμος φωτοτυπία γίνεται σήμερον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τεχνικῆς τῆς φωτοτυπίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τῆς τριχρωμίας, ὑπάγεται δὲ εἰς τὰς ἐπιπεδοτυπικὰς μεθόδους καὶ δίδει ἐξαιρετικῶς ὡραίας εἰκονογραφήσεις. Τὰς πρώτας διὰ τῆς μεθόδου τῆς τριχρωμίας χρωμοφωτοτυπίας παρεσκεύασεν ὁ J. Albert ἐν Μονάχῳ τῷ 1877. Αἱ πρὸ αὐτῆς χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι ἦσαν λίαν ἐπίπονοι καὶ οὐχὶ τόσον ἐπιτυχεῖς. Οὕτω πρότερον ἐλαμβάνετο φωτογραφία τοῦ ἐγχρώμου προτύπου ἐξ αὐτῆς παρεσκευάζετο ἡ φωτοτυπικὴ πλάξ, ἐκ τῆς ὁποίας πάλιν ἐλαμβάνοντο τόσα ἀντίτυπα, ὅσαι ἔγχρωμοι πλάκες θὰ ἀπῃτοῦντο νὰ παρασκευασθῶσι. Τὰ ἀντίτυπα ταῦτα ἐχρωματίζοντο μὲ τὰ καθ' ἕκαστα χρώματα καὶ ἀπετέλουν τὰ μερικὰ ἀρνητικά. Κατ' ἄλλην μέθοδον, τὸ ἐκ τοῦ προτύπου ληφθὲν φωτότυπον ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς λῆψιν τοῦ ἀπαραιτήτου ἀριθμοῦ διαθετικῶν εἰκόνων, ἐξ ὧν κατόπιν διορθώσεως ἐλαμβάνοντο αἱ μερικαὶ ἔγχρωμοι πλάκες, ἐκ τῶν ὁποίων πάλιν παρεσκευάζοντο τὰ ἔγχρωμα ἀρνητικά. Κατὰ τὴν μέθοδον τῆς τριχρωμίας λαμβάνονται τρία φωτογραφήματα, κατὰ τὴν λῆψιν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν χρωμοπαθεῖς πλάκες. Κατὰ τὴν φωτογράφησιν φέρονται πρὸ τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ ὀπτικοὶ ἠθμοί, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὰ τρία κύρια χρώματα, ἤτοι τὸ ἐρυθρόν, τὸ κίτρινον καὶ τὸ κυανοῦν. Τὰ ἀρνητικὰ τῶν φωτογραφημάτων αὐτῶν τυποῦνται ἐπὶ τριῶν φωτοτυπικῶν πλακῶν, ὡς γίνεται εἰς τὴν φωτοτυπίαν. Κάθε φωτοτυπικὴ πλάξ, μετὰ τὰς ἀπαραιτήτους διορθώσεις, φέρεται ὑπὸ τὸ πιεστήριον καὶ λαμβάνονται ἐξ αὐτῆς ἀντίτυπα χρησιμοποιουμένου γραφικοῦ χρώματος, ὁμοίου πρὸς ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἡ πλὰξ παρεσκευάσθη. Οὕτω φέρονται ἀλληλοδιαδόχως αἱ τρεῖς πλάκες ὑπὸ τὸ πιεστήριον, ἡ δὲ τύπωσις γίνεται τρὶς ἐπὶ ἑκάστου τεμαχίου χάρτου, χρησιμοποιουμένου ἑκάστοτε τοῦ ἀναλόγου διὰ τὴν πλάκα γραφικοῦ χρώματος.

Τὸ τελικῶς λαμβανόμενον διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ἀντίτυπον, ὡς ἐκ τῆς προκαλουμένης μείξεως τῶν χρησιμοποιηθέντων χρωμάτων, παρουσιάζεται μὲ τὰ χρώματα τοῦ προτύπου. Ἐνίοτε αἱ τρεῖς μόνον πλάκες δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς, διὰ ν' ἀποδοθῶσι διάφοροι τεφροὶ τόνοι, ὅτε χρησιμοποιεῖται καὶ τετάρτη καὶ πέμπτη πλάξ. Κ. Γ. Μ.

χρωμοχρώματα (τά) /*Βιομ. Χημ.*/. Περιληπτικὸν ὄνομα διὰ σειρὰν συνθετικῶν χρωμάτων,

Digitized by Google

ἅτινα βάπτουν κατόπιν προστύψεως δι' ὀξικοῦ χρωμίου. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν χρωμάτων τούτων εἶναι: τὸ *κυανοῦν τῆς χρωμακετίνης*, ἡ *χρωμαζουρίνη*, τὸ *χρωμοσκοτεινόφαιον*, ἡ *γνησία χρωμοφωσφίνη*, ἡ *γνησία χρωμοξανθίνη*, ἡ *χρωμογρανάτη*, ἡ *χρωμοκιτρίνη*, τὸ *χρωμοπορτοκαλόχρουν*, ἡ *χρωμοροδίνη*, τὸ *χρωμοϊῶδες*, τὸ *χρωμόφαιον*, τὸ *χρωμοερυθρόν*, τὸ *χρωμοτεφρόν*, τὸ *χρωμοκυανοῦν*, ἡ *χρωμοκαρμίνη*, τὸ *χρωμομέλαν*, τὸ *χρωμοκίτρινον* κτλ. Σ. Γ.

χρωμύλλιον (τό). Οὕτω καλεῖται τὸ σμικρότατον κοκκίον τοῦ κυτταρικοῦ πυρῆνος· ἐκ πολλαπλῶν ἀθροισμάτων τῶν χρωμυλλίων ἀπαρτίζονται καὶ συγκροτοῦνται τὰ χρωματόσωμα. Μ. Ν. Κ.

χρώννυμι, καὶ *χρωννύω*, ἀόρ. *ἔχρωσα—ἐχρώσθην*, παθ. μετ. *κεχρωσμένος*· χρωματίζω, βάφω.

χρώς, —ωτὸς (ὁ)· ἀρχ., τὸ δέρμα, ἡ ἐπιδερμίς· || δοτ. *χρωτὶ* καὶ *χρῷ*: φρ. «ἐν χρῷ κεκαρμένος» σύρριζα κουρεμένος.

χρωσίμετρον (τό). Συσκευὴ χρησιμοποιουμένη πρὸς καθορισμὸν τῆς χρωστικῆς δυνάμεως τῶν χρωστικῶν ὑλῶν, καὶ γενικῶς παντὸς σώματος παρέχοντος κεχρωσμένον διάλυμα. Ἡ συσκευὴ αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἴσαι ποσότητες χρωστικῆς τινος ὕλης, ἀναμειγνυόμεναι μετὰ ἴσων ποσοτήτων διαλυτικῶν ὑγρῶν καὶ ἐξεταζόμεναι ἐντὸς ἰσομήκων ὑαλίνων σωλήνων, παρέχουν τῆς αὐτῆς ἐντάσεως χροιάν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἑπομένως, ὅταν χρωστική τις ὕλη ἔχῃ διπλασίαν ἢ τριπλασίαν χρωστικὴν δύναμιν ἄλλης, τότε ἴση ποσότης αὐτῆς, διαλυομένη εἰς διπλασίαν ἢ τριπλασίαν ποσότητα διαλυτικοῦ ὑγροῦ, θὰ παρέχῃ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως χροιάν. Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἐφαρμόζεται καὶ κατὰ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀποχρωστικῆς ἰσχύος διαφόρων ὑλῶν, ὡς λ. χ. τοῦ ζωϊκοῦ ἢ φυτικοῦ ἄνθρακος, ἄλλων παρασκευασμάτων κλ. Σ. Γ.

χρῶσις, —εως (ἡ)· τὸ χρωματίζειν, βάπτειν· || τὸ χρῶμα, ὅπερ ἔχει σῶμά τι.

—[*Ἐγκυκλ.*] Καλεῖται *χρῶσις* ἡ δι' ἑνὸς ἢ δύο στρωμάτων ἐλαιοχρώματος ἢ βερνικίου ἐπικάλυψις τῶν διαφόρων κατασκευασμάτων (ἐκ ξύλου ἢ μετάλλων). Ἡ χρῶσις ἐκτελεῖται ἢ διὰ χρωστῆρος (πινέλου) ἤ, ὅπερ καὶ συνηθέστερον, διὰ πιστολίου χρώσεως. Ἡ διὰ πιστολίου χρῶσις εἶναι ταχυτέρα, ἐξασφαλίζει οἰκονομίαν βερνικίου ἢ ἐλαιοχρώματος καὶ παρέχει χρῶσιν ὁμαλὴν καὶ ὡραίαν τὴν ὄψιν. Γ. Α. Κ.

—[*Οἰκοσημ.*] *Χρῶσις* ἢ *χρῶμα* καλεῖται ἐν τῇ οἰκοσημολογίᾳ ὁ χρωματισμὸς ὁ διδόμενος εἰς τὰ διάφορα τμήματα τοῦ θυρεοῦ. Εἶναι δὲ ὁ χρωματισμὸς οὗτος ἑπτὰ κυρίως εἰδῶν: ἀργυροῦς (ἢ λευκός), χρυσοῦς (ἢ κίτρινος), πορφυροῦς (ἢ πορτοκαλιόχρους), ἐρυθρός, κυανοῦς, πράσινος καὶ μέλας. Συμβολικῶς τὰ χρώματα ταῦτα παρίστανται διὰ λευκοῦ, στιγμάτων καὶ παραλλήλων γραμμῶν, ποικίλης, κατὰ τὸ συμβολιζόμενον χρῶμα, διευθύνσεως. Ἡ ἐκλογὴ χρώσεως ἐν τῷ θυρεῷ βασίζεται ἐπὶ τῆς συμβολικῶς προσδιδομένης εἰς ἕκαστον χρῶμα ἠθικῆς ἐννοίας. Κύριαι δὲ ἔννοιαι, ἤδη ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ὁμοφώνως γενόμεναι δεκταί, εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ τὸ θάρρος, συμβολιζόμενα διὰ τοῦ ἐρυθροῦ, ἡ εὐστάθεια διὰ τοῦ κυανοῦ καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη διὰ τοῦ λευκοῦ. —Π.

—[*Μικροβ.*] Τὰ μικρόβια, ὡς ἔχοντα μικρὸν μέγεθος καὶ ἄχροα, εἶναι δυσκόλως ὁρατὰ διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως, ἰδίᾳ ὅταν τὸ περιβάλλον εἶναι ἄχρουν. Διὸ πρὸς σπουδὴν τῆς μορφολογίας καὶ τῆς ὑφῆς αὐτῶν, ἵνα καταστῶσιν ὁρατά, χρησιμοποιοῦνται διάφορα μέσα, καὶ ἰδίᾳ ἡ χρῶσις, εἴτε τοῦ περιβάλλοντος, εἴτε καὶ αὐτῶν τούτων τῶν σωμάτων τῶν μικροβίων. Τὴν χρῶσιν τῶν μικροβίων εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Γερμανὸς μικροβιολόγος R. Koch, ὅστις κατώρθωσεν οὕτως οὐ μόνον νὰ σπουδάσῃ τὴν ὑφὴν καὶ τὴν μορφολογίαν ἐν γένει τῶν διαφόρων μικροοργανισμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ προσδιορίσῃ τοὺς ἰδιαιτέρους χαρακτῆρας αὐτῶν.

Ἡ χρῶσις τῶν μικροβίων ἐπιτυγχάνεται συμφώνως πρὸς τοὺς φυσικοχημικοὺς ὅρους τοὺς διέποντας τὰ φαινόμενα τῆς μοριακῆς προσροφήσεως καὶ τῆς ὠσμώσεως. Αἱ πολυσύνθετοι οὐσίαι, ἐκ τῶν ὁποίων σύγκειται τὰ μικροβιακὰ σώματα, ἄλλοτε μὲν προσλαμβάνουσι τὰς χρωστικὰς δι' ἁπλῆς προσηλώσεως, ἄλλοτε δέ, συμπεριφερόμεναι ὡς διυλιστικαὶ μεμβρᾶναι, ἀφήνουσιν αὐτὰς νὰ διαχυθῶσιν εἰς τὰς ἐνδοκυτταρίους κολλοειδεῖς οὐσίας (λύκωμα, καζεΐνη, πηκτὴ κλπ.), ἐπὶ τῶν ὁποίων αὗται ἐπιφέρουσι ποικίλας χημικὰς δράσεις (πῆξις, τῆξις, καθίζησις κλπ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν χρωστικῶν αἱ μὲν εἶναι βασικαί, αἱ δὲ ὄξινοι, συνάγεται ὅτι αἱ μὲν βασικαὶ τείνουσι νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ὀξίνων, ἤτοι τῶν οὐσιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ μικροβιακὰ σώματα, αἱ δὲ ὄξινοι νὰ κορέσωσι τὴν ὀξύτητα αὐτῶν δαπάναις τῶν ἀλκαλοειδῶν καὶ ἀμμωνιακῶν ἀλάτων τῶν ἀποτελούντων τὴν σύνθεσιν ἱστῶν τινων (ἰνῶδες, κυτταρικὸν στρῶμα κλπ.). Αἱ χρώσεις, ἀναλόγως μὲν τῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται τὰ μικροβιακὰ σώματα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς χρώσεως, διαιροῦνται εἰς χρώσεις ἐν ζωῇ καὶ χρώσεις μετὰ τὸν θάνατον τῶν μικροβίων, ἀναλόγως δὲ τῆς χρώσεως τοῦ περιβάλλοντος ἢ τῶν μικροβίων διαιροῦνται εἰς ἀρνητικὰς καὶ θετικάς.

Χρῶσις ζώντων μικροβίων. Τὰ ζῶντα μικρόβια προβάλλουσι μεγάλην ἀντίστασιν εἰς τὴν διείσδυσιν τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περισσότεραι τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν φονεύουσι τὰ μικρόβια, διὰ τοῦτο, πρὸς χρῶσιν τῶν ζώντων μικροβίων, χρησιμοποιοῦνται ἰδιαίτεραι χρωστικαί, αἱ ὁποῖαι, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς χρωματίζουσι ταῦτα, ἀφ' ἑτέρου ἀφήνουσιν ἄθικτον τὴν ζωτικότητα αὐτῶν. Αἱ κυριώτεραι τῶν χρωστικῶν τούτων εἶναι τὰ ὑδατοῦχα ἢ κάλλιον τὰ ἐν φυσιολογικῷ ὀρῷ διαλύματα τοῦ οὐδετέρου ἐρυθροῦ, τῆς βεζουβίνης, τοῦ πρασίνου τοῦ μεθυλίου, τοῦ κυανοῦ τῆς κινολεΐνης, τῆς ἑωσίνης, τοῦ ἰώδους τῆς δαλίας, τοῦ ἰατρικοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου κλπ.

Χρῶσις νεκρῶν μικροβίων. Τὰ φονευθέντα καὶ ἐπὶ ἀντικειμενοφόρων πλακῶν προσηλωθέντα μικρόβια χρωματίζονται εὐκόλως δι' ὅλων σχεδὸν τῶν βασικῶν χρωστικῶν τῆς ἀνιλίνης. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ διάφορα εἴδη τῶν μικροβίων παρουσιάζουσι διάφορον εὐαισθησίαν εἰς τὰς διαφόρους χρωστικάς, διὰ τοῦτο διὰ μὲν τὰ εὐκόλως χρωματιζόμενα (σπληνάνθραξ, σταφυλόκοκκοι, γονόκοκκοι κ. τ. λ.) χρησιμοποιοῦνται ἀραιὰ διαλύματα χρωστικῶν, διὰ δὲ τὰ δυσκόλως χρωματιζόμενα (μάλεως, φυματιάσεως, λέπρας κ. τ. λ.) χρησιμοποιοῦνται πυκνὰ διαλύματα, ἅτινα ἀφήνομεν νὰ ἐπιδράσωσι περισσότερον χρόνον. Ἐνίοτε μάλιστα, πρὸς ταχυτέραν καὶ ἐντονωτέραν χρῶσιν, θερμαίνεται ἡ χρωστικὴ μεταξὺ 50 καὶ ἐνίοτε 100° (σπειραχαῖται φυματιάσεως).

Πρὸς καλυτέραν προσήλωσιν τῆς χρωστικῆς ἐπὶ τῶν μικροβιακῶν σωμάτων προστίθεται εἰς τὸ χρωστικὸν διάλυμα οὐσία τις, ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς διάμεσος μεταξὺ χρωστικῆς καὶ μικροβίων. Ἡ οὐσία αὕτη καλεῖται πρόστυμμα. Ὡς προστύμματα χρησιμοποιοῦνται τὸ ὀξεικὸν ὀξὺ τὸ κρεόζωτον, ἡ ταννίνη, τὰ ἰωδιοῦχα, τὰ βρωμιοῦχα, ὁ διχλωριοῦχος ὑδράργυρος, τὸ καυστικὸν κάλι, ἡ ἀμμωνία, ἡ ἀνιλίνη, ἡ στυπτηρία κτλ.

Μέθοδοι χρώσεως. Πρὸς χρῶσιν τῶν διαφόρων μικροβίων καὶ τῶν παθολογοανατομικῶν παρασκευασμάτων ἐφαρμόζονται διάφοροι μέθοδοι, στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς χημικῆς σχέσεως, τὴν ὁποίαν δεικνύουσι τὰ διάφορα μικρόβια καὶ οἱ ἱστοὶ πρὸς τὰς διαφόρους χρωστικάς. Τὰς χρώσεις διακρίνομεν εἰς *ἀρνητικὰς* καὶ *θετικάς*. Καὶ ἀρνητικαὶ μὲν χρώσεις εἶναι ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας χρωματίζεται τὸ περιβάλλον, ἐνῷ τὰ μικρόβια μένουσιν ἄχροα (μέθοδος χρώσεως διὰ σινικῆς μελάνης κατὰ Burri), θετικαὶ δὲ εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐφαρμόζονται πρὸς χρῶσιν τῶν σωμάτων τῶν μικροβίων, εἴτε ζώντων εἴτε νεκρῶν.

Αἱ θετικαὶ χρώσεις διακρίνονται εἰς *ἁπλᾶς*, *συνθέτους* καὶ *δι ἐμποτισμοῦ*. *Ἁπλαῖ* χρώσεις εἶναι ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας χρησιμοποιεῖται μία μόνον χρωστική. Ἡ καλυτέρα ἁπλῆ χρῶσις ἐπιτυγχάνεται διὰ προστυμμάτων ὑδατούχων χρωστικῶν διαλυμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως ταῦτα ἀλλοιοῦνται εὐκόλως, διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται ἀραιὰ οἰνοπνευματοῦχα διαλύματα μετὰ φαινικοῦ ὀξέος. Ἡ χρῶσις γίνεται εἴτε ἐν ψυχρῷ, εἴτε καὶ μετὰ μικρὰν θέρμανσιν εἰς 50°—100° (μέθοδοι Ziehl-Neelsen, Kühne, Löffler, Nicolle κτλ.). Εἰς τὰς *συνθέτους* χρώσεις χρησιμοποιοῦνται περισσότεραι χρωστικαί, εἴτε ταυτοχρόνως, εἴτε ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλης. Ἀναλόγως δὲ τῶν χρησιμοποιουμένων χρωστικῶν καλοῦμεν αὐτὰς *διπλᾶς*, *τριπλᾶς* κλ. Ἐκ τῶν κυριωτέρων διπλῶν συνθέτων χρώσεων, κατὰ τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦνται ταυτοχρόνως αἱ χρωστικαί, εἶναι ἡ μέθοδος Romanowsky, περιέχουσα μεῖγμα κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου καὶ ἑωσίνης καὶ ἐφ' ἧς στηρίζονται αἱ τῶν Laveran, May-Grünwald, Ienner, Hollande, Leishman, Marino, Tribondeau καὶ ἡ ἀρίστη τοῦ Giemsa. Ἐκ τῶν συνθέτων τριπλῶν χρώσεων κυριώτεραι εἶναι ἡ τῶν Ehrlich-Biondi-Heidenhain, χρησιμοποιοῦσαι μεῖγμα ὀξίνου φουξίνης, πορτοκαλιοχρόου g καὶ πρασίνου τοῦ μεθυλίου, ἡ τοῦ τριοξέος τοῦ Ehrlich, περιέχουσα τὰς ἄνω χρωστικάς, ἡ τοῦ Orth, χρησιμοποιοῦσα διάλυμα καρμινίου, ἰώδους καὶ πικρικοῦ ὀξέος, ἡ τοῦ Van Gieson, καθ' ἣν χρησιμοποιεῖται διάλυμα περιέχον αἱματοξυλίνην, ρουμπίνην καὶ πικρικὸν ὀξὺ κτλ. Ἡ σύνθετος χρῶσις, καθ' ἣν αἱ χρωστικαὶ δὲν χρησιμοποιοῦνται ταυτοχρόνως, ἀλλὰ διαδοχικῶς, στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχουσιν ἢ ἀποκτῶσι τεχνητῶς τὰ μικρόβια νὰ διατηρῶσι τὴν πρώτην χρωστικὴν μετ' ἐφαρμογὴν διαφόρων ἀποχρωστικῶν οὐσιῶν (οἰνοπνεύματος, ὀξέων, ἀκετόνης κτλ.). Διὸ διαιροῦμεν αὐτὰ εἰς οἰνοπνευματοάντοχα καὶ ὀξυάντοχα ἢ ὀξεοστεγῆ κτλ.

Ἐκ τῶν ἐχόντων φυσικῶς τὴν ἰδιότητα νὰ διατηρῶσι τὴν χρωστικήν, παρ' ὅλην τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀποχρωστικῶν μέσων, εἶναι τὰ βακτηρίδια τῆς φυματιάσεως, τῆς λέπρας, τοῦ σμίγματος καὶ τὰ ψευδοφυματικά. Ἅπαντα ταῦτα καλοῦνται ὀξυάντοχα, ὡς ἀντέχοντα εἰς τὴν διὰ τῶν ὀξέων ἀπόχρωσιν (μέθοδοι Ziehl-Neelsen, Ehrlich, Fränkel-Gabbet, Czaplewsky, Weichselbaum κτλ.). Ἐκ τῶν τεχνητῶν, ἀποκτώντων τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ μὴ ἀποχρωματίζωνται διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τῆς ἀκετόνης, εἶναι πολλά. Δύο δὲ εἶναι αἱ μέθοδοι, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν αὐτὰ οἰνοπνευματοάντοχα: ἡ μέθοδος Gram καὶ ἡ μέθοδος Claudius. Αἱ μέθοδοι αὗται στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν αἱ χρωστικαὶ τῆς παραροζανιλίνης (ἰῶδες γεντιανῆς, ἰῶδη τοῦ πεντα— καὶ ἑξαμεθυλίου, κυανοῦν τῆς Βικτωρίας) νὰ σχηματίζωσι μετὰ τοῦ ἰωδίου ἢ τοῦ πικρικοῦ ὀξέος σύνθεσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ τὸ οἰνόπνευμα ἀποχρωστικῶς. Ἐκ τῶν μικροβίων τῶν χρωματιζομένων διὰ τῆς συνθέσεως ταύτης, ἄλλα μὲν ἀντέχουσιν εἰς τὴν διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος ἀπόχρωσιν, ἄλλα δὲ οὐχί. Καὶ τὰ μὲν ἀντέχοντα καλοῦμεν θετικὰ κατὰ Gram ἢ κατὰ Claudius, τὰ δὲ μὴ ἀντέχοντα ἀρνητικά.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων μικροβίων χρωματίζονται κατὰ Gram καὶ Claudius τὰ βακτηρίδια τῆς διφθερίτιδος, τετάνου, σπληνάνθρακος, πνευματάνθρακος, ὁ τετραδικός, ὁ πνευμονιόκοκκος, οἱ σταφυλόκοκκοι, στρεπτόκοκκοι κλπ. Δὲν χρωματίζονται κατὰ Gram καὶ Claudius τὰ βακτηρίδια τοῦ τύφου, τῆς πανώλους, τοῦ μαλακοῦ ἕλκους, τὸ κολοβακτηρίδιον, τὸ πνευμονοβακτηρίδιον, ὁ γονόκοκκος, ὁ μηνιγγιτιδόκοκκος, τὸ δονάκιον τῆς χολέρας κλπ. Πλὴν τῶν περιγραφεισῶν γενικῶν μεθόδων χρώσεως, ἐφαρμοζομένων εἰς πάντα τὰ μικρόβια, ὑπάρχουσι καὶ εἰδικαὶ μέθοδοι, ἐφαρμοζόμεναι ἄλλαι μὲν πρὸς χρῶσιν τῶν τομῶν τῶν ἱστῶν (Löffler, Nicolle, Weigert, van Gieson κλπ.), ἄλλαι πρὸς χρῶσιν τῶν βλεφαρίδων τῶν μικροβίων (Nicolle-Löffler-Morax, van Ermengen, Peppler, Pitfield-Benignetti-Gino, E. Lancereaux), ἄλλαι πρὸς χρῶσιν τοῦ ἐλύτρου τῶν ἐλυτροφόρων μικροβίων (Johne, Klett, Friedlander), ἄλλαι πρὸς χρῶσιν τῶν σπόρων (Möller) καὶ ἄλλαι πρὸς χρῶσιν τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν, τῶν διηθητῶν ἰῶν (Borrel).

Αἱ δι' *ἐμποτισμοῦ* χρώσεις στηρίζονται ἐπὶ τῆς παραγωγῆς λεπτοῦ μεταλλικοῦ ἰζήματος ἐπὶ ὡρισμένων ἱστῶν καὶ μικροβίων δι' ἀναγωγῆς τῶν οὐσιῶν τούτων τῇ ἐπιδράσει εἴτε τοῦ φωτός, εἴτε αὐτῶν τούτων τῶν ἱστῶν. Αἱ κυριώτεραι τῶν μεταλλικῶν οὐσιῶν, τῶν ὁποίων γίνεται χρῆσις διὰ τὰς χρώσεις ταύτας, εἶναι τὰ ἅλατα τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ὀσμίου καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀργύρου. Διὰ τοῦ νιτρικοῦ ἅλατος τοῦ ἀργύρου ἐμποτίζονται δύο κυρίως εἴδη στοιχείων, τὰ ἐνδοθήλια καὶ τὰ νευρικὰ κύτταρα. Ἐπίσης ἐμποτίζονται καλῶς καὶ αἱ σπειροχαῖται (μέθοδοι Ramon y Cajal, Levaditi-Manouelian, Fontana-Tribondeau, Romanowsky-Laveran-Lannois, Fontana-Krantz κλπ.). Ν. Α. Μ.

χρῶσμα (τό)· χρωστικὴ οὐσία.

χρωστήρ, —ῆρος (ὁ). Ἐργαλεῖον, δι' οὗ ἁπλώνεται χρῶμα ἐπὶ τινος ἐπιφανείας πρὸς χρωματισμόν, ἢ ἐπαλείφεται ἄλλη τις οὐσία π. χ. κόλλα, ἰώδιον (δι' ἰατρικὰς ἐφαρμογὰς) κ. ἄ. Οἱ χρωστῆρες εἶναι δεσμίδες τριχῶν διαφόρων προελεύσεων, προσδεδεμέναι εἰς τὸ ἄκρον λαβῆς ξυλίνης συνήθως, διαφόρου μεγέθους καὶ σχήματος, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ χρησιμοποιοῦντος αὐτάς. Αἱ τρίχες τῶν χρωστήρων εἶναι μαλακαὶ ἢ σκληραί, βραχεῖαι ἢ μακραί, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προορίζονται. Οἱ χρωστῆρες τῶν ζωγράφων εἶναι πεπλατυσμένοι ἢ στρογγύλοι καὶ βραχεῖς, οἱ δὲ προωρισμένοι διὰ τὴν κοσμηματογραφίαν, καὶ ἰδίως διὰ τὴν χρῶσιν λεπτῶν γραμμῶν (φιλέτων), λεπτοὶ ἀναλόγως τοῦ πάχους τῶν γραμμῶν καὶ μακροί, ὥστε νὰ προσλαμβάνουν πολὺ χρῶμα

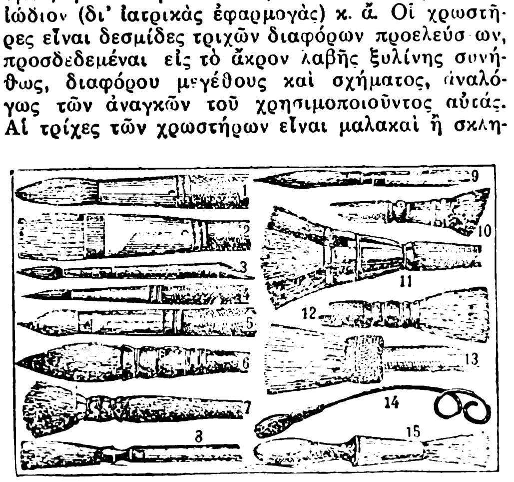
Χρωστῆρες.

[1=στρογγύλος ἐλαιογραφίας· 2=πεπλατυσμένος ἐλαιογραφίας· 3=ὑδατογραφίας· 4 καὶ 5=μικρογραφίας· 6=σκιαγραφίας (σινικῆς μελάνης)· 7=κεραμευτικῆς· 8=ταινιῶν καὶ περιθωρίων· 9=διακοσμητικοῦ· 10=λοξότμητος κεραμευτοῦ· 11=ἀποσβέσεως· 12=χρωματισμοῦ· 13=ὑδροχρωματιστοῦ· 14=εἰσχωρητικὸς ὀπῶν καὶ βαθυσμάτων· 15=ξυρίσματος.]

Digitized by Google

καὶ νὰ χαράσσουν ἰσοπαχεῖς γραμμάς. Οἱ διακοσμηταὶ κεραμευτικῶν εἰδῶν (φαγεντιανῆς γῆς, πορσελλάνης) μεταχειρίζονται τοὺς χρωστῆρας τῆς ὑδατογραφίας (ἀκουαρέλλας) ἐκ μαλακῶν τριχῶν κάστορος, ἰκτίδος, τρόχου καὶ ἄλλων ζῴων· μεταχειρίζονται ὅμως τὸν λοξότμητον χρωστῆρα (pied de biche) διὰ τὴν ὁμοιόμορφον ἐξάπλωσιν τοῦ χρώματος, ἀφοῦ τοῦτο ἐπαλειφθῇ διὰ τῶν κοινῶν χρωστήρων. Πεπλατυσμένον χρωστῆρα (queue de morue), διὰ νὰ ἐξαπλώσουν καὶ ἀποσβέσουν τὰ χρώματα, μεταχειρίζονται οἱ κοσμηματογράφοι καὶ ἐλαιοχρωματισταὶ κατὰ τὴν ἀπομίμησιν ξύλων καὶ μαρμάρων· οἱ χρυσωταὶ εἰκονισμάτων, πλαισίων κ. ἄ. μεταχειρίζονται πεπλατυσμένον καὶ ἀραιὸν χρωστῆρα (φτερὸ) διὰ τὸν χειρισμὸν τῶν λεπτῶν φύλλων χρυσοῦ. Οἱ ἰατροὶ μεταχειρίζονται χρωστῆρα ἐκ μαλακῶν τριχῶν καὶ εὔκαμπτον συρματίνην λαβὴν δι' ἐπαλείψεις φάρυγγος καὶ οὔλων. Χρωστῆρος γίνεται χρῆσις καὶ διὰ τὴν ἐπάλειψιν σάπωνος ἐπὶ τοῦ προσώπου κατὰ τὸ ξύρισμα, προτιμωμένων τῶν ἐκ τριχῶν τρόχου κατασκευαζομένων.

Ἡ λαβὴ τοῦ χρωστῆρος εἶναι συνήθως ξυλίνη, φέρουσα εἰς τὸ μέρος τῶν τριχῶν κοίλωμα, ἐφ' οὗ εἶναι ἐμπεπηγμένη ἡ δέσμη αὐτῶν, ἥτις συσφίγγεται διὰ λεπτοῦ σχοινίου ἢ σύρματος. Ὡς λαβὴ διὰ τοὺς μικροῦ σχήματος χρωστῆρας ὑδατογραφίας, μικρογραφίας, κεραμευτικῆς κ. ἄ. γίνεται χρῆσις πτεροῦ ὄρνιθος ἢ χηνός.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἁγιογράφοι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτοὺς σημερινοὶ τοιοῦτοι κατεσκεύαζον τοὺς χρωστῆράς των, οὓς ὠνόμαζον κονδύλια, ἀπὸ τρίχας ἰκτίδος ἢ ἄλλων παρομοίων ζῴων, ἐχόντων ἐλαστικὸν τρίχωμα, αἵτινες ἐντίθενται εἰς πτερὰ ὀρνίθων· διαιροῦνται δὲ εἰς *προπλασματάρια* διὰ τὸν προπλασμόν, ἤτοι τὴν τοποθέτησιν τῶν σκιῶν, *ἀνοικτάρια* διὰ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν διαβάθμησιν τῶν τόνων, καὶ *σαρκοστάρια* διὰ τὴν χρῶσιν καὶ πλάσιν τῶν σαρκῶν. Διὰ τὴν ὑγρογραφίαν (φρέσκο) καὶ τὴν τοιχογραφίαν μετεχειρίζοντο χρωστῆρας ἐκ τριχῶν χοίρου, αἰγός, βοὸς (ἀπὸ τὸν ἀστράγαλον βοὸς) ἢ ἡμιόνου (ἀπὸ τὴν σιαγόνα ἡμιόνου). Σ. Ξ.

χρωστηρίδια (τὰ) (Penicillium) *[Ζωολ.]*. Γένος τῆς οἰκογενείας τῶν *πενικιλλίων* τῆς τάξεως τῶν *φιαλιδῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γονιδιοφόρων* τῆς κατηγορίας τῶν *νηματομυκήτων* (Vuillemin). Τὸ ὄνομα χρωστηρίδια ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Link (1809) εἰς μύκητάς τινας λίαν διαδεδομένους ἐν τῇ φύσει, ζῶντας ἐν σαπροφυτικῇ καταστάσει καὶ σπανίως καθισταμένους παθογόνους. Οἱ μύκητες οὗτοι ἀποτελοῦνται ἐξ ἀφθόνων πολυσχιδῶν διαφανῶν μυκητυλλίων ἀποληγόντων ἢ εἰς γονιδιοφόρους, συνισταμένους ἐξ ἐπιμήκων κυττάρων, τῶν ὁποίων τὸ ἄκρον ὑποδιαιρεῖται εἰς ἀριθμόν τινα κλαδίσκων διατεταγμένων ἐν εἴδει χρωστῆρος καὶ ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῶν ὁποίων παρατηροῦνται μακρὰ κομβολόγια γονιδίων, ἢ εἰς περιθήκια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀναπτύσσονται ἀσκοὶ ἔχοντες φωειδὲς ἢ ἀπιοειδὲς σχῆμα καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ὀκτὼ σπόροι ἐπιμήκεις μετ' ὀξέων ἄκρων. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν περιγραφέντων χρωστηριδίων εἶναι τὰ ἑξῆς:

Χρωστηρίδιον τὸ γλαυκὸν ἢ *crustaceum*. Μύκης λίαν διαδεδομένος ἐν τῇ φύσει, βλαστάνων ἀκόμη καὶ ἐπὶ φαρμάκων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπεσταγμένου ὕδατος, μολύνων συχνότατα τὰ διάφορα μικροβιολογικὰ καλλιεργήματα. Αἱ ἀποικίαι τοῦ μύκητος τούτου εἶναι κατ' ἀρχὰς λευκαί, εἶτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον γίνονται φαιοπράσινοι ἢ κυανόφαιοι. Οἱ σπόροι τοῦ μύκητος, ὄντες πεπροικισμένοι διὰ μεγάλης ἀντοχῆς, φέρονται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου μακρὰν τῶν ἀποικιῶν, ὅπου ἀναπτυσσόμενοι προκαλοῦν τὴν μόλυνσιν τῶν ὑλικῶν. Παρετηρήθησαν πολλάκις ἐπὶ τῶν σταφυλῶν, προκαλοῦντες τὴν σῆψιν αὐτῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν οἴνων, εἰς τοὺς ὁποίους δίδουσιν ἀηδῆ γεῦσιν. Ἐγχεόμενοι ἐνδοφλεβίως εἰς κονίκλους, κύνας καὶ πρόβατα εἶναι παθογόνοι. Ἀνευρέθη εἰς τὴν Εὐσταχιανὴν σάλπιγγα ἀνθρώπων, ὡς καὶ εἰς δύο περιπτώσεις μέσης ὠτίτιδος. Ἐπίσης παρετηρήθη ὡς αἴτιον ψευδοφυματιάσεως εἴς τινα περίπτωσιν.

Χρωστηρίδιον τὸ βραχύκαυλον ἢ *scopulariopsis ἡ βραχύκαυλος*. Ἀνευρέθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Brumpt τῷ 1910 εἰς ὀνυχίας τῶν μεγάλων δακτύλων τῶν ποδῶν. Ἔκτοτε παρετηρήθη καὶ ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν. Ὁ μύκης οὗτος, καλλιεργούμενος εἰς θρεπτικὰ ὑποστρώματα περιέχοντα ἀρσενικόν, ἀναπτύσσει ὀσμὴν ὡς ἀπὸ σκορόδου. Διὸ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἀνίχνευσιν τοῦ ἀρσενικοῦ.

Χρωστηρίδιον τοῦ γενείου. Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Castellani εἰς τὸ γένειον ἰθαγενῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Κ. Ὑλάνης.

Χρωστηρίδιον τὸ δίχρωμον. Εὑρέθη ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὸν ἀκουστικὸν πόρον.

Χρωστηρίδιον τὸ ἐπίγειον καὶ χρωστηρίδιον τὸ ἐλάχιστον. Εὑρέθησαν εἰς παθήσεις τοῦ ὠτός. Ν. Α. Μ.

χρωστικὴ (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *χρῶμα*.

χρωστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρῶσιν, ὁ τῆς χρώσεως, χρωματιστικός, βαφικός: «χρωστικὴ ὕλη, — οὐσία»· ‖ *χρωστικὴ* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

— ***χρωστικὰ διαλύματα*** *[Μικροβ.]*. Ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν αἱ χρωστικαί, πρέπει νὰ διαλυθῶσιν. Ἡ διάλυσις δ' αὐτῶν γίνεται εἴτε εἰς ὕδωρ (ὑδατοῦχα διαλύματα), εἴτε εἰς οἰνόπνευμα (οἰνοπνευματοῦχα). Πρὸς παρασκευὴν ὑδατούχων διαλυμάτων λαμβάνεται συνήθως 0,5—1,0 γρμ. χρωστικῆς οὐσίας, ἥτις διαλύεται εἰς 100 κ. ἑκστμ. ὕδατος ἀπεσταγμένου, κατὰ προτίμησιν θερμοῦ. Τὰ διαλύματα ταῦτα, ὡς ἀλλοιούμενα εὐκόλως, πρέπει νὰ παρασκευάζωνται ὀλίγον πρὸ τῆς χρήσεως. Διὰ τὴν παρασκευὴν οἰνοπνευματούχων διαλυμάτων λαμβάνονται 1,0—2,0 γρμ. χρωστικῆς καὶ διαλύονται εἰς 10 κ. ἑκστμ. οἰνοπνεύματος ἀπολύτου ἢ 96°. Ἐκ τοῦ πυκνοῦ τούτου διαλύματος, ὅπερ καλεῖται μητρικὸν διάλυμα, διὰ προσθήκης ἀπεσταγμένου ὕδατος, λαμβάνονται τὰ ἀραιὰ διαλύματα, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ τὰ εὐχρηστότερα. Συνήθως εἰς 10 κ. ἑκστμ. μητρικοῦ διαλύματος προστίθενται 90 κ. ἑκστμ. ὕδατος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ ἀραιὰ ταῦτα διαλύματα εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῶσι σαπροφυτικοὶ μικροοργανισμοί, καὶ ἰδίᾳ μύκητες, προστίθενται 2—5 κ. ἑκστμ. χιονώδους φαινικοῦ ὀξέος ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Ἡ προσθήκη τοῦ φαινικοῦ ὀξέος εἶναι ἀπαραίτητος καὶ διότι τὸ ὀξὺ τοῦτο χρησιμεύει καὶ ὡς πρόστυμμα, ἤτοι ὡς οὐσία ἥτις στερεοποιεῖ καλύτερον τὴν χρωστικὴν ἐπὶ τῶν πρὸς χρῶσιν στοιχείων.

Πρὸς παρασκευὴν τῶν χρωστικῶν διαλυμάτων τίθεται τὸ πρὸς διάλυσιν ποσὸν τῆς χρωστικῆς εἰς ἰγδίον καὶ ἀναμειγνύεται καλῶς μετὰ τοῦ οἰνοπνεύματος. Μετὰ τὴν πλήρη δὲ διάλυσιν ταύτης προστίθεται τὸ φαινικὸν ὀξὺ καὶ τέλος τὸ ὕδωρ. Μετὰ 24 ὥρας τὸ διάλυμα, διηθούμενον, μεταγγίζεται εἰς καθαρὰ σταγονομετρικὰ φιαλίδια.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἁπλῶν χρωστικῶν διαλυμάτων τὰ συνηθέστερα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Τὸ ἀλκαλικὸν κυανοῦν τοῦ Löffler, ἀποτελούμενον ἐκ 30 κ. ἑκ. μητρικοῦ διαλύματος κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου εἰς 100 κ. ἑκ. διαλύματος καυστικοῦ καλίου 1 : 10000. 2) Τὸ ἀλκαλικὸν κυανοῦν τοῦ Kühne, ἀποτελούμενον ἐκ 30 κ. ἑκ. μητρικοῦ διαλύματος κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου εἰς 100 κ. ἑκ. διαλύματος ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου 1 : 100. 3) Τὸ ἀλκαλικὸν διάλυμα τοῦ Ziehl, ἀποτελούμενον ἐκ 30 κ. ἑκ. μητρικοῦ διαλύματος φουξίνης εἰς 100 κ. ἑκ. διαλύματος φαινικοῦ ὀξέος 2—3 τοῖς 100. 4) Τὸ ἰῶδες τοῦ Rastikow, ἤτοι μεῖγμα 10 κ. ἑκ. μητρικοῦ διαλύματος ἰώδους τῆς γεντιανῆς μετὰ 100 κ. ἑκ. διαλύματος διχλωριούχου ὑδραργύρου 1 : 2000. 5) Τὸ ἰῶδες τοῦ Ehrlich, ἤτοι 10 κ. ἑκ. μητρικοῦ διαλύματος ἰώδους τῆς γεντιανῆς μετὰ 100 κ. ἑκ. ἀνιλινούχου ὕδατος. 6) Τὸ ἰῶδες τοῦ Fränkel, ἀποτελούμενον ἐκ 10 κ. ἑκ. μητρικοῦ διαλύματος ἰώδους τῆς γεντιανῆς ἢ ἰώδους 5B ἢ φουξίνης ἢ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου μετὰ 100 κ. ἑκ. ὑγροῦ, ἀποτελουμένου ἐκ 3 κ. ἑκ. ἐλαίου ἀνιλίνης, 7 κ. ἑκ. ἀπολύτου οἰνοπνεύματος καὶ 90 κ. ἑκ. ἀπεσταγμένου ὕδατος. Ἐνίοτε εἰς τὸ αὐτὸ χρωστικὸν διάλυμα δύνανται νὰ περιέχωνται δύο ἢ καὶ περισσότεραι χρωστικαί, τῶν ὁποίων ἑκάστη διατηρεῖ τὰς χρωστικὰς αὐτῆς ἰδιότητας. Οὕτως ἡ εἰς πυκνόρρευστον διάλυμα φερομένη ἐν τῷ ἐμπορίῳ χρωστικὴ τοῦ Giemsa περιέχει 3 γρ. ἀζοὺρ τῆς ἠωσίνης καὶ 0,80 γρ. ἀζοὺρ τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου, διαλελυμένα εἰς 125 κ. ἑκ. γλυκερίνης καὶ 376 κ. ἑκ. ἀπολύτου μεθυλικοῦ πνεύματος. Πρὸς χρῶσιν διὰ τοῦ χρωστικοῦ τούτου διαλύματος χρησιμοποιεῖται ἀραίωμα ἐκ 1—2 σταγόνων εἰς 1 κ. ἑκ. ὕδατος ἀπεσταγμένου, οὐδετέρας ἢ ἐλαφρῶς ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως.

Τὸ *τρίοξυ* τοῦ Ehrlich ἀποτελεῖται ἐκ 30 κ. ἑκ. κεκορεσμένου διαλύματος πορτοκαλιόχρου g, 6 κ. ἑκ. κεκορεσμένου διαλύματος ὀξίνου φουξίνης, 12 κ. ἑκ. κεκορεσμένου διαλύματος πρασίνου τοῦ μεθυλίου, 25 κ. ἑκ. οἰνοπνεύματος 95°, 10 κ. ἑκ. γλυκερίνης καὶ 15 κ. ἑκ. ὕδατος ἀπεσταγμένου.

Τὸ *πάγχρωμον* τοῦ Laveran ἀποτελεῖται ἐκ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου, κυανοῦ τολουϊδίνης, ἀζοὺρ καὶ ἰώδους τοῦ μεθυλενίου, ὡς καὶ ἠωσίνης.

Χρωστικὰ διαλύματα περιέχοντα πλειοτέρας χρωστικὰς ὑπάρχουσι πολλά, ὧν τὰ συνηθέστερα εἶναι τὰ τῶν May-Grünwald, τοῦ Leishman, τοῦ Wright, τὸ πάγχρωμον τοῦ Pappenheim κλπ. Ν. Α. Μ.

— ***χρωστικαὶ οὐσίαι*** *[Μικροβ.]*. Αἱ ἐν χρήσει εἰς τὴν μικροβιολογίαν χρωστικαὶ διαιροῦνται εἰς *φυσικάς*, ὡς εἶναι τὸ καρμίνιον, ἡ αἱματοξυλίνη, ἡ ὀρσεΐνη καὶ τὸ σαφράν, καὶ εἰς *τεχνητάς*, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τοῦ λιθάνθρακος καὶ εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *χρωστικαὶ τῆς ἀνιλίνης*. Αἱ χρωστικαί, ἀναλόγως τῆς ἀντιδράσεως αὐτῶν, διαιροῦνται εἰς τὰς *βασικάς*, τὰς *ὀξίνους* καὶ τὰς *οὐδετέρας*.

Αἱ βασικαὶ χρωστικαί, ὡς χρωματίζουσαι καλύτερον τὴν πυρηνικὴν οὐσίαν, χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν μικροβιολογίαν περισσότερον τῶν ἄλλων πρὸς χρῶσιν τῶν μικροβίων. Αἱ ὄξινοι χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ πρὸς χρωματισμὸν τοῦ πλάσματος, τοῦ λίπους, τῆς βλέννης, τῆς ἐλαστίνης κτλ., διὸ γίνεται χρῆσις τούτων πρὸς χρῶσιν τομῶν τῶν ἱστῶν. Αἱ οὐδέτεραι χρωστικαί, χρωματίζουσαι κατὰ διάφορον τρόπον τὰ βασεόφιλα καὶ ὀξεόφιλα στοιχεῖα, χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ εἰς τὴν αἱματολογίαν καὶ παρασιτολογίαν. Ἐκ τῶν βασικῶν αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑπόμεναι:

Ἰώδεις: ἰῶδες τῆς γεντιανῆς, τοῦ μεθυλίου B (τῆς Βασιλείας ἢ τῶν Παρισίων), τοῦ πεντα- καὶ ἑξαμεθυλίου, τὸ τῆς δαλλίας, τὸ τοῦ Lauth (θειονίνη) καὶ τὸ κρυσταλλικόν.

Ἐρυθραί: φουξίνη, ρουμπίνη, σαφρανίνη, πυρονίνη, ἐρυθρὸν τοῦ Congo, τὸ τοῦ Soudan καὶ τὸ οὐδέτερον ἐρυθρόν.

Κυαναῖ: κυανοῦν τοῦ μεθυλενίου, τῆς Βικτωρίας, τοῦ Νείλου, τῆς τολουϊδίνης, τῆς κινολεΐνης, τὸ ἀζούρ, τὸν πολύχρωμον τοῦ Unna

Πράσιναι: πράσινον τοῦ μεθυλίου, τὸ τοῦ μαλαχίτου.

Καστανaί: βεζουβίνη (Bismarck), μέλαν τοῦ Collin, ἰνδουλίνη, νιγκροσίνη.

Ἐκ τῶν ὀξίνων χρωστικῶν αἱ περισσότερον ἐν χρήσει εἶναι: Τὰ ***ὄξινα κυανᾶ***: τὸ ὄξινον κυανοῦν τοῦ μεθυλίου, τὸ κυανοῦν τοῦ βάμβακος καὶ τὸ διαλυόμενον εἰς τὸ ὕδωρ. Τὸ *πορτοκαλιόχρουν* g, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται εἰς διάλυμα 1 % ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἠωσίνης καὶ τολουϊδίνης. Τὰ *ὄξινα ἐρυθρᾶ*: φουξίνη s, ρουμπίνη s, ματζέντα s, χρησιμοποιουμένη εἰς διάλυμα 1 : 500 ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς αἱματοξυλίνης. Αἱ ***ἠωσῖναι***, αἵτινες εἶναι ἅλατα καλίου ἢ νατρίου τῆς βρωμιούχου φθοριοσεΐνης. Τοιαῦται δὲ εἶναι ἡ εἰς τὸ ὕδωρ διαλυομένη, ἡ κιτρινόχρους (ἠωσίνη W. G.), ἡ κυανίζουσα, ἡ BA τοῦ Höchst, ἡ καθαρὰ γαλλική, ἅπασαι χρησιμοποιούμεναι εἰς ὑδατοῦχα διαλύματα 1 % εἰς χρώσεις ἀντιθέσεως ἰδίᾳ μετὰ τῆς αἱματοξυλίνης. Τὸ ***πράσινον φωτεινόν***, χρησιμοποιούμενον ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς σαφρανίνης, ματζέντα καὶ καρμινίου. Τὸ ***καρμίνιον τοῦ ἰνδικοῦ***, ἡ *ὀρσεΐνη*, τὸ *σαφράν* ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων χρωστικῶν. Τὸ *πικρικὸν ὀξὺ* εἰς κεκορεσμένον ὑδατικὸν ἢ οἰνοπνευματικὸν διάλυμα.

Οὐδέτεραι χρωστικαί. Εἰς τὰς χρωστικὰς ταύτας ὑπάγονται τὰ ἠωσινοῦχα τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου, τῆς τολουϊδίνης, τὸ ἀζοὺρ τοῦ μεθελενίου καὶ τοῦ ἰώδους τοῦ μεθελίου. Αἱ οὐσίαι αὗται, λίαν χρήσιμοι εἰς τὴν αἱματολογίαν καὶ παρασιτολογίαν, εὑρίσκονται εἰς διαλύματα οἰνοπνευματοῦχα καὶ γλυκερινοῦχα εἰς τὰς χρωστικὰς τῶν May Grünwald-Giemsa κτλ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ὡς χρωστικαὶ οὐσίαι χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ ἅλατα τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ὀσμίου καὶ τοῦ ἀργύρου, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ σινικὴ μελάνη. Ν. Α. Μ.

— ***χρωστικὴ πνεύμονος*** *[Ἀνατομ.]*. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν συνδετικὸν ἱστὸν τὸν χωρίζοντα ἀπ' ἀλλήλων τὰ πνευμονικὰ λόβια, παράγουσα τὰς παρατηρουμένας μεταξὺ αὐτῶν ἐγχρόους γραμμάς. Ἀποτελεῖται δ' ἡ χρωστικὴ αὕτη ἐκ μορίων αἰθάλης, ἅτινα εἰσπνεόμενα καθικνοῦνται εἰς τὰς πνευμονικὰς κυψελίδας καὶ ἀπὸ τούτων φέρονται εἰς τὸν συνδετικὸν ἱστόν. Ι. Π.

Χσιπὼ (Hsipaw) *[Γεωγρ.]*. Ἐπίσημος ὀνομασία τῆς μικρᾶς ἐπικρατείας ***Θιμπὼ*** (βλ. λ.), κειμένης ἐν τῇ Ἄνω Βιρμανίᾳ τῶν Ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν.

Χσουὰν-Τσάνγκ, ἢ ***Χυουὰν-Τσάνγκ***, ἢ ***Χιουὲν-Τσάνγκ***, ἢ ***Ἰουὰν-Τσουάνγκ***. Κινέζος περιηγητής (605—664). Περιηγήθη κατ' ἀρχὰς τὴν Κίναν, εἶτα δέ, πορευθεὶς πρὸς Δ., ἐπεσκέφθη τὰς Ἰνδίας καὶ τὸ Τουρκεσταν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἄνω Ὤξου, ὅπου συνήντησε τὴν φυλὴν τῶν Λευκῶν Οὔννων, τῶν γνωστῶν ἐν τῇ Δύσει ὡς Τοχάρων. Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς Γκαντάραν, ἐξέμαθεν αὐτόθι τὴν σανσκριτικὴν καὶ ἐξηκολούθησε τὰ ταξίδιά του μέχρι τοῦ 640. Μετὰ τὴν εἰς Κίναν μετάβασίν του ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν συγγραφὴν περιγραφῆς τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη. Τὸ ἔργον του, φέρον τὸν τίτλον «Ἀναμνήσεις περὶ τῶν Δυτικῶν χωρῶν», εἶναι πολύτιμον διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, μετεφράσθη δὲ καὶ εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Χ. Δ.

χταπόδι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ζῴου *ὀκτάπους* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Χταπόδια *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος τοῦ Αἰγαίου εἰς 7,5 μίλ. πρὸς 92° ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Μακροκέφαλο τῆς Μυκόνου, ἔχουσα μῆκος 1.200 περίπου μέτρων. Εἰς τοὺς ξένους εἶναι γνωστὴ ὡς Stapodia (πλάτ. 37° 24′ 45″ Β., μῆκ. 25° 30′ 00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1815: Tinos, Mykoni, Rhenea, Delos), ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως πιθανῶς παλαιᾶς γραφῆς Ctapodia. Ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν ἀκολουθοῦν τὴν ἐκ τῆς κακῆς γραφῆς ὀνομασίαν ταύτην Stapodia, ἥτις ἔχει κακῶς τεθῇ καὶ ἀλλαχοῦ, λ. χ. εἰς νησῖδα τῆς συστάδος τῶν Φούρνων, ἧς ὅμως νησῖδος τὸ ὀρθὸν ὄνομα διέσωσεν ὁ Μελέτιος «...Φοῦρνοι καὶ Χταπόδια, μία ἐξ αὐτῶν σμικρὰ νῆσος» (Γεωγρ. Παλ. καὶ Νέα, ἐκδ. 1807, Γ, 216). Ὡς ἀπεδείχθη ὑπὸ Σ.

Digitized by Google

Ε. Λυκούδη (Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην. Ζ, 1932, σελ. 90—96) εἶναι οἱ *Μελάνιοι σκόπελοι* ἢ *Μελανθιοσκόπελοι* τῶν ἀρχαίων, οἵτινες ἐξελαμβάνοντο κακῶς ὡς ταυτιζόμενοι πρὸς τὰς νησῖδας *Βόδια* ἢ *Μποῦβες*, κειμένας Ν.ΝΑ. τῆς Ἰκαρίας. Σ. Ε. Λ.

χτένι (τό)· δημοτ., ἀντὶ *κτείς* (βλ. λ.), τὸ δι' οὗ κτενίζομεν τὴν κόμην· || ἐργαλεῖον τοῦ ὑφαντικοῦ ἱστοῦ: «μαλαματένιος ἀργαλειὸς κι' ἀλαφαντένιο χτένι»· || ἐργαλεῖον τῶν ἐλαιοχρωματιστῶν, διὰ τοῦ ὁποίου προσδίδουσιν εἰς τὰς βαφομένας ἐπιφανείας τὴν ἐμφάνισιν πολυτελῶν ξύλων ἢ μαρμάρων· || ἐργαλεῖον τῶν μαρμαρογλυπτῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξομαλύνουσιν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς μεγάλον βαθμόν, τὴν ἐπιφάνειαν τῶν διαφόρων μαρμαρίνων τεμαχίων.

χτένι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ζῴου *κτείς*.

Χτένια [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Συστὰς σκοπέλων τοῦ Αἰγαίου (βλ. λ. *Περισιέρια*).

χτενιὰ (ἡ)· δημοτ., τεκτονικὸν ἐργαλεῖον, εἶδος σφύρας πεπλατυσμένης μὲ τὴν ἀκμὴν κτενοειδῆ.

Χτενιᾶς [*Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Ἀργολίδος (βλ λ. *Κτενιᾶς*).

χτενίζω· δημοτ., ἀντὶ *κτενίζω* (βλ. λ.): παροιμ. «λούζεις με, χτενίζεις με, ξέρω ποιά 'ναι ἡ μάννα μου» ὅτι ὁσονδήποτε καὶ ἂν περιποιηθῇ τις ξένον τέκνον, οὐδέποτε θὰ ἀγαπηθῇ ὑπ' αὐτοῦ υἱικῶς.

χτένισμα (τό)· δημοτ., ἀντὶ *κτένισμα* (βλ. λ.).

χτενόχορτο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σκάνδιξ ἡ κτείς*.

χτικιάζω· ἀόρ. *ἐ)χτίκιασα*, παθ. μετχ. *χτικιασμένος*· δημοτ., παθαίνω χτικιό, προσβάλλομαι ὑπὸ φθίσεως, φθισιῶ: «ἐχτίκιασε ἀπὸ τὴν κακοπέρασι, — ἀπὸ τὴν πεῖνα»· || *χτικιασμένος, —η, —ο* φθισιῶν, ἄλλως *χτικιάρης*· || ὑποφέρω, ταλαιπωροῦμαι πολύ: «ἐχτίκιασα δσο νὰ ξοφάνω τὸ παννί μου».

χτικιάρης (ὁ)· θηλ. *—ιάρα*, οὐδ. *—ιάρικο* ὁ παθὼν φθίσιν, φθισιῶν, ἄλλως *χτικιασμένος*.

χτικιὸ (τό)· δημοτ., ἡ νόσος φθίσις: «'ς τὴν οἰκογένεια αὐτὴ ἔπεσε χτικιὸ» (ἐκ τοῦ *ἐκτικὴ νόσος*).

—[*Λαογρ.*] Ὁ ἑλληνικὸς λαός, προσωποποιήσας τὰς φοβερωτέρας ἐκ τῶν ἀσθενειῶν, ὅπως τὴν πανώλη, τὴν χολέραν, τὴν εὐλογίαν, τὴν φθίσιν, τοὺς πυρετοὺς κλπ., φαντάζεται τὴν φθίσιν (τὸ χτικιὸ) ὡς «γυναῖκα ποὺ κάθεται καὶ στὶς τέσσαρες ἀγκωνὲς τῆς κάμερης, ποὺ πέθανε χτικιασμένος καὶ στέκει ἕτοιμη νὰ πιάσῃ ὅποιον ἔμπῃ μέσα» (πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, σ. 557).

χτίση (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ *κτίσις*, ὁ κόσμος.

Χτίχοβα, ἢ Βουνὸ τῆς Ζατούνης [*Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Γορτυνίας (ὕψ. 1.336 μ.), ὑψούμενον παρὰ τὴν κωμόπολιν Ζάτουναν. Ι. Σ. Σ.

Χτυπᾶς [*Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Βοιωτίας (βλ. λ. *Κτυπᾶς*).

χτυπητός, —ή, —όν· ἀντὶ *κτυπητός* (βλ. λ.): «χτυπητὰ χρώματα» τὰ ὀξέα, τὰ ζωηρά, τὰ βασικά.

χτύπος (ὁ)· δημοτ., ἦχος ἀπὸ κτύπημα, κροῦσις: «χτύπους ἀκούω 'ς τὴν πόρτα»· || φρ. «μ' ἔπιασε χτύπος» ἐπὶ ταχυκαρδίας μικρᾶς διαρκείας.

Χύατ (Hyatt), **Ἀλφαῖος**. Βορειοαμερικανὸς φυσιοδίφης (βλ. λ. *Χάϋατ* Ἀλφαῖος).

Χύδας [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Β. Σικελίας, ἐκβάλλων κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ, 4, 2) εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος μεταξὺ Ἀλοντίου (νῦν San Marco) καὶ Καλάκτης ἢ Καλῆς ἀκτῆς (νῦν Marina di Caronia). Εἶναι ὁ σημερινὸς Furiano. Α. Θ. Σ.

χυδαΐζω· μιμοῦμαι τοὺς χυδαίους εἰς τὴν συμπεριφοράν· || ἰδίᾳ, μιμοῦμαι τὴν χυδαίαν γλῶσσαν, μεταχειρίζομαι τύπους λέξεων καὶ φρασιολογίαν ὅλως παρεφθαρμένους ἢ ὑποτυπώδεις.

χυδαϊκός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς χυδαίους, ὁ τῶν χυδαίων, χυδαῖος: «χυδαϊκὸς τρόπος».—Ἐπίρρ. **χυδαϊκῶς**.

χυδαιολογία (ἡ)· λόγος χυδαῖος, φράσις αἰσχροῦ ἢ ἀναξιοπρεποῦς περιεχομένου, οἱονεὶ δανεισθεῖσα ἐκ τοῦ χύδην ὄχλου.

χυδαιολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό) ὁ χυδαῖα λέγων, ὁ ὁμιλῶν αἰσχρῶς, ὑβριστικῶς, ἀναξιοπρεπῶς.

χυδαιολογῶ (*—έω*)· εἶμαι χυδαιολόγος, λέγω χυδαιολογίας.

χυδαῖος, —α, —ον· ὁ ἁρμόζων, ὁ οἰκεῖος εἰς τὸν χύδην ὄχλον, εὐτελής, ἀναξιοπρεπής, πρόστυχος, ἀντίθ. *εὐγενής*: «χυδαία συμπεριφορά, — σκέψις»· || ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ τοῦ χύδην ὄχλου, ὁ κατωτέρου ἀνθρωπισμοῦ: «συμφύρεται μετὰ τῶν χυδαίων»· || καθόλου, ἀναξιοπρεπής, πρόστυχος, βάναυσος: «παρ' ὅλον τὸν πλοῦτόν του ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι χυδαῖος»· || «χυδαία γλῶσσα» ἡ τοῦ ἐσχάτου καὶ ὅλως ἀμορφώτου ὄχλου, ἡ ἐφθαρμένη καὶ ὑποτυπώδης. —Ἐπίρρ. **χυδαίως**.

χυδαιότης, —ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χυδαίου, εὐτέλεια, προστυχιά, βαναυσότης περὶ τοὺς τρόπου, περὶ τὴν ὁμιλίαν κ. τ. τ.

χυδαϊσμὸς (ὁ)· μίμησις τῶν χυδαίων, συμπεριφορά, ἔκφρασις χυδαία, χυδαιότης.

χυδαϊστὴς (ὁ)· ὁ χυδαΐζων· || ἰδίᾳ, ὁ ἀσπαζόμενος τὰ τῆς ἐσχάτως παρεφθαρμένης γλώσσης ὡς γλωσικὸν τύπον πρὸς μίμησιν.

χυδαϊστί· ἐπίρρ., κατὰ μίμησιν τῶν χυδαίων ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν: «ὁμιλεῖ —, γράφει χυδαϊστί».

χύδην· ἐπίρρ., κεχυμένως, σωρηδόν, ἀθρόως: «οἱ καρποὶ χύδην ἀπόκεινται»· || διεσπαρμένως, ἀτάκτως: «φορτικῶς καὶ χύδην ὅ,τι ἂν ἐπέλθῃ λέγουσιν» (ἀρχ.)· || «ὁ χύδην ὄχλος» ὁ πολὺς καὶ ἀμόρφωτος λαός, συρφετὸς (ἐκ τοῦ θέματος *χυ—* τοῦ ῥήματος *χέω*).

Χύδηρα (τὰ) [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μηθύμνης τῆς νήσου καὶ τοῦ νομοῦ Λέσβου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1828) 671. Εἶναι τέρμα τῆς ἀπὸ Μυτιλήνης διὰ Βατούσης ὁδοῦ (χλμ. 75). Ἔχει Τ.Τ.Τ. γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, παρ' αὐτὴν δὲ εὕρηνται θειοῦχοι φωλεαί. Ὑπέστη μεγάλας καταστροφὰς κατὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1889 (37 νεκροί), πρὸ δὲ τῆς ἀνταλλαγῆς εἶχε περὶ τὰς 40 τουρκικὰς οἰκογενείας. Π. Ν. Π.

Χὺκ (Hueck), **Ἀλέξανδρος-Φρειδερῖκος**. Γερμανὸς ἀνατόμος (1802—1842). Τῷ 1833 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς τοῦ πανεπιστημίου Dorpat. Πλὴν ἄλλων ἔγραψε καί: «Ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου» (1833—1835), «Des Sehen, seinem äusseren Process nach entwickelt» (1830), «Die Bewegung der Krystallinse» (1840) κλπ. Ἐπίσης ἠσχολήθη μὲ παλαιοντολογικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας, δημοσιεύσας πλείστας σχετικὰς πραγματείας.

Ὁ *κτενιαῖος σύνδεσμος τοῦ Χὺκ* ἀποτελεῖται ἐξ ἰνιδίων, ὁρμωμένων ἐκ τοῦ δακτυλίου τοῦ Doellinger, περιβαλλόντων τὴν ἰριδο-κερατοειδῆ γωνίαν καὶ διασπειρομένων ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῆς ἴριδος. Ο. Ρ.

Χύκας, Ναθαναήλ. Ἀθηναῖος λόγιος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (βλ. λ. *Χύχας* Ναθαναήλ).

χυλαιμία (ἡ), ἡ **λιποαιμία**. Ὀνομάζεται οὕτω ἡ αὔξησις τοῦ λίπους τοῦ αἵματος, ὁπότε τοῦτο λαμβάνει χροιὰν γαλακτώδη καὶ ὀπαλίζουσαν. Τοιαύτη αὔξησις παρατηρεῖται ἐν ὥρᾳ πέψεως, ὅτε τὸ αἷμα προσλαμβάνει γαλακτώδη χροιάν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τῆς *γαλακτοαιμίας*, ἐπίσης δὲ εἴς τινας ἡπατικὰς παθήσεις, καθ' ἃς παρατηρεῖται μονίμως ἡ χυλαιμία, συνήθως μετὰ χυλουρίας. Σ. Ν. Ο.

χυλίζα (ἡ) (Chyliza) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιιδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους μυίας ἀπαντώσας εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῶν 15 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ἡ *χυλίζα ἡ ἀκανθόπους* (Chyliza spinipes), ἥτις ἔχει χρῶμα κυανομελανόν. Δ. Ν. Π.

χυλίζω· μεταβάλλω εἰς χυλόν· || ἐξάγω τὸν χυλόν, ἐκχυλίζω.

Χυλιμὰθ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας Καισαρησίας (νῦν Ἀλγέριον), ὀνομαζόμενος *Χινιλὰφ* κατὰ τὸν ἄνω ῥοῦν αὐτοῦ, *Χυλιμὰθ* δὲ κατὰ τὸν κάτω, ἐκβάλλων εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, παρὰ τὴν πόλιν Κουΐζαν (νῦν Pont du Chetif). Εἶναι ὁ σύγχρονος Chetif. Α. Θ. Σ.

χύλισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χυλίζειν· || ὁ ἐξαχθεὶς χυλός, ἐκχύλισμα.

χυλόπιττα (ἡ)· δημοτ., εἶδος ζυμαρικοῦ παρασκευαζομένου συνήθως κατ' οἶκον, λέγεται μόνον πληθ. *χυλοπίττες*: «χυλοπίττες μὲ ἀβγό, — χωρὶς ἀβγό»· || φρ. «ἔφαγε τὴ χυλόπιττα» ἐπὶ ἐρωτικῆς ἀποτυχίας, ἄλλως «ἔφαγε τὸ πικραμύγδαλο».

—[*Ἐγκυκλ.*] Διὰ νὰ παρασκευασθοῦν *χυλοπίττες* κόπτεται ἡ ζύμη εἰς ταινίας λεπτάς, αἱ ὁποῖαι ῥίπτονται, πρὶν ἀκόμη ξηρανθοῦν, εἰς κοχλάζον νερὸν μὲ ἅλας, ἐπὶ 2'—3' τῆς ὥρας· σουρώνονται ἔπειτα ὅπως τὰ μακαρόνια καὶ περιχύνονται μὲ χλιαρὸ νερό, ὀλίγον κρασὶ ἄσπρον καὶ τυρὶ τριμμένον· ζεματίζονται δὲ μὲ βούτυρον ἢ ἀναμειγνύονται μὲ νωπὸν βούτυρον. Α. Γ.-Γ.

χυλοποιητικός, —ή, —όν· ὁ ἐπιφέρων χυλοποίησιν, ὁ συντελῶν εἰς τὴν χυλοποίησιν.

χυλὸς (ὁ)· ζωμὸς πολτώδης, οἷον ἐξ ἀλεύρου ἢ ἄλλης ἀμυλώδους οὐσίας· || τὸ ἐκ τῆς πέψεως τῶν τροφῶν σχηματιζόμενον πολτῶδες ὑγρόν· || ἔδεσμα ἢ ῥόφημα ἐξ ἀλεύρου καὶ ὕδατος διὰ βρασμοῦ παρασκευαζόμενον: «ὁ γέρος τὸν χυλὸ ἀγαπᾷ», παροιμ. «κάηκε ἡ γριὰ ἀπ' τὸ χυλὸ καὶ φυσάει τὸ γιαούρτι»· || φρ. «γίνεται χυλὸς» ἐπὶ τῶν ὀσπρίων, τὰ ὁποῖα οἱονεὶ χυλοποιοῦνται κατὰ τὸν βρασμόν, «μὲ μιὰ βράσι γίνονται χυλὸς»· καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐδεσμάτων.

—[*Φυσιολ.*] *Χυλὸς* καλεῖται ὁ λέμφος, ὅστις εὑρίσκεται ἐντὸς τῶν λεμφοφόρων ἀγγείων τοῦ ἐντέρου. Ὁ χυλὸς περιέχει ἄφθονα λεμφοκύτταρα, ἅτινα παραλαμβάνει κατὰ τὴν δίοδον αὐτοῦ ἐκ τῶν μεσεντερίων γαγγλίων, προσέτι δὲ ἄφθονα κοκκία λίπους, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν πρόσληψιν λιπαρῶν οὐσιῶν. Τὰ κοκκία ταῦτα ἐναιωροῦνται ὡς γαλάκτωμα καὶ οὕτω ὁ χυλὸς εἶναι ἀδιαφανὴς καὶ λευκὸς ὡς τὸ γάλα. Ι. Ν. Μ.

χυλοτροφίδαι (οἱ) (Chylotrophidae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς κατηγορίας τῶν *μακρολεπιδοπτέρων*, περιλαμβάνουσα ἔντομα, ὧν τὸ σῶμα εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ τριχῶν. Δ. Ν. Π.

χυλουρία (ἡ). Ἡ ἀποβολὴ οὔρων περιεχόντων χυλόν. Τὰ οὖρα προσλαμβάνουν κατὰ τὴν χυλουρίαν ὄψιν ὁμοιογενῆ γαλακτώδη, ἐν ἠρεμίᾳ δὲ ἀφιέμενα ἐμφανίζουν τρεῖς διακεκριμένας στιβάδας: τὴν κατωτέραν ἰζηματώδη (φωσφορικὰ ἅλατα, ἐπιθήλια, πύον καὶ λιποσφαίρια), τὴν μέσην γαλακτώδη καὶ τὴν ἀνωτέραν, ἀποτελουμένην ἐκ θρόμβου. Ἡ χυλουρία ὀφείλεται εἰς συγκοινωνίαν (συρίγγιον) τῶν λεμφικῶν ἀγγείων μετὰ τῶν οὐρικῶν ὁδῶν συνεπείᾳ ἐμφράξεως τῶν ὑπερκειμένων λεμφικῶν ἀγγείων ὑπὸ διαφόρων αἰτίων. Τὴν χυλουρίαν διακρίνομεν εἰς: 1) *Παρασιτικήν*. Αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ νυκτερινοῦ λεπτοσκώληκος τοῦ Wücherer ἐντὸς τῶν κατὰ βάθος λεμφικῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐμφράσσονται, προκαλοῦντα οὕτω λεμφικοὺς κιρσούς, τῶν ὁποίων τινὲς δύνανται νὰ διαρραγοῦν εἰς τὰς οὐρικὰς ὁδούς. 2) Μὴ *παρασιτικήν*. Αὕτη, μὴ ὀφειλομένη εἰς παράσιτα, ἢ ὀφειλομένη εἰς ἄγνωστα τοιαῦτα, εἶναι διαλείπουσα, συνήθως νυκτερινή, ἄλλοτε ἡμερινή, ἐπερχομένη μετὰ τὸ φαγητόν. Σ. Ν. Ο.

χυλοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐπὶ τῶν ἀγγείων, δι' ὧν φέρεται ὁ ἐκ τῆς πέψεως προερχόμενος χυλός.

—**χυλοφόρα ἀγγεῖα** [*Ἀνατομ.*]. Οὕτως ἐκαλοῦντο ἄλλοτε τὰ *λεμφοφόρα ἀγγεῖα* (=*λεμφαγγεῖα*) τοῦ ἐντέρου, ὡς ἀπορροφοῦντα τὸν ἐντερικὸν ἢ θρεπτικὸν χυλόν. Ι. Π.

—**χυλοφόρος δεξαμενὴ** [*Ἀνατομ.*]· βλ. λ. *δεξαμενὴ* χυλοφόρος.

χυλῶ (*—όω*)· μεταβάλλω εἰς χυλόν, *χυλώνω* (βλ.λ.).

χυλώδης, —ους (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χυλόν, πολτώδης: «χυλῶδες ῥόφημα».

χύλωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *χυλώνω*, ἡ εἰς χυλὸν μεταβολὴ οὐσίας τινός: «χύλωμα ὀσπρίων, — ὀρύζης κττ.».

χυλώνω· δημοτ., μεταβάλλω εἰς χυλόν· || ἀμετάβ., μεταβάλλομαι εἰς χυλόν, εἰς πολτῶδες ὑγρόν: «τὰ φασόλια —, οἱ φακὲς χυλώνουν».

χύλωσις, —εως (ἡ)· μεταβολὴ εἰς χυλόν, χυλοποίησις, χύλωμα.

χύμα (τό)· ἀρχ., τὸ κεχυμένον· || νεώτ. ὡς ἐπίρρ., χύδην, κεχυμένως, ἐπὶ ἐμπορευμάτων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἰδιαιτέρως ἐν δοχείοις ἐσκευασμένα: «λάδι —, κρασὶ —, κονιὰκ χύμα» κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *μποτιλιαρισμένον*.

χυμάση (ἡ), ἡ **χυμοζίνη**· βλ. *πυτία*.

χυμάω, καὶ **χυμίζω**, ἀόρ. *ἐ)χύμηξα*· δημοτ., ὁρμῶ κατά τινος: «χύμηξε ἀπάνω του σὰν λύκος».

χυμεία (ἡ)· γραφὴ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μ. Στεφανίδου ὡς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *χύμα* καὶ οὐχὶ τοῦ, ἀραβικοῦ νομιζομένου, *χημεία*.

χύμευσις, —εως (ἡ)· μῖξις, ἀνάμιξις.

χυμευτὴς (ὁ)· ὁ καταγινόμενος εἰς τὴν χυμευτικήν, ὁ ἀλχημιστὴς (κατὰ Μ. Στεφανίδην).

χυμευτικὴ (ἡ)· ἡ ἀλχημεία τῶν Ἑλληνοαιγυπτίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ ἐπιδίωξις κατασκευῆς χρυσοῦ, ἡ χρυσοποιία (κατὰ Μ. Στεφανίδην).

χυμευτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χυμευτικήν, ὁ ἀλχημιστικὸς (κατὰ Μ. Στεφανίδην).

—**χυμευτικὰ** ***σύμβολα***· τὰ συμβολικὰ σημεῖα, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες ἀλχημισταὶ (οἱ χυμευταὶ)

Digitized by Google

παρέστησαν πρὸς συντομίαν τὰς διαφόρους χυμευτικὰς οὐσίας (κατὰ Μ. Στεφανίδην).

χυμευτός, *—ή, —όν*· ὁ διὰ χυμεύσεως παρεσκευασμένος.

χυμίζω, ἄλλως *χυμάω* (βλ. λ.).

χυμικός, *—ή, —όν*· ἄλλως *χημικός* (βλ. λ.)· ‖ ἀρχ., ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς χυμούς, ὁ τῶν χυμῶν.

χυμικοταξία (ἡ)· βλ. *χημικοταξία*.

χυμισμὸς (ὁ)· ἡ διάφορος κατάστασις τῶν ὑγρῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἰδίως τοῦ αἵματος, ἀπὸ βιολογικῆς κυρίως ἀπόψεως.

χυμογόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων χυμούς.

χυμοζίνη (ἡ)· βλ. *πυτία*.

χυμοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἡ μεταβολὴ τῶν τροφῶν ἐν τῷ στομάχῳ εἰς χυμόν.

χυμὸς (ὁ)· τὸ εἰς τὰς ὀπώρας ἐνυπάρχον ὑγρόν, ὀπός: «χυμὸς μήλου, — ἀπίου, — λεμονίου»· ‖ καθόλου, τὸ ἐν οἱῳδήποτε σώματι ὑγρὸν ὡς συστατικὸν αὐτοῦ: «χυμὸς κρέατος».

— *Βιολ.*) *Χυμὸν* καλοῦμεν τὰ κυκλοφοροῦντα ἐν γένει ἐντὸς τοῦ σώματος ὑγρὰ ἢ τὰ ρευστὰ συστατικὰ τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὡσαύτως *χυμὸς* καλεῖται τὸ ἐκ τῆς πέψεως τῶν τροφῶν παραγόμενον πολυσύνθετον ὑγρόν, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐν τῷ στομάχῳ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δωδεκαδακτύλου ἐντέρου. Μ. Ν. Κ.

— *[Δεψ.]* Ἡ ἐν ὕδατι διάλυσις τῶν κονιοποιουμένων δεψικῶν οὐσιῶν, καὶ ἰδίως τῶν φυτικῶν τοιούτων (ταννίνης), ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐντίθενται αἱ δοραί, ὅπως ὑποστῶσι τὴν κυρίως δέψιν. Ἡ διάλυσις ἐνεργεῖται, ἀναλόγως τῆς δεψικῆς οὐσίας, εἴτε ἐν ὕδατι συνήθους θερμοκρασίας, εἴτε ἐν χλιαρῷ ἢ θερμῷ. Ἐκ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι βυρσοδεψίαν φυτικῶν δεψικῶν ὑλῶν, ἡ μὲν δρυοβάλανος, καταλλήλως κονιοποιουμένη διαλύεται μόνον εἰς ὕδωρ θερμοκρασίας 50°—70°, ὁ δὲ φλοιὸς τῆς πεύκης, ὡς καὶ τὰ φύλλα τοῦ σχίνου, εἰς χλιαρὸν ὕδωρ. Ἡ πυκνότης τῶν δεψικῶν χυμῶν εἰς βαθμοὺς πυκνομέτρου Μπωμὲ ἄρχεται ἀπὸ ἡμίσεος βαθμοῦ καὶ φθάνει βαθμιαίως συνήθως μέχρι 12°. Ἵνα δὲ ἐπιτευχθῇ ἡ μείζων πυκνότης τῶν χυμῶν καὶ ἡ χρονικὴ ἐπιτάχυνσις τῆς δέψεως, χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τινων ἐτῶν τὰ λεγόμενα δεψικὰ ἐκχυλίσματα, τὰ ὁποῖα ἀντικατέστησαν τὰς ἐν στερεᾷ καταστάσει δεψικὰς ὕλας, διὰ διαλύσεων προερχομένων ἐξ ἐκχυλίσεως τῶν φυτικῶν δεψικῶν οὐσιῶν. Αἱ διαλύσεις αὗται, λίαν πυκναί, φθάνουσι μέχρις 25° Μπωμέ. Λίαν ἐνδιαφέρων παράγων διὰ τὴν καλὴν δέψιν τῆς δορᾶς εἶναι ὁ βαθμὸς ὀξύτητος, ὑφ' ὃν διατελεῖ ἑκάστοτε ὁ χυμός. Ὁ βαθμὸς οὗτος δέον νὰ εὑρίσκεται ἐν καταλλήλῳ σχέσει πρὸς τὴν περιεκτικότητα τῆς ταννίνης ἐν τῷ χυμῷ, διότι ἡ τελευταία αὕτη τείνει νὰ συστείλῃ τὴν δοράν, ἐνῷ, ἀντιθέτως, μεγάλη ὀξύτης ἐξογκώνει ὑπερβολικὰ τὸν δερμικὸν ἱστὸν καὶ καθιστᾷ τὸ παραχθησόμενον δέρμα πλαδαρόν. Πλὴν τῶν ἄνω δεψικῶν χυμῶν, ὑπάρχει καὶ ὁ διὰ βρασμοῦ μεθ' ὕδατος στελεχῶν φοινικοειδῶν τινων τῶν Ἰνδιῶν προερχόμενος χυμὸς τοῦ κασού. Τὸ ὑγρὸν συμπυκνοῦται δι' ἐξατμίσεως καὶ ἀπλοῦται ἐπὶ ψιάθων, μεθ' ὃ ἀποξηραινόμενον περισυλλέγεται. Ἐπίσης ὑπάρχει ὁ χυμὸς τῶν συνθετικῶν ταννινῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι χημικαὶ σκευασίαι μὲ βάσιν τὴν φαινόλην. Ν. Ι. Μ.

Χυμὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Μακρᾶς Γεφύρας (Οὐζοὺν Κιοπροῦ) τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 400 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Χιμιτλή*.

χυμοτόπιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ κοιλότης ἡ ἀπαντῶσα ἐντὸς τοῦ κυτοπλάσματος καὶ περιέχουσα ἡμιυδαρῆ ἀνόργανον οὐσίαν.

Χύμπνερ (Hübner), ***Αἰμίλιος***. Γερμανὸς κλασσικὸς φιλόλογος (1834—1901). Ἠσχολήθη μὲ τὴν λατινικὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν ἐπιγραφικὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ «Corpus Inscriptionum Latinarum», ἔγραψε δέ: «Exempla scriptura epigraphicae latinae» (1885), «Ρωμαϊκὴ ἐπιγραφική», «Ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία ἐν Δ. Εὐρώπῃ» (1890). Ἐξέδωκε τὰ περιοδικά: «Ἑρμῆς» (1866—1881) καὶ «Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς» (1868—1873). Θ. Κ.

— **Χύμπνερ** (Hübner), ***Ἰωάννης***. Γερμανὸς γεωγράφος καὶ λεξικογράφος (1668—1731). Διετέλεσε γυμνασιάρχης ἐν Μέρσεμπουργκ καὶ Ἀμβούργῳ καὶ ἔγραψε: «Σύντομα ζητήματα ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γεωγραφίας» (1863, κυκλοφορήσαν εἰς 36 ἐκδόσεις καὶ μεταφρασθὲν εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας, «Σύντομα ζητήματα ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας», «Ἡ ἱστορία τῆς μεταρρυθμίσεως», «Ἱστορικὴ βιβλιοθήκη» (μετὰ τοῦ Richey καὶ Fabricius), «Δύο φορὰς 52 ἐκλεκταὶ βιβλικαὶ ἱστορίαι» (κυκλοφορήσαν εἰς 107 ἐκδόσεις) κ. ἄ. Πλὴν τούτων ἐπεμελήθη τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Reale Staats-Zeitungs und Konversations Lexikon» (1707) καὶ ὁμοίου φυσικοτεχνικοεπαγγελματικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ λεξικοῦ (1712), ἅτινα εἶναι τὰ πρῶτα ἐκδοθέντα εἰς τὴν γερμανικὴν ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά. Θ. Κ.

—**Χύμπνερ** (Hübner), ***Ἰωσὴφ-Ἀλέξανδρος***. Αὐστριακὸς διπλωμάτης (1811—1892). Ἤρξατο τοῦ διπλωματικοῦ του σταδίου τῷ 1833 καὶ ὑπηρέτησε μετὰ ταῦτα ὡς ἀκόλουθος παρὰ τῇ ἐν Παρισίοις πρεσβείᾳ (1837), ὡς γενικὸς πρόξενος ἐν Λειψίᾳ (1844) κτλ. Τῷ 1849 διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἐν Παρισίοις, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν, μετασχὼν καὶ τοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων (1856). Γενόμενος μετὰ ταῦτα ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας, δὲν διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν θέσιν ταύτην. Τῷ 1865 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Ρώμῃ, ἔνθα καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1868. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ Ρώμῃ διαμονῆς του ταύτης συνέγραψε τὸ λίαν ἐνδιαφέρον ἔργον του: «Sixte-Quint», ἐκδοθὲν γαλλιστὶ (1870) καὶ γερμανιστὶ (1871). Βραδύτερον ἐδημοσίευσε καὶ δύο ἕτερα ἔργα: «Ein Spaziergang um die Welt» (1875) καὶ «A travers l'Empire britannique» (1890). Ὑπῆρξεν ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Λίαν συντηρητικῶν φρονημάτων, ἀπηχθάνετο τὰς φιλελευθέρας ἀρχάς, αἵτινες ἤρξαντο ν' ἀνακύπτωσιν ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δράσεώς του, καὶ ἀντέδρασεν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν συνταγματικῶν πολιτευμάτων. Δ. ΔΡΟΣΟΣ

—**Χύμπνερ** (Hübner), ***Μαρτῖνος***. Δανὸς δημοσιολόγος (1723—1795). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κοπεγχάγης καὶ τῷ 1752 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν αὐτῷ. Συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε τῷ 1759 τὸ περίφημον πόνημα, τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον ἀκόμη μελετᾶται μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος: «De la saisie des bâtiments neutres». Εἰς τὸ πόνημα τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει τὰ δικαιώματα τῶν οὐδετέρων κρατῶν, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζωσι καὶ παραβιάζωσι τὰ ἐμπόλεμα κράτη, τῶν ὁποίων ἡ ἐλευθερία τῆς δράσεως δέον νὰ περιορίζεται ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως. Δ. Δ.

Χύμπσμαν (Huebschmann), ***Ἐρρῖκος***. Γερμανὸς γλωσσολόγος (1848—1908). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Λειψίᾳ καὶ Στρασβούργῳ, ἠσχολήθη δὲ μὲ τὴν μελέτην τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ ἔγραψε: «Τὸ σύστημα φωνηέντων τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν» (1885), «Ἐτυμολογία καὶ διδασκαλία τῆς ὀσσετικῆς γλώσσης» (1887), «Περσικαὶ μελέται» (1895), «Ἀρμενικὴ γραμματική» (1 μέρος, 1897). Θ. Κ.

χυμώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χυμόν· ‖ ὁ πλήρης χυμοῦ, κοιν. *ζουμερός*, ἄλλως *εὔχυμος*: «χυμώδεις καρποί».

χυνόπωρο (τό)· ἀντὶ *χινόπωρο*· δημοτ. τύπος τοῦ *φθινόπωρον*.

Χύντμαν (Hyndman), ***Ἐρρῖκος***· βλ. λ. *Χάϋντμαν*.

χύνω, ἀόρ. *ἔχυσα—ἐχύθην*, παθ. μετχ. *χυμένος*, δημοτ. τοῦ *χέω*· ἐπὶ ὑγρῶν, ἀφήνω νὰ ρεύσῃ: «χύσε μου λίγο νερό, — λίγο κρασί», «πάγωσε τὸ λάδι καὶ δὲ χύνεται» ‖ παροιμ. «χύνει λάδι 'ς τὴ φωτιά» ἐπὶ διαμάχης, τὴν ὁποίαν παροξύνει τις, «χύθηκε τὸ λάδι μας μέσ' 'ς τὴ μαγεριά μας» ἐπὶ ζημίας τὴν ὁποίαν ἐπωφελεῖταί τις τῶν οἰκείων· ‖ καὶ ἐπὶ στερεοῦ ποσοῦ διακεκριμένου: «χύθηκε τὸ ἀλεύρι, — τὸ σιτάρι»· ‖ ἐπὶ μετάλλων ρευστοποιουμένων, χωνεύω· ‖ «ἔχυσε τὴν ἰλαρὰν» κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς θεραπείας, καθ' ὃ ἐξανθοῦται μικροὶ δοθιῆνες· ‖ «χύνω τὴν μπουγάδα» χύνω τὸ βραστὸ νερὸ ἐπὶ τῆς τέφρας ὑπεράνω τῶν μπουγαδιασμένων ρούχων· ‖ «χύνω κεριά» κατασκευάζω κεριὰ διὰ χύσεως κηροῦ λειωμένου εἰς τὰ κρεμασμένα φιτίλια.

Χυρετίαι *[Ἀρ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἑστιαιώτιδος ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ, 12, 41). Ἔκειτο πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς Ἐλασσόνος, ἴχνη δὲ αὐτῆς ἀναγνωρίζονται ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος ὑπὲρ τὸ νῦν χωρίον Δομένικο, ὅπου εὑρέθησαν ἐπιγραφαί. Α. Θ. Σ.

Χύρτλ (Hyrtl), ***Ἰωσήφ***. Διάσημος Αὐστριακὸς ἀνατόμος (1811—1894). Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ. Τῷ 1837 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν Πράγᾳ καὶ τῷ 1845 κατέλαβε τὴν πρώτην ἕδραν τῆς ἀνατομικῆς ἐν Βιέννῃ. Τῷ 1847 ἐξελέγη μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ὁ Χύρτλ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπετέλεσε τὴν δόξαν τοῦ βιενναίου πανεπιστημίου, θεωρηθεὶς ὡς ὁ διασημότερος ἀνατόμος τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἔργον του: «Ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου» (1846—1890) ἔσχεν 20 ἐκδόσεις. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Beweis, dass die Ursprünge der Coronar-Arterien während der systole der Kammern, von den semilunarklappen nicht bedeckt werden etc.» (Wiener akad. Sitz-Ber., XIV, «Über spontane Dehiscenz des Tegmen tympani und der Cellulae mastoideae» (αὐτόθ. XXX), «Das Nierenbecken der Säugethiere und des Menschen» (Denkschr., XXXI), «Über die carotiden des Ai Bradypus torq.» und über die Lymphherzen des Scheltopusik (Pseudopus Pallasii», «Das uropoëti cheSystem der Knochenfische» (1851), «Chlamydophori truncati cum Dasypode gymnuro comparatum examen anatomicum» (IX), «Über den Amphibien-Kreislauf, von Amphipnous und Monopterus» XIV, «Das Arabische und Hebräische in der Anatomie» (1879), «Onomatologia anatomica - Geschichte und kritik der anatomischen Sprache der Gegenwart» (1880), «Die alten deutschen Kunstworte der Anatomie» (1884) κλπ. Ο. Ρ.

χύσιμο (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ *χύνω* χύσις: «χύσιμο τοῦ νεροῦ, — τοῦ κρασιοῦ, — τοῦ σιταριοῦ, — τοῦ ἀλευριοῦ κλπ.»· ‖ τῆξις μετάλλου, χώνευσις· ‖ «χύσιμο τῆς μπουγάδας» ἡ ἐπὶ τῆς τέφρας χύσις ζέοντος ὕδατος, βλ. *χύνω*.

χύσις, *—εως* (ἡ)· ροή, ἐκροή, ἔκχυσις: «χύσις ὕδατος, —οἴνου, —ἐλαίου»· ‖ τῆξις μετάλλου, χώνευσις· ‖ «χύσις φορτίου» ἢ μόνον «χύσις» καὶ «χύση» ἐπὶ πλοίων, ἀπόρριψις εἰς τὴν θάλασσαν μέρους τοῦ φορτίου ἕνεκα τρικυμίας ἢ ἐχθρικῆς καταδιώξεως: «ἐκάμαμε χύση τὸ μισὸ ἐμπόρευμα» ‖ δημοτ. *χύση* ἐπὶ ραγδαίας βροχῆς: «ἔκαμε μιὰ χύση ποὺ δὲν ἔβλεπε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον», «τί χύση, τί βροχὴ εἶν' αὐτή!»

—*[Ναυτ. Δίκ.]* Καλεῖται *χύσις* ἡ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβολὴ ὅλου ἢ μέρους τοῦ φορτίου πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς σωτηρίας εἴτε τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ὑπολοίπου τοῦ φορτίου, εἴτε μόνον τοῦ πλοίου. Εἰς τὴν χύσιν δύναται ν' ἀναγκασθῇ ὁ πλοίαρχος ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, ἔστω καὶ ἂν προῆλθεν ἡ ἀνάγκη καὶ ἐκ πταίσματος αὐτοῦ. Προτοῦ ὁ πλοίαρχος ἀποφασίσῃ τὴν ἐκβολήν, συμβουλεύεται τοὺς φορτωτὰς ἢ τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, ἐὰν ὑπάρχωσιν ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ ἔπειτα τὴν γνώμην τῶν ἐπισημοτέρων τοῦ πληρώματος, ἀλλ' ὁ πλοίαρχος, ὡς κύριος τοῦ πλοίου καὶ ὁ μόνος ὑπεύθυνος, δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ὑποκύψῃ οὔτε εἰς τὴν γνώμην τῶν φορτωτῶν, οὔτε εἰς τὴν γνώμην τοῦ πληρώματος, ἀλλ' ὀφείλει νὰ πράξῃ ὅ,τι ἡ συνείδησις καὶ ἡ κρίσις αὐτοῦ ὑπαγορεύει διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν. Τὰ πράγματα τὰ ὀλιγότερον ἀναγκαῖα, τὰ βαρύτερα καὶ τὰ εὐτελέστερα ρίπτονται πρῶτα, καὶ μετὰ ταῦτα αἱ πραγματεῖαι τοῦ πρώτου καταστρώματος κατ' ἐκλογὴν τοῦ πλοιάρχου καὶ μὲ τὴν γνώμην τῶν ἐπισημοτέρων τοῦ πληρώματος. Ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς χύσεως πρέπει νὰ γίνῃ ἐγγράφως καὶ νὰ ὑπογραφῇ παρὰ τῶν φορτωτῶν ἢ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισημοτέρων τοῦ πληρώματος, ἐφ' ὅσον ὁ πλοίαρχος ἔχει καιρὸν πρὸς τοῦτο καὶ ἡ περίστασις τὸ ἐπιτρέπει, ἄλλως πράττει τοῦτο μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κινδύνου. Ἡ ἀπόφασις ἀντιγράφεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ πλοίου, περιέχει δὲ τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἐκβολὴ καὶ ποῖα πράγματα ἐξεβλήθησαν ἢ ἐβλάβησαν ἐκ τῆς χύσεως. Εὐθὺς ὡς ὁ πλοίαρχος καταπλεύσῃ εἰς τὸν πρῶτον μετὰ τὴν ἀβαρίαν λιμένα, ὀφείλει νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ προέδρου πρωτοδικῶν ἢ ἐν ἐλλείψει πρωτοδικείου ἐνώπιον τοῦ εἰρηνοδίκου ἢ ἐνώπιον πάσης ἄλλης πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ νὰ βεβαιώσῃ ἐνόρκως πάντα τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ περιεχόμενα, συντασσομένης ἐκθέσεως (βλ. λ. *ἀβαρία, συνεισφορά*). Ι. Α. Β.

—*[Μεταλλ.]* Βλ. λ. *χυτήριον*.

χύσις (ἡ) (Chysis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἐπίφυτον, ἰθαγενῶν τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χυτάσφαλτος (ἡ), ***ἡ χυτὴ ἄσφαλτος***. Εἶδος ἀσφαλτικοῦ ὁδοστρώματος, συνισταμένου εἰς τὴν τῆξιν πλακούντων ἀσφαλτικῆς μαστίχης μετὰ ἄμμου καὶ μικρῶν χροκαλῶν ἐντὸς λεβήτων καὶ ἐπίχυσιν τῆς πολτώδους μάζης ἐπὶ τοῦ ἐκ σκυροκονιάματος ὑποστρώματος τῆς ὁδοῦ ἢ ἐνίοτε ἁπλοῦ σκυρωτοῦ, καὶ τοποθέτησιν αὐτοῦ διὰ κοπανισματος διὰ μικροῦ ξυλίνου κοπάνου (βλ. λ. *ὁδόστρωμα*). Ἡ ἀσφαλτικὴ μαστίχη προέρχεται ἐξ ἀλέσεως ἐν θερμῷ ἀσφαλτολίθων συνήθως κατωτέρας ποιότητος τῶν διὰ πιεστὴν ἄσφαλτον χρησιμοποιουμένων, μετὰ προσθήκης ὀλίγης (4 ἕως 5 %) καθαρᾶς ἀσφάλτου (καλουμένης καὶ *ἀσφαλτικῆς μάλθης*). Ἡ μᾶζα τήκεται καὶ χύνεται εἰς ἐξαγωνικοὺς μεγάλους πλακοῦντας (κοιν. *ψωμιά*, pain de mastic asphaltique). Τὸ ὁδόστρωμα ἔχει πάχος 0,05 μ. συνήθως, εἶναι δαπανηρόν, κατά τι ὀλιγώτερον τῶν διὰ πιεστῆς ἀσφάλτου, ὀλιγώτερον ὅλισθηρὸν αὐτῆς, κατάλληλον δι' ἐπικλινεῖς ὁδοὺς ἀλλὰ καὶ ὀλιγώτερον ὡραῖον. Χρησιμοποιεῖται λόγῳ τοῦ σχετικῶς εὐκόλου τῆς κατασκευῆς δι' ἐπι-

Digitized by Google

σκευὰς ἄλλων συστημάτων ἀσφαλτικῶν ὁδοστρωμάτων, ὡς πιεστῆς ἀσφάλτου, καὶ μεγάλως εἰς πλείστας πόλεις διὰ κατασκευὴν πεζοδρομίων εἰς μικρὰ πάχη 0,02 μ. ἕως 0,025 μ. ἐπὶ βάσεως ἐξ ἄμμου ἢ ἐκ σκυροκονιάματος. Τείνει νὰ ἀντικαθισταθῇ εἰς πλείστας περιστάσεις διὰ τῶν ὀλιγώτερον δαπανηρῶν ἀσφαλτικῶν σκυροδεμάτων καὶ ἀσφαλτικῶν ἐμποτισμῶν καὶ ψυχρᾶς ἀσφάλτου (ἀσφαλτικοῦ γαλακτώματος). Ἐν Ἀθήναις χρησιμοποιεῖται εἰς ἐπικλινεῖς ὁδούς, δι' ἐπισκευὰς πιεστῆς καὶ ἄλλων ἀσφαλτικῶν ὁδοστρωμάτων, ἐπὶ πλέον δὲ εἰς μικρὰν κλίμακα καὶ διὰ πεζοδρόμια.

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

Χύτερ (Hueter), ***Κάρολος***. Γερμανὸς χειρουργὸς (1838—1882). Τῷ 1868 διεδέχθη ἐν Rostock εἰς τὴν ἕδραν τῆς χειρουργικῆς τὸν Simon καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐν Greifswald τὸν Bardelelen. Ἐν τῇ ἕδρᾳ ταύτῃ παρέμεινε μέχρι τοῦ τέλους του. Ἠσχολήθη ἰδίως μὲ τὰς νόσους τῶν ἄρθρων, μὲ τὴν τεχνικὴν τῶν ἐκτομῶν (ἰδίως τῶν ἀρθρώσεων τοῦ γόνατος, τοῦ ἀγκῶνος καὶ τοῦ ποδός), μὲ τὴν ἐγχείρησιν τῆς τραχειοτομίας, τὰς νευρεκτομὰς καὶ τὰς μεταγγίσεις. Τῷ 1872 ἵδρυσε μετὰ τοῦ Lücke τὸ γνωστὸν περιοδικὸν «Deutsche Zeitschrift für Chirurgie», εἰς ὃ ἀφιέρωσε μέγα τμῆμα τῆς δράσεώς του. Ἔγραψε: «Klinik der Gelenkkrankheiten mit Einschluss der Orthopädie» (Λειψία 1870, 2α ἔκδ. τρίτομος 1876, 1878), «Algemeine Specielle Chirurgie» (Λειψία 1881), «Die Formentmicklung am Skelef des menschlichen Thorax» (Λειψία 1865), «Die Tracheotomie und Laryngotomie» (1871) κλπ.

Ο. Ρ.

χυτήρ, —*ῆρος* (ὁ). Καλεῖται οὕτω ἐν τῇ μεταλλευτικῇ, ἢ ἄλλως *κάδος, τήγανος, ἀρύταινα, χωνίον* (poche de coulée), ὅταν δὲ εἶναι μικρόν, *κωταλὶς* (*κοχλιάρα* ἢ *χουλιάρα*), δοχεῖον ἐξ ἐλάσματος σιδηροῦ, ἐπενδεδυμένον ἐσωτερικῶς διὰ πυριμάχου ὕλης, ὅταν τὸ μέταλλον εἶναι δύστηκτον. Αἱ διαστάσεις αὐτῶν ποικίλλουσιν ἀπὸ μικρῶν κωταλίδων χειρολάβων εἰς χυτῆρας χειριζομένους διὰ δύο ἐργατῶν μέσῳ λαβῶν ἑκατέρωθεν εἰς μεγαλυτέρους ἀνηρτημένους ἀπὸ γερανῶν περιστροφικῶν ἢ γερανογεφυρῶν ἢ φερομένους ἐπὶ εἰδικῶν φορείων ἐν εἴδει βάσεων σιδηροδρομικῆς φορταμάξης, κινουμένων ἐπὶ γραμμῶν περιεκτικότητος πολλῶν δεκάδων τόννων καὶ μεγάλου ἰδίου βάρους. Οἱ χυτῆρες ἐκκενοῦνται διὰ καταχλίσεως μέσῳ στομίου ἢ δι' ὀπῆς κάτωθεν εὑρισκομένης κλειομένης δι' ἀτράκτου (βλ. *χυτήριον*).

χυτήριον (τό). Ἐργαστήριον, ἔνθα τήκονται καὶ χύνονται μέταλλα πρὸς παραγωγὴν κατειργασμένων ἢ μὴ εἰδῶν· || μεταλλουργεῖον, ἔνθα παράγονται μέταλλα ἐκ τῶν μεταλλευμάτων ἢ ἐνδιαμέσων προϊόντων.

Ἡ *χύσις* ἢ *ἀπόχυσις*, ἤτοι ἡ πρᾶξις, δι' ἧς χύνεται τετηκὸς μέταλλον εἰς τύπους, γίνεται: 1) Εἰς *πτῶσιν* (coulée en chute). Κατὰ ταύτην τὸ μέταλλον χύνεται εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ τύπου δι' ὀπῶν (διαπνοῆς) ἐπὶ τούτῳ ἀφηνομένων. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι κατάλληλος διὰ μικρὰ μόνον ἀντικείμενα, διότι εἰς τὰ μεγάλα ἡ πτῶσις μεγάλων ποσοτήτων τετηκότος μετάλλου καταστρέφει τὸν τύπον. Δὲν ἐπιτρέπει δὲ καλὴν διαφυγὴν τῶν ἀερίων. Τῇ βοηθείᾳ εἰδικῆς κοιλότητος εὑρισκομένης κατὰ τὸ ἄνω μέρος προφυλάσσεται ὁ τύπος ἀπὸ φθορᾶς. Ἐκ τῆς κοιλότητος ταύτης συγκεντροῦται τὸ χυνόμενον τετηκὸς μέταλλον πρὸτοῦ εἰσέλθῃ εἰς τὰς ὀπάς. Ἐπὶ τῶν ὀχετῶν ὑπάρχει προσεπιχώνευμα πρὸς συγκέντρωσιν τῶν ἀκαθαρσιῶν καὶ ἀερίων, ἅτινα εἶναι καύσιμα καὶ διαφεύγουσι διὰ διαπνοῶν ἀναπτόμενα. 2) Ἐν *ἀναρροῇ* (coulée en source). Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι κατάλληλος διὰ μεγαλύτερα ἀντικείμενα, ἡ χύσις δὲ κατ' αὐτὴν γίνεται ἐκ τῶν κάτω διὰ σιφωνοειδοῦς ἀνεστραμμένης διατάξεως συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων. Αἱ ἀκαθαρσίαι ἀποχωρίζονται εὐκολώτατα. [Περὶ τῆς χύσεως πλινθωμάτων βλ. λ. *πλίνθωμα*.]

Διὰ τὴν κατασκευὴν χυτῶν ἀντικειμένων εἰς τὰ χυτήρια, γίνονται αἱ ἑξῆς πράξεις: Ἡ κατασκευὴ τῶν τύπων, ἡ ἀπόχυσις καὶ ἡ κάθαρσις τῶν τεμαχίων.

Ἡ κατασκευὴ τύπων γίνεται δι' ὁμοιογενοῦς μείγματος πυριτικῆς ἄμμου, ἀργίλλου καὶ κόνεως κὼκ καὶ ξυλάνθρακος μὲ ὀλίγον ὕδωρ μέχρι πλαστικοποιήσεως. Διὰ τῆς ἄμμου ταύτης κατασκευάζονται τύποι, ἐντὸς τῶν ὁποίων χύνεται τὸ μέταλλον. Οἱ τύποι εἶναι τριῶν εἰδῶν: τύποι *ἀνοικτοί*, ὁπότε ἡ μία τῶν ὄψεων δύναται νὰ μένῃ ἀκατέργαστος, τύποι ἐν εἴδει *πλαισίων*, ὁπότε ὁ τύπος εἶναι κλειστός· εἶναι τὸ συνηθέστερον εἶδος ἀποτυπώσεως. Χρησιμοποιοῦνται ὀρθογώνια πλαίσια χυτοσιδηρᾶ, ἐντὸς τῶν ὁποίων κοπανίζεται ἰσχυρῶς ἡ ἄμμος πέριξ τῶν προτύπων. Τὰ πλαίσια ἀπαρτίζονται ἐκ μερῶν κοίλων, ἀντιστοιχούντων εἰς τὸ ἥμισυ ἢ μέρος τοῦ ἀντικειμένου, καὶ συναρμολογοῦνται, ὥστε τὸ σύνολον νὰ περιέχῃ τὸ κοῖλον ἀνάγλυφον σχῆμα τοῦ ἀντικειμένου. Ὅταν τὸ ἀντικείμενον πρέπει νὰ ἔχῃ κοῖλα μέρη, τίθενται, στερεούμενοι καταλλήλως, πυρῆνες ἐκ σιδηρῶν μερῶν, ἐπενδεδυμένων δι' ἄμμου. Εἰς τοὺς τύπους ἀφίενται ὀπαὶ (*διαπνοαί*), δι' ὧν διοχετεύεται τὸ τετηκὸς μέταλλον καὶ ἐκλύονται τὰ ἀναπτυσσόμενα ἀέρια. Τρίτον εἶδος τύπων εἶναι ἡ χρῆσις κελύφων (coquille), ἤτοι μεταλλίνων τύπων, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται εἶδος βαφῆς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, ἥτις προκειμένου περὶ χυτοσιδήρου σκληρύνεται.

Χυτήριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Κυψέλων τοῦ τέως νομοῦ Ἕβρου. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 304 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ἐκαλεῖτο *Κοτζᾶ Χινιήρ* καὶ *Δογαντζῆ*.

χύτης (ὁ)· ἐργάτης χυτηρίου, τεχνίτης εἰδικὸς εἰς τὴν χύσιν μετάλλων.

χυτίνη (ἡ)· βλ. λ. *χιτίνη*.

χυτός,—*ή*, —*όν*· ὁ κεχυμένος, ἐπὶ ὑγρῶν καὶ ἐπὶ ξηρῶν: «χυτὴ γῆ» τὸ χῶμα ὡς φυσικῶς ἔχει, ὅταν ἀνασκάπτεται τὸ ἔδαφος, «χυτὴ κόμη» ἡ καταπίπτουσα ὡς ἔχει, ἡ λελυμένη, ἡ μὴ πεπλεγμένη ἢ ἀναδεδεμένη || «χυτὸς *σίδηρος*» ὁ κεχυμένος, ὁ ρευστοποιηθεὶς καὶ χυθεὶς εἰς τύπους, ἄλλως *χυτοσίδηρος*, ἀντίθ. *σφυρήλατος*· || φρ. «τοῦ 'ρχεται χυτὸ» ἐπὶ ἐνδύματος ἢ ὑποδήματος, προσαρμόζεται καλῶς.

χυτοσίδηρος (ὁ) (γαλλ. fonte, γερμ. Roheisen, ἀγγλ. pig iron, ἰταλ. ghisa). Σιδηρουργικὸν προϊὸν λίαν διαδεδομένον, κρᾶμα σιδήρου καὶ ἄνθρακος, περιέχον 2.6 ἕως 4% ἄνθρακος (ἐνίοτε μέχρις 7% προκειμένου περί τινων εἰδικῶν χυτοσιδήρων), μὴ ἐλατόν, μὴ συγκολλήσιμον δι' ἁπλῆς θερμάνσεως, εὔθραυστον καὶ σκληρόν. Εἶναι τὸ πρῶτον προϊὸν τῆς συγχρόνου μεθόδου ἐκκαμινεύσεως σιδηρομεταλλευμάτων, παραγόμενον ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ὑψικαμίνων καὶ χρησιμοποιούμενον πολλαχῶς, διότι χύνεται εὐκόλως εἰς τύπους, καὶ ἰδίως διὰ τὴν παραγωγὴν χάλυβος καὶ σιδήρου. Ἐκ τῆς ὑφῆς τῆς θραύσεως οἱ χυτοσίδηροι διακρίνονται εἰς φαιούς, στικτοὺς καὶ λευκοὺς (ἢ ἀκτινωτοὺς πολλάκις). Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον παραγωγῆς διακρίνονται ἐκ τῆς χρησιμοποιουμένης καυσίμου ὕλης εἰς χυτοσιδήρους ξυλανθράκων, ὀπτανθράκων ἢ κώκ, ἠλεκτροχυτοσιδήρους καὶ συνθετικοὺς χυτοσιδήρους. Ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν δὲ διακρίνονται εἰς χυτοσίδηρον χυτηρίου, Βέσσεμερ (ὄξινον), Βέσσεμερ βασικοῦ ἢ Θωμᾶ, χυτοσίδηρον διὰ χαλυβοποίησιν ἐπὶ δαπέδου (Siemens Martin), χυτοσίδηρον καθάρσεως, εἰς εἰδικοὺς χυτοσιδήρους ἢ σιδηροκράματα, εἰς μαλακτὸν χυτοσίδηρον, εἰς χαλυβώδη καὶ εἰς συνθετικόν.

Ὁ χυτοσίδηρος περιέχει ἐκτὸς τοῦ ἄνθρακος καὶ πυρίτιον, μαγγάνιον, φωσφόρον καὶ θεῖον, ἐνίοτε δὲ χαλκόν, ἀρσενικὸν καὶ ἄλλα μέταλλα, ὡς τιτάνιον, χρώμιον, βανάδιον, βολφράμιον κτλ. Τὰ ἄλλα, πλὴν τοῦ σιδήρου, σώματα ἀποτελοῦσι τὰ 6% ἕως 12% αὐτοῦ. Αἱ προσμείξεις, ἰδίως αἱ πρῶται, ἔχουσι μεγίστην σημασίαν ἐπὶ τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τοῦ χυτοσιδήρου καὶ ἐπιδρῶσιν εἰς τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν εὑρίσκεται ὁ ἄνθραξ ἐν τῷ χυτοσιδήρῳ.

Οἱ *φαιοὶ* χυτοσίδηροι, χρησιμοποιούμενοι ἰδίως διὰ χύσιν τεμαχίων, περιέχουσι σχετικῶς ὑψηλὴν ἀναλογίαν (1 ἕως 3% συνήθως) πυριτίου, ὅπερ συντελεῖ ὥστε ὁ ἐν τῷ ὑγρῷ σιδήρῳ διαλελυμένος ἄνθραξ κατὰ τὴν στερεοποίησιν νὰ ἀποχωρίζηται κατὰ μέγιστον μέρος ὡς γραφίτης, ὅστις προσδίδει τὸ φαιὸν χρῶμα εἰς τὴν θραῦσιν, διότι αὕτη γίνεται κατὰ μῆκος τῶν ὀλιγώτερον ἀνθεκτικῶν κρυστάλλων γραφίτου. Ὁ ἱστὸς αὐτῶν ποικίλλει ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητος εἰς ἄνθρακα καὶ πυρίτιον, ὡς καὶ τῆς ταχύτητος ψύξεως. Βραδεῖα ἀπόψυξις προκαλεῖ χονδρόκοκκον βαθύφαιον στιλπνὸν ἱστόν, ταχεῖα ἀπόψυξις προκαλεῖ λεπτόκοκκον καὶ ἀνοικτόφαιον σχεδὸν λευκὸν ἱστόν, διότι δὲν προφθάνει νὰ ἀποχωρισθῇ ὁ γραφίτης. Ἀντιθέτως σημαντικὴ ἀναλογία μαγγανίου ἐμποδίζει τὸν σχηματισμὸν γραφίτου καὶ καθιστᾷ εὐσταθὲς τὸ στερεὸν διάλυμα ἄνθρακος καὶ σιδήρου. Τοῦτο συμβαίνει ἰδίᾳ εἰς τοὺς *λευκοὺς* χυτοσιδήρους, εἰς οὓς ὁ ἄνθραξ εὑρίσκεται ὡς ἀνθράκωμα σιδήρου Fe_3C, ὡς σεμεντίτης περιέχων 6.67% ἄνθρακος καὶ ὡς ἀνθράκωμα σιδήρου καὶ μαγγανίου. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου σκληρὸς μὲ θραῦσιν συμπαγῆ, ἐνίοτε ἀκτινωτήν, καὶ λευκήν. Ὁ γραφίτης καθιστᾷ τὸν χυτοσίδηρον σχετικῶς μαλακόν, ὁ δὲ σεμεντίτης λίαν σκληρόν. Εἰς τὸν καλούμενον *σκληρὸν* χυτοσίδηρον χυτηρίου ἐπιτυγχάνεται τοπικὴ σκλήρυνσις διὰ τοπικῆς ταχείας ψύξεως δι' ἐπαφῆς μετὰ σιδηρῶν πλακῶν τοποθετουμένων ἐντὸς τῶν τύπων, ὅπου γίνεται ἡ ἀπόχυσις. Ὁ *στικτὸς* λευκὸς μετὰ στιγμάτων φαιῶν χυτοσίδηρος εἶναι ἐνδιάμεσον προϊόν, περιέχον συγχρόνως ὀλίγον πυρίτιον καὶ μαγγάνιον.

Εἰς τὸν χυτοσίδηρον ὑπάρχει συνήθως καὶ ποσοστόν τι φωσφόρου, προερχόμενον ἐκ τῶν μεταλλευμάτων, τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία καθιστᾷ τὸ προκῦπτον μέταλλον (σίδηρον ἢ χάλυβα) λίαν εὔθραυστον ἐν ψυχρῷ, δι' ὃ πρέπει νὰ εἶναι ἐλάχιστον, πλὴν τοῦ χυτοσιδήρου τοῦ καθαιρομένου διὰ τῶν μεθόδων ἀποφωσφορώσεως. Εἰς τὸν χυτοσίδηρον βασικῆς μεθόδου Βέσσεμερ Θωμᾶ ἀπαιτεῖται παρουσία 2% φωσφόρου. Εἰς τοὺς ἀρίστης ποιότητος χυτοσιδήρους πρέπει νὰ περιέχηται κάτω τῶν 0.05 φωσφόρου, εἰς τοὺς συνήθεις χυτοσιδήρους διὰ χυτήρια εἶναι ἀνεκτὸν ποσοστὸν 0.3 ἕως 1% φωσφόρου, καὶ ἐνίοτε περισσότερον διὰ μικρὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ διακοσμητικὰ ἀντικείμενα. Ποσοστὸν μέχρι 0,3% αὐξάνει τὴν ἀντοχὴν τοῦ χυτοσιδήρου. Ἡ παρουσία μαγγανίου περιορίζει ὀλίγον τὴν παρουσίαν φωσφόρου καὶ αὐξάνει τὴν ἀντοχήν. Ὁ φωσφόρος ἄνω τῶν 0,5% προκαλεῖ τὸν σχηματισμὸν κατὰ τόπους φωλεῶν μεγάλων κρυστάλλων γραφίτου ἐλαττουμένης τῆς ἀντοχῆς. Εἰς τοὺς φαιοὺς χυτοσιδήρους ὁ φωσφόρος συγκεντροῦται σχεδὸν ἅπας εἰς τριμερὲς φωσφοροῦχον εὐτηκτοειδές. Ἐπίσης μέρος τοῦ θείου τῶν μεταλλευμάτων καὶ τοῦ κὼκ εἰσέρχεται εἰς τὸν χυτοσίδηρον. Ἐπιδιώκεται διὰ καταλλήλων προσθεμάτων εἰς τὴν σύνταξιν ἡ σκωριοποίησις τοῦ θείου ἰδίως ὑπὸ μορφὴν θειούχου μαγγανίου καὶ ἀσβεστίου. Τὸ θεῖον ἀποτελεῖ μέγιστον ἐλάττωμα διὰ τὸν χυτοσίδηρον καὶ διὰ τὰ ἄλλα σιδηρουργικὰ προϊόντα, διότι καθιστᾷ αὐτὰ εὔθραυστα ἐν θερμῷ, εἰς ἀναλογίαν πλέον τῶν 0.05%, ἥτις εἶναι τὸ μέγιστον ἀνεκτὸν διὰ χυτοσιδήρους πρώτης ποιότητος.

Ὁ *περλιτικὸς* χυτοσίδηρος, κατασκευαζόμενος ἀπό τινων ἐτῶν, δύναται νὰ περιέχῃ μέχρι 0,15% θείου. Τὸ θεῖον εὑρίσκεται ἐν τῷ χυτοσιδήρῳ ὑπὸ μορφὴν θειούχου σιδήρου ἢ μαγγανίου. Τὸ εὔθραυστον ἐν θερμῷ προκαλεῖται, διότι σχηματίζεται εὐτηκτικὸν μεῖγμα τηκόμενον εἰς 985°, τὸ ὁποῖον διακόπτει τὴν συνοχὴν τῶν κρυσταλλικῶν πυρήνων τοῦ σιδήρου. Εἰς ἀναλογίαν θείου 0,2% ὁ σίδηρος καθίσταται εὔθραυστος καὶ ἐν ψυχρῷ. Τὸ μαγγάνιον ἐνεργεῖ ὡς ἀντιθειωτικὸν λόγῳ τῆς δράσεως $Mn + FeS = MnS + Fe$. Εἰς τὴν ἠλεκτρικὴν κάμινον ἐπιτυγχάνεται ἀρίστη ἀποθείωσις καὶ διὰ τοῦ πυριτίου, ὅπερ παράγει πτητικὸν θειοῦχον πυρίτιον SiS. Τὸ θεῖον καθιστᾷ τὸν σίδηρον παχύρρευστον.

Χαλκὸς ὑπάρχει ἐνίοτε εἰς μικρὰς ποσότητας (0,2 ἕως 0,4%) ἐν τῷ χυτοσιδήρῳ, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνῃ τὰς ἰδιότητάς του (παρασκευάζονται σήμερον καὶ χαλκοχυτοσίδηροι ἀνωτέρας ποιότητος, ὡς οἱ χαλκοχάλυβες). Τὸ τιτάνιον, τὸ χρώμιον, τὸ ἀρσενικόν, τὸ βανάδιον, τὸ βολφράμιον εὑρίσκονται σπανίως καὶ δὲν ἀλλοιώνουσι τὰς ἰδιότητάς του εἰς μικρὰς ποσότητας. Ἀέρια, ἰδίως ἄζωτον καὶ ὑδρογόνον, ὑπάρχουσιν εἰς τὰ σιδηρουργικὰ προϊόντα καὶ ἰδίως εἰς τὸν ρευστοπαγῆ σίδηρον καὶ χάλυβα, ἡ δὲ ἐπίδρασίς των ἀποτελεῖ ἀντικείμενον πλείστων συγχρόνων ἐρευνῶν.

Ἡ σύστασις τῶν χυτοσιδήρων καὶ τῶν λοιπῶν σιδηρουργικῶν προϊόντων ἐμελετήθη διὰ τῆς καταρτίσεως τοῦ περιφήμου διαγράμματος ἰσορροπίας τοῦ συστήματος ἄνθρακος σιδήρου ἐπὶ τῇ βάσει θερμοδυναμικῶν νόμων τῶν χημικῶν ἰσορροπιῶν, ἤτοι κανόνος τῶν φάσεων τοῦ J. Willard Gibbs, τῆς εὐτηξίας τῶν ποσοτικῶν νόμων περὶ ἰσορροπίας τῶν σωμάτων καὶ τῶν μεταλλογραφικῶν μεθόδων τοῦ Γάλλου Osmond. Ὁ Γερμανὸς E. Heyn τῷ 1904 ἐδημοσίευσε τὸ διάγραμμα εἰς ὃ διεκρίνοντο τὰ δύο συστήματα ἰσορροπίας τοῦ σιδήρου καὶ ἄνθρακος. Οἱ χυτοσίδηροι εἶναι κράματα σιδήρου καὶ ἄνθρακος μετά τινων ἄλλων στοιχείων (πυριτίου, μαγγανίου, θείου, φωσφόρου κλπ.). Ὁ σίδηρος δύναται νὰ διαλύσῃ εἰς τὴν θερμοκρασίαν πήξεως τοῦ χυτοσιδήρου περίπου 4,3% ἄνθρακος (κατ' ἄλλους 4,0 ἕως 4,8%). Ἡ διαλυτότης αὐξάνει μὲ τὴν θερμοκρασίαν καὶ ὁ ὑγρὸς χυτοσίδηρος, θερμαινόμενος ἐπαρκῶς, δύναται νὰ ὑπερκορεσθῇ ἄνθρακος, ἀλλ' ὁ ἄνθραξ ἀποχωρίζεται κατὰ τὴν πῆξιν ὑπὸ μορφὴν γραφίτου. Ἐὰν δὲ ταχῇ σεμεντίτης Fe_3C, ὅστις περιέχει 6,67% ἄνθρακος εἰς ρεῦμα ἀζώτου, μέρος τοῦ ἄνθρακος ἀποχωρίζεται καὶ ἐπιτυγχάνεται χυτοσίδηρος περιέχων 4,3% ἄνθρακος.

Ὁ ἄνθραξ εἰς τοὺς χυτοσιδήρους εὑρίσκεται ὑπὸ τέσσαρας μορφάς: 1) Ὡς γραφίτης, ἐλεύθερος κρυσταλλικός, μὴ προσβαλλόμενος καὶ ὑπὸ πυκνῶν ὀξέων, διάχυτος ἀνὰ τὴν μᾶζαν. 2) Ὡς ἄνθραξ γραφιτικὸς ἢ ἄνθραξ ἀνοπτήσεως, ὅμοιος πρὸς τὸν γραφίτην, ἀλλ' ἄμορφος ἢ λίαν λεπτοκρυσταλλικός, ὀξειδούμενος ἐν θερμῷ παρουσίᾳ ὀξειδωτικῶν σωμάτων ὡς τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου· παρουσιάζεται εἰς λεπτὰ σημεῖα, κρυπτόμενα συνήθως ὑπὸ ἐλασμάτων γραφίτου. 3) Ὡς ἄνθραξ ἀνθρακώματος ἢ ἄνθραξ ἐνανθρακώσεως ἢ ἄνθραξ ἡνωμένος ἢ ἀκριβέστερον ὡς ἄνθραξ τοῦ σεμεντίτου Fe_3C, ὀλίγον διαλυτὸς ὑπὸ ἀραιῶν καὶ ψυχρῶν ὀξέων, ἀλλὰ προσβαλλόμενος ἰδίως ἐν θερμῷ ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ὅπερ μεταβάλλει αὐτὸν εἰς ὑδροξείδια τοῦ ἄνθρακος, καὶ διαλυτὸς εἰς νιτρικὸν ὀξὺ πυκνότητος 1,20, δίδων χρῶσιν φαιὰν (μέθοδος χρωματομετρικῆς ἀναλύσεως τοῦ Eggertz). 4) Ἄνθραξ βαφῆς ἢ ἄνθραξ διαλελυμένος (Härtungskohle, carbone

Digitized by Google

de trampe), ἤτοι ἄνθραξ τοῦ μαρτενσίτου (εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν τοῦ αὐστενίτου), διαλελυμένου ὁμοιομόρφως εἰς τὸ μέταλλον ὑπὸ μορφὴν στερεοῦ διαλύματος διαφόρου περιεκτικότητος εἰς ἄνθρακα καὶ οὐχὶ ὡρισμένου χημικοῦ σώματος. Οὗτος προσβάλλεται ἐν ψυχρῷ ὑπὸ ἀσθενῶν ὀξέων. Λίαν ἀραιὸν θειικὸν ἢ ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ παράγει ὑδρογονάνθρακας ὀσμηρούς, τὸ δὲ νιτρικὸν ὀξύ, πυκνότητος 1.20, δίδει τὴν αὐτὴν χρῶσιν μὲ τὸν σεμεντίτην. Ἐν θερμῷ ὁ ἄνθραξ τοῦ διαλύματος δὲν εὑρίσκεται εἰς μαρτενσίτην ἀλλ' εἰς τὸν αὐστενίτην ὡς διάλυμα στερεὸν ἄνθρακος καὶ σιδήρου γ. Ὁ μαρτενσίτης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀλλοτροπίας τοῦ σιδήρου καὶ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς μαγνητικότητος καὶ ἀλλαγῆς ὑφῆς. Εἶναι μεῖγμα σιδήρου γ. σιδήρου α ἐσκληρωμένου καὶ ἄνθρακος βαφῆς. Ἡ ἀλλοτροπία τοῦ ἄνθρακος χαρακτηρίζει τοὺς χυτοσιδήρους, ἡ δὲ ἀλλοτροπία τοῦ σιδήρου ἐνδιαφέρει διὰ τὴν μελέτην τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαλύβων. Εἰς τὸν ὑγρὸν χυτοσίδηρον ἅπαξ ὁ ἄνθραξ εὑρίσκεται ὑπὸ μορφὴν ἄνθρακος βαφῆς. Ἡ ἀναλογία ἄνθρακος διαλελυμένου μὲ τὴν στερεοποίησιν εἰς συνήθη θερμοκρασίαν εἶναι τοσούτῳ μεγαλύτερα: 1) ὅσῳ ἡ ψῦξις ὑπῆρξε ταχυτέρα (βαφή)· 2) ὅσῳ ὁ χυτοσίδηρος εἶναι πτωχότερος εἰς πυρίτιον καὶ πλουσιώτερος εἰς μαγγάνιον ἢ βολφράμιον. Ὁ μαρτενσίτης εἶναι ἐνδοθερμικὸν σῶμα καὶ μεταβάλλεται εἰς ἄνθρακα ἐλεύθερον (γραφίτης ἢ γραφιτικὸς) ἐξωθερμικῶς καὶ εἰς σεμεντίτην μὲ ὀλιγωτέραν παραγωγὴν θερμότητος. Αἱ γραφιτικαὶ μορφαὶ εὑρίσκονται εἰς σταθερὰς καταστάσεις. Τὸ πυρίτιον ἐνεργεῖ ὡς καταλύτης καὶ προκαλεῖ τὴν εὐσταθῆ ἰσορροπίαν μετὰ ἄνθρακος ἐλευθέρου. Ἀρκεῖ ἐλαχίστη ποσότης πυριτίου πρὸς παραγωγὴν μεγάλου ποσοστοῦ γραφίτου.

Τὰ διαγράμματα σιδήρου, σεμεντίτου καὶ σιδηροῦ γραφίτου δεικνύουσιν ὅτι ἐκ τοῦ ὁμοιογενοῦς ρευστοῦ δύνανται κατὰ τὴν ψῦξιν νὰ ἀποχωρισθῶσι μεικτοὶ κρύσταλλοι ἢ σεμεντίτης (και γραφίτης) ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητος καὶ εὐτηκτική. Οἱ μεικτοὶ κρύσταλλοι, στερεὸν διάλυμα τοῦ σεμεντίτου ἐν τῷ σιδήρῳ γ, ὑφίστανται μέχρις ἀναλογίας 1,7% εἰς ἄνθρακα καὶ καλοῦνται ὑπὸ τὴν εὐσταθῆ εἰς τὴν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν μορφὴν αὐστενίτης. Ἡ καμπύλη ἐνάρξεως τῆς στερεοποιήσεως (liquidus) τοῦ κράματος σιδήρου καὶ ἄνθρακος παρουσιάζει τὰς κάτωθι θερμοκρασίας. Ὁ καθαρὸς σίδηρος ἀρχίζει νὰ στερεοποιῆται εἰς 1520° περίπου, μὲ 1% ἄνθρακα εἰς 1450°, μὲ 2% εἰς 1360°, μὲ 3% εἰς 1280°, μὲ 4% εἰς 1180°, μὲ 4,4% εἰς 1130° (κατὰ Ruer 4.2% καὶ 1146°) εὐτηκτικὸν σημεῖον. Διὰ τὸ διάγραμμα σιδήρου γραφίτου ἡ θερμοκρασία τήξεως τοῦ εὐτηκτικοῦ εἶναι κατὰ τὸν Ruer 7° ἀνωτέρα τῆς τοῦ λεδεβουρίτου (1153°)· διὰ μεγαλυτέρας ἀναλογίας ἡ καμπύλη ἀνυψοῦται ταχέως. Εἰς τὸ διάγραμμα σιδήρου σεμεντίτου τὸ ρευστὸν μεῖγμα καὶ ὁ αὐστενίτης στερεοποιεῖται ὁλοσχερῶς καὶ παράγει μόνον αὐστενίτην μὲν μὲ αὔξουσαν περιεκτικότητα εἰς ἄνθρακα μέχρις ἀναλογίας 1,7%, αὐστενίτην δὲ καὶ λεδεβουρίτην ἀπὸ 1,7% μέχρι τῆς εὐτηκτικῆς, πέρα δὲ τούτων σεμεντίτην καὶ εὐτηκτικήν. Ὁμοίως συμβαίνει προκειμένου περὶ γραφίτου. Ἐξακολουθούσης βραδείας τῆς ψύξεως ὁ σίδηρος γ μεταβάλλεται εἰς σίδηρον α, ὅστις δύναται νὰ διαλύσῃ ἄνθρακα καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐστενίτης μεταμορφοῦται καὶ διαχωρίζεται παράγων φερρίτην (καθαρὸν σίδηρον) καὶ ἐμπλουτίζεται εἰς ἄνθρακα μέχρι κορεσμοῦ ἢ σεμεντίτην εἰς τὸ ἕτερον σκέλος τῆς καμπύλης μὲ ἐλάττωσιν τῆς περιεκτικότητος εἰς ἄνθρακα, μὲ σχηματισμὸν τοῦ εὐτηκτοειδοῦς περλίτου, ἤτοι εὐτηκτοειδοῦς μείγματος κρυστάλλων φερρίτου καὶ περλίτου. Ὁ διαχωρισμὸς τοῦ αὐστενίτου χαρακτηρίζει τὸ κρίσιμον σημεῖον $α_3$ (τὸ τρίτον ἐμφανιζόμενον κατὰ τὴν θέρμανσιν) καὶ ποικίλλει ἀπὸ 900° διὰ καθαρὸν σίδηρον, εἰς 870° δι' 0,1% ἄνθρακος εἰς 723° διὰ 0,9% ἄνθρακος. Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ αὐστενίτου συμπληροῦται εἰς 723°, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κρίσιμον σημεῖον $α_1$ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ σιδήρου β ἕως γ ἀντιστοιχεῖ τὸ σημεῖον $α_2$, κάτωθι δὲ αὐτῆς τῆς θερμοκρασίας ἔχομεν ἀπὸ 0 ἕως 0,9% ἄνθρακος φερρίτην καὶ περλίτην (χάλυβες ὑποευτηκτικοὶ ἢ ὑποπερλιτικοί, ἤτοι συνήθεις χάλυβες μετὰ 0,9% καὶ 1,7% περλίτην καὶ σεμεντίτην (χάλυβες ὑπερευτηκτοειδεῖς ἢ ὑπερπερλιτικοί, ἤτοι λίαν σκληροὶ χάλυβες ἐργαλείων), ἀπὸ 1.7% ἕως 4.40% περλίτην καὶ σεμεντίτην, ἤτοι τὸ κυριώτερον συστατικὸν τῶν λευκῶν χυτοσιδήρων καὶ εἰς ἥσσονα μοῖραν τῶν φαιῶν.

Ὁ αὐστενίτης δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ εἰς συνήθη θερμοκρασίαν (ἐκτὸς ἐὰν μεσολαβήσωσιν ἄλλαι παραμείξεις μετάλλων, ὡς εἰς τοὺς εἰδικοὺς χάλυβας), ἀλλὰ μεταβάλλεται εἰς περλίτην καὶ διὰ βαφῆς εἰς μαρτενσίτην καὶ εἰς τὰ ἐνδιάμεσα στάδια τροστίτην, ὀσμονδίτην, σορβίτην μέχρι τοῦ περλίτου. Τὸ διάγραμμα σιδήρου καὶ γραφίτου παρέχει τὴν σύνθεσιν τοῦ κυριωτέρου συστατικοῦ τῶν φαιῶν χυτοσιδήρων καὶ εἰς ἥσσονα μοῖραν τῶν λευκῶν.

Αἱ μηχανικαὶ ἰδιότητες τοῦ χυτοσιδήρου χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς καλῆς ἀντοχῆς αὐτῶν εἰς πίεσιν καὶ οὐχὶ εἰς ἐφελκυσμόν. Οἱ γερμανικοὶ κανονισμοὶ διακρίνουσι: 1) χυτοσίδηρον (μερῶν) μηχανῶν, 2) χυτοσίδηρον δομικῶν ἔργων (ἰδίως στύλων), 3) χυτοσίδηρον σωλήνων, 4) ἄλλων προορισμῶν. Ὁ χυτοσίδηρος πρέπει νὰ εἶναι ἀνθεκτικὸς καὶ νὰ προσβάλλεται ὑπὸ τῆς ρίνης, νὰ ἔχῃ ὅριον ἀντοχῆς κάμψεως 28 χγρ. κατὰ χλσμ² καὶ διὰ χυτοσίδηρον μηχανῶν 34 χγρ. κατὰ χλσμ² Διὰ στύλους ἀπαιτεῖται ἀντοχὴ κάμψεως 26 χγρ. κατὰ χλσμ² κτλ.

Ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν οἱ χυτοσίδηροι διακρίνονται εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας:

1) *Χυτοσίδηροι χυτηρίου*. Εἶναι κατάλληλοι διὰ τὴν κατασκευὴν χυτῶν τεμαχίων πρώτης ἢ δευτέρας τήξεως. Εἶναι φαιοὶ χυτοσίδηροι μαγγανιοῦχοι, συνήθως ὀλίγον θειοῦχοι καὶ ποικίλης περιεκτικότητος εἰς φωσφόρον, ὅστις καθιστᾷ μὲν τὸν χυτοσίδηρον εὔθραυστον καὶ κατά τι ὀλιγώτερον ἀνθεκτικόν, ἀλλὰ μᾶλλον ρευστὸν καὶ ὀλιγώτερον συστελλόμενον κατὰ τὴν πῆξιν. Φωσφοροῦχοι (1% τοὐλάχιστον) εἶναι οἱ χυτοσίδηροι διὰ τῆξιν ἀντικειμένων διακοσμήσεως. Οἱ περιέχοντες πολὺ μαγγάνιον, καλούμενοι *αἱματῖται*, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν μεταλλευμάτων ἐξ ὧν προέρχονται, εἶναι κατάλληλοι διὰ χυτὰ τεμάχια λίαν σκληρὰ καὶ δύσκαμπτα· χύνονται ἐντὸς μεταλλίνων τύπων, ὁπότε βάφεται ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια. Περιέχουσι συνήθως 3 ἕως 4% ἄνθρακος, ἐξ ὧν 2.3 ἕως 3.5% γραφίτου, πυρίτιον 1.5 ἕως 3%, ἐνίοτε 4 ἕως 6 (ἀργυροῖ χυτοσίδηροι ἀμερικανικοί), μαγγάνιον 0,1 ἕως 1, εἰς τοὺς αἱματίτας ἕως 1,90%, θείου ἴχνη ἕως 0,1 ἐνίοτε 0,4%, φωσφόρον 0,1 ἕως 1.5%. Φέρουσι δὲ πλῆθος διακρίσεων καὶ ἀριθμῶν κατατάξεων τοπικῶν, π. χ. Λωρραίνης ὑπ' ἀριθμὸν 1, 2, 3, 4, αἱματῖται ὑπ' ἀριθμὸν 1 ἕως 5, ἀμερικανικοὶ Ἀλαβάμας ὑπ' ἀριθμὸν 1 ἕως 4 κτλ. Γίνεται μεγάλη χρῆσις αὐτῶν διὰ παραγωγὴν χάλυβος εἰς στρόμβους Βέσσεμερ ὀξίνους.

2) *Χυτοσίδηρος Βέσσεμερ ὄξινος*. Εἶναι φαιὸς μαγγανιοῦχος ἄνευ θείου καὶ φωσφόρου, τῆς ἑξῆς συνθέσεως: ἄνθραξ 3 ἕως 4%, πυρίτιον 1.5 ἕως 2%, μαγγάνιον 1 ἕως 2%, θεῖον ἴχνη ἕως 0,05%, φωσφόρος ἴχνη ἕως 0,08%. Τὸ πυρίτιον χρησιμεύει ἵνα παρέχῃ καιόμενον θερμότητα, τὸ μαγγάνιον ἵνα προστατεύῃ τὸν σίδηρον ἀπὸ τῆς ὀξειδώσεως κατὰ τὴν κάθαρσιν. Ἐξ ἄλλου ἡ παρουσία μαγγανίου εἰς χυτοσίδηρον ἐξασφαλίζει τὴν ἔλλειψιν θείου. Παράγονται ὀλίγον ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου σπανίζουν σήμερον τὰ κατάλληλα δι' αὐτὸν μεταλλεύματα καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα ἐν Ἀμερικῇ.

3) *Χυτοσίδηρος Βέσσεμερ βασικὸς* (ἢ *Θωμᾶ*). Εἶναι χυτοσίδηροι λευκοὶ (σπανίως στικτοὶ ἢ φαιοὶ) μαγγανιοῦχοι, ἄνευ θείου, ἀλλὰ μὲ πολὺν φωσφόρον. Συνήθους συνθέσεως ἄνθραξ: 3 ἕως 4% πυρίτιον 0,4 ἕως 0,7%, μαγγάνιον 1.5 ἕως 2%, θεῖον 0,03 ἕως 0,1%, φωσφόρος 1,7 ἕως 2,2%. Ὁ φωσφόρος εἶναι θερμογόνον στοιχεῖον, ἀπαιτεῖται δὲ ὀλίγον πυρίτιον, ἵνα μὴ προσβάλληται ταχέως ἡ βασικὴ ἐπένδυσις ἐκ δολομίτου καὶ μαγνησίας. Παράγονται εἰς μεγάλην ποσότητα ὡς μεταλλεύματα Λωρραίνης καὶ Λουξεμβούργου.

4) *Χυτοσίδηρος διὰ χαλυβοποίησιν ἐπὶ δαπέδου*. Ἐκτελεῖται διὰ τῆς μεθόδου Siemens-Martin, λόγῳ δὲ τοῦ εὐπροσαρμόστου τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις μεγάλης ποικιλίας χυτοσιδήρων, τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον ὁ χυτοσίδηρος δὲν εἶναι ἢ μέρος μόνον τοῦ φορτίου τῆς καμίνου, περιλαμβάνοντος ἐπὶ πλέον παλαιὰ σίδηρα καὶ μεταλλεύματα. Ἐὰν γίνεται χρῆσις ὀξίνου δαπέδου, πρέπει νὰ μὴ περιέχωσιν ἢ ἴχνη θείου καὶ φωσφόρου, ἐὰν γίνεται χρῆσις βασικοῦ δαπέδου δύνανται νὰ εἶναι κατά τι πλέον θειοῦχοι, διότι ἐπέρχεται ποιά τις ἀποθείωσις κατὰ τὴν χαλυβοποίησιν καὶ νὰ περιέχωσι φωσφόρον εἰς ἀρκετὴν ἀναλογίαν· πρέπει ὅμως νὰ εἶναι ὀλίγον πυριτικοὶ διὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω λόγον. Γίνεται μεγάλη χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν Ἀμερικῇ, Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ.

5) *Χυτοσίδηροι καθάρσεως*. Οὗτοι προορίζονται διὰ τὰς μεθόδους παρασκευῆς πολτοπαγοῦς σιδήρου ἢ χάλυβος, καὶ ἰδίως δι' ἀναδεύσεως. Εἶναι χυτοσίδηροι λευκοὶ ἢ λευκόστικτοι ψυχρᾶς πορείας, ἀρκετὰ θειοῦχοι, ὀλίγον μαγγανιοῦχοι, ὀλίγον ἀνθρακοῦχοι καὶ πολλάκις φωσφοροῦχοι (διὰ σίδηρον ἀνωτέρας ποιότητος χρησιμοποιοῦνται χυτοσίδηροι θερμοτέρας πορείας ὀλιγώτερον θειοῦχοι, πλέον πυριτιοῦχοι καὶ πλούσιοι εἰς μαγγάνιον, ἐνίοτε τελείως ἄνευ φωσφόρου, ὡς οἱ αἱματῖται μαγγανιοῦχοι χυτοσίδηροι). Περιέχουσιν ἄνθρακα 2,5 ἕως 3,5%, πυρίτιον 0,1 ἕως 1,5%, μαγγάνιον 0,1 ἕως 3,5%, θεῖον 0,5 ἕως 0,03%, φωσφόρον 3,0 ἕως 0,04%. Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς σίδηρον ὑπ' ἀριθμὸν 1, οἱ δεύτεροι εἰς χυτοσίδηρον πρώτης ποιότητος διὰ σίδηρον ὑπ' ἀριθμὸν 7. Ἡ παραγωγὴ τοιούτων χυτοσιδήρων περιορίζεται ὁλονέν.

6) *Εἰδικοὶ χυτοσίδηροι*, ἤτοι σιδηροπυρίτια καὶ σιδηρομαγγάνια καὶ σπιγγέλια διαφόρων συνθέσεων καὶ ἄλλα σιδηροκράματα, παρασκευαζόμενα εἰς ὑψικαμίνους ἢ ἠλεκτρικὰς καμίνους. Ταῦτα χρησιμοποιοῦνται ὡς προσθέματα κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ χάλυβος.

7) *Μαλακτὸς χυτοσίδηρος*· βλ. λ. *μαλακτοποίησις χυτοσιδήρου*.

8) *Χαλυβώδης χυτοσίδηρος*. Παράγεται δι' ἀνατήξεως εἰς φρεάτια χυτηρίων ἢ καὶ εἰς κάμινον δαπέδου Σίημενς - Μαρτὲν ἢ ἠλεκτρικήν, χυτοσιδήρου μετὰ ἀποκομμάτων χάλυβος 20 ἕως 30%, καθιστάμενος ὀλιγώτερον ἀνθρακωματικὸς καὶ πλέον δύστηκτος (χύνεται εἰς 1400°). Εἶναι ἀνθεκτικώτερος τοῦ χυτοσιδήρου καὶ χύνεται παρέχων καλὰ ἀντικείμενα, πολὺ εὐκολώτερον τοῦ χάλυβος. Κατεσκευάσθη ἰδίως κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον 1914—1918 καὶ περιέχει συνήθως: πυρίτιον 1 ἕως 1,50%, μαγγάνιον 0,60 ἕως 0,80% θεῖον 0,07% καὶ κάτω, φωσφόρον 0,10% ἕως 0,15%, ἄνθρακα ὁλικὸν 3 ἕως 3,5%, ἡνωμένον ἄνθρακα 0,6 ἕως 0.7%. Χρησιμοποιεῖται διὰ κατασκευὴν ρηκτικῶν ὀβίδων καὶ ἔχει ὅριον ἀντοχῆς θραύσεως κατ' ἐφελκυσμὸν R=30 χγρ. κατὰ χσμ². Εἶναι εὔηχος, κατεργάσιμος διὰ κοπτεροῦ ἐργαλείου καὶ οἰκονομικώτερος καὶ ταχυτέρας παρασκευῆς τοῦ χάλυβος.

Ὁ *συνθετικὸς χυτοσίδηρος* παρασκευάζεται διὰ τήξεως ἀποκομμάτων σιδήρου ἢ χάλυβος μετ' ἄνθρακος ἐν ἠλεκτρικῇ καμίνῳ. Παρασκευάζεται οὕτως ἄριστος χαλυβώδης χυτοσίδηρος πρὸς χύσιν, ἐκ τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθη κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον μέγιστος ἀριθμὸς βλημάτων.

Περὶ τοῦ *ἠλεκτρικοῦ χυτοσιδήρου* βλ. λ. *ἠλεκτρικὸς σίδηρος*.

Στατιστικὴ χυτοσιδήρου. Ὁ ἀριθμὸς ὑψικαμίνων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δὲν αὐξάνει, εἰς τινας δὲ χώρας, ὡς αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐλαττοῦται παρὰ τὴν μεγάλην αὔξησιν παραγωγῆς, διότι ηὐξήθησαν αἱ διαστάσεις αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ 1929 ἤρχισεν ἡ μεγάλη κρίσις εἰς τὴν παραγωγὴν σιδήρου, λόγῳ τῆς ὁποίας μέγιστον μέρος τῶν ὑψικαμίνων εἶναι ἐν ἀργίᾳ ἀντὶ τοῦ συνήθους μικροῦ ποσοστοῦ 20 ἕως 25%, αἵτινες ἀργοῦσιν ἕνεκα ἐπισκευῶν, ἀνακατασκευῶν κλπ. Ὑπῆρχον τῷ 1932 ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις 300 περίπου ὑψικάμινοι, ἐξ ὧν ἐν λειτουργίᾳ μόνον 50, ἐν Γαλλίᾳ 200, ἐξ ὧν ἐν λειτουργίᾳ 100, ἐν Ἀγγλίᾳ 400, ἐξ ὧν ἐν λειτουργίᾳ 75, ἐν Γερμανίᾳ 150, ἐξ ὧν ἐν λειτουργίᾳ 50, ἐν Βελγίῳ 75, ἐξ ὧν ἐν λειτουργίᾳ 50, εἰς τὴν Ἕνωσιν Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν 100, πᾶσαι ἐν λειτουργίᾳ, ἤτοι ἐν ὅλῳ 1.225, ἐξ ὧν ἐν λειτουργίᾳ μόνον 425. Ὑπάρχουσι συνάμα ἀρκεταὶ ὑψικάμινοι ἐν Ἰαπωνίᾳ, Ἰνδίαις, Νοτίῳ Ἀφρικῇ, Ὀλλανδίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Σουηδίᾳ, Ἰταλίᾳ, Καναδᾷ καὶ ἀλλαχοῦ. (Γενικὴν στατιστικὴν τοῦ χυτοσιδήρου μέχρι τοῦ 1926 βλ. ἐν λ. *σίδηρος*.)

Ἡ παραγωγὴ χάλυβος ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ὑπερβαίνει τὴν παραγωγὴν χυτοσιδήρου λόγῳ τῆς ἐκτεταμένης χρήσεως τῆς μεθόδου Martin μετὰ προσθήκης μεταλλεύματος, μεταβαλλομένου οὕτω ἀπ' εὐθείας εἰς σίδηρον, καὶ τῆς ἀνατήξεως εἰς τὰς καμίνους ταύτας πολλῶν παλαιῶν σιδήρων καὶ ἀπορριμμάτων, ὡς γίνεται ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου εἰσάγονται χυτοσίδηροι καὶ χρησιμοποιεῖται παλαιὸς σίδηρος. Ἡ Ἀγγλία εἶναι παραγωγὸς πολλοῦ χυτοσιδήρου χυτηρίου ἐξαγομένου καὶ εἰσάγει χυτοσίδηρον χαλυβοποιήσεως. Ἐπίσης σήμερον ἡ Γερμανία εἰσάγει χυτοσίδηρον ἐκ Λωρραίνης καὶ Λουξεμβούργου. Ὡς πρὸς τὴν χαλυβοποίησιν τοῦ χυτοσιδήρου καὶ ἀπορριμμάτων παρατηρεῖται ἡ διάδοσις τῆς μεθόδου ὀξίνου Βέσσεμερ εἰς μόνην τὴν Ἀμερικήν, ὅπου ὑπάρχουσι κατάλληλα μεταλλεύματα, ἡ διάδοσις τῆς μεθόδου βασικῆς Βέσσεμερ (Θωμᾶ) εἰς τὴν Λωρραίνην, Λουξεμβοῦργον, Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπό τινων ἐτῶν ἤρχισε παραγωγὴ ὀλίγου χάλυβος εἰς τὰ ἐν Βόλῳ ἐργοστάσια ἀδελφῶν Σταματοπούλου, ἅτινα παράγουσι γεωργικὰ καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα. Ὑπάρχει ἐκεῖ στρόμβος μικρὸς Robert 2.5 τόννων ὄξινος λειτουργῶν διὰ φυσητῆρος 100 ἵππων, ὅστις τροφοδοτεῖται διὰ χυτοσιδήρου τηκομένου εἰς φρεάτιον. Ὑπάρχουσι καὶ δύο ἔλαστρα 100 καὶ 150 ἵππων. Λειτουργεῖ ἅπαξ καθ' ἑβδομάδα πρὸς τὸ παρὸν καὶ παράγει 25 τόννους. Χύνονται διάφορα τεμάχια χυτοχάλυβος, χάλυβος μαγγανιούχου δι' ἀνταλλακτικὰ θραυστήρων τῶν σιμεντοποιείων κτλ. Παράγεται σκληρὸς χάλυψ καὶ ἐλάσματα μαλακὰ ἀντοχῆς 50 χγρ. κατὰ χσμ². Καθίσταται οὕτω δυνατὴ ἡ κατασκευὴ καὶ ἐπισκευὴ διαφόρων τεμαχίων χυτοῦ χάλυβος ἢ ἐλασμάτων, ἥτις ἦτο ἀδύνατος μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν.

Ὑψικάμινοι (γαλλ. haut fourneau, γερμ. Hochofen, ἀγγλ. blast furnace). Αἱ ὑψικάμινοι εἶναι φρεατοκάμινοι, κληθεῖσαι οὕτω λόγῳ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ὕψους καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τῆς καμίνου χαμηλῆς ἑστίας, ἐξ ἧς προῆλθον. Διὰ τῶν ἐκ τῆς χαμηλῆς ἑστίας προελθουσῶν καμίνων μετὰ ἀβαθοῦς φρέατος (γερμ. Stückofen), παρήγετο ἐνίοτε ἀρκοῦσα θερμότης πρὸς τῆξιν τῆς σκωρίας, ὁ δὲ σίδηρος συνεκεντροῦτο εἰς φακούς. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐμφανίζεται βιο-

Digitized by Google

μηχανικὴ κατασκευὴ τοῦ χυτοσιδήρου διὰ τοιούτων καμίνων, ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπὸ τῶν Σινῶν ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων παρασκευῆς αὐτοῦ. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὑδραυλικῆς ἐνεργείας πρὸς κίνησιν φυσητήρων ἤγαγεν εἰς τὴν κατασκευὴν ὑψηλοτέρων καμινῶν, ἐξ ὧν προῆλθεν ἡ ὑψικάμινος, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὸ Ζίγκενλαντ (Siegenland) καὶ τὴν Σμαλκάλδην (Schmalkalde) τῆς Γερμανίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εἰς τὰς καμίνους ταύτας ἡ σκωρία καὶ οἱ φακοὶ λόγῳ μεγαλυτέρας θερμοκρασίας ἐτήκοντο καὶ ὁ ὑγρὸς σίδηρος ἔρρεεν ὑπὸ μορφὴν ἐνηνθρακωμένου σιδήρου, ἤτοι χυτοσιδήρου, τοῦ ὁποίου ἐπὶ μακρὸν εἶχεν ἀγνοηθῆ ἡ χρῆσις. Αἱ κάμινοι αὗται εἶχον ὕψος μόλις 3 μ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος εἰς τὴν Ἀλσατίαν εἶχον ὕψος 5 μ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος ἡ παρασκευὴ τοῦ χυτοσιδήρου εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τῷ 1644 ἱδρύθη εἰς τὸν ὅρμον τῆς Μασσαχουσσέτης ἡ πρώτη ὑψικάμινος. Αἱ πρῶται ὑψικάμινοι κατηνάλισκον μόνον ξυλάνθρακας, εἰσέτι ἀφθόνους εἰς τὰς δασώδεις περιοχάς. Ἀπὸ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου ἐσπάνιζε τὸ ξύλον, καὶ ἰδίως κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, ἐγένετο προσπάθεια χρήσεως ὠμοῦ λιθάνθρακος (τῷ 1625 εἰς Duddley) καὶ εἶτα ὀπτοῦ λιθάνθρακος, ἤτοι κὼκ. Ἀλλ' ἡ παραγωγὴ ὀπτάνθρακος καλοῦ ἐβράδυνε καὶ μόλις τῷ 1735 εἰς Coalbrookdale τοῦ Σρόπσαϊρ τῆς Ἀγγλίας ἐμφανίζεται ὑψικάμινος τροφοδοτουμένη συστηματικῶς ὑπὸ ὀρυκτοῦ ἄνθρακος. Εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην αἱ πρῶται ὑψικάμινοι λειτουργοῦσαι διὰ κὼκ συστηματικῶς κατεσκευάσθησαν ἐν Κρεζὼ τῆς Γαλλίας τῷ 1782, καὶ ἐν Gleiwitz τῆς Ἄνω Σιλεσίας τῷ 1794. Αὕτη παρῆγεν ἐν ἀρχῇ 1.000 χγρ. κατὰ εἰκοσιτετράωρον, τῷ δὲ 1800 ηὐξήθη ἡ παραγωγὴ εἰς 3.000 χγρ. Αἱ ὑψικάμινοι ἀνεπτύχθησαν τὸ πρῶτον, ὅταν ἔγινε ἀντιληπτὸν ὅτι ἦτο προτιμότερον νὰ γίνεται κάθαρσις τοῦ χυτοσιδήρου πρὸς παραγωγὴν σιδήρου μαλακτοῦ, ἀντὶ νὰ γίνεται ἀπ' εὐθείας παρασκευὴ αὐτοῦ διὰ τῆς χαμηλῆς ἑστίας καὶ κατόπιν καὶ διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀναδεύσεως. Τότε ἤρχισαν νὰ παράγωνται καὶ λευκοὶ μαγγανιοῦχοι χυτοσίδηροι πρὸς περαιτέρω κάθαρσιν πλὴν τῶν φαιῶν, πλέον καταλλήλων διὰ τὴν ἀπόχυσιν.

Ἡ παραγωγὴ τοιούτων λευκῶν καὶ φαιῶν χυτοσιδήρων καθάρσεως διεδόθη διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ τῶν σιδηροδρόμων. Αἱ ὑψικάμινοι διὰ κὼκ ἀνεπτύχθησαν, αἱ δὲ διὰ ξυλανθράκων περιωρίσθησαν ὁλονὲν κατ' ἀριθμόν. Ἀφ' ἑτέρου περιωρίσθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον σημαντικῶς ἡ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ὑψικαμίνου κατασκευὴ χυτῶν τεμαχιων, προτιμηθείσης τῆς μεθόδου ἀποχύσεως κατόπιν δευτέρας τήξεως τοῦ χυτοσιδήρου. Νέα πρόοδος ἐπῆλθε διὰ τῆς βαθμιαίας χρησιμοποιήσεως ἀπὸ τοῦ 1775 ἀτμομηχανῶν διὰ τὰς φύσας, καταστάσης οὕτω δυνατῆς τῆς ἐγκαταστάσεως ὑψικαμίνων ἀνεξαρτήτως ὑπάρξεως ὑδραυλικῆς ἐνεργείας καὶ διὰ τῆς δεσμεύσεως τῶν ἐλευθέρως ἕως τότε καιομένων εἰς τὸ στόμιον τῆς ὑψικαμίνου καμιναερίων. Ἡ χρῆσις καμιναερίων ἐπενοήθη τῷ 1809 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Aubertot πρὸς θέρμανσιν ἄλλων συσκευῶν, ὡς καμίνων ἐπανθρακώσεως, ἀσβέστου κλπ. Τῷ 1828 ὁ Ἄγγλος J. B. Neilson ἐφεῦρε τὴν προθέρμασιν τοῦ ἀέρος τῶν καμίνων σιδηρουργοῦ καὶ ὑψικαμίνων. Τῷ 1837 ὁ Γερμανὸς σύμβουλος τῶν μεταλλείων Faber du Faur ἐπέτυχεν ἐν Wassealfingen τὴν δέσμευσιν τῶν καμιναερίων δι' ἀγωγοῦ πρὸ τῆς ἀναφλέξεως αὐτῶν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τούτων πρὸς θέρμανσιν τοῦ προσφυσωμένου ἀέρος καὶ ἄλλων συσκευῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1898 καὶ διὰ κίνησιν ἀεριομηχανῶν.

Σπουδαῖαι βελτιώσεις ἐπῆλθον εἰς τὸν τρόπον τῆς προσαγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν, τὴν κατασκευὴν ἐν γένει καὶ τὸ μέγεθος τῶν καμίνων, ὅπερ ηὐξήθη μέχρι τοῦ ἐπιτρεπομένου δυνατοῦ ὑπὸ τῆς πιέσεως τοῦ προσφυσωμένου ἀέρος, καὶ ἰδίως τῆς ἀντιστάσεως, ἣν παρέχουσιν αἱ ὗλαι εἰς τὴν διέλευσιν αὐτοῦ ὅσον καὶ ἂν αὐξάνεται ἡ πίεσις, ὡς καὶ τῆς ἀντοχῆς τοῦ κὼκ εἰς τὸ βάρος τῆς ὑπερκειμένης στήλης ὑλικῶν. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ἀρκετὰ σημαντικὸς ἀριθμὸς ὑψικαμίνων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐλειτούργουν μὲ ἀνθρακίτην ὠμόν, ἔχοντα ἐν μέρει τὰς ἰδιότητας τῶν ἀπηνθρακωμένων καυσίμων (ξυλάνθρακος καὶ κώκ).

Κατασκευὴ τῶν ὑψικαμίνων. Ἡ ὑψικάμινος εἶναι κάμινος συνεχοῦς ἐνεργείας, εἰς ἣν ἡ μὲν κίνησις τῶν γομώσεων εἶναι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἡ δὲ τῶν ἀερίων ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Εἰς τὸ κάτω μέρος ὑπάρχουσιν ὀπαὶ διὰ τὴν προσφύσησιν ἀέρος, ἀπαγωγὴν τῆς σκωρίας καὶ τοῦ χυτοσιδήρου. Ταχέως οἱ ὑψικάμινοι ἔλαβον λογικῶς ὀρθὴν ἐσωτερικὴν κατατομὴν ἐν εἴδει διπλοῦ κώνου κολούρου ἐκ περιστροφῆς μετά τινων κυλινδρικῶν μερῶν, συνδυαζομένου οὕτω μεγίστου ὄγκου πρὸς τὴν διευκόλυνσιν τῆς κινήσεως τῶν ὑλῶν κατὰ τὴν κάθοδον, τὴν διείσδυσιν τοῦ προσφυσωμένου ἀέρος καὶ τὴν κανονικὴν κατανομὴν τῶν ἀερίων κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἄνω κίνησιν αὐτῶν. Τὸ ἄνω μέρος τῆς καμίνου εἶναι σχετικῶς στενότερον καὶ καλεῖται *στόμιον* (γαλλ. gueulard). Τὸ κάτωθι αὐτοῦ διευρύνεται ἐπὶ ἀρκετὸν μῆκος καὶ ἀποτελεῖ τὸν *φάρυγγα* (cuve)· κατόπιν ἐπακολουθεῖ κυλινδρικὸν τμῆμα, ἡ *κοιλία* (ventre), ἥτις πολλάκις περιορίζεται εἰς τὴν κοινὴν βάσιν τῶν κώνων, καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ κωνικὸν τμῆμα στενούμενον πρὸς τὰ κάτω καὶ καλούμενον *φρυγεῖον* (étalages)· μετ' αὐτὸ ἔρχεται κυλινδρικὸν τμῆμα, οὗ τὸ ἀνώτερον μέρος καλεῖται *ἑστία* (ouvrage), φέρον τὰ ἀνοίγματα τῶν φυσῶν, καὶ τὸ κατώτερον *χωνευτήριον*, εἰς ὃ ὑπάρχουσιν αἱ ὀπαὶ ἐκροῆς τῆς σκωρίας καὶ τοῦ χυτοσιδήρου καὶ εἰς ὃ συγκεντροῦνται αἱ οὐσίαι αὗται, τῶν σκωριῶν ἐπιπλεουσῶν ἐπὶ τοῦ χυτοσιδήρου.

Ἡ παραγωγὴ τῶν πρώτων ὑψικαμίνων ἦτο μηδαμινή, συγκρινομένη πρὸς τὴν τῶν σημερινῶν. Οὕτω ἡ κάμινος τοῦ Ἴλσενβουργ εἰς τὸ Χάρτζ, κτισθεῖσα τῷ 1544, παρεῖχε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος 15 στατῆρας χυτοσιδήρου ἡμερησίως (750 χιλιόγραμμα). Αἱ σημεριναὶ κάμινοι παράγουν 200 ἕως 800 φορὰς περισσότερον. Αἱ παλαιαὶ ὑψικάμινοι, αἱ λειτουργοῦσαι μόνον μὲ ξυλάνθρακας εἶχον ὕψος 5 ἕως 7 μ. καὶ παραγωγὴν 3 τόννων τὸ πολὺ ἡμερησίως. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, μετὰ τὴν προϊοῦσαν εἰσαγωγὴν τῆς χρήσεως τῶν εὐωνοτέρων ὀπτανθράκων ἀντὶ τῶν ξυλανθράκων, ηὐξήθησαν καὶ αἱ διαστάσεις τῶν καμίνων, ὁ ὄγκος αὐτῶν ἀπὸ 50 κ. μ. εἰς 600 ἕως 800 καὶ μάλιστα περὶ τὸ 1870 εἰς 1.000 ἕως 1.200 κ. μ., καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν, τὸ ὁποῖον λογίζεται πάντοτε ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ χωνευτηρίου μέχρι τοῦ στομίου, ἔφθασε τὰ 35 μέτρα. Ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου τὸ κώκ, παρασκευαζόμενον ἄλλοτε διὰ πρωτογόνων καμίνων τύπου αὐτοποιοῦ, ἦτο ἀνθεκτικώτερον, ἀπεδείχθη ὅτι οὐδὲν κέρδος προκύπτει διὰ τόσου μεγάλου ὕψους καὶ ἤδη τὸ ὕψος κυμαίνεται μεταξὺ 20 καὶ τὸ πολὺ 30 μ. Σήμερον τὸ ὕψος κατὰ μέσον ὅρον ἐν Ἀμερικῇ εἶναι 29 μ., ἐν Ρηνανίᾳ καὶ Βεστφαλίᾳ 26 μ., ἐν Λωρραίνῃ 24, ἐν τῇ Ἄνω Σιλεσίᾳ 19 μ. κτλ., ὁ δὲ ὄγκος ποικίλλει ἀπὸ 400 ἕως 800 κ. μ. Αἱ παλαιοτέραι ὑψικάμινοι, ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, ἦσαν συνήθως ἀνοικτοῦ στήθους (ἢ ἀνοικτοῦ χωνευτηρίου) μετὰ προχωνευτηρίου. Ἐπειδὴ ἡ λειτουργία αὐτῶν μὲ ψυχρὸν ἄνεμον καὶ δύστηκτον σκωρίαν ἦτο δυσχερής, ἐπενοήθη νὰ μένῃ ἀνοικτὸν συνεχῶς τὸ κάτω μέρος τῆς ἑστίας, τοῦ χωνευτηρίου ἐκτεινομένου ἔξω τῆς παρειᾶς τῆς καμίνου πρὸς μίαν διεύθυνσιν ἐν εἴδει ἀνεστραμμένου σίφωνος. Ἡ τύμπη (tympe, Tümpelstein) ἔφραττε τὸ ἄνοιγμα, ἐμβεβαπτισμένη κατὰ τὸ κάτω ἄκρον αὐτῆς ἐντὸς τῆς τετηκυίας σκωρίας, ἥτις ἔρρεεν ὑπεράνω τοῦ προχωματοειδοῦς τοίχου (dame) καὶ ἠδύνατο, ἐὰν τυχὸν ἦτο παχύρρευστος, νὰ ἀπομακρύνεται εὐκόλως ὡς καὶ πᾶν στερεὸν σῶμα. Καθίστατο οὕτω ἐν γένει προσιτὸν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χωνευτηρίου. Ὁ προσφυσώμενος ἀὴρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκφύγῃ λόγῳ τῆς τύμπης. Διὰ τὴν ἐκροὴν τοῦ χυτοσιδήρου ὑπῆρχεν ὀπὴ ἀποχύσεως. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καμίνου κατεσκευάζετο ἐκ πυριμάχων πλίνθων, πέριξ δὲ αὐτῆς κατεσκευάζετο παχυτάτη τοιχοποιία πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πυριμάχου ἐπενδύσεως, δι' ἧς ἐχωρίζετο διὰ στρώματος σκωρίας καὶ πρὸς ἐλάττωσιν τῶν ἀπωλειῶν θερμότητος, ἀφήνοντο δὲ θολωτὰ ἀνοίγματα διὰ τὰ προφύσια φυσητήρια καὶ τὸ προχωνευτήριον. Τὰ προφύσια ἦσαν 3 ἕως 5. Τὰ ἀέρια ἀφήνοντο νὰ καίωνται εἰς τὸ στόμιον, μέχρις οὗ κατενοήθη τὸ συμφέρον τῆς τοποθετήσεως συσκευῆς κλεισίματος αὐτοῦ. Ἡ χρῆσις ἀνοικτοῦ στήθους δὲν ἦτο δυνατή, ὅταν ηὐξήθη ἡ πίεσις τοῦ προσφυσωμένου ἀνέμου, λόγῳ τῆς ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τῶν διαστάσεων τῆς καμίνου ἀνάγκης τῆς ὑπερνικήσεως μεγαλυτέρας ἀντιστάσεως κατὰ τὴν διέλευσιν τῶν ἀερίων, ἄλλως τε ἡ ἐπιτυγχανομένη ὑψηλοτέρα θερμοκρασία πορείας τῆς καμίνου καθίστα δύσκολον τὸν σχηματισμὸν δυστήκτων ἢ στερεῶν ὑλῶν. Σήμερον ἡ κατασκευὴ ὑψικαμίνων μὲ ἀνοικτὸν στῆθος ἐγκατελείφθη τελείως, τὸ σχῆμα ὅμως τῆς ἐσωτερικῆς διατομῆς παρέμεινε τὸ αὐτό.

Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος τοῦ χωνευτηρίου καὶ τῆς ἑστίας δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 6 μ., ὅσον δύναται νὰ φθάσῃ τὸ ρεῦμα τοῦ προσφυσωμένου ἐκ τῆς περιφερείας ἀνέμου. Τὸ ὑπερβολικὸν ὕψος δὲν ὠφελεῖ, διότι ἡ ἐλπὶς ὅτι διὰ μεγαλυτέρου ὕψους θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταβιβασθῇ ἡ ἀναλογία ἐπὶ μονοξειδίων τοῦ ἄνθρακος τῶν ἀερίων καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐξοικονόμησις καυσίμου ὕλης ἀπεδείχθη ἀνέφικτος, λόγῳ τῶν ὑφισταμένων ἐν τῇ καμίνῳ χημικῶν δράσεων ἰσορροπίας. Ἀφ' ἑτέρου, ἐὰν τὸ ὕψος ἐλαττωθῇ δι' ὡρισμένην διάμετρον, ἡ κάθοδος τῶν ὑλῶν καθίσταται ἄνισος καὶ αὐξάνει διὰ τοῦτο ἡ κατανάλωσις καυσίμου, συνάμα δὲ τὰ ἀέρια ἐγκαταλείπουσιν ἐξερχόμενα θερμότερα μικροτέραν ποσότητα θερμότητος πρὸς προθέρμανσιν τῶν ὑλικῶν, ἐξ οὗ αὐξάνει ὀλίγον ἡ κατανάλωσις καυσίμου. Τὸ ὕψος τῆς καμίνου εἶναι 3,5 ἕως 4 φορὰς μεγαλύτερον τοῦ εὔρους τῆς κοιλίας.

Ἡ ὑψικάμινος ἑδράζεται ἐπὶ μεγάλης θεμελιώσεως, ἀναλόγου πρὸς τὸ ὕψος καὶ τὸ βάρος τῆς ὅλης συσκευῆς καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ τῆς θεμελιώσεως στηρίζεται τὸ χωνευτήριον μὲ παχύτατον πυθμένα ἐκ πυριμάχων πλίνθων μεγάλων διαστάσεων, τοποθετημένων ὀρθίως καὶ διατομῆς ὀρθογωνίου ἢ τραπεζοειδοῦς, ὁπότε σχηματίζει ἐπίπεδον ἀνεστραμμένον θόλον. Αἱ παρειαὶ ἔχουσιν ἐπίσης μέγα πάχος, 0,90 μ. ἕως 1,20 μ. Στεφάναι χαλύβδινοι συγκρατοῦν τὸ χωνευτήριον καὶ τὴν βάσιν του. Αἱ πυρίμαχοι πλίνθοι, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται, εἶναι ἐξ ὀξειδίου τοῦ ἀργιλλίου ἢ ἐνίοτε καὶ ἐξ ἄνθρακος, ἐκ κόνεως κώκ, συνδεδεμένης διὰ πιέσεως καὶ ἑψημένης εἰς 1300° —1400°. Ὅταν ἡ σκωρία εἶναι λίαν πυριτική, χρησιμοποιοῦνται καὶ πυριτικαὶ πλίνθοι. Τὸ φρυγεῖον κατασκευάζεται ὁμοίως ἐκ πυριμάχων πλίνθων μικροτέρου πάχους. Αἱ παρειαὶ τοῦ χωνευτηρίου καὶ τοῦ φρυγείου, ἀντιθέτως πρὸς τὰς παλαιὰς καμίνους, ὅπου ἀπεφεύγετο πᾶσα ἀπώλεια θερμότητος διὰ παχειῶν παρειῶν, εἶναι ἀνάγκη εἰς τὰς νεωτέρας καμίνους θερμοῦ ἀέρος νὰ ψύχωνται διαρκῶς διὰ κυκλοφορίας ὕδατος. Πρὸς τοῦτο ὑπάρχουσιν εἰς τὸ φρυγεῖον εἰδικὰ κιβώτια ἐντετοιχισμένα, εἰς δὲ τὸ χωνευτήριον τὸ ὕδωρ περιρρέει, χυνόμενον διαρκῶς, ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Ἡ ψῦξις αὕτη προστατεύει τὰς παρειὰς καὶ εὐνοεῖ τὸν σχηματισμὸν προστατευτικῶν ἐπὶ τῆς διαβρώσεως ἐσωτερικῶν πυριμάχων ἐπικαλύψεων ἐκ τῶν κατεργαζομένων ὑλῶν. Εἰς τὴν ἑστίαν ὑπάρχουσι κόγχαι ἐκ χυτοῦ χάλυβος, ψυχόμεναι, εἰς ἃς στηρίζονται τὰ προφύσια ἐξ ὀρειχάλκου ἢ χαλκοῦ ἐπίσης διπλῆς παρειᾶς, ψυχόμενα δι' ὕδατος. Τὰ προφύσια ἢ ἀκροφύσια εἶναι τὰ ἄκρα τῶν φυσῶν, δι' ὧν προσφυσᾶται ὁ θερμὸς ἀὴρ (ἢ ἄνεμος), ἀνέρχονται δὲ εἰς 4 ἕως 16 τὸν ἀριθμόν, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς καμίνου. Ὑπερκείμενος δακτυλιοειδὴς ἀγωγός, ἐπενδεδυμένος ἐσωτερικῶς διὰ πυριμάχου ὕλης, τροφοδοτεῖ τὰς φύσας, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὸν ἀγκῶνα αὐτῶν θυρίδα μετὰ πυριμάχου ὑελοπίνακος, δι' ἧς εἶναι ὁρατὸν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καμίνου.

Ὀλίγον κατωτέρω εἶναι ἡ φῦσα Lüsmann, ἤτοι ἀγωγὸς ὅμοιος πρὸς ἀκροφύσιον, ψυχόμενος δι' ὕδατος, δι' οὗ ἐξέρχεται συνεχῶς ἡ σκωρία εἰς ὑγρὰν κατάστασιν. Ἡ ὀπὴ ἀποχύσεως τοῦ χυτοσιδήρου, εὑρισκομένη ἔτι κατωτέρω, κλείεται διὰ τοιχίσκου πυριμάχων πλίνθων, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει ἡ ὀπή, ἥτις κλείεται διὰ πώματος πυριμάχου ἀργίλλου μέσῳ ἐμβόλου κινουμένου διὰ πεπιεσμένου ἀέρος εἰς τὰς μεγάλας ὑψικαμίνους καὶ ψύχεται ἐπίσης διὰ δύο κοίλων πλακῶν χυτοσιδηρῶν μετ' ἐσωτερικῆς κυκλοφορίας ὕδατος. Ὁ φάρυγξ καὶ ἡ κοιλία τῆς καμίνου μετὰ τῶν ἐπενδύσεών των στηρίζονται ἐπὶ χωριστοῦ μεταλλικοῦ ὑποστηρίγματος (marâtre), ὑπάρχει δὲ ἁρμὸς μεταξὺ φρυγείου καὶ κοιλίας. Τοῦτο διευκολύνει τὰς σχετικὰς διαστολὰς καὶ τὰς ἐπισκευὰς τοῦ φρυγείου καὶ χωνευτηρίου ἄνευ κινδύνου διὰ τὸν φάρυγγα καὶ τὴν κοιλίαν. Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐξ ἐσωτερικῆς πυριμάχου ἐπενδύσεως ἐξ ὀργιλλωδῶν πλίνθων πάχους 1,20 μ. ἕως 0,80 μ. καὶ μικροτέρου καὶ περιεβάλλοντο ἄλλοτε ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐπενδύσεων ἐκ συνήθων πλίνθων μετὰ διακένου διαστολῆς πεπληρωμένου διὰ κὼκ καὶ θραυσμάτων πλίνθων κτλ. Συνεχὴς ἐπένδυσις δι' ἐλάσματος σιδήρου ἢ σιδηροῖ στέφανοι (κρινολῖνα) συνεκράτουν τὸ κτίσμα τοῦτο. Σήμερον πολλάκις δὲν γίνεται τοιαύτη ἐπένδυσις ἐξωτερικὴ ἐκ πλινθοδομῆς καὶ χρησιμοποιεῖται ἔλασμα σιδηροῦν ἢ στεφάναι σιδηραῖ πρὸς ἐπένδυσιν τῆς πυριμάχου παρειᾶς. Εἰς τὰς νεωτέρας ὑψικαμίνους εἰς ἀντικατάστασιν τῆς τοιχοποιίας σιδηρᾶ κατασκευὴ δικτυωτὴ ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ σιδηροῦν ἔλασμα, ὅταν ὑπάρχῃ, συγκρατεῖ τὸν φάρυγγα καὶ τὸ στόμιον μετὰ τῶν διατάξεων κλείσεως, φορτώσεως καὶ ἀεριοληψίας.

Εἰς τὸ στόμιον ἐφαρμόζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διάταξις κλείσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀεριοληψία. Τὸ σύστημα κλείσεως, τὸ καλούμενον cup and cone, ἤτοι κύπελλον καὶ κῶνος, ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Parry τῷ 1850, δίδει λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ κῶνος εἶναι κινητός, ἰσορροπημένος δι' ἀντιβάρων, καὶ καταβιβάζεται διὰ μοχλῶν μέσῳ τροχοπεδητικοῦ ὑδραυλικοῦ κυλίνδρου ὑπὸ τὸ βάρος τῶν μεταξὺ κυπέλλου καὶ κώνου γομώσεων μεταλλεύματος ἢ ὀπτάνθρακος. Πολλάκις ὑπάρχει ἄνω τοῦ κυπέλλου δεύτερος κῶνος, ἵνα φράττῃ τὸ στόμιον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ἀνοίγματος, ἢ καὶ δεύτερον κύπελλον καὶ κῶνος (διπλοῦν cup and cone) πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Αἱ ἀεριοληψίαι γίνονται διὰ σωλήνων κειμένων ἑκατέρωθεν τοῦ στομίου, πολλάκις δὲ διὰ τοῦ μέσου καὶ ὁ κῶνος φέρει ἄνοιγμα μετὰ καταλλήλου ἑρμητικῶς κλειομένης δι' ὕδατος διατάξεως, ἵνα ὀλισθαίνῃ κατὰ μῆκος τῆς ἀεριοληψίας ἄνευ ἐκφυγῆς ἀερίων. Ὁ κῶνος ἐπιτρέπει τὴν κατάλληλον κατανομὴν τῆς γομώσεως κατὰ στιβάδας διαδοχικὰς μεταλλεύματος καὶ κώκ. Περὶ τὸ στόμιον ὑπάρχει τὸ κρηπίδωμα φορτώσεως. Εἰς τὰς παλαιοτέρας μικρὰς καμίνους, ὅπου ὑπῆρχε πλησίον ὑδραυλικὴ κίνησις, ἦτο εὔκολον νὰ τοποθετηθῇ ἡ ὑψικάμινος πλησίον ὄχθου τινός, ὥστε ὡς εἰς τὰς μικρὰς ἀσβεστοκαμίνους νὰ εἶναι εὐ-

Digitized by Google

κολος ἡ πρόσβασις τῶν μονοτρόχων, δι' ὧν ἐγίνετο ἡ φόρτωσις. Εἰς τὰς νεωτέρας ὑψηλὰς καμίνους, ἐγκατεστημένας ἐπ μεγάλης ἐπιπέδου ἐκτάσεως, ὑπάρχει σύστημα ἀνυψώσεως τῶν γομώσεων. Τὸ παλαιότερον σύστημα συνίσταται εἰς κατακορύφους ἀνυψωτῆρας, ἁπλοῦς ἢ διπλοῦς, δι' ὧν διὰ κλωβῶν ὁμοίων πρὸς τοὺς τῶν φρεάτων τῶν μεταλλείων ἀνυψοῦνται οἱ φέροντες τὴν γόμωσιν τροχοφόροι κάδοι ἢ βαγοννέτα μέχρι τοῦ κρηπιδώματος, ὅπου ὁδηγοῦνται διὰ χειρὸς καὶ πολλάκις σήμερον αὐτομάτως διὰ μικρᾶς ἠλεκτραμάξης ἢ ἄλλης αὐτομάτου διατάξεως μέχρι τοῦ κυπέλλου τοῦ στομίου, ὅπου κενοῦνται διαδοχικῶς, ὥστε νὰ πληροῦται ἐξ ἴσου κανονικῶς ἡ περιφέρεια αὐτοῦ. Ἡ διὰ χειρὸς ἐργασία εἶναι ἐπίπονος, διότι τὸ προσωπικὸν εἶναι ἐκτεθειμένον ὄχι μόνον εἰς τὰς καιρικὰς ἀνωμαλίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐκφυγὰς ἐκ τοῦ στομίου κατὰ τοὺς χειρισμοὺς τοῦ κλείστρου ἀερίου, ὅπερ περιέχον μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος εἶναι λίαν δηλητηριῶδες καὶ ὑπόκειται εἰς ἐκρήξεις δι' ἀναφλέξεως. Οἱ ἀνυψωτῆρες οὗτοι κινοῦνται πολλάκις δι' ὑδαταποθηκῶν, αἵτινες πληροῦνται δι' ἀντλιῶν καὶ ὧν τὸ βάρος παρασύρει πρὸς τὰ ἄνω τὸν κλωβὸν ἢ καὶ δι' ὑδραυλικῶν κυλίνδρων ἢ πεπιεσμένου ἀέρος ἢ ἀτμοῦ κινούντων ἀπ' εὐθείας τοὺς κλωβοὺς ἢ διὰ πολλαπλασιασμοῦ τῆς κινήσεως μέσῳ πολυσπάστων, ὧν τὸ ἐλεύθερον ἄκρον πολλαπλασιάζει τὴν κίνησιν τοῦ κυλίνδρου δι' ἀτμομηχανῶν, ἠλεκτρομηχανῶν κλπ. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπὸ μακροῦ εἰσήγαγον τὴν χρῆσιν κεκλιμένου ἀνυψωτῆρος (φέροντος κάδον skip), κενούμενον αὐτομάτως εἰς τὸ στόμιον ἐντὸς τοῦ κυπέλλου συνήθως, μέσῳ καταλλήλου χώνης, περιστρεφομένης ἵνα κατανέμηται ἡ γόμωσις. Οὕτως ἀποφεύγεται ἡ παρουσία ἐργατῶν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς καμίνου. Κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν διεδόθη καὶ ἐν Εὐρώπῃ τοιαύτη αὐτόματος διάταξις και ἰδίως τὸ σύστημα Stähler, ὅπου ὁ κάδος εἶναι ἀνηρτημένος ἐκ στελέχους κατακορύφου, προσηρμοσμένου εἰς πυθμένα κωνικόν, ἐφ' οὗ ἐπικάθηται κυλινδροκωνικὴ παρειὰ ἐν εἴδει κυπέλλου ἀνοικτοῦ. Ὁ κάδος ἄγεται αὐτομάτως ἐπὶ ἀντιστοίχου ἀνοικτοῦ κυπέλλου ὑπερκειμένου τοῦ κυπέλλου καὶ κώνου, καὶ οὕτως ἀποτελεῖ διπλοῦν κλεῖστρον. Διὰ χειρισμοῦ καθόλου τοῦ πυθμένος κενοῦται ὁ κάδος ἐντὸς τοῦ κυπέλλου ὁμοιομόρφως, ἀνυψοῦται ὀλίγον τὸ στέλεχος τοῦ πυθμένος, κλείεται οὕτως ὁ χῶρος τοῦ κλείστρου καὶ δύναται νὰ ἀνοιχθῇ ὁ κῶνος τοῦ καθ' ἑαυτὸ κλείστρου. Μετὰ ταῦτα ἀνυψοῦται ὁ κάδος καὶ ἐπαναφέρεται κάτω ἐπὶ τῆς γραμμῆς του. Πᾶσαι αἱ συσκευαὶ αὗται πρέπει νὰ εἶναι λίαν στερεαὶ καὶ ἰσχυραί, ὡς λειτουργοῦσαι συνεχῶς καὶ μεταφέρουσαι μεγάλας μάζας.

Ἐκτὸς τῶν συσκευῶν τούτων, ἑκάστη ὑψικάμινος ἢ ὁμὰς ὑψικαμίνων περιλαμβάνει: τὰς φυσητικὰς μηχανάς, τὰς συσκευὰς θερμάνσεως τοῦ ἀέρος, τοὺς ἀγωγοὺς ψυχροῦ καὶ θερμοῦ ἀέρος, τὴν διάταξιν καὶ τὰς συσκευὰς ἀεριοληψίας ἀπαγωγῆς καὶ καθάρσεως τῶν καμιναερίων, τὰς μηχανὰς ἢ τοὺς λέβητας χρησιμοποιήσεως τῶν ἐκ τῆς προθερμάνσεως περισσευόντων καμιναερίων, καὶ τὰ μηχανοστάσια παραγωγῆς ἐνεργείας, τὰς διατάξεις (σταθμοῦ σιδηροδρόμου ἢ ἀποβάθρας ὑδατίνων ὁδῶν) παραλαβῆς καὶ ἐναποθηκεύσεως τῶν ἀπαιτουμένων πρώτων ὑλῶν μεταλλεύματος, συλλιπασμάτων καὶ κώκ, συστοιχίας καμίνων ὀπτήσεως λιθάνθρακος πρὸς παραγωγὴν κώκ, συσκευὰς πλινθοποιήσεως ἢ συσσωματώσεως τῶν μικροκόκκων μεταλλευμάτων καὶ κόνεων τῶν καμιναερίων, ἐγκατάστασιν ἀποχύσεως τοῦ χυτοσιδήρου εἰς στερεὰν κατάστασιν ἢ ἀπαγωγῆς διὰ χυτήρων εἰς τὸ χαλυβουργεῖον εἰς ῥευστὴν κατάστασιν, ἐγκατάστασιν παραλαβῆς τῆς σκωρίας, ἐγκατάστασιν ἀπαγωγῆς τῆς σκωρίας εἰς τοὺς χώρους ἀποθέσεως αὐτῆς ἢ ἐγκατάστασιν κατασκευῆς τῶν διαφόρων εἰδῶν σιμέντων ἐκ σκωριῶν ὑψικαμίνων, κτήρια γραφείων καὶ χημικῶν ἐργαστηρίων ἀναλύσεως, ὄργανα ἐλέγχου τῆς πορείας τῆς καμίνου, συνεργεῖα ἐπισκευῶν καὶ ἐγκατάστασιν προσαγωγῆς ὕδατος διὰ τὴν ψῦξιν τῶν ὑψικαμίνων μετὰ τῶν ψυκτήρων καὶ τῶν δεξαμενῶν. Αἱ φυσητικαὶ μηχαναὶ χρησιμεύουσι νὰ παρέχωσι τὸν ἀέρα (ἄνεμον) τῆς καμίνου ὑπὸ πίεσιν 0,20 ἕως 0,40 ἐν Εὐρώπῃ καὶ 1 μέτρου ἐν Ἀμερικῇ στήλης ὑδραργύρου, ἀναλόγως τῆς ἀντιστάσεως, ἣν παρέχει ἡ κάμινος εἰς τὴν διέλευσιν αὐτοῦ. Λόγῳ τοῦ ποσοῦ τοῦ καταναλισκομένου κώκ εἰς συνήθη κάμινον παραγωγῆς 400 τόννων ἡμερησίως χυτοσιδήρου, ἀπαιτοῦνται μὲ πίεσιν 0,4 ἀτμοσφαίρας φυσητικαὶ μηχαναὶ 1.500 ἵππων. Ἕκαστον χιλιόγραμμον κώκ ἀπαιτεῖ 3,8 μ³ ἀέρος πρὸς καῦσιν. Προτιμῶνται μηχαναὶ μετὰ κυλίνδρων, ἐνίοτε δὲ χρησιμοποιοῦνται στροβιλοφυσητῆρες Rateau ἢ ἄλλοι κινούμενοι ἀπ' εὐθείας δι' ἀτμοστροβίλων. Οἱ κυλινδροφόροι φυσητῆρες κινοῦνται ἄλλοτε δι' ἀτμοῦ, ἀπὸ τριακονταετίας δὲ ἰδίως δι' ἀεριομηχανῶν (καμιναεριομηχανῶν), ἀπ' εὐθείας πάντοτε συνεζευγμένων. Ἀπὸ τοῦ 1904 ἐπροτάθη πρὸς ἐξοικονόμησιν κώκ ἡ χρησιμοποίησις ξηροῦ ἀέρος εἰς τὰς ὑψικαμίνους ὑπὸ τοῦ J. Gayley, τῆς ξηράνσεως ἐπιτυγχανομένης διὰ ψυκτικῶν μηχανῶν ἢ διὰ πηκτῆς πυριτικοῦ ὀξειδίου καὶ ἡ προσθήκη ὀξυγόνου εἰς τὸν ἀέρα. Αἱ συσκευαὶ θερμάνσεως τοῦ ἀέρος ἦσαν ἐν ἀρχῇ διὰ πολὺ μικρὰς καμίνους χυτοσιδηροῖ σωλῆνες τοποθετημένοι ἐντὸς θαλάμου ἐκ τοιχοποιίας, ὅπου θερμαίνονται ἐξωτερικῶς διὰ τῶν φλογῶν καμιναερίων. Οἱ χυτοσιδηροῖ σωλῆνες ἐπέτρεπον θέρμανσιν μέχρι 500°, φθειρόμενοι ταχέως. Αἱ συσκευαὶ ἐκ πλίνθων πυριμάχων συστήματος Thomas Whithwell (1870) καὶ Cowper (1860—1870), ἐπιτρέπουσι θέρμανσιν 800°—900° καὶ εἶναι λίαν διαδεδομέναι ὑπὸ τὸ ὄνομα συσκευαὶ Cowper. Οἱ ἀγωγοὶ ψυχροῦ καὶ θερμοῦ ἀέρος, οἵτινες καταλήγουσιν εἰς τὰς φύσας, εἶναι ἑρκώδεις καὶ περιλαμβάνουσι πλείστας διατάξεις ἀσφαλείας, σύστημα βαλβίδων, ἀσφαλιστικῶν βαλβίδων κτλ. Αἱ ἐγκαταστάσεις ἀποχύσεως τοῦ χυτοσιδήρου εἶναι λίαν σημαντικαί. Ἐὰν ἡ ἀπόχυσις σκοπῇ τὴν παραγωγὴν χελωνῶν ἢ χυτῶν ἀπ' εὐθείας τεμαχίων διαφόρων τύπων, τότε γίνεται ἐντὸς ἄμμου εἰς τὸ ὑπόστεγον ἀποχύσεως (halle de coulée), ὅπου χαράσσεται ἐντὸς τῆς ἄμμου δίκτυον αὐλάκων παραλλήλων καὶ καθέτων, ἀποληγουσῶν εἰς σειρὰς ἀποτυπωμάτων ἐν εἴδει ὀδόντων κτενίου. Ἑκάστης χελώνης ἢ τῶν διαφόρων τεμαχίων, κατὰ τὴν ἀπόχυσιν, διοχετεύεται ὁ χυτοσίδηρος διὰ τῶν αὐλάκων καὶ διακόπτεται ἡ ῥοὴ δι' αὐτῶν μέσῳ πτύων σιδηρῶν φερόντων πυρίμαχον ἀργιλλώδη ἐπένδυσιν. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἤδη καὶ ἐν Εὐρώπῃ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ μικροῦ χρόνου μηχανικαὶ διατάξεις ἀποχύσεως, ἔνθα οἱ τύποι εἶναι ἁλυσοειδῶς διατεταγμένοι ἐπὶ ἀτέρμονος ἁλύσεως ἢ ἐνίοτε ἐπὶ ὁριζοντίου μεγάλου δίσκου. Οἱ τύποι εἶναι χυτοσιδηροῖ καὶ ἀλείφονται μὲ ὀλίγον γάλα ἀσβέστου, ἵνα μὴ κολλᾶται ὁ χυνόμενος χυτοσίδηρος, διέρχονται δὲ κάτωθι αὐλακοειδοῦς ἀγωγοῦ, πληροῦνται χυτοσιδήρου καὶ μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τῆς διαδρομῆς ἡ ἅλυσις ἢ ὁ δίσκος, ἔχει στερεοποιηθῆ ὁ χυτοσίδηρος. Ἐὰν ὁ χυτοσίδηρος προώρισται νὰ μεταβληθῇ εἰς παρακείμενον χαλυβουργεῖον εἰς χάλυβα, τότε ἡ ἀπόχυσις γίνεται ἐντὸς ἀνατρεπτῶν χυτήρων (poche de coulée), χωρητικότητος 20 ἕως 40 τόννων, στηριζομένων ἐπὶ βάσεως εἰδικοῦ σιδηροδρομικοῦ βαγονίου μετὰ φορείων. Οἱ χυτῆρες εἶναι ἐξ ἐλάσματος φέροντος παχεῖαν πυρίμαχον ἐπένδυσιν, μεταφέρονται δὲ δι' ἀτμαμάξης εἰς τὸ χαλυβουργεῖον. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὑπάρχει ὑπόστεγον ἀποχύσεως ἐν περιπτώσει τυχαίας ἢ κανονικῆς διακοπῆς τῆς ἐργασίας τοῦ χαλυβουργείου. Ἵνα εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπόχυσις ἐντὸς χυτήρων, πρέπει τὸ στόμιον ἀποχύσεως τῆς καμίνου νὰ ὑπέρκειται κατὰ 4 καὶ πλέον μέτρα τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἐξ οὗ προκύπτει ἡ ἀνάγκη ὑπερυψώσεως τοῦ χωνευτηρίου. Ὁ ὑγρὸς χυτοσίδηρος ἐκ τῶν χυτήρων σήμερον ἀποχύνεται εἰς τοὺς λεγομένους ἀναμεικτῆρας χυτοσιδήρου (mélangeurs de fonte). Ὁ ἀριθμὸς ἀποχύσεων ποικίλλει ἀπὸ 2 ἕως 6 κατὰ εἰκοσιτετράωρον.

Ἡ σκωρία ῥέει διαρκῶς διὰ τοῦ ἐν εἴδει φύσης ἀγωγοῦ καὶ συλλέγεται εἴτε ἐντὸς ἀνατρεπτῶν χυτήρων σκωρίας (poche à coulée) παρεμφερῶν πρὸς τοὺς ἀνωτέρω, ἄνευ ὅμως πυριμάχου ἐπενδύσεως εἰμὴ μόνον εἰς τὸν πυθμένα, χωρητικότητος μέχρι 10 μ. κυβικῶν, εἴτε ἐντὸς μικροτέρων χυτήρων 1 ἕως 4 μ. κυβικῶν, ἀποτελουμένων ἐξ ἐπιπέδου βαγονίου μετὰ πλακὸς χυτοσιδηρᾶς, ἐφ' οὗ ἀκουμβᾷ κόλουρος κῶνος ἢ πυραμὶς ἀνοικτή, ἐντὸς τῶν ὁποίων χύνεται ἡ σκωρία. Τὰ βαγόνια ταῦτα ἀπάγονται ὑπὸ ἀτμαμάξης εἰς γραμμάς, ὁπόθεν ἡ σκωρία ὑγρὰ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἢ στερεὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀπορρίπτεται εἰς τοὺς σωρούς.

Συνηθέστατα ἡ σκωρία πίπτει ἐντὸς αὔλακος ῥέοντος ὕδατος καὶ κοκκοποιεῖται ἀμέσως ὑπὸ μορφὴν χονδροκόκκου ἄμμου, ἣν παρασύρει τὸ ῥεῦμα τοῦ ὕδατος μέχρι χωνῶν, ὅπου συλλέγεται ἡ κοκκοποιηθεῖσα σκωρία. Ἡ σκωρία ἐναποτίθεται εἰς τοὺς σωροὺς διὰ σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ὅταν χρησιμοποιοῦνται χυτῆρες, διὰ μεταφορέων ἐναερίων δὲ ἐκ τῶν χωνῶν, ὅταν εἶναι κοκκοποιημένη.

Λειτουργία ὑψικαμίνου. Νέα τις ὑψικάμινος τίθεται εἰς λειτουργίαν, ἀφοῦ ἐπιμελῶς ξηρανθῇ διὰ βραδείας θερμάνσεως, ἵνα μὴ ὑποστῇ ῥωγμάς. Πρὸς τοῦτο ἀνάπτεται ἐπὶ δεκαπενθήμερον πυρὰ ἐπὶ ἐσχάρας ἢ διοχετεύονται ἀέρια φλογοβόλου καμίνου, τίθενται τὰ προφύσια ἀέρος καὶ σκωρίας καὶ φορτοῦται ἐν μέρει ἡ κάμινος διὰ κώκ μετ' ὀλίγου ἀσβεστολίθου πρὸς σκωριοποίησιν τῆς τέφρας τοῦ κώκ· κατόπιν γίνεται βαθμιαία προσθήκη μεταλλεύματος καὶ κώκ, μέχρις οὗ πληρωθῇ ἡ κάμινος. Τότε ἀρχίζει ἡ προσφύσησις ἀέρος ὁλονὲν ὑψουμένης τῆς πιέσεως καὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος. Κατόπιν γίνονται κανονικαὶ γομώσεις. Ἄλλοτε ἀπῃτοῦντο μῆνες διὰ νὰ ξηρανθοῦν αἱ τότε ἐν χρήσει παχύταται παρειαὶ ἐκ τοιχοποιίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς κανονικὴν λειτουργίαν ἡ κάμινος, ἀλλὰ μὲ τὰς νέας ὑψικαμίνους θερμοῦ ἀέρος καὶ λεπτῶν παρειῶν ἐντὸς δύο—τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πληρώσεως τῆς καμίνου ἡ παρειὰ εἶναι κανονική. Κατὰ τὴν λειτουργίαν ἡ ὑψικάμινος παραμένει πάντοτε πεπληρωμένη μέχρι τοῦ στομίου αὐτῆς, δι' ἀκαταπαύστως γινομένης εἰς ἴσα χρονικὰ διαστήματα φορτώσεως. Ἡ πορεία τῶν ἀερίων καὶ τῶν ὑλῶν εἶναι ἀντίθετος. Ὁ θερμὸς ἀὴρ προσφυσᾶται εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς καμίνου μὲ ταχύτητα 20 ἕως 30 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον καὶ διασχίζει ταχύτατα τὴν ὑψικάμινον. Κατὰ πρῶτον συναντᾷ τὸ πεπυρωμένον κώκ καὶ καίει αὐτὸ πρὸς μονοξείδιον (CO) καὶ διοξείδιον (CO_2) τοῦ ἄνθρακος. Τὸ ἄζωτον τοῦ ἀέρος, πλὴν ὀλίγου μεταβαλλομένου εἰς κυάνιον, παραμένει ἀμετάβλητον ἁπλῶς θερμαινόμενον. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν ζώνην ταύτην εἶναι 1.400° ἕως 1.600°. Εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν ζώνην, εἰς τὸ φρυγεῖον, γίνεται ἡ τῆξις τοῦ σιδήρου καὶ τῆς σκωρίας. Ἡ θερμοκρασία βαίνει ἐλαττουμένη πρὸς τὰ ἄνω, ἡ δὲ σύνθεσις τῶν ἀερίων μεταβάλλεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συμβαινουσῶν δράσεων καὶ χημικῶν ἰσορροπιῶν. Τὸ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος εἶναι ἰσχυρῶς ἀναγωγικὸν καὶ ἀνάγει τὰ ὠξειδωμένα μεταλλεύματα, ὀξειδούμενα ἐν μέρει πρὸς διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Τὸ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος μεταξὺ 1000° καὶ 300° ἐνεργεῖ ἀναγωγικῶς ἐπὶ τῶν μεταλλευμάτων σιδήρου κατὰ τὰς ἑξῆς ἀντιδράσεις:

$$FeO + CO = Fe + CO_2$$

$$Fe_2O_3 + 3CO = 2Fe + 3CO_2$$

Τὸ παραγόμενον διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν ὀπτάνθρακα ἀναπαράγει ἀναγόμενον μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χημικῆς μετατρεπτῆς ἀντιδράσεως:

$$CO_2 + C \rightleftarrows 2CO$$

Πράγματι κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος παρουσίᾳ τοῦ μεταλλικοῦ λευκοπυρωμένου, σιδήρου ἐνεργοῦντος ὡς καταλυτοῦ ἐπὶ τοῦ ὀπτάνθρακος, δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀντίθετος ἀντίδρασις:

$$2CO = CO_2 + C$$

Ἐπίσης ὁ σίδηρος δύναται νὰ διαλύσῃ ἄνθρακα λαμβάνων αὐτὸν ἐκ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος εἰς τὴν καλουμένην ζώνην ἀνθρακώσεως (carburation), εἰς τὸν φάρυγγα. Συνάμα δὲ ἐκτὸς τοῦ σχηματιζομένου δι' ἀναγωγῆς εἰς τὸν φάρυγγα σπογγώδους σιδήρου μέρος τοῦ ὑπεροξειδίου τοῦ σιδήρου Fe_2O_3 ἀνάγεται ἐν μέρει καὶ μεταβάλλεται εἰς μαγνητικὸν ὀξείδιον Fe_3O_4 ὑπὸ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Εἰς τὴν ζώνην ταύτην ἐπὶ πλέον τὰ ἀνθρακικὰ ἅλατα καὶ ὑδροξείδια ἀπόλλυσι διασπώμενα τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ τὸ περιεχόμενον ὕδωρ. Ἐν τούτοις μέρος τοῦ μεταλλεύματος δὲν ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος καὶ σκωριοποιούμενον ὑπὸ μορφὴν ὑαλώδους σκωρίας εἰς τὴν ζώνην τήξεως ἀνάγεται εἰς σίδηρον ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ στερεοῦ ἄνθρακος· συγχρόνως ὁ σίδηρος εἰς τὴν ζώνην ταύτην διαλύει ποσότητα ἄνθρακος καὶ οὕτω κατέρχεται τὸ σημεῖον τήξεως, παραγομένου χυτοσιδήρου. Ἡ ἀναγωγὴ αὕτη, καλουμένη ἀπ' εὐθείας ἀναγωγὴ διὰ τοῦ ἄνθρακος, εἶναι δυνατὴ μόνον εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, ἄνευ ὅμως ἀνάγκης περισσοτέρας ποσότητος θερμότητος, καὶ γίνεται κατὰ τὰς ἐξισώσεις ἰσορροπίας:

$$FeO + C = Fe + C_2O$$

$$\text{καὶ } 2FeO + C = 2Fe + CO$$

Μετὰ τὴν ἀναγωγὴν τοῦ σιδήρου γίνεται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ἄνθρακος κατὰ σειρὰν ἡ ἀναγωγὴ τοῦ μαγγανίου, φωσφόρου πυριτίου, ἅτινα ὡς καὶ τὸ ἐλεύθερον θεῖον ἐξ ἀναγωγῆς διαλύονται ὑπὸ τοῦ σιδήρου. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος τοῦ πυριτικοῦ διοξειδίου SiO_2 δὲν ἀνάγεται, ἀλλὰ σκωριοποιεῖται. Εἰς τὴν ζώνην τήξεως ὁρατὴν διὰ τῶν ὑαλοφράκτων μικρῶν ὀπῶν τῶν προφυσίων ὁ σχηματιζόμενος μεταλλικὸς σίδηρος σταλάζει εἰς σταγόνας ἐν μέσῳ ὑγρᾶς σκωρίας, κατέρχεται καὶ συγκεντροῦται εἰς τὸ χωνευτήριον. Ἡ τετηκυῖα σκωρία ἐπιπλέουσα προφυλάσσει τὸν σχηματισθέντα χυτοσίδηρον ἀπὸ τῆς ὀξειδώσεως ὑπὸ τοῦ προσφυσωμένου θερμοῦ ἀέρος. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ὑδρατμὸς τοῦ προσφυσωμένου ἀέρος ἀποσυντίθεται ὑπὸ τοῦ λευκοπύρου ἄνθρακος εἰς ὑδρογόνον καὶ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος ὡς ἑξῆς:

$$H_2O + C = H_2 + CO$$

Τὸ ὑδρογόνον ἔχει λίαν ἰσχυρὰν ἀναγωγικὴν ἱκανότητα ἐπὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου, ἀλλ' ἡ διάσπασις τοῦ ὕδατος ἀπαιτεῖ μεγάλην κατανάλωσιν θερμαντικῆς δυνάμεως, διὰ τοῦτο λίαν ὑγρὸς ἀὴρ ἀπαιτεῖ μεγαλυτέραν ποσότητα καυσίμου ὕλης. Οὕτω τὸ θέρος, ὁπότε ὁ ἀὴρ περιέχει περισσοτέραν ποσότητα ὑδρατμῶν ἢ τὸν χειμῶνα, ἀπαιτεῖται μεγαλυτέρα ποσότης καυσίμου. Διὰ τοῦτο προετάθη ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ James Gaylay τῷ 1903 ἡ ξήρανσις τοῦ ἀέρος διὰ ψύξεως αὐτοῦ, διὰ διελεύσεως ἐντὸς ψυγείων πρὶν θερμανθῇ, ἢ διὰ διελεύσεως ἐπὶ πηκτῆς πυριτίας (gel de silice). Ἡ μέθοδος αὕτη διεδόθη ἐν Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ. Ἐπίσης προετάθη ἡ χρησιμοποίησις

Digitized by Google

ἢ ἡ προσθήκη ποσοστοῦ καθαροῦ ὀξυγόνου πρὸς ἐλάττωσιν τῆς διυλίσεως ἐντὸς ἀζώτου τῶν ἀερίων καὶ ἐπιτάχυνσιν τῶν ἀντιδράσεων ἐκ τῆς οὕτω ὑψηλοτέρας πιέσεως τῶν χρησίμων ἀερίων ἐν τῇ ἀιμοσφαίρᾳ τῆς καμίνου, ἀντὶ ἀέρος διὰ τὴν προσφύσησιν, ἀλλ' ἡ παρασκευὴ ὀξυγόνου εἶναι δαπανηρά.

Ὑπὸ ἔποψιν θερμαντικὴν ἡ ἀναγωγὴ διὰ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος τῶν ὀξειδίων τοῦ σιδήρου FeO, Fe_3O_4 καὶ Fe_2O_3, ὡς ἀρκετὰ ἐξωθερμική, εἶναι πολὺ μᾶλλον συμφέρουσα τῆς ἀναγωγῆς ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ ἄνθρακος, ἥτις εἶναι ἰσχυρῶς ἐνδοθερμική, ὅταν παράγηται διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, ἔτι δὲ μᾶλλον, ὅταν παράγηται μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Τὸ εὐκολώτερον ἀναγώγιμον διὰ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος εἶναι τὸ ὑπεροξείδιον Fe_2O_3, τὸ δυσκολώτερον δὲ τὸ μαγνητικὸν ὀξείδιον Fe_3O_4. Αἱ ἀντιδράσεις τῆς ὑψικαμίνου ἐμελετήθησαν ἄριστα ὑπὸ τῶν Lowthian Bell, Baur καὶ Glaessner, Moissan, H. Sainte-Claire Deville, Le Chatelier, Gruner, Ledebur καὶ πολλῶν ἄλλων.

Τὸ διάγραμμα τοῦ Boudouard παρέχει τὴν ἀναλογίαν ἰσορροπίας διοξειδίου πρὸς τὸ μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ συνδυάζεται πρὸς τὰς πειραματικὰς καμπύλας ἀναγωγῆς τῶν ὀξειδίων τοῦ σιδήρου τῶν Baur καὶ Glaessner. Εἰς τετμημένας φέρονται αἱ θερμοκρασίαι, εἰς τεταγμένας ὁ λόγος CO/CO_2. Τὸ ἐπίπεδον διαχωρίζεται συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῶν φάσεων, ὑπὸ σταθερὰν πίεσιν, εἰς περιοχάς, ὅπου ὑπάρχουσιν ἐν ἰσορροπίᾳ τὰ σημειούμενα σώματα. Αἱ σχέσεις αὗται δύνανται, δυνάμει τῶν νόμων τῆς χημικῆς ἰσορροπίας, νὰ ἐκφρασθῶσι δι' ἐξισώσεων, ὁλοκληρωμάτων τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων τῶν Clapeyron. Οὕτω, προκειμένου περὶ τῆς ἰσορροπίας:

$$FeO + CO \rightleftarrows Fe + CO_2 + 3 \text{ θερμίδες}$$

ἐὰν κληθῇ e′ ἡ συγκέντρωσις (περιεκτικότης) εἰς CO_2 καὶ e εἰς CO, καὶ T ἡ ἀπόλυτος θερμοκρασία ἔχομεν:

$$\frac{1500}{T} + \text{λογ. νεπ. } \frac{e'}{e} = K,$$

ἔνθα K εἶναι σταθερὰ ὑπὸ σταθερὰν πίεσιν.

Ἀλλ' αἱ ἐξισώσεις αὗται δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν τὴν ταχύτητα ἀντιδράσεως καὶ τὰς παθητικὰς ἀντιστάσεις, διὸ καὶ αἱ πειραματικαὶ καμπύλαι τῶν πειραμάτων τῶν Baur καὶ Glaessner διαφέρουσι τῶν ὡς ἄνω.

Λόγῳ τῶν συμβαινουσῶν ἀντιδράσεων ἡ ἀναλογία ἀνθρακικοῦ διοξειδίου αὐξάνει πρὸς τὰ ἄνω μέρη τῆς ὑψικαμίνου, ἡ δὲ θερμοκρασία κατέρχεται μέχρις 150° ἕως 250°. Εἰς τὴν ἄνω ζώνην γίνεται ἁπλῆ προθέρμανσις μεθοδικὴ τῶν ὑλῶν, αἵτινες καὶ ξηραίνονται. Οὕτως ἐλαττοῦται ἡ ἀπώλεια θερμότητος καὶ ἐπιδιώκεται ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρα ἀναλογία τῶν καμιναερίων εἰς CO_2 ἔναντι τοῦ CO, καὶ ἐπιδιώκεται κατὰ τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρα ἡ ἔμμεσος καλουμένη, ἤτοι διὰ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἀναγωγὴ τῶν μεταλλευμάτων.

Διὰ τῆς θερμάνσεως τοῦ ἀέρος προσφυσήσεως ἐπέρχεται σημαντικὴ οἰκονομία καυσίμου ὕλης καὶ συνάμα ἐπιτυγχάνεται εὐκόλως ὑψηλὴ θερμοκρασία εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀκροφυσίων. Οὕτως εἶναι εὐκολωτέρα ἡ ἄμεσος ἀναγωγὴ διὰ τοῦ ἄνθρακος δυστήκτων μεταλλευμάτων, π.χ. τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ πυριτικοῦ σιδήρου, ὡς καὶ τοῦ μαγγανίου καὶ πυριτίου (π. χ. πρὸς παραγωγὴν σιδηρομαγγανίου καὶ σιδηροπυριτίου). Ἡ πίεσις τοῦ ἀέρος εἶναι μεγαλυτέρα ὅσῳ λεπτότεροι εἶναι οἱ κόκκοι τοῦ μεταλλεύματος. Πρωτοῦ γνωσθῇ ἡ φύσις τῶν ἐξισώσεων ἰσορροπίας, ὡς π. χ.

$$Fe_2O_3 + 3CO \rightleftarrows 2Fe + 3CO_2 \pm 10 \text{ θερμίδες}$$

ἐνομίζετο ὅτι ἦτο δυνατὸν δι' ὑψηλοτέρας καμίνου (εἰς δοκιμὰς τῶν ὁποίων ἐδαπανήθησαν μεγάλα ποσὰ) ἢ ἄλλως νὰ ἐπιτευχθῇ μείωσις τοῦ ποσοστοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος εἰς τὰ ἀέρια τὰ ἐξερχόμενα ἐκ τοῦ στομίου τῶν ὑψικαμίνων. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀερίων ἐπήνεγκε τὴν χρησιμοποίησιν τῆς εἰς αὐτὰ ὑπαρχούσης ἐνεργείας, ἥτις ἄλλως ἀπώλλυτο.

Ἡ κίνησις τῶν εἰσαγομένων εἰς ὑψικάμινον στερεῶν οὐσιῶν παρουσιάζει τὰ ἑξῆς στάδια. Εἰς τὴν πρώτην ζώνην τῆς προθερμάνσεως (μέχρι 200—400°) τὰ ἀέρια θερμαίνουσι τὰ μεταλλεύματα καὶ τὸ κώκ, ἅτινα ἐκδιώκουν τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ὑπάρχον τυχὸν ἀνθρακικὸν ὀξύ. Τὰ διαδοχικὰ στρώματα κὼκ καὶ μεταλλεύματος κατερχόμενα κάμπτονται θυλακοειδῶς. Καὶ εἰς τὴν ζώνην τῆς ἀναγωγῆς, ὅπου ἡ θερμοκρασία αὐξάνει ἀπὸ 400° ἕως 800°, γίνεται ἀναγωγὴ ἔμμεσος, ἤτοι διὰ θερμοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Τὰ μεταλλεύματα δὲν ἀνάγονται ἀπ' εὐθείας εἰς σίδηρον, ἀλλὰ διαδοχικῶς εἰς ὀξείδια ὁλονὲν πτωχότερα εἰς ὀξυγόνον, μέχρις οὗ σχηματισθῇ εἰς θερμοκρασίαν ἄνω τῶν 600° μεταλλικὸς σίδηρος σπογγώδης ἰδίως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν μεταλλευμάτων, καὶ εἰς ἀνωτέραν θερμοκρασίαν ἐπέρχεται ἀνθρακωματοποίησις αὐτῶν, παραγομένου σεμεντίτου κατὰ τὴν ἐξίσωσιν $3Fe + 2CO = Fe_3C + CO_2$.

Εἰς θερμοκρασίαν 750° ἕως 900° γίνεται ἡ πλήρης διάσπασις τῶν ἀνθρακικῶν ἁλάτων. Ἡ θερμοκρασία παραμένει ταπεινὴ σχετικῶς λόγῳ ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο μεγάλης ποσότητος θερμότητος· τοῦτο διευκολύνει τὴν ἔμμεσον ἀναγωγὴν καὶ διὰ τοῦτο προστίθεται πάντοτε εἰς τὴν σύνταξιν ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον καὶ οὐχὶ ἄσβεστος. Μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν ἀνθρακικῶν ἁλάτων γίνεται ἡ ἀνθράκωσις τοῦ σιδήρου δι' ἀπ' εὐθείας ἐπαφῆς τοῦ ἄνθρακος μετὰ τοῦ μεταλλεύματος καὶ ἀρχίζει ὁ σχηματισμὸς σκωρίας. Εἰς τὴν κατόπιν ἀκολουθοῦσαν ζώνην τήξεως (ἐν τῷ φρυγείῳ) τήκεται ἡ σκωρία, ὡς καὶ ὁ ἐνηνθρακωμένος σίδηρος. Εἰς τὴν ζώνην ταύτην γίνεται μόνον ἄμεσος ἀναγωγή. Διὰ τοῦτο συμφέρει ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρα ἐπιβράδυνσις τῆς σκωριοποιήσεως. Εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 1000° καὶ ἄνω ἐνεργοῦσιν ἰσχυρῶς τὰ ὑφιστάμενα εἰσέτι στερεὰ σώματα καὶ ἡ σκωριοποίησις εἶναι ζωηροτάτη, εἰς βάρος τῶν ὑπαρχουσῶν μικρῶν ποσοτήτων πυριτικοῦ ὀξέος (ἰδίως χαλαζίου ἐντὸς τῶν μεταλλευμάτων), ὧν τὰ ὑπάρχοντα κοκκία γίνονται πυρῆνες σκωρίας ταχέως μεγεθυνόμενοι. Σχηματίζονται καὶ πυριτικοὶ σίδηροι, οἱ ὁποῖοι ἀνάγονται βραδέως ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ κώκ. Ἡ παραγωγὴ σκωρίας ἔχει μεγάλην σημασίαν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς ὑψικαμίνου, ἡ θερμοκρασία τήξεως τοῦ χυτοσιδήρου καὶ τῆς σκωρίας ποικίλλει μεταξὺ 1150° ἕως 1200°. Ἡ ἄμεσος ἀναγωγὴ τῶν μεταλλευμάτων, ἡ ἔχουσα ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ μαγνητικὰ μεταλλεύματα, διευκολύνεται διὰ βασικῆς σκωρίας, ὁπότε κατορθοῦται ἡ ἀφαίρεσις τοῦ σιδήρου ἐκ τῆς σκωρίας μέχρι ποσοστοῦ 0,2 ἕως 0,5 %. Ὅταν ἡ πορεία τῆς καμίνου εἶναι ταχεῖα, ἤτοι τὸ διάστημα μεταξὺ γομώσεως τῆς συντάξεως μέχρι τῆς πλήρους τήξεως, ὡς π. χ. διὰ τοὺς χυτοσιδήρους ἀναλεύσεως, ἡ περιεκτικότης τῆς σκωρίας εἰς σίδηρον δύναται νὰ φθάσῃ τὸ 1 %. Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ μαγγανίου εἶναι δυσκολωτέρα, διευκολύνεται δὲ διὰ σκωρίας πλουσίας εἰς ἄσβεστον καὶ δυσχεραίνεται διὰ σκωρίας περιεχούσης περισσότερον ὀξείδιον σιδήρου. Ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος μαγγανίου τὸ 1/3 ἕως τὸ 1/2 σκωριοποιεῖται. Θερμὴ πορεία, ἤτοι ὑψηλὴ θερμοκρασία τῆς καμίνου, διευκολύνει τὴν παραγωγὴν μαγγανιούχου χυτοσιδήρου.

Ἡ ἀναγωγὴ σημαντικῶν ποσοτήτων πυριτίου εἶναι ἐπίσης δυσχερής, κατορθοῦται δ' ὡσαύτως διὰ θερμῆς πορείας καὶ σκωρίας λίαν ἀργιλλικῆς, ἥτις εἶναι ὄξινος καὶ διὰ τοῦτο διευκολύνει τὴν ἀναγωγὴν πυριτίου, τὸ ὁποῖον ἐν μέρει δὲν σκωριοποιεῖται. Ἅπας ὁ περιεχόμενος εἰς τὸ μετάλλευμα φωσφόρος ἀνάγεται καὶ μεταβαίνει εἰς τὸν χυτοσίδηρον. Τὸ δὲ θεῖον δύναται διὰ προσθηκῶν ἀσβεστολίθου νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἀσβεστίου εἰς τὴν σκωρίαν καὶ οὕτω νὰ ἐπέλθῃ ἐπαρκὴς ἀποθείωσις τοῦ χυτοσιδήρου. Τὸ ἀρσενικὸν ἐξαεροῦται ἐν μέρει, τὸ ὑπόλοιπον μεταβαίνει εἰς τὸν χυτοσίδηρον, τὸν ὁποῖον βλάπτει. Ὑπάρχοντα μεταλλεύματα ψευδαργύρου ἀνάγονται εἰς τὴν ὑψικάμινον, ἀλλ' ὁ ψευδάργυρος ἐξαεροῦται εἰς θερμοκρασίαν κάτω τῶν 1000° καὶ ἐναποτίθεται εἰς τὸ στόμιον ὑπὸ σπογγώδη μορφὴν (καδμίαι). Διὰ τοῦτο μικρὸν μέρος μόνον ψευδαργύρου ἑνοῦται μετὰ τοῦ χυτοσιδήρου. Τὰ μεταλλεύματα μολύβδου ἀνάγονται ἐντελῶς, ἀλλ' ὁ μόλυβδος δὲν σχηματίζει κρᾶμα μετὰ τοῦ χυτοσιδήρου, ἀλλὰ στρῶμα ὑπ' αὐτόν. Τὰ μεταλλεύματα πρέπει νὰ εἶναι ἀρκούντως ξηρὰ πρὸς ἐξοικονόμησιν καυσίμου ὕλης, οὐχὶ ὅμως τόσον, ὥστε νὰ σχηματίζεται κόνις μετὰ λεπτῶν μεταλλευμάτων.

Σκωρίαι ὑψικαμίνων τινῶν.

Εἶδος παραγομένου χυτοσιδήρου.	*Χημικὴ σύστασις εἰς %*						
	Si O₂	*AC₂ O₃*	*Fe O*	*Mn O*	*Ca O*	*Mg O*	*S*
Χυτοσίδηρος χυτηρίου	33—38	12—15	—	0 5	47—49	1.6—2 4	0.9—1
Χυτοσίδηρος Θωμᾶ Λωρραίνης ἢ Λουξεμβούργου......	30—32	16—17	0 8—1.8	1.7—2 6	42—43	2 8—1.2	0 9
Χυτοσίδηρος Θωμᾶ Βεστφαλίας	29—32	10—12	0 8—1 0	2 0—3 5	45—47	5—7	2 0—2.3

Ὁ *θερμικὸς ἰσολογισμὸς* τῆς ὑψικαμίνου, ὅστις ἀποτελεῖ σπουδαῖον στοιχεῖον τῆς πορείας αὐτῆς, δὲν εἶναι ἁπλοῦς· ὑπολογίζεται ἡ παραγομένη ἢ ἡ ἀπαιτουμένη θερμότης: 1) ὑπὸ τῆς καύσεως τοῦ ἄνθρακος εἰς μονοξείδιον καὶ διοξείδιον αὐτοῦ· 2) ὑπὸ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ δευτέρου τούτου· 3) ὑπὸ τῆς ἀναγωγῆς τῶν τριῶν ὀξειδίων τοῦ σιδήρου, τῶν ὀξειδίων τοῦ μαγγανίου, τοῦ διοξειδίου τοῦ πυριτίου, τοῦ φωσφορικοῦ ἐνυδρίτου· 4) ὑπὸ τῆς τήξεως τῆς σκωρίας καὶ τοῦ χυτοσιδήρου· 5) ὑπὸ τοῦ ἐκ διασπάσεως προερχομένου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος· 6) ὑπὸ τῆς ἐξατμίσεως ὕδατος ἡνωμένου ἢ προσμεμειγμένου. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἡ καῦσις τοῦ κὼκ πρὸς μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος παρέχει, ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος, πολὺ περισσοτέραν θερμότητα, ἤτοι διὰ θερμοκρασίαν 0° 2.470 θερμίδας, δι' 100° 2.587, διὰ 200° 2.707, διὰ 300° 2.829, διὰ 400° 2.953, διὰ 500° 3.078, δι' 600° 3.206, δι' 700° 3.338, δι' 800° 3.471, δι' 900° 3.603, διὰ 1000° 3.740 θερμίδας· προκαλεῖται οὕτω σημαντικὴ οἰκονομία καυσίμου. Διὰ τὴν καῦσιν 1 χγρ. ἄνθρακος πρὸς CO ἀπαιτοῦνται θεωρητικῶς 4,47 μ^3 ἀέρος, μέρος ὅμως τοῦ ἀπαιτουμένου ὀξυγόνου προέρχεται ἐκ τοῦ μεταλλεύματος καὶ τὸ ποσὸν περιορίζεται εἰς 3,85 μ^3.

Αἱ ἀπώλειαι θερμότητος τῶν ὑψικαμίνων διὰ τῶν καμιναερίων, δι' ἀγωγιμότητος, ἀκτινοβολίας καὶ ὕδατος ψύξεως ὑπολογίζονται εἰς 25 % διὰ τὰς ὑψικαμίνους τῆς Λωρραίνης, 30 % διὰ τὰς ἄλλας, 35 % διὰ τὰς ὑψικαμίνους χυτοσιδήρου χωνευτηρίων καὶ σπιγγελίου καὶ 100 % διὰ τὰς ὑψικαμίνους σιδηρομαγγανίου. Κατὰ ταῦτα ἡ ὑψικάμινος ἀποτελεῖ συσκευὴν σχετικῶς καλῆς ἀποδόσεως. Χρειάζονται ἐπὶ πλέον 40 χγρ. δι' ἕνα τόννον χυτοσιδήρου πρὸς ἀνθρακωματοποίησιν αὐτοῦ. Μεγαλυτέρα ἀναλογία ἐμμέσου ἀναγωγῆς ἐπιδρᾷ σημαντικῶς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας καυσίμου ὕλης.

Πορεία τῆς ὑψικαμίνου. Ἡ σύνταξις (lit de fusion), ἤτοι ἡ σύνθεσις τῆς γομώσεως, γίνεται ἀναλόγως τῆς ἐπιδιωκομένης πορείας, ἤτοι παραγωγῆς ὡρισμένου χυτοσιδήρου, καὶ ρυθμίζεται οὕτως, ὥστε νὰ παραχθῇ κατάλληλος σκωρία ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καλουμένου στοιχειομετρικοῦ ὑπολογισμοῦ, δηλαδὴ ὑπολογισμοῦ τοῦ λόγου τῶν ὀξέων πρὸς τὰς βάσεις τῆς σκωρίας ἢ κάλλιον διὰ τοῦ τριγωνικοῦ διαγράμματος θερμοκρασίας τήξεως τῶν σκωριῶν, ἀναλόγως τῆς ἑκατοστιαίας συνθέσεως εἰς πυριτικὸν ὀξείδιον SiO_2, ἀργιλλικὸν ὀξείδιον Al_2O_3 καὶ ἄσβεστον (καὶ ἄλλων βάσεων) CaO. Ἐπίσης λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀπαιτουμένη ποσότης ἀσβέστου πρὸς παραγωγὴν θειούχου ἀσβεστίου πρὸς δέσμευσιν τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ θείου ἐν τῇ σκωρίᾳ. Πρὸς τοῦτο ἐκλέγονται κατάλληλα μεταλλεύματα καὶ προστίθενται εἰς τὰ κυρίως χρησιμοποιούμενα μεταλλεύματα ὡς συλλιπάσματα ἄλλα πλέον πυριτικὰ ἢ πλέον ἀσβεστοῦχα ἢ καὶ ἀσβεστόλιθος εἰς κατάλληλον πρὸς τοῦτο ἀναλογίαν, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ ποσοστὸν καὶ ἡ σύνθεσις τῆς τέφρας τῆς καυσίμου ὕλης, ὀπτάνθρακος ἢ ἐνίοτε ξυλάνθρακος, ὡς καὶ τὰ ὑπάρχοντα ποσοστὰ θείου καὶ φωσφόρου. Ἡ πορεία ἐλέγχεται διὰ τῆς θραύσεως τοῦ χυτοσιδήρου, ὡς καὶ ἄλλων ἐμπειρικῶν σημείων. Ἡ λεπτομερὴς χημικὴ ἀνάλυσις χρησιμοποιεῖται πρὸς λεπτομερῆ καὶ συνεχῆ παρακολούθησιν τῶν γομώσεων, τῆς συνθέσεως τῶν προϊόντων χυτοσιδήρου, σκωρίας καὶ καμιναερίων. Ἐλέγχονται καὶ καταγράφονται αὐτομάτως ἡ πίεσις τοῦ ἀέρος, ἡ σύνθεσις τῶν καμιναερίων, ἡ πορεία τῶν προθερμαντήρων ἀέρος Cowper κ. λ. π. Προσδιορίζεται ἡ ἀπαιτουμένη ἀναλογία καυσίμου ὕλης κατὰ τόννον χυτοσιδήρου (ποικίλλουσα ἀπὸ 800 ἕως 1.200 χλγρ. κὼκ κατὰ τόννον χυτοσιδήρου). Αἱ γομώσεις ζυγίζονται ἐπιμελῶς. Αἱ ἀπώλειαι εἰς σίδηρον εἰς τὴν σκωρίαν εἶναι ἐλάχισται καὶ εἰς τοῦτο ἡ ὑψικάμινος ἀποτελεῖ σχεδὸν τελείαν συσκευήν, ἔναντι ἄλλων μεταλλουργικῶν καμίνων, ἰδίως ἄλλων μετάλλων καὶ τῶν καμίνων χαλυβοποιήσεως, ὅπου αἱ ἀπώλειαι ὑπὸ μορφὴν σκωριῶν κλπ. εἶναι σημαντικαὶ καὶ ἀπαιτοῦσι πολλὰς ἀναχαμινεύσεις. Αἱ ἀπώλειαι εἰς κόνεις παρασυρομένας εἰς τὰ καμιναέρια, ἐπανακτώμεναι κατὰ τὴν κάθαρσιν αὐτῶν, εἶναι 1 ἕως 5 % καὶ διὰ λίαν ταχεῖαν πορείαν 6 ἕως 9 %. Κανονίζεται ἡ ἀπαιτουμένη διὰ τὴν ἐπιθυμουμένην πορείαν θερμοκρασία τῆς καμίνου καὶ ἡ ποσότης προσφυσωμένου ἀέρος.

Ὁ χρόνος ἐκκαμινεύσεως ὁ ἀντιστοιχῶν εἰς τὴν ταχύτητα τῆς πορείας ὑψικαμίνου εἶναι ὁ χρόνος ὁ διαρρέων μεταξὺ μιᾶς γομώσεως καὶ ἀναγωγῆς καὶ ὑγροποιήσεως αὐτῆς, ποικίλλει δὲ μεταξὺ 8 καὶ 24 ὡρῶν, ἤτοι 8 ἕως 24 ὧραι διαρρέουσι, μέχρις οὗ τὸ μετάλλευμα μετὰ τοῦ κὼκ μεταβληθῇ εἰς χυτοσίδηρον καὶ σκωρίαν εἰς τὸ χωνευτήριον τῆς καμίνου, καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν μεταλλευμάτων καὶ ἐκ τῆς θερμοκρασίας καὶ πιέσεως τοῦ ἀέρος, ὡς καὶ τοῦ εἴδους τοῦ παρασκευαζομένου χυτοσιδήρου. Ἄλλοτε ἡ ἀπόχυσις σκωρίας καὶ χυτοσιδήρου μὲ καμίνους ἀνοικτοῦ χωνευτηρίου ἢ κλειστὰς ἦτο δυσχερής. Ὁ χυτοσίδηρος συνήθως ἐχύνετο ἀνὰ ἓξ ὥρας, ἔπρεπε δὲ νὰ διακοπῇ ἡ προσφύσησις μὲ ἀπώλειαν χρόνου καὶ διαταραχὴν τῆς ἐργασίας. Τὸ ἄνοιγμα καὶ ἰδίως τὸ κλείσιμον τῆς ὀπῆς ἀποχύσεως ἦσαν δυσχερῆ, σήμερον ὅμως δὲν διακόπτεται ποσῶς ἡ προσφύσησις, ἡ δὲ χρῆσις μηχανῶν διὰ τοποθέτησιν πώματος ἐκ πηλοῦ πυριμάχου εἰς τὴν ὀπὴν ἐπιτρέπουσι καὶ συχνοτέρας ἀποχύσεις ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ὥρας.

Digitized by Google

Ἡ παρασκευὴ λευκοῦ χυτοσιδήρου **εἶναι ἡ εὐκολωτέρα**. Ὑψικάμινος παρέχουσα 400 τόννους καθ' ἡμέρας λευκοῦ χυτοσιδήρου δύναται νὰ παραγάγη λειτουργοῦσα εἰς πορείαν φαιοῦ χυτοσιδήρου 300 μόνον τόννους αὐτοῦ (σπιγγέλιον μόνον 260 τόννους καὶ σιδηρομαγγάνιον 70 ἕως 80 %, μαγγάνιον μόνον 120 τόννους). Ὁ λευκὸς χυτοσίδηρος παρασκευάζεται διὰ σχετικῶς ψυχρᾶς πορείας ἐκ μεταλλευμάτων τύπου Λωρραίνης (Minette), μαγνητικῶς ἐπὶ τῇ βάσει μονοπυριτικῆς σκωρίας. Μαγγάνιον ὑπολογίζεται εἰς τὴν σύνταξιν κατὰ ἓν τρίτον ἐπὶ πλέον τοῦ τελικοῦ, διότι τὸ ποσοστὸν τοῦτο σκωριοποιεῖται πρὸς ἀποφυγὴν ἀναγωγῆς περισσοτέρου πυριτίου. Λίαν καθαροὶ λευκοὶ χυτοσίδηροι, ἀπηλλαγμένοι φωσφόρου καὶ θείου, παράγονται διὰ ξυλάνθρακος, ὅστις οὐδεμίαν βλαβερὰν παράμειξιν περιέχει, ἀντιθέτως πρὸς τὸ κώκ, εἰς χώρας πλουσίας εἰς ξύλα κατ' ἀναλογίαν 800 χγρ. ξυλάνθρακος κατὰ τόννον μὲ θερμοκρασίαν ἀέρος 350°.

Ἡ παραγωγὴ χυτοσιδήρου ἀναδεύσεως καὶ χυτοσιδήρου χαλυβοποιήσεως εἶναι παρομοία μὲ χρῆσιν συνήθως μόνον κὼκ ὡς καυσίμου.

Διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ὡς ἄνω χυτοσιδήρου Θωμᾶ ἐπιδιώκεται ὑψηλὴ προσθήκη φωσφόρου, ἐν ἀνάγκῃ διὰ φωσφορούχου κρητίδος, καὶ ταχεῖα πορεία. Ὁ χρόνος ἐκκαμινεύσεως εἶναι 8 ἕως 12 ὧραι εἰς τὰς ὑψικαμίνους τῆς Ρούθ ἢ τῆς Λωρραίνης, μὲ μετάλλευμα εἰς ἀμφοτέρας Λωρραίνης καὶ παραγωγὴν μέχρι 600 τόννων κατὰ εἰκοσιτετράωρον κατὰ ὑψικάμινον, πίεσιν 0,8 χγρ. κατὰ τετρ. ἑκατοστόμ. καὶ θερμοκρασίαν ἀέρος 900°.

Διὰ παραγωγὴν τοῦ φαιοῦ χυτοσιδήρου (χυτηρίου καὶ αἱματίτου), μὲ ὑψηλὴν περιεκτικότητα εἰς πυρίτιον καὶ μέσην εἰς μαγγάνιον, μετ' ἐλαχίστου μόνον θείου καὶ φωσφόρου, πρέπει μέγα μέρος τοῦ ἄνθρακος νὰ ἀποχωρισθῇ ὡς γραφίτης. Ἐκλέγονται μεταλλεύματα ὄχι πολὺ εὐκόλως ἀναγώγιμα (μαγνητῖται καὶ αἱματῖται εἶναι καταλληλότατοι πρὸς τοῦτο). Τὰ μεταλλεύματα Λωρραίνης καὶ Λουξεμβούργου παρέχουσι χυτοσίδηρον χυτηρίου μὲ ἀρκετὴν περιεκτικότητα εἰς φωσφόρον, μὲ κατανάλωσιν κὼκ κατὰ 18 % ἀνωτέραν τῆς πορείας διὰ χυτοσίδηρον Θωμᾶ. Ἡ πορεία εἶναι θερμοτέρα, διότι ὁ φαιὸς χυτοσίδηρος καὶ ἡ σκωρία του εἶναι πλέον δύστηκτοι, ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος εἶναι 950° καὶ ὁ χρόνος ἐκκαμινεύσεως μεγαλύτερος· ἡ σκωρία εἶναι βασικωτέρα τῶν πρωτοπυριτικῶν.

Ὁ χυτοσίδηρος Βέσσεμερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πτωχὸς εἰς πυρίτιον αἱματίτης, παραγόμενος μεγάλως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ· ἡ πορεία, λόγῳ τῆς μικρᾶς περιεκτικότητος εἰς πυρίτιον καὶ μαγγάνιον, εἶναι ταχυτέρα τῆς τοῦ αἱματίτου καὶ ὑπάρχουν ἀμερικανικαὶ ὑψικάμινοι παράγουσαι 850 τόννους κατὰ εἰκοσιτετράωρον μὲ χρόνον ἐκκαμινεύσεως 12 ὡρῶν καὶ μὲ ὀλιγωτέραν κατανάλωσιν κώκ, ἤτοι 850 ἕως 1000 χγρ. κατὰ τόννον χυτοσιδήρου.

Τὸ σπιγγέλιον καὶ τὸ σιδηροπυρίτιον παράγονται συνήθως εἰς ὑψικάμινον, ἀλλὰ σήμερον τὸ σιδηρομαγγάνιον παράγεται εἰς ἠλεκτρικὰς καμίνους, ὡς καὶ τὸ σιδηρομαγγανιοπυρίτιον καὶ τὸ πυριτιοσπιγγέλιον.

Αἱ ὑψικάμινοι λειτουργοῦσι συνεχῶς ἐπὶ ἔτη μέχρις οὗ φθαρῶσιν αἱ παρειαὶ λόγῳ διαβρώσεως σκωριοποιούσης αὐτὰς ἢ ἀντιθέτως μέχρις οὗ ἐναπόθεσις ὑλῶν περιορίσῃ τὴν διατομὴν ἢ ἄλλα αἴτια ἀναγκάσωσι τὴν σβέσιν αὐτῶν. Ἡ διακοπὴ **τῆς λειτουργίας** τῆς ὑψικαμίνου εἶναι εὔκολος διὰ διακοπῆς προσφυσήσεως ἀέρος. **Εἶναι** δυνατὸν ἐν περιπτώσει ἀπεργίας, κρίσεως κτλ. νὰ παραταθῇ ἡ διακοπὴ ἐπὶ μῆνας καὶ πλέον τοῦ ἔτους, ἐὰν γίνωσι γομώσεις τινὲς ἄνευ μεταλλεύματος μετ' ἀσβεστολίθου πρὸς τῆξιν τῆς τέφρας τῆς καυσίμου ὕλης καὶ κατόπιν κανονικαὶ γομώσεις, μέχρις οὗ ἡ παραγομένη ἄσβεστος φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῶν προφυσίων· κενοῦται τὸ χωνευτήριον καὶ πληροῦται λεπτοῦ ἄνθρακος, ἀφαιροῦνται τὰ προφύσια, κλείονται αἱ ὀπαὶ καὶ καλύπτεται μὲ λεπτὸν μετάλλευμα καὶ ἄργιλλον τὸ ἄνω μέρος τῶν ἐν τῇ ὑψικαμίνῳ ὑλῶν. Ἡ κάμινος παραμένει θερμή, εἶναι δ' εὔκολος ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἡ ἐπανάληψις τῆς λειτουργίας αὐτῆς διὰ προσφυσήσεως ἀέρος καὶ ἀφαιρέσεως τοῦ καλύμματος. Ἡ σβέσις τῆς ὑψικαμίνου γίνεται σήμερον διὰ προσθήκης γομώσεων ἀσβεστολίθου, ὅστις, μεταβαλλόμενος εἰς ἄσβεστον, ἀφαιρεῖ πολλὴν θερμότητα ἐκ τῆς ὑψικαμίνου καὶ παραμένων ἄτηκτος ἐμποδίζει τὴν ἔμφραξιν αὐτῆς διὰ στερεοποιήσεως τῶν ὑλῶν. Ἡ προσφύσησις ἐξακολουθεῖ μέχρις οὗ κατέλθωσιν αἱ ὗλαι εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀκροφυσίων. Ἀφαιροῦνται τὰ κλεῖστρα, ἵνα μὴ καῶσιν ὑπὸ τῶν θερμῶν ἀερίων ἢ περιβρέχονται ἀφθόνως, ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἀνωμαλίαι πορείας εἶναι ἡ ψυχρὰ πορεία, ἡ ὠμὴ πορεία, ἡ παράγουσα λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς ἄνθρακος ἀντὶ χυτοσιδήρου ἄγριον δύστηκτον χάλυβα, ὅστις παραμένει ἄτηκτος, καὶ ἡ ταχεῖα ψυχρὰ πορεία. Θεραπεύονται ἀντὶ μεγάλης αὐξήσεως τῆς καυσίμου δι' αὐξήσεων τῆς θερμοκρασίας τοῦ προσφυσωμένου ἀέρος. Ὁ σχηματισμὸς συγκολλημάτων (accrochage), ἤτοι διακοπὴ τῆς καθόδου τῶν ὑλῶν ἐπί τινας ὥρας μὲ βιαίαν πτῶσιν, ἐπέρχεται μὲ ὠμὴν πορείαν ἢ καὶ μὲ λίαν θερμὴν ἐλλείψει μεταλλευμάτων. Ἡ θερμοκρασία ὑψοῦται ἀνερχομένη εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς καμίνου ἢ καὶ λόγῳ λίαν ἀσβεστούχου γομώσεως πυριμάχου καὶ δυστήκτου. Ἐπίσης γίνονται ἐμφράξεις ἐπικίνδυνοι δι' ἀποθέσεως κονιώδους ἄνθρακος ἐξ ἀποσυνθέσεως τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, δυνάμεναι νὰ προκαλέσωσιν ἔκρηξιν τῆς ὑψικαμίνου κτλ. Τὰ συγκολλήματα καταπολεμοῦνται διὰ διαφόρων τρόπων μεταβολῆς τῆς συντάξεως τῆς πιέσεως καὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος, τῆς ἐσοχῆς τῶν ἀκροφυσίων κτλ. Γίνονται καὶ στερεοποιήσεις σιδήρου (loup de fer), τηκόμεναι διὰ πορείας λίαν θερμῆς, διὰ τοποθετήσεως φλέκτου μὲ πετρέλαιον εἰς τὴν θέσιν διατρήσεως τῆς παρειᾶς κτλ. Ταῦτα ἐφ' ὅσον διέρχεται ὁ ἀήρ, ἀλλ' ὅταν δὲν διέρχηται, τοποθετοῦνται ὑψηλότερον τοῦ συγκολλήματος προφύσια, ἀνοίγεται ἡ παρειὰ καὶ θραύεται τὸ συγκόλλημα διὰ μοχλοῦ. Σήμερον χρησιμοποιεῖται καὶ τῆξις δι' ὀξυγόνου. Αἱ ἐπισκευαὶ τῶν παρειῶν τοῦ φάρυγγος ἐν πορείᾳ εἶναι ἀρκετὰ εὔκολοι· γίνονται μερικαὶ γομώσεις μὲ κὼκ καὶ σκωρίαν, ἀφήνονται νὰ κατέλθουν αἱ ὗλαι κάτω τοῦ βλαβέντος μέρους, διακόπτεται ἡ προσφύσησις, κενοῦται τὸ χωνευτήριον, καλύπτονται αἱ ὗλαι διὰ κώνεως σκωρίας, ἵνα μὴ ἐκλύηται τὸ ἐπικίνδυνον μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, καὶ τότε μὲ κατάλληλον ἀερισμὸν δύνανται νὰ κατέλθουν οἱ τεχνῖται ἐντὸς τῆς καμίνου διὰ τὴν ἐπισκευήν.

Ἀναμεικτῆρες χυτοσιδήρου (Mélangeurs de fonte). Ἀπό τινων δεκαετηρίδων χρησιμοποιοῦνται μεταξὺ τῶν ὑψικαμίνων καὶ τῶν χαλυβουργείων ἀναμεικτῆρες, εἰς τοὺς ὁποίους χύνεται καὶ ἐναποταμιεύεται ἐπί τινα χρόνον ὁ ὑγρὸς χυτοσίδηρος καὶ ὅπου ἐπέρχεται συγχρόνως σημαντικὴ ἀποθείωσις αὐτοῦ. Διευκολύνεται συγχρόνως ἡ τροφοδότησις τῶν χαλυβουργείων ἐκ πλειόνων ὑψικαμίνων, ἐπιτρεπομένης ποιᾶς τινος ἐλαστικότητος λειτουργίας καὶ ἐξισουμένης ἐπαρκῶς τῆς συνθέσεως τοῦ χυτοσιδήρου. Συνήθως τὰ χαλυβουργεῖα κατεργάζονται περὶ τοὺς 1000 τόννους ἡμερησίως. Οἱ ἀναμεικτῆρες ἔχουσι περιεκτικότητα 250 τόννων χυτοσιδήρου καὶ σχῆμα μεγάλου στρόμβου ἀπιοειδοῦς κεκλιμένου, γεμιζομένου δι' ὀπῆς ἄνω εὑρισκομένης καὶ κενουμένου διὰ τοῦ στομίου διὰ μετακλίσεως μέσῳ ὑδραυλικοῦ ἐμβόλου. Γίνονται καὶ μεγαλύτεροι ἀναμεικτῆρες, ὄγκου 500 ἕως 2000 τόννων χυτοσιδήρου, ὁπότε προτιμᾶται νὰ ἔχωσι διάταξιν ὁριζοντίαν μὲ κυλινδρικὴν τὴν κάτω ἐπιφάνειαν ἢ ἐντελῶς κυλινδρικοὶ καὶ τοποθετημένοι ἐπὶ τροχῶν (στροφέων), ἵνα στρέφωνται πρὸς κένωσιν διὰ πλαγίας κατακλίσεως. Ἐνίοτε οἱ ἀναμεικτῆρες εἶναι μεγάλοι, ἵνα δέχωνται τὸν χυτοσίδηρον τῶν Κυριακῶν, διότι κατὰ τὰς Κυριακὰς διακόπτεται συνήθως ἡ λειτουργία τῶν χαλυβουργείων, ἐνῷ αἱ ὑψικάμινοι ἐξακολουθοῦν τὸ ἔργον των. Ἡ χρῆσις μεγάλων ἀναμεικτήρων ἐπιτρέπει τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀνατήξεως. Οἱ ἀναμεικτῆρες οὗτοι θερμαίνονται τὴν Κυριακὴν καὶ τὴν Δευτέραν δι' ἀερίου μετὰ ἐπανακτητῶν θερμότητος Siemens. Κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας οἱ ἀναμεικτῆρες δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην θερμάνσεως. Οἱ ἀναμεικτῆρες βελτιώνουσι τὸν χυτοσίδηρον πολλαχῶς, διότι γίνεται ἀποθείωσις ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ μαγγανίου· τὸ θειοῦχον μαγγάνιον ἐπιπλέει καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν ἐπιπλέουσαν σκωρίαν. Ἡ ἀντίδρασις βοηθεῖται διὰ προσθήκης ὀλίγης ἀσβέστου. Ἡ ἀποθείωσις ἀρχίζει εἰς τὸν χυτῆρα, δι' οὗ προσκομίζεται ὁ χυτοσίδηρος. Εἰς τοὺς ἀναμεικτῆρας γίνεται πολλάκις προκάθαρσις τοῦ χάλυβος Siemens-Martin. Ἐκ τῶν ἀναμεικτήρων ὁ ὑγρὸς χυτοσίδηρος παραλαμβάνεται πάλιν διὰ χυτήρων καὶ φέρεται εἰς τὰ χαλυβουργεῖα.

Ἠλεκτρικαὶ ὑψικάμινοι. Ἐγκαταστάσεις ὑψικαμίνων ἠλεκτρικῶν, λειτουργουσῶν κανονικῶς, ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ 1907 ἐν Domnarfet τῆς Σουηδίας καὶ ἐν Νορβηγίᾳ. Τῷ 1920 ὑπῆρχον 13 τοιαῦται ἐν Σουηδίᾳ, παράγουσαι τὸ μέγιστον τῆς παραγωγῆς χυτοσιδήρου αὐτῆς, ἀνωτέρας πάντοτε ποιότητος, σχεδὸν ἄνευ θείου. Εἶναι κατάλληλοι δὲ μόνον δι' οἰκονομικὰς ὑδραυλικὰς δυνάμεις εἰς χώρας πλουσίας, ὡς ὁ Καναδᾶς, ἡ Σκανδιναυΐα, ἡ Ἰταλία καὶ αἱ Ἄλπεις, λόγῳ τῆς μεγάλης καταναλώσεως ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἣν ἀπαιτοῦσιν. Ἡ ἠλεκτρικὴ ὑψικάμινος τοῦ Domnarfet, ὀφειλομένη εἰς τοὺς μηχανικοὺς Grönwall, Lindblad καὶ Stalhane, ὡς καὶ αἱ μετέπειτα κατασκευασθεῖσαι ἔχουσι τὸ σχῆμα μικρᾶς ὑψικαμίνου, ἀλλ' εἰς τὸ χωνευτήριον εἰς τὸ ὕψος τῶν προφυσίων διατίθενται τρία (ἕως 8) ἠλεκτρόδια, δι' ὧν γίνεται ἡ θέρμανσις· αὕτη τελεῖται ἀποκλειστικῶς δι' ἠλεκτρισμοῦ, ὁ δὲ προστιθέμενος ἄνθραξ ὑπὸ μορφὴν ξυλάνθρακος ἢ κὼκ ἢ καὶ ἀμφοτέρων εἰς ἀναλογίας 350 χγρ. κατὰ τόννον χυτοσιδήρου, ἀντὶ τῶν 900—1.200 χγρ. διὰ τὰς συνήθεις ὑψικαμίνους, χρησιμεύει μόνον πρὸς ἀναγωγὴν τοῦ μεταλλεύματος. Ἀπαιτεῖται κατανάλωσις ρεύματος 2.300 ὡριαίων χιλιοβάττων κατὰ τόννον χυτοσιδήρου· ἓν δὲ ἐτήσιον χιλιόβαττον (8.760 ὡριαῖα χιλιόβαττα) **παράγει 3,6 τόννους χυτοσιδήρου ἐτησίως. Χρησιμοποιεῖται ρεῦμα ἐναλλασσόμενον τριφασικὸν 40 βόλτ καὶ 25 περιόδων. Παράγεται καμιναέριον** διὰ προσφυσήσεως πολὺ πλουσιώτερον εἰς ἐνέργειαν (2.200 θερμίδων ἀντὶ 1.000 τῶν καμιναερίων τῶν συνήθων ὑψικαμίνων). Αἱ ἀντιδράσεις εἶναι ὀλίγον διάφοροι. Ἓν τρίτον τῶν καμιναερίων μετὰ κάθαρσιν προσφυσᾶται ἐκ νέου εἰς τὴν κάμινον καὶ ψύχει οὕτω τὰ λίαν θερμὰ θολωτὰ κάτω μέρη τῆς καμίνου, ἅτινα ὑπόκεινται εἰς ὑπερθέρμανσιν, ἐμπλουτίζεται ἐκ νέου εἰς μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος παρουσίᾳ τοῦ ἄνθρακος τῆς γομώσεως καὶ συντελεῖ εἰς ἔμμεσον ἀναγωγὴν τῶν μεταλλευμάτων. Ἡ προσφυσωμένη ποσότης ἀέρος εἶναι μικρὰ (300 ἕως 400 μέτρα κυβικὰ κατὰ τόννον χυτοσιδήρου), ἡ θερμοκρασία τῆς καμίνου κατέρχεται ταχέως πρὸς τὰ ἄνω μέρη τῆς καμίνου καὶ ἡ ζώνη ἀναγωγῆς εἶναι πολὺ ταπεινοτέρα. Διὸ καὶ ἔμμεσος ἀναγωγὴ διὰ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος γίνεται μόνον διὰ τὰ 10 % τῆς γομώσεως, ἀντὶ τῶν 50 ἕως 70 % τῆς συνήθους ὑψικαμίνου. Ἡ ἄμεσος ἀναγωγὴ διὰ τοῦ ἄνθρακος ἐκτείνεται εἰς τὰ 90 % τῆς γομώσεως. Αἱ ὑψικάμινοι εἶναι, λόγῳ τοῦ μικροῦ ὄγκου τῶν ἀερίων, πολὺ μικρότεραι τῶν συνήθων ὑψικαμίνων ἴσης ἀποδόσεως· παράγουσι δὲ συνήθως 20 ἕως 40 τόννους εἰς 24 ὥρας.

Αἱ ἠλεκτρικαὶ ὑψικάμινοι χρησιμοποιοῦνται μεγάλως διὰ τὴν παρασκευὴν σιδηροκραμάτων (σιδηροπυριτίου κλπ.), χρησιμοποιουμένων ὡς προσθεμάτων εἰς τὴν χαλυβουργίαν. Ἡ ἠλεκτρικὴ κάμινος χρησιμοποιεῖται ἐξ ἄλλου εἰς τὴν χαλυβουργίαν διὰ δευτέραν τῆξιν ἢ βελτίωσιν τοῦ χυτοσιδήρου, ἀντικαθιστῶσα τὸ φρεάτιον ἢ τὴν φλογοβόλον κάμινον ἀνατήξεως τῶν χυτηρίων. Παράγεται φαιὸς χυτοσίδηρος χυτηρίου ἀνωτέρας ποιότητος, καλούμενος ἐν Ἀμερικῇ *ἡμιχάλυψ*. Διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καὶ καταλλήλων ἠλεκτροδίων δύναται νὰ ὑψωθῇ ἡ θερμοκρασία, ὥστε νὰ παραχθῇ καὶ διατηρηθῇ λεπτόρρευστος χυτοσίδηρος πτωχὸς εἰς ἄνθρακα, πυρίτιον, θεῖον καὶ φωσφόρον. Ἐπίσης ἡ ἠλεκτρικὴ κάμινος χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν συνθετικοῦ χυτοσιδήρου.

Κατὰ τῷ 1920 ὁ Γάλλος μηχανικὸς L. P. Basset ἔλαβε προνόμια χρήσεως τῆς πολλάκις δοκιμασθείσης προηγουμένως περιστροφικῆς καμίνου (τῆς σιμεντοποιίας καὶ φρύξεως) πρὸς παραγωγὴν ἀπ' εὐθείας ἐλατοῦ σιδήρου ἢ χάλυβος ἐκ μεταλλευμάτων, μὲ ἠλεκτρικὴν θέρμανσιν, ἄνευ ὅμως σημαντικοῦ πλεονεκτήματος ἔναντι τῶν γνωστῶν μεθόδων παραγωγῆς ἀπ' εὐθείας διὰ χαμηλῆς ἑστίας.

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

χυτοσιδηροῦς, —ᾶ, —οῦν· ὁ ἐκ χυτοσιδήρου κατεσκευασμένος, ἀντίθ. *σφυρήλατος*.

χυτοχάλυψ (ὁ) [*Μεταλλ.*]. Καλεῖται οὕτως ὁ χάλυψ, ὁ ὑποστὰς χύσιν ἐντὸς εἰδικῶν τύπων διὰ τὴν κατασκευὴν χυτῶν ἀντικειμένων. Πρότερον ἐθεωρεῖτο κατάλληλος δι' ἐπιτυχῆ χύσιν μόνον ὁ ἡμιμαλακὸς χάλυψ, σήμερον ὅμως κατασκευάζονται χυτὰ ἐκ χάλυβος ἀντικείμενα ἐξ ὅλων τῶν κατηγοριῶν τῶν χαλύβων, ἀκόμη καὶ ἐκ τῶν εἰδικῶν. Κυρία χρησιμοποίησις τοῦ χυτοῦ χάλυβος γίνεται εἰς τὴν κατασκευὴν κυλίνδρων ἐλάστρων, τροχῶν ἁμαμαξῶν καὶ βαγονίων, βάσεων μηχανῶν κτλ. Ἀντικείμενον κατασκευασθὲν ἐκ χυτοῦ χάλυβος εἶναι ὀλιγώτερον ἀνθεκτικὸν ἀπὸ ἀντίστοιχον κατασκευασθὲν διὰ μηχανικῆς κατεργασίας.

χύτρα (ἡ)· μαγειρικὸν σκεῦος, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ἔδεσμα παρασκευάζεται διὰ βρασμοῦ, κοιν. *κατσαρόλα*: «χύτρα χαλκῆ» ἄλλως *τέτζερες*, «χύτρα πηλίνη» ἄλλως *τσουκάλι*.

— **χύτρα *γιγάντων*** (Riesentopf, Riesenkessel) [*Γεωλογ.*]. Ὀπὴ τοῦ ἐδάφους, ὁμοία πρὸς χύτραν ἢ λέβητα, παραχθεῖσα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς κοίτης παγετῶνος ἢ ποταμοῦ παρὰ τοὺς πόδας καταρρακτῶν διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐνεργείας λίθου ἢ κροκάλης τινός, τιθεμένης εἰς περιστροφικὴν κίνησιν, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς μάζης τοῦ παγετῶνος καὶ διὰ μέσου ρήγματος αὐτοῦ κατερχομένου ὕδατος, εἴτε ὑπὸ τῆς στροβιλοειδοῦς κινήσεως τῶν πιπτόντων ὑδάτων τοῦ καταρράκτου. Αἱ χύτραι γιγάντων παρουσιάζονται εἰς μέρη τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὅταν οἱ παγετῶνες ἀποσύρωνται. Οὐχὶ σπανίως φέρουσιν ἐπὶ τῆς λείας αὐτῶν ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας σπειροειδεῖς ρυτίδας, ἐπὶ τοῦ πυθμένος δ' αὐτῶν εὑρίσκονται εἰσέτι αἱ σφαιρικαὶ κροκάλαι. Ἄφθονοι χύτραι γιγάντων παρουσιάζονται παρὰ τὴν Λουκέρνην, εἰς τὸ Νότιον Τυρόλον καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Νουβίας καὶ τῆς Λιβύης παρουσιάζονται παρόμοιαι χύτραι, ἀποτέλεσμα τῆς διαβρωτικῆς ἐνεργείας τῶν στροβιλοειδῶν ἀνέμων τῆς ἐρήμου, δι' ὃ καὶ αἰολικαὶ χύτραι καλοῦνται.

Γ. Κ. Γ.

Χύτρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ κατὰ τοὺς Λατίνους γεωγράφους (Chytra) ἀρχαία ὀνομασία ἐρημονήσου ἀποκρήμνου, κειμένης 25 στάδια νοτίως τοῦ λιμένος Σκάνδεια (νῦν Καψάλι) τῶν Κυθήρων. Ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ὠνομάζετο Ovo, ἣν ὀνο-

Digitized by Google

μισίαν ἐξακολουθεῖ σημειῶν ὁ ἀγγλικὸς χάρτης (Ovo islet: ὑψόμ. 647 ποδ., πλάτ. 38° 05′ 15″ Β., μῆκ. 22° 59′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia. Ὑπὸ ἐνίων ναυτικῶν ὀνομάζεται *Κυψέλη*, εἶναι ὅμως γενικῶς γνωστὸν ὡς *Αὐγὸ* ἢ *Αὐγονῆσι*. Σ. Ε. Λ.

Χυτράδες [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Δρογγυλίου τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 210 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τσιομλέκ-κιοΐ*.

Χυτραῖος (Chytraeus, γερμ. Kochhafe), ***Δαυΐδ***. Γερμανὸς λουθηρανὸς θεολόγος (1531—1600). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Ροστὸκ καὶ ἐξέδωκε πολλὰ θεολογικὰ ἔργα, ἐν οἷς καὶ «Ἱστορίαν τῆς Αὐγουσταίας ὁμολογίας», καὶ ἱστορικά, ὡς τὸ «Χρονικὸν τῆς Σαξονίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1500 μέχρι τοῦ 1595» καὶ τὸ «De statu Ecclesiarum hoc tempore in Graecia, Asia, Africa, Ungaria, Boemia etc.» (Φραγκφούρτη 1580). Ε. Γ. Π.

χυτριδιοειδῆ (τά), ἢ ***χυτριδιίδαι*** (οἱ) (Chytridiaceae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μυξομυκήτων*, περιλαμβάνουσα μικροσκοπικοὺς παρασιτικῶς ἐνδιαιτωμένους μύκητας ἐπὶ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *χυτρίδιον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

χυτρίδιον (τὸ) (Chytridium) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *χυτριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ παρασιτικῶς ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ τῶν κορμῶν διαφόρων δένδρων. Δ. Ν. Π.

χυτρίνδα. Παιδιὰ τῶν ἀρχαίων, ποικιλοτρόπως παραδοθεῖσα. Κατ' αὐτήν, παῖς τις, ἐν μέσῳ τοῦ κύκλου τῶν ὁμοπαικτῶν ἱστάμενος, κρατεῖ χύτραν διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τύπτουν δὲ αὐτὸν οἱ λοιποὶ περιστρεφόμενον, ἐνῷ τὸν ἐρωτοῦν: «Τίς τὴν χύτραν;». Ὁ κρατῶν τὴν χύτραν ἀπαντᾷ: «Ἐγώ, Μίδας» καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐγγίσῃ διὰ τοῦ ποδὸς ἕνα τῶν τυπτόντων αὐτόν. Ὁ οὕτω θιγεὶς ὑποκαθιστᾷ αὐτὸν ἐν τῇ παιδιᾷ. Κατ' ἄλλην παραλλαγήν, ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἵσταται ὄρθιος, ἔχων προστάτην κρατοῦντα τὴν κεφαλήν του, ἐμποδίζοντα τοὺς λοιποὺς νὰ τὸν κτυπήσωσι καὶ προσπαθοῦντα, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῇ, νὰ θίξῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν. Π. Ν. Π.

Χύτριον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Σαράντα Ἐκκλησιῶν τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 338 κατ. καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων ***Κοτζᾶ-Χιδήρ***.

Χύτριον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τόπος τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Ἰωνίᾳ, κείμενος ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τοῦ Ἑρμαίου κόλπου (κόλπος τῆς Σμύρνης) πρὸς Δ. τῆς Σμύρνης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου «πρότερον ἵδρυντο Κλαζομεναί» (*Στράβ*. XIV, 645). Τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐπέχει ἡ νῦν Σκάλα Βουρλῶν, κειμένη 40 χλμ. πρὸς Δ. τῆς Σμύρνης, ἐπὶ τῆς δυτικῆς μασχάλης τῶν Κλαζομενῶν, χρησιμεύουσα ὡς ἐπίνειον τῶν Βουρλῶν. Α. Θ. Σ.

χυτροειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ χύτραν, ὁ ἔχων σχῆμα χύτρας.

Χύτροι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Ἡ δεκάτη τρίτη ἡμέρα τοῦ ἀττικοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός, οὖσα ἐν ταὐτῷ ἡ τρίτη καὶ τελευταία ἡμέρα τῶν Ἀνθεστηρίων. Κατ' αὐτὴν ἐλάμβανε χώραν ἡ ἑορτὴ τῶν Χυτρῶν (περὶ ὧν βλ. *Ἀνθεστήρια καὶ Διονύσια*, τ. Θ′ σ. 398 α′).

Χύτροι, ἢ ***Χύτρον***, ἢ ***Χύτρος*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Κύπρου, κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας. Κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ὑπῆρξεν ἕδρα ἐπισκόπου. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τὸ ὄνομά της ἐλησμονήθη καὶ ἡ περιοχή, ἐν ᾗ ἦτο ἐκτισμένη, ὠνομάσθη Ἅγιος Δημητριανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν εὑρίσκονται πλεῖστα ἐρείπια καὶ σαρκοφάγοι χριστιανικῶν χρόνων, διενηργήθησαν δὲ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τῆς σουηδικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς κατὰ τὰ ἔτη 1927—1929. Α. Κ. Α.

Χύχας, ***Ναθαναὴλ*** Ἀθηναῖος λόγιος κληρικός, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ′ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ′ ἑκατονταετηρίδος. Διατελῶν ἐφημέριος τῆς ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος, ἐδίδαξεν ἐπὶ τριετίαν (1614—1617) ἐν τῷ ἑλληνικῷ φροντιστηρίῳ καὶ κατόπιν μεταβὰς εἰς Κέρκυραν ἀπέθανεν ἐκεῖ. Συνέγραψεν «Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα», ὅπερ, ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου ἐν Λειψίᾳ τῷ 1869, μετεφράσθη ἀραβιστί. Δύο ἄλλα ἀντιρρητικὰ κατὰ Λατίνων ἔργα αὐτοῦ κεῖνται ἀνέκδοτα ἐν χειρογράφῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου. Ε. Γ. Π.

Χωαρηνή, ἡ ***Χωρήνη*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χώρα τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας ἐν Ἀριανῇ, κειμένη παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Μηδίας καὶ Παρθίας πρὸς νότον τῶν Κασπίων Πυλῶν. Πρωτεύουσα αὐτῆς ἦτο ἡ *Ἀπάμεια* ἡ *Ραγιανή*, κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα (XI, 514) μετὰ τῆς Κωμισηνῆς ἀπετέλει τμῆμα τῆς Παρθίας ἢ Παρθυαίας. Σήμερον καλεῖται Khouar. Α. Θ. Σ.

— **Χωαρινή**, ἢ ***Χααρηνὴ*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χώρα τῆς Ἀσίας, κειμένη δεξιὰ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μεταξὺ τῆς Ἀραχωσίας (Ἀφγανιστὰν) καὶ τῆς Γεδρωσίας (Βελουχιστὰν) πρὸς Δ. καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδιῶν πρὸς ἀνατολάς. Ταύτην διέσχισε τῷ 325 π. Χ. μέρος τῆς στρατιᾶς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὸν Κρατερὸν (*Στράβ*. XV, 725). Α. Θ. Σ.

Χῶβα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Β. Ἀφρικῆς, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Μαυριτανίας Καισαρηνσίας (28 μίλια πρὸς Ἀν. τῶν Σαλδῶν). Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἰσοπολῖτις (municipium). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ νῦν Ziama, ὅπου σῴζονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

Χῶβος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Κολχίδος ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, περὶ τὰ 180 στάδια ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Φάσιδος (*Ἀρρ*. Περίπλ. Εὐξ. Πόντ. 14). Ταυτίζεται μὲ τὸν σημερινὸν Khopis. Α. Θ. Σ.

Χῶγκινς (Huggins), *σὲρ* ***Οὐΐλλιαμ***. Ἄγγλος ἀστρονόμος (1824—1910). Ἐσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἄστεως τοῦ Λονδίνου, ἔχων δὲ κλίσιν πρὸς τὴν ἀστρονομίαν, ἵδρυσεν ἰδιωτικὸν ἀστεροσκοπεῖον ἐν Tulse Hill εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ Λονδίνου, ἔνθα ἀρχικῶς μὲν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν παρατηρήσεων, κατόπιν δὲ εἰς φασματοσκοπικὰς ἐρεύνας. Τὰ πρῶτα πορίσματα τῶν ἐρευνῶν, εἰς ἃς κατέγινε μετὰ τοῦ καθηγητοῦ W. A. Miller, ἀνεκοινώθησαν τῷ 1863 εἰς τὴν «Βασιλικὴν Ἑταιρείαν» τοῦ Λονδίνου ἐν ὑπομνήματι ὑπὸ τὸν τίτλον: «Αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος ἀπλανῶν τινων». Ὁ Χῶγκινς πρῶτος προσεπάθησε νὰ λάβῃ φωτογραφίας τῶν φασμάτων τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀλλ' ἡ τότε ἐν χρήσει μέθοδος δι' ὑγροῦ κολλοδίου συνήντα τόσας δυσκολίας, ὥστε ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς εἰς εὑρεῖαν κλίμακα. Ἀφότου ὅμως ἀνεκαλύφθησαν αἱ ξηραὶ φωτογραφικαὶ πλάκες, ὧν ἡ χρῆσις ἐπέτρεπε τὴν παράτασιν τῆς ἐκθέσεως ἐπὶ πολλὰς ὥρας, ἤρχισαν κατὰ τὸ 1875 αἱ θριαμβευτικαὶ ἐπιτυχίαι τοῦ Χῶγκινς.

Χάρις εἰς τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἀπεδείχθη ἀπὸ τοῦ 1865 ὅτι οἱ πλανητοειδεῖς καὶ οἱ ἀκανόνιστοι νεφελοειδεῖς ἀποτελοῦνται ἐκ φωτοβόλου ἀερίου. Τῷ 1866 ἡ φασματοσκοπικὴ παρατήρησις τοῦ Νέου Βορείου Στεφάνου ἀπέδειξεν ὅτι ὁ καινοφανὴς οὗτος ἀστὴρ κατὰ τὴν ἀνάλαμψίν του περιεβάλλετο ἀπὸ φωτοβόλον ὑδρογόνον. Τῷ 1868 αἱ φασματοσκοπικαὶ ἔρευναί του ἐπὶ τῶν κομητῶν ἀπεκάλυψαν τὴν ἐπ' αὐτῶν παρουσίαν ἄνθρακος. Τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐφαρμόζων τὴν ἀρχὴν τοῦ Doppler, ἐπεδίωξε τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἀκτινικῶν ταχυτήτων τῶν ἀπλανῶν. Ὁ Χῶγκινς κατέγινεν ἐπίσης εἰς τὴν φασματοσκοπικὴν μελέτην τοῦ Ἡλίου, ὑποδείξας τρόπον προσδιορισμοῦ τοῦ σχήματος τῶν προεξοχῶν αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἐρεύνας του ἔσχε πάντοτε πολύτιμον βοηθὸν καὶ συνεργάτην τὴν σύζυγόν του Μαργαρίταν, ἥτις κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τὴν διπλῆν γραμμὴν τοῦ ἀσβεστίου καὶ νὰ βεβαιώσῃ οὕτω τὴν προέλευσιν τῆς ἀναλόγου γραμμῆς, ἥτις ἀπαντᾷ ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι.

Ὁ Χῶγκινς ἔλαβε τῷ 1897 τίτλον εὐγενείας, τῷ δὲ 1902 τὸ παράσημον τῆς ἀξίας (Order of Merit). Τῷ 1891 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Βρεττανικῆς Ἀστρονομικῆς Ἑνώσεως, ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ 1905 πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λονδίνου, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐτιμήθη διὰ τῶν μεταλλίων Royal, Copley καὶ Rumford. Τέσσαρες ἐκ τῶν προεδρικῶν λόγων του ἀνεδημοσιεύθησαν εἰς εἰκονογραφημένον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «The Royal Society» (1906). Πίναξ τῶν ἐπιστημονικῶν του ἐργασιῶν περιλαμβάνεται ἐν τῷ συγγράμματι, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς συζύγου του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Atlas of representative stellar Spectra» (1899) καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ἐτιμήθησαν ἀμφότεροι ὑπὸ τοῦ Actonian prize of the Royal Institution. Τὰ διάφορα ὑπομνήματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς τὰς «Philosophical Transactions» καὶ εἰς ἄλλα περιοδικά, συνελέγησαν τῷ 1909 καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἴδιον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Scientific Papers of Sir W. Huggins». Πέντε περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χῶγκινς ἀπέθανε καὶ ἡ σύζυγός του (1915). Σ. Π.

Χώζεψι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ νομοῦ Ἄρτης (βλ. λ. *Χώσεψι*).

Χωζιβᾶ (ἢ ***Χουζιβᾶ***), ***μονή***. Περίφημος μονὴ τῆς Παλαιστίνης, κειμένη ἐν ἐσχατιᾷ χαράδρας ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Ἱεριχὼ ὁδοῦ καλουμένης ὑπὸ τῶν Ἀράβων *Οὐὰδ-Κέλτ*. Πιθανώτατα ἐκτίσθη τὸν Ε′ αἰῶνα ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ὑπὸ 5 μοναχῶν καὶ κατόπιν συνεπληρώθη ὑπό τινος *Ἰωάννου*, γενομένου ὕστερον μητροπολίτου Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ. Λεηλατηθεῖσα ὑπὸ τῶν Περσῶν τῷ 614, ἀνῳκοδομήθη καὶ ἤκμαζε μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε μεταβληθεῖσα εἰς ποιμνιοστάσιον ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατεστράφη. Ἀνῳκοδομήθη καὶ πάλιν τῷ 1878 ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀλατζάτων τῆς Ἐρυθραίας μοναχοῦ Καλλινίκου. Ε. Γ. Π.

Χώζοβα [*Γεωγρ.*]. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ψωφὶς* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας.

Χῶθορν (Hawthorne), ***Ἰουλιανός***. Ἀμερικανὸς μυθιστοριογράφος, υἱὸς τοῦ Ναθαναήλ, γεννηθεὶς τῷ 1846. Ἐσπούδασε μηχανικός, παρακινούμενος ὅμως ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας, ἣν ἐσημείωσαν διηγήματά του δημοσιευθέντα εἰς περιοδικά, ἀφωσιώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ γράμματα καὶ μεταβὰς εἰς Εὐρώπην διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ, συνεργαζόμενος εἰς τὰς ἐπιθεωρήσεις «Contemporary Review» καὶ «Harper's Magazine». Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τά: «Saxon Studies» (1875), «Garth» (1877), «The Laughing Mill» (1878), «Archibald Malmaison» (1879), «Yellow Cap» (1880), «Fortune's Fool» (1881), «Dust» (1882), «An American Penman» (1888). Χ. Δ.

—**Χῶθορν** (Hawthorne), ***Ναθαναήλ***. Ἀμερικανὸς μυθιστοριογράφος (1804—1864). Κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας ἀγγλικῆς καταγωγῆς, ἐγκατασταθείσης ἐν Ἀμερικῇ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος. Ἤρχισε γράφων ἀπὸ τοῦ 1825, τὰ πρῶτα ὅμως ἔργα του, ἐκδοθέντα τῷ 1737 ὑπὸ τὸν τίτλον «Twicetold Tales», δὲν προεκάλεσαν κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἐνδιαφέρον. Μετά τινα ἔτη ὁ Χῶθορν ἀπετέλεσεν ἐπί τινα ἔτη μέλος φαλανστεριανῆς ἀποικίας οἰκούσης ἐν τῇ περιφερείᾳ Ρῶξμπερυ, ἀκολούθως δὲ περιέγραψε τὰς ἐντυπώσεις του εἰς τὸ ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Blithedale», σημειῶσαν σημαντικὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ φήμη του ὅμως ἡδραιώθη ὁριστικῶς διὰ τοῦ ψυχολογικοῦ μυθιστορήματος «The Scarlet Letter», σημειώσαντος μεγίστην ἐπιτυχίαν. Ἔγραψεν ἀκολούθως τὸ ψυχολογικὸν καὶ ἀλληγορικὸν μυθιστόρημα «The House of the Seven Gables» (1851) καὶ ἐδημοσίευσε πλῆθος ποιημάτων, παλαιῶν μύθων, ἀφηγήσεων διὰ νέους καὶ νεάνιδας καὶ βιογραφίας. Τῷ 1852 διωρίσθη προξενικὸς ὑπάλληλος ἐν Λίβερπουλ, τῇ ὑποστηρίξει τοῦ προέδρου τῆς ὁμοσπονδίας Πήρς, παλαιοῦ συμμαθητοῦ του, τοῦ ὁποίου εἶχε συγγράψει τὴν βιογραφίαν, καὶ παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Εὐρώπῃ, ἐπισκεφθεὶς πλείστας χώρας αὐτῆς, περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψεν ἐνδιαφερούσας ἐντυπώσεις. Χ. Δ.

Χώϊκ (Hawick) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Σκωτίας, πρὸς τὰ ΝΑ. τῆς χώρας, ἐν τῇ κομιτείᾳ Ρόξμπουργκ. Κάτ. 18.350. Κεῖται ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Σλίτριγκ καὶ Τέβιοτ, εἰς ἀπόστασιν 84 χλμ. ΝΑ. τοῦ Ἐδιμβούργου. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν μαλλίνων ὑφασμάτων καὶ διεξάγει ἐμπόριον κτηνῶν. Μ. Δ. Β.

Χὼκ (Hawke), ***Ἐδουάρδος***, *λόρδος* —. Ἄγγλος ναύαρχος (1705—1781). Καταταχθεὶς νεαρώτατος ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸ ναυτικόν, διεκρίθη εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἱσπανίας πόλεμον 1739—1743, καθ' ὃν ὑπερήσπισε τὰς νήσους Μπαρμπάντος, καὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς Τουλῶνος ἐναντίον τῶν Γάλλων ναυμαχίαν τοῦ 1744. Τῷ 1746 προήχθη εἰς ὑποναύαρχον καὶ διωρίσθη ὑπαρχηγὸς τοῦ στόλου τῆς Μάγχης. Ναυλοχῶν τότε πρὸ τῆς Λὰ Ροσέλ, κατεναυμάχησε τὸν γαλλικὸν στόλον τοῦ ναυάρχου Ἐταντυέρ, οὗτινος διεσώθησαν δύο μόνον πλοῖα. Προαχθεὶς εἰς ἀντιναύαρχον, ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Τῷ 1756 διωρίσθη στόλαρχος τῆς Μεσογείου, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἀνεφοδιάσῃ ἐγκαίρως τὴν πολιορκουμένην Μινόρκαν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ναυάρχου, ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ προσβάλῃ τὴν Ροσφόρ, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀποβατικὸν ἄγημα 7.000 ἀνδρῶν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ σὲρ Ἰωάννου Μόρνταουντ. Καὶ ἡ μὲν ἀποστολὴ αὕτη ἀπέτυχε, λόγῳ τῆς ὀλιγωρίας τοῦ Μόρνταουντ, μετὰ διετίαν ὅμως ὁ Χὼκ ἐπέτυχεν ἀληθῆ ναυτικὸν θρίαμβον, ἐφαρμόσας κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Βρέστης στρατηγήματα, προκαλέσαντα ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν ναυτικὴν στρατηγικήν. Τὸν χειμῶνα τοῦ ἰδίου ἔτους συναντήσας τὸν γαλλικὸν στόλον ὑπὸ τὸν στρατάρχην Κονφλάνς, προσέβαλε καὶ κατέστρεψεν αὐτὸν μετὰ διήμερον πεισματώδη ναυμαχίαν. Τῷ 1766 ὠνομάσθη πρῶτος λόρδος τοῦ ναυαρχείου καὶ ἐτιμήθη διὰ τίτλων εὐγενείας. Χ. Δ.

Χώκινς (Hawkins), *σὲρ* ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος ναύαρχος (1532—1595). Πειρατής, κατ' ἀρχάς, καὶ ἔμπορος μαύρων τῆς Ἀφρικῆς, ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Τῷ 1567 περιέπεσεν ὑπὸ δυσμένειαν, διότι ἠτύχησε πολεμῶν πρὸς τοὺς Ἱσπανοὺς ἐν τῷ λιμένι τοῦ Βέρα Κρούθ. Ταχέως ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν πα-

Digitized by Google

λαιὰν εὔνοιαν, προδώσας τὸν βασιλέα τῆς Ἱσπανίας Φίλιππον, ὅστις τῷ προέτεινε συμμαχίαν. Διατελέσας ἀπὸ τοῦ 1572 θησαυροφύλαξ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, κατηγορήθη ὡς κερδοσκοτῶν ἐπὶ τῶν προμηθειῶν. Βραδύτερον ὅμως, ὅτε ἐγένετο ἡ ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας ἐπιδρομὴ τῆς ἀηττήτου ἀρμάδας, συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν νίκην τῶν Ἄγγλων. Χ. Δ.

Χῶκινς (Hawkins), ***Καῖσαρ.*** Ἄγγλος χειρουργὸς (1793—1884), νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Φράνσις Χῶκινς. Εἰργάσθη εἰς διαφόρους κλινικὰς καὶ νοσοκομεῖα καὶ τῷ 1857 ἐγένετο ἔκτακτος χειρουργὸς τῆς βασιλίσσης. Ἔγραψε: «Lectures on tumours» (Lond. Med. Gaz. Vol. XXI), «Lectures on tumours of bones» (Vol. XXIII), «Diseases of the face» καὶ πληθὺν ἄλλων πραγματειῶν εἰς διάφορα ἀγγλικὰ περιοδικά. Τῷ 1874 συνήνωσεν εἰς 2 τόμους τοὺς λόγους του καὶ διαφόρους συγγραφάς του ὑπὸ τὸν τίτλον: «The Hunterian ration, presidential addresses, and pathological and surgical writings». Ο. Ρ.

—**Χῶκινς** (Hawkins), ***Τζὼν σὲρ*** — Ἄγγλος μουσικολόγος, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ (1719—1789). Συνέγραψε πεντάτομον ἱστορίαν μουσικῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «General history of the science and practice of music». Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς ἐστερεῖτο μουσικῆς μορφώσεως, διὸ καὶ τὰ καθαρῶς μουσικὰ μέρη καὶ τὴν μεταγραφὴν τῶν ἀρχαίων σημειογραφιῶν εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Μπόϋς καὶ τὸν Κοὺκ. Γ. Σ.

—**Χῶκινς** (Hawkins), ***Φράνσις.*** Ἄγγλος ἰατρὸς (1791—1877). Διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου Ὀξφόρδης (1823), ἐγένετο τῷ 1831 καθηγητὴς τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ νεοδμήτῳ βασιλικῷ κολλεγίῳ καὶ ἰατρὸς τοῦ νοσοκομείου Middlesex. Διετέλεσεν ἰατρὸς τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Δ', τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, τοῦ δουκὸς τοῦ Glocester, λέκτωρ, ῥήτωρ καὶ πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου, καὶ διευθυντὴς τοῦ γενικοῦ ἰατροσυνεδρίου ἰατρικῶν σπουδῶν. Ἐδημοσίευσε μεταξὺ ἄλλων καὶ πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Rhumatism, and some diseases of the heart and other internal organs» (Λονδῖνον 1826). Ο. Ρ.

Χώκναλλ Τόρκαρντ (Hucknall Torkard) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Νόττινγκχαμσάϊρ καὶ παρὰ τὴν πόλιν Νόττινγκχαμ. Κάτ. (1921) 16.834. Ἔχει βιομηχανίαν ἐσωρρούχων καὶ καπνοῦ καὶ ἀνθρακωρυχεῖα. Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τῆς πόλεως κεῖται ὁ τάφος τοῦ λόρδου Βύρωνος, οὐχὶ δὲ μακρὰν αὐτῆς εὑρίσκεται τὸ Νιούστεντ Ἀπτέϋ, κτῆμα τῆς οἰκογενείας Μπάϊρον μέχρι τοῦ 1818, χρησιμεῦσαν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὡς κατοικία τοῦ ποιητοῦ. Η. Π. Γ.

Χώκσμπερυ (Hawkesbery) /*Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ Νέᾳ Νοτίῳ Οὐαλλίᾳ. Σχηματίζεται ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Νέπηαν καὶ Γκόους, διαρρέει λεκανοπέδιον 23.000 περίπου τ. χλμ. καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν ὅρμον Μπρόουκεν, 40 χλμ ΒΑ. τῆς Συδνεΰ, μετὰ ῥοῦν 530 χλμ. Η. Π. Γ.

χὼλ (τὸ) (ἀγγλ. hall). Ὁ μετὰ τὴν εἴσοδον οἰκίας τινὸς καὶ πρὸ τῶν δωματίων χῶρος, ὁ *προθάλαμος*, ὁ *πρόδομος*, καὶ ἐνίοτε ὁ *διάδρομος* (βλ.λ.). Τὸ χὼλ ἢ ὁ προθάλαμος τῶν κατοικιῶν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δύναταί τις νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ γύρω αὐτοῦ δωμάτια καὶ διαμερίσματα, ἰδιαιτέρως ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων χώρων. Τὸ μόνον μειονέκτημα ὅπερ παρουσιάζει ἐκ τούτου ἡ διάταξις προθαλάμου εἰς τὰς οἰκίας, εἶναι ἡ ἀπώλεια χρησίμου χώρου, καὶ διὰ τοῦτο συνήθως, εἰς τὰς μικρὰς οἰκίας, συνδυάζεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ προθαλάμου καὶ δι' ἄλλους σκοπούς, λ. χ. διὰ πρόχειρον αἴθουσαν φαγητοῦ κλπ. Μεγάλην ἐξυπηρέτησιν παρέχει τὸ χὼλ εἰς τὰς πολυκατοικίας καὶ τὰς οἰκοδομάς, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ γραφεῖα.

Χώλ, ἢ ***Χούλη*** (Hull) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τῆς Ὑόρκης, ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Χὼλ εἰς τὴν στομαλίμνην Χόμπερ, εἰς ἀπόστασιν 35 χλμ. ἀπὸ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης καὶ 105 χλμ. πρὸς Α. τοῦ Λήντς. Κάτ. 307.500. Εἶναι πόλις παλαιά, μὲ σημαντικὰ ἱστορικὰ κτήρια, ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, δημαρχεῖον, χρηματιστήριον σιτηρῶν, τεχνικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν σχολήν, μουσεῖον, πινακοθήκην, βοτανικὸν κῆπον, ὠδεῖον κτλ. Ἔχει εὐρύτατον λιμένα, μὲ νεωτάτας καὶ τελειοτάτας ἐγκαταστάσεις καὶ μεγάλας ἀποθήκας. Ἔχει πυκνοτάτην ἀτμοπλοϊκὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν λιμένων τῆς Σουηδίας, τῆς Νορβηγίας καὶ τῆς Βαλτικῆς, καθὼς καὶ μὲ τοὺς κυριωτέρους λιμένας τῆς δυτικῆς καὶ νοτίου Εὐρώπης, καὶ διεξάγει ζωηρὸν ἐμπόριον ἐξαγωγῆς ὑφασμάτων καὶ γαιανθράκων καὶ εἰσαγωγῆς σίτου, ξυλείας, σιδήρου καὶ βουτύρου. Ἡ Χὼλ εἶναι κυρίως γνωστὴ διὰ τὰ μεγάλα ναυπηγεῖά της, εὑρισκόμενα κατὰ μῆκος τοῦ Χόμπερ. Ἔχει ἐπίσης μεγάλα ὑφαντουργεῖα, ἐργοστάσια χημικῶν προϊόντων, χρωστικῶν ὑλῶν, ἀμύλου, τσιμέντων, ἀλευρομύλους, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς διεξάγουν σημαντικωτάτην ἁλιείαν. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐβομβαρδίσθη πολλάκις ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων, ἅτινα ἐπροξένησαν εἰς αὐτὴν πολλὰς ζημίας. Τὸ ἐπίσημον ὄνομα αὐτῆς εἶναι *Κίνγκστον-ἆπον-Χὼλ* (Kingston-upon-Hull).

—**χώλ**, ἢ ***Χούλη*** (Hull) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τοῦ Καναδᾶ, ἐν τῷ διαμερίσματι τῆς Κυβέκης, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀττάβα. Κάτ. 24.700. Κεῖται ἔναντι τῆς πόλεως Ὀττάβα, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέεται διὰ δύο γεφυρῶν, καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς ὅπου τὰ ὕδατα τῶν καταρρακτῶν Γκατινὼ πίπτουν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Εἶναι κέντρον παραγωγῆς πολτοῦ χάρτου καὶ ἐξάγει, πλὴν αὐτοῦ, ξυλείαν, πυρεῖα, τσιμέντα, μπισκότα, κεράμους, κ. ἄ. Ἔχει ἐπίσης μεγάλα πριονιστήρια. Τῷ 1900 μέγα μέρος τῆς πόλεως κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Μ. Δ. Β.

— **χὼλ ὑπόθεσις** /*Διεθν. Δίκ.*/. Κατὰ τὸν Ρωσσοϊαπωνικὸν πόλεμον ὁ ρωσικὸς στόλος τῆς Βαλτικῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Rodjestuenski, κατευθυνόμενος πρὸς Ἰαπωνίαν, προσέβαλε, κατὰ τὴν νύκτα τῆς 21 Ὀκτωβρίου 1904, ἀγγλικὰ ἁλιευτικὰ πλοιάρια τῆς Χὼλ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Dogger Bank καὶ εἰς ἀπόστασιν 180 μιλίων ἀπὸ τῆς πόλεως, ἐκλαβὼν ταῦτα ὡς ἰαπωνικὰ τορπιλλικά. Οὕτω τὸ ρωσικὸν πολεμικὸν «Kamtschatka», νομίζον ὅτι ὑπέστη ἐπίθεσιν, προέβη εἰς τὸν βομβαρδισμὸν τῶν ἀγγλικῶν τούτων πλοιαρίων, ἐξ ὧν ἓν ἐβυθίσθη καὶ τέσσαρα ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας. Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν τούτων πλεῖστοι Ἄγγλοι ἐτραυματίσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν. Ἡ εἴδησις κατέπληξε τὴν Ἀγγλίαν, ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἐντόνως πρὸς τὸν τσάρον, ἐνῷ ἡ δημοσία ἀγγλικὴ γνώμη ἐζήτει τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ρωσίας. Ἡ φιλικὴ ἐπέμβασις τῆς Γαλλίας συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ τὴν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τοῦ ἐπεισοδίου. Πράγματι προτάσει τῆς Γαλλίας συνεστήθη διεθνὴς ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ ναυάρχων διαφόρων κρατῶν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γάλλου ναυάρχου Φουρνιέ, ἥτις ἐπελήφθη τῆς ὑποθέσεως κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1905 ἐν Παρισίοις καὶ ἀπεφάνθη ὅτι ἡ Ρωσία ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο. Τελικῶς, κατόπιν τῆς ἐκθέσεως ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς, ἡ Ρωσία ἐδέχθη νὰ καταβάλῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν λόγῳ ἀποζημιώσεως διὰ τὰς προσγενομένας ζημίας φρ. γαλ. 1.625.000. Σ. Φ. Ν.

Χὼλ (Hall), ***Ἀσάφ.*** Ἀμερικανὸς ἀστρονόμος ἐκ Κοννεκτικούτης, ἀποθανὼν ἐν Ἀνναπόλει (1829—1907). Εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὰς σπουδάς του, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν οἰκογένειάν του κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ξυλουργικήν, ἐπεθύμει νὰ γίνῃ ἀρχιτέκτων καὶ μὲ τὴν ἰδέαν αὐτὴν κατέγινεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν. Πρὸς τοῦτο ἐφοίτησεν ἐπὶ ἓν ἔτος περίπου εἰς τὸ Κεντρικὸν Κολλέγιον καὶ εἶτα εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Μίσσιγκαν, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐγνώρισε τὴν χρῆσιν τῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ Brünnow. Ἀποφασίσας νὰ γίνῃ ἀστρονόμος, μετέβη εἰς Cambridge τῆς Μασσαχουσσέτης παρὰ τῷ Bond. Τῷ 1862 προήχθη εἰς βοηθὸν καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ναυτικῷ Ἀστεροσκοπείῳ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν. Τὴν θέσιν ταύτην διετήρησε μέχρι τοῦ 1891, ὅτε ἀπεσύρθη ἐκεῖθεν. Τῷ 1895—1901 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Harvard. Ὁ Χὼλλ ἐν τῷ Ναυτικῷ Ἀστεροσκοπείῳ κατεγίνεν ἀπὸ τοῦ 1875—1891 εἰς παρατηρήσεις διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου τῶν 26 ἰντσῶν. Ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν πλανητῶν, εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν τροχιῶν αὐτῶν καὶ τῶν δορυφόρων των, εἰς μετρήσεις διπλῶν ἀστέρων καὶ εἰς προσδιορισμοὺς τῶν παραλλάξεων τῶν ἀπλανῶν. Μία ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐπιτυχιῶν του ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις τῶν δύο δορυφόρων τοῦ Ἄρεως, κατὰ τὸ 1877. Σ. Π.

—**χὼλ** (Hall), ***Βασίλειος.*** Ἄγγλος ναυτικὸς καὶ ἐξερευνητὴς (1788—1844). Διετέλεσε πλοίαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοῦ 1817 μέχρι τοῦ 1825 καὶ ἐξετέλεσε πολυάριθμα ταξίδια εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὰς θαλάσσας τῆς Κίνας, τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Κορέας, τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τοῦ Καναδᾶ. Ὑπῆρξε μέλος τῆς «Ἀγγλικῆς Βασιλικῆς ἑταιρείας» καὶ τῆς «Ἀστρονομικῆς ἑταιρείας» καὶ ἔγραψεν: «Ἐξερευνητικὸν ταξίδιον εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Κορέας καὶ τῆς Ἰαπωνίας» (1817), «Ἀποσπάσματα ἡμερολογίου γραφέντος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Χιλῆς, τοῦ Περοὺ καὶ τοῦ Μεξικοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1820—1822» (1824), «Ταξίδια εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν» (1839), «Παρατηρήσεις ἐπὶ κομήτου εἰς Βαλπαραΐσο τῷ 1821» (1822), «Διάφοροι ὑδρογραφικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὰς θαλάσσας τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας» (1837), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**χὼλ** (Hall), ***Γκράνβιλ - Στίνλεϋ.*** Ἀμερικανὸς ψυχολόγος καὶ παιδαγωγὸς (1846—1924). Ἐσπούδασεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Βερολίνου, τῆς Χαϊδελβέργης, τῆς Βόννης, τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Λονδίνου καὶ ἀπὸ τοῦ 1881 μέχρι τοῦ 1888 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ψυχολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον Τζὼν Χόπκινς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1920 εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Κλὰρκ Οὔστερ. Τῷ 1887 ἵδρυσε καὶ διηύθυνε μέχρι τοῦ 1921 τὸ «Ἀμερικανικὸν περιοδικὸν Ψυχαγωγία», ἀπὸ δὲ τοῦ 1911 μέχρι τοῦ 1915 διηύθυνε τὸ «Ἀμερικανικὸν περιοδικὸν θρησκευτικῆς ψυχολογίας καὶ παιδείας». Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ψυχολόγων καὶ παιδαγωγῶν τῆς ἐποχῆς του, ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὴν μελέτην τῆς παιδικῆς ψυχολογίας, τὸ δὲ ἔργον του ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου ὑπῆρξεν ἡ πληρεστέρα μελέτη τῆς ψυχολογίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας, περιλαμβάνον ὄχι μόνον τὴν φυσιολογίαν, τὴν ἀνθρωπολογίαν καὶ τὴν κοινωνιολογίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους χαρακτῆρας, οὓς παρουσιάζει ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ οἵτινες ὀφείλονται εἰς τὸ φῦλον, τὴν ἐγκληματικότητα, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀγωγήν. Ὁ Χὼλ ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ εἰσηγητὴς εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς τῆς νεωτέρας πειραματικῆς ψυχολογίας. Τῷ 1883 ἵδρυσε μετὰ τοῦ Τζὼν Χόπκινς τὸ πρῶτον ἐργαστήριον ἐν Ἀμερικῇ (τὸ δεύτερον ἐν τῷ κόσμῳ) τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας κατὰ μίμησιν τοῦ Βοῦντ τῆς Λειψίας. Ἐν γένει ἡ συμβολὴ τοῦ Χὼλ εἰς τὴν πρόοδον τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς ψυχολογίας εἶναι σημαντικωτάτη, καίτοι τινὲς τῶν θεωριῶν του θεωροῦνται νῦν πεπαλαιωμέναι. Ἔγραψεν: «Ἡ γερμανικὴ παιδεία» (1881), «Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία», θεωρούμενον ὡς τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων του (1904), «Ἡ νεότης, ἡ ἀγωγή της, ἡ δίαιτά της καὶ ἡ ὑγιεινή της» (1907), «Ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα» (1911), «Οἱ ἱδρυταὶ τῆς νεωτέρας ψυχολογίας» (1912), «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ φῶς τῆς ψυχολογίας» (1917), «Ἠθική» (1920), «Γηρατεῖα» (1922), «Ἡ ζωὴ καὶ αἱ ἐξομολογήσεις ἑνὸς ψυχολόγου» (1923), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **χὼλ** (Hall), ***Γουλιέλμος - Ἐδουάρδος.*** Ἄγγλος διεθνολόγος (1835—1894). Σπουδάσας νομικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης, ἤρξατο δικηγορῶν ἀπὸ τοῦ 1861 ἐν Λονδίνῳ. Ἐδημοσίευσε πολλὰ ἐνδιαφέροντα πονήματα, ἐκ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἐξαρθῶσιν ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα: «Rights and Duties of Neutrals» (1874), «Treatise on International Law» (1880), «The foreign Juridictions of the British Crown» (1894). Δ. Δ.

—**χὼλλ** (Hall), ***Ἐδουάρδος.*** Ἄγγλος χρονικογράφος (1498—1547). Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἤτον καὶ Καῖμπριτζ, ἐχρημάτισε διοικητικὸς ὑπάλληλος, δικαστὴς καὶ βουλευτής. Συνέγραψε τὸ χρονικόν: «Ἡ ἕνωσις τῶν εὐγενῶν καὶ ὑψηλῶν οἰκογενειῶν τοῦ Λαγκάστερ καὶ τῆς Ὑόρκης», γνωστὸν κοινῶς ὡς «Χρονικὸν τοῦ Χώλλ», ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον τῷ 1542 καὶ συνεχισθὲν ὑπὸ τοῦ *Ρ. Γκράφτον*. Ἡ ἱστορικὴ ἀξία τοῦ ἔργου τούτου εἶναι σημαντική, διότι ἐν αὐτῷ ἱστορεῖται μετ' ἀκριβείας ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ ἐχρησιμευσεν ὡς πηγὴ διὰ τὰ ἱστορικὰ δράματα εἰς τὸν Σαίξπηρ. Η. Π. Γ.

—**χὼλ** (Hall), ***Ἰάκωβος.*** Ἀμερικανὸς γεωλόγος καὶ παλαιοντολόγος (1811—1898). Ἐχρημάτισε τῷ 1837 διευθυντὴς τῆς γεωλογικῆς ὑπηρεσίας τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, τῷ 1843 διευθυντὴς τῆς παλαιοντολογικῆς ὑπηρεσίας τῆς αὐτῆς πολιτείας, τῷ 1854 καὶ 1859 ἀλληλοδιαδόχως διευθυντὴς τῆς γεωλογικῆς ὑπηρεσίας τῶν πολιτειῶν τῆς Ἀϊόβας καὶ τῆς Οὐϊσκόνσιν καὶ τέλος διευθυντὴς τοῦ μουσείου τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Ὤλμπανυ. Θεωρεῖται ὁ σημαντικώτερος Ἀμερικανὸς γεωλόγος τῆς ἐποχῆς του. Ἔγραψε: «Παλαιοντολογία τῆς Νέας Ὑόρκης», ἓν τῶν σημαντικωτέρων ἔργων του, εἰς 5 τόμους (1847—1874), «Γεωλογικὴ ἐξέτασις τῆς Ἀϊόβας» (1858—1860), «Γεωλογικὴ ἐξέτασις τῆς πολιτείας τῆς Οὐϊσκόνσιν» (1862) κ. ἄ. Τῷ 1896 ἐδημοσίευσε τὸν τελειότερον γεωλογικὸν χάρτην τῆς ἐποχῆς του. Μ. Δ. Β.

—**χὼλ** (Hall), ***Κάρολος.*** Ἄγγλος ἰατρὸς καὶ κοινωνιολόγος (1740—1820). Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὸ τιτλοφορούμενον: «Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολιτισμοῦ» (1805), ἐν τῷ ὁποίῳ προσπαθεῖ νὰ διατυπώσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ ἐπιστημονικῶς τὸν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ὑφιστάμενον ἀνταγωνισμόν. Κατ' αὐτὸν τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ μισθωτὴ ἐργασία εἶναι ἱστορικαὶ κατηγορίαι, προϊόντα τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπῆρχε δ' ἐποχὴ καθ' ἣν ἦτο ἄγνωστος καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ τὸ κράτος. Δημιουργοὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν εἶναι οἱ ἐργάται, λαμβάνοντες ἀντὶ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἓν γλίσχρον ἡμερομίσθιον. Ἐκ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς παραγομένης ἀξίας καὶ τοῦ ἡμερομισθίου προέρχεται τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον διανέμονται οἱ γαιοκτήμονες, οἱ ἐπιχειρηματίαι καὶ οἱ ἔμποροι. Οἱ ἐργάται εἶναι ὑποχρεωμένοι ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς πείνης νὰ δέχωνται τοὺς ἐκμεταλλευτικοὺς ὅρους ἐργασίας, τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλουν εἰς αὐτοὺς οἱ ἐπιχειρηματίαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου πηγάζει μία μόνιμος καὶ ἀναπό-

Digitized by Google

τρεπτος πάλη μεταξὺ κατεχόντων καὶ μὴ κατεχόντων. Ὅσον περισσότερον ἀναπτύσσεται ὁ πολιτισμός, τόσον μεγαλυτέρα συσσώρευσις τοῦ πλούτου εἰς χεῖρας ὀλίγων γίνεται, καὶ τόσον περισσότερον, κατ' ἀκολουθίαν, αὐξάνει ἡ ἐξαθλίωσις τῶν μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν, οἱ ὁποῖαι ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των θὰ ἐπιδιώξουν, ἐν τέλει, ν' ἀπελευθερωθοῦν τοῦ ζυγοῦ δι' ἐπαναστατικῶν ἐξεγέρσεων. Εἰς τὰς ἀποπείρας ταύτας οἱ πλούσιοι θ' ἀντιτάξουν τὴν βίαν. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος θὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν τὴν στρατιωτικοποίησιν τοῦ κράτους καὶ θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν πραιτωριανῆς δικτατορείας. Σκοπὸς ὅλων τῶν ἐθνικῶν πολέμων εἶναι ἡ ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἢ ἡ προσάρτησις νέων ἐδαφῶν. Ἡ μεταξὺ τῶν πλουσίων τῶν διαφόρων χωρῶν πάλη διὰ τὴν ἀπόκτησιν νέων ἀγορῶν ἄγει εἰς τοὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι οὐδόλως ὠφελοῦν τοὺς πτωχούς, ἀλλ' ἅπενα τίας τοὺς ἐπιβαρύνουν μὲ φρικτὰς θυσίας εἰς αἷμα καὶ εἰς χρῆμα. Οἱ πόλεμοι ἐξ ἄλλου ἀποτελοῦν διὰ τοὺς πλουσίους καὶ τρόπον διαφυγῆς τοῦ ἐκ μέρους τῶν πτωχῶν ἐσωτερικοῦ κινδύνου, διότι ἐπιστρατεύουν ὅλους τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀπασχολοῦν μὲ τὸν δῆθεν ἐξωτερικὸν ἐχθρόν. Ὁ Χὼλ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς δυστυχίας ταύτης προτείνει τὴν ἐθνικοποίησιν τοῦ ἐδάφους, τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν χειροτεχνίαν, τὴν ἁπλότητα τῶν ἠθῶν, τὴν κατάργησιν τῆς πολυτελείας, κλπ. Θ. Π.

—**Χὼλ** (Hall), *Κάρολος-Φραγκῖσκος*. Ἀμερικανὸς ἐξερευνητὴς (1821—1871). Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο γνωστὸς ὡς χαράκτης καὶ κατόπιν ὡς δημοσιογράφος, τῷ δὲ 1860 ἠκολούθησε τὸν πλοίαρχον Μπάντινγκτον εἰς τὸ ταξίδιόν του πρὸ τὸν Πόλον. Ἐκμαθὼν κατὰ τὸ ταξίδιον τοῦτο τὴν γλῶσσαν τῶν Ἐσκιμώων, παρέμεινε μεταξὺ αὐτῶν ἐπὶ εἴκοσι μῆνας. Κατὰ τὸ δεύτερον ταξίδιον εἰς τὰς αὐτὰς περιοχὰς (1864—1869) παρέμεινεν ἐπὶ 5 ἔτη καὶ ἔφθασε τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἐσκιμώων μέχρι τῆς Γῆς τοῦ Βασιλέως Γουλιέλμου, ὅπου ἀνεκάλυψε λείψανά τινα τῆς ἀποστολῆς Φράνκλιν. Τῷ 1871, ἐπιβαίνων τοῦ ἀτμοπλοίου «Πολικός», ἔφθασε μέχρι τῆς 82° 16' Β. πλάτους. Ἔγραψε: «Ζωὴ μετὰ τῶν Ἐσκιμώων» (1865) καὶ «Ἱστορία τῆς δευτέρας ἀρκτικῆς ἀποστολῆς» (1879). Μ. Δ. Β.

—**Χὼλ** (Hall), *Μάρσαλ*. Ἄγγλος νευροφυσιολόγος καὶ νευροπαθολόγος (1790—1857). Μετὰ σπουδὰς ἰατρικῆς καὶ ἐπιστημονικὴν περιοδείαν ἀνὰ τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ἐγκατέστη τῷ 1826 ἐν Λονδίνῳ, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς πειραματικὰς ἐρεύνας πρὸς σπουδὴν γενικῶν φυσιολογικῶν καὶ ἰατρικῶν ζητημάτων, ἰδίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νευροφυσιολογίας καὶ νευροπαθολογίας, ὡς καὶ τῆς σχετικῆς θεραπευτικῆς. Ἐπίσης ἐπραγματεύθη ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς νόσους τῶν παίδων (ὑδροεγκέφαλος), εἰς τὴν φυσιολογίαν τοῦ λόγου, εἰς τὸν μηχανισμὸν τοῦ ἐμέτου κλπ. Ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς νευροφυσιολογίας περίφημος παρέμεινεν ἡ ἀνακάλυψις ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἀνακλαστικῶν κινήσεων, περὶ ὧν τὸ πρῶτον διέλαβεν εἰς δύο πραγματείας (1833 καὶ 1837) ἐν τῇ βασιλικῇ ἑταιρείᾳ. Διὰ τῆς πρώτης «The reflex function of the med. oblongata and med. spinalis» (1837), διεπίστου τὰς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀγνώστους ἢ σφαλερῶς γνωστὰς ἀνακλαστικὰς λειτουργίας τοῦ προμήκους καὶ νωτιαίου μυελοῦ. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας «The true spinal marrow and excitomotory system of nerves», ἐζήτει διὰ πειραμάτων νὰ ἀποδείξῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ὁ νωτιαῖος μυελὸς ἦτο ἡ πηγὴ τῆς μυϊκῆς ἐρεθισμότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὕπαρξιν ἰδίου διεγερτικοκινητικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς νευροπαθολογίας συνέβαλεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν σπασμωδῶν νόσων καὶ ἰδίως τῆς ἐπιληψίας, εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐνεργείας τῆς στρυχνίνης, τῆς πικροτοξίνης, τῆς τεχνητῆς ἀναπνοῆς κλπ. Συνέγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ὧν κυριώτερα: «Researches principally relative to the morbid and curative effects of loss of blood» (Λονδῖνον 1830), «An essay on a hydroencephaloid affection in infants arising from exaustion» (Λονδ. 1836, μετάφρ. γερμανική), «On the neek as a medical region and on trachelismus etc.» (Λονδ. 1849), «Prone and postural respiration in drowning and other forms of apnoea or suspended respiration» (Λονδ. 1855) κ. λ. π. Ο. Ρ.

Μάρσαλ Χώλ.

— **Χὼλ** (Hall), *Σαμουὴλ-Κάρτερ*. Ἄγγλος συγγραφεὺς (1801—1889). Παραιτηθεὶς ἐκ τοῦ δικαστικοῦ ἐπαγγέλματος, ὅπου εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ γενικοῦ εἰσαγγελέως, ἀφιερώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Τῷ 1830 διηύθυνε τὴν «Νέαν μηνιαίαν ἐπιθεώρησιν», τῷ δὲ 1839 ἵδρυσε τὴν «Ἐφημερίδα τῆς τέχνης», ἥτις ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς καλλιτεχνικοὺς κύκλους καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἔκδοσις συνεχίζεται μέχρι σήμερον. Ἔγραψεν: «Ἰρλανδία» (1841—1843), «Εὐρωπαϊκὴ τέχνη» (1846—1847), «Ἡ πινακοθήκη Βέρνον» (1859), «Αὐτοβιογραφία» (1883) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Χὼλ** (Hall), *Χάρρυ-Ρέτζιναλντ-Χόλλαντ*. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος (1873—1930). Ἐγένετο βοηθὸς (1896), ὑπαρχαιοφύλαξ (1916) καὶ ἀρχαιοφύλαξ (1924) τοῦ τμήματος αἰγυπτιακῶν καὶ ἀσσυριακῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου, πρόεδρος τοῦ Ἱδρύματος Ἀνασκαφῶν Παλαιστίνης (1922) καὶ μέλος τῆς Βρεττανικῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς «Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας». Ἐξετέλεσεν ἀνασκαφὰς εἰς Ντεὶρ ἐλ-Μπάχρι (1903—1907) καὶ μετὰ τοῦ Naville, εἰς Ἄβυδον (1910 καὶ 1925) καὶ διηύθυνε τὰς εἰς Οὔρ, Τὲλ-ἐλ-Ὀμπεὶντ καὶ Ἀμτοὺ-Σαχρεὶν ἀνασκαφὰς τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου (1919), ἀποκαλύψας θαυμαστὰ μνημεῖα τοῦ ἐν Μεσοποταμίᾳ πολιτισμοῦ τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος. Ἔγραψεν: «Ὁ ἀρχαιότατος πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος» (1901), «Τὰ κοπτικὰ καὶ ἑλληνικὰ κείμενα τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ» (1905), «Ἡ Αἴγυπτος καὶ Δυτικὴ Ἀσία ὑπὸ τὸ φῶς τῶν τελευταίων ἀνακαλύψεων» μετὰ τοῦ *L. W. King* (1907), «Κατάλογος τῶν σκαραβαίων τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου» (1913), «Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς» (1913, στ' ἔκδ. 1924), «Κοιμητήρια τῆς Ἀβύδου» (1914, μετὰ τοῦ *E. Naville* καὶ *T. E. Pitt*), «Αἰγαιατικὴ ἀρχαιολογία· εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς προϊστορικῆς Ἑλλάδος» (1915), «Ἱερογλυφικὰ κείμενα τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου» (1912—1925), «Ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὀρειχάλκου» (1923, γ' ἔκδ. 1928), πλεῖστα τμήματα τῆς σειρᾶς «Cambridge Ancient History», κ. ἄ. Π. Ν. Π.

— **Χὼλ** (Hall) *ἀποτέλεσμα*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ μαγνητισμὸς ἐπὶ ἠλεκτρισμοῦ εὑρισκομένου ἐν κινήσει ἐπὶ ἀγωγοῦ μεταλλικοῦ καὶ ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ ἀκολούθου φαινομένου: Θεωρήσωμεν μεταλλικὴν πλάκα (βλ. σχ.) διαρρεομένην ὑπὸ ρεύματος ἠλεκτρικοῦ ὁδεύοντος κατὰ τὴν φορὰν τοῦ βέλους J. Ἔστω δὲ ὅτι ἡ πλὰξ ὑποβάλλεται ταυτοχρόνως ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν μαγνητικοῦ πεδίου καθέτου ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τῆς πλακὸς καὶ διευθυνομένου κατὰ τὴν φορὰν τοῦ βέλους H. Ἐφ' ὅσον τὸ μαγνητικὸν πεδίον δὲν ἔχει διεγερθῆ, τὰ σημεῖα A καὶ B τῆς πλακὸς εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν δυναμικὴν καὶ ἡ γραμμὴ AB ἀποτελεῖ ἰσοδυναμικὴν γραμμήν. Ὅταν ὅμως διεγερθῇ τὸ πεδίον, ἡ ἰσοδυναμικὴ γραμμὴ στρέφεται καὶ λαμβάνει τὴν θέσιν A'B', οὕτω δὲ μεταξὺ τῶν σημείων A καὶ B ἀναφαίνεται διαφορὰ δυναμικοῦ, τῆς ὁποίας μάλιστα τὸ μέγεθος καθορίζεται ὑπὸ τῆς σχέσεως:

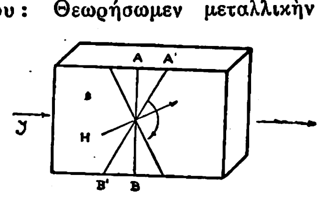

Ἀποτέλεσμα Χώλ.

$$E = R.\frac{JH}{d}$$

ὅπου J ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος διὰ τῆς πλακός, H ἡ ἔντασις τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου καὶ d τὸ πάχος τῆς πλακός, ἡ δὲ ποσότης R ἀποτελεῖ τὸν συντελεστὴν Χώλ, ὅστις εἶναι θετικός, ὅταν ἡ στροφὴ τῆς ἰσοδυναμικῆς γραμμῆς AB λαμβάνῃ χώραν (θεωμένη κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν μαγνητικῶν γραμμῶν τοῦ πεδίου) κατὰ τὴν θετικὴν φορὰν (ἐν τῷ σχήματι ἡ ἀποτελουμένη διὰ τοῦ κυκλικοῦ βέλους), ἢ ἄλλως ὅταν τὸ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος Χὼλ προκύπτον ρεῦμα ἔχῃ τὴν φορὰν ἐξ A πρὸς B. Τὰ ἀποτελέσματα Χὼλ εἶναι ἐντονώτερα διὰ τὸ βισμούθιον, τὸ ὁποῖον δεικνύει ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα. Εἰς τὰ μαγνητικὰ σώματα εἶναι μικρότερον, ἀλλὰ θετικόν. Διὰ τὰ λοιπὰ σώματα, ἐξαιρέσει τοῦ ἀντιμονίου καὶ τοῦ ἄνθρακος, εἶναι λίαν μικρὸν καὶ εἴτε ἀρνητικὸν εἴτε θετικόν. Κ. Π.

χωλαίνω· καθιστῶ τινα χωλόν' ‖ ἀμεταβ., εἶμαι χωλός, κοιν. *κουτσαίνω*.

Χωλέν:στα /*Γεωγρ.*/. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Δίπορον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κοζάνης.

χωλιαμβικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν χωλίαμβον, ὁ τοῦ χωλιάμβου: «χωλιαμβικὸν μέτρον».

Χὼλλ—· βλ. λ. *Χὼλ*—.

Χὼλμς (Holms)· βλ. λ. *Χόμς*.

Χώλνταιην (Haldane), *Ριχάρδος*. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος (βλ. λ. *Χάλνταιην Ριχάρδος*).

χωλόπους (ὁ) (Cholopus) /*Ζῳολ.*/. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βραδυποδιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου ἢ μικροῦ μεγέθους θηλαστικά, ἀπαντῶντα εἰς τὰ δάση τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χωλόπους ὁ διδάκτυλος* (Cholopus didactylus), ἰθαγενὴς τῆς Βραζιλίας, ὅστις ἔχει τρίχωμα βραχὺ καὶ πυκνόν, στερεῖται δὲ οὐρᾶς. Συγκρατεῖται ἀπὸ τῶν κλάδων διὰ τῶν ὀνύχων του. Δ. Ν. Π.

Χωλόπους ὁ διδάκτυλος.

χωλός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀνάπηρος τοὺς πόδας, ὁ μὴ βαδίζων καλῶς διὰ βλάβην τοῦ ποδὸς ἢ τῶν ποδῶν, κοιν. *κουτσός*.

—**χωλὸν μέτρον** /*Μετρ.*/· βλ. λ. *χωλίαμβος*.

χωλὸς (ὁ) (Cholus) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκινελιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χωλὸς ὁ βάτραχος* (Cholus rana), ὅστις ἔχει χρῶμα φαιὸν μετὰ μελανῶν γραμμώσεων καὶ κηλίδων. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Γουϊάναν. Δ. Ν. Π.

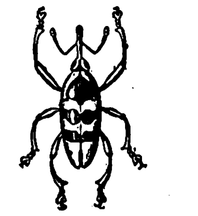

Χωλὸς ὁ βάτραχος.

χωλότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις χωλός, ἀναπηρία τοῦ ποδὸς ἢ τῶν ποδῶν.

— [*Ἰατρ.*] Ἡ *χωλότης* εἶναι ἐλαττωματικὴ βάδισις, ἐκδηλουμένη δι' ἀσυμμετρίας τῶν κατὰ τὴν βάδισιν ταλαντεύσεων τοῦ κορμοῦ. Οὕτω, ὁσάκις, διά τινα αἰτίαν, δύο βήματα δὲν ἔχουσι τὸ αὐτὸ μῆκος ἢ ὁ χρόνος τῆς ἐπερείσεως βήματός τινος εἶναι βραχύτερος ἢ ἀσθενέστερος τοῦ ἄλλου, ὑπάρχει χωλότης. Δύναται δ' ἡ χωλότης νὰ ὀφείλεται εἴτε εἰς βράχυνσιν ἢ ἐπιμήκυνσιν τοῦ ἑτέρου τῶν σκελῶν, εἴτε εἰς ἀγκύλωσιν μιᾶς τῶν ἀρθρώσεων αὐτῶν, εἴτε εἰς βλάβην τῶν ὀστῶν, εἴτε εἰς τραυματικὴν ἢ παραλυτικὴν πάθησιν τῶν μαλακῶν μορίων τοῦ ἑτέρου τῶν σκελῶν, εἴτε εἰς ἄλγος ἐντοπιζόμενον κατὰ τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν καὶ παρακωλύον τὴν φυσιολογικὴν ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων αὐτοῦ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ *παιδικὴ χωλότης*, ἥτις δύναται νὰ παραχθῇ ἐπὶ φλεγμονῶν τῶν ἄκρων ἢ κατόπιν ἐξελκώσεων τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος αὐτῶν καὶ ἥτις παρέρχεται σὺν τῇ παρόδῳ τῆς φλεγμονῆς ἢ ἐξελκώσεως.

Χωλότης διαλείπουσα. Αὕτη εἶναι περιοδικὴ καὶ οὐχὶ συνεχής, ἐμφανιζομένη μόνον κατὰ τὴν βάδισιν. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς διαλειπούσης χωλότητος εἶναι ὅτι, ἐνῷ ὁ ἀσθενὴς κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν οὐδὲν τὸ ἀνώμαλον αἰσθάνεται, εὐθὺς ὡς ἀρχίσῃ νὰ βαδίζῃ, καὶ μετὰ χρόνον ἄλλοτε ἄλλον, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀδυναμίας, αἱμωδίας καὶ ἐλαφροῦ ἄλγους κατὰ τὴν γαστροκνημίαν, ἐὰν δὲ τότε δὲν σταματήσῃ, ἀλλὰ θελήσῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν βάδισιν, τὸ ἄλγος ἐπιτείνεται καὶ καθίσταται ἀνυπόφορον, εἰς σημεῖον τοιοῦτον, ὥστε ὁ πάσχων ἀναγκάζεται νὰ ἀνακόψῃ ἀποτόμως τὴν βάδισιν. Μετά τινας στιγμὰς ἀναπαύσεως ὑποχωροῦσι τὰ φαινόμενα ταῦτα, τὸ ἄλγος παρέρχεται καὶ ὁ ἀσθενὴς δύναται νὰ ἐπαναρχίσῃ τὴν βάδισίν του. Μετ' ὀλίγον ὅμως θὰ ἐπανέλθωσι τὰ αὐτὰ φαινόμενα. Ἡ διαλείπουσα χωλότης εἶναι φαινόμενον παρατηρηθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Bouley ἐπὶ τοῦ ἵππου. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐμελετήθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Charcot. Προσβάλλονται ὑπὸ διαλειπούσης χωλότητος ἄτομα ἡλικίας 25—55 ἐτῶν, κατὰ προτίμησιν ἄνδρες (90—99 %) καὶ δή, ἐν ἀναλογίᾳ 50 %, ἑβραϊκῆς καταγωγῆς. Ὀφείλεται δ' ἡ πάθησις αὕτη εἰς ἀποφρακτικὴν ἀρτηρίτιδα τῆς κυριωτέρας ἀρτηρίας τοῦ μέλους, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ἀνεπαρκὴς τροφοδότησις τοῦ μέλους, τῆς παραπλεύρου κυκλοφορίας ἐπαρκούσης, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, μόνον εἰς τροφοδότησιν τοῦ μέλους κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν βάδισιν. Ἡ πρόγνωσις ἐπὶ διαλειπούσης χωλότητος εἶναι σοβαρά, διότι ἡ πάθησις ὁλονὲν ἐπιδεινοῦται καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπέρχεται γάγγραινα τοῦ ποδός, ἥτις ἐπιβάλλει τὸν ἀκρωτηριασμὸν τοῦ σκέλους. Α. ΚΟΝΤΟΡΓΥΡΗΣ

Χωλοῦ /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Τουρκίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὄφεως (Ὄφ) τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος. Κάτ. 8 000 περίπου, Μωαμεθανοὶ τὸ θρήσκευμα, ἀλλ' ἑλληνικῆς καταγωγῆς (βλ. λ. *Ὄφις*, τ. ΙΘ', σ. 296 γ). Μ. Δ. Β.

Χὼμ (Home), *Ἐρρῖκος*. Σκῶτος φιλόσοφος (βλ. λ. *Χὸμ Ἐρρῖκος*).

χῶμα (τό)· τὸ ἀνασκαπτόμενον καὶ τριβόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ μέρος τοῦ ἐδάφους, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς λίθους καὶ ἐν γένει πρὸς τὰ πετρώματα: «δὲν ἔχει χῶμα, εἶναι ὅλο πέτρα» ‖ ἡ ἀνε-

Digitized by Google

σκαμμένη, ἡ τετριμμένη γῆ, *ξηρὰ γῆ*: «ἔρριξε 'ς τὸν κῆπο νέα χώματα» || «κυλιέται 'ς τὰ χώματα», «ἐγέμισε τὸ σπίτι χώματα ἀπὸ τὸν ἀέρα» || φρ. «ἔφαγε χῶμα» ἔπεσεν εἰς τὸ ἔδαφος, ἐπὶ παιδιῶν, «ἔφαγε ἡ πλάτη του χῶμα», ἐπὶ τῶν παλαιστῶν, ὅταν πέσῃ τις ὕπτιος.

— *[Ἀρχ.—Βυζαντ.]* *Χῶμα* ἐκαλεῖτο, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ τοῖχος, σῳζόμενος καὶ σήμερον ἐν Μαντινείᾳ, ὁ διήκων ἀπὸ τοῦ Βορείου ὄρους (νῦν Κράβαρη) μέχρι τοῦ ἀπέναντι βουνοῦ, ἔνθα τὸ σημερινὸν χωρίον *Χῶμα* (πρώην Μπερμπάτι). Ἔχει πάχος δύο περίπου μέτρων καὶ καλεῖται ὑπὸ τῶν περιοίκων *Χτίρι*. Ἀπετέλει τὸ ὅριον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μεταξὺ τῶν Τεγεατῶν, Παλλαντιέων καὶ Μεγαλοπολιτῶν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἀντιπλημμυρικὸν ἔργον, ἵνα ἐμποδίζῃ τὰ ἐκ τῆς πεδιάδος Παλλαντίου ὕδατα νὰ εἰσρέωσιν εἰς τὴν λίμνην, ἀνώνυμον κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν, νῦν δὲ καλουμένην Τάκκαν (Ν. *Ἀλεξοπούλου*, «Ἀρκαδικὰ Σύμμεικτα», ἔκδοσις 1911).

Χώματα ἐπίσης ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν οἱ ἐκ ξύλων καὶ γαιῶν τεχνητοὶ λόφοι, οὓς οἱ πολιορκηταὶ κατεσκεύαζον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἵνα ἀποκλείσωσιν αὐτὴν καὶ φέρωσι τοὺς στρατιώτας καὶ τὰς πολεμικὰς αὐτῶν μηχανὰς εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐχθρικῶν ἐπάλξεων. Τὰ χώματα ταῦτα ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων. Παρ' Ἕλλησιν ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ χώματα κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδάμου κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πλαταιῶν (Θουκυδ. Β', 75). Χρῆσις χωμάτων ἐγένετο καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἐπὶ Ἀναστασίου Α' (491—518), ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Καβάδης Α', πολιορκῶν τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ πόλιν Ἄμιδαν (Διαρβεκίρ), ἀνήγειρε πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς χῶμα ὑψηλότερον τῶν προσβαλλομένων τειχῶν. Πρὸς ματαίωσιν τῶν ἔργων τούτων τῶν πολιορκητῶν οἱ πολιορκούμενοι Βυζαντινοὶ διώρυξαν ὑπόνομον, ἥτις, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς πόλεως, κατέληγε κάτωθεν τοῦ χώματος, οὗτινος ἀφῄρουν τὰς γαίας χωρὶς νὰ ἐννοηθῶσιν ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν. Ὅταν δ' οὗτοι ἀνῆλθον πολυάριθμοι ἐπὶ τοῦ χώματος, ἵνα βάλωσι κατὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων Βυζαντινῶν, «ἐμπεσὼν ὁ λόφος ἐκ τοῦ αἰφνιδίου σχεδόν τι ἅπαντας ἔκτεινεν».

Διὰ τοῦ αὐτοῦ στρατηγήματος ἐματαίωσαν οἱ Βυζαντινοὶ τὰ χώματα τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Χοσρόου πολιορκίαν τῆς πόλεως Ἐδέσσης (νῦν Οὔρφα) ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α' (527—565). Ὁ Χοσρόης κατεσκεύασε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ὑψηλότατα χώματα ἐκ ξύλων καὶ γαιῶν, οἱ δὲ Βυζαντινοί, διορύξαντες ὑπόνομον, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰ ξύλα καὶ κατεκρήμνισαν τὰ ἐχθρικὰ χώματα.

Ν. Κ Α—Ν. ΚΛΣ

—**χῶμα κόκκινον** *[Πετρογρ.]*. Ἐρυθρὸς πηλὸς (ἀργιλλοπυριτικός), πλούσιος εἰς ὀξείδια σιδήρου, γεννώμενος εἰς θερμοὺς τόπους δι' ἀποσαθρώσεως ἀσβεστολίθων. Καλεῖται καὶ *ἐρυθρὰ γῆ* (Terra rossa), εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν διὰ τὰ δολίνας καρστικῶν περιοχῶν, καθόσον παρουσιάζεται πάντοτε καλύπτον τοὺς πυθμένας τῶν δολινῶν (βλ. καὶ λ. *ἔδαφος*). Γ. Κ. Γ.

Χῶμα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτω, καὶ *Διὰ μέσου χῶμα*, ἐκαλεῖτο ἡ ἐν τῷ Μεγάλῳ λιμένι τοποθεσία, ἡ ἀκολουθοῦσα τὸ τεῖχος τοῦ Κόνωνος ἀπὸ βορρᾶ καὶ φράσσουσα τὴν εἴσοδον μέχρις Ἠετιωνείας, τοῦ «ἐν Ἁλαῖς πηλοῦ». Ἐπὶ τοῦ Χώματος τούτου οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ Μελάνθιον καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντες ἐτείχισαν ὀχύρωμα, «εἰς ὃ ἐβούλοντο τοὺς πολεμίους δεξάμενοι ὑφ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἑταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι». (*Ξενοφ.*, Ἑλλ. ΙΙ, Γ, παρβ. *Δημ.* πρὸς Πολυκλ. 1208). Τὸ Χῶμα, οὖσα μία ἐκ τῶν ἐπικαιροτέρων θέσεων τοῦ ἀρχαίου Πειραιῶς, δέον νὰ μὴ συγχέηται πρὸς τὸ Διάζευγμα. Α. Σ. Χ.

—**Χῶμα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε, 3, 4) ἐν Μιλυάδι τῆς Λυκίας. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς μία τῶν 34 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Λυκίας, εἰς δὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ὡς ἕδρα ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Μύρων. Σῴζονται αὐτόνομα νομίσματα αὐτῆς τῶν ὀψίμων χρόνων καὶ αὐτοκρατορικὰ τοῦ Γορδιανοῦ. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατά τινας ἐπέχει τὸ νῦν χωρίον Armutly. Α. Θ. Σ.

—**Χῶμα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Παλλαντίου (Μπεσιρίου) τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 151 Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπερμπάτι*.

Χώμαλης *[Γεωγρ.]*. Ἡ νοτία των κορυφῶν (ὑψόμ. 2.000 ποδ., πλάτ. 35° 30' Β., μῆκ. 27° 10' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2423 · Scarpanto and Kasos islands) τῆς ὀροσειρᾶς Καλολίμνης (ἀρχ. Λάστου) τῆς Καρπάθου. Σ. Ε. Λ.

χωμὰς *[Ἐδαφ.]* βλ. **χοῦμος**.

Χώματα Ἄσπρα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου (βλ. λ. *Ἄσπρα Χώματα*).

Χωματάδα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας (βλ. λ *Χωματᾶδες*).

Χωματᾶδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 329. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον και δημοτικὸν σχολεῖον.

χωματαπόπατος (ὁ). Ἀπόπατος, ἐν ᾧ χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀπολύμανσιν τῶν κοπρανωδῶν ὑλῶν ἡ ξηρὰ γῆ, τὸ χῶμα. Πρῶτος ὁ Η. Moule τῷ 1860 εἰσήγαγεν εἰς κοινὴν χρῆσιν πανταχοῦ τὸ σύστημα τοῦτο, ὁ δὲ Vallin (1876—1878), πειραματισθείς, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀπολύμανσις τῶν κοπρανωδῶν ὑλῶν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς χρήσεως 5 χιλιογρ. ξηροῦ χώματος δι' 1 χιλιόγρ. ὑλῶν. Εἰ καὶ ὁ τρόπος ἐνεργείας τῆς ξηρᾶς γῆς εἶναι ἀτελῶς ἔτι γνωστός, φαίνεται ἐν τούτοις πιθανὸν ὅτι ἡ ἔλλειψις ὕδατος εἶναι ἡ ἀναστέλλουσα τὰς σαπρὰς ζυμώσεις. Μετὰ περίοδον 5—6 ἑβδομάδων αἱ κοπρανώδεις ὗλαι μετὰ τοῦ χρώματος συσσωματοῦνται εἰς ἄοσμον μᾶζαν, ἥτις ἔχει ὄψιν γῆς καὶ δύναται, μεταβαλλομένη εἰς κόνιν, νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς νέαν ἀπολύμανσιν. Ἐπειδή, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ συστήματος τούτου, ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι ἡ γῆ ἐντελῶς ξηρά, ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὰ στρατόπεδα θερμαίνουν ταύτην ἐπὶ χυτῶν πλακῶν. Τὸ μεῖγμα χώματος καὶ περιττωμάτων, μετὰ 2—3 ἰδίως ἐπαλλήλους ἀναμείξεις, ἀποτελεῖ ἐξαίρετον λίπασμα, λίαν εὔχρηστον ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου ἡ μέθοδος αὕτη ἐγεννήθη. Σ. Γ. Ι.

χωματένιος, *—α, —ο* δημοτ., ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ χῶμα, πήλινος, ἄλλως *χωμάτινος*: «χωματένια γαβάθια».

Χωματερὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Φαλάνθης (Πανιορῶν) τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 293.

χωματιὰ (ἡ)· δημοτ., ὀσμὴ χώματος, ἄλλως *χωματίλα*: «χωματιὲς μυρίζεις».

Χωματιανός Οἰκογένεια μεγάλη τῆς νήσου Κέω, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα διὰ τοῦ Δημητρίου *Χωματιανοῦ* (βλ. λ., τ. Θ', σ. 130 β'). Κλάδος τῶν Χωματιανῶν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις καὶ διέπρεψε διὰ πολλῶν μελῶν αὐτοῦ, ὧν κυριώτερα εἶναι: 1) *Ἰωάννης*, ἱερεὺς καὶ λογοθέτης Ἀθηνῶν τῷ 1617. 2) *Νικόλαος*, ἀνὴρ λόγιος καὶ πλούσιος, διορισθεὶς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας (1738—1753). 3 *Σπυρίδων*, δημογέρων τὸ πρῶτον καὶ εἶτα πρόξενος τῆς Ἀγγλίας καὶ μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις συστάσης τῷ 1813 Φιλομούσου Ἑταιρείας. Ἀπέθανε τῷ 1815. 4) *Νικόλαος*, υἱὸς τοῦ Σπυρίδωνος, δημογέρων καὶ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀποθανὼν τῷ 1827 ἐν Αἰγίνῃ. 5) ***Ἀλέξανδρος***, ἀδελφὸς τοῦ Νικολάου, ὃν διεδέχθη ὡς πρόξενος τῷ 1820. Ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἀγγλοκρατούμενα Κύθηρα, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1822. Τ. Ε. Ε.

— **Χωματιανός, *Σόλων Ν.*** Ὑγειονομικὸς ἀξιωματικός, γεννηθεὶς ἐν Κέᾳ (1854—1919). Καταταχθεὶς τῷ 1878 εἰς τὸ ὑγειονομικὸν σῶμα, συνεπλήρωσε κατόπιν τὰς ἰατρικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν Παρισίοις. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν καὶ συνεργατῶν τῆς «Ἰατρικῆς ἐφημερίδος τοῦ στρατοῦ». Ἐδημοσίευσε λεξικὸν ἑλληνολατινικὸν ἰατρικῶν ὅρων, «Ὑγιεινὴν τοῦ στρατοῦ» καὶ ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας. Διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος τῆς ἰατρικῆς ἑταιρείας Ἀθηνῶν, ἐν ᾗ πολλὰς ἀνακοινώσεις ἐποιήσατο, πρόεδρος τῆς ἀνωτάτης στρατιωτικῆς ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῷ 1914, γενικὸς ὢν ἀρχίατρος, διηύθυνε τὸ ὑγειονομικὸν τμῆμα τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Ι. Π.

χωματίδα (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος *γλῶσσα ἡ κοινή*.

Χωματιὲς *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος μετὰ ψαμμαθῶνος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου *Πολυαίγου* τῶν Κυκλάδων (πλάτ. 36°46'10" Β., μῆκ. 24°39'55" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051 : Milo, Antimilo, Polino, Kimolos) ὑπὸ τὸν μέγαν φάρον τοῦ ἀκρωτηρίου Μάσκουλα. Ἐπίσης ἡ βορειοδυτικὴ πλευρά τῆς αὐτῆς νήσου, ἧς ἡ ἀκτὴ ἀποτελεῖ τὴν νοτιανατολικὴν πλευρὰν τοῦ στενοῦ Πυργὶ ἢ Ἁγίου Εὐσταθίου. Σ. Ε. Λ.

χωματίζω· σωρεύω χῶμα, ἐπιχωματίζω.

χωματίλα (ἡ)· δημοτ., ὀσμὴ χώματος, ἄλλως *χωματιά*.

χωμάτινος, *—η, —ον*· ὁ ἐκ χώματος κατεσκευασμένος, πήλινος, ἄλλως *χωματένιος*.

χωμάτιον (τό)· ἀρχ., μικρὸν χῶμα, συσσώρευσις χώματος ὀλίγου, οἷον τύμβος.

— ***χωμάτιον ἀσφαλείας.*** Τὸ θωρακεῖον, καλούμενον ἐνίοτε καὶ ἁπλῶς *χωμάτιον*, τὸ ἐξ ἀναχώματος κατασκευαζόμενον εἰς τὰς στέψεις τῶν πρανῶν ὑψηλῶν ἐπιχωμάτων τῶν ὁδῶν. Τὰ χωμάτια κατασκευάζονται μὲ διατομὴν τραπεζοειδῆ παρουσιάζουσαν κλίσιν τῶν πρανῶν αὐτῆς 3:2. Συνήθως δίδεται εἰς τὰ χωμάτια ὕψος 0.50 μ. καὶ πλάτος εἰς τὴν στέψιν 0,20 μ., ὁπότε τὸ πλάτος τῆς βάσεως αὐτῶν θὰ εἶναι:

$$2\times\frac{3}{2}\times0{,}50+0{,}20=1{,}70 \text{ μ.}$$

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλάτος τοῦτο ἐπιτυγχάνεται εἰς βάρος τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ, διὰ τοῦτο εἰς ὁδοὺς μικροῦ πλάτους κυρίως κατασκευάζουσι τὰ χωμάτια ἀσφαλείας διὰ χωμάτων συμπιεζομένων διὰ τοῦ κοπάνου, ὁπότε δύναται ἡ κλίσις τῶν πρανῶν αὐτῶν νὰ γίνῃ ἀποτομωτέρα, φθάνουσα τὴν κλίσιν 1 : 1. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν τὸ πλάτος τῆς βάσεως τῶν χωματίων θὰ φθάσῃ μόνον εἰς 1,20 μ. Ἐὰν τὰ πρανῆ τῶν χωματίων ἐπενδυθῶσι καὶ προυσπισθῶσι διὰ χορτοπλίνθων, αἱ κλίσεις αὐτῶν δύνανται νὰ γίνουσιν ἔτι ἀποτομώτεραι. Τέλος εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθῶσι τὰ χωμάτια ἐκ ξηρολιθοδομῆς ἢ καὶ ἐκ τοιχοποιίας μετὰ κονιάματος, κτιστὰ δηλαδή, ὁπότε τὸ πλάτος αὐτῶν δύναται νὰ ἐλαττωθῇ μέχρι 40 ἢ 35 ἑκ. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν δὲν χρησιμοποιεῖται πλέον ὁ ὅρος χωμάτιον ἀσφαλείας, ἀλλ' ὁ γενικώτερος *θωρακεῖον* ἢ *θωράκιον*. Τὰ θωράκια πολλάκις κατασκευάζονται διὰ διακεκομμένης τοιχοποιίας, ὁπότε ταῦτα παρουσιάζουσι τὴν μορφὴν σειρᾶς μεμονωμένων ὅρων, τῶν ὁποίων ἐνίοτε αἱ κεφαλαὶ ἑνοῦνται διὰ ξυλίνων δοκῶν ἢ σιδηροδοκῶν, καλουμένων ξυστῶν. Εἶναι δυνατὸν ἀντὶ τῶν ὡς ἄνω κατασκευῶν νὰ χρησιμοποιηθῶσι ξύλινα κιγκλιδώματα, στερεούμενα ἐπὶ τοῦ ἐπιχώματος διὰ καταλλήλων ὀρθοστατῶν, ὁπότε ὁ περιορισμὸς τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ ἐλαττοῦται εἰς 15 ἑκ. περίπου δι' ἕκαστον κιγκλίδωμα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα προασπιστικὰ φράγματα, παρουσιάζουσι πολὺ μικρὰν ἀντοχήν. Ἄριστον μέσον ἐξασφαλίσεως τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κυκλοφορίας εἶναι ἡ φύτευσις δένδρων κατὰ μῆκος τῆς στέψεως τῶν πρανῶν. Α. Α. Κ.

χρωματισμὸς (ὁ)· ἡ διὰ χρώματος, διὰ χυτῆς γῆς κατασκευὴ ἢ ἐπιδιόρθωσις ὁδοῦ, ὀχυρώματος, δαπέδου κλπ.

— *[Ἐγκυκλ.]* Βλ. λ. *χωματουργικὰ ἔργα*.

Χωματονήσι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον τοῦ μέσου Αἰγαίου (πλάτ. 38° 34' Β., μῆκ. 25° 32' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1891 : Psara island), προσκείμενον εἰς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου Ἀντίψαρα. Σ. Ε. Λ.

χωματουργία (ἡ). Μέρος τῆς δομικῆς, ἐξετάζον τὸν τρόπον ἐκτελέσεως τῶν χωματισμῶν ἢ χωματουργικῶν ἔργων || ἡ ἐκτέλεσις χωματουργικῶν ἔργων.

χωματουργικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐκχωμάτωσιν, οἷον εἰς τὴν ἐκσκαφήν, τὴν μεταφορὰν χώματος κλπ.

— **χωματουργικὰ *ἔργα*, ἢ *χωματισμοί*.** Καλοῦνται οὕτω τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐκσκαφὴν καὶ ἐξόρυξιν γαιῶν, τὴν μεταφορὰν αὐτῶν, τὴν τακτοποίησίν των καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐκ τῶν ἐργασιῶν τούτων προερχομένων ἔργων ἀπὸ τῶν φθορῶν. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχουσι τὰ χωματουργικὰ ἔργα ἐν τῇ ὁδοποιίᾳ γενικῶς, τὰ ἐκτιθέμενα ὅμως ἐνταῦθα δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν ἐν γένει καὶ διὰ τοὺς χάριν ἄλλων σκοπῶν ἐκτελουμένους χωματισμούς, μέ τινας, μικρὰς σχετικῶς, τροποποιήσεις, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων. Χωματουργικαὶ ἐργασίαι εἶναι ἡ *ἐκχωμάτωσις*, ἡ, κατὰ τὸ ἔδαφος, ὁ *ἐκβραχισμὸς* καὶ ἡ *ἐπιχωμάτωσις*. Ἐὰν τὰ προϊόντα τῆς ἐκχωματώσεως ἀπορρίπτωνται χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατασκευὴν τοῦ σώματος τῆς ὁδοῦ, τότε πρόκειται περὶ *ἐναποθέσεως*. Ἐὰν ἡ ἐκχωμάτωσις δὲν γίνεται ἐντὸς τῆς κατασκευαζομένης ὁδοῦ, τότε τὰ λαμβανόμενα ἐκ τῆς τοιαύτης χώματα καλοῦνται *δάνεια* χώματα. Ὁ ἀπομένων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δανείων χωμάτων χῶρος καλεῖται ***θάλαμος δανείων*** *χωμάτων* ἢ *θάλαμος δανείων* ἢ καὶ ἁπλῶς ***δάνειον***. Εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁδὸς εὑρίσκεται εἰς πεδιάδα καὶ κατασκευάζεται συνεχῶς ἐν ἐπιχώματι διὰ δανείων λαμβανομένων ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, οἱ θάλαμοι δανείων λαμβάνουσι τὴν μορφὴν τάφρων καὶ καλοῦνται τότε ***τάφροι*** *δανείων χωμάτων* ἢ συνηθέστερον ***τάφροι δανείων*** ἁπλῶς. Κατὰ τὴν προμελέτην τῶν χωματουργικῶν ἐργασιῶν θὰ ἐξετασθῇ ἡ φύσις τῶν γαιῶν πρὸς προσδιορισμὸν τῆς καταλληλότητος ἢ μὴ αὐτῶν καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς δαπάνης. Χάριν τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς μικροτέρας δυνατῆς δαπάνης ἐπιδιώκεται ἡ ἐξίσωσις τῶν ὄγκων τῶν ἐκχωμάτων πρὸς τοὺς ὄγκους τῶν ἐπιχωμάτων. Ὁσάκις ἡ ἐξίσωσις αὕτη τῶν κύβων δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ ἀπαιτεῖται νὰ δημιουργηθῶσιν ἐναποθέσεις, καταβάλλεται προσπάθεια, ὅπως αὗται

Digitized by Google

ἐνεργηθῶσιν εἰς καταλλήλους θέσεις, πλευρικῶς πρὸς τὴν ὁδόν, καὶ μὲ τὴν ἀνωτέραν στάθμην αὐτῶν εἰς τὴν στάθμην τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, πρὸς κατασκευὴν χώρου ἐναποθηκεύσεως τῶν ὑλικῶν συντηρήσεως τῆς ὁδοῦ. Ἡ ἐξίσωσις τῶν κύβων τῶν χωματισμῶν ἐπιδιώκεται ἀφ' ἑνὸς μὲν δι' ὁριζοντίας μεταθέσεως τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ὑψομετρικῆς μεταθέσεως τῆς τομῆς αὐτῶν μετὰ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Διὰ τῆς ὁριζοντίας μεταθέσεως τοῦ ἄξονος αὐξάνονται ἢ ἐλαττοῦνται τὰ ἐκχώματα, ἐνῷ ἀντιστοίχως ἐλαττοῦνται ἢ αὐξάνονται τὰ ἐπιχώματα· διὰ τῆς ὑψομετρικῆς μεταθέσεως τῆς τομῆς τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ καταστρώματος αὐτῆς ἐλαττοῦνται μὲν τὰ ἐκχώματα καὶ αὐξάνονται τὰ ἐπιχώματα, ἂν πρόκειται περὶ ἀνυψώσεως τῆς ὡς ἄνω τομῆς, ἀντιστρόφως δὲ αὐξάνονται τὰ ἐκχώματα καὶ ἐλαττοῦνται τὰ ἐπιχώματα, ἂν πρόκειται περὶ ταπεινώσεως τῆς τομῆς ταύτης. Ἡ ὑψομετρικὴ μετάθεσις τῆς τομῆς τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ καταστρώματος αὐτῆς γίνεται εἴτε παραλλήλως πρὸς τὴν ἤδη σχεδιασθεῖσαν τομήν, εἴτε καὶ οὔ, ὁπότε μεταβάλλεται ἡ κλίσις αὐτῆς, ἡ ὁποία πάντως θὰ πρέπῃ νὰ μένῃ κάτω τοῦ διὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ὁδὸν καθορισθέντος ἀνωτάτου ὁρίου κλίσεως.

Φύσις καὶ ἰδιότητες τῶν γαιῶν. Ἡ γνῶσις τῆς φύσεως τῶν διὰ τῶν χωματουργικῶν ἔργων τακτοποιουμένων χάριν διαφόρων σκοπῶν γαιῶν εἶναι ἀναγκαία οὐχὶ μόνον πρὸς κατάρτισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἀπαιτηθησομένων δαπανῶν καὶ τὸν οἰκονομικὸν συμψηφισμὸν τῶν χωματισμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν τούτων τῶν χωματουργικῶν ἔργων. Χάριν τῆς τελευταίας ταύτης δέον νὰ ἐξετάζηται οὐχὶ μόνον ἡ φύσις τῶν ἐδαφῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ διάταξις τῶν στρωμάτων αὐτῶν. Ἐδάφη πολὺ χαλαρά, ὅπως εἶναι τὰ τῶν ἑλῶν καὶ τῶν τελμάτων, ὁ βόρβορος, ἡ ἰλὺς κττ., εἶναι ἀκατάλληλα πρὸς ἐκτέλεσιν χωματουργικῶν ἔργων. Ἡ τύρφη ἐπίσης δὲν εἶναι κατάλληλος διὰ χωματισμούς. Αἱ φυτικαὶ γαῖαι χρησιμοποιοῦνται συνήθως ὑπὸ μορφὴν χορτοπλίνθων, χάριν τῆς ἐπενδύσεως καὶ προσοπίσεως τῶν διαφόρων πράνων. Τὰ ἀργιλλώδη ἐδάφη εἶναι ἐκ τῶν πλέον ἐπισφαλῶν διὰ τὰ χωματουργικὰ ἔργα. Ὑπάρχουσιν ἄργιλλοι πολὺ καλαὶ διὰ χωματισμόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι, αἵτινες μόνον κατόπιν ἐξαιρετικὰ μεγάλων δαπανῶν δύνανται νὰ σταθεροποιηθῶσιν. Ἄργιλλοι μεμειγμέναι μετὰ χαλίκων ἢ ἄμμου ἀποτελοῦσιν ἐν γένει καλὰς γαίας, ἐνῷ τοὐναντίον μεμειγμέναι μετὰ βραχωδῶν θραυσμάτων δὲν παρουσιάζουσιν ἀσφαλῆ ἰσορροπίαν. Ἄργιλλοι, ὅπως λ. χ. αἱ λευκαί, αἵτινες διαποτίζονται καὶ διαλύονται μεταβαλλόμεναι εἰς πηλόν, πρέπει ν' ἀποφεύγωνται, τόσον κατὰ τὴν κατασκευὴν ἐκχωμάτων, ὅσον καὶ κατὰ τὰς ἐπιχωματώσεις. Εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ χάραξις συναντᾷ ἀργιλλώδη ἐδάφη ἀμφιβόλου σταθερότητος, καλὸν εἶναι νὰ διερχώμεθα ἰσοπέδως κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ ν' ἀποφεύγωμεν τὴν κατασκευὴν ὀρυγμάτων ἐντὸς αὐτῶν, καθόσον ὑπάρχει δυνατότης νὰ προξενηθῶσι μεγάλαι καταπτώσεις, ἀκόμη δὲ καὶ κατολισθήσεις κλιτύων ὁλοκλήρων.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐπιχωμάτων δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πάντα τὰ χώματα, πλὴν τῶν ἐν ἀρχῇ ἀναφερθέντων, εἶναι κατάλληλα. Ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐπιχωμάτων, καὶ κυρίως τῶν ὑψηλῶν τοιούτων, πρέπει νὰ δίδεται προσοχὴ εἰς τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ θὰ ἑδρασθῶσι ταῦτα. Μαλακὰ ἐδάφη ἑδράσεως, ὅπως ἡ τύρφη, πηλώδη κττ., εὐκόλως διασπῶνται καὶ ὑποχωροῦσι, παρασύροντα τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπιχώματα, ἅτινα βυθίζονται.

Τὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν χωματουργικῶν ἔργων συναντώμενα ἐδάφη κατατάσσονται συνήθως εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς ἃς ὑπάγονται αἱ *γαῖαι*, οἱ *ἡμίβραχοι* καὶ οἱ *βράχοι* ἢ τὰ *γαιώδη*, τὰ *ἡμιβραχώδη* καὶ τὰ *βραχώδη ἐδάφη*. Τὰ πλέον οἰκονομικὰ καὶ εὔχρηστα διὰ τὰς χωματουργικὰς ἐργασίας ἐδάφη εἶναι ἐν γένει τὰ ὡς γαιώδη χαρακτηριζόμενα, πλὴν τῶν ἐξαιρετικῶς χαλαρῶν καὶ ἀκαταλλήλων διὰ τοὺς χωματισμούς. Τὰ ἡμιβραχώδη ἐδάφη ἐξορύσσονται δυσκολώτερον τῶν γαιωδῶν καὶ αὐξάνουσι τὰς δαπάνας ἐκτελέσεως τῶν ἔργων. Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρουσιάζουσιν ἐξαιρετικὴν αὔξησιν τῶν δαπανῶν εἶναι τὰ βραχώδη ἐδάφη, τῶν ὁποίων ἡ ἐξόρυξις δύναται νὰ στοιχίσῃ περίπου τὸ ἑξαπλάσιον τῆς δαπάνης διὰ τὴν ἐξόρυξιν ἴσου ὄγκου γαιῶν.

Ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν διαφόρων ἐδαφῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἢ διὰ τῶν ὁποίων ἐκτελοῦνται τὰ χωματουργικὰ ἔργα, κανονίζονται τὰ πρανῆ αὐτῶν. Συνήθως εἰς τὰ πρανῆ τῶν ἐκχωμάτων δίδεται κλίσις (μῆκος πρὸς ὕψος) 1 : 1 μέν, ἂν ταῦτα εἶναι γαιώδη, 1 : 2, ἂν εἶναι ἡμιβραχώδη, καὶ 1 : 5 ἕως 1 : 10, ἂν εἶναι βραχώδη. Εἰς τὰ βραχώδη ἐκχώματα, ὅταν εἶναι ἀπολύτως συμπαγῆ, κατασκευάζονται πολλάκις τὰ πρανῆ κατακόρυφα, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ μὲ κλίσιν ἀντίθετον πρὸς τὴν ὁδόν. Εἰς τὰ πρανῆ τῶν ἐπιχωμάτων δίδεται συνήθως κλίσις 1,5 : 1.

Κατὰ τὴν κατασκευὴν χωματουργικῶν ἔργων πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ λεγόμενον *ἐπίπλησμα* (βλ. λ.). Τὰ διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπιχώματός τινος χρησιμοποιούμενα προϊόντα τῶν ἐκχωματώσεων, ἅτινα παρουσιάζουσι πλεόνασμα ὄγκου λόγῳ τοῦ ἐπιπλήσματος, διαστρωνόμενα καὶ κοπανιζόμενα μειοῦνται κατ' ὄγκον. Ἐπίσης διὰ τῶν βροχῶν καὶ τοῦ χρόνου ὁ ὄγκος τῶν ἐκχωμάτων μειοῦται βαθμηδόν, μειουμένου ἀντιστοίχως τοῦ ἀρχικῶς ὑπάρχοντος ἐπιπλήσματος. Ἡ μείωσις αὕτη οὐδέποτε σχεδὸν φθάνει τὴν ἀρχικὴν τιμὴν τοῦ ἐπιπλήσματος, καθόσον, μετὰ τὴν πάροδον ἱκανοῦ χρόνου, τὰ ἐπιχώματα στερεοποιοῦνται καὶ μονιμοποιοῦνται χωρὶς νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν κύβον τοῦ ἐκχώματος, ἐκ τοῦ ὁποίου ταῦτα προῆλθον. Ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω τὸ ἐπίπλησμα δύναται νὰ διακριθῇ εἰς παροδικὸν καὶ εἰς μόνιμον. Τὸ μέγεθος τόσον τοῦ ἑνὸς ὅσον καὶ τοῦ ἑτέρου ἐπιπλήσματος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὀρυσσομένων γαιῶν. Τὸ παροδικὸν ἐπίπλησμα κυμαίνεται διὰ τὰ ἄνευ συνοχῆς ἐδάφη μεταξὺ 5% καὶ 20% τοῦ ἀρχικοῦ ὄγκου τοῦ ἐκχώματος, διὰ τὰς συνήθεις γαίας μεταξὺ 20% καὶ 30%, δυνάμενον νὰ φθάσῃ τὰ 35% διὰ τὰς σκληρὰς γαίας. Διὰ τὰ βραχώδη ἐδάφη τὸ ἐπίπλησμα τοῦτο δύναται νὰ κυμαίνεται μεταξὺ 35% καὶ 50%, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς κατατμήσεώς του. Τὸ μόνιμον ἐπίπλησμα διὰ τὰς μαλακὰς καὶ σκληρὰς γαίας ποικίλλει μεταξὺ 3% καὶ 7%, διὰ τὸν βράχον δὲ μεταξὺ 10% καὶ 25%. Συνήθως κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς λαμβάνεται ὡς ἐπίπλησμα ποσοστὸν 10% ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὄγκου.

Κυβισμὸς τῶν χωματισμῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ὄγκου τῶν ἐκτελεστέων ἑκάστοτε χωματισμῶν, ὡς λέγεται συνήθως, γίνεται ἀρχικῶς μὲν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἔργων, πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης καὶ τοῦ προγράμματος ἐκτελέσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, πρὸς καθορισμὸν τοῦ πραγματικοῦ ὄγκου τῶν ἐκτελεσθέντων χωματουργικῶν ἔργων. Ὁ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἔργων κυβισμός, ἡ προμέτρησις δηλαδὴ τῶν ἐκτελεσθησομένων χωματισμῶν, γίνεται τόσον κατὰ τὴν προμελέτην, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ὁριστικὴν μελέτην τῶν ἔργων. Ὁποτεδήποτε καὶ ἂν γίνῃ ὁ κυβισμὸς οὗτος, ἐφ' ὅσον ἐπιζητεῖται ἀκρίβεια κατ' αὐτὸν θὰ ληφθῶσιν ὡς βάσις ὑπολογισμοῦ αἱ διατομαὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ὁδοῦ, ἐὰν πρόκειται περὶ τοιαύτης, καὶ αἱ ἀποστάσεις αὐτῶν. Ὁ τελικὸς ὑπολογισμὸς τοῦ κύβου τῶν χωματισμῶν, ἢ ἡ τελικὴ ἐπιμέτρησις αὐτῶν, θὰ γίνῃ πάντοτε ἐκ διατομῶν, τῶν ὁποίων τὰ στοιχεῖα ἐλήφθησαν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ κύβου τῶν χωματισμῶν γίνεται συνήθως λογιστικῶς, ἐφαρμοζομένου ἐν τῇ πράξει τοῦ τύπου:

$$(1) \qquad O = \frac{\varepsilon + \varepsilon'}{2}\,\alpha$$

ἔνθα O ὁ κύβος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν διατομῶν ἐχουσῶν ἐπιφανείας ε καὶ ε′ καὶ ἀπεχουσῶν κατὰ τὴν ἀπόστασιν α, ἢ συνηθέστερον τοῦ τύπου:

$$(2) \qquad O' = \varepsilon\,\frac{\alpha + \alpha'}{2}$$

ἔνθα O′ ὁ κύβος, ὅστις ἀντιστοιχεῖ εἰς διατομὴν ἐπιφανείας ε καὶ ἀπέχουσαν κατὰ τὰς ἀποστάσεις α καὶ α′ ἀπὸ τῶν δύο ἑκατέρωθεν αὐτῆς διατομῶν. Οἱ ὡς ἄνω ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιούμενοι τύποι δίδουσιν ἀποτελέσματα κατά τι μεγαλύτερα τῆς πραγματικότητος, τὸ παρεχόμενον ὅμως λάθος εἶναι πολὺ μικρὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀμελητέον. Ὁ συνολικὸς κύβος τῶν χωματισμῶν μιᾶς ὁδοῦ θὰ εὑρεθῇ δι' ἀθροίσεως τῶν μερικῶν ὄγκων τῶν ἀντιστοιχούντων εἰς ἑκάστην διατομήν, ἤτοι θὰ εἶναι:

$$(3) \qquad O = \frac{\varepsilon_0 + \varepsilon_1}{2}\,\alpha_1 + \frac{\varepsilon_1 + \varepsilon_2}{2}\,\alpha_2 + \frac{\varepsilon_2 + \varepsilon_3}{2}\,\alpha_3 + \ldots\ldots + \frac{\varepsilon_{\nu-1} + \varepsilon_\nu}{2}\,\alpha_\nu$$

ἢ

$$(4) \qquad O = \varepsilon_0\,\frac{\alpha_1}{2} + \varepsilon_1\,\frac{\alpha_1 + \alpha_2}{2} + \varepsilon_2\,\frac{\alpha_2 + \alpha_3}{2} + \ldots\ldots + \varepsilon_{\nu-1}\,\frac{\alpha_{\nu-1} + \alpha_\nu}{2} + \varepsilon_\nu\,\frac{\alpha_\nu}{2}$$

ἔνθα O ὁ ζητούμενος συνολικὸς κύβος, ε_0 ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἀρχικῆς διατομῆς, ε_1 ἡ ἐπιφάνεια τῆς πρώτης μετ' αὐτὴν διατομῆς, α_1 ἡ ἀπόστασις τῆς διατομῆς ταύτης ε_1 ἀπὸ τὴν προηγουμένην ε_0 κ.ο.κ., ε_ν ἡ ἐπιφάνεια τῆς τελευταίας διατομῆς καὶ α_ν ἡ ἀπόστασις τῆς διατομῆς ταύτης ἀπὸ τῆς προηγουμένης αὐτῆς διατομῆς $\varepsilon_{\nu-1}$. Οἱοσδήποτε τῶν ἀνωτέρω τύπων ἐφαρμοσθῇ, θὰ πρέπῃ οὗτος νὰ ἐφαρμοσθῇ χωριστὰ διὰ τὰ ἐκχώματα καὶ χωριστὰ διὰ τὰ ἐπιχώματα. Τὰ εἰς τὸ δεύτερον τῶν ὡς ἄνω τύπων εἰσερχόμενα ἡμιαθροίσματα τῶν ἀφ' ἑκάστης διατομῆς ἀποστάσεων τῶν δύο ἑκατέρωθεν αὐτῆς διατομῶν καλοῦνται ἐφαρμοστέα μήκη καὶ προκύπτουσιν εὐκόλως ἐκ τῶν ἡμιαθροισμάτων τῶν διαφορῶν τῶν χιλιομετρικῶν ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ θέσεων τῶν διατομῶν.

Οἱ ὡς ἄνω τύποι ὑπολογισμοῦ τοῦ ὄγκου τῶν χωματισμῶν ἰσχύουσιν, ἐφ' ὅσον αἱ ἀλληλοδιαδόχως λαμβανόμεναι ἑκάστοτε δύο γειτονικαὶ διατομαὶ εἶναι ὁμοίας φύσεως, ἤτοι ὅταν ἀμφότεροι εἶναι εἴτε ἐν ἐκχώματι εἴτε ἐν ἐπιχώματι. Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μία τῶν διατομῶν τούτων εὑρίσκεται ἐν ἐκχώματι καὶ ἡ ἑτέρα ἐν ἐπιχώματι, ὑπάρχει ἐνδιάμεσος διατομή, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχουσι χωματισμοὶ καὶ ἡ ὁποία ἔχει ἐπιφάνειαν ἴσην πρὸς τὸ μηδέν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς, δέον, πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων, νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ θέσεις τῶν τοιούτων διατομῶν. Συνήθως, ἂν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές, λαμβάνονται ὡς τοιαῦται θέσεις, καλούμεναι πλασταὶ διατομαί, αἱ θέσεις, ἔνθα ἡ κατὰ μῆκος τομὴ τοῦ ἐδάφους τέμνει τὴν κατὰ μῆκος τομὴν τῆς ὁδοῦ. Τὸ γινόμενον ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης παραδοχῆς σφάλμα εἶναι μικρὸν καὶ ἀμελητέον.

Διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν ὑπολογισμῶν καὶ διὰ νὰ εἶναι δυνατὸς εἰς πᾶσαν στιγμὴν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἔλεγχος αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διάφοροι σχετικαὶ μελέται καὶ παρατηρήσεις, διατάσσονται οἱ γινόμενοι πρὸς καθορισμὸν τοῦ κύβου τῶν χωματισμῶν ὑπολογισμοὶ εἰς πίνακας.

Πολλάκις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διατομὴν παρουσιάζονται διάφοροι φύσεις ἐδάφους, λ. χ. δυνατὸν μέρος τῆς διατομῆς νὰ εἶναι γαιῶδες καὶ μέρος αὐτῆς νὰ εἶναι ἡμιβραχῶδες ἢ βραχῶδες. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην θὰ ἐνδιέφερε νὰ γίνῃ χωριστὰ ὁ ὑπολογισμὸς τῶν ἀντιστοίχων τμημάτων τῶν τοιούτων διατομῶν· συνήθως ὅμως δὲν γίνεται τοῦτο, ἀλλὰ προσδιορίζεται κατὰ πρόχειρον ἐκτίμησιν τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ποσοστόν, ὅπερ ἕκαστον εἶδος ἐδάφους καταλαμβάνει ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς διατομῆς. Διὰ τὴν ὁριστικὴν ἐπιμέτρησιν γίνεται χαρακτηρισμὸς καὶ προσδιορισμὸς τοῦ ποσοστοῦ τούτου, τόσον κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν διατομῶν, ὅσον καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐκχωματώσεως αὐτῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη καλεῖται κατάταξις τῶν γαιῶν.

Εἰς τὸν ὡς ἀνωτέρω ὑπολογιζόμενον κύβον τῶν χωματισμῶν θὰ πρέπῃ νὰ προστεθῇ καὶ ὁ μὴ ὑπολογισθεὶς ὄγκος τῶν τάφρων. Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν θ' ἀπαιτηθῇ ἡ λῆψις δανείων χωμάτων, ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ κύβου αὐτῶν γίνεται ἰδιαιτέρως, ἐφαρμοζομένων ἀναλόγως τῶν προεκτεθέντων. Οἱ κύβοι συμπληρωματικῶν τυχὸν ἐκτελουμένων ἔργων θὰ ληφθῶσιν ἐπίσης ὑπ' ὄψιν.

Ὁ κατὰ τὰ προαναφερθέντα ὑπολογισμὸς τῶν ὄγκων τῶν χωματισμῶν παρέχει πολλὴν ἀκρίβειαν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλαι μέθοδοι, συντομώτεραι μέν, ἀλλ' ἧττον ἀκριβεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ καλουμένη μέθοδος τῆς ἀναγνώσεως, τῇ βοηθείᾳ καταλλήλων κλιμάκων ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου καὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς.

Μετακίνησις τῶν γαιῶν Μετὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ κύβου τῶν χωματισμῶν πρέπει ν' ἀναζητηθῶσιν αἱ θέσεις, εἰς τὰς ὁποίας θὰ μεταφερθῶσι τὰ προϊόντα τῶν ἐκχωματώσεων, χάριν τῆς οἰκονομικωτέρας κατασκευῆς τῶν ἐπιχωμάτων, ἀκόμη δὲ τὰ μέσα καὶ αἱ ἀποστάσεις μεταφορᾶς αὐτῶν. Ἡ ἀναζήτησις αὕτη καλεῖται μετακίνησις τῶν γαιῶν καὶ σκοπεῖ κυρίως εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν δαπανῶν τῶν χωματισμῶν, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ μεταβάλλεται μετὰ τῆς ἀποστάσεως μεταφορᾶς.

Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ κύβου τῶν μεταφερομένων γαιῶν ὑπολογίζεται χωριστὰ ὁ κύβος τῶν ἐντὸς τῶν αὐτῶν μικτῶν διατομῶν χρησιμοποιουμένων γαιῶν καὶ χωριστὰ ὁ ἀλλαχοῦ ἢ ἀλλαχόθεν μεταφερόμενος ὄγκος. Τὰ ἀλλαχοῦ μεταφερόμενα προϊόντα τῶν ἐκχωμάτων μικτῶν διατομῶν καλοῦνται περισσεύματα ἢ πλεονάσματα ἐκχωμάτων, τὰ ἀλλαχόθεν δὲ λαμβανόμενα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐπιχωμάτων μικτῶν διατομῶν χώματα καλοῦνται περισσεύματα ἢ πλεονάσματα τῶν ἐπιχωμάτων. Κατὰ ταῦτα διὰ τὴν μετακίνησιν τῶν γαιῶν θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τὰ περισσεύματα μόνον τῶν ἐκχωμάτων ἢ τῶν ἐπιχωμάτων. Πλὴν τούτων, θὰ ληφθῶσιν οἱ ὄγκοι τῶν ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν τάφρων καὶ τῶν θαλάμων δανείων προϊόντων, ὅπως ἀκόμη καὶ τὸ ἐπίπλησμα τῶν γαιῶν. Διὰ τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν μεγάλοι ὄγκοι βραχωδῶν ἐκχωμάτων θὰ φυλαχθῶσι πρὸς κατασκευὴν τεχνικῶν ἔργων, δὲν θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν οἱ ἀντίστοιχοι κύβοι κατὰ τὴν μετακίνησιν.

Κατὰ τὴν μελέτην τῆς μετακινήσεως ἢ κινήσεως τῶν γαιῶν καθορίζονται πρῶτον οἱ κύβοι τῶν χωμάτων, οἱ ὁποῖοι θὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐν τῇ αὐτῇ διατομῇ καὶ θὰ μεταφερθῶσι δι' ἐκρίψεως διὰ πτύου, καὶ εἶτα προσδιορίζονται τὰ πλεονάσματα τῶν ἐκχωμάτων ἢ ἐπιχωμάτων. Κατόπιν χωρίζονται οἱ ὄγκοι τῶν ὁποθενδήποτε μεταφερθησομένων πρὸς κατασκευὴν ἐπιχωμάτων ἐκχωματώσεων, εἰς ὄγκους ἀντιστοίχως ἴσους πρὸς τοὺς τῶν κατασκευαζομένων ἐπιχωμάτων. Κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας λαμβάνεται πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἐπίπλησμα τῶν γαιῶν. Μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐκχωμάτων καὶ τῶν ἐπιχωμάτων εἰς ἴσους ἀντιστοίχους ὄγκους προσδιορίζονται αἱ

Digitized by Google

εἰδικαὶ μέσαι ἀποστάσεις μεταφορᾶς ἑκάστου ἐκχώματος μέχρι τοῦ ἀντιστοίχου ἐπιχώματος. Αἱ εἰδικαὶ αὗται μέσαι ἀποστάσεις μεταφορᾶς ἰσοῦνται πρὸς τὰς ἀποστάσεις τῶν κέντρων βάρους τοῦ ὑπ' ὄψιν ἑκάστοτε ὄγκου ἐκχώματος καὶ τοῦ ἀντιστοίχου πρὸς αὐτὸν ὄγκου ἐπιχώματος. Λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ ἀποστάσεις αὗται ἀφορῶσιν εἰς μεταφορὰς γινομένας ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, λαμβάνονται ὡς εἰδικαὶ μέσαι ἀποστάσεις μεταφορᾶς ἀντὶ τῶν πραγματικῶν ἀποστάσεων τῶν κέντρων βάρους αἱ προβολαὶ τῶν ἀποστάσεων τούτων ἐπὶ τῆς τομῆς τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ καταστρώματος αὐτῆς. Μετὰ τὸν καθορισμὸν τῶν εἰδικῶν τούτων ἀποστάσεων μεταφορᾶς καθορίζονται τὰ διὰ τὴν μεταφορὰν ἑκάστου ὄγκου ἐκχώματος χρησιμοποιηθησόμενα μέσα μεταφορᾶς, ἀναλόγως τῆς εἰδικῆς μέσης ἀποστάσεως μεταφορᾶς αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο θὰ προσδιορισθῶσιν αἱ μέσαι ἀποστάσεις μεταφορᾶς πάντων τῶν δι' ἑκάστου μέσου μεταφορᾶς μεταφερομένων ὄγκων. Αἱ μέσαι αὗται ἀποστάσεις ἰσοῦνται πρὸς τὰς γεωμετρικὰς μέσας τῶν εἰδικῶν ἀποστάσεων μεταφορᾶς τῶν διὰ τοῦ ὑπ' ὄψιν ἑκάστοτε μέσου μεταφερομένων ὄγκων. Κατόπιν τούτων, ἡ γενικὴ μέση ἀπόστασις X τῆς μεταφορᾶς διαφόρων ἐκχωμάτων ἐχόντων ὄγκους A, B, Γ κ. λ., καὶ μεταφερομένων διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου μεταφορᾶς πρὸς ἐπίχωσιν εἰς ἀπόστασιν α τὸ πρῶτον, β τὸ δεύτερον, γ τὸ τρίτον κ.λ.π., θὰ εἶναι

$$X=\frac{A\alpha+B\beta+\Gamma\gamma+\ldots}{A+B+\Gamma+\ldots} \qquad (5)$$

Ὁ προσδιορισμὸς τῶν θέσεων καὶ τῶν μέσων ἀποστάσεων μεταφορᾶς τῶν γαιῶν γίνεται εἴτε γραφικῶς, τῇ βοηθείᾳ διαγραμμάτων κ. τ. τ., εἴτε λογιστικῶς, τῇ βοηθείᾳ πινάκων. Ὁ κατὰ τὴν ἀπολύτως γραφικὴν μέθοδον ὑπολογισμὸς τῶν κύβων τῶν χωματισμῶν ἢ ἡ ἐφαρμογὴ ἀναλόγων πρὸς αὐτὴν συντόμων μεθόδων δὲν παρέχει ἀρκετὴν ἀκρίβειαν καὶ μόνον διὰ τὴν διανομὴν καὶ τὴν μετακίνησιν τῶν γαιῶν κατὰ τὰς προμελέτας δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι.

Κατασκευὴ τῶν ἐκχωμάτων. Πρὸ πάσης ἐκτελέσεως οἱασδήποτε χωματουργικῆς ἐργασίας θὰ γίνῃ ἡ χάραξις τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ σημανθῶσι διὰ πασσάλων τὰ χαρακτηριστικώτερα σημεῖα αὐτῶν. Μετὰ τὰς προκατορκτικὰς ταύτας ἐργασίας θὰ γίνῃ ἐκχέρσωσις τῆς περιοχῆς, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ καθ' ἣν τὸ ἐπιφανειακὸν ἔδαφος τῶν ὀρυγμάτων δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς κατασκευὴν χορτοπλίνθων, κόπτεται τοῦτο εἰς τοιαύτας μεταφερομένας καὶ φυλασσομένας καταλλήλως ἐκτὸς τῶν διατομῶν.

Πρὶν ἢ γίνῃ ἔναρξις ἐξορύξεως, ὀργανοῦνται τὰ ἐργοτάξια κατασκευῆς, ἅτινα ἐφοδιάζονται διὰ τῶν καταλλήλων μέσων καὶ ἐργαλείων.

Ἡ κατασκευὴ τῶν βαθέων ἐκχωμάτων δύναται νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνος διὰ τὸ ἐργοῦν τὴν ἐκχωμάτωσιν ἐργατικὸν προσωπικόν, καὶ ἕνεκα τούτου δέον νὰ λαμβάνουν ἑκάστοτε τὰ κατάλληλα προφυλακτικὰ μέτρα.

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς κυρίας ἐκχωματώσεως θὰ καταβληθῇ προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων χώρων προσβολῆς καὶ διενεργείας μεταφορῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὑπάρξεως ὑδάτων, θὰ ἀποχετευθῶσι ταῦτα εἴτε ἐπιφανειακὰ εἶναι εἴτε ὑπόγεια.

Ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ προχωρήσῃ ἡ ἐξόρυξις ἐξαρτᾶται ἀπὸ πλείστους παράγοντας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφανειακὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους, ἡ διάταξις τῶν στρωμάτων αὐτοῦ, τὰ διατιθέμενα διὰ τὴν ἐξόρυξιν καὶ μεταφορὰν τῶν γαιῶν μέσα, τὸ βάθος τοῦ ὀρύγματος, ἡ φύσις

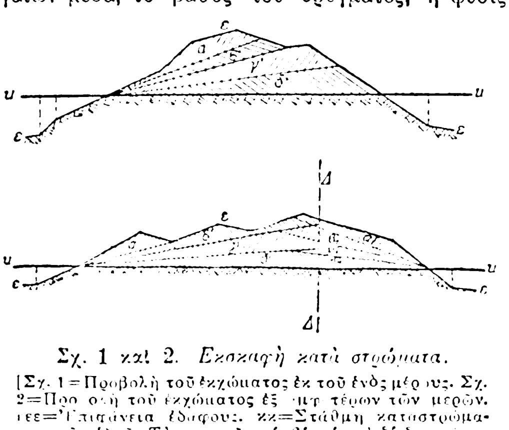

Σχ. 1 καὶ 2. *Ἐκσκαφὴ κατὰ στρώματα.*

[Σχ. 1 = Προβολὴ τοῦ ἐκχώματος ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους. Σχ. 2 = Προβολὴ τοῦ ἐκχώματος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. εεε = Ἐπιφάνεια ἐδάφους. κκ = Στάθμη καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Τὰ στοιχεῖα α', β', γ' καὶ δ' δεικνύουν τὴν σειρὰν ἐκσκαφῆς ἑκάστου στρώματος. ΔΔ = Διατομὴ χωρίζουσα τὸ ἔκχωμα εἰς δύο μέρη. Τὰ χώματα τοῦ ἑνὸς θὰ μεταφερθῶσι πρὸς τὰ ἀριστερά, τοῦ ἑτέρου δὲ πρὸς τὰ δεξιά.]

τῶν γαιῶν αὐτοῦ κλπ. Διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προτιμηθησομένου τρόπου ἐκτελέσεως δὲν ὑπάρχουσιν ὡρισμένοι κανόνες. Ἑκάστη περίπτωσις θὰ μελετηθῇ ἰδιαιτέρως καὶ θὰ ληφθῇ κατὰ ταύτην ὑπ' ὄψιν ἡ προθεσμία περατώσεως τῶν ἔργων. Αἱ κυριώτεραι χρησιμοποιούμεναι διὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν ἐξορύξεως μέθοδοι εἶναι αἱ κάτωθι:

Ἐκσκαφὴ κατὰ στρώματα. Αὕτη ἐφαρμόζεται, ὅταν ἡ ποσότης τῶν ὀρυγμάτων καὶ ἡ κατὰ μῆκος κλίσις τοῦ ἐδάφους δὲν εἶναι πολὺ μεγάλη (μέχρι 15 % τὸ πολὺ περίπου). Κατὰ ταύτην ἡ ὄρυξις γίνεται διὰ τῆς βαθμιαίας ἐκσκαφῆς ἀλλήλων ὑποκειμένων στρωμάτων, καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἐκχώματος, μέχρι τῶν πρανῶν αὐτοῦ, καὶ μέχρις 1,5 μ. πάχους τὸ πολὺ συνήθως. Ἡ προσβολὴ τοῦ ἐκχώματος γίνεται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἢ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων αὐτοῦ, ἀναλόγως τοῦ ἂν τὰ προϊόντα ἐκχωματώσεώς του θὰ μεταφερθῶσι πρὸς τὸ ἓν ἢ καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη αὐτοῦ. Ἡ μέθοδος αὕτη παρουσιάζει μέγα μῆκος προσβολῆς καὶ αἱ μεταφοραὶ γίνονται κατ' αὐτὴν πάντοτε ἐπὶ εὐνοϊκῶς κεκλιμένης ὁδοῦ, μειονεκτεῖ ὅμως ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἀπαιτεῖ μετὰ τὸ πέρας ἐκσκαφῆς ἑκάστου στρώματος τὴν ἀλλαγὴν τοῦ δαπέδου μεταφορᾶς τῶν γαιῶν, πρὸς ἐκσκαφὴν τοῦ ὑποκειμένου στρώματος. Τὸ μέγα μῆκος προσβολῆς ἐπιτυγχάνεται, ὅταν προηγῆται ἡ ἐκσκαφὴ καὶ κατασκευὴ κατὰ μῆκος τοῦ ὀρύγματος τάφρου, διαπλατυνομένης κατόπιν πλευρικῶς. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἶναι δυνατὸν μετὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς τάφρου τοῦ πρώτου στρώματος, ἥτις ἀνοίγεται παρὰ τὸ ἓν τῶν πρανῶν, νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐκσκαφὴ τοῦ ὑποκειμένου στρώματος, πρὸ τῆς περατώσεως τοῦ ὑπερκειμένου. Δημιουργοῦνται οὕτω περισσότερα μέτωπα προσβολῆς καὶ ἡ ἐργασία προχωρεῖ ταχύτερον. Ἡ ἐργασία αὕτη καλεῖται *ἐκσκαφὴ κατὰ δώματα*. Ἐὰν ἀντὶ νὰ ὀρύσσεται πρῶτον τάφρος, ἡ ὁποία ἀναδιαπλατύνεται κατόπιν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶναι δυνατὸν ἡ ἐξόρυξις ἑκάστου στρώματος νὰ προχωρῇ διὰ τῆς κτάα μέτωπον προσβολῆς τοῦ ἐκχώματος, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην λέγομεν ὅτι πρόκειται περὶ *ἐκσκαφῆς κατὰ μέτωπον*.

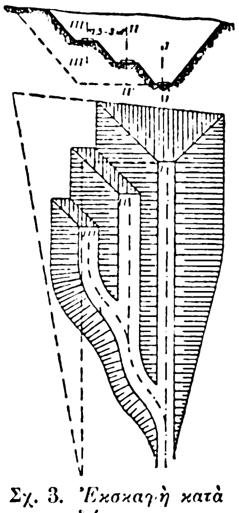

Σχ. 3. *Ἐκσκαφὴ κατὰ δώματα.*

Ἡ ἐκσκαφὴ κατὰ βαθμῖδας. Αὕτη ἐφαρμόζεται, ὅταν ἡ κατὰ μῆκος κλίσις τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀσθενὴς καὶ τὸ μῆκος τοῦ ἐκχώματος μέγα, πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐξορύξεως. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην

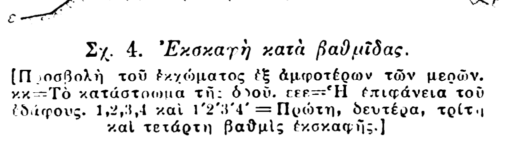

Σχ. 4. *Ἐκσκαφὴ κατὰ βαθμῖδας.*

[Προσβολὴ τοῦ ἐκχώματος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. κκ = Τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ. εεε = Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους. 1,2,3,4 καὶ 1'2'3'4' = Πρώτη, δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη βαθμὶς ἐκσκαφῆς.]

προσβάλλομεν τὸ ἔκχωμα ἀπὸ τὸ ἓν ἢ καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα αὐτοῦ καὶ προχωροῦμεν ἐκσκάπτοντες αὐτὸ μέχρι τῆς στάθμης τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἕως ὅτου τὸ βάθος αὐτοῦ φθάσῃ τὰ 1 ἕως 2 μ. ὑπὲρ τὸ κατάστρωμα. Ταυτοχρόνως διενεργεῖται ἐξόρυξις τοῦ ἐκχώματος εἰς ὑψηλότερα σημεῖα κατὰ τρόπον, ὥστε τὰ διάφορα δάπεδα καὶ μέτωπα ἐργασίας νὰ παρουσιάζωσι κλιμακοειδῆ μορφήν, μὲ ὕψος τῶν βαθμίδων μὴ ὑπερβαῖνον τὰ 2 μ. Τὰ ἐκ τοῦ πρώτου στρώματος προερχόμενα χώματα μεταφέρονται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, μέχρι τῶν σημείων τῆς χρησιμοτοιήσεώς των. Τὰ ἐκ τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων μεταφέρονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, διὰ προχείρων ὑπηρεσιακῶν δρόμων.

Ἡ ἐκσκαφὴ δι' ὀρύγματος προόδου ἢ ἐκσκαφὴ διὰ τάφρου. Ἐφαρμόζεται αὕτη, ὅταν ἡ κατὰ μῆκος κλίσις τοῦ ἐδάφους εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ διὰ μεγάλα βάθη ἐκχωμάτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν μεταφορᾶς τῶν ἐκχωμάτων ἐπὶ σιδηροτροχιῶν ἡ μέθοδος δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ δι' οἱανδήποτε διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ὀρύσσεται κατὰ τὸν ἄξονα συνήθως τῆς ὁδοῦ ὄρυγμα ἢ τάφρος, μέχρι τοῦ πυθμένος τοῦ ἐκχώματος καὶ πλάτους ἱκανοῦ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ διενέργειαν μεταφορᾶς (2,00 μ. λ. χ.). Τὰ τοιχώματα τοῦ ὀρύγματος τούτου κατασκευάζονται ὅσον τὸ δυνατὸν κατακόρυφα, ἀναλόγως τῆς συνοχῆς τοῦ ἐδάφους. Ὅταν αἱ μεταφοραὶ διενεργοῦνται διὰ διτρόχου, παρουσιάζονται δυσκολίαι, καθόσον τὰ δίτροχα πρέπει νὰ εἰσέρχωνται ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος δι' ὠθήσεως πρὸς τὰ ὄπισθεν. Ὅταν ἡ τάφρος προχωρήσῃ ἀρκετά, ὥστε νὰ δύνανται νὰ χωροῦν δύο τοὐλάχιστον δίτροχα ἐντὸς αὐτῆς, τότε ὁμοῦ μετὰ τῆς κατὰ μέτωπον ἐκσκαφῆς τοῦ ὀρύγματος προόδου ἄρχεται γινομένη καὶ διαπλάτυνσις τοῦ ὀρύγματος ἑκατέρωθεν. Δημιουργοῦνται οὕτω πολλὰ μέτωπα προσβολῆς καὶ ἡ ἐξόρυξις προχωρεῖ ταχέως. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑψηλῶν ἐκχωμάτων ἡ διαπλάτυνσις τοῦ ὀρύγματος γίνεται κατὰ βαθμῖδας, τῶν ὁποίων τὰ χώματα φέρονται καὶ πληροῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ καταστρώματος κινούμενα μέσα μεταφορᾶς, διὰ μονοτρόχων κυλιομένων ἐπὶ χονδροσανίδων, γεφυρούντων τὸ ὄρυγμα προόδου. Εἶναι δυνατὸν νὰ διεξάγωνται αἱ μεταφοραὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν βαθμίδων καὶ νὰ καταλήγωσι νὰ γίνωνται ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, χωρὶς μεταφόρτωσιν τῶν χωμάτων.

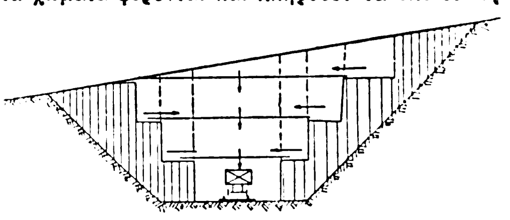

Σχ. 5. ***Ἐκσκαφὴ δι' ὀρύγματος προόδου.***

[Τὰ βέλη δεικνύουν τὴν κατεύθυνσιν μεταφορᾶς τῶν ἐκχωμάτων ἑκάστης βαθμῖδος, μέχρι τῶν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ὀρύγματος κυκλοφορούντων ὀχημάτων.]

Ἡ ἐκσκαφὴ διὰ στοῶν (ἢ *ἀγγλικὴ μέθοδος ἐκσκαφῆς*). Ἡ μέθοδος αὕτη δὲν εἶναι συνήθης, καὶ ἐφαρμόζεται, ὅταν τὰ πρὸς ἐξόρυξιν ἐκχώματα ἔχωσι μέγα σχετικῶς βάθος (μεγαλύτερον τῶν 8 μ.) καὶ συνίστανται ἐξ ἐδαφῶν χαλαρῶν καὶ ἄνευ συνοχῆς. Ἡ μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν κατασκευὴν στοᾶς πλάτους 2 μ. περίπου καὶ ὕψους 2 ἕως 25 μ., τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα ἐπενδύονται καὶ συγκρατοῦνται καταλλήλως ὑποστηριζόμενα διὰ ξυλοδεσιῶν, ἐπιτρεπουσῶν τὴν ἐντὸς τῶν στοῶν κίνησιν τῶν μέσων μεταφορᾶς. Μετὰ τὴν ὄρυξιν τῆς στοᾶς, ἥτις τοποθετεῖται παρὰ τὸν ἄξονα τῆς ὁδοῦ καὶ μὲ τὸ δάπεδον αὐτῆς ἐπὶ τοῦ καταστρώματός της, ἀνοίγονται κατ' ἀποστάσεις 20 ἕως 50 μ. καὶ ὑπὲρ ταύτην φρέατα, ἅτινα διαπλατύνομεν ἐκ τῶν ἄνω διὰ βαθμίδων. Τὰ ἐξορυσσόμενα χώματα ῥίπτονται ἐντὸς τῶν φρεάτων καὶ παραλαμβάνονται ὑπὸ τῶν κάτωθι αὐτῶν καὶ ἐντὸς τῆς στοᾶς ἀναμενόντων ὀχημάτων, διὰ τῶν ὁποίων μεταφέρονται ὅπου χρειάζονται. Τὰ διαπλατυνόμενα φρέατα ἀπὸ κυλινδρικὰ γίνονται βαθμηδὸν χοανοειδῆ. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ταχεῖα, λόγῳ τῶν πολλῶν μετώπων προσβολῆς, ἀπαιτεῖ ὅμως ἀρκετὰς δαπάνας ξυλείας διὰ τὰς ἐπενδύσεις.

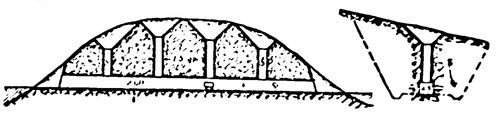

Σχ. 6. *Ἀγγλικὴ μέθοδος ἐκσκαφῆς ἐκχωμάτων.*

Κατὰ τὰς δι' οἱασδήποτε μεθόδου ἐκσκαφὰς τῶν ὀρυγμάτων δέον νὰ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν πρανῶν τῶν τοιχωμάτων, ἅτινα δέον νὰ καταστῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ὁμαλώτερα. Ἡ αὐλάκωσις τῶν ὁμαλῶν πρανῶν καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ὑδάτων εἶναι δυσκολωτέρα τῆς τῶν ἀνωμάλων τοιούτων. Κατὰ τὴν ἐξόρυξιν βραχωδῶν ἐκχωμάτων δέον παρὰ τὰ πρανῆ νὰ χρησιμοποιοῦνται μικραὶ ὑπονομεύσεις (φουρνέλλα). Κατὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν πρέπει νὰ ἐλέγχεται συχνὰ ἡ θέσις τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ, διότι πολλάκις μετατίθεται τὸ ὄρυγμα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά.

Κατασκευὴ τῶν ἐπιχωμάτων. Τῆς κατασκευῆς τῶν ἐπιχωμάτων προηγεῖται ἡ πασσάλωσις τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων αὐτῶν καὶ ἡ ἐκχέρσωσις, ἐπίσης δὲ ἡ κοπὴ τῶν χορτοπλίνθων, οἵα θὰ κατασκευασθῶσι τοιαῦτα. Δι' ἐπιχώματα ὕψους μεγαλυτέρου τῶν 2,00 μ. δὲν γίνεται συνήθως ἐκθάμνωσις. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν κατασκευασθησομένων ἐπιχωμάτων ἀπὸ τῆς παρασύρσεως των ὑπὸ τῶν ὑδάτων κατασκευάζονται πλευρικῶς πρὸς ταῦτα καὶ πρὸς τὰ ἀνάντη αὐτῶν, ὁσάκις χρειάζεται, τάφροι ἀποχετεύουσαι τὰ ἐπιφανειακὰ ὕδατα, ἅτινα θὰ συνεκέντρωνε τὸ ἐπίχωμα, εἰς τοὺς φυσικοὺς ἀποδέκτας. Εἰς ἐπιχώματα ἐπὶ χαλαροῦ ἐδάφους θὰ ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς

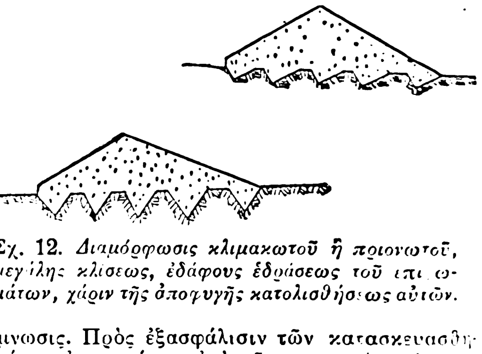

Σχ. 12. *Διαμόρφωσις κλιμακωτοῦ ἢ πριονωτοῦ, μεγάλης κλίσεως, ἐδάφους ἐδράσεως τοῦ ἐπιχωμάτων, χάριν τῆς ἀποφυγῆς κατολισθήσεως αὐτῶν.*

Digitized by Google

ἀποφυγὴν τῆς καθιζήσεως αὐτοῦ. Εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ ἔδαφος ἐδράσεως τοῦ ἐπιχώματος εἶναι λίαν ἐπικλινές, ὑπάρχει φόβος κατολισθήσεως τῆς ἐπιχώσεως. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου προετοιμάζεται καταλλήλως ἡ ἐπιφάνεια τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν θέσιν κατασκευῆς τοῦ ἐπιχώματος καὶ διαμορφοῦται κλιμακοειδὴς ἢ πριονωτή, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζωνται σημεῖα στερεᾶς ἐδράσεως τοῦ ἐπιχώματος.

Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐπιχωμάτων δέον νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ παροδικὸν ἐπίπλησμα τῶν γαιῶν. Ἕνεκα αὐτοῦ πρέπει τὰ ἐπιχώματα νὰ κατασκευάζωνται μὲ ὕψη καὶ πλάτη εἰς τὴν στέψιν αὐτῶν μεγαλύτερα τῶν πραγματικῶν, ἵνα κατόπιν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου λάβωσι τὰς πραγματικὰς αὐτῶν διαστάσεις. Συνήθως δίδεται ὑπερύψωσις εἰς τὰ ἐπιχώματα ἀπὸ 2,5 %, διὰ τὰ ἐκ λίθων τοιαῦτα, μέχρις 8 % καὶ 10 % διὰ τὰ γαιώδη. Ἡ αὐτὴ ἐπαύξησις δίδεται καὶ εἰς τὴν στέψιν τοῦ ἐπιχώματος. Τὰ πρανῆ τῶν ἐπιχωμάτων γίνονται ἀρχικῶς μὲ κλίσιν 2 : 3, ἥτις διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καθίσταται κατά τι ὁμαλωτέρα. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἐπιχωμάτων καὶ ἡ τοποθέτησις τοῦ ὁδοστρώματος ἐπ' αὐτῶν δέον νὰ γίνεται τοὐλάχιστον ἓξ μῆνας ἀπὸ τῆς κατασκευῆς των. Ἡ κατασκευὴ τῶν ἐπιχωμάτων δύναται νὰ γίνῃ κατὰ δύο κυρίως τρόπους, εἴτε κατὰ στρώσεις εἴτε κατὰ μέτωπον.

Ἡ *κατὰ στρώσεις* μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν κατασκευὴν κατὰ πρῶτον μιᾶς στρώσεως μικροῦ σχετικῶς ὕψους καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐπιχώματος, κατόπιν ἐπακολουθεῖ ἡ κατασκευὴ ἑτέρας

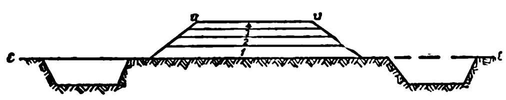

Σχ. 7. *Κατασκευὴ ἐπιχώματος κατὰ στρώσεις ἐκ τάφρων δανείων.*

[εε=Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους. κκ=Ἡ στάθμη τοῦ καταστρώματος. 1, 2, 3, 4=Ἡ πρώτη, δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη στρῶσις.]

στρώσεως ἐπὶ ταύτης, κ. ο. κ. Πολλάκις, πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς κατακαθίσεως γίνεται κοπάνισμα τῶν ἐπιχωμάτων διὰ ξυλίνων ἢ σιδηρῶν κοπάνων, κατὰ στρώσεις πάχους 20 ἑκ. περίπου. Καλυτέρα συμπίεσις ἐπιτυγχάνεται διὰ κυλινδρώσεως δι' ὁδοστρωτῆρος. Ἡ μέθοδος αὕτη κατασκευῆς ἐπιχωμάτων, ἥτις εἶναι καὶ ἡ καλυτέρα, ἐπιτρέπει ἀκόμη καὶ τὴν καλὴν ἐπίβλεψιν τῆς κατασκευῆς, ἥτις εἶναι ἀπαραίτητος, ὅταν ἰδίᾳ χρησιμοποιοῦνται κακῆς ποιότητος χώματα.

Ἡ *κατὰ μέτωπον ἐπίχωσις* συνίσταται εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τοῦ ἐπιχώματος καθ' ὅλον αὐτοῦ συγχρόνως τὸ ὕψος μέχρι τῆς στέψεώς του,

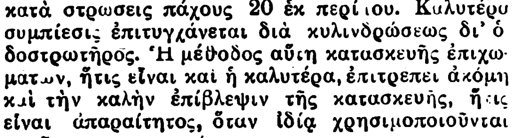

Σχ. 8. *Κατασκευὴ ἐπιχώματος διὰ κατὰ μέτωπον ἐπιχώσεως.*

[εε=Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους. κκ=Τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ. Εκ=Ἐκχώματα. Επ=Τὸ πρὸς κατασκευὴν ἐπίχωμα. 1,2,3,4,5=Τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, κ.λ.π. κατασκευαζόμενον τμῆμα τοῦ ἐπιχώματος.]

καὶ τὴν βαθμιαίαν καὶ προοδευτικὴν κατόπιν ἀποπεράτωσίν του, πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ καὶ πρὸς τὰ πλάγια αὐτοῦ, ἂν χρειάζεται διαπλάτυνσις. Ἡ μέ-

Σχ. 9. *Ἐπίχωσις κατὰ μέτωπον.*

[Κατασκευάζονται πρῶτον τὸ κεντρικὸν τμῆμα Π τοῦ ἐπιχώματος, καὶ κατόπιν διαπλατύνεται. 1,2,3,4,5 καὶ 1',2',3',4',5'=Τὸ πρῶτον, δεύτερον κ.λ.π. κατασκευαζόμενον τμῆμα τῆς διαπλατύνσεως.]

θοδος αὕτη ἐπιχώσεως ἐφαρμόζεται πρὸς κατασκευὴν ὑψηλῶν ἐπιχωμάτων ἐπὶ ἐδαφῶν ἀποτόμων. Ἡ διάστρωσις τῶν χωμάτων γίνεται εἴτε

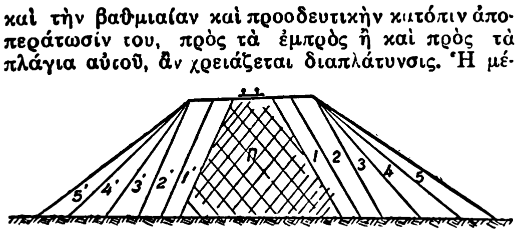

Σχ. 10 *Πάγια ἢ μόνιμα ἰκριώματα, χρησιμοποιούμενα πρὸς κατασκευὴν ἐπιχώματος.*

καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ καὶ προχωρεῖ βαθμιαίως πρὸς τὰ ἐμπρός, εἴτε κατασκευάζεται προηγουμένως τὸ κεντρικὸν τμῆμα τοῦ ἐπιχώματος, καὶ ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἡ πρὸς τὰ πρόσω κατασκευὴ τούτου γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διαπλάτυνσις τοῦ ἀρχικῶς στενοῦ κατασκευασθέντος τμήματος. Ἡ καθ' ὁλόκληρον τὸ πλάτος τοῦ καταστρώματος διάστρωσις πλεονεκτεῖ τῆς ἑτέρας, διότι τὸ ἐπίχωμα συσσωματοῦται καὶ στερεοποιεῖ-

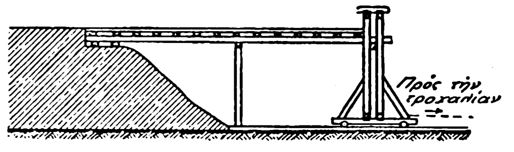

Σχ. 11. *Κινητὸν ἰκρίωμα.*

[Χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν ἐπιχώματος διὰ τῆς μεθόδου τῆς κατὰ μέτωπον ἐπιχώσεως. Τὸ ἰκρίωμα μετατίθεται πρὸς τὰ δεξιά, ἐφ' ὅσον ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐπιχώματος προχωρεῖ.]

ται καλύτερον καὶ ταχύτερον. Ἐὰν προηγηθῇ ἡ κατασκευὴ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος καὶ κατόπιν ἡ διαπλάτυνσις γίνῃ μετὰ πολὺν χρόνον, τὰ νεωστὶ ριπτόμενα χώματα δὲν δύνανται νὰ συσσωματωθῶσι μετὰ τῶν ἤδη συμπιεσθέντων καὶ κατακαθισάντων χωμάτων τοῦ παλαιοῦ τμήματος.

Ἡ ὑπ' ὄψιν μέθοδος παρουσιάζει δυσκολίας εἰς τὴν μεταφορὰν καὶ τὴν διάστρωσιν τῶν χωμάτων. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κατασκευῆς τῶν ἐπιχωμάτων κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης χρησιμοποιοῦνται πολλάκις ἰκριώματα μόνιμα ἢ καὶ κινητά.

Φθοραὶ καὶ ἐξασφάλισις τῶν χωματουργικῶν ἔργων. Τὰ χωματουργικὰ ἔργα, λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἐπιδράσεως τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, ὅπως καὶ πολλῶν ἄλλων αἰτίων ἐπ' αὐτῶν, ὑπόκεινται εἰς πολλὰς φθοράς, ἐναντίον τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῶσι πρὸς ἀποφυγὴν τῆς καταστροφῆς αὐτῶν. Οὕτω πολλάκις καταστρέφονται τὰ πρανῆ τῶν διαφόρων ἐκχωμάτων, αὐλακούμενα καὶ διαβιβρωσκόμενα. Οὐχὶ σπάνιαι εἶναι αἱ καταπτώσεις τῶν πρανῶν, ἐνίοτε δὲ συμβαίνουσι καὶ κατολισθήσεις μεγάλων ὄγκων, δυνάμεναι νὰ ἐπιφέρωσι μεγάλας ζημίας. Ἀναλόγους φθορὰς δύνανται νὰ ὑποστῶσι καὶ τὰ ἐπιχώματα, ἅτινα ἐπὶ πλέον δύνανται καὶ νὰ κατολισθήσωσι καὶ μετατεθῶσιν ὁλόκληρα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὁσάκις κεῖνται ἐπὶ κεκλιμένου ἐδάφους καὶ δὲν ἔχουσιν ἑδρασθῇ καλῶς. Ἐνίοτε, ἂν ἡ κατασκευὴ τῶν ἐπιχωμάτων ἔχῃ γίνει δι' ἀκαταλλήλων γαιῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ διαλυθῶσιν ὁλόκληρα διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἰσχυρῶν βροχῶν καὶ τῶν ὑδάτων τῶν ρευμάτων.

Φθοραὶ καὶ προάσπισις τῶν πρανῶν ἐκχωμάτων. Τὰ πρανῆ ταῦτα ὑπόκεινται εἰς φθοράς, ὀφειλομένας ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν μορφὴν αὐτῶν, ὅταν δὲν ἔχωσι τὴν ἀπαιτουμένην κλίσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ εἰς ἄλλα αἴτια. Αἱ πρῶται τῶν φθορῶν τούτων δύνανται ἐν γένει νὰ προληφθῶσιν, ἂν δοθῇ ἐπαρκὴς κλίσις εἰς αὐτά. Τὰ λοιπὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα βλάβας τῶν πρανῶν εἶναι εἴτε ἐξωτερικά, προκαλοῦντα ἐπιφανειακὰς βλάβας αὐτῶν, εἴτε ἐσωτερικά, προκαλοῦντα καταπτώσεις. Αἱ ἐπιφανειακαὶ φθοραὶ ὀφείλονται εἰς χαραδρώσεις προερχομένας ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν πρανῶν ρεόντων μετὰ ταχύτητος ὑδάτων καὶ προερχομένων εἴτε ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν πρανῶν πιπτόντων ὑετίων ὑδάτων, εἴτε ἐκ τῶν παρακειμένων κλιτύων. Πλὴν τῶν χαραδρώσεων, ὁ ἐμποτισμὸς τῶν πρανῶν δι' ὕδατος, ὅπως συμβαίνει τοῦτο κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν χιόνων, καθιστᾷ τὸ ἔδαφος αὐτῶν ροῶδες καὶ κινητόν.

Αἱ συχναὶ ἐναλλαγαὶ τοῦ καιροῦ ἀπὸ ὑγροῦ εἰς ξηρὸν καὶ τἀνάπαλιν ἐπιφέρουσι ρωγμὰς καὶ φθορὰς εἰς τὰ πρανῆ. Καὶ ὁ ἄνεμος ἀκόμη, εἰς περίπτωσιν πρανῶν ἐξ ἀμμωδῶν ἐδαφῶν, φθείρει ταῦτα, παρασύρων τὰ ὑλικὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν. Πρὸς πρόληψιν τῶν ἀνωτέρω φθορῶν λαμβάνονται διάφορα μέτρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ καλουμένη τά-

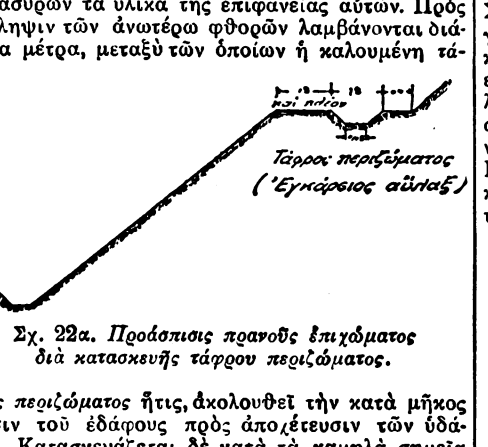

Σχ. 22α. *Προάσπισις πρανοῦς ἐπιχώματος διὰ κατασκευῆς τάφρου περιζώματος.*

φρος περιζώματος ἥτις, ἀκολουθεῖ τὴν κατὰ μῆκος κλίσιν τοῦ ἐδάφους πρὸς ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων. Κατασκευάζεται δὲ κατὰ τὰ χαμηλὰ σημεῖα αὐτῆς, ὅπου γίνεται συγκέντρωσις τῶν ὑδάτων, ἐγκαρσία τάφρος, ὁδηγοῦσα τὰ ὕδατα ἐπὶ τῶν πρανῶν ἐφ' ὧν ρέουσιν ἐντὸς κεκλιμένης τάφρου, ἐπενδεδυμένης διὰ ξηρολιθοδομῆς ἢ διὰ τοιχοποιίας μετὰ κονιάματος.

Δύναται νὰ γίνῃ προάσπισις τῶν πρανῶν ἀπὸ τῶν ἐπιφανειακῶν φθορῶν καὶ δι' ἐλαττώσεως τῆς κλίσεως τῶν πρανῶν ἀπὸ 1:1 εἰς 3:2 ἢ 4:3. Ἐπίσης δύνανται τὰ πρανῆ νὰ κατασκευασθῶσι κλιμακωτά, μὲ πλάτη βαθμίδων 0.50 ἕως 1.00 μ. Συνήθως εἰς τὰς βαθμίδας ταύτας δίδεται κλίσις πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πρανῶν, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζωνται κατὰ μῆκος αὐτῶν ρεῖθρα, ἐφ' ὧν ρέουσι τὰ ἐπιφανειακὰ ὕδατα. Εἰς τὰ ρεῖθρα ταῦτα δίδεται κλίσις 1 % περίπου καὶ κατασκευάζονται ταῦτα μὲ ἐναλλασσομένας κλίσεις. Κατὰ τὴν συναρμογὴν τῶν ρείθρων, εἰς τὰ σημεῖα συγκεντρώσεως τῶν ὑδάτων, κατασκευάζονται ἐγκάρσια τοιαῦτα, καθοδηγοῦντα τὰ ὕδατα εἰς τὰς τάφρους τῆς ὁδοῦ. Πρὸς ἀποφυγὴν φθορῶν καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ἐπένδυσις τῶν ρείθρων διὰ ξηρολιθοδομῆς, πολλάκις δὲ ἡ ἐπένδυσις ἐπεκτεί-

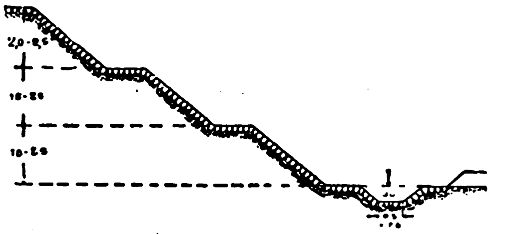

Σχ. 22β. *Προάσπισις τοῦ πρανοῦς ἐκχώματος διὰ βαθμιδωτῆς κατασκευῆς αὐτοῦ καὶ λιθενδύσεως.*

νεται ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τῶν πρανῶν. Ὁ πλέον οἰκονομικὸς τρόπος προασπίσεως τῶν πρανῶν ἀπὸ τῶν ἐπιφανειακῶν ὑδάτων εἶναι ἡ φύτευσις ἐπ' αὐτῶν διαφόρων φυτῶν, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε διὰ σπόρων. Προτιμᾶται ἡ φύτευσις χόρτων ἀναπτυσσομένων ταχέως καὶ τῶν ὁποίων αἱ ρίζαι εἰσχωροῦσι βαθέως. Ἂν τὸ ἔδαφος τῶν πρανῶν δὲν εἶναι κατάλληλον διὰ σποράν, καλύ-

Σχ. 21. *Προάσπισις πρανῶν ἐκχώματος διὰ κατασκευῆς ὑπ' αὐτῶν παραλλήλων ρείθρων, συνδεομένων ἐγκαρσίως δι' ἑτέρων τοιούτων.*

πτεται τοῦτο διὰ φυτικῶν γαιῶν, μετὰ προηγουμένην διαμόρφωσιν κλιμακωτοῦ ἢ βαθμιδωτοῦ τοῦ ὑπεδάφους, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κατολισθήσεως τῆς φυτικῆς γῆς. Ἐνίοτε, ὅταν τὸ ἐπιφανειακὸν ἔδαφος τῶν πρανῶν εἶναι κακόν, ἀφαιρεῖται τοῦτο, καὶ τὸ ὑπέδαφος κοπανίζεται ἰσχυρῶς. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι προτιμότερον νὰ γίνῃ ἐνσπορὰ ἢ ἐμφύτευσις. Ἄριστον μέσον προασπίσεως τῶν πρανῶν εἶναι ἡ ἐπένδυσις αὐτῶν διὰ χορτοπλίνθων. Αἱ λιθενδύσεις διὰ ξηρᾶς ἢ κτιστῆς τοιχοποιίας παρέχουσιν ἄριστα ἀποτελέσματα. Αἱ εἰς ἐσωτερικὰ αἴτια ὀφειλόμεναι καταπτώσεις τῶν πρανῶν εἶναι πολὺ σοβαρώτεραι τῶν ἐπιφανειακῶν φθορῶν αὐτῶν, καὶ ἡ ἐπανόρθωσις αὐτῶν εἶναι δαπανηρά, πολλάκις δὲ καὶ ἀδύνατος. Συνήθως αἱ καταπτώσεις συμβαίνουσιν εἰς ὀρύγματα ἐντὸς ἀργιλλωδῶν ἐδαφῶν. Τὰ ἐδάφη ταῦτα καλύπτονται διὰ φυτικῶν γαιῶν συνήθως, αἵτινες εἶναι διαπότιστοι ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἐνῷ ἡ ἄργιλλος εἶναι ἀδιάβροχος ὅταν ὅμως αὕτη διαποτισθῇ, ἂν καὶ στερεωτάτη καὶ σκληροτάτη ὅταν εἶναι ξηρά, γίνεται λίαν πολτώδης καὶ ὑδαρής. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας δύνανται νὰ συμβῶσι καταπτώσεις, ὀφειλόμεναι εἰς τρία κυρίως αἴτια: Τὸ διὰ τῶν φυτικῶν γαιῶν διηθούμενον μέ-

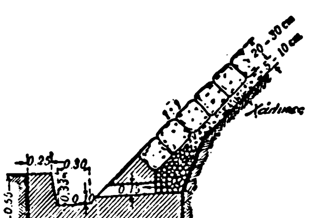

Σχ. 14. *Λεπτομέρεια λιθενδύσεως προασπιζομένου πρανοῦς.*

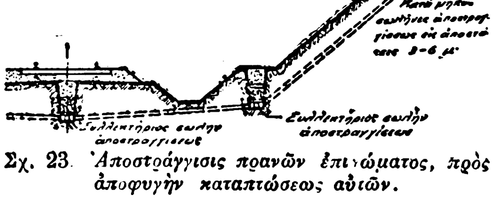

Σχ. 23. *Ἀποστράγγισις πρανῶν ἐπιχώματος, πρὸς ἀποφυγὴν καταπτώσεως αὐτῶν.*

χρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀργιλλώδους ἐδάφους ὕδωρ, ρέον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης, δυνατὸν νὰ συναντήσῃ ρωγμήν τινα τῆς ἀργίλλου, ἣν θὰ

Digitized by Google

πληρώσῃ. Τότε ἐξασκεῖται ἰσχυρὰ ὑδροστατικὴ πίεσις ἐπὶ τῶν παρειῶν τῆς ρωγμῆς, ἐξ οὗ ἐπέρχεται, ἐὰν ἡ ρωγμὴ εἶναι πλησίον τῶν πρανῶν, ἐκτίναξις τμήματος τοῦ ἐκχώματος πρὸς τὰ ἔξω. Ἂν ἡ κλίσις τῆς ἐπιφανείας διαχωρισμοῦ τῶν γαιῶν ἀπὸ τῆς ἀργίλλου εἶναι πολὺ μικρά, τὰ ὕδατα διαποτίζουσι τὴν ἄργιλλον, καθιστῶσιν αὐτὴν ρευστὴν μέχρι βάθους τινὸς καὶ τότε ἕνα μέρος τοῦ ἐκχώματος, πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ πρανοῦς, καταπίπτει. Ἂν ἡ κλίσις τῆς ἐπιφανείας διαχωρισμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ ὁμόρροπος πρὸς τὴν κλίσιν τῶν πρανῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ κατολίσθησις τῶν φυσικῶν γαιῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διαχωρισμοῦ, καὶ τότε αὗται θὰ καταπέσωσιν ἐντὸς τοῦ ἐκχώματος.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιούτων καταπτώσεων παρατηροῦμεν μήπως ὑπάρχει ἐπιφάνεια τις διαχωρισμοῦ ἢ ἂν παρουσιάζωνταί που πηγαὶ ὕδατος, ὁπότε ἔχομεν μαρτυρίαν περὶ ὑπάρξεως ἐπιφανείας διαχωρισμοῦ. Ἂν συμβαίνῃ τοῦτο, θὰ λάβωμεν

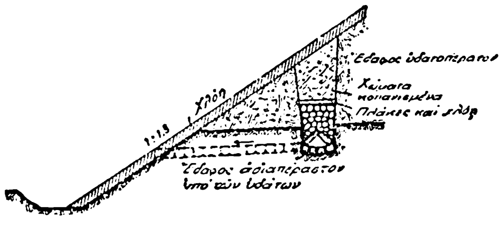

Σχ. 18. *Στραγγιστήριον διὰ τὴν πρόληψιν καταπτώσεων ἐκχωμάτων.*

κατάλληλα μέτρα προασπίσεως, ἅτινα συνίστανται κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν τάφρου ἐξικνουμένης μέχρι καὶ ἐντὸς τοῦ ἀδιαπεράτου στρώματος καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν στραγγιστηρίου εἰς τὸ βάθος αὐτῆς. Ἐὰν δὲ προληφθῶσιν αἱ καταπτώσεις, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐπανορθώσωμεν καὶ περιορίσωμεν ταύτας. Κατ' ἀρχὴν δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν τῶν καταπτώσεων δι' ἀπομακρύνσεως τῶν καταπεσόντων χωμάτων καὶ δημιουργίας νέου πρανοῦς, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐφαρμόσωμεν προληπτικὰ μέσα προστασίας· τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν. Ἐὰν ἐπισυμβῶσι

Τομὴ Α—Β

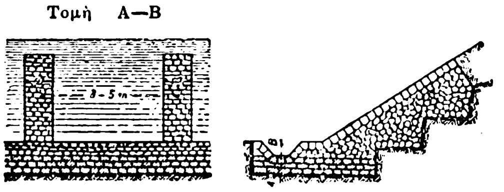

Σχ. 19. *Ἐγκάρσια στραγγιστήρια διὰ τὴν συγκράτησιν γενομένων καταπτώσεων, ἢ καὶ τὴν πρόληψιν τοιούτων.*

πτώσεις μεγάλων ὄγκων, ἀφαιρεῖται μέρος μόνον τῶν καταπεσόντων χωμάτων, τὸ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διευθετεῖται καταλλήλως. Κατὰ τὴν διευθέτησιν ταύτην κατασκευάζεται παρὰ τὸν πόδα τοῦ πρανοῦς λιθόκτιστος τοῖχος ὑποστηρίξεως, μικροῦ σχετικῶς ὕψους, ἀνθιστάμενος κατὰ νέας τυχὸν καταπτώσεως. Κατ' ἄλλην μέθοδον γίνεται ἀφαίρεσις τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καταπεσόντων ὄγκων καὶ ἀποξήρανσις τῶν ὑπολοίπων δι' ἐγκαρσίων στραγγιστηρίων, ἅτινα κατασκευάζονται δι' ὀρυγμάτων ἐγκαρσίων πρὸς τὰς τάφρους, ὀρυσσομένων κατ' ἀποστάσεις καὶ διηκόντων μέχρι τοῦ μὴ διαταραχθέντος ἐδάφους. Τὰ ὀρύγματα ταῦτα πληροῦνται διὰ λιθορριπῆς, τὰ δὲ συγκεντρούμενα παρ' αὐτῶν ὕδατα φθάνουσιν εἰς τὰς τάφρους τῆς ὁδοῦ. Πολλάκις γίνεται κατασκευὴ τοίχων ὑποστηρίξεως καὶ ἐπενδύσεως καὶ ἐπὶ τῶν πρανῶν τῶν ἐκχωμάτων, καὶ εἰς περιπτώσεις ἀκόμη

Σχ. 15. *Ἐπένδυσις βραχώδους πρανοῦς διὰ τοίχου ἐπενδύσεως ἢ ἀντιστηρίξεως, πρὸς ἀποφυγὴν κατολισθήσεων.*

κατὰ τὰς ὁποίας ταῦτα εἶναι βραχώδη, ἀλλὰ φέρουσιν ἐπικινδύνους ρωγμάς. Ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν παρουσιαζομένων ἑκάστοτε περιπτώσεων ἐφαρμόζονται καὶ ἄλλαι μέθοδοι.

Βλάβαι καὶ προάσπισις τῶν ἐπιχωμάτων. Τὰ πρανῆ τῶν ἐπιχωμάτων ὑπόκεινται καὶ ταῦτα εἰς φθορὰς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν πιπτόντων ὑετίων ὑδάτων. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν φθορῶν αὐτῶν ἐφαρμόζονται τὰ αὐτὰ μέτρα, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται καὶ διὰ τὰ ἐκχώματα. Συνηθέστερον ἐφαρμόζεται ἡ σπορὰ εἰς ταῦτα, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ἐπένδυσις τῶν πρανῶν διὰ χορτοπλίνθων ἢ λιθορριπῆς. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν, ἥτις ἐφαρμόζεται συνήθως εἰς σιδηροδρομικὰ ἔργα, δυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν τὴν κλίσιν τῶν πρανῶν τοῦ ἐπιχώματος. Πολλάκις δὲν ὑπάρχουσι κατάλληλα χώματα πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐπιχωμάτων. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας κατασκευάζεται ὁ πυρὴν τοῦ ἐκχώματος διὰ τῶν καταλλήλων γαιῶν

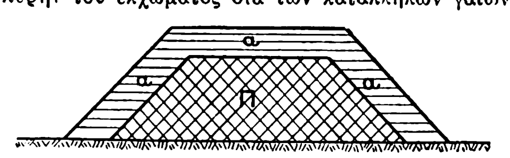

Σχ. 20. *Προφύλαξις τοῦ ἐξ ἄμμου πυρῆνος Π ἐπιχώματος, διὰ ἐπικαλύψεως αὐτοῦ ὑπὸ στρώματος α ἀργίλλου.*

καὶ προασπίζεται τὸ ἐξωτερικὸν μέρος αὐτῶν. Οὕτω πολλάκις κατασκευάζονται ἀμμώδη ἐπιχώματα προασπιζόμενα ἀπὸ τῆς βροχῆς καὶ τῶν ὑδάτων γενικῶς δι' ἐπικαλύψεως αὐτῶν διὰ στρώματος ἀργίλλου ἀδιαποτίστου. Ἐὰν πρὸς τὰ ἀνάντη τῶν ἐπιχωμάτων συγκεντροῦνται ὕδατα ρέοντα παραλλήλως

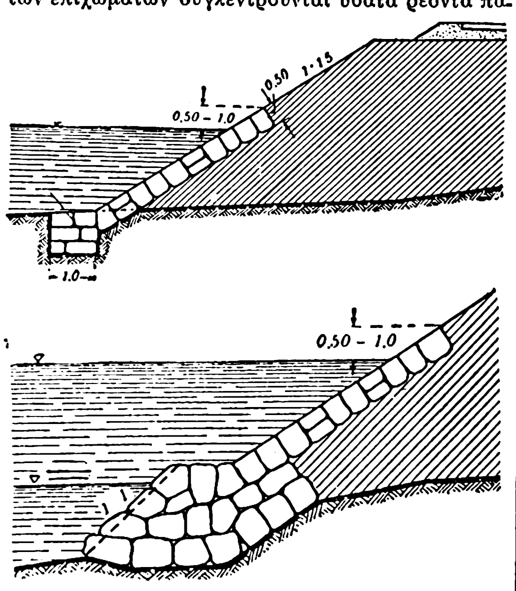

Σχ. 17. *Προάσπισις ἐκχωμάτων παρὰ τοὺς πρὸς τὰ ἀνάντη πόδας τῶν πρανῶν, πρὸς ἀποφυγὴν διαβρώσεως καὶ ὑποσκαφῆς αὐτῶν ὑπὸ τῶν ὑδάτων.*

ραλλήλως πρὸς αὐτά, πρὸς ἀποφυγὴν ὑποσκαφῶν δέον νὰ ἐνισχύσωμεν τὰ παρὰ τὸν πόδα τῶν πρανῶν τούτων μέρη τῶν ἐπιχωμάτων διὰ λιθενδύσεων. Πολλάκις συμβαίνουσι κατολισθήσεις τῶν ἐπιχωμάτων, ὅταν ταῦτα ἑδράζωνται ἐπὶ κεκλιμένου ὑπεδάφους. Διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην διαμορ-

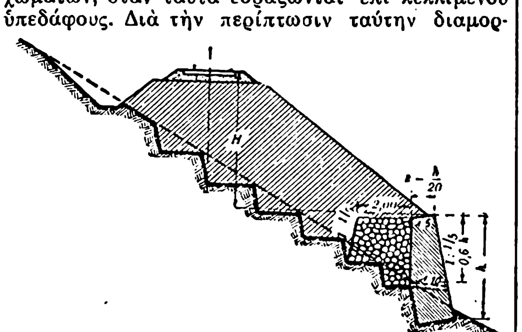

Σχ. 13. *Συγκράτησις ἐπιχώματος πρὸς τὰ κατάντη διὰ τοίχου ἀντιστηρίξεως, καὶ ἀνακούφισις αὐτοῦ ἀπὸ μέρους τῶν ὠθήσεων, διὰ κλιμακωτῆς κατασκευῆς τῆς ἐπιφανείας ἑδράσεως τοῦ ἐπιχώματος.*

φοῦται ἡ ἐπιφάνεια ἑδράσεως τοῦ ἐπιχώματος πριονοειδὴς ἢ κλιμακοειδής. Πολλάκις εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ πρὸς τὰ κατάντη κατασκευὴ τοίχου ἀντιστηρίξεως τῶν γαιῶν τοῦ ἐπιχώματος, ἰδίᾳ ὅταν ἡ κλίσις τοῦ πρανοῦς εἶναι ἴση ἢ και

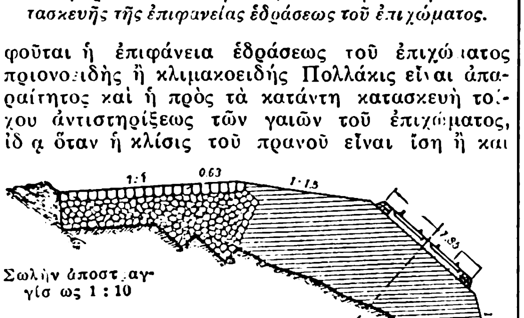

Σχ. 16. *Κατασκευὴ ἐκχώματος ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινοῦς καὶ ἐξασφάλισις αὐτοῦ διὰ κατασκευῆς λιθοκτίστου τοῦ πρὸς τὰ κατάντη ποδὸς τοῦ πρανοῦς αὐτοῦ.*

μικροτέρα τῆς τοῦ ἐδάφους, ὁπότε θὰ ἦτο ἀδύνατος αὐτὴ αὕτη ἡ κατασκευὴ τούτου. Ἐνίοτε, ἀντὶ τοίχου ἀντιστηρίξεως, κατασκευάζεται τὸ κατώτερον μέρος τοῦ πρὸς τὰ κατάντη τμήματος τοῦ ἐπιχώματος διὰ λιθορριπῆς.

Αἱ καταπτώσεις τῶν ἐπιχωμάτων ἀποφεύγονται διὰ τῆς ἐκ καλῶν γαιῶν κατασκευῆς των καὶ τοῦ κοπανίσματος τῶν γαιῶν. Ἡ κατὰ στρώσεις κατασκευὴ τῶν ἐπιχωμάτων εἶναι ἰδιαιτέρως πλεονεκτικὴ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Συνήθως δὲν λαμβάνονται προφυλακτικὰ μέτρα κατὰ τῶν καταπτώσεων, καθόσον δὲν δύνανται ἐν γένει νὰ προγνωσθῶσιν αὗται. Εἰς περιπτώσεις κατασκευῆς ἐπιχωμάτων ἐπὶ συμπιεστοῦ ὑπεδάφους, πρὸς ἀποφυγὴν καθιζήσεων καὶ ἀπωλείας τοῦ ἐπιχώματος, δύνανται νὰ ἐμπηχθῶσι πάσσαλοι ἐξικνούμενοι μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἐφ' ὧν κατασκευάζεται ἐσχάρα συγκρατοῦσα τὸ ἐπίχωμα. Τοιαύτη ἐργασία μόνον κατὰ τὴν κατασκευὴν σιδηροδρόμου συμφέρει νὰ γίνῃ. Ἀντὶ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ γίνῃ διάστρωσις ξύλων ἢ φακέλων πρὸς διανομὴν τοῦ ἐκ τοῦ ἐπιχώματος φορτίου ἐπὶ μεγαλυτέρας ἐπιφανείας. Ἐνίοτε συμβαίνουσι κατολισθήσεις τοῦ ὑπεδάφους, δυνάμεναι νὰ καταστῶσιν ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνοι διὰ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἑδραζόμενα ἐπιχώματα. Αἱ τοιαῦται κατολισθήσεις δύνανται νὰ προληφθῶσι διὰ πασσαλώσεων, λιθοκτίστων βάθρων, πασσαλοφραγμάτων κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. Kraj*, Erddruck (1918).—*A. Liebmann*, Der Erdbau (1919).—*Εὐθ. Μπάκα*, Χωματουργικὰ ἔργα κατὰ *H. Knauer* (1933).

Α. Α. ΚΑΖΑΚΟΣ

χωματουργὸς (ὁ)· ἐργάτης ἀσχολούμενος καθόλου εἰς τὸ χῶμα, εἰς τὴν διὰ χώματος, διὰ χυτῆς γῆς κατασκευήν, εὐθέτησιν κ.τ.τ.

χωματῶ (—*όω*)· διὰ χώματος, χυτῆς γῆς κατασκευάζω, διευθετῶ κ.τ.τ., ἄλλως *χωματίζω*.

Χωμείριανη *[Γεωγρ.]*. Δύο χωρία τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ὧν τὸ μέν, *Πέρα Χωμείριανη*, μετωνομάσθη εἰς *Ἀνατολὴν* (βλ. λ.) τὸ δέ, *Ἐδῶθε Χωμείριανη*, μετωνομάσθη εἰς *Δάφνην* (βλ. λ.).

Χώμερη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 394, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἁγία Τριάς*, 465. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Τσεκούρι καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χῶμπερ (Humber) *[Γεωγρ.]*. Ποταμόκολπος τῆς ΒΑ. Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς Βορείου θαλάσσης, σχηματιζόμενος ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ἄους καὶ Τρέντ καὶ χωρίζων τὰς κομιτείας τῆς Ὑόρκης καὶ τοῦ Λίνκολν. Ἐπὶ τῆς Ν. αὐτοῦ ἀκτῆς καὶ κατὰ τὴν εἴσοδόν του κεῖται ἡ πόλις Γκρίμσμπυ, ἐπὶ τῆς Β. δὲ ἀκτῆς καὶ κατὰ τὸ μέσον ἡ Χοὺλ καὶ κατὰ τὸν μυχὸν ἡ Γκούλ.

Η. Π. Γ.

Χωμύλη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ Μουζακιᾷ, ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀλβανίας, ὅπου κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν ἔκειτο ἡ βυζαντινὴ πόλις *Χυμέλη* (βλ. λ. *Χουμιλίτσα*).

Χ. Ι. Σ.

χῶναι (αἱ), καὶ *χωνεῖαι* *[Βυζ.]*. Ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ χρονογράφου Δούκα (ΙΕ' αἰῶνα) τὰ *πυροβόλα*, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος καλεῖ καὶ *σκευὰς πετροβόλους*, οἱ δὲ σύγχρονοί του χρονογράφοι ἀναφέρουσιν ὑπὸ διάφορα ἄλλα ὀνόματα.

Ν. ΚΑΙ

χῶναι παράπλευροι *[Ἀνατομ.]*. Καλοῦνται οὕτω πολλάκις τὰ ἀεροθυλάκια τοῦ ἐνδολοβίου βρογχίου (βλ. *βρόγχοι*).

Ι. Π.

Χῶναι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐπὶ Βυζαντινῶν ἡ ἀρχαία μεγάλη πόλις *Κολοσσαὶ* (βλ. λ.), ἐν Φρυγίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρὰ τὴν Λαοδικείαν καὶ Ἱεράπολιν. Ἐφημίζοντο διὰ τὸν ἐν αὐταῖς περιώνυμον ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἱδρυθέντα, ὡς λέγεται, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Βορέου, ἐν ᾧ πολλὰ ἐπετελοῦντο θαύματα. Τὴν πόλιν εἶχεν ὀχυρώσει ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, κατὰ δὲ τὸν ΙΑ' μετωνομάσθη ἀπὸ Κολοσσῶν Χῶναι, ἴσως ἐκ τοῦ ἰλυώδους ἐδάφους, ὅπερ ξηραινόμενον τὸ θέρος σχίζεται εἰς μεγάλα χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξαφανίζεται ὁ παραρρέων ποταμὸς Λύκος. Ἐπὶ τῶν Σελτζουκιδῶν τῷ 1071 αἱ Χῶναι κατελήφθησαν. Μετ' οὐ πολὺ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς ἀνέκτησε, τῷ 1090, τὴν πόλιν. Ἤκμαζον ἐν αὐτῇ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐκεῖθεν δὲ κατήγοντο οἱ ἀδελφοὶ *Μιχαὴλ* καὶ *Νικήτας Χωνιάτης* (βλ. λ. *Ἀκομινᾶτος*), ὧν ὁ μὲν ἐχρημάτισε μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὁ δὲ ἱστορικὸς λαμπρός. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις συνῆψε μάχην τῷ 1210 κατὰ τοῦ τότε Σελτζουκίδου σουλτάνου, ἀλλ' οὗτος ἔγινε κύριος τῆς πόλεως, ἣν ἐδωρήσατο τῷ 1258 ὁ Ἰωάννην Θεοδώρῳ Β' τῆς Νικαίας. Περιελθοῦσαι δὲ καὶ αὖθις αἱ Χῶναι εἰς τοὺς δυνάστας τοῦ Ἰκονίου, ἤρξαντο μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ παρακμάζωσι καὶ σήμερον εἶναι μικρὸν χωρίον (τουρκ. Χωνάς) ὑφ' Ἑλλήνων τουρκοφώνων οἰκούμενον πρὸ τῆς καταστροφῆς, εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. τῶν ἐρειπίων τῶν Κολοσσῶν, εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ὁποίων ὁ ἀπόστολος Παῦλος διδάξας τὸν Χριστιανισμὸν ἔγραψε τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολήν.

Τ. Ε. Ε.

Digitized by Google

χωνεζίφιος (ὁ) (Chonezíphius Duvernoy) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ξιφιδῶν κητωδῶν* θηλαστικῶν. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου καὶ πλειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Εὐρώπην καὶ Βόρειον Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

χωνεῖον (τό)· χωνευτήριον, ὑπόνομος.

Χῶνες *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς νήσου Ἄνδρου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ὅρμου Κορθίου τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 119.

—2) Χωρίον τῆς νήσου Σύρου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Μάννας (Ροζιᾶς) τῆς ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 95.

Χῶνες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Κάτω Ἰταλίας, οἰνωτρικῆς καταγωγῆς, κατοικῶν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν *Χωνίαν* (βλ. λ.), τὴν μετὰ ταῦτα Λευκανίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκδιώξαντες αὐτοὺς οἱ Λευκανοὶ κατέλαβον τὴν χώραν των (*Στράβ.* VI, 253). Α. Θ. Σ.

—**Χῶνες** (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἠπείρου (βλ. λ. *Χάονες*).

χώνευμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ χωνεύειν, τὸ χωνευθέν, τὸ ἐκ τακέντος μετάλλου σχηματισθέν· ‖ δημοτ., *χώνεμα*· πέψις, ἡ χώνεψη.

χώνευσις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τῶν χωνεύειν, τῆξις μετάλλου, ἄλλως *χωνεία*· ‖ δημοτ., *χώνεψη*, πέψις.

χωνευτήριον (τό)· μεταλλευτικὴ χοάνη πρὸς τῆξιν καὶ ἀποκάθαρσιν μετάλλου ἢ μεταλλεύματος· ‖ δημοτ., *χωνευτήρι*· ὑπόνομος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα χύνεται τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας· ‖ ἡ ὀστεοθήκη τοῦ νεκροταφείου.

—*[Ἐγκυκλ.]* *Χωνευτήριον* ἢ *χωνεῖον* καλεῖται εἶδός τι ἀποχετευτικοῦ φρεατίου δεχομένου πᾶσαν ὁπωσδήποτε ἁγιασθεῖσαν ὕλην, ἥτις εἰς ἀχρηστίαν περιελθοῦσα δέον νὰ ἐξαφανισθῇ, π. χ. ὕδατα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μετὰ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ὕδωρ ἁγιασμοῦ μεγάλου ἀνανεούμενον, ἡ ἐκ τῆς καύσεως καλυμμάτων τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἢ παλαιῶν ἀντιμηνσίων κλπ. προερχομένη τέφρα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια κτλ. Τοιοῦτο χωνευτήριον ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν παρά τισι ναοῖς τῆς Ἀνατολῆς, πλείοσι δὲ τῆς Δύσεως, ὑπάρχουσα *θάλασσα* (βλ. λ.), ἥτις «ἐξ ἀτιμήτων λίθων» κατασκευαζομένη ἐνίοτε καὶ «καταχρυσουμένη» (*Ἀνώνυμος, Migne* 122, 1304) δὲν φαίνεται νὰ ἦτο κοινῆς καὶ συνήθους χρήσεως χωνευτήριον. Πιθανῶς ν' ἀπετέλει ἀποχετευτικὸν φρεάτιον δι' αὐτὰ τὰ ἐκ τῆς πλύσεως τῆς ἁγίας Τραπέζης προερχόμενα ὕδατα, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ὅτε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγίνετο ἡ ἔκπλυσις τῆς ἁγίας Τραπέζης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου μετὰ πάσης πομπῆς (βλ. ἐν *Εὐχολογίῳ* «τάξιν γινομένην τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Πέμπτην ἐν τῇ ἐκπλύσει τῆς ἁγίας Τραπέζης»). Τ. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

— *[Χημ.]* Βλ. λ. *χοάνη*.

— *[Χημ. Μεταλλ.]* Καλεῖται *χωνευτήριον* δοχεῖον ἐκ πυριμάχου γῆς, γραφίτου, σιδήρου ἢ ἄλλου μετάλλου, χρησιμοποιούμενον πρὸς τῆξιν ἢ πύρωσιν οὐσιῶν. Εἰς τὰ χημεῖα χρησιμοποιοῦνται μικρὰ χωνευτήρια ἐκ γραφίτου, πορσελλάνης, χαλαζίου, τετηκότος σιδήρου, νικελίου καὶ πλατίνης ἀναλόγως τῆς πρὸς σύντηξιν ἢ πύρωσιν οὐσίας. Ἐσχάτως χρησιμοποιοῦνται χωνευτήρια λίαν πυρίμαχα καὶ ἐξ εἰδικῆς ὑάλου μὲ βορικὸν ὀξὺ («πύρεξ»), ἀντικαθιστῶντα καὶ τὴν πλατίνην. Εἰς τὰ μεταλλουργεῖα χρησιμοποιοῦνται μεγαλύτερα χωνευτήρια μέχρι 50 χγρ. καὶ ἐνίοτε πλέον χωρητικότητος, ἐκ πυριμάχου γῆς, ὡς π. χ. διὰ τὴν παρασκευὴν χάλυβος χωνευτηρίου, διὰ τὴν τῆξιν πολυτίμων μετάλλων, ἀπόσταξιν τοῦ ψευδαργύρου, τοῦ ὑδραργύρου κτλ. Θ. Χ.

χωνευτής (ὁ)· ὁ εἰδικὸς εἰς τὴν χώνευσιν, εἰς τὴν τῆξιν τοῦ μετάλλου ἢ τοῦ μεταλλεύματος, ἐργάτης μεταλλευτικοῦ χυτηρίου.

χωνευτικός, —ή, —όν· ὁ εἰς τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων ἐπιτήδειος· ‖ δημοτ., ὁ συντελῶν εἰς τὴν χώνευσιν τῶν τροφῶν, εἰς τὴν πέψιν: «χωνευτικὸ νερό».

χωνευτικότης, —ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ χωνευτικοῦ, τὸ νὰ εἶναί τι χωνευτικόν.

χωνευτός, —ή, —όν· ὁ ὑποστὰς χώνευσιν, τῆξιν, ἐπὶ μετάλλων· ‖ ὁ διὰ συγχωνεύσεως προσηρμοσμένος: «ξύλα χωνευτὰ καὶ ὄχι καρφωτά» ἄλλως «— περαστά».

χωνεύω· τήκω μέταλλον ἢ μετάλλευμα ἐν τῷ χωνευτηρίῳ ἐν τῇ χοάνῃ· ‖ ἐμβάλλω, προσαρμόζω ἐντὸς ἄλλου, οἷον ξύλον ἐντὸς κοιλότητος, καὶ ἀμεταβ. προσαρμόζομαι· ‖ «τὰ νερὰ χωνεύουν» ἀπορροφοῦνται· ‖ ἐπὶ τροφῶν, πέσσω καλῶς, καὶ ἀμεταβ. πέσσομαι: «δὲν χωνεύω τὸ κρέας», «τὰ ὄσπρια χωνεύουν εὔκολα»· ‖ «χωνεμένες ἐλιές», «τυρὶ χωνεμένο» τὸ ὑποστὰν ζύμωσιν· ὁμοίως «χωνεμένη κοπριά» ἡ μὴ πρόσφατος· ‖ μεταφ., ἀνέχομαι, ὑποφέρω: «δὲν σὲ χωνεύω», «αὐτὰ τὰ λόγια δὲν τὰ χωνεύω»· ‖ ἐπὶ ἀνθράκων, ἀναλίσκομαι, διὰ τῆς καύσεως, ἀποτεφροῦμαι: «τὰ ἄγρια ξύλα δὲν χωνεύουν εὔκολα».

χώνη (ἡ)· ὑδραυλικὸν σκεῦος, συνήθως μεταλλικὸν ἢ καὶ ὑάλινον, πεπλατυσμένον κατὰ τὰ χείλη καὶ ἀπολῆγον εἰς σωληνοειδὲς στόμιον πρὸς διοχέτευσιν ὑγροῦ εἰς ἀγγεῖα στενόστομα, κοιν. *χωνί*.

—*[Ἐγκυκλ.]* Αἱ *χῶναι* εἶναι μεταλλικὰ ἢ ὑάλινα κοῖλα σκεύη, χρησιμεύοντα εἰς τὴν μετάγγισιν ὑγρῶν. Ἔχουσι σχῆμα κωνικὸν καὶ καταλήγουσιν εἰς σωλῆνα, ἀποφυόμενον ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ κώνου. Συνήθως ἐπὶ τοῦ σωλῆνος φέρουσιν ἀβαθῆ αὔλακα, χρησιμεύουσαν διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἀέρος ἐκ τῶν δοχείων, εἰς τὰ ὁποῖα μεταγγίζεται τὸ ὑγρόν, ὅταν ὁ λαιμός των εἶναι στενός, διότι ἐν ἐλλείψει τοιαύτης ὁ ἀὴρ ἐξερχόμενος ὑπὸ μορφὴν φυσαλλίδων ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ δοχείου, παρασύρει καὶ μόρια τοῦ μεταγγιζομένου ὑγροῦ. Αἱ χῶναι κατασκευάζονται εἰς διάφορα μεγέθη, εὑρίσκοντα εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς βιομηχανίας μέχρι τῆς οἰκιακῆς χρήσεως.

—*[Ὀχυρωτ.]* Καλεῖται *χώνη* ἢ *χοάνη* τεχνητὸν κώλυμα, χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν παρεμπόδισιν τῆς προχωρήσεως τῶν ἁρμάτων. Ἡ διάμετρος τῆς χώνης, μετρουμένη εἰς τὸ ἀνώτερον χεῖλος αὐτῆς, πρέπει νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 6 μέτρων. Αἱ χῶναι αὗται δημιουργοῦνται δι' ἀνατινάξεως ἐπὶ τῶν ὑποτιθεμένων ὑπὸ τῶν ὁδῶν ἢ τῶν σημείων διαβάσεως τῶν ἁρμάτων τῶν δυσκόλως παρακαμπτομένων παρ' αὐτῶν, ὅπως εἶναι τὰ βαθέα ἐκχώματα ἀναγκαστικῆς διελεύσεως, αὐχένες μετὰ ἀποτόμων ἑκατέρωθεν κλιτύων, ἐπιχώματα διὰ μέσου ἑλωδῶν ἐδαφῶν κλπ. Ζ. Ν.

—*χώνη* **ἠθμοειδής** *[Ἀνατομ.]*. Κοιλότης χωνοειδὴς τοῦ μέσου ρινικοῦ πόρου, εἰς τὸν **πυθμένα** τῆς ὁποίας ἀνοίγεται τὸ στόμιον τοῦ Ἰγμορείου ἄντρου. Ι. Π.

—*χώνη* **τοῦ Ρος νιὸλ** *[Ἀνατομ.]*. Τὸ ἀνευρυσμένον τυφλὸν ἄκρον, εἰς ὃ ἀπολήγουσιν **οἱ κυψελωτοὶ** πόροι τῶν ἀναπνευστικῶν **βρογχίων ἢ** κυψελίδων τοῦ πνεύμονος. Ι. Π.

—*χώνη* **φαγωγοῦ** *[Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *κώδων φαγωγοῦ*.

Χωνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἀρχαιοτάτη τῆς Κάτω Ἰταλίας ἐν Λευκανίᾳ, ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος, πρὸς Β. τοῦ ἀκρωτηρίου Κιριμίσσης, κτισθεῖσα κατά τινα παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Φιλοκτήτου, ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ περὶ αὐτὴν κάτοικοι ἐκλήθησαν *Χῶνες* (*Στράβ.* VI, 253, 254). Α. Θ. Σ.

Χωνία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τμῆμα τῆς Κάτω Ἰταλίας ἢ Μεγάλης Ἑλλάδος, ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος καὶ κατοικούμενον ὑπὸ τῶν *Χώνων*, λαοῦ οἰνωτρικῆς καταγωγῆς, τὸ μετὰ ταῦτα περιλαβὸν τὴν Λευκανίαν καὶ τὴν χώραν τῶν Βρουττίων μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ζεφυρίου (*Ἀριστ.* Πολ. VII, 9, 2, *Στράβ.* VI, 255, 264). Α. Θ. Σ.

Χωνιάτης. Ὄνομα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστοὶ οἱ ἐκ Χωνῶν τῆς Φρυγίας καταγόμενοι ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας Ἀκομινάτος.

— **Χωνιάτης, Γεώργιος**. Βυζαντινὸς λόγιος, ἀκμάσας πιθανώτατα κατὰ τὸν ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνα. Οὗτος μετέφρασεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐκ τῆς περσικῆς γλώσσης ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀντίδοτοι ἐκ Περσίας κομισθεῖσαι καὶ ἐξελληνισθεῖσαι παρὰ τοῦ Χωνιάτου τοῦ Γεωργίου», περιέχον ἰατρικὰ παραγγέλματα καὶ ὁδηγίας καὶ ἐναποκείμενον ἀνέκδοτον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἐσκουριάλης. Γ. Μ. Β

—**Χωνιάτης, Ἰωάννης**. Ἂν φέρεται ἐν ἔτει 1598, τιτλοφορούμενος «ἐλέῳ Θεοῦ δοὺκας Ἀξίας, Ἄνδρου καὶ τῶν ἑξῆς καὶ βοεβόδας παντὸς Αἰγαίου Πελάγους». Τὸ ὄνομα καὶ ὁ τίτλος φέρονται ἐπὶ κεφαλῆς ἐγγράφου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου σῴζεται σφραγίς, ἐν ᾗ σημειοῦται ἐπιπροσθέτως καὶ τὸ ὄνομα *Ἀκομινᾶτος*, ἤτοι *Ἰωάννης Χωνιάτης Ἀκομινᾶτος* (1598). Κατήγετο ἐκ Χίου, εἶχε σπουδάσει τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ διέπρεψε τὰς σημειωθείσας νήσους καὶ δι' ἐπιτρόπου, συγγενοῦς βεβαίως αὐτῷ, διότι οὗτος ἐν γράμματι ὑπογράφεται «Σοφιανὸς Χωνιάτης, ἐπίτροπος τοῦ αὐθέντος δουκὸς Νάξίας μισὲρ Τζουάνου Χωνιάτου» (βλ. *Δ. Π. Πασχάλη*, Ἱστορία Ἄνδρου, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1927, σ. 189 μετὰ τῶν αὐτόθι παραπομπῶν). Δ. Π. Π.

—**Χωνιάτης, Ἰωάννης ἢ Ἴάγγος**. Παρὰ Χαλκοκονδύλῃ ὁ Οὔγγρος ἥρως *Οὐννιάδης* (βλ. λ.).

Χώνικα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πασσιᾶς τῆς ἐπαρχίας Ἄργους τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Κάτ. (1928) 344.

χωνίον (τό)· δημοτ., *χωνὶ* καὶ *χουνί*· ἡ *χώνη* (βλ. λ.): «χωνὶ τοῦ κρασιοῦ, — τοῦ λαδιοῦ», «χωνὶ μετάλλινο, — γυάλινο»· ‖ εἶδος προχείρου χαρτοσακκούλας εἰς σχῆμα χωνίου ἐπιμήκους.

—*χωνία μυελώδη* *[Ἀνατομ.]*. Τὸ μυελῶδες ἔλυτρον τοῦ νευρίτου διὰ καταλλήλων ἀντιδραστηρίων ἐμφανίζει λοξὰς ἐντομάς, δι' ὧν ὑποδιαιρεῖται εἰς χωνοειδῆ μέρη, τὰ *μυελώδη χωνία*, ἅτινα χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων δι' ἑτεροίας οὐσίας παρεμφεροῦς πρὸς συγκολλητικήν. Ι. Π.

Χωνίον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Χαριουπόλεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 201 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ἐκαλεῖτο *Χάνογλου*.

χωννύω, καὶ *χώννυμι*· κοιν. *χώνω* (βλ. λ.).

χωνοειδής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς χωνίον, ὁ ἔχων σχῆμα χωνίου.

Χῶνος *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ἀείμονος. Κάτοικοι 260. Κεῖται ἐντὸς μικρᾶς εὐφόρου κοιλάδος τῶν ἀρκτικῶν κλιτύων τοῦ ὀρεινοῦ συμπλέγματος τῆς Ἴδης.

—2) Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σητείας τοῦ νομοῦ Λασιθίου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Καρυδίου. Κάτ. 63. ΕΡ. Μ.

— **Χῶνος** *[Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ἐν Κρήτῃ ποταμίου *Ἀποσελέμης* (βλ. λ.).

χωνοστεγίτης (ὁ) (Chonostegites E. H.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *συριγγοπορειδῶν τραπεζοειδῶν ἀνθοζῴων* κοιλεντερωτῶν. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

Χὼντ (Hunt), **Ἀρθοῦρος**. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1871. Ἐξετέλεσε μακρὰς ἐρεύνας ἐν Αἰγύπτῳ (1895—1907) καὶ ὑπηρέτησεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ κατασκοπείας κατὰ τὸν πόλεμον, μεθ' ὃν ἐγένετο καθηγητὴς τῆς παπυρολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης. Εἶναι μέλος τῆς Βρεττανικῆς, Βαυαρικῆς καὶ Δανικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐπίτιμος καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἔγραψεν ἢ ἐξέδωκε: «Νέα κλασικὰ ἀποσπάσματα καὶ ἄλλοι πάπυροι» (1897), «Ὁ γεωργὸς τοῦ Μενάνδρου» (1898), «Ὀξυρύγχιοι πάπυροι» (1898—1927, τόμ. 17), «Οἱ ἑλληνικοὶ πάπυροι τοῦ Amherst» (1900—1901, τόμ. 2), «Πόλεις καὶ πάπυροι τοῦ Φαγιοὺμ» (1900), «Ἑλληνικοὶ πάπυροι» (1903) ἐν τῷ γενικῷ καταλόγῳ τοῦ μουσείου τοῦ Καΐρου, «Hellenica Oxyrhynchia» (1909), «Tragicorum Graecorum Fragmenta papyracea» (1912), «Δύο πάπυροι τοῦ Θεοκρίτου» (1930, κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Χὼντ (Hunt), **Γουλιέλμος Χόλμαν**. Διαπρεπὴς Ἄγγλος ζωγράφος (1827—1910). Τῷ 1846 ἐξέθηκεν εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τὸν πρῶτόν του πίνακα «Ἀκονσον», τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν οἱ πίνακές του: «Ὁ Ρότσκλιφ ἱερουργῶν» καὶ «Ἡ φυγὴ τῆς Μαγδαληνῆς καὶ τοῦ Πορφυρίου». Τῷ 1848 ὁ Χὼντ μετὰ τοῦ φίλου του Μιλλαί, τοῦ Δάντου Γαβριὴλ Ροσσέττι καὶ τινων γλυπτῶν καὶ λογοτεχνῶν συνέστησαν ὁμάδα, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὡς «Προρραφαηλιτικὴ ἀδελφότης» (Preraphaelite Brotherhood), μὲ πρόγραμμα νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς συμβατικότητος, ἥτις ἐδέσμευε μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοὺς Ἄγγλους καλλιτέχνας, καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν τέχνην εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, τὴν πηγαίαν ἔμπνευσιν καὶ τὴν ἀφέλειαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν προηγηθέντων τοῦ Ραφαὴλ ζωγράφων τῆς πρωΐμου ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Τὸ πρῶτον δεῖγμα τῆς νέας ταύτης τεχνοτροπίας του εἶναι «Ὁ Ριέντσι ὁρκιζόμενος ἐκδίκησιν διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του», τοῦτον δὲ ἠκολούθησεν ὁ πίναξ «Ὁ Βαλεντῖνος προστατεύων τὴν Συλβίαν ἀπὸ τὸν Πρωτέα». Τῷ 1854 ὁ Χὼντ ἐπεράτωσε τὸν κατασπάντα περιώνυμον ἀλληγορικὸν του πίνακα «Τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μεταβὰς μετ' οὐ πολὺ εἰς Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, παρέμεινεν ἐκεῖ κατὰ διαλείμματα, ζωγραφίζων ἐπὶ τόπου διαφόρους πίνακας θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ἐξ ὧν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν: «Ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος» (1856), «Ὁ Χριστὸς διδάσκων ἐν τῷ ναῷ» (1860), «Τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Φωτίλη» (1899). Ἐκ τῶν λοιπῶν πινάκων τοῦ Χὼντ κάλλιστοι θεωροῦνται: «Ἡ σκιὰ τοῦ θανάτου», «Ὁ θρίαμβος τῆς ἀθωότητος», «Τὸ πρόβατον» καὶ «Μαγιάτικη ἡμέρα». Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων του ἀπόκεινται εἰς τὰς πινακοθήκας τοῦ Μάντσεστερ, Λίβερπουλ καὶ Μπέρμινγκχαμ. Η. Π. Γ.

Digitized by Google

—Χὼντ (Hunt), ***Γουλιέλμος.*** Ἄγγλος ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1842. Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Χάρρω καὶ ἐν Ὀξφόρδῃ, περιεβλήθη τὸ ἱερατικὸν σχῆμα καὶ ἐχρημάτισεν ἐφημέριος (1867—1882). Ἀκολούθως ἐγκατασταθεὶς ἐν Λονδίνῳ, ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ λεξικοῦ τῆς ἐθνικῆς βιογραφίας. Ἀπὸ τοῦ 1905—1909 διετέλεσε πρόεδρος τῆς «Βασιλικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας». Συνέγραψεν: «Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως Μπρίστολ» (1887), «Ἡ ἀγγλικὴ ἐκκλησία κατὰ τὸν Μεσαίωνα» (1888), «Ἡ ἀγγλικὴ ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον 597—1066» (1899), «Ὁ I τόμος τῆς «Πολιτικῆς Ἱστορίας τῆς Ἀγγλίας» (1905), «Τὸ ἰρλανδικὸν Κοινοβούλιον τῷ 1775» (1907). Η. Π. Γ.

— Χὼντ (Hunt), ***Γουλιέλμος - Μόρρις.*** Ἀμερικανὸς ζωγράφος (1824—1879). Ἐτελειοποίησε τὴν καλλιτεχνικήν του μόρφωσιν ἐν Παρισίοις, μαθητεύσας παρὰ τῷ Κουτύρ, ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ἰωάν. Μιλλὲ καὶ ἐν γένει τῆς γαλλικῆς σχολῆς. Γνωστότερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Τὸ ἀργοπορημένον ἐρίφιον», «Κόρη παρὰ τὴν κρήνην», «Οἱ λουόμενοι», «Ἄποψις τοῦ λιμένος τοῦ Γκλῶστερ», αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Γουλ. Ἔβαρτς, Καρόλου Ἄνταμς, Λίνκολν, Ὁρατ. Γκραίυ, καθὼς καὶ αἱ καταστραφεῖσαι πλέον ἀλληγορικαὶ παραστάσεις ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῆς Ὥλμπανυ. Συνέγραψεν: «Ὁμιλίαι ἐπὶ τῆς τέχνης» (1878). Η. Π. Γ.

— Χὼντ (Hunt), ***Ἰάκωβος - Ἐρρῖκος-Λεί.*** Διάσημος Ἄγγλος κριτικὸς συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς (1784—1859). Μαθητὴς ἔτι, ἐξέδωκε (1801) τὴν πρώτην του ποιητικὴν συλλογὴν «Juvenalia, or a collection of poems», ἡ ὁποία ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν κριτικῶν. Βραδύτερον ἐπεδόθη εἰς τὴν θεατρικὴν κριτικήν, γράψας διάφορα ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ἐκδοθέντα τῷ 1807 ὑπὸ τὸν τίτλον «Critical essays on the performances of the London theatres». Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ αὐστηρότατα κριτικὰ ἄρθρα ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, τῷ δὲ 1808 ἵδρυσε τὴν κριτικὴν ἐπιθεώρησιν «Examiner», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπετέθη σφοδρῶς, μεταξὺ ἄλλων, καὶ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως. Συνεπείᾳ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης κατεδικάσθη εἰς διετῆ φυλάκισιν. Ἡ καταδίκη του αὕτη προεκάλεσε τὰς συμπαθείας τῶν διασημοτέρων Ἄγγλων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ ἰδίως τοῦ Βύρωνος, τοῦ Σέλλεϋ, τοῦ Λὰμ, τοῦ Μοὺρ κ. ἄ. Τῷ 1816 ὁ Χὼντ ἔγραψε τὸ ρωμαντικὸν ἔπος «Ἡ ἱστορία τοῦ Ρίμινι», ὅπερ ἑδραίωσε τὴν φήμην αὐτοῦ ὡς ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων Ἄγγλων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ρωμαντικῆς ποιητικῆς σχολῆς. Τῷ 1818 ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Foliage», τῷ δὲ 1819 τὰ ἔπη «Hero and Leander» καὶ «Bacchus and Ariadne». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπανεξέδωσε τὰ τελευταῖα ποιητικὰ ἔργα ὑπὸ τὸν τίτλον «Poetical Works» καὶ ἐξέδωσε κατόπιν τὸ περιοδικὸν «Indicator», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδημοσίευσε πολλὰ ἐκ τῶν καλυτέρων του ποιημάτων. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σέλλεϋ καὶ τοῦ Βύρωνος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκλήθη τῷ 1821 ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν Πίζαν, ὅπου τῇ οἰκονομικῇ βοηθείᾳ τούτων ἐξέδωκε τὸ φιλελευθέρων ἀρχῶν περιοδικὸν «The liberal» (1822—1823). Τῷ 1828 ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον «Lord Byron and some of his Contemporaries». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βύρωνος ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Λονδῖνον, ἔνθα συνειργάσθη εἰς διάφορα περιοδικά, γράφων κυρίως ποιήματα καὶ κριτικὰ σημειώματα, καὶ ἐξέδωσε τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα «Sir Ralph Esher, or memoirs of a gentleman of the court of Charles II» (1832), τὸ ἔργον «Christianism» (1832), ὅπερ προσεπόρισεν εἰς αὐτὸν τὴν φιλίαν τοῦ Καρλάϋλ, καὶ τὸ πεντάπρακτον δρᾶμα «A legend of Florence», παρασταθὲν μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τῷ 1840. Ἐπίσης ἐξέδωσε δύο τόμους καλλιτεχνικῶν κριτικῶν ἄρθρων ὑπὸ τοὺς τίτλους «Imagination and Fancy» (1844) καὶ «Witt and humour» (1846). Ἓν τῶν σημαντικωτέρων ἔργων του εἶναι ἡ «Αὐτοβιογραφία» του (1850), τὴν ὁποίαν ὁ Καρλάϋλ κατέταξε μεταξὺ τῶν καλυτέρων τοῦ εἴδους του. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐδημοσίευσε τὰ ἔργα: «The poems of Chancer modernised» (1841 καὶ 1859), «Beaumont and Fletcher» (1855), «Notices of Wycherley, Congreve, Vanbrugh and Farquhar» 1855), «The religion of the heart» κ. ἄ. Τῷ 1855 ἐξέδωσε πολλὰ τῶν ποιημάτων του ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Stories in verse». Νεωτέρα ἔκδοσις τῶν ἁπάντων του ἐγένετο τῷ 1922. Μ. Δ. Β.

Χὼντερ (Hunter) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Αὐστραλίας ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Νέας Νοτίου Οὐαλλίας, πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων Λιβερπουλ, ρέων μὲ κατεύθυνσιν βορείαν καὶ εἶτα ἀνατολικὴν καὶ ἐκβάλλων παρὰ τὸ Νιούκαστλ, μετὰ ροῦν 500 χλμ., ὧν τὰ 40 πλωτά. Ἡ κοιλάς του φημίζεται διὰ τὴν γονιμότητά της. Χ. Δ.

Χὼντερ (Hunter), ***Ντὰρντ.*** Βορειαμερικανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1883 ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀχάϊο τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἠσχολήθη ἰδίως μὲ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς τοῦ χάρτου καὶ ἔγραψε σημαντικὰ ἱστορικὰ καὶ τεχνικὰ ἐπ' αὐτοῦ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: «The art of book-making» (1915), «Handmade paper and its watermarks» (1916), «A history and bibliography of marbled papers» (1921), «Old papermaking» (1923), «The literature of papermaking» (1925), «Handmade papermaking» (1925), «Primitive papermaking» (1927), «Papermaking through Eighteen Centuries» εἰς 2 τόμ. (1929), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Χώντερσφηλντ (Huddersfield) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ Δυτικῷ Ρίντινγκ τῆς κομιτείας Ὑόρκης, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κὸλν καὶ ἀπέχουσα 26 χλμ. νοτιοδυτικῶς τοῦ Λῆντς. Κάτ. (1931) 113.467. Κειμένη ἐν μέσῳ πλουσίας γαιανθρακοφόρου περιοχῆς, ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτάτων ἐν Ἀγγλίᾳ κέντρων βιομηχανίας τοῦ ἐρίου μὲ κυριώτερα προϊόντα λεπτὰ ἔρια, φλανέλλας, κασμήρια, σὲρζ κλπ. Ἐξυπηρετεῖται ἐξ ἄλλου ἄριστα διὰ διωρύγων, συνδεουσῶν τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Μέρσεϋ καὶ τοῦ Χάμπερ, καὶ διὰ πλήθους σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Περὶ τὴν πόλιν ἐγείρονται πολυάριθμα βιομηχανικὰ προάστια (Λόνγκγουντ, Γκόλκαρ, Χόνλυ, Γουλνταίηλ, Μέλθαμ κλπ.), πλησίον δ' αὐτῆς κεῖνται αἱ θειοῦχοι πηγαὶ τοῦ Λόκγουντ. Χ. Δ.

Χώντιλστον (Huddilston), ***Ἰωάννης Ὅμηρος.*** Βορειοαμερικανὸς φιλόλογος καὶ κριτικὸς τῆς τέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1869. Ἐσπούδασεν ἐν Χάρβαρντ, Βερολίνῳ, Μονάχῳ καὶ Ρώμῃ καὶ τῷ 1899 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀπὸ τοῦ 1919 ἀνέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ τέχνης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1923 τὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Μαίν. Ἔγραψε: «Essentials of New Testament» (1895), «Attitude of the Greek Tragedians Towards Art» (1897), «Greek Tragedy in the light of vase paintings» (1898), «Lessons from the Greek pottery» (1902), κ. ἄ. Χ. Δ.

Χώντινγκντον (Huntingdon) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Ἀγγλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου κομιτείας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὄουζ, 95 χλμ. βορείως τοῦ Λονδίνου, μεθ' οὗ συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Κάτ. 4.103. Ἤκμαζε τὸν μεσαίωνα καὶ εἶχεν ὀχυρωθῆ ὑπὸ τῶν βασιλέων Ἐδουάρδου (919) καὶ Δαυΐδ τῆς Σκωτίας.

— 2) Κομιτεία τῆς κεντρῴας Ἀγγλίας, κειμένη μεταξὺ τῶν κομιτειῶν Καῖμπριτζ (πρὸς Α.), Μπέντφορντ (πρὸς τὰ ΝΔ.) καὶ Νόρθαμπτον (πρὸς τὰ ΒΔ.) Ἔχει ἔκτασιν 947 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1931) 56.204 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον πόλιν. Εἶναι χώρα πεδινή, χθαμαλὴ καὶ βαλτώδης, κατὰ μέγα μέρος, μὲ ἔδαφος εὐφορώτατον, καλλιεργούμενον κατὰ τὰ $^{2}/_{3}$ αὐτοῦ. Αἱ βοσκαὶ τῆς κομιτείας καλύπτουσι τὰ 29 % τοῦ ἐδάφους της, ὑπάρχουσι δὲ καὶ τινα δάση. Κυριώτεραι ἀσχολίαι τῶν κατοίκων εἶναι ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἐνῷ ἡ βιομηχανία εἶναι μηδαμινή. Χ. Δ.

Χώντινγκτον (Huntington) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα ὁμωνύμου κομιτείας τῆς πολιτείας Ἰνδιάνα. Κάτ. 14.000. Ἀποτελεῖ τὸ κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιοχῆς καὶ διεξάγει ἐμπόριον σιτηρῶν. Ἡ πόλις ἱδρύθη τῷ 1829. Χ. Δ.

—Χώντινγκτον (Huntington) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ κομιτείᾳ Σοῦφφολκ τῆς πολιτείας Νέας Ὑόρκης. Κάτ. (1925) 20.955. Εἶναι ἐμπορικὸν καὶ ἁλιευτικὸν κέντρον καὶ ἔχει ναυπηγεῖα. Ἡ πόλις ἱδρύθη τῷ 1653, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τῶν ἀγώνων τῆς ἐλευθερίας ἐγένετο θέατρον σκληρῶν ἀγώνων μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀποίκων.

—Χώντινγκτον (Huntington) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας Κάμπελ, τῆς πολιτείας τῆς Δυτικῆς Βιργινίας, κειμένη παρὰ τὰς ἐκβολὰς Γουαγιαντότε. Κάτ. (1928) 85.000. Ἱδρύθη τῷ 1871, λόγῳ δὲ τῆς θέσεώς της, ἐν μέσῳ πλουσίας μεταλλειοφόρου περιοχῆς, προήχθη ταχέως, ἀποτελοῦσα νῦν ἓν τῶν κυριωτέρων οἰκονομικῶν καὶ συγκοινωνιακῶν κέντρων τῆς πολιτείας. Χ. Δ.

Χώντινγκτον (Huntington), ***Ἄρτσερ-Μίλτων.*** Βορειαμερικανὸς συγγραφεύς, βιβλιόφιλος καὶ ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1870. Υἱὸς πολυεκατομμυριούχου, ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἐπεδόθη εἰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας καὶ ἀνασκαφάς, γενόμενος κυρίως γνωστὸς διὰ τὰς σημαντικωτάτας συλλογάς του πολυτίμων βιβλίων, πινάκων μεγάλων ζωγράφων, ἔργων γλυπτικῆς καὶ νομισμάτων. Ἐξηρεύνησεν ἐπίσης πολλὰς βιβλιοθήκας ἐν Ἀμερικῇ, Ἱσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ καὶ ἐξέδωσε πολλὰ πολύτιμα χειρόγραφα, ὡς εἶναι τὸ «Ars moriendi», τὸ χειρόγραφον τοῦ «Σὶδ» (1897—1903) εἰς τρεῖς τόμους κ. ἄ. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ περιέχει 28.000 ἔργα τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ πλεῖστα χειρόγραφα, ὧν τινα ἐξέδωσεν εἰς τόμους μετὰ προλόγων καὶ σημειώσεων. Εἶναι μέλος καὶ πρόεδρος πολλῶν ἀμερικανικῶν καὶ ξένων ἀκαδημιῶν. Μ. Δ. Β.

— Χώντινγκτον (Huntincton), ***Ἔλλσγουορθ.*** Ἀμερικανὸς γεωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1876. Ἀποφοιτήσας τῶν πανεπιστημίων Χάρβαρντ καὶ Γαίηλ, διετέλεσε (1897—1901) καθηγητὴς ἐν τῷ ἀμερικανικῷ κολλεγίῳ τοῦ Χαρπούτ ἐν Ἀρμενίᾳ, ὁπότε ἐξηρεύνησε τὰς φάραγγας τοῦ Εὐφράτου, βραβευθεὶς διὰ τὴς ἐργασίαν ταύτην ὑπὸ τῆς «Βασιλικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας». Ἀπὸ τοῦ 1903—1904 μετέσχε τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰνστιτούτου Κάρνεγυ εἰς Τουρκεστὰν καὶ ἀπὸ τοῦ 1905—1906 τῆς ἀποστολῆς Μπάρνετ ἐν τῷ Σινικῷ Τουρκεστάν, δημοσιεύσας τὰ πορίσματα τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων καὶ μελετῶν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐξερευνήσεις ἐν Τουρκεστάν» (1905) καὶ «Ὁ παλμὸς τῆς Ἀσίας» (1907). Τῷ 1909 ἡγήθη τῆς ἀποστολῆς τοῦ πανεπιστημίου Γαίηλ εἰς Παλαιστίνην, Μ. Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα, καθ' ἣν ἐμελέτησε τὰς κλιματολογικὰς συνθήκας τῶν χωρῶν τούτων, δημοσιεύσας τῷ 1911 σχετικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ μεταμόρφωσίς της». Ἀπὸ τοῦ 1910 μέχρι τοῦ 1913, ὡς μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου Κάρνεγυ, ἐξετέλεσε κλιματολογικὰς παρατηρήσεις ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, Μεξικῷ καὶ Κεντρῴᾳ Ἀμερικῇ. Αἱ ἔρευναι τοῦ Χώντινγκτον ἀφεώρων κυρίως τὸ κλῖμα τῶν διαφόρων χωρῶν ἃς ἐπεσκέφθη, τὸ συμπέρασμά του δὲ συνοψίζεται εἰς τὸ ὅτι ὁ κλιματολογικὸς παράγων εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένος μὲ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους ἑκάστης χώρας, μὲ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς καὶ ἱστορικὰς αὐτῆς μεταβολάς, τὸν φυλετικὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων της καὶ τὸν ἐν γένει πολιτισμὸν αὐτῆς. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἔργων συνέγραψεν: «Ὁ κλιματολογικὸς παράγων» (1914), «Πολιτισμὸς καὶ κλῖμα» (1915, νεωτέρα ἔκδοσις 1924), «Μεταβολαὶ τοῦ κλίματος» (1922, μετὰ τοῦ Σ. Βίσερ), «Γῆ καὶ Ἥλιος» (1923), «Ὁ φυλετικὸς χαρακτὴρ» (1924), «Ὁ παλμὸς τῆς Προόδου» (1926) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χώντσον (Hudson) ἰδ. λ. *Οὔδσων*.

χώνω, *ἀόρ. ἔχωσα—ἐχώθηκα*, παθ. μετχ. *χωμένο*· ἐμβάλλω, ἐμβυθίζω, ἰδίᾳ εἰς τὸ χῶμα, εἰς τὸ ἔδαφος· || ἰδιωματ., θάπτω, ἐνταφιάζω: «δὲν τὸν ἐχώσανε ἀκόμη» «τὸν πηγαίνουν νὰ τὸν χώσουν»· || καθόλου, ἐμβάλλω: «ἔχωσε τὰ χέρια του 'ς τὶς τσέπες»· || κρύπτω: «τό 'χωσε 'στὰ ροῦχα, — 'ς τὸ μπαοῦλο»· || μεταφ. «ἔχωσε τὸν πατέρα του 'ς τὸ χρέος», «χώθηκε ὡς τ' αὐτιὰ 'ς τὰ χρέη»· || εἰσάγω, ἐγκαθιστῶ: «χώθηκε σὲ μιὰ καλὴ δουλειά».

Χώξλεϋ (Huxley), ***Ἄλδος.*** Ἄγγλος μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1894, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ *Ἰουλίου*. Ἐσπούδασεν ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ἤρχισε συνθέτων ποιήματα, ἀργότερον δὲ μυθιστορήματα. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἔντεχνος ψυχολογικὴ ἀνάλυσις καὶ γνήσιον ἀγγλικὸν χιοῦμορ. Κυριώτερα τούτων εἶναι: «Ὁ φλεγόμενος τροχός» (1916), «Ἡ ἧττα τῆς νεότητος» (1918), «Limbo» (1920), «Λήθα» (1920), «Crome Yellow» (1921), «Θανάσιμοι ἐπιγμοί» (1922), «Εἰς τὸ περιθώριον» (1923), «Antic Hay» (1923), «Ὁ μικρὸς Μεξικανός» (1924), «Κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ» (1925), «Δύο ἢ τρεῖς Χάριτες» (1926), «Ὁ ἀστεῖος Πιλᾶτος» (1926), «Ἀτομικαὶ μελέται», δοκίμιον (1927), «Μία σου καὶ μία μου» (1928), ἓν τῶν ἀρίστων του μυθιστορημάτων, «Κοντὲς λαμπάδες» (1930) κ. ἄ. Η. Π. Γ.

— Χώξλεϋ (Huxley), ***Θωμᾶς-Ἐρρῖκος.*** Περίφημος Ἄγγλος φυσιοδίφης (1825—1897). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς τὴν ἰατρικήν, κατόπιν δ' ἐφοίτησε (1842) εἰς τὸ κολλέγιον Sydenham καὶ εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τὴν προσηρτημένην εἰς τὸ νοσοκομεῖον Charing Cross, τῷ δὲ 1846—1850 συνώδευσε τὸν Στάνλεϋ εἰς μίαν ἐξερεύνησιν ἐν Αὐστραλίᾳ. Τῷ 1855 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐν τῇ μεταλλειολογικῇ σχολῇ τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας ἐν τῷ βασιλικῷ κολλεγίῳ τῆς χειρουργικῆς ἐν Λονδίνῳ. Κατὰ τὸ εἰς Αὐστραλίαν ταξίδιόν του ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ διαφόρους τάξεις ζῴων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ἀκόμη πλήρως γνωσταὶ καὶ ἰδίως τὰ κοιλεντερωτά. Ἀπὸ τοῦ 1855 καὶ ἐντεῦθεν ἠσχολήθη μὲ τὰ σπονδυλωτά, καὶ ἰδίᾳ μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ τοὺς ἀνθρωπομόρφους πιθήκους. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν φυσιολογίαν καὶ τὴν συγκριτικὴν ἀνατομικήν, ἐξ ὧν: «On the oceanic hydrozoa» (1859), «Evidence as to man's place in nature» (1864, γαλλ. μετ. ὑπὸ τὸν τίτλον: «Des témoignages de la position de l'homme dans la nature», 1891). «Element Atlas of comparative osteology» (1864), «Lect. on comparative anatomy» (1864), «Notre connaissance des causes des phénomènes dans la nature organique» (1865), «Esqui-se

Digitized by Google

de la physiologie en conférences populaires» (1866, ἔργον ἀριθμῆσαν 30 ἐκδόσεις), «Palaeontologia indica» (1866), «Anatomy of vertebrate animals» (1871, γαλλ. μετ. 1875), «Physiography» (1877), «Lay sermons» (1871, γαλλ. μετ. 1875), «Anatomy of the invertebrated animals» (1877), «Science and culture» (1882), «Les problèmes de la géologie» (1892), «Les problèmes de la biologie» (1892), «L'évolution et l'origine des espèces» (1892) κ. ἄ.

Ὁ Χώξλεϋ ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐκλαϊκευτῶν καὶ ἐρευνητῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ὑπερήσπισε μετὰ ζέσεως καὶ δραστηριότητος τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν, καὶ συγκεκριμένως τὸν δαρβινισμόν, καὶ ὑπεστήριξε τὴν θέσιν τῆς ἐκ τοῦ πιθήκου καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἣν πρῶτος αὐτὸς τῷ 1863 ἐπεχείρησε νὰ κατοχυρώσῃ ἐπιστημονικῶς. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὅμως ἔδειξεν ἀναποφασιστικότητα καὶ ἀσυνέπειαν. Αἱ φιλοσοφικαί του ἀντιλήψεις ἀποτελοῦν κρᾶμα ὑλισμοῦ, στηριζομένου ἐπὶ τῶν κατακτήσεων τῶν ἐπιστημῶν, καὶ γνωσιολογικοῦ σκεπτικισμοῦ, ὁρμωμένου ἐκ τοῦ Δ. Χιούμ. Εἰς τὸν Χώξλεϋ ὀφείλεται καὶ ὁ ὅρος ἀγνωστικισμός, δι' οὗ δηλοῦται ἡ θεωρία, καθ' ἣν εἶναι ἄλυτα διὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τὰ προβλήματα τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτίων τοῦ κόσμου καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ.
θ. π.

—**Χώξλεϋ** (Huxley), *Ἰούλιος-Σόρελλ.* Ἄγγλος φυσιοδίφης, γεννηθεὶς τῷ 1887. Ἀποφοιτήσας τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης, ἐτελειοποιήθη ἐν τῷ ναυτικῷ βιολογικῷ ἐργαστηρίῳ τῆς Νεαπόλεως τῆς Ἰταλίας καὶ τῷ 1910 ὠνομάσθη ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν Ὀξφόρδῃ. Τῷ 1921 ἡγήθη τῆς ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης ὀργανωθείσης ἀποστολῆς εἰς Σπιτσβέργην καὶ τῷ 1925 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ζῳολογίας ἐν King's College τοῦ Λονδίνου. Συνέγραψεν: «Ἡ ἀτομικότης εἰς τὸ ζωϊκὸν βασίλειον» (1911), «Δοκίμια βιολόγου» (1923), «Τὸ ῥεῦμα τῆς ζωῆς» (1926), «Δοκίμια ἐκλαϊκευμένης ἐπιστήμης» (1926), «Θρησκεία ἄνευ ἀποκαλύψεως» (1927), «Ζωϊκὴ βιολογία» (1927), «Ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς» (1929) ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Οὐέλς, «Ἡ Ἀφρική» (1930), κ. ἄ.
η. π. γ.

Χώξχαμ (Huxham)· βλ. λ. *Χάξχαμ.*

Χὼρ *[Βιβλ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ὤρ.*

χώρα (ἡ)· ὁ τόπος, ἐν ᾧ ὑπάρχει τι, ὁ τόπος τὸν ὁποῖον καταλαμβάνει τι· || καθόλου, τόπος, μέρος· || μέρος γῆς ἐκτεταμένον· || ἀρχ., οἱ ἀγροί, ἡ ἐξοχή, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πόλιν, ἡ ὕπαιθρος χώρα· || δημοτ., ἡ πόλις, μέρος κατοικούμενον ὑπὸ πολλῶν σχετικῶς ἀνθρώπων, τὸ κέντρον μιᾶς ἀγροτικῆς περιφερείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ *χωρία*· || τμῆμα τῆς γηΐνης σφαίρας, ἐφ' οὗ πολιτεία τις ἔχει ἀποκλειστικὸν δικαίωμα κυριαρχίας· || ἀνατομ., ὡρισμένον μέρος τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος, ἀντιστοιχοῦν πρὸς ὡρισμένα ὄργανα· || φράσ. «λαμβάνει χώραν, ἢ ἔλαβε—, ἢ ἐλάμβανε—», ἀντὶ τοῦ συμβαίνει, γίνεται κλπ. (ἐν τῇ ἀρχ. ἡ φράσις: «λαμβάνειν χώραν» σημαίνει: λαμβάνειν θέσιν τινά, εὑρίσκειν τὴν οἰκείαν θέσιν.

— *[Διεθν. Δίκ.]* *Χώρα* καλεῖται τὸ τμῆμα τῆς γηΐνης σφαίρας, ἐφ' οὗ πολιτεία τις ἔχει ἀποκλειστικὸν δικαίωμα κυριαρχίας. Ἡ χώρα, τουτέστιν, εἶναι ὁ χῶρος, ἡ ἔκτασις, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ὁποίας ἀσκεῖται ἡ πολιτικὴ ἐξουσία μιᾶς πολιτείας ἐπὶ τῶν προσώπων μόνον τῶν εὑρισκομένων ἐντὸς αὐτῆς. Ἡ χώρα δὲν εἶναι ἀντικείμενον τῶν δικαιωμάτων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς πολιτείας, ἥτις οὐδόλως εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔχουσα ἐμπράγματον δικαίωμα, δικαίωμα ἰδιοκτησίας, καθόσον ἡ λεγομένη ἐδαφικὴ κυριαρχία δὲν εἶναι ἰδιαιτέρα τις εξουσία κυριότητος, ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῆς χώρας, ἀλλὰ αὐτὴ αὕτη ἡ πολιτικὴ ἐξουσία (imperium), ἀσκουμένη ἐντὸς ὡρισμένης χώρας ἐπὶ προσώπων μόνον (βλ. λ. *ἐπικράτεια*). Δὲν δυνάμεθα ὅθεν νὰ χωρίσωμεν ἀπ' ἀλλήλων *χώραν* ὡς ἀντικείμενον δικαιωμάτων καὶ *πολιτείαν* ὡς ὑποκείμενον αὐτῶν. Ἡ ὕπαρξις τῆς χώρας εἶναι ἰδιότης τῶν πολιτειῶν ἀπολύτως ἀναφαίρετος, εἶναι προϋπόθεσις ἀπαραίτητος τῆς ὑπάρξεως τῆς πολιτείας. Κράτος ἄνευ χώρας δὲν ὑφίσταται, πᾶσα δὲ προσβολὴ τῆς χώρας ἀποτελεῖ προσβολὴν κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, καίτοι τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Σερβία κατελήφθησαν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, οὐχ ἧττον δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμεναι ὡς πολιτεῖαι ἐλλείψει χώρας, διότι ἡ τοιαύτη κατάληψις χώρας τῶν ἐμπολέμων δὲν ὑποκαθιστᾷ τὰς νομίμους ἀρχὰς διὰ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιδρομέων. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἡ χώρα δὲν περιλαμβάνει μόνον τὰ στερεὰ ἐδάφη καὶ τὰ ὑπὸ ταῦτα στρώματα, ἀλλὰ καὶ λίμνας, ποταμούς, διώρυγας, ἐθνικὴν θάλασσαν, ὡς καὶ τὰ ὑπὲρ ταῦτα ἐναέρια στρώματα, ἐν γένει δὲ πᾶν τμῆμα τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἐφ' οὗ ἀσκεῖται ἡ πολιτικὴ ἐξουσία μιᾶς πολιτείας. Πολλάκις ἀντὶ τῆς χώρας χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις ἐπικράτεια, ἐνίοτε δὲ χώρα λέγεται ἀντὶ πολιτεία. Αἱ χῶραι, ἐφ' ὧν ἑκάστη πολιτεία δικαιοῦται νὰ ἐξασκῇ τὰ αὐτῇ διεθνῶς ἀναγνωριζόμενα δικαιώματα καθορίζονται ὑπὸ τῶν συνόρων της, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως ἀποφεύγωνται αἱ συγκρούσεις ἁρμοδιοτήτων μεταξὺ ὁμόρων πολιτειῶν. Τὰ σύνορα ἑκάστης χώρας, ἤτοι τὰ ὅρια αὐτῆς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ πολιτεία ἀσκεῖ τὴν ἐξουσίαν καὶ πέραν τῶν ὁποίων αὕτη παύει ὑφισταμένη, ἅτε συναντῶσα τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἑτέρας πολιτείας, καθορίζονται κατὰ κανόνα διὰ διεθνῶν συμβάσεων, συνθηκῶν ἢ ἐκ κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι εἴτε φυσικά, ὡς αἱ ὀροσειραί, κοιλάδες, ποταμοί, λίμναι ἢ θάλασσαι, εἴτε τεχνητὰ σύνορα σημειούμενα διὰ πασσάλων, στηλῶν ἢ χανδάκων. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς χώρας δικαιώματα δὲν εἶναι ἀπόλυτα. Τὸ διεθνὲς δίκαιον καθορίζει πράγματι δι' ὡρισμένα τμήματα χωρῶν ὡρισμένων πολιτειῶν ἀληθεῖς περιορισμοὺς τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, δηλαδὴ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς πολιτείας, καὶ οἵτινες περιορισμοὶ καλοῦνται διεθνεῖς δουλεῖαι. Πλεῖστα ὅσα παραδείγματα τοιούτων δουλειῶν παρέχει ἡμῖν ἡ διεθνὴς πολιτική. Οὕτω π. χ. ἡ Ἑλλὰς ὑποχρεοῦται διὰ τῆς συνθήκης τῆς 11 Μαΐου 1923 νὰ ἐπιτρέψῃ διὰ τῆς χώρας της οἰκονομικὴν διέξοδον τῆς Σερβίας καὶ ἵδρυσιν ἐν τῇ χώρᾳ της (Θεσσαλονίκη) ἐλευθέρας σερβικῆς ζώνης· ἡ Βουλγαρία, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγύ, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀνεγέρσεως φρουρίων ἐν τῇ χώρᾳ της· ὁ πολωνικὸς διάδρομος διὰ τῆς χώρας τῆς Πρωσσίας κλπ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν διεθνῶν δουλειῶν, ἐνίοτε συναντῶμεν χώρας ὑπαγομένας εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν δύο ἢ πλειόνων συγχρόνως πολιτειῶν (Coimperium). Οὕτω, δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης (1864) ἱδρύθη ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας συγκυριότης ἐπὶ τῆς χώρας τοῦ Σλέσβιχ-Ὀλσταΐν (1864—1866). Ὡσαύτως τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Πρωσσία ἔσχον συγχρόνως πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς χώρας Μορεσνὲ (1815—1920. Ἡ συμβίωσις τοῦ 1899 ἔθεσε τὸ Σουδὰν ὑπὸ τὴν ἀδιαίρετον πολιτικὴν ἐξουσίαν τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀγγλίας καὶ τέλος ἀναφέρομεν τὴν συνεξουσίαν ἐπὶ τῆς Ταγγέρης μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἱσπανίας (συνθήκη 18 Δεκεμβρίου 1923). Πρὸς ἀπόκτησιν χώρας, δεδομένου ὅτι κατ' ἀρχὴν πᾶν τμῆμα τῆς γῆς εἶναι ἐπιδεκτικὸν καταλήψεως καὶ νομῆς, ὑπάρχουσι πολλοὶ τρόποι, οὓς διακρίνομεν εἰς πρωτοτύπους (κατάληψις, προσαύξησις, χρησικτησία) προκειμένου περὶ χωρῶν διεθνῶς ἀνυπάρκτων ἢ ἀδεσπότων καὶ εἰς παραγώγους (ἀνταλλαγή, ἀγοραπωλησία, παραχώρησις, προσάρτησις) προκειμένου περὶ χωρῶν, αἵτινες ὑπήγοντο εἰς τὴν κυριαρχίαν πολιτείας τινὸς πρὸ τῆς προσκτήσεώς των ὑπὸ ἑτέρου κράτους. Συνηθέστατα αἱ παραχωρήσεις καὶ προσαρτήσεις χωρῶν συντελοῦνται διὰ τῆς ἀπολύτου καὶ αὐθαιρέτου βίας. Ἐν τῇ διεθνεῖ πρακτικῇ ἡ ἐκχώρησις γίνεται διὰ παραιτήσεως τῆς τέως κυριάρχου πολιτείας ἀπὸ παντὸς δικαιώματος καὶ τίτλου ἐπὶ τῶν παραχωρουμένων χωρῶν ὑπὲρ τῶν ἐπωφελουμένων ἐκ τῆς ἐκχωρήσεως πολιτειῶν. Κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν θεωρίαν τοῦ διεθνοῦς δικαίου περὶ δικαιώματος τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτούς, ὅρος ἀπαραίτητος διὰ πᾶσαν ἐδαφικὴν μεταβολήν, προσάρτησιν χώρας, εἶναι ἡ βούλησις καὶ συναίνεσις τῶν κατοίκων τῶν ἐκχωρουμένων χωρῶν, ἐκδηλουμένας διὰ δημοψηφίσματος, ὅπερ δέον νὰ προηγῆται πάσης ἐδαφικῆς μεταρρυθμίσεως. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἠκολούθησαν αἱ συνθῆκαι εἰρήνης τοῦ 1919 προκειμένου περὶ τῆς τύχης τῶν χωρῶν τοῦ Σλέσβιχ-Ὀλσταΐν, τῆς Ἄνω Σιλεσίας καὶ Eupen καὶ Malmedy. Ἡ ἐδαφικὴ μείωσις τῆς χώρας πολιτείας τινὸς οὐδόλως συνεπάγεται τὸ τέλος τῆς πολιτείας ταύτης. Μόνον ἡ ὁλοκληρωτικὴ τῆς χώρας προσάρτησις εἰς ἑτέραν πολιτείαν, ὁ διαμελισμὸς ἢ συγχώνευσις ἐπικρατειῶν ἐπιφέρει ἐξαφάνισιν τῆς πολιτείας, διότι πολιτεία ἄνευ χώρας δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται. Ἡ χώρα ἢ ἐπικράτεια δύναται νὰ εἶναι συνεχής, ὡς ἡ Ἑλβετία, ἢ διατετμημένη, ὡς ἡ βρεττανικὴ αὐτοκρατορία. Τὰ ἀποικιακὰ ἐδάφη ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντα ἓν σύνολον χώρας μετὰ τῶν μητροπολιτικῶν ἐδαφῶν. Αἱ χῶραι διακρίνονται, ὡς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν κατοικούντων ἐν αὐταῖς πληθυσμῶν, εἰς χώρας πεπολιτισμένας, χώρας ἡμιβαρβάρους καὶ χώρας ἀγρίας. Χῶραι ἔρημοι ὅσον ἀπέραντοι καὶ ἂν εἶναι δὲν εἶναι δυνατὸν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ν' ἀποτελέσουν πολιτείας. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πολιτειακῆς ἀνεξαρτησίας αἱ χῶραι ἢ ἐπικράτειαι διακρίνονται εἰς κυριάρχους καὶ ἡμικυριάρχους. Διὰ τὴν διεθνῆ προστασίαν ὡρισμένων χωρῶν καθιερώθη ὁ θεσμὸς τῶν διεθνῶν ἐντολῶν, τῶν ὑπὸ ἐντολὴν καὶ κηδεμονίαν χωρῶν διαιρεθεισῶν ἀναλόγως τῆς γεωγραφικῆς θέσεως αὐτῶν καὶ τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεως τῶν λαῶν τούτων εἰς χώρας τριῶν κατηγοριῶν (βλ. λ. *ἐντολή*). Ἐν τέλει τὸ ἄρθρον 10 τοῦ συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπιβάλλει εἰς ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς, ὅπως ταῦτα ἀμοιβαίως σέβωνται καὶ διατηρῶσι τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς χώρας των κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σεφεριάδου*, Διεθνὲς δίκαιον.—*Σαριπόλου*, Περὶ πολιτείας.—*Σ. Νικολάου*, Τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν σελ. 32 καὶ ἑπ.—*Fauchille*, Droit Int. Publ c. τ. II.—*Oppenheim*, International law, τ. I § 172.—*Heffter*, Le droit Intern. P. § 130.—*Scelle*, Le Pacte de la S. D. N.—*Bonfils-Fauchille*, Droit Intern. τ. I, No 214 καὶ αὐτόθι βιβλιογραφία.
Σ. Φ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

—**χῶραι** ***ἄγριαι.*** Ἐδαφικαὶ ἐκτάσεις κατοικούμεναι ὑπὸ ὁμάδων ἀνθρώπων, φυλῶν ἀγρίων καὶ βαρβάρων. Ὡς γνωστόν, οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, στερούμενοι τελείως πολιτειακῆς συνειδήσεως, ὀργανώσεως καὶ ἐν γένει πολιτισμοῦ, λόγῳ τῆς ἀγρίας καταστάσεώς των, οὐδαμῶς ὑπάγονται εἰς τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, οὐδὲ συμμετέχουσιν αὐτοῦ (βλ. λ. *φυλαί*). Αἱ χῶραι αὗται, ὑπ' οὐδεμίαν κυριαρχίαν ὑπαγόμεναι, θεωροῦνται ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν ὡς χῶραι κυριαρχικῶς ἀδέσποτοι, δεδομένου ὅτι οὐδ' οἱ ἴδιοι οἱ ἄγριοι θεωροῦσιν ἑαυτοὺς κυριάρχους τῶν χωρῶν των, οὐδεμίαν ἔχοντες ἄλλωστε περὶ κυριαρχίας νομικὴν ἀντίληψιν. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀκολουθοῦσιν ἐν τῇ διεθνεῖ πρακτικῇ αἱ πεπολιτισμέναι πολιτεῖαι, αἵτινες ἀποδέχονται τὰς ὑπὸ τῶν ἀγρίων καὶ βαρβάρων κατοικουμένας χώρας ὡς χώρας ἀδεσπότους καὶ συνεπῶς ἐπιδεκτικὰς καταλήψεως.
Σ. Φ. Ν.

—**χῶραι** ***ἀδέσποτοι.*** Τμήματα ἐδαφῶν κατοικούμενα ἢ μή, ὑπὸ οὐδεμίαν ὅμως κυριαρχίαν ὑπαγόμενα. Αἱ χῶραι αὗται, κυριαρχικῶς ἀδέσποτοι, θεωροῦνται διεθνῶς ἀνύπαρκτοι καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπιδεκτικαὶ καταλήψεως.
Σ. Φ. Ν.

—**χῶραι** ***ἡμιβάρβαροι*** *[Διεθν. Δίκ.]*· βλ. λ. *ἡμιβάρβαροι χῶραι.*

—**χῶραι** ***ἠρειπωμέναι*** *[Γεωλογ.]*· βλ. λ. *ἠρειπωμέναι χῶραι.*

—**Χῶραι,** ***Κάτω*** **—** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Κάτω Χῶραι.*

— **Χῶραι** ***Νέαι.*** Ὠνομάσθησαν οὕτω τὸ πρῶτον διὰ τοῦ ἀπὸ 26 Ἰουνίου 1881 ἐκδοθέντος νομοθετικοῦ βασιλικοῦ διατάγματος «Περὶ εἰσαγωγῆς τῆς ἐν Ἑλλάδι νομοθεσίας εἰς τὰς νέας χώρας», αἱ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος προσαρτηθεῖσαι, διὰ τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας συμβάσεως τῆς 10 Ἰουνίου 1881 περὶ τῶν νέων ὁρίων, τῆς κυρωθείσης διὰ τοῦ νόμου ΠΛΖ' τοῦ 1882, χῶραι (Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας), κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ λοιπὸν βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὸ ἀπὸ 26 Ἰουνίου 1881 καὶ τὰ μετ' αὐτὸ ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου περὶ τῶν νέων χωρῶν νομοθετικὰ βασιλικὰ διατάγματα καὶ τὰ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ἐκδοθέντα λοιπὰ διατάγματα ἐθεωρήθησαν ὡς ἀντισυνταγματικά, ἅτε τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864 μὴ ἐπιτρέποντος ἔκδοσιν νομοθετικῶν διαταγμάτων καὶ κατὰ ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ νόμου ϡΜ' τῆς 19 Μαρτίου 1882 «Περὶ εἰσαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας εἰς τὰς ἄρτι προσαρτηθείσας θεσσαλικὰς καὶ ἠπειρωτικὰς ἐπαρχίας», ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη, ἐθεσπίσθη ὅτι «εἶσὶν ἐξ ὑπαρχῆς ἄκυρα», πᾶσαι ὅμως αἱ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως μέχρι τῆς διὰ τοῦ νόμου τούτου γενομένης εἰσαγωγῆς τῆς ἐν λοιπῷ βασιλείῳ κειμένης νομοθεσίας ἐκδοθεῖσαι ἀποφάσεις ἢ ἄλλαι πράξεως, δικαστικὸν φέρουσαι τυπον, ἐθεσπίσθη, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου, ὅτι «λαμβάνουσι κῦρος, ὅπως ἀπηγγέλθησαν» καὶ ὅτι «ὡσαύτως κυροῦται πᾶσα πρᾶξις, δημόσιον φέρουσα τύπον, ἀφορῶσα εἰς ἰδιώτην, ἐκτὸς διορισμοῦ εἰς δημοσίαν θέσιν, ἀλλ' οἱ διορισθέντες εἰς δικαστικὰς θέσεις διατηροῦσιν ἅπερ πρὸ τοῦ διορισμοῦ ἐκέκτηντο προσόντα προαγωγῆς». Ὁ νόμος οὗτος, ἀντὶ «νέαι χῶραι», ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὅρου «νέαι ἐπαρχίαι», καὶ ἐρρύθμισε τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν, τὴν δημοτικὴν διοίκησιν, τὰς οἰκονομικὰς ὑπηρεσίας, τὸν δικαστικὸν ὀργανισμὸν κλπ. αὐτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει ἁπάσης τῆς ἐν τῷ λοιπῷ βασιλείῳ κειμένης νομοθεσίας, ἥτις ὥρισεν (ἄρθρ. 1), ὅτι «λαμβάνει ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν ἐν ταῖς ἄρτι εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος προσαρτηθείσαις χώραις», μετὰ δὲ τὸν νόμον τοῦτον ἐπηκολούθησεν ἡ ἔκδοσις διαταγμάτων κανονιστικῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τούτου.

Μετὰ τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1912—1913 στρατιωτικὴν κατάληψιν χωρῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους (Μακεδονίας, Ἠπείρου, Θρᾴκης καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου), ἡ διοίκησις αὐτῶν ἀρχικῶς μὲν ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δόγματος τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὡς διατυποῦται ἐν ἄρθρῳ 43 τῶν κανονισμῶν τῆς Χάγης, καθ' ὃ ἐπὶ χώρας στρατιωτικῶς κατεχομένης διατηροῦνται οἱ ὑφιστάμενοι νόμοι, πλὴν ἐφ' ὅσον ἤθελεν ὑπάρχει ἐπὶ τούτῳ ἀναπόφευκτον κώλυμα. Βραδύτερον δὲ ἐγένετο ὁ νόμος ,ΔΡΛΔ' τῆς 28 Φεβρουαρίου 1913 «Περὶ διοικήσεως τῶν στρατιωτικῶς κατεχομένων χωρῶν», ὅστις ἐρρύθμισε τὴν πολιτικὴν διοίκησιν αὐτῶν δι' ἀντιπροσώπου τῆς κυβερνήσεως ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἢ διὰ γενικοῦ διοικητοῦ ἢ γενικοῦ διοικητικοῦ ἐπιτρόπου, διοριζομένου διὰ βασιλικοῦ διατάγματος καὶ ἀσκοῦντος ἅπασαν τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ νόμου τούτου, ὅστις διετήρησεν (ἄρθρ. 7) ἅπα-

Digitized by Google

σαν τὴν ἐν τῇ καταληφθείσῃ χώρᾳ ὑφισταμένην νομοθεσίαν, ἀστικὴν (σὺν τῇ ἐμπορικῇ), διοικητικὴν ἐν γένει καὶ οἰκονομικήν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν φορολογικῶν νόμων, ἐκτὸς τῶν διατάξεων τῶν ἀντιτιθεμένων πρὸς ἑλληνικοὺς νόμους δημοσίας τάξεως, ὡς καὶ ὁσάκις ὑπάρχει ἀνυπέρβλητον κώλυμα πρὸς ἐφαρμογὴν ἐγχωρίου νόμου, καθ' ἃς περιπτώσεις τίθενται ἐν ἰσχύϊ αὐτοδικαίως οἱ ἑλληνικοὶ νόμοι. Οἱ ἑλληνικοὶ ποινικοὶ καὶ ἀστυνομικοὶ νόμοι ἐφηρμόσθησαν ἀπὸ τῆς καταλήψεως. Ἐπηκολούθησαν ὁ νόμος 80 τῆς 16 Νοεμβρίου 1913, τροποποιήσας τὸν προηγούμενον, ὁ νόμος 97 τῆς 18 Δεκεμβρίου 1913 «**Περὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἰσχύος τῆς γεωργικῆς νομοθεσίας εἰς τὰς νέας χώρας**» καὶ σειρὰ μεταγενεστέρων νόμων καὶ διαταγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων βαθμηδὸν ἀφωμοιώθησαν νομοθετικῶς αἱ χῶραι αὗται πρὸς τὸ λοιπὸν βασίλειον, ἀπὸ δικαστικῆς, διοικητικῆς, φορολογικῆς κλπ. ἀπόψεως. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς διοικήσεως τῶν νέων χωρῶν (Ἠπείρου Μακεδονίας, Θράκης, νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ Κρήτης) εἶναι ὅτι ἡ Ἤπειρος, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Κρήτη ἀποτελοῦσιν ἑκάστη ἰδίαν περιφέρειαν γενικῆς διοικήσεως, διοικουμένην ὑπὸ γενικοῦ διοικητοῦ, ὅστις δύναται νὰ ᾖ μέλος τῆς κυβερνήσεως (ὑπουργὸς) καὶ περιβάλλεται διὰ δικαιωμάτων ἐξαιρετικῶν κατὰ τοὺς κειμένους νόμους καὶ ὅτι ἐν ταῖς γενικαῖς διοικήσεσι τῆς Βορείου Ἑλλάδος διετηρήθη, ἐκτὸς τοῦ νομοῦ, ἡ διαίρεσις εἰς ἐπαρχίας, διοικουμένας ὑπὸ ἐπάρχου, ἐνῷ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἔχει καταργηθῆ ἡ διοικητικὴ κατ' ἐπαρχίας διαίρεσις. Ἀπὸ φορολογικῆς ἀπόψεως ἡ ἀφομοίωσις ἔχει συντελεσθῆ, ἐκτὸς δευτερευούσης σημασίας διαφορετικῶν φορολογιῶν. **Γ. Ν. Κ.**

— *[Φορολ.]* *Νέαι Χῶραι* ὠνομάσθησαν ἐν Ἑλλάδι ἰδίως αἱ στρατιωτικῶς καταληφθεῖσαι κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ τοῦ 1913. Δεδομένου δέ, κατὰ τὰ ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ κρατοῦντα, δυνάμει τῶν συμβάσεων τῶν Βρυξελλῶν (ἄρθρ. 5), τῆς Ὀξφόρδης (ἄρθρ. 57) καὶ τῆς Χάγης (ἄρθρ. 48), ὅτι ὁ καταλαβὼν χώραν τινὰ ἐχθρικὸς στρατὸς δικαιοῦται νὰ κατάσχῃ τὰ εἰς τὸ κράτος ἀνήκοντα χρήματα, παρέπεται ὡς νόμιμον δικαίωμα τοῦ καταλαβόντος κράτους ἡ εἴσπραξις τῶν ὑφισταμένων φόρων ἐν τῇ χώρᾳ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς καταβολῆς τῶν ἐξόδων τῆς διοικήσεως. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀξιώσῃ τις παρὰ τοῦ καταλαβόντος νὰ ἐφαρμόσῃ διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων τὰς προτέρας μεθόδους, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς ἐν ἰσχύϊ διατάξεις περὶ ἐπιβολῆς καὶ κατανομῆς αὐτῶν. Ἐπίσης, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς μὴ ἐπιβολῆς βαρυτέρας φορολογίας, ἐπιτρέπεται ἡ κατάργησις ὡρισμένων φόρων καὶ ἐπιβολὴ ἀντ' αὐτῶν ἄλλων, χάριν εὐχερεστέρας εἰσπράξεως. Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐτηρήθησαν μετὰ σεβασμοῦ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν κατάληψιν καὶ προσωρινὴν διοίκησιν τῶν Νέων Χωρῶν, μέχρι τῆς ὁριστικῆς διὰ συνθήκης προσαρτήσεώς των. Αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τῇ 29ῃ Ὀκτωβρίου 1912 ὁδηγίαι («**Συλλογὴ νόμων, βασιλικῶν διαταγμάτων καὶ ἐγκυκλίων περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν**», 1913) ἐπέτρεπον καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους καθαρῶς τουρκικῶν οἰκονομικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεχώρησαν, ὄντως δὲ ἐξηκολούθησε, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσωρινῆς διοικήσεως, λειτουργοῦσα ἡ ὑπηρεσία τῆς διαχειρίσεως τοῦ τουρκικοῦ μονοπωλίου τῶν καπνῶν μέχρι τῆς λήξεως τῆς συμβάσεώς του καὶ τῶν ὑπεγγύων εἰς τὸ δημόσιον ὀθωμανικὸν χρέος προσόδων μέχρι τῆς ὁριστικῆς διὰ τῆς συνθήκης προσαρτήσεως. Διὰ τοῦ νόμου ΔΡΛΔ' (δπ' ἀριθ 4134) τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1913 «**Περὶ διοικήσεως τῶν στρατιωτικῶς κατεχομένων χωρῶν**» ἐρρυθμίσθησαν προσωρινῶς τὰ ἀφορῶντα εἰς αὐτήν, μέχρις οὗ βραδύτερον εἰσήχθη ἐν αὐταῖς, μετὰ τὴν ὁριστικὴν διὰ συνθήκης προσάρτησίν των εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ νομοθεσία τῆς ἐμμέσου φορολογίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους διὰ πολλῶν ἀλληλοδιαδόχως ἐκδοθέντων νομοθετημάτων, τῆς ἀμέσου δὲ φορολογίας διὰ τοῦ νόμου 1640 τοῦ 1919 καὶ τινων ἄλλων. **Γ. Ν. Κ.**

—*χῶραι ὑπὸ προστασίαν*. Καλοῦνται οὕτω αἱ χῶραι ἡ ἐπικράτειαι, αἵτινες, διατηροῦσαι πλήρη τὴν διεθνῆ αὐτῶν προσωπικότητα, συνάπτουσι δυνάμει διεθνῶν συμβάσεων εἰδικοὺς νομικοὺς δεσμοὺς μετὰ ἑτέρων ἰσχυρῶν πολιτειῶν, δι' ὧν αἱ δεύτεραι ὑποχρεοῦνται νὰ προστατεύωσι τὰς πρώτας ὡς ἀσθενεστέρας. Ὁ θεσμὸς τῆς προστασίας ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ δὲν εἶναι ὁμοιόμορφος. Δέον πράγματι νὰ διακρίνωμεν τὰς ὑπὸ προστασίαν χώρας εἰς δύο κυρίως κατηγορίας: τὰς χώρας τὰς συνήθως *προτεκτοράτα* καλουμένας, αἵτινες, παρ' ὅλην τὴν πολιτειακὴν αὐτῶν ὕπαρξιν, δὲν κοινωνοῦσι τῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου κανόνων ἢ μέσῳ τῶν προστατιδῶν πολιτειῶν, καὶ τὰς χώρας τὰς ἁπλῶς ὑπὸ προστασίαν διατελούσας, αἵτινες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προτεκτοράτα, διατηροῦσι πλήρη τὴν διεθνῆ αὐτῶν προσωπικότητα. Τοιαύτας χώρας, ἁπλῶς ὑπὸ προστασίαν διατελούσας ἐν τῇ συγχρόνῳ διεθνεῖ πολιτικῇ καταστάσει, ἔχομεν τὴν δημοκρατίαν τοῦ Ἁγίου Μαρίνου (δυνάμει τῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας συνθήκης τῆς 28 Ἰουνίου 1897) καὶ τὸ Μονακό, ὑπό τινας ὅμως περιορισμούς. Ἡ ἐλευθέρα πόλις τοῦ Δάντζιγ, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, παρουσιάζει ἰδιάζουσαν μορφὴν προστασίας, διότι εἶναι συγχρόνως καὶ ἕν εἶδος προτεκτοράτου τῆς Πολωνίας. **Σ. Φ. Ν.**

«Χώρα». Ἡμερησία πρωϊνὴ ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 18ην Νοεμβρίου 1923. Διεκόπη τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1924, εἰς συνέχισιν δὲ αὐτῆς ἱδρύθη ἡ «**Πολιτεία**».

Χώρα *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 481, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Δάφνη* καὶ *Τραχὴ Λάκκα*, 653. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. —2) Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐξωχωρίου τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 142. —3) Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 3.582, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Στυλιανοῦ*, 3.690. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 9 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῶν Γαργαλιάνων καὶ παράγει ἐλαίας καὶ ἀμπελουργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Κατ' ἔτος τελεῖται ἐν αὐτῇ ἐμπορικὴ πανήγυρις ἀπὸ τῆς 23 μέχρι τῆς 29 Αὐγούστου. Ἔχει εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, ἡμιγυμνάσιον καὶ δύο δημοτικὰ σχολεῖα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Λιγούδιστα*. Παρὰ τὴν Λιγούδισταν συνεκεντρώθησαν τῷ 1825 ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ σώματα, ἵνα παρεμποδίσωσι τὴν προέλασιν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἰμπραὴμ πασᾶν. Πρὸ τοῦ ὄγκου τῶν Αἰγυπτίων τὰ ἑλληνικὰ σώματα ἠναγκάσθησαν νὰ διαλυθῶσιν, ἡ δὲ κωμόπολις παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. —4) Μεσόγειος κωμόπολις τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Σάμου κατὰ τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς νήσου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται βορειοδυτικῶς τοῦ Τηγανίου, παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Σάμου, καὶ συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ μετὰ τοῦ Τηγανίου καὶ τοῦ Βαθέος. Εἶναι ἐκ τῶν ἀκμαζουσῶν κωμοπόλεων τῆς νήσου, τῆς ὁποίας ἦτο ἄλλοτε πρωτεύουσα, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν καὶ ἀναμορφωτικὸν σύλλογον. Κάτ. (1928) 2.079. Παρ' αὐτὴν σῴζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ τοῦ Ἡραίου. —5) *Χώρα Γαϊτσῶν*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κέντρου (Γαϊτσῶν, Μπήλιοβας) τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 156. —6) *Ἔξω Χώρα*. Χωρίον τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Ζακύνθου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 249. Κεῖται εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς νήσου, παρὰ τὸν ὁμώνυμον ὅρμον, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. —7) *Καινούργια Χώρα* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λαγείας τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 71. —8) *Καϋμένη Χώρα*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μεγαλοχωρίου τῆς ἐπαρχίας Τροιζηνίας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτ. (1928) 101. —9) *Κάτω Χώρα*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 356. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μικρὰ Λομποτινά*. —10) *Κάτω Χώρα*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μηλέας (Φαγριάνικων) τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 192. —11) *Μεγάλη Χώρα*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας (βλ. λ. *Μεγάλη Χώρα*). —12) *Νέα Χώρα*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 231. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ρούβαλι* καὶ *Σωληνάρι*. —13) *Παλαιὰ Χώρα*. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἁγία Κυριακὴ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 204. —14) Κοινὴ ὀνομασία τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου *Ἀμοργοῦ* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. —15) Κοινὴ ὀνομασία τοῦ χωρίου *Φολέγανδρος* (βλ. λ.), πρωτευούσης τῆς ὁμωνύμου νήσου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων.

Χώρα, *Βόρειος* (Northern Territory) *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Αὐστραλίας ἐν τῷ βορείῳ τμήματι αὐτῆς, ἀποτελοῦσα ὁμοσπονδιακὸν ἔδαφος (territory) καὶ διοικουμένη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Αὐστραλιακῆς ὁμοσπονδίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λοιπὰ τμήματα τῆς ἠπείρου, ἅτινα ἀποτελοῦσιν αὐτοδιοικουμένας πολιτείας, μέλη τῆς ὁμοσπονδίας. Ἔχει ἐμβαδὸν 1.356.120 τ. χλμ., πληθυσμὸν (1931) 4.613 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν μικρὰν πόλιν *Ντάρβιν*. Εἶναι ἐκ τῶν ἀραιοτέρων κατῳκημένων χωρῶν τῆς γῆς, ἀναλογούντων 2 μόνον κατοίκων ἀνὰ 1.000 τ. χλμ. Ἀπὸ τοῦ 1827 ἀπετέλει βρεττανικὴν κτῆσιν, παρεχωρήθη δὲ ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1911 εἰς τὴν Αὐστραλιανὴν ὁμοσπονδίαν. Τὰ σύνορά του εἶναι ἰδεατά, διαγραφόμενα πρὸς Α. (Κουηνσλανδία) ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ 138° Α. μήκους ἀπὸ Γκρήνουιτς, πρὸς Ν. (Κεντρικὴ Αὐστραλία) ὑπὸ τοῦ παραλλήλου 20° Ν. πλάτους καὶ πρὸς Δ. (Δυτικὴ Αὐστραλία) ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ 129° Α. μήκους. Πρὸς Β. βρέχεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης Ἀράφουρα καὶ τοῦ κόλπου τῆς Καρπενταρίας, περιλαμβάνει δὲ καὶ τὴν χερσονησίζουσαν γῆν τοῦ Ἄρνχεμ. Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας καλύπτεται καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασίν του ὑπὸ ἐρήμων καὶ στεππῶν. **Κ. Σ.**

Χωραλολιμάνι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὡραῖος ὅρμος τῶν Ψαρῶν (πλάτ. 38°32' Β., μῆκ. 25°35' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1891: Psara island), διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Παλαιόκαστρο καὶ Ἅγιος Γεώργιος, ἄριστον ἀγκυροβόλιον διὰ πάντα καιρόν, πλὴν τῶν ἀπὸ νότου. Εἰς τὸν μυχόν του ἡ κωμόπολις τῶν Ψαρῶν. Ὁ ἐν νυκτὶ εἴσπλους εὐκολύνεται διὰ ναυτικοῦ φανοῦ (1923) σταθεροῦ ἐρυθροῦ 5 μιλίων. **Σ. Ε. Λ.**

Χώρα Μπουρνοῦ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος, ἀπόληξις τῆς βουνοσειρᾶς Γανὸς-ντάγ (ἀρχ. ἡ Γάνος). Ἔχει μέγαν φάρον (πλάτ. 40°42' Β., μῆκ. 27°19' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 224: Sea of Marmara), προέχει δὲ μεταξὺ Γάνου καὶ Μυριοφύτου. Ἐγγὺς αὐτοῦ τὰ Γανοχώρια, δι' ὃ καὶ ἡ παρὰ Τούρκοις ὀνομασία του. Εἶναι ἡ *Γανὶς* ἢ *Γανιὰς* τῶν ἀρχαίων. **Σ. Ε. Λ.**

—**Χώρα *Σφακίων*** *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Σφακίων Κρήτης, ἕδρα κοινότητος (κάτ. 687 εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία Μουρὶ καὶ Κομιτάδες. Ἡ Χώρα Σφακίων ἢ *Ὀμπρόσγιαλος* ἔχει ἡμιγυμνάσιον, εἰρηνοδικεῖον, ὑποτελωνεῖον, ταχυδρομεῖον, σταθμὸν χωροφυλακῆς, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ 407 κατ. **Ε. Γ.**

Χωρὰν *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Συρίας (βλ. λ. *Χαουράν*).

Χωραναῖοι *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς ἐκτὸς Ἰμάου Σκυθίας ἐν Ἀσίᾳ, κατοικῶν τὴν πρὸς Ν τῆς Β. Σινικῆς ἐπὶ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τοῦ Βεβύρρου ὄρους (νῦν Ἀνατολικὰ Ἱμαλάϊα) καὶ ὑπὸ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Βραχμαπούτρα διαρρεομένην χώραν, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν σύγχρονον Khor. **Α. Θ. Σ.**

Χώρας *Μονή*. Βυζαντινὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναστήριον, μεταβληθὲν εἰς τουρκικὸν τέμενος καὶ καλουμένη ἤδη Καχριὲ-Τζαμὶ (βλ. λ. *Ἔδδομον* καὶ *Κωνσταντινούπολις*, τ. ΙΕ', σ. 620 γ').

Χωρασμία *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ χανᾶτον τοῦ Τουρκεστάν (βλ. λ. *Χίβα*).

χωρατά· δημοτ. ἐπίρρ., χάριν ἀστεϊσμοῦ, γέλωτος, παιγνιωδῶς: «**χωρατὰ τὸ λὲς ἢ 'ς τ' ἀλήθεια;**».

χωρατᾶς (ὁ)· ἰδιωματ., ἀστειότης, ἀστεῖα διήγησις: «**τοῦ ἀρέσουν οἱ χωρατᾶδες**», «**μᾶς εἶπε χωρατᾶδες καὶ γελάσαμε**».

χωρατατζῆς (ὁ)· δημοτ., αὐτὸς ποὺ λέγει χωρατάδες, ἀστείας διηγήσεις ἢ ἐν γένει ἀγαπᾷ νὰ ἀστειεύεται, εὐτράπελος.

χωρατεύω· δημοτ., λέγω χωρατά, ἀστειεύομαι: «**χωρατεύεις ἢ 'ς τ' ἀλήθεια τὸ εἶπες**», «**μὴ θυμώνῃς, ἔτσι χωράτεψα**».

χωρατὸ (τό)· δημοτ., ἀστειότης, λόγος ἢ πρᾶξις χάριν παιδιᾶς, εὐθυμίας, γέλωτος: «**μὴν κάμνῃς χωρατὰ γιατὶ δὲν ἔχω ὄρεξι γιὰ γέλια**», «**'ς τὸ χωρατὸ τὸ εἶπα, — τὸ 'καμα**».

Χωραράκια *[Γεωγρ.]*. —1) Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χουμνικοῦ (Χούμκου) τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας (Νιγρίτης), τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 19. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γενὴ Ἰσιφλίκ*. —2) Χωρίον τῆς Κρήτης, κείμενον ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Κουνουπιδιανῶν. Κάτ. 163.

Χωραφᾶς. Ὄνομα ἐπιφανοῦς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῆς Κεφαλληνίας, ἀναφερομένης ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ συγγενευούσης πρὸς τὸν ἐπιφανῆ ἀριστοκρατικὸν οἶκον τῶν Karaffa τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Νεαπόλεως. Ὁμώνυμος οἰκογένεια ὑπῆρχε καὶ ἐν Κρήτῃ πρὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, εἰς αὐτὴν δ' ἀνάγουσι πολλοὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ οἴκου. Φαίνεται ὅμως πιθανώτερον ὅτι καὶ οἱ Χωραφᾶδες τῆς Κρήτης καὶ οἱ τῆς Κεφαλληνίας κατάγονται ἀπὸ τοὺς Karaffa τῆς Νεαπόλεως. Ὡς ἀρχηγέται τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀκμάσαντος οἴκου φέρονται οἱ *Ἀλβέρικος* καὶ *Μάξιμος* Karaffa, οἵτινες, ἀγοράσαντες ἐκτεταμένας γαίας ἐν τῇ νήσῳ, ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχύν. Ἀπὸ τοῦ 1593 μέχρι τοῦ 1694 ἐφέροντο ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν **Χρυσόβιβλον** τῆς Κεφαλληνίας, τῷ δὲ 1694 τοῖς ἀπενεμήθη καὶ ὁ τίτλος τοῦ κόμητος. Ὁ οἶκος τῶν Χωραφάδων διεδραμάτισε σπουδαιότερον πρόσωπον εἰς τὰ πο-

Digitized by Google

λιτικὰ πράγματα τῆς νήσου, ἀναδείξας πλείστους στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικούς, ἤρχισε δὲ φθίνων ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, λόγῳ τῶν διώξεων καὶ καταπιέσεων τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως. Ἡ οἰκογένεια ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο κλάδους, τὸν τοῦ Ἀργοστολίου καὶ Κάστρου, μὲ ἀρχηγέτην τὸν *Βένον Χωραφᾶν*, καὶ τὸν τοῦ Ληξουρίου, μὲ ἀρχηγέτην τὸν *Θεόδωρον*.

Χωραφᾶς Ἄγγελος. Τριήραρχος καὶ στρατιωτικός, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ'. Μετέσχε μὲ τὸ στρατιωτικὸν σῶμά του, ὅπερ διετήρει ἰδίᾳ δαπάνῃ, εἰς πολλὰς μάχας καὶ ναυμαχίας κατὰ τῶν Τούρκων, ἐν Ναυπάκτῳ, Λευκάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ εἰς τὸν κρητικὸν πόλεμον μετὰ τοῦ πατρός του ἔλαβε μέρος καὶ διεκρίθη. Τῷ 1693 διωρίσθη διοικητὴς Ἰθάκης.

Χωραφᾶς Ἀναστάσιος. Εὐπατρίδης, γεννηθεὶς ἐν Κάστρῳ τῆς Κεφαλληνίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1747. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ λύκειον τῶν εὐγενῶν τῆς Βρεσκίας ῥητορικὴν καὶ πολιτικὴν καὶ ἀνεδείχθη ἀργότερον ἐν τῇ πατρίδι του ἀρχηγὸς τοῦ πολιτικοῦ τοπικοῦ κόμματος τῶν Χωραφάδων ἐπὶ ἐνετοκρατίας, ἐξασκήσας μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ πράγματα τῆς νήσου. Τῷ 1716, διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐπεμβάσεως, ἐπετεύχθη ἡ καταστολή, ἄνευ συνεπειῶν, τῆς μεγάλης στάσεως τῶν ἀγροτῶν τῆς νήσου κατὰ τῶν εὐγενῶν. Ἠσχολεῖτο καὶ μὲ τὰ γράμματα καὶ ἐφημίζετο ὡς δεινότατος ῥήτωρ. Ἔγραψε «Λόγον πανηγυρικόν», ἐκφωνηθέντα τῷ 1703, ἐντολῇ τῆς κοινότητος, ἐπὶ τῇ ἀφίξει εἰς Κεφαλληνίαν τοῦ Ἑνετοῦ στρατηγοῦ Σεβαστιανοῦ Μοτσενίγου.

Χωραφᾶς Βενέδικτος (*Βένος*). Κεφαλλὴν στρατιωτικός, υἱὸς τοῦ Ἱερωνύμου, γεννηθεὶς ἐν Ἀργοστολίῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς ἐν τῷ μακεδονικῷ τάγματι, διακριθεὶς ἐπὶ ἀνδρείᾳ κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν μάχην τοῦ τάγματος περὶ τὴν πόλιν Βελέτραν. Ἐπὶ κεφαλῆς γρεναδιέρων ὁπλιτῶν ὑπερησπίσθη τὴν στρατηγικὴν θέσιν Sombreso, τιμηθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Καρόλου τῆς Φλωρεντίας. Καὶ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ἐνώσας τὸ τάγμα του, ἀποτελούμενον κυρίως ἐκ Κεφαλλήνων μισθοφόρων, κατώρθωσε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν προσβολὴν τῶν ἐχθρῶν. Ἕνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν του ἔλαβεν εἰς ἀνταμοιβὴν μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν ἐν τῇ πατρίδι του, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

Χωραφᾶς Γεώργιος. Λόγιος ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς ΙΗ' αἰῶνος. Ἔγραψε ποιήματα ἰταλιστί, ἰδίως σονέττα, περιληφθέντα εἰς τὴν συλλογὴν «Il giardino delle muse ovvero scelta di vari celebri autori κτλ.». (Losanna 1798).

Χωραφᾶς Γεώργιος. Υἱὸς Μαρίνου Χωραφᾶ, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Διεκρίθη ὡς σωματάρχης κατὰ τοὺς κρητικοὺς πολέμους. Τῷ 1635 διωρίσθη διοικητὴς Ἰθάκης.

Χωραφᾶς Γεώργιος. Εὐπατρίδης, γεννηθεὶς ἐν Κάστρῳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Κεφαλληνίας τῷ 1695. Υἱὸς τοῦ Ἀγγέλου Χωραφᾶ, ἐσπούδασεν εἰς τὸ λύκειον τῆς Βρεσκίας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, εἶτα δὲ εἰς τὸ ἐκπαιδευτήριον τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς Πάρμας φιλοσοφίαν, γλώσσας καὶ τέλος ἰατρικήν. Ἐπανελθὼν τῷ 1721 εἰς τὴν γενέτειράν του, ἐξελέγη ὑγειονόμος καὶ μετὰ ταῦτα διωρίσθη διοικητὴς Ἰθάκης. Τῷ 1725 ἦλθεν εἰς Ἑνετίαν καὶ ἐκεῖθεν περιῆλθε τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Τῷ 1731 προσελήφθη ὡς σωματάρχης ἰδίας στρατιωτικῆς δυνάμεως, καταρτισθείσης ἐκ Κεφαλλήνων νεοσυλλέκτων ἰδίαις δαπάναις του, εἰς τὸ σῶμα τοῦ στρατηγοῦ Διέδου καὶ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων. Τῷ 1739 προσεκλήθη ὡς διοργανωτὴς τοῦ κληθέντος μακεδονικοῦ τάγματος τοῦ βασιλέως, τῆς Νεαπόλεως, ὅπερ, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως, κατώρθωσε νὰ διοργανώσῃ μετὰ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας ἐξ Ἀλβανῶν μισθοφόρων. Μετὰ ταῦτα ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Καρόλου τῆς Νεαπόλεως εἰς διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς, μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ δὲ διεκπεραίωσιν μιᾶς τούτων μετὰ τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ Α', τῷ 1741, προήχθη εἰς ὑποστράτηγον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Συμμετέσχε τῷ 1744 εἰς τὸν μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Αὐστρίας, ἐν Ἰταλίᾳ, πόλεμον καὶ διὰ τῆς δεξιότητός του ἐπέτυχε νὰ κριθῇ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως ἡ ἔκβασις τῆς παρὰ τὴν θέσιν Κατέττο μεγάλης μάχης, ἀργότερον δὲ κατέλαβε τὴν πόλιν Τορτόναν. Κατὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως Γουαστάλας ἡττήθη καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὡδηγήθη εἰς Ἴνσπρουκτ τῆς Γερμανίας ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Ἐλευθερωθεὶς τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Καρόλου, ἀναδιωργάνωσε τὸ δεύτερον τὸ περίφημον μακεδονικὸν τάγμα. Τῷ 1772 ἐστάλη πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σικελίας καὶ ἐχρημάτισεν ἐπὶ τριετίαν διοικητὴς τῆς νήσου. Ἀπέθανε τῷ 1775. Διὰ διαθήκης ἐκληροδότησεν 600 δουκᾶτα κατ' ἔτος πρὸς προίκισιν ἀπόρων νεανίδων ἐν τῇ πατρίδι του. Ἠσχολεῖτο καὶ μὲ τὰ γράμματα καὶ ἔγραψε διάφορα ποιήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἐξυμνοῦν τὴν Αἰκατερίνην Β' τῆς Ρωσίας, ἥτις τὸν ἐτίμησε διὰ παρασήμου. Ἔγραψε τὴν ἐπιστημονικὴν πραγματείαν «Dissertazione storicofisica delle cause e degli effeti dell'eruzione del monte Vesuvio negli anni 1751», ἐκδοθεῖσαν ἐν Νεαπόλει τῷ 1751· καὶ τὴν στρατιωτικοπολιτικὴν «Dissertazione storicochronologica del regimento realemacedone», ἐκδοθεῖσαν ἀνωνύμως ἐν Βολώνῃ τῷ 1768.

Χωραφᾶς Ἰωάννης. Στρατιωτικός, ἀποθανὼν ἐν Ἀργοστολίῳ τῷ 1808. Ὑπηρέτησεν ἐν τῷ στρατῷ τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων κατὰ τὴν δευτέραν κατοχὴν τῆς Κεφαλληνίας. Τῷ 1798 προεχειρίσθη διὰ τὰς ὑπηρεσίας του μέλος τῆς κεντρικῆς διοικήσεως τῆς νήσου.

Χωραφᾶς Κωνσταντῖνος. Εὐπατρίδης, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ διατελέσας βασιλικὸς ἐπίτροπος καὶ πρόεδρος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἐπὶ ἀρκετὸν δὲ χρονικὸν διάστημα ἀρχηγὸς τοῦ τοπικοῦ κόμματος τῶν Χωραφάδων.

Χωραφᾶς Μαρῖνος. Εὐπατρίδης, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Παρισίοις, ὅπου ἐνυμφεύθη κόρην ἐκ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου Viram. Ἐπηρεασθεὶς ἐκ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐγένετο ἐν Κεφαλληνίᾳ φορεὺς δημοκρατικῶν καὶ φιλολαϊκῶν ἰδεῶν καὶ μὲ τὴν ῥητορικήν του δεξιότητα ἐπολέμησε καθ' ὅλον τὸν βίον του τὰς ἀριστοκρατικὰς παραδόσεις καὶ τὸν τιμαριωτισμόν, καταδιωχθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς νήσου. Ἠσχολεῖτο καὶ εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν, κυρίως ὅμως εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς δηκτικωτάτας σατίρας του κατὰ τῶν εὐγενῶν, αἵτινες ἐγένοντο δημοτικώταται, σῳζόμεναι μέχρις ἐσχάτων εἰς τὰ στόματα τῶν συμπολιτῶν του. Σπουδαιοτάτη ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἦτο ἡ κατὰ Ζακυνθίων σάτιρά του, ἥτις ὅμως μετὰ τῶν ἄλλων χειρογράφων του ἐκάη ὑπὸ τῆς συζύγου του.

Χωραφᾶς Νικόλαος *τοῦ Δημητρίου*. Νομομαθὴς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀργοστολίῳ (1819—1891). Ἐσπούδασε τὴν νομικὴν ἐν Ἰένῃ, ἀνακηρυχθεὶς διδάκτωρ τῷ 1846. Ἐπανελθὼν εἰς Κεφαλληνίαν, διεκρίθη ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ὡς συγγραφεύς, ἐκδοὺς καὶ μελέτην περὶ γάμου. Ἀνεμίχθη ἐπίσης εἰς τὴν πολιτικήν, ἐχρημάτισε βουλευτὴς Κεφαλληνίας ἐν τῇ δεκάτῃ Ἰονίῳ βουλῇ καὶ ἠγωνίσθη μὲ φρόνησιν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν περίοδον 1849—1850 ἐξέδωκεν ἐν Ἀργοστολίῳ, μετὰ τῶν Βαλιέρη καὶ Μηλιαρέση τὴν ἐφημερίδα «Ἕνωσις». Τῷ 1866 συνεζεύχθη τὴν Κορίνναν, θυγατέρα τοῦ κόμητος Στελίου Λοβέρδου Μιχελακάτου, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τρία τέκνα.

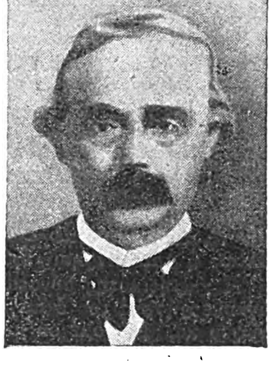

Νικόλαος Δ. Χωραφᾶς.

Χωραφᾶς Φραγκῖσκος. Στρατιωτικὸς ὑπηρετήσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐν τῷ μακεδονικῷ τάγματι. Συστήσας ἐξ ἰδίων στολίσκον καὶ στρατολογήσας ἐκ τῆς νήσου τὸ πλήρωμα, κατώρθωσε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸν κόλπον τῆς Ναυπάκτου ἐκ τῶν πειρατικῶν καὶ τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, μεγίστην παρασχὼν ὑπηρεσίαν τῇ ἐνετικῇ κυβερνήσει, ἥτις τὸν ἐτίμησε δι' ἐξαιρετικῶν προνομίων καὶ ἀξιωμάτων. Γ. Μ. Β.

— ***Χωραφᾶς Νικόλαος*** *τοῦ Ἀντωνίου*. Ἐγεννήθη ἐν Θήρᾳ τῷ 1896. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, συνεπλήρωσε δὲ τὰς σπουδάς του εἰς τὸν κλάδον τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Μονάχου, τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βιέννης. Τῷ 1922 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῷ 1930 διωρίσθη ὑφηγητὴς καὶ τῷ 1932 καθηγητὴς τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ. Πλὴν ἄλλων τινῶν ἐργασιῶν ἔχει συγγράψει τὰς ἑξῆς μονογραφίας: «Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δόλου ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ» (τεύχ. 1 καὶ 2, 1922—1923), «Ἡ μέθη ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ» (τεύχ. 1 καὶ 2, 1924—1926), «Περὶ τῆς ἀμύνης ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ» (τεύχ. 1, 1931). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Μ. Γ. Δ.

χωράφι (τό)· ἐπιμσ., ἀγρὸς σπειρόμενος: «ἔχει ἀμπέλια καὶ χωράφια», «ἐχάλασε τὸ ἀμπέλι καὶ τὸ ἔκαμε χωράφι» ‖ ἰδιωματ., ἀγρὸς ἐσπαρμένος σῖτον: «χωράφι τό 'χεις ἢ γρασίδι».

Χωράφι, Μέγα — [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας (βλ. λ. *Μέγα Χωράφι*).

Χωράφια Μεγάλα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον Κρήτης (βλ. λ. *Μεγάλα Χωράφια*).

Χωραφιανὰ [*Γεωγρ.*]. Μικρὸν χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Γερολάκκου. Κάτ. 28. ΕΡ. Μ.

Χωρδάκι [*Γεωγρ.*]. —1) Χωρίον τῆς Κρήτης, κείμενον ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων καὶ ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Μουζουρά. Κάτ. 317. —2) Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Ἄνω Μέρους. Κάτ. 77. ΕΡ. Μ.

Χωρεθιανὰ [*Γεωγρ.*]. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κουκουναρᾶ τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 21.

Χωρέμι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἀπιδίτσα* (Δεληχασάνι), 533. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Χωρεπίσκοποι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Κερκύρας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 505. Κεῖται εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τμῆμα τῆς νήσου καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ δύο γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς.

χωρεπίσκοπος (ὁ). Ἐπίσκοπος μὴ ἔχων ἰδίαν ἐπισκοπήν, ἀλλὰ μένων εἰς ἄλλην τοιαύτην (βλ. λ. *βοηθὸς ἐπίσκοπος*). Καὶ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἦτο ἔκπαλαι ἐν χρήσει ὁ θεσμὸς τῶν χωρεπισκόπων ἢ βοηθῶν ἐπισκόπων. Κατὰ τοὺς κανόνας 350—355 τοῦ νῦν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύοντος κώδικος τοῦ κανονικοῦ δικαίου, τὸ δικαίωμα τῆς καταστάσεως βοηθοῦ ἐπισκόπου προσήκει τῷ πάπᾳ. Οἱ βοηθοὶ ἐπίσκοποι δίδονται εἴτε εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπισκόπου μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς διαδοχῆς (coadjutor datus personae episcopi cum jure successionis) ἢ ἄνευ δικαιώματος διαδοχῆς (sine jure successionis), κυρίως βοηθοὶ (auxiliares), εἴτε εἰς τὴν ἕδραν (coadjutor sedi datus). Τὰ δικαιώματα τοῦ βοηθοῦ τοῦ διδομένου τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπισκόπου ὁρίζονται διὰ τοῦ ἐγγράφου τῆς καταστάσεως αὐτοῦ. Ἂν ἐν τούτῳ μὴ ὁρίζηται τι ἕτερον, ὁ βοηθὸς τοῦ ὅλως ἀνικάνου ἐπισκόπου (prorsus inhabilis) ἔχει πάντα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τὰ τῷ ἐπισκόπῳ προσήκοντα. Οἱ λοιποὶ βοηθοὶ ἐπίσκοποι ἔχουσι μόνον τὰ δικαιώματα τὰ χορηγηθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Ὀφείλει ὅμως οὗτος διὰ τὰς πράξεις, ἃς ὁ βοηθὸς δύναται καὶ θέλει νὰ ἐνεργῇ, νὰ μὴ καθιστᾷ ἕτερον μονίμως. Ὁ βοηθός, ἂν μὴ κωλύηται, ὀφείλει κατὰ κέλευσμα τοῦ ἐπισκόπου νὰ τελῇ τὰ ἀρχιερατικά, ἅτινα θὰ ὤφειλε νὰ τελέσῃ ὁ ἐπίσκοπος. Ὁ τῇ ἐπισκοπικῇ ἕδρᾳ διδόμενος βοηθὸς (coadjutor sedi datus) ὀφείλει ἐν τῇ οἰκείᾳ περιφερείᾳ νὰ τελῇ πάντα τὰ ἱερατικὰ πλὴν χειροτονιῶν· ἄλλα δ' ἀρχιερατικὰ δύναται νὰ τελῇ, μόνον ἐφ' ὅσον ἤθελεν ἐξουσιοδοτηθῆ ὑπὸ τοῦ πάπα ἢ τοῦ ἐπισκόπου. Πάντες οἱ βοηθοὶ ἐπίσκοποι ὀφείλουσι νὰ ἐπιδεικνύωσι τὸ ἔγγραφον τῆς ἑαυτῶν καταστάσεως τῷ νοοῦντι τὸ πρατόμενον ἐπισκόπῳ, ὡς καὶ τῷ καπιτούλῳ, παρόντος τοῦ γραμματέως τοῦ καπιτούλου ἢ τοῦ καγκελλαρίου τῆς κουρίας. Ὀφείλουσι δ' οἱ βοηθοὶ νὰ διαμένωσι, καθάπερ καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἐν τῇ παρ' ᾗ κατεστάθησαν ἐπισκοπῇ, ἐκτὸς δὲ τῶν κατὰ τὸν κανόνα 338 τοῦ κώδικος νενομισμένων ἐπισκοπικῶν διακοπῶν, μόνον ἐπὶ βραχὺν χρόνον, πάντως δὲ τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου, νὰ ἀπέχωνται τῆς ἐπισκοπῆς. Ὁ μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς διαδοχῆς βοηθός, ὁ κανονικῶς ἀναλαβὼν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ τοῦτο, ἅμα τῇ χηρείᾳ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου καθίσταται αὐτοδικαίως γνήσιος καὶ κανονικὸς ἐπίσκοπος τῆς ἐπισκοπῆς. Τοὐναντίον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄνευ δικαιώματος διαδοχῆς βοηθοῦ ἐν περιπτώσει χηρείας τοῦ θρόνου ἀναιρεῖται, ἂν μὴ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς καταστάσεως ὡρίσθη ἕτερόν τι. Τὸ ἀξίωμα τοῦ βοηθοῦ τοῦ δοθέντος τῇ ἕδρᾳ (sedi datus) διαρκεῖ καὶ κατὰ τὴν χηρείαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Χωρὴβ [*Βιβλ. Γεωγρ.*]. Οὕτω καλεῖται ἐνιαχοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Ἐξόδου γ' 1, ιζ' 6 κτλ.) τὸ ἄλλως καλούμενον ὄρος *Σινᾶ* (βλ. λ.). Π. Ι. Μ.

χώρημα (τό)· χῶρος, τόπος, ὅπου χωρεῖ, τοποθετεῖταί τι.

Χωρήνη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χώρα τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ἡ ἄλλως *Χοαρηνὴ* καλουμένη. Α. Θ. Σ.

Χωρηνὸς Μωϋσῆς· βλ. λ. *Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός*.

χώρησις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χωρεῖν, χώρησις, προχώρησις.

χωρητικότης, —ητος (ἡ)· ἐπὶ περιέχοντος, τὸ σύνολον ὅσον δύναταί τι νὰ χωρήσῃ, νὰ περιλάβῃ: «χωρητικότης δυτίου,—δεξαμενῆς,—δωματίου κτλ.».

Digitized by Google

— *(Ναυτ.)* *Χωρητικότης* καλεῖται ὁ κυβισμὸς τῶν ὄγκων πάντων τῶν κλειστῶν χώρων τοῦ πλοίου, προκύπτων διὰ τῆς καταμετρήσεως καὶ ἐκφραζόμενος εἰς κόρους (register tons), ὧν ἕκαστος ἰσοῦται πρὸς 2,83 κυβικὰ μέτρα ἢ πρὸς 100 κυβικοὺς πόδας. Διακρίνεται δὲ εἰς *ὁλικὴν χωρητικότητα* (ἢ *ἀκάθαρτον χωρητικότητα*, gross tonnage) καὶ εἰς *καθαρὰν χωρητικότητα*, προκύπτουσαν ἐκ τῆς ὁλικῆς δι' ἐκπτώσεως ἀπ' αὐτῆς τοῦ κυβισμοῦ ὡρισμένων χώρων. Καὶ ἡ μὲν ὁλικὴ περιλαμβάνει τοὺς χώρους, τόν τε ὑπὸ τὸ κατάστρωμα καταμετρήσεως (under-deck tonnage), ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ὑπερκειμένων αὐτοῦ ὑποφραγμάτων (upper deck tonnage), ἐὰν ὑπάρχουν τοιαῦτα, καθὼς καὶ τὸν τῶν κλειστῶν ὑπερστεγασμάτων (space on the upper deck) καὶ τῶν στομίων τῶν κυτῶν (excess of hatch ways). Δὲν προσμετροῦνται ὅμως εἰς τὴν καθαρὰν χωρητικότητα οἱ ἐν οἷς τὰ βοηθητικὰ μηχανήματα κλειστοὶ χῶροι, οὔτε οἱ τοιοῦτοι τῶν μαγειρείων καὶ τῶν ἀποχωρητηρίων ἢ τῶν ὑπὸ ὑπερστεγάσματα μὴ ὄντα πανταχόθεν περίκλειστα. Ἡ καθαρὰ χωρητικότης προκύπτει ἐκ τῆς ὁλικῆς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν χώρων ὡρισμένων, ἀλλὰ καὶ συμπεριληφθέντων εἰς τὴν καταμέτρησιν, καὶ δὴ τῶν ἐνδιαιτημάτων πλοιάρχου καὶ ἀξιωματικῶν καὶ πληρώματος, τῶν χώρων ἐν οἷς στεγάζονται τὰ μηχανήματα προώσεως καὶ διακυβερνήσεως καὶ ἀγκυροβολίας ἢ ἀπάρσεως, ἢ ἐν ᾧ στεγάζονται οἱ βοηθητικοὶ λέβητες (κοιν. κομοπίλια) καὶ τὰ βοηθητικὰ μηχανήματα, καὶ οἱ κυβισμοὶ τοῦ θαλαμίσκου τῶν χαρτῶν (κοιν. τσιάρτρούμ), τῶν ὑδατοδεξαμενῶν, πλευρικῶν τε καὶ καταστρώματος, τῶν ἑρματοδοκῶν (κοιν. οὐωταμπίλαστ), τῶν ἱστιοθηκῶν (ἐν τοῖς καθαρῶς ἱστιοφόροις) καὶ οἱ χῶροι τοῦ τε μηχανοστασίου καὶ λεβητοστασίου, πλὴν οὐχὶ καὶ οἱ τῶν ἀποθηκῶν τῶν καυσίμων.

Ἡ καταμέτρησις τῆς χωρητικότητος γίνεται, κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν θεσπισμένα, ἐπὶ τῇ βάσει τεσσάρων κανόνων γνωστῶν διὰ τῶν τεσσάρων πρώτων τοῦ ἀλφαβήτου γραμμάτων. Καὶ ὁ μὲν κανὼν Α εἶναι ὁ γενικῶς χρησιμοποιούμενος διεθνῶς πρὸς ἐξεύρεσιν τόσον τῆς ὁλικῆς ὅσον καὶ τῆς καθαρᾶς χωρητικότητος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τύπων τοῦ Σίμψωνος. Ὁ Β, λεγόμενος καὶ *κανὼν τῆς προχείρου καταμετρήσεως* (surveyors rule), ἐφαρμόζεται ἐπὶ πλοίων ἐμφόρτων ἢ καὶ ἀφόρτων, δι' ἃ δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς χρόνος πρὸς καταμέτρησιν κατὰ τὸν κανόνα Α ἢ καὶ διότι παρεμβάλλονται τεχνικαὶ δυσχέρειαι. Ὁ Γ ἀφορᾷ εἰς τὸν κυβισμὸν τῶν διὰ τοὺς προωστῆρας καθωρισμένων χώρων. Ὁ Δ πρὸς καθορισμὸν τῆς χωρητικότητος ἀφράκτων πλοίων, εἰς ἅ, ἀντὶ τοῦ ἀνυπάρκτου καταστρώματος, λαμβάνεται, ὡς ὑφετηρία καταμετρήσεως, ὁ ἄνω ἁρμὸς τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τῶν ἐπηγκενίδων ἢ τῶν ἐλασμάτων.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὑπάρχουν καὶ κανόνες δίδοντες συμβατικὰς χωρητικότητας· οὕτω ὁ *κανὼν τοῦ Σουὲζ* παρέχει χωρητικότητα συμβατικήν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας πληρώνονται πρὸς τὴν ἑταιρείαν τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ τὰ κατὰ κόρον (τιμὴ μονάδος, δηλαδὴ) διόδια τῶν πλοίων, ὅπως καὶ ὁ *κανὼν τοῦ Παναμᾶ*, θεσπισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐποπτεύοντος τὴν διώρυγα ἀμερικανικοῦ κράτους, ὅπως ὁ διὰ τοὺς σουηδικοὺς λιμένας, ἐφ' οὗ βασίζεται ἡ κατὰ κόρον πληρωμὴ τῶν ναυτιλιακῶν τελῶν εἰς τοὺς σουηδικοὺς λιμένας, καὶ ὁ *κανὼν τοῦ Δουνάβεως*, ὅστις ἀφορᾷ εἰς τὰ ναυτιλιακὰ τέλη ποταμοπλοΐας καὶ ὁ ὁποῖος παρουσιάζει διαφορὰς πρὸς τὸν διεθνῆ κανόνα (Α) ὡς πρὸς τοὺς χώρους, οἵτινες ἐκπίπτονται διὰ τὰ μηχανοστάσια καὶ τὰ λεβητοστάσια. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους πᾶν ἐξωκεανίζον πλοῖον πρέπει νὰ ἔχῃ πιστοποιητικὰ καταμετρήσεως, ἀποδεικνύοντα την χωρητικότητά του οὐχὶ μόνον κατὰ τὸν διεθνῆ κανόνα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους κανόνας, τοὐλάχιστον τὸν τοῦ Παναμᾶ καὶ τὸν τοῦ Σουέζ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— *(Ἀνθρωπολ.)* Ἐν τῇ σωματολογικῇ μελέτῃ τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ὑπολογίζεται ἡ χωρητικότης διαφόρων κοιλοτήτων τοῦ σώματος, θώρακος, κοιλίας, ρινικῶν κοιλοτήτων, ὀφθαλμικῶν κόγχων, γναθικῶν κοιλοτήτων, μετωπιαίων κόλπων κλπ., κατ' ἐξοχὴν ὅμως τῆς κοιλότητος τοῦ ἐγκεφαλικοῦ κρανίου. Ἡ χωρητικότης τοῦ κρανίου ἀπετέλεσεν ἀνέκαθεν σπουδαιότατον σημεῖον τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἐρεύνης. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐν αὐτῷ ἐγκεφάλου μετρεῖται εἴτε διὰ τῆς ζυγίσεως αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου, εἴτε ἐμμέσως καὶ συνηθέστατα διὰ τῆς ὀγκομετρήσεως ἀκριβῶς τοῦ χώρου, ἐν ᾧ ἐμπεριέχεται ὁ ἐγκέφαλος. Ἡ χωρητικότης τῆς κάψης δὲν ἀποδίδει ὅμως πιστῶς τὸν ὄγκον τοῦ ἐγκεφάλου, διότι ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὑπάρχουν, πλὴν τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τὰ περιβλήματα αὐτοῦ, ἤτοι αἱ μήνιγγες τοῦ ἐγκεφάλου, ὡς καὶ ὑγρὸν μεταξὺ αὐτῶν. Κατὰ τὸν Manouvrier μάλιστα τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 87 % μόνον τῆς χωρητικότητος τῆς κάψης, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους, ἀπὸ 91—95%. Γενικῶς ὅμως ἐγκέφαλος καὶ κρανίον ἐξαρτῶνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀνάπτυξις ἢ στασιμότης τοῦ ἑνὸς ἔχουν συνεπείας ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως ἢ μὴ τοῦ ἑτέρου (παραμορφώσεως κλπ.). Ὁ προσδιορισμὸς τῆς χωρητικότητος τοῦ κρανίου γίνεται εἴτε ἄμεσος εἴτε ἔμμεσος (ἐπὶ ζῶντος) δι' ὑπολογισμοῦ.

Μέθοδοι τῆς ἀμέσου καταμετρήσεως ὑπάρχουν πλεῖσται. Ἡ συνηθεστέρα μέθοδος εἶναι ἡ διὰ τῆς πληρώσεως τοῦ κοίλου τοῦ κρανίου διὰ καταμετρησίμου τινὸς οὐσίας. Πρὸς τοῦτο ὑπάρχει ἀνάγκη ὡρισμένων στοιχειωδῶν ἐργαλείων: ἑνὸς μετρικοῦ κυλίνδρου (κάλλιον ὑαλίνου), μεγάλης χωρητικότητος (πλέον τῶν 2 000 κ. ἑμ., διὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνεται ἡ καταμέτρησις περισσοτέρας φοράς), φέροντος διαιρέσεις ἀνὰ 10 κ ἑμ., καὶ ἑνὸς χωνίου σχετικοῦ μεγέθους. Χρήσιμον ἐπίσης εἶνε ἓν ἔμβολον μετὰ πλακὸς εὐκινήτως προσαρμοζομένης εἰς τὸν σωλῆνα, πρὸς ὁμοιόμορφον συμπίεσιν τῆς μάζης, ὡς καὶ ραβδίον μακρόν. Ὡς μετρικὴν μᾶζαν κλασσικὴν χρησιμοποιοῦμεν τὸν κέγχρον, ὅστις εἶναι κόκκος ὁμοιόμορφος καὶ λεῖος, ὥστε νὰ μὴ ἀφήνῃ σημαντικὰ κενὰ διαστήματα εἰς τὸν σωρόν, καὶ ἐλαφρός, δυνάμενος νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἐπὶ εὐθρύπτων κρανίων. Πρέπει νὰ διατηρῆται ξηρὸς καὶ νὰ ἀποκαθαίρεται ξένων οὐσιῶν. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται καὶ διάφοροι ἄλλοι φυτικοὶ κόκκοι μικροί, σφαιρίδια (ἀρ. 8), καθὼς καὶ ὑάλινα τοιαῦτα. Τέλος μεταχειρίζονται καὶ τὸ ὕδωρ, ἢ ἀπ' εὐθείας, μετὰ ἐπάλειψιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κρανίου διὰ διαλύσεως κηροῦ ἐν τερεβινθελαίῳ καὶ ἀπόφραξιν τῶν ἀνοιγμάτων, ἢ μέσῳ λεπτῆς κύστεως ἐλαστικῆς, προσαρμοζομένης τελείως εἰς ὅλας τὰς κοιλότητας τῆς κάψης.

Μετὰ ἀπόφραξιν τῶν ἀνοιγμάτων ἢ βλαβῶν τοῦ κρανίου διὰ βάμβακος, κηροῦ κτλ., ἢ καὶ μολυβδίνων πλακῶν ἐν ἀνάγκῃ καὶ περίσφιγξιν αὐτοῦ δι' ἐπιδέσμου τινός, ἐὰν δὲν εἶναι στερεὸν κατὰ τὰς ραφάς, τοποθετοῦμεν τὸ κρανίον ἀνεστραμμένον ἐντὸς λεκάνης πλήρους κέγχρων καὶ πληροῦμεν αὐτὸ διὰ τοῦ ἰνιακοῦ τρήματος μέσῳ τοῦ χωνίου, κτυποῦντες αὐτὸ ἐλαφρῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης πρὸς ὁμοιόμορφον διασπορὰν τῶν κόκκων ἐπανειλημμένως καὶ ὠθοῦντες διὰ τοῦ ραβδίου πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις τῆς κάψης, τέλος δὲ καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος πιέζοντες τὸ προέχον τοῦ μεγάλου τρήματος ὑλικόν, μέχρι καλῆς πληρώσεως. Κενοῦμεν εἶτα τὸ περιεχόμενον, μέσῳ τοῦ χωνίου πάλιν, εἰς τὸν μετρικὸν σωλῆνα, κτυποῦμεν αὐτὸν ὁμοίως μέχρι σταθερᾶς παραμονῆς τῆς ἐπιφανείας εἰς ἓν ὕψος καὶ συμπιέζομεν ἀκόμη διὰ τοῦ ἐμβόλου. Εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ἀναγινώσκομεν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ κυλίνδρου τὸν ὄγκον τῆς ὕλης, δηλαδὴ τὴν περιεκτικότητα τοῦ κρανίου.

Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀκριβείας τῆς μετρήσεως δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ κρανίον μάρτυρα, φυσικὸν ἢ ἐκ μετάλλου, πληρούμενον δι' ὕδατος, ὅπερ δοκιμάζομεν κατὰ περιόδους, ἐπὶ μελέτης μεγάλου ἀριθμοῦ κρανίων. Ὁ κυβισμὸς δι' ὕδατος καὶ τὸ ποσὸν τοῦ κέγχρου πρέπει νὰ ταυτίζηται, ἄλλως ἡ καταμέτρησις ἐγένετο σφαλερά.

Ἡ χωρητικότης δύναται νὰ ληφθῇ καὶ διὰ τῆς ὀγκομετρήσεως τοῦ ἐκμαγείου (λαμβανομένου διὰ γύψου καὶ ἐξαγομένου μετὰ διάνοιξιν τῆς κρανιακῆς κοιλότητος), ὅπερ, καταστὰν ἀδιάβροχον δι' ἐπαλείψεως δι' ἰχθυοκόλλης, ἐμβαπτίζεται εἰς εἰδικὸν κύλινδρον, μετρουμένου εἶτα διὰ τοῦ ὑαλίνου μετρικοῦ κυλίνδρου τοῦ ἐκτοπισθέντος ὕδατος. Αἱ μέθοδοι ἐμμέσου καταμετρήσεως τῆς χωρητικότητος τοῦ κρανίου εἶναι πολλαὶ καὶ χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ, ὅταν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἄμεσος, δηλαδὴ ἐπὶ λίαν εὐθρύπτων κρανίων, βεβλαμμένων τοιούτων, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μετὰ τῶν μαλακῶν μορίων κλπ. Ἡ χωρητικότης ἐξάγεται διὰ τῆς σχέσεως διαφόρων ἐξωτερικῶν διαμέτρων (κυβικὸς δείκτης) καὶ εἶναι σχετικῆς μόνον ἀκριβείας, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ποικιλίας τοῦ πάχους τῶν τοιχωμάτων ἀτομικῶς καὶ φυλετικῶς. Ἀναφέρομεν: τὴν *μέθοδον Welcker I*, καθ' ἣν ἐξάγεται ἡ χωρητικότης ἐκ τῆς σχέσεως μήκους, πλάτους, ὕψους τῆς κρανιακῆς κάψης, ἅτινα προστίθενται. Εἰς ἕκαστον ἄθροισμα ἔχει ὑπολογισθῆ ἡ ἀντιστοιχοῦσα χωρητικότης (πίναξ ὑπάρχει). Διὰ τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐργασίαν, ἀφαιροῦνται, ὡς εὐνόητον, ἐκ τῶν διαμέτρων μήκους καὶ πλάτους ὀλίγα χιλιοστὰ (5—30), προστίθενται δὲ τοὐναντίον εἰς τὴν τοῦ ὕψους (4—8). Τὴν *μέθοδον Welcker II*, ἐκ τῆς περιμέτρου, δι' ἣν ὑπάρχει πάλιν ἀντίστοιχος πίναξ. Ἡ μέθοδος εἶναι ὀλιγώτερον ἀκριβὴς τῆς πρώτης, ἅτε μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν τρίτην διάμετρον, τὸ ὕψος. Τὴν *μέθοδον Manouvrier* (Broca), τὴν *μέθοδον Lee-Pearson*, τὴν *μέθοδον Beddoe*, τὴν *μέθοδον Froriep*, τὴν *μέθοδον Beck* (μόνον ἐπὶ ζῶντος) κλπ.

Ἡ κατάταξις τῶν κρανίων, ἀναλόγως τῆς χωρητικότητος, διὰ τῶν διαφόρων ἀνωτέρω μεθόδων εὑρισκομένης, ποικίλλει κατὰ τοὺς διαφόρους ἐρευνητάς, ἑκάστου χρησιμοποιοῦντος διάφορον ὀνοματολογίαν καὶ διακρίνοντος διαφόρους ὁμάδας. Ὁ Sarasin διακρίνει τὰς ἑξῆς κατηγορίας:

	ἄρρενες		*θήλεις*	
ὀλιγεγκεφαλία	Χ—1300	κ. ἑμ.	Χ—1150	κ. ἑμ.
εὐεγκεφαλία	1301—1450	»	1151—1300	»
ἀριστεγκεφαλία	1451—Χ	»	1301—Χ	»

Καθ' ἡμᾶς προτιμοτέρα εἶναι ἡ ἀκόλουθος διαίρεσις:

νανοκεφαλία	Χ—1000	κ. ἑμ.
μικροκεφαλία	1001—1300	»
μετριοκεφαλία	1301—1450	»
μεγαλοκεφαλία	1451—1900	»
γιγαντοκεφαλία	1900—Χ	»

Ἡ διαίρεσις τῶν ποσῶν εἶναι καὶ ἐνταῦθα συμβατική, ὅπως ἐφ' ὅλων τῶν τοιούτων διαιρέσεων. Ἡ χωρητικότης τοῦ κρανίου διαφέρει μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν. Κατὰ τὸν Martin ἡ χωρητικότης τοῦ κρανίου τῶν κατοίκων τῶν πέντε ἠπείρων ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐν Εὐρώπῃ	ἐπὶ	ἀνδρ.	κρ.	μεταξὺ	1359—1503	κ. ἑμ.
	»	γυν.	»	»	1238—1349	»
Ἐν Ἀφρικῇ	»	ἀνδρ.	»	»	1324—1460	»
	»	γυν.	»	»	1216—1310	»
Ἐν Ἀσίᾳ	»	ἀνδρ.	»	»	1250—1496	»
	»	γυν.	»	»	1093—1380	»
Ἐν Ἀμερικῇ	»	ἀνδρ.	»	»	1410—1563	»
	»	γυν.	»	»	1255—1458	»
Ἐν Ὠκεανίᾳ	»	ἀνδρ.	»	»	1236—1457	»
	»	γυν.	»	»	1125—1326	»

Ἡ μελέτη τῆς χωρητικότητος τοῦ κρανίου, δηλαδὴ τοῦ ὄγκου τοῦ ἐγκεφάλου, γεννᾷ, ὡς εὐνόητον, ἓν σπουδαῖον ζήτημα, ὅπερ ἀπησχόλησεν ἀνέκαθεν τὴν ἀνθρωπολογίαν, τὰ τῆς σχέσεως τοῦ ὄγκου τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν διανοητικότητα. Ἡ χωρητικότης τῶν ἀπολιτίστων φυλῶν εἶναι κατὰ μέσον ὅρον μικροτέρα τῆς τῶν πολιτισμένων. Τοῦτο καὶ τὸ γεγονὸς τῆς εὑρέσεως μείζονος χωρητικότητος ἐπί τινων ἀνωτέρας διανοητικότητος ἀτόμων ἢ καὶ ὁμάδων ἐγέννησε τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως σχέσεώς τινος μεταξὺ χωρητικότητος καὶ εὐφυΐας, σχέσεως μεταξὺ χωρητικότητος καὶ διανοητικῆς ἐργασίας. Ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Broca ὅτι ὑπάρχει αὔξησις ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητα μεταξὺ τῶν κρανίων τῶν παλαιῶν Παρισινῶν (ΙΒ' αἰῶνος) καὶ τῶν νεωτέρων (ΙΗ'—ΙΘ' αἰῶνος). Ὁ Retzius ὅμως εὗρε τὸ ἀντίθετον ἐπὶ τῶν Σουηδῶν, καθὼς καὶ ἄλλοι ἐπὶ Ἰταλῶν. Δυνατὸν ἑπομένως νὰ πρόκειται περὶ διαφορᾶς συνθέσεως τῶν λαῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς ταύτας. Ἐπὶ κρανίων ἀνωτέρων ἀναντιρρήτως πολιτισμῶν, ὅπως εἶναι τὰ τῶν προϊστορικῶν, ἀλλὰ καὶ κυρίως τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἡ περιεκτικότης δὲν εὑρέθη μεγάλη. Παρετηρήθη ἔπειτα ὑπὸ διαφόρων παλαιόθεν ὅτι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ διανοητικὰς ἐργασίας ἔχουν κατὰ μέσον ὅρον μεγαλυτέραν χωρητικότητα, καθὼς ἄλλως τε καὶ πᾶσαν ἄλλην διάμετρον τοῦ κρανίου, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὧν ἡ ἐργασία δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλην διανοητικὴν ἔντασιν. Ἔχομεν παρατηρήσεις ἐπὶ σπουδαστῶν καὶ νοσοκόμων, κατοίκων πόλεων καὶ ὑπαίθρου, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ἀριστούχων καὶ κοινῶν μαθητῶν, παρ' οἷς μάλιστα ἡ διαφορὰ εὑρίσκεται καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν σπουδῶν των, δηλαδὴ ὑπερεῖχον διανοητικῶς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἠρίστευσαν. Πλεῖσται συλλογαὶ κρανίων μεγάλων καὶ ὑπερόχων ἀνδρῶν δεικνύουν μείζονα χωρητικότητα τῆς τῶν κοινῶν σειρῶν κρανίων. Π. χ. 26 κρανία διασήμων ἀνδρῶν ἐκ τοῦ μουσείου φυσικῆς ἱστορίας τῶν Παρισίων δεικνύουν μέσον ὅρον χωρητικότητος 1.732 κ. ἑμ. (διὰ σφαιριδίων). Τέλος, εἶναι γνωστὴ ἡ μεγάλη χωρητικότης τοῦ κρανίου διασήμων ἀνδρῶν (Cromwell 2.233 γρ. (;), Tourgenieff 2.012 γρ., Cuvier 1.861 γρ., Byron 1 807 γρ., Kant 1 650 γρ. κλπ.). Ἀντιθέτως ὅμως ἔχομεν ἄλλους μὲ σμικρότατον ὄγκον (Gambetta 1.314 γρ., Gall 1 198 γρ., Anatole France 1.017 γρ. κλπ.), ὡς καὶ στατιστικὰς δεικνυούσας ἐλαχίστην σχέσιν μεταξὺ διανοητικότητος καὶ φυσικῶν χαρακτηριστικῶν. Τὸ αὐτὸ βλέπομεν καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ βάρους τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς εὐφυΐας.

Ἑπομένως, ἐπειδὴ αἱ στατιστικαὶ αὗται ἀφοροῦν κυρίως μεγάλας ὁμάδας, δὲν πρέπει νὰ γενικεύεται τὸ πόρισμα ὅτι ὅσον μείζων εἶναι ἡ χωρητικότης ἢ τὸ βάρος, τόσον εὐφυέστερον εἶναι καὶ τὸ καθ' ἕκαστον ἄτομον. Ἔχομεν μικροκεφάλους εὐφυεστάτους ἀνθρώπους καὶ μεγαλοκεφάλους ἄνοας. Κατ' ἀρχήν, βεβαίως, ὄγκος ἐγκεφάλου καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ἀναντιρρήτως ἀλληλένδετα. Γνωρίζομεν ἐκ τῆς φυλογονίας τοῦ ὅλου ζωϊκοῦ βασιλείου ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ἐγκεφαλικῆς μάζης παρακολουθεῖται ὑπὸ προοδευτικῆς ἐξελίξεως τῆς εὐφυΐας ἀπὸ τῶν κατωτάτων ζῴων μέχρι τῶν ἀνθρωπιδῶν. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ κανὼν καὶ ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης διαβαθμίσεως. Ἡ διανόησις ἐξαρτᾶται πρῶτον ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ ἐγκεφάλου κατ' ἀρχήν. Εἶναι φαινόμενον ἐπιλογῆς, καθ' ὃ ἡ κληρονομηθεῖσα μείζων ἀνάπτυξις τοῦ ἐγκεφάλου συνοδεύεται κατὰ κανόνα ὑπὸ ἀνωτέρας διανοητικῆς ἐκφάνσεως καὶ πιθανότητος ἀναψύσεως τοῦ ἀτόμου ἢ τῶν ὁμάδων. Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως ἐκείνη ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν παραγόντων (ἀναπτύξεως μαλακῶν μορίων, διατροφῆς καὶ τρόπου ζωῆς, νόσων ἀκόμη κλπ.), οὓς πρέπει νὰ λάβωμεν ὅλους ὑπ' ὄψιν, πρὶν σχετίσωμεν τὸν ὄγκον πρὸς τὴν διανόησιν. Τοῦτ' αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μετωπιαίων ἰδίᾳ λοβῶν, ὅπου μάλιστα δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ σήμερον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων μεγάλη διαφορά, πλὴν εἰς ἐλαχίστους λαούς, Αὐστραλοὺς κλπ., μὲ τὸ λίαν φευγαλέον μέτωπον. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως γνωρίζομεν ὅτι

Digitized by Google

ἡ διανόησις δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ὄγκον ὁλοκλήρου τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φαιᾶς οὐσίας καὶ μάλιστα ὡρισμένων περιοχῶν τοῦ φλοιοῦ καὶ ἀπὸ πλεῖστα ἄλλα ἀνατομικὰ αἴτια ἄσχετα μὲ τὸν ὄγκον, ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν ὡρισμένων λοβῶν, τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιφανείας τῆς φαιᾶς οὐσίας, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πτυχώσεων κλπ., καὶ τελευταίως ἀπὸ τὴν ἰδίαν κατασκευὴν τῶν καθ᾽ ἕκαστον κυτταρικῶν περιφερειῶν, εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὁποίων τείνει σήμερον ἡ ἐπιστήμη. Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

— **χωρητικότης** *ἠλεκτρικὴ* *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ* χωρητικότης.

χώρια· ἐπίρρ. δημοτ., χωριστά, κατ᾽ ἰδίαν, ἀρχ. *χωρίς*: «τρώει χώρια ἀπὸ τοὺς ἄλλους».

Χωριά, Δύο — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Τήνου (βλ. λ. *Δύο* Χωριά).

χωριανός, —ή, —ό· δημοτ., ὁ τοῦ χωριοῦ μου, συμπολίτης μου, συντοπίτης μου: «πῆρε γυναῖκα χωριανή του».

χωριαστὴρ (ὁ) (Choriaster) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀστεροδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κουλκιτιδῶν*, περιλαμβάνον θαλασσίους ἀστερίας, χαρακτηριζομένους ὑπὸ τοῦ πενταγωνικοῦ δίσκου των, ὅστις φέρει κατὰ τὴν περιφέρειάν του βραχεῖς ἀκανθώδεις πλοκάμους. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ βάθη τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

χωριατεύω, καὶ *—τεύγω*· δημοτ., γίνομαι χωριάτης, φέρομαι σὰν χωριάτης: «ἔμεινε 'ς τὸ χωριὸ καὶ χωριάτεψε».

χωριάτης (ὁ), θηλ. *χωριάτα* καὶ *—ιάτισσα*· δημοτ., ὁ καταγόμενος ἀπὸ χωριό, ὁ κάτοικος χωριοῦ, χωρικός ‖ ὁ μὴ γνωρίζων τοὺς τρόπους τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς, ἀγροῖκος, ἀνάγωγος.

—**«Χωριάτης»**. Σατιρικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου τῷ 1885.

χωριατιὰ (ἡ)· δημοτ. τὸ γνώρισμα τοῦ χωριάτη, ἀναγωγία, ἔλλειψις καλῆς συμπεριφορᾶς: «ἀπὸ χωριατιὰ τὸ ἔκαμε, ὄχι ἀπὸ κακία».

χωριάτικος, —η, —ο· δημοτ., ὁ προερχόμενος ἀπὸ χωριάτην ἢ ἁρμόζων εἰς χωριάτην: «φορεσιὰ χωριάτικη».—Ἐπίρρ. *χωριάτικα*.

χωριατολόγι (τό)· δημοτ., πολλοὶ χωριάτες σύνολον χωριατῶν.

χωριατόπαιδο (τό)· δημοτ., χωριατόπουλο.

χωριατόπουλο (τό)· δημοτ., παιδὶ ἀπὸ χωριό, χωριατόπαιδο ‖ θηλ. *χωριατοπούλα*.

χωριατοσύνη (ἡ)· ἄλλως *χωριατιά* (βλ. λ.).

χωριατοφάσουλο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρποῦ τοῦ φυτοῦ *δόλιχος*.

Χώριζα *[Γεωγρ.]*. Θέσις τῆς Ἀργολίδος πρὸς Δ. τῆς Τροιζῆνος, ἔνθα ἀρχαία ἀκρόπολις ἀγνώστου πόλεως.

χωρίζω, ἀόρ. *ἐχώρισα—ἐχωρίσθην*, παθ. μετχ. *κε)χωρισμένος*· θέτω χωριστά, ἀποχωρίζω: «χωρίζω τὰ μεγάλα ἀπὸ τὰ μικρά» ‖ διαχωρίζω, διαζευγνύω, ἀπομακρύνω ἀπ᾽ ἀλλήλων: «πιαστήκανε 'ς τὰ χέρια καὶ τοὺς χώρισα» ‖ ἀμεταβ., διαζευγνύομαι: «εἶναι χωρισμένοι» διεζευγμένοι.

— **χωρίζοντες** (οἱ)· βλ. λ. *Ὅμηρος* (τ. ΙΗ΄, σ. 866 γ).

χωρίκερας (ὁ) (Choriceras) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλανθοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη θαμνωδῶν φυτῶν ἀπαντώντων ἐν Αὐστραλίᾳ. Δ. Ν. Π.

χωρικός, —ή, —όν· ὁ κάτοικος χωρίου, ἀγρότης, χωριάτης ‖ ὁ τῆς χώρας: «χωρικὰ ὕδατα».

— **χωρικὰ ὕδατα** *[Διεθν. Δίκ.]*· βλ. λ. *αἰγιαλῖτις ζώνη*.

— **χωρικὴ καμπύλη**. Λέγεται καὶ *καμπύλη τοῦ χώρου* ἢ *καμπύλη ἐν τῷ χώρῳ*. Ἔστωσαν 3 μεταβληταὶ x,y,z, ἐκ τῶν ὁποίων ὑποθέτομεν τὴν μίαν, π. χ. τὴν x, ἀνεξάρτητον, τὰς δὲ ἄλλας δύο συναρτήσεις αὐτῆς συνεχεῖς. Πρὸς μίαν τυχοῦσαν τιμὴν x, x_0, ἀντιστοιχοῦν ὡρισμέναι τιμαὶ y καὶ z, y_0 καὶ z_0. Εἰς ἕνα χῶρον (τριῶν διαστάσεων), εἰς τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἤδη ὁρίσει ἓν ὀρθογώνιον σύστημα καρτεσιανῶν συντεταγμένων, ἂς λάβωμεν τὸ σημεῖον μὲ τὰς συντεταγμένας $x_0\,y_0\,z_0$. Τὸ σύνολον τῶν σημείων αὐτῶν, ὅταν δὲν ἐκφυλίζηται εἰς ἓν μόνον σημεῖον, λέγεται χωρικὴ καμπύλη. Αὕτη παριστᾷ γεωμετρικῶς τὴν ἐξάρτησιν, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μεταβλητῶν x,y,z. Ἡ χωρικὴ καμπύλη, ὅταν ὑπάρχῃ ἐπίπεδον εἰς τὸν χῶρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖνται ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῆς, εἶναι *ἐπίπεδος καμπύλη*· ὅταν δὲν ὑπάρχῃ τοιοῦτον ἐπίπεδον, λέγεται *στρεβλὴ καμπύλη*. Π.Θ.Κ.

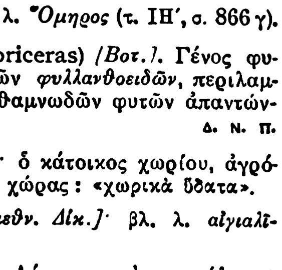

Χωρικὴ καμπύλη.

— **χωρικὸν** *μέτρον* *[Δασολ.]*. Ἐπεκράτησε νὰ καλῆται οὕτω τὸ κυβικὸν μέτρον χωρητικότητος, ἤτοι κύβος μὴ συμπαγής, ἔχων πλευρὰν 1 μ. Τοῦ ὅρου τούτου γίνεται χρῆσις (κατ᾽ ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν ὅρον *κυβικὸν μέτρον*, οὐτινος γίνεται χρῆσις διὰ τὴν μέτρησιν ξυλείας), προκειμένου νὰ γίνῃ κυβισμὸς π. χ. στιβάδων καυσοξύλων, ὁπότε δὲν ἐπιζητεῖται ὁ συμπαγὴς αὐτῶν ὄγκος, ἀλλ᾽ ὁ ὄγκος τῆς στιβάδος μετὰ τῶν διακένων. Δι᾽ εὑρέσεως δὲ συντελεστοῦ τινος ἀποδόσεως ἑνὸς χ. μ. εἰς ὀκάδας καυσοξύλων εὑρίσκεται τὸ συνολικὸν βάρος τῶν καυσοξύλων τῆς στιβάδος. Ἀλλαχοῦ γίνεται καὶ ἡ πώλησις τῶν καυσοξύλων κατὰ χ. μ. ἄνευ ἀναγωγῆς εἰς βάρος. Ἐν τῇ δασικῇ πράξει λέγεται καὶ *κυβικὸν χωρικὸν μέτρον* (κ. χ. μ.). Α. Ε. Κ.

—**«Χωρικός»**. —1) Δισεβδομαδιαία ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Κεφαλληνίᾳ τῇ 16 Φεβρουαρίου 1850. Ριζοσπαστικῶν ἀρχῶν («ἐφημερὶς δημοτική»), διεξήγαγεν ἐντατικὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἰονίων νήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος, δι᾽ ὃ καὶ ἐπαύθη ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν. —2) Ἑβδομαδιαία ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ τῇ 10 Ἰουνίου 1875 ὑπὸ Ἀγγέλου Βερυκίου. Π. Ν. Π.

—**«Χωρικὸς ἱστοριογράφος»**. Διὰ τῶν λέξεων τούτων ὑπογράφεται ἀνώνυμος Κρὴς ζωγράφος τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος. Τὸ χωρικὸς σημαίνει τὸν ἄπειρον τῆς τέχνης. ΕΡ. Μ.

χωρίλαινα (ἡ) (Chorilaena) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρυτοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

χωρῖνος (ὁ) (Chorinus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων δεκαπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυούρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαγιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους καρκίνους, ἀπαντῶντας εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χωρῖνος ὁ ἥρως* (Chorinus heros). Δ. Ν. Π.

Χωρῖνος ὁ ἥρως.

χωριὸ (τό)· δημοτ., χωρίον, μικρὸς συνοικισμός: «χωριὰ τοῦ βουνοῦ, — τοῦ κάμπου» ‖ «ἔρχομαι ἀπὸ τὸ χωριό» ἀντὶ «— χωριό μου».

χωρίον (τό)· χῶρος, τόπος μικρᾶς ἐκτάσεως, θέσις: «χωρίον δυσπρόσιτον» ‖ «χωρίον βιβλίου, — συγγραφέως, — ποιήματος κττ.» μικρὸν μέρος, περίοδος, φράσις: «δυσερμήνευτον χωρίον» ‖ μικρὸς συνοικισμός, *χωριό*.

Χωρίον, ἢ *Χωριὸ Ἀγκαθιᾶς* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σητείας τοῦ νομοῦ Λασιθίου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Παλαιοκάστρου. Κάτ. 110. ΕΡ. Μ.

—**Χωρίον** *Ἄνω* *[Γεωγρ.]*. —1) Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μελανθίου (Λούτιτζα Μαχαλάδων) τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 24. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μποζλοῦ*. —2) Χωρίον τῆς κοινότητος Κάτω Χωρίου τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας τοῦ νομοῦ Λασιθίου. Κάτ. (1928) 384.

—**Χωρίον** *Γιάννη* *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ νομοῦ Λακωνίας (βλ. λ. *Γιάννη*-Χωρίον).

—**Χωρίον**, *Ἐπάνω* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κάτω Χωρίου (Φουρνῆ) τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου Κρήτης. Κάτ. (1928) 187.

—**Χωριό**, *Καινούργιο* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 268, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Βαράκες* ἢ *Βάρακας* καὶ *Νερουλὰ* ἢ *Δηλέϊκα*, 494. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—**Χωριό**, *Καλὸ* — *[Γεωγρ.]*. Χωρία: α΄) τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, β΄) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, γ΄) τοῦ νομοῦ Λασιθίου καὶ δ΄) τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου (βλ. λ. *Καλὸ* Χωριό).

— **Χωριό**, *Κάτω* — *[Γεωγρ.]*. —1) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μελανθίου (Λούτιτζα Μαχαλάδων) τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 62. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ὀζουρλῆ* —2) Χωρίον τῆς νήσου Λέσβου, ὑπαγόμενον εἰς τὸν δῆμον Πλωμαρίου τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Λέσβου. Κάτ. (1928) 197. —3) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας τοῦ νομοῦ Λασιθίου Κρήτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 624, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἄνω Χωριό*, *Ἐπισκοπὴ* καὶ *Παπαδιανά*, 1.721. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Παράγει δημητριακά, ἔλαιον καὶ ὀπώρας. —4) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασιθίου Κρήτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 459, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἐπάνω Χωριό*, 646. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παράγει δημητριακά, ἔλαιον καὶ ἀμύγδαλα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Φουρνή*.

— **Χωριό**, *Κόκκινο* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Χανίων (βλ. λ. *Κόκκινο* Χωριό).

— **Χωριό**, *Μέγα* — *[Γεωγρ.]*. Χωρία: α΄) τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ β΄) τοῦ νομοῦ Κυκλάδων (βλ. λ. *Μέγα* Χωριό).

— **Χωριό**, *Μεγάλο* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Τρικκάλων (βλ. λ. *Μεγάλο* Χωριό).

— **Χωριό**, *Μέσα* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ἄνδρου, ἀνῆκον εἰς τὴν κοινότητα Μεσσαριᾶς, τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτοικοι (1928) 59.

— **Χωριό**, *Μεσινὸ* — *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος (βλ.λ. *Μεσινὸ* Χωριό).

— **Χωριό**, *Μικρὸ* — *[Γεωγρ.]*. Χωρία: α΄) τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ β΄) τοῦ νομοῦ Δράμας (βλ. λ. *Μικρό(ν)* Χωρίον).

— **Χωριό**, *Νέο* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 689. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ συνεταιρισμὸν πωλήσεως κίτρου (βλ. καὶ λ. *Νέο*-Χωριό).

— **Χωριό**, *Νιὸ* — *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Νιό*-Χωριό.

— **Χωριό**, *Πέρα* — *[Γεωγρ.]*. Τέσσαρα χωρία τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο (βλ. λ. *Πέρα* Χωριό).

—**Χωριό**, *Ψηλὸ* — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 383. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Νούτσομβρος*.

Χωριουδάκι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀντιγονείας (Μοράφτσης) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 40. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιααπλῆ*.

χωρίς· ἐπίρρ. χώρια, χωριστά: «χωρὶς ἕκαστος» καθένας χωριστά ‖ νεώτ., ἄνευ: «χωρὶς ἐμένα», «χωρὶς τίποτα», «ποῦ θὰ πᾷς χωρὶς λεφτά;», «χωρὶς καπέλλο βγαίνει ἔξω», «τὸν ἐκτύπησε χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ», «ἐπέθανε χωρὶς νὰ ἰδῇ τὰ παιδιά του», «χωρὶς νὰ ἰδῇς, μὴ λές».

χωρισέπαλος, ἡ **χωριστοσέπαλος**, **κάλυξ** (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ κάλυξ τοῦ ἄνθους, οὗ τὰ σέπαλα εἶναι κεχωρισμένα ἀπ᾽ ἀλλήλων κατὰ τὴν βάσιν των. Δ. Ν. Π.

χωρισία (ἡ) (Chorisia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ταξοειδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλα δένδρα ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς, ὧν τὰ σπέρματα περιέχουσιν ἀρίστης ποιότητος βάμβακα. Δ. Ν. Π.

χωρισιὰ (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τις χωριστά, οὐχὶ μεθ᾽ ὧν φύσει συνδέεται: «ἡ χωρισιὰ εἶναι κακή».

χώρισις, —εως (ἡ)· τοποθέτησις χωριστά, χωρισμός.

χώρισμα (τό)· τοποθέτησις χωριστά, χωρισμός: «τὸ χώρισμα τῶν προβάτων ἀπὸ τὰ γίδια», «θέλουν χώρισμα γιὰ νὰ μὴ μαλώνουν» ‖ διαχώρισμα, διάφραγμα, οἷον οἱ στενοὶ τοῖχοι ἢ τὰ σανιδώματα, δι᾽ ὧν χωρίζεται ἡ οἰκία εἰς δωμάτια.

χωρισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χωρίζειν, χώρισις, χώρισμα, ἀπομάκρυνσις ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἀποχωρισμός ‖ «χωρισμὸς πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας» ἔλλειψις πάσης ἀπ᾽ ἀλλήλων ἐξαρτήσεως ‖ «χωρισμὸς ἀπὸ κοίτης καὶ τραπέζης» διαζύγιον συζύγων.

— **χωρισμὸς** *κτημάτων* *[Νομ.]*. Ὁ νομοθέτης, μὴ εὑρίσκων ἀρκετὰς τὰς ἐκ τοῦ προικῴου συστήματος ἀσφαλείας τῆς συζύγου, προέβη ἔτι περαιτέρω καὶ ἐθέσπισε τὸν χωρισμὸν τῶν κτημάτων, ὅταν, ὡς ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ ἀνδρός, ὑφίσταται κίνδυνος τῆς περιουσίας ταύτης. Περὶ τούτου εἶχε προνοήσει καὶ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον, τὸ ρωμαϊκόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νεώτερον περιέλαβε σχετικὰς διατάξεις ἐν τῇ πολιτικῇ δικονομίᾳ. Προϋπόθεσις τοῦ χωρισμοῦ τῶν κτημάτων εἶναι ἡ κατάστασις τῆς περιουσίας τοῦ συζύγου, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐπαπειλεῖται παρόμοιος κίνδυνος καὶ ἐπὶ τῆς πε-

Digitized by Google

ριουσίας τῆς γυναικός. Ἀποτέλεσμα δὲ ἔχει ὅτι κατόπιν τούτου αὕτη ἀναλαμβάνει τὴν διαχείρισιν καὶ κάρπωσιν τῆς περιουσίας της πρὸς διατροφὴν ἑαυτῆς καὶ τῆς οἰκογενείας. Μὴ ἰσχύοντος παρ' ἡμῖν τοῦ θεσμοῦ τῆς κοινοκτημοσύνης, περιουσία, ἧς δύναται νὰ ζητηθῇ ὁ χωρισμός, εἶναι ἡ προίξ, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ προγαμιαία δωρεά ὡς παγίως ἐγένετο δεκτόν, καθόσον δίδεται ἡ ἑρμηνεία ὅτι τὸ σχετικὸν ἄρθρον τῆς πολιτικῆς δικονομίας ὁμιλεῖ μόνον περὶ προικός, οὐχὶ κατ' ἀποκλεισμὸν ἄλλης περιουσίας, ἀλλ' ὡς περὶ συνήθους περιπτώσεως. Διὰ τῆς ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως δὲν ἀλλοιοῦται ἡ προικῴα ενοχή, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ παραμένων κύριος τῶν προικῴων ὁ σύζυγος, τούτου δὲ συνέπεια εἶναι ὅτι ἡ γυνὴ στερεῖται τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκποιήσεως. Ἀμφισβητεῖται ἂν μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς διαχειρίσεως δύναται νὰ ἐγείρῃ τὰς διεκδικητικὰς ἀγωγὰς ἢ ἐὰν το δικαίωμα τοῦτο, ὡς συμφυὲς τῇ κυριότητι, παραμένῃ εἰς τὸν ἄνδρα. Ἡ νεωτέρα νομολογία τῶν δικαστηρίων ἀπέκλινε πρὸς τὴν δευτέραν γνώμην. Ἡ πολιτικὴ δικονομία διὰ τῶν ἄρθρων 676—681 διέγραψεν ἰδίαν διαδικασίαν, διὰ τῆς ὁποίας δύναται να ζητηθῇ ὁ χωρισμὸς τῶν κτημάτων. Τὴν διαδικασίαν ταύτην διεχώρισεν εἰς δύο στάδια, τὴν ἐπ' ἀναφορᾷ καὶ τὴν κατ' ἀντιδικίαν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐφαρμόζονται τὰ ἑξῆς: Κατὰ τὴν πρώτην, τὴν ἐπ' ἀναφορᾷ, ἡ αἴτησις ὑποβάλλεται ὑπὸ τῆς γυναικός, οὐδέποτε δὲ ὑπὸ τῶν δανειστῶν ταύτης, εἰς τὸ ἁρμόδιον πρωτοδικεῖον, ὅπερ εἶναι τὸ τῆς κατοικίας τοῦ ἀνδρός. Ἐν αὐτῇ ὡς ἱστορικὴ καὶ νομικὴ αἰτία τοῦ χωρισμοῦ ἀναγράφεται ἡ ἀπορία τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὁ ἐντεῦθεν κίνδυνος τῆς προικὸς καὶ ζητεῖται, ὅπως πρὸς πρόληψιν τούτου ἐπιτραπῇ ἡ ἔγερσις τῆς σχετικῆς ἀγωγῆς. Ἐν τῇ αἰτήσει δέον νὰ ἀναγράφωνται καὶ τὰ καθ' ἕκαστον περιουσιακὰ πράγματα, ἵνα παρεμπιπτόντως τὰ προσδιορίσῃ τὸ δικαστήριον καὶ ἀποτελέσῃ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἀπόφασίς του δεδικασμένον. Ἐὰν τὸ δικαστήριον εὕρῃ βάσιμον τὴν αἴτησιν, δηλαδὴ καταστῇ ἁπλῶς πιθανή, μὴ ἀπαιτουμένης τῆς πλήρους ἀποδείξεως, ἡ ἐλάττωσις τῆς περιουσίας τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὡς ἐκ τούτου κίνδυνος τῆς προικός, τότε διατάσσει τὰς ἀπαιτουμένας δημοσιεύσεις. Αὗται γίνονται διὰ τῆς τοιχοκολλήσεως τῆς αἰτήσεως ἐν τῷ συμβολαιογραφείῳ καὶ τοῖς ἀκροατηρίοις τοῦ εἰρηνοδικείου καὶ τοῦ πρωτοδικείου, ἵνα διὰ τούτων λάβωσι γνῶσιν οἱ δανεισταί. Μὴ προδιορισθέντος μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως φύλλου διὰ τὰς καταχωρήσεις, ἡ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 677 ἐπιβαλλομένη τοιαύτη δύναται κατὰ μίαν γνώμην νὰ παραλειφθῇ. Μόνον μετὰ τὴν πάροδον μηνὸς ἀπὸ τῆς τελευταίας τοιχοκολλήσεως τῆς ἀναφορᾶς, ἐπερχομένης ἄλλως ἀκυρότητος, ἐπιτρέπεται ἡ ἔγερσις τῆς ἐπὶ χωρισμῷ τῶν κτημάτων ἀγωγῆς, ὁπότε ἄρχεται τὸ δεύτερον στάδιον τῆς δίκης, τὸ κατ' ἀντιδικίαν. Ἡ ἀγωγὴ εἰσάγεται καὶ δικάζεται κατὰ τὴν συνοπτικὴν διαδικασίαν, ἥτις ἤδη εἶναι ἡ κοινὴ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς συνήθους, ἐπισυνάπτονται δὲ διὰ τὸ τύποις παραδεκτὸν ταύτης καὶ τὰ σχετικὰ ἀποδεικτικὰ τῶν ἁρμοδίων γραμματέων τῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ συμβολαιογράφου περὶ τῶν γενομένων τοιχοκολλήσεων τῆς ἀναφορᾶς. Διὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ἀγωγῆς ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὡς βασίμου, κατὰ ῥητὴν διάταξιν τοῦ νόμου, ὑπαγορευθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην προστασίας τῶν δανειστῶν ἀπὸ ἐνδεχόμενον δόλον τῶν συζύγων, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὡς ἀποδεικτικὸν μέσον ἡ ὁμολογία τοῦ ἀνδρός. Ἡ διατάσσουσα τὸν χωρισμὸν τῶν κτημάτων ἀπόφασις, διὰ νὰ ἔχῃ κῦρος, δέον νὰ τοιχοκολλᾶται εἰς τοὺς αὐτοὺς ὡς ἀνωτέρω μνημονευθέντας τόπους προκειμένου περὶ τῆς αἰτήσεως, ἔνθα δέον νὰ παραμένῃ ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος καὶ ἐπὶ πλέον νὰ δημοσιεύεται εἰς ἐφημερίδα. Πρὶν ἢ γίνουν αἱ ὡς ἄνω διατυπώσεις, ἡ ἀπόφασις παραμένει ἀνενεργής, πλὴν τὰ ἀποτελέσματα ἀνατρέχουν ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς. Οἱ δανεισταὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ παρέμβωσιν ἐκκρεμούσης τῆς δίκης κατὰ πᾶσαν στάσιν αὐτῆς, ὡς καὶ νὰ λάβωσι γνῶσιν τῶν διαδικαστικῶν ἐγγράφων. Ἔχουσιν ἐπίσης οὗτοι δικαίωμα νὰ τριτανακόψωσι τὴν ἀπόφασιν, στεροῦνται δ' αὐτοῦ μετὰ τὴν παρέλευσιν ἔτους ἀπὸ τῶν γενομένων δημοσιεύσεων.

A. K. K.

—χωρισμὸς *πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας*. Ὁ χωρισμὸς πολιτειας καὶ Ἐκκλησίας διετυπώθη εἰς τρία συστήματα: 1) τὸ τῆς *ὁμοταξίας*, καθ' ὃ τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, κυριάρχων καὶ ὁμοταγῶν ἱδρυμάτων ὄντων, ὁρίζονται διὰ συμβάσεως Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, οὐχὶ δὲ διὰ μόνης τῆς νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἠξίωσε τὸ ἱεροκρατικὸν σύστημα, οὐδὲ διὰ μόνης τῆς νομοθεσίας τῆς πολιτείας, ὡς ἠξίωσε τὸ πολιτειοκρατικόν· 2) τὸ τῆς *νόμῳ κρατούσης πολιτείας*, καθ' ὃ ἡ πολιτεία ἀσκεῖ ἐποπτείαν μόνον ὡς πρὸς τὰ λεγόμενα ἐξωτερικά, ἀπεχομένη πάσης ἐπεμβάσεως ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας, οἷα εἰσι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ δόγματα, εἰς τὰ τῆς θείας λατρείας, εἰς τὰ τῶν καθηκόντων τῶν κληρικῶν, εἰς τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας κλπ., παρέχει δ' εἰδικὴν ὑποστήριξιν καὶ προστασίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ 3) τὸ τοῦ *τελείου χωρισμοῦ* Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, καθ' ὃ ἡ πολιτεία, θεωροῦσα τὴν μὲν θρησκείαν ὑπόθεσιν οὐχὶ δημοσίαν, ἀλλ' ἰδιωτικήν, τὴν δ' Ἐκκλησίαν ἵδρυμα οὐχὶ ὁμοταγὲς αὐτῇ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σύστημα τῆς ὁμοταξίας, ἀλλὰ νομικὸν πρόσωπον δικαίου οὐχὶ δημοσίου, ἀλλ' ἰδιωτικοῦ, ἤτοι σωματεῖον κατ' οὐδὲν παραλλάσσον τῶν ἄλλων ἐν αὐτῇ σωματείων, ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τοιούτου σωματείου, ἐποπτείαν, μηδεμίαν παρέχουσα ταύτῃ εἰδικὴν ὑποστήριξιν καὶ προστασίαν. Κατὰ τὸ σύστημα τῆς νόμῳ κρατούσης πολιτείας: α) Ἀναγνωρίζονται τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ὡς δημόσια· κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ εἶναι ὑπάλληλοι τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἰδιωτικοῦ σωματείου. β) Ἀναγνωρίζεται ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία πρὸς ἐκδίκασιν περιουσιακῶν τινων διαφορῶν μονῶν καὶ μοναχῶν (ὡς παρ' ἡμῖν ἄλλοτε), ὡς πρὸς τὰς ὑπ' ἐκείνων ὀφειλομένας τούτοις παροχάς, λυομένας ὑπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου, ἐπὶ προσφυγῇ δ' ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου ἀνεκκλήτως· τοὐναντίον, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγνωρίσεως τοιαύτης τινὸς δικαιοδοσίας. γ) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία μετὰ προτέραν ἔγκρισιν ἐκτελεῖ τὰς πειθαρχικὰς κατὰ κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων· τοὐναντίον κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ περὶ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐκτελέσεως τοιούτων ἀποφάσεων οὐδεὶς ὡσαύτως θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος. δ) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία παρέχει τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑλικὴν ἐπικουρίαν, ἐκδηλουμένην παρ' ἡμῖν: 1) διὰ τῆς κατὰ τὰς διατάξεις τῶν νόμων περὶ εἰσπράξεως τῶν δημοσίων ἐσόδων εἰσπράξεως τῶν ὀφειλομένων ἀρχαιότερον τῷ γενικῷ ἐκκλησιαστικῷ ταμείῳ ὡς καὶ ταῖς μοναῖς μισθωμάτων, ἔτι δὲ καὶ παντὸς ὀφειλομένου ἐσόδου ἐνοριακῶν ναῶν ἐκ βαπτίσεων, γάμων, κηδειῶν, μνημοσύνων καὶ ἐκ τῆς ἐτησίας εἰσφορᾶς τῶν ἐνοριτῶν, τοῦ τὴν εἴσπραξιν ἐντεταλμένου ἔχοντος τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις δημοσίου εἰσπράκτορος· 2) διὰ φορολογικῶν προνομίων, δι' ὧν ἀπαλλάσσονται τοῦ φόρου τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας οἱ ναοί, αἱ μοναὶ καὶ τὰ θρησκευτικὰ καθόλου ἱδρύματα· τῆς καθαρᾶς προσόδου ἐξ οἰκοδομῶν μὲν ἀπαλλάσσονται οἱ ναοὶ καὶ αἱ μοναί, ἐκ γαιῶν δὲ τὰ ἀκίνητα τῶν μονῶν, κληρονομιῶν δέ, κληροδοσιῶν καὶ δωρεῶν ὑπὲρ θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων ἐκπίπτεται μόνον ἀφορολόγητον ὡρισμένον ποσόν· ἡ ἐπὶ νομίμῳ ἀδείᾳ ὑλοτομία δασικῶν προϊόντων πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἐπισκευὴν ναῶν ἐκ δασῶν, κειμένων ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου ἢ τῆς πόλεως ἔνθα ἡ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ εἶναι ἀτελής, ἐφ' ὅσον ἡ οἰκοδομία γίνεται δι' ἐπιστασίας, οὐχὶ δὲ δι' ἐργολαβίας, πλὴν ἂν ὁ ὅρος τῆς ἀτελείας ταύτης περιλαμβάνεται ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐργολαβίας· 3) διὰ τῆς διατάξεως, καθ' ἣν ἡ ἀθέτησις οἱουδήποτε τῶν ὅρων τῶν ὑπὲρ τῶν μονῶν ἢ τοῦ ἀρχαιότερον γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ἢ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν διατασσομένων ὡς τηρητέων ἐν ταῖς συμβάσεσι καὶ ταῖς δικαιοπραξίαις, καθόλου ἐπάγεται τὴν ἀκυρότητα αὐτῶν, ἣν νὰ ἐπικαλεσθῶσι δύνανται μόνον ἡ μονὴ ἢ τὸ γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον ἢ ὁ ἐνοριακὸς ναὸς καὶ ὅτι ἀκυρωθεισῶν τῶν συμβάσεων ἢ δικαιοπραξιῶν τῇ προτάσει τῶν εἰρημένων νομικῶν προσώπων, οὐδεμίαν ἀγωγὴ χωρεῖ περὶ ἀποζημιώσεως κατ' αὐτῶν· τοὐναντίον, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας περὶ τοιαύτης ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὑλικῆς ἐπικουρίας τῆς πολιτείας οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος. ε) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία παρέχει τῇ θρησκευτικῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἑαυτῆς ἐπικουρίαν καὶ δὴ παρ' ἡμῖν: διὰ τῆς ἐν τῷ ἄρθρῳ 1 τοῦ Συντάγματος διατάξεως, καθ' ἣν τὸ κείμενον τῶν ἁγίων γραφῶν τηρεῖται ἀναλλοίωτον, τῆς εἰς ἄλλον γλωσσικὸν τύπον ἀποδόσεως αὐτοῦ ἐπιτρεπομένης μόνον μετὰ προτέραν ἔγκρισιν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ἐν τῷ Συντάγματι διατάξεως, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ κράτους τελεῖ ὁ γάμος, ὅστις ὡς πρὸς τὸ πνευματικὸν ὑπάγεται ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀρχαῖς· διὰ τῆς διατάξεως, καθ' ἣν ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, οἱ βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ ὁρκίζονται εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος· διὰ τῶν εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς Κυριακῆς καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἑορτῶν διατάξεων, δι' ὧν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας περιορίζονται ἢ καὶ ὅλως ἀπαγορεύονται πράξεις τινές· διὰ τῆς καταστάσεως ἱερέων ἐν ταῖς φυλακαῖς, ὡς καὶ τῷ στρατῷ καὶ τῷ στόλῳ· διὰ τῆς καταστάσεως διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ἐν τοῖς κρατικοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ἱδρύμασιν, ὡς καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως σχολῶν ἱερατικῶν καὶ θεολογικῶν· διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἐξομολογήσεως, ὅ,τι ἔπραξε παρ' ἡμῖν ἡ πολιτεία οὐ μόνον διὰ τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφορώσης νομοθεσίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς δικονομίας, ποινικῆς τε καὶ πολιτικῆς· περὶ τοιαύτης τῇ θρησκευτικῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἐπικουρίας τῆς πολιτείας οὐδείς, ὡς εἰκός, δύναται νὰ γίνῃ λόγος κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. στ') Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία παρέχει τὴν ἑαυτῆς ὑποστήριξιν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ πλείστων ποινικῶν διατάξεων· οὕτω, παρ' ἡμῖν ἀπειλεῖται ποινή: τῷ διὰ δημοσίας διδασκαλίας, συγγράμματος ἢ συμβολικῆς παραστάσεως ἐκφραζομένῳ εἰς πρόσκομμα ἄλλων διὰ τρόπου προσβάλλοντος τὸ ὀφειλόμενον σέβας πρὸς τὸν δημιουργὸν τοῦ παντός· τῷ προσβάλλοντι τὰ δόγματα ἢ τὰς διατάξεις ἢ τὰ ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας· τῷ βιαίως εἰσπίπτοντι εἰς ναὸν ἢ ἕτερον τόπον ὡρισμένον πρὸς θρησκευτικὴν συναγωγὴν συγκεχωρημένην παρὰ τοῦ νόμου, ἢ προσπαθοῦντι νὰ διαταράξῃ βιαίως συναθροίσεις ἐπὶ λατρείᾳ ἢ τελετάς· τοῖς λόγῳ ἢ ἔργῳ προσβάλλουσιν ἐκκλησιαστικοὺς ὑπαλλήλους ἢ ὑπηρέτας· ἰδιαιτέρα ἐπιβαρυντικὴ αἰτία λογίζεται ἡ ἐκ προθέσεως φθορὰ ἢ βλάβη, ἡ γενομένη εἰς πράγματα τῆς Ἐκκλησίας· ἡ εἰς πράγματα ἀνήκοντα εἰς ἐκκλησιαστικὰ καταστήματα διαπραχθεῖσα ἀπάτη, ὑπεξαίρεσις καὶ κλοπή, ἥτις, ἀφορῶσα εἰς πράγματα καθιερωμένον τῇ θείᾳ λατρείᾳ, γενομένη δ' ἀπὸ τόπου καθωσιωμένου ταύτῃ, τιμωρεῖται δι' εἱρκτῆς. Περὶ τοιούτων ποινικῶν διατάξεων, δι' ὧν ἡ πολιτεία παρέχει εἰδικὴν καὶ ἰδιάζουσαν προστασίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ αὐστηρῶς διατυπούμενον. Ἡ πολιτεία παρέχει τὴν ἑαυτῆς ὑποστήριξιν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ δικονομικῶν διατάξεων. Οὕτω παρ' ἡμῖν, κατὰ τὸ ἀπὸ 4/10 Αὐγούστου 1923 νομοθετικὸν διάταγμα, δὲν χωροῦσι κατὰ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ἀγωγαὶ περὶ προσωρινῶν μέτρων πρὸ τοῦ εἰρηνοδικείου, ἐπὶ διαταράξεως ἢ ἀποβολῆς ἐκ τῆς διακατοχῆς, ἀλλὰ μόνον ἡ κυρία περὶ νομῆς δίκη, εἰσαγομένη πρὸ τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου τῶν πρωτοδικῶν. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ οὐδεμία τοιαύτη διάταξις δύναται νὰ περιλαμβάνηται ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῆς πολιτείας.

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

—χωρισμὸς ***ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης*** (separatio a thoro et mensa). Ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὸ διαζύγιον, ἐπιτρέπει δὲ μόνον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ κοίτης καὶ τραπέζης. Παρ' ἡμῖν, ἐν Ἑλλάδι, τοὐναντίον ἐπιτρέπει μὲν τὸ διαζύγιον ὁ νόμος, τὸν δ' ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης χωρισμὸν ἀγνοεῖ. Ἵνα ἄρα τύχῃ ἐφαρμογῆς ἡ περὶ διαστάσεως διαδικασία τῆς πολιτικῆς δικονομίας, πρέπει πρότερον νὰ κυρώσῃ ὁ ἀστικὸς νόμος τὴν διάστασιν καὶ νὰ ὁρίσῃ τὰ κατ' αὐτήν. Ἐξ ἀναλογίας νὰ ἐφαρμοσθῶσι τὰ περὶ διαζυγίου καὶ εἰς τὰς διαστάσεις δὲν εἶναι δυνατόν, διότι, ἀγνώστου ὄντος τί εἶναι διάστασις, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὁμοιότης ἀπαραιτήτως ἀναγκαία πρὸς τὴν κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης εἶναι ἢ διαρκὴς ἢ προσωρινός.

Ὁ διαρκὴς χωρισμὸς ἐπιτρέπεται, μάλιστα διὰ τὴν τοῦ ἑτέρου συζύγου μοιχείαν, ἥτις δέον νὰ συνετελέσθη (capula perfecta, νὰ μὴ ἐγένετο ἐκ πλάνης ἢ βίας, νὰ μὴ διεπράχθη καὶ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου συζύγου, νὰ μὴ συνήνεσεν ὁ ἕτερος σύζυγος καὶ νὰ μὴ ἐδόθη συγγνώμη ὑπὸ τούτου. Ἡ συγγνώμη δύναται νὰ ᾖ ῥητὴ ἢ σιωπηρά· σιωπηρὰ συγγνώμη ὑπάρχει, ἂν ὁ ἕτερος σύζυγος, καίπερ λαβὼν γνῶσιν τῆς μοιχείας, ἐξακολουθεῖ ἑκουσίως ἐπὶ μακρόν πως χρόνον τὴν συμβίωσιν· τεκμαίρεται, ἂν ὁ ἀναίτιος σύζυγος δὲν ἀπέβαλε τοῦ οἴκου τὸν ὑπαίτιον σύζυγον ἐντὸς ἓξ μηνῶν ἢ δὲν κατήγγειλεν αὐτόν.

Ὁ προσωρινὸς χωρισμὸς ἐπιτρέπεται διὰ τὰς ἑξῆς οὐχὶ περιοριστικῶς ἀλλ' ἐνδεικτικῶς ἀναγραφομένας ἐν τῷ κώδικι αἰτίας: διὰ τὴν τοῦ ἑτέρου συζύγου ἀποσκίρτησιν ἐκ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀποδοχὴν δ' ἄλλου θρησκεύματος· διὰ τὴν μὴ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνατροφὴν τῶν τέκνων· διὰ τὸν ἐγκληματικὸν ἢ αἰσχρὸν βίον τοῦ ἑτέρου συζύγου· διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἑτέρου συζύγου ἐπιβουλὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἠθικῆς· διὰ κακοποίησιν δυσχεραίνουσαν τὴν συμβίωσιν. Διὰ τὰς αἰτίας ταύτας ἢ ἄλλας τοιαύτας δύναται ὁ ἀναίτιος σύζυγος, τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου ἢ καὶ αὐτὸς μόνος, νὰ λύσῃ τὴν συζυγικὴν συμβίωσιν. Ὁ προσωρινὸς χωρισμὸς παύει, ἂν ἀρθῶσιν οἱ προκαλέσαντες τὸν χωρισμὸν λόγοι, δι' ἀποκαταστάσεως τῆς συζυγικῆς συμβιώσεως. Ἀλλ' ἂν ὁ χωρισμὸς ἀπηγγέλθη ἐπὶ χρόνον ὡρισμένον ἢ ἀόριστον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, τότε ὁ ἀναίτιος σύζυγος δὲν ὑποχρεοῦται νὰ στέρξῃ εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς συζυγικῆς συμβιώσεως, εἰ μὴ μόνον δι' ἀποφάσεως τοῦ ἐπισκόπου ἢ παρόδου τῆς προθεσμίας. Ὁ προσωρινὸς χωρισμὸς ἐπακολούθημα ἔχει τὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν παρὰ τῷ ἀναιτίῳ συζύγῳ· μικτοῦ δ' ὄντος τοῦ γάμου, παρὰ τῷ καθολικῷ συζύγῳ ἂν μὴ ὁ ἁρμόδιος ἐπίσκοπος κατ' ἀμφότερα τὰ θέματα χάριν τῶν τέκνων ἤθελεν ὁρίσει ἄλλως, ἐξασφαλιζομένης ὅμως ἀείποτε τῆς κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀνατροφῆς αὐτῶν. Τὰ περὶ τοῦ ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης χωρισμοῦ

Digitized by Google

ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ρυθμίζονται ὑπὸ τῶν κανόνων 1128—1132 τοῦ κώδικος τοῦ κανονικοῦ δικαίου αὐτῆς. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **χωρισμοῦ εὐεργέτημα** *[Νομ.]*· βλ. λ. *εὐεργέτημα*.

χωρισόνευρος (ὁ) (Chorison urus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δρομικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *βλαττιδῶν*, περιλαμβάνον βλάττας μὲ σῶμα λεπτὸν καὶ μεγάλας πτέρυγας, ἀπαντώσας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

χωρίσπορος (ὁ) (Chorisporus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ραφανοειδῶν* ἢ *ραφανιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν φυομένων εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν. Δ. Ν. Π.

χωριστά· ἐπίρρ. δημοτ., κεχωρισμένως, κατ' ἰδίαν, χώρια: «τοὺς ἔβαλε χωριστὰ γιὰ νὰ μὴ μαλώνουν.

Χωριστή *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Δράμας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 3.200. Κεῖται περὶ τὰ 5 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Δράμας, ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος, παραγούσης καπνὰ καὶ σιτηρά, εἶναι κέντρον ζωηρᾶς ἐμπορικῆς κινήσεως καὶ ἠλεκτροφώτιστος. Ἔχει ἀσυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικόν, τηλεφωνικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα, τρεῖς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ μουσικοδραματικὸν σύλλογον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσατάλτζα*.

— **Χωριστή** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἀρτισκοῦ (Ἐλευθερῶν) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 121 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Ὀρουσλή*.

χωριστής (ὁ)· ὁ χωρίζων, ὁ διαχωρίζων.

χωριστής (ὁ) (Choristes) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδονευροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πανορπιδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μικρόσωμα, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *χωριστὴς ὁ αὐστραλιανὸς* (Choristes australis). Δ. Ν. Π.

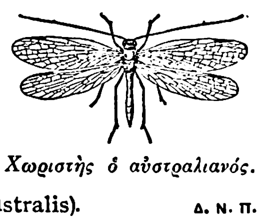

Χωριστὴς ὁ αὐστραλιανός.

χωριστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς χωρισμόν, εἰς διαίρεσιν: «χωριστικὴ προσπάθεια».— *Ἐπίρρ. χωριστικῶς*.

χωριστικὸς, ἢ *χωρισμοῦ*, ἢ *ἐμφύλιος πόλεμος* (ἀγγλ. Civil War). Μακροχρόνιος καὶ σκληρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ἐκραγεὶς τῷ 1861 μεταξὺ τῶν Βορείων καὶ τῶν Νοτίων πολιτειῶν τῆς Βορειοαμερικανικῆς ὁμοσπονδίας, ἔχων δ' ὡς ἀφορμὴν τὸ ζήτημα τῆς δουλείας, ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς ὁποίας εἶχον ταχθῆ αἱ βόρειοι πολιτεῖαι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς νοτίους, αἵτινες ἀντέδρων εἰς τοῦτο. Τὴν ὀξύτητα τῆς ἕνεκα τῆς δουλείας διαφωνίας μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, ἐνίσχυσε καὶ ὁ ἀπὸ μακροῦ ὑφιστάμενος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν μερίδων τῆς χώρας, τῶν Ὁμοσπονδιακῶν ἢ Ἑνωτικῶν (Βορείων), ὑποστηριζόντων ὅτι ἔπρεπεν ἡ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους πολιτειῶν, καὶ τῶν Ἀνθενωτικῶν (Νοτίων), τεταγμένων ὑπὲρ τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας ἑκάστης πολιτείας εἰς τὸ νὰ ρυθμίζῃ τὰ κατ' αὐτήν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἔξωθεν ἐπεμβάσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα ἀνεκινήθη ἰδίᾳ τῷ 1860, ὅτε ὁ τότε ἐκλεγεὶς πρόεδρος τῆς συμπολιτείας Ἀβραὰμ Λίνκολν, μέλος τοῦ κόμματος τῶν Ἑνωτικῶν, διεκήρυξεν, εἰς λόγον του, ὅτι οὐδεμία πολιτεία ἐπετρέπετο νὰ ἀποσπασθῇ τῆς συμπολιτείας, καὶ ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος, ἐν ᾗ περιπτώσει ἀπεσπῶντο αἱ πολιτεῖαι τοῦ νότου, εἰς ἃς ἐπλειοψήφουν οἱ Ἀνθενωτικοί, νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὰς εἰς παραμονὴν καὶ διὰ τῆς βίας. Εἰς ἀπάντησιν αἱ νότιαι πολιτεῖαι Φλωρίς, Γεωργία, Ἀλαμπάμα, Βόρειος καὶ Νότιος Καρολίνα, Μισσουρῆ, Λουϊζιάνα, Τεξάς, Ἀρκάνσας, Τέννεση καὶ τμῆμα τῆς Βιργινίας, ἀπεσπάσθησαν τῆς συμπολιτείας, ἵδρυσαν χωριστὸν ὁμόσπονδον κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρίτσμοντ καὶ ἐξέλεξαν πρόεδρον τὸν Τζέφφερσον Νταῖβις. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν ἀμέσως, διήρκεσαν δὲ μέχρι τοῦ 1865, τοῦ πολέμου λαβόντος πρωτοφανῆ εἰς πεῖσμα καὶ σκληρότητα χαρακτῆρα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπερίσχυον μᾶλλον οἱ Νότιοι, ἔχοντες κυριωτέρους ἀρχηγοὺς τοὺς Μπωρεγκάρ, Τζάκσον καὶ Λὴ καὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, μετὰ τὸ δεύτερον ὅμως ἔτος ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἐστράφη σταθερῶς πρὸς τοὺς Βορείους, στρατηγουμένους ὑπὸ τῶν Σκότ, Μπάρνσιντ, Μὰκ Κλέλλαν, Σέρμαν καὶ Γκράντ, ἀπολαύοντας δὲ τῶν συμπαθειῶν ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης πλὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πόλεμος ἔληξε τῷ 1865 διὰ τῆς παραδόσεως τῶν στρατευμάτων τοῦ Νότου, παρῆλθεν ὅμως ἔκτοτε ὁλόκληρος δεκαετία μέχρι τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὁμαλότητος ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις. Αἱ ἐκ τοῦ χωριστικοῦ πολέμου θυσίαι, εἴς τε τὸ ἔμψυχον καὶ τὸ ἄψυχον ὑλικόν, ὑπῆρξαν πρωτοφανεῖς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀνήρχοντο ἀμφότεροι εἰς 3 500.000 ἄνδρας, αἱ δὲ ἀπώλειαι των ὑπολογίζονται εἰς 700.000 νεκροὺς καὶ τραυματίας. Χ. Δ.

χωριστοπέταλος (ἡ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ἡ στεφάνη τοῦ ἄνθους, ἧς τὰ πέταλα εἶναι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων.

χωριστός, *—ή, —όν*· ὁ χωριστὰ τοποθετημένος, ὁ κατ' ἰδίαν: «ἔχουν χωριστὰ ἔξοδα».—Ἐπίρρ. *χωριστά*.

χωριστοσέπαλος (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. *χωρισέπαλος*.

χωρίστρα (ἡ)· δημοτ., τὸ σημεῖον τοῦ χωρισμοῦ τῆς κόμης κατὰ τὴν κόμμωσιν: «εἶναι στραβὴ ἡ χωρίστρα σου».

χωριστυλίς (ἡ) (Choristylis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαξηφραγοειδῶν* ἢ *σαξηφραγιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη δενδρυλλίων, ἰθαγενῶν τῶν περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χωρῶν. Δ. Ν. Π.

χωριταινία (ἡ) (Choritaenia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

χωρίφυλλον (τὸ) (Choriphillum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πηδητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς ἀκρίδας παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς τέττιγας καὶ διακρινομένας κυρίως ἐκ τῆς φυλλοειδοῦς μεμβράνης, ἥτις καλύπτει τὸν θώρακά των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *χωρίφυλλον τὸ Κουβαῖον* (Choriphillum Cubaei, ὅπερ φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα στιλπνῶς μελανόν. Δ. Ν. Π.

Χωρίφυλλον τὸ Κουβαῖον.

Χὼρντ (Hurd), *Ἀρχιβάλδος*. Ἄγγλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1869. Εἰδικευθεὶς εἰς τὰ ναυτικὰ ζητήματα, διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ «Naval and Shipping Annual» (1922—1928) καὶ συνέγραψεν: «Ἱστορία τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον», ἥτις ἐδημοσιεύθη εἰς την σειρὰν τῶν ἐπισήμων ἐκδόσεων τοῦ ἱστορικοῦ τμήματος τῆς ἐπιτροπῆς ἀμύνης τῆς αὐτοκρατορίας 1921—1929), «Ἡ κατὰ θάλασσαν δύναμις τῆς Γερμανίας» (1913), «Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικόν» 2 τόμ., 1921—1924), ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Κάσλ*, «Ἡ βασιλεία τῶν πειρατῶν» (1925), «Ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ του» 1925) καὶ «Οἱ νησιῶται» (1926). Η. Π. Γ.

—**Χὼρντ** (Hurd), *Πέρσυ*. Ἄγγλος συγγραφεύς, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1864. Συνέγραψεν: «Ἡ Βρεττανικὴ αὐτοκρατορία, οἰκογενειακὴ ὑπόθεσις», «Ἡ ἄμυνα, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς νέας αὐτοκρατορικῆς ἑνώσεως» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, «Ὁ πόλεμος καὶ τὸ μέλλον», «Ὁ Καναδᾶς», κ. ἄ. Η. Π. Γ.

χωροβάτης (ὁ). Ὄργανον χρησιμεῦον ἐν τῇ γεωδαισίᾳ εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς σημείων τοῦ χώρου ἀπὸ ὡρισμένης στάθμης, τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἢ καὶ μεταξύ των. Ὁ ἐν τῇ ἀρχαιότητι χρησιμοποιούμενος χωροβάτης ἀπετελεῖτο ἀπὸ ξύλινον ἐπιμήκη κανόνα καταλλήλως ἐδραζόμενον, ἐκ τῶν ἄκρων τοῦ ὁποίου ἠωροῦντο διὰ νημάτων δύο στάθμαι. Ὅταν τὸ ἐπίπεδον ἐδράσεως ἦτο ὁριζόντιον, τὰ νήματα τῶν σταθμῶν συνέπιπτον πρὸς δύο κατακορύφους γραμμὰς κεχαραγμένας ἐπὶ τῶν ἐδράσεων.

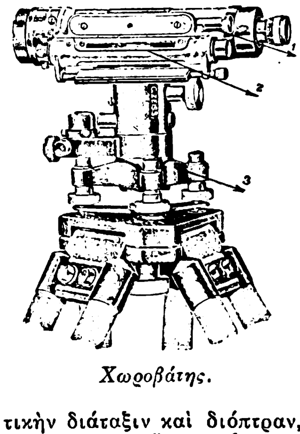

Χωροβάτης.

Διὰ τοῦ χωροβάτου, ὅστις ἀποτελεῖται ἀπὸ σκοπευτικὴν διάταξιν καὶ διόπτραν, ἐν συνδυασμῷ μετὰ ἀεροστάθμης, ἄγομεν ὁριζοντίους σκοπεύσεις. Κύρια μέρη τοῦ χωροβάτου εἶναι: 1) ἡ σκοπευτικὴ διάταξις, 2) ἡ ἐπιβατικὴ ἀεροστάθμη καὶ 3) ὁ ὑποστάτης· ἡ σύστημα στηρίξεως τῶν ὀργάνων. Εἰς πάντα χωροβάτην ἡ σκοπευτικὴ γραμμὴ πρέπει νὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῆς ἀεροστάθμης.

Εἰς τοὺς νεωτέρους χωροβάτας ἡ ἀεροστάθμη μετὰ τῆς σκοπευτικῆς γραμμῆς εἶναι στερρῶς συνδεδεμέναι πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑποστάτου πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου τῶν διπλῶν παρατηρήσεων καὶ ἐξουδετέρωσιν τῶν τυχὸν σφαλμάτων. Δ. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

χωροβατική (ἡ). Ἐπιβατικὴ ἀεροστάθμη, συνδεδεμένη μετὰ τῆς σκοπευτικῆς διατάξεως τοῦ χωροβάτου καὶ χρησιμεύουσα διὰ τὴν ὁριζοντίωσιν ταύτης. Τελευταίως ὡς χωροβατικὴ ἀεροστάθμη χρησιμοποιεῖται δίδυμος τοιαύτη. Δ. Π. Μ.

Χωροβίστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος (Ζίχνης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 591. Κεῖται δυτικῶς τῆς Νέας Ζίχνης καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Μετωνομάσθη *Ἅγιος Χριστόφορος*.

χωρογραφία (ἡ)· περιγραφὴ χώρας, λεπτομερειακή, οἷον τῶν ὀρέων, τῶν κοιλάδων κλπ.

χωρογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χωρογραφίαν, ὁ τῆς χωρογραφίας: «χωρογραφικὸς πίναξ».

χωρογράφος (ὁ)· ὁ καταγινόμενος εἰς τὴν χωρογραφίαν.

χωροδεσπότης (ὁ)· δεσπότης, κύριος χώρας, φεουδάρχης: «οἱ χωροδεσπόται τοῦ μεσαίωνος».

χωροεπίσκοπος (ὁ)· βλ. λ. *χωρεπίσκοπος*.

χωροθεσία (ἡ)· ἡ θέσις χώρας, τοποθεσία.

χωρολογία (ἡ). Κλάδος τῆς βιολογίας, ἡ ἄλλως *βιογεωγραφία* (βλ. λ.).

χωρολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χωρολογίαν, ὁ τῆς χωρολογίας: «χωρολογικὴ μελέτη, — ἐξέτασις».

χωρολόγος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν χωρολογίαν, εἰς τὴν μορφολογίαν τοῦ ἐδάφους.

χωρομέτρης (ὁ)· καταμετρητὴς γαιῶν διὰ τῶν ἁρμοδίων ὀργάνων.

χωρομέτρησις, *—εως* (ἡ)· καταμέτρησις γαιῶν διὰ τῶν χωρομετρικῶν ὀργάνων.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ *χωρομέτρησις* ἢ *χωρομετρία* εἶναι μέθοδος μετρήσεως τμημάτων τῆς γηΐνης ἐπιφανείας μικρᾶς ἐκτάσεως, χρησιμεύουσα κυρίως εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ ἐμβαδοῦ, τὸν καταρτισμὸν τοῦ σχεδίου καὶ τὴν ὀρθοθέτησιν ἀγροτικῶν κτημάτων. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν χωρομετρήσεως συνήθως ἀρκοῦσιν ἡ μετροταινία πρὸς μέτρησιν μηκῶν καὶ τινα ἀκόντια πρὸς χάραξιν εὐθυγράμμων καὶ ἐπισήμανσιν τῶν κορυφῶν τοῦ γηπέδου. Σπανιώτερον γίνεται χρῆσις τοῦ ὀρθογωνίου καὶ τοῦ θεοδολίχου διὰ τὴν μέτρησιν καὶ χάραξιν γωνιῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὁ βαθμὸς ἀκριβείας τῆς χωρομετρίας εἶναι μικρὸς καὶ ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἀξίας τῶν καταμετρουμένων κτημάτων. Διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν οὕτω καταμετρουμένων ἐπιφανειῶν ἀπαιτοῦνται στοιχειώδεις μαθηματικαὶ γνώσεις κατωτέρας γεωμετρίας. Δ. Π. Μ.

χωρομετρία (ἡ)· ἡ τέχνη, ἡ ἐμπειρία τῆς καταμετρήσεως γαιῶν διὰ τῶν χωρομετρικῶν ὀργάνων, *χωρομέτρησις*.

—**χωρομετρία ἀθέμιτος** *[Ποιν. Δίκ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἄνευ ἀδείας τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς ἰχνογράφησις ἢ σχεδίασις (δι' οἱουδήποτε μέσου: διὰ τῆς χειρός, διὰ φωτογραφίας κλπ., καὶ κατὰ τρόπον ἀπεικονίζοντα ἐπαρκῶς τὸ σχεδιαγραφούμενον) ὅρμων, λιμένων, ναυσταθμων, φρουρίων, στρατοπέδων, στρατιωτικῶν ἐργοστασίων καὶ ἄλλων στρατιωτικῶν καταστημάτων ἢ μερῶν τινων ἐξ αὐτῶν. Ἡ πρᾶξις τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου (ἄρθρον 519) ὡς πταῖσμα. Διὰ τὸ ἀξιόποινον εἶναι ἀδιάφορον τίνα σκοπὸν ἐπιδιώκει ὁ δράστης, διότι ὁ νόμος σκοπεῖ νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον τῆς περιελεύσεως τοιούτων σχεδιαγραφημάτων εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅπερ εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ συμβῇ καὶ ἄκοντος ἔτι τοῦ σχεδιαγραφήσαντος. Ἂν οὗτος ἐκουσίως παρέδωκε τοιαῦτα σχεδιαγραφήματα εἰς ξένην δύναμιν, ἐχθρικὴν ἢ μή, καθίσταται συγχρόνως ἔνοχος καὶ «προδοσίας τῆς πατρίδος». Τὸ Σχέδιον ἑλληνικοῦ ποινικοῦ κώδικος (ἄρθρ. 119) χαρακτηρίζει τὴν πρᾶξιν ὡς κατασκοπείαν καὶ τὴν τιμωρεῖ εἰς βαθμὸν πλημμελήματος. Α. Ν. Μ.

χωρομετρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χωρομετρίαν, ὁ τῆς χωρομετρίας: «χωρομετρικὰ ὄργανα».

—**χωρομετρικὸς γνώμων**. Ὄργανον χρησιμεῦον ἐν τῇ γαιωδαισίᾳ διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χάραξιν γωνιῶν σταθεροῦ μεγέθους, συνήθως ὀρθῶν γωνιῶν, ὡς καὶ εὐθυγραμμιῶν. Τὰ ἐν χρήσει ὀρ-

Digitized by Google

θόγωνα διακρίνονται εἰς: διοπτρικά, ἀνακλαστικὰ ἢ κατοπτρικὰ καὶ εἰς πρισματικὰ ἢ διαθλαστικά. Τὰ ἁπλούστερα τῶν ὀρθογώνων εἶναι τὰ διοπτρικά, ἀποτελούμενα ἐκ δύο σκοπευτικῶν διατάξεων καθοριζουσῶν ἐν τῷ χώρῳ δύο σκοπευτικὰ ἐπίπεδα κάθετα ἐπ' ἄλληλα.

Τὰ *διοπτρικὰ ὀρθόγωνα* ἔχουν σχῆμα κυλινδρικόν, ὀκταγωνικοῦ ἢ ὀρθογωνικοῦ πρίσματος. Φέρουσι δὲ σχισμὰς ἐπὶ τῶν ἔναντι ἑδρῶν τοιαύτας,

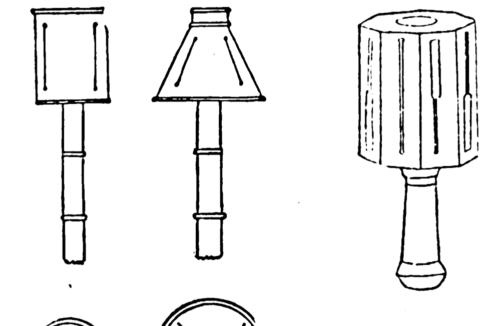

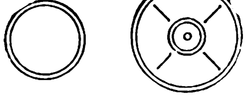

Διοπτρικὰ ὀρθόγωνα.

ὥστε αἱ διὰ δύο ἔναντι ἑδρῶν καθοριζόμεναι σκοπευτικαὶ διατάξεις νὰ τέμνωνται ἀνὰ δύο ὑπὸ γωνίας 30°, 45° καὶ 90°. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν ἑνὸς διοπτρικοῦ ὀρθογώνου ἀπαιτεῖται ἡ πλήρωσις τῶν ἑξῆς συνθηκῶν: 1) Αἱ ἑκάστην σκοπευτικὴν διάταξιν συνιστῶσαι ἐπὶ τῶν ἔναντι ἑδρῶν σχισμαὶ νὰ κεῖνται ἐν ἑνὶ ἐπιπέδῳ. 2) Τὰ σκοπευτικὰ ἐπίπεδα νὰ τέμνωνται κατὰ τὸν κατακόρυφον ἄξονα τοῦ ὀργάνου. 3) Προκειμένου περὶ χαράξεως ὀρθῶν γωνιῶν, τὰ διοπτρικὰ (σκοπευτικὰ) ἐπίπεδα νὰ ὦσι κάθετα ἐπ' ἄλληλα. Ὁ ἔλεγχος τῆς πληρώσεως τῶν ὡς ἄνω συνθηκῶν καὶ ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν ἐκτελεῖται διὰ δοκιμαστικῶν σκοπεύσεων. Τὰ διοπτρικὰ ὀρθόγωνα κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν των στερεοῦνται ἐπὶ σιδηρᾶς ῥάβδου, τηρουμένης κατακορύφου τῇ βοηθείᾳ σφαιρικῆς ἀεροστάθμης.

Κατοπτρικὰ ὀρθόγωνα. Ἡ κατασκευὴ τούτων στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὀπτικῆς, καθ' ἣν ἡ γωνία προσπτώσεως ὀπτικῆς ἀκτῖνος ἐπὶ λείας ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἰσοῦται πρὸς τὴν γωνίαν ἀνακλάσεως. Τὰ κατοπτρικὰ ὀρθόγωνα ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο κατοπτρικὰς ἐπιφανείας, τεμνομένας ὑπὸ ὡρισμένην γωνίαν. Εἶναι φανερὸν (σχ. 1) ὅτι

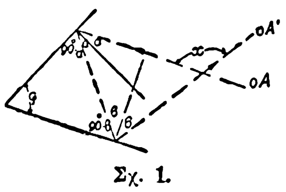

Σχ. 1.

$$χ=2α+2β$$
$$φ=α+β$$
$$\text{ἄρα } χ=2φ$$

Πρὸς χάραξιν ὀρθῶν γωνιῶν ἡ γωνία τῶν κατόπτρων $φ=45°$, ὅτε $χ=90°$. Εἰς πᾶν κατοπτρικὸν ὀρθόγωνον δέον νὰ πληροῦνται αἱ ἑξῆς συνθῆκαι: 1) Αἱ κατοπτρικαὶ ἐπιφάνειαι νὰ εἶναι ἐπίπεδοι καὶ κατακόρυφοι, ὅταν ὁ ἄξων τοῦ ὀργάνου εἶναι ἐν θέσει κατακορύφῳ. 2) Ἡ γωνία τῶν κατόπτρων φ νὰ εἶναι 45°.

Τὰ κατοπτρικὰ ὀρθόγωνα, πρὸς προστασίαν τῶν κατόπτρων ἀπὸ τῶν φθορῶν, φέρουσιν ἐξωτερικὸν μεταλλικὸν περίβλημα, ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο ἐπίπεδα τεμνόμενα κατὰ γωνίαν 45°, εἰς τὰς ἐσωτερικὰς παρειὰς τῶν ὁποίων προσηλοῦνται διὰ κοχλιῶν τὰ δύο κάτοπτρα. Ἐκ τῶν δύο κατόπτρων τὸ ἓν εἶναι στερεῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ μεταλλικοῦ ἐπιπέδου, τὸ δ' ἄλλο, τῇ βοηθείᾳ τοῦ κοχλιῶν, δύναται νὰ μετατίθεται πρὸς διόρθωσιν τῆς γωνίας τῶν δύο κατόπτρων.

Πρισματικὰ ὀρθόγωνα. Διακρίνομεν: α) τὸ *ὀρθογώνιον ἰσοσκελὲς πρίσμα,* β) τὸ *πεντάπλευρον πρίσμα* ἢ *πεντάπρισμα* καὶ γ) τὸ *διπλοῦν πρισματικὸν ὀρθόγωνον,* χρησιμεῦον εἰς τὴν χάραξιν εὐθυγράμμων καὶ τόξων κύκλου. Ἡ κατασκευὴ τῶν πρισματικῶν ὀρθογώνων στηρίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας τῆς διαθλάσεως τῶν ἀκτίνων καὶ τῆς θεωρίας τῆς ὁλικῆς ἀνακλάσεως.

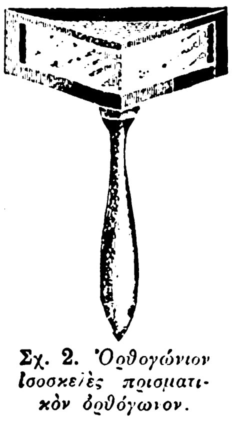

Σχ. 2. *Ὀρθογώνιον ἰσοσκελὲς πρισματικὸν ὀρθόγωνον.*

1) Τὸ *ὀρθογώνιον ἰσοσκελὲς πρισματικὸν ὀρθόγωνον* (σχ. 2) ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑάλινον πρίσμα τομῆς ὀρθογωνίου ἰσοσκελοῦς τριγώνου, οὕτινος ἡ ὑποτείνουσα ἔχει διαμορφωθῆ ὡς κάτοπτρον. Ἡ ἀκτὶς ε (σχ. 3), προσπίπτουσα ἐπὶ τῆς ἕδρας ΑΒ τοῦ πρίσματος καὶ διαθλωμένη κατὰ τὴν γωνίαν β, εἰσδύει ἐντὸς αὐτοῦ, προσπίπτουσα δὲ ἐπὶ τῆς ἔναντι ἕδρας ΑΓ ὑφίσταται ὁλικὴν ἀνάκλασιν. Ἡ ἐξ ἀνακλάσεως ἀκτίς, συναντῶσα τὴν κατοπτρικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πρίσματος, ἀνακλᾶται καὶ διαθλωμένη ἐπὶ τῆς ΑΓ ἐξέρχεται τοῦ πρίσματος κατὰ διεύθυνσιν κάθετον τῇ Ε. Ἂν μετὰ τὴν πρώτην διάθλασιν ἡ ἀκτὶς ε συναντήσῃ ἀντὶ τῆς ΑΓ τὴν κατοπτρικὴν ὑποτείνουσαν ΒΓ, τότε ἀνακλωμένη καὶ διαθλωμένη ἐξέρχεται κατὰ τὴν διεύθυνσιν δ (σχ. 4), σχηματίζουσαν μετὰ τῆς ε γωνίαν $90°±2α$. Αἱ τοιαῦται ἀκτῖνες δὲν εἶναι χρησιμοποιήσιμοι, καθόσον δίδουσιν εἴδωλα κινητά. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δέον αἱ ὀπτικαὶ ἀκτῖνες νὰ προσπίπτουν ἐπὶ τοῦ ὀρθογώνου παραλλήλως ἢ καθέτως πρὸς τὴν ὑποτείνουσαν, ὅτε μόνον ἔχομεν εἴδωλα σταθερά.

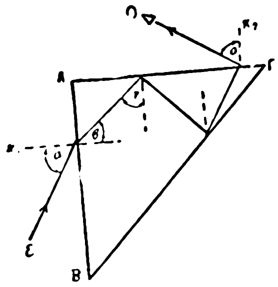

Σχ. 3.

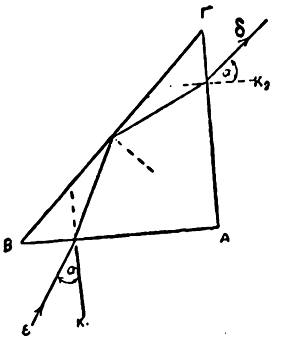

Σχ. 4.

Πεντάπρισμα. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑάλινον πρίσμα τομῆς ὡς ἡ τοῦ σχ. 5, οὕτινος αἱ ἕδραι ΑΒ καὶ ΕΔ, τεμνόμεναι κατὰ γωνίαν 45°, εἶναι κατοπτρικαί. Τὸ πεντάπρισμα πλεονεκτεῖ τοῦ ἰσοσκελοῦς ὀρθογωνικοῦ πρίσματος, καθόσον τὰ εἴδωλα εἶναι πάντοτε σταθερά, οἱανδήποτε κατεύθυνσιν καὶ ἂν ἔχουν αἱ ἀκτῖνες προσπτώσεως. Ἐξωτερικῶς φέρει μεταλλικὸν περίβλημα μετὰ χειρολαβῆς, ἐφ' ἧς κοχλιοῦται σιδηρᾶ ῥάβδος, ἀπολήγουσα εἰς αἰχμήν. Εἶναι λίαν εὔχρηστον καὶ εὐμετακόμιστον, δὲν ἀπαιτεῖ δέ, ἅπαξ κατασκευασθῇ κανονικῶς, νέον ἔλεγχον.

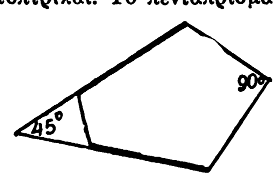

Σχ. 5.

3) *Διπλοῦν πρισματικὸν ὀρθόγωνον* (σχ. 6). Τοῦτο εἶναι συνδυασμὸς δύο ὑπεράνω ἀλλήλων διατεταγμένων ἰσοσκελῶν πρισμάτων, ὧν αἱ κατοπτρικαὶ ὑποτείνουσαι εἶναι κάθετοι ἐπ' ἀλλήλας. Χρησιμεύει εἰς τὴν χάραξιν γωνιῶν οἱουδήποτε μεγέθους καὶ τόξων κύκλου. Πρὸς τοῦτο ἡ διάταξις τῶν δύο πρισμάτων ἐντὸς τοῦ μεταλλικοῦ περιβλήματός των εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μεταβολὴ τῆς γωνίας τῶν δύο κατοπτρικῶν ἐπιφανειῶν. Διὰ τὴν χάραξιν τόξου κύκλου, οὗτινος δίδονται τρία σημεῖα, τὰ δύο ἀκραῖα καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ, διὰ τοῦ διπλοῦ ὀρθογωνίου ἐργαζόμεθα ὡς ἀκολούθως: ἱστάμεθα εἰς τὸ μέσον τοῦ τόξου καὶ σκοπεύομεν τὰ εἰς τὰ ἀκραῖα σημεῖα τοποθετημένα κατακορύφως ἀκόντια καὶ μεταβάλλομεν τὴν γωνίαν τῶν δύο πρισμάτων, ὥστε νὰ ἴδωμεν τὰ δύο ἀκόντια συμπίπτοντα εἰς ἕν, ὅτε κοχλιοῦντες καθιστῶμεν σταθερὰν τὴν γωνίαν τῶν πρισμάτων. Εἶτα, πρὸς εὕρεσιν νέου σημείου τῆς καμπύλης, μετακινούμεθα, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν νέαν σύμπτωσιν τῶν δύο ἀκοντίων.

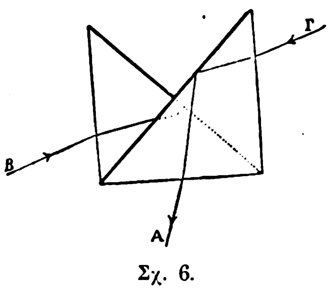

Σχ. 6.

Δ. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

χωρομετρῶ (—έω)· ἀσκῶ τὸ ἔργον τοῦ χωρομέτρου, καταμετρῶ γαίας διὰ τῶν χωρομετρικῶν ὀργάνων.

Χωρομναῖοι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Ἀσιατικὸς λαὸς τῆς Ἰρανικῆς Ἀνατολῆς, κατοικῶν πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Καρμανίας, τὸν ὁποῖον καθυπέταξεν ὁ Νῖνος, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Ἀσιατικοῦ κράτους μετὰ τῶν Καρμανίων, Δερβίκων καὶ ἄλλων λαῶν (*Διοδ. Σικελ.* Β, 2). Α. Θ. Σ.

χωρονομία (ἡ)· διανομὴ τῆς χώρας, τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν.

χωρονομικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χωρονομίαν, ὁ τῆς χωρονομίας.

Χωροπάνιον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας (Βεροίας) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 691. Κεῖται ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος, νοτίως τῆς Ναούσης, καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

χωροπτήρ, *—ῆρος* (ὁ). Ἐκλήθη οὕτω ὑπὸ τοῦ Joannis Müller τὸ σύνολον τῶν σημείων τοῦ ἐκτὸς κόσμου, ἐξ ὧν αἱ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς ὡρισμένην θέσιν εὑρισκομένους, φθάνουσαι ὀπτικαὶ ἀκτῖνες πίπτουν ἐπὶ ἀντιστοίχων θέσεων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ ἑπομένως τὰ σημεῖα ταῦτα φαίνονται ἁπλᾶ. Ἄλλως τὰ ἐκτὸς τοῦ οὕτω σχηματιζομένου κύκλου τοῦ χωροπτῆρος σημεῖα φαίνονται διπλᾶ, ὁμώνυμα ἢ χιαστὶ φερόμενα. Ἡ διπλωπία δὲν ἐμφανίζεται εἰς τὰ ὀλίγον ἀπέχοντα τοῦ σημείου τῆς προσηλώσεως ἀντικείμενα. Β. Α.

χῶρος (ὁ)· ἡ ἔκτασις ἐν ᾗ δύναταί τι νὰ κεῖται: «*ὁ χῶρος τῆς οἰκίας,* — *τῆς πλατείας*», «*ὁ καταλαμβανόμενος χῶρος ὑπὸ τοῦ κήπου*» || τὸ ἀπέραντον διάστημα.

— [*Φυσικομαθ.*] Μεταξὺ τῶν θεμελιωδῶν ἰδιοτήτων τῆς ὕλης, ἃς συναντῶμεν εἰς αὐτὸ τὸ κατώφλιον τῆς φυσικῆς, εἶναι ἡ *ἔκτασις*· τῆς ἐννοίας ταύτης τὸ περιεχόμενον ἀποτελεῖται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ χώρου. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἰδιότητες τῆς ὕλης, ὅπως π. χ. τὸ *ἀδιαχώρητον,* τὸ *πορῶδες,* τὸ *συμπιεστὸν* κλπ., ἐκφράζουν ἐννοίας, τῶν ὁποίων τὰ γνωρίσματα, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἐννοίας τοῦ χώρου. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερὸν ὅτι πᾶσαι αἱ ὁσονδήποτε πολύπλοκοι ἔννοιαι τῆς φυσικῆς, εἰκονίζουσαι ὀντότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τοῦ κράτους τῆς ὕλης (ὅπως, τοὐλάχιστον, ὀνομάζομεν τὴν θεμελιώδη καὶ ἀναποφεύκτως παρεμβαίνουσαν εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν φυσικοῦ φαινομένου ὑπόστασιν), πάντα τὰ μεγέθη αὐτῆς, ὁριζόμενα διὰ συνθέσεως τῶν ἐπὶ μέρους θεμελιωθεισῶν προγενεστέρων ἐννοιῶν της, ὅπως καὶ αἱ μεταξὺ τούτων σχέσεις, οἱ νόμοι τῆς φυσικῆς, ἀναποδράστως ἐνέχουσι τὴν θεμελιώδη ταύτην ἔννοιαν τοῦ χώρου. Ὁ χῶρος (ὅπως καὶ ὁ *χρόνος*) ἀποτελεῖ, ὡς δύναταί τις νὰ εἴπῃ τις, τὸ πλαίσιον τῆς καθόλου φυσικῆς. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ὁ μέγιστος διὰ τὴν καθόλου φυσικὴν σεισμός, ὅταν ἐπενεχθῇ καὶ ἡ παραμικροτέρα τροποποίησις ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐπὶ τοῦ χώρου (καὶ τοῦ χρόνου) ἀντιλήψεών μας. Ἀλλ' ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ χώρου ὑπῆρχεν ἐν ἡμῖν ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἡμεῖς προβάλλομεν ταύτην εἰς ὅ,τι καλοῦμεν ἔξω ἐγωικὸν κόσμον, ἤ, ἀντιστρόφως, εἶναι ὁ καλούμενος ἐξωτερικὸς κόσμος, ὅστις, ἐπιδρῶν ἐφ' ἡμῶν, μᾶς ἐδημιούργησε τὴν ἔννοιαν τοῦ χώρου; Κατὰ τὸν *Κάντιον* ἡ ἔννοια τοῦ χώρου, ὅπως καὶ ἡ τοῦ χρόνου, εἶναι ἔμφυτος ἐν ἡμῖν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε αἱ δύο αὗται ἔννοιαι ν' ἀποτελοῦσιν ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖον ἡμεῖς συνυφαίνομεν τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, οὕτως ὥστε τὸ καθαρὸν *ἐξωτερικὸν φαινόμενον* νὰ εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ φαινομένου ἐντύπωσιν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς, ἂν ἤθελεν εἶναι τοῦτο δυνατόν, ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν χώρου καὶ χρόνου. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων, ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ἰδιαίτατα ὑπὸ τοῦ Ἑρ. Πουανκαρὲ ὑποστηριχθεῖσα, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ χώρου δὲν προϋπάρχει, ἀλλὰ γεννᾶται ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ἐκ τῶν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν συναισθημάτων τῶν μυϊκῶν ἀναπαραστάσεων, δι' ὧν ἐπανορθοῦμεν τὴν ἐκ σώματος μεταβάλλοντος θέσιν ἐντύπωσιν, δι' ὧν ἀναμετροῦμεν δηλαδὴ τὰς κινήσεις, εἰς ἃς θὰ ὑπεβαλλόμεθα διὰ νὰ δεχθῶμεν ἐκ τῆς νέας θέσεως τοῦ σώματος τὴν ἣν καὶ πρότερον ἐντύπωσιν. Ἄνευ τῆς μυϊκῆς ταύτης ἀναπαραστάσεως ἡ μεταβολὴ θέσεως ἤθελε μᾶς φαίνεται ὡς ἁπλῆ ἀλλαγὴ καταστάσεως. Ἀλλ' εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ χῶρος (μετὰ τοῦ χρόνου) ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκτυλίσσονται τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Γνωρίζομεν ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ γεωμετρία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ χώρου. Εἶναι λοιπὸν ὁ *ἀφῃρημένος* αὐτὸς *χῶρος,* τὸν ὁποῖον σπουδάζουν οἱ γεωμέτραι, ἐκεῖνος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκτυλίσσονται τὰ φυσικὰ φαινόμενα;

Τὰ φυσικά, ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην δυνατὴν ἔννοιαν, φαινόμενα ἐκτυλίσσονται ἀναμφισβητήτως ἐντὸς τοῦ χώρου ἐκείνου, τοῦ ὁποίου, ὡς εἴπομεν δέχονται τὴν ἔννοιαν γεννωμένην ἐν ἡμῖν διὰ τῶν μυϊκῶν ἀναπαραστάσεων, διὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ τὸν ὁποῖον θὰ καλέσωμεν *αἰσθητὸν χῶρον.* Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη, μὴ δυναμένη ἡ νὰ δημιουργῇ εἰκόνας τῶν ἐπισυμβαινόντων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τοποθετεῖ τὰς εἰκόνας ὡρισμένης τοὐλάχιστον κατηγορίας φυσικῶν φαινομένων (βλ. **Φυσική**) ἐντὸς τοῦ *γεωμετρικοῦ χώρου.*

Τὰ φαινόμενα **ἐκτυλίσσονται, δηλαδή,** *εἰς τὸν αἰσθητὸν χῶρον, ἀλλὰ σπουδάζονται εἰς τὸν γεωμετρικόν.* Οἱ δύο οὗτοι χῶροι δὲν συμπίπτουν. Ὁ αἰσθητὸς χῶρος, ἐὰν περιορισθῶμεν εἰς μίαν μόνον αἴσθησιν (περιορίσωμεν δηλαδὴ τὰς ἐπὶ τοῦ χώρου πληροφορίας μας εἰς ἐκείνας μόνον, ἃς μᾶς παρέχει μία μόνη αἴσθησις), διακρίνεται εἰς ὀπτι-

Digitized by Google

κὸν χῶρον, καθ' ὅσον ἡ αἴσθησις, εἰς ἣν περιοριζόμεθα, εἶναι ἡ ὅρασις, εἰς *ἁπτικὸν χῶρον*, καθ' ὅσον περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἁφήν. 'Αλλ' ἐκτὸς τῶν δεδομένων τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἁφῆς, ἔχομεν τὰς αἰσθήσεις ἐκείνας, ἃς καλοῦσι συνήθως *μυϊκάς*, αἵτινες, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, συμβάλλουσιν ὅσον ἡ ὅρασις καὶ ἡ ἁφή, ἢ καὶ περισσότερον ἔτι, εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ χώρου. Αἱ μυϊκαὶ εἶναι αἱ συνοδεύουσαι πάσας τὰς κινήσεις μας, τὸ δὲ εἰς ταύτας ἀντιστοιχοῦν μέρος τῆς ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ χώρου πληροφορίας μας καλοῦμεν *κινητικὸν χῶρον*. Οἱ χῶροι οὗτοι διακρίνονται τοῦ γεωμετρικοῦ, ὡς μὴ κεκτημένοι πάσας τὰς χαρακτηριστικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας. Μεταξὺ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ γεωμετρικοῦ χώρου εἶναι αἱ ἑξῆς: 1ον) εἶναι συνεχής· 2ον) εἶναι ἀπέρατος· 3ον) ἔχει τρεῖς διαστάσεις· 4ον) εἶναι ὁμογενής, δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ γίνεται οὐδεμία διάκρισις μεταξὺ τῶν διαφόρων σημείων του· 5ον) εἶναι ἰσότροπος, δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ τῶν δι' ἑνὸς σημείου του εὐθειῶν.

Βλέπομεν ὅτι εἰς τὸν ὀπτικὸν π. χ. χῶρον μία εἰκὼν σχηματιζομένη ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἔχει μὲν τὸν χαρακτῆρα τῆς συνεχείας, ἀλλ' ἔχει δύο μόνον διαστάσεις, ὅπερ ἀντιτίθεται πρὸς τὸν γεωμετρικὸν χῶρον, ὡς ἐπίσης ὅτι εἶναι πάντοτε πεNone ρατωμένη. Πλὴν τούτων, ὁ ὀπτικὸς χῶρος δὲν εἶναι ὁμογενής· ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἂν παραβλέψωμεν τὰς εἰκόνας ἃς δύνανται ταῦτα νὰ σχηματίζουν, δὲν συμβάλλουν ὁμοιοβάθμως· τὸ κέντρον τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς διακρίνεται προφανῶς ἑνὸς σημείου τῶν ἄκρων του. Ὁμοίως ὁ ὀπτικὸς χῶρος καθὼς καὶ ὁ κινητικὸς διακρίνονται τοῦ γεωμετρικοῦ χώρου. 'Αλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι προκειμένου π. χ. περὶ τοῦ ὀπτικοῦ χώρου, χάρις εἰς τὴν προσπάθειαν προσαρμογῆς καὶ τὴν τῆς συγκλίσεως, ἣν δέον νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς δύο ὀφθαλμοὺς διὰ νὰ διακρίνωμεν ἓν ἀντικείμενον, ἀποκτῶμεν τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀποστάσεων, μᾶς παρέχεται δηλονότι ἡ δυνατότης διακρίσεως τρίτης διαστάσεως, ἤτοι: Ὑπάρχουν μυϊκαὶ αἰσθήσεις διάφοροι τῶν ὀπτικῶν, αἵτινες μᾶς ἐπιτρέπουν τὴν ἀντίληψιν τρίτης διαστάσεως. 'Αλλὰ καὶ ὁ χῶρος οὗτος, ὃν καλοῦμεν *πλήρη ὀπτικὸν χῶρον*, δὲν εἶναι χῶρος ἰσότροπος· ἡ τρίτη διάστασις δὲν μᾶς φαίνεται ἐντελῶς ἰσότιμος μὲ τὰς δύο πρώτας.

Τοιουτοτρόπως καὶ ἡ διὰ τῆς συνεργασίας πασῶν τῶν αἰσθήσεων μορφουμένη ἔννοια τοῦ χώρου δὲν συμπίπτει ἐντελῶς πρὸς τὸν γεωμετρικὸν χῶρον, ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἶναι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀνταποκρινομένη πρὸς τὸν αἰσθητὸν χῶρον εἰκὼν τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ὁποίου τὰς ἰδιότητας σπουδάζει ἡ *γεωμετρία* (βλ. λ.). Ὁ γεωμετρικὸς χῶρος διακρίνεται εἰς *εὐκλείδειον χῶρον* (καθ' ὅσον μεταξὺ τῶν ἐν ἀρχῇ ἀξιωμάτων συμπεριλαμβάνομεν τὸ περιώνυμον *εὐκλείδειον αἴτημα*) καὶ εἰς *μὴ εὐκλειδείους*. Εἰδικώτερον, εἰς μὴ εὐκλείδειος χῶρος χαρακτηρίζεται εἰς *ὑπερβολικὸν χῶρον* (ὅταν τὸ εὐκλείδειον αἴτημα ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ *αἰτήματος τοῦ Lobatchevsky*), εἰς *ἐλλειπτικὸν χῶρον* (ὅταν οὐδόλως δεχθῇ τις ὕπαρξιν παραλλήλων εὐθειῶν) κλπ. Τόσον ἕνεκα τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης διακρίσεως μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ γεωμετρικοῦ χώρου, ὅσον καὶ ἕνεκα τῆς λίαν μικρᾶς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἐξαγομένων τῶν ὑπολογισμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεωρημάτων τῶν εἰς τοὺς χώρους τούτους ἀντιστοιχουσῶν γεωμετριῶν (παρὰ τὴν μεγίστην διαφορὰν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν προτάσεών των) *δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ διὰ τῆς εἰς τὸ πείραμα προσφυγῆς ἐξακρίβωσις τῆς φύσεως τοῦ χώρου*. Ἕνεκα τούτου πᾶσαι αἱ γεωμετρίαι αὗται οὐ μόνον ἔχουσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα ὑπάρξεως ἀπὸ λογικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ δύναται ἐξ ἴσου ἑκάστη νὰ ἰσχυρίζεται δι' ἑαυτὴν ὅτι παρέχει πιστοτέραν τοῦ φυσικοῦ χώρου εἰκόνα. Μήπως ὅμως εἶναι ἄπειρον τὸ πλῆθος τῶν γεωμετριῶν, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ἰσχυρισθῶσι τοῦτο; Μήπως εἶναι δηλαδὴ ἄπειρον τὸ πλῆθος τῶν γεωμετριῶν, ἃς δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν ἀντικαθιστῶντες ὡρισμένα ἀξιώματα τῆς εὐκλειδείου γεωμετρίας, ἢ παραλείποντές τινα ἐξ αὐτῶν, ἢ καὶ εἰσάγοντες νέα τοιαῦτα; Ὁ Sophus Lie ἀπέδειξεν ὅτι, ὅταν δεχθῶμεν τὴν δυνατότητα τῆς κινήσεως, τὸ πλῆθος τῶν δυνατῶν γεωμετριῶν (τῶν δυνατῶν χώρων) εἶναι πεπερασμένον. Ὥστε μεταξὺ τῶν ἀπείρων γεωμετριῶν, ἃς κατασκευάζει ὁ Riemann καὶ ὧν μία εἶναι ἡ ἐλλειπτικὴ γεωμετρία, μόνον πεπερασμένον πλῆθος συμβιβάζεται μὲ τὴν παραδοχὴν τῆς κινήσεως τῶν στερεῶν σχημάτων.

'Απὸ τοῦ Sophus Lie ἡ σπουδὴ τῶν διαφόρων χώρων γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ *συμπλέγματος* (*ὁμάδος*) *τῶν μετασχηματισμῶν*, τῶν ὁποίων εἷς χῶρος εἶναι ἐπιδεκτικὸς καὶ οἵτινες τὸν χαρακτηρίζουν (βλ. λ. *χωρόχρονος*). Τὸ σύμπλεγμα τῶν μετασχηματισμῶν, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς ἕνα χῶρον, εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ διέπει τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τῶν ἐν αὐτῷ ἐπιτρεπομένων κινήσεων. Ἡ μελέτη τῶν διαφόρων χώρων γίνεται ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην παραδοχὴν ὁσωνδήποτε διαστάσεων, προκυπτούσης, ὡς εἰδικῆς περιπτώσεως, τῆς γεωμετρίας, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς ἕνα χῶρον τριῶν διαστάσεων.

Α. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

— *['Ιστορ. Φιλοσ.]* Ὁ *χῶρος* καὶ ὁ *χρόνος* εἶναι ἔννοιαι, περὶ τῆς σημασίας καὶ ἀρχῆς τῶν ὁποίων πολὺς λόγος ἔγινε καὶ γίνεται μεταξὺ τῶν φιλοσοφούντων. Ὁ Παρμενίδης διέβλεπεν ἐν τῷ πεπληρωμένῳ χώρῳ τὸ ὄντως ὂν καὶ ἠρνεῖτο τὴν ὕπαρξιν κενοῦ χώρου, ὡς καὶ τὸ πολλαπλοῦν καὶ τὴν κίνησιν τῶν ἐπὶ μέρους ὄντων. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ζήνων ὑπεστήριξε τὴν ἀνωτέρω γνώμην διὰ τῶν γνωστῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ. Ὁ Λεύκιππος, ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ 'Επίκουρος τοὐναντίον παρεδέχοντο τὴν ὕπαρξιν κενοῦ καὶ ἀπείρου χώρου, ἐν ᾧ κινοῦνται τὰ ἄτομα, ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν ὁποίων γεννῶνται τὰ ὄντα, ὡς ἐκ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν ἀφανίζονται. Ὁ Πλάτων δέχεται τὴν ἀνυπαρξίαν κενοῦ χώρου, ἵνα ἐξηγήσῃ τὴν ἀτέλειαν τῶν φυσικῶν ὄντων καὶ τὴν μὴ προσαρμογὴν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀληθῆ οὐσίαν, τὰς ἰδέας. Ὁ 'Αριστοτέλης ἀντιλαμβάνεται τὸν χῶρον ὡς ὅριον μεταξὺ τοῦ περιβάλλοντος καὶ περιβαλλομένου σώματος, οἱ δὲ στωϊκοὶ παραδέχονται τὴν ὕπαρξιν κενοῦ χώρου ἐκτὸς τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι χωρίζονται, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὰς περὶ ὑπάρξεως ἢ μὴ κενοῦ χώρου γνώμας.

Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου κατὰ τὸν Πλάτωνα προέκυψεν ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ γιγνομένων, διότι αἱ ἰδέαι, ἤτοι ὁ πραγματικὸς κατ' αὐτὸν κόσμος, εἶναι αἰώνιοι. Ὁ 'Αριστοτέλης παρετήρησεν ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου προέκυψεν ἐκ τῆς κινήσεως, ἥτις μᾶς δίδει τὴν ἰδέαν τοῦ πρότερον καὶ ὕστερον. Κατὰ τοὺς Locke καὶ Hume ἡ ἐν ἡμῖν διαδοχὴ τῶν παραστάσεων εἶναι ἡ βάσις τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου. Γενικῶς εἰπεῖν, χῶρος καὶ χρόνος δὲν εἶναί τι ἐκτὸς ἡμῶν, ἀλλ' ἰδέαι γεννώμεναι ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀντιλήψεως τοῦ ἔξω κόσμου. Καὶ ἡ μὲν ἔννοια τοῦ χώρου γεννᾶται ἐκ τῶν τοπικῶν σχέσεων τοῦ ἡμετέρου 'Εγὼ πρὸς τὰ ἐν τῷ ἔξω κόσμῳ ὄντα, ἡ δὲ τοῦ χρόνου ἐκ τῶν ὑφ' ἡμῶν ἀντιλαμβανομένων μεταβολῶν τῶν συμβαινουσῶν ἐν τῷ ἔξω κόσμῳ, αἵτινες μόνον ἐν χρονικῇ διαδοχῇ εἶναι ὑφ' ἡμῶν νοηταί. Χ. ΣΣ

—**χῶρος ἐπισκληρίδιος** *['Ανατομ.]*. Χῶρος μεταξὺ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τῆς σκληρᾶς μήνιγγος τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τοῦ σπονδυλικοῦ σωλῆνος, πληρούμενος ὑπὸ συνδετικοῦ ἱστοῦ, λίπους καὶ ὑπὸ φλεβωδῶν πλεγμάτων, ὧν ἡ ῥῆξις προκαλεῖ διάχυτα αἱματώματα. Ι. Π.

—**χῶρος ἐπιτυμπάνιος ἢ 'Αττικὸς** *['Ανατομ.]*. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὀπισθίου ἡμιμορίου τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου, περιέχον τὴν κεφαλὴν τῆς σφύρας καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἄκμονος μετὰ τοῦ βραχέος σκέλους αὐτοῦ καὶ ἐκβάλλον πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς τὸ μαστοειδὲς ἄντρον, οὗ παριστᾷ τὸν πρόδομον. Ι. Π.

—**χῶρος λεμφώδης περιοφθάλμιος** *['Ανατομ.]*. Χῶρος σχισμοειδὴς μεταξὺ τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς περιοφθαλμίου ἢ Τενωνείου περιτονίας, ὅστις ἐκτείνεται πρὸς τὰ πρόσω μὲν μέχρι τῆς προσφυτικῆς γραμμῆς τῶν τενόντων τῶν ὀρθῶν μυῶν, 1 ἑκ. ὄπισθεν τῆς περιφερείας τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος, πρὸς τὰ ὀπίσω δὲ συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ ὑπαραχνοειδοῦς χώρου τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου καὶ δι' αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὁμωνύμου χώρου τοῦ ἐγκεφάλου. Διὰ τοῦ χώρου τούτου γίνεται ἡ ἀποκόλλησις τοῦ βολβοῦ κατὰ τὴν ὀξόρυξιν. Ι. Π.

—**χῶρος μεσοχοριοειδὴς** *['Ανατομ.]*. Σχισμῶδες ἀραίωμα μεταξὺ τῶν δύο πετάλων τῆς χοριοειδοῦς μήνιγγος τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξαπλοῦται τὸ περιμυελικὸν ἢ χοριοειδὲς δίκτυον τῶν ἀγγείων. Ι. Π.

—**χῶρος Νυέλειος** *['Ανατομ.]*. Τὸ σύνολον τῶν μεσοκυτταρίων χώρων, τῶν ὑπολειπομένων μεταξὺ τῶν ἔξω τριχωτῶν κυττάρων καὶ τῶν Δαϊτερσείων κυττάρων τοῦ Κορτιανοῦ ὀργάνου τοῦ ἔσω ὠτός. Ι. Π.

—**χῶρος τοῦ Μπόγκρος** (Bogros) *['Ανατομ.]*. Χῶρος κείμενος ἐγγὺς τοῦ βουβωνικοῦ ἢ Πουπαρτείου συνδέσμου, γεννώμενος ἐκ τοῦ ὅτι τὸ περιτόναιον τοῦ κοιλιακοῦ τοιχώματος ἐνταῦθα ἀφίσταται τῆς ἐγκαρσίας περιτονίας. 'Εντὸς τοῦ χώρου τούτου κατασκηνοῦσι τὰ ἔξω λαγόνια ἀγγεῖα, τὸ ὀσφυοβουβωνικὸν (μηροβουβωνικὸν) νεῦρον, ὁ σπερματικὸς πόρος μετὰ τῆς σπερματικῆς ἀρτηρίας καὶ λεμφαδένες. Ι. Π.

—**χῶρος τοῦ Τράουμπε** (Traube) *['Ανατομ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ μοῖρα τοῦ θώρακος ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὸ ἀριστερὸν ὑποχόνδριον καὶ ὑποδεχομένη τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ στομάχου. 'Εμφανίζει σχῆμα μηνοειδές, οὗ τὸ μὲν εὐθύγραμμον μέρος φέρεται κατὰ μῆκος τοῦ ἀριστεροῦ πλευρικοῦ τόξου, τὸ δ' ὑπόκυρτον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν ἀριστερὸν θόλον τοῦ διαφράγματος. Ι. Π.

χωροστάθμη (ἡ)· βλ. λ. *στάθμη*.

χωροστάθμησις, —*εως* (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ δι' εἰδικῶν μεθόδων καὶ ὀργάνων εὕρεσις τῶν ὑψομέτρων σημείων τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἢ τοῦ χώρου.

Ὡς ἐπιφάνεια συγκρίσεως λαμβάνεται τὸ *γεωειδὲς* (βλ. λ.) μὲ ὑψόμετρον μηδέν. Τὰ ὑψόμετρα τὰ ἀναφερόμενα πρὸς τὸ γεωειδὲς καλοῦνται *ἀπόλυτα* καὶ διακρίνονται εἰς *θετικὰ* καὶ *ἀρνητικά*. 'Εν τῇ γεωδαισίᾳ προσδιορίζομεν συνήθως τὰ *σχετικὰ* ὑψόμετρα, χωροσταθμοῦντες ἀπὸ σταθερῶν χωροσταθμικῶν ἀφετηριῶν (ρεπὲρ) γνωστῶν ὑψομέτρων.

Διακρίνομεν τρεῖς μεθόδους χωροσταθμήσεως: α) τὴν *γεωμετρικὴν* ὑψομετρίαν ἢ *κυρίως χωροστάθμησιν*, β) τὴν *τριγωνομετρικὴν* ὑψομετρίαν, καὶ γ) τὴν *βαρομετρικὴν* ὑψομετρίαν. Διὰ τῶν δύο πρώτων μεθόδων προσδιορίζομεν ὑψομετρικὰς διαφοράς, ἐνῷ διὰ τῆς τρίτης ἀπ' εὐθείας τὰ ὑψόμετρα τῶν σημείων.

Γεωμετρικὴ ὑψομετρία. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης προσδιορίζομεν τὰς ὑψομετρικὰς διαφορὰς τῶν σημείων διὰ τοῦ χωροβάτου, ἄγοντες ὁριζοντίας σκοπεύσεις. Τὰ σφάλματα τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς κυρτότητος τῶν χωροσταθμικῶν ἐπιφανειῶν λόγῳ τῶν ὁριζοντίων σκοπεύσεων, ἐξουδετεροῦνται διὰ τῆς εἰς ἴσας ἀποστάσεις ἀπὸ τῶν σκοπευομένων σημείων τοποθετήσεως τῶν ὀργάνων. Τὸ μέγιστον ἐπιτρεπόμενον μῆκος σκοπεύσεων εἶναι 70 μ. 'Εὰν ἡ ἀπόστασις τῶν σημείων εἶναι μεγαλυτέρα τῶν 140 μ., ἐγκαθιστῶμεν χωροσταθμικὴν ὅδευσιν, ἐκτελοῦντες διαδοχικὰς ὑψομετρήσεις μεταξὺ σημείων ἀπεχόντων περὶ τὰ 140 μ. Εὑρίσκομεν δὲ τὴν ὑψομετρικὴν διαφορὰν τῶν ἀκραίων σημείων ὡς τὸ ἄθροισμα τῶν ὑψομετρικῶν διαφορῶν τῶν διαδοχικῶς ἐκλεγομένων σημείων. 'Εὰν τὸ μῆκος τῆς ὁδεύσεως εἶναι μεγαλύτερον τῶν 1.000 μ., τότε ἐκτελοῦμεν χωροσταθμικὴν ὅδευσιν μετ' ἐνδιαμέσων σημείων. Τὰ ἐνδιάμεσα σημεῖα, ἢ κυρίως χωροσταθμικαὶ ἀφετηρίαι (ρεπέρ), εἶναι σημεῖα μὲ ἐπακριβῶς προσδιωρισμένον ὑψόμετρον καὶ χρησιμεύουν διὰ τὸν εὐχερῆ ἔλεγχον τῆς χωροσταθμήσεως καὶ διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ βαθμοῦ ἀκριβείας ταύτης. 'Εκτὸς τῆς ὡς ἄνω ἁπλῆς χωροσταθμικῆς ὁδεύσεως ἐκτελοῦμεν συνήθως κλειστὴν ὅδευσιν, ὅτε τὸ ἄθροισμα τῶν μερικῶν ὑψομετρικῶν διαφορῶν δέον νὰ εἶναι ἴσον πρὸς μηδέν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν συμβαίνει ἐν τῇ πράξει, ἔνθα συνήθως ἔχομεν $\Sigma\Delta H + \Omega = 0$.

Τὸ ἐπιτρεπόμενον μέσον χιλιομετρικὸν σφάλμα ἁπλῆς χωροσταθμικῆς ὁδεύσεως ἰσοῦται πρὸς ± 1 ἑκ. 'Εκτὸς τῆς ἁπλῆς καὶ κλειστῆς χωροσταθμικῆς ὁδεύσεως ἔχομεν καὶ τὴν ἐξηρτημένην τοιαύτην ἀπὸ ρεπέρ. 'Εὰν πολλαὶ ὁδεύσεις ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ρεπέρ, τότε τοῦτο ἀποτελεῖ χωροσταθμικὸν κόμβον.

Χωροσταθμικὸν δίκτυον. Διὰ τὴν χωροστάθμησιν ἐκτεταμένων ἐπιφανειῶν ἐγκαθιστῶμεν δίκτυον σημείων, *χωροσταθμικὸν δίκτυον*, ὧν καθορίζομεν ἐπακριβῶς τὸ ὑψόμετρον καὶ ἀφ' ὧν ἐξαρτῶμεν δευτερευούσας χωροσταθμικὰς ἐργασίας. Ἡ διόρθωσις τοῦ δικτύου γίνεται διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἐλαχίστων τετραγώνων.

Τριγωνομετρικὴ ὑψομετρία. Αὕτη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γεωμετρικήν, χρησιμοποιεῖ κεκλιμένας σκοπεύσεις. Τυγχάνει μεγάλης ἐφαρμογῆς εἰς λίαν ἀπότομα ἐδάφη, ἔνθα ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὁριζοντίων σκοπεύσεων ἀποβαίνει ἀδύνατος καὶ εἶναι μικροτέρας ἀκριβείας τῆς τῆς γεωμετρικῆς. Ὁ γενικὸς τύπος ὁ δίδων τὸ ὑψόμετρον H_B τοῦ σκοπευομένου σημείου, συναρτήσει τοῦ ὑψομέτρου H_A τοῦ σημείου, ἀφ' οὗ γίνεται ἡ σκόπευσις, εἶναι:

$$H_B = H_A + (I - S) + E\varepsilon\varphi\alpha + (C_1 - C_2)$$

Ἔνθα:

E = Ἡ ὁριζοντία ἀπόστασις τῶν 2 σημείων A καὶ B, φθάνουσα μέχρι 4.000 μ.

I = Τὸ ὕψος τοῦ ὀργάνου.

S = Ἡ ἐπὶ τοῦ πήχεως ἀνάγνωσις.

α = Ἡ κατακόρυφος γωνία, μετρουμένη διὰ θεοδολίχου.

C_1 = Σφάλμα λόγῳ τῆς κυρτότητος τῶν χωροσταθμικῶν ἐπιφανειῶν, ἰσούμενον πρός:

$$C_1 = \frac{E^2}{2R}, \text{ ἔνθα } R = 6.370 \text{ χλμ.}$$

Καὶ C_2 = Σφάλμα λόγῳ ἀνυψώσεως τοῦ σκοπευομένου σημείου ἕνεκα τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαθλάσεως, ἰσούμενον πρός:

$$C_2 = K\frac{E^2}{2R}, \text{ ἔνθα } K \text{ συντελεστὴς διαθλάσεως}$$

μεταβλητὸς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ λαμβανόμενος ἴσος πρὸς 0,13.

Διὰ σκοπεύσεις μικροτέρας τῶν 350 μ. ὁ ὅρος $(C_1 - C_2)$ εἶναι ἐλάχιστος καὶ ὡς τοιοῦτος παραλείπεται.

Τὸ ἐπιτρεπόμενον σφάλμα τριγωνομετρικῆς χωροσταθμήσεως διὰ σκοπεύσεις μέχρι μήκους 350 μ. εἶναι ± 1 ἑκ., ἐξικνούμενον μέχρι ± 10 ἑκ. διὰ τὰς ὁριακὰς σκοπεύσεις μήκους 4.000 μ.

Βαρομετρικὴ ὑψομετρία. Χονδροειδὴς μέθοδος εὑρέσεως ἀπ' εὐθείας τῶν ὑψομέτρων τῶν σημείων τῇ βοηθείᾳ ὀργάνων, βαρομέτρων καλουμένων, μὲ προσέγγισιν ± 1.00 μ. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ

Digitized by Google

ὁδοποιΐᾳ κατὰ τὰς ἀναγνωρίσεις τῶν ὁδῶν πρὸς εὕρεσιν τῆς κατὰ προσέγγισιν μέσης κλίσεως τοῦ ἐδάφους.
Δ. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

χωροσταθμητὴς (ὁ)· ὁ ἔμπειρος τῆς χωροσταθμήσεως, ὁ μετρῶν δι' εἰδικῶν ὀργάνων τὸ ὕψος διαφόρων σημείων τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

χωροσταθμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν χωροστάθμησιν.

— **χωροσταθμικὴ** ***ἐπιφάνεια σημείου.*** Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπιφάνεια ἡ ὁμόκεντρος καὶ ὁμοίως κειμένη πρὸς τὸ γεωειδές, διερχομένη δὲ διὰ τοῦ ὑπ' ὄψιν σημείου.
Δ. Π. Μ.

χωροσταθμῶ (*—έω*)· ἐνεργῶ χωροστάθμησιν.

χωρότυπος (ὁ) (Chorotypus */Ζωολ./*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πηδητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*, περιλαμβάνον ἰδιορρύθμους μικροσώμους ἀκρίδας τῶν Ἰνδιῶν, ἐχούσας θώρακα ἀνορθούμενον ὑπὸ φυλλοειδοῦς μεμβρανώδους ἀποφύσεως. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *χωρότυπος ὁ βεγγαλικὸς* (Chorotypus Bengalensis), ὅστις φέρει πάντα τὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα ὑπέρυθρον. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ πέριξ τῆς Βεγγάλης.
Δ. Ν. Π.

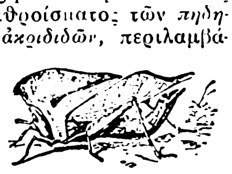

Χωρότυπος ὁ βεγγαλικός.

Χωρούδα */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 281. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χωροφυλακὴ (ἡ). Στρατιωτικῶς ὠργανωμένον σῶμα, ἔχον προορισμὸν τὴν τήρησιν τῆς δημοσίου ἀσφαλείας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ, καὶ γενικῶς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κύρους τῶν νόμων, τὴν ἔννομον τάξιν, καθ' ὅλον τὸ κράτος. Ἡ χωροφυλακὴ εἶναι σῶμα στρατιωτικόν, τυγχάνον στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως, ὑπαγόμενον δ' ὑπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους καὶ ὑπὸ τοὺς κανόνας τῆς γενικῆς τάξεως, τῆς πειθαρχίας, τῆς στολῆς, τῆς συμπεριφορᾶς κτλ., ὑφ' οὓς ὑπάγονται τὰ διάφορα σώματα τοῦ στρατοῦ. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης τυχὸν παρεξηγήσεως ἢ παρερμηνείας τοῦ ζητήματος τούτου ἀναγράφονται ῥηταὶ διατάξεις περὶ τῆς χωροφυλακῆς ἐν τῷ κανονισμῷ πόλεων. Φυσικὴ συνέπεια τῆς τοιαύτης ὑπαγωγῆς τῆς χωροφυλακῆς εἶναι τὸ ὅτι, εἰς ἃς πόλεις ἢ χωρία δὲν ἑδρεύει ὅπλον τι τοῦ στρατοῦ (πεζικόν, κτλ.), φρουραρχιακὰ καθήκοντα ἐκτελεῖ ἡ χωροφυλακή.

Ἐν ἐκστρατείᾳ, τμήματα τῆς χωροφυλακῆς, καλούμενα *στρατονομικὰ ἀποσπάσματα* καὶ ἔχοντα ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἀξιωματικὸν τῆς χωροφυλακῆς, καλούμενον *στρατονόμον*, προσκολλῶνται παρὰ ταῖς διαφόροις μεγάλαις μονάσι τοῦ ἐμπολέμου στρατοῦ, ἔχουσι δ' ἀποστολὴν τὸ νὰ ἐκτελῶσι: 1) Τὴν ἀστυνομίαν τῶν στρατευμάτων (τήρησιν τῆς τάξεως), δι' ὃ, συμφώνως τῷ κανονισμῷ ἐκστρατείας, «οἱ στρατιωτικοὶ τῆς χωροφυλακῆς πρέπει εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ θεωρῶνται ὑπὸ τῶν παντὸς βαθμοῦ στρατιωτικῶν ὡς ἔνοπλοι σκοποὶ καὶ νὰ εἶναι σεβαστοὶ ὡς τοιοῦτοι». 2) Τὴν δικαστικὴν ἀστυνομίαν (διαπίστωσιν ἐγκλημάτων, σύλληψιν τῶν ἐνόχων, κτλ.). 3) Τὴν ἐπιτήρησιν τῶν πάσης φύσεως μὴ στρατιωτικῶν προσώπων, τῶν παρακολουθούντων τὸ στράτευμα (ἐργολάβων, καπήλων, μικρεμπόρων, κτλ.), καθ' ὧν δύνανται νὰ ἐνεργῶσι διὰ τῶν «ἀστυνομικῶν στρατιωτικῶν δικαστηρίων» (εἶδος πταισματοδικείων). 4) Τὴν ἐπιτήρησιν καὶ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κύρους τῶν νόμων ἐπὶ τῶν πολιτῶν τοῦ καταληφθέντος ἐχθρικοῦ ἐδάφους. 5) Τὴν ῥητὴν ἀπαγόρευσιν πάσης προσπαθείας πρὸς κατασκοπείαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ (σύλληψιν τῶν ὑπόπτων, κατάσχεσιν τῶν ὑπόπτων ἐφημερίδων, ἐντύπων, κτλ).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπηρεσιῶν, πᾶσα ἄλλη ἀνατιθεμένη, εἴτε ἐν εἰρήνῃ εἴτε ἐν πολέμῳ, εἰς τὴν χωροφυλακὴν θεωρητέα ὡς ἐξερχομένη τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς.

Ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὴν μακροχρόνιον ἐποχὴν καθ' ἣν ἴσχυε τὸ σύστημα τῆς *δημοτικῆς ἀστυνομίας* (1833—1891), καθὼς καὶ τὸ τῆς *διοικητικῆς ἀστυνομίας* Ἀθηνῶν—Πειραιῶς (1849—1894), ἡ χωροφυλακὴ ἀπησχολεῖτο μόνον εἰς τὰ εἰδικὰ αὐτῆς καθήκοντα (δημόσιον ἀσφάλειαν, καταδίωξιν λῃστείας κ.λ.π.). Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1894, ὁπότε ἐφηρμόσθη τὸ σύστημα τῆς *στρατιωτικῆς ἀστυνομίας*, ἡ χωροφυλακὴ ἤρχισεν ἐκτελοῦσα καὶ ἀστυνομικὴν ὑπηρεσίαν, ἐν ἀρχῇ μὲν μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν λοιπῶν ὅπλων τοῦ στρατοῦ (1894—1906), κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1906—1920 ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῆς χωροφυλακῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς χωροφυλακῆς εἰς ἁπάσας τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἐξαιρέσει τῶν πόλεων Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν, Κερκύρας, εἰς ἃς ἡ ἀστυνομικὴ ὑπηρεσία ἐκτελεῖται ὑπὸ τοῦ ἀρτισυστάτου σώματος (ἀπὸ τοῦ 1920) τῆς *ἀστυνομίας πόλεων*, χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ ἐκτελοῦσα ἡ χωροφυλακὴ καὶ εἰς τὰς πόλεις ταύτας ἀστυνομικὴν ὑπηρεσίαν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς *εἰδικῆς ἀσφαλείας* καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ καθεστῶτος.
Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— */Δημ. Λογ.—Φορολ. Νομ./* Ὁ λογιστικὸς νόμος, ἵνα διευκολύνῃ τὴν ταχεῖαν πληρωμὴν δαπανῶν τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ καὶ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, ἐν αἷς καὶ τῆς χωροφυλακῆς, ἐκανόνισεν «ὡρισμένον» χρηματικὸν ποσόν, χορηγούμενον δι' ὡρισμένας ἀνάγκας τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον λαμβάνουσιν οἱ οἰκεῖοι διαχειρισταὶ παρὰ τῶν ἁρμοδίων ταμείων διὰ χρηματικοῦ ἐντάλματος. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι σταθερὸν καὶ ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην «παγίαν» προκαταβολήν, ἥτις διὰ τὴν χωροφυλακὴν εἶχε καθορισθῆ, διὰ τοῦ νόμου 2360 τῆς 30 Ἰουνίου 1920, εἰς 9.000.000 δραχμῶν. Περὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῆς καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ λογιστικοῦ τῆς χωροφυλακῆς ἰσχύουσιν εἰδικοὶ κανονισμοί. Εἰς τὰ ὄργανα τῆς χωροφυλακῆς καὶ τῆς ἀστυνομίας ἀνατίθεται ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἐντάλματος προσωπικῆς κρατήσεως τῶν ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου, κατὰ τὸ ἄρθρον 60 νόμου 4845 περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ὁποίου παρ' ἑκάστῳ ταμείῳ ἀποσπᾶται, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ενταλμάτων προσωπικῆς κρατήσεως, ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ ὁ ἀναγκαῖος ἀριθμὸς χωροφυλάκων ἢ ἀστυφυλάκων. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην χορηγεῖται εἰς τοὺς ὁπλίτας τῆς χωροφυλακῆς ἰδιαιτέρα ἀμοιβή. [Πρβλ. *Μ. Οἰκονομίδου*, Ἑρμην. νόμ. εἰσπράξεως, ἔκδ. γ', σελ. 309.]
Γ. Ν. Κ.

χωροφύλαξ, *—ακος* (ὁ)· ὁ φύλαξ τῆς χώρας, ὁπλίτης τῆς χωροφυλακῆς, κοιν. *χωροφύλακας*.

χωρόχρονος (ὁ) ἢ ***χρονόχωρος*** */Μαθ./*. Σύμπλεγμα τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τοῦ ὁποίου οἱ μετασχηματισμοὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος τοῦ *Ἀϊνστάϊν*.

Διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τις τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐννοίας ταύτης διευκολύνει τὴν κατανόησιν τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, πρέπει νὰ ἀναπτυχθοῦν σκέψεις τινὲς περὶ τῆς συνήθους (τῆς κλασσικῆς) μηχανικῆς, καὶ περὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, ὡς αὗται παρουσιάζονται, ἀνεξαρτήτως τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος.

1. Εἰς ὅλα τὰ προβλήματα τῆς μηχανικῆς, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὰς κινήσεις σωμάτων εὑρισκομένων ἐπὶ τῆς γῆς, αἱ θέσεις τούτων προσδιορίζονται σχετικῶς πρὸς στερεόν τι σῶμα, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀκίνητον. Ἐὰν π. χ. θέλωμεν νὰ μελετήσωμεν τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων ἢ τῆς βολῆς τῶν τηλεβόλων, θεωροῦμεν αὐτὴν τὴν γῆν ὡς ἀκίνητον· ἐὰν πάλιν πρόκειται περὶ τῆς λειτουργίας κινητῆρος ἀτμοπλοίου, θεωρεῖται τὸ πλοῖον ἀκίνητον, καὶ ἂν ἀκόμη εὑρίσκεται ἐν πλῷ. Πρὸς τούτοις, χρειαζόμεθα διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τὴν πρόσληψιν ἑνὸς χρονομέτρου· χρονόμετρον δὲ ὀνομάζομεν πᾶν σημεῖον κινούμενον ἐπὶ κλίμακος, τοῦ ὁποίου τὴν κίνησιν (διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον) θεωροῦμεν ὁμαλήν. Ἡ παραβολὴ τῆς κινήσεως ἑνὸς τῶν μελετωμένων σωμάτων μὲ τὴν κίνησιν τοῦ χρονομέτρου γίνεται διὰ τῆς πράξεως τοῦ συγχρονισμοῦ, δηλ. παρατηροῦμεν τὸ σημεῖον τῆς κλίμακος, μέχρι τοῦ ὁποίου ἔφθασεν ὁ δείκτης τοῦ χρονομέτρου εἰς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται τὸ κινούμενον σῶμα εἴς τινα θέσιν γνωστήν.

2. Αἱ κοιναὶ αὗται ἔννοιαι ἐπεξετάθησαν ὑπὸ τοῦ *Νεύτωνος* εἰς τὴν μελέτην τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἡ ἐπέκτασις αὕτη τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιγείου μηχανικῆς εἰς συστήματα μὲ τόσον μεγάλας διαστάσεις δὲν εἶναι αὐτονόητος. Προϋποθέτει τὴν ἐπινόησιν τοῦ *στερεώματος*, δηλ. ἑνὸς στερεοῦ σώματος πληροῦντος τὸν χῶρον καὶ ἐπιτρέποντος τὸν προσδιορισμὸν τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκονται ἑκάστοτε τὰ διάφορα μέρη τῆς ὕλης. Οὐδεὶς ὅμως, ἐκτὸς ἴσως αὐτοῦ τοῦ Νεύτωνος, παρετήρησεν ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ στερεώματος εἶναι ἀρκετὰ αὐθαίρετος, μολονότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Πυθαγορείων ἦτο συνήθης εἰς ὅλους ὅσοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν οὐρανίων φαινομένων.

Ὅταν ὁ Νεύτων ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς ἕλξεως, οἵτινες φέρουν τὸ ὄνομά του, ἐπιστοποιήθη ὅτι οὗτοι ἀληθεύουν μόνον ὅταν, ἐκτὸς τῆς ἐννοίας ἑνὸς ἀκινήτου στερεώματος, εἰσαχθῇ καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἀπολύτου μετρήσεως τοῦ χρόνου· ἔλαβεν ὡς ἐκ τούτου καὶ ἀντικειμενικὴν σημασίαν ἡ ἔννοια ἑνὸς *ἀκριβοῦς* χρονομέτρου, δηλαδὴ χρονομέτρου τοιούτου, ὥστε αἱ κινήσεις τῶν πλανητῶν, ὅσαι καταμετροῦνται μὲ αὐτό, νὰ συμφωνοῦν μὲ τὰς κινήσεις, αἵτινες ἐξάγονται ἐκ τῶν τύπων τῆς οὐρανίου μηχανικῆς.

Ἡ περιστροφικὴ κίνησις τῆς γῆς ἔχει, μὲ μεγάλην προσέγγισιν, σταθερὰν ταχύτητα καί, διὰ πολλοὺς πρακτικοὺς σκοπούς, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ γῆ, στρεφομένη περὶ τὸν ἄξονά της, ὡς ἀκριβὲς χρονόμετρον. Ἐν τούτοις ἀνωμαλίαι τινὲς παρατηρούμεναι εἰς τὴν κίνησιν τῆς σελήνης ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ χρονόμετρον τοῦτο διαφέρει κατά τι τοῦ ἀπολύτου χρονομέτρου, τὸ ὁποῖον πρέπει πάντοτε, καθὼς εἴπομεν ἤδη, νὰ σημειοῖ τὸν χρόνον, ὅστις εἰσέρχεται εἰς τὰς ἐξισώσεις τῆς μηχανικῆς.

3. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀρχῶν τῆς μηχανικῆς τοῦ Νεύτωνος ἡ ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις εὐθυγράμμων ὁμαλῶν κινήσεων, δηλ. κινήσεων, τῶν ὁποίων ἡ ταχύτης εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή. Τοιούτου εἴδους κίνησιν ὑποτίθεται ὅτι ἔχουν τὰ φωτεινὰ σημεῖα κατὰ τὴν διάδοσιν τοῦ φωτὸς εἰς τὸν ἀπέραντον χῶρον, ἐφ' ὅσον εἶναι οὗτος κενός. Συμφωνεῖ δὲ τοῦτο ὄχι μόνον μὲ τὰ συμπεράσματα τῶν παλαιοτέρων θεωριῶν περὶ διαδόσεως τοῦ φωτός, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μᾶλλον προηγμένας νεωτέρας θεωρίας τῆς ὀπτικῆς, π. χ. μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ *Μάξγουελ*.

Ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ φωτὸς ἔχει θεμελιώδη σημασίαν διὰ τὴν ἀναδίφησιν τοῦ κόσμου, διότι αἱ κυμάνσεις τοῦ φωτὸς πληροῦν τὸ κενὸν μεταξὺ τῶν ἀστέρων καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐντοπίσωμεν τὰ διάφορα ἄστρα καὶ νὰ προσδιορίσωμεν τὰς κινήσεις αὐτῶν.

Ἡ εὐθύγραμμος καὶ ὁμαλὴ διάδοσις τοῦ φωτὸς μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα καθ' ὅλας τὰς κατευθύνσεις τοῦ χώρου, ἐφ' ὅσον οὗτος εἶναι κενός, ἔχει συνεπείας πολὺ σπουδαιοτέρας τῶν ἤδη ἀναφερομένων. Μᾶς δίδει δηλ. τὰ μέσα νὰ ἐπινοήσωμεν συστήματα φωτεινῶν σημάτων, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ κατατοπίσωμεν εἰς τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον οἱονδήποτε γεγονὸς συμβαῖνον εἰς τόπον τινά, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ τόπος οὗτος δὲν εἶναι προσιτὸς εἰς τοὺς στερεοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους μεταχειριζόμεθα ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς μέτρησιν τῶν ἀποστάσεων, ἢ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταφέρωμεν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τὰ συνήθη χρονόμετρα. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ τούτου, πρέπει πρῶτον νὰ κατασκευάσωμεν χρονόμετρον, τὸ ὁποῖον νὰ λειτουργῇ ἀποκλειστικῶς μὲ φωτεινὰ σήματα, τὰ ὁποῖα παραλαμβάνονται εἴς τι ἀκίνητον σημεῖον A τοῦ χώρου. Πρὸς τοῦτο, θεωροῦμεν ἕτερον τυχαῖον σημεῖον τοῦ ἀκινήτου στερεώματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν B_0, καὶ στέλλομεν ἓν πρῶτον φωτεινὸν σῆμα σ_1 ἀπὸ τὸ σημεῖον A. Τὴν στιγμὴν τῆς παραλαβῆς τοῦ σήματος τούτου εἰς τὸ σημεῖον B_0 ἀποστέλλομεν ἓν σῆμα τ_1 ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον. Τὴν στιγμὴν τῆς παραλαβῆς τοῦ σήματος τ_1 ἀπὸ τὸ A, ἀποστέλλομεν ἐκ τοῦ σημείου τούτου δεύτερον σῆμα σ_2, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖται ὑπὸ σημάτων τ_2, σ_3, τ_3......, ἀποστελλομένων ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τὰ σημεῖα A καὶ B_0. Παραλαμβάνονται τοιουτοτρόπως ἐκ διαλειμμάτων ἄπειρα σήματα φωτεινὰ εἰς τὸ σημεῖον A, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν τὸν προσδιορισμὸν τοῦ παρερχομένου χρόνου κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον δύναταί τις ἐπὶ θαλάσσης νὰ μετρήσῃ χρονικόν τι διάστημα διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ἐκλείψεων γνωστοῦ φάρου. Ἡ ἀκρίβεια τοῦ οὕτω κατασκευασθέντος χρονομέτρου ἐπαυξάνεται κατὰ βούλησιν διὰ τῆς προσθέσεως νέων δεικτῶν εἰς τὸ κατασκευασθὲν ὄργανον. Π. χ. προσλαμβάνομεν νέον σημεῖον B_1 τοιουτοτρόπως, ὥστε, ἐὰν ἐπινοήσωμεν σύστημα φωτεινῶν σημάτων μεταξὺ τῶν A καὶ B_1 ἀνάλογον πρὸς τὸ προηγούμενον, νὰ ἀποστέλλωνται δέκα σήματα μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων σημείων κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὴν ἀποστολὴν δύο διαδοχικῶν σημάτων τοῦ πρώτου συστήματος. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται ἁπλῶς ἡ ἀπόστασις AB_1 νὰ εἶναι ἴση πρὸς τὸ δέκατον τῆς ἀποστάσεως AB_0· ἡ καταμέτρησις ὅμως τῆς ἀποστάσεως ταύτης εἶναι περιττή· δυνάμεθα ἀπεναντίας νὰ προσδιορίσωμεν σημεῖα B_1 τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἀπόστασιν ταύτην ἀπὸ τὸ A ἁπλῶς διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν φωτεινῶν σημάτων.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατασκευῆς τοῦ χρονομέτρου τούτου εἶναι εὔκολον πλέον νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀπόστασιν δύο τυχαίων σημείων Γ καὶ Δ τοῦ χώρου διὰ τῆς ἁπλῆς παρατηρήσεως φωτεινῶν σημάτων. Ἐὰν λάβωμεν μονάδα τῆς ἀποστάσεως τοιαύτην, ὥστε ἡ ταχύτης τῆς διαδόσεως τοῦ φωτὸς νὰ εἶναι ἴση πρὸς 1, καὶ ὀνομάσωμεν t_1, t_2 καὶ t_3 τὰ χρονικὰ διαστήματα, κατὰ τὰ ὁποῖα φωτεινόν τι σῆμα διανύει τὰς διαδρομὰς ΑΓΑ, ΑΓΔΑ καὶ ΑΔΑ, ἡ ἀπόστασις ΓΔ θὰ εἶναι ἴση πρὸς $\frac{2t_2-t_1-t_3}{2}$. Ἡ γνῶσις τῆς ἑκάστοτε ἀποστάσεως τῶν σημείων τοῦ χώρου ἀρκεῖ, προφανῶς, διὰ τὴν τελείαν περιγραφὴ αὐτοῦ. Δυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ ἐγκαταστήσωμεν εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ χώρου χρονόμετρα καὶ νὰ τὰ συγχρονίσωμεν τοιουτοτρόπως, ὥστε φωτεινόν τι σῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸ σημεῖον Γ κατὰ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ χρονόμετρον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐπὶ τόπου ἐν Γ δηλ. δεικνύει τὴν ὥραν t, νὰ παραλαμβάνηται εἰς ἓν ἄλλο σημεῖον Δ κατὰ τὴν ὥραν (t+s), τὴν ὁποίαν δεικνύει τὸ ἐν Δ ἐγκατεστημένον χρονόμετρον, ὅταν ἡ ἀπόστασις ΓΔ εἶναι ἴση πρὸς s.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω, βλέπομεν ὅτι εἰς χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον ἡ διάδοσις τοῦ φωτὸς εἶναι

Digitized by Google

κανονική, δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ὅλας τὰς μετρήσεις τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ ἐξέλεγξις τῶν νόμων τῆς μηχανικῆς χωρὶς νὰ μεταχειρισθῶμεν ἄλλο μέσον παρὰ μόνον τὸ φῶς.

4. Εἰς χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἰσχύει ἡ κανονικὴ διάδοσις τοῦ φωτὸς καί, συγχρόνως, ἡ μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνος, ἔχει ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν ὄχι μόνον ἡ ἔννοια τῆς εὐθυγράμμου ὁμαλῆς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀπολύτου ταχύτητος. Δυνάμεθα δηλ. διὰ πειραμάτων μὲ σήματα φωτεινὰ νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀπόλυτον ταχύτητα ἑνὸς στερεοῦ σώματος. Θεωροῦμεν π. χ. στερεὸν πλαίσιον τετράγωνον, τοῦ ὁποίου αἱ πλευραὶ ἔχουν μήκη α καὶ β καὶ τὸ ὁποῖον κινεῖται ἐντὸς τοῦ χώρου μὲ ταχύτητα v, ἔχουσαν τὴν κατεύθυνσιν τοῦ βέλους τὸ ὁποῖον σημειοῦται ἐν τῷ παραπλεύρως σχήματι. Φωτεινόν τι σῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸ κέντρον Κ τοῦ πλαισίου καὶ ἀντανακλᾶται ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ΑΒ, ἐπανέρχεται εἰς τὸ Κ μετὰ παρέλευσιν χρόνου, τὸν ὁποῖον καλοῦμεν T_1. Ὑπολογίζομεν δὲ εὐκόλως τὸ T_1, ἐὰν λάβωμεν πάλιν τὴν ταχύτητα τοῦ φωτὸς ὡς μονάδα ταχύτητος καὶ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ σχετικὴ ταχύτης τοῦ φωτεινοῦ σήματος πρὸς τὸ κινούμενον πλαίσιον εἶναι ἴση μὲν πρὸς (1—v) κατὰ τὴν διαδρομὴν ΚΕ, ἴση δὲ πρὸς (1+v) κατὰ τὴν διαδρομὴν ΕΚ. Εὑρίσκομεν τοιουτοτρόπως

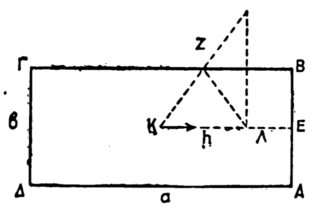

$$T_1 = \frac{\alpha}{2}\left(\frac{1}{1-v} + \frac{1}{1+v}\right) = \frac{\alpha}{1-v^2} \tag{1}$$

Δευτέρα ἀκτὶς φωτὸς ΚΖ ἀντανακλᾶται πρὸς τὴν πλευρὰν ΒΓ, ἐὰν δὲ ἔχῃ ἡ ἀκτὶς αὕτη κατάλληλον κλίσιν, φωτεινὸν σῆμα, διανύον τὴν ΚΖΛ, θὰ φθάσῃ, μετὰ παρέλευσιν χρόνου, τοῦ ὁποίου τὸ διάστημα καλοῦμεν T_2 εἰς τὸ σημεῖον Λ, καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν τὸ κέντρον Κ τοῦ πλαισίου ἐν τῇ κινήσει αὐτοῦ θὰ ἐγγίσῃ τὸ Λ. Ἐὰν ὀνομάσωμεν h τὴν ἀπόστασιν ΚΛ, πρέπει, διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, νὰ ἐπαληθεύουν αἱ δύο ἐξισώσεις

$$h = T_2 v, \quad T_2 = \sqrt{h^2+\beta^2}$$

ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα

$$T_2 = \frac{\beta}{\sqrt{1-v^2}} \tag{2}$$

Αἱ ἐξισώσεις (1) καὶ (2) δίδουν τὴν σχέσιν

$$\frac{T_1}{T_2} = \frac{\alpha}{\beta\sqrt{1-v^2}}$$

Ἐὰν ἐπαναλάβωμεν τὰ πειράματα ταῦτα, μετὰ στροφὴν τοῦ πλαισίου κατὰ 90°, θὰ εὕρωμεν νέας τιμὰς T'_1 καὶ T'_2, διὰ τὰ χρονικὰ διαστήματα τὰ ὁποῖα χρειάζονται εἰς φωτεινὰ σήματα ἀντανακλώμενα πρὸς τὰς πλευρὰς ΑΒ καὶ ΒΓ. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς συλλογισμὸν θὰ εὕρωμεν:

$$\frac{T'_1}{T'_2} = \frac{\alpha}{\beta}\sqrt{1-v^2}$$

ἐξ ὧν συνάγεται καὶ ἡ σχέσις:

$$\frac{T'_1}{T'_2} = \frac{T_1}{T_2}(1-v^2) \tag{3}$$

ἐκ τῆς ὁποίας ἕπεται ὅτι τὰ ἀνωτέρω ὀπτικὰ πειράματα εἶναι κατάλληλα διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀπολύτου ταχύτητος v τοῦ πλαισίου ΑΒΓΔ σχετικῶς πρὸς τὸν ἀκίνητον χῶρον.

5. Κατὰ τὸ τελευταῖον συμπέρασμα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ εὕρωμεν, μὲ τὴν βοήθειαν ὀπτικῶν μόνον πειραμάτων, τὴν ἀπόλυτον ταχύτητα τῆς γῆς ὡς πρὸς τὸν αἰθέρα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι διὰ τὴν γῆν ἔχομεν $v=1:10^4$, ἀλλ' αἱ μέθοδοι τῆς ὀπτικῆς εἶναι τόσον ἀκριβεῖς, ὥστε νὰ εἶναι αἰσθητὴ ἡ ἐλαχίστη αὕτη ταχύτης. Τὰ πειράματα λοιπὸν τὰ ὁποῖα ἔκαμον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οἱ *Michelson* καὶ *Μόρλεϋ* ἀπέδειξαν ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους πάντοτε πρέπει νὰ θέσωμεν v=0 καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὴν γῆν ἀκίνητον. Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο συμπέρασμα δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς λοιπὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῆς διατάξεως τοῦ κόσμου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδοκίμασαν ἀμέσως διάφοροι φυσικοὶ νὰ ἐξηγήσουν ποικιλοτρόπως τὸ ἐκπληκτικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον παρετήρησεν ὁ Michelson. Τὴν τελειοτέραν ἑρμηνείαν ἔδωσεν ὁ *Λόρεντς*, ὅστις παρεδέχθη μίαν κατάλληλον συστολὴν τῶν στερεῶν σωμάτων, προερχομένην ἐκ τῆς ἀπολύτου ταχύτητος αὐτῶν πρὸς τὸν ἀκίνητον καὶ στερεὸν ἐπίσης χῶρον.

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Λόρεντς εἶναι ἀπὸ μαθηματικῆς ἀπόψεως πλήρως ἱκανοποιητική. Οἱ τύποι τοὺς ὁποίους ἀνέπτυξε διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς λεπτομερείας τῆς θεωρίας ταύτης δίδουν ἀκριβῆ περιγραφὴν ὅλων τῶν παρατηρουμένων φαινομένων, συμφωνοῦν δὲ πρὸς τούτοις καὶ μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ ἱκανοποιητικὴ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόλυτος ἀκριβῶς ταχύτης, ἥτις εἰς ὅλα τὰ προβλήματα τῆς παλαιοτέρας μηχανικῆς μένει πάντοτε ἀφανής, δύναται νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν διαστάσεων τῶν στερεῶν σωμάτων. Διὰ τοῦτο ἡ ἐξήγησις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ὁ Λόρεντς διὰ τὸ φαινόμενον τοῦ Michelson, ἐθεωρήθη, ἀνέκαθεν, μόνον ὡς προσωρινή.

6. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Λόρεντς ἐπρότεινεν ὁ Ἀϊνστάϊν ἄλλην ἐξήγησιν τοῦ προβλήματος, ἥτις ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο πολὺ παραδοξοτέρα, διότι ἀνέτρεπεν ἐκ θεμελίων καὶ τὰς ἁπλουστέρας ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως. Ἔχει ὅμως ἡ ἐξήγησις αὕτη τὴν σπανίαν ἰδιότητα νὰ ἱκανοποιῇ ὁλονὲν περισσότερον ἐκείνους, οἵτινες τὴν βασανίζουν καὶ τὴν μελετοῦν, νὰ ἔχῃ δὲ ἀντιπάλους ὅσους μόνον τὴν παρεξηγοῦν.

Ἡ θεωρία τοῦ Ἀϊνστάϊν βασίζεται ἐπὶ τῆς σκέψεως ὅτι, ἐπειδὴ αἱ ὀπτικαὶ παρατηρήσεις εἶναι ἑκατοντάκις χιλιάκις ἀκριβέστεραι ἐκείνων, αἵτινες χρησιμεύουν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ἀρχῶν τῆς μηχανικῆς τοῦ Νεύτωνος, πρέπει, προκειμένου νὰ συναρμολογήσωμεν τὰς δύο ταύτας θεωρίας, νὰ μετατρέψωμεν μᾶλλον τὰς ἀρχὰς τῆς μηχανικῆς καὶ ὄχι τὴν θεωρίαν τοῦ φωτός. Ἡ μετατροπὴ αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἀνεπαίσθητος δι' ὅλα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα (ὡς π. χ. ἡ κίνησις τῶν πλανητῶν) περιγράφονται μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν ὑπὸ τῆς παλαιοτέρας θεωρίας. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει νὰ παρουσιάζηται ἡ θεωρία τοῦ Ἀϊνστάϊν ὡς ἀληθὴς ἀνατροπὴ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένων ἀρχῶν. Καὶ ὄντως, ὁ Ἀϊνστάϊν θυσιάζει τὴν παλαιοτάτην ἐκείνην ἰδέαν, ὅτι ὁ χῶρος ὅστις μᾶς περικυκλοῖ εἶναι στερέωμα, θυσιάζει τὴν ἔννοια τοῦ ἀπολύτου χρόνου καὶ ἰδίως, καθὼς θὰ ἐξηγήσωμεν περαιτέρω, τὴν ἔννοιαν τοῦ συγχρονισμοῦ δύο ἐν τῷ χώρῳ ἀπεχόντων γεγονότων. Παραδέχεται ὅμως (διότι δὲν θὰ ἦτο ἄλλως δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἡ παλαιοτέρα μηχανικὴ προσέγγισις τῆς νεωτέρας) τὴν ὕπαρξιν μετασχηματισμῶν, οἵτινες μετατρέπουν τὴν ταχύτητα τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἀφήνουν ἀνεπάφους τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς. Θεσπίζει μόνον—καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεμελιωδέστερον—, ὅτι διὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς τούτους πρέπει νὰ μείνῃ ἀναλλοίωτος ἡ διάδοσις τοῦ φωτός.

Αἱ ὀλίγαι αὗται προθέσεις ἐμπεριέχουν ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἀρχάς, αἵτινες δεσπόζουν τῆς νέας διδασκαλίας.

7. Πρὸς εὐκολωτέραν περιγραφὴν τῆς θεωρίας τοῦ Ἀϊνστάϊν πρέπει νὰ γενικεύσωμεν τὴν ἐν τῷ ἐδ. 4 ἀναπτυχθεῖσαν μέθοδον.

Ἐντὸς τοῦ στερεοῦ χώρου, τὸν ὁποῖον ἐμελετήσαμεν ἤδη, θεωροῦμεν μέσον ρευστόν, τὸ ὁποῖον τὸν πληροῖ καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς κίνησιν. Δυνάμεθα τότε νὰ μεταχειρισθῶμεν, διὰ νὰ προσδιορίσωμεν τὴν κίνησιν ταύτην, φωτεινὰ σήματα, τὰ ὁποῖα ἀποστέλλομεν ἐκ διαφόρων ὑλικῶν σημείων τοῦ κινουμένου μέσου καὶ παραλαμβάνομεν εἰς ἄλλα τοιαῦτα. Τὰ φαινόμενα θὰ εἶναι πολυπλοκώτερα ἐν γένει τῶν παρατηρουμένων ἐν τῷ ἀκινήτῳ χώρῳ. Ὑπάρχουν ὅμως εἰδικαὶ κινήσεις τοῦ μέσου, διὰ τὰς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ βεβαιώσῃ κανεὶς μὲ τὴν μέθοδον ταύτην, ἂν πραγματικῶς κινῆται τὸ μέσον ἢ ἂν ἡ παρατηρουμένη κίνησις δὲν εἶναι ἁπλῶς ὀπτικὴ ἀπάτη. Τοῦτο συμβαίνει, ἂν δυνάμεθα νὰ εἰσαγάγωμεν νέας συντεταγμένας, διὰ τὰς ὁποίας ἡ διάδοσις τοῦ φωτὸς ἐντὸς τοῦ κινουμένου μέσου ἀκολουθεῖ ἀκριβῶς τοὺς νόμους τῆς διαδόσεως αὐτοῦ ἐντὸς στερεοῦ ἀκινήτου χώρου.

Ἐὰν ὀνομάσωμεν x_1, x_2, x_3 τὰς ὀρθογωνίους συντεταγμένας τῶν σημείων τοῦ στερεοῦ ἀκινήτου χώρου καὶ x'_1, x'_2, x'_3 τὰς παραμέτρους, διὰ τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζομεν τὰ διάφορα (ὑλικὰ) σημεῖα τοῦ κινουμένου μέσου, δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν οἱανδήποτε κίνησιν τοῦ μέσου δι' ἐξισώσεων τῆς μορφῆς

$$x_i = \varphi_i(x'_1, x'_2, x'_3, t) \quad (i=1, 2, 3). \tag{1}$$

Αἱ ἐξισώσεις αὗται ὁρίζουν τὴν θέσιν ἐν τῷ ἀκινήτῳ χώρῳ τοῦ ὑλικοῦ σημείου (x'_1, x'_2, x'_3) κατὰ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ χρονόμετρον τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν θέσιν ταύτην σημειοῖ τὴν ὥραν t. Δυνάμεθα πάντοτε νὰ ἐκλέξωμεν τὰς μεταβλητὰς τοιουτοτρόπως, ὥστε κατὰ τὴν ὥραν t=0 νὰ συμπίπτουν αἱ ἀρχαὶ τῶν συντεταγμένων $x_i=0$ καὶ $x'_j=0$. Διὰ νὰ συμβῇ τοῦτο, πρέπει νὰ ἔχωμεν: $\varphi_i(0, 0, 0, 0)=0$.

Λαμβάνομεν δύο σημεῖα x'_j καὶ y'_j τοῦ κινουμένου μέσου καὶ ἀποστέλλομεν φωτεινὸν σῆμα σ ἀπὸ τὸ σημεῖον x_i, τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὸ x'_j κατὰ τὴν ὥραν t_1 καὶ τὸ ἀποστέλλομεν ἀκριβῶς εἰς ἐκείνην τὴν στιγμὴν t_1. Ἐάν, ὅπως ἐξ ἀρχῆς ὑποθέτομεν, αἱ ταχύτητες τῶν ὑλικῶν σημείων εἶναι μικρότεραι τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός, θὰ ἐπέλθῃ μία στιγμὴ t_2, κατὰ τὴν ὁποίαν πρῶτον θὰ συμπίπτῃ τὸ σημεῖον y'_j τοῦ μέσου μὲ ἓν σημεῖον y_i τοῦ ἀκινήτου χώρου καὶ δεύτερον θὰ φθάσῃ τὸ σῆμα σ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον y_i. Ἡ διπλῆ αὕτη συνθήκη εἶναι, καθὼς εὐκόλως ἀποδεικνύεται, ἐπαρκὴς διὰ τὸν προσδιορισμὸν τόσον τῆς ὥρας t_2 ὅσον καὶ (διὰ μέσου τῶν συναρτήσεων $\varphi_i(y'_i, t_2)$) τοῦ τόπου y_i.

Δι' αὐτοῦ λοιπὸν τοῦ τρόπου στέλλομεν σήματα φωτεινὰ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὑλικοῦ σημείου τοῦ κινουμένου μέσου εἰς τὸ ἄλλο. Διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοιούτων πράξεων δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν φωτεινὰ σημεῖα διατρέχοντα πολύγωνα, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ εἶναι σημεῖα τοῦ κινουμένου μέσου.

Πότε ὅμως θὰ δυνηθῇ τὸ κινούμενον μέσον νὰ προσομοιωθῇ πρὸς ἀκίνητον στερέωμα, διὰ τὸ ὁποῖον αἱ παράμετροι x'_j νὰ θεωρῶνται ὀρθογώνιοι συντεταγμέναι ἑνὸς εὐκλειδείου χώρου; Τότε, βεβαίως, μόνον, ὅταν δύο φωτεινὰ σήματα, τὰ ὁποῖα πέμπονται συγχρόνως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν O' τῶν συντεταγμένων καὶ παραλαμβάνονται εἴς τι σημεῖον P' τοῦ χώρου, ἀφοῦ διανύσουν δύο διάφορα πολύγωνα, φθάσουν εἰς τὸ P' κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, τότε μόνον, ὅταν τὰ μήκη τῶν δύο πολυγώνων εἶναι ἴσα. Τὸ δὲ μῆκος s' ἑνὸς πολυγώνου ὑπολογίζομεν κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, μεταχειριζόμενοι τὰς παραμέτρους x'_j ὡς ὀρθογωνίους συντεταγμένας εὐκλειδείου χώρου. Συγκεκριμένως θὰ δυνηθῶμεν νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν χρόνον t τῆς παραλαβῆς ἑνὸς φωτεινοῦ σήματος ἐκπεμφθέντος ἀπὸ τὸ σημεῖον O' κατὰ τὴν ὥραν t=0, ὅταν γνωρίζωμεν τὰς συντεταγμένας x'_j τοῦ σημείου P' καὶ τὸ μῆκος s' τοῦ ἐν λόγῳ πολυγώνου. Θὰ ἔχωμεν λοιπὸν ἕνα τύπον τῆς μορφῆς:

$$t = \psi(x'_1, x'_2, x'_3, s'). \tag{2}$$

Ἐὰν πάλιν τὸ κινούμενον μέσον δύναται νὰ προσομοιωθῇ πρὸς ἀκίνητον στερέωμα, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ διάδοσις τοῦ φωτὸς εἶναι ὁμαλή, θὰ πρέπῃ, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν μιᾶς τοπικῆς ὥρας t' εἰς ἕκαστον σημεῖον x'_j τοῦ μέσου, νὰ λάβωμεν ὡς ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν φθάνει εἰς τὸ σημεῖον P' τὸ φωτεινὸν σῆμα τὸ ὁποῖον ἐθεωρήσαμεν, τὴν ὥραν t'=s'. Θὰ ἔχωμεν λοιπόν:

$$t = \psi(x'_1, x'_2, x'_3, t'). \tag{3}$$

Πρὸς τούτοις θὰ δυνηθῶμεν νὰ γράψωμεν ἀντὶ τῶν ἐξισώσεων (1):

$$x_i = X_i(x'_1, x'_2, x'_3, t') \qquad (i=1, 2, 3) \tag{4}$$

διότι ἀρκεῖ διὰ τοῦτο νὰ θέσωμεν $X_i = \varphi_i(x'_j, \psi)$.

8. Αἱ ἐξισώσεις (3) καὶ (4) παριστάνουν ἕνα μετασχηματισμὸν δύο τετραδιαστάτων χώρων μὲ τὰς συντεταγμένας (x_1, x_2, x_3, t) καὶ (x'_1, x'_2, x'_3, t'). Αἱ τρεῖς πρῶται συντεταγμέναι τῶν χώρων τούτων συμπίπτουν μὲ τὰς ὀρθογωνίους συντεταγμένας τῶν ἀρχικῶν χώρων, ἐν τοῖς ὁποίοις ἐμελετήσαμεν τὴν διάδοσιν τοῦ φωτός. Ἡ τετάρτη ὅμως συντεταγμένη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ἀναγνώσεις τῶν χρονομέτρων. Αἱ ἐξισώσεις λοιπὸν εἰς τὰς ὁποίας ἐφθάσαμεν δεικνύουν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν τὰς μετρήσεις τοῦ χώρου ἀπὸ τὰς μετρήσεις τοῦ χρόνου, ὅπως τὸ ἐδίδασκεν ἡ παλαιοτέρα μηχανική, ἀλλ' ὅτι εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ θεωρήσωμεν σύμπλεγμα χώρου καὶ χρόνου τετραδιάστατον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν χωρόχρονον.

Ἂν κρατήσωμεν ἐν τῇ ἐξισώσει (3) σταθερὰν τὴν τιμὴν τοῦ t', μεταβάλλωμεν δὲ τὰς τιμὰς τῶν x'_j, μεταβάλλεται ἐν γένει καὶ ἡ τιμὴ τοῦ t, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι δύο γεγονότα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται σύγχρονα διὰ τὰς μεταβλητὰς (x'_j, t'), δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν σύγχρονα διὰ τὰς μεταβλητὰς x_i, t.

Ὁ *Μινκόφσκι* ἦτο ὁ πρῶτος ὅστις εἰσήγαγε, κατὰ τὸ 1908, τὴν ἔννοιαν τοῦ χωροχρόνου καὶ ἐξήγησε σαφῶς τὰς ὠφελείας, ἃς παρέχει ἡ συστηματικὴ χρῆσις τῆς ἐννοίας ταύτης διὰ τὴν φυσικήν.

9. Ὁλόκληρος ὅμως ἡ θεωρία αὕτη τοῦ χωροχρόνου δὲν θὰ εἶχεν οὐδεμίαν πρακτικὴν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελε κατορθωθῇ ὁ προσδιορισμὸς τῶν συναρτήσεων ψ καὶ x_i, αἵτινες εἰσέρχονται εἰς τὰς σχέσεις (3) καὶ (4). Ὁ προσδιορισμὸς οὗτος δὲν εἶναι δύσκολος, ἀλλ' ἀπαιτεῖ μερικὰς γνώσεις ἀνωτέρας ἀναλύσεως. Αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ διάδοσις τοῦ φωτὸς εἶναι ὁμαλὴ καὶ διὰ τοὺς δύο χωροχρόνους (x_i, t) καὶ (x'_j, t') ἐκφράζονται οὕτω:

Μεταξὺ τῶν διαφορικῶν

$$\left\{\begin{aligned} dx_i &= \frac{\partial X_i}{\partial x'_1}dx'_1 + \frac{\partial X_i}{\partial x'_2}dx'_2 + \\ &\quad + \frac{\partial X_i}{\partial x'_3}dx'_3 + \frac{\partial X_i}{\partial t}dt \\ &\qquad (i=1, 2, 3) \\ dt &= \frac{\partial \psi}{\partial x'_1}dx'_1 + \frac{\partial \psi}{\partial x'_2}dx'_2 + \\ &\quad + \frac{\partial \psi}{\partial x'_3}dx'_3 + \frac{\partial \psi}{\partial t}dt \end{aligned}\right. \tag{5}$$

πρέπει νὰ ἰσχύῃ ἡ ἐξίσωσις:

$$dx_1^2+dx_2^2+dx_3^2-dt^2 = \mu(x'_j, t')(dx'^2_1+dx'^2_2+dx'^2_3-dt'^2). \tag{6}$$

Digitized by Google

Ἐξισώσεις τοῦ εἴδους τούτου ἔχουν μελετηθῆ εἰς τὴν διαφορικὴν γεωμετρίαν ἀπὸ ἑκατονταετηρίδος ἤδη ὑπὸ τοῦ *Λιουβίλ*. Ἐκ τῶν συμπερασμάτων τὰ ὁποῖα ἐξήγαγεν οὗτος ἕπεται ὅτι μόνον ὀλίγαι, πολὺ εἰδικαί, συναρτήσεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐπαληθεύσουν τὰς τελευταίας σχέσεις. Μεταξὺ τούτων εὑρίσκονται γραμμικαὶ συναρτήσεις, διὰ τὰς ὁποίας ὁ μετασχηματισμὸς (3) (4) συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους εἶχεν εὕρει κατὰ τὰ τέλη τοῦ τελευταίου αἰῶνος ὁ Λόρεντς καὶ τοὺς ὁποίους ἐμνημονεύσαμεν ἤδη. Τοιοῦτος εἶναι π. χ. ὁ μετασχηματισμός:

$$(7)\ \begin{cases} x_1 = x'_1 + vt',\ x_2 = \sqrt{1-v^2}\,x'_2,\ x_3 = \sqrt{1-v^2}\,x'_3 \\ t = vx'_1 + t' \qquad\qquad (v^2 < 1) \end{cases}$$

διὰ τὸν ὁποῖον ἰσχύει ὄχι μόνον ἡ σχέσις, (6), ἀλλὰ καὶ ἡ γενικωτέρα

$$x_1^2 + x_2^2 + x_3^2 - t^2 = (1-v^2)(x'^2_1 + x'^2_2 + x'^2_3 - t'^2).$$

Ὁ μετασχηματισμὸς (7) παριστάνει μίαν μετατόπισιν μὲ σταθερὰν ταχύτητα v παραλλήλως πρὸς τὸν ἄξονα x_1, καὶ οἱ λοιποὶ μετασχηματισμοὶ τοῦ Λόρεντς δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ μετατοπίσεις τοῦ αὐτοῦ εἴδους, αἵτινες διαφέρουν τῆς μετατοπίσεως (7) μόνον ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν καὶ τὴν ταχύτητα.

10. Ἡ (εἰδική) θεωρία τῆς σχετικότητος βασίζεται ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος ὅτι ὅλοι οἱ νόμοι τῆς μηχανικῆς πρέπει ὡς πρὸς τὴν μορφὴν αὐτῶν νὰ μένουν ἀναλλοίωτοι δι' ὅλους τοὺς μετασχηματισμοὺς τοῦ Λόρεντς. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι αἱ διάφοροι ἔννοιαι τῆς μηχανικῆς, ὡς ἡ μᾶζα τῶν ὑλικῶν σημείων, αἱ δυνάμεις αἵτινες ἐπιφέρουν τὰς κινήσεις τῶν σημείων τούτων, ἢ ἡ ἐνέργεια ἑνὸς συστήματος σημείων, πρέπει νὰ τηροῦν τὰς τιμάς των, ὅταν μετατρέπωνται αἱ συντεταγμέναι δι' ἑνὸς τῶν εἰρημένων μετασχηματισμῶν. Εὑρέθη ἀπ' ἐναντίας, ὅτι π. χ. ἡ μᾶζα ἑνὸς σημείου, ἥτις εἰς τὴν μηχανικὴν τοῦ Νεύτωνος ἔχει σταθερὰν πάντοτε τιμὴν δι' ὅλα τὰ ἰσοδύναμα συστήματα ἀξόνων τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσαχθοῦν, πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος διαφόρους τιμάς, ἀναλόγως πρὸς τὰς συντεταγμένας, μὲ τὰς ὁποίας περιγράφεται ἡ κίνησις ἑνὸς φυσικοῦ συστήματος. Προκύπτουν ἐκ τούτου καὶ ἄλλαι διαφοραὶ μεταξὺ τῆς νεωτέρας καὶ τῆς παλαιοτέρας μηχανικῆς, αἵτινες συμφωνοῦν πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, ὅτι οὐδέποτε δύναται ἡ ταχύτης ἑνὸς ὑλικοῦ σημείου νὰ φθάσῃ ἢ νὰ ὑπερβῇ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Π. χ. ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ μηχανικῇ δύναται, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν σταθερᾶς δυνάμεως, ἡ ταχύτης ἑνὸς σώματος νὰ ὑπερβῇ πᾶν ὅριον. Τοὐναντίον, ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς σχετικότητος ἡ μᾶζα τοῦ σώματος αὐξάνει μὲ τὴν ταχύτητα, οὕτως ὥστε ἡ τελικὴ ταχύτης νὰ πλησιάζῃ μόνον πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Ἐπίσης ἡ ἔννοια ἀπολύτως στερεοῦ σώματος εἶναι ξένη πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος. Δι' ὃ α τὰ ἐλαστικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς σχετικότητος, πρέπει ὄντως ἡ διάδοσις ἑνὸς κλονισμοῦ νὰ μεταδίδηται μὲ ταχύτητα μικροτέραν ἐκείνης τοῦ φωτός. Ἂν ὅμως τὸ σῶμα ἦτο ἀπολύτως στερεόν, ἡ ταχύτης αὕτη τῆς μεταδόσεως ἑνὸς κλονισμοῦ θὰ ἦτο ἄπειρος.

Ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη τῶν ἰδεῶν τῆς εἰδικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος εἰς προβλήματα τῆς μηχανικῆς, ἥτις συμβιβάζεται μὲ τὰ αἰτήματα τοῦ Ἀϊνστάϊν, δὲν εἶναι τελεία. Ἀκριβεστέρα μελέτη διαφόρων, ἀρκετὰ ἁπλῶν, προβλημάτων ἔδειξε τὴν ὕπαρξιν δυσκολιῶν, αἵτινες ἐκινδύνευον νὰ ἀνατρέψουν ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Ἀϊνστάϊν εἶχεν ἐξακολουθήσει τὰς ἐρεύνας του περὶ τῆς ἕλξεως τῶν σωμάτων καὶ εἶχεν εὕρει ὅτι ἡ θεωρία τὴν ὁποίαν ἀνεπτύξαμεν πρέπει νὰ θεωρηθῇ μόνον ὡς πρώτη προσέγγισις πολὺ γενικωτέρας διδασκαλίας, ἥτις καλεῖται γενικὴ θεωρία τῆς σχετικότητος. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ οἱ μετασχηματισμοὶ τοῦ χωροχρόνου, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζονται, δὲν εἶναι πλέον γραμμικοί, ἀλλὰ καὶ αἱ τροχιαὶ τοῦ φωτὸς δὲν εἶναι πλέον εὐθεῖαι γραμμαί, διότι μετατρέπονται κατά τι ὑπὸ τῆς ἕλξεως τῶν σωμάτων. Διὰ τὴν κατανόησιν ὅμως τῆς γενικωτέρας θεωρίας ταύτης χρειάζονται τόσα μέσα τῆς ἀνωτέρας ἀναλύσεως, ὥστε καὶ ἡ ἁπλῆ ἐξήγησις τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ πλαίσιον τοῦ ἄρθρου τούτου. Ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ προσέγγισις τὴν ὁποίαν δίδει ἡ εἰδικὴ θεωρία τῆς σχετικότητος, τῆς ὁποίας ἀνεπτύξαμεν τὰς ἀρχάς, εἶναι τόσον καλή, ὥστε νὰ δίδῃ ἱκανοποιητικὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος, καὶ ὅτι αἱ δυσκολίαι τὰς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν δὲν ὑφίστανται π έον διὰ τὴν γενικὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος. Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ

Χὼρστ Κὰσλ (Hurst Castle) */Γεωγρ./*. Παλαιὸν φρούριον τῆς Ἀγγλίας, ἐν τῇ κομιτείᾳ Χάμσαϊρ, κείμενον ἐπὶ στενοῦ ἀκρωτηρίου κατὰ τὸ Δ. ἄκρον τοῦ διαύλου Σόλεντ, ἀπέναντι τῆς νήσου Οὐάϊτ, 6 περίπου χλμ. ΝΔ. τοῦ Λύμινγκτον. Ἐκτίσθη τῷ 1535 ὑπὸ Ἑρρίκου τοῦ Η' διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ διαύλου καὶ ἐχρησιμευσε τῷ 1648 ὡς εἱρκτὴ τοῦ Καρόλου Α'. Ἐπισκευασθὲν πρὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, χρησιμοποιεῖται ἤδη ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου. Η. Π. Γ.

χωρυτὸς */Ἀρχ./* ἡ τοξοθήκη (6λ. λ. *γωρυτός*).

χωρῶ *(—έω)*, *ἀόρ. ἐχώρησα*· βαδίζω πρὸς τὰ ἐμπρός, προχωρῶ: «ὁ στρατὸς χωρεῖ πρὸς τὴν πόλιν»· || περιλαμβάνω καὶ ἀμεταβ. περιλαμβάνομαι: «τὸ θέατρον χωρεῖ χιλίους θεατάς», «δὲν χωροῦμεν ὅλοι εἰς τὴν αἴθουσαν»· || «χωρεῖ ἀριθμός τις εἰς ἄλλον» δύναται νὰ περιληφθῇ, εἰσχωρεῖ· || «δὲν χωρεῖ ἀντίρρησις» δὲν ἔχει θέσιν, δὲν ἐπιτρέπεται.

Χὼς (Huss), ***Ἑρρῖκος - Χόλντεν***. Ἀμερικανὸς συνθέτης καὶ κλειδοκυμβαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1862. Ἔδωσε πολλὰς συναυλίας εἰς τὴν Ἀμερικήν, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἔσχε μεγάλας ἐπιτυχίας, καὶ συνέθεσε πολλὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: «Κοντσέρτο» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Σονάτα» διὰ βιολίον (1913), «Σονάτα» διὰ βιολοντσέλλο, «Ὁ ἔμπορος τῆς Βενετίας», νυκτῳδία διὰ σοπράνο, χορὸν καὶ ὀρχήστραν, «Ὁ θάνατος τῆς Κλεοπάτρας», διὰ σοπράνο καὶ ὀρχήστραν, «Ave Maria», διὰ χορὸν καὶ ὀρχήστραν, κ. ἄ. Πολλὰ τῶν ἔργων του κατέστησαν δημοφιλῆ ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Μ. Δ. Β.

χωσάριοι (οἱ) */Βυζ./*. Ἐκαλοῦντο οὕτως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αἱ ἐξ εὐαρίθμων ἐλαφρῶν ἱππέων ὁμάδες, αἵτινες, εἰσδύουσαι λάθρα εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν καὶ κρυπτόμεναι ἐπί τινας ἡμέρας ἐν αὐτῇ, ἐξήταζον τὸ ἔδαφος καὶ τὰς συγκεντρώσεις καὶ κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, μεθ' ὅ, ἀφανεῖς πάντοτε, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς θέσεις των καὶ μετέδιδον εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτῶν τὰς συλλεγείσας πληροφορίας. Κατὰ τὸν Σάθαν ἐκ τῶν *χωσαρίων* τούτων προέκυψαν οἱ *οὐσσάροι* (ἐλαφρὸν ἱππικὸν) τῶν στρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης (6λ. λ. *στρατιῶται*). Ν. ΚΛΣ

Χῶσες */Γεωγρ./*. Ὀνομασία μιᾶς τῶν κορυφῶν τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Λευκῶν Ὀρέων, κειμένης ἄνωθεν τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Κλήματος. ΕΡ. Μ.

Χώσεψι */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.204. Κεῖται παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην μικροῦ παραποτάμου τοῦ Ἀράχθου καὶ παράγει δημητριακὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γεωργικὸν συνεταιρισμὸν διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας.

χωσία (ἡ), καὶ ***χωσιά***· ἰδιωματ., ἐνέδρα: «τὸν ἐσκότωσαν μὲ χωσία».

Χωσιανὰ */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἄνω Πέτρας (Ἐπάνω Πέτρα) τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 224.

χώσιμο (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ χώνειν, εἴσδυσις, εἰσαγωγή: «τὰ λεμόνια θέλουν χώσιμο 'ς τὴν ἄμμο».

χῶσις, *—εως* (ἡ)· ἡ διὰ χώματος, διὰ χυτῆς γῆς ἐπικάλυψις, ἐπίχωσις: «ἡ χῶσις τοῦ τάφματος».

Χώσκισσον (Huskisson), ***Γουλιέλμος***. Ἄγγλος οἰκονομολόγος καὶ πολιτικὸς (1770—1830). Ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας καὶ τῷ 1791 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Ἐκλεγεὶς τὸ πρῶτον βουλευτὴς ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων τῷ 1796, ἐπανεξελέγετο ἔκτοτε σχεδὸν ἀνελλιπῶς μέχρι τοῦ θανάτου του, πρωτοστατῶν πάντοτε εἰς συζητήσεις ἐπὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων, τῶν ὁποίων ἦτο ἐγκρατέστατος. Κατὰ τὴν περίοδον 1803—1809 διετέλεσεν ὑπουργὸς τοῦ Θησαυροφυλακίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1814, ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας Κάννινγκ, διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δασῶν καὶ μέλος τοῦ ἰδιωτικοῦ συμβουλίου τοῦ στέμματος. Βραδύτερον, τῷ 1823, ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου καὶ ἐγένετο θησαυροφύλαξ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, ὑπὸ τὴν διπλῆν δὲ ταύτην ἰδιότητα διεδραμάτισε πρωταγωνιστοῦντα ῥόλον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν σειρᾶς μέτρων, δι' ὧν περιωρίζοντο πρὸς ὄφελος τῆς Ἀγγλίας αἱ ἰσχύουσαι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιοριστικαὶ τοῦ ἐμπορίου διατάξεις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννινγκ ἀνέλαβε τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Ἀποικιῶν (1827) καὶ βραδύτερον συμμετέσχε τῆς κυβερνήσεως Οὐέλλιγκτων, παραμείνας ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1829, ὅτε παρῃτήθη, διαφωνήσας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀπέθανε συνεπείᾳ σιδηροδρομικοῦ δυστυχήματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων τῆς γραμμῆς Λίβερπουλ—Μάντσεστερ. Χ. Δ.

Χώσσεϋ (Hussey), ***Ριχάρδος - Μπίκκερτον***. Ἄγγλος ναύαρχος καὶ συγγραφεὺς (1759—1832). Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς ὡς ναύτης εἰς τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν, προαχθεὶς τῷ 1777 ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ εἰς ἀξιωματικόν, λόγῳ τῆς γενναιότητος, ἣν ἐπέδειξε κατά τινα ναυμαχίαν ἐναντίον τῶν Γάλλων. Τῷ 1781 ἐπολέμησεν εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τῷ 1799 προήχθη εἰς ὑποναύαρχον καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν γαλλικῶν παραλίων. Τῷ 1800 ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Κάδιξ, ἀπὸ δὲ τῷ 1803 μέχρι τοῦ 1804 εἶχε διορισθῆ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου. Τῷ 1805 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, τῷ δὲ 1812 διοικητὴς τῆς ναυτικῆς βάσεως τοῦ Πόρτσμουθ. Ἔγραψεν: «Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης» (1810), «Ἀναμνήσεις ναυτικοῦ» (1830) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—Χώσσεϋ (Hussey), ***Τζίλ***. Ἄγγλος ζωγράφος (1710—1788). Ἐσπούδασεν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ εἰργάσθη ἐν Βολωνίᾳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ζωγραφήσας πολλοὺς πίνακας ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Βολωνίας, οἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν τελειότητα τοῦ σχεδίου, τὴν λεπτότητα τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν ἐκφράσεων τῶν προσώπων του. Παραγνωρισθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, ἀπέθανεν ἐν μοναστηρίῳ ἀπογοητευμένος καὶ ἐν πενίᾳ. Μετὰ τὸν θάνατόν του οἱ κριτικοὶ ἐξῆρον ἐνθουσιωδῶς τὰ ἔργα του, τινὰ τῶν ὁποίων ἐπωλήθησαν εἰς μεγάλας τιμάς. Μ. Δ. Β.

Χωστὴ */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινότητα Πρασσῶν. Κάτοικοι 120. ΕΡ. Μ.

Χώστια */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1.603. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

χωστός, *—ή, —όν*· ὁ κεχωσμένος, ἐμπεπηγμένος· || «χωστὰ παπούτσα» τὰ βαθέα, τὰ καλύπτοντα ἅπαν τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἄκρου ποδός.

Χώτενα */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 533. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Κεῖται ἐν μέσῳ δασῶν, παρὰ τὰς βορειοδυτικὰς κλιτῦς τῆς Ὄθρυος καὶ παράγει κτηνοτροφικὰ καὶ δασικὰ προϊόντα. Παρὰ τὸ χωρίον σῴζονται ἐρείπια κυκλωπείων τειχῶν.

Χῶτον-λὴ - Σπρίνγκ (Houghton-Le-Spring) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Ντῶραμ, 9,5 χλμ. ΒΑ. τῆς πόλεως Ντῶραμ. Κάτ. 10.203 (1921). Ἔχει ἀνθρακωρυχεῖα καὶ λατομεῖα. Η. Π. Γ.

Χωτοῦσα */Γεωγρ./*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 370. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παρὰ τὸ χωρίον σῴζονται ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως *Καιρίαι*.

Χώτρεϋ (Hawtrey), ***Ράλφ Γεώργιος***. Ἄγγλος οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1879. Εἰσελθών, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν νομικῶν σπουδῶν, εἰς τὸν οἰκονομικὸν κλάδον, ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ γραφείου οἰκονομικῶν μελετῶν τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν (Treasury). Συνέγραψε πλεῖστα θεωρητικὰ ἔργα, ἀναγόμενα κυρίως εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος, κατεῖδε δὲ ἐκ τῶν πρώτων τὴν σημασίαν τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν περιοδικῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων. Τῶν ἔργων του κυριώτερα εἶναι: «Currency and Credit (1919, 3η ἐκδ. 1928, γερμαν. μετάφρ. ὑπὸ τὸν τίτλον Währung und Kredit, 1928), «Trade and Credit» (1929) κ. τ. λ. Α. Α. ΤΣΙΜΙΚΑΛΗΣ

Χώτσησον (Hutcheson), ***Ἀρχιβάλδος***. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1680—1740). Διεκρίθη κυρίως εἰς τὰ οἰκονομολογικὰ ζητήματα, διατελέσας ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῷ 1735. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θερμῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς καταργήσεως τῶν τελωνειακῶν δασμῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον προέβη εἰς διαφόρους συνεννοήσεις καὶ μὲ τὰς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἔγραψε: «Τὸ δημόσιον χρέος τῆς Ἀγγλίας» (1722), «Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου» (1736), «Τὰ τελωνειακὰ τείχη καὶ ἡ διεθνὴς παραγωγή» (1738) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— Χώτσησον (Hutcheson), ***Ἐρνέστος***. Αὐστραλὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1871. Ἐσπούδασεν ἐν Βερολίνῳ καὶ ἔδωσε πολυαρίθμους συναυλίας ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ρωσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ. Ἀπὸ τοῦ 1925 ἐγκατεστάθη ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, ἔνθα διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ ἐκεῖ ᾠδείῳ. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐπιτυχῶν συνθέσεών του εἶναι: «Συμφωνικὴ σουΐτα», «Συμφωνικὸν ποίημα», «Κοντσέρτο» διὰ κλειδοκύμβαλον, «Συμφωνία», «Κοντσέρτο» διὰ βιολίον, κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Στοιχεῖα τεχνικῆς τοῦ κλειδοκυμβάλου». Μ. Δ. Β.

—Χώτσησον (Hutcheson), ***Φραγκῖσκος***. Ἄγγλος φιλόσοφος (1694—1747). Ἐσπούδασε τὴν θεολογίαν ἐν Γλασκώβῃ, ὅπου καὶ ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας. Ἐμπειριστὴς καὶ ἀρκετὰ πιστὸς μαθητὴς τοῦ Locke ὁ Χώτσησον, ἐπέ-

Digitized by Google

φερε σημαντικὰς καινοτομίας ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ αἰσθητικῇ. Προσεπάθησε νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς ἰδέας τοῦ Shaftesbury καὶ νὰ τὰς συμπληρώσῃ ἐξηγῶν τὴν αἰσθητικὴν διὰ μιᾶς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως καὶ τὴν ἠθικὴν διὰ μιᾶς ἠθικῆς αἰσθήσεως καὶ συνδέων τὴν ἠθικὴν πρὸς τὴν αἰσθητικήν. Ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς βουλήσεως, διαιρεῖ τὰς βουλητικὰς πράξεις εἰς πράξεις ἐγωϊστικὰς καὶ εἰς πράξεις ἀγαθοπροαιρέτους, εἰς ἑκάστην δὲ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν διακρίνει πράξεις σταθερὰς καὶ πράξεις ἀσταθεῖς. Μεταξὺ τῶν ἀσταθῶν ἐγωϊστικῶν πράξεων περιλαμβάνει λ. χ. τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν πεῖναν καὶ τὴν δίψαν, ἐνῷ μεταξὺ τῶν σταθερῶν ἐγωϊστικῶν τὰς ὀφειλομένας εἰς τὸν διαρκῆ πόθον τῆς ἀτομικῆς εὐδαιμονίας. Μεταξὺ τῶν ἀγαθοπροαιρέτων πράξεων συγκαταλέγει ἀφ' ἑνὸς τὸν οἶκτον, τὴν στοργὴν πρὸς τοὺς γονεῖς κλπ. καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως πάντα τὰ ἔλλογα ὄντα εὐδαιμονῶσι. Κατόπιν ὁ Χώτσησον ἐξετάζει τὰς ἀνεξαρτήτους τῆς βουλήσεως πράξεις, τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας, περιλαμβάνων ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον τὴν φυσικὴν συναίσθησιν τῆς ἀναλογίας, τῆς συμμετρίας, τῆς μουσικῆς ἁρμονίας, τοῦ πρέποντος καὶ τοῦ μεγαλείου. Τὸ συναίσθημα τοῦτο συνοδεύεται πάντοτε ἀφ' ἑαυτοῦ του καὶ ἄνευ ἐπεμβάσεως τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὑπὸ εὐαρεστήσεως. Κριτήριον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἶναι ἡ ἠθικὴ αἴσθησις, ἡ ὁποία μᾶς διαφωτίζει περὶ τῆς ἀγαθότητος ἢ τῆς κακίας μιᾶς πράξεως καὶ ἡ ὁποία μᾶς συνιστᾷ καὶ μᾶς ἐπιβάλλει τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν διὰ πάντας, τὸ θάρρος, τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας. Τηροῦντες τὰς ὑπαγορεύσεις ταύτας τῆς ἠθικῆς αἰσθήσεως, ἐξασφαλίζομεν τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ὁ Χώτησον ἔγραψε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Logicae compendium», «Synopsis metaphysicae», «Philosophiae moralis institutio compendiaria» (1725), «Inquiry in to the original of our ideas of beauty and virtue» (1725, ἀνωνύμως), «Essay on the nature and conduct of the passions and affections, with illustration ou the moral sense» (1728), «A system of moral philosophy» (τόμ. 2, 1755, τὸ κεφαλαιῶδες ἔργον του, μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ Eidous, 1749, 1770, 1774) Θ. Π.

Χώτσινγκς (Hutchings), ***Γουλιέλμος - Ἐρρῖκος.*** Ἄγγλος θεολόγος (1857—1912). Διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὑόρκης καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ῥητορικήν του δεινότητα. Μετέφρασε πολλὰ ἔργα τοῦ Φραγκίσκου τῆς Σάλ, τοῦ Μποναβεντούρα, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου κ.ἄ., καὶ ἔγραψε: «The Person and work of the Holy Ghost» (1884), «Some aspects of the Cross» (1888), «The mistery of the Temptation» (1889), «Aids to the inner life», «Universalism» (1890), «Gleanings» (1896) καὶ ἄλλα. Μ. Δ. Β.

Χώτσινς (Hutchins), ***Θωμᾶς.*** Ἀμερικανὸς γεωγράφος (1730—1789). Ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Ἰνδῶν ἐν Φλόριντα καὶ κατόπιν περιηγήθη πολλὰς πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἃς ἐμελέτησεν ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως. Τῷ 1779 διωρίσθη γενικὸς γεωγράφος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ ἔγραψε: «Boquet's Expedition against the Ohio Indians» (1765), «A Topogr. descript. of Virginia, Pannsylvania, Maryland and N. Carolina» (1778), «History, narrative and Topogr. descript. of Luisiana and W. Florida» (1784), καὶ ἄλλα. Μ. Δ. Β.

Χώτσινσον (Hutchinson) *(Γεωγρ.)*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομητείας Ρένο ἐν τῇ πολιτείᾳ Κάνσας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀρκάνσας. Κάτ. (1925) 25.970. Ἱδρύθη τῷ 1871, δεσπόζουσα δὲ πλουσίας γεωργικῆς περιοχῆς προήχθη ἁλματωδῶς ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ἀποτελοῦσα κέντρον ἐμπορίου σιτηρῶν καὶ ξυλείας. Χ. Δ.

Χώτσινσον (Hutchinson), ***Ἄννα.*** Ἀμερικανὶς θεολόγος (1600—1643). Ἐσπούδασεν ἐν Βοστώνῃ καὶ ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας τῆς πόλεως, γενομένη ἀρχηγὸς τῶν ἀποκληθέντων «Antinominians», πολλάκις καταδικασθεῖσα καὶ ἐξορισθεῖσα. Τῷ 1638 ἐγκατέστησεν ἐπὶ τῆς νήσου Ρὸντ Ἄϊλαντ, παρὰ τὴν Νέαν Ὑόρκην, νέαν ἀποικίαν, ἀποτελεσθεῖσαν ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς ὀπαδούς της, τῷ δὲ 1643 ἐφονεύθη ὑπὸ ἰθαγενῶν, τοὺς ὁποίους προσεπάθει νὰ προσηλυτίσῃ. Μ. Δ. Β.

— **Χώτσινσον** (Hutchinson), ***Θωμᾶς.*** Ἀμερικανὸς πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1711—1780), ὁ τελευταῖος διοικητὴς τῆς Μασσαχουσέτης ἐπὶ ἀγγλικοῦ καθεστῶτος (1771—1774). Τῷ 1774 κληθεὶς εἰς Ἀγγλίαν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως Γεωργίου Γ', διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν ἀμερικανικῶν ὑποθέσεων, συμβαλὼν τὰ μέγιστα ὅπως πεισθῇ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις νὰ φανῇ ἐνδοτικὴ εἰς τὰς ἀξιώσεις περὶ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἔγραψε: «Σύντομος ἔκθεσις τῶν ἀξιώσεων τῶν ἀποικιῶν» (1764), «Συλλογὴ ἐπισήμων ἐγγράφων σχετικῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Μασσαχουσσέτης» (1769), «Ἱστορία τῆς Μασσαχουσσέτης» (εἰς 3 τόμους, 1764—1828), «Ἡμερολόγιον καὶ ἐπιστολαί» (1884—1886) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώτσινσον** (Hutchinson), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος στρατηγὸς (1615—1664). Περατώσας τὰς σπουδάς του ἐν Καίμπριτζ, ἐχρημάτισε κατὰ πρῶτον δικηγόρος καὶ κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τοῦ κοινοβουλίου κατετάγη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἀξιωματικὸς τῶν κοινοβουλευτικῶν καὶ διετέλεσε φρούραρχος τοῦ φρουρίου τῆς Νόττιγχαμ μέχρι πέρατος τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐκλεγεὶς ἀκολούθως βουλευτής, ὑπῆρξε μέλος τοῦ δικάσαντος τὸν Κάρολον δικαστηρίου, ὑπογράψας τὴν καταδικαστικὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν. Περιελθὼν βραδύτερον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν Κρόμβελ, ἀπεσύρθη τῆς δημοσίας ζωῆς, εἰς ἣν ἐπανῆλθε μόλις τῷ 1659, ἐκλεγεὶς καὶ αὖθις βουλευτὴς εἰς τὸ νέον Μακρὸν κοινοβούλιον, καθὼς καὶ εἰς τὴν συντακτικὴν συνέλευσιν τοῦ 1660, ὅπόθεν ὅμως ἐξεδιώχθη μετ' οὐ πολύ. Τῷ 1663 συνελήφθη κατηγορούμενος ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀπέθανεν ἐγκάθειρκτος κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἡ βιογραφία του ἐγράφη ὑπὸ τῆς συζύγου του *Λουκίας Χώτσινσον* καὶ ἐδημοσιεύθη μόλις τῷ 1806. Η. Π. Γ.

— **Χώτσινσον** (Hutchinson), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος φιλόσοφος καὶ θεολόγος (1674—1737). Ἠσχολήθη μὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ μὲ τὴν ἑρμηνείαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπεχείρησε δὲ ν' ἀνασκευάσῃ τὴν θεωρίαν τῆς βαρύτητος τοῦ Νεύτωνος. Κατ' αὐτὸν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη περιλαμβάνει πλῆρες σύστημα φυσικῆς ἱστορίας καὶ θεολογίας, ἐφ' ᾧ καὶ μὴ ἑρμηνεύεται κατὰ γράμμα, ἀλλ' ἀλληγορικῶς, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ὠριγένους. Τὰ ἅπαντά του ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «The philosophical and theological works of the late truly learned J. Hutchinson» (γ' ἔκδ. Λονδῖνον 1749).

— **Χώτσινσον** (Hutchinson), ***Ἰωάννης.*** Ἄγγλος ἰατρὸς (1811—1861). Ἐδημοσίευσε σημαντικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῆς φυσιολογίας τῆς ἀναπνοῆς καὶ ἐπὶ τῆς παθολογίας τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος καὶ ἐφεῦρε τὸ «σπειρόμετρον», ὅπερ περιέγραψε διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντι ἄρθρῳ «Thorax» ἐν τῇ «Encyclopaedia of Physiology». Ἔγραψεν ἐπίσης ἔργον περὶ «Στηθοσκοπίου» (1852) καὶ πολλὰ ἄρθρα καὶ μελέτας εἰς ἰατρικὰ περιοδικά. Μ. Δ. Β.

— **Χώτσινσον** (Hutchinson), ***Ἰωνάθαν.*** Ἄγγλος ἰατρὸς (1828—1913). Διετέλεσε χειρουργὸς τοῦ ἐν Λονδίνῳ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (1854), μέλος τοῦ βασιλικοῦ κολλεγίου τῶν χειρουργῶν (1862) καὶ καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι τοῦ 1883. Ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἰδιοπαθῆ καὶ κληρονομικὴν σύφιλιν, μὲ σπανίας τινὰς δερματικὰς νόσους ὡς καὶ μὲ τὰς χειρουργικὰς νόσους τῶν γυναικῶν. Ἔγραψε: «Clinical memoir on certain diseases of the eye and ear consequent on inherited syphilis» (1862), «Transmission of syphilitic taint from the foetus to its mother», «Clinical illustrations of amaurosis», «Clinical lectures on rare diseases of the skin» κλ.

Πρόσωπεῖον τοῦ Χώτσινσον. Χαρακτηριστικὴ ἄποψις, ἣν προσλαμβάνει τὸ πρόσωπον ἐπὶ διπλῆς παραλύσεως ἀμφοτέρων τῶν κοινῶν κινητικῶν, ὀφειλομένη εἰς τὴν συνεπείᾳ παραλύσεως τοῦ ἀνελκτῆρος τῶν βλεφάρων πτῶσιν τούτων, ὁπότε ὁ ἀσθενὴς προσπαθεῖ νὰ ἀνεγείρῃ ἐν μέρει τὰ βλέφαρα διὰ τοῦ ἄνω προσωπικοῦ ῥυτιδῶν τὸ μέτωπον, ταυτοχρόνως δὲ ἕλκει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ὀδοὺς τοῦ Χώτσινσον. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν σχῆμα (μηνοειδὴς ἐντομὴ κατὰ τὸ ἐλεύθερον χεῖλος), ὃ προσλαμβάνουσιν οἱ μέσοι τομεῖς τῆς ἄνω γνάθου κατὰ τὴν κληρονομικὴν συφιλίδα.

Τριὰς τοῦ Χώτσινσον. Ἡ ὀδοντικὴ ἐντομή, ἡ διάμεσος κερατῖτις, καὶ ἡ ὠτῖτις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τρία συμπτώματα τῆς κληρονομικῆς συφιλίδος. Ο. Ρ.

— **Χώτσινσον** (Hutchinson), ***Ὁράτιος-Γκόρντον.*** Ἄγγλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1859, σπουδάσας ἐν Ὀξφόρδῃ. Συνέγραψεν: «Ἡ μικρὰ Λαίδη Μαίρη» (1900), «Ἕνας φίλος τῶν Νέλσων» (1902), «Δύο ψυχικὰ διαθέσεις ἑνὸς ἀτόμου» (1905), «Μία σάγα τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς» (1910), «Ἀπὸ τῆς ἀμφιβολίας εἰς τὴν πίστιν» (1916), «Ἡ μυστικὴ κλεὶς» (1918), «Ἡ μοῖρα τοῦ Ὄσμοντ Μπρέττι», «Ὁ κύριος Πώντ ἀπὸ τὸ Τσέλση», «Ἡ ὑπόθεσις Γκρήνγουελ Γκλόρυ» (1924), «Ἡ μεγαλυτέρα ἱστορία τοῦ κόσμου» (1925), «Μία ὑπερήφανη γυναῖκα» (1926), «Τὸ ἔγκλημα καὶ ὁ ἐξομολογητής» (1928), «Ἡ ὑπόθεσις τοῦ διπλοῦ φόνου» (1930), κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Χώττον (Hutton), ***Αἰκατερίνη.*** Ἀγγλὶς συγγραφεὺς (1756—1846). Εἶχε συνδεθῆ μὲ τοὺς μεγαλυτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς της καὶ ἀφῆκε πολύτιμον συλλογὴν αὐτογράφων. Διεκρίνετο διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά της καὶ ἔγραψε πολλὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «The Miser married» (1813 εἰς 3 τ.), «The Welsh Mountaineer» (1817, εἰς 3 τ.), «Oakwood Hall» (1819, εἰς 3 τ.), «The life of William Hutton» (1816), «The history of Birmingham» (1819), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Ἀρθοῦρος Οὐώλλαστον.*** Ἄγγλος θεολόγος (1848—1912). Ἐσπούδασεν ἐν Βρυξέλλαις καὶ Ὀξφόρδῃ καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης. Ἔγραψε: Our position as Catholics in the Church of England», «The Anglican Ministry» (1879), «Cardinal Manning» (1892), «Ecclesia Discens» (1904), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Γεώργιος - Κλάρκ.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς (1825—1908). Ἠσχολήθη ἰδίως μὲ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἔγραψε: «Divine truth and the fact of its self-evidence» (1851), «The rationale of prayer» (1853), «Law and Gospel», «The Word and the Book», «Our theological education», «The ascent of man» (1894), «Christian Unity and ecclesiastical Union» (1909), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Γουλιέλμος - Χόλντεν.*** Ἄγγλος κληρικὸς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1869. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης καὶ τοῦ Καίμπριτζ καὶ ἔγραψε: «The misrule of Henry III», «Simon de Montfort», «S. Thomas de Canterbury», «Sir Thomas More», «King and Barnage», «The church of the Sixth century» «A short history of the church in Great Britain», «Constantinople», «The English Saints», «The Church at the Barbarians», «The age of Revolution», «Thomas Becket», «The hope of man», κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Ἐδουάρδος.*** Ἄγγλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1875. Εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τὰς μελέτας του ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λογοτεχνίας τῆς Ἰταλίας. Ἔγραψε: «Φρειδερίκος Οὐβεντάλε» (1901), «Ἰταλία καὶ Ἰταλοί» (1902), «Μελέται περὶ τῆς ζωῆς τῶν Ἰταλῶν» 1902), «Αἱ πόλεις τῆς Οὐμβρίας» (1905), «Αἱ πόλεις τῆς Ἱσπανίας» (1906), «Σιγισμόνδος Μαλατέστας» (1906), «Φλωρεντία» (1907), «Τὰ περίχωρα τῆς Φλωρεντίας» (1908), «Ἡ ἄγνωστος Τοσκάνη» (1909), «Ἰωάννης Βοκκάκιος» (1909), «Ρώμη» (1910), «Σιένα» (1910), «Βενετία» (1911), «Αἱ πόλεις τῆς Λομβαρδίας» (1912), «Ραβέννα» (1913), «Νεάπολις καὶ νότιος Ἰταλία» (1914), «Ὁ χωρικὸς τῆς Βενετίας» (1917), «Πέτρος Ἀρετῖνος» (1922), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Ἰάκωβος.*** Σκῶτος γεωλόγος (1726 — 1797). Ἐσπούδασεν ἐν Ἐδιμβούργῳ καὶ Παρισίοις καὶ θεωρεῖται εἷς τῶν συμβαλόντων τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωλογίας, γράψας: «Θεωρία τῆς γῆς» (1785), «Θεωρία τῆς βροχῆς», «Μελέται ἐπὶ διαφόρων θεμάτων τῆς φιλοσοφίας τῆς φυσικῆς ἱστορίας» (1792), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Κάρολος.*** Ἄγγλος μαθηματικὸς (1737—1823). Διετέλεσε καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Γούλγουϊτς, μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, καὶ ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῶν ἐργασιῶν του ἐπὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς πυκνότητος τῆς γῆς καὶ ἐκ τῶν λογαριθμικῶν πινάκων του. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν μηχανικήν, ὧν τὰ περισσότερα ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι: «Treatise on mensuration» (1771), «Principles of bridges» (1772), «Mathematical tables» (1785), «Mathematical and philosophical Dictionary» (1795—1796), «A course of mathematics» (1798—1801) κ. ἄ. Ἀπὸ τοῦ 1773 μέχρι τοῦ 1818 ἐξέδωσε τὸ «Ladies Diary». Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Λαυρέντιος.*** Ἀμερικανὸς κριτικὸς (1843—1904). Ἐταξίδευσεν εἰς Εὐρώπην, ὅπου ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν μελέτην τοῦ θεάτρου, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐγένετο θεατρικὸς κριτικὸς τῆς «Evening mail» τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1886 μέχρι τοῦ 1898 διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Harper's Magazine». Ἐδημοσίευσε μεταξὺ ἄλλων: «Plays and players» (1878), «Actors and actresses of Great Britain and of the United States» (1886—1887), «Curiosities of the American Stage» (1887), «Memoir of Edwin Booth» (1893), «Literary Landmarks of London, Edinburgh, Jerusalem, Venice, Florence, Rome» (1887—1897), «Literary Landmarks of the Scottish Universities» (1904), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Χώττον** (Hutton), ***Ριχάρδος Χόλτ.*** Ἄγγλος συγγραφεὺς (1826—1897). Ἀπὸ τοῦ 1855 μέχρι τοῦ 1895 διετέλεσεν ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «National Review», τῷ δὲ 1881 ἐγένετο συνιδιοκτήτης τοῦ περιοδικοῦ «Spectator». Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων του εἶναι ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα περιοδικά, ἀναφέρονται δὲ εἰς λο-

Digitized by Google

γοτεχνικὰς κριτικὰς καὶ θεολογικὰς μελέτας. Ἔγραψεν ἐπίσης διηγήματα και μυθιστορήματα, ἅτινα δὲν ἐξεδόθησαν εἰς ἰδιαίτερα βιβλία.

Μ. Δ. Β.

Χῶττεν (Hatton), ***Τζὼν-Λίπτροτ.*** Ἄγγλος μουσουργὸς (1809—1886). Ἤρξατο τοῦ σταδίου του ὡς συνθέτης ἐλαφρᾶς μουσικῆς ἐν Λονδίνῳ, ἔνθα τῷ 1844 ἀνεβίβασεν ἀπὸ σκηνῆς τὴν ὀπερέτταν «Ἡ βασίλισσα τοῦ Ταμέσεως». Συνέθεσεν ὡσαύτως διὰ τὴν Βιέννην τὸ μελόδραμα «Pascal Bruno» (1848), διὰ τὸ Λονδῖνον «Ρόζα» ἢ «Love's ranson» (θέατρον Κόβεντ Γκάρντεν, 1864), ὡς καὶ τὴν μουσικὴν πολλῶν δραμάτων. Ἐπίσης συνέθεσε τὴν καντάταν «Robin Hood», τὸ βιβλικὸν δρᾶμα «Ἐζεκίας», μελῳδίας ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Czapek κλπ.

Γ. Σ.

Χῶφτ (Hooft), ***Πέτρος Κορνέλισσεν.*** Ὀλλανδὸς ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς (1581—1647). Τῷ 1598 ἐγκατέλιπε τὴν Ὀλλανδίαν καὶ μετέβη χάριν μελετῶν ἀλληλοδιαδόχως εἰς Παρισίους, Βενετίαν, Φλωρεντίαν, Ρώμην καὶ Νεάπολιν. Τῷ 1601 ἐπέστρεψεν εἰς Ἄμστερνταμ, τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνεβίβασεν ἐπὶ σκηνῆς τὴν τραγῳδίαν «Θησεὺς καὶ Ἀριάδνη» (ἐκδοθεῖσαν τῷ 1614). Ἀπὸ τοῦ 1606 μέχρι τοῦ 1609 συνεπλήρωσε τὰς πανεπιστημιακάς του σπουδὰς ἐν Λεϋντεν καὶ τῷ 1609 ἐδέχθη τὴν θέσιν ἐπάρχου τοῦ Μούϋντεν. Τῷ 1618 ἐγκαταλείψας τὴν ποίησιν ἐπεδόθη εἰς τὸν πεζὸν λόγον καὶ ἀνέγραψε τὰ ἀξιομνημόνευτα ἱστορικὰ ἔργα: «Ἡ ἱστορία Ἐρρίκου τοῦ Μεγάλου» (Ἐρρίκου Δ΄ τῆς Γαλλίας) (1626), «Αἱ ἀθλιότητες τῶν ἡγεμόνων τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων» (1638) καὶ «Ἱστορία τῆς Ὀλλανδίας» (τόμ 20, 1642), ἥτις περιλαμβάνει τὴν ἀπὸ τοῦ 1555 μέχρι 1585 περίοδον. Ὁ Χῶφτ εἶναι ὁ πρῶτος συγγραφεύς, ὅστις ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν δουλικὴν ἀπομίμησιν τῶν κλασσικῶν προτύπων καὶ εἰσήγαγε νέον ὅλως ὕφος. Τὸ ὕφος τῶν ἱστορικῶν του ἔργων εἶναι ζωηρότατον, αἱ δὲ ἐπιστολαί του θεωροῦνται ὡς αἱ ἄρισται εἰς ὀλλανδικὴν γλῶσσαν γραφεῖσαι.

Η. Π. Γ.

Χὼχ (Hooch ἢ Hoogh), ***Πέτρος ντὲ*** —. Ὀλλανδὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Ρόττερνταμ τῷ 1629 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἄμστερνταμ τῷ 1677. Εἰργάσθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἄμστερνταμ, πιθανῶς ὑπὸ τὸν Μπέρχεμ, ἀκολούθως δέ, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ντέλφτ, ἐνεγράφη μέλος τῆς συντεχνίας τῶν ζωγράφων τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐξετέλεσεν ἐκεῖ τοὺς ὡραιοτέρους του πίνακας. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του (1666) ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν ἐν Ἄμστερνταμ, ὅπου παρέμεινεν ἐργαζόμενος μέχρι τοῦ θανάτου του. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Τὸ κελλάρι» (Ἄμστερνταμ), «Οἱ χαρτοπαῖκται» (Ἀνάκτορον τοῦ Βούκινγκχαμ), «Ἡ αὐλὴ μὲ τὰς πρασιὰς» (συλλογὴ Στράφφορντ), «Ἡ γυναῖκα ποῦ καθαρίζει γεώμηλα» (συλλογὴ Ούάλλαις) «Οἱ ἐρωτευμένοι» (Λοῦβρον), «Μητέρα καὶ παιδί» (Λοῦβρον) κ. ἄ.

Η. Π. Γ.

Χώχστρατεν (Hoogstraeten), ***Σαμουὴλ-Ντὶρκς βὰν*** —. Ὀλλανδὸς ζωγράφος καὶ τεχνοκρίτης (1627—1678). Ἐμαθήτευσε κατὰ πρῶτον πλησίον τοῦ ἐπίσης ζωγράφου πατρός του Ντὶρκ καὶ βραδύτερον ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ρέμπραντ. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἐλαχίστων πινάκων του καταφαίνεται ἡ εἰς τὰ πρῶτα του ἔργα ἐπίδρασις τῆς τεχνοτροπίας τοῦ διδασκάλου του Ρέμπραντ, ἐνῷ τὰ ἔργα τῆς ὡριμότητός του δεικνύουν καταφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰταλικῆς τέχνης. Κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Νέα περιδιαβάζουσα εἰς τὸν πρόδομον ὡραίας κατοικίας», «Ἡ ἀσθενής», «Ἰουδαῖος βλέπων ἀπὸ τὸ παράθυρον» (Μουσεῖον Βιέννης). Ὁ Χώχστρατεν συνέγραψε καὶ τὸ τεχνοκριτικὸν ἔργον «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀνωτέραν διδασκαλίαν τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» (Ρόττερνταμ, 1678) μετὰ χαλκογραφιῶν.

Η. Π. Γ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Χ

Digitized by Google

Ψ

Ψ. Τὸ εἰκοστὸν τρίτον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Καὶ τοῦτο —ὅπως καὶ τὰ γράμματα Φ, Χ καὶ Ω— ἐπενοήθη καὶ προσετέθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὸ παρ' αὐτῶν παραληφθὲν σημιτικὸν ἀλφάβητον πρὸς συντομογραφικὴν παράστασιν τοῦ ΠΣ καὶ ἐν γένει χειλικοῦ μετὰ τοῦ Σ. Ἐπειδὴ εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεχωρίαζε τὸ λεγόμενον «δυτικὸν» ἀλφάβητον, διὰ τοῦ Ψ ἐγράφετο ὁ φθόγγος ὁ ἀλλαχοῦ δηλούμενος διὰ τοῦ Χ, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὰς ῥηθείσας χώρας τὸ ΦΣ ἀντὶ τοῦ Ψ. Εἰς τὴν Παμφυλίαν διὰ γράμματος ὁμοίου πρὸς τὸ Ψ ἐγράφετο σύμπλεγμα φθόγγων προελθὸν ἐκ τοῦ K+j, ὡς λ. χ. *Fανάψας*=ἀνάσσης, *Fάναψαν*=ἄνασσαν κλ. Ἰδιόρρυθμος ἦτο ἡ γραφὴ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος στοιχείου παρὰ τοῖς Ὀζόλαις Λοκροῖς (Ε' αἰ. π. Χ.) καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ (Ϛ' αἰ. π. Χ.), ἔνθα παρίστατο διὰ τοῦ Ж ἢ Ж. Τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον (ὅπως καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον προελθόντα νεώτερα εὐρωπαϊκὰ) στερεῖται τοῦ γράμματος τούτου.

—*[Γλωσσολογ.]* Τὸ *ψῖ* εἶναι ἓν ἐκ τῶν διπλῶν λεγομένων συμφώνων (ζ, ξ, ψ, τὰ ὁποῖα κατὰ Διονύσιον τὸν Θρᾷκα (Α' αἰ. π. Χ.) ἐκλήθησαν οὕτω «διὰ τὸ σύνθετα εἶναι τὸ μὲν Ζ διὰ τοῦ Σ καὶ Δ, τὸ δὲ Ξ διὰ τοῦ Κ καὶ Σ, τὸ δὲ Ψ διὰ τοῦ Π καὶ Σ συνεφθαρμένων». Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἐν μὲν τῇ Μήλῳ, Θήρᾳ καὶ Κρήτῃ ἀντὶ τοῦ Ψ ἐγράφετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ΠΣ, ἀλλαχοῦ ὅμως —κατὰ τὰ ἀνωτέρω ῥηθέντα— ἐγράφετο ΦΣ (*ἐσοφσόμεθα*=ἐσοψόμεθα κλ.), παρὰ δὲ τῷ Ἡσυχίῳ ἀπαντοῦν καὶ λέξεις μετὰ τοῦ Ψ ἀντὶ ΦΘ (*ψείρει, ψίσις*=φθείρει, φθίσις κλ.), ἀλλαχοῦ δὲ τέλος ἐπενοήθησαν ἄλλα σημεῖα πρὸς παράστασιν τοῦ Ψ, καθίσταται φανερὸν ὅτι διὰ τούτων δὲν ἐδηλώθησαν πανταχοῦ οἱ αὐτοὶ ἀκριβῶς φθόγγοι. Τὸ Ψ προῆλθε κυρίως ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ χειλικῶν μετὰ τοῦ Σ: (τρέπ-ω) *ἔ-τρεπ-σα—ἔτρεψα*, (πέμπ-ω) *ἔ-πεμπ-σα—ἔπεμψα*, (τρίβ-ω) *ἔ-τριβ-σα—ἔτριψα*, *Ἄραβ-σι—Ἄραψι*, (τρέφ-ω) *ἔ-θρεφ-σα—ἔθρεψα*, *ἔγραφ-σα—ἔγραψα* κ.οὗ.κ. Ὑπό τινων ὑπετέθη ὅτι τὸ Ψ προῆλθε καὶ ἐκ τοῦ συμπλέγματος ΣΦ, τοῦτο δὲ συνήχθη ἐκ τῶν διαλεκτικῶν ἀντωνυμικῶν τύπων: *ψίν, ψέ*. Ἀλλ' οὗτοι ἰσοδυναμοῦν μὲν πρὸς τοὺς τύπους *σφίν, σφέ*, ἀλλὰ δὲν προῆλθον πιθανῶς ἐκ τῶν δευτέρων. Ὀρθότερον, φαίνεται, συνάπτονται οἱ τύποι *ψίν, ψέ* πρὸς τὴν λατινικὴν ἀντωνυμίαν ipse. Τὸ Ψ ἡπλοποιήθη ἐνίοτε εἰς Σ: *Ψαπφὼ—Σαπφώ, ψελλός—σελλός, ψελλίζεσθαι—σελλίζεσθαι*, (ψέγω) *ἄψεκτος—ἄσεκτο*. κλ. Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὸ Ψ εἰς ἄλλας μὲν λέξεις ἐκληρονομήθη ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς: *ψάλλω, (ὀ)ψάρι(ον), (ὑ)ψηλός, ψεύ(σ)της, ψευτιά, ψέμα* κ.οὗ.κ., *ψωμὶ* κλ., *ἔτριψα, ἔθρεψα, ἔσκαψα, ἔ(σ)κυψα* κλ., εἰς ἄλλας δὲ προῆλθεν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ὑποτακτικοῦ στοιχείου τῶν διφθόγγων ΑΥ, ΕΥ μεθ' ἑπομένου Σ: *(ἐ)δούλευσα—δούλεψα, ἐξώδευσα—ξόδεψα, ἔπαυσα—ἔπαψα* κλ. κλ. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—*[Βραχυγρ.]* Τὸ ψ (*Ψ*) χρησιμοποιεῖται βραχυγραφικῶς καὶ συμβολικῶς εἰς ποικίλας περιστάσεις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ὡς ἀριθμητικόν, τονούμενον ἄνωθεν καὶ δεξιᾷ (*Ψ'* ἢ *ψ'*), ἰσοδυνάμει μὲ τὸν ἀριθμὸν ἑπτακόσια καὶ μὲ τὸ τακτικόν του καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του, τονούμενον δὲ κάτωθεν καὶ ἀριστερᾷ (*,Ψ* ἢ *,ψ*), μὲ τὸν ἀριθμὸν 700.000 καὶ μὲ τὸ τακτικόν του καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του. Εἰς τὰς ἐκδόσεις τῆς «Ἰλιάδος» καὶ τῆς «Ὀδυσσείας» τοῦ Ὁμήρου τὸ *Ψ* σημαίνει τὴν 23ην ραψῳδίαν, διότι εἰς τὴν ἀρίθμησίν των ἐλήφθη ἁπλῶς ἡ σειρὰ τοῦ ὁριστικοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Εἰδικώτερον ἐπεκράτησεν ὅπως εἰς τὰς παραπομπὰς διὰ τοῦ *Ψ* (κεφαλαῖον) σημαίνηται ἡ 23η ραψῳδία τῆς «Ἰλιάδος», διὰ δὲ τοῦ *ψ* (μικρὸν) ἡ 23η τῆς «Ὀδυσσείας». Εἰς τὰ μαθηματικὰ διὰ τοῦ ψ δηλοῦται εἰς μὲν τὴν Ἄλγεβραν μία ἄγνωστος ποσότης, εἰς δὲ τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν ἡ τεταγμένη (εἰς ἓν Καρτεσιανὸν σύστημα συντεταγμένων). Ἐπὶ ἑλληνικῶν ὑδρογραφικῶν χαρτῶν, εἰς τὰς ἐνδείξεις τοῦ βυθοῦ τὸ ψ σημαίνει ψῆφος, ἤτοι βυθὸν μὲ μικροὺς λείους χάλικας. —Ω.

[Τὰ ἀπὸ τοῦ, ἀντιστοίχου πρὸς τὸ ἑλληνικὸν *ψ*, λατινοφθόγγου *Ps*— ἀρχόμενα ξενικὰ ὀνόματα ζητητέα κατὰ κανόνα ἐν τῇ λεξικογραφικῇ σειρᾷ τοῦ *Πσ—*, ὡς ἐπὶ παραδείγματι *Πσεντμόστ, Πσίζ, Πσίντα, Πσκὼρ* κ.ο.κ.]

—*[Ἀρχ. Μουσ.]* Ἐν τῇ ἀλφαβητικῇ παρασημαντικῇ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς τὸ κεφαλαῖον τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου στοιχεῖον Ψ, προτασσόμενον ἑτέρου τοῦ αὐτοῦ ἀλφαβήτου κεφαλαίου στοιχείου, εὕρηται παρ' Ἀλυπίῳ, κατὰ δύο τρόπους: Α') ψῖ καὶ ἡμίμ. ὕπτιον Ψ ≺, ἐδείκνυε τὰς ἑξῆς τονιαίας θέσεις: α') τὴν τρίτην συνημμένων (Δι τῆς μέσης ἐν ὑφέσει· $sol_2^{\flat}$) ἐν τῷ ὑποδωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος· β') τὴν παρυπάτην ὑπάτων (Γα τῆς μέσης ἐν διέσει· $fa_2\sharp$) ἐν τῷ ὑπερδωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος· καὶ γ') τὴν παρυπάτην μέσων (Δι τῆς μέσης· sol_2) ἐν τῷ δωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος. Β') ψῖ κάτω νεῦον καὶ ἡμίαλφα δεξιὸν κάτω νεῦον ⋔ ⅄, ἐδείκνυε: α') τὴν τρίτην συνημμένων (Κε τῆς μέσης ἐν ὑφέσει· $la_2^{\flat}$) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη (διάτονον, χρωματικὸν καὶ ἐναρμόνιον)· β') τὴν τρίτην ὑπερβολαίων (Κε τῆς νήτης· la_3) ἐν τῷ φρυγίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη· καὶ γ') τὴν τρίτην διεζευγμένων (Κε τῆς νήτης· la_3) ἐν τῷ ὑπερφρυγίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος. Αἱ ἀνωτέρω τονιαῖαι θέσεις, τῆς παρυπάτης ὑπάτων καὶ μέσων καὶ τῆς τρίτης συνημμένων, διεζευγμένων καὶ ὑπερβολαίων, ἦσαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους τῆς χορδῆς ἔν τε τῷ διατόνῳ καὶ χρωματικῷ γένει, ὡμοτόνουν δὲ πρὸς τὸν τρίτον φθόγγον τῶν ἐναρμονίων τετραχόρδων. Ἐν τῷ ἀρχετύπῳ τοῦ Ἀλυπίου «Μουσικὴ εἰσαγωγὴ» ἐλλείπουσι παντελῶς τὰ μουσικὰ σημεῖα τῶν: δωρίου, ὑποδωρίου καὶ ὑπερδωρίου τρόπων κατὰ τὸ ἐναρμόνιον γένος, ὡς καὶ τὰ τοῦ ὑπερφρυγίου κατὰ τὸ αὐτὸ γένος. Ν. Α. Χ.

ψάθα (ἡ)· δημοτ., πλέγμα ἐξ εἰδικοῦ φυτοῦ, χρησιμοποιούμενον ὡς εὐτελὴς στρωμνή: «κοιμᾶται 'ς τὴν ψάθα», «ἀπέθανε 'ς τὴν ψάθα» ἐπὶ πενεστάτου· || πλέγμα ἐξ εἰδικῶν φυτῶν πρὸς κατασκευὴν πίλων· || καὶ αὐτὸς ὁ ψάθινος πῖλος.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *ψάθα* ἱστίον τραπεζοειδές, τοῦ ὁποίου τὸ κορυφαῖον λῶμα εἶναι ραφιδωμένον εἰς κεραίαν, καὶ ἥ τε ὑπέρα καὶ ἡ ἀγκοίνη,

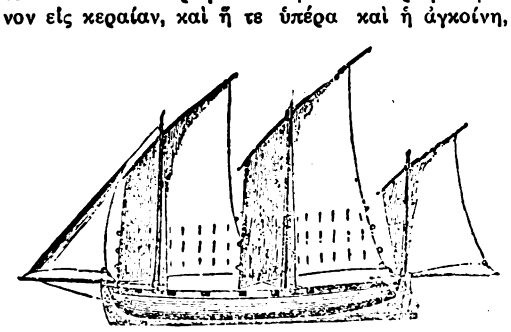

Λέμβος τετράρμενος (μεγάλη ἄκατος) μετὰ τριῶν ψαθῶν καὶ ἀρτέμονος.

συνηνωμέναι πρὸς ἀλλήλας, συνδέονται πρὸς τὴν κεραίαν κατὰ τὸ πρῶτον (ἀπὸ πρώρας) τριτημόριόν της. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἱστία τῶν πολεμικῶν λέμβων, καὶ δὴ τῶν ἀκάτων καὶ τῶν ἐπιτελίδων, ἀλλὰ καὶ τὸ κλασσικὸν ἱστίον τῆς βρατσέρας, ὁπότε μάλιστα τὸ πόδισμά της ραφιδοῦται εἰς κεραίαν ἐπέχουσαν θέσιν κέρκου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τινας ἡμιολίας καὶ βομβάρδας, ἐχούσας σκάφος ὀξύπρυμνον, ἀπαντᾷ ψάθα ὑποκαθιστῶσα τὸν ἐπίδρομον. Σ. Ε. Λ.

—*[Ἐγκυκλ.]* Βλ. *ψίαθος*.

—*[Βοτ.]* Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *τύφη* (βλ.λ.).

Ψάθα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Ἴου (πλάτ. 36°44'30" Β., μῆκ. 25°22'30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2753: Polykandro, Nio and Sikinos island) ὑπὸ τὸ ἀκρωτηριάζον νησίον *Ψαθονήσι*. Σ. Ε. Λ.

—**Ψάθα** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς νήσου Ἴου, ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Ἴου τῆς ἐπαρχίας Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 75.

Ψαθᾶδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀμορίου τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 268.

ψαθάκι (τό)· δημοτ., ψάθινος ἀνδρικὸς πῖλος.

Ψαθάκι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ δήμου Πρεβέζης τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Κάτ. (1928) 70.

—**Ψαθάκια** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λιμπέρδου τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 78.

ψάθη (ἡ)· ἄλλως *ψάθα* (βλ. λ.).

Ψάθη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Κισσάνης τοῦ νομοῦ Καλλιπόλεως. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 573 κατοίκους καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων *Καρλῆ-κιοϊ*.

—**Ψάθης** *μονή*. Ἱδρύθη τῷ 1883 παρὰ τὸ χωρίον Ἅγιον Ἰωάννην τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας Κρήτης. Ἔχουσα τρεῖς μοναχούς, διετηρήθη μέχρι τοῦ 1901, ὁπότε διελύθη. Ν. Ι. Π.

ψαθὶ (τό)· δημοτ., εἶδος φυτοῦ χρησιμοποιούμενον πρὸς κατασκευὴν πλέγματος καθεκλῶν, *τύφη ἡ στενόφυλλος*.

Ψαθὶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καλαμαύκας τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας τοῦ νομοῦ Λασιθίου. Κάτ. (1928) 30. ΕΡ. Μ.

—**Ψαθὶ** *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς κοινότητος Μεγαλοπόλεως τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 274. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἁγιάσμπεη*.

—**Ψαθὶ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τοῦ βορείου Αἰγαίου (πλάτ. 39°25'00" Β., μῆκ. 24°10'25" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2072: Scopelos Group), βορεία ἄκρα τῆς νήσου Γιοῦρα. —2) Τὸ ἐν τῷ κολπίζοντι ὅρμῳ τῆς Δελλαγράτζιας τῆς Σύρου *Ψαθονήσι* (βλ.λ.). —3) Ὅρμος τῆς ΝΑ. ἀκτῆς τῆς Κιμώλου (πλάτ. 36°47'55" Β., μῆκ. 24°35'00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2052: Milos, Antimilos, Kimolo, Polino), βορείως τοῦ φάρου Ἁγίου Εὐσταθίου (Πυργί). —4) Νησίον δωδεκανησιακὸν παρὰ τὴν νῆσον Γάϊδαρος, σημειούμενον ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ 1546: Samos to Mandelyah ὡς Kunelli islet. —5) Ἡ ἐν τῷ στενῷ Κουφονησίου «Ὕφαλος τῶν σπόγγων» (Sponge reef) τῆς ΝΑ. ἐσχατιᾶς τῆς Κρήτης. Σ. Ε. Λ.

ψάθινος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ ψαθί: «ψάθινο καπέλλο».

Ψᾶθις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς ἀσιατικῆς Σαρματίας, ἐκβάλλων κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε' 8, 2) μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀντικείτου

Digitized by Google

(Κουμπάν) καὶ Οὐαρδάνου (Kopyl), παρὰ τὴν πόλιν Γέρουσαν ἢ Γάρζαγαν. Παρ' αὐτὸν ἔκειντο τὰ βασίλεια τοῦ Εὐμόλπου, βασιλέως τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, τὰ ὁποῖα περιρρέων ὁ ποταμὸς καθίστα δυσπρόσιτα ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάθους καὶ τῶν μεγάλων κρημνῶν αὐτοῦ. Α. Θ. Σ.

Ψαθὸ *[Γεωγρ.]*. Νησὶς τῶν Δωδεκανήσων (βλ. λ. *Ψαθι*).

Ψαθόγιαννος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μανωλιοπούλου τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 185. ΕΡ. Μ.

Ψαθονήσι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Νησίον τῆς ΝΔ. πλευρᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37° 23′ 08″ Β., μῆκ. 24° 32′ 10″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island, εἰς τὸν ὁποῖον φέρεται ὡς Psathica islet), τὸ μᾶλλον προκεχωρημένον τῶν πρὸ τοῦ ὅρμου τοῦ Φοίνικος (Δελλαγράτζιας) νησίων.

—2) Νησίον χθαμαλώτατον (3 μέτρα) ἐλλειψοειδὲς (ἐπιφ. 77 στρέμματα περίπου) ἐν τῷ διαύλῳ Ψαθούρας—Γιούρων (πλάτ. 39° 27′ 45″ Β., μῆκ. 24° 10′ 45″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2072: Scopelos Group) καὶ εἰς ἥμισυ μίλ. νοτίως τῆς πρώτης τῶν δύο νήσων. Ὀνομάζεται καὶ *Ψαθουροπούλα* καὶ *Μυῖγα*, παρὰ ξένοις δὲ Muia.

—3) Ἐρημονήσιον τῆς Ἀμοργοῦ, τὸ ἄλλως *Χήνα*.

—4) Νησίζον ἀκρωτήριον ἀποτεθραυσμένον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου Ἴου (πλάτ. 36° 45′ 00″ Β., μῆκ. 25° 22′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2753: Polykandro, Nio and Sikinos islands), νότιον κέρας τοῦ ὅρμου τῆς Ἁγίας Θεοδότης. Σ. Ε. Λ.

ψαθοποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς πλεγμάτων ἐκ ψιάθου.

Ψαθόπυργος *[Γεωγρ.]*. Τὸ βορειότερον χωρίον τῆς Πελοποννήσου, κείμενον πρὸς Α. τοῦ ἀκρωτηρίου Δρέπανον καὶ κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου πάλαι εἶχεν ἐγερθῆ «τεῖχος τῆς Ἀθηνᾶς» πρὸς φρούρησιν τῆς ἀκτῆς (15 στάδια ἀνατολικῶς τοῦ ὅρμου Πανόρμου). Ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Κάτ. (1918) 427. Τὸ χωρίον συνῳκίσθη τῷ 1866 ὑπὸ κατοίκων τῆς Ζάχολης (δήμου Εὐρωστίνης τῆς Κορινθίας) καὶ ἐκαλεῖτο κατ' ἀρχὰς *Ζαχουλιώτικα* ἢ *Ζαχουλίτικα*. Ι. Σ. Σ.

— **Ψαθόπυργος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀμμώδης γλῶσσα τῆς Ἀχαϊκῆς ἀκτῆς, ἀποτελοῦσα διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου αὐτῆς Δρέπανον (πλάτ. 38° 20′ 30″ Β., μῆκ. 21° 50′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1600: Gulf of Corinth), ἐφ' οὗ φάρος λευκῶν καὶ πρασίνων ἐκλάμψεων, τὸ νότιον κέρας τοῦ στενοῦ, καθ' ὃ ὁ Κορινθιακὸς κόλπος συνάπτεται πρὸς τὸν πρόκολπόν του τῆς Ναυπάκτου. Καὶ ὅρμος εἰς τὴν ἀνατολικὴν τῆς γλώσσης μασχάλην, εἰς ὃν ὁρμίζονται τὰ καννότα τὰ ἐκτελοῦντα τὴν πρὸς τὴν Ναύπακτον πορθμείαν. Παρὰ τὸν μυχόν του δὲ (213ον χλμ.) στάσις τοῦ ΣΠΑΠ. Ἡ τοποθεσία ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Τεύχους τῆς Ἀθηνᾶς. Σ. Ε. Λ.

ψαθοπώλης (ὁ)· ὁ πωλῶν ψάθες, πλέγματα ἐκ ψιάθου.

Ψαθοτόπι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀνέζας τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 231.

Ψαθούρα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ καὶ ἀλιτενὴς νῆσος τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων, διαμέτρου 2 χλμ. μόλις, ἡ ἐν τῇ συστάδι βορειοτάτη, 3 μίλ. βορείως τῶν Γιούρων (ἀρχ. *Γεροντία*), ὑπεράγαν δὲ χθαμαλή, μέγιστον ὑψόμετρον ἔχουσα μόλις 14 μ., εἰς ἣν θέσιν, κατὰ τὴν βορείαν της ἄκραν, ἐγείρεται (1895) φάρος δευτέρας τάξεως, μὲ λίαν ὑψηλὸν πύργον (25 μ., πλάτ. 30°29′15″ Β., μῆκ. 24°10′49″ Ἀν., χάρτ.ἀγγλ. 2072: Scopelos group), ἐκπέμπων φῶς λευκὸν σταθερὸν 18 μιλίων. Μόνοι κάτοικοι αὐτῆς οἱ 5 φαροφύλακες, σπανιώτατα δὲ καὶ δύο ἢ τρεῖς ποιμένες. Νοτίως τῆς Ψαθούρας ἡ *Ψαθουροπούλα* ἢ *Μυῖγα* ἢ *Ψαθονήσι*, χωριζομένη διὰ πόρου 1 μιλ. εὔρους καὶ 7 ὀργυιῶν βάθους, ἐν τῷ βυθῷ τοῦ ὁποίου, ὡς Καλύμνιοι δύται εἶχον βεβαιώσει, εὑρίσκονται σαφῆ ἐρείπια οἰκιῶν πόλεως καταποντισθείσης. Τὰ ἐρείπια ταῦτα, συνδυαζόμενα πρὸς ἄλλα ἐπὶ τῆς νήσου σαφῶς διακρινόμενα, ἄγουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ νῆσος ἀνέδυέ ποτε συνδεομένη διὰ διασέλου μετὰ τῆς Ψαθουροπούλας, καὶ ὅτι ἐπελθούσης καθιζήσεως ἀπέμειναν τὰ δύο ὑψηλότερα μέρη της ὡς νησῖδες, τοῦ διασέλου μεταβληθέντος εἰς πόρον. Ἡ ταυτότης της, ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς ἀρχαίας της ὀνομασίας, ἀμφισβητεῖται· καὶ ἄλλοι μὲν ταυτίζουν ταύτην πρὸς τὴν *Εὐδημίαν* τοῦ Πλινίου (IV, 23, 7), ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν *Ἀλόννησον* τοῦ Στράβωνος (Θ, 436). Σ. Ε. Λ.

— *[Γεωλογ.—Ἡφαιστειολ.]* Ἡ νησὶς Ψαθούρα μετὰ τῆς ἐγγύτατα ταύτης χθαμαλῆς νησῖδος Ψαθουροπούλας ἀποτελεῖ ἡφαίστειον, λειτουργῆσαν κατὰ τοὺς μετὰ τὴν πλειόκαινον ἐποχὴν γεωλογικοὺς χρόνους. Ἀνήκει τοιουτοτρόπως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν νεωτέρων ἡφαιστείων, τὰ ὁποῖα εἶναι συνέπεια τῆς ἡφαιστειότητος, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη ἔντονος εἰς τὸ Αἰγαῖον (βλ. καὶ *Αἰγηΐς*), μετὰ τὴν ὀρογενετικὴν περίοδον τῶν ἀλπικῶν πτυχώσεων. Αἱ λάβαι τῶν δύο νησίδων συνίστανται ἀπὸ αὐγιτικὸν ἀνδεσινικὸν ἀνδεσίτην μὲ ὀλιβίνην, εἶναι δὲ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀνάλογοι πρὸς τὰς λάβας τῶν ἡφαιστείων τῶν Θηβῶν, τῆς Θεσσαλίας, τῆς βορείας Χίου καὶ τῆς Ἐρυθραίας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο μαρτυρεῖ ὁμοιογένειαν ἀπὸ γεωχημικῆς ἀπόψεως εἰς τὴν ἡφαιστείαν ζώνην τοῦ βορείου Αἰγαίου, τὴν ὁποίαν ἀπαρτίζουν τὰ ἀνωτέρω ἡφαίστεια. [Πρβλ. καὶ *Κ. Κτενᾶ*: Sur le volcan de Psathoura, etc. εἰς τὰ «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», 3, 1928, σελ. 226.] Γ. Κ. Γ.

— **Ψαθούρας διέκπλους** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁ μεταξὺ *Ψαθούρας* καὶ *Γιούρων* διέκπλους τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων. Ἡ ἐν τῷ διέκπλῳ παρεμβολὴ τῆς νησῖδος Ψαθουροπούλας ἢ Ψαθονησίου διαιρεῖ τὸν διέκπλουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Ψαθουροπούλας, ἔχον εὖρος ἡμίσεος μιλίου καὶ βάθος ἕως 7 ὀργυιῶν, καὶ εἰς τὸν κυρίως διέκπλουν ἔχοντα εὖρος 3 μιλ. μέχρι Γιούρων, βάθος δὲ μέγιστον 61 ὀργυιῶν. Σ. Ε. Λ.

ψαθοῦρι (τό). Γλύκισμα κοινότατον ἐν Ἑλλάδι, ἀποτελούμενον ἀπὸ κρούσταν ἐκ ζύμης λεπτῆς, κοπτομένης εἰς τεμάχια 10—15 ἑκατ. διαμέτρου, τηγανιζόμενα εἰς καυτὸν ἔλαιον καὶ ἀκολούθως ῥαντιζόμενα μὲ ζάχαριν ἢ μέλι, ῥοδόσταμον, ἀμύγδαλα κοπανισμένα καὶ κανέλλαν.

ψάθυρμα (τό)· ἀπόκομμα, τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποπῖπτον.

— *[Μεταλλοτ.]* Ξένη οὐσία εὑρισκομένη ἐνίοτε ἐντὸς μετάλλου καὶ καθιστῶσα αὐτὸ εὔθραυστον ψαθυρόν, διότι ἐμποδίζει τὴν συνοχὴν τῶν μορίων αὐτοῦ. Θ. Χ.

ψαθυρός, —ά, —όν· ὁ εὔθρυπτος, εὔθραυστος, ὁ εὐκόλως ἀποτριβόμενος· || ἐπὶ ἐδωδίμου, τρυφερός, ὁ κατὰ τὴν μάσησιν τριβόμενος.

ψαθυρότης, —ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ψαθυροῦ, τὸ νὰ εἶναί τι ψαθυρόν, εὔθρυπτον.

ψαθύρωσις, ἢ ***ὀστεοψαθύρωσις*** (ἡ). Πάθησις, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει τὸ εὔθραυστον (ψαθυρὸν) τῶν ὀστῶν. Ἡ πάθησις αὕτη συνεχέετο ἄλλοτε μετ' ἄλλων νόσων (ὀστεομαλακίας, συφίλιδος, ῥαχιτισμοῦ κτλ.), καθ' ἃς παρετηρεῖτο ἐπίσης συμπτωματικὴ εὐθραυστότης τῶν ὀστῶν, πρῶτος δὲ ὁ Λομπστάϊν (Lobstein) τῷ 1825 περιέγραψεν αὐτὴν ὡς εἰδικὴν πάθησιν καὶ τὴν ὠνόμασεν *ἰδιοπαθῆ ὀστεοψαθύρωσιν*· κυρίως ὅμως ὁ Rust, τῷ 1833, διεχώρισεν αὐτὴν ἀπὸ τὴν ὀστεομαλακίαν. Ἡ νόσος αὕτη ἐμφανίζει συνήθως τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις της κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἐγκαθίσταται ἀποτόμως, καθ' ὃν χρόνον τὸ παιδίον εὑρίσκετο ἐν πλήρει ὑγείᾳ, αἰφνιδίως δηλαδὴ ἐπέρχεται κάταγμά τι μετὰ ἐλαφράν τινα πρόσκρουσιν ἢ πτῶσιν. Τὸ πρῶτον κάταγμα δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἕτερον μετά τινα χρόνον, ἐνίοτε μάλιστα τὰ κατάγματα συνεχίζονται μὲ ἀπελπιστικὴν συχνότητα καὶ προκαλοῦν διαφόρους παραμορφώσεις τοῦ σκελετοῦ. Πάντως ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὰ κατάγματα ὑποχωρεῖ συνήθως κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἢ ἀμέσως μετ' αὐτήν, παρετηρήθησαν ὅμως καὶ περιπτώσεις ὀστεοψαθυρώσεως εἰς τοὺς ἐνηλίκους. Φαίνεται ὅτι ἡ νόσος εἶναι κληρονομικὴ καὶ προσβάλλει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς ἄρρενας. Ἡ αἰτιολογία της εἶναι μᾶλλον ἄγνωστος, δι' ὃ καὶ ἡ θεραπεία της δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων. Συμβουλεύονται τὰ ἅλατα ἀσβεστίου, τὸ ἔλαιον τοῦ ἥπατος τοῦ ὀνίσκου, τὸ φωσφοροῦχον ἔλαιον κτλ., ἰδίᾳ δὲ ἡ ἀποφυγὴ πάσης ἀποτόμου κινήσεως, προσκρούσεως ἢ προσπαθείας, ἡ διαμονὴ εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ ἐν γένει ἡ συνεχὴς ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς. Τὰ κατάγματα θὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὴν ἐνδεδειγμένην διὰ γυψίνων ἐπιδέσμων κτλ. θεραπείαν. Σ. Β.

ψάθωμα (ὁ)· δημοτ., ἡ διὰ πλέγματος ψιάθης σκευή, κατάρτισις.

ψαθώνω· σκευάζω, συμπληρῶ τι διὰ πλέγματος ψιάθης.

ψάθωσις, —εως (ἡ)· ἀντὶ *ψάθωμα* (βλ. λ.).

ψαθωτός, —ή, —ό· ὁ ἐσκευασμένος, ὁ συμπληρωμένος μὲ πλέγμα ψιάθης.

ψαίλνω· ἀντὶ *ψέλνω*, δημοτ. τύπος τοῦ *ψάλλω* (βλ. λ.).

ψαίνω· ἀντὶ *ψένω*, ἰδιωμ. τύπος τοῦ *ψήνω* (βλ. λ.).

ψαιστὰ (τὰ) (ἐνν. *ἄλφιτα, πέμματα κτλ.*)· ἀρχ., οἱ ἐκ κοπανισμένης ἢ ἀλεσμένης κριθῆς δι' ἀναμείξεως μετ' ἐλαίου ἢ καὶ μέλιτος καὶ οἴνου παρασκευαζόμενοι πλακοῦντες, οἵτινες προσεφέροντο τοῖς θεοῖς κατὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς τελουμένας ἀναιμάκτους θυσίας. Ε. ΔΙ. Κ.

Ψάκα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Παραμυθίας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 136, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον Νικολίτσι, 273. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

ψακαλία (ἡ) (Psacalia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ***προσωπανθῶν***, περιλαμβάνον πόας διακρινομένας διὰ τὰ ὡραιότατα ἐρυθρὰ ἄνθη των, διατεταγμένα κατὰ κεφαλίδας. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ψακαστὸς (ὁ) (Psacastus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ***ὁμοπτέρων*** τῆς οἰκογενείας τῶν ***πεντατομιδῶν***, περιλαμβάνον ἔντομα μὲ σῶμα ᾠοειδὲς καὶ χρῶμα κίτρινον, ὑπέρυθρον ἢ ὑπόφαιον, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Δ.Ν.Π.

ψακὶ (τό). Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν ***ἀκόνιτον, δωρόνικον*** καὶ ***παιωνία***.

Ψάκον ἄκρον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βορειοδυτικῆς Κρήτης, καθ' ὃ ἀπολήγει τοῦ Τιτύρου ἡ χερσονησίζουσα προβολὴ (*Πτολεμ.* Γ, ιζ, 8). Ὑπὸ τῶν ἐντοπίων λέγεται καὶ *Ροδωποῦ*, ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ βουνοῦ καὶ χωρίου, γνωστότερον ὅμως ὡς ***Σπάδα*** (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ψάκος *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀχελῴου ***Ἰνάχου*** (βλ. λ.).

Ψαλὶ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μήλου (πλάτ. 36° 38′ 35″ Β., μῆκ. 24° 19′ 45″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Milos, Antimilos, Polino, Kimolos), νοτιοδυτικὴ τῆς νήσου Μήλου ἐσχατιά. Πρόκειται δὲ νοτίως αὐτῆς, χωριζομένη διὰ πλοΐμου στενοῦ 2 μιλ., ἐπίπεδος νησὶς ***Παξιμάδι***. Λέγεται καὶ ***Κάβο Ψάλης***. Σ. Ε. Λ.

ψαλίδα (ἡ)· δημοτ., μεγάλο ψαλίδι ῥάπτου, κηπουροῦ κλπ.· || ἡ ἕλιξ τοῦ κλίματος, διὰ τῆς ὁποίας ἀναρριχᾶται· || νόσος τῶν τριχῶν, καθ' ἣν σχίζονται εἰς τὴν κορυφήν· || εἶδος ἐντόμου, τοῦ ὁποίου ἡ οὐρὰ εἶναι δισχιδής, ἡ σκολόπενδρα· || δοκὸς τῆς στέγης, ἐκ τῶν ὑπανεχόντων αὐτὴν ἐπικλινῆ, ἄλλως *ψαλίδιον*.

— **ψαλίδα** (ἡ) *[Δερματολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς ***τριχοπτιλωσίας*** (βλ. λ.).

Ψαλίδα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς (βλ. λ. ***Ψαλλίδας***).

ψαλιδάκι (τό). Κοινὴ ὀνομασία εἰς πλείστας τῶν Ἰονίων νήσων τοῦ φυτοῦ ***ἀρνόγλωσσον τὸ κορωνόπουν***.

Ψαλίδας, *Ἀθανάσιος*. Ἕλλην λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἔθνους, γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1767 (κατ' ἄλλους τῷ 1760 ἢ 1764). Ὁ πατήρ του, Πέτρος Ψαλίδας, ἐπηγγέλλετο τὸν ἔμπορον, ἡ δὲ μήτηρ του κατήγετο ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ριζαρῶν. Ἀποπερατώσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὴν ἐν τῇ πατρίδι του ἀκμάζουσαν τότε σχολὴν τῶν Μπαλάνων, ἀπῆλθε τῷ 1785 εἰς Νίσναν τῆς Ρωσσίας (Νίσνε Σάλντινσκιγ-Σαβόντ) παρὰ τῷ ἐκεῖ ἐγκατεστημένῳ ἀδελφῷ του, προοριζόμενος διὰ τὸ ἐμπορικὸν στάδιον. Ἀλλ' ὁ ἀδελφός του, ἐκτιμήσας τὴν φιλομάθειαν καὶ τὸν πρὸς τὰ γράμματα ζῆλόν του, τὸν ἀπέσυρεν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ῥωσικὴν σχολὴν Πολτάβας τῆς Οὐκρανίας. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του συνεστήθη ὑπὸ καθηγητοῦ του ὡς ἰδιωτικὸς διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ τοῦ πολιτικοῦ Ὀλυμπίου Κεφαλᾶ, ὅταν δ' οὗτος ἀπεστάλη πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς Βιέννην, ὁ Ψαλίδας τὸν συνώδευσεν ὡς ἐπιτηρητὴς καὶ διδάσκαλός του. Ἐν Βιέννῃ ὁ Ψαλίδας ἐσπούδασε παραλλήλως κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς ξένας γλώσσας, ἐκμαθὼν τὴν γαλλικήν, γερμανικὴν καὶ ἰταλικήν, κατόπιν δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν. Μετ' ἰδιαιτέρου ζήλου παρηκολούθησε τὰ φυσικομαθηματικὰ καὶ τὴν νέαν τότε ἐπιστήμην, τὴν πειραματικὴν φυσικήν. Ἐξ ἄλλου δὲν ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος ἐκ τῆς ζωηρᾶς ἀναμορφωτικῆς κινήσεως, ἥτις σημειώνεται κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐν Βιέννῃ κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, μετέσχε δὲ καὶ τῆς ἀπελευθερωτικῆς ἑλληνικῆς κινήσεως ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὅπου τότε ἕδρα ὁ Ρήγας καὶ ἄλλοι πατριῶται Ἕλληνες. Ἐπιδοθεὶς ἐν Βιέννῃ εἰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ἔσχε καταπληκτικὴν διὰ τὴν ἡλικίαν του ἐπίδοσιν καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ μονίμως διὰ τὴν ἐν τῇ πατρίδι του κατάστασιν ἐν Βιέννῃ, ὅπου συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα καθηγητοῦ του. Τῷ 1791 ἐξέδωκε τὸν καρπὸν τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν του, διεξοδικὸν

Digitized by Google

φιλοσοφικοθρησκευτικὸν εἰς δύο γλώσσας, ἑλληνικὴν καὶ λατινικήν, σύγγραμμα, ἔνθα, ἀντιτασσόμενος πρὸς τὰς θεωρίας τῶν Γάλλων ὑλιστῶν, ὑποστηρίζει τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ καταγωγὴν τῶν ἰδεῶν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ὑπερτάτου ὄντος καὶ μετὰ θάνατον ἀνταποδόσεως. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέδωκε μετάφρασιν ἐκ τῆς ρωσικῆς εἰς τὸ ἁπλοῦν ἰδίωμα τῆς «Περιγραφῆς τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου... ἐν τῷ Ἄθωνι» καὶ ἐπεμελήθη καὶ ἐπρολόγισε τὴν ἔκδοσιν «Ἐπιστολῆς τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου ἀρχιεπισκόπου πρφην Σλαβενίου καὶ Χερσῶνος». Τῷ 1794 μετέφρασε καὶ ἐξέδωσε τὴν κατὰ τὸ νέον σύστημα συντεταγμένην «Ἀριθμητικὴν» τοῦ Μέτζβουργ καὶ τῷ 1792 συγγραμμάτιον πρὸς τιμὴν καὶ ἔπαινον τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β', ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἰκατερίνη ἡ Β', ἤτοι ἱστορία σύντομος τῆς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐν Νίσνῃ καὶ Ταυρίᾳ Γραικοὺς ὑπ' αὐτῆς δειχθείσης εὐνοίας» (Βιέννη 1792). Ἐπηρεασθεὶς ἐκ τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ, τοῦ γλωσσικοῦ κηρύγματος τοῦ Καταρτζῆ καὶ τῆς κινήσεως, ἣν προεκάλεσεν, ἤλεγξε μετὰ σφοδρότητος τὴν «Λογικὴν» τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως δι' ἰδιαιτέρας πραγματείας, ἐκδοθείσης τῷ 1795 ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «Καινοκινήματα ἢ κατὰ φθόνου». Διὰ ταύτης ἐπέκρινε τὴν μέθοδον καὶ τὰς φιλοσοφικὰς ἀρχάς, ἀφ' ὧν ἀφωρμήθη ὁ Βούλγαρις κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς «Λογικῆς» του, πρὸς δὲ τὴν ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν καὶ τὸ κρατοῦν ὀπισθοδρομικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, ὑποστηρίξας ὅτι δὲν χρειάζεται διὰ τὴν φιλοσοφίαν ἰδιαιτέρα γλῶσσα, διότι «ἡ ἀλήθεια εἶναι κοινὴ πᾶσιν καὶ πάσαις ταῖς διαλέκτοις ἁπλῶς» καὶ ἐλέγξας τὴν τυπομανίαν καὶ νεκρὰν μέθοδον τῶν Ἑλλήνων συγχρόνων του διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι «εἶναι δασκαλάκια μεταφράζοντα μίαν γραμματικίτζαν, διδάσκοντα τὸ τύπτω καὶ τὸ ἐκ τρίτου καὶ τὸ ἐκ τετάρτου τοῦ Γαζῆ ἢ συγγράφοντα τρεῖς τέσσαρας στίχους ποιητικούς, κομπάζοντα περὶ τὰ λεξίδια καὶ ἐν γωνίαις λάθρα ὑποψιθυρίζοντα». Εἰς τὴν ἐπίκρισιν ταύτην ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ἀπήντησε διὰ τῆς «Ἐπιστολῆς Παγκρατίῳ» (Τεργέστη 1797). Θανούσης τῆς συζύγου του καὶ ἐπακολουθησάντων διαφόρων ἀτυχημάτων, ὁ Ψαλίδας ἐγκατέλειψε, μετὰ ὀκταετῆ παραμονήν, τὴν Βιέννην καὶ κατῆλθε κληθεὶς ὑπὸ τῆς δημογεροντίας τῆς πατρίδος του τῷ 1795 εἰς Ἰωάννινα. Τῷ 1796 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς Μαρούτση, ἡ ὁποία εὑρίσκετο ἐν παρακμῇ, ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς χρεωκοπίας τῆς ἐν Βενετίᾳ Τσέκας ἀπωλείας τοῦ κληροδοτήματός της καὶ τῆς ἐλλείψεως καταλλήλων διδασκάλων. Ὁ Ψαλίδας ὡς σχολάρχης ἀναδιωργάνωσε τὴν σχολήν, ἐπηύξησε τὰς τάξεις της κατὰ μικρὸν διὰ τοῦ διορισμοῦ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθέντων διδασκάλων, εἰσήγαγε νέας ἀρχὰς καὶ μεθόδους διδασκαλίας, ἰδίως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γλωσσικῶν μαθημάτων καὶ τῆς πειραματικῆς φυσικῆς, κατώρθωσε δὲ καὶ τοὺς πόρους της νὰ ἐπαυξήσῃ, διατεθέντος ὑπὲρ τῆς σχολῆς μέσῳ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ ἡμίσεος τοῦ Ζωσιμαίου κληροδοτήματος. Εἰσήγαγε δὲ ἐκ τῶν πρώτων ὁ Ψαλίδας, πλὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἀποκτήσας ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι φήμην μεγάλου σοφοῦ καὶ ἱκανοῦ διδασκάλου, συνῆψε σχέσεις φιλίας μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τοῦ ἰατροῦ του Ἰωάννου Βηλαρᾶ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤσκησε μεγίστην ἐπίδρασιν ὡς πρὸς τὰς γλωσσικὰς ἰδέας, τοῦ ὑπασπιστοῦ του Μάνθου Οἰκονόμου καὶ ἄλλων ἐπισήμων. Ὁ Ἀλῆς τὸν ἐχρησιμοποίησεν εἰς διαφόρους πρὸς τὰς Ἰονίους νήσους ἀποστολὰς ἐπὶ ρωσικῆς προστασίας, τὸν διώρισε δὲ «αἱρετοκριτὴν» εἰς διαφόρους ὑποθέσεις καὶ τὸν εἶχε σύμβουλον καὶ σύνδεσμον μετὰ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ξένων προξένων καὶ πρέσβεων.

Ἐπὶ πενταετίαν, μέχρι τοῦ 1801, διευθύνας τὴν σχολὴν Μαρούτση, ὁ Ψαλίδας ἐνήργησε προσωπικῶς ὁ ἴδιος καὶ ἀπέσπασε τὴν χορηγίαν πλουσίου ἐν Ρωσίᾳ ὁμογενοῦς, τοῦ Ζώη Καπλάνη, διὰ τῆς ὁποίας συνέστησε τὴν ὁμώνυμον ἐν Ἰωαννίνοις σχολήν, ἥτις ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἐν ᾗ ἐξεπαιδεύθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν τότε διδασκάλων. Τὴν σχολὴν ταύτην διηύθυνε μὲ τὰς ἰδίας ἀρχὰς γλώσσης καὶ διδασκαλίας ὁ Ψαλίδας ἐπὶ 18 συναπτὰ ἔτη μέχρι τοῦ 1820, ὅτε ἠναγκάσθη μετὰ τοῦ Βηλαρᾶ νὰ δραπετεύσῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐξ Ἰωαννίνων καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Τεπέλεβον τῆς Ἠπείρου, φεύγων τὴν δυσμένειαν καὶ τὸν νεφωνισμὸν τοῦ τυράννου. Ἐκ Τεπελέβου, μετὰ δίετίαν περίπου, διεπεραιώθη εἰς Κέρκυραν, ἥτις διετέλει τότε ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Αὐτόθι ἔζησε πενέστατος, ἐπαγγελλόμενος τὸν διδάσκαλον ἰδιωτικῶν μαθημάτων μέχρι τοῦ 1828. Κινήσας τὰς ὑπονοίας τῶν ἀρχῶν ἐπὶ ρωσοφιλίᾳ καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, δὲν ἠξιώθη καθηγητικῆς ἕδρας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Γκυίλφορδ, τῆς ὁποίας τιμῆς ἕνεκεν εἶχε κηρυχθῆ ὁ πρῶτος τῶν διδακτόρων. Τῷ 1828 ἐδέχθη τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ θέσιν διευθυντοῦ εἰς τὸ λύκειον τῆς Λευκάδος, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 20 Ἰουλίου 1829.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ Ψαλίδας δὲν ἐξέδωκεν οὐδὲν ἔργον. Ἐσώθησαν ὅμως πολλὰ χειρόγραφά του, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰς παραδόσεις του ἐν ταῖς σχολαῖς Ἰωαννίνων καὶ Λευκάδος. Τούτων ἐξεδόθη μέχρι τοῦ νῦν ἐκ χειρογράφων αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του τμῆμα τῆς «Γενικῆς καὶ μαθηματικῆς γεωγραφίας» του, τὸ περὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀσιατικῆς Τουρκίας, σπουδαιότατον διὰ τὰς πληροφορίας του καὶ τὰς περὶ οἰκονομίας καὶ χαρακτῆρος τῶν λαῶν τῶν χωρῶν τούτων διδασκαλίας του, ὑπὸ Ν. Γιαννοπούλου («Λαϊκὴ φωνή» Βόλου, 14 Ὀκτωβρίου 1928 κ. ἑξ.) καὶ Γ. Χαριτάκη («Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. 6ος (1931), σ. 35—74). Ἀνέκδοτα δὲ παραμένουν τὰ ἔργα: «Λογική, κατὰ νεωτέρους μὲν συντεθεῖσα, μεθόδῳ δὲ μαθηματικῇ ἐξυφανθεῖσα» (Βιέννη 1793), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, περιέχουσα τὸ δίκαιον τῆς φύσεως, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν» (Ἰωάννινα 1799), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ψυχολογίαν, καλλολογίαν καὶ ρητορικήν», «Ἀρχαιολογία τῶν Ἀρβανιτῶν» (ὑπ' ἀρ. 116 τῆς βιβλιοθήκης τῆς «Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος»), «Μαθήματα γενικῆς ἱστορίας» (ἑκατὸν ἑξήκοντα), «Μαθήματα γεωγραφίας» (ἀμφότερα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Κολλυβᾶ ὑπ' ἀρ. 138), «Μεταφυσική» (ὑπ' ἀρ. 6 ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ Ἰωαννίνων), «Περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων» (πραγματεία ὑπ' ἀρ. 56 τῆς βιβλιοθήκης τῆς μητροπόλεως Κοζάνης).

Εἰς τὴν προεπαναστατικὴν γλωσσικὴν καὶ ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν ὁ Ψαλίδας μετέσχε μετὰ ζήλου καὶ ἐκ τῶν πρώτων. Ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς καὶ κύριος ἡγέτης τοῦ ἄκρου δημοτικισμοῦ ἐν Ἑλλάδι, τὰς δὲ ἀρχάς του διετύπωσε διεξοδικῶς ὁ μαθητής του Ἰωάννης Βηλαρᾶς εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν ἀποτεινομένας «φιλολογικὰς γραφάς» του. Ἐτάχθη κατὰ τῶν ἀρχαϊστῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν κοραϊστῶν ἀφ' ἑτέρου, ὑποστηρίξας τὴν χρησιμοποίησιν γλώσσης στηριζομένης καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ τυπικόν, τὸ συντακτικὸν καὶ τὸ λεξιλόγιον τῆς λαϊκῆς γλώσσης, τὴν κατάργησιν τῆς ὀρθογραφίας, τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου ἰδιώματος εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, τῆς διανοήσεως καὶ τῆς διοικήσεως. Ἐπρέσβευε δὲ ὅτι μόνον διὰ τῆς γλωσσικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἀναμορφώσεως εἶναι δυνατὸν νὰ συγχρονισθῇ καὶ νὰ προοδεύσῃ τὸ γένος καὶ πρὸς τοῦτο εὑρίσκετο εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν, τοῦ Τρικούπη, τοῦ Μαυροκορδάτου κ. ἄ., εἰσηγούμενος τὰς ἀναμορφωτικὰς ἀπόψεις του. Ὑπῆρξε πρὸς τούτοις ὁ Ψαλίδας ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας φιλολογικῆς μεθόδου ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν ἀρχαίων κειμένων, εἰσαγαγὼν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν πρώτων τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς καὶ μάλιστα τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας μετὰ τῶν νεωτέρων μεθόδων διδασκαλίας. Ἡ πολυετὴς ἐκπαιδευτικὴ του δρᾶσις τὸν ἀναδεικνύει ἕνα ἐκ τῶν πρώτων καὶ μεγαλυτέρων διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἀλλὰ καὶ σημαντικὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ Ψαλίδας, ἐκμεταλλευθεὶς μὲν κατ' ἀρχὰς τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὑπὲρ τοῦ Ρήγα, τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐν γένει κινήσεως, τῆς ὁποίας ἦτο μύστης καὶ μέτοχος, γενόμενος δὲ κατόπιν ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἐνθουσιωδεστέρων ἡγετῶν τῆς ὑπὲρ τῶν ἀλυτρώτων κινήσεως. Κατὰ τὸν Ἄγγλον περιηγητὴν Holland «ὁ Ψαλίδας δὲν εἶναι μόνον πολυμαθής, ἀλλὰ καὶ δεινὸς καὶ γλαφυρὸς τοῦ λόγου χειριστής. Μετ' ἀφαντάστου εὐκολίας λαλεῖ ἀπταίστως τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ἰταλικήν, γαλλικήν, γερμανικὴν καὶ ρωσικήν. Ἀγορεύει μὲ ζωηρότητα καὶ δύναμιν μεγάλην ἐπὶ παντὸς θέματος τέχνης, ἐπιστήμης, φιλολογίας, καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς εὐκλεοῦς πατρίδος του Ἑλλάδος. Εἶναι κάτοχος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, σπουδάσας αὐτὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκ φύσεως ὅμως ἀποκλίνει πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Ὁ ζῆλός του ὑπὲρ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γραμματολογίας καὶ ποιήσεως εἶναι μέγας...».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Pouqueville*, Histoire de la regénération de la Grèce (τόμ. I, Paris 1805, σ. 19).— *Ἰωάννου Βηλαρᾶ*, Φιλολογικὲς γραφὲς (ἐπιστολαὶ πρὸ. τὸν Ψαλίδαν 1812) «Προπύλαια» Α' (1900—1908), σ. 176 κ. ἑξ. —*Ἀθαν. Χριστοπούλου*, Ἐπιστολὴ πρὸς Ψαλίδαν ἐν «Ποιήματα» (ἐκδ. Ραφιάνη, Ζάκυνθος, 1880, σ. 6—7).— *Emerson I.*, Tableau de la Grèce en 1825 ou récit de voyages (Paris 1826), σ. 45.— *Grasseti G.*, In morte di Athanasio Psalidas (Corfu 1829).— *Κούμα*, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμ. ΙΒ' (Βιέννη 1832), σ. 572—575.— *Α. Παπαδοπούλου - Βρεττοῦ*, Νεοελληνικὴ φιλολογία (Ἀθῆναι 1854—1857), τόμ. Β', σ. 91 καὶ 351, ἀρ. 228.— Βιβλιογραφικὰ ἐν «Πανδώρᾳ» τόμ. Θ' (1858), σ. 390.— *Ἀναστασίου Γούδα*, Βίοι παράλληλοι, τόμ. Β' (Ἀθῆναι 1870), σ. 292 κ.ἑξ.— *Γ. Ζαβίρα*, Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον (Ἀθῆναι 1872), σ. 187.— *Σ. Δ. Κρίνου*, Α. Ψαλίδας «Ἑστία», τόμ. Ζ' (1879), σ. 145—150.— *Α. Β.*, Περὶ Ἀθ. Ψαλίδα (ἐπιστολιμαία ἀντεπίκρισις), αὐτ., σ. 203—204.— *Α. Μηλιαράκη*, «Ἑστία», τόμ. ΙΘ' (1885), σ. 116—117.— *Σπ. Π. Λάμπρου*, Περὶ τῆς παιδείας ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ τουρκοκρατίας «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. ΙΓ' (1911), σ. 273 κ.ἑξ.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Αὐτ., τόμ. Ε' (1908) σ. 328, τόμ. Ζ' (1910) σ. 84 καὶ 471, τόμ. Θ' (1912) σ. 308, τόμ. Ι' (1913) σ. 484, τόμ. ΙΑ' (1914) σ. 8, τόμ. ΙΔ' (1917) σ. 393—394, τόμ. ΚΑ' (1927) σ. 332 καὶ 359. — *Σπ. Βλαντῆ*, Τρεῖς σύγχρονοι διδάσκαλοι τοῦ γένους, Α', Α. Ψαλίδας, «Ἑπτανησιακὴ Ἐπιθεώρησις» τόμ. Α' (1922), σ. 77—79 καὶ 85—87.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Καὶ αὖθις περὶ Ψαλίδα, αὐτ. σ. 116—117.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Α. Ψαλίδας, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», τόμ. Θ' (192.), σ. 89—96.— *Διον. Π. Καλογεροπούλου*, Ἔργα Α. Ψαλίδα (ἐπιστολιμαία ἀνακοίνωσις) «Ἑπτανησιακὴ Ἐπιθεώρησις», τόμ. Α' (1922), σ. 101—103.— *Γ. Κ. Κορδάτου*, Δημοτικισμὸς καὶ λογιωτατισμὸς (Ἀθῆναι 1927), σ. 71—74.— *Μ. Στεφανίδου*, Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως (Ἀθῆναι 1926), σ. 23, 26 κ.ἄ.— *Θ. Βορέα*, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 4 (19 9), σ. 85 — *Ἀθηναγόρα Παραμυθίας*, Νέος Κουκαρᾶς, «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. Δ' (1929), σ. 25.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἡ σχολὴ τῶν Φιλανθρωπηνῶν «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. ' (1929), σ. 60.— *Φαν. Μιχαλοπούλου*, Τὰ Γιάννενα κι' ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση (Ἀθῆναι 1930).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς (Ἀθῆναι 1930), σ. 40.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Διονύσιος Σολωμὸς (Ἀθῆναι, 1931), σ. 111.— *Δ. Σ. Μπαλάνου*, Οἱ Μπαλᾶνοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. Ε' (1930), σ. 233.— *Γιάννη Βλαχογιάννη*, Ψαλίδας - Μαυροκορδᾶτος, ἐπιφυλλὶς ἐφημερίδος «Πρωΐα» Ἀθηνῶν, 22 Νοεμβρίου 1931 (ἔνθα καὶ ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Ψαλίδα).— *Γ. Χαριτάκη*, «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. 6ος (1931), σ. 32—34.— *Ἀρ. Καμπάνη*, Ἱστορία τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας (Ἀθῆναι 1933), σ. 96—97. Γ. Μ. Β.

ψαλίδι (τό)· βλ. *ψαλίδιον*.

Ψαλίδι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία πέντε ἀκρωτηρίων τοῦ Αἰγαίου: —1) Τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κῶ (πλάτ. 36°45'10" Β., μῆκος 27°03'30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1898: Kos, Niseros ant Piskopi) τὸ ἄλλως *Ἀπιμαχιὰ* (ἀρχ. *Ἀντιμάχεια*). —2) Ἠπειρωτικοῦ, ἐπὶ τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης (πλάτ. 39°23'30" Β., μῆκ. 20°15'10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu), ἐγγύτατα Α.ΝΑ. τῆς νησῖδος Σύβοτα, χερσονησίζον καὶ σχηματίζον δύο ὅρμους ἀμφιπύγους. —3) Τῆς βορείας χερσονησώδους ἐσχατιᾶς τῆς νήσου *Σαμοπούλας*. —4) Τῶν δύο διεστώτων ἀκρωτηρίων τῶν τερματιζόντων πρὸς βορρᾶν τὴν νησῖδα *Διαπόρι*, τὴν μεταξὺ Φυμαίνης καὶ Φούρνων, ἐν τῇ συστάδι τῶν Κορσῶν (χάρτ. ἀγγλ. 1537: Furmi islands κλπ.). —5) Τῆς νοτιοανατολικῆς ἄκρας τῆς νήσου *Πολυαίγου* (πλάτ. 36°45'10" Β., μῆκ. 24°40'15" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Milos, Antimilos, Polino, Kimolos) τῆς Κυκλαδικῆς. Σ. Ε. Λ.

ψαλιδιὰ (ἡ)· τομὴ διὰ ψαλίδος: «τὸ ὕφασμα ἔχει ψαλιδιές» || ἡ κατὰ τὴν κουρὰν τῆς κόμης ἄτεχνος τομή.

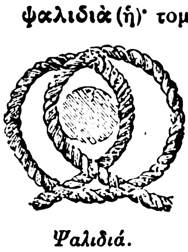

Ψαλιδιά.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *ψαλιδιὰ* κόμβος, ὃν μεταχειριζόμεθα ὅπως τοποθετήσωμεν ἐξάρτιον εἰς τὸ ἄκρον ἢ εἰς τὸ τραχήλωμα σφηκίσκου, φορτωτῆρος κλπ. Ὡσαύτως, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν βαθμίδων τῶν ἐπιτόνων πρὸς ἄνοδον τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν ἐξαρτίαν καὶ διὰ τὴν πρόσδεσιν τροχίλου ἐνούρου. Σ. Ε. Λ.

ψαλιδίζω· τέμνω, ἀποκόπτω διὰ τῆς ψαλίδος: «ψαλιδίζω τὶς ἄκρες τοῦ φορέματος καὶ τὶς στριφώνω».

ψαλίδιον (τό)· κοιν. *ψαλίδι*, *ψαλὶς* (βλ. λ.): φρ. «ψαλίδι πάει ἡ γλῶσσά του» ἐπὶ πολυλόγου, εἴτε διὰ φλυαρίαν, εἴτε δι' εὐκολίαν περὶ τὴν ἔκφρασιν || πληθ., δοκοὶ τῆς στέγης ἄνωθεν μὲν συναπτόμεναι, κάτωθεν δὲ διιστάμεναι, οἱ *ἀμείβοντες*, ἄλλως *ψαλιδόξυλα* || γεφυροπ. τὰ διάφορα ζεύγματα.

—*[Εγκυκλ.]* Βλ. λ. *ψαλίς*.

ψαλίδισμα (τό)· τομή, ἀποκοπὴ διὰ τῆς ψαλίδος: «ψαλίδισμα θέλει ἡ γλῶσσά σου», ἐπὶ φλυάρου, βωμολόχου κ.τ.τ.

ψαλιδισμὸς (ὁ)· ἄλλως *ψαλίδισμα* (βλ. λ.) || ὅρος χρησιμοποιούμενος ἐνίοτε ἀντὶ τῆς λέξεως *διάτμησις*.

ψαλιδιστός, *—ή, —όν*· ὁ διὰ ψαλίδος κεκομμένος.—Ἐπίρρ. **ψαλιδιστά**.

ψαλιδόγναθος (ὁ) (Psalidognathus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *πριονιδῶν*, περιλαμβάνον τέσσαρα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Κολομβίας. Δ. Ν. Π.

ψαλιδόδεσμος *[Ναυτ.]*. Ναυτικὸς ἐπίδεσμος, χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν σύνδεσιν δύο σφηκίσκων ἢ πρυμνησίων διασταυρουμένων ἢ χονδρῶν τῆς ἐξαρτίας σχοινίων. Παρελήφθη παλαιότερον ἀπὸ τὸ πορτογαλικὸν ναυτικόν, δι' ὃ καὶ *πορτογκέζα* κοινῶς καλεῖται. Κατασκευάζεται καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ *πλατύδεσμος*, δι' ἐπαλλήλων στρώσεων βαθμιδοσχοίνου ἢ δετηρίας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι τὸ διὰ τὸν τοιοῦτον ἐπίδεσμον χρησιμοποιούμενον σχοινίον διέρχεται ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν στροφὴν μεταξὺ τῶν δύο πρὸς σύνδεσιν ἀντικειμένων, δηλαδὴ σχηματιζομένου οἱονεὶ διὰ τῆς δέσεως κατὰ μὲν τὸν πρῶτον χρόνον Ο καὶ κατὰ τὸν δεύτερον χρόνον 8, ἀποφευγομένου οὕτω τῆς διολισθήσεως τοῦ ψαλιδοδέσμου. Σ. Ε. Λ.

ψαλιδοδοντία *[Ὀδοντ.]*. Ὅρος, ἐν χρήσει ὑπὸ τινων συγγραφέων, δι' οὗ σημαίνεται ἡ κατὰ τὴν δῆξιν τῶν ὀδόντων παραμονὴ χάσματος μεταξὺ τῶν προσθίων ὀδόντων τῆς ἄνω καὶ κάτω γνάθου, δίκην ἠνεωγμένης ψαλίδος.

ψαλιδοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὅμοιος πρὸς ψαλίδα ἠνοιγμένην, δισχιδής: «ἡ ψαλιδοειδὴς οὐρὰ τῆς χελιδόνος».

Digitized by Google

ψαλιδοκέρι (τό). Οὕτως ἐκαλεῖτο ἄλλοτε ἡ ψαλίς, δι' ἧς ἐκαθάριζον τὴν ἄπτραν τῶν κηρίων πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων φωτιστικῶν μέσων. Τ. Ε. Ε.

ψαλιδόχορτο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀδίαντον ἡ κόμη τῆς Ἀφροδίτης*. Δ. Ν. Π.

ψαλιδῶ (*—όω*)· σχηματίζω θόλον, ἀψῖδα.

ψαλίδωμα (τό)· θόλος, ἀψίς.

ψαλιδωτός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων σχῆμα ἐφεξῆς ψαλίδων ἠνοιγμένων: «ψαλιδωτὴ γραμμή»· || *ψαλιδωτὸν* (τό)· ναυτικὸν σῆμα μὲ τριγωνικῶς ψαλιδισμένην τὴν κυματίζουσαν πλευράν.

— ψαλιδωτὴ *ἕλιξ* *[Ἀνατομ.]*. Ἕλιξ τῆς κεντρικῆς μοίρας τοῦ ρινεγκεφάλου, φερομένη κρικοειδῶς κατὰ μῆκος τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ μετωπιαίου καὶ τοῦ βρεγματικοῦ λοβοῦ καὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ κροταφικοῦ λοβοῦ. Ι. Π.

— **ψαλιδωτὴ** *χάραξις*. Ἡ χάραξις, τῆς ὁποίας τὰ συνεχόμενα εὐθύγραμμα στοιχεῖα, περίπου ἰσομήκη, παρουσιάζονται ὡς σκέλη ἠνοιγμένης ψαλίδος, σχηματίζοντα ἐναλλὰξ εἰσεχούσας καὶ ἐξεχούσας γωνίας. Διὰ τῆς χαράξεως ταύτης τὸ πρὸ ἑκάστου στοιχείου ἔδαφος πλαγιοβάλλεται ἐκ τοῦ παρακειμένου τοιούτου. Ἐπὶ πλέον ἐπιτυγχάνεται προστασία ἀπὸ τῶν πλευρικῶν πυρῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ψαλιδωτὴ χάραξις ἐχρησιμοποιεῖτο ἐνίοτε εἰς τὰ παλαιότερα ὀχυρὰ πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς προμαχωνικῆς χαράξεως. Ἐγκατελείφθη τότε, διότι εἶχεν ἀτελῆ πλαγιοφύλαξιν καὶ διότι αἱ εἰσέχουσαι καὶ ἐξέχουσαι γωνίαι αὐτῆς παρουσίαζον σοβαρὰ μειονεκτήματα. Προτιμᾶται σήμερον εἰς τὰ χαρακώματα καὶ γενικῶς τὰ ὀρύγματα, λόγῳ τῆς προστασίας, ἣν παρέχει, περιορίζουσα τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν κατ' αὐτῶν πυρῶν. Ζ. Ν.

ψαλιδωτὸν *[Ναυτ.]*. Σημαία ἢ σῆμα, ἔχον τριγωνικῶς ψαλιδισμένην τὴν ἀνεμίζουσαν πλευράν, ὡς λ. χ. τὸ σημεῖον Β τοῦ διεθνοῦς κώδικος σημάτων. Παλαιότερον τὰ ὡς διακριτικὰ ἀρχηγίας χρησιμεύοντα ψαλιδωτὰ δὲν εἶχον τὸν χολεὸν τῆς μὴ ἀνεμιζούσης πλευρᾶς των κατ' ἐπέκτασιν τοῦ σηματοσχοίνου, καθόσον αὕτη ἦτο ἐρραμμένη εἰς ξύλινον ραβδίον ὡς τὰ λάβαρα. Καὶ ἔθνικαί τινες σημαῖαι ἀπαντῶσι ψαλιδωταί, καὶ δὴ ἡ τῶν πολεμικῶν πλοίων τῆς Σουηδίας, τῆς Νορβηγίας καὶ τῆς Δανίας. Πιστεύεται ὅτι τὸ ψαλίδισμα τῶν σημαιῶν τούτων ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν νικητῶν, τοῦ Μεγάλου Πέτρου διὰ τὰς δύο πρώτας καὶ τοῦ Νέλσωνος διὰ τὴν τρίτην. Σ. Ε. Λ.

ψαλίκερως (ὁ) (Psalicerus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον 6 εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

ψάλιον (τό). Μικρὰ σιδηρᾶ ἅλυσις, ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τῆς στομίδος τοῦ χαλινοῦ τοῦ ἵππου πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐνεργείας του. Ἀποτελεῖται ἀπὸ κρίκους συνεστραμμένους οὕτως, ὥστε ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ἁλύσεως νὰ εἶναι ἐπίπεδος. Ἕκαστον ἄκρον ἐξαρτᾶται ἐξ εἰδικοῦ ἀγκίστρου, φερομένου ὑπὸ τοῦ ἀγκυλίου τῆς στομίδος τοῦ χαλινοῦ. Τὸ ψάλιον ἐφάπτεται τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τῆς κάτω σιαγόνος, ἄνωθεν τοῦ πώγωνος. Σ. Κ. Γ.

ψαλίς, *—ίδος* (ἡ)· ὄργανον τμητικὸν ἰδίᾳ μὲν ὑφασμάτων, χάρτου, δέρματος, τριχῶν, ἀλλὰ καὶ μεταλλικῶν ἐλασμάτων: «ψαλὶς ράπτου, — σκυτοτόμου, — κουρέως, — χαλκουργοῦ» κλπ.· || ξύλον τῆς στέγης, ἄλλως *ψαλίδι* (βλ. λ.).

— *[Ἐγκυκλ.]* Αἱ *ψαλίδες* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶχον σχῆμα πετάλου ἀπολῆγον ἑκατέρωθεν εἰς λεπίδας συγκλειούσας διὰ πιέσεως τῆς παλάμης, ὅθεν καὶ διπλαῖ μάχαιραι ἐκαλοῦντο· ἀνάλογοι ἦσαν καὶ αἱ ρωμαϊκαὶ forfex, forficula. Δείγματα ἀρθρωτῆς ψαλίδος, ὡς ἡ σημερινή, ἀπαντῶσιν ἀραιὰ κατὰ τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους, περισσότερα δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἰδίως ὅμως διεδόθη αὕτη ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, καταστᾶσα μονοπώλιον τῆς βορειοϊταλικῆς καὶ δὴ τῆς ἐνετικῆς βιοτεχνίας. Αἱ κοπίδες τῶν δαμασκηνῶν ἢ περσικοῦ ρυθμοῦ ψαλίδων ἔχουν σχῆμα πτηνῶν, ὧν τὸ ράμφος ἀποτελεῖ τὰς λεπίδας. Π. Ν. Π.

— *[Μεταλλοτεχν.]* Αἱ χειρόλαβοι κινηταὶ *ψαλίδες* εἶναι παρόμοιοι πρὸς τὰς συνήθεις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ ἐλάσματα εἶναι ὀγκωδέστερα καὶ μὲ κόψιν ὀλιγώτερον ὀξεῖαν, ἐγγύτερον δὲ τῆς ὀρθῆς γωνίας ὅσῳ τὸ πρὸς κοπὴν ἀντικείμενον εἶναι σκληρότερον καὶ παχύτερον. Χειρόλαβοι ψαλίδες σταθεραὶ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὰ ἐργαστήρια, ὁπότε τὸ κάτω ἔλασμα εἶναι σταθερὸν καὶ ὁριζόντιον, τὸ δὲ ἕτερον ὀρθοῦται περὶ ἄξονα καὶ κινεῖται διὰ μοχλοῦ. Ἄλλων σταθερῶν ψαλίδων τὸ κινητὸν ἔλασμα κινεῖται κατακορύφως διὰ μοχλοῦ ἢ κοχλίου κτλ. καὶ εἶναι λοξῶς τετμημένον (ψαλίδες τύπου λαιμητόμου). Πολλάκις τὸ σταθερὸν ἔλασμα ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἄκρου ὁριζοντίας πλακὸς καθέτως κεκομμένης εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ εἶναι αἱ κόψεις. Ὑπάρχουσι καὶ κυκλικαὶ ψαλίδες, ἀποτελούμεναι ἐκ δύο δίσκων ἐφαπτομένων ἀλλήλων ἀντιστρόφως καὶ φερόντων κωνικὴν κόψιν περιφερειῶν. Παλαιότερον ἐχρησιμοποιοῦντο πολλαπλαῖ περιστροφικαὶ καὶ κυκλικαὶ ψαλίδες διὰ τὴν κοπὴν στενῶν ἐπιπέδων σιδηρῶν ἐλασμάτων, ἅτινα σήμερον παρασκευάζονται ἀπ' εὐθείας δι' ἐλάσεως. Εἰς τὰ χαλυβουργεῖα χρησιμοποιοῦνται ἰσχυρόταται ψαλίδες τύπου λαιμητόμος ὑδραυλικαὶ διὰ τὴν κοπὴν τῶν ἐρυθροπύρων πλινθωμάτων, μύδρων καὶ παχέων ἐλασμάτων ποικίλης διατομῆς, ὡς καὶ πρίονες κυκλικοί. Θ. Χ.

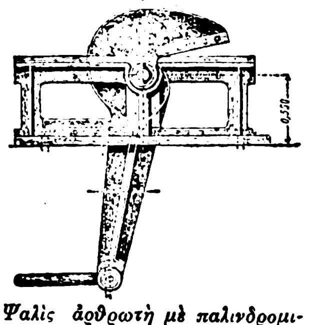

Ψαλὶς ἀρθρωτὴ μὲ παλινδρομικὴν κίνησιν.

— *[Χειρουργ.]* Τὰ ἐν τῇ χειρουργικῇ χρησιμοποιούμενα *ψαλίδια*, ὅμοια πρὸς τὰ τῆς κοινῆς χρήσεως, εἶναι διαφόρου μεγέθους, μικρά, βραχέα, μακρὰ καὶ ἐπιμήκη. Τὰ τέμνοντα ἄκρα εἶναι εὐθέα, κυρτὰ καὶ γονατοειδῆ, καταλήγουσι δὲ ὁτὲ μὲν ὀξέως, ὁτὲ δὲ ἀμβλέως.

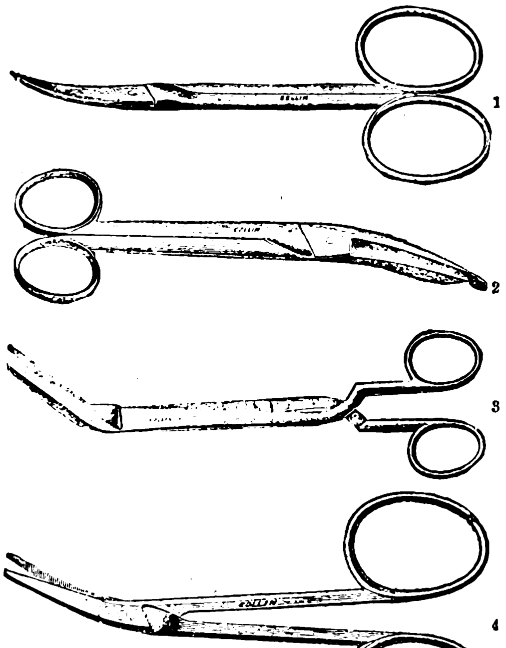

Διάφοροι χειρουργικαὶ ψαλίδες.

[1=ιριδεκτομῆς κυρτή· 2=γονατοειδὴς ἐπιδέσμων· 3=γονατοειδὴς λαπαρητομίας· 4=Graefe ὀφθαλμολογίας· 5=Wecker ὀφθαλμ λογίας· 6=Dowell ὀφθαλμολογίας.]

Τὰ ἐν τῇ ὀφθαλμολογίᾳ χρησιμοποιούμενα ψαλίδια εἶναι μικρὰ καὶ λεπτά. Τινὰ τούτων δὲν εἶναι ἀρθρωτά, ἀλλ' ἔχουσι τοὺς δύο τέμνοντας βραχίονας ἑνουμένους διὰ σιδηροῦ ἐλάσματος.

— *[Τεχνολ.]* Ἡ *ψαλὶς* εἶναι τέμνον ὄργανον, συγκείμενον ἐκ ζεύγους μεταλλικῶν (σιδηρῶν ἢ χαλυβδίνων συνήθως) ἐπιμήκων κοπίδων, συναπτομένων κατὰ τὸ μέσον των (κορώνα), διὰ κοχλίου ἢ ἥλου (ἄξονος) εἰς σχῆμα Χ. Κατὰ τὴν μίαν ἄκραν ἑκάστη κοπὶς ἀπολήγει εἰς τὸν δακτύλιον. Τὸ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ἄξονος τμῆμα (βραχίων) ἔχει συνήθως σχῆμα κυλινδρικόν, τὸ δὲ λοιπὸν (λάμα) εἶναι πλατύμορφον, ἔχον τὴν λεπίδα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνοίγματος τῆς ψαλίδος. Ἡ ἔσω πλευρὰ τῆς λεπίδος (πλάνη) παρέχει ἐπιφάνειαν ἐλαφρότατα συγκλίνουσαν, ὥστε, ὅταν ἡ ψαλὶς εἶναι κλειστή, αἱ δύο πλάναι δὲν ἐφάπτονται πλήρως ἀλλήλων. Αἱ κοπίδες ἀρθροῦνται διὰ κινήσεως τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου (τοποθετημένων ἐν ἑκατέρῳ τῶν δακτυλίων), κατὰ δὲ τὴν κοπὴν ἐνεργοῦν ὡς ἴδιος ἑκάστη μοχλός, ἀπαιτουμένης προσπαθείας τόσῳ μεγαλυτέρας, ὅσῳ πλησιέστεροι εἶναι οἱ δακτύλιοι πρὸς τὴν κορώναν. Κοινότεροι τύποι ψαλίδων εἶναι τὰ οἰκιακὰ *ψαλίδια* μὲ αἰχμὰς ὀξείας καὶ μαγνητικὰς (διὰ νὰ ἕλκουν τὰς βελόνας καὶ καρφίδας), τὰ ψαλίδια τῶν ραπτῶν, κουρέων, κ. ἄ. Εἰδικωτέρας μορφῆς εἶναι

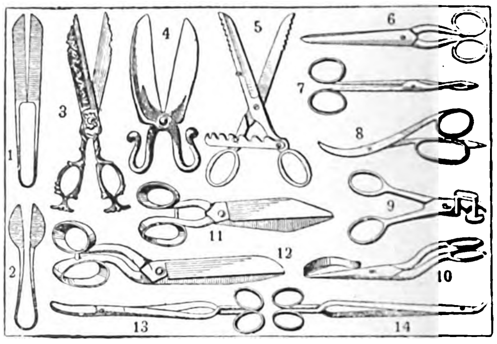

Ψαλίδες.

[1=μεσαιωνικόν, 2=τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, 3=δαμασκηνόν, 4=ΙΕ' αἰῶνος, 5=διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἰχθύων, 6=ραπτρίας, 7=ἀγκυλωτή. 8=κονσερβῶν, 9=διὰ τὴν κοπὴν τῶν φυσιγγίων, 10=διὰ τὴν κοπὴν τῶν θρυαλλίδων, 11=χειροκτιοποιοῦ, 12=κόπτου, 13,14=χειρουργικά.]

τὰ ψαλίδια τῆς χειροκομίας (μανικιοὺρ) τὰ χειρουργικά, τὰ πρὸς διάνοιξιν τῶν κονσερβῶν, κ.τ.τ. Τέλος ὑπάρχουν καὶ μεγάλαι ψαλίδες, ὡς αἱ κηπουροψαλίδες καὶ αἱ διὰ τὴν κοπὴν ἐλασμάτων, πλακῶν, σωλήνων κ. ἄ. μεταλλικῶν ἀντικειμένων. Π. Ν. Π.

— *[Ὀχυρ.]* Ἡ *ψαλὶς* ἦτο ἐξωτερικὸν ἔργον τῆς παλαιοτέρας μονίμου ὀχυρωτικῆς, χρησιμεῦον πρὸς βελτίωσιν τῆς ἀμύνης τοῦ κυρίως φρουρίου. Τὴν κατασκευὴν τῶν ἔργων τούτων παρεδέχθη πρῶτος ὁ Βωμπάν. Εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ κατασκευαζόμενα ὀχυρά, ἅτινα ἦσαν προμαχωνικῆς χαράξεως, τὰ εὐθύγραμμα τμήματα τοῦ κρημνοῦ, τὰ περιλαμβανόμενα μεταξὺ δύο προμαχώνων, δηλαδὴ τὰ μεταπύργια, ἦσαν λίαν ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἐχθρικὴν βολὴν λόγῳ τῆς ἔμπροσθεν αὐτῶν διευρύνσεως τῆς τάφρου. Πρὸς προστασίαν τῶν μεταπυργίων τούτων κατεσκευάζοντο αἱ ψαλίδες, ἔργα τριγωνικά, σχηματίζοντα εἰσέχουσαν γωνίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁμοίως διὰ τῆς προτάξεως τῶν ἔργων τούτων ἀπεκρύπτοντο καὶ προεφυλάσσοντο καὶ αἱ ἐπὶ τῶν μεταπυργίων ὑπάρχουσαι θύραι, αἱ ἄγουσαι ἐκ τοῦ κυρίως ὀχυροῦ πρὸς τὴν τάφρον. Ζ. Ν.

— **ψαλὶς** *ἐγκεφάλου* *[Ἀνατομ.]*. Εἷς ἐκ τῶν συνδέσμων τῶν ἡμισφαιρίων τοῦ ἐγκεφάλου (βλ. *ἐγκέφαλος*). Ι. Π.

— **ψαλὶς** *μακρὰ* *[Ἀνατομ.]*. Τὸ σύνολον τῶν νευρικῶν ἰνῶν, αἵτινες συμμείγνυνται μετὰ τῶν ἰνῶν τῶν προσθίων σκελῶν τῶν ἱπποκάμπων. Ἐκ τῶν ἀποτελουσῶν τὴν ψαλίδα ἰνῶν αἱ μὲν εἶναι κατιοῦσαι (προβλητικαί), αἱ δὲ ἀνιοῦσαι (κεντρόμολοι). Ι. Π.

ψαλιωτὸς (ὁ) (Psaliotus) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαρικιδῶν*, περιλαμβάνον μύκητας φέροντας δακτυλιοειδῆ ἀπόφυσιν παρὰ τὸν ποδίσκον, ἐλευθέρας λεπιδοειδεῖς ἀποφύσεις τοῦ μυκηλίου καὶ σπόρια φαιοπυρρά. Τὸ γένος περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη ἐδωδίμων μυκήτων ἢ καὶ δηλητηριωδῶν, ἐξ ὧν κυριώτερον εἶδος εἶναι ὁ *ψαλιωτὸς ὁ ἀγροδίαιτος* (Psaliotus campestris), καλλιεργούμενος πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Ψαλιωτὸς ὁ ἀγροδίαιτος.

«Ψαλλίδα» (ἡ). Σατιρικὴ ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1869.

Ψαλλίδα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀγκάλη τῆς νοτιοδυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Ἰκαρίας (πλάτ. 37° 30' 40" Β, μηκ. 26° 00' 25' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1867: Nikaria island), 1 μίλ. Α. ΝΑ τοῦ φάρου Πάπα. Ὀνομάζεται διὰ τὸ χαρακτηριστικὸν σχῆμα τῶν δύο ἄκρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σχηματίζεται. Σ. Ε. Λ.

—**Ψαλλίδα** *[Γεωγρ.]*. Τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον Πόμπια τῆς Κρήτης, εἰς ἣν κατέφυγον τῷ 1825 οἱ ἐπαναστάται μετὰ συμπλοκὴν πρὸς τοὺς Τούρκους. Ε. Γ.

Ψαλλίδας *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βάβδου τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Χαλκιδικῆς. Κάτ. (1928) 16. Λέγεται καὶ *Ἅγιος Ἀθανάσιος*.

ψαλλίδι, ψαλλιδίζω κλπ.· κακὴ γραφὴ ἀντὶ *ψαλίδι, ψαλιδίζω* κλπ.

ψάλλω, νεώτ. ἀόρ. ἔψαλα· ᾄδω ὕμνον ἐκκλησιαστικόν: «ψάλλω ἀπολυτίκιον, — κοντάκιον, — τὸ Χριστὸς ἀνέστη κττ.» || μεταφ. «ὁ παπᾶς ἔψαλε τὰ κόλλυβα» || μεταφ. «μοῦ ἔψαλε τὸν ἀναβαλλόμενον» μὲ ἐπέπληξε δριμέως || ἀρχ., παίζω τὴν κιθάραν.

Digitized by Google

ψαλμικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ψαλμούς, ὁ τῶν ψαλμῶν.—Ἐπίρρ. *ψαλμικῶς*

ψαλμογραφία (ἡ)· συγγραφὴ ψαλμῶν, ὕμνων, ὑμνογραφία.

ψαλμογράφος (ὁ)· ὁ γράφων ψαλμούς, ὕμνους, ὑμνογράφος.

ψαλμὸς (ὁ)· ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος, ᾆσμα ἐκκλησιαστικόν· || ἰδίᾳ «ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ» οἱ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ ποιηθέντες καὶ ᾀδόμενοι πρὸς κιθάραν· || παροιμ. «κοντὸς ψαλμός, ἀλληλούϊα», ὅτι ἡ ἐπιφώνησις *ἀλληλούϊα* ἀποτελεῖ τὸν βραχύτατον ψαλμόν, ἐπὶ πράγματος γινομένου ταχέως.

—**Ψαλμοί, ἢ *Βίβλος ψαλμῶν*** *[Παλ. Διαθ.]*. Ὀνομάζεται συνήθως ἐν τῇ ἑλληνικῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τῶν Ο΄ ἓν τῶν κανονικῶν βιβλίων αὐτῆς, ὅπερ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, κατατασσόμενον μεταξὺ τῶν λεγομένων ἁγιογράφων, ἐπιγράφεται *Τεχιλλὶμ* (=ὕμνοι) καὶ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωπος τῆς θρησκευτικῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ Ἰσραήλ. Ἐν τῷ ἀλεξανδρινῷ κώδικι ἐπιγράφεται *Ψαλτήριον*, ὅπερ δηλοῦν κυρίως τὸ ὄργανον, πρὸς ὃ ᾖδοντο οἱ ψαλμοὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, κατήντησε νὰ σημαίνῃ κατὰ συνεκδοχὴν καὶ τὴν συλλογὴν τῶν ψαλμῶν. Ἐντεῦθεν δὲ τὸ λατινικὸν Psalterium.

Διαίρεσις, διάταξις καὶ ἀρίθμησις τῶν ψαλμῶν. Τὸ κανονικὸν Ψαλτήριον (ὑπάρχει καὶ ἀπόκρυφον, τὸ λεγόμενον τοῦ *Σολομῶντος*) περιλαμβάνει 150 ψαλμούς, συγκεκροτημένους παλαιόθεν εἰς πέντε βιβλία, ὧν ἕκαστον κατακλείεται διὰ δοξολογίας. Ὁ δὲ φερόμενος ἔν τισιν ἑλληνικοῖς χειρογράφοις 151 ψαλμὸς τυγχάνει ἀπόκρυφος. Ἡ διάταξις τῶν ψαλμῶν δὲν ἐγένετο μὲν καθ' ἑνιαῖον σχέδιον αὐστηρῶς ἐφαρμοζόμενον, οὔτε ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε ἀκραιφνῶς ἐσωτερικῶν λόγων, οὐχ ἧττον δ' ὅμως τυγχάνουσιν ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ εὐδιάκριτοι ὁμάδες ψαλμῶν, συνδεομένων πρὸς ἀλλήλους διὰ κοινοῦ τινος γνωρίσματος. Οὕτω π. χ. τὸ α΄ βιβλίον ἀπαρτίζεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ ψαλμῶν χαρακτηριζομένων ὡς «δαυειτικῶν», οἱ ψαλμοὶ μ—μη΄ εἶναι «κορεϊκοί», οἱ οβ΄—πβ΄ «ἀσαφικοί», οἱ δὲ ψαλμοὶ ριθ΄—ρλγ΄ ἐπιγράφονται «ᾠδαὶ τῶν ἀναβαθμῶν» κλπ. Ἡ δὲ ἀρίθμησις τῶν ψαλμῶν εἶναι παρὰ τοῖς Ο΄ διάφορος ἢ ἐν τῷ μασοριτικῷ κειμένῳ, ἔνθα ὁ θ΄ ψαλμὸς διχάζεται, ὁμοίως δὲ χ ὁ ριγ΄, τοὐναντίον δ' ἑνοῦνται ἐν αὐτῷ οἱ ψαλμοὶ ριδ΄ καὶ ριε΄ τῶν Ο΄, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ψαλμοὶ ρμϛ΄ καὶ ρμζ΄.

Περιεχόμενον. Τὸ Ψαλτήριον εἶναι συλλογὴ ὕμνων, προσευχῶν καὶ ᾀσμάτων θρησκευτικῶν, ἐν οἷς ἐκφράζονται ἡ θρησκευτικὴ πεῖρα καὶ τὰ ποικιλώτατα θρησκευτικὰ συναισθήματα τῆς ἰσραηλιτικῆς συναγωγῆς, εἴτε ἐν συνόλῳ εἴτε κατ' ἄτομον λαμβανομένη, ἤτοι αἶνος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ἱερᾷ τοῦ Ἰσραὴλ ἱστορίᾳ ἐκδηλουμένῃ θείᾳ παντοδυναμίᾳ τε καὶ πανσοφίᾳ καὶ παναγαθότητι (ὕμνοι), εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (εὐχαριστήριοι ψαλμοί), ἐξομολόγησις (ψαλμοὶ μετανοίας), δέησις καὶ πεποίθησις ἐπὶ τὴν θείαν βοήθειαν (προσευχαί), ἔτι δὲ καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν θεῖον νόμον (διδακτικοὶ ψαλμοὶ) καὶ μῖσος ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, παριστωμένων συνήθως καὶ ὡς ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ (ἐκδικητικοὶ ψαλμοί). Δὲν εἶναι δ' ὅμως εὔκολος πάντοτε ἡ καθ' ὡρισμένας κατηγορίας κατάταξις τῶν ψαλμῶν, καθ' ὅσον ἐν πολλοῖς τούτων παρατηρεῖται ἀνάμειξις διαφόρων θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσι καὶ οἱ λεγόμενοι *μεσσιακοὶ* ἢ *χριστολογικοὶ ψαλμοί*, οἵτινες εἴτε ἐν ὅλῳ (β΄, μδ΄ κλπ.) εἴτε ἐν μέρει (ριζ΄ 22· πρβ., Ματθ. κα΄ 42 κλπ.), εἴτε ἀμέσως (β΄, κα΄) εἴτε ἐμμέσως, τουτέστι τυπολογικῶς, ἀναφέρονται τὸ μὲν εἰς τὰ πάθη (ιϛ΄, κα΄ κλπ.), τὸ δ' εἰς τὴν δόξαν τοῦ Μεσσίου (β΄, μδ΄, οα΄ κλπ.).

Ἐπιγραφαὶ τῶν ψαλμῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ψαλμῶν φέρουσιν ἐπὶ κεφαλῆς ἄνισον ἀριθμὸν ἐπιγραφῶν, αἵτινες δηλοῦσιν εἴτε τὸν συγγραφέα, εἴτε τὸ εἶδος τοῦ ποιήματος, εἴτε τὴν ἱστορικὴν ἀφορμὴν τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, εἴτε τὸν χρόνον τῆς χρήσεως, εἴτε τὸ μουσικὸν ὄργανον τῇ συνοδείᾳ τοῦ ὁποίου ᾔδετο ὁ ψαλμός, εἴτε καὶ τὴν μελῳδίαν, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ὁποίας ᾔδετο οὗτος. Ἔνιαι δὲ τῶν ἐπιγραφῶν ὑπῆρξαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ο΄ ἀκατάληπτοι. Καὶ δὲν ἀποτελοῦσι μὲν αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀναπολλοτρίωτον τμῆμα τῶν ψαλμῶν, καθ' ὅσον δὲν προέρχονται παρὰ τῶν ποιητῶν αὐτῶν, εἰμὴ πιθανώτατα παρὰ τῶν συλλογέων αὐτῶν, οὐδ' εἶναι ἀπόλυτον τὸ κῦρος αὐτῶν, οὐχ ἧττον δ' ὅμως αἱ πλεῖσται τούτων τυγχάνουσι πολὺ παλαιότεραι καὶ αὐτῶν τῶν Ο΄, παραλαβόντων καὶ αὐτὰς τὰς ἀκαταλήπτους εἰς αὐτοὺς ἐπιγραφάς, ἄρα δ' εἶναι ἄξιαι πολλῆς προσοχῆς, μάλιστα δ' αἱ ἱστορικοῦ περιεχομένου, τουτέστιν αἱ δηλωτικαὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀφορμῶν τῆς ποιήσεως ἐνίων ψαλμῶν, ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ὁποίων εἶναι ἀποκεκρυσταλλωμέναι παλαιόταται παραδόσεις. Τοιαῦται δ' ἐπιγραφαὶ εἶναι ἐκεῖναι, ἐν αἷς ὑπάρχει συμφωνία μεταξὺ τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ καὶ τοῦ Μασοριτικοῦ, δὲν ἀντιτίθεται δὲ πρὸς τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἀναντίρρητος ἐσωτερικὸς λόγος.

Ποιηταὶ τῶν ψαλμῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οὕτω καλῶς μεμαρτυρημένων ἱστορικῶν ἐπιγραφῶν τῶν ψαλμῶν, ἐξεταζομένων καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐσωτερικῶν κριτηρίων ἑκάστου τούτων, δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι μέγα μὲν μέρος τῶν ψαλμῶν προέρχεται ἀπὸ τοῦ Δαυείδ, οἱ δὲ λοιποὶ κατάγονται ἀπὸ διαφόρων ποιητῶν τῆς τε προαιχμαλωσιακῆς (*Μωϋσῆς, Σολομὼν κλπ.*) καὶ τῆς μεταιχμαλωσιακῆς ἐποχῆς. Καὶ διημφεσβήτησαν μέν τινες (*Wellhausen* κ. ἄ.) τὴν ὕπαρξιν οὐ μόνον δαυειτικῶν ψαλμῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ψαλμῶν προαιχμαλωσιακῶν, ἡ τοιαύτη δ' ὅμως ἀμφισβήτησις, ἀβάσιμος ἐλεγχθεῖσα, ἐγκαταλείπεται σήμερον ὑπὸ τῶν πλείστων ἐξηγητῶν. Καὶ ὑπὲρ μὲν τῆς ὑπάρξεως δαυειτικῶν ψαλμῶν συνηγοροῦσι πρὸς ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν καὶ ταῖς μαρτυρίαις τῆς τε Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ Ταλμοὺδ καὶ αὐτὴ ἡ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀποτεθησαυρισμένη ἐπίσημος ἰσραηλιτικὴ παράδοσις, ἥτις παρουσιάζει τὸν Δαυεὶδ οὐ μόνον ὡς θρησκευτικὴν προσωπικότητα ἰσχυράν, ἀλλὰ καὶ ὡς κάτοχον πλουσίου ποιητικοῦ ταλάντου (Α΄ Βασ. ιϛ΄ 18, Β΄ Βασ. α΄ 17 ἑξ., γ΄ 33, Ἀμὼς ϛ΄ 5) καὶ δὴ καὶ ῥητῶς ὡς θρησκευτικὸν ποιητὴν (Β΄ Βασ. κγ΄ 1—7, Β΄ Παραλ. ζ΄ 6, κθ΄ 30 κλπ.). Ἡ δ' ἀμφισβήτησις τῆς ὑπάρξεως προαιχμαλωσιακῶν ψαλμῶν εἶναι ἀσύστατος, δεδομένης τῆς τε ἀρχαιοπρεπείας τῆς γλώσσης καὶ τῶν παραστάσεων ἐνίων τούτων καὶ δὴ καὶ τῆς ἐνιαχοῦ μνείας βασιλέως (β΄, ψ΄, μδ΄, ξδ΄, οα΄ κλπ.) καὶ τοῦ ἔν τισι τούτων ὕψους τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν, ὑπενθυμιζουσῶν τὸ προφητικὸν κήρυγμα (λθ΄ 7, μθ΄ 9, ν΄ 18 κλπ.). Ὅλως δ' ἀμφίβολος θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ἐξηγητῶν ἡ ὕπαρξις ψαλμῶν τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἄλλοτε κατεβίβαζεν ἡ ὑπερκριτικὴ τοὺς πλείστους τῶν ψαλμῶν. Ὅτι δ' ὅμως μέγα μέρος τῶν ψαλμῶν κατάγεται ἐκ τῶν χρόνων τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν μετ' αὐτήν, τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ, τοῦ Ψαλτηρίου χαρακτηριζομένου συνήθως ὡς δαυειτικοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπικρατεστέρου ποιητοῦ ψαλμῶν, τοῦ Δαυείδ, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ψαλμῳδοῦ τοῦ Ἰσραήλ, ἐξ οὗ κατὰ τὴν παράδοσιν κατάγονται καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ψαλμῶν.

Συλλογαὶ ψαλμῶν καὶ γένεσις τοῦ Ψαλτηρίου. Τῆς συγκροτήσεως τοῦ Ψαλτηρίου ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφὴν αὐτοῦ, γενομένης διὰ λειτουργικοὺς σκοποὺς καὶ συντελεσθείσης, ὡς φαίνεται, ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νεεμίου, προηγήθησαν διάφοροι μικρότεραι συλλογαί, ὧν τινες τυγχάνουσιν εὐδιάκριτοι ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ (πρβ. δαυειτικούς, κορεϊκοὺς κλπ. ψαλμούς, ᾠδὰς ἀναβαθμῶν κλπ.). Τῆς παλαιοτέρας δὲ τῶν συλλογῶν τούτων ἡ συγκρότησις ἀνάγεται ὑπὸ πολλῶν ἐξηγητῶν, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν παλαιὰν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, εἰς τὸν εὐσεβῆ καὶ ἔνθερμον τῆς λατρείας τοῦ Ἰαβὲ θιασώτην Δαυείδ, οὐχὶ ἀπιθάνως. Ἡ σημερινὴ δὲ σειρὰ τῶν πέντε βιβλίων, ἐξ ὧν συνίσταται τὸ Ψαλτήριον καὶ ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ γενικώτεραι συλλογαί, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν χρονολογικὴν σειράν, καθ' ἣν ἐγένοντο αἱ συλλογαὶ αὗται. Καὶ ὅτι μὲν εἰς τὰς τοιαύτας συλλογάς, πρὸς τοῖς ψαλμοῖς τοῖς ἐκφράζουσι τὰ συναισθήματα τῆς ὅλης κοινότητος περιελήφθησαν καὶ ἀτομικοὶ ψαλμοί, εἶναι εὐνόητον. Ἐπίσης δ' εὐνόητος τυγχάνει ἡ πρὸς τὰς λειτουργικὰς ἀνάγκας τῆς συναγωγῆς προσαρμογὴ πολλῶν ψαλμῶν, μάλιστα τῶν ἀτομικῶν, κατὰ τὴν συμπερίληψιν αὐτῶν εἰς τὰς μνημονευθείσας συλλογὰς εἴτε διὰ λειτουργικῶν προσθηκῶν εἴτε διὰ συντμήσεως αὐτῶν κ.τ.τ. Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ψαλτηρίου, σημειωτέον ὅτι τὸ μασοριτικὸν περιέχει οὐκ ὀλίγα σφάλματα, χρονολογούμενα κατὰ μέγα μέρος πρὸ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄, πρὸς διόρθωσιν τῶν ὁποίων βοηθεῖ κατὰ πρῶτον λόγον ἡ εἰρημένη μετάφρασις, ἥτις διακρίνεται διὰ τὴν πιστὴν συμμόρφωσιν αὐτῶν πρὸς τὸ ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη πρωτότυπον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ σπουδαιότατα ἀπὸ ἐξηγητικῆς ἀπόψεως ὑπομνήματα εἰς τὸ Ψαλτήριον εἶναι ἐκ μὲν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας τὰ Θεοδωρήτου τοῦ Κύρου, Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, Χρυσοστόμου, Ζυγαβηνοῦ καὶ Ἱερωνύμου, ἐκ δὲ τῶν τελευταίων χρόνων τὰ τῶν *Frz. Delitzsch* (1894[5]), *Hupfeld* (1888[3]), *Baethgen* (1903[3]), *Duhm* (1922[2]), *Briggs* (1906), *Kittel* (1922[4]), *Gunkel* (1926), *König* (1927). Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὑπεμνημάτισε τὸ Ψαλτήριον ἐποικοδομητικῶς μὲν ὁ *Απ. Μακράκης*, ἐπιστημονικῶς δ' ὁ *Κ. Καλλίνικος* (1929) καὶ μόνον τὰς Ὠδὰς τῶν ἀναβαθμῶν ὁ *Π. Ι. Μπρατσιώτης* (1928). Ὁ Κ. Καλλίνικος ἐδημοσίευσε καὶ ἔμμετρον παράφρασιν τοῦ Ψαλτηρίου καὶ ἑτέραν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἱερὸς Ψαλτὴρ ἐν τῇ πράξει» (β΄ ἐκδ. 1932).

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

ψαλμῳδία (ἡ)· τὸ ᾄδειν ψαλμούς, ὑμνῳδία: «ἀκούω ψαλμῳδία 'ς τὴν ἐκκλησιά».

—**ψαλμῳδία *ἀντίφωνος* ἢ *ἀντιφωνική*.** Οὕτως ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ψαλμῳδία, ὅταν οἱ ψάλλοντες, ἀντιφωνοῦντες, ἀπετέλουν δύο χορούς. Ἡ ἀντίφωνος ψαλμῳδία καὶ οἱ δύο χοροὶ εἰσήχθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου κατόπιν ὀπτασίας, ἣν εἶδεν, ἀγγέλων ὑμνούντων τὴν ἁγίαν Τριάδα. Οὗτος συνέταξε τὰ ἀντίφωνα καὶ τὰ εἰς αὐτὰ ψαλλόμενα ἀκροτελεύτια: «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου» καὶ «Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ». Κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ἡ ἀντίφωνος ψαλμῳδία ἦτο ἐν χρήσει εἰς πάσας τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, εἰσαχθεῖσα καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ὑπὸ Ἀμβροσίου τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων, ὑφ' οὗ καὶ ἐσυστηματοποιήθη, ἀναμορφωθεῖσα ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, συντάξαντος καὶ τὸ Ἀντιφωνάριον, ἤτοι συλλογὴν ἐκ παραδεδεγμένων μελῳδιῶν, περιέχουσαν ἅπαντα τὰ λειτουργικὰ ᾄσματα. Τὸ Ἀντιφωνάριον ἐχρησίμευσε πολὺ μεταγενεστέρως ὡς βάσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τῆς Δύσεως. Ν. Α. Χ.

ψαλμῳδικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψαλμῳδίαν, ὁ τῆς ψαλμῳδίας. — Ἐπίρρ. ***ψαλμῳδικῶς***.

ψαλμῳδὸς (ὁ)· ὁ ᾄδων ψαλμούς, ὕμνους, ὑμνῳδός· || ὁ ποιητὴς ψαλμῶν.

ψαλμῳδῶ (*—έω*)· εἶμαι ψαλμῳδός, ᾄδω ψαλμούς, ὕμνους.

ψάλσιμο (τό)· δημοτ., τὸ ψάλλειν, ᾆσις ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων: «τὸ ψάλσιμο τοῦ δεξιοῦ ψάλτη».

ψαλτὴρ (ὁ)· ἀρχ., ὁ παίζων τὸ ὄργανον ψαλτήριον· || αὐτὸ τὸ ψαλτήριον.

Ψαλτήρας, *Παναγιώτης Κ.* Σύγχρονος Ἕλλην ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1893 ἐν Καλάμαις, ὅπου καὶ ἐξεπαιδεύθη. Βραδύτερον ἠκολούθησε νομικὰς σπουδὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐμφανισθεὶς συγχρόνως διὰ στιχουργημάτων ἀπὸ τοῦ περιοδικοῦ «Νουμᾶς». Συνειργάσθη ἰδίως εἰς τὴν «Νέαν Ἑστίαν», ἐξέδωκε δὲ ποιήματα εἰς βιβλία ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Ἄστρα ἢ πυγολαμπίδες» (1923), «Σχήματα» (1928), «Μυστικὴ φωνή» (1929), «Tecum habita» (1930) καὶ «Χράπ! ντίνν» (1933). Μόνος ἐκ τῶν συγχρόνων ἐπεδόθη εἰς τὴν σχηματικὴν ποίησιν, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ἀλεξανδρινῶν τῆς παρακμῆς, τῶν Βυζαντινῶν στιχουργῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν Εὐρωπαίων ποιητῶν τῆς παγίας μορφῆς (forme fixe). Ἡ τοιαύτη στιχουργία αὐτοῦ, τηροῦσα κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ τοὺς κανόνας τῆς παραδόσεως, διὰ τῆς διατάξεως τῶν στίχων ἀπομιμεῖται εἴτε τὴν καθαυτὸ ἀπεικόνισιν τοῦ σχήματος τοῦ περιγραφομένου ἀντικειμένου, εἴτε, μεταφορικῶς, γραφικὴν παράστασιν τῆς ἐννοίας τοῦ ποιήματος. [Βλ. καὶ *Π. Ψαλτήρα*, «Ἡ σχηματικὴ ποίησις», περιοδικὸν «Νέα Ἑστία», ἔτος Ε΄ (1931), τεῦχ. 110.] Τ. Α.

ψαλτήριον (τὸ) (λατ. psalterium, γερμ. Psalter). Ἀρχαῖον ἔγχορδον ὄργανον τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, πλειστάκις ἀναφερόμενον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Εἶναι εἶδος μικρᾶς ἅρπας σχήματος τραπεζίου, συγγενοῦς πρὸς τὸ *κίννορ* (τὴν κιννύραν) τῶν Ἑβραίων καὶ τὴν *ρόττα* τῶν Γερμανῶν. Αἱ χορδαὶ αὐτοῦ ἐκρούοντο εἴτε διὰ τῶν δακτύλων εἴτε δι' εἰδικοῦ πλήκτρου. Εἶδος ψαλτηρίου εἶναι καὶ καρχηδονικόν τι ὄργανον, ἀπεικονιζόμενον εἰς ἀρχαίαν σαρκοφάγον τοῦ Ἀκράγαντος· τοῦτο ἔχει σχῆμα στενόμακρον, ἐξωγκωμένον πρὸς τὰ κάτω καὶ φέρει ἐννέα παραλλήλους χορδάς, ἀπεχούσας ὀλίγον τῆς ἠχητικῆς πλακός. Ἐξέλιξις τοῦ ἀρχαίου ψαλτηρίου εἶναι τὸ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπαντώμενον *γερμανικὸν ψαλτήριον* (salterio tedesco, Hackbrett) ἢ *τύμπανον*, ἔγχορδον ὄργανον, σχήματος τραπεζίου, φέρον χορδὰς κρουομένας διὰ μικρῶν σφυρίων, ὡς τὸ σαντούρι, πρὸς ὃ καὶ συγγενεύει στενῶς. Γ. Σ.

—*[Λειτουργ.]* ***Ψαλτήριον*** καλεῖται τὸ λειτουργικὸν βιβλίον τὸ περιέχον τοὺς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ψαλμούς, καθὼς καὶ τὰς ἐννέα ᾠδάς. Ἡ πυκνὴ χρῆσις τῶν ψαλμῶν τόσον ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ συναγωγῇ, ὅσον καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς συστάσεως αὐτῆς ἤγαγεν εἰς τὸ νὰ ἀπαρτισθῶσιν ἐνωρίτατα ἴδιαι συλλογαὶ περιέχουσαι τοὺς ψαλμούς. Οὕτω σῴζονται ἤδη ἐν μόνῃ τῇ Βοδληϊανῇ βιβλιοθήκῃ ἕνδεκα ἑβραϊκὰ χειρόγραφα περιέχοντα μόνον τὸ κείμενον τῶν ψαλμῶν, ἄνευ σημειώσεώς τινος ἑρμηνευτικῆς ἢ σχολίου, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι τὰ χειρόγραφα ταῦτα παρεσκευάσθησαν πρὸς σκοποὺς λατρείας. Ὡσαύτως καὶ ἑλληνικὰ τοιαῦτα χειρόγραφα τῶν ψαλμῶν περιεσώθησαν, εἰς τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἐπισυνάπτονται καὶ αἱ ἐννέα ᾠδαί, περιφημότατον δὲ μεταξὺ αὐτῶν τυγχάνει τὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ζυρίχης, ὅπερ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Tischendorf εἰς τὰ «Analecta Sacra» αὐτοῦ.

Τὸ Ψαλτήριον διαιρεῖται εἰς εἴκοσι καθίσματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων διαιρεῖται πάλιν εἰς τρεῖς στάσεις, μεθ' ἑκάστην τῶν ὁποίων λέγεται τὸ «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ κλπ.». Λέγονται δὲ οὕτω, πιθανῶς, διότι τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ψαλτηρίου παρακολουθοῦσιν οἱ πιστοὶ καθήμενοι, καὶ ἐγείρονται μόνον ὅταν πρόκειται νὰ λεχθῇ τὸ «Δόξα Πατρί», τὸ καθ' ἑκάστην στάσιν ἐπαναλαμβανόμενον.

Π. Ν. Τ.

Digitized by Google

—['Ανατομ.] Καλεῖται *ψαλτήριον* ἢ *λύρα Δαυῒδ* τὸ τρίγωνον χωρίον τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὀπισθίων σκελῶν τῆς ψαλίδος τοῦ ἐγκεφάλου, ὅπερ πληροῦται ὑπὸ λεπτοῦ μυελώδους πετάλου, τοῦ συνδέσμου τῶν ἱπποκάμπων. Ι. Π.

—**ψαλτήριον ἰωακείμειον** [*Βυζ. Μουσ.*]. Ὄργανον ὅμοιον τοῖς πνευστοῖς (orgue), κατασκευασθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου 1882, βάσει τῆς θεωρίας τῆς ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' συσταθείσης πατριαρχικῆς μουσικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, ἧς ἡ ἐκπόνησις ὀφείλεται, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸν καθηγητὴν τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ Ἀνδρέαν Σπαθάρην. Ὁ φθόγγος παρήγετο δι' αὐλῶν τῇ βοηθείᾳ δύο φυσητήρων, κινουμένων διὰ τῶν ποδῶν, περιεῖχε δὲ 73 αὐλούς, ἀπαρτίζοντας δύο διαπασῶν, σὺν τῇ ἐπαναλήψει ἐπὶ τὸ ὀξὺ τοῦ πρώτου φθόγγου. Ἑκάστη διαπασῶν ἀπετελεῖτο ἐκ 36 συγκεκραμένων διαστημάτων, συμφώνως τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐπιτροπῆς, σειρὰ δὲ 73 πλήκτρων ἰσομήκων, ἀπαραλλάκτων καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κειμένων ἐπιπέδου, κατεῖχε κατὰ τὸ πλάτος τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ὀργάνου, ἑκάστου πλήκτρου ἀνταποκρινομένου πρὸς ἕνα αὐλόν. Ἡ ἐκτέλεσις ἐγίνετο οὐχὶ ἀμέσως ἐπὶ τῶν πλήκτρων, ἀλλ' ἐπὶ κανόνος, πλάτους 4 δακτύλων, μήκους ἴσου πρὸς τὴν ὅλην σειρὰν τῶν πλήκτρων καὶ πάχους 2 ἑκατοστομέτρων. Ἐκτὸς τῶν 73 πλήκτρων ὑπῆρχον ἕτερα 8 κομβία ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τοίχου τοῦ ὀργάνου, ἀνταποκρινόμενα πρὸς 8 αὐλοὺς διὰ τοὺς 8 βαρεῖς φθόγγους τῆς μουσικῆς κλίμακος καὶ χρησιμεύοντα ὡς βαρεῖς καὶ διαρκεῖς ἰσοκράται. Το ψαλτήριον τοῦτο ἀπέδιδε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἱκανῶς τὰς μουσικὰς διαστηματικὰς λεπτομερείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς τοιαύτης, σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦτο δυσχερεστάτη, δι' ὃ καὶ ἐτέθη εἰς ἀχρηστίαν. Τὸ ὄργανον τοῦτο ἐτελειοποιήθη κάπως κατὰ τὸ ἔτος 1898, πατριαρχοῦντος Κωνσταντίνου τοῦ Ε', ὑπὸ τοῦ μουσικολόγου Λεωνίδα Νικοκλέους, ὅστις κατεσκεύασε καὶ νέον, *κωνσταντίνειον ψαλτήριον* ἐπικληθέν, μετὰ κυλίνδρων ἐκ μουσικῶν καρρίδων, δυναμένων ν' ἀποδώσωσι τὴν μουσικὴν αὐτῶν ὁσάκις ἐφηρμόζοντο ἐπὶ τοῦ ὀργάνου. Καὶ τὸ ὄργανον τοῦτο ὡς δύσχρηστον δὲν ηὐδοκίμησε. Βάσει τούτων ὁ καθηγητὴς Ψάχος κατεσκεύασε πρὸ δεκαετίας τὸ *εὐξείνιον παναρμόνιον* κατὰ πολὺ τελειότερον τῶν λοιπῶν ὀργάνων τῆς ἡμετέρας μουσικῆς. Ν. Α. Χ.

ψάλτης (ὁ)· ὁ ψάλλων, ὁ ᾄδων ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους: «δεξιὸς —, ἀριστερὸς ψάλτης» || συνεκδ., ποιητής, ὑμνητής: «ὁ ψάλτης τῆς ἐλευθερίας» || ᾠδικὸν πτηνόν || παροιμ., «ἀπορία ψάλτου βήξ» ὅτι ὁ ψάλτης ἀδυνατῶν νὰ ᾄσῃ προσποιεῖται ὅτι ἔχει βῆχα, ἐπὶ ἀρνουμένου νὰ πράξῃ τι ἕνεκα ἀμηχανίας ἢ ἀδυναμίας || ἀρχ., ὁ παίζων κιθάραν.

—[*Κανον. Δίκ.*] Ὁ δέκατος πέμπτος κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου ἀπηγόρευσεν ἵνα ἐν ἐκκλησίαις ψάλλωσιν οἱ βουλόμενοι, ἀλλὰ μόνον ψάλται κανονικοί, ἤτοι οἱ ἐν κλήρῳ τεταγμένοι, οἱ ψάλλοντες ἀπὸ διφθέρας, ἤτοι ἐξ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ψάλται ὀφείλουσι: κατὰ τὸν ἑβδομηκοστὸν πέμπτον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης συνόδου νὰ ψάλλωσι μετὰ προσοχῆς καὶ κατανύξεως, οὐχὶ δὲ νὰ βοῶσιν ἀτάκτως καὶ ἐκβιάζωσι τὴν φωνὴν πρὸς κραυγήν, νὰ ἀποφεύγωσι δὲ πᾶν τὸ ἀνοίκειον καὶ ἀνάρμοστον ἐκκλησίᾳ, οἷα εἰσὶ τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ μινυρίσματα, ὡς καὶ πᾶσαν περιττὴν τῶν μελῳδιῶν ποικιλίαν εἰς ᾠδὰς ἐκτρεπομένην θυμελικάς, κατὰ τὸ εἰς τὸν κανόνα τοῦτον ὑπόμνημα τοῦ Ζωναρᾶ νὰ μὴ ψάλλωσι περιβεβλημένοι ὠράριον, κατὰ τὸν εἰκοστὸν τρίτον κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου νὰ μὴ κυβεύωσι καὶ μεθύσκωνται, διότι ἄλλως ἀφορίζονται, κατὰ τὸν τεσσαρακοστὸν τρίτον ἀποστολικὸν κανόνα· νὰ μὴ συνάπτωσι γάμον μεθ' ἑτεροδόξου γυναικός, κατὰ τὸν δέκατον κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου· τοὐναντίον, ὁ μετὰ ὀρθοδόξου γυναικὸς γάμος δὲν ἀπαγορεύεται τοῖς ψάλταις, τοῖς ἐκ τῆς χειροτονίας κωλύματος πρὸς γάμον ἀφορῶντος μόνον εἰς τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους κατὰ τὸν εἰκοστὸν ἕκτον ἀποστολικὸν κανόνα. Παρ' ἡμῖν οἱ ψάλται τῶν ἐνοριακῶν ναῶν καθίστανται καὶ ἀπολύονται ὑπὸ τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, μετὰ πρότασιν τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπείας, μισθοδοτοῦνται ὑπὸ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 57 § 2 τοῦ νόμου 5130, ἐπόπτην ἔχουσι τὸν διὰ προεδρικοῦ διατάγματος προτάσει τοῦ ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων ὑπουργοῦ μετὰ πρότασιν τοῦ Ταμείου Ἀσφαλίσεως ἐνοριακοῦ κλήρου ἐπὶ βαθμῷ καὶ μισθῷ γραμματέως α' τάξεως τυχὸν κατασταθησόμενον ἀνεγνωρισμένον μουσικὸν ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ. Διὰ τοῦ αὐτοῦ διατάγματος ὁρίζονται καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπόπτου τούτου. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὸν κανόνα 1264 τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ ἰσχύοντος κώδικος τοῦ κανονικοῦ δικαίου, ἀπαγορεύεται πᾶν τὸ ἄτακτον τῆς ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος σεμνότητι καὶ καθαρότητι (lascivum aut impurum). Αἱ μονάστριαι, εἰς ἃς ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν κανονισμῶν αὐτῶν καὶ τῶν λειτουργικῶν διατάξεων ἄδεια τοῦ ἐπιχωρίου ἐπισκόπου τὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἢ ἐν εὐκτηρίοις ψάλλειν, ὀφείλουσι νὰ ψάλλωσιν ἀθέατοι τῷ ἐκκλησιάσματι (loco canant ubi a populo conspici nequeant). Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Ψάλτης, *Σταμάτιος*. Ἔγκριτος γλωσσολόγος, γεννηθεὶς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις τῷ 1869 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1926. Μετὰ τὴν εἰς τὴν γενέτειράν του καὶ τὰ Ζαρίφεια διδασκαλεῖα τῆς Φιλιππουπόλεως ἐγκύκλιον παίδευσίν του, ἐφοίτησεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ 1894, καθ' ὃ ὑποστὰς τὰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις του ἔτυχε τοῦ βαθμοῦ ἄριστα. Μετά τινα ἔτη μετέβη εἰς Ἑσπερίαν χάριν εὐρυτέρων φιλολογικῶν καὶ ἰδίως γλωσσολογικῶν σπουδῶν. Ἐδίδαξεν εἰς διάφορα σχολεῖα μέσης ἐκπαιδεύσεως (ὡς ἐν τῷ Ἀβερωφείῳ γυμνασίῳ Ἀλεξανδρείας κ. ἄ.), τέλος δὲ διωρίσθη συντάκτης τοῦ «Ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης», ἐν τῷ ὁποίῳ, ἐργασθεὶς ἐπὶ δεκαετίαν, διεκρίθη διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν φιλοπονίαν του καὶ τὴν σπανίαν ἐπιστημονικὴν καὶ λεξικογραφικὴν πεῖράν του. Ἐκ τῶν ἔργων του γνωστότερα εἶναι: «Θρᾳκικὰ ἢ μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς πόλεως Σ. Ἐκκλησιῶν» (δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ τῷ 1905 καὶ βραβευθεῖσα ἐν τῷ γλωσσικῷ διαγωνισμῷ τοῦ Συλλόγου Κοραῆ, ὡς πρότυπον ἔργον ἀκριβολόγου καὶ μεθοδικῆς, πλουσιωτάτης εἰς παραδείγματα, γραμματικῆς ἐρεύνης τῆς γλώσσης, ἄριστον παράδειγμα πρὸς σύνταξιν ὁμοίων πραγματειῶν καὶ περὶ ἄλλων τῆς γλώσσης ἰδιωμάτων), «Γραμματικὴ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων» (ἐκδοθεῖσα γερμανιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Grammatik der byzantinischen Chroniken, Göttingen 1913), ἔργον ἀξιόλογον μεθοδικότητος καὶ ἀκριβείας, χρησιμώτατον διὰ τοὺς μελετῶντας τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἰδίως τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον αὐτῆς, «Ἡ Θρᾴκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ ἑλληνικοῦ στοιχείου», ἔργον δημοσιευθὲν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν «Ἐθνικῶν δημοσιευμάτων» τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων τῷ 1919, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ θρᾳκικοῦ ἑλληνισμοῦ). Πλὴν τούτων ἐδημοσίευσε ποικίλας γλωσσικὰς καὶ ἄλλας ἐργασίας ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ», τῷ «Λεξικογραφικῷ ἀρχείῳ» κ. ἄ. Γ. Π. Α.

Ψάλτης [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Βραχονησὶς τῆς παρὰ τὴν Μῆλον Κυκλαδικῆς Πολυαίγου (πλάτ. 36° 44' 25'' Β., μηκ. 24° 39' 05'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2051 : Milos, Antimilos, Polinos, Kimolos), ἀπόθραυσμα τῆς νοτίας ἐσχατιᾶς τῆς νήσου, ἧς εἶναι ὁμώνυμος.

ψαλτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ψάλτην, ὁ τοῦ ψάλτου || ***ψαλτική*** (ἡ)· ὡς οὐσ., ἡ τέχνη, ἡ ἐμπειρία τοῦ ψάλλειν || ***ψαλτικά*** (τά)· ὡς οὐσ., ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ψάλτου.

Ψαλτόπουλος, *Κωνσταντῖνος*. Βυζαντινὸς λόγιος, ἀκμάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ἐχρημάτισεν οἰκουμενικὸς καθηγητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἔγραψε διαφόρους ῥητορικοὺς λόγους. Γ. Μ. Β.

ψαλτός, *—ή, —όν*· ὁ ψαλλόμενος, ὁ ᾀδόμενος. —Ἐπίρρ. ***ψαλτά***.

Ψαλτώφ, *Ἀπόστολος*. Ἕλλην ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις (1862—1923). Διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν (1884), εἰδικεύθη εἰς τὴν χειρουργικὴν ἐπὶ διετίαν ἐν τῷ νοσοκομείῳ Hôtel-Dieu τῶν Παρισίων καὶ κατόπιν ἐν Βερολίνῳ καὶ Βιέννῃ, τῷ δὲ 1887 ἐγκατέστη πρὸς ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς ἐν Σμύρνῃ. Διετέλεσε χειρουργὸς τοῦ κοινοτικοῦ ἑλληνικοῦ νοσοκομείου, ὡς καὶ τοῦ αὐτόθι ὀλλανδικοῦ, καὶ ἵδρυσε πρότυπον ἰδιωτικὴν κλινικήν. Ἐκ τῶν πρώτων ἐφήρμοσεν ἐν Ἀνατολῇ τὴν ἀντισηπτικὴν μέθοδον καὶ ἐξετέλεσε διαφόρους λαπαροτομίας δι' ὄγκους τῆς μήτρας, κύστεις τῆς ᾠοθήκης, ἐξωμητρίους κυήσεις κλ. Διετέλεσεν ἐπίσης ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς «Χειρουργικῆς Ἑταιρείας Παρισίων» καὶ ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰ ἰατρικὰ συνέδρια τῶν Βρυξελλῶν, τῆς Μαδρίτης, τῆς Βουδαπέστης καὶ τῶν Παρισίων, εἰς ἃ ἐποιήσατο ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις. Ἔγραψε: «Περὶ τῶν τραυμάτων τοῦ πολέμου», ὡς καὶ ἄλλας τινὰς πραγματείας, δημοσιευθείσας ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς «Χειρουργικῆς Ἑταιρείας τῶν Παρισίων». Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὑπῆρξε μέλος τῶν ἀνωτάτων κοινοτικῶν σωματείων τῆς Σμύρνης, ἔφορος τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, τοῦ παρθεναγωγείου καὶ τῆς ἀρωγοῦ ἐπιτροπῆς. Ὑπῆρξεν ἐπίσης εἷς τῶν ἱδρυτῶν τῆς Μικρασιατικῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Τῷ 1922 μεταβὰς εἰς Παρισίους εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα καὶ ἀπέθανε. Ο. Ρ.

Ψαλυχίδαι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Ἐπίσημος γενεὰ τῆς Αἰγίνης, καταγομένη ἀπὸ τοῦ ἥρωος Ψαλυχίδου, τῆς ὁποίας τοὺς ἄθλους ὑμνεῖ ὁ Πίνδαρος (Ἰσθμ. ΣΤ' 91). Α. Θ. Σ.

Ψαμαθεῖα [*Γεωγρ.*]. Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἔλ. λ. *Ψωμαθειά*).

Ψαμάθη [*Μυθολ.*]. —1) Μία τῶν πεντήκοντα Νηρηίδων, ἥτις ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Αἰακοῦ, ἂν καὶ μετεμορφώθη εἰς φῶκος διὰ νὰ μὴ συνέλθῃ μετ' αὐτοῦ, τὸν Φῶκον. Ὅτε δὲ οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν του Πηλέως καὶ Τελαμῶνος, διότι ὑπερεῖχε τούτων εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, ἡ Ψαμάθη ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν ποιμνίων τοῦ εἰς Φθίαν φυγόντος Πηλέως λύκον, ὅστις κατέτρωγε ταῦτα· ἐνδώσασα ὅμως βραδύτερον εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς ἀδελφῆς της Θέτιδος, ἥτις ἐξ αὐτοῦ εἶχε γεννήσει τὸν Ἀχιλλέα, ἀπελίθωσε τὸν λύκον. Κατὰ τὸν Εὐριπίδην καὶ μεταγενεστέρους τινὰς μυθογράφους, ἡ Ψαμάθη μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Φώκου συνεζεύχθη τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πρωτέα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὸν Θεοκλύμενον καὶ τὴν Εἰδώ.

—2) Θυγάτηρ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Κροτώπου, ἥτις γεννήσασα ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν Λίνον, ἐξέθεσε τοῦτον ἐκ φόβου τοῦ πατρός της διὰ τὰ ἀνόμημά της. Τὸν Λίνον κατεσπάραξαν οἱ κύνες τῆς ποίμνης τοῦ Κροτώπου, καὶ ὁ Ἀπόλλων πρὸς τιμωρίαν ἀπέστειλε τὸ τέρας Ποινήν, τὸ ὁποῖον ἥρπαζεν ἀπὸ τὰς μητέρας τὰ τέκνα των. Ἀπὸ τὴν συμφορὰν ὅμως ταύτην ἔσωσε τοὺς Ἀργείους ὁ ἥρως Κόροιβος φονεύσας τὴν Ποινήν. ΚΑΨ.

ψάμαθος (ἡ)· ἀρχ., ἡ ἄμμος εἴτε τοῦ αἰγιαλοῦ εἴτε τοῦ ποταμοῦ.

Ψαμαθοῦς, ἡ ***Ψαμμαθοῦς*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὁ ἕτερος τῶν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον σχηματιζομένων ὅρμων, ὁ σημερινὸς *Πόρτο-Κάγιο*. Ἄλλοι ταυτίζουν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς μικρᾶς χερσονήσου τοῦ Ταινάρου ὁρμίσκον *Στέρνες*. ΚΑΨ.

ψαμαθών, *—ῶνος* (ὁ) (κοιν. *σπιάντζα*, γαλλ. plage) [*Ἀκτογρ.*]. Ἀκτὴ ἀποτελοῦσα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνέχειαν ἀλίπεδον καὶ φερομένη πρὸς τὴν θάλασσαν ἀμμώδης μὲ ἄμμον ξηρὰν ἄνευ συνοχῆς καὶ εὐσκόρπιστον, ἀπολήγουσα δὲ εἰς αἰγιαλὸν ἐκ τετυπασμένης καὶ ὑγρᾶς ἄμμου, ὅστις λόγῳ τούτου λέγεται *ἀμμωδία* (κοιν. *ἀμμουδιά*). Κλασσικοὶ τύποι ψαμαθώνων εἶναι ὁ τοῦ Λίντο ἐν Ἑνετίᾳ, τῆς Νιωβὶλλ ἐν Γαλλίᾳ, τῆς Ὀστάνδης ἐν Βελγίῳ καὶ τῆς Κόστας ἔναντι τῶν Σπετσῶν, χρησιμοποιούμενοι κατὰ τὸ θέρος διὰ λουτρὰ καὶ παρεμφερεῖς παιδιάς. Σ. Ε. Λ.

Ψαμεχερίτης. Ἔνατος φαραὼ τῆς ΚΣΤ' (σαϊτικῆς) δυναστείας, βασιλεύσας 6 μῆνας. Λέγεται καὶ *Ψαμμήτιχος Γ'* καὶ ***Ψαμμήνιτος***. Γ. Λ. Α.

Ψαμμιτίχη, ἡ ***Ψαμίτη*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· ἔλ. λ. *Δῆλος* (τ. Θ', σ. 93).

ψάμμα (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀμμόφυτον*.

ψαμμεχῖνος (ὁ) (Psammechinus) [*Παλαιοντολ.*]. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα εὑρέθησαν: α') τοῦ εἴδους ***ψαμμεχῖνος mirabilis*** (;) ἐντὸς τῶν νεογενῶν πορωδῶν ἀσβεστολίθων τῶν λατομείων τοῦ Πειραιῶς, καὶ β') τοῦ εἴδους ***ψαμμεχῖνος astensis*** ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν τόφφων τῆς νήσου Μήλου. Γ. Κ. Γ.

Ψαμμήνιτος. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου (ἔλ. λ. *Ψαμμήτιχος*).

Ψαμμητιχίδαι (οἱ). Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν ΚΣΤ' δυναστείαν ταύτης, λαβόντες τὸ οἰκογενειακὸν τοῦτο ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Ψαμμητίχου Α'.

Ψαμμήτιχος. Ὄνομα τριῶν φαραὼ τῆς ΚΣΤ' δυναστείας τῆς *Αἰγύπτου* (ἔλ. λ., τ. Β', 574 β ἐπ. καὶ 581).

—**Ψαμμήτιχος.** Τύραννος τῆς Κορίνθου (ἔλ. λ. *Κύψελος*).

—**Ψαμμήτιχος, *ὁ Λίβυς*.** Βασιλεὺς τῶν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Αἰγύπτου κατοικούντων Λιβύων καὶ πατὴρ τοῦ Ἰνάρω, ὅστις ἀποστατήσας τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξου (460 π. Χ.), κατέλαβε μέγα μέρος ταύτης. ΚΑΨ.

ψαμμιακός, *—ή, —όν*· ὁ πάσχων ψαμμίασιν.

ψαμμίασις, *—εως* (ἡ). Τὸ ὑπὸ τῶν νεφρῶν ἀπεκκρινόμενον οὔρον κλινει ἁλατοῦχον διάλυμα ἐκ διαφόρων οὐσιῶν (οὐρίας, οὐρικοῦ ὀξέος, φωσ-

Digitized by Google

φορικοῦ ὀξέος, θειικοῦ ὀξέος, ἀμμωνίας, ἀσβέστου, μαγνησίας, καλίου, νατρίου, κλπ.), τὰς ὁποίας ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῇ, εἴτε ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, ἀμιγεῖς, εἴτε εἰς ἑνώσεις: οὐρικὰ ἅλατα, φωσφορικά, θειικά, ἅλατα ἀσβεστίου, νατρίου, ἀμμωνίας. Εἴς τινας περιπτώσεις τινὲς ἐκ τῶν οὐσιῶν τούτων, ἀντὶ νὰ ἀπεκκρίνωνται καθ' ὁλοκληρίαν ἐν διαλύσει, καθιζάνουσιν ἐν τῷ οὔρῳ ὑπὸ μορφὴν κρυστάλλων. Τὰς καταστάσεις ταύτας ὀνομάζομεν *ψαμμιάσεις*. Καθ' αὐτὰς ἡ οὐρικὴ ἀπέκκρισις περιέχει στερεὰ μόρια, κατ' ἀρχὰς μικροσκοπικὰ (*μικροσκοπικὴ ψαμμίασις*), ἱκανὰ ὅμως νὰ συσσωρευθῶσιν, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποτελέσωσι πραγματικὰ ξένα σώματα, τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις δύνανται νὰ φθάσωσιν ἀπὸ ἁπλοῦ κόκκου ἄμμου, σχεδὸν ἀοράτου διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, μέχρις εὐμεγέθων λίθων, ἱκανῶν νὰ πληρώσωσιν ὁλόκληρον νεφρόν. Οὕτως ἡ ἁπλῆ κρυσταλλική, μικροσκοπικὴ ψαμμίασις ἀπέβη μακροσκοπικὴ λιθίασις. Καὶ ὅταν μὲν αἱ κρυσταλλοποιούμεναι ἐν τοῖς οὔροις οὐσίαι ἀποτελοῦνται ἐξ οὐρικοῦ ὀξέος καὶ οὐρικῶν ἁλάτων (οὐρικοῦ νατρίου, οὐρικοῦ ἀσβεστίου κλπ.), ἡ ψαμμίασις λέγεται *οὐρική*, ὅταν ἐξ ὀξαλικοῦ ὀξέος καὶ ὀξαλικῶν ἁλάτων (ὀξαλικὸν ἀσβέστιον), *ὀξαλική*, ὅταν, τέλος, ἐκ φωσφορικῶν ἁλάτων (φωσφορικὸν ἀσβέστιον, ἐναμμώνιον φωσφορικὸν ἀσβέστιον), *φωσφορική*.

Ἡ οὐρική, ἡ ὀξαλικὴ καὶ ἡ φωσφορικὴ ψαμμίασις εἶναι αἱ οὐσιωδέστεραι κρυσταλλοποιήσεις, τὰς ὁποίας συναντῶμεν συνηθέστερον ἐν τῇ καθ' ἡμέραν πράξει, ἐνῷ αἱ καθιζήσεις ἐκ ξανθίνης καὶ κυστίνης εἶναι ὗλαι ἐξαιρετικαί. Τὰ φωσφορικὰ ἅλατα διὰ νὰ διαλυθῶσιν ἔχουσιν ἀνάγκην βαθμοῦ τινος ὀξύτητος τῶν οὔρων. Εἰς τὰ λεγόμενα φωσφατουρικὰ ἄτομα ἡ ἀφθονία τῶν ἐν αἰωρήσει ἐν τοῖς οὔροις φωσφορικῶν κρυστάλλων δύναται νὰ καταστήσῃ ταῦτα τελείως θολερά, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀδιαφανῆ, ὡσεὶ νὰ ἦσαν ἀναμεμειγμένα μετὰ πύου. Μετὰ τὴν καθίζησιν τῶν οὔρων τούτων παρατηροῦμεν εἰς τὸ βάθος τοῦ ποτηρίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιέχονται, ἴζημα λευκὸν ὕψους πολλῶν ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, ὅπερ παραδόξως ὁμοιάζει πρὸς πύον. Ἐὰν ὀξινίσωμεν τὰ οὖρα ταῦτα ἢ αὐξήσωμεν τὴν ὀξύτητα αὐτῶν χύνοντες ἐντὸς ποσότητά τινα ὀξικοῦ ὀξέος, συνήθως ἐλαχίστην (σταγόνας τινάς), βλέπομεν ὅτι ἐξαφανίζεται ἀμέσως ἡ θολερότης αὐτῶν καὶ ἀνακτῶσι πλήρως τὴν διαύγειαν αὐτῶν, λόγῳ ἀποτόμου διαλύσεως τῶν φωσφορικῶν κρυστάλλων, τοὺς ὁποίους περιεῖχον τὰ οὖρα ἐν αἰωρήσει. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πολὺ δικαίως ἡ *φωσφορικὴ* ψαμμίασις φέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀλκαλικὴ* ψαμμίασις (ἢ λιθίασις), ἐνῷ αἱ ἄλλαι ψαμμιάσεις, ἡ *οὐρικὴ* καὶ ἡ *ὀξαλική*, φέρονται ὡς *ὄξινοι* ψαμμιάσεις ἢ *λιθιάσεις*.

Συχνότατα παρατηροῦμεν ὅτι τὴν ἐπαύριον δαψιλοῦς γεύματος, καθ' ὃ ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ οὐσιώδη ποτά, μεθυστικοὶ οἶνοι, τὰ οὖρα εἶναι σπάνια, λίαν σκοτεινοῦ χρώματος καὶ θολερά. Τὸ δοχεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου συλλέγονται παρουσιάζει ἐπίχρισμα ἀψηλάφητον χρώματος κεραμοχρόου. Τὰ οὖρα ταῦτα περιέχουσι πλείονα οὐρικὰ ἅλατα τῶν ὅσων δύναται νὰ διαλύσῃ τὸ περιέχον ταῦτα ὕδωρ, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ οὐρικὰ ἅλατα καθιζάνουσι. Τοιαῦτα οὖρα, ὅμοια τῶν ὁποίων παρατηροῦμεν εἰς πλείστους ἐγχειρηθέντας κατὰ τὰς πρώτας 24—36 ὥρας ἀπὸ τῆς ἐπεμβάσεως, ἰδίᾳ ἐὰν ὁ ἐγχειρηθεὶς ἐμῶν καὶ μὴ πίνων παρουσιάζῃ ἀνεπάρκειαν ὑδατώδους οὐρικῆς ἀπεκκρίσεως, ἐπανακτῶσι τὴν διαύγειαν αὐτῶν, ἐὰν θέτοντες ταῦτα ἐντὸς δοκιμαστικοῦ σωλῆνος τὰ θερμάνομεν ἐπὶ φλογὸς λυχνίας οἰνοπνεύματος. Διότι τὰ οὖρα διαλύουσι τοσοῦτον περισσότερα οὐρικὰ ἅλατα, ὅσον ἡ θερμοκρασία αὐτῶν εἶναι ὑψηλοτέρα καὶ τὸ ὕδωρ περισσότερον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὰ λίαν πλούσια εἰς οὐρικὰ ἅλατα οὖρα εἶναι διαυγῆ κατὰ τὴν ὥραν τῆς οὐρήσεως, ἐνῷ ἀποβαίνουσι θολά, θολερότητος πυκνῆς ἐρυθροχρόου, μόλις ἀρχίσωσι νὰ ψύχωνται. Διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων ἠθελήσαμεν νὰ δείξωμεν τίνες εἶναι οἱ συνήθεις ὅροι τῆς καθιζήσεως τῶν δύο μεγάλων ὁμάδων τῶν κρυστάλλων, πέριξ τῶν ὁποίων προσανατολίζονται αἱ δύο μεγάλαι κλάσεις τῆς ψαμμιάσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τῆς νεφρολιθιάσεως. Οὕτω τὰ *φωσφορικὰ* κρυσταλλοποιοῦνται, ὁσάκις ἀπεκκρίνονται ἐν ἀφθονίᾳ εἰς οὖρα ἀνεπαρκῶς ὄξινα, ἐνῷ τὰ *οὐρικὰ* ἅλατα κρυσταλλοποιοῦνται ὁσάκις ἀπεκκρίνονται ἐν ἀφθονίᾳ εἰς ποσότητα ὑγροῦ ἀνεπαρκῆ ὅπως διαλύσῃ ταῦτα.

Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι οἱ ὅροι τῆς διασιτίσεως παίζουσι σπουδαῖον ρόλον διὰ τὴν μὴ ὑγρὰν ἀπέκκρισιν τῶν σωμάτων τούτων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε φυσιολογικῶς νὰ ἀπεκκρίνωνται διαλελυμένα.

Οἱ μεγάλοι κρεοφάγοι, τῶν ὁποίων ἡ διατροφὴ εἶναι πλουσιωτάτη εἰς ἀζωτούχους οὐσίας, εἶναι προδιατεθειμένοι εἰς τὴν οὐρικὴν καὶ ἐξ οὐρικῶν ἁλάτων λιθίασιν, ἔτι δὲ μᾶλλον προδιατίθενται πρὸς ταύτην, ἐὰν πίνωσιν ἀνεπαρκῆ ποσότητα ὕδατος ἢ ἐὰν ἡ ποσότης αὕτη τοῦ ὕδατος ἀπεκκρίνεται ἀνεπαρκῶς διὰ τῶν νεφρῶν αὐτῶν, λόγῳ ἀφθόνου ἐφιδρώσεως, ἐντόνου πνευμονικῆς ἐξατμίσεως, ὑδαρῶν ἢ ἡμιυδαρῶν συνήθων κενώσεων, κλπ.

Ἀντιθέτως τροφὴ πλουσία εἰς πράσινα χόρτα, σάκχαρα καὶ ἀμυλώδη, ἥτις περιέχει εἰς ποσότητα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλην ὀξαλικὸν ὀξύ, εὐνοεῖ τὴν ἐν τῷ οὔρῳ κρυσταλλοποίησιν τῶν ὀξαλικῶν. Διὰ τὰ φωσφορικὰ τὸ ζήτημα τῆς τροφῆς φαίνεται μικροτέρας σπουδαιότητος, μολονότι φωσφοροῦχά τινα φάρμακα ἀναληπτικὰ ἔχουσιν ἐνίοτε δικαίως κατηγορηθῆ. Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς καθιζήσεως τῶν φωσφορικῶν ἁλάτων εἶναι ἡ ἀνεπαρκὴς ὀξύτης ἢ ἡ ἀλκαλικότης τῶν οὔρων.

Τὸ ζήτημα ὅμως τῶν ὀργανικῶν ὀξυτήτων περιβάλλεται εἰσέτι ἀπὸ πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα. Γεγονότα τινὰ ὅμως συνήθους παρατηρήσεως εἶναι λίαν χαρακτηριστικά. Οὕτως ἀρκεῖ εἴς τινα ἄτομα συγκίνησις ἢ ἀνησυχία κλπ., ὅπως καταστῶσι τὰ οὖρα αὐτῶν θολὰ λόγῳ ἀνεπαρκοῦς ὀξινότητος καὶ ἐπανακτήσωσι τὴν διαύγειάν των, μόλις τὸ νευρικὸν σύστημα ἐπαναλάβῃ τὴν ἰσορροπίαν του. Εἰς τὰ τοιαῦτα εὐσυγκίνητα ἄτομα ἡ θολερότης τῶν οὔρων συμπίπτει μετὰ ὀξίνων ἐρυγῶν τοῦ στομάχου, καὶ τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ὡσεὶ ὑπέρμετρος ἀπέκκρισις ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἐκ τοῦ στομάχου ἐστέρει στιγμιαίως τὸ ὀργανικὸν μέσον τοῦ ποσοῦ τῆς ἀναγκαιούσης ὀξύτητος διὰ τὴν ἀπέκκρισιν τῶν φωσφορικῶν ἐν διαλύσει.

Ἡ *μόλυνσις* ἐπίσης τῶν οὔρων, συμπίπτουσα συνήθως μὲ τὴν ἀλκαλικὴν αὐτῶν μετατροπήν, παίζει σπουδαῖον ρόλον διὰ τὴν καθίζησιν τῶν φωσφορικῶν ἁλάτων, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν ἀμμωνιακομαγνησιούχων φωσφορικῶν. Πᾶσα νεφρικὴ διαπύησις ἀποτελεῖ σπουδαίαν αἰτίαν, προδιαθέτουσαν διὰ τὴν ἐμφάνισιν φωσφατουρικῆς λιθιάσεως. Φαίνεται δ' ὅτι ὅλως ἰδιαιτέρως τὰ ὑπὸ τοῦ σταφυλοκόκκου μολυνθέντα οὖρα προδιαθέτουσι καὶ τὴν φωσφορικὴν λιθίασιν. Διὰ τὴν οὐρικὴν τοιαύτην ἀπεδείξαμεν ὅτι ἐκτὸς τῆς διαίτης ὁ ἐντερόκοκκος παίζει πρωτεύοντα ρόλον, διὰ δὲ τὴν ὀξαλικὴν ψαμμίασιν τὸ κολοβακτηρίδιον. Διὰ τὴν ὀξαλικὴν πρὸς τούτοις ψαμμίασιν νομίζομεν ὅτι σπουδαίως προδιαθέτουσι καὶ αἱ ἐντερικαὶ παρασιτώσεις, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως πλεῖσται τῶν συνθηκῶν τῆς ψαμμιάσεως καὶ τῆς οὐρικῆς λιθιάσεως ἐν γένει φαίνεται ὅτι μᾶς διαφεύγουσιν εἰσέτι, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ ὅροι τῆς ἐμφανίσεως τῆς παιδικῆς λιθιάσεως, τῆς ὁποίας ἡ συχνότης εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα παρ' ὅ,τι ἐνομίζετο ἄλλοτε. Μέγας δὲ ἀριθμὸς λίθων τῶν νεφρῶν παρατηρηθέντων εἰς τὸν ἐνήλικα ἔχει πιθανῶς τὴν προέλευσίν του εἰς τὰς διαταραχὰς τῶν ἐτῶν τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γενικοτήτων ἐκπηγάζει καὶ ἡ ὑγιεινοδιαιτητικὴ καὶ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ τῶν ψαμμιακῶν ἐν γένει καταστάσεων, παραπλησία οὖσα πρὸς τὴν τοῦ ἀρθριτισμοῦ. Πάντως δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κακῶς θεραπευομένη καὶ παρημελημένη ἡ ψαμμίασις ἄγει μοιραίως πρὸς τὴν λιθίασιν: *οὐρικήν*, *ὀξαλικήν*, *φωσφατουρικὴν* ἢ *μεικτήν*, ἥτις ἀναλόγως τῆς ἐντοπίσεως (νεφρολιθίασις, λιθίασις πυέλου, οὐρητήρων, ἢ κύστεως) δίδει καὶ διάφορον συμπτωματολογίαν. Α. ΚΩΔΟΥΝΗΣ

ψαμμικίδαι (οἱ) (Psammicidae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλοκέρων*, περιλαμβάνουσα μικροὺς ἢ μετριομεγέθεις κανθάρους, πολλαχοῦ τῶν χωρῶν τοῦ παλαιοῦ κόσμου ἀπαντῶντας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *ψαμμικὸς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψαμμικὸς (ὁ) (Psammicus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψαμμικιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους κανθάρους, ἀπαντῶντας εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψαμμικὸς ὁ δίστικτος* (Psammicus bipunctatus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν τεφρομελανὸν μετὰ δύο κηλίδων μελανῶν κατὰ τὸ κατώτερον μέρος τῆς ράχεως. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

Ψαμμικὸς ὁ δίστικτος.

Ψάμμις, Οὕτω καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Β, 159—160) ὁ ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ψαμμητιχιδῶν βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ψαμμήτιχος Β'. ΚΑΨ.

ψαμμισία (ἡ) (Psammisia [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μυρτιδοειδῶν* ἢ *μυρτιδιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη θάμνων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι ἡ *ψαμμισία ἡ κυπτανθὴς* (Psammisia penduliflora), ἡ *ψαμμισία ἡ μακρόλαιμος* (Psammisia longicolla), ἡ *ψαμμισία ἡ σάρκανθος* (Psammisia sarcantha) καὶ *ψαμμισία ἡ Λουκέρειος* (Psammisia Hookerii, ἅτινα θεραπεύονται πρὸς κόσμον καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς καὶ μοσχευμάτων. Δ. Ν. Π.

ψαμμίτης (ὁ). Πέτρωμα ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰζηματογενῶν ἢ στρωσιγενῶν πετρωμάτων καὶ δὴ τῶν συμπαγῶν κλαστικῶν ἢ μηχανικῶν ἰζημάτων καὶ ἀποτελούμενον ἀπὸ κοκκία ἄμμου (χαλαζιακῆς συνήθως) συνηνωμένα μὲ ὀρυκτήν τινα συγκολλητικὴν ὕλην. Τὰ κοκκία τῆς ἄμμου εἰς τὸν κανονικὸν ψαμμίτην ἔχουν μέγεθος κόκκων σινάπεως μέχρις ἐρεβίνθου. Συνήθως τὰ κοκκία εἶναι ἐκ χαλαζίου, περιβεβλημένα ἐνίοτε ὑπὸ ξένου λεπτοῦ περιβλήματος ἐξ ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου, διοξειδίου τοῦ μαγγανίου ἢ καὶ ἀνθρακικῶν ὀρυκτῶν. Συχνάκις ὅμως μετὰ τῶν κοκκίων τοῦ χαλαζίου εὑρίσκονται καὶ κοκκία ἀστρίου ἢ καολίνου (*καολινικὸς ψαμμίτης*) ἢ μοσχοβίτου (*μαρμαρυγιακὸς ψαμμίτης*). Ἐπίσης κοκκία καὶ ἄλλων ὀρυκτῶν (ζιρκονίου, ρουτιλίου, τουρμαλίνου κλπ.) εὑρίσκονται εἰς μικρὰ ποσά, διακρινόμενα μικροσκοπικῶς. Πολλοὶ ψαμμῖται ἐμπεριέχουν κοκκία καὶ ἐπιφλοιώματα ἐκ φωσφορικοῦ ἀργιλλίου.

Ὡς συνδετικὴ ὕλη συναντᾶται εἰς τοὺς ψαμμίτας ὁτὲ μὲν λεπτὸν ὑλικὸν ἐξ ἀργίλλου ἢ ἀργιλλικοῦ σχιστολίθου (*ἀργιλλικὸς ψαμμίτης*) ἢ ἀνθρακικόν τι ὀρυκτόν, ἰδίᾳ ὁ ἀσβεστίτης (*ἀσβεστολιθικὸς ψαμμίτης*), σπανιώτερον δ' ὁ δολομίτης (*δολομιτικὸς ψαμμίτης*), ὁ σιδηρίτης, ὁ βαρύτης. Λίαν διαδεδομένη συνδετικὴ ὕλη εἶναι ἡ ἐκ λειμονίτου καὶ ὀξειδίων σιδήρου (*σιδηροῦχοι ψαμμῖται*), ὅλως ἰδιαιτέρως τὸ πυριτικὸν ὀξὺ (*πυριτικοὶ ψαμμῖται*) καὶ σπανιώτερον ὁ γλαυκονίτης (*γλαυκονιτικὸς ψαμμίτης*). Ψαμμίτης πλούσιος εἰς κόκκους ἀστρίου καλεῖται *ἀρκόσης*, ψαμμίτης δὲ χαλαζιτικός, ἐν μέρει ἀργιλλικός, πλούσιος εἰς κόκκους φθανίτου, μὲ χρῶμα τεφρὸν ἕως μαῦρον καλεῖται *γραουβάκης*. Πολλοὶ ψαμμῖται εἶναι μεταλλοφόροι, ὡς π. χ. οἱ παρὰ τὸ Commern τοῦ Ἄϊφελ φέροντες γαληνίτην καὶ κερουσσίτην, οἱ τοῦ Chessy καὶ Saartonis, φέροντες χαλκοῦχα μεταλλεύματα κ. ἄ. Ὁ ψαμμίτης τῆς Hilsmulde (Ἀννόβερον) εἶναι *ζωογενὴς* ψαμμίτης (*σπογγοψαμμίτης*), συνιστάμενος ἐξ ἀπολιθωμένων πυριτικῶν σπόγγων. Ψαμμῖται παρουσιάζονται πολλαχοῦ τῆς γῆς, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐντὸς τῶν διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τοῦ παλαιοζωϊκοῦ μέχρι τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

—*ψαμμίτου στικτοῦ ὑποδιάπλασις* (Bund=sandstein) / [*Γεωλογ.*]. Ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ κατωτέρα ἐκ τῶν τριῶν ὑποδιαπλάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ τριάσιος γερμανική, χερσαίας ἢ μεσογείου θαλασσίας ὄψεως, διάπλασις τοῦ μεσοζωϊκοῦ ἀθροίσματος στρωμάτων. Ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν στρωμάτων στικτῶν, κυριώτατα ἐρυθρῶν, ὑπ' ὀξειδίων τοῦ σιδήρου χρωματισμένων ψαμμιτῶν, ψαμμιτοσχιστῶν καὶ σχιστοφυῶν πηλῶν μετά τινων κατὰ τόπους παρουσιαζομένων κροκαλοπαγῶν. Ἡ σειρὰ αὕτη ἔχει πάχος 200 μέχρι 1.000 μ. καὶ πλέον. Εἰς τὰ ἀνώτερα μέρη τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν πετρωμάτων παρουσιάζονται προσέτι κατὰ τόπους στικταὶ γυψοφόροι καὶ ἁλατοφόροι μάργαι, εἴς τινας δὲ θέσεις καὶ κογχυλιοφόροι τράπεζαι ἀσβεστολίθων καὶ δολομιτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλλείπουν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐμφανίσεις τῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ στικτοῦ ψαμμίτου.

Ἐπὶ τῇ βάσει πετρογραφικῶν διαφορῶν ἡ ὑποδιάπλασις διαιρεῖται εἰς τρεῖς σειράς: τὸν *κατώτερον στικτόν*, τὸν *μεσαῖον* ἢ *κυριώδη στικτὸν* καὶ τὸν *ἀνώτερον στικτὸν ψαμμίτην*. Γενικῶς ὁ κατώτερος στικτὸς ψαμμίτης ἀποτελεῖται ἀπὸ λεπτόκοκκον ὑλικόν, ὁ μεσαῖος ἀπὸ χονδρόκοκκον χαλαζιακὸν ψαμμίτην μετὰ σταυρωτῆς στρώσεως καὶ ὁ ἀνώτερος κυρίως ἐκ πηλῶν, μαργῶν καὶ δολομιτικῶν ἀσβεστολιθικῶν τραπεζῶν.

Ἐντὸς τῆς πρώτης σειρᾶς τοῦ κατωτέρου δηλαδὴ στικτοῦ ψαμμίτου παρουσιάζονται πολὺ ὀλίγα ἀπολιθώματα (ἐσθερίαι τινὲς ἐκ τῶν ὀστρακωδῶν καὶ τὸ μικρὸν δίθυρον ἐλασματοβράγχιον *γερβιλλεία Murchisoni*). Ἐντὸς τοῦ μεσαίου στικτοῦ ψαμμίτου ἐκτὸς λειψάνων τινῶν φυτῶν, κακῶς διατετηρημένων καὶ τῶν ἀπολιθωμένων ἰχνῶν βαδισμάτων τῶν χειροθηρίων, συναντῶνται ἐνίοτε λείψανα λαβυρινθοδόντων (τρηματοσαύρων), ἰχθύων, μικρῶν κοχλιῶν καὶ γερβιλλειῶν. Εἰς τὸν ἀνώτερον ὅμως ψαμμίτην συναντῶνται περισσότερα φυτικὰ λείψανα (ἰδίᾳ τοῦ γένους *βολτζία*), ὡς καὶ ζῷα (ἡ *μυοφορία* ἡ *γερβιλλεία*, ἡ *μοδιόλα*, τὸ *ριζοκοράλλιον*, ὡς καὶ ὁ *ἀμμωνίτης βενεκεία tenuis*).

Ἡ ἀπολιθωμένη πανὶς τοῦ ἀνωτέρου ψαμμίτου δεικνύει ὅτι τὰ στρώματα τούτου ἐσχηματίσθησαν ἐντὸς ἀβαθοῦς μεσογείου ἢ ἐνδοχωρικῆς θαλάσσης. Τὰ στρώματα τοῦ κατωτέρου, ὡς καὶ τοῦ μεσαίου στικτοῦ ψαμμίτου ἐσχηματίσθησαν ἢ ἐπὶ χέρσου εἰς μίαν περιοχήν, στερουμένην ἐκροῆς, καὶ τῇ συνεργασίᾳ ποταμῶν καὶ ἀνέμων, ἢ ἐν μέρει ἐντὸς ἁλμυρῶν λιμνῶν ὑπὸ ξηρὸν κλῖμα.

Παραβάλλουν τὴν περιοχὴν τῆς Γερμανίας, ὅπου ἐσχηματίσθη ἡ ὑποδιάπλασις τοῦ στικτοῦ ψαμμίτου πρὸς τὴν σημερινὴν ἔρημον Takla Makan εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ταρίμ. Στρώματα τῆς ὑποδιαπλάσεως ταύτης συναντῶνται εἰς τὴν Βόρειον καὶ Μέσην Γερμανίαν, παρὰ τὸ Χάρτζ, εἰς τὴν Θυριγγίαν, Ἕσσην καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

— «Ψαμμίτης». Μικρὰ μαθηματικὴ πραγματεία τοῦ Ἀρχιμήδους, ἀφιερωμένη εἰς τὸν τύραννον Γέλωνα. Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξήταζεν ὁ Ἀρχιμήδης τὸ δυνατὸν τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν κόκκων ἄμμου τοὺς ὁποίους θὰ ἐχώρει σφαῖρα ἔχουσα διάμετρον ἴσην μὲ τὴν ἀπόστασιν τῆς γῆς ἀπὸ

Digitized by Google

τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων. Ἐπίσης ἐν αὐτῷ προσέθετεν εἰς τὴν τετράδα τῶν ψηφίων, δι' ὧν ἐξεφράζοντο οἱ ἀριθμοὶ μέχρι τοῦ ἑκατομμυρίου, νέαν τετράδα, δι' ἧς ἐξεφράζοντο οἱ ἀριθμοὶ μέχρι τῶν ἑκατὸν ἑκατομμυρίων, σχηματίσας οὕτως ὀκτάδα, ἐφαντάσθη δὲ σειρὰν ὀκτάδων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἕκαστος ἀριθμὸς θὰ εἶχε τὴν ἀξίαν, ἣν θὰ προσέδιδεν εἰς αὐτὸν ἡ ἐν τῇ ὀκτάδι εἰς ἣν ἀνῆκε, θέσις. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἠδύνατο νὰ γραφῇ ὁσονδήποτε μέγας ἀριθμός. Ὁ ψαμμίτης μετεφράσθη εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Arenarius» ἢ «De numero arenae».

Ψαμμίτης *[Γεωγρ.]*. Ὄρος ἐν Κρήτῃ διαιροῦν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀμαρίου εἰς δύο δευτερευούσας κοιλάδας. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ αὐτοῦ ἔχει ὕψος 526 μέτρων. ΕΡ. Μ.

ψαμμιτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ψαμμίτην, ὁ τοῦ ψαμμίτου: «ψαμμιτικὸν στρῶμα».

Ψαμμίτιχος· βλ. λ. *Ψαμμήτιχος*.

ψαμμόβιος (ὁ) (Psammobius) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *τελλινιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς πλείστας θαλάσσας τῆς γῆς. Οἱ ψαμμόβιοι ἔχουσι κεκαλυμμένον τὸ σῶμά των ὑπὸ μανδύου, ὅστις κατὰ τὴν περιφέρειάν του φέρει σειρὰν βλεφαρίδων. Ὁ μανδύας οὗτος φέρει τρῆμα κατὰ τὸ πρόσθιον τμῆμά του, ἐξ οὗ ἐξέρχεται ὁ πούς. Ἡ κόγχη τοῦ ζῴου εἶναι ᾠοειδής, ἐπιμήκης, ἀνώμαλος, ἀποτελουμένη ἐκ δύο θυρίδων συνδεομένων δι' ἀνθεκτικοῦ συνεκτῆρος μυός. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψαμμόβιος ὁ Μεσογειακός* (Psammobius mediterraneus), ὅστις εἶναι χρώματος σκοτεινῶς φαιοῦ μετά τινων ἀνοικτοφαίων γραμμώσεων. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ τὴν Μεσόγειον καὶ ἁλιεύεται διὰ τὸ νοστιμώτατον κρέας του. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοντολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν εἰδῶν *ψαμμόβιος vespertina* καὶ *Ferroensis* συναντῶνται ἐντὸς τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Γ. Κ. Γ.

ψαμμοδρόμος (ὁ) (Psamodromns) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαυριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ σαύρων ἀπαντώντων εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψαμμοδρόμος ὁ ἰσπανικὸς* (Psamodromus hispanicus), ὅστις ἐνδιαιτᾶται παρὰ τὰς ἀκτὰς καὶ τρέφεται ἐκ διαφόρων ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

Ψαμμοδρόμος ὁ ἰσπανικός.

ψαμμοθεραπεία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ δι' ἀμμολούτρου θεραπεία, ἤτοι διὰ λουτροῦ, τοπικοῦ ἢ γενικοῦ, θερμῆς ἄμμου, ἐν ᾗ ὁ ἄρρωστος καταχώνει τὸ ἀλγοῦν μέλος ἢ ὅλον τὸ σῶμα.

ψαμμόλιθος (ὁ) *[Πετρογρ.]*· βλ. λ. *ψαμμίτης*.

ψαμμόμυς (ὁ) (Psammomys) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψαμμόμυς ὁ αἰγυπτιακὸς* (Psammomys aegyptiacus), ἔχων χρῶμα ἐρυθρόφαιον. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν ἀμμωδῶν ἐρημικῶν ἐκτάσεων τῆς Αἰγύπτου καὶ παραμένει κατὰ τὴν ἡμέραν ἐντὸς ὑπογείων στοῶν κατὰ ζεύγη ἢ καθ' ὁμάδας. Δ.Ν.Π.

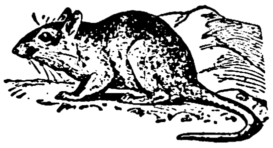

Ψαμμόμυς ὁ αἰγυπτιακός.

ψαμμορύκτης (ὁ) (Psammoryctes) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *γαιοφιλιδῶν*, περιλαμβάνον ζωνοσκώληκας μὲ σῶμα λεπτόν, σωληνοειδές, σμηριγγῶδες κατὰ τὴν ράχιν. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ψάμμος (ἡ)· ἄμμος· ‖ ἰδίᾳ, ἡ ἀμμώδης ὑποστάθμη τοῦ οὔρου τῶν πασχόντων ψαμμίασιν.

ψαμμόσαυρος (ὁ) (Psammosaurus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαυριδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλας σαύρας, σαρκοφάγους, νηχομένας. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

ψαμμοσωλήν, *—ῆνος* (ὁ)· βλ. λ. *σολενοῦργος*.

Ψάμμουθις. —1) Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἐκ Σαΐδος, ὁ ἕκτος κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν βασιλεὺς τῆς 23ης δυναστείας. —2) Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὁ τρίτος τῆς 29ης δυναστείας.

Ψαμμοῦς. Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἐκ Τάνιδος, ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν βασιλεὺς τῆς 23ης δυναστείας.

ψαμμοφίδαι (οἱ) (Psammophidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ὧν γνωστότερον γένος εἶναι ὁ *ψαμμόφις* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψαμμόφιλα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα, ἅτινα ἐνδιαιτῶνται κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τῆς ψάμμου.

ψαμμόφιλος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ἐπὶ ζῴων ἢ φυτῶν, ὁ ἀγαπῶν ἀμμώδη ἐδάφη, ὁ ζῶν ἢ φυόμενος εἰς τὴν ἄμμον.

ψαμμόφις (ὁ) (Psammophis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψαμμοφιδῶν*, περιλαμβάνον ὄφεις ἱκανοῦ μεγέθους, ἀπαντῶντας ἐν Βορείῳ Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψαμμόφις ὁ στικτὸς* (Psammophis maculatus), ὅστις ἔχει ἱκανὸν μέγεθος, καὶ χρῶμα πρασινοελαιῶδες. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρημικὰς ἐκτάσεις τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Δ. Ν. Π.

ψαμμόφυτα (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ φυτά, ἅτινα φύονται ἐπὶ τῆς ψάμμου.

Ψάμμυντος. Βασιλεύς τις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ μνημονευόμενος.

ψαμμώδης,—*ους* (ὁ, ἡ),—*ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ψάμμον, πρὸς ἄμμον, ἀμμώδης· ‖ ὁ πλήρης ἄμμου.

ψαμμώδης (ὁ) (Psammodus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοκερατιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους ἀπαντῶντας ἐν Εὐρώπῃ ἐπὶ ψαμμωδῶν ἐδαφῶν. Δ. Ν. Π.

ψάμμωμα,—*ατος* (τό). Ὅρος ἀποδιδόμενος ὑπὸ τοῦ Virchow εἰς τοὺς ἐνδοθηλιακοὺς ὄγκους (ἐνδοθηλιώματα) ἕνεκα τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρισκομένων τιτανοποιηθέντων ὀζιδίων, ἀναλόγων πρὸς κοκκία ψάμμου. Εἶναι νεόπλασμα τῆς σκληρᾶς ἢ καὶ τῆς χοριοειδοῦς μήνιγγος, μετὰ σκληρᾶς συστάσεως, ἀποτελούμενον μικροσκοπικῶς ἐκ πολυαρίθμων ἐπιθηλιακῶν σφαιρίων μετὰ συγκεντρικῆς διαθέσεως τῶν κυττάρων, ἅτινα ὑφίστανται τὴν τιτανώδη ἐκφύλισιν. Μ. Ν. Κ.

Ψάμμων. Φιλόσοφος Αἰγύπτιος καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ Ἀμμὼν-Ρά, ὡς υἱὸν τοῦ ὁποίου καὶ ὡς Δία Ἥλιον προσεφώνησε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ὅτε οὗτος τῷ 331 π. Χ. ἐπεσκέφθη τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ. Τὴν προσφώνησίν του ἡρμήνευσεν ὁ φιλόσοφος ἱερεὺς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, εἰπὼν ὅτι «πάντες οἱ ἄνθρωποι βασιλεύονται ὑπὸ θεοῦ», διότι τὸ ἐν παντὶ ἄρχον καὶ ἰσχυρὸν εἶναι θεῖον. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ψάμμωνος ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ὁ θεὸς εἶναι μὲν κοινὸς πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀρίστους ὅμως μόνον θεωρεῖ ὡς ἴδια ἑαυτοῦ τέκνα. ΚΑΨ.

Ψαμούτης. Φαραὼ τῆς ΚΘ' δυναστείας, διαδεχθεὶς τὸν Χάκοριν, θανόντα τῷ 381 π. Χ.

ψάνα (ἡ)· ὁ χλωρὸς στάχυς.

ψάξιμο, *—ατος* (τό)· δημοτ., τὸ νὰ ψάχνῃ τις, ἀνερεύνησις, ἀνίχνευσις· ‖ «ψάξιμο τῆς τσέπης, — τοῦ πορτοφολιοῦ» ἐπὶ λαθραίας ἀφαιρέσεως χρημάτων.

Ψάπφα, ἡ *Ψάπφω*. Αἰολικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος *Σαπφὼ* (βλ. λ.).

ψὰρ (ὁ) (Sturnus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψαριδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη ᾠδικῶν πτηνῶν ἀπαντώντων εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀμερικήν. Οἱ ψᾶρες ἔχουσι συνήθως σκοτεινοὺς μεταλλικοὺς χρωματισμούς. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς καὶ ἐνδιαιτῶνται κατὰ πολυπληθῆ σμήνη. Συχνάκις μεταναστεύουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας, ἐρχόμενοι εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἔαρος καὶ ἀναχωροῦντες διὰ τὰ θερμότερα κλίματα κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ χειμῶνος. Τρέφονται ἐξ ἐντόμων, σκωλήκων, μικρῶν μαλακοστράκων, σαρκωδῶν καρπῶν καὶ διαφόρων κόκκων. Ἐξημεροῦνται εὐκόλως καὶ ζῶσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, ἅτινα ἐπισκέπτονται τὴν Εὐρώπην, εἶναι ὁ *ψὰρ ὁ κοινὸς* (Sturnus vulgaris), κοινῶς *ψαρόνι, μαυροπούλι, καραβέλι*. Γνώρισμα τοῦ εἴδους τούτου εἶναι τὸ μέλαν χρῶμα μὲ ἰώδη χρυσοπρασίνην λάμψιν καὶ μὲ λευκωπὰ στίγματα, τὸ πολὺ στενὸν καὶ ὀξὺ τῶν πτερῶν τοῦ πτερώματος καὶ τὸ λευκὸν τῶν ἄκρων τῶν πτερῶν. Ἔχει μῆκος 0,165—0,188 μ. καὶ πλάτος μὲ τεταμένας τὰς πτέρυγας 0,365—0,373 μ. Τὸ χρῶμα τοῦ ράμφους εἶναι διάφορον, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, κίτρινον μὲ καστανὸν καὶ μελανωπὸν ἄκρον ἢ ἄνευ τοιούτου, κυανομέλαν μὲ ἄκρας κιτρινολεύκους ἢ ὅλως μελανοφαίας. Τὸ χρῶμα ἐπίσης τῶν ποδῶν εἶναι ἀναλόγως τῆς ἡλικίας διάφορον, ἀπὸ τοῦ μελανοκαστανοῦ μέχρι τοῦ ὠχροῦ καστανερύθρου ἢ σκοτεινοῦ κρεατόχρου ἐναλλάσσοντος. Οἱ πολὺ μεγάλοι τὴν ἡλικίαν ἄρρενες ἔχουσι τὰ ἑξῆς κύρια χρώματα: τὸ ράμφος εἶναι καθαρὸν λεμονοκίτρινον, οἱ πόδες ἀνοικτοῦ καστανοερυθροῦ χρώματος ἢ πολὺ σκοτεινοῦ κρεατοχρόου, τὸ ὅλον πτέρωμα μέλαν μὲ τὰς ἑξῆς διαφοράς: ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ λαιμὸς ἔχουσιν ἰώδη μεταλλικὴν λάμψιν, τὸ ἄνω τοῦ στήθους, ἡ ράχις, οἱ ὦμοι καὶ ἐν μέρει τὰ πτερὰ τῶν πτερύγων χρισοπρασίνην, τὰ λοιπὰ πτερὰ τῶν πτερύγων, τὸ κάτωθεν μέρος τοῦ στήθους καὶ τὰ πλάγια χαλυβδίνην κυανῆν ἀπόχρωσιν. Τὸ θῆλυ εἶναι ὀλιγώτερον μέλαν, ἀλλὰ μὲ περισσότερα στίγματα ἢ τὸ ἄρρεν, ἑπομένως φαίνεται ἀνοικτότερον. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τὸ πτέρωμα τοῦ ἡλικιωμένου ἄρρενος φαίνεται ποικιλώτερον ἢ κατὰ τὸ ἔαρ καὶ ἔχει μελανωπὸν ράμφος εἰς τὰς κόψεις, μεταπῖπτον συχνάκις εἰς τὸ λευκωπόν. Οἱ ψᾶρες πτερορροοῦσιν ἅπαξ τοῦ ἔτους. Τὸ νέον πτέρωμα εἶναι ἀμέσως μετὰ τὴν πτερόρροιαν τέλειον. Ἀπαντῶσιν ἐνίοτε καὶ ἄρρενα μὴ ἔχοντα κανὲν λευκὸν στίγμα, ὡς συμβαίνει κατὰ τὸ θέρος ἐν καιρῷ τῆς πτερορροίας. Οἱ νεαροὶ ψᾶρες πρὸ τῆς πρώτης των πτερορροίας ἔχουσι πτέρωμα διάφορον τὸν χρωματισμὸν ἀπὸ τὸ τῶν μεγάλων τὴν ἡλικίαν. Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς φωλεᾶς των φαίνονται σκοτεινότερα καὶ δὲν διακρίνονται ἄρρενα καὶ θήλεα ἐξωτερικῶς. Τὸ πτέρωμα τοῦτο δὲν διατηρεῖται ἐπὶ μακρόν, καθ' ὅσον τὰ κατὰ Μάϊον ἐκπετῶντα τῆς φωλεᾶς ἀνανεοῦσιν αὐτὸ κατὰ Ἰούλιον, τὰ δὲ κατὰ Ἰούνιον ἐκπετάσαντα, κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον, διὰ τοῦ φθινοπωρινοῦ πτερώματος, ὁμοίου πρὸς τὸ τῶν γονέων των, ἀλλὰ μὲ πλείονα λευκὰ στίγματα. Κατὰ τὴν πρώτην πτερόρροιαν ἀνανεοῦσι τὸ ὅλον πτέρωμα, περιλαμβανομένων καὶ τῶν πτερῶν τῶν τε πτερύγων καὶ τῆς οὐρᾶς. Μὲ τὸ τοιοῦτον πτέρωμα φαίνονται ὅμοια ἄρρενα καὶ θήλεα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ θῆλυ ἔχει ὀλιγωτέραν λάμψιν εἰς τὸ πτέρωμα καὶ περισσότερα στίγματα ἢ τὸ συνομήλικον ἄρρεν.

Ψὰρ ὁ κοινός.

Παραλλαγαὶ τοῦ ψαρὸς τοῦ κοινοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς: Ὁ *λευκὸς ψάρ*, εἴτε καθαρῶς λευκὸς εἴτε ὠχρόλευκος καὶ ὑπόφαιος μὲ λευκὰ ὡς ἡ χιὼν στίγματα. Τὸ ράμφος του εἶναι ἐρυθρωπὸν ἢ ὑποκίτρινον, οἱ δὲ πόδες κρεατόχροοι. Ὁ *παρδαλὸς ψάρ*, τὰ λευκὰ τοῦ ὁποίου μέρη διανέμονται ἀκανονίστως. Ὁ *λευκοκέφαλος* καὶ ὁ *μαυροκέφαλος ψὰρ* ἀποτελοῦσιν ἐπίσης παραλλαγάς, καθ' ἃς ὁ πρῶτος εἰς τὸ σύνηθες χρωματισμένον πτέρωμα ἔχει λευκὴν κεφαλήν, ἐνῷ ὁ τελευταῖος εἶναι ὅλως λευκὸς μὲ μέλαιναν κεφαλήν. Παρουσιάζεται καὶ ἄλλη παραλλαγή, καθ' ἣν τὸ θεμελιῶδες χρῶμα εἶναι σκοτεινὸν σταχτόφαιον ἢ ἐρυθρωπὸν σταχτόφαιον.

Ὁ κοινὸς ψὰρ εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένος. Ἀπαντᾷ ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ, ἐν Ἀσίᾳ, βορείῳ Ἀφρικῇ (κατὰ τὴν ἀποδημίαν), παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, ἐν Σιβηρίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Νορβηγίᾳ καὶ Σουηδίᾳ. Ἀνέρχεται πολὺ ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἕως τὰς Φερόας νήσους ἢ τὴν Ἰσλανδίαν. Ἐν Γερμανίᾳ εἶναι γνωστὰ πτηνὰ καὶ ἔν τισι τόποις κατὰ τὸ θέρος ἐμφανίζονται κατὰ μεγάλα πλήθη. Τὸ πτηνὸν τοῦτο δὲν ἀρέσκεται εἰς πολὺ ὀρεινοὺς τόπους οὐδ' αὐτὰ τὰ ὀρεινὰ δάση. Προσφιλεῖς αὐτῷ τόποι εἶναι τὰ πεδινὰ δενδρόφυτα, ἰδίως δρυόφυτα, μέρη, τὰ οὐχὶ πολὺ ἐκτεταμένα καὶ τὰ παρουσιάζοντα ἐναλλαγὰς λειμώνων μετ' ἀγρῶν δημητριακῶν καρπῶν. Ἐπίσης τὰ δάση τὰ κείμενα πλησίον ὑδάτων, ἔνθα τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπαντῶσι κατὰ μεγάλα πλήθη. Μετὰ τὴν νεοσσοποιΐαν ἀπαντῶσι κατὰ μεγάλα πλήθη εἰς θερισμένους λειμῶνας, εἰς βοσκὰς ποιμνίων, τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦσι καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ εἰς ποταμοὺς καὶ λίμνας.

Οἱ ψᾶρες εἰς τὰ βόρεια μέρη εἶναι πτηνὰ ἀποδημητικά, ἐκ τῆς μεσημβρινῆς ὅμως Εὐρώπης οὐδόλως ἀπομακρύνονται. Ἐνιαχοῦ τῶν βορείων μερῶν, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, παραμένουσι καὶ τὸν χειμῶνα, ὅταν τυγχάνῃ ἤπιος. Ἐκ τῶν βορείων μερῶν ἀποδημοῦσι κατὰ Ὀκτώβριον εἰς μεσημβρινώτερα μέρη πρὸς διαχείμασιν, εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ εἰς τοὺς θερμοτέρους τόπους τῆς Ἀσίας. Διαχειμάζουσι καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλβετίαν πολλοὶ ψᾶρες. Ἡ πτῆσίς των εἶναι ἠχηρὰ καὶ ταχυτάτη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γινομένη κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ χαμηλά· μόνον ὅταν ἵπτανται μακράν, ἀν-

Digitized by Google

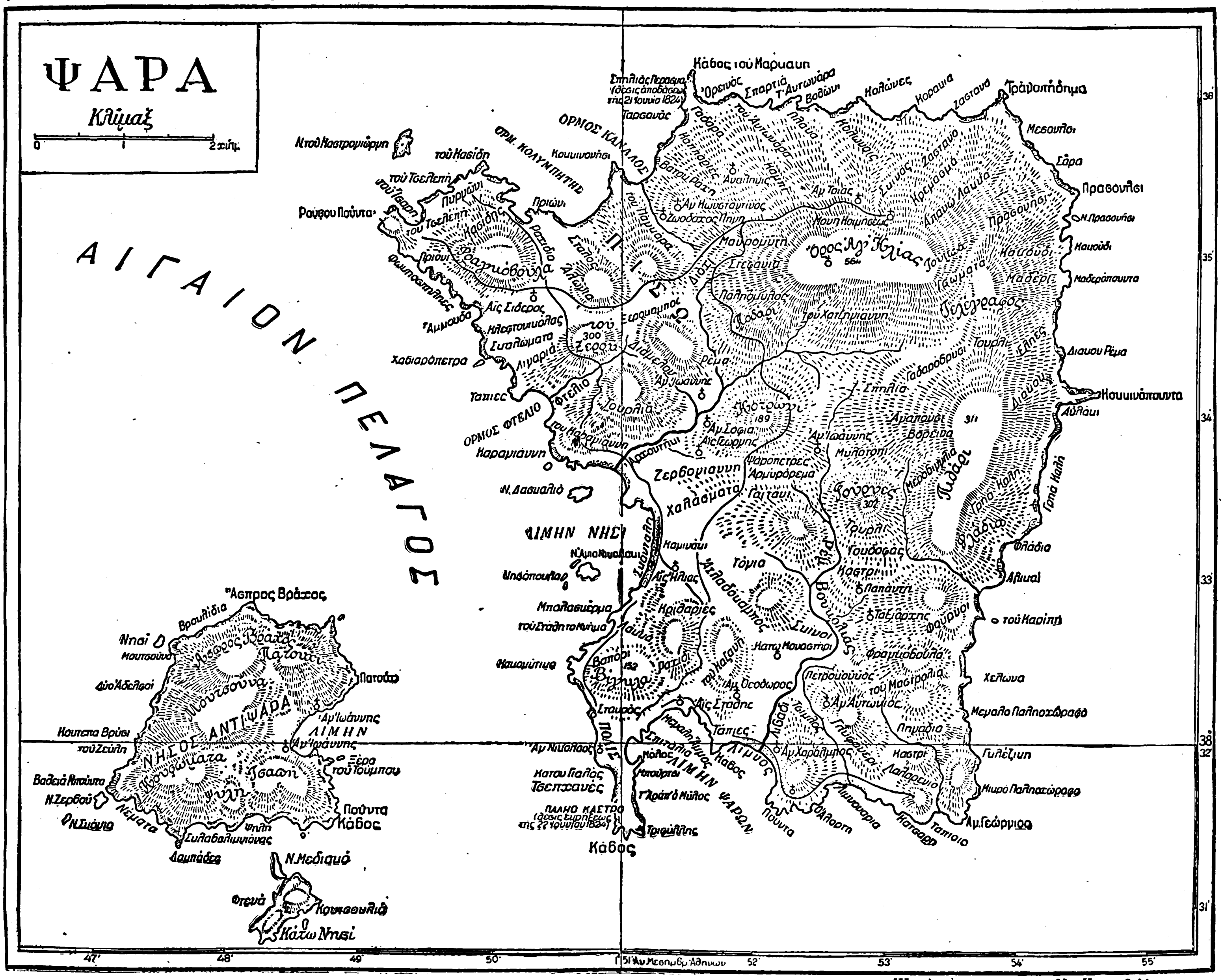

[Κατὰ τὸν χ ρτην τοῦ Ν. Κοτσοβίλλη

ψοῦνται περισσότερον εἰς τὸν ἀέρα, διαγράφοντα λίαν βραχέα καὶ ὁμαλὰ τόξσ. Ἡ ταχύτης των ὑπολογίζεται κατὰ 1″ εἰς 17.1 μ. καὶ καθ' ὥραν 61.5 χιλιόμετρα. Πετῶσι πάντοτε συνηνωμένα εἰς πλήθη. Ὅταν τὴν νύκτα τὸ πλῆθος φθάσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεώς του, καταπίπτει ὡς βέλος. Συστέλλουσι τὰς πτέρυγάς των καὶ μετὰ μικρὰς ταλαντεύσεις ἀστραπιαίως καταπίπτουσι, προξενοῦντα πολὺν θόρυβον.

Ὁ ψάρ, μικρὸς ἢ μέγας, ἐξημεροῦται εὐκόλως, καθιστάμενος ἓν τῶν εὐχαριστοτάτων πτηνῶν τῶν αἰθουσῶν. Εἶναι νοήμων, ὡς ὁ κύων, πάντοτε εὔθυμον καὶ ταχὺ πτηνὸν εἰς τὰς κινήσεις του, προσεκτικὸν εἰς πᾶν ὅ,τι περὶ αὐτὸ γίνεται, περίεργον καὶ ἐρευνητικόν. Ζῇ ἐν ἁρμονίᾳ μὲ ἄλλα πτηνά, μεταξὺ δὲ τῶν ἰδιοτήτων του προέχει τὸ εὐδίδακτον. Οἱ νεαροὶ ψᾶρες ὄχι μόνον ἀπομιμοῦνται καλύτερον παντὸς ἄλλου πτηνοῦ τὰς μελῳδίας ἄλλων πτηνῶν, ἀλλὰ σαφῶς καὶ εὐκρινῶς προφέρουσι λέξεις καὶ φράσεις βραχείας. Ἔχουσιν ἀνάγκην ὅμως ὕδατος καθαροῦ, διότι καὶ πίνουσι καὶ λούονται συχνάκις. Ὁ ψὰρ μικρὸς ἐξημερούμενος τρέφεται μὲ ἄρτον τριβόμενον ἐντὸς γάλακτος, ἀλλὰ καλύτερον ἀνατρέφεται μὲ ἔντομα καὶ σκώληκας τῆς βροχῆς. Ἐλευθέρως κινούμενος ἐν δωματίῳ μὲ ἄλλα πτηνὰ ζῇ 12—15 ἔτη.

Οἱ ψᾶρες φωλεοποιοῦσιν εἰς τὰ δάση τὰ ἔχοντα ἐπίπεδα ἢ λοφώδη μέρη, τὰ μὴ πολὺ πυκνὰ καὶ σκοτεινά, ἔχοντα δὲ πλησίον ὕδατα, ὡς καὶ εἰς τὰ κοιλώματα τῶν δένδρων, εἰς ὀπὰς ἢ σχισμὰς πύργων, τειχῶν, εἰς τὰ κοῖλα τῶν στεγῶν, εἰς κιβωτίδια ἐπίτηδες κρεμάμενα καὶ φέροντα ὀπάς, εἰς κοιλότητας βράχων, εἰς ἐρείπια. Ἡ φωλεὰ ἀποτελεῖ μίαν ἀρκετὰ βαθεῖαν λεκάνην μὲ ἄχυρα, ἐν ᾗ τὸ θῆλυ ἀποθέτει 4—7 ᾠά, ἅτινα ἐπῳάζει 14 ἡμέρας, τῆς μερίμνης τοῦ ἄρρενος περιοριζομένης εἰς τὴν προσκόμισιν τροφῆς διὰ τὸ θῆλυ. Οἱ μεγάλοι τὴν ἡλικίαν ψᾶρες φωλεοποιοῦσιν ἐνωρίτερον ἢ οἱ νεαροὶ τοῦ παρελθόντος ἔτους, καθόσον οἱ πρῶτοι ἤδη ἀπὸ τοῦ Μαΐου ἔχουσι πτησίμους νεοσσούς, ἐνῷ οἱ νεαροὶ μόλις παρουσιάζουσι τοιούτους ἥμισυ ἢ καὶ ἕνα μῆνα μεταγενέστερον. Ἐκεῖνοι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φωλεοποιοῦσι δίς, οὗτοι δὲ ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους. Τοὺς νεοσσούς των τρέφουσιν ἀμφότεροι μὲ ἔντομα καὶ σκώληκας. Ἐὰν ἀφαιρεθῶσιν ἐκ τῆς φωλεᾶς οἱ νεοσσοί, φωλεοποιοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ νέου ἐν τῇ αὐτῇ κοιλότητι, ἀφοῦ πρότερον καθαρίσωσι καὶ ἀνανεώσωσι τὴν φωλεάν. Ὅταν οἱ νεοσσοὶ ἐκπετάξωσι τῆς φωλεᾶς, πηγαίνουσι μετὰ τῶν γονέων των εἰς τοὺς λειμῶνας καὶ τὰς βοσκάς. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνενοῦνται εἰς μικρὰς ὁμάδας, αἱ ὁποῖαι ἑνούμεναι πρὸς ἀλλήλας σχηματίζουσι μεγάλα πλήθη.

Οἱ ἐχθροὶ τῶν ψαρῶν εἶναι τὰ ζωΰφια, ἐκ δὲ τῶν ἁρπακτικῶν ὁ περιστεροϊέραξ καὶ ὁ κορυδαλλοϊέραξ, ὁ ὀρνιθοϊέραξ, ὁ ἰκτῖνος, τῶν δὲ νεαρῶν αἱ κορῶναι καὶ κίσσαι, αἱ ἰκτίδες, οἱ μεγάλοι μύες, οἱ σκίουροι, οἵτινες πάντες προξενοῦσι βλάβας εἰς τὰς νεοττιάς, ἡ ἀλώπηξ, ἡ ὁποία ἐνεδρεύει τὴν νύκτα εἰς τοὺς καλαμῶνας, καὶ ἡ γαλῆ.

Οἱ ψᾶρες, κατ' ἀγέλας ἀπαντῶντες, προσεγγίζονται εὐκόλως ὑπὸ τῶν κυνηγῶν. Τὸ κυνήγιόν των διεξάγεται εἴτε διὰ διώξεως εἴτε δι' ἐνέδρας κατὰ τὴν εἰς τὸν ἀέρα κυκλοφορίαν των ἐν καιρῷ χειμῶνος. Βάλλονται δὲ διὰ συνήθους γομώσεως βολῶν μὲ ἀριθμὸν σκαγίων 8—9. Ἐκτὸς τοῦ δι' ὅπλου κυνηγίου ἀσκεῖται καὶ ἡ διὰ τεχνητῶν μέσων ζώγρησις τῶν ψαρῶν κατά τε τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν. Ἡ ἀποτελεσματικωτέρα ζώγρησις γίνεται κατ' Ἰούλιον διὰ δικτύων εἰς τοὺς θερισμένους λειμῶνας τοποθετουμένων, παρὰ τὰ ὕδατα, εἰς τοὺς καλαμῶνας, τῇ βοηθείᾳ κράχτου ζωντανοῦ ἢ τεταριχευμένου ψαρός, διὰ βρόχων, διὰ παγίδων ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἐν καιρῷ δὲ τοῦ φθινοπώρου ἐπὶ τῶν δένδρων, ἐν οἷς ὑπάρχουσι καρποὶ ἐπιδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ψαρῶν, εἰς τὰς πηγὰς καὶ θέσεις ἀπηλλαγμένας χιόνων, εἰς ἃς καταφεύγουσι πρὸς ἀναζήτησιν τῆς τροφῆς των. Συλλαμβάνονται δὲ κατὰ πλήθη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διότι καὶ κατὰ πλήθη εὑρίσκονται. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποδημίας των πλεῖστα φονεύονται προσκρούοντα εἰς τοὺς φάρους.

Τὸ κρέας τοῦ ψαρὸς δὲν εἶναί τι ἐξαιρετικόν, τῶν πολὺ ἡλικιωμένων μάλιστα εἶναι τραχὺ καὶ ἔχει δυσάρεστόν τινα ὀσμήν. Λέγεται δὲ ὅτι εἶναι καὶ δύσπεπτον. Καλύτερον εἶναι τὸ τῶν νεαρῶν, ἐφ' ὅσον ἔχουσι τὸ φαιὸν πτέρωμα. Ἔν τισι τόποις συντηροῦσι τοὺς ψᾶρας ὡς τὰς ἡμέρους περιστεράς, δι' ἀναρτήσεως κιβωτιδίων ἢ πηλίνων ἀγγείων ἐπὶ τῶν πλησίον δένδρων ἢ καὶ εἰς τὰς οἰκίας, ἐν οἷς ᾠοτοκοῦσι καὶ νεοσσοποιοῦσιν οἱ ψᾶρες, ὅθεν λαμβάνουσι τοὺς νεοσσούς των πρὸς τροφήν. Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας οἱ ψᾶρες ᾠοτοκοῦσι καὶ τρὶς τοῦ ἔτους. Μαγειρεύεται δέ, ἀφοῦ ἁλατισθῇ καὶ πιπερωθῇ, ἢ ψητὸς εἰς τὸν ὀβελὸν καὶ μετὰ τὴν ἔψησιν τεμαχιζόμενος ἀποτίθεται εἰς σάλτσαν ἐκ χυμοῦ λεμονίου, ἐλαίου καὶ ὀριγάνου, καλῶς ἀναταρασσομένων, ἢ ψητὸς ἐν τῷ κλιβάνῳ μὲ ἔλαιον, χυμὸν λεμονίου καὶ ὀριγάνου, ἢ κοκκινιστὸς μὲ τομάταν ἢ σβηνόμενος μὲ λευκὸν οἶνον ἀρητίνωτον.

Ἕνεκα τῆς μεγάλης ὠφελιμότητος, ἣν παρέχουσιν οἱ ψᾶρες, ὡς καταστρέφοντες πλεῖστα ἐπιβλαβῆ ἔντομα εἰς τὴν γεωργίαν καὶ δενδροκομίαν, ἀπαγορεύεται καὶ ἐν ἄλλαις χώραις καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ θήρα αὐτῶν δι' οἱουδήποτε τρόπου καὶ μέσου. Ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία περὶ θήρας παρέχει εἰς ὡρισμένας περιστάσεις, καθ' ἃς τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀποβαίνουσιν ἐπιζήμια εἰς τοὺς καρπούς, τὸ δικαίωμα εἰς τὸν ὑπουργὸν τῆς Γεωργίας νὰ ἐπιτρέπῃ δι' ἀποφάσεώς του τὸ κυνήγιον αὐτῶν ἐν ὡρισμένοις περιφερείαις τοῦ κράτους.

Ἡ βλάβη, ἣν ἐπιφέρουσιν εἰς τὰ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ τὰς σταφυλάς, δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία. Εἰς τὰ πτηνὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἐπικάθηνται καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων πρὸς ἀναζήτησιν τῆς τροφῆς των, ἀποδίδεται καὶ ἡ μετάδοσις τῆς εὐλογίας ἀπὸ τὰ νοσοῦντα ζῷα εἰς τὰ ὑγιῆ. Παρετηρήθησαν πρὸς τούτοις ψᾶρες νὰ λεηλατῶσι τὰς φωλεὰς τῶν κορυδαλλῶν καὶ νὰ ἀπάγωσι τοὺς γυμνοὺς νεοσσούς των εἰς τὰς ἐν τοῖς κιβωτιδίοις φωλεάς των, πρὸς διατροφήν των. Κατ' ἐξαίρεσιν καὶ εἰς τὰ σιτηρὰ μικράν τινα βλάβην ἐπιφέρουσι.

Ψὰρ ὁ βραζιλιανὸς (Sturnus brasiliensis). Εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ἰδίως ἐν Βραζιλίᾳ, ἔνθα ἀπαντᾷ ἀφθόνως. Τὸ πτέρωμά του εἶναι μελανὸν μὲ γραμμώσεις ὑπερύθρους κατὰ τὴν ράχιν. Ἡ κοιλία του εἶναι κιτρινόφαιος. Τὸ ᾆσμά του εἶναι μελῳδικόν. Δυσκόλως διατηρεῖται ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ψὰρ ὁ ἀμερικανικός (Sturnus americanus). Οὗτος μεταβάλλει χρωματισμὸν ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν. Περὶ τὸν λαιμὸν φέρει ταινίαν κιτρίνην ἐν εἴδει περιλαιμίου καὶ οὐρὰν κυανομελανήν. Τὸ ᾆσμά του εἶναι μελῳδικώτατον. Φ. Δ. Γ.—Δ. Ν. Π.

Ψαρὰ *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τοῦ μέσου Αἰγαίου, 27 μίλ. βορειοανατολικῶς τῶν βραχονησίδων Καλόγηροι καὶ 12 μίλ. δυτικῶς τῆς Χίου. Αἱ διαστάσεις της εἶναι 40 ναυτ. στάδια εἰς εὖρος καὶ

Digitized by Google

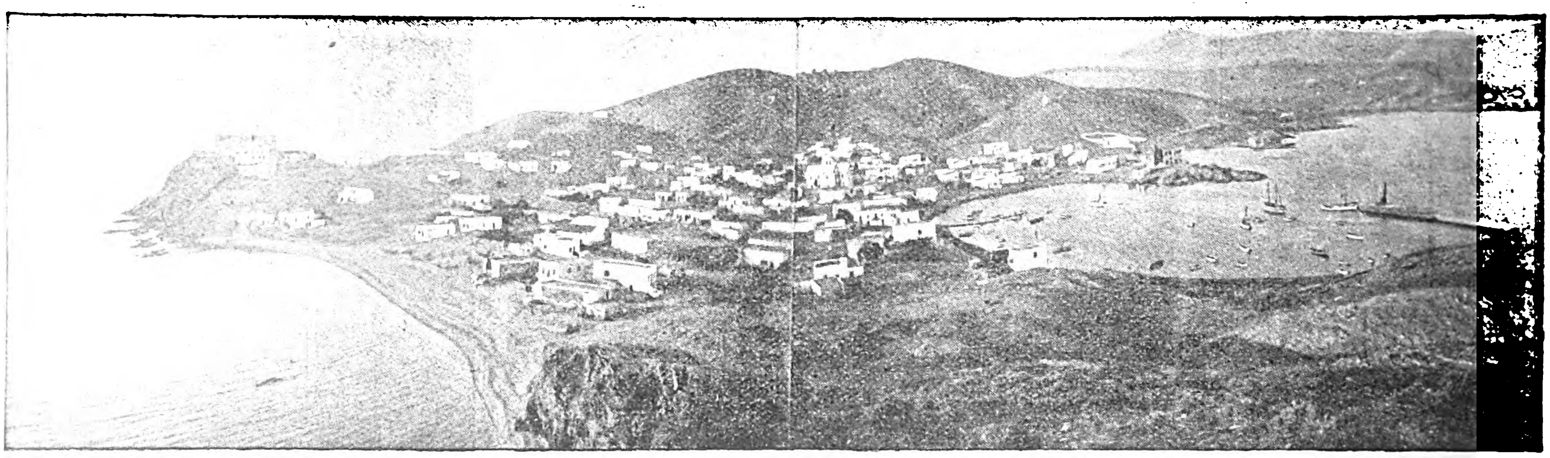

Ἄποψις τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Βίγλας ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Παλαιοκάστρου.
[Δεξιὰ ὁ λιμὴν τῶν Ψαρῶν· εἰς τὸ βάθος ὁ λόφος τῶν Μύλων ἢ Βίγλας· ἀριστερᾷ ὁ Κάτω Γιαλὸ; καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος.]
[Φωτογρ. Μ. Γεροντάκη καὶ Ἀλ. Χ'' Κυριάκου.]

κατὰ τὴν βορείαν πλευράν της καὶ 45 ναυτ. στάδια ἀπὸ Β. πρὸς Ν.· ἡ περίμετρος τοῦ εἰς αὐτὴν περιγεγραμμένου πολυγώνου 15 μιλ. καὶ τὸ ἐμβαδόν της 42 τ. χλμ. περίπου ἐν ὁριζοντιογραφίᾳ. Ὁ χάρτης τῶν Ψαρῶν ὑπετυπώθη τῷ 1834 ὑπὸ τοῦ Βρεττανοῦ πλωτάρχου Richard Copeland, κυβερνήτου τοῦ ὑδρογραφικοῦ H. M. S. «Beacon». Ὑπὸ τὴν πρόσφατον τοῦ ὁλοκαυτώματος καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς νήσου ἀνάμνησιν ὁ Βρεττανὸς ὑδρογράφος, παραβὰς τὴν τηρουμένην ἀρχὴν ὅπως οἱ ναυτικοὶ χάρται ἀναφέρουν τὰ ἐνδιαφέροντα μόνον τὸν ναύτην καὶ οὐχὶ τὸν ἱστορικόν, ἐσημείωσε τὴν θέσιν τῆς ἀποβάσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διὰ τῆς μνείας «landing of place of the Turcs, when they massacred the inhabitans» εἰς τὸν χάρτην τῶν Ψαρῶν, ἐφ' οὗ καὶ ἀπετύπωσε σχεδίασμά του τῆς κατεστραμμένης πόλεως, ἐπιγραφόμενον «ruined town of Psara and fort», ληφθὲν δὲ ἀπὸ τοῦ λόφου Βίγλα ἢ Μύλοι. Αἱ τοπωνυμίαι ὅμως δὲν εἶναι ὀρθῶς τοποθετημέναι εἰς τὸν χάρτην τοῦτον, καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν τῆς νήσου πλευράν, θὰ ἦγον δὲ εἰς πλάνην, ἂν μὴ ὁ Ν. Κοτσοβίλλης ἐξέδιδεν ἐν Ἑρμουπόλει (1893) χάρτην τῆς νήσου μὲ πάσας τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν συστάδα τῶν Ψαρῶν τοπωνυμίας.

Ἡ παραλιακὴ γεωγραφία τῆς νήσου, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ρούσου ἢ Πούντα, βορειοδυτικῆς της ἐσχατιᾶς, καὶ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου χωροῦσα, εἶναι ἡ ἀκόλουθος: ἀκταὶ *Τσελεπῆ* καὶ *Πυργώνι*, ἐν αἷς ὅρμος *Ἴσαρη* καὶ ἄκρα *Κασίδη*, πέραν τῆς ὁποίας ἐπὶ 1 ½ μιλ. ἀνατολικῶς ἁπλοῦται κόλπωσις, χωριζομένη ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ *Παγκάρα* ἀμφιδύμως εἰς τὸν ὅρμον *Κολυμπητὴς* πρὸς Δ. (ἢ *Τσουκαναρλοῦ*) καὶ *Κάναλος* πρὸς Α., ἐν ᾧ αἰγιαλὸς τοῦ Ἀδάμη ἢ Σπηλιά. Ἐπακολουθοῦν οἱ ὕφορμοι *Σπαρτιά, τ' Ἀντωνάρα, Βοθώνι*, αἱ ἄκραι *Κολῶνες, Κορακιά, Ζάσταvο* καὶ τὸ ἀκρωτήριον *Τραγοπήδημα*, ἡ βορειοανατολικὴ τῆς νήσου ἐσχατιά, μεθ' ἣν καὶ πρὸς Ν. της αἱ ἄκραι *Μεσονήσι Σάρα, Πρασσονήσι, Κακούδι, Μαδερόπουντα, Ἐλιές*, ἀκρωτήριον *Κοκκινόπουντα*, ἡ ἀνατολικὴ τῆς νήσου ἄκρα, ἀκτὴ *Γριὰ Καλὴ* καὶ *Φλάδια, Ἁλυκὲς τοῦ Καρύπη, Χελώνα, Μεγάλο Παλιοχώραφο, Γκλέζικη, Μικρὸ Παλιοχώραφο* καὶ ἀκρωτήριον *Ἅγιος Γεώργιος*, ἡ νοτιοανατολικὴ τῆς νήσου ἄκρα, ἔχον φάρον ἱδρυθέντα (1909) ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἑταιρείας τῶν ὀθωμανικῶν φάρων (μία ἔκλαμψις λευκὴ 20 μιλ. ἀνὰ 5 δ. λ.) καὶ παραληφθέντα τῷ 1915 ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν νοτίαν ἀκτὴν ἄκρα *Τάωτες, Κατσαρή, Μαραγκοῦ*, ὅρμοι *Λιμνονάρια*, βράχοι *Ρουγκάκη* καὶ *Ἀλάρτη*, καὶ ὁ μέγας ὅρμος τῶν *Ψαρῶν* (*Χωραλιμάνι*), χωριζόμενος ἀμφιδύμως εἰς τὴν Λῆμνον πρὸς Α. καὶ Ἅγιον Κυριακὸν πρὸς Δ., κλειόμενος δὲ ἐκ Δ. διὰ τῆς χερσονήσου *Παλιόκαστρο*, εἰς τὴν ῥίζαν τῆς ὁποίας, πρὸς Ν. τῆς θέσεως *Βίγλα* ἢ *Μύλοι*, ἦτο ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν, εἰς δὲ τὴν νότιον ἄκραν τὸ κανονοστάσιον τοῦ τάχα φρουρίου (πλάτ. 38° 32′ Β., μῆκ. 25° 35′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1891: Psara island) τοῦ ἀνατιναχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Βρατσάνου κατὰ τὴν δραματικὴν Κυριακὴν 22 Ἰουνίου (π. ἡ.) 1824. Εἰς μικρὸν λιμενοβραχίονα, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι, φανὸς (1923) ἐρυθροῦ σταθεροῦ 5 μιλ. Ἡ δυτικὴ τῆς νήσου ἀκτὴ ἐμφανίζει 1 μίλ. βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου *Παλιόκαστρο* τὴν ἄκραν *Κακομύτικο*, νοτίαν ἄκραν τοῦ ὅρμου *Λιμάνι-Νησί*, ἐκτεινομένου μέχρι τῆς ἄκρας Καραγιάννη καὶ ἔχοντος εἰς τὴν ἀκτήν του τὰς ἱστορικὰς θέσεις τοῦ *Στάθη τὸ μνῆμα*, τὸν ψαμμαθῶνα *Σκανδάλη* καὶ *τάπια Ἁγίου Δημητρίου*. Εἶναι δὲ ἐν τῷ ὅρμῳ νησῖδές τινες, ὧν ἐπισημότεραι τὸ *Ἅγιο Νικολάκι* καὶ *Δασκαλιό*. Ἀμέσως πρὸς Β ὁ ὅρμος *Φτελιό*, ἐν ᾧ ὥρμουν τὰ πυρπολικά. Βορείως τοῦ Φτελιοῦ ἡ ἀκτὴ ἐμφανίζεται ἀκρωτηριάζουσα, μὲ τὰς ἄκρας *Τάπια, Λυγαριά, Χαβιαρόπετρα, Κλεφτονικόλα*, τὸν ὅρμον *Ἄμμουδα* καὶ τὴν ἀκτὴν *Φωκοσπηλιές*, ἔχουσαν ἄκραν *Τάπια*. Μετὰ ταύτην ἡ ἀκτὴ *Πυργώνι-Τσελεπῆ*, ἧς πρόκεινται νησῖδες *Μαστρογεώργη* καὶ *Μουσταφᾶ* καί τινες σκόπελοι.

Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τῆς νήσου *Ἁι-Λιᾶς* ἐγείρεται εἰς τὸ μέσον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς νήσου. Τὸ σύγχρονον χωρίον τῶν Ψαρῶν ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς καταστραφείσης πόλεως, πλεῖσται δὲ τῶν οἰκιῶν του εἶναι αἱ τότε πολυώροφοι, αἵτινες ἐρειπωθεῖσαι κατὰ τὰ ἄνω αὐτῶν μέρη μετετράπησαν, ὅταν μετὰ ἔτη ἐπεσκευάσθησαν πρὸς κατοικίαν, εἰς μονωρόφους. Τῆς οἰκίας τοῦ Κανάρη δὲν σῴζονται ἢ τῶν θεμελίων της τὰ ἴχνη, περιτοιχισθέντα πρὸς ἀνάμνησιν. Σῴζονται ὡσαύτως τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν τοῦ ναυάρχου Ἀποστόλη καὶ τοῦ Ἀργύρη, ἄλλη οἰκία τῆς οἰκογενείας Ἀποστόλη, ἥτις ἀνακαινισθεῖσα ἐχρησίμευσε μέχρι τοῦ 1912 ὡς τουρκικὸν διοικητήριον, ἡ παρακειμένη παλαιὰ ἐπίσης οἰκία Ποδάρα, ἐν ᾗ ἐφονεύθη ὁ τελευταῖος τῆς νήσου Τοῦρκος διοικητὴς ὑπὸ ὀβίδος τοῦ ἀνιχνευτικοῦ «Ἱέραξ». Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς παλαιᾶς πόλεως ἀνεκαινίσθησαν ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ἡ τότε καὶ νῦν μητρόπολις Μεταμόρφωσις, ἐγγὺς τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια τοῦ τότε νοσοκομείου «Σπιτάλια». Ὅταν συνῳκίσθησαν εἰς Ἑρμούπολιν τὰ Ψαριανά, ἀνηγέρθη καὶ ναὸς τῆς Κοιμήσεως καὶ παρ' αὐτὴν νοσοκομεῖον «Σπιτάλια», τὸ κατόπιν μεταβληθὲν εἰς δημοτικὸν καὶ προικισθὲν μεγαλοδώρως ὑπὸ τοῦ Ἰ. Πρωΐου. Παλαιόν, ἐπίσης ἀνακαινισθέν, τὸ Γυναικομονάστηρο. Ἐπὶ δὲ τῆς νησῖδος Ἅγιο Νικολάκη εὑρίσκονται τὰ ἐρείπια ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου, πολὺ βλαβείσης ἀπὸ τὸν κανονοβολισμόν. Ἀρχαιότητές τινες εὑρέθησαν εἰς Ἅγιον Λουκᾶν, εἰς Γούρνας Πηγάδι, εἰς Βίγλαν ἢ Μύλους καὶ παρὰ τὸν ναΐσκον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλαιοκάστρου.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—*[Ἱστορ.]* Ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν λόγῳ τῆς ἀσημότητός της δὲν ἐκίνησε τὴν προσοχὴν τῶν ἱστορικῶν, οἵτινες ὀλίγα θετικὰ περὶ τῆς ἐν γένει ἱστορίας της μᾶς κατέλιπον. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλεῖτο *Ψυρίη* ἢ *Ψύρα* (τά), πρῶτος δὲ ὁ Ὅμηρος τὴν μνημονεύει. Ὁ Στράβων γράφει περὶ αὐτῆς. «Εἶτα μέλαινα ἄκρα, καθ' ἣν τὰ Ψύρα, νῆσος ἀπὸ πεντήκοντα σταδίων τῆς ἄκρας, ὑψηλή, πόλιν ὁμώνυμον ἔχουσα. Κύκλος δὲ τῆς νήσου τεσσαράκοντα στάδιοι», ὁ δὲ Εὐστάθιος: «Ψυρία δὲ νησίδιον, Χίου φασὶν ἀπέχον σταδίους ὀγδοήκοντα, λιμένα ἔχον νηῶν εἴκοσι, λέγεται δὲ καὶ οὐδετέρως τὰ Ψύρα, ὡς Ἀλκμάν· παρά τε ἱερὸν σκόπελον, παρά τε Ψύρα τὸν Διόνυσον ἄγοντες, ἤγουν, ὡς οἷον ἐν οὐδενὶ τιθέμενοι τὸν Διόνυσον καὶ ἔστι παροιμία τὸ Ψύρα τὸν Διόνυσον διὰ τὴν τῆς νήσου λυπρότητα». Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ εἰς τὰ Ψαρὰ ὑπῆρχε πόλις καὶ λιμὴν ἱκανὸς διὰ 20 ναῦς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ᾠκοδομημένος ναὸς τοῦ Βάκχου, χωρὶς ἡ νῆσος νὰ παράγῃ οἶνον, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διὰ τοὺς ἐν συμποσίοις μὴ πίνοντας ἔλεγον τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἀναφερομένην παροιμίαν: «Ψύρα τὸν Διόνυσον ἄγοντες». Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔμενεν ἀκατοίκητος. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) ἐγκατελείφθη τελείως, καταφυγόντων καὶ τῶν τελευταίων της κατοίκων εἰς τὴν παρακειμένην Χίον πρὸς ἀποφυγὴν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν. Κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα οἰκογένειαί τινες Ἑλλήνων ἐξ Εὐβοίας, Θετταλομαγνησίας, Δ. Ἠπείρου καὶ Χίου, φεύγουσαι τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, κατέφυγον εἰς τὰ Ψαρά, διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, μὴ λαβοῦσαι ὑπ' ὄψιν τὸ ἄγονον τῆς χώρας. Οἱ νεήλυδες, οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Ψαριανῶν, ζῶντες κατ' ἀρχὰς σποραδικῶς, ἠναγκάσθησαν μετ' οὐ πολὺ νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ ἐπιδιορθώσουν παλαιὸν φρού-

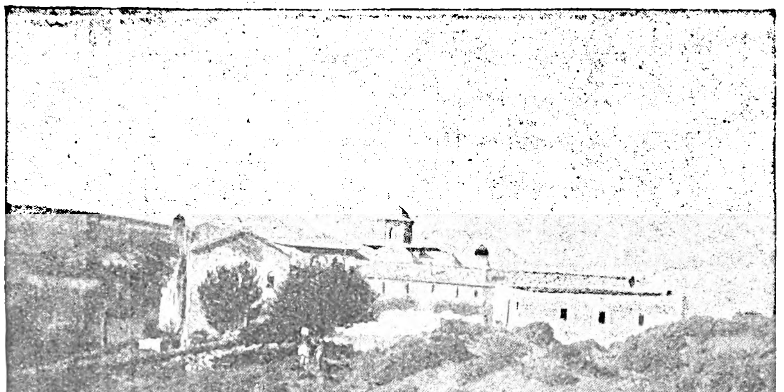

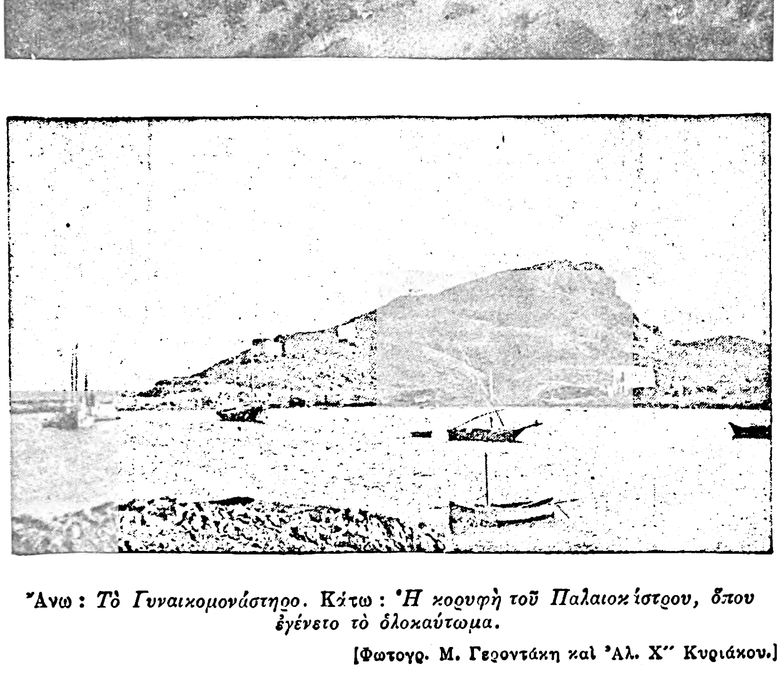

Ἄνω: *Τὸ Γυναικομονάστηρο.* Κάτω: *Ἡ κορυφὴ τοῦ Παλαιοκάστρου, ὅπου ἐγένετο τὸ ὁλοκαύτωμα.*
[Φωτογρ. Μ. Γεροντάκη καὶ Ἀλ. Χ'' Κυριάκου.]

Digitized by Google

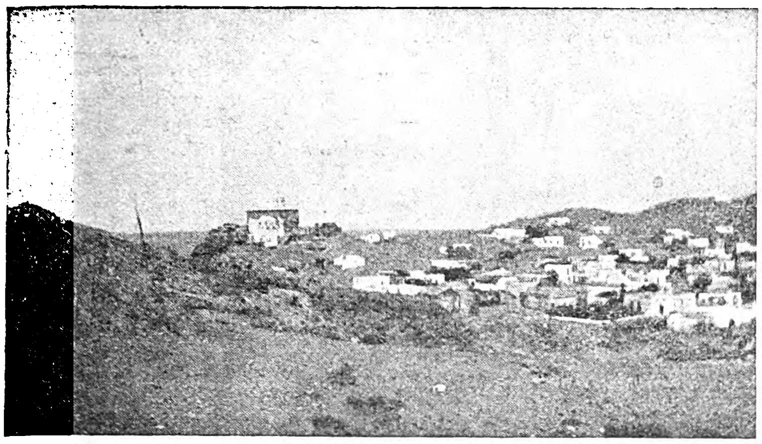

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπὶ τοῦ Παλαιοκάστρου («Ὁλόμαυρη Ράχη»).
[Φωτογρ. Μ. Γεροντάκη καὶ Ἀλ. Χ" Κυρι κου.]

Ἄποψις τοῦ λιμένος καὶ τοῦ χωρίου τῶν Ψαρῶν.
Φωτογρ. Μπέλλας Σ. Λυκούδη.]

ριον, κληθὲν Παλαιόκαστρον, διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς λῃστὰς τῆς θαλάσσης. Προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ηὐξήθη, ἐκτίσθη ὁλόκληρος πόλις εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Κάστρου, ἡ ἄμυνα αὐτῆς κατὰ παντὸς ἐπιδρομέως ὠργανώθη, οἱ δὲ παλαιοὶ μικρογεωργοὶ καὶ ἁλιεῖς, ἐπιδοθέντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἐναυπήγησαν πλοιάρια, δι' ὧν προσεκόμιζον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἀπὸ τὰ πέριξ, θέτοντες οὕτω τὰς βάσεις τοῦ μετ' ὀλίγον ἀξιολόγου ναυτικοῦ κέντρου. Ἀλλ' ἡ ἱστορικὴ δρᾶσις τῶν Ψαρῶν ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τοῦ 1769, ὁπότε ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης Β' τῆς Ρωσίας πόλεμος κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ Ψαριανοί, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἐφάνησαν δυσπιστοῦντες πρὸς τοὺς Ρώσους, εὐθὺς μετὰ τὴν παρὰ τὸν Τσεσμὲ ναυμαχίαν (1770), ὁπότε κατετροπώθη ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐνθουσιασθέντες μὲ τὴν ἰδέαν μελλούσης ἐλευθερίας, ἐξηγέρθησαν καὶ καταρτίσαντες ἰσχυρὸν καταδρομικὸν στολίσκον, ἀποτελούμενον, κατὰ τὸν Νικόδημον, ἀπὸ 25 σακολέβας καὶ 40 γολέττας, παρηνώχλουν καὶ ἐτρομοκράτουν τοὺς Τούρκους διαρκῶς. Συναφθείσης ὅμως τῆς εἰρήνης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ, οἱ Ψαριανοὶ ἔμειναν εἰς τὸ ἔλεος τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἡτοιμάζοντο νὰ καταστρέψουν τὴν νῆσον. Ἀλλ' ὁ καπετὰν πασᾶς, κωλυθέντων τῶν πλοίων του ὑπὸ νοτίων ἀνέμων, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν σουλτανικὴν διαταγήν. Ὀλίγον βραδύτερον οἱ Ψαριανοὶ κατώρθωσαν νὰ κατευνάσουν τὴν ὀργὴν τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ καπετὰν πασᾶ· ἐπωφεληθέντες δὲ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτζῆ καὶ ἀποσχόντες τοῦ κινήματος τοῦ Λάμπρου Κατσώνη (1794), διετέλεσαν μέχρι τοῦ 1821 ἐν ἡσυχίᾳ καὶ εὐημερίᾳ, δώσαντες εἰς τὴν πατρίδα των μεγάλην ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν δύναμιν.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου, ἀποτελούμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ναυτικούς, ἐμπόρους κλπ., ἦσαν ἀνέκαθεν ὠργανωμένοι εἰς κοινότητα. Ἐξέλεγον δὲ τοὺς ἄρχοντάς των μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων κατοίκων, τῶν οἰκοκυραίων. Πρὸς τοῦτο, συνερχόμενοι κατ' ἔτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὥριζον τοὺς δημογέροντας, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ὄντας τέσσαρας τὸν ἀριθμόν. Οἱ δημογέροντες ἦσαν ὑπεύθυνοι ἔναντι τοῦ καπετὰν πασᾶ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἡ νῆσος, εἶχον τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως ἐλλείψει Τούρκου διοικητοῦ, διατηρουμένης οὕτω τῆς αὐτονομίας τῶν Ψαριανῶν, ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκτελοῦν τὰς ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως, ἐπεχούσης θέσιν σημερινῆς βουλῆς, ὤφειλον νὰ συνάγουν τὰ εἰσοδήματα καὶ νὰ εἰσπράττουν τοὺς φόρους καὶ ἐξεδίκαζον τὰς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των ἀναγομένας ὑποθέσεις, καθόσον τοὺς σοβαρῶς κακουργήσαντας ἐδίκαζεν αὐτὴ αὕτη ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ. Τὸ δημογεροντικὸν τοῦτο σύστημα διετηρήθη μέχρι τοῦ 1824, προστεθέντος καὶ διοικητοῦ ἀπὸ τοῦ 1815.

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ νῆσος διῳκεῖτο κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ ἔξαρχον, εἶτα δὲ ἀπὸ ἐπίσκοπον, στελλόμενον ἐκ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ οἰκονομικά της καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1821 περίοδον ἤνθουν λόγῳ τοῦ πλούτου, ὁ ὁποῖος προσεκομίσθη ἀπὸ τοὺς ναπολεοντείους ἰδίως πολέμους. Ὡς πρὸς τὴν ναυτικὴν δύναμιν ἤρχετο τρίτη κατὰ σειράν, μετὰ τὴν Ὕδραν καὶ τὰς Σπέτσας, διαθέσασα περὶ τὰ 45 πλοῖα (βρίκια, σακολέβας κλπ.) εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀγῶνος.

Οἱ Ψαριανοί, μυηθέντες ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, μόλις ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι ἐκηρύχθη ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπανάστασις ὑπὸ τὸν Α. Ὑψηλάντην (Φεβρουάριος 1821), ἤρχισαν ἑτοιμαζόμενοι, ἐνῷ συγχρόνως διὰ ταχυπλόων σκαφῶν εὑρίσκοντο εἰς διαρκῆ μὲ τοὺς Ὑδραίους καὶ Σπετσιώτας ἐπικοινωνίαν, λαμβάνοντες ὅλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα, διὰ νὰ μὴ κινήσουν τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων. Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ 1821 ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τὸν ἐκ Σπετσῶν πλοίαρχον Γκίκαν Τσούπαν. Ἡ σημαία αὕτη ἦτο λευκή, γύρωθεν δὲ ὑπῆρχε ταινία ἐρυθρὰ καὶ εἰς τὸ μέσον σταυρός, ἔχων ἐκ δεξιῶν του ἄγκυραν περιτετυλιγμένην ἀπὸ ὄφιν, τοῦ ὁποίου τὴν γλῶσσαν ἔδακνε μὲ τὸ ράμφος του πτηνόν, ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς του εὑρισκόμενον, ἐξ ἀριστερῶν λόγχην καὶ ὑποκάτω ἡμισέληνον μὲ τὰ ἄκρα πρὸς τὰ κάτω ἐστραμμένα. Ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τοῦ σταυροῦ ἦτο μὲ ἐρυθρὰ γράμματα γεγραμμένον: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Ὁ στόλος των, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νικολῆ Ἀποστόλη, ἤρχισε συμπράττων ἐνεργῶς καὶ δραστηρίως μετὰ τοῦ ἡνωμένου ἑλληνικοῦ τοιούτου, συντελέσας τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐπιχειρήσεών του, ἐντὸς ὀλίγου δὲ χρονικοῦ διαστήματος κατέστη καὶ πάλιν τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων, ὅπως καὶ κατὰ τὸ 1770. Ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ναυμαχίας, κατὰ τὰ ἔτη 1821, 1822, 1823, καὶ ἔκαυσε πολλὰς τουρκικὰς μονάδας, ἀναδείξας τοὺς καλυτέρους ναυτικοὺς καὶ πυρπολητάς. Τὰ ἀπειράριθμα κατορθώματα τοῦ Παπανικολῆ, τοῦ Κανάρη, τοῦ Πιπίνου, του Βουρέκα, τοῦ Βρατσάνου, τοῦ Μανιάτη καὶ τόσων ἄλλων εἶναι ἱκανὰ διὰ ν' ἀποδείξουν τοῦτο.

Ἀπὸ τοῦ 1824 ὅμως νέφη μελανὰ ὑψώθησαν ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα τῶν Ψαρῶν. Ὁ σουλτᾶνος Μαχμοὺτ Β', κατανοήσας τὴν ἀδυναμίαν του ἵνα καταστείλῃ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ κατάστασις τῆς τότε Ἑλλάδος ηὐνόησε τὰ σχέδιά των—ἀφορῶντα εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἵνα κατόπιν καταστῇ δυνατὸν νὰ περιορισθῇ ὁ πόλεμος εἰς τὴν ξηράν—, καθόσον τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος ἀπησχόλουν περισσότερον αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἢ ὁ ἐπαπειλῶν τὸ ἔθνος ἐξωτερικὸς κίνδυνος· τὰ χρήματα τοῦ πρώτου ἐθνικοῦ δανείου δὲν εἶχον εἰσέτι φθάσει· ἐνῷ δὲ οἱ ἰδιωτικοὶ καὶ τῶν τριῶν νήσων πόροι ὁσημέραι ἐξηντλοῦντο, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔμενεν ἐν ἀπολύτῳ ἀπραξίᾳ. Οὕτω τὴν 19ην Ἰουνίου εἰς τὰς 5 μ. μ. ὁ Χοσρὲφ πασᾶς, ἡγούμενος 140 σκαφῶν, ἐν οἷς 2 κατάφρακτα, 5 φρεγάδες, 45 δρόμωνες, πάρωνες, βάρεις (κανονιοφόροι) καὶ 88 μεταγωγὰ μὲ 14.000 ἄνδρας (γιανιτσάρους, Ἀλβανοὺς Ὀθωμανούς), ἐγκατέλειψε τὴν Μυτιλήνην πλέων πρὸς τὰ Ψαρά.

Ἐὰν τότε ἐκινοῦντο ὅλαι αἱ ναυτικαὶ τῆς Ἑλλάδος δυνάμεις, ἢ ἔστω καὶ μόνον αἱ τῶν Ψαρῶν, ὑπῆρχε μεγάλη πιθανότης νὰ προληφθῇ ἡ καταστροφή. Ἀλλά, κατ' ἀτυχῆ συγκυρίαν, ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχον 1.200 Θεσσαλοὶ μισθοφόροι καὶ 20.000 περίπου πρόσφυγες ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν πέριξ νήσων. Οὗτοι, φοβηθέντες μήπως ἐν ἀποτυχίᾳ τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἐγκαταλειφθῶσιν ἐκεῖ, κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν Ψαριανῶν γενικὴν συνέλευσιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὴν 8ην Ἰουνίου, ἀπῄτησαν ὅπως ἡ ἄμυνα γίνῃ ἀπὸ ξηρᾶς, τιθεμένων εἰς ἀργίαν τῶν πλοίων, ἐκτὸς 9 πυρπολικῶν καὶ 5 ἄλλων πολεμικῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐτάσσοντο εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα.

Οἱ Ψαριανοὶ πρὸ τῆς γενικῆς ἐπιθυμίας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ἤρχισαν ἑτοιμαζόμενοι διὰ νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν ἐχθρόν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 20ῆς Ἰουνίου, ἡμέραν Παρασκευήν, ὁ τουρκικὸς στόλος, φερόμενος ὑπὸ βορείου αὔρας, προσήγγισεν εἰς ἀβαθῆ τινα ὁρμίσκον, Κάναλον ὀνόματι, πρὸς Β. τῆς νήσου κείμενον, καὶ ἤρχισε βάλλων κατὰ τῶν προασπιζόντων αὐτὸν δύο ἀσθενῶν πυροβολείων, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἀγημάτων· ἡ ἀπόπειρα ὅμως ἐματαιώθη. Τὴν ἑπομένην, περὶ ὄρθρον βαθύν, ἐπανελήφθη, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀφοῦ κατώρθωσαν μὲ τὰ κωπήρη πλοῖά των, ἐπικρατούσης ἀπολύτου νηνεμίας, ν' ἀποβιβάσουν πολυαρίθμους μαχητὰς εἰς τὰ πέριξ, ἀφύλακτα σχεδόν, τοῦ ὁρμίσκου σημεῖα, κατέκοψαν τοὺς εὐαρίθμους ὑπερασπιστάς των καὶ κατασιγάσαντες τὸ πῦρ τῶν πυροβολοστασίων μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα, ἐτράπησαν πρὸς τὴν πόλιν. Προελαύνοντες διαρκῶς, συνήντησαν λυσσώδη ἀντίστασιν παρὰ τῶν φρουρούντων τὴν θέσιν Φτελιὸ Ψαριανῶν, οἵτινες τέλος καταβληθέντες ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν. Εἶτα ὁδεύσαντες κατὰ τῆς πόλεως, κατόπιν σφοδροτάτης μάχης, ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς. Μόνον τὸ Παλαιόκαστρον ἀνθίστατο ἀκόμη. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦτο ὀχύρωμα, ἀφοῦ κατώρθωσε μετὰ σταθερότητος νὰ ὑπομείνῃ τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ὀθωμανῶν, διαρκῶς ἀπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ τουρκικοῦ στόλου κανονιοβολούμενον, ἀνετινάχθη καὶ αὐτὸ εἰς τὸν ἀέρα διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Ἀντωνίου Βρατσάνου, συμπαρασύραν εἰς τὸν ὄλεθρον πολλοὺς ἐκ τῶν εἰσβαλόντων βαρβάρων. Μετὰ ταῦτα οἱ Τοῦρκοι, εὐθὺς ὡς ἐξουδετέρωσαν καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῖς προβληθεῖσαν ἀντίστασιν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πυροβολείῳ τῆς νησῖδος Δασκαλειὸ ἐγκεκλεισμένων Ψαριανῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νικολάου Βουρέκα, καταλιπόντες μικρὰν φρουρὰν ἀπέπλευσαν, συναποκομίζοντες πλείστους ὅσους αἰχμαλώτους, πλούσια λάφυρα καὶ περὶ τὰ 100 πλοῖα μικρὰ καὶ μεγάλα. Τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν μόνον δέκα ἓξ πλοῖα καὶ ἑπτὰ πυρπολικὰ διέφυγον (ἐφ' ἑνὸς τῶν ὁποίων ἐπέβαινεν ὁ Κανάρης), φέροντα τρισχιλίους περίπου Ψαριανοὺς καὶ ὀλίγους πρόσφυγας. Τῇ φροντίδι μάλιστα τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δὲ Βιλλενεῦ, ὅστις ἀπὸ τοῦ δρόμωνός του «Ἶσις» παρηκολούθησε τὴν ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, συντάξας λεπτομερεστάτην ἔκθεσιν τῶν διαφόρων φάσεων τοῦ ἀγῶνος, περισυνελέγησαν 152 ἄτομα.

Ἡ εἴδησις τῆς πτώσεως τῶν Ψαρῶν, ἣν ἐκόμισαν οἱ εἰς τὰς διαφόρους νήσους διασωθέντες Ψαριανοί, κατετάραξε τὸ ἔθνος καὶ τὴν διοίκησιν, τοσοῦτον δὲ πανικὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ἐνέσπει-

Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως τῶν Ψαρῶν καὶ τοῦ φρουρίου Παλαιοκάστρου κατὰ σχεδίασμα τοῦ πλοιάρχου τοῦ Βρεττανικοῦ Π. Ναυτικοῦ Rich. Copeland (1834).

Digitized by Google

ρεν, ὥστε ὅλοι οἱ Αἰγαιοπελαγῖται πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθησαν νὰ προσκυνήσουν τὸν Χοσρέφ. Ἀλλ' ἡ ἐκ μέρους του δειχθεῖσα ἔλλειψις ἐνεργητικότητος καὶ ἡ ἄμεσος κινητοποίησις τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ σωθῇ ἡ κατάστασις. Διεθνῶς τὸ τραγικὸν τοῦτο γεγονὸς παρήγαγε μεγάλην αἴσθησιν, πλεῖστοι δὲ ὅσοι φιλέλληνες, λογοτέχναι καὶ ποιηταὶ ἐξῆραν τὴν γενναιότητα τῶν Ψαριανῶν· ὁ δὲ Ἕλλην ποιητὴς Σολωμός, ἐπιγραμματίσας τὴν καταστροφὴν ταύτην, συνέταξε τὸ περίφημον:

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποὔχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ»

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ παράσχῃ τὴν βοήθειάν της εἰς τοὺς Ψαριανούς, ὥρισε δὲ προσωρινὸν τόπον τῆς διαμονῆς των τὴν Μονεμβασίαν· μόλις ὅμως ἀπηλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, μετῴκισεν αὐτοὺς εἰς Ἐρέτριαν, ἥτις ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν *Νέα Ψαρά*. Ὅπως δὲ τοὺς τιμήσῃ διὰ τὰς ὑπηρεσίας των τὰς παρασχεθείσας κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, τοῖς ἔδωκε τὸ προνόμιον τῆς ἐκλογῆς δύο βουλευτῶν τὴν 31 Ἰανουαρίου 1844, διὰ ψηφίσματος τῆς Α' ἐν Ἀθήναις ἐθνικῆς συνελεύσεως. Μείνασα οὕτω ἡ νῆσος ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν μέχρι τοῦ 1912, ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἱέραξ» τὴν 22 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ὡρίσθη ἐπὶ πλέον τότε, ὅπως οἱ δύο βουλευταὶ ἐκλέγωνται ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῶν Νέων καὶ Παλαιῶν Ψαρῶν. Κατὰ τὸ 121ον ἄρθρον τοῦ νῦν ἰσχύοντος Συντάγματος, τὸ ἐκλογικὸν τοῦτο προνόμιον θὰ διατηρηθῇ μέχρι τοῦ 1944. Σήμερον ἡ νῆσος Ψαρά, ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς νησῖδος Ἀντίψαρα τὴν κοινότητα Παλαιῶν Ψαρῶν, ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Χίου καὶ ἔχει 180 οἰκογενείας γνησίων Ψαριανῶν καὶ 200 ξένων. Εἶναι σχεδὸν ἄγονος, παράγουσα ὀλίγον ἔλαιον, μέλι, οἶνον καὶ δημητριακοὺς καρπούς· οἱ κάτοικοί της ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ναυτικοί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κωνσταντίνου Νικοδήμου*, Ὑπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν (1862).—*Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (1872).—*Σπυρ. Τρικούπη*, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (1853—1857). —*Jurien de la Gravière*, La station du Levant (1876).—*Μιχαὴλ Βολονάκη*, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος (1923).—*Σταματιάδου (Ἐπαμειν.)*, Περὶ Ψαρῶν, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν.—*Γεωργ. Ε. Γεωργακοπούλου*, Τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν διὰ μέσου τῶν αἰώνων.—*Α. Ὀρλάνδου*, Ναυτικὰ (1869).—*Κ. Παπαμιχαλοπούλου καὶ Γεωργ. Κρίτσα*, Αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι. Γ. Κ. ΠΑΠ

— **Ψαρὰ** *[Γεωγρ.]*. Πευκόφυτον ὄρος τῆς ΒΑ. Εὐβοίας, ἄνωθεν τοῦ χωρίου Ἑλληνικά, ὕψους 388 μέτρων. Ι. Σ. Σ.

— **Ψαρά, Νέα** — *[Γεωγρ.]*· ὅλ. λ. *Ἐρέτρια*.

— **Ψαρῶν συστὰς** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Συστὰς τοῦ Αἰγαίου, περιλαμβάνουσα τὰ *Ψαρὰ* καὶ τὰς προσκειμένας εἰς αὐτὴν νησῖδας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ὑποσυστάδα τῶν *Ἀντιψάρων*, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὰ *Ἀντίψαρα*, τὸ *Μεσιακό*, τὸ *Κατουνῆσι*, τὸ *Σκόλιο*, τοῦ *Ζεφβοῦ* καὶ τὸ *Χωματονῆσι*. Σ. Ε. Λ.

«**Ψαρά**». Ὀνομασία τεσσάρων ἑλληνικῶν πολεμικῶν κατὰ διαφόρους ἐποχάς. 1) Τὸ μεγαλύτερον τῶν πολεμικῶν μας, ἅτινα ἀπήρτιζον τὸν ἑλληνικὸν στόλον κατὰ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1833. Ἦτο κορβέττα 491 τόννων, ὡπλισμένη μὲ 2 πυροβόλα τῶν 12 λιτρῶν καὶ καρονάδας 10 τῶν 24 λιτρῶν, 6 τῶν 18 λιτρῶν καὶ 1 τῶν 9. Διὰ βασιλικοῦ διατάγματος (Δεκεμβρίου 1833) ἐδόθη εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ὄθωνος διαδόχου τῆς Βαυαρίας, μετονομασθεῖσα «Πρίγκιψ Μαξιμιλιανός». 2) Πρώην θαλαμηγὸν «Walrus», ἀγγλικὸν ταχύπλουν, ἀγορασθὲν ἐπὶ ὑπουργίας Γ. Μπούμπουλη (1880), ὅπως χρησιμοποιηθῇ ὡς ἀρχηγὶς τορπιλλικῶν (ναρκοβόλον) ἐπὶ τῇ προβλέψει συρράξεως πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ναυπηγηθὲν τῷ 1877—1878, εἶχε διαστάσεις εἰς πόδας μῆκος 230, πλάτος 30, βύθισμα 11, ἐκτόπισμα 1.070 τόννων, ἱπποδύναμιν 1.500 ἵππων, ἐφοδιασμὸν εἰς γαιάνθρακας 200 τόννων, ταχύτητα 17 μιλ., 2 πυροβόλα Κρούπ τῶν 12 ἑκ., 2 μυδραλλιοβόλα Χότσκιτς καὶ 6 τορπιλλοβλητικοὺς σωλῆνας. Ἅμα τῇ παραγγελίᾳ τοῦ θωρηκτοῦ «Ψαρὰ» μετωνομάσθη «Κανάρης». Ἀρχηγὶς τῶν τορπιλλικῶν σκαφῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, πλοῖον δ' ἐφοδιασμοῦ τοῦ ἐλαφροῦ στόλου κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Πωληθὲν (1923) εἰς ἐφοπλιστὰς πρὸς ἀκτοπλοϊκὴν χρῆσιν, ἐπωλήθη παρ' αὐτῶν (1933) εἰς Ἰταλοὺς ἐπιχειρηματίας πρὸς διάλυσιν. 3) Εὔδρομον θωρηκτὸν παραγγελθὲν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Τρικούπη, ἀδελφὸν τῆς «Ὕδρας» καὶ τῶν «Σπετσῶν», ἀλλὰ ναυπηγηθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχεδίων τοῦ ναυπηγοῦ Dupont εἰς τὰ ἐν Seyne ναυπηγεῖα «Forges et Chantiers de la Méditerranée». Ἀρχηγὶς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ναυαρχὶς τῷ 1899 τοῦ στόλου τοῦ ἀντιπροσωπεύσαντος τὴν Ἑλλάδα ἐν Μασσαλίᾳ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς ὑπὸ Φωκαέων ἱδρύσεώς της. Κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς στέψεως τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου τοῦ Ζ' ἐξεπροσώπησε τὴν Ἑλλάδα, ἐκτελέσαν κατόπιν ὑπερωκεάνιον πλοῦν ἀνὰ τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ τὴν Βαλτικήν. Μετέσχε τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλοίαρχον Ἀνδρ. Μιαούλην. Κατόπιν μακρᾶς χρησιμοποιήσεώς του ἐν Πόρῳ πρὸς ἐκπαίδευσιν πυροβολητῶν, ἐπωλήθη (1932) ὡς ἄχρηστον ὑλικὸν πρὸς διάλυσιν. 4) Ἀντιτορπιλλικὸν τύπου ἀρχηγίδος, ναυπηγηθὲν εἰς τὰ παρὰ τὴν Γένουαν ναυπηγεῖα Odero, κατόπιν μελέτης καὶ συμβάσεως καταρτισθεισῶν τῷ 1929, καὶ καταπλεῦσαν εἰς Ἑλλάδα τῷ 1933. Τὰ ναυπηγικά του δεδομένα εἰσὶ μῆκος 94,15 μ., πλάτος 9,73, κοῖλον 6,40, βύθισμα 3,80, ἔμφορτον ἐκτόπισμα 2.052 τόν., 2 μηχαναὶ ἀτμοστροβίλων Person-Curtis, ἀτρακτοδύναμις 52 χιλ. ἀτμοΐππου, 3 πετρελαιολέβητες Yarrow, φόρτος πετρελαίου 630 τόν., ἀκτὶς ἐνεργείας (μὲ 20 μίλ. ὡριαίως) 5.600 μίλια. Μεγίστη ταχύτης δοκιμῶν 41,8 μίλ. ὡριαίως. Τὸ σκάφος μετὰ κελύφους διπλοῦ, τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιούτου περιβάλλοντος τὰ λεβητοστάσια καὶ τὰ μηχανοστάσια. Ὁ ὁπλισμός του συνίσταται εἰς 4 πυροβόλα τῶν 120 χιλ./50 διαμέτρ., 3 ἀντιαεροπορικὰ τῶν 40 χιλ., 6 τορπιλλοβλητικοὶ σωλῆνες τῶν 553 χιλ., 40 νάρκαι, 2 βομβοβόλα καὶ 12 βόμβαι βυθοῦ. Κατευθυντὴρ βολῆς πυροβόλων καὶ ἐκσφενδονήσεως τορπιλλῶν. Δύο μεγάλοι ἀσύρματοι τηλέγραφοι, ὧν ὁ εἷς συγχρόνου ἐκπομπῆς τε καὶ λήψεως, καὶ τρίτος μικρότερος. Ἥ τε θέρμανσις καὶ ὁ ἀερισμὸς τῶν ἐνδιαιτημάτων τεχνικός. Προβολεῖς καὶ μία γυροσκοπτικὴ πυξίς. Πλήρωμα 160 ἄνδρες. Σ. Ε. Λ.

Ψαρᾶδες *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀνέζας τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 457. Κεῖται παρὰ τὴν βορείαν ὄχθην τῆς λιμνοθαλάσσης τῆς Λογαροῦς καὶ παρὰ τὴν πρὸς Σαλαώραν ἁμαξιτὸν ὁδόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γενίτσαρη*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 585. Κεῖται παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης Πρέσπας, οἱ δὲ κάτοικοί του ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, πρότερον δ' ἐκαλεῖτο *Νίβιστα*.

Ψαράδικα *[Γεωγρ.]*. Τμῆμα τῆς προκυμαίας τοῦ λιμένος Ἑρμουπόλεως, περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν Παλαιῶν Χασάπικων καὶ τῶν Καρβουνιάρικων. Ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμῆμα τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρᾶς τῆς συνοικίας Ψαριανά. Σ. Ε. Λ.

ψαραγκάθι (τό). Εἶδος βελονιᾶς τῆς κεντητικῆς, ἥτις χρησιμοποιεῖται εἰδικῶς εἰς τὰς ἑνώσεις τοῦ ὑφάσματος καὶ γίνεται εἰς τὸ χέρι· κατὰ τὴν κέντησιν ἡ βελόνη περνᾷ ἀντικρυστὰ ἀπὸ θηλειὰν τοῦ νήματός της ἐναλλὰξ ἐπὶ τῆς οὔγιας τῶν δύο ἑνουμένων τεμαχίων τοῦ ὑφάσματος. Ἡ ὀνομασία της προῆλθεν ἐκ τῆς ὁμοιότητός της πρὸς τὰ ἀγκάθια τῆς ψαροκοκκαλιᾶς· χρησιμοποιεῖται καὶ πρὸς κάλυψιν ῥαφῆς ἐπὶ ῥελίου κυρίως ἐσωρρούχων ἢ διακόσμησιν αὐτῶν.

ψαράδικος, *—η*, *—ο*· δημοτ., ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς τοὺς ψαρᾶδες, ἁλιευτικός: «ψαράδικη βάρκα»· ‖ **ψαράδικο** (τό), καὶ συνήθ. **ψαράδικα** (τά)· ὡς οὐσ., ὁ τόπος ὅπου πωλοῦνται ψάρια, ἰχθυοπωλεῖον· ‖ **ψαράδικο** (τό), ναυτ., πλοιάριον μικρόν, ἐκτελοῦν τὴν ἐπὶ ἐμπορίᾳ ἁλιείαν. Τὰ ψαράδικα διακρίνονται ἐκ τῶν ἁλιευτικῶν μέσων, ἅτινα διαθέτουσιν, εἰς *διχτύρικα* καὶ εἰς *παραγαδιάρικα*. Λέγεται καὶ *ψαροκάϊκο*, τὸ μεγαλυτέρου μεγέθους, καὶ *ψαροπούλα*. Σ. Ε. Λ.

ψαραίνω, ἢ *ψαρένω*, ἀόρ. *ἐψάρυνα*· γίνομαι ψαρός, ἀρχίζουν νὰ ἀσπρίζουν τὰ μαλλιά μου.

ψαρᾶς (ὁ)· ἁλιεὺς ἰχθύων· ‖ πωλητὴς ἰχθύων· ‖ ὁ ἀγαπῶν νὰ τρώγῃ ψάρια, ἰχθυοφάγος, θηλ. *ψαροῦ*.

Ψαρᾶς, Ξενοφῶν. Διαπρεπὴς νομοδιδάσκαλος καὶ δικαστικὸς (1837—1901), υἱὸς τοῦ ἐκ Κέας λογίου *Ἰωάννου Ψαρᾶ* γυμνασιάρχου ἐν Ἀθήναις. Ἀναγορευθεὶς ἀριστοῦχος διδάκτωρ τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου τῷ 1851, εἰσῆλθεν ἀρχικῶς εἰς τὸ δικαστικὸν στάδιον κατὰ προτροπὴν τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργοῦ Μ. Ποτλῆ, διορισθεὶς τῷ 1860 πρωτοδίκης ἐν Σύρῳ. Τῷ 1863 προήχθη εἰς πρόεδρον πρωτοδικῶν Πατρῶν, τῷ δὲ 1865 εἰς ἐφέτην. Ὡς τοιοῦτος ἐδέχθη τὴν προεδρίαν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρωτοδικείου κατόπιν παρακλήσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης Ἐπ. Δεληγιώργη. Τῷ 1870, εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν, προήχθη εἰς ἀρεοπαγίτην, παραιτηθεὶς μετὰ τριετίαν, ἵνα ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ δικηγορικὸν στάδιον. Τῷ 1877 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ, πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἀποχωρήσαντος Νικ. Διομήδους Κυριακοῦ, μετὰ διετίαν δέ, ἤτοι τῷ 1879, προήχθη εἰς τακτικὸν καθηγητὴν τῆς ἰδίας ἕδρας, ἣν διετήρησε μέχρι τοῦ προώρου θανάτου του, ὀφειλομένου εἰς ὀξεῖαν βρογχοπνευμονίαν ἐπιδεινώσασαν τὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν, ἐξ ἧς ἔπασχε, καὶ προκαλέσασαν συμπτώματα διαβήτου καὶ νεφρίτιδος. Σ. Β. Π.

ψάρευμα (τό), καὶ *ψάρεμα*· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ ψαρεύω, ἁλιεία ἰχθύων: «ψάρεμα μὲ καλαμίδι, — μὲ πυροφάνι, — μὲ δίχτυ κλπ.».

— *[Ἐγκυκλ.]* Βλ. λ. *ἁλιεία*.

ψαρευτικός, *—ή*, *—όν*· ἁλιευτικός· ‖ **ψαρευτική** (ἡ)· ὡς οὐσ., ἡ ἁλιευτικὴ τέχνη.

ψαρεύω· ἀγρεύω ψάρια, ἰχθῦς, ἁλιεύω· ‖ μεταφ. ἀνιχνεύω, ἀνερευνῶ τὰς σκέψεις τινός, βολιδοσκοπῶ.

Ψαρὴ Φοράδα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κρήτης (πλάτ. 34° 58' 50" Β., μῆκ. 25° 30' 20" Ἀν., χάρτ ἀγγλ. 2536b Candia, eastern portion), δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Θεόφιλος, τῆς ἐπαρχίας Βιάνου τοῦ νομοῦ Λασιθίου, ἐπὶ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους. Ὑπῆρξε τόπος ἀποβάσεως (823) τοῦ Ἄραβος ἐμίρου Ἀμπουχάβιζ καὶ ὁρμητήριον αὐτοῦ διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου. Ἐχρησιμοποιήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν καταδρομικῶν τῆς κρητικῆς ἐπιτροπῆς ὡς τόπος ἀποβάσεως ἐθελοντῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866. Σ. Ε. Λ.

ψάρι (τό)· δημοτ., ἰχθὺς οἱοσδήποτε: «ψάρια τοῦ ἀφροῦ, — τοῦ βούρκου»· ‖ παροιμ. «τὸ μεγάλο ψάρι τρώει τὸ μικρό» ὅτι πάντοτε ἐπικρατεῖ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, «ἄσπρα 'ς τὸ πουγγί, ψάρια στὸ βουνί» ὅτι ὅταν ἔχῃ τις χρήματα τὸ πᾶν δύναται νὰ ἐξαγοράσῃ· ‖ φρ. «μοῦ 'ψησε τὸ ψάρι 'ς τὰ χείλη» μὲ ἐταλαιπώρησε, μὲ ἐβασάνισε πολὺ (ἐκ τοῦ μεσαιων. *ὀψάριον*=ἰχθύς, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀρχαίου *ὄψον*=προσφάγι, ἐπειδὴ ὁ ἰχθὺς ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄψον).

— *[Μαγειρ.]* —1) **Βραστό**: λαβράκι, σφυρίδα, συναγρίδα, φαγκρί, ῥοφός, κέφαλος ἢ μπακαλιαράκια· βράζονται ἐντὸς ψαριέρας 2 κρεμμύδια, ῥέβα, πράσον, καρόττα, ῥίζαι σελίνου, δαφνόφυλλο, μαϊδανός, ἅλας, πιπέρι, ½ φλυτζάνι ξίδι καὶ ἀνάλογο νερό· ὅταν πάρουν βράσιν, προστίθεται ὀλίγον λάδι καὶ τὸ ψάρι· ἀφοῦ πάρῃ βράσιν μετριάζεται ἡ φωτιά, διὰ νὰ σιγοβράσῃ ἐπὶ 10—12' ἀκόμη (τὰ μικρὰ ψάρια ἐπὶ 8')· ἀνασύρεται τὸ ψάρι, κρυώνει, στραγγίζεται, ἀφαιρεῖται τὸ δέρμα, κόπτεται κατὰ μῆκος, ξεκοκκαλίζεται, ἀνασχηματίζεται τὸ ψαχνὸν εἰς ἐπιμήκη πιατέλλαν, προστιθεμένων τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς οὐρᾶς, περιλούεται μὲ μαγιονέζαν τὸ σῶμα εἰς τὸ μέσον καὶ ἄνωθεν, γαρνίρεται καὶ σερβίρεται. Ἂν βράσῃ εἰς φέτας, τοποθετοῦνται ἀκτινωτὰ πέριξ λόφου ἀπὸ πατάτες βραστὲς βουτυρωμένες, μὲ 3—4 φέτες παντζαριοῦ ἐπὶ ἑκάστης μερίδος· χωριστὰ προσφέρεται σάλτσα. —2) **Γιαχνί**: καβουρδίζονται 100 δράμια κρεμμύδια φέτες μὲ λάδι, σβήνονται μὲ ἄσπρο κρασί, προστίθενται ψιλοκομμένα ἄνηθο, μαϊδανός, ὀλίγο σπανάκι, 150 δρμ. τομάτες, ἅλας, πιπέρι· μετὰ βράσιν 20' ῥίπτεται τὸ ψάρι· ὅταν αὐτὸ βράσῃ, ἀνασύρεται εἰς πιατέλλαν, ἐνῷ ἡ σάλτσα ἐξακολουθεῖ νὰ βράζῃ, ἕως ὅτου ἀπορροφηθῇ ὁ ζωμός, ὁπότε παρατίθεται εἰς τὴν πιατέλλαν. —3) **Κρασᾶτο**: ἀναλύεται ἐντὸς πλακὶ μία κουταλιὰ τομάτας πελτὲ μὲ νερό, προστίθεται ½ ποτήρι λάδι· ἀφοῦ πάρουν 2—3 βράσεις, ῥίπτεται 1 ποτήρι γλυκὸ κρασί, 2 κουταλιὲς ζάχαρη, ½ λεμόνι· ὅταν βράσουν, ῥίπτονται μπαρμπούνια ½ ὀκᾶ ἢ λιθρίνια, γόπες κτλ., λίγο πιπέρι καὶ λεμόνι· μετὰ 8—10' εἶναι ἕτοιμα· σερβίρονται κρύα. —4) **Μαρινᾶτο**: ἁλατισμένον καὶ περιχυμένον μὲ λεμόνι τὸ ψάρι ἀλευρώνεται καὶ τηγανίζεται, χωρὶς τὸ λάδι νὰ μαυρίσῃ, τοποθετεῖται εἰς πιατέλλαν καὶ περιλούεται μὲ τὴν ἑξῆς σάλτσαν· προστίθεται εἰς τὸ τηγάνι ὀλίγο λάδι ἀκόμη καὶ 4 κουταλιὲς ἀλεύρι, ἀνακατεύονται μὲ κουτάλι ξύλινον ἐπὶ τῆς φωτιᾶς· ὅταν τὸ ἀλεύρι σκουρύνῃ, προστίθεται λίγη τομάτα πουρέ, φέτες σκόρδου, δενδρολίβανο, δαφνόφυλλα, 1 ποτήρι ξίδι, λίγη ζάχαρη καὶ 300 δρμ. νερό· ἀφοῦ βράσουν ἀνακατευόμενα σουρώνονται ἀπὸ τρυπητὸ ἐπάνω εἰς τὰ ψάρια, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται ἀσκέπαστα εἰς δροσερὸν μέρος. —5) **Πανέ**: Εἰς καυτὸν λάδι ἢ βούτυρον τηγανίζεται ψάρι, ἀφοῦ ἁλατισθῇ, ἀλευρωθῇ καλὰ πιεζόμενον μέσα εἰς τὰς παλάμας, βουτηχθῇ εἰς αὐγὸ καὶ ἀμέσως εἰς γαλέτταν· κατάλληλα τὰ μπαρμπούνια κουτσομοῦρες καὶ τὰ φιλέτα μπακαλιάρων. —6) **Πλακί**: βράζονται εἰς πλακὶ 300 δρμ. τομάτες φέτες, ἕνα δεμάτι μαϊδανὸς κομμένος, φέτες σκόρδου, δαφνόφυλλο, ἅλας, πιπέρι, φέτες λεμονιοῦ, λάδι 60 δρμ. καὶ 2 ποτήρια νερὸ ἐπὶ 30'. Ὅταν μαραθῇ ἡ τομάτα, προστίθεται τὸ ψάρι—ἂν εἶναι μεγάλο εἰς φέτας—καὶ ἀφοῦ πάρῃ βράσιν γυρίζεται περιλουόμενον μὲ τὴν σάλτσαν, ἕως ὅτου ψηθῇ· σερβίρεται κρύο, ἀφοῦ στραγγιχθῇ ἐπ' αὐτοῦ ½ λιμόνι. —7) **Σούβλας**: μόνον ὁ ξιφίας· πλύνεται, ἁλατίζεται, κόπτεται εἰς τεμάχια 4 ἑκατ. βουτιέται εἰς λαδολέμονον καὶ περνιέται εἰς τὴν σούβλαν, μεταξὺ φύλλων δάφνης. —8) **Σχάρας**: μπαρμπούνια, λιθρίνια, τσιποῦρες, λαβράκια μικρά, συναγρίδες, λουφάρια, σαφρίδια, μικρὲς

Digitized by Google

παλαμύδες ἀνοιγμένες· καίεται καλὰ ἡ σχάρα καὶ λαδώνεται· χαράσσεται τὸ ψάρι παραλλήλως πρὸς τὴν κεφαλήν, ἀλειφόμενον μὲ λαδολέμονον πρὸ καὶ κατὰ τὸ ψήσιμον· εἰς τὴν πιατέλλαν περιλούεται μὲ λαδολέμονον κτυπημένον καὶ ψαλιδισμένον μαϊδανόν· συνοδεύεται μὲ πατάτες βραστὲς βουτυρωμένες. —9 Φέτες τηγανητές: τὰ ἐκλεκτὰ ψάρια—σφυρίδα, λαβράκι, συναγρίδα, μαγιάτικο, φαγκρί—κόπτονται εἰς φέτας χονδράς, χαράσσεται καθέτως τὸ δέρμα των, κτυπῶνται ὀλίγον μὲ μπαλτᾶν διὰ νὰ πλατύνουν, ἁλατίζονται, ἀλευρώνονται, βουτιῶνται εἰς αὐγὰ κτυπημένα καὶ τηγανίζονται εἰς πολὺ καφτὸ λάδι. —10 Φούρνου: 1) στρώνεται ἐντὸς πλακὶ 1 δεμάτι μαϊδανὸς εἰς κλώνια κάτω καὶ λεμόνια φέτες καὶ ἕνα δεμάτι ὁμοίως ἄνωθεν τοῦ ψαριοῦ, μὲ φέτες λεμονιοῦ ἐπίσης, ἅλας, πιπέρι, λάδι καὶ φουρνίζεται· 2) στρώνεται μαϊδανὸς εἰς κλώνια, ½ ὀκ. τομάτες φέτες, ἅλας, πιπέρι, λάδι, πασπαλίζεται τὸ ψάρι μὲ γαλέτταν, φέτες λεμονιοῦ καὶ φουρνίζεται. Σάλτσες διὰ ψάρια εἶναι ἡ μαγιονέζα, ἡ ἄστρη μὲ κρεμμύδια καὶ χωρίς, ἡ ραβιγκότ, ἡ κρέμα.

Ψάρι /*Γεωγρ.*/. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 860. Ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν.

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Παλαμαρίου τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 181.

—3) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 260. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

—4) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτοικοι (1928) 1.882. Παράγει γεώμηλα, ὄσπρια καὶ προϊόντα τῆς ἀμπέλου καὶ κτηνοτροφικά. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν καὶ σύλλογον Φιλοπροόδων.

—5) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Βουπράσιον* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἠλείας. Ἤδη ἡ κοινότης Βουπρασίου ἔχει ἕδραν τὸ χωρίον *Βάρδα*.

ψαρί (τό)· ἄλλως *ψαρύ*, βλ. *ψαρύς*.

Ψάρι /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου Περιστέρι (τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων), ἀντικρύζον τὴν Ἀλόννησον καὶ σχηματίζον (πλάτ. 39° 10′ 40″ Β., μηκ. 23° 58′ 20″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2072: Scopelos Group) τὸ ΝΔ. κέρας τοῦ ὡραίου φυσικοῦ λιμένος Πόρτο Βασιλικό. Σ. Ε. Λ.

Ψαριανὰ /*Γεωγρ.*/. Μία τῶν μεγάλων συνοικιῶν τῆς Ἑρμουπόλεως, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐν Σύρῳ ἐγκαταστάντων Ψαριανῶν. Σ. Ε. Λ.

— **Ψαριανὰ** /*Γεωγρ.*/. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πλεμενιανῶν τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 21.

ψαρίδαι (οἱ) (Sturnidae) /*Ζῳολ.*/. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ξηροβατικῶν*, περιλαμβάνουσα ἱκανοῦ μεγέθους πτηνά, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς, ὧν ἀξιολογώτερον εἶναι ὁ *ψὰρ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψαριέρα (ἡ). Σκεῦος ἐπίμηκες μετὰ καλύμματος, κατάλληλον πρὸς ἕψησιν ἰχθύων. Εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ χαλκοῦ, κασσιτέρου ἢ ἀλουμινίου καὶ ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ δμοιόσχημον κινητὸν ἐπίπεδον, διάτρητον, ἐν εἴδει ἐσχάρας, μὲ ἀγκιστρωτὰς χειρίδας πρὸς ἀνύψωσιν· ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου τίθεται ὁ ἰχθύς, ὥστε μετὰ τὴν ἕψησιν ἀνασύρεται ἀκέραιος.

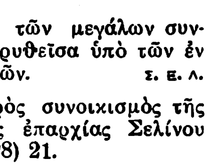

Ψαριέρα.

ψαρικὴ (ἡ)· δημοτ., ἡ τέχνη, ἡ ἐμπειρία τοῦ ψαρᾶ, ἁλιευτική.

ψαρίλα (ἡ)· δημοτ., ὀσμὴ ἰχθύος: «μυρίζει ψαρίλας».

Ψαρίνα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον τῆς Σκύρου (πλάτ. 38°49′30″ Β., μηκ. 24°32′40″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2048: Skyros island), εἰς τὸ μέσον τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Καλαμίτζας, ὃν χωρίζει ἀμφιδύμως εἰς τὸν ὅρμον τῆς Λιναριᾶς ἐκ δυσμῶν καὶ Ἀραξὸ πρὸς ἀνατολάς. Σ. Ε. Λ.

Ψαριὸ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἡ ἑτέρα τῶν δύο ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Θάσου (ὑψόμ. 3.428 ποδ., πλάτ. 40°42′ Β., μηκ. 24°43′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thasos and Lemnos) κατὰ τὰ ΒΑ. τῆς νήσου. Λέγεται καὶ *Ἰσάριον* καὶ ἐπισήμως *Ὑψάριον*. Σ. Ε. Λ.

ψαρίσωμον (τὸ) (Psarisomum) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ξηροβατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐρυλαιμιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ μετρίου μεγέθους. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ψαρίσωμον τὸ δαλούζειον* (Psarisomum dalhousii), ὅπερ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βιρμανίαν, τὰς νήσους Βόρνεο καὶ τὴν Σουμάτραν. Ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ τράχηλός του εἶναι μελανὰ καὶ κοσμοῦνται ὑπὸ κυανῶν κηλίδων. Τὸ σῶμα ἔχει ζωηρῶς πράσινον χρῶμα, ἡ οὐρὰ εἶναι κυανῆ ἄνωθεν καὶ μελανὴ κάτωθεν. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 14 ἑκατοστόμετρα καὶ ἡ οὐρὰ τὰ 15. Τρέφεται ἐκ διαφόρων ἐντόμων, τὴν δὲ φωλεάν του κατασκευάζει ἐκ βρύων ἐπὶ τῶν κλώνων τῶν δένδρων· ἡ θήλεια γεννᾷ δύο ᾠὰ λευκοῦ χρώματος. Δ. Ν. Π.

Ψαρίσωμον τὸ δαλούζειον.

ψαροβότανο (τὸ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βερβάσκον*.

ψαρογένης (ὁ), καὶ *—γένεις* δημοτ., ὁ ἔχων τὸ γένειον ψαρόν, τοῦ ὁποίου τὰ γένεια ἀρχίζουν νὰ λευκαίνωνται, μιξοπόλιος.

ψαροκάϊκο (τό). Πλοιάριον ψαράδικο μεγάλου σχετικῶς μεγέθους, χρησιμοποιούμενον πρὸς ἁλιείαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μεταφορὰν ἰχθύων ἁλιευθέντων ἀπὸ ψαροπούλας, ὧν τὴν ὁμάδα ἐξυπηρετεῖ καὶ ὡς ἐφοδιαστικὸν αὐτῶν καὶ ὡς μεταφορικὸν τοῦ προϊόντος τῆς ἁλιείας των. Σ. Ε. Λ.

ψαροκόκκαλο (τό)· ἡ ἄκανθα τῶν ἰχθύων· ‖ εἶδος βελονιᾶς τῆς κεντητικῆς, ὅπως τὸ *ψαραγκάθι*.

ψαρόκολλα (ἡ)· βλ. λ. *ἰχθυόκολλα*.

ψαρόλαδο (τό)· βλ. λ. *ἰχθυέλαια*.

ψαρολεπίδα (ἡ) /*Ζῳολ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἐντόμου *κηκιδόμυια ἡ τῆς ἐλαίας*.

«Ψαρολόγος» (τό). Μεσαιωνικὸν ποίημα δημῶδες, ἀναγόμενον εἰς τὸν κύκλον τῶν συνήθων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ μεσαίωνος δημωδῶν περὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ διηγήσεων καὶ γενόμενον γνωστὸν τῷ 1897 ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου P. Wünsch. Γ. Μ. Β.

ψαρομάλλης (ὁ)· δημοτ., ὁ ἔχων τὰ μαλλιά του ψαρά, τοῦ ὁποίου ἡ κόμη ἀρχίζει νὰ λευκαίνεται, μιξοπόλιος.

«Ψαρομαχία» (ἡ). Ποίημα ἀνῆκον εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁμηρικῶν ὕμνων καὶ παιγνίων καὶ ἔχον ὑπόθεσιν παράλληλον πρὸς τὴν τῆς «Βατραχομυομαχίας», ἀποτελοῦν ὅπως καὶ αὐτὴ εὔθυμον καὶ ἀστεῖαν παρῳδίαν, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ζῴων. Γ. Μ. Β.

Ψαρομετόχιον /*Παραλ. Γεωγρ.*/. —1) Τὸ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος Χαϊδάρι τῆς Ναυπλίας σχηματιζόμενον λιμένιον, τὸ ἄλλως Κουνουπίτζα. —2) Ὅρμος κατὰ τὰ ΒΔ. τῆς Σερίφου (πλάτ. 37° 12′ Β., μηκ. 24°28′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1817: Serpho island), ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ ἀκρωτηρίου Φοῦρνοι. Σ. Ε. Λ.

Ψαρομήλιγγοι. Ὄνομα ἰσχυρᾶς οἰκογενείας ἀκμασάσης ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Ἡ οἰκογένεια αὕτη εἶναι κλάδος τῆς μεγάλης βυζαντινῆς οἰκογενείας τῶν Σκορδιλῶν, ἥτις ἀπεστάλη μετ᾽ ἄλλων ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν εἰς Κρήτην τῷ 1092 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ πρὸς παγίωσιν τῆς τάξεως ἐν τῇ νήσῳ.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν (1205), οἱ Ψαρομήλιγγοι ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς νήσου. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1268 ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν ὑπὸ τοὺς Χορτάτζας ἐναντίον τῆς ἑνετοκρατίας, ὁ τότε Ἑνετὸς διοικητὴς τῆς Κρήτης Ἀνδρέας Ζένος ὑπεχρέωσε τὸν *Μιχαὴλ Σκορδύλην Ψαρομήλιγγον* νὰ παραδώσῃ 20 ὁμήρους ἐκ τοῦ οἴκου του, ὡς ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἕνα περίπου αἰῶνα κατόπιν οἱ *Ἰωάννης* καὶ *Μιχαὴλ Ψαρομήλιγγοι* πρωτοστατοῦσιν εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἑνετικοῦ ζυγοῦ ἐπανάστασιν τοῦ 1341—1347 καθ᾽ ἣν οἱ Κρῆτες ἐξεπόρθησαν ἅπαντα τὰ ἑνετικὰ φρούρια, πλὴν τοῦ Χάνδακος (Ἡρακλείου). Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην οἱ ἀδελφοὶ Ψαρομήλιγγοι, οἵτινες ἡγοῦντο τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις ἐπαναστατῶν, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν νὰ προτείνωσι τοὺς ὅρους των, ἵνα συνομολογηθῇ εἰρήνη, ἀπήντησαν ὅτι τότε μόνον θὰ εἰρηνεύσωσιν, ὅταν οἱ Ἑνετοὶ παραδώσωσι καὶ τὸν Χάνδακα καὶ ἀπέλθωσιν ἐκ Κρήτης. Ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθησε, καὶ οἱ Ψαρομήλιγγοι ἐνίκησαν κατ᾽ ἐπανάληψιν τὰ πολυάριθμα τῶν Ἑνετῶν στρατεύματα, ἐν τέλει δμως (1347), εἴς τινα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μεραμπέλλου μάχην, ἔτρεψαν μὲν πάλιν εἰς φυγὴν τοὺς Ἑνετούς, ἀλλὰ κατὰ τὴν καταδίωξιν, ἐμπεσόντες εἰς ἐνέδραν, ἐξωλοθρεύθησαν. Ὁ γιγαντόσωμος Ἰωάννης Ψαρομήλιγγος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος, ἡ δὲ κεφαλή του, ἀποκοπεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἐνεπάγη ἐπὶ κοντοῦ καὶ περιήχθη ὡς τρόπαιον ἀνὰ τὴν νῆσον. Ὁ Μιχαὴλ ἐξηκολούθησε μαχόμενος ἐπί τινος λόφου μετ᾽ εὐαρίθμων ὀπαδῶν του κατὰ τῶν κυκλωσάντων αὐτὸν Ἑνετῶν, ἐν τέλει δέ, αἱμόφυρτος ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, παρεκάλεσεν ἕνα τῶν ὀπαδῶν του, Ὀρφανὸν καλούμενον, νὰ τοῦ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλήν, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν. Εἰς τὴν θέσιν τῆς μάχης ἐκείνης κεῖται σήμερον τὸ χωρίον *Βουλισμένη* (δηλ. τόπος καταστροφῆς). Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν ὑμνήθη ἐν τῇ πενταπράκτῳ ἐμμέτρῳ τραγῳδίᾳ «Μιχαὴλ Ψαρομήλιγγος», ἥτις ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Τ. Βουλγάρεως ἐν Κερκύρᾳ 1851).

Οἱ Ψαρομήλιγγοι συμμετέσχον καὶ εἰς τὴν ἐν ἔτει 1570 ἐκραγεῖσαν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καντανολέου. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1669), μέλη τινὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Ψαρομηλίγγων κατέφυγον εἰς Κέρκυραν, ἀλλ᾽ οἱ πλεῖστοι παρέμειναν ἐν Κρήτῃ. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων διεκρίθησαν ὁ ἡρωϊκὸς διάκονος *Γαλακτίων* καὶ οἱ *Μιχαὴλ* καὶ *Ἀντώνιος Ψαρομήλιγγοι*, δράσαντες ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1821—1830. Ν. ΚΛΣ

Ψαρόμπαγκος /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ὑφαλονησὶς λίαν ἰχθυόεσσα τοῦ βορείου Αἰγαίου (πλάτ. 39° 25′15″ Β, μηκ. 24°12′20″ Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 2072: Scopelos group), 1 μίλ. Α.ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Ψαθὶ τῶν Γιούρων τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων. Σ. Ε. Λ.

Ψαρόμπουκα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ὅρμος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Γιοῦρα (τῆς Κυκλαδικῆς), μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Φούη καὶ Πετρίτης. Ἀνώνυμος ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ 1817: Jura island. Σ. Ε. Λ.

ψαρόμυαλος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ ἔχων μυαλὸ ψαριοῦ, δηλαδὴ λίγο μυαλό, εὐήθης, ἀνόητος.

Ψαρομύτα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. —1) Ἄκρα τοῦ δυτικοῦ στόματος τοῦ βορείου στομίου τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης, ἀποφυομένη ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς χερσονησίδος Βάρβαρο καὶ χωροῦσα πρὸς ἀνατολὰς (πλάτ. 39°47′ Β., μηκ. 19°58′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu). Ἐπὶ ταύτης φάρος αὐτόματος (1923) πρασίνων ἐκλάμψεων 7 μιλ. —2) Ἀκρωτήριον τῆς Παρνασσίδος, τὸ ἄλλως *Ψαρούκλα* καὶ *Ψαρομύτης*. Σ. Ε. Λ.

Ψαρομύτης /*Παραλ. Γεωγρ.*/. —1) Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς Παρνασσίδος (καλούμενον καὶ *Ψαρομύτα* καὶ *Ψαρούκλα*), ἀπόληξις τοῦ ὄρους Ξεροβούνι 4.510 ποδ., κατὰ τὴν βορείαν ἀκτὴν τοῦ Κορινθιακοῦ (πλάτ. 38°19′25″ Β., μηκ. 22°10′30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1600: Gulf of Corinth) δυτικὸν κέρας τῆς κολπώσεως τῆς Βυτρινίτζης. Ἐπ᾽ αὐτοῦ μέγας φάρος (1894) λευκῶν ἀναλαμπῶν 21 μιλ., λάμπων ΒΑ. τοῦ Αἰγίου. —2) Ἀκρωτήριον τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἠπείρου (πλάτ. 39°31′20″ Β., μηκ. 20°10′20″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu), 1 μίλ. νοτίως τῆς ἐκβολῆς τοῦ Θυάμιος (Καλαμᾶ), δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον Λιβιτάτζα. Σ. Ε. Λ.

ψαρονέφρι (τό)· δημοτ., ἡ ψόα, ὁ ψοΐτης μῦς, οἱ παρὰ τοὺς νεφροὺς ἑκατέρωθεν τῆς σπονδυλικῆς στήλης ἐπιμήκεις μύες.

ψαρόνι (τὸ) /*Ζῳολ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *ψὰρ* (βλ. λ.).

ψαροπάζαρο (τό)· δημοτ., ὁ τόπος τῶν ἰχθυοπωλείων, ἰχθυαγορά.

Ψαροποτόκια /*Γεωγρ.*/. Ἰχθυοτροφεῖον τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Λοκρίδος (βλ.λ. *Ἁλιεία*, τόμ. Γ, σ. 799, καὶ πίνακα ὑπ᾽ ἀρ. 35). Σ Ε.Λ

ψαροπούλα (ἡ)· ψαράδικο μικροῦ μεγέθους.

ψαροπούλι (τὸ) /*Ζῳολ.*/. Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *ψὰρ* (βλ. λ.).

Ψαρόπουντα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς *Ἰκαρίας* (πλάτ. 37°03′00″Β., μηκ. 26°00′00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1867: Nikaria), 3 μίλ. παράπλου Β.ΒΑ. τοῦ φάρου *Πάπα* τῆς Ἰκαρίας. Σ. Ε. Λ.

Ψαρόπυργος /*Γεωγρ.*/. Θέσις τῆς ΒΑ. ἀκτῆς τῆς νήσου Ἴου, ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς ἀγκάλης Καλὸ Αὐλάκι. Σ. Ε. Λ.

Ψάρος /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ὀνομασία παρὰ Ξενοφῶντι τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ποταμοῦ *Σάρου* (βλ.λ.).

Digitized by Google

ψαρός, *—ή, —ό·* δημοτ. ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ ψαριοῦ, ἀσπρόμαυρος, ἄλλως *ψαρύς: «ψαρὰ γένεια,—μαλλιά»·* ‖ ἀρχ. *ψαρός, —ά, —όν·* ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ πτηνοῦ ψαρὸς (ψάρ), ἤτοι λευκὰ στίγματα ἐπὶ μέλανος ἐδάφους.

Ψαρός, *Ἀντώνιος*. Μυκόνιος τὴν πατρίδα, διετέλεσε πλοηγὸς τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ὅτε οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὰς Κυκλάδας (1770—1774). Ἀρχομένου τοῦ 1771 ὁ Ψαρὸς διωρίσθη κατὰ προκληθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ αἴτησιν τῶν νησιωτῶν ἐπίτροπος καὶ τοποτηρητὴς τῶν Κυκλάδων. Ταυτόχρονος δὲ προκήρυξις τοῦ ναυάρχου Σπυρίδωφ πρὸς ὅλας τὰς νήσους ἀνήγγειλε τὸν διορισμὸν τούτον τοῦ Ψαροῦ. Ἐκ τῆς προκηρύξεως ταύτης μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ψαρὸς ἔργον εἶχε νὰ μεταβιβάζῃ εἰς τοὺς νησιώτας τὰς διαταγὰς τῶν Ρώσων ἀρχηγῶν καὶ νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν φροντίδα περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως αὐτῶν. Αἱ διαταγαὶ αὗται ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ στόλου, τὴν προμήθειαν τροφῶν καὶ τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὴν εἴσπραξιν φόρων καὶ ἀγγαρειῶν. Ὁ Ψαρὸς διῴκησε τὰς Κυκλάδας μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1774 ἀποχωρήσεως τῶν Ρώσων. Βραδύτερον προήχθη ἐν Ρωσίᾳ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὰ μέγιστα ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἠμείφθη. Παρὰ ταῦτα χαρακτηρίζεται ὡς κοινὸς τυχοδιώκτης καὶ ἐκμεταλλευτής, κατηγορούμενος ὅτι διέθετε πρὸς ἴδιον ὄφελος τὰ ρωσικὰ χρήματα, ὅτι ἐστέρησεν ὅπλα καὶ σιτηρέσιον τοὺς μαχητὰς καὶ ἐχρηματίζετο εἰς βάρος τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Δ. Π. Π.

Ψαρ·σμαήλης (ἡ *Κουντουροσμαήλης*), *Ἰσμαὴλ ἀγᾶς Κούντουρος*. Ἀρχηγὸς τῶν ἐκ Ρεθύμνης τῆς Κρήτης ἐστελιδων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Εἰς τοῦτον ἀνετέθη ἡ ἀποτυχοῦσα ἀφαίρεσις τῶν ὅπλων τῶν Σφακιανῶν καὶ ἡ ἀποτυχοῦσα ὡσαύτως διὰ δόλου σύλληψις τοῦ μεμυημένου εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἡγουμένου τῆς μονῆς Πρέβελη Μελχισεδὲκ Τσουδερού, τὴν ὁποίαν ἐλεηλάτησε, φονεύσας καὶ ὅσους μοναχοὺς συνέλαβεν. Ἐφονεύθη ἐν μάχῃ τῇ 23 Ἰουνίου 1821. Ε. Γ.

ψαρόσουπα (ἡ) ἢ *κακαβιά*, ἢ *μπουγιαμπές*. 1) Χρησιμοποιοῦνται πετρόψαρα καὶ μικρὰ ψάρια ποικίλα, γίνεται δὲ ὡς ἑξῆς: $^1/_2$ ὀκᾶ κρεμμύδια εἰς φέτες, τομάτες εἰς φέτες, λάδι, ἅλας, λίγο νερό, πιπέρι· βράζονται εἰς πηλίνην χύτραν ἐπὶ 10' τῆς ὥρας, προστίθενται 1 ὀκᾶ μικρόψαρα, μετὰ 15' περνιοῦνται ὅλα ἀπὸ τρυπητὸν· εἰς τὸν οὕτω σχηματισθέντα πολτὸν ρίπτονται καὶ βράζουν 1 ὀκᾶ μεγαλύτερα ψάρια καὶ ὀλίγος μαϊδανός· σερβίρονται μὲ φλοῖδες ψωμιοῦ. 2) Ἐν τῷ Αἰγαίῳ οἱ Ἕλληνες ψαρᾶδες βράζουν τὰ ἄνω ὑλικὰ «μὲ τὸν ἀχνόν» εἰς χύτραν πηλίνην μὲ κάλυμμα, χρισμένην γύρω κατὰ τὸ ἄνοιγμά της μὲ λάσπην· ἀντὶ νεροῦ θέτουν ὀλίγον θαλασσόνερον. 3) Κοινὴ ψαρόσουπα: εἰς 2 ὀκ. νερὸ βράζονται 4 κρεμμύδια κομμένα εἰς τέσσαρα, ρίζες σελίνου, μαϊδανός, καρότα κομμένα εἰς φέτες στρογγυλές, περὶ τὸ τέλος ὀλίγες πατάτες, ἅλας, πιπέρι· ἀφοῦ πάρουν βράσιν, προστίθεται λαδι, $^1/_2$ λεμόνι καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ψάρι, ὁπότε ἀφήνεται ἡ χύτρα ἀνοικτὴ· μετὰ τὴν βράσιν καὶ ἀφαίρεσιν τοῦ ψαριοῦ, προστίθεται ρύζι—μιὰ κουταλιὰ σούπας δι' ἕκαστον πιᾶτον—ἢ φιδές.

ψαροτόμαρο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τῆς *ἰχθύας* (βλ. λ.).

ψαρότοπος (ὁ)· δημοτ., τόπος παρὰ τὸν ὁποῖον ἁλιεύονται πολλοὶ ἰχθύες.

— [*Ἁλιευτ.*] *Ψαρότοποι* εἶναι αἱ ἐπιφάνειαι ὑφάλων, αἱ εὑρισκόμεναι εἰς βάθη μείζονα τῶν δέκα καὶ ἐλάσσονα τῶν τεσσαράκοντα ὀργυιῶν.

ψαροῦ (ἡ)· βλ. *ψαρᾶς*.

Ψαρουδάκης. —1) *Ἀναγνώστης*. Κρὴς ἐμποροπλοίαρχος ἐκ Σφακίων τῆς Κρήτης. Μεμυημένος ὢν εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην ἐν Κρήτῃ ἐπαναστατικὴν συνάθροισιν τοῦ Λουτροῦ, διέθεσε διὰ τὸν Ἀγῶνα τό τε πλοῖον καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ. Ἐξελέγη μέλος τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς, εἶτα πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας Σφακίων καὶ τέλος μέλος τοῦ Φρουτιστηρίου πολέμου.

—2) *Εὐθύμιος*. Κρὴς ὁπλαρχηγὸς ἐκ Σπηλιᾶς. Πλούσιος ὤν, διέθεσε καὶ οὗτος ἱκανὰ χρήματα διὰ τὸν Ἀγῶνα.

—3) *Κωνσταντῖνος*. Πρωτοψάλτης Κρήτης, ἔνθα ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς. Ἀπεβίωσεν ὑπέργηρως τῷ 1881. ΕΡ. Μ.—Ν. Α. Χ.

Ψαρούκλα [*Παραλ. Γεωγρ.*]. —1) Ὕφορμος καὶ ὑδρεῖον δι' ἁλιεῖς τῆς νοτιοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Σύρου, σχηματιζόμενος μεταξὺ τῶν Χονδρῶν τῆς Βάρης καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Κατεργάκι (πλάτ. 37°22'49'' Β., μήκ. 24°57'38'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island). Ἀνώνυμος εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην καὶ εἰς τὸν τοῦ Κοτσοβίλλη, εἰς ὃν τελευταῖον σημειοῦται διὰ τῆς λέξεως «νερό», δηλούσης ὑδρεῖον. —2) Ἀκρωτήριον τῆς Παρνασσίδος, τὸ ἄλλως *Ψαρομύτα* καὶ *Ψαρομύτης*. —3) Ἡ νοτιοανατολικὴ ἀγκάλη τοῦ ὅρμου Καραθένα τῆς Ναυπλίας. Σ. Ε. Λ.

— **Ψαρούκλας στενότης** [*Γεωγρ.*]. Τὸ μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Ἀγκιστρίου στενόν. Σ. Ε. Λ.

Ψαρουλιανά [*Γεωγρ.*]. Εἷς τῶν ἓξ συνοικισμῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ χωρίον *Βόρροι* (βλ. λ.) τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου.

ψαροφαγία (ἡ)· τὸ νὰ τρώγῃ τις ψάρια ἢ πολλὰ ψάρια, ἰχθυοφαγία.

ψαροφάγος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἀγαπῶν νὰ τρώγῃ ψάρια, ὁ κατ' ἐξοχὴν τρεφόμενος μὲ ἰχθῦς, ἰχθυοφάγος.

ψαροφάγος (ὁ). Κοινὴ ὀνομασία *ἐρωδιοῦ τοῦ λευκοῦ*.

ψαροφάκι (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λέμνα*.

Ψαρὸ Χαράκι [*Γεωγρ.*]. Τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον Τσουρουνιανὰ τῆς Κρήτης. Ἐνταῦθα οἱ ἐπαναστάται ἐνίκησαν τῇ 9 Μαΐου 1867 καὶ κατεδίωξαν τρισχιλίους Τούρκους μέχρι τοῦ Καστελλίου. Ε. Γ.

Ψαρρὰ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Ψαρά*.

Ψαρροδῆμος, *Κωνσταντῖνος*. Ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Λαμίᾳ τῷ 1846 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1925. Προήρχετο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων καὶ προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου. Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1897, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, συμμετέσχεν ὡς διοικητὴς συντάγματος μηχανικοῦ παρὰ τῷ στρατῷ Θεσσαλίας, κατόπιν ὡς διοικητὴς τῆς 4ης ταξιαρχίας παρὰ τῷ στρατῷ τούτῳ, καὶ τέλος, κατὰ τὴν μάχην τοῦ Δομοκοῦ, ὡς διοικητὴς τῆς 2ας μεραρχίας. Ὑπηρέτησε βραδύτερον ὡς διοικητὴς τοῦ μοναδικοῦ τότε συντάγματος μηχανικοῦ, ὡς φρούραρχος Ἀθηνῶν, τῷ δὲ 1911 ὡς διοικητὴς τῆς 2ας μεραρχίας Ἀθηνῶν. Ἀπεστρατεύθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1912. Ν. Θ. Κ.

ψαρύς,—ειά,—ύ· ὁ ἔχων χρῶμα ψαριοῦ, *ψαρὸς* (βλ. λ.): «ψαρὺ ἄλογο»· ‖ **ψαρὺς** (ὁ) καὶ **ψαρὺ** (τό)· ὡς οὐσ., ὁ ψαρὸς ἵππος.

Ψαρωνας [*Γεωγραφ.—Ἡφαιστειολ.*]. Ἐσβεσμένον νεώτερον ἡφαιστειακὸν κέντρον, κείμενον εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς νήσου Χίου. Ἀποτελεῖ σύνθετον θόλον μὲ τρεῖς μαστοειδεῖς κορυφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ὑψηλοτέρα εὑρίσκεται εἰς ὕψος 198 μ. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῇ βάσεως τοῦ θόλου εἶναι 1.700 μ. περίπου. Αἱ λάβαι τοῦ Ψάρωνα συνίστανται ἐξ ἀνδεσινικοῦ δακιτοειδοῦς. Γ. Κ. Γ.

Ψαῦμις. Υἱὸς τοῦ Ἄκρωνος ἐκ Καμαρίνης τῆς Σικελίας, νικήσας εἰς ἀγῶνας ἀπήνης ἐν Ὀλυμπίᾳ τὴν 82αν ὀλυμπιάδα (349 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

ψαῦσις,—εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ψαύειν, ἐπαφή, ἔγγισις, ψηλάφησις.

ψαυστός, *—ή, —όν·* ὃν δύναταί τις νὰ ψαύσῃ.

ψαύω· ἐγγίζω, ἐφάπτομαι, ψηλαφῶ.

ψαφαρὶς (ἡ) [*Βοτ.*]· βλ. λ. *ἀστεροκέφαλος*.

Ψαφὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαῖος δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὠρωπίων κείμενος καὶ εἰς τὴν Αἰαντίδα φυλὴν ἀνήκων. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἦτο τὸ περίφημον μαντεῖον *Ἀμφιαράειον*. Ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Ψαφίδος ἔχει κτισθῇ τὸ σημερινὸν χωρίον *Κάλαμος*. ΚΑΨ.

ψάχαλο (τό), καὶ *τσάχαλο*· δημοτ., μικρὸν χάρφος.

Ψαχνὰ [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 2.963, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Βουσάκια, Μακρυμάλλη, Τριάς, Φυγὲς* καὶ *Μονὴ Μακρυμάλλης*, 3.392. Κεῖται περὶ τὰ δεκαπέντε χιλιόμετρα βορείως τῆς Χαλκίδος, μεθ' ἧς συνδέεται δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ, καὶ ἐπὶ μικροῦ ποταμίου. Ἔχει βιομηχανίαν προϊόντων ἐλαίας, ἠλεκτρικὸν ἐργοστάσιον καὶ παράγει δασικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Ἐπίσης ἡ κωμόπολις ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, ἡμιγυμνάσιον, δημοτικὸν σχολεῖον, δασοφυλακεῖον, ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, συνεταιρισμοὺς γεωργικόν, ἐλαιουργικόν, συνιδιοκτησίας τοῦ δάσους Ψαχνῶν, ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ συλλόγους φιλοπροόδων καὶ ἁμαξοχαρραγωγέων.

ψαχνίδα (ἡ)· δημοτ., τὰ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀποπίπτοντα λεπτὰ ἐπιθήλια, κοιν. *πιτυρίδα*.

Ψαχνὸν [*Γεωγρ.*]. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς νήσου Σύρου ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Ποσειδωνίας τῆς ἐπαρχίας Σύρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 34.

ψαχνός, *—ή, —όν·* ἐπὶ κρέατος, ἡ αὐτὴ καθ' αὐτὴν σάρξ, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ λίπος καὶ τὰ ὀστᾶ· ‖ μεταφ., τὸ ἀξιόλογον, τὸ σημαντικὸν μέρος τινός: «ὁ ἕνας πῆρε τὸ ψαχνὸ κι' ὁ ἄλλος τὰ κόκκαλα»· ‖ φρ. «χτύπα 'ς τὸ ψαχνὸ» ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σώματος, οὐχὶ πρὸς ἐκφοβισμόν.

ψάχνω, ἀόρ. *ἔψαξα—(ἐ)ψάχτηκα·* ἀναζητῶ τι, ἀνερευνῶ ψηλαφῶν: «ψάξε με, δὲν ἔχω τίποτε» «ἔψαξα 'ς τὸ μπαοῦλο, —'ς τὴν ντουλάπα»· ‖ καθόλου, ἀναζητῶ: «ἔψαξα 'ς ὅλο τὸ σπίτι» καὶ ἄνευ τῆς προθέσεως «ἔψαξα ὅλο τὸ σπίτι» (ἐκ τοῦ *ψαύω* διὰ τοῦ ἀορίστου *ἔψαυσα—ἔψαξα*).

Ψάχος, *Κωνσταντῖνος Ἀλεξ.* Ἕλλην μουσικὸς βυζαντινολόγος καὶ θεωρητικός, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1874. Σπουδάσας φιλολογίαν καὶ θεολογίαν, ἐξέμαθε κατόπιν τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ ἀναδειχθεὶς διέπρεψεν ὡς πρωτοψάλτης τῶν κυριωτέρων ναῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὡς διδάσκαλος αὐτῆς εἰς διαφόρους μουσικὰς σχολὰς καὶ ἄλλας, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδαξε τὰ ἀνώτερα ἑλληνικά. Τῷ 1903 διωρίσθη, προτάσει τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ', καθηγητὴς τῆς τότε ἱδρυθείσης ἐν τῷ Ὠδείῳ Ἀθηνῶν σχολῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἐδίδαξε δὲ ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1904 μέχρι τοῦ 1919.

Γνώσεις τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς νεωτέρας δημώδους εἰργάσθη μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἐπενόησεν εἰδικὸν ὄργανον διὰ τὴν ἐν γένει ἑλληνικὴν καὶ ἀνατολικὴν μουσικήν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεκρυστάλλωσε τὴν φωνητικὴν παράδοσιν τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς μεθ' ὅλου τοῦ πλούτου τῶν μουσικῶν αὐτῆς διαστημάτων. Τὸ ὄργανον τοῦτο, ὅπερ ἀπεκλήθη *παναρμόνιον*, κατεσκευάσθη ἐν τῷ Ἔττινγκεν τῆς Βαυαρίας εἰς δύο τύπους: *ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου* (orgue) καὶ *ἁρμονίου*, οὗτινος ἑκάστη διαπασῶν περιλαμβάνει 42 πλῆκτρα ἐν τῇ αὐτῇ ἐκτάσει τῆς ὀγδόης τοῦ κλειδοκυμβάλου.

Συνέλεξε τὰ δημώδη ᾄσματα ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξ αὐτῶν ἐδημοσίευσε πλεῖστα εἰς ἰδιαιτέρας συλλογάς, ὅπως τῆς Σκύρου, τῆς Γορτυνίας εἰδικῶς, καὶ γενικώτερον τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης (τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν) καὶ ἄλλας εἰς διάφορα περιοδικὰ μουσικῆς. Συνέγραψε πλεῖστα μουσικὰ συγγράμματα, ὧν σπουδαιότερον ἡ «Παρασημαντικὴ» τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ ἐδημοσίευσεν ὑπὲρ τὰς 500 μελέτας καὶ ἄρθρα μουσικοφιλολογικά, γενόμενος διεθνῶς γνωστός. Συνέθεσε χορικὰ διαφόρων ἀρχαίων δραμάτων, ὅπως τοῦ «Προμηθέως», τῶν «Ἱκετίδων», τῶν «Φοινισσῶν», τοῦ «Οἰδίποδος» καὶ ἄλλα. Ἀπέδωκε διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ δι' εἰδικὴν ὀρχήστραν πλείστας συνθέσεις βυζαντινὰς καὶ δημώδους μουσικῆς, τὰς κυριωτέρας τῶν ὁποίων ἐγνώρισεν εἰς Γερμανίαν. Κάτοχος ὡσαύτως τῆς ἀσιατικῆς μουσικῆς, συνέγραψε πολλὰ περὶ ταύτης («Ἀσίας Λύρα» κλπ.). Ἤδη (1934) τυγχάνει ἐπόπτης τῆς μουσικῆς ἐν τοῖς ναοῖς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὰς πρὸς τὴν ἐθνικὴν μουσικὴν καὶ τὰς πρὸς τὸ ἔθνος ἄλλας ὑπηρεσίας του, ἐτιμήθη δι' ἀνωτάτων ἀξιωμάτων ὑπὸ τῶν πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων. Γ. Ι.

ψαχουλίζω· δημοτ., καὶ **ψαχουλεύω·** ἀναζητῶ, ψηλαφῶν, ἀνερευνῶ ἐπιμόνως νὰ εὕρω τι: «τί ψαχουλίζεις αὐτοῦ;», «ψαχουλεύει 'ς τὰ σεντούκια».

ψαχουλεύω· ἄλλως *ψαχουλίζω* (βλ. λ.).

ψάχω· βλ. λ. *ψάχνω*.

Ψάων. Ἕλλην ἱστορικὸς ἐκ Πλαταιῶν, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων. Ἔγραψε κατὰ Διόδωρον ἱστορίαν τῶν μακεδονικῶν χρόνων, συνεχίσας τὸν προγενέστερόν του ἱστορικὸν Δίυλλον τὸν Ἀθηναῖον, ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς Κασάνδρας (297), ἔνθα ἡ τούτου ἱστορία κατέληγε. Τοῦ ἔργου τοῦ Ψάωνος διεσώθησαν ἀποσπάσματά τινα. Γ. Μ. Β.

Ψέβαια ὄρη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὀροσειρὰ τῆς ΒΑ. Ἀφρικανικῆς ἠπείρου ἐν Αἰθιοπίᾳ, ἐκτεινομένη εἰς τὰ νότια τῆς χώρας τῶν Αὐξουμιτῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας πηγάζουσι πολλοὶ ποταμοὶ (Ἀγαθαρχ., Περὶ Ἐρυθρ. θαλ. 84). Α. Θ. Σ.

Ψεβαία χώρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Χώρα τῆς ΒΑ. Ἀφρικανικῆς ἠπείρου, τῆς ὁποίας «ἡ μὲν εἰς τὴν μεσόγειαν ἀνατείνουσα πλήρης ἐλεφάντων καὶ ρινοκέρων καὶ ταύρων καὶ ὕων, τὰ δὲ εἰς τὸν πόρον (δηλ. πρὸς τὴν θάλασσαν) καθήκοντα, νῆσοι ἅπαντα πυκνοῦται τῇ φύσει μὲν ἀκάρποις, γεμούσαις δὲ ὀργάνων ἀνιστορήτους ἰδέας ἐχόντων» (*Ἀγαθαρχ.*, Περὶ Ἐρυθρ. θαλ. 84. Πρβλ. *Διοδ. Σικελ.* III, 41). Διαρ-

Digitized by Google

ρέεται ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, κατὰ τὰ νότια δὲ αὐτῆς κεῖται ἡ μεγάλη λίμνη *Ψεβώ* (βλ. λ.). **Α. Θ. Σ.**

Ψεβὼ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεγάλη λίμνη τῆς ΒΑ. Ἀφρικανικῆς ἠπείρου «νῆσον ἔχουσα οἰκουμένην πυκνῶς» κατὰ Στράβωνα (XVII, 822), κειμένη εἰς τὰ νότια τῆς χώρας τῶν Αὐξουμιτῶν ἐν Αἰθιοπίᾳ, ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς Ἀδούλιδος (νῦν *Ζοῦλα*) εἰς Ἀξούμην (νῦν *Ἀξούμ*) ὁδοῦ, 3 ἡμέρας ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ 5 ἀπὸ τῆς δευτέρας. Ἐξ αὐτῆς πηγάζει ὁ ποταμὸς Ἀστάπους (νῦν *Μπάχρ-ἐλ-Ἄζρεκ*). Ἐκαλεῖτο ἄλλως καὶ *Κολόη* λίμνη, γνωστὴ εἰς τοὺς Ρωμαίους ὡς Nili lacus Coloe. Εἶναι ἡ σημερινὴ λίμνη *Τάνα* (βλ. λ.). **Α. Θ. Σ.**

ψεγάδι (τό)· δημοτ., μειονέκτημα, ἐλάττωμα, ἔλλειψις: «ψεγάδι τοῦ κορμιοῦ».

ψεγαδιάζω· δημοτ., κάμνω τι νὰ ἔχῃ ψεγάδι, καθιστῶ τι ἐλαττωματικόν.

ψέγμα (τό)· ψόγος, μομφή, ἐπίκρισις.

ψέγω, *ἀόρ. ἔψεξα*· κατηγορῶ τινα, μέμφομαι, καταχρίνω.

ψείδι (τό)· ἐν τῇ ὑποδηματοποιίᾳ τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ φοντιοῦ, μετὰ τὸ ποντίνι.

ψεῖρα (ἡ)· δημοτ., τὸ παράσιτον ἔντομον *φθείρ* (βλ. λ.): «ψεῖρα ἀνθρώπων, — ὀρνίθων»· || ἔντομον ἀναπτυσσόμενον εἰς τὸν σῖτον.

Ψεῖρα *[Γεωγρ.]*. Βραχονησὶς τοῦ Κρητικοῦ πελάγους (πλάτ. 35°53′55″ Β., μήκ. 23°15′00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia), ἥμισυ μίλ. δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφάλι, βορείας τῶν Ἀντικυθήρων ἐσχατιᾶς ἔναντι τοῦ ὁρμίσκου Θόλου. Ἔχει μῆκος μιλίου καὶ ὕψος 693 ποδῶν, εἶναι δὲ ἀκατοίκητος ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀπὸ τῆς πρωτομινωϊκῆς μέχρι τῆς ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς (3400—1400 π. Χ.), κατῳκεῖτο συνεχῶς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων ἐρειπίων ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ R. Seager. Τὰ ἀνευρεθέντα ἰδίως ζῳόμορφα ρυτὰ θεωροῦνται τὰ καλύτερα τῶν ἐν τῷ μουσείῳ Ἡρακλείου ὁμοίων των. Ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἀνάγλυπτοι τοιχογραφίαι γυναικῶν ἐνδεδυμένων μετὰ θαυμασίας κομψότητος, ὡς καὶ χρυσᾶ περιδέραια λεπτοτάτης τέχνης. **Ν. Ι. Π.**

ψειραλοιφὴ (ἡ)· δημοτ., ἀλοιφὴ πρὸς καταστροφὴν τῶν φθειρῶν.

ψειριάζω· δημοτ., γεμίζω ψεῖρες, πληροῦμαι φθειρῶν.

ψειριάρης (ὁ), θηλ. *—άρα*, οὐδ. *—άρικο*· δημοτ., ὁ πλήρης φθειρῶν, ὁ φθειριῶν.

ψειριάρικο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *δελφίνιον ἡ ἀγρία σταφίς*.

ψειρίζω· δημοτ., ἀπαλλάσσω τινὰ τῶν φθειρῶν, ἀναζητῶ καὶ ἀφαιρῶ τοὺς φθεῖρας· || ἰδιωμ. μεταφ., κλέπτω.

ψείρισμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ ψειρίζω, ἀναζήτησις καὶ ἀφαίρεσις τῶν φθειρῶν.

ψειροβότανο (τὸ) *[Βοτ.]*· βλ. λ. *ψειριάρικο*.

ψειροκοκκὸ (τό)· μόνον εἰς τὴν φρ. «ἔκαμε ψειροκοκκὸ» ἀπέκτησε τὰ πρῶτα κεφάλαια, ἄλλως «ἔκαμε μαγιά».

ψεκάζω· καταβρέχω διὰ ψεκάδων, ἐνεργῶ ψεκασμόν, ραντίζω.

ψεκάς, *—άδος* (ἡ)· λεπτὴ σταγών, ψιχάλα: «ψεκάδες ὕδατος, — ἐλαίου».

ψεκασμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ψεκάζειν, ράντισμα διὰ λεπτοτάτων σταγονιδίων: «ψεκασμὸς τῶν ἀμπέλων».

— *[Ἐγκυκλ.]* Εὐρυτάτη ἐφαρμογὴ τῆς διὰ ψεκασμῶν καταπολεμήσεως νόσων διαφόρων φυτῶν γίνεται ἐν τῇ γεωργίᾳ πρὸς προστασίαν τῆς ἀμπέλου ἀπὸ τοῦ περονοσπόρου, τῆς ἐλαίας ἀπὸ τοῦ δάκου κττ. Ἐπίσης χρῆσις τοῦ ψεκασμοῦ γίνεται καὶ εἰς τὴν ἰατρικήν, πρὸς θεραπευτικοὺς σκοπούς, τοπικὴν ἀναισθητοποίησιν κ. ἄ.

Ψεκαστῆρες.
[1=Ἀμπέλου. 2=Ἀρωμάτων.]

ψεκαστήρ, *—ῆρος* (ὁ)· τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ψεκάζομεν.

— *[Ἐγκυκλ.]* Καλοῦνται *ψεκαστῆρες* διαφόρων τύπων συσκευαί, δι' ὧν ὑγρόν τι ἐξακοντίζεται ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων σταγονιδίων. Ὁ εἰς τοιαῦτα σταγονίδια καταμερισμὸς τοῦ ὑγροῦ ἐπιτυγχάνεται, ἐὰν ἐντὸς τῆς περιεχούσης αὐτὸ φιάλης τοποθετηθῇ σωλὴν ἀπολήγων εἰς λεπτότατον στόμιον, καθέτως δ' ἐπ' αὐτοῦ ἕτερος ὅμοιος σωλήν, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἐμφυσηθῇ ἰσχυρὸν ρεῦμα ἀέρος. Αἱ συσκευαὶ αὗται, εἰς διάφορα μεγέθη καὶ σχήματα, εὑρίσκουσιν εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν ἐν τοῖς κουρείοις, ταῖς οἰκίαις διὰ τὸν ψεκασμὸν καλλυντικῶν ἢ ἐντομοκτόνων ὑγρῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς διὰ τὸν ψεκασμὸν παρασιτοκτόνων ὑγρῶν κατὰ τοῦ δάκου τῆς ἐλαίας, τοῦ περονοσπόρου κτλ.

ψέκτης (ὁ)· ὁ ψέγων, ὁ ἐπικρίνων, κατήγορος.

ψεκτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ ψέγειν, φιλόψογος.

ψεκτός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος ἢ ὁ ἄξιος νὰ ψεχθῇ, ἀξιοκατηγόρητος: «πρᾶξις ψεκτή».

ψελιομήτρα (ἡ). Ἡ ἐκ σκληροῦ νικελιόχρωμιούχου χάλυβος κατεσκευασμένη μήτρα, φέρουσα κενὸν μορφῆς ψελίου καὶ χρησιμεύουσα εἰς τὴν δι' ἀποτυπωτικῆς συμπιέσεως κατασκευὴν τῶν ψελίων τῶν πολεμικῶν τυφεκίων. **Γ. Α. ΚΝ.**

ψέλιον (τό)· τὸ περὶ τὸν καρπὸν ἢ τὸ ἄκρον τοῦ βραχίονος κόσμημα, περιβραχιόνιον, κοιν. *βραχιόλι*: «ψέλια χρυσᾶ, — ἀργυρᾶ, — ἀδαμαντοκόλλητα».

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὰ *ψέλια* εἶναι ἐκ τῶν πρώτων κοσμημάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαντῶντα ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ λελεασμένου λίθου. Παρ' ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις, Ἀσσυρίοις καὶ Πέρσαις («ψελιοφόροι» παρ' *Ἡροδ.* Η' 113) ἦσαν ἔμβλημα τῶν βασιλέων, τῶν εὐνούχων καὶ λοιπῶν ἀξιωματούχων, παρ' Ἰουδαίοις δὲ διεκρίνοντο εἰς τὰ *σαμίντ*, ἅτινα περιέβαλλον τὸν καρπόν, καὶ τὰ *ἐσαντάντ*, ἅτινα περιέβαλλον τὸν ἄνω βραχίονα. Τὰ ψέλια τῶν λαῶν αὐτῶν ἦσαν ἁλύσεις μεταλλικαί, κορδόνια, στρεπτοὶ ἢ κρίκοι παντοιόσχημοι, ἐνίοτε ἀνοικτοὶ καὶ ἀπολήγοντες εἰς ζῳομόρφους ἄκρας, πάντοτε δὲ διεκοσμοῦντο διὰ λίθων, μαργαριτῶν ἢ ἐγκρούστων καὶ τορευμάτων. Ἀνάλογα κοσμήματα εἶχον οἱ Ἰνδοί. Εἰς τὴν Κίναν εἰσήχθησαν μόλις τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα. Τὰ ψέλια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διεκρίνοντο εἰς τὰ τοῦ βραχίονος (*περιβραχιόνια, βραχιόνια*), τοῦ καρποῦ (*περικάρπια*) καὶ τῶν ποδῶν (*περισκελίδες*), εἰδικώτερον δ' ἐκ τοῦ σχήματος ἐλέγοντο καὶ *ἀμφιδέαι, βουβάλια, δράκοντες, ἕλικες, ἐχῖνοι, λύγαια, ὄκκαβοι, ὄφεις, σφιγκτῆρες, χλιδῶνες*, κ. ἄ. Ἐφέροντο συνήθως εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, τὰς δὲ περισκελίδας ἐσυνήθιζον αἱ γυναῖκες καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς νεανίαι. Ἀναλόγως ἐκοσμοῦντο καὶ οἱ Ἐτροῦσκοι, οἱ Σαβῖνοι (οἱ ἄνδρες μὲ βαρύτιμα χρυσᾶ ψέλια ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς) καὶ ἄλλοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας, ἀφ' ὧν ἔλαβον τὰ ψέλια (armilla, brachiale καὶ εἰδικώτερον dextrocherium, spatalium, viria) οἱ Ρωμαῖοι. Παρ' αὐτοῖς τὸ ψέλιον ἦτο γυναικεῖον κυρίως κόσμημα, πλὴν τοῦ εἰς στρατιωτικοὺς ὡς βραβείου διδομένου. Τὸ ρωμαϊκὸν στρατιωτικὸν ψέλιον (galbeus), βρόνζινον ἢ χρυσοῦν, ἀνῆκεν εἰς τὰ dona minora καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῶν θριαμβευτῶν (viriati) καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἡ ἑλληνική, ἐτρουσκικὴ καὶ ρωμαϊκὴ κοσμηματοποιία κατέλιπον θαυμαστὰ δείγματα ψελίων (Κιμμέριος Βόσπορος, Κύπρος κ. ἄ.) ἐξ εὐγενῶν μετάλλων, ἐλέφαντος, ἠλέκτρου, κοραλλίων, ὑάλου καὶ ἄλλων μειγμάτων, τορευτά, ἔγκρουστα, μετὰ ἀνηρτημένων μεταλλίων, νομισμάτων, βουλλῶν κτλ. Παρὰ Βυζαντινοῖς ἐσυνηθίζοντο βαρύτιμοι πλατεῖς κλοιοί. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως τὰ ψέλια σχεδὸν περιέπεσαν ἐν ἀφανείᾳ, μέχρι τῆς ἐποχῆς Ἄννης τῆς Αὐστριακῆς (1601—1666), ὁπότε κατέστησαν καὶ πάλιν σπουδαῖον εἶδος τοῦ γυναικείου κόσμου. Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἐπαναστάσεως ἔδωκεν εἰς αὐτὰ σχῆμα ἁπλοῦ κύκλου ἢ πλοκάμου, νῦν δὲ εἶναι ταινία διαποίκιλτος, ἅλυσις, σύστημα ἀνεξαρτήτων κυκλίων μὲ παντελὸκ κ. ἄ., φέρεται δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν χειρίδα ἢ τὸ γειρόκτιον· οἱ ἄνδρες σχετικὸν κόσμημα φέρουν μόνον τὴν *ταυτότητα*.

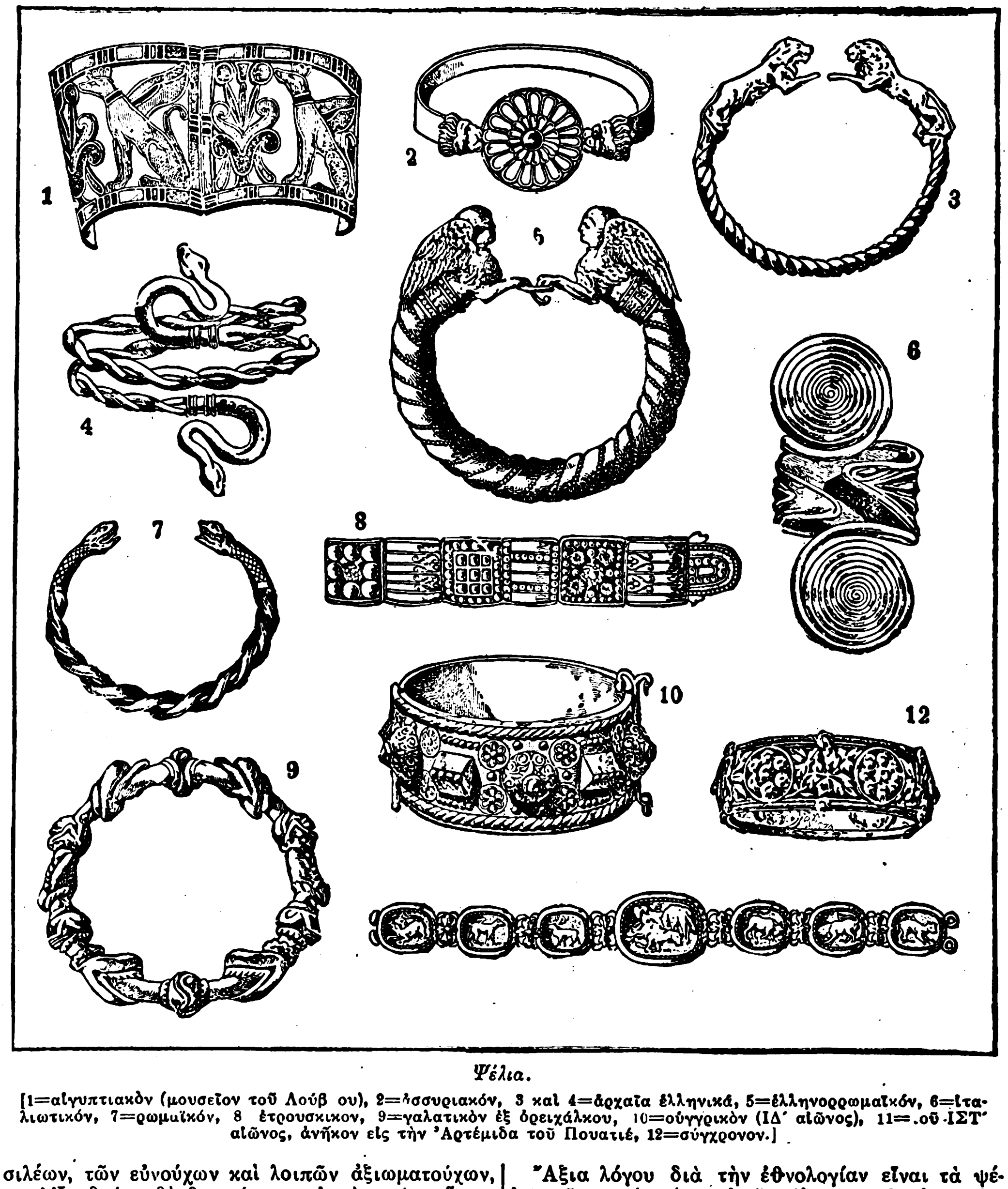

Ψέλια.
[1=αἰγυπτιακὸν (μουσεῖον τοῦ Λούβρου), 2=ἀσσυριακόν, 3 καὶ 4=ἀρχαῖα ἑλληνικά, 5=ἑλληνορρωμαϊκόν, 6=ἰταλιωτικόν, 7=ρωμαϊκόν, 8 ἐτρουσκικον, 9=γαλατικὸν ἐξ ὀρειχάλκου, 10=οὑγγρικὸν (ΙΔ' αἰῶνος), 11=.οῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρτέμιδα τοῦ Πουατιέ, 12=σύγχρονον.]

Ἄξια λόγου διὰ τὴν ἐθνολογίαν εἶναι τὰ ψέλια τῶν κατὰ φύσιν λαῶν (ἐκ φυτικῶν ἰνῶν, λίθων, κογχυλίων, ὀστῶν), ὧν στεροῦνται μόνον λαοί τινες κατωτέρου πολιτισμοῦ (Πυγμαῖοι καί τινες αὐστραλιαναὶ καὶ νοτιοαμερικανικαὶ φυλαί). Ἀποτελοῦν διακριτικὸν τῆς φυλῆς (*τοτέμ*) καὶ συνηθίζονται κατὰ τὸν ἄνω βραχίονα. **Π. Ν. Π.**

— *[Ἀστρον.]* Ἐκαλεῖτο *ψέλιον* (armilla) ἀρχαῖον ἀστρονομικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν ἁπλουστάτην μορφὴν αὐτοῦ συνίστατο ἐξ ἑνὸς κρίκου, διῃρημένου εἰς μοίρας καὶ ἐστερεωμένου ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ ἰσημερινοῦ. Βραδύτερον προσετέθη εἰς αὐτὸ καὶ δεύτερος κρίκος, διασταυρώνων τὸν πρῶτον καὶ παράλληλος τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ μεσημβρινοῦ. Ὁ πρῶτος ἐκαλεῖτο τότε *ἰσημερινὸς κρίκος* καὶ ὁ δεύτερος *τροπικός*. Διὰ τοῦ ὀργάνου

Digitized by Google

τούτου προσδιωρίζετο ἡ ἑκάστοτε θέσις τοῦ Ἡλίου ἐκ τῆς ὑπ᾽αὐτοῦ ριπτομένης σκιᾶς και τῶν διαιρέσεων τῶν κρίκων. Σὺν τῷ χρόνῳ προσετέθησαν καὶ ἄλλοι κρίκοι, πρὸς παράστασιν τῶν διαφόρων κύκλων τῆς οὐρανίου σφαίρας καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ἡ *ψελιόσφαιρα*.

Ὡς λέγεται, τὰ ψέλια ἦσαν ἐνωρίτατα εἰς χρῆσιν ἐν Κίνα. Πιθανώτατα ὁ μὲν Ἐρατοσθένης προσδιώρισε τὴν λόξωσιν τῆς ἐκλειπτικῆς διὰ τοιούτου ὀργάνου, ὁ δὲ Ἵππαρχος μετεχειρίζετο εἰς τὰς παρατηρήσεις του ψελιοσφαιραν μετὰ τεσσάρων κρίκων. Ἐ διαφέρουσα περιγραφὴ ψελιοσφαίρας ἀπαντᾶ ἐν τῇ «Μεγάλῃ Συντάξει» Βιβλ. Ε΄, Κεφ. Α΄), ἔνθα ὁ Πτολεμαῖος ἀποκαλεῖ αὐτὴν «ἀστρολάβον ὄργανον». Τὸ ὄργανον τοῦτο, ὅπερ ἐκρατεῖτο κατακορύφως διὰ νήματος στάθμης, συνίστατο ἐκ βαθμολογημένου κρίκου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἠδύνατο νὰ ὀλισθαίνῃ ἕτερος, φέρων κατὰ τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου του δύο σωλῆνας. Σημαντικὰς βελτιώσεις ἐπέφερεν εἰς τὰς ψελιοσφαίρας ὁ Δανὸς ἀστρονόμος Τύχων. Ἐκ τῶν σῳζομένων εἰκόνων, γλυπτῶν ἢ χαρακτῶν, συνάγεται ὅτι τὰ ψέλια καὶ αἱ ψελιόσφαιραι ἢ ἀνηρτῶντο ἢ ἐκρατοῦντο δι᾽ εἰδικῆς λαβῆς ἢ ἐστηρίζοντο διὰ καταλλήλου ποδὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐπὶ τραπέζης.

Σήμερον τὸ ὄργανον τοῦτο εἶναι χρήσιμον μόνον διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς κοσμογραφίας, ὡς δυνάμενον νὰ παράσχῃ σαφῆ εἰκόνα τῆς ...χ τικῆς θέσεως τῶν κύκλων τῆς οὐρανίου σφαίρας. Ἡ τοποθέτησις μικρᾶς σφαίρας εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὀργάνου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐξήγησιν τοῦ πτολεμαϊκοῦ συστήματος ἢ τοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστάρχου, καθ᾽ ὅσον ἡ κεντρικὴ σφαῖρα παριστᾷ τὴν Γῆν ἢ τὸν Ἥλιον. Σ. Π.

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *ψέλιον* (κοιν. *ροδάντζα*) δακτύλιος ἐκ χαλκοῦ ἢ γαλβανισμένου σιδήρου, παρουσιάζων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ περιφέρειαν αὔλακα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐναρμόζει καὶ στερεοῦται ἀγκύλη σχοινίου. *Δακτυλιωτὸν ψέλιον* δὲ ὀνομάζεται τὸ συνηνωμένον μεθ᾽ ἑτέρου ψελίου. Σ. Ε. Λ.

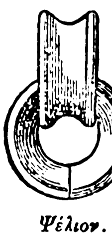

Ψέλιον.

— *[Στρατ. Τεχνολ.]* Καλεῖται *ψέλιον* δακτύλιος ἐκ χάλυβος ὡρφνωμένου (παλαιότερον ἐξ ὀρειχάλκου) καταλλήλου μορφῆς, δι᾽ οὗ ἡ κάννη τῶν τυφεκίων ἢ τῶν καραβίδων συγκρατεῖται ἐπὶ τοῦ ξυστοῦ τοῦ κονταχίου. Τὸ ἀκραῖον ψέλιον φέρει τόρμον συγκρατήσεως καὶ στερεώσεως τῆς ξιφολόγχης ἐπὶ τοῦ τυφεκίου, ἐνῶ τὸ μεσαῖον ψέλιον φέρει τὸν ἄνω ἀορτηροῦχον, ἐφ᾽ οὗ διὰ τοῦ ἑνὸς ἄκρου του προσαρμόζεται ὁ σκύτινος ἀορτὴρ τοῦ τυφεκίου (τοῦ ἑτέρου προσαρμοζομένου ἐπὶ τοῦ κάτω ἀορτηρούχου, φερομένου ἐπὶ τῆς προσωμίδος τοῦ κονταχίου). Γ. Α. ΚΝ.

ψελιόσφαιρα (ἡ) *[Ἀστρον.]*· βλ. λ. *ψέλιον*.

Ψέλκις, ἢ **Ψιλχις** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ Δωδεκασχοίνῳ, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου. Παρὰ ταύτην ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Γάϊος Πετρώνιος κατήγαγε περιφανῆ νίκην, κατὰ τὸ 23 π. Χ., κατὰ τῶν Αἰθιόπων, οἵτινες αἰφνιδίως εἰσβαλόντες εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους Ἄνω Αἴγυπτον (τὴν Θηβαΐδα) εἶχον καταλάβει τὰς πόλεις Συήνην, Ἐλεφαντίνην καὶ Φιλάς, εἶχον ἐξανδραποδίσει τοὺς κατοίκους των καὶ εἶχον ἀπαγάγει τοὺς ἐν αὐταῖς ἀνδριάντας τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τὴν προρρηθεῖσαν μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπολέμησαν κατ᾽ ἀλλήλων περὶ τοὺς δεκακισχιλίους πεζοὶ καὶ ὀκτακόσιοι ἱππεῖς Ρωμαῖοι καὶ τριακοντακισχίλιοι Αἰθίοπες, ὁ Πετρώνιος κατέλαβεν ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὴν Ψέλκιν. Ἔκτοτε ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ ρωμαϊκὴ φρουρά. Ἐρείπια τῆς πόλεως περιεσώθησαν παρὰ τὸ σημερινὸν *Δάκκε*. ΚΑΨ.

ψελλίζω· δυσκολεύομαι περὶ τὴν ἄρθρωσιν, ἀπαγγέλλω κακῶς, συνήθως ἐπὶ τῆς ἀποτείρους τῶν παιδίων πρὸς λαλιάν· || καθόλου, δυσκολεύομαι νὰ ἀρθρώσω λέξιν ἕνεκα συγκινήσεως, φόβου κλπ.· πρβ. *τραυλίζω*, *βατταρίζω*.

φέλλιον (τό)· βλ. λ. *ψέλιον*.

ψέλλισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ψελλίζειν, βαττάρισμα.

ψελλισμὸς (ὁ)· τὸ ψελλίζειν, βατταρισμός.

ψελλός, *—ή*, *—όν*· ὁ δυσκολευόμενος περὶ τὴν ἄρθρωσιν τῶν λέξεων, τραυλός, οἷον ὁ προφέρων τὸ *ρ* ὡς *λ* κττ.

Ψελλός, ***Μιχαήλ***. —1) Ὁ *πρεσβύτερος*. Ἤκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰῶνος ὡς διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας. Κατήγετο ἐξ Ἄνδρου καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Φωτίου. Τὰ συγγράμματά του ἀπωλέσθησαν. —2) Ὁ *νεώτερος*. Ἐγεννήθη τῷ 1018 ἐν Νικομηδείᾳ, ἐκαλεῖτο δὲ κατὰ κόσμον Κωνσταντῖνος. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου Ξιφιλίνου, ἐλθόντος ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀργότερον πατριάρχου, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐσπούδασε τὴν νομικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐπίσης ἔσχεν ὡς διδασκάλους Νικήταν τὸν Βυζάντιον καὶ Ἰωάννην τὸν Μαυρόποδα. Τὴν σταδιοδρομίαν του ἤρχισεν ὡς δικηγόρος. Ἐπὶ Μιχαὴλ Παφλαγόνος διωρίσθη δικαστὴς ἐν Φιλαδελφείᾳ (1034—1041), ἐπὶ δὲ Μιχαὴλ Καλαφάτη αὐτοκρατορικὸς γραμματεύς. Ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν νεωστὶ ἱδρυθεῖσαν ἀκαδημίαν. Ἡ δρᾶσις τοῦ Ψελλοῦ ὡς καθηγητοῦ εἶναι μεγίστη, ἀλλὰ ὀλιγοχρόνιος. Ἀνακληθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐγκατέλειψε τὴν ἕδραν τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας καὶ διωρίσθη γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας. Ἀργότερον, γενόμενος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος, ἀνῆλθεν ἀπὸ ἀξιώματος εἰς ἀξίωμα. Ὠνομάσθη βεστάρχης καὶ ἐτιμήθη διὰ τον τίτλον του «ὑπερτίμου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῆς Βιθυνίας, παρὰ τὴν Προῦσαν, μοναστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμόναζεν ὁ φίλος αὐτοῦ Ξιφιλῖνος, τὸ μοναχικὸν ὅμως σχῆμα εἶχε λάβει πολὺ ἐνωρίτερον, κατὰ τὸ 1054, ὀνομασθεὶς Μιχαήλ. Ἡ διαμονὴ εἰς τὸ μοναστήριον δὲν ἤρεσεν εἰς τὸν Ψελλόν, ὅστις καὶ δὲν ἤργησεν ν᾽ ἀνταλλάξῃ τὸν μοναχικὸν βίον διὰ τοῦ δημοσίου, ἀναλαβὼν καὶ πάλιν σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ. Μετὰ τὴν πτῶσιν τούτου ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰσαὰκ Κομνηνοῦ καὶ Κωνσταντίνου Δούκα, ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐποχήν, καθ᾽ ἣν ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἦτο ἡ Εὐδοκία, ὅπως καὶ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ συζύγου αὐτῆς Ρωμανοῦ Δ΄ γένους. Ἐπὶ Μιχαὴλ Παραπινάκη 107 —1078 ἔγινεν ὁ παραδυναστεύων τῷ βασιλεῖ, δηλαδὴ πρῶτος τοῦ βασιλέως ὑπουργός. Τὰ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ψελλοῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστά.

Ὁ Ψελλὸς ὑπῆρξε ματαιόδοξος καὶ φίλαρχος. Φημίζεται ὅμως διὰ τὰς γνώσεις του καὶ διὰ τὴν ἀκαταπόνητον παραγωγικότητά του. Ἔγραψε πολυάριθμα ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φυσικήν, τὰ μαθηματικά, την ἰατρικήν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν νομικήν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γραμματικήν. Ἐκτὸς τούτων, κατέλιπε καὶ διαφόρους λόγους, παντὸς εἴδους διατριβάς, ρητορικὰ γυμνάσματα, ἐπιστολάς, ἀκόμη δὲ καὶ ποιητικὰ δοκίμια. Ὁ Ψελλὸς ἠνώρθωσε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀνέσυρεν ἐκ τῆς λήθης τὸν Πλάτωνα. Ἡ λογοτεχνικὴ ἀναγέννησις τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν ὀφείλεται εἰς αὐτόν. Ὡς ἱστορικὸς ὁ Ψελλὸς συνέγραψε τὴν χρονογραφίαν τῶν χρόνων 976—1077, γνωστὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Βυζαντινῆς ἱστορίας ἑκατονταετηρίς», ὅστις τῷ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἐκδώσαντος αὐτὴν Κωνσταντίνου Σαθα. Μεταξὺ τῶν νομικῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὸ γνωστότερον εἶναι τὸ ἔμμετρον «Νομικὸν ἐγχειρίδιον». Μεταξὺ τῶν ρητορικῶν ἔργων του κατέχουσιν ὑπερέχουσαν θέσιν, κυρίως διὰ τὴν ἔντεχνον μορφήν των, οἱ τρεῖς μακροὶ ἐπιτάφιοι εἰς τοὺς πατριάρχας Μιχαὴλ Κηρουλάριον, Κων. Λειχούδην καὶ Ἰωάν. Ξιφιλῖνον.

Σημαντικώτερα ἐκ τῶν ἔργων του, διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ πνεύματος, εἶναι τὰ μικρά. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν, θεολογικῶν καὶ νομικῶν ἔργων τοῦ Ψελλοῦ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Migne, εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν πατρολογίαν», πολλὰ δὲ ἄλλα ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Σαθα εἰς τὴν «Μεσαιωνικὴν βιβλιοθήκην». Ἀρκετὰ ὅμως ἔργα μένουσιν ἀκόμη ἀνέκδοτα, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα ἐντελῶς ἄγνωστα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Leo Allatius*, De Psellis et eorum scriptis (1634).—*Π. Βεζοβράζωφ*, Μιχαὴλ Ψελλὸς (Ρωσιστί, 1890).—*J. E. Landys*, History of Classical Scholarship (190.).—*P. Würthlein*, Rhetorische Studien (1919).—Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Ψελλοῦ ἔγραψεν ἐπίσης ὁ *Γ. Πανταζίδης* (Ἀθήναιον, Γ΄ τόμ. 187.).—Πλήρης βιβλιογραφία τοῦ Ψελλοῦ παρὰ *Fabricius*, ἐν Bibliotheca graeca, τόμ. Ι΄ καὶ παρὰ *Krumbacher* (Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας, ἑλληνικὴ μετάφρασις *Γ. Σωτηριάδου*, τόμ. Β΄). Β. Λ. ΚΟΤΤΑ

ψελλότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ψελλοῦ, τραυλισμός.

ψέλνω· δημοτ. τύπος τοῦ *ψάλλω* (βλ. λ.).

ψέμα (τό)· ἀντὶ *ψεῦμα* (βλ. λ.).

Ψεματισμένος *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λάρνακος, ἔχον 200 περίπου κατοίκους Ἕλληνας Χριστιανούς, ἀσχολουμένους κυρίως εἰς τὴν δενδροκαλλιέργειαν καὶ κτηνοτροφίαν. Α. Κ. Α.

Ψένηρος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Αἰγύπτου, κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον. Ὁ κάτοικός της ἐλέγετο *Ψενηρίτης*.

Ψέντης. Βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας ἔκ τινος ἐπιγραφῆς γνωστός.

Ψένυρις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου μνημονευομένη. Ὁ κάτοικος της ἐλέγετο *Ψενυρίτης*.

Ψέριμος, ἢ ***Κάππαρη*** *[Γεωγρ.]*. Ἐλάσσων νῆσος τῶν Δωδεκανήσων ἐν τῷ Καρπαθίῳ πελάγει, μεταξὺ τῆς χερσονήσου τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καὶ τῶν νήσων Κῶ καὶ Καλύμνου, ἧς διέχει 3 μιλ. ΝΑ. Ἔχει μῆκος 4 μιλ. ΒΔ—ΝΑ, εὖρος 2 ½ μιλ. καὶ ὕψος 835 ποδ., ἀπολήγει δὲ ΝΑ. εἰς κρημνῶδες ἄκρον *Κάβο Ρούσα* (πλάτ. 36° 55΄ Β., μῆκ. 27° 12΄ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1899: Kos, Kappari and Kalimnos channels. Κατοικεῖται ὑπὸ ὀλίγων ποιμένων, βρίθει δὲ περδίκων. Εἶναι τὸ *Ὑψίρισμα* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

— **Ψερίμου** ***δίαυλος*** (τουρκ. *Ψεριμὸ μπογάζ*) *[Γεωγρ.]*. Τὸ μεταξὺ τῆς νοτίου ἀκτῆς τῆς *Ψερίμου* (βλ. λ.) καὶ τῆς βορείου ἀκτῆς τῆς *Κῶ* ἀμφίγειον, τὸ ἑνοῦν τὸν *δίαυλον τῆς Καλύμνου* πρὸς τὸν *δίαυλον τῆς Κῶ*. Εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην (1899: Kalimno Kappari and Kos channels φέρεται ως *δίαυλος τῆς Κάππαρης*. Σ. Ε. Λ.

ψές, καὶ *ψέ* δημοτ. ἐπίρρ. χρονικόν, χθὲς ἀργά, τὴν παρελθοῦσαν ἑσπέραν: «ἀπὸ ψὲς ὣς τὸ πρωί» || ἀντὶ τοῦ χθές: «ψὲς ὅλη μέρα ἤμουν ἄρρωστος» (ἐκ τοῦ ἀρχ. *ὀψέ*).

ψεσινός, *—ή*, *—ό*· δημοτ., ὁ τῆς παρελθούσης ἑσπέρας καὶ ἐν γένει τῆς παρελθούσης ἡμέρας, χθεσινός: «τὸ ψεσινὸ μαγέρεμα, τὸ ξαναζεσταμένο».

ψευδαγκύλωσις (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς ἀτελοῦς *ἀγκυλώσεως* (βλ. λ.).

ψευδάγρωστις (ἡ) (Pseudagrostis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν* ἢ *ἀγρωστιδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας, διετεῖς ἢ πολυετεῖς τῶν εὐκράτων καὶ ψυχρῶν χωρῶν τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Ἐκ τῶν 100 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος καὶ ὧν τινα εἶναι νομευτικά, ἄλλα κοσμητικὰ καὶ ἄλλα ποικίλως χρήσιμα, ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς, ἅτινα καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἀπαντῶσι: *ψευδάγρωστις ἡ λευκὴ* Pseudagrostis alba, *ψευδάγρωστις ἡ σφονδυλωτὴ* Pseudagrostis verticillata καὶ *ψευδάγρωστις ἡ νεφελώδης* Pseudagrostis nebulosa). Τὰ δύο πρῶτα εἴδη εἶναι πολυετῆ, εὐδοκιμοῦσιν εἰς ὑγροὺς ἢ ἀρδευομένους τόπους καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς ἄριστα νομευτικά. Τὸ τρίτον εἶδος εἶναι ἐτησία πόα, ἰθαγενὴς τῆς Ἱσπανίας καὶ καλλιεργεῖται πολλαχοῦ καὶ παρ᾽ ἡμῖν πρὸς κόσμον, ὅπου εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *κόνιδα*. Δ. Ν. Π.

ψευδαδάμας (ὁ). Ἀπομίμησις τοῦ ἀδάμαντος ἐξ ὑάλου ἢ καὶ ἐξ ἄλλων φυσικῶν κρυστάλλων, καὶ δὴ ἐκ τῆς ὀρείας κρυστάλλου. Γ. Κ. Γ.

ψευδάγγελος (ὁ)· ὁ ψευδῶν ἄγγελος, ὁ ψευδῆ ἀναγγέλλων.

ψευδάδελφος (ὁ)· ὁ ψευδὴς ἀδελφός, ὁ ψευδῶς ὡς ἀδελφὸς ἐμφανιζόμενος.

ψευδαείζωον (τὸ) (Pseudoaizoon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μεσημβριανθεμιδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἢ θάμνους εἰς πλείστας χώρας τῆς γῆς ἀπαντώσας. Ἐκ τῶν 8 γνωστῶν εἰδῶν ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ *ψευδαείζωον τὸ κανάριον* (Pseudoaizoon canariensis), ἰθαγενὴς ἐτησία πόα τῶν Καναρίων νήσων, καὶ τὸ *ψευδαείζωον τὸ κληματῶδες* (Pseudoaizoon sarmentosum), θάμνος ἰθαγενὴς τῶν νοτίων ἀφρικανικῶν χωρῶν, καλλιεργούμενος εἰς πλείστας χώρας ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Δ. Ν. Π.

ψευδαιματοκήλη (ἡ)· ἡ αἱματοκήλη, ἥτις ἀναπτύσσεται ἐξωπεριτοναικῶς ἢ ὑποπεριτοναιοτυλικῶς. Μ. Ν. Κ.

ψεύδαιρα (ἡ) (Pseudaira) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν* ἢ *ἀγρωστιδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας, διετεῖς ἢ πολυετεῖς, ἀπαντώσας πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, ἅτινα καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἀπαντῶσιν, εἶναι ἡ *ψεύδαιρα ἡ ἐπίχαρις* (Pseudaira pulchella) καὶ ἡ *ψεύδαιρα ἡ τριχοειδὴ* (Pseudaira capillaria), ἐτησία ἀνεπτυγμένη πόα, πρὸς κόσμον καλλιεργουμένη. Δ. Ν. Π.

ψευδαισθησία (ἡ), καὶ *ψευδαίσθησις*, *—εως*· παραγωγὴ αἰσθήματος ἄνευ ἐξωτερικοῦ αἰτίου, οἷον ὅταν νομίζῃ τις ὅτι ἀκούει τι χωρὶς νὰ προσβάλλουν τὸ οὖς ἠχητικὰ κύματα, ἢ ὅτι βλέπει τι χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐνώπιόν του τὸ δῆθεν ὁρώμενον ἀντικείμενον.

— *[Ψυχιατρ.]* *Ψευδαισθησία* καλεῖται ἡ ἀντίληψις μὴ ὑπάρχοντος ἀντικειμένου ἢ γεγονότος, ἡ ἀντίληψις ἄνευ αἰσθητικοῦ ἐρεθίσματος. Κατὰ τὰς ψευδαισθησίας παραστάσεις τινές ἐξ ἀναμνήσεως ἢ φαντασίας, οὖσαι ζωηραί, ἐκλαμβάνονται ὡς κατ᾽ αἴσθησιν εἰκόνες. Αἱ ψευδαισθησίαι ὀφείλονται κατὰ τὸν Fampurini εἰς εἰδικὸν ἐρεθισμὸν τῶν φλοιωδῶν αἰσθητηρίων κέντρων. Ὁ Fanzi θεωρεῖ αὐτὰς ὡς φαινόμενα καθαρῶς διανοητικῆς ἀρχῆς, ἤτοι ὡς γέννησιν μιᾶς ἰδέας εἰς τὴν χώραν τῶν συνειρμῶν, ἥτις ἀνακλᾶται εἰς τὰ αἰσθητήρια φλοιώδη κέντρα καὶ μετανάστεύει ἐξ

Digitized by Google

αὐτῶν ἀποκέντρως, ὅπου παρουσιάζεται ὡς αἴσθησις. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῇ σημερινῇ ψυχολογίᾳ κρατούσας ἀντιλήψεις, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰς ψευδαισθησίας ὡς ὁλοκλήρωσιν ὁλότητος γεννωμένης ἐν τῷ ψυχικῷ κέντρῳ τῆς συστηματοποιήσεως καὶ φερομενης ἀποκέντρως, ἤτοι κατ' ἀντίστροφον ὁδὸν πρὸς τὴν ὁδὸν ἣν ἀκολουθεῖ ἡ ὁλότης τῆς προσλήψεως καὶ συστηματοποιήσεως τῶν ἐντυπωσεων. Αἱ ψευδαισθησίαι διακρίνονται, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ αἰσθήματος, εἰς τὰς αἰσθητηρίους, τὰς τῆς κοινῆς αἰσθητικότητος ἢ ὀργανικῆς λεγομένης αἰσθητικότητος καὶ εἰς τὰς κινητικάς.

Α) Αἱ *αἰσθητήριοι* ψευδαισθησίαι διακρίνονται πάλιν, ἀναλόγως τοῦ αἰσθητηρίου εἰς ὃ ἀφορῶσιν, εἰ: α) *Ἀκουστικας*. Αὗται εἶναι ἢ *στοιχειώδεις* (ὁ πάσχων ἀκούει ψόφους ἀορίστους) ἢ *καθωρισμέναι* (ὁ πάσχων ἀκούει ψόφους ἢ ἤχους ὡρισμένων ἀντικειμένων, ἢ φωνὰς ζῴων) ἢ *λεκτικαὶ* (ὁ πάσχων ἀκούει λέξεις). Ἡ ἀκουομένη φωνὴ δύναται νὰ εἶναι ἀγνώστου προελεύσεως εἰς τὸν ἀσθενῆ, πολλάκις ὅμως ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀνήκουσα εἰς τοὺς γονεῖς, φίλους, διάφορα ἐν γένει πρόσωπα, εἰς τὸν Θεόν, τοὺς δαίμονας, τοὺς ἁγίους, τὸ ἅγιον Πνεῦμα κ.τ.τ. καὶ ἐνίοτε εἰς ζῷα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ὁμιλοῦσιν εἰς τοὺς φρενοπαθεῖς. Αἱ ψευδαισθησίαι συνήθως εἶναι δυσάρεστοι, ἤτοι συνίστανται εἰς ὕβρεις, ἀπειλάς, κατηγορίας κ.τ.τ. Πολλοὶ ἀκούουσιν ὅλην τὴν σκέψιν αὐτῶν, φαινόμενον, ὅπερ καλεῖται ἦχος τῆς σκέψεως. Ἡ τελειότης τῆς ἀκουομένης φωνῆς εἶναι τοιαύτη καὶ ἡ πεποίθησις εἰς αὐτὰς τόσον βαθεῖα καὶ ἀκαταμάχητος, ὥστε οὐδ' ἰατροὶ καὶ ψυχίατροι ἀκόμη πάσχοντες ἀμφιβάλλουσι περὶ αὐτῆς. Αἱ ψευδαισθησίαι τῆς ἀκοῆς δὲν ἐμποδίζονται ἐκ τῆς κωφώσεως· ἀπ' ἐναντίας φαίνονται νὰ βοηθοῦνται ὑπὸ ταύτης, διότι σχεδὸν πάντες οἱ κωφοὶ ἢ βαρήκοοι φρενοπαθεῖς ἐμφανίζουσι ψευδαισθησίας τῆς ἀκοῆς. Ἀντιδρᾷ δ' ὁ ἀσθενὴς εἰς τὰς ψευδαισθησίας διὰ μέσων ἀμύνης διαφόρων ἢ ἀπαντᾷ, γινομένου οὕτω διαλόγου. Ἡ διάγνωσις τότε εἶναι εὔκολος ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ἀσθενοῦς, στάσεως ἀτόμου προσέχοντος εἰς τὴν ἀκοήν. Αἱ ψευδαισθησίαι τῆς ἀκοης παρατηροῦνται κυρίως εἰς τὸ παραλήρημα καταδιώξεων, τὴν πρωτόγονον ἄνοιαν κττ., εἶναι δὲ βαρεῖαι τὴν πρόγνωσιν, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ψευδαισθησίαν. β) *Ὀπτικάς*· βλ. λ. *ὀπτικαὶ* ψευδαισθησίαι. γ) *Ὀσφρητικὰς καὶ γευστικάς*. Αὗται συνίστανται εἰς ὀσμὰς καὶ γεύσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δυσαρέστους, ὡς π.χ. ἀρσενικοῦ, θείου, ἀμμωνίου ᾠῶν σεσηπότων, πτώματος, καπνοῦ κττ. Προέρχονται ἢ ἔξωθεν, ὅτε ἀποδίδονται ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς εἰς κακὴν προαίρεσιν ἑτέρου, ὡς π. χ. αἱ ὀσμαὶ εἰς διοδο δαίμονος, αἱ δὲ γεύσεις εἰς βλαβερὰς οὐσίας εἰσαχθείσας εἰς τὰς τροφὰς πρὸς δηλητηρίασιν, ἢ ἔσωθεν, ὅτε ἀποδίδονται εἰς νόσους, σῆψιν τοῦ ἰδίου σώματος. Ἀντιδρῶσι δὲ οἱ πάσχοντες ἀρνούμενοι τὴν λῆψιν τροφῆς, και δὴ οἱ μὲν διωκόμενοι, ἵνα μὴ δηλητηριασθῶσιν, οἱ δὲ ὑποχονδριακοὶ - μελαγχολικοί, διότι τὸ ἴδιον σῶμα δὲν ἐπιτρέπει τὴν λῆψιν αὐτῶν. Ἄλλοτε ἀντιδρῶσι διὰ μὲν τὰς ἔξωθεν ὀσμὰς φρίσσοντες τὴν ῥῖνα, οἱ δ' ἔχοντες τοιαύτας ἐκ του ἰδίου σώματος προερχομένας, ἀπομακρυνόμενοι τῶν ἄλλων. Παρατηροῦνται κυρίως εἰς τὰς συστηματικὰς ψυχώσεις καὶ τὰς ὑποχονδριακὰς καὶ συνυπάρχουσι μετὰ γαστρεντερικῶν διαταραχῶν, ἐξ οὗ δυσχερῶς διακρίνονται τῶν παραισθήσεων καὶ κοινωνισθητικῶν παρερμηνειῶν. δ) *Ἁπτικαί*. Αὗται εἶναι ἐνεργητικαὶ (ὁ ἀσθενὴς αἰσθάνεται ἐγγὺς τοῦ ἰδιου σώματος τὸ σῶμα ἑτέρου, ὅπερ ψαύει, ἢ ἀντικείμενα, ζῷα γεννητικὰ ὄργανα, κλπ.) καὶ παθητικαὶ (ὁ ἀσθενὴς αἰσθάνεται ἐπὶ τοῦ δέρματος μυρμηκιάσεις, ψαύσεις, νυγμούς, ἐντριβὰς δήγματα, τραβήγματα, ἀποσπάσεις, κτυπήματα, ψῦχος, θερμότητα, ἐγκαύματα, κινήσεις, ὀλισθήματα, δίοδον ρεύματος ἠλεκτρικοῦ κ. τ. τ.). Αἱ ἁπτικαὶ ψευδαισθησίαι συγχέονται πρὸς τὰς ἁπτικὰς παραισθήσεις καὶ τὰς ψευδαισθησίας τῆς κοινῆς αἰσθητικότητος καὶ τὰς κινητικάς. Παρατηροῦνται εἰς τὰ παραληρήματα καταδιώξεων καὶ τὰ μυστικὰ καὶ τοξικὰ καὶ δὲν ἔχουσιν εἰδικὴν προγνωστικὴν σημασίαν.

Β) *Ψευδαισθησίαι κοιναισθητικαί*. Αὗται εἶναι γενικαὶ ἢ μερικαί, στοιχειώδεις ἢ διαφοροποιημέναι. Ἐκδηλοῦνται διὰ τῶν πλέον διαφόρων αἰσθημάτων. ὡς πόνου, ἐγκαύματος, διασείσεως, μεταβολῆς θέσεως μορφῆς, λειτουργίας ὀργάνων, ἀποφράξεως, καταστροφῆς ὀργάνων, ἀνυπαρξίας σπλάγχνων, παρουσία. ξένου σώματος ἢ ζῴων ἢ παιδίου ἐντὸς τοῦ ἰδίου σώματος, ἢ ἀτόμων ἑτέρων ἀνθρωπίνων ἢ θείων, καταστάσεως θανάτου ἢ μεταμορφώσεως εἰς ἄψυχον ὕλην, ὡς εἰς ὕαλον, ξύλον, πέτραν κλπ. Αἱ ψευδαισθησίαι αὗται τηροῦνται εἰς τὰ συστηματικὰ καὶ ὑποχονδριακὰ παραληρήματα.

Μεταξὺ τούτων καταλέγονται καὶ αἱ *γενετήσιοι ψευδαισθησίαι*, συνιστάμεναι εἰς γενετησιακὴν αἴσθησιν, ἀπὸ τῆς ἁπλῆς ἐπαφῆς μέχρι τῆς πλήρους ἐκτελέσεως γενετησιακῆς πράξεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἡδονῆς. Αἱ γενετήσιοι ψευδαισθησίαι ἀπαντῶσιν εἰς τὴν ὑστερίαν, εἰς τὰ τοξικὰ καὶ μυστικὰ παραληρήματα, ὡς καὶ εἰς τὰ παραληρήματα καταδιώξεων. Εἰς τὰς κοιναισθητικὰς ψευδαισθησιας καταλέγονται ἐπίσης καὶ αἱ *αὐτοσκοπικαὶ* καλούμεναι *ψευδαισθησίαι*, συνιστάμεναι εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀσθενὴς βλέπει ἐντὸς τοῦ ἰδίου σώματος, καθορίζων ἀνατομικὰς λεπτομερείας τῶν ἰδίων ὀργάνων (ἐσωτερικαὶ ψευδαισθησίαι), ἢ αἰσθάνεται τὴν εἰκόνα του ἐκτὸς ἑαυτοῦ, δίκην κατόπτρου, ἐξωτερικευμένην. Ἀπαντῶσιν αὗται εἰς τὴν ὑστερίαν, τὰς ἐντόνους ἀναιμίας κττ. Αἱ κοιναισθητικαὶ ψευδαισθησίαι εἶναι βαρεῖαι τὴν πρόγνωσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ ἄγουσιν εἰς διχασμὸν τῆς προσωπικότητος καὶ τὰ διάφορα κοιναισθητικὰ παραληρήματα.

Γ') *Κινητικαὶ ψευδαισθησίαι*· βλ. *κινητικαὶ* ψευδαισθησίαι.

Αἱ διάφοροι ψευδαισθησίαι πολλάκις δὲν ἀπαντῶσι μεμονωμέναι, ἀλλὰ συνδυάζονται πρὸς τοιαύτας ἐξ ἄλλων αἰσθητηρίων. Κυρίως συνδυάζονται αἱ λεκτικαὶ κινητικαὶ πρὸς τὰς ἀκουστικὰς αἰσθητηρίους ψευδαισθησίας. Ἄλλοτε πάλιν συνδέονται πρὸς ἄλλας κατὰ τρόπον διαδοχῆς ἢ ἐξαρτήσεως, π. χ. ἀκούει φωνὴν λέγουσαν ὅτι θὰ ἴδῃ ἢ θὰ αἰσθανθῇ ἐν γένει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο καὶ ἀμέσως πράγματι τὸ βλέπει ἢ τὸ αἰσθάνεται (*σύμμαχοι ἢ ἐξαρτώμεναι ψευδαισθησίαι*). *Συνυπάρχουσαι* καλοῦνται αἱ ὑπάρχουσαι ὁμοῦ ψευδαισθησίαι, ἄνευ συνδέσμου μεταξύ των. Εἰς τινας περιπτώσεις ψευδαισθησίαι τινὲς προκαλοῦνται δι' αἰσθητικοῦ ἐρεθισμοῦ ἄλλου αἰσθητηρίου. Αὗται εἶναι αἱ *ἀνακλαστικαὶ* ψευδαισθησίαι τοῦ Cahlbaum. Ὑπάρχουσι, τέλος, καὶ αἱ ψευδαισθησίαι τοῦ Bleuler, ἐκεῖναι δηλαδή, ὧν ἡ προέλευσις τίθεται ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς ἐκτὸς τοῦ αἰσθητικοῦ πεδίου π. χ. ἐντὸς τοῦ τοίχου κττ.). τ. α. ζησ

— *[Ποιν. Δίκ.]* Βλ. λ. *καταλογισμός*.

ψευδαισθητικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψευδαισθησίαν, ὁ τῆς ψευδαισθησίας: «ψευδαισθητικὴ εἰκών».

ψευδακακία (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ῥοβινία* (βλ. λ.).

ψευδακονιτίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς εὑρισκόμενον εἰς τὰς ῥίζας τοῦ φυτοῦ *ἀκονίτου τοῦ ἀγρίου* (Aconitum ferox), ὅπερ φύεται κυρίως εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Κρυσταλλοῦται ἐξ αἰθερικοῦ διαλύματος εἰς βελονοειδεῖς ἢ κοκκιοειδεῖς κρυστάλλους. Κέκτηται καυστικήν, οὐχὶ πικράν, γεῦσιν καὶ εἶναι δηλητηριωδέστερον τῆς ἀκονιτίνης, ἐξ ἧς διακρίνεται ἐπίσης καὶ ὡς εὐδιαλυτώτερον εἰς αἰθέρα, ἀλκοόλην καὶ χλωροφόρμιον. Κέκτηται ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν καὶ σχηματίζει εὐκόλως ἅλατα κατὰ τὸ πλεῖστον ἄμορφα. σ. γ.

ψευδακουσία (ἡ), ἡ ***ψευδηκοΐα***· ψευδαισθησία ἀκουστική.

ψευδαλάγγιον (τὸ) (Pseudalangium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κρανειοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ θάμνων ἢ δένδρων, ὧν τὰ πλεῖστα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον καὶ εἶναι ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν καὶ παρατροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων διακοσμητικῶν εἰδῶν εἶναι τὸ *ψευδαλάγγιον τὸ βεγγονιόφυλλον* (Pseudalangium begoniaefolium), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Κίνας καὶ τῆς Ιαπωνίας, ὅστις ἐνίοτε παρουσιάζεται καὶ ὑπὸ μορφὴν δενδρώδη, φθάνων εἰς ὕψος 20 μ. περίπου. Δ. Ν. Π.

ψευδαλαζονεία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ψευδαλαζόνος.

ψευδαλαζών, —*όνος* (ὁ, ἡ)· ὁ ψευδὴς ἀλαζών, ὁ καυχώμενος ἐπὶ ἀνυπάρκτῳ ἀγαθῷ.

Ψευδαλέξανδρος. Μακεδὼν ἀντάρτης κατὰ τῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κυριαρχίας τῶν Ρωμαίων. Λέγων ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Περσέως, ἐξήγειρε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς κατοίκους τῆς κοιλάδος τοῦ Νέστου ἐν ἔτει 147 π. Χ., μὲ τὴν φιλοδοξίαν ν' ἀνακηρυχθῇ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ενίκησεν ὅμως κατ' ἐπανάληψιν τοῦτον ὁ Ρωμαῖος Μέτελλος καὶ τὸν κατεδίωξε μέχρι τῶν ἀπωτάτων ὁρίων τῆς Δαρδανίας, ἔνθα καὶ ἐξηφανίσθη, οὐδενὸς λόγου περὶ αὐτοῦ γενομένου βραδύτερον (*Ζων.* Θ' 28). ΚΑΨ.

Ψευδαλέξιος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται δύο νεαροὶ τυχοδιῶκται, οἵτινες, ἐμφανισθέντες ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὁ μὲν ἐπὶ Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου 1185—1195), ὁ δὲ ἐπὶ Ἀλεξιου Γ' Ἀγγέλου (1195—1203), ἐπεδίωξαν νὰ καταλάβωσι διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Τούρκων τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου.

Ἐκ τῶν δύο ἐκείνων Ψευδαλεξίων ὁ εἷς, ὁ καὶ πρῶτος ἐμφανισθείς, κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν μετέβη τῷ 1091 εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν παρὰ τὸν Μαίανδρον πολίχνην Ἄρμαλα, ἔνθα ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τινος Λατίνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Β' Κομνηνὸς (υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ), ὃν εἶχεν ἐκθρονίσει καὶ θανατώσει πρὸ ὀκταετίας (τῷ 1183) ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός. Καὶ διηγήθη αὐτῷ ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε διατάξει μὲν νὰ τὸν πνίξουν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλ' οἱ ἐπιφορτισθέντες τὴν ἐκτέλεσιν, ὄντες ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν μνήμην τοῦ πατρός του Μανουήλ, ἀφῆκαν ἐλεύθερον αὐτόν. Ὁ Λατῖνος ἐπίστευσε τὸν νέον ἐκεῖνον, ὅστις εἶχεν ὄντως καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν θανατωθέντα νεαρὸν βασιλέα Ἀλέξιον Β' Κομνηνόν, τέλος δὲ ἀπῆλθον ὁμοῦ εἰς Ἰκόνιον, ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ Τούρκων. Ὁ σουλτᾶνος ἐπίστευσε τὸν Ψευδαλέξιον καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτὸν μετὰ βασιλικῶν τιμῶν, δὲν ἀπεφάσιζεν ὅμως νὰ τῷ παράσχῃ καὶ τὴν ἔνοπλον συνδρομήν του, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι δὲν ἐπεθύμει νὰ προέλθῃ εἰς ῥῆξιν μετὰ τοῦ Βυζαντίου, καθ' ὃν χρόνον οἱ σταυροφόροι τῆς Γ' σταυροφορίας ἠπείλουν τὰ ἐν Μ. Ἀσίᾳ μουσουλμανικὰ κράτη, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι καὶ ἀμφέβαλλε κάπως, ἐὰν ὁ νέος ἐκεῖνος ἦτο πράγματι ὁ Ἀλέξιος Β', ὅστις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων ὡς θανατωθεὶς ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν. Τὸ θράσος ὅμως τοῦ νεαροῦ ἐκείνου τυχοδιώκτου δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐπέπληττε τὸν σουλτᾶνον ὡς ἐπιλήσμονα τῆς πρὸς τὸν πατέρα του βασιλέα Μανουὴλ ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης δι' ὅσας εὐεργεσιας εἶχε λάβει παρ' ἐκείνου «καὶ τὸ ἀφιλάνθρωπον ἐπωνείδιζεν εἰ, οὗ ὡς ἀτυχοῦντι φίλου παιδί, οὐκ ἐπικάμπτεται». Ἔφθασε μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπιτεθῇ διὰ τῶν γρόνθων του κατὰ Βυζαντινοῦ τινος πρέσβεως ἐν Ἰκονίῳ, ὅστις ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἐὰν ἀνεγνώριζε τὸν νέον ἐκεῖνον ὡς Ἀλέξιον Β' καὶ ἀπήντησεν ὅτι ὁ Ἀλέξιος Β' εἶχε πνιγῆ ἀπὸ ἐτῶν. Καὶ ἐδέησε νὰ παρέμβῃ ὁ ἴδιος ὁ σουλτᾶνος, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὸν ἀτυχῆ πρέσβυν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ψευδαλεξίου. Ἐν τέλει ὁ Ψευδαλέξιος, λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ σουλτάνου, ἐστρατολόγησεν ὀκτακισχιλίους ἄνδρας (Τούρκους) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὰς περὶ τὸν Μαίανδρον βυζαντινὰς χώρας, ἀξιῶν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς βασιλεὺς Ἀλέξιος Β' Κομνηνός. Τοὺς ἀρνουμένους νὰ τὸν ἀναγνωρίσωσι κατοίκους ἐτιμώρει πυρπολῶν τὰ ἐπὶ τῶν ἁλώνων σιτηρὰ αὐτῶν, ἐκ τούτου δὲ ἐπωνομάσθη καὶ «καυσαλώνας». Ὁ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Ἰσαάκιος Β' Ἄγγελος ἔπεμψε τότε κατὰ τοῦ Ψευδαλεξίου τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξιον Ἄγγελον μετὰ ἱκανῶν στρατευμάτων, ἅτινα ὅμως ηὐτομόλησαν πρὸς τοὺς στασιαστάς, καὶ οὕτως ὁ Ψευδαλέξιος, διαρκῶς ἐνισχυόμενος, ἐξηκολούθησεν ἀνενόχλητος τὸ ἔργον του, ἐν τέλει ὅμως ἐφονεύθη ὑπό τινος ἱερέως, καθ' ὃν χρόνον ἐκοιμᾶτο κατόπιν κραιπάλης ἐν τῷ παρὰ τὸν Μαίανδρον φρουρίῳ τῆς Πίσσης. Ἡ κεφαλή του ἐκομίσθη εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἄγγελον, ὅστις, ὡς εἶδεν αὐτήν, ἐθαύμασε τὴν πρὸς τὸν Ἀλέξιον Β' ὁμοιότητα καὶ ἀνέκραξεν: «οὐ πάντη ἀμαθῶς αἱ πόλεις τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ ἐπηκολούθησαν».

Ὁ ἕτερος *Ψευδαλέξιος* ἐνεφανίσθη τῷ 1195, τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἄνοδον τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου, προήρχετο δὲ ἐκ Κιλικίας. Παρουσιασθεὶς πρὸ τοῦ Τούρκου σατράπου τῆς Ἀγκύρας ὡς Ἀλέξιος Β' καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ στρατεύματα, εἰσέβαλεν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος. Κατ' αὐτοῦ ἀπεστάλη στρατὸς ἐκ Βυζαντίου ὑπὸ τὸν παρακοιμώμενον τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἠνοπολίτην (εὐνοῦχον), ὅστις, διὰ νὰ ἐξοντώσῃ τὸν στασιαστήν, ἐπεδίωξε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἀγκύρας, ἀπέτυχεν ὅμως ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων ἐκείνου, ὅστις ἐζήτει ὑπέρογκον χρηματικὸν ποσόν. Μετ' αὐτὸν ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Ψευδαλεξίου ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Γ', ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐδὲν κατώρθωσε, λόγῳ τῆς ἀπροθυμίας τῶν τε στρατευμάτων του καὶ τῶν πληθυσμῶν τῆς χώρας καὶ μετὰ δύο μῆνας ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν περαιτέρω καταδίωξιν τοῦ Ψευδαλεξίου εἰς τὸν στρατηγὸν Μανουὴλ Κανταχουζηνόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ψευδαλέξιος ἐφορολόγει ἀνενόχλητος τὴν ὕπαιθρον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐδολοφονήθη καὶ αὐτὸς νύκτα τινά, ἐνῷ ἐκοιμᾶτο εἰς τὸ φρούριον τῆς Τζούγγρας. Ν. ΚΛΣ

ψευδάλιος (ὁ) (Pseudalius) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων νηματελμίνθων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηματωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *στρογγυλιδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη ἱκανοῦ μεγέθους ἑλμίνθων, ὧν πλεῖστα ἐνδιαιτῶνται παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν βραγχίων διαφόρων θαλασσίων ἰχθύων. Δ.Ν.Π.

ψευδαλωπεκία (ἡ) *[Δερματολ.]*. —1) ***Ψευδαλωπεκία τῶν βλεφάρων***. Συνήθης ἀποψίλωσις τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς κεφαλῆς τῶν βρεφῶν, μὴ ὀφειλομένη εἰς παθολογικὰ αἴτια, ἀλλὰ εἰς τὴν τριβὴν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου. —2) ***Ψευδαλωπεκία τοῦ Brocq***. Κύριον χαρακτηριστικὸν ταύτης εἶναι ἡ ἔλλειψις οἱασδήποτε φλεγμονῆς καὶ διαπυήσεως τῶν τριχοφόρων θυλάκων, ἡ βραδεῖα, αὐτόματος ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λευκῶν, ἀτρίχων ἑστιῶν, στρογγύλων τὸ σχῆμα καὶ μεγέθους κεφαλῆς καρφίδος. Ἡ αἰτιολογία τῆς νόσου εἶναι ἄγνωστος. Θεραπευτικῶς συνιστῶνται ἀλοιφαὶ θείου καὶ ναφθόλης. Κ. Κ. Κ.

Digitized by Google

ψευδάμωμον (τὸ) (Pimenta) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μυρτοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἀειθαλῆ ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *ψευδάμωμον τὸ δριμὺ* (Pimenta acris) καὶ τὸ *ψευδάμωμον τὸ φαρμακευτικὸν* (Pimenta officinalis). Ἀμφότερα τὰ εἴδη εἶναι κοσμητικὰ καὶ παρέχουσιν ἀρτυματικὸν καὶ ἀρωματικὸν καρπόν.
Δ. Ν. Π.

ψευδαναιμία *ἀγγειοσπαστική*. Οὕτω καθώρισεν ὁ Vermehren (1902) πάθησιν παρατηρουμένην ἰδίως εἰς τὰ νευροπαθῆ ἄτομα, χαρακτηριζομένην δὲ ὑπὸ τῶν αὐτῶν συμπτωμάτων, ὑφ' ὧν καὶ ἡ χλωρίασις, ἀλλὰ μὴ παρακολουθουμένην ὑπὸ μεταβολῶν ἐν τῇ συνθέσει τοῦ αἵματος. Ἡ πάθησις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγγειοσύσφιγξιν ἀγγειοβριθῶν τινων περιοχῶν καὶ προσεγγίζει τῇ νόσῳ τοῦ Raynaud.
Μ. Ν. Κ.

ψευδανδράχνη (ἡ) (Pseudandrachne) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐφορβιοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἀπαντώσας εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *ψευδανδράχνη ἡ τηλεφιοειδὴς* (Pseudandrachne telephioides), πόα πολυετής, ἰθαγενὴς τῆς Ἑλλάδος.
Δ. Ν. Π.

ψευδάνθραξ, —*ακος* (ὁ). Πάθησις φλεγμονώδης τοῦ δέρματος, χαρακτηριζομένη διὰ τῆς συγχρόνου ἀναπτύξεως πολλῶν, πλησίον ἀλλήλων κειμένων δοθιήνων, ὧν ἕκαστος διατηρεῖ τοὺς ἀρχικούς του χαρακτῆρας. Ὁ ψευδάνθραξ, ὡς καὶ ὁ δοθιήν, ὀφείλεται συνήθως εἰς τὸν χρυσίζοντα σταφυλόκοκκον, σπανιώτερον δὲ εἰς τὸν στρεπτόκοκκον, αἱ αὐταὶ δὲ συνθῆκαι, αἵτινες προκαλοῦσι τὸν δοθιῆνα, δύνανται νὰ προκαλέσωσι καὶ τὸν ψευδάνθρακα, ἤτοι ρυπαρότης τοῦ δέρματος, ἐρεθισμὸς τούτου δι' ἐντριβῆς (τράχηλος) ἢ καὶ ἄμεσος διὰ σταφυλοκόκκου ἐνοφθαλμισμός. Καὶ γενικὰ ὅμως αἴτια, ὡς π. χ. ἐλάττωσις τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἕνεκεν βαρέων νοσημάτων, κοπώσεις, ἀσκήσεις, ἀλκοολισμὸς κ.τ.τ., προδιαθέτουσιν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ψευδάνθρακος. Ἐπίσης ὁ διαβήτης σπουδαίαν σημασίαν κέκτηται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ψευδάνθρακος, ὡς προδιαθέτων τὸν ὀργανισμὸν πρὸς τοῦτο. Ὁ ψευδάνθραξ παρατηρεῖται συνήθως εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν καὶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, ἑδράζεται δὲ συνήθως ἐπὶ τοῦ τραχήλου, ράχεως, γλουτῶν, χειλέων καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ σώματος.

Ἡ ἔναρξις τοῦ ψευδάνθρακος σημαίνεται δι' αἰσθήματος καύσου καὶ κνησμοῦ καὶ συγχρόνου σχηματισμοῦ πλακὸς τοῦ δέρματος βαθυερύθρου, λίαν σκληρᾶς, ἀλγεινῆς τῇ πιέσει μετὰ τάσεως πρὸς ἐπέκτασιν. Ἡ διήθησις αὕτη, καταλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὸ πάχος τοῦ δέρματος, παραμένει συνήθως περιωρισμένη, μὴ ὑπερβαίνουσα τὸ μέγεθος ᾠοῦ. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν (2—3) εἰς τὸ κέντρον τῆς βαθυερύθρου πλακὸς ἀναφαίνονται, περὶ τὰς βάσεις τῶν τριχῶν, μικραὶ φλύκταιναι, αἵτινες ὀλίγον βραδύτερον ρήγνυνται, ἐκ τῆς ρήξεως δὲ τούτων σχηματίζονται μικραὶ ἐξελκώσεις, εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων φαίνονται πυώδεις μᾶζαι, ἔμβολα πυώδη καλούμεναι. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ὁ ψευδάνθραξ εἶναι λίαν ἀλγεινός, παρουσιάζει δὲ ὄψιν πραγματικὴν συσσωρεύσεως δοθιήνων. Ὁ πυρετὸς εἶναι ὑψηλός, μετὰ αἰσθήματος γενικῆς καχουχίας τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐκ τῶν κρατηροειδῶν τούτων στομίων ἄρχεται ἡ πτῶσις τῶν ἐμβόλων καὶ ἔξοδος πύου ἀφθονωτέρου μετὰ νεκρωμένων ἱστῶν, ἥτις ἐξακολουθεῖ ὀλίγας ἡμέρας. Ἀκολούθως, τῆς ἐκροῆς τοῦ πύου ἐλαττουμένης βαθμιαίως, οἱ πόνοι καὶ ἡ διήθησις καταπαύουσιν, ἐπέρχεται βελτίωσις τῆς γενικῆς καταστάσεως, ὁ πυρετὸς ἐλαττοῦται καὶ εἰς διάστημα 15—20 ἡμερῶν δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἴασις τοῦ τραύματος, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου παραμένει οὐλὴ βαθεῖα, μετὰ σχηματισμοῦ ἐνίοτε χειλοειδοῦς.

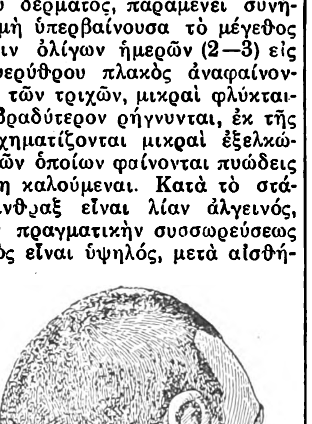

Ψευδάνθραξ ἐν ἰάσει.

Ἄλλην ὅμως εἰκόνα παρουσιάζει ὁ *διάχυτος ψευδάνθραξ*, ὅστις εἶναι ἀπείρως σοβαρώτερος τοῦ περιγεγραμμένου. Συνήθως ἀπαντᾷ ἐπὶ διαβητικῶν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἅμα τῇ ἐμφανίσει του, ἡ πλὰξ ἡ ἐρυθροκυανωπὴ παρουσιάζει ὅρια ἀνώμαλα. Οἱ πέριξ ἱστοὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ διηθήσεως σκληρᾶς, λίαν ἀλγεινῆς, μετὰ ἐκτεταμένης λυμφαγγειίτιδος. Οἱ διάχυτοι οὗτοι ψευδάνθρακες καταλαμβάνουσι μεγάλας διαστάσεις. Ὁλόκληρος ὁ τράχηλος ἢ ὁ γλουτὸς ἀκόμη, καὶ ὁλόκληρος ἡ ράχις δυνατὸν νὰ καταληφθῇ ὑπὸ διηθήσεως τοιαύτης σκληρᾶς, κυανωπῆς, λίαν ἀλγεινῆς, διατρήτου κατὰ τὸ κέντρον ὑπὸ πολλῶν κρατηροειδῶν στομίων, ἐξ ὧν ἐξέρχονται πύον καὶ νεκρωμένοι ἱστοί. Πρὸς τὴν τοπικὴν εἰκόνα εἶναι ἀνάλογα καὶ τὰ γενικὰ φαινόμενα: ὑψηλὸς πυρετός, ρίγη, σφυγμὸς μικρός, συχνός, παραληρήματα. Παρὰ τοῖς διαβητικοῖς ὑπάρχει φόβος ἐπελεύσεως κώματος, εἰς ἑτέρας δὲ περιπτώσεις κίνδυνος γενικῆς λοιμώξεως (σηψαιμίας, πυαιμίας). Τὸ μεταξὺ τῶν διαφόρων στομίων δέρμα νεκροῦται καὶ ἀποπίπτει, σχηματίζεται δὲ οὕτω μεγάλη ἐξηλκωμένη ἐπιφάνεια, μὲ ἄφθονον ἐκροὴν πύου καὶ νεκρωμένων ἱστῶν. Πρὸς ἐπούλωσιν τῶν τοιούτων τραυμάτων, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐπέλθῃ ὁ θάνατος ἐκ γενικῆς λοιμώξεως, ἀπαιτεῖται χρονικὸν διάστημα 2—3 μηνῶν.

Γενικῶς ἐπὶ τῶν ψευδανθράκων, πλὴν τῆς ἐπιπολῆς διαπυήσεως καὶ νεκρώσεως τοῦ δέρματος, ἐνίοτε διὰ τοῦ λεμφικοῦ συστήματος ἡ διήθησις ἐπεκτείνεται κατὰ βάθος καὶ ἐπέρχεται οὕτω τῆξις καὶ φθορὰ τῶν ἱστῶν, καὶ ἐκ τούτων συγκοινωνία μὲ τὰς ὑποκειμένας κοιλότητας. Οὕτω παρετηρήθη μηνιγγοεγκεφαλῖτις θανατηφόρος μετὰ ψευδάνθρακα ράχεως, συγκοινωνήσαντα πρὸς τὸν νωτιαῖον σωλῆνα. Ἄλλοτε παρατηροῦνται μεταστατικὰ περινεφρικὰ ἀποστήματα, ἐκτεταμέναι λεμφαγγειίτιδες ἢ καὶ θρομβοφλεβίτιδες, ἰδίως ἐπὶ ψευδανθράκων τοῦ ἄνω χείλους, οἵτινες ἔχουσι χειρίστην πρόγνωσιν.

Ἀπὸ ἀπόψεως διαφορικῆς διαγνώσεως τοῦ ψευδάνθρακος δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις πρὸς τὴν κακοήθη φλύκταιναν. Ἡ πρόγνωσις τοῦ ψευδάνθρακος εἶναι ἀνάλογος τῆς βαρύτητος τῆς ἑκάστοτε περιπτώσεως. Ἡ ἁπλῆ μορφή, μετὰ τὴν διάνοιξιν, εἰς διάστημα 15—20 ἡμερῶν ὑποχωρεῖ. Ἡ διάχυτος μορφὴ ἔχει βαρυτέραν τὴν πρόγνωσιν. Ἐπὶ διαβητικῶν ἤδη, διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἰνσουλίνης, σὺν τῇ χειρουργικῇ ἐπεμβάσει ἐπιτυγχάνονται καλὰ ἀποτελέσματα. Οἱ ψευδάνθρακες τοῦ ἄνω χείλους ἔχουσι πολὺ κακὴν πρόγνωσιν.

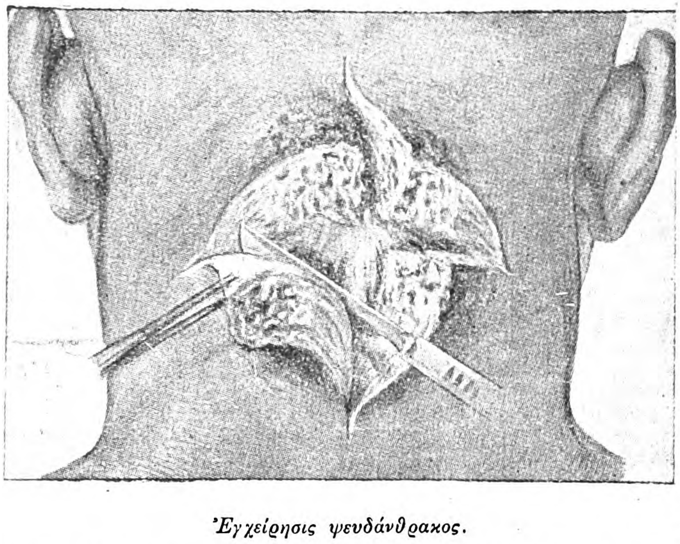

Ἐγχείρησις ψευδάνθρακος.

Γενικῶς ἡ θεραπεία τῶν ψευδανθράκων εἶναι χειρουργική. Προκειμένου περὶ μικροῦ περιγεγραμμένου ψευδάνθρακος, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἐπί τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως θερμῶν ἐπιθεμάτων, ἐνδείκνυται ἡ εὐρεῖα διάνοιξις καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν νεκρωμένων ἱστῶν. Ἐπὶ διαχύτων ὅμως μορφῶν, μετὰ βαρέων γενικῶν φαινομένων, δέον νὰ γίνηται εὐρεῖα διάνοιξις διὰ πολλαπλῶν τομῶν καὶ ὁλικὴ ἀφαίρεσις πάντων τῶν νεκρωμένων καὶ διηθημένων ἱστῶν μέχρις ὑγιοῦς, ὡς ἀκριβῶς γίνεται ἐπὶ νεοπλασίας, ἵνα ἀπαλλαγῇ ὁ ὀργανισμὸς τῆς μικροβιακῆς καὶ τοξινογόνου ταύτης ἑστίας. Ἐπὶ παντὸς ψευδάνθρακος ἐπιβάλλεται ἡ ἐξέτασις τῶν οὔρων, ἐπὶ δὲ τῶν διαβητικῶν, σὺν τῇ χειρουργικῇ θεραπευτικῇ ἀγωγῇ, καὶ ἡ δι' ἰνσουλίνης καταπολέμησις τοῦ σακχάρου.
Ι. Κ. Κ.

— **ψευδάνθραξ τοῦ νεφροῦ** [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *νεφροῦ, ψευδάνθραξ τοῦ* —.

Ψευδάνωρ [*Μυθολ.*]. Ἐπώνυμον τοῦ Διονύσου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν ναὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀργαῖος ἐκ τοῦ γένους τῶν Τημενιδῶν, ὅτε αἱ Βάκχαι, ἐνδυθεῖσαι ἀνδρικὰ ἐνδύματα, ἐνίκησαν τὸν ἐχθρὸν (*Πολυαίν.*, Στρατηγ. 4, 1).
Α. Θ. Σ.

ψευδαξὶς (ἡ) (Pseudaxis) [*Ζωολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρτιοδακτύλων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαφιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, μετρίου μεγέθους, ἐλάφων, διακρινομένων ἐκ τοῦ ὡραίου καστανοφαίου τριχώματός των, ὅπερ φέρει λευκὰς γραμμώσεις.
Δ. Ν. Π.

ψευδαπόστολος (ὁ)· ὁ ἀπόστολος τοῦ ψεύδους, ὁ ψευδῆ ἐπαγγελλόμενος.

ψευδαργυρικός, —*ή*, —*όν*· ὁ σχετιζόμενος πρὸς τὸν ψευδάργυρον.

ψευδαργυρίτης (ὁ) [*Ὀρυκτολ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *σμιθσωνίτης* (βλ. λ.).

ψευδαργυρῖτις *γῆ*. Γενικὴ ὀνομασία, μὴ οὖσα πλέον ἐν χρήσει, τῶν ὀρυκτῶν τοῦ ψευδαργύρου.
Γ. Κ. Γ.

ψευδαργυρογραφία (ἡ)· βλ. λ. *τσιγκογραφία*.

ψευδαργυροδιαιθύλιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. λ. *ψευδαργύρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

ψευδαργυροδιμεθύλιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *ψευδαργύρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

ψευδαργυροδιπροπύλιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. λ. *ψευδαργύρου* ἑνώσεις ὀργανικαί.

ψευδάργυρος (ὁ)· λευκότεφρον μέταλλον, κοιν. *τζίγκος ἢ τσίγκος*.

—[*Ἐγκυκλ.*] Ὁ *ψευδάργυρος* (γαλλ. zinc, γερμ. Zinc, ἀγγλ. zinc, κοινῶς τζίγκος ἢ ζίγκος) εἶναι μέταλλον χρώματος ὑποκυανίζοντος τεφρολεύκου, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν κοινῶν μετάλλων. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο ἄγνωστος ὡς ἴδιον μέταλλον, ἐνῷ ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ μετὰ χαλκοῦ κρᾶμά του, ἤτοι ὁ ὀρειχαλκος, λαμβανόμενος διὰ συντήξεως μεταλλευμάτων χαλκοῦ μετὰ σμιθσωνίτου. Τὸ γεγονὸς ὅτι παρέμεινεν ἄγνωστος ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει ὠφείλετο εἰς τὴν μεγάλην πτητικότητά του, ἕνεκα τῆς ὁποίας διέφευγε κατὰ τὴν ἀναγωγὴν μεταλλευμάτων περιεχόντων αὐτὸν εἰς τοὺς καπνούς, συμπυκνούμενος ὡς καὶ καδμία. Ὁ Ἀλβέρτος ὁ Μέγας μνημονεύει μέταλλον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν ψευδάργυρον κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος εἰσήγετο εἰς τὴν Εὐρώπην ψευδάργυρος ἐκ Κίνας, ἔνθα ἀπεστάζετο δι' ἰδίας μεθόδου ὑπὸ τὸ ὄνομα Tutenag. Τῷ 1730 παρήχθη ψευδάργυρος βιομηχανικῶς ἐν Ἀγγλίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν εἷς Σκῶτος εἰσήγαγε τὴν μέθοδον παρασκευῆς αὐτοῦ ἐξ Ἀσίας. Εἰς τὸ Μπρίστολ ἱδρύθησαν μεταλλουργεῖα ψευδαργύρου τῷ 1743. Ὁ ἐκ Χάρτζ Γερμανὸς Ruhberg εἰσήγαγεν ἐκεῖθεν τὴν τέχνην ταύτην εἰς τὴν Wesolle τῆς Σιλεσίας τῷ 1798. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν (Οὐίσκονσιν) εἰσήχθη ἡ βιομηχανία ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Georgi τῷ 1850. Τῷ 1803 ὁ ἀββᾶ Dony ἐφεῦρε τὴν βελγικὴν μέθοδον ἐξαγωγῆς ψευδαργύρου καὶ ὁ Mosselman ἀνέπτυξε τὴν βελγικὴν βιομηχανίαν, ὁπότε ἤρχισε καὶ νὰ διαδίδεται ἡ χρῆσις τοῦ ἐληλασμένου ψευδαργύρου πλὴν τῆς μέχρι τοῦδε ἀποκλειστικῆς χρήσεώς του πρὸς παρασκευὴν ὀρειχάλκου.

—[*Χημ.*] Ὁ *ψευδάργυρος* ὡς χημικὸν στοιχεῖον, ἔχει σύμβολον Zn καὶ ἀτομικὸν βάρος 65,37. Εἶναι ἰσχυρᾶς μεταλλικῆς στιλπνότητος μέταλλον, χρώματος ὑποκυανίζοντος τεφρολεύκου. Ἀπὸ ἀπόψεως σκληρότητος κεῖται μεταξὺ τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ χαλκοῦ. Παρουσία προσμείξεων ἐπαυξάνει κατὰ κανόνα τὴν σκληρότητα τοῦ ψευδαργύρου. Διὰ μικρᾶς προσθήκης μολύβδου ἢ κασσιτέρου ἐλάχιστα ἐπηρεάζεται ἡ σκληρότης. Τὸ ἀντιμόνιον καὶ ὁ χαλκὸς ἐπαυξάνουν σημαντικῶς τὴν σκληρότητα, ἰσχυρότατα δὲ τὸ μαγνήσιον. Ἡ πυκνότης τοῦ ψευδαργύρου εἶναι 6,92. Τήκεται εἰς 420°, ἡ δὲ σχετικὴ ἠλεκτραγωγιμότης αὐτοῦ μὲ βάσιν τὸν ἄργυρον (=100) εἶναι 20,99.

Ὁ καθαρὸς ψευδάργυρος εἶναι ἐλατὸς εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν καὶ δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς σχετικῶς λεπτὰ φύλλα.

Εἰς τὸν ξηρὸν ἀέρα ὁ ψευδάργυρος παραμένει εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν τελείως ἀμετάβλητος, ἐν ὑγρῷ δὲ ἀέρι ἐκτιθέμενος καλύπτεται ὑπὸ λεπτῆς στιβάδος ὑποξειδίου ἢ ἐνύδρου βασικοῦ ἀνθρακικοῦ ἅλατος, τὸ ὁποῖον τὸν προστατεύει ἀπὸ τῆς περαιτέρω προσβολῆς. Κινούμενος ἀὴρ δρᾷ ταχύτερον ὀξειδωτικῶς ἢ ἠρεμῶν. Παρουσία διοξειδίου τοῦ θείου ἐπιταχύνει τὴν προσβολήν, ἐνῷ παρουσίᾳ ὑδροθείου σχηματίζεται προστατευτικὸν ἐπικάλυμμα ἐκ θειούχου ψευδαργύρου. Ξηρὰ ἀλογόνα εἰς συνήθη θερμοκρασίαν δὲν ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ ψευδαργύρου, ἐνῷ ὑγρὰ τοιαῦτα τὸν προσβάλλουν ταχέως. Εἰς τὸ καθαρὸν ὕδωρ ὁ ψευδάργυρος δὲν ὑφίσταται καμμίαν μεταβολήν. Ὁ ψευδάργυρος, ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ ὕδωρ περιέχον ἀέρα καλύπτεται ὑπὸ βασικοῦ ἀνθρακικοῦ ψευδαργύρου, ὁ ὁποῖος τὸν προφυλάσσει ἀπὸ τῆς περαιτέρω ἐπιδράσεως. Τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, λόγῳ τῆς περιεκτικότητος αὐτοῦ εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἀμμωνίαν, ἐρχόμενον εἰς μακροτέραν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ψευδαργύρου, προσβάλλει αὐτὸν ἰσχυρῶς. Ἐπὶ αὐξανομένης ποσότητος προσμείξεων ἐν τῷ ψευδαργύρῳ, ἡ προσβολὴ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ὕδατος καθίσταται ἰσχυροτέρα, ἐν τούτοις σχηματίζονται ἐπίσης καὶ ἐδῶ προστατευτικὰ καλυπτικὰ

Digitized by Google

στρώματα, ἅτινα δυσχεραίνουν ἢ καὶ παρακωλύουν τὴν ἐπίδρασιν. Ὑπὸ τοῦ συνήθους ποσίμου ὕδατος ὁ ψευδάργυρος πρακτικῶς εἶναι ἀπρόσβλητος. Ὁ ψευδάργυρος θερμαινόμενος εἰς τὸν ἀέρα εἰς θερμοκρασίαν 500° καίεται μετὰ φωτιζούσης κυανοπρασίνης φλογὸς πρὸς ὀξείδιον ψευδαργύρου. Ἐν ἐρυθροπυρώσει διασπᾷ τοὺς ὑδρατμούς, σχηματιζομένου ὑδρογόνου καὶ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου. Λεπτότατα μεμοιρασμένος ψευδάργυρος, κόνις ψευδαργύρου, εἶναι χημικῶς λίαν δραστικός. Διασπᾷ τὸ ὕδωρ, σχηματιζομένου ὑδρογόνου καὶ ἐκλυομένης σημαντικῆς ποσότητος θερμότητος. Ὁ ψευδάργυρος διαλύεται εὐκόλως εἰς τὰ ὀξέα, ἡ πορεία δὲ τῆς διαλύσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν χημικῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. Ὁ καθαρὸς ψευδάργυρος εἶναι σχετικῶς δυσδιάλυτος καὶ μάλιστα εἰς ἰσχυρὰ ὀξέα. Ὁ ἀπολύτως καθαρὸς ψευδάργυρος δὲν προσβάλλεται καθόλου ὑπὸ ἰσχυρῶν ὀξέων μετρίας πυκνότητος. Ὑπὸ βράζοντος ἀραιοῦ θειικοῦ καὶ νιτρικοῦ ὀξέος διαλύεται ἐπίσης καὶ ὁ καθαρὸς ψευδάργυρος. Ἡ ταχύτης τῆς διαλύσεως δείγματος ψευδαργύρου ἐξαρτᾶται σημαντικῶς ἐκ τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας ποσότητος τῶν ξένων μεταλλικῶν προσμείξεων. Τὰ ἀλκάλια διαλύουν τὸν ψευδάργυρον τόσον δυσκολώτερον, ὅσον καθαρώτερος εἶναι οὗτος, σχηματιζομένων ψευδαργυρικῶν ἀλάτων καὶ ἐκλυομένου ὑδρογόνου.

Ὁ ψευδάργυρος διεδόθη καὶ κατέστη συνήθους καὶ μεγάλης χρήσεως μέταλλον ἀφ' ὅτου, πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἰδιότης αὐτοῦ τοῦ νὰ δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς ἐλάσματα ἢ σύρματα εἰ. θερμοκρασίαν κυμαινομένην μεταξὺ 100 καὶ 150°.

Χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν μορφὴν φύλλων πρὸς κάλυψιν στεγῶν, πρὸς κατασκευὴν σωλήνων, χυτῶν ἀντικειμένων, πρὸς ἐπικάλυψιν (ἐπιψευδαργύρωσιν) φύλλων σιδήρου (γαλβανισμένη λαμαρίνα), πρὸς ἀπαργύρωσιν τοῦ μολύβδου, πρὸς παρασκευὴν ῥάβδων δι' ἠλεκτρικὰ στοιχεῖα, μετὰ κυανιούχων ἀλκαλίων πρὸς καθίζησιν τοῦ χρυσοῦ ἐκ τῶν διαλυμάτων αὐτοῦ, πρὸς ἐργαστηριακὴν ἐν σμικρῷ παραγωγὴν ὑδρογόνου, πρὸς παρασκευὴν διαφόρων χρωμάτων, πρὸς παρασκευὴν λευκοῦ τοῦ ψευδαργύρου κλπ.

Ἡ συνολικὴ παραγωγὴ ψευδαργύρου κατὰ τὸ ἔτος 1930 ἀνῆλθεν εἰς 1.476.000 τόννους, κατανεμομένους ὡς ἑξῆς: Εὐρώπη 28%, Ἀμερικὴ 56%, Αὐστραλία 8%, Ἀφρικὴ 2%, καὶ Ἀσία 6%. Σ.Γ.

— *Μεταλλ.*) Κυριώτερα μεταλλεύματα ψευδαργύρου εἶναι: 1) Ὁ *σφαλερίτης* γαλ. καὶ γερμ. Blende, γερμ. Zinkblende), θειοῦχος ψευδάργυρος (ZnS), περιέχων καθαρὸς 67 % ψευδαργύρου, ὡς καὶ μεικτά τινα ὀρυκτὰ περιέχοντα σφαλερίτην καὶ θειοῦχον σίδηρον εἰς κοιτάσματα φλεβικὰ ἢ μάζας. Συνοδεύεται ὑπὸ γαληνίτου, πυρίτου (σιδήρου καὶ χαλκοῦ), τετραεδρίτου, σιδηρίτου, μεταλλευμάτων ἀργύρου κτλ. 2) Ὁ *σμιθσωνίτης* ἢ κοινῶς *καλαμίνα* τῶν μεταλλευμάτων, ἀνθρακικὸς ψευδάργυρος ($ZnCO_3$), περιέχων 52% ψευδαργύρου. Συνοδεύεται ὑπὸ ἡμιμορφίτου, σιδηρίτου καὶ τῆς ἄνωθι ὁμάδος θειούχων μεταλλευμάτων, εἰς κοιτάσματα ἀσβεστολιθικῶν ἢ δολομιτικῶν πετρωμάτων, ὡς καὶ κοιτάσματα ἐπαφῆς. Εἶναι λευκὸς (*λευκὴ καλαμίνα*), ὅταν ἔχῃ παραμείξεις ἐξ ἀργίλλου, καὶ ἐρυθρὸς ἢ κεχρωσμένος ἄλλως (πράσινος κτλ.) διὰ σιδήρου ἢ μαγγανίου. 3) Ὁ *ἡμιμορφίτης* (calamine τῶν Γάλλων, Kieselgalmei τῶν Γερμανῶν), πυριτικὸς ψευδάργυρος $ZnSiO_4+H_2O$. Πλὴν τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τινὰ ὀρυκτὰ τοῦ ψευδαργύρου, ἀποτελοῦντα μεταλλεύματα εἰς τινας περιπτώσεις, ὡς ὁ *ψευδαργυρίτης*, ὁ *ἀδαμίνης*, ὁ *βιλλεμίτης*, ὁ *φραγκλινίτης*. Ὁ σμιθσωνίτης καὶ ὁ ἡμιμορφίτης καλοῦνται ὑπὸ τῶν μεταλλευτῶν ἀμφότερα *καλαμῖναι* (calamine), περιέχον δὲ ἄνω τῶν 32 % ψευδαργύρου συνήθως.

Μετάλλευμα ψευδαργύρου ἀποτελοῦσιν αἱ καλούμεναι *καδμίαι* ὑπὸ μορφὴν σπογγωδῶν μαζῶν εἰς τὰ στόμια τῶν φρεατοκαμίνων μολύβδου, χαλκοῦ καὶ σιδήρου, ὡς καὶ τὰ φέψαλα καὶ κόνεις (κοινῶς *καπνοὶ* ἐν Λαυρείῳ) αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ ἐξαφρίσματα κατὰ τὴν μέθοδον ἐπαργυρώσεως τοῦ μολύβδου διὰ ψευδαργύρου. Τὰ μεταλλεύματα ψευδαργύρου περιέχουσι πολλάκις *κάδμιον*, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται συγχρόνως ὡς ὑποπροϊόν.

Κοιτάσματα ψευδαργύρου. Ὁ ψευδάργυρος συναντᾶται εἰς τὰ κοιτάσματα, ἅτινα ἐμνημονεύθησαν προκειμένου περὶ *μολύβδου* (βλ. λ.), ἀποτελοῦσι δὲ μετ' αὐτοῦ τὴν ὁμάδα πυρίτου (σιδηροπυρίτου), γαληνίτου καὶ σφαλερίτου (πολλάκις μετὰ χαλκοπυρίτου), ὡς καὶ τὰς ὀξειδωμένας μορφὰς αὐτῶν ὑπὸ μορφὴν σωρῶν καλαμίνας μετὰ μολυβδούχων μεταλλευμάτων, θειούχων ἢ ὀξειδωμένων, καὶ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου (*σιδηρόπετρα* τοῦ Λαυρείου). Ἐνίοτε ἀπαντᾷ ψευδάργυρος μετὰ κασσιτέρου ἐν γειτνιάσει πρὸς γρανίτας (Οὐαλλία, Σαξωνία, Φινλανδία, Βολιβία), πολλάκις δὲ καὶ μετὰ χαλκοῦ καὶ βισμουθίου, ὡς περιμαγματικὰ κοιτάσματα εἰς τοὺς συηνίτας, μονζονίτας, διορίτας καὶ ἀσβεστολιθικὰ πετρώματα. Κοιτάσματα φλεβοειδῆ ψευδαργύρου εἶναι τὰ τοῦ Vieille Montagne (Altenberg), σχεδὸν ἐξηντλημένα, εἰς τὰ σύνορα Βελγίου, Ὁλλανδίας καὶ Γερμανίας, τῆς Μαλφιδάνου, τοῦ Λαυρείου, τοῦ Joplin εἰς Μισσούρι κτλ. Ἐν Λαυρείῳ ὁ ψευδάργυρος ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ μεταλλειολόγου μηχανικοῦ Ἀνδρ. Κορδέλλα τῷ 1869. Τὰ μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς μεταλλευμάτων εἶναι ἐν Ἀμερικῇ τὰ τοῦ Joplin Κίνσας, τοῦ Ἰλλινόϊς, τῆς Ὀκλαχόμας, τοῦ Κολοράδου καὶ Μοντάνας. Ἐν Εὐρώπῃ, ἡ Σιλεσία, ὡς καὶ ἡ Ρουμανία ἀποτελοῦν μεγάλα κέντρα παραγωγῆς μεταλλευμάτων καὶ ἐκκαμινεύσεως. Ἐπίσης τὸ Ἀλγέριον καὶ ἡ Τύνις ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐκ τῶν νήσων τῆς Μεσογείου ἡ Σαρδηνία ἔχουσι σημαντικὴν παραγωγήν. Ἐκ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ψευδάργυρον παράγουσιν ἡ Ρωσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Ἑλλὰς (Λαύρειον, Κυκλάδες, Θάσος).

Ἐξαγωγὴ τοῦ ψευδαργύρου. Ὁ ψευδάργυρος παράγεται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ, δι' ἀναγωγῆς τοῦ ὀξειδίου μέσῳ τοῦ ἄνθρακος εἰς κλειστὰ χωνευτήρια εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν 1200°—1300° καὶ ἀποστάξεως εἰς συσκευὰς συμπυκνώσεως, μοναδικὰς εἰς τὴν μεταλλουργίαν. Κατὰ τὴν τῆξιν ἐπιδιώκεται ἡ παραγωγὴ ἀτήκτου σκωρίας, ἥτις παραμένει εἰς τὰ χωνευτήρια. Ἡ μέθοδος αὕτη παραμένει σχεδὸν ἀμετάβλητος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ μετάλλου ἀπαιτοῦνται καθαρὰ μεταλλεύματα, ἐπιτυγχανόμενα κατόπιν ἐπιμελοῦς μηχανικῆς προπαρασκευῆς. Κατ' αὐτὴν ἐπιδιώκεται ὁ ὅσον τὸ δυνατὸν τελειότερος ἀποχωρισμὸς τῶν συνοδευόντων τὸν ψευδάργυρον μεταλλευμάτων μολύβδου, χαλκοῦ, σιδήρου καὶ μὴ μεταλλικῶν προσμείξεων, ἐπιτυγχανόμενος διὰ πλύσεως, ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ σιδηρίτου ἐπιτυγχανόμενος διὰ πλύσεως, ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν ἐχόντων ἴσον σχεδὸν εἰδικὸν βάρος σφαλερίτου, πυρίτου καὶ φθορίτου, ἐπιτυγχανόμενος δι' ἠλεκτρολύσεως, ὡς καὶ ὁ ἀποχωρισμὸς γαληνίτου καὶ σφαλερίτου, ἐπιτυγχανόμενος διὰ τῆς μεθόδου ἐπιπλεύσεως (flottation). Τὰ καθαρισθέντα μεταλλεύματα σφαλερίτης καὶ σμιθσωνίτης φρύσσονται, ἵνα μεταβληθῶσιν εἰς ὀξείδια. Ὁ πυριτικὸς ψευδάργυρος (*ἡμιμορφίτης*) δύναται νὰ ἀναχυθῇ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ἄνθρακος. Ἡ καμινεία τοῦ ψευδαργύρου ἀπαιτεῖ μεγίστην ποσότητα καυσίμου ὕλης, δι' ὃ γίνεται πλησίον ἀνθρακοφόρων τόπων. Ἡ φρῦξις τοῦ σφαλερίτου γίνεται κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$ZnS+3O=ZnO+SO_2$$

καὶ εἶναι δύσκολος. Ἀπαιτεῖται ἐξωτερικὴ θέρμανσις, ἵνα ἡ εἰς 900° φρῦξις γίνῃ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρης καὶ ἵνα καταστραφῇ ὁ παραγόμενος κατὰ τὴν φρῦξιν θειικὸς ψευδάργυρος, οὗτινος ἡ παρουσία προκαλεῖ κατὰ τὴν ἀπόσταξιν μεγίστας ἀπωλείας εἰς μέταλλον. Τὰ ἐκλυόμενα θειώδη ἀέρια συλλέγονται πρὸς παραγωγὴν θειικοῦ ὀξέος. Ἵνα δὲ τὰ ἀέρια εἶναι κατὰ τὸ δυνατὸν πλουσιώτερα εἰς θειῶδες ὀξύ, ὁ σφαλερίτης φρύσσεται πάντοτε εἰς καμίνους κλειστῶν χώρων (fours a mouffles) μὲ χειροκίνητον ἀνακύκησιν (κάμινος Hasenclever μὲ ὑπερκειμένους κλειστοὺς χώρους, ἢ βελγικὴ Delplace μὲ ἕνα μόνον κλειστὸν χῶρον) ἢ μὲ μηχανικὴν ἀνακύκησιν (κάμινος Spirlet μὲ ὑπερκείμενας δισκοειδεῖς τραπέζας ἐναλλὰξ σταθερὰς καὶ κινητάς). Φρύσσονται περὶ τοὺς 8 τόννοι ἕως 40 τόννους εἰς τοὺς μηχανοκινήτους κατὰ εἰκοσιτετράωρον, καὶ τὰ ἀέρια περιέχουσιν 6 ἕως 7 % SO_2.

Ἡ φρῦξις τοῦ σμιθσωνίτου γίνεται εἰς φρεατοκαμίνους μὲν διὰ τὰ τεμάχια, εἰς φλογοβόλους δὲ καμίνους διὰ τὴν κόνιν, χρησιμοποιουμένου σήμερον συστήματος περιστροφικοῦ Oxland εἰς καμίνους Spirek. Τοιαῦται κάμινοι ὑπάρχουσιν ἐν Λαυρείῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐξάγεται ἀνθρακικὸς ψευδάργυρος, διότι τὰ μεταλλεύματα φρύσσονται, ἵνα ἐμπλουτισθῶσι πρὸ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς τοὺς τόπους τῆς ἐκκαμινεύσεως. Κατὰ τὴν φρῦξιν διασπᾶται τὸ διοξείδιον ἄνθρακος καὶ τὸ ὕδωρ:

$$ZnCO_3=ZnO + CO_2$$

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν μεταλλεύματα ὠξειδωμένα, φραγκλινίτης τύπου 3 (Fe, Zn)O, $(Fe, Mn)_2 O_3$ καὶ ὁ βιλλεμίτης (εἶδος πυριτικοῦ ψευδαργύρου), μεταβάλλονται εἰς λευκὸν ψευδάργυρον δι' ἐκκαμινεύσεως μετ' ἀνθρακίτου καὶ προσφυσήσεως ὑπὸ τὴν πυρὰν ἀέρος ἐντὸς φλογοβολῶν καμίνων. Τὰ ἀέρια συλλέγονται δι' ἀναρροφήσεως εἰς θαλάμους συμπυκνώσεως, ὅπου ψύχονται, οὕτω δὲ καταχρημνίζεται τὸ ὀξείδιον τοῦ ψευδαργύρου, συλλεγόμενον εἰς θυλάκους ἢ σάκκους. Εἰς τὰ δημόσια μεταλλεῖα Θάσου ὑπάρχει τοιαύτη σημαντικὴ ἐγκατάστασις πρὸς κατεργασίαν πτωχῶν μεταλλευμάτων. Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ ἐκ τοῦ σφαλερίτου ἢ τῶν ὠξειδωμένων μεταλλευμάτων προερχομένου ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου διὰ τοῦ ἄνθρακος γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντιδράσεως ἰσορροπίας

$$ZnO+C \rightleftarrows Zn+CO$$

ἥτις γίνεται κατὰ τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ βέλος καὶ ἀρχίζει ἀπὸ 600° καὶ ἰδίως ἀπὸ 950° μέχρι 1100°, ἤτοι ἄνω τῆς θερμοκρασίας βρασμοῦ τοῦ ψευδαργύρου (918°). Ὁ ψευδάργυρος ἀνάγεται καὶ ὑπὸ τοῦ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος κατὰ τὴν ἐπίσης μεταστρεπτὴν ἀντίδρασιν

$$ZnO+CO \rightleftarrows Zn+CO_2$$

ὁπότε ἡ ἀναγωγὴ γίνεται ἤδη ἀπὸ 350° ἕως 400°. Κατ' αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἀντίθετος ἀντίδρασις ὀξειδώσεως τοῦ ψευδαργύρου διὰ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Ἡ ἀναγωγὴ γίνεται ἐντὸς καμινῶν κλειστῶν χώρων, ἀποτελουμένων ἐκ πολυαρίθμων μικρῶν ἐλαφρῶς κεκλιμένων χωνευτηρίων ἐν εἴδει ἀποσταχτικῶν κεράτων εὐθυγράμμων ἐκ πυριμάχου γῆς, θερμαινομένων εἰς τὸ ὅριον ἀντοχῆς αὐτῶν, ἤτοι 1400° ἕως 1500°. Ἐντὸς αὐτῶν τίθεται τὸ ὠξειδωμένον μετάλλευμα ἐν ἀναμείξει μὲ μέγιστον πλεόνασμα ἄνθρακος, ἡ δὲ δρᾶσις γίνεται μακρὰν τοῦ ἀέρος, ὅστις θὰ ὠξείδωνεν ἀμέσως τὸν παραγόμενον ψευδάργυρον. Ἡ συμπύκνωσις γίνεται εἰς 425° ἕως 500°. Τὰ χωνευτήρια κυλινδρικά, τομῆς κυκλικῆς ἢ ἐλλειπτικῆς, προσαρμόζονται διὰ πυριμάχου σωλῆνος πρὸς ἐλαφρῶς κωνικὸν σωλῆνα, τὸν συμπυκνωτῆρα, ὅπου γίνεται ἡ συμπύκνωσις. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ σωλῆνος προσαρμόζεται διὰ πυριμάχου γῆς δοχεῖον σιδηροῦν κωνικὸν (étouffoir, γερμ. Allonge), ὅπου συλλέγονται τὰ ἐκφεύγοντα κατωτέρω προϊόντα τῆς ἀναγωγικῆς ἀποστάξεως. Ὑπάρχουσι σήμερον ἐν χρήσει τριῶν τύπων τοιαῦται συσκευαί, ἡ σιλεσιανή, ἡ βελγικὴ καὶ ἡ ρηνανική.

Μετὰ τὴν περάτωσιν τῆς ἀποστάξεως ἀνοίγονται τὰ σιδηρᾶ δοχεῖα καὶ διὰ κωταλίδος παραλαμβάνεται ὁ ὑγρὸς ψευδάργυρος καὶ χύνεται εἰς τύπους σιδηροῦς, μεθ' ὃ ἀποκολλᾶται ὁ συμπυκνωτής, ἀφαιροῦνται τὰ ὑπολείμματα τῶν χωνευτηρίων, ἐπιθεωροῦνται, ἐπισκευάζονται ἢ ἀλλάσσονται, εἶτα γίνεται νέα γόμωσις διὰ καταλλήλου κωταλίδος, συγκολλᾶται ἐκ νέου ὁ συμπυκνωτὴς καὶ ἐπανατίθεται τὸ σιδηροῦν κωνικὸν δοχεῖον. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι λίαν ἐπίπονος καὶ ἀπαιτεῖ λίαν ἠσκημένον προσωπικόν, ἐπὶ πλέον μεγάλας ἐγκαταστάσεις χωνευτηρίων. Διὰ τοῦτο ἡ βιομηχανία αὕτη, ἀπαιτοῦσα ἐπὶ πλέον καὶ μεγάλην ποσότητα γαιανθράκων, εἰς ἐλάχιστα μόνον σημεῖα ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῇ. Τὰ κατάλοιπα, ἤτοι αἱ σκωρίαι τῶν χωνευτηρίων περιέχοντα μόλυβδον καὶ ἐνίοτε ἄργυρον, ἐμπλουτίζονται καὶ ἐκκαμινεύονται πρὸς μόλυβδον καὶ ἄργυρον. Αἱ ἀπώλειαι τῶν μεθόδων τούτων εἰς ψευδάργυρον εἶναι μεγάλαι, σπανίως κάτω τῶν 10 %.

Ἡ ἠλεκτρομεταλλουργία τοῦ ψευδαργύρου δὲν ἔλαβεν εἰσέτι ὁριστικὴν καὶ βιομηχανικὴν μορφήν, πλὴν ἴσως ἐν Σκανδιναυΐᾳ (μέθοδος G. de Laval εἰς Tröllhättan διὰ καμίνου ἀντιστάσεως κλπ.). Ἡ ἠλεκτρολυτικὴ μέθοδος τῆς Ἀνακόνδας (Μοντάνας) συνίσταται εἰς τὴν φρῦξιν τῶν θειούχων μεταλλευμάτων καὶ πλύσιν αὐτῶν δι' ἀραιοῦ θερμοῦ θειικοῦ ὀξέος, τὸ ὁποῖον διαλύει 90 % τοῦ ψευδαργύρου μετὰ τοῦ ἀργύρου. Ὁ ὑπάρχων σίδηρος ὀξειδοῦται δι' ὀξειδίου τοῦ μαγγανίου καί, μετὰ προσθήκην ἀσβέστου καὶ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου, διοχετεύεται ῥεῦμα ἀέρος, γίνεται ὀξείδωσις καὶ καταχρημνίζεται ὁ σίδηρος. Τὸ διάλυμα διέρχεται κατόπιν ἐντὸς περιστρεφομένων ἀποθηκῶν περιεχουσῶν σφαίρας ψευδαργύρου, τὸ κάδμιον καὶ ὁ χαλκὸς καταχρημνίζονται καί, μετὰ καθίζησιν καὶ διήθησιν, τὸ διάλυμα ὑποβάλλεται εἰς ἠλεκτρόλυσιν. Αἱ κάθοδοι εἶναι ἐξ ἀργιλλίου καθαροῦ καὶ αἱ ἄνοδοι ἐκ μολύβδου. Ὁ ψευδάργυρος ἀποσπᾶται εὐκόλως ἐκ τῶν καθόδων.

Κάθαρσις τοῦ ψευδαργύρου. Ὁ ἀκάθαριστος ψευδάργυρος, περιέχων 97 ἕως 98 % ψευδαργύρου καὶ ἐπὶ πλέον ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον, χαλκόν, ἄργυρον, βισμούθιον, κάδμιον, μόλυβδον (1 ἕως 3 %), σίδηρον καὶ θεῖον, καθαίρεται εὐκόλως ἄνευ πολλῆς δαπάνης διὰ τήξεως καὶ ἐξαφρίσεως καὶ χύνεται εἰς πλάκας. Ἡ τῆξις δὲν ἀφαιρεῖ ἅπαντα τὸν μόλυβδον, ὅστις συγκεντροῦται εἰς τὸν πυθμένα. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν πολλάκις ὁ παραγόμενος ψευδάργυρος περιέχει μεγάλας ποσότητας καδμίου (μέχρι 30 %), τὸ ὁποῖον δὲν βλάπτει εἰς τὰς πλείστας ἐφαρμογάς. Ὁ κεκαθαρμένος ψευδάργυρος περιέχει 98.5 % ψευδαργύρου. Εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπάρχει καὶ λίαν καθαρὸς ψευδάργυρος (zinc fin) καθαρότητος 99 8 %, παραγόμενος ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ δι' ἀναγωγῆς τοῦ ἀκαθαρίστου καὶ ἀποστάξεως ὡς καὶ ἠλεκτροθερμικῶς διὰ καμίνου διὰ τόξου ἢ ἠλεκτρολύσεως.

Χρήσεις. Ὁ ψευδάργυρος χρησιμοποιεῖται μεγάλως ὡς προσθήκη εἰς ἄλλα μέταλλα, ὡς εἰς τὸν ὀρείχαλκον, τὸν ἡμίχρυσον ἢ τομβάκιον, τὸν νεάργυρον, τὸ λευκὸν μέταλλον καὶ ἄλλα κράματα χαλκοῦ καὶ νικελίου, εἰς τὸ κρατέρωμα, τὰ ἀντιτριβικὰ κράματα (βλ. λ. *κρᾶμα*). Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται μόνος διὰ κατασκευὴν καλλιτεχνικῶν ἀντικειμένων πρὸς μίμησιν εὐθηνὴν τῶν καλλιτεχνημάτων ἐκ κρατερώματος μετὰ ἢ ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπικαλύψεως διὰ γαλβανοπλαστικῆς ἢ βερενικίου. Εὐρεῖα χρῆσις αὐτοῦ γίνεται εἰς τὴν κατασκευὴν ψευδαργυρογραφημάτων (τζιγκογραφιῶν) καὶ τὴν τυπογραφίαν ἐν γένει, εἰς τὴν κατασκευὴν ἐλασμάτων εἰς οἰκοδο-

Digitized by Google

μικὰ ἔργα διὰ στέγας, ὑδραγωγούς, ὑδρορρόας κτλ., σωλῆνας, κάδους, λουτῆρας ἢ ἀποθήκας κτλ. Ἱκανὴ ποσότης ψευδαργύρου χρησιμοποιεῖται πρὸς προφύλαξιν τοῦ σιδήρου ἀπὸ τῆς σκωρίας (*γαλβανισμένος σίδηρος*). Ὁ ὅρος γαλβανισμένος χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ ἠλεκτρολυτικῆς γαλβανοτεχνίας, ὡς καὶ περὶ τῶν μεθόδων ἐπικαλύψεως ἄνευ μεσολαβήσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Γίνεται δὲ ὁ γαλβανισμός: 1) δι' ἐμβαπτίσεως μετὰ προηγουμένην κάθαρσιν δι' ὀξέων τοῦ σιδήρου ἐκτὸς τετηκότος ψευδαργύρου, ὡς προκειμένου περὶ κασσιτερώσεως· 2) δι' εἰσαγωγῆς τῶν σιδηρῶν ἀντικειμένων ἐντὸς θερμῶν τυμπάνων (300°), ὅπου ὑπάρχει κόνις ψευδαργύρου κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Sherard (Sherardization)· 3) διὰ μεθόδων ἐξακοντίσεως διὰ ψεκαστήρων δέσμης τετηκότος μετάλλου (μέθοδος Schoop) ἐπὶ τοῦ πρὸς ἐπιμετάλλωσιν τεμαχίου· 4) δι' ἠλεκτρικῆς ὁδοῦ. Ὁ γαλβανισμένος σίδηρος χρησιμοποιεῖται μεγάλως ὑπὸ μορφὴν ἐλασμάτων, συρμάτων, συρμάτων τηλεγράφου κλπ. Διὰ τῶν μεθόδων ψεκασμοῦ χρησιμοποιεῖται ἀντὶ χρωμάτων πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς σκωρίας σιδηρῶν ἔργων.

Ὁ ψευδάργυρος χρησιμοποιεῖται εἰς τὰ ἠλεκτρικὰ στοιχεῖα, πολλάκις μετὰ ἀμαλγάμωσιν. Ἐν τῇ μεταλλουργίᾳ χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπαργύρωσιν τοῦ μολύβδου (μέθοδος ψευδαργυρώσεως). Εἰς τὴν χημικὴν βιομηχανίαν χρησιμοποιεῖται ὡς ἀναγωγεύς. Κατὰ τὰς ἀμερικανικὰς στατιστικὰς ὁ ψευδάργυρος χρησιμοποιεῖται κατὰ 60 % διὰ γαλβανισμόν, κατὰ 20 % δι' ὀρείχαλκον, κατὰ 11 % εἰς φύλλα, κατὰ 1 % διὰ τὴν ἀπαργύρωσιν τοῦ ἀργυρούχου μολύβδου καὶ κατὰ 8 % δι' ἄλλας χρήσεις.

Εὐρυτάτης χρήσεως τυγχάνει τελευταίως τὸ *λευκὸν ψευδαργύρου* (ὀξείδιον ψευδαργύρου) ὡς χρωστικὴ λευκὴ ὕλη, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀνθρακικοῦ μολύβδου (στουπετσίου). **Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ**

— *(Ἐμπορευμ.)* Ἡ παραγωγὴ τοῦ ψευδαργύρου ἠκολούθησεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν πορείαν παράλληλον πρὸς τὴν τῶν περισσοτέρων μετάλλων, σιδήρου, μολύβδου, κασσιτέρου, ἀργύρου, πλὴν τοῦ χαλκοῦ, ὅστις παρουσιάζει ὑπερδιπλασίαν αὔξησιν, τοῦ χρυσοῦ, ὅστις παρουσιάζει 1,5 μεγαλυτέραν καὶ τοῦ ὑδραργύρου, τοῦ μόνου παρουσιάζοντος μικρὰν ἐλάττωσιν. Ἐὰν σημειωθῇ διὰ τοῦ 1 ἡ παραγωγὴ τοῦ 1880, ἡ τοῦ 1890 εἶναι 1,6, ἡ τοῦ 1900 εἶναι 2,1, ἡ τοῦ 1913 4,6 καὶ ἡ τοῦ 1928, πρὸ τῆς μεγάλης κρίσεως, ἥτις ἤρχισε τῷ 1929, 6,4.

Ἡ ἐτησία παραγωγή, ἥτις περὶ τὸ 1800 ἐξετιμᾶτο κατὰ τὸν L. de Launay εἰς 7 800 τόννων, ἦτο τῷ 1850, κατὰ τὸν L. Guillet 52.000 τόννων, τῷ 1860 96.000 τόννων, τῷ 1870 122 000 τόννων, τῷ 1880 217.000 τόννων, τῷ 1890 347.000 τόννων, τῷ 1900 472.000 τόννων, τῷ 1910 817.000 τόννων, τῷ 1913 1.000.800 τόννων (Γερμανία 281.000 τόννοι, Ἀγγλία 59.000 τόν., Βέλγιον 204 000, Ἱσπανία 6.900 τόν., Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι 314.500 τόν., Γαλλία 64.000 τον., Ἰαπωνία 1.500 τόν.), τῷ 1920 707 600 τ. (Γερμανία, λόγῳ ἰδίως τῆς ἀπωλείας μέρους τῆς Σιλεσίας, 99.200 τ., Ἀγγλία 22.700 τ., Βέλγιον 83.000 τ., Ἱσπανία 9.600 τ., Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι 420.200 τ., Γαλλία 20.100 τ., Ἰαπωνία 5.000 τ.), τῷ 1921 λόγῳ κρίσεως κατῆλθεν ἡ παραγωγὴ εἰς 435.500 τ., τῷ 1922 ἦτο 700.900 τ., τῷ 1923 955 500 τόν., τῷ 1927 1 330.000 τ, τῷ 1928 1.430.000 τ., ἴση περίπου πρὸς τὴν παραγωγὴν τοῦ μολύβδου (Γερμανία 98.000 τ., Ἀγγλία 56.000 τ., Βέλγιον 209.000 τ., Ἱσπανία 13.500 τ., Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι 562.000 τ., Γαλλία 97.000 τ., Ἰαπωνία 21.300 τόν.), κατὰ τὴν Metallgesellschaft, τῷ 1930 ἡ παραγωγὴ ἦτο 1.416 465 τόννων.

Ὁ ψευδάργυρος τυγχάνει διαπραγματεύσεως ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ καὶ ἐν Λονδίνῳ, ὅπου δίδεται συνήθως εἰς ἀγγλικὰς λίρας κατὰ τόννον ἀγγλικὸν 1016 χγρ.

Ἡ τιμὴ ἦτο τῷ 1913 22 λίραι, τῷ 1914—1918 42 ἕως 68 λίραι, τῷ 1919 42 λίραι, τῷ 1920 45 λίραι, τῷ 1921 26 λίραι, τῷ 1924 32 λίραι, τῷ 1925 36 λίραι, τῷ 1927 28 λίραι, τῷ 1928 25 λίραι, τῷ 1929 25 λίραι, τῷ 1930 16,5 καὶ τῷ 1932 13 5 λίραι, τῷ 1934 14.5 λίραι. Ἡ Ἀμερικὴ ἦτο ἡ κυριωτέρα παραγωγὸς ψευδαργύρου πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἠκολούθουν δὲ ἡ Γερμανία, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Γαλλία. Κατὰ τὸν πόλεμον ἡ Ἀγγλία ὑπερέβη τὴν Γαλλίαν, ἧς τὰ ἐργοστάσια τοῦ Βορρᾶ κατεστράφησαν καὶ ἥτις κατέχινεν εἰς τὴν καμινείαν τῶν μεταλλευμάτων Αὐστραλίας, ἀλλ' ἡ οἰκονομικὴ κρίσις παρετάθη ἔκτοτε ἐν αὐτῇ, ὥστε ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς τῆς Ἀγγλίας δὲν διετηρήθη. Εἰς τὸν Καναδᾶν ἀναπτύσσεται ἡ ἠλεκτρολυτικὴ μέθοδος, παραγομένων ἤδη 14.000 τόννων ἐτησίως (1934). Ἡ Ἰαπωνία ἤρχισε καταλαμβάνουσα σημαντικὴν θέσιν ἐν τῇ παραγωγῇ. Ἐν Γαλλίᾳ ἱδρύθησαν μεγάλα ἐργοστάσια ἐν Ροσσεφὸρ καὶ ἀλλαχοῦ. **Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ**

— *(Φαρμακ.)* Ἐκ τῶν ἐργασιῶν ὅλων τῶν ἐρευνητῶν διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις τοῦ ψευδαργύρου εἰς τὸν ὀργανισμόν, προσφερομένου εἰς αὐτὸν διὰ τῶν φυτικῶν κυρίως οὐσιῶν. Κατὰ τὸν Javillier ἀποτελεῖ συστατικὸν τοῦ φυτικοῦ πρωτοπλάσματος. Κατὰ τὸν Brandly ὁ ψευδάργυρος ἀνευρίσκεται εἰς τὸ ἧπαρ καὶ τὸ πάγκρεας τινῶν σπονδυλοφόρων ζῴων. Καὶ εἰς τὸ ἧπαρ τοῦ ἀνθρώπου ἀνευρέθη ὁ ψευδάργυρος εἰς ἀναλογίαν 0.020 εἰς βάρος 1.780 γρμ. ἥπατος. Ἡ ὕπαρξις τοῦ ψευδαργύρου διεπιστώθη καὶ εἰς πλείστους ἄλλους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς. Ἀπὸ φαρμακολογικῆς ἀπόψεως ἐξεταζόμεναι αἱ ἑνώσεις τοῦ ψευδαργύρου τοπικῶς δρῶσι καυστικῶς ἢ στυπτικῶς, ἀναλόγως τῆς ἑνώσεως τοῦ ψευδαργύρου καὶ τῆς προσαγομένης ποσότητος αὐτῆς. Διὰ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος λαμβανόμεναι αἱ ἑνώσεις τοῦ ψευδαργύρου, ἀναλόγως τῆς λαμβανομένης ποσότητος, πηγνύουν τὸ λεύκωμα τῆς πεψίνης καὶ τῶν τροφῶν ἢ καὶ τὸ λεύκωμα τῶν τοιχωμάτων τῆς γαστρός, ἀναιροῦσι συνεπῶς τὴν πεπτικὴν δύναμιν ἢ ρικνοῦν καὶ στύφουν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ στομάχου ἢ καὶ καυτηριάζουν καὶ προκαλοῦν ἐσχάρας. Ὡς ἐπακόλουθον τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν εἶναι ἀκόμη ναυτίαι καὶ σφοδροὶ ἔμετοι. Ὁ διὰ τῆς ἀπορροφήσεως διαχεόμενος ψευδάργυρος δρᾷ εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἐπὶ πάντων τῶν συστημάτων, καθὼς καὶ ὁ χαλκός. Κυρίως κατὰ μέγα μέρος ἐντοπίζεται εἰς τὸ ἧπαρ, ἀπομακρύνεται δὲ βραδέως κυρίως διὰ τῶν οὔρων καὶ δευτερευόντως διὰ τοῦ γάλακτος, χολῆς κλπ. Ὁ καθαρὸς ψευδάργυρος χρησιμεύει εἰς τὴν φαρμακευτικὴν πρὸς παρασκευὴν χημικῶς καθαροῦ ὑδρογόνου, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν παρασκευὴν φαρμακευτικῶν σκευασμάτων καὶ διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ἀρσενικοῦ. Ὁμοίως ἐκ καθαροῦ ψευδαργύρου παρασκευάζονται καὶ αἱ εἰς τὴν φαρμακευτικὴν χρήσιμοι ἑνώσεις τοῦ ψευδαργύρου, ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Ὀξείδιον ψευδαργύρου Zincum oxydatum). Διακρίνονται δύο μορφαὶ αὐτοῦ: 1) Τὰ ἄνθη τοῦ ψευδαργύρου ἢ τὸ διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ λαμβανόμενον ὀξείδιον (Flores Zinci, Lana philosophica κλπ.). Λαμβάνονται διὰ πυρώσεως ἐν καταλλήλῳ χώρῳ καθαροῦ ψευδαργύρου. Χιονόλευκος ἄμορφος κόνις, ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ 2) Τὸ διὰ καθιζήσεως λαμβανόμενον ὀξείδιον ψευδαργύρου (Zincum oxydatum via humida paratum). Εἶναι τὸ καθαρὸν εἶδος τοῦ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου, τὸ ὁποῖον χορηγεῖται καὶ πρὸς ἐσωτερικὴν χρῆσιν. Λαμβάνεται διὰ καθιζήσεως θειικοῦ ψευδαργύρου διὰ διαλύματος ἀνθρακικοῦ νατρίου. Τὸ ὀξείδιον ψευδαργύρου ἀναγράφεται ἐξωτερικῶς μόνον ἢ ὡς μεῖγμα μετ' ἀμύλου ἢ λυκοποδίου ὡς κόνις ἐπιπάσεως. Ἐπίσης δίδεται ὡς ἀλοιφὴ μετὰ λίπους ἢ βαζελίνης 1:3—5 ὡς στεγνωτικὴ ἐπὶ πυορροούντων πληγῶν, ἑλκῶν, ἐγκαυμάτων, εἰς διαφόρους ραγάδας (θηλῶν, χειρῶν, αἰδοίου, πρωκτοῦ). Ἐσωτερικῶς ἐδίδετο παλαιότερον τὸ σκεύασμα εἰς δόσιν 0,05—0,2—0,5 εἰς σπασμώδεις ἐμέτους, κοκκύτην βῆχα, ἐπιληψίας, χορείας κλπ. Τοῦ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου χρησιμοποιοῦνται καὶ διάφορα φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα.

Ἀνθρακικὸς ψευδάργυρος (Zincum carbonicum). Λευκὴ κόνις ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ· ἀναγράφη ἀντὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου.

Θειικὸς ψευδάργυρος (Zincum sulfuricum). Κρυσταλλικὸν σῶμα διαλυτὸν εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀναγράφη ἐξωτερικῶς αὐτούσιον ἢ ὡς ἀλοιφὴ ὡς καυτήριον. Ἀραιὰ διαλύματα ἢ καὶ ἀλοιφὴ τοῦ σκευάσματος χρησιμοποιοῦνται ὡς στυπτικὸν αἱμοστατικὸν καὶ ἀντισηπτικὸν φάρμακον. Διαλύματα τοῦ θειικοῦ ψευδαργύρου $^{10}/_{00}$ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ὀφθαλμιατρικὴν ὡς κολλύρια ἐπὶ χρονίων ὀφθαλμιῶν καὶ δι' ἐπιθέματα, ἐνστάξεις κλπ. Αἱ ὀφθαλμικαὶ ἀλοιφαὶ τοῦ θειικοῦ ψευδαργύρου παρασκευάζονται ἐν ἀναλογίᾳ 1—20: 100. Διαλύματα θειικοῦ ψευδαργύρου χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη ὡς στυπτικά, εἰς ἐγχύσεις ἐπὶ πυώδους ὠτορροίας, εἰς πλύσεις πυορροούντων ἑλκῶν, εἰς γαργαρισμοὺς κλπ. Ὡς καυτήριον χρησιμοποιεῖται τὸ σκεύασμα τετηγμένον καὶ ὑπὸ μορφὴν ραβδίων.

Ἰωδιοῦχος ψευδάργυρος (Zincum jodatum): Ἄχρους κοκκώδης μᾶζα, ἄνοσμος καὶ δριμείας μεταλλικῆς γεύσεως, λίαν ὑγροσκοπική, εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸ οἰνόπνευμα. Τὸ σκεύασμα ἀνεγράφη ἐσωτερικῶς ὡς ἀντισυφιλιδικὸν φάρμακον καὶ ἐπὶ χοιραδώσεως εἰς δόσιν 0.06—0 1 γρμ. Ἐξωτερικῶς χρησιμοποιεῖται τὸ σκεύασμα ὡς καυτήριον εἰς διάλυμα 0.5:10 ὕδατος ἢ καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀλοιφῆς (1:8—10 λίπους). Τὸ ὑδατικὸν διάλυμα χρησιμοποιεῖται ὡς καυτήριον ἀτόνων χοιραδικῶν ἑλκῶν, ἡ δὲ ἀλοιφὴ ἐπὶ χρονίων διογκώσεων τῶν ἀμυγδαλῶν. Ὁ ἰωδιοῦχος ψευδάργυρος χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς κολλύριον (0,2: 120) ἐπὶ χοιραδικῶν ὀφθαλμιῶν.

Χλωριοῦχος ψευδάργυρος Zincum chloratum): Φέρεται εἴτε ὡς τετηγμένος ἄνυδρος, ὅτε ἀποτελεῖ λευκὴν μᾶζαν λιπώδους ὄψεως, τηκομένην εἰς 115°, πτητικὴν κατὰ τὴν ἐρυθροπύρωσιν, διαρρέουσαν εἰς τὸν ἀέρα, εἴτε ὡς σῶμα κρυσταλλικὸν ἔνυδρον. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τοῦ χλωριούχου ψευδαργύρου διαλύουν μεγάλα ποσὰ ὀξειδίου ψευδαργύρου. Ὁ χλωριοῦχος ψευδάργυρος χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικῶς πρὸς ἐξωτερικὴν χρῆσιν κυρίως ὡς καυτήριον, καθότι ἐξ ὅλων τῶν ἀλάτων τοῦ ψευδαργύρου δρᾷ καυστικώτερον. Ὡς καυτήριον χρησιμοποιεῖται τὸ σκεύασμα ἢ αὐτούσιον ἢ ἐν μείγματι μετ' ἀλεύρου, ὡς καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν διαλύματος (1:10 ἢ 1:20. Ἐνέσεις χλωριούχου ψευδαργύρου γίνονται πρὸς διατήρησιν τῶν πτωμάτων. Χλωριοῦχος ψευδάργυρος μετ' ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου παρέχουν φύραμα πρὸς σφράγισιν τῶν ὀδόντων. **Κ. Γ. Μ.**

—**ψευδάργυρος ἐλαϊκὸς** *(Φαρμ. Χημ.)*· βλ. λ. *ἐλαϊκὸς ψευδάργυρος.*

—**ψευδαργύρου χρώματα.** Ἐκ τῶν χρωμάτων τοῦ ψευδαργύρου μεγάλην σπουδαιότητα ἔχουν τὰ λευκά, ἤτοι τὸ ἐκ θειούχου ψευδαργύρου καὶ θειικοῦ βαρίου συνιστάμενον *λιθοπόνιον* καὶ τὸ *ὀξείδιον τοῦ ψευδαργύρου* ἢ *λευκὸν τοῦ ψευδαργύρου* (βλ. λ. *λευκὸς* [Χημ.]) **Σ. Γ.**

—**ψευδαργύρου ἑνώσεις** *(Χημ.).* Ὁ ψευδάργυρος εἰς τὰς ἑνώσεις αὐτοῦ ἐμφανίζεται ὡς **δισθενής.** Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἑνώσεων αὐτοῦ **εἶναι**:

1) Ὁ *ὀξικὸς ψευδάργυρος*, χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν τυπογραφίαν πρὸς στερέωσιν βασικῶν χρωμάτων καὶ ὡς προστατευτικὸν μέσον κατὰ τῶν φλογῶν.

2) Ὁ *βορικὸς ψευδάργυρος*, χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν θεραπευτικήν.

3) Ὁ *βρωμιοῦχος ψευδάργυρος* $ZnBr_2$, οὗτινος γίνεται χρῆσις ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐσωτερικῶς κατὰ τῆς ἐπιληψίας, παραλύσεως κλπ.

4) Οἱ *ἀνθρακικοὶ ψευδάργυροι*: α) Ὁ κανονικὸς ἀνθρακικὸς ψευδάργυρος $ZnCO_3$, ἀπαντῶν ἐν τῇ φύσει ὡς ὀρυκτὸν σμιθσωνίτης. Τεχνητῶς παρασκευαζόμενος ἀποτελεῖ λευκὴν ἄμορφον κόνιν, ἥτοι διὰ πλύσεως διὰ ψυχροῦ ὕδατος μετατρέπεται μερικῶς, καὶ διὰ βρασμοῦ μεθ' ὕδατος τελείως, εἰς βασικὸν ἀνθρακικὸν ψευδάργυρον.

β) Οἱ βασικοὶ ἀνθρακικοὶ ψευδάργυροι λαμβάνονται εἰς κυμαινομένην σύστασιν, ἀναλόγως τῆς πυκνότητος καὶ τῆς σχετικῆς ποσότητος τῶν ἀλληλεπιδρώντων διαλυμάτων, τῆς θερμοκρασίας, τῆς διαρκείας τῆς πλύσεως κλπ., καὶ ἀποτελοῦν λευκὴν ἄμορφον κόνιν. Ἔχουν περίπου τὴν σύστασιν $ZnCO_3 + Zn(OH)_2$. Ὁ ἀνθρακικὸς ψευδάργυρος χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου καὶ ἀλάτων τοῦ ψευδαργύρου, ὡς καὶ κατὰ τὴν γαλακτικὴν ζύμωσιν, τὴν παρασκευὴν ἀνθεκτικῶν εἰς τὸ πῦρ ἐπιχρισμάτων κλπ.

5) Οἱ *χλωριοῦχοι ψευδάργυροι*: α') Ὁ κανονικὸς χλωριοῦχος ψευδάργυρος ἢ βούτυρον ψευδαργύρου, $ZnCl_2$. Λευκὴ κοκκώδης κόνις ἢ διὰ στερεοποιήσεως τοῦ τετηκότος προϊόντος λαμβανομένη διαφανής, πορσελλανοειδὴς μᾶζα. Κρυσταλλοῦται εἰς ὀκτάεδρα ἢ πρίσματα. Εἶναι ἐκτάκτως ὑγροσκοπικός. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως ψευδαργύρου ἢ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ ἢ διὰ θερμάνσεως ψευδαργύρου ἐν ρεύματι χλωρίου. Κρυσταλλοῦται μετὰ 1 ἢ 3 ἢ 4 μορίων ὕδατος, συνηθέστερον ὅμως μετὰ 3. Εἶναι περαιτέρω εὐδιάλυτος εἰς μεθυλικὴν ἀλκοόλην, αἰθυλικὴν ἀλκοόλην, ἀκετόνην, γλυκερίνην, αἰθέρα, κλ. Ὁ ἄνυδρος χλωριοῦχος ψευδάργυρος δρᾷ δραστικῶς ἀφυδραντικῶς καὶ συμπυκνωτικῶς ἐπὶ ὀργανικῶν θέσεων. Μετὰ χλωριούχου ἀμμωνίου καὶ τῶν ὑδροχλωρικῶν ἀλάτων πολλῶν ὀργανικῶν βάσεων παρέχει καλῶς κρυσταλλούμενα διπλᾶ ἅλατα, μετὰ τῆς ἀμμωνίας, ἀνιλίνης κτλ. ἑνοῦται ἐπίσης ἀπ' εὐθείας. Τὸ ἀραιὸν διάλυμα αὐτοῦ ἔχει καυστικήν, ἀποκρουστικὴν μεταλλικὴν γεῦσιν. Δρᾷ ἀντισηπτικῶς καὶ ἀντιζυμωτικῶς καὶ κέκτηται εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν ἐν τῇ πράξει.

β') Ὁ ἀμμωνιοχλωριοῦχος ψευδάργυρος:

$$ZnCl_2 \cdot 2NH_4Cl.$$

Ρομβικοὶ κρύσταλλοι τηκόμενοι εἰς 150°. Λαμβάνεται διὰ διαλύσεως 100 μ. χλωριούχου ἀμμωνίου καὶ 150 μ. χλωριούχου ψευδαργύρου εἰς 300 μ. βράζοντος ὕδατος. Ἡ ἕνωσις αὐτὴ χρησιμοποιεῖται ὡς ἅλας συγκολλήσεως εἰς τὰς κολλήσεις. Τὸ ὕδωρ τῶν συγκολλήσεων εἶναι διάλυμα προχείρως παρασκευαζόμενον διὰ διαλύσεως 100 μ. ἀπορριμμάτων ψευδαργύρου εἰς 500 μ. ἀκαθάρτου ὑδροχλωρικοῦ, τῇ προσθήκῃ καὶ 100 μ. ὕδατος καὶ 100 μ. χλωριούχου ἀμμωνίου.

6) *Ὀξείδιον τοῦ ψευδαργύρου*, ἢ *λευκὸν τοῦ ψευδαργύρου*, ἢ *ἄνθη τοῦ ψευδαργύρου* ἢ Lana philosophica ἢ Nihilum album ZnO (τὰ τῆς παρασκευῆς καὶ ἰδιότητων αὐτοῦ ὡς λευκοῦ χρώματος βλ. ἐν λ. *λευκός*). Περαιτέρω χρησιμοποιεῖται εἰς διαφόρους ἄλλας βιομηχανικὰς χρήσεις, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῇ φαρμακευτικῇ ἐξωτερικῶς πρὸς παρασκευὴν ἀλοιφῶν κλπ.

7) *Θειικὸς ψευδάργυρος*, $ZnSO_4$. Λευκὴ κόνις εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἀποβάλλουσα ἐνῇ ἐκ τῶν διαλυμάτων αὐτῆς ὑπὸ μορφὴν λευκῶν κρυστάλλων μετὰ 7 μορίων ὕδατος. Ὁ ὑδρίτης οὗτος, $ZnSO_4 \cdot 7H_2O$, καλεῖται καὶ βιτριόλιον τοῦ ψευδαργύρου. Παρασκευάζεται κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ψευδαργύρου εἰς θειικὸν ὀξύ, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ δὲ διὰ διαπυρώσεως τοῦ σφαλερίτου εἰς 700°. Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τοῦ *λιθοπονίου* (βλ. λ. *λευκὸς* [Χημ.]), ὡς εὐδρεπτον πρόστυμμα εἰς τὴν τυποβαφικήν, ὡς στυπτικὸν ἐν τῇ θεραπευτικῇ, πρὸς διαπότισιν τῶν ξύλων κλπ.

8) *Θειοῦχος ψευδάργυρος*, Zn S. Παρασκευάζεται

Digitized by Google

ὑπὸ τὴν μορφὴν λευκοῦ ἰζήματος κατὰ τὴν διοχέτευσιν ὑδροθείου εἰς διάλυμα ὀξικοῦ ψευδαργύρου. Διαλύεται εἰς τὰ ἰσχυρὰ ὀξέα. Κέκτηται τὴν ἰδιότητα προσβαλλόμενος ὑπὸ ἀκτίνων Röntgen ἢ ραδίου νὰ φωσφορίζῃ. Σ. Γ.

— *ψευδαργύρου ἑνώσεις ὀργανικαί [Χημ.].* Αἱ ἑνώσεις του ψευδαργύρου μετ' ἀλκαλίων, ἀποτελοῦσαι σημαντικὴν τάξιν τῶν καλουμένων *μεταλλοργανικῶν ἑνώσεων*, παρασκευάζονται διὰ προσθήκης ρινισμάτων ψευδαργύρου εἰς ἀλκυλιωδίδια. Κατὰ τὴν τοιαύτην ἐπίδρασιν, σημαντικώτατα βοηθουμένην ἐκ τῆς παρουσίας καὶ ἄλλων σωμάτων, ὡς λ. χ. κόνεως χαλκοῦ κ.λ., παράγεται κατ' ἀρχὰς ἀλκυλοψευδαργυροϊωδίδιον $C_{\nu}H_{2\nu+1}ZnJ$, ὅπερ εἶτα δι' ἀποστάξεως διασπᾶται εἰς ἰωδιοῦχον ψευδάργυρον ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ ἀντίστοιχον ψευδαργυροδιαλκύλιον, ὡς λ. χ.

$$2C_{\nu}H_{2\nu+1}ZnJ = ZnJ_2 + Zn(C_{\nu}H_{2\nu+1})_2$$

Αἱ μετ' ἀλκυλίων ἑνώσεις τοῦ ψευδαργύρου εἶναι ἄχροα, δυσαρέστου ὀσμῆς ὑγρά, αὐταναφλέξιμα ἐν τῷ ἀέρι. Εἶναι λίαν ἐνεργὰ σώματα, δι' ὃ καὶ πολλαχῶς ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς ὀργανικὰς συνθέσεις. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἑνώσεων τούτων εἶναι:

Τὸ *ψευδαργυροδιμεθύλιον* $Zn(CH_3)_2$, ὅπερ βράζει εἰς 46°.

Τὸ *ψευδαργυροδιαιθύλιον* $Zn(C_2H_5)_2$, βράζον εἰς 118° καὶ

Τὸ *ψευδαργυροδιπροπύλιον* $Zn(C_3H_7)_2$, βράζον εἰς 140—150°. Σ. Γ.

ψευδαργυροῦχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ περιέχων ψευδάργυρον.

ψευδαργυρῶ (—*όω*)· περιβάλλω τι διὰ ψευδαργύρου.

ψευδαργύρωσις, —*εως* (ἡ)· ἐπιψευδαργύρωσις, γαλβανισμός, ἐπικάλυψις διὰ ψευδαργύρου ἄλλου μετάλλου.

— [*Μεταλλ.* Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ψευδαργύρου πρὸς ἀπαργύρωσιν τοῦ μολύβδου (βλ. *ἄργυρος*) ἐφευρέθη τῷ 1842 ὑπὸ τοῦ Karsten καὶ ἐφηρμόσθη τῷ 1850 ὑπὸ τοῦ Parkes ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν διαδοχικὴν προσθήκην ψευδαργύρου ἐν ἀναλογίᾳ 1 ἕως 1.5 % εἰς μόλυβδον τετηκότα ἐν θερμοκρασίᾳ 500°. Διὰ ψύξεως τούτου εἰς 350° σχηματίζεται ἀφρὸς τριμεροῦς κράματος, μολύβδου, ψευδαργύρου καὶ ἀργύρου, ὅστις ἐπιπλέει. Τὸ κρᾶμα συγκεντρώνει βαθμηδὸν διὰ τῶν διαδοχικῶν προσθηκῶν τὸν ἄργυρον τοῦ μολύβδου, μετὰ κάθαρσιν δὲ διὰ τήξεως ἔχει σύνθεσιν εἰς μόλυβδον 70 ἕως 75%, εἰς ψευδάργυρον 18 ἕως 20%, εἰς ἄργυρον 2 ἕως 4%. Ἀκολούθως ὑποβάλλεται εἰς ἀπόσταξιν, ὁ ψευδάργυρος ἐκφεύγει καὶ παραμένει πλούσιος εἰς ἄργυρον μόλυβδος, ὅστις κυπελλοῦται. Θ. Χ.

ψευδάρθρωσις, —*εως* (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ ὁριστικὴ ἐκείνη κατάστασις τῆς μὴ πλήρους ἰάσεως κατάγματος ὀστοῦ τινος, καθ' ἣν ἐξακολουθοῦσιν εἰσέτι παραμένουσαι κινήσεις εἰς τὸ ὕψος τοῦ κατάγματος. Δυνατὸν ἐνίοτε ὁ σχηματισμὸς στερεᾶς πωρώσεως νὰ ἐπιβραδυνθῇ πλέον τοῦ ἀπαιτουμένου κανονικοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὅτε γίνεται λόγος περὶ ψευδαρθρώσεως, μόνον ὅταν παρέλθουν 6 μῆνες ἀπὸ τοῦ τραυματισμοῦ. Τὸ δέρμα ἄνωθεν τῆς ψευδαρθρώσεως εἶναι λευκόν, χαλαρόν, οἱ μύες ἀτροφικοί, ἐξ ὅλων δὲ τῶν συμπτωμάτων τοῦ κατάγματος παραμένουσιν εἰσέτι ἡ παρὰ φύσιν κίνησις, ἥτις ἤδη δὲν προκαλεῖ πόνους, καὶ πλημμελὴς λειτουργία τοῦ σκέλους. Αἱ ἐκ τῶν ψευδαρθρώσεων προκαλούμεναι λειτουργικαὶ διαταραχαὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐντοπίσεως τούτων. Ἐνῷ π. χ. ψευδάρθρωσις πλευρᾶς οὐδὲν ἐνόχλημα προκαλεῖ, ψευδαρθρώσεις τῶν μακρῶν ὀστῶν, μηροῦ, κνήμης, βραχίονος, παρέχουσι δυσχερείας ἀναλόγους πρὸς στήριξιν τοῦ σώματος ἢ ἐκτέλεσιν ἑτέρων λειτουργιῶν τῶν ἄκρων. Τὰ ἄκρα τῶν ψευδαρθρώσεων χωρίζονται ἀλλήλων δι' ἰνώδους συνδετικοῦ ἱστοῦ, σπανίως δὲ παρατηρεῖται μεταξὺ αὐτῶν *νεοάρθρωσις*, καθ' ἣν, ἕνεκεν τῆς συχνῆς προστριβῆς τούτων τὸ μὲν ἓν καθίσταται στρογγύλον, τὸ δ' ἕτερον κοῖλον ἐν εἴδει γλήνης, ἐν ᾗ εἰσχωρεῖ ἡ νεοσχηματισθεῖσα κεφαλή. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὀστῶν τούτων καλύπτεται ὑπὸ χόνδρου, τὰ δὲ ἄκρα ὑπὸ συνδετικοῦ ἱστοῦ δίκην θυλάκου.

Ψευδάρθρωσις βραχίονος.

Τὰ αἴτια τῆς ψευδαρθρώσεως εἶναι γενικὰ καὶ τοπικά. Ὡς αἴτια γενικά, κωλύοντα ἢ ἐπιβραδύνοντα τὴν πώρωσιν κατάγματός τινος, θεωροῦνται ἡ γενικὴ κακὴ κατάστασις τοῦ ὀργανισμοῦ μετὰ νοσήματα παντὸς εἴδους, καχεξία μετὰ μολυσματικὰ νοσήματα ἢ κακοήθεις ὄγκους, γεροντικὸς μαρασμός, ἀτροφία τῶν ὀστῶν μετὰ νοσήματα τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἴδιαι παθήσεις τῶν ὀστῶν, ὀστεομαλακία, ραχιτισμός. Ὡς τοπικὰ αἴτια θεωροῦνται ἡ παρένθεσις μεταξὺ τῶν ἄκρων τοῦ κατάγματος τενόντων, μαλακῶν μορίων, θυλάκων, ἐκτεταμένα αἱματώματα, ἡ συχνὴ διολίσθησις τῶν ἄκρων τοῦ ὀστοῦ ἀντὶ τῆς μονίμου ἐπαφῆς τούτων πρὸς ἄλληλα, μεγάλη καταστροφὴ τοῦ περιοστέου, μὴ κανονικὴ διατροφὴ τοῦ ἑνὸς τμήματος τοῦ ὀστοῦ ἐκ βλάβης τῶν ἀγγείων, διαπυήσεις, ὀστεΐτιδες.

Ἡ θεραπεία τῆς ψευδαρθρώσεως ἐπιτυγχάνεται τὸ μὲν ἀναιμάκτως, τὸ δὲ δι' ἐγχειρητικῆς ἐπεμβάσεως, ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε περιπτώσεως. Ι. Κ. Κ.

Ψευδαρτάκη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὕφορμος καὶ λόφος, ἀγνώστου ταυτότητος «ἐν Σκυθίᾳ μετὰ τὸ λεγόμενον Ἅγιον Ὄρος» (*Στεφ. Βυζ.* 701, 10). Τὸ ἐθνικὸν *Ψευδαρτακαῖος* καὶ *Ψευδαρτακηνός*. Σ.Ε.Λ.

Ψευδᾶς [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λάρνακος. Κάτ. 310 περίπου, ἅπαντες Ἕλληνες Χριστιανοί. Α. Κ. Α

ψευδασπάλαθος (ὁ) (Pseudaspalathus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 80 εἴδη φρυγάνων ἢ θάμνων ἀειθαλῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψευδασπάλαθος ὁ ἀσπαραγοειδὴς* (Pseudaspalathus asparagoides), ἰθαγενὴς θάμνος τῶν νοτίων ἀφρικανικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ψευδατόλλη (ἡ) [*Ὠκεανογρ.*]. Τύπος νήσου τοῦ ὠκεανοῦ, ἐμφανίζων τὸ σχῆμα ἀτόλλης, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι κοραλλιογενής. Κλασσικοὶ τύποι ψευδατόλλης ἀπαντῶσιν εἰς τὰς Βερμούδας νήσους. Σ.Ε.Λ.

ψευδατρακτυλὶς (ἡ) (Pseudatractylis) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον ἡ *ψευδατρακτυλὶς ἡ δικτυωτὴ* (Pseudatractylis conellata), ἐτήσιον ζιζάνιον ἀκανθόφυλλον, φυόμενον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἱσπανίας. Δ. Ν. Π.

ψευδατράφαξις (ἡ) (Pseudatraphaxis) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυγονοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἰθαγενεῖς τῶν παραμεσογειακῶν χωρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ *ψευδατράφαξις ἡ βιλλαρδιέρειος* (Pseudatraphaxis villardierii), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἡ *ψευδατράφαξις ἡ ἀκανθώδης* (Pseudatraphaxis spinosa), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Ἑλλάδος, καλλιεργούμενος πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψευδαττικισμὸς (ὁ)· ὁ ψευδὴς ἀττικισμός, ἡ κακὴ μίμησις τῆς ἀττικῆς διαλέκτου.

ψευδαχαίνιον (τὸ) *Βοτ.* Καλεῖται οὕτως ὁ καρπὸς ὁ ὁμοιάζων πρὸς ἀχαίνιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὅμως παρατηρεῖται σύμφυσις τοῦ περικαρπίου μετὰ τοῦ σπέρματος.

ψευδέβενος (ὁ) (Pseudebenus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη ποῶν, φρυγάνων καὶ θάμνων, ἀπαντώντων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Κρήτην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψευδέβενος ὁ κρητικὸς* (Pseudebenus creticus), ὅστις φύεται ἐν Κρήτῃ, ὅπου εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *ἀγκοντοξυλο*. Δ. Ν. Π.

ψευδεγγραφὴ (ἡ) [*Ἀρχ. Δίκ.*]. Γραφή, ἀσκουμένη ὑπὸ τοῦ κακῶς καὶ ψευδῶς καταγραφέντος εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου κατὰ τοῦ καταγράψαντος πράκτορος ἢ κατὰ τοῦ ὁπωσδήποτε προκαλέσαντος τὴν ἀναληθῆ ἐγγραφήν. Ἡ γραφὴ αὕτη κατελέγετο μεταξὺ τῶν ἐγκληματικῶν καὶ ἐδικάζετο ἀπὸ τοὺς θεσμοθέτας. Ἠσκεῖτο καὶ ὅταν ἐγένετο ἡ καταβολὴ τῆς ψευδοῦς ὀφειλῆς, καὶ ὅταν ἐτέλει ἐκκρεμὴς αὕτη. Ἐὰν κατὰ τὴν δίκην ἀπεδεικνύετο βάσιμος ἡ γραφή, ἐξηλείφετο τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῷ πίνακι ἐγγραφέντος καὶ ἐγράφετο λόγῳ ποινῆς τὸ ὄνομα τοῦ ψευδῶς καταγραψαμένου δι' ἴσον ποσόν. Ι. Δ. Ζ.

ψευδεγκεφάλιος (ὁ, ἡ) (pseudencéphalien) [*Τερατογ.*]. Τερατογονικὴ διάπλασις, χαρακτηριζομένη διὰ τῆς τελείας ἐλλείψεως ἐγκεφάλου, καθόσον ἡ νευρικὴ οὐσία ἐξηφανίσθη, καταλιποῦσα ἴχνη τινὰ μόνον ταύτης. Ὁ κρανιακὸς θόλος ἐλλείπει τελείως, πρὸς τὴν βάσιν δὲ τούτου παρατηρεῖται ὄγκος βαθέως ἐρυθρόχρους, ἀποτελούμενος ὑπὸ πλέγματος μικρῶν ἀγγείων πεπληρωμένων αἵματος, κεχωρισμένων δ' ἀπ' ἀλλήλων διά τινων ὑπολειμμάτων νευρικῆς οὐσίας. Ἡ μᾶζα αὕτη, κατὰ τὸν Dareste, ἔχει ὑφὴν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τῶν στυτικῶν ὄγκων. Οἱ ψευδεγκεφάλιοι εἶναι συνηθέστατα ἄρρενος φύλου. Καίτοι δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ κινηθῶσι καὶ νὰ ζήσωσιν ἐπί τινας ὥρας, ἐν τούτοις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν οὗτοι ὡς βιώσιμοι.

Ψευδεγκεφάλιος.

Τοὺς ψευδεγκεφαλίους δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο κατηγορίας, ἀναλόγως τῆς ὑπάρξεως παρ' αὐτοῖς ραχιαίας ρωγμῆς. Ἡ πρώτη ὁμὰς τούτων περιλαμβάνει τὸ γένος τῶν *νοσεγκεφάλων* καὶ *θλιψεγκεφάλων*, ἡ δὲ δευτέρα τὸ γένος τῶν *ψευδεγκεφάλων*. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

ψευδεγκέφαλος (ὁ) [*Τερατογ.*]. Ἡ τερατογονία τῶν κυρίως ψευδεγκεφάλων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ τῶν θλιψεγκεφάλων, παρὰ τοῖς ὁποίοις ὅμως ἡ σπονδυλικὴ στήλη εἶναι εὐρέως ἠνοιγμένη πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως. Ὅταν ἡ περὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐπίσχεσις ἔχῃ ἀρκούντως μακρὰν τὴν ἐπέκτασιν ἐπὶ τοῦ ραχιαίου σωλῆνος, ὥστε οὗτος, εὐρέως ἠνοιγμένος ἐπὶ τὰ ὀπίσω, νὰ ἐμφανίζῃ ρωγμὴν ἐν ἐκτεταμένῃ συνεχείᾳ μέχρι τοῦ μέσου τῆς ὀσφυϊκῆς χώρας, ἡ τοιαύτη διάταξις ἀποτελεῖ τὸν ψευδεγκέφαλον. Εἰς τὰ τέρατα ταῦτα τὰ πέταλα τῶν ὀσφυϊκῶν σπονδύλων διεσπασμένα εὑρίσκονται ἐν μεγίστῃ ἀπαγωγῇ, ὁ ραχιαῖος μυελὸς ἔχει τελείως ἐξαφανισθῆ καὶ δυνατὸν νὰ μὴ ἔχῃ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ ἀγγειακοῦ ὄγκου. Τὸ δέρμα εὑρίσκεται ἐν ἐπισχέσει εἰς ἀπόστασίν τινα ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῶν σπονδύλων, ἡ ράχις δὲ εἰς τμῆμά τι κατὰ μῆκος τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ ἔχει ὡς καλυπτήριον σύστημα τοὺς μήνιγγας. Ἡ ψευδεγκεφαλία εἶναι τερατογονία σπανία, ἀπαντῶσα συνηθέστατα εἰς τὸ ἔμβρυον τοῦ θήλεος γένους. Μ. Ν. Κ.

ψευδέλαψ (ὁ) (Pseudelaps) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαπιδῶν*, περιλαμβάνον καὶ 8 ἰοβόλα, ἀπαντῶντα εἰς τὰς Μολούκας νήσους καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Δ. Ν. Π.

ψευδελευθερία (ἡ)· ψευδὴς ἐλευθερία, ἡ δῆθεν ὑπάρχουσα ἐλευθερία.

ψευδελκομένη [*Μαθημ.*]. Ἡ ἐπίπεδος καμπύλη, τῆς ὁποίας τὸ τόξον s καὶ ἡ καμπυλότης ρ εἰς πᾶν σημεῖον αὐτῶν ἐπαληθεύουν τὴν σχέσιν: $\rho = Ra\sqrt{1-e^{\frac{-2s}{a}}}$. Ἔχει ἄξονα συμμετρίας τὸν ὁποῖον λαμβάνομεν καὶ ὡς ἄξονα τεταγμένων, καὶ ἓν σημεῖον ἀνακάμψεως, ἐπὶ τοῦ ἄξονος αὐτοῦ κείμενον, τὸ ὁποῖον λαμβάνομεν ὡς ἀρχὴν τῶν συντεταγμένων. Σημεῖα καμπῆς δὲν ἔχει. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κλάδους (τοὺς συμμετρικοὺς ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν x), ἕκαστος τῶν ὁποίων περιστρέφεται ἀπείρους φορὰς περὶ τὴν ἀρχὴν τῶν συντεταγμένων, μένων πάντοτε ἐντὸς τῆς περιφερείας κύκλου περὶ τὴν ἀρχὴν μὲ ἀκτῖνα Ra καὶ τείνων διαρκῶς νὰ πέσῃ εἰς αὐτὴν (περιφέρεια ἀσύμπτωτος). $\rho = Ra\sqrt{1-e^{\frac{-2s}{a}}}$ εἶναι ἡ ἀναξονικὴ λεγομένη ἐξίσωσις τῆς καμπύλης. Τὸ ὄνομα τῆς καμπύλης ἐδόθη ἀπὸ τὸν Τσεζάρο. Π. Θ. Κ.

ψευδελκυστὴρ (ὁ). Λέγεται οὕτως ἐνίοτε ἡ *ὁριζοντία ἀντηρὶς* (βλ. λ. *ζευκτὸν καὶ στέγη*), ἡ ὁποία τίθεται εἴς τινα ξύλινα κυρίως ζευκτά, μεταξὺ τῆς κορυφῆς καὶ τοῦ ἑλκυστῆρος ἢ πέλματος αὐτῶν, καὶ συνδέει τοὺς δύο ἀμείβοντας μεταξύ των.

ψευδεμφύσημα (τὸ) [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *ἐμφύσημα* (τ. ΙΑ', σ. 107 β').

ψευδεπίγραφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων ψευδῆ ἐπιγραφήν, ὁ ψευδῶς ἀποδιδόμενος εἴς τινα, ἐπὶ συγγραμμάτων, λόγων, ποιημάτων κ. τ. τ., ἄλλως *νόθος*.

— [*Βιβλ.*] *Ψευδεπίγραφα* χαρακτηρίζονται ἐν τῇ προτεσταντικῇ θεολογίᾳ τὰ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν λεγόμενα *ἀπόκρυφα* βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

ψευδεπίδειξις, —*εως* (ἡ)· ψευδὴς ἐπίδειξις.

ψευδερμαφροδιτισμὸς (ὁ). Οὕτω καλεῖται ἡ φυσικὴ περὶ τὴν διάπλασιν διαμαρτία ἢ δυσμορφία τοῦ οὐροποιητικοῦ σωλῆνος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγείρεται ἀμφιβολία περὶ τοῦ γένους εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ὁ ἐμφανίζων τὴν διαμαρτίαν ταύτην. Μ.Ν.Κ.

ψευδερμαφρόδιτος (ὁ, ἡ)· ὁ παρουσιάζων *ψευδερμαφροδιτισμὸν* (βλ. λ.).

ψευδευλάβεια (ἡ)· ψευδής, ὑποκριτικὴ εὐλάβεια.

Digitized by Google

ψευδευλαβής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὑποκρινόμενος εὐλάβειαν.

ψευδευλογία (ἡ)· βλ. λ. ἀνεμευλογία.

ψευδέχις (ὁ) (Pseudechis) /*Ζωολ.*/. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαπιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλους ἰοβόλους ὄφεις μὲ βαθεῖς χρωματισμούς, ἰθαγενεῖς τῶν Μολούκων νήσων καὶ τῆς Αὐστραλίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψευδέχις ὁ αὐστραλιανὸς* (Pseudechis australianus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 2 μέτρων. Ὁ χρωματισμός του εἶναι στιλπνῶς μελανὸς ἐπὶ τῆς ράχεως, ὑπέρυθρος ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ πρασινοκίτρινος ἐπὶ τῆς κοιλίας. Δ. Ν. Π.

ψευδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ μὴ ἀληθής, ὁ μὴ ἔχων ὑπόστασιν, ἀνύπαρκτος, ἀναλήθης: «ψευδὴς εἴδησις»· || ἀνειλικρινής, ὑποκριτικός, κοιν. *ψεύτικος*: «ψευδὴς φιλία»· || ὁ κατ' ἀπομίμησιν ὑφιστάμενος: «ψευδεῖς ὀδόντες».—Ἐπίρρ. **ψευδῶς**.

—**ψευδὴς *δήλωσις*** /*Φορολ.*/. Τοιαύτη δήλωσις ὑπάρχει, κατὰ τὸ ἄρθρον 42 τοῦ νόμου 1640 περὶ φορολογίας καθαρῶν προσόδων, ὁσάκις ἤθελον προκύψει ἐνδείξεις κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς βεβαιώσεως, ἢ ἐπὶ πέντε ἔτη μετὰ τὴν πρὸς δήλωσιν προθεσμίαν, ὅτι ὁ φορολογούμενος ἀπέκρυψεν ὁλόκληρον ἢ μέρος τῆς προσόδου του, ὑπερβαῖνον τὰ 20 % αὐτῆς, ἢ παρέλειψε νὰ ἐπικολλήσῃ τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 15 τοῦ αὐτοῦ νόμου φορόσημον ἐκ κακῆς πίστεως. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ πλημμελειοδικείου, τῇ ἐγκλήσει τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου, διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένων ποινῶν. Ἡ ὡς «ἀνακριβὴς» χαρακτηριζομένη, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ αὐτοῦ νόμου, δήλωσις ἐπάγεται τὰς ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ συνεπείας τῆς ἐν τῷ συμπληρωματικῷ φορολογικῷ καταλόγῳ μετὰ προσαυξήσεως τοῦ ὀφειλομένου κυρίου φόρου ἐγγραφῆς, τὰς ὁποίας συνεπάγεται καὶ ἡ ψευδὴς δήλωσις, ἀνεξαρτήτως τῆς ποινικῆς διώξεως. Γ. Ν. Κ.

—**ψευδὴς *καταμήνυσις*** /*Ποιν. Δίκ.*/· βλ. λ. *καταμήνυσις* ψευδής.

—**ψευδῶν *εἰδήσεων διάδοσις*.** Ἀδίκημα, προβλεπόμενον καὶ τιμωρούμενον κατὰ τὸ ἄρθρον 203 ποινικοῦ νόμου, ὅπερ ὑπάρχει ὁσάκις ἐγγράφως, διὰ λόγου ἢ διδασκαλίας, διασπείρει τις ἐν γνώσει ψευδεῖς, περὶ προκειμένων δῆθεν κυβερνητικῶν μέτρων, εἰδήσεις ἢ φήμας ἐπιτηδείας νὰ φέρωσιν ἀνησυχίαν εἰς τοὺς πολίτας, νὰ ταράξωσι τὴν δημοσίαν πίστιν ἢ νὰ διεγείρωσιν ἀπεχθείας. Ἀλλὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο κατηργήθη σιωπηρῶς διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ νόμου 4133 τῆς 18 Ἀπριλίου 1929 περὶ δυσφημήσεως κλπ., τὸ ὁποῖον τιμωρεῖ τὸν καθ' οἱονδήποτε τρόπον διαδίδοντα ἐν γνώσει ψευδεῖς εἰδήσεις ἢ φήμας ἐπιτηδείας νὰ φέρουν ἀνησυχίαν καὶ φόβον εἰς τοὺς πολίτας ἢ νὰ ταράξωσι τὴν δημοσίαν πίστιν, διὰ φυλακίσεως καὶ χρηματικῆς ποινῆς. Διὰ δὲ τοῦ νόμου 4149 τῆς 30 Μαΐου 1929 προσετέθη ἀνάλογος διάταξις πρὸς προστασίαν τῆς δημοσίας πίστεως. Τέλος, ὁ νόμος 5060 τοῦ 1931 περὶ τύπου κλπ. (ἄρθρ. 70) κατήργησε τὸ ἄρθρον 3 τοῦ νόμου 4133, ἑπομένως δὲ καὶ τὴν εἰς αὐτὸ προσθήκην τοῦ νόμου 4149, καὶ διέλαβεν ἰδίας διατάξεις (ἄρθρ. 13—14) περὶ δημοσιεύσεως ψευδῶν εἰδήσεων καὶ τιμωρίας αὐτῶν. Εἰδικὸν δὲ ἀδίκημα ἀπάτης διὰ ψευδῶν διαφημίσεων προβλέπεται ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 407 ποινικοῦ νόμου, ὡς πταῖσμα δὲ τιμωρεῖται ἡ σύγχυσις τῆς κοινῆς ἡσυχίας κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 552 προβλεπομένας περιπτώσεις. Γ. Ν. Κ.

ψευδίζω, καὶ ***τσευδίζω*** δημοτ., δυσκολεύομαι περὶ τὴν ἄρθρωσιν, τραυλίζω ψελλίζω.

ψευδιξία (ἡ) (Pseudixia) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰριδοειδῶν* ἢ *ἰριδιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χωρῶν, ὧν τινα καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψευδιονόνη (ἡ) /*Οργ. Χημ.*/. Ἀκόρεστος κετόνη τοῦ τύπου $C_{13}H_{20}O$, λαμβανομένη διὰ συμπυκνώσεως τῆς *κιτράλης* μετ' ἀκετόνης τῇ ἐπιδράσει ἀλκαλικῶν ἀντιδραστηρίων. Ἀποτελεῖ ἄχρουν ὑγρὸν βράζον ὑπὸ πίεσιν 12 χιλιοστομ. εἰς 144° καὶ δι' ἐπιδράσεως ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος ἰσομερίζεται πρὸς *ἰονόνην*, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα. Σ. Γ.

ψευδιππουρὶς (ἡ) (Pseudhippuris) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁλιορραγοειδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν γνωστότερον ἡ *ψευδιππουρὶς ἡ κοινὴ* (Pseudhippuris vulgaris), πόα ὑδροχαρής, ἀπαντῶσα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ψεύδισμα (τό), καὶ ***ψευδισμὸς*** κοιν. *τσεύδισμα* δημοτ., τραυλισμός, ψελλισμός.

ψευδισμὸς (ὁ) /*Ἰατρ.*/. Διαμαρτία περὶ τὴν ἄρθρωσιν τῶν λέξεων, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἀντικαθιστᾷ σύμφωνόν τι δι' ἑτέρου. Ὁ ψευδίζων δύναται νὰ προφέρῃ μόνον τὰ σκληρὰ σύμφωνα. Οὕτως, ἀντὶ τοῦ κ, προφέρει τ (τάππα, ἀντὶ κάππα), ἀντὶ τοῦ β, προφέρει φ (φαλίτσα, ἀντὶ βαλίτσα), ἀντὶ τοῦ θ, προφέρει σ (σάλασσα, ἀντὶ θάλασσα) κλπ. Σπανίως ἡ αἰτία τοῦ ψευδισμοῦ εὑρίσκεται εἰς τὸ στόμα. Συχνότερον δέον ν' ἀναζητηθῇ εἰς βλάβας τῆς λειτουργίας τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἡ πάθησις συχνάκις συναντᾶται ἐν Ἑλλάδι, συνεργάζεται δὲ σχεδὸν πάντοτε πρὸς τὸν *τραυλισμόν*, οὗτινος διαφέρει κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ τραυλίζων ἀδυνατεῖ νὰ προφέρῃ τὰ σκληρὰ σύμφωνα, ἀναγκαζόμενος νὰ καταφεύγῃ εἰς μαλακώτερα συμφωνητικὰ στοιχεῖα (λ. χ. ἀντὶ ἀλεύρι, προφέρει ἀγέβι καὶ οὕτω καθεξῆς). Σ. Γ. Σ.

ψευδισοδόμος, ἢ ***ψευδοϊσοδόμος*** (ἐνν. *τοιχοποιία*). Καλεῖται οὕτως ἡ διὰ κανονικῶν λίθων κατεσκευασμένη τοιχοποιία, τῆς ὁποίας ὅμως αἱ στρώσεις (δόμοι) εἶναι ἀνισοϋψεῖς.

ψευδιτέα (ἡ) (Pseuditea) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρηξιπετροειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὧν σπουδαιότερον εἶναι ἡ *ψευδιτέα ἡ βιργίνειος* (Pseuditea Virginica), θάμνος φυλλοβόλος καλλιεργούμενος πολλαχοῦ πρὸς κόσμον διὰ τὰ ὡραιότατα λευκοϊώδη ἄνθη του. Δ. Ν. Π.

Ψευδὸ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὴν ΝΝΑ. ἐσχατιὰν τῆς χερσονήσου Σιθωνίας (πλάτ. 39° 7'25'' Β., μῆκ. 24°00'40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1.036: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos), 2 μίλ. Α.ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Δέρρις. Συνεργεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν φάρων διεπίστωσε κατὰ χώραν (1920) ὅτι ἡ ἀκτὴ δὲν παρουσίαζε πλέον ἐκεῖ ἀκρωτηριάζουσαν προβολήν, τοῦθ' ὅπερ μόνον εἰς σεισμικὴν δόνησιν δέον ν' ἀποδοθῇ, μὴ παρατηρηθὲν πρότερον, λόγῳ τῆς ἐρημίας τοῦ μέρους. Σ. Ε. Λ.

Ψευδοάκρωνος *σχόλια*. Οὕτως εἶναι γνωστὰ ἐν τῇ λατινικῇ γραμματολογίᾳ τὰ σχόλια τὰ ἀποδοθέντα ψευδεπιγράφως κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα εἰς τὸν ὑπομνηματιστὴν τοῦ Ὁρατίου Ἑλένιον Ἄκρωνα (Γ' αἰών). Γ. Μ. Β.

ψευδοβαρλερία (ἡ) (Pseudobarleria) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθοειδῶν* ἢ *ἀκανθιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ὧν κυριώτερον ἡ *ψευδοβαρλερία ἡ βαρλεριοειδὴς* (Pseudobarleria barlerioides), ἀειθαλὴς θάμνος τῶν Ἰνδιῶν, πολλαπλασιαζόμενος διὰ σπορᾶς καὶ μοσχευμάτων καὶ πολλαχοῦ καλλιεργούμενος πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψευδοβλεννῶδες *κύστωμα ᾠοθήκης*. Καλεῖται καὶ *ψευδοβλεννῶδες κυσταδένωμα*, ἀποτελεῖ δὲ τοὺς συνήθεις σφαιροειδεῖς καὶ ᾠοειδεῖς κυστικοὺς ὄγκους τῆς ᾠοθήκης, τοὺς κατὰ κανόνα μισχωτούς. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κύστεων τούτων ἢ ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς καὶ μόνης κύστεως (μονόχωρος κύστις) ἢ ἐκ πολλῶν ἄλλων μικροτέρων, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ λεπτοῦ διαφράγματος (πολύχωρος κύστις), πληροῦται δὲ ὑπὸ ὑγροῦ παρεμφεροῦς πρὸς βλένναν, ἐξ οὗ καὶ ἡ κύστις ἐκλήθη ψευδοβλεννώδης ἢ καὶ κολλώδης. Συνεπείᾳ τοπικῶν διαταραχῶν τῆς θρέψεως τῶν τοιχωμάτων τῆς κύστεως ἐπέρχεται νέκρωσις αὐτῶν κατὰ τόπους, καὶ συνεπῶς αὐτόματος ρῆξις μετ' ἐκχύσεως τοῦ ἐμπεριεχομένου ὑγροῦ τῆς κύστεως ἐντὸς τοῦ κύτους τῆς κοιλίας. Αἱ κυστικαὶ αὗται νεοπλασίαι τῆς ᾠοθήκης, μολονότι εἶναι καλοήθους μορφῆς, σὺν τῷ χρόνῳ δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν εἰς κακοήθεις. Ο. Ρ.

ψευδόβλητον (τὸ) (Pseudobletum) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χηνοποδιοειδῶν* ἢ *χηνοποδιδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερα εἴδη εἶναι τὸ *ψευδόβλητον τὸ κεφαλωτὸν* (Pseudobletum capitatum) καὶ τὸ *ψευδόβλητον τὸ ραβδωτὸν* (Pseudobletum virgatum). Δ. Ν. Π.

ψευδοβουτυλένιον (τὸ) /*Οργ. Χημ.*/· βλ. *βουτυλένια*.

ψευδοβράγχια (τὰ) /*Συγκριτ. Ζωολ.*/· βλ. λ. *βράγχια*.

ψευδόβραγχος (ὁ) (Pseudobranchus) /*Ζωολ.*/. Γένος ἀμφιβίων κερκοφόρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φανεροβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σειρηνιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, διακρινόμενα ἐκ τῆς ἀπουσίας ὀπισθίων ποδῶν καὶ τοῦ πρασινερύθρου χρωματισμοῦ των. Ἐνδιαιτῶνται παρὰ τὰ τέλματα καὶ τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν. Δ. Ν. Π.

ψευδόβριζα (ἡ) (Pseudobriza) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη ποωδῶν φυτῶν, ἀπαντώντων εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ψευδόβριζα ἡ ἐλάσσων* (Pseudobriza minor), ἐτησία πόα κοσμητική, φυομένη καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἰονίους νήσους (κοιν. *τζιγιές*), καὶ ἡ *ψευδόβριζα ἡ μείζων* (Pseudobriza maxima), ἀπαντῶσα πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως ἐν τῇ νήσῳ Θήρᾳ (κοιν. *μελισσόχορτο*). Δ. Ν. Π.

ψευδοβρυωνία (ἡ) (Pseudobryonia) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κολοκυνθοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας, κονδυλορρίζους καὶ ἀναρριχητικάς, ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερα εἴδη, ἅτινα ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι ἡ *ψευδοβρυωνία ἡ σικελικὴ* (Pseudobryonia Sicelica), ἡ *ψευδοβρυωνία ἡ δίοικος* (Pseudobryonia dioica) καὶ ἡ *ψευδοβρυωνία ἡ κρητικὴ* (Pseudobryonia cretica). Πάντα τὰ εἴδη ταῦτα εἶναι δηλητηριώδη, γνωστὰ ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *ἀγριόκλημα, ἀμπελουρίδα, θηριόχορτο* καὶ *φαρμακιά*. Δ. Ν. Π.

ψευδογαμία (ἡ). Οὕτω καλεῖται εἰδικὴ περίπτωσις ψευδοῦς παραγωγῆς ὄντων νόθων διὰ τῆς παρθενογενεσίας. Ἡ ψευδογαμία παρετηρήθη πολλάκις καὶ πολλαὶ ἐπ' αὐτῆς ἐγένοντο ἔρευναι ὑπὸ τῶν φυσιολόγων. Κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο, τὸ θῆλυ ἄνθος εἴδους τινός, γονιμοποιηθὲν ὑπὸ ἄρρενος στοιχείου ἄλλου εἴδους, παρήγαγε σειρὰν ἐκγόνων μετὰ γνωρισμάτων μόνον ἐκ τοῦ μητρικοῦ εἴδους. Κατ' ἀκολουθίαν προέκυψε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ θῆλυ κύτταρον ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς παρθενογενεσίας, ἤτοι ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἄρρενος στοιχείου, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐχρησίμευσε πρὸς τοῦτο μόνον ὡς ἐρέθισμα. Μ. Ν. Κ.

ψευδογαλτονία (ἡ) (Pseudogaltonia) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ὧν γνωστότερον ἡ *ψευδογαλτονία ἡ τροχοφόρος* (Pseudogaltonia fibrillesa), βολβόρριζον φυτὸν ἰθαγενὲς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καλλιεργούμενον πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψευδογευσία (ἡ). Καλεῖται ἡ ψευδὴς ἀντίληψις τῆς γεύσεως, ἢ ἐν ἄλλοις λόγοις γευστικὴ ψευδαισθησία. Μ. Ν. Κ.

ψευδογλοίωμα (τὸ) /*Ὀφθαλμολ.*/. Καλεῖται ἡ πυώδης μεταστατικὴ χοριοειδῖτις, ἥτις παρουσιάζει ὑποκιτρίνην ἀνταύγειαν τῆς κόρης, ὁμοίαν πρὸς τὴν παρὰ τῷ γλοιώματι ἀπαντῶσαν καὶ φερομένην ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀμαυρωτικὸς ὀφθαλμὸς γαλῆς*. Διακρίνεται τοῦ γλοιώματος, διότι συνοδεύεται συνήθως ὑπὸ ὑποτονίας καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀτροφίαν ἢ φθίσιν τοῦ βολβοῦ. Β. Α.

ψευδογνώμων (ὁ), ἢ ***γονάτιον*** (τὸ) (κοιν. *φαλτσογωνιὰ* ἢ *στέλλα*). Ἐργαλεῖον τῶν κτιστῶν, ξυλουργῶν κλπ., χρησιμοποιούμενον πρὸς χάραξιν γωνιῶν. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο κανόνων εἴτε στερεῶς συνδεομένων μεταξύ των κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζωσι σταθερὰν γωνίαν (*γονάτιον* βλ. λ.), *φαλτσογωνιά*), εἴτε ἀρθρωτῶν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ δύνανται οὗτοι νὰ σχηματίσωσιν οἱανδήποτε γωνίαν ὁ κυρίως *ψευδογνώμων* ἢ *στέλλα*).

ψευδοδάκτυλοι (οἱ) /*Ζωολ.*/. Καλοῦνται οἱ δάκτυλοι τῶν ἀρτιοδακτύλων ζῴων, οἵτινες εὑρίσκονται ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους καὶ δὲν ἐφάπτονται τούτου. Δ. Ν. Π.

ψευδοδάφνη (ἡ) /*Βοτ.*/. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βιβοῦρνον*.

ψευδόδερμα (τό). Τεχνητὸν δέρμα, κατασκευαζόμενον διὰ συγκολλήσεως καὶ ἰσχυρᾶς πιέσεως μικρῶν τεμαχίων καὶ ξυσμάτων διαφόρων δερμάτων μετὰ κόλλης. Χρησιμοποιεῖται κυρίως δι' ἐπίστρωσιν ἐπίπλων.

ψευδοδεσμος (ὁ) /*Ναυτ.*/. Ναυτικὸς κόμβος δι' οὗ δένονται εἰς τὰ σέλματα οἱ πόδες τῶν ἱστίων ἱστιοδρομούσης λέμβου καὶ ὅστις δύναται νὰ λυθῇ ἀμέσως μόλις ἕλξῃ τις τὴν ἄκραν του, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἀπαραίτητον πρὸς ἀποτροπὴν ἀνατροπῆς τῆς λέμβου, ἅμα ὡς ἤθελε προσπέσει ἐπὶ τοῦ ἱστίου σφοδρὰ καὶ ἀπότομος ριπὴ ἀνέμου. Σ. Ε. Λ.

Ψευδοδημήτριος· βλ. *Δημήτριος* (Σαμοσβάνιετς).

ψευδοδίκταμνον (τὸ) /*Βοτ.*/. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βαλλωτὴ τὸ ψευδοδίκταμνον*.

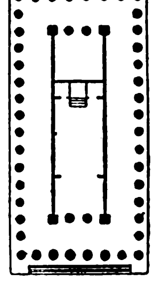

Διάγραμμα ψευδοδιπτέρου ναοῦ.

Ψευδοδιονύσιος· βλ. *Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης*.

ψευδοδίπτερος (ὁ) /*Ἀρχ.*/. Ἀρχιτεκτονικὸς ὅρος πρὸς χαρακτηρισμὸν κτίσματος, ἰδίως ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ περίστασις εἶναι ἁπλῆ, ἀλλ' ἔχει τὸ πλάτος διπλῆς. Κατὰ τὸν Βιτρούβιον, οἱ οὕτω χαρακτηριζόμενοι ναοὶ ἔχουσι, κατὰ κανόνα, ὀκτὼ μὲν κίονας κατὰ τὰς στενὰς πλευράς, δεκαπέντε δὲ κατὰ τὰς μακράς, τὸ δὲ μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς περιφερείας τῆς ἐξωτερικῆς κιονοστοιχίας καὶ τῶν τοίχων τοῦ ἀδύτου κενὸν διάστημα εἶναι ἴσον πρὸς δύο μετακιόνια. Ἐπινοητὴς τῆς ἰδιορρυθμίας ταύτης

Digitized by Google

ὑπῆρξε, κατὰ τὸν Βιτρούβιον, ὁ Ἑρμογένης ὁ ἐξ Ἀλαβάνδων, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ ψευδοδιπτέρου ναοῦ τῆς Λευκοφρυηνῆς Ἀρτέμιδος. Ψευδοδίπτερος ναὸς ἦτο καὶ εἷς ναὸς τῶν Μέσων τῆς Λέσβου, ὡς καὶ ὁ ἐν Σάρδεσι ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος. Β. Δ. Θ.

ψευδοδιφθερῖτις (ἡ). Ἡ ἁπλῆ ἀμυγδαλῖτις, ἡ καταλήγουσα εἰς τὸν σχηματισμὸν πολτώδους ἐξιδρώματος, ἐγκαθισταμένου ἐντὸς τῶν κρυπτῶν τῆς ἀμυγδαλῆς καὶ τοῦ φάρυγγος ἐν εἴδει λευκῶν νησιδίων. Τὰ νησίδια ταῦτα ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκλαμβάνονται ἐνίοτε ὡς διφθεριτικαὶ ψευδομεμβρᾶναι. Ὑπάρχουν ὡσαύτως ψευδομεμβρανώδεις κυνάγχαι, ὧν οἱ κλινικοὶ χαρακτῆρες δὲν ἐπιτρέπουν ποσῶς νὰ διακρίνωμεν ταύτας ἀπὸ τῆς διφθερίτιδος καὶ ἃς συγχέομεν μετ' αὐτῆς, μέχρις οὗ ἡ μικροβιολογικὴ ἔρευνα ἐπιτρέψῃ τὸν διαχωρισμόν. Σ. Γ. Σ.

ψευδοδοξία (ἡ)· ψευδὴς δόξα, γνώμη ἀπατηλή.

ψευδοδρακόντιον (τὸ) (Pseudodracontium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρωοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ὧν γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ψευδοδρακόντιον τὸ Λακούρειον* (Pseudodracontium Lacurii), ἰθαγενὴς κοσμητικὴ πόα τῆς Κοχιγκίνας. Δ. Ν. Π.

Ψευδοδροῦσος. Νέος ἀγνώστου καταγωγῆς, ὅστις ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Κυκλάδας ἀξιῶν ν' ἀνακηρυχθῇ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ ἀντὶ τοῦ Τιβερίου, διότι ἦτο, ὡς ἔλεγεν, ὁ υἱὸς τοῦ Γερμανικοῦ *Δροῦσος*, ἀποδράσας ἐκ τῶν φυλακῶν τοῦ Παλατίνου λόφου, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε φυλακίσει τοῦτον ὁ Τιβέριος (ὁ πραγματικὸς Δροῦσος εἶχε φονευθῇ εἰς τὰς φυλακὰς κατὰ τὸ 33 μ. Χ.). Τὸν Ψευδοδροῦσον παρηκολούθουν ἀπελεύθεροί τινες, οἵτινες καὶ ἐβεβαίουν τὴν ταυτότητά του. Τὸν τυχοδιώκτην τοῦτον, περὶ τὸν ὁποῖον εἶχον συρρεύσει πολλοὶ πολεμισταί, κατεδίωξεν ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Ποππαῖος Σαβῖνος, ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς νοτίου Ἑλλάδος μέχρι τῆς Νικοπόλεως, ἔνθα καὶ ἐπέτυχε τὴν διασκόρπισιν τῶν ἀκολούθων ἐκείνου. ΚΑΨ.

ψευδοδρύπη (ἡ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ὁ καρπὸς δρύπη, ὅστις ἔχει σαρκῶδες ἐσωκάρπιον. Δ. Ν. Π.

ψευδοδυσεντερία (ἡ). Νόσος τῶν ἐντέρων μὲ ἀνάλογα πρὸς τὰ τῆς δυσεντερίας συμπτώματα, χωρὶς ὅμως ταῦτα νὰ προέρχωνται ἐκ τῶν προκαλούντων τὴν δυσεντερίαν μικροβιακῶν ἢ πρωτοζωϊκῶν παραγόντων. Ἡ ψευδοδυσεντερία δὲν εἶναι ἰδιοπαθὴς νόσος, ἀλλὰ μᾶλλον συμπτωματικὴ διάρροια, ὀφειλομένη εἰς ἐντερικὰς διαταραχάς, προερχομένας ἐξ ἑλμίνθων ἢ ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως τοξικῶν προϊόντων, οἷος εἶναι ὁ ὑδράργυρος· ἐμφανίζεται ἐπίσης κατὰ τὴν διαδρομὴν μολυσματικῶν τινων νόσων τῶν τροπικῶν χωρῶν (δαγγεῖον κ.τ.λ.). Σ. Β.

ψευδόδων (ὁ) (Pseudodon) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μοναδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μαλακίων ἀπαντώντων εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ψευδοδωρόθεος. Ὑπὸ τοῦ *Ἱεροθέου Μονεμβασίας* κατὰ τινας, καὶ κατ' ἄλλους ὑπό τινος *Δωροθέου Μονεμβασίας*, ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1630 βιβλίον ἱστορικὸν εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 1629, κοινῶς καλούμενον «Χρονογράφος». Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπὶ 200 ἔτη ἐχρησίμευσεν ὡς ἱστορικὸν βιβλίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πολλάκις ἀνετυπώθη, ἀλλὰ καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ καὶ αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ πηγαὶ εἶναι εἰσέτι ἄγνωστοι. Ε. Γ. Π.

ψευδοεχγονίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *ἐκγονίνη*.

Ψευδοελισάβετ. Ρωσὶς τυχοδιῶκτις (βλ. λ. *Ἐλισάβετ*).

ψευδοελκομένη· βλ. *ψευδελκομένη*.

ψευδοζαφουρά (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κάρθαμος ὁ βαφικός*.

ψευδοζούχια (τὰ) (Pseudosuchia Zittel) *[Παλαιοζωολ.]* Ὑπόταξις ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *παραζουχίων ἀρχοσαυρίων* ἑρπετῶν. Ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὰ ἑρπετὰ μὲ βραχὺ ῥύγχος καὶ πολὺ μεγάλους πλευρικοὺς ὀφθαλμούς. Οἱ ἐμπρόσθιοι πόδες ἦσαν βραχύτεροι τῶν ὀπισθίων. Ἡ ῥάχις των ἦτο κεκαλυμμένη κατὰ κανόνα μὲ δύο σειρὰς ἐγκαρσίω ἐπιμηκῶν ὀστεΐνων πλακῶν. Τὰ χυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας ἦσαν ὁ *ἀετόσαυρος*, ὁ *ἑρπετοζοῦχος*, ὁ *ὀρνιθοζοῦ ος*, ὁ *σκληρομοχλὸς* κ. ἄ.

Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ καὶ τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

Ψευδοζωναρᾶ λεξικόν. Λεξικὸν ἀπιδιδόμενον ψευδεπιγράφως εἰς τὸν χρονογράφον Ζωναρᾶν καὶ ἀνῆκον πιθανώτατα εἰς μοναχόν τινα Ἀντώνιον. Εἶναι τὸ ἀκριβέστερον καὶ πληρέστερον τῶν μεσαιωνικῶν λεξικῶν μετὰ τοῦ Ἡσυχίου, ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ἀντιγράφων, εἰς τὰ ὁποῖα διεσώθη, φαίνεται ὅτι ἐτύγχανε μεγάλης κυκλοφορίας καὶ ἐκτιμήσεως κατὰ τὸν μεσαίωνα. Γ. Μ. Β.

ψευδοθειοϋδαντοϊνικὸν ὀξὺ *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειουρεΐδοξέα*.

ψευδοθειουρεΐδοξέα (τὰ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειουρεΐδοξέα*.

ψευδοθειουρεΐδοξικὸν ὀξὺ *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειουρεΐδοξέα*.

ψευδοθήκη (ἡ). Τὸ περιφερικὸν τοίχωμα τῶν κοραλλίων (ἐξακοραλλίων ἰδίᾳ), τὸ παραγόμενον διὰ συμφύσεως τῶν πεπαχυσμένων περιφερειακῶν ἄκρων τῶν διαφραγμάτων. Γ. Κ. Γ.

ψευδόθυμβρα (ἡ) (Pseudothymbra) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον φρύγανα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶντα, ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ *ψευδόθυμβρα ἡ σταχυρά* (Pseudothymbra spicata). Δ. Ν. Π.

ψευδόθυρον (τό)· ψευδὴς θύρα, σχῆμα θύρας ἐπὶ τοίχου.

ψευδοθύσανος (ὁ) *[Μετεωρολ.]*. Ψευδοπαραλλαγὴ νεφῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ἀνωτέρων νεφῶν *θυσάνων* (βλ. λ.).

ψευδοϊνουλίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὑδατάνθραξ συγγενὴς πρὸς τὴν *ἰνουλίνην*, ἀνευρεθεὶς εἰς τοὺς κονδύλους ἡλιάνθου τοῦ κονδυλορρίζου. Σ. Γ.

ψευδοϊονόνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *ψευδιονόνη*.

Ψευδοϊουστῖνος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο χαρακτηρίζονται ἑπτὰ ψευδεπίγραφα ἔργα, ἀποδιδόμενα μέχρι τινὸς ἐκ συγχύσεως καὶ πλάνης εἰς τὸν μάρτυρα Ἰουστῖνον, ἀποδειχθέντα ὅμως ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐρεύνης ὡς ἔργα ἄλλων συγγραφέων. Ταῦτα εἶναι: «Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους», «Ἀνατροπὴ δογμάτων τινῶν ἀριστοτελικῶν», «Ἀποκρίσεις Χριστιανῶν πρὸς Ἐθνικούς», «Ἔκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως» ἀπολογητικὰ ἅπαντα, ἀνήκοντα πιθανώτατα εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ταρσοῦ Διόδωρον (περὶ τὸ 390, πρὸς δὲ τὰ ἀπολογητικὰ ἔργα τοῦ Γ' αἰῶνος: «Ὁ πρὸς τοὺς Ἕλληνας» καὶ «Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας» καὶ τὸ τοῦ Β' αἰῶνος, ὡσαύτως ἀπολογητικὸν ἔργον, σκοποῦν ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς μοναρχίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιγραφόμενον «Περὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Θεοῦ». Γ. Μ. Β.

Ψευδοϊσίδωρος. Συλλογὴ ψευδῶν παπικῶν διατάξεων (βλ. λ. *Ἰσίδωρος* Μερκάτωρ).

Ψευδοϊωάννα ντ' Ἄρκ (La fausse Jeanne d'Arc). Πέντε ἔτη μετὰ τὴν θανάτωσιν τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ (1431) ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Λωρραίνην γυνή τις, διατεινομένη ὅτι ἦτο ἡ Αὐρηλιανὴ παρθένος καὶ ὅτι τὰ περὶ θανατώσεως αὐτῆς ἦσαν ψευδῆ, πλασθέντα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Ὁ γαλλικὸς λαός, ὅστις ἐτήρει ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῆς Ἰωάννας, ἐδέχθη αὐτὴν ἐνθουσιωδῶς. Τῷ 1436 ἡ Ψευδοϊωάννα κατῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, ἐπολέμησε δὲ γενναίως μετ' αὐτῶν εἰς Πουατοῦ. Τῷ 1439 ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ὀρλεάνην καὶ τεθεῖσα ἐπὶ κεφαλῆς στρατευμάτων προήλασε κατὰ τῆς Μάνς, ἣν κατεῖχον οἱ Ἄγγλοι. Τότε ὁ στρατάρχης ντὲ Ραὶ ἀπεκάλυψε τὴν πλαστοπροσωπίαν της, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Παρισινοὶ ἐπίστευον ὅτι ἦτο ἡ πραγματικὴ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ, συνῆλθον ἀπὸ κοινοῦ τὰ μέλη τοῦ παρλαμέντου καὶ οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου ἐν Παρισίοις, ὅπως δικάσωσι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐκάλεσαν δὲ αὐτὴν εἰς ἀπολογίαν. Αὕτη ἀφηγήθη τὰ τοῦ βίου της ἐνώπιον ἀπείρου πλήθους καὶ οἱ δικασταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἀφήσωσιν ἐλευθέραν, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ἔκτοτε ὅμως οὐδεὶς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτῆς, οὐδὲ εἶναι γνωστὸν ποῦ ἀπέθανεν. Θ. Β.

ψευδοκάλαμος (ὁ) (Pseudocalamus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 150 εἴδη δένδρων ἀπαντώντων εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Οἱ ψευδοκάλαμοι διακρίνονται διὰ τὸν κορμόν των, ὅστις εἶναι παραπλήσιος πρὸς τὸν τοῦ καλάμου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι ἐσωτερικῶς πλήρης, ἐπιμηκέστατος καὶ ἰσοπαχὴς καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψευδοκάλαμος ὁ ροτάγγειος* (Pseudocalamus Rotangii, ὕψους μέχρι 1.25 μ., φυόμενος εἰς τὰ δάση τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας. Μεγάλαι ποσότητες κορμῶν ψευδοκαλάμου εἰσάγονται κατ' ἔτος ἐκ τῆς Κίνας εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατασκευὴν βακτηριῶν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν πλεκτῶν ἐπίπλων. Δ. Ν. Π.

Ψευδοκαλλισθένης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται ἐν τῇ γραμματολογίᾳ ὁ συγγραφεὺς τῆς περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φανταστικῆς ἱστορίας, ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Καλλισθένην, κατά τινα δὲ λατινικὴν μετάφρασιν εἰς τινα ἱστορικὸν Αἴσωπον. Ὁ πρῶτος πυρὴν τῆς ἱστορίας ταύτης ἐγράφη πιθανώτατα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, κατόπιν δὲ ἀνεπτύχθη, διεμορφώθη καὶ διεσκευάσθη κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα καὶ ἔσχε μεγάλην διάδοσιν διὰ τῶν μεταφράσεων εἰς πολλοὺς ἄλλους λαούς. Πλὴν τῆς μνημονευθείσης λατινικῆς μεταφράσεως, εἶναι γνωσταὶ ἡ συριακή, ἡ ἀρμενικὴ καὶ ἄλλαι, πρὸς δὲ διάφοροι ἑλληνικαὶ παραλλαγαί. Γ. Μ. Β.

ψευδοκαλπασμὸς (ὁ). Βηματισμὸς τοῦ ἵππου, κατὰ τὸν ὁποῖον οὗτος καλπάζει, δεξιὰ μὲν διὰ τοῦ ἐμπροσθίου διπόδος, ἀριστερὰ δὲ διὰ τοῦ ὀπισθίου τοιούτου, καὶ ἀντιθέτως. Ἡ ἀντίδρασις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ ὁ βηματισμὸς οὗτος εἰς τὸν ἱππέα, εἶναι ἀπότομος καὶ δυσάρεστος. Ὁ ψευδοκαλπασμὸς δὲν πρέπει να συγχέηται πρὸς τὸν ἀντίθετον οὐδὲ πρὸς τὸν διακεκομμένον καλπασμόν. Ψευδοκαλπασμὸς καλεῖται καὶ ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ὁ ἵππος τροχάζει μὲ τὰ ὀπίσθια καὶ καλπάζει μὲ τὰ ἐμπρόσθια. Οἱ ἐλαττωματικοὶ οὗτοι βηματισμοὶ ὀφείλονται εἰς ἀδυναμίαν τῆς ὀσφύος. Σ. Κ. Γ.

ψευδοκάρπιον (τό)· ὁ καρπός, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς μεταμορφώσεως τῆς φοθήκης καὶ ἑτέρου φυτικοῦ μορίου.

ψευδοκαρύα (ἡ) (Pseudocarya) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καρυοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη δένδρων φυλλοβόλων, ἰθαγενῶν τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *ψευδοκαρύα ἡ λευκὴ* (Pseudocarya alba) καὶ ἡ *ψευδοκαρύα ἡ ἐλαιόμορφος* (Pseudocarya olivaeformis). Ἀμφότερα τὰ εἴδη εἶναι μεγάλα δένδρα, παρέχοντα ξύλον ποικίλως χρήσιμον καὶ καρπὸν ἐδώδιμον. Εἶναι δένδρα πανύψηλα, πολλαπλασιαζόμενα διὰ σπορᾶς. Δ. Ν. Π.

ψευδοκαφὲς *[Βοτ.]*· βλ. λ. *γαιρτνέρα*.

ψευδοκαφικὸν (τὸ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *στρύχνος τὸ ψευδοκαφικόν*.

ψευδοκεδρόλη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Σεσκιτερπεναλκοόλη, ἀπαντῶσα εἰς τὸ *κεδρέλαιον*. Σ. Γ.

ψευδόκερως (ὁ) (Pseudocerus) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψευδοκερατιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων ὑδροβίων σκωλήκων, ἀπαντώντων εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Δ. Ν. Π.

ψευδοκερωτίδαι (οἱ) (Pseudocerotidae) *[Ζωολογ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πλατελμίνθων*, περιλαμβάνουσα μετρίου ἢ ἱκανοῦ μεγέθους θαλασσίους σκώληκας μὲ σῶμα φοειδὲς ἢ ἐλλειψοειδές, στόμα τοποθετημένον περὶ τὸ μέσον τοῦ σώματος καὶ ζωηροὺς χρωματισμούς. Ἐκ τῶν κυριωτέρων γενῶν τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *ψευδόκερως* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ψευδόκηλις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ πόλισμα τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας ἐπὶ τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου καὶ κατὰ τὴν ἀκτὴν τῆς χώρας τῶν Ἐλισάρων, μεταξὺ *Παλινδρόμου ἄκρας (Ρὰς Μπάμπ ἐλ Μανδὲβ)* καὶ *Σωσίππου λιμὴν (Μόκκα)*. Εἶναι τὸ σύγχρονον πόλισμα καὶ ἀκρωτήριον Sheikh Syed (πλάτ. 12°41' Β., μῆκ. 43°27' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3180: Strait of Bal-el-Mandeb and approaches). Σ. Ε. Λ.

ψευδοκιγχόνη (ἡ) (Pseudocinchona) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρουβιδοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἔχοντα φλοιὸν φαρμακευτικόν. Δ. Ν. Π.

ψευδόκισσος (ὁ) (Pseudocissus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμπελοειδῶν* ἢ *ἀμπελιδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἀναρριχητικούς, ἰθαγενεῖς τῆς Ἰάβας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψευδόκισσος ὁ ποικιλόφυλλος* (Pseudocissus discolor), θάμνος κληματώδης, ἀναρριχητικός, καλλιεργούμενος πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψευδοκλασσικισμὸς (ὁ). Οὕτω καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἡ μίμησις τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τῆς ἑλληνολατινικῆς ἀρχαιότητος προτύπων, ἡ περιοριζομένη εἰς τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ὁπωσοῦν τυπικὰ των γνωρίσματα καὶ μὴ εἰσδύουσα εἰς τὸ διανοητικὸν καὶ ψυχικὸν περιεχόμενον, ὅπερ ταῦτα ἐκφράζουν. Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν πολυπληθεῖς ἐνεφανίσθησαν οἱ ψευδοκλασσικίζοντες λογογράφοι καὶ καλλιτέχναι. Ἐντονώτερον ὅμως παρουσιάζεται ἡ τάσις αὕτη ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ σχολῇ, ἥτις ὠνομάσθη *ἀκαδημαϊσμὸς* καὶ ἥτις, μολονότι καὶ ἐν τῇ συλλήψει καὶ ἐν τῇ ἐκτελέσει συχνάκις προσφεύ-

Digitized by Google

γει εἰς τὴν ἀρχαιότητα, παράγει συνήθως ἔργα ψυχρά, ἐξεζητημένα καὶ τυπικά. Ι. Μ. Π.

ψευδοκλειστογαμία (ἡ) [*Βοτ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον τῆς αὐτογονιμοποιήσεως τῶν ἀρρενοθηλέων ἀνθέων, ἅτινα παραμένουσι πάντοτε κλειστά, χωρὶς νὰ παρακωλύεται ἡ ἀνάπτυξίς των. Δ. Ν. Π.

ψευδόκληθρα (ἡ) (Pseudoclethra) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρεικοειδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη φυτῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Μαλαϊκοῦ ἀρχιπελάγους. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *ψευδόκληθρα ἡ δενδρώδης* (Pseudoclethra arborea), ἰθαγενὲς δενδρύλλιον τῆς Μαδέρας, καλλιεργούμενον πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

«Ψευδοκλημέντεια» (τά). Παλαιὰ χριστιανικὰ συγγράμματα, ἀποδιδόμενα εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης Κλήμεντα (βλ. λ. «*Κλημέντεια*»).

ψευδοκλητείας *γραφὴ* [*Ἀρχ. Δίκ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἡ ἐναντίον ψευδοῦς κλητεύσεως κατηγορία. Κατὰ τὴν δικονομίαν, ὁ ἐνάγων, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο μαρτύρων, ἐκάλει τὸν ἐναγόμενον ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ὅπως προσέλθῃ καθ' ὡρισμένην ἡμέραν. Ἐὰν ὁ ἐναγόμενος δὲν προσήρχετο, ἐδικάζετο ἐρήμην. Τὰς συνεπείας τῆς ἐρήμην δίκης ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ, ἐὰν ἀπεδείκνυεν ὅτι δὲν ἐκλήθη ἢ ὅτι ψευδῶς ἐπιστοποιήθη παρὰ τῶν μαρτύρων ἡ πρόσκλησίς του. Πρὸς τοῦτο παρείχετο αὐτῷ ἡ γραφὴ *ψευδοκλητείας* (*Δημοσθ.*, Πρὸς Νικόστρατ. 15). Ἡ γραφὴ αὕτη κατελέγετο μεταξὺ τῶν ἐγκληματικῶν, συνεπήγετο δὲ ἀτιμίαν τῷ κατηγορουμένῳ, ἐὰν ἀπεδεικνύετο ἀληθής, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ, ἐὰν εἶχε σπουδαιότητα (*Ἀνδοκίδου*, Περὶ μυστηρ. 10, 74). Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

ψευδόκοκκος (ὁ) (Pseudococcus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὁμοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἐνδιαιτώμενα παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ προκαλοῦντα πλείστας ἀσθενείας. Τὰ ἔντομα ταῦτα εἶναι λίαν ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ ἑσπεριδοειδῆ κυρίως, ὧν προσβάλλουσι τοὺς καρπούς. Δ. Ν. Π.

ψευδοκολοκασιὰ (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἡλίανθος ὁ κονδυλόρριζος*.

ψευδοκόμαρος (ὁ) (Pseudocomarus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥοδοειδῶν*, περιλαμβάνον ποώδη φυτὰ πολυετῆ, ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψευδοκόμαρος ὁ ἕλειος* (Pseudocomarus palustrus), πολυετής, ἀνεπτυγμένη πόα ἕρπουσα, μὲ ριζαν φαρμακευτικὴν καὶ βαφικήν. Δ. Ν. Π.

ψευδοκομπασμὸς (ὁ)· κομπασμός, ψευδαλαζονεία.

ψευδοκοπάλιον (τὸ) [*Χημ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς ρητίνης τοῦ φυτοῦ *δαμμάρα* (βλ. λ.).

Ψευδοκορακήσιον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ κατ' Ἀρτεμίδωρον ὀνομασία *Κορακησίου* τοῦ Καλοῦ (βλ. λ.).

Ψευδοκοράσιον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μέγας αἰγιαλὸς τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς Μικρασίας, μεταξὺ Κωρύκου καὶ Σελευκείας τῆς παρ' Ἰσαύροις. Εἶναι ὁ παρὰ τὴν Ἀττάλειαν μηνοειδὴς αἰγιαλός. Σ. Ε. Λ.

ψευδοκορυνόπωμα (τὸ) (Pseudocorynopoma) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *περκιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους πέρκας, διακρινομένας κυρίως ἐκ τῆς καταπληκτικῆς ἀναπτύξεως τῶν ραχιαίων καὶ τοῦ ἑδραίου πτερυγίου των. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀμερικανικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ψευδοκοτυληδὼν (ἡ)· τὸ πρῶτον προϊὸν τῆς ἐκβλαστήσεως τῶν σπόρων τῶν πτερίδων. Δ. Ν. Π.

ψευδοκουμιδίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. βλ. *κουμιδίνη* (*ψευδο—*).

ψευδοκουμόλιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *κουμόλιον* (*ψευδο—*).

ψευδοκράμβη (ἡ) (Pseudocrambe) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ πολυετῶν ποῶν, ἀπαντωσῶν εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *ψευδοκράμβη ἡ ἱσπανικὴ* (Pseudocrambe hispanica καὶ ἡ *ψευδοκράμβη ἡ παράλιος* (Pseudocrambe maritima). Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον καλλιεργεῖται πολλαχοῦ ὡς λαχανικόν. Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ἡ *ψευδοκράμβη ἡ ταταρικὴ* (Pseudocrambe tatarica), ἰθαγενὴς ἀνεπτυγμένη πόα τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

ψευδόκρινον (τὸ) (Pseudocrinum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμαρυλλιοειδῶν* ἢ *ἀμαρυλλιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη ποωδῶν, βολβορριζῶν φυτῶν, ἰθαγενῶν τῶν τροπικῶν καὶ παρατροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *ψευδόκρινον τὸ ἀσιατικὸν* (Pseudocrinum asiaticum), καλλιεργούμενον πολλαχοῦ ὡς κοσμητικόν, καὶ τὸ *ψευδόκρινον τὸ μούρειον* (Pseudocrinum Moorei), ἰθαγενὴς πόα τῆς Νατάλης, ἐπίσης κοσμητική. Δ. Ν. Π.

ψευδοκρότων (ὁ) (Pseudocroton) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γρομφαδιοειδῶν* ἢ *γρομφαδιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη θάμνων καὶ δένδρων, ὧν πλεῖστα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψευδοκρότων ὁ δράκων* (Pseudocroton draco), ἰθαγενὲς δένδρον τοῦ Μεξικοῦ, ὅστις παρέχει χρωστικὴν ρητίνην, φερομένην εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *δρακόντειον αἷμα*· *ψευδοκρότων ἡ ἐλευθερία* (Pseudocroton eleuteria), ἰθαγενὲς δένδρον τῶν Ἰνδιῶν, παρέχον ἀρωματικὸν καὶ φαρμακευτικὸν φλοιόν· *ψευδοκρότων ὁ λακκιοφόρος* (Pseudocroton laccifer us), ἰθαγενὲς δένδρον τῶν Ἰνδιῶν, παρέχον τὸ *λάκκιον κόμμι*· *ψευδοκρότων ὁ τίγλειος* (Pseutocrotum Tiglii), δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Κεϋλάνης, οὗ τὰ σπέρματα δι' ἐκθλίψεως παρέχουσι τὸ γνωστὸν εἰς τὴν φαρμακευτικὴν *κροτώνιον ἔλαιον* (Oleum pseudocrotonis). Δ. Ν. Π.

ψευδοκρούπ [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *λάρυγγος παθήσεις*.

ψευδοκρύσταλλος (ὁ), ἢ *ψευδομόρφωσις* (Pseudokrystalle, Afterkristalle, Pseudomorphosen) [*Ὀρυκτολ.*]. Τὸ κρυσταλλοφυὲς ἢ ἄμορφον σῶμα, τὸ ὁποῖον, ἐνῷ δὲν εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κρύσταλλος, φέρει κρυσταλλικὸν σχῆμα ἄλλου ὀρυκτοῦ. Οἱ ψευδοκρύσταλλοι γεννῶνται κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν πολλῶν ὀρυκτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὕλη μέν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποτελοῦνται τὰ ὀρυκτά, ἀλλοιοῦται φυσικῶς ἢ χημικῶς, διατηρεῖται ὅμως ἡ κρυσταλλικὴ μορφή των. Ἀναλόγως τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ὕλης τῶν ὀρυκτῶν οἱ ψευδοκρύσταλλοι διαιροῦνται εἰς: 1) *εἰς φυσικοὺς ψευδοκρυστάλλους* ἢ *παραμορφώσεις* (βλ. λ. *παραμόρφωσις*) 2) *Εἰς χημικοὺς ψευδοκρυστάλλους* ἢ *ψευδοκρυστάλλους μετασωματώσεως*. Οἱ τοιοῦτοι ψευδοκρύσταλλοι εἶναι οἱ καθ' αὐτὸ ψευδοκρύσταλλοι, ὑπερβάλλουν δ' εἰς ἀφθονίαν καὶ συχνότητα τοὺς φυσικοὺς ψευδοκρυστάλλους. Εἰς τοὺς χημικοὺς ψευδοκρυστάλλους ἡ οὐσία τῶν κρυστάλλων ἔχει ὑποστῆ χημικὴν ἀλλοίωσιν, ὁτὲ μὲν μερικήν, ὁτὲ δὲ συνολικήν. Συνήθη παραδείγματα ψευδοκρυστάλλων μὲ μερικὴν ἀλλοίωσιν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγένετο περιωρισμένη μόνον ἀνταλλαγὴ συστατικῶν, ἢ καὶ πρόσληψις ἢ καὶ ἀπώλεια συστατικοῦ τινος εἶναι: γαληνίτης (PbS) κατὰ πυρομορφίτην ($3Pb_3P_2O_8 . PbCl_2$), σμιθσωνίτης ($ZnCO_3$) κατ' ἀσβεστίτην ($CaCO_3$), γύψος ὑδρομιγὴς ($CaSO_4 \cdot 2H_2O$) καὶ ἀνυδρίτιδα γύψον ($CaSO_4$, ὀφείτης ($H_4Mg_3Si_2O_9$) κατ' ὀλιβίνην (Mg_2SiO_4) κ. οὕ. κ.

Παραδείγματα ψευδοκρυστάλλων μὲ συνολικὴν καὶ τελείαν ἀλλοίωσιν τῆς οὐσίας, εἰς τοὺς ὁποίους δηλαδὴ μετεβλήθη ὅλη ἡ χημικὴ των σύστασις, εἶναι: αὐτοφυὴς χαλκὸς κατ' ἀραγωνίτην ($CaCO_3$), αἱματίτης (Fe_2O_3) κατ' ἀσβεστίτην ($CaCO_3$), ἀργυροδάμας (CaF_2) κατὰ χαλαζίαν (SiO_2), γύψος ὑδρομιγὴς ($CaSO_4 . 2H_2O$) κατ' ὀρυκτὸν ἅλας (NaCl), κασσιτερίτης (SnO_2) κατ' ὀρθόκλαστον $KAlSi_3O_8$.

Κατὰ τὸν Blum, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἡ συστηματικὴ καὶ ἡ ταξινόμησις τῶν ψευδοκρυστάλλων, ὡς ψευδοκρύσταλλοι χαρακτηρίζονται περαιτέρω καὶ ἐκεῖνοι οἱ σχηματισμοί, οἱ ὁποῖοι μὲ τοὺς προαναφερθέντας ψευδοκρυστάλλους ἔχουν κοινὸν μόνον τὸ ὅτι ἡ ἐξωτερική των μορφὴ εἶναι δάνειος, ἐνῷ εἶναι τελείως διάφοροι κατὰ τὴν οὐσίαν των, καθόσον εἶναι ἀποτυπώματα κρυστάλλων, καὶ ὡς πρὸς τὴν γένεσίν των παραβάλλονται μὲ ἐκκρίματα ὀρυκτῶν οὐσιῶν ἐντὸς κοιλωμάτων διαφόρων πετρωμάτων. Οἱ ψευδοκρύσταλλοι αὐτοὶ ὀνομάζονται *ὑποστατικοί*. Ἡ γένεσίς των συντελεῖται κατὰ δύο τρόπους:

1. Ὀρυκτή τις οὐσία, διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ ἢ εὐκόλως ἀλλοιουμένη, ἀποπλύνεται καὶ ἀπομακρύνεται ἐκ τῆς περιβαλλούσης αὐτὴν μάζης τοῦ πετρώματος, ἀφήνουσα εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ὑπῆρχε, μίαν κοιλότητα. Ἂν ἡ κοιλότης αὕτη πληρωθῇ κατόπιν ὑπὸ νέας τινὸς ὀρυκτῆς οὐσίας, γεννᾶται ψευδοκρύσταλλος (*ψευδοκρύσταλλος ἀναπληρώσεως*).
2. Κρύσταλλός τις περικαλύπτεται τελείως ὑπὸ φλοιοῦ τινος, ἀποτελουμένου ἐξ ἄλλου τινὸς ὀρυκτοῦ, δυσκόλως καταστρεφόμενος κατόπιν ὁ περικαλυφθεὶς κρύσταλλος ἀποπλύνεται καὶ ἀπομακρύνεται, ἀφήνων ἀναλλοίωτον τὸ ἑτερογενὲς περικάλυμμά του. Μετὰ τὴν ἀπορρεύστωσιν καὶ ἐξαφάνισιν τοῦ ἀληθοῦς κρυστάλλου, ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ὑπολειφθέντος περικαλύμματος παριστᾷ πιστὸν ἀποτύπωμα, τοῦ καταστραφέντος κρυστάλλου καὶ οὕτω γεννᾶται *ψευδοκρύσταλλος περικαλύψεως*. Γ. Κ. Γ.

ψευδοκύαμος (ὁ) (Pseudocyamus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *νυμφαιοειδῶν* ἢ *νυμφαϊδῶν*, περιλαμβάνον ποώδη, ὑδρόβια, πολυετῆ φυτά, ἰθαγενῆ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ζαμάϊκας. Ἐκ τῶν κυριωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψευδοκύαμος ὁ κιτρινανθὴς* (Pseudocyamus luteum), ἰθαγενὴς πόα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἧς τὰ σπέρματα καὶ αἱ σαρκώδεις ρίζαι εἶναι βρώσιμοι, καὶ *ψευδοκύαμος ὁ εὐπρεπὴς* (Pseudocyamus speciosus), πόα ἀπαντῶσα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ζαμάϊκαν καὶ καλλιεργουμένη πολλαχοῦ ὡς κοσμητικόν. Δ. Ν. Π.

ψευδοκυκλοειδεῖς καμπύλαι [*Μαθημ.*]. Καλοῦνται οὕτω αἱ ἐπίπεδοι καμπύλαι, τῶν ὁποίων τὸ τόξον s καὶ ἡ καμπυλότης ρ εἰς πᾶν σημεῖον αὐτῶν ἐπαληθεύουν τὴν σχέσιν:

$$s^2 - R^2\rho^2 = a^2 \text{ ἢ τὴν σχέσιν } R^2\rho^2 - s^2 = a^2$$

Ἡ πρώτη τούτων ἔχει ἄξονα συμμετρίας, τὸν ὁποῖον λαμβάνομεν ὡς ἄξονα τῶν τετμημένων, καὶ ἓν σημεῖον ἀνακάμψεως, τὸ ὁποῖον κεῖται ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς $s=a$. Ἐπὶ τοῦ x ἄξονος ὑπάρχει ἓν σημεῖον A ($AO=\frac{a}{1+R^2}$, O: $s=0$), πέριξ τοῦ ὁποίου ἕκαστος τῶν δύο συμμετρικῶν (ὡς πρὸς τὸν x ἄξονα) κλάδων περιστρέφεται ἀπείρους φοράς, ἀπομακρυνόμενος συγχρόνως διαρκῶς αὐτοῦ. Ἡ δευτέρα ἔχει ἐπίσης ἄξονα συμμετρίας, τὸν ὁποῖον λαμβάνομεν ὡς ἄξονα τῶν y. Ἀποτελεῖται καὶ αὐτὴ ἀπὸ δύο κλάδους, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν εἰς τὸ σημεῖον O ($s=0$) καὶ περιστρέφονται ἀπείρους φορὰς περὶ τὸ σημεῖον A ($AO=\frac{a}{1 \cdot R^2}$).

Ἐνειλιγμένη τῆς πρώτης $s^2-R^2\rho^2=a$ εἶναι ἡ δευτέρα καὶ ἀντιστρόφως ἐνειλιγμένη τῆς δευτέρας $R^2\rho^2-s^2=a^2$ εἶναι ἡ πρώτη $s^2-R^2\rho^2=a^2$. Αἱ ψευδοκυκλοειδεῖς δίδουν ὅθεν λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ Ὄϋλερ: νὰ εὑρεθῇ καμπύλη ἴση πρὸς μίαν τῶν ἀλληλεπαλλήλων ἐνειλιγμένων αὐτῆς. $s^2-\rho^2R^2=a$ καὶ $R^2\rho^2-s^2=a^2$ εἶναι αἱ ἀξονικαὶ λεγόμεναι ἐξισώσεις τῶν ψευδοκυκλοειδῶν. Τὸ ὄνομα ψευδοκυκλοειδεῖς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Τσεζάρο. Π. Θ. Κ.

ψευδοκυνάγχη (ἡ), ἢ *ψευδοκρούπ*· βλ. λ. *λάρυγγος παθήσεις*.

Ψευδοκωδινός. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται ἔργα τινὰ τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς νεωτέρας φιλολογικῆς κριτικῆς δὲν εἶναι ἔργα τοῦ *Κωδινοῦ*, ὡς προηγουμένως ἐπιστεύετο. Τὰ ψευδεπίγραφα ταῦτα ἔργα εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἡ συλλογὴ διαφόρων ἐλασσόνων πραγματειῶν, ἡ ἐπιγραφομένη «Πάτρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἡ χρονογραφία «Περὶ τῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐτῶν μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ περὶ τῶν βασιλευσάντων ἐν αὐτῇ τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς παρὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ταύτης ἁλώσεως» καὶ τὸ κανονικὸν ἔργον «Περὶ τῶν ὀφφικίων τοῦ παλατίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ὀφφικίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας». Γ. Μ. Β.

ψευδοκώνειον (τὸ) (Pseudoconium) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδιανθῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν κοινῶν εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *ψευδοκώνειον τὸ δηλητηριῶδες* (Pseudoconium virosum), πόα πολυετής, ὑδροχαρὴς καὶ λίαν δηλητηριώδης, ἰθαγενὴς τῆς Εὐρώπης, ἀπαντῶσα παρ' ἡμῖν ἐν Ἠπείρῳ. Δ. Ν. Π.

Ψευδοκωνσταντῖνος. Τυχοδιώκτης ἐκ Μακεδονίας· βλ. λ. *Βασίλειος ὁ Ψευδοκωνσταντῖνος*.

ψευδοκωνυδρίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἀλκαλοειδὲς κωνείου τοῦ στικτοῦ. Χημικῶς χαρακτηρίζεται ὡς ἑσωκυκλικὴ ὀξυπιπεριδίνη καὶ ἔχει τὸν τύπον $HN . C_5H_8 (OH) . CH_2 . CH_2 . CH_3$. Τήκεται εἰς 105° καὶ διὰ βρασμοῦ μετὰ λιγροΐνης μετατρέπεται εἰς *κωνυδρίνην*. Ι. Γ.

ψευδολάριξ (ἡ) (Pseudolarix) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωνοφόρων*, περιλαμβάνον μεγάλα δασικὰ δένδρα, ἰθαγενῆ τῆς Κίνας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ψευδολάριξ ἡ Καιμφέρειος* (Pseudolarix Kaempferii), ἥτις καλλιεργεῖται ἐνίοτε καὶ ὡς κοσμητικόν. Δ. Ν. Π.

ψευδολεϊσμανίασις (ἡ) [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *λεϊσμανίασις*.

ψευδολευκίτης (ὁ) (Pseudoleucit) [*Ὀρυκτολ.*]. Συσσωμάτωμα ὀρθοκλάστου καὶ νεφελίνου, προερχόμενον ἐξ ἀλλοιώσεως τοῦ ὀρυκτοῦ *λευκίτου*. Παρουσιάζεται εἰς τὰ πλουτώνεια καὶ τὰ φλεβικὰ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα. Γ. Κ. Γ.

ψευδολευχαιμία τοῦ δέρματος [*Δερματολ.*]. Σπανιωτάτη δερματοπάθεια ἐμφανιζομένη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ μορφὴν βλατιδώδους ἐξανθήματος, προκαλοῦντος ἔντονον κνησμόν, πλησίον τῶν ἤδη ἐξῳδημένων λεμφικῶν γαγγλίων. Τὸ ἐξάνθημα τοῦτο προσομοιάζει πρὸς τὴν κνήφην. Μετά τινα χρόνον ἀναφαίνονται εἰς τὸ δέρμα, ἀλλὰ καὶ εἰς

Digitized by Google

διάφορα ἐσωτερικὰ ὄργανα τοῦ ἀρρώστου διάφοροι ὄγκοι λεμφοσαρκωματώδους φύσεως. Ἡ πάθησις αὕτη καταλήγει μετά τινα χρόνον εἰς θάνατον. Κ. Κ. Κ.

ψευδόλιθος (ὁ)· ψευδής, τεχνητὸς πολύτιμος λίθος.

ψευδολίπωμα (τό). Οὕτω νοεῖται μᾶζα λιπωματώδης διάχυτος, ἡ λιπωματώδης διήθησις τοῦ λιπώδους συνδετικοῦ ἱστοῦ, εὑρισκομένη συνηθέστατα ἐπὶ ρευματοπαθῶν ἀτόμων εἰς τὸν ὑπερκλείδιον βόθρον, τὸν ὁποῖον πληροῖ ἐξ ὁλοκλήρου, ἐκεῖθε δὲ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ πίεσιν τοῦ βραχιονίου πλέγματος καὶ τῶν ἀγγείων· ἑδράζεται δ' ἐνίοτε κα παρὰ τὸ γόνυ. Τὰ ψευδολιπώματα εἶναι συνηθέστατα συμμετρικά. Μ. Ν. Κ.

ψευδολόγημα (τό)· λόγος ψευδής, κοιν. *ψευτιά.*

ψευδολογία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ψευδολόγου· ‖ λόγος ψευδής, ψευδολόγημα. κοιν. *ψευτιά.*

ψευδολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λέγων ψευδεῖς λόγους, ψεύστης.

ψευδολογῶ (*—έω*)· εἶμαι ψευδολόγος, λέγω λόγους ψευδεῖς, ψεύδομαι.

Ψευδολουκιανός. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο χαρακτηρίζονται τὰ εἰς τὸν Λουκιανὸν τὸν Σαμοσατέα ἀποδιδόμενα ψευδεπίγραφα ἔργα, γραφέντα κατὰ νεωτέρας ἐνδείξεις ὑπ' ἄλλων συγγραφέων. Τούτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι: ὁ μεσαιωνικὸς διάλογος «Φιλόπατρις», ἀνήκων εἰς ὁμώνυμόν τινα σοφιστή, «Μακρόβιοι», ὡσαύτως ἔργον σοφιστοῦ τινος ἐπὶ Τιβερίου, «Χαρίδημος», «Ἀ κυών», ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Ἀκαδη αϊκὸν Λέοντα, «Νέρων» εἰς τὸν Φιλόστρατον, «Λούκιος ἢ Ὄνος», ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Λούκιον τὸν Πατρέα, «Ἱππίας», «Μένιππος», «Κυνικός», ὅπερ εἶναι ἐπίκρισις τῶν ἀντικυνικῶν ἰδεῶν τοῦ Λουκιανοῦ, «Περὶ ἀστρολογίας», ἀγνώστου συγγραφέως ἀλλ' οὐχὶ τοῦ Λουκιανοῦ. Γ. Μ. Β

ψεύδομαι, ἀόρ. *ἐψεύσθην,* παθ. μετχ. *ἐψευσμένος*· λέγω λόγους ψευδεῖς, ψευδολογῶ: «ζῇ ψευδόμενος ὡς ἀπατεών».

ψευδομαλαχίτης (ὁ) /*Ὀρυκτολ.*/. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *λουννίτης* (βλ. λ.).

ψευδομᾶλις (ἡ), ἡ ***μελιοίδωσις.*** Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὑπήχθησαν παθολογικαί τινες καταστάσεις τοῦ ἀνθρώπου κυρίως, δευτερευόντως δὲ τῶν τρωκτικῶν καὶ τοῦ ἵππου, ὀφειλόμεναι εἰς ἴδιον παθογόνον μικροοργανισμόν τὸν βάκιλλον τοῦ Οὔιτμορ (Withmor) καὶ προσομοιάζουσαι ἄκρως πρὸς τὴν μᾶλιν, καὶ διὰ τὰς κλινικὰς αὐτῶν ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ βακίλλου τοῦ Οὔιτμορ πρὸς τὸν βάκιλλον τῆς μάλεως. Ἡ λοίμωξις χαρακτηρίζεται ὑπὸ σηψαιμικῶν φαινομένων, ἐντοπισμῶν εἰς τὸ λεμφατικὸν σύστημα, παρουσίας ἀποστημάτων μαλιώδους μορφῆς ἐπὶ τῶν πνευμόνων, ἥπατος, σπληνός. Ἡ νόσος παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ παρουσιάζεται ὑπὸ τρεῖς διαφόρους κλινικὰς μορφάς: 1) Τὴν χολερικήν, καθ' ἣν ἐπέρχεται ὁ θάνατος ἐντὸς 3—4 ἡμερῶν συνεπείᾳ ἀκατασχέτου διαρροίας. 2) Τὴν τυφικήν, καθ' ἣν παρατηροῦνται ἐξελκώσεις ἐπὶ τῶν ἐντέρων, ἀποστήματα σπληνός, ἥπατος, πνευμόνων. Ἡ διάρκεια αὐτῆς 3—4 ἡμέραι. 3) Τὴν δερματικήν, συνοδευομένην ὑπὸ δερματικῶν ἀλλοιώσεων, φύσεως βλατιδώδους καὶ αἱμορραγικῆς. Θ. Α. Φ.

ψευδομανία (ἡ)· βλ. *μυθομανία.*

ψευδομαργαρίτης (ὁ)· ψευδής, τεχνητὸς μαργαρίτης, ψεύτικο μαργαριτάρι.

ψευδομαρτυρία (ἡ)· μαρτυρία ψευδής, ἰδίᾳ ἐν δικαστηρίῳ, κατάθεσις πραγμάτων οὐχὶ ἀληθῶν. — /*Ποιν. Δίκ.*/ Βλ. *ψευδορκία.*

— **ψευδομαρτυρία *ἐνώπιον τῆς ἀρχῆς*** /*Ποιν. Δίκ.*/. Καλεῖται οὕτως ἡ πρὸς οἱανδήποτε δημοσίαν ἀρχὴν ψευδὴς ἀναγγελία ἢ ἀνακοίνωσις περὶ οἱουδήποτε ἀντικειμένου, καὶ τιμωρεῖται (ἄρθρ. 271 ποιν. νόμου), ὅταν γίνηται εἴτε αὐτοβούλως εἴτε κατόπιν αὐτεπαγγέλτου ἐξετάσεως τοῦ πολίτου παρὰ τῆς ἀρχῆς. Ὡ ψευδὴς ἀναγγελία χαρακτηρίζεται καὶ ἡ ψευδὴς μήνυσις, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπευθύνεται καθ' ὡρισμένου προσώπου, διότι τότε τιμωρεῖται οὐχὶ ὡς ψευδομαρτυρία, ἀλλ' ὡς «ψευδὴς καταμήνυσις».

Ἡ ψευδομαρτυρία πρέπει, διὰ νὰ εἶναι ἀξιόποινος, νὰ γίνηται πρὸς ἀρχήν, ἤτοι πρὸς κρατικὸν ὄργανον δρῶν κατ' ἰδίαν καὶ ἐλευθέραν κρίσιν καὶ αὐτοβουλίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν καθηκόντων του. Δὲν εἶναι ὅθεν «ἀρχὴ» τὸ κρατικὸν ὄργανον, τὸ ἐκτελοῦν ἁπλῶς τὰς διαταγὰς τῆς ἀρχῆς (π. χ. χωροφύλαξ, ἀστυφύλαξ κλπ.). Εἰδικὰς διατάξεις, κολαζούσας τὴν ψευδομαρτυρίαν (ἀλλὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα) καὶ πρὸς τοιαῦτα ὄργανα γινομένην, περιέχουσιν ὁ κωδικοποιημένος νόμος 4971 «Περὶ ἀστυνομίας πόλεων» (ἄρθρ. 65) καὶ ὁ νόμος 4578 τοῦ 1930 «Περὶ ὀργανισμοῦ τῆς χωροφυλακῆς» (ἄρθρ. 88). Ἐξ ὑποκειμένου ἀπαιτεῖται δολία προαίρεσις, συνισταμένη εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ δράστου ὅτι ἡ ἀναγγελία ἢ ἀνακοίνωσις εἶναι ψευδής. Ἡ ἀμφιβολία αὐτοῦ δὲν ἀποκλείει τὴν δολίαν προαίρεσιν (δόλος ἐνδεχόμενος). Α. Ν. Μ.

— **ψευδομαρτυριῶν *δίκη*** /*Ἀρχ. Δίκ.*/. Ἐὰν ὁ καταδικασθεὶς ὑπὸ δικαστηρίου ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἐπήχθη ἕνεκα ψευδοῦς καταθέσεως τῶν μαρτύρων, ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ κατὰ μὲν τῶν μαρτύρων τὴν περὶ ψευδομαρτυριῶν δίκην, κατὰ δὲ τοῦ προτείναντος τοὺς ψευδομάρτυρας τὴν δίκην κακοτεχνιῶν. Καὶ ἐὰν μὲν πάντες οἱ μάρτυρες ἀπεδείχθη ὅτι ἐψεύσθησαν ἢ οἱ ὑπερημίσει, καθίστατο ἡ δίκη ἀνάδικος, ἤτοι ἠκυροῦτο ἡ παλαιὰ δίκη καὶ συνεζητεῖτο αὖθις. Ἐὰν ὅμως οἱ ἀποδεικνυόμενοι ὡς ψευδομαρτυρήσαντες ἦσαν ἐλάσσονες τῶν ἡμίσεων, ἡ πρώτη δίκη παρέμενεν ἰσχυρά, ἐκτὸς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ δικῶν ξενίας καὶ κλήρων. Ὁ τρὶς καταδικασθεὶς ἐπὶ ψευδομαρτυρίᾳ κατεδικάζετο εἰς ἀτιμίαν. Ι. Δ. Ζ.

ψευδομαρτυρῶ (*—έω*)· εἶμαι ψευδομάρτυς, καταθέτω ἐν δικαστηρίῳ ἀναληθῆ πράγματα.

ψευδομάρτυς, *—υρος* (ὁ, ἡ)· μάρτυς ψευδῶν λόγων, ἰδίᾳ ὁ καταθέτων ἐν δικαστηρίῳ ψευδῆ πράγματα.

ψευδομάχη (ἡ)· μάχη ψευδής, προσποιητὴ χάριν γυμνασίας.

ψευδομελάνθιον (τὸ) (Pseudomelanthium) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν,* περιλαμβάνον ἀνεπτυγμένας πόας βολβορρίζους, κοσμητικὰς καὶ ἰθαγενεῖς τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ψευδομελάνθιον τὸ βιργινιακὸν* Pseudomelanthium Virginianum). Δ. Ν. Π.

ψευδομελία (ἡ) (Pseudomelia) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψευδομελιοειδῶν,* περιλαμβάνον δένδρα φυλλοβόλα, ἰθαγενῆ τῆς Ἀσίας, τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *ψευδ μελία ἡ ἀζεδαράχειος* (Pseudomelia azedrachii), δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αὐστραλίας, ὅπερ μετηνέχθη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ καλλιεργεῖται εὐρέως ὡς κοσμητικὸν διὰ τὰ εὔοσμα καὶ ἄφθονα ἄνθη του καὶ πρὸς κατάρτισιν δενδροστοιχιῶν. Πάντα τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ τούτου, καὶ ἰδίως τὰ φύλλα του καὶ ὁ καρπός του, εἶναι δηλητηριώδη. Τὸ ξύλον του χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ξυλουργικήν, ὁ φλοιός του εἶναι ἀνθελμινθικὸς καὶ ἐκ τῶν πυρήνων του κατασκευάζονται κομβολόγια. Καλλιεργεῖται καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπου εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *σολομός.* Δ. Ν. Π.

ψευδομελιοειδῆ (τὰ) (Pseudomelidaeae) /*Βοταν.*/. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων,* περιλαμβάνουσα θάμνους ἢ δένδρα ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *γουαρία,* ἡ *κράπα,* ἡ *σουϊετενία,* ἡ *σουϊμίδα,* ἡ *φλινδερσία* καὶ ἡ *ψευδομελία.* Δ. Ν. Π.

ψευδομεμβράνη (ἡ). Οὕτω καλεῖται παθολογικὸν ἐξίδρωμα, ἀναπτυσσόμενον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν βλεννογόνων ἢ σπανιώτερον τῶν ὀρογόνων ὑμένων, ἀποτελούμενον συνηθέστατα ὑπὸ πιλήματος ἢ ὑποστρώματος ἰνώδους, ἀποκολλωμένου κατὰ κρημνούς, οἵτινες δὲν διαχωρίζονται ἐν τῷ ὕδατι. Μ. Ν. Κ.

ψευδομεμβρανώδης *ἐπιπεφυκῖτις* /*Ὀφθαλμολογ.*/. Ἐπιπεφυκῖτις χαρακτηριζομένη ὑπὸ τοῦ σχηματισμοῦ ψευδομεμβράνης ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐπιπεφυκότος, μᾶλλον ἢ ἧττον παχείας. Ὀφείλεται ἢ εἰς τὸ βακτηρίδιον τῆς διφθερίτιδος (τοῦ Löffler) καὶ λέγεται τότε *διφθεριτικὴ ἐπιπεφυκῖτις* ἢ εἰς τὸν στρεπτόκοκκον. Ἡ πρόγνωσις ἀμφοτέρων βαρεῖα, ἡ δὲ θεραπεία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς αἰτιολογίας. Β. Α.

ψευδομεμβρανώδης (ὁ)· βλ. λ. *ψευδοϋμενώδης.*

«ψευδόμενος» /*Λογικ.*/. Περίφημον σόφισμα τοῦ Εὐβουλίδου τοῦ Μεγαρικοῦ, ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παρὰ τὸ συμβεβηκὸς ἢ τὴν πλαστὴν καθολικότητα ψευδωνύμων συλλογισμῶν καὶ ἔχον οὕτω: «Ἆρά γε ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν ἅμα καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν; οὔ. ἀλλὰ μὴν ὁ λέγων ἐγὼ ψεύδομαι ἅμα ψεύδεται καὶ ἀληθεύει· ψευδὴς ἄρα τὸ οὐκ ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν ἅμα καὶ ἀληθεύειν καὶ ψεύδεσθαι». Ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Ἐπιμενίδην, ὅστις Κρὴς ὢν εἶπε περὶ τῶν Κρητῶν: «Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί». [Πρβλ. *Θ. Βορέα*: Λογικὴ (Ἀθῆναι 1932) σ. 210.]

ψευδομηνιγγιτιδόκοκκος (ὁ) /*Μικροβ.*/· βλ. λ. *κόκκος.*

ψευδομηνιγγῖτις (ἡ) /*Ἰατρ.*/· βλ. λ. *μηνιγγιτισμός.*

ψευδομονὰς (ἡ) (Pseudomonas) /*Βοτ.*/. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βακτηρίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σχιζομυκητιδῶν,* περιλαμβάνον ἁπλουστάτους φυτικοὺς ὀργανισμούς, προκαλοῦντας διαφόρους ζυμώσεις. Δ. Ν. Π.

ψευδομονῶτις (ἡ) (Pseudomonotis Beyr.) /*Παλαιοζῳολ.*/. Γένος ἐκλελοιπότων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀβικουλιδῶν ἀνισομυαρίων ἐλασματοβραγχίων* μαλακίων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων τούτων εἶχε τὴν μὲν ἀριστερὰν θύραν θολωτήν, τὴν δὲ δεξιὰν ἐπίπεδον. Τὸ ἐμπρόσθιον οὖς ἦτο μικρὸν ἢ τελείως ὑποτυπῶδες, ἐνῷ τὸ ὀπίσθιον ἦτο μέγα, ἐπιπέδως ἐκτεινόμενον. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς δεβονίου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ μέχρι καὶ τῆς κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Ἰδιαιτέρως τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον ἐξάπλωσιν, καὶ δὴ κοσμοπολιτικήν, κατὰ τὴν τριάσιον διάπλασιν τοῦ μεσοζωϊκοῦ.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους *ψευδομονῶτις inaequicostata* εὑρέθησαν ἐντὸς ψαμμιτῶν τῆς κατωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως (βερφένια στρώματα) εἰς τὴν κορυφὴν Βελέτσι τῆς Πάρνηθος. Γ. Κ. Γ.

ψευδομορφίνη (ἡ) /*Ὀργ. Χημ.*/. Παραλλαγὴ τῆς μορφίνης ἀπαντῶσα ὡς ἀλκαλοειδὲς τοῦ μικρασιατικοῦ ὀπίου. Εἶναι ἄοσμος καὶ ἄγευστος. Σ. Γ.

ψευδόμορφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ψευδῆ μορφήν: «ψευδόμορφος κρύσταλλος».

ψευδόμορφος (ὁ) (Pseudomorphus) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν,* περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κανθάρων μὲ χρῶμα πυρρόν. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

ψευδομόρφωσις (ἡ)· βλ. λ. *ψευδοπλασία.*

ψευδομυκήτωμα, *—ατος* (τό). Οὕτω καλεῖται φλεγμονώδης διόγκωσις, προσομοιάζουσα κλινικῶς τῷ μυκητώματι καὶ τῷ παραμυκητώματι, ἀλλὰ μὴ περιέχον οὔτε κοκκία, οὔτε νημάτια μυκηλιακά, οὔτε σώματα ἠωσινόφιλα (τριτογενεῖς τινες βλάβαι τοῦ πιάν, ἀγκυλόστομά τινα, βλάβαι τινὲς δερματικαὶ ἢ ὀστεώδεις, εἰς ἃ ἀπαντᾷ τὸ ψευδομυκήτωμα). Μ. Ν. Κ.

ψευδομυλίτης (ὁ) /*Ζῳολ.*/. Καλεῖται οὕτω ὁ κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν ἐμφανιζόμενος *μυλίτης* τῶν θηλαστικῶν ζῴων.

ψευδομύξωμα *περιτοναίου.* Ἡ χρονία περιτονῖτις ἡ ἐπερχομένη ἐκ τῆς ῥήξεως τοῦ ψευδοβλεννώδους κυστώματος τῆς ᾠοθήκης καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ κυστικοῦ βλεννώδους ὑγροῦ ἐπὶ τῆς περιτοναϊκῆς ἐπιφανείας. Αἱ ἐπὶ τοῦ περιτοναίου ἐπικαθήμεναι βλεννώδεις μᾶζαι, περιβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς φλεγμονῆς ἀναπτυσσομένου ἀγγειοφόρου συνδετικοῦ ἱστοῦ, συγκολλῶνται ἐπὶ τοῦ περιτοναίου οὕτως, ὥστε ἡ ἀποκόλλησις αὐτῶν κατὰ τὴν ἐγχείρησιν καθίσταται ἀδύνατος. Ἐκ τῆς μεταμοσχεύσεως τῶν ἐν τῷ ὑγρῷ ἐπιθηλιακῶν κυττάρων εἰς διάφορα σημεῖα τῆς κοιλίας παράγονται ἐν αὐτοῖς ὅμοιοι ὄγκοι τῷ ἀρχικῷ κυστικῷ ὄγκῳ τῆς ᾠοθήκης. Τὸ ψευδομύξωμα τοῦ περιτοναίου, πλὴν ἐξαιρετικῆς ἀπορροφήσεώς του ὑπὸ τοῦ περιτοναίου, ἐπιφέρει συνήθως τὸν θάνατον ἐκ προϊούσης καχεξίας ἢ ἐξ ἐπιπλοκῶν τῆς χρονίας ταύτης περιτονίτιδος, οἷαι εἶναι: παράλυσις ἐντερική, ἀποστήματα, κοπροχόα συρίγγια. Ο. Ρ.

ψευδομυρίκη (ἡ) (Pseudomyrica) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψευδομυρικοειδῶν,* περιλαμβάνον περὶ τὰ 50 εἴδη θάμνων καὶ δένδρων κοσμητικῶν. Εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Μοναδικὸν εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ἡ *ψευδομυρίκη ἡ γαλῆ* (Pseudomyrica gale), θάμνος ἀρωματικός, ἀναπτυσσόμενος εἰς τόπους ἑλώδεις. Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν κυριώτερα εἶναι: *Ψευδομυρίκη ἡ κηροφόρος* (Pseudomyrica cerifera), ἰθαγενὲς δένδρον τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἔχον φύλλα ἀρωματικὰ καὶ καρποὺς οἵτινες διὰ βρασμοῦ μεταβάλλονται εἰς πυκνόρρευστον μᾶζαν ἀρωματικήν, παρεμφερῆ πρὸς τὸν κηρόν. *Ψευδομυρίκη ἡ καλιφόρνιος* (Pseudomyrica Californiensa), μέγα δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, φθάνον εἰς ὕψος 15 περίπου μέτρων. Τὰ φύλλα, ὁ φλοιὸς καὶ ἡ ῥίζα εἶναι ποικίλως χρήσιμα εἰς τὴν φαρμακευτικήν. *Ψευδομυρίκη ἡ δρυόφυλλος* (Pseudomyrica quercifolia), ἰθαγενὴς θάμνος τῶν νοτίων ἀφρικανικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ψευδομυρικοειδῆ (τὰ) (Pseudomyricaceae) /*Βοτ.*/. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν δικοτυληδόνων, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη θάμνων καὶ δένδρων, ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ὧν τὰ

Digitized by Google

πλεῖστα κοσμητικά. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *ψευδομυρίκη*. Δ. Ν. Π.

ψευδόναρδος (ὁ) (Pseudonardus) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, φυομένας εἰς ὑγροὺς τόπους καὶ ἀπαντώσας πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψευδόναρδος ὁ μικρός* (Pseudonardus strictus), ὅστις ἀπαντᾷ πολλαχοῦ καὶ παρ' ἡμῖν. Δ. Ν. Π.

ψευδονάρκισσος [*Βοτ.*]· βλ. *νάρκισσος*.

Ψευδονέρων. Τυχοδιώκτης, ἐμφανισθεὶς ὡς ὁ ἴδιος ὁ Νέρων ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τούτου, ἐξαπατῶν τοὺς εὐπίστους διὰ τῆς μεγάλης ὁμοιότητός του καὶ κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὰς κλίσεις πρὸς τὸν ἐκλιπόντα Ρωμαῖον αὐτοκράτορα. Ἦτο δοῦλος ἐκ Πόντου ἢ ἀπελεύθερος ἐξ Ἰταλίας, ἀκολουθούμενος ἀπὸ λιποτάκτας στρατιώτας καὶ ἐνόπλους δούλους, ἐκ τῶν ὁποίων σχηματίσας στρατὸν ἐγκατεστάθη εἰς Κύθνον καὶ ἐκεῖθεν προέβαινεν εἰς ἐπιτυχεῖς λῃστρικὰς καὶ πειρατικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἀναρχία ὅμως αὕτη διήρκεσε πολὺ ὀλίγον, διότι ὁ Ρωμαῖος Καλπούρνιος Ἀσπρήνας, μεταβαίνων ἐκ Ρώμης εἰς Μ. Ἀσίαν, κατὰ τὸ 69 μ. Χ., πρὸς ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων του μετὰ δύο πολεμικῶν πλοίων καὶ ὀλίγου στρατοῦ, ἐπετέθη κατὰ τῆς Κύθνου καὶ διὰ τολμηρᾶς ἐνεργείας ἐξώντωσε τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὰ μέλη τῆς λῃστρικῆς ἐκείνης συμμορίας. ΚΑΨ.

ψευδονευρόπτερα (τά) /*Ζῳολ.*/. Κατηγορία ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νευροπτέρων*, περιλαμβάνουσα ὀρθόπτερα ἔντομα, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῶν πτερύγων των, αἵτινες διατρέχονται ὑπὸ ἐπιμήκων, παραλλήλων νευρώσεων, σχηματιζουσῶν κατὰ διαστήματα κομβοειδεῖς ἀποφύσεις. Τὰ ψευδονευρόπτερα διαφέρουσι τῶν νευροπτέρων, καθόσον τὰ πρῶτα παρουσιάζουσιν ἀτελεῖς μεταμορφώσεις. Δ. Ν. Π.

ψευδονίσκος (ὁ) (Pseudoniscus Nieszk em. Clarke) /*Παλαιοζῳολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἡμιασπιδῶν ἀρθροπόδων* ζῴων. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς Ösel καὶ Βόρειον Ἀμερικὴν (New York).

ψευδονιτρόλαι (αἱ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *νιτροενώσεις*.

ψευδονιτρωδῖται (αἱ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *νιτρωδῖται*.

ψευδοξανθίνη (ἡ) /*Ὀργ. Χημ.*/. Ἀλκαλοειδὲς τοῦ τύπου $C_4H_5O_5N_5$, ἀνευρισκόμενον εἰς τοὺς μυϊκοὺς ἱστούς. Κέκτηται τὰς ἰδιότητας τῆς ξανθίνης. Σ. Γ.

ψευδοξάνθωμα ἐλαστικὸν /*Δερματολ.*/. Σπανιωτάτη δερματικὴ νόσος, ἀγνώστου αἰτιολογίας, τῆς ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ξανθὴ χρῶσις τοῦ δέρματος, ἡ ἀτροφία, σκλήρυνσις καὶ μαλάκυνσις αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ ἐκφύλισις τῶν ἐλαστικῶν αὐτοῦ ἰνῶν. Αὕτη ἐμφανίζεται συμμετρικῶς ὑπὸ μορφὴν μεγάλων πλακῶν πλησίον τῶν μεγάλων ἀρθρώσεων τῶν ἄκρων. Κ. Κ. Κ.

ψευδοξιφοφόρος (ὁ) (Pseudoxiphophorus) /*Ζῳολ.*/ Γένος ἰχθύων φυσοστόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπρινοδοντιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς ἰχθῦς μὲ σῶμα ἐπιμήκες, ἀπαντῶντας εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ψευδοουραῖον (τό). Οὐραῖον ὁλομερές, δι' οὗ ἐλέγχεται ἡ καλὴ καὶ καυστικὴ κατεργασία καὶ διαμόρφωσις τῆς οὐραιοδόκης τῶν πολεμικῶν τυφεκίων. Γ. Α. ΚΥ.

ψευδοπάναξ (ὁ) (Pseudopanax) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀραλιοειδῶν*, περιλαμβάνον τέσσαρα εἴδη θάμνων ἢ δένδρων μὲ κορμὸν λεῖον, φύλλα ἁπλᾶ μετὰ σαρκωδῶν παραφύλλων. Εἶναι φυτὰ ἰθαγενῆ τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ τῆς Χιλῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψευδοπάναξ ὁ παχύφυλλος* (Pseudopanax crassifolius), ἰθαγενὴς τῆς Νέας Ζηλανδίας, καὶ ὁ *ψευδοπάναξ ὁ λεσσώνειος* (Pseudopanax Lessonii), ἰθαγενὲς δένδρον τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

ψευδοπαράκτιος πυρετὸς /*Παθολ.*/. Νόσος παρασιτικὴ τῶν βοῶν, συναντωμένη ἐν Ἀφρικῇ, ἔνθα εἶναι ἄκρως διαδεδομένη μεταξὺ τῶν μόσχων ἰδίᾳ. Ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸν παράκτιον πυρετόν, διαφέρει ὅμως τούτου ἔκ τινων κλινικῶν γνωρισμάτων, καὶ ἰδίᾳ λόγῳ τῆς καλοήθους αὐτοῦ μορφῆς. Χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἰσχυρὰς πυρετικὰς κρίσεις, συνοδευομένας ἐνίοτε ἀναιμίαν, ἴκτερον, διόγκωσιν σπληνός.

ψευδοπαράλυσις *τοῦ Παρρό*· βλ. λ. *Παρρὸ νόσος*.

ψευδοπαράσιτα (τά) /*Βοτ.*/. Ἑτέρα ὀνομασία τῶν *ἐπιφύτων*.

ψευδοπαρασιτισμὸς (ὁ). Οὕτω νοεῖται, κατὰ τὸν Blanchard, παρασιτισμός, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ παράσιτον ζῇ κατὰ περίστασιν καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐπὶ τοῦ φιλοξενοῦντος αὐτὸ ἀτόμου. Μ. Ν. Κ.

ψευδοπαρέγχυμα (τό). Καλεῖται οὕτω ἐν τῇ βιολογίᾳ ἱστὸς ἀποτελούμενος ἐκ στενῶς συνδεδεμένων ὑφῶν καὶ διῃρημένων εἰς βραχέα κύτταρα, ἐμφανίζων δὲ τὴν μορφὴν παρεγχύματος.

ψευδοπαρυφὴ (ἡ) (fausse éponte) /*Μεταλλ.*/. Πετρώματα ἀποτελοῦντα φαινομενικῶς μόνον παρυφὴν κοιτάσματος μεταλλοφόρου ἢ ἀνθρακοφόρου, ἀλλὰ κρύπτοντα ὄπισθεν αὐτῶν ἄμεσον συνέχισιν παράλληλον αὐτῷ. Λέγεται ἐπίσης προκειμένου περὶ στρωμάτων ἀποτελούντων φαινομενικῶς στερεὰν παρυφὴν δαπέδου ἢ πλευρὰν κοιτάσματος, ἀλλὰ πραγματικῶς διαφόρων καὶ μὴ συνεχομένων πρὸς τὸ ὑπόλοιπον τῶν περιβαλλόντων τὸ κοίτασμα πετρωμάτων. Θ. Χ.

ψευδοπατριώτης (ὁ)· ὁ ψευδὴς πατριώτης, ὁ προσποιούμενος φιλοπατρίαν πρὸς ἐπίδειξιν.

ψευδοπατριωτισμὸς (ὁ)· ψευδὴς πατριωτισμός, προσποιητὴ φιλοπατρία.

ψευδοπάτωμα. Ὁ μεταξὺ τοῦ δαπέδου ὀρόφου τινὸς καὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ ὑποκειμένου ὀρόφου χῶρος· ‖ τὸ ὑποδάπεδον.

Ὁ χῶρος τοῦ ψευδοπατώματος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ παρὰ τῶν δοκῶν τοῦ πατώματος καταλαμβανόμενος χῶρος, εἴτε ἀφίεται κενός, εἴτε πληροῦται δι' ὑλικῶν ἀφλέκτων καὶ ἐμποδιζόντων τὴν μετάδοσιν τοῦ ἤχου καὶ τῆς θερμότητος. Καλὸν εἶναι, ὅταν τὰ ὑποδάπεδα δὲν πληροῦνται δι' ὑλικῶν, ὅπως ταῦτα συγκοινωνῶσιν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀκωλύτως μὲ τὸν ἐλεύθερον ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα.

ψευδοπελλετιερίνη (ἡ), ἡ *N-μεθυλογρανατονίνη* /*Χημ.*/. Εἶναι γρανατικὸν σῶμα τοῦ τύπου $C_9H_{15}NO$, πυρηνικῶς ὁμόλογον τῆς τροπινόνης, περιεχόμενον εἰς τοὺς φλοιοὺς τῆς ῥίζης τῆς ῥοιᾶς. Εἶναι ἀλκαλοειδὲς εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, τηκόμενον εἰς 48° καὶ βράζον εἰς 246°. Σ. Γ.

Ψευδοπενιὰς ἄκρα /*Ἀρχ. Γεωγραφ.*/. Λιβυκὸν ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Νασαμώνων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠγείρετο ἡ πόλις Βερενίκη (*Στράβ* ΙΖ, 836). Σήμερον δὲν δύναται ν' ἀναγνωρισθῇ, λόγῳ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀνεγέρσεως τῆς Βεγγάζης. Σ. Ε. Λ.

ψευδοπέπερι (τό) /*Βοτ.*/. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σχῖνος ὁ μάλλειος*.

ψευδοπερίδιον, ἡ *περίδιον* /*Βοτ.*/. Καλεῖται οὕτω τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τοῦ *αἰκιδίου* (βλ.λ.).

ψευδοπερίπτερος (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Οὕτω καλεῖται τὸ κτίσμα ἢ ὁ ναός, ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὄψει τῶν τοίχων τοῦ ὁποίου εἶναι ἐντετειχισμένοι κίονες, οἵτινες δίδουσι τὴν ἐντύπωσιν ψευδοῦς περιστάσεως. Τοιαύτης ἰδιορρυθμίας ναὸς εἶναι ὁ ἐν Ἀκράγαντι τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Οἱ κίονες τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι κυλινδρικοὶ ἐξωτερικῶς καὶ τετράγωνοι ἐσωτερικῶς. Β. Δ. Θ.

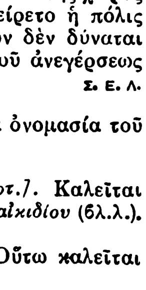

Διάγραμμα ψευδοπεριπτέρου ναοῦ.

ψευδόπετραι (αἱ). Οἱ ψευδεῖς ἀδάμαντες καὶ ἐν γένει οἱ ψευδεῖς πολύτιμοι λίθοι (βλ. καὶ λ. *λίθοι πολύτιμοι τεχνητοί*, τ. ΙΣΤ', σ. 118γ). Μ. Δ. Β.

Ψευδοπέτρος. Ρῶσος τυχοδιώκτης, ὅστις ἀνεκηρύχθη τῷ 1606 ὑπὸ τῶν Κοζάκων τοῦ Ρᾶ καὶ τοῦ Τερὲκ ὡς νόθο υἱὸς τοῦ τσάρου Θεοδώρου Ἰβάνοβιτς διάδοχος αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ψευδοδημήτριος ἐπολέμει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Σουΐσκι. Οἱ Κοζάκοι προήλαυνον μετ' αὐτοῦ εἰς Μόσχαν λεηλατοῦντες τὰ πάντα, ἀλλὰ πληροφορηθέντες καθ' ὁδὸν τὸν ὄλεθρον τοῦ Ψευδοδημητρίου, ἐπέστρεψαν εἰς Καζάν, ὅπου ἐφόνευσαν τοὺς πρίγκιπας Ρωμαντουόβσκι καὶ Ἀκινφέγιεφ, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἐπιφανεῖς αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοὺς στρατηγοὺς τοῦ τσάρου πρίγκιπας Σαβούρωφ καὶ Ροσοβσκι. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ τσάρος Βασίλειος ἀθροίσας πιστὰ στρατεύματα ἐνίκησε τὸν Ψευδοπέτρον, τὸν ὁποῖον ἠνάγκασε νὰ κλεισθῇ εἰς Τούλαν, ὅπου ἠμύνετο ἀνδρείως· ἀλλ' οἱ Κοζάκοι, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, συνῆψαν εἰρήνην μετὰ τοῦ τσάρου καὶ παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὸν Ψευδοπέτρον, ὅστις ἀχθεὶς εἰς Μόσχαν, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1607, ἀπηγχονίσθη. † Θ. Β.

ψευδοπιανικὸν ὀξὺ /*Ὀργ. Χημ.*/. Ἀλδεϋδοξὺ ἰσομερὲς πρὸς τὸ *ὀπιανικὸν ὀξύ*. Περιέχει τὴν καρβοξυλικὴν ὁμάδα εἰς τὴν 1— θέσιν καὶ τὴν ἀλδεϋδικὴν εἰς τὴν 2— θέσιν. Λαμβάνεται δι' ὀξειδώσεως τῆς βερβερίνης καὶ τήκεται εἰς 121°. Σ. Γ.

ψευδοπιστάκια (τά)· βλ. λ. *ἀραχίδος καρπός*.

ψευδόπιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ προσποιούμενος πίστιν, ὁ μὴ κατ' ἀλήθειαν πιστεύων.

ψευδοπλασία (ἡ). Παρὰ φύσιν αὔξησις ὑγιῶν μορίων τοῦ σώματος, ὀφειλομένη οὐχὶ εἰς νοσηράν τινα διάθεσιν, ἀλλ' εἰς ἁπλᾶς τοπικὰς ἀφορμάς. Ι. Π.

ψευδόπλασμα (τό). Καλεῖται ἐν τῇ ἀνατομικῇ καὶ τῇ παθολογίᾳ πᾶς ἑτερόμορφος ἱστὸς ἢ βλάστημα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ νεόπλασμα, ὅπερ σχηματίζεται ἐξ ὁμοιομόρφου ἢ ὁμολόγου φυσιολογικοῦ ἱστοῦ. Ι. Π.

ψευδοπλευρῖτις, —*ιδος* (ἡ). Ὁ ὅρος οὗτος δηλοῖ παθολογικὴν κατάστασιν, ὑπενθυμίζουσαν ἔκ τινων συμπτωμάτων αὐτῆς, ὑποκειμενικῶν ἢ ἀντικειμενικῶν, τὴν πλευρίτιδα, χωρὶς ὁ ὑπεζωκὼς νὰ παρουσιάζῃ ἐκδήλους ἀλλοιώσεις. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο κατηγορίας ψευδο-πλευρίτιδος: α') Ψευδοπλευρίτιδας, ἐν αἷς ὑπάρχουν μόνον ὑποκειμενικὰ συμπτώματα, ἄνευ ἀκροαστικῶν σημείων, ἀνήκοντα εἰς τὴν πλευρίτιδα, καὶ δὴ καὶ πόνος κατὰ τὸ πλευρόν, αὐξανόμενος διὰ τῆς βαθείας εἰσπνοῆς, βὴξ ξηρὰ καὶ ἐπίπονος, ἄνευ ἀποχρέμψεως. Τοιαῦτα φαινόμενα παρατηροῦνται εἰς πλείστας παθήσεις, π. χ. ἐπὶ ψύξεως, γρίππης ἄνευ ἐπιπλοκῶν, πνευμονικῆς συμφορήσεως, βρογχίτιδος. Ἀλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας παθήσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συνυπάρχει ἐλαφρὸς ἐρεθισμὸς τοῦ ὑπεζωκότος, μὴ δίδων ἀκροαστικὰ συμπτώματα, ὁ ὁποῖος ἑρμηνεύει τὰ ὑποκειμενικὰ ψευδοπλευριτικὰ συμπτώματα. Ἀναλόγους πόνους προκαλοῦν ὁ ἕρπης ζωστὴρ καὶ ἡ μεσοπλευρίου νευραλγία, ἁπλῆ ἢ συνεπείᾳ ἀορτικοῦ ἀνευρύσματος ἢ ὄγκου τοῦ μεσοθωρακίου, συμπιέζοντος τὰ μεσοπλεύρια νεῦρα. β') Ψευδοπλευρίτιδας, ἐν αἷς ὑπάρχουν φυσικὰ σημεῖα ἀνήκοντα εἰς τὴν πλευρίτιδα, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ πάθησις τοῦ ὑπεζωκότος. Ὡς τοιαύτην ἀναφέρομεν τὴν σπληνοπνευμονίαν τοῦ Grancher, πάθησιν τοῦ πνεύμονος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φυματιώδους φύσεως, τοὺς ἐχινοκόκκους καὶ τοὺς ὄγκους τοῦ πνεύμονος, οἵτινες δύνανται νὰ προκαλέσουν ἀμβλύτητα, φύσημα, ἐλάττωσιν τοῦ ἀναπνευστικοῦ ψιθυρίσματος καὶ τῶν δονήσεων, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὑγρὸν εἰς τὸν ὑπεζωκότα. Ἀλλὰ καὶ παθήσεις τῶν κοιλιακῶν σπλάγχνων, ἥπατος καὶ σπληνὸς (δυσεντερικὴ ἡπατῖτις, ὄγκοι τοῦ ἥπατος, ἀπόστημα, ἐχινόκοκκοι κλ.) ἢ σπληνομεγαλίαι ποικίλαι (ἑλώδης, λεϊσμανίασις, λευχαιμία, ἐχινόκοκκοι, νόσος τοῦ Grancher), ὅταν τὸ ἧπαρ καὶ ὁ σπλὴν μεγεθυνόμενα ἐξελίσσωνται πρὸς τὰ ἄνω προωθοῦντα τὸ διάφραγμα, δύνανται νὰ προκαλέσουν συμπτώματα ἀντικειμενικὰ πλευρικοῦ ἐξιδρώματος, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἐξίδρωμα, ἤτοι ψευδοπλευρίτιδα. Ἡ διάγνωσις ἑκάστοτε εἶναι ἔργον λεπτομεροῦς κλινικῆς καὶ ἀκτινολογικῆς ἐρεύνης, δι' ἧς ἀποτρέπεται ἡ πλάνη καὶ πιστοποιεῖται ἡ ἀληθὴς πλευρῖτις ἢ ἡ ψευδοπλευρῖτις. Α. Π.

ψευδοπόδιον (τό). Οὕτω καλεῖται ἐν τῇ βιολογίᾳ συσπαστικὴ ἐπέκτασις, δακτυλοειδὴς ἢ νηματοειδής, τοῦ κυτταροπλάσματος, ἥτις χρησιμεύει εἴς τινα ὄντα (πρωτοζῷα) ἢ εἴς τινα ἀνατομικὰ στοιχεῖα (λευκοκύτταρα) πρὸς διενέργειαν τῆς κινήσεως καὶ τῆς καθηλώσεως πρὸς ἀλλότρια σώματα, καὶ ὅπως περιβάλλοντα καὶ περικλείοντα σφαιρικῶς ζωΰφιά τινα καταστήσωσι ταῦτα λείαν αὐτῶν. Μ. Ν. Κ.

— [*Γεφυρ.*] Τὸ *ψευδοπόδιον* ἢ *ψευδόπους* ἀποτελεῖ μέρος τοῦ κανονικοῦ ὑλικοῦ τῶν στρατιωτικῶν γεφυρῶν ἢ τῆς γεφυροσκευῆς. Ὅταν τὰ βάθρα τῶν γυφυρῶν τούτων εἶναι σταθερά, ἀποτελοῦνται ἐκ βάσταχος. Ὁ βάσταξ περιλαμβάνει ὁριζόντιον ὑπέρτονον, στηριζόμενον ἑκατέρωθεν ἐπὶ ποδῶν εἰσχωρημένων ἐντὸς αὐτοῦ δι' ὀπῶν ὑπαρχουσῶν πρὸς τὰ ἄκρα αὐτοῦ, τῶν ὁλκῶν. Αἱ ὀπαὶ αὗται, ὀρθογωνικῆς τομῆς, ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὴν περίμετρον τῆς τομῆς δύο παρατιθεμένων ποδῶν. Ἐφ' ὅσον ὁ ποὺς εἶναι ἁπλοῦς, τότε τὸ ὑπολειπόμενον κενὸν τῆς ὀπῆς πληροῦται διὰ τοῦ ψευδόποδος, ἔχοντος τὴν αὐτὴν πρὸς τὸ λοιποὺς πόδας τομὴν καὶ μῆκος, 1. 30 μ. Ζ. Ν.

Ψευδοπολυδεύκης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται ἡ εἰς τὸν Πολυδεύκην Ἰούλιον ἀποδιδομένη ἐκ συγχύσεως χρονογραφία ἡ ἐπικαλουμένη «Ἱστορία φυσική». Τῆς συγχύσεως ταύτης αἴτιος ἀπεδείχθη ὁ Ἕλλην ἀντιγραφεὺς Ἀνδρέας Δαρμάριος, ὅστις ἀντικατέστησε τὸν ἀρχικὸν τίτλον τοῦ ἔργου, ἐνόθευσε τὸ κείμενον καὶ μετέβαλε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Ἡ χρονογραφία αὕτη, ὁμοία πρὸς τὰς ἄλλας βυζαντινὰς τοιαύτας, ἄρχεται ἐκ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων, Βαβυλωνίων, Περσῶν, προχωρεῖ εἰς τοὺς χρόνους καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν Ἐπιγόνων, γινομένη δὲ ἐκτενεστέρα εἰς τὰ περὶ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, διακόπτεται ἐν μέσῳ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος (377 μ. Χ.). Εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἡ χρονογραφία εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς κείμενον

Digitized by Google

ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ὡς πηγὰς ὁ συγγραφεὺς της ἐχρησιμοποίησε τὸν Λέοντα τὸν γραμματικὸν καὶ τὸν Θεοδόσιον Μελιτηνὸν διὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους. Ἀλλὰ καὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν Σωζομενὸν ἐχρησιμοποίησεν ὁ χρονογράφος οὗτος διὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἱστορηθέντας χρόνους. Ὁ Ψευδοπολυδεύκης ἐξεδόθη ἀρχικῶς ἐν Βονωνίᾳ τῷ 1779 ὑπὸ J. B. Bianconi, τῷ 1792 ἐν Μονάχῳ καὶ Λειψίᾳ ἐκ κώδικος τοῦ Μονάχου ὑπὸ τοῦ βιβλιοθηκαρίου Ign. Hardt καὶ μετὰ τριετίαν ἐν Βονωνίᾳ ἐκ κώδικος βαυαρικοῦ ὑπὸ τοῦ Ph. Schiasii. Γ. Μ. Β.

ψευδοπολυσπερμία (ἡ). Οὕτω καλεῖται ἐν τῇ βιολογίᾳ ποικιλία πολυσπερμίας, παρατηρηθεῖσα εἴς τινα ἀμφίβια. Ἐκ τῆς πάντοτε παθολογικῆς ἀληθοῦς πολυσπερμίας δέον νὰ διακρίνωμεν τὴν ψευδοπολυσπερμίαν, ἥτις δυνατὸν νὰ εἶναι φυσιολογικὴ καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ σπερματοζωάρια εἰσδύονται ἐν τῷ ᾠῷ, χωρὶς νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ θήλεος ἀρχεγόνου πυρῆνος, καὶ παραμένουσιν ἐντὸς τῆς λεκίθου, ἔνθα τότε σχηματίζουσι πολλάκις τοὺς πυρῆνας τῶν μεροκυττάρων. Μ. Ν. Κ.

ψευδοπορῶ (—έω) [*Ναυτ. Τακτ.*]. Ἀκολουθῶ ψευδῆ κατεύθυνσιν εἰς ἐξαπάτησιν τοῦ ἐχθροῦ. Συνήθως γίνεται ὑπὸ στόλων πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν χερσαίων ἐχθρικῶν δυνάμεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ συγκεντρώσωσιν αὗται εἰς ὡρισμένα μέρη δυνάμεις ἄλλοθεν ἀποσπωμένας, ἐπὶ τῷ φόβῳ ἀποβάσεως. Σ. Ε. Λ.

ψευδοπορφυρίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *πορφυρινοκαρβονικὸν* ὀξύ.

ψευδόπους (ὁ) (Pseudopus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βραχυγλωσσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου. Γνωστότερον εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι ὁ *ψευδόπους ὁ ἄπους* (Pseudopus apus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος ἑνὸς περίπου μέτρου καὶ ἔχει χρωματισμὸν φαιοκαστανὸν κατὰ τὴν ράχιν καὶ κιτρινόφαιον κατὰ τὴν κοιλίαν. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων καὶ μικρῶν θηλαστικῶν, ἀπαντᾷ δὲ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Κριμαίας, τὴν Ουγγαρίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Δ. Ν. Π.

Ψευδόπους ὁ ἄπους.

ψευδοπράσιον (τὸ) (Pseudoprasium) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἰθαγενεῖς τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ψευδοπράσιον τὸ μέγα* (Pseudoprasium maximum), ὅπερ εἶναι γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *φασσόχορτο*. Δ. Ν. Π.

ψευδοπρομαχωνικὴ *χάραξις*. Ἦτο χάραξις παλαιοτέρων ὀχυρωτικῶν ἔργων, ὁμοιάζουσα κατὰ τὸ σχῆμα μὲ τὴν προμαχωνικὴν τοιαύτην καὶ διευκολύνουσα, ὅπως ἐκείνη, τὴν ἐκ τοῦ κυρίως ὀχυροῦ πλαγιοφυλάξιν τῶν τάφρων, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, ἐνῷ εἰς τὴν προμαχωνικὴν χάραξιν ἡ πλαγιοφυλακτικὴ βολὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐπάλξεων, εἰς τὴν ψευδοπρομαχωνικὴν γίνεται ἐξ εἰδικῶν χώρων εὑρισκομένων κάτωθεν τῶν ἐπάλξεων καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου τῆς τάφρου. Ἡ ψευδοπρομαχωνικὴ χάραξις ἐχρησιμοποιεῖτο συνήθως εἰς τὸν αὐχένα τῶν πολυγωνικῶν ὀχυρῶν, ἅτινα ἦσαν ἐν χρήσει μέχρι τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Ζ. Ν.

ψευδοπρομηκικός, —ή, —όν Ὅρος ἀνήκων εἰς τὴν νευρολογίαν καὶ δηλῶν παθολογικὴν κατάστασιν προσπελάζουσαν πρὸς τὰς συνδρομὰς τοῦ προμήκους, χωρὶς νὰ ὑφίστανται ἀλλοιώσεις ἐντετοπισμέναι εἰς τὸν προμήκη μυελόν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Ἡ λεγομένη ψευδοπρομηκικὴ συνδρομὴ περιεγράφη τῷ 1900—1901 ὑπὸ τοῦ Pierre Marie. Πρόκειται περὶ παθήσεως χρονίας, φύσεως ἀρτηριοσκληρωτικῆ, ἥτις προσβάλλει ἄτομα προβεβηκότα τὴν ἡλικίαν. Ἀνατομικῶς χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς παραγωγῆς μικρῶν κενοτοπίων ἐντὸς τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας, τῆς τε λευκῆς καὶ τῆς φαιᾶς. Τὰ κενοτόπια ταῦτα εἶναι ἀτάκτως ἐγκατεσπαρμένα καὶ πάντοτε ἀνευρίσκομεν τοιαῦτα ἐντὸς τῶν κεντρικῶν πυρήνων, ἤτοι τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου, τοῦ κερκοφόρου καὶ τοῦ φακοειδοῦς πυρῆνος. Ἡ προϊοῦσα ἀπόφραξις τῶν ἀρτηριῶν συνεπάγεται καταστροφὴν κατὰ περιοχὰς τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας καὶ οὕτω παράγονται τὰ κενοτόπια.

Κλινικῶς ἡ πάθησις χαρακτηρίζεται ἐξ ἀποπληκτικῆς προσβολῆς (ictus), ἡμιπληγίας σπαστικῆς, διαταραχῶν τῆς βαδίσεως (ὁ ἀσθενὴς βαδίζει ταχέως καὶ μὲ βήματα μικρά), ὀφειλομένων εἰς τὴν προσβολὴν τοῦ ραβδωτοῦ σώματος, διανοητικῆς καταπτώσεως, διαταραχῶν τῆς ὁμιλίας (δυσαρθρία), γέλωτος καὶ θρήνου, ἐπερχομένων κατὰ τρόπον σπασμωδικόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φαινόμενον εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς παθήσεως. Ἐπίσης ὑφίσταται ἔκδηλος μυϊκὴ δυσκαμψία, προδίδουσα τὴν προσβολὴν τῶν ἐξωπυραμιδικῶν ὁδῶν.

Ἡ πάθησις εἶναι χρονία καὶ προϊοῦσα, ἐπιδεκτικὴ βελτιώσεως, ἀπολήγει ὅμως εἰς τὴν καχεξίαν, τὸ δὲ τέλος ἐπέρχεται ἐκ παρεμπιπτούσης τινὸς νόσου, πνευμονίας, οὐραιμίας ἢ καρδιακῆς ἀνεπαρκείας. Ἡ θεραπεία εἶναι ἀπολύτως συμπτωματική. Α. Π.

ψευδοπροφήτης (ὁ)· ὁ προφήτης ψευδῶν πραγμάτων, ὁ προφητεύων ἀναλήθη.

ψευδοπυρὴν (ὁ), ἢ *ψευδοπυρήνιον* (pseudonucléole). Καλεῖται οὕτω βιολογικῶς μικρὸς σωρὸς χρωματίνης, εὐμεγεθέστερος τῶν συνήθων πυρηνομικροσωμάτων, ὅστις παρατηρεῖται γενικῶς εἰς τὰ ὀζώδη σημεῖα τοῦ δικτύου τῆς λινίνης (οὐσίας πικρᾶς ἐξαγομένης ἐκ τοῦ λίνου). Ταῦτα ἐξελήφθησαν κατ' ἀρχὰς ὡς μικρὰ πυρήνια, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸ πραγματικὸν πυρήνιον. Μ. Ν. Κ.

ψευδοπυρομαχικὰ (τὰ) [*Στρατ.*]. Καλοῦνται οὕτω τὰ διάφορα εἰκονικὰ πυρομαχικὰ (φυσίγγιον τυφεκίου, βλῆμα πυροβόλου), τὰ ἐκ ξύλου ἢ ἐκ συμπεπιεσμένου χάρτωνος κατασκευαζόμενα καὶ χρησιμεύοντα διὰ τὴν ἐπίδειξιν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τὴν ἐξάσκησιν εἰς τὴν γέμισιν κατὰ τὴν ἀτομικὴν ἐκπαίδευσιν (οὐδεμία φθορὰ ἐπέρχεται εἰς τὴν θαλάμην). Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ψευδοπυρομαχικῶν ὑπάγονται καὶ τὰ διάφορα πυρομαχικὰ τὰ ἔχοντα κάλυκα ἢ φυσίγγην μεταλλικὴν μὲ τὸ σχετικὸν γέμισμα ἐκ πυρίτιδος καὶ βολίδα ἢ βλῆμα ἐκ συμπεπιεσμένου χάρτωνος· τὰ τοῦ πυροβολικοῦ περιέχουσιν ἀντὶ διαρρηκτικοῦ γεμίσματος ἄμμον ἴσου βάρους. Τὰ ψευδοπυρομαχικὰ χρησιμεύουσι διὰ τὴν εἰκονικὴν βολὴν πεζικοῦ ἢ πυροβολικοῦ καὶ διὰ τὴν βολὴν χαιρετισμοῦ. Ν. Θ. Κ.

ψευδορινόλοφος (ὁ) (Pseudorhinolophus Schlosser) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ρινολοφιδῶν* ,*χειροπτέρων* θηλαστικῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Fger Kingen, Mormont καὶ εἰς φωσφορίτας τοῦ Quercy, πιθανῶς δὲ καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας μειοκαίνου σειρᾶς εἰς Λυών. Συνώνυμον: *ἀλάστωρ*. Γ. Κ. Γ.

ψευδορκία (ἡ)· ψευδὴς ἔνορκος ὁμολογία, ἰδίᾳ ἐν δικαστηρίῳ.

—[*Κανον. Δίκ.*] Βλ. *ἐπιορκία*.

—[*Ποιν. Δίκ.*] *Ψευδορκία* καλεῖται ἡ παράβασις τῆς ἐνόρκως δοθείσης ὑποσχέσεως τ' ἀληθῆ εἰπεῖν ἐνώπιον τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς. Διακρίνεται δὲ εἰς τὴν ἐν ποινικῇ δίκῃ ἢ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν καὶ εἰς τὴν ἐν πολιτικῇ διαφορᾷ πραττομένην. Κοινὰ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀδικήματος εἶναι κατ' ἀντικείμενον μέν: 1) Ἔνορκος διαβεβαίωσις, ἥτις πρέπει νὰ γίνηται ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἢ τοῦ ἀνακρίνοντος ὑπαλλήλου, ἂν πρόκειται περὶ ποινικῆς ὑποθέσεως (ἄρθρ. 265 Π. Ν., ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου ,ΓΧΞΓ'), ἢ ἐνώπιον τοῦ πολιτικοῦ δικαστηρίου ἢ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐντεταλμένου (πρὸς ἐξέτασιν μαρτύρων ἢ ὁρκισιν διαδίκου κλπ.) δικαστοῦ, ἂν πρόκειται περὶ πολιτικῆς διαφορᾶς. (Τὸ Σχέδιον ἑλληνικοῦ ποινικοῦ κώδικος ἐν ἄρθρῳ 293 τιμωρεῖ τὴν ψευδορκίαν καὶ πρὸς οἱανδήποτε ἄλλην ἀρχήν, ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς, πραττομένην). Ἡ ἔνορκος διαβεβαίωσις ἀπαιτεῖται προσέτι νὰ ἔχῃ δοθῇ κατὰ τὰς διατυπώσεις τοῦ νόμου καὶ τοὺς οὐσιώδεις τύπους τῆς θρησκείας τοῦ ὀμνύοντος· ὁ ὑπ' αὐτοῦ δηλαδὴ δοθεὶς ὅρκος πρέπει νὰ ᾖ ἔγκυρος, εἶναι δ' ἀδιάφορον ἂν δὲν ἐπετρέπετο ὑπὸ τοῦ νόμου ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει ἡ ἐπιβολὴ ἢ ἡ δόσις αὐτοῦ (Α. Π. 39 τοῦ 1911, 123 τοῦ 1914). 2) Ἡ ἔνορκος διαβεβαίωσις πρέπει νὰ εἶναι ψευδὴς ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει. Καὶ προκειμένου μὲν περὶ διαδίκου δίδοντος ἐν πολιτικῇ διαφορᾷ τὸν ἐπιβληθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὅρκον, εἶναι ὅλως ἀδιάφορον, ἂν ἡ ψευδὴς βεβαίωσις ἀφεώρα εἰς οὐσιώδη ἢ μὴ γεγονότα καὶ ἂν ἦτο ἢ ὄχι ἐν γένει λυσιτελὴς πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς ἢ οὔ, διότι περὶ τούτων ἔκρινεν ἐν τῇ ἁρμοδιότητί του ὁ ἐπιβαλὼν τὸν ὅρκον δικαστής· ἐὰν ὅμως ὁ ἐπιβληθεὶς εἰς τὸν διάδικον ὅρκος εἶναι ἐκτιμητικὸς (ἄρθρ. 383 Πολ. Δικον.) δὲν δύναται νὰ διωχθῇ οὗτος ἐπὶ ψευδορκίᾳ (ἄρθρ. 266 ἐδ. τελευταῖον Ποιν. Ν. Ἀντιθέτως τὸ Σχέδιον ποιν. κώδικος). Προκειμένου δὲ περὶ μάρτυρος ἢ πραγματογνώμονος, ἐξεταζομένου ἐν πολιτικῇ ἢ ποινικῇ δίκῃ, τὸ ψευδὲς τῆς ἐνόρκου διαβεβαιώσεως πρέπει ν' ἀναφέρηται εἰς γεγονότα οὐσιώδη καὶ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸ ἀποδεικτέον θέμα, διότι μόνον διὰ τοιαύτης ψευδοῦς βεβαιώσεως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ παραπλάνησις τοῦ δικαστοῦ, ἣν σκοπεῖ ν' ἀποτρέψῃ ὁ ποινικὸς νόμος· ἐν ποινικῇ μάλιστα δίκῃ, κατὰ τὸ ρητὸν γράμμα τοῦ νόμου (ἄρθρ. 265 Ποιν. Ν.), μόνον ἡ ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ψευδὴς μαρτυρία ἀποτελεῖ ψευδορκίαν, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ κατάθεσις ψευδοῦς γεγονότος μὴ σχετιζομένου πρὸς τὴν κατηγορίαν ἢ μὴ δυναμένου νὰ ἐξασκήσῃ ἐπ' αὐτῆς ἐπιρροὴν (Α. Π. 269 τοῦ 1900, 170 τοῦ 1922). Τὸ Σχέδιον ποινικοῦ κώδικος δὲν περιέχει τὸν περιορισμὸν τοῦτον.

Ἐξ ὑποκειμένου δ' ἀπαιτεῖται *δολία προαίρεσις*, συνισταμένη εἰς τὴν ἠθελημένην ἔνορκον διαβεβαίωσιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ὑπαιτίου ὅτι αὕτη εἶναι ψευδής. Κατὰ τὴν ἄρχουσαν γνώμην (Frank, Meyer-Allfeld, Olshausen. Contra Liszt), ἀρκεῖ καὶ *ἐνδεχόμενος δόλος*. Σκοπὸς ἰδίας τοῦ ὑπαιτίου ὠφελείας ἢ βλάβης ἄλλου οὐδαμῶς συναπαιτεῖται· ὁ νόμος (ἄρθρ. 268 Π. Ν.) τὴν ὑπὸ τοῦ ψευδόρκου λῆψιν χρημάτων ἢ δώρων ἢ ὑποσχέσεων θεωρεῖ ὡς ἐπιβαρυντικὴν περίπτωσιν.

Ἐνεργητικὸν ὑποκείμενον ψευδορκίας, τῆς μὲν πραττομένης ἐν ποινικῇ δίκῃ ἢ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν δύναται νὰ ᾖ ὁ ἐξεταζόμενος μάρτυς ἢ ὁ πραγματογνώμων, τῆς δ' ἐν πολιτικῇ διαφορᾷ (ἥτις πρέπει νὰ εἶναι ἐκκρεμὴς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου), δύναται νὰ ᾖ ὁ μάρτυς ἢ ὁ πραγματογνώμων (τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ ἑρμηνεύς) ἢ καὶ αὐτὸς ὁ διάδικος ἢ ὁ ἀντ' αὐτοῦ ὀμνύων ἐπίτροπος ἢ νόμιμος ἀντιπρόσωπος (ἄρθρ. 361 ἐπ. Πολ. Δικον.)· ἂν συνεπῶς τρίτος, ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἀντὶ τοῦ διαδίκου, δώσῃ τὸν εἰς τοῦτον ἐπιβληθέντα ὅρκον, ψευδῆ ὄντα, δὲν θὰ διωχθῇ ἐπὶ ψευδορκίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ ἀπάτῃ.

Τετελεσμένον θεωρεῖται τὸ ἀδίκημα τῆς ψευδορκίας ἅμα ὡς συντελεσθῇ ἡ ψευδὴς ἔνορκος βεβαίωσις, οὐχὶ δ' ἁπλῶς ἅμα τῇ δόσει τοῦ ψευδοῦς ὅρκου, ἥτις πάντοτε προηγεῖται τῆς διαβεβαιώσεως· πρέπει, δηλαδή, ἐπὶ μὲν ψευδορκίας διαδίκου ν' ἀπαγγείλῃ οὗτος τὸ θέμα τοῦ ὅρκου καὶ τὰς λέξεις «οὕτως εἴη μοι ὁ Θεὸς βοηθὸς καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ εὐαγγέλιον», δι' ὧν προσβεβαιοῦται ἡ ἀλήθεια τῶν λεχθέντων (ἄρθρ. 373 Πολιτ. Δικ.)· ἐπὶ δὲ ψευδορκίας μάρτυρος, ν' ἀποπερατώσῃ οὗτος τὴν κατάθεσίν του, διότι μέχρι τοῦ σημείου τούτου δύναται ὁ μάρτυς νὰ συμπληρώσῃ καὶ διασαφανίσῃ τὴν κατάθεσίν του κατὰ τρόπον ἀναιροῦντα τὴν περὶ τοῦ ψεύδους ἐντύπωσιν· καὶ τέλος, ἐπὶ ψευδορκίας πραγματογνώμονος κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, ἅμα τῇ ἐγχειρίσει τῆς σχετικῆς ἐκθέσεώς του. Ἀνάκλησις, ἔστω καὶ παραχρῆμα, τῆς ψευδοῦς διαβεβαιώσεως δὲν αἴρει τὸ ἀξιόποινον, διότι ἐπὶ τῆς ψευδορκίας ἀποκλείει ρητῶς ὁ νόμος (ἄρθρ. 113 Ποιν. Ν.) τὴν ἔμπρακτον μετάνοιαν. Ἀπόπειρα συνεπῶς μόνον ἐπὶ ψευδορκίας διαδίκου ἐν πολιτικῇ διαφορᾷ εἶναι δυνατή, ὅταν οὗτος, μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν λέξεων «ὀμνύω εἰδὼς κάλλιστα τὰς εἰς τὴν ψευδορκίαν ἐπιβαλλομένας ποινάς», ἀρχίσῃ ἀπαγγέλλων τὸ θέμα τοῦ ὅρκου, ἀλλὰ δὲν φθάσῃ εἰς τὸ πέρας τούτου ἐκ τύχης ἢ ἐκ λόγων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς του. Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ψεύδορκος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ψευδῆ ἐνόρκως ὁμολογήσας, ἰδίᾳ ἐν δικαστηρίῳ.

ψευδορκῶ (—έω)· εἶμαι ψεύδορκος, ὁμολογῶ ἐνόρκως ψευδῆ πράγματα, ἰδίᾳ ἐν δικαστηρίῳ.

ψευδοροφὴ (ἡ), κοινῶς *ψευτοτάβανο*. Καλεῖται οὕτως, ἐνίοτε, ἡ ὀροφή, ἥτις κατασκευάζεται εἴς τινας περιπτώσεις κάτωθι τῆς κυρίας κατασκευῆς ἐπικαλύψεως χώρου τινός. Διὰ τῆς ψευδοροφῆς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀποκάλυψις τῶν δοκῶν τῆς κυρίας κατασκευῆς ἐπικαλύψεως καὶ ἡ ἐπίτευξις ὀροφῆς αἰσθητικωτέρας καὶ ὡραιοτέρας τῆς κυρίως ὀροφῆς.

ψευδορρὰξ (ἡ) [*Βοτ.*]. Ὁ σαρκώδης καρπὸς ὁ προσομοιάζων πρὸς ρᾶγα κατὰ τὸ σχῆμά του.

ψευδορρευματισμὸς (ὁ). Ὑπὸ τὸν ἀκαθόριστον τοῦτον ὅρον, ὅστις ὁσημέραι χρησιμοποιεῖται ὀλιγώτερον, φέρονται οἱ λοιμώδεις ἢ τοξικοὶ ρευματισμοί. Οἱ ρευματισμοὶ οὗτοι ἀποτελοῦσι κλινικῶς ὁμάδα ἀρθρικῶν ἀλλοιώσεων, δευτεροπαθῶν γενικῶς, ὀφειλομένων εἰς γνωστοὺς μικροβιακοὺς παράγοντας, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς χρονίους ρευματισμούς, ἔνθα πολλάκις τὸ παθογόνον αἴτιον εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ, ἢ ὀφείλονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐξωγενῶν ἢ ἐνδογενῶν τοξινῶν. Ἡ ὁμὰς ὅθεν αὕτη εἶναι δυσχερὴς νὰ περιορισθῇ, ἐφ' ὅσον πλεῖσται ὅσαι νόσοι εἶναι ἱκαναὶ νὰ προκαλέσωσι δευτεροπαθεῖς ἀρθρικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ σπουδαιοτέρα μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ βλεννόρροια. Αἱ στρεπτοκοκκικαὶ λοιμώξεις (ἐρυσίπελας, ἐπιλόχειος λοίμωξις, κτλ.), ἡ ὀστρακιά, αἱ πνευμονοκοκκικαὶ λοιμώξεις, οἱ ἐξανθηματικοὶ πυρετοί, ἡ ἐγκεφαλονωτιαία μηνιγγίτις, ἡ σπειροχαίτωσις, αἱ πορφύραι, τὰ ὀζώδη ἢ πολύμορφα ἐρυθήματα, τέλος πολλαὶ σηψαιμίαι δύνανται νὰ δώσωσι λαβὴν διὰ τὴν ἐξέλιξιν ἑνὸς τοιούτου λοιμώδους ψευδορρευματισμοῦ.

Παρὰ τὴν ποικίλην ὅμως αἰτιολογίαν αὐτῶν οἱ

Digitized by Google

λοιμώδεις ρευματισμοί **παρουσιάζουσι κοινούς χαρακτῆρας**. Προσβάλλουσι πάντοτε ἀριθμὸν ἀρθρώσεων σχετικῶς μικρὸν καὶ χαρακτηρίζονται ὡς *μονο-ἢ ὀλιγοαρθρικαί* Ἐνίοτε, μετὰ μικρὰν πολυαρθρικὴν φάσιν, ἡ λοιμώδης ἐπεξεργασία περιορίζεται ἐπὶ μιᾶς ἢ δύο ἀρθρωσεων. Αἱ κλινικαὶ ἀντιδράσεις εἶναι τότε ποικίλαι, ἀλλὰ συνήθως παρατεταμέναι, δυνάμεναι νὰ φθάσωσιν ἀπὸ τῆς ἁπλῆς ἀρθραλγίας μέχρι τοῦ ἐνδοαρθρικοῦ ἐξιδρώματος, ἀκόμη δὲ καὶ μέχρι τῆς διαπυήσεως. Τὸ μέγιστον τοῦ πόνου κεῖται συνήθως περιαρθρικῶς· οἱ τενοντώδεις θύλακοι καὶ οἱ πλησίον ὀρρογόνοι συμμετέχουσι συνήθως εἰς τὴν φλεγμονώδη ἐπεξεργασίαν. Αἱ μικραὶ ἀρθρώσεις καταλαμβάνονται συχνότατα. Τέλος, καὶ ἰδιαίτατα, ὁ λοιμώδης ρευματισμός, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ὀξεῖς ρευματισμούς, συνοδεύεται ἀπὸ ἐπιπλοκάς: παραμόρφωσιν τῶν ὀστεΐνων ἄκρων, τενοντώδεις συστάσεις, ἀγκύλωσιν, διαπύησιν.

Κλινικαὶ μορφαί. Ὁ τύπος τοῦ λοιμώδους ρευματισμοῦ εἶναι ὁ γονοκοκκικός, μετ' αὐτὸν δὲ συνηθέστερος ὁ ὀστρακιώδης. Παρατηρεῖται περισσότερον εἰς τὸν ἐνήλικα παρὰ εἰς τὸ παιδίον καὶ δύναται νὰ ὑποδυθῇ μορφὰς ἀρθραλγικήν, πολυαρθρικήν, ὀρώδους ἐξιδρώματος ἢ πυώδους. Χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς ἐντάσεως τοῦ πόνου, τῆς προσβολῆς τῶν ἀρθρώσεων τῶν δακτύλων καὶ τῶν σπονδύλων. Δύναται νὰ ἐπιπλακῇ ὑπὸ ἐνδοκαρδίτιδος. Αἱ πυώδεις ἀρθρίτιδες, σπάνιαι ἄλλως τε, δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσι πρὸς ἴασιν μετὰ ἔγκαιρον εὐρεῖαν ἀρθροτομήν.

Κατὰ τὰς στρεπτοκοκκικὰς λοιμώξεις ἅπασαι αἱ ποικιλίαι τῶν ἀρθροπαθειῶν δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν. Αἱ τῆς ἐπιλοχείου ὅμως λοιμώξεως εἶναι κατ' ἐξοχὴν βαρεῖαι. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἰῶνται αἱ στρεπτοκοκκικαὶ ἀρθρίτιδες, ἐπιφέρουσι γενικὴν ὁριστικὴν ἀγκύλωσιν.

Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀναφέρωμεν τὰς ἀρθρίτιδας τῆς εὐλογίας καὶ τῆς μικροβιακῆς δυσεντερίας. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας συνηθέστερον προσβάλλεται τὸ γόνυ. Αἱ μορφαὶ αὗται εἶναι καλοηθέστεραι τῶν προηγουμένων καὶ θεραπεύονται συνήθως τελείως. Ἀναφέρουσιν ἐπίσης ἀρθρίτιδας κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ: ἀρθρότυφος. Τέλος ὁ λοιμώδης ρευματισμὸς ἀποτελεῖ μίαν τῶν συνηθεστέρων ἐπιπλοκῶν τῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος.

Κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐνίων πορφυρῶν οἱ ἀρθρικοὶ πόνοι εἶναι τόσον σαφεῖς, ὥστε ἐπέτρεψαν νὰ περιγραφῇ μορφὴ *ρευματοειδοῦς πορφύρας*. Πρόκειται ἐνταῦθα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, περὶ ἐπεξεργασίας τόσον τοξικῆς, ὅσον καὶ λοιμώδους.

Τοξικοὶ ρευματισμοί. Παραλλήλως πρὸς τὸν λοιμώδη ψευδορρευματισμὸν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν ρευματισμοὺς καθαρῶς τοξικούς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πλεῖσται ὅσαι οὐσίαι εἰσαγόμεναι ἐν τῷ ὀργανισμῷ εἶναι ἱκαναὶ νὰ προκαλέσωσιν ἐπωδύνους ἀρθρικὰς ἐκδηλώσεις. Τοῦτο ἀκριβῶς προκαλεῖται εἰς τινας τροφικὰς δηλητηριάσεις. Εἰς ἄλλας πάλιν περιπτώσεις πρόκειται περὶ ἁπλῆς ἀφυλαξίας. Φάρμακα ἐπίσης τινά, ἰδιαιτέρως τὰ ἀρσενικοῦχα, εἶναι ἱκανὰ νὰ προκαλέσωσι ψευδορρευματισμούς. Τέλος αἱ ἀρθρίτιδες τῆς νόσου τοῦ ὀροῦ εἶναι ἀσφαλῶς τοξικῆς αἰτίας. Αἱ ἀρθραλγίαι αὗται εἶναι σοβαρώτεραι εἰς τὸν ἐνήλικα ἢ εἰς τὰ παιδία καὶ ἰδιαιτέρως συχνότεραι μὲ ὡρισμένας δόσεις ὀροῦ. Αὐτοδηλητηριάσεις τινές, μεταξὺ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ἀρθρίτιδα (ἀρθριτισμόν), τὴν οὐραιμίαν, τὸν διαβήτην καὶ αὐτὰς τὰς χολώδεις κιρρώσεις, εἶναι ἱκαναὶ νὰ δώσωσιν ἀρθρίτιδας ἢ ἀρθραλγίας.

Ἡ *διαφορικὴ διάγνωσις* δέον κυρίως νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ὀξεῖς ρευματισμοὺς τῶν ἄρθρων ἢ τὴν νόσον τοῦ Bouillaud. Ὁ πολυαρθρικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ κινητικότης αὐτῶν τοὺς ἐπιβάλλει γενικῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἡ δὲ σχεδὸν εἰδικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἰτεϋλικοῦ νατρίου θέλει ἔλθει νὰ τοὺς ἐπιβεβαιώσῃ. Εἰς τινας περιπτώσεις ἡ διάγνωσις δυνατὸν νὰ εἶναι λεπτὴ μὲ τὰς φυματιώδεις ὀστεοαρθρίτιδας ἢ τὰς συφιλιδικάς. Ἐνίοτε δὲ εἶναι δύσκολον νὰ ἀνεύρωμεν τὴν αἰτίαν τοῦ λοιμώδους ρευματισμοῦ, καὶ ἰδιαιτέρως ἐν περιπτώσει παλαιᾶς ἢ λανθανούσης βλεννορροίας (διὰ πλείονα βλ. λ. *ρευματισμός*).

Θεραπεία. Αὕτη εἶναι αἰτιολογικὴ καὶ ποικίλλουσα ἀναλόγως τοῦ παθογόνου αἰτίου. Ἡ ἐμβολιοθεραπεία, ἡ ὀροθεραπεία, ἡ ραδιοθεραπεία ἢ ἡ ἀκτινοθεραπεία ἔδωσαν ἀποτελέσματά τινα. Ἡ διὰ προκλήσεως choc ἐπίσης θεραπεία ἀπέβη ἐπιτυχής. Αἱ πυώδεις ἀρθρίτιδες ἔχουσιν ἀνάγκην συνήθως ἐπανειλημμένων παρακεντήσεων ἢ ἀρθροτομίας· μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ὀξείας περιόδου ἀνάγκη νὰ καταπολεμηθῶσιν αἱ ἐπιπλοκαί, ἀγκύλωσις, μυϊκὴ ἀτροφία, διὰ τῆς κινητοποιήσεως, μαλάξεως, λουτροθεραπείας κλπ.

Α. ΚΩΣΟΥΝΗΣ

ψεῦδος, *—ους* (τό)· ψευδὴς λόγος, πᾶν τὸ μὴ ἀληθές, τὸ μὴ ὑπάρχον· κοιν. *ψευτιά, ψέμα*, ἀντίθ. *ἀλήθεια*: «εἶναι ψεῦδος ὅτι ἐπίκειται πόλεμος» ‖ καθόλου, πᾶν τὸ ἐσφαλμένον ἢ πεπλανημένον.

— /*Παιδαγ.*/. Ἡ τάσις πρὸς τὸ *ψεῦδος* παρατηρεῖται εἰς τὰ παιδία κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν **παιδικὴν ἡλικίαν**. Αἱ ἀναλήθειαι τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας δὲν εἶναι σκόπιμοι, ἀλλὰ προέρχονται ἐκ τῆς ἀτελοῦς παρατηρητικότητος τοῦ παιδός, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀντιλαμβάνεται οὗτος ἐσφαλμένως τὰ περὶ αὐτὸν συμβαίνοντα, καὶ ἐκ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας του, δι' ἧς συμπληροῖ ἢ τροποποιεῖ τὰ ἐσφαλμένως ὑπ' αὐτοῦ ἀντιληφθέντα. Κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως παιδικὴν ἡλικίαν, ὁπότε εἰσέρχεται τὸ πρῶτον πρὸς φοίτησιν εἰς τὸ σχολεῖον, λέγει συνήθως ψεύδη σκόπιμα, ἅτινα ἐξηγοῦνται ψυχολογικῶς ἐκ τούτου, ὅτι εἰσερχόμενος ὁ παῖς εἰς εὐρύτερον τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλον, τὸ σχολικόν, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ν' ἀναδείξῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἄλλων καὶ λέγει ψεύδη ἢ διὰ ν' ἀμυνθῇ κατὰ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεων τοῦ σχολικοῦ περιβάλλοντος ἢ διὰ νὰ θαυμασθῇ ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ πρὸς τὸ ψεῦδος τάσις καταπολεμεῖται δι' ἀσκήσεως τῶν παίδων εἰς τὸ παρατηρεῖν μετ' ἀκριβείας καὶ εἰς τὸ ἐκθέτειν μετ' ἀκριβείας τὰς παρατηρήσεις των.

Πλὴν τῶν φυσιολογικῶν τούτων ἀφορμῶν ψεύδους ὑπάρχουν καὶ τοιαῦται ψυχοπαθολογικῆς φύσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Jh. Heller* «Grundriss der Heilpädagogik».—*Χ. Σκαλισιάνου*, «Σύγχρονος Παιδαγωγική».

Χ. ΣΣ

— **ψεῦδος** ***πρῶτον*** /*Λογικ.*/. Καλεῖται οὕτω τὸ βασικὸν σφάλμα, ὅπερ περιλαμβάνουν οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι συλλογισμοῦ τινος καὶ ὅπερ γίνεται πηγὴ περαιτέρω πολλῶν ψευδῶν συμπερασμάτων. Συνήθως πρῶτον ψεῦδος περιλαμβάνουν αἱ προτάσεις, αἱ ὁποῖαι γενικεύονται, ἐνῷ ἰσχύουν εἰς ὡρισμένας μόνον περιπτώσεις. Τοιοῦτον πρῶτον ψεῦδος ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ σοφίσματι: «*ψευδόμενος*» (βλ. λ.).

ψευδός, —ή, —ό, καὶ ***τσευδός***· δημοτ., ὁ δυσκολευόμενος εἰς τὴν προφοράν, τραυλός, ψελλός.

ψευδοσαγέκερας (τὸ) (Pseudosageceras Dien.) /*Παλαιοζῳολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μεδλικοττιιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπόδων* μαλακίων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων τούτων ἦτο δισκοειδές, στενόμφαλον. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὰ Ἱμαλάϊα, Ἀλβανίαν, Timor, ἀνατολικὴν Σιβηρίαν. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους *ψευδοσαγέκερας drinense* εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων τῆς βερφενίου βαθμῖδος τῆς τριασίου διαπλάσεως εἰς τὴν Μαρμαροτράπεζαν καὶ τὸ Κεφαλοβούνιον τῆς νήσου Χίου.

Γ. Κ. Γ.

ψευδοσέλινον (τὸ) (Pseudoselinum) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη πολυετῶν, ὑδροχαρῶν ποῶν, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Γνωστότερον ἑλληνικὸν εἶδος εἶναι τὸ *ψευδοσέλινον τὸ ροχέλειον* (Pseudoselinum Rochelii), φυόμενον εἰς ὑγροὺς τόπους.

Δ. Ν. Π.

ψευδόσκορδον (τὸ) (Pseudoscordum) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη ποωδῶν, βολβορριζων φυτῶν, τινὰ τῶν ὁποίων εἶναι κοσμητικά. Ἀξιολογώτερον εἶδος, καλλιεργούμενον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον, εἶναι τὸ *ψευδόσκορδον τὸ εὔοσμον* (Pseudoscordum odoratum).

Δ. Ν. Π.

ψευδοσκορπιίδαι (οἱ) (Pseudoscorpiidae) /*Ζῳολ.*/. Οἰκογένεια ἀρθροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα μικρότατα ζῳάρια, οὐχὶ δηλητηριώδη, παρουσιάζοντα ἐκ πρώτης ὄψεως πλείστας ὁμοιότητας πρὸς τοὺς σκορπιούς, ἀλλὰ διαφέροντα τούτων κυρίως κατὰ τὴν ὀργανικήν των σύστασιν. Κυριώτερα γνωρίσματα τῶν ζῴων τούτων εἶναι: κεφαλοθώραξ ἄνευ ἀρθρώσεων, ὀπίσθιον τμῆμα ἀποτελούμενον συνήθως ἐκ δέκα ἀρθρώσεων, ὀφθαλμοὶ δύο (ἐνίοτε ἐλλείπουσιν). Γνωστὰ ἀρκετὰ γένη, ἐνδιαιτώμενα εἰς ξηροὺς τόπους ὑπὸ τὰς πέτρας καὶ τὰ ξηρὰ φύλλα. Τρέφονται ἐκ διαφόρων ἐντόμων.

Δ. Ν. Π.

Ψευδοσμέρδις, ἢ ***Γαυμάτας***. Πέρσης μάγος (βλ. *Βαρδίγιας*).

ψευδοσμία (ἡ)· ψευδὴς αἴσθησις ὀσμῆς, ψευδαισθησία ὀσφρητική.

ψευδοσοφία (ἡ)· ψευδὴς σοφία, μὴ κατ' ἀλήθειαν ὑπάρχουσα.

ψευδόσοφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ψευδὴς σοφός, μὴ κατ' ἀλήθειαν σοφός.

ψευδόστεγον (τό), ἢ ***ψευδοστέγη*** (ἡ). Ἡ στέγη ἥτις κατασκευάζεται οὐχὶ πρὸς ἐπικάλυψιν χώρου τινός, ἀλλ' ἄλλης στέγης. Αἱ ψευδοστέγαι κατασκευάζονται κυρίως πρὸς ἐπικάλυψιν θολωτῶν στεγῶν, εἴτε διὰ νὰ προσδώσωσι μεγαλυτέραν μονωτικότητα εἰς αὐτάς, εἴτε δι' ἀρχιτεκτονικοὺς λόγους.

ψευδόστομα (τό)· στόμα ψευδές, ἐκβολὴ ποταμοῦ νόθη.

— /*Ἀκτογρ.*/ ***Ψευδόστομα* καλεῖται τὸ πεφραγμένον στόμιον ποταμοῦ μεγάλου. Ὁ Πτολεμαῖος εἰδικῶς ἀναφέρει τοιαῦτα, μεταπεσόντα καὶ εἰς τοπωνυμίας, διὰ τὸν Γάγγην, τὸν Ἴστρον καὶ τὸν Νεῖλον.**

Σ. Ε. Λ.

Ψευδόστομος /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Λιμυρικῆς ἐν τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Γάγγου Ἰνδικῇ. Ταυτίζεται πρὸς τὸν σημερινὸν *Γκάρσιππα*.

Π. Ν. Π.

ψευδόστρυχνος (ὁ) (Pseudostrychnus) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λογανειοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 70 εἴδη θάμνων ἢ δένδρων ἀειθαλῶν, ὧν τινα εἶναι δηλητηριώδη, τὰ λοιπὰ δὲ φαρμακευτικά, κοσμητικά, ἐδώδιμα (μόνον τὸ σαρκῶδες μέρος τοῦ καρποῦ των). Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἰάβαν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *Ψευδόστρυχνος ὁ ἐμετικὸς* (Pseudostrychnus vomica), ἰθαγενὲς δένδρον τῶν Ἰνδιῶν, οὗ ὁ καρπὸς εἶναι φαρμακευτικός, φερόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *κάρυον τὸ ἐμετικόν*. Περικλείει 10—15 σπέρματα δισκοειδῆ, ἐνέχοντα στρυχνίνην. *Ψευδόστρυχνος ὁ ἰγνάτειος* (Pseudostrychnus Ignatii), θάμνος ἰθαγενὴς τῶν Φιλιππίνων νήσων, οὗ οἱ καρποί, σχήματος κυάμου, εἶναι γνωστοὶ ὡς σπέρματα ἁγίου Ἰγνατίου, χρήσιμοι εἰς τὴν φαρμακευτικήν. *Ψευδόστρυχνος ὁ κασιελαιανὸς* (Pseudostrychnus Kastelaeanii), θάμνος κληματώδης, ἰθαγενὴς τῶν παρὰ τὸν Ἀμαζόνιον ποταμὸν χωρῶν. Ἐνέχει δηλητήριον, ἐν ᾧ οἱ ἰθαγενεῖς τῶν μερῶν ἐκείνων ἐμβαπτίζουσι τὰ βέλη των. *Ψευδόστρυχνος ὁ ὀφιομάχος* (Pseudostrychnus colubrina), θάμνος κληματώδης, ἰθαγενὴς τῆς Μαλαβάρης. Τὸ ἀφέψημα τοῦ ξύλου του ἐνδείκνυται ὡς ἀντίδοτον τῶν δηγμάτων τῶν ἰοβόλων ὄφεων. *Ψευδόστρυχνος ὁ τιεύτειος* (Pseudostrychnus Tieutei), εὐμεγέθης θάμνος, ἰθαγενὴς τῆς Ἰάβας, οὗ αἱ ρίζαι εἶναι δηλητηριώδεις. *Ψευδόστρυχνος ὁ τοξικὸς* (Pseudostrychnus toxiferus), θάμνος κληματώδης, ἰθαγενὴς τῆς Γουϊάνας, ἔχων δηλητηριώδη φλοιόν.

Δ. Ν. Π.

ψευδόστωσις, *—εως* (ἡ). Νοσηρὸν προϊὸν παθολογικῆς διαμορφώσεως ἱστοῦ τοιαύτης σκληρίας, ὥστε νὰ παρέχῃ τὴν ἐντύπωσιν ὀστεώδους συστάσεως.

Μ. Ν. Κ.

ψευδοσυμμετρία (ἡ) (Pseudosymmetrie) /*Ὀρυκτολ.*/. Τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸ ὁποῖον κρύσταλλοί τινες κατωτέρου βαθμοῦ συμμετρίας παρουσιάζονται μὲ φαινομενικῶς ἀνώτερον βαθμὸν συμμετρίας. Πολλοὶ κρύσταλλοι τοῦ ρομβικοῦ συστήματος παρέχουν τοιαῦτα παραδείγματα ψευδοσυμμετρίας, μεταξὺ δ' ἄλλων τὰ ὀρυκτὰ τῆς ὁμάδος τοῦ ἀραγονίτου, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ δίεδρος γωνία τοῦ κατακορύφου πρίσματος ἔχει μέγεθος 120° περίπου, προσεγγίζουσα οὕτω πως πρὸς τὴν χαρακτηριστικὴν γωνίαν τοῦ ἑξαγωνικοῦ συστήματος.

Γ. Κ. Γ.

ψευδοσύνοδος (ἡ)· σύνοδος ἐπισκόπων ψευδής, μὴ ἀνεγνωρισμένη, ἀποκηρυττομένη.

ψευδόσφαιρα (ἡ) /*Γεωγρ.*/. Εἷς τῶν τριῶν τύπων τῶν ἐπιφανειῶν ἐκ περιστροφῆς μὲ σταθερὰν ἀρνητικὴν καμπυλότητα. Εἶναι ἡ ὁρικὴ περίπτωσις μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων τύπων (ὅπως ἡ σφαῖρα εἶναι ἡ ὁρικὴ περίπτωσις μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων τύπων τῶν ἐπιφανειῶν ἐκ περιστροφῆς μὲ σταθερὰν θετικὴν καμπυλότητα· διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ ψευδόσφαιρα). Παράγεται γεωμετρικῶς, ἂν περιστρέψωμεν τὴν ἑλκομένην, δηλαδὴ τὴν καμπύλην:

$$y=\alpha\eta\mu\varphi,\ x=\alpha\left(\lambda\varepsilon\varphi\frac{\varphi}{\alpha}+\sigma\upsilon\nu\varphi\right)$$

περὶ τὴν ἀσύμπτωτον αὐτῆς, δηλαδὴ τὸν x—ἄξονα. Οἱ κύκλοι, κατὰ τοὺς ὁποίους τέμνουν τὴν ἐπιφάνειαν τὰ ἐπίπεδα τὰ κάθετα ἐπὶ τὸν ἄξονα περιστροφῆς, καθίστανται διαρκῶς μικρότεροι, ἐφ' ὅσον ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὸ Ο, καὶ τείνουν, ὅταν ἀπομακρυνώμεθα πρὸς τὸ ἄπειρον, νὰ γίνουν ἓν σημεῖον. Τὸ σημεῖον τὸ κοινὸν τῆς καμπύλης μὲ τὸν y—ἄξονα γράφει κατὰ τὴν περιστροφὴν περιφέρειαν κύκλου (τὴν μεγαλυτέραν), ἡ ὁποία εἶναι ἀνώμαλος γραμμὴ τῆς ἐπιφανείας. Ὡς πρὸς τὸν κύκλον αὐτὸν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι συμμετρική.

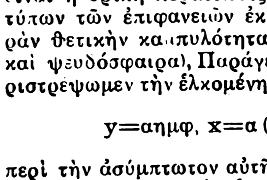

Ψευδόσφαιρα.

Π. Θ. Κ.

ψευδοτάνταλος (ὁ) (Pseudotantalus) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πελαργιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις πελαργοὺς ἀπαντῶντας εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς.

Δ. Ν. Π.

Ψευδοτιβέριος· βλ. λ. *Τιβέριος*.

ψευδότραγος (ὁ) (Pseudotragus Schlosser) /*Παλαιοζῳολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *ψευδοτραγινῶν βοοδοντίων κοιλοκέρων δηλητηριοφόρων* θηλαστικῶν. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς κατωτέρας

Digitized by Google

πλειοχαίνου σειρᾶς τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Σάμον (τοῦ εἴδους ψευδότραγος capricornis). Γ. Κ. Γ.

ψευδοτροπίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Διαστερεομερὴς πρὸς τὴν τροπίνην ἕνωσις, λαμβανομένη κατὰ τὴν σχάσιν τῆς τροπακοκαΐνης. Ἀποτελεῖ ἀχρόους βελόνας τηκομένας εἰς 108°. Σ. Γ.

ψευδοτροχασμὸς (ὁ). Πλημμελὴς βηματισμὸς τοῦ ἵππου, καθ' ὃν οἱ ὀπίσθιοι πόδες του τροχάζουσιν, ἐνῷ οἱ ἐμπρόσθιοι βαδίζουσιν. Ὁ ἀκανόνιστος οὗτος βηματισμὸς προέρχεται ἐξ ἀδυναμίας τῶν ὀπισθίων. Πρέπει νὰ διακρίνηται ἀπὸ τὸν διακεκομμένον τροχασμόν, τὸν προερχόμενον ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ταχύτητο., ὡς καὶ ἀπὸ τὸν διακεκομμένον πλαγιοδιποδισμόν. Σ. Κ. Γ.

Ψευδοτσάρεβιτς. Ἐκτὸς τῶν Ψευδοδημητρίων, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ταραχῶν ἐν Ρωσίᾳ (1609 ἐνεφανίσθησαν καὶ τρεῖς ψευδοβασιλόπαιδες, προερχόμενοι ἐκ τοῦ Ἀστραχάν, οἵτινες τεθέντες ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Κοζάκων τοῦ διαμερίσματος τούτου ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Μόσχας. Ἦσαν οὗτοι ὁ *Αὔγουστος*, ὁ *Ὀσίνοβιχ* καὶ ὁ *Λάβρουν*, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἀπεκάλει ἑαυτὸν υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ, οἱ δὲ ἄλλοι ἐγγόνους του. Συγκροτήσαντες μάχην παρὰ τὸν Ρᾶ, ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Σαβούρωφ. Τότε οἱ Κοζάκοι ἀγανακτήσαντες, ἀπέκτειναν τὸν Ὀσίνοβιχ. Ὁ Αὔγουστος καὶ ὁ Λάβρουν κατέφυγον εἰς τὸν Ψευδοδημήτριον, ὅστις διέταξε τὴν ἀπαγχόνισιν αὐτῶν (8 Νοεμβρίου 1609,, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ἦσαν ἀδελφοί του. Θ. Β.

ψευδότσουγκα (ἡ) (Pseudotsuga) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωνοφόρων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη βασικῶν δένδρων, ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *ψευδότσουγκα ἡ δουγλάσειος* (Pseudotsuga Duglasii), φθάνουσα εἰς ὕψος 50 μέτρων. Δ. Ν. Π.

ψευδότυφος (ὁ) [*Ἰατρ.*]· 6λ. λ. *ἰαπωνικὸς πυρετός*.

ψευδοΰδνον (τὸ) (Pseudohydnum) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυποριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινά, ὧν τινὰ εἶναι ἐδώδιμα. Δ. Ν. Π.

ψευδοϋμενώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ χαρακτηριζόμενος ὑπὸ ψευδοϋμένων.

—ψευδοϋμενώδης (ἡ *ψευδομεμβρανώδης*) **κυνάγχη.** Νόσος φλεγμονώδης τῶν ἀμυγδαλῶν καὶ τοῦ φάρυγγος καὶ ἐν γένει τῶν παρισθμίων. Κατ' αὐτὴν σχηματίζεται ἐπ' αὐτῶν *ψευδοϋμήν*, ὅστις ἀποτελεῖ κυρίως τὸν χαρακτηριστικὸν τῆς διφθερίτιδος (*διφθεριτικὴ κυνάγχη*). Χαρακτηρίζεται δὲ ἡ νόσος οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ψευδοϋμένος, ἀλλὰ καὶ ἐκ γενικῶν φαινομένων τοξικῆς φύσεως, πυρετοῦ, μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνου, ἀναλόγως τῆς μορφῆς τῆς νόσου, διογκώσεως τῶν ὑπογναθίων ἀδένων, κεφαλαλγίας καὶ κοπώσεως· ὅταν δὲ ἡ νόσος εἶναι βαρεῖα, οἱ ψευδοϋμένες καταλαμβάνουσι πολλάκις τάχιστα ὁλόκληρον τὸν φάρυγγα καὶ ἐκτείνονται καὶ πρὸς τὰς ρινικὰς κοιλότητας καὶ τὸν λάρυγγα, ὁ πυρετὸς εἶναι ὑψηλὸς καὶ τὰ γενικὰ φαινόμενα ἔντονα, νεφρῖτις, μυοκαρδῖτις, καὶ σηψαιμία, παραλύσεις, ἰδίως τοῦ ὑπερῴου ἱστίου. Ἡ ἔγκαιρος ὅμως διάγνωσις τῆς νόσου καὶ ἡ ἄμεσος ἐφαρμογὴ τοῦ *ἀντιδιφθεριτικοῦ* ὀροῦ καθιστᾷ ἤδη τὴν νόσον ἀκίνδυνον. Μ. Μ.

ψευδοϋμήν, *—ένος* (ὁ). Οὗτος σχηματίζεται ἐπὶ φλεγμονῶν τῶν βλεννογόνων, ὡς καὶ τῶν ὀρογόνων ὑμένων. Εἶναι δὲ συμπαγὲς ἐξίδρωμα, ἀπαρτιζόμενον ἐξ ἰνικῆς μετὰ κυττάρων καὶ πύου. Ἐμφανίζεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀμυγδαλῶν, τῶν παρισθμίων καὶ ἐπὶ τοῦ λάρυγγος κυρίως κατὰ τὴν διφθερίτιδα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὀστρακιᾶς, ὡς καὶ ἐπὶ ἱλαρᾶς καὶ εὐλογίας ἐμφανίζεται πολλάκις. Ὁ δὲ ψευδοϋμὴν τῶν ὀρογόνων κοιλοτήτων δύναται πολλάκις νὰ ὀργανωθῇ, ὁπότε γεννῶνται συμφύσεις καὶ πιέσεις τῶν ὑποκειμένων σπλάγχνων. Ι. Ν. Μ.

ψευδοϋπερτροφία (ἡ). Ὑπερτροφία φαινομενική. Λέγεται ἐπὶ τῶν μυῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται διωγκωμένοι ἐκ λιπώδους ἐκφυλίσεως τοῦ μεσομυϊκοῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ, ἐνῷ τοὐναντίον αἱ μυϊκαὶ ἶνες ἀτροφοῦν.

ψευδοϋπερτροφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐμφανίζων ψευδοϋπερτροφίαν.

— **ψευδοϋπερτροφικὴ** ***παράλυσις.*** Νόσος ἀναγομένη εἰς τὰς μυοπαθείας, ἐκδηλουμένη δι' ἀδυναμίας τῶν κάτω ἄκρων. Περιεγράφη τὸ πρῶτον τῷ 1861 ὑπὸ τοῦ Duchenne, ὅστις περιέγραψε ταύτην ὑπὸ τὸ ὄνομα *ὑπερτροφικὴ παραπληγία τῆς παιδικῆς ἡλικίας*, ἐκάλεσε δὲ βραδύτερον *ψευδοϋπερτροφικὴν* ἢ *μυοσκληρυντικὴν παράλυσιν*. Εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις ἡ νόσος ἄρχεται ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, συνήθως πρὸ τοῦ 5ου ἔτους, ἄλλοτε δὲ μεταξὺ τοῦ 6ου καὶ τοῦ 10ου καὶ ἐξαιρετικῶς εἰς ἀνωτέραν ἡλικίαν. Τὸ πρῶτον σύμπτωμα εἶναι ἡ προϊοῦσα ἐξασθένησις τῶν μυῶν τῶν κάτω ἄκρων. Ἡ ἐλαφρὰ αὐτὴ παράλυσις, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται πιθανώτατα ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ζωῆς, γίνεται κυρίως αἰσθητὴ εἰς ἡλικίαν 1 ἢ 1½ ἔτους. Ἡ βάδισις κατορθοῦται μόλις εἰς ἡλικίαν 2 ἢ 3 ἐτῶν καὶ πάλιν εἶναι βραδεῖα καὶ ἀδέξιος, τοῦ παιδίου πίπτοντος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πρὸ τοῦ ἐλαχίστου κωλύματος. Ἐφ' ὅσον δὲ προχωρεῖ ἡ ἐξασθένησις τῶν ἄκρων, παρατηρεῖται ψευδοϋπερτροφία, ἐμφανιζομένη τὸ πρῶτον εἰς τὰς κνήμας καὶ ἔπειτα τοὺς γλουτούς, τοὺς ἱεροσφυϊκοὺς μῦς καὶ ἑκατέρωθεν τὸν τρικέφαλον μηριαῖον. Αὐτὴ φθάνει εἰς τὸ ὑπέρτατον σημεῖον τῆς ἐξελίξεως κατὰ τὸ 5ον ἢ 6ον ἔτος τῆς ἡλικίας, παραμένει δὲ στάσιμος ἐπί τινα ἔτη καὶ ἔπειτα βαθμιαίως ὑποχωρεῖ καὶ καταλήγει εἰς ἀτροφίαν. Συνήθως κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἡ ἀδυναμία τῶν μυῶν αὐξάνει καὶ καταλαμβάνει καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος· ὁ ἄρρωστος τότε δὲν δύναται πλέον νὰ κρατηθῇ ὄρθιος μήτε νὰ βαδίσῃ, ἀλλ' ἡ ζωή του δύναται νὰ παραταθῇ

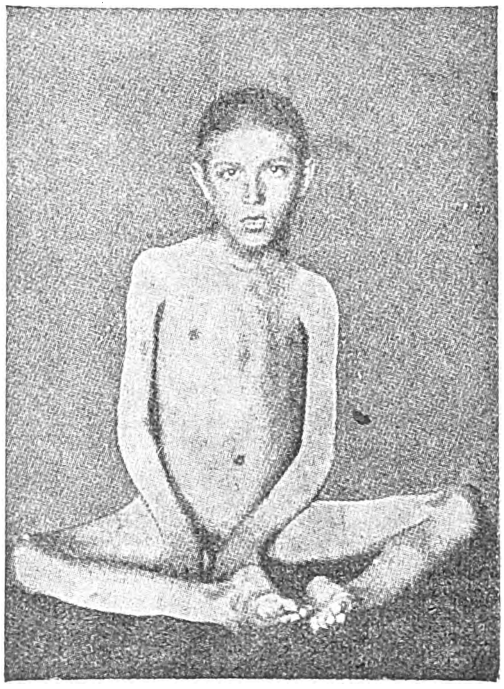

Ψευδοϋπερτροφικὴ παράλυσις.
[Παιδίον πάσχον ἐκ ψευδοϋπερτροφικῆς παραλύσεως κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς νόσου.]

ἀκόμη ἐπὶ ἔτη, μολονότι σπανίως οἱ ἐκ τῆς νόσου ταύτης πάσχοντες ὑπερβαίνουν τὸ 20ὸν ἔτος. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐξ ἐπιπροσθέτου τινὸς νόσου (πνευμονικῆς φυματιώσεως, πνευμονίας κτλ.) καὶ ἐνίοτε ἐξ ἀναπνευστικῶν διαταραχῶν, προερχομένων ἐξ ἀτροφίας τοῦ διαφράγματος. Σ. Β.

ψευδοφελλὸς (ὁ) [*Βοτ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ δένδρου *δρῦς ὁ ψευδοφελλός*.

Ψευδοφίλιππος. Τυχοδιώκτης παρουσιασθεὶς ὡς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας (6λ. λ. *Ἀνδρίσκος*).

ψευδοφοίνιξ (ὁ) (Pseudophœnix) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικοειδῶν*, περιλαμβάνον φοίνικας ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἀμερικήν, καὶ κυρίως εἰς τὴν Φλωρίδα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψευδοφοίνιξ ὁ σαργέντειος* (Pseudophœnix sargentii), ὅστις πολλαχοῦ καλλιεργεῖται πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψευδοφυματικὰ ***βακτηρίδια.*** Καλοῦνται οὕτω μικρόβια τινα ἔχοντα τοὺς μορφολογικοὺς χαρακτῆρας τῶν βακτηριδίων τῆς φυματιάσεως καὶ τὰ ὁποῖα χρωματιζόμενα διὰ φαινικούχου φουξίνης δὲν ἀποχρωματίζονται εὐκόλως ὑπὸ τῶν ὀξέων καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος. Τὰ μικρόβια ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται καὶ *ὀξυάντοχα* ἢ *ὀξεοστεγῆ* ἢ *παραφυματικὰ* ἢ *ὀξεόφιλα* καὶ τῶν ὁποίων ἡ παθογόνος δύναμις εἶναι ἀσθενεστάτη ἢ καὶ ἐλλείπει τελείως, ἀνευρίσκονται εἰς τὰ ἑρπετὰ καὶ τὰ ψυχρόαιμα ζῷα (ἰχθῦς, βατράχους, χελώνας, ὄφεις κ.τ.λ.), εἰς τὸ βούτυρον καὶ τὸ γάλα (Patri-Rabinowitsch, Grassberger, Korn, Tobler, Binot, Beck), εἰς τὰ φυτὰ (κόπρον, χλόην), εἰς φυσιολογικὰ καὶ παθολογικὰ ἐκκρίματα (ὤτων, ρινός, σμήγματος), εἰς μουσικὰ ὄργανα (σάλπιγγας), εἴς τινας παθολογικὰς καταστάσεις (πνευμονικὴν γάγγραιναν, πνευμονικὰς παθήσεις, ἐντερικὰς παθήσεις), ὡς καὶ εἰς τὰ ὕδατα τῶν ὑπονόμων. Ἡ μορφολογία αὐτῶν εἶναι ποικίλη. Τινὰ τούτων εἶναι λεπτὰ καὶ μακρὰ βακτηρίδια, ἕτερα βραχέα, κεκαμμένα ἢ εὐθέα, τέλος ἄλλα ἔχουσι τὴν μορφὴν κόκκων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον στρογγύλων. Εἶναι ἀκίνητα, ἀερόβια καὶ καλλιεργοῦνται εἰς κοινὰ θρεπτικὰ ὑποστρώματα καὶ εἰς θερμοκρασίαν κυμαινομένην ἀπὸ 15—55 βαθμῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ βακτηρίδια τῆς φυματιάσεως, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται εἰς γλυκερινοῦχα ὑποστρώματα καὶ εἰς θερμοκρασίαν 80°—40° βαθμῶν. Χρωματίζονται κατὰ Gram καὶ κατὰ Ziehl—Neelsen. Ἀναλόγως τῆς ὀξυανθεκτικότητος αὐτῶν οἱ Bezançon καὶ Philibert τὰ κατατάσσουσιν εἰς δύο ὁμάδας, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία περιλαμβάνει τὰ βακτηρίδια, ἅτινα ἀποχρωματίζονται εὐκόλως διὰ τοῦ ἠραιωμένου κατὰ τὸ 1/3 νιτρικοῦ ὀξέος καὶ τῆς ἐπὶ τρία λεπτὰ ἐπιδράσεως τοῦ οἰνοπνεύματος, ἡ δὲ ἄλλη τὰ μὴ ἀποχρωματιζόμενα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ἀποχρωστικῶν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους. Εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα, πλὴν τῶν ἄλλων, περιλαμβάνονται τὰ βακτηρίδια τοῦ σμήγματος, τῆς κυψελίδος καί τινων πυωδῶν ἐκκριμάτων· εἰς τὴν δευτέραν ἀνήκουσι τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸ βούτυρον, τὸ γάλα, τὴν κόπρον κ.τ.λ.

Τὰ ψευδοφυματικὰ βακτηρίδια, ἐξαιρέσει τοῦ σχήματος, τῆς μορφῆς τῆς καλλιεργείας καὶ τῶν χρωστικῶν ἀντιδράσεων, διαφέρουσι τελείως τῶν βακτηριδίων τῆς φυματιάσεως. Δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς εἴδη ἀνήκοντα εἰς τὸ αὐτὸ γένος (mycobacterium) καὶ οὐχὶ ὡς ποικιλία ἢ φυλὴ τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Εἰς τὰ ψευδοφυματικὰ βακτηρίδια, ὡς ὀξεοστεγῆ, ὑπάγονται καὶ τὰ βακτηρίδια τῆς λέπρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν μυῶν, ὡς καὶ τὸ βακτηρίδιον τῆς ἐντερίτιδος τῶν βοοειδῶν. Τὰ μικρόβια ταῦτα εἶναι τὰ μόνα παθογόνα ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὀξυαντόχων μικροβίων. Ν. Α. Μ.

ψευδοφυματιώδης, *—ους* (ὁ, ἡ), *—ες* (τό), ἢ *ψευτοφυματικός, —ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψευδοφυματίασιν : «ψευδοφυματιώδη βακτήρια».

ψευδοφυματίωσις, *—εως* (ἡ). Ὡς *ψευδοφυματιώσεις* χαρακτηρίζονται διάφοροι νόσοι, ἰδίως πυρυσιτικῆς φύσεως, αἵτινες προκαλοῦν, ἀνατομικῶς καὶ κλινικῶς, ἐκδηλώσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς τῆς φυματιάσεως. Ἐκ τῶν διαφόρων ψευδοφυματιάσεων ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ παραγομένη ὑπὸ μυκήτων ὡς ὁ aspergillus fumigatus, οἱ διάφοροι ἀκτινομύκητες καὶ στρεπτοτριχες, οἵτινες δύνανται νὰ ἐντοπισθοῦν εἰς τοὺς πνεύμονας καὶ νὰ ὑποδυθῶσι τὴν φυματίασιν. Γενικῶς αἱ ψευδοφυματιάσεις ἢ εἶναι δευτεροπαθεῖς, ἀναπτυσσόμεναι ἐπὶ ἤδη προϋπαρχούσης φυματιάσεως ἢ βρογχεκτασίας, ἢ ἀναπτύσσονται πρωτοπαθῶς. Ἡ πάθησις ἄρχεται διὰ γενικῶν διαταραχῶν ἰσχνάνσεως, καταβολῆς τῶν δυνάμεων, πεπτικῶν διαταραχῶν, πυρετοῦ, βηχὸς καὶ ἀποχρέμψεως βλεννοπυώδους. Ἀκροαστικῶς εὑρίσκομεν σημεῖα ἀνάλογα πρὸς τὴν φυματίασιν, ἤτοι ἐλάττωσιν τῆς ἠχητικότητος ἔν τινι σημείῳ τοῦ θώρακος, βρογχικὴν ἀναπνοὴν καὶ ρόγχους μετὰ ἢ ἄνευ σπηλαιωδῶν φαινομένων. Ἡ ἀκτινογραφία ἐπιβεβαιώνει τὰ στηθακουστικὰ εὑρήματα καὶ ἡ ἐπὶ τῶν τοιούτων δεδομένων τιθεμένη διάγνωσις εἶναι ἡ τῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως· ἡ ἐξέτασις ὅμως τῶν πτυέλων εἶναι ἀρνητικὴ διὰ βακτηρίδια Koch. Προσεκτικὴ ἐξέτασις τῶν πτυέλων ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν τοῦ μύκητος, ἐπιβεβαιουμένην καὶ διὰ καλλιεργείας εἰς τὰ κατάλληλα θρεπτικὰ ὑλικά. Ἡ ἔκβασις τῶν πνευμονικῶν μυκητιάσεων εἶναι κατὰ κανόνα κακή, διότι παρατηροῦνται ἐπιπλοκαί, οἷον ἐμπύημα, μεταστατικὰ ἀποστήματα εἰς τοὺς μῦς ἢ τὸν νεφρὸν καὶ διότι ἄγουν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν καχεξίαν καὶ τὰς ἀμυλοειδεῖς ἐκφυλίσεις τῶν σπλάγχνων καὶ τὴν καρδιακὴν ἀνεπάρκειαν. Ἡ διάγνωσις εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τῶν πτυέλων ἢ τοῦ πύου (ὑπεζωκότος ἢ ἀποστήματος), ἡ δὲ θεραπεία εἶναι δυσχερής, διότι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὸ ἰώδιον δὲν φέρει ἄξιον λόγου ἀποτέλεσμα. Πάντως, δέον νὰ δοκιμάζωμεν τὸ ἰωδιοῦχον κάλι καὶ τὰς λοιπὰς ἰωδιούχους σκευασίας, τὴν νεοσαλβαρσάνην καὶ τὴν ἀκτινοθεραπείαν. Ἐπὶ διαπυήσεως τοῦ ὑπεζωκότος ἢ μεταστατικοῦ ἀποστήματος ἡ χειρουργικὴ διάνοιξις εἶναι ἐνδεδειγμένη.

Ἐκτὸς τῶν πνευμονικῶν μυκητιάσεων καὶ ἡ λέπρα, καθὼς καὶ ἡ σύφιλις, δύνανται να προκαλέσουν πνευμονικὰς ἐντοπίσεις, δυναμένας ὡς ἐκ τῶν κλινικῶν καὶ ἀκτινολογικῶν συμπτωμάτων νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς φυματίασις. Ἡ συνύπαρξις εἶναι ἄλλων εἰδικῶν ἐκδηλώσεων ἀπὸ τοῦ δέρματος, τῶν βλεννογόνων ἢ τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ ἀντίδρασις Βάσσερμαν θὰ συμβάλουν εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῆς περιπτώσεως. Α. Π.

ψευδοφυσίγγη (ἡ). Τὸ εἰκονικὸν βλῆμα τοῦ πυροβολικοῦ (6λ. λ. *ψευδοπυρομαχικά*).

ψευδόχειρ (ὁ) (Pseudochirus) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαγγιστιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ ζῷα ἀπαντῶντα εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν. Δ. Ν. Π.

ψευδόχρυσος (ὁ) [*Μεταλλ.*]. Κρᾶμα χαλκοῦ καὶ ψευδαργύρου ὁμοιάζον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πρὸς τὸν χρυσόν. Καλεῖται καὶ *ἡμίχρυσος* (6λ. λ.). Θ. Χ.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΨΕΥΔΩΝΥΜΩΝ

Α'

Ψευδώνυμα Νεοελλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, λογίων καὶ καλλιτεχνῶν, πολιτευτῶν καὶ ἐπιστημόνων.

Ἀββακούμ	Ἄννινος Χ.
ΑΒΓ.	Παπαδόπουλος Γεώρ. (Λυγκέως Μᾶρκος)
Ἀβδηρίτης	Πεταλᾶς Λ. Ν.
Ἀβδηρίτης	Παπαντωνίου Ζαχ.
Ἀβραμης Πέτρος	Κορκαλίτσας Ἀνδρ.
Ἄγγελος, Θ.—	Θεοδωρόπουλος Ἀγγ.
Ἀγιάσσου Γῶργος	Παπαμιχαὴλ Γ.
Ἀγκαθάγγελος	Γεννιβέλη Δημοσθ.
Ἄγρας Τέλλος	Ἰωάννου Εὐάγγελος
Ἀγρινιώτης	Ροΐδης Ἐμμανουὴλ
Ἀδὰμ Ἀδὰμ	Ἀδαμαντιάδη Ἀδα.
Ἀθάνας Γ.	Ἀθανασιάδης Γεώργ.
Ἀθάνατος Κώστας	Καραμούζης Κ.
Ἀθηναῖος, Ὁ—	Χατζόπουλος Δ.
Αἰγαῖος Διον.	Μάτεσης Ἀντ.
Αἰγείρας	Γεωργιάδης Κ. Ι.
Αἴσωπος	Πὼπ Γ.
Ἄκαιρος Ἀφελής	Μουσούρης Ἀντώνιος
Ἀκροθαλασσίτης	Γιαλούρης Ἀντ.
Ἀκτήμων, Ἰωάννης ὁ—	Κονδυλάκης Ἰω.
Ἀλειτούργητος Γκούρας	Ροντάκης Γεώργιος
Ἀληθέψης Γλαῦκος	Χατζηδημητρίου Μιχ.
Ἀλκ	Ἀνδρεάδης Ἀνδρέας
Ἀλκαῖος	Ταγκόπουλος Δ.
Ἀλκαίου Σαπφὼ	Παπαγεωργίου-Τιβερίου Σ.
Ἄλκης Θρύλος	Νεάρχου-Νεγρεπόντη Ἑλένη
Ἀλκίδης Κίμων	Ξενόπουλος Γρ.
Ἀλκίνοος	Ἀνδρεάδης Ἀνδρέας
Ἄλλος, Ὁ—	Ἀποστολίδης Ἡρ. καὶ Παπαλεξάνδρου Κ.
Ἄλυς	Σοφιανόπουλος Ἰ.
Ἀμάραντος	Καλονερόπουλος Δ. Ι.
Ἀμαρυλλίδα	Παρασκευοπούλου-Θεοτόκη Ἑλένη
Ἀμουργιανὸς Νῖκος	Φαληρεὺς Νικόλαος
Ἀμύντας	Κεραμόπουλος Ἀντ.
Ἀναδρομάτης	Καμπούρογλους Δ. Γρ.
Ἀναπληρωτής	Εὐελπίδης Ὅμηρος
Ἀναστασιάδης Σπυρ.	Λαμπέρτης Σπῦρος
Ἀναστός, Γῶγος	Ἀναγνωστόπουλος Γ.
Ἀνατολέας Φ[illegible]ῖρος	Χαβαράνη Κ.
Ἀνδρόνικος	Κοκκολὲς Φαίδων
Ἀνδρονόπουλος Β.	Καλλιμαχόπουλος Β.
Ἄνεμος Ἰ.	Γιαννόπουλος Περικλ.
Ἄνθεια	Μπουκουβάλα Ἰωάννα
Ἀνθίας, Σπήλιος—	Ζῆλος Δημοσθένης
Ἀνθίας Τεῦκρος	Τριανταφύλλου Ἀνδρ.
Ἀνώνυμος Ἕλλην	Κωλέττης Ἰ.
Ἀντίλαλος, Ὁ—	Ἀποστολίδης (Νιρβάνας) Πέτρος
Ἀνωφελής	Χατζόπουλος Δ.
Ἀπειρογράφος τῆς Ρουμανίας	Φιλιππίδης Δανιὴλ
Ἀπόδημος	Σπαθάρης Ἀνδρέας
Ἀπολλινάριος	Καμπούρογλους Δ. Γρ.
Ἀπόμαχος	Χαιρόπουλος Κ.
Ἀπόκαυκος ὁ Παρακοιμώμενος	Ἀποστολίδης (Νιρβάνας) Πέτρος
Ἀράχνη	Δροσίνης Γ.
Ἀρβανίτης Δέκας	Πάλλης Ἀλέξανδρος
Ἄργης Α.	Κόρακας Ἀργύρης
Ἀργὸς Πᾶνος	Γερογιάννης Κ.
Ἀρέτας	Ζερβὸς Ἰωάννης
Ἄρης	Ἀβούρης Ἀνδρέας
Ἀριελ	Κόκκινος Διονύσιος
Ἄρις Ἴσαντρος	Χ[illegible]γερ-Μπου[illegible]ίδης Ν.
Ἀριστίας Κ.	Κυριακοῦ Κ.
Ἀριστὸ	Ἀριστοκλέους Ἀγησ.
Ἀριστοφάνης	Γιαννο[illegible]κης Δημ.
Ἀρντουὲν	Λαμπρίδης Γ.
Ἀρτάκης Μάνος	Βατάλας Μάνος Δ.
Ἀρτεμωνιάτης Γιάννης	Γρυπάρης Ἰω.
Ἀσμοδαῖος	Ροΐδης Ἐμμ.
Ἄσοφος	Ἀποστολίδης (Νιρβάνας) Πέτρος
Ἀστέρης, Λάμπρος—	Καραχάλιος Δημ.
Ἀστέρης, Φώτης—	Καραχάλιος Κ.
Ἀστεριώτης Δημήτρ.	Lebesgue Philéas
Ἀστρίας Λέων	Λυμπουσάκης Λέων
Α+Γόχτης	Φαληρεὺς Νῖκος
Ἀττικ.	Τριανταφύλλου Κλ.
Ἀττικὸς	Χατζόπουλος Δημ.
Αὐγέρης Μᾶρκος	Παπαδόπουλος Γ.
Ἀφθονιάτης Π.	Ἰωαννίδης Ἡρ.
Ἀχάριστος	Παπαστρατηγάκης Μ.
Ἄχρηστος Χρῆστος	Καβαφάκης Χ.
Βάλσας Μ.	Βαλσαμίδης Μ.
Βαϊγάλλας Π.	Καββαδίας Νικόλαος
Βάρδας Φωκᾶς	Παλαμᾶς Κ.
Βαρλέντης Χρῆστος	Χριστοδούλου Χρ.
Βασιλικὸς Πέτρος	Χατζόπουλος Κωνστ.
ΒΙΖ ΜΞΠΡΑΘ	Νερουλὸς Ἰάκ. Ρίζος
Βεκ.	Β[illegible]κιαρέλλης Β.
Βέλμος Ν.	Βογιατζάκης Ν.
Βελμύρας Κωστῆς	Βελμέζης Κωνστ.
Βενέζης Ἠλίας	Μέλλος Ἠλίας
[illegible]	Κοκκούλη Λέων
Βερενίκης Δῆμος	Βερναρδάκης Δημ. Γρ.
Βίτων	Λουβάρις Ν. Ι.
Βορεινός, Φίλιππος	Στάγκος Σταῦρος
Βόρειος	Βιζουκίδης Ι.
Βόρειος	Μάξιμο Σεραφεὶμ
Βοσπορίτης	Ἰωαννίδης Ι.
Βραδινός, Ζέφυρος	Χατζιδάκις Νικ.
Βράχος Σ.	Βέρας Σ.
Γαβριάς	Χρυσάνθης Ἀνδρ.
Γαβριήλ, Ἀντ.	Γληνὸς Δ.
Γαζίας Κώστας	Πανταζῆς Ἀλέξ.
Γάϊος Γράκχος	Τσιμπιδάρος Π.
Γαλάτη Στέλλα	Νίκα
Γαρμπῆς	Γεωργιάδης Ἀχ.
Γελωτοποιὸς	Δημητρακόπουλος Π.
Γεράνης Λίνος	Παναγιωτόπουλος Ι.
Γέροντας Α.	Τζελέπης Λευτέρης
Γεωργαντάρας	Ἰακωβᾶτος Γ.
Γιαβῆς Κώστας	Βάρναλης Κ.
Γιαννίδης Ἐλισαῖος	Σταματιάδης Σ.
Γιοφύλλης Φῶτος	Μουσούρης Σπ.
Γκίκας Παῦλος	Τσιριμῶκος Ἠλ.
Γκλάζης Κ.	Τσακανίκας Κ.
Γκόλφης Ρήγας	Δημητριάδης Δημ.
Γκο	Μελᾶς Σπ.
Γκρέκο	Τσιμπιδάρος (Φτέρης) Γεώργιος
Γλάρος	Ἀρβανιτάκης Γ. Λ.
Γλαῦκος Πόντιος	Κογεβίνας Νικόλαος
Γνωστὸς	Μελᾶς Σπ.
Γοργίας	Ξενόπουλος Γρ.
Γοργίας	Πὼπ Κωνσταντῖνος
Γραικὸς Α.	Μαβίλης Λορέντσος
Δάφνη Αἰμιλία Στ.	Ζωϊοπούλου Αἰμιλία
Δάφνη Λώρη	Τρικούπη Κ. Μαρία
Δάφνη Στεφανία	Ζωϊοπούλου Αἰμιλία
Δάφνης Στέφανος	Ζωϊόπουλος Θρασύβ.
Δάφνις	Καλογερόπουλος Ν. Ι.
Δάφνις	Τζελέπης Λευτέρης
Δειλινὸς Πέτρος	Κ[illegible]ρομηλᾶς Γ.
Δελῆς Χρῆστος	Δεληγκιαβούρης Χ.
Δελφὸς Ἧρος	Τσ[illegible]ος Κ.
Δημ—Δῆμ.	Δῆμερ Δ.
Δημ[illegible]ύα	Στανούδη Σοφία
Διαβάτης	Κονδυλάκης Ἰω.
Διάνα	Σιφναίου Ἑλένη
Διγενής, Ὀρέστης	Θεοτοκᾶς Γεώργ.
Δίκ	Καλογερόπουλος Δ. Ι.
Διογένης	Γιαννουλάκης Δ.
Διοσκέμιος	Ζερβὸς Ἰ.
Δόγης	Βουγιουκλάκης Ἰ.
Δομ.	Γαρδακώστας Δομήν.
Δὸν καὶ Χότος	Ταγκόπουλος Δ.
Δὸν Μπαζίλιο	Νικολόπουλος Ἀθαν.
Δόξας Ἄγγελος	[illegible]ακουλίδης Νικ. Ν.
Δοτίου Γεωργία	Χωρ[illegible]μη
Δοῦλος, Ὁ—	Δαμβέργης Ι. Μ.
Δρόσος Ἀγγ.	Καλουτᾶς
Ε.	Εὐστρατιάδης Εὐστρ.
Ἐβρώτας Αἰμίλιος	Παναγουλόπουλος Δ.
Ἐγὼ καὶ σύ	Μ[illegible]τρονιᾶς Ἀ[illegible]κης
Ἐδελβάϊς	Ἐμμανουὴλ Ἐμμ.
Εἱμαρμένος Αἰμίλιος	Κουρτίδης Ἀριστοτ.
Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία	Δημητροκοπούλου Εἰρήνη
Ἐκείνη	Θεοδωρίδη-Πίντζα Εὔα
Ἕλλην	Γαβριηλίδης Βλ.
Ἐμ. Ἀν. Σιπὲ	Γιαννιοῦ-Γαϊτάνου Ἀ.
Ἐμπεδοκλῆς	Χαμουδόπουλος Δ.
Ἐπαχτίτης Γιάννος	Βλαχογιάννης Ἰω.
Ἐπαχτίτης Χάρης	Σταματίου Χαρ.
Ἐπιστημολόγος	Δημάρατος Ἰωάννης
Ἐρατῆς Πάβλος	Πανσέληνος Ἀσημ.
Ἑρμόνας	Βλαστὸς Πέτρος
Ἐσμεράλδα	Μαυρογένη Ἀλεξάνδ.
Ἕσπερος Χρ.	Εὐελπίδης Χρυσὸς
Εὐπαλῖνος	Παπανικολάου Μῆτσ.
Εὐρύαλος	Πανανέλης Σπυρίδων
Εὐρωπαῖος	Μακκᾶς Λέων
Εὐστρατιάδης Γ.	Τσάτσος Θ.
Ἐφταλιώτης Ἀργύρης	Μιχαηλίδης Κλεάνθ.
Ζεβγᾶς Ἀντρέας	Χουρμούζιος Αἰμίλ.
Ζλ. π.	Δημητρακόπουλος Π.
Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς	Ἄννινος Χ.
Θάνατος Θ.	Γιαννόπουλος Περικ.
Θεοτούμπης	Ροΐδης Ἐμμανουὴλ
Θέρος Ἄγις	Θεοδωρόπουλος Σπ.
Θέρου Αὔρα	Θεοδωροπούλου Αὔρα
Θεὺς	Κοφινᾶς Γ. Ν.
Θορᾶσσα	Σταμούλη-Σαραντῆ Ἐλπινίκη
Ἰδὰμ	Δαμβέργης Ι. Μ.
Ἴδας	Δραγούμης Ἴων
Ἴδιος, Ὁ—	Δαμβέργης Ι. Μ.
Ἱερεμίας (Ὁ κ.—)	Ταγκόπουλος Δ.
Ἴκαρος	Πὼπ Γ.
Ἰμδ	Δαμβέργης Ἰωάννης
Ἰξίονας	Ταγκόπουλος Δ.
Ἰουλία	Κοντοῦ Ἰουλία
Ἱππόλυτος	Κακριδῆς Ἰωάννης
Ἰωνᾶς	Σταματίου Χαρίλαος
Κ.	Κοφινᾶς Γ. Ν.
Κάθισμα 13 (Τὸ—)	Γεναρόπουλος (Πικρὸς Πέτρος)
Καθρέπτης, Ὁ—	Πὼπ Γ.
Καλαμᾶς Μήτσης	Εὐαγγελίδης Δημ.
Κάλιμπαν	Γαβριηλίδης Βλ.
Καλόγιαννης Τάσος	Μιχαηλίδης Ἐφταλιώτης Κλεάνθης
Καλόγνωμος	Δαμασκηνὸς Δημ.
Καλοθέος Πάνος	Μιχαηλίδης Κλεάνθ.
Καλοναῖος Μ.	Καρέκος Μ.
Καλυβίτης Μ.	Ἀναστασίου Μ.
Κόπ[illegible]ιος	Μωραϊτίνης Τῖμος
Κάππας, Δῆμος—	Καμπούρογλους Δ. Γρ.
Κάραβος, Πέτρος—	Καμπούρογλους Δ. Γρ.
Καρδοβίλλης Ν.	Κολοβινόπουλος Ν.
Καρζῆς, Λίνος—	Καρζῆς Γεώργιος
Καρθαῖος Κ.	Κλέανδρος Λάκων
Κάρμα Νιρβαμὴ	Καζαντζάκης Νικ.
Κάρμεν Διάνα	Κα[illegible]ύ[illegible]η Μαρίκα
Καρυοθραύστης	Χατζόπουλος Δ.
Κάστορης Α.	Δελμοῦζος Ἀλέξ.
Καταπέλτης	Σημηριώτης Ἄγγελος
Κεντρί, Τὸ—	Σταματίου Σταμ.
Κίρις	Κύρου Ἄδωνις
Κλεάνθης	Τραυλαντώνης Ἀντ.
Κόθορνος	Μητσάκης Μ.
Κόκορας	Ροῦσος Β.
Κόκλης	Ἀρβανιτάκης Γ. Λ.
Κοντε-Κουρούπης	Δημητρακόπουλος Π.
Κοντοῦ Μηλιὰ	Κοντοπούλου Αἰμιλ.
Κορθιάνος Β.	Ρώτας Β.
Κορύβας Κρέων	Κόντος Κ.
Κοσμ. Πολίτη Οὐρανία	Γιαννιοῦ-Γαϊτάνου Ἀ.
Κοσμ. Πολίτης	Γιαννιὸς Ν.
Κουταλιανὸς Στράτης καὶ — Φώτης	Φωτιάδης Φώτης
Κρητικὸς	Κρητικὸς Ἀντ.
Κριναῖος Π.	Μιχαηλίδης Χ.
Κριτικὸς (Ὁ—) τοῦ «Νουμᾶ»	Δημητριάδης (Γκόλφης) Δ.
Κώστας	Παλαμᾶς Κ.
Κώστας Σ. Γ.	Γούναρης Κώστας
Κωστῆς	Παλαμᾶς Κ.
Λαβαζάγκα	Σκοπελίτης Γ.
Λαέρτης Λάρμης	Ἀθανασιάδης Κ.
Λαΐδης Ν.	Νικολαΐδης (Πὸλ-Νὸρ) Ν.
Λαλὼ	Καζαντζάκη Γαλάτ.
Λαύρας	Πετιμεζᾶς Νικόλ.
Λα-Χι-Ζης	Ζώης Λεωνίδας Χ.
Λεβιάθαν	Λάσκαρης Ν. Ι.
Λειμόνας Πέτρος	Λαμπράκης Φ.
Λευτεριώτης Ν.	Νουπλιώτης [illegible]
Λέων	Γρηγορίου Ἐμμ.
Λήδι	[illegible]
Λόγχης Ἀργύλας	Δογάνης Θάνος
Λόεγγριν	Πολίτης Γεώργ.
Λούης Λουδ.	Πηνειὼ Λ[illegible]
Λύρα	Σπανούδη Σοφία
Λυσάνιος Γοργίας	Λασσάνης Γ.
Λώτ, [illegible]—	Πὼπ Γ.
Μ (τῆς «Τέχνης»)	Μαβίλης Λορέντσος
Μαβροθαλασσίτης Σ.	Στάγκος Σταῦρος
Μάγκας, Γιάννης—	Μαγ[illegible]ονάρης Ι.
Μάγνης Πέτρος	Κωνσταντινίδης Κ. Γ.
Μαιναλιώτης Γ.	Μπ[illegible]νόπουλος Γ.
Μακεδνός, Γιάννης—	[illegible]
Μάκιστος Κώστας	Παπαχαραλάμπους Κ.
Μακκαβαῖος	Κόκκινος Διονύσιος
Μαμῆς Β.	Κοζινέρης Β.
Μαράνος Ἰωάννης	Δαμβέργης Ἰωάννης
Μαρῆς, Μᾶρκος—	Νικόλαος, βασιλόπαις τῆς Ἑλλάδος
Μάριος	Κανελλίδου Νέλλη
Μαρκίνας Κλαύδιος	Ἀργυρόπουλος Γ. Γρ.
Μὰτς-Μὰτς	Σταματίου Σταμ.
Μελικέρτης	Σταύρου Θρασύβ.
Μελισσάνθη	Κούγια-Σκανδαλάκη, Ἥβη—
Μενεστρέλ, Πὼλ—	Χιδίρογλου Γιάννης
Μηλισιὲ	Ἄννινος Χ.
Μια	Συναδινοῦ Ἄννα Θ.
Μοίρας	Ταγκόπουλο Δ.
Μοναστηριώτης	Ἀποστολόπουλος Ἀλ.
Μονταὶν	Συναδινοῦ Ἄννα Θ.
Μόρφης Στέφανος	Κουϊμιτσόπουλος Σωτ.
Μοσκονησιώτης Τάσος	Δεληγιάννης Ἀντ.
Μούρτζουφλος	Χασιώτης Γ.
Μπαλντᾶς	Εὐελπίδης Ὅμηρος
Μπαστιᾶς Κωστῆς	Μπαστουνόπουλος Κ.
Μπεγιάζης Βρανᾶς	Λεφκίας Θειέλπις
Μπελφεγκὸρ	Ταγκόπουλος Δ.
Μποὲ	Χατζόπουλος Δημήτρ.
Μπονοσενέκτιους Δαν.	Καλογερόπουλος Διον.
Μπρὰν	Μπράνιας Στάμος
Μυριβήλης Στράτης	Σταματόπουλος Εὐστ.
Μυριέλλα	Σωτηροπούλου Χαρ.
Μυρσίνη	Κλεάνθους-Παπαδημητρίου, Μυρσίνη—
Μύρτα	Μπέτσου Μαριέττα
Μύρτας Στέφανος	Σεφεριάδης Σ.
Μυρτιώτισσα	Δρακοπούλου Θεώνη
Μῶμος	Συναδινὸς Θ.
Μῶμος ὁ Πατρεὺς	Συνοδινὸς Ἠλίας
Ναγιὼ Ἀγκὲλ	Παναγιωτάτου Ἀγγελ.
Ναμπὰμπ	Μόστρας Γ.
Νάρκισσος Ἰούλιος	Μηλιάδης Γιάννης
Νεαπολίτης Κώστας	Χαιρόπουλος Κ.
Νεβάδας Πέτρος	Βαλασίδης Κυριάκος
Νέης Ἀχιλλεὺς	Κωνσταντινίδης Ἀλ.
Νεμρὼδ	Βατάλας Μάνος Δ.
Νίκανδρος	Κωνσταντόπουλος
Νίκβας Ντόλης	Βασιλειάδης Ἀπόστ.
Νίκμαν	Λάσκαρης Ν. Ι.
Νῖκος	Καμπᾶς Ν.
Νῖνος	Τρικούπης Σπ.
Νιρβάνας Παῦλος	Ἀποστολίδης Πέτρος
Νότης	Ρονιάκης Νότης
Νουμᾶς	Ταγκόπουλος Δ.
Νουσιας Γιαννιώτης	Δόσιος Ν.
Νταίζη	Σιφναίου Ἑλένη
Ντέλος Α.	Δελμοῦζος Ἀλ.
Ντόμπρος	Γιαννιὸς Ν.
Νυμφαία	Ἀδαμαντιάδου-Δελῆ Ὑπατία
Νώντας Ἔλατος	Παπαμιχαὴλ Ἐμμ.
Ξενάκης Ν.	Γιαννιὸς Ν.
Ξενοφάνης	Μηλιαράκης Σπ.
Οἰνόμαος	Ταγκόπουλος Δ.
Ὀκὰρ	Καραβίας Ὀρφεὺς
Ὀνούφριος	Καμπούρογλους Δ. Γρ.
Ὀρθρινὸς Κ.	Στασινόπουλος [illegible] Μ. Δ.
Ὀρνίθης, Γιῶργος—	Καμπούρογλους Δ. Γρ.
Οὐράνης Κώστας	Νέαρχος Κωνστ.

ψευδοχρωματαισθησία (ἡ). Οὕτω χαρακτηρίζονται τὰ κατὰ τὴν ἔγχρωμον ἀκρόασιν παρατηρούμενα ὀπτικὰ φαινόμενα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο συνίσταται εἰς τὸν συνδυασμὸν τῆς ἀντιλήψεως ἐγχρώμου τινὸς εἰκόνος πρὸς τὴν ἀκρόασιν ἤχων τινῶν. Μ. Ν. Κ.

ψευδοχρωμίδαι (οἱ) (Pseudochromidae) *[Ζωολογ.]*. Οἰκογένεια ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον ὁ *ψευδόχρωμις*. Δ. Ν. Π.

ψευδόχρωμις (ἡ) (Pseudochromis) *[Ζωολ.]* Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψευδοχρωμιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἰχθῦς, ἐνδιαιτωμένους εἰς τὰ μεγάλα βάθη τοῦ Ἀτλαντικοῦ, τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

ψευδύοσμον (τὸ) (Pseudiosmum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρυτοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη κατὰ καταληκτικὸν κῦμα διατεταγμένα. Δ. Ν. Π.

ψευδωνυμία (ἡ)· τὸ νὰ ἔχῃ τις ψευδώνυμον, τὸ νὰ ἐμφανίζεται γράφων ὑπὸ ψευδὲς ὄνομα.

ψευδώνυμον (τό)· ὄνομα ψευδές, τὸ παρὰ τὸ ἐπίσημον ὄνομα χρησιμοποιούμενον ὑπὸ συγγραφέων ἢ καλλιτεχνῶν.

— *[Λογοτεχν.—Βιβλιογρ.]* Οἱ λόγοι οἱ προκαλοῦντες τὴν χρησιμοποίησιν ψευδωνύμου εἶναι πολλοὶ καὶ δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας: 1) Πολιτικοί, καθ' οὓς οἱ συγγραφεῖς ἐκ φόβου τῶν δυσμενῶν συνεπειῶν, τῆς τιμωρίας ἢ τῆς καταδιώξεως ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου κράτους, ἀναγκάζονται νὰ καλύψουν τὸ πραγματικὸν ὄνομά των. Οἱ λόγοι οὗτοι ἴσχυσαν εἰς ἐποχὰς ὀξειῶν ἰδεολογικῶν, θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐρίδων καὶ ἀμφισβητήσεων, ὁσάκις οἱ συγγραφεῖς ἐξέφρασαν τολμηρὰς, ἀντιτιθεμένας πρὸς τὰ καθεστῶτα καὶ τὰς κρατούσας γνώμας, ἐπαναστατικὰς ἀπόψεις, ἢ ἤσκησαν κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἐλέγχους. Οὕτω κατὰ τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μεταξὺ ἰησουϊτῶν, καθολικῶν καὶ προτεσταντῶν, οἱ ἐρίζοντες Richeome, Arnauld, Servin κ. ἄ. ἐχρησιμοποίησαν οἱ πλεῖστοι ψευδώνυμα. 2) Κοινωνικοί, καθ' οὓς οἱ συγγραφεῖς θεωροῦσι μὴ συνᾴδουσαν πρὸς τὸ κύριον ἐπάγγελμά των ἢ τὴν κοινωνικήν των θέσιν τὴν περὶ τὴν λογοτεχνίαν ἀσχολίαν, ἢ (κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν των) διστάζουν καὶ ἀμφιβάλλουν περὶ τῆς ἐπιτυχίας των κλπ. Οὕτως ὁ Φρειδερῖκος Β' ἐχρησιμοποίησε διὰ τὰ φιλοσοφικά του ἔργα πολλὰ ψευδώνυμα, θέλων νὰ διαστείλῃ τὴν ἀσυμφωνίαν τοῦ ἔργου τοῦ λογίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὡσαύτως ἡ βασίλισσα τῆς Ρουμανίας Ἐλισάβετ, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Κάρμεν Σύλβα*. Εἰς τοιούτους λόγους ὀφείλονται κυρίως τὰ λογοτεχνικὰ ψευδώνυμα τῶν γυναικῶν, ἐπιστημόνων καὶ εὐγενῶν ἢ ἀρχόντων. 3) Οἰκονομικοί, καθ' οὓς οἱ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν πρὸς πρόκλησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κοινοῦ καὶ ἐπίτευξιν μεγαλυτέρας κυκλοφορίας τὰ ψευδώνυμα. Οὕτως ὁ Βολταῖρος ἐχρησιμοποίησεν 160 ψευδώνυμα, ἐξ ὧν τὰ συνηθέστερα Arouet, Irené, Aletophile (ἀληθής), Ivan Alethof, Alethopolis, Alexis καὶ πλεῖστα ἄλλα, καὶ ἔσχε μεγάλην ἐπίδοσιν ἐπὶ τῆς χρήσεως τῶν ψευδωνύμων ἐν τῇ γαλλικῇ φιλολογίᾳ· ἐπίσης ὁ Walter Scott διὰ πᾶν νέον ἔργον ἔλαβε καὶ νέον ψευδώνυμον, διάφοροι δὲ χρονογράφοι, συνεργαζόμενοι εἰς πλείονας ἐφημερίδας, εὐρωπαϊκὰς καὶ ἑλληνικάς, χρησιμοποιοῦν διάφορα ψευδώνυμα, κτλ. 4) Αἰσθητικοὶ καὶ ψυχολογικοί, καθ' οὓς εἴτε πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως μὲ ὁμωνύμους (π. χ. Παπαδόπουλο), εἴτε διότι τὸ πραγματικὸν ὄνομα τοῦ συγγραφέως εἶναι πολυσύλλαβον καὶ δυσμνημόνευτον, ἀκατάλληλον νὰ διαδοθῇ εὐρέως, ἢ τὸ κοινὸν ἢ κακώνυμον, ἢ ἁπλῶς ἐκ λόγων τυπικῆς συνηθείας, μιμήσεως ἢ ἀπαιτήσεων τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους, γίνεται χρῆσις τῶν ψευδωνύμων. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὑπάγονται καὶ οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν πρόσδοσιν μεγαλυτέρας αἴγλης, ἐκφραστικότητος, συμβολικότητος εἰς τὸ ὄνομα τῶν συγγραφέων ἢ εἰς τὴν ἔνδειξιν τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ συγγραφέως πρὸς κλάδον ἢ τομέα τῆς ἀνθρωπίνης πνευματικῆς δράσεως, ἐξ ὧν ἀντλεῖ καὶ τὸ ψευδώνυμον. Οὕτως ὁ ἡμέτερος Πέτρος Ἀποστολίδης ἐκ τῆς κοινότητος τοῦ ὀνόματός του καὶ δι' αἰσθητικοὺς λόγους ἐχρησιμοποίησε τὸ ψευδώνυμον *Παῦλος Νιρβάνας*, ὁ Δημήτριος Σύψωμος τὸ *Λάμπρος Πορφύρας*, προσδοθὲν ὑπὸ τοῦ Παύλου Νιρβάνα. Πλεῖστα ψευδώνυμα προῆλθον ἐκ λόγων συνηθείας τῆς ἐποχῆς, ὡς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα τὰ ψευδώνυμα τῶν πλείστων ρωμαντικῶν, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, ἀλλὰ δὲ ἐξ ἀπαιτήσεων τοῦ εἴδους, ὡς εἰς τὸ χρονογράφημα καὶ σάτιραν κατὰ κανόνα χρησιμοποιοῦνται ψευδωνυμίαι, ἀλλὰ δὲ ἐκ λόγων καθαρῶς αἰσθητικῶν. Οἱ δὲ λόγιοι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξηρχάϊζον τὰ ὀνόματά των, μεταφράζοντες, ἀναγραμματίζοντες ἢ χρησιμοποιοῦντες ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα. Οὕτως ὁ φιλόλογος César de L' Escale ἔγινε *Julius Scaligerus*, ὁ J. Fr. Tourneboef, *Adrianus Turnebus*, ὁ Casaubon μετέφρασε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν λατιν-

Digitized by Google

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ὀφερέτης Φίλων	Στεφανίδης Μιχαὴλ
Παλαιὸς (Ὁ—)	Ξενόπουλος Γρ.
Παλαιὸς (Ὁ—)	Καλαμάρα Κ.
Παληάνθρωπος	Βαρβέρης Ἰω.
Παλμύρας Ν.	Κούρτελης Νέστωρ
Παμπάλαιος	Καμπούρογλους Δ.Γρ.
Πανταχοῦ παρὼν	Φιλαδελφεὺς Ἀλ.
Παπινιανὸς	Δημητρακόπουλος Ν.
Παράξενος	Βεκιαρέλλης Β.
Πάργας Στέφανος	Ζελίτας Ν.
Παρθένης Δημ.	Μιλᾶνος Δ.
Πάρμας Ἰούλιος	Δράκος Ἀλέκος
Παρουίτης Κώστας	Σουρέας Λεων.
Παρρησιάδης Εὐθυρρήμων	Κόντος Κ.
Πάρσιφαλ	Συναδινὸς Θ.
Πατριώτης	Βερύκιος Ἄγγελος
Πιχ. ύμιος	Καμπούρογλους Δ.Γρ.
Πεζοπόρος	Χατζόπουλος Δ.
Πειρασμὸς Κ.	Κονδυλάκης Ἰωάννης
Πελαργὸς	Κουσουλάκος Εὐάγ.
Πελλεγὲν Γ.	Χατζῆς Γ.
Περαστικὸς	Δάσιος Σπυρίδων
Περγιαλίτης Γιάννης	Γιαννοῦκος Ι.
Περίδρομος	Δεληγκιαβούρης Χ.
Περίεργος	Μωραΐτινης Τίμος
Πετεινὸς	Πετροῦισος Ἰ.
Πετικος Ὀρεινὸς	Παπαγιάννης Ἀ.
Π-ήλ, Τ—	Παπαμιχαὴλ Τίμος
Πικουὶκ	Σταματίου Χάρης
Πικραγκάθης	Ταγκόπουλος Δ., Γκόλφης κ. ἄ.
Πικρὸς Πέτρος	Γεναροπουλος Πέτρος
Πιμπρινὲτ	Πετρᾶς Σωτήριος
Πλεχανόφοκης	Γιαννιὸς Ν.
Πολίτης Κοσμᾶς	Ταβελούδης Πάρις
Πολίτης, Κώστας	Κωνστυντινίδης Κ.
Πὸλ-Νὸρ	Νικολαΐδης Νῖκος
Πόλος, Β.—	Νικολαΐδης Ν.
Πολύβιος	Μοσχοβίτης Πολύμερ.
Πολυντὸρ	Χατζόπουλος Δ.
Ποντίκι	Σουρῆς Γ.
Πορφύρας Λάμπρος	Σύψωμος Δημήτριος
Πορφυρογέννητος Κλήμης	Μελαχρινὸς Ἀπόστ.
Πρατάνος Βίκτωρ	Λιβαδᾶς Ν.
Πράσινος, Δῆμος	Πουρνάρας Δημήτρ.
Προλετάριος	Παρορίτης Κ., Κατηφόρης Ν. κ.ἄ.
Προμετέος	Μαλοῦχος Κ.
Πρωτεὺς	Χατζόπουλος Δ.
Πυργωτὸς Πέτρος	Ξενόπουλος Γρ.
Ραγιᾶς Ρήγας	Ἀργυρόπουλος Μιχ.
Ραδάμανθυς	Λάππας Μινως
Ραμᾶς Στέφανος	Τσιριμῶκος Μᾶρκος
Ραμπαγᾶς	Τριανταφύλλου Κλ.
Ράντος Νικήτας	Καλαμάρης Ν.
Ραφαὴλ Φ.	Δημαρᾶς Κ.
Ρεβέκκα	Παπαδιαμαντοπούλου-Βαλτετσιώτου Ὄλγα
Ρένος Ἕλληνας	Δαρρίγος Κ.
Ρήγας Βελεστινλῆς	Κυριαζῆς Ἀντώνιος
Ρὶπ	Τσοκόπουλος Γ.
Ροδόφιλος	Μελαχρινος Ἀπόστ.
Ρόης	Ροΐλὸς Γ. Λ.
Ρόκκος Ἄννινος	Ἄννινος Χ.
Ρούμελης Βλάσης	Μάλαινος Μιλτιάδης
Ρωμανὸς	Τσοκόπουλος Γ.
Σαδοὺζ	Δουζας Ἀθανάσιος
Σαμπρὸλ	Χρυσάνθης Ἀνδρ.
Σαρακηνὸς	Οἰκονομάκης Τάκης
Σαρκᾶτος Π.	Πουλιόπουλος Παντ.
Σατὰν	Μακρίδης Κ.
Σατανᾶς	Σκόκος Κ.
Σγουρὸς Λέων	Κορομηλᾶς Γ.
Σεμνός, Ὁ—	Γιαννιὸς Ν.
Σεφέρης Γ.	Σεφεριάδης Γ.
Σηράχ	Σταματίου Χαρίλαος
Σίβυλλα	Γαϊτανοπούλου Ἀθην.
Σιμπλιτσίσσιμους	Χατζόπουλος Δ.
Σίσυφος	Κανελῆς Μανώλης
Σκαιόλας Μούκιος	Καμπάνης Ἄριστος
Σκαραβαίου Ἶρις	Ἰγγλέση Καλλιόπη
Σκληρὸς Γ.	Κωνσταντιντινίδης Γ.
Σμὰρτ	Συναδινοῦ Ἄννα Θ.
Σοφία	Βλάχος Ἄγγελος
Σοφιστὴς	Ἀλεξίου Λ.
Σοφο	Ἀντωνιάδης Σοφοκλ.
Σπένερ	Λούβαρις Ν. Ι.
Σπεράντσα Καλὸ	Καλογεροπούλου Ἐλπ.
Σπιέρος Μ.	Καλαμάρης Ν.
Σπουργίτης	Τσακασιᾶνος Ι.
Σταμ. Σταμ.	Σταματίου Σταμάτιος
Σταμπαδῶρος	Σταματίου Σταμ.
Σταύρου Πέπη	Κέπεντζη Εὐτέρπη
Στεφαλίδης Β. Γ.	κόμις Βούλγαρης Κ.
Στραγανιώτης	Καραβίδας Κ.
Στρεψιάδης	Ἄννινος Χ.
Στρεψιάδης	Μητσάκης Μ.
Στωικὸς Πέτρος	Κουκοῦλας Λέων
Σύλβιος	Παπαδόπουλος Ἀνδρ.
Συμπολίτης	Χατζόπουλος Δημ.
Σχάϊ-Κὸγκ	Δημητρακόπουλος Π.
Σωστός, Ὁ—	Γιαννιὸς Ν.
Σωφρόνιος, Ὁ κ.—	Πὼπ Γ.
Ταγάρης, Κόλιας—	Δαμβέργης Ι. Μ.
Τανάγρας Ἄγγελος	Εὐαγγελίδης Ἄγγελ.
Ταναλίας Δῆμος	Βάρναλης Κώστας
Ταϋγέτης Κρῖνος	Θεοδωρόπουλος Κίμ.
Τενεκὲς	Ἄννινος Χ.
Τεφαρίκης Κ.	Πάλλης Ἀλέξανδρος
Τζεβαπτσῆς Κώστας	Φριλίγγος Κωνσταν.
Τζελεποδῆμος Ε.	Τζελέπης Λευτερης
Τζογὲς	Πετρᾶς Σωτήριος
Τιμ. Σταθ.	Σταθόπουλος Τιμολ.
Τίμωνας	Περούλης Σπ.
Τιπούκειτος	Καμπούρογλους Δ.Γρ.
Τοξότης	Δραγούμης Ἴων
Τοξότης	Καραβίδας Γ.
Τραμποῦκος	Τριανταφύλλου Κλ.
Τυρανὸς Α.	Βαμβέτσος Ἀλ.
Τριανέμης Κώστας	Κατσίμπαλης Κώστας
Τρικ	Τρικούπης Σπυρίδων
Τριστᾶνος	Σερούϊος Γ.
Τσοπανᾶκος	Κουσουλάκος Εὐάγ.
Τυμφρηστὸς	Παπαδόπουλος Δημ.
Ὑάκινθος	Μαρτζώκης Ἀνδρ.
Φαίαξ	Λυκουδης Ἐμμαν.
Φαῖδρος	Ἀδὰμ
Φαίδων	Ξενόπουλος Γρηγ.
Φαίδων Ἀδάμας	Πὼπ Κωνσταντῖνος
Φαλὲζ	Κολοκοτρώνης Θ. Γ.
Φάλσταφ	Τσοκόπουλος Γ.
Φείδων	Παναγιωτίδης Ἀρισ.
Φιλανθρωπινὸς Ἄγγελος	Κουρτίδης Ἀριστοτ.
Φιλέας Φὸγγ.	Τσοκόπουλος Γεώργ.
Φιλήντας Μένος	Φιλανθίδης Μενέλαος
Φιλόμουσος	Κύρου Κῦρος
Φιλοπαίγμων	Παράσχος Ἀχ.
Φιλότεχνος	Κύρου Ἀχ.
Φιλύρας Ρῶμος	Οἰκονομόπουλος Ἰω.
Φὶς-Φὶς	Βέρας Σ.
Φλὸξ	Καμπούρογλους Ἰ.
Φοίβη	Γαϊτανοπούλου Ἀθην.
Φορτούνιο	Μελᾶς Σπῦρος
Φτέρης Γ.	Τσιμπιδάρος Γεώργ.
Φωτεινὸς	Δαμασκηνὸς Δημ.
Χ.— (τοῦ «Ἔθνους»)	Πὼπ Γεώργιος
Χάλκης Δῆμος	Δημακος Γεώργιος
Χαλκὸς Πέτρος	Κορδᾶτος Γιάννης
Χάρης Πέτρος	Μαρμαριάδης Ἰ.
Χαρικλῆς	Δεληγκιαβούρης Χ.
Χαρμίδης Στέφ.	Στεφάνου Στέφ.
Χαρμόσυνος Λουκιαν.	Ξενόπουλος Γρ.
Χεσμὲς ὁ Ἴμβριος	Ἱεροκλῆς Κ.
Χλωρὸς Κ.	Παπαλεξάνδρου Κ.
Χλωμὸς Παῦλος	Παλαιολόγος Παῦλος
Χριστίδης Τώνης	Χαμουδόπουλος Ἀντ.
Χρονογράφος, Ἡ—	Ταβελούδη Μαρία
Χρύσης	Ἔξαρχος Θ.
Χωρικὸς Κώστας	Ἐλευθερουδάκης Κ.
Ψ (τῆς «Ἑστίας»)	Χρυσάνθης Ἀνδρέας
Ψηλορείτη Πετρούλα	Καζαντζάκη Γαλάτεια
Ψηλορείτης Πέτρος	Καζαντζάκης Νῖκος
Ὠρίων	Βασιλειάδης Σπ.

Ξενόγλωσσα ἢ ξενόφθογγα.

Alex	Μαυρογένη Ἀλεξάνδ.
Arbugmann L.	Λιβαδᾶς Ν.
Armont, Paul—	Πετροκόκκινος Παῦλ.
Chlensis	Πετροκόκκινος Δ. Π.
Cok—	Κόκκος Δ.
Dandy	Δαμβέργης Ἰ. Μ.
Daramot	Δαραλέξης Χ.
Mont-Général	Στρατήγης Γ.
GEO	Χανιώτης Γ.
Graziella	Σκούρα Βιβὴ
Guerrier	Πολέμης Ἰ.
Judas Errant	Ἀβάζος Γεώργιος
Kazan N.	Καζαντζάκης Ν.
Lalo de Castro	Καζαντζάκη Γαλ.
Lux	Ἡλιόπουλος Β.
Madis	Μαυρουδῆς Ἀλέξαν.
MORDAX	Κλεινίας Κ.
Moréas Jean	Παπαδιαμαντόπουλος Ἰωάννης
Nancey, Nicolas—	Ζηρὸς Νικόλαος
Nemo Ludovic	Ἀθανασιάδης Ε.
Noir	Μαυριλᾶκος Γ.
Pazzi	Πρωτοπάτσης Π.
Petronius	Δαραλέξης Χρ.
Pol Arcas	Δημητρακόπουλος Π.
Pollux	Χρυσάφης Ἰ.
Sadi Noel	Γεωργιάδης Λ.
Ségur Nicolas	Ἐπισκοπόπουλος Ν.
SER	Σερουΐος Γεώργιος
Siegfried	Πολίτης Φῶτος
Souris	Σουρῆς Γεώργιος
Theriade E.	Ἐλευθεριάδης Εὐστρ.
Timeson	Χρονόπουλος Εὐστ.
Vesper	Σπεράντσας Στέλιος
W (τοῦ «Ἐμπρὸς»)	Παλαμᾶς Κ.
Wilhelm Meister	Λαμπρίδης Γ.
Yvermont, Ary René d'—	Παρθένης

Β′

Ψευδώνυμα καὶ συνθηματικαὶ ὀνομασίαι μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας

Ἀγαπητὸς	Κανδιώτης
Ἀδιάφορος	Κλέντος Ἀπόστολος
Ἀμέτοχος	Κωνσταντᾶς Ν.
Ἀνδρέας	Παπᾶς Ἀριστ.
Ἀνόητος	Πᾶνος Π.
Ἄξιος	Γκίκας
Ἁπλοῦς	Μπούκπας Ἰωάννης
Ἁρμόδιος	Δικαῖος Γρηγ.
Δοκισήσοφος	Πάλης Λάμπρος
Εὐγενὴς	Στουρζῆς
Ζεστὸς	Πογωβῖνος Διαμαντ.
Ἡρακλείας	Στούρζας Ἀλέξ.
Καινὸς Κομήτης	Πεντεδέκας Κωνστ.
Καλὸς	Ὑψηλάντης Ἀλέξ.
Κατάλληλος	Δομνάνδος
Κυνηγότυχος	Τσούνης Ἀντ.
Μάκαινα οὐτιδανὴ	Γάτσος Γεώργ.
Μέτριος	Σφαέλος Ἀνδρ.
Ὀκνηρὸς	Μπάηλας Ἰωάννης
Παιγνιδιάρης	Σταυρόπουλος Συμ.
Παρασυρόμενος νέος	Καραπᾶνος Ἀντών.
Πατὴρ	Ζωσιμᾶς Ζώης
Περιποιητικὸς	Γουλιανὸφ
Πρόθυμος	Ριζάρης Μ.
Συντείνων	Παξιμάδης Νικ.
Φιλόθρησκος	Γοργόλης Ἀναστ.
Φρόνιμος	Ροδοφινίκης
Ψευδομάντης	Χρησταρῆς Μ.
108	Ἀναγνωσταρᾶς
109	Φαρμάκης, Γιάννης—
110	Μαυρομιχάλης, Μπέης
111	Ὀλύμπιος Γεώργ.
112	Μπίνμπασσης Σάββας
113	Κολοκοτρώνης Θεόδ
114	Περραιβὸς

Γ′

1—Ψευδώνυμα τῶν κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα δρασάντων ἀξιωματικῶν.

Ἄγρας	Ἀγαπηνὸς Τέλλος
Ἀγραφιώτης	Παπαγακῆς Χ.
Ἀκρίτας	Μαζαράκης Κ.
Ἀμβρακιώτης	Ἀβράσογλους Ἰ.
Ἀμύντας	Δουμπιώτης Ν.
Βάλτσος	Κώης Ἀριστόβουλος
Βάρδας	Τσόντος Γεώργ.
Βεΐκος, Λάμπρος—	Λεόντιος Διονύσιος
Βελέντζας	Παπαγεωργίου Α.
Βέργας	Μάνος Π.
Βρόντας	Παπᾶς Β.
Γέρμας	Τσοτάκος Ν.
Γκούρας	Παπαβιέρος Δ.
Δίβρας	Κλεῖτος Π.
Δράγας	Κακουλίδης Γ.
Ζάκας	Φαληρέας Γρηγόριος
Ζέζας Μικὲς	Μελᾶς Παῦλος
Ζίδιας	Ζήρας Γ.
Καβοντόρος	Ρήγας Σ.
Κάλας	Σάρρος Κ.
Κατσάνος	Ταβουλάρης Κυρ.
Καψάλης	Πραντούνας Χρ.
Κίτσος	Δημαρᾶς Κ.
Κλάπας	Μακρόπουλος Γ.
Κόδρος	Μωραΐτης Μιχαὴλ
Κόλιας	Ρόκας Ν.
Κουρμπέσης	Κοσμόπουλος Δ.
Κρόμπας	Λυμπερόπουλος Μ.
Λαχτάρας	Πλατανιᾶς Ν.
Λέφας	Γαρέζος Ἰ.
Λίτσας	Βλαχάκης Α.
Μάλλιος	Δούκας Στέφ.
Ματαπᾶς	Ἀναγνωστάκος Μ
Μπούας	Σπυρομήλιος Σ
Νέστος	Ζαχαρόπουλος Σπ.
Νίδας	Καλομενόπουλος Ν.
Νικηφόρος	Δεμέστιχας Ι.
Ντούρας	Τσίτουρας Ἀντ.
Ὀδυσσεὺς	Βλαχογιάννης Γ.
Πετρίλος	Μπουκουβάλας Κ.
Πλάτανος	Ποῦλος Κ.
Ρέμπελος	Τσολακόπουλος Χρ.
Ρούβας	Κατεχάκης Γεώργ.
Ρουμελιώτης	Παπαλουκᾶς Λ.
Ρουπακιᾶς	Τόμπρος Γ.
Σταυρίλος	Σταυριανόπουλος Π.
Τράϊκος	Τσίμουρας Ν.
Τσάρας	Στημοναρᾶς Γ.
Φιλώτας	Πηχεὼν Φιλόλαος
Φλάμπουρας	Θειάφης Εὐστ.
Χριστόπουλος	Τσακτσίρας Ἱπ.

2—Ψευδώνυμα ἀξιωματικῶν ὑπηρετησάντων εἰς προξενεῖα Μακεδονίας, Θράκης καὶ Ἠπείρου.

Ἀλεξάνδρου	Σακελλαρόπουλος Λ.
Ἀνδρόνικος	Γρηγοριάδης Νεόκ.
Ἀντωνίου	Ἑξαδάκτυλος Ἀθ.
Βάθης	Βλάσης Περ
Γρηγορίου	Γοναιᾶς Στυλ.
Δεδούσης	Αἰνιὰν Ἀχ.
Δούκας	Μερεντίτης Ἀλ.
Ζώης	Κάραβος Δ.
Ἰωαννίδης	Μαζαράκης Ἀλ.
Ἰωάννου	Ἰωαννίδης Ἰωάννης
Κατσιμάνης	Καψαμπέλης Β.
Κολυβᾶς	Κουρούκλης Ἀνδρ.
Κορδονόπουλος	Καρμπούνης Λ.
Κόρτης	Κατσώτης Ἰωάννης
Μαγούλας	Μοσχοβίτης Ἰωάννης
Μάλλιος	Κουρέβελης Σπυρίδ.
Μανοῦσος	Δερλερὲς Μ
Μαντᾶς	Μανέτας Θεόδωρος
Μαρᾶς	Μαστραπᾶς Γ.
Μαυρομμάτης	Μαυρομιχάλης Στυλ.
Μοσχίδης	Μιμῖκος Δ.
Νικολαΐδης	Σοιλιώτης Δ.
Νοῦτσος	Φλωριᾶς Δημοσθένης
Ντάλης	Τσιρογιάννης Β.
Παλμίδης	Ὀθωναῖος Ἀλ.
Πάνου	Γαρδίκας Π.
Παρασκευαΐδης	Σπηλιάδης Π.
Πετρᾶς	Προκοπίας Γαβριὴλ
Ρετσώτης	Δουμπιώτης Δ.
Σάρρος	Σμυρηγιάννης Πολ.
Σίνης	Κοντονούρης Ν.
Σφέτσος	Παπαβασιλείου Ἱππ.
Τοπάλης	Μητσόπουλος Κ.
Τσαρόπουλος	Τσιριγώτης Κ.

κὴν καὶ ἔγινε *Hortusbonus* (casau=hortus=κῆπος), ὁ Schwartzert (= μαύρη γῆ) ὡσαύτως καὶ ἔγινε *Μελάγχθων*, ὁ Sans-malice (= ἄνευ κακίας) *Ἀκακίας*, ὁ ἡμέτερος Γεώργιος Γεμιστὸς *Πλήθων* κατὰ μετάφρασιν, ἐκ πλατωνικοῦ ζήλου κ.ἄ. Ἡ συνήθεια τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῶν ἐπωνύμων παρὰ τοῖς φιλολόγοις ἐπεκράτησεν ἔκτοτε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὅτε ἀκόμη ἐξακολουθοῦν νὰ προσθέτουν εἰς τὸ τέλος τῶν ὀνομάτων λατινικὰς καταλήξεις.

Ἰδιαιτέραν τάξιν ψευδωνύμων ἀποτελοῦν τὰ *κοινὰ* ἢ *οὐδέτερα* καλούμενα, τῶν ὁποίων χρῆσις γίνεται εἰς ἐφημερίδας καὶ ἐπιθεωρήσεις ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων ταυτοχρόνως χρησιμοποιούμενα. Ταῦτα ἀντιπροσωπεύουν τὴν γνώμην τῆς συντάξεως ἢ τοῦ εἴδους, τῆς στήλης καὶ τῆς ἐπιφυλλίδος. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ψευδωνύμου ἀνάγεται κυρίως ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας. Προηγουμένως ὁ Πολύβιος ἐξέδωκε τοὺς μύθους του ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Φαῖδρος*, ὁ Πλάτων τὰ ἔργα του ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Σωκράτους*, ἀλλὰ κυρίως μέχρι τῆς τυπογραφίας ἡ χρῆσις τοῦ ψευδωνύμου ἐγένετο ἐν τῇ ἐπιστολογραφίᾳ, ἐν ᾗ καὶ οἱ ἐπιστέλλοντες καὶ οἱ πρὸς οὓς ἐπιστέλλουσιν ἐμφανίζονται μὲ πλαστὰ ὀνόματα. Ἀπὸ τῆς εὑρέσεως τῆς τυπογραφίας ἄρχεται ἡ χρῆσις τῶν ψευδωνύμων, ἰδίως διὰ πολιτικοὺς καὶ αἰσθητικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς λόγους, κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῆς Ἀναγεννήσεως γίνεται συνήθης καὶ συχνή. Μετὰ τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Φρειδερῖκον τὸν Β′ τὰ ψευδώνυμα γενικεύονται, ἐνῷ τὰ ἀνώνυμα ἔργα ἐλαττοῦνται.

Ἐν τῇ νεοελληνικῇ λογοτεχνίᾳ ἐκ τῶν πρώτων ἐξέδωκεν ἔργα ψευδωνύμως ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης (Ἀπειρογράφος τῆς Ρουμανίας). Οἱ καθηγηταὶ τῆς Ἀκαδημίας Κυδωνιῶν, ἀντιταχθέντες κατὰ τοῦ γλωσσικοῦ κινήματος διὰ ψηφίσματος ἐπιβάλλοντος τὴν χρῆσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ ἐν τῇ διαλέξει ἀκόμη, ὑπογράφουν μὲ ὀνόματα εἰλημμένα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, *Πλάτων*, *Ἀριστειδης*, *Ὑάκινθος*, *Σωκράτης*, *Πελοπίδας* κλπ. Κατὰ τὸν ΙΘ′ αἰῶνα χρησιμοποιοῦνται μὲν καὶ ψευδώνυμα ἐν τῇ προψυχαρικῇ παραγωγῇ, ὅπως εἰς τὰ περιοδικά, τὰς ἐφημερίδας καὶ εἰς αὐτοτελῆ ἀκόμη ἔργα, ὡς ὁ Γ. Πάππης χρησιμοποιεῖ τὸ *Γ. Ἀριστείδης*, ὁ Π. Πατσέλης τὸ *Ὑάκινθος* κ. ἄ., ἀλλὰ κυρίως χρησιμοποιεῖται ἡ ἀνωνυμία, οἱ τρεῖς ἀστερίσκοι *** καὶ τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως γράμματα. Κατὰ τὴν πολεμικὴν πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ δημοτικισμοῦ ἐγένετο πληθωρικὴ χρῆσις τῶν ψευδωνύμων, ἤρχισε δὲ ἔκτοτε καὶ ἡ γενίκευσις αὐτῆς εἰς τὰ λογοτεχνικὰ εἴδη. Πολλοὶ συγγραφεῖς ἐχρησιμοποίησαν τὸ ψευδώνυμον παραλλήλως πρὸς τὸ ὄνομά των εἰς ἔργα καὶ ἄρθρα πολεμικῆς, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης τὸ *Λέκας Ἀρβανίτης* ἐν τῇ ἀπολογητικῇ τοῦ δημοτικισμοῦ, καὶ τὸ *Κ. Τεφαρίκης* ἐν τῇ σατίρᾳ, ὁ Σ. Σταματιάδης τὸ *Ἐλισαῖος Γιαννίδης* κ. ἄ. Πλεῖστοι συγγραφεῖς νεοέλληνες, χρησιμοποιήσαντες κατ' ἀρχὰς ἐπί τι διάστημα τὸ ψευδώνυμον διὰ κοινωνικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς λόγους, ἐγκατέλειψαν αὐτὸ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἔργων των κατόπιν, ἄλλοι δέ, ὡς ὁ Παῦλος Νιρβάνας, Πορφύρας, Ἐφταλιώτης κλπ., ἐγένοντο γνωστοὶ μόνον διὰ τῶν ψευδωνύμων.

Τὰ ψευδώνυμα δὲν ἐστάθησαν ἱκανὰ νὰ καλύψωσι τὸν πραγματικὸν συγγραφέα. Ἐνωρίς, ὅπως καὶ τῶν ἀνωνύμων καὶ ψευδεπιγράφων, ἄρχεται ἡ ἔρευνα πρὸς ἀποκάλυψίν των. Πρὸς τοῦτο ἐξεδόθησαν εἰς ὅλας τὰς χώρας λεξικὰ ψευδωνύμων· οὕτω διὰ τὴν Γερμανίαν πλήρη ἔργα πρὸς συμβουλὴν εἶναι τὰ λεξικὰ τοῦ F. Sintenis, «Die Pseudonyme der neueren deutschen Literatur» (1899), ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ S. Halkett καὶ J. Laing «Dictionary of the anonymus and pseudonymus» (1882—1884), ἐν Ἰταλίᾳ τὸ λεξικὸν τοῦ G. Melzi, Dizionario di opere anonime e pseudonimi κτλ.» (1848—1849) καὶ τὸ τοῦ E. Rocco «Anonymi et Pseudonymi italiani» (1888). Ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ λογοτεχνίᾳ περίφημα κατέστησαν τὰ ψευδώνυμα *Junius* (Ἀγγλία), *Corsaire* καὶ *Vérité* (Γαλλία), τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦ νῦν, παρ' ὅλας τὰς ἐρεύνας, δὲν κατέστη δυνατὸν ν' ἀποκαλυφθοῦν.

Γ. Μ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ψευδώνυμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ψευδῶς ὠνομασμένος, ὁ φέρων ψευδὲς ὄνομα, τὸ μὴ πραγματικόν· ‖ *ψευδώνυμον* (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).—Ἐπίρρ. ***ψευδωνύμως***.

ψεῦμα (τό), καὶ δημοτ. *ψέμα*· πᾶν τὸ μὴ ἀληθές, ψεῦδος, ἄλλως *ψευτιά*: «μικρὸ —, μεγάλο ψέμα» ‖ φρ. «μὲ τὰ ψέματα» μὲ δυσχέρειαν, μὲ ἐλλείψεις.

ψεύστης (ὁ)· δημοτ. *ψεύτης*, θηλ. *ψεύστρια*, δημοτ. *ψεύτρα*· ὁ ψευδόμενος, ψευδολόγος· ‖ καθόλου, ἀπατεών, δόλιος: παροιμ. «ὁ ψεύτης κι' ὁ

ψεύτης (ὁ)· βλ. *ψεύστης*.

ψευτιὰ (ἡ)· δημοτ., ψεῦδος, ψευδολογία· ‖ καθόλου, ἀπάτη, δόλος: «προσπαθεῖ νὰ ζήσῃ μὲ τὶς ψευτιές».

ψευτίζω· δημοτ., καθιστῶ τι ψεύτικο, κατωτέρας ποιότητος, νοθεύω, μεταβάλλω ἐπὶ τὰ χείρω: «τὰ ψεύτισαν τὰ ὑφάσματα».

Digitized by Google

ψεύτικος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ μὴ ἀληθὴς ὁ μὴ κατὰ φύσιν: «ψεύτικο δόντι, — χέρι, — μάτι»· ‖ ἐπὶ πραγμάτων, ὁ μὴ ἔχων ἀντοχήν, ἰσχύν, ἀδύνατος, εὔφθαρτος: «ψεύτικο ὕφασμα»· ‖ ἐπὶ ἀθυρμάτων: «ψεύτικο ὡρολόγι» ‖ «ψεύτικη δουλειά» ἡ μὴ γενομένη μετ' ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας.

ψευτο-· θέμα τοῦ ὀνόματος *ψεύτης* ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *ψεύτικος*: *ψευτοδουλειά, ψευτοδουλεύω, ψευτοζῶ* (ζῶ πενιχρῶς), *ψευτογιατρός, ψευτοφιλία* κλπ.

ψευτοφίστικο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ καρπου ποικιλίας τινὸς τοῦ φυτοῦ *ἀραχίς*.

ψευτοφυλλάδα (ή)· δημοτ., φυλλάδα, βιβλίον πλῆρες ψευδολογιῶν· ‖ μεταφ., ἐπὶ ἀνθρώπου ψευδολόγου: «ξέρεις τί ψευτοφυλλάδα εἶναι αὐτός!».

ψῆγμα (τό)· τὸ δι' ἀποτριβῆς καὶ ἀποξέσεως προερχόμενον, οἷον ξύσματα, ῥινίσματα κττ., ἰδίᾳ εἰς λεπτὴν κόνιν· ‖ μικρὰ λεπιδοειδῆ τεμάχια μετάλλου, εὑρισκόμενα εἰς προσχωσιγενῆ κοιτάσματα: «ψῆγμα χρυσοῦ,—σιδήρου»· ‖ αὐτὴ ἡ χρυσῖτις ἄμμος.

ψηγματολόγος (ὁ)· τὸ ὄργανον δι' οὗ συλλέγομεν τα ψήγματα.

ψηγματοσυλλέκτης (ὁ)· συλλέκτης ψηγμάτων χρυσοῦ ἐκ χρυσοφόρων ἄμμων. θ. χ.

ψῆθα (ἡ)· εἶδος ἑλληνικῆς *δαντέλλας* (βλ. λ.).

ψήκτρα (ἡ)· τὸ δι' οὗ ψῶμεν, τρίβομεν τὰ ἐνδύματα καὶ οὕτως ἀπαλλάσσομεν αὐτὰ τῆς κόνεως, κοιν. *βοῦρτσα*· ‖ καθόλου, τὸ δι' οὗ τρίβομέν τι πρὸς καθαρισμόν: «ψήκτρα τῆς κεφαλῆς, — τῶν ὀδόντων».

— /*Εγκυκλ.*/ Ἡ *ψήκτρα* (κοιν *βοῦρτσα*) εἶναι καθαριστικὸν ἐργαλεῖον, ἀποτελούμενον ἐκ θυσάνου ἰσομήκων λεπτῶν ἐλασμάτων (τριχῶν ζῴων, φυτικῶν ἰνῶν, λεπτῶν συρμάτων κλπ.), προσηρμοσμένων ἐπὶ ξυλίνης, μεταλλικῆς ἢ ὀστεΐνης βάσεως. Ἡ ὕλη ἐξ ἧς κατασκευάζονται αἱ ψῆκτραι ποικίλλει ἀναλόγως τῶν χρήσεων αὐτῶν, οἵτινες εἶναι πο-

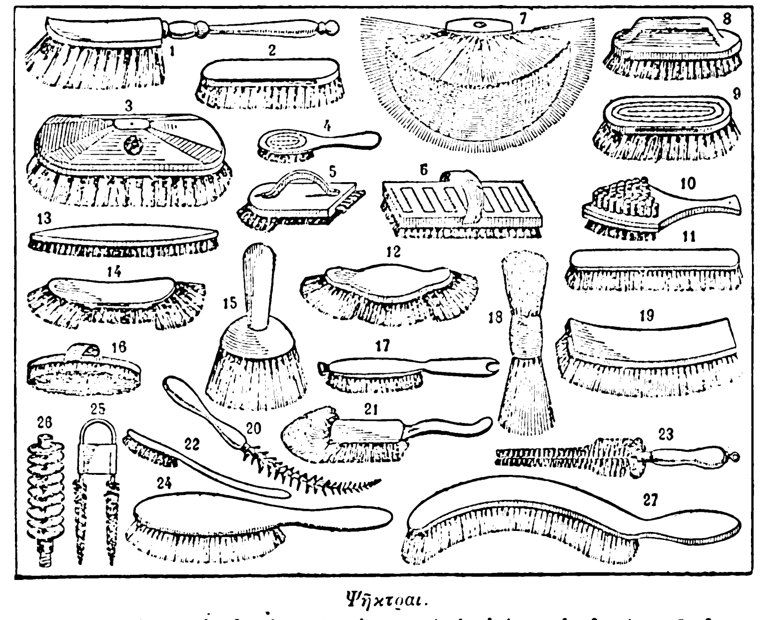

Ψῆκτραι.

[1=ἀτοποιείου, 2=ὑποδημάτων, 3=πλύσεως, 4=ἐπαλείψεως ὑποδημάτων, 5 θερμάστρα, 6=παρκέτου, 7=ἡμισεληνοειδής, 8=γλύπτου, 9=φυτική, 10=διπλῆ διὰ βερνίκωμα, 11=πίλων, 12=σφαιριστηρίου, 13=κομβίων, 14 βαρελίων, 15=μετ' ἐπιμήκους λαβῆς, 16=ἵππου, 17=ὀνύχων, 18=γυναικείων πίλων, 19=δι' ἐπίσημον ἔνδυμα, 20=διὰ καθαρισμὸν πτυχώσεων, 21=ἀνακλιντήρων, 22=ὀδόντων, 23 ὑάλων τῆς λάμπας, 24=κόμης, 25=ποδηλάτου, 26 κάννης πυροβόλου, 27=τραπέζης.]

λυάριθμοι. Ὑπάρχουσι διαφόρων εἰδῶν ψῆκτραι: καλλωπισμοῦ (διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ὀνύχων, τῶν ὀδόντων, τοῦ μύστακος, τῆς κόμης κλπ.), καθαρισμοῦ τοῦ ἱματισμοῦ (ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων, πίλων), καθαρισμοῦ τῆς οἰκίας (παρκέτων, ἐπίπλων, τραπέζης, καπνοδόχων, κλπ.). Ἐπίσης ψῆκτραι χρησιμοποιοῦνται ὡς καθαριστικὰ ἐργαλεῖα καὶ εἰς πλείστας ἄλλας χρήσεις πλὴν τῶν οἰκιακῶν. Γνωστότεραι εἶναι αἱ κυλινδρικαὶ ψῆκτραι, δι' ὧν καθαρίζονται ἀπὸ τῆς καπνιᾶς αἱ κάνναι τῶν πυροβόλων ὅπλων, αἱ συρμάτιναι, δι' ὧν καθαρίζονται τὰ τοιχώματα τῶν σιδηρῶν σκαφῶν κλπ. Αἱ ψῆκτραι γενικῶς χρησιμοποιοῦνται εἴτε πρὸς ἀφαίρεσιν τῆς κόνεως, ἢ ἄλλων ἀκαθαρσιῶν τοῦ ὑπὸ καθαρισμὸν ἀντικειμένου, εἴτε πρὸς ἐπάλειψιν αὐτοῦ δι' ὑγρᾶς ἢ πυκνορρεύστου οὐσίας (βερνικίου, ἀσβέστου κλπ.). Χ. Δ.

ψηκτροποιεῖον (τό)· ἐργαστήριον κατασκευῆς ψηκτρῶν.

ψηκτροποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς ψηκτρῶν.

ψηκτροπωλεῖον (τό)· κατάστημα πωλήσεως ψηκτρῶν, ὅπου πωλοῦνται βοῦρτσες.

ψηκτροπώλης (ὁ)· ὁ πωλητὴς ψηκτρῶν.

ψηλά· ἐπίρρ. δημοτ., ἀντὶ *ὑψηλά*: «πετάει ψηλά», «ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια».

Ψηλὰ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον τῆς δωδεκανησιακῆς *Τήλου* (πλάτ. 36°28'50''Β., μῆκ. 27°23''05'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1893: Kos Niseros and Piskopi), βορεία τῆς νήσου ἐσχατιά. Λέγεται και *Καβο-Ἀγκιστρο*. Σ. Ε. Λ.

Ψηλᾶτον /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμμοχώστου. Κάτ. 460. Α. Κ. Α.

ψηλάφησις,—*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ψηλαφᾶν, ἡ διὰ τῶν δακτύλων ἐπαφὴ καὶ ἐξέτασις.

— /*Ἰατρ.*/ *Ψηλάφησις* καλεῖται ὁ χειρισμός, δι' οὗ ἐγγίζομεν καὶ ψηλαφῶμεν διὰ τῆς χειρὸς ἢ δι' εἰδικοῦ ἐργαλείου τὸ ὄργανον, ὅπερ προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν, ὅπως ἀντιληφθῶμεν καὶ καθορίσωμεν τὰ ὅρια αὐτοῦ, τὴν σύστασιν, τὸ σχῆμα κλπ (ψηλάφησις τοῦ στήθους, τῆς κοιλίας, τοῦ ἥπατος, τοῦ σπληνός). Ἐν τῇ μαιευτικῇ δὲ κυρίως ἡ ψηλάφησις εἶναι ἡ σπουδαιοτάτη καὶ κυριώδης διαγνωστικὴ ἔρευνα τῆς ἐν τῇ μήτρᾳ διατάξεως τοῦ ἐμβρύου. Ἀποσκοπεῖ δέ, ὅπως καταστήσῃ ἀντιληπτὸν τὸ περιεχόμενον τῆς μήτρας, διὰ μέσου διπλοῦ μυϊκοῦ τοιχώματος, τοῦ κοιλιακοῦ καὶ τοῦ μητριαίου, ἐκτελουμένη διὰ τοῦ ἄκρου τῶν δακτύλων (τῶν πολφῶν) καὶ διὰ τῆς παλάμης τῶν χειρῶν, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς χαλάσεως τῶν μυῶν τῆς μήτρας καὶ τῶν κοιλιακῶν. Εἶναι δ' αὕτη δυνατὴ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς κυήσεως, κυρίως ὅμως ἐφαρμόζεται αὕτη κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους μῆνας, καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἔτι τοῦ τοκετοῦ. Πρὸς ἐφαρμογὴν ταύτης τιθέμεθα ἐπὶ τὰ πλάγια τῆς κλίνης, ἐφ' ἧς εὑρίσκεται ἡ πρὸς ἐξέτασιν γυνὴ καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς κοιλίας· δι' ἀμφοτέρων δὲ τῶν χειρῶν καθορίζομεν τὴν περίμετρον τῆς μήτρας ὡς καὶ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ—σημείου ἀφετηρίας—, ὅπερ ἀκολουθοῦμεν φέροντες τοὺς δακτύλους ὄπισθεν τούτου, ὁπότε ἢ ἀναχαιτίζονται ἢ εἰσδύονται βαθύτερον οἱ δάκτυλοι· οὗτοι ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει συναντῶσιν ἐπιφάνειαν λείαν, σκληράν, ἀνθισταμένην, κυκλοτερῆ, ἥτις εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐμβρύου. Πρὸς τὸν πυθμένα τῆς μήτρας ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς ψηλαφήσεως ἐμβρυϊκοῦ τμήματος κυκλοτεροῦς, ἀλλ' οὐχὶ σκληροῦ, ὅπερ εἶναι τὰ ἰσχία· παρὰ ταῦτα δὲ μικρὰς ἐπάρσεις ὑπεγειρούσας πολλάκις τὸ κοιλιακὸν τοίχωμα, ἤτοι: τὰ κάτω ἄκρα, τοὺς πόδας τοῦ ἐμβρύου ψηλαφῶντες δ' ἐπὶ τα ἀριστερὰ ἢ τὰ δεξιὰ τῆς κοιλίας, ἀντιλαμβανόμεθα ἀντιστάσεως ἐπιφανείας λείας καὶ συνεχοῦς, συνενούσης τὸν ἄνω πρὸς τὸν κάτω πόλον τοῦ ἐμβρύου, ἥτις εἶναι ἡ ῥάχις. Διὰ τῆς ψηλαφήσεως διαγιγνώσκομεν τό τε σχῆμα καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἐμβρύου, λαμβάνοντες ὡς ἀφετηρίαν εἰς τὰ ἐπὶ κεφαλὴν σχήματα τὸ μέτωπον, ὡς τὸ μᾶλλον προέχον σημεῖον, τῆς κεφαλῆς εὑρισκομένης ἐν κάμψει, ὁπότε τὸ ἰνίον θέλομεν εὕρει εἰς τὸ ἀντίθετον πρὸς τὸ μέτωπον πλευρόν. Εἰς τὰ ἐγκάρσια ὅμως σχήματα τὴν κεφαλὴν θέλομεν εὕρει διὰ τῆς ψηλαφήσεως ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἢ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ τῆς κοιλίας πρὸς τὸν εἰλεακὸν βόθρον. Εὐχερῶς δὲ διαγιγνώσκομεν τὸ ἐπὶ πύελον ἢ ἐπὶ ἰσχία σχῆμα ἀντιλαμβανόμενοι, διὰ τῆς ψηλαφήσεως, τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὰ ἄνω πρὸς τὸν πυθμένα τῆς μήτρας. Σὺν τῇ ψηλαφήσει δέον νὰ καθορίζηται καὶ τὸ σχῆμα τῆς μήτρας, ἥτις ἐν κυήσει εὑρισκομένη φυσιολογικῶς ἔχει ᾠοειδὲς τὸ σχῆμα μετὰ τοῦ μεγάλου ἄξονος αὐτῆς φερομένου καθέτως· εἰς τὴν ἐπ' ὦμον ὅμως προβολὴν ὁ μέγας ἄξων αὐτῆς εἶναι ἐγκάρσιος. Συχνὴ διάταξις τῆς μήτρας εἶναι καὶ ἡ καλουμένη καρδιόμορφος μήτρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πυθμὴν αὐτῆς, ἀντὶ τοῦ φυσιολογικῶς στρογγύλου σχήματος παρίσταται εἰσέχων δίκην παιγνιοχάρτου κοῦπα· ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις αὐτῆς προδιαθέτει συχνάκις εἰς τὰ ἐγκάρσια σχήματα. Μ. Ν. ΚΑΙΡΗΣ

ψηλαφητὴς (ὁ)· ὁ ψηλαφῶν.

ψηλαφητί· ἐπίρρ., διὰ ψηλαφήσεως: «προχωρεῖ ψηλαφητί».

ψηλαφητός, —*ή*, —*όν*· ὃν δύναταί τις νὰ ψηλαφήσῃ, νὰ ἀντιληφθῇ δι' ἐπαφῆς τῶν χειρῶν του, κοιν. *χειροπιαστος*· ‖ συνεκδ., ὁλοφάνερος, ἀναμφισβήτητος: «ἡ πρόθεσίς του εἶναι ψηλαφητή»· ‖ φρ. «σκότος ψηλαφητὸν» τόσον πυκνόν, ὥστε οἱονεί τις αἰσθάνεται αὐτὸ δι' ἐπαφῆς.—Ἐπίρρ. *ψηλαφητῶς*.

ψηλαφίδαι (οἱ) (Pselaphidae) /*Ζῳολ.*/. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων*, περιλαμβάνουσα κανθάρους μὲ σῶμα χονδρόν, ὀφθαλμοὺς προέχοντας καὶ μεταλλικοὺς χρωματισμούς. Τὰ ἔντομα ταῦτα παραμένουσι κατὰ τὴν ἡμέραν κεκρυμμένα ὑπὸ τὰς πέτρας καὶ ὑπὸ τὸν φλοιὸν τῶν δένδρων, κατὰ δὲ τὴν νύκτα διατρέχουσι τοὺς στάχυς τῶν ἀγρωστοειδῶν φυτῶν διὰ νὰ συλλάβωσι τὴν λείαν των. Γνωστότερον γένος τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *ψήλαφος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψηλαφίζω· κακῶς, ἀντὶ *ψηλαφῶ* (βλ. λ.).

ψηλαφίνδα (ἐνν. *παίζειν*) /*Αρχ.*/. Παιδιὰ τῶν ἀρχαίων, καθ' ἣν παίκτης, δεδεμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς, ἐψηλάφει τοὺς λοιποὺς ἐν κύκλῳ ἱσταμένους ἢ καθημένους, προσπαθῶν νὰ ἀναγνωρίσῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν, ὅστις καὶ τὸν ὑποκαθίστα ἐν τῇ παιδιᾷ. Π. Ν. Π.

ψηλαφισμὸς (ὁ)· ἀντὶ *ψηλάφησις* (βλ. λ.).

ψήλαφος (ὁ) (Pselaphus) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψηλαφιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τα 10 εἴδη κανθάρων ἀπαντώντων πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψήλαφος ὁ κοινὸς* (Pselaphus vulgaris), ὅστις ἔχει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους καὶ χρῶμα σκοτεινῶς φαιὸν μὲ κεραίας, ἔλυτρα καὶ πόδας ὑπέρυθρα. Ἐνδιαιτῶνται εἰς ὑγροὺς τόπους. Δ. Ν. Π.

ψηλαφῶ, —*φᾷς*, —*φᾷ* (—*άω*), καὶ νεωτ. —*φεῖς*, —*φεῖ* (—*έω*)· ἐγγίζω τι διὰ τῶν ἄκρων δακτύλων, ἐφάπτομαί τινος οἱονεὶ ἐξετάζων τὴν ὑφήν του: «ψηλαφῶ τὰς χεῖράς του καὶ τὸν ἀναγνωρίζω».

Ψηλὴ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ὀνομασία τριῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου: —1) Ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ (πλάτ. 37°26' Β., μῆκ. 22°59' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia ἔναντι τοῦ ὅρμου Βουρλιά. —2) Ἐν τῷ Βορείῳ Σαρωνικῷ (πλάτ. 37°48' Β, μῆκ. 23°20' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana) μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Διαπορίων. —3) Ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἐφέσου (πλάτ. 38°01' Β., μῆκ. 27°06' Ἀν., χάρ. ἀγγλ. 3446: Paspargo to Samos μεταξὺ τῶν ὅρμων τοῦ Σιγαζὶκ καὶ τῆς Λεβέδου. Σ. Ε. Λ.

Ψηλὴ Βρύση /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 300 Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ψηλὴ Ράχη*.

Ψηλὴ Κορυφὴ /*Γεωγρ.*/. —1) Ἡ ὑψίστη κορυφὴ τῶν Ἀκαρνανικῶν ὀρέων ὕψ. 1.589 μ.). —2) Ἡ ὑψίστη κορυφὴ τῶν Ἀροανίων, καλουμένη καὶ *Ἀετορράχη* (ὕψ 2.355 μ.). —3) Δασῶδες ὄρος τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καλούμενον καὶ *Νεράϊδα*, ὅπερ συνέχεται μετὰ τῶν Βαρδουσίων. Ι. Σ. Σ.

Ψηλὴ Ράχη /*Γεωγρ.*/. —1) Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ψηλὴ* Βρύση (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Δράμας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 803. Κεῖται βορειοανατολικῶς τῆς πρωτευούσης καὶ παράγει καπνόν, σιτηρὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζάριτς*.

Ψηλόβραχος /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 120, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἁγία Τριὰς Γούναρη*, *Ἅγιος Βασίλειος*, *Λογγίστη* καὶ *Χαράστη* 725. Κεῖται ὑπὸ το ὄρος Φριὰς καὶ παρὰ τοὺς παραποτάμους τοῦ Ἀχελῴου Ἀγαλιανὸν καὶ Μέδοβαν καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ τρία δημοτικὰ σχολεῖα (ἓν εἰς Λογγίσταν καὶ ἕτερον εἰς Ἅγιον Βασίλειον). Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σορβολᾶκον*.

Ψηλόκαστρον /*Γεωγρ.*/. —1) Χωρίον τῆς κοινότητος Νικηφόρου (Νουσρατλῆ) τῆς ἐπαρχίας Δράμας του ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 205. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπαλκαλάρ*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος Κάτ. (1928) 155. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, πρότερον δ' ἐκαλεῖτο *Κουλουδέ*.

Ψηλὸ Κοτρώνι /*Γεωγρ.*/. Ἡ βορειοτέρα τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Παρνασσοῦ, κατάφυτος ἐξ ἐλατων (ὑψ. 1.738 μ.). Ι. Σ. Σ.

Digitized by Google

Ψηλοκούδουνο /*Γεωγρ.*/. Βουνὸν τῆς νήσου Λέσβου (βλ. λ. *Περιστέρι*).

Ψηλομέτωπο /*Γεωγρ.*/· βλ. *Ὑψηλομέτωπον*.

Ψηλὸ Μοναστήρι /*Γεωγρ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ βορειοδυτικοῦ τμήματος τῆς Λέσβου. Ἔχει ὕψος 542 μ., μετὰ τῶν παραφυάδων δὲ καὶ ἀντερεισμάτων του ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν ὀρεινὸν τμῆμα τῆς νήσου. Ὑπό τινων ταυτίζεται πρὸς τὸ ἀρχαῖον ὄρος *Ὄρδυμνον* ἢ *Ὄρδυννον*. Π. Ν. Π.

—Ψηλὸ μοναστήρι (ἢ *μονὴ Ὑψηλοῦ*). Παλαιοτάτη μονὴ τῆς νήσου Λέσβου, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ κειμένη ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὀρδύμνου. Τῷ 1821 ἐλεηλατήθη ὑπὸ Τούρκων πεζοναυτῶν τοῦ παρακειμένου φρουρίου Σιγρίου καὶ τῷ 1850 ὑπὸ Τούρκων ληστῶν ἐξ Ἀϊβαλίου. Κατὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1889 ὑπέστη σοβαρὰς καταστροφάς. Ἄλλοτε ἐλειτούργει ἐν αὐτῇ ὀνομαστὸν σχολεῖον. Τὰ χειρόγραφα τῆς μονῆς ἐξέδωκεν ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς (ἐν «Παραρτήματι τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικοῦ συλλόγου», τόμ. ΙΗ', 1888 σ. 146—161, βλ. καὶ ἐν ΙΕ' 1884, σελ. ιγ' κ. ἑξ.). Π.Ν.Π.

ψηλομύτης (ὁ)· δημοτ., αὐτὸς ποὺ βαστᾷ τὴ μύτη του ψηλά, ὑπερήφανος, ἀλαζών, ὑπερόπτης, ἀκατάδεκτος.

Ψηλόνερος Πύργος /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Κοντομαρίου τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων Κρήτης. Κάτ. (1928) 249.

Ψηλορείτης /*Γεωγρ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Κρήτῃ ὄρους *Ἴδη* (βλ. λ.).

Ψηλορείτης, Πέτρος. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Ἕλληνος λογοτέχνου *Καζαντζάκη* Νικολάου (βλ. λ.).

—Ψηλορείτη, Πετροῦλα. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τῆς Ἑλληνίδος λογοτέχνιδος *Καζαντζάκη* Γαλατείας (βλ. λ.).

Ψηλορράχη /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Σιδηροχωρίου τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε περὶ τοὺς 100 κατοίκους, ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ἐκαλεῖτο *Ιντζὲ Σίρτ*.

—Ψηλορράχη /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἔχον περὶ τοὺς 200 κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιαγχιαλῆ*.

—Ψηλορράχη Ὀλύμπου /*Γεωγρ.*/. Δυτικὴ κορυφὴ τοῦ Κάτω Ὀλύμπου, ΝΑ. τοῦ χωρίου Διάβας καὶ ΒΑ. τῆς πολίχνης Τσαριτσάνης. Ἔχει ὕψος 1.230 μ. Ι. Σ. Σ.

ψηλός, —ή, —όν· ἀντὶ *ὑψηλός* ‖ **ψηλά**, ναυτ., ὅρος τῆς κοινῆς ναυτικῆς γλώσσης, σημαίνων: 1) τὰ ὑπὲρ τὴν ἴσαλον μέρη τοῦ σκάφους, τὰ *ἔξαλα*, καὶ 2) τὰ ἀνώτερα ἢ τὰ ἐλαφρὰ τῶν τετραγώνων ἱστίων τοῦ πλοίου, ὡς οἱ *παπαφίγκοι*, οἱ *κοῦντροι*, τὰ *κουντρίνια* καὶ ἡ *μεντζαλοῦνα*. Σ. Ε. Λ.

—ψηλὰ πανιὰ /*Ναυτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τῶν *ἐλαφρῶν* ἱστίων (βλ. λ.).

Ψηλὸ Χωριὸ /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἔχον περὶ τοὺς 250 κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καμπεηλῆ*.

—Ψηλὸ Χωριὸ /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος (βλ. λ. *Χωριὸ Ψηλό*).

ψήλωμα (τό)· δημοτ., τὸ νὰ λαμβάνῃ τι ὕψος, ἔκτασις εἰς ὕψος: «τὸ ψήλωμα τοῦ σπιτιοῦ» ‖ ὕψωμα γῆς, γήλοφος: «ἔκτισε σπίτι 'ς ἕνα ψήλωμα».

ψηλώνω· δημοτ., δίδω ὕψος εἴς τι, καθιστῶ τι ὑψηλότερον, ὑψῶ: «ψηλώνω τὸν τοῖχο,—τὸ σπίτι» ‖ ἀμεταβ., λαμβάνω ὕψος, γίνομαι ὑψηλότερος, αὐξάνει τὸ ἀνάστημά μου: «ἐψήλωσε σὰν κυπαρίσσι» ‖ ναυτ., ὅρος τῆς κοινῆς ναυτικῆς γλώσσης, σημαίνων, ἐπὶ πλαγιοδρομούντων ἱστιοφόρων, κερδίζω εἰς δίαρμα ἐναντίον τοῦ ἀνέμου· τὸ ἀντίθετον *ξεπέφτω*. Σ. Ε. Λ.

Ψημολόφου /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας. Κάτ. 500. Α. Κ. Α.

ψήν, —ός (ὁ), πληθ. *ψῆνες*· εἶδος μικρῶν ἐντόμων (βλ. λ. *κύνιψ*), διὰ τῶν ὁποίων γίνεται συνήθως ἡ ἐπικονίασις τῶν σύκων, ἰδιωματ. *πουλί*.

Ψήνα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 314. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

ψήνω, καὶ *ψένω*, ἀόρ. *ἔψησα—ἐψήθηκα*, παθ. μετχ. *ψημένος*· δημοτ., ὑποβάλλω τι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυρός, ἵνα ὑποστῇ τὴν δέουσαν μεταβολήν, ὀπτῶ: «ψήνω τὰ κανάτια,—τὰ κεραμίδια,—τὰ τοῦβλα», «ψήνω τὸ κρέας 'ς τὴ σχάρα» ‖ φρ. «τὸν ἔψησε ὁ ἥλιος» ἐπὶ ἡλιοκαοῦς τὴν ὄψιν ‖ ἰδιωματ., βράζω, ἕψω: «τί θὰ ψήσωμε γιὰ τὸ μεσημέρι;», «ἔψησα κουκιά,—φασόλια κτλ.» ‖ «ψῆσέ μου ἕνα καφέ». «ἔψησα τὸν καφὲ 'ς τὸ καμινέτο» ‖ παθ. *ψήνομαι*, ἐπὶ καρπῶν, γίνομαι ὥριμος, ὡριμάζω: «ψήθηκαν τὰ σταφύλια, — τὰ σῦκα» ‖ «τὰ ψῆσαν» συνῆψαν ἐρωτικοὺς δεσμούς, ἄλλως «τὰ ἔφτιαξαν».

— ψήθηκε, ἢ παπαδιά. Νεοελληνικὴ παιδιά, καθ' ἣν εἷς τῶν παικτῶν (*ψημένος, παπαδιὰ*) κάθηται εἰς τὸ μέσον κρατῶν τὴν ἄκραν σχοινίου, οὗ τὸ ἄλλο ἄκρον κρατεῖ ἕτερος παίκτης (μάνα)· ὁ τελευταῖος οὗτος ἐμποδίζει τοὺς λοιποὺς νὰ πλησιάζουν καὶ νὰ κτυποῦν τὸν καθήμενον, πλὴν μόνον ἐὰν κατορθώσουν τοῦτο χωρὶς νὰ θιγοῦν διὰ τῆς χειρὸς τῆς μάνας ἢ ἀφοῦ ἱππεύσουν τὸν καθήμενον ἢ ἐὰν ἡ μάνα ἐγκαταλείψῃ τὸ σχοινίον. Ἐὰν θιγῇ τις, ὑποκαθιστᾷ τὸν καθήμενον, ὅστις γίνεται μάνα. Ἀνάλογος παιδιὰ ἦτο ἡ *χυτρίνδα* (βλ. λ.) τῶν ἀρχαίων. —Π.

ψῆξις, —εως (ἡ)· ἡ διὰ τῆς ψήκτρας γινομένη ἀπόσμηξις, κοιν. *βούρτσισμα*, *ξύστρισμα*.

ψησιὰ (ἡ)· ἰδιωματ., ποσότης τροφίμων ἐφάπαξ μαγειρευομένη, ἄλλως *μαγειριά*: «μιὰ ψησιὰ φασόλια».

ψήσιμο (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ψήνω*, ὄπτησις: «ψήσιμο τοῦ ἀρνιοῦ,—τῆς κόττας, — τῶν κεραμιδιῶν κ.τ.τ.» ‖ ἰδιωματ., βράσιμο, ἕψησις: «θέλουν ψήσιμο ἀκόμη τὰ φασόλια».

Ψήσσιοι (οἱ) ἢ **Ψησσοὶ** /*Ἀρχ.*/. Λαὸς τῆς Ἀσιατικῆς Σαρματίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε', 8, 12) μεταξὺ τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τῶν Ἱππικῶν ὀρέων. Α. Θ. Σ.

ψήστης (ὁ)· ἰδιωματ., καβουρδιστήρι τοῦ καφέ.

ψηστικὰ (τά)· ὅ,τι πληρώνομεν διὰ τὸ ψήσιμο, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὀπτήσεως: «τὰ ψηστικὰ τοῦ φαγητοῦ, — τοῦ ψωμιοῦ, — τοῦ γλυκίσματος».

ψητάρης (ὁ)· εἶδος κοινοῦ μαγειρικοῦ βουτύρου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ νωπόν, τὸ *ἀνέψητον*. Κατασκευάζεται ἐκ τοῦ νωποῦ διὰ βρασμοῦ εἰς χύτραν εἰς σιγανὴν φωτιὰν καὶ τῇ προσθήκῃ ἅλατος.

ψητὸ (τό)· δημοτ., τὸ δι' ὀπτήσεως παρασκευασθὲν κρέας: «ψητὸ τοῦ φούρνου,—τῆς σχάρας,—τῆς σούβλας» ‖ μεταφ., τὸ οὐσιῶδες, τὸ σημαντικόν: «ἐδῶ εἶναι τὸ ψητό».

ψητός, —ή, —ό· δημοτ., ὀπτός, ψημένος ‖ ἰδίᾳ ἐπὶ φαγητῶν, ὁ δι' ὀπτήσεως παρασκευασθεὶς κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *βραστός*: «κρέας—, ψάρι ψητό» ‖ *ψητὰ* (τά)· ὡς οὐσ., τὰ δι' ὀπτήσεως παρασκευασθέντα ἐδέσματα ἀντίθ. *βραστά*: «προτιμᾷ τὰ ψητὰ ἀπὸ τὰ βραστά» ‖ *ψητὸ* (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

ψῆττα (ἡ) /*Ζωολ.*/ Οὕτως ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ ἰχθὺς *βούγλωσσος*.

Ψηττόποδες (οἱ), ἢ **Γλωσσόποδες** /*Μυθολ.*/. Πλαστὸν ὄνομα μυθικοῦ λαοῦ, ὅστις κατῴκει εἰς τὴν γαστέρα μεγάλου θαλασσίου κήτους (*Λουκ.* Ἀληθ. ἱστορ., α' 35). Ὠνομάζετο οὕτως ὡς ἔχων πόδας σχήματος ψήττης.

ψηφακιὰ (ἡ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *παιωνία ἡ κρητική*.

ψηφὶ (τό)· δημοτ., ἀντὶ *ψηφίον* (βλ. λ.).

ψηφιδοθέτης (ὁ)· ἄλλως *ψηφοθέτης* (βλ. λ.).

ψηφιδοθέτησις, —εως (ἡ)· ἄλλως *ψηφοθέτησις* (βλ. λ.).

ψηφίδωμα (τό)· εἰκὼν ἢ κόσμημα διὰ ψηφίδων παρεσκευασμένον, ἄλλως *ψηφιδωτόν*.

ψηφιδωτός, —ή, —όν· ὁ διὰ ψηφίδων παρασκευασθείς, ὁ ψηφοθετηθείς ‖ *ψηφιδωτὸν* (τό)· ὡς οὐσ., εἰκὼν ἢ κόσμημα διὰ συναρμολογήσεως ψηφίδων ἀποτελεσθέν, ἄλλως *ψηφοθέτημα*, *μωσαϊκόν*, *μουσαϊκόν*.

— /*Εγκυκλ.*/ Ἡ τέχνη τῶν *ψηφιδωτῶν* εἶναι ἀρχαιοτάτη, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ δάπεδα. Διὰ τὰ ἐντοίχια ὅμως ψηφιδωτά, γνωρίζομεν ὅτι ἡ Ρώμη πρώτη μετεχειρίσθη τὸ διακοσμητικὸν τοῦτο μέσον, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸ Βυζάντιον, τόσον, ὥστε ἡ τέχνη αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καθαρῶς βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ Ρώμη μετεχειρίσθη τὸ ψηφιδωτὸν διὰ τὴν στρῶσιν δαπέδων, μὲ ὑλικὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ φυσικῶν λίθων, ἰδίως χρωματιστῶν μαρμάρων, συνέμιξε δὲ κάποτε καὶ ψηφῖδας ἐξ ὑαλώδους μάζης διὰ τὰ κυανᾶ καὶ πράσινα χρώματα καὶ κεράμους ζωηροῦ ἐρυθροῦ, μετὰ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐν τῷ Ἐθνικῷ κήπῳ Ἀθηνῶν ρωμαϊκὸν ψηφιδωτόν. Μετὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα ἡ χρῆσις τῶν ἐξ ὑαλώδους μάζης ψηφίδων γενικεύεται, αὐξάνουσα τὴν χρωματικὴν κλίμακα τῶν ψηφιδωτῶν. Τότε ἀναφαίνονται καὶ τὰ πρῶτα ἐντοίχια ψηφιδωτά, ὅπως εἰς τὴν Νικόπολιν, ὅπου, ἀνέκδοτον μέχρι σήμερον ψηφιδωτον, ἐντὸς νύμφης (niche) λουτροῦ πιθανῶς, παριστάνει Νηρηΐδας ὀρχουμένας. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *μωσαϊκὸν* συμπεριλαμβάνονται καὶ ἄλλα τινὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰ ψηφιδωτὰ ἔργα, ὅπως τὸ φλωρεντιανὸν μωσαϊκόν, ἔργον διακοσμητικὸν ἐκ σκληρῶν ἢ μαλακῶν λίθων, μαρμάρων (crustae) κάποτε πολυτίμων (ὅπως ὁ ὀφείτης, ὁ ἴασπις ὁ κύανος), λείων καὶ συγκρατουμένων ἐπί τινος λείας ἐπιφανείας, διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐνσφηνώσεως ἢ ἐνθέσεως (incrustation). Τὰ φλωρεντιανὰ μωσαϊκά, ἐφαρμοζόμενα ἐπὶ ἐπίπλων, κιβωτίων ἢ κοσμημάτων, εἶναι συνήθως μικρῶν διαστάσεων καὶ μικροῦ μεγέθους ψηφίδων. Ἐγένετο ὅμως καὶ χρῆσις τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ δι' ἔργα μεγαλυτέρας ἐκτάσεως, ὡς λ. χ. διὰ δάπεδα ἢ ἐπενδύσεις τοίχων. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ μωσαϊκοῦ, ἃ καὶ ἔπρεπε νὰ συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ μαρμαροθετήματα, ὀνομάζεται φλωρεντιανόν, διότι ἐγένετο μεγίστη χρῆσις αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἰδίᾳ ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου ἤκμασαν καὶ εἰδικοὶ τεχνῖται. Ἐπίσης γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου *μωσαϊκὸν* διὰ τὰ δάπεδα καὶ τὰς ἐπενδύσεις ἐκ τετραγωνικῶν ἢ πολυγωνικῶν πλακιδίων, μαρμάρων ἢ φαβεντιανῆς γῆς, διαφόρων διαστάσεων, ταῦτα ὅμως πρέπει νὰ λέγωνται *μαρμαροθετήματα*. Τοιαῦτα εἶναι τὰ δάπεδα ρωμαϊκῶν κτηρίων, ἐπαύλεων, λουτρῶν, βαλανείων, θερμῶν, γυμνασίων κ. ἄ. ὡς καὶ τῶν βυζαντινῶν ναῶν καὶ ἄλλων κτηρίων, ἰδίως μετὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ὁπότε ἐκλείπουν τὰ ἱστορημένα δάπεδα, ἀντικαθιστάμενα ἀποκλειστικῶς ἀπὸ μαρμαροθετήματα, ποικίλων σχημάτων, πλεκτῶν ἢ γεωμετρικῶν ἢ καὶ ἁπλῶς πλακοστρώσεων ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν.

Ὅτι εἶναι ἀρχαιοτάτη ἡ χρῆσις τῶν ψηφιδωτῶν ὡς διακοσμητικοῦ μέσου, μαρτυροῦν τὰ λείψανα τούτων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀπὸ τῆς περσικῆς αἰγυπτιακῆς, ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν περσικὴν τέχνην εἶναι συχναὶ αἱ διακοσμήσεις τοίχων, δαπέδων καὶ ἄλλων μικροτέρας ἐπιφανείας ἀντικειμένων διὰ ψηφιδωτῶν ἁπλῶν ἢ δι' ἐνσφηνώσεως, διὰ μαρμάρων ἢ πλακιδίων καὶ πλίνθων ἐφυαλωμένης γῆς (φαβεντιανῆς γῆς). Αἱ ἐπενδύσεις αὗται πολλάκις ἀποτελοῦν ὁλοκλήρους συνθέτους παραστάσεις διὰ τῆς συναρμολογήσεως πλίνθων, ἐφ' ὧν ἔχει ζωγραφηθῇ δι' ἐφυαλωμένων χρωμάτων εἰκών, τῆς ὁποίας ἡ προοπτικὴ βοηθεῖται καὶ δι' ἀναγλύφου ἐργασίας τῶν ἐφυαλωμένων πλίνθων, ὅπως εἶναι οἱ περίφημοι τοξόται τοῦ Ξέρξου τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου κ. ἄ. Τὴν διακόσμησιν ταύτην τῶν προσόψεων τῶν κτηρίων μετεχειρίσθη καὶ ἡ βυζαντινὴ τέχνη, διὰ τῆς ἐμπήξεως εἰς ζώνας ἢ πέριξ ἀνοιγμάτων, παραθύρων ἢ θυρῶν, ἐφυαλωμένων ἀνθεμίων, *κεναλοστομάτων* ὀνομαζομένων, ἢ πολυχρώμων πλακιδίων, μαρμάρων, πλίνθων καὶ φαβεντιανῆς γῆς, ὅπως εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Χίου κ.ἄ. Ἡ διακόσμησις αὕτη συνεπληροῦτο πολλάκις καὶ δι' ἐνσφηνώσεως διακοσμητικῶν πινακίων φαβεντιανῆς γῆς, ὅπως εἰς τὸν Ἅγιον Βασίλειον τῆς Ἄρτης (ΙΓ' αἰών). Ἐκτὸς τούτων, συχνὰ ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ ἀρχαίων πηγῶν καὶ συγγραφέων αἱ ψηφιδωταὶ διακοσμήσεις. Εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἐσθὴρ γίνεται μνεία ἀνακτόρων μὲ ἐπενδύσεις χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων καὶ δαπέδων ἐκ χρωματιστῶν μαρμάρων. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, μίαν τῶν αἰθουσῶν τῆς τριήρεώς του εἶχεν ἐπιστρώσει διὰ μωσαϊκῶν, ὁ δὲ Ἀθήναιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἱέρων ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν, ἐκάλυψε τὸ κατάστρωμα τῆς τριήρεώς του, ὁμοίας βεβαίως πρὸς τὰς ἀποκαλυφθείσας, διὰ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς παρὰ τὴν Ρώμην λίμνης Νέμι, μὲ ψηφιδωτόν, παριστάνον σκηνὰς τῆς «Ἰλιάδος». Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἕλληνος ψηφοθέτου Σώσου, μεταναστεύσαντος εἰς Ἰταλίαν καὶ διαδώσαντος τὴν ψηφοθετικὴν τέχνην. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται τὸ ψηφιδωτὸν «ὁ ἀσάρωτος οἶκος», παριστάνον δάπεδον γεωμετρικῆς διακοσμήσεως, ἐφ' οὗ εἶναι ἀτάκτως ἐσταρμένα λείψανα δείπνου, ὀστᾶ ἄκανθαι ἰχθύων, ὀπῶραι κ. ἄ. (μουσεῖον Καπιτωλίου, Ρώμη). Εἰς τὴν Δῆλον, εἰς οἰκίας τῆς τελευταίας ἑλληνικῆς περιόδου, σῴζονται ψηφιδωτὰ ἀρίστης τέχνης καὶ εἰς ψηφιδωτὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἕλληνος ψηφοθέτου Σωφίλου. Φαίνεται ὅτι, ἂν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἐπιδέξιοι τεχνῖται μωσαϊκῶν, ἰδίως δαπέδων, οἱ Ἕλληνες ἦσαν καλλιτέχναι τῆς διακοσμητικῆς ταύτης τέχνης. Διότι εἰς τὰ ρωμαϊκὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα ἐνεσφήνωσαν εἰς ἐμφανεῖς θέσεις, ἄνευ τηρήσεως τοῦ γενικοῦ σχεδίου καὶ διακοπῆς αὐτοῦ κάποτε, λεπτὰ ψηφιδωτά, ἀλεξανδρινῆς τέχνης καὶ προελεύσεως, θεωρούμενα πολύτιμα. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἔχομεν τὰ δάπεδα τῆς Πομπηΐας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλλείπουν, σχεδὸν ἐντελῶς, τὰ πολύτιμα ταῦτα ψηφιδωτά, ἀφαιρεθέντα ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Πομπηΐας, ὅταν κατὰ τὴν πρώτην ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου καὶ

Digitized by Google

τὴν καταστροφήν, ἐπανῆλθον ζητοῦντες τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα ἐκ τῆς περιουσίας των, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατέλεξαν καὶ τὰ ψηφιδωτά, τὰ ὁποῖα ἀπεσπῶντο καὶ μετεκομίζοντο εὐκόλως, διότι ἦσαν αὐτοτελῆ ἐπὶ κεραμείας πλακὸς ἐπικολλημένα. Μεταξὺ τῶν λεπτῶν τούτων ψηφιδωτῶν, τὸ περιφημότερον εἶναι αἱ περιστεραί, λεγόμεναι, τοῦ Πλινίου (μουσεῖον Καπιτωλίου), τὸ λεπτότερον τῶν ψηφιδωτῶν μὲ ψηφῖδας μόλις ἑνὸς χιλιοστοῦ. Τὸ θέμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ εἰς διάφορα ψηφιδωτὰ καὶ παριστάνει περιστερὰς δροσιζομένας εἰς κάνθαρον πλήρη ὕδατος.

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τοὺς ἑξῆς ὅρους διὰ τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα: *Λιθόστρωτον* (lithostrotum) ὠνόμαζον πᾶν ἐπεστρωμένον διὰ λιθαρίων, ψηφίδων ἢ πλακῶν δάπεδον. Τὸ διὰ χρωματιστων τετραγωνικῶν ψηφίδων δάπεδον ὠνόμαζον *ἀβακωτὸν* (opus tesselatum). Τὸ σχέδιον τῶν δαπέδων τούτων ἦτο γεωμετρικὸν (συνδυασμὸς εὐθειῶν ἢ καμπύλων). Ὅταν αἱ ψηφῖδες ἦσαν κανονικῆς τομῆς καὶ ἐργασίας καὶ κανονικῶς τοποθετημέναι, ὥστε τὰ διάφορα χρώματα νὰ ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ ταινίας, ἐλέγετο *ταινιωτὴ ἐργασία* (opus taeniatum). Ἐὰν αἱ γραμμαὶ τῶν σχεδίων ἐκάμπτοντο εἰς καμπύλας διὰ τὸν σχηματισμὸν ποικίλων σχεδίων καὶ ἠκολούθουν τὰς γραμμὰς τούτου, μετεχειρίζοντο τὸν ὅρον *σκωληκοειδὴς ἐργασία* (opus vermiculatum). Ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἱκανὴ νὰ ἀναπαραστήσῃ οἱονδήποτε σχέδιον ἐμψύχου ἢ ἀψύχου φύσεως καὶ κοσμημάτων. Εἰς διαστολὴν πρὸς τὰ διὰ λιθαρίων, μαρμάρων, ψηφίδων ὑαλώδους μάζης δάπεδα μετεχειρίζοντο τὸν ὅρον opus musivum, διὰ τὰ *ἐντοίχια μωσαϊκά*, ἰδίως διὰ τὰ συντεθειμένα ἐκ ψηφίδων ὑαλώδους μάζης. Ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μικρότεραι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ψηφιδωτῶν. Π. χ. τὰ δύο χρωμάτων, λευκοῦ καὶ μέλανος, ἀβακωτὰ ἢ σκωληκοειδῆ ψηφιδωτὰ ὠνομάζοντο *ἀλεξανδρινῆς ἐργασίας* (opus alexandrinum) καὶ τέλος τὰ λεπτὰ ψηφιδωτά, ἐγχρώμων μαρμάρων καὶ ψηφίδων ὑαλώδους μάζης, τὰ ἐνσφηνούμενα εἰς δάπεδα γεωμετρικῆς διακοσμήσεως, ἀνεξαρτήτως τοῦ γενικοῦ σχεδίου, εἰς μέρη ἐμφανῆ ἐλέγοντο *ἐμβλήματα* (emblema). Οἱ κύβοι τῶν ψηφιδωτῶν ἐλέγοντο *λιθάρια, ψηφῖδες, κύβοι* ἢ *κυβίσκοι*. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο δι' αὐτοὺς τὰς λέξεις abaculus, tessera, tessela ἢ καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν tesserula. Μωσαϊκὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πλακίδια κανονικῶν σχημάτων, τετράγωνα (abaci), τρίγωνα (trigoni), ἑξάγωνα (favi), ἐλέγοντο *ἐκλεκτικῆς ἐργασίας* (opus selectum). Ταῦτα ὅμως ἦσαν παραλλαγαὶ τοῦ ἀβακωτοῦ μωσαϊκοῦ. Τὸ ἐκ ρόμβων (scutelae) μωσαϊκὸν ἐλέγετο *ρομβοειδὲς* (scutulatum) καὶ ἦτο λίαν συχνὸν εἰς τὰ ρωμαϊκὰ κτήρια. Μεταξὺ τῶν μωσαϊκῶν δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ τὸ *σπαρτὸν* ἢ *φυτὸν* μωσαϊκόν, τὸ ὀνομαζόμενον καὶ *ἐνετικόν*. Τοῦτο εἶναι στρῶμα κονιάματος, ἀσβέστου ἁπλῆς ἢ ὑδραυλικῆς καὶ λεπτῶν θραυσμάτων κεράμων (κορασάνι), φέρον ἐσπαρμένα κατὰ τύχην λιθάρια, σκύρα μαρμάρων (lapilli) ἢ χάλικας θαλάσσης λευκοὺς ἢ πολυχρώμους. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο εἶναι ἐπιδεκτικὸν λειάνσεως διὰ τριβῆς πλακὸς σμύριδος καὶ ἀπαντᾷ συχνότατα εἰς ρωμαϊκὰ κτήρια, θέρμας, ἐπαύλεις, γυμνάσια καὶ εἰς τὰ αἴθρια τῶν οἰκιῶν κ. ἀ. Ἐλέγετο opus signinum ἐκ τῆς πόλεως Segnae, φημιζομένης διὰ τὴν καλὴν ποιότητα τῶν ὀπτῶν κεράμων της. Τὸ *σίγνινον* τοῦτο μωσαϊκὸν πολλάκις διεκοσμεῖτο κατὰ ζώνας ἢ περιθώρια καὶ ὀμφαλοὺς διὰ τῆς σπορᾶς ὁμοιοχρόων χαλίκων κατὰ γεωμετρικὰ σχήματα. Πολλάκις εἰς τὰ δάπεδα ταῦτα οἱ χάλικες καὶ τὰ λιθάρια διετίθεντο ὄχι τυχαίως, ἀλλὰ κάπως προσεκτικώτερον πρὸς ἐκτέλεσιν ὡρισμένων σχεδίων, κύκλων, ρόμβων, τετραγωνιδίων, ἀστέρων, κ. ἄ., ὁπότε ἐκαλοῦντο *βαρβαρικὰ δάπεδα* (pavimentum barbaricum)· ἄλλοτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν δαπέδων τούτων ἐκτὸς τῶν κατὰ τύχην σπειρομένων πολυχρώμων μαρμαρίνων σκύρων, ἐτοποθετοῦντο λογάδην τεμάχια μεγαλύτερα πολυγωνικῶν πολυχρώμων μαρμάρων, ἄνευ ὡρισμένου σχεδίου (opus secmentatum). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέωμεν μὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν δαπέδων τὰ ἐκ πολυγωνικῶν καὶ κατὰ σχέδιον συντεθειμένα ψηφιδωτά, ὅπου τὰ διάφορα μέρη τοῦ σχεδίου ἀπετελοῦντο ἀπὸ μεγάλα πολυγωνικὰ τεμάχια. Ταῦτα πρέπει νὰ καταλέγωνται μεταξὺ τῶν ψηφιδωτῶν μαρμαροθετημάτων. Παράδειγμα τούτων εἶναι ἡ δεξαμενὴ τῶν Τριτώνων ἐν Σπάρτῃ, πιθανῶς ἀποτελοῦσα τὸν πυθμένα ἰμπλουβίου ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ψηφοθέτας, γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι τὰ δάπεδα ἐλέγοντο *δαπεδοστρωταὶ* (pavimentarii), οἱ δὲ συνθέτοντες τὰ ἐμβλήματα καὶ τὰ ἐντοίχια ψηφιδωτὰ ὠνομάζοντο *ψηφοθέται, ψηφιδωταί, μουσειωταί, μωσαϊσταὶ* καὶ λατινιστὶ musivarii. Ὁ ρωμαϊκὸς ὅρος ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου οἱ *μουζιβάριοι*, μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν συγκαταλεγόμενοι, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρων. Τὰ ρωμαϊκὰ δάπεδα τοῦ Β' καὶ Α' αἰῶνος, ἦσαν πάντοτε ἀβακωτά, γεωμετρικῆς διακοσμήσεως, λιτῶν χρωμάτων, λευκοῦ, μελανοῦ, φαιοῦ, κιτρίνου, ἐρυθροῦ καὶ τεφροπρασίνου. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ Α' αἰῶνος, μέχρι τῶν μέσων τοῦ Β' αἰῶνος, ἤρχισεν ἡ σκωληκοειδὴς ἐργασία ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀβακωτήν, ἀναπαριστῶσα ἐντὸς πλαισίων γεωμετρικῆς διακοσμήσεως σκηνὰς τῆς φυσικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, μάχας, κυνηγέσια, σκηνὰς μυθολογικάς, βουκολικάς, ἐρωτικὰς καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τὰ θέματα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν δαπέδων, ἐνῷ τὰ περιθώρια ἐσχημάτιζον ζῶναι γεωμετρικῶν σχημάτων μὲ διαμερίσματα ἢ συνεχεῖς ζῶναι φέρουσαι ἄνθη, καρπούς, προσωπεῖα καὶ πρὸ πάντων ζῷα ἐξωτικά, ὅπως τὰ ζῶντα εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου ἢ ἄλλων μακρινῶν ποταμῶν. Τὸ θέμα τοῦτο, προσφιλὲς εἰς τοὺς διακοσμητὰς τῆς ρωμαϊκῆς τέχνης, εὑρίσκομεν καὶ εἰς ἓν θαυμαστὸν ψηφιδωτὸν τῆς παρὰ τὸ Λάτιον τῆς Ἐτρουρίας Πρενέστης (σήμερον Παλεστρίνα). Εἰς διπλοῦν ροῦν ποταμοῦ ἄνευ συνοχῆς παρίστανται διάφοροι σκηναὶ ἀγροτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ἐνῷ εἰς τὰ κύματα, πλοῖα καὶ λέμβοι καταδιώκουν τοὺς ὑδροχαρεῖς κατοίκους τοῦ ποταμοῦ Νείλου, κροκοδείλους, ἱπποποτάμους καὶ τὴν λοιπὴν αἰγυπτιακὴν πανίδα.

Ἡ Πομπηΐα, καταστραφεῖσα ἀπὸ τὴν γνωστὴν ἔκρηξιν τοῦ 79 μ Χ., μᾶς διεφύλαξε τὴν πλουσιωτέραν συλλογὴν ψηφιδωτῶν τῆς περιόδου ταύτης. Ἐξ αὐτῶν βεβαίως τὸ διασημότερον εἶναι τὸ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως ἀποκείμενον καὶ ἀποκαλυφθὲν εἰς τὴν ἐξέδραν τοῦ περιστυλίου τοῦ οἴκου τοῦ Φαύνου ἐν Πομπηΐᾳ. Παρίσταται ἐν αὐτῷ ἡ κρισιμωτέρα στιγμὴ τῆς ἐν Ἰσσῷ μάχης μεταξὺ Δαρείου καὶ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀκάθεκτος διαπερᾷ μὲ τὸ δόρυ ἕνα τῶν ἐν πανικῷ φευγόντων ἐχθρῶν, ἐνῶ ὁ Δαρεῖος, ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ ἀφηνιασμένων ἵππων, στρέφεται μὲ ἀπέλπιδα χειρονομίαν πρὸς τοὺς φυγάδας στρατιώτας του. Ἡ ζωηρότης τῶν κινήσεων, ἡ δραματικὴ σύνθεσις, ἡ προσοχὴ εἰς τὰς λεπτομερείας, καθιστοῦν τὸ ἔργον τοῦτο θαυμαστὸν πίνακα ἱστορικῶν σκηνῶν. Βεβαίως τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο εἶναι ἀντίγραφον διασήμου πίνακος τῆς ἐποχῆς, θεωρεῖται δὲ ὡς τὸ καλύτερον ψηφοθετικὸν ἔργον, ἀνώτερον τῶν ἄλλων ἐν Πομπηΐᾳ εὑρεθέντων, ὅπως τῶν Κωμῳδῶν μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Διοσκουρίδου (διασήμου διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας) καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως. Εἰς τὴν Ἑλλάδα σῴζονται πολλὰ ψηφιδωτὰ τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου: Εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν Ἐθνικὸν κῆπον, εἰς τὸ Ζάππειον, τὴν Ρωμαϊκὴν ἀγοράν, εἰς τὴν Σπάρτην, ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερομένου, ἡ ἁρπαγὴ τῆς Εὐρώπης, κεφαλὴ Μεδούσης (ἄλλη ἡ εὑρισκομένη εἰς τὸ Ἐθνικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν καὶ ἐκ Πειραιῶς προερχομένη), ὁ Ὀρφεύς, ἡ περίφημος δεξαμενὴ τῶν Τριτώνων ἐκ μεγάλων πολυγωνικῶν ψηφίδων ἀκανονίστου σχήματος καὶ μεγέθους· εἰς τὴν Μῆλον σῴζεται δάπεδον μὲ διάκοσμον κληματίδων, πλοχμῶν, ἀνθέων, πτηνῶν, εἰς δὲ τὴν Κόρινθον ποιμὴν αὐλῶν καὶ ποιμαίνων βόας, κεφαλὴ κισσοστεφοῦς Διονύσου ἐντὸς δαπέδου γεωμετρικῆς διακοσμήσεως, ἡ ἁρπαγὴ τῆς Εὐρώπης κ. ἄ. Τελευταίως ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν Ὄλυνθον παράστασις Βελεροφόντου φονεύοντος τὴν Χίμαιραν. Εἰς τὰ Πάτρας, ἐκτὸς πολλῶν λειψάνων ψηφιδωτῶν δαπέδων, εἰς τὰ Ἀλώνια, διατηρεῖται δάπεδον, πιθανῶς γυμνασίου, φέρον ἐντὸς πλουσίου πλαισίου δύο ζώνας. Εἰς τὴν ἄνω παρίσταται κιθαρῳδὸς συνοδεύων ἀοιδούς, πιθανῶς διαγωνιζομένους ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν Μουσῶν, κάτωθεν δὲ σκηναὶ ἀγώνων, πάλης, ἀκοντίου, δρόμου, παγκρατίου. Εἰς τὴν Δῆλον σῴζονται ἀξιόλογα ψηφιδωτὰ τῶν τελευταίων ἑλληνικῶν χρόνων. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως ἀπαντῶνται ψηφιδωτὰ τῆς περιόδου ταύτης, ὅπως εἰς τὴν Νίμην (Γαλλία) μυθολογικαὶ σκηναί, εἰς τοὺς Ρημοὺς (Γαλλία) μονομάχοι, εἰς τὴν Λυῶνα σκηναὶ ἱπποδρομιῶν καὶ θεάτρου. Εἰς ψηφιδωτὸν τῆς γαλλικῆς πόλεως Τρέβης παρίστανται αἱ προσωπογραφίαι Λατίνων συγγραφέων. Εἰς τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Τύνιδα καὶ τὴν Ἀλγερίαν εὑρίσκονται λείψανα ρωμαϊκῶν ψηφιδωτῶν.

Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον τὰ ψηφιδωτὰ δὲν ἐστόλιζον μόνον δάπεδα καὶ τοίχους, ἀλλ' ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ διὰ τὴν ἐπένδυσιν ἀρχιτεκτονικῶν μερῶν ἢ συνόλων. Παραδείγματα τοιαύτης χρήσεως μᾶς ἄφησεν ἡ Πομπηΐα, μὲ τὰς περιβεβλημένας μὲ ψηφιδωτὰ στήλας τῆς «οἰκίας τῶν ψηφιδωτῶν στηλῶν», παρὰ τὴν ὁδὸν τῶν Τάφων, καὶ τὴν ἐξέδραν μὲ τὴν κρήνην, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς «μεγάλης Κρήνης» εἰς τὴν ὁδὸν Σαλουστίου καὶ Παρηγορίας. Ἡ πρωτοχριστιανικὴ τέχνη, ἀφοῦ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ σκότος τῶν κατακομβῶν, ὅπου μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν, ἑλληνιστικῆς ἐμπνεύσεως, εὑρίσκομεν καί τινα ψηφιδωτὰ ἐκ ψηφίδων μαρμάρου εἰς θόλους καὶ ἀρκοσόλια, ἐχρησιμοποίησεν ἀμεταβλήτους ὡς τόπους λατρείας τὰς ρωμαϊκὰς βασιλικάς, σεβασθεῖσα τὸν ἀρχιτεκτονικὸν καὶ διακοσμητικὸν ρυθμόν των. Κατόπιν, ὅταν μετέτρεψε ταύτας, διὰ προσθηκῶν καὶ μεταρρυθμίσεων εἰς ναούς, ἐμιμήθη τὴν ψηφιδωτὴν διακόσμησιν τῶν κτηρίων τούτων καὶ εἰς τὰς πρώτας βασιλικάς, τὰς ὁποίας ἔκτισε διὰ λατρευτικὴν χρῆσιν, ἐδανείσθη τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῆς ρωμαϊκῆς καὶ ἰδίως τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς. Εἰς τὰ θέματα ταῦτα, κατ' ἀρχὰς ἀνέμειξε μετὰ δειλίας τὰ διάφορα χριστιανικὰ σύμβολα, ἰχθῦς, ἀμπέλους, πλοῖα οὐριοδρομοῦντα· κατόπιν ὅμως ἐδημιούργησεν, ἀπὸ τοῦ Γ' μέχρι τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, δάπεδα μετὰ παραστάσεων συμβολικῶν κατ' ἀρχὰς (καλὸς ποιμήν, Ὀρφεύς, κρατήρ, ἐξ οὗ φύεται ἄμπελος σταφυλοφόρος, ταὼ καὶ περιστεραὶ δροσιζόμεναι εἰς ἀναβρυτήρια), κατόπιν δὲ καὶ πλήρεις διακοσμήσεις ἰδιοτύπους μὲ παραστάσεις φυτῶν, ζῴων καὶ σκηνῶν τῆς ζωῆς. Ἡ τεχνική των εἶναι ρωμαϊκή, ἀλλ' αἱ διακοσμητικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἡ σύλληψις ἐξελίσσονται εἰς νέον δρόμον κατ' ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν. Τὸ ψηφιδωτὸν ἀρχίζει νὰ κατακτᾷ τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων, ἀφήνει τὸ ψυχρὸν λευκὸν ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ζωηρεύουν αἱ εἰκόνες, καὶ δανείζεται ἀπὸ τὴν Συρίαν τὴν πολυχρωμίαν. Τὰ κυανᾶ ἐδάφη, ἂν ὑποχωροῦν μετ' ὀλίγον εἰς τὰ χρυσᾶ, δίδουν νέαν ὄψιν εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τῆς περιόδου ταύτης. Ὡς δείγματα θὰ ἀναφέρωμεν τὸ παρὰ τὴν Τύρον τῆς Φοινίκης Συρίας) ψηφιδωτὸν τοῦ Κάχρ-Χιράμ, τὸν χάρτην τῆς Μαδηβᾶς, τὸ ἡμερολόγιον τῆς ἀρχαίας συναγωγῆς τῆς Μπὲτ-Ἀλφὰ καὶ τὰ ἱστορημένα δάπεδα τῆς ἐν Ἀθήναις παλαιοβασιλικῆς τοῦ Ἰλισοῦ, τὰ δάπεδα τῶν παλαιοβασιλικῶν τῆς παρὰ τὴν Πρέβεζαν Νικοπόλεως μὲ ἀρίστας καὶ ποικίλας παραστάσεις καὶ ἐπιγραφάς, τὸ δάπεδον τῆς ἐν Χίῳ παλαιοβασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, τὰ ὅμοια τῶν ναῶν τῆς Λέσβου, κ.ἄ.

Κατὰ τοὺς δύο κατόπιν αἰῶνας ἤρχισαν νὰ διακοσμῶνται οἱ τοῖχοι τῶν ναῶν καὶ ἀνακτόρων διὰ ψηφιδωτῶν. Οἱ ναοὶ τῆς Ραβέννης καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι δείγματα τῆς τέχνης τῆς περιόδου ταύτης, ὁπότε ἤρχισε νὰ γίνεται χρῆσις χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν ψηφιδων πρὸς ἀνάδειξιν λεπτομερειῶν ἢ ἀντικατάστασιν τοῦ κυανοῦ ἐδάφους τῶν παραστάσεων, ὅπως φαίνεται καὶ εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ψηφιδωτὸν «Τὸ ὅραμα τοῦ Ἰεζεκιὴλ» τῆς μονῆς τοῦ Λατόμου (Ε' αἰών). Ὁ διάκοσμος τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς περιόδου ταύτης ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι χωρίζει τὸν διακοσμητικὸν πίνακα εἰς διαμερίσματα τετραγωνικὰ ἢ ἄλλου γεωμετρικοῦ σχήματος, διὰ ταινιῶν μονοχρόων, συνθέτου χρώματος ἢ πλοχμῶν καὶ τὰ διαμερίσματα ταῦτα κοσμεῖ διὰ πτηνῶν, ἰχθύων, ἑρπετῶν, τετραπόδων, καρπῶν, ἀνθέων κ.ἄ. (ψηφιδωτὰ τῶν καμαρῶν τοῦ περιφερικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης, βασιλικὴ Δουμετίου, Νικοπόλεως, βασιλικὴ Ἰλισοῦ Ἀθηνῶν κλπ.). Ἡ ἀκμὴ ὅμως τῆς ψηφοθετικῆς τέχνης πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ οἰκοδομικὸς ὀργασμὸς τῶν ἰουστινιανείων χρόνων (ΣΤ' αἰών), ἀνακοπεὶς πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐπαναστάσεις καὶ ἐπανακτήσας τὴν ὁρμήν του κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, μὲ τὴν δυναστείαν τῶν Μακεδόνων βασιλέων, μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ηὐνόησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς ψηφοθετικῆς τέχνης, ἡ ὁποία ἔφθασε τότε εἰς τὸ ἀπόγειον αὐτῆς. Ἡ εἰκονογραφία ἀποκτᾷ νέα καὶ ὡρισμένα πλέον θέματα. Καθορίζεται ἡ εἰκονογράφησις τῆς ἐκκλησίας, ἡ θέσις τῶν διαφόρων θεμάτων, αἱ εἰκόνες τῶν προφητῶν, ἀποστόλων καὶ μαρτύρων. Οἱ τύποι τῶν διαφόρων προσώπων κανονίζονται. Ὁ Χριστός, ὁ ἀγένειος καὶ λεπτὸς Ἀπόλλων τῶν κατακομβῶν καὶ τῶν παραστάσεων τοῦ καλοῦ ποιμένος καὶ τοῦ Ὀρφέως, λαμβάνει τὴν αὐστηρὰν μορφὴν τοῦ Παντοδυνάμου, ὅπως τὸν παριστᾷ ἡ «Ἀποκάλυψις» τοῦ Ἰωάννου. Τὸ ψηφιδωτὸν δὲν ἔμεινε μόνον ὡς διακοσμητικὸν μέσον τῶν ναῶν. Γνωρίζομεν ὅτι τὰ βασιλικὰ παλάτια τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐκοσμοῦντο ἀπὸ ψηφιδωτά. Ὁ Προκόπιος περιγράφει ψηφιδωτὰ τοῦ ἀνακτόρου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς θριάμβους τοῦ Βελισσαρίου καὶ τὴν δεξίωσίν του ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν. Εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν ὁ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς (1143—1180) ἀναπαρέστησε διὰ ψηφιδωτοῦ τὰς μάχας του. Καὶ ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμησις αὕτη φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο ξένη καὶ διὰ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς τιτλούχους τῆς ἐποχῆς.

Ὁλόκληροι ναοὶ στρώνονται ἀπὸ τοῦ δαπέδου μέχρι τῶν τρούλλων μὲ τοὺς πολυχρώμους τάπητας τῶν ψηφιδωτῶν. Αἱ μικρᾶς χρωματικῆς κλίμακος ψηφῖδες τῶν φυσικῶν λίθων ὑποχωροῦν εἰς τὰς πολυχρώμους ἐξ ὑαλώδους μάζης. Ψηφῖδες μαρμάρου χρησιμεύουν μόνον διὰ τοὺς ἁπαλοὺς τόνους τῶν σαρκῶν. Ἡ ὑαλουργία δὲν ἠδυνήθη τότε ν' ἀποδώσῃ οὔτε τὸ φαιόν, οὔτε τὸ ρόδινον, οὔτε τὸ ἐλαφρὸν χρῶμα τῆς σιενναίας γῆς. Τὰ χρώματα, τὰ ὁποῖα ἠδυνήθη νὰ παραγάγῃ, εἶναι τρεῖς ἢ τέσσαρες ἀποχρώσεις (τόνοι) κυανοῦ, ἰώδους, πρασίνου, κιτρίνου καὶ ἐρυθροῦ κεραμείου, μόλις πλησιάζοντος τὸ ὕσγινον ἐρυθρὸν (vermillon). Ἡ χρωματικὴ κλῖμαξ τοῦ ἐρυθροῦ περιορίζεται εἰς τέσσαρας ἢ πέντε τόνους, ἀπὸ τοῦ ἐρυθροκεραμείου μέχρι τοῦ σκοτεινοῦ ἐρυθροῦ, σχεδὸν καστανοῦ. Τὴν ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων τόνων χρωματικὴν κλίμακα συμπληροῦν διὰ τοῦ μελανοῦ διὰ τὰ σκοτεινὰ μέρη καὶ τοῦ

Digitized by Google

Ἀλεξανδρινὸν ψηφιδωτὸν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ψηφοθέτου Σωφίλου. (Γ' αἰὼν π. Χ., Μουσεῖον Ἑλληνορρωμαϊκόν, Ἀλεξάνδρεια.)

Digitized by Google

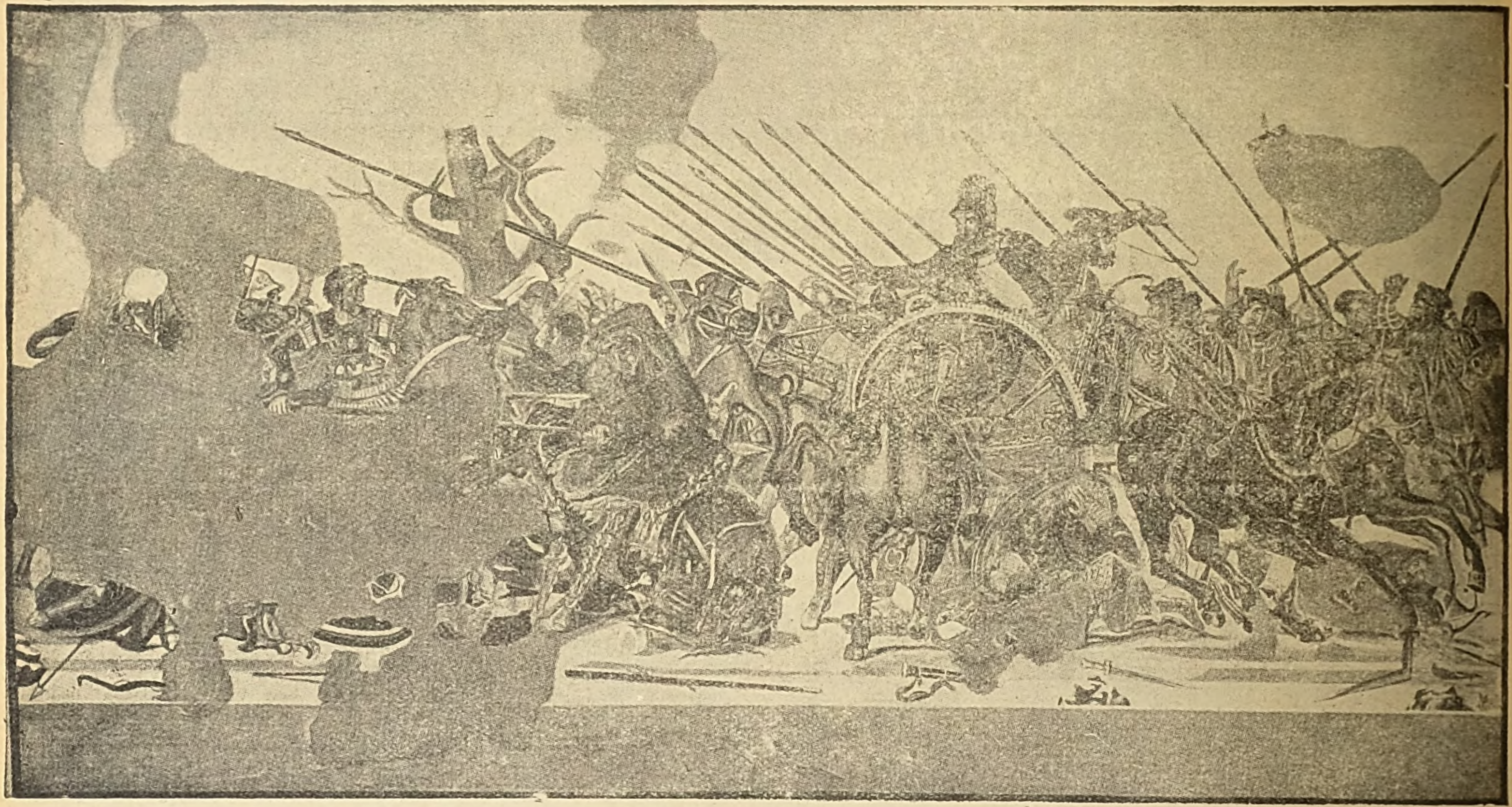

Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη Δαρείου καὶ Ἀλεξάνδρου. (Ψηφιδωτὸν ἐκ Πομπηΐας, Ἐθνικὸν μουσεῖον Νεαπόλεως.)

Διόνυσος. (Ψηφιδωτὸν Δήλου, ἑλληνιστικὴ ἐποχή, Γ΄ αἰὼν (;).)

Digitized by Google

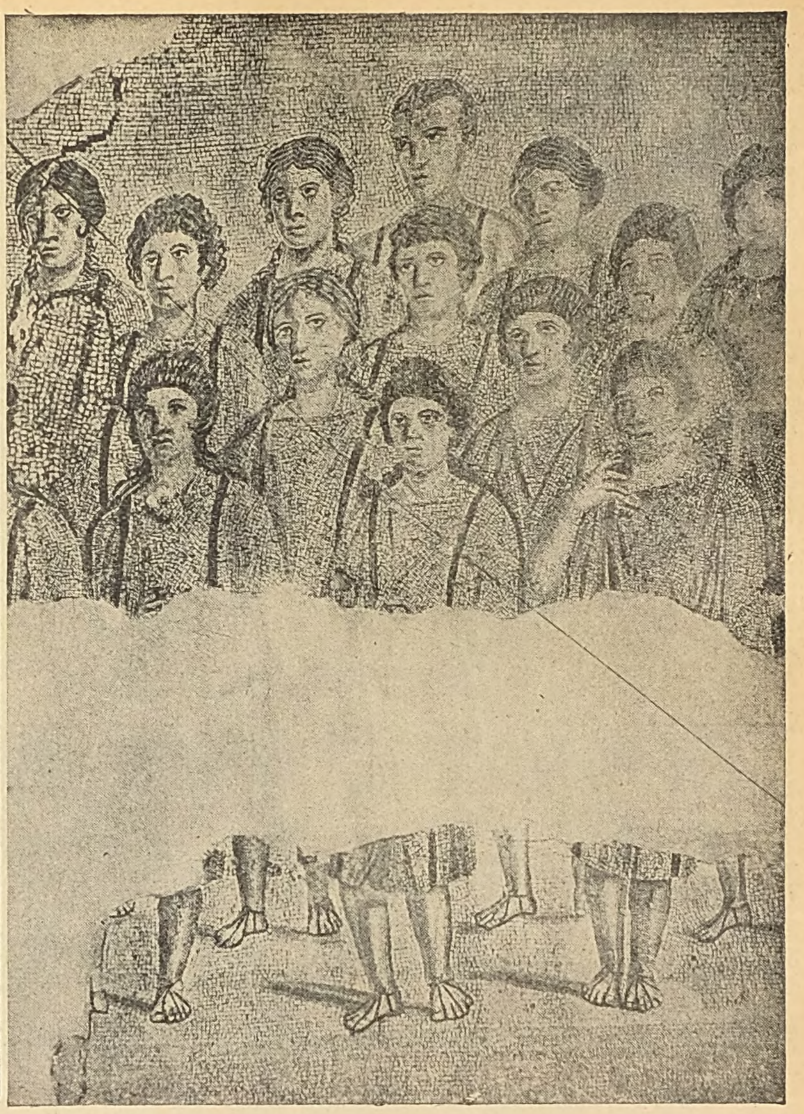

1) Ἁγία Σαβίνα. (Παλαιοχριστιανικὸν ψηφιδωτόν, Ρώμη, Ε' αἰών.) 2) Ἡ σχολή. (Ψηφιδωτὸν ρωμαϊοελληνικῆς ἐποχῆς, μουσεῖον Καπούης, Ἰταλία.)

Ἀπόστολοι. (Ψηφιδωτὸν Μαυσωλείου Γάλλας Πλακιδίας, Ραβέννα, Ε' αἰών.)

Digitized by Google

1) Κεφαλὴ Χριστοῦ. (Θ' αἰών, νάρθηξ τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, νεωστὶ ἀποκαλυφθέν.) 2) Κεφαλὴ Χριστοῦ (Ε' αἰών, ψηφιδωτὸν τῆς ἀψῖδος τῆς Μονῆς τοῦ Λατόμου, Θεσσαλονίκη.)

1) Ἰουστινιανός. (Ψηφιδωτὸν Ἁγίου Βιταλίου, Ραββένα, Ϛ' αἰών.) 2) Ἀρχάγγελος. (Ψηφιδωτὸν καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Παρέντζο, Σικελία, Ϛ' αἰών.)

Digitized by Google

Κυνηγός. (Ψηφιδωτὸν (ἱστορισμένον) δάπεδον Νικοπόλεως· ἐπὶ τοῦ περιθωρίου, ὁ Ὀφελλύρας καταδιώκων ὑδρόβιον πτηνόν, Δ' αἰών.)

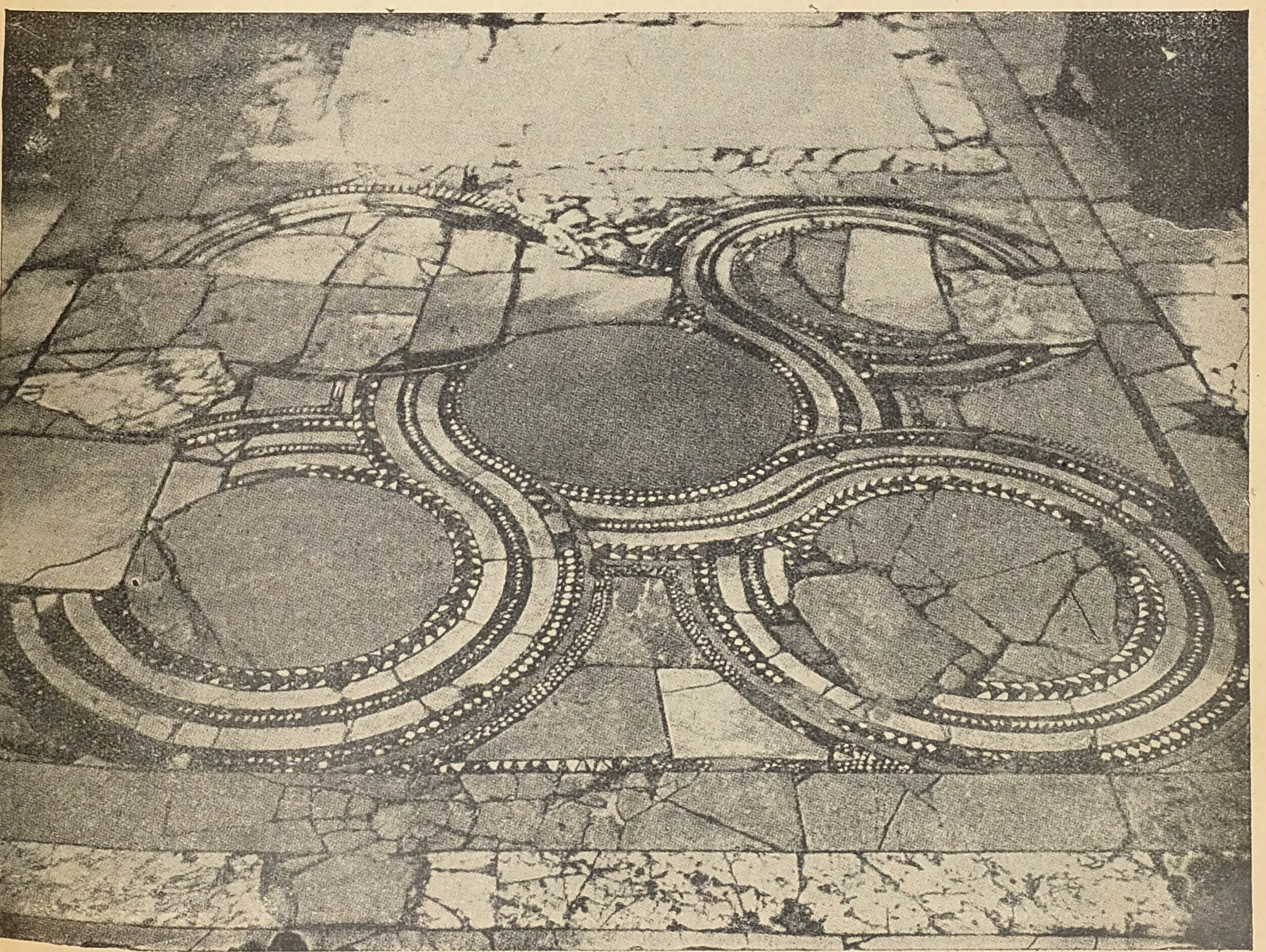

Δάπεδον ἐξωνάρθηκος τοῦ Καθολικοῦ τῆς Νέας Μονῆς. (Μαρμαροθέτημα, Γ' αἰών, Χίος.)

Digitized by Google

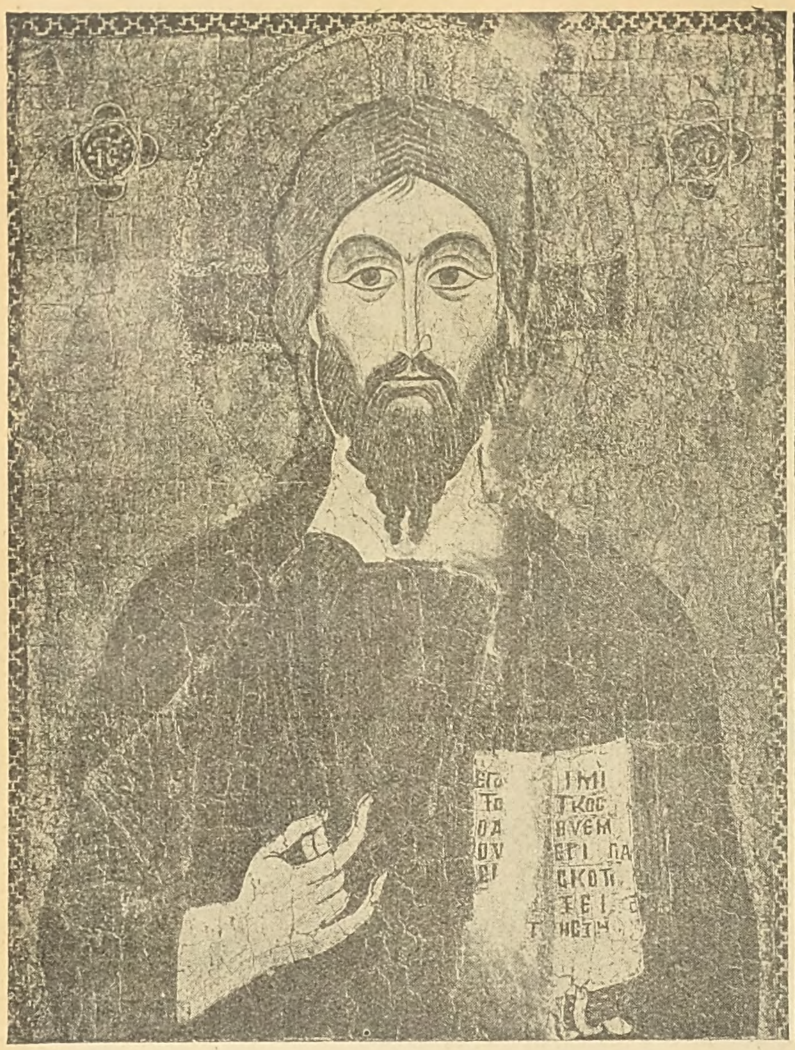

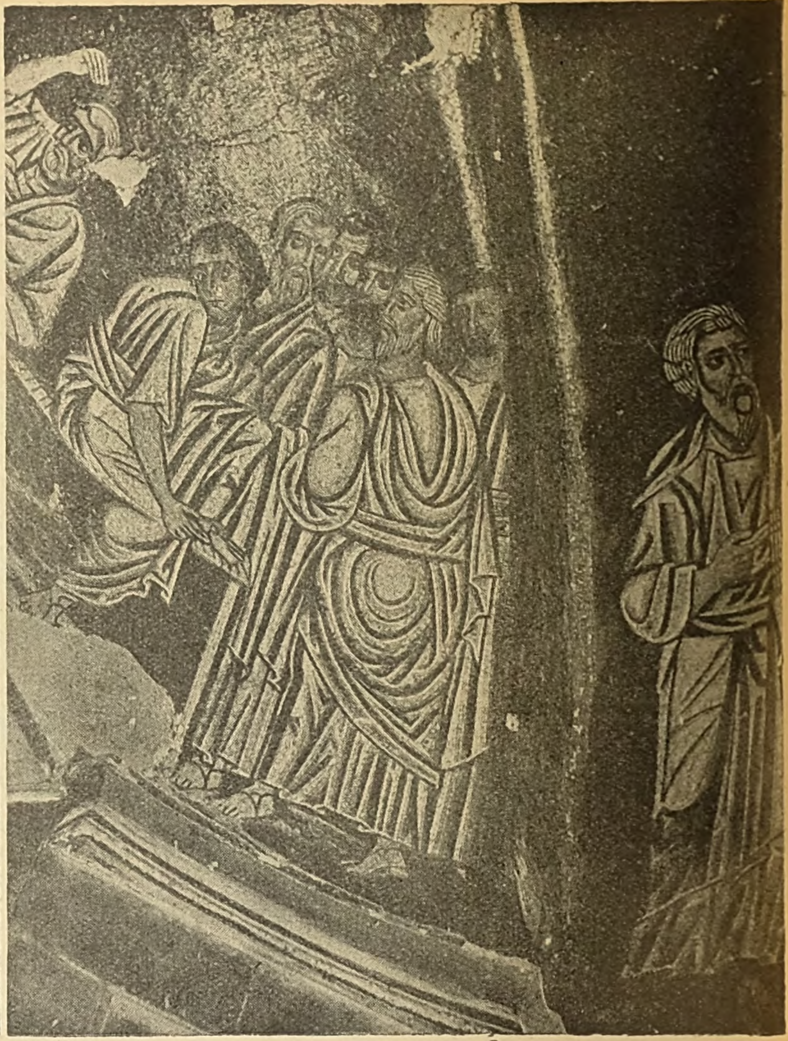

1) Παντοκράτωρ (Φορητὸν ψηφιδωτόν, Ι΄ αἰών, Ἐθνικὸν μουσεῖον, Φλωρεντία.) 2) Ὁ Νιπτήρ. (Τμῆμα ψηφιδωτοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, Φωκίς, ΙΑ΄ αἰών.)

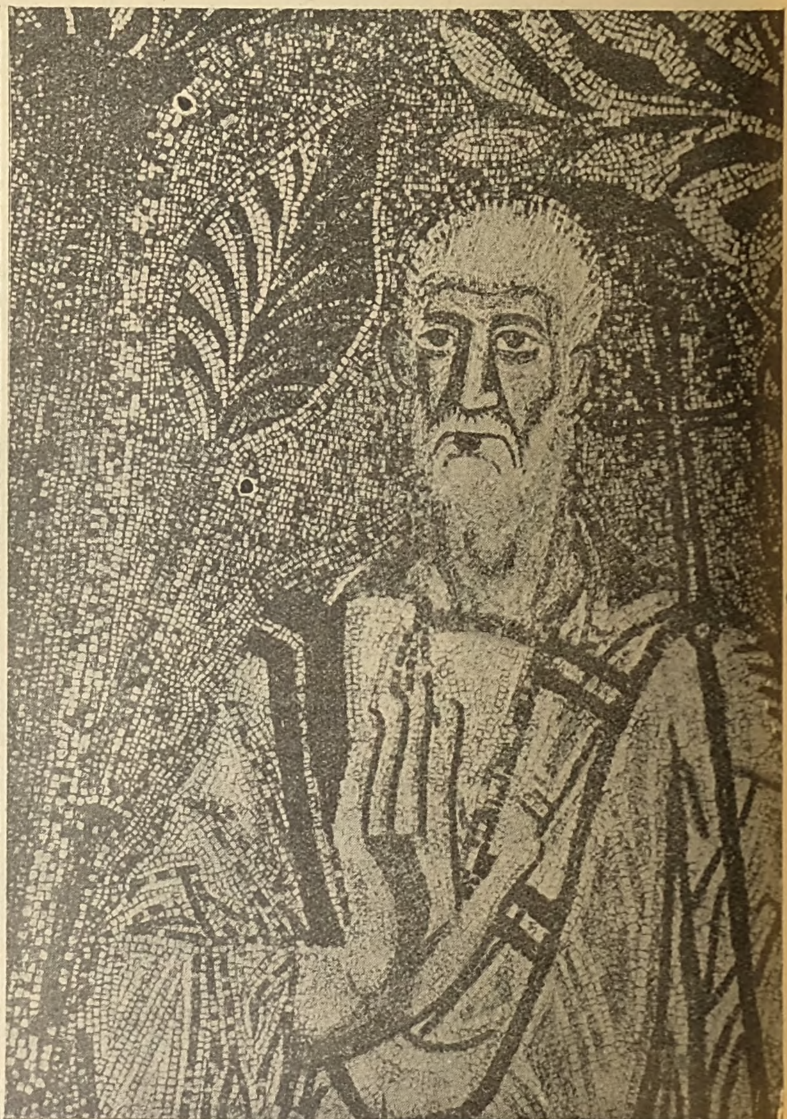

1) Ἀρχάγγελος. (Ψηφιδωτὸν Μονῆς Δαφνίου, Ἀττική, ΙΑ΄ αἰών.) 2) Ἀπόστολος. (Ἁγία Σοφία, Θεσσαλονίκη, Ι΄ αἰών.)

Digitized by Google

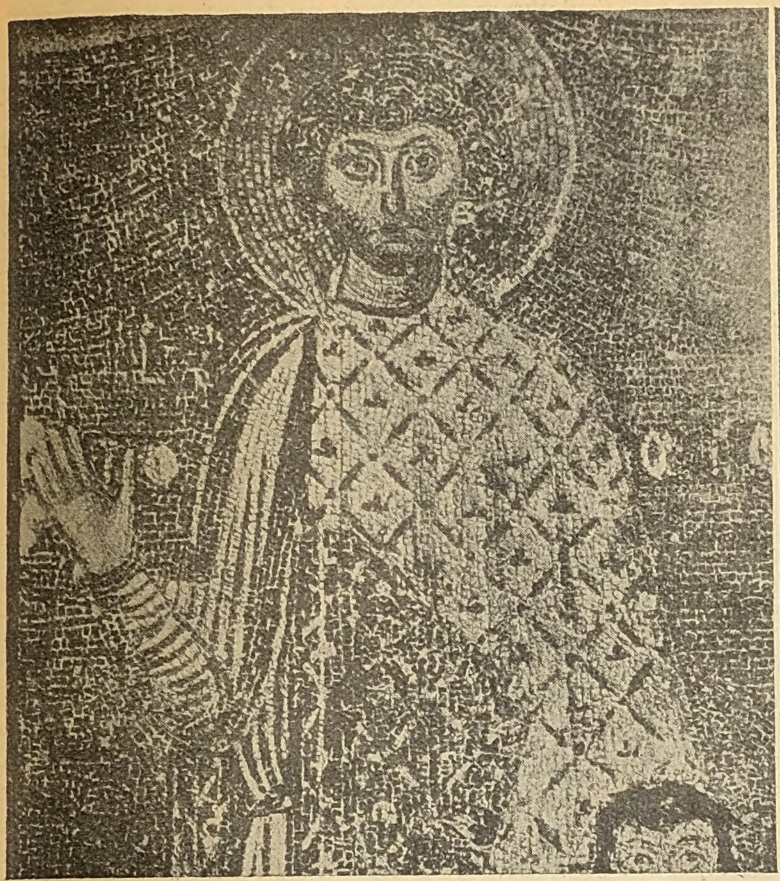

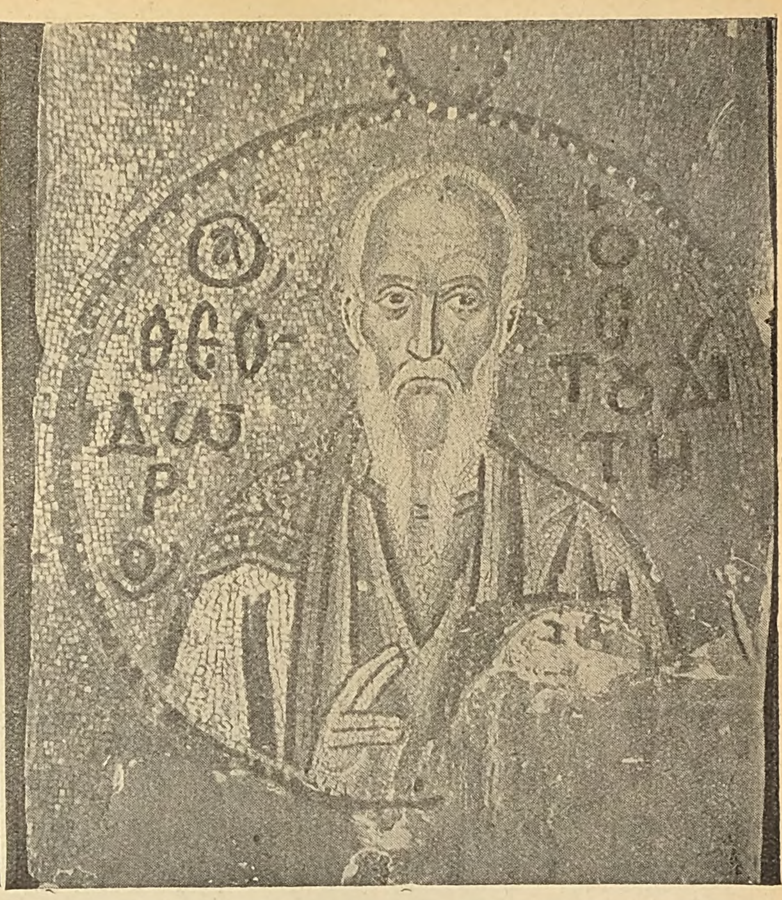

1) Ἅγιος Δημήτριος. (Ψηφιδωτὸν Βασιλικῆς Ἁγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη, Ζ' αἰών.) 2) Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. (Ψηφιδωτὸν νάρθηκος Καθολικοῦ Νέας Μονῆς, Χίος, ΙΑ' αἰών.)

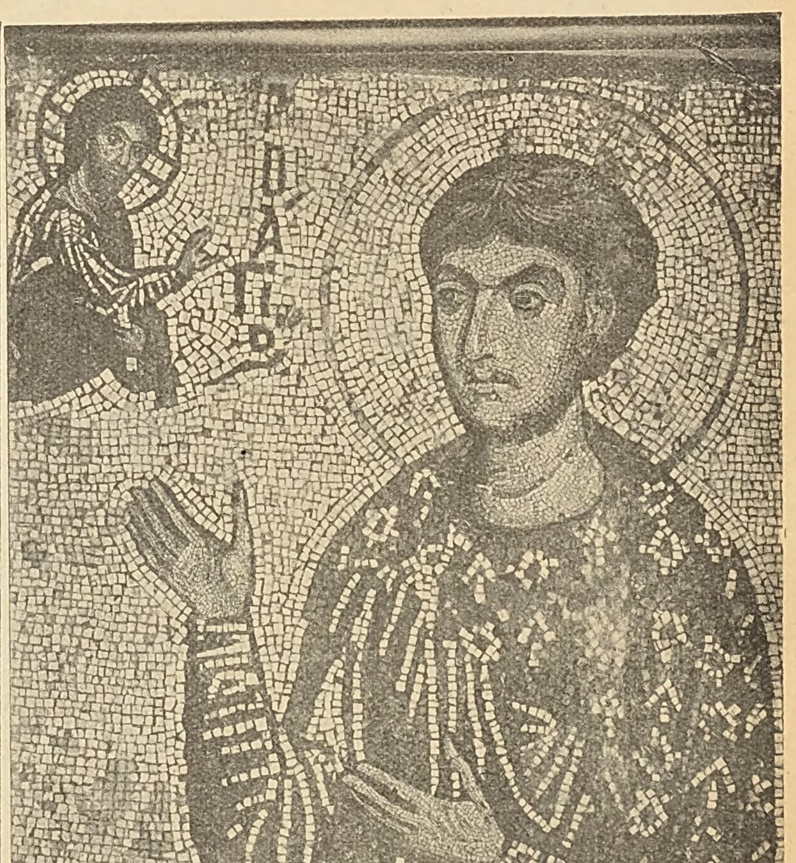

1) Παναγία ἡ Ἐπίσκεψις. (Φορητὸν ψηφιδωτόν, Βυζαντινὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν, ΙΓ' αἰών.) 2) Ἅγιος Δημήτριος. (Φορητὸν ψηφιδωτόν, μονὴ Ξενοφῶντος, Ἄθως, ΙΑ' αἰών.)

Digitized by Google

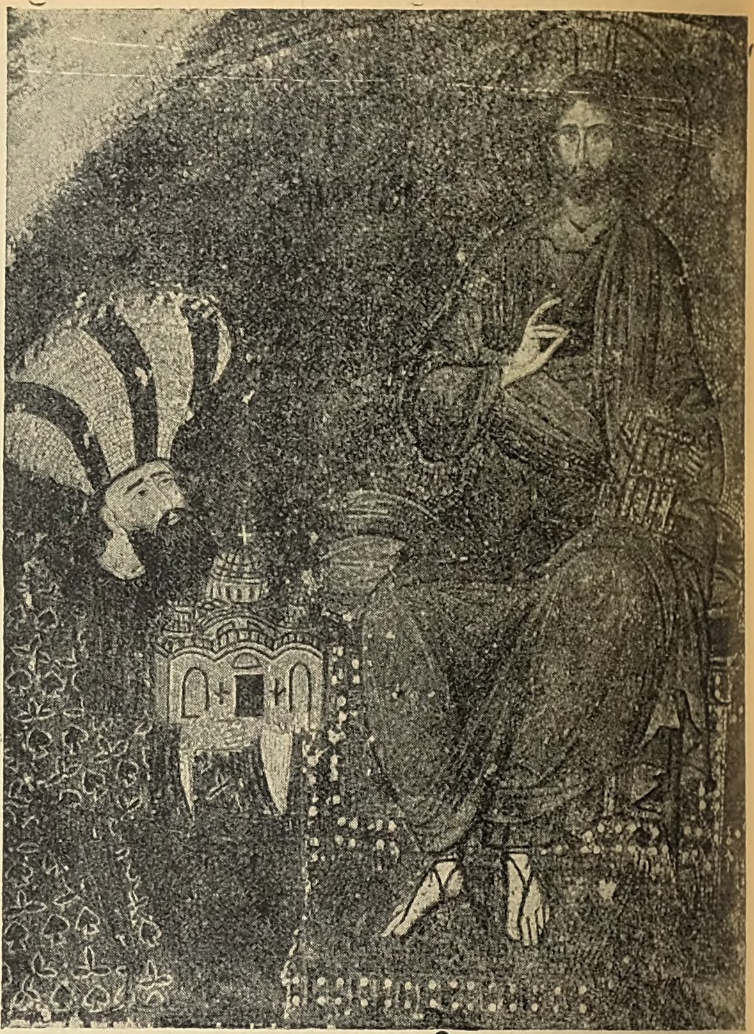

1) Εὔα. (Ψηφιδωτὸν Ἁγίου Μάρκου, Βενετία, ΙΒ' αἰών.) 2) Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης προσφέρων τὸν ναὸν εἰς τὸν Χριστόν. (Ἐκκλησία Χώρας (Καχριὲ τζαμί), Κωνσταντινουπόλεως, ΙΓ' αἰών.)

Ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις. (Ψηφιδωτὸν Ἁγίας Μαρίας τοῦ Τρανστέβερε, Ρώμη, ΙΓ' αἰών, ἔργον Πέτρου Καβαλλίνι.)

Digitized by Google

1) Ἡ Ἐλπίς. (Σχέδιον Λὺκ-Ὀλιβιὲ Μερσόν, τάφος τοῦ Παστέρ, Παρίσιοι, ἔργον Μαρτίν.) 2) Ἄφιξις τοῦ Ἁγίου Ποθεινοῦ εἰς Λυών. (Ψηφιδωτὸν τῆς βασιλικῆς τῆς Φουβιέρ, Γαλλία, σχέδιον τοῦ Λαμείρ.) 3) Κεφαλή. (Ψηφιδωτὸν τῆς σχολῆς τῶν Σεβρῶν, Γαλλία, ἐπὶ σχεδίου τοῦ Λὺκ-Ὀλιβιὲ Μερσόν.)

1) Ἀπόστολος. (Ψηφιδωτὸν τοῦ τρούλλου τῆς βασιλικῆς τῆς Μονμάρτρης, Παρίσιοι, σχέδιον Μ. Μάνιε, ἐκτέλεσις Γιλ. Μαρτέν.) 2) Ἀπόστολος. (Ψηφιδωτὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Μαγδαληνῆς, Παρίσιοι, σχέδιον Κ. Λεμείρ, ἐκτέλεσις Γιλ. Μαρτέν.)

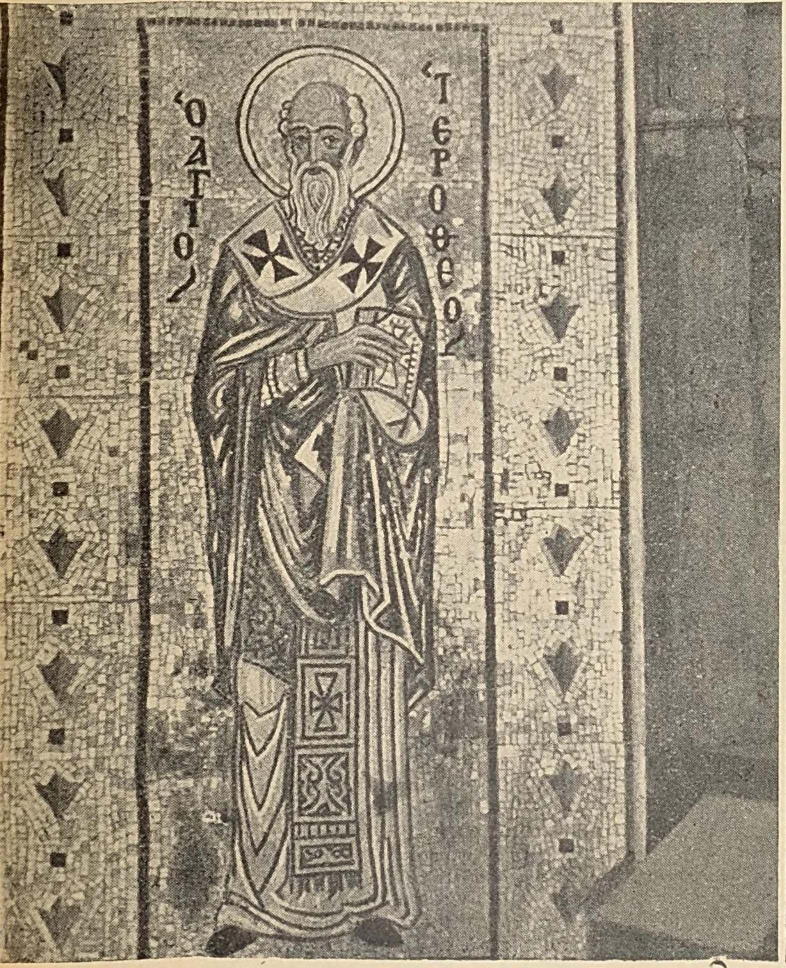

1) Ὁ Ἅγιος Ἱερόθεος. (Ψηφιδωτὸν Ἁγίου Διονυσίου Ἀεροπαγίτου, Ἀθῆναι, σχέδιον καὶ ψήφωσις Στεφάνου Ξενοπούλου.) 2) Ἀρχάγγελος Μιχαήλ. (Παρεκκλήσιον Ἁγίου Μιχαήλ, Μονμάρτρη Παρισίων, ψηφοθέτημα Μαρτὲν ἐπὶ σχεδίου Μ. Μάνιε.)

Digitized by Google

λευκοῦ διὰ τὰ φωτεινά. Ἡ ὑαλουργία ὅμως δίδει εἰς τὸν ψηφοθέτην νέον διακοσμητικὸν στοιχεῖον, τὰς χρυσᾶς ψηφῖδας. Καὶ τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον ἐπαυξάνει τὴν λαμπρότητα τῶν ψηφιδωτῶν. Ἡ ἀκμὴ αὕτη τῶν ψηφιδωτῶν φθάνει μέχρι τοῦ ΙΒ´ αἰῶνος, ἀνακοπτομένη ἀπὸ τὴν φραγκικὴν μὲν ἐπιδρομὴν εἰς τὰ δυτικὰ θέματα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μετά τινας ἀναλαμπάς, μέχρι τοῦ ΙΔ´ αἰῶνος, σβήνει ἐντελῶς μὲ τὴν κατάρρευσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς, διακρίνει λεπτὴ σκωληκοειδὴς ἐργασία. Αἱ ψηφῖδες εἶναι μικρῶν διαστάσεων, μέχρι δύο χιλιοστῶν διὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γυμνὰ μέρη καὶ ἑνὸς ἑκατοστοῦ τὸ πολὺ διὰ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς εἰκόνος. Ἡ ἐργασία εἶναι κανονικὴ σκωληκοειδής, τόσον λεπτή, ὥστε καταντᾷ ἀβακωτὴ σχεδόν. Οἱ χρωματισμοὶ εἶναι ζωηροί. Διὰ τὰ φωτεινὰ μέρη ἑκάστου χρώματος ὁ ψηφοθέτης μεταχειρίζεται τὸ λευκὸν (ψηφῖδες μαρμάρου) καὶ διὰ τὸ σκοτεινὸν τὸ μέλαν. Τὸ ἔδαφος εἶναι κατάσπαρτον ἀπὸ θάμνους καὶ ἄνθη σχηματοποιημένα· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ βουνὰ στολίζονται ἀπὸ δένδρα καὶ οἱ βράχοι, σχηματοποιημένοι, εἶναι τοῦ χαρακτηριστικοῦ βαθμιδωτοῦ σχήματος τῶν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν. Τὸ βάθος εἶναι πάντοτε χρυσοῦν, αἱ δὲ ψηφῖδες περιβάλλουν ὡς περίγραμμα τὰ σώματα εἰς διπλῆν σειράν, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τοῦ βάθους εἶναι εἰς ὁριζοντίους σειράς, ἰσοπαχεῖς, κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα. Πολλάκις τα βάθη ταῦτα φέρουν ἀρχιτεκτονικοὺς διακόσμους, ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ οἰκοδομημάτων, περιστύλια κ. ἄ.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν διασωθέντων ψηφιδωτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς κατὰ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς των: *Δ´ αἰών*: Μαυσωλεῖον τῆς Ἁγίας Κωνσταντίας, Ἁγία Πουδνισιανὴ 320—390). Ἅγιος Ἰωάννης Λατερανοῦ (τέλος τοῦ Δ´ αἰῶνος), Ρώμη. Βαπτιστήριον, Νεάπολις. *Ε´ αἰών*: Ἅγιος Γεώργιος, Μονὴ Λατόμου, Θεσσαλονίκη. Βαπτιστήριον ὀρθοδόξων, Μαυσωλεῖον Γάλλας Πλακιδίας, Ραβέννα. Ἁγία Σαβῖνα, Ἁγία Μαρία ἡ Μείζων, Ἅγιος Παῦλος ἔξω τῶν τειχῶν, Ἅγιος Ἰωάννης Λατερανοῦ (Θόλος), Ρώμη. Ἅγιος Ἀμβρόσιος καὶ Ἅγιος Λαυρέντιος, Μιλᾶνον. Βασιλικὴ τῆς Βηθλεὲμ (λείψανα). Βασιλικὴ τῆς Κύπρου. *Στ´ αἰών*: Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς (ἀψίς), Ἅγιος Λαυρέντιος ἔξω τῶν τειχῶν, Ρώμη. Ἁγία Σοφία, Κωνσταντινούπολις. Μητρόπολις Παρέντζου. Ἅγιος Ἀπολλινάριος ὁ νέος (ἄνω ζώνη κεντρικοῦ κλίτους, λιτανεία ἁγίων). Βαπτιστήριον τῶν Ἀρειανῶν, ἅγιος Βιτάλιος (ἀψίς. Προσωπογραφίαι αὐτοκρατόρων). Ἀρχιεπισκοπικὸν παρεκκλήσιον, Ἅγιος Ἀπολλινάριος Κλάσσεως, Ἅγιος Μιχαὴλ ἐν Ἀφρικίσκῳ, Ραβέννα. *Ζ´ αἰών*: Ἅγιος Ἀπολλινάριος Κλάσσεως (θριαμβευτικὸν τόξον καὶ χορός), Ραβέννα. Ἁγία Ἁγνὴ (ἀψίς). Προσευχητάριον ἁγίου Βέναντος (παρὰ τὸ Λατερανόν, ἀψίς). Ἅγιος Στέφανος (ἀψίς). Ἅγιος Πέτρος τῶν Δεσμῶν. Ἅγιος Θεόδωρος (ἀψίς), Ρώμη. *Η´ αἰών*: Προσκυνητάριον πάπα Ἰωάννου τοῦ Ζ´ (μουσεῖον Λατερανοῦ). Ἅγιος Νηρεὺς καὶ Ἀχίλλειος (ψηφιδωτὰ τόξου), Ρώμη. *Θ´ αἰών*: Ἁγία Μαρίας τῆς νηός, Ἁγία Πραξέδη, Ἁγία Καικιλία (ἀψίς), Ἅγιος Μᾶρκος (ἀψὶς καὶ τόξα), Ρώμη. Ἅγιος Ἀμβρόσιος, Μιλᾶνον (τέλος τοῦ Ι´ αἰῶνος). Ἁγία Σοφία (νάρθηξ), Κωνσταντινούπολις. Ἁγία Σοφία, Θεσσαλονίκη (Θ´—Ι´ αἰών). Κοίμησις (;), Νίκαια. Μονὴ Ἁγίας Αἰκατερίνης, Σινᾶ (Ἱστορία τοῦ Μωυσέως). *ΙΑ´ αἰών*: Ἁγία Σοφία, Κίεβον. Νέα Μονή, Χίος. Μονὴ Δαφνίου, Ἀθῆναι (τέλος ΙΑ´). Μονὴ Βατοπεδίου, Ἄθως. Ἀχειροποίητος (Καχριὲ Τζαμί), Κωνσταντινούπολις. Μονὴ Κρυπτοφέρρης, Ἰταλία. Ἅγιος Μᾶρκος Βενετίας (θόλος). Καθεδρικὸς ναὸς ἀψίς, Τορτσέλλο, Βενετία. Καθεδρικὸς ναὸς Ἁγίου Ἰούστου, Τεργέστη. Καθεδρικὸς ναός, Σέρραι. *ΙΒ´ αἰών*: Καθεδρικὸς ναός, Κεφαλοῦ (Σικελία). Μαρτοράνα. Παλατινὸν παρεκκλήσιον, Παλέρμον. Καθεδρικὸς ναός, Μονρεάλε. Ναὸς Ἁγίου Κλήμεντος (θριαμβευτικὸν τόξον καὶ ἀψίς). Ἁγία Μαρία τοῦ Τρανστέβερε (ἀψίς), Ρώμη. *ΙΓ´ αἰών*: Ἁγία Μαρία τοῦ Τρανστέβερε (παράθυρα τῆς ἀψῖδος). Ὁ ἔξω τῶν τειχῶν Ἅγιος Παῦλος (ἀψίς). Παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σιλβέστρου, Λατερανὸν (ἔργα τοῦ Τορρίτι). Ἁγία Μαρία ἡ Μείζων. Ἁγία Μαρία ντέλλα Ναβιτσέλλα (σχέδια τοῦ Τζιόττο), Ρώμη. Καθεδρικὸς ναὸς (πρόσοψις), Στολέττο (Ἰταλία). Παρηγορήτισσα, Ἄρτα. *ΙΔ´ αἰών*: Βαπτιστήριον Φλωρεντίας (ἔργα Φρὰ Τζιακόμπο, Ἀνδρέου Τάφφι καὶ Ἀπολλωνίου). Ἅγιος Μᾶρκος (ἐξωνάρθηξ), Βενετία. *ΙΕ´ αἰών*: Ἁγία Μαρία τοῦ Λαοῦ (τροῦλλος) τοῦ παρεκκλησίου Γκίγκι (ἔργα Ἀλοϊσίου ντέλλα Πάτσε, ἐπὶ σχεδίων τοῦ Ραφαήλου).

Ἐκτὸς τῶν ἐντοιχίων καὶ τῶν δαπέδων ἡ ψηφοθετικὴ παρήγαγε καὶ φορητὰ ψηφιδωτὰ μικρῶν διαστάσεων καὶ μὲ λεπτὰς ψηφῖδας. Τὰ ἔργα ταῦτα, βυζαντινῶν χρόνων ἰδίως, εἶναι σπανιώτατα, διακρινόμενα διὰ τὴν σμικρότητα τῶν ψηφίδων, μόλις ἑνὸς ἢ δύο χιλιοστῶν. Ὡς ὑποδείγματα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν: ἡ **Σταύρωσις τοῦ μουσείου** τοῦ Βερολίνου, ἡ **τὴν Σταύρωσιν ἐπίσης παριστῶσα καὶ ἀποκειμένη ἐν τῇ μονῇ** Σταυρονικήτα (Ἄθως) **εἰκών**, ὁ Ἅγιος Γεώργιος τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου. **Αἱ περισσότεραι** τῶν φορητῶν ψηφιδωτῶν εἰκόνων εἶναι ἐντοίχια ψηφιδωτά, ἀποτοιχισθέντα διὰ διαφόρους λόγους καὶ περικλεισθέντα εἰς ξύλινα πλαίσια, ὅπως εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ Βυζαντινῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν Παναγία ἡ Ἐπίσκεψις. Ἄλλαι πάλιν εἶναι ἔργα τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος, ἐκτελεσθέντα παρὰ Ἰταλῶν μουσειωτῶν ἢ Ἑλλήνων ἐγκατεστημένων ἐν Βενετίᾳ (Μουράνον).

Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσταμάτησε τὴν ἀνέγερσιν μνημειωδῶν οἰκοδημάτων ἀνὰ τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἑπομένως καὶ τὴν πολυτελῆ διακόσμησιν διὰ ψηφιδωτῶν. Δὲν ἔπαυσεν ὅμως ἐξασκουμένη ἡ ψηφοθετικὴ ἀνὰ τὴν δυτικὴν χριστιανωσύνην, καὶ ἰδίως εἰς τὰ βορειοανατολικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου κατέφυγον πολλοὶ τεχνῖται Βυζαντινοί, ὑαλουργοὶ καὶ ψηφοθέται, πυκνώσαντες τὴν βυζαντινὴν παροικίαν τοῦ Μουράνου, ἥτις ὑφίστατο πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Βενετία ἐγένετο κέντρον τῆς ὑαλουργίας, καὶ ψηφοθετικῆς μὲ ἐπικράτησιν τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, τεχνικῆς, αἰσθητικῆς, ἐργαζόμενον μὲ τὰ αὐτὰ μέσα, τὰ αὐτὰ ἐργαλεῖα καὶ τὴν ἰδίαν προπαρασκευὴν τῶν πρὸς ψηφοθέτησιν τοίχων. Ὀνόματα ψηφοθετῶν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς δὲν γνωρίζομεν. Πολλοὶ ὅμως τῶν ψηφοθετῶν τῆς Δύσεως μᾶς εἶναι γνωστοὶ ἐξ ἐπιγραφῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίως χρόνους τῆς ψηφοθετικῆς τέχνης. Οὕτω γνωρίζομεν τὸν Φλωρεντινὸν μοναχὸν Ἰάκωβον (1225), τὸν Ἀνδρέαν Τάφφι (1250), τὸν Βενετὸν Ἀπολλώνιον, τὴν οἰκογένειαν τῶν Κοσμάτι, τὸν φραγκισκανὸν μοναχὸν Τορρίτι (1290), τὸν Ρουσοῦτι (1300) τὸν Ρωμαῖον Πέτρον Καβαλλίνι (1291), τὸν Βενετὸν ψηφοθέτην τοῦ Ἁγίου Μάρκου Τσιαμπόγο (1430), τὸν Μπαλντοβινέτι καὶ τέλος τοὺς ψηφοθέτας τοῦ ἐξωνάρθηκος τοῦ ἁγίου Μάρκου, Μπιανκίνι, Τζούκατι, Μαρόνι καὶ Ρίτσι, ἐργασθέντας ἐπὶ σχεδίου τοῦ Τισιανοῦ, Τιντορέττου, Πορντενόνε καὶ τὸν Ρωμαῖον Ἀλοΐσιον ντὶ Πάτσε, ἐργασθέντα ἐπὶ σχεδίων τοῦ Ραφαήλου εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον τῆς Ρώμης. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος ψηφοθέται Ρωμαῖοι καὶ Βενετοὶ ὑπὸ τοὺς Μουτσιᾶνο ντὰ Μπρέσια, Μαρκέλλον Προβεντσάλε ντὰ Τοέντο, Καλέντρα Χριστοφάρι καὶ Τσέσσι, ἐκόσμησαν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ρώμης μὲ ψηφιδωτά. Κατὰ τὸ 1727 συνεστήθη τὸ ποντιφικὸν ἐργαστήριον τοῦ Βατικανοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Χριστοφάρι καὶ τοῦ Ματτιόλι. Τὸ ἐργαστήριον τοῦτο, ὑφιστάμενον μέχρι σήμερον, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς διακοσμητικῆς κατασκευῆς τῶν ψηφιδωτῶν καὶ ἐπεζήτησε, κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η´, ν' ἀποδώσῃ πιστῶς διάφορα ἔργα ζωγράφων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἄλλων συγχρόνων εἰς ὅλας τὰς ζωγραφικὰς λεπτομερείας. Οἱ τοῦ ἐργαστηρίου τούτου τεχνῖται μεταχειρίζονται τρεῖς σχεδὸν χιλιάδας χρωμάτων καὶ τόνων καὶ ἐφαρμόζουν τὴν ἀπ' εὐθείας ἐργασίαν, ἐνῷ τὰ ἐργαστήρια τῆς Βενετίας ἠκολούθησαν, κατὰ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, τὸν τρόπον τῆς ἀναστρόφου ἐργασίας. Καὶ αὐτοὶ ὅμως μεταχειρίζονται πολλοὺς τόνους χρωμάτων, ἀποδίδοντες ζωγραφικοὺς καὶ ὄχι διακοσμητικοὺς πίνακας.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοῦ 1785 συνεπήχθη ἐργαστήριον ψηφιδωτῶν εἰς τὸ ἵδρυμα τῶν Γοβελινείων ταπήτων, ἀλλὰ ταχέως ἔπαυσεν ἐργαζόμενον. Τῷ 1831 ἱδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσης ἐργαστήριον ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Μπελλόνι, ὅπερ εἰργάσθη ἐπ' ὀλίγον (ψηφιδωτὸν αἰθούσης Μελπομένης, Λοῦβρον) καὶ ἐδίδαξέ τινας ψηφοθέτας, ἐργασθέντας καὶ δημιουργήσαντας μαθητάς, ἐργαζομένους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τὰ καλύτερα τῶν συγχρόνων γαλλικῶν ψηφιδωτῶν εἶναι τὰ ἔργα τῶν ἐργαστηρίων Γιλβέρτου Μαρτέν, εἰς τὸν θόλον τῆς κλίμακος Νταρύ, εἰς τὸ Λοῦβρον καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ Πανθέῳ τάφον τοῦ Παστέρ, ἐπὶ σχεδίων τοῦ Λὺκ-Ὀλιβιὲ Μερσόν, καὶ ἡ ἀψὶς τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς τῶν Παρισίων, ἐπὶ σχεδίων τοῦ ζωγράφου Λεμείρ. Ὁ υἱὸς τοῦ Γιλβέρτου Μαρτὲν Ρεναῖος, συνεχίζων τὴν τέχνην τοῦ πατρός του, διατηρεῖ τὸ ἐργαστήριον τοῦτο καὶ ἐξετέλεσεν, ἐκτὸς ἄλλων ἔργων, καὶ τὴν διακόσμησιν τῆς μεγάλης βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Καρδίας εἰς τὴν Μονμάρτρην τῶν Παρισίων, ἐπὶ σχεδίων τοῦ Μαρκέλλου Magne. Ἡ βασιλικὴ αὕτη κοσμεῖται διὰ συνδυασμοῦ γλυπτῶν μαρμάρων καὶ ἐνθέτων ψηφιδωτῶν. Ἄλλη ἀπόπειρα ἱδρύσεως ἐργαστηρίου καὶ σχολῆς ψηφιδωτῶν ἐν Ρωσίᾳ, διευθυνομένη ὑπὸ Ἰταλῶν τεχνιτῶν, ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἴδιον λάθος τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Ρώμης, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀπόδοσιν ζωγραφικῶν ἔργων, καὶ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα τῆς βυζαντινῆς τεχνοτροπίας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα γίνεται ἀπόπειρα μορφώσεως ψηφοθετῶν εἰς τὴν Σιβιτανίδειον σχολὴν τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Στεφάνου Ξενοπούλου, ψηφοθέτου, ἀκολουθοῦντος τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ τεχνοτροπίαν. Τέλος, εἰς τὴν νεωστὶ ἀνεγερθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὁ Στέφανος Ξενόπουλος ἀνέλαβε τὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ διὰ ψηφιδωτῶν, ἐξετέλεσε δὲ ἤδη δύο, τὸν ἅγιον Διονύσιον καὶ τὸν ἅγιον Ἱερόθεον.

Τεχνική. Ἡ τεχνικὴ τῶν ψηφιδωτῶν κατ' οὐδὲν μετεβλήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ ψηφοθέτου ἔμειναν ὅπως τὰ εὑρίσκομεν εἰς ψηφιδωτὸν τῆς Ρώμης (Ε´ αἰῶνος). Τὸ δίκοπον σκέπαρνον (martellina) καὶ ὁ κοπερὸς ἄκμων tagliolo) ἐμπεπηγμένος εἰς κορμὸν δένδρου, μήκους 0.40 μ. ἕως 0.80 μ. Ὁ ψηφοθέτης, κρατῶν διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου τὸ ἐξ ὑαλώδους μάζης ὑλικόν, διὰ ξηροῦ καὶ ἀποφασιστικοῦ κτυπήματος, διὰ τοῦ σκεπάρνου, ἀπαιτοῦντος ἐξάσκησιν καὶ λεπτότητα, διαχωρίζει τὴν ψηφῖδα εἰς τὸ ποθούμενον μέγεθος. Ἡ ψηφὶς ἔχει ἐλαφρῶς ἀκανόνιστον κυβικὸν σχῆμα, με στενοτέραν κάποτε τὴν ἕδραν, ἥτις μέλλει νὰ ἐμπηχθῇ εἰς τὸν τοῖχον. Τὸ ὑλικὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑαλώδη ἀδιαφανῆ μᾶζαν, χρωματισμένην διὰ μεταλλικῶν ὀξειδίων, μαγγανησίου διὰ τὸ ἰῶδες, κοβαλτίου διὰ τὸ κυανοῦν, νικελίου διὰ τὸ καστανόν, οὐρανίου διὰ τὸ κίτρινον καὶ μελανόν, χαλκοῦ διὰ τὸ πράσινον καὶ τὸ ἐρυθρόν, χρωμίου διὰ τὸ πράσινον, σιδήρου διὰ τὸ κίτρινον καὶ τὸ καστανόν, πλατίνης διὰ τὸ φαιόν, ἰριδίου διὰ τὸ μελανόν, κ.ἄ. Τὸ ὑλικὸν τοῦτο, ἐκρέον ἐκ τῆς ὀπῆς τοῦ πυθμένος ἀγγείου πυριμάχου γῆς (χωνίου), εἰς διάπυρον ρευστὴν μᾶζαν, λαμβάνει τὸ σχῆμα πλακοῦντος πάχους 0.01—0.02 μ. καὶ κατόπιν διαχωρίζεται εἰς μικρὰς ψηφῖδας. Οἱ Βυζαντινοὶ ὑαλουργοὶ δὲν ἐσχημάτιζον πλακοῦντας, ἀλλὰ πλάκας ἐκ τοῦ ὑλικοῦ, πάχους πέντε ἕως ἑπτὰ ἑκατοστῶν καὶ κατόπιν θραύοντες αὐτὰς διὰ τοῦ σφυρίου τοῦ λιθοξόου (ματσακᾶ) τὰς διεχώριζον εἰς μικροτέρας ψηφῖδας διὰ τοῦ δικόπου σκεπάρνου καὶ τοῦ κοπτεροῦ ἄκμονος. Εἰς τὰ μέρη, ὅπου ἐγίνετο ψηφοθέτησις εἰς μεγάλην κλίμακα ὅπως εἰς τὴν Νικόπολιν, τὸν Ἁλμυρόν, ἀνευρέθησαν καὶ κλίβανοι ὑαλουργικοὶ καὶ ὑλικὸν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων διαστάσεων. Αἱ χρυσαῖ καὶ ἀργυραῖ ψηφῖδες ἔχουν πολυπλοκωτέραν κατασκευήν. Ἐπὶ πλακοῦντος ὑάλου ἀχρόου τοποθετεῖται φύλλον χρυσοῦ ἢ ἀργύρου καὶ καλύπτεται διὰ φύλλου ὑάλου λεπτῆς. Κατόπιν τοποθετεῖται ὁ πλακοῦς μετὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς ὑάλου ἐπὶ πτύου σιδηροῦ καὶ εἰσάγεται εἰς τὸν διάπυρον (1000° βαθμῶν) κλίβανον τοῦ ὑαλουργοῦ, ὅπου τήκεται ἡ λεπτὴ ὕαλος ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος καὶ στερεοποιεῖ τὸν χρυσόν. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν χρυσῶν ψηφίδων κατ' ἀρχὰς γίνεται διὰ τοῦ ἀδάμαντος τοῦ ὑαλοθέτου, εἰς πλακίδια 0.10 μ., κατόπιν εἰς 0.05, καὶ τέλος εἰς μικρὰς ψηφῖδας διὰ τοῦ δικόπου σκεπάρνου, ὅπως καὶ διὰ τὸ λοιπὸν ὑλικόν. Αἱ ἐκ μαρμάρου καὶ λίθων ψηφῖδες, κόπτονται δι' εἰδικοῦ σκεπάρνου λιθοξόου (martelina da pietra). Πολλάκις τὸ σχῆμα τῶν ψηφίδων τελειοποιεῖται διὰ τοῦ διαβρεχομένου ποδοκινήτου ἢ χειροκινήτου τροχοῦ (rottino). Τὸ διὰ τὸ ψηφιδωτὸν σχέδιον πρέπει νὰ εἶναι σχεδιασμένον ἀκριβῶς καὶ χρωματισμένον δι' ἁπλῶν καὶ ὡρισμένων χρωμάτων καὶ τόνων, ἀποφευγομένων τῶν ἀβεβαίων καὶ νεφελωδῶν ἢ διαχύτων. Ἐὰν εἶναι μικρῶν διαστάσεων, μέχρι 0.60 μ., χρησιμοποιεῖται ὡς ἔχει διὰ τὴν ἐπικόλλησιν τῶν ψηφίδων. Ἐὰν ὅμως εἶναι μεγαλυτέρων διαστάσεων, τότε κόπτεται, ἀφοῦ τεθοῦν σημεῖα ἀνταποκρίσεως, εἰς τεμάχια 0.50—0.60 μ. πλάτους καὶ μήκους, διὰ νὰ εἶναι εὔκολος ὁ χειρισμὸς καὶ νὰ δύναται ὁ ψηφοθέτης νὰ τὸ μετακινῇ εὐχερῶς κατὰ τὴν ἐπικόλλησιν τῶν ψηφίδων, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν τοποθέτησιν ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ἡ γραμμὴ ἡ ἑνοῦσα δύο τεμάχια λέγεται *ραφὴ* καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον ὁρατή, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ γενικὴ ὄψις τοῦ ψηφιδωτοῦ. Αἱ ραφαὶ πρέπει ν' ἀκολουθῶσι γενικὰς γραμμὰς τοῦ σχεδίου καὶ νὰ εὑρίσκωνται εἰς μέρη ὅπου δὲν παραβλάπτεται τὸ σύνολον. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται ραφὴ νὰ διαχωρίζῃ τὸ πρόσωπον ἢ τὰς χεῖρας, ἐκτὸς ἂν ἦσαν ὑπερφυσικῶν διαστάσεων, ὁπότε ζητοῦνται μέρη διαχωρισμοῦ αἱ γενικαὶ γραμμαὶ χρωματισμοῦ. Ὁ ψηφοθέτης ἐργάζεται κατὰ δύο τρόπους: τὸν *ἀπ' εὐθείας* (diretto) καὶ τὸν *ἀνάστροφον* (a rovessio), πάντοτε ὅμως συνθέτει τὸ ψηφιδωτὸν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του καὶ κατόπιν ἐφαρμόζει αὐτὸ ἐπὶ τοῦ τοίχου. Οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι τὰ βυζαντινὰ ψηφιδωτὰ κατεσκευάζοντο ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ τοίχου, τὸν ὁποῖον προητοίμαζον δι' ὑγροῦ ὑποστρώματος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐσχεδίαζον καὶ ἐχρωμάτιζον τὴν εἰκόνα καὶ τηροῦντες αὐτὴν ὑγρὰν ἐνεπήγνυον τὰς ψηφῖδας καὶ συνέθετον τὸ ψηφιδωτόν, δὲν εὑρίσκονται ἐν ἀληθείᾳ, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν λεπτῶν φορητῶν ψηφιδωτῶν μικρῶν διαστάσεων, ἥτις ἐκτελεῖται διὰ τοῦ ἀνωτέρω τρόπου, καὶ ἀπὸ τὸ χρωματισμένον ὑπόστρωμα τῶν κατεστραμμένων ψηφιδωτῶν, χωρὶς νὰ βλέπουν ὅτι τὰ χρώματα ταῦτα ἔγιναν εἰς ὑποτυπώδη καὶ γενικὴν σχεδίασιν, ἄνευ τόνων καὶ φωτοσκιάσεως. Τὸ χρῶμα τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὴν συνήθειαν, ἡ ὁποία τηρεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τῶν ψηφοθετῶν

Digitized by Google

τοῦ Μουράνου, οἵτινες χρωματίζουσι τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐπικεκολλημένων ψηφίδων διὰ γενικοῦ χρώματος, ἀνταποκρινομένου πρὸς τὸ χρῶμα τῶν ψηφίδων, ῥόδινον διὰ τὰ σαρκώματα, χρυσομελανὸν διὰ τὰ χρυσᾶ ἐδάφη κλπ. Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται διὰ νὰ δοθῇ εἰς τὸ ὑπόστρωμα κάποιος χρωματισμός, ὥστε ἄν, κατόπιν, δι' οἱονδήποτε λόγον διαρρεύσῃ ψηφίς τις, νὰ μὴ μένῃ εἰς τὴν θέσιν της λευκὴ κηλίς, ἡ ὁποία θὰ κατέστρεφε τὴν ἐντύπωσιν τῆς εἰκόνος, ἀλλὰ χρῶμα ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐλλείπουσαν ψηφῖδα.

Ἡ *ἀπ' εὐθείας ἐργασία* γίνεται ὡς ἑξῆς: Ὁ ψηφοθέτης ζωγραφίζει μὲ ὅλας τὰς χρωματικὰς λεπτομερείας τὴν πρὸς ψήφωσιν εἰκόνα, ἐπὶ πλακὸς γύψου πάχους 0,03—0,05 μ. Κατόπιν ἀφαιρεῖ, δι' εἰδικοῦ μαχαιριδίου, τεμάχια μικρὰ τῆς ἐπιφανείας ἴσα πρὸς τὴν χρωματισμένην διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος καὶ τὴν ἀντικαθιστᾷ δι' ὁμοιοχρώμων ψηφίδων, τὰς ὁποίας ἐνσφηνώνει τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης, ἄνευ κενῶν καὶ διαστημάτων. Ἄλλοτε σφηνώνει αὐτὰς εἰς τὸ ἀφαιρεθὲν μέρος διὰ πολτοῦ θηραϊκῆς γῆς (Puzzolana), ἡ ὁποία τὰς συγκρατεῖ χωρὶς νὰ σκληρυνθῇ. Τοῦτο πράττει μέχρις ἀντικαταστάσεως τοῦ ὅλου χρωματισμένου γυψίνου πίνακος διὰ ψηφίδων. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔργου ἐπιθέτει ἐπὶ τῶν ψηφίδων ὕφασμα ἢ φύλλον ἰσχυροῦ χάρτου, ἐπικεχρισμένον μὲ κόλλαν κριθαμύλου, ἀναμένει τὴν ἀποξήρανσιν τῆς κόλλας, σηκώνει τὸν χάρτην μὲ τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐπικολλημένας ψηφῖδας, τὰς συγκρατούσας τὸ ψηφιδωτόν, καὶ ἐπιθέτει ἐπὶ τὸ ὑγροῦ ὑποστρώματος τοῦ τοίχου, ἐφ' οὗ τελειωτικῶς θὰ τοποθετηθῇ. Μετὰ τὴν σκλήρυνσιν τοῦ τοίχου διαβρέχει τὸν χάρτην καὶ ἀποκολλᾷ αὐτόν, ὥστε μένει γυμνὸν καὶ ὁρατὸν τὸ ψηφιδωτόν. Τότε καθαρίζεται ἐπιμελῶς καὶ χρωματίζεται, ἂν εἶναι ἀνάγκη, τὸ μεταξὺ τῶν ψηφίδων ἐκχειλίσαν ὑπόστρωμα.

Ὁ ψηφοθέτης, ὁ ἐργαζόμενος μὲ τὸν ἀνάστροφον τρόπον, κατὰ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, ζωγραφίζει ἐπὶ ἰσχυροῦ φύλλου χάρτου (οἱ Βυζαντινοὶ μετεχειρίζοντο ὕφασμα) ἀνεστραμμένην τὴν εἰκόνα, ἡ ὁποία θὰ ψηφοθετηθῇ. Ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου (ἂν εἶναι μεγάλων διαστάσεων τεμαχίζεται) ἐπικολλᾷ τὰς ἀναλογούσας πρὸς τὸ χρῶμα τῆς εἰκόνος ψηφῖδας, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων, μὲ τὴν κυρίαν ἐπιφάνειαν ἐπικεκολλημένην ἐπὶ τοῦ σχεδίου, ὥστε ἡ φαινομένη κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐπικολλήσεως ἐπιφάνεια νὰ εἶναι ἡ βάσις τῶν ψηφίδων, ἥτις θὰ ἐμπηχθῇ εἰς τὸ ὑγρὸν ὑπόστρωμα. Τὸν τρόπον τοῦτον μεταχειρίζονται οἱ ψηφοθέται τῆς Βενετίας (Μουράνου), ἐνῷ οἱ τῆς σχολῆς τοῦ Βατικανοῦ μεταχειρίζονται τὸν ἀπ' εὐθείας τρόπον. Ἡ ἐργασία τῶν δαπέδων γίνεται καὶ διὰ τῶν δύο τρόπων. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν ἀπ' εὐθείας, ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἐργασίαν, ἰδίως διὰ τὰς γεωμετρικὰς διακοσμήσεις καὶ ἀβακωτὰς ἐργασίας. Ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ ὑποστρώματος τοῦ δαπέδου ἐχαράσσετο τὸ σχέδιον καὶ ἐνεπηγνύοντο αἱ ἀνάλογοι ψηφῖδες. Διὰ νὰ γίνεται ὅμως κανονικὴ ἡ ἐργασία, ἐχώριζον τὸ σχέδιον διὰ λεπτῶν ἐλασμάτων χαλκοῦ ἢ μολύβδου, ὕψους 0,02 μ. Τὰ ἐλάσματα ταῦτα τὰ ἀφήρουν μετὰ τὴν ἐργασίαν, κάποτε ὅμως ἀφήνοντο ἐπὶ τόπου.

Ἡ τεχνικὴ τῶν φορητῶν ψηφοθετημάτων διαφέρει τῶν ἀνωτέρω τρόπων. Ὁ τεχνίτης προετοιμάζει ἐπὶ σανίδος φερούσης περιθώριον, βάθους 0,01—0,02 μ., τὸ ὑπόστρωμα διὰ τὴν ἔμπηξιν τῶν ψηφίδων, συνιστάμενον ἀπὸ πολτόν, κατὰ μὲν τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἐκ χηρομαστίχης, κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐκ μίγματος λινελαίου καὶ κρητιδικῶν ἢ τιτανικῶν κονιῶν (stucco). Κατόπιν σχεδιάζει ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος διὰ χαράξεως τὸ σχέδιον καὶ ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸ ὑπόδειγμα, ἐμπιγνύει τὰς ἀναλόγους ψηφῖδας καὶ κατὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας κτυπᾷ καὶ ἰσοπεδώνει αὐτάς. Διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ψηφιδωτῶν τούτων δύναται νὰ γίνῃ καὶ χρῆσις τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων ἐργασιῶν, ἀπ' εὐθείας ἢ ἀναστρόφως. Οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Ρωμαῖοι ψηφοθέται εἰργάζοντο, ἰδίως μετὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, λεπτοτάτας ψηφιδωτὰς εἰκόνας, ἀληθῆ ἔργα ὑπομονῆς, διὰ ψηφίδων τετραγωνικῶν, τὰς ὁποίας ἀπέκοπτον ἀπὸ ῥαβδίσκους ὑαλώδους μάζης τετραγωνικῆς τομῆς ἑνὸς χιλιοστοῦ ἢ καὶ μικροτέρας. Βοηθούμενοι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χρωμάτων καὶ τόνων τοῦ ὑλικοῦ ἀπέδιδον καὶ τὰ λεπτότερα ἔργα ζωγραφικῆς τόσον ἐπιμελῶς, ὥστε χρειάζεται προσοχὴ διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου ψηφιδωτοῦ. Ἡ ἐργασία ἐγίνετο δι' ἐμπήξεως τῶν ψηφίδων ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος λινελαίου καὶ κρητίδος, καὶ κατόπιν ἐλειαίνετο καὶ ἐστιλβώνετο ἡ ἐπιφάνεια διὰ τριβῆς σμύριδος, τριπολίτιδος γῆς καὶ ὀξειδίου τοῦ χαλκοῦ (ροσσέτου). Ἄλλο εἶδος ψηφιδωτῶν, ἀναγλύφων τούτων, εἶναι ἔργα ἐπιδεξίων ψηφοθετῶν τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι εἴτε πρὸς ἐξαπάτησιν πλουσίων ἀγοραστῶν, εἴτε διὰ νὰ ἐκπλήξουν, τὰ παρουσίασαν ὡς ἔργα ζωγραφικῆς τέχνης. Διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν τοίχων οἱ ψηφιδωταὶ μετεχειρίζοντο τρία ὑποστρώματα. Τὸ πρῶτον, ἐκ χονδρῆς ἄμμου καὶ ἀσβέστου ἢ ἐκ κονίας, ἀσβέστου καὶ κεράμου λεπτοτριμμένης (κορασανίου), ἐχρησίμευε πρὸς γενικὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ

Συμεὼν ὁ ἐν τῷ θαυμαστῷ ὄρει. Ψηφιδωτὸν Νέας Μονῆς Χίου τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος.
[Ἡ μελανὴ γύρω τοῦ σώματος γραμμὴ δεικνύει τὴν θέσιν τῆς ῥαφῆς τοῦ ψηφιδωτοῦ.]

γυμνοῦ τοίχου. Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐστήριζον ἐπὶ τῶν τοίχων κάποτε διὰ χονδρῶν πλατυκεφάλων ἥλων. Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν τούτου ἐπέθετον δεύτερον στρῶμα λεπτοτέρας συστάσεως καὶ μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν καὶ τούτου ἐγίνετο ἐπίθεσις τρίτου καὶ τε-

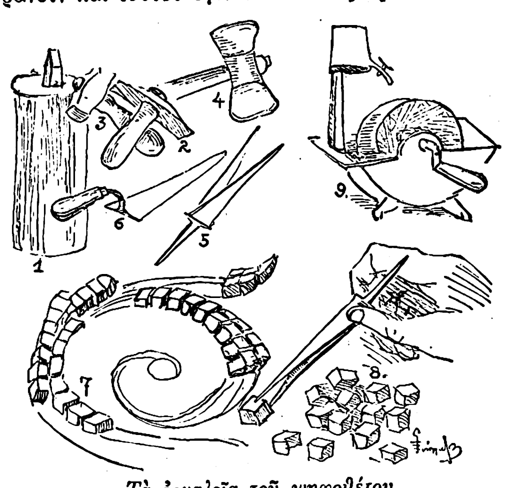

Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ ψηφοθέτου.
[1=Δίκοπος ἄκμων. 2=Δίκοπον σκέπαρνον. 3=Σφῦρα μαρμαροκόπου. 4=Ξυλόσφυρον. 5=Λαβὶς ψηφοθέτου. 6=Μυστρίον ψηφοθέτου. 7=Ψηφιδωτὸν ἐν κατασκευῇ. Ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἐπικολλημέναι ψηφῖδες. 8=Τοποθέτησις καὶ ἐπικόλλησις τῶν ψηφίδων. 9=Διαβρεχόμενος τροχός.]

λευταίου στρώματος ἀσβέστου, λεπτῆς κόνεως μαρμάρων ἢ καὶ λεπτῆς κεραμείας κονίας. Τὸ στρῶμα τοῦτο, πάχους πέντε χιλιοστῶν, ἐνεδυνάμωνον καὶ διὰ κόλλας πολλάκις, ὑγρὸν δὲ ἀκόμη ἐδέχετο τὰς ψηφῖδας. Ἕκαστον στρῶμα, πρὸ τῆς ἀποξηράνσεως, ἐχαράσσετο διὰ τοῦ μυστρίου εἰς ῥόμβους, τετράγωνα ἢ ἁπλῶς ἐκεντᾶτο, διὰ νὰ ὑποβοηθηθῇ ἡ συνένωσις τῶν τριῶν στρωμάτων καὶ ἡ στερεότης τοῦ ἔργου. Μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ χάρτου, ἐφ' οὗ εἶναι ἐπικεκολλημέναι αἱ ψηφῖδες, κτυποῦνται αὗται ἰσχυρῶς διὰ τοῦ ξυλοσφύρου (tacco), ὥστε τὸ ὑπόστρωμα νὰ εἰσχωρήσῃ μεταξὺ τῶν ψηφίδων. Μετὰ τὴν στερεοποίησιν διαβρέχεται ὁ χάρτης, ἀποκολλᾶται, καὶ τὸ ψηφιδωτὸν καθαρίζεται ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῆς κόλλας καὶ χρωματίζεται εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ψηφίδων ὁρατὰ μέρη τοῦ ὑποστρώματος.

Διὰ τὰ δάπεδα τὸ πρῶτον στρῶμα ἀποτελεῖται ἀπὸ πλάκας συνδεδεμένας διὰ κονίας ἀσβέστου ἢ κορασανίου ἢ μίγματος χαλίκων καὶ ἀσβέστου. Ἐπ' αὐτοῦ ἐτίθετο δεύτερον στρῶμα ἀσβέστου καὶ κονίας κεράμων καὶ τελειωτικῶς λεπτὸν στρῶμα 0,01 μ., ἐφ' οὗ ἐσφηνοῦντο αἱ ψηφῖδες.

Μία ἀπὸ τὰς λεπτοτέρας ἐργασίας τοῦ ψηφοθέτου εἶναι ἡ συμπλήρωσις καὶ στερέωσις ἀρχαίων ψηφιδωτῶν. Ὁ ψηφοθέτης πρὸς τοῦτο ἢ ἐργάζεται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἂν ἡ βλάβη εἶναι μικρᾶς ἐκτάσεως, ἢ ἀποκολλᾷ τὰς ψηφῖδας διὰ τοῦ ἑξῆς τρόπου: Χωρίζει τὸ ψηφιδωτὸν εἰς ἀνάλογα τὸ μέγεθος μέρη καὶ κολλᾷ ἐπ' αὐτῶν τεμάχια χάρτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θέτει σημεῖον ἀνταποκρίσεως τῆς ἀκριβοῦς θέσεως. Κατόπιν ἀποσπᾷ διὰ κοπιδίου τὰς ψηφῖδας ἐπικεκολλημένας ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ ἀφοῦ καθαρίσῃ καὶ συμπληρώσῃ αὐτὰς τὰς προσαρμόζει εἰς τὰς οἰκείας θέσεις, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὰ σημεῖα ἀνταποκρίσεως καὶ ἐκτελεῖ τὰ λοιπὰ στάδια τῆς ἐργασίας, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ νέου ψηφιδωτοῦ. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐφηρμόσθη ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ Δαφνὶ καὶ τὴν Νέαν Μονὴν τῆς Χίου.

Ἡ χρῆσις τοῦ τσιμέντου ἡπλοποίησε τὴν ἐργασίαν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ψηφιδωτῶν σήμερον. Διότι ἀρκεῖ ἓν στρῶμα κονίας τσιμέντου καὶ χαλίκων λεπτῶν, πάχους 0,05—0,10 μ., καὶ κατόπιν ἐπ' αὐτοῦ λεπτὸν τελειωτικὸν στρῶμα τσιμέντου, ἄμμου καὶ ἀσβέστου ἀνὰ ἓν μέρος. Τὰ ἐκ μαρμάρου ψηφιδωτὰ εἶναι ἐπιδεκτικὰ στιλβώσεως διὰ τριβῆς σμύριδος, ἐνῷ τὰ ἐξ ὑαλώδους μάζης δὲν ἐπιδέχονται λείανσιν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐπιφάνεια τούτων γίνεται ἐλαφρῶς κυματόεσσα, καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ φωτὸς δίδει ἰδιαιτέραν ζωὴν εἰς τὰ ψηφιδωτά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Gerspach*, La mosaïque.—*Ch. Diehl*, Manuel de l'art byzantin.—*Agazzi Aug.*, Il mosaico in Italia (Milano 1926).—*Muratoff Paul*, La peinture byzantine (Paris 1928).—*René Jean*, Les arts de la terre (Paris 1911).—*Springer*, Kunstgeschichte.—*Ξυγγόπουλος Ἀνδρ.*, Τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς τοῦ Λατόμου (1929).—*Ξενόπουλος Στέφ.*, Ψηφιδωτὴ εἰκὼν ἡ Ἐπίσκεψις (Ἀθῆναι 1925).—*Ξενόπουλος Στέφ.*, Ἡ τεχνικὴ τῶν ἐντοιχίων μωσαϊκῶν καὶ τῶν γεωμετρικῆς διακοσμήσεως δαπέδων (ἀνακοίνωσις εἰς τὸ Γ' ἐν Ἀθήναις Βυζαντιολογικὸν συνέδριον, Ἀθῆναι 1930).—*L. & H. Magne*, Décor du verre (1927).—*Munoz A.*, L'art byzantin à l'exposition de Grotta Ferrata.—*Dalton*, Byzantine art a Archeology.—*O. Wulf*, Altchristliche u. Mittelalterliche Byzantinische u. Italianische Bildwerke.—*Γ. Σωτηρίου*, Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης («Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον» 1918).—*Α. Φιλαδελφεύς*, Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως («Ἀρχαιολ. Ἐφημερὶς» 1916—1917).—*Diez Demus*, Byzantine mosaics in Greece. Daphni u. Hosios Lucas (Cambridge Massachuset 1931).—*M. v. Berchem - E. Clouzot*, Mosaiques chretiennes du IVe à Xe siècle (Genève, 1924).—*E. Müntz*, Les mosaiques Byzantines portatives («Bulletin monumental» 1886).—*Diehl C.*, L'art byzantin dans l'Italie méridionale (Paris 1894).—*Saccardo*, Les mosaïques du Saint-Marie a Venise (Venise 1897).—*Gaston Migeon*, Manuel d' art musulman.

Σ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ψηφίζω· δίδω ψῆφον, ἐκλέγω ἢ δηλῶ τὴν γνώμην μου διὰ ψήφου, καθόλου ἐκλέγω: «ψηφίζω ἐν Ἀθήναις, — ἐν Πειραιεῖ» ‖ μεταβατ., ἐκλέγω τινά, ἀντίθ. *καταψηφίζω*: «τὸν ἐψήφισα βουλευτήν», «ἐψηφίσθη πολὺ εἰς τὰ χωριά» ὑπερεψηφίσθη ‖ δημοτ., ψηφῶ· ὑπολογίζω, λογαριάζω, σέβομαι, ἐκτιμῶ: «δὲν τὸν ψηφῶ γιὰ τίποτε», γνωμ.: «ἂν σὲ ψηφᾷ τὸ σπίτι σου, ψηφᾷ σε ἡ γειτονιά σου...», πρβ. *ἀψηφῶ*.

ψηφίον (τό)· μικρὰ ψῆφος, ψηφίς (δι' ὧν ἐγίνετο ἀρίθμησις) ‖ ἕκαστος τῶν ἀραβικῶν ἀριθμῶν: «ἀριθμὸς μὲ πέντε ψηφία» ‖ δημοτ. *ψηφί*· ἕκαστον σύμβολον εἴτε τῶν ἀριθμῶν εἴτε τοῦ ἀλφαβήτου ‖ τυπογρ. τὸ *στοιχεῖον*.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὰ ἀριθμητικὰ *ψηφία*, τὰ σύμβολα δηλαδὴ δι' ὧν παρίστανται οἱ ἐννέα πρῶτοι ἀριθμοὶ καὶ ἡ ἔλλειψις μονάδος τάξεώς τινος, τὰ γενικῶς σήμερον χρησιμοποιούμενα, καλοῦνται συνήθως *ἀραβικὰ ψηφία*, μολονότι παρὰ τῶν Ἀράβων ἐδανείσθημεν ὄχι τὰ ψηφία ταῦτα, ὅπως ἀκριβῶς τὰ γράφομεν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀριθμητικὸν σύστημα, ὅπερ ἀντιπροσωπεύουν. Ἐξ ἄλλου, καὶ τοῦ συστήματος ἀκόμη ὁ δανεισμὸς ἀμφισβητεῖται ὑπὸ πολλῶν σοφῶν, οἱ ὁποῖοι παραδέχονται ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ κατεῖχον οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Σῖναι, τῶν ὁποίων αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις ἦσαν τόσον προηγμέναι, καὶ τέλειον ἀριθμητικὸν σύστημα. Ἡ πιθανωτέρα θεωρία εἶ-

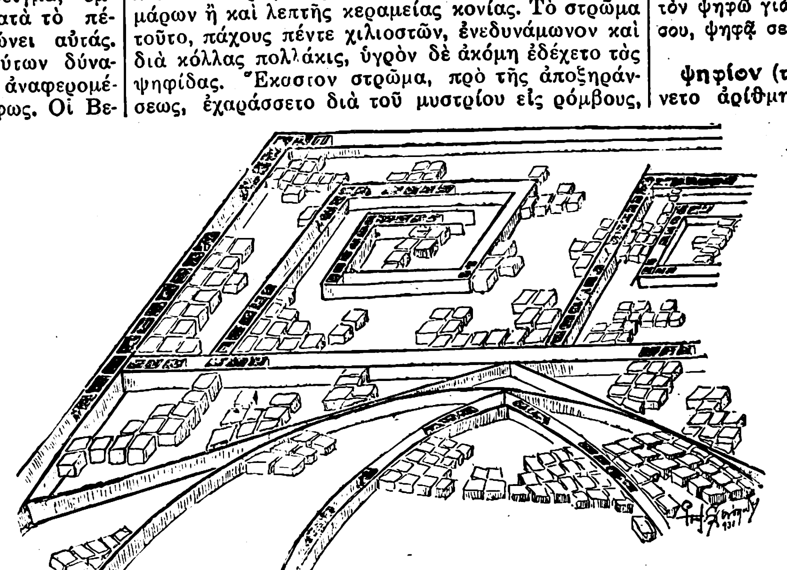

Γωνία ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐν κατασκευῇ φέροντος τὰ μολύβδινα ἐλάσματα διαχωρισμοῦ καὶ ψηφῖδας.

Digitized by Google

και ότι τὰ ψηφία: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0 προέρχονται ἐξ Ἰνδιῶν καὶ συγκεκριμένως, ἐξ αὐτῶν τὰ μέν: 4, 5, 6, 7 καὶ 9, ἴσως δὲ καὶ τὸ 8, προέρχονται ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν ἀντιστοίχων ὀνομάτων αὐτῶν εἰς τὸ Ἰνδοβακτριανὸν ἀλφάβητον, ὅπερ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν Ἰνδίαις μέχρι τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, τὸ δὲ 1, 2 καὶ 3 παριστῶσι μίαν, δύο ἢ τρεῖς γραμμάς. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ψηφίου 0 εἶναι ἄγνωστος· τοῦτο εἰσήχθη ἴσως εἰς τὰς Ἰνδίας περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ δὲν ἀπαντᾷ ἐν σῳζομένοις χειρογράφοις πρὸ τοῦ Η' μ. Χ. αἰῶνος. Ὁπωσδήποτε, μεταξὺ τῶν πρώτων παραλαβόντων τὴν χρῆσιν τῶν ψηφίων τούτων ἐξ Ἰνδιῶν εἶναι οἱ Ἄραβες, οἱ ὁποῖοι καὶ μετέβαλον κατά τι τὴν μορφήν των. Ὑπὸ τῶν Ἀράβων, κατόπιν, τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς εἰσήχθη ἡ χρῆσίς των καὶ εἰς Εὐρώπην. Περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς ἐγένετο ἡ εἰσαγωγὴ αὕτη ὑπάρχουν πολλαὶ γνῶμαι. Συνήθως πιστεύεται ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ ὀφείλεται εἰς τὸν Γιλβέρτον τοῦ Ὠριγιάκ, ὅστις ἐπάπευσε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Σίλβεστρος ὁ Β'. Ἄλλοι ὅμως καταβιβάζουν μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀραβικῶν ψηφίων ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλ' εἴτε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα εἰσήχθησαν, εἴτε κατὰ τὸν ΙΓ', ὑπέστησαν πάντως διαφόρους μεταβολὰς μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὁπότε καὶ ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς τὴν μορφήν, ἣν ἔχουν καὶ σήμερον. —Ω.

ψηφίς, —*ῖδος* (ἡ)· μικρὰ ψῆφος, λιθαράκι τῆς ἀκτῆς, λαλάρι.

ψήφισις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ψηφίζειν· || ἡ διὰ τῆς ψήφου ἐκλογὴ καὶ καθόλου ἡ ἐκλογή· || ὑπερψήφισις, ἀντίθ. *καταψήφισις*.

ψήφισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ψηφίζειν, τὸ ἀποφασισθὲν διὰ τῆς ψήφου, διὰ τῆς γνώμης πολλῶν ὁμοῦ συνελθόντων: «ψήφισμα τῆς βουλῆς, — τῆς γερουσίας, — τοῦ συλλαλητηρίου»· || δημοτ. ἀντὶ *ψήφισις*.

— *[Δημ. Δίκ.]* Τῶν *ψηφισμάτων* ἐγίνετο χρῆσις κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς λαϊκὰς συνελεύσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα ψήφισμα ἐκαλεῖτο ἡ ἐφ' ἑκάστου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ *δήμου* (βλ. λ.) εἰσαγομένου ζητήματος ἀπόφασις τῶν πολιτῶν. Ἡ διαδικασία πρὸς ἔκδοσιν τῶν τοιούτων ψηφισμάτων ἦτο ἡ ἑξῆς: Ὁ ἑκάστοτε προεδρεύων τῆς ἐκκλησίας κατήρτιζε τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν εἰς ἑκάστην συνεδρίαν συζητητέων θεμάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔφερε μὲ τὴν σειράν του πρὸς συζήτησιν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας. Τὰ θέματα ταῦτα συνωδεύοντο πάντοτε ὑπὸ τοῦ *προβουλεύματος*, δι' οὗ ἡ βουλὴ ἐξέφερε τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος γνώμην της. Μετὰ τὴν συζήτησιν ἐφ' ἑκάστου θέματος, ἧς προηγεῖτο ἡ ὑπὸ τοῦ κήρυκος ἀνάγνωσις τοῦ προβουλεύματος, ὁ πρόεδρος ἔθετε τοῦτο εἰς ψηφοφορίαν, καθ' ἣν ὁ δῆμος ἀπεφάσιζεν ἐλευθέρως, οὐδόλως δεσμευόμενος ὑπὸ τοῦ προβουλεύματος. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ἀπετέλει τὸ *ψήφισμα*. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τύπους τῶν τοιούτων ψηφισμάτων, διακρίνομεν τὴν πρὸ τοῦ Εὐκλείδου ἐποχὴν ἀπὸ τῆς μετ' αὐτὸν τοιαύτης. Ἐκεῖ εἷς μόνον τρόπος ἐκδόσεως ψηφισμάτων ὑπῆρχε, καθ' ὃν τὸ ψήφισμα περιελάμβανε τὸν τύπον τῆς κυρώσεως καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ πρυτάνεως, τοῦ γραμματέως, τοῦ ἐπιστάτου, τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ εἰπόντος τὸ ψήφισμα. Π. χ. «ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, (Πανδιονὶς) ἐπρυτάνευεν, (Ἀριστόξενος) ἐγραμμάτευεν, (Ἀντιοχίδης) ἐπεστάτει, (Ἀντιφῶν) ἦρχεν, (Ἀδούσιος) εἶπε». Κατὰ τὴν μετὰ τὸν Εὐκλείδην ὅμως ἐποχὴν ὁ τύπος τῶν ψηφισμάτων ἦτο διάφορος, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ ψηφίσματος. Ἐὰν τοῦτο περιεῖχε καὶ τὴν γνώμην τῆς βουλῆς, τότε ὁ τύπος τῆς κυρώσεως ἦτο: «ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ», ἐὰν δὲ ὄχι, ὁ τύπος τῆς κυρώσεως ἦτο ἁπλῶς: «ἔδοξε τῷ δήμῳ». Μεταξὺ ψηφίσματος καὶ νόμου ἦτο διαφορά· ἕκαστον δὲ ψήφισμα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων, δεδομένου ὅτι κατὰ κανόνα διὰ τῶν ψηφισμάτων ἐρρυθμίζοντο δευτερεύουσαι ἢ συμπληρωτικαὶ τῶν νόμων διατάξεις. Πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγομένων προτάσεων ἠσκεῖτο ἔλεγχος κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἶτα δὲ ὑπὸ τῶν προέδρων, καὶ ἰδίως τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν, ὅστις ὑπὸ προσωπικήν του εὐθύνην ἠρνεῖτο νὰ θέσῃ εἰς ψηφοφορίαν τὰς ἀναφερομένας προτάσεις, ἃς ἐθεώρει παρανόμους. Ἐὰν δὲ παρὰ ταῦτα εἰσήγοντο πρὸς ἐπιψήφισιν παράνομοι προτάσεις, πᾶς πολίτης ἐδικαιοῦτο νὰ παρεμποδίσῃ τὴν κύρωσιν αὐτῶν διὰ τῆς λεγομένης γραφῆς παρανόμων. Τὰ ψηφίσματα κατετίθεντο εἰς τὸ μητρῷον, ἐν ᾧ ἐφυλάσσοντο τὰ δημόσια γράμματα, ἢ ἀνεγράφοντο εἰς στήλην καὶ ἐξετίθεντο εἰς δημοσίους τόπους, ἵνα λάβωσι τούτων γνῶσιν ὅλοι οἱ πολῖται.

Κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ψηφίσματα καλοῦνται συνήθως αἱ ἀποφάσεις τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων, ἰδίᾳ δὲ ὡρισμέναι ἀποφάσεις ἐπὶ θεμελιωδῶν ζητημάτων τῶν συντακτικῶν συνελεύσεων. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἔχουν ἐπηυξημένην τυπικὴν δύναμιν, μὴ δυνάμενα νὰ καταργηθοῦν διὰ πράξεως τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἱστορικῆς σημασίας ψηφίσματα ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ εἶναι: τὸ ψήφισμα τῆς 27 Ἰουλίου 1832 τῆς ἐν Ἄργει Δ' κατὰ συνέχειαν Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως, δι' οὗ ἐπεκυρώθη ἡ ἐκλογὴ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, τὸ ψήφισμα τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1863 τῆς ἐν Ἀθήναις Β' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως περὶ ὁρκωμοσίας καὶ δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως Γεωργίου, καὶ τὸ ψήφισμα τῆς 25 Μαρτίου 1924 τῆς ἐν Ἀθήναις Δ' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως, δι' οὗ ἐκηρύσσετο ἔκπτωτος ἡ δυναστεία καὶ ἀπεφασίζετο ἡ εἰς δημοκρατίαν σύνταξις τῆς Ἑλλάδος.

Χ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

ψηφίτης (ὁ). Πέτρωμα στρωσιγενὲς κλαστικὸν μηχανικὸν ἴζημα, ἀποτελούμενον ἀπὸ χονδρόκοκκα θραύσματα πετρωμάτων, συγκεκολλημένα δι' ὀρυκτῆς τινος κόλλης. Εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ψηφιτῶν ὑπάγονται τὰ *κροκαλοπαγῆ*, *λατυποπαγῆ* καὶ *ψηφιδοπαγῆ* πετρώματα. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ψηφίτας διακρίνονται οἱ *ψαμμῖται*, ἀποτελούμενοι ἀπὸ ἀμμώδη συστατικά, καὶ οἱ ἐξ ἰλυωδῶν συστατικῶν *πηλῖται*. Γ. Κ. Γ.

ψηφοδέλτιον (τό)· δελτίον, τεμάχιον χάρτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ ἐκλογεὺς γράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτοῦ.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὰ *ψηφοδέλτια* ὡς μέσον ψηφοφορίας εἰσήχθησαν τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν τῷ 1912 διὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογὰς ὑπὸ τοῦ κώδικος τῆς περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων νομοθεσίας (ἄρθρ. 170), ἀπὸ δὲ τοῦ 1923 ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις αὐτῶν καὶ διὰ τὰς βουλευτικὰς εἰς ἀντικατάστασιν τῶν σφαιριδίων, δι' ὧν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγίνετο ἡ ψηφοφορία. Κατὰ τὸν ἤδη ἰσχύοντα νόμον 5493 «περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν» ἄρθρ. 79) καὶ κατὰ τὸ περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου τούτου διάταγμα τῆς 10 Ἰουνίου 1932 (ἄρθρ. 2), τὰ ψηφοδέλτια παρασκευάζονται ἐκ χάρτου λευκοῦ μερίμνῃ τῶν κομμάτων, τῶν συνδυασμῶν ἀνεξαρτήτων ἢ τῶν μεμονωμένων ὑποψηφίων, αἱ δὲ διαστάσεις αὐτῶν εἶναι 14×20 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ψηφοδελτίου συνδυασμοῦ κόμματος σημειοῦται τὸ ἔμβλημα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κάτωθι δὲ τοῦ ἐμβλήματος ἀναγράφονται διὰ τοῦ τύπου ἢ τῆς γραφομηχανῆς ἢ τῆς χειρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων τοῦ κόμματος κατὰ σειράν, καθ' ἣν ἀναγράφονται εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πρωτοδικείου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συντάσσονται καὶ τὰ ψηφοδέλτια τῶν ἀνεξαρτήτων. Τὰ ὑπὲρ μεμονωμένου ὑποψηφίου ψηφοδέλτια περιέχουν μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ἕκαστος ἐκλογεύς, προσερχόμενος εἰς τὸ ἐκλογικὸν κατάστημα λαμβάνει παρὰ τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς ἀνὰ ἓν ψηφοδέλτιον καὶ ἕνα φάκελον, εἰς ὃν ἐγκλείει τὸ ψηφοδέλτιον τῆς προτιμήσεώς του, εἶτα δὲ ἐναποθέτει τὸν φάκελον τούτου εἰς τὸ ἐν τῷ καταστήματι εὑρισκόμενον ἐκλογικὸν κιβώτιον (βλ. λ. *ἐκλογή*, *ψηφοφορία*). Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν γερουσιαστῶν. Χ. Γ. Σ.

ψηφοδόχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ δεχόμενος τὰς ψήφους· || «ψηφοδόχος κάλπη» ἢ «ψηφοδόχος» ὡς οὐσ., κιβώτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ρίπτονται τὰ ψηφοδέλτια τῶν ἐκλογέων.

ψηφοθέτημα (τό)· τὸ παρασκευασθὲν διὰ ψηφοθετήσεως, ἄλλως *ψηφιδωτόν*, *μωσαϊκόν*.

ψηφοθέτης (ὁ), καὶ ***ψηφιδοθέτης***· ὁ κατασκευαστὴς ψηφοθετημάτων, ψηφιδωτῶν.

ψηφοθέτησις, —*εως* (ἡ)· ἡ τέχνη, ἡ ἐμπειρία τῆς κατασκευῆς ψηφοθετημάτων, ψηφιδωτῶν.

ψηφοθετῶ (—*έω*)· εἶμαι ψηφοθέτης, κατασκευάζω ψηφοθετήματα, ψηφιδωτά.

ψηφοθήρας (ὁ)· ὁ θηρεύων ψήφους, ὁ ζητῶν τὰς ψήφους τῶν ἐκλογέων ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

ψηφοθηρία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ ψηφοθήρα, τὸ νὰ περιέρχεταί τις καὶ νὰ ζητῇ τὰς ψήφους τῶν ἐκλογέων.

ψηφοθηρῶ (—*έω*)· εἶμαι ψηφοθήρας, ζητῶ τὰς ψήφους τῶν ἐκλογέων ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων των.

ψηφολέκτης (ὁ)· ὁ ἐνεργῶν τὴν διαλογὴν τῶν ψήφων, ὁ μετρῶν τὰς ψήφους ἑκάστου τῶν ἐκλεγομένων μετὰ τὴν ψηφοφορίαν.

ψηφοπαίκτης (ὁ)· ταχυδακτυλουργὸς παίζων ψήφους ἢ κύβους.

ψῆφος (ἡ)· λιθάριον μικρόν, λεῖον, ὁποῖα τὰ τοῦ αἰγιαλοῦ ἢ τῶν ποταμῶν, ἰδιωματ. *λαλάρι*, *βότσαλο*· || σφαιρίδιον μολύβδινον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐψήφιζον παλαιότερον: «ἀρίθμησις τῶν ψήφων»· || ἡ διὰ τοῦ σφαιριδίου ἐκφραζομένη γνώμη ἢ ἐκλογή: στηρίζομαι εἰς τὰς ψήφους τῶν ὁμοφρόνων μου· || καθόλου, γνώμη: «δὲν ἔχω ψῆφον»· || ἰδιωμ. Κρήτ., ἐκτίμησις, σέβας· || κλῆρος, λαχνός.

— *[Συνταγμ.]* Τὸ δικαίωμα τῆς *ψήφου* ποικίλλει καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ εἰς τὰς διαφόρους πολιτείας. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ ἐδικαιοῦντο ψήφου οἱ συμπληρώσαντες τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των πολῖται Σπαρτιᾶται ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον δι' οἱονδήποτε λόγον στερηθῆ τῶν πολιτικῶν των δικαιωμάτων, ἐτήρουν τὰς περὶ πειθαρχίας διατάξεις καὶ συνεισέφερον εἰς τὰ κοινὰ συσσίτια. Ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος, ἐδικαιοῦντο ψήφου οἱ ἐπίτιμοι πολῖται, ἤτοι πάντες οἱ συμπληρώσαντες τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ μὴ στερηθέντες δι' οἱονδήποτε λόγον τῶν πολιτικῶν των δικαιωμάτων. Ἐν ταῖς σημεριναῖς πολιτείαις ἡ ψῆφος εἶναι κατὰ κανόνα *ἴση* καὶ *καθολική*. Εἶναι ἴση, ἐφ' ὅσον πᾶς ἐκλογεὺς ἔχει τὴν ἰδίαν ψῆφον μὲ τοὺς ἄλλους ἐκλογεῖς, ἤ, κατ' ἄλλην ἔκφρασιν, ἐφ' ὅσον πᾶς ἐκλογεὺς δύναται κατὰ τὸ ἴδιον μέτρον μὲ τοὺς ἄλλους ἐκλογεῖς νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων· εἶναι δὲ καθολική, ἐφ' ὅσον πάντες οἱ συμπληρώσαντες τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένην ἡλικίαν, μὴ στερηθέντες δὲ δι' οἱονδήποτε λόγον, προβλεπόμενον ὑπὸ τοῦ νόμου, τῶν πολιτικῶν των δικαιωμάτων, ἔχουν δικαίωμα ψήφου. Δὲν ὑπάρχουν δηλαδὴ διὰ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ὡρισμένα προσόντα περιουσίας (ἐκλογικὸν τίμημα), εἴτε καταγωγῆς (τίτλος εὐγενείας), εἴτε παιδεύσεως, εἴτε ἡλικίας. Κατὰ τὸ ἰσχῦον παρ' ἡμῖν ἐκλογικὸν δίκαιον τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ἀνήκει εἰς πάντα ἄρρενα δημότην συμπληρώσαντα τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐκτὸς ὡρισμένων ἐξαιρέσεων, ρητῶς ὁριζομένων ὑπὸ τῶν νόμων. Κατὰ δὲ τὰς δημοτικὰς καὶ κοινοτικὰς ἐκλογὰς παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου καὶ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅσαι συνεπλήρωσαν τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ γνωρίζουν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Διὰ τὴν ἐνάσκησιν ὅμως τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου ἀπαιτεῖται ἐγγραφὴ τῶν ἐκλογέων εἰς ἐκλογικοὺς καταλόγους, εἰς τινας δὲ δήμους καὶ ἐκλογικὸν βιβλιάριον κοινότητος.

Ἡ ψῆφος χαρακτηρίζεται ὡς *ἑνιαία*, ὅταν ὁ ἐκλογεὺς ἔχῃ μόνον μίαν ψῆφον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σύστημα τῆς *πολλαπλῆς* ψήφου, καθ' ὃ ἐκλογεῖς τινες ἔχουν δύο ἢ πλείονας ψήφους ἀναλόγως ὡρισμένων προσόντων, ὡς ἡλικίας, εἰσοδήματος, μορφώσεως κτλ. Τὸ σύστημα τῆς πολλαπλῆς ψήφου ἴσχυεν ἐν Βελγίῳ μέχρι τοῦ 1919, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν ταῖς γερμανικαῖς χώραις, Σαξονίᾳ, Ἔσσῃ καὶ Ὀλδενβούργῳ μέχρι τοῦ 1918. Κατὰ τὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀναθεωρηθέντος τῷ 1893 βελγικοῦ Συντάγματος τοῦ 1831 ἐκλογικὸν νόμον, πάντες οἱ συμπληρώσαντες τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας των εἶχον μίαν ψῆφον, οἱ συμπληρώσαντες τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας των εἶχον δύο ψήφους, καὶ οἱ ἔχοντες ὡρισμένον βαθμὸν μορφώσεως ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν ἀκόμη δύο ψήφους, οὐδεὶς ὅμως ἐκλογεὺς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐν συνόλῳ πλείονας τῶν τριῶν ψήφων. Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου τῷ 1919 ἡ πολλαπλῆ ψῆφος κατηργήθη. Εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας Ἔσσην καὶ Ὀλδενβοῦργον ἡ πολλαπλῆ ψῆφος εἶχεν ὡς βάσιν τὴν ἡλικίαν, εἰς δὲ τὴν Σαξονίαν τὸ εἰσόδημα. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1918 καὶ ἡ δημοκρατοποίησις τῶν χωρῶν τούτων κατήργησε τὴν πολλαπλῆν ψῆφον. Ἐπίσης ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ 1918 ὑπῆρχε σύστημα πολλαπλῆς ψήφου, διάφορον ὅμως τῶν ἀνωτέρω. Κατ' αὐτὸ ἐκλογεύς τις ἠδύνατο νὰ ψηφίσῃ εἰς πλείονας τῆς μιᾶς ἐκλογικὰς περιφερείας, ἐφ' ὅσον συνέτρεχον ὡρισμέναι προϋποθέσεις. Διὰ τοῦ νόμου τῆς 6 Φεβρουαρίου 1918 ἡ πολλαπλῆ ψῆφος περιωρίσθη, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναταί τις νὰ ψηφίζῃ εἰς πλείονας τῶν δύο περιφερειῶν, ἐφ' ὅσον συντρέχουν πάντοτε αἱ εἰδικαὶ τῆς πολλαπλῆς ψήφου προϋποθέσεις. Γενικῶς, εἰς τὰς συγχρόνους πολιτείας κρατεῖ τὸ σύστημα τῆς ἑνιαίας ψήφου, τὸ ὁποῖον καθιεροῦν καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκλογικοὶ νόμοι.

Ψῆφος *ἀθροιστικὴ* ἢ *ἐπισωρευτικὴ* ὑπάρχει, ὅταν ὁ ἐκλογεὺς ἑκάστης περιφερείας διαθέτῃ τόσας ψήφους, ὅσοι εἶναι οἱ ἐκλεκτέοι τῆς περιφερείας ταύτης, δύναται δὲ νὰ ἐπισωρεύῃ τὸ σύνολον τῶν ψήφων ἢ τινας τούτων ἐφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποψηφίου. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῶν μειοψηφιῶν, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐπισωρεύσεως ὅλων τῶν ψήφων ἐφ' ἑνὸς ἢ πλειόνων ὑποψηφίων, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑδρῶν καὶ τῆς δυνάμεως τῆς μειοψηφίας. Ἡ ἐπισωρευτικὴ ψῆφος καθιερώθη ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1870 διὰ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἐπιτροπάς, ἐν Σκωτίᾳ τῷ 1872 καὶ ἐν Πενσυλβανίᾳ τῷ 1870 διὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογάς.

Ψῆφος *περιωρισμένη* ὑπάρχει, ὅταν ἕκαστος ἐκλογεὺς δικαιοῦται νὰ ψηφίζῃ ἀριθμὸν ἐλάσσονα τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἐκλεκτέων τῆς περιφερείας, καθισταμένης οὕτω δυνατῆς τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῆς μειοψηφίας διὰ τοῦ ὑπολοίπου ἀριθμοῦ τοῦ

Digitized by Google

συνόλου τῶν ἑδρῶν. Ἐὰν π. χ. ἔν τινι ἐκλογικῇ περιφερείᾳ ἐκλέγωνται τρεῖς, ἕκαστος ἐκλογεὺς ψηφίζει δύο, ἡ δὲ τρίτη ἕδρα, ἂν ὄχι ἀσφαλῶς, τοὐλάχιστον κατὰ μεγίστην πιθανότητα καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ τῆς μειοψηφίας, ἐφ' ὅσον αὕτη διαθέτει τὸ τρίτον τῶν ψήφων τοῦ συνόλου τῶν ψηφισάντων. Ἡ περιωρισμένη ψῆφος ἐφηρμόσθη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐπίσης ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, σήμερον δὲ εἶναι ἐν χρήσει ἐν Λωζάννῃ τῆς Ἑλβετίας διὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογὰς καὶ ἐν Ἀργεντινῇ διὰ τὰς βουλευτικάς. Παρ' ἡμῖν τὸ σύστημα τῆς περιωρισμένης ψήφου ἐλειτούργησε διὰ τὰς δημοτικὰς καὶ κοινοτικὰς ἐκλογὰς συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 147 τοῦ κώδικος τῆς περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων νομοθεσίας μέχρι τοῦ 1927, ὅτε τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἄρθρου 19 τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1927.

Ψῆφος *προτιμήσεως* ὑπάρχει, ὅταν ἕκαστος ἐκλογεὺς ὑποχρεοῦται νὰ ψηφίζῃ μόνον τοὺς ὑποψηφίους ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συνδυασμοῦ, δικαιούμενος ὅμως νὰ σημειώνῃ διὰ σταυροῦ ἢ ἄλλου σημείου τὸ πρόσωπον ἢ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐκ τοῦ ὅλου συνδυασμοῦ προτιμᾷ. Τὸ σύστημα τοῦτο εἰσήχθη παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου 3363 περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν, ἴσχυσε δὲ κατὰ τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1926, βραδύτερον δὲ εἰσήχθη διὰ τοῦ νόμου 5493 καὶ ἴσχυσεν ειδικῶς διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σεπτεμβρίου 1932. Τὸ σύστημα ἰσχύει διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ προερχομένων γερουσιαστῶν δυνάμει τοῦ νόμου 3786 περὶ συγκροτήσεως τῆς γερουσίας καὶ τοῦ ἀπὸ 14 Ἰανουαρίου 1929 διατάγματος περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου τούτου. χ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

—*[Ἀκτογρ.]* Καλοῦνται *ψῆφοι* θραύσματα μικρὰ πετρωμάτων, ἅτινα, ὑποστάντα μακροτάτης διαρκείας ἐπεξεργασίαν ἀπὸ τοῦ κύματος καὶ τοῦ ἀνάρρου, προσέλαβον ἐν τέλει κανονικὸν σχῆμα λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν. Διακρίνονται εἰς *χονδράς*, ἐφ' ὅσον δὲν διέρχονται διὰ κοσκίνου ἀριθ. 3, *μέσας*, μὴ διερχομένας διὰ κοσκίνου ἀριθ. 6, καὶ *λεπτάς*, διὰ κοσκίνου ἀρ. 10. Ἀνωτέρα βαθμὶς τῶν ψήφων εἶναι οἱ *λεπτοὶ χάλικες*, μικροτέρα δὲ ἡ *χονδρὴ ἄμμος*. Σ. Ε. Λ.

—**ψῆφος *ἐμπιστοσύνης*** *[Συντ. Δίκ.]*· βλ. λ. *ἐμπιστοσύνης ψῆφος*.

ψήφουρος (ὁ) (Psephurus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γανωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυοδοντιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλους ἰχθῦς μὲ σῶμα ἐπίμηκες, φθάνον ἐνίοτε τὰ 5 μέτρα, καὶ κεφαλὴν ἀπολήγουσαν εἰς ἐπιμηκέστατον καὶ ὀξὺ ρύγχος. Ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ποταμοὺς τῆς Κίνας καὶ ἁλιεύεται διὰ τὴν ἐδώδιμον σάρκα του. Δ. Ν. Π.

ψηφοφορία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ψηφοφορεῖν, τοῦ ψηφίζειν: «ἄρχεται ἡ ψηφοφορία ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου».

—*[Συνταγμ.]* Ὁ τρόπος τῆς *ψηφοφορίας* ἐποίκιλλεν ἀνέκαθεν κατὰ τοὺς διαφόρους λαοὺς καὶ τὰς ἐποχάς. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἡ ψηφοφορία ἐγίνετο φανερὰ καὶ διὰ βοῆς τῶν συγκεντρωμένων ἐπὶ ταὐτὸ πολιτῶν ἢ στρατιωτῶν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ ἡ ψηφοφορία ἐγίνετο ἐπίσης φανερὰ καὶ διὰ βοῆς, ἐκεῖ ὅμως συναντᾶται καὶ περίπτωσις ἀναστάσεως καὶ διαστάσεως εἰς δύο μέλη, ἀναλόγως τῆς ὑποστηριζομένης γνώμης τῶν δικαιουμένων ψήφου πολιτῶν. Ἐν Ἀθήναις ἡ ψηφοφορία ἦτο καὶ φανερὰ καὶ μυστική. Ἡ φανερὰ ψηφοφορία ἐγίνετο διὰ χειροτονίας, ἦτο δὲ ἡ μᾶλλον συνήθης. Κατ' αὐτὴν ὁ κήρυξ ἐκάλει πρῶτον τοὺς ἐκ τῆς συνελεύσεως παραδεχομένους τὴν πρότασιν, ἵνα ὑψώσουν τὴν χεῖρα, εἶτα δὲ τοὺς ἀποκρούοντας ταύτην, ἐν ἀμφιβολίᾳ δὲ περὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἐπηκολούθει ἡ λεγομένη διαχειροτονία, ἐμετροῦντο δηλ. αἱ χεῖρες τῶν μὲν καὶ τῶν δέ, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἀνήγγελλεν ὁ πρόεδρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ μυστικὴ ψηφοφορία ἐγίνετο δι' ὀστράκων, ἐλάμβανε δ' αὕτη χώραν ἐπὶ τῶν λεγομένων ψηφισμάτων ἐπ' ἀνδρί, ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων δηλαδὴ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἦσαν χαρακτῆρος προσωπικοῦ, ὅπως ἐπὶ ὀστρακισμοῦ, παροχῆς πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀθῳώσεως ἢ καταδίκης κατηγορουμένου. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ ἡ ψηφοφορία ἦτο μυστικὴ καὶ φανερά. Ἐπὶ φανερᾶς ψηφοφορίας ἕκαστος τῶν πολιτῶν ἔλεγε προφορικῶς τὴν γνώμην του εἰς εἰδικὸν ὑπάλληλον (rogator), κρατοῦντα τὰ πρακτικὰ τῆς γινομένης ψηφοφορίας, ἐπὶ δὲ μυστικῆς ψηφοφορίας ἕκαστος πολίτης ἔρριπτε τὸ ψηφοδέλτιόν του εἰς παρακείμενον κιβώτιον. Ἡ φανερὰ ψηφοφορία ἦτο ἐν χρήσει καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους γερμανικοὺς λαοὺς καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ, ἔνθα οἱ πολῖται συναθροιζόμενοι ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐψήφιζον δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ψηφοφορίας διατηρεῖται ἔτι καὶ σήμερον εἰς ὀρεινά τινα καντόνια τῆς Ἑλβετίας. Καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐποχῇ ἡ ψηφοφορία εἶναι φανερὰ ἢ μυστική. Ἡ φανερὰ γίνεται δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, δι' ἀναστάσεως ἢ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως, ἡ δὲ μυστικὴ γίνεται διὰ σφαιριδίων ἢ ψηφοδελτίων. Τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχῦον ἐκλογικὸν δίκαιον καθιερώνει τὴν μυστικὴν μὲν ψηφοφορίαν διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐν ταῖς συνελεύσεσι ψήφισιν προσωπικῶν ζητημάτων, τὴν φανερὰν δὲ προκειμένου περὶ ἄλλων θεμάτων, ὡς τῶν ἐν τῇ βουλῇ καὶ τῇ γερουσίᾳ προτάσεων νόμων. Ἡ μυστικὴ ψηφοφορία γίνεται πάντοτε διὰ ψηφοδελτίων, τοῦ σφαιριδίου ὡς μέσου ψηφοφορίας καταργηθέντος διὰ μὲν τὰς δημοτικὰς καὶ κοινοτικὰς ἀπὸ τοῦ 1912, διὰ δὲ τὰς βουλευτικὰς ἀπὸ τοῦ 1923.

Ἡ ψηφοφορία διακρίνεται εἰς *καθολικὴν* καὶ *ἴσην*. Καθολικὴ ψηφοφορία ὑπάρχει, ὅταν διὰ τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα δὲν ἀπαιτοῦνται ἰδιαίτερα προσόντα, περιουσίας, καταγωγῆς, ἡλικίας ἢ παιδεύσεως, ἀλλ' ἕκαστος πολίτης, ἐφ' ὅσον συνεπλήρωσεν ὡρισμένον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ δὲν ἐστερήθη τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος, δικαιοῦται ψήφου. Ἴση δὲ εἶναι ἡ ψηφοφορία, ὅταν ἅπαντες οἱ ἐκλογεῖς εἶναι ἴσοι κατὰ τὴν ψῆφον, δὲν ὑπάρχουν δηλαδὴ τάξεις ἐκλογέων ἔχουσαι μείζονα ἐκλογικὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ πολλαπλῆς ψήφου. Καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ καθολικὸν τῆς ψηφοφορίας καθιεροῦται ὑπὸ τοῦ καὶ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντος ἐκλογικοῦ δικαίου, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκλογικοῦ δικαίου τῶν πλείστων συγχρόνων πολιτειῶν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας καθορίζεται πάντοτε κατὰ πλειοψηφίαν, ἡ ὁποία εἶναι εἴτε ἰδιάζουσα, εἴτε ἀπόλυτος, εἴτε σχετική. Ἰδιάζουσα πλειοψηφία ἀπαιτεῖται εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ὅπως π.χ. ἡ πρότασις παραπομπῆς εἰς δίκην τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ εἶναι ἔγκυρος, πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ διὰ πλειοψηφίας τῶν δύο τρίτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Ἡ πλειοψηφία αὕτη τῶν δύο τρίτων εἶναι ἰδιάζουσα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ ἡμίσεος πλέον ἑνὸς τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν, καὶ πρὸς τὴν σχετικὴν πλειοψηφίαν, ἡ ὁποία κανονίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρόντων μόνον μελῶν, ἔστω καὶ ἂν αὕτη εἶναι κατωτέρα τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν. Χ. Γ. Σ.

ψηφοφόρος (ὁ)· ὁ φέρων ψῆφον, ὁ ἔχων δικαίωμα νὰ ψηφίσῃ: «οἱ ψηφοφόροι τῶν Ἀθηνῶν, — τῶν περιχώρων».

ψηφοφορῶ (*—έω*)· εἶμαι ψηφοφόρος, ἐκλέγω διὰ ψήφου, ψηφίζω.

Ψῆφτα *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Τακτικουπόλεως (Δάρας) τῆς ἐπαρχίας Τροιζηνίας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτοικοι (1928) 31.

ψηφῶ· δημοτ., βλ. *ψηφίζω* ‖ ἰδιωμ. Κρήτ., περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι, ὑπολήπτομαι, ἐκτιμῶ: «δὲν ψηφῶ» δὲν δίδω σημασίαν, δὲν λογαριάζω.

ψηφωτὴ (ἡ) *[Ἀκτογρ.]*. Ψαμαθὼν (κοιν. *σπιάντζα*), οὗ ὁ αἰγιαλός, κατ' οὐσίαν ἀμμώδης, καλύπτεται ἀπὸ κρόκαλα (σπιάντζα μὲ κοχλίδια), ψήφους (μὲ βότσαλα) ἢ κάχληκας (μὲ χαλίκια ἢ μὲ γαλέτες). Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως ἡ ἄμμος του εἶναι μεμειγμένη μετὰ προϊόντων φθορᾶς λίθων, κογχυλίων ἢ ὀστράκων, ὑποστάντων τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κύματος ἢ τοῦ ἀνάρρου. Σ. Ε. Λ.

ψηφωτὸς (ὁ) (Psephotus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ψιττακιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ψιττακοὺς μὲ ράμφος ἰσχυρὸν καὶ βραχύ, λίαν κεκομμένον, καὶ οὐρὰν μακροτάτην. Τὸ γένος περιλαμβάνει 6 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας, καὶ διακρινόμενα διὰ τὸ λαμπρὸν πτέρωμά των. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *ψηφωτὸς ὁ χρυσοπτέρυγος* (Psephotus chrysopterygus) ὅστις φέρει κατὰ τὸ μέτωπον εὐρεῖαν ὠχροκιτρίνην λωρίδα, ἥτις διήκει μέχρι τοῦ ὀπισθίου τμήματος τῶν ὀφθαλμῶν. Τὰ πλάγια τῆς κεφαλῆς, αἱ παρειαί, ὁ λαιμός, τὸ στῆθος καὶ ἡ κοιλία ἔχουσι χρῶμα φαιοτεφρὸν μετὰ πρασίνων ἀποχρώσεων. Ἡ οὐρὰ εἶναι κυανόχρυσος. Τὸ γενικὸν μῆκός του φθάνει τὰ 24 ἑκατοστόμετρα, ἐξ ὧν τὰ 14 ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐράν. Εἶναι περιζήτητος ὑπὸ τῶν πτηνοφίλων ὡς διακοσμητικὸν πτηνόν. Δ. Ν. Π.

Ψηφωτὸς ὁ χρυσόπτερος.

ψηχάλα, *ψηχαλίζει, ψηχάλισμα* βλ. λ. *ψιχάλα* κλπ.

ψήχω· τρίβω, καθαρίζω διὰ τῆς ψήκτρας, βουρτσίζω, ξυστρίζω.

ψῖ (τό)· ἄκλιτον, τὸ εἰκοστὸν τρίτον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, Ψ, ψ· ‖ ὡς ἀριθμητικὸν σύμβολον δηλοῖ 700.

Ψιάθι *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν ὀρεινὸν χωρίον τῆς Κύπρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάφου καὶ τῷ διαμερίσματι Χρυσοχοῦς. Κάτ. 70, Ἕλληνες. Α. Κ. Α.

ψιάθινος, *—η, —ον*· καὶ δημοτ. *ψάθινος*· ὁ ἐκ ψιάθου κατεσκευασμένος: «ψάθινο καπέλλο».

ψιάθιον (τό), καὶ δημοτ. *ψαθί*· ψάθα· ‖ τὸ ψάθινο καπέλλο: «δῶσ' μου τὸ ψαθί μου»· ‖ ὑποκορ. *ψαθάκι*.

ψιαθοπλόκος (ὁ, ἡ)· ὁ πλέκων ψιάθους, ὁ κατασκευάζων πλεκτὰ ψάθινα εἴδη, ψαθᾶς.

ψίαθος (ἡ)· κάθε κάλαμος, τοῦ ὁποίου ἔχει ἀφαιρεθῆ ὁ κόκκος· εἰδικώτερον τὸ στέλεχος (ἄχυρον) τῶν ἀγρωστοειδῶν φυτῶν, καὶ ἰδίως των δημητριακῶν μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν κόκκων· ‖ πλέγμα ἐκ στελεχῶν ἀγρωστοειδῶν φυτῶν ἢ πλέγμα ἐκ σχίνων, τύφης, βούρλων, ἰούτης ἢ στελεχῶν ἢ ἰνῶν ἢ φύλλων ἄλλων διαφόρων φυτῶν· κοιν. *ψάθα*

—*[Εγκυκλ.]* Τῆς *ψιάθου* ἐν τῇ ἀπλέκτῳ μορφῇ (ἄχυρον) γίνεται χρῆσις πρὸς διατροφὴν ζῴων, ἰδίως εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας ἕνεκα τῆς σπάνεως τοῦ χόρτου. Καὶ τὸ μὲν ἄχυρον τῶν σιτοειδῶν εἶναι πτωχὸν εἰς λεύκωμα (2—5 %) καὶ λίπος (1,5—5 %), ἀλλὰ πλούσιον εἰς ἄζωτον 30—50 %) καὶ ξυλώδεις ἶνας (40—55 %), τὸ δὲ τῶν ὀσπρίων εἶναι πλουσιώτερον μὲν εἰς λεύκωμα (5—10 %), ἀλλὰ πτωχότερον εἰς τὰ λοιπὰ ἀνωτέρω συστατικὰ

Ἐκρίζωσις τῆς ψιάθου ἐκ τῆς φυτείας καὶ ἀποχώρησις τῶν κόκκων.

καὶ εἶναι καταλληλότερον πρὸς κτηνοτροφίαν καὶ ἰδίως διὰ βοῦς καὶ πρόβατα. Προσέτι χρησιμοποιεῖται ἡ ψίαθος πρὸς κάλυψιν στεγῶν, παλαιότερον δὲ ἐν τῇ οἰκοδομικῇ ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὸν πηλὸν διὰ τὸ κτίσιμον τῶν τοίχων. Ἡ ἐκ τῶν μικροκόκκων σιτηρῶν προερχομένη ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς πλήρωσιν κλινοστρωμάτων καὶ περιτύλιξιν κατὰ τὸν ἐγκιβωτισμὸν παντοίων ἐμπορευμάτων, ἰδίως εὐθραύστων. Ἡ ψίαθος τῆς βρύζης, ἕνεκα τοῦ μήκους της καὶ τῆς ἀντοχῆς της, ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν σχοινίων διὰ γεωργικὰς χρήσεις, παραγομένων ὑπὸ εἰδικῆς χορτοσχοινοκλωθικῆς μηχανῆς. Ἡ ψίαθος ἐπίσης παρέχει τὴν πρώτην ὕλην εἰς πλείστας οὐχὶ ἀσημάντους βιομηχανίας, καὶ δὴ πρὸς κατασκευὴν σαρώθρων, ψηκτρῶν καὶ δι' ἀναμίξεως μετ' ἄλλων οὐσιῶν πρὸς παρασκευὴν ζύμης χάρτου κατωτέρας ποιότητος, πρὸς διακόσμησιν διαφόρων ἐπιφανειῶν ἐν εἴδει ψιαθίνων μωσαϊκῶν κλπ. Διὰ τῆς πλέξεως τῆς ψιάθου κατασκευάζονται ἔπιπλα, κάλαθοι, τεχνητὰ ἄνθη καὶ ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα μικρᾶς οἰκονομικῆς σημασίας ὡς καὶ ψάθινα ὑφάσματα διὰ παραπετάσματα θυρῶν καὶ παραθύρων καὶ παντοίας ἄλλας χρήσεις. Τὰ ὑφάσματα ταῦτα πλέκονται ἐν εἰδικῷ τελάρῳ, χρησιμοποιουμένης εἰδικῆς πρὸς τοῦτο σαΐτας καὶ τῶν καλάμων λαμβανόντων θέσιν ἐναλλὰξ πότε ἐκ τῶν ἄνω καὶ πότε ἐκ τῶν κάτω, οὕτως ὥστε νὰ ἐπέρχεται σχετικὴ ὁμοιομορφία, διότι πάντες οἱ κάλαμοι εἶναι λεπτότεροι πρὸς τὸ μέρος τοῦ κόκκου.

Αἱ ἐφαρμογαὶ ὅμως αὗται τῆς ψιάθου εἶναι ἀσήμαντοι ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν θέσιν, ἣν κατέχει αὕτη ὡς πρώτη ὕλη ἐν τῇ κατασκευῇ πίλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἡ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον προοριζομένη ψίαθος καλλιεργεῖται εἰδικῶς, τῆς καλλιεργείας ταύτης σκοπούσης ἀποκλειστικῶς τὴν παραγωγὴν ἀχύρου, ἔχοντος μόνον τὰς πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ταύτην χρῆσιν ἀπαιτουμένας ἰδιότητας. Αὕτη δέον νὰ εἶναι λεπτή, εὐλύγιστος, εὔρωστος καὶ στιλπνή, νὰ ἔχῃ κατάλληλον μῆκος καλάμου μεταξὺ τῶν ρόζων καὶ νὰ ἔχῃ αἴθριον

Digitized by Google

χρυσοειδὲς χρῶμα. Ὅπως οἱ κάλαμοι ἀποβῶσι λεπτοὶ καὶ ἐπιμήκεις, ἡ σπορὰ διενεργεῖται πυκνή, τετράκις πυκνοτέρα τῆς συνήθους διὰ τὰ σιτηρά. Ἐπίσης ἡ σπορὰ ἐκτελεῖται μετὰ τὴν τοῦ κοινοῦ σίτου κατὰ Δεκέμβριον καὶ μετέπειτα καὶ ἀναλόγως τῶν χρησιμοποιουμένων ποικιλιῶν τοῦ σπαρτοῦ. Οὕτω π. χ. ἡ σπορὰ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ χρησιμοποιουμένης ποικιλίας τῆς Grano Marzuolo γίνεται κατὰ Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον. Τὸ καταλληλότερον ἔδαφος εἶναι τὸ σχετικῶς ὑψωμένον καὶ ἄνυδρον καὶ περιέχον ὀργανικὰς οὐσίας. Ἐὰν πρόκειται περὶ καλλιεργουμένων γαιῶν, αὗται δέον νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν γεωργικὴν περιστροφὴν (καλλιεργητικὸν κύκλον, ἀμειψισποράν) δι' ἄλλων φυτῶν ὀσπριωδῶν, δι' ὧν νὰ ἀνάγηται τὸ ἄζωτον τῆς ἀτμοσφαίρας ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Αἱ χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας νῦν εὐδοκίμως εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ ψαθοκαλλιέργεια, εἶναι ἡ Ἰταλία (Τοσκάνη), ἡ Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία, ἥτις ἐσχάτως κατέχει μοναδικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν διὰ τὴν καλλιέργειαν ταύτην, διότι ἐκεῖ τὸ ἔδαφος εἶναι καὶ ἀρκετὰ εὔφορον, ἀλλὰ καὶ ἡφαιστειογενοῦς τύπου, παράγον ψίαθον στιλπνήν, ἐλαφρὰν καὶ ἀρκετὰ εὔρωστον.

Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν φυτῶν, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ψαθοκαλλιέργειαν, τὰ κυριώτερα εἶναι πρωτίστως διάφοροι ποικιλίαι σίτου (Triticum vulgare var. hybernum καὶ cristatum, Triticum speltum καὶ ἄλλα), καθὼς καὶ τὰ στελέχη βρύζης (σικάλεως) καὶ διὰ τὰς καλυτέρας ποιότητας τὰ στελέχη ὀρύζης καὶ ἐπίσης στελέχη καὶ ἶνες ἄλλων εἰδικῶν φυτῶν. Πρὶν ἢ ὁ κόκκος τοῦ σπαρτοῦ ὡριμάσῃ τελείως, ἀποσπᾶται τοῦτο ἐκ τῆς γῆς μετὰ τῆς ῥίζης του κατὰ δράκας καὶ μορφοῦται εἰς δέματα, ἅτινα ἔπειτα ἐκτίθενται ἠνεῳγμένα ἐν εἴδει ῥιπιδίου ἐπί τινας ἡμέρας εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ οὕτω ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἀλληλοδιαδόχως τῆς δρόσου τῆς νυκτὸς καὶ τῆς θερμότητος τῆς ἡμέρας ἀποξηραίνεται καὶ ἀποκτᾷ τὸ ἰδιάζον λευκοκίτρινον χρῶμα καὶ στιλπνότητα. Ἀκολουθεῖ ἡ κατεργασία καὶ δὴ τὸ μάδημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποσπᾶται τὸ ἄνω μέρος τοῦ στελέχους, τὸ καὶ λεπτότερον καὶ μακρότερον, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ κατάλληλον διὰ τὴν τεχνουργίαν τοῦ πιλοψαθοπλέγματος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον παραμένει δι' ἄλλας χρήσεις (πρώτη ὕλη χάρτου, ζωοτροφὴ κλπ.) Τὰ ἀποχωρισθέντα στελέχη μορφοῦνται εἰς δέσμας, αἵτινες λευκαίνονται διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἀτμῶν θείου ἐντὸς κλειστῶν δωματίων, κατόπιν διακρίνονται καθ' ὁμάδας ἀναλόγως τῶν διαφόρων παχῶν στελέχους δι' εἰδικοῦ μετρητικοῦ μηχανήματος καὶ τέλος ἀποχωριζόμενα πάλιν καθ' ὁμάδας, ἀναλόγω τοῦ μήκους των, κόπτονται εἰς δύο μέρη καὶ κατὰ κανονικὰ μήκη καὶ συγκεντρούμενα πάλιν κατὰ δέσμας παραδίδονται εἰς τὰς πλεκτρίας. Αὗται, διυγραίνουσαι ἐλαφρῶς τοὺς καλάμους, πλέκουσιν αὐτοὺς εἰς πλοκάμους ἢ ψαθοταινιοπλέγματα (ἰταλιστὶ treccie, ἐξ οὗ παρ' ἡμῖν ντρίτσα=ψάθινος πῖλος). Τὰ ταινιοπλέγματα ποικίλλουν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς τὴν πλοκὴν καλάμων καὶ τοῦ τρόπου τῆς πλοκῆς, ἡ δὲ ποιότης των ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς λεπτότητος τῶν καλάμων. Εἰς πλείστας περιπτώσεις οἱ κάλαμοι διασχίζονται εἰς περισσοτέρας ἶνας δι' εἰδικοῦ λεπτοῦ αἰχμηροῦ ἐργαλείου. Ψαθοταινιοπλέγματα ἐπίσης παράγονται καὶ ἐξ ἄλλων ἰνῶν, τῶν τοῦ ξύλου (εἰδῶν τινων λεύκης Populus canadensis καὶ ἰτέας Salix alba καὶ ἄλλων), ἀποσχιζομένων δι' εἰδικῶν μηχανημάτων. Τὰ ταινιοπλέγματα ὑποβαλλόμενα ἐν εἰδικοῖς ἐργοστασίοις εἰς χημικὴν ἐπεξεργασίαν, καὶ δὴ εἰς ἐνέργειαν ὀξυγονούχου ὕδατος, λευκαίνονται καὶ παραδίδονται εἰς τὴν πιλοποιΐαν, ἥτις συρράπτει ταῦτα κοχλιοειδῶς δι' εἰδικῶν μηχανῶν εἰς διάφορα σχήματα καὶ δι' ἄλλων ἀλλεπαλλήλων σιδηρωμάτων καὶ ἐπεξεργασιῶν τὰ τελειοποιεῖ εἰς πίλους. Ἐκ διαφόρων ἐπίσης λεπτῶν στελεχῶν τροπικῶν τινων φυτῶν καὶ ἰνῶν φοινικοειδῶν πλέκονται ταινιοπλέγματα ἢ καὶ ὁλόκληροι πῖλοι, οἵτινες ὑποβαλλόμενοι καὶ αὐτοὶ πρότερον εἰς λευκαντικὴν ἢ βαφικὴν ἐπεξεργασίαν, παραδίδονται καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν εἰδικὴν σιδηρωτικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς πιλοποιίας. Τὸ πλέξιμον τῶν πίλων καὶ τῶν ταινιοπλεγμάτων εἶναι οἰκιακὴ χειροτεχνία καὶ διενεργεῖται ἰδίως ὑπὸ γυναικῶν καὶ παίδων, ἐν Εὐρώπῃ ἰδίως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τοσκάνης τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα καὶ μᾶλλον ἄλλοτε ἐν τῷ καντονίῳ τῆς Ἀργκοβίας ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μπεντφορτσάϊρ τῆς Ἀγγλίας καὶ εἰς τινας ἄλλας χώρας. Παρ' ἡμῖν ἐγένετο παροδικῶς μόνον τοιαύτη ἐργασία, εἰς ἐλαχίστην ὅμως κλίμακα καὶ διὰ χονδρῶν καλάμων, ἐν Μάνῃ καὶ Κερκύρᾳ. Εἰς μεγίστην ὅμως κλίμακα ἡ χειροτεχνία αὕτη διενεργεῖται ἐν Κίνᾳ καὶ Ἰαπωνίᾳ. Ἡ εἰς τὰς δύο ταύτας χώρας ἐκτεταμένη καὶ πανεύθηνος παραγωγὴ τῶν ταινιοπλεγμάτων ἐπέφερε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μαρασμὸν τῆς χειροτεχνίας ταύτης καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Εὐρώπης.

Α. Η. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

—*[Ἐπιπλ.]* Ἡ χρῆσις τῆς *ψιάθου* εἰς τὰ ἔπιπλα ἀνήκει ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν χειροτεχνίαν καὶ τὴν λαϊκὴν τέχνην, ὡς πλοκὴ διὰ τῶν χειρῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς ἐπιπλοποιίας. Παραλλήλως πρὸς τὴν γνωστὴν ψαθοπλοκὴν καρεκλῶν τῶν γύφτων καὶ τὴν ἐργαστηριακὴν αὐτῆς μορφὴν τῶν καρεκλάδων, ἐν Ἑλλάδι ὑφίσταται ἐγχωρία λαϊκὴ ψαθόπλεκτος ἐπιπλοποιία, ἀπὸ πεντηκονταετίας γνωστή, ἡ τῆς Τήνου καὶ Σκύρου, προσφάτως ἐξελιχθεῖσα εἰς βιοτεχνίαν ἐμπορεύσιμον καὶ μεταφερθεῖσα ἐκ τῆς οἰκοτεχνίας τῶν χωρίων, ἰδίως τῆς Σκύρου, εἰς ἐργαστήρια ἐν Ἀθήναις. Αὕτη χρησιμοποιεῖ τὰ ἐγχώρια ὑλικά: φλοιὸν ἰτέας καὶ καλάμια σχοίνου διὰ τὴν πλοκὴν καλαθίων, λυγαριὰν διὰ τὰ πανέρια, διὰ δὲ τὴν ψάθαν τῆς ἐπιπλοποιίας τὴν στοίβην (κοιν. ῥαγάζι), τὸν σχοῖνον ἢ τὸ βοῦρλον Σπάρτης κ. ἄ. καὶ κυρίως τὴν κύπερην (τσύπερι τῆς Κύμης τῆς Εὐβοίας). Συνδυασθεῖσα μὲ τὴν λαϊκὴν ξυλογλυπτικήν, προήγαγε τὴν σκυριανὴν ἐπιπλοτεχνίαν εἰς ῥυθμὸν ἐπιπλώσεως ἀστικῆς, ἀκμάζοντα ἤδη ἀπό τινων ἐτῶν. Τὰ λεπτόμακρα φύλλα τοῦ τσύπερι βρέχονται, στρίβονται εἰς λεπτὸν σχοινὶ καὶ τοῦτο διαπλέκεται τυλισσόμενον περὶ τὸν ξύλινον σκελετὸν τοῦ καθίσματος εἰς πυκνὴν ψαθωτὴν ἐπιφάνειαν ἤ, κατὰ τὴν πλέξιν τῆς ψιάθου, ἀφήνεται ἀπόστασις μεταξὺ τῶν ψαθίνων σχοινίων, ὥστε νὰ μένουν κενὰ τετραγωνίδια. Ὡς βιομηχανία ἤρξατο περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐν Ἑλλάδι περὶ τὸ 1907, χρησιμοποιήσασα παλαιότερον τὸ βοῦρλον τῆς Σπάρτης. Ἡ ἐλαχίστη ὅμως ἀντοχὴ αὐτοῦ ἠνάγκασε τοὺς βιομηχάνους νὰ στραφοῦν, ἰδίᾳ κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν (1916), πρὸς τὸ ῥαγάζι τῆς θέσεως Σούλι τοῦ Μαραθῶνος, χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν σαγματοποιίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, πλεκόμενον εἰς πλεξίδας, εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ τανύζῃ, ἐξ οὗ τὰ μὲν καθίσματα, ὑπὸ τὴν ἀντίστασιν τοῦ βάρους τοῦ σώματος, κατήρχοντο κατὰ 0,10—0,15 μ., οἱ δὲ σκελετοί, κατασκευαζόμενοι ἐκ πικροδάφνης, λόγῳ τῆς διακοπῆς τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγῶν μπαμπού, ροτὲν κλπ., ἐθραύοντο.

Μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, ἐπαναληφθεισῶν τῶν εἰσαγωγῶν, ἡ βιομηχανία ἔφθασεν εἰς περιωπήν, ἐμφανίσασα ἐφάμιλλα τῶν εὐρωπαϊκῶν προϊόντα, συναγωνισθέντα εἰς διεθνεῖς ἐκθέσεις καὶ βραβευθέντα. Ἐσχάτως ἐπενοήθη ἐν Ἑλλάδι συνδυασμὸς ἐπίπλων πλεκτῶν μετὰ ταπετσαρίας ἀπὸ κρετόν, τουὰλ ντὲ ζουί, βελοῦδον, μουσαμᾶν καὶ δέρμα. Ὁ ψάθινος σκελετὸς καὶ τὸ πλέξιμον τῶν ἐπίπλων τούτων γίνεται δι' ὑλικοῦ προερχομένου ἐκ Σιγκαπούρης, τοῦ ὁποίου ἡ στερεότης ἐξασφαλίζει ἐπὶ μίαν πεντηκονταετίαν τοὺς σκελετούς, ἀντικαθισταμένης μόνον τῆς τυχὸν φθειρομένης ταπετσαρίας. Ἐσχάτως ἐπίσης εἰσήχθη καὶ ἡ κατασκευὴ πλεκτῶν ἐπίπλων ἐπὶ σκελετῶν ἐκ χάλυβος, ἁπλοῦ ἢ νικελωμένου ἢ χρωματιζομένου διὰ ντούκου. Ἡ κανιστροπλεκτική, ἰδίως τῶν ἀνθοπωλείων, μεταχειρίζεται φλοιοὺς ἢ ψίχαν ἰνδικῶν καλάμων, ἰτέας, ὀζιὲ (osier) κ. ἄ., κατορθώσασα ἐν Ἑλλάδι νὰ μειώσῃ σημαντικῶς τὸ κόστος τῶν κανίστρων.

Α. Γ.-Γ.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *ψίαθος* (κοιν. *πλάτη*) ἀβαθὲς ἐπικίνδυνον τῆς κατηγορίας τῶν χοιράδων. Εἶναι εἶδος στήθους, ἔχον ὅμως τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ἐν χρῷ τῆς θαλάσσης καὶ τοσοῦτον ἐπίπεδον καὶ ὑπὸ γλοιώδους θαλασσίας χλωρίδος κεκαλυμμένην, ὥστε τὰ κύματα νὰ λείχουν αὐτὴν κατὰ τὰς ἐλαφρὰς ἀποθαλασσίας, χωρὶς νὰ θραύωνται εἰς ἀφρούς. Κλασσικὸν δεῖγμα ψιάθου παρ' ἡμῖν περὶ τὴν νησῖδα Παξιμάδι πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν τῆς Μήλου ἐσχατιάν.

Σ. Ε. Λ.

ψιακὶ (τὸ) *[Βοτ.]*· βλ. λ. *ψακί*.

Ψιανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 233, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Κασταvούλα* (Σέλιστα) καὶ *Σέλον*, 687. Κεῖται νοτίως τοῦ Καρπενησίου καὶ εἶναι ὀρεινὸν καὶ δυσχείμερον. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

ψίδι (τό)· δημοτ., τὸ ἐπάνω μέρος τῶν ὑποδημάτων, τὸ καλύπτον τὸν ταρσὸν καὶ τοὺς δακτύλους (ἐκ τοῦ *ἀψίδιον*).

ψιδιάζω δημοτ., ἐπιρράπτω τὸ *ψίδι*.

ψίδιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *γουϊάβα*.

Ψίθος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ῥόδου (βλ. *Ψίνθος*).

ψιθυρίζω· κάμνω μικρὸν θόρυβον διὰ τῆς συνομιλίας: «*κάποιοι ψιθυρίζουν*» || λέγω μὲ σιγανὴν φωνήν: «*κάτι μοῦ ψιθύρισε 'ς τ' αὐτί*».

ψιθύρισμα (τό)· μικρὸς θόρυβος ἐκ συνομιλίας, ἄλλως *ψιθυρισμός*· || καθόλου, μικρὸς θόρυβος, οἷον ἐκ φύλλων δένδρου ἐλαφρῶς σειομένων.

ψιθύρισμα (τὸ) (Psithyrisma) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰριδοειδῶν* ἢ *ἰριδιδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ῥιζωματικάς, ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, ὧν τὸ εἶδος *ψιθύρισμα τὸ ναρκισσοειδὲς* (Psithyrisma narcissoides) καλλιεργεῖται πολλαχοῦ ὡς κοσμητικόν.

Δ. Ν. Π.

ψιθυρισμὸς (ὁ). Τὸ ὁμιλεῖν χαμηλῇ τῇ φωνῇ καὶ δὴ εἰς τὸ οὖς τινος, ὁ ὑποτονθορισμός, τὸ μουρμούρισμα, ἄλλως *ψιθύρισμα*· || κατ' ἐπέκτασιν καὶ πᾶς ψίθυρος ἢ ἐλαφρὸς συριστικὸς ἦχος, προερχόμενος ἐκ κινήσεως ἀνέμου ἢ φυλλώματος ἢ θαλάσσης κλπ.

Σ. Γ. Σ.

ψιθυριστὴς (ὁ)· ὁ ψιθυρίζων.

ψίθυρος (ὁ)· μικρὸς θόρυβος, ἰδίᾳ ἐκ συνομιλίας, ἄλλως *ψιθύρισμα* (βλ. λ.).

ψίθυρος (ὁ) (Psithyrus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μελισσιδῶν*, περιλαμβάνον μελίσσας ἀπαντώσας εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψίθυρος ὁ ἀγροδίαιτος* (Psithyrus campestris). Ἐργάτιδες εἰς τὸ γένος τοῦτο δὲν ὑπάρχουσιν. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ σώματός των εἶναι μελανός.

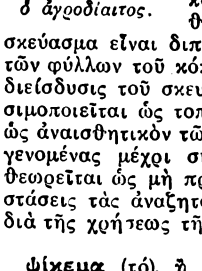

Ψίθυρος ὁ ἀγροδίαιτος.

Δ. Ν. Π.

ψικαΐνη (ἡ) (Psikainum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Τὸ ὄξινον τρυγικὸν ἅλας τῆς α-γ-κοκαΐνης (συνθετικῆς ἰσομεροῦς κοκαΐνης). Τὸ σκεύασμα εἶναι διπλασίως δραστικώτερον τῆς ἐκ τῶν φύλλων τοῦ κόκα κοκαΐνης. Ἡ εἰς τὰ νεῦρα διείσδυσις τοῦ σκευάσματος εἶναι ταχυτέρα. Χρησιμοποιεῖται ὡς τοπικὸν ἀναισθητικόν, καὶ ἰδίως ὡς ἀναισθητικὸν τῶν βλεννομεμβρανῶν. Κατὰ τὰς γενομένας μέχρι σήμερον ἐρεύνας τὸ σκεύασμα θεωρεῖται ὡς μὴ προκαλοῦν τὰς εὐφορικὰς καταστάσεις τὰς ἀναζητουμένας ὑπὸ τῶν κοκαϊνομανῶν διὰ τῆς χρήσεως τῆς κοκαΐνης.

Κ. Γ. Μ.

ψίκεμα (τό), ἢ ***ξίκεμα***. Οὕτω καλοῦνται ἐν Ῥόδῳ καὶ Χαλκιδικῇ οἱ καλεσμένοι τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν τιμητικὴν συνοδείαν των.

Α. Γ.-Γ.

ψίκι (τό). Οὕτω καλεῖται πολλαχοῦ ἡ ὁμὰς τῶν παρανύμφων κατὰ τὴν γαμήλιον πομπὴν (ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ *ὀψίκιον*=ὑπηρεσία, εὐεργεσία).

Α. Γ.-Γ.

ψικισμὸς (ὁ). Μερικὸς τραυλισμός, περιοριζόμενος εἰς τὴν ἐλαττωματικὴν προφορὰν τοῦ συμφώνου ψ· λ. χ. ὁ πάσχων προσφέρει πθιπθίνξ (ἀντὶ ψιψίνξ).

Σ. Γ. Σ.

ψιλὰ (τά)· χρήματα εἰς κέρματα: «κάμε μου ψιλὰ ἕνα πεντακοσιάρικο»· || καθόλου, τὰ χρήματα: «μᾶς ἔλειψαν τὰ ψιλά».

ψιλαίνω, καὶ ***ψιλένω***· **δημοτ.**, κάμνω τι ψιλόν, λεπτόν· || ἀμεταβ., γίνομαι ψιλός, λεπτός: «τὸ παννὶ μὲ τὸ πλύσιμο ψιλαίνει».

Ψιλάκης, ***Βασίλειος***. Κρὴς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1829 ἐν Καστελίῳ, ἀνατραφεὶς δ' ἐν Ναυπλίῳ. Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν Ἀθήναις καὶ εἶτα ὑπηρέτησεν ὡς σχολάρχης ἐν Χανίοις (1855—1860), ὁπόθεν ἐδιώχθη διὰ τὴν ἐθνικήν του δρᾶσιν. Ἀπὸ τοῦ 1863 καὶ ἐπὶ τριετίαν ἐσπούδασεν εἰς Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα διετέλεσε καθηγητὴς καὶ εἶτα γυμνασιάρχης. Ἀπέθανε τῷ 1918. Ἐδημοσίευσε: «Περὶ τῶν πέντε παρ' Ὁμήρῳ λαῶν τῆς Κρήτης» (εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικήν, Λειψία 1865), λόγους περὶ διαφόρων ἐπικαίρων κρητικῶν ζητημάτων, δρᾶμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Φρονίμη» μὲ θέμα ἐκ τοῦ ἀρχαίου τῆς Κρήτης βίου καὶ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερόν του ἔργον εἶναι ἡ «Ἱστορία τῆς Κρήτης», ἧς ὡς πρῶτον μέρος ἐξέδωκε τῷ 1899 ἐν Ἀθήναις τοπογραφικὴν εἰσαγωγήν. Τὸ ἔργον, συμπληρωθὲν εἰς τρεῖς ὀγκώδεις τόμους, ἐτυπώθη δαπάναις τῆς Κρητικῆς Πολιτείας τῷ 1909 ἐν Χανίοις. Ὡς ἱστορικὸς κρινόμενος ὁ Ψιλάκης εἶναι μᾶλλον συλλογεὺς ἱστορικοῦ ὑλικοῦ, τοῦ ὁποίου δὲν ἠδυνήθη πάντοτε νὰ εὕρῃ τὴν βαθυτέραν σύνδεσιν. Πάντως ἡ τοπογραφία του τῆς Κρήτης ἀπετέλεσε σπουδαίαν ἀρχαιολογικὴν συμβολήν, καίτοι, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν εἶχον ἀρχίσει ἀκόμη, ἐστηρίζετο μόνον εἰς τοὺς συγγραφεῖς.

Ν. Β. Τ.

ψιλὴ (ἡ) *[Γραμματ.]*. Λέγοντες *ψιλήν*, ἐννοοῦμεν κοινῶς τὸ σημεῖον τῆς ψιλότητος, ἤτοι τῆς ψιλῆς (λεπτῆς) προσῳδίας, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸ τῆς δασείας. Ὅτι ὅμως ἡ ψιλὴ ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἰδιόρρυθμός τις καὶ ἀσθενὴς φθόγγος, καθίσταται πιθανὸν ἐξ ὅσων λέγει ὁ διάσημος Γερμανὸς φωνητικὸς Ed. Sievers εἰς τὸ ἐξαίρετον ἔργον του «Grundzüge der Phonetik» (5η ἔκδ., ἐν Λειψίᾳ 1902), σελ. 110: «Ἡ γλωττὶς εἶναι κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ μέρη κεκλεισμένη, ὥστε ἡ φωνὴ τότε μόνον δύναται νὰ ἠχήσῃ, ὅταν τὸ κ-

Digitized by Google

κλεισμένον τοῦτο διαρρηχθῇ δι' ἰδιαιτέρου ὠθισμοῦ. Ἐνταῦθα προηγεῖται τοῦ ἀληθοῦς φωνήεντος φθόγγου ἰδιότροπός τις φθόγγος.... Οὗτος δὲ ὁ ἀχαριαῖος φθόγγος ἀντιστοιχεῖ ἀναντιλέκτως πρὸς τὸ aleph τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν (ἀραβ. hamze), πιθανῶς δὲ πρὸς τούτοις καὶ πρὸς τὴν ψιλὴν τῶν Ἑλλήνων» (βλ. καὶ *Γ. Χατζιδάκι*, «Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα», τόμ. Α', Ἀθῆναι 1924, σελ. 540 σημ. 1). Γ. Π. Λ.

Ψιλὴ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ μεσαία τῶν τριῶν παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σάμου Τρωγιλιῶν καλουμένων νησίδων (πλάτ. 37° 39' 15'' Β., μῆκ. 27° 01' 40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf) ἀκατοίκητος. Σ. Ε. Λ.

Ψιλὴ ἄκρη *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σάμου (πλάτ. 37° 42' 25'' Β., μῆκ. 27° 02' 10'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf), ἀνατολικὸν κέρας τοῦ κολπίζοντος ὅρμου Μισόκαμπος καὶ βόρειον κέρας τοῦ δυτικοῦ στομίου τοῦ στενοῦ τῆς Μυκάλης. Σ. Ε. Λ.

Ψιλὴ Ἄμμος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Αἰγιαλὸς τοῦ κολπίζοντος λιμένος Βαθέος τῆς Σάμου (πλάτ. 37° 45' 45'' Β., μῆκ. 26° 59' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf) καὶ μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βαθέος. Σ. Ε. Λ.

—2) Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Γιούρα τῶν Κυκλάδων, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Πετρίτης καὶ Φούης· καὶ ὅρμος (ἀνώνυμος εἰς τὸν ἀγγλικὸν χάρτην 1817: Jura island) ὑπὸ τὴν ἄκραν, ὁ ἔνατος ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν ἀκρωτηρίων πρὸς τὸ δεύτερον. Σ. Ε. Λ.

Ψιλιάμμο *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ὅρμος τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Σερίφου, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Βορεινὸ Πλακωτὸ καὶ Κένταρχος (ἀνώνυμος εἰς ἀγγλικὸν χάρτην 1817: Serpho island). —2) Ὅρμος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σχοινούσης (πλάτ. 36°52'30'' Β., μῆκ. 25°32'30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1837: Paros and Naxos islands), ἀντικρύζων τὸν διαύλον Κουφονησίων—Κέρου. —3—4) Ἑλληνικὴ ὀνομασία τῶν ἀκρωτηρίων *Κοὺμ-Μπουρνοῦ* τῆς Κῶ (ἀρχ. Τερμέριον) καὶ τῆς Ρόδου. —5) Ψαμαθὼν τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Σύρου (Χαλανδριανῆς), μεταξὺ Λουλᾶ καὶ Κοράκι (πλάτ. 37°28'15'' Β., μῆκ. 24°57'20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island). Χωρίζεται ἀμφιδύμως εἰς τοὺς ὅρμους *Ψίχα Νερὸ* καὶ *Ἀφόκου* (χάρτ. *Κοτσοβίλλη*: «Νῆσος Σῦρος»). —6) Ὡραῖος καὶ μέγας ψαμαθὼν τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Τήνου (πλάτ. 37°32' Β., μῆκ. 25°11' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1815: Tinos, Mykoni, Rhenea, Delos) μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ Πασᾶ τ' Ἀκρωτήρι καὶ Οὔριο, ἁπλούμενος ἐπὶ 2 χλμ. —7) Ὁ νότιος μυχὸς τοῦ κολπίζοντος λιμένος τῆς Μήλου (πλάτ. 36°41'05'' Β., μῆκ. 24°27'15'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2052: Milos, Kimolos, Antimilos, Polino island). Ὀλίγον ἔνδον θερμοπηγαί. —8) Ὅρμος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Αἰγίνης (πλάτ. 37°42'30'' Β., μῆκ. 23°31'40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana), ἐπίνειον τοῦ χωρίου Πόρτες. —9) Μέγας ψαμαθὼν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου (πλάτ. 27°01'30'' Β., μῆκ. 22°32'45'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia), 4 μίλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Ναυπλίου, ἁπλούμενος πρὸς ἀνατολάς τε καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου Τολό. Σ. Ε. Λ.

Ψιλιθριὰ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Φισκάρδου τῆς ἐπαρχίας Σάμης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 45.

ψιλικατζῆς (ὁ)· δημοτ., ὁ πωλητὴς ψιλικῶν, ρωποπώλης· ‖ μεταφ., ὁ πολυπραγμονῶν περὶ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα.

ψιλικατζίδικο (τό)· δημοτ., τὸ κατάστημα τοῦ ψιλικατζῆ, ρωποπωλεῖον.

ψιλικὸ (τό)· ἰδίᾳ πληθ., εἴδη ρωποπωλείου· ‖ πεπαισμένως, πολλὰ ψιλά, χρήματα: «δὲν ἔχομε ψιλικό».

Ψίλις, ἢ ***Ψίλλις*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μ. Ἀσίας παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Βιθυνίας καὶ Παφλαγονίας, ὁ μετὰ ταῦτα *Παπάνιος*, ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον μεταξὺ τῶν ποταμῶν Βιλλαίου (νῦν Φιλιάς-σοὺ) πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ Παρθενίου (νῦν Μπαρτὶν-τσάϊ) πρὸς ἀνατολὰς (*Ἀνών.*, Περίπλ. Εὐξ. Πόντ. 13). Εἶναι ὁ σημερινὸς *Χαμαμλῆ-τσάϊ*. Α. Θ. Σ.

Ψιλὸ *[Γεωγρ.]*. Νησίον μικρασιατικὸν (πλάτ. 37° 39' 15'' Β., μῆκ. 27° 01' 40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf), προσκείμενον τῇ χερσονήσῳ τῆς Μυκάλης, 1 μίλιον νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου Καναπίτζα (ἀρχ. Τρωγίλιον). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν φέρεται καὶ παρὰ Πλινίῳ. Λέγεται καὶ *Διαπόρι*. Σ. Ε. Λ.

ψιλογραφία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ ψιλογράφου, ἡ διὰ λεπτῶν χαρακτήρων γραφή, γραφὴ μὲ ψιλὰ γράμματα.

ψιλογράφος (ὁ, ἡ)· ὁ γράφων διὰ λεπτῶν χαρακτήρων, μὲ ψιλὰ γράμματα.

ψιλογραφῶ (—*έω*)· εἶμαι ψιλογράφος, γράφω διὰ λεπτῶν χαρακτήρων, μὲ ψιλὰ γράμματα.

Ψιλοδάσκαλος, ***Γεώργιος***. Κρὴς ἁρματολὸς ἐκ Μουρί. Διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀναγκασθεὶς δὲ νὰ ἐκπατρισθῇ, λόγῳ τοῦ συντόνου διωγμοῦ τῶν Τούρκων, κατέφυγε πρὸ τοῦ 1821 εἰς Ρουμανίαν μετ' ἄλλων ὀπαδῶν καὶ συμπολεμιστῶν του. Ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τῆς ἐκ Ρωσίας εἰσβολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου (ἔαρ 1821), ὅτε, ἑνωθεὶς μετὰ τῶν ἐν Γαλαζίῳ πολυαρίθμων Κρητῶν κλπ. Ἑλλήνων, ὑπερησπίσθη τὴν πόλιν ταύτην κατὰ τοῦ ἐκ Βραΐλας ἐπελθόντος Γιουσοὺφ πασᾶ, καὶ τέλος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος μετὰ πάντων σχεδὸν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, τὴν 13 Μαΐου 1821. Ν. ΚΛΣ

ψιλοδουλειὰ (ἡ)· δημοτ., ψιλή, λεπτὴ ἐργασία: «τὸ κέντημα ἔχει ψιλοδουλειά».

ψιλοδουλεύω· μόνον εἰς τὴν παθ. μτχ. *ψιλοδουλεμένος*· ὁ διὰ λεπτῆς ἐργασίας κατεσκευασμένος.

ψιλοελιὰ (ἡ). Κοινὴ ὀνομασία ποικιλίας τινὸς τοῦ φυτοῦ *ἐλαία ἡ εὐρωπαϊκή*.

ψιλόκερας (τὸ) (Psiloceras Hyatt) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *ψιλοκερατινῶν αἰγοκερατιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπόδων* μαλακίων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων τούτων ἦτο χαμηλόν, δισκοειδές, πλευρικῶς λεῖον, φέρον λεπτὰς ἐγκαρσίας ραβδώσεις ἢ ἁπλᾶς πτυχάς. Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιασίου ὑποδιαπλάσεως, ἰδίᾳ εἰς τὰς Βορείους Ἄλπεις. Γ. Κ. Γ.

ψιλοκερατῖναι (οἱ) (Psiloceratinae Zitt.) *[Παλαιοζῳολ.]*. Ὑποοικογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *αἰγοκερατιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπόδων* μαλακίων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων τούτων ἦτο εὐρυόμφαλον μὲ γύρους χαμηλοὺς λείους ἢ φέροντας ἁπλᾶς πτυχάς, μὴ ὑπερβαινούσας τὸ ἀπεστρογγυλωμένον καὶ ἄνευ τρόπιδος ἐξωτερικὸν τμῆμα. Κυριώτερα γένη εἶναι τὸ *ψιλόκερας* τὸ *ἱμαιγόκερας* καὶ τὸ ὑπογένος αὐτοῦ *λευκαδιέλλα*. Ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Συνώνυμον: *ψιλόνωτοι*. Γ.Κ.Γ.

ψιλοκέφαλος (ὁ) (Psilocephalus Salter) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἰλλαινιδῶν τριλοβιτῶν* ἀρθροπόδων. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ψιλοκλαδισκίτης (ὁ) (Psilocladiscites Mojs.) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κλαδισκιτιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπόδων* μαλακίων. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου διαπλάσεως (ἀλπικὸν τριάσιον σύστημα) τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμένα λείψανα τοῦ εἴδους *ψιλοκλαδισκίτης* molaris εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀμμωνιτοφόρων ἀσβεστολίθων (Bulog Kalke) τῆς τριασίου εἰς τὴν νῆσον Ὕδραν (παρὰ τὴν Ἁγίαν Εἰρήνην). Γ. Κ. Γ.

ψιλοκοκκὸ (τό)· ἄλλως *ψειροκοκκὸ* (βλ. λ.).

ψιλοκομμένος, —*η*, —*ο*· ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ καφέ, ὁ λειοτριβηθεὶς λεπτῶς, ἀντίθ. *χοντροκομμένος*.

ψιλοκοπανισμένος, —*η*, —*ο*· δημοτ., κοπανισμένος οὕτως, ὥστε νὰ εἶναι λεπτός: «ψιλοκοπανισμένο πιπέρι».

ψιλοκοσκινίζω· δημοτ., κοσκινίζω μὲ τὸ ψιλὸ κόσκινο: «ψιλοκοσκινίζω τὸ ἀλεύρι»· ‖ μεταφ., λεπτολογῶ, ἐξετάζω λεπτομερῶς: «τὰ ψιλοκοσκινίζει τὰ πράγματα».

ψιλολογιὰ (ἡ)· δημοτ., λεπτομερὴς ἐξέτασις, λεπτομέρεια ὑπερβολική.

ψιλολογῶ (—*έω*)· ἐξετάζω λεπτομερῶς, λεπτολογῶ.

ψιλομέλαν (τὸ) (Psilomelan) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ μαγγανιομέλανος (MnO_2). Σκληρὸν ἐν μέρει μετάλλευμα μαγγανίου. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει ὑπὸ μορφὰς πωροειδεῖς, ἀποτεθειμένον ἐντὸς κοιλοτήτων ἢ καὶ εἰς μορφὰς σταλακτιτοειδεῖς, βοτρυώδεις καὶ ἐπιφλοιωματώδεις. Ἔχει σκληρότητα 5—6 βαθμοῦ, χρῶμα σιδηρομέλαν μέχρι κυανωπομέλαν. Δὲν ἔχει μεταλλικὴν λάμψιν, συρόμενον δὲ ἐπὶ πλακὸς ἐκ πορφυρᾶς γῆς ἀφήνει γραμμὴν μέλαιναν. Εἶναι πάντοτε πλουσίως ἀναμεμιγμένον μὲ ξένας οὐσίας (ὕδωρ, ἄργιλλον πυριτικὸν ὀξύ, ὀξείδια καλίου ἢ λιθίου ἢ καὶ ἀλκαλικῶν γαιῶν, ὡς καὶ ὀξείδια σιδήρου καὶ χαλκοῦ). Λιθιοῦχον ψιλομέλαν ἐκ μὲν τοῦ Breitenbrunn καλεῖται *λιθιοφορίτης*, ἐκ δὲ τοῦ Rengersdorf *κακόχλωρον*· χαλκομιγὲς ψιλομέλαν καλεῖται *χαλκομιγὲς μαγγανιομετάλλευμα* ἢ *πηλοκωνίτης*. Εὑρίσκεται πολλαχοῦ τῆς γῆς ἢ ἐντὸς κοιλωμάτων μαγγανιούχων κοιτασμάτων ἢ εἰς χάσματα γειτονικῶν πετρωμάτων, ὡς προϊὸν ἀποπλύσεως. Ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκεται εἰς σταλακτιτοειδῆ συσσωματώματα, συνοδευόμενα ἀπὸ πυρολουσίτην καὶ βαρύτην εἰς Λαύριον, Ἀντίπαρον καὶ Ἄνδρον. Γ. Κ. Γ.

Ψιλὲ(ν) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Δωδεκανησιακῆς Τήλου (πλάτ. 36° 28' 50'' Β., μῆκ. 27° 23' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1898: Kos, Niseros, Piskopi), ἡ ἀκρότομος (390 μέτρ.), βορεία τῆς νήσου ἐσχατιά. Σ. Ε. Λ.

Ψιλὸν *στόμα* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἓν τῶν στομίων τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ. Ὑπὸ τῶν Λατίνων γεωγράφων ὀνομάζεται Spireon stoma καὶ εἶναι τὸ σύγχρονον στόμιον Kilia τοῦ δέλτα τοῦ Δουνάβεως. Σ. Ε. Λ.

ψιλόπους (ὁ) (Psilopus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *δολιχοποδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους μυίας, ἀπαντώσας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῶν 20 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *ψιλόπους ὁ πλατύπτερος* (Psilopus latipennis), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν στιλπνῶς πράσινον μὲ χρυσᾶς ἀποχρώσεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἐνδιαιτῶνται κατὰ σμήνη ἐπὶ τῶν ὑδροχαρῶν φυτῶν. Δ. Ν. Π.

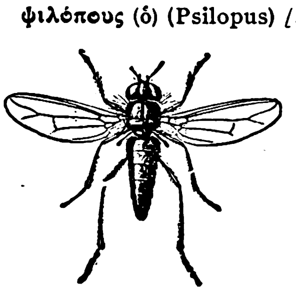

Ψιλόπους ὁ πλατύπτερος.

ψιλοπώγων (ὁ) (Psilopogon) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καπιτονιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μικροσώμων πτηνῶν, ἅτινα διακρίνονται διὰ τὸν ζωηρὸν ποικίλον χρωματισμόν των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν νήσους. Δ. Ν. Π.

ψιλόρρινος (ὁ) (Psilorhinus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κορακιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ πτηνῶν, παρεμφερῶν πρὸς τοὺς κόρακας, ἅτινα ἀπαντῶσιν εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν. Δ. Ν. Π.

ψιλός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀπογεγυμνωμένος, ἀποκεκαλυμμένος: «ψιλὸν ὄρος» ἄδενδρον, «ψιλὸν στῆθος» ἄτριχον, ἀντίθ. *δασύς*· ‖ «ψιλοὶ στρατιῶται» ἢ ἁπλῶς «ψιλοὶ» οἱ ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι (παρ' ἀρχαίοις), κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς *ὁπλίτας*· ‖ «ἓ ψιλὸν» καὶ «ὖ ψιλὸν» τὸ αὐτὸ καθ' αὑτὸ λεγόμενον, τὸ μὴ μεθ' ἑτέρου· ‖ «μουσικὴ ψιλή» ἡ ἄνευ μελῳδίας· ‖ γραμμ. «ψιλὴ φωνή» ἡ ἄνευ ἐκβολῆς πνεύματος· ‖ ἐντεῦθεν: «ψιλὰ σύμφωνα» τὰ ἄνευ πνεύματος ἀναφερόμενα, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ *δασέα* καὶ τὰ *μέσα*· ‖ *ψιλὴ* (ἡ)· ὡς οὐσ., γραμματικὸν σημεῖον τιθέμενον ὑπεράνω τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς λέξεως φωνήεντος πρὸς δήλωσιν ὅτι τοῦτο ἐκφέρεται ἄνευ πνεύματος· ‖ δημοτ., λεπτός, ἰσχνός, ἀντίθ. *χονδρός*: «ψιλὸ ὕφασμα, — χαρτί»· ‖ «ψιλὰ γράμματα» τὰ μικρὰ καὶ λεπτά· ‖ μουσ. «ψιλὴ φωνή» ἡ ὀξεῖα, ὁποία τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων· ‖ *ψιλὰ* (τὰ) ὡς οὐσ. (βλ. λ.).—Ἐπίρρ. *ψιλῶς*, δημοτ. *ψιλά*.

— *[Ἀρχ.]* *Ψιλοὶ* καὶ *γυμνοὶ* καὶ *γυμνῆται* ἢ *γυμνῆτες* ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἱ ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι πολεμισταὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν βαρέως ὡπλισμένων, οἵτινες ἐκαλοῦντο *ὁπλῖται*, καὶ τῶν ἧττον βαρέως, τῶν καλουμένων *πελταστῶν*. Οἱ ψιλοί, ἀντὶ ἀσπίδος καὶ περικεφαλαίας καὶ θώρακος καὶ κνημίδων, ἐκάλυπτον τὸ σῶμα αὐτῶν διὰ δέρματος ἢ χονδροῦ ὑφάσματος, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ μικρᾶς ἀσπίδος καὶ ἐλαφρᾶς περικεφαλαίας, ἐμάχοντο δὲ διὰ τόξων, ἀκοντίων, σφενδονῶν, πελέκεων καὶ ροπάλων, καθὼς καὶ διὰ λίθων, τοὺς ὁποίους ἔβαλλον διὰ τῶν χειρῶν των.

Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους πάντες οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ ἦσαν ψιλοί, πλὴν τῶν ἀρχηγῶν, οἵτινες ἔφερον βαρεῖαν ἀμυντικὴν πανοπλίαν καὶ ἐμάχοντο ἁρματοδρομοῦντες. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅτε αἱ διάφοροι ἑλληνικαὶ πόλεις ὠργάνωσαν ἐπὶ τὸ τακτικώτερον τοὺς στρατούς των, ἡ κυρία δύναμις τῶν πλείστων, καὶ δὴ τῶν μᾶλλον προηγμένων, ἐξ αὐτῶν ἀπετελεῖτο ἐξ ὁπλιτῶν, ὑπῆρχον ὅμως πάντοτε παρ' αὐτοῖς καὶ ψιλοί, οἵτινες εἰς μὲν τὴν Σπάρτην ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν περιοίκων καὶ τῶν εἱλώτων, καθὼς καὶ ἐκ ξένων μισθοφόρων, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἐκ τῶν πενεστέρων πολιτῶν, τῶν μετοίκων καὶ τῶν ξένων μισθοφόρων. Ἐν Βοιωτίᾳ κατετάσσοντο ὡς ψιλοὶ οἱ ἔφηβοι ἐκ τῶν πολιτῶν καὶ οἱ μέτοικοι, καθὼς καὶ ξένοι μισθοφόροι. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν τοὺς ψιλοὺς παρεῖχεν ἡ Ἑστιαιῶτις καὶ ἡ Φθιῶτις, τοὺς δὲ ὁπλί-

Digitized by Google

τις καὶ τοὺς ἱππεῖς ἡ Θεσσαλιῶτις καὶ ἡ Πελασγιῶτις. Εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Λοκρίδα οἱ στρατοὶ ἀπετελοῦντο κυρίως ἐκ ψιλῶν τοξοτῶν, σφενδονητῶν καὶ ἀκοντιστῶν. Ἐν Σικελίᾳ πάντες οἱ ψιλοὶ ἦσαν μισθοφόροι. Εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατὸν οἱ ψιλοὶ ἦσαν Μακεδόνες καὶ σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι (Ἰλλυριοί, Θρᾶκες, Κρῆτες κ. λ.). Ἐν Ῥώμῃ οἱ ψιλοὶ (Velites, γροσφομάχοι, δηλ. ἀκοντισταὶ) ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν πενεστέρων τάξεων, ἐκ τῶν συμμάχων καὶ ἐκ μισθοφόρων, εἰς δὲ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου ΣΤ' τοῦ Εὐπάτορος (120—63 π. Χ.) ἐκ πεζῶν τοξοτῶν, ἀκοντιστῶν καὶ σφενδονητῶν (Παφλαγόνων, Καππαδοκῶν, Κόλχων, Μήδων, Σκυθῶν, Γαλατῶν, Κελτῶν, Σαρματῶν, Θρακῶν καὶ Κρητῶν) καὶ ἐξ ἱππέων τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν (Ἀρμενίων, Σαρματῶν, Σκυθῶν κ. λ.).

Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἄριστοι τοξόται μὲν ἐθεωροῦντο οἱ Κρῆτες, σφενδονῆται δὲ οἱ Ῥόδιοι, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Ἀρκάδες, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Ἠλεῖοι, ἀκοντισταὶ δὲ οἱ Αἰτωλοί, οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Ἀρκάδες, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Θρᾶκες. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἀρχαίων λαῶν ἐφημίζοντο ὡς τοξόται μὲν οἱ Πόντιοι, οἱ Χετταῖοι, οἱ Σκύθαι, οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Ἐτροῦσκοι, ὡς σφενδονῆται δὲ οἱ Φοίνικες, οἱ Βαλεαρῖται, οἱ Ἐτροῦσκοι κ. λ.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν ψιλῶν καὶ ἡ ἀναλογία αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὁπλίτας ὑπῆρξε κατὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὰς ἐποχὰς διάφορος. Ἐν Ἀθήναις, Σπάρτῃ, Μακεδονίᾳ, Ῥώμῃ οἱ ψιλοὶ ἀπετέλουν μικρὰν ἐν τῷ στρατῷ αὐτῶν ἀναλογίαν, ὠργανοῦντο δὲ εἰς ἴδια συνήθως σώματα, περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὁποίων ἐλαχίστας μόνον ἔχομεν πληροφορίας. Κατὰ τὴν μάχην οἱ ψιλοὶ ἠνώχλουν τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν τόξων, τῶν ἀκοντίων καὶ τῶν σφενδονῶν των καὶ εἶτα ὑπεχώρουν διὰ τῶν πλευρῶν καὶ διὰ τῶν κενῶν τῆς παρατάξεως τῶν ὁπλιτῶν, οἵτινες διεξῆγον τὸν κύριον ἀγῶνα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύνθεσιν τοῦ σώματος τῶν ψιλῶν εὑρίσκομεν ἀκριβεῖς λεπτομερείας μόνον εἰς τὰ νεώτερα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν συγγραμμάτων (*Ἀσκληπιοδότου* «Τέχνη τακτική», γραφεῖσα κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π. Χ., *Αἰλιανοῦ* «Τακτικὴ θεωρία» καὶ *Ἀρριανοῦ* «Τέχνη τακτική», γραφεῖσα κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μ. Χ.). Ἡ μεγαλυτέρα μονὰς τῶν ψιλῶν ἐκαλεῖτο ἐπίταγμα, τὸ ὁποῖον εἶχε δύναμιν 8.192 ἀνδρῶν καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 2 στιφῶν, ὧν ἕκαστον εἶχε δύναμιν 4.096 ἀνδρῶν καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 2 ἐπιξεναγιῶν. Ἑκάστη ἐπιξεναγία εἶχε δύναμιν 2.048 ἀνδρῶν καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 2 συστρεμμάτων, ὧν ἕκαστον εἶχε δύναμιν 1.024 ἀνδρῶν. Τὸ σύστρεμμα ἀπετελεῖτο ἐκ 2 ξεναγιῶν, ὧν ἑκάστη εἶχε δύναμιν 512 ἀνδρῶν καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 2 ψιλαγιῶν ἢ συνταγμάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶχε δύναμιν 256 ἀνδρῶν καὶ προσέτι ἕνα στρατοκήρυκα («ὅπως τῇ φωνῇ σημαίνοι τὸ προσταττόμενον»), ἕνα σημειοφόρον («ὅπως σημείῳ εἰ μὴ φωνῆς κατακούειν ἐνδέχοιτο διὰ θόρυβον»), ἕνα σαλπιγκτήν, ἵνα σαλπίζῃ τὸ προσταττόμενον, ἕνα ὑπηρέτην («ὥστε τι παρακομίσαι τῶν εἰς χρείαν»), καὶ ἕνα οὐραγὸν («πρὸς τὸ ἐπάγειν τὸν ἀπολειπόμενον ἐπὶ τῇ τάξει»). Ἕκαστον σύνταγμα ἀπετελεῖτο ἐκ 2 ἑκατονταρχιῶν, ὧν ἑκάστη εἶχε δύναμιν 128 ἀνδρῶν, καὶ προσέτι ἕνα σημειοφόρον, ἕνα σαλπιγκτήν, ἕνα στρατοκήρυκα, ἕνα ὑπηρέτην καὶ ἕνα οὐραγόν. Ἑκάστη ἑκατονταρχία ἀπετελεῖτο ἐκ 2 πεντηκονταρχιῶν, ὧν ἑκάστη εἶχε δύναμιν 64 ἀνδρῶν καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 2 συστάσεων, ὧν ἑκάστη εἶχε δύναμιν 32 ἀνδρῶν καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ 4 λόχων, ὧν ἕκαστος εἶχε δύναμιν 8 ἀνδρῶν.

Γενικῶς ἡ χρῆσις τῶν ψιλῶν παρὰ τοῖς κυριωτέροις στρατοῖς τῶν ἀρχαίων (Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων) ἦτο λίαν περιωρισμένη. Εὐρυτέρα καὶ τελειοτέρα χρῆσις αὐτῶν ἐγίνετο παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, εἰς τὸν στρατὸν τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ψιλοὶ (πεζοὶ καὶ ἔφιπποι), τοξόται, ἀκοντισταὶ καὶ σχετικῶς ὀλίγοι σφενδονῆται. Οἱ πεζοὶ ψιλοί, οἵτινες ἐλέγοντο *σαγιττάτορες* καὶ *ἀρκᾶτοι*, ἔφερον ἐπιθετικὰ μὲν ὅπλα τόξα, ἀκόντια, ἀνὰ 2 σωληνάρια (μικρὰ τόξα βάλλοντα μικρότατα βέλη), πελεκίδια, καὶ ῥόπαλα, τινὲς δὲ καὶ σφενδόνας, ὡς ἀμυντικὰ δὲ ὅπλα ἔφερον μικρὰν στρογγύλην ἀσπίδα (ἀσπιδίσκιον), ἀντὶ δὲ περικεφαλαίας σκιάδιον ἐκ κεντούκλου (κετσέ).

Οἱ ψιλοὶ ἱππεῖς ἦσαν ἀκονισταὶ ἢ τοξόται, καὶ οἱ μὲν ἀκοντισταὶ ἔφερον ἐπιθετικὰ μὲν ὅπλα ἓ δόρυ καὶ 2—3 ἀκόντια, ἀμυντικὰ δὲ ἀσπίδα κατά τι μικροτέραν τῆς τῶν καταφράκτων (τῶν βαρέως ὡπλισμένων ἱππέων) καὶ μικρὰν περικεφαλαίαν (κασσίδιον) ἀσκεπῆ κύκλῳ. Οἱ τοξόται ψιλοὶ ἔφερον ἐπιθετικὰ μὲν ὅπλα τόξον καὶ σπάθην, ἀμυντικὸν δὲ μικρὰν περικεφαλαίαν.

Οἱ ψιλοί, ἔν τε τῷ πεζικῷ καὶ τῷ ἱππικῷ, ἀνεμειγνύοντο ἐν τοῖς τάγμασι μετὰ τῶν βαρέως ὡπλισμένων (ὁπλιτῶν, καταφράκτων), δηλαδὴ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ τελευταῖοι ζυγοὶ τοῦ ἐν παρατάξει τάγματος ἦσαν βαρέως ὡπλισμένοι, οἱ δ' ἐνδιάμεσοι ψιλοί, πλὴν τῶν ἀκραίων στοίχων, οἵτινες ἀπετελοῦντο πάντοτε ἐκ βαρέως ὡπλισμένων ἀνδρῶν. Οἱ πλεονάζοντες ψιλοί, ἰδίως οἱ τοξόται, ὠργανοῦντο εἰς ἴδια τάγματα δυνάμεως 300—400 ἀνδρῶν), τὰ λεγόμενα τάγματα τῶν σαγιττατόρων. Οἱ διοικηταὶ τῶν τοιούτων ταγμάτων ἐλέγοντο ἀρχισαγιττάτορες.

Εἰς τὰ σῳζόμενα στρατιωτικὰ συγγράμματα τῶν Βυζαντινῶν ἐκτίθεται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἡ χρῆσις τῶν ψιλῶν ἐν πολέμῳ (κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν ἀσφαλείας τῶν στρατευμάτων ἐν πορείᾳ καὶ κατὰ τὰς μάχας, καὶ ἰδίως εἰς τὸν ὀρεινὸν πόλεμον). Τὴν τακτικὴν τῶν ψιλῶν ἱππέων ἐδιδάχθησαν οἱ εὐρωπαϊκοὶ στρατοὶ ἐκ τῶν περιφήμων *στρατιωτῶν*, οἵτινες μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) προσέφυγον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ὑπηρέτησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐκεῖ στρατοὺς (βλ. καὶ λ. *στρατιώτης* καὶ *χωσάρ_ιοι*).

Ἀνάλογα πρὸς τοὺς ψιλοὺς τῶν ἀρχαίων εἶναι τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις στρατοῖς σώματα τοῦ *ἐλαφροῦ πεζικοῦ* καὶ *ἱππικοῦ* (λανσκενέτοι, τουφεκισταί, ὀρεινοὶ κυνηγοί, κυνηγοὶ τοῦ λύκου, πεζοὶ κυνηγοί, ὀρεινοὶ (highlanders), ἀκροβολισταί, ἀκιντζῆδες, ἀβιτζῆδες, ζουάβοι, εὔζωνοι, ἀλπῖνοι, οὐσσάροι, δραγόνοι, ἔφιπποι κυνηγοὶ κλπ.). Ἡ τελειοποίησις τῶν πυροβόλων ὅπλων καὶ ἡ συνεπείᾳ ταύτης ἐπελθοῦσα τροποποίησις τῆς τακτικῆς τῶν στρατευμάτων καὶ τῆς ὀργανώσεως αὐτῶν ἐπήνεγκον ἐν τέλει τὴν ἐξαφάνισιν πάσης διαφορᾶς ὁπλισμοῦ καὶ τρόπου τοῦ μάχεσθαι μεταξὺ τῶν διαφόρων σωμάτων τοῦ αὐτοῦ ὅπλου (πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ), ὥστε σήμερον οὐδεμία ὑφίσταται διάκρισις μεταξύ των, ἀπέμειναν δὲ μόνον αἱ ὀνομασίαι αὗται, ἐν μέρει δὲ καὶ αἱ στολαί των, ὡς ἁπλῆ ἱστορικὴ ἀνάμνησις. Ν. ΚΛΣ

—**ψιλὴ κυριότης τίτλου**· βλ. λ. *κυριότης* τίτλου ψιλή.

ψιλὸς (ὁ) (Psilus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συρφιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους μυίας, ἀπαντώσας ἐν Εὐρώπῃ. Ἐκ τῶν 15 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *ψιλὸς ὁ τῆς ῥοδῆς* (Psilus rosei), ὅστις ἔχει σῶμα ἐπίμηκες καὶ ἐλλειψοειδὲς κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμῆμά του. Ὁ χρωματισμός του εἶναι μελανοϋποκύανος. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν ἀνθέων τῆς ῥοδῆς. Δ. Ν. Π.

ψιλοτριμμένος, *—η, —ο* δημοτ., τριμμένος, λειοτριβημένος εἰς λεπτότατα μόρια: «ψιλοτριμμένος καφές».

ψίλουρος (ὁ) (Psilurus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτοβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λιπαριδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ψυχάς, ἀπαντώσας πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψίλουρος ὁ μοναχὸς* (Psilurus monachus), ὅστις ἔχει χρῶμα ὑπέρυθρον κατὰ τὸ σῶμα καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὰς πτέρυγας, μὲ φαιὰς καὶ ἰώδεις κηλῖδας καὶ ποικίλματα. Εἶναι νυκτόβιος. Δ. Ν. Π

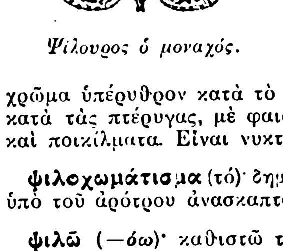

Ψίλουρος ὁ μοναχός.

ψιλοχωμάτισμα (τό)· δημοτ., θρυμματισμὸς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀρότρου ἀνασκαπτομένων βώλων.

ψιλῶ (*—όω*)· καθιστῶ τι ψιλόν, γυμνόν, ἀπογυμνῶ, ἀποψιλῶ.

ψίλωθρον (τό)· φάρμακον ἀποψιλωτικὸν τῶν τριχῶν.

ψίλωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ψιλοῦν, ἀπογύμνωσις, ἀποψίλωσις, οἷον ἀπὸ τριχῶν, ἀπὸ δένδρων κττ.

— [*Δερματολ.*] *Ψίλωσις* καλεῖται: 1) Ἡ παθολογικὴ πτῶσις τῶν τριχῶν (βλ. *ἀλωπεκία*). 2) Ἡ διὰ χημικῶν ἢ μηχανικῶν μέσων ἀφαίρεσις τῶν τριχῶν. Αὕτη ἐπιβάλλεται συνήθως διὰ καλαισθητικοὺς λόγους εἰς τὴν ὑπερτρίχωσιν, ἰδίως τοῦ προσώπου, καὶ ἐκτελεῖται διὰ τῶν ἀποψιλωτικῶν ἀλοιφῶν, κύριον συστατικὸν τῶν ὁποίων εἶναι τὸ ἀρσενικόν. Αἱ ἀλοιφαὶ αὗται ἦσαν γνωσταὶ καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὁ δὲ Θεόφραστος (250 π. Χ.) ἀναφέρει τοιαύτην, συνισταμένην ἐξ 150 γραμ. διαλελυμένης ἀσβέστου καὶ 25 γραμ. θειούχου ἀρσενικοῦ. Τῆς ἀλοιφῆς ταύτης γίνεται χρῆσις καὶ σήμερον, μέ τινας παραλλαγάς. Ὡσαύτως γίνεται χρῆσις κόνεων καὶ ἀλοιφῶν ἀποψιλωτικῶν, ἄνευ ἀρσενικοῦ, μὲ κύρια συστατικὰ τὸ Calcium sulphydratum. Ἡ διὰ μηχανικῶν μέσων ἀποψίλωσις γίνεται ἢ διὰ τῆς λαβίδος ἢ διὰ τῆς ἠλεκτρολύσεως, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις διὰ τῶν ἀκτίνων Χ. Κ. Κ. Κ.

ψιλωτὴς (ὁ)· ὁ ἀποψιλῶν, ἀπογυμνῶν· ‖ γραμματ., ὁ μὴ τηρῶν τὴν δασεῖαν, ψιλωτικός.

ψιλωτὴς (ὁ) (Psilotes) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συρφιδῶν*, περιλαμβάνον μυίας μετρίου μεγέθους, μὲ σῶμα μελανοϋποκυανοῦν καὶ πτέρυγας κιτρίνας. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Δ. Ν. Π.

— **ψιλωτὴς** [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νιτουδιλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ εὐμεγέθων κανθάρων, ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ψιλωτικός, *—ή, —όν*· ὁ συντελῶν εἰς τὴν ἀποψίλωσιν: «ψιλωτικὸν φάρμακον»· ‖ γραμματ., ὁ ἀπαλείφων τὴν ψίλωσιν καὶ ἀποφεύγων τὴν δάσυνσιν: «οἱ ἀρχαῖοι Αἰολεῖς ἦσαν ψιλωτικοί».

ψιλωτὸν (τὸ) (Psilotum) [*Βοτ.*] Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λυκοποδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πολυετεῖς πόας, ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Τὰ ψιλωτὰ ἔχουσι βλαστὸν ἁπλοῦν ἢ διχοτομημένον καὶ φύλλα μικρότατα. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς καὶ καλλιεργούμενα πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

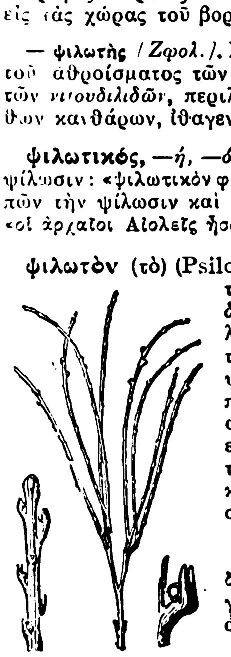

Ψιλωτόν.

ψιμάρι (τό), καὶ ***ψιμάρνι***· δημοτ., τὸ ὄψιμον ἀρνίον, τὸ γεννηθὲν ἀργά, τελευταῖον ἀπὸ τὰ ἄλλα.

Ψιμουλέϊκα [*Γεωγρ.*]. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λυγουρίου τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Κάτ. (1928) 14.

ψιμυθιὰ (ἡ). Λεπτὴ λευκὴ γραμμὴ ἐπὶ βυζαντινῆς εἰκόνος. Παρὰ Βυζαντινοῖς τὰ προεξέχοντα μέρη τῆς εἰκόνος ἐσημειοῦντο διὰ παραλλήλων λεπτοτάτων λευκῶν γραμμῶν *(ψιμυθιῶν)*, αἱ ὁποῖαι προσέδιδον εἰς τὴν ἁγιογραφίαν ὕφος χαλκογραφίας. Β. Λ. Κ.

ψιμύθιον (τό)· κόνις ἢ ἀλοιφὴ καλλωπιστικὴ τοῦ προσώπου, κοιν. *φκιασίδι*· ‖ εἰδικώτερον, ὁ ἀνθρακικὸς μόλυβδος, κόνις λευκή, τριβομένη ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος πρὸς λεύκανσιν αὐτῆς.

— [*Χημ.*] Βλ. λ. *λευκὸν* τοῦ μολύβδου (τ. ΙΣΤ', σ. 37 α').

— [*Ἐγκυκλ.*] Τὸ *ψιμύθιον* εἶναι καλλυντικὴ σκευασία, χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐν γένει, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀρρένων ἠθοποιῶν. Εἶναι ποικίλων χρωμάτων καὶ τίθεται ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος, διὰ νὰ τὴν καταστήσῃ λευκὴν ἢ διὰ νὰ ἐντείνῃ τὴν εὐχροιαν αὐτῆς (φῦκος, κοκκινάδι) ἢ καὶ διὰ νὰ καλύψῃ τυχὸν ἐλαττώματά της. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ψιμύθιον ἐκαλεῖτο κυρίως ἡ κόνις τοῦ ἀνθρακικοῦ μολύβδου. Εἰς τὴν Ἰουδαίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ῥώμην αἱ γυναῖκες ἐμαύριζον τὸν γῦρον τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὰς ὀφρῦς, ἐπέχριον τὰς παρειάς, τὰ χείλη, τοὺς ὄνυχας κλπ. Ἡ συνήθεια αὕτη ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τοὺς ἀγρίους λαοὺς τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐν Εὐρώπῃ, κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἡ χρῆσις τοῦ ψιμυθίου εἶχε σχεδὸν περιορισθῆ εἰς τοὺς ἠθοποιοὺς ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα ἡ χρῆσίς του ἐγενικεύθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ γυνὴ θέτει ψιμύθιον καὶ δημοσίᾳ ἀκόμη, ἰδίως κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας. Τὰ ψιμύθια διακρίνονται εἰς λευκά, ἔχοντα ὡς κυριώτερα συστατικὰ τὸν τάλκην καὶ τὴν κιμωλίαν καὶ νοθευόμενα πολλάκις διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ μολύβδου, εἰς ἐρυθρά, κατασκευαζόμενα ἀπὸ καρθαμίνην (rouge végétal), ἀπὸ κιννάβαρι κλπ., εἰς μαῦρα, ἔχοντα ὡς βάσιν τὸ μέλαν τῆς αἰθάλης (νεροφοῦμο) καὶ γνωστὰ ὑπὸ τὰς ὀνομασίας *ἰνδικὸν μέλαν, ἐννὰ* (τουρκικὰ) κ. ἄ. Ἡ μακρὰ χρῆσις τοῦ ψιμυθίου ἀφανίζει τὴν ἐπιδερμίδα, παρεμποδίζουσα δὲ τὴν ἐφίδρωσιν, δύναται νὰ προκαλέσῃ δερματικὰς παθήσεις. Τ. Δ.

ψιμυθίτης (ὁ) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν συνώνυμον πρὸς τὸν *κερουσσίτην* (βλ. λ.).

ψιμυθιῶ (*—όω*)· καλλωπίζω διὰ ψιμυθίου, κοιν. *φκιασιδώνω*.

ψιμυθίωσις, *—εως* (ἡ)· ὁ διὰ ψιμυθίου καλλωπισμὸς τοῦ προσώπου, κοιν. *φκιασίδωμα*.

— [*Θεατρ.*] Ἡ διὰ διαφόρων χρωμάτων διασκευὴ τοῦ προσώπου τοῦ ἠθοποιοῦ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ὑποκριτικῆς. Ἡ ἐργασία αὕτη περιλαμβάνει: α') τὴν ἁπλῆν διασκευὴν τοῦ προσώπου καὶ β') τὴν πλήρη μεταμόρφωσιν τοῦ προσώπου, ἀλλοίωσιν. Διὰ τῆς ἁπλῆς ψιμυθιώσεως ἐπιδιώκεται ἡ τόνωσις τοῦ χρώματος τοῦ δέρματος, τὸ ὁποῖον καθίσταται διὰ τῶν φώτων τῆς σκηνῆς πελιδνόν, χλωμόν, ἄτονον· γίνεται δ' αὕτη ὡς ἑξῆς: α') Πλύσις τοῦ προσώπου διὰ σάπωνος πρὸς ἀπαλλαγήν του ἀπὸ

Digitized by Google

ἱδρῶτος, κονιορτοῦ κλπ. β') Ἐπάλειψις διὰ βαζελίνης πρὸς ἀποφυγὴν ἀμέσου ἐπαφῆς τῶν χρωμάτων καὶ διὰ τὴν καλυτέραν ἐξάπλωσιν αὐτῶν. γ') Σπόγγισμα τοῦ προσώπου διὰ στεγνοῦ προσοψίου καὶ εἶτα ἐπάλειψις διὰ τοῦ δακτύλου μὲ λευκὸν ἢ ροδόχρουν μεῖγμα ἀναλόγως τοῦ ρόλου, ἵνα σχηματισθῇ πανταχοῦ τοῦ προσώπου στρῶμα πολὺ λεπτόν. δ') Ἀναγκη πρὸ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ μείγματος νὰ ληφθῇ φροντίς, ὥστε οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ εἶναι ἀβιάστως ἀνοικτοί, τὸ δέρμα τεταμένον, καθὼς καὶ πάντες οἱ μύες τοῦ προσώπου, ἄλλως, ἅμα ὡς ἐπιτεθῇ ἡ πούδρα, θ' ἀναφανοῦν πολλαὶ ρυτίδες. ε') Τὸ εἰς κόνιν ἐρυθρὸν χρῶμα τίθεται μὲ μικρὸν πτίλον εἰς τὰ μῆλα τῶν παρειῶν, τὸν πώγωνα, τὸ μέτωπον, τοὺς κροτάφους καὶ περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς σχῆμα κογχυλίου. στ') Διὰ ποδὸς λαγωοῦ ἐξαπλοῦται ἐλαφρῶς τὸ σύνολον, διὰ νὰ γίνῃ ἀφομοίωσις τῆς λευκῆς ἢ ροδόχρου πάστας καὶ τοῦ ἐρυθροῦ εἰς ἓν χρῶμα ἁπαλὸν ἄνευ ἀποτόμων χωριστῶν κηλίδων. ζ') Μὲ τὴν εἰδικὴν διὰ τὰ χείλη ἐρυθρὰν μολυβδίδα βάφονται ἐλαφρῶς τὰ χείλη. Πλατεῖα γραμμὴ παχύνει αὐτά, λεπτὴ δὲ τὰ καθιστᾷ λεπτά. Στόμα μέγα ἢ πολὺ μικρὸν τροποποιεῖται ἀναλόγως μὲ τὸ ἐρυθρὸν τῶν χειλέων. Τὸ αὐτὸ χρῶμα τίθεται εἰς τὰς ἐσωτερικὰς γωνίας τῶν ὀφθαλμῶν (βρύσες) καὶ εἰς τὰ ἄκρα τῶν ρωθώνων. η') Διὰ τὴν τόνωσιν τῶν ὀφρύων χρησιμοποιεῖται κυανῆ μολυβδὶς καὶ οὐδέποτε μαύρη. Διὰ ν' ἁπαλυνθῇ ὁ τόνος, χρησιμοποιεῖται λευκὴ μολυβδίς, διότι ἐνδέχεται ἠθοποιὸς μελαγχρινὸς νὰ παίζῃ πρόσωπον ξανθοῦ. θ') Μὲ τὸ εἰς κόνιν ἐρυθρὸν βάφονται ἐλαφρῶς τὰ ἄκρα τῶν ὤτων (λοβοί).

Αἱ γυναῖκες ἠθοποιοὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἀνωτέρω μέθοδον τῶν ἀνδρῶν διὰ τὴν ἁπλῆν διασκευὴν τοῦ προσώπου, ἐπὶ πλέον δὲ θέτουν διὰ μικροῦ σπόγγου εἰς τὸν λαιμόν, τὰς χεῖρας, τοὺς βραχίονας καὶ ὤμους, ἂν εἶναι ἔξωμοι, λευκὸν ὑγρόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τίθεται ἀκολούθως στρῶμα πούδρας.

Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ προσώπου εἶναι δύσκολος, ἐλάχιστοι δὲ ἠθοποιοὶ κατέχουν τὴν τέχνην ταύτην, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποκτᾶται κατόπιν μακρᾶς πείρας.

Διὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ προσώπου χρησιμοποιεῖται βαζελίνη ἢ βούτυρον τοῦ κακάου· ἐπαλείφεται τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ δακτύλου, τρίβεται καὶ εἶτα σπογγίζεται διὰ στεγνοῦ πανίου. Ἀκολούθως πλύνεται διὰ σάπωνος ἢ μὲ κολώνιαν καὶ ἐπιτίθεται ἐλαφρότατον στρῶμα πούδρας, ἵνα προφυλαχθῇ τὸ δέρμα ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀέρος. Π. Α. Κ.

Ψίνθος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ὀρεινὸν τοῦ βορείου τμήματος τῆς Ρόδου, μεταξὺ τῶν χωρίων Καλαμώνας, Καλλιθιὲς καὶ Ἀρχίπολις καὶ παρὰ τὸν βουνὸν Κολούσι, ἐν τῷ μέσῳ εὐφόρου γῆς. Κάτ. 350. Ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἰταλικοῦ στόλου κατὰ τὸν Τουρκοϊταλικὸν πόλεμον, ὁ ὀλίγος καὶ διάσπαρτος στρατὸς τῆς νήσου συνεκεντρώθη πρὸς ἄμυναν (1200 ἄνδρες) πρὸ τοῦ χωρίου. Τοῦτον προσέβαλεν ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀμέλιο ἀποβιβασθεὶς εἰς ὅρμον Κόσκινο, μεταξὺ πόλεως Ρόδου καὶ ἀκρωτηρίου Λαδικό, ἰταλικὸς στρατὸς (12.000 ἄνδρες), προελάσας εὐθὺς ἅμα τῇ ἀποβάσει του (22 Ἀπριλίου 1912). Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν τοῦ, διασκορπισθέντος μετὰ ἡρωικὴν ἄμυναν, τουρκικοῦ στρατοῦ ᾐχμαλωτίσθησαν κατόπιν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, βοηθηθέντων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Ροδίων χωρικῶν. Σ. Ε. Λ.

ψίξ, —ιχὸς (ἡ)· τὸ ἐσωτερικὸν ἀφρῶδες καὶ μαλακὸν τοῦ ἄρτου, κοιν. *ψίχα*.

Ψίον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κίττας τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 74.

ψίτ· δημοτ., ἐπιφώνημα κλητικὸν τῆς γαλῆς.

ψιττάκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ *πιστακίου* (βλ. λ.).

ψιττακίασις (ἡ). Νόσος σπανιωτάτη, προσβάλλουσα τοὺς ψιττακοὺς καὶ ἐξ αὐτῶν δυναμένη νὰ μεταδοθῇ καὶ εἰς ἀνθρώπους, ὡς καὶ ἐξ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον. Αἱ σημειωθεῖσαι ἐν Εὐρώπῃ ἐπιδημίαι (ἐν Παρισίοις τῷ 1892 καὶ τῷ 1930) ὠφείλοντο εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ψιττακῶν φερόντων τὸ μόλυσμα ἐκ Βραζιλίας, Παραγουάης καὶ Ἀργεντινῆς. Εἰς τοὺς ψιττακοὺς ἡ νόσος δὲν ἐκδηλοῦται διὰ σαφῶν χαρακτηριστικῶν σημείων. Τὰ πτηνὰ παραμένουν μόνον ἀκίνητα, νυσταλέα, μὲ τὸ πτίλωμα ἀνεγηγερμένον καὶ τὰς πτέρυγας πρὸς τὰ κάτω, θνήσκοντα ἐν διαστήματι 3—5 ἡμερῶν. Ἐπὶ πολὺ παρεδέχοντο ὅτι ἡ ψιττακίασις ὀφείλεται εἰς βακτηρίδιον, ὁμοιάζον κυρίως πρὸς τὸ παρατυφικὸν βακτηρίδιον Β, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διακρίνεται μόνον διὰ τῆς μεγάλης παθογόνου αὐτοῦ δυνάμεως ὡς πρὸς τὰ πειραματόζωα (κόνικλον, ἰνδόχοιρον, μῦν, ὄρνιν). Σήμερον τείνουν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι ὀφείλεται μᾶλλον εἰς ἀόρατον ἰόν. Παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἐπώασις τῆς νόσου διαρκεῖ ἐπὶ 8—10 ἡμέρας. Τὰ συμπτώματα ὑπενθυμίζουν τὰ τῆς βαρείας γρίππης ἢ τοῦ τύφου. Γενικὴ κακουχία μετὰ καταπτώσεως, κεφαλαλγία, ρίγη καὶ πυρετὸς (39°,5—40°,5), συνοδευόμενος ἐνίοτε ὑπὸ παραληρήματος. Τοῦ πυρετοῦ παρατηροῦνται ἐλαφραὶ πρωϊναὶ ὑφέσεις. Ἡ γλῶσσα ἐπίχριστος. Ἐπιπλέκονται πολλάκις γαστρεντερικαὶ ἢ καὶ πνευμονικαὶ παθήσεις, ἐπιστάξεις κλπ. Ἡ διάρκεια τῆς νόσου κυμαίνεται μεταξὺ 8 ἡμερῶν καὶ 3 ἑβδομάδων, ἡ δ' ἀνάρρωσις εἶναι μακρά. Εἰς ἑκάστην ἐπιδημίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν κρουσμάτων εἶναι μὲν περιωρισμένος, ἀλλ' ἡ θνησιμότης εἶναι σχετικῶς μεγάλη. Ἡ προφύλαξις συνίσταται εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἐπαφῆς πρὸς τοὺς ψιττακούς, ἡ δὲ θεραπεία εἰς τὴν χρῆσιν λουτρῶν καὶ εἰς τὴν τόνωσιν τῆς καρδίας, τοῦ ἀρρώστου ἀπομονουμένου καὶ ἀποστειρουμένων τῶν ἀπεκκριμάτων του. Σ. Γ. Σ.

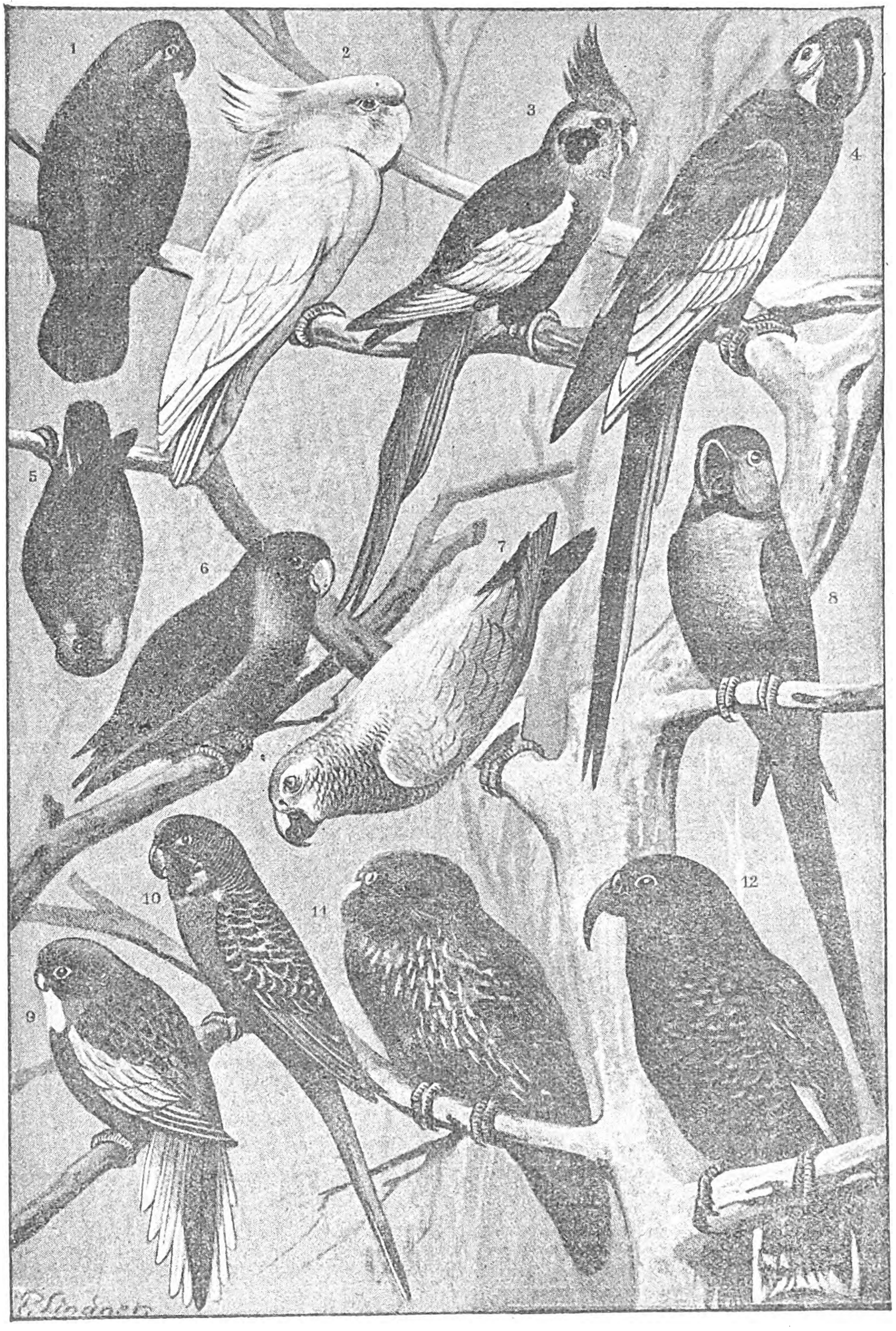

Ψιττακίδαι.

[1=λόρις ὁ ποικιλόχοους· 2=κακατούα ἡ λοφιοφόρος· 3=καλοψίττακος ὁ νεοολλανδικός· 4=ἄρα ὁ μακάων· 5=λορίκουλος ὁ βραχύουρος· 6=ἀγαπόρνις ἡ ἐρυθρόλαιμος· 7=ψιττακὸς ὁ ἐρύθακος· 8=παλαιόρνις ἡ περιλαιμιοφόρος· 9=πλατύκερκος ὁ θαυμάσιος· 10=μελοψίττακος ὁ κυματοειδής· 11=στρίγκωψ ὁ ἀβρόπτιλος· 12=νέστωρ ὁ λαμπρός.]

ψιττακίδαι (οἱ) (Psittacidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν*, περιλαμβάνουσα περὶ τὰ 50 γένη καὶ πλείονα τῶν 450 εἰδῶν μεγάλων, μετριοσώμων ἢ καὶ μικροσώμων πτηνῶν, ἀπαντώντων εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Τὰ πτηνὰ ταῦτα εἶναι περιζήτητα, λόγῳ τῆς ἰδιότητος, ἣν ἔχουσι, νὰ ἀπομιμῶνται τὴν ἀνθρωπίνην ὁμιλίαν καὶ λόγῳ τοῦ λαμπροῦ πτερώματός των. Γενικῶς οἱ ψιττακίδαι ἔχουσι ζωηροὺς καὶ ποικίλους χρωματισμούς, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζουσι μεταλλικὰς ἀποχρώσεις. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν πτηνῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι: σῶμα εὔρωστον, μῆκος κυμαινόμενον μεταξὺ 0,18 μ. καὶ 1 μ., πτέρυγες ἀρκετὰ ἀνεπτυγμέναι καὶ ὀξύληκτοι, κεφαλὴ εὐμεγέθης καὶ εἴς τινα εἴδη ὀγκώδης, ράμφος ἰδιόρρυθμον, μὲ τὴν ἄνω σιαγόνα, πάντοτε, μεγαλυτέραν τῆς κάτω, κυρτὸν καὶ ἰσχυρότατον, δυνάμενον νὰ θραύσῃ καὶ τοὺς σκληροτέρους πυρῆνας τῶν καρπῶν, πόδες μετρίως ὑψηλοί, δάκτυλοι τέσσαρες, ὧν οἱ δύο διευθύνονται πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ οἱ ἕτεροι δύο πρὸς τὰ ὄπισθεν μετὰ ἀνθεκτικῶν ὀνύχων, πόδες χρησιμεύοντες, πλὴν τοῦ βαδίσματος, καὶ ὡς συλληπτήρια ὄργανα, ράμφος χρησιμοποιούμενον ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἀναρρίχησιν ἐπὶ τῶν δένδρων, τὴν ὑποβοήθησιν διὰ τὸ βάδισμα καὶ τὴν κατασκευὴν ὀπῶν ἐπὶ τῶν ξύλων διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν ᾠῶν των. Οἱ ψιττακίδαι ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν δασῶν κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων των χωρίζονται κατὰ ζεύγη. Ἵπτανται ἀνεπιτηδείως, βαδίζουσιν ἀτέχνως, ἀλλ' ἀναρριχῶνται ἐπιτηδειότατα. Εἶναι πτηνὰ παμφάγα, διότι τρέφονται ἐκ παντὸς εἴδους καρπῶν νωπῶν ἢ ξηρῶν, κόκκων, χόρτων κτλ. Ἐξημεροῦνται εὐκόλως, ἰδίως ὅταν συλλαμβάνωνται εἰς μικρὰν ἡλικίαν, ζῶσιν ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἐκμανθάνουσι νὰ προφέρωσιν

Digitized by Google

ὁλοκλήρους φράσεις, νὰ ἀπομιμῶνται τὰς φωνὰς ἑτέρων πτηνῶν καὶ ζῴων καὶ νὰ ἐκτελῶσι διάφορα γυμνάσια.

Κατά τινας ζωολόγους, οἱ ψιττακίδαι ἢ ψιττακοὶ δὲν ἀποτελοῦσιν οἰκογένειαν, ἀλλὰ κατηγορίαν τῶν ἀναρριχητικῶν πτηνῶν. Ἐπ' αὐτοῦ βασιζόμενοι κατέταξαν τούτους εἰς διαφόρους οἰκογενείας, ὧν κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: *λορίδαι* (Loridae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *λόρις* (Loris), *νεστορίδαι* (Nestoridae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *νέστωρ* (Nestor), *πλατυκερίδαι* (Platyceridae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *καλυπτόρρυγχος* (Calyptorynchus), *πεζοπορίδαι* (Pezoporidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *πεζοπόρος* (Pezoporus), *παλαιορνιθίδαι* (Palaeornithidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *παλαιόρνις* (Palaeornis), *ἐκλεκτορίδαι* (Eclectoridae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *ἐκλέκτωρ* (Eclector), *τριχογλωσσίδαι* (Trichoglossidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *τριχόγλωσσος* (Trichoglossus), *γλωσσοψιττακίδαι* (Glossopsittacidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *γλωσσοψίττακος* (Glossopsittacus), *εὐφημίδαι* (Euphemidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *εὔφημος* (Euphemus), *στριγκοψίδαι* (Strigopsidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *στρίγκοψ* (Strigops), καὶ *ψιττακίδαι* (Psittacidae), ἧς κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁ *ψιττακός* (Psittacus). Δ. Ν. Π.

ψιττακίζω· ὁμιλῶ ὡς ψιττακός, ἐπαναλαμβάνω ἀκρίτως τι ὑπ' ἄλλου λεχθέν, κοιν. *παπαγαλίζω*.

ψιττακισμὸ (ὁ). Τὸ ὁμιλεῖν μηχανικῶς καὶ ἀσυνειδήτως ἢ τὸ ἐπαναλαμβάνειν μιμητικῶς λέξεις καὶ φράσεις ἄλλου, ὡς πράττει καὶ ὁ ψιττακός, ἐξ οὗ καὶ ὁ ὅρος. Σ. Γ. Σ.

ψιττακίσκος (ὁ) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψιττακιδῶν* (βλ. λ. *μελοψίττακος*).

ψιττακοειδής, —οῦς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ψιττακόν.

ψιττακοθήριον (τὸ) (Psittakotherium) [*Παλαιοζῳολ.*]. Γένος ἐκλειπόντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *γανοδόντων* (*ἀνικανοδόντων ξενάρθρων νωδῶν*) θηλαστικῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς κατωτέρας ἠωκαίνου σειρᾶς τοῦ καινοζῳϊκοῦ εἰς Torrejon. Γ. Κ. Ι.

ψιττακὸς (ὁ) (Psittacus) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψιττακιδῶν*, περιλαμβάνον πολυαριθμότατα εἴδη πτηνῶν ἀναρριχητικῶν, ἀπαντώντων εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν πτηνῶν τοῦ γένους τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς: ῥάμφος παχύ, κυρτόν, μὲ ἄνω σιαγόνα ἰσχυροτάτην, τοξοειδῆ κατὰ τὴν βάσιν της καὶ τελευτῶσαν εἰς ἄκρον ὀξύ· κάτω σιαγὼν πάντοτε μικροτέρα καὶ βραχυτέρα τῆς ἄνω καὶ κεκολοβωμένη κατὰ τὸ ἄκρον της· πόδες μετὰ τεσσάρων δακτύλων, ἐξ ὧν οἱ δύο διευθύνονται πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ οἱ ἕτεροι δύο πρὸς τὰ ὄπισθεν· οὐρὰ βραχεῖα, μετρίως ἢ ἀρκετὰ μακρά, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν· πόδες παρόμοιοι πρὸς τοὺς τοῦ χαμαιλέοντος, χρησιμοποιούμενοι ὡς συλληπτήρια ὄργανα· χείλη μὲ κερατώδους συστάσεως θηλίδια, τὰ ὁποῖα εἶναι εὐκρινῆ, ἰδίως εἰς τὰ ἔμβρυα· γλῶσσα ὀγκώδης, κυλινδρική, καλυπτομένη ὑπὸ ξηρᾶς καὶ κερατώδους συστάσεως ἐπιδερμίδος, προσομοιάζουσα περισσότερον πρὸς ἁπτικὸν ἢ γευστικὸν ὄργανον καὶ φέρουσα κατὰ τὴν ἄνω αὐτῆς ἐπιφάνειαν ἐπιμήκη καὶ διχαλωτὴν διαυλάκωσιν, τῆς ὁποίας ἡ ἐντομὴ καλύπτεται ὑπὸ νευρικῶν θηλιδίων. Τὸ ἄκρον τῆς γλώσσης φέρει κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ἐπιθηλιακὴν ἀναδίπλωσιν ἐν σχήματι λεπίου, ἡ δὲ βάσις αὐτῆς διαφόρους ἀδένας τελείως ἀνεπτυγμένους. Ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις τῆς γλώσσης εἶναι ἐφωδιασμένη διὰ πολυπληθῶν νευρώσεων. Παρὰ τὸ μέγεθος τῆς κεφαλῆς των, οἱ ψιττακοὶ ἔχουσι μικρόν, σχετικῶς, ἐγκέφαλον καὶ παραπλήσιον πρός τινα ξηροβατικὰ ᾠδικὰ πτηνά. Ἴδιον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι ὅτι φέρει ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς του διωγκωμένον λοβὸν ἄνωθεν καὶ προεξοχὴν κάτωθεν. Αἱ πνευματικαὶ ἰδιότητες τῶν πτηνῶν τούτων εἶναι κατώτεραι ἑτέρων πτηνῶν, ὡς π. χ. τοῦ κόρακος. Εἶναι ὅμως περιζήτητα διὰ τὴν εὐκολίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουσι ν' ἀπομιμῶνται διαφόρους φωνάς, καὶ τὴν φωνὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀκόμη. Ὁ λάρυγξ τῶν ψιττακῶν δὲν εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένος τοῦ λάρυγγος ἑτέρων πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν ᾠδικῶν. Ἡ σύριγξ μάλιστα ἢ ὁ κατώτερος λάρυγξ ἔχει ὀλιγωτέρους εἰδικοὺς μῦς ἀπὸ τὴν σύριγγα τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν, ἡ δὲ τραχεῖα εἶναι λίαν σκληρά, διὸ καὶ ἡ φωνή των εἶναι μᾶλλον δυσάρεστος. Ἡ ἰδιότης τὴν ὁποίαν ἔχουσιν εἴδη τινὰ μεγαλοσώμων ψιττακῶν, νὰ ἀρθρῶσιν ὁλοκλήρους φράσεις καὶ νὰ ἀπομιμῶνται τὴν ἀνθρωπίνην φωνήν, ὀφείλεται εἰς τὸν ὄγκον καὶ τὴν εὐκινησίαν τῆς γλώσσης ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν εὐρεῖαν στοματικὴν κοιλότητα ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς τυμπανομόρφου λαρυγγικῆς μεμβράνης ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ πτῆσις τῶν ψιττακῶν εἶναι βαρεῖα καὶ βραδεῖα. Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἵπταται, μόνον ὅταν παρακολουθῆται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ διώκεται ὑπὸ ἑτέρων ἰσχυροτέρων πτηνῶν, ἐνῷ διὰ νὰ μετακινῆται ἐπὶ τῶν δένδρων προτιμᾷ τὴν ἀναρρίχησιν, βοηθούμενον πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἰδιορρύθμου ῥάμφους του. Ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζει μᾶλλον βραδέως καὶ ἀδεξίως καὶ δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ εὐστάθειαν εἰς τὸ σῶμά του, δι' ὃ πολλάκις στηρίζει τὸ ῥάμφος του ἐπὶ τῆς γῆς διὰ νὰ προχωρήσῃ. Ἡ περὶ τὴν πτῆσιν καὶ τὸ βάδισμα ἀδεξιότης ὑποχρεοῖ τὸ πτηνὸν τοῦτο νὰ μὴ ἀπομακρύνεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του, παρὰ μόνον ὅταν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο παρουσιάζεται ἔλλειψις τροφῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ μετακινήσεις του εἶναι μικρᾶς ἀποστάσεως. Συνήθως μεταβαίνει πρὸς εὕρεσιν τῆς τροφῆς του τὴν πρωΐαν καὶ κατὰ τὰς πρώτας ἀπογευματινὰς ὥρας καθ' ὁμάδας, ἐνῷ κατὰ τὸ λοιπὸν διάστημα τῆς ἡμέρας ἵσταται ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων, ἐκβάλλον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὀξείας κραυγάς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων των οἱ ψιττακοὶ ἀποχωρίζονται κατὰ ζεύγη, διότι εἶναι μονογαμικὰ πτηνά. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουν συνήθως ἐκ ξηρῶν χόρτων ἢ τεμαχίων ξύλων καὶ τοποθετοῦν ταύτην ἐντὸς τῶν ῥωγμῶν τῶν βράχων ἢ τῶν ὀπῶν τῶν δένδρων, ἃς διευρύνουν λόγῳ τῶν ἀναγκῶν των διὰ τοῦ ῥάμφους των. Εἴδη τινὰ ψιττακῶν κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των μεταξὺ τῶν φύλλων τοῦ πλησιεστέρου πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου κλάδου. Ἡ θήλεια γεννᾷ πλειστάκις τοῦ ἔτους τρία ἕως τέσσαρα ᾠά. Τὰ ἐκκολαπτόμενα μικρὰ ἔχουσι, δυσαναλόγως πρὸς τὰς σωματικὰς διαστάσεις των, μεγάλην κεφαλὴν καὶ τελείως γυμνήν. Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας λαμβάνουσι τὴν ὄψιν τελείων πτηνῶν καὶ μόνον μετὰ τὴν πρώτην πτερόρροιάν των ἀποχωρίζονται τῶν γεννητόρων των.

Οἱ ψιττακοὶ εἶναι παμφάγα πτηνά, τρεφόμενα ἐξ ἐντόμων, κόκκων, ὀπωρῶν κτλ. Ἰδίως ὑπεραγαπῶσι τοὺς κόκκους τῆς βανανέας, τοῦ φοίνικος, τῆς καφέας, τῶν ὁποίων συντρίβουσιν ἐπιτηδειότατα τὸ περίβλημα. Λόγῳ τῆς ἰδιορρυθμίας τοῦ ῥάμφους των ἐπιφέρουσι, γενικῶς, μεγάλας καταστροφὰς εἰς τοὺς καλλιεργημένους ἀγροὺς καὶ ἰδίως εἰς τὰς καφεοφυτείας.

Οἱ εἰς τὴν Εὐρώπην μεταφερόμενοι ψιττακοὶ συνήθως συλλαμβάνονται εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἐντὸς τῶν φωλεῶν των καὶ ἀνατρέφονται κατόπιν τεχνητῶς. Ἐνίοτε ὅμως ὑπάρχουσι πτηνά, τὰ ὁποῖα ἔχουν συλληφθῇ εἰς μεγάλην ἡλικίαν καὶ ἔχουν ἐξημερωθῇ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν. Ἡ ἐξημέρωσις γίνεται ἢ διὰ κτυπημάτων καὶ ἀπειλῶν ἢ διὰ θωπειῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ προσφορᾶς σακχάρεως ἢ ὀπωρῶν ἢ γλυκισμάτων. Γενικῶς ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι οἱ ἄρρενες ψιττακοὶ εὐχαρίστως δέχονται τὰς θωπείας τῶν γυναικῶν, ἀντιστρόφως πρὸς τὰς θήλεις, αἱ ὁποῖαι ἀρέσκονται νὰ εὑρίσκωνται εἰς ὅμιλον ἀνδρῶν καὶ νὰ δέχωνται τὰς θωπείας των.

Ἐντὸς τοῦ κλωβίου, ὅπου διατηρεῖται ὁ ψιττακός, πρέπει νὰ τοποθετῆται τεμάχιον ξύλου οὔτε πολὺ σκληρὸν οὔτε πολὺ μαλακόν, διότι τόσον ἐν αἰχμαλωσίᾳ ὅσον καὶ ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει ἐνδιαιτώμενος ὁ ψιττακός, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ῥοκανίζῃ τι διὰ τοῦ ῥάμφους του. Ἐὰν ἐνδιαιτᾶται ἐντὸς δωματίου ἐλευθέρως, καταστρέφει ἐντὸς ὀλίγου χρόνου πάντα τὰ ἐκ ξύλου ἀντικείμενα. Πολλάκις, ὅταν δὲν εὕρῃ ξύλον νὰ καταστρέψῃ, καταλαμβάνεται ὑπὸ τοιαύτης μανίας, ὥστε ἀποσπᾷ διὰ τοῦ ῥάμφους του καὶ αὐτὰς τὰς πτέρυγάς του. Ἐν αἰχμαλωσίᾳ διατηρούμενος ὁ ψιττακὸς πρέπει νὰ τρέφηται διὰ διαφόρων κόκκων, ὀπωρῶν καὶ χορταρικῶν. Μόνον τὰ πικρὰ ἀμύγδαλα καὶ ὁ μαϊντανὸς τῷ εἶναι ἐπιβλαβῆ, καὶ πολλάκις ἐπικίνδυνα. Ὑπεραγαπᾷ τοὺς κόκκους τοῦ κέγχρου (κεχρί), τὰ γλυκὰ ἀμύγδαλα, τὰ κάρυα, τὰ λεπτοκάρυα, τεμάχια ἄρτου ἐμβεβαπτισμένα ἐντὸς γάλακτος ἢ οἴνου, τὸν τυρὸν καὶ γενικῶς πάντα ὅσα τρώγει καὶ ὁ ἄνθρωπος. Δὲν πρέπει νὰ τῷ δίδηται κρέας ὠμὸν ἢ βεβρασμένον, διότι, ἐὰν καὶ μίαν φορὰν μόνον τῷ προσφερθῇ, ἐπιζητεῖ καθημερινῶς αὐτό, καὶ πολλάκις ὅταν δὲν τῷ δοθῇ προτιμᾷ νὰ μὴ φάγῃ τίποτε. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ τῷ δίδηται σάκχαρις, γλυκίσματα κτλ. παρ' ὅλον ὅτι ὑπεραγαπᾷ ταῦτα, διότι προσβάλλεται εὐκολώτερον ὑπὸ ἀσθενειῶν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρέπει νὰ δίδηται εἰς τὸ πτηνόν, ἀντὶ τοῦ συνήθους ποτοῦ, τοῦ ὕδατος, καὶ ἐλαχίστη ποσότης οἴνου, μόλις σταγόνες τινές. Ἡ μικρὰ ποσότης οἴνου διαθέτει τὸ πτηνὸν καλῶς καὶ τὸ ὑπερευχαριστεῖ, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ μεγάλη ποσότης τονώνει πρὸς στιγμὴν μόνον τὸ νευρικόν του σύστημα, προκαλοῦσα κατόπιν κῶμα. Μὲ καλὴν δίαιταν ὁ ψιττακὸς ζῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Γενικῶς φαίνεται ὅτι ἡ ζωή του διαρκεῖ 40—60 ἔτη, καὶ ἐνίοτε καὶ περισσότερον. Ὁ ψιττακὸς διὰ νὰ ἐκπαιδευθῇ πρέπει νὰ μὴ εἶναι μεγαλύτερος τῶν τριῶν ἐτῶν, διότι πέραν τῆς ἡλικίας ταύτης οὐδὲν δύναται νὰ ἐκμάθῃ, διότι ἡ γλῶσσά του σκληρύνεται καὶ χάνει τὴν εὐστροφίαν της. Ἀντιθέτως, ὅταν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἄρχεται ἡ ἐκπαίδευσίς του, παρουσιάζει ἀξιολόγους προόδους τόσον εἰς τὴν ὁμιλίαν ὅσον καὶ εἰς διάφορα γυμνάσματα (πήδημα, χορόν, προσποίησιν κτλ.). Μεγίστην ἱκανότητα ἰδίως ἔχει εἰς τὴν ἀπομίμησιν διαφόρων κρότων, ὡς καὶ τῶν φωνῶν τῶν διαφόρων ζῴων (καὶ ἰδίως τοῦ κοσσύφου, κυνός, γαλῆς, κρότου τυμπάνου, φωνῆς κλαυθμηρίζοντος παιδός, γέλωτα). Διὰ τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς χρειάζεται μεγάλη ἐξάσκησις καὶ μακροχρόνιος ἐκμάθησις. Ταχύτερον ἐκμανθάνει ὅταν διδάσκεται ὑπὸ γυναικὸς ἢ παιδίου, τῶν ὁποίων ἡ φωνὴ εἶναι γλυκυτέρα καὶ μελῳδικωτέρα. Καταλληλότεραι ὧραι πρὸς ἐκπαίδευσιν εἶναι αἱ ἑσπεριναί, καὶ τοῦτο διότι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἀπασχολεῖ τὴν ὅρασίν του καὶ τὴν προσοχήν του πᾶν ὅ,τι συμβαίνει πέριξ αὐτοῦ, ἐνῷ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὸ πνεῦμά του εἶναι ἡσυχώτερον καὶ ἡ περιέργειά του περιωρισμένη.

Πολλάκις, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐγένοντο ἐπανειλημμέναι προσπάθειαι ἐν Εὐρώπῃ διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν ψιττακῶν, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη διὰ πολλὰ εἴδη. Πρὸς τοῦτο πρέπει πρῶτον νὰ διατεθῇ κατάλληλος χῶρος καὶ νὰ τοποθετοῦνται ἐντὸς τοῦ κλωβίου τεμάχια κορμῶν δένδρων, ἕκαστον τῶν ὁποίων νὰ φέρῃ ἀρκετὰς ὀπάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων τὰ πτηνὰ νὰ γεννῶσι τὰ ᾠά των. Εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα πρέπει οἱ ψιττακοὶ νὰ προφυλάσσωνται καταλλήλως ἢ καλύτερον τὰ κλωβία των νὰ μεταφέρωνται, ἐφ' ὅσον εἶναι κινητά, εἰς μεγάλας ἀποθήκας καλῶς προφυλασσομένας ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν, τὴν βροχὴν καὶ τοὺς ἀνέμους, ἢ νὰ κλείωνται πανταχόθεν τὰ διαμερίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνδιαιτῶνται. Οἱ ψιττακοὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Αὐστραλίαν, τὴν Πολυνησίαν, τὴν Νέαν Γουϊνέαν, τὴν Μαλαισίαν, τὴν Νότιον Ἀμερικήν, τὴν νότιον Ἀφρικήν, τὴν Μαδαγασκάρην καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν Ἀσίαν.

Ἐκ τῶν πολυπληθῶν εἰδῶν καὶ ποικιλιῶν τοῦ γένους τούτου ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ψιττακὸς ὁ κυανοῦς (Psittacus azureus). Ἔχει μῆκος κυμαινόμενον μεταξὺ 0,80—0,85 μ. καὶ διακρίνεται κυρίως ἐκ τοῦ λαμπροῦ χρωματισμοῦ του. Τὸ ῥάμφος του εἶναι μελανόν, οἱ πόδες του σκοτεινῶς τεφροί, αἱ παρειαὶ γυμναὶ σχεδὸν πτερῶν καὶ σαρκόχροες, ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἀνοικτῶς κιτρίνη, ὁ λαιμὸς φέρει μελανὴν ταινίαν ἐν εἴδει περιδεραίου, τὸ μέτωπον, αἱ πλευραὶ καὶ τὰ μικρὰ πτερὰ τοῦ σώματος εἶναι πράσινα, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματος εἶναι κυανοῦν, τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος εἶναι πορτοκαλιόκιτρινα, οἱ γλουτοὶ εἶναι πορτοκαλιόχροες καὶ ἡ οὐρὰ εἶναι μακρὰ καὶ κυανοπρασίνη. Εἶναι ἰθαγενὴς τῆς Βραζιλίας καὶ τῆς Γουϊάνας. Δυσκόλως μανθάνει νὰ προφέρῃ λέξεις, εἶναι ὅμως περιζήτητος διὰ τὴν ὡραιότητα τοῦ χρωματισμοῦ του.

Ψιττακὸς ὁ μακάων (Psittacus macao). Εἶναι τὸ μεγαλύτερον εἶδος, διότι φθάνει εἰς μῆκος τὸ 1 μ. Τὸ σῶμά του εἶναι εὔρωστον, αἱ μυϊκαὶ δυνάμεις του μεγάλαι καὶ τὸ ῥάμφος του ἰσχυρότατον. Τὸ ἄνω τμῆμα τοῦ ῥάμφους του εἶναι λίαν κυρτόν, ὑπόλευκον κατὰ τὴν βάσιν του καὶ μελανὸν κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τμῆμά του. Οἱ πόδες του εἶναι τεφροὶ καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων δακτύλων, τοὺς ὁποίους φέρει ἕκαστος, οἱ δύο διευθύνονται πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ οἱ ἕτεροι δύο πρὸς τὰ ὀπίσω. Αἱ παρειαὶ εἶναι γυμναὶ καὶ καλύπτονται ὑπὸ λευκοῦ ἐρρυτιδωμένου δέρματος. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι κιτρίνη. Ἡ κεφαλή, ὁ λαιμός, τὸ στῆθος, ἡ κοιλία, ἡ ῥάχις καὶ τὰ πλάγια πτερὰ τῶν πτερύγων εἶναι πορφυρέρυθρα. Τὸ κατώτερον τμῆμα τῆς ῥάχεως καὶ ὁ αὐχὴν εἶναι ἀνοικτῶς πράσινα. Τὰ μεγάλα πτερὰ τῶν πτερύγων ἔχουσιν ἀναμὶξ κυανοῦν, κίτρινον καὶ πράσινον χρωματισμόν. Ἡ οὐρὰ εἶναι μακροτάτη καὶ ἔχει τὰ δύο μεσαῖα της πτερὰ ἐρυθρὰ μὲ ἀνοικτῶς φαιὰ τὰ ἄκρα των καὶ τὰ ἐπίλοιπα πτερὰ κυανᾶ καὶ ἐρυθρά. Ἡ θήλεια ἔχει τὸν ἴδιον περίπου χρωματισμὸν μὲ τὸν ἄρρενα. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν καὶ τὴν Γουϊάναν καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐντὸς τῶν ὑγρῶν δασῶν, πάντοτε κατὰ ζεύγη. Τρέφεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐξ ὀπωρῶν. Τὴν φωλεάν του κατασκευάζει ἐντὸς ὀπῶν, ἡμισεσηπότων ἰδίως δένδρων, μεγαλώνων τὴν ὑπάρχουσαν ὀπὴν διὰ τοῦ ῥάμφους του καὶ ἐπιστρώνων ἐσωτερικῶς ταύτην διὰ πτερῶν. Ἡ θήλεια γεννᾷ δὶς τοῦ ἔτους ἀνὰ δύο ᾠά, ἅτινα ὁμοιάζουσι μὲ τὰ ᾠὰ τῆς πέρδικος. Οἱ ἐν Εὐρώπῃ διατηρούμενοι ἐν αἰχμαλωσίᾳ ψιττακοὶ τοῦ εἴδους τούτου γεννῶσιν ᾠά, ἀλλὰ ταῦτα παραμένουσιν ἄγονα, διότι εἶναι δυσκολώτατον, ἂν μὴ ἀδύνατον, νὰ ἐξαναγκασθῇ ἡ θήλεια νὰ ἐπωάσῃ ταῦτα. Παρὰ ταῦτα ἐπέτυχον παραγωγὴν ψιττακῶν τοῦ εἴδους τούτου, τοποθετήσαντες τὰ ᾠά των ὅπως ἐπωασθοῦν εἰς ὄρνιθα. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀσθενειῶν, ὑφ' ὧν προσβάλλεται ὁ ψιττακὸς οὗτος, εἶναι ὁ μαρασμός, ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πτερορροίας του. Ὁ ψιττακὸς οὗτος εἶναι περιζήτητος διὰ τὸ πτέρωμά του, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξημερωθῇ εἰς μικρὰν ἡλικίαν, διότι ἄλλως διατηρεῖ τὴν ἀγριότητά του, ἐκβάλλει συνεχῶς ὀξείας κραυγὰς καὶ ἐπιτίθεται ἐπικινδύνως κατὰ τῶν ξένων καὶ τῶν μικρῶν παιδίων.

Digitized by Google

Ψιτταкὸς ἡ δεσποινὶς (Psittacus domicella). Τὸ μῆκός των φθάνει τὰ 0,28 μ. Τὸ ράμφος του εἶναι πορτοκαλιόχρουν, ἡ δὲ καλύπτουσα τοῦτο κατὰ τὴν βάσιν του μεμβρᾶνα καθὼς ὁ κύκλος ὁ περιβάλλων τὸν ὀφθαλμὸν ὑπομελανά. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἐρυθρόφαιος. Οἱ πόδες σκοτεινῶς τεφροὶ καὶ οἱ δάκτυλοι μελανοί. Τὸ κυριαρχοῦν χρῶμα τοῦ σώματος εἶναι τὸ ἐρυθρόν, ἀνοικτότερον κατὰ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος καὶ σκοτεινότερον κατὰ τὴν ράχιν. Ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς εἶναι μελανοπορφυρᾶ, ὁ αὐχὴν πορφυροκυανοῦς καὶ τὸ ὑποκάτω μέρος τοῦ λαιμοῦ κοσμεῖται ὑπὸ στενῆς χρυσοκιτρίνης λωρίδος ἐν εἴδει περιδεραίου. Τὰ ἐξωτερικὰ πτερὰ τῶν πτερύγων εἶναι σκοτεινῶς κυανᾶ, μὲ κυανοϊώδεις ἀποχρώσεις, ἐ ᾧ τὰ ὑπόλοιπα πτερὰ εἶναι φαιοελαιώδη μὲ χρυσοκιτρίνους ἀποχρώσεις. Ἡ οὐρὰ εἶναι ἀρκετὰ μακρὰ καὶ ἔχει χρῶμα ἐρυθρόφαιον. Ἡ θήλεια εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ ἄρρενος καὶ διακρίνεται τούτου, διότι δὲν φέρει περιδέραιον εἰς τὸν λαιμόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν καὶ τὰς Μολούκας νήσους. Δυσκόλως μεταφέρεται εἰς Εὐρώπην, διότι εἶναι εὐπαθής. Ὁ ψιττακὸς οὗτος εἶναι ἐκ τῶν ἡμερωτέρων καὶ τῶν πλέον ἐπιτηδείων διὰ τὴν ἐκμάθησιν φράσεων καὶ ἀπομίμησιν τῶν φωνῶν διαφόρων ζῴων. Τρέφεται ἐξ ὀπωρῶν, ψιχίων ἄρτου καὶ κόκκων.

Ψιτταкὸς ὁ τῶν Φιλιππίνων (Psittacus Philippinensis). Ἔχει περίπου τὸ μῆκος τοῦ προηγουμένου εἴδους. Τὸ ράμφος του εἶναι πορτοκαλιόχρουν καὶ ἡ μεμβρᾶνα ἡ καλύπτουσα τὴν βάσιν τοῦ ράμφους του, καθὼς καὶ ἡ περικυκλοῦσα τὰς ὀφθαλμικὰς κόγχας του, εἶναι βαθέως σαρκόχρους. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι πορτοκαλιόχρους, οἱ πόδες ὑπομελανοί, ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς μελανὴ μὲ κυανᾶς ἀποχρώσεις, ὁ γενικὸς χρωματισμὸς κυανοϊώδης. Μεταξὺ τοῦ αὐχένος καὶ τῆς ράχεως φέρει κυανῆν κηλῖδα. Αἱ πτέρυγες εἶναι πράσινοι καὶ σκοτεινῶς φαιαὶ κατὰ τὰ ἄκρα των. Ἡ κοιλία εἶναι ζωηρῶς κυανῆ. Ἡ οὐρὰ εἶναι κυανῆ, ἐκτὸς τῶν μεσαίων πτερῶν της, ἅτινα εἶναι σκοτεινῶς πράσινα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους καὶ εἶναι περιζήτητον πτηνὸν διὰ τὸν θαυμάσιον χρωματισμόν του. Σπανιώτατα μεταφέρεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ψιτταкὸς ὁ τεφρόχρους (Psittacus erythacus). Εἶναι ὁ κοινότερος καὶ ἡμερώτερος πάντων τῶν ἐν Εὐρώπῃ μεταφερομένων ψιττακῶν. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 0,25 μ. Τὸ ράμφος του εἶναι ὑπομελανόν, ἡ μεμβρᾶνα ἡ καλύπτουσα τὴν βάσιν τοῦ ράμφους, καθὼς καὶ ἡ περικυκλοῦσα τὰς ὀφθαλμικὰς κόγχας, εἶναι φαιοτεφρά. Οἱ πόδες εἶναι τεφροί, ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ ὑποκιτρίνη, ὁ γενικὸς χρωματισμὸς στιλπνῶς τεφρός, τὰ πτερὰ τῆς κεφαλῆς, τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς κοιλίας κατὰ τὸ ἄκρον των τεφροϋπόλευκα, ἡ οὐρὰ βραχεῖα καὶ πυρέρυθρος καὶ κατὰ τὸ ἄκρον της τεφροϋπόλευκος. Ἡ θήλεια ὁμοιάζει καταπληκτικῶς μὲ τὸν ἄρρενα. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Γουϊνέαν, τὴν Κεντρικὴν Ἀφρικήν, τὸ Κονγκὸ καὶ τὴν Ἀγγόλαν. Τρέφεται ἐκ διαφόρων ὀπωρῶν καὶ κόκκων καὶ ἐν ἐξημερώσει ἐκ πάσης τροφῆς, ὡς ὀπωρῶν, διαφόρων κόκκων, τεμαχίων ἄρτου κλπ. Καλῶς διατηρούμενος ζῇ ἐν τῷ κλωβῷ περὶ τὰ 60 ἔτη. Τὴν φωλεάν του κατασκευάζει ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν δένδρων. Μανθάνει εὐκολώτερον παντὸς ἑτέρου ψιττακοῦ νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ ἀπομιμῆται φωνὰς ζῴων.

Ψιτταкὸς ὁ ἀμαζόνιος ὁ κοινὸς (Psittacus amazoniensis oestivus). Εἶναι ὁ κοινότερος ψιττακὸς μετὰ τὸ προηγούμενον εἶδος καὶ ἔχει ράμφος ὑπομελανόν, πόδας τεφρούς, ἶριδα ὀφθαλμοῦ κιτρινόχρυσον, μέτωπον ὑποκυανοῦν, κεφαλὴν κιτρίνην, λαιμὸν κίτρινον, σῶμα λαμπρῶς πράσινον καὶ πρασινοκίτρινον κατὰ τὴν ράχιν καὶ τὴν κοιλίαν. Τὸ ἄκρον τῶν πτερύγων εἶναι ἐρυθρὸν εἰς τὸν ἄρρενα. Ἡ οὐρά, ἐφ' ὅσον εἶναι τεταμένη, παρουσιάζει μελανόν, ἐρυθρὸν καὶ κυανοῦν χρωματισμὸν ἀναμίξ. Εἶναι ἰθαγενὴς τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Μανθάνει εὐκόλως νὰ ὁμιλῇ. Ἐξημεροῦται εὐκολώτατα καὶ οὐδεμίαν ἐξαιρετικὴν περιποίησιν ἀπαιτεῖ διὰ τὴν διατήρησίν του ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ψιτταкὸς ὁ ἀμαζόνιος, ὁ λευκοκέφαλος (Psittacus Amazoniensis leucocephalus). Ἔχει ράμφος ὑπόλευκον πρὸς τὸ σαρκόχρουν, κύκλους τῶν ὀφθαλμῶν λευκούς, ἶριδα φαιάν, πόδας σκοτεινῶς φαιούς, μέτωπον καὶ παρειὰς λευκά, κορυφὴν τῆς κεφαλῆς ἀνοικτῶς κυανῆν εἰς τὸν ἄρρενα καὶ πρασίνην εἰς τὴν θήλειαν, γενικὸν χρωματισμὸν πράσινον, μὲ τὰ ἄκρα τῶν πτερύγων φαιά, λαιμὸν στιλπνῶς ἐρυθρόν, κοιλίαν πρασινέρυθρον, τὰ δύο μεσαῖα πτερὰ τῆς οὐρᾶς πράσινα, τὰ τρία ἑκατέρωθεν τούτων κατὰ τὰ $^2/_3$ τοῦ μήκους των ἐρυθρὰ καὶ κατὰ τὸ ἄκρον των πράσινα. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἅγιον Δομίνικον, τὴν Κούβαν καὶ τὸ Μεξικόν. Εἶναι ἡμερώτατον πτηνὸν καὶ μανθάνει εὐκόλως νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ ἀπομιμῆται τὰς φωνὰς διαφόρων ζῴων. Διὰ τὴν διατήρησίν του ἀπαιτεῖται μεγάλη καθαριότης καὶ προφύλαξις ἐκ τοῦ ψύχους.

Ψιτταкὸς ὁ ἀμαζόνιος ὁ κιτρινοκέφαλος (Psittacus amazoniensis ochrocephalus). Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 0,40 μ., ἐξ ὧν τὰ 0,13 μ. κατέχει ἡ οὐρά. Τὸ ράμφος ἔχει μῆκος 0,027 μ. Ἡ ἄνω σιαγὼν εἶναι ἐρυθρὰ κατὰ τὰς πλευράς της, ἡ βάσις τῆς κάτω σιαγόνος καὶ τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τοῦ ράμφους κερατομελανόν, ὁ κύκλος τῶν ὀφθαλμῶν λευκόφαιος, ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ κιτρινόχρυσος, οἱ πόδες τεφροί, οἱ ὄνυχες μελανοί, ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς χρυσοκιτρίνη, τὸ μέτωπον πρασινοϋποκίτρινον καὶ τὸ σῶμα πράσινον, βαθυτέρων ἀποχρώσεων κατὰ τὰ ἄνω αὐτοῦ μέρη καὶ ἀνοικτοτέρων ἀποχρώσεων κατὰ τὰ ὑποκάτω. Τὰ ἀνώτερα τμήματα τῶν πτερύγων εἶναι ἐρυθρὰ καὶ τὰ κατώτερα πρασινοκίτρινα. Αἱ κυρίως πτέρυγες εἶναι μελανοκυαναῖ, τὰ πτερὰ τῆς οὐρᾶς εἶναι πράσινα κατὰ τὴν βάσιν των, ὑποκίτρινα κατὰ τὸ μέσον των καὶ ὑπέρυθρα κατὰ τὸ ἄκρον των. Εἶναι ἡμερώτατον πτηνόν, ἰθαγενὲς τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Διατηρεῖται πολλὰ ἔτη εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Μανθάνει εὐκόλως νὰ ὁμιλῇ.

Ψιτταкὸς ὁ κυανοκέφαλος (Psittacus autumnalis). Ἔχει σῶμα παρόμοιον πρὸς μετρίου μεγέθους περιστεράν, ράμφος κερατέρυθρον μὲ πορτοκαλιόχρουν κηλῖδα κατὰ τὰ πλάγια τῆς ἄνω σιαγόνος, ἶριδα τοῦ ὀφθαλμοῦ πορτοκαλιόχρουν, κύκλους τῶν ὀφθαλμῶν σαρκόχροας, πόδας βαθέως σαρκόχροας, ὄνυχας μελανούς, πρόσθιον τμῆμα τῆς κεφαλῆς κυανοῦν, λαιμὸν ἐπίσης κυανοῦν, τὸ ἀνώτερον τμῆμα τῆς κεφαλῆς καθὼς καὶ τὸ κάτωθεν τμῆμα τοῦ λαιμοῦ μέχρι τοῦ στήθους ἐρυθρά, τὸ ὑπόλοιπον σῶμα πράσινον, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς κυριώδεις πτέρυγας, αἱ ὁποῖαι εἶναι κυαναῖ. Ἡ οὐρὰ εἶναι πρασινέρυθρος. Τοῦ εἴδους τούτου ὑπάρχουσι τέσσαρες ποικιλίαι. Εἰς τὴν πρώτην ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐρυθρὰ καὶ ὑπόλευκος. Εἰς τὴν δευτέραν ἡ κεφαλὴ εἶναι κυανῆ κατὰ τὴν κορυφήν της, ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ ὑπάρχουν κηλῖδές τινες πορτοκαλιόχροοι. Εἰς τὴν τρίτην ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ λαιμὸς εἶναι ἐρυθρά, ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς ὑποκυανῆ, τὸ κατώτερον τμῆμα τῶν πτερύγων ἐρυθρὸν καὶ τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς ὠχροκίτρινον. Εἰς τὴν τετάρτην ποικιλίαν ὁλόκληρον τὸ σῶμα εἶναι ὑπομελανόν, ἐκτὸς τῆς κοιλίας, ἡ ὁποία εἶναι ἐρυθρόφαιος. Εἶναι πτηνὸν ἰθαγενὲς τῆς Γουϊάνας. Δυσκόλως ἐκμανθάνει φράσεις τινάς.

Ψιτταкὸς ὁ λοφιοφόρος (Psittacus cristatus). Τὸ σῶμά του εἶναι παρόμοιον κατὰ τὸ πάχος πρὸς μικροῦ ἀναστήματος ὄρνιθα καὶ τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 0,40 μ., τὸ ράμφός του εἶναι ὑπομελανὸν καὶ ἡ μεμβρᾶνα ἡ καλύπτουσα τὴν βάσιν του μελανή, ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ σκοτεινῶς φαιά, οἱ κύκλοι τῶν ὀφθαλμῶν λευκοί, ὁ γενικὸς χρωματισμὸς λευκός, ἐκτὸς τῶν κυριωδῶν πτερύγων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πτερῶν τῆς οὐρᾶς, τὰ ὁποῖα εἶναι κίτρινα. Τὸ λοφίον του ἔχει μῆκος 0,13 μ. περίπου. Εἶναι πτηνὸν ἰθαγενὲς τῶν Μολούκων νήσων. Τρέφεται ἐκ διαφόρων κόκκων καὶ ὑπεραγαπᾷ τὰ χορταρικά. Ἐξημεροῦται εὐκόλως, ἀλλὰ δυσκόλως ἢ οὐδόλως ἐκμανθάνει νὰ ὁμιλῇ.

Ψιτταкὸς ὁ τῶν Μολούκων (Psittacus Moluccensis). Εἶναι κατὰ πολὺ εὐρωστότερος τοῦ προηγουμένου εἴδους καὶ ἔχει μῆκος φθάνον τὰ 0,55 μ. Τὸ ράμφος του εἶναι μελανοϋποκυανοῦν, ἡ δὲ μεμβρᾶνα, ἥτις καλύπτει τὴν βάσιν του εἶναι μελανή. Οἱ κύκλοι τῶν ὀφθαλμῶν του εἶναι φαιοὶ καὶ ἡ ἶρις ἐρυθρά. Ὁ γενικὸς χρωματισμὸς τοῦ σώματός του εἶναι ὑπόλευκος. Τὸ λοφίον εἶναι λευκὸν κατὰ τὴν προσθίαν αὐτοῦ ὄψιν καὶ πορτοκαλιόχρον κατὰ τὴν ὀπισθίαν καὶ φθάνει εἰς μῆκος 0,16 μ. Τὰ πτερὰ τῆς οὐρᾶς του εἶνα ὠχροκίτρινα. Εἶναι ἰθαγενὲς τῶν Μολούκων νήσων. Ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ μανθάνει εὐκόλως νὰ ἀπομιμῆται τὰς φωνὰς διαφόρων πτηνῶν, καὶ ἰδίως τὴν φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος.

Ψιτταкὸς τῶν Φιλιππίνων (Psittacus Philippinensis). Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 0,35 μ. Τὸ ράμφος του εἶναι λευκὸν καὶ ἡ καλύπτουσα τὴν βάσιν του μεμβρᾶνα εἶναι φαιά. Οἱ κύκλοι τῶν ὀφθαλμῶν του εἶναι ἐρυθροϋποκίτρινοι, οἱ πόδες τεφροαργυρώδεις, ὁ κυριαρχῶν χρωματισμὸς λευκός. Τὸ λοφίον τῆς κεφαλῆς ἔχει μῆκος μόλις 0,04 μ. καὶ χρῶμα ὠχροκίτρινον κατὰ τὴν βάσιν του καὶ λευκὸν κατὰ τὸ ἄκρον του. Τὰ δύο μεσαῖα πτερὰ τῆς οὐρᾶς εἶναι λευκὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὠχροκίτρινα. Τὰ πτερὰ τοῦ ἄκρου τῆς κοιλίας εἶναι ἐρυθρά. Εἶναι ἰθαγενὴς ψιττακὸς τῶν Φιλιππίνων νήσων. Ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ ἐπιζητεῖ τὰς θωπείας τοῦ κυρίου του.

Ψιτταкὸς ὁ μελανὸς (Psittacus banksii). Εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ ἐκ τῶν πλέον περιζητήτων ψιττακῶν. Τὸ μῆκός του κυμαίνεται μεταξὺ 0.60—0,80 μ. Τὸ ράμφος του εἶναι παχύ, ὑποκίτρινον καὶ μελανὸν κατὰ τὸ ἄκρον του. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἐρυθρά, οἱ πόδες μελανοί, ὁ γενικὸς χρωματισμὸς μελανός. Τὸ λοφίον, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς, εἶναι μετρίου μήκους καὶ ἕκαστον πτερόν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται, φέρει ἀνὰ μίαν κιτρίνην κηλῖδα. Τὰ πτερὰ τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῆς κοιλίας, καθὼς καὶ τὰ περὶ τὴν ἕδραν, εἶναι ὑποκίτρινα κατὰ τὸ ἄκρον των. Τὰ πτερὰ τοῦ κατωτέρου τμήματος τῆς κοιλίας καὶ τὰ πτερὰ τὰ καλύπτοντα τὸ στῆθος φέρουσιν ὑποκιτρίνας γραμμώσεις. Ἡ οὐρὰ εἶναι ἀρκετὰ μακρὰ καὶ σχεδὸν ἀπεστρογγυλωμένη κατὰ τὸ ἄκρον της. Τὰ δύο μεσαῖα πτερά της εἶναι μελανά, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα πορτοκαλιομελανὰ πρὸς τὰ μελανοκεραμόχροα, μὲ τὸ ἄκρον των στιλπνῶς μελανόν. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς δύο ποικιλίας, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἔχει ράμφος χαλκόχρουν, λοφίον μικρόν, μελανὸν μετά τινων κιτρίνων πτερῶν, λαιμὸν κίτρινον, τὰ πλάγια τοῦ λαιμοῦ μὲ μελανὰς καὶ κιτρίνας κηλῖδας ἀναμὶξ καὶ οὐρὰν καθ' ὁλοκληρίαν μελανήν. Ἡ δευτέρα ποικιλία ἔχει ράμφος τεφροϋποκυανοῦν καὶ γενικὸν χρωματισμὸν σώματος μελανοελαιώδη ἢ μελανοσκωριώδη. Εἶναι πτηνὸν τῆς Αὐστραλίας. Ἐξημεροῦται εὐκόλως. Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

—*[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα *ψιττακῶν* εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸν νομὸν Allier τῆς Γαλλίας. Γ. Κ. Γ.

Ψιφιὰ *[Γεωγρ.]*. Νησίον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου (πλάτ. 38°22' Β., μῆκ. 22°24' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1600: Gulf of Corinth) πρὸ τοῦ Γαλαξειδίου. Ναυτικὸς φανὸς (1909) ἐρυθροῦ σταθεροῦ 5 μιλ. Σ. Ε. Λ.

ψίχα (ἡ)· δημοτ., ἀντὶ *ψίξ*, τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἄρτου: «τρώει τὴν κόρα κι' ἀφήνει τὴν ψίχα»· || τὸ ἐδώδιμον τοῦ καρύου, τοῦ ἀμυγδάλου καὶ ἄλλων σπερμάτων· || ἐλάχιστόν τι: «δῶσ' μου μιὰ ψίχα ψωμί, — τυρί, — κρέας».

ψιχάλα (ἡ)· δημοτ., ἐλαφρά, λεπτὴ βροχή: «ἔπιασε μιὰ ψιχάλα» (ἐκ τοῦ *ψεκάς*, *—άδος* κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *ψίχα*).

ψιχαλίζει· δημοτ., κάμνει λεπτὴν βροχήν, ψεκάζει: «ἄρχισε νὰ ψιχαλίζῃ».

ψιχάλισμα (τό)· δημοτ., πτῶσις λεπτῆς βροχῆς.

ψίχαλο (τό)· δημοτ., ἀπότριμμα ἄρτου, ψιχίον: «μαζεύει τὰ ψίχαλα καὶ τὰ ρίχνει 'ς τὶς κόττες».

ψίχουλο (τό)· δημοτ., ἄλλως *ψίχαλο* (βλ. λ.).

ψόα (ἡ)· ὁ ψόας ἢ ψοΐτης μῦς, κοιν. ψαρονέφρι, *φιλέτο* (βλ. λ.).

Ψόα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις κατὰ τὸν Βόσπορον ἢ τὰ ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πρόσγειά του, ἣν προσήνεγκεν ὁ Εὔμηλος εἰς τοὺς Καλλατιανοὺς πρὸς συνοικισμόν, ὅταν πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν στρατῶν τοῦ Λυσιμάχου ὑφίσταντο μεγάλας στενοχωρίας διὰ τὴν σπάνιν τῶν ἀναγκαίων (*Διοδ. Σικελ.*, Κ, κε', 1). Ταυτότης ἀνεξακρίβωτος. Σ. Ε. Λ.

ψόα (ἡ) (Psoa) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βοστρυχιδῶν*, περιλαμβάνον μικροσώμους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κανθάρους, ἀπαντῶντας ἐν Εὐρώπῃ. Ἐκ τῶν 5 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ἡ *ψόα ἡ βιέννειος* (Psoa Viennensis), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Ἔχει χρωματισμὸν πρασινοκυανοῦν καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων ἀνθέων. Δ. Ν. Π.

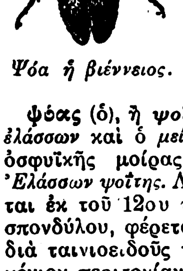

Ψόα ἡ βιέννειος.

ψόας (ὁ), ἢ *ψοΐτης μῦς* *['Ανατομ.]*. Δύο μύες, ὁ *ἐλάσσων* καὶ ὁ *μείζων*, κείμενοι ἑκατέρωθεν τῆς ὀσφυϊκῆς μοίρας τῆς σπονδυλικῆς στήλης. 1) *Ἐλάσσων ψοΐτης*. Λεπτὸς καὶ ἡμιτενοντώδης, ἐκφύεται ἐκ τοῦ 12ου θωρακικοῦ καὶ τοῦ 1ου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου, φέρεται ὑπὸ τὴν ψοΐτιδα καμάραν καὶ διὰ ταινιοειδοῦς τένοντος καταφύεται εἰς τὴν λαγόνιον περιτονίαν καὶ εἰς τὴν ἀνώνυμον γραμμὴν τῆς πυέλου. 2) *Μείζων ψοΐτης*. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο μοιρῶν, τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας, χωριζομένων ὑπὸ τοῦ ὀσφυϊκοῦ πλέγματος· καὶ ἡ μὲν προσθία ἐκφύεται ἐκ τοῦ 12ου θωρακικοῦ καὶ τῶν πέντε ὀσφυϊκῶν σπονδύλων, ἡ δ' ὀπισθία ἐκ τῶν ἐγκαρσίων ἀποφύσεων τῶν ὀσφυϊκῶν σπονδύλων, ἀμφότεραι δὲ συνενοῦνται πρὸς τὰ κάτω εἰς κοινὴν γαστέρα, ἥτις καταφύεται εἰς τὸν ἐλάσσονα τροχαντῆρα. Κάμπτει τὸν μηρὸν πρὸς τὴν κοιλίαν. Οἱ δύο ψοΐται μύες ἑνούμενοι ἀποτελοῦσι τὸν *λαγονοψοΐτην μῦν*. Ι. Π.

—*[Ζῳολ.]* Τὸ ὄνομα *ψόας* φέρουσι τρεῖς μύες τῆς ὀσφύος, κείμενοι κάτωθι τῶν ὀσφυϊκῶν σπονδύλων καὶ ἐκτεινόμενοι μέχρι τοῦ ὀστοῦ τῆς λεκάνης: ὁ *μέγας*, ὁ *μικρὸς* καὶ ὁ *εἰλεακός*. Δι' αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ κάμψις τῆς λεκάνης ἐπὶ τῆς σπονδυλικῆς στήλης κατὰ τὴν συνουσίαν καὶ ὁ πρὸς τὰ ὄπισθεν βαδισμὸς τῶν ζῴων. Οἱ μύες οὗτοι εἶναι ἄκρως τρυφεροὶ καὶ εὔγευστοι, διὸ καὶ εἶναι περιζήτητοι ἐν τοῖς κρεοπωλείοις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν φιλέτο. Θ. Α. Φ.

ψόγος (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ψέγειν, μομφή, κατάκρισις, κατηγορία.

Ψοΐς *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Αἴγυπτος* (τ. Β', σ. 357 α).

Digitized by Google

ψοΐτις (ἡ). Καλεῖται ἡ φλεγμονὴ τοῦ ψοΐτου μυός. Αὕτη ὀφείλεται ὁτὲ μὲν εἰς κάκωσιν τοῦ μυὸς δι' ἐντόνων ἀσκήσεων καὶ ἰδίως δι' ἄρσεως μεγάλων βαρῶν, ὁτὲ δὲ εἰς ἐπέκτασιν τῆς φλεγμονῆς ἐκ παρακειμένης φλεγμονώδους ἑστίας (παρανεφρικοῦ ἀποστήματος, σπονδυλίτιδος κ.τ.τ.). Ἡ νόσος ἄρχεται συνήθως δι' ἰσχυρῶν πόνων κατὰ τὴν ὀσφυϊκὴν χώραν τῆς πασχούσης πλευρᾶς, ἐπεκτεινομένων καὶ πρὸς τὴν σύστοιχον βουβωνικὴν χώραν. Χαρακτηριστικὸν τῆς νόσου εἶναι ἡ ἀκινησία καὶ ἡ ἐν κάμψει σύσπασις τοῦ μηροῦ πρὸς τὴν λεκάνην (μυογενὴς σύσπασις ἐν κάμψει), ἥτις, ἐφ' ὅσον ἡ φλεγμονὴ ἐξακολουθεῖ, καθίσταται ἐντονωτέρα· διὰ τῆς πιέσεως κατὰ τὸν εἰλεακὸν βόθρον οἱ πόνοι καθίστανται ἐντονώτεροι, συγχρόνως δὲ εἰς τὸ βάθος γίνεται ἀντιληπτὴ διήθησις σκληρά, καταλαμβάνουσα τὴν βουβωνικὴν χώραν. Ἀνάλογα πρὸς τὴν τοπικὴν κατάστασιν τῆς φλεγμονῆς εἶναι καὶ τὰ γενικὰ φαινόμενα, ἤτοι πυρετὸς ὑψηλός, γενικὴ κακουχία, ἐνίοτε φρίκια, σφυγμὸς ταχύς. Ἐπὶ ἀριστερᾶς ἐντοπίσεως τῆς νόσου παρατηρεῖται δυσκοιλιότης. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἡ γενικὴ κατάστασις παραμένει ἡ αὐτή, ὡσαύτως ἡ σκληρὰ διήθησις, ἥτις ἐν τέλει, καταλήγουσα εἰς πύησιν, παρουσιάζει κλυδασμόν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος παρουσιάζει αὔξησιν τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν διάνοιξιν καὶ κένωσιν τῆς πυώδους συλλογῆς καὶ διασωλήνωσιν τῆς κοιλότητος, ἣν ἀκολουθεῖ πτῶσις τοῦ πυρετοῦ, λύσις τῆς ἐν κάμψει συσπάσεως τοῦ μηροῦ καὶ κανονικὴ ἐπούλωσις τοῦ τραύματος, Ι. Κ. Κ.

—**ψοΐτις *καμάρα*** /*Ἀνατομ.*/. Τενόντιον τόξον τῆς ὀσφυϊκῆς μοίρας τοῦ διαφράγματος, ὅπερ ἐκφυόμενον ἐκ τοῦ 1ου ἢ 2ου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου ἐντείνεται ὕπερθεν τῆς ἐκφύσεως τοῦ ψοΐτου μυός. Ι. Π.

ψολόγι (τό)· ἰδιωματ., ἀντὶ *πισσολόγι*, κατάρα.

ψολογῶ, καὶ —*γάω*· λέγω πισσολόγια, κατάρες: «κάθεται 'ς τὸ μνῆμα καὶ ψολογάει».

ψοόδυμος (ὁ) (ὀρθότ. *ψοοδίδυμος*). Τερατογενὴς διάπλασις, ἀναγομένη εἰς τὴν τάξιν τῶν συσσωμίων. Τὰ ψοόδυμα τέρατα χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως μονομεροῦς πυέλου, τὴν ὁποίαν ὑποβαστάζουσι δύο κάτω ἄκρα. Ἡ κοιλιακὴ κοιλότης πρὸς τὸ κάτω τμῆμα αὐτῆς εἶναι ἁπλῆ, τὰ δὲ περιεχόμενα ἐν αὐτῇ σπλάγχνα μόνα. Πρὸς τὸ ἄνω τμῆμα τῆς κοιλίας ὁ κορμὸς φαίνεται διχαζόμενος εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ὑπάρχουσι δύο θώρακες τέλειοι καὶ κεχωρισμένοι, τῶν ὁποίων ἑκάτερος φέρει μίαν κεφαλὴν καὶ δύο ἄνω ἄκρα. Ἡ σπονδυλικὴ στήλη, μονομερὴς εὑρισκομένη εἰς τὴν ὀσφυϊκὴν χώραν, διχάζεται εἶτα εὐθὺς ἀπὸ τοῦ κάτω τμήματος τῆς ραχιαίας σπονδυλικῆς χώρας. Ἐνίοτε παρατηρεῖται καὶ τρίτον κάτω ἄκρον, ὡς καὶ ὀπίσθιον ὑποτυπῶδες, τὸ ὁποῖον ἐμφύεται διὰ συνδέσμων πρὸς τὰς σπονδυλικὰς στήλας. Οἱ ψοόδυμοι εἶναι σπάνια τέρατα· τινὰ ἐξ αὐτῶν ἔζησαν πολλάκις. Μ. Ν. Κ.

ψουνίζω· δημ., ἀντὶ *ψωνίζω* (βλ. λ.).

ψουρούθι (τό)· ἰδιωματ., εἶδος ἐδέσματος ροφητοῦ, παρεμφεροῦς πρὸς τὸν τραχανᾶν.

ψοφίμι (τό)· δημοτ., πτῶμα ζῴου, θνησιμαῖον: «βρωμᾷ σὰν ψοφίμι»· || μεταφ., ἐπὶ ἀνθρώπου ἀδυνάτου, ἀτόλμου, δειλοῦ.

ψόφιος,—*α,*—*ο*· δημοτ., ἐπὶ ζῴου, τὸ ἀποθανόν, νεκρός: «ψόφια κόττα»· || ἐπὶ ἀνθρώπου ἀδυνάτου, ἀτόλμου, δειλοῦ· || «εἶναι ψόφιος τῆς πείνας» πεινᾷ ὑπερβολικά, εἶναι ἐντελῶς νῆστις.

ψοφοδεής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ καὶ ἐξ αἰτίας ψόφου περίφοβος γινόμενος, ὁ φοβούμενος μὲ τὸ παραμικρό, δειλός, κοιν. *φοβιτσιάρης*.—Ἐπίρρ. ***ψοφοδεῶς***.

ψοφολογῶ, καὶ —*γάω*· δημοτ., κοιμοῦμαι, καταλαμβάνομαι ὑπὸ τοῦ ὕπνου· λέγεται μόνον ἀρατικῶς: «ἐκεῖ ψοφολογάει, ποὺ νὰ μὴ ξυπνίσῃ», «ψοφολόγα λοιπόν!» ἰδίᾳ ἐπὶ νηπίου, τὸ ὁποῖον δὲν κοιμᾶται.

ψόφος (ὁ)· δημοτ., θάνατος ζῴου· || ἰδίᾳ, θανατικόν, ἐπιδημία θανατηφόρος: ψόφος νὰ τὰ πιάσῃ»· || κατάρα: «κακὸς ψόφος νὰ τοῦ 'ρθῇ» (ἀπὸ τοῦ *ψοφῶ* ὑποχωρητικῶς).

ψόφος (ὁ)· ἦχος ἀμβλύς, ὑπόκωφος, δοῦπος, οἷον ὅταν πίπτῃ πρᾶγμά τι ὁπωσδήποτε μαλακόν· || θάνατος ζῴου, βλ. λ. *ψόφος* (δημοτ.).

—/*Ἐγκυκλ.*/ Οἱ *ψόφοι* εἶναι ἦχοι ἄρρυθμοι, τραχεῖς καὶ ἀσταθεῖς, καθότι παράγονται ὑπὸ ἠχοῦντος σώματος οὐχὶ περιοδικῶς κινουμένου, τουτέστιν ἡ κίνησις δὲν ἐπαναλαμβάνεται κατ' ἴσα χρονικὰ διαστήματα, ὡς εἰς τοὺς φθόγγους. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν ψόφων εἶναι ὅτι οὗτοι εἶναι βραχείας διαρκείας. Ψόφος π.χ. εἶναι ὁ ἦχος τῆς βροντῆς, τῆς βροχῆς, τῆς ἁμάξης καὶ ὁ κρότος τῶν συγκρουομένων ξυλίνων πλακῶν. Πολλάκις ὅμως οἱ ψόφοι συγχέονται μὲ τοὺς φθόγγους, διότι τὰ ὅρια μεταξὺ ψόφων καὶ φθόγγων δὲν εἶναι ἀρκούντως σαφῆ. Οἱ πλεῖστοι τῶν ψόφων πολλάκις ἔχουσι σαφὲς ὕψος, καθὼς καὶ οἱ φθόγγοι, καὶ εἶναι δυνατὸν ἐξ ἀρκούντως τυχαίων κρότων νὰ παραχθῶσιν ἦχοι, ὡς τὸ σύριγμα τῶν ἀνέμων, ὁ ἦχος τοῦ πρίονος κλπ. Ι. Ν. Μ.

ψόφος /*Βοτ.*/· βλ. λ. *κιόνουρος*.

ψόφος (ὁ (Psophus) /*Ζωολ.*/. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀκρίδων διακρινομένων διὰ τοὺς ζωηροὺς καὶ ποικίλους χρωματισμούς των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ψόφος (ὁ). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *μαρσδενία*.

ψοφῶ (—*έω*)· κάμνω ψόφον, ἠχῶ ἀμβλέως, δουπῶ· || δημοτ., καὶ —*φάω*· ἐπὶ ζῴων, ἀποθνήσκω: «ἐψόφησε ἡ κατσίκα, — ἡ γάτα κτλ.»· || ἐπὶ ἀνθρώπων μόνον ὑβριστικῶς: «ἐψόφησε ὁ γεροκολασμένος»· || φρ. «ποὺ νὰ ψοφήσῃ σὰν σκύλος» νὰ ἀποθάνῃ χωρὶς νὰ τύχῃ ἐπιμελείας τινός· || σφόδρα ἐπιθυμῶ: «ψοφῶ γιὰ σῦκα, — γιὰ γλέντι».

ψοφώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ ποιῶν ψόφον.

ψοφώδης (ὁ) (Psophodes, /*Ζωολ.*/. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πυκνονωτιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ψοφώδης ὁ λοφιοφόρος* (Psophodes cristatus), μικρὸν πτηνὸν μὲ κεφαλὴν δυσαναλόγως χονδρήν, φέρουσαν κατὰ τὴν κορυφήν της λοφίον ἐκ μαλακῶν πτερῶν. Ὁ χρωματισμός του εἶναι χρυσοπράσινος μὲ φαιὰς καὶ ἀργυρώδεις ἀποχρώσεις καὶ εὐρεῖαν λευκοαργυρώδη ταινίαν περὶ τὸν λαιμόν. Δ. Ν. Π.

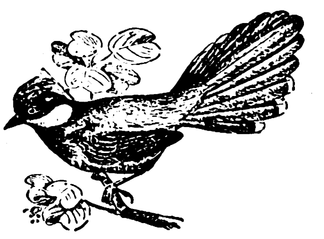

Ψοφώδης ὁ λοφιοφόρος.

Ψωχωρι /*Γεωγρ.*/. Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ὑψηλὸν* (βλ. λ.) τοῦ νομοῦ Φλωρίνης.

ψυγεῖον (τό)· ὁ τόπος ἔνθα προκαλεῖται ψῦξις, οἷον ἀποθῆκαι ψυχόμεναι διὰ ψυκτικῶν μηχανῶν· || «ἀτμόπλοιον —, ὄχημα ψυγεῖον» ἔνθα διὰ ψυκτικῶν μηχανῶν τηροῦνται τὰ μεταφερόμενα ἐψυγμένα· || καθόλου, πᾶν μέσον δι' οὗ προκαλεῖται ψῦξις, κοιν. *παγωνιέρα*· || εἰδικὸν μηχάνημα τῶν ἀεροπλάνων, τῶν αὐτοκινήτων καὶ ἄλλων μηχανῶν πρὸς ψῦξιν τοῦ ὕδατος· || ἀρχ., ἀγγεῖον, ἐν ᾧ ψύχεται τὸ ὕδωρ, δημοτ. *κρυωτήρι*.

—/*Μηχανολ.*/ *Ψυγεῖον* ἢ *ψυκτικὴ μηχανὴ* καλεῖται μηχανὴ πρὸς ὑποβιβασμὸν τῆς θερμοκρασίας διαφόρων σωμάτων, ὡς ἀέρος, ὕδατος κτλ., κάτω τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ λειτουργία των στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐκτόνωσις τῶν ἀερίων λαμβάνει πάντοτε χώραν ὑπὸ μεταβίβασιν θερμότητος ἐκ τοῦ περιβάλλοντος πρὸς τὸ ἐκτονούμενον ἀέριον. Τοῦτο, καλούμενον καὶ ἐργαζόμενον σῶμα τῆς ψυκτικῆς μηχανῆς, δύναται νὰ εἶναι ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ, διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, ἀμμωνία, διοξείδιον τοῦ θείου κ. λ. π. Εἰς τὰς δι' ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ψυκτικὰς μηχανὰς ὁ ἀὴρ συμπιέζεται διὰ κοινοῦ συμπιεστοῦ, κατὰ τὴν συμπίεσιν δὲ ταύτην θερμαίνεται ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁ θερμὸς συμπεπιεσμένος ἀὴρ ψύχεται κατόπιν διὰ κοινῶν μέσων, π. χ. ρέοντος ὕδατος, μέχρι τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος, κατόπιν δὲ ἀφήνεται νὰ ἐκτονωθῇ εἰς τὸν πρὸς ψῦξιν χῶρον. Κατὰ τὴν ἐκτόνωσιν παραλαμβάνει θερμότητα ἐκ τοῦ ὑπὸ ψῦξιν χώρου, ὑποβιβάζων τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ. Εἰς τὰς δι' ἄλλων ἐργαζομένων σωμάτων ψυκτικὰς μηχανὰς λαμβάνει χώραν, ἐκτὸς τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ὄγκου, καὶ μετάβασις ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην (ὑγροποίησις καὶ ἐξάτμισις).

Κατ' ἐπέκτασιν καλοῦνται *ψυγεῖα* (ὄχι ὅμως καὶ *ψυκτικαὶ μηχαναί*) διατάξεις ὑποβιβάζουσαι τὴν θερμοκρασίαν μέχρι τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος σώματος δι' ἁπλῆς μεταδόσεως θερμότητος ἐξ ἐπαφῆς, ὡς π. χ. τὰ ψυγεῖα μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ πρὸς ψῦξιν ἀέρια διαβιβάζονται διὰ σωλήνων εὑρισκομένων ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος ἀποδίδοντα εἰς τὸ ὕδωρ μέρος τῆς θερμότητός των.

Ψυκτικῶν μηχανῶν γίνεται σήμερον εὐρυτάτη βιομηχανικὴ χρῆσις. Ἐκ τῶν πλέον γνωστῶν εἶναι ἡ πρὸς διατήρησιν τροφίμων οἰκιακὴ χρῆσις. Γ. Θ. Κ.

Ψυγμοῦ λιμὴν /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Λιμὴν τῆς αἰθιοπικῆς παραλίας, τῆς ἀποτελούσης τὴν βορειοανατολικὴν τῆς Ἀφρικῆς ἐσχατιάν, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀρώματα καὶ Ἐλέφας. Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ «Ὕδρευμα τῶν Κυνοκεφάλων» (*Στράβ.* ΙΣΤ, 774) Προφανῶς ἡ ὀνομασία του ὠφείλετο εἰς τὸ ἀναψυκτικὸν τοῦ ὕδατός του. Εἶναι ὁ δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Γουαρδαφουΐ λιμὴν Bunder Uloulah (πλάτ. 11° 58' Β., μῆκ. 51° 16' Ἀν.) τῆς Σομαλίας. Σ. Ε. Λ.

ψύδραξ, ἢ ***ψυδράκιον*** /*Δερματολ.*/. Ἀρχαία ὀνομασία διὰ τὰς φυσαλλίδας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀναφαίνονται ἐπὶ τοῦ δέρματος ἄνευ ἐρεθιστικῶν φαινομένων. Εἰδικώτερον δὲ ὀνομάζεται οὕτως ἡ ἐξάνθησις ἐκείνη τοῦ δέρματος, ἡ ὁποία ἀναφαίνεται εἴς τινα ἄτομα μετὰ τὴν χρῆσιν λίαν θερμῶν λουτρῶν. Κ. Κ. Κ.

ψύδραξ (ὁ) (Psydrax) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 50 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *ψύδραξ ὁ ἀκανθοφόρος* (Psydrax spinosus), ἰθαγενὴς θάμνος ἀναρριχητικὸς τῶν νοτίων ἀφρικανικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ψυκτήρ, —*ῆρος* (ὁ)· τὸ μηχάνημα ἢ τὸ σκεῦος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου προκαλεῖται ψῦξις, κοιν. *παγωνιέρα*.

ψυκτικός, —*ή,* —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψῦξιν, ὁ τῆς ψύξεως· || ὁ προκαλῶν ψῦξιν: «ψυκτικὸν μηχάνημα».

—**ψυκτικὰ *μείγματα*.** Μείγματα ὑγρῶν ἢ ὑγρῶν καὶ στερεῶν σωμάτων, χρησιμοποιούμενα πρὸς παραγωγὴν ψύξεως. Κατὰ τὴν διάλυσιν ἐπίσης στερεῶν τινων σωμάτων ἐντὸς ὑγρῶν ἀπορροφεῖται θερμότης καὶ ὡς ἐκ τούτου παρατηρεῖται πτῶσις τῆς θερμοκρασίας. Σειραὶ τοιούτων ψυκτικῶν μειγμάτων μὲ τὰς σχετικὰς ἀναλογίας τῶν συστατικῶν αὐτῶν παρέχει ὁ κατωτέρω πίναξ:

Μείγματα	*Ἀναλογία εἰς μέρη βάρους*	*Πτῶσις τῆς θερμοκρασίας*	
		ἀπὸ °	*εἰς* °
Θειικὸν νάτριον	6		
Νιτρικὸν ἀμμώνιον	5	10	—25
Ἀραιὸν νιτρικὸν ὀξὺ	4		
Χλωριοῦχον ἀμμώνιον	5		
Νιτρικὸν κάλιον	5	10	—12
Ὕδωρ	16		
Ἀνθρακικὸν νάτριον	1		
Νιτρικὸν ἀμμώνιον	1	10	—14
Ὕδωρ	1		
Θειικὸν νάτριον	3	10	—19
Ἀραιὸν νιτρικὸν ὀξὺ	2		
Θειικὸν νάτριον	6		
Χλωριοῦχον ἀμμώνιον	4	10	—21
Νιτρικὸν κάλιον	2		
Ἀραιὸν νιτρικὸν ὀξὺ	4		
Χλωριοῦχον νάτριον	1	0	—17,7
Χιὼν	3		
Θειικὸν νάτριον	8	10	—18
Ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ	5		
Χλωριοῦχον ἀμμώνιον	1		
Νιτρικὸν κάλιον	1	8	—24
Ὕδωρ	1		
Ὑδροξείδιον καλίου	4	0	—37
Χιὼν	3		
Ἀραιὸν θειικὸν ὀξὺ	1		
Ἀραιὸν νιτρικὸν ὀξὺ	1	19	—40
Χιὼν	2		
Θειικὸν νάτριον	5	10	—16
Ἀραιὸν θειικὸν ὀξὺ	4		
Χλωριοῦχον ἀσβέστιον	3	0	—33
Χιὼν	2		
Στερεὸν διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ αἰθήρ		0	—100

Ἀρκεταὶ ἐκ τῶν ψυκτικῶν τούτων μειγμάτων χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν πρᾶξιν πρὸς ἐπίτευξιν ψύξεως. Σ. Γ.

ψύκτρα (ἡ)· ἀρχ., πλέγμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐψύχοντο, ἐστέγνωναν τὰ σῦκα.

Ψύλακος. Ἕλλην γλύπτης (βλ. λ. *Θύλακος*).

ψύλλα, —*ης* (ἡ), καὶ δημοτ. *ψύλλος* (ὁ)· εἶδος ἐντόμου παρασιτικοῦ ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζῴων· || φρ. «ψύλλους 'ς τ' ἄχυρα» ἐννοουμένου τοῦ ρήματος *ζητεῖν*, ἐπὶ πράγματος μὴ δυναμένου νὰ ἀνευρεθῇ ἢ ἐπὶ ὑπερβολικῆς λεπτολογίας· || «γιὰ ψύλλου πήδημα» ἐννοουμένου τοῦ *ἐρίζειν* κ.τ.τ. διὰ παραμικρὰν ἀφορμήν· || «μπῆκαν ψύλλοι 's τ' αὐτιά του» ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ· || «οὔτε ψύλλος 'ς τὸν κόρφο του δὲν ἤθελα νὰ εἶμαι» ἐπὶ ἀνθρώπου εὑρισκομένου εἰς μεγάλας στενοχωρίας.

—/*Ζωολ.*/ Ἡ *ψύλλα* (Psylla) εἶναι γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψυλλιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Αἱ ψύλλαι εἶναι μικρότατα ἔντομα μήκους μέχρι 3 περίπου χλστμ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *ψύλλα ἡ τῆς κλήθρας* (Psylla alnii), ἥτις ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν κλήθρων. Ἡ *ψύλλα τῆς ἀπιδέας* (Psylla pyri), ἥτις ἔχει χρῶμα πρασινόφαιον μὲ λευκὰ στίγματα ἐπὶ τῆς κοιλίας. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῆς ἀπιδέας. Περὶ τῆς *ψύλλης τῆς ἐλαίας* βλ. λ. *ἐλαία* (τ. Θ', σ. 866 γ'). Δ. Ν. Π.

Ψύλλα /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ (βλ. *Ψύλλιον*). Α. Θ. Κ.

Ψύλλας, *Γεώργιος*. Ἕλλην πολιτικός, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν εἰς Ἀθήνας (1794—1879). Ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας εἰς Εὐρώπην πρὸς ἐκπαίδευσιν, ἐπανελθὼν δὲ τῷ 1824

Digitized by Google

εἰς Ἑλλάδα, ἐξέδωκε τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν». Βραδύτερον ἐξελέγη πληρεξούσιος, διωρίσθη δ' ἐπανειλημμένως εἰς διοικητικὰς θέσεις. Ἐπ' Ὄθωνος διετέλεσε γερουσιαστὴς καὶ πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τῷ δὲ 1854 μετέσχεν ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν Μαυροκορδάτου. Χ. Κ. Α.

ψυλλήθρα, *καὶ* ***ψυλλίστρα.*** Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κόνυζα.*

ψυλλιάζω· δημοτ., ἔχω πολλοὺς ψύλλους, ἐνοχλοῦμαι ἀπὸ ψύλλους.

ψυλλίδαι (οἱ) (Pulicidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀφανοπτέρων*, περιλαμβάνουσα μικροτάτου μεγέθους ἔντομα, ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῆς γῆς καὶ ὧν γνωστότερον εἶναι ὁ *ψύλλος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψυλλίδαι (οἱ) (Psyllidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφθειρῶν*, περιλαμβάνουσα πλεῖστα γένη, ἐν Εὐρώπῃ κυρίως ἀπαντῶντα. Τὰ ἔντομα τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔχουσι σῶμα λεπτόν, ρύγχος βραχύτατον, κοιλίαν ἐφωδιασμένην, εἰς τὴν θήλειαν, δι' ἰσχυροῦ τερέτρου καὶ πτέρυγας κεραμοειδῶς διατεταμένας. Αἱ νύμφαι κατὰ τοῦτο διαφέρουσι τῶν τελείων ἐντόμων, ὅτι εἶναι ἄπτεροι. Πάντα ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῶν φυτῶν, ἐξ ὧν τρέφονται καὶ εἰς τὰ ὁποῖα προξενοῦσι μεγάλας πολλάκις καταστροφάς. Αἱ θήλειαι τῇ βοηθείᾳ τοῦ τερέτρου των προξενοῦσι μικρὰς ἐντομὰς ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ φυτοῦ, ἔνθα ἐναποθέτουσι τὰ ᾠά των. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *ψύλλα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψυλλίζω· δημοτ., κυνηγῶ τοὺς ψύλλους, ἀπαλλάσσω τι ἀπὸ τοὺς ψύλλους: «ψυλλίζω τὰ κρεβάτια».

ψυλλίνα (ἡ) *[Βοτ.]*· βλ. *ψυλλήθρα.*

ψύλλιον (τὸ) *[Βοτ.]*· βλ. λ. *ἀρνόγλωσσον.*

—***ψυλλίου σπέρματα*** (Semina Psyllii) *[Φαρμακογν.]*. Ἔχουσι τὸ μέγεθος καὶ τὰς διαστάσεις ψύλλου. Ἡ ἐξωτερικὴ κυτταρικὴ στιβὰς τῆς κάψης περιέχει μέχρι 15 % τοῦ βάρους τοῦ ὅλου σπέρματος γλίσχρασμα, ὅπερ δίδει μετὰ νιτρικοῦ ὀξέος ὀξαλικὸν καὶ βλεννικὸν ὀξύ. Τὰ σπέρματα τοῦ ψυλλίου ἐφαρμόζονται ἰδίως ὡς λαϊκὸν φάρμακον, ὡς ἤπιον ἐκκοπρωτικὸν καὶ ὡς γλυκαντικόν. Εἰς τὰς τέχνας χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν λεπτῶν ὑφασμάτων, ὡς ἐπίχρισμα καὶ πρὸς στίλβωσιν εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ χάρτου. Τὸ γλίσχρασμα τοῦ ψυλλίου χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὴν κομμωτικήν. Κ. Γ. Μ.

Ψύλλιον, ἢ ***Ψύλλα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κειμένη πρὸς Δ. τοῦ Βιλλαίου ποταμοῦ (Φιλιάς-σού), μεταξὺ Ἡρακλείας καὶ Τίου (Φιλιός), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεῖχεν 90 στάδια.

Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ σημερινὸν χωρίον Kilimii. Α. Θ. Σ.

ψυλλίστρα (ἡ) *[Βοτ.]*· βλ. *ψυλλήθρα.*

ψυλλίτα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑπερικὸν* τὸ οὖλον (βλ. λ.).

ψυλλοβοτάνο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ψύλλιον.*

ψυλλοειδὴς (ὁ) (Psylloides) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ψυλλοειδὴς ὁ χρυσοκέφαλος* (Psylloides chrisocephalus), ὅστις ἔχει μικρότατον μέγεθος, κεφαλὴν κεχωσμένην ἐντὸς τοῦ θώρακος καὶ χρωματισμὸν μεταλλικόν. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν κωνοφόρων δένδρων. Δ. Ν. Π.

Ψύλλοι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς τῆς Β. Ἀφρικῆς, κατοικῶν τὰ παράλια τῆς Μεγάλης Σύρτεως πρὸς Δ. τῶν Νασαμώνων. Θελήσαντες, κατά τινα παράδοσιν, νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, κατεχώσθησαν ὑπὸ τῆς ἄμμου, τὴν δὲ χώραν αὐτῶν κατέλαβον οἱ γείτονές των Νασαμῶνες. Ὠνομάσθησαν οὕτως ἀπό τινος βασιλέως αὐτῶν Ψύλλου, ἐφημίζοντο δὲ ὡς γοητεύοντες τοὺς ὄφεις καὶ ἐξουδετεροῦντες τὸ δηλητήριον αὐτῶν. Α. Θ. Σ.

Ψύλλος *[Παραλ. Γεωγρ.]* Σκόπελος τοῦ ἀνατολικοῦ στομίου τοῦ βορείου στόματος τῆς Κερκυραϊκῆς θαλάσσης (πλάτ. 39°47'15'' Β., μῆκ. 19°59'10 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu, ἐν τῷ ὁποίῳ χάρτῃ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Barchetta) ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τῆς νησῖδος Καπαρέλλι καὶ εἰς 3 μίλ. βορείως τοῦ στομίου τοῦ Βουθρωτοῦ. Ἐπισημοτάτης θέσεως διὰ τὴν ἀπὸ Κερκυραϊκῆς θαλάσσης πρὸς Ἁγίους Σαράντα ἀκτοπλοΐαν, εἶχεν ἐπισημανθῆ διὰ στήλης μετὰ φάρου αὐτομάτου (1923). Σφοδρὰ ὅμως ἀπὸ βορρᾶ καταιγὶς καὶ κυματισμὸς ἀπέκοψαν (τὸ αὐτὸ ἔτος) τὴν κεφαλὴν τοῦ σκοπέλου, καταποντισθεῖσαν μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς φάρου. Οὕτω, καταστᾶσα ὕφαλος ἐν χρῷ τῆς θαλάσσης, ἀπέβη ἐπικινδυνωδεστέρα ἀφ' ὅ,τι πρότερον ἦτο. Σ. Ε. Λ.

ψύλλος (ὁ), ἢ ***ψύλλα*** (ἡ) (Pulex) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψυλλιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα ἔντομα μὲ σῶμα λίαν πεπιεσμένον, ἐκ 12 κερατοειδῶν ἀρθρώσεων ἀποτελούμενον, καὶ κεφαλὴν μικράν, φέρουσαν σκληρὰς τριχοειδεῖς ἀποφύσεις. Τὸ στόμα ἀπολήγει εἰς ἀπομυζητικὸν ρύγχος καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πλειόνων τμημάτων.

Ψύλλοι (ὑπὸ μεγάλην μεγέθυνσιν).
[1=τοῦ ἀνθρώπου· 2=νύμφη· 3=τοῦ κυνός.]

Αἱ κεραῖαι εἶναι λεπταί, ἑκάστη δ' αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἀρθρώσεων λίαν εὐκινήτων. Ὁ θώραξ διακρίνεται τελείως τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς κοιλίας. Οἱ πόδες εἶναι εἰδικῶς διαμεμορφωμένοι διὰ πήδημα. Αἱ προνύμφαι εἶναι μικραί, ἄποδες, κατ' ἀρχὰς λευκαὶ καὶ εἶτα ὑπέρυθροι. Τὸ σῶμά των εἶναι ἡμιδιαφανὲς ὅταν ἔχωσι πλήρη τὸν στόμαχον καὶ διαφανὲς ὅταν εἶναι νήστεις, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ 13 ἀρθρώσεων. Διὰ τὴν μεταμόρφωσίν των αἱ προνύμφαι ὑφαίνουσι λεπτὸν καὶ πυκνὸν βομβύκιον, ἔνθα καὶ παραμένουσι τελείως ἀκίνητοι ἐπὶ 15 περίπου ἡμέρας. Ὅταν πλέον ἡ προνύμφη, ὑπὸ μορφὴν τελείου ἐντόμου, ἐξέλθῃ τοῦ βομβυκίου, ἐκτελεῖ ταχυτάτας κινήσεις.

Οἱ ψύλλοι εἶναι ἔντομα παρασιτικὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων. Παρατηροῦνται ἰδίως ἐπὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων καὶ προσβάλλουσι περισσότερον τὰ ἀκάθαρτα μέρη τοῦ σώματος. Ἐπίσης ἀπαντῶσιν ἐπὶ διαφόρων θηλαστικῶν, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ κυνός, τῆς γαλῆς, τοῦ κονίκλου κ.τ.λ., ὡς καὶ ἐπὶ διαφόρων πτηνῶν (περιστερῶν, ὀρνίθων, χελιδόνων). Οἱ ἄρρενες εἶναι κατὰ πολὺ μικρότεροι τῶν θηλέων. Κατὰ τὴν ὀχείαν ὁ ἄρρην καὶ ἡ θήλεια ψαύουσι τὰς κοιλίας των καὶ συγκρατοῦνται στερεῶς διὰ τῶν ποδῶν των, ὡσεὶ ἐνηγκαλισμένοι. Ἡ θήλεια γεννᾷ περὶ τὰ 15 ᾠά, ἅτινα ἐπικολλᾷ εἰς τὰ ... τὰς τῶν ξύλων δι' ἰξώδους τινὸς οὐσίας, ἣν ἐκκρίνει ἐξ εἰδικῶν ἀδένων τοῦ σώματός της. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων εἰδῶν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀπαντᾷ ὁ *ψύλλος ὁ ἐρεθίζων* (Pulex irritans), κοινῶς *ψύλλος*. Οὗτος ἔχει χρῶμα καστανὸν καὶ τὸ σῶμα μακρὸν καὶ πεπλατυσμένον. Τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ σώματος καλύπτεται ὑπὸ δέκα δακτυλίων ἐν σχήματι κεράμων. Ἔχει τρία ζεύγη ποδῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ὀπίσθια εἶναι μακρὰ καὶ χρησιμεύουν εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τὰ μεγάλα πηδήματά του. Τὸ ἄρρεν εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ μικρότερον τοῦ θήλεος, τὸ ὁποῖον ἐναποθέτει τὰ ᾠά του εἰς τὰς σχισμὰς τῶν σανίδων, εἰς τὰ παλαιὰ ἔπιπλα, εἰς τὰ ἀκάθαρτα ἐσώρρουχα. Ἐκ τῶν ᾠῶν τούτων μετὰ 5—11 ἡμέρας, ἀναλόγως τῆς ἐξωτερικῆς θερμοκρασίας, ἐξέρχονται αἱ νύμφαι, αἱ ὁποῖαι πρὸς πλήρη μεταμόρφωσιν χρειάζονται τέσσαρας ἑβδομάδας. Ὁ ψύλλος ἔχει στόμα κατεσκευασμένον διὰ νύξιν καὶ μύζησιν καὶ φέρει δύο μικρὰς αἰσθητικὰς κεραίας. Οἱ ψύλλοι δύνανται νὰ εἶναι οἱ φορεῖς βαρυτάτων μολυσματικῶν νόσων, καὶ δὴ τῆς πανώλους (ἐκ τοῦ ποντικοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον). Ἡ ἰδιάζουσα ὀσμὴ τοῦ ἵππου, τοῦ στάβλου, τὰ φύλλα τῆς καρύας κ.τ.λ. ἀπομακρύνουσι τὰ ἔντομα ταῦτα· ἐπίσης ὁ συχνὸς ὑδροχρωματισμὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἡ ἀνελλιπὴς καθαριότης.

Δ. Ν. Π.—Κ. Κ. Κ.

—**«Ψύλλος»**. Σατιρικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἑρμουπόλει τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1875.

Ψυλλοτοξόται· βλ. *Σκοροδομάχοι.*

ψυλλόχορτο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *ἀρνόγλωσσον ὁ κορωνόπους*, *ἀρνόγλωσσον τὸ ψύλλιον* καὶ *κόνυζα ἡ λευκή* (βλ. τὰς λ.).

ψῦξις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ψύχειν, ἀφαίρεσις θερμότητος, ψύχρανσις· || ἡ ἕνεκα ἀφαιρέσεως τῆς θερμότητος κακὴ λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ: «ἔπαθαν τ' αὐτιά, — ἡ μύτη ἀπὸ ψῦξιν»· || «ψῦξις φυτῶν» δηλονότι ἕνεκα ὑπερβολικοῦ ψύχους, κοιν. *κάψιμο.*

— *[Ἰατρ.]* *Ψῦξιν* καλοῦμεν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐντύπωσιν ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποτόμου καταπτώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ψῦξις δυνατὸν νὰ εἶναι ὅλως σχετική, παραγομένη εἴς τε τὰ θερμὰ καὶ εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα, κατά τε τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ κατὰ τὴν ψυχράν. Τὰ συνηθέστατα αἴτια τῆς ψύξεως εἶναι αἱ αἰφνίδιοι μεταβολαὶ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμοκρασίας, ἡ ἐν τῇ βροχῇ, τῷ ἀνέμῳ καὶ τοῖς ρεύμασιν αὐτοῦ ἔκθεσις τοῦ ἀτόμου, ἡ ἀπὸ θερμοῦ δωματίου εἰς ψυχρὸν τοιοῦτον ἢ ἐν ὑπαίθρῳ μετάβασις, τὰ ψυχρὰ λουτρὰ ἐνῷ τὸ σῶμα εἶναι θερμὸν καὶ αἱ ψυχραὶ καταιονήσεις douches εἰς ἄτομα μὴ ἐθισθέντα ἢ μὴ γυμναζόμενα κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν· πρὸς δὲ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἐνδυμασίας, καὶ δὴ κατὰ τὰς καιρικὰς μεταβολὰς κλπ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ψύξεως ὁ ὀργανισμὸς ὑφίσταται διαταραχὰς ἀποληγούσας συχνάκις, παρὰ τοῖς προδιατεθειμένοις ἀτόμοις, εἰς νοσηρὰς ἐκδηλώσεις.

Ἡ φύσις τῶν διαταραχῶν τούτων ποικίλλει, ἀναλόγως τῶν ἀτόμων, καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ πολλάκις, κατὰ τὰς περιστάσεις, καθ' ἃς παράγεται ἡ ψῦξις. Ὁτὲ μὲν ἐπιγίγνεται ὑπεραιμία, συμφόρησις ἢ φλεγμονὴ εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς βλεννομεμβράνης τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων (κόρυζα, βρογχῖτις, καταρροϊκὴ πνευμονία), τῶν πεπτικῶν ὀργάνων (κυνάγχη, γαστρῖτις, ὀξεία ἐντερῖτις) ἢ τοῦ ἐπιπεφυκότος τοῦ ὀφθαλμοῦ (ἐπιπεφυκῖτις)· ὁτὲ δὲ φλεγμονὴ μιᾶς ἢ πλειόνων ὀρομεμβρανῶν (ἀρθροπάθεια, πλευρῖτις, ἐνδοκαρδῖτις, περικαρδῖτις, νωτιαία μηνιγγῖτις), ἢ σπλάγχνων τινῶν (νεφρῖτις λευκωματουρική, πνευμονία ἰνώδης)· ὁτὲ δὲ συμφόρησις ἢ φλεγμονὴ τῶν νεύρων (νευραλγίαι καὶ παράλυσις ἐκ ψύξεως) ἢ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· ὁτὲ δὲ μυοπάθειαι. Πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἰτίου παραγομένων διαφόρων τούτων βλαβῶν ἀναφέρεται ἡ ἥσσων ἀντίστασις (minoris resistentia) τῶν προσβαλλομένων ὀργάνων, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρηται καὶ τὶ δέον νὰ ἐννοῆται διὰ ταύτης· πρὸς δὲ ἀναφέρονται καί τινες προδιαθέσεις ἀορίστου φύσεως, μάλιστα δὲ αἱ διαθέσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις εἶναι ἀναμφήριστος. Τέλος ἀναφέρομεν μεταξὺ τῶν εὐνοουσῶν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐκ ψύξεως βλαβῶν ὡς αἴτια τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας ἐξασθένησιν τοῦ ὀργανισμοῦ, τὰς στερήσεις, τὸν κάματον καὶ τὰς νόσους. Παραδεχόμεθα ὅτι αἱ παθήσεις αὗται ἀπαντῶσιν εἰς τὰ προδιατεθειμένα ἄτομα· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ὅτι, ἐκ πολλῶν ἀτόμων ἐκτεθειμένων συγχρόνως εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς αὐτῆς αἰτίας τῆς ψύξεως, τινὰ μόνον προσβάλλονται ὑπὸ παθήσεων ἢ νόσων καὶ κατὰ βαθμοὺς καὶ μορφὰς διαφόρους. Ἕνεκα δὲ τούτου καὶ ἡ πειραματικὴ παθολογία ἀδυνατεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀνάπτυξιν νόσων ἐκ ψύξεως (a frigore).

Δὲν κατωρθώθη νὰ καθορισθῇ μέχρι σήμερον πῶς παράγονται αἱ ἐκ ψύξεως νόσοι αὗται· ἴσως ποικίλλει ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς αὐτῶν, δι' ὃ καὶ δικαίως διάφοροι προβάλλονται ὑποθέσεις. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν λ. χ. τῆς ψύξεως, τὰ δερματικὰ ἀγγεῖα συστέλλονται, κατ' ἀντανάκλασιν βεβαίως· τὸ αἷμα συρρέει οὕτω πρὸς τὰ ἔσω τοῦ σώματος, ὅπου δηλαδὴ δύναται, παρὰ τοῖς προδιατεθειμένοις ἀτόμοις, νὰ προκαλέσῃ φλεγμονώδεις ἐπεξεργασίας, τὴν ἀνάπτυξιν τουτέστι νόσων. Εἶναι δυνατὸν ἔτι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ διέγερσις τῶν δερματικῶν νεύρων προκαλεῖ κατ' ἀντανάκλασιν διαταραχὰς ἐν τῇ ἀγγειακῇ ἢ τῇ τροφικῇ ἐννευρώσει τῶν ἔσω αὐτῶν ὀργάνων. Τέλος ἡ ψῦξις συνεπάγεται συνήθως τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐκκριτικῶν λειτουργιῶν τοῦ δέρματος καὶ ἰδίως τὴν τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος· κατανοοῦμεν δ' εὐχερῶς ὅτι, παρακωλυομένων οὕτω τῶν προϊόντων τῆς ἐκκρίσεως, ἀναπτύσσονται φαινόμενα τοξικῆς δηλητηριάσεως, φλεγμονώδη εἴς τινας ἱστούς, ἢ ἄλλοτε εἰς ἄλλα ὀργανικὰ συστήματα προκαλεῖται ἐπαύξησις τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν, δυναμένη νὰ ἐπιφέρῃ ἔμμονον βλάβην.

Τὰ βλαβερὰ ἀποτελέσματα τῆς ψύξεως ἐπαυξάνονται διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ὑγρασίας, ἥτις προάγει τὴν ἀγωγιμότητα τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἕνεκα τούτου τὴν ἀπώλειαν τοῦ θερμαντικοῦ. Ἡ παρατεταμένη διαμονὴ εἰς ὑγρὸν ψῦχος, οἷον εὕρηται ἔν τισι κλίμασιν, ἐν ταῖς νεοδμήτοις οἰκίαις καὶ ἐν τοῖς ὑπογείοις, αἰτιολογεῖ ἐπαρκῶς τὴν ἀνάπτυξιν μυϊκῶν καὶ ἀρθρικῶν ρευματισμῶν, τὰς μυελίτιδας, τὰς νευραλγίας, τὸ σκορβοῦτον, τὴν δυσεντερίαν ἐν μέρει, τὰς βρογχίτιδας, τὴν χρονίαν νεφρίτιδα, κλπ. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

Ψύρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς νήσου *Ψαρὰ* (βλ. λ.).

— **Ψύρα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα τῶν Ἀντικυθήρων (πλάτ. 35° 53' 45'' Β., μῆκ. 23° 15' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ.: Venetico to Spezzia), μία τῶν ἀκρῶν τῆς χερσονησώδους προβολῆς Κεφάλι, βορείας τῆς νήσου ἐσχατιᾶς. Σ. Ε. Λ.

Ψυρρῆ *[Γεωγρ.]*. Συνοικία τῶν Ἀθηνῶν (βλ. λ. *Ἀθῆναι*, τ. Β', σ. 154 β' καὶ γ', σ. 205 γ' κτλ.) μεταξὺ τῶν ὁδῶν: Ἀθηνᾶς, Ἑρμοῦ, Ἁγίων Ἀσωμάτων, Διπύλου καὶ Εὐριπίδου. Τὸ κέντρον τῆς συνοικίας ἀποτελεῖ ἡ ὁμώνυμος πλατεῖα, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀριστοφάνους, Καραϊσκάκη καὶ Μιαούλη ἡ καὶ ἄλλως «Πλατεῖα Ἡρώων» λεγομένη, ὡς ἐλέγετο σχεδὸν καὶ οὕτως ἡ συνοικία, ὅπου τὸ ὁρμητήριον τῶν παλληκαράδων καὶ τῶν κουτσαβάκηδων. Δ. Α. Λ.

Ψύτακος. Ἕλλην γλύπτης (βλ. λ. *Θύλακος*).

Ψυττάλεια *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ ἀλλ' ἐπισημοτάτη νῆσος τοῦ Σαρωνικοῦ, μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ λιμένος Πειραιῶς, ἀντικρύζουσα τὴν ἀκτὴν τοῦ δήμου τῶν Κορυδαλλῶν «εἶθ' ὁ Φώρων λιμὴν καὶ

Digitized by Google

ἡ Ψυττάλεια, νησίον ἔρημον καὶ πετρῶδες, ὅ τινες εἶπον λήμην τοῦ Πειραιῶς» (*Στράβ.* Θ, 395). Ἔπαιξε, διὰ τὸ στρατηγικὸν τῆς θέσεώς της, σπουδαιότατον μέρος κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὅταν ὁ περσικὸς στόλος ἔφθασε πρὸ τοῦ νοτιοανατολικοῦ στομίου τοῦ στενοῦ, κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ τὴν Ψυττάλειαν, πρὸς διπλοῦν σκοπόν, ἀφ' ἑνὸς παροχῆς καταφυγίου εἰς τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας ὑποστάντα ναυφθορίας πλοῖα καὶ τὰ πληρώματα αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ πληρώματος παντὸς ἑλληνικοῦ πλοίου, ὅπερ, λόγῳ ἐμβολισμοῦ ἢ ἄλλων βλαβῶν του, θὰ ἐπεζήτει τὴν σωτηρίαν του ἐν τῇ προσορμίσει του εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου (πρβλ. *Αἰσχ.*, Πέρσαι 450. *Ἡροδ.* 8, 76). Ἐπὶ τῆς Ψυτταλείας δὲ ἐστήριζον τὰ κέρατά των αἱ περσικαὶ μοῖραι τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ στενοῦ, κατὰ μὲν τὸν Αἰσχύλον ἐκτεινόμεναι πρὸς Κέραμον ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς Κυνόσουραν ἀφ' ἑτέρου, κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον χρησιμοποιοῦσαι αὐτὴν ὡς ἀριστερὸν πόλον στροφῆς, τῶν κατὰ μέτωπον στρεφουσῶν φαλάγγων πρὸς εἴσπλουν ἐν τῷ στενῷ.

Οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἀνέμενον διάσπασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὃν εἶχον ἐγκαταστήσει, ἔπρεπε φυσικῶς νὰ προβλέπουν τὴν πιθανότητα συρράξεως ἐγγὺς τῆς Ψυτταλείας, ἐπιβάλλουσαν διὰ τοῦτο τὸ ληφθὲν μέτρον· ἡ συνέχεια ὅμως τῶν συμβάντων κατέστησε τὴν προφύλαξιν ταύτην ἀνωφελῆ (Rados, La bataille de Salamis, σελ. 280) καὶ ὁ κατόπιν τῆς ἥττης του ἐν συνωστισμῷ φεύγων περσικὸς στόλος ἀντιπαρῆλθε τὴν Ψυττάλειαν χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ παραλάβῃ τὸν εἰς αὐτὴν ἐγκαταλειφθέντα ἀποβατικὸν στρατόν του, ὃν ὁ ἀπὸ τῆς Κυνοσούρας ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην διαπεραιωθεὶς ἑλληνικὸς στρατὸς κατέσφαξεν (*Ἡρόδ.* 8, 93—95).

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Spon καὶ Wheler (1675) καὶ ὡς *Λιψοκουταλιά*, «βρίθουσα λαγωῶν καὶ κονίκλων, οἱ ὁποῖοι ἀπέθνησκον ἐκ γήρατος, ἀφοῦ οὔτε οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐκυνήγουν φοβούμενοι τοὺς πειρατάς, οὔτε οἱ Ἕλληνες μὲ τὰς πολλὰς ἡμέρας τῆς θρησκευτικῆς των νηστείας» (Voyage κτλ, II 156).

Ἡ θέσις τῆς Ψυτταλείας εἶναι σημαντικωτάτη διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Πειραιῶς, δι' ὃ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐστήριζε τὰς μελέτας του περὶ μονίμου ὀχυρώσεως τοῦ Σαρωνικοῦ, ἃς κατ' ἐντολὴν τοῦ Χ. Τρικούπη ἐξετέλεσεν ὁ λοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ Πέτρος Λυκούδης.

Ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ψυτταλείας, τῆς ἀντικρυζούσης τὸν Πειραιᾶ, ἀνηγέρθη ὁ πρῶτος διοπτρικὸς φάρος (στ' τάξεως, λευκοῦ σταθεροῦ 12 μιλ.) τεθεὶς εἰς λειτουργίαν τὴν 1/13 Μαρτίου 1856. Ὁ φάρος οὗτος διετηρήθη μέχρι τοῦ 1865, ὅτε ἀντικατεστάθη διὰ περιστροφικοῦ ἐκπέμποντος φῶς σταθερὸν (14 μιλ.) ἐναλλάσσον πρὸς λευκὴν ἀναλαμπὴν (18 μιλ.) ἀνὰ 2', ἀντικατασταθεὶς ἐκ νέου τῷ 1914 διὰ πρωτοτύπου μηχανήματος ἐκπέμποντος λευκὸν σταθερὸν φῶς (23 μιλ.) ἐναλλάσσον πρὸς τριάδα λευκῶν ἀναλαμπῶν (30 μιλ.) καὶ λειτουργοῦντος διὰ πυρακτώσεως διὰ πετρελαιατμῶν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, καθ' ἃ παρέμενον συμμαχικαὶ μονάδες εἰς τὸν ὅρμον Κερατσινίου, τὸ φράγμα τοῦ λιμένος καὶ τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ «ὤμου» τοῦ κυματοθραύστου τοῦ Θεμιστοκλέους μέχρι τῆς ὑπὸ τὸν φάρον ἀκτῆς τῆς Ψυτταλείας. Ἡ νοτιοανατολικὴ ἄκρα τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς της τῆς ἀντικρυζούσης τὸν λιμένα τῶν Φωρῶν, ὠνομάσθη (1923) ὑπὸ τῆς «Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκλογὴν τοπωνυμιῶν διὰ τὰ ἀνώνυμα περὶ τὸν Πειραιᾶ σημεῖα τῆς ἀκτογραμμῆς» *Ἀμεινίου ἄκρα*, φερωνύμως τῷ Σαλαμινομάχῳ, ἐγγὺς δὲ αὐτῆς ὁ φάρος. Ἐπὶ τῆς νήσου πολλοὶ μαρμάρινοι τάφοι ξένων ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ Ἑλλήνων ἰδιωτῶν σημαινόντων. Ἡ δὲ κατὰ τὸ κέντρον τῆς νήσου κορυφή της (ὑψόμετρ. 45.2 μέτρ., πλάτ. 37°56'21",2 Β., μῆκ. 23°35'11",2 Ἀν., κατὰ τὸν τριγωνισμὸν τῆς χώρας) ἐξελέγη ὡς τόπος ἀνεγέρσεως τοῦ μνημείου τοῦ ἀφανοῦς ναύτου, τὴν δὲ 6 Νοεμβρίου 1930, ἡμέραν ἑορτασμοῦ τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας ὑπὸ τοῦ δήμου Πειραιέων, ἐγένετο ἐπὶ τῆς νήσου ἐν πάσῃ ἐπισημότητι καὶ ἡ ἱεροτελεστία τοῦ καθαγιασμοῦ τῆς προμνησθείσης θέσεως.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ψύτταλος *[Γεωγρ.]*. Ἥρως ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ἡ παρὰ τὴν Σαλαμῖνα νησὶς *Ψυττάλεια*.

Ψύχα, ἡ, *Ψύχα Νερὸ* *[Γεωγρ.]*. Ὕφορμος τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σύρου (πλάτ. 37°28'20" Β., μῆκ. 24°57'20" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1512 : Syra island), ἀμέσως πρὸς νότον τοῦ ὅρμου τοῦ Τόμαν ἢ Λουλᾶ. Ὡραῖος ψαμμαθὼν καὶ ὑδρεῖον διὰ τὰ ἁλιευτικὰ πλοιάρια.

Σ. Ε. Λ.

ψυχαγωγία (ἡ)· θέλγητρον πρὸς τὴν ψυχήν, διασκέδασις, τέρψις καὶ ἀνάπαυσις τοῦ νοῦ : «μεταβαίνει εἰς τὸ κυνήγιον χάριν ψυχαγωγίας».

ψυχαγωγικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχαγωγίαν, ὁ τῆς ψυχαγωγίας, διασκεδαστικός : «ψυχαγωγικὸς σύνδεσμος».—Ἐπίρρ. *ψυχαγωγικῶς*.

ψυχαγώγιον (τό), ἢ ***ψυχαγωγεῖον***. Οὕτως ἐκαλεῖτο κατὰ Θεόφραστον ἡ ὀπή, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχεται ἀὴρ εἰς μεταλλεῖον καὶ ἐν γένει τὸ φρέαρ τῶν μεταλλείων· ‖ παρ' ἡμῖν τὰ φρέατα τῶν μεταλλείων.

Θ. Χ.

ψυχαγωγὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸν Ἅδην, ψυχοπομπός.

ψυχαγωγῶ (***—έω***)· κάμνω τινὰ νὰ αἰσθανθῇ τέρψιν, ἀνάπαυσιν, τέρπω, εὐφραίνω τινά.

ψυχανάλυσις, *—εως* (ἡ). Ὁ ὅρος οὗτος ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Φρόϋντ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἰδικῆς του μεθόδου ἀναλύσεως καὶ θεραπείας νευρικῶν τινων νοσημάτων ἐν ἀρχῇ, ἥτις ἀπέβη εἶτα ἰδιαιτέρα ὅλως καὶ γενικὴ ψυχολογία (βλ. λ. *φροϋδισμός*). Οὕτω σήμερον ὁ ὅρος *ψυχανάλυσις* ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ του εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὸν ὅρον *φροϋδισμός*, ἀλλ' ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ του περιλαμβάνει τὰς διαφόρους μεθόδους ἀναλύσεως τῶν ψυχολογικῶν συμπλεγμάτων. Αἱ μέθοδοι αὗται στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ συμβολισμοῦ καὶ διακρίνονται : εἰς τὴν *καθ' αὐτὸ ψυχαναλυτικὴν μέθοδον*, τὴν τοῦ Φρόϋντ δηλαδή, βασιζομένην ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου συνειρμοῦ, τῶν ὀνείρων καὶ τῶν γεγονότων τῆς καθημερινῆς ζωῆς· εἰς τὴν *μέθοδον τοῦ Franc*, ἤτοι τὴν ἀνάλυσιν κατὰ τὴν διάρκειαν ἐλαφρᾶς ὑπνώσεως τεχνητῆς, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν παλαιὰν τοῦ Breuer μέθοδον· εἰς τὴν *μέθοδον τοῦ πειραματικοῦ συνειρμοῦ* τοῦ *Bleuler-Jung*, καὶ εἰς τὴν μέθοδον τῆς *ἁπλῆς συζητητικῆς ἐξετάσεως*. Τὴν μέθοδον ταύτην τῆς ἁπλῆς λεκτικῆς ἐξετάσεως μεταχειρίζεται καὶ ἑτέρα ψυχαναλυτικὴ θεωρία, ἡ «ἀτομικὴ ψυχολογία» τοῦ Adler. Μαθητὴς ὢν τοῦ Φρόϋντ, ὁ Adler, ἀρχικῶς καὶ ὀπαδός του, ἐγένετο ἱδρυτὴς εἶτα ἰδίας θεωρίας. Ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ὅλα τὰ ψυχικὰ γεγονότα δὲν δύναται νὰ κατανοηθῶσιν, ἂν δὲν ἐξετασθῇ ἐν τῷ συνόλῳ της ἡ ψυχικὴ ζωή, καὶ δεχόμενος τὴν ὑπὸ τοῦ Breuer ὑποστηριζομένην ἀντίληψιν, ὅτι ὅλα τὰ συμπτώματα ἔχουν σημασίαν τινά, βλέπει ταῦτα, καὶ τὴν νεύρωσιν καθόλου, ὡς διεπόμενα ὑπὸ ἑνὸς τελικοῦ σκοποῦ, ὅστις εἶναι ἡ σχηματίζουσα ταῦτα αἰτία. Ὁ Adler, ἀρνούμενος τὴν θεωρίαν τοῦ Φρόϋντ, εὑρίσκει τρεῖς θεμελιώδεις ἀντιλήψεις αὐτοῦ ἐσφαλμένας, τὰς ἑξῆς : α) τὴν ἀντίληψιν ὅτι πηγὴ τῶν νευρώσεων εἶναι ἡ libido· ἡ νεύρωσις κατὰ τὸν Adler, δεικνύει τὴν ὕπαρξιν μιᾶς νευρωσικῆς σκοπιμότητος, ἥτις εἶναι ἡ ἔξαρσις τοῦ συναισθήματος τοῦ ἀνδρισμοῦ· β) τὴν θεωρίαν τῆς γενετησιακῆς ἀρχῆς τῶν νευρώσεων· ὅλος ὁ πίναξ τῶν γενετησιακῶν νευρώσεων δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ σύμβολον, ἀντανάκλασις τῆς ἀποστάσεως ἥτις χωρίζει τὸν πάσχοντα ἀπὸ τοῦ φανταστικοῦ τελικοῦ σκοποῦ του, ὅστις εἶναι ὁ ἀνδρισμός· καὶ γ) τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ὁ νευρωσικὸς θὰ ὑποφέρῃ τὴν βίαν τῶν παιδικῶν ἐπιθυμιῶν· ἐν τῇ πραγματικότητι αἱ παιδικαὶ ἀκριβῶς ἐπιθυμίαι ὑφίστανται τὴν βίαν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, φέρουσαι συχνότατα τὰ ἴχνη μιᾶς κατευθυνούσης ἰδέας καὶ παραδιδόμεναι πάρα πολύ, διὰ λόγους οἰκονομίας τῆς σκέψεως, εἰς συμβολικὰς χρήσεις. Ἡ νευρωσικὴ κατάστασις εἶναι, κατὰ τὸν Adler, ἀποτέλεσμα τοῦ συναισθήματος τῆς μειονεκτικότητος, διότι τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητος ἀποβαίνει ὁ διαρκὴς παράγων τῆς ψυχικῆς του ἀναπτύξεως, προκαλοῦν ὑπεραναπλήρωσιν, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς φῶς, εἰμὴ τῇ βοηθείᾳ ἀναλύσεως ψυχολογικῆς. Ἡ τοιαύτη ψυχικὴ ὑπεραναπλήρωσις ἄγει εἰς τὴν νεύρωσιν. Ἡ συχνότης τῶν συγγενῶν ἀνωμαλιῶν εἰς τὰ νευρωσικὰ ἄτομα δεικνύει ἀκριβῶς τὴν σχέσιν τῶν ψυχικῶν ἀνωμαλιῶν πρὸς τὰς συγγενεῖς μειονεκτικότητος. Τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συγκρίσεως, ἣν ποιεῖται ὁ πάσχων ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ὡς εἶναι ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, οἱ ἀδελφοί, αἱ ἀδελφαί, καὶ ὅλοι ὅσους κατὰ τύχην συναντᾷ εἰς τὸν δρόμον του. Συνέπεια τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶναι ἡ αὐτοανάλυσις τῶν ἀτόμων τούτων, ἐξ ἧς ποιοῦνται τὴν ἄθροισιν τῶν ἀθλιοτήτων των, καὶ βλέπουσιν εἰς τί εἶναι κατώτεροι. Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον ἔμμονον σημεῖον. Διὰ νὰ εὕρωσιν εἶτα γραμμὴν προσανατολισμοῦ, σχηματίζουσιν ἓν ἕτερον σταθερὸν σημεῖον, ὅπερ εἶναι ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ. Θέτον τὸ ἄτομον τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ ζητοῦν νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς μειονεκτικότητος, ἵνα ὑψωθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ τὸ πᾶν δυναμένου πατρός, ἐγκαταλείπει διὰ τολμηροῦ ἅλματος τὸ στερεὸν ἔδαφος τῆς πραγματικότητος καὶ βυθίζεται εἰς τὸ πλαίσιον τῶν ὀνειροπολήσεων. Τὸ παιδίον κατανοεῖ ὅτι αἱ μειονεκτικότητές του, εἶναι μέσα ἵνα ἐπισύρῃ ἐπ' αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ περιβάλλοντος. Οἱ δύο κύριοι τρόποι συμπεριφορᾶς του, ἡ αὐθάδεια, δηλαδή, καὶ ἡ ὑποταγή, ἐξασφαλίζουσιν εἰς τὸ παιδίον ἕνα βαθμὸν ὑψώσεως τοῦ συναισθήματος τῆς προσωπικότητος, καὶ τὸ βοηθοῦσι ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμον, ὅστις δύναται νὰ τὸν ὁδηγήσῃ πρὸς ἕνα τελικὸν σκοπόν, ἢ πρὸς ἕνα ἰσοδύναμον αὐτοῦ. Τὸ συναίσθημα τῆς προσωπικότητος εἰς τὸ μειονεκτικὸν παιδίον ὑφίσταται ἀπώθησιν, ἐφόσον ὑψοῦται, ἐξ οὗ αἱ διάφοροι ἀνωμαλίαι τῆς συμπεριφορᾶς, ἡ ἀπομεμονωμένη ζωή, ἡ ἔλλειψις οἰκειότητος, ἡ ἔλλειψις φιλίας, οἰκογενειακῶν συναισθημάτων κλπ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὑγιᾶ ὑπάρχουσι τοιαῦτα σημεῖα προσανατολισμοῦ, διότι θὰ ἦτο ἀνίκανος νὰ προσανατολισθῇ εἰς τὸν κόσμον, ἂν δὲν ἐσχημάτιζεν ἓν ἰδανικὸν ἐγὼ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Ὁ νευροπαθὴς εἶναι θῦμα τῆς γραμμῆς προσανατολισμοῦ, ἣν δημιουργεῖ ὁ ἴδιος. Τοῦτο προκαλεῖ ἕνα φαινομενικὸν διχασμὸν τῆς προσωπικότητος, διότι ὁ νευροπαθής, θέλων νὰ ἱκανοποιήσῃ συγχρόνως καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πραγματικοῦ κόσμου καὶ τὰς τῆς φαντασίας, ἄγεται εἰς τὴν ἀμφιθυμίαν.

Τὸ συναίσθημα μειονεκτικότητος γεννᾶται ἐξ ἀνωμαλιῶν καὶ ἐλαττωματικοτήτων συμφύτων, ἢ ἄλλων ὁμοίων καταστάσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, καὶ ἐπιφέρει ἀναπλήρωσιν δι' ἐξάρσεως τοῦ συναισθήματος τῆς προσωπικότητος. Τὸ ἄτομον ὀνειροπολεῖ τότε ἕνα φανταστικὸν τελικὸν σκοπόν, χαρακτηριζόμενον διὰ τῆς «θελήσεως τῆς δυνάμεως» (volonté de puissance), ὅστις κτᾶται ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, καὶ ἐπισυνάγει εἰς τὸν ροῦν του, ὅλας τὰς ψυχικὰς δυνάμεις. Ἐκ τῆς τοιαύτης διαθέσεως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ αἱ ψυχώσεις. Οὕτω λ. χ. κατὰ τὴν παράνοιαν τὸ ἄτομον, ἵνα ἄρῃ τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητος, δημιουργεῖ φανταστικοὺς ἐχθροὺς ἐμποδίζοντας τὴν τελείωσιν, ἢ προκαλοῦντας τὴν μείωσιν. Ἡ γενετησιακὴ ἀρχή, ἣν ὁ Φρόϋντ θέτει εἰς τὴν βάσιν τῶν ψυχώσεων, εἶναι ἁπλοῦν ἀποτέλεσμα ὀνειροπολήσεων, διότι ἡ libido εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκείνας δὲν ἔχει μέτρον, καθόσον αἱ ὑψώσεις της καὶ αἱ καταπτώσεις της διέπονται πάντοτε ὑπὸ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ. Τὰ ὄνειρα εἶναι ἀθροιστικὴ ἀντανάκλασις τῶν ψυχικῶν διαθέσεων καὶ φανερώνουν εἰς τὸν παρατηρητὴν τὸν τρόπον, καθ' ὃν θὰ ἐμφανίζεται ἄτομόν τι καὶ θὰ συμπεριφέρεται ἔναντι δοθέντος προβλήματος. Τὰ ὄνειρα εἶναι ἀκόμη ὀνειροπολήσεις ἀνακλῶσαι ἀποπείρας καὶ δοκιμὰς ἐκ τῶν προτέρων, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων ἡ σύνεσις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς προφυλάξεως ζητοῦσι νὰ ἐξασφαλίσωσιν εἰς τὸ ἄτομον τὴν διευθυνσιν μιᾶς μελλούσης καταστάσεως. Συνεπὴς πρὸς τὴν θεωρίαν του ὁ Adler συνιστᾷ θεραπευτικῶς τὴν ψυχοθεραπείαν γενικῶς διὰ συζητήσεως καὶ πειθοῦς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ συναισθήματος τῆς μειονεκτικότητος ἀπαλλαγήν.

Ἡ θεωρία τοῦ Adler τείνει νὰ γενικευθῇ καὶ νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς ἃ πεδία εἰσῆλθε καὶ ἡ τοῦ Φρόϋντ θεωρία, ἤτοι εἰς τὴν τέχνην, τὰς ἐπιστήμας, τὴν κοινωνιολογίαν καὶ τὰς φιλοσοφικὰς δοξασίας, ἀποτελοῦσα καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἰδιαιτέραν φιλοσοφίαν, διότι ἀρνεῖται εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιλογὴν τὴν ἱκανότητα νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰ διάφορα ἀποτελέσματα, ἅτινα δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνσυνειδήτου ὀνειροπολήσεως, δι' ἧς προσβάλλεται ἐπίσης ἡ τελολογικὴ ἄποψις καὶ ἡ ἐν τῇ ψυχιατρικῇ ἀπαισιοδοξία τοῦ Kroepelin.

Τ. Α. Ζ.

ψυχαναλυτὴς (ὁ), θηλ. *—τρια*· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ψυχανάλυσιν.

ψυχανθῆ (τὰ) (Papilionaceae) *[Βοτ.]*. Κατηγορία φυτῶν περιλαμβάνουσα πολυπληθεῖς οἰκογενείας καὶ διακρινομένη κυρίως ἐκ τῶν ζυγομόρφων, ἐν εἴδει πτερύγων ψυχῆς ἀνθέων της, ἐξ ὧν ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν. Τὰ ψυχανθῆ εἶναι φυτώδη καὶ ξυλώδη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῆς γῆς. Εἶναι μονοετῆ ἢ πολυετῆ, μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα, σύνθετα, γενικῶς πτεροειδῆ, μετὰ παραφύλλων. Τὰ ἄνθη των εἶναι ἑρμαφρόδιτα, ἕκαστον δὲ φέρει κάλυκα πενταμερῆ μὲ βαθείας καὶ ἀνισομήκεις ὀδοντώσεις, στεφάνην ψυχοειδῆ καὶ στήμονας περιγύνους, δέκα συνήθως τὸν ἀριθμό, σπανίως περισσοτέρους. Οἱ στήμονες, συνήθως, εἶναι δίδελφοι, οἱ ἐννέα δ' ἐκ τούτων συνδέονται μεταξύ των κατὰ τὴν βάσιν. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔμμισχος κατὰ τὴν βάσιν της, συνήθως ἐπιμήκης μονόχωρος. Ὁ καρπός εἶναι χέδροψ δίβολβος, ξηρὸς καὶ σπανιώτερον σαρκώδης, μονόχωρος καὶ περικλείει πλεῖστα σπέρματα ἀπεστρογγυλωμένα ἢ νεφροειδῆ. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι : *ποδαλυρίδαι, γενιστίδαι, τριφυλλίδαι, ἀστραγαλίδαι, ὀξιδίδαι, ἡδυσαροειδῆ, ἐλλοβόκαρπα, σοφορίδαι*.

Τὰ ψυχανθῆ ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς γῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας, καὶ εἶναι πολυαριθμότερα εἰς τὸ βόρειον ἢ εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον. Πλεῖστα τούτων χρησιμεύουσιν ὡς τροφὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων. Ἕτερα παρέχουσι χρωστικὰς οὐσίας, ὑφαντικὰς ὕλας καὶ ποικίλα προϊόντα χρήσιμα εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς τέχνας. Πλεῖστα καλλιεργοῦνται καὶ ὡς διακοσμητικὰ φυτά.

Δ. Κ. Τ.

Ψυχάρης, *Ἐρνέστος*. Στρατιωτικὸς καὶ συγγραφεύς, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ψυχάρη ἐκ τῆς πρ-

Digitized by Google

της συζύγου του, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1883. Ἐσπούδασε γλώσσας καὶ φιλολογίαν εἰς τὸ λύκειον Louis XIV καὶ Condorcet, ἔνθεν ἀπεφοίτησε τῷ 1903. Μετέσχε τῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς τοῦ στρατηγοῦ Senfant εἰς τὸ Κογκὸ (1906—1907). Ἐπιστρέψας εἰσήχθη εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν Βερσαλλιῶν, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του δὲ ἐγένετο ἀνθυπολοχαγὸς τῷ 1909 καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος λοχαγός. Κατὰ τὸ 1912, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς εἰς Μαυριτανιαν στρατιωτικῆς ἀποστολῆς του, ἐβαπτίσθη καθολικὸς καὶ κατετάγη εἰς τὸ τάγμα τῶν δομινικανῶν, προτιθέμενος νὰ ἱερωθῇ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἀποστολικὸν στάδιον. Κηρυχθέντος τοῦ πολέμου, ἐπανακατετάγη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἀξιωματικὸς καὶ ἐφονεύθη πολεμῶν τῷ 1914 ἐν Saint-Vincent—Rossignol τοῦ Βελγίου. Ἐξέδωκε τὰ λογοτεχνικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ἔργα: «Terres de Soleil et de Sommeil» (1903), τὸ ὁποῖον εἶναι ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις περὶ τῆς ζωῆς, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν τόπων τοῦ Κογκό, διακρινόμενον διὰ τὴν ζωηρότητα τῶν περιγραφῶν καὶ τοῦ αἰσθήματος, «L'appel des Armes» (1912), ρομάντσο, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπολογεῖται τοῦ προορισμοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς ἀναγκαιότητος τοῦ πολέμου, μάλιστα τοῦ ἀποικιακοῦ, καὶ τὸ «Voyage de centurion» (1916), διήγησις ἐκστρατείας εἰς Adrar, πλήρης μυστικισμοῦ καὶ θρησκευτικότητος καὶ ζωηροῦ πατριωτισμοῦ. Γ. Μ. Β.

Ἐρνέστος Ψυχάρης.

—**Ψυχάρης, *Ἰωάννης*.** Ἕλλην προύχων, γεννηθεὶς ἐν Χίῳ ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Κρήτης, τῷ 1802. Μικρὸς ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξήσκησε κατ' ἀρχὰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μικροπωλητοῦ. Βραδύτερον ἔγινεν ὑφασματέμπορος καὶ εὐνοούμενος τῆς τουρκικῆς αὐλῆς ἐπὶ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Μετζήτ, τὸν ὁποῖον τῷ 1840 συνώδευσεν εἰς τὴν Χίον διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς φορολογίας τῆς μαστίχης. Ἀργότερον διωρίσθη μπέης Χίου μὲ εὐρυτάτην ἐξουσίαν καὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ σουλτάνου, προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὑπόδουλον πατρίδα του. Ἐκ τούτου ἕλκουν τὴν καταγωγὴν οἱ Ψυχάρηδες, μεγάλη οἰκογένεια ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ὀδησσῷ καὶ Μασσαλίᾳ. Τούτου ἔγγονος τυγχάνει ὁ *Ἰωάννης Ψυχάρης* (βλ. κατ.). Γ. Μ. Β.

—**Ψυχάρης, *Ἰωάννης*.** Ἕλλην λογοτέχνης καὶ γλωσσολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1854 ἐν Ὀδησσῷ. Τὰ ἔτη τῆς παιδικῆς του ἡλικίας διῆλθεν ἐν τῇ γενετείρᾳ κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα καὶ ἐξέμαθε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Δεκαπενταετὴς ἀπῆλθεν εἰς Μασσαλίαν παρὰ τῷ ἐκεῖ ἐγκατεστημένῳ θείῳ του, ἔνθα παρηκολούθησε γυμνασιακὰ μαθήματα, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Παρισίους καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν φιλολογικὴν σχολὴν τῆς Σορβόννης καὶ εἰς ἄλλας ἀνωτέρας σχολὰς τῶν Παρισίων, παρακολουθήσας τακτικῶς καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν παραδόσεις ἀρχαίας ἑλληνικῆς, λατινικῆς καὶ γαλλικῆς φιλολογίας. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν ἀπῆλθεν εἰς Γερμανίαν, ἔνθα παρηκολούθησε μεσαιωνικὴν καὶ νεοελληνικὴν φιλολογίαν καὶ γλῶσσαν, πρὸς δὲ συνεπλήρωσε τὰς περὶ γερμανικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης γνώσεις του. Ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους εἰδικεύθη εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν καὶ γλωσσολογίαν. Τῷ 1884 ἐγένετο ὑφηγητὴς τοῦ μαθήματος τούτου ἐν τῇ École des Hautes Études τῶν Παρισίων. Σχετισθεὶς διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Renan, ἔλαβεν ὡς σύζυγόν του τὴν θυγατέρα του Νοεμή, τὴν ὁποίαν διεζεύχθη τῷ 1912 καὶ ὑπανδρεύθη τὴν Γαλλίδα Εἰρήνην Baume. Τῷ 1904 ἀνηγορεύθη καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῇ École des langues orientales vivantes, διαδεχθεὶς τὸν διδάσκαλόν του Legrand, ἐδίδαξε δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του, σχὼν πολλοὺς μαθητάς, ὡς τὸν W. Meyer, τὸν Lübice, τὸν John Schmith, τὸν Mirambel κ.ἄ. Τὴν Ἑλλάδα ὁ Ψυχάρης ἐπεσκέφθη τὸ πρῶτον τῷ 1886, ὅτε ἀντεπροσώπευσε τὴν École des Hautes Études εἰς τὸ φιλολογικὸν συνέδριον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ἔκτοτε δὲ κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα τὴν ἐπεσκέφθη, περιερχόμενος τὰς νήσους καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα πρὸς μελέτην τῶν διαλέκτων καὶ συλλογὴν γλωσσικοῦ ὑλικοῦ. Τὸ τελευταῖόν του ταξίδιον ἔκαμε τὸν Αὔγουστον τοῦ 1925, ἐπισκεφθεὶς τὴν πατρίδα του Χίον καὶ τὴν Μυτιλήνην, ἔνθα ἔδωσε διαλέξεις περὶ τοῦ γλωσσικοῦ καὶ τῶν λογίων Βερναρδάκη καὶ Ἐφταλιώτη, καὶ τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ὡσαύτως ἔδωσε διαλέξεις. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ὑπόθεσιν Δρεϋφοὺς καὶ ἐχρημάτισε γραμματεύς, ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος τῆς «Ligue Française pour la défense de droits de l'homme», πολλάκις δὲ ἡγήθη ἀποστολῶν, ἐπιτροπῶν κλπ. Ἀπέθανε τῷ 1929. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ του διωργανώθησαν ἐν Ἑλλάδι φιλολογικὰ μνημόσυνα, καὶ τῷ 1932, ἐνεργείᾳ μεγάλης ἐκ πολιτικῶν καὶ διανοουμένων ἐπιτροπῆς, μετεκομίσθη ἐκ Γαλλίας ἡ σορός του καὶ ἐνεταφιάσθη εἰς τὴν γενέτειράν του Χίον. Ἐπὶ τοῦ μνημείου του ἐχαράχθησαν αἱ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνταχθεῖσαι ἐπιγραφαί, ἐπὶ τῆς μιᾶς προσόψεως: «Ἐδῶ μέσα ζῇ πάντα μαζί σας ὁ φίλος σας ὁ Ψυχάρης» καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης: «Ἀντίκρυ μου κυττάζω τὴν Ἀσία, ὥσπου νὰ πᾶμε μιὰ μέρα καὶ στὴν Πόλη».

Ὁ Ψυχάρης ἔχει ἔργον πολυμερές, κυρίως ὅμως διεκρίθη ὡς λογοτέχνης, γλωσσολόγος, φιλόλογος καὶ ἀναμορφωτής. Σπουδάζων ἔτι ἐν Γερμανίᾳ ἐξέφραζε τὸν ἐνδόμυχον πόθον νὰ διακριθῇ ὡς ποιητὴς καὶ λογοτέχνης. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῶν πρώτων του φοιτητικῶν χρόνων ἐπεδίδετο εἰς τὴν λογοτεχνίαν γράφων γαλλικοὺς στίχους καὶ πεζὰ ποιήματα, μετεῖχε δὲ ἐνεργῶς εἰς διαφόρους λογοτεχνικοὺς κύκλους, ἔχων στενοτάτας σχέσεις μετὰ πολλῶν μεγάλων Γάλλων συγγραφέων καὶ ποιητῶν, τοῦ V. Hugo, τοῦ Leconte de Lisle, τοῦ Héredia. Τὸ ὄνειρόν του «νὰ γίνῃ μιὰ μέρα Γάλλος ποιητής, κανένας καινούργιος *Chenier*» οὐδέποτε τὸ ἐγκατέλειψεν. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ξένων φιλολογιῶν καὶ κατ' ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου του Legrand συνέδεσε τὴν λογοτεχνικὴν καὶ ἐπιστημονικήν του ἐπίδοσιν πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ διαμόρφωσιν νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Τὸ κατὰ τὸ 1888 ἐν Ἀθήναις ἐκδοθὲν «Τὸ ταξίδι μου» ἔχει πρωτίστως λογοτεχνικὸν χαρακτῆρα. Διὰ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἤσκησε καὶ τὴν κίνησιν τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε εἶναι ἔργον ἱστορικόν, ἀντιπροσωπεῦον μίαν ὁλόκληρον ἐποχὴν καὶ ἀντικατοπτρίζον τὰς τάσεις καὶ τὰ ἰδανικά της. Ἡ γλῶσσά του ἡ δημοτικὴ μὲ ἐκζητήσεις καὶ ἀκρότητάς τινας εἰς τὸ φθογγολογικὸν καὶ τυπικόν της, τὸ ἀπέριττον καὶ ζωηρὸν ὕφος του, ἡ δύναμις καὶ θαλερότης τῶν περιγραφῶν του καί, πρὸ παντός, ἡ ἀποστολικὴ διάθεσις καὶ ὁ βαθὺς λυρισμὸς τοῦ συγγραφέως καθιστοῦν τὸ ἔργον τοῦτο ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς παραγωγῆς. Τῷ 1891 ὁ Ψυχάρης ἐδημοσίευσε τὴν «Ζούλια», περιληφθεῖσαν μετὰ τοῦ «Μουσαφίρη», ψυχογραφικοῦ σκιαγραφήματος, εἰς τὸν Α' τόμον τῶν «Ρόδων καὶ Μήλων», μεθ' οὗ, καὶ ἑνὸς ἑτέρου ἀφηγήματος, παρεφράσθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Cadeau de noces» (Paris 1893). Ἡ «Ζούλια» ἐπροξένησε πολλὴν ἐντύπωσιν, καὶ ὑπὸ τῆς ξένης κριτικῆς ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει καὶ δὴ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Krumbacher ἐγένετο μετ' ἐξαιρέτου εὐνοίας δεκτή. Ὀγκώδης καὶ ἐκτενὴς εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1897 ἐκδοθεῖσα ἠθογραφικὴ καὶ ψυχολογικὴ μυθιστορία «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη». Ἠκολούθησε τῷ 1904 τὸ ὡσαύτως ὀγκῶδες μυθιστόρημα «Ζωὴ κι ἀγάπη στὴ μοναξιά. Τὰ ἱστορικὰ ἑνὸς καινούργιου Ρομπινσώνα». Τῷ 1907 ἐδημοσίευσε τὴν μυθιστορίαν «Ἄρρωστη δούλα», κοινωνικὸν μυθιστόρημα, τῷ 1911 τὸ ὡσαύτως ὀγκῶδες μυθιστόρημα «Τὰ δυὸ ἀδέρφια» καὶ τῷ 1913 τὸ μυθιστόρημα «Ἁγνή». Εἰς τὴν τῷ 1911 ἐκδοθεῖσαν σειρὰν διηγημάτων ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Στὸν ἴσκιο τοῦ πλατάνου» περιέχονται δέκα τέσσαρα μικρὰ καὶ μεγάλα διηγήματα ποικίλης ὑποθέσεως, ἐξ ὧν σπουδαιότερον καὶ ἐκτενέστερον «Τὸ δαχτυλίδι τοῦ Γύγη», συμβολικὴ τριμυθία. Ἐνταῦθα μνημονευτέαι καὶ αἱ λογοτεχνικαὶ περιγραφαὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Δωδεκανήσου ὑπὸ τὸν τίτλον «Νησιώτικα γράμματα», περιληφθέντα εἰς τὸν β' τόμον τῆς συλλογῆς «Ρόδα καὶ Μῆλα». Πρὸς τούτοις ἐξέδωκε τὸ μυθιστόρημα «Τὰ δυὸ τριαντάφυλλα» (1914), τὸ δρᾶμα «Ὁ Κυρούλης», τὴν κωμῳδίαν «Γουανάκος», ἀμφότερα εἰς ἕνα τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Γιὰ τὸ ρωμέϊκο θέατρο» (Ἀθῆναι 1901), τὴν «Νεραΐδαν», ἐθνικὸν παραμύθι εἰς πράξεις τρεῖς (1928), μικρότερα δὲ διηγήματά του, μεθ' ὧν καὶ ἡ «Σαρκοανάφτρα» εἶναι διεσκορπισμένα εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας ἢ ἔχουσι περιληφθῆ εἰς τὴν σειρὰν τῶν «Ρόδων καὶ Μήλων» (τόμ. 5, εἰς δύο μέρη). Ἰδιαιτέρως μνημονευτέα ἡ ἐπίδοσις, ἣν ἔσχεν ὁ Ψυχάρης ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τοῦ εἴδους τῶν μικρῶν πεζῶν ποιημάτων, ἐρωτικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ κυρίως περιεχομένου.

Γιάννης Ψυχάρης.
[Γλυπτὸν Κ. Δημητριάδη.]

Εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἐδημοσίευσεν ὁ Ψυχάρης τὰ ἀκόλουθα λογοτεχνικὰ ἔργα: «Jalousie» (1892), «Cadeau de noces» (1893), «Le rêve de Janniri» (1897), «La croyante» (1899), «L'épreuve» (1899), «Le crime du poète» (1913), «Soeur Anselmine» (1919), «Le solitaire du pacifique» (1922), «Typesses» (1924), «Le crime de Lazarine (1926). Εἰς τὴν γαλλικὴν ἔγραψε καὶ πολλὰ ποιήματα, ὧν τινα ἐξεδόθησαν εἰς τὸ τομίδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Petits poèmes» (Paris 1913). Εἰς δὲ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ἐδημοσίευσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Fioretti per Francesca» (1912).

Τὸ ὀγκῶδες λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ Ψυχάρη τὸ χαρακτηρίζει ἐπίμονος προσπάθεια πρὸς διαμόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας. Τὰ κύρια χαρακτηριστικά του εἶναι ὁ ἡδονισμός, ὁ λυρισμὸς καὶ ὁ νατουραλισμός του. Ἄνθρωπος τοῦ φθίνοντος ΙΘ' αἰῶνος ὁ Ψυχάρης, δὲν ἔχει ἀνησυχίας διὰ τὴν ζωήν. Πιστεύει εἰς τὴν ἀξίαν της μετὰ μεγάλης αἰσιοδοξίας καὶ ὀρθολογισμοῦ. Τῆς ζωῆς βάσεις καὶ μέγιστα ἀγαθὰ εἶναι ὁ ἔρως, τὸ ὡραῖον τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἰδέα. Αὕτη συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως καὶ πραγματώσεως τῆς ἀληθείας. Ὁ λυρικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἔργου του ἐπιτείνεται ἐκ τῆς βαθείας αἰσθηματικότητός του, τῆς ποιητικῆς ἀφαιρέσεως καὶ ἐξάρσεώς του ἐν ταῖς περιγραφαῖς, ταῖς ἀποστροφαῖς καὶ τῇ τεχνοτροπίᾳ του. Χαρακτηριστικὰ ταύτης εἶναι ὁ ρεαλισμὸς καὶ ἡ εὐκολία τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης του, ἥτις, πολλάκις, ἐκ γλωσσοπλαστικῆς τάσεως καὶ ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ἀποβαίνει δύσκαμπτος καὶ περίτεχνος, ἡ θερμότης καὶ ζωηρότης τοῦ λόγου του, ὅστις λαμβάνει τὴν ὑφὴν τοῦ προφορικοῦ, τὸ τροπικὸν καὶ ἀνθηρὸν τῆς ἐκφράσεώς του, μεμετρημένης, εὐσυνόπτου, εὐκόλου καὶ ἐναργοῦς καὶ ἡ ἠθογραφικὴ καὶ περιγραφικὴ δεξιότης καὶ ἡ ἀφηγηματική του φυσικότης καὶ δύναμις.

Ἡ κυρίως γλωσσολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ Ψυχάρη συνίσταται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν μακρὰν ἐν τῇ École des langues orientales vivantes (ἀπὸ τοῦ 1904 καὶ ἑξῆς καὶ ἐν τῇ École Pratique des Hautes Études διδασκαλίαν τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας γλωσσικὰς καὶ φιλολογικὰς πραγματείας του, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιομνημόνευτοι εἶναι ἰδίως αἱ ἑξῆς: «Le poème de Spanéas» (1881), «Les Adelphes de Térence» (1880), «Essai de phonétique néogrecque» (1884), «Essais de Grammaire historique néogrecque» (εἰς 2 τόμους, 1886—1889, «Observations phonétiques et étymologiques sur quelques phénomènes néogrecs» (1888), «Observations sur la langue moderne et le style de Solomos» (1888), «Sur le grec de la Septante» (=«Revue des Études Juives» τοῦ 1908, σελ. 161—210), «Études de philologie néogrecque» (1892) κ.λ., ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἀνετυπώθησαν εἰς ὀγκώδη τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Quelques travaux de linguistique, de philologie et de littérature helléniques, 1884—1928» (Α' Paris 1930).

Ἀλλ' ὁ σπουδαιότερος τομεὺς τῆς πνευματικῆς δράσεως τοῦ Ψυχάρη εἶναι ἡ συμβολή του καὶ οἱ ἀγῶνές του διὰ τὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐνεφανίσθη ὡς γλωσσικὸς ἐπαναστάτης ὁ Ψυχάρης, συμπίπτει μὲ τὴν χρῆσιν δημωδεστέρων μορφῶν ἐν τῇ ποιήσει, πρὸς δὲ μὲ τὴν κατὰ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἀντίδρασιν καὶ πολεμικήν, ἣν διεξήγαγεν ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης κ.ἄ. Διὰ τῆς γλωσσολογικῆς πραγματείας του «Essais de grammaire historique néo-grecque» (1886) καὶ τῆς εἰς δημώδη γλῶσσαν ἀνακοινώσεώς του εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, εἰσηγήθη τὴν ἄμεσον, ἄνευ συζητήσεως καὶ χρονοτριβῆς, καὶ ριζοσπαστικὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ψυχάρη δύνανται νὰ συνοψι-

Digitized by Google

σθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς θέσεις: 1) τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτοτέλειαν καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ πνευματικῶς καὶ πολιτιστικῶς, πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ἑνιαίαν καὶ καθωρισμένην φιλολογικὴν γλῶσσαν· 2) ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἑλληνικῶν κέντρων λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἧς ἡ φθογγολογία, τὸ τυπικόν, ἡ φωνητική, τὸ λεξιλόγιον καὶ ἡ σύνταξις πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὡς βάσις τῆς διαμορφώσεως τῆς φιλολογικῆς γλώσσης· 3) ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν εἶναι χυδαία, οὔτε μᾶς ἀποξενώνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, οὔτε διασπᾷ τὴν ἐθνικήν μας ἑνότητα· ἐξ ἀντιθέτου, ἀποδεικνύει τὴν γνησίαν ἐκ τῶν ἀρχαίων καταγωγήν μας καὶ εἶναι τεκμήριον ἐθνικῆς ζωτικότητος καὶ δημιουργικότητος· 4) πρέπει αὕτη νὰ καταστῇ ἀμέσως ὄργανον κοινῆς συνεννοήσεως, μέσον ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς διοικήσεως· 5) οὐδὲν μειονέκτημα ἀποτελεῖ ἡ εἰς διαλέκτους διάσπασίς της, καθ' ὅσον καὶ κοινὴ βάσις ὑπάρχει καὶ διὰ τῆς μελέτης καὶ χρησιμοποιήσεως τῶν διαλέκτων θὰ ἐτελεῖτο ἡ μόρφωσις καὶ ὁ πλουτισμὸς τῆς κοινῆς· 6) πᾶς συγγραφεὺς πρέπει νὰ συναισθανθῇ τὴν γλωσσοπλαστικήν ἀποστολήν του καὶ νὰ ἐργασθῇ ἀνεξαρτήτως τῶν συστάσεων καὶ προτροπῶν τῶν φιλολόγων· 7) ὁ «δασκαλισμὸς» πρέπει νὰ καταπολεμηθῇ μετὰ φανατισμοῦ καὶ δραστικῶν μέσων· 8) ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἐπίπλαστον κρᾶμα ἀρχαϊσμῶν, νεολογισμῶν καὶ ξενισμῶν, ξένη γλῶσσα, ἀκατάλληλος νὰ ἀναμορφώσῃ τὸ ἔθνος πνευματικῶς καὶ γραμματειακῶς. Τὰς ἀρχάς του ταύτας ἐφήρμοσεν ἐμπράκτως καὶ ἐξελαΐκευσεν ὑπὸ λογοτεχνικὴν μορφὴν διὰ τοῦ ἔργου «Τὸ ταξίδι μου». Τὸ ἔργον τοῦτο ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἀνεκίνησεν ὀξείας καὶ μεγάλας συζητήσεις περὶ τῆς γλώσσης. Ἅμα τῇ δημοσιεύσει του ἐτάχθησαν ἀλληλέγγυοι καὶ ἠσπάσθησαν τὸ γλωσσικὸν κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης, ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, ὁ Γιάννης Καμπύσης, ὁ Κ. Χατζόπουλος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν διὰ τὴν διάδοσίν του, ἐχρησιμοποίησαν δὲ καὶ ἐκαλλιέργησαν μετὰ ζήλου τὴν δημώδη γλῶσσαν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὰς μεταφράσεις κλπ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιστημονικοὶ κύκλοι δὲν ἔμειναν ἀπαθεῖς πρὸ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Ψυχάρη, ἰδίως δὲ ὁ Ροΐδης καὶ πολλοὶ ξένοι φιλόλογοι καὶ γλωσσολόγοι, ἐν οἷς ὁ Thumb καὶ μάλιστα ὁ Krumbacher. Ἐναντίον τῶν εἰσηγήσεων τοῦ Ψυχάρη καὶ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Krumbacher μετὰ δεινότητος ἐπεξῆλθον οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀντιθέτου ἀρχαϊστικῆς καὶ λογίας μερίδος, ἰδίως δὲ ὁ Γ. Χατζιδάκις. Οὐχ ἧττον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης (1900—1904) ἡ δημοτικιστικὴ κίνησις ἐπεκτείνεται ὁλονὲν καὶ προσεταιρίζεται πλείστους ὀπαδούς, ἰδίως τῶν λογοτεχνικῶν κύκλων, οἵτινες, ἀποκτήσαντες καὶ ὄργανον πολεμικῆς καὶ προσηλυτίσεως, τὸ περιοδικὸν «Νουμᾶς», κατώρθωσαν νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ νὰ καθιερώσωσι τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν κριτικήν, τὸ θέατρον, τέλος δὲ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καί, ἐν μέρει, εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν τύπον. Μέγα μέρος τῆς ἐπιτυχίας τῆς κινήσεως ταύτης ὀφείλεται εἰς τὸν εἰσηγητήν της, ὅστις, προικισμένος μὲ χαρίσματα ὁδηγητοῦ καὶ ἀναμορφωτοῦ, μὲ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν προσωπικότητα, φανατισμόν, ἀκαταπόνητον δραστηριότητα, πίστιν καὶ τόλμην, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς της, ἐπὶ μίαν τεσσαρακονταετίαν, καὶ ἔδρασε μετὰ συνεπείας καὶ σπανίου ζήλου, καθοδηγῶν καὶ ἀγωνιζόμενος διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ὑπὲρ τῆς δικαιώσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Θερειανοῦ*, Ἀδαμάντιος Κοραῆς, τόμ. Β' (Τεργέστη 1889), σ. 250 κ. ἑξ.—*Ι. Ν. Γρυπάρη*, Τὸ γαμήλιον δῶρον, «Φιλ. Ἠχὼ» Κωνσταντινουπόλεως) τόμ. Α' (1889), σ. 56—59.—*Κ. Παλαμᾶ*, Τὸ μυθιστόρημα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς («Τ' ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη»), περιοδ. «Τέχνη», τόμ. Α' (1899), σ. 49—54.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Δυὸ λόγια γιὰ ἕνα ἔργο, περιοδ. «Νουμᾶς» τόμ Α' (1903), φ. 11, σ. 2.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Τὰ πρῶτα κριτικά (Ἀθῆναι 1933).—*Γιάννης Λ. Καμπύσης*, περ. «Τέχνη» τόμ. Α'(1899), σ. 160.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ψυχαρισμὸς καὶ ζωή, «Τὸ περιοδικόν μας», τόμ. Α' (1900), φ. 1 συνέχεια.—*Γ. Ν. Χατζιδάκι*, Einleitung κτλ., σ 24.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ἦρθε κι ἄλλος ἀπ' τὴ Χιὸ κτλ., «Ἄστυ», 1 Ἰανουαρίου 1902.—*Γρ. Ξενόπουλος*, Τὸ νέον βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη, «Παναθήναια», τόμ. Β' (1902), σ. 298.—*Τοῦ αὐτοῦ*, αὐτ. τόμ. Δ' (1903), σ. 154.—*Τοῦ αὐτοῦ*, αὐτ., τόμ. Ε' (1904), σ. 242—244.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀπάντηση στὸν Ψυχάρη, αὐτ., τόμ. 10ος (1906), σ. 127.—*Μποέμ*, Ἀνοιχτὸ γράμμα στὸν Ψυχάρη, περ. «Διόνυσος», τόμ. Β' (190), σ. 313—314.—*Τοῦ αὐτοῦ*, M. Jean Psychari, Ἐξομολογήσεις ἑνὸς συγγραφέως, αὐτ., τόμ. Α' (1901), σ. 232—239.—*Duvillard*, Κριτικὴ «Ρόδων καὶ Μήλων» τόμ. Β', «Journal de Genève», 21 Μαΐου 1904 (=«Νουμᾶς» φ. 103 (1904) σ. 7.—*Στεφ. Μαρτζώκη*, Γράμμα στὸ Ψυχάρη, ἐφ. «Σκρίπ», 25 Ἀπριλ. 1904.—*Ἠλ. Βουτιερίδη*, Ὁ «Ρομπινσώνας» τοῦ Ψυχάρη, «Νουμᾶς» φ. 91 (1904), σ. 4—6.—*A. Thumb*, κριτικὴ «Ρ. καὶ Μ.» (τόμ. Β'), «Deutsche Literatur Zeitung» 1904 (=«Νουμᾶς» φ. 93 (1904), σ. 4).—*Ν. Α. Βέης*, «Νουμᾶς» φ. 146 (1905), σ. 6.—*Ν. Α. Βέης*, αὐτ., φ. 240 (1907) σ. 8.—*Δ. Π. Ταγκόπουλος*, Ὁ Ρομπινσώνας, αὐτ. φ. 127 (1901) σ. 6.—*Ἴων*, Τὸ νέον ἔργον τοῦ Ψυχάρη, «Παναθήναια» τόμ. Α' (1905) σ. 219—25 .—*J. Duvillard*, Ἕνας νέος Ρομπινσώνας, μεταφ. «Journal de Genève», 6 Φεβρ. 1905 (=«Νουμᾶς» φ. 137 (1905), σ. 5—).—*K. Dieterich*, Κριτικὴ Ζωῆς κι' ἀγάπης, ἐν «Die Schöne Literatur», 16 Δεκεμβ. 1905.—*A. Thumb*, ὡσαύτως, ἐν «Deutsche Literaturzeitung», 26 Αὐγούσ. 1905 (=«Νουμᾶς» φ. 16 , 16 Ὀκτωβρ. 1905).—*E. Potier*, ὡσαύτως «Temps», 27 Δεκεμβρ. 1933 (=«Νουμᾶς» φ. 130 (1905), σ. 10).—*Ν. Δ. Φραγκούδης*, Ἀνοιχτὸ γράμμα στὸν Ψυχάρη, «Νουμᾶς» φ. 135 (1905) σ. 9—10.—*Ἠλ. Π. Βουτιερίδης*, Ἕνα κήρυγμα, «Νουμᾶς» φ. 131 (1905) σ. 3—4.—*K. Krumbacher*, Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς. Μετάφρασις καὶ Ἀπάντησις εἰς αὐτὸν ὑπὸ *Γ. Χατζιδάκι* (Ἀθῆναι, 1905).—*J. Duvillard*, Τὸ ταξίδι τοῦ Ψυχάρη («Νουμᾶς», 1906, σ. 217).—*Γεωργ. Ἀποστολίδου*, Ὁ Ψυχάρης ὡς συγγραφεύς. Τ' ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη (Ἀθῆναι 1907).—*René D'Yvermont*, Τὸ ἔργον τοῦ Ψυχάρη («Νουμᾶς», φ. 276, (1907), σ. 6—7).—*Α. καὶ Γ.*, Ἡ ἀπολογία τοῦ Ψυχάρη («Νουμᾶς», φ. 236, 1907, σ. 6).—*Eug. Clement*, Κριτικὴ τῆς Ἀπολογίας («Νουμᾶς», φ. 266 (1907), σ. 3).—*Κ. Παλαμᾶς*, Τρεῖς μελέτες τοῦ Ψυχάρη («Νουμᾶς», φ. 305 (1908), σ. 1).—*Eug. Clement*, Ψυχάρη; «Ρ. καὶ Μ.», κριτικὴ ἐν «Révue des ét. grecques», τόμ. XXII (1909), σ. 477 κ. ἑξ.—*Eb. Nestlé*, Psycharis, Essais sur le Gr. de septante («Theologisches literaturblatt», No 14 (2 Avril 1909), σ. 162—167).—*Ρήγα Γκόλφη*, Ὁ Ψυχάρης καὶ «Τὰ δυὸ ἀδέρφια» («Νουμᾶς» τόμ. Θ' (1911), σ. 327 κ. ἑξ.).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ψυχάρη, Στὸν ἴσκιο τοῦ πλατάνου, αὐτ. τόμ. Ι (1912), σ. 389—391.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Τὸ καινούργιο μυθιστόρημα τοῦ Ψυχάρη «Ἁγνή», αὐτ. τόμ. ΙΑ' (1913) σ. 160 κ. ἑξ.—*Σωτήρη Σκίπη*, Τὰ δυὸ ἀδέρφια τοῦ Ψυχάρη («Νουμᾶς», τόμ. Ι (1912), σ. 66—69 καὶ 84—86).—*Κ. Φλώρη*, Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ ἔργο του (Κάϊρο 1916).—*Γιάννη Ἀποστολάκη*, Ἡ ποίηση στὴ ζωή μας (Ἀθήνα 1923), σ. 190 κ.ἄ.—*Γιάννη Κορδάτου*, Δημοτικισμὸς καὶ λογιωτατισμὸς (Ἀθῆναι 1927), σ. 127 κ. ἑξ.—*Α. Τραυλαντώνη*, Ὁ Ψυχάρης εἰς τὴν ἑλληνικὴν διανόησιν («Πειθαρχία», τόμ. Α' (1929), φ. 1, σ. 21—22).—*Φ. Πολίτη*, Ὁ Ψυχάρης (ἐφημ. «Πρωΐα», 1-10-1929).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ὁ Ψυχάρης (αὐτ. 16-9-1932).—*Σπ. Μελᾶ*, Ὁ Ψυχάρης («Ἐλεύθερον Βῆμα», 1-10-1929).—Ἀναμνηστικὰ τεύχη: «Νέας Ἑστίας» τόμ. Γ' (1929), τεῦχ. 70 (15 Νοεμβρίου 1929) περιέχον πλείστας μελέτας καὶ ἄρθρα, «Πρωτοπορίας», τόμ. Α' (1929), φ. 11 (Νοέμβρης), «Νουμᾶ», τόμ. ΚΒ' 1929), φ. 2 (Νοέμβρης).—*Φ. Μιχαλοπούλου*, Ὁ Γ. Ψυχάρης, γλωσσολόγος καὶ γραμματικός, ἐπιφ. ἐφημ. «Καθημερινή», 18 καὶ 22 Σεπτεμβρίου 1932)—*Θρ. Καστανάκη*. Ὁ Ψυχάρης μας («Δημοκρατία» 18 Σεπτεμβρίου 1932, σ. 2).

Γ. Μ. Β.

Ψύχας, *Νικόλαος*. Συνταγματάρχης, γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1838 καὶ κατατοχθεὶς νεώτατος εἰς τὸν στρατόν. Τῷ 1866 κατῆλθεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Κρήτην ὑπὸ τὸν τότε ταγματάρχην Ἰωάννην Ζυμβρακάκην καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς πλείστας ἀνὰ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου μάχας. Συμμετέσχεν ὡσαύτως ὡς ἀντισυνταγματάρχης εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1897. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1905 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1926.

Ν. ΚΛ.

ψυχασθένεια (ἡ) [*Ψυχοπαθ.*]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὁ Jannet ἀπεχώρισεν ὡς ἰδίαν νοσηρὰν ὀντότητα ψύχωσιν, χαρακτηριζομένην διὰ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀσθενοῦς διαυγείας ἔναντι τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμπτωμάτων, ἅτινα εἶναι ἰδεοληψίαι, ἰδεοληπτικαὶ παρορμήσεις, διανοητικαὶ μανίαι, φοβίαι, tic, παραληρήματα ἀμφιβολίας καὶ ἐπαφῆς, ἀγωνίαι, συναισθήματα ἀτελείας καὶ ἀποπροσωποποιήσεως. Τὰ μερικὰ ταῦτα σύνδρομα ἦσαν καὶ πρότερον γνωστὰ ὡς κεχωρισμέναι ψυχοπαθητικαὶ διαταραχαί. Πρῶτος ὁ Esquirol τῷ 1832 ἔγραψε περὶ τῶν μονομανιῶν. Μετ' αὐτὸν ὁ Morel τῷ 1860 περιέγραψε ταύτας ὑπὸ τὸ ὄνομα συγκινητικὰ παραληρήματα, ὁ δὲ Magnan τὰς συμπεριέλαβεν εἰς τὰς ἐκφυλογενεῖς καταστάσεις. Τὰς ἰδεοληψίας ἐμελέτησαν ἐπίσης ὁ Seglas εἰς τὰ «Κλινικὰ μαθήματα» αὐτοῦ (1902), ὁ Pitres-Regis καὶ ὁ Arnaud. Ἀλλ' εἰς τὸν Jannet ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι συνήνωσε ταύτας εἰς μίαν νοσηρὰν ὀντότητα, τὴν ψυχασθένειαν. Ὁ Jannet ἐμελέτησε τὰς τρεῖς τάξεις τῶν συμπτωμάτων, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ἡ ψυχασθένεια. Ταῦτα εἶναι: 1) Αἱ *ἰδεοληψίαι*, αἵτινες παρὰ τὰς διαφοράς των ἔχουσι κοινοὺς χαρακτῆρας: φέρονται ἐπὶ τῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουσιν εἰδικῶς τὴν βούλησιν, κρίνονται ὡς κακαὶ ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, εἶναι ἐνδογενεῖς ἐκ τῆς διανοητικῆς τοῦ ὑποκειμένου ὑποστάσεως καὶ ἐκδηλοῦσι βαθεῖαν διαταραχὴν τῆς ἐγκεφαλικῆς λειτουργίας τοῦ ἀτόμου. Τὸ ἐμφανίζον τὰς ἰδεοληψίας ἄτομον εὑρίσκεται ἔναντι αὐτῶν εἰς εἰδικὴν κατάστασιν: φαίνεται ὅτι τὰς ὑφίσταται παθητικῶς, ἀλλ' ὅμως τὰς συντηρεῖ καὶ τὰς κάμνει νὰ διαρκῶσιν, εὐχαριστεῖται νὰ τὰς θεωρῇ ὡς τρομακτικὸν γεγονὸς χωρὶς νὰ ὑποχωρῇ, ὑποφέρει καὶ ὀδύρεται, ἀλλὰ τὰς ἐπικρίνει. 2) Αἱ *ἐπιτακτικαὶ διεγέρσεις καὶ ἐρεθισμοί*, μετὰ ἢ ἄνευ ἰδεοληψιῶν παρατηρούμενοι. Αὗται συνίστανται εἰς ὑπερλειτουργίαν διανοητικὴν ἢ συγκινητικὴν ἢ κινητικήν, ἐξ ὧν τὸ ἄτομον δὲν δύναται ν' ἀπομακρυνθῇ, παραπονούμενον ὅτι ἀκουσίως καὶ ἐπιτακτικῶς ἀναγκάζεται νὰ σκέπτεται κατὰ τρόπον ἔντονον, νὰ κάμνῃ κινήσεις ἀσκόπους ἢ καὶ νὰ δοκιμάζῃ συγκινήσεις ἰσχυρὰς καὶ ἀδικαιολογήτους, ἤτοι ἄνευ αἰτίας.

Ἐκ τῶν διεγέρσεων τούτων αἱ διανοητικαί, ὅταν εἶναι διάχυτοι, ἐκδηλοῦνται δι' ἐπισωρεύσεως εἰς τὸ πνεῦμα συνειρμῶν ἰδεῶν, ζητημάτων ἐνδιαφερόντων τὸ ἄτομον, ὅπερ κυριαρχεῖται ὑπὸ ἐντόνου ὀνειροπολήσεως, ὅταν δὲ εἶναι συστηματικαί, ἀποτελοῦσι τὰς καλουμένας διανοητικὰς μανίας τῆς ἐπαληθεύσεως, ἀριθμήσεως κλπ. Αἱ κινητικαί, ὅταν εἶναι διάχυτοι, ἐκδηλοῦνται διὰ κρίσεων, προσπαθείας, βαδίσματος ἢ λόγου, ὅταν δὲ εἶναι συστηματοποιημέναι, διὰ τῶν διαφόρων tic, ἅτινα κυρίως διακρίνονται εἰς tic τελειοποιήσεως καὶ tic ἀμύνης. Αἱ συγκινητικαὶ τέλος διεγέρσεις ἐκδηλοῦνται, ὅταν εἶναι διάχυτοι, διὰ τῆς ἀγωνίας καὶ ἄγχους, ὅταν δὲ εἶναι συστηματικαί, διὰ τῶν διαφόρων φοβιῶν. 3) Εἰς τὰ συμπτώματα ταῦτα τῆς ψυχασθενείας ὁ Jannet προσθέτει τὰ *στίγματα τῆς ψυχολογικῆς ἀνεπαρκείας*, ἤτοι τὰ ὑποκειμενικὰ συναισθήματα ἀτελείας, δυσκολίας, ἀποπροσωποιήσεως, ἅτινα ἀντιστοιχοῦσι καὶ εἰς ἀλλοιώσεις ἀντικειμενικὰς τῆς διανοητικῆς λειτουργίας, διότι ἡ προσοχὴ εἶναι δυσχερὴς καὶ ἐπίπονος, ἡ κατανόησις βραδεῖα, ἡ ἀνάμνησις δύσκολος, ἡ πίστις καὶ ἡ βεβαιότης ἐλλείπουσι, μὴ ἐμφανιζόμεναι εἰς οὐδὲν σημεῖον, καὶ ἡ ὀνειροπόλησις τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ πᾶν διανοητικὸν ἔργον. Εἰς τὴν βουλητικὴν ἐνεργητικότητα ἡ ἀβουλία, ἡ ἀμέλεια, τὸ ἀναποφάσιστον, ὁ δισταγμός. Εἰς τὴν συναισθηματικότητα ἡ συγκινητικὴ ἀδιαφορία πρὸς πᾶν ὅ,τι δὲν ἐνδιαφέρει τὰς νοσηρὰς ἀπασχολήσεις καὶ εἰς ταύτας ἡ ἀνησυχία, ἡ ἀνάγκη νὰ διευθύνεται καὶ νὰ ὑποστηρίζεται, νὰ ἐνθαρρύνεται.

Ποιούμενος εἶτα τὴν σύνθεσιν τῶν συμπτωμάτων τούτων ὁ Jannet, προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ ποία ὁμὰς ἐκ τούτων εἶναι τὸ βασικὸν σύμπτωμα, καὶ ἀπορρίπτων τὴν διανοητικὴν θεωρίαν (ἣν ὑποστηρίζουν ὁ Westphall, ὁ Meynert, ὁ Tampurini, ὁ Magnan κ. ἄ.), δεχομένην ὡς βασικὸν σύμπτωμα τὰς ἰδεοληψίας, καὶ τὴν συγκινητικὴν (ἣν ὑποστηρίζουν ὁ Morel, ὁ Wille, ὁ Bro-ius, ὁ Wernicke, ὁ Kraft-Ebbing, ὁ Feré, ὁ Seglos-Regis κ.ἄ.), δεχομένην ὡς βασικὸν σύμπτωμα τὴν συγκινητικὴν κατάστασιν, ἵδρυσε τὴν ἰδικήν του θεωρίαν, καθ' ἣν μόνον τὰ ψυχασθενικὰ στίγματα δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι τὴν τοιαύτην κατάστασιν, διότι εἰς ταῦτα ὑπάρχει ἓν σύμπτωμα ἱκανὸν νὰ ἑρμηνεύσῃ ἐν πρώτοις ὅλα αὐτὰ τὰ στίγματα καὶ εἶτα τὰς ἰδεοληψίας καὶ τοὺς ἐπιτακτικοὺς ἐρεθισμούς. Διὰ νὰ καταδείξῃ τοῦτο ὁ Jannet, διατυπώνει τὴν θεωρίαν τῆς ἱεραρχίας τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, θεωρῶν ὡς ἀνωτέραν λειτουργίαν τὴν λειτουργίαν τῆς πραγματικότητος (=fonction du réel), ἥτις εἶναι λειτουργία συνισταμένη εἰς τὴν βουλητικὴν ἐνέργειαν, τὴν προσοχὴν καὶ τὸν σχηματισμὸν ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἰδέας τοῦ παρόντος. Μετ' αὐτὴν ἔρχονται αἱ ἄνευ ἐνδιαφέροντος λειτουργίαι, αἵτινες εἶναι αἱ ἴδιαι παρ' ἐκτὸς τοῦ συναισθήματος τῆς πραγματικότητος. Τρίτος βαθμὸς εἶναι αἱ παρασταστικαὶ λειτουργίαι: μνήμη, φαντασία, ὀνειροπόλησις, εἶτα αἱ συγκινήσεις, αἱ ἄνευ σχέσεων πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν, καὶ τελευταῖος βαθμὸς αἱ μυϊκαὶ κινήσεις, συστηματικαὶ καὶ διάχυτοι.

Ἡ τοιαύτη ἑνότης συνθέσεως καὶ πλούτου τῶν λειτουργιῶν καλεῖται *ψυχολογικὴ τάσις*, ἥτις ἐμφανίζει διαφόρους ποικιλίας. Εἰς τοὺς ψυχασθενικοὺς λείπει ἡ λειτουργία τῆς πραγματικότητος. Ὁ ἀσθενὴς δὲν ἔχει ἐν τῇ σκέψει του ἀρκετὸν πλοῦτον καὶ σύνθεσιν, διὰ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὸ παρόν. Ἡ ἐλάττωσις αὐτῶν ἐξηγεῖ τὸ συναίσθημα ἀτελείας, δυσκολίας, ἀνεπαρκείας, ἀποπροσωποποιήσεως, ὡς καὶ τὰς διαταραχὰς διανοίας, βουλητικότητος καὶ συναισθηματικότητος. Οἱ ἐπιτακτικοὶ ἐρεθισμοὶ ἐπέρχονται ὡς παροχέτευσις ἐν τῇ θέσει τῶν ἀνωτέρων φαινομένων, ἅτινα δὲν συμβαίνουν πλέον. Ἡ πτῶσις τῆς τάσεως προκαλεῖ ὄχι μόνον τὰς διαταραχὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν μετέπειτα συμπτωματολογίαν. Τὰ φαινόμενα τῆς ἀνεπαρκείας, ὄντα γενικὰ φαινόμενα, ἔδει νὰ παράγωνται εἰς ὅλας τὰς πράξεις, ἀλλ' εἰδικοποιοῦνται, καὶ ἡ πτῶσις τῆς προσοχῆς τῆς βουλήσεως, τῆς αἰσθηματικότητος, ἐκδηλοῦται ἔναντι μιᾶς μόνον πράξεως, ἧς ἡ ἀτελὴς ἐκδήλωσις προκαλεῖ τὴν παροχέτευσιν. Ἐξ ἄλλου ἡ παροχέτευσις ἡ διάχυτος τείνει νὰ λάβῃ συστηματικὴν μορφήν, ἐξ οὗ ἡ μονομανία, τὸ tic, ἡ φοβία κλπ. Συνεπῶς ἓν γεγονός, ἡ ψυχολογικὴ ὑπόστασις, ἐξηγεῖ ὅλην τὴν συμπτωματολογίαν τῆς νευρώσεως. Αἴτια δ' αὐτῆς, μετὰ τὴν εἰδικὴν ἰδιοσυστασίαν, ἥτις ἐκδηλοῦται καὶ εἰς τὰς ὀξείας καταστάσεις, οὖσα κυρίως ἔκδηλος ἐν τῇ χρονίᾳ, εἶναι οἱ τραυματισμοί, ἡ ὑπερκόπωσις, διανοητικὴ ἢ συγκινητική, αἱ καταχρήσεις, αἱ χρόνιαι νόσοι, αἱ λοιμώξεις. Τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχασθενείας ὡς νόσου ἰδιαιτέρας δὲν ἐδέχθησαν πάντες. Οἱ πλεῖστοι θεωροῦν αὐτὴν ὡς διανοητικὴν μορφὴν τῆς νευρασθενείας.

Τ. Α. ΖΗΙ

ψυχασθενικός,—*ή*,—*όν*. ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχασθένειαν, ὁ τῆς ψυχασθενείας· || ὁ πάσχων ψυχασθένειαν.

Ψυχεὺς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· ἔλ. λ. *Ἐρημόπολις*.

ψυχὴ (ἡ)· κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην εἶναι «ἡ ψυχὴ τοῦτο, ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα καὶ διανοούμεθα», τὸ ἕτερον μέρος τῆς ὑπάρξεώς μας παρὰ τὸ σῶμα: «ζῷον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος», ὑπερέχει τοῦ σώματος καὶ ἄρχει αὐτοῦ: «βέλτιον ψυχὴ σώματος» καὶ «ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἄρχει δεσποτικὴν ἀρχήν»· || κατὰ Πλάτωνα εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ἡ αἰτία τῆς ζωῆς: «ὅταν παρῇ τῷ σώματι, αἴτιόν ἐστι τοῦ ζῆν αὐτῷ», ἀποχωρίζεται τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν θάνατον καὶ μεταβαίνει εἰς τὸν Ἅδην: «ἔστιν ἡ ψυχὴ ἀποθανόντος τοῦ ἀνθρώπου» καὶ «ἐν Ἅδου εἰσὶν αἱ ψυχαὶ τελευτησάντων τῶν ἀνθρώπων»· || ἡ συναισθηματικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προδιάθεσις αὐτοῦ πρὸς τοιαύτας ἢ τοιαύτας πράξεις ἢ

Digitized by Google

ἐνεργείας, ἄλλως *ἦθος*, ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν *διανόησιν*: «οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι κάτοπτρον τῆς ψυχῆς», «ἐξ ὅλης ψυχῆς» προθυμότατα, «ψυχὴ εὐγενής, — χαμερπής», «καλῆς —, κακῆς ψυχῆς ἄνθρωπος»· || ἐκδήλωσις ζωῆς, δραστηριότητος, ὁρμῆς: «δὲν ἔχει ψυχὴ μέσα του» || ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία ἔργου τινός, ἡ σκοπιμότης τῆς ὑπάρξεώς του, ἡ ἐκδήλωσις τοῦ δημιουργήσαντος νοῦ: «σύγγραμμα —, καλλιτέχνημα μὲ ψυχήν»· || χριστιανικῶς, ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεῖσα δύναμις καὶ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν γέννησίν του, μετὰ θάνατον δὲ ἐπανερχομένη πρὸς τὸν Θεόν: «ἔγινε μονχχὸς νὰ σώσῃ τὴν ψυχήν του», «τί ψυχὴ θὰ παραδώσῃς 'ς τὸ Θεό;» «παρέδωσε τὴν ψυχήν του εἰς τὸν διάβολον», «καλὴ ψυχή» εὐχὴ πρὸς γέροντα, «συχώρια νά 'χῃ ἡ ψυχὴ τοῦ πατέρα σου»· || φρ. «μοῦ 'βγαλε τὴν ψυχὴ» μὲ ἐταλαιπώρησε, μὲ ἐβασάνισε· || φρ. «δὲ βαστᾷ ἡ ψυχή μου» συγκινοῦμαι, εὐσπλαγχνίζομαι· || «ψυχή μου!» προσφώνησις μεγάλης ἀγάπης· || ἐπὶ ἀνθρώπου, τὸ ἄτομον, ὡς μονάς: «ψυχὴ δὲν φαίνεται», «τὸ χωριό μας ἔχει χίλιες ψυχὲς» χιλίους κατοίκους· || ἡ πεταλούδα.

— *Βιβλ.]* Ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ *ψυχὴ* (ἑβρ. *νέφες*) δηλοῖ γενικῶς τὴν ζωήν, ἐκεῖνο ὅπερ ἀναπνέει, ζῇ, ὅπερ ζωοποιεῖ τὸν ὑλικὸν ὀργανισμόν. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ ψυχὴ ἀναφέρεται ἀδιαφόρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζῴων καὶ εἴς τινα χωρία καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, σπανιώτατα ἐπὶ τῶν ζῴων (Ἀποκ. 8, 9 καὶ 16, 3) καὶ οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐνῷ ὅμως ἡ ψυχὴ τῶν ζῴων ταυτίζεται πρὸς τὸ σῶμα, συνδεομένη καὶ διαλυομένη μετ' αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ σῶμα, μὴ διαλυομένη μετ' αὐτοῦ καὶ δυναμένη νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνευ αὐτοῦ. Οἱ Ἑβδομήκοντα μεταφράζουσι τὸ ἑβραϊκὸν *νέφες* πάντοτε διὰ τοῦ *ψυχή*, τὸ δὲ ἑβραϊκὸν *ρούαχ* διὰ τοῦ *πνεῦμα* καὶ σπανιώτατα διὰ τοῦ *ψυχή*. Ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ τὸ σῶμα ὡς καὶ ἡ σὰρξ ἀντιτίθενται πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐνῷ πρὸς τὴν ψυχὴν ἀντιτίθεται μόνον τὸ σῶμα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ σάρξ· ὡς δὲ συνδέεται ἡ σὰρξ καὶ τὸ σῶμα, οὕτω συνδέεται καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα. κ. ι. δ.

—*[Ἀρχαιογν.]* Κατὰ τὰς ὁμηρικὰς ἀντιλήψεις τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὀφείλονται εἰς τὸν *θυμόν*, ὅστις εἶναι ἐντετοπισμένος εἰς τὸ *ἦτορ*, ἤτοι τὴν καρδίαν, ἢ τὰς *φρένας*, ἤτοι τὸ διάφραγμα, καὶ ὅστις ἀφανίζεται ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνθρώπου. Παρὰ τὸν θυμὸν ὅμως ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἡ *ψυχή*, ὡς πνευματικὴ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, ἥτις εἶναι λεπτή τις ὕλη, ἄνευ ἐντοπίσεως εἰς ὄργανόν τι, ἐξερχομένη κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ «ἕρκους τῶν ὀδόντων», ὡς τελευταία πνοή, ἢ ἔκ τινος πληγῆς μετὰ τοῦ ἐκρέοντος αἵματος καὶ μεταβαίνουσα εἰς τὸν Ἅδην, ὅπου διατηρεῖ τὴν μορφὴν τοῦ ἀποθανόντος, οὗ εἶναι τὸ *εἴδωλον*. Αἱ ἀντιλήψεις αὗται, μόνον σπέρματα τῶν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς δοξασιῶν περιέχουσαι, ἀνεπτύχθησαν ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν ὀρφικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι οὐσία ἀνωτέρα, διαμένουσα προσωρινῶς μόνον ἐν τῷ σώματι, ὡς ἐν φυλακῇ. Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων ἐτύγχανον διαφόρων τιμῶν, ὡς σπονδῶν αἵματος παλαιότερον καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀναιμάκτων θυσιῶν καὶ εἰς ἔνδειξιν τιμῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξιλέωσίν των. Ἐνωρίτατα αἱ ψυχαὶ παρεστάθησαν ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν ἰδίᾳ ὡς πτηνά, ἀλλὰ μὲ κεφαλὴν ἀνθρωπίνην, ὁ συμβολισμὸς δὲ οὗτος διετηρήθη μέχρι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις πιστεύει ὅτι ἡ ψυχὴ ἐξέρχεται τοῦ σώματος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου ὑπὸ μορφὴν ἀοράτου πεταλούδας (ψυχῆς). θ. π.

— *[Δογμ.]* Κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη κατ' ἰδιάζοντα τρόπον, διότι, ἐνῷ τὰ ζῷα ἐδημιουργήθησαν ἀμέσως ἐκ τῆς γῆς διὰ μόνου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ἐκ χοός, εἰς ὃν ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς πνοὴν ζωῆς, τὴν *ψυχήν*. Ἐκ τοῦ χωρίου Γεν 2, 7 ἠδύνατό τις ἀπατώμενος νὰ συμπεράνῃ ὅτι πρῶτον ἐπλάσθη τὸ σῶμα καὶ ἔπειτα εἰς τὸ νεκρὸν τοῦτο σῶμα ἐνεφυσήθη ἡ ψυχή. ἐκ τῶν συμφραζομένων ὅμως καὶ τῆς καθόλου διδασκαλίας τῆς ἁγίας Γραφῆς γίνεται δῆλον ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ σώματος καὶ τὸ θεῖον ἐμφύσημα δὲν πρέπει νὰ νοηθῶσιν ὡς δύο κεχωρισμέναι ἐνέργειαι, ἀλλ' ὡς σύγχρονοι. Ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ τονίζεται ἐπίσης τοσοῦτον τὸ θεῖον ἐμφύσημα, ὥστε τινὲς νομίζουσιν, οὐχ ὀρθῶς, ὅτι πρόκειται περὶ μεταδόσεως ἐκ τῆς θείας οὐσίας. Ἡ ψυχὴ ἔχει δημιουργηθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἑπομένως εἶναι κτιστὴ καὶ ἔχουσα ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι φυσική, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τῆς θείας χάριτος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ψυχῆς τῶν πρωτοπλάστων, ὡς πρὸς δὲ τὰς ψυχὰς τῶν μετ' αὐτοὺς ἀνθρώπων ὑπάρχουσι διάφοροι γνῶμαι, αἵτινες δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰς ἀκολούθους τέσσαρας.

1) Τῆς *προϋπάρξεως* (praeexistentianismus). Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, ἣν δέχονται ὁ Πλάτων, ὁ Φίλων, ὁ Ὠριγένης, ὁ Νεμέσιος, ὁ Συνέσιος, ὁ Προυδέντιος καί τινες τῶν νεωτέρων, ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν ἐν ἀρχῇ πάσας τὰς ψυχάς, καθ' ἑκάστην δὲ γέννησιν ἀφήνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔνθα εὑρίσκονται αὗται, μίαν τούτων, ὅπως κατερχομένη ἑνωθῇ μετὰ τοῦ γεννωμένου σώματος. Ὁ Ὠριγένης, συνδέσας τὴν διδασκαλίαν ταύτην πρὸς τὴν θείαν δικαιοσύνην, ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ψυχαὶ πρὸς τιμωρίαν προτέρας αὐτῶν ἁμαρτίας ἐγκλείονται ὡς ἐν δεσμωτηρίοις ἐν τοῖς γεννωμένοις σώμασι, διὰ τῆς δεσμεύσεως δὲ ταύτης καθαριζόμεναι ἐπανέρχονται εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, τὴν πρὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἡ γνώμη αὕτη ἀντίκειται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς, καθ' ἣν διὰ τῆς ἁμαρτίας τῶν πρωτοπλάστων ἐπῆλθεν ἡ ἁμαρτία εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ διὰ τῆς ἐνανθρωπίσεως καὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐπέρχεται ἡ ἀπολύτρωσις, ἀντιφάσκει δὲ πρὸς τὴν πεῖραν περὶ τῆς πολλάκις παρατηρουμένης ψυχικῆς ὁμοιότητος τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ἀφήνει ἀνεξήγητον τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἀναμιμνήσκεται τῆς προτέρας αὐτῆς ζωῆς καὶ τιμωρεῖται δι' ἁμαρτίαν, ἣν ἀγνοεῖ. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ σύνοδος, μετ' ἄλλων ἑτεροδιδασκαλιῶν τοῦ Ὠριγένους, κατεδίκασε καὶ ταύτην. Κατὰ ταῦτα ἡ περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν γνώμη δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή.

2) Ἡ τῆς *δημιουργίας* (creatianismus). Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, ἣν δέχονται ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Λακτάντιος, ὁ Ἱερώνυμος, πολλοὶ τῶν σχολαστικῶν θεολόγων, ὁ Καλβῖνος, ὁ Βέζας καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων, ὁ Θεὸς δημιουργεῖ, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην, τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ τῆς συλλήψεως ἡμέραν τὴν ψυχήν, ἥτις καθαρὰ οὖσα καθίσταται ἁμαρτωλὸς διὰ τῆς μετὰ τοῦ σώματος ἑνώσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη, ἣν οἱ δεχόμενοι νομίζουσιν ἀτόπως ὅτι δύνανται νὰ στηρίξωσιν ἐπί τινων χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή, οὐ μόνον διότι ἀντίκειται πρὸς τὴν κατάπαυσιν τῆς δημιουργίας κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, ἐμφανίζουσα τὸν Θεὸν ἐξακολουθοῦντα νὰ δημιουργῇ, καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς, παραδεχομένη ὅτι τὸ σῶμα καθιστᾷ ἁμαρτωλὸν τὴν ἀναμάρτητον ψυχήν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀφήνει ἀνεξελέγκτους τὰς ψυχικὰς ὁμοιότητας μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων καὶ τὰς γεννήσεις, τὰς προερχομένας ἐκ παρανόμων σχέσεων καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βιασμοῦ, ἃς διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς δημιουργίας τῶν ψυχῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θὰ ἐφαίνετο ἐπιδοκιμάζων ὁ Θεός.

3 Ἡ τῆς *μεταδόσεως* (traducianismus). Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, ἣν δέχονται ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Λούθηρος καὶ οἱ λουθηρανοὶ δογματικοὶ καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων θεολόγων, οἱ γονεῖς μεταδίδουσιν εἰς τὰ ἑαυτῶν τέκνα τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. Ἡ θεωρία τῆς μεταδόσεως ἐκφαίνεται ὑπὸ δύο μορφάς, αἵτινες συμφωνοῦσι κατὰ τοῦτο, ὅτι δέχονται τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν γονέων τοῖς τέκνοις μεταδιδομένην διὰ τῆς γεννήσεως. Ἡ πρώτη τούτων (Λούθηρος, λουθηρανοὶ δογματικοὶ) δέχεται ὅτι αἱ ψυχαὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρχον ἐν σπέρματι ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀδὰμ καὶ οὕτω κατὰ τὴν γέννησιν μεταδίδονται μετὰ τῆς οὐσίας τοῦ σώματος, ἡ δὲ δευτέρα (Γρηγόριος Νύσσης, Ἀθανάσιος καὶ ἄλλοι) ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχει δύναμίς τις γεννητική, προελθοῦσα ἐκ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ: «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Ἡ γνώμη αὕτη ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς μορφῇ φαίνεται ὁπωσδήποτε ὑλιστική, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀποδίδει εἰς τὴν ψυχὴν δύναμίν τινα δημιουργικὴν πνευμάτων, καὶ φαίνεται παράδοξος κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐνεργεῖ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ἐχόντων ταύτην. Παρὰ ταῦτα ἡ θεωρία αὕτη φαίνεται ὑπερέχουσα τῶν προηγουμένων, οὐ μόνον διότι δύναται ὁπωσδήποτε νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ διότι δι' αὐτῆς ἐξηγεῖται ἡ μετάδοσις τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ αἱ ψυχικαὶ ὁμοιότητες αἱ παρατηρούμεναι μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων.

4) Πολλοὶ τῶν νεωτέρων δογματικῶν, ἑνοῦντες τὰς δύο τελευταίας θεωρίας, τὴν τῆς δημιουργίας καὶ τὴν τῆς μεταδόσεως, δέχονται ὅτι κατὰ τὴν γέννεσιν συνεργεῖ ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπαρχούσης (generatianismus). Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἐπισήμως ἀποφανθῆ τίνα τῶν γνωμῶν τούτων δέχεται, ἐνῷ ἡ δυτικὴ δέχεται τὴν δευτέραν.

Μετὰ τὸν θάνατον, ὅστις εἶναι ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ τὴν προσωρινὴν κρίσιν, ἡ ψυχὴ μεταβαίνει εἰς τὴν μέσην καλουμένην κατάστασιν, ἀναμένουσα τὴν μέλλουσαν κρίσιν, καθ' ἣν ἑνουμένη μετὰ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένου σώματος αὐτῆς θὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ πρὸς τελικὴν κρίσιν. κ. ι. δ.

—*[Φιλοσ.]* Τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ψυχικῶν φαινομένων πρόβλημα εἶναι ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων προβλημάτων τῆς μεταφυσικῆς, αἱ δὲ πρὸς λύσιν αὐτοῦ διατυπωθεῖσαι θεωρίαι ὁρμῶνται ἐκ τῶν ἐν τῇ καθόλου κοσμολογίᾳ ὑπαρχουσῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν δύο μεγάλας κατηγορίας: τὸν *δυϊσμόν*, καθ' ὃν σῶμα καὶ ψυχὴ εἶναι οὐσίαι διάφοροι ἀλλήλων, καὶ τὸν *ἐνισμὸν* (ὑλίζοντα, ἰδανίζοντα καὶ ταυτίζοντα), καθ' ὃν ψυχὴ καὶ σῶμα ὁρμῶνται ἐκ μιᾶς οὐσίας. Ὁ δυϊσμὸς εἶναι παλαιοτάτη τῶν περὶ ψυχῆς θεωριῶν, ὑποτυπωδῶς ἐκφρασθεῖσα ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκ παναρχαίων χρόνων καὶ διαμορφωθεῖσα εἰς φιλοσοφικὸν δόγμα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Πρῶτος δυϊστὴς ἐν Ἑλλάδι δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὅστις διδάσκει καὶ τὴν μετεμψύχωσιν. Μετ' αὐτὸν δυΐζουν ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων, οἵτινες πρῶτοι ὡμίλησαν καὶ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ὁ Καρτέσιος, ὁ Lotze καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Βαθύτατα ἐν τῷ παρελθόντι ἔχει τὰς ρίζας καὶ ἡ ὑλίζουσα περὶ ψυχῆς θεωρία, καθ' ἣν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι τῆς ὕλης ἐνέργειαι. Εἶναι δὲ ὁ *ὑλισμὸς* τὸ μὲν δυΐζων ἢ ἀτομικός, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖται ἐξ ἰδίων ὑλικῶν ἀτόμων, τὸ δὲ ἐνίζων ἢ μηχανικός, καθ' ὃν τὰ ψυχικὰ γεγονότα εἶναι προϊόντα τῆς λειτουργίας τοῦ σώματος, καὶ δὴ τοῦ ἐγκεφάλου. Προβαθμὶς τοῦ ὑλισμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑλοζωΐα καὶ παμψυχία τῶν ἀρχεγόνων λαῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπελάμβανον τὴν ψυχὴν ὡς ἀέρα ἢ πνεῦμα, ἔπειτα δὲ τῶν Ἰώνων φυσιολόγων, ἀπὸ τοῦ Θαλοῦ καὶ τοῦ Ἀναξιμένους μέχρι Διογένους τοῦ Ἀπολλωνιάτου καὶ ἄλλων. Τοῦ ἀτομικοῦ ὑλισμοῦ κυριώτατος ἱδρυτὴς ἐγένετο πάλαι ὁ Δημόκριτος, ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸν οἱ ἐπικούρειοι, ὁ Στράτων ὁ Λαμψακηνὸς καὶ ἄλλοι. Τοῦ μηχανικοῦ ὑλισμοῦ ἀξιολογώτεροι θιασῶται εἶναι ὁ La Mettrie, ὁ Holbach, ὁ Vogt, ὁ Moleschott, ὁ Feuerbach, ὁ Büchner, ὁ Haeckel κλπ. Κατὰ τούτους τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι προϊόντα τῆς ὕλης, ἡ δὲ συνείδησις ἐπιγέννημα ἢ ἐπιφαινόμενον τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας. Τὴν ἰδέαν τῆς ψυχῆς ἔπλασεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν ὀνείρων καὶ ἄλλων παραπλησίων φαινομένων.

Ἄκρως ἀντίθετος πρὸς τὸν ὑλισμὸν εἶναι ὁ *ἰδανισμός*, ὅστις ὡς μόνον ἀπολύτως βέβαιον γεγονὸς ἀποδέχεται τὸ πνεῦμα, τὸν δὲ ἐξωτερικὸν κόσμον ὡς ἁπλοῦν γέννημα τῆς συνειδήσεως. Ὁρμᾶται καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Πλωτίνου, ὅστις εἰσήγαγε τὴν λεγομένην δυναμικὴν πανθεΐαν, καθ' ἣν ἐκ τοῦ πρώτου ὄντος, τοῦ Θεοῦ, γεννᾶται ὁ νοῦς καὶ ἐκ τούτου ἡ ψυχὴ (ἡ τοῦ κόσμου πρώτη καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἔπειτα) καὶ τέλος ἡ ὕλη. Ἀπὸ τοῦ πλωτινείου τούτου ἰδανίζοντος συστήματος προῆλθον τὰ κυριώτατα ἰδανίζοντα φιλοσοφήματα, ἀπὸ τοῦ Malebranche καὶ τοῦ Λεϊβνιτίου, μέχρι τοῦ Ἑρβάρτου καὶ τοῦ Ἑγέλου καὶ τοῦ Schopenhauer καὶ τοῦ Boutroux καὶ τοῦ Bergson.

Ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ὡσαύτως φιλοσοφίας ἔχει τὴν ἀφετηρίαν καὶ ἡ *θεωρία τῆς ταυτότητος*, καθ' ἣν ψυχὴ καὶ σῶμα εἶναι διτταὶ ἰδιότητες μιᾶς οὐσίας ἢ διτταὶ ἀπόψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Τὰς πρώτας ρίζας καὶ ταύτης εὑρίσκομεν ἐν τῇ ὑλοζωΐᾳ καὶ παμψυχίᾳ. Ὁ Ξενοφάνης ὕστερον ὑπέθηκε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς βάσιν διὰ τῆς ἐνιζούσης αὐτοῦ διδασκαλίας, πολλῷ δὲ σαφέστερον ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία. Φιλοσοφικώτερον διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὁ J. Bruno, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀνέπτυξεν αὐτὴν ὁ Σπινόζας, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας. Κατὰ τὸν Σπινόζαν, μία ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ οὐσία, Θεὸς ἅμα καὶ φύσις, τῆς ὁποίας δύο ἰδιότητες γίνονται γνώριμοι (ἐκ τῶν πολλῶν, ἃς ἔχει), ἡ ἔκτασις καὶ ἡ νόησις. Γινώσκονται δ' αἱ ἰδιότητες αὗται ἐν διαφόροις τρόποις, ἤτοι μορφαῖς, ἃς λαμβάνουσι τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα τὰ γεννώμενα καὶ παρερχόμενα ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ δὲ φυσικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, δύο σειρὰς ἀποτελοῦντα καὶ διαφέροντα ἀλλήλων, εἶναι συνεζευγμένα καὶ ἀντίστοιχα. Ἐπιστημονικωτέραν βάσιν ἐπεχείρησε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Σπινόζα πρῶτος ὁ Fechner, καθ' ὃν τὰ φυσιολογικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ γεγονότα εἶναι δύο ἀπόψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, βαίνουσι δὲ παραλλήλως καὶ δύναται μέχρι τινὸς νὰ διατυπωθῇ καὶ μαθηματικῶς ἡ σχέσις αὐτῶν. Πρὸς τὴν ἄποψιν τῆς ταυτιζούσης σχολῆς συνεφώνησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐν οἷς ὁ Spencer, ὁ Paulsen, ὁ Ebbinghaus, ὁ Höffding καὶ ὁ Wundt, οὗτινος τὰ περὶ ψυχοφυσικῆς παραλληλίας διδάγματα ἐθεωρήθησαν ὡς ἡ ἀρτιωτάτη διατύπωσις τῆς νέας ταύτης θεωρίας. Ὁ Wundt, ἀφιστάμενος τοῦ δυϊσμοῦ τόσον, ὅσον καὶ τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ ἰδανισμοῦ, διδάσκει ὅτι ὑπάρχει παραλληλία τις ψυχικῶν καὶ φυσικῶν γεγονότων, καθ' ἣν τὰ γνωστικὰ φαινόμενα καὶ τὰ συναισθήματα καὶ βουλήματα παρακολουθοῦνται πάντοτε ὑπὸ ἀντιστοίχων φυσικῶν φαινομένων. [Πρβλ. *Θ. Βορέα*, *Ψυχολογία* (Ἀθῆναι 1933, σ. 444 κ. ἑξ.] θ. π.

— *[Ψυχολ.]* Δύο κύριαι κατευθύνσεις περὶ τῆς ἐννοίας τῆς *ψυχῆς* ἐμφανίζονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ μὲν πρώτη, ἐπιπολάσασα μέχρι τῆς γενέσεως τῆς νεωτέρας ψυχολογίας καὶ ἔτι καὶ νῦν τυγχάνουσα ὑπερμάχων, εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τῆς ψυχῆς ὡς *οὐσίας*. Ἡ δὲ δευτέρα, πρὸ ὀλίγου χρό-

Digitized by Google

νου ἀναφανεῖσα, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τῆς πρώτης σύμμετρος πρὸς τὰ πορίσματα καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους τῆς νεωτέρας ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τῆς ἐνεργείας τῶν ψυχικῶν γεγονότων. Ὁ ἀφελὴς ὑλισμὸς τῆς ἀρχαιότητος ἐξεδέχετο τὴν ψυχὴν ὡς αἰθερίαν τινὰ οὐσίαν, σκιάν, ὠχρὸν εἴδωλον τοῦ σώματος· καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, οἰκειοτάτη οὖσα τῶν παλαιῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων τῆς Ἀνατολῆς, διεσώθη δι' ὅλου τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ. Τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ὁ Πλάτων παρεδέχθη πρῶτος τὴν ψυχὴν ὥς τι ἀπολύτως ἄϋλον, ἀλλ' ἡ ἐκδοχὴ αὕτη δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὁ φιλόσοφος ὁ πρῶτος καθορίσας ἀπολύτως αὐτοτελῆ χαρακτῆρα τοῦ πνεύματος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὕλην, εἶναι ὁ Καρτέσιος. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τοῦ Καρτεσίου, ἔχουσα τεραστίαν σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νοήσεως, ἦτο ἐπακολούθημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπαναστάσεως, ἣν ἐπήνεγκον ὁ Leonardo da Vinci, ὁ Κέπλερος, ὁ Γαλιλαῖος καὶ ὁ Βάκων. Ἡ φύσις δὲν ἡρμηνεύετο πλέον ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἐπιστήμῃ δι' ὑποκειμενικῶν καὶ πλασματικῶν κριτηρίων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς κινήσεως. Ὁ Καρτέσιος, μαθηματικὸς ὢν πρὶν γίνῃ φιλόσοφος, κατέβαλε τὰ θεμέλια τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, διαστέλλων πᾶν τὸ ἀνῆκον εἰς τὸν κόσμον τοῦ χώρου καὶ τῆς ὕλης (res extensa) ἀπὸ τοῦ μὴ δυναμένου ν' ἀναχθῇ εἰς μέτρα χώρου καὶ ποσότητος (res cogitans). Ἐνταῦθα, λοιπόν, τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἡ ἔννοια τῆς ψυχικῆς οὐσίας. Καθ' ὃν τρόπον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἐδίδασκον ὅτι τῶν φυσικῶν γεγονότων μόνον τὰς ἐκδηλώσεις, τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα μανθάνομεν, ἐνῷ ἡ ἐσωτερικὴ τούτων οὐσία, τουτέστιν ἡ ὕλη, διαλανθάνει τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνομίζετο ὅτι τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως εἶναι μόνον ἐκδηλώσεις οὐσίας εἰς ταῦτα ὑφεστώσης καὶ ἐν τῇ διηνεκεῖ αὐτῶν ἀλλοιώσει ἀναλλοιώτου διατελούσης. Ἡ οὐσία αὕτη, τὸ τὶ τοῦτο τὸ μόνιμον καὶ ἀμετάβλητον, ἐξ οὗ πηγάζουσι πάντα τὰ νοήματα, πάντα τὰ συναισθήματα καὶ πᾶσαι αἱ βουλητικαὶ πράξεις, ἦτο ὡς εἰκὸς ἡ ψυχή. Ὅθεν ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς διεπλάσθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν τῆς ὕλης καὶ ἀντετίθετο πρὸς αὐτήν. Ὁ ἔσχατος, λοιπόν, σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος ἦτο κατὰ πολλοὺς φιλοσόφους νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν μεταβλητῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη τῆς ψυχῆς εἶναι προφανὲς ὅτι ἀφίστατο σφόδρα τῆς ἐμπειρικῆς σπουδῆς τῶν ψυχικῶν γεγονότων, οἵαν σήμερον νοοῦμεν ταύτην. Ἀλλὰ παρὰ τῷ Καρτεσίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν εὑρίσκομεν καὶ ἕτερόν τι, οὐχ ἧττον ἀξιόλογον. Ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως περιωρίζετο ὑπὸ τῶν καρτεσιανῶν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ψυχικὰς λειτουργίας, καὶ δὴ εἰς μόνας τὰς λογικάς. Ἔμελλον, λοιπόν, φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ φιλοσοφοῦντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς ὑπερβαλλούσης ταύτης νοησιαρχίας καὶ ἐπὶ τοσοῦτον νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν συνείδησιν, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ καὶ ἄλλα ψυχικὰ γεγονότα, οὐχὶ οὕτω πρόδηλα, ὡς τὰ τῆς διανοίας.

Τοῦτο ἀναντιλέκτως ὀφείλεται τῷ Λεϊβνιτίῳ, ὅστις πρῶτος ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα ψυχικὰ φαινόμενα, τὰ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν παραστάσεων συντελοῦντα καὶ ὑπ' αὐτοῦ petites perceptions καλούμενα. Ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅτι ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς συνειδήσεως γίνεται σύνθεσίς τις τούτων, τῶν «μικρῶν ἀντιλήψεων», αἵτινες φαίνονται ἡμῖν ὡς ἓν μόνον αἴσθημα. Οὕτως εἰσήγετο ὑπὸ τοῦ Λεϊβνιτίου εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἡ ἔννοια τοῦ ἀσυνειδήτου· ἦτο δὲ ἡ ἔννοια αὕτη καὶ λογικὸν ἐπακολούθημα τῆς ἐννοίας τῆς ψυχικῆς οὐσίας. Τὸ ὄντι, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ὑπολαμβάνετο ὥς τι σταθερόν, ὑποκρυπτόμενον ὑπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε νὰ νομίζηται μὲν ἡ οὐσία αὕτη ὑφισταμένη ὑπὸ τὰ συνειδητὰ γεγονότα, νὰ μὴ ἐπεκτείνηται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν ἀσυνείδητον βίον τοῦ πνεύματος. Ἡ ἔννοια δ' αὕτη ἐγένετο παρὰ πάντων ἀποδεκτή. Αἱ πραγματεῖαι τῆς σχολῆς τοῦ Wolf περὶ τῆς psychologia rationalis περιστρέφονται πᾶσαι περὶ τὸ ζήτημα τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς. Ἀλλ' αἱ μεταφυσικαὶ ἐξηγήσεις πάντων τῶν πνευματοκρατικῶν τούτων δὲν ἤρεσκον εἰς τοὺς προτιμῶντας νὰ ἔχωνται μᾶλλον τῶν γεγονότων ἢ τῶν κενῶν ἀφαιρέσεων. Οἱ Ἄγγλοι συνειρμικοὶ ἠκολούθουν τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον τῆς περιγραφῆς τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως, ἀποφεύγοντες ν' ἀναζητῶσι τὴν πρώτην ταύτην αἰτίαν, τινὲς δὲ μάλιστα, ὡς ὁ Hume, ἀπεφαίνοντο διαρρήδην ὅτι εἶναι ἄλυτον τὸ τελευταῖον τοῦτο πρόβλημα. Ὁ Hume μάλιστα, δύναται νὰ θεωρῆται ὡς ὁ πρῶτος τὴν ἀρχὴν τῆς οὐσίας ἀρνηθεὶς φιλόσοφος. Ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὑπερεμάχησαν οὐ μόνον οἱ πνευματοκρατικοὶ φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑλισταί. Ἐκεῖνοι μὲν διετείνοντο ὅτι τὰ ψυχικὰ γεγονότα εἶναι ἐκδηλώσεις πνευματικοῦ τινος, ὅπερ ὑπόκειται εἰς ταύτας, οὗτοι δὲ ὅτι τὰ γεγονότα ἐκεῖνα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐκδηλώσεις τῆς σωματικῆς οὐσίας, τοῦ ἐγκεφάλου. «Ἀρκεῖ ἡμῖν, ἔγραφεν ὁ Holbach ἐν τῷ «Système de la nature», νὰ γινώσκωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ κινεῖται καὶ μεταβάλλεται ὑπὸ τῶν σωματικῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπιδρῶσιν ἐπ' αὐτήν· δικαιούμεθα, λοιπόν, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι σωματική». Οἱ ὑλισταὶ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, οἵτινες οὐδὲν προσέθηκαν εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κατὰ τὸν προηγούμενον αἰῶνα ἀκμασάντων ὁμοφρόνων, ὑπεστήριξαν ὡσαύτως τὴν οὐχ ἧττον μεταφυσικὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ μόνη ὑπάρχουσα πραγματικότης εἶναι ἡ ὑλικὴ καὶ ὅτι τὰ καλούμενα γεγονότα τῆς συνειδήσεως εἰς ταύτην ὀφείλουσι ν' ἀνάγωνται.

Κατὰ τούτων τῶν περὶ τῆς οὐσίας θεωριῶν, καὶ μάλιστα κατὰ τῆς psychologia rationalis τῆς σχολῆς τοῦ Wolf, διηυθύνετο ἡ κριτικὴ τοῦ Ἐ. Κάντ. Ὁ Κὰντ ἀπεφήνατο ὅτι πάντες οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεωρήματα τῆς θεωρητικῆς ψυχολογίας, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ὑπὸ τὰ φαινόμενα τῆς συνειδήσεως (τὰ ὑπὸ τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας ἐρευνώμενα) ὑφίσταται οὐσία πνευματική, ἁπλῆ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, εἶναι μάταιοι, διότι μόνον τῶν φαινομένων τούτων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν γνῶσιν. Διὸ ὀφείλομεν νὰ ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ψυχικῶν γεγονότων, οἷα παρίστανται ἐν τῇ συνειδήσει, ἀφοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ προβῶμεν ἐπέκεινα τούτων. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων, ὧν ἀδυνατοῦμεν νὰ μάθωμεν τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν. Ἀλλ' οὔτε τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα δύνανται ν' ἀνάγωνται εἰς τὰ ἐσωτερικά, οὔτε τἀνάπαλιν. Οὕτως ὁ Κάντιος οὔτε πνευματοκρατικὸς εἶναι οὔτε ὑλιστής. Διὰ τῆς κριτικῆς του μετέφερε τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἐπὶ ἀσφαλοῦς ὁδοῦ. Ἀλλ' οἱ μετ' αὐτὸν ἰδεοκρατικοὶ δὲν ἐνέμειναν εἰς τὴν κριτικὴν αὐτοῦ μέθοδον, ἐπαρθέντες εἰς τολμηροτάτας μεταφυσικὰς ὑποθέσεις. Τὰ συστήματα τοῦ Fichte, τοῦ Schelling καὶ τοῦ Hegel, πάντα στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι μόνον ἡ νόησις, ὡς διηνεκὴς ἐξέλιξις θεωρουμένη, εἶναι ἡ ἀπόλυτος πραγματικότης. Ἀλλ' οἱ φιλόσοφοι οὗτοι δὲν ἠσχολήθησαν κυρίως περὶ τὴν ψυχολογίαν, μάλιστα δὲ καὶ περιεφρόνουν αὐτήν, ὡς ἀδυνατοῦσαν νὰ παράσχῃ ἐξήγησίν τινα τῶν καθολικῶν νόμων τῆς νοήσεως. Τὰ ψυχολογικὰ ζητήματα τότε μόνον ἀνέκτησαν τὴν προτέραν αὐτῶν ἀξίαν, ὅτε ἡ φιλοσοφία ἀνέκαμψεν ἐν μέρει εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κὰντ ὑποδειχθεῖσαν κριτικὴν μέθοδον. Ὁ Φρ. Ἕρβαρτος, καίπερ δοξάζων ὅτι ἡ ψυχολογία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐφαρμογή τις τῶν γενικῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος ἀποδοὺς εἰς αὐτὴν τὴν προσήκουσαν ἀξίαν καὶ πειραθεὶς νὰ ὑποβάλῃ αὐτὴν εἰς αὐστηρὰν μέθοδον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἕρβαρτος ἠσπάζετο τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχικῆς οὐσίας, προσέλαβεν ὅμως ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἐν τῷ φιλοσοφικῷ αὐτοῦ συστήματι ὅλως διάφορον σημασίαν ἢ ἣν αὕτη εἶχε παρὰ τοῖς προγενεστέροις πνευματοκρατικοῖς φιλοσόφοις. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἑρβάρτου συνάπτεται ἰσχυρῶς πρὸς τὸ ὅλον αὐτοῦ σύστημα· ἀντὶ τῆς θεωρίας τῆς παλαιᾶς πνευματοκρατικῆς φιλοσοφίας, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὂν ἐκδηλούμενον ἐν τοῖς ποικίλοις φαινομένοις τῆς συνειδήσεως καὶ ὅτι ὕψιστον ἔργον τῆς ψυχολογίας εἶναι νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν, ὁ Ἕρβαρτος ὑπεστήριξε τὴν ἑτέραν, ὅτι μόνον τὰς μορφὰς δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν, ἐν αἷς ἡ ψυχὴ ἐκδηλοῦται, ἤτοι τὰς παραστάσεις, καὶ οὐχὶ τὴν ψυχὴν αὐτήν, ἥτις εἶναι πραγματικόν, οὗ αἱ ἰδιότητες εἶναι ἡμῖν ἄγνωστοι. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἑρβάρτου ἐμφαίνει ἤδη ἐκδοχὴν τῶν γεγονότων τῆς συνειδήσεως ἧττον μεταφυσικήν.

Ἡ τελευταία καὶ εὐφυεστάτη ἀπόπειρα, ἡ παρὰ τῆς πνευματοκρατικῆς φιλοσοφίας γενομένη, ὅπως συνδιαλλάξῃ τὴν περὶ τῆς ψυχικῆς οὐσίας διδασκαλίαν πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμπειρίας, εἶναι ἡ τοῦ H. Lotze. Ὁ Lotze ἀφῄρεσε πολλῷ μᾶλλον τοῦ Ἑρβάρτου ἀπὸ τῆς ἐκδοχῆς τῆς οὐσίας τὸν μεταφυσικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Τὸ γεγονὸς τῆς ἑνότητος τῆς συνειδήσεως εἶναι κατ' αὐτὸν eo ipso ἅμα τὸ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως οὐσίας τινός. Ἡ ψυχή, λοιπόν, εἶναι κατὰ τὸν Lotze μόνον ἑνότης ζῶσα ἐν ὡρισμέναις παραστάσεσι, συναισθήμασι καὶ τάσεσι καὶ ἡ ψυχικὴ οὐσία οὐδὲν ἄλλο εἶναι, κατ' αὐτόν, ἢ ἡ ἐνδόμυχος συνάφεια πάντων τῶν γεγονότων τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτοῦ προσεγγίζει λίαν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἐνεργείας καὶ σχεδὸν μόνον κατ' ὄνομα διαφέρει αὐτῆς. Ὁ Lotze εἶναι ὁ τελευταῖος ἐπιφανὴς ὑπέρμαχος τῆς ἐννοίας τῆς ψυχικῆς οὐσίας.

Ἡ σύγχρονος φιλοσοφία καὶ ψυχολογία ἀποκρούουσιν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχικῆς οὐσίας καὶ ἔχονται μόνον τῶν καθαρῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας, ἀποδεχόμεναι τὴν *θεωρίαν τῆς ἐνεργείας τῶν ψυχικῶν γεγονότων*. Ἡ ἔννοια αὕτη τῆς καθαρᾶς ἐνεργείας τῶν ψυχικῶν γεγονότων κατέστη οἰκεία τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἱστορίας, τῆς φιλολογίας, τῆς νομικῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν πολὺ πρότερον ἢ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ψυχολογίας. Αἱ ἐπιστῆμαι ἐκεῖναι ἀνεπτύχθησαν ἐρειδόμεναι ἐπὶ ἁπλῶς ἐμπειρικῶν γεγονότων, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ταύτην πρόοδον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν συνετέλεσεν ἱκανῶς ἡ καλουμένη ἱστορικὴ σχολή. Ἐνῷ ἡ φιλοσοφία ἠρεύνα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ἡ ψυχολογία ἠγωνίζετο ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ὑπερβατικῶν ἐννοιῶν, ὅπως δημιουργήσῃ δι' ἑαυτὴν ἰδίαν ἐμπειρικὴν μέθοδον, ἡ ἱστορία, ἡ φιλολογία, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου ἀπεθησαύριζον μέγα πλῆθος γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἡρμήνευον ἐμπειρικῶς, οὐδόλως ἀνατρέχουσαι εἰς τὴν ἔννοιαν ψυχικῆς οὐσίας. Αἱ πρόοδοι καὶ τὰ κατορθώματα τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν συνετέλεσαν ἱκανῶς εἰς τὴν πρόοδον τῆς ψυχολογίας, ἐλευθερώσασαι αὐτὴν ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς ἐννοίας τῆς ψυχικῆς οὐσίας. Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐνεργείας τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως ἰσχύουσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτά, καθ' ὅσον ἔχουσιν ἐνεργὸν ἀξίαν (ὑπάρχουσι δηλαδὴ ἐν ἐνεργείᾳ κατά τινα στιγμὴν τοῦ ψυχικοῦ βίου) καὶ οὐχὶ καθ' ὅσον ἀναφέρονται εἴς ὑποθετικήν τινα βάσιν, εἴτε ψυχικὴν εἴτε ὑλικήν. Λέγοντες συνείδησιν, ὀφείλομεν, κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐνεργείας, οὐδὲν ἄλλο νὰ νοῶμεν ἢ τὸ σύνολον πάντων τῶν ψυχικῶν γεγονότων τοῦ ἀτόμου. Εἶναι ἄρα αὕτη περιληπτική τις ἔννοια, οὐδαμῶς ἐπιτρέπουσα ἡμῖν νὰ νοῶμέν τι διάφορον ἀπὸ τῶν ψυχικῶν γεγονότων. Ἀλλ' ἡ σημερινὴ κριτικὴ χωρεῖ πέρα τῆς ἐμπειρικῆς ταύτης ἐκδοχῆς. Ὁ μὲν Κάντ, ὅστις πρῶτος διισχυρίσθη ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀρκούμεθα εἰς ἐπιστήμην τινὰ τῶν φαινομένων, ὡς ἀδυνατοῦντες νὰ γινώσκωμεν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ὡμολόγησεν ὅτι ἡ βάσις αὕτη δύναται, ἂν μὴ νὰ προσδιορισθῇ, ἀλλὰ τοὐλάχιστον νὰ νοηθῇ ὑφ' ἡμῶν. Οἱ δὲ σημερινοὶ φιλόσοφοι, μάλιστα δὲ πάντων ὁ Wundt, ἀπεφήναντο ὅτι δικαιούμεθα μὲν ὑπὸ τὰ φυσικὰ φαινόμενα νὰ νοῶμεν ὅτι ὑπάρχει τι σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον, ἀλλ' οὐδαμῶς δικαιούμεθα τὸ αὐτὸ νὰ νοοῦμεν καὶ περὶ τῶν ψυχικῶν γεγονότων. Καὶ τοῦτο, διότι τὰ φαινόμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου ὑπόκεινται εἰς τὸν νόμον τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, ὥστε παραμένουσι κατὰ ποσὸν ἀμετάβλητα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα, καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα, οὐδένα ἄλλον θεμελιώδη χαρακτῆρα ἔχουσιν ἢ τὸν ποσοτικόν, εἶναι ἀείποτε τὰ αὐτά. Ἐκ τοῦ ἀμεταβλήτου, λοιπόν, τούτου ἤχθησαν νὰ συμπεράνωσιν ὅτι ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀλλαγὴν τῶν φαινομένων ὑφίσταται σταθερὰ βάσις, ἡ ὕλη. Τὸ αὐτὸ ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ψυχικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα, ἔχοντα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀξίαν, δὲν δύνανται ν' ἀνάγωνται εἰς σταθεράν τινα ποσότητα καὶ ὡς τοιαῦτα διατελοῦσιν ἐν συνεχεῖ αὐξήσει, ἐὰν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου αὔξησις πρὸς δήλωσιν γεγονότος καθαρῶς ποιοτικοῦ.

Ἡ ψυχολογία αὕτη ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ F. Lange ὡς *ἄψυχος ψυχολογία* καὶ εὑρίσκει τὴν σαφεστάτην αὐτῆς ἔκφανσιν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Wundt. Ἡ περὶ τῆς ἐνεργείας θεωρία αὐτοῦ εἶναι ἰσχυρῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς βουλησιαρχίας. Ἐνῷ ἡ θεωρία τῆς οὐσίας τὴν ὅλην ἢ τοὐλάχιστον τὴν μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν νοητικῶν γεγονότων, τὴν δὲ συνείδησιν καὶ τὴν ψυχὴν παρεδέχετο ὡς ἀπεικάσματα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τουτέστιν ὡς σύμπλεγμα ποικίλων φαινομένων, ἅτινα εἶναι μόνον ἐκδηλώσεις ἐμμόνου καὶ ἀναλλοιώτου βάσεως, ἡ βουλησιαρχικὴ θεωρία λαμβάνει τοὐναντίον ὡς τυπικὴν μορφὴν τῶν ψυχικῶν γεγονότων τὴν βούλησιν, καταλήγουσα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ταῦτα, ὡς καὶ ἡ βούλησις, εἶναι καθαρῶς ἐνέργεια, τουτέστι δὲν δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς οὐδὲν σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον καί τι τὸ sui generis, ἔχον ἰδίους νόμους καὶ ἰδίας μορφὰς ἀσυγκρίτους πρὸς τοὺς τῆς ὕλης καὶ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας. Ἡ σημερινὴ ἐμπορικὴ ψυχολογία, οἵα μάλιστα ὑπὸ τοῦ Wundt, Höffding, Sully, James, Jodl, Ladd, Baldwin παρίσταται, ταυτίζει τὴν συνείδησιν μετὰ τῶν ψυχικῶν γεγονότων. Ἐν τῇ σημερινῇ ἐμπειρικῇ ψυχολογίᾳ οὐδεμιᾶς ἀποδοχῆς τυγχάνει ἡ ἔννοια τῆς ψυχικῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξετάζονται τὰ ψυχικὰ γεγονότα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ κατὰ τὴν πραγματικὴν καὶ ἐνεργὸν αὐτῶν ἀξίαν. Ἀλλὰ πῶς ὁρμωμένη ἀπὸ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ἡ ψυχολογία αὕτη κρίνει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν γεγονότων; Παρὰ πᾶσαν τὴν περὶ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ὁμοφωνίαν ὑπολείπονται βεβαίως εἰσέτι πάντοτε μεταξὺ τῶν ποικίλων ψυχολογικῶν κατευθύνσεων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαφοραί τινες περὶ τῆς φύσεως τῶν ψυχικῶν γεγονότων. Ἔχομεν πρῶτον μὲν τὸν *νοησιαρχικὸν ἐμπειρισμόν*. Οὗτος εἶναι ἐπανάληψις τῶν θεωριῶν τῶν συνειρμικῶν φιλοσόφων καὶ ψυχολόγων, μάλιστα δὲ τῶν Ἄγγλων. Οὗτοι ἀποκρούουσι τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχικῆς οὐσίας καὶ σχεδὸν μόνον ἀξίαν λόγου θεωροῦσι τὴν διαδοχὴν τῶν γνωστικῶν γεγονότων, αἰσθημάτων, παραστάσεων καὶ ἰδεῶν. Ἔπειτα ἔχομεν τὴν καλουμένην *βουλησιαρχικὴν* κατεύθυνσιν, ἥτις, οὐδόλως ἐγκρίνουσα τὴν ἐκδοχὴν τῆς ψυχικῆς οὐσίας, πολλοῦ λόγου ἄξια ὑπολαμβάνει τὰ ὑποκειμενικὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως, τουτέστι τὸ συναίσθημα καὶ τὴν βούλησιν. Ἡ νοησιαρχικὴ κατεύθυνσις τὴν μεγίστην ἀνάπτυξιν ἔλαβε διὰ τοῦ Ἑρβάρτου καὶ εἶτα τοῦ Στένσερ, ἡ δὲ βουλησιαρχικὴ διὰ τοῦ Schopenhauer

Digitized by Google

καὶ τοῦ Wundt. Τέλος ὑπάρχει καὶ ἡ *θυμοκρατική* κατεύθυνσις, ἥτις θεωρεῖ τὸ συναίσθημα ὡς τὴν πρώτην τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἐξ ἧς ἀναπτύσσονται ἡ βούλησις καὶ ἡ νόησις, μὲ σπουδαιοτέρους ἐκπροσώπους τὸν Horwicz, τὸν Ziegler, τὸν Jerusalem κλπ. θ. π.

—*[Ἀποκρυφ.]* Ἡ *ψυχὴ* τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ κέντρον τῆς ἀτομικότητός του, τῆς συνειδήσεως τοῦ Ἐγώ. Τὸ κέντρον τοῦτο τῆς συνειδήσεως ἔχει ὡς κατοικίαν του ἓν ἐκ τῶν λεπτοτέρων σωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τὸ *αἰτιατὸν* ἢ *ἀνώτερον νοητὸν σῶμα*, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄφθαρτον καὶ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ φυσικοῦ σώματος. Ἑπομένως ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πραγματικὴ ἀτομικότης του, εἶναι ἀθάνατος, πλουτιζομένη διαρκῶς διὰ τῆς πείρας, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους της ἐνσαρκώσεις, προσλαμβάνουσα ἑκάστοτε νέους φορεῖς εἰς τὰ πυκνότερα πεδία τῆς *φύσεως*. Ἡ ἀτομικὴ ὅμως αὐτὴ ψυχή, ἂν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ διὰ μέσου τῶν διαρκῶν καταστροφῶν καὶ ἀναβιώσεων τῶν διαφόρων κατωτέρων σωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (φυσικοῦ, θυμικοῦ, νοητικοῦ), δὲν εἶναι ἐν τούτοις καὶ αἰωνία. Ὅταν ἀποκτήσῃ ὅλην τὴν πεῖραν, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ εἰς τοὺς κατωτέρους κόσμους, διαλύεται, διὰ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν *παγκόσμιον συνείδησιν*. π. π. κ.

—*[Ζῳολ.]* Βλ. λ. *λεπιδόπτερα*.

—*[Μεταλλ.]* *Ψυχὴ* καλεῖται τὸ μεσαῖον τμῆμα τῆς διατομῆς σιδηρᾶς δοκοῦ, ἄλλως κορμὸς ἢ στέλεχος αὐτῆς. Π. χ. εἰς ἔλασμα ἢ σύνθετον δοκὸν ἐν σχήματι διπλοῦ Τ τὸ ἑνοῦν τὰ δύο ἀκραῖα τμήματα τῆς διατομῆς, τὰ καλούμενα πέλματα, εἶναι ἡ ψυχή. Ὁμοίως εἰς σιδηροδρομικὴν ῥάβδον τὸ μεταξὺ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πέλματος τμῆμα. θ. χ.

—**«Ψυχή».** Τίτλος ἑλληνικῶν περιοδικῶν: —1) Μηνιαία πνευματιστικὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1909. —2) Μηνιαία ἐπιθεώρησις τῶν «διανοητικοψυχικῶν ἐπιστημῶν», ἱδρυθεῖσα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1927 ἐν Ἀθήναις.

—**«Ψυχὴ *Ἐθνική*».** Φοιτητικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα τὸν Αὔγουστον τοῦ 1907 ἐν Ἀθήναις.

—**ψυχὴ *τοῦ κόσμου*** (Weltseele). Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι Ἀναξιμένης, Ἡράκλειτος, Ἀναξαγόρας καὶ οἱ πυθαγόρειοι συνέλαβον τὴν ἰδέαν τῆς *ψυχῆς τοῦ κόσμου* ὡς ἀρχῆς ζῳοποιούσης τὸν κόσμον καὶ σκοπίμως ἐπ' αὐτοῦ δρώσης. Ὁ Πλάτων ὠνόμασε ταύτην πρῶτος *ψυχὴν τοῦ παντός*. Κατ' αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ὡς ὂν μεσάζον μεταξὺ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, αὕτη δ' εἶναι ἐν ταὐτῷ καὶ πηγὴ πάσης κινήσεως καὶ πάσης ζωῆς ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐκ ταύτης ἐκπορεύονται αἱ κατ' ἄτομον ψυχαί. Τὴν ἰδέαν ταύτην τῆς ψυχῆς τοῦ παντὸς ἔσχον καὶ οἱ στωϊκοὶ καὶ οἱ νεοπλατωνικοί, ἐξ ὧν ὁ Πλωτῖνος τὴν ψυχὴν τοῦ παντὸς θεωρεῖ ὡς γέννημα τοῦ νοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ ἄμεσον δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ παμψυχισμὸς παρὰ τοῖς Campanella, Bruno, Schelling καὶ Fechner στηρίζεται εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου, καθ' ἣν ἡ φύσις σύμπασα ἀποτελεῖ ἑνιαῖον παμμέγιστον ὀργανικὸν ὄν. χ. ς.

—**ψυχῆς *ἀθανασία*·** βλ. λ. *ἀθανασία ψυχῆς*.

—**ψυχῶν *προϋπαρξις*·** βλ. λ. *προϋπαρξις ψυχῶν*.

ψυχὴ (ἡ) (Psyche) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψυχιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτου μεγέθους ψυχάς, χαρακτηριζόμενας κυρίως ἐκ τοῦ γεννητικοῦ διμορφισμοῦ των. Αἱ θήλειαι εἶναι ἄπτεροι, παχεῖαι, βαρεῖαι καὶ σκωληκόμορφοι, ἐνῷ αἱ ἄρρενες εἶναι πτερωταί, ἔχουσαι πτέρυγας κεραμοειδῶς διατεταγμένας καὶ ἵπτανται κατὰ τὴν πρωΐαν. Αἱ θήλειαι γεννῶσιν ᾠὰ παρθενογονικῶς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *ψυχὴ ἡ μονόχρους* (Psyche unicolor), ἥτις ἔχει μῆκος 15 χλστ. περίπου, σῶμα χονδρὸν καὶ τριχωτόν, κεραίας κτενοειδεῖς, πτέρυγας ἀπεστρογγυλωμένας καὶ χρῶμα φαιοτεφρὸν μετὰ μελανῶν ποικιλμάτων ἐπὶ τῶν πτερύγων των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδίως Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

Ψυχία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς νήσου *Ἀμοργοῦ* (βλ. λ.).

ψυχιατρεῖον (τό)· βλ. λ. *φρενοκομεῖον*.

ψυχιατρικὴ (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ ἰατρικὴ τῶν ψυχικῶν παθήσεων. Αὕτη περιλαμβάνει ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τήν τε ψυχικὴν νοσολογίαν καὶ τὴν ψυχοπαθολογίαν. Ἀλλ' ἐν τῇ εἰδικῇ καὶ περιωρισμένῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ ὁ ὅρος *ψυχιατρικὴ* δηλοῖ τὸν κλάδον τῆς ἰατρικῆς τὸν ἐξετάζοντα τὰ ψυχικὰ νοσήματα, τὴν ψυχικὴν νοσολογίαν, ἥτις, ὡς καὶ ἡ ἄλλη νοσολογία, τείνει νὰ καθορίσῃ ὀντότητας νοσολογικάς, καὶ συνεπῶς νὰ καταδείξῃ τὴν αἰτιολογίαν, τὴν παθολογικὴν ἀνατομικήν, τὴν συμπτωματολογίαν καὶ ἐξέλιξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν παθογένειαν, καὶ τέλος νὰ ἐπιτύχῃ, ὅσον οἷόν τε, τὴν θεραπείαν αὐτῶν.

Ἱστορία τῆς ψυχιατρικῆς. Τὴν πρώτην περίοδον τῆς ψυχιατρικῆς ἀποτελεῖ ἡ μέχρι τοῦ Ἱπποκράτους ἐποχή. Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι περίοδος ἀγνοίας καὶ δεισιδαιμονίας, καθ' ἣν ἡ ψυχοπάθεια καθόλου ἐθεωρεῖτο ὡς κατοχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπό τινος θεότητος εὐεργετούσης ἢ τιμωρούσης. Τινὲς τῶν ψυχοπαθῶν, ἕνεκα τῆς ἐξάρσεως τοῦ παραληρήματός των, ἐθεωροῦντο ὡς φίλοι τῶν θεῶν, ὡς ἐμπνεόμενοι ὑπ' ἐκείνων καὶ ὡς δυνάμενοι νὰ προφητεύωσι τὸ μέλλον. Ἡ θεραπεία γενικῶς τῶν ψυχοπαθῶν ἀνετίθετο εἰς τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες ἐχρησιμοποίουν πρὸς τοῦτο τὴν μαγείαν, ἐν συνδυασμῷ ὅμως πρὸς μεθόδους σοφῆς ὑγιεινῆς, ὡς θεαμάτων, μουσικῆς, διασκεδάσεων, περιπάτων, λουτρῶν, γυμναστικῆς κλπ. Δευτέρα περίοδος εἶναι ἡ τοῦ Ἱπποκράτους, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος καὶ διαρκεῖ μέχρι τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Ὁ Ἱπποκράτης εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς ψυχιατρικῆς. Ἐγνώριζε τὴν φρενίτιδα, ἥτις φαίνεται οὖσα τὸ ὀξὺ ἐμπύρετον παραλήρημα, ὅπερ ἐθεώρει ὡς ἀποτέλεσμα θερμάνσεως τοῦ σώματος ἐκ πυρετοῦ καὶ μείξεως μετὰ τῆς χολῆς, τὴν μανίαν, ἣν ἐθεώρει ὡς ὀξὺ ἢ χρόνιον παραλήρημα, τὴν μελαγχολίαν, ἧς καθώρισε τὰ συμπτώματα εἰς φόβον καὶ κατάθλιψιν, τὴν ἀλκοολικὴν ψύχωσιν καὶ τὴν ὑστερίαν καὶ ἐπιληψίαν (=ἱερὴ νοῦσος). Διιδὼν ὁ Ἱπποκράτης τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ψυχοπαθειῶν, ἐχρησιμοποίει πρὸς θεραπείαν των τὰς ἀφαιμάξεις, τὰ καθαρτικά, τὰ ἐμετικά, τὰ λουτρά, τὴν φυτικὴν δίαιταν, τὰς ἀσκήσεις, τὴν μουσικήν, τὰ ταξίδια κλπ. Τρίτη περίοδος εἶναι ἡ ἀλεξανδρινή, ἥτις συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Ἡροφίλου καὶ τοῦ Ἐρασιστράτου. Τετάρτη περίοδος εἶναι ἡ ἑλληνορρωμαϊκή, ἥτις συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα: τοῦ Ἀσκληπιάδου, ὅστις διέκρινε τὴν ὀξεῖαν φρενίτιδα μετὰ πυρετοῦ καὶ τὴν ἄνευ πυρετοῦ χρονίαν, ἤτοι τὴν μανίαν καὶ μελαγχολίαν, διεῖδε τὴν μετάπτωσιν ἀπὸ μανίας εἰς μελαγχολίαν κ. τ. τ., διέκρινε τὰς ψευδαισθησίας καὶ παραισθήσεις καὶ συνεβούλευσε τὰς λεγομένας μεθόδους ὑποκαταστάσεως, καὶ δὴ τῶν μέσων πρὸς θεραπείαν αὐτῶν· τοῦ Κέλσου, ὅστις μετεχειρίσθη τοὺς ὅρους: φρενῖτις, ὀξεῖα μελαγχολία καὶ περιέλαβεν εἰς τρίτην ὁμάδα τὸ ψευδαισθητικὸν παραλήρημα (ἄνευ παραληρήματος) καὶ τὸ γενικὸν παραλήρημα· τοῦ Ἀρεταίου, ὅστις περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὴν μανίαν καὶ μελαγχολίαν· τοῦ Σωρανοῦ, τοῦ Ἐφεσίου καὶ τοῦ Καιλίου Αὐρηλιανοῦ, οἵτινες ἀνέπτυξαν τὴν θεραπείαν τῶν ψυχοπαθῶν, καταργήσαντες ὅλα τὰ βίαια μέσα· καὶ τοῦ Γαληνοῦ, ὅστις διέκρινε τὴν ἰδιοπαθῆ ψυχοπάθειαν ἀπὸ τὴν συμπαθητικήν. Πέμπτη περίοδος εἶναι ἡ τῶν Ἀράβων, ἕκτη δὲ ἡ μεσαιωνική, καθ' ἣν ἐπανέρχεται ἡ πίστις εἰς τοὺς δαίμονας καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκτείνεται πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς μαγείας, τῆς δαιμονοπαθείας, ἡ περίοδος καθ' ἣν ἐμφανίζονται αἱ μεγάλαι ἐπιδημίαι τῆς ὑστεροθρησκευτικῆς φρενοπαθείας. Ἑβδόμη ἐποχὴ εἶναι ἡ τῆς ἀναγεννήσεως, εἰς ἣν διαλάμπουσι τὰ ὀνόματα: τοῦ Ζακχίου, ὅστις εἰς τὸ βιβλίον του «Ἰατροδικαστικὰ ζητήματα» περιλαμβάνει κεφάλαιον διὰ τὰς ψυχοπαθείας· τοῦ Sydenham, ὅστις σημειώνει τὴν μετὰ διαλείποντας πυρετοὺς μανίαν, τοῦ Willis, ὅστις δίδει περιγραφὰς τῆς μελαγχολίας, τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀνοίας καὶ περιγράφει τὴν ὕστερον μανιοκαταθλιπτικὴν κληθεῖσαν ψύχωσιν· τοῦ Bonnet, ὅστις τονίζει τὴν σημασίαν τῶν σπλαγχνικῶν διαταραχῶν· τῶν Vieussens, Boerhaave, Van Swieten, οἵτινες διαβλέπουσι διαταραχὰς τοῦ χυμοῦ, τοῦ Morgagni καὶ τοῦ Cullen, οἵτινες τονίζουσι τὴν σημασιαν τῶν παθολογοανατομικῶν ἀλλοιώσεων· τοῦ Sauvages, ὅστις διαιρεῖ τὰς φρενοπαθείας εἰς ψευδαισθησίας, διεφθαρμένας ἐπιθυμίας καὶ συναισθήματα, παραληρήματα καὶ ἀνωμάλους ψυχοπαθείας.

Αἱ συνθῆκαι διαβιώσεως τῶν φρενοπαθῶν ἐξακολουθοῦσι παραμένουσαι ἀξιοθρήνητοι. Μόνον μετ' ἀπόφασιν τῆς γαλλικῆς βουλῆς, κατὰ τὸ 1660, ἤρχισαν νὰ εἰσάγωνται οἱ φρενοπαθεῖς τῆς Γαλλίας εἰς τὸ Hôtel-Dieu, ἔνθα διετέθησαν δι' αὐτοὺς δύο μικραὶ σάλαι, ἀλλ' ἂν ἐντὸς ὡρισμένου χρόνου δὲν ἐθεραπεύοντο, ἐθεωροῦντο ἀνίατοι καὶ μετεφέροντο εἰς εἰδικὰ οἰκήματα, ὅπου κακῶς τρεφόμενοι, δεδεμένοι δι' ἁλύσεων, ῥακένδυτοι, ἔζων ζωὴν ἀθλίαν, ἔκθετοι εἰς τὴν θέαν καὶ τοὺς ἐμπαιγμοὺς τοῦ κοινοῦ. Ὀγδόη περίοδος εἶναι ἡ νεωτάτη περίοδος. Αὕτη ἄρχεται κατὰ τὸν ΙΗ' μ. Χ. αἰῶνα διὰ τοῦ Pinel ἐν Γαλλίᾳ, ὅστις ἀρχίζει ἔντονον ἀγῶνα κατὰ τῶν ἁλύσεων καὶ λοιπῶν βαναύσων μέσων, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τοὺς φρενοπαθεῖς, διὰ τοῦ William Fuke ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀρχίσαντος ταυτοχρόνως καὶ ἀνεξαρτήτως τὸν αὐτὸν ἀγῶνα, τοῦ Chiarurgi ἐν Ἰταλίᾳ κ.λ.π. Ὁ Pinel συνέγραψε καὶ σύγγραμμα περὶ φρενοπαθειῶν, εἰς ὃ διακρίνει τὴν μανίαν, τὴν μελαγχολίαν, τὴν ἄνοιαν καὶ ἰδιωτίαν, εἰς ἣν περιλαμβάνει καὶ τὸν κρητινισμόν, ἀκόμη καὶ τὴν μελαγχολικὴν κατάπληξιν. Τότε ἤκμαζεν ἐν Γερμανίᾳ ἡ ψυχολογικὴ σχολή, ἡ ἐκ τῆς πνευματοκρατικῆς τοῦ Stahl προελθοῦσα, ἥτις ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν περὶ τῶν ψυχικῶν νόσων ἰδεῶν τῶν Langermann, Ideller, Heinroth καὶ ἄλλων ταύτης ὀπαδῶν θεωρούντων τὰς ψυχοπαθείας ὡς ἀποτέλεσμα ἀπουσίας ἠθικῆς. Ἐξ ἀντιθέτου ἡ σχηματισθεῖσα φυσιοκρατικὴ σχολή, διὰ τῶν Nasse, Friedreich, Jacobi, Griensinger, Schroeder κλπ. ἐθεώρησε τὰς ψυχοπαθείας ὡς ὀφειλομένας εἰς σημαντικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ ἐγκεφάλου ἢ τῶν σπλάγχνων. Ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὸν Pinel ἐμφανίζεται ὁ Esquirol, ὅστις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξακολουθεῖ τὸν φιλανθρωπικὸν ἀγῶνα τοῦ Pinel ὑπὲρ τῶν φρενοπαθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐγκύπτει εἰς τὴν μελέτην τῶν φρενοπαθειῶν, ὧν διακρίνει πρῶτος αὐτὸς τὰς μονομανίας καὶ ὑποπτεύεται αὐτὴν τὴν προϊοῦσαν παράλυσιν. Ὑπῆρξεν ἀκόμη ὁ Esquirol μέγας διδάσκαλος, ἐκ τῆς πλειάδος τῶν μαθητῶν τοῦ ὁποίου διακρίνονται ὁ Bayle, ὁ περιγράψας τὴν προϊοῦσαν παράλυσιν, ὁ Foville, ὁ Baillarger, ὁ Leuret καὶ ἄλλοι, οἵτινες συμβάλλουν σημαντικῶς εἰς τὴν πρόοδον τῆς ψυχιατρικῆς. Ἔκτοτε ἀρχίζει νὰ μελετᾶται ἡ ψυχιατρικὴ εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ ἡ προσοχὴ τῶν ἐπιστημόνων στρέφεται εἰς τὰ προβλήματα τῆς κληρονομικότητος, τῶν ἐκφυλογενῶν καταστάσεων, τοῦ μυξοιδήματος, τῶν συστηματικῶν παραληρημάτων, τῆς διανοητικῆς συγχύσεως, τῆς πρωτογόνου ἀνοίας, τῆς αἰτιολογίας καὶ παθογενείας αὐτῶν, τῶν παραληρημάτων, τῶν νευρώσεων, τῶν ἐμμόνων ἰδεῶν, τῶν ἰδεοληψιῶν, παρορμήσεων, διαστροφῶν, δηλητηριάσεων, τῶν λοιμωδῶν ψυχώσεων, τῆς δικαστικῆς ψυχολογίας κλπ. Εἰς τὸν καθορισμὸν τούτων συμβάλλουσι πλεῖστοι ἐπιστήμονες, ἐν οἷς ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουσιν ὁ Morel, ὁ Lasègne, ὁ Regis, ὁ Magnus Huss, ὁ Westphal, ὁ Krafft-Ebing, ὁ Korsakoff, ὁ Kraepelin, ὁ Dupré, ὁ Tampurini, Poncoroni, ὁ Fanzi, ὁ Jannet, ὁ Freud, ὁ Bleuler καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπιστήμονες, οἵτινες ἔφερον τὴν ψυχιατρικὴν εἰς τὴν σημερινὴν αὐτῆς πρόοδον.

Ἡ *ψυχιατρικὴ τῆς σήμερον*. Ἡ σημερινὴ ψυχιατρικὴ ἐξετάζει πολύμορφον σύνολον διαφόρων νοσηρῶν γεγονότων, εἰς τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ψυχικὰς νόσους (ἐν τῇ κυριολεξίᾳ τῆς λέξεως), τὰ σύνδρομα, τὰς ἐπικτήτους διανοητικὰς ἐξασθενήσεις, τὰς συμφύτους διανοητικὰς ἐξασθενήσεις καὶ τὰς ἀνωμαλίας τῆς ἰδιοσυστασίας. Ἡ διάκρισις αὐτῶν εἰς κεχωρισμένας νοσολογικὰς ὀντότητας εἶναι δυσχερής, διότι, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ καθόλου νοσολογίᾳ ἡ διάκρισις γίνεται κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αἰτιολογίας ἢ ἐπὶ τῆς παθολογικῆς ἀνατομικῆς, ὅταν ἐμφανίζωνται εἰδικαὶ διὰ τὴν νοσηρὰν ὀντότητα ἀλλοιώσεις, ἢ ἐπὶ τῆς κλινικῆς εἰκόνος, ἂν αὕτη εἶναι ἀπολύτως εἰδική. Εἰς τὴν ψυχιατρικὴν οὔτε ἡ εἰδικὴ κλινικὴ εἰκὼν δύναται νὰ χωρίσῃ ὀντότητας νοσολογικάς, ἀλλὰ μόνον σύνδρομα, οὔτε ἡ παθολογικὴ ἀνατομική, ἀφοῦ εἰς τὰς πλείστας καταστάσεις οὔτε εἰδικαὶ ἀλλ' οὔτε καὶ γενικαὶ ἀλλοιώσεις ὑπάρχουσιν. Ἡ δὲ αἰτιολογία εἶναι ἐπίσης ἀνεπαρκής, λόγῳ τῆς φύσεως τῶν αἰτίων τῶν ψυχικῶν παθήσεων, πολλῶν ἐκ τούτων θεωρουμένων ψυχογενῶν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ ποικιλία τῶν ταξινομήσεων. Βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς κλινικῆς εἰκόνος, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς διαφόρους ψυχικὰς διαταραχὰς εἰς τὰς ἑξῆς ὁμάδας συμπτωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν ὁμοῦ ἤτοι ὡς σύνδρομα: 1) Τὰς γενικὰς ψυχώσεις, ἤτοι τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἄνοιαν, αἵτινες δύνανται νὰ συνυπάρχωσι μετά τινος ἐκ τῶν εἰδικῶν. 2) Τὰς εἰδικὰς ψυχώσεις, ἤτοι τὴν μανίαν, τὴν μελαγχολίαν, τὴν κατατονίαν, τὴν σχιζοφρενίαν καὶ τὰ διάφορα παραληρήματα. 3) Τὰς μερικωτέρας ψυχικὰς συνδρομάς, μὴ ἀποτελούσας πλήρη νόσον: ἤτοι τὰς ἰδεοληψίας, τὰς παρορμήσεις καὶ ἕτερα τοιαῦτα σύνδρομα ἀπαντῶντα μεμονωμένα, ὡς καὶ παντοίας ἄλλας διαταραχάς, ἀνωμαλίας χαρακτῆρος, διαφόρους ἄλλας ὑστερικὰς ἐκδηλώσεις, τοξικομανίας, ἠθικὴν παράνοιαν κλπ.

Ἡ τοιαύτη συνδρομικὴ κατάταξις δὲν εἶναι καὶ νοσολογική, διότι διάφορα καὶ πλείονα αἴτια δύνανται νὰ παραγάγουν ἕκαστον τῶν συνδρόμων τούτων.

Διὰ τὴν γένεσιν τῶν ψυχοπαθειῶν ἡ σημερινὴ ψυχιατρικὴ δέχεται ἐπίδρασιν τοῦτο μὲν τῆς προδιαθέσεως, τοῦτο δὲ ἐπικτήτων παραγόντων. Ἡ συνέργεια τούτων εἶναι ἀναγκαία διὰ τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις, ὅτε ἡ προδιάθεσις καθορίζει καὶ τὴν μορφὴν τῆς νόσου, ἥτις προκαλεῖται ὅμως ὑπὸ τοῦ νοσηροῦ παράγοντος. Μόνον δέ, ἂν ἡ προδιάθεσις εἶναι μεγάλη, γεννῶνται αἱ ψυχικαὶ παθήσεις καὶ ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπικτήτου παράγοντος. Μεταξὺ τῶν προδιαθετικῶν αἰτίων ἡ κληρονομικότης εἶναι τὸ βασικόν. Ἐπικουρικὰ δὲ ὁ πολιτισμός, ἡ φυλή, πολιτικὰ γεγονότα διάφορα, ὡς ἐπαναστάσεις, πόλεμοι, θρησκευτικαὶ ἰδέαι, δεισιδαιμονίαι, ἡ ἡλικία, τὸ φῦλον, τὸ κλῖμα, τὸ ἐπάγγελμα, ἡ μόρφωσις κ. τ. τ. Εἰς τὰ ἐπίκτητα ἢ ἄμεσα αἴτια καταλέγονται τὰ ψυχικά: ἡ ὑπερκόπωσις, αἱ συγκινήσεις, τὰ πάθη, αἱ λῦπαι, ἡ μίμησις καὶ ἡ διανοητικὴ ἐπινέμησις, ἡ αἰχμαλωσία, ἡ φυλάκισις, ὁ περιορισμὸς ἐν γένει, ἡ νοσταλγία, ἡ μεταφορὰ εἰς ἄγνωστον περιβάλλον,

Digitized by Google

ἡ προσβολὴ τῶν δικαίων καὶ τῆς τιμῆς, ἡ ἔλλειψις κλίσεως διὰ τὸ ὅπερ ἐκτελεῖ ἐπάγγελμα, καὶ διάφοροι ἄλλαι διαταράξεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὸ γενετησιακὸν ἔνστικτον καὶ τὸ τῆς θρέψεως καὶ διατηρήσεως τοῦ ἀτόμου, καὶ τὰ φυσικά, ἐξ ὧν διακρίνονται τὰ φυσιολογικὰ τοιαῦτα, ἤτοι ἡ ἥβη, ἡ ἔμμηνος ῥύσις, ἡ κύησις, ὁ τοκετός, ἡ γαλούχησις, ἡ κλιμακτηρικὴ περίοδος, καὶ τὰ παθολογικά, ἤτοι αἱ διάφοροι δηλητηριάσεις ἐξωγενεῖς, η αὐτοδηλητηριάσεις, νόσοι τοῦ νευρικοῦ συστήματος, νόσοι τῶν σπλάγχνων καὶ τῆς ἔσω ἐκκρίσεως, νόσοι τοῦ δέρματος, τοῦ αἵματος, διαθεσικαὶ νόσοι, λοιμώδεις νόσοι, χειρουργικαὶ παθήσεις, νόσοι τῶν αἰσθητηρίων κλπ. Τοσούτων ὄντων τῶν αἰτίων τῆς ψυχοπαθείας καὶ τόσων διαφόρων τὴν φύσιν, καὶ ἡ αἰτιολογικὴ κατάταξις εἶναι δυσχερής. Καθίσταται δὲ δυσχερεστέρα, διότι ὑπάρχουσι πλείονες ἀπόψεις, πολλῶν δεχομένων, διὰ τὰ νοσήματα τοὐλάχιστον ἄνευ σαφοῦς ἀμέσου αἰτιολογίας, ψυχικὴν τὴν γένεσιν, ἄλλων δὲ ὑποστηριζόντων ὀργανικὴν τὴν προέλευσιν ἁπάντων τῶν νοσημάτων. Ἐναντίον ὅμως τῆς διακρίσεως μεταξὺ ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ ἐξηγέρθη ἐσχάτως ὁ Bleuler, τονίσας ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι σχηματικὴ καὶ ἀνύπαρκτος, ὅτι τὸ σωματικὸν γεγονός, ἐν τῇ ζωῇ, διηθεῖται ὑπὸ ψυχῆς ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἁπλοποιεῖ τὰ πράγματα. Μὴ δυνάμενοι νὰ διαχωρίσωμεν τὸ ψυχικὸν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν καὶ τὰς ψυχικὰς γενέσεις, ὄχι μόνον ἀπὸ αἰτιολογικῆς ἀπόψεως ψυχικάς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως. Συνεπῶς, ἀπὸ ἀπόψεως αἰτιολογίας, ἤτοι νοσολογικῶς, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ψυχοπαθείας:

1) Εἰς τὰς *λοιμώδεις* ψυχοπαθείας ἢ *μεταλοιμώδεις*. Πᾶσα λοίμωξις σχεδὸν δύναται νὰ προκαλέσῃ ψυχοπάθειαν, ὡς ὁ τῦφος, ἡ γρίππη, ἡ πνευμονία, ἡ διφθερῖτις, ἡ πολυνευρῖτις, τὸ ἐρυσίπελας, ἡ φυματίασις, ἡ λύσσα, ἡ ἑλονοσία, ἡ νόσος τοῦ ὕπνου, ἡ ληθαργικὴ ἐγκεφαλῖτις, ἡ μηνιγγῖτις, ἡ χολέρα, ἡ λέπρα, ὁ δάγκειος, ὁ κίτρινος πυρετός, ὁ ἐξανθηματικὸς τῦφος, ἡ σύφιλις καὶ ἄλλαι λοιμώξεις. Ἡ ψυχοπάθεια δύναται νὰ ἐμφανισθῇ εἴτε πρὸ τῆς ἐπελεύσεως παντὸς ἄλλου συμπτώματος, εἴτε κατὰ τὴν ὑπερπυρεξίαν, εἴτε κατὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πυρετοῦ, εἴτε κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν. Ὁ κλινικὸς τύπος τῶν λοιμώδους ἀρχῆς ψυχώσεων εἶναι ἡ διανοητικὴ σύγχυσις, καὶ εἰδικώτερον ἡ μετ᾽ ὀνειρικοῦ παραληρήματος μορφή, σπανιώτερον δὲ καὶ πᾶσα ἄλλη τῶν ἄλλων συνδρομῶν, ὡς ἡ μελαγχολία, ἡ μανία, τὰ παραληρήματα, ἡ κατατονία, ἡ σχιζοφρενία κλπ.

2) Εἰς τὰς *τοξικάς*. Πᾶσα δηλητηρίασις, ὡς ὁ ἀλκοολισμός, ἡ μολυβδίασις, ὁ μορφινισμός, ὁ χασισισμός, ὁ αἰθερισμός, αἱ δηλητηριάσεις διὰ χλωράλης, κοκαΐνης, διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος κ.τ.τ., ἡ πελάγρα, δύνανται νὰ προκαλέσωσι ψυχοπάθειαν. Καὶ αὗται ἐμφανίζονται συνήθως ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς διανοητικῆς συγχυσεως. Σπανιώτερον ἐμφανίζονται αἱ λοιπαὶ συνδρομαί, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μορφὴν ἀνοίας.

3) Εἰς τὰς *ἐνδοτοξικάς*, δηλαδὴ ἐξ αὐτοδηλητηριάσεως, ὧν διακρίνομεν: τὰς ἐκ γαστροεντερικῶν αὐτοδηλητηριάσεων, αἵτινες προκαλοῦσι συνήθως τύπον ὀνειρικοῦ παραληρήματος μετὰ πυρετοῦ ἢ μελαγχολίαν ὑποχονδριακήν, σπανιώτερον δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην συνδρομήν· τὰς ἐξ ἡπατικῆς αὐτοδηλητηριάσεως, αἵτινες ἐμφανίζονται εἴτε ὡς μελαγχολικαὶ συνδρομαί, εἴτε ὡς σύγχυσις διανοητική, ὁμοιάζουσαι πρὸς τὴν ἀλκοολικήν, ἀφοῦ ἡ ἡπατικὴ ἀνεπάρκεια καὶ τρομῶδες παραλήρημα δύναται νὰ προκαλέσῃ· τὰς ἐκ νεφρικῆς αὐτοδηλητηριάσεως, αἵτινες ἐμφανίζονται εἴτε ὡς σύγχυσις διανοητική, εἴτε ὡς κατατονία, εἴτε ὡς ἄνοια κ.τ.τ.· τὰς δερματικῆς ἀρχῆς, τὰς ὀφειλομένας συνήθως εἰς ἐκτεταμένα τοῦ δέρματος ἐγκαύματα, ἐμφανιζομένας ὑπὸ μορφὴν συγχύσεως μετὰ παραληρήματος, καὶ οὔσας πολλάκις θανατηφόρους· τὰς γενετησιακῆς ἀρχῆς, ἤτοι τὰς ἡβικῆς ἀρχῆς, ἐμφανιζομένας ὑπὸ μορφὴν συγχύσεως, μανίας, μελαγχολίας, ὀξέος ἐμπυρέτου παραληρήματος κλπ. καὶ τὰς ἐκ διαταραχῶν τῆς ἐμμήνου ῥοῆς, ἐμφανιζομένας καὶ ταύτας ὑπὸ μορφὴν συγχύσεως διανοητικῆς, ὀξέος παραληρήματος, κατατονίας κ.λ.π.· τὰς τῆς κυήσεως, λοχείας, γαλουχήσεως, αἵτινες προσομοιάζουσι τὰς τοξικὰς καὶ λοιμώδεις· τὰς ἐξ αὐτοδηλητηριάσεως θυρεοειδικῆς ἀρχῆς, ὧν διακρίνομεν τὰς ἐξ ὑπολειτουργίας θυρεοειδικῆς, εἰς ἃς ὑπάγονται ὁ κρητινισμός, τὸ μυξοίδημα καὶ ὁ μογγολισμός· καὶ τὰς ἐξ ὑπερλειτουργίας τοῦ θυρεοειδοῦς, ἤτοι τὰς ψυχοπαθείας ἐκ νόσου τοῦ Basedow, ἐμφανιζομένας ὑπὸ μορφὴν μανίας ἢ μελαγχολίας, ἀλλὰ καὶ συγχύσεως καὶ παραληρημάτων· τὰς ἐκ διαταραχῶν ὑποφύσεως, ἐπινεφριδίων καὶ λοιπῶν ἐνδοκρινῶν ἀδένων, εἰς ἃς ὑπάγονται ὁ παιδισμός, ὁ γυναικισμὸς καὶ ἄλλαι ἧττον καθωρισμέναι ψυχικαὶ καταστάσεις· τὰς ἐκ τοῦ ἀρθριτισμοῦ, διαβήτου, ὑπερκοπώσεως τέλος καὶ ἐξαντλήσεως, ἐμφανιζομένας ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Πᾶσαι αἱ αὐτοδηλητηριάσεις δύνανται νὰ προκαλῶσι πολλάκις ἁπλᾶς τοῦ χαρακτῆρος διαταραχάς, κατάθλιψιν, ὑποχονδριακὰς καταστάσεις καὶ νευρασθενικάς, διαταραχὰς τοῦ ὕπνου κλπ., δηλαδὴ μεμονωμένα καὶ ἁπλούστερα ψυχικὰ φαινόμενα, μὴ ἀποτελοῦντα πλήρη ψυχοπάθειαν.

4) *Τὰς τραυματικάς*. Καὶ οἱ τραυματισμοὶ προκαλοῦσι ψυχοπαθείας, καὶ δὴ οἱ τραυματισμοὶ τοῦ κρανίου. Αὗται ἐμφανίζονται ἢ εὐθὺς μετὰ τὸν τραυματισμόν, ὅταν δηλαδὴ τὸ ἄτομον συνέλθῃ ἐκ τῆς διασείσεως, ἢ μετὰ πάροδον χρόνου ὑπὸ μορφὴν συγχύσεως, ὀξέος παραληρήματος, κατατονίας, εἴτε ὑπὸ μορφὴν εἰδικῶν ψυχικῶν διαταραχῶν, ὡς ἀμνησίας μόνον, ἢ ὑπνοβασίας, ἢ καὶ ὑπὸ μορφὴν ἀνοίας, τύπου πρεσβυοφρενίας ἢ προσομοιαζούσης πρὸς τὴν ἄνοιαν τῆς προϊούσης παραλύσεως. Παρομοίας ψυχώσεις, ἐκτὸς τῆς ἀνοίας καὶ τῆς ὑπνοβασίας, δυνανται νὰ προκαλέσωσι καὶ χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις.

5) Τὰς *ἐκ νευρικῶν ὀργανικῶν παθήσεων*, ὡς ἡ ἐγκεφαλικὴ ἀρτηριοσκλήρυνσις, ἥτις ἐκδηλοῦται εἴτε ὑπὸ μορφὴν νευρασθενείας, εἴτε ὑπὸ μορφὴν προϊούσης διανοητικῆς ἐξασθενήσεως μετὰ μελαγχολίας, μανίας, παραληρημάτων διαφόρων, μάλιστα δὲ τοῦ τῆς μυθομανίας, ὅτε καλεῖται πρεσβυοφρενία τοῦ Wernicke, ἡ αἱμορραγία καὶ ἡ μαλάκυνσις τοῦ ἐγκεφάλου, αἵτινες προκαλοῦσι προϊοῦσαν διανοητικὴν ἐξασθένησιν, τὸ tabes, ὅπερ προκαλεῖ ἐνίοτε ἰδεοληψίας, μελαγχολίαν, κοιναισθητικὰς διαταραχὰς καὶ ἐξασθένησιν διανοητικὴν ἀκόμη, ἡ χορεία, ἥτις προκαλεῖ ἐνίοτε διανοητικὴν σύγχυσιν, ὀξὺ παραλήρημα, κατατονίαν, ἡ ληθαργικὴ ἐγκεφαλῖτις, ἥτις προκαλεῖ πολλάκις σύγχυσιν, κατατονίαν, μανίαν, μελαγχολίαν ἢ ἄλλας ψυχώσεις, ἔτι δὲ καὶ ἄνοιαν, ὡς καὶ ψυχικὰς διαταραχὰς μερικωτέρας, οἷον ἰδεοληψίας, παρορμήσεις, διαστροφὰς καὶ ἐν γένει πᾶσαν ψυχικὴν πάθησιν, ἡ ἐπιληψία, ἥτις ἐμφανίζει τὰ ψυχικὰ ἐπιληπτικὰ ἰσοδύναμα, ψυχώσεις στιγμιαίας ἢ τοιαύτας μακρὰς διαρκείας, καὶ ἄνοιαν τέλος, πάντοτε δὲ σχεδὸν μεταβολὴν τοῦ χαρακτῆρος, ἡ μηνιγγῖτις, ἥτις προκαλεῖ διανοητικὰς ἐξασθενήσεις, καὶ ἡ νευρασθένεια, ἥτις προκαλεῖ ἰδεοληψίας, ὑποχονδριακὰς ἰδέας κλπ.

6) Τὰς *ἐκφυλογενεῖς ψυχοπαθείας*, αἵτινες εἶναι ἀποτέλεσμα μόνης τῆς βαρείας κληρονομικότητος ἢ παθήσεων κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωήν, ἢ καὶ κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, διότι καὶ αἱ τελευταῖαι αὗται ἐμφανίζουσι μορφὴν οἵαν καὶ αἱ σύμφυτοι, ἀφοῦ δὲν δύνανται κλινικῶς νὰ διακριθῶσι, διότι καὶ αἱ σύμφυτοι τότε ἐκδηλοῦνται, ὅτε δηλαδὴ διαπλάσσεται ὁ ἐγκέφαλος λειτουργικῶς. Τοιαῦται εἶναι πᾶσαι αἱ καλούμεναι σύμφυτοι διανοητικαὶ ἐξασθενήσεις (σύμφυτοι ἄνοιαι), ἤτοι ἠλιθιότης-μωρία, ἰδιωτεία, ἀνωμαλίαι τοῦ χαρακτῆρος, ψυχικαὶ ἐπιληπτικαὶ ἐκδηλώσεις κ. τ. τ. Εἰδικὴν θέσιν εἰς τοὺς ἐκφυλογενεῖς κατέχουσι παραληρήματά τινα, ὡς τὸ πολύμορφον παραλήρημα τοῦ Magnan, παρατηρούμενον ἐπὶ ἐνηλίκων τελείως διανοητικῶς ἀνεπτυγμένων, ἤτοι μὴ ἐμφανιζόντων διανοητικὴν ἐξασθένησιν. Ὑπάρχουσι καὶ περιπτώσεις τῶν λοιπῶν ψυχικῶν συνδρομῶν, θεωρούμεναι ὡς ἐκφυλογενεῖς, ὡς π. χ. μανίαι, μελαγχολίαι κ. τ. τ. ἐκφυλογενεῖς. Ἐπίσης εἰδικὴν θέσιν εἰς τὰς ἐκφυλογενεῖς ψυχικὰς διαταραχὰς κατέχουσι τὰ καλούμενα ἐκφυλιστικὰ στίγματα, ἤτοι παρορμήσεις, ἰδεοληψίαι, διαστροφαί, ἀνωμαλίαι χαρακτῆρος, αἱ τοξικομανίαι, ἡ ἠθικὴ παράνοια καὶ ἄλλαι παντοῖαι τοιαῦται ψυχικαὶ διαταραχαί, ὅταν αὗται δὲν ὀφείλονται εἰς ἄμεσον ἐπίκτητον αἰτίαν.

7) Τὰς εἰδικὴν θέσιν κατεχούσας ἐν τῇ ψυχιατρικῇ νόσους, διότι εἶναι συχναὶ καὶ διότι χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἀνοίας συνυπαρχούσης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετά τινος τῶν εἰδικῶν, ἢ καὶ μετὰ συμπτωμάτων καὶ αὐτῆς τῆς ἑτέρας γενικῆς ψυχώσεως (διανοητικῆς συγχύσεως). Αὗται εἶναι ἡ προϊοῦσα παράλυσις, ὀφειλομένη εἰς τὴν συφίλιδα, ἡ πρωτόγονος ἄνοια, ἥτις εἶναι νόσος ὀφειλομένη εἰς διαταραχὰς ἔσω ἐκκρίσεως τῶν γεννητικῶν ἀδένων καὶ ἥτις δέον νὰ διακρίνεται τῆς σχιζοφρενίας, ἥτις εἶναι εἰδικὴ συνδρομή, ἐνῷ ἡ πρωτόγονος ἄνοια, ὡς νόσος, δύναται νὰ ἐμφανίσῃ καὶ πᾶσαν ἄλλην μορφὴν ψυχοπαθείας εἰδικῆς.

8) Τὰς *ἰδιοπαθεῖς* τέλος ψυχικὰς νόσους, ἢ *ψυχονευρώσεις* καλουμένας, οἷαι εἶναι αἱ πλεῖσται τῶν ἄνω συνδρομῶν (πλὴν τῆς ἀνοίας), ὅταν δὲν εἶναι δευτεροπαθεῖς, δηλαδὴ δὲν ἀνήκουσιν εἰς μίαν τῶν προαναφερομένων αἰτιολογιῶν, ὅταν εἶναι ἄνευ αἰτιολογίας ὀργανικῆς. Ἐκ τούτων θεωροῦνται ὡς νόσοι ἀπολύτως εἰδικαὶ ἡ μανιοκαταθλιπτικὴ ψύχωσις, τὰ παραληρήματα (παράνοιαι καὶ παραφρενίαι) καὶ ἡ σχιζοφρενία, τῶν λοιπῶν μενουσῶν ὡς συνδρομῶν, ἀγνώστων αἰτιολογιῶν. Αὗται αἱ νόσοι φαίνονται προκαλούμεναι ὑπὸ μόνων τῶν προδιαθετικῶν παραγόντων καὶ ἐπικτήτων ψυχικῶν τοιούτων. Διά τινας μάλιστα ψυχώσεις φαίνεται ὁπωσοῦν σαφὴς ἡ ψυχικὴ γένεσις, ἐνῷ διὰ τοὺς ψυχαναλυτὰς πᾶσαι αἱ ψυχονευρώσεις εἶναι ψυχογενοῦς ἀρχῆς. Σαφῶς ψυχογενὴς εἶναι ἡ σχιζοφρενία (ὡς ψυχονεύρωσις, διὰ τὰς πλείστας περιπτώσεις, εἰς ἃς δὲν εἶναι δευτεροπαθής), διότι σχηματίζεται ἐπὶ τοῦ διπόλου βίου, ἤτοι διὰ τῆς γενέσεως ἐν ἀρχῇ παρασίτου θεωρητικῆς ἀποσχολήσεως, ἥτις ἄγει δι᾽ ἑαυτῆς σιτιζομένη, εἰς πλήρη ἐσωτερίκευσιν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ εἰς ῥῆξιν ἐπαφῆς πρὸς τὸ περιβάλλον, λόγῳ ἀπορροφήσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὸ τῆς παρασίτου ἀπασχολήσεως. Ἡ ἐσωτερίκευσις αὕτη καλεῖται αὐτισμός, μετ᾽ αὐτὴν δ᾽ ἐπακολουθεῖ ἡ ὀνειροπόλησις, τὸ παραλήρημα κλπ. Εἰς τὰς ἰδιοπαθεῖς-ψυχογενεῖς ψυχώσεις καταλέγονται καὶ ἡ ψυχασθένεια τοῦ Jannet, ἡ ὑστερία ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ πολυμορφίᾳ, αἱ μεμονωμέναι ἰδεοληψίαι, παρορμήσεις, διαστροφαί, ἀνωμαλίαι καὶ ἕξεις χαρακτῆρος ἐν γένει, ὅσαι ἐκ τούτων δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ὀργανικῆς νόσου. Αἱ ψυχογενεῖς εἴτε ὀφείλονται εἰς ὀργανικὴν ἐπίδρασιν ψυχικῶν παραγόντων, διότι ὡς γνωστὸν αἱ συγκινήσεις δρῶσι τοξικῶς, εἴτε εἰς καθαρὰν ψυχικὴν ἐπίδρασιν, γινομένην εἴτε διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἕξεως, εἴτε κατὰ τὸν μηχανισμὸν τοῦ Freud, εἴτε κατὰ τὸν μηχανισμὸν του Adler. Ἡ θεραπευτικὴ ἐν τῇ ψυχιατρικῇ συνίσταται εἰς τὴν αἰτιολογικὴν θεραπείαν ἅμα καὶ τὴν ψυχοθεραπείαν. Τελευταίως ἐφαρμόζεται ἡ πυρετοθεραπεία μὲ λίαν καλὰ ἀποτελέσματα εἰς τὴν προϊοῦσαν παράλυσιν, ἥτις πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πυρετοθεραπείας ἦτο νόσος ἀνίατος.

Τ. Α. ΖΗΙ

—«Ψυχιατρικὴ καὶ ***Νευρολογικὴ Ἐπιθεώρησις***». Μηνιαῖον ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1902 ὑπὸ Σ. Βλαβιανοῦ.

ψυχιατρικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς ψυχίατρον, ὁ τοῦ ψυχιάτρου: «ψυχιατρικὴ ἐπιστήμη» ἢ «*ψυχιατρική*» (ἔλ. λ.).

ψυχίατρος (ὁ, ἡ)· ἰατρὸς τῶν ψυχικῶν νόσων, νευρολόγος, φρενολόγος.

ψυχίδαι (οἱ) (Psychidae) */Ζῳολ./*. Οἰκογένεια ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων*, περιλαμβάνουσα μικροτάτας ψυχὰς μὲ ἰδιόρρυθμον μορφὴν σώματος καὶ μακροτάτας αἰσθητικὰς προσακτρίδας. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ἡ *ψυχή* (ἔλ. λ.).

Δ. Ν. Π.

ψυχικάρης (ὁ), θηλ. *—άρα*, οὐδ. *—ικο*· δημοτ., ποὺ κάμνει ψυχικά, ἐλεήμων, φιλεύσπλαγχνος.

ψυχικὸ (τό)· δημοτ., ἀγαθὴ πρᾶξις, ἐπικουρία πρὸς πάσχοντας, πρὸς ἐνδεεῖς, οἱονεὶ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ δίδοντος: «δῶσέ το γιὰ ψυχικό».

Ψυχικὸν */Γεωγρ./*. Τοποθεσία καὶ νέος ἀριστοκρατικὸς συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὰς βορειοανατολικὰς παρυφὰς τῆς πόλεως, παρὰ τὸ 5ον χλμ. τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν—Κηφισίας, ἐκεῖθεν τοῦ Γηροκομείου, ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποίου χωρίζεται μὲ τὸ Διαβολόρεμμα. Αἱ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ἤρχισαν τῷ 1923 ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ συσταθείσης ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ καὶ ἄλλοτε ὑπουργοῦ Δ. Διαμαντίδου «Οἰκονομικῆς ἑταιρείας Ψυχικοῦ ὁ Κέκρωψ» ἐπὶ εὐρείας ἐκτάσεως, πρώην ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων. Τὸ μέσον ὑψόμετρον τοῦ Ψυχικοῦ εἶναι 150 μ.

Δ. Α. Λ.

—**Ψυχικὸν** */Γεωγρ./*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 755. Κεῖται παρὰ τὴν βορείαν ὄχθην τῆς Κερκινίτιδος λίμνης (Ἀχινοῦ), εἶναι πεδινὸν καὶ εὔφορον, παράγον βάμβακα, δημητριακὰ καὶ λαχανικὰ καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βερζιανή*.

—2) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ Λαρίσης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 242. Κεῖται ἐπὶ τοῦ Ραμαντάν, παραποτάμου τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

ψυχικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχήν, ὁ τῆς ψυχῆς: «ψυχικὴ δύναμις, — ῥώμη, — νόσος», «ψυχικαὶ ἔρευναι».—Ἐπίρρ. ***ψυχικῶς***.

— **ψυχικαὶ *ἐπιστῆμαι*,** ἡ ***ψυχισμός***, ἡ ***ψυχοφυσική***, ἡ ***ψυχοφυσιολογία***. Καλεῖται οὕτω ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐρευνῶσα καὶ μελετῶσα τὰ μηχανικὰ ἢ ψυχολογικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ὑπὸ τῶν γνωστῶν νόμων καὶ φαίνονται ὅτι προκαλοῦνται ἢ ὑπὸ ἐνσυνειδήτων ἀγνώστων δυνάμεων ἢ ὑπὸ λανθανουσῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου (ψυχοδυναμισμοῦ). Εἰς τὴν ἰδίαν ταύτην ἐπιστήμην ἐδόθησαν καὶ ἄλλοι ὅροι, ὡς *μεταψυχική, ἄγνωστος ψυχολογία, παραψυχολογία* κλπ. Τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης τῶν ἐπιστημῶν τούτων εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ *πνευματισμοῦ* (ἔλ. λ.) ἐξεταζόμενον, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, ἐνῷ οἱ πνευματισταὶ παραδέχονται ὅτι τὰ φαινόμενα ὀφείλονται εἰς ἐπέμβασιν τῶν πνευμάτων, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ψυχικῶν ἐπιστημῶν πρεσβεύουσιν ὅτι ταῦτα οὐδεμίαν ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ ὑπερπέραν, ἀλλὰ μόνον μὲ τὰς ὑπολανθανούσας ἀγνώστους ἀνθρωπίνας δυνάμεις.

Ν. Γ. Ν.

Digitized by Google

— **«Ψυχικαὶ *Ἔρευναι*».** Ὄργανον τῆς Ἑταιρείας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν, ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις ἀπὸ Ἰανουαρίου τοῦ 1925 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀγγέλου Τανάγρα.

— **ψυχικαὶ *ὁρμαὶ*** *[Ποιν. Δίκ.]*· βλ. λ. *καταλογισμός*.

— **ψυχικὴ *κατάπτωσις*** *[Ψυχολ.]*· βλ. λ. *κατάπτωσις*.

— **ψυχικὴ *κώφωσις*** *[Ψυχοπαθολ.]*· βλ. λ. *κώφωσι ψυχική*.

— **ψυχικὴ *ὀδύνη*.** I. Ἡ προσβολὴ τοῦ προσώπου, εἴτε κατὰ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ἀκεραιότητα, εἴτε κατὰ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν καὶ τὰ συνιστῶντα ταύτην ἀγαθὰ (τιμή, ὑπόληψις, πίστις), ἀνεξαρτήτως τῆς περουσιακῆς ζημίας, ἣν δύναται νὰ συνεπιφέρῃ, προκαλεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἠθικὴν μείωσιν καὶ ζημίαν τοῦ προσβληθέντος, ἥτις συνίσταται εἴτε εἰς τὴν ψυχικὴν ὀδύνην καὶ τὸν κλονισμόν, ὅστις ἐκ τῆς προσβολῆς δημιουργεῖται παρὰ τῷ παθόντι, εἴτε εἰς τὴν διασάλευσιν ἢ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεώς του κρατούσης παρὰ τῇ κοινωνίᾳ ἀγαθῆς ἀντιλήψεως. Ἡ ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν δικαίου γενικὴ ἀναγνώρισις εἰς τὸν προσβληθέντα ἀξιώσεως πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἠθικῆς ταύτης ζημίας ἠμφεσβητήθη ὑπὸ τῆς ἑρμηνείας, κρατησάσης τελικῶς ἐν τῇ νομολογίᾳ ἀπὸ τοῦ 1880 τῆς γνώμης, καθ' ἣν ἐλλείψει οὐσιαστικῆς διατάξεως δὲν ἠδύνατο νὰ θεμελιωθῇ τοιοῦτο δικαίωμα. Ἡ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ὅμως κοινωνίᾳ ἰσχύουσα ἀντίληψις, ἥτις ἐν τῇ χρηματικῇ παροχῇ ἀνευρίσκει τὸ σπουδαιότερον μέσον πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἠθικῆς ζημίας καὶ ἱκανοποίησιν τοῦ προσβληθέντος, ἤγαγε καὶ τὸν ἡμέτερον νομοθέτην εἰς τὴν εὐρεῖαν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ διὰ θετικῶν διατάξεων, ἀρχικῶς μὲν ἐν τῷ ἀναθεωρηθέντι Συντάγματι κατὰ τὸ 1911, διὰ τῶν ἄρθρων 5, 12 καὶ 14, ὧν τὸ περιεχόμενον ἐπανελήφθη εἰς τὰ ἄρθρα 11, 15 καὶ 16 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος τοῦ 1927, εἶτα διὰ τοῦ νόμου 1699 τῆς 21 Ἰανουαρίου 1919 «Περὶ ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀδικηθέντος κλπ.» καὶ τέλος διὰ τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ περὶ διαζυγίου νόμου 2228 τοῦ 1920.

II. A. 1). Διὰ τῶν διατάξεων τούτων ἀνεγνωρίσθη ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἠθικὴν ἱκανοποίησιν τοῦ παθόντος διὰ χρηματικῆς παροχῆς ἐκ μέρους τοῦ ὑπαιτίου εἰς τὰς ἑξῆς περιπτώσεις: α') ἐπὶ παρανόμου κατακρατήσεως διαπραττομένης παρὰ τῶν ἀρχῶν κατὰ παράβασιν τῶν περὶ προστασίας τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας διατάξεων τοῦ Συντάγματος, β') ἐπὶ παραβιάσεως τοῦ ἀσύλου τῆς κατοικίας, γ') ἐπὶ ἐπιληψίμου δημοσιεύματος διὰ τοῦ τύπου, ἀναφερομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον προσώπου τινός, καὶ δ') ἐπὶ πάσης ἄλλης ἀξιοποίνου πράξεως. Τὸ μέτρον τῆς ἐπιβληθείσης χρηματικῆς παροχῆς ὁρίζεται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ, κατωτάτου ὁρίου προβλεπομένου μόνον ὑπὸ τῶν συνταγματικῶν διατάξεων καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τῆς ἐξυβρίσεως καὶ τῆς παρανόμου κατακρατήσεως.

2) Ἀμφισβήτησις ἐγεννήθη περὶ τῶν προσώπων, εἰς ἃ προσήκει εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ ἀξίωσις πρὸς ἠθικὴν ἱκανοποίησιν. Κατὰ τὴν κρατήσασαν ἐκδοχήν, τοιαύτην ἀξίωσιν δὲν κέκτηνται οὔτε πάντες οἱ ὑποστάντες ὁπωσδήποτε ψυχικὴν ὀδύνην ἐκ τοῦ ἀδικήματος λόγῳ τοῦ συγγενικοῦ ἢ περιουσιακοῦ δεσμοῦ, ὃν ἔχουν μετὰ τοῦ ἀδικηθέντος, οὔτε πάντες οἱ ὑλικῶς ζημιωθέντες ἐκ τῆς διαπράξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ὁ ἀμέσως ἐκ τῆς ἀξιοποίνου πράξεως ἀδικηθείς, ὁ παθών, καθ' οὗ ἀμέσως κατευθύνεται τὸ ἀδίκημα, ἀνεξαρτήτως ἂν ὑπέστη περιουσιακὴν βλάβην ἢ ἂν ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει ἐδοκίμασε ψυχικὴν ὀδύνην. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ χρηματικὴ παροχὴ δίδεται διὰ τὴν κατὰ τεκμήριον δοκιμασθεῖσαν ψυχικὴν ὀδύνην, εἶναι πρόδηλον ὅτι μόνον φυσικὰ πρόσωπα δύνανται νὰ ὦσι δικαιοῦχοι τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως, οὐχὶ δὲ καὶ νομικά, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστῶσι ψυχικὴν ὀδύνην.

3) Ὑπὸ ἰδίων διατάξεων διέπεται ἡ δικαστικὴ ἐπιδίωξις τῆς ὡς ἄνω ἀναγνωρισθείσης ἀξιώσεως. α') Αὕτη δύναται ν' ἀσκηθῇ ἀποκλειστικῶς ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου διὰ τὴν ἀξιόποινον πρᾶξιν ποινικοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦται νὰ ἀποφανθῇ ἐπ' αὐτῆς ὁριστικῶς ἐν τῇ αὐτῇ ἀποφάσει, δι' ἧς κρίνεται τὸ ἀδίκημα, μὴ δικαιούμενον νὰ παραπέμψῃ ταύτην εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια. β') Ἡ σχετικὴ αἴτησις ὑποβάλλεται τὸ βραδύτερον κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς δίκης ἄνευ ἐγγράφου προδικασίας, ἐπ' ἀκροατηρίου. γ') Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ παθὼν ἔχει τὴν θέσιν καὶ πάντα τὰ εἰς τὸν πολιτικῶς ἐνάγοντα ἀνήκοντα δικαιώματα, κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ποινικῆς δικονομίας· συνεπῶς ὑποχρεοῦται νὰ γνωστοποιήσῃ ἐμπροθέσμως πρὸ τῆς δημοσίας συνεδριάσεως τοὺς μάρτυράς του εἰς τὸν κατηγορούμενον, δικαιοῦται δὲ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην ν' ἀσκήσῃ καὶ κατὰ τὴν προδικασίαν πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ παρισταμένου ὡς πολιτικῶς ἐνάγοντος.

4) Ἡ ἐπιδίκασις χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον παρακολούθημα τῆς ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου καταδίκης τοῦ ὑπαιτίου. Ἀποκλείεται ὅθεν πᾶν δικαίωμα τοιαύτης ἱκανοποιήσεως, α') ἂν ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου εἶναι ἀθωωτική, ὅπερ κατὰ μείζονα λόγον δέον νὰ γίνῃ δεκτόν, β') ὁσάκις ἐπιγενομένως ἀρθῇ συνεπείᾳ ἀμνηστίας τὸ ἀξιόποινον τῆς πράξεως, ἀφοῦ τὰ ποινικὰ δικαστήρια, τὰ μόνα ἁρμόδια νὰ δικάσωσιν ἐπ' αὐτῆς, δὲν δύνανται ἐφεξῆς νὰ ἐπιληφθῶσι τῆς ἐκδικάσεως τοῦ ἀδικήματος, οὐδὲ νὰ καταδικάσωσι συνεπῶς τὸν ἐπ' αὐτῷ κατηγορούμενον.

5) Ἐξαίρεσιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου 1699 εἰσήγαγεν ὁ περὶ διαζυγίου νόμος ἐπὶ κολασίμου πράξεως διαπραττομένης συνεστῶτος τοῦ γάμου ὑπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων κατὰ τοῦ ἑτέρου, ὁπότε ἀποκλείεται πᾶσα ἀξίωσις ἐκ τοῦ ῥηθέντος νόμου· ἡ παραχώρησις τοιαύτης ἀξιώσεως ἐπὶ ἠθικὴν ἱκανοποίησιν, παρὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως, θ' ἀντέκειτο πρὸς τὴν ἠθικὴν βάσιν τῆς σχέσεως τοῦ γάμου καὶ θ' ἀπετέλει ἀντίφασιν τοῦ δικαίου πρὸς ἑαυτό.

B. Ἀξίωσιν ἐπ' ἠθικὴν ἱκανοποίησιν κέκτηται ὁ προσβληθεὶς σύζυγος μόνον, ὁσάκις ἐκ μόνης τῆς ὑπαιτιότητος τοῦ ἑτέρου χωρεῖ ἡ λύσις τοῦ γάμου, ἀνεξαρτήτως τῆς διαπράξεως παρ' αὐτοῦ ἀξιοποίνου πράξεως ἂν τὰ ἀποτελοῦντα τὸν λόγον τοῦ διαζυγίου γεγονότα συνετελέσθησαν ὑπὸ περιστάσεις τοιαύτας, ὥστε ἐπῆλθε βαρεῖα προσβολὴ εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀναιτίου συζύγου· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναται τὸ δικαστήριον διὰ τῆς περὶ διαζυγίου ἀποφάσεως νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν μόνον ὑπαίτιον σύζυγον, ὅπως καταβάλῃ λόγῳ ἠθικῆς ἱκανοποιήσεως εἰς τὸν ἀναίτιον χρηματικὸν ποσὸν ἐλευθέρως καθοριζόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Ἁρμόδιον ὅπως κρίνῃ ἐπὶ τῆς ἀξιώσεως ταύτης εἶναι ἀποκλειστικῶς τὸ δικαστήριον τὸ δικάζον ἐπὶ τοῦ διαζυγίου, καὶ ἂν ἔτι τοῦτο στηρίζηται ἐπὶ ἀξιοποίνου πράξεως τοῦ ὑπαιτίου συζύγου.

Γ. Τόσον αἱ ἐκ τοῦ νόμου 1699 καὶ τῶν συνταγματικῶν διατάξεων, ὅσον καὶ αἱ ἐκ τοῦ περὶ διαζυγίου νόμου ἀπορρέουσαι ἀξιώσεις, οὖσαι καθαρῶς ἰδιωτικῆς φύσεως, ὑπόκεινται εἰς τὰς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ἀπαιτήσεων ἰσχυούσας οὐσιαστικὰς διατάξεις, ἀνεξαρτήτως τοῦ δικαστηρίου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀσκοῦνται· οὕτω διὰ τὴν δικαστικὴν ἐπιδίωξιν αὐτῶν ἀπαιτεῖται ἡ καταβολὴ δικαστικοῦ ἐνσήμου, ἀπὸ τῆς ἐνασκήσεώς των ὀφείλονται τόκοι ὑπερημερίας, διὰ τὴν ἔκδοσιν ἀπογράφου ἀπαιτεῖται ἡ καταβολὴ τοῦ νενομισμένου τέλους, παραίτησις δ' ἀπ' αὐτῶν εἶναι καθ' ὅλα ἰσχυρὰ καὶ ἔγκυρος. Λόγῳ ὅμως τοῦ ὅλως προσωπικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, ὡς ἐκ τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ τῆς ἠθικῆς ἱκανοποιήσεως, αἱ ὡς ἄνω ἀξιώσεις εἶναι ἀνεπίδεκτοι μεταβιβάσεως δι' ἐκχωρήσεως ἢ κληρονομικῆς διαδοχῆς, ὧν περιορισμῶν ἀπαλλάσσονται κατὰ τὰς γενικὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης, ἐν ᾗ αὗται ἐνασκοῦνται.   Δ. Γ. ΜΟΙΡΑΣ

— **ψυχικὴ *παραφορὰ*** *[Ποιν. Δίκ.]*· βλ. λ. *καταλογισμός*.

— **«Ψυχικὴ *Ὑγιεινή*».** Μηνιαία ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1930 ὑπὸ Μ. Ν. Βλαστοῦ.

Ψύχιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κρήτης κατὰ τὴν νοτίαν αὐτῆς πλευράν, τὸ σύγχρονον *Μέλισσα* (πλάτ. 35°05'40'' Β., μῆκ. 24°34'20'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 a: Candia western portion). Κατὰ Στέφανον Βυζάντιον, καὶ ποταμὸς καὶ πόλις ὁμώνυμος. Κατὰ τὸν «Σταδιασμὸν τῆς Μεγάλης θαλάσσης» Ψυχεὺς λιμὴν θερινὸς μεταξὺ Σουλίας καὶ Λάμωνος. Ὁ ποταμὸς εἶναι ὁ *Ἀμαριώτης* ἢ *Πλατύστομος*, ὁ δὲ λιμὴν ὁ παρὰ τὸν Ἅγιον Γαλήνην ὅρμος *Καστρὶ* (Παλαιόκαστρον) τοῦ κόλπου τῆς Μεσσαρᾶς, ὡς ὁ Pashley (Travels in Crete 1, 304).   Σ. Ε. Λ.

ψυχισμὸς (ὁ) *[Φιλοσ.]*. Διὰ τοῦ κοινοῦ τούτου ὅρου νοεῖται γενικῶς τὸ σύνολον τῶν ἐνσυνειδήτων ἢ ἀσυνειδήτων ψυχικῶν δυνάμεων καὶ φαινομένων ἀτόμου τινός, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἔχουσι βεβαίως ἰδίους ὅρους καὶ ἔχουσι τύχει ἰδιαιτέρας ἐπισταμένης ἐρεύνης ἕκαστον. Ὁ Fouillée ἀφ' ἑτέρου *ψυχισμὸν* καλεῖ τὴν ἰδεαλιστικὴν ἐκείνην ἀντίληψιν, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ τὸν παράγοντα τῆς ἐξελίξεώς των. Ψυχισμὸς καλοῦνται καὶ αἱ *ψυχικαὶ ἐπιστῆμαι* (βλ.λ.).

ψυχ(ο)—· θέμα τοῦ ὀνόματος *ψυχὴ* ὡς πρώτου συνθετικοῦ: *ψυχαλγὴς* (ὁ προξενῶν ψυχικὸν ἄλγος), *ψυχαπάτης* ὁ ἀπατῶν τὴν ψυχήν), *ψυχέμπορος* (ὁ ἔμπορος ψυχῶν, ἤτοι ἀνθρώπων), *ψυχοβλαβής*, *ψυχοβόρος*, *ψυχογόνος*, *ψυχοδότης*, *ψυχόλεθρος*, *ψυχολιπὴς (ἄλλως λιπόψυχος)*, *ψυχορραγής*, *ψυχοσώστης* καὶ ἄλλα.

ψυχοβιολογία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ζωϊκῶν φαινομένων τῶν φυτῶν καὶ περὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀπόψεις τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας τοῦ *ψυχοβιολογισμοῦ* (βλ.λ.).

ψυχοβιολογισμὸς (ὁ). Ἡ θεωρία, ἥτις ἀποδίδει ψυχὴν εἰς τὰ φυτά, πρεσβεύουσα ὅτι αἱ ζωϊκαὶ αὐτῶν λειτουργίαι δὲν διαφέρουν τῶν λειτουργιῶν τῶν ζωϊκῶν ὀργανισμῶν εἰμὴ κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς πολυπλοκότητος. Ἡ θεωρία αὕτη συγχέει, προφανῶς, τοὺς διαφόρους τροπισμοὺς τῶν φυτῶν μὲ τὴν αἰσθητικότητα τῶν ζῴω , ἡ ὁποία ὅμως προϋποθέτει ὕπαρξιν συνειδήσεως, ἐλλειπούσης παρὰ τοῖς φυτοῖς, ἀποτελεῖ δὲ εἰδικὴν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῶν φυτικῶν φαινομένων τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς παμψυχιαρχίας.

ψυχοβλαβής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ βλάπτων τὴν ψυχήν, ἀντίθ. *ψυχωφελής*.

ψυχοβολία (ἡ). Ἐκλήθη οὕτως ἡ ἐπὶ ἀψύχων ἢ ἐμψύχων ἐπίδρασις τοῦ ἀνθρωπίνου ψυχοδυναμισμοῦ. Δι' αὐτῆς ἐξηγοῦσιν οἱ ψυχοφυσιολόγοι τὰ φαινόμενα τῆς τηλεκινησίας, τηλεπαθείας, τηλενεργείας κλπ. Δι' αὐτῆς ἐπίσης ἐξηγοῦνται καὶ αἱ κακαὶ ἐπιδράσεις τῆς βασκανίας, τῆς κατάρας, τοῦ κακομελετήματος, τῆς μαύρης μαγείας, ὡς ἐπίσης καὶ αἱ εὐεργετικαὶ ἐπιδράσεις τῆς εὐχῆς, τοῦ καλομελετήματος, τῆς λευκῆς μαγείας κλπ.   Ν. Γ. Μ.

ψυχοβόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ βιβρώσκων, ὁ φθείρων τὴν ψυχήν, ψυχοφθόρος.

ψυχογένεια, ἢ *ψυχογένεσις* (ἡ)· ψυχολ., ἡ γένεσις καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ περὶ αὐτῆς πραγματεία· ‖ βιολ., γένεσις ἐξ ἐνδομύχου δυνάμεως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιλογήν.

ψυχογένεσις (ἡ)· ἡ γένεσις καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ἡ *ψυχογένεια*.

ψυχογενετικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχογένεσιν, ὁ τῆς ψυχογενέσεως: «ψυχογενετικὴ μέθοδος».—Ἐπίρρ. ***ψυχογενετικῶς***.

—**ψυχογενετικὴ** (ἡ). Μέθοδος ἐρεύνης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, καθ' ἣν ταῦτα μελετῶνται ὡς ὁμάδες, ἐκ τῶν συναρτήσεων τῶν ὁποίων καὶ διὰ τῆς ἐπαληθεύσεως εἰς τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν συνάγονται διάφοροι νόμοι.

ψυχογενής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ἐκ τῆς ψυχῆς γεννηθείς, ὁ ὀφειλόμενος εἰς τὴν ψυχήν: «ψυχογενὲς ἐξάνθημα,—ἐρύθημα» οἷον τὸ τῆς αἰδοῦς.

—**ψυχογενὲς *ἐξάνθημα*** *[Δερματολ.]*. Παροδικὸν ἐρύθημα τοῦ δέρματος, προκαλούμενον ἐκ διαταραχῆς τῶν ἀγγειονευρικῶν κέντρων, ὀφειλόμενον δὲ πρὸ παντὸς εἰς ψυχονευρικὰ αἴτια. Ὁ τύπος τοῦ ψυχογενοῦς ἐξανθήματος εἶναι τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς (erythema pudoris), μία διάχυτος ἢ κηλιδώδης ἐρυθρότης τοῦ μετώπου, τῶν παρειῶν, τῶν ὤτων, τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν ἀνωτέρων μερῶν τοῦ στήθους καὶ τοῦ αὐχένος. Τοῦτο παρουσιάζεται εἰς πλεῖστα ἄτομα λόγῳ αἰδοῦς, χαρᾶς ἢ θυμοῦ, εἴς τινα δὲ ἰδιαιτέρως εὐαίσθητα ἄτομα καὶ ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης τυχαίας ἀφορμῆς.   Κ. Κ. Κ.

ψυχογιὸς (ὁ)· δημοτ., ὁ θετὸς υἱός, ὁ ψυχικῶς καὶ οὐχὶ σωματικῶς υἱός, θηλ. *ψυχοκόρη*.

ψυχογνωσία (ἡ)· ἡ γνῶσις τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων καὶ δεξιοτήτων ἀτόμου τινός.

ψυχογνωστικὴ (ἡ)· βλ. *ψυχοδιαγνωστική*.

ψυχογράφημα (τό)· περιγραφὴ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, τῶν σκέψεών τινος (βλ. *ψυχογραφία*).

ψυχογραφία (ἡ). Εἰδικὴ ψυχολογικὴ μέθοδος, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται γραφικὴ ἀπεικόνισις τοῦ χαρακτῆρος ἀτόμου τινὸς δι' ἐξακριβώσεως ὡρισμένων αὐτοῦ χαρακτηριστικῶν. Ταῦτα ἐξακριβοῦνται ἢ ἐξ ὁμολογιῶν αὐτοῦ τοῦ ἐξεταζομένου ἢ ἐκ πληροφοριῶν ἄλλων περὶ αὐτοῦ ἢ δι' ἀμέσων παρατηρήσεων ὑπὸ τοῦ ἐξετάζοντος ψυχολόγου. Ἡ διὰ τῆς ψυχογραφίας ἐξαγομένη εἰκὼν τῆς ψυχῆς τοῦ ἐξεταζομένου καλεῖται *ψυχογράφημα*. Τὸ ψυχογράφημα δύναται νὰ παριστᾷ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐξετασθέντος ἢ ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἃς ὑπέστη κατὰ χρονικόν τι διάστημα, ἢ ἐν τῇ καταστάσει, εἰς ἣν εὑρίσκεται ἔν τινι δεδομένῃ στιγμῇ. Ἐπίσης δύναται νὰ εἶναι ἢ μερικόν, ἤτοι ν' ἀπεικονίζῃ ὡρισμένας ψυχικὰς ἰδιότητας τοῦ ἐξεταζομένου, ἢ γενικὸν τῆς ὅλης ψυχικῆς αὐτοῦ καταστάσεως.   Χ. ΣΣ

—*[Πνευμ.]* Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τῶν πνευματιστῶν ἡ γραφὴ ἡ γινομένη διὰ τῆς χειρὸς τῶν μέντιουμ καὶ καθ' ὑπαγόρευσιν τῶν πνευμάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν πνευμάτων γινομένην γραφήν, ἥτις ὠνομάσθη *πνευματογραφία*. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῶν ψυχικῶν ἐπιστημῶν διακρίνονται εἰς *αὐτόματον γραφὴν* καὶ εἰς *ἄμεσον γραφήν*.   Ν. Γ. Μ.

ψυχογραφικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχογραφίαν, ὁ τῆς ψυχογραφίας.

Digitized by Google

ψυχογράφος (ὁ, ἡ)· ὁ γράφων διὰ ψυχικῆς δυνάμεως, ὑποσυνειδήτως, οἷον τὰ διάφορα μέντιουμ.

ψυχογυιὸς (ὁ)· ὀρθότ. *ψυχογιός* (ἔλ. λ.).

ψυχοδιαγνωστική, ἡ *ψυχογνωστική* (ἡ). Ἡ ἔρευνα τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δεξιοτήτων ἀτόμου τινός, ἐπὶ σκοπῷ κυρίως καλυτέρου ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ του, γινομένη τὸ μὲν δι' ὀργάνων μετρήσεως τῆς ὀξύτητος καὶ ἐντάσεως τῶν λειτουργιῶν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, καὶ πρὸ παντὸς τῆς ὁράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς ἁφῆς καὶ τῆς μυϊκῆς αἰσθήσεως, τὸ δὲ διὰ διαφόρων κριτηρίων (tests), ἤτοι προβλημάτων προϊούσης δυσχερείας, προτεινομένων πρὸς λύσιν εἰς τὸν ὑπὸ ἐξέτασιν.

ψυχοδυναμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν *ψυχοδυναμισμὸν* (βλ. λ.).

ψυχοδυναμισμὸς (ὁ). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μέσμερ καὶ τοῦ ζωϊκοῦ μαγνητισμοῦ, διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν ψυχοφυσιολογικῶν φαινομένων παρεδέχθησαν ὕπαρξιν μαγνητικοῦ ρευστοῦ, εἴδους δηλαδὴ ἀνθρωπίνης ραδιενεργείας ἐνσυνειδήτου. Ἡ δύναμις αὕτη, ἀφοῦ ἔλαβε διάφορα ὀνόματα (ζωϊκὴ ἀκτινοβολία, μαγνητικὸν ρευστόν, od, ob, aura, ἀκτῖνες N, νευρικὴ δύναμις κλπ.), ἔλαβεν ἤδη τὴν ὀνομασίαν *ψυχοδυναμισμός*. Οὗτος εἶναι ἓν εἶδος ἀκτίνων X μὲ ἀπείρως ἀνωτέρας ἰδιότητας, ἀφοῦ ἄλλως τε εἶναι καὶ ἐνσυνείδητος. Διὰ τοῦ ψυχοδυναμισμοῦ ἐξηγοῦνται τὰ φαινόμενα τῆς τηλεπαθείας, τηλεκινησίας, ψυχομετρίας κλπ., ὁσάκις δὲ οὗτος ἐξερχόμενος τοῦ σώματος καθίσταται ὁρατός, ὠνομάσθη *ἐκτόπλασμα* ἢ *ὑλοποίησις*.

Ν. Γ. Μ.

ψυχοειδῆ (τά) *(Βοτ.)*. Ἑτέρα ὀνομασία τῶν *ψυχανθῶν*.

ψυχοζωϊκός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ζωήν.

ψυχοθεϊσμὸς (ὁ)· τὸ δόγμα περὶ καθαρῶς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ.

ψυχοθεραπεία (ἡ). Ἡ διὰ ψυχικῶν μέσων θεραπεία τῶν νοσημάτων.

Α') ***Ἡ ψυχοθεραπεία ἐν τῇ γενικῇ ἰατρικῇ.*** Αὕτη ἐξασκεῖται καὶ ἀκουσίως τοῦ ἰατροῦ, ὁσάκις καλεῖται οὗτος οὐχὶ τόσον ὅπως ὑποβάλῃ τὸν ἀσθενῆ εἴς τινα φαρμακευτικὴν θεραπείαν, ἥτις συχνάκις δὲν εἶναι ἀναγκαία οὔτε δυνατή, ὅσον μᾶλλον νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀσθενῆ καὶ τὴν οἰκογένειάν του ἐναντίον τῆς ἀρνητικῆς συναισθηματικότητος, ἥτις συνοδεύει τὴν νόσον: δηλαδὴ ἐναντίον τῆς ἀγωνίας, τῆς ὑποχονδρίας, τῶν ἠθικῶν ἀπασχολήσεων, τῆς ἀβεβαιότητος, τῆς ἀποθαρρύνσεως. Ἡ βοήθεια τοῦ ἰατροῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς αὐτὰς ψυχικὰς ἀνάγκας, αἵτινες ὤθησαν τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον πρὸς τοὺς μάγους. Ὁ ὑπέρτατος κανὼν τῆς ψυχοθεραπείας εἶναι ὁ τῆς ἰατρικῆς nihil nocere (=οὐδὲν βλάπτειν), ὃν τηρεῖ ὁ ἰατρός: 1) Ὅταν δὲν καταστρέφῃ δι' ἀπερισκέπτων λόγων τοὺς καταθυμικοὺς κανόνας τοῦ πάσχοντος. 2) Ὅταν δὲν ἀφανίζῃ, ἐκτὸς εἰς ἐξαιρετικὰς ἀναγκαίας περιπτώσεις, τὰς ἐλπίδας καὶ παραισθήσεις ἀσθενῶν βαρέως πασχόντων.

Ἡ πλέον βαρεῖα προγνωστικὴ κριτικὴ ἀνακοινοῦται ὑπὸ ἠπίαν μορφήν, ἥτις ἀφήνει ἀκόμη ἐλπίδας. Δὲν προκαλεῖται παρὰ τῷ ἀσθενεῖ ἀβεβαιότης καὶ νευρικότης, οὐδὲ ἐκφέρονται τὰ ὀνόματα ὡρισμένων ἀσθενειῶν, ὡς καρκίνος, φυματίασις κλπ., διότι δύνανται νὰ προκληθῶσι βαρέα συμπλέγματα, μεταβαλλόμενα ἀκολούθως εἰς ἐμμόνους ἰδέας καὶ ὑποχονδριακὰς καταστάσεις. Ἐπίσης δὲν πρέπει εἰς ἄτομα νευρικὰ καὶ εὐαίσθητα νὰ γίνεται ἡ διάγνωσις τῆς συφίλιδος, εἰμὴ μόνον ὅταν παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχή των, ἵνα γίνῃ θεραπεία. Ψυχικοὶ παράγοντες δύνανται νὰ παρεμβληθῶσιν εἰς πᾶσαν σωματικὴν νόσον, παρατείνοντες καὶ ἐπιβαρύνοντες αὐτήν, γινόμενοι τὸ κέντρον τῆς προσοχῆς τοῦ πάσχοντος καὶ καθιστῶντες ἐντονωτέρους τοὺς πόνους. Τίποτε δὲν ἐμποδίζει ἐξ ἄλλου νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία λειτουργικὴ διαταραχή, ἀντικειμενικὴ καὶ πραγματική, τῆς καρδίας ἢ τοῦ στομάχου, δύναται ν' ἀποβῇ ψυχογενής, διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ νευροφυτικοῦ συστήματος. Διότι ἡ ψυχικὴ διάθεσις δὲν εἶναί τι τὸ ἐξωτερικὸν ἐπιπροστιθέμενον εἰς τὴν φυσικὴν νόσον, ἀλλὰ δύναμις συνθετικὴ τῆς νόσου ταύτης· ἕκαστον δὲ ὄργανον τοῦ σώματος ἀντιδρᾷ ἐντόνως εἰς τὰς συναισθηματικὰς ἐπιδράσεις. Τοῦτο εἶναι γνωστὸν πρὸ παντὸς διὰ τὸ καρδιαγγειακὸν σύστημα, τὸ πεπτικόν, τὰς ἐκκριτικὰς λειτουργίας.

Β) ***Ἡ εἰδικὴ ψυχοθεραπεία.*** Εἰς ταύτην διακρίνομεν τὰς μεθόδους τῆς ὑποβολῆς καὶ τὰς λογικὰς (rationel), αἵτινες ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς συνεργασίας τῆς ἐνσυνειδήτου καὶ ἀνωτέρας ψυχικῆς ζωῆς. Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν εἶναι ἀπόλυτος, διότι αἱ μὲν ὑπεισέρχονται εἰς τὰς δέ: 1) *Αἱ μέθοδοι τῆς ὑποβολῆς*. Διακρίνομεν: α) τὴν *ἐν ἐγρηγόρσει ὑποβολήν*, περιλαμβάνουσαν τὴν *ὑποβολὴν εἰς μίαν συνεδρίαν* καὶ τὴν *βραδεῖαν ὑποβολήν*· καὶ 2) τὴν *ὑποβολὴν ἐν ὑπνώσει*. Πᾶσαι αἱ μέθοδοι ὑποβολῆς ἀπαιτοῦσιν ἐντυπωσιακὸν ἐξωτερικὸν πλαίσιον καὶ ἐφαρμογὴν ἐπὶ σειρᾶς ἀσθενῶν, ὧν τινες εἶναι θεραπευμένοι ἢ σχεδὸν θεραπευμένοι ἐκ προηγουμένης συνεδρίας. Ὁσάκις εἶναι δυνατόν, ἐφαρμόζομεν τὴν ὑποβολὴν εἰς εἰδικὸν μέρος ἥσυχον καὶ ἡμισκοτεινόν, ὥστε νὰ εἴμεθα μακρὰν παντὸς αἰσθητηρίου ἐρεθισμοῦ, ἱκανοῦ νὰ ἐπισπᾷ τὴν προσοχήν, καὶ ὁ ἀσθενὴς νὰ εὕρηται οὕτω εἰς κατάστασιν ἀναμονῆς καὶ ψυχικῆς τάσεως.

Εἰς τὴν θεραπείαν δι' *ὑποβολῆς εἰς μίαν συνεδρίαν* μεταχειριζόμεθα ὡς βοηθητικὸν μέσον τὸ φαραδικὸν ρεῦμα, ὅπερ προκαλεῖ ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, διεγείρει τοὺς μῦς καὶ τὴν αἰσθητικότητα καὶ δι' αὐτῶν τὴν ψυχικὴν ζωήν. Ἰσχυρότερον δὲ γινόμενον καὶ ὀδυνηρὸν προκαλεῖ ἔντονον συγκέντρωσιν καὶ διεγείρει τὴν βούλησιν. Ἐπὶ ἀτόμων δειλῶν καὶ εὐαισθήτων, ἀντὶ τοῦ φαραδικοῦ ρεύματος, ἐπιθέτομεν τὰς χεῖρας, θωπεύομεν, ποιοῦμεν κινήσεις, κλπ. Τὸ κύριον δὲ μέσον τῆς ὑποβολῆς εἶναι ἡ ὁμιλία, ἥτις συνοδεύει τὰς ἡμετέρας κινήσεις ἢ τὸ φαραδικὸν ρεῦμα. Αὕτη δύναται νὰ ἔχῃ μορφὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνεργοῦ ἀποδείξεως, ὁ δὲ τόνος αὐτῆς εἶναι εἴτε μονότονος, εἴτε ὁ συνήθης τῆς ὁμιλίας, εἴτε ἀποτόμου προσταγῆς, καθιστάμενος βαθμηδὸν ἐντονώτερος, μέχρι καὶ κραυγῶν ὀργῆς. Ἐνῷ οὕτως ὁμιλοῦμεν, δονοῦμεν τὸν ἀσθενῆ ζωηρῶς καὶ τὸν βοηθοῦμεν εἰς τὰς δυσκόλους κινήσεις. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θεραπεύομεν τὰς αἰσθητικὰς διαταραχάς.

Ἡ διὰ φαραδικοῦ ρεύματος ἐνίσχυσις τῆς ὑποβολῆς καλεῖται ἀντικειμενοποίησις τῆς ὑποβολῆς. Ὅταν δὲ τὸ φαραδικὸν ρεῦμα εἶναι ἰσχυρὸν καὶ ὀδυνηρόν, προκαλεῖ choc στοιχειῶδες, ὅπερ ἐπιφέρει ψυχοφυσικὴν μεταβολὴν τοῦ πάσχοντος (μέθοδος τοῦ Κάουφφμαν). Ἡ μέθοδος αὕτη τῆς εἰς μίαν συνεδρίαν ἐν ἐγρηγόρσει ὑποβολῆς ἐνδείκνυται εἰς τὰς ὑστερικὰς παραλύσεις, εἰς τὴν ἀστασίαν-ἀβασίαν, εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς αἰσθητικότητος ὑστερικῆς ἀρχῆς, τὸν ὑστερικὸν τρόμον, τὰ tic, τοὺς ὑστερικοὺς ἐμέτους, εἰς τὴν κώφωσιν ἀρχῆς ψυχογενοῦς, εἰς τὴν ὑστερικὴν ἀφωνίαν, εἰς ἣν κατ' ἐξοχὴν δίδει ἐξαίρετα ἀποτελέσματα. Ἀλλ' εἰς τὰς πλήρεις νευρώσεις, εἰς ἃς ὁ ψυχισμὸς τοῦ ἀσθενοῦς εἶναι ἀποτέλεσμα συμπλεγματικῆς ἐμπειρίας, δέον νὰ ἐφαρμόζεται αὕτη μετ' ἀνάλυσιν καὶ ἄρσιν τῶν ψυχικῶν αἰτίων.

Ἡ θεραπεία διὰ βραδείας ἐν ἐγρηγόρσει ὑποβολῆς συνίσταται εἰς τὴν ἀναγραφὴν φαρμάκων, ὡς π. χ. βαλεριάνης, ἐνῷ συγχρόνως, δῆθεν παρεμπιπτόντως καὶ ἀδιαφόρως, ἀναφέρομεν ἀσθενεῖς ἐκ τῆς αὐτῆς νόσου θεραπευθέντας διὰ τοῦ φαρμάκου τούτου. Ταύτην συμπληροῦμεν εἰς βαρυτέρας καταστάσεις διὰ μέσων ἄλλων ἐντυπωσιακῶν, ὡς ἐνέσεων αἰθέρος, ψυχρῶν περιτυλίξεων κ. τ. τ. Αὕτη δύναται νὰ εἶναι ὠφέλιμος εἰς πολλὰς νευρωσικὰς διαταραχάς. Ἡ θεραπεία τέλος διὰ τῆς *ἐν ὑπνώσει ὑποβολῆς* διαφέρει τῆς ἐν ἐγρηγόρσει κατὰ τὸ ὅτι ἡ ὑποβολὴ ἐξασκεῖται ἐν καταστάσει ὕπνου προκλητοῦ, ὃν ἐπιτυγχάνομεν διὰ λεκτικῆς ὑποβολῆς, ἐπιβοηθουμένης διὰ φυσικῶν μέσων, ὡς ἡ προσήλωσις εἰς σημεῖον λάμπον κτλ. Κατὰ τὴν ὕπνωσιν δὲ ταύτην ὑποβάλλομεν εἰς τὸν ἀσθενῆ ὅτι εἶναι ὑγιής, ὅτι δύναται φερ' εἰπεῖν νὰ βαδίσῃ, ὅταν ἐμφανίζῃ ὑστερικὴν παράλυσιν τῶν κάτω ἄκρων κλπ. Ἐπίσης δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν νὰ ἐκτελέσῃ πράξεις μετὰ τὴν ὕπνωσιν *(μεθυπνωτικὴ ὑποβολή)*, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν νὰ ἐκτελέσῃ πράξεις ἀντιτιθεμένας πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀτόμου ὑπόστασιν· συνεπῶς ἐγκληματικὴ ὑποβολὴ ἐπιτυγχάνεται, μόνον ὅταν ὁ ὑποβαλλόμενος ἔχῃ ἐν λανθανούσῃ καταστάσει τὴν παρόρμησιν πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἣν ὑποβάλλει ὁ ὑπνωτιστής. Τὸ μόνον δυσάρεστον εἶναι ὅτι συνδέεται ὁ ὑπνωτιζόμενος πρὸς τὸν ὑπνωτιστὴν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε δὲν δύναται ν' ἀποχωρισθῇ αὐτοῦ. Ἡ μέθοδος αὕτη τῆς ὑπνώσεως ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν τῶν πλέον βοηθητικῶν μέσων τῆς ψυχοθεραπείας, ἔχει ὅμως τὸ μειονέκτημα ὅτι δὲν ὑπνωτίζονται πάντες, ὅτι τὸ κοινὸν θεωρεῖ ἐπικίνδυνον τὸν ὑπνωτισμὸν κ. τ. τ., διὸ καὶ ὁσημέραι ἐγκαταλείπεται. Ἡ ὕπνωσις εἶναι ἀκόμη παράγων καὶ τῆς ἀναλυτικῆς θεραπείας. Διότι, λόγῳ τῆς ἣν προκαλεῖ ὑπερμνησίας, δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν κατὰ τὴν ὕπνωσιν ψυχικὰ συμπλέγματα, παιδικὰς ἀναμνήσεις, ἃς ἡ ἐν ἐγρηγόρσει ἐξέτασις δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Παθογενετικαὶ καταθυμικαὶ ἐμπειρίαι ἀναπηδῶσαι δύνανται ν' ἀποβῶσιν ἐνεργητικαὶ καὶ μία τοιαύτη φορὰ τῶν συμπλεγμάτων (=abréaction) δύναται νὰ προκαλέσῃ μεγάλην ἀνακούφισιν. Αὕτη εἶναι ἡ καθαρτικὴ μέθοδος τοῦ Breuer καὶ ἡ ἐν τῇ ψυχαναλύσει ὑπάρχουσα μέθοδος τοῦ Franc. Ὑποβλητικὴ καὶ καθαρτικὴ οὖσα ἡ ὕπνωσις, ἐξασκεῖ καταπραϋντικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν νευρικὴν ἐξάντλησιν καὶ τὴν ψυχικὴν διέγερσιν.

2) *Μέθοδοι λογικαὶ* (Rationel). Αὗται διακρίνονται εἰς τὰς ψυχαγωγικὰς καὶ τὰς ψυχαναλυτικάς.

Αἱ *ψυχαγωγικαὶ* περιλαμβάνουσι: α) Τὴν ἀπομόνωσιν καὶ διαπαιδαγώγησιν. Συνίσταται αὕτη εἰς τὸν ἐγκλεισμὸν τοῦ ἀσθενοῦς εἰς δωμάτιον σκοτεινόν, ὑπὸ ἐπίβλεψιν πεπειραμένης νοσοκόμου, εἰς δωμάτιον, εἰς ὃ οὐδεὶς θόρυβος εἰσέρχεται καὶ ὁ ἀσθενὴς μένει κλινήρης. Ἐκτὸς τοῦ ἰατροῦ καὶ τοῦ νοσοκόμου, οὐδεὶς ἄλλος εἰσέρχεται. Διαρκεῖ συνήθως μέχρι ἑνὸς μηνός. Ἐξασκεῖ δὲ τριπλῆν ἐπίδρασιν· ἡσυχάζει ὁ ἀσθενὴς εὑρισκόμενος ἐκτὸς παντὸς γενικοῦ ἐρεθισμοῦ, ὡς καὶ παντὸς εἰδικοῦ τοιούτου, παθογενετικοῦ, προερχομένου ἐκ τῆς ἐπαφῆς προσώπων· εἶτα ὑφίσταται ὁ ἀσθενὴς ὑποβλητικὴν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, εἰς ὃ τίθεται, καὶ τέλος ὑφίσταται διαπαιδαγώγησιν ἐνεργητικὴν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εὕρηται εἰς ἀτμοσφαῖραν ἀηδίας καὶ εἰς πλήρη ψυχικὴν ἀπορίαν. Ἐπιτυγχάνει δ' ἐπὶ τοσοῦτον ὅσον ἠπιώτερον καὶ κατὰ τρόπον νοητὸν ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς εφαρμόζεται. Ἐνδείκνυται εἰς τὰς ὑστερικὰς κρίσεις, τρόμους, τὰ tic καὶ τὰς ὑπερκινησίας ψυχογενοῦς ἀρχῆς. Δύναται δὲ νὰ βοηθῆται καὶ ὑπὸ ἐντόνων διαταγῶν. Εἶναι ἡ μέθοδος διὰ πλείστας ψυχοπαθείας, ὑστερικὰς καὶ ἄλλας. Διὰ τὰς πρωτογόνους ἀντιδράσεις (παρόρμησις πρὸς καταστροφήν, θραῦσιν ἀντικειμένων κττ.) δρᾷ ὡς ἕξις, ἀφοῦ οὐδὲν ἀντικείμενον ὑπάρχει διὰ νὰ θραύσῃ ὁ ἀσθενής. Ὁ συνδυασμὸς μετὰ τῆς ὑποβολῆς ἀποβαίνει λίαν ἐπαγωγός.

β) Τὴν πειθώ. Μέθοδος τῆς πειθοῦς καλεῖται ἡ μέθοδος τῆς ψυχικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ἡ βασιζομένη εἰς τὴν διαλεκτικήν, τὴν συζήτησιν καὶ τὴν λογικὴν ἀπόδειξιν. Αὕτη εἶναι ἡ μέθοδος, ἣν ὁ Dubois, ἐσχάτως, μεταχειρίζεται καὶ ἐνθέρμως συνιστᾷ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν. Ἵνα ἐπιτύχῃ αὕτη, δέον διὰ θερμῶν λόγων καὶ μετὰ πεποιθήσεως ν' ἀναλύσωμεν τὴν ἀντικειμενικὴν κατάστασιν καὶ τὴν ὑποκειμενικὴν διάθεσιν τοῦ ἀσθενοῦς, ν' ἀναλύσωμεν τοὺς μηχανισμοὺς καὶ τὰς ψυχοφυσικὰς σχέσεις τῶν διαταραχῶν αὐτοῦ, θέτοντες εἰς φῶς καὶ τὴν ἐλαχίστην λεπτομέρειαν. Ἡ πειθὼ τότε ἔχει καλὰ ἀποτελέσματα, ὅταν ἐφαρμόζεται ὑπὸ ἀνωτέρας προσωπικότητος, ἱκανῆς νὰ ἐπιβάλλεται καὶ πεπροικισμένης μὲ μεγάλην δύναμιν ὑποβολῆς. Ἐκ τούτων ἕπεται ὅτι ἡ πειθὼ ἔχει μεγίστην σχέσιν πρὸς τὴν ψυχανάλυσιν, ἥτις μάλιστα δέον νὰ προηγῆται. Ἁρμόζει δὲ περισσότερον εἰς ὡρίμους καὶ διανοουμένους καὶ εἰς νευρώσεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυπλόκους· ὡς εἰς τὰς αἰσθητικὰς νευρώσεις, τὰ παραληρήματα καταδιώξεων ἐν ἀρχῇ καὶ μὴ εἰσέτι μονιμοποιηθέντα, καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰ ὑποχονδριακὰ παραληρήματα, ὡς καὶ εἰς τὰς ὑποχονδριακὰς καταστάσεις τῶν καταθλιπτικῶν καταστάσεων, τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως, τῆς νοσοφοβίας ἐν γένει τοῦ αὐνανισμοῦ.

γ) Τὴν θεραπείαν διὰ μεθοδικῆς ἀσκήσεως, ἥτις ἐφαρμόζεται εἰς πλείστας διαταραχὰς ψυχογενεῖς, νευρικὰς ἢ ψυχικάς. Αὕτη χρησιμοποιεῖται εἴτε ὡς ἐνισχυτικὴ τῆς διὰ πειθοῦς ἢ ὑποβολῆς θεραπείας, εἴτε μόνη, εἰς τὰς ὑστερικὰς παρακινησίας, τὰς διαταραχὰς βαδίσματος, τὰς παρέσεις, τοὺς ψευδορρευματικοὺς πόνους κλπ., εἰς ἃ ἐφαρμόζονται ἀσκήσεις ἀνάλογοι πρὸς τὰς στρατιωτικάς, ἃς ποιεῖται ὁ ἀσθενὴς δὶς τῆς ἡμέρας διαρκείας ἀπὸ 15'—20' διατάσσοντος τοῦ ἰατροῦ ἑκάστην κίνησιν καὶ ἐκτελοῦντος συνάμα αὐτὴν συγχρόνως ἢ πρότερον. Γίνονται δ' αὗται καὶ ἤπιον τρόπον, ἑκουσίως τοῦ ἀσθενοῦς. Τὰς ὑπολοίπους ὥρας ὁ ἀσθενὴς δέον νὰ μένῃ κλινήρης ἢ νὰ ἐργάζεται. Καθ' ἑκάστην δὲ δίδομεν κινήσεις δυσκολωτέρας καὶ πολυπλοκωτέρας. Ἂν ἡ θεραπεία γίνεται εἰς περισσοτέρους συγχρόνως ἀσθενεῖς, ἔχει καλύτερα ἀποτελέσματα.

Διὰ τὰς ψυχικὰς διαταραχὰς καὶ τὰς πολυπλοκωτέρας νευρώσεις ἡ ἄσκησις ἐφαρμόζεται διαφόρως· π. χ. εἰς τὰς ἰδεοληψίας καὶ φοβίας ἔχομεν καλύτερα ἀποτελέσματα, ἂν μετὰ τῆς ὑποβολῆς καὶ τῆς ψυχαναλύσεως μεταχειρισθῶμεν καὶ τὴν ἄσκησιν. Αὕτη συνίσταται, διὰ τὰς περιπτώσεις αὐτάς, εἰς τὸ νὰ ἐξασκήσωμεν τὸν ἀσθενῆ παιδευτικῶς. Εἴς τινας περιπτώσεις τὸ ἀποτέλεσμα ἐξουθενοῦται ὑπὸ ἀγχώδους κρίσεως, ὀφειλομένης εἰς βαθεῖς ψυχικοὺς σχηματισμούς.

δ) Τὴν θεραπείαν δι' ἀναπαύσεως. Ἄλλοτε οἱ ἰατροὶ εἰς πάντα νευροπαθῆ ἢ ψυχοπαθῆ συνίστων ἀνάπαυσιν· αὕτη ὅμως, ὅπως καὶ ἡ ἐργασία, ἔχει εἰδικὰς ἐνδείξεις. Ὁ προσβληθεὶς ὑπὸ ὀξείας ψυχικῆς νόσου ἢ νευρικῆς, καταβαλλούσης αὐτόν, καὶ ὁ ἐξηντλημένος ἐξ ὑπερκοπώσεως καὶ συναισθηματικῶν συγκινήσεων ἔχει ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Ἀνάπαυσις, διαμονὴ εἰς σανατόριον κτλ. ἐνδείκνυται κυρίως εἰς δύο τάξεις νευροπαθῶν καὶ ψυχοπαθῶν: εἰς ἐκείνους οἵτινες εἶναι πράγματι ἐξηντλημένοι καὶ προσβεβλημένοι εἰς τὴν συναισθηματικήν των ζωήν, καὶ ὧν τὸ ἠθικὸν δύναται νὰ ὑποστῇ μεγάλην ἀνόρθωσιν, καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες εἶναι ἀδιορθώτως ἀπροσάρμοστοι εἰς τὴν ζωήν.

ε) Τὴν ἐργασιοθεραπείαν, ὡς ὀνομάζομεν τὴν θεραπείαν δι' ἀσκήσεων μεθοδικῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον δυσκολωτέρων, δι' ὧν προτιθέμεθα νὰ προκαλέσωμεν εἰς τὸν ἀσθενῆ τὴν ἕξιν τῆς φυσ-

Digitized by Google

κῆς ἢ διανοητικῆς ἐργασίας καὶ νὰ διευκολύνωμεν οὕτω αὐτὸν νὰ εὕρῃ μίαν ἀσχολίαν χρήσιμον καὶ ἓν ἐπάγγελμα προσαρμόζον πρὸς τὰς δεξιότητος αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη θεραπευτικὴ ἐνδείκνυται εἰδικώτερον εἰς τοὺς σχιζοφρενικούς, κυρίως διότι δι' αὐτῆς κτυποῦμεν τὸν αὐτισμόν. Ἐφηρμόσθη ἐπίσης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐπὶ τῶν ὑστερικῶν μὲ ἐξαίρετα ἀποτελέσματα. Ἡ διὰ τῆς ἐργασίας θεραπεία μέλλει νὰ γενικευθῇ ὡς μέθοδος θεραπείας τῆς ὑστερίας καὶ σχιζοφρενίας.

Αἱ *ψυχαναλυτικαὶ μέθοδοι* εἶναι ἐκεῖναι, αἵτινες προτίθενται νὰ ἐπιτύχωσι τὴν θεραπείαν τῇ βοηθείᾳ ἀναλύσεως τῆς ψυχολογικῆς συνθέσεως τῆς νόσου. Αὗται εἶναι:

α') Ἡ *μέθοδος τῆς λεκτικῆς ἐξετάσεως*, συνισταμένη εἰς ἐρωτήσεις καὶ συζήτησιν μετὰ τοῦ πάσχοντος, ἣν κατευθύνομεν καταλλήλως καὶ ἥτις δύναται νὰ δώσῃ τοὺς παθογενετικοὺς παράγοντας. Ἡ ἐξέτασις αὕτη ἀπαιτεῖ πολλὰς συνεδρίας καὶ ἁρμόζει εἰς τὰς αἰσθητικὰς ἀντιδράσεις ἀτόμων διανοουμένων καὶ καλῆς θελήσεως, εἰς τὰς αἰσθητικὰς παρανοίας καὶ τὰς ἰδεοληψίας. Ὅταν εὕρωμεν τοὺς παράγοντας, ἐξακολουθοῦμεν μέχρις ὅτου ἀνεύρωμεν πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ αἰτιώδους συμπλέγματος. Ἀφοῦ δὲ ἀνεύρωμεν καὶ ταῦτα καὶ ἐπέλθῃ ἀρκετὰ στενὴ ψυχικὴ σχέσις μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ ἀσθενοῦς, προσθέτομεν τὴν πειθώ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποβολὴ τότε μετέχει τῆς θεραπείας. Συνεπῶς καὶ ἡ ψυχαναλυτικὴ ὡς καὶ ἡ ψυχαγωγικὴ θεραπεία εἶναι ζήτημα προσωπικότητος, διότι μόνον μία ἰσχυρὰ προσωπικότης, ἱκανὴ νὰ προκαλῇ συμπάθειαν, μὲ κῦρος ἠθικὸν μέγα, εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐπιτύχῃ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα.

β') *Ἡ μέθοδος τοῦ πειραματικοῦ συνειρμοῦ τῶν Bleuler-Jung.* Αὕτη συνίσταται εἰς τὸ ἑξῆς: σχηματίζομεν πίνακα λέξεων 30—100 π. χ., αἵτινες καλοῦνται «**ἐρεθιστικαὶ λέξεις**», ὧν αἱ πολλαὶ εἶναι ἄνευ ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν πάσχοντα, τινὲς δὲ εἶναι ἐξ ἐκείνων, ἃς ὑποψιαζόμεθα ὅτι θὰ προσκρούσουν εἰς συμπλέγματα ἢ ἀναπαραστάσεις μεγάλης ἀξίας διὰ τὸν ἀσθενῆ, καὶ λέγομεν εἰς τὸν ἀσθενῆ νὰ ἀπαντᾷ εἰς ἑκάστην προφερομένην λέξιν διὰ τῆς πρώτης λέξεως, ἥτις ἔρχεται εἰς τὸ πνεῦμά του. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν σημειοῦμεν, ὄχι μόνον τὴν διδομένην ἀπάντησιν, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον ἀντιδράσεως καὶ ὅλας τὰς μεταβολὰς τῆς φωνῆς καὶ φυσιογνωμίας, ὡς καὶ τὰς χειρονομίας. Ἡ προφορὰ ἡμῶν δέον νὰ εἶναι μονότονος καὶ ἡ αὐτή. Βλέπομεν τότε ὅτι αἱ λέξεις, αἱ ὡς εἰς συμπλέγματα προσκρούουσαι, ἀπαιτοῦσι μακρὸν χρόνον ἀντιδράσεως καὶ ὅτι ὁ ἀσθενὴς καθίσταται ἐρυθρὸς ἢ ὠχρός, κινεῖ τοὺς δακτύλους, ἀφήνει νὰ τοῦ διαφύγῃ ἀντικείμενον, ἢ κάμνει ἄλλας ἐνεργείας, ἐνῷ συγχρόνως ἀλλοιοῦται ἡ φυσιογνωμία του, ἡ ὁμιλία του γίνεται μετὰ δισταγμοῦ, ἢ παύεται ἀποτόμως, ἢ ἐπέρχεται γέλως, ὁ «γέλως τοῦ συμπλέγματος». Ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν λέξεων δύναται νὰ δώσῃ ἐνδιαφερούσας ἐνδείξεις: οἱ πάσχοντες ἀπαντῶσι διὰ λέξεων διαφευγουσῶν ἢ περιεχουσῶν ἀξιολογικὰς κρίσεις, ἢ ἀναφέρονται αὗται εἰς τὸν ἴδιον τὸν πάσχοντα. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ εἴδους τούτου δὲν δίδει βεβαιότητας κυρούσας συμπεράσματα ἀσφαλῆ, ἀλλ' ἐνδείξεις διαγνωστικὰς χρῃζούσας βεβαιώσεως διὰ τῶν διδομένων τῆς λεκτικῆς ἐξετάσεως. Ἀλλὰ μᾶς προσανατολίζει ἡ μέθοδος αὕτη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀσθενοῦς καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν λεκτικὴν ἐξέτασιν, ὅταν φθάσωμεν διὰ ταύτης εἰς σημεῖον νεκρὸν καὶ ἔχωμεν ἀνάγκην νέων σημείων ἀφετηρίας. Εἰδικώτερον μᾶς βοηθεῖ διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν σχιζοφρενικῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἰσχυρόταται ἀντιδράσεις καὶ διαχωρισμοὶ τῶν ἰδεῶν, αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὰ συμπλέγματα, καθιστῶσι τὴν καθαρὰν καὶ ἁπλῆν ἐξέτασιν ἀδύνατον. Ἡ μέθοδος αὕτη δύναται νὰ συμπληροῦται διὰ τῆς ψυχογαλβανικῆς ἀντιδράσεως τοῦ Veraguth.

γ') *Ἡ τεχνικὴ τῆς καθ' αὑτὸ ψυχαναλυτικῆς σχολῆς.* Αὕτη προτιμᾷ νὰ φέρῃ τὴν ἀνάλυσιν ἐπὶ τῶν δεδομένων ἐκ τῶν ὀνείρων, τοῦ ἐλευθέρου συνειρμοῦ, τῶν lapsus κλπ. (βλ. *φροϋδισμός*).

δ') *Ἡ καθαρτικὴ μέθοδος* (Breuer ἢ Franc), καθ' ἣν ἡ ψυχανάλυσις γίνεται, ὅταν ὁ ἀσθενὴς εὑρίσκηται ἐν ἐλαφρᾷ ὑπνώσει.

Ἡ φύσις καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας τῶν ψυχαναλυτικῶν μεθόδων ἔγινεν ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων. Ἐν ἀρχῇ ἐπέμειναν ἐπὶ τῆς καθαρτικῆς λειτουργίας, ἥτις προκαλεῖ ἀπαντίδρασιν (=abréaction)· ἀλλ' ἡ ψυχανάλυσις περιέχει καὶ ἄλλους θεραπευτικοὺς τρόπους. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀσθενοῦς ὁ ἀναλυτὴς διεξέρχεται ὅλα τὰ γεγονότα, δεικνύει εἰς τὸν ἀσθενῆ τὰς λογικὰς σχέσεις αὐτῶν καὶ τὸν συνηθίζει νὰ ἐξετάζῃ αὐτὰς μεθ' ἡσυχίας καὶ ἀντικειμενικότητος. Εἰς ἄλλους ἀσθενεῖς τὸ γεγονὸς ὅτι θέτομεν εἰς φῶς τὰς ψυχικὰς ὁμάδας ἀρκεῖ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ νὰ θεραπεύσῃ ἀκόμη τὸν ἀσθενῆ. Ἡ ὑποβολὴ θὰ ἐπέμβῃ ὅπου ὀλιγώτερον ἀρκούμεθα εἰς τὴν ψυχανάλυσιν καὶ τὴν συζήτησιν. Ἡ ἀναλυτικὴ-ψυχαγωγικὴ μέθοδος καὶ εἰς περιπτώσεις ἐνσυνειδήτων συμπλεγμάτων ἐξασκεῖ ὠφέλιμον ἐπίδρασιν. Τ. Α. ΖΗΣ

ψυχοθεραπευτὴς (ὁ)· ἰατρὸς ἀσκῶν τὴν ψυχοθεραπείαν.

ψυχοθεραπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχοθεραπείαν, ὁ τῆς ψυχοθεραπείας: «ψυχοθεραπευτικὴ μέθοδος».

ψυχοκινητικὰ ***κέντρα*** [*Ἀνατομ.*]. Ζῶναι ἢ μοῖραι τοῦ ἐγκεφάλου, αἵτινες προΐστανται τῶν ἑκουσίων κινήσεων, τουτέστι παράγουσι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κίνησιν ὑπὸ τὴν δρᾶσιν τῆς βουλήσεως, τῆς σκέψεως. Καταλαμβάνουσι τὰς δύο κεντρικὰς ἕλικας μετὰ τοῦ παρακέντρου λοβίου καὶ τὰς βάσεις τῶν τριῶν μετωπιαίων ἑλίκων. Ι. Π.

— **ψυχοκινητικαὶ** ***νευρώσεις*** [*Νευρολ.*]· βλ. λ. *νεύρωσις*.

ψυχοκοινωνιολογία (ἡ). Καλεῖται οὕτω τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς ἀντικειμενικῆς ψυχολογίας, τὸ ὁποῖον μελετᾷ τὴν ψυχικὴν ζωὴν εἰς τὰς κοινωνικάς της ἐκδηλώσεις. Συνδέεται στενῶς ἡ ψυχοκοινωνιολογία πρὸς τὴν κοινωνικὴν ψυχολογίαν, ἥτις ἔχει ὑποκείμενον τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν ψυχικῶν φαινομένων, ἅτινα γίνονται δημιουργήματα ὁμάδων ὅλων καὶ κοινωνιῶν, ὡς εἶναι π. χ. ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, τὸ δίκαιον, ἡ τέχνη κλπ.

ψυχοκόρη (ἡ)· δημοτ., θετὴ κόρη, θηλ. τοῦ *ψυχογυιός*.

ψυχοκρατία (ἡ)· τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα, καθ' ὃ ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς· ‖ ἡ λαϊκὴ δόξα, καθ' ἣν τὰ φυσικὰ ὄντα ἔχουν ἐν ἑαυταῖς ψυχήν, *ψυχολατρεία* (βλ. *ἀνιμισμός*).

ψυχοκτόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κτείνων, ὁ φθείρων τὴν ψυχήν, ψυχοφθόρος.

ψυχολατρεία (ἡ)· ἡ λατρεία τῶν ψυχῶν· ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν πνευμάτων ἐμψυχούντων τά τε ἀνόργανα καὶ τὰ ἐνόργανα ὄντα (βλ. λ. *ἀνιμισμός*).

ψυχολάτρης (ὁ)· ὁ λατρεύων τὴν ψυχήν, ὁ ἀσπαζόμενος τὴν ψυχολατρείαν.

ψυχοληψία (ἡ)· κατάπτωσις τῆς ψυχικῆς, τῆς διανοητικῆς δυνάμεως.

ψυχολογία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ πραγματευομένη περὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων· ‖ ἡ ψυχικὴ σύνθεσίς τινος, οἷον αἱ διαθέσεις του, αἱ ὁρμαί του κ. τ. τ.

—[*Ἐγκυκλ.*] *Ψυχολογία* καλεῖται ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία σκοπεῖ τὴν ἔρευναν καὶ ἑρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν διεπόντων ταῦτα νόμων. Ψυχικὰ φαινόμενα ἢ γεγονότα καλοῦνται τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα συμβαίνουν ἐν τῇ συνειδήσει καὶ καθίστανται γνωστὰ μόνον εἰς τὸ ἔχον ταῦτα ὑποκείμενον. Οὕτω, ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι αἱ κατ' αἴσθησιν παραστάσεις, τὰ προϊόντα τῆς μνήμης, τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας, ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν, τὰ συναισθήματα καὶ αἱ συγκινήσεις καὶ αἱ ποικίλαι ἐκδηλώσεις τῆς βουλήσεως. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ὀνομάζονται καὶ φαινόμενα ἢ γεγονότα τῆς συνειδήσεως, διότι τὸ σύνολον αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν.

Παλαιότερον ἡ ψυχολογία, ὡς καθαρῶς φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, ἠσχολεῖτο κυρίως μὲ τὴν ἔρευναν τῆς ἀρχῆς τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα τὴν ἀπησχόλουν, ἦσαν ἡ φύσις τῆς ψυχῆς, ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἡ μετὰ θάνατον τοῦ ἀτόμου τύχη αὐτῆς κλπ. Σήμερον, ἀντιθέτως, ἡ ψυχολογία ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα παρέχει ἡ ἐμπειρία, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ ταῦτα, τὰς δὲ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν θεωρίας καταλείπει εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Τὴν ἑρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων διεξάγει ἡ ψυχολογία, παρατηροῦσα καὶ περιγράφουσα ταῦτα καὶ ἀναλύουσα τὰ σύνθετα εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν καὶ ἐξευρίσκουσα τὰ ὅμοια γνωρίσματα καὶ κατατάσσουσα κατὰ τὴν συγγένειαν πάντα· ζητοῦσα νὰ καθορίσῃ τὴν αἰτίαν ἑκάστου τῶν κατὰ μέρος φαινομένων· ἀναζητοῦσα νόμους, ἤτοι σταθερὰς σχέσεις κρατούσας ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἢ τρόπους, καθ' οὓς συντελοῦνται ταῦτα· καὶ ἀνιχνεύουσα γενικωτέρους νόμους, ὑφ' οὓς ὑπάγονται οἱ ἐπὶ μέρους νόμοι καὶ τρόποι τῆς λειτουργίας τῶν ψυχικῶν φαινομένων.

Κλάδοι τῆς ψυχολογίας. Ἡ ψυχολογία ἐπεκτείνει τὴν ἔρευναν αὐτῆς πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχει ἐκδήλωσις συνειδήσεως, ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ ἀτελεστάτων μορφῶν παρὰ τοῖς κατωτάτοις ζῴοις μέχρι τῶν τελειοτάτων ἐκφάνσεων τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἐλλόγου βουλήσεως παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀπὸ τῶν ἀτομικῶν ψυχικῶν δημιουργημάτων μέχρι τῶν πολυπλοκωτάτων συνθέσεων τοῦ ψυχικοῦ βίου, οἷαι εἶναι αἱ ἐμφανιζόμεναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ καθόλου. Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ὅσα ἐμφανίζει ὁ ἄνθρωπος κατὰ πάντα τὰ στάδια τῆς ἡλικίας, αἱ ψυχικαὶ ἰδιορρυθμίαι ἑκάστου ἀτόμου καὶ ἑκατέρου τῶν φύλων, τὰ πνευματικὰ προϊόντα ὁμάδων καὶ κοινωνιῶν, ὁ ψυχικὸς βίος τῶν ζῴων, αἱ ψυχικαὶ διαφοραὶ ἀνθρώπων καὶ ζῴων, αἱ ἀνώμαλοι καταστάσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἡ παρακολούθησις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐπὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων, πάντα ταῦτα εἶναι ὑπόθεσις τῆς ψυχολογίας. Ἐκ τούτου, κυριώτατοι κλάδοι, εἰς οὓς διαιρεῖται ἡ ψυχολογία, εἶναι: I. *Κανονικὴ ψυχολογία.* A) ***Ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου.*** 1) *Ἀτομικὴ ψυχολογία*: α) *Γενικὴ ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου*, ἥτις εἶναι ἡ εὐρεῖα βάσις τῆς καθόλου ψυχολογίας, β) *Εἰδικὴ ψυχολογία* τοῦ παιδίου, τοῦ ἐφήβου, τῆς γυναικὸς κ. ἄ. γ) *Ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν*, ἥτις ἐξετάζει τὰς ψυχικὰς ἰδιορρυθμίας τῶν ἀτόμων. 2) *Ὁμαδικὴ ψυχολογία*: α) *Κοινωνικὴ ψυχολογία*, ἥτις ἐρευνᾷ τὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις τῶν κοινωνιῶν, οἷον τὴν γλῶσσαν, τοὺς μύθους, τὰ ἤθη κλπ. β) *Ψυχολογία τῶν πληθύων*, ἥτις ὑπόθεσιν ἔχει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὁμάδων. B) *Ψυχολογία τῶν ζῴων*, ἥτις ὑποδιαιρεῖται ὅπως ἡ τοῦ ἀνθρώπου. Γ) *Συγκριτικὴ ψυχολογία* ἥτις ἐξετάζει ἐκ παραλλήλου ἄτομα καὶ ὁμάδας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων. II. *Ἀνώμαλος ψυχολογία*, ἥτις ἐρευνᾷ τὰς ἀνωμαλίας καὶ νόσους τοῦ ψυχικοῦ βίου παρά τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ζῴοις. Τινὲς ἀναγράφουσιν ὡς ἴδιον κλάδον τῆς ψυχολογίας καὶ τὴν λεγομένην παραψυχολογίαν, ὡς ἐπιστήμην ἀσχολουμένην περὶ ψυχικὰ ζητήματα, ἅτινα ἢ δὲν γίνονται ὑπόθεσις τῆς κανονικῆς ψυχολογίας ἢ ἑρμηνεύονται ἄλλως ὑπ' αὐτῆς, οἷα εἶναι ἡ τηλεπάθεια, ἡ τηλεκινησία, ἡ τηλεπλασία καὶ ἄλλα.

Ἡ ψυχολογία λαμβάνει διάφορα ὀνόματα καὶ ἀπὸ τῶν μεθόδων καὶ τῶν θεωριῶν, αἵτινες κρατοῦσιν ἐν αὐτῇ. Οὕτω γίνεται λόγος περὶ ψυχολογίας: *νοησιοκρατικῆς* ἢ *θυμοκρατικῆς* ἢ *βουλησιοκρατικῆς* (ἐξαιρούσης ὡς πρώτην καὶ ἀρχέγονον λειτουργίαν τοῦ ψυχικοῦ βίου τὴν νόησιν (Descartes, Leibniz, Herbart) ἢ τὸ συναίσθημα (Horwicz, Ziegler) ἢ τὴν βούλησιν (Schopenhauer, Paulsen)· *συνειρμικῆς* (πειρωμένης νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὅλου ψυχικοῦ βίου ἐκ μηχανικῶν μόνον συνδέσεων καὶ ἐκδεχομένης ὡς θεμελιώδη στοιχεῖα τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς παραστάσεις, ἐξ ὧν δημιουργοῦνται τὰ πολυπλοκώτερα ψυχικὰ φαινόμενα—Locke, Hartley, Hume, J. Mill, J. St. Mill, Bain, James, Ziehen)· *καταληπτικῆς* (ἀντιτασσομένης εἰς τὴν συνειρμικὴν καὶ ἀποδεχομένης καὶ ἰδίαν τινὰ ἐνέργειαν, ἥτις συντελεῖ μετὰ τῶν συνειρμῶν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου, συνδέεται δὲ πρὸς τὴν βούλησιν καὶ τὴν προσοχὴν—Wundt)· *λειτουργικῆς* (δεχομένης ὅτι παρὰ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὑπάρχουσιν ἐνέργειαι, δι' ὧν ταῦτα, συναπτόμενα πρὸς ἄλληλα, προσλαμβάνουσι νόημα καὶ συντελοῦνται κατὰ σκοπὸν—Brentano)· *μορφολογικῆς* καὶ *ὀργανωτικῆς* ἢ *διαρθρωτικῆς* (ἀντιφερομένων πρὸς τὴν συνειρμικὴν καὶ ἐξαιρουσῶν ὡς κύριον πρόβλημα αὐτῶν τὴν μελέτην τῶν ψυχικῶν μορφῶν, σπουδαζουσῶν δὲ νὰ δείξωσιν ὅτι ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ καὶ ζῴῳ ὑπάρχει ἰδιόρρυθμός τις ἱκανότης ὀργανοῦσα τὸν ψυχικὸν βίον ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ, ἥτις γίνεται ἀφετηρία τῶν παντοίων πνευματικῶν ἐκδηλώσεων—Ehrenfels, Meinong, Witasek, Höfler, Max Wertheimer, Dilthey, E. Spranger, W. Stern, F. Krüger, Jaspers) κ. ἄ.

Μέθοδοι τῆς ψυχολογίας. Πρώτη καὶ κυρία μέθοδος τῆς ψυχολογίας εἶναι ἡ *παρατήρησις*, ἤτοι ἡ ἐπιστημονικὴ προσοχή, ἡ σκοποῦσα τὴν ἀκριβῆ ἀντίληψιν καὶ ἐξέτασιν τῶν φαινομένων καὶ τὴν εὕρεσιν τῶν νόμων, οἵτινες διέπουσι ταῦτα. Ἡ παρατήρησις εἶναι διττή: παρατήρησις ἡμῶν αὐτῶν ἢ *αὐτοπαρατηρησία* ἢ *ἐνδοσκόπησις* καὶ παρατήρησις ἄλλων ἢ *ἑτεροπαρατηρησία* ἢ *ἐκτοσκόπησις*. Κατὰ τῆς αὐτοπαρατηρησίας προεβλήθησαν αἱ ἐνστάσεις ὅτι τὸ ὑποκείμενον δὲν δύναται νὰ παρατηρῇ καὶ ἐξετάζῃ τὰ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ συμβαίνοντα, διότι ταῦτα εἶναι ἀσταθῆ καὶ εὐμετάβλητα καὶ ῥέοντα καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ τὸν διχασμὸν τοῦ ἐγὼ εἰς παρατηροῦν καὶ παρατηρούμενον, ὅπερ εἶναι δυσχερέστατον. Ἀλλ' ἀμφότεραι αἱ ἐνστάσεις αὗται ἠλέγχθησαν σφαλεραί, διότι τῶν κατ' αἴσθησιν παραστάσεων, ὡς καὶ τῶν ἐξ ἀναμνήσεως καὶ ἐκ φαντασίας παραστάσεων καὶ τῶν ἠρέμα ἀνελισσομένων συναισθημάτων, τοὐλάχιστον, εἶναι εὔκολος ἡ ἄμεσος παρατήρησις, καὶ διότι κατὰ τὴν αὐτοπαρατηρησίαν δὲν συμβαίνει διχασμὸς τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἁπλῶς στροφὴ τῆς προσοχῆς πρὸς τὸ πολλαπλοῦν περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως καὶ τὰς ἐν ἡμῖν συντελουμένας ψυχικὰς λειτουργίας. Ὡς πρὸς τὴν ἑτεροπαρατηρησίαν, εἶναι προφανὲς ὅτι αὕτη δύναται νὰ κατορθωθῇ εὐχερέστερον καὶ μετὰ περισσοτέρων ἀποτελεσμάτων, ἀρκεῖ νὰ γίνηται συστηματικῶς καὶ εὐμεθόδως. Συνδυασμὸν αὐτοπαρατηρησίας καὶ ἑτεροπαρατηρησίας ἀποτελοῦν: τὰ *ἐρωτηματολόγια* (σειραὶ ἐρωτήσεων ἀναφερόμεναι εἰς ψυχικὰς λειτουργίας, ὧν ἐπιζητοῦμεν τὴν ἐξακρίβω-

Digitized by Google

σιν, καὶ ἀπευθυνόμεναι ἐγγράφως εἰς τοὺς ἐξεταζομένους)· ἡ *ἀνάκρισις* (ἥτις μόνον εἰς ἄτομα ἀπευθύνεται, καὶ δὴ προφορικῶς, ὑπερέχει δὲ τῶν ἐρωτηματολογίων, διότι ὁ κατ' αὐτὴν ἐξετάζων καὶ ἄλλως καὶ διὰ βοηθητικῶν ἐρωτήσεων ἀνιχνεύει ἀκριβέστερον τὰ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐξεταζομένου)· καὶ ἡ *ψυχανάλυσις* τοῦ S. Freud (ἥτις εἶναι συναφὴς πρὸς τὴν ἀνάκρισιν καὶ χρησιμοποιεῖται εἰδικώτερον πρὸς ἀναζήτησιν ψυχικῶν συμπλεγμάτων, ἅτινα, καταπιεσμένα ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ, γίνονται αἰτίαι νευρώσεων).

Μετὰ τὴν παρατήρησιν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ χρησιμοποιεῖται τὸ *πείραμα*, ὅπερ εἶναι τελειοτέρα παρατήρησις, ἐν ᾗ προκαλοῦμεν τὰ ἐξεταστέα φαινόμενα καὶ μετροῦμεν καὶ προσδιορίζομεν ἀριθμητικῶς αὐτά. Τὰ ψυχολογικὰ πειράματα εἶναι διττά: τὰ διεξαγόμενα δι' *ὀργάνων*, οἷα εἶναι τὰ αἰσθησιόμετρα, οἱ θερμογνώμονες, τὰ ὀσφρησιόμετρα, τὰ ἀκοόμετρα, οἱ γνώμονες τῆς ὀξύτητος τῆς ὁράσεως, τὰ χρονόμετρα, αἱ παντοῖαι κινησιογραφικαὶ συσκευαὶ καὶ ἄλλα· καὶ τὰ γινόμενα διὰ *κριτηρίων* (tests), ἤτοι προβλημάτων προϊούσης δυσχερείας, ἐκ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων κρίνομεν περὶ τῆς φύσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ψυχικῶν ἱκανοτήτων τῶν ἐξεταζομένων. Κατὰ τοῦ δι' ὀργάνων ἐκτελουμένου ψυχολογικοῦ πειράματος προεβλήθησαν αἱ ἐνστάσεις ὅτι: δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παράγωνται ἐν τοῖς ψυχολογικοῖς ἐργαστηρίοις κατὰ βούλησιν ψυχικὰ φαινόμενα· ὅτι ἡ μέτρησις τῶν ψυχικῶν φαινομένων δὲν εἶναι δυνατή· καὶ ὅτι ἡ διὰ τοῦ πειράματος ἐξέτασις τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι ἀτελής, διότι κατ' αὐτὴν τὸ ὑποκείμενον ταράσσεται καὶ διατίθεται ἀνωμάλως. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνστάσεις αὗται δὲν εἶναι βάσιμοι: διότι ἐν τοῖς ψυχολογικοῖς ἐργαστηρίοις δύναται νὰ παράγηται πᾶν ψυχικὸν γεγονός· διότι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα μετροῦνται ἐμμέσως, μετρουμένων τῶν φυσικῶν ἐρεθισμάτων τῶν προκαλούντων ταῦτα καὶ τῶν ἐπακολουθουσῶν εἰς αὐτὰ σωματικῶν ἀλλοιώσεων· καὶ διότι ἡ ταραχὴ τοῦ ἐξεταζομένου αἴρεται ταχέως διὰ τῆς ἐξοικειώσεως. Αἱ κύριαι μέθοδοι τῆς πειραματικῆς μετρήσεως εἶναι: ἡ *τῶν ἐρεθισμάτων* ἢ τῶν ἐντυπώσεων, καθ' ἣν μετροῦμεν τὰ ἐρεθίσματα, δι' ὧν προκαλοῦμεν τὰ ψυχικὰ γεγονότα· ἡ *τῶν ἐκδηλώσεων*, καθ' ἣν μετροῦμεν τὰς κινήσεις, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ὁ ψυχικὸς βίος· καὶ ἡ *χρονομετρικὴ* ἢ *τῆς ἀντιδράσεως*, καθ' ἣν μετροῦμεν τὸν χρόνον, ὅστις διαρρέει ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐρεθίσματος μέχρι τῆς ὡς ταχίστης ἀντιδράσεως ἣν ἐκδηλοῖ ὁ ὑφιστάμενος τὸ ἐρέθισμα τοῦτο. Τὰ πολυπλοκώτερα ψυχικὰ φαινόμενα (ἡ μνήμη, ἡ εὐφυΐα, ἡ φαντασία κλπ.) ἐρευνῶνται διὰ τῶν ψυχολογικῶν κριτηρίων (tests), τὰ ὁποῖα ὑστεροῦσι μὲν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἄλλων πειραμάτων, ἀλλ' ἔχουσι τὸ προσὸν ὅτι ἐλέγχομεν δι' αὐτῶν τὰς ψυχικὰς ἱκανότητας καὶ πολλῶν ὑποκειμένων συγχρόνως.

Ἱστορία τῆς ψυχολογίας. Τὰς πρώτας βάσεις τῆς ψυχολογίας ἔθεσαν οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον μὲ τὴν ψυχὴν ὡς ἀρχὴν τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἠσχολήθησαν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐξήτασαν, μεταχειρισθέντες ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν ψυχικῶν φαινομένων τὴν παρατήρησιν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὸ πείραμα. Ἐκ τῶν κυρίων θεμελιωτῶν τῆς ψυχολογίας ἐν Ἑλλάδι εἶναι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Πλάτων, ὅστις εἶναι καὶ εἷς τῶν σπουδαιοτέρων ἐκπροσώπων τῆς δυϊζούσης θεωρίας, διέστελλε τὰς τριττὰς λειτουργίας τῆς ψυχῆς, τὸ λογιστικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τὰς τριττὰς κατηγορίας τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἐπραγματεύθη δὲ καὶ περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν, περὶ συνειδήσεως, περὶ συνειρμοῦ καὶ ἀναπλάσεως, περὶ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος κλπ. Ὁ Ἀριστοτέλης ὑπετύπωσε τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι σύστημα ψυχολογίας εἰς τὸ «Περὶ ψυχῆς» σύγγραμμά του καὶ εἰς μικροτέρας διατριβάς. Ἐν αὐτῷ παρέχει βραχεῖαν ἐπισκόπησιν τῶν ψυχολογικῶν διδαγμάτων τῶν πρὸ αὐτοῦ σοφῶν καὶ ποιεῖται λόγον περὶ ψυχῆς καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ περὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν αἰσθητῶν, περὶ φαντασίας, νοήσεως, συναισθημάτων, βουλήσεως κλπ. Εἰς τὰς διατριβάς του ὁμιλεῖ περὶ τῶν αἰσθήσεων, περὶ μνήμης, περὶ ὕπνου, περὶ ὀνείρων κλπ.

Ἐκ τῶν μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην ψυχολογικὰ ζητήματα ἠρεύνησεν ἐν Ἑλλάδι ἡ στοὰ καὶ ὁ Πλωτῖνος, ἔτι δὲ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰατροὶ καὶ ὁ Στράτων καὶ ὁ Γαληνός. Ἡ στοὰ ἐξήτασε κυρίως τὸ περὶ τῶν παθῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς κεφάλαιον τῆς ψυχολογίας. Ὁ Πλωτῖνος ὑπετύπωσε σαφέστερον τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ προωδοποίησεν εἰς τὰ περὶ τούτου διδάγματα τοῦ Λειβνιτίου καὶ ἄλλων. Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰατροὶ Ἡρόφιλος καὶ Ἐρασίστρατος διεσάφησαν ἐν πολλοῖς τὰ κατὰ τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ τὸν ἐγκέφαλον, ἐγένοντο δὲ πρῶτοι εἰσηγηταὶ τῆς περὶ ἐπιδράσεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων θεωρίας, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Γαληνός, ὅστις καὶ τὴν περὶ ζωτικῆς ἀρχῆς θεωρίαν διεμόρφωσε καὶ ἀνέπτυξεν ἔτι μᾶλλον τὴν περὶ τῶν κράσεων διδασκαλίαν τῶν Ἱπποκρατικῶν. Ὁ Στράτων ὁ Λαμψακηνός, ὅστις τὴν ψυχὴν ἐθεώρει ὡς ἑδρεύουσαν ἐν τῇ μεταξὺ τῶν ὀφρύων χώρᾳ, ἤτοι κατὰ τοὺς μετωπιαίους λοβούς, ἡρμήνευε φυσιολογικῶς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ ὡμίλησε πρῶτος περὶ ἀποκέντρου προβολῆς τῶν αἰσθημάτων.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, ἐπαναλαμβάνονται τὰ διδάγματα τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν ὁποίων τὰ σχετικὰ συγγράμματα ὑπομνηματίζονται καὶ παραφράζονται ἢ μεταφράζονται. Ἐν Ἀνατολῇ ὁ Στέφανος ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὸ «Περὶ ψυχῆς» τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Παχυμέρης συνέταξε διάγραμμα τῆς ὅλης φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Ψελλὸς ἐπανέλαβε τὰ διδάγματα τοῦ Πλάτωνος κλπ. Ἐν τῇ Δύσει ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινᾶτος ἀκολουθεῖ τὸν Ἀριστοτέλην, ἐμφανίζων ἐνιαχοῦ πρωτοτυπίαν τινά, ὡς ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν παθημάτων τῆς ψυχῆς. Τοὺς Ἕλληνας ἀκολουθοῦν ἐπίσης καὶ οἱ Ἄραβες Ἀβικέννας καὶ Ἀβερρόης, ὅστις ἀναμειγνύει πλατωνικά, ἀριστοτελικὰ καὶ νεοπλατωνικὰ διδάγματα, καὶ ὁ Ἰουδαῖος Μαϊμωνίδης.

Κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν χρόνους πρῶτος ἀξιόλογος ψυχολόγος εἶναι ὁ L. Vives, ὅστις κύριον ἔργον τῆς ψυχολογίας ὑπολαμβάνει ὄχι τὴν ἐξέτασιν τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτῆς. Μετ' αὐτὸν ὁ Cardano ὑπετύπωσε πρῶτος τὸν γνωστὸν ψυχολογικὸν νόμον τῆς σχέσεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων, καθ' ὃν ἡ ἀξία τούτων δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου συγκρίσεως τούτων πρὸς σύγχρονα καὶ προηγούμενα γεγονότα. Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ψυχολογικῶν διδαγμάτων εἶναι ἐξηρτημένος ὁ Descartes, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ εἰς νέας ψυχολογικὰς μελέτας. Ἐν τῷ δυϊζοντι φιλοσοφικῷ συστήματι αὐτοῦ θεωρεῖ τὴν ψυχὴν (ὡς νοοῦσαν οὐσίαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἔχοντα ἔκτασιν σώματα) διάφορον ὅλως τοῦ σώματος, παρέσχε δ' οὕτω πρῶτος εἰς τοὺς νεωτέρους ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ τῆς σχέσεως σώματος καὶ ψυχῆς ἐρεύνας καὶ τῆς ἐπιδράσεως τούτων ἐπ' ἄλληλα. Ἀπὸ τῆς στοᾶς ὡρμήθη ὁ Spinoza, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ταυτιζούσης θεωρίας ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ὁ Spinoza διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν τῆς παραλληλίας σωματικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων καὶ διαφερόμενος πρὸς τὸν Descartes (ὅστις ἐδίδασκε τὴν θεωρίαν τῶν ζωτικῶν πνευμάτων) καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς συντυχίας, οἵτινες ὑπολαμβάνοντες τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὡς πράγματα διάφορα ὅλως ἀλλήλων, ἐπεζήτησαν νὰ ἑρμηνεύουν τὴν ἐπίδρασιν τούτων ἐπ' ἄλληλα δι' ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ γινομένης εἰς τὰς ἑκάστοτε προσπιπτούσας εὐκαιρίας, ἐδίδαξεν ὅτι οὔτε διάφορα πάντῃ ἀλλήλων εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἀλλὰ μόνον ἰδιότητες μιᾶς πρώτης οὐσίας, οὔτε ὑφίσταται ἐπίδρασις ψυχῆς καὶ σώματος ἐπ' ἄλληλα, ἀλλὰ μόνον παραλληλία φυσικῶν καὶ ψυχικῶν γεγονότων. Ἄξιοι λόγου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας ψυχολογίας εἶναι καὶ ὁ Th. Hobbes, ὅστις ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων ἐμφανίζει πολλὴν πρωτοτυπίαν, καὶ ὁ J. Locke, ὅστις προσπαθεῖ ν' ἀναιρέσῃ τὴν περὶ ἐμφύτων ἐννοιῶν διδασκαλίαν. Κατ' αὐτὸν ἡ ψυχὴ εἶναι χάρτης ἄγραφος, αἱ δὲ λεγόμεναι ἔμφυτοι ἔννοιαι δημιουργοῦνται κατὰ μικρὸν ἐκ παραστάσεων, αἵτινες ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας. Πρὸς τὸν Locke ἐπεξερχόμενος ὁ Leibniz, ἐπεχείρησε νὰ δείξῃ ὅτι ὑπάρχουν πράγματι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει ἔννοιαι ἀρχέγονοι καὶ ἔμφυτοι. Περιώνυμος εἶναι ἡ περὶ συνειδήσεως διδασκαλία του, ἡ διακρίνουσα μοίρας σαφῶν καὶ ἀσαφῶν παραστάσεων, ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ αὐτῆς, καὶ ἡ περὶ ἐπιδράσεως ψυχῆς καὶ σώματος ἐπ' ἄλληλα θεωρία, ἡ τῆς λεγομένης προδιατεταγμένης ἁρμονίας. Τὰ ψυχολογικὰ διδάγματα τοῦ Leibniz ἐξέθηκε συστηματικώτερον ὁ Ch. Wolff, ὅστις διέκρινεν ἐμπειρικὴν ἢ πειραματικὴν καὶ θεωρητικὴν ψυχολογίαν, καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐξήτασε τὰ κατὰ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τὰς κατηγορίας τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἄλλα θεωρητικώτερα προβλήματα τῆς ψυχολογίας, καὶ μάλιστα τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Ὁ πλεῖστον ἐν Γερμανίᾳ συντελέσας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχολογίας εἶναι ὁ F. Herbart, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ ἱδρύσῃ τὴν ψυχολογίαν ἐπὶ ἰσχυρᾶς ἐπιστημονικῆς βάσεως. Ἐν τῇ ἀναιρέσει τῆς περὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων θεωρίας ἔφθασε μέχρις ὑπερβολῶν. Ἀξιολογώτεραι ὑπῆρξαν αἱ περὶ συνειδήσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ παραστάσεων θεωρίαι του. Ἐν Ἀγγλίᾳ, μετὰ τὸν Locke, πολλοῦ λόγου ἄξιοι ψυχολόγοι ἐγένοντο ὁ Berkeley, ὁ Hume, ὁ Hartley, ὁ Priestley, ὁ W. Hamilton, ὁ James Mill, ὁ J. St. Mill, ὁ Lewes, ὁ Bain, ὁ Spencer καὶ ἄλλοι. Ἐν Γαλλίᾳ, γνώριμοι ψυχολόγοι ἐγένοντο ὁ Contillac, ὁ La Mettrie καὶ ὁ Holbach, οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τοῦ ὑλισμοῦ, ἔτι δὲ ὁ Ch. Bonnet, ὁ Cabanis, ὁ Destutt de Tracy, ὁ Main de Biran, ὁ R. Collard, ὁ Cousin, ὁ Jouffroy, ὁ H. Taine καὶ ἄλλοι. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ M. Gioja, ὁ Gallupi, ὁ Rosmini Serbati, ὁ C. Cattaneo κλπ.

Πειραματικὴ ψυχολογία. Ἡ πειραματικὴ ψυχολογία εἶναι δημιούργημα τῶν νεωτάτων χρόνων. Οἱ Ἕλληνες προωδοποίησαν μόνον εἰς αὐτὴν διὰ τῶν φυσιολογικῶν καὶ φυσικῶν ἐρευνῶν των. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συμβολὰς εἰς τὴν πειραματικὴν ψυχολογίαν παρέσχον ἐν ἄλλοις ὁ Newton, ὁ Berkeley, ὁ Hartley, ὁ Priestley, ὁ Tetens, ὁ Bonnet, ὁ Herbart, ὁ Lotze, ὁ J. Müller, ὁ E. Weber, ὁ Helmholtz κ. ἄ. Εἰς τὸν Newton ὀφείλει ἡ πειραματικὴ ψυχολογία τὰς περὶ φωτὸς καὶ τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ καὶ τὰς περὶ τῶν χρωμάτων ἐρεύνας, εἰς δὲ τὸν Berkeley τὰς περὶ ὁράσεως θεωρίας. Ὁ Hartley καὶ ὁ Priestley συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόσπασιν τῆς ψυχολογίας ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας, ὡσαύτως δὲ ὁ Bonnet, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ψυχολογίαν τὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐγγύτερον ἔτι πρὸς τὸ πείραμα ἵσταται ὁ Tetens, ὅστις πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ μετρήσῃ τὴν διάρκειαν τῶν ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων ἐγγιγνομένων ἐν ἡμῖν εἰκόνων, τὰ δὲ μετεικάσματα καὶ μεταισθήματα ἡρμήνευεν ἐκ τῆς διαρκείας τῆς νευρικῆς διεγέρσεως. Ἀλλὰ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἔθεσαν οἱ διάσημοι φυσιολόγοι J. Müller, ὅστις πρῶτος διετύπωσεν ἀκριβέστερον τὴν θεωρίαν, τὴν περὶ τῆς εἰδικῆς ἐνεργείας τῶν αἰσθητηρίων, καὶ ἐδίδαξεν ὅτι οὐδεὶς ἀφυσιολόγητος δύναται νὰ εἶναι ψυχολόγος· E. Weber, ὅστις πρῶτος καθώρισε σχέσιν σταθερᾶς ἀντιστοιχίας καὶ παραλληλίας τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων, καὶ Helmholtz, ὅστις καὶ τὰ πρῶτα διεξήγαγε πειράματα πρὸς διερεύνησιν τοῦ χρόνου τῆς ἀντιδράσεως. Ὁ τοῦ Weber μαθητὴς G. T. Fechner ἐπεξέτεινε μὲν τὰ πειράματα τοῦ διδασκάλου περὶ τῶν αἰσθημάτων, διετύπωσε δὲ τὸν γνωστὸν νόμον τῆς σχέσεως ἐρεθίσματος καὶ αἰσθήματος.

Ὁ κατ' ἐξοχήν, ὅμως, δημιουργὸς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας εἶναι ὁ W. Wundt. Τὸ περίλαμπρον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἔχει νῦν νὰ ἐπιδείξῃ ἡ πειραματικὴ ψυχολογία, εἶναι ἔργον τῆς εἰδικῆς του μεγαλονοίας. Ὁ Wundt ὡμίλησε πρῶτος περὶ πειραματικῆς ψυχολογίας, τῷ δὲ 1876 ἐξέδωκε τὰ «Στοιχεῖα» τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας, ἅτινα κατὰ μικρὸν ἀπέβησαν ὁ πρῶτος θησαυρὸς τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας συνεβάλετο τὰ μέγιστα ὁ Wundt καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ πρώτου ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου ἐν Λειψίᾳ (1878), ὅπερ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἱερὸν τῆς νέας ἐπιστήμης, ἐν ᾧ ἐγένοντο πλεῖσται καὶ μεγίστου ἐνδιαφέροντος ἔρευναι ὑπὸ τοῦ Wundt καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Τὰ κατὰ τὰ διάφορα εἴδη τῶν αἰσθημάτων, τὰ κατὰ τὰς παραστάσεις καὶ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν μνήμην καὶ τὰ συναισθήματα καὶ ἄλλα πλεῖστα ψυχολογικὰ ζητήματα ἠρευνήθησαν κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τούτῳ, ὅπερ ἐγένετο ἅμα τὸ φυτώριον, ἐξ οὗ προῆλθον οἱ πλεῖστοι ἐπιστήμονες ψυχολόγοι, οἵτινες ἵδρυσαν ψυχολογικὰ ἐργαστήρια καὶ ἐπεξέτειναν τὸ πείραμα εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ψυχολογίας. Πυκνοτάτη εἶναι ἡ ἐπακολουθήσασα φάλαγξ τῶν ψυχολόγων: ὁ J. Lipps, ὁ Brentano, ὁ Ebbinghaus, ὁ Stumpf, ὁ Külpe, ὁ Meumann, ὁ Jodl, ὁ G. E. Muller, ὁ Ziehen, ὁ Störring, ὁ W. Stern, ὁ Wirth, ὁ Krüger, ὁ Messer, ὁ Bühler, ὁ Geyser, ὁ Pauli, ὁ Wertheimer καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ· ὁ Ribot, ὁ Binet, ὁ Baunis, ὁ Piéron, ὁ Claparède, ὁ Flournoy, ὁ Dumas, ὁ Pierre Janet, ὁ Dwelshauvers καὶ ἄλλοι ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ· ὁ James Sully, ὁ J. Ward, ὁ G. Allen, ὁ J. Ladd, ὁ W. James, ὁ J. Baldwin, ὁ E. B. Titchener, ὁ Cattell, ὁ Stanley Hall, ὁ Münsterberg, ὁ Thorndik, ὁ Murchison, ὁ Watson, ὁ Woodworth καὶ ἄλλοι ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ· ὁ Höffding ἐν Δανίᾳ· ὁ Ardigo, ὁ Sergi ὁ Morselli, ὁ de Sanctis ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐν πάσαις ταῖς προηγμέναις χώραις.

Ἡ γενικὴ πειραματικὴ ψυχολογία ἐξετάζει τὰ διάφορα ψυχικὰ φαινόμενα ἐν συναρτήσει πάντοτε πρὸς τὰ φυσιολογικὰ αὐτῶν παράλληλα. Οὕτω ὁρμωμένη ἀπὸ τῆς μελέτης τοῦ νευρικοῦ συστήματος, εἰσέρχεται εἰς τὴν μελέτην τῶν γνωστικῶν φαινομένων καὶ κατὰ πρῶτον τοῦ φαινομένου τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν διαφόρων αἰσθητηρίων ὀργάνων (γεύσεως, ὀσφρήσεως, ἀκοῆς, ὁράσεως, γενικῆς αἰσθήσεως)· εἶτα ἐρευνᾷ πειραματικῶς πάντοτε καὶ κατὰ τὰς μεθόδους τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν τὰς παραστάσεις, τοὺς διαφόρους παραστατικοὺς τύπους, τὰ εἴδη τῶν παραστάσεων (χώρου, χρόνου), τὴν ἔννοιαν τῆς συνειδήσεως, τὴν προσοχήν, τὰ εἴδη τοῦ συνειρμοῦ καὶ τῆς ἀναπλάσεως τῶν ψυχικῶν στοιχείων, τὴν μνήμην, τὴν φαντασίαν, τὴν νόησιν κλπ. Μετὰ τὴν μελέτην τῶν γνωστικῶν φαινομένων εἰσέρχεται εἰς τὴν μελέτην τοῦ συναισθήματος, τῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἰδιοτήτων αὐτοῦ καὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἄλλων καὶ συνθέτων συναισθημάτων, καὶ εἶτα εἰς τὴν μελέτην τῆς βουλήσεως, τῶν διαφόρων ὁρμῶν

Digitized by Google

ὁρμεμφύτων, τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἐν γένει τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ τρόπου τῆς διαμορφώσεως τοῦ χαρακτῆρός του. Ὑπὸ τῆς γενικῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἐρευνῶνται παρεμπιπτόντως καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ὄνειρα, τὰ φαινόμενα τῆς ὑπνώσεως καὶ τῆς ὑποβολῆς καὶ τὰ λεγόμενα πνευματιστικὰ φαινόμενα. Ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης ταύτης ἐρεύνης ἀποτελεῖ ἡ προσπάθεια συναγωγῆς γενικῶν νόμων τῶν ψυχικῶν φαινομένων.

Κοινωνικὴ ψυχολογία. Τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας, ἥτις ἔχει ὑποκείμενον τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν ψυχικῶν φαινομένων, ἅτινα ἀποτελοῦν δημιουργήματα ὁλοκλήρων ὁμάδων καὶ κοινωνιῶν, ὡς εἶναι π. χ. ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσσα, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, τὸ δίκαιον, ἡ τέχνη κλπ., τὰς πρώτας ρίζας εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ, μαρτυροῦσι δ' ἐν ἄλλοις τὰ ἱπποκρατικὰ ἔργα, μάλιστα δὲ τὸ ἐπιγραφόμενον «Περὶ ἀνέμων καὶ ὑδάτων καὶ τόπων», ἔπειτα δὲ ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Πολυβίου. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις συμβολὰς παρέσχον ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Ἰταλὸς Vico ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Νέα ἐπιστήμη περὶ τῶν ἐθνῶν» καὶ ὁ Montesquieu, μάλιστα ἐν τῷ «Περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῶν Ρωμαίων» καὶ τῷ «Περὶ τοῦ πνεύματος τῶν νόμων». Γενναίαν συμβολὴν εἰς τὴν κοινωνικὴν ψυχολογίαν παρέσχεν ὁ Ἕγελος, ὅστις ἐδίδαξεν ὅτι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἄπειρον πνεῦμα ἀναπτυσσόμενον πρῶτον ἐν τῷ ἀτόμῳ ἐκδηλοῦται ὕστερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ὅτι ἡ ἱστορία καθόλου εἶναι ἀνάπτυξις τοῦ ἀπείρου τούτου πνεύματος. Ἐν Γαλλίᾳ ἱδρυτὴς τῆς ψυχολογίας ταύτης ἐγένετο ὁ A. Comte, ὅστις ἐδίδαξεν ὅτι τὸν ψυχικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὀφείλομεν νὰ παρατηρῶμεν ἐν τοῖς κοινωνικοῖς θεσμοῖς καὶ τοῖς ἔργοις τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ τῆς τέχνης. Συμβολὰς ἀξιολόγους εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας προσήνεγκε καὶ ὁ J. St. Mill, ὅστις ἀπέδειξε τὴν σχέσιν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν πρὸς τὴν γενικὴν ψυχολογίαν, καὶ ὁ H. Spencer, καθ' ὃν ἡ ἐξέλιξις τῆς κοινωνίας εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ὀργανισμῶν καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν γεγονότων τῆς συνειδήσεως γίνεται διὰ τῆς ἀναλύσεως ἀμφοτέρων· ἔτι δὲ ὁ Tylor καὶ ὁ J. Lubbock, οἵτινες ἐμελέτησαν τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοὺς νῦν κατὰ φύσιν ζῶντας λαούς· καὶ ὁ M. Müller, ὁ γνωστὸς γλωσσολόγος καὶ μυθολόγος, πρὸς δὲ τούτοις ὁ T. Waitz καὶ ὁ A. Bastian, οὗ ἔχομεν πολλὰς καὶ ἀξιολόγους συμβολὰς εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν συγκριτικὴν ψυχολογίαν. Ἀλλὰ κυρίως ἱδρυταὶ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας ἐγένοντο οἱ Γερμανοὶ Lazarus καὶ Steinthal. Ἔτι ἀκριβέστερον ἐπεχείρησε νὰ καθορίσῃ τὸ ἔργον τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας ὁ Wundt, ὡς ἐπιστήμης ἐξεταζούσης τὰ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης, τῶν μύθων καὶ τῆς θρησκείας, τῶν ἐθίμων, τῆς τέχνης, τῆς κοινωνίας, τοῦ δικαίου, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἱστορίας κλπ. Πρὸς τὴν κοινωνικὴν ψυχολογίαν συνδέεται ἡ λεγομένη *ψυχολογία τῶν πληθύων* ἢ *τῶν ὄχλων*, ἥτις ἀνιχνεύει τὰς ἰδιορρύθμους ψυχικὰς ἐκδηλώσεις, ἃς ἐμφανίζουσιν ὁμάδες ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν καὶ γνωμῶν φερομένων καὶ ἐπιδιωκόντων κοινοὺς σκοπούς. Καὶ τῆς ψυχολογίας ταύτης τὰς ρίζας εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὡς δηλοῖ ὁ Θουκυδίδης. Συστηματικώτερον ἐξητάσθη καὶ ὁ κλάδος οὗτος ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ὁ G. Tarde καὶ ὁ G. Le Bon ἐν Γαλλίᾳ, ὁ Th. Erismann, ὁ W. Hellpach, ὁ Moede, ὁ Freud καὶ ἄλλοι ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ, ὁ Rossi, ὁ Sighele καὶ ἄλλοι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἠσχολήθησαν καὶ ἀσχολοῦνται περὶ ταύτην. [Πρβλ. *Θ. Βορέα,* Ψυχολογία (Ἀθῆναι 1933), ἔνθα καὶ πληρεστάτη βιβλιογραφία.]

θ. π.

— ψυχολογία *ἀτομικὴ* *[Ψυχολ.]*· βλ. λ. *ἀτομικὴ* ψυχολογία.

— ψυχολογία *καταληπτική*· βλ. λ. *καταληπτικὴ* ψυχολογία.

— ψυχολογία *τῆς τέχνης*. Καλεῖται οὕτω, ἐν διαφορᾷ ἀπὸ τῆς *αἰσθητικῆς*, ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ἀσχολεῖται οὐχὶ περὶ τὸ δέον, περὶ τὴν εὕρεσιν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν δεοντολογικῶν κανόνων τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἀλλὰ περὶ τὸ Εἶναι, τουτέστιν ἐρευνᾷ τὰ ψυχολογικὰ βιώματα, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζομεν ὡς καλλιτεχνικά, εἴτε συμφωνοῦσι ταῦτα πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ καλοῦ εἴτε μή. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ μὲν ὁδηγεῖ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν βιωμάτων τούτων τὸ ἄτομον, τὸ δὲ ἀναγκάζει εἰς σύγκρισιν τῶν ποικιλλόντων κατ' ἄτομον καλλιτεχνικῶν βιωμάτων καὶ δημιουργεῖ εὐρυτέραν γνῶσιν τῆς ψυχολογικῆς ὑφῆς καὶ τῶν ψυχικῶν ὅρων τῆς καλλιτεχνικῆς ἀπολαύσεως καὶ δημιουργίας. Ὡς ἡ ψυχολογία λοιπὸν καθόλου, οὕτω καὶ ἡ ψυχολογία τῆς τέχνης ἀφορμᾶται ἀπὸ τῶν ὑποκειμενικῶν βιωμάτων τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου καὶ καθορίζει τὰς διαφοράς, αἵτινες ὑφίστανται τόσον ἐν τῇ ἀπολαύσει τοῦ καλοῦ, ὅσον καὶ ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις. Πρὸς τοῦτο ἐρευνᾷ τὴν φύσιν τῆς καλλιτεχνικῆς ἀπολαύσεως, τοὺς ὅρους αὐτῆς καὶ τὰ εἴδη, ἅπερ ἀπορρέουσιν ἐκ τῶν διαφόρων δι' ἕκαστον ψυχικῶν παραγόντων, τὸ πρόβλημα τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, τὴν ψυχολογίαν τοῦ καλλιτέχνου, τοὺς παράγοντας τῆς ἐκφράσεως καὶ τῆς μορφῆς, τὴν σχέσιν, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ψυχῆς τοῦ δημιουργοῦντος καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν μέσων, τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῆς διαβαθμίσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἀξιῶν αὐτῆς κ. ἄ. Διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἀνάγεται ἡ ψυχολογία τῆς τέχνης εἰς τύπους, καθορίζει τουτέστι κατηγορίας καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ ἐμβαθύνει εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ χαρακτῆρος τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς τέχνης, οἷα π. χ. τὸ σατιρικόν, τὸ κωμικόν, τὸ τραγικὸν κ.τ.τ. Διὰ τῆς συσχετίσεως τῶν καλλιτεχνικῶν βιωμάτων πρὸς τὴν σύνολον ζωὴν καταντᾷ εἰς τὴν διακρίβωσιν τῆς βιολογικῆς σημασίας τῆς τέχνης, διὰ δὲ τῆς συγκρίσεως αὐτῆς πρὸς τοὺς λοιποὺς κύκλους τοῦ πνευματικοῦ βίου, ὡς π. χ. τὴν θρησκείαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φιλοσοφίαν, κατορθώνει νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῆς τέχνης καὶ νὰ ἀφορίσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐκφράσεων τούτων τῆς ψυχῆς, καθορίζουσα ἅμα καὶ τὴν στενὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς αὐτάς, ὡς καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν. Συνέπεια τῆς τοιαύτης ψυχολογικῆς θεωρήσεως τῆς τέχνης εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία αὐτῆς δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ καλλιτεχνικοῦ δύνασθαι, ἀλλὰ μεταβάλλεται εἰς ἱστορίαν τοῦ καλλιτεχνικοῦ βούλεσθαι καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συσχετίζεται ἀρρήκτως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν φιλοσοφημάτων, ἅτερ ἀποκαλύπτουν τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι αἱ ἐναλλαγαὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ βούλεσθαι δὲν εἶναί τι αὐτοτελές, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν καθόλου μεταβολῶν τῆς ψυχικῆς διαρθρώσεως τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν ὁποίων ἀντικατόπτρισις εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τῶν μύθων, τῶν θρησκειῶν, τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ τῶν περὶ κόσμου καὶ βίου θεωριῶν. Οὕτω καὶ ἡ ἱστορία τῆς τέχνης συμβάλλει, ὡς ἐκεῖναι, εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἥτις ἐκφράζεται καὶ διὰ τῆς τέχνης κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῶν ἀγώνων τοῦ ἀνθρωπίνου Ἐγὼ πρὸς τὸν περιβάλλοντα κόσμον. Ἐντεῦθεν ὅμως γίνεται ἐμφανὲς ὅτι τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα ἐξαρτῶνται καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καί, ὅπερ λίαν σπουδαῖον, κατὰ τὴν μορφὴν ἢ τὴν τεχνοτροπίαν ἐκ τῶν μεταβολῶν καθόλου τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἄλλαις λέξεσιν ἐκ τῆς προσωπικότητος καὶ ἐκ τῆς κοσμοθεωρίας αὐτῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν συνδέεται διὰ δεσμῶν ἀναγκαίων, διεπομένων ὑπὸ ὡρισμένων νόμων. Οὕτως ἡ ψυχολογία τῆς τέχνης, ὁδηγήσασα εἰς τὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν καθόλου ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὰς λοιπὰς ἐκφράσεις αὐτῆς, ἤγαγε κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν συσχέτισιν τῆς τέχνης πρὸς τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν κοσμοθεωρίαν τόσον αὐτῆς, ὅσον καὶ τῶν διαφόρων ἐποχῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατάγονται τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ μουσικῇ, ἐν τῇ γλυπτικῇ, τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τῇ μουσικῇ. Εἰς τὴν ἔρευναν τῆς τοιαύτης συσχετίσεως, ἥτις πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν τεχνοτροπίαν καὶ τὴν μορφὴν καθόλου ἐκ τοῦ περιεχομένου, συνέβαλε μεγάλως ἡ νεωτέρα ψυχολογία, ἥτις συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Σλάϊερμάχερ, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Γουλ. Ντιλτάϋ. Συμφώνως πρὸς αὐτὴν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἶναι ἑνιαῖον, διηρθρωμένον ὅλον, ὀργανικὴ συναρμογὴ ἀξιολογικῶν ροπῶν, τῶν ὁποίων ἐκδήλωσις καὶ ἔκφρασις εἶναι τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, αἱ θρησκεῖαι, τὰ διάφορα φιλοσοφήματα, τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα κτλ. Ταῦτα ἀποτελοῦν, ὡς εἰπεῖν, τὸν μακρόκοσμον, ὅστις ἀντικατοπτρίζει τὸν μικρόκοσμον, εἴτε ἀτομικὴ ψυχὴ εἶναι οὗτος, εἴτε ἡ ψυχὴ μιᾶς ὁμάδος, ἑνὸς λαοῦ, μιᾶς φυλῆς, μιᾶς ὁλοκλήρου ἱστορικῆς περιόδου. Ἑρμηνεία τῆς οὕτω νοουμένης ψυχῆς σημαίνει διείσδυσιν εἰς τὴν ἄρχουσαν ἐν αὐτῇ ἀξιολογικὴν ροπὴν δι' αἰσθητικῆς συμπαθείας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἱκανὴ εἶναι μόνον ἡ συγγενικὴ ψυχή, ἀλλὰ καὶ τῇ βοηθείᾳ ὅλων ἐκείνων τῶν προϋποθέσεων, αἵτινες συντελοῦν εἰς τὸ νὰ μεταθέσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἄλλου ἢ εἰς τὴν ψυχὴν ἑνὸς πολιτισμοῦ. Ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὸν ψυχολόγον εἶναι ὁ καθορισμὸς τοῦ πλαστικοῦ νόμου, ὅστις διαμορφώνει τὴν ψυχὴν τῆς δημιουργούσης προσωπικότητος, ἡ εὕρεσις τοῦ κέντρου αὐτῆς, τῆς κεντρικῆς ἀξίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτῶνται ὅλαι αἱ λοιπαὶ ἀξίαι τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τῆς ὁποίας ἔκφρασις εἶναι τὸ ποίημα, ἡ μουσικὴ σύνθεσις, τὸ ἀρχιτεκτονικὸν οἰκοδόμημα, ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία, τὸ φιλοσόφημα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς πλαστικὸς νόμος ἐπικρατεῖ εἰς πλείονας ψυχάς, συνδέων αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν αὐτὰς εἰς ὁμάδας, εἰς κατηγορίας καὶ νὰ καθορίσωμεν ψυχολογικοὺς τύπους, οἱ ὁποῖοι διαφέρουν ἀλλήλας κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀρχούσης ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ἀξίας. Ἡ ἀναγωγὴ τῆς ὑπὸ ἔρευναν ψυχῆς εἰς τὸν προσήκοντα εἰς αὐτὴν τύπον σημαίνει ἑρμηνείαν αὐτῆς. Τοιούτους τύπους συνεκρότησαν ὁ Ντιλτάϋ, ὁ περίφημος μαθητής του Σπράγγερ, ὁ Μύλλερ-Φράϊνφελς, ὁ Γιάστερς, ὁ Βάχ, ὁ Σόλτς, ὁ Μὰξ Βέμπερ καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν τύπων τούτων ἐπεχείρησαν νὰ ἑρμηνεύσουν καὶ τὴν ἀντίστοιχον εἰς αὐτοὺς ἔκφρασιν, τὰ δημιουργήματα τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποτύπωσις τῆς ψυχῆς μιᾶς προσωπικότητος ἢ ἑνὸς λαοῦ ἐπὶ αἰσθητῶν ἀντικειμένων ἐπιζώντων τῆς ψυχῆς ταύτης. Οὕτως ὁ Μύλλερ-Φράϊνφελς πειρᾶται νὰ καθορίσῃ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν τέχνην καὶ τὴν θρησκείαν, ἥτις ἀνταποκρίνεται κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθέντας ψυχολογικοὺς τύπους, ἀναλύων πρὸς πιστοποίησιν ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Λουθήρου, τοῦ Γκαῖτε, τοῦ Βάγνερ, τοῦ Dürer καὶ τοῦ Καντίου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὴν τέχνην, ἀναφέρομεν τὰ περίφημα ἔργα: τοῦ Nohl «Τεχνοτροπία καὶ κοσμοθεωρία», τοῦ Unger «Ποίησις καὶ κοσμοθεωρία», τὰς «Θεμελιώδεις ἔννοιας τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης» τοῦ Wöllflin καὶ τὰ «Μορφολογικὰ προβλήματα τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ» τοῦ Worringer.

Ὁ Nohl ἀφορμᾶται ἀπὸ τοῦ προβλήματος τῆς κοσμοθεωρίας, ἡ ὁποία γεννᾶται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ κόσμου καὶ πνεύματος καὶ σημαίνει ἀντίδρασιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν περιβάλλοντα αὐτὴν κόσμον. Ἀκολουθῶν τὸν Dilthey, διακρίνει καὶ αὐτὸς τρία εἴδη κοσμοθεωρίας: Τὴν φυσιοκρατίαν, ἡ ὁποία σημαίνει ἐπιβολὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Τὴν ἀντικειμενικὴν ἰδεοκρατίαν, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς ἑνότητος μεταξὺ σώματος καὶ πνεύματος καὶ ἡ ὁποία τὸν κόσμον ἐκδέχεται ὡς συνάρτησιν ψυχικῶν φαινομένων. Τὴν ἰδεοκρατίαν, τέλος, τῆς ἐλευθερίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πνεῦμα ἐμφανίζεται ὡς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ὕλην καὶ ἡ ὁποία τὸν κόσμον ἑρμηνεύει ἐκ τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος. Τῇ βοηθείᾳ τῶν τριῶν τούτων τύπων τῆς κοσμοθεωρίας πειρᾶται ἔπειτα ὁ Nohl νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν τεχνοτροπίαν ἐν τῇ ζωγραφικῇ τῶν νεωτέρων χρόνων, θεωρῶν τὴν τεχνοτροπίαν ταύτην ὡς ἀναγκαίαν ἔκφρασιν τῆς ἀντιστοίχου κοσμοθεωρίας. Ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ εἰκόνι, ἐν τῷ ζωγραφικῷ πίνακι, σημαίνει ἔκφρασιν τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ σύμπαν. Ἐν τῇ ζωγραφικῇ τῶν μέσων αἰώνων τῆς ὅλης εἰκόνος κυριαρχεῖ ἡ ἀνθρωπίνη μορφή, καὶ δὴ εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος, ἔξω χρόνου καὶ χώρου, ψαύουσα τὸ ὑπερβατικόν. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπικρατεῖ ἡ ἰδεοκρατία τῆς ἐλευθερίας, ὁ ὑποκειμενικὸς ἰδανισμός, διαρχικὴ κοσμοθεωρία. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως τὴν ὑποκειμενικὴν ἰδεοκρατίαν διαδέχεται ὁ πανθεϊσμός, ὁ ἀντικειμενικὸς ἰδανισμός, ὅστις σημαίνει ἑνότητα μεταξὺ κόσμου καὶ πνεύματος. Αἱ εἰκόνες τοῦ Ραφαήλ, τοῦ Corregio, τοῦ Rembrandt εἶναι τὰ μνημεῖα τῆς κοσμοθεωρίας ταύτης. Τὴν θέσιν αὐτῆς λαμβάνει κατὰ τὸν ΙΖ´ αἰῶνα ἡ φυσιοκρατία, ἥτις προσέχει μόνον εἰς τὴν ἑνότητα τῶν νόμων τῆς φύσεως, εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ χώρου καὶ τοῦ φωτός. Ἀνάλογος πρὸς αὐτὴν εἶναι καὶ ἡ τεχνοτροπία, ὡς δεικνύουν τὰ ἔργα τῶν Ὁλλανδῶν καὶ τῶν Ἱσπανῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος αἱ τρεῖς αὗται ροπαὶ βαίνουν παραλλήλως. Οὕτω περὶ τὸ 1800, παρὰ τὸν φυσιοκρατικὸν Goya, ἔχομεν τοὺς ἰδεοκρατικοὺς Carstem καὶ David, τοὺς ρομαντικοὺς ἢ πανθεϊστὰς Friedrich καὶ Runge, περὶ δὲ τὸ 1870 παρὰ τοὺς ἰδεοκρατικοὺς Feuerbach καὶ Marées, τοὺς πανθεϊστὰς Böcklin καὶ Thoma καὶ τοὺς φυσιοκρατικοὺς Menzel, Courbet, Seibl.

Ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῆς καλλιτεχνικῆς βουλήσεως ἀφορμᾶται καὶ ὁ Worringer, ὅστις ὅμως τὴν ψυχολογίαν ἐπεκτείνει μέχρι τῆς φυλῆς, προσπαθῶν νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν διὰ τῆς ψυχῆς τῶν βορείων λαῶν καὶ νὰ ἀναγάγῃ τὴν διαφορὰν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κλασσικῆς τεχνοτροπίας εἰς τὴν ψυχικὴν διαφοράν, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς Μεσημβρίας. Τὴν τέχνην ἐκδέχεται ὡς ἐναλλαγὴν ἐσωτερικῶν ρυθμῶν βασικῶς διαφόρων, ὡς ἔκφρασιν καλλιτεχνικῶν βουλήσεων ἀφισταμένων ἀλλήλων. Πρὸς τοῦτο καθορίζει πρῶτον διαφόρους ψυχολογικοὺς τύπους, οἷοι: Ὁ πρωτογενὴς ἄνθρωπος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐπικρατεῖ πλήρης ἀντίθεσις μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ ὅστις κατὰ συνέπειαν τελεῖ ἐν καταστάσει ἀγωνίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐπιδιώκει νὰ ἀπολυτρωθῇ διὰ τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης. Ὁ κλασσικὸς ἄνθρωπος, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ χάος τοῦ πρωτογόνου μεταβάλλεται εἰς κόσμον. Ἄνθρωπος καὶ κόσμος συγχωνεύονται ἐνταῦθα εἰς μίαν ἑνότητα καὶ τὸν φόβον ἔναντι τοῦ περιβάλλοντος ἀντικαθιστᾷ ἡ ἀγάπη. Ἡ τέχνη του κατὰ ταῦτα ἐμφανίζει ἐξιδανίκευσιν τῆς φύσεως, ἐνῷ ἡ τοῦ πρωτογόνου εἶναι συμβολική. Ὁ Ἀνατολίτης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπικρατεῖ πάλιν τὸ ἔνστικτον, ἀλλ' ἀφοῦ κατενίκησε τὴν γνῶσιν καὶ τὸ λογικόν. Ἡ τέχνη αὐτοῦ εἶναι ἀφῃρημένη, διακοσμητική, γεωμετρική, ὡς ἡ τοῦ πρωτογόνου,

Digitized by Google

ἀλλ' ἀπείρως πλουσιωτέρα αὐτῆς. Τέλος ὁ ἄνθρωπος τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ ζῇ ἡ ἀπέραντος ἀνησυχία, ἡ ἀσίγητος νοσταλγία, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἄρρυθμον διακοσμητικὴν γραμμὴν τοῦ Βορρᾶ, ἡ μεταξὺ λόγου καὶ ἐνστίκτου πάλη, ἡ ἐσωτερικὴ δυσαρμονία, ἡ ἀκαταμάχητος ὁρμὴ πρὸς τὸ ὑπερβατικόν, πρὸς τὸ Ἐπέκεινα. Ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ψυχικῆς ταύτης καταστάσεως, προσπάθεια πρὸς ἀπολύτρωσιν ἀπ' αὐτῆς διὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς συνθέσεως, ἀκριβῶς ὡς ἡ παραπλησία πρὸς τὸν ρυθμὸν τοῦτον νοητικὴ σύνθεσις Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου καὶ τὰ πνευματικὰ προϊόντα τοῦ μυστικισμοῦ τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς σχολαστικῆς περιόδου. Κατατείνει πρὸς τὴν ἐπιβλητικὴν ἔκφρασιν, τὴν ἔκφρασιν δυνάμεως καὶ μεγέθους, αἴρουσα τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος καὶ ἀνατείνουσα διὰ τῆς ἁπλῆς δυναμικότητος τοῦ λίθου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀφαιρεῖ τὸ βάρος, εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ψυχήν. Τοιοῦτον αἴσθημα ἐγέννησεν ἤδη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Γκαῖτε ἡ θέα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Στρασβούργου, τὸν ὁποῖον ἐπὶ μῆνας ἐπισκέπτεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀνακαλύψ ις ἐν τέλει τὴν διαφοράν, ἥτις διακρίνει τὴν γερμανικὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς λατινικῆς.

Εἶναι φανερὸν ὅτι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τῆς τέχνης μετατίθεται εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ πολιτισμοῦ ἢ τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται παρὰ τὴν θέσιν τῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Καὶ ὅπως αὗται, οὕτω καὶ ἡ τῆς τέχνης, ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὴν ψυχολογίαν τῆς ἀνθρωπότητος, γίνεται ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τῶν ἀγώνων της καὶ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἀξιῶν, αἱ ὁποῖαι βασιλεύουν ἑκάστοτε ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ στερεώματος. Ἡ νέα αὕτη κατεύθυνσις εἶναι ὁπωσδήποτε σύμφωνος πρὸς τὴν περὶ τέχνης ἐκδοχὴν τοῦ σοφοῦ τῆς Βαϊμάρης, διὰ τὸν ὁποῖον τέχνη εἶναι ἔκφρασις τῆς ἰδέας, ἀποκάλυψις, ἐνόρασις καὶ καλλιτεχνικὴ διατύπωσις ἐκείνου, ὅπερ συνέχει τὰ ὄντα κατὰ τὴν βαθυτάτην των φύσιν, καὶ ὁ ὁποῖος εὐχαριστεῖ τὰς Μούσας ὄχι μόνον διότι ἐχάρισαν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὴν μορφήν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον καὶ διότι ἐνέβαλον ἐντὸς τοῦ στήθους του τὸ περιεχόμενον, δηλαδὴ τὴν ψυχήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐφορμᾶται καὶ ἡ σχολὴ τοῦ Dilthey διὰ νὰ κατανοήσῃ ἐξ αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν μορφῶν καὶ τῶν τεχνοτροπιῶν ὥς τι κατ' ἀναγκαίους νόμους ἐκ τοῦ ἑκάστοτε περιεχομένου τῆς ψυχῆς ὀργανικῶς ἀναπτυσσόμενον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dilthey*, Die Types der Weltanschauung (1911).—*Spranger* Lebensformen (7η ἐκδ. 1927).—*Nohl*, Stil und Weltanschauung (1920).—*Müller-Freienfels*, Persönlichkeit und Weltanschauung (1923).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Psychologie der Kunst (1923).—*Worringer*, Formprobleme der Gotik (1927).—*Wöllflin*, Kunsthistorische Grundbegriffe (7η ἐκδ. 1929).—*Ermantiger*, Das Dichterische Kunstwerk (1923).—*Passarge*, Die Philosophie der Kunstgeschichte in der Gegenwart (1930).

Ν. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— ψυχολογία τοῦ *ἐγκλήματος*, ἢ *ποινικὴ* — ἔλ. λ. *ποινικὴ* ψυχολογία.

— ψυχολογία τοῦ παιδός. Ἡ ψυχολογία, ἥτις ἐρευνᾷ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδὸς μέχρι τῆς εἰσόδου τῆς ἥβης. Ὁ κλάδος οὗτος τῆς ψυχολογίας ἱδρύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Τείντεμανν τῷ 1787, ἡ δὲ πρώτη συστηματικὴ ἐργασία περὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδὸς ἐδημοσιεύθη τῷ 1881 ὑπὸ τοῦ Πράϋερ. Διὰ τῆς συστάσεως τῆς ψυχολογίας τῆς ἥβης προήχθη καὶ ἡ γνῶσις τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδός. Πολὺ ὅμως περισσότερον διὰ τῶν μεθόδων τῆς τελολογικῆς ψυχολογίας, ἥτις χωρεῖ ἐπὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ψυχικῆς ὑφῆς καὶ ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ὅλης συναρμογῆς τῆς ψυχῆς πρὸς γνῶσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν καθ' ἕκαστον ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ἱκανοτήτων.

Ν. Λ.

—ψυχολογία τῶν ζῴων. Ἡ ἐπιστήμη, ἥτις μελετᾷ τὴν συμπεριφορὰν καὶ γενικῶς τὴν ζωὴν τῶν ζῴων. Καίτοι κοινῶς ἀποδίδονται εἰς τὰ ζῷα αἰσθήματα, πράξεις, θελήσεις καὶ κρίσεις ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα ὅτι τὰ ζῷα κατέχουν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν, ὁμοίαν ἢ προσομοιάζουσαν πρὸς τὴν ἡμετέραν. «Ἡ συνείδησις, γράφει ὁ Πιερόν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἀμέσου καὶ βεβαίας γνώσεως, εἰμὴ διὰ τῆς ἐνδοσκοπήσεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀνέφικτος προκειμένου περὶ τῶν ζῴων». Ὅταν ἀποδίδωμεν εἰς τοὺς μύρμηκας καὶ εἰς τὰς μελίσσας συλλογισμούς, διαπράττομεν σόφισμα κατ' ἀναλογίαν, διότι ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἐξωτερικῶν σημείων συνάγομεν τὴν ταυτότητα τῶν ἐσωτερικῶν ψυχικῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων. Ἐξ ἄλλου, ἀγνοοῦμεν ἀκόμη καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διότι δυνάμεθα νὰ τὴν γνωρίσωμεν μόνον ἐμμέσως, διὰ προφορικῶν βεβαιώσεων ἄλλων, καὶ νὰ τὴν συναγάγωμεν ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ὁμοίων μας· ὁ Husserl ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας παρακάμπτει τὴν δυσκολίαν ταύτην, παραδεχόμενος ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν μανθάνομεν τὴν πεῖραν τῶν ἄλλων, τὴν κάμνομεν ἰδικήν μας καὶ ἕνεκα τούτου δυνάμεθα νὰ τὴν διερευνήσωμεν διὰ τῆς ἀμέσου πείρας, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ αὐτῆς. Μὲ τὰ ζῷα ὅμως ἡ δυνατότης αὕτη δὲν ὑφίσταται. Ἀκόμη καὶ ὅταν γνωρίζωμεν ἐπακριβῶς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ κυνὸς εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἰδικήν μας τὴν πεῖραν τοῦ κυνός, εἰμὴ διὰ παρομοιώσεως, λέγοντες ἐπὶ παραδείγματι: ὁ κύων φέρεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡς ἐὰν ἦτο λυπημένος ἢ εὔθυμος.

Αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ ἀντιρρήσεις αὗται δὲν ἰσχύουν, ἐὰν γίνῃ παραδεκτὸν ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία δὲν εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καὶ ὅτι ἡ ψυχολογία περιλαμβάνει μόνον τὴν ἐπιστήμην διαγωγῆς («behaviourism»), ἢ μόνον τὴν ἐπιστήμην τῶν ἐξωτερικῶν ἀντιδράσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ψυχολογία δύναται νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὴν μελέτην τῆς διαγωγῆς τῶν ζῴων, διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν αὐτῶν μεθόδων, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸν ἄνθρωπον. Πράγματι, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ψυχολογίας τῶν ζῴων συμπίπτει πρὸς τὴν δημιουργίαν τῶν ψυχολογικῶν ἐκείνων τάσεων, αἵτινες ἀρνοῦνται οἱανδήποτε σημασίαν εἰς τὸ ἐνσυνείδητον φαινόμενον ὡς τοιοῦτον, ἀποδίδουσαι πραγματικὴν ἀξίαν εἰς μόνας τὰς ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς. Ἡ ἔννοια τῆς ψυχολογίας ὑφίσταται οὕτω βαθεῖαν μεταμόρφωσιν, ἡ ὁποία δικαιολογεῖ τὴν πρότασιν Ἀμερικανῶν τινων ψυχολόγων περὶ ὁλοκληρωτικῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ ὅρου ψυχολογία, πρὸς παραδοχὴν τῶν ὅρων ἀνθρωπονομία ἢ behaviourism (ἐπιστήμη τῆς διαγωγῆς). Ἡ ἐπιστήμη τῆς διαγωγῆς περιορίζεται εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν νευρικῶν ἀντιδράσεων, διότι διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ παράγοντο τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ συγκινήσεις καταντοῦν ἁπλαῖ κινήσεις ἐκφράσεως, αἱ πράξεις τῆς θελήσεως εἰς κινήσεις μελῶν τοῦ σώματος ἢ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος, ἡ σκέψις εἰς ἐγκεφαλικὴν καταπόνησιν. Ἡ ἀντικειμενικὴ ψυχολογία ἀνήκει εἰς τὴν φυσιολογίαν, καθ' ὃν τρόπον ἡ ψυχολογία τῶν ζῴων εἶναι κλάδος τῆς ζῳολογίας. Ἡ βιολογία δύναται νὰ καταδείξῃ ποῖαι εἶναι αἱ ἀναλογίαι καὶ αἱ ταυτότητες μεταξὺ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τοῦ σώματος τῶν ζῴων, ἡ ψυχολογία ὅμως, ἐννοουμένη ὡς ἐπιστήμη τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας, ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις καὶ ἐξακριβώσεις ἦσαν ἀναγκαῖαι, διότι ἀπὸ τοῦ Montaigne καὶ ἐντεῦθεν εἴθισται ἡ παρομοίωσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ζῷα, ἴσως πρὸς μετριασμὸν τῆς ὑπερηφανείας του. Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μέχρι τῶν νεωτέρων σοφῶν αἱ γνῶμαι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διῃρέθησαν εἰς δύο ἀντιθέτους ὁμάδας. Ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον εἰς τὴν μετεμψύχωσιν, δὲν ἠδύναντο νὰ παραδεχθοῦν οὐσιώδη διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων, ὅπως δι' ἄλλους λόγους καὶ οἱ ἐπικούρειοι. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑφίστανται ἡ διανοητικὴ ψυχὴ (ὁ νοῦς) καὶ ἡ αἰσθητικὴ ψυχή, ἐνῷ ἐν τοῖς ζῴοις ὑφίσταται μόνη ἡ αἰσθητικὴ ψυχή. Ἐπίσης οἱ στωϊκοὶ ἐπιμένουν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων. Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία υἱοθετεῖ τὴν ἀριστοτελικὴν διάκρισιν, ὁ δὲ Καρτέσιος περιορίζει τὰ ζῷα εἰς ἁπλᾶς μηχανάς. Ὁ ζῳολόγος Brehm ἐν τῇ «Φυσικῇ Ἱστορίᾳ τῶν ζῴων» προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ ζῷα, ὅπως καὶ ὁ ἄνθρωπος, αἰσθάνονται καὶ ἔχουν στοιχειώδη κρίσιν, ὁ δὲ Δαρβῖνος, διὰ τῆς θεωρίας τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, ἐξηγεῖ τὴν σκοπιμότητα, ἣν περικλείουν αἱ ἐνστικτώδεις πράξεις. Περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος πολλοὶ ἐπιστήμονες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Beer, ὁ Bethe καὶ ὁ Uexkül, ἐθεώρουν τὴν ψυχολογίαν τῶν ζῴων ὡς ἀποτελοῦσαν ἁπλοῦν κεφάλαιον τῆς φυσιολογίας, σημειοῦντες ἁπλῶς τὴν διαφοράν, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων. Οἱ ἐπιστήμονες οὗτοι προσεπάθησαν νὰ καταρτίσουν νέαν ὁρολογίαν πρὸς ὑποδήλωσιν τῶν πράξεων τῶν ζῴων, χωρὶς νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς ὅρους, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς διανοητικὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ταυτότης τῆς ὁρολογίας ὁδηγεῖ ἀσυναισθήτως εἰς τὴν παραδοχὴν ὁμοίων ἐσωτερικῶν φαινομένων: ὅταν τὸ ζῷον διευθύνεται πρὸς μίαν καθωρισμένην κατεύθυνσιν, ἀντὶ πρὸς ἄλλην, λέγομεν ὅτι κάμνει ἐκλογήν, λησμονοῦντες ὅτι ὁ ὅρος οὗτος ὑποδηλοῖ ὄχι μόνον τὴν ἐξωτερικὴν συμπεριφοράν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν, ἥτις, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν μέχρι σήμερον, ἀποτελεῖ ἱκανότητα μόνου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ νέα ὅμως ὁρολογία δὲν ἐπεκράτησε, διότι ἐπέφερε μεγάλην σύγχυσιν καὶ ἀβεβαιότητα. Ἕνεκα τούτου, διὰ τὰ ζῷα δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὅρους, οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζονται πρὸς ὑποδήλωσιν ἀνθρωπίνων διανοητικῶν πράξεων, ἀρκεῖ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αὗται ὑποδηλοῦν μόνον τὰς ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις.

Οὕτω ἡ ψυχολογία τῶν ζῴων κατέστη νοητὴ καὶ δικαιολογημένη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχολογία ἡρμηνεύθη ὡς ἐπιστήμη τῶν ἀντανακλάσεων. Ἐχρησιμοποιήθη τότε κοινὴ μέθοδος καὶ διὰ τὰ δύο πεδία τῶν μελετῶν, ἡ δὲ ψυχολογία τῶν ζῴων ἤνθησεν ἰδίως εἰς χώρας τινάς, ὡς ἡ Ἀμερική.

Ἡ ψυχολογία τῶν ζῴων πραγματεύεται πάσας τὰς ἀντιδράσεις τοῦ ζῴου πρὸς τὸ περιβάλλον: τὴν αἰσθητικότητα, τὰς κινήσεις, τὴν μνήμην, τὴν ἱκανότητα τῆς μαθήσεως καὶ τὴν συμπεριφοράν, παραδεχομένη ὡρισμένας διανοητικὰς καταστάσεις, ὡς εἶναι ἡ συγκίνησις, καὶ τὰ αἰσθήματα, ἡ στοιχειώδης κρίσις καὶ ἡ δυνατότης νουνεχῶν πράξεων. Ἡ μνήμη εἶναι ἱκανότης, ἥτις ἀπαντᾷ εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ζῴων. Διὰ καταλλήλων πειραμάτων δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τὰ ζῷα ἐνθυμοῦνται τοὺς πτερνιστῆρας, ὅταν ἅπαξ ἐφαρμοσθοῦν ἐπ' αὐτῶν. Γενικῶς ἐξηγεῖται τὸ γεγονὸς φυσιολογικῶς, διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τῶν ζῴων, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πτερνιστῆρος, δὲν παραμένει εἰς οἵαν κατάστασιν ἦτο καὶ προηγουμένως καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἡ ἐπανάληψις τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πτερνιστῆρος δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ ἀμέσως τὰς αὐτὰς νευρικὰς ἐνεργείας. Πρὸς τὴν μνήμην συνδέεται ἡ συνειρμικὴ ἱκανότης, τὴν ὁποίαν δεικνύουν τὰ ζῷα, ἱκανότης, ἥτις δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἔν τινι μέτρῳ διὰ τῆς θεωρίας τῶν συμβατικῶν ἀντανακλάσεων. Ὅταν παρουσιάσωμεν εἰς κύνα τεμάχιον κρέατος, οὗτος ἐκβάλλει ἐκ τοῦ στόματός του σίελον. Ὅταν ὅμως ἡ παρουσίασις τῆς τροφῆς συνοδεύεται ὑπὸ τῆς δημιουργίας ὡρισμένου ἤχου, μετὰ ἀριθμόν τινα ἐπαναλήψεων, ὁ κύων συνδέει καὶ ταυτίζει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἤχου μετὰ τῆς παρουσιάσεως τῆς τροφῆς καὶ ἐκβάλλει σίελον ἀκόμη καὶ ὅταν ἀκούῃ μόνον τὸν ἦχον. Ἡ ἱκανότης τοῦ συνειρμοῦ ἢ συνδυασμοῦ τῶν πτερνιστήρων ἢ τῶν διεγερτικῶν πρὸς ὡρισμένας πράξεις ἀποτελεῖ τὸ μυστικόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ ἀγωγὴ τῶν ζῴων. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας πρόκειται περὶ ἁπλῶν συνειρμῶν, ἀντιστοιχούντων πρὸς ὡρισμένας νευρικὰς ἐνεργείας, χωρὶς νὰ εἶναι ἀναγκαία ἡ διανοητικὴ ἐνέργεια.

Ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ ζῷα δεικνύουν συμπεριφοράν, ἡ ὁποία νομίζει τις ὅτι προϋποθέτει διανοητικὴν ἐνέργειαν, ὅπως ἀπέδειξαν τὰ πειράματα, τὰ ὁποῖα ἐξετέλεσεν ὁ Köhler ἐπὶ χιμπατζῆ τοῦ γερμανικοῦ σταθμοῦ τῶν ἀνθρωπομόρφων πιθήκων τῆς νήσου Τενερίφφα (1917). Οἱ πίθηκοι τοῦ Köhler, εἰς ὡρισμένας περιστάσεις, ἐδείχθησαν τόσον πολὺ εὐφυεῖς, ὥστε ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ κατασκευάζουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν ὄργανα. Ὅταν μία ἐπιθυμητὴ ὀπώρα, ὅπως ἡ βανάνα, εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν ὑπερβολικὰ μακρινήν, ὥστε νὰ μὴ ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν φθάσουν ἀπ' εὐθείας, οἱ πίθηκοι προσεπάθουν νὰ τὴν ἀποκτήσουν διὰ μέσου μιᾶς ράβδου. Ἄλλοι πίθηκοι ἔμαθον ἐντελῶς μόνοι των νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ράβδον, ὡς ὄργανον πρὸς ἀνέγερσιν βαρῶν, πρὸς ἐκσκαφὴν ριζῶν καὶ ὡς ὅπλον ἐπιθέσεως, προεκτείνοντες ἢ ἐκσφενδονίζοντες αὐτὴν κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου ἀντικειμένου. Ὅταν δὲ ὁ Köhler ἐτοποθέτησε κλάδον πλήρη βανανῶν τόσον ὑψηλά, ὥστε οἱ πίθηκοι νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν φθάσουν οὔτε διὰ μέσου τῶν ράβδων, οὗτοι ἐτοποθέτησαν τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου διάφορα κενὰ κιβώτια ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἐκεῖ πλησίον, ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς οὕτω σχηματισθείσης στήλης καὶ κατώρθωσαν νὰ φθάσουν τὴν ἐπιθυμητὴν ὀπώραν. Μίαν ἄλλην φορὰν εἷς πίθηκος διὰ διαφόρων τεμαχίων μπαμποῦ κατεσκεύασε μακρὰν ράβδον, τοποθετῶν τὰ καλαμοειδῆ τεμάχια τὸ ἓν ἐντὸς τοῦ ἄλλου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποτέλεσμα εἶναι πράγματι ἐκπληκτικὸν καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐνέργεια ἁπλοῦ ἐνστίκτου.

Ἡ συμπεριφορὰ τῶν πιθήκων τοῦ Köhler ἀποδεικνύει διανοητικότητα, ἡ ὁποία παρατηρεῖται μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι ἡ διαγωγὴ τῶν πιθήκων ἐμφανίζεται ὡς ἀποτέλεσμα διανοητικῆς ἐνεργείας, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν, ἡ ὁποία συνώδευε τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας πράξεις.

Κατὰ τὸν Köhler, οἱ ἀνθρωποειδεῖς πίθηκοι προβαίνουν ἐπίσης καὶ εἰς ἐκδηλώσεις, αἵτινες μαρτυροῦν καὶ αἰσθήματα συγκινήσεων: ἡ δυσαρέσκεια ἐκφράζεται ὑπ' αὐτῶν διὰ κινήσεων τῆς χειρός· ἡ ἀγανάκτησις διὰ κτυπήματος τοῦ γρόθου ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ παραδοχὴ διὰ τῆς καταβιβάσεως τῆς κεφαλῆς. Τοιαῦται ἐκδηλώσεις παρατηροῦνται καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ζῷα. Μαλάκιά τινα μεταβάλλουν τὸ χρῶμά των, εἰς δὲ τὴν σηπίαν αἱ κεραῖαι καταλαμβάνουν ὡρισμένην θέσιν, ἀναλόγως διαφόρων ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν. Εἶναι εἰς πάντας γνωστὸν πῶς γαυγίζουν οἱ κύνες, ὅταν πρόκειται νὰ ἐκφράσουν πόνον, καὶ πῶς γαυγίζουν καὶ κινοῦν τὴν οὐράν των, ὅταν πρόκειται νὰ ἐκφράσουν χαράν.

Ἡ γλῶσσα τῶν ζῴων ἔχει πάντοτε τὴν σημασίαν τῆς ἐκφράσεως συγκινήσεων, οὐδέποτε δέ, ὅπως εἰς τὸν ἄνθρωπον, τῆς διατυπώσεως ἐννοιῶν,

Digitized by Google

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζῷα, τὰ ὁποῖα ζοῦν ὁμαδικῶς, καὶ εἰδικώτερον τὰ ἔντομα, ὡς εἶναι οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ὁμαδικότητος περιορίζονται μόνον εἰς τὴν ὁμάδα. Τὰ μεμονωμένα ἄτομα εἶναι ἀνίκανα νὰ ἐκτελέσουν τὰς πράξεις, τὰς ὁποίας ἐκτελοῦν εὐκόλως ὅλα ὁμοῦ. Ἀναμφιβόλως τὰ θαυμάσια ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦν οἱ μύρμηκες, θὰ ἦσαν ἀνεξήγητα ἄνευ τῆς παραδοχῆς ὅτι οὗτοι κέκτηνται ἱκανότητά τινα, ἀνωτέραν τοῦ ἐνστίκτου. Ἐπίσης προκαλοῦν πολλὰς σκέψεις καὶ ἄλλαι ἐκδηλώσεις τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ζῴων, ὡς εἶναι ἡ ἱκανότης των νὰ ὑπνωτίζωνται, οἱ ἀγῶνές των, οἱ ἀπρόοπτοι θυμοὶ καὶ αἱ μανίαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας καταλαμβάνονται, αἱ πονηρίαι καὶ τὰ στρατηγήματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγουν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν λείαν των ἢ διὰ νὰ καταχτήσουν τὸ θῆλυ. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐν συμπεράσματι ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ πράξεις, ἀκόμη καὶ αἱ μᾶλλον σύνθετοι καὶ πολύπλοκοι, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἐνεργείας, ἥτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραλληλισθῇ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἀνθρώπου. **Μ. Δ. Β.**

—**ψυχολογία** *τῶν λαῶν*· βλ. λ. *λαοψυχολογία*.

ψυχολογιαρχία (psychologisme), **ἡ** *ψυχολογισμός*, **ἡ** *ψυχολογοκρατία [Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ τάσις, ἡ μέθοδος ἢ ἡ διδασκαλία, ἡ ὁποία ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς προβλήμασι θεωρεῖ ὡς βασικὴν τὴν ψυχολογικὴν ἄποψιν ἤ, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἀνακηρύσσει τὴν ψυχολογίαν ὡς θεμελιώδη ἐπιστήμην, τοὺς δὲ ἄλλους κλάδους τῆς φιλοσοφίας μέρη ἢ ἐφαρμογὰς αὐτῆς. Ἡ ψυχολογιαρχία ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν κανονικῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, τῆς λογικῆς, τῆς αἰσθητικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ εἰδικώτερον τῆς γνωσιολογίας. Παλαιότατοι ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι οἱ σοφισταί, οἱ ἐπικούρειοι καὶ οἱ κυρηναϊκοί. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ψυχολογιαρχίας εἶναι ὁ Locke, ὁ Hume, ὁ Hartley, ὁ Mach, ὁ Avenarius, ὁ Th. Lipps, ὁ Brentano κ. ἄ. Ἀντίθετα πρὸς αὐτοὺς ἐδίδαξαν ὁ Kant, ὁ Hegel, ὁ Lotze, ὁ Rickert, ὁ Cohen, ὁ Husserl κ. ἄ., καθ' οὓς ἡ ψυχολογία δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν γνωσιολογίαν κυρίως, διότι ἡ ψυχολογικὴ γένεσις ἐννοίας τινὸς οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κύρους αὐτῆς. **Θ. Π.**

ψυχολογικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχολογίαν, ὁ τῆς ψυχολογίας· ‖ «ψυχολογικὴ κατάστασίς τινος» ψυχική, θυμικὴ κατάστασίς τινος, ἡ κατάστασις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἢ ἱκανοτήτων τινός.—Ἐπίρρ. **ψυχολογικῶς.**

— **ψυχολογικὰ** *ἐργαστήρια*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια, ἐν τοῖς ὁποίοις γίνονται ψυχολογικαὶ ἔρευναι. Τὰ ψυχολογικὰ ἐργαστήρια εἶναι ἐφωδιασμένα διὰ πλήθους ὀργάνων σωματομετρικῶν ὡς καὶ ἄλλων: αἰσθησιομέτρων, ἀκοομέτρων, ἀλγησιομέτρων, ἐργογράφων, θερμογνωμόνων, καρδιογράφων, μνημομέτρων, ὀσφρησιομέτρων, ῥυθμομέτρων, στερεοσκοπίων, σφυγμογράφων, ταχυσκοπίων, χρονογνωμόνων, χρονομέτρων κλπ. Τὸ πρῶτον ψυχολογικὸν ἐργαστήριον ἱδρύθη ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ τοῦ W. Wundt τῷ 1878, ἔκτοτε δὲ τὰ ψυχολογικὰ ἐργαστήρια ἐπληθύνθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐν Ἑλλάδι λειτουργοῦσι σήμερον δύο ψυχολογικὰ ἐργαστήρια ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν: τὸ ψυχολογικὸν ἐργαστήριον τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας Θ. Βορέα, καὶ τὸ ἐργαστήριον πειραματικῆς παιδαγωγικῆς, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγικῆς Ν. Ἐξαρχοπούλου.

—**ψυχολογικὴ** *σχολή [Πολιτ. Οἰκον.]*. Ἀπεκλήθη οὕτως ἡ σχολὴ ἡ ἔχουσα ὡς θεωρητικὴν βάσιν τὸν ὑποκειμενικὸν (ψυχολογικὸν) τρόπον ὑπολογισμοῦ τῆς ἀξίας, κατὰ τὴν μέθοδον τῆς τελικῆς χρησιμότητος. Ἤδη ὁ ἱδρυτὴς τῆς σχολῆς τῶν φυσιοκρατῶν Κενὲ κατεῖδε τὴν ἔμφυτον τάσιν τοῦ σταθμίζειν τὰς ἐπιτυγχανομένας ἀπολαύσεις ἔναντι τῶν καταβαλλομένων πρὸς ἀπόκτησιν τούτων κόπων ἢ δαπανῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπιτυχία μεγαλυτέρων ἀπολαύσεων μὲ ὀλιγωτέρας δαπάνας ἢ μικροτέρους κόπους. Ἡ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς ταύτης ἰδιότητος τῶν ἀτόμων στηριχθεῖσα ὑπὸ τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς θεωρία περὶ ἀξίας ἔτυχεν εὐρείας διαδόσεως καὶ ἐπε ράτησεν ἐπὶ μακρόν. Πλήρως διαμεμορφωμένην ψυχολογικὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας ἐξέθεσαν σχεδὸν ταυτοχρόνως, ἀλλ' ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων, τρεῖς οἰκονομολόγοι: οἱ Karl Menger («Grundsätze der Volkswirtschaftslehre», τόμ. Α΄, Βιέννη 1871), W. Stanley Jevons («Theory of Political Economy», Λονδῖνον 1871) καὶ Léon Walras («Éléments d'Économie Politique pure», Λωζάννη 1874—1875). Ἕκαστος τῶν προμνημονευθέντων ἐγένετο ἱδρυτὴς κλάδου τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς εἰς τὴν ἰδίαν του χώραν. Οὕτως ἐν Γερμανίᾳ, καὶ κυρίως ἐν Αὐστρίᾳ, ἐσυνεχίσθη ἡ παράδοσις τῆς ψυχολογικῆς θεωρίας ὑπὸ τῶν Böhm-Bawerk, von Wieser, Shumpeter κτλ. (Βιενναία σχολή)· ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ Alfred Marshall καὶ τῶν μαθητῶν τούτου (σχολὴ τοῦ Καίμπριτζ) καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ (σχολὴ τῆς Λωζάννης). **Α. Α. Τ.**

ψυχολογισμὸς (psychologisme) βλ. λ. *ψυχολογιαρχία*.

ψυχολογοκρατία (psychologisme)· βλ. λ. *ψυχολογιαρχία*.

ψυχολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ εἰδικῶς εἰς τὴν ψυχολογίαν ἀσχολούμενος· ‖ ὁ ἔχων τὴν ἱκανότητα νὰ ἀνερευνᾷ τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τοῦ ἄλλου.

ψυχολογῶ (*—έω*)· εἶμαι ψυχολόγος, ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ψυχολογίαν· ‖ ἀνερευνῶ τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τινός, προσπαθῶ νὰ διαγνώσω τὰς σκέψεις του, τοὺς πόθους του κτλ.

ψυχομάννα (ἡ)· δημοτ., ἡ θετὴ μήτηρ, θηλ. τοῦ *ψυχοπατέρας*.

ψυχομαντεῖα (ἡ)· ἡ μαντεία ἡ γινομένη διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ψυχῶν τῶν νεκρῶν· ἢ ἄλλως *νεκρομαντεία* ἢ *νεκυομαντεία* (βλ. λ.).

ψυχόμαντις, —εως (ὁ)· ὁ ἀσκῶν τὴν ψυχομαντείαν, ὁ μαντευόμενος δι' ἐπικλήσεως τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων.

ψυχομάχημα (τό)· δημοτ., ἡ ἐπιθανάτιος ἀγωνία, ψυχορράγημα.

ψυχομαχητὸ (τό)· δημοτ., ἄλλως *ψυχομάχημα* (βλ. λ.).

ψυχομαχῶ, καὶ *—άω* δημοτ., πνέω τὰ λοίσθια, εὑρίσκομαι εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου, ψυχορραγῶ.

ψυχομέτρησις (ἡ)· βλ. *ψυχομετρία*.

ψυχομέτρι (τό)· δημοτ., τὸ μέτρημα τῶν ψυχῶν, τῶν ἀνθρώπων.

ψυχομετρία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ὑπὸ τοῦ Wolff ἡ ποσοτικὴ ἢ μαθηματικὴ σπουδή, διὰ διαφόρων μεθόδων, τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων ἀτόμου τινός, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *ψυχολογίαν*, ἥτις ἀποτελεῖ ποιοτικὴν καὶ περιγραφικὴν σπουδὴν τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται πολλάκις ὡς ταυτόσημος πρὸς τὸν ὅρον *πειραματικὴ ψυχολογία*, τῆς ὁποίας ἡ ψυχομετρία ἀποτελεῖ τμῆμα. Ἐν τῇ παραψυχολογίᾳ *ψυχομετρία* καλεῖται τὸ ψυχοφυσιολογικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον, καθ' ὃ ὡρισμένα ἄτομα, πεπροικισμένα μὲ εἰδικὴν εὐαισθησίαν (medium), ὅταν ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν μετ' ἀντικειμένου τινός, δύνανται νὰ περιγράψουν τὴν προέλευσίν του, τὸν προγενέστερον κάτοχόν του, τὸν χαρακτῆρά του κλπ. Οὕτω medium τι ψαῦσαν ὅπλα κατασχεθέντα περιέγραψε τὰ δι' αὐτῶν ἐκτελεσθέντα ἐγκλήματα. Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου, ὅπερ παρετηρήθη τὸ πρῶτον ἐν Βερολίνῳ τῷ 1850, παραδέχονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος, εὑρισκόμενος ἐν ψυχικῇ διεγέρσει, ἐμποτίζει τὸ περιβάλλον του καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιούμενα ἀντικείμενα δι' εἴδους τινὸς ἀπορροῆς, ἡ ὁποία περιέχει καὶ στοιχεῖα τῆς μνήμης του καὶ ἡ ὁποία γίνεται αἰσθητὴ εἰς τὸ medium. Πρὸς δήλωσιν τοῦ φαινομένου τούτου ἐπροτάθη ἀντὶ τοῦ ὅρου ψυχομετρία ὁ ὅρος *πραγματαίσθησις*.

ψυχομετρικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχομετρίαν, ὁ τῆς ψυχομετρίας: «ψυχομετρικὴ μέθοδος».

ψυχομονισμὸς (ὁ). Ἡ θεωρία, καθ' ἣν πᾶν ὅ,τι ὄντως ὑπάρχει εἶναι τὸ ἐν τῇ ψυχῇ συμβαῖνον, ἤτοι γεγονὸς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει. Ἡ θεωρία αὕτη προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ ὑπάρχον ὑπάρχει δι' ἡμᾶς μόνον, ἐφ' ὅσον ἔχομεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν παράστασιν αὐτοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ κόσμος εἶναι ἡμετέρα παράστασις, ἡ δὲ παράστασις εἶναί τι ψυχικόν, ἕπεται ὅτι ἅπας ὁ κόσμος εἶναι ψυχικός. Οὕτω καταλήγει τις εἰς τὸν ψυχομονισμόν, ὅστις ἀποτελεῖ ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὑλισμόν. Εἰς τὸν ψυχομονισμὸν κατέληξαν οἱ Verworn, Ziehen κ.ἄ. **Χ. ΣΞ**

ψυχόμυια (ἡ) (Psychomyia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τριχοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυγανιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην. **Δ. Ν. Π.**

ψυχονευρικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχὴν ἅμα καὶ τὰ νεῦρα, εἰς μεγάλην ψυχικὴν συγκίνησιν.

ψυχονεύρωσις (ἡ)· βλ. *ψύχωσις*.

ψυχοπάθεια (ἡ). Καλεῖται οὕτω πᾶσα πάθησις τῆς ψυχῆς, πᾶσα οὐχὶ φυσιολογικὴ αὐτῆς κατάστασις. Ἀλλ' ἡ φυσιολογικὴ κατάστασις τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ, οὖσα μᾶλλον καθαρὰ σύλληψις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἕνεκα τούτου εἶναι δύσκολος καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς παθολογικῆς καταστάσεως, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν διαφορὰς μεταξὺ τῆς φύσεως τῶν φυσιολογικῶν καὶ τῶν παθολογικῶν φαινομένων, ἀφοῦ ταῦτα εἶναι ὑπολειτουργίαι, ὑπερλειτουργίαι ἢ παρηλλαγμέναι λειτουργίαι ἢ ἐξαιρετικὸς διαχωρισμὸς ἢ ἐξαιρετικὴ σύνθεσις ἐξεργασιῶν, αἵτινες παρουσιάζονται συνήθως ὑπὸ μίαν ἄλλην μορφὴν (βλ. λ. *ψυχιατρική*, *ψυχοπαθολογία*). **Τ. Α. Ζ.**

ψυχοπαθής, —οῦς (ὁ, ἡ), **—ές** (τό)· ὁ πάσχων ψυχικῶς, ὁ παθὼν διαταραχὴν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἰδίᾳ τῆς κρίσεως, τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς δρᾶσιν, φρενοπαθής.

ψυχοπαθολογία (ἡ). Καλεῖται ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὰς ἠλλοιωμένας ψυχικὰς λειτουργίας, ἤτοι τὰς ἀλλοιώσεις αὐτὰς καθ' ἑαυτάς, ὡς καὶ τὸν μηχανισμὸν αὐτῶν. Ἐν ἄλλοις λόγοις ψυχοπαθολογία εἶναι ἡ *ψυχικὴ συμπτωματολογία*, ἡ *παθολογικὴ ψυχικὴ φαινομενολογία* τοῦ Jaspers, τοῦτο μὲν περιγραφική, ὅταν περιγράφῃ ἁπλῶς τὰ συμπτώματα, τοῦτο δὲ ἑρμηνευτική, ὅταν ἑρμηνεύῃ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως καὶ τὴν σχέσιν τῶν διαφόρων συμπτωμάτων. Τὰ παθολογικὰ ψυχικὰ φαινόμενα συνίστανται εἰς ὑπερλειτουργίας, ὑπολειτουργίας, ἢ παρηλλαγμένας λειτουργίας. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ μελέτη αὐτῶν πρέπει νὰ γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπολύτως, διότι πολλὰ παθολογικὰ φαινόμενα εἶναι διαταραχὴ ταυτόχρονος πλειοτέρων ὁμοῦ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν ἢ φαινόμενα διαφόρου ψυχοπαθολογικῆς γενέσεως, ἡ διαταραχὴ λειτουργίας διαφόρου ἐκείνης εἰς ἣν ἀνάγονται. Εἶναι δύσκολον τοῦτο, ἐπὶ πλέον, λόγῳ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐν γένει, ἕνεκα τῆς συνθέσεως αὐτῶν, μὴ δυναμένων νὰ διαχωρισθῶσιν ἀπολύτως. Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰ ψυχοπαθολογικὰ φαινόμενα εἰς τὰς καθ' αὑτὸ διαταραχὰς καὶ εἰς εἰδικὰ σύνδρομα.

Α΄) *Εἰδικαὶ διαταραχαὶ τῶν ψυχικῶν ἐξεργασιῶν*. Αὗται διακρίνονται: α΄) Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς μνήμης: 1) Τὴν *ὑπερμνησίαν*, ἤτοι τὴν νοσηρὰν ὑπερλειτουργίαν τῆς μνήμης, ἥτις δύναται νὰ εἶναι ἡ ὁλική, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς μανικὰς καταστάσεις καί τινας δηλητηριάσεις, καὶ ἥτις εἶναι αὔξησις τῆς αὐτοματικῆς μνήμης, ἢ εἰδική, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ παραληρήματα καταδιώξεων, μεγαλείων κττ., εἰς ἃ οἱ πάσχοντες ἀναζητοῦσι διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ παραληρήματος στοιχεῖα ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ ἥτις εἶναι αὔξησις τῆς βουλητικῆς μνήμης. 2) Τὴν *δυσμνησίαν*, ἤτοι ἐλάττωσιν τῆς μνήμης, ὁλικὴν ἢ μερικήν, ἥτις ἀφορᾷ π. χ. εἰς ὀνόματα ἢ ἀριθμοὺς ἢ ὡρισμένην γλῶσσαν, ἢ τὰ πρόσφατα ἢ παλαιὰ γεγονότα κττ. Ἡ ἐλάττωσις τῆς μνήμης ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀνοίας, τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν, ἔνθα ἀφορᾷ εἰς τὰ πρόσφατα γεγονότα, ἤτοι εἶναι διαταραχὴ τῆς προσηλώσεως εἰς τὴν ψυχασθένειαν κλπ. 3) Τὴν *ἀμνησίαν*, ἥτις εἶναι μερική, σπανίως δὲ ὁλική, καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐπιληψίαν, τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν, τὰς τοξικὰς καταστάσεις, τὰς λοιμώδεις ψυχώσεις, τὴν ψύχωσιν τῆς ἐκλαμψίας καὶ τῆς ἡλιάσεως. Εἶναι δὲ ἡ περιοδική, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν ὑστερίαν καὶ ἐπιληψίαν, ἢ συνεχής, ὡς εἰς τὰς δηλητηριάσεις καὶ τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν, ἀποτόμως ὡς εἰς τὰ shock, τραυματικὰ ἢ φυσικά, ἢ βραδεῖα, ὡς εἰς τὰς χρονίας δηλητηριάσεις, ὁριστικὴ ἢ πρόσκαιρος, ἄμεσος ἢ ἐπερχομένη βραδύτερον, παλίνδρομος ἢ κατὰ ἀνάπτυξιν. 4) Τὴν *παραμνησίαν* ἢ διαστροφὴν τῆς μνήμης, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ διαταραχῶν ἐντοπίσεως τῆς μνήμης ἐν τῷ χρόνῳ κ. ἄ. Εἰς ταύτην ὑπάγονται καὶ αἱ καλούμεναι ψευδεῖς ἀναγνωρίσεις ἢ παραίσθησις τοῦ ἤδη ὁραθέντος. Αὕτη ὅμως εἶναι πλέον τι ἢ διαταραχὴ τῆς μνήμης, διότι εἶναι καὶ κοιναισθητική, ἀκόμη καὶ διανοητικὴ καθόλου διαταραχή. Ἐπίσης ὑπάγεται ἐνταῦθα καὶ ἡ καλουμένη «παραίσθησις τοῦ μηδέποτε ὁραθέντος», ἥτις εἶναι τὸ ἀντίστροφον τῆς προηγουμένης.

β΄) Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς φαντασίας, συνισταμένας εἰς αὔξησιν αὐτῆς, παρατηρουμένην εἰς τοὺς πάσχοντας ἄνοιαν, καὶ εἰς παραλήρημα μυθομανίας (κοινῶς *ψευδομανία*), ὅπερ εἶναι διαταραχὴ ἀναγομένη εἰς τὴν φαντασίαν.

γ΄) Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς κρίσεως, συνισταμένας εἰς τὴν ὁλικὴν ἐλάττωσιν ἢ ἔλλειψιν αὐτῆς, παρατηρουμένην εἰς τὰς ἀνοίας καὶ τὰς διανοητικὰς ἐξασθενήσεις ἐν γένει, καὶ τὴν μερικὴν ὡς πρός τινας κρίσεις διαταραχήν, ἥτις σημειοῦται εἰς τὰ παραληρήματα.

δ΄) Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς προσοχῆς, συνισταμένας εἰς αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τῆς βουλητικῆς ἢ αὐτομάτου προσοχῆς ἢ καὶ τῶν δύο ὁμοῦ.

ε΄) Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς συναισθηματικότητος, εἰς ἃς ὑπάγονται: 1) Αἱ διαταραχαὶ τοῦ συναισθηματικοῦ τόνου, ὡς καλεῖται ἡ συνισταμένη τῶν συναισθημάτων, ἥτις προκαλεῖται ἐκ τῶν διαφόρων ἐντυπώσεων τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ

Digitized by Google

ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅστις δύναται νὰ εἶναι ὑπερτονικὸς ἢ ὑποτονικός, ἢ ἐν ἀδιαφοροποιήτῳ καταστάσει, ὅτε ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην ἀναισθησίαν. Μένει δὲ ἢ ἄνευ ἀντιδράσεως ἢ ἐκδηλοῦται, ὡς συμβαίνει συνήθως, διὰ πλήρους ἀντιδράσεως, ἥτις καταφαίνεται εἰς τὴν ἔκφρασιν, τὴν στάσιν, τὴν μιμικὴν τοῦ ἀτόμου. Ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει ὁ συναισθηματικὸς τόνος καὶ ἡ ἐξωτερική του ἀντίδρασις ποικίλλει ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην, ἕνεκα τῆς βραχύτητος καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐντυπώσεων, αἵτινες ἐπέρχονται εἰς ἡμᾶς, λόγῳ τοῦ συγκινητικοῦ πολυμορφισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἔχουσι κυριαρχοῦντα τρόπον εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ ἀντιδρᾶν. Οἱ μὲν εἶναι πρὸ παντὸς ὑποτονικοὶ ἢ ἀνήσυχοι, καὶ ἡ συγκινητική των ἀντίδρασις γίνεται ὑπὸ μορφὴν καταθλιπτικήν· οἱ ἄλλοι εἶναι ζωηροὶ ἢ ὀργίλοι καὶ ἡ συγκινητική των ἀντίδρασις γίνεται ὑπὸ μορφὴν διεγερτικήν, εὐχάριστον ἢ βιαίαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην *ὑπερτονίαν* καὶ *ὑποτονίαν*. Ἐντονώτερος βαθμὸς ἀποτελεῖ τὴν *παθολογικὴν ὑπερτονίαν* καὶ *ὑποτονίαν*. Αὗται εἶναι καταστάσεις τοῦ συναισθηματικοῦ τόνου, καὶ ἀντιδράσεις παθολογικαί, ἕνεκα τῆς ἐντάσεώς των, τῆς διαρκείας των καὶ τῆς σχέσεώς των πρὸς παθολογικὴν ψυχικὴν κατάστασιν, ἣν ἐξωτερικεύουσιν. Ἡ ὑπερτονία εἶναι ἀντίδρασις διεγερτικὴ μετὰ διαχύσεως ἢ βιαιότητος. Οἱ ἀσθενεῖς οἱ ἐμφανίζοντες ταύτην ἔχουσι τὸ πρόσωπον ἔγχρουν, μὲ βλέμμα ζωηρόν, ἔκφρασιν ζωηρὰν καὶ φαιδράν, ὁμιλίαν ἔντονον, βραχεῖαν καὶ ἀκατάπαυστον μετὰ γελώτων καὶ ᾀσμάτων, κινοῦνται διαρκῶς καὶ ἀντιδρῶσιν ἐντόνως. Ἡ τοιαύτη ὑπερτονία παρατηρεῖται εἰς τὴν μανίαν, ἣν καὶ χαρακτηρίζει. Ἡ ὑποτονία εἶναι στάσις καταθλιπτική, μὲ ἐλάττωσιν τῆς ἀντιδράσεως μέχρι πλήρους καταργήσεως. Οἱ ἐκ ταύτης πάσχοντες παρουσιάζουσι πρόσωπον ὠχρὸν καὶ συνεσπασμένον, βλέμμα λυπημένον καὶ καταπεπτωκός, ὁμιλοῦσιν ἐλάχιστα ἢ φθάνουσι μέχρι πλήρους ἀρνήσεως ὁμιλίας ἄνευ χειρονομιῶν, καὶ ἔχουσι τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην πρὸς τὸ στῆθος, μὲ ἔκφρασιν ταπεινότητος καὶ βαθείας ὀδύνης, κτλ. Παρατηρεῖται δὲ εἰς τὴν μελαγχολίαν, ἣν καὶ χαρακτηρίζει. Ἐπίσης παθολογικὸν φαινόμενον εἶναι ἡ ἀδιαφοροποίητος συναισθηματικὴ κατάστασις ἡ ἔχουσα διάρκειαν, ἥτις ὀνομάζεται ἀναισθησία ἢ ἀδιαφορία, ὡς οὖσα ἔλλειψις τελεία συναισθηματικῆς ἀντιδράσεως, καὶ πάσης ἐκδηλώσεως αὐτῆς. 2) Αἱ ἐξάρσεις εἰδικῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων, ὡς εἶναι αἱ ἐξάρσεις τῶν φιλικῶν, ἐρωτικῶν, οἰκογενειακῶν, φιλανθρωπικῶν συναισθημάτων, τοῦ συναισθήματος τῆς ζῳοφιλίας, ὡς καὶ ἡ ἀπώλεια ἢ ἡ διαστροφὴ αὐτῶν. Ἡ ἔξαρσις τῶν συναισθημάτων ἐγωϊσμοῦ, ὑπερηφανείας, κακίας, ἡ ἀπάτη, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀνηθικότης τῶν ὑστερικῶν καὶ ἐκφύλων. Τὰ συναισθήματα: ἀγανακτήσεως, ἔχθρας, ἐκδικήσεως τῶν διωκομένων, μεγαλοδωρίας καὶ γενναιοψυχίας τῆς προϊούσης παραλύσεως, ἀποθαρρύνσεως καὶ ἀδυναμίας τῆς διανοητικῆς ὑποχονδρίας, ταπεινότητος, ὑποτιμήσεως τοῦ ἐγὼ καὶ μετανοίας τῶν μελαγχολικῶν. Εἰς τὰς διαταραχὰς τοῦ συναισθήματος καταλέγεται καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν ἠθικῶν, διανοητικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν συναισθημάτων. Ἐξέχουσαν δὲ θέσιν ἔχει ἡ ἀμφιθυμία (ambivalence), ὡς καλοῦμεν τὴν ὕπαρξιν διπλοῦ ἀντιθέτου συναισθήματος ταυτοχρόνως, ἔναντι τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, ἡ παρατηρουμένη ὡς παθολογικὸν φαινόμενον εἰς τὰς σχιζοειδεῖς καταστάσεις. Ἔτι δὲ τὰ πάθη τοῦ ἔρωτος καὶ ζηλοτυπίας, τοῦ παιγνιδίου, τῆς ἀγορᾶς, τῆς φιλαργυρίας εἶναι ἐκδηλώσεις ἐνίοτε ψυχοπαθειῶν, ὡς τῆς μανίας, τῶν τοξικῶν ἢ γεννητικῆς ἀρχῆς ψυχώσεων, τῶν ἐκφυλογενῶν καταστάσεων, τῆς προϊούσης παραλύσεως κλ. Ἐκδήλωσις ψυχοπαθειῶν εἶναι πολλάκις καὶ αἱ συγκινήσεις, ὡς ἡ χαρὰ τῶν μανικῶν καὶ ἐκστατικῶν, ἡ ὀργὴ τῶν μανικῶν καὶ τῶν διωκομένων, ἡ λύπη τῶν μελαγχολικῶν, ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν τοξικῶν (πανοφοβία) κτλ.

στ') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς βουλήσεως. Εἰς ταύτας ὑπάγονται αἱ ἀβουλησίαι, ἡ ἀνικανότης τῆς ἐκλογῆς πρὸς δρᾶσιν, τὰ λεγόμενα ἀνασταλτικὰ φαινόμενα, ἡ παθολογικὴ ὑποβολιμότης, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ τῶν λεγομένων καταληπτικῶν θέσεων, τῆς ἠχολαλιᾶς καὶ ἠχοπραξίας.

ζ') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς συνειδήσεως. Λέγοντες συνείδησιν νοοῦμεν, κατὰ τὸν Ribot, τὴν ἀκριβῆ ἀντίληψιν, τὴν προσωπικὴν ἰδιοποίησιν καὶ τὴν μνημονικὴν ταξινόμησιν τῶν αἰσθήσεων. Αἱ διαταραχαὶ τῆς συνειδήσεως διακρίνονται: 1) Εἰς τὰς ἐξ ἀλλοιώσεως τῶν ἀντιλήψεων, αἰσθητηρίων ἢ κοιναισθητικῶν, παρατηρουμένας εἰς τὰ παραληρήματα μετὰ ψευδαισθησιῶν καὶ παραισθήσεων, καὶ εἰς τὰς ὑποχονδριακὰς καταστάσεις (κοιναισθητικάς). 2) Εἰς τὰς ἐξ ἀλλοιώσεως τοῦ συναισθήματος τῆς προσωπικῆς ἰδιοποιήσεως, οἷαι εἶναι ἐκεῖναι, εἰς ἃς ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν αἰσθήσεων εἰς τὸ ἐγὼ δὲν γίνεται φυσιολογικῶς. Αὗται εἶναι ἡ βάσις τῶν νόσων τῆς προσωπικότητος καὶ παρατηροῦνται εἰς τὴν ψυχασθένειαν, τὴν ὑστερίαν, ἐπιληψίαν, καὶ εἴς τινας ψυχώσεις, κατ' ἐξοχὴν δ' εἰς τὰ μεταβολικὰ παραληρήματα. 3) Εἰς τὰς ἐξ ἀλλοιώσεως τῆς μνημονικῆς συνδέσεως καὶ ἀλληλουχίας τῶν αἰσθήσεων, ἤτοι τὰς ὀφειλομένας εἰς διαταραχὰς τῆς προσηλώσεως ἢ τῆς ἐντοπίσεως τῶν αἰσθήσεων. Αὗται παρατηροῦνται εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς μνήμης, εἰς τὰς δευτέρας καταστάσεις, τὰς τραυματικὰς καὶ τοξικὰς ψυχώσεις, εἰς τὸ φαινόμενον «τοῦ μηδέποτε ὁραθέντος» κττ. 4) Εἰς διαταραχὰς τοῦ συνόλου τῶν στοιχείων τούτων, οἷαι παρατηροῦνται εἰς τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν, τὴν πρωτόγονον ἄνοιαν, ὡς καὶ εἰς τὰς λεγομένας «καταστάσεις τοῦ λυκαυγοῦς» (état crépusculaire), ἐπιληπτικὰς ἢ ὑστερικάς. Εἰς τὴν ψυχιατρικὴν ὁ ὅρος συνείδησις ἔχει καὶ ἄλλην σημασίαν· διότι λέγοντες ὅτι αὗται ἢ ἐκεῖναι αἱ διαταραχαὶ εἶναι ἀσυνείδητοι, νοοῦμεν ὅτι ὁ ἀσθενὴς δὲν ἔχει συνείδησιν τοῦ νοσηροῦ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὀφείλεται κατὰ βάθος εἰς ἀλλοίωσιν τῆς ἀκριβοῦς ἀντιλήψεως τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων, διότι καὶ ἂν ὁ ἀσθενὴς διετήρησε τὴν χονδροειδῆ ἀντίληψιν τῶν ψυχικῶν στοιχείων τῆς ψυχοπαθείας, ὅμως δὲν ἔχει πλέον ἀντίληψιν διαφοροποιημένην τῆς ἀρχῆς των καὶ τῆς πραγματικῆς ἀξίας των.

η') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς ἀντιλήψεως τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τῆς κακῶς καλουμένης συνειδήσεως χώρου καὶ χρόνου, συνισταμένας εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀσθενὴς δὲν ἔχει γνῶσιν τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν καὶ τὰς ἐπισκοτίσεις ἐν γένει τῆς διανοίας, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὰς ἀνοίας ἐνίοτε.

θ') Εἰς τὰς διαταραχὰς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὁλοτήτων ἢ τῆς συνθέσεως (λειτουργίας τοῦ συνειρμοῦ ἄλλοτε καλουμένης), συνισταμένας ἢ εἰς ταχύτητα αὐτοῦ, ὡς παρατηρεῖται εἰς τὰς μανικὰς καταστάσεις, ἢ εἰς βραδύτητα, ὡς εἰς τὰς μελαγχολικὰς καταστάσεις, ἢ εἰς χάλασιν αὐτοῦ, ὡς εἰς τὰς σχιζοφρενίας καὶ ὀνειρικὰς ἐν γένει καταστάσεις.

ι') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς προσωπικότητος (προσωπικότητα δὲ λέγοντες νοοῦμεν πλέον τι τοῦ συνόλου τῶν συνειδητῶν καταστάσεων, διότι αὕτη περιλαμβάνει καὶ τὸ ἀσυνείδητον καὶ τὸ ὑποσυνείδητον). Αὗται κατὰ τὸν Ribot διακρίνονται: 1) Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος, ἣν προκαλεῖ ἡ φρενοπάθεια καθόλου. 2) Εἰς τὴν ἐναλλαγὴν καὶ ἀλληλοδιαδοχὴν τῶν δύο προσωπικοτήτων, μετὰ ἢ ἄνευ ἀμνησίας τῆς μιᾶς διὰ τὴν ἄλλην. 3) Εἰς τὴν ὑποκατάστασιν, ἤτοι τὴν πίστιν, πρὸ παντὸς ψυχολογικὴν καὶ παραληρητικήν, εἰς μεταβολὴν τῆς προσωπικότητος.

ια') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς μιμικῆς. Αὗται ἀφορῶσιν ἢ εἰς τὰς στάσεις καὶ κινήσεις τοῦ προσώπου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην μιμικὴν ἔκφρασιν, ἢ τὰς στάσεις καὶ κινήσεις τοῦ σώματος, ἤτοι τὴν μιμικὴν ἐνέργειαν.

ιβ') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς ὁμιλίας. Αὗται περιλαμβάνουσι τοὺς λεκτικοὺς τρόπους τῆς σκέψεως. Κατ' ἀκολουθίαν ἔχουσι θέσιν ἐνταῦθα αἱ δυσφασίαι, ἤτοι αἱ διαταραχαὶ ἐκ βλάβης τῆς λειτουργίας τοῦ λόγου, καὶ αἱ δυσλογίαι, ὡς καλοῦνται αἱ διαταραχαί του λόγῳ ψυχικῆς παθήσεως. Αἱ διαταραχαὶ τοῦ λόγου ἐκ ψυχικῆς παθήσεως, δηλαδὴ αἱ δυσλογίαι, διακρίνονται: 1) Εἰς τὰς τοῦ προφορικοῦ λόγου, εἰς ἃς ὑπάγονται ἡ εὐκολία τοῦ ἐκφράζεσθαι τῶν μανικῶν καὶ τινων παραληρούντων, ἡ δυσκολία τῶν μελαγχολικῶν, συγχυτικῶν καὶ τινων ἀνοϊκῶν, ἡ ἀσυναρτησία, οἱ νεολογισμοί, ὡς καλεῖται ἡ χρησιμοποίησις λέξεων κατασκευαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, αἱ λεκτικαὶ στερεοτυπίαι, αἱ διαταραχαὶ ἐκ μεταβολῆς τοῦ τρόπου ἐκφράσεως, εἰς ἃς ὑπάγονται αἱ διαταραχαὶ τῆς ἐντάσεως τῆς φωνῆς, αἱ ποικιλίαι τοῦ ἤχου ἢ τοῦ τόνου, ὡς εἶναι ἡ ὑψηλή, ἡ ἠχηρὰ φωνὴ τῶν μανικῶν, ἡ διστακτική, δειλὴ καὶ διακοπτομένη ὑπὸ λυγμῶν ἢ γογγυσμῶν τῶν μελαγχολικῶν, ἡ θεατρικὴ καὶ ἐμφαντικὴ φωνὴ ἐνίων μεγαλομανικῶν κτλ. Ὡσαύτως οἱ μονόλογοι, διαταραχὴ συχνὴ εἰς τὰς φρενοπαθείας καὶ προβάλλουσα εἰς τὸν παρατηρητήν, ἡ ἀφωνία, προερχομένη εἴτε ἐξ ἀνασταλτικῆς ἀβουλησίας, εἴτε ἐκ ψευδαισθησιῶν ἐπιτασσουσῶν, εἴτε ἐξ ἰδεῶν παραληρητικῶν ἀναξιότητος, δυσπιστίας, ἐνοχῆς, ἀρνήσεως ὀργάνων τοῦ λόγου, εἴτε ἐξ «ἀρνητισμοῦ» καὶ ὑποκρίσεως. Αἱ διαταραχαί, τέλος, ἐκ μεταβολῶν τοῦ ὕφους καὶ τῆς συντάξεως, εἰς ἃς ὑπάγεται ἡ ἐπιτετηδευμένη ὁμιλία, ἡ ἐσφαλμένη ὁμιλία ἐξ ἀπωλείας τῆς μνήμης, ἡ οὐχὶ ὀρθὴ καὶ φυσιολογικὴ γραμματικῶς λόγῳ καθωρισμένων παραληρητικῶν ἰδεῶν (π. χ. ὁμιλία τοῦ ἀσθενοῦς δι' ἑαυτόν, ὃν θεωρεῖ ὡς τρίτον πρόσωπον καὶ ὁμιλεῖ ἀναλόγως), ἡ ὁμιλία ἡ ἀλλόκοτος καὶ ἐμφαντική. 2) Εἰς τὰς τοῦ γραφομένου λόγου, τὰς δυσγραφίας, ὡς εἰδικώτερον καλοῦνται καὶ αἵτινες εἶναι ἀρχῆς διανοητικῆς ὡς ἡ γραφόρροια, ἡ γραφομανία τῶν μανικῶν, τῶν προϊόντων παραλυτικῶν, τῶν παραληρούντων καὶ τῶν σχιζοφρενικῶν. Εἶναι δὲ τὰ γραφόμενα τὸ κάτοπτρον τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἀτόμων.

ιγ') Εἰς τὰς διαταραχὰς τῶν πράξεων. Αὗται εἶναι: ἢ διαταραχαὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν πράξεων (ἀψυχίαι), ἤτοι αἱ ὀφειλόμεναι εἰς ἔλλειψιν συλλήψεως καὶ κατανοήσεως τῶν πράξεων, αἱ διαταραχαὶ ἀγνωσίας, αἱ ἐκ τῆς ἀπωλείας τῆς βουλήσεως καὶ τῆς θελήσεως τῆς ἐνεργείας, οἷαι εἶναι αἱ ἀβουλησίαι καὶ τὰ ἀνασταλτικὰ φαινόμενα, καὶ αἱ ἀπραξίαι, ὡς καλοῦνται αἱ διαταραχαὶ ἐκ τῆς ἀπωλείας τῶν εἰκόνων τῶν κινήσεων τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν παραγωγήν των· ἢ διαταραχαὶ ὀφειλόμεναι εἰς ψυχικὴν νόσον, οἷαι εἶναι αἱ καλούμεναι παραληρητικαὶ πράξεις· αὗται εἶναι συχναὶ σχεδὸν εἰς τοὺς ψυχοπαθεῖς, διότι εἶναι δύσκολον, πράγματι, νὰ ὑπάρξῃ διανοητικὴ διαταραχὴ ἄνευ ἀπηχήσεως ἐπὶ τοῦ εἶναι, τοῦ δρᾶν καὶ ἐνεργεῖν τοῦ ἀτόμου. Αἱ παραληρητικαὶ πράξεις (νοσηραὶ) δύνανται νὰ εἶναι λογικαὶ ἢ ἠλίθιαι, συνειδηταὶ ἢ ἀσυνείδητοι, ἐσκεμμέναι ἢ αὐτόματοι, ἑκούσιαι ἢ ἐπιτακτικαί, ἀκούσιαι, ἐπικίνδυνοι ἢ ἀκίνδυνοι. Εἶναι δὲ ἀποτέλεσμα παραληρημάτων ἢ συναισθημάτων μεμονωμένων ἢ ψευδαισθησιῶν (ψευδαισθητικαὶ πράξεις), ἢ βλάβαι τῆς βουλήσεως (παρορμήσεις ἢ διαταραχαὶ τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων, ὡς εἶναι αἱ διαστροφαί). Εἶναι δὲ αἱ νοσηραὶ πράξεις: πράξεις σκαιότητος, αἰσχρῶν παρουσιάσεων (ἐπιδείξεων, τάσεις τοῦ τρώγειν τοὺς ῥύπους καὶ τὰ περιττώματα, αἵτινες παρατηροῦνται εἰς τὰς ἀνοίας. Πράξεις βιαιότητος, καταστροφῆς, τυφλῆς καὶ ἀποτόμου παραφορᾶς, παρατηρούμεναι εἰς τὰς μανικὰς καταστάσεις καὶ τὴν ἐπιληψίαν. Ἀνθρωποκτονίαι εἰδικῶς παρατηρούμεναι εἰς τὸ παραλήρημα καταδιώξεων καὶ εἰς τὴν ἐπιληψίαν. Αὐτοκτονίαι καὶ αὐτοτηρίαι, παρατηρούμεναι εἰς τοὺς μελαγχολικούς. Κλοπαί, πυρκαϊαὶ κ.τ.τ. πράξεις, παρατηρούμεναι εἰς τὰς ἀνοίας, διανοητικὰς ἐξασθενήσεις, ἐπιληψίαν, παραληρήματα, ἐκφυλογενεῖς καταστάσεις.

ιδ') Εἰς τὰς διαταραχὰς τοῦ ὕπνου (ἀϋπνίαν, ὑπνηλίαν, ληθαργίαν, ναρκοληψίαν, ὑπνοβασίαν, ὄνειρα ἔντονα καὶ ἐφιάλτας, προκλητὸν ὕπνον ἢ ὕπνωσιν).

ιε') Εἰς τὰς διαφόρους ἀνωμαλίας τοῦ χαρακτῆρος, ἀποτελούσας τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ψυχοπαθολογίαν.

ιστ') Εἰς διαταραχὰς νευρολογικὰς ἢ τῶν λοιπῶν ὀργανικῶν συστημάτων, γενέσεως ψυχοπαθολογικῆς. Τοιαῦται εἶναι ἐκ μέρους τοῦ νευρικοῦ συστήματος αἱ διαταραχαὶ τῆς αἰσθητικότητος: 1) Αἱ ὑπαισθησίαι, ἀναισθησίαι, ὑπεραισθησίαι, γενικαὶ ἢ ἐντετοπισμέναι, αἱ παρατηρούμεναι εἰς τὴν ὑστερίαν, τὴν μελαγχολίαν, μανίαν, συστηματικὰ παραληρήματα, κ.τ.τ. 2) Τῶν εἰδικῶν αἰσθήσεων, ὡς εἶναι αἱ τῆς γεύσεως (ὑπογευσία, ὑπεργευσία, ἀγευσία), παρατηρούμεναι εἰς τὴν ὑστερίαν, μελαγχολίαν, τοξικὰ παραληρήματα, ἀνοίας· τῆς ὀσφρήσεως (ὑπεροσμία, ἀνοσμία), παρατηρούμεναι εἰς τὰς καθ' ἑστίας ἀλλοιώσεις καὶ ἀνοίας, τὰ συστηματικὰ παραληρήματα, μελαγχολίαν, ὑστερίαν· τῆς ἀκουστικῆς αἰσθήσεως (ὑπερακουσία, ὑποακουσία, ἀνακουσία, παρακουσία), παρατηρούμεναι εἰς τὴν ὑστερίαν, τὴν ἔκστασιν, τὴν ὕπνωσιν τὴν προκλητήν, εἰς τὴν μανίαν, μελαγχολίαν, ψευδαισθητικὰ παραληρήματα· τῆς ὀπτικῆς αἰσθήσεως, ὡς εἶναι ἡ φωτοψία καὶ ἡ χρωματοψία, παρατηρούμεναι εἰς τὰς διεγέρσεις, ἡ ἀμβλυωπία, ἡ ἡμιωπία, ἡ διπλωπία, παρατηρούμεναι εἰς τὴν ὑστερίαν, τὴν νευρασθένειαν καὶ τὰ τοξικὰ παραληρήματα, ἡ τύφλωσις, ἡ ἀμαύρωσις, ἡ τύφλωσις χρωμάτων, ὁ δαλτωνισμός, ἡ νυκταλωπία, ἡ ἡμεραλωπία, παρατηρούμεναι εἰς τὴν ὑστερίαν καὶ τὰ παραληρήματα. 3) Τῆς μυϊκῆς αἰσθήσεως: ἡ ἔξαρσις, οἵα παρατηρεῖται εἰς τὴν μανίαν, ἡ ἐξασθένησις εἰς τὴν μελαγχολίαν καὶ ἡ παραισθησία εἰς τὰ κοιναισθητικὰ παραληρήματα. 4) Τῆς αἰσθήσεως τῆς ἰσορροπίας, οἷαι εἶναι ἡ ἀπώλεια αὐτῆς, ἡ παρατηρουμένη εἰς τὴν μελαγχολίαν καὶ καταληψίαν, ἡ διαστροφὴ ὡς πρὸς τὴν αἴσθησιν προσανατολισμοῦ ἐν τῷ χώρῳ (ψευδαισθητικὰ καὶ θρησκευτικὰ παραληρήματα). 5) Τῆς κοιναισθησίας ἢ ὀργανικῆς αἰσθητικότητος, ἧς διαταραχαὶ εἶναι: ἔλλειψις ἢ ἐξασθένησις αὐτῆς, ἧς ἕνεκα οἱ ἀσθενεῖς δὲν αἰσθάνονται τὴν λειτουργίαν τῶν ὀργάνων, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ κοιναισθητικὰ παραληρήματα, προϊοῦσαν παράλυσιν, νευρασθένειαν, ὑστερίαν· ἔξαρσις αὐτῆς, ὅτε οἱ ἀσθενεῖς αἰσθάνονται ἑαυτοὺς εὖ ἔχοντας καὶ ζωηροτέρους· ἡ ἔξαρσις τῶν ὀργανικῶν αἰσθήσεων πείνης καὶ δίψης, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς μανίας, ἀνοίας κττ., καὶ ἡ ἐλάττωσις αὐτῶν, ἡ παρατηρουμένη εἰς τὴν μελαγχολίαν, ὑστερίαν, νευρασθένειαν.

Β') *Εἰδικὰ σύνδρομα*. Ἰδιάζουσαν θέσιν ἐν τῇ ψυχιατρικῇ κατέχουσι:

α') Αἱ ψευδαισθησίαι καὶ παραισθήσεις. β') Τὰ παραληρήματα. γ') Ἡ ἀγωνία ἢ ἄγχος, ἥτις εἶναι διαταραχὴ συναισθηματικῆς ἀρχῆς, ἧς ἡ συμπτωματολογία περιλαμβάνει: 1) διαταραχὰς κινητικάς, ἤτοι κινητικὴν ἀδυναμίαν, τρόμον, ἀταξίαν, ἀλλοιώσεις τοῦ λόγου, ἴλιγγον· 2) διαταραχὰς κυκλοφορικάς, ὡς ἄγχος προκάρδιον καὶ ἀγγειοκινητικὰς μεταβολάς· 3) ἀναπνευστικάς, οἷαι εἶναι ἡ στενοχωρία τῆς ἀναπνοῆς, δύσπνοια, ἀλλοιώσεις τοῦ ῥυθμοῦ· 4) πεπτικάς, ἤτοι συσπάσεις καὶ σιαλικάς, πόνους καὶ διαρροίας· 5) ἐκκριτικάς, ὡς πολυουρίαν, σιαλόρροιαν ἢ ξηρότητα τοῦ στόματος,

Digitized by Google

ὑπερίδρωσιν· 6, συναισθηματικάς, καὶ διανοητικάς, ἤτοι ἀνησυχία, ἀηδία, ἔλλειψις προσοχῆς καὶ μνήμης, ἐπισκότισις συνειδήσεως, ὑπερενδοπλασία, ἄγουσα καὶ μέχρι ψυχικῶν ψευδαισθήσεων, διάλυσις τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς προσωπικότητος, μὲ πλαίσιον τὴν ἀγχώδη ἀναμονὴν μετὰ φόβων καὶ ἰδεοληψιῶν. δ') Ἰδεοληψίαι. ε') Αἱ παρορμήσεις, αἵτινες εἶναι αὐτοματισμοὶ πράξεων. Αὗται διακρίνονται εἰς τὰς παρορμήσεις πρὸς tic, εἰς χειρονομίας, λόγους κ. τ. λ., εἰς παρορμήσεις πρὸς πράξεις γελοίας, ἠλιθίας, ἀηδεῖς, πρὸς δρόμον καὶ φυγήν, πρὸς πράξεις κλοπῆς, ἐρωτικάς, πυρκαϊᾶς, καταστροφῆς, ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐναντίον τῶν ἄλλων κλπ. Τ. Α. ΖΗΣ

ψυχοπαιδαγωγικός,—ή,—όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχολογίαν ἅμα καὶ τὴν παιδαγωγικήν, εἰς τὴν μελέτην τῆς ψυχῆς τοῦ παιδός.

ψυχοπαίδι (τό)· δημοτ., θετὸν τέκνον εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ· || ἀντὶ *ψυχογιός* (βλ. λ.).

ψυχοπαννυχία. Ἡ δοξασία τοῦ μετὰ θάνατον μέχρι τῆς ἀναστάσεως ὕπνου τῶν ψυχῶν, ἥτις δὲν πρέπει νὰ συνταυτίζεται πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους καταπολεμηθεῖσαν ἀραβικὴν κακοδοξίαν τοῦ κατὰ τὸν θάνατον θανάτου καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν τε σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ἀπαντᾷ ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ, καταπολεμηθεῖσα ἰδίᾳ παρὰ τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ὅστις ῥητῶς λέγει «dormire est corporum non animarum» (De an. 58). Τὴν δοξασίαν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἰδίᾳ παρά τισι τῶν ἀναβαπτιστῶν, καταπολεμηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καλβίνου, ὅστις καὶ ἴδιον ἔγραψε περὶ τούτου ἔργον, ἐκδοθὲν τῷ 1534 γαλλιστὶ καὶ λατινιστί. Ἡ λατινικὴ ἔκδοσις τοῦ ἔργου τούτου φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Psychopannychia quo refellitur eorum error qui animos post mortem usque ad ultimum judicium dormire putant». Κ. Ι. Δ.

ψυχοπατέρας (ὁ)· δημοτ., ὁ θετὸς πατήρ, θηλ. *ψυχομάννα.*

ψυχοπιάνομαι· δημοτ., ἀναλαμβάνω τὰς δυνάμεις μου, συνέρχομαι, δυναμώνω.

ψυχόπιττα (ἡ)· δημοτ., πίττα ἐκ ζύμης, διανεμομένη ὑπὲρ συγχωρήσεως τῆς ψυχῆς τῶν νεκρῶν.

—*[Λαογρ.]* Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ *ψυχόπιττα* μοιράζεται τὴν παραμονὴν τοῦ μνημοσύνου εἰς τὰ σπίτια, ὡς ὑπόμνησις καὶ «συχώριο» καὶ εἰς τοὺς πτωχούς. Ἐν Χίῳ καὶ ἀλλαχοῦ αἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ἑτοιμάζουν τὴν ψυχόπιττα συνοδευομένην καὶ μὲ τυρί, μέλι, ἐλαίας καὶ ἄλλα τρόφιμα, τὰ ὁποῖα διανέμονται ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἀκολουθήσαντας τὴν κηδείαν.

ψυχοπομπεῖον (τὸ) *[Ἀρχ.].* Τόπος, ὁπόθεν, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων, κατέβαινον αἱ ψυχαὶ εἰς τὸν Ἅδην.

ψυχοπομπὸς (ὁ)· ὁ πέμπων, ὁ καταπέμπων εἰς τὸν Ἅδην τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθνησκόντων, ἐπίθετον τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Χάρωνος.

ψυχοπόνια (ἡ)· δημοτ., ὁ πόνος τῆς ψυχῆς ὑπέρ τινος, ψυχικὸν ἄλγος, συμπάθεια.

ψυχόπονος, —η, —ο, δημοτ., ὁ πονῶν, ὁ ἀλγῶν ψυχικῶς ὑπέρ τινος, φιλεύσπλαγχνος.

ψυχοπονῶ (—*έω*)· εἶμαι ψυχόπονος, αἰσθάνομαι πόνον, ἄλγος ψυχικὸν ὑπέρ τινος, συμπαθῶ.

ψυχορράγημα (τό), δημοτ., ἐπιθανάτιος ἀγωνία, ἄλλως *ψυχομάχημα.*

— *[Λαογρ.]* Κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δέον, ὅταν ψυχορραγῇ τις, νὰ διανεμηθῶσι χρήματα ὑπὸ τῶν οἰκείων του, διότι μεταβαίνουσα ἡ ψυχὴ εἰς τὸν οὐρανὸν πιστεύεται ὅτι παλαίει πρὸς πονηρὰ πνεύματα, ἡ δὲ ἀγαθοεργία αὕτη ἐνισχύει τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα νὰ κατανικήσῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ψυχήν. Κατὰ τὸ ψυχορράγημα δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ κλαίωσιν οἱ οἰκεῖοι τοῦ ἀσθενοῦς, διότι τοῦτο παρατείνει τὴν ἀγωνίαν του καὶ ἐπηρεάζει δυσαρέστως τὸ ἠθικόν του. Ἂν ὁ νεκρός, ἐνῷ ἀκόμη ψυχορραγεῖ, ἔχῃ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἄλλου, τοῦτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ θεωρεῖται ὡς σημεῖον ὅτι μετ' ὀλίγον θ' ἀποθάνῃ καὶ ἄλλος ἐκ τῆς οἰκογενείας του. [Πρβλ. *Ἀθ. Μπούτουρα: Προλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἑρμηνεία αὐτῶν* (Ἀθῆναι 1921).]

—*[Ἰατρ.]* Βλ. λ. *ἀγωνία.*

ψυχορραγία (ἡ)· ἀπόσπασις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, *ψυχορράγημα* (βλ. λ.).

ψυχορραγῶ (—*έω*)· ἀποσπᾶται ἡ ψυχή μου, εὑρίσκομαι εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου, πνέω τὰ λοίσθια, ψυχομαχῶ.

ψῦχος, —ους (τό)· στέρησις τῆς θερμότητος, κοιν. *ψύχρα, κρύο*: «τὰ ψύχη τοῦ χειμῶνος».

—*[Ἐγκυκλ.]* Ἡ φύσις τοῦ ψύχους εἶναι ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν τῆς θερμότητος, κατὰ συνθήκην δὲ θεωροῦμεν ὡς ψῦχος τὴν θερμοκρασίαν τὴν ἐνδεικνυομένην διὰ τῶν ὑπὸ τὸ 0 τῆς ἑκατονταβαθμίου κλίμακος βαθμῶν.

Σημαντικὸς συντελεστὴς εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ψύχους παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι ἡ συνήθεια· πράγματι, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ψῦχος κατὰ τὸ θέρος, εἰς ὡρισμένον θερμομετρικὸν βαθμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον, ἀντιστοίχως, τὸν χειμῶνα αἰσθάνεται θερμότητα. Ψῦχος δύναται νὰ προκαλέσῃ ἡ ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος ἀπορρόφησις θερμότητος ὑπὸ ψυχροτέρου σώματος, καθόσον ἡ θερμότης μεταδίδεται πάντοτε ἀπὸ τοῦ θερμοτέρου πρὸς τὸ ψυχρότερον, οὐχὶ δὲ καὶ ἀντιθέτως. Κατὰ τὸ φαινόμενον Τόμσων-Τζάουλ τὰ ἀέρια, ἐλευθέρως διατεινόμενα ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων θερμοκρασίας, ψύχονται. Τὸ ἐκ τῆς διατάσεως προκαλούμενον ψῦχος χρησιμοποιεῖται διὰ νὰ ψυχθῇ ἄλλη ποσότης πεπιεσμένου ἀερίου, ἡ ὁποία διατεινομένη ψύχεται εἰς ταπεινοτέραν ἀκόμη θερμοκρασίαν, ὥστε βαθμηδὸν φθάνουσιν εἰς τὴν ὑγροποίησιν τοῦ ἀερίου. Βιομηχανικὴ χρῆσις τοῦ φαινομένου τούτου γίνεται διὰ τὴν ὑγροποίησιν τῶν ἀερίων, ἅτινα συλλέγονται εἰς εἰδικὰς πρὸς τοῦτο φιάλας, καταλλήλους δὲ μηχανὰς ἐπενόησαν οἱ Χάμπσον καὶ Λίντ. Ἐκ τῶν ὑγροποιημένων δὲ συνθέτων ἀερίων, ὡς τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, λαμβάνονται κατόπιν, διὰ κλασματικῆς ἀποστάξεως τὰ ἐξ ὧν ταῦτα συντίθενται ἀέρια (ἄζωτον καὶ ὀξυγόνον ἐν προκειμένῳ). Ὁ βιομηχανικὸς πάγος παρασκευάζεται διὰ τοῦ ψύχους ὅπερ προκαλεῖ ἡ ἐξάτμισις ὑγροποιημένων ἀερίων, ὡς ἀμμωνίας, διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος καὶ θειώδους ὀξέος.

Ἡ ἐπὶ τῆς γῆς κατανομὴ τοῦ ψύχους εἶναι λίαν διάφορος, ποικίλλουσα κατὰ τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, λόγῳ τῆς διαφόρου θερμάνσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ κατὰ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος. Γενικῶς οἱ εἰς μεγάλα πλάτη εὑρισκόμενοι τόποι ἔχουσι καὶ μεγαλύτερον ψῦχος. Αἱ ἰσόθερμοι ὅμως καμπύλαι δὲν βαίνουσι παραλλήλως πρὸς τοὺς γηΐνους παραλλήλους διότι τὸ γεωγραφικὸν πλάτος δὲν εἶναι ὁ μόνος συντελεστὴς ψύχους ἀλλὰ καὶ τὸ ὕψος τῶν τόπων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἡ ὕπαρξις ἢ ἀπουσία θαλασσίων ρευμάτων θερμῶν ἢ ψυχρῶν κ. ἄ. Τὸ ἐπὶ τῆς γῆς μεγαλύτερον ψῦχος παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἰακούτσκην τῆς Σιβηρίας, ὅπου ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία εἶναι —60 δι' ὃ καὶ ἐκλήθη πόλος τοῦ ψύχους καὶ εἰς Βεοσχοϊάνσκ, ὅπου παρετηρήθη μέγιστον ψῦχος —73°.

Ἀπὸ τοῦ ψύχους προφυλασσόμεθα διὰ καταλλήλων ἐνδυμάτων, διὰ θερμάνσεως, δι' ἀσκήσεων καὶ διὰ καταλλήλων τροφῶν. Τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος αὐξάνουσι καὶ διατηροῦσιν αἱ καύσεις τῶν εἰς τὸν ὀργανισμὸν εἰσαγομένων ὑδατανθράκων, καὶ ἰδίως τοῦ λίπους. Ἐντεῦθεν οἱ ἐν ταῖς πολικαῖς χώραις κατοικοῦντες τρέφονται κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ ζωϊκῶν λιπῶν. Ἡ πρὸς τὰς λοιμώδεις νόσους ἀντίστασις καὶ ἡ ζωτικότης τοῦ ὀργανισμοῦ μειοῦνται κατὰ τὸ ψῦχος, ἐξασθενούσης τῆς κυτταροφαγικῆς λειτουργίας. Τὸ ψῦχος δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐκδηλώσεις καὶ μακρὰν τοῦ σημείου τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ: λ.χ. ψύξις τῶν ποδῶν συχνάκις ἐπιφέρει κυνάγχην. Τὰ παρατεταμένα ἔντονα ψύχη εἶναι ἀνθυγιεινότερα τῶν ὑγρῶν καιρῶν, καθόσον οὗτοι μὲν δύνανται νὰ προδιαθέσουν εἰς ρευματισμούς, ἀλλ' ἐκεῖνα εἰς βαρείας πνευμονικὰς παθήσεις. Ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μεγάλων ψυχῶν καὶ μετ' αὐτὰ ἡ θνησιμότης εἶναι μεγάλη. Συχνοὶ εἶναι καὶ οἱ θάνατοι ἐκ ψύχους ἐν ἐκστρατείαις, κατ' ὀρειβασίας ἢ ἐν μέθῃ. Οἱ τοιοῦτοι θάνατοι κατὰ μὲν τὰς ταχείας ψύξεις ἐπέρχονται ἐξ ἀναιμίας τοῦ ἐγκεφάλου, κατὰ δὲ τὰς βραδείας ἐξ ὑπεραιμώσεως αὐτοῦ. Τὸ ψῦχος χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς μέσον θεραπευτικὸν *κρυοθεραπεία, ὑδροθεραπεία*), ἐπίσης δ' ὡς μέσον ἀναισθητικὸν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν μικρῶν ἐγχειρήσεων (ψεκασμοὶ διὰ χλωριούχου μεθυλίου κλπ.). —Ω.

— *ψύχους, παράδοξον αἴσθημα* —. Εἴς τινα σημεῖα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐξηκριβώθη πειραματικῶς ὅτι προκαλοῦνται αἰσθήματα ψύχους, χωρὶς νὰ ἔρχεται μετ' αὐτῶν εἰς ἐπαφὴν ἐξ ἴσου ψυχρὸν ἀντικείμενον. Περὶ τούτου βεβαιοῦται τις, ἐὰν ἐγγίσῃ δι' ὄχι πολὺ ὀξείας αἰχμῆς, μολυβδοκονδύλου π. χ., διάφορα σημεῖα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ καρποῦ τῆς χειρός. Τότε θὰ παρατηρήσῃ ὅτι εἰς ἄλλα μὲν σημεῖα θὰ αἰσθανθῇ αἴσθημα ψύχους, εἰς ἄλλα δὲ θερμότητος, καίτοι ἡ θερμοκρασία τοῦ μολυβδοκονδύλου εἶναι ἡ αὐτή. Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου παραδέχονται ὅτι ἐκ τῶν νευρικῶν ἰνῶν τῆς αἰσθήσεως τῆς θερμοκρασίας, τῶν ἐγκατεσπαρμένων μεταξὺ τῶν ἁπτικῶν ἰνῶν, αἱ μὲν εἶναι προωρισμέναι ὅπως δέχωνται ἐρεθισμοὺς ψύχους, αἱ δὲ θερμότητος. Κ. ΕΣ

Ψυχοσάββατον. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐτελοῦντο τὰ μνημόσυνα ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων κατὰ Σάββατον, λίαν δ' ἐνωρὶς διεκρίθησαν ὡς κατ' ἐξοχὴν ἡμέραι τῶν νεκρῶν τὸ Ψυχοσάββατον τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τὸ τῆς παραμονῆς τῆς Πεντηκοστῆς. Μετὰ τοῦ πρώτου συνδέεται καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ διὰ κολύβων τελεσθέντος θαύματος ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος, περὶ οὗ ἔχει γράψει ὁ Νεκτάριος καὶ ὁ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος. Ἀξία μνείας εἶναι ἐνταῦθα ἡ ἔρις, ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς μεταθέσεως τῶν μετὰ κολύβων μνημοσύνων ἐκ τοῦ Σαββάτου, ἡμέρας ἐργασίμου, εἰς τὴν Κυριακήν, ἡ ἀναφανεῖσα κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ μεταδοθεῖσα ἔπειτα καὶ ἀλλαχοῦ. Κ. Ι. Δ.

ψυχοστασία (ἡ) *[Ἀρχ.].* Καλεῖται οὕτω ἡ ζύγισις ψυχῶν ἐπὶ πλάστιγγος, σκοποῦσα τὴν ἀναλόγως τῶν ἐν τῇ ζωῇ πράξεών των ἀνταμοιβὴν ἢ τιμωρίαν των. Ἡ ἰδέα τῆς ψυχοστασίας ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αἰγυπτιακῇ θρησκείᾳ, ἥτις ἐδίδασκε τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν καὶ ἐξήρτα τὴν εὐδαιμονίαν τῆς μελλούσης ζωῆς ἀπὸ τὰς καλὰς πράξεις τῆς παρούσης. Ἐν τῷ περιφήμῳ «Βιβλίῳ τῶν νεκρῶν» (κεφ. 125) γίνεται λεπτομερὴς περιγραφὴ τῆς σκηνῆς τῆς ψυχοστασίας, καθ' ἣν παρίσταται ὁ Ὄσιρις, ὁ βασιλεὺς τῶν νεκρῶν, καὶ ζυγίζεται ἡ ἀξία ἑνὸς ἑκάστου μετὰ θάνατον. Εἶδος ψυχοστασίας, μὲ ἄλλον σκοπόν, ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐν «Ἰλιάδος» Χ 209—213 περιγραφομένη σκηνὴ ζυγίσεως τῆς κηρὸς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἕκτορος, καθ' ἣν ἀπεδείχθη βαρυτέρα ἡ τοῦ Ἕκτορος, ὅστις ἦτο μεταξὺ τῶν δύο ὁ ὑπὸ τοῦ πεπρωμένου εἰς ἄμεσον θάνατον καταδεδικασμένος. Τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχοστασίας εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ. Τὸ δόγμα περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως ὑπενθυμίζει καταπληκτικῶς τὴν αἰγυπτιακὴν ψυχοστασίαν. Ἐν τῇ τέχνῃ εἰκονίζεται συνήθως ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ κρατῶν πλάστιγγα καὶ ζυγίζων τὰς πράξεις τῆς ψυχῆς, ἥτις παρίσταται μικρὰ καὶ γυμνὴ ἄνευ φύλου, ἐνῷ ὁ παριστάμενος διάβολος ἀναμένει τὸ ἀποτέλεσμα καὶ προσπαθεῖ ἐνίοτε νὰ συμβάλῃ δι' ἀπάτης εἰς τὴν κλίσιν τοῦ ζυγοῦ πρὸς τὸ μέρος του. —Ω.

ψυχοσύνθεσις, —εως (ἡ)· ἡ ψυχικὴ σύνθεσις, κατάστασίς τινος, τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων, ὁ ψυχικὸς χαρακτήρ.

— *[Ἐγκυκλ.]* *Ψυχοσύνθεσις* γενικῶς εἶναι ὁ εἰς ἕκαστον ἴδιος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ συναισθάνεσθαι. Ὁ ἰδιότυπος τρόπος τῆς συνθέσεως καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τοῦ παριστάνειν, συναισθάνεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι, κατὰ τὸν ὁποῖον τὴν ἄρχουσαν ροπὴν κέκτηται ἑκάστοτε μία τῶν λειτουργιῶν, ὑποτάσσουσα τὰς λοιπὰς ὑφ' ἑαυτὴν καὶ παράγουσα ποικίλας ἀποχρώσεις καὶ διαφοράς. Εὐρύτερον, ἡ σύνθεσις, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ ψυχὴ συνεπείᾳ τῆς ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως, ἡ ὁποία ἄρχει τοῦ συνόλου ψυχικοῦ βίου καὶ διὰ τῆς ὁποίας διακρίνονται τὰ ἄτομα καὶ ὁμάδες ἀτόμων εἰς διακεκριμένας ἀλλήλων κατηγορίας, τὰς ὁποίας καλοῦμεν τύπους καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων καθίσταται δυνατὴ ἡ ἑρμηνεία. Ἐκ τῆς ψυχοσυνθέσεως ἐξαρτᾶται ἡ περὶ κόσμου καὶ βίου θεωρία ἑκάστου, ἐπειδὴ βάσις αὐτῆς ὑπόκεινται τὰ ατομικὰ βιώματα, τῶν ὁποίων ὁ καθόλου χαρακτὴρ συνδέεται στενότατα πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ πρὸς τὴν ἄρχουσαν ἐν τῇ ψυχῇ ἀξιολογικὴν ροπήν. Ν. Λ.

ψυχοσώστης (ὁ)· ὁ σῴζων τὰς ψυχάς, *ψυχοσωτήριος.*

ψυχοσωτήριος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ σωτήριος τῆς ψυχῆς, ὁ σῴζων τὴν ψυχήν, *ψυχοσώστης.*

ψυχοταράζω· ἰδιωματ., ταράσσω τὴν ψυχήν τινος, παροργίζω τινά.

ψυχοτεχνική (ἡ). Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ψυχολογίας καθόλου ἐπὶ ὅλων τῶν πεδίων τοῦ πρακτικοῦ πολιτισμοῦ, εἰδικώτερον δὲ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ψυχολογικῶν γνώσεων καὶ πορισμάτων ἐπὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς τεχνικῆς, τῆς ἐρεύνης τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς κλίσεως. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοοῦσί τινες καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ψυχολογίας πρὸς βελτίωσιν καὶ αὔξησιν τῆς νοημοσύνης καὶ κατὰ λόγον ρυθμίσεως τῆς βουλήσεως.

ψυχοτρόφον (τὸ) (Psychotrophum) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*, περιλαμβάνον πολυαριθμότατα εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ ἰδίως τῆς Βραζιλίας. Εἶναι πόαι πολυετεῖς ἢ θάμνοι καλλιεργούμενοι οἱ πλεῖστοι πρὸς κόσμον. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *ψυχοτρόφον τὸ ἰασμανθὲς* (Psychotrophum jasmiflorum), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Βραζιλίας, καὶ τὸ *ψυχοτρόφον τὸ ἐμετικὸν* (Psychotrophum emeticum), ἀνεπτυγμένη πόα τῆς Κολομβίας. Αἱ ῥίζαι ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν εἶναι χρήσιμοι εἰς τὴν φαρμακευτικὴν καὶ γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *μέλαινα ἰπεκακουάνα* (Radix ipecacuanae nigrae). Δ. Ν. Π.

ψυχούλα (ἡ)· ὑποκορ. τοῦ *ψυχή* θωπευτικῶς: «παιδάκι μου, ψυχούλα μου».

ψυχοφθόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φθείρων, ὁ διαφθείρων τὴν ψυχήν, *ψυχοκτόνος.*

Digitized by Google

ψυχοφυσική (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ἐρευνᾷ τὴν μεταξὺ ἐρεθισμοῦ καὶ αἰσθήματος σχέσιν, γενικώτερον δὲ τὰς μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς σχέσεις καθόλου, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φέχνερ καὶ στηριζομένη ἐπὶ ἀκριβῶν μεθόδων μετρήσεως, χρησιμοποιουμένων ἰδίᾳ πρὸς ἔρευναν τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως. N. Λ.

ψυχοφυσικός, *—ή, —όν*· ὁ ψυχικὸς ἅμα καὶ φυσικός, ὁ τῶν ψυχικῶν ἅμα καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων: «ψυχοφυσικὸς νόμος»· || *ψυχοφυσική* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

—**ψυχοφυσικὰ** ***φαινόμενα.*** Τὰ φαινόμενα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης τῆς ψυχοφυσικῆς. N. Γ. M.

ψυχοφυσιολογία (ἡ)· ψυχολογία ἅμα καὶ φυσιολογία, ἡ διὰ τῆς φυσιολογίας ἐξήγησις τῶν ψυχικῶν φαινομένων.

ψυχοφυσιολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχοφυσιολογίαν, ὁ τῆς ψυχοφυσιολογίας.

ψυχοφυσιολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰδικῶς εἰς τὴν ψυχοφυσιολογίαν.

ψυχόφυτα (τὰ) /*Βοτ.*/. Καλοῦνται οὕτω τὰ φυτά, τῶν ὁποίων ἡ γονιμοποίησις τελεῖται ὑπὸ τῶν ψυχῶν (πεταλουδῶν).

ψυχοφωνία /*Πνευμ.*/. Ἐκλήθη ἡ διὰ τῆς φωνῆς τοῦ μέντιουμ ἀνακοίνωσις τῶν πνευμάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπ' εὐθείας, ἄνευ μεσολαβήσεως τῶν μέντιουμ, ἀνακοίνωσιν προφορικῶν ἀνακοινώσεων αὐτῶν, τὴν *πνευματοφωνίαν*. N. Γ. M.

ψυχοχάρτι. Ἔγγραφο, ἄφεσις ἁμαρτιῶν, τὸ ἄλλως καλούμενον *συγχωροχάρτι.* Ἐπίσης καλεῖται οὕτω ἐνίοτε τεμάχιον χάρτου, ἐφ' οὗ ἔχουσι γραφῆ τὰ ὀνόματα τῶν κεκοιμημένων, ἅτινα πρόκειται νὰ μνημονεύσῃ ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. K. I. Δ.

ψυχόχειλος (ὁ) (Psychocheilus) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν Μαλαισίων νήσων. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *ψυχόχειλος ὁ βασιλικὸς* (Psychocheilus regalis), ἰθαγενὴς πόα τῆς νήσου Βόρνεο, καλλιεργουμένη πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον. Δ. N. Π.

ψύχρα (ἡ)· δημοτ., ψῦχος, κρύο, ἐπὶ τοῦ καιροῦ: «σήμερο κάμνει ψύχρα».

ψυχρά· ἐπίρρ. δημοτ., μὲ τρόπον ψυχρόν, ἀπρόθυμον, ἄσχημον: «τὸν ἐχαιρέτησε ψυχρά»· || μὲ τρόπον «πῶς περνᾶτε;—κακὰ καὶ ψυχρά».

ψυχραιμία (ἡ)· μόνον μεταφ., ἀταραξία, συγκράτησις τῆς πνευματικῆς διαυγείας καὶ ἀντιλήψεως ἐν ὥρᾳ ταραχῆς, τὸ νὰ μὴ παθαίνεταί τις: «δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην ψυχραιμίαν» (κατ' ἀπόδοσιν τοῦ γαλ. sang-froid).

ψύχραιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ταραττόμενος, ὁ μὴ παθαινόμενος ἐν ὥρᾳ ταραχῆς ἢ ἀπροόπτου τινός, ἀπαθής.

ψυχραίνω, *ἀόρ. ἐψύχρανα—ἐψυχράνθην*, παθ. μετχ. δημοτ. *ψυχραμμένος*· καθιστῶ τι ψυχρόν, ἀφαιρῶ τὴν θερμότητα, κοιν. *κρυώνω* || μεταφ., κάμνω τινὰ νὰ δυσαρεστηθῇ, νὰ χάσῃ τὸν ζῆλόν του, τὴν προθυμίαν του: «τὸν ἐψύχραναν μὲ τὴν αὐθάδειάν των»· || παθ. *ψυχραίνομαι* χάνω τὸν ζῆλόν μου, τὴν ἀγάπην μου πρός τινα: «ἐψυχράνθησαν ἐξ αἰτίας τοῦ γάμου του», «εἶναι ψυχραμμένος μὲ τὰ παιδιά του».

ψύχρανσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ψυχραίνειν, στέρησις θερμότητος, ψῦξις.

ψυχραντικός, *—ή, —όν*· ὁ φέρων, ὁ προκαλῶν ψύχρανσιν, ψυκτικός.

ψυχρηλασία (ἡ). Κατεργασία δι' ἐλάσεως ἐν ψυχρῷ οὐσίας τινός, ὡς μετάλλου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *θερμηλασίαν*. Διὰ ψυχρηλασίας παρασκευάζονται σιδηρᾶ ἐπίπεδα ἐλάσματα λίαν λεπτὰ διὰ πάχη μὴ ἐπιτυγχανόμενα ἐν θερμῷ καὶ παράγονται πολὺ λεῖαι ἐπιφάνειαι. Ἡ ψυχρηλασία προκαλεῖ ἰσχυρὰν σκλήρυνσιν, ἐξαλειφομένην δι' ἀνοπτήσεως, ἐὰν τοῦτο ζητηθῇ. Τὰ λεπτὰ φύλλα σιδήρου πρὸς κατασκευὴν λευκοσιδήρου πρὸς γάνωσιν, γαλβανισμόν, ἐπινικέλωσιν παράγονται διὰ θερμηλασίας ἐκ παχυτέρων ἐλασμάτων. Ὁ ὅρος ἐφαρμόζεται καὶ διὰ τὴν ἐν ψυχρῷ σφυρηλασίαν, ἥτις ἔχει πλείστας ἐφαρμογὰς ἐν τῇ μεταλλοτεχνίᾳ εἰς τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ἐργαστήρια. Θ. X.

ψυχρήλατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐπὶ μετάλλων, ὁ ἐν ψυχρῷ σφυρηλατηθεὶς χωρὶς νὰ θερμανθῇ εἰς τὴν πυράν.

ψυχρηλατῶ (*—έω*)· ἐπὶ μετάλλων, σφυρηλατῶ ἄνευ προηγουμένης θερμάνσεως.

Ψυχριστός, ἢ ***Ψυχριστής,*** ἢ ***Ψύχρηστος.*** Ἐπωνυμία τοῦ Ἕλληνος ἰατροῦ *Ἰακώβου* (βλ. λ.).

ψυχρόαιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐπὶ ζῴων, ὁ ἔχων ψυχρὸν αἷμα, οὗτινος τὸ αἷμα δὲν ἔχει σταθερὰν θερμοκρασίαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ περιβάλλοντος. Παλαιότερον *ψυχρόαιμα* ἐκαλοῦντο πάντα τὰ ζῷα πλὴν τῶν θηλαστικῶν.

Ψυχρόβρυση /*Γεωγρ.*/. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μουριῶν (Ἀκίντζαλι) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. 1928) 57. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χατζῆ-Ὀγλαρᾶ*.

ψυχροδοχεῖον (τὸ) (*κοιν. τὸ κρύο τῆς κονδέντζας*). Ὀνομασία τοῦ δοχείου, εἰς ὃ συνεκεντροῦντο τό τε ὕδωρ τοῦ ραντιστηρίου κρουνοῦ, ὡς καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ διὰ τοῦ ραντισμοῦ ψυχομένου ἀτμοῦ προερχόμενον, εἰς τὰ παλαιοῦ τύπου *ψυγεῖα ἀναμίξεως*. Σ. E. Λ.

ψυχροθεραπεία (ἡ)· ἡ διὰ χρήσεως ψυχρῶν θεραπευτικὴ μέθοδος, οἷον διὰ χρήσεως πάγου ἢ ψυχροῦ ὕδατος.

—/*Ἰατρ.*/ Βλ. λ. *κρυοθεραπεία.*

ψυχροθεραπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχροθεραπείαν, ὁ τῆς ψυχροθεραπείας: «ψυχροθεραπευτικὴ μέθοδος».

ψυχρολουσία (ἡ)· λοῦσις, λουτρὸν διὰ ψυχροῦ ὕδατος· || μεταφ., διάψευσις ἐλπίδων, αἰφνιδία μετάπτωσις ἐπὶ τὰ χείρω.

—/*Ἐγκυκλ.*/ Βλ. λ. *καταιόνησις* καὶ *λουτρόν.*

ψυχρομετρία (ἡ)· καταμέτρησις τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας, *ὑγρομετρία.*

ψυχρομετρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψυχρομετρίαν, ὁ τῆς ψυχρομετρίας.

ψυχρόμετρον (τό). Συσκευὴ χρησιμοποιουμένη διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ὑγρασίας (βλ. *ὑγρόμετρα*). K. Π.

Ψυχρό(ν) /*Γεωγρ.*/. Ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Λασιθίου Κρήτης. Κεῖται ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ γραφικῆς τοποθεσίας εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Ἀφέντη. Κάτ. 390. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τούτου ἀπόστασιν ἀνεκαλύφθη τὸ *Δικταῖον Ἄντρον*, ἔνθα ἐγεννήθη ὁ Ζεύς. Τῷ 1867 (28 Μαΐου) συνεκροτήθη ἐνταῦθα μεγάλη μάχη, καθ' ἣν ἐπληγώθη ὁ Ἰσμαὴλ Φερὶκ πασᾶ, ἀποθανὼν εἰς Καστέλλι Πεδιάδος, καὶ τῷ 1868 τριήμερος κατὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ. Ἐπίσης ἐνταῦθα ἐγένετο τῷ 1217 ἡ ἐπανάστασις Σκορδιλῶν καὶ Μελισσηνῶν. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται τὰ χωρία *Πλάτη* (κάτ. 361) καὶ *Μαγουλᾶς* (κάτ 201). E. Γ.

— **Ψυχρὸν** /*Γεωγρ.*/. Ὄρος τῆς Δυτικῆς Μεσσηνίας, υψούμενον ΝΑ. τῆς Κυπαρισσίας μέχρις ὕψους 1.115 μ. Συνέχεια τούτου εἶναι τὰ καλούμενα *Βουνὰ τῆς Μάλης*, ὑπαγόμενα πάντα εἰς τὰ ὄρη τῆς Κυπαρισσίας, τὸ Αἰγαλέων τῶν ἀρχαίων. I. Σ. Σ.

Ψυχρονέρι /*Γεωγρ.*/. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀνατολῆς (Ἀνατολοῦ) τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς (Σιδηροκάστρου) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 21. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀλασλῆ*.

Ψυχρὸν τεῖχος (ἀγγλ. Cold-Wall) /*Ὠκεανογρ.*/. Ρεῦμα θαλάσσιον τοῦ δυτικοῦ Ἀτλαντικοῦ, χωροῦν παραλλήλως πρὸς τὰς Βορειοαμερικανικὰς ἀκτάς. Ἀποτελεῖ τὸ νότιον μέρος τοῦ *ρεύματος τῆς Λαβραντὸρ* καὶ φέρει νοτίως τῆς Νέας Γῆς *ἄϊσμπεργκ* (βλ. λ.), ἀποτελοῦντα κίνδυνον διὰ τὴν ναυτιλίαν. Ὁ χαρακτηρισμός του ὡς *τείχους* ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι πλαισιοῖ ἀπὸ δυσμῶν τὸ *Ρεῦμα τοῦ κόλπου,* ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι ψυχρότατον κατὰ 16 ἕως 20 βαθμούς. Σ. E. Λ.

Ψυχροπήγαδο, ἢ ***Ψυχρὸ Πηγάδι*** /*Γεωγρ.*/. Ἱστορικὴ ὀρεινὴ τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον τῶν Κεραμειῶν Κυδωνίας τῆς Κρήτης *Τσιχλοπήγαδο*, εἰς τὰς βορείους κλιτῦς τῶν Λευκῶν Ὀρέων. Ἐνταῦθα ἀπεσύρθησαν οἱ ἐπαναστάται μετὰ ἀτυχῆ μάχην τὸν Ἰούλιον τοῦ 1867. E. Γ.

ψυχροποσία (ἡ)· πόσις ψυχροῦ ὕδατος ἢ ψυχρῶν ποτῶν.

ψυχροπότης (ὁ)· ὁ ἀγαπῶν νὰ πίνῃ ψυχρά.

ψυχροπότης (ὁ) (Psychropotes) /*Ζωολ.*/. Γένος ἐχινοδέρμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὁλοθουρίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὁλοθουριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰ μεγάλα βάθη τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. N. Π.

ψυχρός, *—ά, —όν*· ὁ πλήρης ψύχους, ὁ ἐστερημένος θερμότητος, κοιν. *κρύος*· «ψυχρὸς ἄνεμος», «ψυχρὰ οἰκία», «ψυχρὸν ὕδωρ»· || μεταφ., ὁ ἄνευ θέρμης, ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ ἢ προθυμίας, ἀπαθής, ἀδιάφορος: «τὸν εὕρηκα πολὺ ψυχρόν», «ψυχρὰ ὑποδοχή», «ψυχρὸς λόγος»· || δημοτ. φρ. «τὴν κακή ψυχρή σου μέρα» ἢ «τὴν κακή σου τὴν ψυχρή» ἄλλως «τὸν κακό σου τὸν καιρό».—Ἐπίρρ. **ψυχρῶς,** κοιν. *ψυχρά*: «ὡμίλησε —, συμπεριεφέρθη ψυχρῶς».

— **ψυχραὶ ζῶναι** /*Μετεωρ.*/· βλ. *ζῶναι τῆς Γῆς.*

Ψυχρὸς /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Ἀσιατικῆς Σαρματίας, ἐκβάλλων κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. E, 8, 4), εἰς τὴν Ἀν. παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς Ἀχαΐας (νῦν *λιμὴν Ντζουμπὰ*) καὶ τῆς πόλεως τῶν Παγρῶν ἢ Τορικοῦ (νῦν *Γιελεντζίκ*). Ταυτίζεται μὲ τὸν σημερινὸν *Ψάδ*. A. Θ. I.

ψυχρότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ψυχροῦ, στέρησις θερμότητος, κοιν. *ψύχρα*: «ἡ ψυχρότης τοῦ χειμῶνος, — τοῦ δωματίου»· || μεταφ., ἔλλειψις θέρμης, ἐνθουσιασμοῦ, ἀπάθεια, ἀδιαφορία.

ψυχρούλα (ἡ)· δημοτ. ὑποκορ. τοῦ *ψύχρα*, ὀλίγη ψύχρα: «κάμνει ψυχρούλα», εἶναι ὀλίγον ψῦχος.

ψυχρόφιλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸ ψυχρόν, ὁ εὐδοκιμῶν εἰς τὸ ψῦχος: «ψυχρόφιλα ζῷα».

ψυχροφοβία (ἡ)· ὁ φόβος, ἡ ἀποστροφὴ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος.

ψυχροφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ ποιῶν ψῦχος.

ψύχω, *ἀόρ. ἔψυξα—ἐψύχθην καὶ ἐψύγην*, παθ. *ἐψυγμένος*· κάμνω τι ψυχρόν, ἐπιφέρω ψῦχος, καταψύχω, ἀντίθ. *θερμαίνω.*

ψυχώδης (ὁ) (Psychodes) /*Ζωολ.*/. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τυπουλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μυιῶν ἀπαντωσῶν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Δ. N. Π.

ψύχωσις, *—εως* (ἡ)· ψυχικὴ νόσος.

—/*Ψυχιατρ.*/ *Ψυχώσεις* ἢ *ψυχονευρώσεις* καλοῦνται εἰς τὴν ψυχιατρικὴν αἱ πρωτογενεῖς ψυχικαὶ νόσοι, ὡς ἡ μανία, ἡ μελαγχολία, ἡ σχιζοφρενία, ἡ σύγχυσις, ἡ κατατονία, τὰ παραληρήματα, ἔτι δὲ ἡ ὑστερία καὶ ἡ ψυχασθένεια καὶ νευρασθένεια, αἵτινες εἰδικώτερον καλοῦνται *ψυχονευρώσεις* μετὰ τῶν ψυχικῶν τῆς ἐπιληψίας διαταραχῶν (ἐκτὸς τῆς ἀνοίας), διότι ἡ ἐπιληψία καθόλου ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ὡς μὴ ὀργανικὴ νόσος, ἀλλ' ὡς *νεύρωσις* (βλ. λ.). Ἐπίσης ὑπὸ τὸν ὅρον *ψυχώσεις* περιλαμβάνουσι καὶ πᾶσαν σχεδὸν ψυχικὴν νόσον, μεταχειριζόμενοι αὐτὸν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὅρου *ψυχοπάθεια* ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἐκτάσει, ὀνοματίζοντες δι' αὐτοῦ καὶ τὰς δευτερογενεῖς ψυχικὰς νόσους (ὡς εἶναι αἱ τοξικαὶ καὶ αἱ λοιμώδεις ψυχώσεις), τὰς ἐκφυλογενεῖς ψυχώσεις, κλπ. Ὁ ὅρος *ψυχώσεις* γεννηθεὶς κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸν ὅρον *νευρώσεις*, δι' οὗ ὑπό τινων συγγραφέων ὀνοματίζονται καὶ αὗται αὐταὶ αἱ ψυχώσεις (Freud), ἐνεῖχε τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνοργάνου καταστάσεως, ἣν ἔκτοτε βαθμηδὸν ἤρξατο ν' ἀποβάλλῃ μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ὀργανικῆς προελεύσεως ἐνίων ἐξ αὐτῶν. Σήμερον ὅμως, δύναταί τις εἰπεῖν, ἀπώλεσε πλήρως τὴν ἔννοιαν ταύτην, μετὰ τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν ὅτι εἶναι σφαλερὰ καὶ πρὸς τὰ γεγονότα ἀσυμβίβαστος ἡ διάκρισις ὀργανικῶν καὶ ἀνοργάνων νόσων, τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὔσης «ψυχοειδοῦς ὑπεράγαν ἐξελιγμένου». Θὰ ἦτο ἴσως ὀρθὸν διὰ τοῦ ὅρου τούτου, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν συγχύσεων, λόγῳ τῆς ὀνομασίας δι' αὐτοῦ διαφόρων καταστάσεων, νὰ καλοῦμεν τὰς ψυχογενεῖς ψυχικὰς παθήσεις, ὡς τὰ ἰδιοπαθῆ καλούμενα ψυχικὰ σύνδρομα (βλ. λ. *ψυχιατρική*), ὡς ἡ μανία—μελαγχολία, σύγχυσις, κατατονία, σχιζοφρενία, παραληρήματα (ὅταν αἱ νόσοι αὗται εἶναι ἰδιοπαθεῖς), ἡ ὑστερία, ἡ ψυχασθένεια, ἡ νευρασθένεια, αἱ ἰδεοληψίαι καὶ παρορμήσεις καὶ αἱ ἐκφυλογενεῖς καταστάσεις τῶν ἀνωτέρων καλουμένων ἐκφύλων. Ὑπὸ πολλῶν χρησιμοποιεῖται κοινῶς ὁ ὅρος ψύχωσις πρὸς ὀνομασίαν καὶ χαρακτηρισμὸν ἐντόνων εἰδικῶν ἀπασχολήσεων, ἢ ἐμμόνων πεποιθήσεων ἢ ἐμμόνων συναισθηματικῶν καταστάσεων εἰδικῶν, ἤτοι πρὸς ὀνομασίαν ἀνοικτῶν συναισθηματικῶν ὁλοτήτων ἐν γένει. T. A. ZH.

—***ψυχώσεις ἐκφυλογενεῖς.*** Καλοῦνται οὕτως αἱ ψυχώσεις αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὸν ἐκφυλισμόν, ὡς καὶ αἱ ψυχικαὶ καθόλου ἀνωμαλίαι φύσεως ἐκφυλογενοῦς. Καλοῦσι δ' ἐκφυλισμὸν οιανδήποτε παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ φυσιολογικοῦ τύπου, προερχομένην ἐκ τῆς διαταράξεως τῆς συσχετίσεως τῶν ὀργάνων πρὸς ἄλληλα καὶ τῆς προσαρμογῆς αὐτῶν πρὸς τὸ περιβάλλον. Ὁ ἐκφυλισμὸς ὀφείλεται εἴτε εἰς κληρονομικὴν μεταλλαγὴν εἴτε εἰς παραλλαγὰς προερχομένας ἐκ τῶν αἰτίων τοῦ περιβάλλοντος, ἐξ οὗ διακρίνεται εἰς ἐκφυλισμὸν κληρονομικὸν καὶ εἰς τὸν τοῦ περιβάλλοντος. Τὰ αἴτια αὐτοῦ διακρίνονται εἰς *ἐσωτερικά,* ἅτινα εἶναι ἐν πολλοῖς εἰσέτι ἄγνωστα, φαίνονται δὲ σπουδαιότερα τούτων ἡ δυσάρμοστος σύνθεσις τῶν ἰδιοτήτων τῶν γεννητικῶν κυττάρων τῶν γονέων, ἔτι δὲ ἡ αἱμομιξία κ. ἄ., καὶ εἰς *ἐξωτερικά,* εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάγονται ἡ ἀλλαγὴ τῆς θερμοκρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας (ὅταν π. χ. γονεῖς μετοικήσωσιν ἀπὸ βορείους εἰς εὐκράτους ζώνας), εἶτα δὲ διάφοροι χημικαὶ οὐσίαι, ὡς ὁ ὑδράργυρος, ὁ μόλυβδος, ὁ φωσφόρος, ὁ καπνός, ἡ βενζόλη, ἡ ἀνιλίνη, ἡ κινίνη, τὸ ἰώδιον, τὸ ἀρσενικόν, καὶ ἰδιαιτέρως τὸ οἰνόπνευμα (διότι ὁ ἀλκοολισμὸς ἐπιδρᾷ καταστρεπτικῶς ἐπὶ τῶν γεννητικῶν κυττάρων), αἱ ἀκτῖνες Röntgen, ἡ σύφιλις, ἡ ἑλονοσία καὶ διάφοροι

Digitized by Google

ιοξῖναι, ἡ ἀσιτία κ.ἄ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἐκφυλογενεῖς καταστάσεις δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἐξ ἐπιδράσεως αἰτιῶν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀτόμου—οὐχὶ δηλαδὴ ἐκ τῶν γεννητικῶν ἀδένων—εἴτε κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωήν, εἴτε κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, τουτέστιν ἐν τῷ σταδίῳ τῆς διαπλάσεως αὐτοῦ καὶ πρὶν ἢ τελειωθῇ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νευρικοῦ συστήματος.

Διαφέρουσι κατὰ ταῦτα αἱ ἐκφυλίσεις τῶν ψυχώσεων κατὰ τὸ ὅτι προσβάλλουσι τὴν διανοητικότητα τοῦ ἀτόμου ἐν αὐτῇ τῇ συστάσει της, εἶναι ἐν ἄλλοις λόγοις ἀνωμαλίαι ἢ ἀτέλειαι τοῦ ὀργάνου, ἀρχικὰ ἐλαττώματα καὶ οὐχὶ ἐπίκτητα γεγονότα τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Δὲν εἶναι νόσοι, ἐν ἄλλοις λόγοις, διότι καὶ αὐτὴ ἡ νόσος ἡ ψυχική, ἡ ἀναπτυσσομένη ἐπὶ τῶν ἐκφύλων, εἶναι νόσος ὀφειλομένη οὐχὶ εἰς ἄλλο αἴτιον, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐκφύλισιν.

Αἱ ἐκφυλιστικαὶ καταστάσεις διακρίνονται:

1) Εἰς τὰς *ἀνισορροπίας*, εἰς ἃς περιλαμβάνονται οἱ ἀνώτεροι ἔκφυλοι. Πρόκειται περὶ καταστάσεως εἰς ἣν ἀνήκουσιν ἄτομα εὐφυῆ, ἀνωτέρας διανοητικότητος, ἀλλ' ἀτελῆ καὶ φέροντα ἓν ἐλάττωμα ἐκδηλούμενον διὰ τῆς ἐλλείψεως τῆς ἁρμονίας καὶ ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν διαφόρων διανοητικοτήτων καὶ τῶν διαφόρων ῥοπῶν. Τούτων διακρίνονται:

α') Οἱ *δυσαρμονικοί*, οἵτινες ἐμφανίζουσιν ἄνισον ἄθροισιν ἐλλείψεων καὶ ἐξάρσεων τῶν ψυχικῶν στοιχείων. Εἰς τὴν μικρὰν ἡλικίαν ἐμφανίζουσι πρώϊμον ἀνάπτυξιν, διανοητικότητα, ἔντονον περιέργειαν νὰ μάθωσι καὶ νὰ συναισθανθῶσι τὸ πᾶν, καὶ συγχρόνως ἐπίμονον ἰσχυρογνωμοσύνην, ἔνστικτα σκληρά, ὀργὴν βιαίαν καὶ σπασμωδικήν. Εἰς τὴν ἥβην ἐμφανίζουσιν ἡμικρανίας, νευραλγίας, διαφόρους νευροπαθητικὰς διαταραχάς, ὡς καὶ κρίσεις παροδικὰς διεγέρσεως ἢ καταθλίψεως μετ' ἐξάρσεως ψυχικῶν ἢ παθηματικῶν τάσεων. Ἐνήλικες γενόμενοι, εἶναι ὄντα πολύπλοκα ἑτερογενῆ, ἀπαρτιζόμενα ἐκ δυσαναλόγων στοιχείων, ἐκ προτερημάτων καὶ ἐλαττωμάτων ἀντιφατικῶν. Ἔχουσι διανοητικὰς δυνάμεις ἀνωτέρας, ὡς φαντασίαν, ἐμπνεύσεις καὶ ἐκδηλώσεις λογοτεχνικάς, καλλιτεχνικὰς κλπ., ἀλλὰ στεροῦνται κρίσεως ἐν τῇ ζωῇ, διότι λείπει ἡ προσαρμοστότης τοῦ πνεύματος, ἡ συνέχεια, ἡ λογικὴ ἡ κοινή, ἡ ἑνότης τῆς διευθύνσεως εἴς τε τὴν ζωὴν καὶ τὴν διανοητικὴν αὐτῶν παραγωγήν. Ἐξ οὗ, παρὰ τὴν εὐφυΐαν των, εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἓν ἐπάγγελμα κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν προβάλλουσαν εὐφυΐαν των, νὰ ἐπιβλέψωσι τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὰς οἰκογενείας των, νὰ κάμωσιν ὥστε νὰ εὐοδωθῶσιν αἱ ὑποθέσεις των. Ἡ ὕπαρξίς των εἶναι ἐπανάληψις διαρκὴς μιᾶς μακρᾶς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῆς φανερᾶς πλουσιότητος τῶν μέσων καὶ τῆς πτωχείας τῶν ἀποτελεσμάτων. Τὸ κοινὸν θεωρεῖ αὐτοὺς ὡς καλλιτέχνας, ὡς ἀνθρώπους ἀνωτέρους, ἀλλ' οἱ στενῶς πρὸς αὐτοὺς συνδεόμενοι βλέπουσι τὰς ἐλλείψεις των, τὴν ἀνικανότητά των, τὰς κακὰς ῥοπάς των, ὧν εἶναι ὄχι μόνον οἱ μάρτυρες, ἀλλὰ καὶ τὰ θύματα. Διότι, παρεκτὸς τῆς διανοητικῆς ἀνισορροπίας των, παρουσιάζουσιν ἐξάρσεις εὐαισθησίας, ἢ ἀντιθέτως ἀπόλυτον ἀναισθησίαν, ὡς καὶ ἐλάττωσιν ἢ ἀπόλυτον ἔλλειψιν τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων ἢ διαστροφὰς αὐτῶν. Ἐπίσης ἀβουλίαν καὶ ἔκδηλον κυριαρχίαν τοῦ αὐτοματισμοῦ εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὰς ἐπιθυμίας, ἐξ οὗ τὸ εὐμετάβολον, ἡ κινητικότης, ἡ ἀστάθεια, τὸ ἀναποφάσιστον, αἱ ἐναλλαγαὶ ἀπαθείας καὶ δραστηριότητος, διεγέρσεως καὶ νάρκης, οἱ παροξυσμοὶ βιαίας συμπεριφορᾶς κττ. Ἐπὶ πλέον παρατηροῦνται καὶ τὰ φυσικὰ στίγματα τοῦ ἐκφυλισμοῦ, αἱ διάφοροι παραμορφώσεις καὶ ἀνωμαλίαι φυσικαὶ δηλαδή.

β') Οἱ *ἰδιόρρυθμοι καὶ ἐκκεντρικοί*. Εἶναι ὁ εντονώτερος βαθμὸς τῆς ἀνισορροπίας, ὅστις ἐκδηλοῦται, ἐκτὸς τῆς ὡς ἄνω δυσαρμονίας, καὶ δι' εἰδικῶν τινων νοσηρῶν ἐκδηλώσεων, τῶν καλουμένων ἐκκεντρικοτήτων. Αὗται εἶναι μεμονωμέναι μανίαι, ἀφορῶσαι εἴτε τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, ὡς π.χ. τὸν τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι, τῆς κομμώσεως, τοῦ βαδίσματος, τοῦ γράφειν, τοῦ ὁμιλεῖν, εἴτε εἰς ἀλλόκοτον χειρονομίαν, ἐκφράσεις ἢ μορφασμόν. Ἡ ἐκκεντρικότης πολλάκις καταδείκνυται εἴς τινα παρορμητικὴν τάσιν, ἥτις ὠθεῖ τὸ ἄτομον εἰς μίαν διανοητικὴν ἢ ἠθικὴν κατεύθυνσιν καθωρισμένην, ἐκτὸς πάσης πρακτικῆς ἀξίας καὶ χρησιμότητος, χωρὶς ὅμως μέχρι τέλους ν' ἀφήνῃ τὴν πρακτικὴν ζωὴν κατὰ τὰ ἄλλα, χωρὶς δηλαδὴ νὰ ἐπέρχεται ὁ αὐτισμὸς τῶν σχιζοφρενικῶν, δι' ὅπερ ἀκριβῶς διακρίνονται αἱ ἐκφυλογενεῖς τοιαῦται καταστάσεις ἀπὸ τούτων. Οὕτως ὁ ἀσθενὴς θέλει νὰ ἔχῃ ζῷα, ἄνθη, νὰ γίνεται συλλέκτης ἀσημάντων ἀντικειμένων, ὡς ἀμφιέσεων, ἢ ἐγκύπτει εἰς ἐρεύνας ἀριθμῶν, ἐμπνεύσεις γελοίας κ.τ.τ. Ἡ ἐξαιρετικὴ ἀσωτεία ἢ ἡ ἐξαιρετικὴ φιλαργυρία, ἡ θρησκευτικὴ ἔξαρσις, ἡ πολιτική, ὁ ἐρωτισμὸς ὑπὸ ὅλας τὰς μορφὰς καὶ διαστροφάς, τὸ αὐτόματον ψεῦδος, ἡ ῥαδιουργία, ἡ διπλοπροσωπία, τὰ πάθη παιγνιδίου καὶ ποτῶν, ἡ ὑποχονδρία καὶ μισανθρωπία, εἶναι τάσεις παρατηρούμεναι εἰς τὰ ἄτομα, ἅτινα τὸ κοινὸν ὀνομάζει ἐκκεντρικά. Ἐπ' αὐτῶν παρατηροῦνται ὑστερικαὶ ψυχικαὶ κρίσεις καὶ ψυχασθενικαὶ ἐκδηλώσεις. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀσθενεῖς ἐκεῖνοι, εἰς οὓς δὲν ἔχομεν ἐντόνους νοσηρὰς ἐκδηλώσεις καὶ οἵτινες ζῶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἂν μὴ τυχαίως προσβληθῶσιν ὑπό τινος κρίσεως ψυχοπαθείας ἢ παρορμήσεως καὶ ὁδηγηθῶσιν εἰς τὸ ψυχιατρεῖον ἢ ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης.

2) *Εἰς τοὺς μέσους ἐκφύλους.* Εἰς τούτους διακρίνομεν: α) Τὴν ἁπλῆν ἐκφύλισιν, εἰς ἣν ὑπάγονται ἀσθενεῖς μὲ ἐντονώτερα φαινόμενα τῶν προηγουμένων, διότι ἐπὶ πλέον ὑπάρχει ποικίλλουσα ψυχικὴ ἀδυναμία καὶ λείπει ἡ κρίσις καὶ ἡ ἠθικὴ συνείδησις, ἐνῷ ἔχουσιν εἰδικὰς ἀνωτέρας πνευματικὰς δεξιότητας, καὶ διότι ἐμφανίζουσιν ἀσυνήθιστον κινητικότητα ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων, τάσιν παρορμητικὴν πρὸς τὴν ἐκκεντρικότητα, δολιότητα, ἀπάτην, βιαιότητα καὶ πράξεις ἐπικινδύνους. Εἶναι κράματα ἀρετῆς καὶ κακίας, ἱκανοὶ ἐνδιαφέροντος καὶ μίσους, συναισθημάτων ἐγωϊστικῶν καὶ ἀλτρουϊστικῶν, πράξεων ἐντίμων ἢ ἀτιμωτικῶν, λάμπουσιν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις των, διὰ τὴν χάριν τῆς ἐμφανίσεως, τὴν ζωηρὰν εὐστροφίαν καὶ ὀξύτητα τοῦ πνεύματος, τὴν ποικιλίαν τῆς ἐκφράσεως, τὴν ἐξαιρετικὴν μνήμην. Ἀπ' ἐναντίας ἐμφανίζουσι κατωτερότητα διὰ πράγματα σοβαρὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ συμπεριφέρεσθαι. Ἡ διάνοιά των εἶναι ὡς ἓν ὄργανον, εἰς τὸ ὁποῖον λείπουσιν ἀρκεταὶ χορδαί. Συνήθως συνυπάρχουσι παρ' αὐτοῖς καὶ φυσικὰ στίγματα, ὡς καὶ παιδισμὸς διανοητικός. β) Τὴν ἐκφύλισιν μετὰ ψυχώσεως. Ἐνταῦθα ὑπάγονται καταστάσεις ἐκφυλίσεως μετὰ ψυχώσεως, αἱ κυρίως καλούμεναι *ἐκφυλογενεῖς* ψυχώσεις, δηλαδὴ ψυχώσεις οὖσαι ἀποτέλεσμα τῆς ἐκφυλίσεως καὶ μόνον αὐτῆς. Ἐξαρτῶνται δηλονότι ἐκ μιᾶς ἰδιοσυστασίας βαρυτέρας καὶ γενικωτέρας, διαφόρου τῶν εἰδικῶν ἰδιοσυστασιῶν (βλ. λ. *χαρακτήρ*), τῆς καλουμένης διανοητικῆς ἀτελείας ἢ ἐκφυλογενοῦς ἰδιοσυστασίας. Εἰς τοὺς λοιποὺς ψυχοπαθεῖς ἡ ψυχοπάθεια εἶναι τὸ ὅλον, ἐνῷ εἰς τὰς ἐκφυλογενεῖς καταστάσεις ἡ ψυχοπάθεια εἶναι ἐπεισοδιακὸν καὶ ἐπιπροστιθέμενον φαινόμενον. Ἑπομένως ἡ μελέτη αὐτῶν εἶναι ἀχώριστος πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ἐδάφους. Τὸ ἔδαφος τοῦτο χαρακτηρίζεται διὰ τῶν *ψυχικῶν στιγμάτων* τοῦ ἐκφυλισμοῦ, οἷα εἶναι, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ψυχικῶν ἀνωμαλιῶν, καὶ αἱ ἰδεοληψίαι καὶ παρορμήσεις. Αἱ ἐκφυλογενεῖς ἰδεοληψίαι ἔχουσιν εἰδικοὺς χαρακτῆρας: εἶναι ἐξ ἰδιοσυστασίας καὶ ὄχι ἐπίκτητοι, συχνάκις κληρονομικαί, πρώϊμοι, διανοητικοὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πολλαπλαῖ, μετὰ συχνῶν μεταβολῶν τῆς ἰδεοληπτικῆς ἰδέας. Αἱ δὲ παρορμήσεις εἶναι τόσον συχναὶ καὶ δεσπόζουσαι, ὥστε ἡ παρορμητικότης ἀπαρτίζει τὸ βασικὸν σύμπτωμα τῆς ἐκφυλογενοῦς καταστάσεως. Ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ διακριθῶσιν οἱ διάφοροι ἔκφυλοι· καὶ δὴ οἱ μὲν κατώτεροι ἔκφυλοι ἐμφανίζουσι τὴν πλήρη κινητικὴν παρόρμησιν καὶ ἡ ἐξεργασία τῶν ἐπιθυμιῶν περιορίζεται εἰς ἁπλῆν ἀνάκλασιν. Εἰς τὸν μέσον βυθμόν, ἤτοι τοὺς κυρίως ἐκφύλους, ἡ παρορμητικότης εἶναι ὀλιγώτερον ἀθροιστικὴ καὶ συνοδεύεται ὑπὸ ἰδέας, συνειδήσεως, συγκινητικότητος, ἀναμνήσεως, ἀλλ' εἶναι μοιραία, κτηνώδης. Εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἐκφύλους ἡ παρορμητικότης εἶναι πρὸ παντὸς ψυχικὴ καὶ ἐκδηλοῦται διὰ διανοητικῆς ἀσταθείας, ἀπροσεξίας, ἀβουλησίας, τὶκ (tic), τάσεων ἰδεοληπτικῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων τὸ ἄτομον μάχεται, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε νικηφόρως. Εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἐκφύλους παρατηροῦνται κατὰ προτίμησιν αἱ ψυχικαὶ παρορμήσεις, εἰς τοὺς μέσους βαρύτεραι παρορμήσεις, ὡς τοξικομανικαί, γενετήσιοι, κλοπῆς αὐτοκτονίας, ἀνθρωποκτονίας κ.τ.τ. Εἰς τοὺς κατωτέρους αἱ ἐνστικτώδεις παρορμήσεις, πυρκαϊᾶς, κλοπῆς, ἀνθρωποκτονίας, βιασμοῦ, δολοφονίας κ.τ.τ. Εἰδικώτερον εἰς τοὺς μέσους καὶ κατωτέρους ἐκφύλους δύο τάσεις παρατηροῦνται, αἱ οἰκογενειακαὶ ἀνθρωποκτονίαι (πατροκτονίαι, παιδοκτονίαι κλπ.) καὶ αἱ φρικώδεις γενετήσιοι διαστροφαί, ὡς ἡ κτηνοβασία, νεκροφιλία, σαδισμὸς κττ. Αἱ ψυχώσεις τῶν ἐκφύλων αἱ ἀναπτυσσόμεναι ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἰδιοσυστασίας διακρίνονται: 1) Εἰς τὰς λεγομένας γενικάς, ὁποῖαι εἶναι: Ἡ *μανία καὶ μελαγχολία*, αἵτινες ἐκρήγνυνται ἐξ ἀπίνης, ὡς ὅλαι σχεδὸν αἱ ἐκφυλογενεῖς ψυχικαὶ νόσοι, ἔχουσι τὸ παραλήρημα περιωρισμένον καὶ διαύγειαν πληρεστέραν, ὑφέσεις καὶ διαλείψεις συχνάς, καὶ ἡ θεραπεία των ἐπέρχεται ἀποτόμως. Εἰς ταύτας συχνὰ ἐναλλάσσονται μανία καὶ μελαγχολία. Ἡ διανοητικὴ σύγχυσις, ἥτις εἶναι ὀλιγώτερον ὀξεῖα, οὐχὶ τυπική, μὲ τάσιν πρὸς μετάπτωσιν εἰς ἄλλας ψυχικὰς καταστάσεις, ἢ ἀποβαίνει χρονία ἢ θεραπεύεται ἀτελῶς. Ἡ ἄνοια, ἥτις εἶναι δυνατὸν ἐπίσης νὰ εἶναι ἐκφυλογενής, ἐμφανιζομένη ἀκόμη καὶ ἐπὶ συμφύτου διανοητικῆς ἐξασθενήσεως. Τὸ συστηματικὸν παραλήρημα καταδιώξεων, ὅπερ δὲν εἶναι τυπικόν, οὔτε ἐξελίξεως συστηματικῆς. Διότι εἴτε αἱ παραληρητικαὶ ἰδέαι μεγαλείων καὶ καταδιώξεων ἐπέρχονται ὁμοῦ, εἴτε προηγοῦνται αἱ τῶν μεγαλείων εἴτε ἀκολουθοῦσιν εἰς μανικὴν ἢ μελαγχολικὴν προσβολήν, δύναται νὰ βελτιωθῇ ἢ νὰ σταματήσῃ εἰς ὡρισμένον σημεῖον τῆς ἐξελίξεώς του ἢ καὶ νὰ ἐπιπροστεθῶσιν εἰς αὐτὰ ἄλλαι ἐκδηλώσεις. 2) Εἰς τὰς εἰδικὰς τῶν ἐκφυλογενῶν ψυχώσεις, οἷαι εἶναι: α') Τὸ παραλήρημα τῶν μελαγχολικῶν διωκομένων, εἰς ὃ δηλαδὴ ἔχομεν συνύπαρξιν ἑνὸς μελαγχολικοῦ παραληρήματος, εἰδικῶς τοῦ παραληρήματος αὐτοκατηγορίας ἢ ὑποχονδρίας, μεθ' ἑνὸς συστηματικοῦ, οἷον εἶναι σχεδὸν πάντοτε τὸ παραλήρημα καταδιώξεων. β') Τὸ παραλήρημα παρερμηνειῶν, ὅπερ θεωροῦσί τινες ὡς ἐκφυλογενὲς (βλ. λ. *παρερμηνειῶν παραλήρημα*). γ') Τὸ παραλήρημα αὐτοκατηγορίας συστηματικόν, μετὰ συστηματικοῦ ὑποχονδριακοῦ παραληρήματος. δ') Τὸ παραλήρημα διαδικασίας, ὅπερ ἐπίσης θεωρεῖται ὡς εἶδος ἡ ψυχοπάθεια τῶν ἐκφύλων, ἰδίως ἡ μορφὴ διωκτῶν διωκομένων, ἀλλὰ καὶ αἱ μορφαὶ μεγαλομανιακῶν ἐφευρετῶν, ἀντιδικίας, ἐρωτικοῦ—ζηλοτυπίας, μυστικοῦ, πολιτικοῦ, καὶ τὸ παραλήρημα εἰς δύο, καὶ ε') Αἱ ἠθικαὶ ψυχώσεις ἠθικὴ παράνοια). Οἱ ἐκ ταύτης πάσχοντες δὲν ἐμφανίζουσιν εἰμὴ ἐξαιρετικῶς παραληρητικὰς ἰδέας, ἡ δὲ ἐλαττωματικότης των συνίσταται εἰς τὴν διαστροφὴν τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων. Οἱ ἀσθενεῖς οὗτοι, παρ' ὅλην τὴν φαινομενικὴν αὐτῶν κρίσιν καὶ λογικήν, ἀφήνονται νὰ φθάσωσι τρόπον τινὰ ἀσυνειδήτως καὶ συχνάκις παροξυντικῶς εἰς ἐκλύσεις συμπεριφορᾶς, εἰς ἀσυνεπείας, ὑπερβολὰς ἀληθῶς παθολογικάς, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἠθικῆς ψυχοπαθείας. Αἱ διεστραμμέναι τάσεις τῶν ἀτόμων τούτων ἐκδηλοῦνται ἐκ παιδικῆς ἡλικίας· δὲν ἀγαπῶσι κανένα, αἱ θωπεῖαι τοὺς ἐνοχλοῦσιν, εἶναι ἀναίσθητοι εἰς τὰς ἐπιπλήξεις καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἐπαίνους, εἰς τὸν πόνον καὶ τὴν χαρὰν τῶν γονέων των, ἡ ἀνυπακοὴ καὶ τὸ ψεῦδος εἶναι δι' αὐτοὺς ἀνάγκη. Λίαν κενόδοξοι, δὲν δέχονται νὰ διευθύνωνται ἀπὸ κανένα, εἶναι εὐερέθιστοι, ἐμφανίζοντες καὶ εἰς τὴν μικροτέραν ἀντίρρησιν ἐξάρσεις ὀργῆς, συνοδευομένας ὑπὸ παρορμητικῶν πράξεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπικινδύνων. Βασανίζουσι τὰ ζῷα, εἰς τὸ σχολεῖον εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀμελεῖς, καὶ οὔτε ὁ μειλίχιος τρόπος οὔτε ἡ βία δύναται νὰ καθυποτάξῃ αὐτούς. Εἰς τὴν ἥβην καθίστανται ἐντονώτεραι αἱ ἐκδηλώσεις αὗται καὶ ἐμφανίζονται αἱ διαστροφαί. Βραδύτερον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ῥέπουσιν εἰς περιπλανήσεις, εἰς τὸ παίζειν, τὴν κλοπήν, τὰς καταχρήσεις, τὴν ἀκολασίαν, πρὸς πᾶσαν τέλος ἀνηθικότητα. Αἱ λέξεις οἰκογένεια, ἀδελφή, φίλος, τιμή, καθῆκον εἶναι δι' αὐτοὺς κεναὶ περιεχομένου. Εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπάγγελμα καὶ νὰ κερδίζωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν, προσκολλώμενοι εἰς τοὺς γονεῖς των, διὰ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰ παρορμητικά των πάθη, διὰ τῆς βίας, φθάνοντες καὶ μέχρι πατροκτονίας ἀκόμη. Εἶναι μάστιγες τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας, πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ὁποίας εἶναι ἀνίκανοι νὰ προσαρμοσθοῦν. Ἐν τούτοις εἰς τοὺς περισσοτέρους ἡ κυρίως διάνοια εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη, ἀρκετὰ καλλιεργημένη, ἐνίοτε ἀστράπτουσα, ἐνῷ ὑπάρχει ἔλλειψις ἠθικῆς, ἔλλειψις συναισθημάτων, ἀπροσάρμοστον τοῦ χαρακτῆρος καὶ παρορμητικότης. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται καὶ ἡ καλουμένη ἐγκληματικὴ ψύχωσις.

3) Εἰς τοὺς *κατωτέρους ἐκφύλους*. Ἐνταῦθα ὑπάγονται οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς συμφύτου διανοητικῆς ἐξασθενήσεως, οἵτινες διακρίνονται εἰς τὴν μικρόνοιαν, τὴν μωρίαν καὶ τὴν ἰδιωτείαν, ἥτις εἶναι ὁ ἔσχατος βαθμός.

Τ. Α. ΖΗΣ

—**ψυχώσεις ἢ ψυχοπάθειαι τοῦ πολέμου.** Αὗται ἐμελετήθησαν κυρίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου τῶν Boers, καὶ ἰδίως κατὰ τὸν Ρωσσοϊαπωνικὸν πόλεμον. Προγενεστέρως ἐν τούτοις εἶχον ἤδη παρατηρηθῆ, ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ Larrey, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐνταῦθα ὅμως πρόκειται περὶ διαταραχῶν αἰτιολογουμένων ἐκ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἰδιαιτέρως ἐξ αὐτῆς τῆς μάχης, καὶ οὐχὶ περὶ τῶν νευρικῶν ἢ φρενοβλαβικῶν συμβαμάτων, ἅτινα δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσι καὶ ἅτινα παρετηρήθησαν παρ' ἀτόμοις εὑρισκομένοις μακρὰν τοῦ μετώπου, εἰς ἁπλοῦς πολίτας, ἀλλ' ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ πολέμου καὶ ὡς ἐπακολούθημα τῶν πατριωτικῶν, οἰκογενειακῶν ἢ ἀτομικῶν συγκινήσεων, τὰς ὁποίας προκαλεῖ ὁ πόλεμος. Δέον δὲ νὰ παρατηρήσωμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι αἱ δύο αὗται κατηγορίαι τῶν διαταραχῶν δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν· ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἐμφανίζονται αὗται προϊόντως καὶ βαθμηδὸν εἰς τοὺς ἐγνωσμένως προδιατεθειμένους καὶ ἔχουσιν ἐντόνους πολλάκις χαρακτῆρας βαρύτητος καὶ ἐπιμονῆς· ἀπ' ἐναντίας εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἐμφανίζονται ἀποτόμως παρ' ἀτόμοις, ἅτινα φαίνονται ἀπολαμβάνοντα καλῆς ὑγιείας καὶ ἰῶνται σχεδὸν πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχέως.

α') *Διαταραχαὶ νευροπαθητικαί.* Συχνάκις παρατηρεῖται ὁ συνδυασμὸς νευροπαθητικῶν συμπτωμάτων πρὸς ψυχοπαθητικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ οὕτως ἐκδηλουμένη νεύρωσις ἢ ψυχονεύρωσις τηρεῖ τότε συνήθως τοὺς κλασσικοὺς αὐτῆς χαρακτῆρας. Ἡ ἐπιληψία εἶναι ἀρκούντως σπανία. Ἡ νευρασθένεια ὑπὸ μορφὴν ἐξαντλητικῆς νευροπαθείας καὶ ἡ ὑστερία ὑπὸ τὰς ποικιλωτάτας αὐτῆς ἐκφάνσεις

Digitized by Google

ἀπαντῶσι πολλῷ συχνότερον· **ἐν τῇ πλειονότητι** τῶν περιπτώσεων **προσβάλλουσιν ἄτομα** κατεχόμενα ἤδη ὑπὸ κληρονομικῶν **νευρικῶν ἐπιβαρύνσεων** καὶ τὰ ὁποῖα ἐξεδήλωσαν **ἤδη συμβάματα** νευροπαθητικά. Εἰς τὰ **κατὰ τὸ παρὸν συμβάματα** ταῦτα ἀνάγονται ἐν μέρει **αἱ παρατηρήσεις** τῆς καλουμένης *συγκινητικῆς συνδρομῆς*, **τῆς** ἐσχάτως περιγραφείσης ὑπὸ τῶν Mairet καὶ Piéron.

β΄) *Διαταραχαὶ ψυχοπαθητικαί*. **Οἱ πραγματευθέντες** περὶ τῶν ψυχοπαθειῶν **τοῦ** πολέμου συγγραφεῖς, καὶ ἰδιαιτέρως ὁ καθηγητὴς Regis, φαίνονται συμφωνοῦντες περίπου, ὅπως ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ἀποτελοῦνται αὗται ὑπὸ δύο κυρίων συνδρομῶν, ἤτοι: τοῦ *ψευδαισθητικοῦ ὀνειρισμοῦ* καὶ τῆς *ἀμνησιακῆς διανοητικῆς συγχύσεως*. Ἀμφότεραι σχεδὸν σταθεραί, ἔμμονοι, ἰδίως δὲ ἡ πρώτη, ἐμφανίζουσι χαρακτῆρας, **οἵτινες διακρίνουσι ταύτας τοῦ** ὀνειρισμοῦ καὶ τῆς κοινῆς **διανοητικῆς συγχύσεως**, καὶ ἀκριβῶς ἐκ τούτου **εἶναι δυνατὸν** νὰ εἰδικεύσωμεν τὰς ψυχοπαθείας **τοῦ πολέμου**.

1) Ὀνειρισμὸς ψευδαισθητικός. **Οὗτος** ἀπαντᾷ κατὰ κανόνα σχεδὸν εἰς **πάντας τοὺς** ἐκ τοῦ μετώπου ἐπανερχομένους ψυχοπαθεῖς. Ἐν αὐτῷ πρόκειται περὶ ὀνείρων, τὰ ὁποῖα ἐκδηλοῦνται εἰς τοὺς τραυματίας καὶ εἰς τὰ ὁποῖα παρεμβαίνουσιν ἐπεισόδια τῶν μαχῶν. Πρόκειται περὶ ὀνείρου τὸ ὁποῖον «ἔζησαν» ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραταθῇ εἰσέτι καὶ κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, ἀποτελοῦν οὕτω, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Régis, εἶδός τι «δευτέρας καταστάσεως». Τὸ ἀντικείμενον τοῦ ὀνείρου εἶναι ἐνίοτε μοναδικόν, ἁπλοῦν· ἀποτελεῖται δὲ συνήθως ὑπὸ τῶν περιστάσεων, αἵτινες προὐκάλεσαν ἅπαξ καὶ ἀποκλειστικῶς τὴν νευροπληξίαν, ἤτοι: τραυματισμός, ἔκρηξις ὀβίδος, θέα τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κραυγαὶ τῶν τραυματιῶν, φόβος ἰσχυρός, πανικὸς ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως κλπ. Πολλάκις τὸ ἀντικείμενον τοῦ ὀνείρου εἶναι πολλαπλοῦν καὶ τὸ ἄτομον τότε ἀναζῇ τρόπον τινὰ τὰ διάφορα διαδοχικὰ ἐπεισόδια, τῶν ὁποίων τὸ σύνολον ἐπέφερεν ἐν τέλει τὴν νευροπληξίαν (choc). Δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ὄνειρα ταῦτα, «ἐπαγγελματικὰ» τρόπον τινά, δὲν σχετίζονται ὡς πρὸς τὸ εἶδος αὐτῶν πρὸς τὴν οἰνοπνευματίασιν, καθόσον οἱ ἐν λόγῳ πάσχοντες εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τελείως ἐγκρατεῖς. Ὁ ψευδαισθητικὸς ὀνειρισμός, ἀδιακρίτως τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ, εἶναι βραχείας διαρκείας, ἤτοι 8 μέχρι 15 τὸ πολὺ ἡμερῶν. Συνηθέστατα ὁ πάσχων, εὑρεθεὶς ἐν ἀναπαύσει καὶ ἠρεμίᾳ, μακρὰν τοῦ μετώπου καὶ διὰ τῶν καταλλήλων περιποιήσεων, ἀνακτᾷ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὕπνον ἤρεμον, γαλήνιον καὶ ἀνορθωτικὸν τῶν δυνάμεών του. Ὅταν ὅμως ὑφίσταται συγχρόνως ἡ «ὕπνωσις τῶν μαχῶν», κατὰ τὸν Miliau, ὁ ὀνειρισμὸς ἀποβαίνει ἐπιμονώτερος.

2) Ἀμνησιακὴ διανοητικὴ σύγχυσις. Ἡ διανοητικὴ σύγχυσις τῶν ἐκ τοῦ μετώπου ἐπανερχομένων στρατιωτῶν δὲν ἔχει, ὡς ἐλέχθη, τὴν αὐτὴν παράστασιν τῆς κλασσικῆς διανοητικῆς συγχύσεως. Ὁ οὐσιώδης αὐτῆς χαρακτὴρ εἶναι ἡ *ἀμνησία*. Ἔχει τὴν ἔναρξιν ἀπότομον, ὥσπερ τὸ προκαλέσαν ταύτην αἴτιον, καὶ τὴν διάρκειαν σχετικῶς βραχεῖαν· ὡς ἐκ τούτου προσομοιάζει σαφῶς πρὸς τὴν διανοητικὴν σύγχυσιν τῆς ἐκλαμψίας, τῆς ἡλιάσεως καὶ τῶν τοξικῶν λοιμώξεων. Δὲν στερεῖται ἐν τούτοις οὔτε σημείων ἀμβλυνοίας, οὔτε ἐλλείψεως προσανατολισμοῦ ὅσον ἐλαφραὶ καὶ ἂν ὦσιν αἱ ἐκδηλώσεις αὐτῆς, οὔτε καὶ αὐτοῦ τοῦ ψευδαισθητικοῦ ὀνειρισμοῦ. Εἴς τινας ἐν τούτοις περιπτώσεις ἡ ἀμνησία εἶναι ἀτελής, ἐν ἄλλοις λόγοις αἱ ἀναμνήσεις δὲν εἶναι ὁλοσχερῶς κατηργημέναι, ἀλλὰ παραμένουσιν ἀφῃρημέναι καὶ ἀσαφεῖς· ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Régis, πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐωθινῆς καταστάσεως, περὶ δυσμνησίας μᾶλλον ἢ περὶ ἀμνησίας. Πολλῷ συνηθέστερον ἡ ἀμνησία εἶναι ὁλοσχερής, πλήρης, ἐκτεινομένη εἰς ὁλόκληρον τὸν βίον καὶ εἰς πάσας τὰς λεπτομερείας τοῦ ἀτόμου μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς νευροπληξίας. Τὸ συμβεβηκός, ὅπερ προκαλεῖ τὴν ἐκδήλωσιν ταύτης, δύναται κάλλιστα νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ μνήμῃ καὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ εἶτα περίοδος ἀμνησίας βραχείας περιόδου. Πλὴν ὅμως τῆς περιπτώσεως ταύτης, ὁ πάσχων ἔχει ἤδη λησμονήσει τὰ πάντα· δὲν δύναται νὰ εἴπῃ οὔτε ποῖος εἶναι, οὔτε τί ἔπραξε, ἐξαιρέσει τῶν ἐνδείξεων ἐκείνων, αἵτινες χορηγοῦνται εἰς αὐτόν, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα βλέπει κατὰ τὸ παρὸν πέριξ αὐτοῦ. Τέλος ὅσα **ἐκ** τῶν ἀτόμων τούτων διετήρησαν τὴν ἀνάμνησιν **τῶν** περιστάσεων, οἵτινες παρήγαγον τὴν νευροπληξίαν, μεταβάλλουσι ταύτην εὐκόλως εἰς ἀγχώδη ἰδέαν καὶ δημιουργοῦσιν οὕτως εὐχαρίστως τὸν ψευδαισθητικὸν ὀνειρισμόν.

Αἰτιολογία. Ἡ μελέτη τῶν διαφόρων τούτων ψυχοπαθειῶν καταδεικνύει ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ προδιάθεσις ἔχει σπουδαίαν ἐπίδρασιν, ἥτις συνήθως ἐκδηλοῦται διὰ συνολικῶν ἐλαφρῶν σημείων, τὰ ὁποῖα περιέλαβεν ὁ Dupré ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς «συγκινητικῆς διαθέσεως». Οἱ μεγάλως προδιατεθειμένοι, υἱοὶ ἀλκοολικῶν, ἀλκοολικοὶ καὶ αὐτοί, υἱοὶ φρενοβλαβῶν ἐκδηλώσαντες καὶ οὗτοι **παροξυσμούς** τινας παραφροσύνης **εἰς** προγενεστέραν **ἐποχήν**, δὲν φαίνονται **ἀπαντῶντες** ἢ ἀπαντῶσι κατ' ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν ἡμετέρων πασχόντων, καθόσον ἀπεμακρύνθησαν ταχέως πρὶν ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ μέτωπον ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας, καθόσον μάλιστα αἱ πρῶται συγκινήσεις τῆς πολεμικῆς ἐποχῆς ἤρκεσαν ὅπως προκαλέσωσι τὴν ἐμφάνισιν συμβαμάτων βαρειῶν ψυχοπαθειῶν. Οἱ περὶ ὧν ἀσχολούμεθα εἶναι ἁπλοῖ νευρικοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λαθραῖοι νευροπαθεῖς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐμφανιζόμενα εἰδικὰ συμβάματα, ἢ μᾶλλον ὁ εἰδικὸς τρόπος τῆς ἐκδηλώσεως κοινοτάτων συμβαμάτων, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πάθησις αὐτῶν δέον νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συγκινητικῶν ψυχώσεων. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

—**ψυχώσεις *πρεσβυτικαί*·** βλ. λ. *πρεσβυτικαὶ ψυχώσεις*.

ψυχώτρια (Psychotria) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρουβιδοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ἡ *ψυχώτρια ἡ ἐμετικὴ* (Psychotria emetica), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Βραζιλίας, καλλιεργούμενος πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐντὸς θερμοκηπίων πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ψυχωτρίνη (ἡ)(Psychotrini) /*Φαρμακογν.*/. Ἀλκαλοειδὲς τῆς ῥίζης τῆς ἰπεκακουάνης, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{28}H_{36}N_2O_4$. Κρυσταλλοῦται ὑπὸ τὴν μορφὴν πρισμάτων κιτρινωπῶν, εἶναι ἐλάχιστα διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ, τὸ βενζόλιον, τὸν αἰθέρα, καὶ λίαν διαλυτὴ εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὴν ἀκετόνην, τὸ χλωροφόρμιον. Διὰ τοῦ ἀντιδραστηρίου Froede χρωματίζεται ἰώδης ὡς ἡ ἐμετίνη. Κ. Γ. Μ.

ψυχωφελής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὠφέλιμος εἰς τὴν ψυχήν: «ψυχωφελῆ ἀναγνώσματα».

ψωλὴ (ἡ)· τὸ ἄρρεν γεννητικὸν ὄργανον, τὸ πέος ἐν καταστάσει στύσεως μὲ τὴν βάλανον γεγυμνωμένην.

ψωμάδικο (τό)· δημοτ., κατάστημα πωλήσεως ἄρτου, ἀρτοπωλεῖον.

Ψωμαθειά /*Γεωγρ.*/. Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τουρκ. *Σαμάτια*) ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον λεωφόρου, κατοικουμένη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Ψωμαθειῶν συντηρεῖ ἀρίστας σχολάς, ἔχει δὲ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τῆς Ἀναλήψεως καὶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Παρὰ τὰ Ψωμαθειὰ κεῖται καὶ ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κυπαρισσᾶ (ἐν τῇ Κυπαρίσσῳ ἢ τῷ Κυπαρισσίῳ), ὅστις κατασκαφεὶς ὑπὸ πυρκαϊᾶς τῷ 1782 ἀνεκαινίσθη τῷ 1833 ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ Α΄ τοῦ ἀπὸ Σιναίου. Εἰς τὰ Ψωμαθειὰ ἔκειτο καὶ ἡ βυζαντινὴ μονὴ τῶν Γαστρίων. Ν. Μ.

Ψωμάκης, *Κωνσταντῖνος*. Ἕλλην λόγιος τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, περὶ τὸ 1812 δὲ προσεκλήθη ὡς καθηγητὴς τῆς ἀκαδημίας Βουκουρεστίου, ἔνθα ἐδίδαξεν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν μετὰ τοῦ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως. Γ. Μ. Β.

ψωμάκια (τά). Παιδιὰ νεοελληνική, καθ' ἣν πεπλατυσμένος χάλιξ ἢ κεράμιον ἐκσφενδονίζεται σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ὕδατος θαλάσσης, λίμνης κ. τ. λ., πλήττει αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἐλαχίστην κατὰ τὸ δυνατὸν γωνίαν, ἀναπηδῶν καὶ ἐξακολουθῶν τὴν φοράν του, ἐπαναπλήττει τὸ ὕδωρ, ἀναπηδᾷ ἐκ νέου κ. οὕ. κ., λογιζομένου νικητοῦ τοῦ ἐπιτυχόντος τὰς πλείονας ἀναπηδήσεις τοῦ βλήματος. Ἡ παιδιὰ ἄλλως πως καλεῖται καὶ *ἀναπεταρούδια, κουταλῆθρες, παξιμαδάκια, πεταλίδες πίττες*, εἶναι δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ *ἐποστρακισμὸς* τῶν ἀρχαίων. Π. Ν. Π.

Ψωμάντων /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμίου Χαρσόρα, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 10 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα τῷ 1923. Εἶχεν ἐκκλησίαν καὶ δημοτικὴν σχολήν. Ε. Ι. Χ.

ψωμᾶς (ὁ)· δημοτ., ὁ κατασκευάζων καὶ πωλῶν ἄρτους, ἀρτοποιὸς ἅμα καὶ ἀρτοπώλης.

Ψωμᾶς, *Σταμάτης*. Ἐγεννήθη ἐν Ἄνδρῳ κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τῆς ΙΗ΄ ἑκατονταετηρίδος, ἐξεπαιδεύθη δ' ἐν Πίζῃ τῆς Ἰταλίας **καὶ κατόπιν** ἐχρησιμοποιήθη, διαρκοῦντος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος, εἰς διαφόρους ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας. Ἐπὶ Καποδιστρίου, οὗτινος ἀπέλαυε τῆς ἰδιαιτέρας εὐνοίας διὰ τὴν χρηστότητα **καὶ** μόρφωσιν αὐτοῦ, διετέλεσε διοικητὴς **διαφόρων ἐν** Πελοποννήσῳ ἐπαρχιῶν, ἐπὶ μακρότερον **ἐν** Πραστῷ (Κυνουρία), διακριθεὶς διὰ τὴν φιλομουσίαν του καὶ τὸν πρὸς σύστασιν σχολείων **τῆς προκαταρκτικῆς** ἐκπαιδεύσεως ζῆλόν **του. Δολοφονηθέντος** τοῦ Καποδιστρίου παρηγκωνίσθη καὶ **μετ' οὐ** πολὺ ἀπέθανεν ἐν Σύρῳ. Δ. Κ. Π.

ψωμὶ (τό)· δημοτ., ἡ κατ' ἐξοχὴν τροφὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ βάσις παντὸς γεύματος, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *προσφάγι*, ὁ ἄρτος: «ψωμὶ σιταρήσιο», «ψωμὶ φρέσκο, — ξερό»· || παροιμ. «ψωμὶ δὲν ἔχομε νὰ φάμε, ραπανάκια γιὰ τὴν ὄρεξι γυρεύομε»· || φρ. «βγάζει τὸ ψωμί του» κερδίζει τὰ ἔξοδα τῆς διατροφῆς, «λίγα εἶναι τὰ ψωμιά του» ἐγγὺς εἶναι ὁ θάνατός του, «αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἔχει ψωμί» ὑπισχνεῖται σημαντικὰ κέρδη, «ἐφάγαμε ψωμὶ κι' ἁλάτι μαζί» ἐπὶ ἀνθρώπων στενῶς συνδεδεμένων· || καθόλου, τροφή, γεῦμα: «ἔφαγε ψωμὶ κι' ἀμέσως ἔφυγε» ἐγευμάτισε καὶ ἀμέσως ἔφυγε· || φρ. «ψωμὶ καὶ σουγιᾶ» ἐπὶ τρεφομένου δι' ἄρτου μόνον ἄνευ προσφαγίου· || ἄρτος: «ψωμὶ μονό, —διπλό»· || ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν *κουλούρα* καὶ τὴν *φρατζόλα*.

— /*Ἐθιμοτ.*/ Τὸ *ψωμὶ* ἀφοῦ τεμαχισθῇ καὶ παρατεθῇ εἰς σχῆμα φέτας (ἢ καὶ ὑπὸ μορφὴν μικρᾶς φρατζόλας) δὲν κόπτεται πλέον μὲ τὸ μαχαίρι. Θραύεται μόνον μὲ τὰ δάκτυλα. Προκειμένου περὶ ἰχθύος τὸ ψωμὶ ἀντικαθιστᾷ τὴν μάχαιραν, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ εἰδικὴ τοιαύτη. Τ. Δ.

Ψωμὶ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Βουνὸς τῆς Σύρου (870 ποδ.) περὶ τὸ κέντρον τῆς νήσου. Σ. Ε. Λ.

ψωμὶ τοῦ λαγοῦ (τὸ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πικρίδιον* τὸ μεσαῖον.

ψωμίζω· τρέφω τινὰ ἐμβάλλων εἰς τὸ στόμα του ψωμούς, βλωμοὺς ἄρτου (μπουκιές)· || καθόλου, τρέφω, ἐκτρέφω, συντηρῶ· || παθ. *ψωμίζομαι*· τρέφομαι, συντηροῦμαι: «ψωμίζεται 'ς τοῦ πατέρα του τὸ σπίτι».

ψώμισμα (τό)· τὸ νὰ ψωμίζεταί τις, νὰ τρέφεταί που· || ἀρχ., βλωμὸς ἄρτου, μπουκιά, ἄλλως *ψωμός*.

ψωμοζήτης (ὁ)· ὁ ζητῶν ψωμί, ὁ ἐπαιτῶν ἄρτον, ἐπαίτης, ζητιᾶνος.

ψωμοζητῶ (—*άω*)· εἶμαι ψωμοζήτης, ἐπαιτῶ ἄρτον, ζητιανεύω.

ψωμοζῶ· δημοτ., μόλις κερδίζω τὸ ψωμί, ζῶ φτωχικά.

ψωμοκόλαξ, —*ακος* (ὁ, ἡ)· ὁ κολακεύων διὰ νὰ τρέφεται, παράσιτος.

ψωμόνερο (τό)· δημοτ., νερὸ εἰς τὸ ὁποῖον ἐβράχη πρότερον ψωμί.

ψωμοπάτης (ὁ)· δημοτ., αὐτὸς ποῦ ἐπάτησε τὸ ψωμί του, περιεφρόνησε τὸν θρέψαντα, ἀχάριστος.

ψωμὸς (ὁ)· τεμάχιον ἄρτου ὅσον δύναταί τις νὰ μασήσῃ ἐφάπαξ, βλωμός, κοιν. *μπουκιά, χαψιά*.

Ψωμοτόπι /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Δισοχωρίου (Ὀρμανλῆ) τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 187. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσαβδάρ*.

ψωμοτρώγω· ἀόρ. (ἐ)*ψωμόφαγα*· δημοτ., τρώγω τὸ ψωμί τινος, στερῶ τινα τῶν ἀγαθῶν του δι' ἀπάτης, κολακεία κτλ.: «τὸν ψωμοφάγανε οἱ συγγενεῖς του».

ψωμοτύρι (τό)· δημοτ., ψωμὶ καὶ τυρί, ὅταν τις λαμβάνῃ ὡς προσφάγιον μόνον τυρόν: «μεσημέρι —βράδυ ψωμοτύρι τρώει».

ψωμοφάγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρώγων πολὺ ψωμί, πολὺν ἄρτον κατὰ τὰ γεύματά του.

ψωμώνω, *ἀόρ. (ἐ)ψώμωσα*, παθ. μετχ. *ψωμωμένος*· ἐπὶ τῶν σιτηρῶν, τῶν ὀσπρίων καὶ τῶν τοιούτων, λαμβάνω, παίρνω ψωμί, καθίσταμαι ἀδρός, μεστοῦμαι: «τὰ κουκκιὰ δὲν εἶναι καλὰ ψωμωμένα»· || μεταφ. ἐπὶ ἀνθρώπων, ἀδροῦμαι, καθίσταμαι ἰσχυρός, ἰδίᾳ μετὰ νόσον· || «ψωμωμένο πουλί, — ἀρνί» ἀρκετὰ μεγάλο καὶ παχύ, ἄλλως *κρεατωμένο*.

ψώνι (τό)· ἀντὶ *ὀψώνιον* (βλ. λ.), συνήθ. πληθ. *ψώνια* (τά)· τὰ τῆς καθημερινῆς χρείας ὤνια εἴτε τρόφιμα εἴτε ἄλλα: «μᾶς φέρνει κάθε πρωὶ τὰ ψώνια».

ψωνίζω· ἀντὶ *ὀψωνίζω* (βλ. λ.), ἀγοράζω τὰ τῆς καθημερινῆς χρείας ὤνια εἴτε τρόφιμα εἴτε ἄλλα τινά: «ψωνίζω ἀποβραδύς»· || φρ. «ποῦθε τὸν ψώνισες τὸ γαμπρό;» ἐπὶ ἀποδοκιμασίας· || «ἀπὸ σβέρκο ψώνισες» ἐπὶ ἀποτυχίας, ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν σφαγίων, τῶν ὁποίων ὁ λαιμὸς εἶναι ἡ χειρίστη μερίς.

ψωνιστὴς (ὁ)· δημοτ., ὁ ἀγοραστής, ὁ προμηθευόμενος ἀπὸ τὴν ἀγορὰν τὰ χρειώδη.

ψώρα (ἡ)· ἀσθένεια τῆς ἐπιδερμίδος ἀνθρώπων καὶ ζῴων· || κοινὴ ὀνομασία διαφόρων παρασιτικῶν νόσων τῶν φυτῶν, ἄλλως *ψωρίασις*.

— /*Δερματολ.*/ Καλοήθης δερματοπάθεια προκαλουμένη ἀπὸ τὸ παράσιτον ἄκαρι ἢ σαρκοκόπτην. Ἡ πάθησις αὕτη ὡς καὶ τὸ προκαλοῦν αὐτὴν παράσιτον ἦτο γνωστὴ πρὸ 4 000 ἐτῶν ἐν Κίνᾳ, ἐκδηλοῦται δὲ διὰ λίαν πολυμόρφων φαινομένων καὶ εἶναι δερματῖτις ὀφειλομένη οὐχὶ μόνον εἰς τὸ ἄκαρι, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ξέοντας ὄνυχας. Ἡ πολυμορφία τῆς νόσου ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ἀρρώστου. Ἐνῷ εἴς τινας τούτων ἐμφανίζονται μόνον

Digitized by Google

φυσαλλιδώδεις καὶ βλατιδώδεις ἐξανθήσεις, εἰς ἄλλους παρουσιάζονται φλύκταιναι, φλεγμοναί, ἀποστήματα, δοθιῆνες, συνεπείᾳ δευτεροπαθοῦς μολύνσεως. Ἡ ψώρα ἐκδηλοῦται ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ θῆλυ ἄκαρι εἰσδύσῃ εἰς τὸ δέρμα. Ὁ ἄρρωστος ἐπί τινα καιρὸν αἰσθάνεται μόνον ἐλαφρὸν κνησμὸν τὴν ἑσπέραν ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐμφανίζει δὲ μόνον ὀλίγας βλατίδας καὶ φυσαλλίδας ἐγγὺς τοῦ σημείου ὅπου εἰσέδυσε τὸ ἄκαρι. Ἡ κατάστασις αὕτη διατηρεῖται ἐπί τινας ἑβδομάδας, μέχρις οὗ πολλαπλασιασθῶσι τὰ παράσιτα καὶ οὕτω αὐξήσουν τὰ ὑπ' αὐτῶν προκαλούμενα ἐνοχλήματα. Τὸ ἄκαρι εἰσδύον εἰς τὸ δέρμα σχηματίζει αὐλάκια, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς κυκλικαὶ ἢ σιγμοειδεῖς φαιόχροοι λεπταὶ γραμμαί, ἀνευρίσκονται δὲ εἰς λίαν χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν διάγνωσιν σημεῖα, δηλαδὴ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δακτύλων πτυχάς, εἰς τὴν παλαμιαίαν ἐπιφάνειαν τοῦ καρποῦ, τὰς μασχάλας, τὸν μαστόν, τὸ πέος. Ἐντὸς τῶν αὐλακίων τούτων διαμένει τὸ ἄκαρι, γεννᾷ τὰ ᾠά του καὶ καταλείπει τὰ περιττώματά του. Τὰ ἐξανθήματα τῆς ψώρας ἀναφαίνονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐφόσον παρατείνεται ἡ διάρκεια τῆς παθήσεως. Οὕτως εἰς προκεχωρημένα στάδια ἀνευρίσκομεν ἐπὶ τοῦ δέρματος ἐκδοράς, ἀμυχάς, βλατίδας κνήφης, κηρίον, ἔκζεμα, ἀποστήματα, δοθιῆνας, ὡς ἐπιπλοκὰς δὲ λεμφαδενίτιδα καὶ λεμφαγγεΐτιδα. Ἕνεκα τοῦ ἰσχυροῦ ὀδαξησμοῦ ὁ ἄρρωστος χάνει τὸν ὕπνον του καὶ ἡ γενικὴ κατάστασίς του συμπάσχει ὡς ἐκ τούτου. Ἡ διάρκεια τῆς ψώρας εἶναι ἀπεριόριστος. Ἡ διάγνωσις εἶναι εὔκολος, βεβαιουμένη διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῶν αὐλακίων καὶ τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἀκάρεων. Ἡ μετάδοσις γίνεται ἀπ' εὐθείας, ὅταν ὑγιὲς ἄτομον συγκοιμηθῇ μετὰ ψωριῶντος, ἢ καὶ ἐὰν μόνον κατακλιθῇ ἐπὶ τῆς κλίνης ψωριῶντος, καθόσον τὸ ἄκαρι ζῇ καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκτὸς τοῦ δέρματος. Ἡ ἁπλῆ ἐπαφὴ δὲν μεταδίδει συνήθως τὴν νόσον. Ἡ θεραπεία ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν πεπειραμένου ἰατροῦ εἶναι εὔκολος καὶ ἡ πλήρης ἴασις ἐπιτυγχάνεται ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν. Τὰ ἀντιψωριακὰ φάρμακα εἶναι ἄπειρα, τὰ καλύτερα δὲ τούτων εἶναι αἱ ἀλοιφαὶ τοῦ Χέλμεριχ καὶ τοῦ Βίλκινσον, τὸ διάλυμα τοῦ Φλέμιγκ καὶ πρὸ παντὸς τὰ εἰδικὰ ἰδιοπαρασκευάσματα Ristin καὶ Mitigal. κ. κ. κ.

— *[Κτηνιατρ.]* Νόσος παρασιτικὴ καὶ μεταδοτικὴ τοῦ δέρματος, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν εἴτε ἐντὸς τῆς ἐπιδερμίδος, εἴτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ἀρθροπόδων παρασίτων, τῶν ἀκάρεων. Ἀκάρεων ὑπάρχουσι διάφορα εἴδη: ὁ *σαρκοκόπτης*, ὁ *δερματοκόπτης*, ὁ *συμβιώτης*, ὁ *δερματοδήκτης* κλπ. Ἕκαστον τούτων προκαλεῖ ἰδίαν ψώραν, δι' ὃ καὶ αἱ ψῶραι διακρίνονται εἰς *σαρκοκοπτικήν, δερματοκοπτικήν, συμβιωτικήν, δερμοδηκτικὴν* κλπ. Ἐκ ψώρας προσβάλλονται ἅπαντα τὰ κατοικίδια ζῷα καὶ πτηνά: ἵππος, βοῦς, πρόβατον, αἴξ, χοῖρος, κάμηλος, κύων, γαλῆ, ὀρνιθοειδῆ, κόνικλος. Ἡ νόσος μεταδίδεται εὐκόλως διὰ τῆς γειτνιάσεως τῶν ὑγιῶν πρὸς τὰ πάσχοντα ζῷα, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τῶν εἰδῶν σαγῆς καὶ ἱπποκομίας, στάβλων καὶ λοιπῶν εἰδῶν, τὰ ὁποῖα ἤθελον μολυνθῆ ὑπὸ τῶν παθογόνων παρασίτων. Αἱ ψῶραι τῶν ζῴων, καὶ ἰδίᾳ ἔνιαι κατηγορίαι αὐτῶν, ὡς ἡ σαρκοκοπτική, μεταδίδονται καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἠπίαν.

Ψώρα τοῦ ἵππου. Παρὰ τῷ ἵππῳ συναντῶνται πέντε εἴδη ψώρας. Ἡ πλέον σοβαρά, ἐπίμονος καὶ μεταδοτική, προκαλοῦσα σοβαρωτάτας ἐπιζωοτίας εἰς συμπαγεῖς ἱππικὰς μάζας, εἶναι ἡ *σαρκοκοπτική*. Τὰ παθογόνα ταύτης παράσιτα, οἱ *σαρκοκόπται*, διαβιοῦσιν ἐντὸς τῆς ἐπιδερμίδος, εἰς ἐπὶ τούτῳ ἀνορυσσομένας ὑπὸ τοῦ παρασίτου ἐσχάρας, ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφοροῦσι, πολλαπλασιάζονται καὶ ἀπορρίπτουσι τὰ ἀπορρίμματά των. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς διαβιώσεως τοῦ παθογόνου παρασίτου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐρεθίζει ἐντόνως τὸ δέρμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ προστατεύει τὰ παθογόνα παράσιτα ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιψωρικῶν φαρμάκων. Ἡ σαρκοκοπτικὴ ψώρα εἶναι ἡ καθολικὴ ψώρα τοῦ ἵππου, ἐκτεινομένη ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματός του. Ἐκδηλοῦται δι' ἰσχυροῦ κνησμοῦ, ἀποτριχώσεων ἀνωμάλων, ἐχουσῶν τάσιν πρὸς ἐπέκτασιν, παχυδερμίας. Συνεπάγεται δὲ εἰς περίπτωσιν γενικεύσεως εἰς τὴν ἐξάντλησιν καὶ τὸν ἐν φυσιολογικῇ ἀθλιότητι θάνατον. Ἡ *δερματοκοπτικὴ* ψώρα εἶναι ὀλιγώτερον σοβαρὰ καὶ μεταδοτική, σπανίως προκαλοῦσα ἐπιζωοτίας. Τὸ παθογόνον ταύτης ἄκαρι, ὁ δερματοκόπτης, διαβιοῖ ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος, δι' ὃ καὶ ἡ κλινικὴ εἰκὼν τῆς νόσου εἶναι πλέον ἠπία καὶ ἡ θεραπεία αὐτῆς πλέον εὐχερής. Ἡ ψώρα αὕτη ἐντοπίζεται ἐπὶ τῆς χαίτης καὶ τῆς οὐρᾶς, σπανίως ἐκτεινομένη ἐπὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν τοῦ σώματος τοῦ ἵππου. Ἐκδηλοῦται διὰ κνησμοῦ καὶ ἀποτριχώσεων τῆς χαίτης καὶ τῆς βάσεως τῆς οὐρᾶς. Ἡ *συμβιωτικὴ* ἢ *ψώρα τῶν ἄκρων* εἶναι ἡ πλέον καλοήθης ψώρα τοῦ ἵππου. Τὸ παθογόνον ταύτης ἄκαρι, ὁ συμβιώτης, διαβιοῖ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιδερμίδος, προσβάλλει τὰ ἄκρα καὶ ἰδίᾳ τὰ ὀπίσθια δι' ὃ καὶ ἡ ψώρα αὕτη ἐκδηλοῦται δι' ἀποτριχώσεων τῶν ἄκρων ἄνωθεν τῶν ταρσῶν ἢ τῶν καρπῶν. Ὁ κνησμὸς εἶναι ἐλαφρός, ἡ δὲ θεραπεία ταύτης λίαν εὐχερής. Ἡ *δερμοδηκτικὴ* ψώρα συναντᾶται σπανιώτατα παρὰ τῷ ἵππῳ, ὀφείλεται δὲ εἰς τυχαίαν μετάδοσιν τῆς νόσου ὑπὸ τοῦ κυνός, ὅστις κυρίως πάσχει ἐκ ταύτης. Τέλος, παρὰ τῷ ἵππῳ, καὶ ἰδίᾳ εἰς ἵππους ἐνσταβλιζομένους πλησίον ὀρνιθώνων, συναντᾶται μία ἄλλη μορφὴ καλοήθους ἀκαριάσεως, ἡ *δερμανυσσικὴ* ψώρα, ὀφειλομένη εἰς τὴν προσβολὴν αὐτῶν ὑπὸ τῶν δερμαννύσεων, παρασίτων τῶν ὀρνιθοειδῶν.

Ψώρα τοῦ βοός. Ἡ πλέον συνήθης ψώρα τοῦ βοὸς εἶναι ἡ *δερματοκοπτική*, σπανιωτέρα ἡ *συμβιωτική*, ὅλως δὲ σπανία ἡ *σαρκοκοπτική*. Ἡ ψώρα τοῦ βοὸς ἐμφανίζεται κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον ἐπὶ ζῴων ἀκαθάρτων καὶ κακῶς συντηρουμένων. Οἱ συνηθέστεροι ἐντοπισμοὶ ταύτης εἶναι ἡ βάσις τῆς οὐρᾶς, οἱ γλουτοί, ἡ ὀσφύς, ἡ ῥάχις. Συνεπάγεται κνησμόν, παχυδερμίαν ἢ καὶ ἐξάντλησιν τῶν πασχόντων. Δὲν μεταδίδεται εἰς ἄλλα εἴδη ζῴων, οὔτε καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ψώρα τοῦ προβάτου. Ἡ *δερματοκοπτικὴ* ψώρα ἢ *ψώρα τοῦ σώματος* εἶναι ἡ πλέον συνήθης. Ἡ ψώρα αὕτη καταλαμβάνει ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς, προκαλεῖ ἰσχυρὸν κνησμόν, ἐξάντλησιν καὶ θάνατον ἐκ καχεξίας. Εἶναι ἐξόχως σοβαρά, καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης μεταδοτικότητός της καὶ λόγῳ τῶν ζημιῶν, ἃς ἐπιφέρει (θνησιμότης 40—50%). Ὡσαύτως συναντᾶται παρὰ τῷ προβάτῳ ἡ *σαρκοκοπτικὴ* ψώρα ἢ *ψώρα τῆς κεφαλῆς*, λόγῳ τοῦ ἐντοπισμοῦ αὐτῆς μόνον εἰς τὴν κεφαλήν, ὡς καὶ ἡ *συμβιωτικὴ* ἢ *ψώρα τῶν ἄκρων* Αἱ μορφαὶ αὗται εἶναι ὀλιγώτερον σοβαραί.

Ψώρα τῆς αἰγός. Ἡ πλέον συνήθης καὶ ἡ πλέον σοβαρὰ εἶναι ἡ *σαρκοκοπτικὴ* ψώρα, προσβάλλουσα ἀδιακρίτως κεφαλήν, τράχηλον καὶ λοιπὰ σημεῖα τοῦ σώματος. Ἐκδηλοῦται ὡσαύτως ὑπὸ κνησμοῦ, καχεξίας, ἐπιφέρει δὲ καὶ τὸν ἐκ καχεξίας θάνατον τῶν πασχόντων. Σπανιώτερον συναντῶνται ἡ *συμβιωτικὴ* καὶ ἡ *δερματοκοπτική*.

Ψώρα τοῦ χοίρου. Ὁ χοῖρος, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διαβιώσεώς του, προσβάλλεται συχνὰ ὑπὸ ψώρας, σαρκοκοπτικῆς φύσεως. Ἡ ψώρα αὕτη ἐκτείνεται εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα, χαρακτηρίζεται δὲ ὑπὸ κνησμοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ ὑπερπλασίας καὶ ὀρώδους ἐκκρίσεως τῆς ἐπιδερμίδος, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων σχηματίζονται σκληραὶ ἐσχάραι καλύπτουσαι τὰ προσβεβλημένα ὑπὸ τοῦ παρασίτου σημεῖα τοῦ σώματος. Αἱ ἐσχάραι αὗται ἀφθονοῦσιν ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Οἱ πάσχοντες χοῖροι ἀδυνατίζουσι καὶ θνήσκουσιν ἐκ καχεξίας.

Ψώρα τοῦ κυνὸς καὶ τῆς γαλῆς. Ὁ κύων καὶ ἡ γαλῆ προσβάλλονται συνήθως ὑπὸ ψώρας *σαρκοκοπτικῆς*. Ἡ νόσος προσβάλλει ζῷα πάσης ἡλικίας, μεταδίδεται δὲ καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐντόνου κνησμοῦ, ἀποτριχώσεων καὶ ἐσχαρῶν ἐκτεινομένων ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ σώματος. Ἡ νόσος συνεπάγεται ἐξάντλησιν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τὸν ἐκ καχεξίας θάνατον τῶν πασχόντων. Οἱ κύνες μόνον, καὶ ἰδίᾳ οἱ νεαροὶ τοιοῦτοι, πάσχουσι συνηθέστατα ἐκ μιᾶς ἄλλης φύσεως ψώρας, τῆς *δερματοδηκτικῆς*. Τὰ παθογόνα ταύτης παράσιτα, ἐντοπιζόμενα ἐντὸς τῶν σμηγματογόνων ἀδένων τοῦ δέρματος, προκαλοῦσι φλεγμονώδεις ἐν αὐτῷ ἐπεξεργασίας, δι' ὃ καὶ ἡ νόσος ἐκδηλοῦται ἐκτὸς τῶν συνήθων συμπτωμάτων τῶν ἀκαριάσεων: κνησμοῦ, τριχοπτώσεων, καὶ διὰ τῆς παρουσίας μικρῶν φλυκταινῶν, διαπυουμένων συνεπείᾳ ἐπιμολύνσεων σταφυλοκοκκικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἡ νόσος παρουσιάζει ὡρισμένους ἐντοπισμούς: εἰς τὰ δάκτυλα, τὸν ἀγκῶνα, τοὺς ταρσούς, τοὺς γλουτούς, τὰ χείλη καὶ τὰ πέριξ τῶν ὀφθαλμῶν. Εἶναι ἄκρως σοβαρά, καθόσον τυγχάνει δυσίατος. Τέλος, παρὰ τῷ κυνὶ καὶ τῇ γαλῇ συναντᾶται καὶ ψώρα τοῦ ἐξωτερικοῦ ὠτός, ἐκδηλουμένη δι' ἰσχυροῦ κνησμοῦ καὶ κρίσεων ἐπιληπτικῶν.

Ψῶραι τῶν ὀρνιθοειδῶν. Τὰ ὀρνιθοειδῆ προσβάλλονται ὑπὸ τῆς *ψώρας τῶν ἄκρων*, σαρκοκοπτικῆς φύσεως, ἐκδηλουμένης διὰ τῆς παρουσίας ξηρῶν ἐσχαρῶν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἄκρου. Ὡσαύτως πάσχουσι καὶ ἐκ *ψώρας τοῦ σώματος* ἢ *τῶν πτερῶν*, σαρκοκοπτικῆς ἐπίσης φύσεως, ἧς ὅμως τὸ παράσιτον διαβιοῖ περὶ τὴν βάσιν τῶν πτερῶν. Ἡ νόσος ἐκδηλοῦται διὰ τῆς πτώσεως τῶν πτερῶν τῆς οὐρᾶς, τῆς ῥάχεως καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος. Αἱ ψῶραι ὅλων τῶν κατοικιδίων ζῴων εἶναι νόσοι ἄκρως σοβαραί, διότι ἡ μεταδοτικότης αὐτῶν ἐπιφέρει πολλάκις εἰς τὰ κατ' ἀγέλας διαβιοῦντα ζῷα (ἵππος, βοῦς, πρόβατον, χοῖρος) μεγάλας ἐπιζωοτίας, τῶν ὁποίων αἱ ζημίαι, λόγῳ θνησιμότητος, ἡμερῶν ἀργίας, ἥσσονος ὑποδόσεως τῶν ζῴων εἰς γάλα, ἔριον κτλ., εἶναι ἀνυπολόγιστοι διὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς εὐχερῆ αὐτῶν καταπολέμησιν αἱ ψῶραι τῶν κατοικιδίων ζῴων ἔχουν ὑπαχθῆ εἰς τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις τὰς διεπούσας τὰς λοιπὰς μεταδοτικὰς καὶ μολυσματικὰς νόσους. Ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς ψώρας τῶν κατοικιδίων ζῴων καὶ πτηνῶν σκοπεῖ κυρίως τὴν πρόληψιν, ἅμα δὲ τῇ ἐκδηλώσει τῆς νόσου τὸν περιορισμὸν τῆς ἐξαπλώσεώς της καὶ εἰς τὰ ὑγιᾶ καὶ τὴν θεραπείαν τῶν ψωροβλήτων.

Ἡ ψώρα προσβάλλει συνήθως τὰ ζῷα τὰ κακῶς συντηρούμενα, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως τροφῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως δερματοκομίας. Δι' ὃ καὶ ἐνσκήπτει κυρίως κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, καθ' οὓς τὰ ζῷα, λόγῳ τῆς σπάνιος τῆς τροφῆς, δὲν τρέφονται καλῶς, λόγῳ δὲ τοῦ πυκνοῦ τριχώματός των δὲν καθαρίζονται ἐπιμελῶς. Οὕτω ὁ ἀγὼν πρὸς πρόληψιν τῆς ψώρας συνοψίζεται: εἰς τὴν καλὴν καὶ ὑγιεινὴν συντήρησιν τῶν κατοικιδίων ζῴων. Ἅμα τῇ ἐκδηλώσει καὶ πρὸς περιορισμὸν τῆς μεταδόσεώς της ἐνδείκνυται ἡ ἄμεσος ἀπομόνωσις τῶν ἀσθενῶν, ἡ ἀπολύμανσις τῶν στάβλων καὶ εἰδῶν σαγῆς καὶ ἱπποκομίας. Ἡ θεραπεία τῶν ψωροβλήτων προϋποθέτει τὴν καθολικὴν κουρὰν καὶ λουτρὸν καθαριότητος αὐτῶν. Οὕτω καὶ μόνον ἀποβαίνει ἀποτελεσματικὴ ἡ ἐπενέργεια τῶν παρασιτοκτόνων συσκευασιῶν, τῶν ὁποίων ὑπάρχει πληθὺς καὶ αἵτινες ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς ψώρας καὶ τοῦ εἴδους τοῦ πάσχοντος ζῴου. Θ. Α. Φ.

— **ψώρα τῶν δένδρων** *[Ζωολ.]*· βλ. λ. *ἐπιδίασπις*.

ψωραλέα (ἡ) (Psoralea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Αἱ ψωραλέαι εἶναι πόαι, θάμνοι ἢ φρύγανα ἐτήσια, διετῆ ἢ πολυετῆ, νομευτικὰ ἢ κοσμητικὰ ἢ δηλητηριώδη. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ ἡ *ψωραλέα ἡ ἀσφάλτιος* (Psoralea bituminosa, πολυετὴς πόα φαρμακευτικὴ καὶ γνωστὴ ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα: *βρωμόχορτο, πικροτσούκι* καὶ *σύσγουρδο*. Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ἡ *ψωραλέα ἡ χαίνουσα* (Psoralea patens), πολυετὴς πόα τῆς Αὐστραλίας, θεωρουμένη ὡς ἄριστον κτηνοτροφικὸν προϊόν. Δ. Ν. Π.

ψωραλέος, *—α, —ον*· ὁ πλήρης ψώρας, ὁ πάσχων ψωρίασιν· || μεταφ., εὐτελής, ἄθλιος, ἰσχνός: «ἕν ψωραλέον ἱππάριον».

ψωράλογο (τό)· δημοτ., ψωραλέος ἵππος· || ἰσχνός, κατεσκληκὼς ἵππος.

Ψωραροί *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Κερκύρας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 499. Κεῖται 8 χλμ. Δ. ΝΔ. τῆς πόλεως Κερκύρας καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

ψωρεντερία (ἡ). Βλάβη ἢ ἀλλοίωσις, ἀποτελουμένη ὑπὸ μικρῶν ἐπαρμάτων κυκλοτερῶν, ἀδιαφανῶν, ἐχόντων τὴν ὄψιν φλυκταινῶν κατασπάρτων ἐπὶ τοῦ βλεννογόνου τῶν ἐντέρων· αἱ τοιαῦται ἐκδηλώσεις ὀφείλονται εἰς τὴν διόγκωσιν τῶν κεκλεισμένων θυλακίων τῶν ἐντέρων, παρατηρουμένην εἰς ἐντόνους ἐντερικὰς φλεγμονὰς καὶ δὴ τοῦ εἰλεοῦ· ἀπαντᾷ δ' ἡ ψωρεντερία αὕτη εἰς τὴν χολέραν ἰδίᾳ καὶ εἰς τὸν τυφοειδῆ πυρετόν. Μ. Ν. Κ.

ψωριάζω· δημοτ., πάσχω ψωρίασιν, ψωριῶ.

ψωριάρης (ὁ), θηλ. *—ιάρα*, οὐδ. *—ιάρικο*· ὁ πάσχων ψωρίασιν, ψωραλέος· || ἰσχνός, πενιχρός, εὐτελής: «μὴν τὸν ἀκοὺς αὐτὸν τὸν ψωριάρη».

ψωριάρικος, *—η, —ο*· δημοτ., ἄλλως *ψωριάρης* βλ. λ.).

ψωρίασις *[Δερματολ.]* Χρονία, μὴ μολυσματική, ἐντοπιζομένη τυπικῶς, συχνάκις ὑποτροπιάζουσα, ἀνίατος δερματοπάθεια, κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐμφάνισις λευκῶν, ξηρῶν, στιλπνῶν λεπίων, καλυπτόντων ἐρυθρωπὰς κηλῖδας τοῦ δέρματος. Ἡ πάθησις αὕτη ἄρχεται συνήθως διὰ μικρῶν ἐρυθρωπῶν κηλίδων, αἱ ὁποῖαι εὐθὺς ἀμέσως καλύπτονται ὑπὸ λεπίων *(στικτὴ ψωρίασις)*. Αἱ κηλῖδες αὗται ἐπεκτείνονται σὺν τῷ χρόνῳ μόνον διὰ περιφερικῆς αὐτῶν μεγεθύνσεως, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς προσθήκης νέων, οὕτως ὥστε διατηροῦσι πάντοτε τὸ κανονικὸν στρογγύλον ἢ ᾠοειδὲς αὐτῶν σχῆμα. Μεγεθυνόμεναι ἔτι περισσότερον λαμβάνουσιν ἢ τὸ μέγεθος σταγόνος *(ψωρίασις σταγονοειδής)* ἢ τὸ μέγεθος μεταλλικοῦ νομίσματος *(ψωρίασις νομισματοειδής)* ἢ καταλαμβάνουσιν ὁλόκληρον τὸ δέρμα *(ψωρίασις διάχυτος)*. Αἱ ἐξανθήσεις αὗται δὲν ἀναφαίνονται ὅλαι συγχρόνως, ἀλλὰ κατὰ διαστήματα, οὕτως ὥστε ἀνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ δέρματος πᾶσαι αἱ μορφαί, ἔχουσι δὲ τὴν περίεργον ἰδιότητα, ὅταν φθάσουν εἰς ὡρισμένον μέγεθος, νὰ ἀρχίζουν νὰ ἰῶνται εἰς τὸ κέντρον καὶ νὰ ἐμφανίζωσι τοιουτοτρόπως μορφὴν κύκλων *(ψωρίασις κυκλοειδής)*. Τὰ λέπια τῆς ψωριάσεως εἶναι λευκά, στίλβοντα, ὁτὲ μὲν λεπτά, ὁτὲ δὲ παχέα, συνίστανται ἐξ ἀπεξηραμμένων ἐπιδερμικῶν κυττάρων καὶ εἶναι στενῶς συνδεδεμένα μετὰ τῶν θηλῶν, οὕτως ὥστε μετὰ τὴν βιαίαν διὰ τοῦ ὄνυχος ἀπόξεσιν ἐξέρχεται τριχοειδὲς σταγονίδιον αἵματος, προερχόμενον ἐκ τοῦ τραυματισμοῦ τῶν θηλῶν (σπουδαιότατον διαγνωστικὸν σημεῖον). Ἡ ψωρίασις δὲν προκαλεῖ ἢ ἐλάχιστα ὑποκειμενικὰ ἐνοχλήματα, ἐλαφρότατον κνησμόν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν παρόξυνσιν τοῦ ἐξανθήματος. Αἱ ἐξανθήσεις τῆς ψωριάσεως δύνανται νὰ παραμείνωσιν ἐπὶ ἔτη. Συνήθως αἱ πλεῖσται κηλῖδες ἰῶνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἐνῷ νέαι ἀναφαίνονται ἀλλαχοῦ ἢ καὶ ἰῶνται πᾶσαι, παραμένουν δὲ ἐλάχισται ἑστίαι εἰς τὰ κ.•

Digitized by Google

ρίως χαρακτηριστικὰ μέρη τοῦ σώματος. Οὐδεμία διαταραχὴ τῆς γενικῆς καταστάσεως τοῦ ἀρρώστου συνοδεύει τὴν ἐξέλιξιν τῆς νόσου. Αὕτη ἄρχεται συνήθως κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, σπανίως δὲ π ὸ τοῦ 4 ἔτους. Αἱ πρῶται ἐκδηλώσεις τῆς νόσου ἐμφανίζονται εἰς τὰ διὰ τὴν διάγνωσιν χαρακτηριστικὰ μέρη τοῦ σώματος, εἰς τοὺς ἀγκῶνας καὶ τὰ γόνατα, ἐκεῖθεν δὲ ἐπεκτείνονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἄκρων, εἰς τὴν κεφαλήν, τὰ ὦτα καὶ τὸν κορμὸν συμμετρικῶς. Αἱ παλάμαι καὶ τὰ πέλματα παραμένουν συνήθως ἐλεύθερα, ἄλλοτε ὅμως παρουσιάζουν ὀλίγας μικρὰς διασπάρτους κηλῖδας ἐρυθρωπάς, μόλις ἀπολεπιζομένας, ἄλλοτε δὲ βαρείας διαχύτους ἑστίας μὲ μεγάλην ἀπολέπισιν καὶ βαθείας ραγάδας. Καὶ οἱ ὄνυχες προσβάλλονται ὑπὸ τῆς ψωριάσεως ὑπὸ μορφὴν στιγμάτων, κηλίδων, καθίστανται δὲ τότε ξηροί, εὔθραυστοι καὶ χάνουν τὴν στιλπνότητά των. Ἡ διάγνωσις τῆς νόσου εἶναι εὔκολος. Ἡ πρόγνωσις ὡς πρὸς μὲν τὴν γενικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ κατάστασιν εἶναι ἀπολύτως καλή, ὡς πρὸς τὴν ἴασιν ὅμως ἀπολύτως κακή, καθόσον ἡ ψωρίασις εἶναι νόσος ἀνίατος, διότι ναὶ μὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰαθῶσιν ὅλαι αἱ ἐκδηλώσεις, δὲν ὑπάρχει ὅμως θεραπευτικὸν μέσον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν αὐτῶν. Ἡ αἰτιολογία τῆς νόσου εἶναι ἄγνωστος. Θεωρίαι πολλαὶ ὑπάρχουν, οὐδεμία ὅμως ἔχει γίνει ἀποδεκτὴ γενικῶς. Τινές, ὡς οἱ Wilson καὶ Taylor, συσχετίζουν ταύτην πρὸς τὴν κληρονομικὴν συφίλιδα. Ὁ Bazin καὶ ἡ σχολή του πιστεύει, ὅτι ἡ ψωρίασις εἶναι ἀποτέλεσμα ἀρθριτικῆς ἢ ἑρπητικῆς διαθέσεως. Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀνωμαλία τοῦ ὀργανισμοῦ, προερχομένη ἐκ τῆς κακῆς ἐναλλαγῆς τοῦ ἀζώτου καὶ τῶν μεταλλικῶν ἁλάτων τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ παρασιτικὴ θεωρία εἶναι ἐλάχιστα παραδεδεγμένη, ὡς ἐπίσης ἡ νευρικὴ τοῦ Bolotebnoff. Ἡ μόνη γενικῶς παραδεδεγμένη ἐπιρροὴ εἶναι ἡ κληρονομικότης, καθόσον εἶναι ἀποδεδειγμένη αὕτη εἰς πλείστας οἰκογενείας πασχόντων. Ἐνίοτε ὅμως μία γενεὰ παραμένει ἐλευθέρα, οὕτως ὥστε ἡ κληρονομικότης γίνεται καὶ ἀπὸ τοῦ πάππου εἰς τὸ ἔγγονον. Ἡ θεραπεία τῆς ψωριάσεως εἶναι δυσκολωτάτη καὶ ἀπαιτεῖ μακρότατον χρόνον. Ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν φαρμάκων τὰ ὑποβοηθοῦντα τὴν ἴασιν τῶν ἐξανθήσεων εἶναι τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὸ ἰωδιοῦχον κάλι, τὰ παρασκευάσματα τῶν ἀδένων θύμου καὶ θυρεοειδοῦς, ὡς καὶ αἱ ἐνέσεις Psorialan. Ἡ καλυτέρα θεραπεία εἶναι ἡ ἐξωτερική, συνισταμένη εἰς τὴν χρῆσιν ἀλοιφῶν χρυσαροβίνης, ὑδραργύρου, πυρογαλλικοῦ ὀξέος καὶ λουτρῶν θειούχων. Ἐπίσης αἱ ἀκτῖνες Ραῖντγκεν ὑποβοηθοῦν τὴν ταχεῖαν ἴασιν. Διαιτητικῶς συνιστᾶται ἡ χορτοφαγία, ἡ ἀποφυγὴ κρέατος καὶ ἅλατος. κ. κ. κ.

—*[Φυτοπαθ.]* Πάθησις τῶν φυτῶν, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν ἐπὶ τῶν φυτῶν διαφόρων παρασιτικῶν ἀκάρεων. Ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης προσβάλλονται πλεῖστα φυτά, κυρίως ὅμως τὰ γεώμηλα καὶ τὰ ἑσπεριδοειδῆ. Ἁπλούστερος τρόπος καταπολεμήσεως τῶν παρασιτικῶν τούτων ἐντόμων εἶναι ὁ δι' ὑδροκυανικοῦ ὀξέος. Δ. Ν. Π.

—ψωρίασις **τῆς γλώσσης** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *γλωσσῖτις γεωγραφική*.

ψώριασμα (τό)· δημοτ., *ψωρίασις* (βλ. λ.).

ψωρικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ψώραν, ὁ τῆς ψώρας: «ψωρικὰ ἔντομα».

ψωριῶ (—*άω*)· πληροῦμαι ψώρας, πάσχω ἀπὸ ψωρίασιν.

ψωροβότανο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀστεροκέφαλος ὁ περιστερεών*.

ψωροειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ψώραν.

Ψωροκώσταινα. Πτωχοτάτη γυνὴ ἐκ Ναυπλίου, πρὸς τὴν ὁποίαν προσωμοιώθη ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ Καποδιστρίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, λόγῳ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν (βλ. καὶ λ. *Ἀθῆναι*, τ. Β', σ. 278 δ').

ψωροπερηφάνεια (ἡ)· δημοτ., ὑπερηφάνεια, ἀλαζονεία ἀνθρώπου μικροῦ, ἀσήμου, πτωχαλαζονεία.

ψωροπερήφανος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ψωραλέος καὶ ὑπερήφανος, πτωχαλαζών.

ψωροσπερμίασις θυλακιώδης *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *δυσκερατίασις* (τοῦ Darier).

ψωροσπέρμιον (τὸ) *[Παρασιτολ.]*. Μικροσκοπικὸν πρωτόζῳον παρασιτικόν, ἀνῆκον πιθανῶς εἰς τὰ σπορόζῳα. Παρασιτεῖ συνήθως εἰς τοὺς μῦς καὶ τὰ ἔντερα τῶν ἰχθύων.

ψωροφθαλμία (ἡ) *['Οφθαλμολ.]*. Φλεγμονὴ τῶν βλεφάρων καὶ τοῦ ἐπιπεφυκότος, χαρακτηριζομένη ὑπὸ ἀφθόνων ἐξελκώσεων τῶν βλεφαρικῶν χειλέων μετ' ἐκκρίματος τοῦ ἐπιπεφυκότος. Β. Α.

ψωροφύτης (ὁ)· δημοτ., δερμικὴ νόσος τῶν παιδίων, ἄλλως *πυοφύτης*.

ψωρόχορτο (τό). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀστεροκέφαλος ὁ περιστερεών*. Καλεῖται καὶ *ψωροχόρταρο* καὶ *ψωροβότανο*.

ψωρώδης, —*ους* (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ πλήρης ψώρας.

Ψωρῶν λιμὴν *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος καὶ πολίχνη τοῦ Εὐξείνου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μακροκεφάλων παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα. Εἶναι ὁ βραδύτερον ὀνομασθεὶς *Ὕσσος* λιμὴν (βλ.λ.). Γ. Ε. Λ.

Ψωφιδία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ περὶ τὸν Ἐρύμανθον χώρα τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας, ἥτις μετὰ τῆς Κιναιθαίας, Κλειτορίας καὶ Θελπουσίας ἀπετέλει τὴν Ἀζανίδα. Οἱ Ψωφίδιοι ὁμόρους εἶχον ἐπὶ Παυσανίου τοὺς Θελπουσίους, Ἠλείους, Ἀχαιοὺς καὶ Κλειτορίους, ἡ δὲ χώρα των ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν τέως δήμων Ψωφῖδος, Ἀροανίας καὶ Ἄνω Λαμπείας. Κέντρον τῶν Ψωφιδίων ἦτο ἡ *Ψωφίς* (βλ. λ.). Α. Ι. Ο

Ψῶφις *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Λυκάονος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι ὠνομάσθη ὁμωνύμως καὶ ἡ ἀρκαδικὴ πόλις *Ψωφίς*. —2) Υἱὸς τοῦ Ἄρρωνος καὶ ἔγγονος τοῦ Ἐρυμάνθου, ὅστις κατ' ἄλλην παράδοσιν ἔκτισε τὴν πόλιν Ψωφῖδα. ΚΑΨ.

Ψωφίς *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Ἔρυκος βασιλέως τῆς Σικανίας. Ταύτην παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, ὅτε διῆλθεν ἐκ τῆς νήσου Σικελίας, ὁ ἥρως Ἡρακλῆς καὶ καταστήσας ἔγκυον κατέλιπεν εἰς τὸν φίλον του Λυκόρταν, ὅστις κατῴκει πλησίον τῆς ἀρκαδικῆς πόλεως Φηγίας. Οὗτος καὶ τὴν Ψωφῖδα ἐπεριποιήθη καὶ τοὺς γεννηθέντας ἐκ ταύτης υἱοὺς τοῦ φίλου του Ἡρακλέους Ἐχέφρονα καὶ Πρόμαχον ἀνέθρεψεν. Ὅτε δὲ οὗτοι ἐμεγάλωσαν, κατέλαβον τὴν Φηγίαν καὶ μετωνόμασαν ἀπὸ τῆς μητρός των *Ψωφῖδα*.

—2) Θυγάτηρ τοῦ Ξάνθου καὶ ἐγγόνη τοῦ Ἐρυμάνθου, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἥρωος Ἀρκάδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας, κατά τινα τῶν ἐπιχωρίων ἐν Ψωφῖδι παραδόσεων, εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της ἡ ὁμώνυμός της ἀρκαδικὴ πόλις (*Παυσ.* Η, 24. 1) καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς προηγουμένης Ψωφῖδος, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἔρυκος. ΚΑΨ.

Ψωφὶς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀρχαία πόλις τῆς ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ Ἀζανίδος. Ἔκειτο εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην κατὰ τὰ βορειοδυτικὰ ὅρια τῆς χώρας πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἤλιδα, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν παραποτάμων τοῦ Ἀλφειοῦ Ἀροανίου (νῦν Λειβαρζινοῦ) καὶ Ἐρυμάνθου (νῦν Νουσαϊτικοῦ), ἐκεῖ ἔνθα κεῖται ἡ μονὴ τῶν Τριποτάμων. Ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν παρὰ Παυσανίᾳ (Η, 24.2) παράδοσιν, εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, *Ἐρύμανθος*, μετονομασθεῖσα βραδύτερον *Φηγία* ἀπὸ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς χώρας Φηγέως, καὶ *Ψωφὶς* μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς *Ψωφῖδος* (βλ. λ.). Ἦτο πόλις ὀχυρωτάτη, περικυκλουμένη ἀπ' ἀνατολῶν μέν, νότου καὶ δυσμῶν ὑπὸ ποταμῶν καὶ ἑλῶν, ἀπὸ βορρᾶ δὲ ὑπὸ ἀποκρήμνου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε κτισθῆ ἡ ἀκρόπολίς της μὲ τείχη ὑψηλά, στερεὰ καὶ ἰσχυρά, ἐπιστεφόμενα ὑπὸ τετραγώνων πύργων. Ἡ Ψωφὶς δὲν εἶχε μετάσχει τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἐκ μίσους, ὡς ἐλέγετο, κατὰ τῶν Ἀτρειδῶν, ἀπέκτησε δὲ λίαν ἐνωρὶς μεγάλην ἰσχύν, ἕνεκα τῆς δεσποζούσης τοποθεσίας της, καὶ διεξήγαγε πολλοὺς πρὸς τὰς ὁμόρους, καὶ ἰδίως τὴν ἀντίζηλον Κλείτορα, ἐπιτυχεῖς πολέμους. Χαλαρῶς συνδεομένη ἐν ἀρχῇ πρὸς τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ βραδύτερον πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχε προσχωρήσει, συνεδέθη συμμαχικῶς ἀπὸ τοῦ 228 π. Χ. μετὰ τῶν ὁμόρων Ἠλείων. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν Συμμαχικὸν καλούμενον πόλεμον (220—217 π. Χ.) ἐξεστράτευσε κατ' αὐτῆς ὁ σύμμαχος τῶν Ἀχαιῶν βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε' μετὰ 10 χιλ. Μακεδόνων καὶ κυριεύσας ταύτην (219 π. Χ.) ἐξ ἐφόδου, ἐν μέσῳ σφοδροῦ χειμῶνος, μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, ἂν καὶ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ Αἰτωλῶν καὶ Ἠλείων, παρέδωσεν εἰς τοὺς Ἀχαιούς, τῶν ὁποίων καὶ τὴν τύχην παρηκολούθησε κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος τὸ περίφημον ἐν Ψωφῖδι ἱερὸν τῆς πολιούχου Ἐρυκίνης Ἀφροδίτης εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια καὶ τὰ ἡρῷα τοῦ Προμάχου καὶ Ἐχέφρονος εἶχον ἐξαφανισθῆ. Ἐκ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς πόλεως (εἶχεν αὕτη καὶ θέατρον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἀγορὰν ἐν τῇ πόλει καὶ ναοὺς καὶ προάστια) ἄξιον μνείας κρίνει ὁ Παυσανίας μόνον τὸν ναὸν τοῦ Ἐρυμάνθου ποταμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχε καὶ τὸ ἐκ λευκοῦ λίθου ἄγαλμά του. Εἰς τὴν χώραν τῶν Ψωφιδίων ἀνῆκε καὶ ἡ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Λάδωνος κώμη Τρόπαια, πλησίον τῆς ὁποίας ἦτο ὁ δρυμὸς Ἀφροδίσιον καὶ παρ' αὐτὸν ἐνεπίγραφος στήλη, ὅριον τῆς χώρας τῶν Ψωφιδίων πρὸς τὴν νοτίως ταύτης ἐκτεινομένην χώραν τῶν Θελπουσίων.

Τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀκμὴν τῆς Ψωφῖδος μαρτυροῦσι καὶ τὰ περισωθέντα ἀργυρᾶ ταύτης νομίσματα, κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα κοπέντα, ὡς καὶ τὰ χαλκᾶ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῆς ἀρχαίας Ψωφῖδος σῴζονται ἴχνη τῶν τειχῶν της καὶ τῶν οἰκοδομημάτων της (ἰδίως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης) καὶ θεμέλια ἀρχαίας γεφύρας, σῴζονται ἀκόμη καί τινα ἐρείπια οἰκοδομημάτων νεωτέρων χρόνων (φραγκικῶν). Γ. ΚΑΨΑΛΗ

— **Ψωφὶς** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ὀνομασία δοθεῖσα εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ζακύνθου ὑπὸ τοῦ ἐκ Ψωφῖδος τῆς Ἀρκαδίας οἰκιστοῦ αὐτῆς Ζακύνθου. —2) Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀκαρνανίας, ἡ *Παλαιά*, κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον, καλουμένη. —3) Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀχαΐας. —4) Ἀρχαία πόλις τῆς Λιβύης.

— **Ψωφὶς** *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἐρύμανθος*.

— **Ψωφὶς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 172, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Τριπόταμα*, 517. Κεῖται ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Ἀροανίου καὶ τοῦ Ἐρυμάνθου, παρὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου πόλεως, ἧς σῴζονται ἐρείπια. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χόζοβα*.

—**Ψωφῖδος, τέως δῆμος—** *[Γεωγρ.]*. —1) Εἷς τῶν δεκατριῶν δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἡ ἐπαρχία Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας. Ἐπεῖχε τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου πόλεως, διεβρέχετο ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ἀροανίου καὶ Ἐρυμάνθου καὶ συνέκειτο ἐκ δώδεκα χωρίων, ἅτινα ἦσαν τά: Λειβαρτζίον πρωτεύουσα, Ἁγία Τριὰς μονή, Ἀλέστιαινα, Βερσίτσιον, Δεχούνιον, Κερέσοβα, Μονὴ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Λεχούριον Λύπεσι, Μορόχοβα, Χόζοβα καὶ Τριπόταμα. Ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 19 Ἰουνίου 1841 βασιλικοῦ διατάγματος, καὶ εἶχε περὶ τοὺς 2.800 κατοίκους. Τὰ ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον χωρία ἀπήρτισαν ἤδη 7 κοινότητας.

—2) Εἷς τῶν δέκα δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἡ ἐπαρχία Ζακύνθου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Ἀπετελεῖτο ἐξ ὀκτὼ χωρίων, τῶν: Βανάτου πρωτευούσης, Ἁγίου Κηρύκου, Γαϊτανίου Καλλιπάδου, Κουκουναριᾶς, Πλάνου καὶ Τσιλιβᾶ, Σαρακινάδου καὶ Χουρχουλιδίου, εἶχε περὶ τοὺς 3.200 κατοίκους καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1866 βασιλικοῦ διατάγματος.

Ψώχεμμις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Αἰγύπτου, ἡ ἄλλως *Ψιττάχεμις* καλουμένη. Οἱ κάτοικοι *Ψωχεμμῖται*. Α. Θ. Σ.

ψωχίδαι (οἱ) (Psochidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν πλημμυτικῶν, περιλαμβάνουσα πολλὰ γένη, ὧν γνωστότερα εἶναι ὁ *ψῶχος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ψῶχος (ὁ) (Psochus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψωχιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἀπαντῶντα ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων δυσικῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ψ

Digitized by Google

Ω

Ω. Τὸ *ὠμέγα* εἶναι τὸ τελευταῖον κατὰ σειράν, ἤτοι τὸ εἰκοστὸν τέταρτον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Ὅπως τὰ τρία προηγούμενα στοιχεῖα —τὸ Φ, Χ, Ψ—οὕτω καὶ τὸ ὠμέγα (ἢ Ὦ μέγα) εἶναι δημιούργημα ἑλληνικόν, ἐπινοηθὲν πρὸς παράστασιν τοῦ μακροῦ Ο (ἐκτὸς τῶν νήσων Θάσου, Πάρου καὶ Σίφνου, εἰς τὰς ὁποίας ἐχρησίμευεν ἀντιθέτως τὸ Ω πρὸς γραφὴν τοῦ βραχέος Ο). Κατ' ἀρχὰς εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας (ὅπως λ. χ. εἰς τὰς νήσους Θήραν, Μῆλον καὶ Κρήτην, τῶν ὁποίων τὰ ἀλφάβητα διακρίνονται διὰ τὸν ἀρχαϊκὸν χαρακτῆρά των, ἔτι δὲ εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο ἐν χρήσει τὸ δυτικὸν λεγόμενον ἀλφάβητον) διὰ τοῦ ὀμικροῦ ἐγράφετο οὐχὶ μόνον τὸ βραχύ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ μακρὸν Ο, πολλαχοῦ δὲ καὶ τὸ ΟΥ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων παραληφθὲν ἀλφάβητον ἦτο τὸ ῥηθὲν δυτικὸν ἑλληνικόν, διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις ἐχρησιμοποιεῖτο μόνον τὸ γράμμα Ο πρὸς παράστασιν τοῦ τε βραχέος καὶ τοῦ μακροῦ Ο. Μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου τὸ Ω κατέστη γράμμα πανελλήνιον πρὸς γραφὴν τοῦ μακροῦ Ο. Σήμερον, ὁπότε δὲν διακρίνομεν πλέον βραχὺ καὶ μακρὸν Ο (ὅπως οὐδὲ μακρὰ ἐν γένει καὶ βραχέα φωνήεντα), ἡ χρησιμοποίησις τοῦ Ω ἔχει καθαρῶς ὀρθογραφικὸν—οὐχὶ πλέον φωνητικὸν—λόγον.

— *[Γλωσσολογ.]* Τὸ *ὠμέγα* εἶχε ποικίλην τὴν ἀρχήν του εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν. Εἰς ἄλλας μὲν λέξεις προῆλθεν ἐξ ἰαπετικοῦ μακροῦ Ο—καὶ τοῦτο εἶναι παλαιότατον— ὡς λ. χ. *ἄγΩ, φέρΩ* κ.λ. *τΩν, ἄλλΩν, ἐκείνΩν* κ.λ., εἰς ἄλλας ὅμως εἶναι ὑστερογενές, προελθὸν —μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τὰς ἄλλας ἰαπετικὰς γλώσσας— ἐκ συναιρέσεως τῶν συμπλεγμάτων, α+ο, α+ου, α+ω, ο+α, ω+α, ω+ε, ω+η: τιμάομεν—*τιμῶμεν*, (τὸ) τιμάον—*τιμῶν*, ἐτίμαον—*ἐτίμων*, τιμάομαι—*τιμῶμαι*, τιμάωμαι—*τιμῶμαι*, τιμάουσι—*τιμῶσι*, αἰδόα—*αἰδῶ*, τοὺς ἥρωας—*ἥρως*, ῥιγώετε—*ῥιγῶτε*, διψήω—*διψῶ* (ἐκ τῆς συναιρέσεως τῶν ω+ει καὶ ω+η προῆλθεν ῳ: ῥιγώεις—*ῥιγῷς*, ῥιγώῃς—*ῥιγῷς*, κ.λ.) ἢ ἐξ ἀντιμεταχωρήσεως (εἰς τὴν ἰωνικὴν καὶ ἀττικὴν διάλεκτον: βασιλῆος—*βασιλέως*, ναὸς—νηὸς—*νεώς*, μετήορος—*μετέωρος*, ἡόρταζον—*ἑώρταζον* κ.λ., ἢ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως (ἀντεκτάσεως) εἰς τὴν αὐστηρὰν δωρικήν, τὴν βοιωτικὴν καὶ ἠλειακήν: * φέροντjα—*φέρωσα*, τὸνς νόμονς—*τὼς νόμως, τὼς λόγως* κ.λ. (εἰς τὴν ἀττικὴν καὶ τὰς ἄλλας διαλέκτους—ἐξαιρουμένων τῶν μνημονευθεισῶν— : *φέρουσα, τοὺς νόμους, τοὺς λόγους* κ. οὕ. κ.) ἢ τέλος ἐκ κράσεως (εἴς τινας διαλέκτους): ὁ ἀνὴρ—*ὡνήρ*, ἑοῖ αὐτῷ—*ἑωυτῷ* ἰων. κ.λ. Εἴς τινας λέξεις τὸ Ω προῆλθε καὶ ἐξ ἑτεροιώσεως τοῦ Η: ἀρήγω—*ἀρωγή, ἀρωγός*, πτήσσω—*πτωχός, βη*—(ἔβην, βῆμα κ. λ.) —*βωμός*, ἀνὴρ — *ἀγήνωρ*, πατὴρ — *ἀπάτωρ* κτλ. Παρὰ τῷ Ὁμήρῳ τὸ Ω ἐβραχύνθη πολλάκις πρὸ φωνήεντος: «οὔθεν δ' *ἐγὼ* οὐκ ἀλεγίζω», «*ἄμφω* ὁμῶς θυμῷ» κ.λ., εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Κύπρον ἔγινε κλειστότερον, ἤτοι ἐξεφωνεῖτο ὡς ΟΥ: *ταγευόντουν* =ταγευόντων, *Ἄπλουν*=Ἀπόλλων κ.λ. (ἐν Θεσσαλίᾳ, τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ Δ΄ αἰῶνος π. Χ.) — *ἀλουὰ*=ἀλωή, *ἐρουὰ*=ἐρωὴ (ἐν Κύπρῳ) κ.λ. Ὁμοίαν κλειστοτέραν προφορὰν τοῦ Ω παρὰ τῶν ἀρχαίων Λακώνων μαρτυρεῖ ἡ παρὰ τῶν συγχρόνων Τσακώνων προφορὰ ὡς ου, ὅπου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἦτο Ω: χώρα—*χούρα*, σκώλαξ (σκώληξ)—σκώλακα—*κ'ούακα*, χελώνη—*χεούνα* κ. οὕ. κ. Τὸ Ω ἤρχισε νὰ συγχέηται πρὸς τὸ βραχὺ Ο ἀπὸ τοῦ Γ΄ αἰῶνος π. Χ., συχνότερον ὅμως ἀπὸ τοῦ Α΄ αἰῶνος π. Χ., βαθμηδὸν δὲ τὸ Ω ἐταυτίσθη ἐντελῶς πρὸς τὸ Ο, ὅπως καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφωνῆται εἰς τὸ πλεῖστον τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μετὰ τὴν ταύτισιν ταύτην τῶν Ο καὶ Ω ἐξέλιξις ἀμφοτέρων εἶναι φυσικὰ ἡ αὐτή, δι' ὃ εἰς τὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς κ.ὅ. ἀπαντᾷ ΟΥ ἀδιαφόρως ἐξ ἀτόνου Ο καὶ Ω: *πιδεύου* (παιδεύω) καὶ *πιδεύουμι* (παιδεύομαι) κ. οὕ. κ. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐκ τῶν ξένων ὀνομάτων περιελήφθησαν ἐνταῦθα: 1) Ὅσα ἐκ τῆς λατινικῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης ξένων γλωσσῶν ἀρχόμενα ἀπὸ *O*— μακροῦ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διὰ τοῦ *Ω*—, π. χ. *Ὦμ* (*Ohm*). 2) Τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ *Au*—, *Hau*—, *Eau*—, π. χ. *Ὦμπ* (Aube), *Ὠ—Μπὸν* (Eaux—Bonnes), κ. τ. τ. 3) Τὰ πλεῖστα τῶν ἀπὸ *Au*— καί τινα τῶν ἀπὸ *Al*—,*Oa*—,*Ow*— καὶ *U*— ἀγγλικῶν, π. χ. *Ὤκλαντ* (Auckland), *Ὤκλαντ* (Oakland), *Ὤλντερσοτ* (Aldershott), *Ὤλστερ* (Ulster). 4) Τὰ ἀπὸ *Oo*— ὁλλανδικά, π. χ. *Ὧρτ* (Oort). 5) Τὰ ἀπὸ Å— σουηδικά, π. χ. *Ὤνγκστρεμ* (Ångstrom).

— *Βραχυγρ.]* Τὸ *ω (Ω)* χρησιμοποιεῖται βραχυγραφικῶς καὶ συμβολικῶς εἰς ποικίλας περιστάσεις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τονούμενον ἄνωθεν καὶ δεξιὰ *(Ω' ἢ ω')* ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτακόσια καὶ μὲ τὸ τακτικόν του καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του, τονούμενον δὲ κάτωθεν καὶ ἀριστερὰ *(,Ω ἢ ,ω)* μὲ τὸν ἀριθμὸν 800.000 καὶ μὲ τὸ τακτικόν του καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του. Εἰς τὰς ἐκδόσεις ὅμως τῆς «Ἰλιάδος» καὶ τῆς «Ὀδυσσείας» τοῦ Ὁμήρου τὸ Ω σημαίνει τὴν εἰκοστὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ῥαψῳδίαν, διότι εἰς τὴν ἀρίθμησίν των ἐλήφθη ἁπλῶς ἡ σειρὰ τοῦ ὁριστικοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Εἰδικώτερον ἐπεκράτησεν, ὅπως διὰ μὲν τοῦ *Ω* (κεφαλαῖον) σημαίνηται ἡ 24η ῥαψῳδία τῆς «Ἰλιάδος», διὰ δὲ τοῦ *ω* (μικρὸν) ἡ 24η τῆς «Ὀδυσσείας». Ὡς τελευταῖον γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου συμβολίζει τὸ τέλος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Α, ὅπερ συμβολίζει τὴν ἀρχήν. Οὕτω ἡ φράσις: «ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω», ἀπαντῶσα ἤδη ἐν τῇ «Ἀποκαλύψει», σημαίνει: «ἐγώ εἰμι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος». Ἐν τῇ κριτικῇ τῶν κειμένων τὸ Ω χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι ἐν τῷ ἀναφερομένῳ χωρίῳ συμφωνοῦν πάντα τὰ σῳζόμενα χειρόγραφα (consensus codicum). Εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐξισώσεις τὸ ω χρησιμοποιεῖται συνήθως πρὸς σήμανσιν γωνίας καμπυλογράμμου σχήματος, εἰς δὲ τοὺς ἑλληνικοὺς ὑδρογραφικοὺς χάρτας δηλοῖ τὸν ὠχρὸν βυθόν. Ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τὸ —Ω εἰς τὴν θέσιν ὑπογραφῆς ἄρθρου δηλοῖ ἀνώνυμον μέλος τῆς συντάξεως. —Ω.

ὦ ἐπιφών. κλητικόν: «ὦ ἄνθρωπε», «ὦ φίλε»· || ἰδιωματ. «ὦ μάννα», «ὦ πατέρα», «ὦ Γιάννη, ποῦ εἶσαι;».

ὤ· ἐπιφών. ἐκπλήξεως, θαυμασμοῦ, χαρᾶς, λύπης: «ὤ, τὸν ἄθλιον!», «ὤ, κακὸ ποῦ πάθαμε!», «ὤ, τοῦ θαύματος!», «ὤ, τῆς ἀναιδείας του!» «ὤ, καλῶς ἤλθατε!»· || χλευαστικῶς: «ὤ, ὤ, ὤ!»

ᾤα (ἡ)· ἡ παρυφὴ τοῦ ὑφάσματος, κοιν. *οὖγια*· || τὸ λευκὸν τῆς σελίδος τοῦ βιβλίου, τὸ περιθώριον: «σημειώσεις ἐπὶ τῆς ᾤας.

—**ᾤα αἰδοιικὴ** *[Ἀνατομ.]*. Ὑπέρμετρος αὔξησις τῶν μικρῶν χειλέων τοῦ γυναικείου αἰδοίου, ἰδίως παρὰ τοῖς Ὀττεντόττοις, παρ' οἷς ταῦτα κρέμανται ἐπὶ τὰ ἐκτὸς δίκην πετάλων μήκους 0.15—0,20 μ. Ι. Π.

—**ᾤα κόρης** *[Ὀφθαλμολ.]*. Καλεῖται οὕτως ὑπό τινων ὀφθαλμολόγων ἡ ἐν εἴδει λεπτῆς δαντέλλας μέλαινα παρυφὴ τοῦ ἐλευθέρου χείλους τῆς κόρης, σχηματιζομένη ἐκ τοῦ ὀπισθίου ἐπιθηλίου τῆς ἴριδος καὶ περιβάλλουσα τὴν ὀπὴν τῆς κόρης. Αὕτη, ὅταν κατὰ μέρος ἔχῃ ηὐξημένην τὴν μελαγχρωστικήν, σχηματίζει προεξοχὴν φερομένην ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐκτρόπιον τοῦ ῥαγοειδοῦς ὑμένος. Β. Α.

ᾠαγωγικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ᾠαγωγόν, ὁ τοῦ ᾠαγωγοῦ: «ᾠαγωγικὴ κύησις» κύησις γενομένη εἰς τὸν ᾠαγωγόν.

—**ᾠαγωγικὴ κύησις** *[Μαιευτ.]*· βλ. λ. *ἐξωμήτριος κύησις*.

ᾠαγωγὸς (ὁ) ἢ *φαλλόπειος σάλπιγξ [Ἀνατομ.]*. Οὕτω καλεῖται ἑκάτερος τῶν μυωδῶν σωλήνων, μήκους 0,11—0,14 μ., ὅστις ἐμπεριεχόμενος ἐν τῷ ἄνω χείλει τοῦ πλατέος συνδέσμου τῆς μήτρας ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ πυθμένος ταύτης μέχρι τῆς ᾠοθήκης. Καὶ τὸ μὲν ἔσω ἢ μητριαῖον ἄκρον εἶναι ἐγκεκλεισμένον ἐντὸς τοῦ τοιχώματος τοῦ πυθμένος τῆς μήτρας καὶ καλεῖται μητριαία ἢ ἐνδοτοιχικὴ μοῖρα, τὸ δ' ἔξω ἢ κοιλιακὸν ἄκρον, χωνοειδῶς ἀνευρυσμένον καὶ εἰς γλωσσίδας ἢ κροσσοὺς ἐσχισμένον, ὀνομάζεται *κώδων* ἢ *χώνη*. Ἡ ἔσω μοῖρα τοῦ ᾠαγωγοῦ, ἡ πρὸς τὴν μήτραν, στενοτέρα καὶ εὐθυτέρα οὖσα καὶ μῆκος ἔχουσα περὶ τὰ 0,03—0,06 μ., ὀνομάζεται *ἰσθμός*, ἡ δ' ἔξω, ἥτις εἶναι μακροτέρα, 0,08 μ., ἑλικοειδὴς καὶ κατὰ διαστήματα ἀνευρυσμένη, καλεῖται *ληκυθοειδὴς μοῖρα* ἢ ἁπλῶς *λήκυθος*. Ὁ δ' αὐλὸς αὐτοῦ ἐκβάλλει διὰ μὲν τοῦ ἔσω ἢ μητριαίου στομίου εἰς τὸ κοῖλον τῆς μήτρας, διὰ δὲ τοῦ ἔξω ἢ κοιλιακοῦ εἰς τὴν κοιλίαν (τὴν περιτοναϊκὴν κοιλότητα). Εἷς ἐκ τῶν κροσσῶν τοῦ κώδωνος ἢ τῆς χώνης, ὁ μακρότερος (0,02—0,03 μ.), καλούμενος *ᾠοθηκικὸς κροσσός*, προσφύεται εἰς τὴν ᾠοθήκην, ἀποτελῶν αὔλακα συνεχομένην μετὰ τοῦ αὐλοῦ τοῦ ᾠαγωγοῦ. Ἐντὸς τῆς αὔλακος ταύτης ὁδεύει τὸ ἐκ τῆς ᾠοθήκης ἀποσπώμενον ᾠάριον καὶ διὰ τῆς σάλπιγγος ἀφικνεῖται εἰς τὴν κοιλότητα τῆς μήτρας. Τὸ τοίχωμα τοῦ ᾠαγωγοῦ σύγκειται ἐκ τοῦ ὀρογόνου χιτῶνος, τοῦ μυϊκοῦ καὶ τοῦ βλεννογόνου. Ι. Π.

Ὤανις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς τῆς νοτίου Σικελίας, ἐκβάλλων παρὰ τὴν πόλιν Καμάριναν, ὁ νῦν καλούμενος *Φρανσκολάρι*. Α. Θ. Σ.

Ὠάννης *[Μυθολ.]*. Τέρας τῆς χαλδαϊκῆς θεογονίας, ἔχον ταυτοχρόνως μορφὴν ἀνθρώπου καὶ ἰχθύος, τὸ ὁποῖον ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Γ. Λ. Α.

ᾠάριον (τὸ) *[Ἀνατομ.]*. Κύτταρον γεννητικὸν διαπλασσόμενον ἐν ἰδίῳ ὀργάνῳ τοῦ θήλεος, τῇ ᾠοθήκῃ, ἐξ ἧς ὥριμον καταστὰν ἐκκρίνεται κατὰ τὴν ἔφηβον ἡλικίαν, ὁπότε, ἂν ἑνωθῇ καὶ συσσωματωθῇ μετὰ τοῦ ἄρρενος γεννητικοῦ κυττάρου, τοῦ σπερματοζῳαρίου, γονιμοποιεῖται καὶ παράγει τὸ πρῶτον ἐμβρυϊκὸν κύτταρον, τὴν ἀρχέγονον καταβολὴν νέου ὀργανισμοῦ. Ἕκαστον ᾠάριον παράγεται ἐν ἰδίῳ ᾠοθυλακίῳ τῆς ᾠοθήκης καὶ εἶναι σφαιροειδές, ἔχον διάμετρον 0,2—0,3 χλμ., ὅσον δηλαδὴ τὸ μέγεθος κόκκου λεπτῆς ἄμμου, ἄρα διακριτὸν καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Διακρίνονται δὲ δύο εἰδῶν ᾠάρια, τὰ *ἄωρα* ἢ *ᾠοκύτταρα*, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ κύριον συστατικὸν τῆς ἀνήβου ᾠοθήκης, καὶ τὰ ὥριμα ᾠάρια, ἅτινα ἢ κεῖνται ἐγγὺς τῇ περιφερείᾳ τῆς ᾠοθήκης ἢ ἐξελθόντα αὐτῆς εὑρίσκονται ἔν τινι ᾠαγωγῷ. Ἕκαστον ἄωρον ᾠάριον ἢ ᾠοκύτταρον συνίσταται: ἐκ τοῦ ᾠοσώματος ἢ ᾠοπλάσματος (κυτοσώματος), ἐκ τοῦ βλαστικοῦ κυστιδίου (τοῦ κυτταρικοῦ πυρῆνος), ἐκ τοῦ λεκιθικοῦ πυρῆνος (κεντροσφαίρας καὶ κεντροσωματίου), ἐκ τοῦ περιωΐου ἐλύτρου (περικυτταρίου ὑμένος). Τὸ ᾠόσωμα ἢ ᾠόπλασμα ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωτοπλάσματος, ὅπερ ἐμφανίζει τὴν αὐτὴν σχεδὸν ὑφήν, ἣν καὶ τὸ πρωτόπλασμα τῶν λοιπῶν σωματικῶν κυττάρων, καὶ ἐκ τῆς λεκίθου, ὕλης θρεπτικῆς καὶ ἀποταμιευτικῆς. Τὸ βλαστικὸν κυστίδιον εἶναι μεγαλύτερον τοῦ πυρῆνος τῶν σωματικῶν κυττάρων καὶ ἐγκλείει τὴν βλαστικὴν κηλῖδα ἢ πυρήνιον. Ὁ λεκιθικὸς πυρὴν εἶναι σφαιροειδὲς μόρφωμα ἐγγὺς τοῦ πυρῆνος.

Digitized by Google

Τὸ περιώϊον ἢ περικύτταρον ἔλυτρον παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι ὁμογενὴς καὶ διαφανὴς ὑμήν, ὅστις περικαλύπτει τὸ ᾠάριον καὶ καλεῖται διαφανὴς ἢ γραμμωτὴ ζώνη. Τὸ ὥριμον ᾠάριον δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἄρξηται τῆς διαπλάσεως καὶ ἂν τυχὸν εἰς αὐτὸ εἰσδύσηται σπερματοζωάριον (γονιμοποιηθῇ). Καθίσταται ὅμως ἱκανόν, ἀφοῦ διαιρεθῇ καὶ ὑποστῇ ἐν τῷ πυρῆνι κυρίως καὶ τῷ πρωτοπλάσματι ὡρισμένας μεταβολάς, δι' ὧν γίνεται γόνιμον. Οὕτω λοιπὸν μεταβαλλόμενον τὸ ὥριμον ᾠάριον καθίσταται ἑτεροῖον τόν τε πυρῆνα καὶ τὸ πρωτόπλασμα. ι. π.

—*[Βοτ.]* Ἐν τῇ βοτανικῇ *ᾠάριον* καλεῖται τὸ οὐσιῶδες τμῆμα τοῦ καρποφύλλου τῶν φανερογάμων φυτῶν, ὅπερ μετὰ τὴν γονιμοποίησιν μεταμορφοῦται εἰς σπέρμα. Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ᾠαρίου, δέον τοῦτο νὰ μελετηθῇ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ *ἀγγειόσπερμα* καὶ εἰς τὰ *γυμνόσπερμα* φυτά.

Ὠάριον τῶν ἀγγειοσπέρμων φυτῶν. Τὸ ᾠάριον εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν φυτῶν τούτων ἀναφαίνεται πρῶτον ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος καὶ ἔχει μορφὴν μαστοειδῆ καὶ σύστασιν παρεγχυματοειδῆ, ἐπιστρώνει δὲ τὴν ἐπιδερμίδα τοῦ καρποφύλλου. Σὺν τῷ χρόνῳ ἀναφαίνεται κατὰ τὴν βάσιν τῆς μαστοειδοῦς ἐξοιδήσεως σωμάτιόν τι ἐν εἴδει προσκεφαλαίου κυκλικοῦ, ὅπερ φέρει κατὰ τὴν κορυφήν του εὐρεῖαν σχισμήν. Βραδύτερον δεύτερον προσκεφάλαιον, παρόμοιον πρὸς τὸ πρῶτον, ἀναφαίνεται παρὰ τὸ πρῶτον καὶ σχεδὸν ἅπτεται τούτου. Συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ δευτέρου τούτου περικαλύμματος τὸ κύτταρον διογκοῦται καὶ συγκρατεῖται ἀπὸ τὸν πλακοῦντα διά τινος νηματοειδοῦς ἀποφύσεως, ἥτις καλεῖται *ὀμφαλὸς τοῦ σπέρματος*. Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεώς των τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον ἐμβρυακὸν περικάλυμμα πλησιάζουσι τὰ ἐλεύθερα αὐτῶν ἄκρα καὶ τέλος συνενοῦνται, ἀφήνοντα κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς ἑνώσεώς των κυκλικὸν ἄνοιγμα, ὅπερ καλεῖται *μικροπύλη*. Παραλλήλως πρὸς τὸν ὀμφαλὸν τοῦ σπέρματος κεῖται ἡ *χάλαζα*, σωμάτιον ἡμιδιαφανές, κατέχον τὴν βάσιν τοῦ πυρῆνος. Τὸ σύνολον τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἐμβρυακοῦ περικαλύμματος ἀποτελοῦσι τὴν μεμβρᾶναν τὴν περιβάλλουσαν τὸ ᾠάριον. Δέσμη ἐκ ξυλωδῶν ἰνῶν διατρέχει τὸν ὀμφαλὸν τοῦ σπέρματος καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν καὶ φθάνει μέχρι τοῦ κέντρου τῆς χαλάζης. Εἶτα ἐπεκτείνει τὰς διακλαδώσεις της ἐπὶ τοῦ πρώτου περικαλύμματος τοῦ ἐμβρύου καὶ ἐπενδύει τοῦτο συμμετρικῶς. Κατὰ τὸ διάστημα, καθ' ὃ τὸ ᾠάριον λαμβάνει τὴν γενικὴν ταύτην μορφήν, τὸ ὑποδερμικὸν κύτταρον, ὅπερ εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πυρηνίσκου, διαιρεῖται ὑπὸ ἐγκαρσίου διαφράγματος εἰς δύο ἐπάλληλα κύτταρα. Τὸ ὑπεράνω κείμενον κύτταρον μετὰ τὴν παρένθεσιν ἑτέρων διαφραγμάτων δίδει τὴν γένεσιν εἰς τὴν *καλύπτραν*. Τὸ κατώτερον κύτταρον, μετὰ τὴν παρένθεσιν διαφραγμάτων τινῶν, σχηματίζει ἐπίμηκες νῆμα ἐκ 4 συνήθως κυττάρων, ὧν τὸ τελευταῖον λαμβάνει ἱκανὰς διαστάσεις, ἐξωθεῖ τὰ προηγούμενα, ὁμοῦ μετὰ τῆς καλύπτρας καὶ μετασχηματίζεται εἰς *ἐμβρυακὸν ἀσκὸν* ἢ *σάκκον*. Ὁ πυρήν, ὁ κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον μοναδικός, τοῦ ἐμβρυακοῦ ἀσκοῦ, μετ' οὐ πολὺ διαιρεῖται εἰς δύο πυρῆνας, ἱκανῶς ἀπομεμακρυσμένους ἀπ' ἀλλήλων. Εἶτα οἱ νέοι πυρῆνες ἐπαναδιαιροῦνται κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ οὕτω σχηματίζονται δύο ἀθροίσματα πυρήνων, διατεταγμένα κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ ᾠαρίου. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων πυρήνων, οἱ δύο, οἱ πλησιέστερον πρὸς ἀλλήλους κείμενοι, ὑφίστανται ἕκαστος νέον μερισμὸν κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ ᾠαρίου, ἐνῷ οἱ ἀκραῖοι νεοσχηματισθέντες πυρῆνες διαμερίζονται ἐκ νέου εἰς δύο ἕκαστος. Ἕκαστος σχηματιζόμενος πόλος τοῦ ἐμβρυακοῦ σάκκου περιβάλλεται ὑπὸ τετράδος πυρήνων. Οἱ δύο πλησιέστεροι τῶν πυρήνων τούτων, εἰς ἀντιθέτους πόλους εὑρισκόμενοι, πλησιάζουσιν ἀλλήλους κατὰ τὸ κέντρον τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ τέλος συγχωνεύονται μεταξύ των εἰς μοναδικὸν πυρῆνα, ὅστις καλεῖται *δευτερεύων πυρὴν* τοῦ ἐμβρυακοῦ ἀσκοῦ. Μεταξὺ τῶν τριῶν ἐναπομενόντων, παρὰ τὸν πόλον τῆς μικροπύλης, πυρήνων, ἐκεῖνος ὅστις εἶναι τοποθετημένος κατὰ τὸν ἄξονα τῆς συμμετρίας τοῦ ᾠαρίου καθίσταται μετ' ὀλίγον τὸ κέντρον τοῦ θήλεος κυττάρου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πυκνὸν καὶ κοκκῶδες πρωτόπλασμα, ὅπερ καλεῖται *ᾠοσφαίριον*. Οἱ δύο πλάγιοι πυρῆνες γίνονται συγχρόνως τὰ κέντρα δύο ἀναλόγων πρωτοπλασματικῶν μαζῶν, αἵτινες καλοῦνται *συνεργίδες*. Ἕκαστος τῶν τριῶν πυρήνων, τῶν ἐναπομενόντων πέριξ τοῦ πόλου, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον μικροῦ πυρῆνος περιβεβλημένου ὑπὸ μεμβράνης καὶ περικεκλεισμένου ἐντὸς τοῦ ἐμβρυακοῦ ἀσκοῦ. Οἱ πυρῆνες οὗτοι καλοῦνται *ἀντίποδες*. Τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν ᾠάριον καλεῖται *εὐθὺ* ἢ *ὀρθότροπον*, διότι τὸ κέντρον τοῦ ὀμφαλοῦ τοῦ σπέρματος, τὸ κέντρον τῆς χαλάζης καὶ τὸ κέντρον τῆς μικροπύλης ἀποτελοῦσι τρία σημεῖα ἐπ' εὐθείας γραμμῆς κείμενα. Πολλάκις τὸ ᾠάριον εἶναι *ἀνεστραμμένον* ἢ *ἀνάτροπον*.

Ὠάριον τῶν γυμνοσπέρμων. Τὸ ᾠάριον τῶν γυμνοσπέρμων παρουσιάζει τελείως διάφορον ὀργάνωσιν ἀπὸ τοῦ τῶν ἀγγειοσπέρμων. Ἡ ἐπιδερμίς του εἶναι ἁπλῆ καὶ συγχέεται μετὰ τοῦ πυρηνίσκου κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπιφανείας της. Εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς μικροπύλης ἡ ἐπίστρωσις τοῦ πυρηνίσκου ἀπορροφεῖται καὶ ἐξαφανίζεται σχηματίζουσα διόγκωσίν τινα, ἥτις καλεῖται *πολικὸς θάλαμος*. Ὁ πυρὴν τοῦ ἐμβρυακοῦ σάκκου ὑφίσταται, ἐν δεδομένῳ καιρῷ, ἀλλεπαλλήλους μερισμούς. Ἐπὶ τοῦ πολικοῦ θαλάμου σχηματίζεται σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου νέον διάφραγμα, ὅπερ δίδει τὴν γένεσιν εἰς μικρότατα σωμάτια, ἅτινα εἶναι παραπλήσια ὄργανα πρὸς τὰ ἀρχεγόνια τῶν ἀγγειακῶν κρυπτογαμικῶν φυτῶν. Ἕκαστον σωμάτιον περιλαμβάνει ᾠοσφαίριον, ὅπερ εἶναι τοποθετημένον ἐπὶ στυλίσκου σχηματιζομένου ὑπὸ τεσσάρων σταυροειδῶς διατεταγμένων κυττάρων. Ὅταν διαφοροποιηθῶσι τὰ σωμάτια ταῦτα, τὸ ἐνδόσπερμα ἄρχεται ἀναπτυσσόμενον κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα. Δ. Ν. Π.

—**ᾠάρια τοῦ *Νάμποτ*** (Naboth) *[Ἀνατομ.]*. Κυστίδια μεστὰ βλέννης, προέχοντα εἰς τὸν αὐλὸν τοῦ αὐχένος τῆς μήτρας, παραγόμενα δ' ἐκ τῆς ἀποφράξεως τῶν ἀδενοσωλήνων τούτου. ι. π.

ᾠάριον (τὸ) (Ovula) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπραιδῶν*, περιλαμβάνον μαλάκια μὲ κόγχην κυρτὴν καὶ διηυλακωμένην, μέγα ἄνοιγμα διῆκον καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος καὶ ὀδοντωτὸν κατὰ τὸ ἄκρον του. Ἐκ τῶν 60 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι τὸ *ᾠάριον τὸ ᾠοειδὲς* (Ovula ovum), ὅπερ ἔχει μῆκος 0,09 μ. περίπου, φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ χρῶμα κόγχης λευκὸν ἐξωτερικῶς καὶ ἐρυθροϊόχρουν ἐσωτερικῶς. Δ. Ν. Π.

Ὠάτον, ἢ ***Ὠατόν***, ἢ ***Ὠάτος*** *[Βυζ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω μία τῶν πολυαρίθμων πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὰ βασιλικὰ παλάτια τοῦ Βυζαντίου. Ἐκλήθη *Ὠάτον* ἐκ τῆς θολωτῆς, ἐν σχήματι ᾠοῦ, στέγης του, ἐξ ἧς ἐκαλεῖτο καὶ *Θολωτὸν* καὶ *Τροῦλλος*. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (324—337) καὶ ἔκειτο ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ χώρου τῶν βασιλικῶν παλατίων, πλησίον τῆς Σακέλλης (κτηρίου ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς θησαυροφυλάκιον καὶ ὡς χαρτοθέσιον, δηλαδὴ ἀρχεῖον) καὶ μεταξὺ τῶν στρατώνων τῶν σχολῶν, τοῦ παλατίου τῆς Μαγναύρας, τῆς Νέας ἐκκλησίας, τοῦ παλατίου τοῦ Μαργαρίτου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου. Ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ὠάτου συνῆλθεν ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (680—681). Πλὴν τούτου, ὑπῆρχεν ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν βασιλικῶν παλατίων καὶ ἕτερον *Ὠάτον*, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου Α' (491—518), ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς κατοικία του. Ν. ΚΛΕ

ὠβά (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Μία τῶν ὑποδιαιρέσεων τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, οἵτινες κατενέμοντο εἰς τὰς τρεῖς δωρικὰς φυλὰς (τοὺς Ὑλλεῖς, τοὺς Δυμᾶνας καὶ τοὺς Παμφύλους) καὶ τριάκοντα ὠβάς, ἑκάστης τῶν ὁποίων προΐστατο εἷς ἰσοβίως, ὅστις ἦτο μέλος τῆς γερουσίας τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων. Δύο ὠβῶν, τῆς τῶν Ἀγιαδῶν καὶ τῆς τῶν Εὐρυπωντιδῶν, προΐσταντο οἱ δύο βασιλεῖς τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ἀρχαγέται καλούμενοι ἐν τῇ ῥήτρᾳ. Ἡ κατανομὴ αὕτη τῶν κατοίκων τῆς Σπάρτης διετηρήθη καὶ ὅτε ἡ Σπάρτη ἔγινε (μετὰ τὸ 146 π. Χ.) ἔνσπονδος πόλις (civitas foederata) τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἡ γερουσία τότε δὲν ἀπετελεῖτο ἐξ ἰσοβίων ἢ ἀϊδίων ἀντιπροσώπων τῶν ὠβῶν, ἀλλ' ἐξ εἴκοσι δύο ἐνιαυσίων ἀρχόντων. Ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Σκηψίου παρ' Ἀθηναίῳ (Δ, 141) περιγραφῆς τῶν Καρνείων προκύπτει ἡ ὕπαρξις 27 φρατριῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ, διότι δὲν περιλαμβάνονται, φαίνεται, αἱ δύο τῶν βασιλικῶν γενῶν (Ἀγιαδῶν, Εὐρυπωντιδῶν), καὶ ἡ τοῦ γένους τῶν Αἰγειδῶν. ΚΑΨ.

Ὠβάρ (Auvard), ***Πέτρος-Βίκτωρ-Ἀλφρέδος.*** Γάλλος μαιευτήρ, γεννηθεὶς τῷ 1855. Διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς μαιευτικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων καὶ συνέγραψε: «De la conduite à tenir dans le cas de placenta praevia», «Du traitement de l'eclampsie puerpérale» (1888), «Travaux d'obstétrique» (1889), «Traité pratique d'accouchements» (1890), «Le nouveau né; physiologie, hygiène, allaitement, maladies les plus féquentes et leur traitement» (1890), «De l'antisepsie en gynécologie et en obstétrique» (1891). Ο. Ρ.

Ὠβαρηνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, ἐκτεινομένη παρὰ τὴν βορείαν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κύρου. Εἶναι ἡ *Γωγαρηνὴ* τοῦ Στράβωνος (ΙΑ' 528), τὴν ὁποίαν τοποθετεῖ πέραν τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὴν Κασπίαν. Ἀρμενιστὶ καλεῖται νῦν Gougarkh. Α. Θ. Σ.

Ὠβαρηνοὶ *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, κατοικῶν τὴν Ὠβαρηνήν.

Ὠβὲρ (Auvert), ***Ἀλέξανδρος.*** Ῥῶσος ἰατρὸς γαλλικῆς καταγωγῆς. Ἀπέθανε τῷ 1865. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του, φέρον τὸν τίτλον: Selecta praxis medico chirurgicae» (Μόσχα 1851), περιέχει μέγαν ἀριθμὸν ἀνατομοπαθολογικῶν παρατηρήσεων. Α. Ρ.

Ὠβέρνη (Auvergne) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ἱστορικὴ ἐπαρχία τῆς νοτίου Γαλλίας, ἣν ἀποτελοῦν οἱ σημερινοὶ νομοὶ Καντὰλ καὶ Πουὺ ντὲ Ντόμ, ἡ ἐπαρχία Μπριοὺντ τοῦ νομοῦ τοῦ Ἄνω Λείγηρος καὶ τὸ καντόνιον Κυσσὲ τοῦ νομοῦ Ἀλλιέ. Εἶναι χώρα κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινή, καλυπτομένη ὑπὸ ἡφαιστειωδῶν ὀρέων καὶ λόφων καὶ ἔχει κλῖμα τραχύ, ψυχρὸν καὶ βροχερὸν πρὸς Δ., ξηρὸν καὶ ψυχρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ θερμότατον κατὰ τὸ θέρος πρὸς Α. Διαιρεῖται εἰς Ἄνω Ὠβέρνην (περιλαμβάνουσαν τὸν νομὸν Καντάλ) καὶ Κάτω Ὠβέρνην (περιλαμβάνουσαν τὸν νομὸν Πουὺ ντὲ Ντόμ). Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν τυροκομίαν καὶ τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν καουτσοὺκ καὶ ἀσφάλτου. Τὸ ὑπέδαφος εἶναι πλούσιον εἰς μέταλλα, καὶ ἰδίως μόλυβδον, ἀντιμόνιον, σίδηρον, χαλκὸν καὶ γαιάνθρακας. Ὁ κυριώτερος ὅμως πλοῦτος τῆς Ὠβέρνης εἶναι ὁ τουρισμὸς καὶ αἱ ἄφθονοι πηγαὶ μεταλλικῶν ὑδάτων (Βισύ, Μπουρμπούλ, Σατελγκυγιόν, Ρουαγιά, Μὸν-Ντὸρ κ. ἄ.). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, καλούμενοι νῦν *Ὠβερνᾶται* (Auvergnats), εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἀρβέρνων καὶ συγγενεῖς τῶν Ἰβήρων. Τῷ 52 π. Χ. ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ Ὠβέρνη διεδραμάτισε σημαντικὸν μέρος εἰς τοὺς πολέμους τῶν Βησιγότθων, τῶν Μεροβιγγείων, τῶν Καρολιγγείων, τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων καὶ τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων, κατὰ δὲ τὸν Ἑκατονταετῆ πόλεμον καὶ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους ἀπέβη φωλεὰ τρομερᾶς λῃστείας καὶ ἀναρχίας, ἣν ἐξηφάνισεν ὁ Ἐρρῖκος Δ', ὁ Ρισελιὲ καὶ ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ' διὰ τοῦ περιφήμου δικαστηρίου τῶν «Μεγάλων ἡμερῶν τῆς Ὠβέρνης», δι' ἀποφάσεων τοῦ ὁποίου ἀπεκεφαλίσθησαν ἀθρόως πλεῖστοι ἀρχηγοὶ καὶ φεουδάρχαι, ὧν κατηδαφίσθησαν καὶ οἱ δυσπρόσιτοι πύργοι. Μ. Δ. Ε.

ὠβέρσιος *βαθμὶς* (Auversian) *[Γεωλογ.]*. Ἡ τρίτη (κατὰ σειρὰν ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας πρὸς τὰς νεωτέρας) ἐκ τῶν πέντε βαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ ἠώκαινος ὑποδιάπλασις τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἀθροίσματος στρωμάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Στρώματα αὐτῆς εὑρέθησαν ἐν Γαλλίᾳ (ἄμμοι νουμμουλιτοφόροι τῆς Δυτικῆς Γαλλίας καὶ τῆς λεκάνης τῶν Παρισίων, Ἄλπεις κ. ἄ.) ἐν Ἀγγλίᾳ (λεκάνη τοῦ Hampshire καὶ λονδίνιος), Ἄνω Ἰταλίᾳ (ἀσβεστόλιθοι μετὰ τόφφων ἡφαιστειογενῶν καὶ φαιανθράκων), Οὑγγαρίᾳ, Νοτίῳ Ῥωσίᾳ, Ἀφρικῇ (στρώματα τοῦ Μοκκατὰμ μετ' ἀπολιθωμένων νουμμουλιτῶν) κ.ἄ. Ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ εὑρέθησαν στρώματα γλυκέων ὑδάτων τῆς βαθμῖδος ταύτης γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀνώτερα στρώματα Bridger,» περιέχοντα ἀπολιθωμένα λείψανα θηλαστικῶν ζῴων (ἐκ τῶν γενῶν τῶν περιττοδακτύλων *δροΐππου, τελμαθηρίου*, γιγαντιαίων γενῶν *ἀμβλυπόδων, οὐϊνταθηρίων*, ὡς καὶ ***κρεοδοντίων*** *πρωτευόντων* καὶ ἄλλων. Στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης ἐν Ἑλλάδι διεκρίθησαν εἰς τὸν ἀδριατικο-ἰόνιον φλύσχην τῶν δυτικῶν κρασπέδων τῆς Πίνδου ὑπὸ τοῦ Καρ. Ρέντς. Γ. Κ. Γ.

Ὠβὲτ (Hauvette), ***Ἀμεδαῖος.*** Γάλλος φιλόλογος (1856—1908). Διετέλεσε μέλος τῆς γαλλικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐν Σορβόννῃ. Ἔγραψεν: «Οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ» (1885), «Ὁ Ἡρόδοτος, ἱστορικὸς τῶν μηδικῶν πολέμων» (1894), «Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Σιμωνίδου» (1896), «Ὁ Ἀρχίλοχος» (1905), κ.ἄ. Π. Ν. Π.

—**Ὠβὲτ** (Hauvette), ***Ἐρρῖκος.*** Γάλλος φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1865. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας ἐν Σορβόννῃ καὶ ἔγραψε: «Λουδοβῖκος Ἀλαμάννι» (1903), «Ἡ ἰταλικὴ λογοτεχνία» (1906, δ' ἐκδ. 1919), «Δάντης» (1911), «Βοκκάκιος» (1914), «Ἡ Θεία κωμῳδία» (1922), «Ὁ Ἀριόστος καὶ ἡ ἱπποτικὴ ποίησις τῆς Φερράρας» (1927), κ.ἄ. Π. Ν. Π.

—**Ὠβὲτ-*Μπενὼ*** (Hauvette-Besnault). Γάλλος ἀνατολιστὴς (1820—1888). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς σανσκριτικῆς ἐν τῇ πρακτικῇ σχολῇ ἀνωτέρων σπουδῶν τῶν Παρισίων καὶ μετέφρασε τὴν «Μπαγκαβάταν», «Πουράναν» κ. ἄ. Π. Ν. Π.

Ὠβὴδ *[Βιβλ. Ἱστ.]*. Υἱὸς τῆς Ῥοὺθ καὶ τοῦ Βοόζ, πατὴρ τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ πάππος τοῦ βασιλέως Δαυΐδ (Ῥοὺθ δ' 22, *Ματθ.* α' 5). Π. Ι. Κ.

Ὠβινὺ (Auvigny), ***Ἰωάννης ντὺ Κάστρ ντ'—*** Γάλλος συγγραφεὺς (1712—1743). Ἐφονεύθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ντεττανζάν. Συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν κυριώτερα εἶναι: «Ἀπομνημονεύματα τῆς κυρίας Μπαρνεβέλ» (1732), «Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Παρισίων» (1735), «Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας», ἔργον, ὅπερ ἐξηκολούθησεν

Digitized by Google

ὁ ἀββᾶς Περώ, μετὰ τοὺς 8 πρώτους τόμους (1739—1757), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

ὠβίσιον (τὸ) (Obisium) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χερνετιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς σκορπίους, ἀπαντῶντας εἰς τὰς χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *ὠβίσιον τὸ ἰσχνοσκελὲς* (Obisium ischnosceles), ὅπερ ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ ἔχει σῶμα ἐπίμηκες, περιβαλλόμενον κατὰ τὴν περιφέρειάν του ὑπὸ ἀκανθωδῶν τριχῶν, καὶ χρωματισμὸν μελανὸν μὲ ὁμοιοχρώμους βαθυτέρας ἀποχρώσεως γραμμώσεις ἐπὶ τῆς ῥάχεως. Δ. Ν. Π.

Ὠβιτὺ (Auvity), *Ἀλφόνσος*. Γάλλος στρατηγὸς (1799—1860) Γενόμενος ὑπασπιστὴς τοῦ στρατάρχου Ζεράρ, μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βελγίου. Εἶτα ἀπεστάλη εἰς Ἀφρικὴν ὡς ἐπιτελάρχης τοῦ στρατάρχου Βωλέ. Θ. Β.

Ὠβραὶ (Auvray), *Ἰωάννης*. Γάλλος ποιητὴς (1590—1633). Ἔγραψε ποιήματα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοὺς τίτλους: «*Διάφορα ποιήματα*» (1608), «*Τὸ συμπόσιον τῶν μουσῶν*», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠβραὶ** (Auvray). *Ἰωσὴφ-Φῆλιξ-Ἐρρῖκος*. Γάλλος ζωγράφος (1800—1833). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γκρὸ καὶ ἐγένετο γνωστὸς ἀπὸ τοῦ 1824 διὰ τῶν ἱστορικῶν πινάκων του, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων εὑρίσκονται εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Βαλανσιέν. Ἀξιολογώτεροι τούτων εἶναι: «*Ἡ Παρθένος τῆς Αὐρηλίας*», «*Τὰ ὁδοφράγματα*», «*Ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ*», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠβραὶ** (Auvray), *Λουδοβῖκος*. Γάλλος γλύπτης καὶ συγγραφεὺς (1810—1890). Ἐξετέλεσε τὰ μνημεῖα τοῦ ἀββᾶ Σικάρ, τοῦ Βαττώ, τοῦ Μπρεβιὲρ κ. ἄ. καὶ συνειργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ «*Λεξικοῦ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Γαλλικῆς σχολῆς*» τοῦ Μπελλιὲ ντὲ Λὰ Σαβινιερί. Μ. Δ. Β.

— **Ὠβραὶ** (Auvray), *Μάριος*. Γάλλος στρατάρχης (1767—1833). Ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', μετέσχε τῶν ἐκστρατειῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ εἶτα ἠκολούθησε τὸν Μέγαν Ναπολέοντα, ὅστις προαγαγὼν αὐτὸν εἰς στρατηγὸν τὸν διώρισε διοικητὴν τῆς Σάρτρ. Θ. Β.

— **Ὠβραὶ** (Auvray), *Πέτρος-Λαυρέντιος*. Γάλλος χαράκτης (1736—1805). Ἐξετέλεσεν ἰδίως ἔργα τοῦ Φραγκονὰρ καὶ τοῦ Μπερτὼ καὶ ἐγένετο γνωστὸς διὰ τὰς μικρογραφίας του. Μ. Δ. Β.

ὠβριετία (ἡ) (Aubrietia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ φύλλα ἀκέραια καὶ ἄνθη κατὰ βοστρύχους διατεταγμένα. Ἐκ τῶν 12 εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *ὠβριετία ἡ δελτοειδὴς* (Aubrietia deltoidea), καλλιεργουμένη πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Δ. Ν. Π.

Ὢγ *[Βιβλ.]*. Μυθικὸς γίγας, βασιλεὺς τῶν Βαταναίων ἢ τῆς χώρας Βασὰν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐν τῇ Ὑπεριορδανίᾳ, ὅπου τὸ σημερινὸν ὀροπέδιον Χαουράν, ἔχων πρωτεύουσαν τὴν Ἀσταρὼθ (Δευτερ. Α, 4). Θελήσας νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ διέλθωσι διὰ τῆς χώρας αὐτοῦ, ἐπιστρέφοντας ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἡττήθη ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἐδραΐν, καθ' ἣν ἐφονεύθη μετὰ τῶν υἱῶν του, ἡ δὲ χώρα του μετὰ 60 ὀχυρῶν πόλεων ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τὴν ἡμίσειαν φυλὴν τοῦ Μανασσῆ (Δευτερ. Γ, 13. Κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην (Δευτερ. Γ, 11) ἡ σιδηρᾶ αὐτοῦ κλίνη «ἐννέα πήχεων τὸ μῆκος αὐτῆς καὶ τεσσάρων πήχεων τὸ εὖρος αὐτῆς, ἐν πήχει ἀνδρός», ἐφυλάσσετο ὡς ἀξιοπερίεργον κειμήλιον. Α. Θ. Σ.

Ὢγκ (La Hogue) *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς Γαλλίας, ἐν τῷ στενῷ τῆς Μάγχης. Ἐγένετο περίφημος διὰ τὴν παρ' αὐτὸν γενομένην ὁμώνυμον ναυμαχίαν τῇ 29 Μαΐου 1692, καθ' ἣν κατενικήθη ὁ γαλλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Τουρβίλ, ἀποτελούμενος ἀπὸ 44 πλοῖα, ὑπὸ τῶν ἡνωμένων στόλων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας, ἀποτελουμένων ἀπὸ 99 πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ 22 φρεγάτας. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς δημιουργίας τοῦ μεγάλου πολεμικοῦ λιμένος τοῦ Χερβούργου. Μ. Δ. Β.

Ὢγκ (Haug), *Γουσταῦος-Αἰμίλιος*. Γάλλος γεωλόγος (1861—1927). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς γεωλογίας ἐν Σορβόννῃ, τῷ δὲ 1917 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐξετέλεσε σπουδαιοτάτας παλαιοντολογικὰς ἐργασίας, αἱ δὲ γεωλογικαί του μελέται θεωροῦνται κλασσικαὶ εἰς τὸ εἶδός των. Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ «*Σύστημα γεωλογίας*» (εἰς 2 τόμ., 1908—1911), ὅπερ μετεφράσθη εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας. Μ. Δ. Β.

Ὠγκανιὲρ (Augagneur), *Βίκτωρ*. Γάλλος ἰατρός, σοσιαλιστὴς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1855. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς παθολογίας. Ἐχρημάτισε γενικὸς διοικητὴς Μαδαγασκάρης, τῷ 1914 ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ εἶτα τῶν Ναυτικῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1920 γενικὸς διοικητὴς τῆς γαλλικῆς Ἀφρικῆς. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «La prostitution des filles mineures» (1888), «Récis des maladies vénériennes» (1906). Ο. Ρ.

Ὠγκὲν (Auguin), *Λουδοβῖκος-Αὐγουστῖνος*. Γάλλος ζωγράφος (1824—1892). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Κορὼ καὶ διεκρίθη κυρίως ὡς τοπιογράφος, βραβευθεὶς εἰς ἐκθέσεις τῶν Παρισίων, τῶν Βρυξελλῶν καὶ τῆς Βιέννης. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του, ὅπερ θεωρεῖται ἀριστουργηματικὸν εἰς τὸ εἶδός του, εἶναι τό: «*Ἡ ὡραία ἡμέρα τοῦ Ἰουνίου*» (Λοῦβρον). Μ. Δ. Β.

Ὠγκὶ (Auguis), *Πέτρος-Ἰωάννης-Βαπτιστής*. Γάλλος δικαστικὸς καὶ πολιτικὸς (1742—1810). Διεδραμάτισε σημαντικὸν πρόσωπον κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν καὶ διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Μ. Δ. Β.

— **Ὠγκὶ** (Auguis), *Πέτρος-Ρενᾶτος*. Γάλλος δημοσιογράφος καὶ πολιτικὸς (1786—1846). Ἐξέδωκε τῷ 1820 τὴν «*Ἐλευθερίαν*» καὶ ἐδημοσίευσε τὴν «*Ἀλληλογραφίαν τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ μαρκησίου ντὲ Φαβρά*» καὶ πολλὰ ἱστορικὰ ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Μ. Δ. Β.

ὤγκστρεμ (Angström) *[Φυσ.]*. Φασματομετρικὴ μονὰς μήκους (βλ. λ. *ὤνγκστρεμ*).

Ὠγύγης, ἢ *Ὤγυγος [Μυθολ.]*. —1) Αὐτόχθων βασιλεὺς τῶν Ἐκτήνων, πρώτων κατοίκων τῆς χώρας τῶν Θηβαίων, καὶ πρῶτος ἄρα κάτοικος αὐτῆς. Ἦτο υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ πατὴρ τῆς Αὐλίδος καὶ Ἀλαλκομενίας, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔλαβον τὰ ὀνόματα των αἱ βοιωτικαὶ πόλεις Αὐλὶς καὶ Ἀλαλκομεναί. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐλέγετο ὅτι συνέβη ὁ ἐν Βοιωτίᾳ κατακλυσμός, ὅτε κατεποντίσθησαν αἱ παρὰ τὴν ὄχθην τῆς Κωπαΐδος πόλεις Ἀθῆναι καὶ Ἐλευσίς.

—2) Πατὴρ τοῦ ἥρωος Ἐλευσῖνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της ἡ ὁμώνυμός του πόλις τῆς Ἀττικῆς.

—3) Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἀχαΐας, ἀπόγονος τοῦ Τισαμενοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀρέστου.

Ἡ λέξις *Ὠγύγης* εἶναι σημιτικὴ (φοινικ. *ὠγέγ*), ταυτιζομένη πρὸ τὴν ἑλληνικὴν ὠκεανὸς καὶ σημαίνουσα «ὁ περιβάλλων ἐν κύκλῳ τι». ΚΑΨ.

συνιστάμενον ἐκ 10 ἢ περισσοτέρων ἄρθρων. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας καμβρίου καὶ κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

ὠγύγιος, —α, —ον· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ὠγύγην, ὁ τῶν χρόνων τοῦ Ὠγύγου, παμπάλαιος, πανάρχαιος: «ὠγύγιον κακόν» πανάρχαιον κακόν.

Ὠγύγιος (ὁ) *[Μυθολ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἐν Θήβαις ὁ θεὸς Διόνυσος, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἐν αὐταῖς λατρευόμενος ὡς πολιοῦχος θεός. ΚΑΨ.

Ὤγυγος *[Μυθολ.]*· βλ. λ. *Ὠγύγης*.

Ὤγυλος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μεταξὺ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, τὰ νῦν *Ἀντικύθηρα*. Τὸ ἐθνικὸν *Ὠγύλιος*. Σ. Ε. Λ.

Ὤγυρις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τοῦ Περσικοῦ κόλπου πρὸ τῶν παραλίων τῆς Καρμανίας, κατάφυτος ἀπὸ ἀγρίους φοίνικας. Ἐν αὐτῇ τάφος τοῦ βασιλέως Ἐρύθρα. Εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ σύγχρονος νῆσος *Ὁρμούζ*. Σ. Ε. Λ.

Ὠδαὶ ἑκατὸν (Odhecaton). Τίτλος τοῦ παλαιοτέρου τῶν διὰ τυπογραφικῶν χαρακτήρων ἐκδοθέντων μουσικῶν βιβλίων. Περιλαμβάνει 96 ᾄσματα καὶ μοτέττα διὰ 4 φωνὰς τῶν διασημοτέρων μουσουργῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη τῷ 1501 ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Πετρούτσι. Γ. Σ.

ᾠδάριον (τό)· μικρὰ ᾠδή.

ὧδε (ἐκ τοῦ ὡς+δέ)· ἐπίρρ. τροπικὸν ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀντωνυμίαν ὅδε, ὡς ἑξῆς, κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: «ὡμίλησεν ὧδέ πως» ‖ τοπικῶς, εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόπον, ἐνθάδε: «οὐκ ἔστιν ὧδε» (συγχέεται πολλάκις πρὸς τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν καὶ γράφεται κακῶς μεθ' ὑπογεγραμμένης ὡς δοτικοφανὲς ἐπίρρημα, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δεικτικόν).

ᾠδεῖον (τό)· ἀρχ. τόπος ᾠδῆς, ἔνθα ἐτελοῦντο μουσικοὶ ἀγῶνες ‖ νεωτ. σχολεῖον μουσικῆς φωνητικῆς καὶ ἐνοργάνου.

—*[Ἐγκυκλ.]*· *Ἀρχαῖοι χρόνοι*. Τὸ ᾠδεῖον ἦτο κτήριον, ἔνθα διεξήγοντο οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ὁ τόπος οὗτος, «ἐν ᾧ οἱ ῥαψῳδοὶ καὶ οἱ κιθαρῳδοὶ ἠγωνίζοντο» εἶχε τὸ σχῆμα θεάτρου μετὰ ὀροφῆς διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀκουστικῆς. Τὸ ᾠδεῖον, ἄρα, εἶχεν ἀπολύτως τὴν διάταξιν τοῦ θεάτρου μὲ τὴν ὀρχήστραν διὰ τοὺς καλλιτέχνας καὶ τὸ ἀμφιθεατρικὸν κοῖλον διὰ τοὺς ἀκροατάς. Τὰ ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευόμενα ἢ καὶ τὰ κατόπιν ἀνασκαφῶν ἐλθόντα εἰς φῶς ἀρχαῖα ᾠδεῖα εἶναι: τὸ ἐν Ἀθήναις ᾠδεῖον τοῦ Περικλέους, τὸ ᾠδεῖον Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τὸ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Ἐννεακρούνου· τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐγερθὲν ἐν Κορίνθῳ ᾠδεῖον, τὸ ὁποῖον ῥητῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ὡς τὸ «ὑπερῷφιον θέατρον»· τὸ ἐν Πάτραις ᾠδεῖον, τὸ ὁποῖον κατὰ Παυσανίαν ἦτο, μετὰ τὸ ἐν Ἀθήναις ᾠδεῖον Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ, τὸ πλουσιώτερον κεκοσμημένον ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ᾠδείων· τὸ ἐν Σπάρτῃ ᾠδεῖον, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο *Σκιάς*· τὰ ᾠδεῖα τῆς Σμύρνης, τῶν Πατάρων, τῆς Συρίας, τῆς Καισαρείας ἐν Παλαιστίνῃ, ὡς καὶ πολλὰ ᾠδεῖα τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Καρχηδόνος. Ἐκ πάντων τῶν ᾠδείων τούτων τὸ σημαντικώτερον ἦτο τὸ ᾠδεῖον τοῦ Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐν Ἀθήναις. Τὸ ᾠδεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον σῴζεται ἐν πολλοῖς μέχρι σήμερον, ἀπεκαλύφθη τελείως κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1848 καὶ 1857· κεῖται δὲ κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς κλιτύος καὶ παρὰ τὴν ἄνω

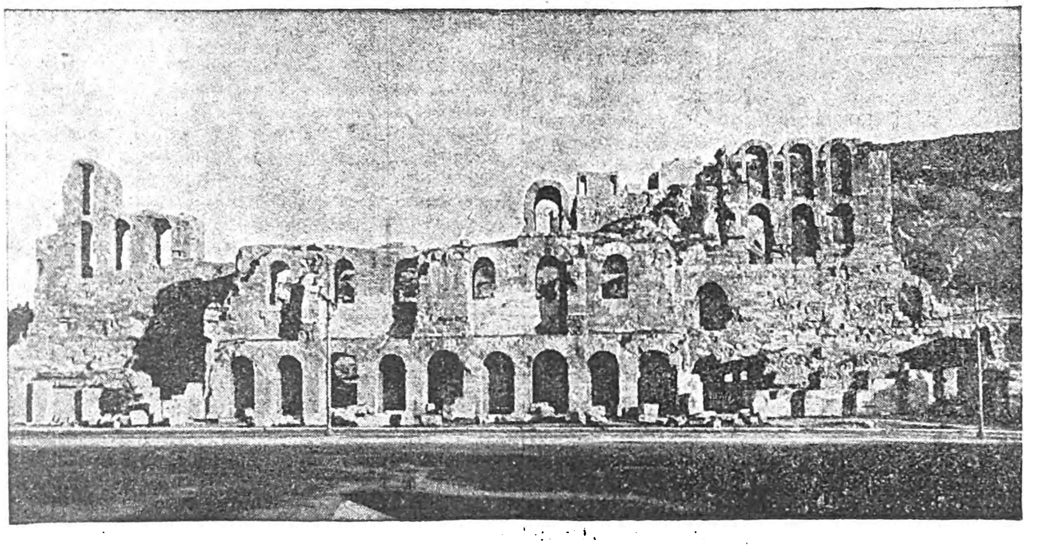

Τὸ ᾠδεῖον Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ.

Ὠγυγία *[Μυθολ.]*. Μία τῶν ἑπτὰ θυγατέρων τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Νιόβης, τοξευθεῖσα καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν της. Ἀπὸ ταύτης ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ὀνομασθῆ μία τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν *Ὠγύγιαι πύλαι*. ΚΑΨ.

Ὠγυγία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ πολλαχοῦ τῆς Ὀδυσσείας (α 35 καὶ 50, ε 244, η 244) ἀναφερομένη νῆσος τῆς Καλυψοῦς, ἀπωτάτη εἰς τὸν ὀμφαλὸν τῆς θαλάσσης, εἰς ἀπόστασιν 18 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς νήσου τῶν Φαιάκων. Ὑπό τινων ταυτίζεται πρὸς τὴν Μάλταν, ὑπ' ἄλλων δὲ πρὸς τὴν μαροκινὴν νησῖδα Perejil. Σ. Ε. Λ.

— **Ὠγυγία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιότερον ὄνομα τῆς Βοιωτίας (*Στράβ.* Γ. 407), τῆς Ἀττικῆς, τῆς Αἰγύπτου, τῆς πόλεως Θηβῶν καὶ τῶν νήσων Κῶ καὶ Θάσου. ΚΑΨ.

ὠγυγία (ἡ) (Ogygia Brongt) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀσαφιδῶν τριλοβιτῶν* ἀρθροπόδων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον φάλαγγα περιωρισμένην πλευρικῶς δι' αὐλάκων, κορμὸν συγκείμενον ἐξ 8 ἄρθρων, πλευρὸς φερούσας αὔλακας, μέγα πυγίδιον,

Digitized by Google

ρον εἰς τὸν λόφον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ παμπλούτου σοφιστοῦ Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ κατὰ τὸ 160 π. Χ. ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου Ρηγίλλης, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἰδιαιτέρα τοῦ ᾠδείου ὀνομασία τῆς Ρηγίλλης. Τὸ ᾠδεῖον τοῦτο εἶχε, κατὰ τὸν Φιλόστρατον, τὴν στέγην ἐκ ξύλου κέδρου, ἠδύνατο δὲ νὰ χωρέσῃ 4772 ἢ 5438 θεατὰς ἢ ἀκροατάς. Δεύτερον εἰς ἔκτασιν ἦτο τὸ ᾠδεῖον τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἡ στέγη τοῦ κτηρίου τούτου ἦτο «περικλινὴς καὶ κατάντης», ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Τὸ κτίσμα ἦτο πολύστυλον καὶ πολύεδρον, ἔφερε δὲ ἐν τῷ μέσῳ βῆμα ἢ ὀκρίβαντα διὰ τοὺς ἐκτελεστάς. Ἱδρύθη ἐπὶ Περικλέους, κατὰ τὸ 445 π. Χ, ἐχρησίμευε δὲ διὰ τοὺς ῥαψῳδικοὺς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐτελοῦντο κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Παναθηναίων. Κατὰ καιροὺς τὸ ᾠδεῖον τοῦ Περικλέους ἐχρησίμευσε καὶ ὡς δικαστήριον διὰ τὰς δίκας τοῦ σίτου καὶ ὡς ἀποθήκη σίτου καὶ ὡς στρατών. Τὸ κτίσμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἦτο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ψευδοδεκάρχου, «τὸ ὡραιότερον τοῦ κόσμου», κατεστράφη τῷ 86 π. Χ., πυρποληθὲν ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀριστίωνος, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα. Τοῦ ᾠδείου τούτου, τὸ ὁποῖον ἔκειτο κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως, πλησίον καὶ ἀνατολικῶς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἀνεκαλύφθησαν ἐσχάτως πολλὰ θεμέλια, διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐκ τοῦ σχεδίου τῶν ὁποίων συνάγεται ὅτι ἦτο τετράπλευρον οἰκοδόμημα, κατὰ μέγα μέρος ξύλινον, φέρον στέγην ἀπολήγουσαν εἰς κορυφήν, ὡς τεκμαίρεται καὶ ἐκ παραστάσεων ἐπὶ νομισμάτων τῶν Ἀθηνῶν.
Β. Δ. Θ.

Νεώτεροι χρόνοι. Τὸ ᾠδεῖον (ἰταλ. Conservatorio, γαλλ. Conservatoire, γερμ. Konservatorium, ἀγγλ. Conservatory) εἶναι μουσικὴ σχολή, ἐν ᾗ διδάσκονται εἰδικῶς πάντα τὰ ὄργανα, ἡ φωνητικὴ μουσική, ἡ σύνθεσις καὶ τὰ θεωρητικὰ ἐν γένει. Ὁ εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, πλὴν τῆς ἑλληνικῆς, ἐπικρατήσας ἰταλικὸς ὅρος conservatorio ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ πρῶτα ἐν Ἰταλίᾳ ἱδρυθέντα τοιαῦτα ἱδρύματα ἦσαν ἀρχικῶς ἄσυλα ἢ ὀρφανοτροφεῖα (conservatorio), εἰς τὰ ὁποῖα ὅσοι ἐκ τῶν τροφίμων ἐδείκνυον ἰδιάζουσαν κλίσιν ἐσπούδαζον εἰδικῶς τὴν μουσικήν. Τὰ παλαιότερα ᾠδεῖα ἦσαν τὰ τῆς Νεαπόλεως τῆς Ἰταλίας, ἱδρυθέντα κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ταῦτα ἡνώθησαν τῷ 1808, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Μυρά, εἰς ἓν ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν «Collegio reale di musica» καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν σημερινὴν προσωνυμίαν «Real Conservatorio San Pietro a Majella». Τὸ σύστημα τῶν ᾠδείων—οἰκοτροφείων ἦτο λίαν διαδεδομένον καὶ ἐν Βενετίᾳ, ἔνθα ὅμως ἔφερον τὴν ὀνομασίαν Ospedale (=νοσοκομεῖον). Ἕτερα διάσημα ᾠδεῖα τῆς Ἰταλίας εἶναι τὸ «Regio Conservatorio di musica» τοῦ Παλέρμου, ἡ «Ἀκαδημία τῆς Ἁγίας Καικιλίας» τῆς Ρώμης, τὸ «Liceo musicale Rossini» τῆς Βολωνίας, τὸ «Regio conservatorio di musica Giuseppe Verdi» τοῦ Μιλάνου, τὸ «Civico istituto di musica» τῆς Γενούης, τὸ μουσικὸν λύκειον «Giuseppe Verdi» τοῦ Τουρίνου, τὸ μουσικὸν λύκειον «Rossini» τοῦ Πέζαρο κ. ἄ. Τὸ ἀρχαιότερον μετὰ τὰ ἰταλικὰ ᾠδεῖον τοῦ κόσμου εἶναι τὸ «Conservatoire national de musique et déclamation» τῶν Παρισίων, ἱδρυθὲν τῷ 1784 ἀρχικῶς ὑπὸ τὸν τίτλον «École royale de chant et déclamation». Ἕτερα ᾠδεῖα τῆς Γαλλίας εἶναι τὰ τῆς Λίλλης, τοῦ Στρασβούργου, τῆς Νάντης, τῆς Τουλούζης, τῆς Λυών, τοῦ Ρουμπαί, τοῦ Περπινιάν, τοῦ Ντιζόν. Μεγάλην φήμην εἶχεν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἡ «Σχολὴ κλασσικῆς καὶ θρησκευτικῆς μουσικῆς» τοῦ Νιντερμάγιερ, ὡς καὶ ἡ «Schola Cantorum», ἡ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ ντ' Ἐντύ, τοῦ Μπόρντ καὶ τοῦ Γκυλμάν.

Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν γερμανικῶν ᾠδείων ἦτο ἐπὶ πολὺ τὸ ᾠδεῖον τῆς Λειψίας, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Μένδελσων τῷ 1843· τούτῳ ταχέως συνηγωνίσθησαν καὶ ἄλλα παρεμφερῆ ἱδρύματα, ὡς τὸ ᾠδεῖον Κούλλακ καὶ Στὲρν τοῦ Βερολίνου (1850), ἡ «Μουσικὴ Ἀκαδημία» (Hochschule für Musik), τὰ ᾠδεῖα τῆς Κολωνίας (1850), Στουτγάρδης (1856), ἡ «Μουσικὴ Ἀκαδημία» τοῦ Μονάχου (1846), τὸ ᾠδεῖον τοῦ Ἀμβούργου (1873) κ.λ.π. Ἐκ τῶν αὐστριακῶν ᾠδείων ἀξιολογώτερον εἶναι τὸ τῆς Βιέννης (1817), τοῦ Σαλτσβούργου καὶ τοῦ Γκράτς. Περιώνυμον εἶναι καὶ τὸ ᾠδεῖον τῆς Πράγας (1811). Ἐν Ἑλβετίᾳ ὑφίστανται τὰ ᾠδεῖα τῆς Γενεύης (1835), Λωζάννης (1861), Ζυρίχης, Βίντερτουρ κ. ἄ. Τὸ Βέλγιον κέκτηται τὰ ᾠδεῖα τῶν Βρυξελλῶν (1813), τῆς Λιέγης (1827) καὶ τῆς Γάνδης (1833). Ἐν Ἀγγλίᾳ λειτουργοῦν ἡ «Royal Academy of music» (1822), ἡ «London Academy of music» (1861), τὸ «Trinity College» (1872), τὸ «Royal College of music» (1876), τὰ ᾠδεῖα τοῦ Ἐδιμβούργου, Βιρμιγχάμης, Δουβλίνου, Μάντσεστερ κ.λ.π. Πρώτης τάξεως ᾠδεῖα εἶναι καὶ τὰ ἐν Ρωσίᾳ: τῆς Πετρουπόλεως (1862), τοῦ Κιέβου, τοῦ Νικολάϊεφ, τῆς Ὀδησσοῦ, τοῦ Ροστοβίου, τῆς Τυφλίδος, τῆς Μόσχας, τοῦ Χαρκόβου.

Ἐν Ἑλλάδι τὸ ἀρχαιότερον ᾠδεῖον εἶναι τὸ «Ὠδεῖον Ἀθηνῶν» (1871), μετ' αὐτὸ τὸ διαλυθὲν «Ὠδεῖον Λόττνερ», τὸ «Ἑλληνικὸν ᾠδεῖον» (1919), τὸ «Ἐθνικὸν ᾠδεῖον» (1926), τὸ «Ὠδεῖον Πειραιῶς» («Πειραϊκοῦ Συνδέσμου») καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν Ἀμερικῇ ἐξέχουσι τὰ ᾠδεῖα τῆς Βοστώνης, Βαλτιμόρης, Νέας Ὑόρκης, Σικάγου, Τσιντσινάτι, Φιλαδελφείας, Ρίο ντὲ Ζανέϊρο.
Γ. Σ.

— **«Ὠδεῖον *Ἀθηνῶν*»**. Τὸ πρῶτον μουσικὸν ἵδρυμα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἱδρυθὲν τῷ 1871, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τότε προέδρου τῆς κυβερνήσεως Ἀλ. Κουμουνδούρου καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ τμηματάρχου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Γ. Παπαδοπούλου. Τὸ «Ὠδεῖον Ἀθηνῶν» εἶναι κυρίως εἰπεῖν ἵδρυμα τοῦ «Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου», διοικούμενον ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως. Πρῶτος πρόεδρος ὑπῆρξεν ὁ Μ. Ρενιέρης (1871—1891), μετ' αὐτὸν δὲ οἱ: Κ. Ν. Κωστῆς (1891—1897), Λεωνίδας Δεληγεώργης (1898—1910), Ι. Ἀθανασάκης (1911—1916), Γ. Μπαλτατζῆς 1917), Ἀλέξ. Ναοὺμ (1918—1919), Γ. Ἀβέρωφ (1920—1930), Α. Διομήδης (1930) καὶ σήμερον ὁ Σπῦρος Λοβέρδος. Κυριώτεροι πόροι τοῦ συλλόγου εἶναι τὰ διάφορα κληροδοτήματα τῶν μεγάλων αὐτοῦ εὐεργετῶν: Γ. Ἀβέρωφ, Ἀνδρ. Συγγροῦ, Μ. Κοργιαλένιου, Ἰωάννου καὶ Ἄννης Ἀριστάρχη, Μ. Ψύχα καὶ ἄλλων, ὡσαύτως δὲ τὰ δικαιώματα ἐγγραφῆς καὶ τὰ δίδακτρα τῶν διδασκομένων ἐν αὐτῷ. Ἡ καλλιτεχνικὴ διεύθυνσις τοῦ ἱδρύματος κατὰ τὴν πρώτην περίοδον μέχρι τῆς ἀναδιοργανώσεως ἠσκήθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου καὶ καθηγητοῦ τοῦ ᾠδείου Ἀλεξάνδρου Κατακουζηνοῦ καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἰουλίου Ἔνιγγ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Νάζου. Τῷ 1924, ἀποσυρθέντος τούτου, διηύθυνε τὸ ἵδρυμα, μέχρι τοῦ 1930, ὁ Κ. Νικολάου, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους μέχρις σήμερον ὁ Φ. Οἰκονομίδης. Ἐν τῷ «Ὠδείῳ Ἀθηνῶν» λειτουργοῦσι πᾶσαι αἱ σχολαὶ ἐνοργάνου μουσικῆς, μονῳδίας καὶ μελοδραματικῆς, θεωρητικῶν μαθημάτων, βυζαντινῆς μουσικῆς, δραματικῆς καὶ ἀπαγγελίας, μετὰ τῶν συναφῶν γενικῶν μαθημάτων. Τὰ διπλώματα καὶ τὰ πτυχία αὐτοῦ εἰσὶν ἀνεγνωρισμένα ὑπὸ τοῦ κράτους. Τὸ «Ὠδεῖον Ἀθηνῶν» ἀπὸ τοῦ 1893 ἔχει ἀναλάβει τὴν ὀργάνωσιν τῶν συμφωνικῶν συναυλιῶν τῶν Ἀθηνῶν.

— **«Ὠδεῖον *Θεσσαλονίκης*»**. Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ κράτους τῷ 1914, ἔκτοτε δὲ διατελεῖ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀλ. Καζαντζῆ. Ἀποτελεῖ αὐτοτελὲς ἵδρυμα, διοικούμενον ὑπὸ ἐφορείας, ἧς προεδρεύει ὁ ἑκάστοτε δήμαρχος. Ἐν τῷ ᾠδείῳ τούτῳ διδάσκονται τὰ πλεῖστα τῶν ὀργάνων, ὡσαύτως δὲ ἡ μονῳδία, τὰ θεωρητικὰ καὶ ἡ δραματική. Ὀργανώνει ὡσαύτως συμφωνικὰς συναυλίας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀλ. Καζαντζῆ. Εἶναι ἀνεγνωρισμένον ὑπὸ τοῦ κράτους.

— **«Ὠδεῖον *Πειραιῶς*»**. Ἵδρυμα τοῦ «Πειραϊκοῦ Συνδέσμου», οὗτινος ἀποτελεῖ τὸ μουσικὸν τμῆμα. Ἐλειτούργησεν ἀρχικῶς ὡς λαϊκὴ χορῳδία, ἀπὸ δὲ τοῦ 1904, ἀφ' ἧς ἐγένετο ἐπίτιμος αὐτοῦ διευθυντὴς ὁ Γ. Νάζος, ὠργανώθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ «Ὠδείου Ἀθηνῶν», οὗτινος οἱ καθηγηταὶ διδάσκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς τὸ «Ὠδεῖον Πειραιῶς». Ἀπὸ τοῦ 1924—1931 διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ «Ὠδείου Πειραιῶς» ὁ Φιλ. Οἰκονομίδης, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου δὲ τοῦ 1931 ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ κοινοῦ οἱ Μιχ. Βελούδιος καὶ Ἰωσ. Μπουστίντουη. Τὸ «Ὠδεῖον Πειραιῶς» εἶναι ἀνεγνωρισμένον ὑπὸ τοῦ κράτους, λειτουργοῦσι δὲ ἐν αὐτῷ πλεῖσται σχολαὶ ἐνοργάνου μουσικῆς, μονῳδίας, θεωρητικῶν μαθημάτων, δραματικῆς καὶ βυζαντινῆς μουσικῆς.
Γ. Σ.

Ὠδείου *συνοικία*. Μία ἐκ τῶν μικροτέρων, ἀλλὰ καὶ κεντρικωτέρων συνοικιῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀποτελουμένη ἐκ 5 τετραγώνων, περιλαμβανομένων μεταξὺ τῶν ὁδῶν: Ἀγησιλάου, Ἐπικούρου, Κολωνοῦ, Μενάνδρου, Βούλγαρη, Σαπφοῦς. Ἀριθμεῖ περὶ τὰς 430 οἰκογενείας, ἤτοι 2.100 κατοίκους περίπου. Ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς, κατὰ τὴν ὁδὸν Πειραιῶς, εὑρισκομένου «Ὠδείου Ἀθηνῶν».
Δ. Α. Λ.

Ὠδέναθος [*Ἱστορ.*]. Ἄραψ πρίγκιψ (ἔλ. λ. *Ὀδέναθος*).

Ὠδενάρδη (Audenarde, ἄλλοτε Oudenarde) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Φλάνδρᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σκάλδιος. Κάτ. 6.355. Ἔχει βιομηχανίαν ὑφασμάτων, τριχάπτων καὶ σημαντικὰ ἐργοστάσια ζύθου. Παρ' αὐτὴν ἡττήθη ὁ Λουδοβῖκος-Ἰωσὴφ Βανδὼμ ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Εὐγενίου καὶ τοῦ Μάλμπορω (11 Ἰουλίου 1708). Καταληφθεῖσα κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἀνακατελήφθη τὴν 1 Νοεμβρίου 1918 ὑπὸ τῶν γαλλοαμερικανικῶν στρατευμάτων.
Μ. Δ. Β.

ᾠδὴ (ἡ)· τὸ ᾀδόμενον ποίημα: «σαπφικὴ ᾠδή», «αἱ ᾠδαὶ τοῦ Ὁρατίου»· ‖ καθόλου, λυρικὸν ποίημα, ᾆσμα, κοιν. *τραγούδι* ‖ ἡ ἐμμελὴς φωνή, ἡ ἐναρμονίως ἀποδιδομένη.

— [*Λογοτ.*] Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο ᾠδὴ γενικῶς κάθε ποίημα, ᾀδόμενον μετὰ μέλους. Οὕτω ἀναφέρονται ᾠδαί: *λυρικαί*, *ὑμέναιοι*, *ἐπικήδειοι*, *καλλίνικοι*, *ἐπίνικοι* κλπ. Οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ διέκρινον τὰ ἑξῆς εἴδη ᾠδῶν: *σωφρονιστικάς*, *ἐγκωμιαστικάς*, *θρηνητικάς*, *ὀρχηματικὰς* καὶ *παιανικάς*, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου των. Τινὲς συγκαταλέγουν μεταξὺ τῶν ᾠδῶν καὶ τοὺς διθυράμβους καὶ τοὺς ὕμνους, ὅπως λ. χ. οἱ ἐπίνικοι ὕμνοι τοῦ Πινδάρου. Εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ὁρατίου ὀνομάζονται ᾠδαὶ (odae) τὰ στροφικὰ αὐτοῦ ποιήματα. Τὰ τοιαῦτα ποιήματα τὰ ὁποῖα καταχρηστικῶς συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ᾠδῶν, δύνανται νὰ διακριθοῦν ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου των εἰς διαφόρους κατηγορίας, ἤτοι εἰς ᾠδὰς *ἡρωϊκάς*, *ἠθικάς*, *ἐρωτικάς*, *βακχικάς*, *εὐτραπέλους* κλπ. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἐπίσης ποιήσει καὶ μουσικῇ γίνεται λόγος περὶ ᾠδῶν.

— [*Λειτουργ.*] Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὄρθρου στιχολογοῦνται ᾄσματα ἐννέα εἰλημμένα ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, αἱ καλούμεναι *ἐννέα ᾠδαί*. Εἶναι δὲ αἱ ᾠδαὶ αὗται αἱ ἑξῆς· ἡ α', ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ποιηθεῖσα ἐπὶ τῇ ὑπὸ τῶν Ἑβραίων διαβάσει τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης: «Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασθαι» (ἐν Ἐξόδῳ ιε', 1—19)· ἡ β', στιχολογουμένη κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν μόνον, εἶναι ὡσαύτως ποίημα τοῦ Μωϋσέως, ὅτε παρέδιδεν εἰς τοὺς Λευΐτας τὰς πλάκας τοῦ Νόμου: «Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου» (ἐν Δευτερονομίῳ λβ', 1—43)· ἡ γ' ἐψάλη ὑπὸ τῆς Ἄννης, ὅτε ἐγέννησε τὸν προφήτην Σαμουήλ: «Ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου» (ἐν Α' Βασιλειῶν 6', 1—18)· ἡ δ' εἶναι προσευχὴ τοῦ προφήτου Ἀββακούμ: «Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐφοβήθην» (ἐν Ἀβακκοὺμ γ', 1—19)· ἡ ε' εἶναι προσευχὴ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου: «Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σὲ ὁ Θεός» (ἐν Ἡσαΐᾳ κστ', 1—21)· ἡ στ' εἶναι προσευχὴ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου: «Ἐβόησα ἐν θλίψει μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου καὶ εἰσήκουσέ μου» (ἐν Ἰωνᾷ β', 3—10)· ἡ ζ' εἶναι προσευχὴ τῶν ἐν Βαβυλῶνι βληθέντων εἰς τὴν κάμινον τριῶν παίδων Ἀνανίου, Ἀζαρίου καὶ Μισαήλ: «Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν» (ἐν Δανιὴλ γ')· ἡ η' εἶναι ὕμνος τῶν αὐτῶν παίδων: «Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον» (ἐν Δανιὴλ γ') καὶ ἡ θ' εἶναι τὸ ᾆσμα, τὸ ὁποῖον ἔψαλλεν ἡ Μαρία, ὅτε μετὰ τὸν Εὐαγγελισμὸν τοῦ Γαβριὴλ συνηντήθη μετὰ τῆς Ἐλισάβετ: «Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον» (ἐν Λουκᾷ α', 47—55) καὶ ἡ προσευχὴ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου: «Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ» (ἐν Λουκᾷ α' 68—79). Αἱ ἐννέα δ' αὗται ᾠδαὶ ἐψάλλοντο μετὰ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυῒδ κατὰ τὰς ἱερὰς συνάξεις τῶν Χριστιανῶν ἤδη ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων. Ὅτε δὲ κατόπιν ἤρχισαν νὰ ποιῶνται καὶ ἰδιαίτερα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα ὑπὸ Χριστιανῶν ποιητῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ λεγόμενος Κανών, ὁ τελευταῖος οὗτος συνέκειτο ἄλλοτε μὲν ἐκ δύο ᾀσματίων, ἅτινα ἐκαλοῦντο *ᾠδαὶ* (ὅθεν Κανὼν διῴδιος καὶ ἁπλῶς διῴδιον), ἄλλοτε δὲ ἐκ τριῶν (τριῴδιον) καὶ ἄλλοτε ἐκ τεσσάρων (τετραῴδιον). Εἰς τελείαν δ' ἀνάπτυξιν ἔφθασεν ὁ Κανὼν κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, ἐπὶ Ἀνδρέου Κρήτης καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, οἵτινες ἐποίουν Κανόνας ἐξ ἐννέα τμημάτων, τῶν ᾠδῶν, ὧν ἑκάστη συνέκειτο ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων ᾀσματίων, τῶν καλουμένων «τροπαρίων».

Ἑκάστη δὲ ᾠδὴ ἰδίαν ῥυθμικὴν κατασκευὴν καὶ ἰδίαν μελῳδίαν ἔχουσα, ἐποιεῖτο κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου τροπαρίου, ὅπερ ἐκαλεῖτο εἱρμός. Τὸ περιεχόμενον δὲ τούτων τῶν εἱρμῶν ἐλαμβάνετο συνήθως ἐκ τῶν προηρειμένων ἐννέα ᾠδῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τὸν Ἀνδρέαν δὲ καὶ Ἰωάννην μιμηθέντες κατόπιν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ποιηταὶ ἐποίησαν Κανόνας εἰς πάσας τὰς δεσποτικάς, θεομητορικὰς καὶ ἁγίων ἑορτὰς κλπ., συνηθέστερον μὲν ἐξ ὀκτὼ (παραλειπομένης τῆς δευτέρας), σπανιώτερον δὲ ἐξ ἐννέα ᾠδῶν.
Ε. Γ. Π.

ὠδιβερτία (ἡ) (Audibertia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἰθαγενεῖς τῶν χωρῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν 10 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος ἀξιολογώτερον εἶναι ἡ *ὠδιβερτία ἡ πολιὰ* (Audibertia nivalis), καλλιεργουμένη πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς κόσμον.
Δ. Ν. Π.

ᾠδικὰ (τὰ) (Oscines) [*Ζωολ.*]. Κατηγορία πτηνῶν, ἅτινα εἶναι πανταχοῦ διαδεδομένα, περιλαμβάνουσα δὲ πολυαριθμότατα εἴδη. Ἀπαντῶσι κυρίως εἰς τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τῆς γῆς καὶ σπανιώτερον εἰς τὰς τροπικάς. Πλεῖστα ἐκ τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν εἶναι μεταναστευτικά. Εἰς τὰ ᾠδικὰ ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι: *σπιζίδαι*, *κορυδαλλίδαι*, *σεισοπυγίδαι*, *κερθιίδαι*, *αἰγιθαλ-*

Digitized by Google

δαι, ἀηδονίδαι, κοττυφίδαι, ψαρίδαι, παραδεισιίδαι, κορακίδαι, μυιοθηρίδαι καὶ *χελιδονίδαι*. Δ. Μ. Π.

ᾠδικὴ (ἡ). Ἡ τέχνη τοῦ ᾄδειν, ἡ διδασκαλία τοῦ ᾄσματος. Ἡ ᾠδικὴ διδάσκεται εἰς τὰ σχολεῖα μὲ τὸν σκοπὸν οὐχὶ τόσον νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς εἰς τὸ νὰ ᾄδωσιν ᾄσματά τινα, ὅσον νὰ διαπλάσῃ τὴν φωνήν των καὶ ν' ἀναπτύξῃ τὸ μουσικόν των αἴσθημα, συμβάλλουσα οὕτως εἰς τὴν ὅλην καλλιτεχνικήν των μόρφωσιν. Πρὸς ἐπεξεργασίαν ᾄσματός τινος πρέπει: α') Νὰ ἐκμάθωσιν οἱ μαθηταὶ καὶ νὰ ἐννοήσωσι καλῶς τὸ κείμενον τοῦ ᾄσματος καὶ ν' ἀπαγγέλλωσιν αὐτὸ καλῶς. β') Νὰ ψάλλῃ τὸ ᾆσμα κατὰ στροφήν, εἰ δυνατόν, τελείως ὁ διδάσκαλος εἰς ἐπήκοον τῶν μαθητῶν. γ') Νὰ συμψάλλωσιν ἐν χορῷ αὐτὸ οἱ μαθηταὶ συνοδεύοντος τοῦ διδασκάλου διὰ μουσικοῦ ὀργάνου. δ') Νὰ διορθώνωνται οἱ τυχὸν παραφωνοῦντες, ἕκαστος ἰδιαιτέρως, προκαλούμενοι νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν στροφήν. ε') Νὰ συμψάλλωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν στροφὴν ἢ ὁλόκληρον τὸ ᾆσμα καὶ ἄνευ τῆς συνοδείας τοῦ διδασκάλου. στ') Νὰ προκαλῆται ἕκαστος τῶν μαθητῶν νὰ ψάλλῃ μεμονωμένως τὸ ᾆσμα, κατ' ἀρχὰς οἱ διακρινόμενοι καὶ κατὰ τὴν φωνὴν καὶ κατὰ τὸ μουσικὸν αἴσθημα. Χ. ΕΣ

—*[Μουσ.]* *Ὠδικὴ* καλεῖται ἡ τέχνη τοῦ ᾄδειν, ἤτοι τοῦ μεταχειρίζεσθαι τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν ἐντέχνως.

Ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ εἶναι τὸ ὡραιότερον καὶ τελειότερον μουσικὸν ὄργανον, ἡ καλυτέρα δὲ κρίσις, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ κανεὶς δι' ἄλλο ὄργανον, εἶναι ὅτι «τραγουδεῖ» ἢ ὅτι «ἔχει ἦχον ὁμοιάζοντα πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φωνήν». Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ (vox humana) εἶναι ἀκόμη σήμερον τὸ ἀντικείμενον σοβαρῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν τῶν μεγάλων κατασκευαστῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων (orgues), οἵτινες προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν ποιότητα ἤχου πλησιάζουσαν ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς.

Πράγματι ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ εἶναι ἕνας θεῖος συνδυασμὸς τῶν κυριωτέρων ἰδιοτήτων τῶν τριῶν μεγάλων κατηγοριῶν μουσικῶν ὀργάνων, τῶν *ἐγχόρδων*, τῶν *κρουστῶν* ἢ *πληκτῶν* καὶ τῶν *πνευστῶν*, μετέχουσα τῆς ἰδιότητος: α') *Τῶν ἐγχόρδων*, καθόσον παράγεται διὰ χορδῶν κατὰ βούλησιν τανυομένων (βραχυνομένων ἢ ἐπιμηκυνομένων, σκληρυνομένων ἢ ἁπαλυνομένων, λεπτυνομένων ἢ παχυνομένων). β') *Τῶν κρουστῶν*, διότι ἡ πρώτη παραγωγὴ τοῦ ἤχου ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀποτόμου *κρούσεως* τῶν κεκλεισμένων φωνητικῶν χορδῶν καὶ συνεπῶς αἰφνιδίως διαστελλομένων καὶ τιθεμένων εἰς κίνησιν (πρώτη παραγωγὴ τοῦ ἤχου) καὶ ὄχι διὰ προστριβῆς, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ ἄλλα ἔγχορδα, εἰς τὰ ὁποῖα τίθενται εἰς κίνησιν αἱ χορδαὶ διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν προστριβῆς τοῦ τόξου (δοξάρι). γ') Τῶν *πνευστῶν*, διότι ἄνευ ἀέρος δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ὡς ἄνω κροῦσις καὶ ἑπομένως ἡ παραγωγὴ τοῦ ἤχου, καὶ διότι διὰ τοῦ ἀέρος δύναται ὁ ᾄδων νὰ διατηρῇ καὶ αὐξομοιῇ αὐτὸν κατὰ βούλησιν.

Εἰς τὸν θαυμάσιον τοῦτον συνδυασμὸν ἐπιπροστίθεται ἡ διὰ τῶν *λέξεων* ἔτι ἐναργεστέρα διασαφήνησις τῆς ὑπὸ τῆς μουσικῆς φράσεως ἐκφραζομένης ἐννοίας.

Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τεσσάρων ὡς ἄνω ἰδιοτήτων ἐπιτυγχάνεται ἀφάνταστος ποικιλία χρωμάτων καὶ ἀποδόσεων. Ἐπειδὴ ὅμως πάντα ταῦτα γίνονται διὰ τῶν αὐτῶν δύο μικροτάτων εἰς ὄγκον φωνητικῶν χειλέων (χορδῶν), φυσικὴ καὶ ἄμεσος συνέπεια εἶναι ὅτι: 1) Βλαπτομένων τούτων, βλάπτεται καὶ παρεμποδίζεται ἡ ἄρθρωσις ὅλων τῶν ἤχων ὅλης τῆς φωνητικῆς ἐκτάσεως, ἐνῷ εἰς ἄλλα ὄργανα, ὡς π. χ. τὸ πιάνο, τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον κλπ., βλαπτομένου τοῦ μηχανισμοῦ ἑνὸς μόνου πλήκτρου βλάπτεται μόνον ὁ ἀντίστοιχός του ἦχος καὶ ὄχι οἱ λοιποί. 2) Ὅτι ἡ λεπτοτάτη σύστασις καὶ ἀποστολὴ τῶν φωνητικῶν χορδῶν συνεπάγεται τὴν ἄκραν εὐαισθησίαν καὶ εὐπάθειάν των, τοῦ φωνητικοῦ ὀργάνου καθισταμένου διὰ τοὺς δύο ἀνωτέρω λόγους τοῦ εὐθραυστοτέρου ὅλων τῶν μουσικῶν τοιούτων.

Ἐλάχιστοι ἐν τούτοις ἄνθρωποι ἐπροικίσθησαν συγχρόνως ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ὡραῖον φωνητικὸν ὄργανον καὶ μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ τὸ μεταχειρίζωνται ἐπιτηδείως. Ἡ ὡραιοτέρα φωνὴ κακῶς χειριζομένη καθίσταται ἄχρηστος ἢ χάνει μέγα μέρος τῆς ἀξίας της. Ἡ *ᾠδικὴ* (*τραγούδι*) εἶναι τέχνη, τῆς ὁποίας ἡ ἐνάσκησις ὑποθέτει βαθμιαίαν καὶ μεθοδικὴν προπόνησιν καὶ καθημερινὴν τεχνικὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς, ὧν τὰ κυριώτερα σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Γυμνάσματα εἰσπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς μέσῳ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ἤχου (émission, messa di voce), προωρισμένα νὰ ἐνισχύσωσι τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα. β) Μελέτη τῆς *κρούσεως* (attaque) τοῦ ἤχου καὶ τῆς ἀνηχήσεως τῶν διαφόρων φωνηέντων. γ) Γυμνάσματα *αὐξομειώσεως παρατεταμένων ἤχων* (sons filés soutenus) καὶ πάλιν μέσῳ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ἤχου, ἀναπτύσσοντα συγχρόνως τοὺς σχετικοὺς ἐν ἐνεργείᾳ μῦς, τὰς φωνητικὰς χορδὰς καὶ τὴν ἀκοήν. δ) *Ἐξίσωσις* (ἰσοπέδωσις, ἐπίτευξις ὁμοιογενείας) *τοῦ χρώματος* τῶν διαφόρων ἤχων. Τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, διότι πολλάκις εἷς ἢ πλειότεροι ἦχοι τῆς φωνητικῆς περιοχῆς ἐκτάσεως (étendue vocale) ἐξέρχονται κακῶς ἢ δυσκολώτερον ἢ μὲ ὀλιγωτέραν ἔντασιν τῶν ἄλλων. ε) *Ἕνωσις καὶ ἀφομοίωσις* τῶν διαφόρων φωνητικῶν διαμερισμάτων (registres), εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον μετάβασις νὰ μὴν εἶναι ἀντιληπτὴ εἰς τὸ ἀνθρώπινον οὖς. στ) *Αὔξησις τῆς ἐκτάσεως* (περιοχῆς, étendue) τῆς φωνῆς διὰ καταλλήλων γυμνασμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀκόπως προσιτῶν ἑκάστῳ ἤχων, προστιθεμένων βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ ἑτέρων τοιούτων. ζ) *Ἐπίτευξις τῆς εὐλυγισίας καὶ ἁπαλότητος* τῆς φωνῆς. Ταύτης ἐπιτυγχάνομεν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς βραδείας συνδέσεως τῶν δύο ἤχων ἑνὸς διαστήματος μικροῦ, κατόπιν αὐξάνοντες βαθμιαίως καὶ διαδοχικῶς καὶ προχωροῦντες εἰς τὰς διαφόρους κλίμακας διατονικὰς καὶ χρωματικάς, arpèges, τρίλιες καὶ διάφορα ποικίλματα κλπ. η) *Σχηματισμὸς τῆς ἀκοῆς* διὰ μεθοδικῶν γυμνασμάτων ὀρθοτονισμοῦ (intonation). θ) Γυμνάσματα *λυρικῆς ἀπαγγελίας* καὶ *ἀρθρώσεως*· καὶ ι) Γυμνάσματα *ἑρμηνείας* καὶ *ἀποδόσεως* δι' ἐκλογῆς ἔργων καταλλήλων δοκίμων συγγραφέων.

Ἡ ᾠδικὴ προϋποθέτει ὡρισμένα προσόντα, ἄνευ τῆς συνυπάρξεως τῶν ὁποίων δὲν δύναταί τις νὰ καταστῇ ἱκανὸς τραγουδιστής. Τὰ προσόντα ταῦτα εἶναι:

1) *Σωματικά*, ἤτοι πλήρης σωματικὴ εὐεξία τῶν τε ἀναπνευστικῶν ὀργάνων (πνευμόνων, βρόγχων, τραχείας, λάρυγγος, φάρυγγος, ῥινός), ὡς καὶ τῶν λοιπῶν, στομάχου, καρδίας, ἥπατος κλπ., καλῆς καταστάσεως λειτουργίας ὅλων τούτων οὔσης ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ἐπίτευξιν καλῶν ἀποτελεσμάτων.

2) *Φωνητικά*, ἤτοι *ὕπαρξις φωνῆς* (ὁ Rossini ἔλεγεν ὅτι διὰ τὸ τραγοῦδι χρειάζεται «φωνή, φωνὴ καὶ φωνή», «voce, voce e voce») καλῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἀντηχείων, κοιλοτήτων κλπ.

3) *Διανοητικά*, καθόσον ἀπεδείχθη πλέον ὅτι εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ ἔχουν φθάσει ἡ μουσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ συγχρόνου κοινοῦ καὶ συνεπῶς αἱ ἀπαιτήσεις του, καὶ τὸ ὕψος, εἰς ὃ ἔχουν ἀναχθῆ αἱ μουσικαὶ σπουδαὶ ἐν γένει, δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ ἄνθρωπος μετρίας διανοίας. Ὁ ἀοιδὸς πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἔχῃ καὶ γνώσεις φιλολογίας, ποιήσεως, ἱστορίας, ὥστε ν' ἀντιλαμβάνεται τί ἑρμηνεύει καὶ νὰ καθοδηγῆται ἐξ ὅλων τούτων εἰς τὴν σχετικὴν «ἀπόδοσιν» τοῦ ἔργου.

Ἡ ᾠδικὴ διαφέρει κατ' *ἐποχάς*, *τόπους*, ἢ *σχολὰς* καὶ *προορισμούς*.

Α') ***Διαφοραὶ κατ' ἐποχάς.*** Αἱ κυριώτεραι περίοδοι μουσικῆς, σαφῶς διακρινόμεναι ἀλλήλων, εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἀρχαία περίοδος. Ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὅπως ὅλοι οἱ πρωτόγονοι λαοί, εἶχον καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτοσχέδια ᾄσματα, ὅπως τὰ σύγχρονα δημοτικά. Ἡ ἀρχαιοτέρα των μορφὴ ἦτο τὸ *ἔπος* (τὸ ἡρωϊκὸν ᾆσμα), τὸ ὁποῖον ἔψαλλε τεχνίτης εἰς ἡγεμονικὰ συμπόσια, εἶδος λυρικῆς ἀπαγγελίας συνοδείᾳ λύρας καὶ κιθάρας. Ἐπίσης ὁ *λίνος* (θρῆνος φθινοπώρου), ὁ *ὑμέναιος* (τραγούδι τοῦ γάμου), τὰ *παροίνια*, χαρούμενα τραγούδια τοῦ κρασιοῦ, τὰ τραγούδια τοῦ θανάτου (εἶδος μοιρολογίου). Ἀργότερον ὁ λαὸς ἐμάνθανε τοὺς νόμους τῆς πολιτείας καὶ τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα διὰ τῶν ᾀσμάτων τῶν καλουμένων *νόμοι*.

Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἀνεφάνη ἡ περίφημος *ῥαψῳδία* μὲ τὴν ἰωνικὴν σχολὴν τῶν ῥαψῳδιῶν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ὅμηρος. Ὁ ῥαψῳδὸς εἶχε τὴν τιμητικωτέραν θέσιν εἰς τὰς τελετάς, ποιητὴς δὲ ἅμα καὶ μουσικός, συνώδευε τὰς ᾠδάς του μὲ τὴν κιθάραν ἢ τὴν φόρμιγγα. Ὁ Ἀρίων, μαθητὴς τοῦ Τερπάνδρου (ἐφευρέτου τοῦ ἰάμβου), ἐδημιούργησε τὸν *διθύραμβον*, ἐνθουσιαστικὸν ᾆσμα. Τῆς αὐτῆς σχολῆς ἦτο καὶ ὁ Ἀνακρέων (530 π. Χ.), ὁ περίφημος ἀοιδὸς τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ οἴνου, ὁ ὁποῖος συνώδευε τὰς ᾠδάς του μὲ τὴν *βάρβιτον* (εἶδος λύρας).

Εἰς τὰς τραγῳδίας τῶν μεγάλων τραγικῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, πολλάκις εἰς τὰς στιγμὰς τοῦ μεγάλου πάθους, ἡ ἀπαγγελία ὑψοῦτο εἰς ἀληθινὴν *ᾠδὴν* (τραγούδι). Ὁ χορὸς μὲ ὁδηγὸν τὸν κορυφαῖον ἔψαλλε συνοδείᾳ ὀργάνων (αὐλῶν κλπ.) ἁπλᾶς μελῳδίας, ἐπανερχομένας εἰς ἑκάστην στροφὴν καὶ τὰς ὁποίας ἔψαλλον πολλάκις καὶ οἱ θεαταί. Ἐπίσης πρέπει ν' ἀναφέρωμεν τὰ *προσόδια*, εἶδος ᾠδῶν ἐμβατηρίων συναρπαστικῶν, ἐκτελούμενα εἰς τελετάς.

Οἱ Ρωμαῖοι, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ἑλλήνων, ἐκαλλιέργησαν ἐπίσης τὴν φωνητικὴν μουσικήν. Ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας ἡ μελέτη τῆς τέχνης τοῦ τραγουδιοῦ ἔγινε κοινοτάτη εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν. Τὸ λαϊκὸν ἐπίσης ᾆσμα ἐκαλλιεργήθη κατὰ τὸν μεσαίωνα· οὕτω ἔχομεν ἐν Γαλλίᾳ τοὺς *τρουβαδούρους* (troubadours) (*εἰς τὴν Νότιον*), *τρουβέρους* (trouvères) (*εἰς τὴν Βόρειον*) καὶ ἐν Γερμανίᾳ τοὺς Minnesänger. Τὰ ᾄσματά των ἦσαν κυρίως ἐρωτικά, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ δραματικὰ ἢ θρησκευτικά.

Ἐκκλησιαστικὴ μουσική. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁπότε ἤρχισεν ἀναφαινομένη μουσικὴ καλλιτεχνικὴ «βέβηλος» («profane», δηλαδὴ τὸ μελόδραμα), ἡ Ἐκκλησία ἦτο οὕτως εἰπεῖν τὸ μόνον κέντρον ἀναπτύξεως τοῦ καλλιτεχνικοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἐφρόντιζεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ μεσαίωνος ἤδη διὰ τὸν καταρτισμὸν καλῶν ἀοιδῶν: Ὁ πάπας Ἰλάριος θεωρεῖται ὡς ὀργανώσας ἐν Ρώμῃ τὴν πρώτην σχολὴν ᾄσματος. Ὁ Καρολομάγνος ἀπέστειλεν ἐπανειλημμένως ψάλτας εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ σπουδάσουν ἐκεῖ. Ἐπὶ πλέον ὁ μέγας οὗτος μονάρχης παρεκάλεσε τὸν πάπαν νὰ τοῦ στείλῃ διδασκάλους τοῦ ᾄσματος, οἱ ὁποῖοι ἵδρυσαν σχολὰς ᾠδικῆς εἰς διαφόρους γαλλικὰς πόλεις. Ἀργότερον ἑκάστη ἐκκλησία διατηροῦσα ἐκκλησιαστικὸν χορόν, ἀπέκτησε καὶ ἰδίαν σχολὴν ᾠδικῆς.

Μελόδραμα. Τὸ ὡς ἄνω καθεστὼς παρετάθη μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁπότε ἀνεφάνη τὸ μελόδραμα, τὸ ὁποῖον προσέφερεν εἰς τοὺς Ἰταλοὺς λάτρεις τῆς φωνητικῆς τέχνης νέον πεδίον δράσεως, βοηθοῦντος δὲ καὶ τοῦ νέου συστήματος τῆς μουσικῆς γραφῆς, τοῦ καὶ σήμερον ἐν χρήσει, τὸ ὁποῖον ἡπλοποίει πολὺ τὰ πράγματα, κατέστη εὐκολωτέρα ἡ ἐπίδοσις εἰς τὴν φωνητικήν.

Ἡ πραγματικὴ περίοδος ἀνθήσεως τῆς φωνητικῆς δεξιοτεχνίας (bel canto) χρονολογεῖται ἑπομένως μόνον ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπισήμου ἐμφανίσεως τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος, περὶ τὸ μέσον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐξελιχθεῖσα, καὶ προσαρμοσθεῖσα μέχρι σήμερον ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε ἀπαιτήσεων τῶν νεωτέρων συνθετῶν.

Β') ***Διαφοραὶ κατὰ σχολάς.*** Ἡ ᾠδικὴ διαφέρει κατὰ τόπους ἢ σχολάς, τούτων δὲ τρεῖς εἶναι αἱ κυριώτεραι: ἡ *ἰταλική*, ἡ *γαλλικὴ* καὶ ἡ *γερμανική*. Ἡ *ἰταλικὴ σχολή*, ἡ καὶ ἀρχαιοτέρα, ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὴν μεταλλικότητα, τὸ ἀνοικτὸν χρῶμα καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ ἤχου, ἐπιτυγχανόμενα ἰδίως διὰ τῆς εἰς πλάτος (φάρδος) διανοίξεως τοῦ στόματος καὶ τῆς ὅσον ἔνεστι πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἐπὶ τῶν ὀδόντων ἀντηχήσεως τῆς φωνῆς, συνεπαγομένης καὶ τὴν εὐληπτοτάτην ἄρθρωσιν.

Ἡ *γαλλικὴ σχολὴ* εἶναι χρώματος σκοτεινοτέρου καὶ ἔχει ὡς κύριον ἔρεισμα τὸν οὐρανίσκον καὶ τὰς ῥινοφαρυγγικὰς κοιλότητας εἴς τινας συλλαβάς, τὰς ἀποκαλουμένας nasales (ῥινοφώνους), στηρίζεται εἰς τὴν μύτην, ἔχει δὲ ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὸ βελούδινον, εὐγενὲς καὶ γλυκὺ τοῦ ἤχου.

Ἡ *γερμανικὴ σχολὴ* παλαιότερον ἐστηρίζετο ἰδίως ἐπὶ τοῦ φάρυγγος ὡς ἀντηχείου καὶ ἑπομένως ἡ φωνὴ ἐτοποθετεῖτο ὀλιγώτερον ἐμπρός, καθισταμένη οὕτω λαιμικὴ εἰς τοὺς χαμηλοὺς καὶ μέσους ἤχους. Ἐσχάτως ὅμως ἡ ἐπίδρασις τῆς ἰταλικῆς σχολῆς ἐδημιούργησεν ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἓν κρᾶμα, κατὰ τὸ ὁποῖον αὕτη τοποθετεῖται ὑψηλότερα. Εἰς τοὺς ὑψηλοὺς ἤχους ἔχει ἰδίαν κεφαλικὴν τοποθέτησιν καὶ ἀπήχησιν χαρακτηριστικήν, προσομοιάζουσαν πρὸς ἦχον βιολιοῦ, ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐν αὐτοῖς χάνει πολλὴν δύναμιν καὶ μεταλλικότητα (brillant), δημιουργουμένου τοῦ γνωστοῦ γερμανικοῦ «Kopftone».

Γ') ***Διαφοραὶ κατὰ τὸν προορισμόν.*** Ἐὰν πρόκειται περὶ *μελοδράματος*, ἡ φωνὴ πρέπει νὰ εἶναι ἠχηροτέρα, μὲ περισσοτέραν μεταλλικότητα, δηκτικότητα (γαλλ. mordant, ἰταλ. squillo), καὶ ἡ ἐκτέλεσις ὑπερβολικωτέρα, μὲ ἱκανὴν δόσιν θεατρικότητος, χωρὶς νὰ παραμεληθῇ καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀρθρώσεως.

Ἐὰν πρόκειται περὶ *ὀπερέττας*, ἡ ἐκτέλεσις πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἐλαφροτέρα, ὀλιγώτερον στομφώδης καὶ αἱ φωναὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἰσχυραί, καταλαμβανούσης τῆς λυρικῆς ἀπαγγελίας καὶ ἀρθρώσεως (diction) τὴν πρωτεύουσαν θέσιν καὶ σημασίαν.

Ὁ *ἐκτελεστὴς συναυλιῶν* (Chanteur de Concert Kammersinger, Liedersingering) δὲν χρειάζεται μεγάλην φωνήν, ἀλλὰ τεχνικὴν φωνητικήν, ἄψογον, ἄρθρωσιν (diction) ἀνεπίληπτον καὶ μουσικὴν μόρφωσιν ὅλως ἐξαιρετικήν. Εἶναι τὸ εἶδος τὸ ἀπαιτοῦν τὸ περισσότερον μουσικὸν ὕφος (style).

Ἡ *ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ* ἀπαιτεῖ φωνὴν πολὺ δεμένην καὶ ὁμοιογενῆ, ἐκτέλεσιν στρωτὴν μὲ ὕφος αὐστηρόν. Δὲν ἐπιδέχεται θεατρισμούς, ὑπερβολὰς καὶ ἀπότομα φωνητικὰ κτυπήματα. Ἀπαιτεῖ ἰδιαζόντως συγκεκρατημένην φωνήν, λογαδοιικὴν «tenue vocale», καὶ κάλλιστα γυμνασμένην ἀναπνοήν. Εἶναι ἐν τῇ ἁπλότητί της ἡ μεγαλειωδεστέρα καὶ μᾶλλον δυσεπίτευκτος.

Γενικαὶ καὶ ἀπαραίτητοι βάσεις ὅλων τῶν κατηγοριῶν ᾄσματος εἶναι: 1) Ἡ γνῶσις τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ ἐκμάθησις τῆς καταλληλοτέρας χρήσεώς του. 2) Ἡ γνῶσις τῆς φωνητικῆς συσκευῆς καὶ τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως αὐτῆς. 3) Ἡ γνῶσις καὶ χρησιμοποίησις τῶν διαφόρων ἀντηχείων (résonnateurs). 4) Ἡ γνῶσις καὶ καλὴ λειτουργία τῶν ὀργάνων τῆς ἀρθρώσεως. 5) Ὕφος (style) εἶναι τρόπος ἰδιάζων ὡρισμένου καλλιτέχνου, ὡρισμένου εἴδους συνθέσεων, ὡρισμένης ἐποχῆς. Ἐν γένει λέγεται περὶ ὡρισμένου καλλιτέχνου ὅτι ἔχει *στύλ*, ὅταν κέκτηται μουσικὴν ἀγωγήν, ἤτοι τὸ σύνολον τῶν μουσικῶν προσόντων καὶ γνώσεων, τῶν ἀπαιτουμένων

Digitized by Google

διὰ τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν καὶ ἀπόδοσιν τοῦ ἐκτελουμένου ἔργου.

Α΄) ***Ἀναπνευστικὸν σύστημα*** (βλ. λ. *φωνή*). Ἡ καλῶς ἐννοουμένη λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς τοῦ ᾄσματος διαιρεῖται εἰς τρεῖς χωριστοὺς χρόνους: τὴν *εἰσπνοήν*, τὴν *στάσιν* καὶ τὴν *ἐκπνοήν*. Αἱ δύο πρῶται ἀποτελοῦν τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἤχου, ἡ τρίτη τὴν κροῦσιν τὴν παράγουσαν αὐτόν.

Ὁ πρῶτος χρόνος, ἡ *εἰσπνοή*, πρέπει νὰ γίνεται διὰ τῆς ῥινὸς μὲ κλειστὸν στόμα, ὅπως ἀποφεύγηται ἡ ψῦξις τοῦ βλεννογόνου καὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, εἰσπνοὴ καπνῶν, κονιορτῶν κλπ. καὶ ὅπως ὑγραίνηται θερμαινόμενος ὁ διὰ τῆς ῥινὸς εἰσερχόμενος ξηρὸς καὶ ψυχρὸς ἀήρ. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, π. χ. ταχυτάτης ῥυθμικῆς ἀγωγῆς, βραχυτάτων παύσεων, ἀνοίγομεν τὸ στόμα καὶ ἀπορροφοῦμεν αἰφνιδίως μεγάλην ποσότητα ἀέρος ἐν τῷ ἐλαχίστῳ χρονικῷ διαστήματι, καταβιβάζοντες συγχρόνως ἀποτόμως τὸ διάφραγμα καὶ διανοίγοντες καὶ ἀνυψοῦντες τὰ νόθα πλευρά. Ἐν τῇ ὁμαλῇ ἀναπνοῇ καταβιβάζομεν ἡσύχως τὸ διάφραγμα, ἀπωθοῦντες δι' αὐτοῦ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔντερα κλπ. ὄργανα, ἅτινα στενοχωρούμενα εἰς μικρότερον χῶρον ἐξωθοῦν τὰ τοιχώματα τῆς κοιλίας πρὸς τὰ ἔξω.

Κατὰ τὸν δεύτερον χρόνον, ἤτοι τὴν *στάσιν*, δίδομεν τὸν καιρὸν εἰς τοὺς στροβίλους τοῦ εἰσελθόντος ἀέρος νὰ κοπάσουν, εἰς τοὺς πλήρεις ἀέρος πνεύμονας νὰ ἔλθουν εἰς τελείαν ἐπαφὴν μὲ τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τοῦ θώρακος, καὶ εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα καὶ ἀντηχεῖα νὰ ἑτοιμασθοῦν διὰ τὴν καλυτέραν ὑποδοχὴν καὶ διεύρυνσιν τοῦ διὰ τῆς κρούσεως παραχθησομένου πρώτου ἤχου. Τοῦτο συνιστᾷ ὅλως ἰδιαιτέρως καὶ ἡ Lilli Lehmann ἐν τῷ ἔργῳ της «Ἡ τέχνη μου τοῦ τραγουδιοῦ».

Ὁ τρίτος χρόνος, ἤτοι ἡ *ἐκπνοή*, πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τὸ πλεῖστον μᾶλλον ἀποτόμως. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς αἰφνιδίας ἀνυψώσεως τοῦ διαφράγματος, τὸ ὁποῖον, πιέζον τοὺς πνεύμονας, προκαλεῖ τὴν συμπύκνωσιν τοῦ ἐν αὐτοῖς ἀέρος, ἐπιζητοῦντος νὰ εὕρῃ ὅσον ἔνεστι ταχυτέραν διέξοδον, ἐπιτυγχανομένης οὕτω τῆς *κρούσεως* τῶν φωνητικῶν χορδῶν, τὰς ὁποίας ὁ ᾄδων θὰ ἔχῃ φροντίσει νὰ κλείσῃ ἑρμητικῶς κατὰ τὴν στάσιν τῆς ἀναπνοῆς. Ἡ κροῦσις αὕτη τῶν χορδῶν (γαλλ. attaque du son, ἰταλ. attaco κλπ.) ἀποτελεῖ ἀντικείμενον μεγάλων διχογνωμιῶν καὶ συζητήσεων.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἀναπνοήν, παρατηρητέον ὅτι αἱ πολὺ συχναὶ εἰσπνοαί, καθὼς καὶ βαθεῖαι τοιαῦται, καταπονοῦν καὶ ἐνοχλοῦν ματαίως τὸν ἐκτελεστήν. Ἡ τέχνη τοῦ ᾄσματος συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀναπνέῃ τις φυσικῶς, διαφραγματομεσοπλευρικῶς, πάντοτε ἐν μέτρῳ, καὶ νὰ καταναλίσκῃ τὸν ἐλάχιστον ἀέρα, διοχετευόμενον ὅμως τόσον τεχνηέντως διὰ τῶν διαφόρων ἀντηχείων, ὥστε νὰ ἀποδίδῃ τὸ μέγιστον τῆς ἠχητικότητος.

Γυμνάσματα ἀναπνευστικὰ ὑπάρχουν πολλά. Ὡς ἓν τῶν καλυτέρων συνίστα ἡ μεγάλη ἀοιδὸς Pauline Viardot τὸ ἑξῆς: ὁ γυμναζόμενος, κρατῶν ὡρολόγιον δεικνύον τὰ δευτερόλεπτα, εἰσπνέει ἀργότατα καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν ἐλαχίστην ποσότητα ἀέρος ἐπὶ 2 δευτερόλεπτα, κατόπιν σταματᾷ τὴν εἰσπνοὴν καὶ κρατεῖ τὸν εἰσαχθέντα ἀέρα μὲ πλήρη ἀκινησίαν ἐπὶ ἓν δευτερόλεπτον. Εἶτα ἀρχίζει νὰ ἐκπνέῃ ἀργότατα καὶ ἐλαφρότατα, ἐκβάλλων ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαχίστην δόσιν ἀέρος ἐπὶ 2 δευτερόλεπτα. Κατόπιν ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτὸ γύμνασμα, αὐξάνων ἀλληλοδιαδόχως τὰ δευτερόλεπτα.

Παρόμοιον γύμνασμα συνιστᾷ ὁ Dr. Garnault, εἰς τρία χωριστὰ γυμνάσματα: 1) Εἰσπνοὴ ἀργὴ καὶ κράτησις ἑνὸς μέχρι τεσσάρων δευτερολέπτων καὶ ἐκπνοὴ ἀπότομος. 2) Εἰσπνοὴ ἀπότομος καὶ ἐκπνοὴ βαθμιαία καὶ ὁμαλή. Τὸ τέλος αὐτῆς θέλει πολλὴν ἐπίβλεψιν λόγῳ τῆς φυσικῆς τάσεως πρὸς ἀπότομον ἐκπνοήν. 3) Εἰσπνοὴ ἀπότομος, κράτησις καὶ ἐκπνοὴ πολὺ ἀργή.

Ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀναπνοὴν εἶναι: 1) Νὰ μὴ κάμνῃ θόρυβον (ὁ εἰσερχόμενος ἀήρ). 2) Νὰ μὴ ἀφήνῃ τις ἀέρα νὰ ἐξέρχεται κατὰ τὴν κροῦσιν ἢ ἀμέσως πρὸ αὐτῆς. 3) Νὰ μὴ ἀφήνῃ νὰ ἐξέρχεται περισσότερος τοῦ δέοντος ἀὴρ συγχρόνως. 4) Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν σειρᾶς φθόγγων νὰ μὴ ἀφήνῃ νὰ ἐξέρχεται ἀὴρ μεταξὺ αὐτῶν ἐν εἴδει Χ. 5) Ὁ στόμαχος νὰ εἶναι κενός.

Διὰ τοῦ καταλλήλου κανονισμοῦ τῆς ἐκπνοῆς ἐπιτυγχάνονται πολλοὶ χρωματισμοὶ καὶ ἐντυπωσιακαὶ λεπτομέρειαι τῆς ἀποδόσεως (effets). Οὕτω διὰ τῆς ἀναλόγου αὐξομειώσεως τοῦ ῥεύματος τοῦ ἀέρος ἐπιτυγχάνονται ἀνάλογοι αὐξομειώσεις τῆς ἐντάσεως τοῦ ἤχου (αἱ ὑπὸ τῶν μουσικῶν ἀποκαλούμεναι *φουρκέτται*, γαλλ. sons filés), τῆς ἀναπνοῆς ἀντικαθιστώσης τὴν pédale forte καὶ sourdine τοῦ πιάνου (καθόσον οἱ μύες τοῦ λαιμοῦ δὲν πρέπει νὰ μετέχωσιν ἢ ἐν ἐλαχίστῃ μοίρᾳ εἰς τὰς ἀλλαγὰς ταύτας τῆς ἐντάσεως). Ἐπίσης αἰφνιδία κροῦσις (attaque) ἢ αἰφνιδία διακοπὴ τοῦ ἤχου ἐν ὅλῃ του τῇ δυνάμει ἢ ὑπογραμμισμοὶ ὡρισμένων συλλαβῶν ἢ λέξεων (γαλλ. sons marqués, ἰταλ. suoni marcati).

Κατὰ τὴν ἀναπνοὴν δὲν πρέπει νὰ χωρίζωνται (κόπτωνται) αἱ λέξεις, ἐφ' ὅσον ἡ ἔννοια δὲν τὸ ἐπιτρέπει π. χ. «ὁ πατήρ—του», «ὁ—οὐρανός», «τὸ ὡραῖον—ἄνθος». Ἐν γένει δὲν πρέπει τὸ ἄρθρον τὸ ἐπίθετον, ἡ κτητικὴ ἀντωνυμία νὰ χωρίζωνται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικόν. Πολλῷ μᾶλλον δὲν πρέπει νὰ χωρίζωνται μία ἢ πλείονες συλλαβαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως δι' ἀκαίρου ἀναπνοῆς. Δι' αὐτὸ δέον νὰ ὑπολογίζῃ ὁ ἀοιδὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἀναπνοῆς του, ὥστε νὰ φθάνῃ ἀκόπως μέχρι τέλους τῆς μουσικῆς καὶ ποιητικῆς φράσεως, δι' ἐλαστικῆς καὶ βαθμιαίας πιέσεως τοῦ διαφράγματος καὶ τῶν κοιλιακῶν καὶ στηθικῶν μυῶν, οἵτινες ἑπομένως δέον νὰ εἶναι καταλλήλως γυμνασμένοι καὶ ὄχι ἄτονοι καὶ χαλαροί, χωρὶς νὰ καταβάλῃ προσπαθείας βεβιασμένας εἴτε κοιλαίνων τὸν θώρακα καὶ τοὺς ὤμους, εἴτε κοκκινίζων καὶ πιέζων τοὺς μῦς τοῦ λαιμοῦ, διογκουμένων καὶ τῶν φλεβῶν.

Β΄) ***Φωνητικὴ συσκευή.*** Αὕτη ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ τῶν ἀληθῶν χορδῶν (ὧν ἡ δόνησις παράγει τὸν ἦχον), τῶν μοργανείων κοιλοτήτων καὶ τῶν ψευδῶν χορδῶν, ὅλων τούτων περικλειομένων ἐντὸς τοῦ λάρυγγος.

Αἱ φωνητικαὶ χορδαί, ὡρισμέναι ἐκ τῆς φύσεως νὰ ἀποδίδωσιν ἤχους διαφέροντας μεταξύ των εἰς ἔντασιν, ὕψος, μέταλλον καὶ χρῶμα, ἐπροικίσθησαν ὑπ' αὐτῆς μὲ ἄπειρον εὐκινησίαν καὶ εὐλυγισίαν, δυνάμεναι *νὰ παχύνωνται*, νὰ *λεπτύνωνται*, ἐπιμηκύνωνται ἢ βραχύνωνται, ἐφαπτόμεναι ἀλλήλων καθ' ὅλον ἢ μέρος τοῦ μήκους αὐτῶν, ἀλλ' ἔχουν ἐπὶ πλέον καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ ἀλλάσσουν σύστασιν ἁπαλυνόμεναι ἢ σκληρυνόμεναι, καὶ σχῆμα, ὁτὲ μὲν ἐφαπτόμεναι ἀλλήλων διὰ τοῦ ἄκρου τῶν χειλέων αὐτῶν καταλλήλως λεπτυνομένων (δηλαδὴ τοῦ βλεννογόνου μόνον), ὁτὲ δὲ συμμετέχοντος ὁλοκλήρου ἢ μέρους τοῦ μυϊκοῦ σώματος αὐτῶν.

Κατὰ τὴν *ἐκβολὴν* τοῦ ἤχου (émission, messa di voce) λαμβάνει χώραν ἡ κροῦσις τῶν ἀληθῶν φωνητικῶν χορδῶν (attaque), ἥτις εἶναι ἡ ἀρχῆθεν παραγωγικὴ τοῦ ἤχου πρᾶξις, δι' ἧς θέτομεν εἰς κίνησιν (πάλλομεν) αὐτάς.

Ὑπάρχουν δύο εἰδῶν κρούσεις. Ἡ διὰ τῆς *ἐκπνοῆς* καὶ ἡ διὰ τοῦ *κινήματος τῆς γλωττίδος* (τὰς δύο φωνητικὰς χορδὰς ὁμοῦ ἀποκαλοῦμεν *γλωττίδα*).

Ἡ διὰ τῆς ἐκπνοῆς κροῦσις, *ἐπιπνοϊκὴ* (attaque sur le souffle), γίνεται ὡς ἑξῆς: αἱ χορδαὶ πλησιάζουν ἀλλήλας μικρὸν κατὰ μικρόν, μόνον δὲ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐκπνοῆς ἔρχονται εἰς τὴν διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἤχου ἀπαιτουμένην μεταξύ των ἐπαφήν.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κροῦσις παρουσιάζει τὰ ἑξῆς δύο μειονεκτήματα, δι' ὃ πρέπει καὶ νὰ τὴν ἀπορρίψωμεν: 1) Προκαλεῖ ἀπώλειαν ἀέρος· καὶ 2) Εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἀκαριαίαν παραγωγὴν τοῦ ἤχου, ἀπαραίτητον διὰ τὴν καθαρότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἄμεσον ἐκτίμησιν τῆς τονικῆς ἀκριβείας του.

Ἡ *προπνοϊκὴ κροῦσις* (coup de glotte), ἐξ ἀντιθέτου, γίνεται πρὸ πάσης ἐξόδου ἀέρος εἰς δύο χρόνους:

1) Ἀφοῦ εἰσπνεύσωμεν ὡρισμένην ποσότητα ἀέρος, θέτομεν τὰς φωνητικὰς χορδὰς εἰς πλήρη μεταξύ των ἐπαφήν, ἑτοίμους πρὸς δρᾶσιν.

2) Ἐκπέμπομεν ὁρμητικὸν ῥεῦμα ἀέρος, τὸ ὁποῖον τεῖνον νὰ ἐξέλθῃ κρούει τὴν γλωττίδα (τὰς κεκλεισμένας φωνητικὰς χορδάς), ἐξαναγκάζον αὐτὰς εἰς ὑποχώρησιν, ἀλλ' ἐπανερχομένας ὅμως ἀμέσως κατόπιν, λόγῳ τῆς ἐλαστικότητός των, καὶ οὕτω προκαλοῦμεν τὴν παλμικὴν αὐτῶν δόνησιν.

Πρέπει ὅμως κατὰ τὸν J. Faure (μεγάλον Γάλλον καλλιτέχνην καὶ διδάσκαλον τοῦ ᾄσματος) νὰ *συμπιέσωμεν* πρὸς ἀλλήλας τὰς φωνητικὰς χορδὰς καὶ νὰ τὰς χαλαρώσωμεν (πλαταγίσωμεν οὕτως εἰπεῖν) συγχρόνως μὲ τὴν φορὰν τοῦ ἐξερχομένου ἀέρος, ἵνα ἀποδώσωμεν εἰς τὸν παραχθησόμενον ἦχον τὸν ἐκρηκτικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα τῆς κοινῶς παρ' ἡμῖν λεγομένης «κοφτῆς» νότας (son piqué ἢ staccato). Τὸ coup de glotte παραδέχεται ἐπίσης ὁ μέγας Ἱσπανὸς ὀξύφωνος καὶ διδάσκαλος Garcia (πατὴρ τῶν δύο γνωστοτάτων τραγουδιστριῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Malibran καὶ Pauline Viardot), παραβάλλων αὐτὸ μὲ τὴν διὰ τῶν χειλέων προφορὰν τοῦ Π ἢ καὶ τὸ πλατάγισμα τῆς γλώσσης ἐπὶ τοῦ οὐρανίσκου κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ Τ.

Ἐπίσης συνιστᾷ αὐτὸ ἡ Lilly Lehmann ὑπό τινας περιορισμούς, δηλαδὴ ὄχι δι' ὑπερβολικῆς ἀποτομότητος καὶ ἐντάσεως ἐκτελούμενον. Εἰς τὰ περὶ γενέσεως τῆς φωνῆς ἐφαρμόζουσι τινὲς τὴν νέαν θεωρίαν περὶ κυκλώνων τοῦ Lootens, καθ' ἣν αἱ μοργάνειοι κοιλότητες συμβάλλουσιν εἰς αὐτὴν σημαντικῶς.

Γ΄) ***Ἀντηχεῖα*** (Résonnateurs) εἶναι αἱ διάφοροι κοιλότητες τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὅπου ὁ ἀρχικῶς ὑπὸ τῶν φωνητικῶν χορδῶν παραγόμενος ἦχος ἀντηχεῖ καὶ εὐρύνεται.

Ἔρεισμα τῆς φωνῆς (appui de la voix) καλεῖται τὸ ἑκάστοτε προέχον ἀντηχεῖον πρὸς βελτίωσιν καὶ διεύρυνσιν τοῦ ἀρχικῶς παραγομένου ἤχου, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου κοινῶς «κτυποῦμε» τὴν φωνήν. (Ἐπὶ τῶν δύο τούτων ζητημάτων ἔχουν γραφῆ ἄπειροι μελέται καὶ ἐγερθῆ σοβαραὶ ἀντιγνωμίαι.)

Τὰ ἀντηχεῖα ταῦτα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας· τὰ κατώτερα, ἤτοι τὰ κάτω τοῦ λάρυγγος, καὶ τὰ ἄνωθεν αὐτοῦ.

Ἀπαριθμούμενα ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω εἶναι: ὁ θώραξ, οἱ πνεύμονες, οἱ βρόγχοι, ἡ τραχεῖα, αἱ μοργάνειοι κοιλότητες, ὁ φάρυγξ, ὁ ῥινοφάρυγξ, αἱ ῥινικαὶ χοάναι μετὰ τῶν διαφόρων κοιλοτήτων τῶν ὀστῶν τοῦ προσώπου, ἤτοι τοῦ ἰγμορίου ἄντρου, τῶν σφηνοειδῶν καὶ μετωπιαίων κόλπων καὶ τοῦ στόματος.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἀντηχείων τούτων (πλὴν δηλαδὴ τῶν κόλπων τῶν ὀστῶν τοῦ προσώπου) δύνανται νὰ μεταβάλωσι σχῆμα καὶ μέγεθος, ὁπότε καὶ παραλλάσσει καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀντήχησις τοῦ ἀρχικοῦ ἤχου.

Ὁ ἐκτελεστὴς (ἀοιδὸς) δύναται, ὅταν εἶναι καλῶς ἠσκημένος, νὰ διευθύνῃ τὸν παραχθέντα ἦχον ὑπὸ τῶν φωνητικῶν χορδῶν καὶ ἀρχικῶς εὑρεθέντα ἐν τῷ «φωνητικῷ αὐτῷ» κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπωφελῆται ὡρισμένων ἀντηχείων ἢ συγκροτήματος ἀντηχείων τῆς ἐκλογῆς του, ἀναλόγως τῆς ἐπιζητουμένης ὑπ' αὐτοῦ ἠχητικότητος (sonorité) τῆς μᾶλλον συμφωνούσης πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκτελουμένης μουσικῆς φράσεως, τόσον εἰς χρῶμα ὅσον καὶ εἰς ἔντασιν.

Καὶ ὅσον μὲν παχυτέρους (στρογγυλωτέρους) καὶ βαρυτέρους (βαθυτέρους) ἤχους ἐπιζητοῦμεν, τόσον πρέπει νὰ παράγωνται οἱ ἦχοι χαμηλότερα τοῦ λάρυγγος κατερχομένου ἐπὶ τούτῳ, καὶ νὰ ἀνακλῶνται εἰς τὰ κατώτερα (εἰς θέσιν) ἀντηχεῖα, θώρακα, πνεύμονας κλπ. (διότι καὶ τὰ θωρακικὰ τοιχώματα καὶ οἱ πνεύμονες καὶ οἱ βρόγχοι καὶ ἡ τραχεῖα δονοῦνται· εὐκολώτατα ἀντιληπτὸν καθίσταται τοῦτο, ἂν θέσωμεν τὴν παλάμην τῆς χειρὸς ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ στήθους βαθυφώνου ἐκβάλλοντος ἤχους βαθεῖς, ὁπότε αἰσθανόμεθα καθαρῶς τὰς παλμικὰς δονήσεις τοῦ θώρακος).

Τὰ ἀντηχεῖα διευρύνονται κατὰ τὸ δυνατόν, χρησιμοποιοῦντα τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως δοθεῖσαν αὐτοῖς ἰδιότητα τῆς καταλλήλου προσαρμογῆς δυνάμει τῆς ἐλαστικότητός των.

Ἡ εὕρεσις τοῦ εἰς ἕκαστον ἀρχικὸν ἦχον καταλλήλου ἀντηχείου ἢ καταλλήλου σειρᾶς ἀντηχείων πρὸς μετάπλασιν αὐτοῦ (τοῦ μέρους, δηλαδή, ὅπου πρέπει νὰ «κτυπήσωμεν» τὴν φωνήν), ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην «τοποθέτησιν» τῆς φωνῆς, impostazione (pose de la voix). Τὸ ἀντηχεῖον τοῦτο ἀποκαλοῦμεν «ἔρεισμα», στήριγμα τῆς φωνῆς (appui de la voix).

Ἐκ τῶν διαφόρων ἀντικρουομένων ἐν ταῖς λεπτομερείαις των γνωμῶν μία προκύπτει γενικὴ καὶ βεβαία ἀρχή: ὅτι ὅσῳ ἀνερχόμεθα τονικῶς ὑψηλότερα, τόσῳ καὶ τὸ ἑκάστοτε ἐκλεγόμενον «ἔρεισμα» πρέπει νὰ εἶναι ὑψηλότερα, δηλαδὴ τόσον θὰ κτυπῶμεν τὴν νόταν ὑψηλότερα καὶ τἀνάπαλιν. Τοῦτο ἐν γενικαῖς γραμμαῖς προκειμένου περὶ μεγάλων διαφορῶν.

Εἰς κάθε φωνὴν ἀνθρώπου ὑπάρχουν σειραί τινες φθόγγων, διὰ τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται ὡρισμένον κοινὸν ἀντηχεῖον ἢ συγκρότημα ἀντηχείων καὶ κοινὴν στάσιν τῶν φωνητικῶν χορδῶν. Ἡ σειρὰ τῶν δι' ὡρισμένου μηχανισμοῦ παραγομένων φθόγγων καλεῖται «διαμέτρημα» (registre). Ἡ ἀλλαγὴ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς διαμετρήματος (registre) εἰς τὸ ἄλλο γίνεται διὰ ῥιζικῶν μεταβολῶν εἰς τὰς φωνητικὰς χορδὰς καὶ τὰ ἀντηχεῖα. Ὁ φθόγγος εἰς τὸν ὁποῖον γίνονται αἱ μεταβολαὶ αὗται λέγεται «φθόγγος μεταβάσεως» (note de passage) (κοινῶς *«πέρασμα»*). Καὶ ἐπ' αὐτῶν μεγάλαι διαφοραὶ γνωμῶν ὑφίστανται.

Κυρίως τρία εἶναι τὰ κοινῶς παραδεκτά: τὸ *θωρακικόν*, τὸ *μεικτὸν* καὶ τὸ *κεφαλικόν*. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα: τὸ φαρυγγικὸν (voix pharyngienne), ἡ ψευδοφωνία falsetto, voix de fausset), κοινῶς *σουλτάνα*

Ὅλη ἡ τέχνη συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ ἀκούωνται τὰ περάσματα. Πρέπει δηλαδὴ διὰ καταλλήλου ἐκγυμνάσεως οἱ τελευταῖοι φθόγγοι τοῦ ἑνὸς νὰ πλησιάζουν κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοὺς πρώτους τοῦ ἀμέσως ἑπομένου, καὶ τοῦτο βαθμιαίως καὶ κατ' ὀλίγον, ὥστε ἡ «κόλλησις» (la soudure) νὰ μὴ εἶναι ἀντιληπτή. Οἱ νεώτεροι ἀοιδοὶ καὶ διδάσκαλοι, τόσον οἱ Ἰταλοί, ὅσον καὶ οἱ Γάλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι περάσματα δὲν ὑπάρχουν.

Τὸ αὐτὸ ἰσχυρίζεται καὶ ἡ Lilly Lehmann, ἀποδίδουσα δεδικαιολογημένως μεγίστην σημασίαν εἰς τὸ ὑπερῴϊον ἱστίον (voile du palais), διὰ τοῦ ὁποίου, καταλλήλως ὑψουμένου, ἐπιτυγχάνεται, λέγει, ἡ πλήρης ἑνοποίησις τῆς φωνῆς τοποθετουμένης κατὰ μέγιστον μέρος ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλὰ μόνον μετατιθεμένου ἐπὶ τοῦ οὐρανίσκου τοῦ βέλους τοῦ δεικνύοντος τὸ μέρος, ὅπου πρέπει νὰ κτυπήσωμεν ἑκάστοτε τὴν φωνὴν (τὴν φορὰν τοῦ ἐξερχομένου ἀέρος). Ὁ Albert Petit φρονεῖ ὅτι ἔν τινι μέτρῳ πρέπει νὰ τὰ παραδεχθῶμεν ἐν τῇ πρακτικῇ. Ὁ Dr Garnault, συμφωνῶν μὲ τὸν Curwen, παραδέχεται δυο μεγάλας κατηγορίας διαμετρημάτων: «παχὺ» καὶ «λεπτόν», ἑκάστου ὑποδιαιρουμένου εἰς: «ὑψηλότερον» καὶ «χαμηλότερον». Ὁ Faure συνιστᾷ ἰδίαν μέθοδον: τὸν «πρότυπον ἦχον» (le son type).

Digitized by Google

Κατ' αὐτὴν κάθε ἄνθρωπος ἔχει ὡρισμένον φθόγγον ὡραίας ποιότητος, εὐκολώτερον τῶν ἄλλων ἐκβαλλόμενον· πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφομοίωσιν τῶν λοιπῶν, ἀρχίζων ἀπὸ τοὺς γειτονικούς του ἤχους.

Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ καταλληλοτέρου ἀντηχείου πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν γενικαί τινες ἀρχαὶ τῆς ἀκουστικῆς. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ὅτι: κάθε ἦχος ἔχει ἀνάγκην κοιλότητος ὡρισμένων ἀκριβῶς διαστάσεων, ὅπως ἀποδώσῃ τὸ μέγιστον τῆς ἠχητικότητός του, τούτου μὴ ἐπιτυγχανομένου μὲ μικροτέραν ἢ μεγαλυτέραν κοιλότητα.

Δ') *Ὄργανα ἀρθρώσεως*. Ταῦτα εἶναι κυρίως: ἡ κάτω σιαγών, ἡ γλῶσσα, οἱ ὀδόντες, τὰ χείλη καὶ τὸ σαρκῶδες ἱστίον τοῦ οὐρανίσκου. Ἡ γλῶσσα πρέπει ν' ἀρθρώνῃ τὰ σύμφωνα διὰ τοῦ ἄκρου μόνον αὐτῆς καὶ ὄχι δι' ὅλης τῆς μάζης (ὁπότε θὰ ἦτο ἡ ἄρθρωσις ἀργὴ καὶ βαρεῖα). Πρέπει νὰ μένῃ κάτω στρωτὴ ὄπισθεν τῶν κάτω ὀδόντων, μὲ τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς ράχεως ὀλίγον φουσκωτόν, καὶ τελείως ἀκίνητος ἐφόσον διαρκεῖ ἡ νότα ἐπὶ ὡρισμένου φωνήεντος.

Δὲν θὰ σηκωθῇ διὰ ν' ἀρθρώσῃ τὸ ἑπόμενον τοῦ φωνήεντος τούτου σύμφωνον, πρὸ τοῦ τέλους του, διότι θὰ διέκοπτεν οὕτω τὸν ἦχον.

Οἱ ὀδόντες ἔχουν μεγίστην χρησιμότητα, ἀνταναχλαστικὴν τοῦ ἤχου, ὡς στήριγμα τῆς γλώσσης καὶ τῶν χειλέων καὶ ὡς φραγμὸς τοῦ ἐξερχομένου ἀέρος.

Ἡ ἔλλειψις αὐτῶν προκαλεῖ ἀστάθειαν τοῦ ἤχου, ἀσάφειαν τῆς ἀρθρώσεως καὶ συριστικὴν ἔξοδον τοῦ ἀέρος.

Τὰ χείλη ἀρθρώνουν ὁμοῦ μὲ τὸ ἄκρον τῆς γλώσσης πρέπει νὰ εἶναι νευρώδη, μᾶλλον λεπτά, εὐκίνητα καὶ γεγυμνασμένα. Χείλη λίαν παχύσαρκα ἢ νωθρὰ καὶ πλαδαρὰ συνεπάγονται νωχέλειαν καὶ ἀοριστίαν εἰς τὴν ἄρθρωσιν.

Ἡ *σιαγὼν* πρέπει νὰ εἶναι χαλαρά, ποτὲ σφιγμένη, ν' ἀνοίγῃ μὲ μαλακὰς καὶ ἐλαστικὰς κινήσεις, ν' ἀνοίγῃ μετρίως, ὄχι μὲ μεγάλας κινήσεις, ἐπανερχομένη ἑκάστοτε εἰς τὴν προτέραν της θέσιν. Τὸ ὑπερῷϊον ἱστίον ἢ σαρκώδης ὑπερῴα (voile du palais), πλὴν τῆς ἰδιότητός του τοῦ νὰ διευκολύνῃ διὰ τῶν πρὸς τὰ ἄνω συσπάσεών του τὴν καλὴν τοποθέτησιν τῶν κεφαλικῶν φθόγγων, παρέχει δίοδον ἔτι περισσότερον συσπώμενον εἰς τὸν ἐξερχόμενον ἀέρα, ὅστις διέρχεται διὰ τῶν ρινικῶν κοιλοτήτων καὶ οὕτω συντελεῖ καὶ εἰς τὴν προφορὰν ὡρισμένων ρινοφώνων συλλαβῶν, ὡς αἱ γαλλικαὶ nasales (an, in, on, un), ἐνῷ τανυόμενον ἐπάνω ἀποκλείει τὴν διὰ τῶν ρινοφαρυγγικῶν κοιλοτήτων δίοδον τοῦ ἀέρος.

Ε') *Ὕφος* (*Style*). Ἀναλόγου λέξεως μὴ ὑπαρχούσης εἰς τὴν ἑλληνικήν, θ' ἀποκαλέσωμεν αὐτὴν μὲ τὸ εἰς ἑκάστην μουσικὴν σύνθεσιν «ἁρμόζον μουσικὸν ὕφος» (βλ. ἀνωτ.).

Μεγάλην σημασίαν ἔχει ἐπίσης καὶ ἡ *προσῳδία*, ὁ ἀκριβὴς δηλαδὴ τονισμὸς τῶν συλλαβῶν τοῦ κειμένου (ὅστις δέον ἀπαραιτήτως νὰ συμπίπτῃ μετὰ τοῦ μουσικοῦ τονισμοῦ).

Προκειμένου περὶ ἀρθρώσεως, πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι εἶναι ἐπίσης ἐσφαλμένη ἡ ἰδέα ὅτι οἱ κεκτημένοι μεγάλας φωνὰς (δραματικοὶ ἀοιδοὶ) δὲν δύνανται ν' ἀρθρώνουν διαυγῶς (ἐνῷ ἀντιθέτως πρέπει, διὰ νὰ γίνωνται ἀντιληπταὶ αἱ λέξεις των, νὰ ἀρθρώνουν μὲ περισσοτέραν ἔντασιν), ὅσον καὶ ὅτι εἰς τὰ πιανίσσιμα δὲν πρέπει ν' ἀρθρώνῃ τις ἐπιμελῶς. Ἡ ἁπαλότης τῆς φωνῆς (μελῳδία) δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν διαύγειαν τῆς ἀρθρώσεως (Diction), τοῦ κοινοῦ δικαιουμένου καὶ ἐνδιαφερομένου ν' ἀκούῃ πάντοτε τὸ κείμενον.

Γενικαί τινες συμβουλαί. Εἰς τὰ τέλη τῶν φράσεων δὲν πρέπει ποτὲ ν' ἀφήνουν ἀστήρικτον τὴν φωνήν, ἔστω καὶ ἂν πρέπῃ νὰ τελειώνουν μὲ σβήσιμον (diminuendo). Αἱ κρούσεις (attaques) πρέπει νὰ εἶναι κατ' εὐθεῖαν τονικῶς καθαραὶ καὶ ὄχι νὰ πιάνωμεν τὸν τόνον χαμηλότερον καὶ νὰ φθάνωμεν δι' ἀναρριχήσεως (πορταμέντου ἀνιόντος) ἢ ὑψηλότερα (πορταμέντου κατιόντος). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίτευξιν διαφόρων ἀποχρώσεων, ὑπάρχουν ὡρισμέναι περιπτώσεις ἐξαιρετικοῦ πάθους καὶ δραματικότητος, καθ' ἃς ἐπιβάλλεται ὅλως ἐξαιρετικῶς νὰ ἀλλάζωμεν ἐν πολλοῖς τὸν συνήθη τρόπον τοῦ ᾄδειν. Καὶ ἀπότομοι attaques καὶ τεμαχισμοὶ λέξεων καὶ ἔξοδος ἀέρος ἐπιτρέπονται καὶ στιγμιαία ὑπερέντασις τῆς φωνῆς (φορτσάρισμα) καὶ ἄλλα πολλὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν συνήθη προσεκτικὴν χρῆσιν τῆς φωνῆς, ἀλλὰ γινόμενα μόνον σπανίως καὶ ἐξαιρετικῶς.

Ἄλλο ἐπίσης μέσον ἀποδόσεως: εἰς στιγμὰς ἐκτάκτου συγκινήσεως ἢ πάθους δυνάμεθα νὰ ἀλλάξωμεν τὸ σύνηθες στήριγμα τῆς φωνῆς μας, κάμνοντες αὐτὴν τεχνητῶς κούφια καὶ ἀφαιροῦντες τὸ μέταλλον. Ἀλλὰ τοῦτο δύνανται νὰ ἀποπειρῶνται ἀτιμωρητὶ μόνον πεπειραμένοι καλλιτέχναι τοῦ ᾄσματος.

ΚΙΜΩΝ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ᾠδικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἱκανός, ὁ δεξιὸς εἰς τὴν ᾠδήν, εἰς τὸ ᾄδειν: «ᾠδικὰ πτηνά»· ‖ *ᾠδική* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).—Ἐπίρρ. **ᾠδικῶς**.

ὠδίνω· ἔχω ὠδῖνας, καταλαμβάνομαι ὑπὸ τῶν πόνων τοῦ τοκετοῦ, κοιν. *κοιλοπονάω*: παροιμ. «ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν» ἐκοιλοπονοῦσε βουνὸ καὶ ἐγέννησε ποντίκι, ὅταν μεγάλαι ὑποσχέσεις ἢ προσδοκίαι ἔχουν ἀποτέλεσμα μικρὸν καὶ ἀνάξιον λόγου.

ὠδίς, —*ῖνος* (ἡ)· συνήθ. πληθ. *ὠδῖνες* (αἱ)· οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ: «αἱ πρῶται ὠδῖνες»· ‖ φρ. «ἀρχὴ ὠδίνων» ἀρχὴ δυσχερειῶν.

Ὠερόη /*Μυθολ.*/. Θυγάτηρ τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠνομάσθη ὁ ὁμώνυμος ποταμός.
Α. Θ. Σ.

Ὠερόη /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ποτάμιον τῆς Βοιωτίας ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ἀρχαίων Πλαταιῶν (νῦν *ποτάμι τῆς Λιβαδόστρας*). Σχηματίζεται ἐκ τῆς ἑνώσεως πολλῶν ρυακίων πηγαζόντων ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος, μεταξὺ τῶν σημερινῶν χωρίων Πλαταιῶν καὶ Ἐρυθρῶν (Κριεκουκίου), καὶ διευθύνεται πρὸς δυσμὰς κατὰ μῆκος τῶν βορείων ὑπωρειῶν τοῦ Κιθαιρῶνος εἰς μῆκος 19 χλμ., ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τῆς Κρεύσιδος (κοιν. τῆς Λιβαδόστρας) κατὰ τὸν Κορινθιακόν.
Ι. Σ. Σ.

Ὤζ, ***κοιλὰς τῆς*** — (Vallée d'Auge) /*Γεωγρ.*/. Παλαιὰ χώρα τῆς Νορμανδίας, ἐν Γαλλίᾳ, ἄλλοτε δασοσκεπής, νῦν δὲ πλουσία εἰς λειμῶνας, κέντρον κτηνοτροφίας, τυροκομίας καὶ κατασκευῆς τοῦ μηλίτου οἴνου.
Θ. Κ.

Ὠζὲ (Auger), ***Ἀθανάσιος***. Γάλλος ἀββᾶς ἑλληνιστὴς καὶ συγγραφεὺς (1734—1792). Εἶναι κυρίως γνωστὸς διὰ τὰς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι: ἅπαντα τὰ ἔργα τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Λυσίου, αἱ ὁμιλίαι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ σημαντικωτάτην «Πολιτείαν Ρωμαίων», περιληφθεῖσαν εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκδοθέντα ἔργα του εἰς 10 τόμ. (1792—1795).
Μ. Δ. Β.

—**Ὠζὲ** (Auger), ***Ἱππόλυτος - Νικόλαος - Ἰοῦστος***. Γάλλος λογοτέχνης καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς (1797—1881). Ἔγραψε σειρὰν ἐπιτυχῶν μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων, ἐν οἷς τά: «Δύστυχη μητέρα», «Ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μακκιαβέλη» (1833), «Τὰ πάντα χάριν τοῦ χρυσοῦ» (1839), «Ἡ γυναῖκα τοῦ κόσμου» (1837), «Ἕνα ρομάντζο χωρὶς τίτλο» (1846), «Περισσότερος ὁ φόβος ἀπὸ τὸν πόνο» (1833), «Μάρκελλος» (1838) καὶ «Βενέδικτος, ἢ οἱ δύο ἐξάδελφοι» (1842). Ἐπίσης ἔγραψε διαφόρους ἱστορικὰς μελέτας, τὸ ἔργον «Φυσιολογία τοῦ θεάτρου» (1839—1840 καὶ τὰς πραγματείας «Μελέτη περὶ τῆς δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μαρίνου» (1827), καὶ «Τὸ γυμνάσιον» (1828). Πολλὰ τῶν ἔργων του ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὰ ψευδώνυμα *Saint-Hippolyte* καὶ *Géran*.
Χ. Δ.

—**Ὠζὲ** (Augé), ***Κλαύδιος - Ἰωάννης***. Γάλλος λεξικογράφος καὶ συγγραφεὺς (1854—1924). Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ κατ' ἀρχὰς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν κλάδον, ὃν βραδύτερον ἐγκατέλειψε διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἐκδοτικὸν οἶκον Λαρούς, τοῦ ὁποίου ἀπέβη τῷ 1885 εἷς τῶν διευθυντῶν. Ἔγραψε κατ' ἀρχὰς διδακτικὰ βιβλία μουσικῆς καὶ σχολικὰ βιβλία, βραδύτερον δὲ διηύθυνε τὴν ἔκδοσιν τῶν λεξικῶν τοῦ οἴκου Λαρούς.
Μ. Δ. Β.

—**Ὠζὲ** (Auger καὶ Augé), ***Λάζαρος***. Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος (1798—1874). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀπαδῶν τῶν «πεφωτισμένων» καὶ ἔγραψε: «Κακοδαιμονισμός» (1837), «Φιλοσοφία τῆς θρησκείας ἢ Λύσις τῶν προβλημάτων τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς» (1860), «Φιλοσοφικὴ ἀπόδειξις τῆς ἀθανασίας στηριζομένη ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἱερολογίας» (1862), «Μελέτη περὶ τοῦ Βρόνσκι» (1865), «Ἔγγραφα χρήσιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσσιανισμοῦ» (1868) κ. ἄ.
Μ. Δ. Β

—**Ὠζὲ** (Auger), ***Λουδοβῖκος - Σίμων***. Γάλλος συγγραφεὺς (1772—1829). Ὑπῆρξε μέλος καὶ κατόπιν ἰσόβιος γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ διεκρίθη ἰδίως ὡς κριτικός, ἀσκήσας μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι τὰ «Φιλοσοφικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἀνάλεκτα» (1828), συλλογὴ τῶν σημαντικωτέρων κριτικῶν μελετῶν του.
Μ. Δ. Β.

—**Ὠζὲ** (Augé), ***Λουκιανός***. Γάλλος λογοτέχνης καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1846. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς ἐκλαϊκευτικῶν ἔργων, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τά: «Ταξίδιον εἰς τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου» (1878), «Οἱ τάφοι» (1878), «Τὰ ἀρχαῖα θεάματα» (1888, καὶ «Forum» (1891). Ἐπίσης συνέγραψε σειρὰν ποικίλων θεατρικῶν ἔργων, ἐν οἷς τὰ πεζὰ δράματα: «Ὁ θρίαμβος τοῦ Αὐγούστου» (1885) καὶ «Ἡ συνωμοσία τοῦ Μαλὲ» (1889), τὰ ἔμμετρα δράματα: «Ὁ Ρακίνας ἐν Πὸρτ-Ρουαγιάλ» (1885) καὶ «Ὁ γέρων Κορνήλιος» (1889), τὰ λιμπρέτα τῶν μελοδραμάτων: «Ὁ ἐκδικηθεὶς ἔρως» (1888), «Ἡ Φρύνη» (1893) καὶ «Ὁ ἔρως στὴ Βαστίλλη» (1896 καὶ τὰ βραβευθέντα ᾄσματα «Ἐνδυμίων» καὶ «Ἀχασβῆρος».
Χ. Δ.

Ὠζερὼ (Augereau), ***Πέτρος - Φραγκῖσκος - Κάρολος, δοὺξ ντὲ Καστιλιόνε***. Γάλλος στρατάρχης καὶ ὁμότιμος (1757—1816). Κατήγετο ἐκ ταπεινῆς οἰκογενείας τῶν Παρισίων, ὑπηρέτησε δὲ κατ' ἀρχὰς ὡς καραμπινιέρος ἐν τῷ στρατῷ τῆς Νεαπόλεως. Ἀκολούθως διετέλεσε διδάσκαλος τῆς ξιφασκίας, μετὰ δὲ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως κατετάχθη ἐν τῷ στρατῷ τῆς δημοκρατίας καὶ εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου. Μετασχὼν ἀκολούθως τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιχειρήσεων, ἐπεδείξατο τοσαύτην ἀνδρείαν καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα, ὥστε κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ὁμοιοβάθμων του. Κατάπληξιν κυρίως προεκάλεσεν ὁ ἡρωϊσμός του κατὰ τὴν περίφημον μάχην τοῦ Ἀρκάλ, εἰς ὃν καὶ μόνον ὀφείλεται ἡ κατὰ ταύτην νίκη τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων. Διαμένων ἐν Παρισίοις ὑπεστήριξε διὰ τῶν στρατευμάτων του τὸ Διευθυντήριον κατὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 18ης Ὀπωρώδους, καθ' ὃ διελύθη τὸ κατὰ πλειοψηφίαν βασιλόφρον συμβούλιον τῶν Πεντακοσίων. Παρὰ τὴν ὑποστήριξιν ὅμως ταύτην, ἄνευ τῆς ὁποίας τὸ πραξικόπημα θὰ ἀπετύγχανεν, ὁ Ὠζερὼ ὄχι μόνον δὲν προσελήφθη, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του, μέλος τοῦ Διευθυντηρίου, ἀλλὰ καὶ ἐτοποθετήθη εἰς φρουρὰν μακρὰν τῶν Παρισίων. Θεωρήσας δὲ τοῦτο εἶδος εὐσχήμου ἐξορίας, παρῃτήθη τῆς ἐνεργοῦ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐξελέγη μέλος τοῦ συμβουλίου τῶν Πενταχοσίων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν ἱδρύσας τὴν ὑπατείαν, ὁ δὲ Ὠζερώ, τεθεὶς ἀμέσως ὑπὸ τὰς διαταγάς του, διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Ὁλλανδίᾳ στρατοῦ. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς αὐτοκρατορίας προήχθη εἰς στρατάρχην καὶ δοῦκα τοῦ Καστιλιόνε. Διέπρεψεν ἀκολούθως εἰς τὰς μάχας τῆς Ἰένης καὶ τοῦ Εὐλάου, ἐπολέμησεν ἀπὸ τοῦ 1809 ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ μετέσχε τῆς ἐπὶ τὴν Ρωσίαν μεγάλης στρατείας καὶ τῆς μάχης τῆς Λειψίας, καθ' ἣν ἐπετέλεσε θαύματα ἀνδρείας. Μετὰ τὴν πρώτην παραίτησιν τοῦ Ναπολέοντος ἐδήλωσε πίστιν εἰς τοὺς παλινορθωθέντας Βουρβώνους.
Χ. Δ.

Ὠζιὲ (Augier), ***Αἰμίλιος-Γουλιέλμος-Βίκτωρ***. Γάλλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1820—1889). Μετὰ τὰ πρῶτά του ἔργα, ἔγραψε τὴν «Γαβριέλλαν» (1849), ἥτις ἐσημείωσε σταθμὸν εἰς τὸ γαλλικὸν θέατρον. Ἔκτοτε ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν αὐτὸν ἕνα τῶν σημαντικωτέρων νεωτέρων Γάλλων θεατρικῶν συγγραφέων, παιχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς πολλὰς γλώσσας. Τὰ ἔργα τοῦ Ὠζιὲ διαιροῦνται εἰς δύο σειράς: εἰς ἔργα ἠθογραφικὰ καὶ εἰς ἔργα κοινωνικά. Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν ἀνήκουν κυρίως: «Ὁ γάμος τοῦ Ὀλύμπου» (1855), «Ἡ χρυσῆ ζώνη» (1855), «Αἱ πτωχαὶ λέαιναι» (1858), «Ὡραῖος γάμος» (1859), «Ὁ συμβολαιογράφος Γκαρὲν» (1864), «Ἡ κυρία Καβερλὲ» (1876), «Οἱ Φουρσαμπὼ» (1878) κ.ἄ. Τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα πραγματεύεται εἰδικώτερον εἰς τὰ ἔργα: «Ὁ γαμβρὸς τοῦ κυρίου Πουαριὲ» (1854), «Οἱ ἀδιάντροποι» (1861), «Ὁ υἱὸς τοῦ Ζιμπουαγιὲ» (1862), «Λέοντες καὶ ἀλώπεκες» (1869), κ.ἄ. Ὁ Ὠζιὲ εἰς τὰ ἔργα του ἀναδεικνύεται κυρίως ὡς ἠθικολόγος καὶ ὑπερασπιστὴς τοῦ ἀστικοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς οἰκογενείας, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς βάσιν τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος. Ἡ κριτικὴ ἀναγνωρίζει τὸν Ὠζιὲ ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν Γάλλον συγγραφέα, ὁ ὁποῖος, πρὸ τοῦ Δουμᾶ υἱοῦ, διήνοιξε τὴν ὁδὸν ἣν ἠκολούθησαν εἰς τὸ θέατρον, ἐπὶ πολὺ χρονικὸν διάστημα μετ' αὐτόν, οἱ κυριώτεροι Γάλλοι δραματικοὶ συγγραφεῖς.
Μ. Δ. Β.

Αἰμίλιος Ὠζιέ.

Ὤζιμο (Osimo) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἰταλίας (βλ. λ. *Ὄζιμο*).

Ὠζοὺ (Auzout), ***Ἀδριανός***. Γάλλος μαθηματικὸς (1630—1691). Θεωρεῖται ὡς ὁ ἐφευρέτης τοῦ μικρομέτρου μετὰ κινητῶν νημάτων. Ἔγραψε: «Πραγματεία περὶ μικρομέτρου» (1667), «Ἐπιστολαὶ περὶ τῶν μεγάλων διοπτρῶν» κ.ἄ.
Μ. Δ. Β.

—**Ὠζοὺ** (Auzou), *ὀββᾶς*, ***Λουδοβῖκος - Ναπολέων***. Γάλλος ἐκκλησιαστικὸς (1806—1882). Εἶναι εἷς τῶν ἱδρυτῶν (1830, τῆς σχισματικῆς γαλλικῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ εἶχε καταλάβει διάφορα ἀξιώματα καὶ διαδραματίσει ἓν τῶν σημαντικωτέρων προσώπων. Βραδύτερον ὅμως ἐπέστρεψεν εἰς τὸν παπικὸν καθολικισμόν. Ἔγραψε διαφόρους πραγματείας.
Μ. Δ. Β.

ὠθαιμάτωμα (τό). Αἱμάτωμα, ἤτοι ἔκχυσις αἵματος, εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ὠτός. Ἐπέρχεται

Digitized by Google

ΧΑΡΤΗΣ
ΤΗΣ
ΩΚΕΑΝΙΑΣ
Βρεττανικαί άποικίαι (Βρεττ.)
Γαλλικαί » (Γαλλ.)
Ήνωμ. Πολιτειῶν » (Η.Π.)
Ίαπωνικαί » (Ίαπ.)
Όλλανδικαί » (Όλλ.)
Πορτογαλικαί » (Πορτ.)
Έντολαί τῆς Κοινωνίας τῶν Έθνῶν
Πρώην Γερμανικαί άποικίαι (έντ. Κ.Τ.Ε.)
Κλίμαξ
0 500 1000 1500 Χ.Μ
ΚΙΝΑ
ΙΑΠΩΝΙΑ
Τόκιο
Ανατολική Σινική Θάλασσα
Νότιος Σινική Θάλασσα
ΦΙΛΙΠΠΙΝΑΙ ΝΗΣΟΙ (Η.Π.)
Μανίλλα
Ν. Μιντανάο
Ν. Φορμόζα ή Ταϊβάν (Ίαπ.)
Θάλασσα Σούλου
Θάλασσα Κελέβης
Ν. Κελέβη (Όλλ.)
Ν. Ιάβα (Όλλ.)
Θάλασσα Τιμόρ
Θάλασσα Άραφούρα
Διέκπλους Τόρρες
ΝΕΑ ΓΟΥΪΝΕΑ
Ν. Παλάου
Δυτικαί
Μέσαι
Άνατολικαί
Νῆσοι Καρολῖναι
(Ίαπ., έντ. Κ.Τ.Ε.)
ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΑ
ΜΕΛΑΝΗΣΙΑ
Ν. Γκουάμ (Η.Π.)
Νῆσοι Σολομῶντος
Θάλασσα τῶν Κοραλλίων
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ
ΒΟΡΕΙΟΝ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ
ΚΟΥΗΝΣΛΑΝΔΙΑ
ΔΥΤΙΚΗ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ
ΝΟΤΙΟΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ
ΝΟΤ. ΝΕΑ ΟΥΑΛΛΙΑ
ΒΙΚΤΩΡΙΑ
Πέρθ
Άδελαΐς
Μελβούρνη
Σύδνεϋ
Μπρίσμπαν
Μέγας Αὐστραλιανός Κόλπος
Ν. ΤΑΣΜΑΝΙΑ
Χόμπαρτ
Θάλασσα τῆς Τασμανίας
ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ (Βρεττ.)
Ν. Νέα Καληδονία (Γαλλ.)
110° 120° 130° 140° 150° 160° 170°

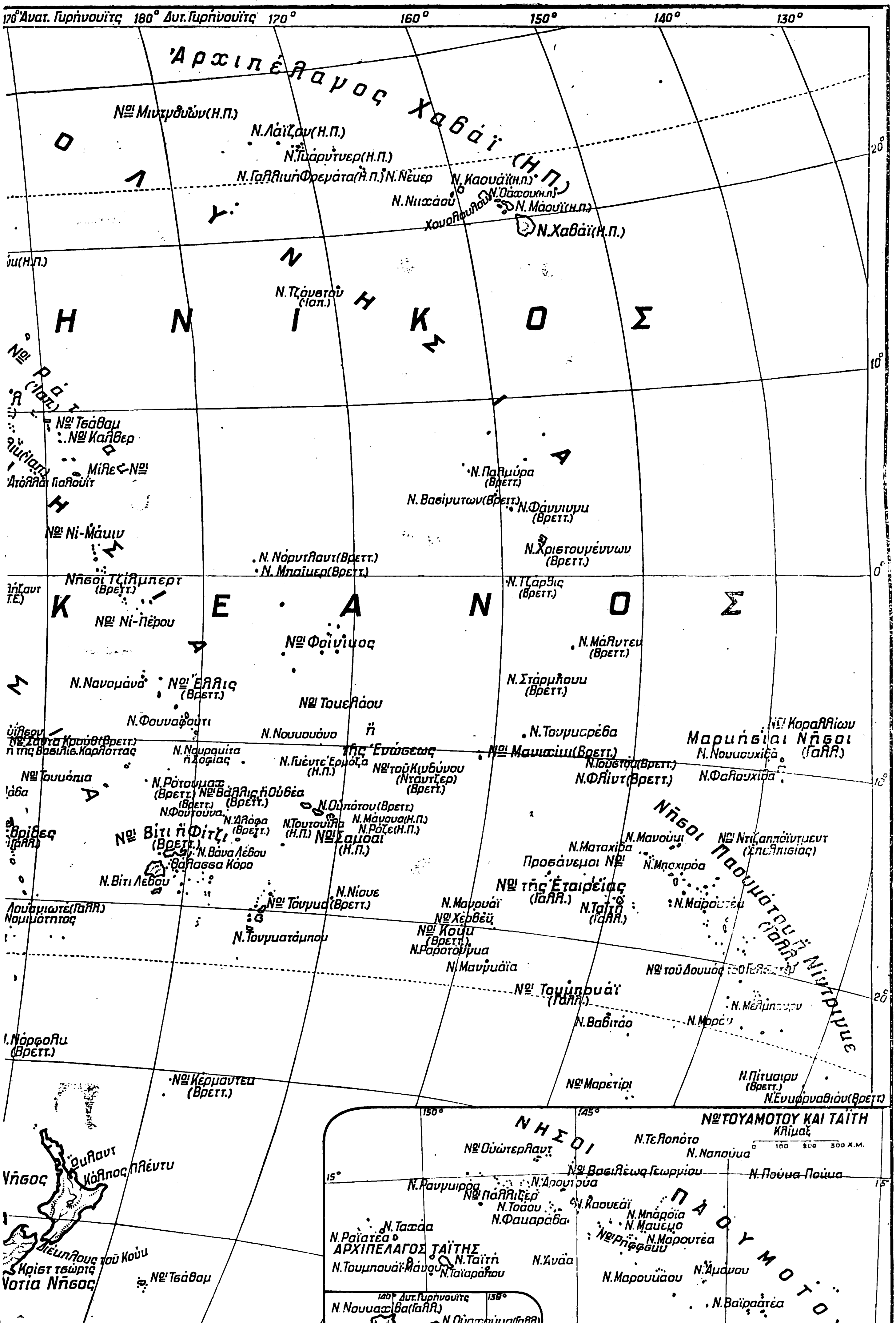

170° Ανατ. Γρηνουίτς
180° Δυτ. Γρηνουίτς
170°
160°
150°
140°
130°
Ἀρχιπέλαγος Χαβάϊ (Η.Π.)
Νοι Μιντγουαιν(Η.Π.)
Ν. Λαϊζαν(Η.Π.)
Ν. Γκάρντνερ(Η.Π.)
Ν. Νέκερ
Ν. Καουάϊ(Η.Π.)
Ν. Νιιχάου
Ν. Μάουϊ(Η.Π.)
Ν. Χαβάϊ(Η.Π.)
Ν. Τζόνστον (Ιαπ.)
Ω Κ Ε Α Ν Ο Σ
Ν. Παλμύρα (Βρεττ.)
Ν. Φάννινγκ (Βρεττ.)
Ν. Χριστουγέννων (Βρεττ.)
Νοι Τσάθαμ
Νοι Κάλβερ
Μίλλε
Νοι Νι-Μάουν
Νῆσοι Γκίλμπερτ (Βρεττ.)
Νοι Νι-Πέρου
Ν. Νόρυτλαντ(Βρεττ.)
Ν. Μπαίκερ(Βρεττ.)
Ν. Τζάρβις (Βρεττ.)
Νοι Φοίνικος
Ν. Μάλντεν (Βρεττ.)
Ν. Ναυομάνα
Νοι Έλλις (Βρεττ.)
Νοι Τουκελάου
Ν. Στάρμπουκ (Βρεττ.)
Ν. Τουμπουάϊ
Νοι Μανιχίκι(Βρεττ.)
Μαρκήσιαι Νῆσοι (Γαλλ.)
Ν. Νουκουχίβα
Ν. Φατουχίβα
Ν. Φλίντ(Βρεττ.)
Νοι Βίτι ἢ Φίτζι (Βρεττ.)
Νοι Σαμόαι (Η.Π.)
Νοι Τόνγκα (Βρεττ.)
Ν. Νιούε
Ν. Βίτι Λέβου
Ν. Τονγκατάμπου
Νῆσοι Πάουμοτου ἢ Νιτριγκε
Νοι τῆς Εταιρείας (Γαλλ.)
Προσήνεμοι Νοι
Ν. Ταϊτή (Γαλλ.)
Νοι Κουκ
Ν. Ραροτόγκα
Ν. Μαγκάϊα
Νοι Τουμπουάϊ (Γαλλ.)
Ν. Βαβιτάο
Νοι Μαρετίρι
Ν. Πίτκαιρν (Βρεττ.)
Νοι Κερμαντεκ (Βρεττ.)
Ν. Νόρφολκ (Βρεττ.)
Νοι Τσάθαμ
Νοι Αντιπόδων (Βρεττ.)
Νότια Νῆσος
190°
200°
Νοι ΤΟΥΑΜΟΤΟΥ ΚΑΙ ΤΑΪΤΗ
ΝΗΣΟΙ ΠΑΟΥΜΟΤΟΥ (Γαλλ.)
ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ ΤΑΪΤΗΣ
Ν. Ταϊτή
Ν. Ραϊατέα
ΜΑΡΚΗΣΙΑΙ ΝΗΣΟΙ
Ν. Νουκουχίβα(Γαλλ.)
Ν. Ούάπου(Γαλλ.)
Ν. Χιβαόα(Γαλλ.)
Νῆσοι Γκαμπιέ

κατ' ἀκολουθίαν πτώσεως ἢ πλήξεως κατὰ κρόταφον καὶ παρατηρεῖται συχνότατα κατὰ διαφόρους φρενοπαθείας καὶ τὴν γενικὴν παράλυσιν, ὡς καὶ παρὰ παλαισταῖς καὶ πυγμάχοις. Σ. Γ. Σ.

ὤθησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ὠθεῖν, σπρώξιμο, ἄλλως *ὦσις*· ‖ παρακίνησις, προτροπή.

— /*Μηχαν.*/ Καλοῦνται *ὠθήσεις* αἱ δυνάμεις ἢ τὰ φορτία, ἅτινα ἐνεργοῦσιν εἰς ὁλόκληρον ἐπιφάνειαν. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ δυνάμεων ἐνεργουσῶν ἐξωτερικῶς ἐπὶ τῶν διαφόρων σωμάτων (ἐξωτερικαὶ δυνάμεις) καὶ ἐχουσῶν διεύθυνσιν ὁριζόντιον ἢ καὶ πλησιάζουσαν πρὸς τὴν ὁριζόντιον. Οὕτως ἔχομεν τὴν ὤθησιν τοῦ ἀνέμου, τὴν ὤθησιν τῶν γαιῶν, τὴν ὤθησιν ἢ τὰς ὠθήσεις τῶν θόλων, τὴν ὤθησιν ἢ ὠστικὴν δύναμιν τῶν κυμάτων κ. ἄ. Ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *ὤθησις* καὶ πρὸς δήλωσιν μεμονωμένων δυνάμεων, ἐχουσῶν ὡρισμένον σημεῖον ἐφαρμογῆς καὶ διεύθυνσιν ὁριζόντιον ἢ καὶ πλαγίαν. Τοιαῦται ὠθήσεις εἶναι αἱ ὁριζόντιαι ὠθήσεις τῶν τοξοτῶν φορέων τῶν γεφυρῶν κ. ἄ. Α. Α. Κ.

ὠθητικός, *—ή, —όν*· ὁ πρὸς ὤθησιν ἁρμόδιος, κατάλληλος.

ὠθῶ (*—έω*)· *ἀόρ. ὤθησα*· ἀπομακρύνω, ἀποκινῶ δι' ὠθήσεως, σπρώχνω, σκουντῶ: «*ὁ ἄνεμος ὠθεῖ τὸ πλοῖον διὰ τῶν ἱστίων*»· ‖ προστακτ. «*ὦθησον*» σπρῶξε.

ᾠϊδιομυκητίασις (ἡ) /*Δερματ.*/. Μυκητώδης στοματῖτις. Εἶναι τοπικὴ πάθησις τοῦ βλεννογόνου τοῦ στόματος, προκαλουμένη ὑπὸ μύκητος, τοῦ ᾠϊδίου τοῦ λευκάζοντος. Ἡ πάθησις αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἐμφανίσεως ἀκανονίστων λευκωπῶν, ὡσεὶ ὑπὸ πεπηγότος γάλακτος κεκαλυμμένων ἐπιχρισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπικάθηνται ἐπὶ τοῦ φλεγμαίνοντος καὶ εὐκόλως αἱμορροοῦντος βλεννογόνου. Ἀναφαίνεται εἰς βρέφη καχεκτικὰ ἢ πάσχοντα ἐκ στομαχικῶν διαταραχῶν ἐπὶ τῆς γλώσσης, τῆς ἔσω ἐπιφανείας τῶν παρειῶν, σπανίως δὲ εἰς τὸν λάρυγγα καὶ τὸν φάρυγγα. Μικροσκοπικῶς διαγιγνώσκεται αὕτη δι' ἀνευρέσεως τῶν πολυαρίθμων νηματίων τοῦ ᾠϊδίου. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τακτικὰς ἐπαλείψεις διὰ διαλύματος βόρακος ἐντὸς γλυκερίνης ἢ ἀραιοῦ διαλύματος ὀξυγονούχου ὕδατος. Κ. Κ. Κ.

ᾠΐδιον (τὸ) (Oidium) /*Βοτ.*/. Κονιδιόμορφος μύκης ἐκ τῶν ἀσκομυκήτων. Χαρακτηρίζεται ὑπὸ μυκηλίου ἀποτελουμένου ἐκ πολυαρίθμων νηματίων, ἁπλῶν ἢ ποικιλοτρόπως διακλαδιζομένων. Ὁ παρασιτικὸς οὗτος μύκης ἀναφαίνεται ἐπ πάντων τῶν φυτικῶν μορίων τῆς ἀμπέλου ὑπὸ μορφὴν λευκῶν κηλίδων, λιπαρῶν κατὰ τὴν ἁφήν, ἀναδιδουσῶν δριμεῖαν μυκώδη ὀσμὴν καὶ αἵτινες ἀκολούθως γίνονται κίτριναι καὶ εἶτα φαιαί. Οἱ κλάδοι οἱ προσβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ μύκητος τούτου παραμένουσι καχεκτικοί, τὰ φύλλα ξηραίνονται καὶ πίπτουσιν, αἱ ῥᾶγες ἀποσκληρύνονται καὶ τέλος καταστρέφονται πάντα τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ. Αἱ κηλῖδες αὗται παράγονται ἐκ τοῦ μυκηλίου τοῦ μύκητος, ὅπερ ἕρπει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν διαφόρων ὀργάνων τοῦ φυτοῦ καὶ ἐξαπολύει εἰς τὰ κύτταρα τῶν ὀργάνων τούτων νηματίδια παίζοντα ρόλον ἀπορροφητήρων. Το ᾠΐδιον παρετηρήθη κατὰ πρῶτον τῷ 1845 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου κηπουροῦ Tucker, ἀπὸ δὲ τοῦ 1851 διεδόθη μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς πάσας τὰς ἀμπελοφυτείας τῆς Εὐρώπης, εἰς ἃς κατὰ καιροὺς ἐπιφέρει ἀνεπανορθώτους καταστροφάς. Παρετηρήθη ὅτι περισσότερον προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ μύκητος τούτου αἱ ὑψηλαὶ παρὰ αἱ χαμηλαὶ ἄμπελοι. Ἐν Ἑλλάδι το ᾠΐδιον εἶναι λίαν διαδεδομένον εἰς τὰς ἀμπελοφυτείας, γνωστὸν ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *μέλερη, μπάστρα, σιναπίδι* καὶ *στάχτη*.

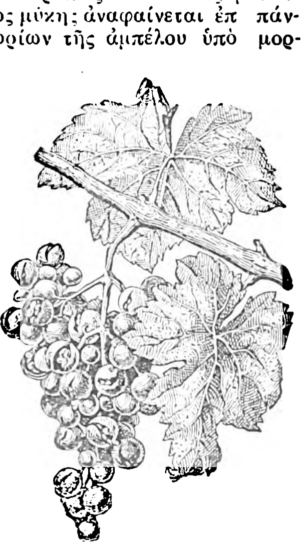

Κλάδος ἀμπέλου προσβληθείσης ὑπὸ ᾠϊδίου

Ἐκ τῶν πολλῶν μεθόδων, αἵτινες κατὰ καιροὺς ἐφηρμόσθησαν πρὸς καταπολέμησιν τῆς νόσου ταύτης, ἀποτελεσματικωτέρα εἶναι ἡ θείωσις πάντων τῶν ὀργάνων τοῦ προσβληθέντος φυτοῦ, διότι τὸ θεῖον ὀξειδοῦται ἐν τῷ ἀέρι καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων παράγει ἀτμοὺς θειικοῦ ὀξέος, οἵτινες καταστρέφουσι τὸν μύκητα τοῦτον. Συνήθως διενεργοῦνται τρεῖς θειώσεις ἐτησίως: ἡ πρώτη, ὅταν οἱ κλάδοι τοῦ φυτοῦ ἔχωσι μῆκος 8—10 ἑκατοστομέτρων, ἡ δευτέρα, ἅμα τῇ ἀνθοφορίᾳ τοῦ φυτοῦ, καὶ ἡ τρίτη, πρὸ τῆς καρποφορίας. Κατὰ τὴν πρώτην θείωσιν ἐπαρκοῦσι 15 χιλιόγραμμα θείου κατὰ ἑκτάριον, κατὰ τὴν δευτέραν 50 χιλιόγραμμα καὶ κατὰ τὴν τρίτην 70. Πλὴν τοῦ ἀνωτέρου εἴδους ᾠϊδίου, ὅπερ καλεῖται ἐπιστημονικῶς *ᾠΐδιον τὸ τουκέρειον* (Oidium Tuckerii), ὑπάρχει καὶ τὸ *ᾠΐδιον τῆς δρυὸς* (Oidium Quercus), ὅπερ προσβάλλει τὴν δρῦν καὶ ἕτερα δασικὰ δένδρα. Πάντα τὰ μέσα καταπολεμήσεως τοῦ εἴδους τούτου τοῦ ᾠϊδίου δὲν ἀπέδωκαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Δ. Ν. Π.

—ᾠΐδιον ***τοῦ γάλακτος.*** Νηματομύκης ἀνευρισκόμενος συνήθως εἰς τὸ γάλα, ὅπου σχηματίζει παχὺ δέρμα. Τὸ ᾠΐδιον τοῦτο δὲν ἔχει παθογόνον τινὰ ἰδιότητα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων καὶ δὲν προκαλεῖ ζύμωσιν τοῦ γάλακτος. Κ. Κ. Κ.

— **ᾠΐδιον** ***τὸ λευκάζον.*** Προκαλεῖ τὴν μυκητώδη στοματίτιδα, εὑρίσκεται εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ νηματομυκήτων καὶ βλαστομυκήτων καὶ παρουσιάζει τρεῖς διαφόρους ποικιλίας, χαρακτηριζομένας ἢ διὰ τῆς παραγωγῆς μεγάλων σπόρων ἢ κυττάρων βλαστομύκητος ἢ νηματίων μυκητυλλίου, ἀναλόγως τῶν προσφόρων ὅρων πρὸς βλάστησιν. Ἡ ζυμικὴ ἰδιότης αὐτοῦ εἶναι μικρά. Κ. Κ. Κ.

ὠϊμέ, ***καὶ ὀϊμέ, καὶ ὀϊμένα***· ἐπιφ. σχετλιαστικόν, ἀλίμονον, οἴμοι (ἰταλ. ohime).

Ὢκ (Auch) /*Γεωγρ.*/· ὅλ. λ. *Ὢς*.

Ὠ Καὶ (Aux Cayes) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς νήσου Ἀϊτῆς (ὅλ. λ. *Λὲ Καί*).

Ὠκαλέα. —1) Ἀρχαία πολίχνη τῆς Βοιωτίας, μεταξὺ τῶν πόλεων Ἁλιάρτου καὶ Ἀλαλκομενῶν κειμένη. Ταύτης γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Β, 500), ἦτο δὲ γνωστὴ καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων, διότι ἐλέγετο ὅτι εἰς ταύτην κατῴκησεν ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς Ραδάμανθυς, ὅτε συνεζεύχθη τὴν Ἀλκμήνην. Βραδύτερον εἶχεν ἐπικρατήσει ὁ τύπος τοῦ ὀνόματός της *Ὠκάλεια*. Οὐδὲν ἴχνος τῆς πολίχνης ταύτης ἀπέμεινε.

—2) Ρύαξ τῆς Βοιωτίας, ἀπὸ τοῦ ὄρους Τιλφουσίου πηγάζων καὶ τὴν ὁμώνυμόν του πολίχνην παραρρέων κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. ΚΑΨ.

Ὠκάλεια /*Μυθολ.*/. Θυγάτηρ τοῦ Μαντινέως καὶ σύζυγος τοῦ Ἄβαντος (υἱοῦ τοῦ Λυγκέως), ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τοὺς διδύμους Ἀκρίσιον καὶ Προῖτον, οἵτινες ἀπὸ τῆς γαστρὸς τῆς μητρός των ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους, κατὰ τὴν περὶ αὐτῶν παράδοσιν ἐν Ἀργολίδι. ΚΑΨ.

«Ὠκασσᾶνος *καὶ* ***Νικολέττα»*** (Aucassin et Nicolette). Γαλλικὸν μεσαιωνικὸν μυθιστόρημα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἀγνώστου συγγραφέως, ὁ ὁποῖος τὸ τιτλοφορεῖ «Chantefable». Ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰς στροφὰς εἰς στίχους ἠχηρούς, καταλλήλους δι' ᾆσμα, τοῦ ὁποίου ἡ μελῳδία διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἀπὸ τεμάχια εἰς πεζόν, κατάλληλα ν' ἀπαγγέλλωνται μεγαλοφώνως. Πρόκειται περὶ εἰδυλλίου δύο νεαρῶν ἐρωτευμένων: τοῦ Ὠκασσάνου, υἱοῦ τοῦ κόμιτος Μπωκαίρ, καὶ τῆς Νικολέττας, Σαρακηνῆς δούλης. Μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ μακροὺς χωρισμοὺς κατορθώνουν νὰ ἐπανεύρουν ἀλλήλους, χάρις εἰς τὸ θάρρος καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς Νικολέττας, καὶ νυμφεύονται. Ἡ διήγησις βαίνει μετὰ θαυμαστῆς ἁπλότητος καὶ τέχνης σπανίας δι' ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μ. Δ. Β.

ὠκεάν(ε)ιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ὠκεανόν, ὁ τοῦ ὠκεανοῦ.

—ὠκεάνειος περίοδος. Ἡ περίοδος ἐκείνη τοῦ κοσμικοῦ ἢ προγεωλογικοῦ αἰῶνος τῆς προϊστορίας τῆς γῆς, ἡ διαδεχθεῖσα τὴν ἀνυδρικὴν περίοδον καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τῶν καταπεσόντων διὰ πρώτην φορὰν τότε ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὑδάτων ἐσχηματίσθησαν οἱ ἀρχέγονοι ὠκεανοὶ καὶ αἱ ἀρχέγονοι ἤπειροι· ὕπαρξις ὅμως ὀργανικῆς ζωῆς ἦτο ἀκόμη ἀδύνατος. Γ. Κ. Γ.

Ὠκεάνης /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Τὸ ἀρχαιότατον ὄνομα τοῦ ποταμοῦ *Νείλου* παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, «ὅς ἐστιν ἑλληνιστὶ Ὠκεανὸς» (*Διόδ. Σικελ.* Α, 19). Α. Θ. Σ.

Ὠκεανία (γαλλ. Océanie, ἀγγλ., ἱσπαν., ἰταλ. καὶ πορτογαλ. Oceania, γερμαν. Ozeanien) /*Γεωγραφ.*/. Γεωγραφικὸς ὅρος, δι' οὗ ὁρίζεται τὸ ἓν τῶν πέντε τμημάτων τῆς γῆς, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν πολυαρίθμων νήσων καὶ νησιωτικῶν συμπλεγμάτων τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας μέχρι τῆς Ἀμερικῆς. Τῶν νήσων τούτων ἐξαιροῦνται αἱ Γκαλαπάγκος καὶ αἱ Ἀλεοῦται, κείμεναι ἐγγύτατα τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου καὶ θεωρούμεναι γεωγραφικῶς ὡς παραρτήματα αὐτῆς, καὶ αἱ Κουρίλαι, Ἰαπωνικαί, Φορμόζα καί τινες ἄλλαι, ἀνήκουσαι εἰς τὴν Ἀσίαν. Διαφωνία ἐγείρεται ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγα πρὸς Δ. ἀρχιπέλαγος τῆς Ἰνδονησίας ἢ Μαλαισίας (τὸ περιλαμβάνον τὴν Βόρνεο, τὴν Σουμάτραν, τὴν Ἰάβαν, τὴν Κελέβην, τὰς Φιλιππίνας κλπ.), ὅπερ, μολονότι γεωγραφικῶς ἀποτελεῖ ἐξάρτημα τῆς Ἀσιατικῆς ἠπείρου, κατατάσσεται ὑπό τινων παλαιῶν γεωγράφων εἰς τὴν Ὠκεανίαν. Ἄλλοι τέλος γεωγράφοι ἐξαιροῦσι τῆς Ὠκεανίας καὶ αὐτὴν τὴν Αὐστραλίαν, μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς (δηλαδὴ τῆς Νέας Γουϊνέας, τῆς Τασμανίας, τῆς Νέας Ζηλανδίας κλπ.), θεωροῦντες τὸν ὅρον Ὠκεανία ὡς ἀνταποκρινόμενον μόνον εἰς τὰς μικρὰς νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ τὰς ἀποτελούσας τὴν Μελανησίαν, τὴν Μικρονησίαν καὶ τὴν Πολυνησίαν. Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν ὅμως γνώμην, ἡ νησιωτικὴ χώρα τῆς Ὠκεανίας θεωρεῖται ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ 113° ἀνατολικοῦ μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς μέχρι τοῦ 109 δυτικοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ 24° παραλλήλου βορείου πλάτους μέχρι τοῦ 55° νοτίου, διακρίνεται δὲ εἰδικώτερον εἰς τέσσαρας διακεκριμένας περιοχάς: τὴν *Αὐστραλασίαν*, περιλαμβάνουσαν τὴν Αὐστραλίαν, τὴν Νέαν Γουινέαν, τὴν Τασμανίαν, τὴν Νέαν Ζηλανδίαν καὶ τὰς εἰς αὐτὰς ὑπαγομένας νησῖδας· τὴν *Μελανησίαν*, περιλαμβάνουσαν τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Νέας Γουϊνέας συμπλέγματα τῶν Καρολινῶν, τῶν Μαριανῶν καὶ τῶν νήσων Μάρσαλ· τὴν *Μικρονησίαν*, ἐκτεινομένην πρὸς ἀνατολὰς τῆς Νέας Γουινέας καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς θαλάσσης τῶν Κοραλλίων καὶ περιλαμβάνουσαν τὰς νήσους Μπίσμαρκ, Σολομῶντος, Νέας Ἑβρίδας καὶ Νέαν Καληδονίαν· καὶ τὴν *Πολυνησίαν*, περιλαμβάνουσαν ἅπαντα τὰ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἀνωτέρω νησιωτικὰ συμπλέγματα καὶ μεμονωμένας νήσους (Χαβάϊ, Ἔλλις, Σαμόας, Φίτζι, Τόνγκα, Κούκ, Τουαγκότου κλπ.). Χ. Δ.

Φυσικὴ διαμόρφωσις τῶν νήσων. Αἱ νῆσοι τῆς Ὠκεανίας, καταλαμβάνουσαι, πλὴν τῆς Αὐστραλίας, συνολικὴν ἔκτασιν 1.250.000 τ. χλμ. καὶ ἀριθμοῦσαι πληθυσμὸν 2.750.000 περίπου κατοίκων, διακρίνονται ἀπὸ γεωμορφολογικῆς ἀπόψεως εἰς δύο ὁμάδας, τὴν πρὸς δυσμάς, εἰς ἣν ἀνήκουν αἱ Νέα Γουϊνέα, Νέα Καληδονία, Νέα Ζηλανδία κλπ., καὶ τὴν πρὸς ἀνατολάς. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν γεωλόγων ἡ Ὠκεανία ἀπετέλεσεν εἰς παρῳχημένους γεωλογικοὺς χρόνους ἐκτεταμένην ἤπειρον, καλύπτουσαν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Εἰρηνικοῦ. Τὰς κορυφὰς τῆς καταποντισθείσης ταύτης ἠπείρου ἀποτελοῦσιν αἱ σημεριναὶ νῆσοι, παραμείνασαι ὑπεράνω τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων. Ὑποστηρίζεται μάλιστα ὅτι πολλὰ συμπλέγματα τοῦ μεσημβρινοῦ τμήματος τοῦ ὠκεανοῦ κατέχουσι τοιαύτην μεταξύ των θέσιν, ὥστε φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσι κορυφὰς συνεχῶν ὀροσειρῶν, διευθυνομένων ἀπὸ βορειοδυτικῶν πρὸς τὰ νοτιοανατολικά. Τοιαύτην καταφανῶς συνεχῆ ἅλυσιν σχηματίζουσι τὰ συμπλέγματα Βίσμαρκ, Σολομῶντος καὶ Νέων Ἑβρίδων, περαιτέρω δὲ τὰ τῶν Καρολινῶν, Μάρσαλ, Τζίμπερτ, Ἔλλις, Τόνγκα καὶ Κερμάντεκ, πιθανῶς δὲ καὶ τῶν Φίτζι.

Εἰς τὴν ὑποθετικὴν ἤπειρον τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἣν ὠνόμασαν *Ὠκεανίδα*, δὲν περιελήφθη καὶ ἡ Αὐστραλία οὐδὲ αἱ παρ' αὐτὴν μεγάλαι νῆσοι (Νέα Γουϊνέα, Νέα Ζηλανδία κλπ.), αἵτινες παλαιότερον συνείχοντο μετὰ τῆς Αὐστραλιανῆς ἠπείρου. Ἡ ἡφαιστειακὴ ἐνέργεια ἐξακολουθεῖ εἰσέτι νὰ εἶναι ζωηροτάτη εἰς ὁλόκληρον τὴν Ὠκεανίαν, χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ περιβάλλουσα αὐτὴν περίφημος ζώνη ἡφαιστείων, ἡ καλουμένη ζώνη τοῦ πυρός, ἥτις διήκει κατὰ μῆκος τῶν Ἄνδεων ἐν τῇ Ν. Ἀμερικῇ, τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τοῦ ἀσιατικοῦ νησιωτικοῦ συμπλέγματος τῆς Ἰαπωνίας, τῶν Φιλιππίνων καὶ τῆς συνεχοῦς νησιωτικῆς γραμμῆς τῶν πολυνήσων Βίσμαρκ, Σολομῶντος, Νέων Ἑβρίδων κλπ. Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αἱ περιβάλλουσαι τὸν ὠκεανὸν χῶραι αἱ ὑφιστάμεναι τὴν ἡφαιστειακὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐντὸς αὐτοῦ, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν πολυαρίθμων εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Ὠκεανίας ἐνεργῶν καὶ μὴ ἡφαιστείων, ἐν οἷς τὰ τῶν Χαβάϊ, τῶν Σαμόα, τῶν Τόνγκα, τῶν Μαριανῶν κ.ἄ. Συνήθεις ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ αἱ ὑποβρύχιοι ἐκρήξεις, καθ' ἃς ἡ λάβα, φθάνουσα μέχρι τῆς ἐπιφανείας, σχηματίζει πολλάκις νέας νήσους, ἐξαφανιζομένας ὅμως ταχέως. Τὸ χαρακτηριστικώτερον ἐξ ἄλλου γνώρισμα τῆς Ὠκεανίας ἀποτελοῦσιν αἱ πολυάριθμοι ἐν αὐτῇ κοραλλιογενεῖς νῆσοι, σκόπελοι καὶ φραγμοί, ἀπαντῶντες ἰδίᾳ εἰς τὰς περὶ τὸν ἰσημερινὸν θαλάσσας. Περιφημότεροι τῶν ἐν τῇ Ὠκεανίᾳ κοραλλιογενῶν φραγμῶν εἶναι ὁ Μέγας Αὐστραλιανὸς Φραγμός, τεράστιος βραχίων μήκους 2.400 χλμ. καὶ πλάτους 150 χλμ. ἐν τῷ νοτίῳ αὐτοῦ τμήματι, ἀποκλείων τὰ παράλια τῆς Αὐστραλίας πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν καὶ δυσχεραίνων σημαντικῶς τὴν ναυσιπλοΐαν. Ἕτερος σπουδαῖος φραγμὸς εἶναι ὁ τῆς Καληδονίας, περιβάλλων κύκλῳ ὁλόκληρον τὴν νῆσον καὶ ἔχων περιφέρειαν 1.600 χλμ. καὶ πλάτος ποικίλλον ἀπὸ 200 μέχρι 1.000 μ. Τοὺς περιεργοτέρους ὅμως κοραλλιογενεῖς σχηματισμοὺς ἀποτελοῦσιν αἱ ἀτόλλαι, μικραὶ δακτυλιοειδεῖς νησῖδες, περικλείουσαι εἶδος λίμνης ἢ λιμένος, συγκοινωνοῦντος μετὰ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης διὰ στενοῦ διαύλου. Σχετικῶς μὲ τὸν σχηματισμὸν τῶν νήσων τούτων πιστεύεται, ἂν καὶ οὐχὶ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι

Digitized by Google

ἀποτελοῦν κρατῆρας ὑποβρυχίων ἢ καταβυθισθέντων ἡφαιστείων, περὶ τὰ χείλη τῶν ὁποίων ἐγκατεστάθησαν τὰ κοράλλια, οἰκοδομήσαντα διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἀποικίαν των.

Κλῖμα. Ἡ Ὠκεανία παρουσιάζει περίπου ὁμοιόμορφον κλῖμα, δεδομένου ὅτι πᾶσαι σχεδὸν αἱ νῆσοί της περιλαμβάνονται ἐν τῇ μεταξὺ τῶν δύο τροπικῶν ζώνῃ τοῦ Ἰσημερινοῦ. Γενικῶς τὸ κλῖμά της χαρακτηρίζεται ὡς ἐντόνως τροπικόν, χάρις ἰδίᾳ εἰς τὴν γειτονίαν τῆς θαλάσσης, ἥτις ἐμποδίζει τὰς μεγάλας μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ εἰκοσιτετραώρου, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς χώρας. Ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία ὑπολογίζεται εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν μεταξὺ 26° καὶ 27,5°, παρατηροῦνται ὅμως πολλαχοῦ καὶ χαμηλότεραι τιμαί, ὅπως εἰς τὰς νήσους Χαβάϊ (+23°Κ.) καὶ ἐπὶ τῆς νησῖδος Ράπα ἐν τῷ νοτιοανατολικῷ Εἰρηνικῷ (+21°Κ.), ἀλλὰ καὶ κατὰ πολὺ ὑψηλότεραι (μέχρι +35°Κ.), ἰδίᾳ εἰς ὑπηνέμους καὶ μὴ προσβαλλομένας ὑπὸ ἰσχυρῶν βροχῶν θέσεις. Ἐπικρατοῦντες ἄνεμοι εἶναι οἱ συνεχῶς σχεδὸν πνέοντες ἀληγεῖς, βορειοανατολικοὶ ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ καὶ νοτιοανατολικοὶ ἐν τῷ νοτίῳ. Μεταξὺ τῶν περιοχῶν τῶν δύο τούτων ἀνέμων ἐκτείνεται περὶ τὸν μετεωρολογικὸν ἰσημερινὸν ἡ καλουμένη ζώνη τῶν ἀπνοιῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ θάλασσα σπανιώτατα μόνον ρυτιδοῦται ἐλαφρῶς. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἐπίσης τμῆμα τῆς Ὠκεανίας πνέουσιν οἱ μουσῶνες, καὶ ἰδίᾳ ὁ ψυχρὸς βορειοδυτικός, προξενῶν συχνὰ μεγάλας καταστροφάς. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Ὠκεανίαν ἐπικρατεῖ διαρκὴς ὑγρασία, αἱ δὲ πίπτουσαι βροχαί, ἀφθονώταται, ὑπερβαίνουσι σχεδὸν πάντοτε τὸ ὕψος τῶν 2.000 χιλιοστομ., εἰς τὴν νῆσον δὲ Καουάϊ τῶν Χαβάϊ, ὅπου ἡ πολυομβροτέρα περιοχὴ τῆς γῆς, τὰ ὕδατα φθάνουσι πολλάκις μέχρις ἐτησίου ὕψους 12 μ.

Χλωρὶς καὶ πανίς. Ἀπὸ φυτογεωγραφικῆς καὶ ζῳογεωγραφικῆς ἀπόψεως ἡ Ὠκεανία προσεγγίζει μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἂν καὶ ἀνὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα αὐτῆς ἀπαντῶσι καὶ πολλὰ ἀμερικανικὰ εἴδη. Τὰ φυτικὰ εἴδη ἀφθονοῦσιν ἰδίᾳ ἐν τῇ δυτικῇ περιοχῇ, ἐνῷ ἡ Πολυνησία παρουσιάζεται μᾶλλον πτωχή, αἱ δὲ κοραλλιογενεῖς ἔτι πτωχότεραι, περιλαμβάνουσαι κυρίως κοκκοφοίνικας. Εἰς τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑγροτέρας νήσους ἀφθονεῖ ἡ πλουσία τροπικὴ βλάστησις, καλύπτουσα τὰ ὄρη μέχρις ὕψους 3.000 μ., ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἀπαντῶσι μόνον ἀλπικὰ φυτά. Τὴν ἐπιφάνειαν τῶν λιμνῶν καλύπτουσι νυμφαῖαι, εἰς τὰς ἑλώδεις περιοχὰς φύονται διάφοροι φοίνικες, ἄγρια ζαχαροκάλαμα, μπαμποῦ καὶ ἄλλα καλαμοειδῆ ὑδροχαρῆ φυτά εἰς τὰς παραλίους περιοχὰς κοκκοφοίνικες καὶ ἀρτόκαρποι, εἰς δὲ τὰς μεσογείους περιοχὰς σαγοφοίνικες, διοσκορέαι, σακχαροκάλαμον, φῖκοι καὶ πλεῖστα ἄλλα δένδρα, θάμνοι καὶ πόαι. Ἐπίσης ἔχουσιν εἰσαχθῆ καὶ καλλιεργοῦνται εὐδοκίμως τὰ ἑσπεριδοειδῆ, ὁ ἀνανᾶς, ὁ καφές, τὸ κακαόδενδρον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα φυτὰ τῶν θερμῶν κλιμάτων.

Ἡ πανὶς εἶναι πτωχὴ εἰς μεγάλα ζῷα, πλουσία ὅμως εἰς πτηνὰ μεγάλα καὶ μικρὰ (παραδείσια, στεφανηφόροι περιστεραί, ψιττακοί, κολύβρια κλπ.) μαρσιποφόρα (καγκουρῶ) καὶ ἔντομα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀφθονοῦσι περίφημοι διὰ τοὺς λαμπροὺς χρωματισμοὺς μεγάλαι ψυχαί. Ὄφεις ὑπάρχουσι μόνον εἰς τὰς πρὸς δυσμὰς μεγάλας νήσους, ὅπου ἀπαντῶσι καὶ κροκόδειλοι. Τέλος, ἡ θαλασσία πανὶς εἶναι ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἐν τῷ κόσμῳ, ἀφθονοῦσα ἰδίως εἰς πολυειδῆ κοράλλια, εἰς τὰς ἀποικίας τῶν ὁποίων ὀφείλεται ἡ δημιουργία ὁλοκλήρων νησιωτικῶν κόσμων.

— *[Ἐθνογρ.]* Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς προελεύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπολογικῆς ταξινομήσεως τῶν κατοίκων τῆς Ὠκεανίας μεγάλαι ἔχουσιν ἐγερθῆ ἀπὸ μακροῦ ἔριδες μεταξὺ τῶν ἐθνολόγων. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἄϊχταλ, Ἰουλ. Γκαρνιὲ καὶ Λὰνγκ διδαχθεῖσαν θεωρίαν, οἱ Ὠκεάνειοι μετηνάστευσαν ἐξ Ἀμερικῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπόστασις ἡ χωρίζουσα τὰ ἀμερικανικὰ παράλια ἀπὸ τοῦ μᾶλλον προσκειμένου ἀρχιπελάγους, τοῦ τῶν Μαρκησίων, ὑπερβαίνει τὰ 6.000 χλμ., ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εὗρε πολλοὺς ὑποστηρικτάς, θεωρουμένης ἀδυνάτου τῆς διὰ πρωτογόνων μέσων διασχίσεως τοῦ ὠκεανοῦ. Ἄλλωστε οἱ παλαιοὶ ἀμερικανικοὶ λαοὶ ἦσαν ἐντελῶς χερσαῖοι, ἀγνοοῦντες τὴν τέχνην τῆς ναυσιπλοΐας, αἱ δὲ βαρεῖαι σχεδίαι των οὐδεμίαν σχέσιν ἢ ἀναλογίαν παρουσιάζουσι πρὸς τὰς εὐελίκτους καὶ ταχείας πιρόγας τῶν Ὠκεανείων, τῶν ὁποίων αἱ ναυτιλιακαὶ ἀρεταὶ προεκάλουν τὸν θαυμασμὸν τῶν πρώτων Εὐρωπαίων θαλασσοπόρων. Κατά τινα γνώμην οἱ κατοικοῦντες τὴν Ὠκεανίαν ἰθαγενεῖς προῆλθον ἐκ τῆς Ἀσίας. Οἱ ἰθαγενεῖς οὗτοι ἀποτελοῦσι ποικίλους ἀνθρωπολογικοὺς τύπους, πολυειδῶς ἀναμεμειγμένους. Συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας ἐργασίας τῶν ἐπιστημόνων P. Rivet, J. Danes, Percy Smith καὶ Keane, οἱ Ὠκεάνειοι φαίνεται ὅτι ἐξώρμησαν ἐκ τῶν παραλίων τῆς νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, διευθυνθέντες ἄλλοι μὲν πρὸς τὰς νήσους τῆς Ὠκεανίας καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Μαδαγασκάρην (πρὸς Δ.), τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τοὺς τῆς Ὠκεανίας. Ἡ μετανάστευσις αὕτη, ἐάν ποτε συνετελέσθη οὕτω, λογίζεται ὡς παλαιοτάτη, πραγματοποιηθεῖσα εἰς διαδοχικὰ κύματα. Κατὰ πρῶτον μὲν μετενάστευσαν, κατὰ τὴν πλειστόκαινον πιθανῶς περίοδον, οἱ Αὐστραλοὶ καὶ Τασμανοί, ἀποτελοῦντες νεγροειδεῖς φυλὰς ἐντελῶς πρωτογόνους, μετ' αὐτοὺς δὲ οἱ Μελανήσιοι, οἵτινες ἦσαν μᾶλλον προηγμένοι τῶν πρώτων, εὑρισκόμενοι εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν εἰς παλαιοτέρους χρόνους εἶχον οὗτοι ἐκταθῆ καὶ ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς Πολυνησίας, μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς ὁποίας καταφανὴς εἶναι ἡ ἐπίδρασίς των. Τῶν Μελανησίων προηγήθησαν πιθανῶς οἱ Νεγρῖται, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη ἀνευρίσκονται εἰς τὴν Μικρονησίαν, τὴν Νέαν Γουϊνέαν καὶ τὰς Νέας Ἑβρίδας. Τὸ ἀκολουθῆσαν μεταναστευτικὸν κῦμα πρὸς τὴν Ὠκεανίαν ἀπετέλεσαν οἱ Πολυνήσιοι, οἵτινες ἔχουσιν ἀνοικτὸν χρωματισμὸν καὶ εὐθείας τὰς τρίχας τῆς κόμης, ἐχαρακτηρίζοντο δὲ ὑπὸ τῶν πρώτων ἐξερευνητῶν ὡς «ἄγριοι λευκοί». Οἱ Πολυνήσιοι εἶναι πιθανῶς λευκοὶ ἀναμεμειγμένοι μετὰ κιτρίνων καὶ νεγροειδῶν φυλῶν, θεωροῦνται δὲ ὡς οἱ κάλλιστοι τῶν κατοίκων τῆς Ὠκεανίας καὶ διὰ τὴν ἀρτίαν σωματικήν των διάπλασιν καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πνευματικήν των ἀνάπτυξιν. Πολυνήσιοι ἀπαντῶσιν ἀνατολικῶς γραμμῆς διηκούσης διὰ τῶν νήσων Παλάου, τῶν Καρολινῶν, τῶν Τζίλμπερτ, τοῦ ἀρχιπελάγους Μπίσμαρκ καὶ τῶν νήσων τοῦ Σολομῶντος. Τὸ τελευταῖον κῦμα ἀποικισμοῦ τῆς Ὠκεανίας ἀποτελοῦσιν οἱ Μαλαῖοι καὶ οἱ Ἰνδονήσιοι, οἵτινες λογίζονται συγγενεῖς τῶν Πολυνησίων, ἀπῴκισαν δὲ τὴν δυτικὴν Πολυνησίαν ἢ Μικρονησίαν.

Τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν πέντε ἀνωτέρω ἐθνολογικῶν ὁμάδων δὲν δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ἐπακριβῶς, λόγῳ τῆς μεγάλης μεταξὺ αὐτῶν ἐπιμειξίας, ἥτις καθίσταται ἐμφανεστέρα εἰς τὰς ἐγγὺς τῶν ἀσιατικῶν παραλίων νήσους. Τὰ ὀνόματα τῶν ἰθαγενῶν ὠκεανικῶν φυλῶν δὲν ἀντιστοιχοῦσιν ἐπακριβῶς πρὸς τὰς φερωνύμους περιοχάς, διότι ἡ ἔκτασις τῶν τελευταίων δὲν ἔχει καθορισθῆ ἐπακριβῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνθρωπολογικῶν χαρακτήρων τῶν κατοίκων της, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς φυσικῆς αὐτῆς θέσεως. Ἄλλωστε συμβαίνει συχνὰ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀρχιπελάγους νὰ ἀπαντῶσι φυλαὶ ἀνήκουσαι εἰς δύο διαφόρους ἐθνολογικὰς ὁμάδας. Οὕτω αἱ Νέαι Ἑβρίδες, ὑπαγόμεναι γεωγραφικῶς εἰς τὴν Μικρονησίαν, οἰκοῦνται κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτῶν τμῆμα ὑπὸ Μελανησίων.

Πλὴν ὅμως τῶν ὑφισταμένων μέχρι σήμερον ἰθαγενῶν λαῶν τῆς Ὠκεανίας, πιθανολογεῖται ὅτι πρὸ αὐτῶν κατῴκουν τὴν χώραν ἐκλείψαντες ἤδη λαοί, εὑρισκόμενοι εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα πολιτισμοῦ. Τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τῶν σῳζομένων εἴς τινας νήσους παλαιοτάτων μνημείων, τὰ ὁποῖα οἱ σημερινοὶ ἰθαγενεῖς δὲν ἀνεγείρουσι πλέον, οὐδὲ θὰ ἦσαν ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο διὰ τῶν μέσων ἅτινα διαθέτουσι. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μενχὶρ τῆς Ράπα καὶ τὰ ντολμὲν τῆς Χαβάϊ καὶ τοῦ Τόνγκα. Ἡ ἐν Τόνγκα σῳζομένη μεγάλη πύλη τοῦ Χαχάκε, ἐκτισμένη διὰ τεραστίων μονολίθων, ἔχουσα ὕψος 5 μέτρων καὶ πλάτος ἐννέα, καταπλήσσει μέχρι σήμερον. Παρὰ τὴν Μούα ἐπίσης οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα Λάνγκι τάφοι τῶν Τουϊτόνγκα, παλαιῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, εἶναι ἐκτισμένοι διὰ πελωρίων κυβολίθων, τοποθετημένων ἐπαλλήλως ἐν εἴδει κλίμακος. Τέλος εἰς τὸ Μάλντεν τῶν Ὠκεανικῶν Σποράδων, τὰς Καρολίνας, τὸ Οὐάλαν καὶ τὴν Πονάπε ἀφθονοῦσι τὰ κυκλώπεια τείχη καὶ οἱ κατακεκλιμένοι σήμερον κίονες, εἷς τῶν ὁποίων, ἐκ μονολίθου βασάλτου, φθάνει εἰς ὕψος 11 περίπου μέτρων. Τὰ περιεργότερα ἐκ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς Ὠκεανίας εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς μικρᾶς νήσου τοῦ Πάσχα, ἀποτελούμενα ἐκ τεραστίων ἡμιηρειπωμένων τειχῶν, ἐπιστρεφομένων δι' ἀγαλμάτων ὕψους δύο ἕως δέκα μέτρων. Ἅπαντα τὰ ἀγάλματα ταῦτα εἶναι μονολιθικά, ἓν δ' ἐξ αὐτῶν, ὕψους 21 μέτρων, ὑπερβαίνει εἰς βάρος τοὺς 60 τόννους. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν ἐν τῇ νήσῳ μνημεῖα παλαιᾶς ἀγνώστου γραφῆς, τὴν ὁποίαν οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς νήσου ἀδυνατοῦσι ν' ἀναγνώσωσιν. Αἱ ἀνευρεθεῖσαι τῷ 1864 ὑπὸ τοῦ Φ. Ε. Ἐρὼ πινακίδες καὶ σκυτάλαι καλύπτονται ὑπὸ ἀγνώστων σημείων καὶ εἰκόνων ζῴων καὶ φυτῶν, παρουσιάζουσι δὲ μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὰ περουβιανὰ ἱερογλυφικὰ καὶ τὰ τῶν Μάγια τῆς ἀμερικανικῆς χερσονήσου τοῦ Γιουκατάν. Πάντα τὰ ἀνωτέρω μνημεῖα ἤγειραν πολλὰς ἀμφισβητήσεις μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν, πολυάριθμοι δὲ ἐξηνέχθησαν θεωρίαι περὶ τῆς προελεύσεώς των. Κατ' ἄλλους μὲν πιθανολογεῖται ἡ προΰπαρξις ἐξαφανισθέντος συγγενοῦς πρὸς τοὺς Ἀμερικανοὺς λαοῦ, κατ' ἄλλους δὲ οἱ σημερινοὶ κάτοικοι ἐδημιούργησαν παλαιότερον ἀνώτερον πολιτισμόν.

Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς Ὠκεανίας ἐξαφανίζονται ὁλονέν, κατόπιν τῆς εὐρωπαϊκῆς διεισδύσεως λόγῳ τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν ἰθαγενῶν διὰ πυροβόλων ὅπλων, ἅτινα καθιστῶσι καταστρεπτικωτέρους τοὺς μεταξὺ αὐτῶν πολέμους, τῆς διαδόσεως τῶν οἰνοπνευματούχων ποτῶν καὶ πολλῶν νόσων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἰθαγενῶν δὲν δύναται νὰ ἀντιστῇ, τῆς ὑποβολῆς αὐτῶν εἰς καταθλιπτικὰς ἐργασίας, ὑπὸ δυσμενεῖς διαιτητικὰς καὶ ὑγιεινὰς συνθήκας, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἁλιείαν τῶν κοραλλίων καὶ μαργαριτοφόρων ὀστρέων. Πλὴν ὅμως τῶν ἀνωτέρω, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα αἴτια, ἀναγόμενα εἰς τὴν πρὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς διεισδύσεως ἐποχήν. Τοιαῦτα εἶναι ἡ πολυγαμία τῶν ἀρχηγῶν φυλῶν, αἱ εἰς εὐρυτάτην κλίμακα διαδεδομέναι παιδοκτονίαι καὶ ἐκτρώσεις, οἱ διαρκεῖς πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν, λαμβάνοντες πολλάκις τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε ὁλόκληρα ἀρχιπελάγη νὰ ἐκστρατεύωσιν ἐναντίον ἄλλων γειτονικῶν, καὶ αἱ διάφοροι ἐνδημικαὶ νόσοι, ὡς ἡ ἐλεφαντίασις, ἡ λέπρα, διαδοθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ τῶν Κινέζων, ἡ σύφιλις, τὴν ὁποίαν ὁ Κοὺκ μνημονεύει ὑπάρχουσαν ἔκτοτε ἐν Νέᾳ Ζηλανδίᾳ, ἡ φυματίωσις κλπ. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ ἡ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀσκηθεῖσα συστηματικὴ δουλεμπορία, τῆς ὁποίας ἐναργὲς παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ γενομένη τῷ 1862 ἀπαγωγὴ ὑπὸ τῶν Περουβιανῶν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν μελῶν τῆς φυλῆς τῶν Ράπα Νουΐς, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ γουάνο. Οὕτως εἰς τὰς νήσους Χαβάϊ, ὅπου μάλιστα ἡ καταστροφὴ τοῦ πληθυσμοῦ ἦτο μικροτέρας ἐκτάσεως, ἐνῷ τῷ 1884 ὁ καθαρόαιμος ἰθαγενὴς πληθυσμὸς ἀνήρχετο εἰς 40.000, τῷ 1927 εἶχε μειωθῆ εἰς 21.000. Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὴν ἐλάττωσιν καὶ τὴν ἐπικειμένην ἐξαφάνισιν τῶν καθαροαίμων ἰθαγενῶν παρατηρεῖται σημαντικὴ αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ τῶν μιγάδων, προελθόντων ἐξ ἐπιμειξίας μετ' Εὐρωπαίων καὶ Ἀσιανῶν ἐποίκων.

Πολιτικὴ διαίρεσις. Αἱ νῆσοι τῆς Ὠκεανίας, ἂν καὶ γνωσταὶ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, κατεκτήθησαν οὐχ ἧττον πολιτικῶς ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων Δυνάμεων μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Πρὸ τῆς περιόδου ταύτης μόνοι οἱ Ἱσπανοὶ εἶχον προσαρτίσει τὰς Φιλιππίνας καὶ τὰς Μαριάννας, ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων, καὶ οἱ Ἄγγλοι τὴν Νέαν Ὁλλανδίαν (Αὐστραλίαν), εἰς ἣν εἶχον ἐγκαταστήσει ἀπὸ τοῦ 1788 ἀποικίαν καταδίκων ἐν τῷ Πὸρτ Τζάκσον. Τῆς πολιτικῆς διεισδύσεως τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν ἐν Ὠκεανίᾳ προηγήθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ θρησκευτική, γενομένη ὑπὸ πολυμελῶν ἱεραποστολῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον διαμαρτυρομένων. Οἱ ἀγγλικανοὶ ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Ταϊτήν, τὰς νήσους τοῦ Κούκ, τὰς Σαμόας, τὰς Μαρκησίας καὶ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν, οἱ μεθοδισταὶ εἰς τὰς Τόνγκα καὶ τὰς Φίτζι, οἱ δὲ ἐπισκοπιανοὶ μεθοδισταὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὰς Χαβάϊ. Οἱ καθολικοί, ἐλθόντες μετὰ τοὺς διαμαρτυρομένους, ἐγκατεστάθησαν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς νήσους, ὅπου εἶχον κηρύξει οἱ πρῶτοι, καὶ ἤρχισαν τὴν προπαγάνδαν των, ἥτις προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν διαμαρτυρομένων καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ κηρύξεως καταστρεπτικῶν διὰ τοὺς ἰθαγενεῖς ἐμφυλίων πολέμων. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἔδωσαν εὐκαιρίαν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ μεγάλα κράτη, ἐγέννησαν δὲ ζωηρὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας ἰδίᾳ καὶ τῆς Γαλλίας κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δὲ καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Γερμανίας. Ἡ κατανομὴ συνετελέσθη κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνος. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, κατόπιν τοῦ ὁποίου ἡ Γερμανία ἀπώλεσεν ἁπάσας τὰς κτήσεις της, ὑπεισῆλθεν ἀντ' αὐτῆς νέα δύναμις εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Ὠκεανίας, ἡ Ἰαπωνία, λαβοῦσα τὴν διοίκησιν τῶν πλείστων πρῴην γερμανικῶν ἀποικιῶν κατ' ἐντολὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων κρατῶν διατηρεῖ ἐπίσης ἡ Ὁλλανδία τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς Νέας Γουϊνέας, ὑπαγόμενον εἰς τὰς Ὁλλανδικὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας (Βόρνεο, Ἰάβα κλπ.). Κατωτέρω παραθέτομεν πλήρη πίνακα τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως τῆς Ὠκεανίας.

— *[Ἱστορ.]* Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ἠγνοεῖτο ἡ ὕπαρξις τῶν χωρῶν τῆς Ὠκεανίας. Ἡ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου μνημονευομένη *Χερσόνησος τοῦ Χρυσοῦ*, ἥτις κατ' αὐτὸν ἀπετέλει τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τοῦ κόσμου, εἶναι πιθανῶς ἡ νῆσος Σουμάτρα, παρεδίδετο δὲ περὶ αὐτῆς ὅτι προσκλίνουσα πρὸς νότον συνήπτετο μετὰ τῶν ἀφρικανικῶν παραλίων. Οἱ Ἄραβες γεωγράφοι, καὶ ἰδίᾳ ὁ Ἐδρισῆ, ἀναφέρουν ἐπίσης τὴν Σουμάτραν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σόμπορμα καὶ ἑτέραν νῆσον καλουμένην Μαλάϊ, ἥτις θὰ εἶναι πιθανῶς ἡ χερσόνησος τῆς Μαλάκκας ἢ Μαλαϊκή. Γνωστὰ ἐπίσης εἰς τοὺς Ἄραβας ἦσαν καὶ τὰ ἡφαίστεια τῆς Ἰάβας, ἣν ἀπεκάλουν Ἀλ-Γιαουάκ.

Ὁ Μάρκο Πόλο (ΙΓ' αἰών) ἀφηγεῖται ὅτι πρὸς νότον τῆς Ἰαπωνίας ἐκτείνεται ἡ θάλασσα τῆς Κίνας, αἱ ἐν τῇ ὁποίᾳ νῆσοι ὑπερβαίνουσι τὰς 7.440 καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κατῳκημέναι καὶ εὔφοροι. Ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι τῷ 1280 ἐπεσκέφθη τὴν Μεγάλην Ἰάβαν (τὴν σημερινὴν Ἰάβαν, ἢ τὴν Βόρνεο) καὶ τὴν Μικρὰν Ἰάβαν (τὴν

Digitized by Google

Πίναξ τῆς σημερινῆς πολιτικῆς διαιρέσεως τῆς Ὠκεανίας.

Ὄνομα ἀποικίας	Ἔκτασις εἰς τ. χλμ.	Κάτοικοι	Χρόνος ἀπογραφῆς
Α΄) Βρεττανικαί:			
Αὐστραλιανὴ ὁμοσπονδία (Αὐστραλία, Τασμανία καὶ αἱ ἐγγὺς νησῖδες)	7.703.810	6.598.270	1932
Νέα Γουϊνέα Βρεττανικὴ ἢ Παπούα	231.489	275.000	1931
Νῆσοι Νόρφολκ	39	992	193.
Νέα Γουϊνέα καὶ νῆσοι Μπίσμαρκ (πρώην γερμανικὴ κτῆσις, διοικουμένη ἐντολῇ τῆς Κ.Τ.Ε. ὑπὸ τῆς Αὐστραλίας)	240.860	396.958	1931
Νησῖδες Ἄσμορ, Μπραμπλκαίη, Ραίν, Κάτο καὶ Πτηνοῦ (ἐγγὺς τῶν αὐστραλιανῶν παραλίων κείμεναι)	3	ἀκατοίκητοι	
Νέα Ζηλανδία	269.835	1.408.139	1926
Παρακείμεναι νῆσοι τῆς Ν. Ζηλανδίας	793	—	
Κερμαντεκ	33	—	
Νῆσοι Κούκ, Νίου κλπ.	725	13.877	1926
Νῆσοι Τοκελάου ἢ τῆς Ἑνώσεως	10	1 033	1926
Δυτικὴ Σαμόα (τέως γερμανικὴ διοικουμένη ἐντολῇ τῆς Κ.Τ.Ε)	2.9 4	40.229	1926
Νάουρου ἢ Πλῆζαντ (τέως γερμανική, ἐντολῇ τῆς Κ.Τ.Ε.)	21	2.316	1932
Νῆσοι Φίτζι ἢ Βίτι	18.344	185.573	1931
Νῆσοι Τόνγα (περιλαμβάνουσαι τρία συμπλέγματα, τά: Βαβάου, Χααμπαΐ καὶ Τονγκατάμπου καὶ τὰς μεμονωμένας νήσους Νιβάτου, Νιουτομπουτάμπου καὶ Ταοταΐ)	997	29.611	1931
Νῆσοι τοῦ Σολομῶντος (εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ αἱ: Λιουενιούα καὶ Σάντα-Κρούθ)	28.500	91.409	1931
Νῆσοι Τζίλμπερτ καὶ Ἔλλις (εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Ὠκεανοῦ, Φάννινγκ Βάσιγκτον, καὶ τῶν Χριστουγέννων)	1.185	31.810	1930
Νῆσοι Φοίνικος (εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ αἱ νῆσοι Μπαΐκερ καὶ Χάουλαντ)	45	59	
Νῆσος Πιτκαιρν	5	171	1921
Νῆσος Μάλντεν	35	168	
Νῆσος Στάρμπουκ	21	ἀκατοίκητος	
Νῆσος Καρολίνα	16	»	
Νῆσοι Φλὶντ καὶ Βόστοκ	3	»	
Β΄) Γαλλικαί:			
Νῆσος Νέα Καληδονία (εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ αἱ νῆσοι Οὐβέα ἢ Βάλλις, Λουαγιωτέ, Τσέστερφηλντ καὶ Χούρν)	18 499	62.619	1931
Νῆσοι τῆς Ἑταιρείας (μετὰ τῆς Ταΐτης)	1.647	25 574	1926
Νῆσοι Τουαμότου ἢ Παουμότου	860	4.270	1926
Νῆσος Μακατέα	25	1 083	1926
Νῆσοι Γκαμπιὲ	30	501	1926
Μαρκήσιαι νῆσοι	1.271	2.255	1926
Νῆσοι Τουμπουάϊ	124	2.940	1926
Νῆσος Ράπα ἢ Ὀπόρο	40	230	1926
Νῆσος Κλίππερτον	7,2	30	1926
Γ΄) Συγκυριαρχία Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Γαλλίας:			
Νῆσοι Νέαι Ἑβρίδες (εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ αἱ νῆσοι Μπάνκς καὶ Τόρρες)	13.230	45.808	1930
Δ΄) Ἡνωμένων Πολιτειῶν:			
Νῆσοι Χαβάϊ ἢ Σάντουϊτς (εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ αἱ νῆσοι Τζόνστον)	16 593	380.507	1932
Νῆσος Γκουάμ (ἡ κυριωτέρα τῶν Μαριαννῶν νήσων)	534	20.857	1931
Σαμόα ἀμερικανικὴ (νῆσοι ἀνατολικαὶ Σαμόα)	197	10.254	1931
Ε΄) Ἰαπωνικαί:			
Ἰαπωνικὴ ἐντολὴ τῆς Κ.Τ.Ε. (αἱ πρώην γερμανικαὶ νῆσοι Καρολῖναι, Μαριάνναι καὶ Μάρσαλ)	2.149	69.626	1930
ΣΤ΄) Ὀλλανδικαί:			
Ὀλλανδικὴ Νέα Γουϊνέα	390.000	196.000	1920

Σουμάτραν) καὶ ὅτι ἀπήντησεν ἐν αὐταῖς πολλοὺς ρινόκερως. Ἡ κυρίως ὅμως Ὠκεανία δὲν ἐγένετο γνωστὴ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους παρὰ μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐξερευνήσεων (τέλη τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος). Τῷ 1513 ὁ Βάσκο Νούνιεθ ντὲ Μπαλμπόα, ὑπερβὰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ντάριεν (νοτιοανατολικῶς τοῦ Παναμᾶ), ἀντίκρυσε πρῶτος τὸν Εἰρηνικόν, ὃν ἀπεκάλεσε «θάλασσαν τοῦ Νότου». Μετά τινα ἔτη ὁ Μαγελλᾶνος, ἐκτελῶν πρῶτος τὸν περίπλουν τῆς γῆς, διέβη διὰ τοῦ φερωνύμου πορθμοῦ ἐν τῷ νοτίῳ ἄκρῳ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ διασχίσας τὸν Εἰρηνικὸν ἔφθασε τὴν 16 Μαρτίου 1521 εἰς τὰς Φιλιππίνας. Κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ πόρου τοῦ Μαγελλανείου πορθμοῦ καὶ τῶν Φιλιππίνων πλοῦν ὁ Μαγελλᾶνος, ἀκολουθήσας γραμμὴν παράλληλον πρὸς τὴν τῶν νησιωτικῶν συμπλεγμάτων, δὲν συνήντησεν ἐξ αὐτῶν παρὰ μόνον τὸ τῶν Μαριαννῶν, ἃς ὠνόμασε Λαντρόνας, καὶ δύο ἐρημονησῖδας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσε τὸ ὄνομα Δυστυχεῖς (Desventuradas). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαγελλάνου, ἐν Φιλιππίναις, οἱ ἄνδρες αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ὑπαρχηγοῦ Ντὲλ Κάνο, προσήγγισαν εἰς διάφορα σημεῖα τῶν παραλίων τῆς Βόρνεο καὶ πλεύσαντες βορείως τῆς Κελέβης ἀνεκάλυψαν τὴν Τίντορ, μίαν τῶν Μολουκῶν, ἐκεῖθεν δέ, διαπλεύσαντες τὸν Ἰνδικὸν καὶ παρακάμψαντες τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, ἐπανῆλθον εἰς Εὐρώπην. Τὸ ἴδιον ἔτος αἱ Μολοῦκαι ἐξηρευνήθησαν πληρέστερον ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Σερράνο καὶ τῷ 1525 ἀνεκαλύφθη ἡ Κελέβη ὑπὸ τῶν Πορτογάλων, οἵτινες ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1510. Ἡ Νέα Γουϊνέα, ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1726 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου ντὲ Μενέσες, ἀπεσταλμένου τοῦ βασιλέως τῆς Γκόα, ἐγένετο ἀντιληπτὴ καὶ μετὰ διετίαν ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς τοῦ Τόρρες Ἀλβάρα ντὲ Σααβέντρα, ταξιδεύοντος ἀπὸ τοῦ Μεξικοῦ εἰς τὰς Μολούκας. Τῷ 1542 ὁ Λόπεθ ντὲ Βιλιαλόμπος ἐπεσκέφθη τὰς Φιλιππίνας, εἰς τὰς ὁποίας πρῶτος ἔδωσε τὸ σημερινὸν ὄνομά των, πρὸς τιμὴν τοῦ πρίγκιπος Φιλίππου τῆς Ἱσπανίας, καὶ μετὰ 13 ἔτη ὁ Ἱσπανὸς Χουὰν Γκαετάνο παρετήρησε πρῶτος τὰς ἀκτὰς τῶν νήσων Χαβάϊ ἢ Σάντουϊτς. Αἱ νῆσοι τοῦ Σολομῶντος ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1568 ὑπὸ τοῦ Μεντάνια καὶ τοῦ πλοηγοῦ του Ἑρνάντο Γκαλιέγκο, μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τῶν θαλασσοπόρων τούτων ἀπωλέσθησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ ἴχνη τοῦ ἀρχιπελάγους. Διαρκοῦντος τοῦ ἀνωτέρω ταξιδίου ὁ Μεντάνια ἀνεκάλυψε καὶ τὴν Σάντα-Κρούθ, μετά τινα δὲ ἔτη τὸ νοτιοανατολικὸν σύμπλεγμα τῶν Μαρκησίων. Λήγοντος τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον 1577—1580, ἐγένοντο καὶ ἐν τῷ Εἰρηνικῷ οἱ πλόες τοῦ περιφήμου Ἄγγλου καταδρομέως καὶ διώκτου τῶν Ἱσπανῶν Ντραίηκ, ὅστις πρῶτος συνέλαβε καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἀναζητήσεως, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀμερικῆς, διέκπλου ἀπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ πρὸς τὸν Ἀτλαντικόν. Ἀρχομένου τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἐσυνεχίσθησαν αἱ ἐξερευνήσεις τῶν Ἱσπανοπορτογάλων, προσετέθησαν δὲ καὶ νέοι ἐξερευνηταί, οἱ Ὀλλανδοί. Τῷ 1606 οἱ Πέτρος Φερνάντεθ ντὲ Κίρος καὶ Τόρρες ἀνεκάλυψαν τὰς Νέας Ἑβρίδας καὶ ἑτέραν τινὰ νῆσον, πιθανῶς τὴν σημερινὴν Ταϊτήν, ἣν ὠνόμασαν Σαγκιταρία. Ἀκολούθως ὁ Τόρρες, ἀποχωρισθεὶς τοῦ συντρόφου του, διέπλευσε μόνος τὸν φερώνυμον πορθμὸν (μεταξὺ Νέας Γουϊνέας καὶ Αὐστραλίας). Κυριώτερος τῶν πρώτων Ὀλλανδῶν ἐξερευνητῶν τῆς Ὠκεανίας ὑπῆρξεν ὁ Ἄβελ Τάσμαν, ἀνακαλύψας τὴν βορείαν νῆσον τῆς Νέας Ζηλανδίας (τῷ 1642), τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῶν Φίτζι, εἰς ἃς ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου, καὶ τὰς Τόνγκα (1643). Τῷ 1656 οἱ Μαὶρ καὶ Σοῦτεν κατέπλευσαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Ναυαρχείου, κληθείσας βραδύτερον, ὑπὸ τῶν ἀποικισάντων αὐτὰς Γερμανῶν, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ καγκελλαρίου Βίσμαρκ. Λήγοντος τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἀνεκαλύφθησαν καὶ αἱ Καρολῖναι τῇ βοηθείᾳ ἰθαγενῶν ναυτίλων, ναυαγησάντων παρὰ τὰς ἀκτὰς τῶν ἐν ταῖς Φιλιππίναις ἱσπανικῶν ἀποικιῶν. Ὁ ΙΗ΄ αἰὼν ὑπῆρξε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ σχεδὸν ἄγονος διὰ τὰς ἐν Ὠκεανίᾳ ἀνακαλύψεις, καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς παρακμῆς τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διαπρεπόντων ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ἱσπανῶν, Πορτογάλων καὶ Ὀλλανδῶν, μόνοι δὲ ἀξιόλογοι πλόες ἐσημειώθησαν ὁ τοῦ Ρογκεβέεν, ἀνακαλύψαντος τὴν Σαμόαν (1742), καὶ ὁ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Ἄνσον, ἐξερευνήσαντος τὰς Μαριάννας. Λήγοντος ὅμως τοῦ αἰῶνος ἤρχισαν ἐνεργῶς ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὸν Εἰρηνικὸν οἱ Ἄγγλοι, Γάλλοι, Ρῶσοι καὶ Ἀμερικανοί, οἵτινες μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ΄ συνεπλήρωσαν τὸν χάρτην τῆς Ὠκεανίας, γνωρίσαντες ἁπάσας τὰς ἐν αὐτῇ νήσους καὶ προβάντες εἰς ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς φυσιογραφικῆς αὐτῶν καταστάσεως. Πρῶτος ὁ Ἄγγλος Μπάϋρον, τῷ 1764, ἐξηρεύνησε τὰς Μαριάννας καὶ ἀνεκάλυψε τὴν φερώνυμον αὐτῷ νῆσον ἐν τῷ ἀρχιπελάγει Τζίλμπερτ. Μετὰ διετίαν ὁ Βάλλις, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Καρτερέ, ἀνεκάλυψεν ὁλόκληρον τὴν Νέαν Ζηλανδίαν καὶ ἐπανεῦρε τὴν Ταϊτήν. Τῷ 1767—1768 ὁ Μπουγκαινβὶλ ἐπανεῦρε τὰς Σαμόας, τὰς ὁποίας ὠνόμασε Νήσους τῶν Θαλασσοπόρων καὶ προσήγγισε τὰς νήσους τοῦ Σολομῶντος, τῆς Ἑταιρείας καὶ τὰς Νέας Ἑβρίδας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσε τὸ ὄνομα Μεγάλαι Κυκλάδες. Συγχρόνως σχεδὸν ὁ Συρβὶλ καὶ ὁ Κροζὲ ἐξηρεύνησαν ὁ μὲν τὰς νήσους τοῦ Σολομῶντος, ὁ δὲ τὰς Μαριάννας. Τούτους ἠκολούθησεν ὁ Ἰάκωβος Κούκ, ὅστις δι' ἐπανειλημμένων ἐπιτυχῶν πλόων ἀπέβη ὁ πρύτανις τῶν ἐξερευνητῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτόν του ταξίδιον ἠγκυροβόλησεν εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑταιρείας, διὰ νὰ παρατηρήσῃ τὴν διὰ τοῦ δίσκου τοῦ Ἡλίου δίοδον τῆς Ἀφροδίτης, κατὰ τὸ δεύτερον (1772—1774) ἀνεκάλυψε τὸν νοτιοανατολικὸν διέκπλουν τῶν Μαρκησίων καὶ ἐπεσκέφθη τὰς νήσους Τόνγκα, τὸ φερώνυμον ἀρχιπέλαγος, τὴν Νῆσον τῶν Χελωνῶν, τὸ ἀρχιπέλαγος Βίτι, τὴν Νέαν Καληδονίαν καὶ τὰς ὑπολοίπους Νέας Ἑβρίδας, κατὰ δὲ τὸ τρίτον (1777—1778), ἀφοῦ διῆλθε διὰ τῶν Τόνγκα καὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων, ἔφθασε πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ χαβαϊανοῦ ἀρχιπελάγους, εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ὁποίου ἐφονεύθη. Τῷ 1787—1788 ὁ Λὰ Περοὺζ προσήγγισε τὰς Σαμόας καὶ τὴν Νέαν Καληδονίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς νησῖδος Βανινκορό, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπέθανε, ταυτοχρόνως δὲ σχεδὸν οἱ Μάρσαλ καὶ Τζίλμπερτ ἀνεκάλυψαν καὶ ἐξηρεύνησαν τὰ φερώνυμά των συμπλέγματα. Τῷ 1789 ὁ Μπλάϊγκ, κυβερνήτης τοῦ πλοίου «Bounty», ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατήσαντος πληρώματός του ἐντὸς μικρᾶς ἀκάτου, κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ πρὸς βορρᾶν τῶν Νέων Ἑβρίδων τὰς νήσους Μπάνκς καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν Βίτι. Τῷ 1791—1792 ὁ Ἀντρκαστώ, ἀποσταλεὶς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Λὰ Περούζ, ἐπεσκέφθη πρῶτον τὴν Νέαν Καληδονίαν καὶ εἶτα ἐξηρεύνησε τὰ ἀρχιπελάγη τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ Βίσμαρκ. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ πλοίαρχος Στέφανος Μαρσὰν ἐπεσκέφθη τὰς Νήσους τῆς Ἑταιρείας καὶ τὰς Μαρκησίας καὶ ἀνεκάλυψε τὴν νῆσον Νούκα-Χίβα, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Νῆσον τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπιφανέστατος ἐπίσης θαλασσοπόρος ὁ Βανκοῦβερ, ἐμελέτησε κατὰ τὴν περίοδον 1792—1795 τὴν ὑδρογραφίαν τῶν νήσων Σάντουϊτς καὶ τῶν Γκαλαπάγκος. Ἐπηκολούθησεν ἡ ὑπὸ τοῦ Φάννιγκ ἀνακάλυψις τῶν φερωνύμων νήσων (1796) καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Οὐΐλσον τῶν νήσων Γαμπιὲ (1797). Τῷ 1819 συνεπληρώθη ἡ ἀνακάλυψις τῶν νήσων τῆς Ὠκεανίας, διὰ τῶν ταξιδίων τοῦ Πέϋστερ, ἀνακαλύψαντος τὰς Ἔλλις, καὶ τοῦ Μπελλινγκσχάουζεν, ἀνακαλύψαντος τὰς Κοτσεμπού.

Ἔκτοτε ἄρχεται ἡ περίοδος τῶν συστηματικῶν ἐξερευνήσεων καὶ τῶν συστηματικῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ὑδρογραφικῶν μελετῶν τοῦ νησιωτικοῦ κόσμου τοῦ Εἰρηνικοῦ. Τὸ δυσχερέστερον ἰδίᾳ ζήτημα ἦτο ἡ χαρτογράφησις καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς θέσεως ἑκάστης νήσου. Παλαιότερον, ἐλλείψει τελειοποιημένων καταλλήλων ὀργάνων, ἐσημειοῦντο πολλάκις τερατώδη λάθη, ἰδίᾳ εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν μηκῶν, διότι εἰς τὰ πλάτη, χάρις εἰς τὸν ὀκτάντα τοῦ Χάλεϋ, εἶχεν ἐπιτευχθῆ ἐνωρὶς σχετικὴ ἀκρίβεια. Τὰ διαπραττόμενα ὅμως κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν μηκῶν λάθη ὑπερέβαινον πολλάκις τὰς 20° καὶ 30° μοίρας, δηλαδὴ 2.000—3.000 χιλιόμετρα. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐπὶ δύο αἰῶνας ὑφισταμένη ἀδυναμία ἐπανευρέσεως τῶν νήσων τοῦ Σολομῶντος. Μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων ἐξερευνητῶν τῆς νέας περιόδου καταλέγονται οἱ Ρῶσοι Κρούζενστερν, Κοτσεμποὺ καὶ Λύτκε, μελετήσαντες τὰς Καρολίνας, τὰς Μάρσαλ, τὰς Χαβάϊ καὶ τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ Ὠκεανοῦ, ὁ Ἄγγλος Ἰάκωβος Ρός, μελετητὴς τῶν ἀνταρκτικῶν περιοχῶν, οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Οὐΐλκς, ἐπιβαίνοντες τοῦ πλοίου «Porpoise», καὶ οἱ Γάλλοι Μπωντέν, Φρεσινέ, Ντυπερρέ, μελετηταὶ τῆς Μελανησίας καὶ Μικρονησίας, καὶ ὁ διασημότερος πάντων Ντυμὸν ντ' Ὑρβίλ, ὅστις κατὰ τὰ ἔτη 1826—1840, ἐπιβαίνων τῶν πλοίων «Astrolabe» καὶ «Zé ée», ἐξηρεύνησε τὸ δυτικὸν ἥμισυ τοῦ Εἰρηνικοῦ. Αἱ ἀνὰ τὸν Εἰρηνικὸν ἔρευναι συνεχίζονται μέχρι σήμερον, περιστρεφόμεναι κυρίως εἰς τὴν μελέτην τῆς ὠκεανογραφίας, τῆς γεωλογίας, τῆς ἐθνογραφίας καὶ γλωσσολογίας τῶν θαλασσῶν, τῶν νήσων καὶ τῶν οἰκούντων αὐτὰς ἰθαγενῶν λαῶν. Κυριώτεραι τῶν ἐπιστημονικῶν τούτων ἀποστολῶν εἶναι ἡ τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Beagle», οὗτινος ἐπέβαινεν ὁ Κάρολος Δαρβῖνος, ἡ τοῦ «Venus», ἐρευνήσαντος τὸ ρεῦμα Κούρο—σίβο, ἡ τοῦ αὐστριακοῦ «Novara», ἥτις κατέστη διάσημος διὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Φ. φὸν Χόχστεττερ ἐκτελεσθείσας ἐργασίας (1857—1859), ἡ τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ πλοίου «Challenger» ἐκτελέσαντος ἐντὸς 3 ½ ἐτῶν (1872—1876) πλόας μήκους 124 000 χλμ., καθ' οὓς ἐγένοντο παρατηρήσεις καταλαμβάνουσαι ἔκτασιν 50 τόμων. Ἐπίσης σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ὠκεανίας συμβολὴ τῶν ἀμερικανικῶν σκαφῶν «Tuscarora» (1874 — 1876) καὶ «Nero» (1899), τοῦ γερμανικοῦ «Gazelle» (1875—1876), τοῦ ἰταλικοῦ «Vettor Pisani» (1884), τοῦ βρεττανικοῦ «Peguin» (1895) καὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ πλωτοῦ ἐργαστηρίου ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν «Albatross» (1893). Τέλος, διαρκοῦντος τοῦ Κ΄ αἰῶνος, διεκρίθησαν ἰδιαίτατα εἰς τὴν μελέτην τοῦ Εἰρηνικοῦ τὰ γερμανικὰ σκάφη «Planet» (1906) καὶ «Ἔμντεν» (1927), τὸ ἀμερικανικὸν «Carnegie» (1928) καὶ τὸ δανικὸν «Dana» (1928). Μεγάλως ἐξ ἄλλου συνέβαλον εἰς τὰς ὡς ἄνω ἐπιστημονικὰς μελέτας τὰ ἀποκληθέντα πανειρηνικὰ

Digitized by Google

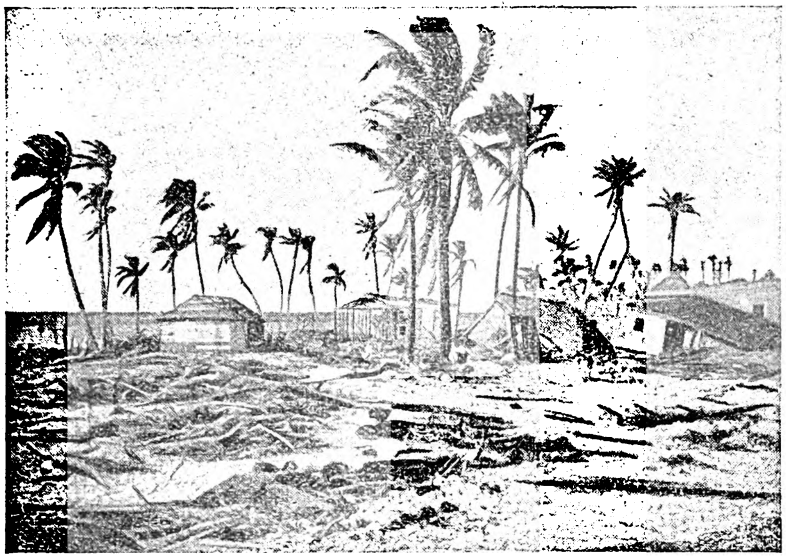

1) Τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα κυκλῶνος ἐνσκήψαντος τῷ 1903 ἐν ταῖς νήσοις Τουαμότου. 2) Φυτεῖαι κοκκοφοινίκων ἐν Ὠκεανίᾳ.

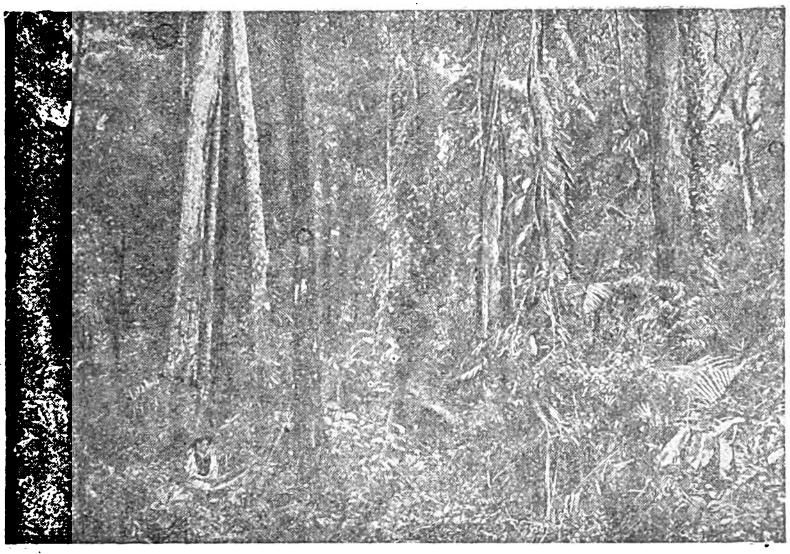

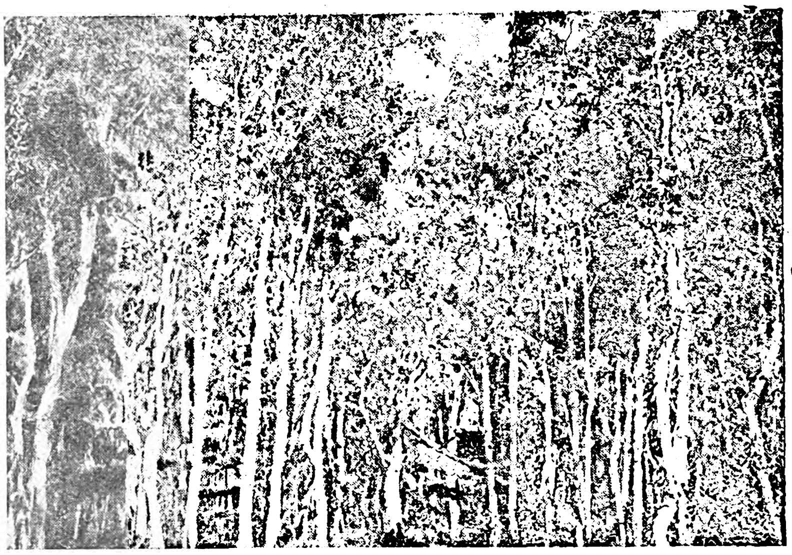

Τροπικὰ δάση: 1) Τῆς ἐν Αὐστραλίᾳ Κουηνσλανδίας. 2) Τῆς Νέας Καληδονίας.

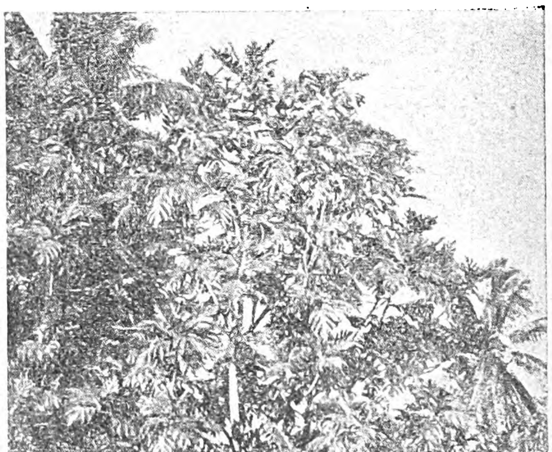

1) Φυτεῖαι πανδάνων ἐν Ὠκεανίᾳ. 2) Ἀρτόδενδρα.

Digitized by Google

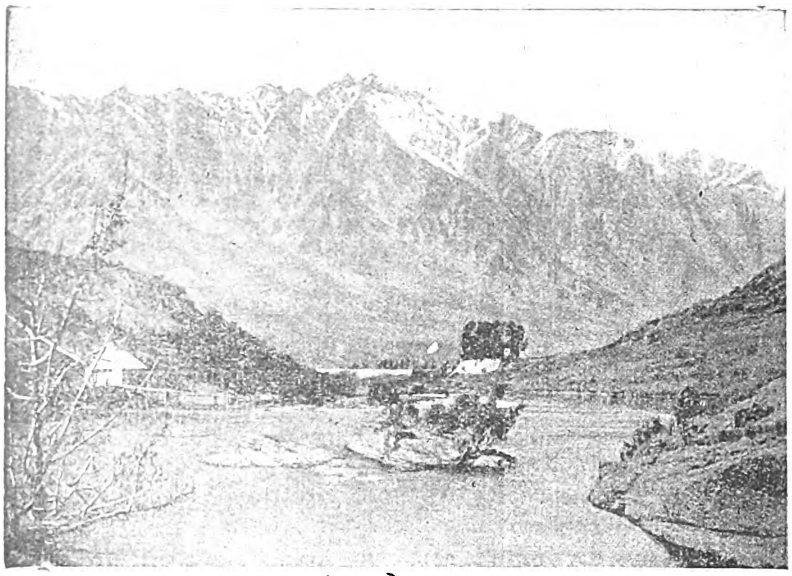

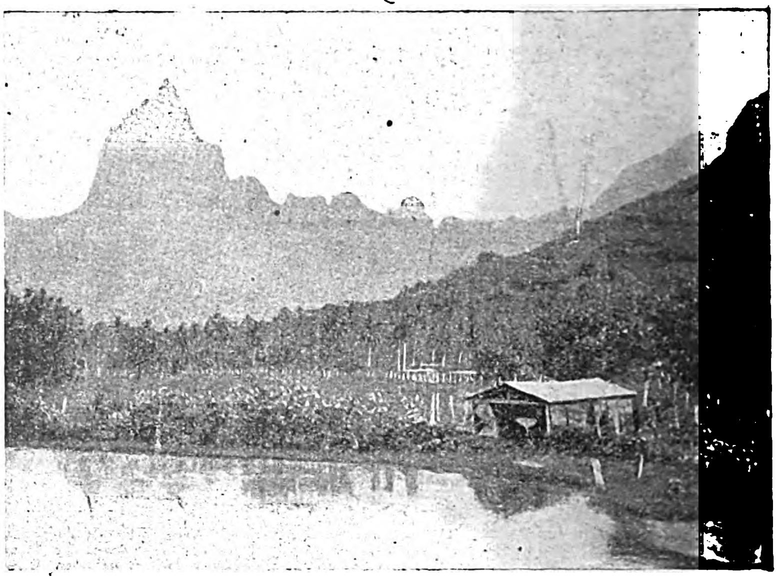

1) Ἡ λίμνη Βακατίπου. 2) Ἡ Μούρεα ἐν τῷ ἀρχιπελάγει τῆς Ἑταιρείας.

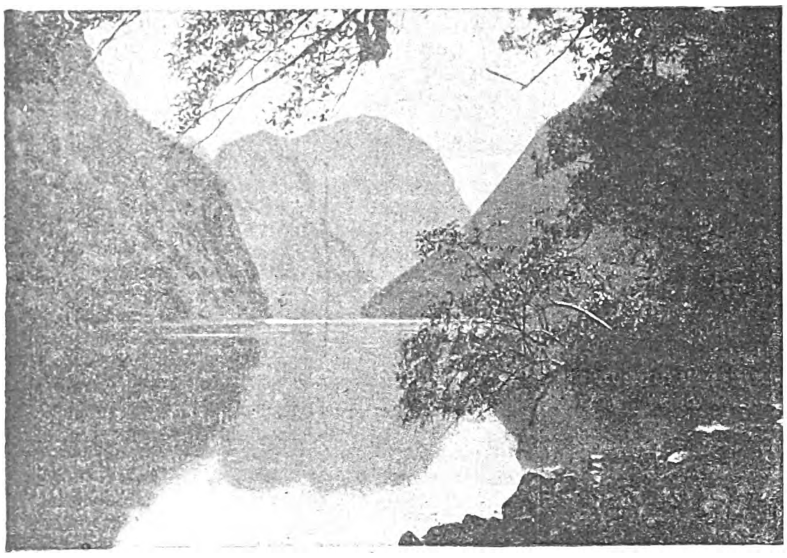

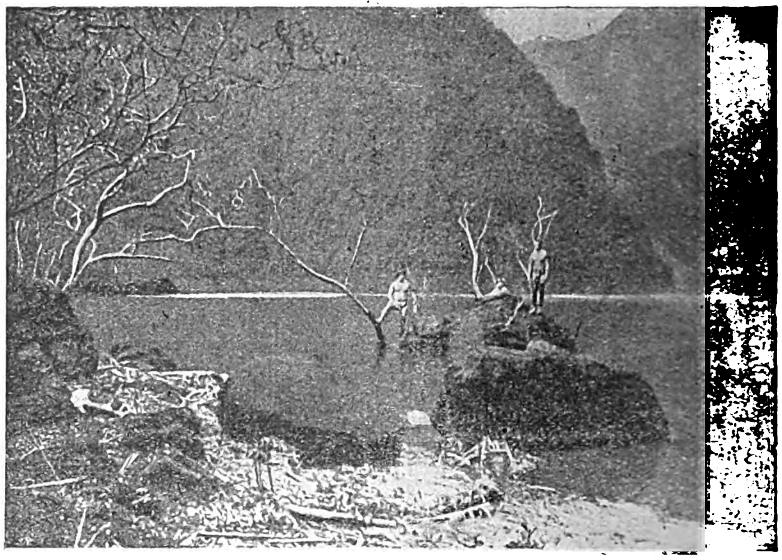

1) Ὁ κόλπος Σμὶθ Σοὺντ μὲ τὰς ἀποτόμως καταπιπτούσας ὄχθας του. 2) Ἡ λίμνη Βαϊχιρία ἐν τῇ νήσῳ Ταϊτῇ.

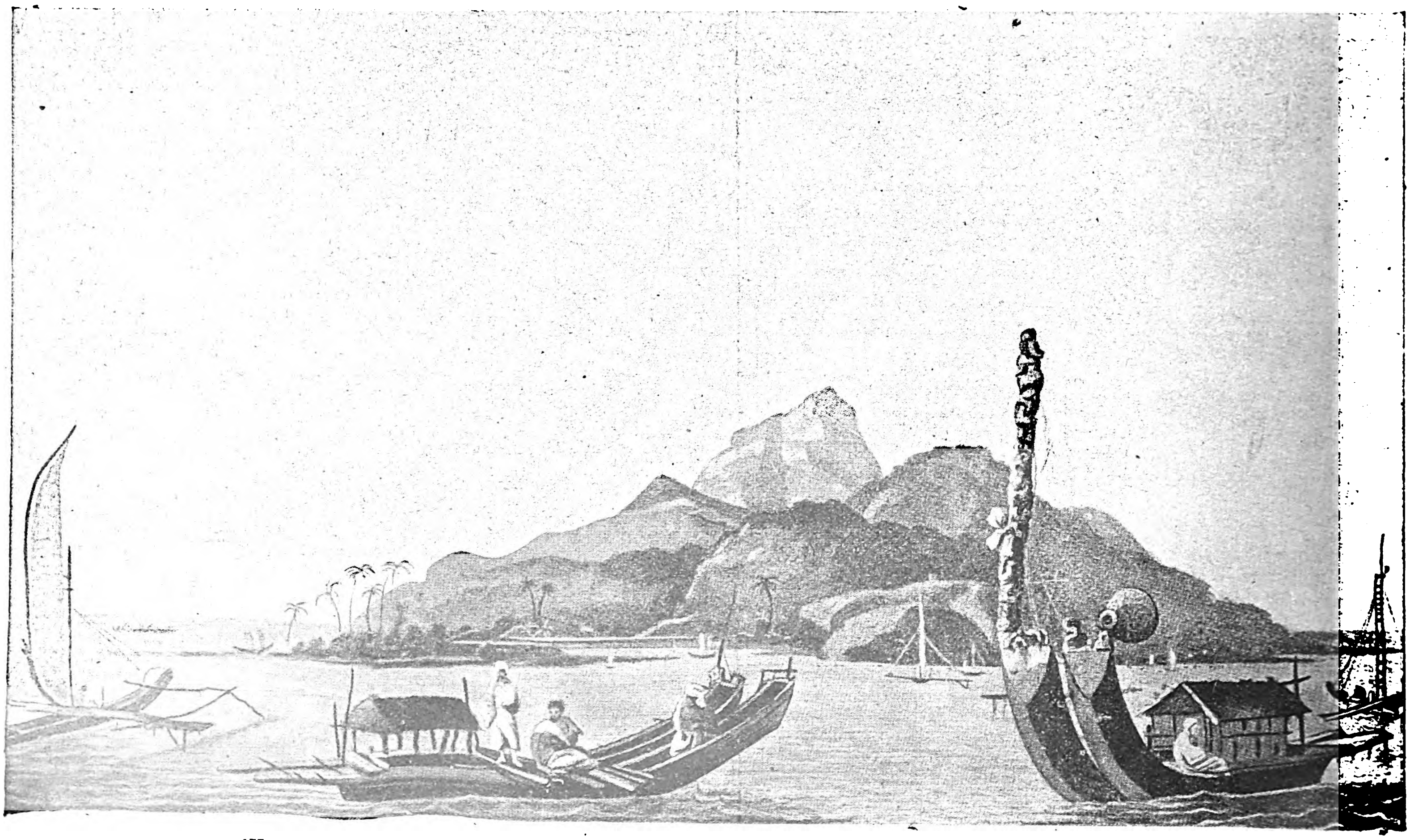

Ἡ νησὶς Ὀταχίτι φωτογραφουμένη ἀπὸ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς ἐξ ἀποστάσεως μιᾶς λεύγας.

Digitized by Google

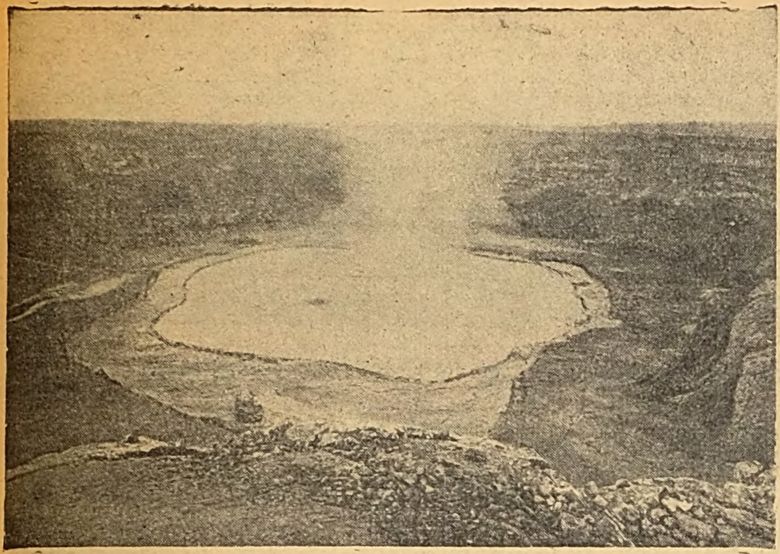

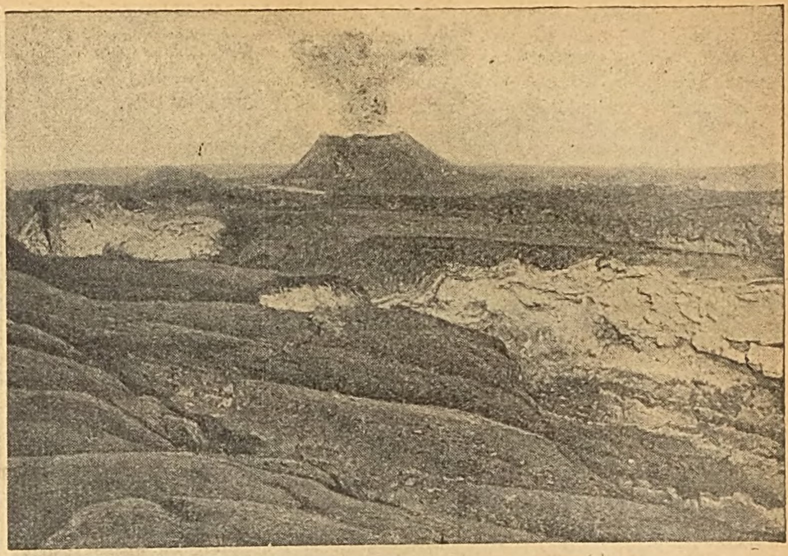

1) Ὁ ἐπὶ τῆς νήσου Χαβάϊ μέγας κρατὴρ Κιλαουέα. 2) Ἔκρηξις τοῦ ἡφαιστείου Μάουνα-Λόα τῆς Χαβάϊ.

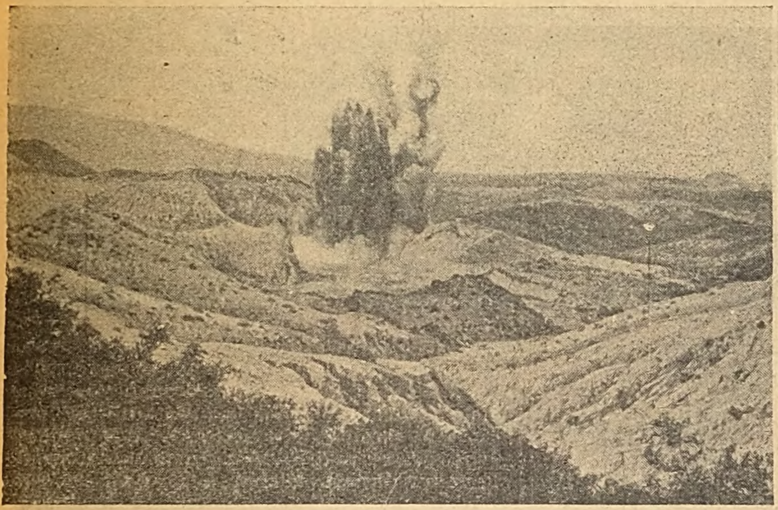

1) Πηγὴ θερμοῦ ὕδατος (γκέϋζερ). 2) Αἱ ἡφαιστειογενεῖς λίμναι τῆς Ροτομαχάνα.

Μαγγρόβιον δάσος παρὰ τὰς ὄχθας ποταμοῦ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Σολομῶντος.

Digitized by Google

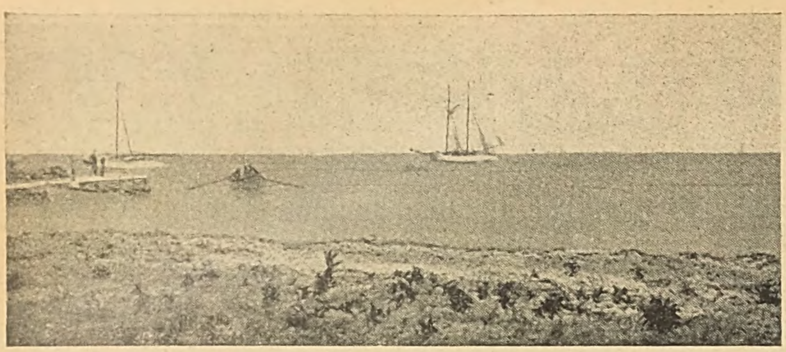

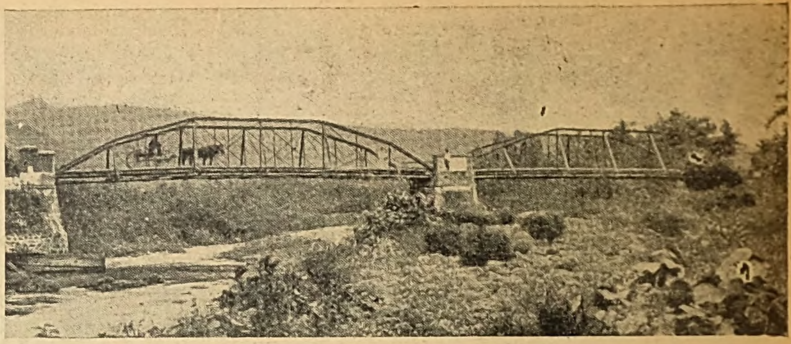

1) Κοραλλιογενεῖς ἀκταὶ τῆς Φακαράβα ἐν τῷ ἀρχιπελάγει Τουαμότου. 2) Γέφυρα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ταχαρούου ἐν Ταϊτῇ.

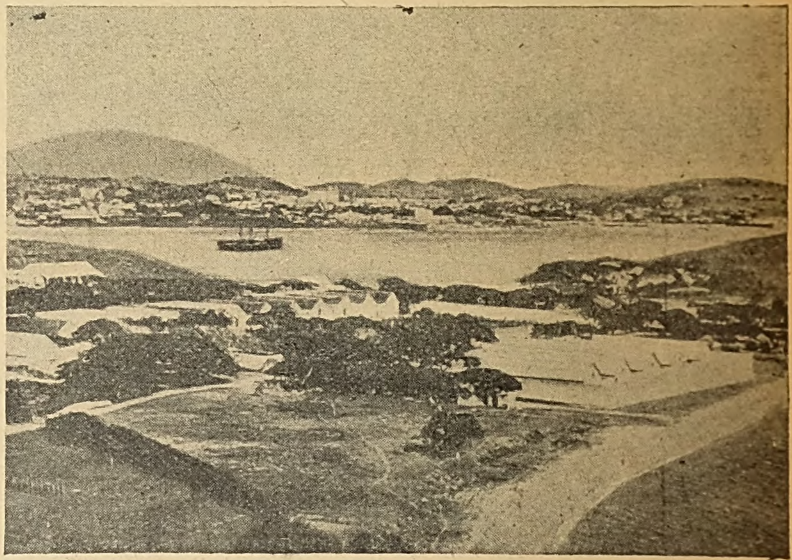

1) Εἴσοδος τοῦ λιμένος τῆς Χονολουλοῦ ἐν ταῖς νήσοις Χαβάϊ. Εἰς τὸ βάθος δεξιὰ διακρίνεται ὁ ναύσταθμος Πὴρλ-Χάρμπορ.
2) Ἡ Νουμέα ἐν Νέᾳ Καληδονίᾳ.

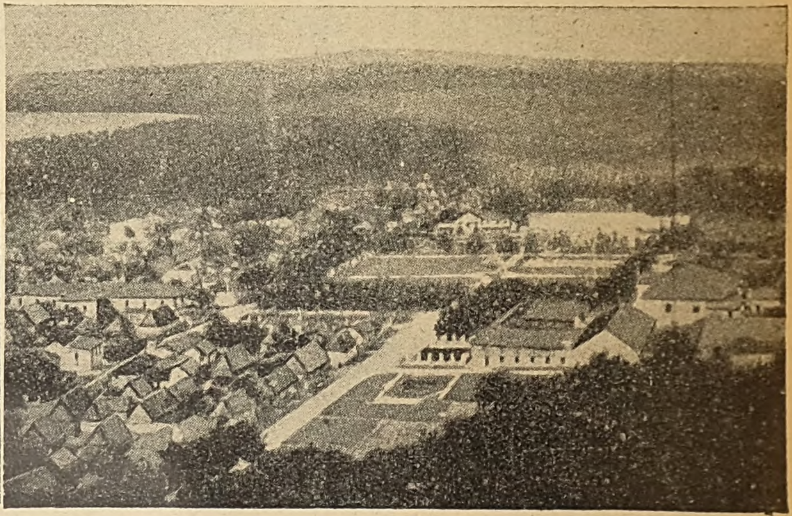

1) Κεντρικὴ ὁδὸς τῆς πόλεως Νουκουλόφα ἐν τῷ ἀρχιπελάγει Τόνγκα. 2) Ἡ πόλις Ἀγκάνα ἐν τῇ νήσῳ Γκουάμ.

1) Τὰ Τασμανικὰ ὄρη Χαίντσνγκερ καὶ Ντῶγκλας. 2) Τοπίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ὠκεανίας, ἐν εἴδει φιόρδ.

Digitized by Google

συνέδρια, ἅτινα συνῆλθον ἐν Χονολουλοὺ (1920, Σιδνεϋ 1923), Γόκιο 1926 καὶ Βαταβία (1929

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Élisée Reclus*, «Nouvelle Géographie universelle» Παρίσιοι 1889. *W. Sievers*, «Allgemeine Länderkunde, Australien und Ozeanien» (Λειψία 1902).— *Meyer*, «Physikalischer Handatlas» (Λειψία 1916).— *Ed. Suess*, «La face de la terre» (Παρίσιοι 1902—1918). — *I. D. Rogers*, «A historical Geography of the British Dominions» (Ὀξφόρδη 1925). — *Emm. de Martonne* «Traité de géographie physique» (Παρίσιοι 1925—1927).— *Miss N. E. Coad*, «Geography of the Pacific» (Οὐέλλιγκτον 1926). — *P. Vidal de La Blache et L. Gallois*, «Géographie Universelle», τόμ. X, Océanie (Παρίσιοι 1930). Χ. Δ.

— *Γλῶσσαι*. Αἱ γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ὁμιλοῦνται ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν βορείως, ἀνατολικῶς καὶ νοτιοανατολικῶς αὐτῆς κειμένων νήσων καὶ συστάδων νήσων, εἶναι πλεῖσται καὶ ποικιλώταται. Ἡ ἔρευνα ὅμως αὐτῶν εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχήν της, πολλῶν μάλιστα ἐξ αὐτῶν οὐδὲ ἤρχισεν ἀκόμη. Ἐπειδὴ δὲ διάφοροι ἐκ τῶν ἰθαγενῶν τῆς Ὠκεανίας, καὶ ἰδίως οἱ ἐπὶ τῆς Αὐστραλίας διεσπαρμένοι καὶ εὐάριθμοι σχετικῶς μελανόδερμοι, ὁσημέραι ἐξαφανίζονται ἢ συγχωνεύονται μετ' ἄλλων, δὲν εἶναι πιθανὸν ἱκαναὶ ἐκ τῶν γλωσσῶν τούτων νὰ ἐκλείψουν πρὶν μελετηθοῦν. Διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους θεωρεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐντελῶς πρόωρος πᾶσα σκέψις καὶ προσπάθεια πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς σχέσεως τῶν γλωσσῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἐκ τῶν γλωσσῶν τῆς Ὠκεανίας ἄλλαι μὲν ἀνήκουν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μελανησιακῶν γλωσσῶν ὡς λ. χ. αἱ λαλούμεναι εἰς τὰς Φιτζικὰς ἢ ἄλλως Φιτζίου καλουμένας νήσους, εἰς τὴν Νέαν Καληδονίαν, εἰς τὰς Νέας Ἑβρίδας, εἰς τὰς νήσους τοῦ Σολομῶντος, τὴν Νέαν Πομερανίαν καὶ ἄλλας, ἄλλαι εἰς τὴν ὁμάδα τῶν πολυνησιακῶν γλωσσῶν (ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι εἶναι αἱ τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ τῶν παρ' αὐτὴν νήσων), ἄλλαι εἰς τὴν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν τῶν Παπούων (ὡς λ. χ. διάφοροι ἐκ τῶν γλωσσῶν, αἵτινες λαλοῦνται ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων τῆς μεγαλονήσου Νέας Γουϊνέας καί τινων ἐκ τῶν παρακειμένων νήσων κλπ.). Πλὴν τούτων ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ γλῶσσαι τῶν ῥηθέντων μελανοδέρμων τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν ἰθαγενῶν τῆς νοτιοανατολικῶς τῆς Αὐστραλίας κειμένης Τασμανίας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος παρ' ὡς ἁπλῆ ὑπόθεσις ἡ ὑπό τινων ἐρευνητῶν ἐξενεχθεῖσα γνώμη περὶ τῆς συγγενείας τῶν αὐστραλιακῶν γλωσσῶν πρὸς τὰς πολυνησιακάς, τὰ μελανησιακὰ καὶ τὰς ὁμιλουμένας ὑπὸ τῶν Παπούων καὶ τούτων ὅλων ὁμοῦ πρὸς τὰς μαλαϊκάς, καθὼς καὶ ἡ εἰκασία ὅτι πάντες οἱ αὐτόχθονες οἱ λαλοῦντες τὰς μνημονευθείσας γλώσσας, κατάγονται ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς, καὶ δὴ ἐκ τῆς Ἰνδοσινικῆς, ὁρμώμενοι ἐξηπλώθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τέλος ἐπὶ τῆς Αὐστραλίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Περὶ τῶν μαλαϊκο-πολυνησιακῶν καὶ μελανησιακῶν γλωσσῶν βλ. ἀνωτέρω τὰ οἰκεῖα ἄρθρα. Περὶ τῶν γλωσσῶν τῶν Παπούων ἐπραγματεύθησαν ὁ *O. Frederici* καὶ ὁ *Hugo Zeller*, περὶ δὲ τῶν αὐστραλιακῶν ὁ *W. Sckmidt* εἰς τὸ ἔργον του «Die Gliederung der australischen Sprachen» (ἐν Βιέννῃ 1919) καὶ «Die Personalpronomina in den australischen Sprachen» (=Denkschriften d. Akad der Wiss. in Wien, Phil.—histor. Klass. LXIV, 1). Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ὠκεανία** (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Μία τῶν δεκατριῶν ὀνομασιῶν τῆς *Λιβύης*, ἣν διέσωσε Στέφανος ὁ Βυζάντιος (415,3). Σ. Ε. Λ.

Ὠκεανίδες (αἱ) (*Μυθολ.*). Θαλάσσιοι δαίμονες μὲ μορφὴν παρθένου κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ των καὶ ἰχθύος κατὰ τὸ κάτω, ἢ Νύμφαι τῶν ὑδάτων ἐν γένει. Ἐλέγοντο καὶ *Ὠκεανῖναι* ἢ *Ὠκεανίτιδες*, ὡς καὶ *Ὠγενίδες* καὶ *Γοργίδες*. Παρ' Ὁμήρῳ μνημονεύονται δύο Ὠκεανίδες, ἡ *Εὐρυνόμη*, ἥτις κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἦτο μήτηρ τῶν Χαρίτων, καὶ ἡ *Πέρση* (*Περσηΐς* παρ' Ἡσιόδῳ καλουμένη) ἡ σύζυγος τοῦ Ἡλίου καὶ μήτηρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Αἰήτου καὶ τῆς Κίρκης. Κατὰ τὴν «Θεογονίαν» τοῦ Ἡσιόδου αἱ Ὠκεανίδες, θυγατέρες τοῦ Τιτᾶνος Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τιτανίδος Τηθύος, ἦσαν τρισχίλιαι, ὅσοι καὶ οἱ Ποταμοὶ (ποτάμιοι θεοί), τέκνα τῶν αὐτῶν γονέων, καὶ ἦσαν Νύμφαι καὶ προστάτιδες τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν καὶ κατοικίαι των.

Ἐκ τῶν Ὠκεανίδων ὀνομαστότεραι ὑπῆρξαν, ἐκτὸς τῶν προρρηθεισῶν, ἡ *Καλλιρρόη*, ἡ μήτηρ τοῦ Γηρυόνου ἐκ τοῦ Χρυσάορος, ἡ *Μελίβοια*, ἡ μήτηρ τοῦ Λυκάονος ἐκ τοῦ Πελασγοῦ, ἡ *Πλειόνη* (*Πληϊόνη*), ἡ ἐκ τοῦ Ἄτλαντος μήτηρ τῶν ἑπτὰ Πλειάδων, ἡ *Φιλύρα*, ἡ ἐκ τοῦ Κρόνου, λαβόντος μορφὴν ἵππου μήτηρ γενομένη τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, ἡ *Δωδώνη*, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ ὁμώνυμός της πόλις τῆς Ἠπείρου, ἡ *Δωρίς*, ἡ μήτηρ τῶν Νηρηΐδων, ἡ *Εὐρώπη*, ἡ *Ἀσία*, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔλαβον τὰ ὀνόματά των αἱ ὁμώνυμοι ἤπειροι, ἡ *Διώνη*, ἡ *Μῆτις*, ἡ φερομένη ὡς σύζυγος τοῦ Προμηθέως *Ἡσιόνη*, ἡ ἱμερόεσσα *Καλυψώ*, ἡ *Στὺξ* καὶ ἄλλαι. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λογοτεχνίᾳ ὁ Αἰσχύλος ἐχρησιμοποίησε τὰς Ὠκεανίδας ὡς χορὸν εἰς τὴν τραγῳδίαν του «Προμηθεὺς Δεσμώτης», ὁ δὲ κωμικὸς Ἀριστοφάνης ἐνεφάνισε τὰς Νεφέλας, εἰς τὴν ὁμώνυμον κωμῳδίαν, ὡς Ὠκεανίδας. Κ. Φ.

ὠκεανογραφία (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη ἡ περιγράφουσα τοὺς ὠκεανοὺς καὶ μελετῶσα τὸ σχῆμα τῆς ὠκεανείου λεκάνης. Ἡ ὠκεανογραφία εἶναι ἐκ τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν, διὰ τὴν σπουδὴν τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖται ἡ συμβολὴ τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας, τῆς γεωλογίας, τῆς ζῳολογίας, τῆς βοτανικῆς, τῆς μετεωρολογίας, τῶν μαθηματικῶν (μελέτη τοπογραφίας ὠκεανῶν, κύματα, παλίρροιαι κλπ.). Ἀσχολεῖται δὲ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῆς θαλάσσης καὶ τῶν φαινομένων, ἅτινα λαμβάνουν χώραν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλους κλάδους: 1) τὴν *στατικὴν ὠκεανογραφίαν* ἥτις ἐξετάζει τὰς φυσικὰς καὶ χημικὰς ἰδιότητας τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἤτοι θερμοκρασίαν, εἰδικὸν βάρος, διαφάνειαν, ἀγωγιμότητα, συμπιεστόν, περιεκτικότητα εἰς ἅλατα καὶ ἀέρια, οἷον ὀξυγόνον, ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἄζωτον κλπ., καὶ 2) τὴν *δυναμικὴν ὠκεανογραφίαν*, ἥτις ἐξετάζει τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν κίνησιν τῶν ὑγρῶν μορίων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν ὑδατίνην στιβάδα. Ἡ ὠκεανογραφία ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὸν προσδιορισμὸν τῆς συστάσεως τοῦ θαλασσίου βυθοῦ καὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν βυθολογικῶν χαρτῶν. Ἐπίσης ἀσχολεῖται μὲ τὰς διαφόρους ἀνωμαλίας τοῦ ὑφάλου ἐδάφους καὶ τὴν διάταξιν τῶν γεωλογικῶν στρωμάτων τούτου (στρωματογραφία). Ἰδιαίτερον κεφάλαιον τῆς ὠκεανογραφίας ἀποτελεῖ ἡ *βιολογικὴ ὠκεανογραφία*, ἥτις ἀσχολεῖται μὲ τὰς συνθήκας ζωῆς καὶ τὴν διάδοσιν τῶν διαφόρων ὑδροβίων ζῴων καὶ φυτῶν.

Ἡ συμβολὴ ἣν προσφέρει ἡ ὠκεανογραφία εἰς τὴν ὑδρογραφίαν, εἶναι σημαντική, ἰδίως διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν χαρτῶν ὡς πρὸς τὰ βάθη, τὴν διεύθυνσιν τῶν ῥευμάτων, τὴν λιθολογικὴν σύστασιν τοῦ βυθοῦ, τὴν προσθήκην τῶν ἰσοθέρμων καμπύλων, ὡς καὶ τῶν ἰσαλμύρων τοιούτων (Courbes isohalins) κλπ. Αἱ πρῶται ὠκεανογραφικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος θεωρεῖται ὡς ἐπιστήμη συγχρόνως φυσικὴ καὶ βιολογική. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπεχειρήθησαν μεγάλοι μεθοδικοὶ πλόες πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῶν θαλασσῶν, ἐν οἷς ὁ ἐξερευνητικὸς πλοῦς τοῦ Challenger (1873—1876) διὰ τὸν Ἀτλαντικόν, ὁ πλοῦς τοῦ Tuscarora (1874—1876) διὰ τὸν Εἰρηνικόν. Οἱ Σκανδιναυοὶ συνέβαλον μεγάλως διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρκτικῶν θαλασσῶν μὲ τὸν Nansen, τὸν Amundsen καὶ τὸν Pettersen. Οἱ ἐξερευνητικοὶ ὡσαύτως πλόες τῶν γερμανικῶν πλοίων «Gazelle» καὶ «Valdivia» ἔδωκαν ὠφέλιμα ἀποτελέσματα.

Μέτρησις βαθῶν. Ἡ μέτρησις τῶν βαθῶν τῶν θαλασσῶν γίνεται δι' εἰδικῶν μηχανῶν, αἵτινες ὀνομάζονται *βολιστικαὶ μηχαναί*. Σήμερον ἡ μέτρησις τῶν βαθῶν γίνεται δι' ἠχοβολιστικῶν συσκευῶν, ὡς π. χ. ἡ τοῦ Fessenden, Behm, Atlas Lot, Langevin-Florisson (ὑπερηχητικὰ βολίσματα), Henry Hugles and Son Ltd (ἠχοβολιστικαὶ συσκευαὶ ἐν χρήσει ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου), Fathometer κλπ.

Βαθυμετρικοὶ χάρται. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διὰ διαφόρων ὀργάνων καὶ μεθόδων ἐκτελεσθέντων βολισμάτων εἰς πάσας τὰς θαλάσσας τῆς ὑδρογείου, διὰ πολλῶν πλοίων διαφόρων ἐθνικοτήτων, ἀνηκόντων εἴτε εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν εἴτε εἰς ἐπιστημονικὰς ἐξερευνητικὰς ἀποστολάς, ὑπετυπώθησαν οἱ βαθυμετρικοὶ χάρται, οἵτινες παρέχουσι, λόγῳ τῶν λεπτομερειῶν των, τὴν μορφὴν τοῦ ὑφάλου ἐδάφους. Τῶν χαρτῶν τούτων κυριώτεροι εἶναι οἱ ὑποτυπωθέντες κατὰ τὸ 1893 ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ γραφείου τοῦ γερμανικοῦ ναυαρχείου οἱ κατὰ τὸ 1899 ὑπὸ τοῦ John Murray, μετὰ τὴν περίφημον ἀποστολὴν τοῦ Challenger, οἱ ὑπὸ τοῦ Supan, ὡς καὶ οἱ κατὰ τὰς διαφόρους ἀποστολάς, ἐπὶ τῶν πλοίων Travailleur, Tallisman, Valdivia κτλ. ὑποτυπωθέντες. Κατὰ τὸ διεθνὲς συνέδριον τοῦ Βερολίνου (1899) ὡρίσθη ἐπιτροπὴ διὰ τὴν ὑποτύπωσιν ἑνιαίου βαθυμετρικοῦ χάρτου τῶν θαλασσῶν, τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ὀνομασίαν τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν τοῦ ὑφάλου ἐδάφους. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνῆλθεν ἐν Wiesbaden τῷ 1903 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τοῦ Μονακό. Ἡ ὑποτύπωσις τοῦ γενικοῦ βαθυμετρικοῦ χάρτου, ὅστις ἀπῄτησε μεγάλους κόπους καὶ τεράστια ἔξοδα, ἐγένετο τῇ φροντίδι τοῦ πρίγκιπος τοῦ Μονακό. Ὁ βαθυμετρικὸς οὗτος χάρτης ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 φύλλα καὶ εἶναι ὑπὸ κλίμακα $^{1}/_{10.000.000}$.

Ἀποθέματα βυθοῦ. Τὰ ἐπὶ τῶν βυθῶν τῶν θαλασσῶν ἀποθέματα διακρίνονται εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας: 1) *Παράκτια ἀποθέματα* (dépôts littoraux). Καλοῦνται οὕτω τὰ πλησίον τῶν ἀκτῶν εὑρισκόμενα καὶ προερχόμενα εἴτε ἐκ τῆς ἀμέσου διαβρώσεως τούτων, εἴτε ἐκ τῆς μεταφορικῆς ἐνεργείας τοῦ ὕδατος. 2) *Χερσογενῆ ἀποθέματα* (dépôts terrigènes). Εἰς ταῦτα ἀνήκει ἡ ἰλὺς ἡ προερχομένη ἐκ τῆς διαβρώσεως καθαρῶς γηΐνων ἀποθεμάτων, ἡ μεταφερομένη ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ὕδατος μακρὰν τῶν ἀκτῶν καὶ καθιζανομένη βραδέως εἰς τὸν βυθόν· διαιρεῖται εἰς ἰλὺν ἐρυθράν, κυανῆν καὶ πρασίνην, ἰλὺν ἡφαιστειογενοῦς προελεύσεως, ἰλὺν προερχομένην ἐκ διαβρώσεως κοραλλιογενῶν νήσων κλπ. 3) *Πελάγια ἀποθέματα* (dépôts pélagiques). Εἰς τὰ μεγάλα βάθη τὰ ἐπὶ τοῦ βυθοῦ ἀποθέματα ἀποτελοῦνται οὐχὶ ἐκ σωματιδίων γηΐνης προελεύσεως, ἀλλ' ἐκ σκελετῶν ἢ κελυφῶν ζῴων. Ἀναλόγως τῆς πληθώρας τῶν σκελετῶν ἢ τῶν κελυφῶν τούτων διακρίνομεν ἰλὺν ἀκτινοζῴων γλοβιγερινῶν, πτεροπόδων, διατόμων κλπ. Διὰ τὴν συλλογὴν τῶν δειγμάτων τοῦ θαλασσίου βυθοῦ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ εἴδους τοῦ βυθοῦ καὶ καταρτισμὸν τῶν βυθολογικῶν χαρτῶν χρησιμοποιοῦμεν εἰδικοὺς δειγματολήπτας βυθοῦ διαφόρων τύπων (δειγματολήπτης Leger, δειγματολήπτης Buchanan, Deep-See Clamm, κλπ.).

Στατικὴ ὠκεανογραφία. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἐπιφανείας ἡ δειγματοληψία εἶναι εὔκολος· προκειμένου ὅμως δι' ὕδωρ διαφόρων βαθῶν πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν πρὸς δειγματοληψίαν εἰδικὰς φιάλας, αἵτινες κατέρχονται ἀνοικταὶ μέχρι τοῦ ἐπιθυμητοῦ βάθους καὶ κατόπιν κλείονται αὐτομάτως εἴτε δι' ἕλικος, εἴτε διὰ πίπτοντος βάρους (φιάλαι Buchanan, Krümmel, Ekman, Scottish Pattern, Richard).

Πυκνότης. Ἡ πυκνότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος προσδιορίζεται εἴτε διὰ τῆς ληκύθου εἴτε δι' ἀραιομέτρου. Ἡ μέση πυκνότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἰς τὴν θερμοκρασίαν 0° δύναται νὰ θεωρηθῇ ἴση πρὸς 1,0280.

Θερμοκρασία. Ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἐπιφανείας καὶ βάθους ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν αἰτίων, ποικίλλει δὲ ἀναλόγως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους καὶ τῶν κυκλοφορούντων ῥευμάτων. Τὰ ἐξωτερικὰ αἴτια, εἰς ἃ ὀφείλεται ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἶναι διάφορα, σπουδαιότερον δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ ἡλιακὴ θερμότης. Ἡ μέτρησις τῆς θερμοκρασίας τοῦ θαλασσίου ὕδατος βάθους γίνεται δι' εἰδικῶν θερμομέτρων, καλουμένων *ἀναστρεψίμων* (thermomètres à renversement), ὧν γνωστότεροι τύποι εἶναι οἱ τοῦ Negretti Zambra, Richter und Wiese, Nansen, Ekman κ. ἄ.

Ἁλμυρότης. Τὸ εἰς γραμμάρια ἐν διαλύσει περιεχόμενον ποσὸν τῶν διαφόρων ἁλάτων εἰς ἓν χιλιόγραμμον θαλασσίου ὕδατος προσδιορίζεται διὰ διαφόρων μεθόδων, ὧν κυριωτέρα εἶναι ἡ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἁλατογόνων (χλωρίου, βρωμίου, καὶ ἰωδίου). Ἡ μέση ἁλμυρότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἰσοῦται πρὸς 34,5 ‰.

Ἁπλᾶ στοιχεῖα εὑρισκόμενα ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Ἐκ τῶν ἁπλῶν στοιχείων εὑρέθησαν μέχρι σήμερον διὰ χημικῶν ἀναλύσεων ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος 35: 1) *ἀμέταλλα*, ἤτοι ὑδρογόνον, ὀξυγόνον, ἄζωτον ἀργόν, θεῖον, φωσφόρος, ἀρσενικόν, χλώριον, βρώμιον, ἰώδιον, φθόριον, ἄνθραξ, βόριον καὶ πυρίτιον· 2) *μέταλλα*, ἤτοι ἄργυρος, χαλκός, μόλυβδος, ψευδάργυρος, σίδηρος, μαγγάνιον, νικέλιον, κοβάλτιον, ἀργίλλιον, μαγνήσιον, ἀσβέστιον, στρόντιον, βάριον, νάτριον, κάλιον, λίθιον, ρουβίδιον, καίσιον χρυσός, ράδιον καὶ θόριον.

Ποσοτικὴ σύνθεσις τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Κατὰ τὸν Dittmar, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀναλύσεων ἐπὶ τῶν 7 κυριωτέρων ἁλάτων ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἅλατα	Εἰς 1 χιλιόγραμ. ὕδατος	Ἐπὶ τοῖς %
Χλωριοῦχον νάτριον (Na Cl)	27 γρ. 213	77,758
» μαγνήσιον ($Mg Cl_2$) ...	3 γρ. 807	10,878
Θειικὸν μαγνήσιον ($Mg SO_4$)	1 γρ. 658	4,737
» ἀσβέστιον ($Ca CO_4$)	1 γρ. 260	3,600
» κάλιον ($K SO_4$)	0 γρ. 863	2,465
Διττανθρακ. ἀσβέστιον $Ca (HCO_3)_2$	0 γρ. 123	0,345
Βρωμιοῦχον μαγνήσιον ($Mg Br_2$) ..	0 γρ. 076	0.217
Ὁλικόν.	35.000	100.000

Διαφάνεια θαλασσίου ὕδατος. Ἡ διαφάνεια τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων αἰτίων, φαινομένων διαθλάσεως καὶ διαχύσεως τοῦ φωτός, ἐκ τῶν ἐν αἰωρήσει οὐσιῶν (πλαγκτοῦ), ὡς καὶ ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ θαλασσίου ὕδατος (παρετηρήθη ὅτι ὕδατα χρώματος κυανοῦ εἶναι διαφανέστερα τῶν ἐχόντων πράσινον χρῶμα). Ἡ μέτρησις τῆς διαφανείας γίνεται δι' ἑνὸς δίσκου μεταλλικοῦ, λευκοῦ χρώματος, διαμέτρου 30 ἑκατοστῶν (δίσκος Secchi), ὅστις βυθίζεται ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἐξηρτημένος διὰ νήματος, μέχρις ὅτου παύσῃ νὰ εἶναι ὁρατός.

Χρῶμα θαλάσσης. Τὸ χρῶμα τῆς θαλάσσης μεταβάλλεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, ἀκολουθεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, ὅπερ καὶ ἀνακλᾷ. Τὸ κυανοῦν χρῶμα μεταβάλλεται ἐκ διαφόρων αἰτίων, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἐν αἰωρήσει ζώντων μικροοργανισμῶν (πλαγκτοῦ), ὡς καὶ τῶν διαφόρων ἀνοργάνων σωματιδίων, ἅτινα εἴτε ἀποσπῶνται ἐκ τῶν ἀκτῶν, εἴτε παρασύρονται ὑπὸ τῶν ποταμῶν καὶ χύνονται ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Ἀναλόγως τῆς ποσότητος καὶ τοῦ χρώματος τῶν ἐν αἰωρήσει σωματιδίων δίδεται καὶ εἰς τὸ ὕδωρ χαρακτηριστικὸν χρῶμα, ὅπερ εἶναι ἢ ὑπόλευκον (mer de lait) ἢ ὑποκίτρινον ἢ ἐρυθρὸν κ.λ.π. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρώματος τῆς θαλάσσης γίνεται δι' εἰδικοῦ ὀργάνου (κλῖμαξ Forel, διόπτρα Thoulet κ.λ.π.).

Digitized by Google

Διάφορα ὠκεάνεια ζῷα.

[1=λάβρος· 2=ρόμβος· 3=φυλλοπτέρυξ· 4=ὄστρεον τὸ ἐδώδιμον· 5=σπειρογράφος· 6=ἑτερονηρηΐς· 7=ξιφόσουρος ὁ λίμουλος· 8=πάγουρος ὁ πεπλατυσμένος· 9=πάγουρος ὁ γελασῖνος· 10=βερνάρδος ὁ ἐρημίτης· 11=ἀστακός· 12=καραβίς· 13=ἀναλίφη· 14=ὁλοθουρία· 15=ἐχῖνος ὁ κοινός· 16=ἐχῖνος ὁ ῥαβδωτός· 17=τριχαστήρ· 18=ἀστερίας· 19=σολαστήρ· 20=βερετίλλη· 21=πεννατούλη· 22=γοργώνη· 23=ῥιπιδογοργία· 24=μέδουσα ἡ περιφύλλη· 25=μέδουσα ἡ θαμνοστύλη· 26=βερόη· 27=ῥοδαλία (σιφωνοφόρον)· 28=πραΰα· 29=φυσαλίς· 30=μαδρεπόρα ὁ πρωτεύς· 31=μαδρεπόρα ἡ κιτρίνη· 32=κοράλλιον τὸ ἐρυθρόν· 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39=διάφορα εἴδη ἀκτινίας· 40 καὶ 41=σπόγγος· 42 καὶ 43=ἄλγ…]

Digitized by Google

Πίεσις καὶ συμπιεστὸν τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θαλασσίου ὕδατος ὑφίσταται τὴν ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν, ἥτις ἰσοῦται πρὸ 1,003 χ/μα κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον. Ἡ πίεσις αὕτη αὐξάνει ἀνὰ δέκα μέτρα κατὰ μίαν ἀτμόσφαιραν, ἑπομένως ἡ πίεσις εἰς βάθος 6.000 μέτρων θὰ εἶναι ἴση πρὸς 600 ἀτμοσφαίρας. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ὡς καὶ ὅλα τὰ ὑγρά, ὅπως καὶ τὰ στερεά, εἶναι συμπιεστόν. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ συμπιεστοῦ τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν γίνεται διὰ τῶν πιεσιμέτρων. Ὁ συντελεστὴς συμπιεστοῦ τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἰσοῦται πρὸς 0,0000046614.

Ἀέρια διαλελυμένα ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, εὑρισκόμενον συνεχῶς εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, διαλύει μέρος τούτου καὶ συνεπῶς περιέχει ἐν διαλύσει ὀξυγόνον, ἄζωτον, διοξείδιον ἄνθρακος κλπ., ἀλλὰ εἰς διάφορον ἀναλογίαν. Ἡ ποσότης π. χ. τοῦ ὀξυγόνου καὶ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πληθώρας τῶν ζῴων καὶ φυτῶν, ἅτινα εὑρίσκονται ἐντὸς αὐτοῦ, δηλαδὴ ἐκ τῆς ἀναπνοῆς τούτων.

Δυναμικὴ ὠκεανογραφία. Οἱ ἄνεμοι, πνέοντες κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως αὐτῶν, δίδουσιν εἰς τὰ ὑγρὰ μόρια, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἐπιφανειακὴν στιβάδα τῆς θαλάσσης, κίνησιν ῥυθμικήν, ἥτις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διατάραξιν ταύτης. Ἡ περίοδος τῆς ῥυθμικῆς ταύτης κινήσεως εἶναι βραδυτάτη. Ὅταν οὐδεμία πνοὴ ἀνέμου παρατηρῆται, τότε τὰ ὑγρὰ μόρια παραμένουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκίνητα, ἡ δὲ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης παρουσιάζεται ὡς κατοπτρική. Ἡ κατάστασις τῆς θαλάσσης δίδεται διὰ κλίμακος ἀπὸ 0—9.

Κλῖμαξ	*Ἑλληνιστί*	*Γαλλιστί*	*Ἀγγλιστί*
0	λιπαρὰ γαλήνη (κ. λάδι)	Calme	Calm
1	γαλήνη (κ. μπ νάτσα)	Belle	Smooth
2	εὐθαλασσία	Peu agitée	Slight
3	κυματισμὸς	Agitée	Moderate
4	σάλος (κ. τρικυμία)	Houleuse	Rough
5	ἐπίσαλος (κ. φορτούνα)	Très houleuse	Very rough.
6	κλυδώνιον (κ χονδρὴ θάλασσα)	Grosse	High.
7	κλύδων	Très grosse	Very high
8	μαινομένη	Furieuse	Precipitous
9	παράφορος	Démontée	Confused.

Ἡ δυναμικὴ ὠκεανογραφία ἐξετάζει ἐπίσης τὸ φαινόμενον τῆς *ἀποθαλασσίας* (βλ. λ.). Ἡ δυναμικὴ ὠκεανογραφία ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὴν σπουδὴν τοῦ φαινομένου τῆς *παλιρροίας*.

Βιολογικὴ ὠκεανογραφία. Ἡ ζωὴ εὑρίσκεται ἁπανταχοῦ τῶν θαλασσῶν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν μέχρι τοῦ μέσου τῶν ὠκεανῶν καὶ μέχρι τῶν μεγαλυτέρων βυθῶν, ἀντιπροσωπεύεται δὲ ἀπὸ τὰ ἁπλούστερα τῶν ζῴων μέχρι καὶ τῶν τελειοτέρων. Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν σήμερον, συνάγεται ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει τὴν καταγωγήν της εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ. Ὁ Quinton («L'eau de mer milieu organique») διὰ διαφόρων φυσιολογικῶν πειραμάτων καὶ χημικῶν ἀναλύσεων τῶν ἐσωτερικῶν ὑγρῶν (λέμφος, αἷμα) διαφόρων ζῴων, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι πάντα τὰ ἐνόργανα ὄντα εἶναι ὑδρόβιοι ὀργανισμοί, καθόσον πάντα τὰ κύτταρα ἐν τῇ πραγματικότητι ζῶσι κανονικῶς ἐντὸς ὑγροῦ. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τροποποιούμενον, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Quinton καταφαίνεται ὅτι τὸ ἐντὸς τοῦ πλάσματος τῶν σπονδυλωτῶν διαλελυμένον χλωριοῦχον νάτριον ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν διαλύσει ἄλλα ἅλατα εὑρίσκεται εἰς τὴν αὐτὴν περίπου ἀναλογίαν ὡς εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ.

Οἱ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐνυπάρχοντες ὀργανισμοὶ (ζῷα, φυτὰ) διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: 1) Εἰς τοὺς ζῶντας ἐπὶ τοῦ βυθοῦ προσκεκολλημένους (πολύποδες κ. λ. π.) ἢ ἐλευθέρους (καρκίνοι κ. λ. π.) καὶ οἵτινες ἀπαρτίζουσι, κατὰ τὸν Haeckel, τὸ *βένθος* (benthos). 2) Εἰς τοὺς κολυμβῶντας ἢ ἐπιπλέοντας εἰς τὸ ὕδωρ, μεταξὺ δύο ὑδατίνων στιβάδων (πελάγιοι). Οἱ πρῶτοι ἀποτελοῦσι τὸ *νηκτόν*, οἱ δεύτεροι τὸ *πλαγκτόν*. Τὰ ὅρια μεταξὺ βένθους, νηκτοῦ καὶ πλαγκτοῦ δὲν εἶναι τελείως ἀπόλυτα. Ὑπάρχουσιν ὀργανισμοί, οἵτινες καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ζωῆς των παραμένουσι προσκεκολλημένοι εἰς τὸν βυθόν, ἄλλοι πάλιν κατὰ τὰ διάφορα στάδια αὐτῆς ἀνήκουσιν εἰς τὸ πλαγκτὸν καὶ εἶτα εἰς τὸ βένθος κ. λ.

Διαίρεσις ὠκεανίου χώρου. Οὗτος διαιρεῖται: 1) Εἰς *χώραν παράκτιον* (région littorale), ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν ὑφαλοκρηπῖδα, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες εἰσδύουσιν εἰς βάθος ἀνώτερον τῶν 200 μ. Εἰς τὴν ἐπιφανειακὴν ταύτην στιβάδα, καὶ μέχρι βάθους 400 μ., ἡ πανὶς εἶναι πλουσιωτάτη. Τὸ φυτικὸν ἐπίσης πλαγκτὸν μέχρι βάθους 200—250 μ. εἶναι πλουσιώτατον, μέχρι δὲ τοῦ βάθους τούτου εὑρίσκεται καὶ τὸ ὅριον τῶν φυτοφάγων ὑδροβίων ζῴων. 2) Εἰς *ἀβυσσαίαν χώραν* (région abyssale), τὴν περιλαμβάνουσαν τὸ σύνολον τοῦ ὠκεανίου χώρου, ὅστις εὑρίσκεται πέρα τῆς ἠπειρωτικῆς ὑφαλοκρηπῖδος· αὕτη κατοικεῖται ὑπὸ πληθυσμοῦ, ὅστις οὐδέποτε ἅπτεται τοῦ βυθοῦ, ἀλλὰ ζῇ, παράγει καὶ ἀποθνήσκει μεταξὺ δύο ὑδατίνων στιβάδων.

Ἐπίδρασις διαφόρων συντελεστῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ὑδροβίων ζῴων. 1) **Πίεσις.** Τὰ ζῷα, ἅτινα ζῶσιν εἰς τὰ μεγάλα βάθη, ὑφίστανται πιέσεις ἀντιστοιχούσας περίπου πρὸς 1 ἀτμόσφαιραν ἀνὰ 10 μ. βάθους. Αἱ μεγάλαι πιέσεις φαίνεται ὅτι δὲν ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ὑδροβίων ὀργανισμῶν, ὅπως τοὐλάχιστον ἀπέδειξαν τὰ πειράματα τοῦ Regnard. Ἐὰν εἰς τὰ μεγάλα βάθη δὲν ἀνευρίσκωμεν πλουσίαν πανίδα, τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ μᾶλλον εἰς τὴν ἔλλειψιν τροφῆς καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μεγάλην πίεσιν. 2) **Φῶς.** Τοῦτο ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ζωήν, ἄνευ δ' αὐτοῦ δὲν ὑφίσταται φυτικὴ ζωή. Τὰ φύκη ἀνευρίσκομεν μέχρι βάθους 200 μ., δηλαδὴ μέχρι βάθους, εἰς ὃ φθάνουσιν αἱ ἀκτῖνες αἱ χρήσιμοι διὰ τὴν ἀφομοίωσιν τῆς χλωροφύλλης. Ἀπὸ 0—200 μ. ἀνευρίσκομεν ζῷα φυτοφάγα καὶ σαρκοφάγα ἀναμίξ. Πέρα τῶν 200 μ. ἀνευρίσκομεν ζῷα μόνον σαρκοφάγα. Εἰς τὰ πολὺ μεγάλα βάθη ἀπαντᾶται μέγας ἀριθμὸς ζῴων τυφλῶν. Ἐπίσης ἀπαντοῦν ζῷα μὲ τηλεσκοπικοὺς ὀφθαλμούς, ὡς καὶ ἄλλα φέροντα φωτογόνους συσκευάς. 3) **Θερμοκρασία.** Μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐναλίου ζωῆς ἔχει καὶ ἡ θερμοκρασία· ἀναλόγως δὲ τῆς ἀντοχῆς, ἣν δεικνύουσιν οἱ ὑδρόβιοι ὀργανισμοί, διαιροῦνται: α') εἰς *στενοθέρμους* (stenothermes), μὴ ἀντέχοντας εἰς ἀποτόμους μεταβολὰς θερμοκρασίας, καὶ β') εἰς *εὐρυθέρμους* (eurythermes), ἀντέχοντας εἰς ἀποτόμους μεταβολὰς θερμοκρασίας. Οἱ παράκτιοι ὀργανισμοὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρύθερμοι. Τὸ πλαγκτὸν τῶν θερμῶν ὑδάτων εἶναι πλουσιώτερον εἰς εἴδη ἢ τὸ πλαγκτὸν τῶν ψυχρῶν τοιούτων. 4) **Ἁλμυρότης.** Ἡ ἁλμυρότης ἐπίσης ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν ζῴων. Τὰ ζῷα ἅτινα δὲν ἀντέχουσιν εἰς ἀποτόμους μεταβολὰς ἁλμυρότητος ἀνήκουσιν εἰς τὰ *στενόαλα* (stenohalin), τὰ δὲ δυνάμενα νὰ ὑποστῶσι μεγάλας καὶ ἀποτόμους μεταβολὰς ἁλμυρότητος ἀνήκουσιν εἰς τὰ *εὐρύαλα* (euryhalin).

Χρησιμοποιούμενα ὄργανα. Ἡ σύλληψις ζῴων ζώντων εἰς διαφόρους ὑδατίνας ζώνας, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ βυθοῦ, συντελεῖ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς βιολογίας τῶν θαλασσῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποιοῦνται διάφορα ὄργανα, ἤτοι: 1) Διὰ τὴν συλλογὴν πλαγκτοῦ ἐπιφανείας, μικρὰ κωνικὰ δίκτυα, κατεσκευασμένα ἐκ μεταξίνου ὑφάσματος (δίκτυον Richard). 2) Διὰ τὴν συλλογὴν πλαγκτοῦ ἀπὸ διάφορα βάθη, εἰδικὰ δίκτυα, ἅτινα δύνανται νὰ κλείωσι κατὰ βούλησιν εἰς τὸ ἐπιθυμητὸν βάθος (δίκτυον Nansen) κλπ.). 3) Διὰ τὴν συλλογὴν ζῴων ζώντων παρὰ τὸν βυθὸν ἢ πολὺ πλησίον τούτου μεταχειριζόμεθα εἰδικὰς δράγας (drague de Ball, drague du Blake κλπ.). 4) Διὰ τὴν ἁλιείαν ἰχθύων καὶ ἄλλων ὑδροβίων ζῴων μεταχειριζόμεθα διαφόρους τύπους δικτύων (παραγάδια, καθετές, τράτες, συρόμενα δίκτυα). 5) Διὰ τὴν σύλληψιν ὑδροβίων ὀργανισμῶν, πρὸς προσδιορισμὸν τῆς κατακορύφου διανομῆς τούτων, μεταχειριζόμεθα εἰδικὰ κατακόρυφα δίκτυα (filets verticales), πολλὰ τῶν ὁποίων μάλιστα εἶναι δυνατὸν νὰ κλείσωσιν ἐν δεδομένῃ στιγμῇ.

Θαλάσσια φυτά. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν θαλασσίων φυτῶν ἀνήκει εἰς τὰ φύκη. Εἰς τὰ φανερόγαμα καὶ δὴ τὰ μονοκοτυλήδονα ἀνήκουσιν ἡ ποσειδωνία, ζωστὴρ ὁ θαλάσσιος, ζωστὴρ ὁ νᾶνος κλπ. Οἱ μύκητες ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ τῶν σχιζομυκήτων, οἵτινες εἶναι ἐστερημένοι χλωροφύλλης. Ἐκ τῶν φυκῶν διακρίνονται διάφορα εἴδη, ὡς τῶν χλωροφυκῶν, φαιοφυκῶν, ἐρυθροφυκῶν καὶ κυανοφυκῶν.

Θαλάσσια ζῷα. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ ὁμάδες τῶν ζῴων, ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων μέχρι τῶν τελειοτέρων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀντιπροσωπεύονται ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Τὰ πρωτόζῳα διὰ τῶν τρηματοφόρων, ἀκτινοζῴων, μαστιγοζῴων κλπ. Τὰ σπογγώδη, τὰ κοιλεντερωτά, ὕδραι, μέδουσαι, σιφωνοφόρα, ἀλκυονάρια, ἀκτίνια, πολύποδες κ.λ.π., τὰ ἐχινόδερμα, ἀστερίαι, ὀφίουροι, ἐχῖνοι κ.λ.π., οἱ σκώληκες, ἀννελίδαι, νημερτώδεις, τὰ ἀρθρόζῳα, τὰ ἐντομόστρακα, καρκίνοι, ἀστακοί, καραβίδες, τὰ κεφαλόποδα, τὰ σπονδυλωτά, ἰχθύες, ἑρπετά, πτηνά, θηλαστικά.

[*Ν. Σπεράντσα*, Ὠκεανογραφία καὶ ὁδηγίαι χρήσεως ὠκεανογραφικῶν ὀργάνων.] Ν. Ι. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ὠκεανογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ὠκεανούς, ὁ τῶν ὠκεανῶν: «ὠκεανογραφικὸν μουσεῖον», τὸ περιλαμβάνον συλλογὰς θαλασσίων ζῴων καὶ πραγμάτων, ἔτι δὲ ὄργανα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ σύλληψις καὶ ἡ συλλογὴ τούτων.

—**ὠκεανογραφικὰ** *μουσεῖα*. Ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς ὠκεανογραφικὰ μουσεῖα: τὸ «Ὠκεανογραφικὸν μουσεῖον τοῦ Μονακό», ἱδρυθὲν τῷ 1899 καὶ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τοῦ Μονακὸ ὅστις εἶναι ὁ πατὴρ τῆς ὠκεανογραφίας, τὸ «Museum für Meereskunde» ἐν Βερολίνῳ, τὸ «Instituto Español de Oceanografia» ἐν Μαδρίτῃ, τὸ «Laboratorio Oceanografico» ἐν Ἰταλίᾳ, τὸ «Instituto Español de Oceonagrafia» ἐν Santader καὶ τὸ «Station Océanographique de Salambo» τῆς Τύνιδος. Ν. Ι. Σ.

ὠκεανοπλοΐα [*Ναυτιλ.*]. Τὸ μέρος τῆς ναυτιλίας (ἢ ναυτικῆς ἐπιστήμης) τὸ πραγματευόμενον τὸν τρόπον τοῦ διαπλέειν τοὺς ὠκεανούς, τὰς μεθόδους τουτέστιν, ἃς δέον νὰ ἐφαρμόζωμεν ὠκεανοπλοοῦντες. Εἴς τινας συγγραφεῖς ἀπαντᾶται ὁ ὅρος *ὠκεανοπλοΐα* ἀντὶ τοῦ ἐν συνήθει χρήσει ὅρου *ποντοπλοΐα* (κατ' ἀντίθεσιν τῆς ἀκτοπλοΐας). Δοθέντος ὅμως ὅτι ἐν τῇ ὠκεανοπλοΐᾳ χρησιμοποιοῦμεν τὰς μεθόδους τῆς ποντοπλοΐας γενικῶς, ἕπεται ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ μερικὴν περίπτωσιν ἐκείνης καὶ ἐπὶ πλέον συμπληροῦται μὲ τὰς λόγῳ τῶν μεγάλων ἐκτάσεων τῶν ὠκεανῶν ἐφαρμοζομένας ἐργασίας. Ἐν τῇ ὠκεανοπλοΐᾳ χρησιμοποιεῖται εὐρέως ἡ *ὀρθοδρομία*, ὁ πλοῦς ἐπὶ τόξου μεγίστου κύκλου τουτέστιν, ἀντὶ τῆς *λοξοδρομίας*, πρὸς ἐπίτευξιν σημαντικῆς οἰκονομίας πλοῦ, ἥτις ἐπιτυγχάνεται οὕτω εἰς τὰς μεγάλας ἀποστάσεις, ἃς διαπλέομεν εἰς τοὺς ὠκεανούς. Δοθέντος δὲ ὅτι ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ὀρθοδρομία, ἐπὶ τοσοῦτον ἀνερχόμεθα εἰς ὑψηλὰ πλάτη, ἐπιβάλλεται πάντοτε ὁ ὑπολογισμὸς τῶν συντεταγμένων τοῦ κορυφαίου σημείου τῆς ὀρθοδρομίας. Καὶ ἂν μὲν τὸ πλάτος τούτου δὲν φθάνῃ τὸ πλάτος, εἰς ὃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πλοῦ ἡμῶν φθάνουσιν οἱ ἀπὸ τῶν πολικῶν θαλασσῶν παρασυρόμενοι ἐπιπλέοντες ὀγκόπαγοι (icebergs, παγόβουνα), δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν κατ' εὐθεῖαν ὀρθοδρομίαν. Ἂν ὅμως ἴδωμεν ὅτι πλέοντες ὀρθοδρομικῶς ἀνερχόμεθα εἰς πλάτη μὴ ἐπιτρεπόμενα, τότε ἀκολουθοῦμεν τὸν καλούμενον *μικτὸν πλοῦν*, ὀρθοδρομίαν τουτέστιν ἐκ τοῦ σημείου ἐκκινήσεως μέχρι τοῦ παραλλήλου, ὃν γνωρίζομεν ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ὅριον ἐπιτρεπομένου πλοῦ, εἶτα *λοξοδρομίαν* ἐπὶ τοῦ ἰδίου παραλλήλου καὶ τέλος δευτέραν *ὀρθοδρομίαν* ἐπὶ τοῦ καταλλήλου σημείου τοῦ παραλλήλου μέχρι τοῦ σημείου ἀφίξεως. Διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ὠκεανοπλοΐας ἐκδίδονται ὑπὸ τῆς εἰδικῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς πλοηγικοὶ χάρται μηνιαῖοι διὰ τὸν βόρειον, κεντρικὸν καὶ νότιον Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, διὰ τὸν βόρειον καὶ νότιον Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν καὶ διὰ τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, παρέχοντες πρῶτον μετεωρολογικὰς πληροφορίας καὶ δεδομένα ἐπὶ τῶν ἀνέμων, τῶν ῥευμάτων, τῶν ἐπιπλεόντων ὀγκοπάγων, τοὺς κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη σημειωθέντας κυκλῶνας μετὰ τῶν τροχιῶν αὐτῶν, τὰ σημειωθέντα ἄλλα ἐνδιαφέροντα τὴν ὠκεανοπλοΐαν στοιχεῖα καὶ πληροφορίας, ναυάγια, τὰ γεωμαγνητικὰ δεδομένα, συχνότητα καὶ ἔντασιν τῶν εἰς ἕκαστον σημεῖον πνεόντων ἀνέμων, τῶν βροχῶν, τῶν θυελλῶν κ. λ. π. Ἡ μελέτη τῶν χαρτῶν τούτων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ναυτιλιακῶν ὁδηγιῶν ἀφ' ἑτέρου μᾶς παρέχει πλεῖστα χρήσιμα διὰ τὴν ὠκεανοπλοΐαν πορίσματα, ἔτι δὲ καὶ στοιχεῖα διὰ τὴν ἐπωφελῆ χρησιμοποίησιν τῶν περιοδικῶν καὶ τῶν σταθερῶν ἀνέμων διά τε τὰ ἀτμόπλοια καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὰ ἱστιοφόρα. Κατὰ τὰς ἐποχὰς τῶν κυκλώνων ἐπιβάλλεται ἰδιαιτέρα προσοχὴ εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν βαρομετρικῶν ἐνδείξεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συνεχῆ τοῦ ἀσυρμάτου ἀκρόασιν πρὸς ἀνελλιπῆ λῆψιν τῶν τακτικῶς ἐκπεμπομένων μετεωρολογικῶν ῥαδιοτηλεγραφημάτων ὑπὸ διαφόρων σταθμῶν ἀσυρμάτου, τὰ ὁποῖα παρέχουσι συνεχεῖς πληροφορίας καὶ δεδομένα περὶ τοῦ ἑκάστοτε σημειουμένου κυκλῶνος καὶ τῆς πορείας του. Ὁ χειρισμὸς πλοίου ὑπάρχοντος κυκλῶνος συνίσταται κυρίως εἰς προσπάθειαν ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ, ἂν δὲ ἠθέλομεν πέσει ἐντὸς τῆς περιοχῆς κυκλῶνος, εἰς προσπάθειαν ἀποφυγῆς τοῦ κέντρου αὐτοῦ καὶ χειρισμὸν πρὸς ἀπομάκρυνσιν καὶ ἔξοδον ἀπὸ τοῦ κύκλου ἐνεργείας τοῦ φαινομένου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐπιμελὴς καὶ συνεχὴς παρακολούθησις τῶν ἐνδείξεων τοῦ βαρομέτρου κατὰ πρῶτον λόγον, καὶ τοῦ θερμομέτρου κατὰ δεύτερον. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ στίγματος δέον νὰ ἐπιδιώκηται πολλάκις τῆς ἡμέρας διὰ παρατηρήσεων ἀστρονομικῶν. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πύκνωσις τῶν ῥαδιογωνιομετρικῶν σταθμῶν καὶ ἡ ὑφ' ὅλων τῶν ὠκεανοπλοούντων πλοίων ἐγκατάστασις ἀσυρμάτου διηυκόλυνεν ἀρκούντως τὴν ὠκεανοπλοΐαν, εἰς τὸ τελευταῖον τοὐλάχιστον μέρος αὐτῆς, τὴν εἰς τὰς ἀκτὰς προσέγγισιν. Ἐπίσης ἡ παροχὴ τῶν ὡριαίων ῥαδιοσημάτων ὑπὸ πολλῶν σταθμῶν ἀσυρμάτου ἠλάττωσε τὴν σημασίαν τῶν χρονομέτρων, ἅτινα, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἀπετέλουν τὴν σοβαρωτέραν ἀπασχόλησιν τῶν ὠκεανοπλοούντων καὶ ἐν γένει τῶν ἐκτελούντων μακροὺς πλόας. Ἀκόμη μεγίστης σημασίας βοήθημα διὰ τοὺς ὠκεανοπλοοῦντας ἀποτελοῦσι τὰ χορηγούμενα μετεωρολογικὰ ῥαδιοτηλεγραφήματα. Γ. Μ. Κ.

ὠκεανὸς (ὁ)· μεγάλη θαλασσία ἔκτασις χωρίζουσα τὰς ἠπείρους ἀπ' ἀλλήλων: «Ἀτλαντικός—, Εἰρηνικὸς ὠκεανός» ‖ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλλη-

Digitized by Google

νας ὁ περιβάλλων τὴν γῆν κυκλικῶς μέγιστος ποταμός.

— (*Μυθολ.*) Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ὁ Ὠκεανὸς ἦτο ὁ πανταχόθεν περιρρέων τὴν γῆν μέγας καὶ εὐρὺς ποταμός, τοῦ ὁποίου τὰ ρεύματα, ἐπανερχόμενα εἰς τὸ σημεῖον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεκίνησαν (ἀψόρροος), ἐξακολουθοῦν τὴν ἀδιάκοπον ροήν των, οὔτε πηγάς, οὔτε ἐκβολὰς ἔχοντα. Ἐξαπλοῦται καὶ εἰς τὰ τέσσαρα τοῦ ὁρίζοντος σημεῖα. Ἐξ αὐτοῦ ἀνατέλλουσιν ἡ Ἠώς, ὁ Ἥλιος καὶ οἱ ἀστέρες καὶ εἰς αὐτὸν καταβυθίζονται δύοντες. Ἐπὶ τῶν πρὸς νότον ὀχθῶν του κατῴκουν οἱ μυθικοὶ Πυγμαῖοι καὶ εἰς τὰ πρὸς βορρᾶν ρεύματά του ἐπίστευον ὅτι ἐλούοντο οἱ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ ἐμφανιζόμενοι ἀστέρες, πλὴν τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου. Ἦτο ἄρα τὸ ὅριον τοῦ ὁρατοῦ κόσμου, τῆς γῆς καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν ἄκρων αὐτῆς στηριζομένου οὐρανοῦ, νεφελώδους ἡμισφαιρικοῦ θόλου κατὰ τὴν ἀντίληψίν των. Πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, πρὸς δυσμάς, ἐπίστευον ὅτι ἔκειτο ὁ ζοφερὸς Ἅδης. Ὁ Ὠκεανὸς ἦτο η κοινὴ πηγὴ «ἐξ ἧςπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα—καὶ πᾶσαι κρῆναι καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν» (*Ομ.*, Ἰλ. Φ. 196). Ἦτο τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον τοῦ κόσμου, ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τὸ δημιουργικὸν στοιχεῖον πάντων τῶν πραγμά-

Ἀρχαία προτομὴ τοῦ Ὠκεανοῦ

[Μουσεῖον Βατικανοῦ.]

των. Ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸν αὐτὸ τῆς κοσμογονίας ρευστὸν στοιχεῖον ἦτο ἐν ταὐτῷ καὶ θεότης, ὀλιγώτερον παρ' Ὁμήρῳ, περισσότερον μετὰ ταῦτα. Κατ' ἀναλογίαν δὲ πρὸς τὴν δυάδα Οὐρανοῦ—Γαίας ἐδημιουργήθη ἡ δυὰς τοῦ πατρὸς Ὠκεανοῦ καὶ τῆς μητρὸς Τηθύος, ἥτις εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸν Ὠκεανὸν ὑγρὸν στοιχεῖον, ὑπὸ τὴν γονιμοποιόν του ἐνέργειαν θεωρούμενον. Ἐκ τῆς ἑνώσεως Ὠκεανοῦ καὶ Τηθύος ἐγεννήθησαν, κατὰ τὴν «Θεογονίαν» τοῦ Ἡσιόδου, τρισχίλιοι ποταμοὶ (ποτάμιοι θεοὶ) καὶ τρισχίλιαι Νύμφαι, πρόγονοι πολλῶν ἀνθρωπίνων γενῶν. Τὸν Ὠκεανὸν ἐταύτισε πρῶτος μὲ τὴν θάλασσαν, ἥτις πρότερον ἐπιστεύετο ὅτι προήρχετο ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ ποταμοῦ, ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ἀπὸ τότε ἡ λέξις αὕτη σημαίνει τὰς πολὺ μεγάλας ἐκτάσεις ἁλμυρῶν ὑδάτων. Ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἑξῆς Ὠκεανὸς ἐλέγετο ἡ ἐξωτερικὴ μεγάλη θάλασσα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐσωτερικήν, τὴν Μεσόγειον. Ἐν τῇ τέχνῃ εἰς μὲν τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἡρακλέους παρίστατο πλαστικῶς ὁ Ὠκεανὸς ὡς κυκλικὸς ποταμός, ἔχων εἰς τὸ μέσον τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν θάλασσαν, εἰς ἄλλα δὲ ἔργα τέχνης, ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς ἰδίως καὶ ἑξῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ποτάμιοι θεοί, ἤτοι ὡς γέρων γενειοφόρος μὲ κέρατα ταύρου. Διὰ τοῦτο εἶναι δύσκολος ἡ διάκρισις τῶν εἰκόνων του ἀπὸ τὰς εἰκόνας ἄλλων ποταμίων θεῶν. Ἰδική του εἰκὼν εἶναι ἴσως κολοσσαία προτομὴ εἰς τὸ Βατικανόν, τῆς ὁποίας ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐστεφανωμένη μὲ κλήματα ἀμπέλου φέροντα βότρυς καὶ φύλλα, τὸ στῆθος περιλούεται ὑπὸ κυμάτων, αἱ παρειαὶ καλύπτονται ἀπὸ φύκη καὶ ἡ μακρὰ γενειὰς ἀπὸ δύο παίζοντας δελφῖνας. ΚΑΨ.

— (*Γεωλογ.*) Ἡ γεωλογικὴ ἐνέργεια τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ὠκεανῶν διακρίνεται εἰς καταστρεπτικὴν καὶ δημιουργικήν.

I. *Καταστρεπτικὴ ἐνέργεια τῆς θαλάσσης.* Ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐξασκεῖται ἐπὶ τῶν ἀκτῶν πρῶτον μὲν διὰ τῆς κυματωγῆς, τουτέστι τῆς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν ἐπιπτώσεως καὶ θραύσεως τῶν κυμάτων καὶ γενικῶς τοῦ διὰ τῶν ἀνέμων, τῶν παλιρροιῶν καὶ τῶν ρευμάτων κινουμένου ὠκεανοῦ· δεύτερον δὲ καὶ διὰ τῶν ρευμάτων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦσιν αἱ παλίρροιαι. α') Καταστροφαὶ ὑπὸ τῆς κυματωγῆς. Αἱ καταστροφαὶ αὗται προκαλοῦνται κυρίως διὰ τῆς μηχανικῆς δυνάμεως τῶν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν ἐπιπιπτόντων κυμάτων· ἐν τούτοις συμμετέχουν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὰ μετὰ τῶν κυμάτων κινούμενα στερεὰ σώματα, διαβρωτικῶς καὶ ἀποκομιστικῶς ἐνεργοῦντα, ἐπίσης δὲ καὶ αἱ χημικαὶ ἐπιδράσεις τῶν ἁλάτων τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἡ χαλάρωσις τῶν πετρωμάτων διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν προσκολλωμένων ζῴων καὶ φυτῶν, καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα γεωγραφικὰ πλάτη διὰ τῆς πήξεως τοῦ ἐντὸς τῶν ρωγμῶν καὶ τῶν χασμάτων τῶν πετρωμάτων τῶν ἀκτῶν εἰσδύοντος ὕδατος. Ἡ καταστρεπτικὴ ἐνέργεια τῶν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν θραυομένων κυμάτων εἶναι τόσῳ μεγαλυτέρα, ὅσῳ τὰ κύματα εἶναι ὑψηλότερα καὶ ταχύτερα. Ἐπίσης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν κυμάτων, τοῦ ἀποκρήμνου τῶν ἀκτῶν καὶ τῆς ἀντοχῆς τῶν συνιστώντων αὐτὰς πετρωμάτων. Εἰς ἐπιπέδους ἀκτὰς ἡ ἐκ τῆς κυματωγῆς καταστροφὴ εἶναι μικρὰ καὶ ἐκεῖ ἐπικρατεῖ μάλιστα ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια τῆς καταστρεπτικῆς. Εἰς τὰς ἀποκρήμνους ὅμως ἀκτὰς ἡ καταστροφὴ εἶναι παμμεγίστη. Διὰ τῆς διαβρώσεως νῦν τῶν ἀκτῶν σχηματίζονται εἰς τοὺς βράχους αὐτῶν αἱ *αὔλακες*, αἱ *ὀπαὶ στροβιλισμοῦ*, τὰ *κοιλώματα*, τὰ *σπήλαια* καὶ αἱ *πύλαι*, ὡς ἐπίσης καὶ αἱ *παράκτιοι βαθμῖδες*. Ἐνῷ ἡ εἰς μίαν βραδώδη ἀκτὴν γινομένη συνεπείᾳ τῆς διαβρώσεως ἐπίπεδος παράκτιος ἐπιφάνεια δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μέγα πλάτος ἂν ἡ στάθμη τῆς θαλάσσης παραμένῃ κατὰ μέσον ὅρον ἀμετάβλητος, τοὐναντίον συμβαίνει, ἂν διὰ συνιζήσεως τῆς ξηρᾶς (ἢ ἀνυψώσεως τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης) τὰ ὅρια θαλάσσης καὶ ξηρᾶς διαρκῶς μετατίθενται πρὸς τὴν ξηράν. Οὕτω πως ὅμως, ἂν ἡ προώθησις τῆς γραμμῆς τῶν παραλίων διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν, εἶναι δυνατὸν διὰ τῆς διαβρωτικῆς καὶ ἀποκομιστικῆς ἐνεργείας τῶν κυμάτων καὶ γενικῶς τῆς θαλάσσης νὰ διαβρωθῇ καὶ ἀποκομισθῇ ὁλόκληρος ὀρεινὴ χώρα καὶ νὰ μεταβληθῇ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς πυθμένα θαλάσσης. Ὁ φὸν Ρίχτχόφεν ὠνόμασεν *ἀποξύρισιν* (Abrasion) τὸ φαινόμενον αὐτό, κατὰ τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον μία μεγάλη ὑψηλὴ πτυχωσιγενὴς ὀροσειρὰ δύναται νὰ διαβρωθῇ καὶ νὰ ἀποκομισθῇ, ἀλλὰ καὶ ὑπό τινας περιστάσεις καὶ ὁλόκληροι ἤπειροι δύνανται νὰ ἀπορροκανισθοῦν. Τοιαῦται μεγάλαι ἀποξυρίσεις ἔχουν ἐξακριβωθῆ εἰς τὰ Οὐράλια ὄρη, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ πεδίον Piedmond μεταξὺ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῶν Ἀλλεγανείων ὀρέων.

β') Διάβρωσις διὰ τῶν παλιρροιῶν. Τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας προκύπτοντα ἀποτελέσματα εἶναι πολλά. Πρῶτον αἱ καλούμεναι *θάλασσαι Watten* (Wattenmeere) τῶν γερμανικῶν καὶ ὀλλανδικῶν ἀκτῶν τῆς Βορείου θαλάσσης. Διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς παλιρροίας κινουμένου ὕδατος ἔχουσι διανοιγῆ εἰς τὸν ἰλυώδη πυθμένα τῆς θαλάσσης ὁλόκληροι ὁμάδες διωρύγων καὶ αὐλάκων, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν πλημμυρίδα τὰ μεταξὺ τούτων κείμενα ἀβαθῆ τμήματα τοῦ θαλασσίου πυθμένος, τὰ καλούμενα Watten, παραμένουσι ξηρὰ καὶ εἶναι ἀκινδύνως βατά. Δεύτερον ἔργον τῆς διὰ τῶν παλιρροιῶν διαβρώσεως εἶναι αἱ *ποταμολίμναι* (Aestuare), σαλπιγγοειδεῖς δηλαδὴ διευρύνσεις τῆς ἐκβολῆς ποταμῶν, ὡς π.χ. τοῦ Ἔλβα, Βέζερ κ. οὕ. κ.

II. *Δημιουργικὴ ἐνέργεια τῆς θαλάσσης.* Τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα αὐτῆς εἶναι: α') Ὁ σχηματισμὸς τῶν παρακτίων προχωμάτων ἀπὸ ὑλικά, τὰ ὁποῖα ἐκσφενδονίζονται ἀπὸ τὰ κύματα πρὸς τὴν ξηρὰν καὶ ἀποτίθενται ἔξω τῆς περιοχῆς, ὅπου φθάνει ἡ καταστρεπτικὴ ἐνέργεια τῶν κυμάτων. β') Ὁ σχηματισμὸς τῶν λωρίδων γῆς, στενῶν δηλαδὴ ἐπιμήκων γλωσσῶν ξηρᾶς, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται ἔμπροσθεν ἀνοικτῶν κόλπων καὶ ἀποχωρίζουσαι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης, τοὺς μεταβάλλουν εἰς λιμνοθαλάσσας, συγκοινωνούσας δι' ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἀνοιγμάτων μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς θαλάσσης (λωρὶς γῆς τῆς Λευκάδος καὶ ἀλλαχοῦ). γ') Πολὺ σπουδαιότερον φαινόμενον εἶναι ὁ σχηματισμὸς θαλασσίων ἀποθεμάτων ἢ ἰζημάτων ἢ στρωμάτων. Ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι μηχανικά, χημικὰ καὶ ὀργανικά. Σπανίως ὅμως παρουσιάζεται ἕκαστον τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τελείως καθαρόν, ὡς καθαρῶς δηλαδὴ μηχανικὸν ἢ καθαρῶς χημικὸν ἢ ὀργανικόν. Συνήθως ἡ μεγάλη μᾶζα ὅλων τῶν θαλασσίων ἀποθεμάτων συνίσταται ἐκ μείγματος μηχανικῶν καὶ χημικῶν, συχνὰ δὲ καὶ ὀργανικῶν συγχρόνως συστατικῶν (βλ. καὶ λ. *βυθός*). Γ. Κ. Γ.

— (*Ὠκεανογρ.*) Ἀπέραντοι ἐκτάσεις θαλάσσης ἐντελῶς ἀνοικταί. Οἱ ὠκεανοὶ καλύπτουσι σημαντικὴν ἐπιφάνειαν (πλέον τῶν $^3/_4$) τῆς ὑδρογείου. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπεράντων τούτων ὑδατίνων ἐκτάσεων ἀναφαίνονται ὡς γιγαντιαῖαι νῆσοι αἱ ἤπειροι. Ἁπλῆ παρατήρησις τῆς ὑδρογείου δεικνύει ἀμέσως τὴν ὕπαρξιν τριῶν ὠκεανῶν: 1) Τοῦ *Ἀτλαντικοῦ* (εἰς ὃν περιλαμβάνεται καὶ ὁ *Ἀρκτικός*), ὅστις ἀποχωρίζει τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀφρικὴν ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς. 2) Τοῦ *Μεγάλου* ἢ *Εἰρηνικοῦ*, τοῦ μεγίστου πάντων τῶν ὠκεανῶν, περιλαμβάνοντος τὴν Ὠκεανίαν· καὶ 3) Τοῦ *Ἰνδικοῦ*, κειμένου μεταξὺ Ἀφρικῆς, Ἰνδιῶν καὶ Αὐστραλίας. Ὁ Ἀτλαντικὸς καὶ Εἰρηνικὸς ὑποδιαιροῦνται ὁ μὲν πρῶτος ὑπὸ τοῦ Ἰσημερινοῦ, ὁ δὲ δεύτερος ὑπὸ τοῦ παραλλήλου τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἀφρικῆς Πάλμας, εἰς *Βόρειον* καὶ *Νότιον Ἀτλαντικὸν* καὶ *Βόρειον* καὶ *Νότιον Εἰρηνικόν*. Οἱ ὠκεανοὶ γενικῶς εἶναι ἀνοικτοὶ πρὸς νότον, ἐνῷ πρὸς βορρᾶν στενοῦνται βαθμηδόν· οὕτω ὁ Ἀτλαντικὸς ἀποχωρίζεται τοῦ Βορείου Παγωμένου διὰ τοῦ ὑφαλισθμοῦ τοῦ ἑνοῦντος τὴν νῆσον Ἰσλανδίαν πρὸς τὰς Φαρόης νήσους καὶ τοῦ στενοῦ τοῦ Ντάβις. Ὁ Εἰρηνικὸς συγκοινωνεῖ διὰ στενοτάτου ἀνοίγματος ὀλίγων μόνον μιλίων μετὰ τοῦ Βορείου Παγωμένου. Ὁ Ἰνδικὸς εἶναι τελείως κλειστός. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑδάτων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ κεῖται εἰς τὸ μεσημβρινὸν ἡμισφαίριον.

Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν οἱ ὠκεανοὶ διεκρίνοντο εἰς πέντε, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἤπειροι τῆς γῆς, τὰ ὅρια δὲ μεταξὺ αὐτῶν εἶχον καθορισθῆ ὑπὸ τῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου τῷ 1847. Κατ' αὐτὴν ἐθεωροῦντο ὡς αὐτοτελεῖς καὶ αἱ περὶ τοὺς δύο πόλους θάλασσαι, καλούμεναι Βόρειος Παγωμένος ὠκεανὸς ἢ Ἀρκτικὸς καὶ Νότιος Παγωμένος ἢ Ἀνταρκτικός, καὶ χωριζόμεναι ἀπὸ τῶν λοιπῶν θαλασσῶν ὑπὸ τῶν δύο πολικῶν κύκλων. Βραδύτερον αἱ πολικαὶ θάλασσαι ἐθεωρήθησαν ἀποτελοῦσαι συνέχειαν τῶν τριῶν ἄλλων μεγάλων ὠκεανῶν (Ἀτλαντικοῦ, Εἰρηνικοῦ καὶ Ἰνδικοῦ), ἰδίᾳ δὲ ἡ Ἀνταρκτική, ἥτις δὲν διαχωρίζεται ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὠκεανῶν δι' οὐδενὸς φυσικοῦ ὁρίου.

Γένεσις, ἡλικία καὶ ἐπιφάνεια ὠκεανῶν. Ἡ θεωρία τοῦ Laplace καὶ Arrhenius, στηριζομένη ἐπὶ παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν νεφελοειδῶν, δίδει ἐξήγησιν ἐπὶ τῆς γενέσεως τῶν ὠκεανῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς διανομῆς τῆς γῆς καὶ τῶν θαλασσῶν (βλ. λ. *θάλασσα*). Ἐπὶ διαφόρων παρατηρήσεων τῶν γεωλόγων (προσδιορισμὸς χρόνου ἀποθέσεως ἀλληλεπαλλήλων στρωμάτων ἀποτελούντων φλοιὸν γῆς), τῶν γεωγράφων (μέτρησις καὶ ὑπολογισμὸς τοῦ ἀπαιτηθέντος χρόνου διὰ τὴν συστολὴν τῆς ἀκτῖνος τῆς γῆς, λόγῳ τῆς ἀκτινοβολίας θερμότητος), ὡς καὶ τῶν φυσικῶν (παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ραδιενεργείας σωμάτων), εὑρέθη ὅτι ἡ ἡλικία τῶν ὠκεανῶν περιλαμβάνεται μεταξὺ 1.000 καὶ 2.000 ἑκατομμυρίων ἐτῶν ἢ 10—20 ἑκατομμυρίων αἰώνων.

Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὠκεανῶν ἔχει ὡς κάτωθι:

Ἀτλαντικὸς ὠκεανὸς........	87.157.600	τετρ. χιλιομ.
Εἰρηνικὸς »	167.418.280	» »
Ἰνδικὸς »	74.912.660	» »
Ἤτοι ὁλικὴ ἐπιφάν. τετρ. χιλ.	329.488.540	

Μέσον βάθος ὠκεανῶν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως ὅλων τῶν βολισμάτων τῶν ὑπαρχόντων ἐπὶ τῶν βαθυμετρικῶν χαρτῶν εὑρίσκομεν ὡς μέσα βάθη:

Τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ..........	μέτρα	3.858
» Εἰρηνικοῦ »	»	4.097
» Ἰνδικοῦ »	»	3.929

Ἤτοι τὸ μέσον βάθος τῶν τριῶν μεγάλων ὠκεανῶν ἰσοῦται πρὸς 3.997 μέτρα.

Διανομὴ τῶν βαθῶν εἰς τοὺς ὠκεανούς. Αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

1) Ἀτλαντικὸς ὠκεανός. Καλύπτει ἐπιφάνειαν 41.321.000 τετρ. ναυτ. μιλ., ὡς κατωτέρω:

Μέτρα	*Τετρ. ναυτ. μίλ.*	*Ἐπὶ τοῖς %*
0—1.800	11.388.000	27.56
1.800—3.500	7.531.000	18.22
3.500—5.500	19.539.000	47.29
5.500—7.000	2.848.000	6.89
ἄνω τῶν 7.000	15.000	0.04
	41.321.000	100.00

ἤτοι τὰ $^3/_4$ τοῦ βυθοῦ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καλύπτονται ἀπὸ ὕδατα, ὧν τὸ βάθος ὑπερβαίνει τὰ 1.800 μ.· ἄνω τοῦ ἡμίσεος ἀπὸ ὕδατα, ὧν τὸ βάθος ὑπερβαίνει τὰ 3.500 μ. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ὠκεανοῦ τούτου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ Ἰνδικὸν εἶναι ὅτι μεγάλη ἀναλογία βυθοῦ καλύπτεται ὑπὸ ὑδάτων βάθους κατωτέρου τῶν 1.800 μ. Ἐκ τοῦ πίνακος καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀβαθὴς ζώνη (ἀπὸ 0—1.800 μ.) ἡ περιλαμβάνουσα τὴν ἠπειρωτικὴν ὑφαλοκρηπῖδα καλύπτει διπλασίαν περίπου ἐπιφάνειαν τῆς ἑπομένης (ἀπὸ 1.800—3.500 μ.).

2) Εἰρηνικὸς ὠκεανός. Καλύπτει ἐπιφάνειαν 68.634.000 τετρ. ναυτ. μιλ. ὡς ἑξῆς:

Μέτρα	*Τετρ. ναυτ. μίλ.*	*Ἐπὶ τοῖς %*
0—1.800	7.174.000	10.45
1.800—3.500	12.214.000	17.80
3.500—5.500	44.633.000	7.03
5.500—7.000	4.412.000	6.43
ἄνω τῶν 7.000	201.000	0.29
	68.634.000	100.00

ἤτοι $^9/_{10}$ τοῦ βυθοῦ τοῦ Εἰρηνικοῦ καλύπτονται ἀπὸ ὕδωρ, οὗτινος τὸ βάθος ὑπερβαίνει τὰ 1.800 μ., καὶ τὰ $^3/_4$ περίπου ἀπὸ ὑπερβαῖνον τὸ βάθος τῶν 3.500 μ. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ἡ ἀβαθὴς ζώνη τοῦ Εἰρηνικοῦ (0—1.800 μ.) εἶναι μικροτέρα τῆς ἑπομένης ζώνης τῶν 1.800—3.500 μ.

Digitized by Google

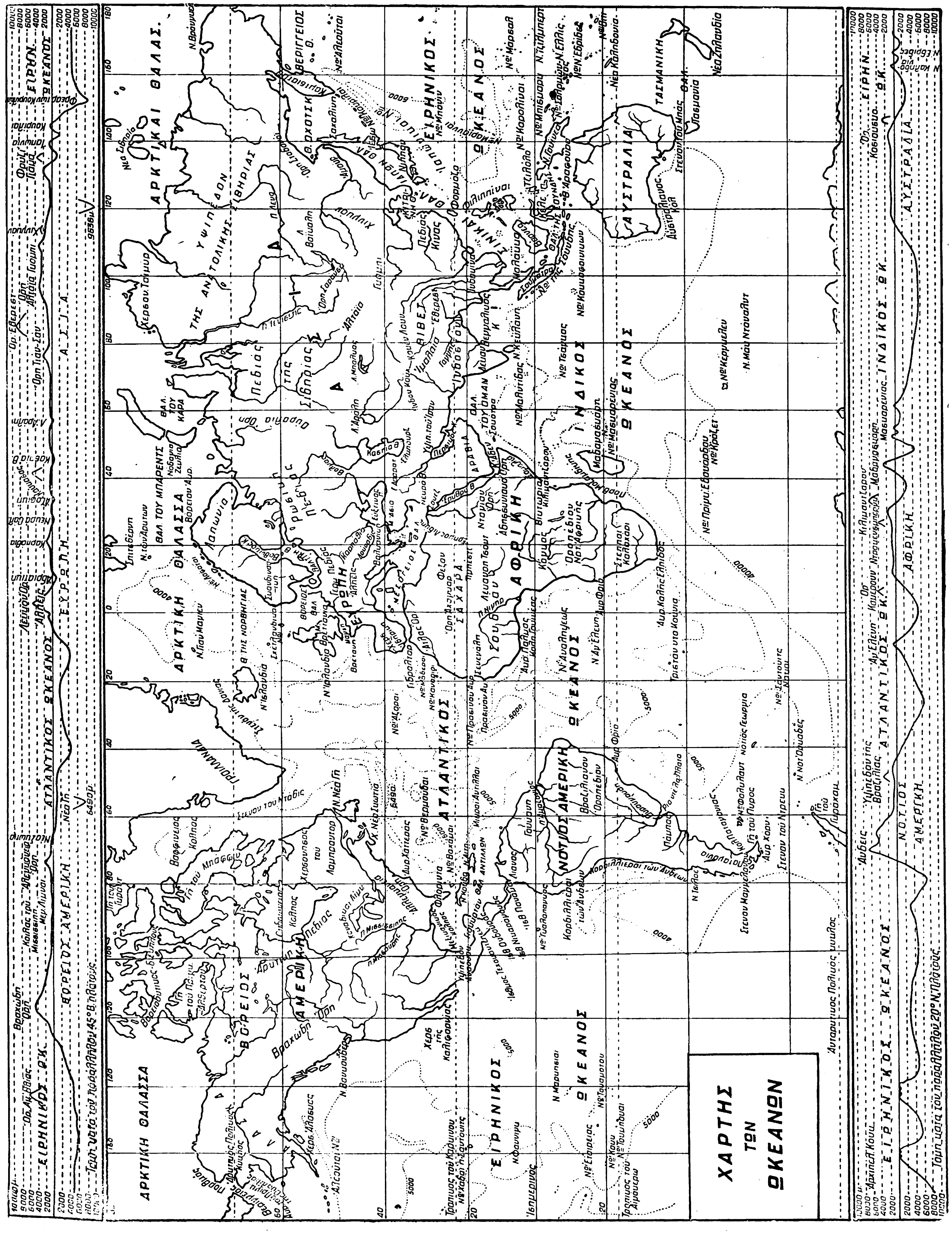

Digitized by Google

3) *Ἰνδικὸς ὠκεανός*. Οὗτος καλύπτει ἐπιφάνειαν περίπου 29.340.000 τετρ. ναυτ. μιλ., ὡς ἀκολούθως:

Μέτρα	*Τετρ. ναυτ. μίλ.*	%
0—1800	3.160.000	10.78
1.800—3.500	7.170.000	24.14
3.500—5.500	17.209.000	58.65
ἄνω τῶν 5.500	1.798.000	6 13
	29.340.000	100.00

Ἐκ τοῦ ἄνω πίνακος συνάγεται ὅτι, ὅπως καὶ εἰς τὸν Εἰρηνικόν, τὰ $^9/_{10}$ περίπου τῆς ἐπιφανείας τοῦ βυθοῦ τοῦ Ἰνδικοῦ καλυπτονται ὑπὸ ὕδατος, ὅπερ ὑπερβαίνει εἰς βάθος τὰ 1.800 μ. Ἡ ἀβαθὴς ζώνη τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ (ἀπὸ 0—1.800 μ.) εἶναι κατὰ πολὺ μικροτέρα τῆς ἑπομένης (1.800—3.500 μ.).

Ὄγκος, ἁλμυρότης καὶ θερμοκρασία ὑδάτων. Ὁ ὁλικὸς ὄγκος ὑδάτων ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὠκεανῶν ἰσοῦται τοῦ μὲν Ἀτλαντικοῦ πρὸς 314.821.680 κυβ. χλμ., τοῦ Εἰρηνικοῦ πρὸς 678.837.190 κυβ. χλμ. καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ πρὸς 288.527.610 κυβ. χλμ., ἤτοι ἐν ὅλῳ 1.282.186 480 κυβ. χλμ. Ἡ ἁλμυρότης τῶν ὑδάτων τοῦ μὲν Ἀτλαντικοῦ φθάνει τὰ 35,37 $^0/_{00}$, τοῦ Εἰρηνικοῦ τὰ 34,81 $^0/_{00}$ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ τὰ 34,91 $^0/_{00}$, ἐξ οὗ προκύπτει μέση ἁλμυρότης 35 $^0/_{00}$. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος τῶν ὠκεανῶν εἶναι σπουδαῖος συντελεστὴς εἰς τὴν ἐν γένει οἰκονομίαν τῆς γηΐνης σφαίρας: ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ἐπιφανείας τῶν μεγάλων ὠκεανῶν εἶναι ἡ ἑξῆς:

	Ἀτλαντικὸς	20^0,1	
Βόρ. ἡμισφαίριον	Εἰρηνικὸς	22^0,1	
	Ἰνδικὸς	27^0.5	μέσος ὅρος $17^0$4
	Ἀτλαντικὸς	14^0,1	
Νότ. ἡμισφαίριον	Εἰρηνικὸς	16^0.8	
	Ἰνδικὸς	15^0,3	

Ἀποθέματα βυθοῦ ὠκεανοῦ. Ταῦτα εἶναι εἴτε ὀργανικῆς προελεύσεως, ὡς π. χ. τὰ κελύφη ἢ οἱ σκελετοὶ τῶν διατόμων, πτεροπόδων, γλοβιγερινῶν ἢ ἀκτινοζῴων, ἀποτελοῦντα τὴν ἰλὺν τῶν ἀκτινοζῴων, την ἰλὺν τῶν γλοβιγερινῶν κλπ. εἴτε ἀνοργάνου, ὡς π.χ. ἡ ἐρυθρὰ ἄργιλλος, οἱ ἀερόλιθοι, κόνις κοσμικῆς προελεύσεως, σποδὸς ἡφαιστείων προερχομένη ἐκ τῆς μεταφορικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνέμου κλπ. Ἡ ἰλὺς τῶν γλοβιγερινῶν καταλαμβάνει τὰ 33 % τῆς ἐπιφανείας τῶν ὠκεανῶν, ἡ τῶν πτεροπόδων τὰ 0,7%, ἡ τῶν ἀκτινοζῴων τὰ 2,3 %, ἡ τῶν διατόμων 8 %, ἡ δὲ ἐρυθρὰ ἄργιλλος τὰ 35 %.

Ἀτλαντικὸς Ὠκεανός. Οὗτος, δεύτερος εἰς μέγεθος ἐκ τῶν 3 μεγάλων ὠκεανῶν, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τῆς Ἀτλαντίδος, χωρίζει τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀφρικὴν τοῦ Ν. Κόσμου. Ὁ Ἀτλαντικὸς δέχεται μεγάλην ποσότητα γλυκέων ὑδάτων ἐκ τοῦ ποταμοῦ Μισσισιπῆ, Ἀμαζονίου, Ἁγίου Λαυρεντίου καὶ Κόνγκο, ἐν τούτοις λόγῳ τῆς μεγάλης ἐξατμίσεως τοῦ ὕδατος τῆς ἐπιφανείας, ἰδίᾳ εἰς τὰς περὶ τὸν ἰσημερινὸν περιοχὰς ἡ πυκνότης τοῦ ὕδατος εἶναι πολὺ μεγάλη. Τὰ ὕδατα ἐπιφανείας ἔχουσι μέσην θερμοκρασίαν παρὰ τὸ στενότερον τμῆμα αὐτοῦ 26^0 Κ., ἐνῷ εἰς τὰ μεγάλα πλάτη (ὅρια πάγων) ἡ θερμοκρασία εἶναι πολὺ χαμηλή, περίπου 0^0. Τὸ ὕδωρ εἰς ζώνας βάθους εἶναι ψυχρόν, παρὰ δὲ τὸν βυθὸν κυμαίνεται μεταξὺ 1^0 καὶ 4^0,5. Ἡ ἁλμυρότης τοῦ ὕδατος ἐπιφανείας εἶναι μικροτέρα εἰς τὸ βόρειον καὶ νότιον τμῆμα καὶ μεγαλυτέρα εἰς τὰ τροπικὰ πλάτη. Ὁ βυθὸς τοῦ Ἀτλαντικοῦ καλύπτεται ἀπὸ διάφορα ἀποθέματα, ἰδίᾳ ἀπὸ ἰλὺν γλοβιγερινῶν καὶ ἀπὸ ἐρυθρὰν ἄργιλλον. Οἱ κυριώτεροι παράγοντες τῶν ἐπιφανειακῶν ρευμάτων εἶναι οἱ σταθεροὶ ἄνεμοι. Οἱ βορειανατολικοὶ καὶ νοτιοανατολικοὶ ἄνεμοι προκαλοῦσι τὰ ρεύματα τοῦ ἰσημερινοῦ, τὸ βόρειον καὶ νότιον, ἅτινα ἔχουσι διεύθυνσιν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμάς. Τὸ πρῶτον τῶν ρευμάτων τούτων θερμαινόμενον πολὺ ἐξέρχεται τοῦ στενοῦ τῆς Φλωρίδος ὡς ἀληθὴς ποταμός, τὸ Gulf-Stream (ρεῦμα Κόλπου). Τοῦτο διευθύνεται κατ' ἀρχὰς πρὸ τὰ βορειοδυτικὰ καὶ εἶτα διακλαδίζεται εἰς τρεῖς βραχίονας, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος διασχίζει τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ φθάνει μέχρι τῶν παραλίων τῆς Νορβηγίας, ὁ δεύτερος φθάνει μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Βρεττανικῶν νήσων καὶ ὁ τρίτος, καμπτόμενος πρὸς νότον, διέρχεται διὰ τῶν Ἀζορῶν καὶ Καναρίων νήσων. Ψυχρὰ ὕδατα ἐκ τοῦ βάθους καὶ ἐκ τῶν πόλων ἔρχονται εἰς ἀντικατάστασιν τῶν θερμῶν ὑγρῶν μαζῶν, αἵτινες διαχύνονται ἐκ τοῦ Ἰσημερινοῦ (ρεῦμα Καναρίων, Λαβραδὸρ κλπ.). Τὸ ἀντίρρευμα τῆς Γουϊνέας καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ νοτίου Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ ὀφείλονται εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τῆς γῆς.

Ἡ κυκλοφορία τῶν θερμῶν καὶ ψυχρῶν ρευμάτων ἐπηρεάζει πολὺ τὴν κλιματολογικὴν κατάστασιν τῶν ἀκτῶν τῆς Εὐρώπης, τῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ὡς καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐπιδρᾷ δὲ ὄχι μόνον εἰς τὴν χλωρίδα καὶ πανίσκην, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν πληθυσμῶν. Ὑπάρχουσι πλουσιώταται ζῶναι ἁλιείας παρακτίου καὶ ἀνοικτῆς (σαρδέλλαι, τόννοι, βακαλάος, ρέγγες κ.λ π.).

Εἰρηνικὸς ὠκεανός. Ὁ μεγαλύτερος τῶν ὠκεανῶν, καταλαμβάνων τὰ $^3/_8$ ὁλοκλήρου τῆς ὑδατίνης ἐπιφανείας. Πρὸς βορρᾶν ἀποχωρίζεται σαφῶς διὰ τοῦ Βεριγγείου στενοῦ. Ὅπως καὶ ὁ Ἀτλαντικός, πρὸς νότον εἶναι εὐρέως ἀνοικτός. Διαφέρει τοῦ Ἀτλαντικοῦ οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν μορφήν, ἀλλ' εἶναι καὶ βαθύτερος τούτου. Παρὰ τὰς Φιλιππίνας νήσους εὑρέθη διὰ βολισμάτων βάθος 9.780 μ. καὶ ἀνατολικῶς τῆς νήσου Mindanao τῇ βοηθείᾳ ἠχοβολισμάτων βάθος 10.790 μ. Τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ Εἰρηνικοῦ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν μεγάλων βαθῶν. Ἡ κίνησις τῶν ὑδάτων τοῦ Εἰρηνικοῦ, λόγῳ τοῦ Βεριγγείου στενοῦ, γίνεται κυρίως ἐκ νότου. Τὸ ρεῦμα τοῦ Humboldt φέρει ἐκ τοῦ Ἀνταρκτικοῦ ψυχρὰς ὑδατίνας μάζας, μετριάζον οὕτω τὴν θερμοκρασίαν τῆς δυτικῆς Ἀμερικῆς. Τὸ Μέλαν Ρεῦμα (Kouro-Sivo) παίζει ἀνάλογον ρόλον μὲ τὸ Ρεῦμα τοῦ Κόλπου· κατ' ἀρχὰς διατρέχει μέγιστον τόξον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ, περιβρέχον τὰ παράλια τῆς Ἰαπωνίας, εἶτα διευθύνεται πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ στρέφει πρὸς νότον.

Ἰνδικὸς ὠκεανός. Ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς θέσεως ἣν ἔχει ὡς πρὸς τὰς Ἰνδίας, ὧν καὶ περιβρέχει τὰς ἀκτάς. Ἔχει περίπου τὴν μορφὴν τραπεζίου. Τὰ μεγαλύτερα βάθη τοῦ Ἰνδικοῦ εὑρίσκονται εἰς τὸ βορειοανατολικὸν τμῆμα αὐτοῦ. Ἡ κίνησις τῶν ρευμάτων τοῦ Ἰνδικοῦ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τοὺς μουσσῶνας, οἵτινες κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα πνέουσι μὲ διεύθυνσιν ἐκ βορειοανατολικῶν πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, κατὰ δὲ τὸ θέρος μὲ ἀντίθετον. Εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον ἡ κίνησις τῶν ρευμάτων εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ Ἀτλαντικοῦ.

Ν. Ι. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— **Ὠκεανὸς τῶν θυελλῶν** (Oceanus Procellarum) /*Ἀστρον.*/. Ὁμαλὴ περιοχὴ τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης, ἐκτεινομένη παρὰ τὸ ἀνατολικὸν χεῖλος τοῦ δίσκου αὐτῆς. Σ. Π.

«**Ὠκεανὸς**» («Océan»). Πολεμικὸν τοῦ ἄλλοτε γαλλικοῦ ναυτικοῦ, τὸ ἄριστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τῶν ναυπηγηθέντων τρικρότων πάσης σημαίας. Ναυπηγηθὲν ἐν Βρέστῃ τῷ 1785, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχεδίων τοῦ Σανέ, εἶχε μῆκ. 63,20 μ., πλάτ. 16,95 μ., βάθος 8,08 μ., μέγιστον βύθισμα 8,08, ἐκτόπισμα 5.095 τόννων καὶ ὁπλισμὸν 118 πυροβόλων. Ἀλλάξαν κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς περιόδους τῆς Γαλλίας ὀνομασίας: «État de Bourgogne» «Montagne», «Peuple» καὶ ἐκ νέου «Océan», ἀπετέλει μονάδα τοῦ γαλλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ 1842. Σ. Ε. Λ.

Ὤκελυ (Oakeley), ***Χίλντα-Διάνα***. Ἀγγλὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1867. Διετέλεσε καθηγήτρια τῆς φιλοσοφίας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Μοντρεάλης, τοῦ Μάντσεστερ καὶ τοῦ Λονδίνου καὶ ἔγραψεν: «*Ἱστορία καὶ πρόοδος καὶ ἄλλαι μελέται*» (1923), «*Ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψις περὶ ἠθικῆς*» (1925), «*Μελέτη περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς προσωπικότητος*» (1928) κ. ἄ. εἰς πολλὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Μ. Δ. Β.

Ὤκενγκαιτς (Oakengates) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Σρόπ. Κάτ. 11.345. Ἔχει σημαντικὰ μεταλλεῖα γαιανθράκων καὶ σιδήρου. Μ. Δ. Β.

Ὠκενῖται /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ὄνομα Τζανικοῦ φύλου, κατοικοῦντος, κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. Γ, 6, 18), εἰς τὰ βορειοανατολικὰ σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, εἰς ἀπόστασιν δύο ἡμερῶν δρόμον ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῶν Ὀρονῶν. Α. Θ. Σ.

Ὤκελον /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς βορειοδυτικῆς ἄκρας τῆς Ἰταλίας ἐν Λιγουρίᾳ καὶ τῇ χώρᾳ τῶν Ταυρίνων, κειμένη ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Δουρία (νῦν Dora Riparia), μεταξὺ Σεγουσίου (νῦν Susa) καὶ Αὐγούστας Ταυρινῶν (νῦν Τουρῖνον), καὶ ἐπὶ τῆς διασχιζούσης τὰς Ἄλπεις ὁδοῦ εἰς τὰ στενὰ τοῦ ὄρους Genèvre. Ἦτο ἡ τελευταία πόλις τῆς Gallia Cisalpina, κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τὸ σύνορον τῆς ἐπαρχίας τῶν Κοττίων Ἄλπεων. Εἶναι ἡ σημερινὴ Avigliano. Α. Θ. Σ.

ὤκιμον (τὸ) (Ocimum) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 30 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν εὐκράτων, θερμῶν καὶ τροπικῶν χωρῶν τῆς γῆς. Τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου εἶναι πόαι ἐτήσιοι ἢ θαμνία πολυετῆ μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη σφαιροειδῆ ἀνὰ 8—10 ὁμοῦ συνηνωμένα καὶ διατεταγμένα κατὰ στάχυς ἢ βότρυς. Γνωστότερον καὶ συνηθέστερον εἶδος, ὅπερ καλλιεργεῖται καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι τὸ *ὤκιμον τὸ κοινὸν* (Ocimun basilicum) γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *βασιλικός*. Εἶναι ἐτήσιον φυτόν, ἰθαγενὲς τῶν Ἰνδιῶν, ἐξ ὧν διεδόθη καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικὸν ὑπὸ πλείστας ποικιλίας, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι τὸ *ὤκιμον τὸ κοινὸν τὸ πλατύφυλλον* (Ocimum basilicum latifolium), τὸ *ὤκιμον τὸ κοινὸν τὸ μικρόφυλλον* (Ocimum basilicum parvifolium), τὸ *ὤκιμον τὸ κοινὸν τὸ μελανόφυλλον* (Ocimum basilicum nigrifolium) κτλ. Σπείρεται κατὰ Μάρτιον ἢ Ἀπρίλιον ἐντὸς κιβωτίων καὶ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου μεταφυτεύεται εἰς ἔδαφος γόνιμον. Δ. Ν. Π.

Ὤκλαντ (Auckland), ***Γεώργιος-Ἤντεν***, *κόμης τοῦ* —. Ἄγγλος πολιτικὸς (1784—1849). Διετέλεσεν ὑπουργὸς τοῦ Ἐμπορίου τῷ 1830, τῷ δὲ 1835 διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῶν Ἰνδιῶν, ἀνακληθεὶς τῷ 1842. Τῷ 1846 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Μ. Δ. Β.

— **Ὤκλαντ** (Auckland), ***Γουλιέλμος-Ἤντεν***, *λόρδος* —. Ἄγγλος πολιτικὸς (1750—1814). Εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τὰς ἐνεργείας του πρὸς κατάπνιξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται κυρίως ἡ ἀπόφασις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐνισχύσῃ τὰ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην εὑρισκόμενα στρατεύματα τοῦ στρατάρχου Οὐέλλινγκτον, ὁ ὁποῖος ἠδυνήθη κατόπιν νὰ κατασυντρίψῃ τὸν Ναπολέοντα Α'. Ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὠνομάσθησαν καὶ αἱ νῆσοι *Ὤκλαντ*, εὑρισκόμεναι πρὸς νότον τῆς Νέας Ζηλανδίας. Μ. Δ. Β.

Ὤκλαντ (Auckland) /*Γεωγρ.*/. Συστὰς νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, κειμένων νοτιοδυτικῶς τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ ἀνηκουσῶν εἰς τὴν ἀγγλικὴν κτῆσιν τῆς Νέας Ζηλανδίας. Εἶναι ἀκατοίκητοι, καὶ μόνον ἡ κυριωτέρα ἐξ αὐτῶν, *Ὤκλαντ*, χρησιμοποιεῖται ὡς σταθμὸς ἀνθρακεύσεως. Ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1806. Θ. Κ.

— **Ὤκλαντ** (Auckland) /*Γεωγρ.*/. Ἡ μεγίστη πόλις τῆς Ζηλανδίας ἐν τῷ κόλπῳ Χαουράκι, ἐν μέσῳ τῆς ἡφαιστειώδους χώρας τοῦ ἰσθμοῦ Ὤκλαντ. Κάτ. (1927) 202.400, μετὰ τῶν προαστίων. Εἶναι πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας, ἐμπορικὸς λιμὴν μεγάλης κινήσεως, κέντρον σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἔχει πανεπιστήμιον, πινακοθήκην, περίφημον ζῳολογικὸν κῆπον καὶ ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ἱδρύθη τῷ 1840 καὶ ὑπῆρξε μέχρι τοῦ 1876 ἕδρα τῆς κυβερνήσεως. Θ. Κ.

— **Ὤκλαντ** (Oakland) /*Γεωγρ.*/. Ὄνομα πολλῶν πόλεων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἐξ ὧν σημαντικωτέρα ἡ ἐν Καλιφορνίᾳ, κατὰ τὴν ἀβαθῆ ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ ὅρμου τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἔναντι τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, μετὰ (1927) 267.300 κατοίκων. Ὁ λιμὴν αὐτῆς λίαν ἀβαθής, ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν πλοίων ἀνοικτῆς θαλάσσης δι' ἐπιμήκων γεφυροειδῶν κρηπιδωμάτων καὶ ἔχει μεγάλην κίνησιν. Ἔχει ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Θ. Κ.

Ὠκλὲρ (Auclerc), ***Γαβριὴλ-Ἀνδρέας***. Γάλλος πολυθεϊστής, ἀποθανὼν τῷ 1815. Ἦτο δικηγόρος, κατὰ δὲ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν κατέβαλε μεγάλας προσπαθείας πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς πολυθεΐας. Μετονομασθεὶς ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον εἰς Quintius Nantius, ἤρχισε νὰ τελῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ του τὰς πολυθεϊστικὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν ἀρχαίων, ὅπως αὐτὸς τὰς ἐφαντάζετο. Τὰς θρησκευτικάς του πεποιθήσεις ἐξέθεσε κυρίως ἐν τῷ ἔργῳ του «*Ἡ μόνη ὁδὸς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστημῶν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας καὶ περὶ ἠθικῆς*» (1799). Μ. Δ. Β.

— **Ὠκλὲρ** (Auclert), ***Οὐμβερτίνα***. Γαλλὶς φεμινίστρια καὶ συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1851. Τῷ 1876 ἵδρυσε τὸν σύλλογον τῶν «*Δικαιωμάτων τῆς γυναικός*» καὶ κατόπιν τὴν ἐφημερίδα «*Ἡ πολῖτις*», ἔκαμε δὲ πολλὰς διαλέξεις ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως τῆς γυναικός. Τῷ 1888 ἐνυμφεύθη τὸν γραμματέα της Ἀντώνιον Λεβριέ, ὃν ἠκολούθησεν εἰς τὸ Ἀλγέριον, ὅπου οὗτος εἶχε διορισθῆ δικαστής. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τῷ 1892, ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἐξηκολούθησε τὴν δρᾶσίν της ὑπὲρ τῆς γυναικείας χειραφετήσεως. Ἔγραψε πλεῖστα ἄρθρα, μελέτας, προκηρύξεις ὑπὲρ τῆς φεμινιστικῆς κινήσεως καὶ ἐξέδωσε τὰς «*Διαλέξεις*» της, «*Τὸ φεμινιστικὸν κίνημα*» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὤκμουτυ (Auchmuty), ***Σαμουήλ***. Ἄγγλος στρατηγὸς (1756—1822). Τῷ 1806 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ κατέλαβε τὸ Μοντεβίδεον, βραδύτερον δὲ κατέκτησε τὴν Ἰάβαν. Ἔγραψεν: «*Ἡ Ἀγγλία εἰς τὰς ἀποικίας*» (1810), «*Ἱστορία τῆς κατακτήσεως τῆς Ἰάβας*» (1821), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠκὸκ (Aucoc), ***Ἰωάννης-Λέων***. Γάλλος νομομαθὴς καὶ συγγραφεὺς (1828 — 1910). Διετέλεσε σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας, τῷ δὲ 1877 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ἅτινα ἀπέκτησαν διεθνὲς κῦρος, ἰδίως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ διοικητικὸν δίκαιον, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «*Τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας πρὸ καὶ μετὰ τὸ 1789*» (1876), «*Διαλέξεις περὶ διοικήσεως καὶ διοικητικοῦ δικαίου*» (1882—1886), «*Περὶ τῆς χρήσεως καὶ τῆς καταχρήσεως ἐν τῇ συγκριτικῇ νομοθεσίᾳ*» (1892), κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠκοὺρ (Godard d'Aucour), ***Κλαύδιος Γκοντὰρ ντ'*** —. Γάλλος συγγραφεὺς (βλ. λ. *Γκοντὰρ ντ'* Ὠκούρ).

Ὢκ Πὰρκ Βίλλετζ (Oak Park Village) /*Γεωγρ.*/. Πόλις ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἰλλινόϊς. Κάτ.

Digitized by Google

39.858. Εἶναι νέα βιομηχανικὴ πόλις, κειμένη εἰς ἀπόστασιν 12 χλμ. πρὸς δυσμὰς τοῦ Σικάγου, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ προάστιον. Μ. Δ. Β.

Ὠκς (Oakes), *Ἰωάννης-Ῥάϊτ*. Ἄγγλος ζωγράφος (1820—1887). Εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς ἐν Λίβερπουλ, ὅπου διωργάνωσε πολλὰς ἐκθέσεις ἔργων του καὶ ἐγένετο γραμματεὺς τῆς ἐκεῖ καλλιτεχνικῆς ἀκαδημίας, τῷ δὲ 1855 ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Λονδῖνον, ὅπου ἐγένετο μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας. Διεκρίθη κυρίως ὡς τοπιογράφος, ζωγραφήσας πλεῖστα τοπία, ὀνομαστὰ διὰ τὴν τελειότητα τοῦ σχεδίου καὶ τοὺς θαυμασίους χρωματισμούς των. Κυριώτερα τούτων εἶναι: «Τοπίον τῆς νήσου Μὰν» (πινακοθήκη Λίβερπουλ), «Τοπίον τῆς βορείου Οὐαλλίας» (πινακοθήκη τοῦ Λονδίνου), «Ἰρλανδικὰ παράλια», «Νεκρὰ φύσις». Μ. Δ. Β.

ὠκύαλος (ὁ) (Ocyalus) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰκτεριδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *ὠκύαλος ὁ λαμπρὸς* (Ocyalus superbus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 45 ἑκτσμ. καὶ ἔχει λαμπρότατον πτέρωμα. Δ. Ν. Π.

—**ὠκύαλος** /*Ζῳολ.*/. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λυκωσιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀραχνῶν, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους χώρας. Δ. Ν. Π.

ὠκύδρομος (ὁ) (Ocydromus) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥαλλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Νέαν Ζηλανδίαν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠκύδρομος ὁ νότιος* (Ocydromus australis). Δ. Ν. Π.

Ὠκυθόη. —1) Μία τῶν Ἁρπυιῶν, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ἥτις παρ' Ἡσιόδῳ καλεῖται *Ὠκυπέτη*, παρ' ἄλλοις δὲ καὶ *Ὠκυπόδη*. Αὕτη, καταδιωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν υἱῶν τοῦ Βορέου, ἐκ τῆς Σαλμυδησσοῦ τῆς Θράκης, ἔνθα ἥρπαζε μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς Νικοθόης τὰς παρατιθεμένας εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ τυφλοῦ μάντεως Φινέως τροφάς, κατέφυγε πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκεῖθεν κατηυθύνθη πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὰς Ἐχινάδας νήσους, μετὰ μίαν ὑπεράνω αὐτῶν στροφήν, κατέπεσεν ἐξηντλημένη καὶ ἀπέθανεν ὡς καὶ ὁ καταδιώξας ταύτην Βορεάδης (Ἀπολλ. Α, 9, 21). —2) Θυγάτηρ τοῦ Δαναοῦ, φονεύσασα κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ γάμου της τὸν μνηστῆρά της, υἱὸν τοῦ Αἰγύπτου Λάμπον, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός της, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν, φονεύσασαι τοὺς μνηστῆράς των, καὶ αἱ ἀδελφαί της, πλὴν τῆς Ὑπερμνήστρας. ΚΑΨ.

Ὠκυλόχεια /*Ἀρχ.*/. Ἐπίκλησις τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος ὡς προστάτιδος τῶν τοκετῶν (βλ. λ. *Λοχεία*).

Ὠκυπέτη /*Μυθολ.*/. Μία τῶν Ἁρπυιῶν, ἡ ἄλλως καλουμένη καὶ *Ὠκυθόη* (βλ. λ.).

Ὠκυπόδη /*Μυθολ.*/ βλ. λ. *Ὠκυθόη*.

ὠκυποδία (ἡ) τὸ γνώρισμα τοῦ ὠκύποδος, ταχυποδία, ἡ ταχύτης εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ τρέξιμο.

ὠκύπους, —*οδος* (ὁ, ἡ), —*ουν* (τό) ὁ ὠκὺς τοὺς πόδας, γρήγορος 'ς τὰ πόδια, ταχύπους.

ὠκύπους (ὁ) (Ocypodus) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, πενταμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ὁ *ὠκύπους ὁ φαιόχρους* (Ocypodus cinereus). Δ. Ν. Π.

—**ὠκύπους** /*Ζῳολ.*/. Γένος μαλακοστράκων δεκαπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *κατωμετωπιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Οἱ ὠκύποδες ζῶσιν ἐπὶ τῆς ἄμμου τῶν παρακτίων μερῶν, καὶ δὴ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καὶ ῥυάκων. Ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ὁ *ὠκύπους ὁ μεσογειακὸς* (Ocypus mediterraneus), ὅστις ἔχει μῆκος 4 χλστμ. Δ. Ν. Π.

ὠκύπτερος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό) ὁ ὠκὺς τὰ πτερά, τὰς πτέρυγας, ὁ ταχέως πετόμενος: «ὠκύπτερος ἱέραξ».

Ὠκυρ(ρ)όη /*Μυθολ.*/. —1) Μία τῶν Ὠκεανίδων, θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, συμπαίκτρια τῆς Περσεφόνης.

—2) Θυγάτηρ τοῦ κενταύρου Χείρωνος καὶ τῆς Χαρικλοῦς, διδαχθεῖσα παρὰ τοῦ πατρός της τὴν ἰατρικὴν καὶ μουσικήν.

—3) Νύμφη, θυγάτηρ τοῦ Ἰμβράσου ποταμοῦ ἐν Σάμῳ καὶ τῆς Χησιάδος, τὴν ὁποίαν ἔκλεψεν ὁ Ἀπόλλων.

—4) Θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ, γενομένη μήτηρ τοῦ Φάσιδος ἐκ τοῦ Ἡλίου.

—5) Νύμφη, μήτηρ τοῦ Καΐκου ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ. Α. Θ. Σ.

ὠκύς, —*εῖα*, —*ύ* ταχύς, γρήγορος, εὐκίνητος.

ὠκύτης, —*ητος* (ἡ) τὸ γνώρισμα τοῦ ὠκέος, ταχύτης, γρηγορωσύνη.

ὠκυτόκιος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό) ὁ προκαλῶν ὠκύν, γρήγορον τοκετόν: «ὠκυτόκιον φάρμακον» || **ὠκυτόκια** (τά) ὡς οὐσ., ταχὺς τοκετός.

—/*Λαογρ.*/ Ὁ λαὸς χρησιμοποιεῖ διαφόρους δεισιδαίμονας τρόπους πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ καὶ ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων, οἵτινες ὑποτίθεται ὅτι ἐπικρέμανται εἰς τὰς ἐγκύους ἐκ τῆς δυσμενοῦς ἐνεργείας δαιμόνων. Αἱ ὠδῖνες τῶν τικτουσῶν καὶ οἱ πραγματικοὶ κίνδυνοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι αὗται ἐκτεθειμέναι, ὑπαγορεύουσι τὴν προσφυγὴν εἰς ὑπερφυσικὰς ἐπικουρίας τῶν ἀδυνατούντων νὰ διαγνώσωσι τὰς ἀληθεῖς αἰτίας τῶν τοιούτων παθῶν καὶ ἀποδιδόντων ταῦτα εἰς ἔξωθεν ἐπηρείας. Ἐκ τῶν δεισιδαιμόνων τούτων συνηθειῶν σπουδαιότεραι εἶναι: ἡ κατολίσθησις τῶν ἐγκύων γυναικῶν ἐπὶ ἐπικλινοῦς καὶ ὀλισθηροῦ βράχου, οἷος ὁ ἐν Ἀθήνας Κυλίστρα ἀποκαλούμενος, ἡ πόσις διαφόρων ὑδάτων, φημιζομένων ἐκ παραδόσεως διὰ τὴν ἰδιότητά των ὅπως προξενῶσιν εὐτοκίαν εἰς τὰς πινούσας, ἡ πόσις ὕδατος ἐν ᾧ ἔχει διαλυθῆ ἅλας, ἡ χρῆσις διαφόρων βοτανῶν ὡς φαρμάκων, ἡ χρῆσις περιάπτων μὲ λίθους ὡρισμένους ἢ μὲ μαγικὰ λόγια καὶ σχήματα, ἡ λύσις τῆς κόμης τῆς ἐπιτόκου, ἡ τύψις τῆς ὠδινούσης γυναικὸς ὑπὸ τοῦ συζύγου της εἰς τὰ νῶτα, διὰ τοῦ ὑποδήματός του κλπ. [Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Ὠκυτόκια ἐν «Λαογραφίας» τ. ΣΤ' (1918) σ. 299 κ.ἑξ.=«Λαογρ. Σύμμεικτα» τ. Β', σ 284 κ. ἑξ.]

—**ὠκυτόκια φάρμακα**. Καλοῦνται οὕτω τὰ διευκολύνοντα τὸν τοκετὸν καὶ ἐπιταχύνοντα τοῦτον διὰ τῆς προκλήσεως συστολῶν τῆς μήτρας καὶ διὰ τῆς συντομίας τῆς διαρκείας τοῦ τοκετοῦ. Εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἐχορηγοῦντο σκευασίαι ἔχουσαι ὡς βάσιν τὴν ἐρυσιβώδη ὄλυραν. Τὸ φάρμακον τοῦτο ἐγκατελείφθη βραδύτερον ὡς δυνάμενον νὰ ἀποβῇ ἐπικίνδυνον. Τὸ κοινὸν σάκχαρον θεωρεῖται παρὰ τῷ λαῷ ὡς ὠκυτόκιον, καὶ ἰδίως ἡ κινίνη, ὡς ἐπαυξάνουσα τὴν συχνότητα τῶν συστολῶν τῆς μήτρας, κυρίως ὅμως χρησιμοποιεῖται ὡς ὠκυτόκιον ἡ *ὑποφυσίνη* εἰς ἐνέσεις ἐπὶ ἀδρανείας τῆς μήτρας καὶ ἐπὶ λίαν ἀραιῶν συστολῶν ἀτόνων, ἀρκεῖ ὅμως ἡ διαστολὴ τῆς μήτρας νὰ εἶναι τελεία, καθόσον δυνατὸν νὰ προκληθῶσι τετανικαὶ συστολαὶ ταύτης λίαν ἐπικίνδυνοι διὰ τὸν μῦν αὐτὸν τῆς μήτρας καὶ διὰ τὴν ζωτικότητα τοῦ ἐμβρύου. Ἐσχάτως προυτάθη νέον φάρμακον, ἡ *ὀραστίνη*, ἐνιέμενον ἐνδομυϊκῶς κατὰ τὸν τοκετόν, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτόν, χρήσιμον δὲ κατὰ τὴν ἐξώθησιν ἢ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἐμβρύου. Μ. Ν. Κ.

ὠκυτόκος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό) ὁ ταχέως, εὐκόλως τίκτων, εὐκολόγεννος, ἀντιθ. *βραδυτόκος*: «ὠκυτόκος γυνή».

Ὤλαινα. Ἐπισκοπὴ τῆς Πελοποννήσου (βλ. *Ὤλενα*).

Ὠλανιὲ (Aulagnier), *Ἀλέξιος-Φραγκῖσκος*. Γάλλος ἰατρὸς καὶ συγγραφεὺς (1767—1839). Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τοῦ «Λεξικοῦ τῶν τροφῶν καὶ τῶν ποτῶν», ὅπερ ἐξέδωκε κατὰ τὰ ἔτη 1830—1839. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς χρήσεως τοῦ πυρὸς διὰ τὰς νομιζομένας ἀνιάτους ἀσθενείας» (1805), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὤλαντ νῆσοι (Aaland καὶ Aland) /*Γεωγρ.*/. Αὐτόνομον ἀρχιπέλαγος ἀνῆκον εἰς τὴν Φιλλανδίαν καὶ κείμενον εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Βοθνικοῦ κόλπου, ἐγγὺς τῶν σουηδικῶν ἀκτῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀπέχουν περὶ τὰ 40—45 χλμ. Ἀποτελεῖται ἐξ ὑπὲρ 300 νήσων καὶ νησίδων, ἐξ ὧν μόνον περὶ τὰς 80 εἶναι κατῳκημέναι. Ἡ συνολικὴ ἐπιφάνεια τῶν νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους εἶναι 1.442 τ. χλμ., οἱ δὲ κάτ. 27.375, πάντες σχεδὸν σουηδικῆς καταγωγῆς, ὁμιλοῦντες τὴν σουηδικὴν γλῶσσαν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ ἐπίσημος γλῶσσα. Ἔχουν ἔδαφος γρανιτῶδες καὶ ἄφθονα δάση, τὸ δὲ κλῖμα αὐτῶν εἶναι ἤπιον καὶ ὑγιεινόν. Ἐξάγουν ξυλείαν, χαρτόπασταν, βούτυρον καὶ κρέατα. Ἡ κυριωτέρα καὶ μεγαλυτέρα τῶν νήσων εἶναι ἡ *Ὤλαντ*, ἔχουσα 475 τ. χλμ. ἐπιφάνειαν, 12.700 κατ., μῆκος 35 χλμ. καὶ πλάτος 30 χλμ. Ἐπ' αὐτῆς εὑρίσκεται καὶ ἡ πρωτεύουσα Μαριεχάμν ἢ Μααριανχαμίνα, ἔχουσα 1.698 κατοίκους. Ἐπ' αὐτῆς εὑρίσκεται καὶ τὸ φρούριον, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχεν ἐγκλεισθῆ ὡς αἰχμάλωτος ὁ Ἐρρῖκος ΙΔ'. Εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἀρχιπελάγους τούτου ἔλαβε χώραν τῷ 1714 ναυμαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ῥωσικὸς στόλος τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου κατεναυμάχησε τὸν σουηδικόν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς νήσου Ὤλαντ, παρὰ τὸν πορθμὸν Μπόμαρσουντ, εὑρίσκετο τὸ φρούριον Μπόμαρσουντ, ὅπερ κατέστρεψαν (1854) οἱ ἡνωμένοι στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1856 ἀπηγορεύθη ἡ κατασκευὴ φρουρίων ἐπὶ τῶν νήσων Ὤλαντ. Παρὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης ταύτης οἱ Ρῶσοι ὠχύρωσαν τὰς νήσους ταύτας κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Τῷ 1918 αἱ νῆσοι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου διετύπωσαν ἀξιώσεις διὰ τὴν κατοχὴν αὐτῶν ἡ Φιλλανδία, ὡς διάδοχος τοῦ φιλλανδικοῦ Μεγάλου δουκάτου, καὶ ἡ Σουηδία, διὰ λόγους φυλετικούς. Τὸ συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν διὰ τῆς ἀποφάσεώς του τῆς 24 Ἰουνίου 1921 παρεχώρησεν αὐτὰς εἰς τὴν Φιλλανδικὴν δημοκρατίαν ὑπὸ περιωρισμένην αὐτονομίαν καὶ τὰς ἐκήρυξεν οὐδετέρας. Ἡ Φιλλανδία ὅμως διὰ τοῦ ἀπὸ 6 Μαΐου 1920 ψηφισθέντος νόμου εἶχεν ἤδη ἀνακηρύξει τὴν πλήρη αὐτονομίαν τῶν νήσων Ὤλαντ· αἵτινες νῦν κυβερνῶνται ὑπὸ διαίτης ἐκλεγομένης ἀνὰ 3 ἔτη ὑπὸ τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος πληθυσμοῦ, ἡλικίας ἄνω τῶν 21 ἐτῶν. Ἡ δίαιτα ἐκλέγει τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἥν ἀποτελεῖ τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον. Ἡ φιλλανδικὴ κυβέρνησις ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ διοικητοῦ, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ προέδρου τῆς διαίτης τῶν νήσων Ὤλαντ. Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων ἐξαιροῦνται τῆς στρατιωτικῆς θητείας. Ἡ δίαιτα δικαιοῦται νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν διὰ πᾶσαν διαφωνίαν της μετὰ τῆς φιλλανδικῆς κυβερνήσεως. Μ. Δ. Β.

Ὠλὰρ (Aulard), *Φραγκῖσκος-Βίκτωρ-Ἀλφόνσος*. Γάλλος ἱστορικὸς (1849—1928) Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Αἰξ, Μονπελλιέ, Πουατιὲ καὶ Παρισίων καὶ πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἔγραψεν: «Οἱ ῥήτορες τῆς ἐπαναστάσεως» (1882—1886), «Οἱ ῥήτορες τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως» (1884), «Δαντὼν καὶ ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων» (1891), «Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως» (1900, ε' ἔκδ. 1913), «Ἡ λατρεία τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀνωτάτου ὄντος» (1892), «Πολεμικὴ καὶ ἱστορία» (1904), «Ἡ εἰρήνη τοῦ μέλλοντος κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν καὶ τὸν Κάντιον» (1915) κ. ἄ. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὴν περίφημον «Συλλογὴν διαταγμάτων τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κοινῆς Σωτηρίας μετὰ τῆς ἐπισήμου ἀλληλογραφίας κτλ.» (1899—1923, τόμ. 26). Π. Ν. Π.

Ὤλβερστον (Ulverston) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Λάγκασαϊρ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Λέβεν. Κάτ. (1921) 10.121. Ἔχει ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν χημικῶν προϊόντων, ζύθου, χάρτου, χαλυβουργεῖα καὶ ὑψικαμίνους. Η.Π.Γ.

Ὤλε (Oolen) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τοῦ Βελγίου, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀμβέρσης—Ρουρμόντ. Κάτ. 13.398. Ἐν αὐτῇ παράγονται 3—4 γρμ. μηνιαίως ῥαδίου. Μ. Δ. Β.

ὠλεκράνειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό) ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ὠλέκρανον, ὁ τοῦ ὠλεκράνου, ἄλλως *ὠλεκρανικός*: «ὠλεκράνειος βόθρος».

ὠλεκρανικός, —*ή*, —*όν* ἄλλως *ὠλεκράνειος* (βλ. λ).

—**ὠλεκρανικὸς βόθρος** /*Ἀνατομ.*/. Βόθρος κείμενος ὄπισθεν τῆς τροχιλίας τοῦ κάτω ἄκρου τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ, εἰς ὃν ἐμβαίνει τὸ ὠλέκρανον τῆς ὠλένης κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ πήχεως. Ι. Π.

ὠλέκρανον (τὸ) /*Ἀνατομ.*/. Ἔπαρμα ὀγκῶδες ἐπὶ τοῦ ἄνω ἄκρου τῆς ὠλένης, καθέτως φερόμενον, ὅπερ ἀφορίζει ἐκ τῶν ὄπισθεν καὶ ἄνω τὴν ἀρθρικὴν μηνοειδῆ ἐντομὴν τῆς ὠλένης. Ἐκ τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ ὠλεκράνου ἡ μὲν ὀπισθία καλύπτεται ὑπὸ μόνου τοῦ δέρματος, ἐκτὸς τοῦ ἄνω μέρους αὐτῆς, ὅπερ τραχὺ καὶ πλατὺ χρησιμεύει πρὸς πρόσφυσιν τοῦ τρικεφάλου μυός· ἡ δ' ἄνω ἐπιφάνεια ἀπολήγει ἐν τῷ μέσῳ εἰς προέχουσαν γωνίαν ῥέπουσαν πρὸς τὰ πρόσω, τὴν *κορώνην* ἢ τὸ *ῥύγχος* τοῦ ὠλεκράνου, ὅπερ ἐκτεινομένου τοῦ πήχεως ὑποδέχεται ὁ ὠλεκρανικὸς βόθρος τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ. Ι. Π.

Ὤλενα, ἡ *Ὠλένη* /*Μεσ. Γεωγρ.*/. Πόλις μεσαιωνική, ἧς τὰ λείψανα κεῖνται κατὰ τὸ νῦν χωρίον *Ὤλενα* κάτω τοῦ ὀροπεδίου ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς μέχρι τῆς πρὸς βορρᾶν ὑψηλοτέρας κορυφῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας σῴζονται εἰσέτι ἐρείπια μετὰ πύργου τῶν φραγκοκρατικῶν χρόνων. Ἤκμασεν ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ι'—ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς, ὑπαγομένης ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν μέχρι τοῦ 1821, ὅτε ἀπαντῶμεν τὸν τελευταῖον ἐπίσκοπον αὐτῆς. Ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, ὅτε ἐσχόλασαν αἱ ὀρθόδοξοι ἐπισκοπαί, Ὠλένης ἐχειροτονήθη Λατῖνος μεθ' ἕδρας τῆς Ἀνδραβίδας. Τ. Ε. Ε.

—**Ὤλενα** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Ἠλείας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 422. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Παρ' αὐτὸ ἐρείπια τῆς ὁμωνύμου βυζαντινῆς πόλεως.

—**Ὠλένης, τέως δῆμος**— /*Γεωγρ.*/. Εἰς τῶν ἐννέα δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἡ ἐπαρχία Ἠλείας τοῦ πρώην νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος. Ἔκειτο κατὰ τὰς νοτίους

Digitized by Google

καὶ νοτιοδυτικὰς ὑπωρείας τῆς Φολόης καὶ περὶ τὸν Ἐνιπέα ποταμόν, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ τῶν χωρίων Λαντζοΐου, πρωτευούσης, Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίου Θεοδώρου (μετοχίου), Ἀρβανίτη μονῆς Ἀρδανίτσης, Γουμέρου, Καλολεντζῆ, Καράτουλας, μονῆς Κρεμαστῆς, Κουτσοχέρας, Λάνθης, Μαγούλας, Μουζακίου, Μπιστας, μετοχίου Νίκαβα, Πέρσαινας, Ρεντενοῦς, Σωπίου, Χαρνιᾶς, Χελιδονίου καὶ Ὠλένης. Εἶχε περὶ τοὺς 6.000 κατοίκους καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 23 Φεβρουαρίου 1883 βασιλικοῦ διατάγματος. Ἡ ὀνομασία του ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου πόλεως, ἧς τὰ ἐρείπια σῴζονται εἰς τὴν περιοχήν του.

ὠλενελλίδαι (οἱ) (Olenellidae Moberg) *(Παλαιοζῳολ.)* Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *τριλοβιτῶν* ἀρθροπόδων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κεφαλικὴν ἀσπίδα πολὺ μεγάλην καὶ πυγίδιον μικρὸν ἄνευ πλευρῶν ἢ μετὰ πλευρῶν ἀσθενῶς ἀνεπτυγμένων. Ὁ θώραξ αὐτῶν ἀπετελεῖτο ἐκ 12—27 ἄρθρων. Τὰ κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἦσαν ἡ *μεσοναχίς*, ὁ *ὠλενέλλος*, ὁ *ὠλενελλοειδής*, ἡ *νεβαδία*, ὁ *παραδοξίδης*, ὁ *ὑδροκέφαλος*, κ. ἄ. Ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων τῆς καμβρίου διαπλάσεως, ἀμφίβολα δὲ καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Συνώνυμον: *μεσοναχίδας*. Γ. Κ. Γ.

ὠλενέλλος (ὁ) (Olenellus) *Παλαιοζῳολ.).* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ὠλενελλιδῶν* ἢ *μεσοναχιδῶν*) *τριλοβιτῶν* ἀρθροπόδων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον τὸ τρίτον ἄρθρον τοῦ κορμοῦ μεγεθυσμένον, μὲ τὰ πλευρά του προεκτεινόμενα εἰς ἀκάνθας. Τὸ πυγίδιόν των ἦτο ἐπιμεμηκυσμένον εἰς μακρὰν ἄκανθαν. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας καμβρίου βαθμίδος τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, καλουμένης καὶ *βαθμίδος τοῦ ὠλενέλλου*, εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Βόρειον Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

ὠλενέλλου βαθμὶς (Olenellus-Stufe) *(Γεωλογ.)*. Ἡ κατωτέρα ἐκ τῶν τριῶν βαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ κάμβριος διάπλασις τοῦ μεσοζωϊκοῦ, ἄλλως καὶ *γεωργιάνιος βαθμὶς* καλουμένη. Ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ γένους *ὠλενέλλου*, τοῦ εἰς τὰ στρώματα αὐτῆς ἀπαντωμένου ὡς χαρακτηριστικοῦ ἀπολιθώματος. Γ. Κ. Γ.

ὠλένη (ἡ) *(Ἀνατομ.)*. Τὸ ἕτερον τῶν ὀστῶν τοῦ πήχεως ἢ ἀντιβραχίου, τὸ ἐπὶ τὰ ἐντὸς (πρὸς τὸν κορμὸν) κείμενον (τὸ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς εἶναι ἡ κερκίς), ὀστοῦν ἐπίμηκες, μακρότερον τῆς κερκίδος κατὰ 2 ἐκ. Τὸ ἄνω ἄκρον τῆς ὠλένης, παχύτερον τοῦ κάτω, φέρει ἔμπροσθεν κοιλότητα ἀρθρικὴν βαθεῖαν, τὴν *μηνοειδῆ ἐντομήν*, ἥτις συντάσσεται μετὰ τῆς τροχιλίας τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ καὶ ἀφορίζεται ὑπὸ δύο ἐπαρμάτων, ὧν τὸ μέν, καθέτως φερόμενον, ὀνομάζεται *ὠλέκρανον* τὸ δέ, ὁριζοντίως πρὸς τὰ πρόσω προέχον, *κορωνοειδὴς ἀπόφυσις*. Τὸ ἄνω τοῦτο ἄκρον, ὑπερέχον τῆς κερκίδος, συντάσσεται αὐτὸ κυρίως μετὰ τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ, σχηματίζον τὴν κατ' ἀγκῶνα καμπήν. Τὸ δὲ κάτω ἄκρον, λεπτότερον τοῦ ἄνω, ἔχει πρὸς μὲν τὰ ἔξω ὑποστρόγγυλον ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν, τὴν *κεφαλὴν* τῆς ὠλένης, πρὸς δὲ τὰ ἔσω καὶ ὀπίσω βραχεῖαν κυλινδρικὴν ἐξοχήν, τὴν *στυλοειδῆ ἀπόφυσιν*. Ἡ κεφαλὴ πρὸς τὰ ἔξω μὲν συντάσσεται πρὸς τὸ κάτω ἄκρον τῆς κερκίδος πρὸς τὰ κάτω δὲ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ πυραμοειδὲς ὀστοῦν τοῦ καρποῦ, οὐχὶ ὅμως χωρίζεται διὰ τοῦ τριγώνου διαρθρίου χόνδρου. Τὸ σῶμα τῆς ὠλένης, μῶνον πρισματικὸν ὄν, ἐμφανίζει τρεῖς ἐπιφανείας, προσθίαν, ὀπισθίαν καὶ ἔσω χωριζομένας ὑπὸ τριῶν χειλέων. Ι. Π.

Ὠλενία *(Μυθολ.)*. —1) Ἡ θηλάσασα τὸν Δία αἴξ, βρέφος ἔτι ὄντα.

—2) Θυγάτηρ τοῦ Οἰνέως, φονεύσασα τὸν ἀδελφόν της Τυδέα. Α. Θ. Σ.

Ὠλενίας *(Μυθολ.)*. Υἱὸς τοῦ Οἰνέως, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Τυδέως (*Ἀπολλόδ.* Α, 8, 5). Α. Θ. Σ.

Ὠλενίας ἢ **Ὠλενείας, τέως δῆμος** — *(Γεωγρ.)*. Εἷς τῶν πέντε δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ,ΔΝΖ', ἡ ἐπαρχία Μεσολογγίου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ἐξετείνετο δυτικῶς τῆς Λυσιμαχίας λίμνης καὶ ἀπηρτίζετο ἐκ τῶν χωρίων: Ἀγγελόκαστρον, Ἅγιος Ἠλίας, Ζευγαράκιον, Μονὴ τῆς Ἐλεούσης, Μονὴ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, Μουσιάνου, Μπρέσκου, Σταμνᾶ καὶ Χρυσοβέργιον, εἶχε πρωτεύουσαν τὸ χωρίον Σταμνᾶ περὶ τοὺς 4 000 κατοίκους καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 27 Νοεμβρίου 1840 βασιλικοῦ διατάγματος.

ὠλενίδαι (οἱ) (Olenidae Burmeister) *(Παλαιοζῳολ.)*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *τριλοβιτῶν ἀρθροπόδων*. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κεφαλικὴν ἀσπίδα μεγαλυτέραν τοῦ μικροῦ πυγιδίου. Ὁ θώραξ των ἀπετελεῖτο ἐκ 12—22 ἄρθρων. Τὰ κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας ἦσαν ὁ *ὤλενος*, ἡ *πτυχοπαρεία*, ὁ *παραβολῖνος*, ὁ *τρίαρθρος*, ὁ *ἐλλειψοκέφαλος* καὶ ἄλλα. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς καμβρίου καὶ τῆς κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ὠλένιος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ σχετιζόμενος μὲ τὴν *ὠλένην*.

—**ὠλένιον νεῦρον** *(Ἀνατομ.)*. Ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ κάτω στελέχους τοῦ βραχιονίου πλέγματος, ἤτοι ἐκ τοῦ 8ου αὐχενικοῦ καὶ τοῦ 1ου θωρακικοῦ νεύρου κοινῇ μετὰ τοῦ μέσου νεύρου καὶ τοῦ ἔσω δερματικοῦ νεύρου τοῦ βραχίονος καὶ τοῦ πήχεως, διήκει κατὰ μῆκος τοῦ ἔσω χείλους τοῦ βραχίονος, εἶτα κατὰ μῆκος τοῦ πήχεως μέχρι τοῦ πισοειδοῦς ὀστοῦ τοῦ καρποῦ, ἔνθα ἀποσχίζεται εἰς δύο τελικοὺς κλάδους, τὸν ἐπιπολῆς καὶ τὸν ἐν τῷ βάθει παλαμιαῖον κλάδον. Ἐξ αὐτοῦ δ' ἀποφύονται κλάδοι διὰ τὴν κατ' ἀγκῶνα ἄρθρωσιν, τὸν πῆχυν καὶ τὸν καρπόν. Ι. Π.

— **ὠλένιος ἀπόφυσις τοῦ καρποῦ** *(Ἀνατομ.)* Τὸ ἔσω, τὸ πρὸς τὴν ὠλένην, προέχον δίκην ἀποφύσεως χεῖλος τῆς αὔλακος ἢ καμάρας τοῦ καρποῦ τῆς χειρός. Ι. Π.

— **ὠλένιος ἀρτηρία** *(Ἀνατομ.)*. Αὕτη, προερχομένη ἐκ τοῦ διχασμοῦ τῆς βραχιονίου ἀρτηρίας, ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ κοίλου τῆς κατ' ἀγκῶνα καμπῆς μέχρι τοῦ κοίλου τῆς παλάμης, ἔνθα μεταβαίνει εἰς τὸ ἐπιπολῆς παλαμιαῖον τόξον ἀποφύουσα πολλοὺς κλάδους, ἀγγειοῦντας τὸν πῆχυν. Ι. Π.

— **ὠλένιος ἐκτείνων τὸν καρπὸν μῦς** *(Ἀνατομ.)*. Καλεῖται καὶ ὀπίσθιος ἢ ἔξω ὠλενομετακαρπικός· ἐκφύεται δὲ ἀπὸ τῆς παρακονδυλίου ἀποφύσεως τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ μέχρι τῆς βάσεως τοῦ 5ου μετακαρπίου ὀστοῦ· κάμπτει ραχιαίως (ἤτοι ἐκτείνει τὴν χεῖρα, ἕλκων ἅμα αὐτὴν ὠλενίως. Ι. Π.

—**ὠλένιος ἐντομὴ κερκίδος** *(Ἀνατομ.)*. Ὑπόκοιλος περιχόνδρωμένη ἐπιφάνεια κατὰ τὸ κάτω ἄκρον τῆς κερκίδος, ὑποδεχομένη τὴν περιφέρειαν τῆς κεφαλῆς τῆς ὠλένης. Ι. Π.

— **ὠλένιος καμπτὴρ τοῦ καρποῦ μῦς** *(Ἀνατομ.)*. Καλεῖται καὶ *πρόσθιος* ἢ *ἔσω ὠλενοκαρπικὸς μῦς*, διήκει κατὰ μῆκος τοῦ ἔσω χείλους τοῦ πήχεως (ὠλένης), ἐκτεινόμενος ἀπὸ τῆς παρατροχιλίου ἀποφύσεως τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ μέχρι τοῦ πισοειδοῦς τοῦ καρποῦ. Κάμπτει τὴν χεῖρα παλαμιαίως καὶ ὠλενίως. Ι. Π.

— **ὠλένιος πλάγιος σύνδεσμος** *(Ἀνατομ.)*. Εἶναι οὗτος ἐκ τῶν ἐπικουρικῶν συνδέσμων τῆς κερκιδοκαρπικῆς διαρθρώσεως· ἐκφύεται ἐκ τῆς στυλοειδοῦς ἀποφύσεως τῆς ὠλένης καὶ καταφύεται εἰς τὸ πυραμοειδὲς καὶ τὸ πισοειδὲς ὀστοῦν τοῦ καρποῦ. Ι. Π.

ὠλενοκαρπικὸς παλαμιαῖος σύνδεσμος *(Ἀνατομ.)*. Ἐκφύεται ἐκ τοῦ παλαμιαίου χείλους τοῦ διαρθρίου τριγώνου χόνδρου καὶ καταφύεται εἰς τὸ πυραμοειδὲς καὶ τὸ κεφαλωτὸν ὀστοῦν τοῦ καρποῦ. Εἰ αἱ ἐκ τῶν ἐπικουρικῶν συνδέσμων τῆς κερκιδοκαρπικῆς διαρθρώσεως. Ι. Π.

ὠλεκρανοτροχιλίος μῦς *(Ἀνατομ.)*. Μυϊκὴ δεσμὶς ἐγκαρσίως φερομένη ἀπὸ τῆς παρατροχιλίου ἀποφύσεως εἰς τὸ ὠλέκρανον, παριστῶσα ἀνωμαλίαν τοῦ ὠλενίου καμπτῆρος τοῦ καρποῦ μυός. Ι. Π.

ὤλενος (ὁ) (Olenus Dalm.) *(Παλαιοζῳολ.)*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ὠλενιδῶν τριλοβιτῶν* ἀρθροπόδων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κεφαλικὴν ἀσπίδα ἡμισεληνοειδῆ, τῆς ὁποίας τὰ ὀπίσθια ἄκρα κατέληγον εἰς ὀξείας ἀκάνθας. Ὁ κορμός των ἀπετελεῖτο ἐκ 12—15 πολὺ στενῶν, πλευρικῶς ὀξυληκτων καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω κεκαμμένων ἄρθρων. Τὸ πυγίδιον ἦτο μικρόν, τριγωνικὸν ἢ ἀπεστρογγυλωμένον. Ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ Βολιβίαν (;) ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας καμβρίου βαθμίδος τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, κληθείσης ἐκ τοῦ ὀνόματος του καὶ *βαθμίδος τοῦ ὠλένου*. Γ. Κ. Γ.

— **ὠλένου βαθμὶς** (Olenus-Stufe) *(Γεωλ.)*. Ἡ ἄνω ἐκ τῶν τριῶν βαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ κάμβριος διάπλασις τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, ἄλλως καὶ *ποτοδάμιος βαθμὶς* καλουμένη. Γ. Κ. Γ.

Ὤλενος *(Ἀρχ. Γεωγρ.)*. —1) Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰτωλίας, πλησίον τῆς νεωτέρας Πλευρῶνος εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ) κειμένη. Ταύτην κατέσκαψαν κατὰ τὸν Στράβωνα Γ. 451 οἱ Αἰολεῖς, τὴν δὲ χώραν της ἠμφεσβήτουν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πάντοτε οἱ Ἀκαρνᾶνες. Τὰ ἐρείπια τοῦ Γυφτοκάστρου καὶ τοῦ Πετρώνου εἶναι, πιθανώτατα, ἐρείπια τῆς Ὠλένου. —2) Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἀχαΐας, παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Πείρου, ἐπὶ τῆς δυτικῆς τῇ χώρας ἀκτῆς καὶ πρὸς νότον τῶν Πατρῶν (εἰς ἀπόστασιν $2\frac{1}{2}$ περίπου ὡρῶν) κειμένη. Ἦτο ἐν ἀρχῇ ἐκ τῶν 12 πόλεων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐνωρὶς ὅμως παρήκμασεν, ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων της, μετοικησάντων εἰς Πειρὰς καὶ Εὐρυτειάς. Τὴν χώραν της ἐνέμοντο μετὰ τὴν ἐγκατάλειψίν της οἱ Δυμαῖοι. Λείψανά τινα ταύτης εὑρίσκονται ἐπί τινος λόφου παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Κάτω Ἀχαΐα. ΚΑΥ.

Ὤλενος *(Μυθολ.)*. —1) Ὁ υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ πατὴρ τῶν Νυμφῶν Αἴγης καὶ Ἑλίκης. Ὁ Ὤλενος οὗτος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπιστεύετο ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομά της καὶ ἡ ὁμώνυμος αἰτωλικὴ πόλις, ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ἀναθρέψει τὸν Δία, κατ' ἄλλον μῦθον.

—2) Ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δαναΐδος Ἀναξιθέας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβεν, ὡς ἐλέγετο, τὸ ὄνομά της ἡ ἀχαϊκὴ πόλις Ὤλενος. ΚΑΥ.

Ὠλέρεια (ἡ) *(Ἀρχ.)*. Ἑορτὴ τελουμένη ἐν τῇ πόλει Ὠλέρῳ ὑπὸ τῶν Ὠλερίων καὶ Ἱεραπυτνίων πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς Ὠλερίας. Ε. Γ.

Ὠλερία (ἡ) *(Ἀρχ.)*. Ἐπωνυμία τῆς Ἀθηνᾶς, λατρευομένης καὶ ἐχούσης ἴδιον ναὸν ἐν τῇ κρητικῇ πόλει Ὠλέρῳ. Πρὸς τιμήν της ἐτελοῦντο τὰ *Ὠλέρεια*. Ε. Γ.

Ὤλερος *(Ἀρχ. Γεωγρ.)*. Ἀρχαία πόλις τῆς Κρήτης, βορειοανατολικῶς τῆς Ἱεραπύτνης ἐπὶ ὑψώματος. Πιθανῶς ἔκειτο παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον τῆς Ἱεραπέτρου Μεσελέρους. Γίνεται ὑπό τινων σύγχυσις πρὸς τὴν πόλιν *Ἀλλαρίαν*. Ε. Γ.

Ὤλεσουντ (Aalesund) *(Γεωγρ.)*. Λιμὴν τῆς Νορβηγίας (βλ. λ. *Ἀαλεσούνδ*).

Ὠλήν. Προομηρικὸς ποιητής, ἀνήκων εἰς τὸν κύκλον τῶν ἱερῶν καλουμένων ἀοιδῶν. Ἦτο ἀποκλειστικὸς ἀοιδὸς καὶ ὑμνῳδὸς τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ δὲ παράδοσις ἀνάγει τὴν καταγωγήν του εἰς τὴν Λυκίαν, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου. Ὁ μεταγενέστερος δελφικὸς μῦθος ὁ ἀποδοθεὶς εἰς τὴν ποιήτριαν Βοιὼ τὸν θεωρεῖ, κατὰ τὴν περὶ Ἀπόλλωνος μυθικὴν παράδοσιν, καταγόμενον ἐξ ὑπερβορείων καὶ ἱδρυτὴν τοῦ μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς. Ὁ Ὠλὴν θεωρεῖται πρὸς τούτοις ὡς εὑρέτης οὐ ἑξαμέτρου. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἔγραψεν ὕμνους εἰς Ἀπόλλωνα παντοίους, ἐναποκειμένους ἐν τῷ μαντείῳ τῶν Δελφῶν καὶ περιέχοντας παραδοξοτάτας μυθολογικὰς παραδόσεις καὶ διηγήσεις τῶν θεῶν, οἵτινες κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι καὶ ᾖδοντο καὶ ἐν Δήλῳ. Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα καὶ Ἡσυχίου ἀποκαλεῖται ὁ Ὠλὴν *Δυμαῖος*, *Ὑπερβόρειος* ἢ *Λύκιος* καὶ κατὰ τὴν ποιήτριαν Βοιὼ πρῶτος «τεκτήνατο ἀρχαίων ἐπέων ἀοιδάν». Πλὴν τῶν ὕμνων ἔγραψεν καὶ νόμους, ᾄσματα τουτέστιν ἀπλᾶ μὲ στερεότυπον μελῳδίαν. Γ. Μ. Β.

Ὠλιαρίων, τέως δῆμος — *(Γεωγρ.)*. Δῆμος συνιστάμενος ἐκ τῆς νήσου Ὠλιάρου, ἱδρυθεὶς εὐθὺς μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ διατηρηθεὶς μέχρι τοῦ 1840, ὁπότε ἡ νῆσος ὑπήχθη εἰς τὸν δῆμον Πάρου. Ἤδη ἡ Ὠλίαρος ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα (βλ. λ. *Ἀντίπαρος*).

Ὠλίαρος *(Γεωγρ.)*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς νήσου *Ἀντιπάρου* (βλ. λ.) τῶν Κυκλάδων.

Ὤλκαττ (Alcott), **Ἄμος Μπρόνσον**. Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς καὶ διασημος παιδαγωγὸς 1799—1888. Διετέλεσε γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν σχολείων καὶ ἔγραψε: «Συνομιλίαι ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὰ παιδιά» (1836), «Ἡ νέα Κοννεκτικούτη» 1881, «Σοννέτα καὶ τραγουδάκια διὰ παιδιά» 1882, «Ἡ νέα παιδαγωγική» (1886), «Αναμνήσεις παιδαγωγοῦ» κ.ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Ὤλκαττ** (Alcott), **Λουΐζα-Μαίυ**. Ἀμερικανὶς συγγραφεὺς 1832—1888. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ παιδαγωγοῦ Ἄμος Ὤλκαττ καὶ ἤρχισε τὸ συγγραφικόν της στάδιον διὰ συλλογῆς «Παραμυθιῶν» 1855, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἔγραψε τὰς ἐντυπώσεις της ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τοῦ 1863 ὑπὸ τὸν τίτλον «Σκίτσα τοῦ νοσοκομείου». Ἐκτοτε ἀφιερώθη εἰς τὴν συγγραφὴν βιβλίων διὰ τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα κατέστησαν αὐτὴν διάσημον καὶ μετεφράσθησαν εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας. Ἀξιολογώτερα τούτων εἶναι: «Αἱ μικραὶ γυναῖκες» (1867), «Μία νεάνις τοῦ παλαιοῦ καιροῦ» (1870), «Ἐργασία», «Αἱ τέσσαρες θυγατέρες τοῦ δόκτορος Μάρς», «Τὸ καλάθι τῆς θείας Τζό» (1872—1882), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὤλκοκ (Alcock), σὲρ **Ἰωάννης-Γουΐλιέλμος**. Ἄγγλος ἀεροπόρος (1892—1919). Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, τῷ δὲ 1916 ἐτοποθετήθη εἰς τὴν ἀεροπορικὴν βάσιν τοῦ Μούδρου, ὅπόθεν ἐξετέλεσε πολλὰς ἐπιτυχεῖς πτήσεις καὶ βομβαρδισμοὺς βουλγαρικῶν καὶ τουρκικῶν θέσεων, καθὼς καὶ τὸν περίφημον βομβαρδισμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1917. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ὅμως ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὑπεχρεώθη νὰ προσθαλασσωθῇ παρὰ

Digitized by Google

τὸν κόλπον τῆς Σούβλας ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Καλλιπόλεως καὶ νὰ φθάσῃ κολυμβῶν ὁμοῦ μετὰ τῶν συντρόφων του εἰς τὴν ξηράν, ὅπου συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἀπελευθερωθεὶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἀποστρατευθεὶς τῷ 1919, ἐπεχείρησε τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ τους ἐπιτυχῆ πτῆσιν ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Ἀρθούρου Οὐΐττεν Μπράουν καὶ διήνυσε τὸ ἀπὸ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Νέας Γῆς μέχρι τοῦ Κλίφτεν τῆς Ἰρλανδίας διάστημα εἰς 16 ὥρας καὶ 12', καταρρίψας τὸ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παγκόσμιον ρεκὸρ τῆς διαδρομῆς ταύτης. Συνεπείᾳ τοῦ κατορθώματος τούτου ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τίτλου εὐγενείας. Μετὰ μίαν ἑβδομάδα, ἐπιχειρήσας νὰ πετάξῃ ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰς Παρισίους ἐπὶ ἀμφιβίου ἀεροπλάνου, κατέπεσε, συνεπείᾳ βλάβης τῆς μηχανῆς, ἐπὶ τῆς νορμανδικῆς ἀκτῆς καὶ ἐφονεύθη, τὴν 18 Δεκεμβρίου 1919. Μ. Δ. Β.

— **Ὤλκοκ** (Alcock), *σὲρ Ρώδερφορντ*. Ἄγγλος ἰατρὸς καὶ διπλωμάτης (1809 – 1897). Ἐχρημάτισε πρεσβευτὴς ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἔνθα κατέγινεν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἰαπωνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς ἰαπωνικῆς γλώσσης, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης, περὶ τῆς ὁποίας ἔγραψε πολλὰ ἔργα, τὸ κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι: «The Capital of the Tycoon» (1863). Μ. Δ. Β.

Ὤλμπατ (Allbutt), *σὲρ Θωμᾶς-Κλίφφορντ*. Ἄγγλος φυσιολόγος 1836—1925). Εἶναι ἐφευρέτης εἰδικοῦ ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του κληθέντος θερμομέτρου. Τῷ 1892 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Καίμπριτζ. Ἔγραψε: «The use of the ophthalmoscope in medicine» (1871), «On scrofulous neck» (1885), «Diseases of the heart» 18 6, «Historical relations of medicine and surgery» 1905), «Greek medicine in Rome» 1909—1910), «Diseases of the arteries and angina pectoris» (1915), «Science in the school» (1917), «Notes on the composition of scientific papers» (1923) κ. ἄ. Ἐξέδωσεν ἐπίσης: «A system of medicine» καὶ «A system of gynecology» (1896, 1899, 1907). Μ. Δ. Β.

Ὤλλσγουότερ (Ullswater) /*Γεωγρ*./. Λίμνη τῆς Ἀγγλίας εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Κιμβριακῶν ὀρέων, ἔχουσα μῆκος 7 $^1/_2$ μιλίων καὶ μέσον πλάτος ἡμίσεος μιλίου. Η. Π. Γ.

Ὤλμ (New Ulm), *Νιοὺ* — /*Γεωγρ*./. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Νιοὺ Ὤλμ*).

Ὠλμὰς (Almas) /*Γεωγρ*./. Ὄνομα πολλῶν πόλεων τῆς Οὑγγαρίας, αἱ σημαντικώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι: —1 *Μπὰκς Ὠλμὰς*, ἐν τῇ κομιτείᾳ Μπὰκς Μποντρόγκ. Κάτ. 12.991. Ἔχει ἐρείπια ρωμαϊκῶν κτηρίων, θειοῦχα λουτρὰ καὶ λατομεῖα ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ μαρμάρου. —2) *Νάγυ Ὠλμάς*, ἐν τῇ κομιτείᾳ Οὐνάντ. Κάτ. 11.358. Ἔχει μέταλλα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ μολύβδου. —3) *Ντιούνα Ὠλμάς*, ἐν τῇ κομιτείᾳ Κόμορν, ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Κάτ. 11.134. Ἔχει λατομεῖα λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ μαρμάρου, ὁ ὀμαστὰς θειούχους πηγὰς καὶ σημαντικὰ ἐρείπια ρωμαϊκῶν κτηρίων. —4) *Χομορόντ Ὠλμάς*, ἐν τῇ κομιτείᾳ Οὐντβάρχελύ. Κάτ. 12.217 Εἶναι γνωστὴ διὰ τὸ ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενον μεγαλοπρεπὲς σπήλαιον σταλακτιτῶν Κσουνταλόκε. Μ. Δ. Β.

Ὠλμάς, ἢ Ὠλμάσυ (Almash, ἢ Almasi καὶ Almasy), **Παῦλος**. Οὗγγρος πολιτικὸς (1818 — 1883). Ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν Οὕγγρων πατριωτῶν. Τῷ 1849 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς βουλῆς. Λαβὼν βραδύτερον μέρος εἰς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ καθεστῶτος, συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν, μετὰ διετίαν ὅμως ἠμνηστεύθη, ἐξακολουθήσας τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Οὑγγαρίας ἀγῶνάς του. Μ. Δ. Β.

Ὤλμπανυ (Albany) /*Γεωγρ*./. —1) Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς *Σκωτίας*. —2) Ποταμὸς τοῦ Καναδᾶ. —3) Πρωτεύουσα τῆς πολιτείας Νέας Ὑόρκης. —4) Πόλις τῆς Αὐστραλίας (βλ. λ. *Ἄλμπανυ*).

—**Ὤλμπανυ, Νιοὺ** — (New-Albany) /*Γεωγρ*./. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς (βλ. λ. *Νιοὺ-Ὤλμπανυ*).

Ὤλμποργκ (Aalborg) /*Γεωγρ*./. Πόλις τῆς Δανίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου πορθμοῦ, εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς χερσονήσου Ἰουτλάνδης. Κάτ. (1930) 44.365. Συνδέεται διὰ γεφύρας πρὸς τὴν ἔναντι αὐτῆς κειμένην πόλιν Ναΐρρε Σούντμπυ, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἀποτελοῦσα μέρος αὐτῆς. Ἔχει σχολὴν ναυτιλίας καὶ εἶναι κέντρον μεγάλης ἐμπορικῆς κινήσεως. Ἔχει βιομηχανίαν σάπωνος, δερμάτων καὶ καπνοῦ καὶ ἐξάγει ρέγγας, ἔρια, δέρματα ἀκατέργαστα καὶ οἰνόπνευμα. Μ. Δ. Β.

Ὤλντερμαν (Alderman, ἀγγλο-σαξον. Ealderman=πρεσβύτερος, ἀρχαιότερος). Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἀνσεατικὰς ἐμπορικὰς πόλεις, ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐμπορικῶν ὀργανώσεων. Εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξονας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπετέλει τίτλον ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν κομιτειῶν καὶ τῶν γερουσιαστῶν τοῦ βασιλείου, οἵτινες διωρίζοντο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν βασιλέων, ἀλλὰ βραδύτερον ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν προὐχόντων. Ἐν καιρῷ πολέμου ἐτίθεντο ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τῆς κομιτείας. Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δανῶν εἰς τὰς ἀγγλικὰς νήσους, ὁ τίτλος τοῦ ὤλντερμαν ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ τίτλου τῶν κομίτων (Yarls, Earls). Εἰς τὰς πόλεις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὰς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς οἱ ὤλντερμαν ἀποτελοῦν νῦν τὸ τέταρτον τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ὁ δήμαρχος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ τρία ἔτη μεταξὺ τῶν ὤλντερμαν. Οἱ ὤλντερμαν ἐκλέγονται διὰ μίαν ἑξαετίαν ὑπὸ τῶν συμβούλων, οἵτινες ἀποτελοῦν τὰ ὑπόλοιπα τρία τέταρτα τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. Ἐν Λονδίνῳ οἱ Ὤλντερμαν εἶναι ἰσόβιοι καὶ ἐκλέγονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν ἐκλογέων ἑκάστης τῶν 26 συνοικιῶν ἢ διαμερισμάτων. Τὸ κυριώτερον ἔργον τῶν ὤλντερμαν εἶναι ἡ ἐπιθεώρησις τῆς συνοικίας ἢ τοῦ διαμερίσματος, τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύουν. Οἱ τρεῖς ἀρχαιότεροι ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἔχουν ἤδη ἐκλεγῆ καὶ δήμαρχοι, εἶναι ταυτοχρόνως καὶ εἰρηνοδίκαι. Ἐν Λονδίνῳ ἀποτελοῦν, ὁμοῦ μετὰ τοῦ λόρδου δημάρχου, τὸ «Court of the inner chamber», σῶμα τελείως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, μὲ εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν, ἰδίως δικαστικήν, ὅσον ἀφορᾷ τὰ δημοτικὰ ζητήματα. Μ. Δ. Β.

Ὤλντερνυ (Alderney, γαλλ. Aurigny) /*Γεωγρ*./. Ἡ βορειοτάτη τῶν ἀγγλονορμανδικῶν νήσων, ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης. Ἔχει περίμετρον 13 χλμ., ἔμβαδὸν 7,9 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 3.000 κατ. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Ἁγία Ἄννα* (Saint Anne). Ἔχει εὔφορον ἔδαφος καὶ καλὴν κτηνοτροφίαν. Θ. Κ.

Ὤλντερσοτ (Aldershott) /*Γεωγρ*./. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Χάμψαϊρ, 54 χλμ. ΝΔ. τοῦ Λονδίνου. Κάτ. 28.764 (1921). Ἡ πόλις ὀφείλει τὴν ἀνάπτυξίν της εἰς τὴν ἵδρυσιν αὐτόθι τῷ 1855 μονίμου στρατοπέδου τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ κατ' αὐτὸν ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερον κέντρον μονίμου στρατοπέδευσεως καὶ στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον 1918—1919 ἡ Ὤλντερσοτ ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον στρατόπεδον ἀποστρατεύσεως. Η. Π. Γ.

Ὤλντριτς (Aldrich), *Θωμᾶς Μπαϊλεϋ*. Ἀμερικανὸς ποιητής, συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος 1836—1907). Ἐξεδόθη εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογάς, διηγήματα καὶ μυθιστορήματα. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι τὸ αὐτοβιογραφικὸν μυθιστόρημα «Story of a bad boy» (1870), ὅπερ ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν καὶ θεωρεῖται ἓν τῶν ὡραιοτέρων ἔργων τῆς ἀμερικανικῆς λογοτεχνίας. Τὰ «Ἅπαντα» αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τῷ 1907. Μ. Δ. Β.

— **Ὤλντριτς** (Aldrich), *Νέλσον Βίλμαρθ*. Ἀμερικανὸς πολιτικὸς (1841—1915). Διετέλεσε βουλευτὴς καὶ κατόπιν γερουσιαστὴς Νέας Ὑόρκης. Ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς πολλῶν νόμων ὑπὲρ τῆς νομισματικῆς, βιομηχανικῆς καὶ τραπεζιτικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς χώρας, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομά του. Ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξε καὶ τὸ προστατευτικὸν δασμολόγιον, ὅπερ ἐψηφίσθη τῷ 1909 καὶ συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀμερικανικῆς βιομηχανίας. Ἕνεκα δὲ τούτου ὠνομάσθη «πατὴρ τῆς ἀμερικανικῆς βιομηχανίας». Μ. Δ. Β.

Ὤλος /*Μυθολ*./. Υἱὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Θείας ἢ Μεμνόνιδος (βλ. λ. *Κέρκωπες*).

Ὤλστερ (Ulster) /*Γεωγρ*./. Χώρα τῆς Ἰρλανδίας, ἡ βορειοτέρα ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας διῃρεῖτο ἄλλοτε ἡ νῆσος. Ἀπὸ τοῦ 1921 τὸ μεγαλύτερον τμῆμα αὐτῆς (τὸ ΒΑ.) ἀποτελεῖ τὸ Βρεττανικὸν Ὤλστερ ἢ τὴν βρεττανικὴν πολιτείαν τῆς Βορείου ἢ Ἀγγλικῆς Ἰρλανδίας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ΝΔ. τὴν ἰρλανδικὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ὤλστερ.

Τὸ Βρεττανικὸν Ὤλστερ ἔχει ἔκτασιν 13.564 τ. χλμ. καὶ 1.256 561 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Μπέλφαστ*. Ἀπὸ τῆς 23 Δεκεμβρίου 1920 ἀποτελεῖ αὐτόνομον πολιτείαν, κυβερνωμένην ὑπὸ διοικητοῦ διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας δι' ἓξ ἔτη καὶ βοηθουμένου ὑπὸ γερουσίας ἐξ 26 μελῶν, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς διαιτησίας κατὰ τὸ ἀναλογικὸν σύστημα ἀνὰ τετραετίαν, καὶ ὑπὸ διαιτης ἐκ 52 μελῶν, ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ πλειοψηφικὸν σύστημα ἀνὰ πενταετίαν. Ἡ πολιτεία ἀποστέλλει 13 βουλευτὰς εἰς τὴν βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τοῦ Λονδίνου. Ἐκ τῶν κατοίκων αὐτοῦ οἱ 420.428 εἶναι ρωμαιοκαθολικοί, οἱ 393.374 πρεσβυτεριανοί, οἱ 338.724 ἐπισκοπικοὶ καὶ οἱ 104.035 ἀνήκουν εἰς διάφορα δόγματα.

Ἡ ἐπαρχία Ὤλστερ τοῦ Ἐλευθέρου Ἰρλανδικοῦ κράτους ἔχει ἔκτασιν 8.012 τ. χλμ. καὶ 300.091 κατ., διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς κομιτείας. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἡ χώρα τοῦ Ὤλστερ ἀπετέλει ἡγεμονίαν τῶν Ο' Νεϊλ. Ἐπὶ Ἰακώβου Α', κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἐπέδραμον καὶ ἀπῴκισαν τὴν χώραν πολλοὶ Σκῶτοι καὶ Ἄγγλοι ἄποικοι, συντελέσαντες εἰς τὴν ἀνάμειξιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν διαμαρτυρομένων. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἡ χώρα ὑπῆρξε τὸ πεδίον σφοδρῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν Ἰρλανδῶν καθολικῶν χωριστικῶν καὶ τῶν Ἰρλανδῶν διαμαρτυρομένων ἑνωτικῶν, τῶν μὲν προσπαθούντων νὰ ἐπιτύχουν τὴν πλήρη ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰρλανδίας, τῶν δὲ κεχηρυγμένων ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἑνωτικοῦ καθεστῶτος πρὸς τὴν λοιπὴν Μεγάλην Βρεττανίαν. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἐλευθέρου Ἰρλανδικοῦ κράτους ἡ πλειοψηφία τῶν Ἰρλανδῶν τοῦ ΒΑ. Ὤλστερ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς παραμονῆς ὑπὸ τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, ἕνεκα δὲ τούτου ἐγένετο ὁ χωρισμὸς τῆς ΝΔ. ἐπαρχίας τοῦ Ὤλστερ ἥτις ἐδόθη εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ἀπὸ τοῦ ΒΑ. τμήματος τῆς χώρας, ὅπερ παρέμεινεν εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, ὑπὸ περιωρισμένον αὐτόνομον καθεστώς. Μ. Δ. Β.

Ὤλτρινγχαμ (Altrincham ἢ Altringham) /*Γεωγρ*./. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Τσέσαϊρ παρὰ τὸ Μάντσεστερ. Κάτ. 20.450 1921). Παράγει ὀπώρας καὶ κηπουρικὰ εἴδη καὶ ἔχει ἐργοστάσια κατασκευῆς λινοτυπικῶν μηχανῶν, σιδηροχυτήρια κ. ἄ. Η. Π. Γ.

Ὤμ (Ohm), *Γεώργιος-Σίμων*. Γερμανὸς φυσικὸς (1787—1854). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ πρακτικῷ λυκείῳ τοῦ Bamberg, ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Κολωνίας, ἐν τῇ πολεμικῇ σχολῇ τοῦ Βερολίνου, ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῆς Nürnberg καὶ τέλος, ἀπὸ τοῦ 1841 μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων ἐργασιῶν τοῦ Ohm εἶναι αἱ ἔρευναι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως τῶν μεταλλικῶν ἀγωγῶν εἰς τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, αἵτινες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ περιφήμου κατασταντος ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ φερωνύμου νόμου («Die galvanische Kette mathematisch bearbeitet» 1827). Ὁ Ὤμ ἔκαμεν ἐπίσης ἀξιολόγους ἀνακοινώσεις, ἀναφερομένας εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἀκουστικῆς ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς χροιᾶς τοῦ ἤχου καὶ τῶν ἁρμονικῶν ἤχων. Κ. Π.

—**Ὤμ** (Ohm), **νόμος τοῦ** —. Ὁ νόμος οὗτος εἶναι θεμελιώδης ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ καὶ περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἀκολούθῳ σχέσει $i = \frac{V}{w}$, ὅπου V ἡ ἐφαρμοζομένη ἐν τῷ κυκλώματι ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις ἢ βόλτ, w ἡ ὁλικὴ ἀντίστασις τοῦ κυκλώματος εἰς Ὤμ καὶ i ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος εἰς ἀμπέρ. Ὁ νόμος τοῦ Ὤμ ἰσχύει καὶ διὰ τμῆμα κυκλώματος, ὅτε τὸ μέγεθος V παριστᾷ τὴν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κυκλώματος π. χ. τοῦ ἀγωγοῦ διαφορὰν δυναμικοῦ. Κ. Π.

ὦμ (Ohm). Μονὰς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Γερμανοῦ φυσικοῦ Ὤμ. Ὁρίζεται ὡς ἡ ἀντίστασις ἀγωγοῦ, δι' οὗ δι' ἐφαρμογῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ 1 βόλτ διέρχεται ρεῦμα ἐντάσεως 1 ἀμπέρ. Πραγματοποιεῖται δ' ἡ ἀντίστασις ὦμ ὑπὸ στήλης ὑδραργύρου ἐχούσης μῆκος 106,3 cm καὶ τομὴν 1 mm² εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 0°. Ἐκτὸς τῆς μονάδος ὦμ χρησιμοποιοῦνται πολλάκις καὶ πολλαπλάσια καὶ ὑποπολλαπλάσια αὐτῆς, ὡς τὸ *μεγκώμ*=10^6 ὦμ καὶ τὸ *μικρώμ*=10^{-6} ὦμ. Κ. Π.

Ὠμάδιος /*Μυθολ*./. Ἐπίθετον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον οἱ Χῖοι καὶ οἱ Τενέδιοι ἐλάτρευον τὸν Διόνυσον, πρὸς τὸν ὁποῖον προσέφερον κατ' ἔτος ἀνθρώπινα θύματα. Α. Θ. Σ.

Ὠμάλ (ἢ (Aumale) /*Γεωγρ*./. Πόλις τῆς Γαλλίας, ἕδρα ὁμωνύμου δήμου, εἰς ἀπόστασιν 50 χλμ. ἀπὸ τῆς Διέππης. Κάτ. 6.960. Ἄλλοτε ἐκαλεῖτο Albemarie καὶ ὑπῆρξεν, ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, κατὰ τὸν μεσαίωνα ἕδρα σπουδαιοτάτης κομιτείας, ἥτις περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον ντ' Ἀρκοὺρ καὶ εἶτα εἰς τὸν τῆς Λωρραίνης, προαχθεῖσα τῷ 1547 εἰς δουκᾶτον χάριν τοῦ Κλαυδίου τῆς Λωρραίνης, δουκὸς τῆς Γκίζης. Τὸ δουκᾶτον ἠγοράσθη τῷ 1675 ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', παρὰ τῶν τελευταίων κατόχων τοῦ δουκάτου τῆς Σαβοΐας καὶ ἡνώθη μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στέμματος, ὁ δὲ τίτλος αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ὀρλεάνης. Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ οἴκου τούτου, ὅστις ἔλαβε τὸν δουκικὸν τίτλον τῆς Ὠμάλης, ὑπῆρξεν ὁ τέταρτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου-Φιλίππου.

Ὠμάλ (Aumale), **δοὺξ τοῦ** — βλ. λ. *Λωρραίνης οἶκος*.

Digitized by Google

—**'Ωμὰλ** (Aumale), ***'Ερρῖκος-Εὐγένιος-Φίλιππος-Λουδοβῖκος τῆς 'Ορλεάνης, δοὺξ τῆς —***. Τέταρτος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου-Φιλίππου καὶ τῆς Μαρίας-'Αμαλίας, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1822—1897). Κατετάχθη εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἀπὸ ἡλικίας 17 ἐτῶν καὶ διέπρεψε πολεμῶν ἐν 'Αλγερίᾳ ἐναντίον τοῦ "Αμπντ-ἐλ-Καντέρ. Κατὰ τὴν ἀνατρέψασαν τὸν θρόνον τοῦ πατρός του ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1848 ἦτο γενικὸς διοικητὴς τῶν ἐν 'Αφρικῇ γαλλικῶν κτήσεων, ἔσπευσε δὲ ἀμέσως νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν 'Αγγλίᾳ ἐπεδόθη εἰς ἱστορικὰς μελέτας. Μεταξὺ τῶν πρώτων πραγματειῶν του ἦτο ἡ «'Ιστορία τῶν πριγκίπων Κονδέ», τῆς ὁποίας ἡ πρώτη ἔκδοσις κατεσχέθη διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, ὁ δοὺξ τῆς 'Ωμὰλ ἐξελέγη μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως (1871) καὶ ἐγένετο ἀκαδημαϊκός, κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 1872 ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατεύματος μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου. 'Υπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην προήδρευσε τοῦ δικάσαντος τὸν στρατηγὸν Μπαζαὶν δικαστηρίου, παρέμεινε δὲ ἐν τῇ ἐνεργῷ ὑπηρεσίᾳ μέχρι τοῦ 1883, ὅτε ἀπετάχθη, μετὰ τριετίαν δὲ καὶ ἐξωρίσθη ὡς μέλος βασιλικῆς οἰκογενείας. Βραδύτερον, δωρήσας εἰς τὸ 'Ινστιτοῦτον τῆς Γαλλίας τὰ ἐν Σαντιγὺ κτήματά του, ἐπέτυχε νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἡ παλινόστησις (1889) καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Ηθικῶν καὶ Πολιτικῶν 'Επιστημῶν. Συνέγραψεν ἐπίσης καὶ πλείστας ἄλλας μελέτας, πολιτικὰς καὶ στρατιωτικάς. Χ. Δ.

ὠμέγα, ἢ *ὦ μέγα,* γεν. τοῦ *ὦ μεγάλου*· τὸ τελευταῖον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ω, Ω.

'Ωμέγα [*'Αστρον.*]. Νεφελοειδὴς εὑρισκόμενος ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Τοξότου καὶ ὀνομαζόμενος οὕτως ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ σχήματος αὐτοῦ (ἔλ. *Τοξότης*). Σ. Π.

ὤμειος, *—α, —ον*· ὁ τοῦ ὤμου, ἄλλως *ὠμιαῖος* καὶ *ὠμικός*.

ὤμειος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· φυσ., ὁ περιγραφεὶς ὑπὸ τοῦ Ohm, ὁ ἀνήκων εἰς τὸν Ohm (*Ὤμ*).

—**ὤμειοι ἀντιστάσεις**· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ* ἀντίστασις, *ἠλεκτρικὸν* ρεῦμα.

ὠμιαῖος, *—α, —ον*· ὁ τοῦ ὤμου, ἄλλως *ὤμειος* καὶ *ὠμικός*: «ὠμιαία ζώνη».

ὠμίδιον (τὸ) (κοιν. αὐτὶ) *Ναυπηγ.*]. Τεῦχος ξύλινον, ἐγκαθήμενον εἰς ἐκκοπὴν κατασκευαζομένην εἰς ξύλινον τεῦχος ἐπίσημον καὶ χρησιμεῦον πρὸς ὑποστήριξιν ἄλλου ξυλίνου τεύχους ἴσης σημασίας. Σ. Ε. Λ.

ὠμικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ ὤμου, ἄλλως *ὤμειος* καὶ *ὠμιαῖος*: «ὠμικὴ ἀντίστασις».

—**ὠμικὴ** *ζώνη* [*'Ανατομ.*]· βλ. λ. *ζώνη* ὠμική.

—**ὠμικὸς** *θόλος* [*'Ανατομ.*]. Θόλος ὕπερθεν τῆς κατ' ὦμον διαρθρώσεως, σχηματιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀκρωμίου καὶ τοῦ ἀκρωμιοκορακοειδοῦς συνδέσμου καὶ χρησιμεύων πρὸς προφύλαξιν τῆς διαρθρώσεως ἀπὸ προσβολῶν γινομένων ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ ἀπὸ ἐξαρθρημάτων πρὸς τὰ ἄνω. Ι. Π.

ὤμιλλα (ἡ) [*'Αρχ.*]. Παιδιὰ τῶν ἀρχαίων. Κατ' αὐτήν, οἱ παῖκται «περιγράψαντες κύκλον, ἐπέρριπτον ἀστραγάλους ἢ ἄλλο τι» (*Πολυδ.* 'Ονομ. θ' 102), ἐλογίζετο δὲ νικητὴς ὁ παίκτης, τοῦ ὁποίου ο ἀστράγαλος ἔμενεν ἐντὸς τοῦ κύκλου ἢ ἐξετόπιζε τὸν τοῦ ἀντιπάλου. Παρὰ Ρωμαίοις τὸ παίγνιον ἐκαλεῖτο nuces ludere (παιζόμενον διὰ καρύων ἐντὸς τριγώνου). Π. Ν. Π.

ὤμμετρον (τό). Συσκευή, χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν μέτρησιν ἠλεκτρικῶν ἀντιστάσεων.

ὠμοβόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ βιβρώσκων ὠμά, *ὠμοφάγος*.

ὠμογλήνη (ἡ) [*'Ανατομ.*]. 'Υπόκοιλος ἀρθρικὴ ἐπιφάνεια ἐπὶ τῆς ἔξω ἢ προσθίας γωνίας τῆς ὠμοπλάτης, συντασσομένη μετὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ. Καὶ ἐντὸς μὲν τῆς ὠμογλήνης ὑπάρχει μικρὸν ἔπαρμα, τὸ *φῦμα τῆς ὠμογλήνης*, ὕπερθεν δὲ τοῦ ἄνω χείλους αὐτῆς μικρὸν ἐντύπωμα, τὸ *ὑπεργλήνιον φῦμα*, πρὸς πρόσφυσιν τῆς μακρᾶς κεφαλῆς τοῦ δικεφάλου μυός, ὑπὸ δὲ τὸ κάτω χεῖλος αὐτῆς τραχεῖα τρίγωνος ἐπιφάνεια, τὸ *ὑπογλήνιον φῦμα*, πρὸς πρόσφυσιν τῆς μακρᾶς κεφαλῆς τοῦ τρικεφάλου μυός. Ι. Π.

ὠμοθεραπεία (ἡ) [*'Ιατρ.*]· βλ. λ. *ζωμοθεραπεία*.

ὠμόλινος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐξ ὠμοῦ λίνου ὑφασμένος· || *ὠμόλινον* (τό)· ὡς οὐσ., τὸ ἐξ ὠμοῦ λίνου ὕφασμα, τὸ τραχύ.

ὠμόλοχος (ὁ) (Homolocus) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐργασιλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῶν εὐκράτων καὶ θερμῶν θαλασσῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ὠμόμετρον (τό)· βλ. λ. *ὤμμετρον*.

'Ωμὸν (Hautmont) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Νὸρ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Παρισίων—Λιέγης. Κάτ. 15.250. Η. Π. Γ.

'Ωμὸν (Aumont). Δουκικὸς οἶκος τῆς Γαλλίας, ἄρχων ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος ὁμωνύμου φεούδου κειμένου παρὰ τὴν 'Αμιένην. Κυριώτερα μέλη του ὑπῆρξαν οἱ:

— 1) ***'Ιωάννης Α'***. Σύγχρονος τοῦ βασιλέως ἁγίου Λουδοβίκου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν εἷς τῶν κυριωτέρων συναγωνιστῶν κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διενεργηθεῖσαν σταυροφορίαν.

— 2) ***'Ιωάννης ντ' 'Ωμὸν*** (1522—1595). Γενόμενος στρατάρχης τῆς Γαλλίας τῷ 1570, διεκρίθη κατὰ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους. Βραδύτερον διωρίσθη κυβερνήτης τῆς Βρετάνης καὶ ἐπολέμησε γενναίως ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ Συνασπισμοῦ.

— 3) ***'Αντώνιος ντ' 'Ωμὸν*** (1601—1669). "Εγγονος τοῦ προηγουμένου, στρατάρχης τῆς Γαλλίας (ἀπὸ τοῦ 1651) καὶ κυβερνήτης τῶν Παρισίων (1662). Χ. Δ.

ὠμοπλάτη (ἡ)· τὸ κάτωθεν τοῦ ὤμου πλατὺ ὀστοῦν, κοιν. *πλάτη*· || ἡ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο περιοχὴ τοῦ σώματος.

— [*'Ανατομ.*] 'Οστοῦν πλατύ, λεπτὸν καὶ τρίγωνον, κείμενον ἑκατέρωθεν ἐν τῷ ἄνω καὶ ὀπισθίῳ μέρει τοῦ θώρακος, ἔχον τὴν μὲν βάσιν πρὸς τὰ ἄνω, τὴν δὲ κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω, ἐκτεινόμενον δ' ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι τῆς 7ης ἢ 8ης πλευρᾶς. 'Εκ τῶν ἐπιφανειῶν τῆς ὠμοπλάτης ἡ μὲν προσθία ἢ πλευρικὴ ἐμφανίζει τὸν *ὑποπλάτιον βόθρον* καὶ τὰς *ὑποπλατίους γραμμάς*, ἡ δ' ὀπισθία ἢ νωτιαία φέρει τὴν *ὠμοπλατιαίαν ἄκανθαν*, ἥτις χωρίζει αὐτὴν εἰς τὸν *ὑπερακάνθιον* καὶ τὸν *ὑπακάνθιον βόθρον* καὶ ἥτις περατοῦται πρὸς τὰ ἔξω, πρόσω καὶ ἄνω εἰς πλατεῖαν ἀπόφυσιν, τὸ *ἀκρώμιον*. 'Εκ τῶν τριῶν γωνιῶν αὐτῆς σημειωτέα ἡ ἔξω ἢ προσθία, ἥτις φέρει ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν, τὴν *ὠμογλήνην*, ὑποδεχομένην τὴν κεφαλὴν τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ, ἀφοριζομένην δ' ὑπὸ περισφίγξεως, τοῦ *αὐχένος τῆς ὠμοπλάτης*· ὕπερθεν καὶ ἐπὶ τὰ ἐντὸς τῆς ὠμογλήνης προέχει ἡ *κορακοειδὴς ἀπόφυσις*. 'Εκ τῶν χειλέων τὸ μὲν ἔσω, τὸ πρὸς τὴν ράχιν ἐστραμμένον, ὀνομάζεται *νωτιαῖον*, τὸ δ' ἔξω, τὸ πρὸς τὴν μασχάλην, *μασχαλιαῖον*, οὗ ἐν τῷ ἄνω πέρατι ὑπὸ τὴν ὠμογλήνην προέχει τὸ *ὑπογλήνιον φῦμα*, πρὸς πρόσφυσιν τῆς μακρᾶς κεφαλῆς τοῦ τρικεφάλου μυός, τὸ δ' ἄνω ἢ *αὐχενικόν*, βραχύτερον τῶν λοιπῶν, ἔχει ἐν τῷ ἔξω τριτημορίῳ αὐτοῦ τὴν μηνοειδῆ ἐντομήν, ἥτις διὰ τοῦ ἐγκαρσίου συνδέσμου τῆς ὠμοπλάτης μεταβάλλεται εἰς τρῆμα, δι' οὗ διέρχεται τὸ ὑπερπλάτιον νεῦρον. Ι. Π.

ὠμοπλατιαῖος, *—α, —ον*· ὁ τῆς ὠμοπλάτης: «ὠμοπλατιαῖαι ἀρτηρίαι».

—**ὠμοπλατιαία ἄκανθα** [*'Ανατομ.*]. 'Απόφυσις ἐγκαρσία, προέχουσα δίκην διαφράγματος ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἢ νωτιαίας ἐπιφανείας τῆς ὠμοπλάτης καὶ χωρίζουσα αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα μέρη, τὸν *ὑπερακάνθιον βόθρον*, χρησιμεύοντα πρὸς ἔκφυσιν τοῦ ὁμωνύμου μυός, καὶ τὸν *ὑπακάνθιον βόθρον*, πρὸς ἔκφυσιν τοῦ ὑπακανθίου μυός. 'Απολήγει δ' ἡ ἄκανθα αὕτη πρὸς τὰ ἔξω καὶ πρόσω εἰς λίαν προέχουσαν πλατεῖαν ἀπόφυσιν, τὸ *ἀκρώμιον*, ὅπερ ὑπέρκειται τῆς ὠμογλήνης καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ δίκην στέγης ἢ θόλου. Ι. Π.

—**ὠμοπλατιαῖαι ἀρτηρίαι** [*'Ανατομ.*]. Οὕτω προσονομάζονται ἡ ἐγκαρσία αὐχενικὴ καὶ ἡ ὑποπλάτιος ἀρτηρία. Ι. Π.

—**ὠμοπλατιαῖος ἐγκάρσιος σύνδεσμος** [*'Ανατομ.*]. Διφυής: 1) 'Ο *ἄνω* ἢ *κορακοειδής*, φερόμενος ὕπερθεν τῆς ἐντομῆς τοῦ ἄνω (αὐχενικοῦ) χείλους τῆς ὠμοπλάτης καὶ μεταβάλλων αὐτὴν εἰς τρῆμα, δι' οὗ διέρχεται τὸ ὑπερπλάτιον νεῦρον. 2) 'Ο *κάτω ἐγκάρσιος*, ὅστις ἐντείνεται μεταξὺ τῆς ὠμογλήνης καὶ τῆς ὠμοπλατιαίας ἀκάνθης, μεταβάλλων τὴν ἐνταῦθα ὑπάρχουσαν ἐντομὴν εἰς τρῆμα, δι' οὗ τὰ ὑπερπλάτια ἀγγεῖα φέρονται ἀπὸ τοῦ ὑπερακανθίου εἰς τὸν ὑπακάνθιον βόθρον. Ι. Π.

ὠμοπλατοσκοπία (ἡ) [*Λαογρ.*]. 'Η ἐξέτασις, διὰ μαντευτικοὺς σκοπούς, τῆς ὠμοπλάτης τῶν κατὰ τὸ Πάσχα κυρίως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἄλλοτε, σφαζομένων ἀμνῶν. 'Η ὠμοπλάτη, κατὰ τὸ ἀρματολικὸν ἔθιμον, ἀνῆκε δικαιωματικῶς εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὅστις διὰ ταύτης προσεπάθει νὰ προΐδῃ τὴν τύχην τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν. 'Εν τοῖς κοινοῖς συμποσίοις ἀνήκει εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, ὅστις πρώτιστον μέλημα αὐτοῦ θεωρεῖ νὰ ἐξετάσῃ αὐτὴν ἐπισταμένως, ὅπως ἐξαγάγῃ προγνωστικὰ τοῦ μέλλοντος τῆς οἰκογενείας του. 'Ως οἱ ἀρχαῖοι πρὸ πάσης σπουδαίας αὐτῶν πράξεως ἐξήταζον τὰ σπλάγχνα τῶν ἱερείων καὶ διερρύθμιζον τὴν πορείαν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀποφάνσεις τῶν ἱεροσκόπων, ὁμοίως καὶ οἱ "Ελληνες ὁπλαρχηγοὶ πρὸ τῶν συμπλοκῶν αὐτῶν μὲ τουρκικὰ ἀποσπάσματα συνεβουλεύοντο τὴν ὠμοπλάτην καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀρυομένη μαντεία ἐπέδρασε συνηθέστατα ἐπὶ τῆς τύχης τῶν ὅπλων των. Κατὰ τὴν μαντικὴν ταύτην πιστεύεται ὅτι τὰ ὑπάρχοντα ἐπὶ τῆς ὠμοπλάτης κοιλώματα εἰκονίζουν μνήματα, ἤτοι θανάτους οἰκείων ἢ φίλων, στενοτέρων καὶ προσφιλεστέρων, καθ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὀστοῦ· αἱ σκιαὶ προμηνύουσι πένθος, αἱ δὲ ἐρυθρωπαὶ γραμμαὶ αἱματοχυσίας. Κατ' ἀναλογίαν κρίνουσι καὶ περὶ τῶν ἄλλων σημείων. Τὸ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὀστοῦ ἐξαρτώμενον νεῦρον ἀπεικονίζει τὸ βαλάντιον τοῦ οἰκοδεσπότου, προαγγέλλον πλοῦτον μέν, ἐὰν τύχῃ χονδρόν, πενίαν δὲ καὶ ἀθλιότητα, ἂν τύχῃ ἰσχνόν. 'Η ὠμοπλατοσκοπία εἶναι λείψανον τῆς ἱεροσκοπίας τῶν ἀρχαίων, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτούς. Κατὰ τὸν ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνα ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ἔγραψεν ἰδιαιτέραν πραγματείαν «Περὶ ὠμοπλατοσκοπίας», ἐν ᾗ καταφαίνεται ἡ ταυτότης τῶν παρ' ἡμῖν καὶ τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δοξασιῶν. Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς μαντείας ἐγνώριζον καὶ οἱ Οὖννοι, οἱ μογγολικοὶ γενικῶς λαοὶ τῆς 'Ασίας, οἱ Σκῶτοι, οἱ Κορσικανοί, οἱ 'Ισπανοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοὶ κλπ. [Πρβλ. Ν. *Γ. Πολίτου*, 'Ωμοπλατοσκοπία, ἐν «'Εστίᾳ» τ. Α' (1876), σ. 221= «Λαογρ. Σύμμεικτα» τ. Α', σ. 77.] —Ο.

ὠμοπλινθοδομὴ (ἡ)· πᾶσα κατασκευὴ δι' *ὠμοπλίνθων*· || τοιχοδομή, τοιχοποιία, τοῖχος δι' ὠμοπλίνθων.

— [*'Εγκυκλ.*] Αἱ *ὠμοπλινθοδομαὶ* εὑρίσκουσι μεγάλην σχετικῶς ἐφαρμογὴν εἰς τὰ χωρία καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς συνοικισμούς, λόγῳ τῆς εὐχεροῦς κατασκευῆς τῶν ὠμοπλίνθων. Κυρίως κατασκευάζονται ἐξ ὠμοπλινθοδομῆς διάφοροι περιβολότοιχοι, ὡς καὶ οἰκίαι ὑπόγειοι συνήθως, ἐνίοτε ὅμως καὶ διώροφοι παρουσιάζουσαι ἀρκετὴν στερεότητα καὶ διάρκειαν. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὠμοπλινθοδομῶν εἶναι ἀνάγκη, ὅπως αἱ χρησιμοποιούμεναι πλίνθοι συμπλέκωνται μεταξύ των, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται καὶ διὰ τὰς *ὀπτοπλινθοδομάς*. Διὰ τὴν καλυτέραν ἕδρασιν καὶ σύνδεσιν τῶν ὠμοπλίνθων χρησιμοποιεῖται συνήθως ἀργιλικὸς πηλός. 'Επειδὴ αἱ ὠμόπλινθοι δύνανται νὰ διαλυθῶσι διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ ὕδατος, καθίσταται ἀναγκαῖον, ὅπως προασπίζωνται ἀπ' αὐτοῦ. Εἰς τοὺς ἁπλοῦς διαχωριστικοὺς τοίχους ἢ περιβολοτοίχους ἡ προφύλαξις αὐτῶν περιορίζεται εἰς τὴν κατάλληλον μόρφωσιν τῆς στέψεως αὐτῶν, κατὰ τρόπον, ὥστε τὰ ὑέτια ὕδατα νὰ μὴ παραμένωσιν ἐπ' αὐτῆς καὶ διεισδύωσιν ἐντὸς τοῦ τοίχου, ἀλλὰ ν' ἀπομακρύνωνται. Καλυτέρα προφύλαξις ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπικεραμώσεως τῆς στέψεως ἢ δι' ἐπικαλύψεως αὐτῆς διὰ χόρτων, καταλλήλως στερεουμένων καὶ συγκρατουμένων ἐπ' αὐτῆς. Εἰς τὰς οἰκίας ἡ προφύλαξις τῆς στέψεως τῶν ἐξ ὠμοπλίνθων τοίχων γίνεται διὰ τῆς στέγης, ἀλλ' ἡ προφύλαξις αὕτη τῶν ὠμοπλινθοδομῶν δὲν εἶναι ἀρκετή. Τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ ἢ τὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ρέοντα ὕδατα δύνανται νὰ διαλύσωσι τὰ θεμέλια, ὁσάκις ταῦτα συνίστανται ἐξ ὠμοπλινθοδομῆς καὶ νὰ ὑποσκάψωσι τὴν οἰκίαν ἐπικινδύνως. "Ενεκα τούτου πρέπει τόσον τὰ θεμέλια τῶν ὠμοπλινθοδομῶν, ὅσον καὶ μέρος τι τῆς ἄνω δομῆς αὐτῶν μέχρις ὕψους τοὐλάχιστον 50 ἕως 60 ἑκ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, νὰ κατασκευάζωνται ἐξ ἀργιλλολιθοδομῆς ἢ ὀπτοπλινθοδομῆς μετὰ καλοῦ κονιάματος. Καλὸν ὡσαύτως εἶναι, ὅπως αἱ ὠμοπλινθοδομαὶ τῶν κατοικιῶν ἐπενδύωνται, ἐξωτερικῶς τοὐλάχιστον, δι' ἐπιχρίσματος προασπίζοντος τὰς παρειὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῶν βροχῶν.

Χάριν τῆς πληρεστέρας συνδέσεως τῶν ὠμοπλινθοδομῶν οἰκίας τινός, πρὸς ἀποτέλεσιν ἑνιαίου ὅλου, ἐντοιχίζονται συνήθως εἰς αὐτὰς ὁριζόντιοι ζῶναι ἢ *περιζώματα* ἐνισχυτικά, ἀπέχουσαι ἀλλήλων μέχρι 1,20 μ. καθ' ὕψος. Αἱ ζῶναι αὗται εἶναι συνήθως ξύλινοι καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δύο τοὐλάχιστον δοκίδων, τοποθετουμένων εἰς τὰς παρειὰς τῆς τοιχοποιίας καὶ συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας ἐγκαρσίως, κατ' ἀποστάσεις 50 ἑκ. μέχρις 1 μ. Αἱ ζῶναι αὗται εἶναι ὑποχρεωτικαὶ εἰς οἰκοδομὰς ἀνεγειρομένας εἰς σεισμοπλήκτους περιοχὰς καὶ τοποθετοῦνται εἰς τὰς στάθμας τοῦ δαπέδου, τῶν κατωφλίων τῶν παραθύρων, τῶν ἀνωφλίων τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων καὶ εἰς τὴν στάθμην ἑδράσεως τῆς στέγης. Πλὴν τῶν ζωνῶν τούτων, γίνεται πολλάκις, ἰδίᾳ εἰς ἀντισεισμικὰς κατοικίας, πλαισίωσις τῶν διαφόρων ἀνοιγμάτων τῶν τοίχων διὰ κατασκευῶν ἀναλόγων πρὸς τὰς ζώνας. Τὰ πάχη τῶν διαφόρων ἐξ ὠμοπλινθοδομῆς τοίχων ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ των. Διὰ περιβολοτοίχους τὸ κανονικὸν πάχος εἶναι 50 ἑκ., οὐχ ἧττον ὅμως οὗτοι γίνονται ἐνίοτε καὶ μὲ μικρότερον πάχος. Οἱ ἐξωτερικοὶ καὶ οἱ φέροντες τοῖχοι τῶν κατοικιῶν, ὡς καὶ οἱ μεσότοιχοι, κατασκευάζονται μὲ πάχος

Digitized by Google

60 έκ., εις την περίπτωσιν όμως αντισεισμικών κατοικιών το πάχος τούτο αυξάνεται εις 80 έκ. Οι εσωτερικοί τοίχοι, οι χρησιμοποιούμενοι ως απλοί διαχωριστικοί, γίνονται με πάχος ημισείας και μιάς πλίνθου, οπότε έχομεν δρομικάς ωμοπλινθοδομάς. Α. Α. Κ.

ὠμόπλινθος (ἡ), ἡ *ὠμὴ πλίνθος* (κοιν. *πλίθα ἢ πλίθρα*)· πλίνθος ἐκ πηλοῦ μὴ ὠπτημένη.

— *[Ἐγκυκλ.]* Αἱ *ὠμόπλινθοι* εἶναι οἱ ἀρχαιότατοι τῶν κατασκευασθέντων τεχνητῶν λίθων. Ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, τῶν Αἰγυπτίων (αἱ πυραμίδες εἶχον ἐπενδυθῆ ἐσωτερικῶς δι' ὠμοπλίνθων) καὶ μεταγενεστέρως ὑπὸ ἄλλων λαῶν. Σήμερον εὑρίσκουσιν εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν πρὸς κατασκευὴν τοίχων κατοικιῶν καὶ ἄλλων κτισμάτων εἰς τὰ χωρία, ἀγροτικοὺς συνοικισμοὺς κλπ., λόγῳ τῆς εὐχερείας τῆς κατασκευῆς των.

Πρὸς κατασκευὴν τῶν ὠμοπλίνθων χρησιμοποιεῖται πηλὸς ἐξ ἀργιλλικῶν ἐδαφῶν, ἀνάλογος πρὸς τὸν χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὀπτοπλίνθων. Ὁ χρησιμοποιούμενος πηλὸς δέον νὰ εἶναι ἐλαφρῶς ὑγρὸς καὶ νὰ παρουσιάζῃ τὴν κατάστασιν φυσικῆς ἐδαφικῆς ὑγρότητος. Ἐὰν ὁ πηλὸς δὲν εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ ὑγρός, ἀναμειγνύεται μετὰ μικρᾶς ποσότητος ὕδατος. Πολλάκις, πρὸς ἐπαύξησιν τῆς συνοχῆς καὶ στερεότητος τῶν κατασκευασθησομένων πλίνθων, προστίθενται ἐντὸς τῆς μάζης τοῦ χρησιμοποιηθησομένου πηλοῦ διάφοροι σκωρίαι, ἄχυρα, τρίχες, βελόναι πεύκων κ.ἄ.

Ἡ μόρφωσις τῶν ὠμοπλίνθων δύναται νὰ γίνῃ κατὰ δύο τρόπους. Κατὰ τὸν πρῶτον, ὅστις δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, ὅταν χρησιμοποιῆται κατάλληλον ἔδαφος ἐν φυσικῇ καταστάσει εὑρισκόμενον, κόπτονται καὶ μορφοῦνται αἱ ὠμόπλινθοι καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον μορφοῦνται καὶ αἱ χορτόπλινθοι. Ὁ τρόπος οὗτος δὲν εἶναι συνήθης, διότι αἱ χρησιμοποιούμεναι γαῖαι δὲν εἶναι πάντοτε φυσικῶς κατάλληλοι πρὸς πλασιούργησιν καὶ αἱ λαμβανόμεναι ὠμόπλινθοι δὲν ἔχουσι κανονικὸν σχῆμα καὶ ὁμοιομορφίαν μεταξύ των. Διὰ τοῦτο ὁ τρόπος οὗτος μορφώσεως τῶν ὠμοπλίνθων μόνον διὰ προχείρους κατασκευὰς χρησιμοποιεῖται. Ὁ καλύτερος καὶ συνηθέστερος τρόπος κατασκευῆς τῶν ὠμοπλίνθων εἶναι ὁ δεύτερος. Προετοιμάζονται κατ' ἀρχὴν αἱ χρησιμοποιηθησόμεναι γαῖαι, ἀναμειγνυόμεναι, ἐὰν χρειάζεται, μετὰ καταλλήλων προσμειγμάτων (ἄμμου, ἀχύρου κλπ.) καὶ κατόπιν μορφοῦνται αἱ πλίνθοι ἐντὸς καταλλήλων τύπων, ξυλίνων συνήθως, ὅπου διὰ κτυπημάτων συμπιέζεται κάπως ὁ χρησιμοποιούμενος πηλός. Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου τρόπου λαμβάνονται ὁμοιόμορφοι πλίνθοι κανονικῆς μορφῆς καὶ σχήματος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Συνήθως αἱ ὠμόπλινθοι ἔχουσι μῆκος 20 ἕως 25 έκ., πλάτ. 12 ἕως 15 καὶ πάχος περὶ τὰ 10. Μετὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ὠμοπλίνθων ἀφήνονται αὗται διὰ νὰ ξηρανθῶσιν εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα, ἀλλὰ προφυλάσσονται μέχρι τῆς τελείας ξηράνσεως καὶ χρησιμοποιήσεως ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν βροχῶν καὶ τοῦ παγετοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου διαλύσεως ἢ διαρρήξεως αὐτῶν. Τὸ χρῶμα τῶν ὠμοπλίνθων εἶναι συνήθως ὑπέρυθρον, ὑποκίτρινον ἢ τεφρόν. Α. Α. Κ.

Ὠμορφοκκλησιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 406, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἁγία Ἄννα* (*Ραδιγκόσδη*), 535. Κεῖται 22 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Καστορίας, παράγει κτηνοτροφικὰ καὶ δασικὰ προϊόντα καὶ ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γκάλιστα*.

Ὠμορφοκκλησιὰ *[Γεωγρ.]*. Βυζαντινὸς ναὸς καὶ τοποθεσία τῶν Ἀθηνῶν (βλ. λ. *Ὄμορφη ἐκκλησιά*).

ὠμορφονιὸς (ὁ), θηλ. *—νιά*, ὀρθότ. *ὀμορφονιός*· ὁ ὡραῖος νέος.

—**Ὠμορφονιός**. Πρόσωπον τοῦ θεάτρου τοῦ Καραγκιόζη, εἰσαχθὲν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ καραγκιοζοπαίκτου Μόλλα. Ὁ Ὠμορφονιὸς εἶναι ὑδροκέφαλος, ἔχει μεγάλην καὶ ὀξεῖαν ῥῖνα, διαπρέπει δὲ εἰς ἀπειλὰς ταρταρινικάς, τὰς ὁποίας οὐδέποτε, λόγῳ τῆς δειλίας του, πραγματοποιεῖ καὶ οὕτω διαρκῶς γίνεται ἀντικείμενον τῆς εἰρωνείας καὶ τῶν σκευωριῶν τοῦ Καραγκιόζη. Π. Α. Κ.

ὤμορφος, *—η*, *—ο*· ὀρθότ. *ὄμορφος*, ἀντὶ *εὔμορφος* (βλ. λ.).

ὦμος (ὁ)· τὸ ἀπὸ τοῦ τραχήλου μέχρι τοῦ βραχίονος μέρος τοῦ σώματος, ἐφ' οὗ συνήθως φέρομεν τὰ βάρη: «δεξιὸς —, ἀριστερὸς ὦμος», «βαστοῦν οἱ ὦμοί του»· ‖ φρ. «ὑψῶ τοὺς ὤμους» ἐπὶ ἀποροῦντος· ‖ «ἐπῆρε τὰ πόδια του 'ς τὸν ὦμο!» ἐπὶ ταχέως φεύγοντος· ‖ παράγγελμα στρατιωτικόν: «ἐπ' ὤμου!» δηλ. «τὸ ὅπλον ἐπ' ὤμου».

—*[Ἀνατομ.]* *Ὦμος* καλεῖται τὸ πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ τραχήλου ἄνω μέρος τοῦ θώρακος, ἔνθα οὗτος διαρθροῦται πρὸς τὸν βραχίονα. Τὸν σκελετὸν τοῦ ὤμου ἀποτελοῦσιν ἡ ὠμοπλάτη ὄπισθεν ἔμπροσθεν δὲ τὸ ἔξω ἄκρον τῆς κλειδὸς καὶ ἐπὶ τὰ πλάγια ἡ κεφαλὴ τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ. Μύες δ' αὐτοῦ εἶναι ὁ δελτοειδής, ὁ ὑποπλάτιος, ὁ ὑπερακάνθιος, ὁ ὑπακάνθιος καὶ οἱ στρογγύλοι μύες. Ἡ κατ' ὦμον διάρθρωσις, καίπερ στερεουμένη δι' ἰσχυροῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου καὶ συνδέσμων, ὑπόκειται συχνότατα εἰς ἐξαρθρήματα. Ι. Π.

—*[Ἀκτογρ.]* Καλεῖται *ὦμος* ἡ ὑπὲρ τὴν ῥίζαν χερσονήσου ἐνδεχομένως ὑπάρχουσα κυρτότης τῆς ἀκτογραμμῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *μασχάλην*. Σ. Ε. Λ.

—**ὦμος** ***τορμοβάτης*** *[Ναυτ. Πυροβ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο εἰς τὸ ὁμοματολόγιον τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ ἡ εἰς ἑκατέραν τῶν πλευρῶν τοῦ ἅρματος ἐγκάθισις πρὸς ὑποδοχὴν τῶν στροφαλίγγων τῶν ἐπινηΐων ἐμπροσθογεμῶν πυροβόλων. Σ. Ε. Λ.

ὠμός, *—ή*, *—όν*· ἐπὶ τροφίμων, ὁ μὴ βραστὸς ἢ ψητός, ὁ ἐν φυσικῇ καταστάσει: «ὠμὰ χόρτα»· ‖ μεταφ., σκληρός, ἄσπλαγχνος, ἀπάνθρωπος: «ὠμὸς ἐργοδότης»· ‖ δημοτ., ὁ μὴ δραστήριος, νωθρός, νωχελής, ἀδύνατος.—Ἐπίρρ. **ὠμῶς**.

ὠμὸς (ὁ) (Omus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον ἱκανοῦ μεγέθους κανθάρους, ἰθαγενεῖς τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι ὁ *ὠμὸς ὁ μελανὸς* (Omus niger), ὅστις ἔχει ἱκανὸν μέγεθος, κεφαλὴν πεπιεσμένην καὶ χρωματισμὸν στιλπνῶς μελανόν. Εἶναι ἐκ τῶν πλέον σαρκοφάγων κανθάρων. Δ. Ν. Π.

Ὠμὸς ***κάβος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Θηρασίας. Σ. Ε. Λ.

ὠμότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ὠμός, σκληρότης, ἀπανθρωπία: «ὠμότης ἀγριανθρώπου».

ὠμοϋοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ὦμον καὶ εἰς τὸ ὑοειδὲς ὀστοῦν.

—**ὠμοϋοειδὴς** ***μῦς*** *[Ἀνατομ.]*. Μῦς καταλεγόμενος εἰς τοὺς κάτωθεν τοῦ ὑοειδοῦς ὀστοῦ· ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ ἄνω χείλους τῆς ὠμοπλάτης μέχρι τοῦ ὑοειδοῦς ὀστοῦ, ὅπερ ἕλκει πρὸς τὰ κάτω καὶ ὀπίσω, συντελῶν ἅμα εἰς ἀνεύρυνσιν τῆς σφαγίτιδος φλεβός, δι' ἧς καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν ῥοὴν τοῦ αἵματος εἰς τὴν καρδίαν. Ι. Π.

ὠμοφαγία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ὠμοφάγου, τὸ νὰ τρώγῃ τις ὠμὰς τροφάς, καὶ ἰδίᾳ κρέατα.

— *[Ἀρχ.]* Ἡ *ὠμοφαγία* ἦτο ἡ ἐπιβίωσις τῆς ἀνθρωποθυσίας τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἤ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, ἐπιβίωσις τοῦ τοτεμισμοῦ. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην τὸ θῦμα ἐλάμβανεν ἱερὸν χαρακτῆρα καὶ ἡ εὐωχία ἦτο εἶδος θρησκευτικῆς ἀγάπης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο ἡ ἀφομοίωσις τῶν θείων σαρκῶν, διότι τὸ θῦμα μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ ἐθεωρεῖτο ὡς αὐτὸς ὁ θεός, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐγίνετο ἡ τελετή. Ἡ ὠμοφαγία ἐγίνετο ἰδίως πρὸς τιμὴν τοῦ Ζαγραίου Διονύσου, ὅτε οἱ μεμυημένοι ἔτρωγον ὁμοῦ ὠμὰς σάρκας ταύρου, τὰς ὁποίας ἐθεώρουν ὡς σάρκας αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, λαμβάνοντος πολλάκις τὴν μορφὴν ταύτην· δι' αὐτῶν ἐτρέφοντο συμβολικῶς οὗτοι καὶ ἐπλήρουν θεότητος τὴν ψυχήν των, πιστεύοντες ὅτι εἰσήρχετο ἐντός των αὐτὸς ὁ θεός. Ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ὠμοφαγία ἦτο ἐν ταὐτῷ καὶ ἀνάμνησις τῆς ὑπὸ τῶν Τιτάνων καταβροχθίσεώς του, ὅτε ἀπέμεινε ζῶσα μόνον ἡ καρδία του, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεγεννήθη. Ἐν γένει ἡ ὠμοφαγία ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Διονύσου ὑπὸ τῶν ὀρφικῶν ἦτο εἷς τῶν ἀκολουθουμένων ὑπὸ τῶν πιστῶν θρησκευτικῶν τύπων, οἵτινες συναπετέλουν τὸν ὀρφικὸν ἢ βακχικὸν βίον, τοῦ ὁποίου ἡ τήρησις ἐξησφάλιζεν ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ τούτων τὴν εἰρήνην καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς των, μετὰ θάνατον δέ, ὅτε θὰ κατήρχοντο εἰς τὸ ὑπόγειον κράτος τοῦ Ζαγραίου, τὴν εὔκολον μετάβασιν τῶν ψυχῶν των εἰς νέα σώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ συμπληρώσουν τοὺς καθαρμούς των μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς τελευταίας ἀπελευθερώσεώς των καὶ τῆς πλήρους μακαριότητός των. Διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου δόγματός των οἱ ὀρφικοὶ κατέληγον εἰς τὴν μετεμψύχωσιν τῶν πυθαγορείων καὶ προσήγγιζον πρὸς τὸ δόγμα τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Διόνυσος, θεὸς τοῦ θανάτου καὶ τῆς παγκοσμίου ζωῆς, εἶχε τὴν τιμητικὴν θέσιν. ΚΑΨ.

ὠμοφάγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τρώγων ὠμὰς τροφὰς καὶ ἰδίᾳ κρέας ὠμόν: «ὠμοφάγα ζῷα» πάντα τὰ ζῷα πλὴν τοῦ ἀνθρώπου.

ὠμοφόριον (τό), καὶ ***ὠμόφορον*** *[Λειτουργ.]*. Εἶδος καλύμματος τῶν ὤμων, ἀποτελοῦν μέρος τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας, καλούμενον δὲ συνηθέστερον *μαφόριον*. Περὶ τῆς ἐν *Βλαχέρναις* (βλ. λ.) ἐκκλησίας ἐλέγετο ὅτι κατεῖχε τὸ ὠμοφόριον τῆς Παρθένου Μαρίας. Ὡς ἄμφιον δὲ τὸ ὠμοφόριον προσιδιάζει εἰς τὴν λειτουργικὴν ἀμφίεσιν τοῦ ἐπισκόπου, συνιστάμενον εἰς εἶδός τι ταινίας ἀρκούντως πλατείας (0,20 τοῦ μέτρου) καὶ ἐπιμήκους, παλαιότερον ἐξ ἐρέας κατασκευαζομένης, ἐπειδὴ ἐσήμαινε «τὴν τοῦ προβάτου δοράν, ὅπερ πλανηθὲν ζητήσας ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν οἰκείων ὤμων ἀνέλαβε», κατ' Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην (Βιβλ. Α', Ἐπιστ. 136, *Migne* 78, 272). Καὶ τὸ μὲν μέγα ὠμοφόριον, ὅπερ εἶναι μᾶλλον κοσμητικὸν ἄμφιον, ῥιπτόμενον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ περιβάλλον τὸν τράχηλον ἀναδιπλοῦται πρὸ τοῦ στήθους κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ μὲν ἓν ἄκρον αὐτοῦ νὰ κρέμαται πρὸς τὰ ἐμπρός, τὸ δ' ἕτερον πρὸς τὰ ὀπίσω. Φερόμενον δ' ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἀπὸ τῆς δοξολογίας μέχρι τῶν ἀναγνωσμάτων, ἀποτίθεται ὑπ' αὐτοῦ, ὅταν πρόκειται ν' ἀναγνωσθῇ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ἔνδειξιν ταπεινώσεως. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μέχρι πέρατος τῆς θείας λειτουργίας, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἱεροτελεστίας (γάμους, βαπτίσεις, κηδείας, ἑσπερινοὺς κλπ.) φέρει ὁ ἐπίσκοπος τὸ μικρὸν ὠμοφόριον, ὅπερ, βραχύτερον τοῦ μεγάλου τυγχάνον, ῥίπτεται ἐπὶ τῶν ὤμων κατὰ τρόπον, ὥστε ἀμφότερα τὰ ἄκρα αὐτοῦ νὰ πίπτωσι πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἔνδοθεν τῶν βραχιόνων.

Ἀντίστοιχον τοῦ ὠμοφορίου ἄμφιον ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τυγχάνει τὸ *πάλλιον*, ὅπερ φέρεται ὑπὸ τοῦ πάπα καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχιεπισκόπων, πρὸς οὓς οὗτος ἀπονέμει αὐτὸ τιμητικῶς. Π. Ν. Τ.

ὠμοφυής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἐκ τοῦ ὤμου φυόμενος, γεννώμενος.

Ὤμπ (Aube) *[Γεωγρ.]*. —1) Ποταμὸς τῆς Γαλλίας, δεξιὸς παραπόταμος τοῦ Σηκουάνα, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Λάνγκρ καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Σηκουάναν, παρὰ τὸ Μαρσιγύ, μετὰ ῥοῦν 240 χλμ. Παραπόταμοι αὐτοῦ εἶναι οἱ *Ὠζόν*, *Βουάρ*, *Συπέρμπ*.

—2 Νομὸς τῆς Γαλλίας, οὗτινος τὸ μέγιστον τμῆμα ἀποτελεῖ ἡ Καμπανία. Ἔχει ἐμβαδὸν 6.000 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 238.250 κατοίκων. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ πόλις *Τρουά*. Θ. Κ.

Ὤμπ (Aube), ***Ὑάκινθος-Λαυρέντιος-Θεόφιλος***. Γάλλος ναυτικός, πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1826—1890). Διετέλεσε διοικητὴς τῆς Μαρτινίκας (1879), τῷ 1886 προήχθη εἰς ναύαρχον καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Κατὰ τὴν ὑπουργίαν του ἐφήρμοσε πρόγραμμα κατασκευῆς τορπιλλοβόλων καὶ καταδρομικῶν μεγάλης ταχύτητος. Ἔγραψε: «Νέον ναυτικὸν διεθνὲς δίκαιον» (1875), «Μεταξὺ δύο πολέμων, σημειώσεις ναυτικοῦ» (1881), «Ἡ Μαρτινίκα, τὸ παρόν της καὶ τὸ μέλλον της» (1882), «Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος καὶ οἱ ναυτικοὶ λιμένες τῆς Γαλλίας» (1882), «Ἰταλία καὶ Ἀνατολή» (1884), «Ναυτικὸν καὶ Ἀποικίαι» (1886), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠμπὰν (Auban), ***Φραγκῖσκος***, *μαρκήσιος* —. Γάλλος στρατηγὸς (1632—1705). Ἔλαβε μέρος εἰς τριάκοντα ὀκτὼ πολιορκίας φρουρίων καὶ μάχας, καθ' ἃς ἐτραυματίσθη πολλάκις. Συνέγραψεν: «Ὑπομνήματα περὶ τῶν νέων συστημάτων ἐν τῷ πυροβολικῷ» καὶ «Ἀπομνημονεύματα» μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας. Θ. Β.

Ὠμπανὲλ (Aubanel), ***Θεόδωρος***. Γάλλος προβηγκιανὸς ποιητὴς (1829—1886). Ἔγραψε ποιήματα ἐν προβηγκιανῇ γλώσσῃ καὶ ἐγένετο εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς προβηγκιανῆς κινήσεως. Κατόπιν ὅμως ἀπεσχίσθη τῆς ὁμάδος τῶν Προβηγκιανῶν ποιητῶν, ὅτε αὕτη εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ γενικωτέρους πολιτικοὺς σκοπούς. Ἡ πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ «La Miougrano entreduberto» («Τὸ μισανοιγμένο ῥόϊδο», 1860), περιέχει ᾠδάς, ἐλεγείας καὶ σοννέτα, ἡ δὲ δευτέρα «Li Fiho d'Avignoun» («Τὰ κορίτσια τῆς Ἀβινιόν», 1885) περιέχει τὴν περίφημον καὶ ὡραιοτάτην ᾠδὴν «Εἰς τὴν Ἀφροδίτην τῶν Ἄρλεων». Μ. Δ. Β.

—**Ὠμπανὲλ** (Aubanel), ***Ὀνώριος***. Γάλλος ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1810. Εἰργάσθη εἰς διάφορα νοσοκομεῖα τῶν Παρισίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπήνεγκε σημαντικὰς βελτιώσεις, ἵδρυσε τὸ ἄσυλον τοῦ Ἁγίου Πέτρου (1844) καὶ ἔγραψε: «Recherches statistiques sur l'aliénation mentale, faites à l'hospice de Bicêtre» (1841), «Mem. sur deux cas d'épilepsie guéris par l'amputation d'un membre», κ. ἄ. Ο. Ρ.

Ὠμπάνι (Aubagne) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, εἰς ἀπόστασιν 16 χλμ. ἀπὸ τῆς Μασσαλίας. Κάτ. 11.710. Θ. Κ.

Ὠμπαρὲ (Aubaret), ***Λουδοβῖκος - Γαβριὴλ - Γαλδερῖκος***. Γάλλος ἀνατολιστὴς (1825—1894). Ἔγραψε: «Κῶδιξ τοῦ Ἀννάμ, νόμοι καὶ κανονισμοὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀννάμ» (1865), «Γραμματικὴ τῆς γλώσσης τοῦ Ἀννὰμ μετὰ λεξιλογίου» (1867), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠμπὲ (Aubé), ***Ἰωάννης-Παῦλος***. Γάλλος γλύπτης (1837—1916). Ἔργα του εἶναι τὸ μνημεῖον τοῦ Γαμβέττα εἰς τὴν πλατεῖαν Καρουζὲλ τῶν Πα-

Digitized by Google

ρισίων, τὰ ἀγάλματα τοῦ Δάντου, τοῦ Μαγύ, τοῦ Μπουσὲ κ. ἄ. Μ. Δ. Β

'Ωμπεπὶν (Aubespine), ***Γαβριὴλ ντὲ Λ'*** —. Γάλλος ἐπίσκοπος τῆς 'Ορλεάνης καὶ συγγραφεὺς (1579—1630). Ἔγραψε: «Περὶ τῶν παλαιῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας» (1723), «Περὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **'Ωμπεπὶν** (Aubespine), ***Κάρολος ντὲ Λ'*** —, *μαρκήσιος τοῦ Σατωνέφ*. Γάλλος διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς (1580—1653). Διετέλεσε πρεσβευτής, ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπανειλημμένως καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σφενδόνης. Μ. Δ. Β.

— **'Ωμπεπὶν** (Aubespine), ***Κλαύδιος ντὲ Λ'*** —, *βαρῶνος τοῦ Σατωνέφ*. Γάλλος διπλωμάτης, ἀποθανὼν τῷ 1567. Διετέλεσε πρεσβευτὴς καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῶν βασιλέων Φραγκίσκου Α', Ἑρρίκου Β', Φραγκίσκου Β' καὶ Καρόλου Θ', οἵτινες ἀνέθετον εἰς αὐτὸν πάσας τὰς σπουδαίας διαπραγματεύσεις περὶ συμμαχιῶν καὶ εἰρήνης, λόγῳ τῆς παροιμιώδους εὐστροφίας του. Μ. Δ. Β.

— **'Ωμπεπὶν** (Aubespine), ***Μαγδαληνὴ ντὲ Λ'*** —. Διάσημος διὰ τὴν καλλονὴν αὐτῆς Γαλλίς, σύζυγος τοῦ Νικολάου ντὲ Νεβίλ, διατελέσαντος ὑπουργοῦ. Εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνεπνεύσθη καὶ συνέθεσε δι' αὐτὴν ὁ Ρονσάρ. Μ. Δ. Β.

'Ωμπὲρ (Aubert), ***Αὐγουστῖνος - Ραϋμόνδος***. Γάλλος ζωγράφος (1782—1857). Εἰργάσθη ἐπὶ πολὺ ἐν Μασσαλίᾳ, εἰς τὸ μουσεῖον τῆς ὁποίας ὑπάρχει ὁ περίφημος πίναξ του «Ἡ θυσία τοῦ Νῶε» (1817). Ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Μασσαλίας ἐζωγράφησεν ἐπίσης τὴν «Ἁγίαν Τριάδα», τὴν «Σφαγὴν τῶν νηπίων», τὸν «Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **'Ωμπὲρ** (Aubert), ***Γεώργιος***. Γάλλος στρατιωτικὸς (1838 — 1899). Ἐπολέμησεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Κίνᾳ, ἐν Κοχιγκίνᾳ καὶ κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Σεδὰν τραυματισθεὶς ἀπέκρουσε πολυαρίθμους Βαυαροὺς ἐπὶ κεφαλῆς ὀλίγων ἀνδρῶν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἀπηθανατίσθη ὑπὸ τοῦ πίνακος τοῦ ζωγράφου Νεβὶλ «Τὰ τελευταῖα φυσίγγια», καταστάντος δημοφιλεστάτου καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν. Μ. Δ. Β.

— **'Ωμπὲρ** (Auber), ***Δανιὴλ-Φραγκῖσκος-Ἐσπρί***. Γάλλος μουσουργὸς (1782—1871). Μετὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ μαθήματα ὑπὸ τὸν ἀοιδὸν Μαρτέν, ὁ 'Ωμπέρ, ἑνδεκαετής, ἐξέδωκε μελῳδίας τινάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων μία ὑπὸ τὸν τίτλον: «Bonjour» εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Ἐν τούτοις μόλις τῷ 1804 ἐπεδόθη ὁριστικῶς εἰς τὴν μουσικήν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξέδωκε σειρὰν κοντσέρτων τινῶν διὰ βιολίον, εἶτα δὲ ἕτερον κοντσέρτο, ὅπερ παιχθὲν ὑπὸ τοῦ Μαζαι εἰς τὸ Ὠδεῖον εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Διὰ τῶν ἔργων τούτων ὁ 'Αμπὲρ ἐπεβλήθη εἰς τὸν μουσικὸν κόσμον καὶ ἤρχισε γράφων διὰ τὸ θέατρον. Τὸ πρῶτον αὐτοῦ σκηνικὸν ἔργον ἦτο τὸ κωμικὸν μελόδραμα «Ἰουλία», μετ' αὐτὸ δὲ ἠκολούθησαν τὰ ἑξῆς: «Le séjour militaire» (1813), «Le testament» (1819), «La bergère chatelaine», «Emma» (1821), «Vendôme en Espagne» (μετὰ τοῦ Ἐρόλ, 1823), «Les trois genres» (μετὰ τοῦ Μπουαλντιέ, 1824), «Léocadie» (1824, «Le maçon» (1825), «Le Timide» (1826), «Fiorella» (1826), «La muette de Portici» (1828), τὸ ἀριστούργημά του, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Τῷ 1830 ὁ 'Ωμπὲρ εἶχε νέαν μεγάλην ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ «Φρὰ Διάβολο». Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: τὸ κωμικὸν μελόδραμα «Le Domino Noir» καὶ «Les diamants de la couronne» (1841). Ὁ 'Ωμπὲρ διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1842 διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου τῶν Παρισίων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1857 μουσικὸς διευθυντὴς τῆς αὐλῆς Ναπολέοντος τοῦ Γ'. Ἡ μουσικὴ τοῦ 'Ωμπὲρ στερεῖται ἴσως βάθους, εἶναι ὅμως πάντως πνευματώδης, εὔχαρις καὶ διασκεδαστική· ἡ δὲ εὔκολος μοῦσά του ἔτερψε τρεῖς ὁλοκλήρους γενεάς. Γ. Σ.

—**'Ωμπὲρ** (Auber), ***Κάρολος-Ἐδουάρδος***. Γάλλος ἰατρός, γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1872. Διετέλεσεν ἰατρὸς τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου τοῦ Pont l'Evêque τοῦ διαμερίσματος Calvados, ὡς καὶ τῶν αὐτόθι φυλακῶν, κατέστη δὲ νέος γνωστὸς διὰ τῆς πραγματείας του: «Découverte nouvelle d'un procédé simple et facile, pour conserver pendant plusieurs années le fluide vaccin intact etc.». Ἡ πραγματεία αὕτη συνωδεύετο καὶ ὑπὸ ἀνακοινώσεως περὶ θεραπείας τοῦ τεταρταίου πυρετοῦ διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Ο. Ρ.

—**'Ωμπὲρ** (Aubert), ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος μουσικοσυνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1877. Συνέθεσε πλεῖστα ἔργα, σχόντα μεγάλην ἐπιτυχίαν, ἐν οἷς: «Φαντασία» διὰ πιάνο καὶ ὀρχήστραν, «Ἀρχαϊκὰ ποιήματα» δι' ᾆσμα καὶ ὀρχήστραν, ἡ περίφημος «Χαμπανέρα» δι' ὀρχήστραν, «Τὸ γαλάζιο δάσος», μελόδραμα εἰς 3 πράξεις, παιχθὲν τῷ 1924 εἰς τὴν Ὀπερὰ-Κωμὶκ τῶν Παρισίων, κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

'Ωμπερβιλλιὲ (Aubervilliers, ἄλλοτε Notre Dame des Vertus) *[Γεωγρ.]*. Προάστιον τῶν Παρισίων, κείμενον πρὸς τὰ βόρεια αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σαὶν Ντενὶ καὶ τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ Βορρᾶ. Κάτ. 40.830. Ἔχει βιομηχανίαν χημικῶν προϊόντων καὶ μεταλλουργίας. Θ. Κ.

Ὤμπερν (Auburn) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Νέας Ὑόρκης. Κάτ. 36.190. Ἔχει ὀνομαστὰς φυλακάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐφαρμόζονται νεώταται σωφρονιστικαὶ μέθοδοι. —2) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Μαίν. Κάτ. 16.985. Μ. Δ. Β.

'Ωμπὲρ-Ντυμπεϋὲ (Aubert-Dubayet), ***Ἰωάννης-Βαπτιστὴς-Ἀννίβας***. Γάλλος στρατηγὸς καὶ πολιτικός. Ἐπολέμησε κατ' ἀρχὰς ὑπὲρ τῆς ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ κατόπιν ὑπερήσπισε τὴν Μαγεντίαν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν 1793. Τῷ 1794 ἦτο ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, αἵτινες κατέπνιξαν τὸ κίνημα τῆς Βανδέας. Ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτής, διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τέλος ἀπεστάλη πρεσβευτὴς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀπέθανε. Μ. Δ. Β.

'Ωμπερὸν (Hubéron) *[Μυθολ.]*. Πρόσωπον τῆς σκανδιναυϊκῆς μυθολογίας (βλ. λ. *Ὄμπερον*).

'Ωμπὲρ-Ρὸς (Aubert-Roche), ***Λουδοβῖκος-Ρεμύ***. Γαλλος ἰατρὸς (1810—1874). Διατελῶν ἰατρὸς τοῦ νοσοκομείου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς πανώλους τοῦ 1834, ἔγραψε: «De la peste ou typhus d'Orient, documents et observations recueillis pendant les années 1834—1838» Ὑπέρμαχος ὢν τῆς θεωρίας τῆς μὴ μεταδοτικότητος τῆς πανώλους, ὑπῆρξεν ἐναντίος τῶν καθάρσεων («Une enquête sur les quarantaines de la peste, sur leurs résultats et sur les obstacles qui s'opposent à toute reforme sanitaire» 1845). Ἐπισης ἔγραψεν: «Essai sur l'acclimatation des Européens dans les pays chauds» (Paris 1854). Ο. Ρ.

'Ωμπερτὲν (Aubertin), ***Κάρολος***. Γάλλος φιλόλογος (1825—1908). Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς τὴν «École normale supérieure» τῶν Παρισίων (1867), διευθυντὴς τῶν ἀνωτάτων σχολῶν τοῦ Κλερμὸν καὶ τοῦ Πουατιὲ (1878—1880) καὶ ἔγραψε: «Κριτικὴ μελέτη ἐπὶ τῶν ὑποτιθεμένων σχέσεων μεταξὺ τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ τοῦ Σενέκα» (1857), «Ἱστορία τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα» (1876), «Ἡ πολιτικὴ καὶ κοινοβουλευτικὴ ρητορικὴ ἐν Γαλλίᾳ πρὸ τοῦ 1789» (1882) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

'Ωμπινιὰκ (Aubignac), ***Φραγκῖσκος***. Γάλλος ἑλληνιστὴς (1604—1676). Συνέγραψε «Πρακτικὴν τῶν θεάτρων», εἶδος σχολίων εἰς τὴν «Ποιητικὴν» τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ 'Ωμπινιὰκ εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις διετύπωσε τὴν ἰδέαν ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη εἶναι συλλογὴ ποιημάτων διαφόρων ἐποχῶν καὶ διαφόρων συγγραφέων. Συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς «Ποιητικῆς» τοῦ Ἀριστοτέλους συνέθεσε πλείστας τραγῳδίας. Θ. Β.

'Ωμπινιὲ (Aubigné), ***Θεόδωρος - Ἀγρίππας ντ'*** —. Γάλλος ἱστορικὸς καὶ στρατιωτικὸς (1552—1630). Ὑπῆρξε φανατικὸς καλβινιστὴς ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν πρίγκιπα τοῦ Κοντὲ καὶ ἐτάχθη κατόπιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας. Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου Δ' ὑπηρέτησεν αὐτὸν πιστῶς εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς. Λόγῳ τῆς μεγάλης εἰλικρινείας του καὶ τοῦ ἀκάμπτου χαρακτῆρός του κατεδιώχθη πολλάκις καὶ τετράκις κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ «Παγκόσμιος Ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1550 μέχρι τοῦ 1601» (τόμ. Α', 1616, τόμ. Β', 1618, τόμ. Γ', 1619). Συνέγραψεν ἐπίσης τὰ ἔργα: «Ἄνοιξις» συλλογὴ ποιημάτων, «Τραγικὰ» σατιρικὸν ποίημα πλῆρες δηκτικότητος (1616), τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημα «Αἱ περιπέτειαι τοῦ βαρώνου ντὲ Φαινεστὲ» (1617), κ. ἄ. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν: ἡ αὐτοβιογραφία του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ μυστικὴ ἱστορία τοῦ Θεοδώρου Ἀγρίππα ντ' 'Ωμπινιέ», αἱ «Ἐπιστολαί» του, «Ἀνάλεκτα» καὶ «Αἱ ἐκμυστηρεύσεις τοῦ Σανσύ». Τὰ ἅπαντά του (πλὴν τῆς «Παγκοσμίου ἱστορίας») ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν E. Réaume καὶ F. de Caussade (1873—1892). Μ. Δ. Β.

—**'Ωμπινιὲ** (Aubigné), ***Ἰωάννης-Ἑρρῖκος Μὲρλ ντ'*** —. Ἑλβετὸς διαμαρτυρόμενος κληρικὸς καὶ ἱστορικὸς (1794—1872). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης καὶ εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς περιφήμου «Ἱστορίας τῆς μεταρρυθμίσεως κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα» (1835—1853 καὶ 1861—1862, εἰς 5 τόμ.) καὶ ἐκ τῆς «Ἱστορίας τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Εὐρώπῃ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καλβίνου» (1862—1877, εἰς 8 τόμ.), αἵτινες μετεφράσθησαν εἰς τὰς περισσοτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ θεωροῦνται κλασσικαὶ εἰς τὸ εἶδός των. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Περὶ τῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ» (1832), «Ὁ λουθηρανισμὸς καὶ ἡ μεταρρύθμισις» (1844), «Τρεῖς αἰῶνες ἀγώνων ἐν Σικελίᾳ, ἡ δύο βασιλεῖς καὶ δύο βασίλεια» (1850), «Ἡ δημοκρατία τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κρόμβελ» (1848), «Ἡ σύνοδος καὶ τὸ ἀλάθητον» (1870), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

'Ωμπλὲ (Aublet), ***Ἰωάννης - Βαπτιστὴς - Χριστόφορος Φυζέ***. Γάλλος βοτανικὸς (1720—1778). Ἵδρυσε τὸν βοτανικὸν κῆπον τῆς Isle de France καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐμελέτησε τὴν χλωρίδα τῆς Γουϋάνης ὡς ἀπεσταλμένος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Κατήρτισε πολλὰς συλλογὰς βοτανικῆς καὶ ἔγραψεν: «Ἱστορία τῶν φυτῶν τῆς γαλλικῆς Γουϋάνης» (1775), «Ἱστορία τῶν φυτῶν τῆς Γαλλίας» (1776), «Τὸ πρόβλημα τῆς ὀνομασίας τῶν φυτῶν» (1777), «Μαθήματα βοτανικῆς» (1778, εἰς 2 τ.), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὤμπο (Åbo) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Φιλλανδίας ἐπὶ τοῦ Βοθνικοῦ κόλπου, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Λουραγιόκι. Κάτ. 66.654 (1933). Εἶναι ἡ δευτέρα ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ καὶ σπουδαιότητος πόλις τῆς Φιλλανδίας, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1819 διετέλεσε πρωτεύουσα. Ἔχει εὐρὺν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα, ἀνοικτὸν εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος, μεγάλα ναυπηγεῖα, ἐργοστάσια κατεργασίας καπνοῦ, κατασκευῆς ὑάλου, παραγωγῆς σακχάρεως κτλ. Διεξάγει ζωηρότατον ἐμπόριον εἰσαγωγῆς ἅλατος, σιδήρου, γαιανθράκων, ἐλαίου, βάμβακος καὶ ἀποικιακῶν καὶ ἐξαγωγῆς ξυλείας, σιτηρῶν, βουτύρου, χοίρων, βοῶν κτλ. Ἱδρυθεῖσα κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν Σουηδῶν, ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς Φιλλανδίας. Ἀπὸ τοῦ 1640 μέχρι τοῦ 1827 εἶχε πανεπιστήμιον καὶ πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην, τὰ ὁποῖα μετεφέρθησαν εἰς Ἑλσιγκφορς. Τῷ 1743 ὑπεγράφη ἐν αὐτῇ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Σουηδίας καὶ Ρωσίας. Τῷ 1809, μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν χωρῶν τῆς Φιλλανδιας ἀπὸ τῆς Σουηδίας, ἡ Ὤμπο κατέστη πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους τῆς Φιλλανδίας, ὅπερ εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρωσίας ὡς μέγα δουκᾶτον. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Φιλλανδικῆς δημοκρατίας ἡ πόλις μετωνομάσθη ἐπισήμως *Τουρκοῦ*. Μ. Δ. Β.

Ὢ-Μπὸν (Eaux-Bonnes) *[Γεωγρ.]*. Λουτρόπολις τῆς Γαλλίας, ἐν τῷ νομῷ τῶν Κάτω Πυρηναίων, ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Σούντ, Σοὺρντ καὶ Βαλαντέν. Κάτ. 1.775. Τὴν ἐπισκέπτονται πάσχοντες ἐκ νοσημάτων τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων. Μ. Δ. Β.

'Ωμπρὰκ (Monts d'Aubrac) *[Γεωγρ.]*. Ὀροπέδιον τῆς Γαλλίας, γρανιτώδους συστάσεως, τμῆμα τοῦ κεντρικοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τῆς Γαλλίας (ὄρη τῆς 'Ωβέρνης), μεταξὺ τοῦ Ἄνω Λῶ καὶ τῶν παραποτάμων του Κολὰν καὶ Τριγιέρ. Ἔχει μέσον ὕψος 1.200 μ., ὑψηλοτέρας κορυφὰς δὲ τὰς *Πουὶ ντὲ Γκοντὲτ* (1.453 μ.) καὶ *Τρὺκ ντὲ Μαιλμπιὼ* (1.471 μ.). Θ. Κ.

'Ωμπρὰκ *ἀδελφοὶ* (Frères hospitaliers d'Aubrac). Γαλλικὸν θρησκευτικὸν τάγμα, ἱδρυθὲν τῷ 1031 ὑπὸ τοῦ Ἀνταλάρ, κόμιτος τῆς Φλάνδρας. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἱππότας, ὧν ἔργον ἦτο νὰ συνοδεύουν χάριν ἀσφαλείας τοὺς ταξιδιώτας καὶ τοὺς προσκυνητάς, ἀπὸ ἱερεῖς, οἵτινες ἠσχολοῦντο εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα, καὶ ἀπὸ ἀδελφούς, οἵτινες κατεγίνοντο εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Μ. Δ. Β.

'Ωμπρέϋ (Aubrey), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος (1626—1697). Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ ἐνήργησε πολυαρίθμους ἀνασκαφὰς εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ ἰδίως ἐν Σώρρεϋ καὶ Οὐΐλτσάϊρ, περὶ τῶν ὁποίων ἐξέδωσεν ὀγκῶδες ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀρχαιολογία καὶ ἀνασκαφαὶ ἐν Σώρρεϋ καὶ Οὐΐλτσάϊρ» (1691). Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης τόμον «Ἀναλέκτων» (1696) καὶ πολλὰς μελέτας ἐπὶ ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων εἰς διάφορα φυλλάδια. Τῷ 1845 ὁ J. Britton ἐξέδωσε τὰ «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἰωάννου 'Ωμπρέϋ», ὅπου ἀναφέρονται καὶ καταγράφονται πολύτιμα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, ἀπολεσθέντα ἤδη. Μ. Δ. Β

Ὤμπρους (Ambrus), ***Τζολτάν***. Οὔγγρος συγγραφεὺς καὶ αἰσθητικὸς (1861—1917). Ἐδημοσίευσε διάφορα κριτικὰ ἄρθρα καὶ αἰσθητικὰς μελέτας εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ καὶ ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα διακρινόμενα διὰ τὸ θαυμάσιον ὕφος των καὶ τὴν μεγάλην των ψυχολογικὴν δύναμιν. Μεταξὺ τούτων εἶναι: «Ὁ βασιλεὺς Μίδας», «Σεπτέμβριος», «Δεσποινὶς Σπίνεβεμπ», «Βαρῶνος Μπερκσένυ» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

'Ωμπρὺ (Aubry), ***Κλαύδιος - Κάρολος***. *βαρῶνος* —. Γάλλος στρατηγὸς (1773—1813). Ὑπηρετήσας εἰς τοὺς στρατοὺς τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Μοζέλα, διέπρεψεν ἰδίως εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἔσλιγκ. Μετασχὼν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ρωσίας, κα-

Digitized by Google

τεσκεύασε τὴν γέφυραν τοῦ Βερεζίνα, δι' ἧς διῆλθεν ὁ ὑποχωρῶν γαλλικὸς στρατὸς τοῦ Ναπολέοντος. Ἐφονεύθη κατὰ τὴν μάχην τῆς Λειψίας. θ. β.

Ὠμπρὺ (Aubry), ***Πέτρος.*** Γάλλος μουσικολόγος (1874—1910). Μετὰ λαμπρὰς φιλολογικὰς σπουδὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς μεσαιωνικῆς μουσικῆς, ἰδίως δὲ τῆς τῶν τρουβαδούρων, ἥτις ἀπετέλεσε θέμα τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς καὶ ἑτέρου σημαντικοῦ ἔργου του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Μουσικὴ ρυθμικὴ τῶν τρουβαδούρων καὶ τῶν τρουβέρων» (1907). Τῷ 1901 ὁ Ὠμπρὺ ἐπεχείρησε ταξίδιον εἰς Τουρκεστάν, ὁπόθεν ἀπεκόμισε πλούσιον ὑλικὸν διὰ τὴν ἀνατολικὴν μουσικήν. Ἔκτοτε, ἀφοσιωθεὶς ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν μουσικήν, ἔγραψεν: «Ὀκτὼ ἡρωϊκὰ ᾄσματα τῆς ἀρχαίας Γαλλίας, ΙΒ'—ΙΗ' αἰῶνος» (1896) «Ἀνάμεικτα κριτικῆς μουσικολογίας» 1900—1903, «Δοκίμια συγκριτικῆς μουσικολογίας» (1903—1905), «Ἡ μουσικὴ καὶ οἱ μουσικοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν Νορμανδίᾳ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα» (1906) «Τὰ ἀρχαιότερα κείμενα ἐνοργάνου μουσικῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα» 1907), «Οἱ χαρακτῆρες τοῦ χοροῦ» 1905), «Σημειώσεις περί τινων μουσικῶν ἐθίμων τῶν Ταϊσιτῶν καὶ τῶν Σάρτων» τοῦ Τουρκεστὰν (1905), «Τρουβέροι καὶ τρουβαδοῦροι» (1909), κ. ἄ. Γ. Σ.

— **Ὠμπρὺ-Λεκὸντ** (Aubry-Lecomte), ***Ὑάκινθος-Λουδοβῖκος-Βίκτωρ.*** Γάλλος ζωγράφος καὶ λιθογράφος (1787—1858). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ζιροντὲ και πρῶτο παρουσίασε λιθογραφίας εἰς τὴν ἔκθεσιν ζωγραφικῆς τοῦ 1822· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης φιλοτεχνήσας πλῆθος λιθογραφιῶν, κατέστη ὁ περιφανέστερος τῶν Γάλλων λιθογράφων. Αἱ ἄρισται τῶν λιθογραφιῶν του εἶναι: «Ἡ παρθένος» τοῦ Προυντόν, «Φραντζέσκα ντὰ Ρίμινι» τοῦ Ἔγκρ, ἐξαιρετικῆς τέχνης, «Ἡ σπουδὴ ὁδηγοῦσα τὸ Πνεῦμα», «Ὁ Τρυγητὴς» καὶ ἄλλαι ἐξ ἀντιγραφῆς ἔργων τοῦ Προυντόν, διακρινόμεναι διὰ τὴν δύναμιν, τὴν χάριν καὶ τὴν ἀρτιότητα τῆς ἐκτελέσεως. Ὁ Ὠμπρὺ-Λεκὸντ ἐφιλοτέχνησε καὶ ἀρκετὰς σκιαγραφημένας προσωπογραφίας. Η. Π. Γ.

Ὠμπουὲ (Aubryet), ***Ξαβέριος.*** Γάλλος συγγραφεὺς (1827—1880). Ἔγραψεν ἔργα εὐθυμογραφικά, πλήρη χάριτος καὶ πνεύματος σπινθηροβόλου, πολλὰ τῶν ὁποίων κατέστησαν δημοφιλέστατα καὶ μετεφράσθησαν καὶ εἰς ξένας γλώσσας, ὡς εἶναι τά: «Νέα κριτήρια» (1860), «Κοσμικὴ φιλοσοφία» (1875), «Ἡμεῖς καὶ οἱ γείτονές μας» (1877), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠμπυσσὸν (Aubusson) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα ἐπαρχίας ἐν τῷ νομῷ Κρέζ. Κάτ. 6.320. Ὑπῆρξε περίφημος κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ὡς μία τῶν κυριωτέρων ἑστιῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ. Βραδύτερον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τοῦ Κολμπέρ, ἐγένετο κέντρον ἀνθούσης ταπητουργίας, διατηρουμένης ἐν ἀκμῇ μέχρι σήμερον.

Ὠμπυσσὸν (Aubusson). Παλαιὰ οἰκογένεια εὐπατριδῶν τῆς γαλλικῆς κομιτείας Μάρς, κατέχουσα ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος μέχρι τοῦ ΙΓ' ὁμώνυμον τιμάριον. Κυριώτερον μέλος τοῦ οἴκου ὑπῆρξεν ὁ *Πέτρος ντ' Ὠμπυσσόν*, μέγας μάγιστρος τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας. Χ. Δ.

—**Ὠμπυσσὸν** (Aubusson), ***Πέτρος.*** Μέγας μάγιστρος τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου, τὴν ὁποίαν τὸ τάγμα κατέλαβε τῷ 1310. Ὁ Ὠμπυσσόν, γεννηθεὶς ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πόλει τῷ 1423 ἐξ εὐγενοῦς γαλλικῆς οἰκογενείας, ἐσπούδασε στρατιωτικά, ἐν οἷς ὕστερον διεκρίθη κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους πολέμους. Ἐν τέλει, καταταγεὶς εἰς τὸ τάγμα τῶν νοσοκόμων ἱπποτῶν τῆς Ρόδου καὶ ἐπιδείξας πνευματικὰ καὶ πολεμικὰ χαρίσματα ὡς ἀδελφός, ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ τάγματος μέγας μάγιστρος τῷ 1476. Ἐπελθόντος τοῦ Μωάμεθ Β' κατὰ τῆς Ρόδου μετὰ μεγάλου στόλου καὶ στρατοῦ, κατὰ Μάϊον τοῦ 1480, ἀντέταξεν ἄμυναν ὑπεράνθρωπον διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ τῶν Ροδίων Ἑλλήνων, ὥστε μετὰ πολύμηνον ματαίαν πολιορκίαν ἠνάγκασε τὸν σουλτᾶνον ν' ἀποχωρήσῃ. Προβλέπων δ' ὅτι ὁ Μωάμεθ θὰ ἐπανελάμβανε τὴν ἀπόπειραν, κατώρθωσε νὰ συμπήξῃ συμμαχίαν τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῷ 1501 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, ἐπελθουσῶν διαφωνιῶν τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων, ἐματαιώθη ἡ ἐκστρατεία. Ἀπέθανε τῷ 1503 καὶ ἐδοξάσθη ὡς ἥρως τοῦ σταυροφόρου τάγματος. Τ. Ε. Ε.

Ὦμς (Ooms), ***Κάρολος.*** Βέλγος ζωγράφος (1845—1900). Ἐζωγράφησε κυρίως ἱστορικοὺς πίνακας, κυριώτεροι τῶν ὁποίων εἶναι: «Ὁ Φίλιππος Β' προσευχόμενος πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ δὸν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ», «Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Ρούμπενς», «Ὁ δοὺξ τῆς Ἄλβας ἑτοιμοθάνατος» κ. ἄ. Χ. Δ.

Ὦν (Aulne ἢ Aune) /*Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν Βρετάνῃ. Πηγάζει ἐν τῷ νομῷ Κὸτ-ντὺ-Νὸρ καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν ὅρμον τῆς Βρέστης μετὰ ροῦν 140 χλμ. Η. Π. Γ.

ὤν, *οὖσα, ὄν·* μετοχὴ τοῦ *εἰμί*, ὁ ὑπάρχων, ὁ ὑφιστάμενος: «οἱ ὄντες εὐτυχεῖς»· || «*ὁ ὤν*» ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπάρχων, ὁ θεός· || *ὄν* (τό)· *ὡς οὐσ.*, πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει, πρᾶγμα: «τὰ ὄντα καὶ τὰ οὐκ ὄντα», «ἄθλια ὄντα».

Ὠναὶ (Aulnaye), ***Φραγκῖσκος-Ἐρρῖκος-Στανίσλαος ντὲ λ'*** —. Γάλλος συγγραφεὺς (1739—1830). Ἔγραψε κριτικὰς εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ἃς ἐξέδωσε καὶ εἰς ἰδιαίτερον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Κριτικαὶ σελίδες», ἀλλ' ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς περιφήμου ἐκδόσεως τοῦ Ραμπελαὶ (1823) μετὰ σημειώσεων, σχολίων, βιβλιογραφίας καὶ γλωσσαρίου, καὶ ἐκ τῆς ἀριστουργηματικῆς μεταφράσεως τοῦ «Δὸν Κιχώτου» τοῦ Θερβάντες. Μ. Δ. Β.

Ὠναὶ σοῦ Μπουὰ (Aulnay sous Bois) /*Γεωγραφ.*/. Πόλις τῆς Γαλλίας, εἰς ἀπόστασιν 32 χλμ. ἀπὸ τῆς Ποντουάζ. Κάτ. 21.640. Θ. Κ.

Ὤνγκερμανελβ (Ångermanelf) /*Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας. Πηγάζει ἐκ τῆς Νορβηγίας καὶ χύνεται εἰς τὸν Βοθνικὸν κόλπον, παρὰ τὴν πόλιν Χέρνεσαντ, μετὰ ροῦν 450 χλμ., ὧν τὰ 100 χλμ. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του εἶναι πλωτά. Μ. Δ. Β.

Ὤνγκερμανλαντ (Ångermanland) /*Γεωγρ.*/. Διοικητικὴ περιφέρεια τῆς Β. Σουηδίας. Ἔχει ἐπιφάνειαν 20.747 τ. χλμ. καὶ 172.195 κατ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Χέρνεσαντ*. Μ. Δ. Β.

Ὤνγκστρεμ (Ångström), ***Ἄντερς-Ἰωνᾶς.*** Σουηδὸς φυσικὸς (1814—1874). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Upsala. Τῷ 1843 ἐγένετο ὑφηγητὴς ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ, τῷ αὐτῷ ἔτει ἐτοποθετήθη ὡς παρατηρητὴς ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τῆς Upsala καὶ τῷ 1858 διεδέχθη τὸν Adolph Ferdinand Svanberg ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς φυσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Upsala, τὴν θέσιν δὲ ταύτην διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς τὴν φασματοσκοπίαν. Ὁ Ὤνγκστρεμ κατέδειξεν ὅτι ἐν τῷ ἠλεκτρικῷ σπινθῆρι ἐπικρατοῦν δύο φάσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν μὲν ὀφείλεται εἰς τὸ μέταλλον τῶν ἠλεκτροδίων, τὸ δ' ἕτερον εἰς τὸ ἀέριον, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁ σπινθήρ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας συντονισμοῦ τοῦ Euler ὑπεστήριξεν ὅτι ἀέριον ἐν διαπύρῳ καταστάσει ἐκπέμπει φωτεινὰς ἀκτῖνας τῆς αὐτῆς δραστηκότητος πρὸς ἐκείνας τὰς ὁποίας ἀπορροφεῖ. Ἐπίσης ἠσχολήθη εὐρύτατα μὲ τὴν σπουδὴν τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καὶ ὑπέδειξε πρῶτος τὴν ὕπαρξιν τοῦ ὑδρογόνου ἐν τῇ ἡλιακῇ ἀτμοσφαίρᾳ, ἐξεπόνησε δὲ μέγαν χάρτην τοῦ κανονικοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καὶ πρῶτος ἠσχολήθη μὲ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ φάσματος, ὅπερ παρέχει τὸ πολικὸν σέλας. Κ. Π.

ὤνγκστρεμ (Ångström). Μονὰς μήκους, χρησιμοποιουμένη ἰδίᾳ ἐν τῇ φασματοσκοπίᾳ διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ μήκους κύματος τῶν ἀκτινοβολιῶν. Παρίσταται συμβολικῶς διὰ τοῦ συμβόλου Å. Εἶναι $1Å = 10^{-8}$ cm. Κ. Π.

Ὤνεφαλς-Ρίχτερ (Ohnefalsch-Richter), ***Μάξ.*** Γερμανὸς ἀρχαιολόγος (1850—1917). Εἶναι ὁ πρῶτος, μετὰ τὸν Cesnola, ἐπιστημονικῶς ἐρευνήσας τὴν Κύπρον. Ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς ἐν Κιτίῳ κ. ἄ., ἀνεῦρε τὸ περίφημον κρανίον τῆς Λινοῦς (1885, μουσεῖον Βιέννης) καὶ ἀπεκάλυψε τὸ ἱερὸν τῶν Γόλγων καὶ τὸν θησαυρὸν τοῦ Κουρίου (1883). Ἔγραψε: «Παράλληλα ἐκ τοῦ βίου καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου» (ἐν τοῖς «Verhandlungen» τῆς βερολινίου ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρείας, 1891), «Οἱ ἀρχαῖοι τόποι λατρείας ἐν Κύπρῳ» (1891), ἀποτελέσαν τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ σπουδαιοτάτου ἔργου «Κύπρος· ἡ Βίβλος καὶ ὁ Ὅμηρος» (1893, τόμ. 2 μετ' ἄτλαντος)· ἐπίσης «Ἀρχαῖα κατάλοιπα ἐν τῷ σημερινῷ βίῳ τῶν Κυπρίων» (ἐν τοῖς «Osterr. Monatschr. f. d. Orient» 1895), «Κατάλογος τοῦ μουσείου τῆς Κύπρου» (Λευκωσίας) μετὰ τοῦ J. Myres (1899), «Ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ πρώϊμος ἑλληνικὴ τέχνη» (1913), «Κυπριακὰ ἔργα γλυπτικῆς» (ἐν τοῖς «Mitteilungen» τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν, 1915) κ.ἄ. Π.Ν.Π.

ὠνητός, *—ή, —όν, καὶ —ός, —όν·* ρηματ. ἐπίθ., ἀγορασθείς, ἠγορασμένος, ἀγοραστός: «ὠνητὸς δοῦλος»· || ἐκεῖνος, ὃν δύναταί τις νὰ ἀγοράσῃ: «δόξα χρημάτων οὐκ ὠνητή»· ὅτι δὲν ἀγοράζεται διὰ χρημάτων.

—***ὠνητὸν ἀξίωμα.*** Ἐν τῇ δυτικῇ καὶ κεντρικῇ Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν αἱ πλεῖσται τῶν δημοσίων θέσεων ἦσαν κατ' ἀρχὰς ὠνηταί, δηλονότι ἐπωλοῦντο, μετέπειτα δὲ κληρονομικαί. Παραπλησία τις ἀρχὴ φαίνεται καθιερωθεῖσα ἐν Βυζαντίῳ διὰ τοῦ τιμολογίου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Ἡ πώλησις τῶν ἀξιωμάτων εἶχε συνδυασθῆ πρὸς σύστημα δημοσίων δανείων. Ὁ Ἰουστινιανός, διὰ τῆς 8ης αὐτοῦ νεαρᾶς, κατήργησε τὴν πώλησιν τῶν πραγματικῶν ἀξιωμάτων καὶ ἀπηγόρευσεν ἐπὶ αὐστηροτάταις ποιναῖς εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, ὑπὲρ ὧν ὥρισε τακτικὸν μισθόν, νὰ λαμβανωσί τι ἀπὸ τοὺς πολίτας. Ἕνεκα τῶν ὀλεθρίων ἐπὶ τῆς διοικήσεως συνεπειῶν αὐτῆς, ἡ πώλησις τῶν ἀξιωμάτων εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ νεώτερον διοικητικὸν σύστημα. Ἐν τούτοις, διὰ νεωτέρων νόμων ἐν Ἑλλάδι, εἰσήχθη τὸ σύστημα τῆς ἀπ' εὐθείας ἀποζημιώσεως δημοσίων ὑπαλλήλων, ἐνεργούντων ἐν τῷ κύκλῳ τῶν καθηκόντων των ἢ μετεχόντων ὡς μελῶν εἰς διοικητικὰ δικαστήρια ἢ ἐπιτροπάς, διὰ καταβολῆς παρὰ τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδιωτῶν τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένου ποσοῦ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἢ εἰς τὸ ταμεῖον παρακαταθηκῶν· π. χ. δι' ὑπερωρίας ἐργασίας τελωνειακῶν ὑπαλλήλων κλπ. καί, ὑπό τινα ἔποψιν, ἡ οὕτω παρεχομένη ὑπηρεσία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὠνητή. Εἶναι βεβαίως καὶ ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον προσφερομένη ἀποζημίωσις ἀποφευκτέα, διότι δύναται νὰ ἀγάγῃ εἰς ἄτοπα, προῆλθε δὲ ἐκ λόγων ἀνεπαρκείας τῶν μισθῶν τῶν τακτικῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ἐπιβαρυνομένων διὰ τῶν ἐκτάκτων ὑπηρεσιῶν, δι' ἃς παρέχονται αἱ ἀποζημιώσεις αὗται. Γ. Ν. Κ.

Ὤνζερβυλ (Aungervyle), ***Ριχάρδος.*** Ἄγγλος βιβλιόφιλος, συγγραφεὺς καὶ ἐπίσκοπος (1287—1345). Διετέλεσε παιδαγωγὸς τοῦ πρίγκιπος Ἐδουάρδου τοῦ Οὐΐνδσωρ. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ὡς βιβλιόφιλος, κατορθώσας νὰ συγκεντρώσῃ πολλὰς χιλιάδας βιβλίων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν θάνατόν του διενεμήθησαν εἰς διάφορα μοναστήρια. Τῷ 1345 ἐξέδωσε τὸ ἔργον «Philobiblon», λίαν ἐνδιαφέρουσαν πραγματείαν περὶ βιβλίων, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιέχεται καὶ κατάλογος πολυτίμων βιβλίων, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀπωλέσθησαν ἤδη. Μ.Δ.Β.

ὠνιομανία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ ἀκατανίκητος τάσις πρὸς ἀγορὰν ἀντικειμένων διαφόρων, ἄνευ λόγου καὶ ἀνάγκης. Αὕτη εἶναι ἡ ἐνσυνείδητος, ἰδεοληπτικὴ παρόρμησις ἢ ἠθελημένη ὑπὸ τῆς προσωπικότητος ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν μανίαν ἰδιαιτέρως, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἀγοράζει διάφορα ἀντικείμενα, δαπανῶν τὴν περιουσίαν του ὅλην. Ἐπίσης παρατηρεῖται εἰς τὰς ἐκφυλογενεῖς καταστάσεις καὶ δὴ εἰς τοὺς λεγομένους ἰδιορρύθμους ἢ ἐκκεντρικούς, ὡς ἰδεοληπτικὴ συνήθως παρόρμησις, πρὸς ἀγορὰν ὡρισμένου εἴδους ἀντικειμένων, ὡς π. χ. ἐνδυμασιῶν ἢ ἀνθέων κλπ. δι' ὧν ἀπαρτίζουσι συλλογὴν μὴ ἔχουσαν λογικήν τινα σκοπιμότητα. Τ. Α. Ζ.

ὠνομασμένος, *—η, —ον·* παθ. μετχ. τοῦ *ὀνομάζω*, ὁ φέρων, ὁ ἔχων τὸ ὄνομα: «ὠνομασμένος ἀπὸ τοῦ ἐπαγγέλματός του».

Ὠνουὰ (Aulnoy), ***Μαρία-Αἰκατερίνη-Ζυμὲλ ντὲ Μπερνεβίλ,*** *κόμισσα τοῦ* —. Γαλλὶς συγγραφεὺς (1650—1705). Ἐγένετο κυρίως γνωστὴ ἀπὸ τὰ ὡραιότατα παραμύθια διὰ παιδία, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν καὶ ἀνετυπώθησαν πλειστάκις. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι: «Τὸ κόκκινο πουλί», «Ἡ ὡραία μὲ τὰ χρυσᾶ μαλλιά», «Ἡ εὐτυχία», «Ὁ Δελφῖνος» κ. ἄ. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Τὰ ἀπόκρυφα τῆς αὐλῆς τῆς Γαλλίας», «Ἀπομνημονεύματα ἐκ τῆς αὐλῆς τῆς Ἱσπανίας» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὢν Σάουντ (Owen Sound) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τοῦ Καναδᾶ (βλ. λ. *Ὄουεν Σάουντ*).

Ὤνσμπορο (Owensboro) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Κεντάκυ, παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀχάϊο. Κάτ. 26.011. Εἶναι κέντρον γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς καὶ ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν καπνοῦ, πούρων, οἰνοπνευμάτων, σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, ἐπίπλων κ. ἄ. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουν μεταλλεῖα σιδήρου, ψευδαργύρου, μολύβδου καὶ γαιανθρακωρυχεῖα. Ἔχει καλὸν ποτάμιον λιμένα. Μ. Δ. Β.

Ὢντ (Aude, λατιν., Atax) /*Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς νοτιοδυτικῆς Γαλλίας, πηγάζων ἐκ τοῦ Καρλὶτ καὶ ἐκβάλλων μετὰ ροῦν 223 χλμ. παρὰ τὴν Ναρμπόν, δεχόμενος κυριωτέρους παραποτάμους τοὺς Φρεκὲλ καὶ Ὀρμπιέ. Χ. Δ.

—**Ὢντ** *νομὸς* (département de l'Aude) /*Γεωγραφ.*/. Νομὸς τῆς ΝΔ Γαλλίας, περιλαμβάνων τὸ τμῆμα τῆς χώρας τοῦ Λανγκντὸκ τὸ διασχιζόμενον ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ ποταμοῦ. Ἔχει ἔκτασιν 6.290 τ. χλμ., πληθυσμὸν 291.950 κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν *Καρκασσόν*, διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς ἐπαρχίας (τοῦ Καρκασσόν, τοῦ Λιμοὺ καὶ τῆς Ναρμπόν), 31 δήμους καὶ 440 κοινότητας. Εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινός, καλυπτόμενος κατὰ τὸ δυτικὸν τμῆμα ὑπὸ τῶν Πυρηναίων, ἔχει δὲ κυριωτέραν πλουτολογικὴν πηγὴν τὴν ἀμπελουργίαν, τασσόμενος δεύτερος κατὰ σειρὰν μεταξὺ τῶν οἰνοπαραγωγῶν νομῶν τῆς Γαλλίας. Χ. Δ.

Ὠντέμπον (Audubon), ***Ἰωάννης-Ἰάκωβος.*** Ἀμερικανὸς ὀρνιθολόγος (1780—1851). Ἐξεπαιδεύθη ἐν Γαλλίᾳ, ἐξέδωκε δὲ διάφορα πτηνολογικὰ καὶ ζῳολογικὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Πτηνὰ τῆς

Digitized by Google

Ἀμερικῆς» (Λονδῖνον 1828—1839 καὶ Ν. Ὑόρκη 1839), «Ὀρνιθολογικὴ βιογραφία τῆς Ἀμερικῆς» (1831—1839), «Συνοπτικὴ περιγραφὴ τῶν πτηνῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς» (1839) καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Μπάχμαν «Τὰ τετράποδα τῆς Ἀμερικῆς» (1843—1849) καὶ «Βιογραφία τῶν ἀμερικανικῶν τετραπόδων» (1846). Η. Π. Γ.

Ὠντεμποὺρ (Haudebourt), ***Ἀντουανέττα-Καικιλία-Ὀρτενσία-Λεσκέν***, *κυρία* —. Γαλλὶς ζωγράφος (1784—1845). Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Ρώμῃ, ὅπου καὶ ἐβραβεύθη στεφθεῖσα εἰς τὸ Καπιτώλιον τῷ 1807. Διεκρίθη κυρίως διὰ τοὺς ὡραίους καὶ λίαν χαρακτηριστικοὺς πίνακάς της ἐπὶ σκηνῶν τοῦ δρόμου, ὡς εἶναι: ὁ «Χωρικὸς παίζων ἀσκόν», ἡ «Χειρομάντις», τὸ «Θέατρον ἀνδρεικέλων ἐν Ρώμῃ», ὁ «Ἔμπορος τῶν πινάκων ζωγραφικῆς» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠντ(ε)μπρὰν (Audebrand), ***Φιλιβέρτος***. Γάλλος συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος (1815—1872). Ἔγραψε θεατρικὰ ἔργα, διηγήματα, μυθιστορήματα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Historiettes et menus propos» (1851), «Partie à trois», «Panier de pêches» κ. ἄ. Τὰ ἔργα του εἶναι γραμμένα μετὰ μεγάλης δυνάμεως παρατηρητικότητος. Μ. Δ. Β.

Ὠντὲν (Audin), ***Ἰωάννης-Μ.-Β.*** Γάλλος ἱστορικὸς (1793—1851). Ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς βιβλιοπώλης καὶ ἐκδότης καὶ ἵδρυσε τοὺς «Ὁδηγοὺς Ρισάρ» (Guides-Richard). Ἔγραψεν: «Ἱστορία τῆς ζωῆς, τῶν ἔργων καὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Λουθήρου» (1839), «— τοῦ Καλβίνου» (1841), «— τοῦ Λέοντος Ι' καὶ τοῦ αἰῶνός του» (1844), «— τοῦ Ἑρρίκου Η' καὶ τοῦ σχίσματος τῆς Ἀγγλίας» (1850) Μ. Δ. Β.

Ὠντενάερ (Audenaerd), ***Ροβέρτος***. Βέλγος ζωγράφος καὶ χαράκτης (1637—1743). Ἐχάραξε θρησκευτικὰ ἔργα, μυθολογικὰς σκηνὰς κτλ., ὡς καὶ ἕνδεκα εἰκόνας, παριστώσας τὸν θρίαμβον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. † Θ. Β.

Ὠντενάρντ (Audenarde) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ὠδενάρδη*.

Ὠντενκοὺρ (Audincourt) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μού. Κάτ. περὶ τὰς 10.000. Εἶναι μέγα βιομηχανικὸν κέντρον λευκοσιδηρουργίας καὶ ὡρολογοποιίας. Θ. Κ.

Ὤντενσω (Audenshaw) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ Λανκασάϊρ. Κάτ. περίπου 10.000. Ἔχει βιομηχανίαν πιλοποιίας καὶ πλεκτικῶν μηχανῶν. Θ. Κ.

Ὠντ(ε)φρουὰ ὁ Νόθος (Audefroy le Bastard). Γάλλος τρουβαδοῦρος, ζήσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Σῴζονται πολλαὶ ἐρωτικαὶ καὶ ἱπποτικαὶ ἔμμετροι διηγήσεις του, διακρινόμεναι διὰ τὴν ἀφέλειαν, τὴν ἁπλότητα καὶ τὸ βαθὺ αἴσθημα, ὅπερ τὰς διαπνέει. Μ. Δ. Β.

Ὠντιὰ (Audiat), ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος συγγραφεὺς καὶ ἀρχαιολόγος (1833—1910). Διετέλεσε βιβλιοθηκάριος εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῶν Παρισίων καὶ ἐξετέλεσεν ἀνασκαφὰς εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, γράψας: «Ἡ μεταρρύθμισις καὶ ἡ Σφενδόνη» (1867), «Ἐπιγραφικὴ τῆς Σαὶντ καὶ τῆς Ὠνὶς (1870), «Αἱ βιβλιοθῆκαι τῶν Παρισίων» (1871), «Κατάλογοι βιβλιοθηκῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας» (1880), «Γαλλορρωμαϊκαὶ ἀρχαιότητες» (1890), κ. ἄ. Μ. Δ. Β

Ὠντιγκὰν (Audiganne), ***Ἀρμάνδος***. Γάλλος οἰκονομολόγος (1814—1875). Ἔγραψεν: «Οἱ ἐργάται», ἔργον βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1850), «Οἱ ἐργατικοὶ πληθυσμοὶ καὶ αἱ βιομηχανίαι τῆς Γαλλίας ἐν τῇ κοινωνικῇ κινήσει τοῦ ΙΘ' αἰῶνος» (1854), «Ἡ σύγχρονος βιομηχανία» (1856), «Οἱ σημερινοὶ ἐργάται καὶ ἡ νέα ἐργατικὴ οἰκονομικὴ πολιτική» (1865), κ. ἄ. Μ. Δ. Β

Ὠντιὲρν (Audierne), ***Ἰάκωβος***. Γάλλος μαθηματικὸς (1710—1785). Ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν λογοτεχνίαν, γράψας θεατρικά τινα ἔργα, τινὰ τῶν ὁποίων ἐδίδαξεν ὁ ἴδιος ἀπὸ σκηνῆς. Κατόπιν ἀφιερώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν μελέτην τῶν μαθηματικῶν καὶ ἵδρυσεν ἰδίαν μαθηματικὴν σχολὴν ἐν Παρισίοις. Ἐξέδωκε: «Τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου» (1746), «Πλῆρες σύστημα τριγωνομετρίας» (1756), «Στοιχεῖα τριγωνομετρίας» (1765) κ. ἄ. Ἐσχολίασεν ἐπίσης διαφόρους πραγματείας τοῦ Ὀζαμάν. Μ. Δ. Β

Ὠντιμπὲρ (Audibert), ***Οὐρβανός***. Γάλλος βοτανικὸς (1789—1846). Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν χλωρίδα τῆς Γαλλίας, ἣν ἐμελέτησεν εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας, καὶ ἔγραψε: «Flore du Midi», «Flore française», «Flora gallica», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠντιμπρὰν (Audibran), ***Ἀδόλφος***. Γάλλος χαράκτης (1809—1882). Ἐξετέλεσε πλείστας εἰκόνας διὰ τὴν ἱστορικὴν πινακοθήκην τῶν Βερσαλλιῶν, δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ Γκαμάρ. Ἔγραψεν ἐπίσης τὰς εἰκόνας τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου-Φιλίππου, τοῦ δουκὸς τῆς Ὀρλεάνης, κτλ. † Θ. Β.

Ὠντιφρὲ (Audiffret), ***Κάρολος***, *κόμης* —. Γάλλος οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1787. Κατέλαβεν ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις, μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 διωρίσθη γερουσιαστὴς καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, ἐν οἷς: «Τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἐν Γαλλίᾳ», «Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἰδιοκτησίας», «Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις τοῦ 1848» κτλ. † Θ. Β.

Ὠντινὸ (Audinot), ***Νικόλαος-Μεντάρ***. Γάλλος ἠθοποιὸς καὶ συγγραφεὺς (1732—1801). Τῷ 1770 ἵδρυσε τὸ θέατρον «Ἀμπιγκύ». Ἔγραψε: «Le Tonnelier», κωμικὸν μελόδραμα (1761), «Dorothé», παντομίμα, «Preux Chevalier», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠντιφρὰν (Audifrent), ***Γεώργιος***. Γάλλος ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος (1823 — 1890). Θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῶν θετικιστῶν καὶ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ὀπαδῶν τοῦ Αὐγούστου Κόντ. Ἔγραψε: «Θεωρία τῆς ὁράσεως» (1866), «Περὶ τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῆς θετικιστικῆς αὐτῶν θεωρίας, κατὰ τὸν Αὔγουστον Κόντ» (1866), «Περὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, κατὰ τὸν Αὔγουστον Κόντ» (1869), «Περὶ τῶν ἀσθενειῶν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος» (1874), «Ἡ σημερινὴ κατάστασις τῶν θετικιστῶν» (1886), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠντιφφρὲ-Πακιὲ (Audiffret-Pasquier), ***Ἀρμάνδος Γάστων***, *δοὺξ τοῦ* —. Γάλλος πολιτικὸς (1823—1905). Τῷ 1871 ἐξελέγη μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, τῷ δὲ 1875 πρόεδρος αὐτῆς. Ἐκλεγεὶς κατόπιν ἰσόβιος γερουσιαστής, ἐγένετο τῷ 1876 πρόεδρος τῆς γερουσίας, τῷ δὲ 1878 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μ. Δ. Β.

Ὠντιφφρεντὶ (Audiffredi), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής-Ἰούλιος-Καῖσαρ***. Γάλλος βιβλιοθηκάριος καὶ συγγραφεὺς (1714—1794). Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ρώμῃ, ἐκδώσας καὶ πλήρη κατάλογον τῶν ἔργων καὶ τῶν χειρογράφων της. Ἐξέδωσεν ἐπίσης καὶ τὸν «Ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν κατάλογον τῶν ρωμαϊκῶν ἐκδόσεων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος» (1783). Μ. Δ. Β.

Ὤντλυ (Audley) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ Στάφφορντ. Κάτ. (1921) 14.738. Ἔχει ἀνθρακωρυχεῖα καὶ σιδηρωρυχεῖα. Θ. Κ.

Ὤντλυ (Audley), ***Θωμᾶς***, *βαρῶνος* —. Ἄγγλος πολιτικὸς (148?—1544). Διετέλεσεν ἐπανειλημμένως βουλευτὴς καὶ τῷ 1533 ἐγένετο πρωθυπουργός, τῷ δὲ 1536 μέλος τῆς τριανδρίας. Μ. Δ. Β.

—**Ὤντλυ**, ἢ **Ὤντελυ** (Audley ἢ Audeley), *σὲρ* ***Ἰάκωβος***. Ἄγγλος ἱππότης (1316—1369). Εἶναι κυρίως γνωστὸς ὡς εἷς τῶν ἀρχικῶν ἱπποτῶν καὶ ἱδρυτῶν τοῦ τάγματος τῆς Περικνημῖδος. Διετέλεσε διοικητὴς τῆς Ἀκουϊτανίας καὶ τοῦ Πουατού. Μ. Δ. Β.

Ὠντουὰρ (Audouard), ***Εὐτυχία-Ὀλυμπία ντὲ Ζουβάλ***, *κυρία* —. Γαλλὶς συγγραφεὺς (1830—1890). Συνεργάσθη εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ τῷ 1863 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Ἡ πεταλοῦδα», τῷ δὲ 1867 τὴν «Revue Cosmopolite». Τῷ 1868 ἔκαμε σειρὰν ἐπιτυχῶν διαλέξεων εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, τὰς ὁποίας ἐξέδωκε κατόπιν εἰς τόμους. Ἔγραψε πολυάριθμα διηγήματα, μυθιστορήματα καὶ περιγραφὰς ταξιδίων, τινὰ τῶν ὁποίων ὑπὸ τὰ ψευδώνυμα «Feo de Jouval» καὶ «Papillon». Μ. Δ. Β.

Ὠντουὰρ (Audouard), ***Ματθαῖος-Φραγκῖσκος-Μαξέντιος***. Γάλλος ἰατρὸς (1776—1856). Ἐδημοσίευσε πραγματείας τινὰς ἐπὶ τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ καὶ τῆς χολέρας, προβὰς καὶ εἰς ἀνακοινώσεις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς ἰατρικῆς. Ο. Ρ.

Ὠντουὲν (Audouin), ***Ἰωάννης-Βίκτωρ***. Γάλλος ἐντομολόγος, θεωρούμενος εἷς τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἐντομολογικῆς ἐπιστήμης ἐν Γαλλίᾳ (1797—1841). Ἵδρυσε τῷ 1824 μετὰ τοῦ πενθεροῦ του Μπρονιὰρ καὶ τοῦ Ντυμὰς τὸ περιοδικὸν «Annales des Sciences naturelles» καὶ διετέλεσε κατ' ἀρχὰς ἐπιμελητὴς τοῦ καθηγητοῦ Λατρέιγ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ὃν διεδέχθη τῷ 1833. Τῷ 1838 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἔγραψε: «Recherches pour servir à l'histoire naturelle du littoral de la France» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Milne-Edwards, 1830), «Histoire naturelle des insectes nuisibles à la vigne» κ. ἄ. Χ. Δ.

—**Ὠντουὲν** (Audouin), ***Πέτρος***. Γάλλος χαράκτης (1768—1822). Ἐχάραξε μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ θαυμαστῆς ἀποδόσεως πλείστους ἐκ τῶν κυριωτέρων πινάκων τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγονται: «Ἡ ὡραία κηπουρὸς» τοῦ Ραφαήλου, «Ὁ Χριστὸς ἐν τάφῳ» τοῦ Καραβάτζιο, «Ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἀντιόπη» τοῦ Κορρέτζιο, κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠντουὲν** (Audouin), ***Φραγκῖσκος-Σαβέριος***. Γάλλος ἐπαναστάτης καὶ συγγραφεὺς (1766—1837). Ἐξελέγη τῷ 1792 μέλος τῆς Κομμούνας τῶν Παρισίων, βραδύτερον δέ, ἐπὶ τῆς ὑπατείας, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Δασῶν. Ἔγραψε: «Περὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου», «Περὶ ἐξοπλισμῶν», «Ἱστορία τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ πολέμου» κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠντρὰ (Audra), *ἀββᾶς* ***Ἰωσήφ***. Γάλλος ἱστορικὸς (1814—1870). Κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ «Γενικὴ ἱστορία», καταδικασθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Μ. Δ. Β.

Ὠντρὰν (Les Audran). Οἰκογένεια Γάλλων καλλιτεχνῶν, ἡ ὁποία ἐπὶ πέντε γενεὰς ἀνέδειξε σειρὰν ζωγράφων, γλυπτῶν, σχεδιαστῶν ταπήτων, ἰδίως δὲ χαρακτῶν, τῶν ὁποίων σημαντικώτεροι εἶναι:

—1) ***Κάρολος*** (1594—1674). Ζωγράφος, ἐργασθεὶς κατὰ πρῶτον ἐν Λυῶνι, ἀκολούθως δὲ ἐν Ρώμῃ, καὶ φιλοτεχνήσας ἄνω τῶν 350 πινάκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄριστοι θεωροῦνται: «Ὁ ἅγιος Γερμανὸς καὶ ἡ ἁγία Γενεβιέβη» καὶ «Αἱ ἀποδοθεῖσαι ὑπὸ τῆς πόλεως τῆς Λυῶνος τιμαὶ εἰς τὸν Ρισελιέ».

—2) ***Γερμανὸς*** (1631—1710). Ζωγράφος, γνωστὸς διὰ τὰς προσωπογραφίας τοῦ Καμίλλου ντὲ Νεφβίλλ, τοῦ καρδιναλίου Ρισελιὲ καὶ τοῦ μαρκισίου ντὲ Σατὼ Μορώ.

—3) ***Κλαύδιος*** (1639—1684). Διακεκριμένος καλλιτέχνης, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Συνέθεσε κατὰ τὸ πλεῖστον πίνακας ἱστορικούς, ἐν οἷς: «Ὁ Κῦρος θηρεύων ἀγριοχοίρους», «Ὁ Καῖσαρ ἀποστέλλων ἀποίκους εἰς Καρχηδόνα», «Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἰωάννου», «Ὁ μυστικὸς δεῖπνος», «Ὁ ἅγιος Λουδοβῖκος ἐνταφιάζων τοὺς φονευθέντας κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύνιδος στρατιώτας».

— 4) ***Γεράρδος*** (1640—1703). Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ὁ ἐπισημότερος ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας, διακριθεὶς ἰδίως ὡς χαράκτης. Τελειοποιηθεὶς ἐν Ρώμῃ, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κολμπὲρ εἰς Παρισίους, ὅπου ὠνομάσθη χαράκτης τοῦ βασιλέως. Τὰ σημαντικώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: Αἱ τρεῖς χαλκογραφίαι τοῦ «Βίου τοῦ Δαυΐδ», αἱ 16 τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐσθήρ», αἱ λαμπραὶ χαλκογραφίαι τῶν «Μαχῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου», «Ὁ Δαβὶδ ὀρχούμενος πρὸ τῆς Κιβωτοῦ», «Σολομὼν καὶ Βηθσαβεέ», «Ἡ Ἐσθὴρ πρὸ τοῦ Ἀσσουήρου», «Ἡ σωτηρία τοῦ Πύρρου», «Αἱ κύριαι ἀρεταί», διάφοραι τοιχογραφίαι του ἐπὶ τοῦ θόλου τοῦ παρεκκλησίου τῆς Σώ, τῆς Βὰλ-ντὲ-Γκράς, ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλιῶν, κ. ἄ.

— 5) ***Κλαύδιος***. Μαθητὴς τοῦ Βαττώ, διακριθεὶς ὡς διακοσμητής. Εἰδικεύθη εἰς τὴν διακόσμησιν ταπήτων καὶ ὑφασμάτων καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ περιφήμου ἐργοστασίου ταπητουργίας Γκομπλέν, ὅπου σῴζονται καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ φιλοτεχνηθέντες τάπητες: «Αἱ ἐποχαί» καὶ «Τὰ στοιχεῖα».

— 6) ***Βενέδικτος*** (1661—1721). Χαράκτης καὶ ζωγράφος, μαθητεύσας παρὰ τῷ θείῳ του Γεράρδῳ. Ἐκ τῶν ἔργων του κυριώτερα εἶναι: «Δαυΐδ καὶ Γολιάθ», «Ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ», «Ἀφροδίτη καὶ Ἄδωνις».

— 7) ***Ἰωάννης*** (1667—1756). Χαράκτης καὶ σχεδιαστής, υἱὸς τοῦ Γερμανοῦ. Ἐκ τῶν ἔργων του κυριώτερα εἶναι: «Ἡ θαυματουργὸς ἁλιεία», «Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου», «Ἡ ψυχὴ βοηθουμένη ἀπὸ τὸν Ἔρωτα», «Αἱ μάχαι τοῦ Ἀλεξάνδρου», «Ἡ ἁρπαγὴ τῶν Σαβίνων» καὶ διάφοροι προσωπογραφίαι.

— 8) ***Βενέδικτος*** (1698—1772). Χαράκτης, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου. Διεκρίθη ὡς πιστὸς καὶ λαμπρὸς ἑρμηνευτὴς τῶν ἔργων τοῦ Βαττώ, καὶ ἰδίως τῶν: «Ὁ ἀφωπλισμένος ἔρως», «Ἀγροτικαὶ διασκεδάσεις», «Ἀγροτικὴ συμφωνία», «Χωρικὸς χορός». Η. Π. Γ.

—**Ὠντρὰν** (Audran), ***Ἐδμόνδος***. Γάλλος συνθέτης ἐλαφρᾶς μουσικῆς, υἱὸς τοῦ *Μαρίου-Πέτρου* (1842—1901). Νεώτατος, ἀπέκτησεν ἐξαίρετον φήμην ὡς συνθέτης ὀπερεττῶν, ἐξ ὧν γνωστότεραι, παιχθεῖσαι καὶ ἐν Ἀθήναις, εἶναι: «Ὁ Μεγάλος Μογγόλος» (1877), «Μασκόττα» (1880), «Τζίτζικας καὶ μυρμήκι». Ἄλλαι αὐτοῦ ἐπιτυχίαι εἶναι: «Ζιλὲτ τῆς Ναρβόννης», «Οἱ γάμοι τῆς Ὀλιβέττης», «Θεῖος Σελεστὲν» (1891), «Miss Helyett», «Ἡ δούκισσα τῆς Φερράρας» (1895) κλπ. Γ. Σ.

— **Ὠντρὰν** (Audran), ***Μάριος-Πέτρος***. Γάλλος ἀοιδὸς (1816—1887). Διετέλεσε πρῶτος ὀξύφωνος τοῦ Κωμικοῦ Μελοδράματος τῶν Παρισίων. Ἐπεχείρησε πολλὰς καλλιτεχνικὰς περιοδείας καὶ τέλος ἐγκατεστάθη ἐν Μασσαλίᾳ, ἔνθα διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ ᾄσματος καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ ᾠδείου (1863). Συνέθεσε μερικὰς δημοφιλεῖς μελῳδίας. Γ. Σ.

— **Ὠντρὰν** (Audran), ***Πρόσπερος***. Γάλλος ἀσιανολόγος (1786—1861). Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἑβραϊκῆς εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας, ἐξέδωκε δὲ πλεῖστα διδακτικὰ συγγράμματα πρὸς

Digitized by Google

χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τῆς ἀραβικῆς καὶ τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης. Περιελθὼν τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐδημοσίευσε τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ τῷ 1819. † Θ. Β.

Ὠντρεὲμ (Audrehem), ***Ἀρνόλδος** ντ'* —. Γάλλος στρατιωτικὸς (1305—1370). Ὠνομάσθη τῷ 1351 στρατάρχης τῆς Γαλλίας καὶ τῷ 1353 διωρίσθη ἀντιβασιλεὺς τῆς Νορμανδίας, εἶτα τῆς Ἀρτουά, τῆς Πικαρδίας καὶ τῷ 1355 τῆς Βουλώνης. Μ. Δ. Β.

Ὠντρὺ (Audry), ***Κ.*** Καθηγητὴς τῆς δερματολογίας καὶ συφιλιδολογίας ἐν Τουλούζῃ καὶ ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων Γάλλων συφιλιδολόγων, γεννηθεὶς τῷ 1865. Ἐδημοσίευσε περὶ τὰς χιλίας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ὧν κυριώτεραι αἱ ἐπὶ τῶν σμηγματορροϊκῶν δερματοπαθειῶν καὶ τῶν δυσκερατιάσεων. Περιέγραψε πρῶτος τὰς συφιλιδικὰς ἐνδοεκκριτίτιδας (endocrinides syphilitiques) καὶ περιπτώσεις αὐτομάτου ἰάσεως τῆς συφίλιδος. Ν. Ν. Δ.

Ὠντυμπὸν (Audubon), ***Ἰωάννης-Ἰάκωβος.*** Βορειοαμερικανὸς πτηνολόγος (1780—1851), γαλλικῆς καταγωγῆς. Ἀποσταλεὶς εἰς Παρισίους, ἵνα σπουδάσῃ, παρηκολούθησε καὶ τὴν σχεδιαστικὴν παρὰ τῷ διασήμῳ καλλιτέχνῃ Νταβίντ. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀμερικήν, ἐπεχείρησε μακρὰ ταξίδια ἀνὰ τὰς μᾶλλον ἀνεξερευνήτους τότε περιοχὰς τῆς Β. Ἀμερικῆς, ὅπου ἐμελέτησε τὰ ζῶντα ἐν αὐταῖς πτηνὰ καὶ τετράποδα. Ἔγραψε: «Τὰ πτηνὰ τῆς Ἀμερικῆς» (μετὰ 100 ἐγχρώμων πινάκων, 1830) καὶ «Τὰ τετράποδα τῆς Ἀμερικῆς» (1846—1850). Τὰ ἔργα του, καὶ ἰδίᾳ τὸ πρῶτον, διακρίνονται τόσον διὰ τὴν ἀξίαν τῶν κοσμουσῶν αὐτὰ ζωγραφιῶν, τὰς ὁποίας ἐσχεδίασε μόνος, ὅσον καὶ διὰ τὸ κείμενον, ὅπερ δὲν ἔχει μόνον ἐπιστημονικήν, ἀλλὰ καὶ μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Χ. Δ.

Ὤξεια *ὄρη* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸς ὄγκος τῆς βορείου Σογδιανῆς πρὸς τὴν Σκυθίαν, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὤξου (Ἀμοῦ-Νταριὰ) καὶ Ἰαξάρτου (Σὺρ Νταριά)· ἄλλως καλούμενος *Αὐξάκια* ἢ *Οὔξια*. Εἶναι ἴσως τὸ νῦν *Ἂκ-Ντάγ*. Π. Ν. Π.

Ὠξείανα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σογδιανῆς, ἀναφερομένη παρὰ τοῦ Πτολεμαίου (ΣΤ', ιϐ', 4), ἴσως ἡ σημερινὴ *Τερμὲζ* τοῦ Οὐσβεκιστάν.

Ὠξειανὴ *λίμνη* (Oxia palus) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Σογδιανῆς, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν σημερινὴν *Ἀράλην* ἢ τὴν παρὰ τὴν Σαμαρκάνδην λίμνην.

Ὠξειανοὶ (οἱ), ἢ ***Ὤξειοι*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ληστρικὸς λαὸς τῆς Σογδιανῆς, παρὰ τὸν Ὦξον ποταμόν, ἐγγὺς τῆς Σουσιανῆς.

Ὠξὲρ (Auxerre) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ὑόν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὑὸν καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λυών. Κάτ. 21.980. Ἔχει παραγωγὴν ἐκλεκτῶν οἴνων καὶ βιομηχανίαν μηχανῶν καὶ ἐργαλείων. Θ. Κ.

Ὦξος, ἢ ***Ὦξος*** (τουρκ. καὶ περσ. *Ἄμου-Νταργιᾶ* ἢ *Ἄμου-Ντεργιᾶ*, ἀραϐ. *Τζιχοὺν* ἢ *Τζαϊχούν*, κινεζ. *Φατσοῦ* ἢ *Βάϊ*) *[Γεωγρ.]*. Μέγας ποταμὸς τῆς Κεντρῴας Ἀσίας, γνωστότατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν οἰκούντων ταύτην τουρανικῶν λαῶν. Περὶ τοῦ Ὤξου, ὡς ἄλλωστε καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ ῥέοντος Ἰαξάρτου, ὑπῆρχον ἐπὶ πολὺ ἀντίθετοι γνῶμαι τῶν γεωγράφων, κυρίως ὡς πρὸς τὰς πηγάς του, τῶν ὁποίων ὅμως σήμερον ἡ θέσις εἶναι ἀκριβῶς καθωρισμένη. Ὁ Ὦξος ἔγινε γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ἱστορικοὺς καὶ γεωγράφους ἐκ τῆς ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀρριανός, ἀναφερόμενος καὶ εἰς τὸν Ἀριστόβουλον, περιγράφει λεπτομερῶς τὸν Ὦξον, λέγων ὅτι πηγάζει ἐκ τοῦ Καυκάσου, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὄρος μέγιστον, οὗτινος συνέχεια εἶναι δῆθεν ὁ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ταῦρος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Ὦξος ὡρίσθη ὡς τὸ μεταξὺ τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ Ἀφγανιστὰν σύνορον καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ πηγαὶ καὶ ὁ ἄνω ῥοῦς αὐτοῦ καθωρίσθησαν ἐπακριβῶς ὁροθετικῶς ὑπὸ τῆς ἀγγλορρωσικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Παμὶρ (1895). Αὗται εὑρίσκονται οὐχὶ μακρὰν τῶν παγετώνων καὶ λιμνῶν τοῦ ὄρους Παμίρ, ἐξ ὧν ἡ Τσακμακτίν, ἡ τοῦ Μικροῦ Παμὶρ καὶ ἡ Βικτώρια θεωροῦνται ὡς τροφοδοτοῦσαι τοὺς πρώτους μικροὺς βραχίονας τοῦ Ὤξου, εἰς ὕψος 4.800 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ὁ Ὦξος ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν κυρίων βραχιόνων, τοῦ *Κυζὺλ-σοῦ* (=«Ἐρυθροῦ ποταμοῦ») ἢ *Σουργάπ*, πηγάζοντος ἐκ τῶν Ἀλταΐων, τοῦ *Ἂκ-σοῦ* (=Λευκοῦ ποταμοῦ) ἢ *Μουργάπ*, καὶ τοῦ *Πὰντζ* (*Ἄμπι-Πάντζ*), πηγαζόντων ἐκ τοῦ Μικροῦ Παμὶρ ὄρους. Οἱ τρεῖς οὗτοι ποταμοὶ ῥέουσιν ἀρχικῶς ἐντὸς στενῶν κοιλάδων εἰς χώραν ὀρεινήν, μεθ' ὃ ἑνοῦνται εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου ὁ Ὦξος εἶναι πλωτὸς δι' ἀτμόπλοια ἀπὸ Κιλὶφ μέχρι τῶν εἰς τὴν Ἀράλην λίμνην ἐκβολῶν του. Ὁ ῥοῦς αὐτοῦ ἔχει μῆκος 1.800 χλμ. Κατὰ τὸν διὰ τῶν ἀμμωδῶν στεππῶν ῥοῦν του χάνει μέγα μέρος τῶν ὑδάτων του ἐκ τῆς ἐξατμίσεως. Αἱ ἐκβολαί του ἀποτελοῦσι δέλτα πολυκατοίκητον. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ὁ Ὦξος ἐχύνετο εἰς τὴν μεγάλην λίμνην τῆς Χωρασμίας, ἥτις ἐξέλιπε σήμερον, ἀφήσασα ὡς ἴχνη τὴν λίμνην Σαρὶ-Καμὶς καὶ ἄλλας μικροτέρας, ὧν τὰ ὕδατα χύνονται διὰ τοῦ ποταμοῦ Οὐσμπὲκ εἰς τὴν Κασπίαν. Ὁ Ὦξος ἦτο τότε ποταμὸς ἀκόμη σπουδαιότερος, εἰσδεχόμενος τὰ ὕδατα πολλῶν παραποτάμων, οἵτινες χάνονται σήμερον εἰς τὰς ἄμμους. Οἱ ἀρχαῖοι Πέρσαι ἐθεώρουν τὸν Ὦξον ὡς τὸ σύνορον τὸ χωρίζον τὸ Ἰράν, ἤτοι τὴν χώραν τῶν λαῶν τῆς Ἀρίας ὁμοεθνίας, ἀπὸ τοῦ Ἀνιρὰν ἢ Τουράν, τὴν χώραν τῶν Τουρανίων, ἤτοι τῆς τουρκικῆς φυλῆς. Οἱ Ἄραβες ὠνόμαζον τὴν πέραν (τὴν βορείαν) τοῦ Ὤξου χώραν Μαβερὰν νὲχρ (=πέραν τοῦ ποταμοῦ). Ν. Μ.

Ὠξουὰ (Auxois) *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Γαλλίας (ϐλ. λ. *Ὠσουά*).

ὠαλβουμίνη (ἡ) *[Χημ.]*· ϐλ. *ἀλβουμῖναι*.

ᾠόγαλα, —*κτος* (τό)· γάλα παρεσκευασμένον μετὰ ᾠῶν.

ᾠογαμία (ἡ) *[Βοτ.]*. Εἶδος πολλαπλασιασμοῦ κρυπτογαμικῶν τινων φυτῶν, καὶ ἰδίως τῶν φυκῶν, καθ' ὃ οἱ μαστιγοφόροι γαμέται γονιμοποιοῦσι τὰ παρεμφερῆ πρὸς ᾠάρια σπερματοζῳΐδια. Δ. Ν. Π.

ᾠογενεσία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ἡ παραγωγὴ θηλέων γεννητικῶν κυττάρων, ἤτοι ᾠοκυττάρων, ἐντὸς τοῦ σώματος τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν. Τὰ ᾠοκύτταρα ταῦτα εἴς τινας κατωτέρους ὀργανισμοὺς (τοὺς σπόγγους λ. χ.) εἶναι διακεχυμένα εἰς ὅλον τὸ σῶμα αὐτῶν· εἰς τοὺς πλείστους ὅμως τῶν ἀνωτέρων ὀργανισμῶν διαμορφοῦνται ταῦτα ἐντὸς εἰδικῶν ὀργάνων, τῶν ᾠοθηκῶν, ὁπότε, κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ᾠοκυττάρων διακρίνεται τὸ στάδιον τῶν κυτταροτομιῶν πρὸς παραγωγὴν τῶν ᾠοκυττάρων, τὸ στάδιον τῆς αὐξήσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν, ὡς καὶ τὸ στάδιον τῆς ὡριμότητος αὐτῶν. Μ. Ν. Κ.

ᾠογόνιον (τὸ) *[Μυκητ.]*. Οὕτω καλεῖται εἰς τὴν μυκητολογίαν τὸ θῆλυ ὄργανον τῶν δι' ἑτερογαμετῶν πολλαπλασιαζομένων φυκομυκήτων, σχήματος σφαιρικοῦ, περιέχον συνήθως ἓν ἢ σπανίως περισσότερα κύτταρα, τὰ ὁποῖα γονιμοποιούμενα ἀποτελοῦν τὰς ᾠοσφαίρας. Ε. Τ. Ε.

ᾠογόνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων ᾠά.

ᾠοδόχη (ἡ)· μικρὸν ἐπιτραπέζιον σκεῦος δεχόμενον τὸ ᾠόν, κοιν. *αὐγοθήκη*.

ᾠοειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ᾠόν, ὁ ἔχων σχῆμα ᾠοῦ.

—**ᾠοειδὲς *κέντρον τοῦ Flechsig*** *['Ανατομ.]*. Περιοχὴ ἐν σχήματι ᾠοειδεῖ, κειμένη ἐν τῷ ὀσφυϊκῷ μυελῷ ἐντὸς τοῦ γαλλείου δεματίου, παρὰ τὸ ὀπίσθιον μέσον διάφραγμα. Ι. Π.

—**ᾠοειδὲς *τρῆμα σφηνοειδοῦς*** *['Ανατομ.]*. Τρῆμα παρὰ τὸ ὀπίσθιον χεῖλος ἑκατέρας μείζονος πτέρυγος τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ, δι' οὗ πορεύεται ὁ 3ος κλάδος τοῦ τριδύμου νεύρου. Ι. Π.

—**ᾠοειδὴς *βόθρος*** *['Ανατομ.]*. Κεῖται οὗτος ὑπὸ τὸν βουβωνικὸν ἢ πουπάρτειον σύνδεσμον ἐν τῷ ἀγγειακῷ βόθρῳ, καὶ δὴ ἐν ᾧ μέρει ἡ μείζων (ἔσω) σαφηνὴς φλὲψ συμβάλλεται μετὰ τῆς μηριαίας, ἀντιστοιχεῖ δ' εἰς τὸ κάτω ἢ ὑποδερμάτιον στόμιον τοῦ μηριαίου πόρου, ἀποτελῶν τὴν βάσιν ἢ τὸν πυθμένα αὐτοῦ· ἀφορίζεται δ' ἐπὶ τὰ ἐκτὸς ὑπὸ τοῦ *μηριαίου δρεπάνου*, ὅπερ τελευτᾷ εἰς τὰ δύο κέρατα, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω. Ι. Π.

—**ᾠοειδὴς *γραμμή***. Καλεῖται οὕτω πᾶσα ἐπίπεδος κλειστὴ καμπύλη, τῆς ὁποίας ἡ δείκτρια καμπυλότητος εἶναι ὁλόκληρος περιφέρεια κύκλου ἅπαξ μόνον γραφομένη (ὑπὸ τοῦ πέρατος τῆς παραλλήλου πρὸς τὴν εἰς τὸ Μ ἐφαπτομένην τῆς καμπύλης διανυσματικῆς ἀκτῖνος, ἥτις γράφει τὴν δείκτριαν, ὅταν τὸ Μ γράφῃ τὴν θεωρουμένην καμπύλην) καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε φοράν. Παράδειγμα ᾠοειδοῦς γραμμῆς παρέχει ἡ περιφέρεια κύκλου, ἡ ἔλλειψις κτλ. Τὰ σημεῖα καθ' ἃ ἡ καμπυλότης λαμβάνει τὴν μεγίστην ἢ ἐλαχίστην τιμήν της καλοῦνται κορυφαὶ τῆς ᾠοειδοῦς γραμμῆς. Τοιαῦτα σημεῖα εἶναι εἰς τὴν ἔλλειψιν τὰ δύο ζεύγη τῶν ἄκρων τῶν δύο αὐτῆς ἀξόνων. Εἶναι δὲ τὰ τέσσαρα ταῦτα σημεῖα αἱ μόναι κορυφαὶ τῆς ἐλλείψεως. Ἀποδεικνύεται ὅτι μία ᾠοειδὴς γραμμὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὀλιγωτέρας τῶν τεσσάρων κορυφῶν. Ἐπίσης δεικνύεται ὅτι, ἂν μία ᾠοειδὴς γραμμὴ ἔχῃ μὲ ἕνα κύκλον 2ν σημεῖα κοινά, τότε ἔχει αὕτη 2ν τοὐλάχιστον κορυφάς. Ἂν (x, y) εἶναι αἱ συντεταγμέναι τυχόντος σημείου τοῦ ἐκτὸς ᾠοειδοῦς γραμμῆς ἀπεριορίστου μέρους τοῦ ἐπιπέδου, L τὸ μῆκος τῆς ᾠοειδοῦς γραμμῆς, t_1 καὶ t_2 τὰ μήκη τῶν ἐκ τοῦ σημείου (x, y) ἀγομένων εἰς τὴν ᾠοειδῆ ἐφαπτομένων ἀπὸ τοῦ (x, y) μέχρι τῶν σημείων ἐπαφῆς, θ ἡ γωνία τῶν ἐφαπτομένων τούτων καὶ R_1 R_2 αἱ κατὰ τὰ σημεῖα ἐπαφῆς ἀκτῖνες καμπυλότητος τῆς ᾠοειδοῦς, ἰσχύουσιν οἱ ὑπὸ τοῦ Crofton δοθέντες τύποι:

$$2\pi^2 = \iint \frac{\eta\mu\vartheta}{t_1 t_2}\, d_x\, d_y \quad \text{καὶ}$$

$$L^2 = 2.\iint \eta\mu\vartheta.\ \frac{R_1 R_2}{t_1 t_2}\, d_x\, d_y,$$

ἔνθα τὰ ὁλοκληρώματα ἐκτείνονται ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς τῆς ᾠοειδοῦς ἀπεριορίστου μέρους τοῦ ἐπιπέδου.

Ὁ ἀνωτέρω δοθεὶς ὁρισμὸς τῆς ᾠοειδοῦς γραμμῆς προϋποθέτει τὴν εἰς πᾶν σημεῖον τῆς γραμμῆς ὕπαρξιν συνεχῶς μεταβαλλομένης ἐφαπτομένης. Δυνάμεθα νὰ ἄρωμεν τὸν περιορισμὸν τοῦτον καὶ νὰ δώσωμεν ὁρισμὸν τῆς ᾠοειδοῦς γραμμῆς γενικώτερον καὶ συγχρόνως ἁπλούστερον, παρατηροῦντες (διὰ τὸ ὁποῖον ὑπάρχει αὐστηρὰ ἀναλυτικὴ ἀπόδειξις) ὅτι πᾶσα συνεχὴς ἁπλῆ (καμπύλη τοῦ Jordan) γραμμὴ χωρίζει τὸ ἐπίπεδον εἰς δύο μέρη, τὰ ὁποῖα καλοῦμεν τὸ μὲν ἐσωτερικόν, τὸ δὲ ἐξωτερικόν· ἐσωτερικὸν εἶναι τὸ μέρος, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἑνοῦσα δύο οἱαδήποτε σημεῖά του εὐθεῖα συναντᾷ πάντοτε τὴν γραμμὴν (εἴτε ἐντὸς τοῦ μεταξὺ τῶν σημείων τούτων τμήματος εἴτε ἐκτὸς αὐτοῦ). Τούτων τεθέντων δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ὡς *ᾠοειδῆ γραμμὴν* πᾶσαν ἐπίπεδον κλειστὴν γραμμὴν τοιαύτην, ὥστε τὸ εὐθύγραμμον τμῆμα, ὅπερ ἑνώνει δύο οἱαδήποτε σημεῖά της, νὰ κεῖται ὁλόκληρον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς μέρος τοῦ ἐπιπέδου ἢ νὰ ἀποτελῇ μέρος αὐτῆς τῆς ἰδίας γραμμῆς. Εἶναι φανερὸν ὅτι πᾶσαι αἱ εἰς τὸν προηγούμενον ὁρισμὸν περιλαμβανόμεναι γραμμαὶ περιλαμβάνονται καὶ εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον, ὅστις ἐκτείνεται ἐπὶ πολὺ μεγαλυτέρας κατηγορίας γραμμῶν· περιλαμβάνει τὰς ἐχούσας γωνιώδη σημεῖα κλπ.

Μεταξὺ τοῦ μήκους L μιᾶς ᾠοειδοῦς γραμμῆς καὶ τοῦ ἐμβαδοῦ S τῆς ὑπ' αὐτῆς περικλειομένης ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἰσχύει ἡ σχέσις:

$$L^2 - 4\pi S \geqq 0.$$

Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης, ἰσχυούσης οὐ μόνον διὰ μίαν ᾠοειδῆ ἀλλὰ διὰ πᾶσαν κλειστὴν ἁπλῆν γραμμήν, προκύπτει ἡ λύσις τοῦ περιωνύμου ἰσοπεριμετρικοῦ προβλήματος, ἐὰν δειχθῇ ὅτι ἡ ἰσότης ἰσχύει μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ κλειστὴ γραμμὴ εἶναι περιφέρεια κύκλου. Εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐζητεῖτο νὰ εὑρεθῇ μεταξὺ τῶν ἁπλῶν κλειστῶν γραμμῶν δεδομένου μήκους ἡ περικλείουσα τὸ μέγιστον ἐμβαδόν. Εἶναι ἀμέσως φανερὸν ὅτι ἡ λύουσα τὸ πρόβλημα τοῦτο κλειστὴ γραμμὴ δὲν δύναται εἰμὴ νὰ εἶναι ᾠοειδής, ἀλλ' ἂν καὶ ἦτο τις ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος βέβαιος ὅτι ἡ παρέχουσα τὴν λύσιν ᾠοειδὴς αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ περιφέρεια κύκλου, μόλις κατόπιν τῆς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος γενομένης ἀποσαφηνίσεως τῶν ἀρχῶν τῆς ἀναλύσεως κατωρθώθη νὰ δοθῇ αὐστηρὰ μαθηματικὴ ἀπόδειξις τοῦ γεγονότος τούτου. Ἐδόθησαν ἔκτοτε πλείονες ἀποδείξεις τοῦ ἰσοπεριμετρικοῦ τούτου προβλήματος ὧν μία εἶναι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα.

Κατὰ τὸ 1925 ὁ Δανὸς μαθηματικὸς Bonnesen ἔδωκεν ἀρκετὰ στοιχειώδη ἀπόδειξιν τοῦ ἰσοπεριμετρικοῦ προβλήματος, στηριζομένην ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ δοθείσης ἀνισότητος

$$\frac{L^2}{4\pi} - S \geqq \frac{\pi}{4}(R - r)^2,$$

ἰσχυούσης διὰ πᾶσαν ᾠοειδῆ γραμμήν, ὅπου L καὶ S παριστῶσι τὰ αὐτὰ ὡς ἀνωτέρω μεγέθη, R εἶναι ἡ ἀκτὶς τοῦ περιγεγραμμένου καὶ r ἡ ἀκτὶς τοῦ ἐγγεγραμμένου εἰς τὴν ᾠοειδῆ γραμμὴν κύκλου. Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης προκύπτει πράγματι, ὅτι $\frac{L^2}{4\pi} - S$ εἶναι θετικὸν καὶ ἴσον πρὸς μηδὲν τότε μόνον, ὅταν R=r, ὁπότε ἡ ᾠοειδὴς εἶναι κύκλος.

Εἴπομεν ὅτι μία ᾠοειδὴς γραμμὴ δύναται νὰ μὴ ἔχῃ εἰς πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα ἐφαπτομένην. Ἀλλ' ἔχει εἰς πᾶν σημεῖον εὐθεῖαν στηρίξεως. Καλεῖται οὕτως εὐθεῖα ἔχουσα ἓν τοὐλάχιστον κοινὸν μετὰ τῆς ᾠοειδοῦς σημεῖον καὶ τοιαύτη, ὥστε πᾶσα ἡ καμπύλη νὰ εὑρίσκηται πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος αὐτῆς. Εἰς σημεῖον ἔνθα ὑπάρχει ἐφαπτομένη ἡ εὐθεῖα στηρίξεως συμπίπτει μὲ τὴν ἐφαπτομένην ταύτην. Δεικνύεται ὅτι εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν ἀντιστοιχοῦσι δύο εὐθεῖαι στηρίξεως, ὧν ἡ ἀπόστασις καλεῖται πλάτος τῆς ᾠοειδοῦς. Εἰς μίαν ᾠοειδῆ ἀντιστοιχεῖ κατὰ ταῦτα εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ ἓν τοιοῦτον πλάτος. Εἰς τὸν κύκλον τὸ πλάτος τοῦτο εἶναι σταθερόν, δηλαδὴ τὸ αὐτὸ εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν· ἡ ἰδιότης αὕτη ἀπαντᾷ καὶ εἰς κατηγορίαν ᾠοειδῶν. Α. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

—**ᾠοειδὴς *ἐπιφάνεια***. Καλεῖται οὕτω πᾶσα κλειστὴ κυρτὴ ἐπιφάνεια ἀναλυτικὴ καὶ ὁμαλὴ καὶ μὲ καμπυλότητα διάφορον τοῦ μηδενός. Αἱ μόναι ᾠοειδεῖς ἐπιφάνειαι, αἵτινες ἔχουσι μέσην σταθερὰν καμπυλότητα εἶναι αἱ σφαιρικαὶ ἐπι-

Digitized by Google

φαίνεται. Ἐπίσης μία ᾠοειδὴς ἐπιφάνεια, ἥτις μεταβάλλεται συνεχῶς καὶ οὕτως, ὥστε τὰ μήκη τῶν γραμμῶν της νὰ μένουν ἀμετάβλητα, κινεῖται ὡς στερεὸν σῶμα. Ἀποδεικνύεται ὅτι ἐκ πασῶν τῶν κλειστῶν ἐπιφανειῶν μὲ δεδομένον ἐμβαδὸν ἡ περικλείουσα τὸν μέγιστον ὄγκον ἐπιφάνεια, ἥτις προφανῶς δέον νὰ εἶναι ᾠοειδής, εἶναι ἡ σφαιρικὴ ἐπιφάνεια.

Μία ᾠοειδὴς ἐπιφάνεια, ἥτις τέμνεται ὑπὸ ἐπιπέδου πάντοτε κατὰ ᾠοειδεῖς γραμμάς, εἶναι τὸ ἐλλειψοειδές. Ἐπίσης ᾠοειδὴς ἐπιφάνεια, τῆς ὁποίας ἡ καμπύλη ἐπαφῆς μετὰ παντὸς κυλίνδρου περιβάλλοντος αὐτὴν εἶναι ἐπίπεδος καμπύλη εἶναι πάλιν τὸ ἐλλειψοειδές.

Τα ᾠοειδῆ σώματα γραμμαὶ καὶ ἐπιφάνειαι, πλὴν τῶν ἄπλων τούτων ἰδιοτήτων, κέκτηνται πλείστας ἄλλας σπουδαιοτάτας, ἐξυπηρετούσας μεγάλως τὴν θεωρίαν τῶν πραγματικῶν συναρτήσεων, τὸν λογισμὸν τῶν μεταβολῶν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν θεωρίαν τῶν ἀριθμῶν.

Ἡ θεωρία αὕτη ἀπησχόλησε πλείστους μαθηματικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι εἶναι ὁ Minkowski καὶ ὁ Otto Brunn. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, πλὴν τοῦ μεγάλου Καραθεοδωρῆ, ὅστις ἔδωκεν ὡραίαν λύσιν τοῦ ἰσοπεριμετρικοῦ προβλήματος ἠσχολήθη λίαν ἐπιτυχῶς καὶ ὁ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ καθηγητὴς Ν. Κρητικός. Α. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

—**ᾠοειδὴς** ***θυρὶς*** *[Ἀνατομ.]*. Θυρὶς ἐπὶ τοῦ ἔσω τοιχώματος τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου (τοῦ μέσου ὠτός), ὑπερθεν τοῦ ἀκρωτηρίου, ἄγουσα εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ λαβυρίνθου, ἀποφρασσομένη δ' ὑπὸ τῆς βάσεως τοῦ ἀναβολέως. Ι. Π.

—**ᾠοειδὴς** ***τοῦ Καρτεσίου***. Ἔστωσαν Ο καὶ Ο' δύο σημεῖα ἑνὸς ἐπιπέδου ε. Ὁ γεωμετρικὸς τόπος τῶν σημείων τοῦ ἐπιπέδου ε, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἰδιότητα αἱ ἀποστάσεις a καὶ a' ἀπὸ τὰ 2 αὐτὰ σημεῖα Ο καὶ Ο' νὰ πληροῦν τὴν σχέσιν $a \pm ha' = \pm g$, ὅπου h καὶ g σταθεραί, καλεῖται *ᾠοειδὴς τοῦ Καρτεσίου*. Τὰ σημεῖα Ο καὶ Ο' καλοῦνται ἑστίαι τῆς ᾠοειδοῦς τοῦ Καρτεσίου. Μερικαὶ περιπτώσεις τῆς ᾠοειδοῦς τοῦ Καρτεσίου εἶναι ἡ ἔλλειψις καὶ ἡ ὑπερβολὴ $h^2=1$) καὶ ὁ κοχλίας τοῦ Πασκὰλ ($g^2=h^2 . a^2, a=OO'$). Π. Θ. Κ.

—**ᾠοειδεῖς** ***τοῦ Κασσινὶ*** *[Ἀστρον.]*. Καμπύλαι σχήματος ᾠοειδοῦς ἢ ἐλλειψοειδοῦς, γνωσταὶ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *κασσινικαὶ* ἢ *ἐλλείψεις τοῦ Κασσινί*, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτὰς ἀστρονόμου, ὅστις προσεπάθησε νὰ ἀντικαταστήσῃ δι' αὐτῶν τὰς ἐλλείψεις τοῦ Κεπλέρου πρὸς παράστασιν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον τοῦ σχήματος τῶν τροχιῶν τῶν πλανητῶν. Αἱ καμπύλαι αὗται ἀποτελοῦσι τὸν γεωμετρικὸν τόπον τῶν σημείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔχει τὴν ἰδιότητα, ὥστε τὸ γινόμενον τῶν ἀποστάσεων αὐτοῦ ἀπὸ δύο ἄλλων σταθερῶν σημείων Ε καὶ Ε' νὰ εἶναι σταθερόν, ἤτοι $\varrho\varrho'=\alpha^2$. Ἐὰν τεθῇ $\alpha < \frac{EE'}{2}$, ἔχομεν δύο κεχωρισμένας καμπύλας ᾠοειδοῦς σχήματος, αἱ ὁποῖαι καταντῶσιν εἰς τὸν λημνίσκον τοῦ Bernouilli διὰ $\alpha = \frac{EE'}{2}$, ἐὰν ὅμως τεθῇ $\alpha > \frac{EE'}{2}$, τότε ἔχομεν μίαν καὶ μόνην κλειστὴν καμπύλην, ἐλλειψοειδοῦς σχήματος. Σ. Π.

ᾠοζῳοτόκα (τά) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ᾠοτόκα ζῷα, ὡς εἶναι πλεῖστα ἑρπετὰ καὶ ἀμφίβια, ἅτινα γεννῶσιν ᾠά, ἅτινα ἀναπτύσσονται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς μητρός, ὥστε ἅμα ἐξέλθωσιν αὐτοῦ ἐξέρχονται τελείως καὶ ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ταῦτα κελύφους των. Δ. Ν. Π.

ᾠοθάλαμος (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ὁ θάλαμος, ἐν ᾧ εὑρίσκεται τὸ ἔμβρυον, ὁ ἄλλως *ἐμβρυοθάλαμος* καλούμενος. Δ. Π. Π.

ᾠοθηκαλγία (ἡ), ἡ ***νευραλγία πυελική***. Σύνολον ἀλγεινῶν δυσθεραπεύτων φαινομένων, εἰς οὐδεμίαν καθωρισμένην ὀργανικὴν βλάβην ἀνταποκρινομένων καὶ ὧν ἕδρα εἶναι ἡ μήτρα καὶ αἱ ᾠοθῆκαι. Κατὰ ταύτην οἱ πόνοι ἐξορμῶνται συνηθέστερον ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ πλαγίου τοῦ ὑπογαστρίου μετ' ἀκτινοβολίας ἐπὶ τῆς βουβωνικῆς πτυχῆς, τῆς προσθίας ἢ ὀπισθίας μηριαίας χώρας καὶ ἐπὶ τῆς ὀσφύος. Ἡ νευραλγία αὕτη ἐπερχομένη κατὰ διάφορα διαστήματα, εἶναι ἐνίοτε λίαν ἔντονος, παρακολουθουμένη ὑπὸ ἐμέτων καὶ διαταραχῶν τῶν ἐμμήνων. Ὡς βλάβαι ἀνευρέθησαν προσφύσεις τῶν ᾠοθηκῶν, κιρσοὶ τούτων, παρεκκλίσεις ὀπισθομήτριοι, μῆτραι ἰνωματώδεις, ἐλαφραὶ ᾠοθηκικαὶ σκληρώσεις, μὴ ἐξηγοῦσαι ὅμως τὸ ἔμμονον τῶν νευραλγιῶν τούτων· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπεδόθησαν αὗται εἰς τὴν νευρασθένειαν καὶ ὑστερίαν, δεδομένου ὅτι καὶ αἱ διάφοροι ἐπεμβάσεις οὐδεμίαν βελτίωσιν ἐπήνεγκον. Προκειμένου περὶ τῶν ᾠοθηκικῶν σκληρώσεων μέγας ἀριθμὸς φυσιολογικῶν ᾠοθηκῶν διὰ τῶν παρουσιαζομένων ὑπ' αὐτῶν ἀτρήτων ᾠοθυλακίων ὑφίσταται μικροκυστικὰς καὶ σκληροκυστικὰς ἀλλοιώσεις, χωρὶς ὅμως ἡ παρουσία των νὰ καθίσταται ἔκδηλος ὑπό τινος συμπτώματος, καὶ δὴ ἐκ νευραλγιῶν. Ἀφ' ἑτέρου ἀριθμός τις ἐπωδύνων σκληροκυστικῶν ᾠοθηκῶν ἀκολουθεῖται ὑπὸ φλεγμονῆς τῶν σαλπίγγων καὶ ὑπεραιμίας τοῦ περιτοναίου, εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ ταύτας δέον νὰ ἀναζητηθῇ προηγηθεῖσά τις γονοκοκκικὴ μόλυνσις. Παρὰ ταύτας ὑφίστανται καὶ ἐπώδυνοι σκληροκυστικαὶ ᾠοθῆκαι, ἀφορῶσαι παρθένους καὶ γυναῖκας μὴ παθούσας σηπτικήν τινα μόλυνσιν. Τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀσηπτικῶν τούτων φλεγμονῶν ἀποδίδουσιν εἰς πυελικὰς ὑπεραιμίας ὀφειλομένας εἰς παντὸς εἴδους γενετησίους ἐρεθισμοὺς (ἀνώμαλοι ἢ ὑπερβολικοὶ ἐρεθισμοί, αὐνανισμός, μέσα ἐρεθιστικὰ πρὸς ἀποφυγὴν συλλήψεως κτλ.), εἰς ἀσκήσεις καὶ κόπους ὑπερβολικοὺς (χορός, πορεία, ὀρθοστασία) καὶ εἰς νευροαρθριτικὴν διάθεσιν. Τὰ ἀσταθῆ ἀποτελέσματα χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων (ὁλικὴ ἐξαίρεσις ᾠοθηκῶν ἢ καὶ ἐξαρτημάτων) καὶ ἀντιθέτως αἱ παρατηρηθεῖσαι βελτιώσεις ἐπὶ μικρῶν καὶ διαφόρων ἐπεμβάσεων (καυτηρίασις ᾠοθηκῶν, ἁπλῆ λαπαροτομία, διαστολὴ τοῦ δακτυλίου, τομὴ τοῦ ἱεροῦ συμπαθητικοῦ) συνηγοροῦσι μᾶλλον ὑπὲρ τῆς νευρικῆς προελεύσεως τῶν ἀλγῶν τούτων. Οἱ πόνοι τῆς κύστεως τοῦ κόλπου τοῦ ὀρθοῦ μετὰ αἰσθήσεως τεινεσμοῦ καὶ καύσου καὶ ἡ παρατηρουμένη εὐαισθησία κατὰ τοὺς ἱερομητρικοὺς συνδέσμους ἐκφράζουσι νευραλγίαν τοῦ ὑπογαστρικοῦ πλέγματος. Νεώτεραι ἔρευναι ἔδειξαν ὅτι ᾠοθῆκαί τινες, ἀναγόμεναι εἰς τὸν κλασσικὸν τύπον τῶν σκληροκυστικῶν δεικνύουσι βλάβας τῶν συμπαθητικῶν νευριδίων, χαρακτηριζομένας ὑπὸ τῆς παρουσίας νευρωμάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀγκωδῶν. Ο. Ρ.

ᾠοθηκεκτομία (ἡ). Ἡ δι' ἐγχειρήσεως ἐξαίρεσις τῆς ᾠοθήκης, ἀποτελούσης ἕδραν ἀναπτύξεως ὄγκου στερεοῦ ἢ κυστικοῦ. Αὕτη γίνεται κατὰ κανόνα διὰ τῆς κοιλιακῆς ὁδοῦ διὰ μέσης καθέτου τομῆς ἢ καὶ κατ' ἐξαίρεσιν δι' αἰσθητικοὺς λόγους, καὶ ἐπὶ μικροῦ εὐκινήτου ὄγκου, δι' ἐγκαρσίας ἐπὶ τοῦ ἐφηβαίου κατὰ Pfannenstiel τομῆς. Ἐπὶ καλοήθους κυστικοῦ ὄγκου μετὰ διαυγοῦς ὑγροῦ, ἡ ἐπὶ τῆς κοιλίας κάθετος τομὴ γίνεται μικρά, τὸ διὰ τῆς τομῆς προβάλλον κυστικὸν τοίχωμα τῆς ᾠοθήκης τέμνεται διὰ μαχαιρίου ἢ διατρυπᾶται διὰ τριγώνου ἀκίδος, πρὸς ἐκκένωσιν τοῦ ὑγροῦ, ἕλκεται εἶτα τοῦτο διὰ λαβίδος ὁλόκληρον ἔξω τῆς κοιλίας, καὶ μετὰ τὴν ἀπολίνωσιν τοῦ μίσχου του ἐκτέμνεται. Ἡ *κολπικὴ ᾠοθηκεκτομία*, ὅλως ἐξαιρετικῶς, διενεργεῖται ἐπὶ καλοήθων μικρῶν ὄγκων καὶ ἐπὶ γυναικῶν λίαν εὐτραφῶν, ὡς καὶ ἐπὶ περιπτώσεων καθ' ἃς παρίσταται ἀνάγκη καὶ ἑτέρας κολπικῆς ἐγχειρήσεως (πρόπτωσις κόλπου, μήτρας κλ.). Ο. Ρ.

ᾠοθήκη (ἡ)· ἡ θήκη τοῦ ᾠοῦ ἢ τῶν ᾠῶν, τὸ παραγωγικὸν ὄργανον τοῦ θήλεος ζῴου, ἔνθα διαπλάσσονται τὰ ᾠάρια· ‖ τὸ μέρος τοῦ ἄνθους τὸ μεταβαλλόμενον εἰς καρπόν· ‖ μικρὸν ἐπιτραπέζιον σκεῦος πρὸς ἀναπόθεσιν τοῦ ᾠοῦ, *αὐγοθήκη, αὐγουλιέρα*.

—*[Ἀνατομ.]* Αἱ δύο *ᾠοθῆκαι* εἶναι ἀδένες, τὸ μὲν γεννητικοί, περιέχοντες τὴν γεννητικὴν οὐσίαν τῆς γυναικός, τὰ *ᾠάρια*, τὸ δὲ ἐνδοκρινεῖς. Κεῖνται ἐπὶ τοῦ πλαγίου τοιχώματος τῆς ἐλάσσονος πυέλου, ὄπισθεν τῆς ὀπισθίου πετάλου τοῦ πλατέος συνδέσμου τῆς μήτρας, καὶ περιβάλλονται ὑπὸ τοῦ συστοίχου ᾠαγωγοῦ δίκην ἀτελοῦς στεφάνης. Ἔχουσι σχῆμα ἀμυγδάλου καὶ ἑκατέρα αὐτῶν ἐμφανίζει δύο ὑποκύρτους ἐπιφανείας, τὴν ἔσω, βλέπουσαν πρὸς τὴν κοιλότητα τῆς πυέλου, καὶ τὴν ἔξω, ἐπικειμένην τῷ πλαγίῳ τοιχώματι τῆς πυέλου· δύο ἄκρα, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ δύο χείλη, τὸ πρόσθιον καὶ τὸ ὀπίσθιον. Κατασκηνοῖ δ' ἑκατέρα ᾠοθήκη ἐντὸς τοῦ *ᾠοθηκικοῦ βόθρου*, στηριζομένη ἐν τῇ θέσει ταύτῃ διὰ δύο συνδέσμων, τοῦ κρεμαστῆρος καὶ τοῦ ἰδίου συνδέσμου τῆς ᾠοθήκης· καὶ ὁ μὲν κρεμαστήρ, ἀφορμώμενος ἀπὸ τῆς λαγονίου περιτονίας, προσφύεται εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τῆς ᾠοθήκης καὶ περικλείει τὰ ἔσω σπερματικὰ ἀγγεῖα καὶ νεῦρα, ὁ δὲ ἴδιος σύνδεσμος τῆς ᾠοθήκης, ὑποστρόγγυλος ὤν, ἐκφύεται ἐκ τῆς πλαγίας γωνίας τοῦ πυθμένος τῆς μήτρας, ὄπισθεν τοῦ ᾠαγωγοῦ, καὶ καταφύεται εἰς τὸ κάτω ἄκρον καὶ τὸ πρόσθιον χεῖλος τῆς ᾠοθήκης. Ἡ χροιὰ τῆς ᾠοθήκης εἶναι φαιοέρυθρος, ἡ δ' ὄψις ἀλαμπής, παρεμφερὴς πρὸς τὴν τοῦ βλεννογόνου· ἡ σύστασις, συμπαγὴς ἐπὶ τῆς ἀνήβου, γίνεται μαλθακωτέρα ἐπὶ τῆς ἐνήβου· ἡ δ' ἐπιφάνεια ἀνώμαλος, ὑβώδης καὶ ῥυτιδωτή. Τὸ πάχος αὐτῆς εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 1 ἑκ., τὸ πλάτος 2 καὶ τὸ μῆκος 4, ἕλκει δὲ βάρος 6—10 γραμμαρίων. Ἐκ τῶν δύο ἐπιφανειῶν τῆς ᾠοθήκης ἡ μὲν ἔσω καλύπτεται ἐπὶ ἔκτασίν τινα ὑπὸ τοῦ κώδωνος (=χώνης) τοῦ ᾠαγωγοῦ καὶ ὑπὸ περιτοναϊκῆς πτυχῆς, ἀφ' ἧς ἀπήρτηται ὁ ᾠαγωγός, ἡ δ' ἔξω ἐπίκειται τῷ περιτοναίῳ τοῦ ᾠοθηκικοῦ βόθρου. Τὸ πρόσθιον χεῖλος προσφύεται διὰ τοῦ μεσοῳοθηκίου εἰς τὸ ἄνω (ὀπίσθιον πέταλον τοῦ πλατέος συνδέσμου, ἐπικαλεῖται δὲ καὶ *πυλαῖον χεῖλος*, διότι δι' αὐτοῦ εἰσδύονται τὰ ἀγγεῖα τῆς ᾠοθήκης· τὸ δ' ὀπίσθιον, παχύτερον, βλέπει πρὸς τὸ ἀπευθυσμένον καὶ κοινωνεῖ πρὸς τὸν κώδωνα τοῦ ᾠαγωγοῦ.

Ἡ ᾠοθήκη σύγκειται ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω: 1) ἐξ ἐπιθηλίου, ὅπερ καλεῖται *βλαστικὸν* ἢ *γεννητικὸν ἐπιθήλιον*· 2) ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ, τοῦ *ἰνώδους χιτῶνος*· 3) ἐκ τῆς *περιφερικῆς* ἢ *φλοιώδους οὐσίας* ᾠοφόρου), καὶ 4) ἐκ τῆς κεντρικῆς ἢ *μυελώδους οὐσίας* (ἀγγειώδους). Καὶ ἡ μὲν φλοιώδης οὐσία, ἧς τὸ πάχος 2—3 χλμ., περιέχει τὸ κύριον συστατικὸν τῆς ᾠοθήκης, τὰ *ᾠοθυλάκια*, ἐγκλείοντα τὰ ᾠάρια, καὶ περιβάλλει τὴν μυελώδη δίκην κελύφους, ἀνοικτοῦ μόνον κατὰ τὰς πύλας τῆς ᾠοθήκης, ἀντιστοίχως πρὸς τὴν ᾠάρειον γραμμήν· ἡ δὲ μυελώδης περιέχει τὰ μείζονα στελέχη τῶν ἀγγείων καὶ νεύρων τῆς ᾠοθήκης.

Αἱ ᾠοθῆκαι κέκτηνται διττὴν λειτουργίαν, παριστῶσαι *ἐξωκρινεῖς* ἅμα καὶ *ἐνδοκρινεῖς* ἀδένας. Ὡς ἐξωκρινεῖς παράγουσι τὰ θήλεα γεννητικὰ στοιχεῖα, τὰ ᾠάρια, ἅτινα διεκπίπτοντα εἰς τοὺς ᾠαγωγοὺς μεταφέρονται εἰς τὴν μήτραν, ἐν δὲ τῇ θέσει αὐτῶν ἀναπτύσσονται τὰ ὠχρὰ σωμάτια· ταῦτα δ' εἶναι ἀδένες ἐνδοκρινεῖς, ὧν τὸ ἔκκριμα ἐπιδρᾷ σπουδαίως ἐπὶ τὴν πάχυνσιν τοῦ βλεννογόνου τῆς μήτρας καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πρόσφυσιν καὶ θρέψιν τοῦ γονιμοποιηθέντος ᾠαρίου, ἐπὶ τὴν ὑπεραίμωσιν καὶ ὑπερτροφίαν τῆς μήτρας ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κυήσεως καὶ ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαστῶν, ἔτι δ' ἐπὶ τὴν χλώρωσιν καὶ ἐπί τινας παχυσαρκίας μετὰ δυσμηνορροίας. Ἑκατέρα ᾠοθήκη ἀγγειοῦται κυρίως ὑπὸ τῆς συστοίχου ᾠοθηκικῆς ἀρτηρίας ἔσω σπερματικῆς), ἐκφυομένης ἐκ τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς. Αἱ *φλέβες* ἀθροίζονται ἐν πρώτοις ἐν τῇ μυελώδει οὐσίᾳ εἰς δίκτυον, ἐξ οὗ ἄρχονται μείζονες φλέβες, ἐξερχόμεναι διὰ τῶν πυλῶν. Τὰ δὲ *νεῦρα* σύγκεινται ἐξ ἐμμυέλων καὶ ἀμυέλων ἰνῶν, αἵτινες ἀπολήγουσιν αἱ μὲν εἰς τὸ τοίχωμα τῶν ἀγγείων, αἱ δὲ περὶ τὰς λείας μυϊκὰς ἶνας, ἄλλαι δ' εἰς τὰ ᾠοθυλάκια. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

—*[Ζῳολ.]* Καλεῖται *ᾠοθήκη* τὸ ἀναπαραγωγικὸν ὄργανον τοῦ θήλεος ζῴου. Εἰς τὰ *κοιλεντερωτὰ* τὰ γεννητικὰ ὄργανα εὑρίσκονται συνηνωμένα μὲ τὸ σπλαγχνικογαστρικὸν σύστημα· εἰς τὰς *μεδούσας* αἱ ᾠοθῆκαι εἶναι τοποθετημέναι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοίχωμα τοῦ κυαθοειδοῦς τμήματος τοῦ σώματός των. Εἰς τὰ *ἀσκίδια* αἱ ᾠοθῆκαι ἔχουσι λοβῶδες σχῆμα, εἰς τοὺς *σκώληκας* ἀναπληροῦνται συνήθως ὑπὸ τοῦ γεννητικοῦ ἀδένος, εἰς τοὺς *νηματοειδεῖς σκώληκας* οἱ γεννητικοὶ θήλεις ἀγωγοί, οἱ ἐπέχοντες θέσιν ᾠοθήκης, εἶναι μακρότατοι καὶ τοποθετημένοι παρὰ τὸ ἀπευθυσμένον ἔντερον, εἰς τὰς *βδέλλας* αἱ ᾠοθῆκαι εἶναι σωληνοειδεῖς, εἰς τὰ *ὀφιουροειδῆ* καὶ ἕτερα ἐχινόδερμα ὑπάρχουσι πλεῖστα ζεύγη ᾠοθηκῶν, εἰς τὰ *ἀραχνοειδῆ* αἱ ᾠοθῆκαι ἔχουσι μορφὴν ἐγκαρσίων ἀναστομουμένων σωλήνων, εἰς τὰ *ἔντομα* ἀναπληροῦνται ὑπὸ τῶν καλουμένων ᾠογόνων σωλήνων, οἵτινες ἔχουσι νηματοειδῆ μορφὴν ἢ εἶναι κωνικοί, εἴς τινα *μαλάκια* τὰ ᾠοφόρα φυλλάρια καὶ τὰ σπερμογόνα τοιαῦτα εἶναι συνηνωμένα, ὁπότε καὶ καλοῦνται *ἑρμαφρόδιτοι ἀδένες*, εἰς ἕτερα πάλιν μαλάκια τὰ γεννητικὰ ὄργανα εἶναι κεχωρισμένα. Εἰς τοὺς *χονδροστέους ἰχθῦς* αἱ ᾠοθῆκαι εἶναι κατὰ βότρυς διατεταγμέναι, εἰς τοὺς *τελεοστέους ἰχθῦς* αἱ δύο ᾠοθῆκαι ἔχουσιν ἀσκοειδῆ μορφήν. Εἰς τὰ *ἑρπετὰ* αἱ ᾠοθῆκαι εἶναι βοτρυοειδεῖς, εἰς τὰ *πτηνὰ* ὑπάρχει μία καὶ μόνη ᾠοθήκη καὶ εἰς τὰ *μονοτρήματα* ὑπάρχουσι δύο ᾠοθῆκαι εἰς τὰ ἀνήλικα καὶ μία, τῆς ἑτέρας καθισταμένης ἀτροφικῆς, εἰς τὰ ἐνήλικα θήλεα. Τέλος αἱ ᾠοθῆκαι τῶν *θηλαστικῶν* εἶναι παρόμοιαι πρὸς τὰς ᾠοθήκας τοῦ ἀνθρώπου. Δ. Ν. Π.

—*[Βοτ.]* Καλεῖται *ᾠοθήκη* τὸ τμῆμα τοῦ ἄνθους, ὅπερ περιλαμβάνει τὰ ᾠάρια τοῦ φυτοῦ. Δ. Ν. Π.

—*[Παθολ.]* Αἱ ἐκ διαφόρων φυσιολογικῶν λόγων (συνουσία, ἔμμηνος ῥοή, κύησις) προκαλούμεναι ὑπεραιμίαι εἰς τὸ γεννητικὸν σύστημα τῆς γυναικὸς ἐκτείνονται κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς τὰς *ᾠοθήκας*, αἵτινες οὕτως αὐξάνονται κατ' ὄγκον. Ἐπίσης, φλεβικὴ στάσις ἐξ ὄγκων τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, φλεγμονὴ ᾠοθήκης καὶ περιτοναίου, λοιμώδεις νόσοι (τῦφος, ὀστρακιά, διφθερῖτις κλπ.), δηλητηριάσεις διὰ φωσφόρου, ἀνωμαλίαι κυκλοφορίας τοῦ αἵματος (ἐπὶ καρδιακῶν παθήσεων), δύνανται νὰ προκαλέσωσιν αἱμορραγίας τῆς ᾠοθήκης. Φυσιολογικῶς, κατὰ πᾶσαν ῥῆξιν τοῦ γρααφιανοῦ ᾠοθυλακίου, διαχέεται μικρὰ ποσότης αἵματος ἐντὸς τοῦ ᾠοθηλακίου· ὅταν αὕτη εἶναι μείζων, ἐκτείνεται ἢ εἰς τὸν διάμεσον συνεκτικὸν ἱστὸν τῆς ᾠοθήκης, σχηματίζουσα τὸ *ᾠοθηκικὸν αἱμάτωμα*, οὗ τὸ μέγεθος κυμαίνεται ἀπὸ λεπτοκαρύου μέχρι μετρίου πορτοκαλίου, καὶ ὅπερ ἀπορροφεῖται εἰς τὰς πλείστας τῶν περιστάσεων, ἢ διαχέεται τὸ αἷμα εἰς τὸ περιτόναιον, ἀποτελοῦν τὴν *διάχυτον περιτοναϊκὴν αἱμορραγίαν* καὶ ἐν περιπτώσει ἐγκυστώσεώς του τὴν *ἐγκεκυστωμένην ὀπισθομήτριον αἱματοκήλην*. Ἄλγος καὶ ἀναιμία εἶναι τὰ ἐπὶ ὀξείας καταστάσεως συμπτώματα, ἅτινα ὅταν ἐμφανίζωνται ἀπειλητικὰ χρῄζουσιν ἀμέσου ἐπεμβάσεως πρὸς συρραφὴν τῶν αἱμορραγούντων ἱστῶν τῆς ᾠοθήκης ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐξαι-

Digitized by Google

ρέσεως ταύτης, ἐπὶ δὲ χρονίων μορφῶν ἐφαρμόζεται ἡ πι τῶν φλεγμονῶν τῶν γεννητικῶν ὀργάνων θεραπεία. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπίσης ἕδρα: 1) φλεγμονωδῶν παθήσεων, τῶν *ᾠοθηκιτίδων*, 2) ὄγκων διαφόρων καὶ 3) ὅλως ἐξαιρετικῶς, κυήσεως ἐξωμητρίου (ᾠοθηκικῆς). Ο. Ρ.

—ᾠοθήκης *ἀνεπάρκεια*. Ὁ ᾠοθηκικὸς ἀδήν, ἀντλῶν δυναμιν ἐκ των κληρονομικῶν καὶ ἐπικτήτων χυμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ κεκτημένος ὡς πάντες οἱ ἀδένες τὴν ἔσω αὐτοῦ ἔκκρισιν, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐξωτερικῆς του λειτουργίας, διοικεῖ καὶ διευθύνει τὸ σύνολον τοῦ σώματος καὶ τοῦ γεννητικοῦ συστήματος τῆς γυναικός. Ἡ τελειότης τῆς κατασιάσεώς του ἐκπροσωπεῖ ὑγείαν καὶ κανονικότητα τοῦ σχήματος καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ πρὸς ἀναπαραγωγὴν τοῦ εἴδους γεννητικοῦ συστήματος· ἡ δὲ κατάπτωσις αὐτοῦ, ἡ προερχομένη ἐκ καταστροφῶν τῶν ἱστῶν του, ἐπιφέρει παθολογικὰς τροποποιήσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλοιώσεις τῶν ὀργάνων τῆς ᾠογονίας καὶ γονιμοποιήσεως καὶ τὰς ἐκ τούτων διαταραχάς. Τὸ σύνολον τῶν διαταραχῶν τῶν προερχομένων ἐκ τῆς βλάβης τῆς ᾠοθήκης, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐκ τῆς ἀτελοῦς ἢ πλημμελοῦς λειτουργίας αὐτῆς, ἀποτελεῖ τὴν ᾠοθηκικὴν ἀνεπάρκειαν. Αἱ ἔσω ἐκκρίσεις τῶν ἐνδοκρινίων ἀδένων, μεταξὺ τῶν ὁποιων καταλέγεται καὶ ἡ ᾠοθήκη, ἀπορροφούμεναι ὑπὸ τῶν λυμφατικῶν καὶ αἱμοφόρων αγγείων, χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ την θρέψιν αὐτοῦ, ὡς οὐσίαι μορφοπλαστικαὶ και ἐξουδετερωτικαὶ πάσης βλάβης τῶν προϊόντων τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν λειτουργικὴν διερεθισιμότητα και διεγερτικότητα αὐτοῦ, ὡς οὐσίαι διεγερτικαί. Ἀπαραίτητος ὅθεν εἶναι ἡ ἔσω ἔκκρισις τῆς ᾠοθήκης, ἀλλ' ὅταν ἐπέλθῃ ἀνωμαλία αὐτῆς, ἧς συνέπεια εἶναι ἡ ἐκ διαφόρων τροφικῶν, κυκλοφορικῶν και νευρικῶν διαταραχῶν ἀστάθεια ἢ ἀπώλεια τῆς ἰσορροπίας τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς γυναικός, τότε ἡ ᾠοθήκη δέον νὰ θεωρηθῇ ἀνεπαρκής, ὡς λειτουργοῦσα πλημμελῶς. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι κατ' ἐξοχὴν εὐαίσθητον ὄργανον, προσβαλλομένη δὲ εἰς τὰ εὐγενῆ αὐτῆς στοιχεῖα ἀπόλλυσι τὴν τριπλῆν αὐτῆς ἰδιότητα, τῆς *ᾠογονίας*, τῆς *ἰσορροπίας τοῦ ὀργανισμοῦ* καὶ τοῦ *τροφικοῦ κέντρου τοῦ γεννητικοῦ συστήματος* (F. Jayle). Ἐκ διαφόρων παρατηρήσεων και πειραμαιων ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ᾠοθήκη τυγχάνει τὸ εὐπροσβλητότερον τῶν ὀργάνων· οὕτω, τοξίνη τετάνου ἐγχυθεῖσα εἰς ὄρνιθα παρουσίασε τὴν ᾠοθήκην αὐτῆς ἐμπεριέχουσαν ἀνωτέραν δόσιν τοξίνης τῆς τῶν λοιπῶν ὀργάνων (Matchinsky). Πολλαπλᾶς καὶ λίαν σημαινούσας λειτουργίας ἐπιτελοῦσιν αἱ ἐκκρίσεις τῆς ᾠοθήκης ἐπὶ τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ, ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ θρέψεως τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, τῆς ἐμμήνου ροῆς καὶ τῆς κανονικῆς αὐτῆς λειτουργίας, ἐπὶ τῆς μήτρας, ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μαζικῶν ἀδένων κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην κλπ. Ποικιλόμορφοι ὅθεν εἶναι καὶ αἱ ταραχαί, ὅταν αἱ ἐκκρισεις ἀποβῶσιν ἀτελεῖς ἢ πλημμελεῖς καὶ ἐπέλθῃ ἡ ἀνεπάρκεια. Ἐκτὸς πλείστων γυναικολογικῶν παθήσεων, ὀφειλομένων μὲν κατὰ τύπους εἰς μικροβιακὴν εἰσβολήν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀπορρεουσῶν ἐκ γενικῆς ὀργανικῆς καταπτώσεως μετ' ἀνεπαρκείας ᾠοθηκικῆς, ἐκτὸς ἐπίσης τῆς ἀσθενοῦς γονιμοποιήσεως καὶ τελικῶς τῆς στειρώσεως, ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ᾠοθήκης ἐπιφέρει διαταραχὰς τῆς ἐμμήνου ροῆς καὶ προκαλεῖ ἀγγειοκινητικὰς καὶ νευρικὰς διαταραχάς, οἷον ὑπέρτασιν ἀγγειακήν, ὑπεραιμίαν σπλάγχνων καὶ λοιπῶν ὀργάνων, παλμούς, ἐξάψεις, ψῦξιν ἄκρων, ἡμικρανίας, μεταβολὴν καὶ εὐερεθισιμότητα χαρακτῆρος, ἐξασθένησιν μνήμης, μελαγχολίαν, διαφόρους βαθμοὺς νευρασθενειῶν καὶ ψυχώσεων, χλώρωσιν κλπ. Ἐπὶ βλάβης δὲ συγγενοῦς τῆς ᾠοθήκης μετὰ συνυπάρξεως πολυαδενικῆς ἀνεπαρκείας ἐπέρχεται πτῶσις τριχῶν τῆς κεφαλῆς, τριχοφυΐα ἢ καὶ ὑπερτρίχωσις ἀλλαχοῦ τοῦ σώματος, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν τῶν μηρῶν καὶ κνημῶν, τὸ ἄνω χεῖλος καὶ τὸν πώγωνα, ἀτροφία μαστῶν καὶ θηλῶν καὶ ἀταξία ἐμμήνου ροῆς μετὰ τελικῆς ἐξαφανίσεώς ταύτης. Φαινόμενα ἀνεπαρκείας τῆς ᾠοθήκης, πλὴν τῶν προερχομένων ἐξ ἐπικτήτου βλάβης ταύτης, παρατηροῦνται καὶ κατὰ τὴν τεχνητὴν ἐμμηνόπαυσιν (μετεγχειρητικὴν ἢ μετακλινικήν), ὡς ἀτροφία μαστῶν, φωνὴ ἀνδρική, τριχοφυΐα, ὡς καὶ κατὰ τὴν φυσιολογικὴν ἐμμηνόπαυσιν (τάσις πρὸς πάχυνσιν, πλαδαρότης σαρκῶν, ἐξανδρισμός, ἀνώμαλος χρῶσις προσώπου καὶ βλεφάρων, δερματικαὶ παθήσεις, ψυχικαὶ διαστροφαί, ὡς νυμφομανία, ὑποχονδρια, ζηλοτυπια κλπ.). Ἡ δὲ συγγενὴς ἀνεπάρκεια πληροῖ τὸν τύπον τοῦ *ᾠοθηκικοῦ παιδισμοῦ* (ἀνάστημα 1.50 μ., βάρος 40—50 χιλιόγραμμα, στάσις ἀναπτύξεως γεννητικῶν ὀργάνων, ἔλλειψις ἀναπτύξεως τριχῶν καὶ μαστῶν, ἀμηνόρροια καὶ ἐλαφρὰ πάχυνσις). Πλεῖσται ἐνδιαφέρουσαι ἐργασίαι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἔδειξαν τὰς ὑπαρχούσας σχέσεις μεταξὺ ᾠοθήκης καὶ τῶν ἄλλων ἐνδοκρινίων ἀδένων (θυρεοειδής, θύμος, ὑπόφυσις, ἐπινεφρίδια). Αἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν παθολογικῶν παραγόντων καὶ ἰδίως φυματιάσεως καὶ κληρονομικῆς συφιλιδος ἀλλοιώσεις τῶν ἀδένων τούτων εἶναι προσκόμματα διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς ᾠοθήκης. Αἱ σχέσεις θυρεοειδοῦς καὶ ᾠοθήκης εἶναι σήμερον γνωσταί· ἡ θυρεοειδικὴ ἀνεπάρκεια συνοδεύεται συχνάκις ὑπὸ ᾠοθηκικῆς τοιαύτης, διάφοροι δὲ διαταραχαί, ᾠοθηκικῆς προελεύσεως, οἷον μηνορραγίαι κλ., ἐκτὸς ἄλλων, ὀφείλονται καὶ εἰς βαθμόν τινα ἀνεπαρκείας θυρεοειδικῆς. Ἡ ᾠοθηκικὴ ὀποθεραπεία, μόνη ἢ ἐν συνδυασμῷ μετὰ θυρεοειδίνης ἐν περιπτώσει ἀνεπαρκείας καὶ τοῦ θυρεοειδοῦς, ὡς καὶ ἄλλων ἐνδοκρινίων ἐκχυλισμάτων, ἀποβαίνει λίαν εὐεργετικὴ εἰς τὰς πασχούσας, ὑποβοηθούσης πρὸς τοῦτο τὰ μέγιστα καὶ πάσης χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως σκοπούσης τὴν ἀνάρτησιν τῶν ᾠοθηκῶν, τὴν μερικὴν ἐκτομὴν ἢ καυτηρίασιν τῶν βεβλαμμένων μερῶν ταύτης. Ο. Ρ.

—ᾠοθήκης *κύστις*. Ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῶν σφαιροειδοῦς σχήματος καὶ ἐλαστικῆς συστάσεως ᾠοθηκικῶν ὄγκων, ὧν τὰ λεπτὰ τοιχώματα, τὰ ἐκ διαφόρων ἐπιθηλιακῶν στοιχείων τοῦ ἱστοῦ τῆς ᾠοθήκης προερχόμενα, ἔχουσι λείαν καὶ στίλβουσαν τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ κυανόλευκον, ὑποκιτρίνην ἢ φαιὰν τὴν χροιάν. Εἶναι μισχωτοί, τοῦ μίσχου αὐτῶν συνιστωμένου ἐκ τοῦ ᾠοθηκικοῦ συνδέσμου τοῦ ᾠαγωγοῦ και ἐκ τῶν πετάλων τοῦ πλατέος συνδέσμου, ἡ δὲ κοιλότης αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἐκκρίσεως τῶν ἐπιθηλίων, εἶναι πεπληρωμένη ὑγροῦ. Τὸ μέγεθος τῶν κυστικῶν τούτων ὄγκων, οἵτινες φέρουσι καλοήθη χαρακτῆρα, δύναται νὰ λάβῃ τεραστίας διαστάσεις. Ο. Ρ.

—ᾠοθήκης *ὄγκοι*. Ἡ ᾠοθήκη παρέχει τὸ πλέον πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἀνάπτυξιν ὄγκων. Τοιοῦτοι ὄγκοι ἀναπτύσσονται: 1) *Τὰ ἀδενώματα*, τὰ ὁποῖα, ἅμα τῇ ὑπερπλασίᾳ των, σχηματίζουσι στρογγύλους κενοὺς χώρους, τὰ κυσταδενώματα, τουτέστι τὰς συνήθεις *κύστεις τῆς ᾠοθήκης* μὲ ψευδοβλεννῶδες ἢ ὀρῶδες ὑγρόν, αἵτινες σχηματιζουσιν ἔσωθεν διὰ διαφραγμάτων πολλὰς μικρὰς κύστεις (πολύχωροι κύστεις) ἢ ἐμφανίζουν θηλώδεις ἐκβλαστήσεις ὑπὸ μορφὴν ἐνίοτε ἀνθοκράμβης. Τὰ κυσταδενωματα ταῦτα, καλοήθους μορφῆς, ἀποτελοῦσι τὴν συνηθεστέραν μορφην τῶν ᾠοθηκικῶν νεοπλασιῶν. 2) Τὰ *ἰνώματα*, ἐπίσης καλοήθους μορφῆς, ἀποτελοῦντα τὰ 2 % τῶν ὄγκων τῆς ᾠοθήκης. 3) Τὰ *σαρκώματα* (ὑπὸ μικροσκοπικὴν ἔποψιν διακρινόμενα εἰς *ἀτρακτοκύτταρα* καὶ *στρογγυλοκύτταρα*, τὰ τελευταῖα ταῦτα καὶ κακοηθέστερα, ὑποδιαιρούμενα εἰς: *μικροστρογγυλοκύτταρα* καὶ *μεγαλοστρογγυλοκύτταρα*), καὶ *ἐνδοθηλιώματα* (*αἱμαγγειοθηλιώματα - λυμφαγγειαγγειώματα*). Ἡ συχνοτης τῶν σαρκωμάτων τούτων καὶ ἐνδοθηλιωμάτων ὑπολογίζεται εἰς 5 % περίπου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ὄγκων τῆς ᾠοθήκης. 4) Τὰ *καρκινώματα* (στερεὰ ἢ κυστικά) ἀνερχόμενα εἰς ἀναλογίαν 9 % ἐπὶ τῶν ᾠοθηκῶν ὄγκων. 5) Αἱ *δερμοειδεῖς κύστεις*, αἵτινες κλινικῶς ἀνήκουσιν εἰς τοὺς καλοήθεις ὄγκους, ἀπαντῶσαι εἰς ἀναλογίαν 10 %· καὶ 6) Τὰ *τερατώματα*, ἀπότοκα καὶ αὐτά, ὡς καὶ αἱ δερμοειδεῖς κύστεις, ἐκ τῶν τριῶν βλαστοδερμάτων καὶ λίαν σπανιώτατα (μέχρι πρό τινος 40 περιπτώσεις ἀνεγράφοντο), ἐμφανίζοντα δὲ μᾶλλον κακοήθη μορφήν.

Οἱ ὄγκοι οὗτοι τῆς ᾠοθήκης, οἵτινες διεκρίνοντο ἄλλοτε εἰς *συμπαγεῖς* καὶ *κυστικούς*, ὑπὸ ἱστολογικὴν ὑφὴν ἐξεταζόμενοι σήμερον (Franqué) διαιροῦνται: 1) Εἰς *ἐπιθηλιοειδεῖς* καλοήθεις (κυσταδένωμα) καὶ κακοήθεις (καρκίνωμα). 2) Εἰς *ὄγκους τοῦ ἐρειστικοῦ ἱστοῦ* καλοήθεις (ἴνωμα) καὶ κακοήθεις (σάρκωμα, ἐνδοθηλίωμα)· καὶ 3) Εἰς *ὄγκους ἐγκλείοντας στοιχεῖα ἐκ περισσοτέρων βλαστικῶν φύλλων*, καλοήθεις (δερμοειδεῖς) καὶ κακοήθεις (τερατώματα). Ὅταν οἱ ὄγκοι τῆς ᾠοθήκης δὲν ἀναπτύσσωνται ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς κοιλίας, ἀλλ' ἐγκλείονται μεταξὺ τῶν πετάλων τοῦ πλατέος συνδέσμου, ἀποτελοῦσι τότε τοὺς *ἐνδοσυνδεσμικοὺς ὄγκους*. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ ᾠοθηκικὴ (ἐξωμήτριος) κύησις, πρὸ τῆς ρήξεώς της, παρουσιάζεται καὶ αὕτη ὑπὸ μορφὴν ὄγκου τῆς ᾠοθήκης.

Τὰ ἐκ τῶν διαφόρων ὄγκων τῆς ᾠοθήκης συμπτώματα, πλὴν τῆς διογκώσεως τῆς κοιλίας, ἐπὶ ὄγκων ὑπερβάντων τὴν ἐλάσσονα πύελον, καὶ ἀνωμαλιῶν τῆς ἐμμήνου ροῆς, εἶναι ἀπότοκα τῆς πιέσεως τούτων ἐπὶ τῶν πέριξ ὀργάνων: ἀνωμαλίαι κενώσεως καὶ οὐρήσεως και τεινεσμὸς ἐκ πιέσεως κύστεως καὶ ὀρθοῦ ὑπὸ τοῦ ὄγκου, ἰσχιαλγία ἐκ πιέσεως τοῦ ἰσχιαδικοῦ νεύρου, οἴδημα καὶ κιρσοὶ κάτω ἄκρων καὶ γεννητικῶν μορίων ἐκ πιέσεως τῶν ἀγγείων, ἀνορεξια καὶ ἔμετοι ἐκ πιέσεως στομαχικῆς, ἔντονος δύσπνοια ἐξ ὠθήσεως πρὸς τὰ ἄνω τοῦ διαφράγματος, συμπιέσεως τῶν πνευμόνων ἢ καρδιακῆς μετατοπίσεως κλ.

Ἡ ἐξέλιξις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ὄγκου· οἱ καλοήθεις ἀναπτύσσονται βραδέως, ἐφ' ᾧ ἡ πορεία τῶν κακοήθων εἶναι ἀσυγκρίτως βραχυτέρα. Ὡς ἐπιπλοκαὶ παρουσιάζονται ἡ ρῆξις τῆς κύστεως ἐν τῇ κοιλίᾳ, ἐξ ἧς πρόκλησις πολλαπλῶν κυστωμάτων τῆς κοιλίας ἢ ψευδομυξώματος τοῦ περιτοναίου, ἡ κακοήθης ἐκφύλισις τοῦ κυσταδενώματος καὶ τέλος ἡ περιστροφὴ τοῦ μίσχου.

Εὐθὺς ὡς μετὰ θετικότητος τεθῇ ἡ διάγνωσις, ἥτις, πλὴν τῶν γνωστῶν ἐξεταστικῶν μεθόδων, διευκολύνεται οὐκ ὀλίγον σήμερον καὶ διὰ τῆς ἀκτινοσκοπήσεως, ἡ ἐνδεδειγμένη θεραπεία διὰ πάσας τὰς μορφὰς τῶν ὄγκων δέον νὰ εἶναι ἡ ᾠοθηκεκτομία. Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

ᾠοθηκικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ᾠοθήκην.

—ᾠοθηκικὴ *ἀρτηρία* (*Ἀνατομ.*). Καλεῖται οὕτω ἡ ἔσω σπερματικὴ ἀρτηρία ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἀπὸ τοῦ ἄνω στομίου τῆς πυελου καὶ κατωτέρω· εἰσδυομένη εἰς τὸν κρεμαστῆρα σύνδεσμον τῆς ᾠοθήκης διαιρεῖται εἰς κλωνία ἑλικοειδῆ, ὧν τὰ μὲν εἰσέρχονται διὰ τῶν πυλῶν εἰς τὴν ᾠοθήκην, ἄλλα δὲ φέρονται εἰς τὴν χώνην τοῦ ᾠαγωγοῦ, ἄλλα δ' εἰς τὸν βουβωνικὸν πόρον. Ι. Π.

—ᾠοθηκικὴ *κύησις* (*Μαιευτ.*)· 6λ. λ. *ἐξωμήτριος κύησις*.

—ᾠοθηκικὸς *βόθρος* (*Ἀνατομ.*). Κόλπωμα ἐν τῷ πλαγίῳ πυελικῷ τοιχώματι, σχηματιζόμενον διὰ τῆς καταδύσεως τοῦ περιτοναίου, ἐν ᾧ κολπώματι κατασκηνοῖ ἡ ᾠοθήκη ενήβου καὶ ὑγιοῦς γυναικός. Ι. Π.

ᾠοθηκίνη (ἡ) (ovarine). Ὀργανικὴ ἀδενικὴ οὐσία, σκευαζομένη ἐκ τῶν ᾠοθηκῶν ἀμνάδων καὶ μοσχάδων δι' ἀποξηράνσεως αὐτῶν ἐν τῷ κενῷ εἰς θερμοκρασίαν 0°. Ἀποτελεῖ κόνιν ὑποκιτρινην, μόλις διαλυτὴν ἐν ὕδατι. Εἰς τὸ ἐμπόριον παρέχεται ὑπὸ μορφὴν κόνεως, δισκίων, ξηρῶν ἐκχυλισμάτων, ἅτινα δὲν διαφέρουσι τῶν νωπῶν ὀργάνων πλὴν ἐκ τῆς ἁπλῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ὕδατος ἐξ αὐτῶν. Προτιμῶνται αἱ ᾠοθῆκαι αἱ παρέχουσαι τὰ πλειότερα ὠχρὰ σωμάτια, ἐξ ὧν συνήθως προέχονται αἱ ὁρμόναι (ἔσω ἐκκρίσεις), αἱ διέπουσαι τὴν γενετήσιον λειτουργίαν. Δίδεται ἐπὶ τῆς λειτουργικῆς βλάβης τῆς ᾠοθήκης τῆς γυναικὸς ἢ κατὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτης (6λ. λ. *ᾠοθηκοθεραπεία*). Ο. Ρ.

ᾠοθηκιστικὴ *θεωρία*· 6λ. λ. *γονιμοποίησις*.

ᾠοθηκῖτις (ἡ). Φλεγμονὴ τῆς ᾠοθήκης, ὀφειλομένη εἰς τὴν εἴσδυσιν μικροοργανισμῶν ἐν αὐτῇ (στρεπτόκοκκος, γονόκοκκος, βακτηρίδιον τοῦ Κὼχ κλπ.) διὰ τοῦ λεμφικοῦ συστήματος ἢ τῶν αἱμοφόρων ὁδῶν, καὶ τέλος ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν φλεγμαινουσῶν σαλπίγγων ἢ τοῦ περιτοναίου. Ἡ *ὀξεῖα φλεγμονὴ* ταύτης, ἧς κυριωτέρα μορφὴ εἶναι ἡ σηπτικὴ καὶ ἡ γονοκοκκική, παθολογοανατομικῶς παρουσιάζει ἐρυθρότητα τοῦ ὀργάνου καὶ κατὰ τὴν διατομὴν αὐτοῦ παρατηροῦνται ὑπεραιμίαι, αἱμορραγικαὶ ἑστίαι (αἱματώματα), μικρὰ ἀποστήματα, ἐνίοτε δὲ ὁλόκληρος ἡ ᾠοθήκη μεταβάλλεται εἰς μέγα ἀπόστημα. Ἡ σηπτικὴ μορφὴ ταύτης ἀναπτύσσεται κατὰ τὰς ἐπιλοχείους λοιμώξεις, ἡ δὲ γονοκοκκική, ἡ καὶ συχνοτέρα, ἐπέρχεται δευτερογενῶς μετὰ τὴν γονοκοκκικὴν μόλυνσιν τῶν σαλπίγγων καὶ τοῦ περιτοναίου. Αἱ ἐξ ἄλλων μικροβίων προερχόμεναι ᾠοθηκίτιδες (φυματίωσις, τῦφος, χολέρα κλ.) εἶναι σπάνιαι. Ὑπὸ κλινικὴν ἔποψιν, ἐπειδὴ ἡ ᾠοθηκῖτις δὲν ἐμφανίζεται μονομερῶς, ἀλλ' ἀποτελεῖ μέρος τῆς γενικῆς φλεγμονῆς τοῦ ὅλου γεννητικοῦ συστήματος καὶ τοῦ περιτοναιου, τὰ ἐκ ταύτης κλινικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαγνωσθῶσι. Πάντως, ὑφισταμένης γονοκοκκικῆς μητροσαλπιγγίτιδος, ἄλγος ἀποτόμως παρουσιαζόμενον παρὰ τοὺς λαγκίους βόθρους καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὕπαρξιν ὀξείας ᾠοθηκίτιδος. Ἡ ἴασις δύναται νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τὰς γονοκοκκικὰς λοιμώξεις δι' ἀπορροφήσεως τοῦ πύου καὶ ἀτροφίας τῆς ᾠοθήκης· κατὰ δὲ τὰς σηπτικάς, διὰ ρήξεως τοῦ ἀποστήματος ἐν τῷ ἐντέρῳ ἢ τῇ οὐροδόχῳ κύστει. Ἐν περιπτώσει ρήξεως τούτου ἐν τῇ περιτοναϊκῇ κοιλότητι προκαλεῖται διάχυτος περιτονῖτις ἢ περιγεγραμμένα ἀποστήματα. Ἡ θεραπεία, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ εἴδους τῆς λοιμώξεως, ταυτίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὴν τῶν φλεγμονωδῶν παθήσεων τῶν σαλπίγγων καὶ δέον κατὰ τὸ ὀξὺ τοῦτο στάδιον νὰ ᾖ συντηρητική. Καὶ μόνον ἐν περιπτώσει ὑποτροπῶν γίνεται σκέψις περὶ ἐγχειρήσεως.

Ἡ *χρονία ᾠοθηκῖτις* δυνατὸν νὰ ᾖ συνέπεια καὶ τῆς ὀξείας φλεγμονῆς τῶν ᾠοθηκῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον εἰς ταύτην καταλέγονται καὶ ὑπερτροφικαὶ καὶ ὑπερπλαστικαὶ ἀλλοιώσεις τοῦ ὀργανου, αἵτινες οὐδὲν ἴχνος χαρακτηριστικὸν τῆς φλεγμονῆς παρουσιάζουσι. Συνεπῶς, αἰτιολογικῶς δύναται ὁ γονόκοκκος, ὡς καὶ δευτερευόντως ὁ στρεπτόκοκκος, νὰ ἔχωσι τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ἀλλὰ καὶ γενετήσιοι ἐρεθισμοὶ (αὐνανισμός, διακεκομμένη ἢ συχνὴ συνουσία, ὑπερκόπωσις, ὄγκος τῆς μήτρας ἢ τῆς ᾠοθήκης τῆς ἑτέρας πλευρᾶς, συνεπάγονται πολλάκις χρονίαν ᾠοθηκίτιδα. Κατὰ τὰς χρονίας ταύτας φλεγμονάς, ὡς ἐκ τῆς πληθώρας τῶν προεχόντων ᾠοθυλακίων, αἱ ᾠοθῆκαι ἐμφανίζονται διωγκωμέναι, ἀνώμαλοι, ὑβώδεις. Κατὰ τὴν διατομὴν τοῦ ὀργάνου παρατηρεῖται ὑπερτροφία τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ καὶ πληθώρα διωγκωμένων ᾠοθυλακίων, μὴ δυναμένων νὰ διαρ-

Digitized by Google

ραγῶσι πρὸς τὰ ἔξω, ὡς ἐκ τῆς σκληρύνσεως τῆς λεπτῆς οὐσίας τῆς ᾠοθήκης. Ἄλλοτε ἡ ᾠοθήκη παρουσιάζεται διάτρητος ἐκ τοιούτων ᾠοθυλακικῶν κυστιδίων, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἁπλοῦ διαφράγματος. Ἡ ἀνατομοπαθολογικὴ αὕτη κατάστασις τῆς χρονίας ᾠοθηκίτιδος ἀποτελεῖ τὴν *μικροκυστικὴν ἐκφύλισιν* τῶν Γερμανῶν ἢ τὴν *σκληροκυστικὴν ᾠοθηκίτιδα* τῶν Γάλλων. Ὑπὸ κλινικὴν ἔποψιν παρατηρεῖται ἄλγος κατὰ τὴν ᾠοθήκην καὶ τὸ ἱερὸν ὀστοῦν καὶ ἀνωμαλίαι τῆς ἐμμήνου ρύσεως. Ἡ θεραπεία εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῶν φλεγμονωδῶν παθήσεων τῶν γεννητικῶν ὀργάνων. Ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις στρέφεται εἰς τὴν ἐξαίρεσιν τῶν κύστεων τῆς ᾠοθήκης, ὁσάκις τὸ μέγεθος αὐτῶν ὑπερβαίνει τὸ τοῦ ᾠοῦ ὄρνιθος, εἰς τὰς καυτηριάσεις τῶν ἐκπεφυλισμένων ᾠοθυλακικῶν κυστιδίων καὶ εἰς τὴν μερικὴν ἐνίοτε ἐκτομὴν σκληρωδῶν τμημάτων τῆς ᾠοθήκης. Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

ᾠοθηκοθεραπεία (ἡ), ἡ ***ὀποθεραπεία ᾠοθηκική.*** Μέθοδος θεραπευτική, ἥτις, διὰ τῆς παροχῆς ἀδενικῆς ὀργανικῆς οὐσίας τῶν ζῴων (ξηρὸν ἐκχύλισμα ἢ κόνις ἀπεξηραμμένη τῆς ᾠοθήκης ἀμνάδων ἢ μοσχάδων), ὁμολόγου πρὸς τὸν ᾠοθηκικὸν ἀδένα τῆς γυναικός, σκοπεῖ νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν καταλυθεῖσαν ἐσωτερικὴν ἔκκρισιν τῆς ᾠοθήκης τῆς γυναικὸς (ἀτροφία ᾠοθηκῶν, ᾠοθηκεκτομία, κλιμακτηρικὴ περίοδος), ἢ νὰ συμπληρώσῃ ταύτην ἀνεπαρκῶς λειτουργοῦσαν (δυστροφικὴ κατάστασις τοῦ ἀδένος), πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τῆς γενετησίου ζωῆς τῆς γυναικός, διαταραχθείσης ἐκ τῶν ἄνω ἐκτεθέντων λόγων. Ἡ ᾠοθηκοθεραπεία ἐξασκεῖ λίαν εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ποικίλων διαταραχῶν τῶν παρουσιαζομένων εἰς τὰς ἐξ ὑπολειτουργίας (ὑποωοθηκισμὸς) ἢ παύσεως τῆς λειτουργίας τῆς ᾠοθήκης πασχούσας, ἤτοι ἐπὶ τῶν ἀμηνορροιῶν ἢ δυσμηνορροιῶν τῆς χλωρώσεως, τῆς παχυσαρκίας, τῶν διαφόρων νευρώσεων καὶ ψυχοπαθειῶν κ.λ. Ο. Ρ.

ᾠοθηκοσαλπιγγῖτις (ἡ). Ἡ τολμηρὰ διάνοιξις τῆς κοιλίας ὑπὸ τοῦ Lawson-Tait, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀντισηπτικῆς περιόδου, διέλυσε τὸ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπικρατῆσαν χάος ἐπὶ τῶν περιμητρικῶν φλεγμονῶν, δείξασα ὅτι ἡ ἀφετηρία τούτων ὠφείλετο εἰς ᾠοθηκοσαλπιγγικὰς βλάβας, προερχομένας ἐκ μολύνσεως διὰ τῆς μήτρας (γονοκοκκικὴ ἢ ἐπιλόχειος μόλυνσις ἢ μητροκολπικὴ ἐξ ἄλλων μικροβίων μόλυνσις), διὰ τοῦ αἵματος, τοῦ μικροβίου γενικῆς τινος ὀξείας μολυσματικῆς νόσου (ὀστρακιά, ἱλαρά, εὐλογία, τυφοειδὴς πυρετός, γρίππη, ἀμυγδαλῖτις κλπ.) ἢ χρονίας τοιαύτης (φυματίασις, σύφιλις), ἐντοπιζομένου ἐπὶ τῆς ᾠοθήκης, καὶ τέλος διὰ τῶν ἐντέρων ἐκ τῆς σκωληκοειδοῦς ἀποφύσεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ (Pozzi). Ἔκτοτε ἐμελετήθησαν αἱ ἁπλαῖ σαλπιγγίτιδες (ὀξεῖαι: καταρροϊκαὶ ἢ διαπυητικαί, χρόνιαι: παρεγχυματώδης, ὑπερτροφικὴ καὶ ὀζώδης), αἱ κυστικαὶ (ὑδροσάλπιγξ, πυοσάλπιγξ, αἱματοσάλπιγξ), ὡς καὶ αἱ ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν σαλπιγγιτίδων ἐπερχόμεναι ᾠοθηκικαὶ βλάβαι, ἤτοι ἡ ὀξεῖα ἁπλῆ ἢ διαπυητικὴ ᾠοθηκῖτις καὶ ἡ χρονία παρεγχυματώδης, καὶ σκληρώδης ἢ σκληροκυστική. Καὶ αἱ μὲν βλάβαι αἱ ἐκ γονοκοκκικῆς μολύνσεως προερχόμεναι προσβάλλουσι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ᾠοθήκης, αἱ δὲ ἐξ ἐπιλοχείου μολύνσεως τὸ κέντρον ταύτης. Παρετηρήθη ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς φλεγμονῆς τῶν ᾠοθηκοσαλπιγγιτίδων εἰς τὸ περιτόναιον, ἥτις καταλήγει εἰς τὸν σχηματισμὸν προσφύσεων ἑνουσῶν τὰ πάσχοντα ἐξαρτήματα μετὰ τῶν πέριξ ὀργάνων (ὀρθοῦ, κύστεως, σκωληκοειδοῦς ἀποφύσεως, τυφλοῦ, σιγμοειδοῦς, ἐπιπλόου, λεπτῶν ἐντέρων). Ὑπὸ συμπτωματολογικὴν ἄποψιν, ἡ φλεγμονὴ αὕτη τῶν σαλπίγγων καὶ ᾠοθηκῶν ἢ παρουσιάζεται ἀποτόμως μὲ ἰσχυροὺς κατὰ τὸ ὑπογάστριον πόνους, ἐμέτους, μετεωρισμὸν τῆς κοιλίας καὶ πυρετόν, εἰσερχομένη μετὰ ἡμέρας ὀξύτητος (15—20) εἰς τὸ χρόνιόν της στάδιον, ἢ ἐκδηλοῦται βραδέως καὶ ὑπούλως δι' αὐξήσεως τῶν ὀδυνηρῶν φαινομένων, διαταραχῶν τῶν ἐμμήνων καὶ διὰ τῆς λευκορροίας, ἀποτελούσης ἓν τῶν συνήθων συμπτωμάτων τῶν ᾠοθηκοσαλπιγγιτίδων. Ἡ ἀμφίχειρ ἐξέτασις δίδει εἰκόνα τῆς θέσεως, τοῦ μεγέθους, τῆς εὐαισθησίας καὶ κινητικότητος τῆς μήτρας, τοῦ βαθμοῦ τῆς διογκώσεως καὶ τῆς συστάσεως τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς φλεγμαινόντων ἐξαρτημάτων, καὶ τέλος τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διὰ προσφύσεων συμμετοχῆς τῶν πέριξ ὀργάνων. Πλὴν ἐξαιρετικῶς ὑπεροξείας σηψαιμικῆς μετὰ γενικῆς περιτονίτιδος καὶ θανάτου μορφῆς, ἡ συνήθης πορεία τῆς νόσου, μετὰ τὴν ὀλιγοήμερον ὀξεῖαν μορφήν της, διατρέχει χρονίως μέχρι τῆς παρόδου τῆς φλεγμονῆς, ἀναφαινομένη περιοδικῶς κατὰ παροξυστικὰς κρίσεις ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν κοπώσεων, ταξιδίων, καταχρήσεως συνουσίας, ἢ γενικῆς τινος πνευμονοκοκκικῆς ἢ γριππώδους μολύνσεως. Αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται κρίσεις, καίπερ διὰ καταλλήλου θεραπείας παρερχόμεναι, καθιστῶσι τὰς ἀσθενεῖς ἰσχνάς, καχεκτικὰς καὶ σχεδὸν ἀναπήρους. Ἡ τελεία θεραπεία τῶν ᾠοθηκοσαλπιγγιτίδων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἥσυχος ζωὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλλάξῃ τὰς πασχούσας ἐκ τῶν ἐνοχλήσεων τῆς χρονίας των νόσου, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὑπὸ κλινικὴν ἔποψιν θεραπευμέναι αὗται καὶ μὴ παρενοχλούμεναι ὑπὸ συμπτώματός τινος, ὡς πόνου κλ. Ἀλλ' αἱ ἀνατομικαὶ καὶ ἱστολογικαὶ βλάβαι τῶν παθόντων ὀργάνων ὑφίστανται πάντοτε, πλὴν ἀποβαίνουσιν ἄσηπτοι, ἤτοι δὲν ἐμπερικλείουσι τὰ παθογόνα μικρόβια, ἅτινα προὐκάλεσαν τὴν φλεγμονήν. Εὐνόητον καθίσταται ὅτι, μετὰ τοιαύτην φλεγμονὴν τῆς ᾠοθήκης, ἐμποδίζουσαν τὴν ᾠογονίαν, τὴν τῶν σαλπίγγων, δυσχεραίνουσαν τὴν πορείαν τοῦ ᾠαρίου, καὶ τὴν συμπαρομαρτοῦσαν μητρίτιδα, σχεδὸν ἀδύνατον καθιστῶσαν τὴν προσκόλλησιν τοῦ ᾠαρίου ἐπὶ τοῦ βλεννογόνου της, σύλληψις, γονιμοποίησις καὶ ἐγκυμοσύνη, πλὴν σπανιωτάτων περιπτώσεων ἰατρικῶς θεραπευθεισῶν (7 : 700), δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν. Αἱ ἐκ τῆς νόσου ἐπιπλοκαὶ εἶναι ἡ περιστροφὴ τῶν πασχόντων ἐξαρτημάτων, ἡ ρῆξις τῶν κυστικῶν σαλπιγγιτίδων ἐντὸς τοῦ περιτοναίου, τῆς κύστεως, τοῦ ὀρθοῦ, τοῦ κόλπου κλ. συνεπείᾳ τοκετοῦ, τραυματισμοῦ, ἀποτόμου συνουσίας ἢ γυναικολογικῆς ἐξετάσεως, καὶ ἡ ἐντερικὴ ἀπόφραξις ἐκ τῶν προσφύσεων. Ἡ θεραπεία τῶν ᾠοθηκοσαλπιγγιτίδων εἶναι ἡ συνήθης ἀντιφλογιστικὴ θεραπεία. Ἐν περιπτώσει ἐπαλλήλων ὑποτροπῶν ἢ ἀλυσιτελοῦς θεραπείας χρησιμοποιοῦνται αἱ χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις, συντηρητικαὶ ἢ ριζικαί, ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων. Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

ᾠοθηκοτομία (ἡ). Ἡ ἐκτομὴ πασχόντων τμημάτων τῆς ᾠοθήκης, ὡς ἐπὶ σκληροκυστικῆς τοιαύτης, ἢ ἡ ἐξαίρεσις κυστικῶν ἢ στερεῶν ὄγκων ταύτης. Ἄλλως: *ᾠοθηκεκτομία* (βλ. λ.). Ο. Ρ.

ᾠοθυλάκια [*Ἀνατομ.*]. Ἐπιθηλιακὰ κυστιοειδῆ σωμάτια, ἀποτελοῦντα τὸ κύριον συστατικὸν τῆς φλοιώδους οὐσίας τῆς ᾠοθήκης. Εἶναι ταῦτα δύο εἰδῶν: 1) τὰ *ἄωρα ᾠοθυλάκια*, ἅτινα, μικρότατα καὶ ἀόρατα ὄντα διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, κεῖνται ἀμέσως ὑπὸ τὸ περιβάλλον ἔξωθεν τὴν ᾠοθήκην ἐπιθήλιον, τὸ *βλαστικὸν* ἢ *γεννητικὸν ἐπιθήλιον*· καὶ 2) τὰ *ὥριμα* ἢ *τέλεια ᾠοθυλάκια* (γρααφιανά), ἅτινα, ἔχοντα μέγεθος 0,5—6—10—20 χλμ., ἐμφανίζονται τῷ ἀόπλῳ ὀφθαλμῷ δίκην διαφανῶν κυστιδίων μεγέθους κέγχρου μέχρι πίσου καὶ σύγκεινται ἕκαστον: α') ἐξ ἐλύτρου συνδετικοῦ ἱστοῦ, τῆς *θήκης τοῦ ᾠοθυλακίου*, β') ἐξ ἐπιθηλιακοῦ ἐλύτρου, τοῦ *κοκκώδους ὑμένος* ἢ τοῦ *ἐπιθηλίου τοῦ ᾠοθυλακίου*, ἐν ᾧ περικλείεται τὸ ᾠάριον, καὶ γ') ἐκ κοιλότητος πλήρους διαυγοῦς ὑγροῦ λευκωματώδους, τοῦ *ὑγροῦ τοῦ ᾠοθυλακίου*. Τὰ ἄωρα ᾠοθυλάκια στεροῦνται κοιλότητος καὶ ὀνομάζονται *πρωτογενῆ*, μεταπλασσόμενα εἶτα εἰς ὥριμα μετὰ κοιλότητος μεστῆς ὑγροῦ. Ὁ κοκκώδης ὑμὴν ἢ τὸ ἐπιθήλιον τοῦ ὡρίμου ᾠοθυλακίου ἐμφανίζει ἐπὶ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἔπαρμα εἰσέχον εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ ᾠοθυλακίου, τὸν *ᾠοφόρον δίσκον*, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγκλείεται τὸ ᾠάριον. Τοῦτο δὲ παριστᾷ κύτταρον, οὗ τὸ μὲν κυτόσωμα καλεῖται *ᾠόσωμα*, ὁ δὲ πυρὴν *βλαστικὸν κυστίδιον*, τὸ δὲ πυρήνιον *βλαστικὴ κηλίς*, ἡ δὲ κεντρόσφαιρα μετὰ τοῦ κεντροσωματίου *λεκιθικὸς πυρήν*. Αὐξανομένου τοῦ ὑγροῦ τοῦ ᾠοθυλακίου, ἡ θήκη αὐτοῦ προσπελάζει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ᾠοθήκης ὑπὸ τὸ βλαστικὸν ἐπιθήλιον, ὅπερ τέλος ρήγνυται, ὡς καὶ τὸ τοίχωμα τοῦ ᾠοθηλακίου· οὕτω δ' ἐκρέει τὸ ὑγρὸν καὶ μετ' αὐτοῦ ἀποβάλλεται καὶ τὸ ᾠάριον. Καὶ τὸ μὲν ρῆγμα τῆς ᾠοθήκης συγκλείεται, εἰς δὲ τὴν θέσιν τοῦ ἐκκενωθέντος ᾠοθυλακίου παράγεται νέον σωμάτιον, τὸ *ὠχρὸν σωμάτιον*. Ἡ ᾠορρηξία, ἤτοι ἡ ρῆξις τοῦ ᾠοθυλακίου, συμπίπτει μετὰ τῶν καταμηνίων, ἀλλὰ δυνατὸν καὶ ἄνευ αὐτῶν νὰ συμβῇ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ᾠοθυλακίων ἀμφοτέρων τῶν ᾠοθηκῶν ὑπελογίσθη εἰς 100.000. Ὀλίγα ὅμως τούτων ὡριμάζουσι, διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ νεογνοῦ ἄρχεται ἡ ὑποπλασία αὐτῶν, ὥστε κατὰ τὴν ἔνηβον ἡλικίαν δὲν ὑπολείπονται εἰμὴ 30—40 χιλιάδες, καὶ ἐκ τούτων ἐλάχιστα ἐξέρχονται τῶν ᾠοθηκῶν, τὰ δὲ πλεῖστα δὲν ρήγνυνται, ἀλλ' ὑποπλάσσονται ἄρρηκτα. Ι. Π.

—***ᾠοθυλάκια ἄρρηκτα*** ἢ ***ἄτρητα*** [*Ἀνατομ.*]. Καλοῦνται οὕτω τὰ ᾠοθυλάκια ἐκεῖνα, ἅτινα δὲν ὡριμάζουσιν, οὔτε ἄρα ρήγνυνται πρὸς τὰ ἐκτός, ἀλλ' ὑποπλάσσονται ἐντὸς τῆς ᾠοθήκης καὶ μετ' αὐτῶν συγκαταστρέφεται καὶ τὸ περιεχόμενον *ᾠάριον*. Εἶναι δ' ἡ ἐκ τῆς ὑποπλαστίας ἀρρηξία ἢ ἀτρησία αὕτη τῶν ᾠοθυλακίων φυσιολογικὸν φαινόμενον, τελούμενον ἐν τῇ ᾠοθήκῃ ὅλων ἐν γένει τῶν θηλαστικῶν. Ι. Π.

ᾠοθυτική (ἡ) [*Ἀρχ.*]· βλ. λ. *ᾠοσκοπία*.

ᾠοκέλυφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγείων, ὁ ἔχων λεπτότατα τοιχώματα ὡσεὶ κέλυφος ᾠοῦ.

ᾠόκεντρον (τὸ) [*Βιολ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ ἕτερον βλαστικὸν κέντρον ἐκ τῶν σχηματιζομένων ἐντὸς τοῦ γονιμοποιηθέντος ᾠαρίου.

ᾠόκυστις (ἡ) [*Μικροβιολ.*]· βλ. λ. *ζυγώτης*.

ᾠόκυτος (ὁ) [*Βιολ.*]· βλ. λ. *γονιμοποίησις*.

ᾠοκύτταρον (τὸ) [*Ἀνατομ.*]. Συνώνυμον πρὸς τὸ *ἄωρον ᾠάριον*, ὅπερ εἶναι συστατικὸν τῆς ἀνήβου ᾠοθήκης. Ι. Π.

ᾠολεύκωμα (τὸ) [*Χημ.*]· βλ. λ. *ἀλβουμῖναι*.

ᾠόλιθος (ὁ), ἡ ***ᾠολιθικὸς ἀσβεστόλιθος*** [*Πετρογρ.*]· βλ. λ. *ἀσβεστόλιθος*.

ᾠολογία (ἡ)· ἡ πραγματεία, ἡ ἐμπειρικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῶν ᾠῶν τῶν πτηνῶν· ‖ ἄλλως, *ἐμβρυολογία*.

ᾠολογικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ᾠολογίαν, ὁ τῆς ᾠολογίας.

ᾠομαντεία (ἡ)· ἡ τῇ βοηθείᾳ ᾠῶν μάντευσις (βλ. λ. *αὐγομαντεία* καὶ *ᾠοσκοπία*).

ᾠομύκητες (οἱ) (Oomycetes) [*Βοτ.*]. Κατηγορία μυκήτων χαρακτηριζομένων κυρίως ἐκ τῆς ὑφῆς τοῦ θαλλοῦ των καὶ τῆς εὐχερείας τοῦ νὰ παράγωσιν ᾠάρια. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται πλεῖσται οἰκογένειαι, ὧν γνωστότεραι εἶναι αἱ: *μονοβλεφαρίδαι, μυκορίδαι, ἐντομοφθορίδαι, περονοσπορίδαι, σαπρολευκίδαι,* καὶ *χυτριδιαδίδαι*. Δ. Ν. Π.

ᾠὸν (τό)· τὸ ἐν τοῖς γεννητικοῖς ὀργάνοις τοῦ θήλεος ζῴου διαπλασσόμενον σῶμα, περικλεῖον τὸ ζωϊκὸν σπέρμα τοῦ μέλλοντος νὰ ἀναπαραχθῇ ζῴου, κοιν. *αὐγό*· ‖ ἀρχιτεκτ., ᾠοειδὲς γλυπτὸν κόσμημα.

—[*Ἀνθρωπολ.*] ***Ὠὸν*** καλεῖται τὸ κατόπιν τῆς μετὰ τοῦ σπερματοζῳαρίου συναντήσεως γονιμοποιηθὲν ᾠάριον (τὸ θῆλυ γεννητικὸν κύτταρον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων), ὅπερ οὕτως ἄρχεται ἐξελισσόμενον εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐμβρύου, ἵνα ἀπολήξῃ διὰ τοῦ τοκετοῦ εἰς τὸν τέλειον ἄνθρωπον. Ἕκαστον ᾠάριον παράγεται ἐν ἰδίῳ ᾠοθυλακίῳ τῆς ᾠοθήκης καὶ εἶναι σφαιροειδὲς τὸ σχῆμα, διαμέτρου 2—3 χλστ., ὅσον δηλαδὴ κόκκου λεπτῆς ἄμμου, οὗτινος τὸ μέγεθος διακρίνεται καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ μὴ γονιμοποιηθὲν ἢ ἄωρον καλούμενον ᾠάριον συνίσταται: α') ἐκ τοῦ κυτταρικοῦ σώματος ἢ κυτταροπλάσματος (ᾠόπλασμα ἢ ᾠοσωμάτιον), ὅπερ ἀποτελεῖται καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ ἐκ τῆς λεκίθου, ἥτις εἶναι ἡ θρεπτικὴ καὶ ἀποταμιευτικὴ οὐσία τοῦ ᾠαρίου· β') ἐκ τοῦ κυτταρικοῦ πυρῆνος, ἤτοι τοῦ βλαστικοῦ κυστιδίου τοῦ ἐμπερικλείοντος πυρήνιον, τὴν βλαστικὴν κηλῖδα καλουμένην· γ') ἐκ τοῦ λεκιθικοῦ πυρῆνος, ὅστις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν κεντρόσφαιραν ἢ τὸ κεντροσωμάτιον τῶν ἁπλῶν κυττάρων· δ') ἐκ τοῦ περικυτταρικοῦ ἢ περιῳίου ὑμένος τοῦ περιβάλλοντος ὁλόκληρον τὸ ᾠάριον. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ᾠαρίου ἐπιτελεῖται ὡς ἀκολούθως: Ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος τῶν ἐν τῇ φλοιώδει οὐσίᾳ τῆς ᾠοθήκης εὑρισκομένων ᾠοθηλακίων ὡριμάζει ἓν ἑκάστοτε (καταμήνιος περίοδος). Τὰ περιβάλλοντα, προστατεύοντα καὶ ὑποστηρίζοντα τὸ ᾠοκύτταρον (ἄωρον ᾠάριον) κύτταρα τοῦ κοκκιώδους ἐπιθηλίου τοῦ ᾠοθυλακίου πολλαπλασιάζονται καὶ ἐκκρίνουσι τὸ ὑγρὸν τοῦ ᾠοθυλακίου, ὅπερ, ἀθροιζόμενον ἐν αὐτῷ, ἐπαυξάνει τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ ἐπιφέρει εἰς τὸ τοίχωμα αὐτοῦ διαρκῶς αὔξουσαν τάσιν. Τὸ ᾠάριον ἐν τῷ μεταξύ, ἕνεκεν ὡρισμένων μεταβολῶν, ἃς ὑφίσταται, καθίσταται ὥριμον. Ὅταν τὸ ᾠοθυλάκιον προσλάβῃ ὡρισμένον μέγεθος, ρήγνυται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπὶ τὰ μάλα ηὐξημένης πιέσεως τοῦ ἐν αὐτῷ ἀθροιζομένου ὑγροῦ, ὡς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡρισμένων μεταβολῶν τοῦ τοιχώματος αὐτοῦ, καὶ οὕτω τὸ ᾠάριον, ἀποσπώμενον καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκρέοντος ὑγροῦ τοῦ ᾠοθυλακίου παρασυρόμενον, ἐκκολάπτεται καὶ ἐκπίπτει εἰς τὸν ᾠαγωγόν, οὗτινος ἡ κώδων κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εὑρίσκεται ἐν πραγματικῇ στύσει καὶ περιβάλλει τὴν ᾠοθήκην δίκην κεκρυφάλου. Ἐν τῷ ᾠαγωγῷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναμένει αὐτὸ τὸ σπερματοζῳάριον, μεθ' οὗ γίνεται ἡ συνάντησις, καὶ οὕτως ἄρχεται ἡ γονιμοποίησις, διαμορφουμένου τοῦ ᾠαρίου εἰς ᾠόν. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἡ γονιμοποίησις συντελεῖται κατὰ τὸ μεθαιμορραγικὸν στάδιον τῆς ἐμμήνου ρύσεως.

Εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον ὅτι ἡ γονιμοποίησις ἐπιτελεῖται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τριτημόριον τοῦ ᾠαγωγοῦ. Τὸ ᾠὸν ὁδεύει προϊόντως ἀναπτυσσόμενον· κατὰ δὲ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ εἰς τὴν μήτραν εἶναι μόλις 1 χλστ. τὸ μέγεθος καὶ περιβάλλεται ὑπὸ διπλοῦ περιβλήματος: τοῦ χορίου ἔξωθεν καὶ τοῦ ἀμνίου ἔσωθεν. Ὁ βλεννογόνος τῆς μήτρας κατὰ τὴν μόλις ἀρχομένην ταύτην περίοδον τῆς κυήσεως ὑφίσταται σπουδαίας μεταβολάς, κατ' ἀκολουθίαν τῶν ὁποίων ἐπιτελεῖται ἡ *ἐμφύτευσις* ἢ *ἐμφώλευσις τοῦ ᾠοῦ*. Ὁ βλεννογόνος οὗτος εἶναι προωρισμένος, ὅπως ἀποπέσῃ βραδύτερον, δι' ὃ καὶ καλεῖται *φθαρτός*. Ὅταν ὅμως ὁ βλεννογόνος τῆς μήτρας δὲν εὑρίσκεται ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει, ἐπακολουθεῖ ἀνώμαλος ἔμφυσις τοῦ ᾠοῦ, μετ' ἐπακολουθημάτων ἐπιγενῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σοβαρῶν, ἕνεκα τῆς ἀνωμάλου ἢ χαμη-

Digitized by Google

λῆς ἐμφύσεως τοῦ πλακοῦντος. Θὰ εἰσχωρήσῃ δὲ τὸ ᾠὸν ἐν τῷ βλεννογόνῳ τῆς μήτρας διὰ διαρρήξεως· ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ στιβὰς (τὸ χόριον) διαβιβρώσκει καὶ πέπτει τὰ κύτταρα τοῦ φθαρτοῦ καὶ περιβάλλει αὐτὸ καθ' ὁλοκληρίαν ἐν τέλει. Τὸ ᾠὸν ἄλλως τε δὲν δύναται νὰ εἰσδύσῃ βαθέως ἐν τῷ βλεννογόνῳ, ὅστις ἀνθίσταται εἰς τὴν προσβολὴν δι' ἀμυνιακοῦ φραγμοῦ, ἀποτελουμένου ὑπὸ προστατευτικῆς ἰνικῆς (fibrine). Ὅθεν τὸ ᾠόν, ἐνταφιασθὲν τρόπον τινά, περιβάλλεται ὑπὸ θήκης ἐκ φθαρτοῦ, ἢ τοῦ φαρικοῦ φθαρτοῦ καλουμένου. Σχηματίζονται τότε ἐπὶ τοῦ οὕτως ἐντεθυλακωμένου ᾠοῦ οἱ ἐπιθηλιακοὶ ἐκεῖνοι βλαστοί, οἵτινες διαβιβρώσκουσι τὰ τριχοειδῆ τοῦ φθαρτοῦ καὶ οὕτως ἀποτελεῖται ἡ πρώτη καταβολὴ τῶν χοριακῶν λαχνῶν, ἐμβαπτιζομένων ἐν τῷ μητρικῷ αἵματι.

Ἐν ἀρχῇ ὁ φαρικὸς φθαρτὸς καὶ ὁ μητριαῖος φθαρτὸς ἀφίστανται ἀπ' ἀλλήλων· ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ ᾠὸν μεγεθύνεται, τείνουσιν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους προσέγγισιν. Ἐπὶ τρεῖς καὶ ἥμισυν μῆνας τῆς κυήσεως ἐφάπτονται ἀλλήλοις, χωρὶς ὅμως νὰ συγχωνευθῶσιν. Ὅθεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι δυνατόν, διὰ χειρισμῶν πρὸς ἔκτρωσιν, νὰ εἰσχωρήσωμεν ἐν τῇ μήτρᾳ χωρὶς νὰ διαρρήξωμεν τὸ ᾠόν, διολισθαίνοντες μεταξὺ τῶν δύο φθαρτῶν. Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τῆς κυήσεως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν πέριξ τοῦ ᾠοῦ τρεῖς φθαρτούς, ἤτοι: τὸν περιβάλλοντα τὸ ἐλεύθερον τμῆμα τοῦ ᾠοῦ (φθαρτὸν φαρικόν), τὸν ἐπενδύοντα τὴν κοιλότητα τῆς μήτρας (μητριαῖον φθαρτὸν) καὶ τέλος τὴν ζώνην, ἐν ᾗ εὑρίσκεται καθηλωμένον τὸ ᾠὸν (φθαρτὸν μεσομητριαιφαρικὸν ἢ μεσομητριαιοπλακουντικόν). Πρὸς τοὺς τέσσαρας καὶ ἥμισυν μῆνας, οἱ δύο φθαρτοί: μητριαῖος καὶ φαρικός, συγκολλῶνται. Μετὰ δὲ τὴν σύντηξιν ταύτην δὲν ὑφίσταται πλέον εἰμὴ εἷς φθαρτὸς θεωρητικῶς μετὰ δύο στιβάδων, ἀλλ' ὅστις βαίνει ὁλονὲν ἀτροφούμενος.

Περὶ τὸ τέλος τῆς δευτέρας ἑβδομάδος τῆς κυήσεως τὸ ἀνθρώπινον ᾠὸν ἔχει διάμετρον 5—10 χλστ. (σχεδὸν 1 ἑκ.), τὸ δὲ ἔμβρυον 2 χλστ. περίπου. Τὸ ᾠὸν ἐμφανίζει λάχνας τινάς, ἰδίως πρὸς τὸν ἰσημερινὸν αὐτοῦ. Σπανίως δυνάμεθα νὰ συλλέξωμεν ᾠὸν τόσον νεαρόν, καθόσον ἀποβάλλεται πρὶν ἢ ὑποπτευθῶμεν τὴν κύησιν, ἀλλ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς 4ης ἢ 5ης ἑβδομάδος τὸ ᾠὸν εἶναι ἤδη ἀνεπτυγμένον, μεγέθους ὅσον ᾠοῦ περιστερᾶς· δι' ὃ δέον νὰ ἀναζητῆται ἐντὸς τῶν θρόμβων καὶ ὑπολειμμάτων τῶν ἀποβληθέντων κατὰ τὴν πρόωρον ἐκβολήν, ὁπότε διακρίνομεν εὐμέγεθες κυστίδιον, διαφανές, περιέχον ὑγρὸν διαυγές, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐμβυθίζεται τὸ ἔμβρυον, μεγέθους 1 ἑκ. περίπου. Τὸ ᾠὸν παρακολουθεῖται νῦν ὑπὸ νηματίου, διωγκωμένου πρὸς τὸ ἐλεύθερον αὐτοῦ πέρας καὶ κυμαινομένου ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ· εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ὀμφαλικὴ κύστις ἀρχούντως ἀνεπτυγμένη ἤδη. Ἐὰν ἐμβαπτίσωμεν τὸ ᾠὸν τοῦτο ἐν τῷ ὕδατι, παρατηροῦμεν ὅτι περιβάλλεται ὑπὸ ἀπειροπληθοῦς μικρῶν νηματίων, ἅτινα εἶναι αἱ τρίχες τῶν χοριακῶν λαχνῶν. Καὶ ἐὰν ἀνοίξωμεν διὰ ψαλίδος τὸ μικρὸν τοῦτο θυλάκιον, τὸ ἀπαρτιζόμενον ὑπὸ τοῦ ᾠοῦ, ἐκρέουσι σταγόνες τινὲς ὑγροῦ καὶ ἡ κοιλότης αὐτοῦ φαίνεται κεκαλυμμένη ὑπὸ μεμβράνης στιλβούσης, λείας καὶ διαφανοῦς ἐπὶ ἐδάφους ἰώδους. Ἐπὶ τῆς μεμβράνης ταύτης ἀναφαίνονται ἡ ὀμφαλικὴ κύστις καὶ τὸ ἔμβρυον προσηρτημένον ἀπὸ τοῦ ὀμφαλικοῦ νηματίου αὐτοῦ· ἐνίοτε δ' εὑρίσκομεν μόνον τὸ νημάτιον τοῦτο ἄνευ ἐμβρύου (ᾠὸν διαυγές), καθόσον τὸ νεκρωθὲν ἔμβρυον διελύθη. Ὅταν ἡ κύησις ἐπέρχεται κατὰ τοὺς δύο πρώτους μῆνας αὐτῆς, τὸ ἔμβρυον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διαλύεται ἐν τῷ ᾠῷ· κατὰ τὸν 3ον καὶ 4ον ὅμως μῆνα δὲν διαλύεται ἐντὸς τοῦ ᾠοῦ, οὐδὲ ἀναπίνεται ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλ' ἀνευρίσκεται μεταπεποιημένον· καὶ ἂν ὁ θάνατος τοῦ ἐμβρύου χρονολογῆται ἀπὸ μακροῦ, εὑρίσκομεν ἐντὸς τοῦ ᾠοῦ μᾶζαν μαλθακήν, ὑποκιτρίνην, ὥσπερ μαστίχης τὴν σύστασιν, μόλις ἐσχηματισμένην ὡς ἔμβρυον. Γνωρίζοντες τοὺς ἄνω ἀναφερομένους χαρακτῆρας τοῦ νεαροῦ ᾠοῦ, εὐχερέστερον θέλομεν ἀνεύρει αὐτό, ἔστω καὶ ἂν διερράγη κατὰ τὴν ἐκβολὴν αὐτοῦ. Τὸ νεαρὸν τοῦτο ᾠὸν ἀποβάλλεται γενικῶς γυμνὸν τῶν περιβλημάτων αὐτοῦ· ὁ φθαρτὸς ἀποχωρίζεται ὑπὸ μορφὴν ὑμένος ὑπερύθρου, πεπαχυσμένου, γναφαλώδους, ὅστις ἐν τῷ ὕδατι ἀποχρωματίζεται ἐν μέρει. Δυνατὸν ὁ φθαρτὸς νὰ ἀποβληθῇ ἐν συνόλῳ ἢ κατὰ μικρὰ τεμάχια, διότι εἶναι λίαν συμπεφυκώς, ἰδίως ὅταν εἶναι παθολογικὸς (ἐνδομητρῖτις).

Κατὰ τὸν δεύτερον μῆνα τῆς κυήσεως τὸ ᾠὸν ἐμεγεθύνθη ἤδη κατὰ πολύ, ἔχει τὰς διαστάσεις εὐμεγέθους καρύου μετὰ λαχνῶν ἐπιμηκεστέρων, αἵτινες ἔχουσιν ἤδη τὴν τάσιν ὅπως πολλαπλασιασθῶσιν ἐντοπιζόμεναι εἰς ἕνα τῶν πόλων αὐτοῦ, ἵνα οὕτω σχηματίσωσι τὸν μέλλοντα πλακοῦντα. Τὸ ἐνιαῖον τριχωτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ χόριον ἀποβαίνει φαλακρόν, κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ (χόριον λεῖον). Τὸ ἔμβρυον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔχει μῆκος 3 ἑκ., διακρίνεται δὲ κάλλιστα ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, ἥτις, κατὰ μέγεθος, ἀποτελεῖ τὸ τρίτον τοῦ συνόλου ἐμβρύου.

Κατὰ τὸν τρίτον μῆνα τῆς κυήσεως τὸ ᾠὸν ὁμοιάζει ἀπολύτως πρὸς τὸ τερμαλέον τοιοῦτον, ἤτοι τὸ ᾠὸν τοῦ τέρματος τῆς κυήσεως, ἔχον μέγεθος ᾠοῦ νήσσης, καὶ μικρὸν πλακοῦντα. Τὸ μέγεθος τοῦ ἐμβρύου εἶναι 9 ἑκ., διαγράφεται δὲ καὶ τὸ φῦλον αὐτοῦ. Εἰς τὸν τέταρτον μῆνα τῆς κυήσεως ἡ διάμετρος τοῦ πλακοῦντος εἶναι 9—10 ἑκ., τὸ μῆκος τοῦ ἐμβρύου 16 ἑκ., τὸ δὲ φῦλον αὐτοῦ εὐκόλως ἀναγνωρίζεται. Κατὰ τοὺς μετέπειτα μῆνας ἐλάχιστον μόνον μεταβάλλονται τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐμβρύου, καθόσον μόνον ἡ διαφορὰ τοῦ μεγέθους ὑφίσταται. Ἐν γένει δὲ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τῆς κυήσεως τὸ ἔμβρυον σχηματίζεται καὶ διαμορφοῦται ἐν τῷ ᾠῷ, ἐνῷ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἀναπτύσσεται μόνον.

Σημειωτέον ὅτι πέριξ τοῦ φαρίου ἀναπτύσσεται λεπτός τις ὑμήν, ὅστις καλεῖται *λεκιθικὸς* ὑμήν, ἐκ τοῦ ὁποίου διαπλάσσεται μεταγενεστέρως ἡ λέκιθος τοῦ ᾠοῦ. Τὸ ᾠὸν καλεῖται *ἀλέκιθον* ἢ *ὀλιγολέκιθον*, καθόσον διαπλάσσεται ἐντὸς τοῦ μητρικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἔχει ἐλαχίστην ἢ μηδεμίαν ἀνάγκην τῆς θρεπτικῆς οὐσίας τῆς λεκίθου. *Ὠὸν ἰσολέκιθον* εἶναι τὸ ἔχον ἰσοτίμως διανενεμημένην ἐν τῷ φοσωματίῳ τὴν λέκιθον, καὶ *ᾠὸν ἀνισολέκιθον* τὸ μὴ τοιοῦτο. *Κεντρολέκιθον ᾠὸν* ἢ *πολολέκιθον* καλεῖται τὸ ἔχον τὴν λέκιθον ἠθροισμένην εἰς τὸ κέντρον ἢ πρὸς ἕνα τῶν πόλων τοῦ ᾠοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης διατάξεως τῆς λεκίθου καὶ ἡ κύησις καλεῖται *μονολεκιθική*, ἐὰν ἐγένετο γονιμοποίησις ἑνὸς φαρίου περιέχοντος δύο βλαστικὰ κυστίδια, τουτέστι δύο πυρῆνας, ἢ γονιμοποίησις ἑνὸς φαρίου μεθ' ἑνὸς πυρῆνος, πλὴν ὑπὸ σπερματοζωαρίου μετὰ δύο πυρήνων. *Διλεκιθικὴ* καλεῖται ἡ *κύησις*, ἐὰν ἑκάτερον τῶν δύο ᾠῶν περιλαμβάνῃ ἓν ἀμνίον, ἓν χόριον καὶ ἕνα πλακοῦντα. Ὁ πλακοῦς δυνατὸν νὰ εἶναι κεχωρισμένος, ἴδιος δι' ἕκαστον ᾠόν, τὰ δὲ δύο ᾠὰ νὰ ἀποβληθῶσι μεμονωμένως· δυνατὸν ὅμως νὰ ὦσι τοῦτο συνηνωμένα, ἀλλ' αἱ κυκλοφορίαι τῶν δύο ἐμβρύων εἶναι πάντοτε κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ ᾠὸν καλεῖται ὡσαύτως *ἄωρον*, ὅταν προέρχεται ἐκ τοῦ φαρίου τῆς ἀνήβου ᾠοθήκης· *ὥριμον* δέ, ὅταν ἔχει ἀναπτυχθῇ καὶ εὑρίσκεται ἐγγὺς τῆς ἐπιφανείας τῆς ᾠοθήκης ἢ ἔχῃ ἐμπέσει εἰς τὴν σάλπιγγα. *Ὠὸν μεροβλαστὲς* ἢ *ὀλιγοβλαστὲς* εἶναι τὸ ὑφιστάμενον μερικὴν ἢ ὁλικὴν διαίρεσιν. Μ. Ν. Κ.

— *(Βιολ.)* Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ᾠὸν* νοεῖται ἐν τῇ φυσιολογίᾳ τῶν ζῴων ἡ ὀργανικὴ μᾶζα, ἥτις προέρχεται ἐκ γονιμοποιημένου φαρίου ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς θηλείας. Ἡ μᾶζα αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ σπέρματος καὶ ἐξ οὐσιῶν, αἵτινες κατόπιν θὰ χρησιμεύσωσι διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ ἐμβρύου. Τὰ ζῷα, ἅτινα γεννῶσιν ᾠά, καλοῦνται *ᾠοτόκα*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ζῷα, ἅτινα γεννῶσι ζῶντα τέκνα καὶ καλοῦνται *ζῳοτόκα*. Μεταξὺ τῶν *σπονδυλωτῶν* μόνον τὰ *θηλαστικὰ* εἶναι ζῳοτόκα, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ᾠοτόκα.

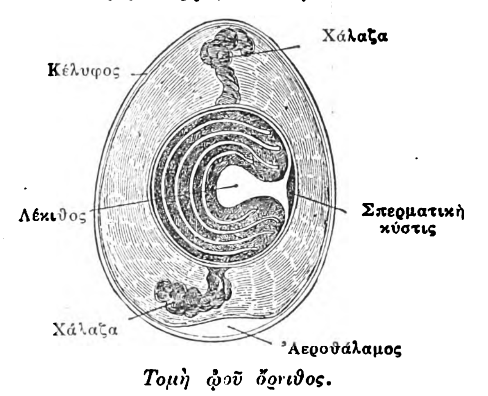

Τομὴ ᾠοῦ ὄρνιθος.

[Τὸ μελανὸν κεντρικὸν κυματοειδὲς σημεῖον δεικνύει τὸ κίτρινον τοῦ ᾠοῦ καὶ ὁ πέριξ ἀνοικτότερος χρωματισμὸς τὸ λεύκωμα.]

Φυσιολογία τοῦ ᾠοῦ. Τὸ ᾠὸν εἶναι κύτταρον, τοῦ ὁποίου τὰ οὐσιωδέστερα στοιχεῖα εἶναι ἡ περικαλύπτουσα τοῦτο μεμβρᾶνα *(λεκιθικὸς ὑμήν)* καὶ ἡ ἐντὸς ταύτης ἐγκεκλεισμένη κιτρίνη κυτταρικὴ μᾶζα *(λέκιθος)*. Ἐντὸς τῆς λεκίθου εὑρίσκεται εἰδική κύστις *(σπερματικὴ κύστις)*.

Λεκιθικὸς ὑμήν. Οὗτος εἶναι κλειστὴ κύστις, περικλείουσα ἐντὸς τῆς κοιλότητός της τὴν λέκιθον, τὴν σπερματικὴν κύστιν καὶ τὴν χάλαζαν (λευκὸν σημεῖον τοῦ γονιμοποιηθέντος ᾠοῦ). Τὰ τοιχώματα τοῦ ὑμένος τούτου εἶναι κατ' ἀρχὰς διαφανῆ. Ὁ λεκιθικὸς ὑμὴν τῶν πτηνῶν περιβάλλεται ὑπὸ μεμβρανοειδῶν ἰνῶν παραλλήλων πρὸς ἀλλήλας, αἵτινες καὶ καθιστῶσι τοῦτον στερεώτερον. Εἰς τοὺς πολύποδας καὶ τὰς ὕδρας ὁ λεκιθικὸς ὑμὴν καλύπτεται ὑπὸ στρώματος ἀποτελουμένου ἐκ κινητικῶν βλεφαρίδων καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀποβαίνει ἀδιαφανής, σκληρύνεται καὶ διαμορφοῦται εἰς κέλυφος.

Λέκιθος. Αὕτη εἶναι ζῶσα ὀργανική, θρεπτικὴ οὐσία, ἥτις πληροῖ τὴν κοιλότητα τοῦ λεκιθικοῦ ὑμένος καὶ χρησιμεύει εἰς τὸ σπέρμα ὡς ἀποθήκη, ἐξ ἧς ἑκάστοτε λαμβάνει τὰς ἀναγκαιούσας διὰ τὴν ἀνάπτυξίν του θρεπτικὰς οὐσίας. Ὁ χρωματισμός της εἶναι κίτρινος εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ποικίλος εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ζῴων. Ἐφ' ὅσον τὸ ᾠὸν προορίζεται διὰ περαιτέρω ἀνάπτυξιν ἐντὸς τῆς μήτρας (θηλαστικά), ἡ λέκιθος εἶναι λίαν μικρά, διότι τὸ ἔμβρυον εὑρίσκεται εἰς ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ μητρικοῦ σώματος διὰ τῆς συγκολλήσεως τῶν πλακούντων, ἐξ ὧν λαμβάνει τὰ ἀναγκαιοῦντα πρὸς τροφήν του στοιχεῖα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν παρατηρεῖται εἰς τὰ πτηνά, τὰς χελώνας καί τινα εἴδη ἑρπετῶν, ὧν τὰ ᾠὰ ἐκκολάπτονται ἐκτὸς τοῦ μητρικοῦ σώματος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ λέκιθος εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη, διότι πρέπει νὰ τροφοδοτῇ τὸ σπέρμα ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα. Εἰς τὰ πτηνά, τὰ ἑρπετά, τοὺς σιλούρους (εἶδος ἰχθύων) καὶ τὰ κεφαλόποδα μαλάκια ἡ ἀνάπτυξις τῆς λεκίθου συντελεῖται διὰ σχηματισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν λεκιθικῶν κοκκίων καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν λεκιθικὸν ὑμένα στρώματος ἐκ πολυεδρικῶν κυττάρων κοκκώδους μορφῆς, καὶ δι' ἀναπτύξεως, μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ στρώματος καὶ τῆς κυρίως λεκίθου, νέας ποσότητος κυττάρων, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ πληθύνονται καὶ πληροῦνται λιπαρῶν ὑποκιτρίνων ἢ ὑπερύθρων σταγονιδίων. Τὰ ἔγχρωμα ταῦτα λιπαρὰ σταγονίδια ἀποτελοῦσι τὸ κίτρινον τοῦ ᾠοῦ *(κρόκον)*. Εἰς τὰ ζῷα τὰ ἔχοντα *χάλαζαν* διακεχριμένην ἡ λέκιθος ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ κυττάρων πεπληρωμένων θρεπτικῶν οὐσιῶν, ἃς καὶ διατηροῦσιν, ἵνα καταναλωθῶσι βραδύτερον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σπέρματος. Εἰς τὰ ζῷα τὰ μὴ ἔχοντα διακεκριμένην χάλαζαν ὁλόκληρος ἡ λέκιθος παρουσιάζει ἀνάλογον σύστασιν πρὸς τὴν σύστασιν τῆς χαλάζης.

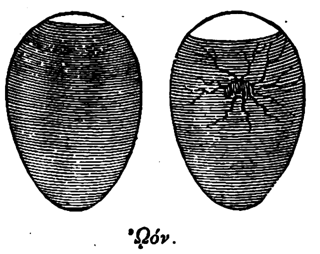

Ὠόν.

[1=ἄγονον· 2=γονιμοποιημένον.]

Χάλαζα. Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ κοκκώδους δίσκου λεπτοτάτου, κανονικοῦ κατὰ τὴν περιφέρειάν του, ὅστις ἐπαναπαύεται ἐπὶ τοῦ κιτρίνου τοῦ ᾠοῦ διὰ τῆς μιᾶς τῶν ἐπιφανειῶν του, ἐνῷ ἡ ἑτέρα ἐπιφάνεια τούτου καλύπτεται ὑπὸ τοῦ λεκιθικοῦ ὑμένος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται δι' ἐπιθηλιακοῦ τινος στρώματος, ὅπερ ὑφίσταται μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ ᾠοῦ. Ἡ σπερματικὴ κύστις εἶναι τοποθετημένη εἰς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου τούτου καὶ διογκώνει τοῦτον. Τὰ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἡ χάλαζα, εἶναι ἁπλούστατα. Περικλείει μικρότατα σφαιρίδια διαφόρου ὄγκου, ὄνομενα μεταξύ των δι' ἰξώδους, γλοιώδους, διαφανοῦς ὑγροῦ, ὅπερ καὶ συσπειρώνει ταῦτα καὶ σχηματίζει κυκλικὸν μεμβρανῶδες στρῶμα, παχύτερον κατὰ τὸ κέντρον καὶ λεπτότερον κατὰ τὴν περιφέρειαν, τελείως ὅμως ὁμοιογενές.

Σπερματικὴ κύστις. Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ κλειστῆς κύστεως ἐν ἀρχῇ πάντοτε σφαιρικῆς, ἀλλ' ὑφισταμένης, εἰς πολλὰ εἴδη ζῴων, μέχρι τῆς ὡριμάνσεώς της, διεύρυνσιν ἢ συμπίεσιν. Ἡ κοιλότης αὐτῆς πληροῦται συνήθως διαυγοῦς λευκωματώδους ἢ κοκκώδους ὑγροῦ, ὁμοιογενοῦς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἡ σπερματικὴ κύστις ἀναφαίνεται λίαν ἐνωρίς, διότι ὄχι μόνον ὑφίσταται καὶ εἰς τὸ μόλις σχηματιζόμενον ᾠόν, ἀλλ' εἶναι καὶ τόσον ἀνεπτυγμένη, ὥστε κατέχει σχεδὸν περισσότερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ χώρου του. Ὁ ὄγκος τῆς σπερματικῆς βλάστης ποικίλλει εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ζῴων. Δ. Ν. Π.

— *(Συγκρ. Ἀνατομ.)* Τὰ ᾠὰ παρουσιάζουσι μεγάλας ἢ μικρὰς διαφορὰς εἰς τὰ διάφορα ἀθροίσματα τῶν ζῴων.

Ὠὸν τῶν θηλαστικῶν. Πάντα τὰ θήλεα τῶν θηλαστικῶν φέρουσιν ἑκατέρωθεν τῆς μήτρας ὄργανον ἀνάλογον πρὸς τὸν ὄρχιν τοῦ ἄρρενος, ὅπερ καλεῖται *ᾠοθήκη*. Ἡ ᾠοθήκη ἐπικοινωνεῖ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς μήτρας διὰ σωληνοειδοῦς ἀποφύσεως, ἐντὸς δὲ τῆς κοιλότητός της περικλείει, ἐν ὑποτυπώδει καταστάσει, ἀριθμόν τινα ᾠῶν, ἅτινα ἄρχονται ἀναπτυσσόμενα καθ' ἣν στιγμὴν τὸ θῆλυ εἶναι ὥριμον πρὸς ἀναπαραγωγήν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ ᾠὰ αὐξάνουσι τὸν ὄγκον των, διαρρηγνυομένου δὲ τοῦ ὑμένος, ὅστις περιβάλλει ταῦτα, διέρχονται διὰ τῆς σωληνοειδοῦς ἀποφύσεως ἐκ τῆς ᾠοθήκης εἰς τὴν μήτραν, ὅπου καὶ ἀναπτύσσεται τὸ ἔμβρυον, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ᾠὸν γονιμοποιηθῇ ὑπὸ τῶν σπερματικῶν στοιχείων τοῦ ἄρρενος. Τὸ ᾠὸν τῶν θηλαστικῶν ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν ἐξέλιξιν, ἣν καὶ τὸ ᾠὸν τῆς γυναικὸς (βλ. *ᾠὸν (Ἀνθρωπολ.)*).

Ὠὸν τῶν πτηνῶν. Τὸ ᾠὸν τῶν πτηνῶν, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεώς του, ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν μερῶν, ἅτινα εἶναι τὰ ἑξῆς: Τὸ *κέλυφος* ἢ *περίβλημα*, ὅπερ ἔχει σχῆμα ἐλλειψοειδὲς καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτοῦ μέρος ἀποτελεῖται ἐξ

Digitized by Google

ἀνθρακικῆς ἀσβέστου καὶ ζωϊκῆς οὐσίας. Ἡ *μεμβρᾶνα* τοῦ κελύφους, ἥτις εἶναι λεπτός, λευκὸς ὑμήν, ὅστις περιενδύει τὸ ἐσωτερικὸν τοίχωμα τοῦ κελύφους. Αἱ *χορδαί*, αἵτινες εἶναι εἶδος συνδετικῆς ταινίας περιεστραμμένης, συνδεούσης τὴν μεμβρᾶναν τοῦ κελύφους μετὰ τῶν ἄκρων τοῦ κιτρίνου τοῦ ᾠοῦ. Τὸ *λευκὸν* ἢ *λεύκωμα*, γλοιώδης μᾶζα, ἀποτελουμένη ἐκ λευκώματος καί τινων ἀλάτων σοδας. Τὸ *κίτρινον*, κοκκώδης μᾶζα σκοτεινὴ καὶ μαλακὴ κιτρίνου χρώματος, περιβαλλομένη ὑπὸ λεπτοτάτης μεμβράνης καὶ ἐπικρεμαμένη εἰς τὸ μέσον τοῦ λευκοῦ. Ἡ *χάλαζα*, λευκὴ κηλὶς ἐπικεκολλημένη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κιτρίνου καὶ μεταβαλλομένη κατὰ τὴν ἐπώασιν εἰς τὸ ἔμβρυον τοῦ πτηνοῦ Κατὰ τὸ ἓν ἄκρον τῆς μεγάλης διαμέτρου τοῦ ᾠοῦ ἡ λευκὴ οὐσία ἀποσύρεται εἰς περιωρισμένον χῶρον, ἀποχωρίζεται τελείως τοῦ κελύφους καὶ σχηματίζει τὸν *ἀεροθάλαμον*.

Ὠὸν τῶν ἑρπετῶν. Τὰ ἑρπετὰ διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: τὰ *βατράχια* καὶ τὰ *κυρίως ἑρπετὰ* ἢ *ὀφίδια*. Τὰ τελευταῖα ταῦτα παρουσιάζουσιν, ὡς πρὸς τὰ ᾠά των, μεγάλας ἀναλογίας πρὸς τὰ πτηνά, ἐνῷ τὰ βατράχια πλησιάζουσι περισσότερον πρὸς τοὺς ἰχθῦς. Οἱ ὄφεις καὶ αἱ σαῦραι γεννῶσι σύνθετα ᾠά, ὅπως καὶ τὰ πτηνά, δηλαδὴ ἕκαστον ᾠόν των ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ κίτρινον (κροκόν), τὸ λευκὸν καὶ τὸ μεμβρανῶδες λευκὸν περικάλυμμα, ὅπερ ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ κελύφους τοῦ ᾠοῦ τῶν πτηνῶν. Ἡ γονιμοποίησις γίνεται, σχεδὸν πάντοτε, πρὸ τῆς ᾠοτοκίας καὶ εἴς τινα εἴδη η ἐκκόλαψις γίνεται ἐντὸς τῶν ᾠαγωγῶν, ὁπότε καὶ γεννῶ ται ζῶντα τέκνα. Οἱ ᾠαγωγοὶ τῶν ἑρπετῶν εἶναι δύο, τοποθετημένοι ἀμέσως πρὸ τῶν πνευμόνων, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ᾠόν, φθάνον μέχρι τοῦ ᾠαγωγοῦ, δὲν χωρίζεται ἀπὸ τῶν πνευμόνων παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν λεπτὴν μεμβρᾶναν τοῦ ἀγωγοῦ, ὅστις τὸ περιβάλλει. Ἐπειδὴ τὸ ᾠὸν τῶν ἑρπετῶν δὲν ἔχει ἀνθεκτικὸν περίβλημα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διείσδυσιν τοῦ ἀέρος ἐκ τῶν πνευμόνων, δύναται εὐκόλως νὰ ἀναπτυχθῇ ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ πλακοῦντος. Τὰ περισσότερα ἑρπετὰ δὲν ἐπωάζουσι τὰ ᾠά των, ἀλλὰ τοποθετοῦσι ταῦτα ἐντὸς τῆς ἄμμου, ὅπου ἐκκολάπτονται τῇ ἐπιδράσει τῆς ἡλιακῆς θερμότητος. Εἴδη τινὰ περιελίσσουσι τὸ σῶμά των ἐπὶ τῶν ᾠῶν των, οὕτως ὥστε παρεμποδίζεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀέρος ἐπ' αὐτῶν, ὁπότε διατηροῦνται ταῦτα εἰς θερμοκρασίαν κατά τι ὑψηλοτέραν ἀπὸ τὴν τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ᾠοῦ τῶν ἑρπετῶν, ὧν τὸ σῶμα εἶναι κεκαλυμμένον διὰ λεπίων, ὑφίστανται τὰς αὐτὰς μεταμορφώσεις, ἃς καὶ τὰ ᾠὰ τῶν πτηνῶν. Ἐκ πάντων τῶν ἑρπετῶν τὰ βατράχια γεννῶσι τὰ περισσότερα ᾠά. Αἱ χελῶναι γεννῶσι 5—6 ᾠά, οἱ δὲ ὄφεις ἀπὸ 10—20 ᾠά. Εἰς τὰ βατράχια ὁ καταμερισμὸς τοῦ ᾠοῦ εἶναι τέλειος. Τὸ κίτρινον τοῦ ᾠοῦ συντελεῖ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ βλαστοδέρματος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ᾠοτοκίας ἡ θήλεια ἔχει τὴν κοιλίαν της τόσον διωγκωμένην ἐκ τῶν ᾠῶν, ὥστε αἱ κινήσεις της καθίστανται βραδύταται. Ὁ ἄρρην τότε ἐπιβαίνει τῶν νώτων τῆς θηλείας, κρατεῖ ταύτην στερεῶς διὰ τῶν προσθίων ποδῶν του καὶ διὰ τῶν ὀνυχωδῶν ἀποφύσεών του πιέζει τὴν κοιλίαν τῆς θηλείας, ἐκ τοῦ πρωκτοῦ τῆς ὁποίας ἐξέρχονται κατὰ σειρὰν τὰ ᾠά. Κατόπιν τούτου ὁ ἄρρην ἐγκαταλείπει τὴν θήλειαν καὶ διαποτίζει τὰ ᾠὰ διὰ τοῦ σπέρματός του. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκκολάψῃ μετ' οὐ πολὺ ταῦτα, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν ᾠῶν μικρά, μέχρις οὗ λάβωσι τὴν μορφὴν τῶν γεννητόρων των, ὑφίστανται πλείστας μεταμορφώσεις.

Ὠὸν τῶν ἰχθύων. Τὰ ᾠὰ τῶν ἰχθύων παρουσιάζουσι μεγάλας ἀναλογίας πρὸς τὰ ᾠὰ τῶν βατραχίων. Ἡ γονιμοποίησίς των γίνεται πάντοτε μετὰ τὴν γένεσίν των. Ἡ θήλεια τῶν ἰχθύων ἐναποθέτει τὰ ᾠά της εἰς κατάλληλον μέρος, καὶ ἰδίως κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν ἢ ἐπὶ διαφόρων ὑποθεμάτων ὑδροβίων φυτῶν, ὑποθαλασσίων βράχων κτλ., ὁ δὲ ἄρρην εὐθὺς κατόπιν διέρχεται δι' αὐτῶν καὶ ἐξαπολύει τὸ σπέρμα του. Ἐκ τῶν ᾠῶν τούτων μέρος μόνον γονιμοποιεῖται.

Πίναξ δεικνύων τὸν ἀριθμὸν τῶν ᾠῶν, τὰ ὁποῖα γεννῶσιν εἴδη τινὰ ἰχθύων.

Εἶδος ἰχθύων	Ἀριθμὸς ᾠῶν	
Σκόμβρος (σκουμπρί).	129.200— 546 680	(ἀναλόγως τῶν εἰδῶν)
Γάδος (μπακαλιάρος).	3 686 760 - 9.311.000	(ἀναλόγως τῶν εἰδῶν)
Κάρπη (κάρπα)... ..	167.400— 203.100	(ἀναλόγως τῶν εἰδῶν)
Πλάταξ (εἶδ. γλώσσας)	1.357.400—	
Ἀκιπησίων	1.467.856—7 653 000	(» »)
Ἀτίγγη (ρέγγα)	37.350—	
Τρίγλη (μπαρμπούνι).	81.500—	
Γλῶσσα	100 000—	

Εἴς τινας χονδροστέους ἰχθῦς ἡ γονιμοποίησις γίνεται ἐσωτερικῶς. Εἰς τούτους παρατηρεῖται ἀληθὴς ὀχεία, ἀνάλογος μὲ τὴν τῶν πτηνῶν. Ὁ καρχαρίας, τὸ σκύλλιον καὶ ἄλλοι ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην. Τὸ ᾠὸν γονιμοποιεῖται ἐντὸς τῶν ᾠαγωγῶν καὶ ἐξέρχεται περιβεβλημένον ὑπὸ ἀνθεκτικῆς κερατώδους συστάσεως μεμβρανης. Εἰς τὰς ρίνας (εἶδος πλεκτογνάθων ἰχθύων) τὰ γονιμοποιηθέντα ᾠὰ παραμένουσιν ἐντὸς τῶν ᾠαγωγῶν, ὅπου καὶ ἀναπτύσσονται καὶ τέλος ἐξέρχονται μικρὰ ἰχθύδια.

Ὠὸν τῶν μαλακίων Μεταξὺ τῶν μαλακίων τινὰ εἶναι μονογενῆ, ἄλλα δὲ ἀνδρόγυνα, ἔχουσι δηλαδὴ ἄρρενα καὶ θήλεα γεννητικὰ ὄργανα. Ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν τὰ μαλάκια πολλαπλασιάζονται δι' ᾠῶν. Εἰς τοὺς *μυτίλους* (μύδια) τὸ ἕτοιμον νὰ γεννηθῇ ᾠὸν ἔχει, περίπου, διάμετρον $^{2}/_{10}$ τοῦ χιλιοστομέτρου καὶ ἀποτελεῖται ἐκ κιτρίνης μάζης, ἐπιπλεούσης ἐντὸς διαφανοῦς λευκώματος, καὶ λεπτῆς μεμβράνης περικαλυπτούσης τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα. Τὰ ἐκκολαπτόμενα ἐκ τῶν ᾠῶν νεογνὰ ἔχουσι σχῆμα σφαιρικὸν καὶ χρῶμα ποικίλλον ἀπὸ τοῦ κιτρίνου μέχρι τοῦ ἐρυθροκερασμώδους. Ὅταν τὰ ᾠὰ εὑρίσκωνται ἀκόμη ἐν τῷ κόλπῳ τῆς ᾠοθήκης, εἶναι εὐδιάκριτος ἡ χάλαζά των. Μετὰ τὴν διάρρηξιν τῶν τοιχωμάτων τῶν κυτταρώδους συστάσεως ἀγωγῶν τὰ ᾠὰ ἔρχονται εἰς τὰ βράγχια, δύο τὸν ἀριθμόν. Ἕκαστον βράγχιον σχηματίζει κοιλότητα, ἥτις ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλας μικροτερας. Ἐντὸς τῶν μικρῶν τούτων κοιλοτήτων θὰ ἀναπτυχθῇ βραδύτερον τὸ ἔμβρυον. Μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς τοποθετήσεως τῶν ᾠῶν εἰς τὰ βράγχια ἄρχονται νὰ ἀναφαίνωνται τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῆς γονιμοποιήσεως. Τὸ κίτρινον αὐξάνεται κατ' ὄγκον καὶ γίνεται ὑδαρέστερον. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του ἀναφαίνεται εὐθεῖά τις γραμμὴ σκοτεινοτέρου χρώματος. Βραδύτερον ἀναφαίνονται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο συμμετρικαὶ καμπύλαι. Σὺν τῷ χρόνῳ αἱ δύο αὗται καμπύλαι ἐπιμηκύνονται καὶ ἀποτελοῦσι τὰς δύο μελλοντικὰς βαλβῖδας, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ κέλυφος, ἐνῷ ἐνδιάμεσός τις λεπτοτέρα γραμμὴ χρησιμεύει ὡς σύνδεσμος των δύο βαλβίδων τοῦ κέλυφους. Τὰ ἐντὸς τοῦ κελυφους των ἀκόμη ἐγκεκλεισμένα ἔμβρυα κινοῦνται ταχέως, ἀντιστρόφως πρὸς τὰς βραδυτάτας κινήσεις, ἃς ἐκτελοῦσιν οἱ γεννήτορές των. Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μυτίλων εἶναι ἐγγενή, δηλαδὴ γίνεται τῇ συμμετοχῇ τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος. Ἡ γονιμοποίησις γίνεται ὡς ἑξῆς: ὁ ἄρρην τοποθετεῖται παρὰ τὴν θήλειαν καὶ ἐξαπολύει τὸ σπέρμα του, ὅπερ καταπίνεται μετὰ τοῦ ὕδατος ὑπὸ τῆς θηλείας καὶ οὕτω γονιμοποιοῦνται τὰ ἐντὸς ταύτης ᾠά.

Ὠὸν τῶν μαλακοστράκων Τὰ μαλακόστρακα εἶναι ᾠοτόκα ἢ ᾠοζωοτόκα. Τινὰ λαμβάνουσιν ἐντὸς τοῦ ᾠοῦ των ἤδη τὴν τελειωτικὴν μορφήν, ἐνῷ ἕτερα, μέχρις ὅτου γίνωσιν ὅμοια μὲ τοὺς γεννήτορας, ὑφίστανται πλείστας μεταμορφώσεις. Εἰς τὰ *δεκάποδα* τὰ ᾠὰ εἶναι κοκκώδη, ἔχουσι χρῶμα ποικίλον καὶ περιβάλλονται ὑπὸ συσιαλτῆς μεμβράνης. Ἡ θήλεια γεννᾷ πολυπληθῆ ᾠά, ἅτινα συνάπτονται μεταξύ των ὑπὸ γλοιώδους οὐσίας, συγκρατούσης ταῦτα προσκεκολλημένα κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τῆς κοιλίας, ὅπου σὺν τῷ χρόνῳ μεγεθύνονται κατ' ὄγκον καὶ μετά τι χρονικὸν διάστημα συντελεῖται ἡ ἐκκόλαψις. Εἰς τὰ *στοματόποδα* τὰ ᾠὰ παραμένουσι προσκεκολλημένα ἐπὶ τῶν βραγχιακῶν προσαρτηματικῶν ὀργάνων τῆς κοιλίας τῆς θηλείας. Εἰς τὰ *ἀμφίποδα* τὰ ᾠὰ τοποθετοῦνται

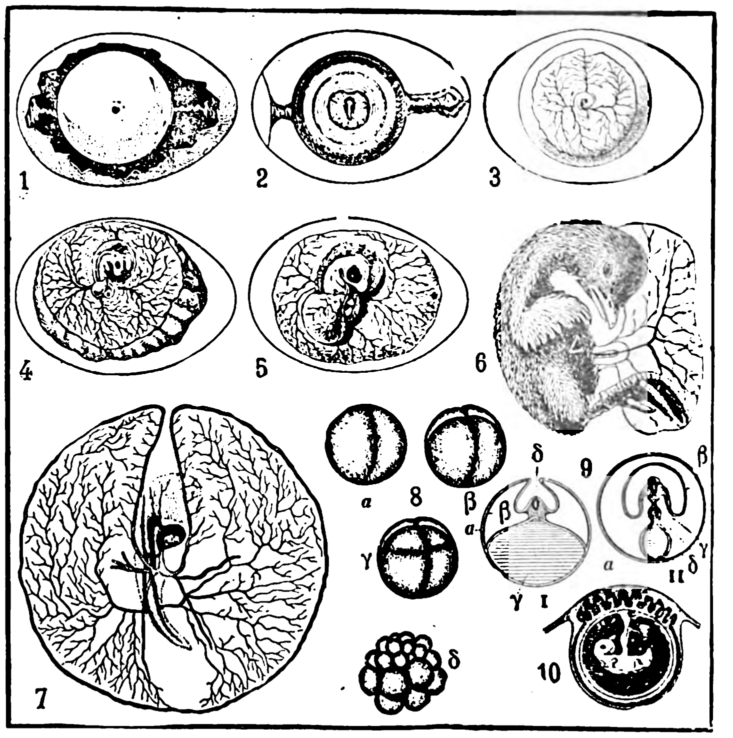

Ὠόν.

[1=πρὸ τῆς ἐκκολάψεως· 2=κατὰ τὴν 2αν ἡμέραν· 3=κατὰ τὴν 4ην ἡμέραν· 4=κατὰ τὴν 5ην ἡμέραν 5=κατὰ τὴν 6ην ἡμέραν· 6=κατὰ την 19ην ἡμέραν· 7=κυκλοφορία τοῦ αἵματος ὀρνιθίου 3 ἡμερῶν· 8=πρωταρχικὸς μερισμὸς τοῦ ᾠοῦ (α, β, γ, δ διάφορα διαδοχικὰ στάδια· 9=ἐμβρυακὰ περιβλήματα (I, α=ἐκτόδερμα, β=μεσόδερμα, γ=ἐνδόδερμα, δ=νωτιαῖος μυελός: II, α=χόριον, β=ἄμνιον, γ=μεσέντερον, δ=ἐντερικὴ κύστις)· 10=ἔμβρυον θηλαστικοῦ ζῴου.]

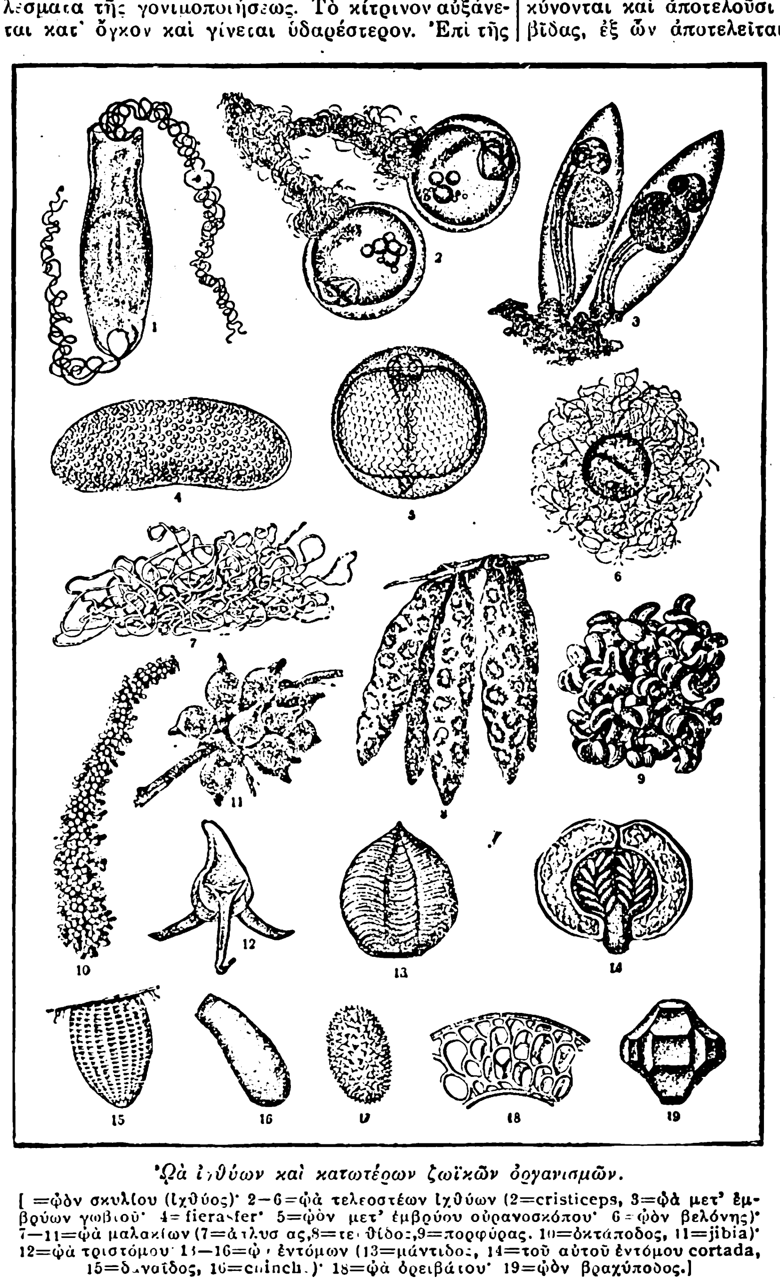

Ὠὰ ἰχθύων καὶ κατωτέρων ζωϊκῶν ὀργανισμῶν.

[=ᾠὸν σκυλίου (ἰχθύος)· 2—6=ᾠὰ τελεοστέων ἰχθύων (2=cristiceps, 3=ᾠὰ μετ' ἐμβρύων γωβιοῦ· 4=fierasfer· 5=ᾠὸν μετ' ἐμβρύου οὐρανοσκόπου· 6=ᾠὸν βελόνης)· 7—11=ᾠὰ μαλακίων (7=ἀπλυσίας, 8=τεθίδος, 9=πορφύρας. 10=ὀκτάποδος, 11=jibia)· 12=ᾠὰ τριστόμου· 13—16=ᾠὰ ἐντόμων (13=μάντιδος, 14=τοῦ αὐτοῦ ἐντόμου cortada, 15=δαναΐδος, 16=cinch.)· 18=ᾠὰ ὀρειβάτου· 19=ᾠὸν βραχύποδος.]

Digitized by Google

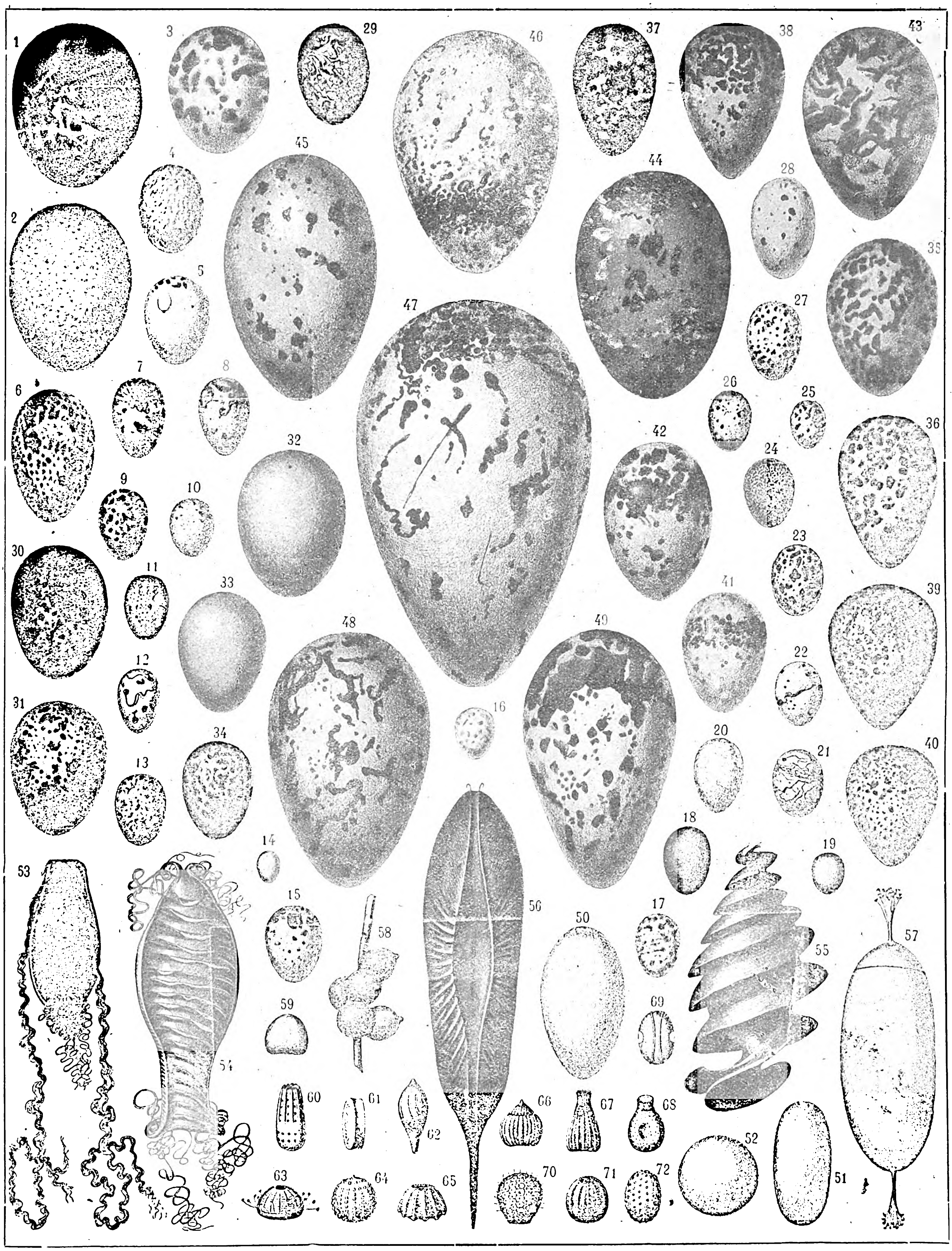

Ὀνόματα τῶν ζῴων, ὧν εἰκονίζονται τὰ ᾠά.

[Πτηνά: 1=πέρνης· 2=ἱέραξ· 3=νῖσος· 4=κόσσυφος· 5=κίχλη· 6=τρυπανοκόραξ (κόραξ ὁ καρπολόγος)· 7=ἐμβέριζα ἡ κεγχρολόγος· 8=κοκκοθραύστης· 9=πυργίτης (σπίζα ἡ κοινή)· 10=σπίνος (σπίζα ἡ ἄγαμος)· 11=ἄνθος· 12=ἐμβέριζα ὁ σχοίνικλος· 13=κόκκυξ· 14=τροχίλος τὸ κολίβριον· 15=λοξίας (σπίνος) ὁ κυρτόρραμφος· 16=τρωγλοδύτης· 17=σίττη ἡ εὐρωπαϊκή· 18=ἀηδών· 19=βασιλίσκος· 20=ἀκκέντωρ· 21=ἐμβέριζα ἡ τσία· 22=ἀκροκέφαλος ὁ ἰτεοδίαιτος· 23=ἀκροκέφαλος ὁ καλαμοδίαιτος· 24=συλβία· 25=αἰγιθαλος (σπάρος)· 26=ὑπολαΐς· 27=ἀμπελίς· 28=χλωρίων (συκοφάγος)· 29=ἰασάνη (πάρρα)· 30=λαγώπους ὁ σκωτικός· 31=λαγώπους ὁ λευκός· 32=φασιανός· 33=πέρδιξ· 34=ὄρτυξ· 35=ἀνακυρτόρραμφος ἡ ἀβοκέττη· 36=τοτανὸς ἡ γλωττίς· 37=εὐδρομίας· 38=χαραδριὸς ὁ βιργινιανός· 39=βανέλλος· 40=τοτανὸς ὠχρόπους· 41=ὑδροχελιδὼν ἡ λευκοπάρειος· 42=στέρνα (χελιδὼν ἡ θαλασσία)· 43=στέρνα ἡ τοῦ Ρύππελ· 44=λάρος· 45=κόλυμβρος· 46=οὐρία· 47=ἄλκα ἡ ἄπτερος (μέγας πιγγουῖνος ἢ λιπαρόχην)· 48 καὶ 49=μορμόνες· 50=πυγόπους (κολυμβίς). Χελῶναι: 51=ἐμύς· 52=χελώνη ἡ μαυριτανική. Ἰχθύες: 53 καὶ 51=σκύλια (σκυλόψαρα)· 55=καρχαρίας· 56=χίμαιρα· 57=πετρομύζων. Μαλάκιον: 58=σηπία. Ἔντομα κλ.: 59=ἀρκτία· 60=ἀκιδαλία· 61=νεμωρία· 62=κωλιάς· 63=δίλωβος· 64=σάτυρος· 65=κυκλωπίδης· 66=λάφυγμα· 67=ἀκοσμητία· 68=ἔννομος· 69=ἄτταχος· 70=λιμενῖτις· 71=βρυόφιλος· 72=εὐβολία.]

Digitized by Google

ἐντὸς ἐσωτερικοῦ ἀσκοῦ εὑρισκομένου παρὰ τὴν κοιλίαν, ὅπου καὶ διατηροῦνται μέχρι τῆς ἐκκολάψεώς των. Εἰς τοὺς *κύκλωπας* τὰ ᾠὰ εἶναι τοποθετημένα ἐντὸς δύο θυλάκων, τοποθετημένων κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς κοιλίας. Ἑκάστη θήλεια γεννᾷ δώδεκα φορὰς τὸ ἔτος καὶ καθ' ἑκάστην φορὰν πολλὰς χιλιάδας ᾠῶν. Ὑπελογίσθη ὅτι ἡ θήλεια τῶν κυκλώπων γεννᾷ τὸ ἔτος περὶ τὸ 4.500.000 ᾠῶν.

Ὠὸν τῶν ἀραχνῶν. Τὰ ἀραχνώδη γεννῶσι μέγαν ἀριθμὸν ᾠῶν, ἅτινα περιβάλλονται ὑπὸ λεπτῆς καὶ διαφανοῦς μεμβράνης. Μετά τινα περίοδον ἐπφασμοῦ, ἥτις ποικίλλει ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν, τὸ ᾠὸν φθάνει εἰς τὴν ὥραν τῆς ἐκκολάψεώς του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ λεκιθικὴ μεμβρᾶνα τόσον εἶναι τεταμένη καὶ ἐκλεπτυσμένη, ὥστε δύναταί τις καλῶς νὰ διακρίνῃ διὰ μέσου ταύτης πάντα τὰ μέρη τοῦ ἐμβρύου, ὅπερ προσομοιάζει πρὸς νύμφην κολεοπτέρου ἐντόμου. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκκολάψεως, τὸ περίβλημα τοῦ ᾠοῦ διαρρήγνυται καὶ ἐκ τῆς σχισμῆς ταύτης ἐξέρχεται κατὰ πρῶτον ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ σιαγόνες καὶ ὁ θώραξ τοῦ νεογεννήτου καὶ τελευταῖον καὶ μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀπελευθεροῦνται οἱ πόδες.

Ὠὸν τῶν ἐντόμων. Τὰ ἔντομα εἶναι ᾠοτόκα καὶ ᾠοζωοτόκα. Ὠοζωοτόκα εἶναι οἱ ψύλλοι καὶ τὰ περισσότερα εἴδη τῶν μυιῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ᾠῶν τῶν ἐντόμων γενικῶς εἶναι μέγας. Τὰ ᾠὰ πάντων τῶν ἐντόμων περιβάλλονται ὑπὸ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνθεκτικῆς μεμβράνης, ἥτις προστατεύει τὸ ἐσωτερικόν των. Τὰ ἔντομα χωρίζονται εἰς διακεκριμένα γένη, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἄρα καὶ ὁ πολλαπλασιασμός των εἶναι ἐγγενής. Δ. Ν. Π.

— *[Βρωμ.]* Πρὸς τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὰ ᾠὰ ὅλων τῶν πτηνῶν· τὴν μεγαλυτέραν ὅμως σημασίαν κέκτηνται τὰ ᾠὰ τῆς ὄρνιθος, καὶ παρ' αὐτά, ἐν ἥσσονι μοίρᾳ, τὰ τῶν χηνῶν, τῶν νησσῶν, τῶν περιστερῶν, ὡς καὶ περαιτέρω τὰ ᾠὰ ὡρισμένων ἰχθύων, ἅτινα ἔρχονται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα *χαβιάριον*.

Αἱ συνήθεις ὄρνιθες τίκτουσιν ἐτησίως 250—300 περίπου ᾠά, αἱ δὲ νῆσσαι 200—250 περίπου. Τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα ἀφοροῦν κυρίως τὰ ᾠὰ τῆς ὄρνιθος, καὶ γενικώτερον τὰ ᾠὰ ὅλων τῶν πτηνῶν, διότι πάντα ταῦτα παρουσιάζουν παρομοίαν σύστασιν καὶ ἀναλόγους ἰδιότητας.

Εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς τρόφιμον ἔρχονται μόνον τὰ ᾠὰ τῆς ὄρνιθος. Ἡ γεῦσις τῶν ᾠῶν εἶναι λίαν διάφορος, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς τροφῆς τῆς ὄρνιθος. Οὕτω λ. χ. τὰ ᾠὰ τῶν ἐλευθέρως ζωσῶν ὀρνίθων, αἵτινες τρέφονται ἐκ διαφόρων σπόρων, σκωλήκων κ. λ., εἶναι πολὺ εὐγευστότερα τῶν ἐν κλειστῷ χώρῳ διαιτωμένων, αἱ ὁποῖαι τρέφονται ἐξ ἑνιαίου εἴδους τροφῆς ἢ ἐξ ἀπορριμμάτων τῆς παρασκευῆς τῶν φαγητῶν. Τὸ ᾠὸν ἐξωτερικῶς περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ *κελύφους*. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τούτου εὑρίσκεται ἡ *μεμβρᾶνα τοῦ κελύφους*, ἀποτελουμένη ἐκ δύο πετάλων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐξωτερικὸν εἶναι παχὺ καὶ ἀνθεκτικόν, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν λεπτὸν καὶ λεῖον. Τὰ δύο ταῦτα πέταλα κατὰ τὸ ἀμβλύτερον ἄκρον τοῦ ᾠοῦ ἀπομακρύνονται ἀλλήλων, σχηματίζοντα κενὸν χῶρον, ὅστις καλεῖται *θάλαμος ἀέρος*. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ᾠοῦ διακρίνεται τὸ *κίτρινον τοῦ ᾠοῦ* ἢ *κρόκος*, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν μᾶζαν τοῦ ᾠοῦ, καὶ τὸ *λεύκωμα* ἢ *λευκὸν τοῦ ᾠοῦ*, ὅπερ περιβάλλει τὸν κρόκον καὶ σχηματίζει πρὸς τοὺς πόλους δύο συνεσπειραμένας χορδάς, κρατούσας τὸν κρόκον αἰωρημένον ἐν τῇ λευκωματοειδεῖ μάζῃ. Αἱ χορδαὶ αὗται καλοῦνται *χάλαζαι*. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κρόκου ὑπάρχει λεπτὸν λευκὸν πετάλιον, καλούμενον *κηλὶς* ἢ *βλαστικὴ ἅλως* ἢ *βλαστόδερμα*. Ἂν ᾠὸν σκληρυνθὲν διὰ βρασμοῦ τμηθῇ διὰ μέσου τῆς ἅλω ταύτης καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τοῦ ᾠοῦ, διακρίνεται ἐπὶ τῆς τομῆς αὐτῆς λεπτὴ λευκὴ στιβάς, ἥτις καλεῖται *λευκὴ λέκιθος* καὶ ἡ ὁποία περιβάλλει ὁλόκληρον τὸν κρόκον, ὑποβαστάζουσα τὴν ἅλω. Ἀμέσως κάτωθεν τῆς ἅλων ἡ λευκὴ λέκιθος ἐπεκτείνεται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ κρόκου καὶ καταλήγει παρὰ τὸ κέντρον εἰς μικρὰν διόγκωσιν, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν καλούμενον *λευκὸν πυρῆνα*. Περαιτέρω εἰς τὴν τομὴν αὐτὴν εἶναι καταφανὲς ὅτι ἡ *κιτρίνη λέκιθος* εἶναι διατεθειμένη καθ' ὁμοκέντρους στιβάδας ἐχούσας ὡς κέντρον τὸν λευκὸν πυρῆνα. Ὁλόκληρον τὸ κίτρινον τοῦ ᾠοῦ περιβάλλεται ὑπὸ ἰδιαιτέρας μεμβράνης.

Τὸ ᾠὸν ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν σαφῶς διακεκριμένων μερῶν, ἤτοι τοῦ *κελύφους*, τοῦ *λευκώματος* καὶ τοῦ *κρόκου*. Τὸ βάρος ὁλοκλήρου τοῦ ᾠοῦ, ὡς καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ μερῶν, κυμαίνεται μεταξὺ τῶν κάτωθι ὁρίων:

Βάρος συνολικοῦ ᾠοῦ	30—72 γρ.	κατὰ μέσον ὅρον	53 γρ.
» κελύφους	3—7 γρ.	» » »	6 γρ.
» λευκοῦ	15—34 γρ.	» » »	31 γρ.
» κρόκου	10—23 γρ.	» « »	16 γρ.

Τὸ κέλυφος τοῦ ᾠοῦ ἀποτελεῖται κυρίως ἐξ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου (89—97 %) καὶ μικρῶν ποσοτήτων ἀνθρακικοῦ μαγνησίου (0—2 %), φωσφορικοῦ ἀσβεστίου καὶ μαγνησίου (0,5—5 %) καὶ ὀργανικῶν ὑλῶν 2—5 %). Τὸ κέλυφος χωρίζεται ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τοῦ ᾠοῦ δι' ἁπαλῆς λεπτῆς μεμβράνης, ἀποτελουμένης ἐκ κερατίνης. Τὸ λευκὸν ἢ λεύκωμα τοῦ ᾠοῦ εἶναι ὠχροκιτρίνη παχύρρευστος μᾶζα ἀσθενοῦς ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως, διασχιζομένη ὑπὸ ὁμοίων μεμβρανιδίων ἐκ κερατίνης, δι' ὧν καὶ συγκρατεῖται αὕτη. Κατὰ τὴν θέρμανσιν εἰς 75—80° τὸ λευκὸν τοῦ ᾠοῦ πήγνυται. Τὸ λεύκωμα ἀποτελεῖται κατὰ μέσον ὅρον ἐξ ὕδατος 85,61 %, ἀζωτούχων ὑλῶν 12,77 %, λίπους 0,25 %, ἀνοργάνων ἁλάτων 0,67 % καὶ ὑδατανθράκων 0,70 %. Αἱ ἀζωτοῦχοι ὗλαι τοῦ λευκοῦ τοῦ ᾠοῦ ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν διαφόρων λευκωμάτων, ἐξ ὧν τὸ ἐπικρατοῦν εἶναι ἡ *ᾠοαλβουμίνη*. Πλὴν αὐτῆς ὑπάρχουν εἰς μικρὰς ποσότητας *γλοβουλίνη* (ᾠογλοβουλίνη) καὶ *μυκοειδὲς* (ᾠομυκοειδές). Περαιτέρω τὸ λευκὸν τοῦ ᾠοῦ περιέχει καὶ μικρὰς ποσότητας ἄλλων σωμάτων, ὡς λ. χ. ἴχνη λουτεΐνης, λεκιθίνης, χοληστερίνης καὶ σακχαροειδῶν ἑνώσεων. Τὸ λευκὸν τοῦ ᾠοῦ περιέχει ἐπίσης βιταμίνας καὶ τῶν τριῶν εἰδῶν, ἀλλὰ μόνον εἰς ἴχνη.

Τὸ κίτρινον τοῦ ᾠοῦ εἶναι πυκνόρρευστος κιτρίνη μᾶζα, ἀσθενοῦς ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως, πηγνυομένη εἰς 75—80°. Ἡ χημικὴ σύστασις τούτου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον ἡ ἑξῆς: ὕδωρ 50,93 %, ἀζωτοῦχοι ὗλαι 16,06 %, λίπος 31,71 %, ἀνόργανα ἅλατα 1,02 % καὶ ὑδατάνθρακες 0,29 %. Ἡ σύστασις τοῦ κρόκου διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς τοῦ λευκώματος, ἤτοι οὗτος περιέχει πολὺ περισσότερον λίπος καὶ αἰσθητῶς ὀλιγώτερον ὕδωρ. Αἱ ἀζωτοῦχοι ὗλαι ἀποτελοῦνται κυρίως ἐξ *ᾠοβιτελλίνης*, ἥτις εἶναι νουκλεοαλβουμίνη ἡνωμένη μετὰ λεκιθίνης. Περαιτέρω ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῷ φωσφατίδια καὶ εἰδικῶς *λεκιθίνη*, ὡς ἀκόμη καὶ πουρινικαὶ βάσεις. Τὸ κίτρινον χρῶμα τοῦ κρόκου ὀφείλεται εἰς τὴν *λουτεΐνην*. Ὁ κρόκος τοῦ ᾠοῦ περιέχει περαιτέρω πολλὴν βιταμίνην A, ἀρκετὴν ποσότητα βιταμίνης B καὶ ἴχνη βιταμίνης C. Γενικῶς ὁ κρόκος εἶναι τόσον πλουσιώτερος εἰς βιταμίνην A, ὅσον μᾶλλον σκοτεινότερον εἶναι τὸ χρῶμα αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἰσχύουσαν λαϊκὴν ἀντίληψιν, καθ' ἣν τὸ ζωηροτέρου κιτρίνου χρώματος ᾠὸν εἶναι ἀνωτέρας θρεπτικῆς ἀξίας τοῦ ἀνοικτοκιτρίνου. Ἕκαστον ᾠὸν περιέχει εἰς τὸ ἀμβλὺ ἄκρον αὐτοῦ θάλαμον ἀέρος, ὅστις ἔχει φυσιολογικῶς τὸν προορισμὸν νὰ παράσχῃ εἰς τὸ ἐκκολαφθησόμενον νεαρὸν ζῷον τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν ἀναπνοὴν αὐτοῦ ποσότητα ἀέρος.

Ἀλλοίωσις καὶ διατήρησις τῶν ᾠῶν. Τὸ κέλυφος τοῦ ᾠοῦ ἔχει λεπτοτάτους πόρους, οἵτινες, ἂν καὶ λίαν μικροί, ἐπιτρέπουν τὴν ἐλευθέραν δίοδον τῶν μικροργανισμῶν καὶ σπορίων τῆς ἀποσυνθέσεως. Ἡ ἀλλοίωσις τῶν ᾠῶν, ἥτις ἐπέρχεται πάντοτε κατὰ τὴν μακροτέραν διατήρησιν, προκαλεῖται ὑπὸ μικροργανισμῶν. Οὗτοι εἰσέρχονται διὰ τῶν πόρων τοῦ κελύφους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ᾠοῦ καὶ ἀποσυνθέτουν αὐτό, προκυπτόντων ὅλων τῶν δυνατῶν προϊόντων ἀποσυνθέσεως τῶν λευκωμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ᾠὰ εἶναι σχετικῶς πλούσια εἰς θειούχους ἑνώσεις, σχηματίζεται πάντοτε κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν ὑδρόθειον, τοῦ ὁποίου ἡ ὀσμὴ εἶναι γνωστὴ γενικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα: ὀσμὴ σεσηπότων ᾠῶν. Αἱ διάφοροι μέθοδοι, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται πρὸς διατήρησιν τῶν ᾠῶν, ἀποβλέπουν εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου τῶν μικροργανισμῶν ἢ τὴν παρακώλυσιν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Αἱ πρὸς διατήρησιν τῶν ᾠῶν μέθοδοι δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τέσσαρας διαφόρους τάξεις, ἤτοι: α) εἰς τὴν ξηρὰν διατήρησιν εἰς ψυχροὺς χώρους, β) τὴν περικάλυψιν ἢ διαπότισιν τοῦ κελύφους τοῦ ᾠοῦ, γ) τὴν τοποθέτησιν εἰς ξηρὰς ἀπεστειρωμένας ὕλας, καὶ δ) τὴν τοποθέτησιν εἰς ἀντισηπτικῶς δρῶντα ὑγρά, μετὰ ἢ ἄνευ ἐμφράξεως τῶν πόρων τοῦ κελύφους. Ἡ μέθοδος τοῦ ψύχους συνίσταται εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ᾠῶν εἰς ἐψυγμένους χώρους, ὅπου οἱ μικροργανισμοὶ δὲν ἀποθνήσκουν μέν, ἀλλ' ἀδυνατοῦν νὰ ἀναπτυχθῶσιν. Ἡ ἀρχὴ τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι τελείως ἡ ἰδία πρὸς τὴν τῆς διατηρήσεως τοῦ κρέατος. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐκτελεῖται ἐν μεγάλῳ εἰς σύγχρονα ψυγεῖα θερμοκρασίας περὶ τὸ 0° καὶ τὰ καταλλήλως τοποθετημένα ᾠὰ προσβάλλονται ὑπὸ ἀνανεουμένου ἀέρος μὲ σχετικὴν ὑγρασίαν 80 %. Αἱ μέθοδοι τῆς περικαλύψεως ἢ διαποτίσεως τῶν ᾠῶν ἀποσκοποῦν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀέρος ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ᾠοῦ. Οὕτω περιτυλίσσονται τὰ ᾠὰ διὰ χάρτου, ἐπιχρίονται διὰ κόμμεως, βαζελίνης, παραφίνης, δεξτρίνης, σελάκης, λινελαίου, βερνικίου, λίπους ἢ καὶ διαφόρων ἄλλων ὑλῶν. Αἱ μέθοδοι αὗται εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπισφαλεῖς. Ἡ τοποθέτησις ἐντὸς ἀπεστειρωμένων ὑλῶν ἐπιτελεῖται κυρίως διὰ χρησιμοποιήσεως ὡς τοιούτων τοῦ μαγειρικοῦ ἅλατος καὶ τῆς τέφρας τῶν ξύλων. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης μεθόδου εἶναι ἀρκούντως ἱκανοποιητικά. Ἡ συνηθέστερον χρησιμοποιουμένη μέθοδος εἶναι ἡ τῆς τοποθετήσεως τῶν ᾠῶν ἐντὸς ἀπολυμαντικῶς δρώντων ὑγρῶν. Πλεῖσται ὅσαι ὗλαι ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς τοῦτο, ὡς λ. χ. ὁ βόραξ, τὸ σαλικυλικὸν ὀξύ, ἡ γλυκερίνη, τὸ μαγειρικὸν ἅλας κλ. Ἡ δρᾶσις ὅμως ὅλων αὐτῶν τῶν ὑλῶν εἶναι ἐπισφαλής. Τὰ μᾶλλον χρησιμοποιούμενα σώματα ὡς ἐκ τῆς ἀσφαλεστέρας δράσεως αὐτῶν, εἶναι ἡ ἄσβεστος καὶ ἡ ὑδρύαλος.

Ὅλαι αἱ μέθοδοι, καθ' ἃς ἐπέρχεται ἔμφραξις τῶν πόρων τοῦ κελύφους, παρουσιάζουν γενικῶς τὸ μειονέκτημα ὅτι κατὰ τὸν βρασμὸν τῶν ᾠῶν προκαλεῖται θραῦσις τοῦ κελύφους λόγῳ τῆς διαστολῆς τοῦ ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ ἀέρος εὑρισκομένου ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, ὅστις θὰ ἐξέφευγεν ἐλευθέρως ἂν οἱ πόροι δὲν εἶχον ἐμφραχθῇ. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο ἀποφεύγεται ἐὰν πρὸ τοῦ βρασμοῦ εἰς τὸ ἓν ἢ καὶ τὰ δύο ἄκρα τοῦ ᾠοῦ ἀνοιχθῶσι διὰ βελόνης δύο μικραὶ ὀπαί, ἐξ ὧν νὰ δύναται νὰ διαφύγῃ ὁ διαστελλόμενος ἀήρ.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὅσον καλῶς καὶ διὰ τῆς μᾶλλον ἐνδεδειγμένης μεθόδου καὶ ἂν διατηρηθῶσι τὰ ᾠά, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποφευχθῇ ἡ, ἔστω καὶ μικρά, ἀλλοίωσις τοῦ ᾠοῦ, διότι τὸ λεύκωμα εὑρίσκεται ἐν βραδείᾳ μέν, ἀλλὰ συνεχεῖ ἀλλοιώσει. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐντατικὴ παραγωγὴ τῶν ᾠῶν περιορίζεται εἰς ὡρισμένην μόνον ἐποχὴν τοῦ ἔτους, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ κατὰ ἕνα οἱονδήποτε τρόπον διατήρησις αὐτῶν.

Θρεπτικὴ ἀξία τῶν ᾠῶν. Ἡ θρεπτικὴ ἀξία τῶν ᾠῶν ὑπὸ πολλῶν ὑπερβάλλεται. Κατὰ τὸν von Voit ἓν ᾠόν, περιέχον περίπου 6 γρ. λευκώματος καὶ 6 γρ. λίπους, ἰσοδυναμεῖ πρὸς 40 γρ. περίπου λιπαροῦ κρέατος, ἐπομένως πρὸς κάλυψιν τῆς ἀπαραιτήτου ἡμερησίως δι' ἰσχυρὸν ἐργάτην ποσότητος λευκώματος εἶναι ἀναγκαῖα περίπου 20 ᾠά. Ἓν ᾠὸν περιέχει τόσον λεύκωμα καὶ τόσον λίπος, ὅσον περίπου 150 γρ. γάλακτος ἀγελάδος (τὸ ὁποῖον ὅμως περιέχει ἐπιπροσθέτως ἀκόμη καὶ γαλακτοσάκχαρον). Ἡ λίαν διαδεδομένη ἄποψις, ὅτι τὰ σκληρὰ βρασθέντα ᾠὰ εἶναι δυσπεπτότερα τῶν μαλακῶν τοιούτων στερεῖται πάσης βάσεως, δοθέντος ὅτι ταῦτα φθάνουν εἰς τὰ πεπτικὰ ὄργανα ἀρκούντως τεμαχισθέντα. Ἐὰν ὅμως τοῦτο δὲν συνέβαινε, τότε πράγματι ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ θὰ ἦτο μικροτέρα, ὡς συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν στόμαχον μεγαλυτέρων τεμαχίων κρέατος. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ M. Rubner ἡ ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ χρησιμοποίησις τῶν ᾠῶν εἶναι ποσοτικῶς ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ κρέατος. Μικραὶ ποσότητες τοῦ κρόκου (ἡ νουκλεΐνη) καὶ τοῦ λευκοῦ (αἱ ἐκ κερατίνης μεμβρᾶναι) δὲν διαλύονται ὑπὸ τῶν πεπτικῶν ὑγρῶν. Χαρακτηριστικόν, καίτοι μὴ εἰσέτι πλήρως διευκρινισθέν, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ᾠὰ καὶ εἰς μετρίαν ποσότητα λαμβανόμενα προκαλοῦν τὸ αἴσθημα τοῦ κόρου, ὅπερ δὲν συμβαίνει διὰ τῆς λήψεως γάλακτος μὲ τὸ αὐτὸ ποσὸν λευκώματος καὶ λίπους ἢ κρέατος.

Ξηρὰ ᾠά. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς τὸ ἐμπόριον κυκλοφοροῦν παρασκευάσματα ξηρῶν ᾠῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἐξηραίνοντο τὰ εἰς τὰς χώρας τῆς ἀφθόνου παραγωγῆς ᾠῶν κατὰ τὴν συσκευασίαν καὶ φόρτωσιν θραυόμενα ᾠά. Τὰ τοιαῦτα προϊόντα ἦσαν κατωτάτης ἀξίας καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο οὐχὶ ὡς τρόφιμον, ἀλλὰ διὰ τεχνικοὺς σκοπούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισεν ἡ συστηματικὴ παρασκευὴ ξηρῶν ᾠῶν εἰς τὴν πλουσίαν εἰς ᾠὰ Κίναν, ὡς καὶ σχεδὸν συγχρόνως εἰς ἄλλας χώρας, πρὸς χρῆσιν αὐτῶν ὡς τροφίμου. Διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ξηρῶν ᾠῶν ἐχρησιμοποιοῦντο κατ' ἀρχὰς ὑψηλαὶ θερμοκρασίαι, δι' αὐτῶν ὅμως ἐπήρχετο πλήρης πῆξις τοῦ λευκώματος καὶ τὰ λαμβανόμενα προϊόντα ὡμοίαζον πρὸς βρασθὲν ᾠόν, ἡ δὲ ἐπιθυμητὴ ἱκανότης διογκώσεως τοῦ νωποῦ ᾠοῦ εἶχε πλήρως ἐξαφανισθῆ, διό, μόνον ὅταν διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς μεθόδου τοῦ ῥαντισμοῦ κατωρθώθη ἡ ἀποφυγὴ ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν, ἦλθον εἰς τὸ ἐμπόριον πραγματικῶς καλὰ προϊόντα. Σήμερον χρησιμοποιοῦνται διάφοροι μέθοδοι, ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῆς παρασκευῆς τῆς κόνεως τοῦ γάλακτος. Τὰ τοιαῦτα προϊόντα εἶναι τελείως διαλυτὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν διογκωτικὴν ἱκανότητα πλησιάζουν πολὺ πρὸς τὰ νωπὰ ᾠά. Ξηρὰ ᾠὰ χρησιμοποιοῦνται σήμερον εἰς μεγάλα ποσὰ πρὸς παρασκευὴν μακαρονίων, ἡδυπότων, ὀμελετῶν, μαγιονέζας, διαφόρων γλυκισμάτων, εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς μαργαρίνης κ. λ. Ἐνίοτε ἔρχονται εἰς τὸ ἐμπόριον χωριστὰ κόνις κρόκου καὶ κόνις λευκοῦ τοῦ ᾠοῦ.

Ἐξέτασις καὶ γνωμάτευσις τῶν ᾠῶν. Ἡ ἐξέτασις τῶν ᾠῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χημικὴν αὐτῶν σύστασιν γίνεται κατὰ τὰς γνωστὰς χημικὰς μεθόδους. Ἰδιαίτερον ὅμως ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πρᾶξιν παρουσιάζουν αἱ μέθοδοι, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ἡ νωπότης ἢ ἡ ἀλλοίωσις αὐτῶν. Συνήθως δι' ἁπλῆς παρατηρήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ᾠοῦ, ὡς καὶ τῆς ὀσμῆς αὐτοῦ, εἶναι δυνατὸς ὁ ἔλεγχος. Τὸ πρόσφατον ᾠὸν ἔχει φλοιὸν λεῖον καὶ ἄνευ κηλίδων, εὐχάριστον ὀσμὴν καὶ κατὰ τὴν ἀνακίνησιν διὰ τῆς χειρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ προσφάτου ᾠοῦ παραμένει τελείως ἀμετακίνητον. Κατὰ τὴν ἐπίψαυσιν διὰ τοῦ ἄκρου τῆς γλώσσης εἰς τὸ πρόσφατον ᾠὸν εὑρίσκεται τὸ μὲν ἀμβλὺ ἄκρον θερμόν, τὸ δὲ ὀξὺ ψυχρόν. Κατὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ προσφάτου ᾠοῦ ἐμφανίζεται ὁ φλοιὸς ἐσωτερικῶς

Digitized by Google

καθαρός, λευκός, ἄνευ κηλίδων, τὸ λευκὸν εἶναι ἀνοικτόχρουν καὶ διαυγές, ἄνευ πηκτωμάτων καὶ ἰνῶν, καὶ σαφῶς κεχωρισμένον τοῦ κιτρίνου, ὡς ἐπίσης ἡ ὀσμὴ καὶ ἡ γεῦσις αὐτοῦ εἶναι εὐχάριστος.

Εἰς τὴν πρᾶξιν διὰ τὴν δοκιμὴν τῆς νωπότητος τῶν ᾠῶν χρησιμοποιοῦνται αἱ κάτωθι μέθοδοι:

1) Δοκιμὴ τῆς ἐμβαπτίσεως. Τὰ πρόσφατα ᾠὰ ἔχουν εἰδικὸν βάρος 1.0784 ἕως 1.0942 καὶ κατὰ μέσον ὅρον 1.080. Ἐπειδὴ τὸ ᾠὸν κατὰ τὴν διατήρησιν αὐτοῦ χάνει ὕδωρ καὶ προσλαμβάνει ἀέρα (παραγωγὴ καὶ μεγέθυνσις τοῦ θαλάμου τοῦ ἀέρος), ὑφίσταται συνεχῶς ἐλάττωσιν τοῦ εἰδικοῦ βάρους αὐτοῦ, ἀνάλογον τοῦ χρόνου τῆς διατηρήσεώς του. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ εἰδικοῦ βάρους ἡμερησίως εἶναι περίπου 0,0017 ἕως 0,0018. Ἐὰν τεθῇ πρόσφατον ᾠὸν ἐντὸς διαλύματος 10% μαγειρικοῦ ἅλατος (εἰδικοῦ βάρους 1.073), τότε τοῦτο βυθίζεται ἀμέσως εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου, ἐνῷ ἀναλόγως τῆς παλαιώσεως αὐτοῦ ἢ κολυμβᾷ ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ ἢ ἐπιπλέει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας.

2) Ἐξέτασις τοῦ θαλάμου τοῦ ἀέρος. Ὁ θάλαμος τοῦ ἀέρος, ὅστις εἰς τὸ μόλις γεννηθὲν ᾠὸν ἐλλείπει τελείως, μετὰ πάροδον 24 ὡρῶν ἔχει διάμετρον 17—20 mm, μετὰ 6 ἑβδομάδας φθάνει τὰ 26 mm καὶ μετὰ 4 ½ μῆνας 33,8 mm. Μέχρι τῶν δύο πρώτων μηνῶν ἔχει σχῆμα πεπλατυσμένον, ἀκολούθως δὲ καθίσταται σφαιρικός. Ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ὁ θάλαμος τοῦ ἀέρος, τόσον περισσότερον μετακινεῖται τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ τὴν τάραξιν τοῦ ᾠοῦ διὰ τῆς χειρός.

3) Ἐξέτασις εἰς τὸ διερχόμενον φῶς. Αὕτη εἶναι ἡ συνηθέστερον ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιουμένη μέθοδος. Κατ' αὐτὴν τοποθετεῖται τὸ ᾠὸν ἐντὸς σκοτεινοῦ χώρου καὶ φωτίζεται ἰσχυρῶς. Πρόσφατα ᾠὰ παρουσιάζουν ὁμαλωτάτην διαφάνειαν, πεπαλαιωμένα δὲ θολότητα καὶ κηλῖδας μικρὰς ἢ μεγάλας καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς περιδιαγεγραμμένας. Ἡ ἐξέτασις αὕτη, ἥτις γίνεται δι' εἰδικῶν *ᾠοσκοπίων*, δύναται ἄριστα νὰ γίνῃ καὶ διὰ τῆς χειρός. Περικλείεται, δηλαδή, τὸ ᾠὸν ἐντὸς τῆς παλάμης, φέρεται πλησιέστατα εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ φωτίζεται δι' ἰσχυροῦ φωτός.

Ἀναπληρώματα ᾠῶν. Τὰ ᾠὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν μαγειρικὴν καὶ τὴν ζαχαροπλαστικὴν διὰ τὰς ἀκολούθους ἰδιότητας αὐτῶν: α) Παρέχουν εἰς τὰ φαγητὰ εὐχάριστον γεῦσιν καὶ αὐξάνουν τὴν θρεπτικὴν αὐτῶν ἀξίαν, λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν περιεκτικότητος εἰς λεύκωμα καὶ λίπος. β) Τὸ λεύκωμα κατὰ τὴν θέρμανσιν ἐπαυξάνεται ἰσχυρῶς κατ' ὄγκον καὶ ἑπομένως τὰ μετ' ᾠῶν παρασκευασθέντα φαγητὰ καθίστανται ὀγκώδη (ἀφρᾶτα). γ) Τὸ λεύκωμα ἔχει συνδετικὴν ἱκανότητα καὶ οὕτω τὰ παρασκευαζόμενα φαγητὰ καθίστανται συνεκτικώτερα. δ) Παρέχουν εἰς τὰ φαγητὰ τὴν ἐπιθυμητὴν κιτρίνην χρῶσιν.

Διὰ τῶν διαφόρων ἀναπληρωμάτων ἐπιδιώκεται ἡ ἐπίτευξις τῶν τεσσάρων, ὡς ἀνωτέρω, ἰδιοτήτων τῶν ᾠῶν. Ἡ θρεπτικὴ ἀξία ἐπιδιώκεται νὰ ἀναπληρωθῇ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως λευκώματος ἄλλου εἴδους, ὡς λ. χ. κόνεως γάλακτος, καζεΐνης κλπ. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς συνδετικῆς ἱκανότητος χρησιμοποιοῦνται προσθῆκαι ἀλεύρου ἢ ἀμύλου. Διὰ τὴν διογκωτικὴν ἱκανότητα προστίθεται τεχνητὴ ζύμη καὶ τὸ κίτρινον χρῶμα ἐπιτυγχάνεται διὰ κιτρίνης τινὸς χρωστικῆς ὕλης. Ἑπομένως ἓν χρησιμοποιήσιμον ἀναπλήρωμα ᾠοῦ πρέπει νὰ ἀποτελῆται ἐκ μείγματος συνισταμένου ἐκ λευκώματος, μικρῶν ποσοτήτων ἀλεύρου ἢ ἀμύλου, τεχνητῆς ζύμης καὶ κιτρίνου χρώματος.

Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

—*[Μυθολ.]* Τὸ *ᾠὸν* διεδραμάτισε σπουδαῖον μέρος ἐν τῇ κοσμογονίᾳ διαφόρων ἐκ τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων. Ἡ Βαβανή, ἡ μήτηρ τῆς ἁγίας τριάδος τοῦ ἰνδικοῦ πανθέου, μυθολογεῖται ὅτι ἐγέννησε τρία ᾠά, ἐξ ὧν ἐξῆλθον ὁ Βράμα, ὁ Βισνοὺ καὶ ὁ Σίβα. Εἰς πλείστας θρησκευτικὰς παραστάσεις τῶν Ἰνδιῶν ἀπεικονίζεται ὁτὲ μὲν ὁ Βράμα πρὸ ᾠοῦ, ἐν ᾧ φαίνεται ὁ ἄνθρωπος ἔμβρυον ἔτι, ὁτὲ δὲ ἁπλῶς μόνον τὸ ᾠὸν τῆς κοσμογονίας. Ἡ Συρία Ἀφροδίτη, κατὰ τὰς φοινικικὰς παραδόσεις, ἐγεννήθη ἐξ ᾠοῦ πεσόντος οὐρανόθεν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐκκολαφθέντος ὑπὸ περιστερῶν. Γνωστοτάτη εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἐξ ᾠοῦ γέννησις τῆς Ἑλένης καὶ τῶν Διοσκούρων. —Ω.

— **ᾠὰ μωσαϊκὰ** *[Βιολ.]*· βλ. λ. *μωσαϊκὰ ᾠά.*

—**ᾠόν, ἠλεκτρικὸν** — *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὸν ᾠόν.*

—**ᾠοῦ λεύκωμα.** Τὸ λεύκωμα ἢ λευκὸν τοῦ ᾠοῦ ἀποτελεῖ τὸν τύπον τῶν *λευκωμάτων*, ἐκ τούτου δὲ ἐκλήθησαν λευκώματα καὶ ὅλαι αἱ ἀναλόγου συστάσεως, ζωϊκῆς ἢ φυτικῆς προελεύσεως ἀζωτοῦχοι ὗλαι. Τὸ λεύκωμα τοῦ ᾠοῦ χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντίδοτον ἐπὶ δηλητηριάσεων διὰ μεταλλικῶν ἁλάτων, ἰδίως τοῦ ὑδραργύρου καὶ χαλκοῦ. Σ. Γ.

ὠόπ! Ναυτικὸν κέλευμα (βλ. λ. «*πτέρωσον*»).

ᾠοπαραγωγὴ (ἡ)· ἡ παραγωγὴ ᾠῶν, ἰδίᾳ ἐξ ὀρνίθων: «ἡ ᾠοπαραγωγὴ ἐν Ἑλλάδι, — ἐν Βουλγαρίᾳ».

ᾠόπλασμα (τό)· βλ. *ᾠόσωμα.*

ᾠοπλαστία (ἡ). Οὕτω καλεῖται ὁ τρόπος τῆς ἀναπαραγωγῆς διὰ τῶν ᾠῶν, τουτέστιν ἡ κατὰ τὴν γονιμοποίησιν ἕνωσις τοῦ σπερματοζῳαρίου μετὰ τοῦ ᾠαρίου πρὸς διάπλασιν τοῦ ᾠοῦ. Μ.Ν.Κ.

ᾠοπώλης (ὁ)· ὁ πωλητὴς ᾠῶν, ἀβγοπώλης, κοιν. *ἀβγουλᾶς.*

ᾠορρηξία (ἡ)· βλ. λ. *ᾠοτοκία.*

Ὠορύφας. Ναύαρχος Βυζαντινὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Β' Τραυλοῦ (820—829), ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη τῷ 827 μετὰ ἰσχυροῦ στόλου πρὸς καταδίωξιν τῶν Ἀράβων, οἵτινες, ὁρμώμενοι ἐκ Κρήτης (ἣν εἶχον καταλάβει τῷ 823), ἐδῄουν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Βυζαντίου. Ἐκδιώξας τοὺς Ἄραβας ἐκ τοῦ Αἰγαίου, προσέβαλεν αὐτοὺς καὶ ἐν Κρήτῃ, ἔνθα ὅμως ἡττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Β' (τῷ 829) καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ υἱοῦ του Θεοφίλου ὁ Ὠορύφας διωρίσθη δρουγγάριος τῆς βίγλης, ἤτοι φρούραρχος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἶτα ἀπεστάλη κατὰ τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στασιάσαντος Θεοφόβου, ὃν καὶ συνέλαβε καὶ ὡδήγησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ν. ΚΛΕ

—**Ὠορύφας, *Νικήτας*.** Ναύαρχος Βυζαντινὸς ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' (842—867). Ἦτο ὁ μόνος ἱκανὸς καὶ γενναῖος ἀνὴρ ἐξ ὅσων περιεστοίχιζον τὸν βασιλέα τοῦτον καὶ διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἔπαρχος Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μιχαὴλ Γ' ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (τῷ 867) καὶ τὴν ὑπὸ τούτου ἁρπαγὴν τοῦ θρόνου, ὁ Ὠορύφας ἠθέλησε ν' ἀντιστῇ κατὰ τοῦ νέου βασιλέως, μετ' ὀλίγον ὅμως συνδιηλλάγη μετ' αὐτοῦ καὶ ἀπεστάλη ἐπὶ κεφαλῆς 100 πλοίων κατὰ τοῦ ἐπιδραμόντος εἰς τὰ παράλια τῆς Δαλματίας στόλου τῶν Ἀράβων τῆς Καρχηδόνος. Ἡ εἴδησις τῆς ἐπελεύσεως τοῦ ναυάρχου Ὠορύφα κατετάραξε τοὺς Ἄραβας, οἵτινες, πρὶν ἢ ἔτι ἐμφανισθῇ ὁ βυζαντινὸς στόλος, ἐγκατέλιπον τὴν Δαλματίαν καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῆς Νοτίου Ἰταλίας, ἔνθα ἐντὸς ὀλίγου ἐξεπόρθησαν τὴν Βάρην καὶ 150 ἄλλα κάστρα, ὁρμώμενοι δ' ἐκεῖθεν ἐδῄουν τὴν χώραν μέχρις αὐτῶν τῶν προαστίων τῆς Ῥώμης. Ὁ Ὠορύφας ἐπελθὼν τότε κατ' αὐτῶν καὶ τυχὼν (κατόπιν τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν τοῦ βασιλέως Βασιλείου Α') τῆς συνδρομῆς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Β' (ὅστις κατεῖχε τότε τὴν Καπύην) καὶ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ Β' (867—872), καθὼς καὶ τῶν ἀπαλλαγέντων ἤδη ἐκ τῆς ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς Δαλματῶν, ἠδυνήθη ἐντὸς ὀλίγου νὰ συντρίψῃ τοὺς Ἄραβας καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἐκκενώσωσι πᾶσαν τὴν Νότιον Ἰταλίαν, μεθ' ὃ ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἱ λαμπραὶ ἐκεῖναι νῖκαι τοῦ Ὠορύφα ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἑδραίωσιν τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Δαλματίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 881 ὁ στόλος τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἀρνησιπάτριδος Φωτίου, ἐπέδραμεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας δῃῶν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους μέχρις αὐτῆς τῆς Προποντίδος. Ὁ Ὠορύφας, ἐπελθὼν κατ' αὐτοῦ, κατεβύθισε τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων του καὶ ἐξηνάγκασε τὰ λοιπὰ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Κρήτην. Τὸ ἐπιὸν ἔτος (882) ὁ Φώτιος ἐπέδραμε πάλιν κατὰ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ὠορύφας, ἐκστρατεύσας ἐναντίον του, κατέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του εἰς τὰς Κεγχρεὰς (λιμένα ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, παρὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου), ἔνθα ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος εὑρίσκετο ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ. Ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τότε τὸν μακρὸν καὶ ἐπικίνδυνον περίπλουν τῆς Πελοποννήσου, διεβίβασε διὰ νυκτὸς «πολυχειρίᾳ καὶ ἐμπειρίᾳ» διὰ ξηρᾶς ἅπαντα τὰ πλοῖά του πέραν τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ἐπιτεθεὶς αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ ἀραβικοῦ στόλου ἄλλα μὲν πλοῖα αὐτοῦ κατεβύθισεν, ἄλλα δὲ ᾐχμαλώτισε μετὰ τῶν πληρωμάτων των. Ν. ΚΛΕ

ᾠοσκοπία (ἡ) *['Αρχ.]*. Εἶδος μαντικῆς, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν Ὀρφικῶν καὶ ἐγίνετο τῇ βοηθείᾳ ᾠοῦ, ὅπερ ἐσυμβόλιζε τὸ κοσμογονικὸν ᾠόν, ἐξ οὗ ἐξῆλθεν ὁ κόσμος. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει ὅτι περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῆς μαντικῆς ἔγραψεν ὁλόκληρον βιβλίον ὁ στωϊκὸς Ἑρμαγόρας ὁ Ἀμφιπολίτης. Κατὰ τὴν ᾠοσκοπίαν ἔθετον ᾠόν τι ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ παρετήρουν ἐκ ποίας πλευρᾶς ὑφίστατο τοῦτο ἐφίδρωσιν, ἐξάγοντες ἀναλόγως συμπεράσματα. Ἂν τυχὸν τὸ ᾠὸν ἐξερρηγνύετο, τοῦτο ἀπετέλει δυσμενέστατον οἰωνόν. Καὶ σήμερον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ γίνεται χρῆσις ᾠῶν διὰ μαντικοὺς σκοποὺς κατὰ διαφόρους τρόπους, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνωτέρω περιγραφόμενος διὰ τῆς πυρᾶς (βλ. λ. *αὐγομαντεία*). Ἡ ᾠοσκοπία καλεῖται ἄλλως: *ᾠοσκοπικὴ* ἢ *ᾠοθυτική.*

— *[Ζῳοτεχν.]* Καλεῖται *ᾠοσκοπία* ἐν τῇ ζῳοτεχνίᾳ ἡ ἐξέτασις τῆς νωπότητος ἢ μὴ τῶν ᾠῶν δι' εἰδικοῦ ὀργάνου, τοῦ *ᾠοσκοπίου* (βλ. λ.). Ἡ ᾠοσκοπία ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ πότε ᾠόν τι εἶναι γόνιμον καὶ πότε ἄγονον. Γόνιμον θεωρεῖται τὸ ᾠόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἰωρεῖται εἶδος πυρηνίσκου, ἐξ οὗ ἀναφύονται αἱμοφόροι τινὲς νηματοειδεῖς ἀποφύσεις. Δ. Ν. Π.

ᾠοσκόπιον (τό). Ὄργανον χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς νωπότητος τῶν ᾠῶν. Ἀρχὴ τούτου εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ ᾠοῦ εἰς τὸ διερχόμενον φῶς. Τὰ νωπὰ (πρόσφατα) ᾠὰ παρουσιάζουν μεγάλην διαφάνειαν, ἐνῷ διὰ τῆς παλαιώσεως καθίστανται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀδιαφανῆ. Ἁπλοῦς τύπος ᾠοσκοπίου εἶναι κιβώτιον ἢ θάλαμος κλειστός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει φωτεινὴ πηγή. Ὁ θάλαμος οὗτος φέρει στρογγύλην ὀπήν, εἰς ἣν τίθεται τὸ ᾠὸν καὶ ἐξετάζεται ἡ διαφάνεια αὐτοῦ. Εἰς συνθετωτέρου τύπου ᾠοσκόπια τίθενται συγχρόνως, ἐπὶ πλειόνων ὀπῶν, περισσότερα ᾠά, εἶναι δὲ δυνατὸς ὁ συνδυασμὸς τοῦ ᾠοσκοπίου μετὰ φωτογραφικῆς μηχανῆς, ὥστε νὰ δύναται καὶ νὰ φωτογραφηθῇ ἡ διαφάνεια τῶν ᾠῶν, λαμβανομένων οὕτω καὶ στοιχείων ἀντικειμενικῆς χρήσεως καὶ οὐχὶ μόνον ὑποκειμενικῆς. Ὠοσκόπια ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς γονιμότητος τῶν ἐπῳαζομένων ᾠῶν. Σ. Γ.

ᾠοσπόριον (τὸ) *[Μικροβ.]*. Ὁ σπόρος τῶν νηματομυκήτων, οἱ ὁποῖοι γεννῶνται ἐκ τῆς συνευρέσεως τῶν δύο φύλων. Κατὰ ταύτην, ἐὰν μὲν τὸ ἀνθηρίδιον, ἤτοι τὸ ἄρρεν, εἰσέλθῃ ἁπλῶς εἰς τὸ ᾠογόνιον, ἤτοι τὸ θῆλυ, παράγεται τὸ *ᾠοσπόριον*, ἐὰν ὅμως τὰ κύτταρα τῶν δύο φύλων συντηχθῶσι, θὰ παραχθῇ τὸ *ζυγοσπόριον*. Ν. Α. Μ.

ᾠόσφαιρα (ἡ)· ἀνατομ., ἡ πρώτη φάσις τῆς ἐξελίξεως τοῦ γονιμοποιηθέντος ᾠαρίου. Ι. Π.

ᾠόσωμα (τό), ἢ **ᾠόπλασμα** *[Ανατομ.]*. Τὸ κυτταρικὸν σῶμα ἢ κυτόσωμα τοῦ ᾠαρίου, τὸ συγκείμενον ἐκ πρωτοπλάσματος καὶ λεκίθου. Ι. Π.

ᾠοτάριχος (τό), ἢ ***ᾠοτάριχον***, ἢ ***αὐγοτάραχον***. Καλεῖται οὕτως ἡ ταριχευμένη ᾠοθήκη τοῦ ἰχθύος μούγιλος ὁ κέφαλος (κοιν *μπάφα*). Αἱ ᾠοθῆκαι τοῦ ἰχθύος τούτου ἐξάγονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γονιμοποιήσεως αὐτῶν διὰ διανοίξεως τῆς κοιλίας αὐτοῦ, εἶτα πλύνονται καλῶς πρὸς καθαρισμὸν ἀπὸ τῶν αἱμάτων καὶ λοιπῶν ὑγρῶν, ἁλατίζονται καὶ μετὰ τὴν ὡρίμανσιν περιβάλλονται διὰ λεπτοῦ στρώματος κηροῦ. Παρ' ἡμῖν παρασκευάζεται ἀρίστης ποιότητος αὐγοτάραχον ἐν Μεσολογγίῳ. Σ. Γ.

ᾠοτόκα (τὰ) (Ovipara) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα, ἅτινα γεννῶσιν ᾠά, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ *ζῳοτόκα*, ἅτινα γεννῶσι ζῶντα τέκνα, καὶ πρὸς τὰ *ᾠοζῳοτόκα*, ἅτινα γεννῶσι μὲν ζῶντα, ἀλλ' ἐκκολαφθέντα ἐντὸς ᾠοῦ εἰς τὸ μητρικὸν σῶμα (σαλαμάνδρα ἡ χερσαία). Δ. Ν. Π.

ᾠοτοκία (ἡ)· τὸ τίκτειν ᾠά, γέννησις ᾠῶν: «ᾠοτοκία τῶν πτηνῶν, — τῶν ἰχθύων».

—*[Φυσιολ.]* *Ὠοτοκία* ἢ *ᾠορρηξία* καλεῖται ἡ κατάστασις τῆς ὡριμάνσεως καὶ ῥήξεως τῶν ἐν ταῖς ᾠοθήκαις περιλαμβανομένων γρααφιανῶν ᾠοθυλακίων, ἡ ἐπισυμβαίνουσα κατὰ τὴν ἀρχομένην ἐφηβικὴν ἡλικίαν τῆς γυναικὸς καὶ ἐξακολουθοῦσα ἐπιτελουμένη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς γονιμότητος αὐτῆς, μέχρι τῆς κλιμακτηρικῆς καλουμένης ἡλικίας. Ἡ πρώτη ἐμφανιζομένη λειτουργία τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ μετάπλασις τοῦ πρωτογενοῦς ᾠοθυλακίου εἰς ὥριμον τοιοῦτον, εἰς τὸ γρααφιανὸν καλούμενον, τουτέστιν ἡ ὡρίμανσις τοῦ ᾠοθυλακίου. Ἐπακολουθεῖ ταύτῃ ἡ ῥῆξις τοῦ γρααφιανοῦ ᾠοθυλακίου, ἤτοι: ἡ *ᾠορρηξία* καὶ ἡ ἔκπτωσις τοῦ ᾠαρίου, ὅπερ ἐφεξῆς θέλει ὁδεύσει πρὸς συνάντησιν τοῦ σπερματοζῳαρίου, ὁπότε ἐπακολουθεῖ ἡ γονιμοποίησις ἢ ἡ σύλληψις, ὡς τὸ θετικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ᾠορρηξίας· ἂν ὅμως δὲν ἐπέλθῃ ἡ συνάντησις τοῦ ᾠαρίου μετὰ τοῦ σπερματοζῳαρίου, ἐπακολουθεῖ τότε ἡ ἔμμηνος ῥύσις, ὡς τὸ ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ᾠορρηξίας ἢ ᾠοτοκίας. Μ. Ν. Κ.

ᾠοτόκος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τίκτων ᾠά, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ζῴων, τὰ ὁποῖα ἀναπαράγουσι δι' ᾠῶν, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ *ζῳοτόκα.*

ᾠοτοκῶ (—*έω*)· εἶμαι ᾠοτόκος: «τὰ ᾠοτοκοῦντα ζῷα» || εὑρίσκομαι εἰς τὴν περίοδον τῆς ᾠοτοκίας: «ὄρνις ᾠοτοκοῦσα».

Ὠουποροὺμ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Λιβουρνίας ἐν Ἰλλυρίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Β, 16, 8). Ἄγνωστος ἄλλοθεν. Ταυτίζεται μὲ τὴν *Πρωμόναν* τοῦ Ἀππιανοῦ (III, 12) καταληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, τὴν νῦν Tepliu, ὅπου ἀνευρέθησαν πλεῖστα νομίσματα ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ καὶ ἐπιγραφαὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Α. Θ. Σ.

ᾠοφαγία (ἡ)· ἡ κατ' ἐξοχὴν δι' ᾠῶν διατροφή, ἀβγοφαγία.

Digitized by Google

ὠοφάγος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ κατ' ἐξοχὴν δι' ᾠῶν τρεφόμενος, ἀβγοφάγος.

ᾠοφορίνη (ἡ) /*Φαρμακ.*/. Φαρμακευτικὸν σκεύασμα ᾠοθηκῶν, διδόμενον ἐσωτερικῶς πρὸς θεραπείαν διαταραχῶν προκαλουμένων ἐκ πλημμελοῦς λειτουργίας τῶν ᾠοθηκῶν.

ᾠοφόρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ φέρων, ὁ περιέχων ᾠά.

—**ᾠοφόρος δίσκος** /*Ἀνατομ.*/. Ἔπαρμα ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν (=κέντρον) τῆς ᾠοθήκης ἐστραμμένης πλευρᾶς τοῦ ᾠοθυλακίου, εἰσέχον δίκην θηλῆς εἰς τὴν κοιλότητα αὐτοῦ καὶ ἐγκλεῖον ἐν ἑαυτῷ τὸ ᾠάριον. Ι. Π.

ᾠοχυτριίδαι (οἱ) (Oochytriaceae) /*Βοτ.*/. Οἰκογένεια φυκομυκήτων τῆς τάξεως τῶν *χυτριδινιδῶν*, χαρακτηριζομένη ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν παρ' αὐτῇ ὑποτυπώδου; φυλετικῆς ἀναπαραγωγῆς, διὰ τῆς συζεύξεως δύο σποραγγείων, ἀντιστοιχούντων πρὸς τοὺς γαμέτας. Τὸ μόνον φυτοπαθολογικῶς ἐνδιαφέρον γένος τῶν ᾠοχυτριιδῶν εἶναι ἡ *οὐρόφλυκτις*. Ε. Τ. Ε.

Ὠπὶκ (Aupick), **Ἰάκωβος**. Γάλλος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης (1789—1857). Ἐτραυματίσθη σοβαρῶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Λινὺ (1813), ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἱσπανίας, συνέβαλεν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀλγερίου καὶ τῷ 1847 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς πολυτεχνικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων. Τῷ 1848 ἀπεστάλη ὡς πρεσβευτὴς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅθεν μετετέθη εἰς τὸ Λονδῖνον (1851) καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Μαδρίτην, τῷ δὲ 1853 διωρίσθη γερουσιαστής. Ὑπῆρξεν ὁ δεύτερος σύζυγος τῆς μητρὸς τοῦ ποιητοῦ Μπωντελαίρ. Μ. Δ. Β.

Ὦπις /*Ἀρχ.*/· βλ. λ. *Οὖπις*.

ὠπλισμένος (ὁ) (Oplismenus) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν* ἢ *ἀγρωστιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ποῶν πολυετῶν, ἀπαντωσῶν εἰς τὰς τροπικὰς καὶ παρατροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠπλισμένος ὁ βουρμάνειος* (Oplismenus Burmanii), ἰθαγενὴς πόα τῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

ὠπόδυμος, ἡ ὀρθότ., *ὠποδίδυμος* (ὁ). Τερατογονικὴ διάπλασις ἀναγομένη εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν μονοσωμιων καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν διπλῶν αὐτοσίτων τεράτων. Τὰ τέρατα ταῦτα χαρακτηρίζονται διὰ τῆς στενῆς καὶ ἐντονωτέρας συντήξεως τῶν δύο σωμάτων. Αἱ ὀφθαλμικαὶ αὐτῶν χῶραι γειτνιάζουσιν ἀλλήλαις· ὅθεν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν δύο ὀφθαλμοὺς κειμένους ἐντὸς δύο κόγχων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κεχωρισμένων, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἐντὸς ἑνὸς ὀφθαλμικοῦ κόγχου κοινοῦ, ἢ ἕνα μόνον κόγχον, περιέχοντα ἕνα ὀφθαλμὸν ἁπλοῦν ἢ καὶ ἀτελῆ ἐνίοτε. Τὰ μεσαῖα τμήματα τοῦ προσώπου ἐμφανίζουσι τὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰ τέρατα - κύκλωπας. Ἀναλόγως τῆς γωνίας τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦσιν αἱ δύο κεφαλαί, τὰ στόματα εἶναι δυνατὸν νὰ ὦσιν ἀποκεχωρισμένα, ἐν ἀπαγωγῇ πρὸς ἄλληλα, ἢ ἐγγὺς ἀλλήλων. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει τὰ στόματα διαχωρίζονται ὑπὸ διαφράγματος ἢ συγχέονται, ἀποτελοῦντα τὸ δύο μίαν καὶ μόνην κοιλότητα. Ἀδιακρίτως τῆς διατάξεως τοῦ ἀνοίγματος τοῦ στόματος, ὑπάρχει πάντοτε σύντηξις τοῦ ὀπισθίου τμήματος τοῦ στόματος, καὶ ὅταν ἡ γλῶσσα πρὸς τὰ πρόσω εἶναι διπλῆ, εἶναι πάντοτε μονὴ πρὸς τὴν βάσιν αὐτῆς. Εἰς τοὺς ὠποδύμους παρατηρεῖται συχνότατα συνυπάρχουσα ἡ ἀνεγκεφαλία· ἡ δὲ συμπτωματικὴ αὕτη ἀνωμαλία ὑφίσταται γενικῶς καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὁμοίως κεφαλῶν. Μ. Ν. Κ.

Ὠπόδυμος.

ὠποκέφαλος (ὁ). Τερατόμορφος διάπλασις, ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ὠτοκεφάλων. Ἡ τερατογονία αὕτη παρετηρήθη κυρίως εἰς τὰ ζῷα μέχρι τοῦδε· πλὴν τῷ 1907 ὁ ἰατρὸς Μ. Ν. Καΐρης συνέτυχε τὴν εὕρεσιν τοιούτου τέρατος ἐξ ἀνθρώπων γεννηθέντος. Ἡ κεφαλὴ τοῦ ὠποκεφάλου εἶναι μικρὰ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν καὶ τὰς διαστάσεις τοῦ λοιποῦ σώματος. Φέρει εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ προσώπου ἕνα μόνον ὀφθαλμὸν εὐμεγέθη, προέχοντα καὶ μὴ καλυπτόμενον ὑπὸ τῶν βλεφάρων. Πιθανὸν ὁ ὀφθαλμὸς οὗτος νὰ μὴ εἶναι ἁπλοῦς, ἀλλὰ φαίνεται τοιοῦτος, ὡς ἐκ τῆς συντήξεως ἢ συγχωνεύσεως, τρόπον τινά, δύο ὀφθαλμῶν ὑπὸ ἕνα καὶ μόνον, ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὀφθαλμικῷ κόγχῳ. Εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὑφίσταται ἐξωτερικόν τι σημεῖον ἀρκούντως ἐνδεικτικόν, ἐκ μέρους τῶν ὀφρύων: Πέριξ δηλαδὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ τούτου ὑπάρχει σκιαγραφία τις ὀφρύος κυκλοτεροῦς, διακοπτομένης πρὸς τὸ μέσον καὶ ἄνωθεν τοῦ ὀφθαλμικοῦ κόγχου, τεινούσης ὅπως ἐπεκταθῇ καὶ κάτωθεν τούτου. Οὕτως αἱ ὀφρύες, ἑκατέρωθεν τοῦ κόγχου ἐμφυόμεναι, ἀποτελοῦσι δύο κεχωρισμένα ἡμικύκλια τόξα πέριξ τούτου. Τὰ ὦτα εἶναι ἀνωμάλου σχήματος, κεῖνται λίαν ἐγγὺς ἀλλήλων, ἑκατέρωθεν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ μικρὸν τι πλαγίως ἀποκλίνοντα ἐπὶ τὰ ἔσω, σχεδὸν συνηνωμένα ὑπὸ τὴν κεφαλήν, οἱονεὶ κεχρυμμένα ἐντὸς τοῦ τραχήλου (ὅστις ἄρχεται ἀμέσως ὄπισθεν τῆς κόγχης τῶν ὤτων) καὶ τείνουν ὅπως συναντηθῶσι πρὸς τὴν μέσην γραμμήν. Οἱ ἀκουστικοὶ πόροι τῶν ὤτων κατευθύνονται ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ κάτω καὶ ἔσω, μηδεμίαν ἔχοντες συγκοινωνίαν πρὸς τὸν ἐγκέφαλον (κρανίον, καθόσον ἡ κατεύθυνσις αὐτῶν εἶναι πρὸς τὴν χώραν τοῦ τραχήλου. Χαρακτηριστικωτάτη εἶναι ἡ τελεία ἔλλειψις τῆς ῥινὸς, τοῦ στόματος καὶ τῆς κάτω γνάθου. Ἐκ τοῦ προσώπου δηλαδή, πλὴν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ὀφθαλμοῦ, δὲν ὑφίστανται οὔτε μικρὰ σάλπιγξ, οὔτε στόμα, ἐνῷ πᾶσαι αἱ ὅμοιου εἴδους τερατόμορφοι ποικιλίαι (κύκλωπες, κυκλοκέφαλοι, ὠτοκέφαλοι, αἰδοιοκέφαλοι κλπ.) παρίστανται ἔχουσαι ὑποτυπώδη τὴν ῥῖνα ἢ ρυγχοειδῆ προεκβολὴν ἐκ τοῦ μέσου τοῦ μετώπου ἐκφυομένην ἢ μικρὰν σαλπιγγοειδῆ προέκτασιν κλπ. Ἡ ἄνω γνάθος ὑφίσταται ἐν ἀτροφικῇ καταστάσει, πλὴν ἡ κάτω γνάθος ἐλλείπει τελείως ὡς καὶ τὸ στόμα. Τὸ νεογνὸν εἶναι ἄρρεν τὸ γένος, ἔχει ὅμως τὰ γεννητικὰ αὐτοῦ ὄργανα λίαν μικρὰ καὶ ἐστερημένα ὄρχεων· τὸ περίβλημα τῶν ὄρχεων ὑφίσταται, ἀλλ' οἱ ἀδένες ἐλλείπουσι. Τὸ τέρας τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῷ Παθολογικῷ μουσείῳ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

Ὠποκέφαλος.
[Κατὰ Μ. Ν. Καΐρην.]

Ὦπος, Κωνσταντῖνος. Βυζαντινὸς στρατηγὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081—1118). Τῷ 1081, διατελῶν ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν ἐξκουβίτων (τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς), μετέσχε τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν πολιορκούντων τὸ Δυρράχιον Νορμανδῶν τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ εἶτα τῶν μακρῶν (1081—1085) ἐναντίον τούτων ἐπιχειρήσεων ἐν Ἀλβανίᾳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. Τῷ 1086 διεκρίθη εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Τούρκων ἐκστρατείαν, καθ' ἣν ἐξεπόρθησε τὰ φρούρια Κυζίκου, Ποιμανινοῦ καὶ Ἀπολλωνιάδος, ἐν τέλει δὲ ἐξηνάγκασε τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τούρκων Ἐλχὰν νὰ προσέλθῃ τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ Α' καὶ νὰ δεχθῇ τὸ βάπτισμα μετὰ πλείστων ὀπαδῶν του. Τῷ 1089 ἐστράτευσε μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Κωνσταντίνου Δαλασσηνοῦ κατὰ τῶν ἄρτι καταληφθέντων τὴν Χίον Τούρκων καὶ νικήσας αὐτοὺς ἀνέκτησε τὴν νῆσον. Κατὰ τὸ ἔαρ 1097, ὑπηρετῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Βυζαντινῶν πρὸς περιστολὴν τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν κατερχομένων τότε Φράγκων τῆς Α' Σταυροφορίας καὶ τέλος ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν ὅπλων, ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὸν ἀρχηγὸν Ραοὺλ νὰ διαπεραιωθῇ ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν ἔναντι Μικρασίαν μετὰ τῶν δεκαπενταχισχιλίων ἱππέων του. Ν. ΚΛΣ

—**Ὦπος, Λέων**. Στρατηγὸς Βυζαντινός. Διατελῶν ἐπὶ Μιχαὴλ Δ' (1034—1041) κατεπάνω, ἤτοι στρατηγὸς διοικητὴς Λογγιβαρδίας (τῆς ἐν τῇ Νοτίῳ Ἰταλίᾳ Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας), ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἐν Σικελίᾳ Ἄραβος ἀρχηγοῦ Ἀβοὺλ-Ἀφὰρ νὰ τὸν βοηθήσῃ ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀβοὺλ-Χάφς, ὅστις λαβὼν τὴν ἔνοπλον συνδρομὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βορείου Ἀφρικῆς Ουμάρ, ἐνίκα στρατεύματα τοῦ Ἀβοὺλ-Ἀφὰρ καὶ ἠπείλει νὰ ἐκδιώξῃ αὐτὸν ὁλοσχερῶς ἐκ Σικελίας. Ὁ Ὦπος, συγκεντρώσας τὰ στρατεύματά του, μετέβη εἰς Σικελίαν καὶ ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ἀβοὺλ-Χάφς καὶ Οὐμάρ, ἐν τέλει ὅμως, πληροφορηθεὶς ὅτι οἱ δύο ἀδελφοί, συνδιαλλαγέντες, ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐναντίον του, συνεκέντρωσε τὰ στρατεύματά του καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν συναποκομίζων καὶ δεκαπεντακισχιλίους Χριστιανούς, οὓς οἱ Ἄραβες εἶχον αἰχμαλωτίσει ἐκ διαφόρων χωρῶν. Τοὺς Χριστιανοὺς ἐκείνους ὁ Ὦπος ἀπέστειλεν εἶτα ἐξ Ἰταλίας εἰς τὰς πατρίδας των. Ν. ΚΛΣ

Ὠποὺλ (Hautpoul), **Ἀλφόνσος-Ἐρρῖκος**, *κόμης τοῦ* —. Γάλλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (1789—1865). Διετέλεσεν ἐπανειλημμένως βουλευτής, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ πεζικοῦ (1841), ὁμότιμος τῆς Γαλλίας τῷ 1848 καὶ τῷ 1849 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Τῷ 1850 διετέλεσε γενικὸς διοικητὴς τῆς Ἀλγερίας. Ἔγραψεν: «Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις εἰς τὰ διάφορα εὐρωπαϊκὰ κράτη» (1852), «Στρατιωτικὰ προβλήματα» (1860), «Ἡ Ἀλγερία» (1860) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

—**Ὠποὺλ** (Hautpoul), **Ἄννα-Μαρία ντὲ Μονζεροὺ ντὲ Κουτάνζ**, *κόμισσα ντ'* —. Γαλλὶς συγγραφεὺς (1763—1837). Ἔγραψε στίχους, μυθιστορήματα καὶ παιδαγωγικὰ ἔργα: «Ζίλια» ποιμενικὸν μυθιστόρημα (1789), «Χιλδέρικος, βασιλεὺς τῶν Φράγκων» (1806), «Σεβερίνη» (1808), «Τὸ πανεπιστήμιον τῶν κυριῶν» (1808) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠποὺλ** (Hautpoul), **Ἰωάννης - Ἰωσὴφ - Ἄγγελος ντ'** —. Γάλλος στρατηγὸς (1754—1807). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων συντελεστῶν πολλῶν νικῶν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Μ. Δ. Β.

— **Ὠποὺλ** (Hautpoul), **Μάριος - Κωνστὰν - Ἐρρῖκος - Ἀρμάνδος**, *μαρκήσιο τοῦ* —. Γάλλος στρατηγὸς (1780—1854. Ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς ναπολεοντείους ἐκστρατείας. Τῷ 1833 διωρίσθη ὑπασπιστὴς τοῦ δουκὸς τοῦ Μπορντὼ εἰς τὴν Πράγαν. Μ. Δ. Β.

Ὢπς (D' Aulps)· βλ. λ. *Μπλακὰς ντ' Ὢπς*.

Ὢρ /*Βιβλ. Γεωγρ.*/. Ὄρος τῆς Παλαιστίνης, ἔνθα ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Ἀαρὼν (Ἀριθμῶν Κ', 27 κλπ.). Ὑπό τινων μὲν ἀναζητεῖται τοῦτο παρὰ τὴν Πέτραν (Djebel Hârûn, ἔνθα ὑπάρχει ἱερὸν τοῦ Nebi Hârûn, ὑπ' ἄλλων δὲ ταυτίζεται πρὸς τὸ Djebel el-Madera. Π. Ι. Μ.

—**Ὢρ** (Aure) /*Γεωγρ.*/. Κοιλὰς ἐν Γαλλίᾳ, ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῶν Πυρηναίων, ἐν τῷ νομῷ Ἄνω Πυρηναίων. Ἔχει πηγὰς ἰαματικὰς καὶ μεταλλεῖα μαγγανίου. Θ. Κ.

Ὢρ, ἅγιος. Διάσημος ἀσκητὴς ἐν τῇ Νιτρίᾳ τῆς Αἰγύπτου, ἀκμάσας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν 7 Αὐγούστου. Ἕτερος δὲ Ὢρ ἐν Σιρμίῳ τῆς Παννονίας, κατὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν ἀποκεφαλισθείς μετὰ Εἰρηναίου τοῦ ἐπισκόπου καὶ Ὀρόφιος, συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 22 Αὐγούστου. Ε. Γ. Π.

—**Ὢρ** (Aure), *κόμις ντ'*—. Γάλλος καθηγητὴς τῆς ἱππασίας 179 —1863). Ἔγραψε: «Δοκίμιον ἱππασίας» (1834 καὶ «Μαθήματα ἱππασίας», ἅτινα ἀποτελοῦν ἔτι καὶ νῦν τὴν βάσιν τῆς διδασκαλίας τῆς ἱππασίας εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἱππευτικὸς σχολὰς τῆς Γαλλίας. Μ. Δ. Β.

ὥρα (ἡ)· ὡρισμένη χρονικὴ περίοδος ἐπαναλαμβανομένη: «ὥρα τοῦ ἔτους» ἑκάστη τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους || καθόλου, ἐποχή, περίοδος: «κόρη εἰς ὥραν γάμου» || στιγμὴ χρόνου οἱαδήποτε: «ἐν ὥρᾳ νυκτός» || φρ. «τέτοια ὥρα, τέτοια λόγια» ἐπὶ ἀκαταλλήλου περιστάσεως || εὐχή: «ἡ ὥρα ἡ καλὴ» ἐπὶ ἐνάρξεως ἔργου || ἐπὶ ἀναχωρήσεως: «ὥρα καλὴ» ἢ «ὥρα σου καλή».

—/*Ἀστρον.*/ Μονὰς μετρήσεως χρόνου, ἰσουμένη πρὸς τὸ $^1/_{24}$ περίπου τῆς ἡμέρας καὶ διαιρουμένη εἰς 60 πρῶτα λεπτά, ἕκαστον δὲ τούτων εἰς 60 δεύτερόλεπτα. Ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς λαμβανομένης πρὸς μερισμὸν ἡμέρας (ἀληθοῦς, μέση, κτλ.), αἱ ὧραι διακρίνονται εἰς *ἀληθεῖς, ἀστρικὰς* καὶ *μέσας*, ὧν αἱ τιμαὶ καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις ἐκτίθενται ἐν λ. *χρόνος* (ἔνθα βλ. καὶ τὰ περὶ τοπικῆς ὥρας, ἐπισήμου, θερινῆς κλπ.).

—/*Ἀστ. Δικ.*/ Τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς 27 Ἰουνίου 1916: «Περὶ ὁρισμοῦ νομίμου καὶ μόνης ὥρας καθ' ὅλον τὸ κράτος» ὁρίζει ὅτι ἀπὸ τῆς τετάρτης πρωϊνῆς ὥρας τῆς 15 Ἰουλίου 1916, ὡς νόμιμος καὶ μόνη ἐν χρήσει ὥρα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἔσεται ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ὑπερέχουσα κατὰ 25' τοῦ μέσου χρόνου Ἀθηνῶν καὶ κατὰ 2 ὥρας τῆς τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς. Κατὰ δὲ τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς 28 Ἰουνίου 1917: «Περὶ κανονισμοῦ τῆς ὥρας ἐν τῷ στρατῷ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης κλπ.», ἡ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς 24 ὥρας, μετρουμένας ἀπὸ 0 μέχρις 24, λήγει δὲ τὸ ἑπόμενον μεσονύκτιον, συμπεριλαμβανόμενον καὶ σημειούμενον διὰ τῆς 24ης ὥρας τῆς διαρρευσάσης ἡμέρας. Γ. Ν. Κ.

Digitized by Google

— **ὥρα, ἐνάτη** — *[Λειτουργ.]*· βλ. λ. *ἐνάτη ὥρα*.

—**ὥρα μουσουλμανική.** Κυρίως πρέπει νὰ λέγεται *ἀραβική*, διότι ἀπὸ τῶν Ἀράβων παρέλαβον μὲ τὴν θρησκείαν καὶ τὸ ὡρομετρικὸν τοῦτο σύστημα οἱ Μουσουλμᾶνοι· ἀλλ' ἡ κλῆσις δικαιολογεῖται διὰ τὴν γενικότητα καὶ διὰ τὴν διάκρισιν ἀπὸ τῆς *εὐρωπαϊκῆς*, ἡ ὁποία εἶναι γενικὴ παρὰ Χριστιανοῖς.

Παρ' ὅλας τὰς προόδους των εἰς τὰς μηχανικὰς τέχνας οἱ Ἄραβες δὲν ηὐτύχησαν ν' ἀποκτήσουν ἰδικόν των μηχανικὸν ὡρολόγιον, ἀλλὰ μόνον ἡλιακὰ (βλ. *γνωμονική*, σελ. 603 β' κ. ἑξ.). Τοῦτο διότι, ὅταν ἐφηρμόσθη τὸ ἐκκρεμὲς εἰς τὰ μηχανικὰ ὡρολόγια, κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ἡ ἀκμὴ τῶν Ἀράβων εἶχε παρέλθει πρὸ πολλοῦ· ἐξ ἄλλου δ' ἐν Εὐρώπῃ ἐπεκράτησεν ἡ πλάνη ὅτι οἱ Μουσουλμᾶνοι ἔχουν 12η ὥραν ὄχι μόνον ὅταν δύῃ ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀνατέλλῃ, ὅτι δηλαδὴ ἔχουν, ὅπως εἶχον οἱ Ἑβραῖοι ἐπὶ Χριστοῦ, ὥρας καιρικάς. Οἱ Μουσουλμᾶνοι ἔχουν 12ην ὥραν τὴν στιγμὴν τῆς πλήρους δύσεως τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου (σχ. 1), δηλαδὴ ὅταν ὁ αἰσθητὸς δυτικὸς ὁρίζων ἐφάπτεται ἐκ τῶν ἄνω τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου δύσαντος. Ἡ στιγμὴ δ' αὕτη εἶναι καὶ ἡ ἀφετηρία τοῦ νυχθημέρου. Τοῦτο διαιροῦν εἰς 24 ὥρας, ἀνὰ δὶς 12, ὥστε ἡ 12η πρωϊνὴ ἕπεται τῆς ἀνατολῆς τὸ θέρος καὶ προηγεῖται ταύτης τὸν χειμῶνα. Ἀξιοσημείωτον ὅτι πάντες οἱ προηγμένοι μουσουλμανικοὶ λαοὶ εὑρίσκονται εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, ἔχουν δὲ πάντες εἰς χρῆσιν τὴν εὐρωπαϊκὴν ὥραν διὰ τὸν δημόσιόν των βίον, ἐνῷ διατηροῦν τὴν ἀραβικὴν διὰ τὸν ἐσωτερικόν των βίον, ἤτοι τὴν θρησκευτικὴν καὶ κοινωνικήν των δίαιταν. Διὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν νὰ λύσωμεν τὸ πρόβλημα ἐμμέσως, ἐπινοήσαντες τὴν κατασκευὴν ὡρολογίου φραγκοαραβικοῦ, ἤτοι κανονιζομένου μὲν εἰς τὴν πάντοτε πρόχειρον εὐρωπαϊκήν, παρέχοντος δὲ αὐτομάτως, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἀραβικὴν τοῦ τόπου καὶ τῆς στιγμῆς. Ἡ ἐπιζήτησις αὕτη μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς θεωρίας τῆς ἀραβικῆς ὥρας.

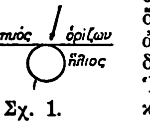

Σχ. 1.

Θεωρία τῆς ἀραβικῆς ὥρας. Εἰς σχ. 2 ὁ κύκλος ΠΙΠ'Ι' παριστάνει τὸν μεσημβρινὸν τῆς πόλεως V, καθ' ἣν στιγμὴν διέρχεται τοῦτον ὁ ἥλιος Η, ἔχων ἀπόκλισιν ΗΓΙ. Ὁ κύκλος ΤΤ' παριστάνει τὸ φωτόριον, ἤτοι τὸν μέγιστον κύκλον τῆς γῆς, ὅστις χωρίζει τὸ φωτιζόμενον ἡμισφαίριον τῆ. ἀπὸ τὸ βυθισμένον εἰς τὸ σκότος. Τὸ ἐπίπεδόν του εἶναι κάθετον ἐπὶ τὴν ἀκτῖνα ΗΓ. Φανερὸν ὅτι κατὰ τὴν ἡμερησίαν τῆς γῆς περιστροφὴν ἡ V, φθάνουσα εἰς V', βυθίζεται εἰς τὴν σκιάν, ἔχει ἄρα δύσιν (12 ὥρ.), φθάνουσα εἰς V'' ἔχει μεσονύκτιον, ἐνῷ εἰς V''' θὰ ἔχῃ ἀνατολὴν καὶ εἰς V'''' 12ην ὥραν πρωϊνήν. Μετά τινας μῆνας ὁ ἥλιος θὰ ἔχῃ ἀπόκλισιν Η'ΓΙ, τὸ φωτόριον τὴν θέσιν $T_1 T_1'$ (σχ. 3) καὶ ἡ V θὰ ἔχῃ 12ην δύσεως εἰς V_1' καὶ 12ην πρωϊνὴν πρὸ τῆς ἀνατολῆς εἰς V_1''''.

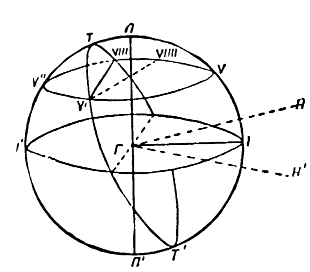
Σχ. 2.

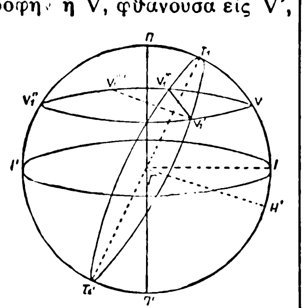
Σχ. 3.

Ἂς προβάλωμεν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου (σχ. 4) τοῦ Ἰσημερινοῦ ΙΙ' τὸν παράλληλον πλάτους τῆς V καὶ τὴν θέσιν τοῦ φωτορίου ΤΤ'. Ὁ πρῶτος προβάλλεται εἰς κύκλον μὲ ἀκτῖνα συν λ, τὸ δεύτερον εἰς ἔλλειψιν ἔχουσαν μέγαν ἄξονα τὴν ΑΑ', μικρὸν δὲ ἄξονα ττ'. Φανερὸν ὅτι τὸ φωτόριον λικνιζόμενον ἀπὸ ἡλιοστασίου εἰς ἡλιοστάσιον ἑκατέρωθεν τοῦ πόλου κατὰ 23° 27' καὶ περὶ τὴν ΑΑ', ὡς περὶ κλείδωσιν (charnière), διέρχεται τὸν πόλον Π κατὰ τὰς δύο ἰσημερίας, ὁπότε ὁ μικρὸς ἄξων τῆς προβολῆς του γίνεται μηδὲν καὶ ἡ προβολὴ συγχωνεύεται εἰς τὴν διάμετρον ΑΑ'. Αἱ δύο αὗται προβολαὶ τέμνονται εἰς 4 σημεῖα συμμετρικὰ πρὸς τοὺς ἄξονας. Ἐκ τῶν παρὰ τὸ Α δύο, τὸ ἀριστερὰ α εἶναι προβολὴ τοῦ σημείου V' (σχ. 2), σημειοῦντος τὴν 12ην δύσεως, τὸ δὲ δεξιὰ ἡ προβολὴ τοῦ ἰδίου σημείου, ὅταν ἡ ἀπόκλισις εἶναι ἴση καὶ ἑτερόσημος. Τὰ δύο παρὰ τὸ Α' ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς ἀνατολὰς τοῦ ἡλίου τὰς ἰδίας ἡμέρας. Ἂς περιβάλωμεν τὸν Ἰσημερινὸν διὰ δύο δακτυλίων ἐν τῷ ἐπιπέδῳ του, ὧν ὁ ἐσωτερικὸς ἂς χρησιμεύσῃ ὡς ὡρόπλαξ εὐρωπαϊκή, ὁ δ' ἐξώτερος ὡς ὡρόπλαξ ἀραβικὴ (σχ. 4 καὶ 5). Τὰς ἡμέρας τῶν ἰσημεριῶν καὶ (σχ. 5) εἰς ἀληθῆ χρόνον, τὰ σημεῖα Ι, Α, Ι', Α' θὰ συμπίπτουν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς ὥρας XII, XVIII, XXIV, VI, καὶ πρὸς τὰς ἀραβικὰς 6, 12 (δύσεως), 6, 12 (πρωϊνήν). Τότε ὁ ἥλιος εἶναι εἰς τὸν Ἰσημερινόν, τὸ φωτόριον διέρχεται τοὺς πόλους καὶ ἡ προβολὴ τούτου συνοψίζεται εἰς τὴν διάμετρον ΑΑ'. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόκλισις αὐξάνει θετικῶς, αἱ μὲν θέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν ὡρῶν μένουν σταθεραὶ εἰς τὴν οἰκείαν ὡρόπλακα, αἱ δὲ τῶν ἀραβικῶν ἐκτοπίζονται, διότι ἀφετηρία τῆς μετρήσεώς των εἶναι πάντοτε ἡ δύσις, ἡ δ' ὥρα ταύτης, 12η ἀραβική, ἐκτοπίζεται πρὸς τὸ μεσονύκτιον. Δι' ἀρνητικὴν ἀπόκλισιν τοῦ ἡλίου ἡ 12η ἀραβικὴ δύσεως ἐκτοπίζεται πρὸς τὴν μεσημβρίαν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ὁρισθῇ (σχ. 6) ἡ γωνία 12ΓΑ ἢ C, ἡ ὁποία θὰ προστίθεται ἀλγεβρικῶς εἰς τὴν XVIII εὐρωπαϊκήν, διὰ νὰ δίδῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν ὥραν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν 12ην δύσεως.

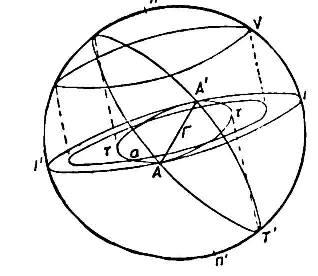
Σχ. 4.

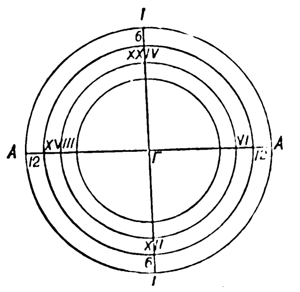
Σχ. 5.

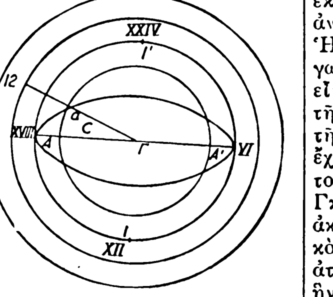
Σχ. 6.

Τὴν θέσιν τῆς ἀκτῖνος 12Γ ὁρίζει, ὡς εἴδομεν, τὸ σημεῖον τῆς τομῆς τῶν δύο προβολῶν: κύκλου πλάτους καὶ φωτορίου, τὸ ἀριστερὰ τοῦ Α σημεῖον α (σχ. 4). Ἀνάγοντες τὴν θέσιν του ὡς πρὸς τὰς καρτεσιανὰς συντεταγμένας ΑΑ' καὶ ΙΙ', εὑρίσκομεν:

$$\text{εφ.}^2\,C = \frac{\text{ημ}^2\,\lambda\ \text{ημ}^2\delta}{\text{συν.}^2\,\lambda - \text{ημ}^2\delta}$$

ὅπου λ = πλάτος τοῦ τόπου καὶ δ = ἀπόκλισις τοῦ ἡλίου. Πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ τύπου λαμβάνομεν τὰς τιμὰς τῆς δ ἑνὸς μέσου ἔτους γρηγοριανοῦ, διδομένας εἰς τοὺς μικροὺς λογαριθμικοὺς πίνακας τοῦ Lalande. Ἐκ τοῦ τύπου βλέπομεν ὅτι, ἐνῷ ἡ εὐρωπαϊκὴ ὥρα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μήκους τοῦ τόπου, ἡ ἀραβικὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλάτους του καὶ τῆς ἀποκλίσεως τοῦ ἡλίου.

Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὅ,τι ἐλέχθη μέχρι τοῦδε ἀναφέρεται εἰς ἀληθῆ χρόνον δι' ἀμφοτέρας τὰς ὥρας, ἐνῷ πράγματι ἡ εὐρωπαϊκὴ ὥρα δίδεται εἰς ἐπίσημον χρόνον (temps officiel), ἤτοι εἰς τὸν μέσον χρόνον τοῦ ἐπισήμου μεσημβρινοῦ τῆς χώρας. Οὕτως ἡ ἐπίσημος ὥρα εὐρωπαϊκή, ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν 12ην δύσεως, θὰ εἶναι ὁ ἀληθὴς εὐρωπαϊκὸς χρόνος τῆς στιγμῆς ηὐξημένος ἀλγεβρικῶς κατὰ τὴν ἐξίσωσιν τοῦ χρόνου, κατὰ τὴν τιμὴν τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαθλάσεως εἰς τὸν ὁρίζοντα, κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαβάσεως τῆς ἄνω ἡμιδιαμέτρου τοῦ ἡλίου (διότι ὁ μὲν εὐρωπαϊκὸς χρόνος ἀναφέρεται εἰς τὴν δύσιν τοῦ κέντρου, ἐνῷ ὁ ἀραβικὸς εἰς τὴν πλήρη δύσιν τοῦ δίσκου) καὶ τέλος κατὰ διαφορὰν τοῦ μήκους τοῦ ἐπισήμου μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἐπισήμου μεσημβρινοῦ. Ἐκ τῶν διορθώσεων τούτων ἡ πρώτη μόνον εἶναι μεταβλητή, αἱ δὲ τρεῖς ἄλλαι σταθεραί. Ἡ ἀτμοσφαιρικὴ διάθλασις καὶ ἡμιδιάμετρος ἀποτελοῦν ὁμοῦ 4' 23'' ὥστε τελικῶς ἡ 12η ὥρα δύσεως ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὥραν:
$\text{XVIII} \pm C \pm (\pm \text{ἐξίσ.χρ.} + 4'\,23'' + \text{σταθερὰ διαφορὰ μεσημβρινῶν})$.

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω στηρίζεται ἡ κατασκευὴ ὑπὸ τοῦ Γ. Λ. Ἀρβανιτάκη ἐκκρεμοῦς φραγκοαραβικοῦ καὶ μηχανήματος ὡροκρουστικοῦ (sonnerie) τῶν μουσουλμανικῶν προσευχῶν (βλ. *ὧραι μουσουλμανικῶν προσευχῶν*), τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πρῶτον ἐφευρεθὲν διὰ ὥρας τοῦ 24ώρου μεταβλητάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Eug. Jaquet*, «L'heure arabe» (ἐν Journal d'Horlogerie Suisse», Genève, Janv. 1922) — *G. Arvanitaki*, «Théorie de l'heure arabe» (ἐν Mém. Inst. Egypte, t VIII 1915. Le Caire), «L'Asr normal» (Le Caire 1922), «Mizouallah, ou gnomonique musulmane» (Le Caire 1925).

Γ. Λ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

— **ὥρα πλοίου** *[Ναυτιλ.]*. Καλεῖται ἡ ἐπὶ τῶν πλοίων τηρουμένη ὥρα, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ρυθμίζεται ἡ ἐσωτερικὴ ὑπηρεσία καὶ ἐν γένει ἡ ζωὴ ἐν τῷ πλοίῳ. Αὕτη πρέπει νὰ μεταβάλληται ἑκάστοτε σὺν τῇ μετατοπίσει τοῦ πλοίου κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν (καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπὶ πολλῶν πλοίων) τὸ ὡρολόγιον τοῦ πλοίου ἐκανονίζετο εἰς ἀληθῆ τοπικὸν χρόνον, ὅστις εἶναι ἴσος πρὸς τὴν δυτικὴν ὡρικὴν γωνίαν τοῦ Ἡλίου μετὰ μεσημβρίαν καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐλαττωθεῖσαν κατὰ δώδεκα ὥρας, διὰ τὸ προμεσημβρινὸν δωδεκάωρον. Ἡ τοιαύτη ὥρα εἶχε τὸ προσὸν νὰ διορθῶται τρὶς τῆς ἡμέρας τοὐλάχιστον, ἄνευ γνώσεως ἀκριβοῦς τιμῆς τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους τοῦ πλοίου, καὶ ἀκόμη ὁσάκις ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀστρονομικῆς παρατηρήσεως πρὸς εὕρεσιν τοῦ στίγματος ἐγίνετο διὰ τῆς μεθόδου τῆς ὡρικῆς γωνίας, ἤτοι προσδιορισμοῦ τοῦ μήκους, καὶ συνεπῶς δύο ἀκόμη φορὰς καθ' ἑκάστην. Αἱ τρεῖς ἄλλαι ἦσαν: ἡ μία κατὰ τὴν μεσημβρινὴν παρατήρησιν, ὁπότε, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παρατηρήσεως τοῦ μεγίστου ὕψους, καὶ ἀκριβῶς ὅταν ἐφαίνετο ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ τοῦ ἐξάντος ὁ Ἥλιος νὰ ἐφάπτεται τοῦ ὁρίζοντος, διετάσσετο ὁ κώδων τοῦ πλοίου νὰ ἠχήσῃ τὴν μεσημβρίαν καὶ τὸ ὡρολόγιον νὰ τεθῇ εἰς τὴν δωδεκάτην ὥραν. Αἱ δύο ἄλλαι στιγμαὶ διορθώσεως τοῦ ὡρολογίου ἦσαν κατὰ τὴν ἀληθῆ ἀνατολὴν καὶ ἀληθῆ δύσιν τοῦ Ἡλίου, ὁπότε δι' ἁπλουστάτου ὑπολογισμοῦ καὶ βοηθείᾳ πίνακος (το 16, Ναυτικῶν Πινάκων ἑλληνικῆς ἐκδόσεως,) εὑρίσκετο, συναρτήσει τοῦ πλάτους ἀναμετρήσεως καὶ τῆς τιμῆς τῆς ἀποκλίσεως τοῦ Ἡλίου, ἡ τιμὴ τῆς ἀνατολικῆς ἢ δυτικῆς ὡρικῆς γωνίας τοῦ Ἡλίου. Ἡ νεωτέρα ὅμως μέθοδος εἶναι ἡ τῆς τηρήσεως ἔνδον τῆς συμβατικῆς ὥρας, τῆς ὥρας τουτέστι τῆς ὡριαίας ἀτράκτου, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκεται τὸ πλοῖον. Ἡ ὥρα αὕτη ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι λαμβάνεται ἐκ τοῦ διὰ τοῦ χρονομέτρου λαμβανομένου μέσου χρόνου Γκρήνουιτς διὰ προσθέσεως ἢ ἀφαιρέσεως τόσων ἀκεραίων ὡρῶν, ὅσον εἶναι τὸ ἀνατολικὸν ἢ δυτικὸν μῆκος εἰς ὥρας τοῦ μέσου μεσημβρινοῦ τῆς ἀτράκτου, ἐντὸς τῆς ὁποίας πλέει τὸ πλοῖον, ἢ εἰς ἣν ἀνήκει τὸ κράτος, ἐντὸς τῶν χωρικῶν ὑδάτων τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὁσάκις ἐκ μιᾶς ἀτράκτου εἰσερχόμεθα εἰς ἄλλην, πρέπει, ἐὰν μὲν αὕτη εἶναι ἀνατολικωτέρα, νὰ προχωρήσωμεν κατὰ μίαν ὥραν, ἐὰν δὲ δυτικωτέρα, νὰ ὀπισθοχωρήσωμεν κατὰ μίαν ὥραν ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, νὰ προχωρήσωμεν κατὰ ἕνδεκα ὥρας τὴν ὥραν τοῦ ὡρολογίου τοῦ γραφείου χαρτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὡρολογίων τοῦ πλοίου.

Γ. Μ. Χ.

—**«Ὥρα».** Ἡμερησία ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἐκδοθεῖσα ἀπὸ 10ης Νοεμβρίου 1875 μέχρι 10ης Νοεμβρίου 1888. Ἦτο ὄργανον τῆς πολιτικῆς μερίδος τοῦ Τρικούπη.

—**«Ὥρα—Σημαία».** Ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα τῷ 1923 ἐν Καλάμαις. Ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1924 ἔλαβε τὸν τίτλον «Σημαία».

—**«Ὥρα, Τελευταία —».** Ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὴν 28ην Ἰουλίου 1902.

—**«Ὧραι».** Καλοῦνται οὕτω πρωτίστως μὲν αὗται αἱ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν αὐτῇ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καθορισθεῖσαι ὡς ὧραι προσευχῆς, ἔπειτα δὲ αἱ ἀκολουθίαι αἱ κατὰ τὰς ὥρας ταύτας ἀναγινωσκόμεναι.

Αἱ ὧραι αὗται τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν παρ' Ἰουδαίοις τρεῖς (τρίτη, ἕκτη καὶ ἐνάτη), κατὰ τὸ «ἑσπέρας καὶ πρωΐ καὶ μεσημβρίας διηγήσομαι, ἀπαγγελῶ καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου» (Ψαλμ. νδ, 18). Διὸ καὶ ὁ Δανιὴλ «καιροὺς τρεῖς τῆς ἡμέρας ἦν κάμπτων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ καὶ προσευχόμενος» (Δαν. ΣΤ, 10). Ὡς δὲ δύναται νὰ συναχθῇ καὶ ἐκ τῶν «Πράξεων τῶν ἀποστόλων» (β, 15· γ, 1· ι, 9. 30) καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐξηκολούθουν νὰ τηρῶσι τὰς ὥρας ταύτας τῆς προσευχῆς, παρ' αὐτῶν δὲ παρέλαβον αὐτὰς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοί. Ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ Κυπριανοῦ (De orat. Dom. περὶ τὸ τέλος) ἤρχισαν νὰ ὁρίζωνται καὶ ἄλλαι ὧραι προσευχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ Μ. Βασιλείου οἱ ἐν Καππαδοκίᾳ μοναχοὶ εἶχον ὥρας προσευχῆς τὸν ὄρθρον, τὰς τρίτην, ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥρας καὶ τὸν ἑσπερινόν. Οὕτω διαμορφουμένης βαθμηδὸν ἐπὶ τὸ ὁριστικώτερον τῆς λατρείας, διεκρίθησαν ὧραι προσευχῆς τὸ μεσονυκτικόν, ὁ ὄρθρος ἢ οἱ ἑωθινοὶ αἶνοι, αἱ πρώτη, τρίτη, ἕκτη καὶ ἐνάτη ὧραι, ὁ ἑσπερινὸς ἢ τὸ λυχνικόν, καὶ τὸ ἀπόδειπνον.

Τὴν ὀνομασίαν ἐν τούτοις ὧραι διετήρησαν αἱ ἀκολουθίαι αἱ ἀναγινωσκόμεναι κατὰ τὰς ἀντιστοίχους ὥρας τῆς ἡμέρας ἐν ταῖς μοναῖς (πρώτη, τρίτη, ἕκτη καὶ ἐνάτη), ἔνθα βραδύτερόν πως συνήπτετο ἡ τρίτη ὥρα μετὰ τῆς ἕκτης, ἐξ οὗ καὶ τριθέκτη ἐκλήθη. Ἐν δὲ ταῖς πόλεσι πᾶσαι μὲν αἱ ὧραι ἀναγινώσκονται συνήθως μόνον τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, τὴν πρωΐαν κατὰ τὰς Προηγιασμένας, ἡ δὲ ἐνάτη πάντοτε, συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἑσπερινοῦ.

Π. Ν. Τ.

Digitized by Google

— *ὧραι (μουσουλμανικῶν προσευχῶν).* Οἱ Μουσουλμᾶνοι ὑποχρεοῦνται εἰς πέντε καθ' ἑκάστην προσευχάς, καθ' ὥρας ὁριζομένας ὑπὸ τῆς παραδόσεως: 1) Τὴν ἑωθινὴν (ἐλ Σοὺμπχ), ὁριζομένην εἰς τὰ τροπικὰ πλάτη 1ὥ.30' πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου. 2) Τὴν μεσημβρινὴν (ἐλ Ζοὺχρ), κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀληθοῦς μεσημβρίας. 3) Τὴν ἀπογευματινὴν (ἐλ Ἄσρ), ὁριζομένην κατὰ τὸ μέσον μεταξὺ ἀληθοῦς μεσημβρίας καὶ πλήρους δύσεως. Διὰ τὴν ὥραν τῆς Ἄσρ διαφωνοῦν αἱ δύο θρησκευτικαὶ σχολαί, οἱ Χαναφῖται πρὸς τοὺς Σαφεῖτας. Οἱ πρῶτοι ὁρίζουν τὸ Ἄσρ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὸ ἀπόγευμα ἡ σκιὰ ῥάβδου καθέτου ἐπὶ ὁριζόντιον ἀναπεπταμένον ἔδαφος εἶναι ὅση ἦτο τὴν στιγμὴν τῆς ἀληθοῦς μεσημβρίας πλέον τὸ μῆκος τῆς ῥάβδου, ἐνῷ οἱ δεύτεροι ὁρίζουν πλέον δὶς τὸ μῆκος τῆς ῥάβδου. Ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Γ. Λ. Ἀρβανιτάκη ὅτι τὸ Ἄσρ τῶν πρώτων διχάζει ἐπακριβῶς τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς φυσικῆς ἡμέρας, ἐνῷ τὸ τῶν δευτέρων συνωστίζει περὶ τὴν δύσιν τρεῖς προσευχάς. Ἄρα ὀρθότερον ὁρίζουν οἱ Χαναφῖται. 4) Τὴν ἑσπερινὴν (ἐλ Μάγκρεμπ), τὴν 12ην ὥραν δύσεως· καὶ 5) Τὴν νυκτερινὴν (ἐλ Αἶσσα), κατὰ τὴν 1 ὥρ. 20' μετὰ τὴν δύσιν. Εὐνόητον ὅτι αἱ ὧραι τῶν προσευχῶν πλησιάζουν ἀλλήλας ἐφ' ὅσον σμικρύνεται ἡ διάρκεια τῆς φυσικῆς ἡμέρας, δηλαδὴ ἐφ' ὅσον ἐλαττοῦται ἡ ἀπόκλισις τοῦ ἡλίου, καὶ ἀφίστανται ἀλλήλων, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόκλισις αὐξάνει. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἰσημεριῶν αἱ ὧραι αὗται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὡρόπλακα ἀληθοῦς χρόνου εἶναι διατεταγμέναι ὡς ἑξῆς: αἱ δύο 12 ἀραβικαὶ συμπίπτουν ἡ τῆς δύσεως πρὸς τὴν XVIII καὶ ἡ τῆς πρωΐας πρὸς τὴν VI. Αἱ ὧραι λοιπὸν τῶν προσευχῶν συμπίπτουν: ἡ μὲν τῆς ἑωθινῆς πρὸς τὴν IV 40', ἡ δὲ τῆς νυκτερινῆς πρὸς τὴν XIX 30', ἡ τῆς μεσημβρίας πρὸς τὴν XII (ὁπότε εἶναι ἡ 6η ἀραβικὴ τῆς ἡμέρας). Τέλος ἡ τοῦ ἀπογεύματος πρὸς τὴν XV. Τῆς ἀποκλίσεως αὐξανούσης, αἱ δύο 12αι (δύσεως καὶ πρωΐας) ἐκτοπίζονται πρὸς τὴν XXIV κατ' ἴσας γωνίας, ἀλλὰ κατ' ἀντίθετον ἑκατέρα φοράν, καὶ ὠθοῦν τὰς ἐμπρός των ὥρας τῶν προσευχῶν ἑωθινῆς καὶ νυκτερινῆς. Ἡ τῆς μεσημβρινῆς μένει σταθερῶς ἐπὶ τῆς XII, ἀλλὰ δὲν συμπίπτει πρὸς ταύτην ἡ 6η ἀραβική, διότι ἡ ἀκτὶς τῆς 6ης ταύτης εἶναι πάντοτε κάθετος ἐπὶ τὴν διάμετρον τῶν δύο 12ων. Οὕτως ἡ ἀραβικὴ τῆς ἀληθοῦς μεσημβρίας ἐκτοπίζεται πρὸς τὴν 6ην, ἤτοι κατ' ἴσην καὶ ἡ 12η δύσεως γωνίαν, ἀλλ' ἀντιρρόπως. Τέλος ἡ ὥρα τῆς ἀπογευματινῆς προσευχῆς, οὖσα εἰς τὸ μέσον πάντοτε μεταξὺ μεσημβρίας καὶ 12ης δύσεως, ἐκτοπίζεται ὁμορρόπως πρὸς ταύτην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμίσειαν γωνίαν. Ἐν συνόψει, τῆς 12ης δύσεως ἐκτοπιζομένης κατά τινα γωνίαν, ἡ τῆς ἀνατολῆς ἐκτοπίζεται κατ' ἀντίθετον φορὰν καὶ διπλασίαν γωνίαν, διότι ἡ 12η τῆς πρωΐας, ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένη εἰς τὴν 12ην δύσεως, ἀπομακρύνεται τῆς ὥρας τῆς ἀνατολῆς κατ' ἴσην καὶ ἀντίρροπον γωνίαν· ἡ τῆς μεσημβρίας ἐκτοπίζεται ἀντιρρόπως πρὸς τὴν 12ην δύσεως, καὶ τέλος ἡ τοῦ ἀπογεύματος καθ' ἡμίσειαν καὶ ὁμόρροπον πρὸς τὴν 12ην δύσεως. Ὥστε ὁ λόγος τῶν ἐκτοπισμῶν τούτων εἶναι: $\pm 1 : \mp 2 : \mp 1 : \pm {}^1/_2$ ἢ $\pm 2 : \mp 4 : \mp 2 : \pm 1$. Γ. Λ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

—ὧραι τοῦ ἔτους *['Ἀστρον.].* Τὰ χρονικὰ διαστήματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ Γῆ διατρέχει τὰ τέσσαρα τεταρτημόρια τῆς τροχιᾶς αὐτῆς, τὰ ὁριζόμενα ὑπὸ τῶν σημείων, καθ' ἃ αὕτη τέμνεται ὑπὸ τῆς γραμμῆς τῶν ἰσημεριῶν καὶ τῆς γραμμῆς τῶν τροπῶν. Αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους εἶναι κατὰ σειρὰν αἱ ἑξῆς: τὸ *ἔαρ*, τὸ *θέρος*, τὸ *φθινόπωρον* καὶ ὁ *χειμών*.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν δεύτερον νόμον τοῦ Κεπλέρου τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος, τῆς συνδεούσης τὰ κέντρα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Γῆς, διαγραφόμενα ἐμβαδὰ εἶναι ἀνάλογα τοῦ χρόνου, αἱ ὧραι τοῦ ἔτους, ὡς ἀντιστοιχοῦσαι εἰς ἀνίσους πρὸς ἀλλήλους τομεῖς τῆς ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς, εἶναι καὶ αὐταὶ ἀνίσου διαρκείας, ἤτοι τὸ ἔαρ διαρκεῖ περὶ τὰς 92 ἡμ. 21 ὥρ., τὸ θέρος περὶ τὰς 93 ἡμ. 14 ὥρ., τὸ φθινόπωρον περὶ τὰς 89 ἡμ. 19 ὥρ. καὶ ὁ χειμὼν περὶ τὰς 89 ἡμ. 0 ὥρ.

Ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ τὸ μὲν ἔαρ ἄρχεται, ὅταν ὁ Ἥλιος φαίνεται διερχόμενος διὰ τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου, ἤτοι κατὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν, ἥτις συμπίπτει περὶ τὴν 21ην Μαρτίου, τὸ δὲ θέρος κατὰ τὴν θερινὴν τροπήν, ὅτε ὁ Ἥλιος φαίνεται διερχόμενος, περὶ τὴν 21ην Ἰουνίου, διὰ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου. Περὶ τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, ἤτοι κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, ὅταν ὁ Ἥλιος διέρχεται διὰ τοῦ φθινοπωρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου, ἔχομεν ἀρχὴν τοῦ φθινοπώρου, ὅπερ λήγει κατὰ τὴν χειμερινὴν τροπήν, καθ' ἥν, διερχομένου τοῦ Ἡλίου περὶ τὴν 21ην Δεκεμβρίου διὰ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου, ἄρχεται ὁ χειμών.

Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς: Ἐπειδὴ ὁ ἄξων περιστροφῆς τῆς Γῆς δὲν εἶναι κάθετος ἐπὶ τῆς τροχιᾶς αὐτῆς καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν μεταβατικὴν κίνησιν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου περὶ τὸν Ἥλιον ὁ ἄξων οὗτος παραμένει παράλληλος πρὸς ἑαυτόν, παραβλεπομένης τῆς μικρᾶς ἐπιδράσεως τῆς μεταπτώσεως καὶ τῆς κλονήσεως, οἱ δύο πόλοι τῆς Γῆς εὑρίσκονται συνεχῶς εἰς διάφορον ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπόστασιν. Κατὰ τὰς ἰσημερίας, καθ' ἃς ὁ Ἥλιος εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ γηΐνου ἰσημερινοῦ, αἱ ἡμέραι εἶναι πανταχοῦ τῆς Γῆς ἴσαι πρὸς τὰς νύκτας καὶ ὁ κύκλος, ὅστις χωρίζει τὸ φωτεινὸν ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ ἡμισφαιρίου, διέρχεται διὰ τῶν δύο πόλων, ἀπεχόντων ἰσάκις ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Τότε αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουν ὑπὸ τὴν ἰδίαν γωνίαν ἐπὶ τῶν συμμετρικῶν πρὸς τὸν ἰσημερινὸν παραλλήλων καὶ θερμαίνουν ὁμοίως τὰ δύο ἡμισφαίρια. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ κατὰ τὰς τροπάς, διότι κατὰ τὴν θερινὴν τροπὴν ἡ Γῆ εἶναι οὕτως ἐστραμμένη πρὸς τὸν Ἥλιον, ὥστε ὁ βόρειος πόλος αὐτῆς, λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ γηΐνου ἄξονος, εὑρίσκεται ἐγγύτερον τοῦ Ἡλίου ἢ ὁ νότιος πόλος αὐτῆς, αἱ δὲ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουν καθετώτερον ἐπὶ τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου παρὰ ἐπὶ τοῦ νοτίου. Συγχρόνως, ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ αἱ ἡμέραι εἶναι μακραὶ καὶ αἱ νύκτες βραχεῖαι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι συμβαίνει ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ. Συνεπῶς τὸ ποσὸν θερμότητος, ὅπερ λαμβάνει σημεῖόν τι τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου κατὰ τὴν ἡμέραν, εἶναι περισσότερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον χάνει δι' ἀκτινοβολίας κατὰ τὴν νύκτα. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων, ἂν καὶ εὑρίσκεται ἡ Γῆ κατὰ τὸ θέρος ἀπώτερον τοῦ Ἡλίου, παρὰ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἔχομεν ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας ἢ ἐν τῷ νοτίῳ. Τὸ ἀντίστροφον συμβαίνει κατὰ τὴν χειμερινὴν τροπήν, ὅτε ὁ βόρειος πόλος κεῖται ἀπώτερον τοῦ Ἡλίου ἢ ὁ νότιος, αἱ δὲ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουν πλαγιώτερον ἐπὶ τοῦ βορείου ἢ ἐπὶ τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι τὸ θέρος τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, ὅπερ διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τοῦ Μαρτίου, εἶναι θερμότερον παρὰ τὸ θέρος τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Ἐπίσης καὶ ὁ χειμὼν τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου εἶναι ψυχρότερος ἢ ὁ τοῦ βορείου. Τοῦτο ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς: Ἐπειδὴ ἡ ἀπόστασις τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου κατὰ τὸν Δεκέμβριον εἶναι περίπου 3 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν μικροτέρα ἢ κατὰ τὸν Ἰούνιον, ἡ Γῆ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς λαμβάνει καθ' ὥραν περίπου 6 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν περισσοτέραν θερμότητα κατὰ τὸν Δεκέμβριον ἢ κατὰ τὸν Ἰούνιον, ἀφοῦ τὸ ποσὸν τῆς προσλαμβανομένης θερμότητος εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογον τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεως.

Εἰς τὸν ἰσημερινόν, ὅπου αἱ ἡμέραι εἶναι ἴσαι πρὸς τὰς νύκτας, δὲν ὑπάρχουν κατ' οὐσίαν ὧραι τοῦ ἔτους. Τὸ αὐτὸ θὰ συνέβαινε πανταχοῦ τῆς γῆς, ἤτοι πανταχοῦ θὰ εἴχομεν διαρκῶς τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν, ἐὰν ἡ ἐκλειπτικὴ ἐταυτίζετο μετὰ τοῦ ἰσημερινοῦ, ἤτοι ἐὰν ὁ ἄξων περιστροφῆς τῆς Γῆς ἦτο κάθετος ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιᾶς αὐτῆς, ὁπότε τὸ ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα ἑκάστου παρατηρητοῦ μεσημβρινὸν ὕψος τοῦ Ἡλίου θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ καὶ αἱ ἡμέραι πανταχοῦ τῆς γῆς θὰ ἦσαν ἴσαι πρὸς τὰς νύκτας.

Ἐὰν φαντασθῶμεν παρατηρητὴν ἱστάμενον ἐπὶ τοῦ βορείου πόλου, οὗτος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας θὰ βλέπῃ τὸν Ἥλιον διαγράφοντα τὸν κύκλον τοῦ ὁρίζοντος. Ἀπὸ τῆς ἑπομένης τῆς ἰσημερίας ὁ Ἥλιος θὰ διαγράφῃ ἑλικοειδῆ γραμμήν, κινούμενος σχεδὸν παραλλήλως τῷ ὁρίζοντι καὶ συνεχῶς ἀπομακρυνόμενος αὐτοῦ μέχρι τῆς θερινῆς τροπῆς, ὅτε τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος ὕψος του θὰ καταντήσῃ ἴσον πρὸς τὴν λόξωσιν τῆς ἐκλειπτικῆς, ἤτοι 23° 27'. Ἀπὸ τῆς θερινῆς τροπῆς θὰ ἀρχίσῃ κατερχόμενος πάλιν ἑλικοειδῶς μέχρι τοῦ ὁρίζοντος, ὃν θὰ διαγράψῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς φθινοπωρινῆς ἰσημερίας. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας θὰ ἔχωμεν ἀνάλογα φαινόμενα διὰ παρατηρητὴν ἱστάμενον ἐπὶ τοῦ νοτίου πόλου. Συνεπῶς ἐν τῷ βορείῳ πόλῳ ἔχομεν ἑξάμηνον ἡμέραν, καθ' ὃν χρόνον εἰς τὸν νότιον πόλον ἔχομεν ἑξάμηνον νύκτα.

Ἐὰν ὁ παρατηρητὴς ἵσταται ἐπὶ τοῦ βορείου πολικοῦ κύκλου, ὁ Ἥλιος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου θὰ διαγράψῃ πλήρη κύκλον ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος, ἐφαπτόμενος αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κάτω μεσουρανήσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Ἥλιος δὲν θὰ ἐμφανισθῇ διόλου ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα παρατηρητοῦ ἱσταμένου ἐπὶ τοῦ νοτίου πολικοῦ κύκλου.

Διὰ παρατηρητὴν ἱστάμενον ἐντὸς τοῦ πολικοῦ κύκλου ὁ Ἥλιος θὰ διαγράψῃ πλήρη κύκλον ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα, ἐφαπτόμενος αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν κατὰ τὸ μεσονύκτιον τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ ἀπόκλισις αὐτοῦ δ θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὸ συμπλήρωμα τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους φ τοῦ παρατηρητοῦ. Ἔκτοτε θὰ παύσῃ δύων καὶ θὰ ὑψοῦται διαρκῶς μέχρι τῆς θερινῆς τροπῆς, κατόπιν δέ, διαρκῶς κατερχόμενος, θὰ ἀρχίσῃ νὰ γίνεται ἀμφιφανὴς ἀπὸ τῆς ἑπομένης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ γίνῃ πάλιν $\delta = 90^\circ - \varphi$. Τέλος ὅταν ἡ νοτία ἀπόκλισις τοῦ Ἡλίου ἐξισωθῇ πρὸς τὸ σύμπλατος τοῦ παρατηρητοῦ, ὁ Ἥλιος θὰ παύσῃ νὰ ἀνέρχεται ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα αὐτοῦ καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἡ μακρὰ νύξ, ἥτις θὰ λήξῃ ὅταν πάλιν ἡ ἀπόκλισις τοῦ Ἡλίου ἐξισωθῇ πρὸς τὸ σύμπλατος. Ι. Π.

—ὧραι ἰσημεριναὶ *['Ἀστρον.]·* βλ. *μέσος χρόνος*.

—ὧραι καιρικαὶ *['Ἀστρον.]·* βλ. *μέσος χρόνος*.

—ὧραι κανονικαί. Ἐκλήθησαν οὕτω ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ ὡρισμέναι ὧραι προσευχῆς, αἵτινες κατέστησαν διὰ κανόνων ὑποχρεωτικαὶ εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχούς. Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου τούτου ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐν ταῖς μοναχικαῖς διατάξεσι τοῦ Βενεδίκτου (c. 67), ἔπειτα δὲ καὶ ἐν ταῖς τοῦ Ἰσιδώρου τῆς Σεβίλλης (cap. 7) καὶ ἄλλων, ἕως οὗ γενικευθεὶς κατέστη κοινός. Π. Ν. Τ.

—ὥρας διεθνὲς γραφεῖον *['Ἀστρον.]·* βλ. *ὡριαῖα σήματα.*

Ὧρα *['Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ὀχυρὰ πόλις τῶν ΒΔ. Ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδιῶν, ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνος Ἀβισάρου (νῦν Κασμίρ), ἥτις, μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων αὐτῆς Ὡριτῶν, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τῷ 327 π. Χ. Α. Θ. Σ.

Ὧραι (αἱ) (λατιν. Horae). Θεότητες, αἵτινες ἐν ἀρχῇ μὲν ἦσαν ἡ προσωποποίησις φυσικοῦ τινος φαινομένου, βραδύτερον δὲ τῶν ὡρῶν (ἐποχῶν) τοῦ ἔτους. Παρ' Ὁμήρῳ οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν Ὡρῶν, οὔτε ἡ γενεαλογία τούτων καθορίζεται, ἀλλ' ἐμφανίζονται μόνον ἐκεῖ μὲ καθωρισμένα καθήκοντα· ἦσαν φύλακες τῶν πυλῶν τοῦ οὐρανοῦ, τὰς ὁποίας ἤνοιγον ἢ ἔκλειον συμπτύσσουσαι ἢ ἁπλώνουσαι πρὸ τοῦ Ὀλύμπου ἓν πυκνὸν νέφος, ἤτοι ἦσαν ἔφοροι τοῦ καιροῦ, τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, προκαλοῦσαι βροχὴν ἢ εὐδίαν. Περιγράφονται ὡς ὡραῖαι παρθένοι, κεκοσμημέναι μὲ χρυσᾶ περιδέραια, κατάφορτοι ἀπὸ ἄνθη καὶ καρπούς, κομψαί, φαιδραὶ (πολυγηθέες), μὲ ἁβροὺς πόδας. Αὗται ἐστόλισαν τὴν Πανδώραν μὲ ἐαρινὰ ἄνθη, ὑπεδέχθησαν τὴν Ἀφροδίτην εἰς τὴν Κύπρον, διὰ νὰ ἐξωραΐσουν τὸ φυσικὸν κάλλος της. Ἡγοῦντο τοῦ χοροῦ τῶν Χαρίτων, συνώδευον τὸν θεὸν τῆς ἀναγεννωμένης φύσεως Διόνυσον, τὴν Περσεφόνην ὅτε ἐπανήρχετο εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους τοῦ Ἅδου, καὶ συνεχόρευον μετὰ τῆς Ἁρμονίας, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἥβης. Εἰς τὴν «Θεογονίαν» ὅμως τοῦ Ἡσιόδου (στ. 901) ὡρίσθη ὁ ἀριθμός των εἰς τρεῖς, ἔγιναν θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος, θεᾶς τῆς τάξεως, καὶ ἔλαβον τὰ ὀνόματα *Εὐνομία, Δίκη* καὶ *Εἰρήνη* (βλ. τὰς λ.), ἅτινα ἐξέφραζον τὰς κυριωτέρας ἰδιότητας τῆς μητρός των καὶ εἶναι λέξεις προκαλοῦσαι τὴν ἰδέαν τῆς ἁρμονίας καὶ τάξεως ἐν τῇ φύσει καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο καὶ βραδύτερον αἱ θεότητες αὗται προσέλαβον συμβολικὸν ἢ ἀλληγορικὸν χαρακτῆρα, καὶ ἀνεπτύχθησαν, ἰδίως ἡ Δίκη καὶ ἡ Εἰρήνη, εἰς αὐθυπόστατον μορφήν. Ἀλλ' ἂν οὕτως ἠλαττώθη ἡ ἀρχικὴ ἰδιαιτέρα σημασία των (ὡς θεοτήτων τοῦ καιροῦ), δὲν ἐξηφανίσθη αὕτη καὶ ἐντελῶς, ἔπαυσαν ὅμως νὰ εἶναι αὗται ὡρισμένου ἀριθμοῦ, τρεῖς, ἀλλ' ἢ 2 ἢ 3 ἢ 4 ἢ 12. Οὕτως εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας ἦσαν δύο αἱ Ὧραι (*Παυσ.* Θ', 35, 2), ἡ *Θαλλώ*, ὑπενθυμίζουσα διὰ τοῦ ὀνόματός της τὴν βλάστησιν τῆς ἀνοίξεως, καὶ ἡ *Καρπώ*, ὑπενθυμίζουσα τὴν ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν κατὰ τὸ θέρος. Παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς αἱ Ὧραι ἔγιναν δώδεκα, ἤτοι ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ὧραι τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, καὶ ἐλέγοντο αὗται θυγατέρες τοῦ Χρόνου καὶ τῆς Γαίας, παρὰ δὲ τοῖς Ρωμαίοις θυγατέρες τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης λεγόμεναι, τῶν ὁποίων τὰ ἅρματα καὶ ἐζεύγνυον, ἦσαν τέσσαρες, ἤτοι ὅσαι καὶ αἱ ὧραι (ἐποχαὶ) τοῦ ἔτους, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ διάφορα σύμβολα ἔφερον. Οὕτω κατήντησαν ψυχραὶ προσωποποιήσεις τῶν διαφόρων διαιρέσεων τοῦ χρόνου ἀπὸ ποιητικῶν εἰκόνων, τῶν ὁποίων ἐκφράσεις ἦσαν ἐν ἀρχῇ αἱ ἑλληνικαὶ Ὧραι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλας παραλλαγὰς ὑπέστη ὁ μῦθός των. Οὕτως ἔγιναν τροφοὶ τῆς Ἥρας, τῆς ὁποίας ἦσαν καὶ ἀκόλουθοι.

Αἱ Ὧραι ἐλατρεύοντο πολλαχοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰς πολλὰς δὲ πόλεις της εἶχον ἰδίους ναοὺς ἢ βωμοὺς καὶ ἐτελοῦντο θυσίαι καὶ ἑορταὶ αὐτῶν. Οὕτως εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἑορτή, *Ὡραῖα* καλουμένη, καθ' ἣν προσεφέροντο θυσίαι καὶ ἐτελεῖτο πομπὴ πρὸς τιμήν των ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Χαρίτων καὶ Διονύσου. Εἰς τὸ Ἄργος εἶχον ἱερὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν βωμόν.

Ὁμοίως ἐτιμήθησαν αἱ Ὧραι καὶ δι' ἀγαλμάτων ἰδίων καὶ εἰκόνων των, αἵτινες ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς διακοσμητικὰ στοιχεῖα ἀγαλμάτων μεγάλων θεῶν ἢ θρόνων των. Οὕτως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν ὑπῆρχον χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τῶν Ὡρῶν, ἔργα τοῦ Σμίλιδος, καὶ εἰς τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας ἀγάλματα αὐτῶν λίθινα, ὄρθια πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς. Δύο Ὧραι καὶ δύο Χάριτες ἐστήριζον τὸν θρόνον τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, ἔργον τοῦ Βαθυκλέους, καὶ Ὧραι ἐκόσμουν τὸν ἴδιον θρόνον καὶ τὸν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ θρόνον τοῦ Χρυσελεφαντίνου

Digitized by Google

Διὸς τοῦ Φειδίου, ὡς καὶ τὸν στέφανον τῆς ἐν Ἄργει Ἥρας τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ ἐν Μεγάροις χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Θεοκόσμου. Ἐκ τῶν περισωθεισῶν παραστάσεων αὐτῶν ἀξιολογώτεραι εἶναι αἱ τῶν ἀγγείων Φρανσουὰ καὶ Φινέως, ἡ τῆς παραστάσεως τῆς κύλικος τοῦ Σωσίου, εἰς τὴν ὁποίαν παρίστανται κρατοῦσαι κλάδους καὶ ὀπώρας, καὶ πρὸ πάντων τὸ ἁρμονικὸν σύμπλεγμα των ἐπί τινος ἀναγλύφου τοῦ βωμοῦ τῶν δώδεκα θεῶν, εὑρισκομένου ἐν τῷ Λούβρῳ, καὶ ἡ ἀνάγλυφος παράστασίς των εἰς τὸν ἐν Ρώμῃ θρόνον τοῦ Ludovisi, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεικονίζονται δύο Ὧραι ὑποδεχόμεναι τὴν ἐξερχομένην ἐκ τῆς θαλάσσης Ἀφροδίτην. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ὡραὶ (Auray) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, ἐν τῷ νομῷ τοῦ Μορμπιάν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὡραί. Κάτ. 13.466. Παρ' αὐτὴν τὴν 29 Σεπτεμβρίου 1364 ἔλαβε χώραν ἡ ἱστορικὴ μάχη μεταξὺ Καρόλου τοῦ Μπλουὰ καὶ Ἰωάννου τοῦ Μονφόρ, οἵτινες διεξεδίκουν τὴν διαδοχὴν τῆς Βρεττανίας. Μ. Δ. Β.

ὡραΐζω· καθιστῶ τι ὡραῖον, ἐξωραΐζω, περικοσμῶ.

Ὡραῖοι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Χαριουπόλεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 173 κατοίκους, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ *Ὀρτ*.

Ὡραιόκαστρον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 781. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δαοὺτ Μπαλῆ*.

Ὡραῖον *[Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος Κάτ. (1928) 1.996, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κύκνος*, 2.294. Κεῖται περὶ τὰ 25 χλμ. βορείως τῆς Ξάνθης, ἐπὶ γραφικῆς τοποθεσίας, παράγει καπνόν, δημητριακὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ εἶναι ἠλεκτροφώτιστος. Ἔχει ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιασῆ Ὀρὲν* ἢ *Γιασῆ Εὐρέν*.

ὡραῖον (τὸ) *[Αἰσθητ.]*· βλ. λ. *καλόν*.

ὡραιόπλουμος, *—η, —ο* (προφέρ. *ὡριόπλ—*)· ἰδιωματ., ὡραῖος καὶ πλουμισμένος, ὡραιότατος: «ὡραιόπλουμη κόρη».

ὡραῖος, *—α, —ον*· ὁ ἐν τῇ ὥρᾳ, ἐν τῇ ἀκμῇ ὤν, ἀκμαῖος, ἀντίθ. *ἄωρος*: «*κόρη ὡραία γάμου*»· ‖ εὔμορφος, κομψός, εὐειδής: «*ὡραία πόλις*»· ‖ καθόλου, ὁ ἀρέσκων: «*ὡραῖον ὕφασμα, — φαγητόν*»· ‖ *ὡραῖον* (τό)· ὡς οὐσ., τὸ καλόν.—Ἐπίρρ. **ὡραῖα**.

— «**Ὡραία *Ἑλλάς***». Ἱστορικὸν καφενεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἱδρυθὲν τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ διατηρηθὲν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (βλ. καὶ λ. *Ἀθῆναι*, τ. Β', σ. 267 β').

— **Ὡραία *Πύλη***· βλ. λ. *Πύλη ὡραία*.

Ὡραιὸς *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Ὠρεός*.

ὡραιότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ὡραίου, τὸ νὰ εἶναί τι ὡραῖον, κάλλος, κοιν. *εὐμορφιά*: «κόρη ἐξαιρετικῆς ὡραιότητος».

ὡραΐσμα (τό)· κόσμημα, ἐγκαλλώπισμα, στολίδι.

Ὡραπόλλων. Γραμματικὸς καὶ ὑπομνηματιστὴς Ἕλλην, ἐκ Πανοπόλεως τῆς Αἰγύπτου, ἀκμάσας κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα. Ἐδίδαξε γραμματικὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ εἶτα ἐν Κωνσταντινουπόλει, συνέταξε διάφορα ὑπομνήματα, ἐξ ὧν γνωστὰ ἐκ τοῦ Σουΐδα τὰ εἰς Σοφοκλέα, εἰς Ἀλκαῖον καὶ εἰς Ὅμηρον, καὶ ἔγραψε: «Τεμενικὰ» καὶ «Ἱερογλυφικά», ἐν ᾧ ἑρμηνεύει τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς τελευταίας των ἐποχῆς κατὰ ὅλως ἰδιάζοντα τρόπον. Γ. Μ. Β.

ὡράριον (τὸ) *[Λειτουργ.]*· βλ. λ. *ὀράριον*.

Ὡρὲ (Aurès) *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀλγερίας. Ἔχει πολλὰς καὶ πυκνὰς κορυφάς, ἡ ὑψηλοτέρα τῶν ὁποίων καλεῖται *Τζέμπελ - Σελιὰ* (2 328 μ.). Μ. Δ. Β.

Ὡρεβιλλὺ (Aurevilly), ***Μπαρμπὲ ντ'*** —· βλ. λ. *Μπαρμπὲ ντ'* Ὠρβιγύ.

Ὠρείθυια *[Μυθολ.]*. —1) Μία τῶν Νηρηΐδων, σύζυγος ἡ μήτηρ τοῦ Εὐρώπου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

— 2) Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Ἐρεχθέως καὶ τῆς Διογενείας. Ταύτην ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ἁπαγάγει ἡμέραν τινά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπαιζε μετὰ φίλων της εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισοῦ, ὁ Βορέας καὶ εἶχε μεταφέρει εἰς τὸ ἐν Θρᾴκῃ ψυχρὸν βασίλειόν του. Ἐκ τοῦ Βορέου ἐγέννησεν ἡ Ὠρείθυια δύο υἱούς, τὸν Ζήτην καὶ Κάλαϊν (τοὺς Βορεάδας), καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὴν Χιόνην. Ἡ Ὠρείθυια ἐλέγετο καὶ θυγάτηρ τοῦ Κέκροπος καὶ σύζυγος τοῦ Μακεδόνος ἥρωος Εὐρώπου, ταυτιζομένη πρὸς τὴν Νηρηΐδα Ὠρείθυιαν. ΚΑΨ.

ὡρεῖον *['Αρχ.]*. Δημόσιαι ἢ ἰδιωτικαὶ ἀποθῆκαι ἐμπορευμάτων παρὰ Ρωμαίοις καὶ Βυζαντινοῖς (βλ. λ. *ὀρρεῖον*).

Ὠρεῖον *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μολοσσίας ἐν Ἠπείρῳ, κειμένη κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν παρὰ τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος τῆς Φιλιππιάδος. Χ. Ι. Σ.

Ὠρεῖται (οἱ) *['Αρχ.]*. —1) Μάχιμος ἀσιατικὸς λαός, ὅστις κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα κατῴκει ἐντεῦθεν τῶν Ἰνδιῶν, τὴν ἐπὶ τοῦ Ἐρυθραίου πελάγους παραλίαν, ἐκτάσεως 350 περίπου χιλιομέτρων κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν της (*Στρ.* C, 720), ὁριζομένην ἀπ' ἀνατολῶν μὲν ὑπὸ τοῦ Ἄρβιος (ἢ Ἀράβιος) ποταμοῦ, ἀπὸ δυσμῶν δὲ ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων ὀρέων, ἅτινα ἐχώριζον ταύτην τῆς ΒΔ. κειμένης Γεδρωσίας (ἢ Γαδρωσίας). Εἶχον πρωτεύουσαν τὴν κώμην *Ραμβακίαν*, ἥτις ἔκειτο πιθανώτατα παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ramyour, καὶ μετεχειρίζοντο ἐνδύματα καὶ ὅπλα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν γειτόνων των Ἰνδῶν. Εἰς τὴν χώραν των εἰσέβαλε κατὰ τὸ 325 π. Χ. ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Περσίαν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ Ὠρεῖται, ὡπλισμένοι μὲ τόξα, τῶν ὁποίων τὰ ξύλινα πεπυρακτωμένα βέλη ἦσαν φαρμακερά, διότι εἶχον ἐπιχρισθῆ μὲ φάρμακα θανάσιμα, ἐπεχείρησαν ν' ἀντισταθῶσι κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅτε αὕτη διαβᾶσα τὸν Ἄρβιν ἐφώρμησεν ἐναντίον των, καὶ ἐτραυμάτισαν ἐπικινδύνως τὸν στρατηγὸν Πτολεμαῖον τὸν Λάγου· κατεβλήθησαν ὅμως εὐκόλως καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δηλώσουν ὑποταγήν, μὴ τολμήσαντες ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν πρὸς τὴν Γεδρωσίαν στενὴν διάβασιν τῶν ὀρέων των, ὅπου εἶχον παραταχθῆ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Γεδρωσίων. Μετὰ τὴν ὑποταγήν των ὁ Ἀλέξανδρος ἵδρυσε νέαν σατραπείαν, ἥτις ἀπετελέσθη ἐκ τῆς χώρας των, τῆς Γεδρωσίας καὶ τῆς χώρας τῶν Ἀρβιτῶν καὶ ἀνετέθη πρὸς διοίκησιν εἰς τὸν Ἀπολλοφάνην. Κατελείφθη ὅμως εἰς τὴν χώραν μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ καὶ ὁ σωματοφύλαξ Λεοννᾶτος, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας τῶν Ὠρειτῶν καὶ διὰ νὰ μεριμνήσῃ πρὸς προμήθειαν τοῦ στόλου, ὅστις ὑπὸ τὸν Νέαρχον θὰ παρέπλεε μετά τινας ἡμέρας τὰ παράλια τῆς χώρας τῶν Ὠρειτῶν.

— 2) Οἱ κάτοικοι τῆς εὐβοϊκῆς πόλεως Ὠρεοῦ. ΚΑΨ.

Ὠρὲλλ ντὲ Παλαντὶν (Aurelle de Paladines), ***Λουδοβῖκος-Ἰωάννης-Βαπτιστὴς ντ'*** —. Γάλλος στρατηγὸς (1804—1877). Ὑπηρέτησεν ἐν Ἀλγερίᾳ, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς καὶ τῷ 1855 προήχθη εἰς στρατηγόν. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ὁ Γαμβέτας διώρισεν αὐτὸν διοικητὴν τῆς πρώτης στρατιᾶς τοῦ Λουάρ. Ἀνακόψας τὴν προέλασιν τῶν Γερμανῶν καὶ ἀποκαταστήσας τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸ στράτευμα, ἐνίκησεν ἐν Κουλμιὲ τὴν στρατιὰν τοῦ Γερμανοῦ στρατηγοῦ φὸν ντὲρ Τάν. Συνεπείᾳ τῆς νίκης ταύτης οἱ Γερμανοὶ ἐξεκένωσαν τὴν Ὀρλεάνην, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ὁ Ὠρέλλ, συλλαβὼν καὶ 2.000 Γερμανοὺς αἰχμαλώτους. Μετά τινας νέας ἐπιτυχίας εἰς τὸ Λαντὸν καὶ τὸ Μεζέρ, ὁ Ὠρέλλ, ἐπὶ κεφαλῆς 160.000 στρατοῦ, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ὀρλεάνην καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σολόνι. Ὁ Γαμβέττας τότε ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ 6 Δεκεμβρίου 1870) καὶ τὸν ἔθεσεν εἰς διαθεσιμότητα. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1871 ἐξελέγη βουλευτὴς ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει, τὴν δὲ 3 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Θιέρσος διώρισεν αὐτὸν διοικητὴν τῆς ἐθνοφρουρᾶς. Τῷ 1875 ἐξελέγη γερουσιαστής. Ἔγραψεν: «Ἡ πρώτη στρατιὰ τοῦ Λουάρ» (1872). Μ. Δ. Β.

Ὠρεοὶ *[Γεωγρ.]*. Παράλιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἱστιαίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ (1928) 946. Κεῖται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου, δυτικῶς τῆς Ἱστιαίας, ἧς εἶναι ἐπίνειον, καὶ ἔχει ὑποτελωνεῖον, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Ὁ ὁμώνυμος ὅρμος, διανοιγόμενος ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου διαύλου τῆς εὐβοϊκῆς ἀκτῆς, εἶναι ἐπίνειον τοῦ Ξηροχωρίου (Ἱστιαίας), ἀπέχοντος 6 χλμ. πρὸς Α. Τὸ καθ' αὐτὸ χωρίον εὑρίσκεται 1 χλμ. περίπου ἔνδον τοῦ κυρίως ἐπινείου, τῆς *Σκάλας τῶν Ὠρεῶν*, ἐχούσης ναυτικὸν φανὸν (πλάτ. 38°57' 00" Β., μῆκ. 23°06'23" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with Oreos and Talanta channels), ἱδρυθέντα τῷ 1892 καὶ ἐκπέμποντα φῶς ἐρυθρὸν σταθερὸν 5 μιλ. Πρόκειται αὐτοῦ, ὡς φάρος κατευθύνσεως, ὁ ἐπὶ τῆς φερωνύμου ὑφάλου αὐτόματος Ἄγκα. Οἱ Ὠρεοὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἐν τῶν ὁρμητηρίων τοῦ στόλου κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897. Σ. Ε. Λ.

—**Ὠρεῶν *δίαυλος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἐπισημότατος δίαυλος τῶν ἑλληνικῶν παραλίων, ἑνώνων τὸν βόρειον Εὐβοϊκὸν καὶ τὸν Μαλιακὸν πρὸς τὸν Παγασιτικὸν καὶ τὸν δίαυλον τοῦ Τρίκερι, καὶ χωρίζων τὴν ἀκτὴν τῆς Φθιώτιδος ἀπὸ τὴν βορειοδυτικὴν τῆς Εὐβοίας πλευράν. Ἐκτεινόμενος ἐπὶ 18 μίλ. Δ.ΝΔ.—Α.ΒΑ. καὶ ἐλάχιστον εὖρος ἡμιολίου μιλίου (13 ναυτ. σταδ.) περίπου, ἔχει ὅρια ἐπὶ μὲν τῆς εὐβοϊκῆς ἀκτῆς τὰ ἀκρωτήρια *Βασιλίνα*, πρὸς ΝΔ. (ἀρχ. *Δῖον*) καὶ *Κεφάλα* (ἀρχ. *Φαλασσία ἄκρα*) πρὸς ΒΑ., ἐπὶ δὲ τῆς φθιώτιδος ἀκτῆς τὸ *Δρέπανο* (ἀρχ. *Ἐχῖνος*) ΝΔ. καὶ *Σταυρὸς* (ἀρχ. *Ποσείδιον*) ΒΑ. Ἐν αὐτῷ ὁ ὅρμος *Γαρδίκι* (*Κρεμαστὴ Λάρισα*), ἡ νησὶς *Ἅγιος Νικόλαος* (ἀρχ. *Μυόννησος*), τὸ ἀκρωτήριον *Ἅγιος Σώστης* (ἀρχ. *Ἀντρών*), τὸ ἐπίνειον τῶν Ὠρεῶν (ἀρχ. *Ὠρεός*) καὶ ἡ *ὕφαλος τῶν Ὠρεῶν*. Διαθέεται ὑπὸ παλιρροιακοῦ ρεύματος 1,5 μιλ. ὡριαίως ρέοντος (χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with the Oreos and Talanta channels). Σ. Ε. Λ.

—**Ὠρεῶν *ὕφαλος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὕφαλος ἐν χρῷ τῆς θαλάσσης, ἀπέχουσα 3/4 μιλ. πρὸς 333° ἀπὸ τῆς πρὸ τοῦ ἐπινείου τῶν Ὠρεῶν νησῖδος Παναγίτσας Νησιώτισσας. Ἐπὶ τῆς ὑφάλου ἐνδεικτικὴ στήλη ἐκ μαρμάρου (πλάτ. 38° 57" 23" Β., μῆκ. 23° 04' 14" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Oreos channels κτλ.), ἐφ' ἧς φαρίσκος Ἄγκα (1913) λευκῶν ἐκλάμψεων 9 μιλ. Εἶναι ὁ *Ὄνος Ἀντρῶνος* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Ὠρεός, ἡ ***Ὠρεοὶ*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Εὐβοίας, κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς νήσου, κτισθεῖσα κατὰ τὸ 446 π. Χ. (*Στρ.* C. 445), ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφορμῆς: Μετὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ ἧτταν τῶν Ἀθηναίων (447 π. Χ.), εἶχον ἀποστατήσει μετὰ τῶν ἄλλων Εὐβοέων καὶ οἱ κάτοικοι τῆς εὐβοϊκῆς πόλεως *Ἱστιαίας*, ἐπελθὼν ὅμως κατ' αὐτῶν ὁ Περικλῆς, ὑπέταξε τὴν πόλιν των καὶ ὑπεχρέωσε τούτους εἰς ἐκπατρισμόν, κατόπιν συνθήκης, ἀπελθόντας εἰς Μακεδονίαν. Εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν τότε χώραν συνῴκισεν ὁ Περικλῆς δισχιλίους Ἀθηναίους καὶ Εὐβοεῖς ἐξ ἄλλων πόλεων, κτίσας τὴν πόλιν Ὠρεόν, ἥτις ἦτο πρότερον δῆμος τῶν Ἱστιαίων, παρὰ τὴν πόλιν Ἱστιαίαν. Ἡ νέα ὅμως πόλις δὲν ἔπαυσε νὰ φέρῃ καὶ τὸ παλαιότερον ὄνομα *Ἱστιαία* ἢ *Ἑστιαία*, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ ἐπίσημον ὄνομά της. Ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Τελεθρίου, παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κάλλαντος (νῦν Ξεριᾶ) καὶ εἰς ἐπικαιροτάτην στρατιωτικῶς τοποθεσίαν. Ἡ Ὠρεός, ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὴν ἐγκαταστάσεως τῶν ἀποίκων Ἀθηναίων, ἦτο πιστὴ εἰς τούτους σύμμαχος· διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 411 π. Χ. ἀποστασίαν τῶν ἄλλων πόλεων τῆς νήσου, αὕτη δὲν μετέσχε (*Θουκ.* VIII, 95). Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπεχρεώθη ὑπὸ τῆς Σπάρτης νὰ ἔχῃ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, διῳκήθη δὲ ἐπί τινα χρόνον καὶ ὑπὸ τυράννων, τοῦ Νεογένους, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐγκαθιδρύσει ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἰάσων, καὶ τοῦ Ἀλκέτα, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκαθιδρύσει οἱ Σπαρτιᾶται, ἐκβαλόντες τὸν Νεογένην. Ἀπὸ τοῦ 377 π. Χ. ὅμως οἱ Ὠρεῖται ἀπέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των τῇ συνδρομῇ τῶν Θηβαίων καὶ ἔγιναν σύμμαχοι τούτων καὶ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας ὁ στρατηγὸς τούτου Παρμενίων ἐγκατέστησε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ὠρεὸν τύραννον. Κατὰ τὸ 341 π. Χ. ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπηλευθέρωσαν τὴν πόλιν, φονεύσαντες τὸν τύραννον Φιλιστίδην. Μετὰ ταῦτα ἡ πόλις εἶχε κοινὴν μετὰ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Φίλιππον καὶ Μ. Ἀλέξανδρον δρᾶσιν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἕνεκα τῆς τοποθεσίας της, ἠμφεσβητήθη καὶ ἔγινε καὶ ναυμαχία εἰς τὸν λιμένα της κατὰ τὸ 313 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου καὶ τοῦ Κασσάνδρου. Πολλὰ ὑπέφερεν ἡ πόλις κατὰ τοὺς μεταξὺ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας καὶ Ρωμαίων πολέμους, κατ' ἐπανάληψιν (207 καὶ 200 π. Χ.) καταληφθεῖσα ὑπὸ Ρωμαίων στρατηγῶν καὶ τοῦ συμμάχου των βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου. Κατὰ τὸ 194 π. Χ. ἐκηρύχθη ἐλευθέρα ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου, μετὰ ταῦτα δὲ ἠκολούθησε τὴν κοινὴν τῆς ὅλης Ἑλλάδος τύχην. Τὰ νομίσματα τῆς πόλεως ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαιοτέρας πόλεως Ἱστιαίας. Ἴχνη ἐρειπίων μόνον τῆς ἀρχαίας πόλεως διεσώθησαν (τοῦ τείχους, ἐπὶ τῶν θεμελίων τοῦ ὁποίου ἔχει κτισθῆ φρούριον ἑνετικὸν καὶ τουρκικόν, καὶ τῶν θεμελίων ἀρχαίου ναοῦ). Παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Ὠρεοῦ ἔχει κτισθῆ ἡ νεωτέρα Ἱστιαία (πρώην Ξηροχώριον) καὶ τὸ ἐπίνειόν της Ὠρεοί. ΚΑΨ.

Ὠρεὼ (Hauréau), ***Ἰωάννης Μπαρτελεμὺ*** Γάλλος ἱστορικὸς (1812—1896). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, διευθυντὴς τοῦ ἐθνικοῦ τυπογραφείου τῆς Γαλλίας (1871—1882), μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν, συνέχισε τὴν

Digitized by Google

ἔκδοσιν τῆς «Gallia christiana», ἣν εἶχον ἀφήσει ἡμιτελῆ οἱ Βενεδικτῖνοι, δημοσιεύσας τοὺς τόμους ΙΔ΄—ΙΣΤ΄ (1856—1865, συνέβαλε σημαντικῶς εἰς τὴν συνέχισιν τῆς «Λογοτεχνικῆς Ἱστορίας τῆς Γαλλίας» καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Ἐφημερίδος τῶν σοφῶν» καὶ ἔγραψεν: «Ἱστορία τῆς Πολωνίας» (1846), «Φραγκῖσκος Α΄ καὶ ἡ αὐλή του» (1853), «Ὁ Καρλομάγνος καὶ ἡ αὐλή του» (1854), «Ἱστορικὰ καὶ λογοτεχνικὰ περίεργα» (1861), «Ἱστορία τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας» (1872—1880), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὠρητανία (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Χώρα τῆς ΝΔ. Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας. Α. Θ. Σ.

Ὠρητανοὶ (οἱ) (*Ἀρχ.*). Σημαντικώτατος λαὸς τῆς ΝΔ. Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, κατοικῶν παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Βαιτικῆς (νῦν Ἀνδαλουσία) καὶ τὰς ὑψηλὰς κοιλάδας τοῦ Ἄνα (νῦν Γουαδιάνα) καὶ Βαίτιος (Γουαδαλκιβίρ). Μνημονεύονται πολλάκις κατὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον (218—201 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

Ὤρητον *Γερμανῶν* (Oretum Germanorum) (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Πόλις τῆς ΝΔ. Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, κειμένη ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὠρητανῶν, ἀριστερὰ τοῦ Ἄνα ποταμοῦ (νῦν Γουαδιάνα). Ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Γ, 152) καλεῖται *Ὠρία*. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ χωρίον Nuestra Senora de Oreto, παρὰ τὴν Granatula, ὅπου σῴζονται ἐρείπια. Α. Θ. Σ.

Ὠρία (*Ἀρχ. Γεωγρ.*) βλ. λ. *Ὤρητον* Γερμανῶν.

Ὡριὰ (*Γεωγρ.*). Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 423, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἔλατος* (Δραγαλεβὸς) καὶ *Καράτουλα*, 1.004. Ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Ὡριὰ (*Λαογρ.*). Ἡρωΐς (*Ὡριά*=*Ὡραία*) τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ᾀσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸν ἐπικρατέστερον τύπον, ἡ Ὡριὰ ἦτο βασίλισσα ἑνὸς κάστρου καὶ πολιορκηθεῖσα ὑπὸ Τούρκων ἢ Σαρακηνῶν ὑπερημύνθη αὐτοῦ ἐρρωμένως ἐπὶ πολλὰ ἔτη, μέχρις οὗ εἷς ἐκ τῶν πολιορκητῶν, καταγόμενος ἐξ Ἑλληνίδος, ἐμηχανεύθη τὸ ἑξῆς τέχνασμα διὰ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν κατάληψιν τοῦ ἀπορθήτου φρουρίου: Μετημφιέσθη εἰς ἐγκυμονοῦσαν γυναῖκα (ἢ, κατ' ἄλλας παραλλαγάς, εἰς μοναχὸν) καὶ μεταβὰς κάτωθεν τῆς πύλης ἱκέτευσε νὰ τῷ ἀνοίξουν διὰ νὰ γεννήσῃ (ἢ ν' ἀναπαυθῇ, μεταξὺ ὁμοθρήσκων, ἐκ τῆς μακρᾶς ἀσκητείας). Παραπεισθείσης τῆς εὐσπλαγχνικῆς βασιλίσσης, ἠνοίγη ἡ πύλη διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἱκέτης, ἀλλὰ «ὅσο ν' ἀνοίξῃ ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε, κι' ὅσο νὰ μισανοίξῃ γέμισ' ἡ αὐλή, κι' ὅσο νὰ καλοκλείσῃ ἡ χώρα πάρθηκε». Ὁ μηχανευθεὶς τὸ τέχνασμα, κατὰ τὰ προσυμφωνηθέντα μὲ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολιορκητῶν, ἔσπευσε νὰ συλλάβῃ τὴν Ὡριὰ διὰ νὰ τὴν κάμῃ σύζυγόν του, ἀλλ' αὐτὴ ἀλλόφρων ἐκ τῆς ἀπελπισίας ἐρρίφθη ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ πύργου καὶ ἐφονεύθη. [Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις (Ἀθῆναι 1904), σ. 716 κ. ἑξ.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (Ἀθῆναι 1925²), σ. 94.] —Ω.

—**Ὡριᾶς κάστρο**. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο (καὶ *Ὡριόκαστρο*) ἢ ὑπὸ τὰς παραλλαγὰς καὶ παρετυμολογίας αὐτοῦ: *Ὀβριᾶς, Συριᾶς, Σουριᾶς, Ζουριᾶς* (καὶ *Βριόκαστρο*) εἶναι γνωστὰ πολλὰ μεσαιωνικὰ ἢ μεταγενέστερα φρούρια, τὰ ὁποῖα, ἀνήκοντα εἰς τὴν *Ὡριὰν* (βλ. λ.), κατελήφθησαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, διὰ δόλου ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν φρουρίων τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς: ἐν Κυνουρίᾳ παρὰ τὸν Ἅγιον Πέτρον, ἐν Ἑρμιονίδι παρὰ τὴν Θερμησίαν, ὅπου καλεῖται καὶ Θερμήσι, ἐν Μάνῃ ἄνωθεν τοῦ Κάβο Γκρόσο τοῦ Οἰτύλου, ἐν Ἀρκαδίᾳ παρὰ τὸ Λύκαιον, μεταξὺ τῶν χωρίων Κουρουνιοῦ τῆς Γόρτυνος, ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐπὶ ὄρους μεταξὺ Κορωνῶν καὶ Ἡρακλείου, ἐν Ἠπείρῳ πλησίον τοῦ χωρίου Τεριαχάτες, καὶ ἐν Ἄνω Λομπόβῳ τῆς Δρυϊνουπόλεως (Καλλιά, Παλιόκαστρο), ἐν Θεσσαλίᾳ παρὰ τὰ Τέμπη καὶ μεταξὺ Δομοκοῦ καὶ Φαρσάλων (Γυναικόκαστρο), ἐν Μακεδονίᾳ τὸ τῶν Σερβίων (Σερβιᾶς), ἐν Θάσῳ, ἐν Λήμνῳ (Ὡραιόκαστρο, Βριόκαστρο), ἐν Κύθνῳ, ἐν Θρᾴκῃ παρὰ τὴν Μαρώνειαν, ἐν Πόντῳ παρὰ τὴν Κορδύλην καὶ Οἰνόην καὶ ἐν Λυκίᾳ παρὰ τὰ Μύρα καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Μ. Β.

ὡριαῖος, —α, —ον· ὁ διαρκῶν μίαν ὥραν: «ὡριαῖον μάθημα» ‖ ὁ καθ' ὥραν λαμβάνων ὕπαρξιν, ὁ ἀναφερόμενος εἰς ὥραν: «ὡριαία ἀντιμισθία» ‖ «ὡριαῖος κύκλος», «ὡριαία γωνία».

— **ὡριαία γωνία** (*Ἀστρον.*) βλ. λ. *ὡριαῖαι* συντεταγμέναι.

— **ὡριαῖα σήματα** (*Ἀστρον.*). Σήματα ἐκπεμπόμενα καθ' ὡρισμένας ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου ὑπὸ διαφόρων σταθμῶν ἀσυρμάτου τηλεγράφου καὶ χρησιμεύοντα πρὸς μετάδοσιν τῆς ἀκριβοῦς ὥρας κυρίως εἰς τοὺς ναυτιλλομένους, εἰς τοὺς γεωδαίτας, εἰς τοὺς ἐξερευνητάς, εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα καὶ ἐν γένει εἰς πάντα ἔχοντα ἀνάγκην τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου. Ἡ δι' ἀσυρμάτου ἐκπομπὴ τῶν ὡριαίων σημάτων ἔλυσε κατὰ τὸν τελειότατον τρόπον τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν. Ἂν καὶ ὁ Ἵππαρχος ὑπέδειξεν ἐνωρίτατα ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν μηκῶν δύο σημείων τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν τοπικῶν χρόνων τῶν σημείων τούτων, ἐν τούτοις μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος δὲν κατωρθώθη νὰ εὑρεθῇ μέθοδος ἐπιτρέπουσα τὴν μετὰ μεγάλης ἀκριβείας σύγκρισιν τῶν τοπικῶν χρόνων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ταυτοχρόνου παρατηρήσεως ἐκ δύο ἢ πλειόνων σταθμῶν ὡρισμένου τινὸς φαινομένου.

Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν ὁ Ἵππαρχος ὑπέδειξε τὴν παρατήρησιν τῶν ἐκλείψεων, λόγῳ ὅμως τῆς σπάνιος αὐτῶν ἐθεω-

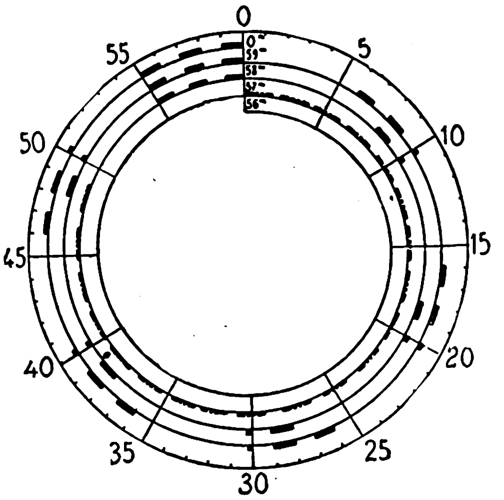

Τύπος διεθνῶν ὡριαίων σημάτων (Onogo).

ρήθη προτιμοτέρα ἡ παρατήρησις τῶν ἀποστάσεων τῆς Σελήνης ἀπὸ διαφόρων ἀπλανῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη ἐγκατελείφθη, διότι τότε δὲν ὑπῆρχον ἀκριβεῖς πίνακες τῆς κινήσεως τῆς Σελήνης. Ὅταν ἀνεκαλύφθησαν τὰ τηλεσκόπια καὶ δι' αὐτῶν οἱ δορυφόροι τοῦ Διός, ὁ Κασσινὶ μετεχειρίσθη τὴν παρατήρησιν τῶν ἐκλείψεων αὐτῶν διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν μηκῶν, ἀκριβῶς δὲ ἡ ἐξασφάλισις τῆς συστηματικῆς παρατηρήσεως τοῦ φαινομένου τούτου ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων λόγων διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων τῷ 1667, ὅπως καὶ ἡ ἵδρυσις τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich κατὰ τὸ 1675 ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν βελτίωσιν τῶν πινάκων τῆς Σελήνης διὰ συστηματικῶν παρατηρήσεων αὐτῆς.

Τῷ 1671—1672 ὁ ἀββᾶς Πικὰρ κατὰ τὸ ταξίδιόν του εἰς Οὐρανιούπολιν μετεχειρίσθη ἐπίγεια ὀπτικὰ σήματα πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ μήκους.

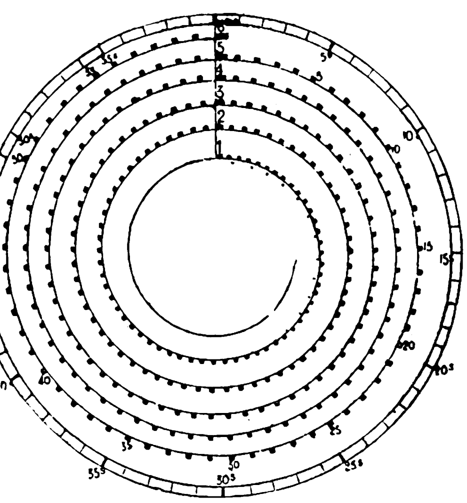

Τύπος ρυθμικῶν ὡριαίων σημάτων τῶν σταθμῶν Bordeaux, Nauen, Rugby κτλ.

Ἡ μέθοδος αὕτη, ἂν καὶ περιωρισμένης ἀκτῖνος, παρέμεινεν ἐν χρήσει μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1844 καὶ 1846 ὁ Gillis καὶ ὁ Walker μετεχειρίσθησαν διὰ πρώτην φορὰν τὸν ἐνσύρματον τηλέγραφον, ἡ μέθοδος ὅμως αὕτη, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως ἀκριβεστέρα τῶν προηγουμένων, ἐν τούτοις, λόγῳ τῶν μεγάλων δυσχερειῶν, ἃς παρουσιάζει ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς, ὑπεχώρησε πρὸ τῆς ῥαδιοτηλεγραφικῆς, ὡς ἀσυγκρίτως ἁπλουστέρας. Μετὰ τὰ πρῶτα πειράματα τοῦ Μαρκόνι κατὰ τὸ 1899 καὶ διαφόρους ἔκτοτε δοκιμάς, μόλις τὸν Ἰούνιον 1904 ὁ G. Bigourdan μετεβίβασε δι' ἀσυρμάτου σήματα ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον Montsouris, ἀπὸ δὲ τοῦ 1905 τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἤρχισε τὴν τακτικὴν ἐκπομπὴν ὡριαίων σημάτων κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἑκάστης ἡμέρας.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1908, προτάσει τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Γραφείου τῶν Μηκῶν, ἤρχετο ἡ ἐγκατάστασις συσκευῶν εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἄϊφελ πρὸς τακτικὴν ἐκπομπὴν ὡριαίων σημάτων διὰ τὰ πλοῖα. Ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῆς προτάσεως ταύτης ὁ καθηγητὴς Δ. Αἰγινήτης, προέτεινε τῷ 1908 εἰς τὸ συνελθὸν ἐν Γενεύῃ διεθνὲς γεωγραφικὸν συνέδριον τὴν γενίκευσιν τῆς χρήσεως τῶν σημάτων τούτων πρὸς προσδιορισμὸν τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν, ἱδρυομένης διεθνοῦς κεντρικῆς ἐπιστημονικῆς ὑπηρεσίας, ἥτις νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τακτικὴν ἐκπομπὴν τῶν ὡριαίων σημάτων. Εἰς πραγματοποίησιν τῆς προτάσεως τοῦ Αἰγινήτου, τὸ μὲν συνέδριον τῆς διεθνοῦς γεωδαιτικῆς ἑνώσεως, ὅπερ συνῆλθεν ἐν Cambridge τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1909, ἐνέκρινε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ῥαδιοτηλεγραφικῆς μεθόδου πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ μήκους Ἀθηνῶν—Παρισίων, ἡ δὲ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1912 συνελθοῦσα ἐν Παρισίοις διεθνὴς διάσκεψις τῆς ὥρας ἀπεφάσισε τὴν ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ ἵδρυσιν τοῦ διεθνοῦς γραφείου τῆς ὥρας. Καὶ ὁ μὲν προσδιορισμὸς τοῦ μήκους Ἀθηνῶν—Παρισίων ἀνεβλήθη μέχρι τοῦ 1923, τὸ δὲ γραφεῖον τῆς ὥρας ὠργανώθη βαθμιαίως κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὴν τελείαν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του.

Κατὰ τὰ θεσπισθέντα μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε συνελθόντων ἀστρονομικῶν συνεδρίων, ἡ ὑπὸ τῶν διαφόρων σταθμῶν ἀσυρμάτου ἐκπομπὴ ὡριαίων σημάτων τελεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ἀστεροσκοπείων. Πρὸς τοῦτο οἱ εἰδικοὶ ῥαδιοτηλεγραφικοὶ σταθμοὶ συνδέονται διὰ καλωδίου μετὰ τοῦ πλησιεστέρου ἀστεροσκοπείου, ἐν τῷ ὁποίῳ λειτουργεῖ τακτικὴ ὑπηρεσία προσδιορισμοῦ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου διὰ τῆς ἐκτελέσεως μεσημβρινῶν παρατηρήσεων. Ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τούτῳ τίθεται εἰς λειτουργίαν, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν, εἰδικὸν μηχάνημα, ὡς τὰ ἐπινοηθέντα ὑπὸ τοῦ Belin ἢ τῶν Brillié καὶ Leroy, ὅπερ ἐκπέμπει διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὰ εἰδικὰ ὡριαῖα σήματα. Τὰ σήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς ἐξεπέμποντο διὰ χειριστηρίου, ἦσαν διαφόρων τύπων, ἤδη ὅμως μεταξὺ ὅλων ἐπεκράτησαν σχεδὸν πανταχοῦ τὰ λεγόμενα διεθνῆ καὶ τὰ ἐπιστημονικά. Τὰ πρῶτα ἓξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐκαλοῦντο *κοινά*, ἀποτελοῦν συνδυασμὸν γραμμῶν καὶ στιγμῶν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἀποτελῶνται κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε σειρὰν τὰ γράμματα O, N, O, G, O τοῦ μορσικοῦ ἀλφαβήτου. Ἐντεῦθεν τὰ σήματα ταῦτα ὀνομάζονται πολλαχοῦ Onogo ἢ *αὐτόματα*, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διὰ μηχανήματος ἐκπομπῆς αὐτῶν. Τὰ σήματα ταῦτα ἐκπέμπονται ἐπὶ 5 λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἐὰν συνεπῶς, καθ' ἣν ὥραν ἀκούομεν διὰ ῥαδιοφωνικοῦ δέκτου τὰ σήματα ταῦτα, ἔχωμεν πρὸ ἡμῶν ἐκκρεμὲς ἢ χρονόμετρον, δυνάμεθα ἐντὸς τοῦ πενταλέπτου διαστήματος νὰ συγκρίνωμεν κατ' ἐπανάληψιν τὰς ἐνδείξεις τοῦ ὡρολογίου πρὸς τὰ σήματα, γνωστῆς δὲ οὔσης τῆς ἀκριβοῦς ὥρας τῆς ἐκπομπῆς αὐτῶν, νὰ προσδιορίσωμεν διὰ τῆς μεθόδου ὁράσεως καὶ ἀκοῆς τὴν ἀπόλυτον κατάστασιν τοῦ ὡρολογίου μὲ προσέγγισιν δεκάτου τοῦ δευτερολέπτου. Τὰ *ἐπιστημονικὰ* ἢ ἄλλως *ῥυθμικὰ* λεγόμενα σήματα ἀποτελοῦνται ἐκ σειρᾶς 306 στιγμῶν ἐν εἴδει κτύπων ἐκκρεμοῦς, ἐκπεμπομένων ἐπίσης ἐντὸς 5 λεπτῶν. Τὸ μεταξὺ δύο διαδοχικῶν κτύπων χρονικὸν διάστημα εἶναι συνεπῶς ὀλίγον τι μικρότερον τοῦ ἑνὸς δευτερολέπτου, ὡς ἐκ τούτου δέ, ἀκούων τις τοὺς κτύπους τοῦ σήματος καὶ παρακολουθῶν συγχρόνως τοὺς κτύπους ἐκκρεμοῦς ἢ χρονομέτρου, εὐκόλως διακρίνει ὅτι κατὰ περιοδικὰ διαστήματα ἐπέρχεται τελεία σύμπτωσις τῶν μὲν πρὸς τοὺς δέ. Συμβαίνει δηλονότι καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν μέτρησιν γραμμικῶν μηκῶν διὰ βερνιέρου, δι' ὃ καὶ τὰ σήματα ταῦτα καλοῦνται ὡσαύτως καὶ *σήματα βερνιέρου* (vernier signals).

Χάριν εὐκολίας περὶ τὴν σημείωσιν τῶν στιγμῶν, καθ' ἃς συμβαίνουσιν αἱ συμπτώσεις, οἱ 306 κτύποι χωρίζονται εἰς 5 ὁμάδας, ὧν ἑκάστη περιλαμβάνει 61 κτύπους, πλὴν τῆς τελευταίας, ἥτις ἔχει 62. Πρὸς διάκρισιν τῶν ὁμάδων οἱ κτύποι 1, 62, 123, 184, 245 καὶ 306 δίδονται ὀλίγον παρατεταμένοι ἐν εἴδει παύλας. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἕκαστος σταθμὸς ἐκπέμπει πρῶτον τὰ διεθνῆ σήματα, μετὰ βραχεῖαν δὲ σιγὴν 1—2 λεπτῶν τὰ ἐπιστημονικά. Τὰ πρῶτα λαμβάνονται συνήθως ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων, οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουσι δι' αὐτῶν τὴν ἀπόλυτον κατάστασιν τοῦ χρονομέτρου των, ὅπερ δεικνύει χρόνον Greenwich, προσδιορίζοντες δὲ καὶ τὸν τοπικὸν χρόνον ἐξ ἀστρονομικῆς παρατηρήσεως διὰ τοῦ ἑξάντος, ἔχουσιν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο χρόνων κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν τὸ γεωγραφικὸν μῆκος τοῦ πλοίου μετὰ μεγάλης ἀκριβείας, ἐνῷ ἄλλοτε, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ὡριαίων σημάτων, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προσδιορίζωσι τὴν κατάστασιν τοῦ χρονομέ-

Digitized by Google

τρου των διὰ παρεμβολῆς, ὑποθέτοντες τὴν ἡμερησίαν πορείαν του σταθεράν, πρᾶγμα ὅπερ συνήθως δὲν συμβαίνει, καὶ ὡς ἐκ τούτου εὕρισκον τὸ μῆκος τοῦ πλοίου μετὰ σφάλματος ἀναλόγου πρὸς τὸ σφάλμα τῆς καταστάσεως τοῦ χρονομέτρου των.

Τὰ ἐπιστημονικὰ σήματα προτιμῶνται εἰς περιπτώσεις προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου ἀπαιτούσας μεγίστην ἀκρίβειαν, ὡς λ. χ. ὅταν θέλωμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀπόλυτον κατάστασιν ἀστρικοῦ ἐκκρεμοῦς, χρησιμοποιηθησομένου εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις. Τοῦτο γίνεται τακτικῶς εἰς τὰ ἀστεροσκοπεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν γίνονται μεσημβριναὶ παρατηρήσεις, ἀλλὰ μόνον ἀστροφυσικαὶ ἔρευναι. Εἰς τὰ ἀστεροσκοπεῖα ταῦτα προσδιορίζεται ἡ στιγμή, καθ' ἣν συμπίπτει ὁ κτύπος δευτερολέπτου τινὸς πρὸς ὡρισμένον κτύπον ἑκάστης τῶν πέντε ὁμάδων τοῦ σήματος, ἐντεῦθεν δὲ εὑρίσκεται ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐλήφθη ὁ πρῶτος και ὁ 306ος κτύπος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δύο οὗτοι ἄκροι κτύποι ἐκπέμπονται πάντοτε εἰς ὡρισμένην καὶ ἀκριβῆ ὥραν, λ. χ. εἰς τὰς 8ω 1λ. 0δ καὶ 8ω 6λ. 0δ ἢ 20ω 1λ 0δ καὶ 20ω 6λ 0δ κ.ο.κ., εὑρίσκεται ἀμέσως ἡ κατάστασις τοῦ πρὸς ρύθμισιν ἐκκρεμοῦς. Χάριν ἔτι μείζονος ἀκριβείας τὸ διεθνὲς γραφεῖον τῆς ὥρας δημοσιεύει εἰδικὸν δελτίον, ἐν τῷ ὁποίῳ σημειοῦται ἡ ὥρα ἐκπομπῆς τοῦ πρώτου καὶ τοῦ 306ου κτύπου, μὲ προσέγγισιν χιλιοστοῦ τοῦ δευτερολέπτου. Ἐπίσης, διὰ λόγους ἀκριβείας καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ σφάλματος τῆς προσωπικῆς ἐξισώσεως, εἰς πολλὰ ἀστεροσκοπεῖα ἀντὶ τῆς μεθόδου τῆς ὁράσεως καὶ ἀκοῆς προτιμᾶται ἡ αὐτογραφική, καθ' ἣν τὸ ὑπὸ τοῦ δέκτου λαμβανόμενον σῆμα ἐνισχύεται διὰ πολλαπλασιαστοῦ εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγραφὴ τῶν κτύπων τοῦ σήματος ἐπὶ ταινίας χρονογράφου.

Ἡ τοιαύτη τελειοποίησις τῶν μεθόδων ἀναγραφῆς τῶν ὡριαίων σημάτων ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀπροσώπων μεθόδων, οἵτινες ἐφαρμόζονται εἰς τὰς μεσημβρινὰς παρατηρήσεις, ἐξησφάλισε μεγίστην ἀκρίβειαν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν, ὅστις ἤδη δύναται νὰ παρέσχῃ ἀσφαλὲς μέσον πρὸς ἔλεγχον τῆς θεωρίας τοῦ Wegener περὶ μετακινήσεως τῶν ἠπείρων ἢ τῆς θεωρίας τοῦ Vening Meinesz περὶ ὑποβρυχίων στολιδώσεων κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν αὐτῶν.

Πρώτη ἀπόπειρα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένετο τῷ 1926, κατὰ Ὀκτώβριον—Νοέμβριον, ὁπότε, κατόπιν συνεννοήσεως μεταξὺ ὅλων τῶν ἀστεροσκοπείων τοῦ κόσμου, ἐγένετο προσδιορισμὸς τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ὅλων τῶν τελειοποιημένων μεθόδων. Ἡ αὐτὴ συνεργασία ἐπανελήφθη κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας τοῦ 1933, ἡ δὲ ἐπεξεργασία τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων πρὸς τὰ τοῦ 1926, ὡς καὶ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα θὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως παρομοίας συνεργασίας ἐν τῷ μέλλοντι, θὰ διαφωτίσωσιν ἐπαρκῶς σπουδαῖα ζητήματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, ἐνῷ συγχρόνως θὰ παράσχωσι πολύτιμα στοιχεῖα, ἀναγκαιοῦντα εἰς γεωδαιτικὰς καὶ ἄλλας ἐπιστημονικὰς μελέτας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *D. Éginitis*, La longitude de l'Obs. N. d'Athènes (Annales t. 12).—*G. Bigourdan*, Rapport sur le développement du Bureau International de l'Heure (Bulletin Horaire, t. I'I, No 46).—Transactions of the International Astr. Union, Vol. IV, 1932. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— **ὡριαῖαι ἄτρακτοι** [*Ἀστρον.*]· βλ. *χρόνος*.

— **ὡριαῖαι συντεταγμέναι** [*Ἀστρον.*]. Σύστημα σφαιρικῶν συντεταγμένων, ἐν τῷ ὁποίῳ ὡς βασικὸν ἐπίπεδον λαμβάνεται ὁ ἰσημερινός, καὶ ὡς πρῶτος κάθετος ὁ μεσημβρινὸς τοῦ τόπου. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἡ θέσις ἀστέρος ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας ὁρίζεται διὰ τῆς *ἀποκλίσεως* (βλ. *οὐρανογραφικαὶ* συντεταγμέναι) ἢ τῆς *πολικῆς ἀποστάσεως* καὶ τῆς *ὡριαίας γωνίας*. Ὡριαία γωνία ἀστέρος Σ καλεῖται ἡ δίεδρος γωνία ΙΠΚΑ, ἡ σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ ΠΙΠ'Ι' τοῦ τόπου καὶ τοῦ διὰ τοῦ ἀστέρος διερχομένου ἀποκλιτικοῦ κύκλου ΠΣΑΠ', ὅστις, ὡς καθορίζων τὴν ὡριαίαν γωνίαν τοῦ ἀστέρος, καλεῖται καὶ *ὡριαῖος κύκλος* αὐτοῦ. Ἡ ὡριαία γωνία παρίσταται συνήθως διὰ τοῦ συμβόλου At ἢ ἁπλούστερον διὰ τοῦ Η, μετρεῖται δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰσημερινοῦ μεταξὺ 0° καὶ 360° ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου πρὸς δυσμὰς ἤτοι κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν. Συνηθέστερον ἡ μέτρησις γίνεται εἰς ὥρας, ἐπειδὴ ἡ τιμὴ τῆς ὡριαίας γωνίας ἀστέρος ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα, ὅπερ διέρρευσεν ἀπὸ τῆς τελευταίας μεσουρανήσεως τοῦ ἀστέρος τούτου.

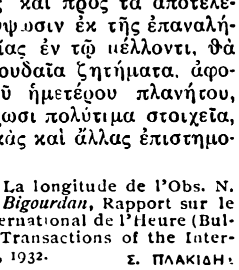

Ὡριαῖαι συντεταγμέναι.

[ΠΙΠ'Ι'=μεσημβρινὸς τοῦ παρατηρητοῦ Κ, ΙΙ'=Ισημερινός, ΠΣΑΠ' = ἀποκλιτικὸς ἢ ὡριαῖος κύκλος τοῦ ἀστέρος Σ, ΙΚΑ=ἐπίπεδος γωνία ἐπὶ τοῦ Ισημερινοῦ, μετροῦσα τὴν δίεδρον ΙΠΚΑ, ἥτις εἶναι ἡ ὡριαία γωνία τοῦ ἀστέρος, ΑΣ= ἀπόκλισις τοῦ ἀστέρος Σ καὶ ΠΣ=πολικὴ ἀπόστασις αὐτοῦ.]

Συνεπῶς ἡ ὡριαία γωνία ἀστέρος μεταβάλλεται ἀπὸ 0ω μέχρις 24ω. Ἐνίοτε προτιμᾶται ἡ μέτρησις ἀπὸ 0ω—12ω πρὸς δυσμὰς τοῦ μεσημβρινοῦ, ὅτε ἡ ὡριαία γωνία λογίζεται θετικὴ καὶ ἀπὸ 0ω.—12ω. πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μεσημβρινοῦ, ὅτε αὕτη λογίζεται ἀρνητική. Οὕτως ὡριαία γωνία 20ω ἰσοδυναμεῖ πρὸς —4ω.

Ἑκάστη ὥρα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 15° καὶ διαιρεῖται εἰς 60 λεπτά, ὧν ἕκαστον ὑποδιαιρεῖται εἰς 60 δεύτερα. Ὅθεν 1λ=15' καὶ 1δ=15''. Ἀντιστρόφως 1°=4λ καὶ 1'=4δ καὶ τέλος 1''=0δ,067. Ἐπειδὴ ἡ ὡριαία γωνία ἔχει ὡς ἀφετηρίαν μετρήσεως τὸν μεσημβρινὸν ἑκάστου τόπου, ἡ τιμὴ αὐτῆς διὰ τὸν αὐτὸν ἀστέρα διαφέρει ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐνῷ ἡ ἀπόκλισις εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς θέσεως τοῦ παρατηρητοῦ.

Τὸ σύστημα τῶν ὡριαίων συντεταγμένων, ὡς ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, εἶναι ἀκατάλληλον διὰ τὴν σύνταξιν καταλόγου ἢ ἐφημερίδων τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὸς γενικὴν χρῆσιν, εἶναι ὅμως χρησιμώτατον διὰ τὰς σκοπεύσεις τῶν ἄστρων δι' ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου, τοῦ ὁποίου ὁ εἷς κύκλος δίδει ἀναγνώσματα ἀποκλίσεων ἢ πολικῶν ἀποστάσεων, ὁ δὲ ἕτερος ἀναγνώσματα ὡριαίων γωνιῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἀμέσως διὰ τῆς σχέσεως t—a=H, ἔνθα t εἶναι ὁ ἀστρικὸς χρόνος τοῦ τόπου ὅστις παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἀστρικοῦ χρονομέτρου ἢ ἐκκρεμοῦς, καὶ a ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ τοῦ ἄστρου, ἡ ὁποία λαμβάνεται ἐκ τοῦ καταλόγου ἢ τῆς ἐφημερίδος τοῦ ἀστέρος. Ἡ ὡριαία γωνία τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου ἐν ἑκάστῳ τόπῳ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀστρικὴν ὥραν, ἤτοι πρὸς τὸν ἀστρικὸν χρόνον αὐτοῦ, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τύπου, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ τοῦ ἐαρινοῦ σημείου εἶναι ἴση τῷ μηδενί. Αἱ ὡριαῖαι συντεταγμέναι καλοῦνται προσέτι καὶ *ἰσημεριναὶ* συντεταγμέναι, ἐκ τοῦ βασικοῦ ἐπιπέδου τοῦ συστήματος. Σ. Π.

—**ὡριαῖον βὰττ** [*Φυσ.*]. Μονὰς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας (βλ. λ. *βὰττ* ὡριαῖον).

—**ὡριαῖον ραδιόσημα** [*Ναυτ.*]. Τὰ ὡριαῖα ραδιοσήματα εἶναι ὡριαῖα σήματα, ἅτινα ἐκπέμπουσιν ὡρισμένοι ἰσχυροὶ σταθμοὶ ἀσυρμάτου τηλεγράφου εἰς ὡρισμένας καὶ γνωστὰς χρονικὰς στιγμὰς καθ' ἑκάστην, πρὸς χρῆσιν κυρίως τῶν ναυτιλλομένων. Τὰ ραδιοσήματα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἔλεγχον τῆς καταστάσεως τῶν χρονομέτρων, ἐπιλύοντα οὕτως εὐχερῶς σημαντικώτατον πρόβλημα κατὰ θάλασσαν, τὴν ἐν πλῷ ἐξακρίβωσιν τοῦ ἐν τοῖς πλοίοις μεταφερομένου, βοηθείᾳ τῶν χρονομέτρων, μέσου χρόνου τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἄλλοτε ἦτο δυνατὸν μόνον κατὰ τὴν ἐν λιμένι παραμονὴν τοῦ πλοίου, εἴτε δι' ὡριαίου σήματος, εἴτε διὰ συγκρίσεως πρὸς ἐρρυθμισμένον ἄλλο ὡρολόγιον (ἐκκρεμὲς ἀστεροσκοπείου ἢ χρονόμετρον ἄλλου πλοίου), εἴτε καὶ δι' ἀστρονομικῆς παρατηρήσεως ἀπὸ τεχνητοῦ ὁρίζοντος καὶ τοῦ σχετικοῦ ὑπολογισμοῦ. Τὰ ὡριαῖα ραδιοσήματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ προειδοποιητικὴν φράσιν, ἣν ἐπακολουθοῦσι σειραὶ ὁμοιομόρφων συνήθως σημάτων, ἤτοι γραμμάτων μορσικῶν, διαρκείας 50'', μικρὰ παῦσις καὶ ἔπειτα τὸ «τόπ!», ἤτοι τὸ κυρίως ὡριαῖον σῆμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ στιγμὴ ἢ τὸ τέλος γραμμῆς (μακρᾶς). Συνήθως παρέχονται τρία «τόπ!», εἰς τὸ τέλος τριῶν ἀκεραίων λεπτῶν. Μὲ μικρὰν ἐξάσκησιν ἐξοικειοῦταί τις, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνῃ μὲ προσέγγισιν 0'',1 τὴν τιμὴν τῆς συγκρίσεως τοῦ σήματος πρὸς τὸ χρονόμετρον. Ὡριαίων ραδιοσημάτων ὑπάρχουσι πλείονες τύποι, χρησιμοποιούμενοι ὑπὸ τῶν διαφόρων πομπῶν σταθμῶν· κατάλογος τούτων ὑπάρχει εἰς τὰς σχετικὰς ἐτησίας ξένας ἐκδόσεις, ὡς καὶ εἰς τοὺς Ναυτικοὺς πίνακας ἑλληνικῆς ἐκδόσεως, μετὰ διαγραμμάτων παρακολουθήσεως τῶν κυριωτέρων τύπων ἐξ αὐτῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισαν ἐκπεμπόμενα παρά τινων ραδιοσταθμῶν (Ναουεν, Παρισίων) τὰ λεγόμενα ἐπιστημονικὰ ἢ ρυθμικὰ ἢ «βερνιέρου» σήματα, δι' ὧν καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου τῶν συμπτώσεων εἰς συγκρίσεις, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται προσέγγισις μεγίστη, καὶ τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται κυρίως διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν ἐκκρεμῶν ἐν τοῖς ἀστεροσκοπείοις· ἐπὶ τῶν πλοίων θὰ εἴχομεν δι' αὐτῶν προσέγγισιν μείζονα τῆς ἀναγκαίας καὶ συνεπῶς ἀνωφελῆ· διὸ χρησιμοποιοῦμεν τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα. Γ. Μ. Χ.

—**ὡριαῖον σῆμα** [*Ναυτ.*]. Πρὸς χρῆσιν τῶν ναυτιλλομένων εἰς τοὺς πλείστους τῶν μεγάλων λιμένων καὶ εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς ναυστάθμους ἅπαξ ἢ δὶς τοῦ ἡμερονυκτίου παρέχεται ὡριαῖον σῆμα καθ' ὡρισμένην χρονικὴν στιγμήν, πρὸς ρύθμισιν τῶν χρονομέτρων τῶν πλοίων. Διὰ τοῦ ὡριαίου σήματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἢ ὀπτικόν, ἢ ἠχητικόν, ἢ μεικτὸν (ὀπτικο-ἠχητικόν), προσδιορίζεται ὡρισμένη χρονικὴ στιγμή, τῆς ὁποίας ἐν ταῖς ναυτιλιακαῖς ὁδηγίαις λαμβάνομεν τὴν τιμὴν ὡς χρόνον τοπικὸν ἢ συμβατικὸν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ μήκους ἔχομεν τὸν ἀντίστοιχον μέσον χρόνον Greenwich (ἢ πρώτου μεσημβρινοῦ). Τὰ συνήθη ὀπτικὰ σήματα συνίστανται εἰς πτῶσιν σφαίρας ἢ ἀναστροφὴν δίσκου, καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν σβέσιν φανοῦ ἢ τὴν φλόγα ἐκπυροσοκροτήσεως πυροβόλου, ὁπότε ὁ κρότος τούτου ἀποτελεῖ καὶ ἠχητικὸν σῆμα. Ὁμοίως ἐν καιρῷ ἡμέρας σὺν τῇ πτώσει τῆς σφαίρας ἐκπυρσοκροτεῖ πολλάκις καὶ πυροβόλον, τοῦθ' ὅπερ χρησιμεύει ὡς ἠχητικὸν σῆμα. Γενικῶς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ ἠχητικὰ ὡριαῖα σήματα εἶναι χρήσιμα κατ' ἀρχὴν διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν ὡρολογίων τῶν πλοίων. Προκειμένης ὅμως ρυθμίσεως χρονομέτρων, δέον ἀπαραιτήτως νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ ὀπτικὸν σῆμα, διότι τὸ ἠχητικόν, καὶ ἂν ἀκόμη τηρήσωμεν ὑπολογισμὸν καὶ τοῦ χρόνου ὃν θὰ διανύσῃ τὸ σῆμα—λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ταχύτητος τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι, 343 μ. ἀνὰ δλ.—ἐνδεχόμενον νὰ μᾶς δώσῃ σφάλμα αἰσθητόν, λόγῳ διαφόρων ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν, ἐπηρεαζουσῶν τὴν ταχύτητα τοῦ ἤχου. Ἡ συνήθως δυναμένη νὰ ἐπιτευχθῇ προσέγγισις μὲ καλῶς ὠργανωμένην ἐγκατάστασιν αὐτομάτως λειτουργοῦντος ὀπτικοῦ ὡριαίου σήματος, εἶναι 0δλ, 1. Ἡ χρησιμοποιουμένη μέθοδος παρατηρήσεως πρὸς ρύθμισιν χρονομέτρων δι' ὀπτικοῦ ὡριαίου σήματος εἶναι ἡ ἀκόλουθος, καθ' ἣν χρησιμοποιοῦνται δύο παρατηρηταί. Ὁ εἷς τούτων, ἐξησκημένος καὶ ὀξυδερκής, παρακολουθεῖ, χρησιμοποιῶν ἐν ἀνάγκῃ καὶ διόφθαλμα, τὸ ὀπτικὸν σῆμα ἐν ὀξείᾳ ἀναμονῇ καὶ ἐκφωνεῖ «προσοχή!» κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ προειδοποιητικοῦ σήματος (ὅταν ἡ σφαῖρα ἢ ὁ δίσκος ἀνυψωθῇ εἰς τὴν ἀνωτάτην του θέσιν) καὶ «τόπ!» κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σήματος. Ὁ ἕτερος παρατηρητὴς παρακολουθεῖ τὸν δευτερολεπτοδείκτην τοῦ χρονομέτρου εἰς τὸ ἑρμάριον αὐτοῦ, καὶ σημειοῖ τὰ δευτερόλεπτα, εἶτα τὰ λεπτὰ καὶ τέλος τὰς ὥρας τῆς ἐνδείξεως κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ «τόπ!» Διὰ νὰ διατηρηθῶσιν ἱκανοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πρώτου παρατηρητοῦ πρὸς ἀκαριαίαν ἀντίληψιν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σήματος καὶ μὴ κουρασθῶσιν ἐκ παρατεταμένης ἀναμονῆς, δέον 15'' ἕως 20'' πρὸ τοῦ σήματος νὰ δοθῇ αὐτῷ ἡ προειδοποίησις «ἕτοιμος!», καὶ μόνον ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ δώσῃ οὗτος προσοχὴν εἰς τὸ σῆμα. Ἂν τοῦτο δὲν εἶναι ὁρατόν, ὥστε ὁ πρῶτος παρατηρητὴς βλέπων καλῶς τὸ σῆμα νὰ δύναται νὰ ἀκουσθῇ ὑπὸ τοῦ παρὰ τὸ ἑρμάριον τῶν χρονομέτρων δευτέρου παρατηρητοῦ, τότε δέον ἀμφότεροι οἱ παρατηρηταὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν (ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, τῆς γεφύρας ἢ καὶ τοῦ θωρακίου ἐν ἀνάγκῃ) καὶ νὰ λάβωσι τὴν παρατήρησιν βοηθῶν στιγμομέτρου· ἡ σύγκρισις δὲ τούτου πρὸ ἢ μετὰ τὴν παρατήρησιν πρὸς τὸ χρονόμετρον θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ζητουμένην κατάστασιν. Ἀποκλείεται πᾶσα μεταβίβασις τοῦ χρόνου τοῦ σήματος διὰ πλειόνων τοῦ ἑνὸς ἀνδρῶν. Γ. Μ. Χ.

— **ὡριαῖος ἄξων** [*Ἀστρον.*]. Ἡ νοητὴ εὐθεῖα, ἡ διερχομένη διὰ τῶν δύο πόλων τῆς οὐρανίου σφαίρας, περὶ τὴν ὁποίαν φαίνονται περιστρεφόμενοι ἅπαντες οἱ ἐπὶ τοῦ στερεώματος ἀστέρες κατὰ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν αὐτῶν. Ὁ ἄξων οὗτος, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται ἐπίσης *πολικὸς ἄξων* ἢ *ἄξων τοῦ κόσμου*, σχηματίζει μετὰ τοῦ ὁρίζοντος τοῦ παρατηρητοῦ γωνίαν ἴσην πρὸς τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ τόπου. Παραλλήλως πρὸς αὐτὸν τοποθετεῖται πάντοτε ὁ κύριος ἄξων ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου, ὅστις διὰ τοῦτο ὀνομάζεται ἐπίσης *ὡριαῖος ἄξων τοῦ ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου* καὶ διέρχεται διὰ τοῦ κέντρου τοῦ ἐπ' αὐτὸν καθέτου ὡριαίου κύκλου. Σ. Π.

— **ὡριαῖος κύκλος** [*Ἀστρον.*]· βλ. λ. *κύκλος* ὡριαῖος, *ἰσημερινὸν* τηλεσκόπιον, *ὡριαῖαι* συντεταγμέναι.

Ὡριὰκ (Auriac), ***Φίλιππος - Εὐγένιος - Ἰωάννης - Μαρία ντ'*** —. Γάλλος συγγραφεὺς (1816—1891). Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων καὶ ἔγραψε: «Λουδοβῖκος Φίλιππος, πρίγκιψ καὶ βασιλεύς» (1843), «Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τῶν Παρισίων» (1861), «Ἀνέκδοτικὴ ἱστορία τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας» (1861), «Ἡ πολιορκία τοῦ Καλαί» (1865), «Τὸ θέατρον τῶν πανηγύρεων» (1878), κ. ἄ. Μ. Δ. Β

ὡριάρης (ὁ)· ὁ φροντιστὴς τῆς σιταποθήκης (ἁγιορειτικὸν διακόνημα).

Ὡριᾶς, *Κάστρο* [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Κάστρο* τῆς Συριᾶς ἢ Ὡριᾶς.

Ὡριγένης. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 185 πιθανώτατα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐκ γονέων Χριστιανῶν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πατρός του Λεωνίδου, ὅστις ἐμαρτύρησε κατὰ τὸν ἐπὶ Σεπτιμίου Σευήρου διωγμὸν τῷ 202, καὶ ὕστερον ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ, τῷ περιφήμῳ διδασκάλῳ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατηχητικῆς σχολῆς, διακρινόμενος παιδιόθεν διὰ τὴν ὅλως ἐξαιρετικήν του εὐφυΐαν καὶ ἐπιμέλειαν. Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ πατρός του, καίτοι μόλις 17 ἐτῶν, ἤρχισε, πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ

Digitized by Google

καὶ τῆς οἰκογενείας του, νὰ διδάσκῃ μαθήματα, συνεχίζων συγχρόνως ἀδιαλείπτως τὰς μελέτας του. Ὅτε δέ, ἓν ἔτος βραδύτερον, τῷ 203, ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἕνεκα τοῦ διωγμοῦ, ὁ μόλις δεκαοκταετὴς Ὠριγένης ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Δημητρίου ὡς διάδοχος ἐκείνου καὶ οὕτω προέστη τῆς κατηχητικῆς σχολῆς, τὴν ὁποίαν ἐκλέϊσε διδάσκων ἐν αὐτῇ ἐπὶ 30 ἔτη (203—232). Λόγῳ τῆς μεγάλης παιδείας του, τοῦ ἐξαιρέτου ἤθους, τῆς διδακτικῆς του ἱκανότητος, τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς μαθητάς του, τῆς ἀφιλοχρηματίας του, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐδίδασκε δωρεάν, καὶ τῆς ἐν γένει ὅλως ἐξαιρέτου προσωπικότητός του, ὁ κύκλος τῶν μαθητῶν του ηὔξησε βαθμηδὸν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ταχέως ἠναγκάσθη νὰ διαιρέσῃ τὴν σχολὴν εἰς δύο τάξεις· καὶ τὴν μὲν τάξιν τῶν ἀρχαρίων νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν πρώην μαθητήν του Ἡρακλᾶν, αὐτὸς δὲ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Τόσον ἡ φήμη τοῦ ἀνδρὸς διεδόθη πέραν τῶν ὁρίων τῆς χριστιανικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κοινότητος, ὥστε ὡς μαθηταί του προσήρχοντο οὐ μόνον Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ Ἐθνικοὶ καὶ Ἰουδαῖοι· αὐτὸς ὁ ἄρχων τῆς Ἀραβίας τὸν ἐκάλεσε, τῷ 215, παρ' αὐτῷ καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἡ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σευήρου, ἡ Ἰουλία Μαμαία, τὸν ἐκάλεσεν εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου τὸν ὑποδέχθη μετὰ μεγίστων τιμῶν. Ἐν ἔτει 231 ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Δημήτριος ἔστειλε τὸν Ὠριγένη εἰς Ἑλλάδα, πρὸς ρύθμισιν ἐκκλησιαστικῶν τινων πραγμάτων· ἐνῷ ὅμως οὗτος διήρχετο ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ἐχειροτονήθη ὑπὸ τῶν φίλων του ἐπισκόπων Ἱεροσολύμων Ἀλεξάνδρου καὶ Καισαρείας Θεοκτίστου πρεσβύτερος· τοῦτο μαθὼν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἠγανάκτησε μεγάλως καί, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὀργῆς καὶ πιθανώτατα καὶ τοῦ φθόνου, καθήρεσε συνοδικῶς τὸν Ὠριγένη, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν διδακτικήν του δρᾶσιν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης, ἐπὶ 17 ὁλόκληρα ἔτη (232—249), προσερχομένων ὡς μαθητῶν του οὐ μόνον ἐγχωρίων, ἀλλὰ καὶ ἀλλοδαπῶν. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου (249—250) συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη καὶ ἐβασανίσθη καὶ καταβληθεὶς ἐκ τῶν κακώσεων ἀπέθανεν ὀλίγον βραδύτερον, περὶ τὸ 254, πιθανῶς ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης.

Ὁ Ὠριγένης εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων συγγραφέων τῆς παγκοσμίου φιλολογίας καὶ πάντως ὁ πολυγραφώτερος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς, διακρινόμενος ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ πρωτοτυπίᾳ. Τὰ περισσότερα τῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρονται περὶ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Περίφημος εἶναι ἡ ἐργασία του πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἑξαπλᾶ», ὀνομασθεῖσα οὕτω, διότι πρὸς τοῦτο παρέβαλλε κυρίως τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον δι' ἑβραϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τέσσαρας ἑλληνικὰς μεταφράσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν κατηνάλωσε πολὺν χρόνον καὶ πολὺ χρῆμα, ὅπερ ἐχορήγει εἰς αὐτὸν πλουσιώτατος φίλος του, ὀνόματι Ἀμβρόσιος, ὅστις, ἀνήκων πρότερον εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Οὐαλεντίνου, προσῆλθε δι' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ὠριγένης ἡρμήνευσεν ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἢ ὑπὸ τύπον συντόμων ἑρμηνευτικῶν σχολίων, ἢ ἠθικῶν ὁμιλιῶν ἐπὶ γραφικῶν περικοπῶν ἢ καὶ ἐκτεταμένων ἑρμηνειῶν μετὰ φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν ἐμβαθύνσεων (τόμων), μεταχειριζόμενος τὴν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν, καθ' ἣν ὑπὸ τὸ γράμμα τῆς ἁγίας Γραφῆς δέον νὰ ζητῆται ὑψηλοτέρα πνευματικὴ ἔννοια. Τῶν ἑρμηνειῶν του τμῆμα μόνον διεσώθη μέχρις ἡμῶν.

Ὁ Ὠριγένης ἔγραψε, περὶ τὸ 248, τὸ περίφημον ἀπολογητικὸν ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔργον του «Κατὰ Κέλσου», ὅστις, ἐθνικὸς φιλόσοφος ὤν, ἔγραψε περὶ τὸ 178 σύγγραμμα κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀληθὴς Λόγος». Τὸ σπουδαιότερον δογματικὸν ἔργον τοῦ Ὠριγένους εἶναι τὸ «Περὶ ἀρχῶν», ὅπερ δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἐγχειριδίου ἀναπτύσσοντος συστηματικῶς τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἡ πρώτη συστηματικὴ ἀπόπειρα δογματικῆς, καὶ δὴ διὰ τῶν μέσων τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἐν ἐποχῇ, ἐν ᾗ δὲν εἶχον ἔτι καθορισθῆ συνοδικῶς αἱ δογματικαὶ ἀλήθειαι, εἶναι φυσικὸν ὅτι παρατηροῦνται ἐν αὐτῷ παρεκκλίσεις τινὲς ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας. Ἀξιολογώτατον εἶναι καὶ τὸ «Περὶ Εὐχῆς» σύγγραμμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσει τὴν ἀξίαν τῆς προσευχῆς καὶ ἑρμηνεύει τὴν Κυριακὴν προσευχήν. Ἐν μικρᾷ πραγματείᾳ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰς μαρτύριον προτρεπτικός», ζητεῖ νὰ ἐνθαρρύνῃ φίλους του εὑρισκομένους ἐν φυλακῇ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των. Ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν του μόνον δύο διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Πλεῖστα συγγράμματα τοῦ Ὠριγένους ἀπωλέσθησαν.

Τὸ σύστημα τοῦ Ὠριγένους δύναται νὰ διατυπωθῇ συντόμως ὡς ἑξῆς: Ὁ Θεὸς ὡς πανάγαθος ἀποκαλύπτει ἑαυτὸν καὶ ὡς ἀμετάβλητος πάντοτε πράττει τοῦτο· ὡς ἐκ τούτου πάντοτε ὁ Θεὸς δημιουργεῖ καὶ πρὸ τοῦ κόσμου τούτου ὑπῆρξαν ἄλλοι κόσμοι καὶ μετ' αὐτὸν θὰ ὑπάρξῃ ἄλλος. Ὄργανον δημιουργικὸν ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Θεὸν ὁ Λόγος ἢ Υἱὸς αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὑποδεέστερον τοῦ Πατρὸς καὶ δεύτερον Θεόν, οὗτινος ἔτι ὑποδεέστερον εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ τὸ κρατοῦν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ σύστημα τῆς ὑποταγῆς. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε πνευματικὰ ὄντα λογικὰ καὶ ἐλεύθερα, ἀλλ' οὐχὶ φύσει ἀγαθά· διὰ τοῦ αὐτεξουσίου των ἠδύναντο νὰ καταστῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἀγαθά· ἐπειδὴ ὅμως ἔκαμον κακὴν χρῆσιν τοῦ αὐτεξουσίου των, ὁ Θεός, πρὸς τιμωρίαν των, ἐδημιούργησε τὸν ὑλικὸν κόσμον καὶ ἀναλόγως τῆς παρεκτροπῆς των ἔδωκεν εἰς αὐτὰ μείζονα ἢ ἐλάττονα βαθμὸν ὑλικότητος. Πρὸς λύτρωσιν τῶν πνευμάτων ἀπὸ τῆς ὕλης ἐγένοντο αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Λόγου διὰ τῶν προφητῶν καὶ μάλιστα τοῦ Χριστοῦ· τὰ πνεύματα τὰ ἐμμένοντα εἰς τὴν ἁμαρτίαν θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸ καθαρτήριον πῦρ, ὑφ' ὃ κυρίως ἐνόει τὰς τύψεις τῆς συνειδήσεως. Ἐν τέλει, διὰ διαφόρων μέσων καὶ διὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, τὰ πάντα, καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες, θὰ ἀπομακρυνθοῦν τοῦ κακοῦ καὶ τότε θὰ παύσῃ ὁ λόγος τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ὑπάρξεως ὑλικοῦ κόσμου καὶ θὰ γίνῃ ἡ ἀποκατάστασις τῶν πάντων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ αὐτεξούσιον θὰ εἶναι πάντοτε ἰδιότης τῶν πνευμάτων, εἶναι ἐνδεχόμενον τινὰ τούτων νὰ περιπέσουν πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, ὅτε θὰ δημιουργηθῇ δι' αὐτὰ νέος ὑλικὸς κόσμος, πρόσκαιρος καὶ αὐτός. Λόγῳ ἀποκλίσεών τινων τοῦ Ὠριγένους ἀπὸ τῆς γραφικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, προεκλήθησαν ἀντιδράσεις κατ' αὐτοῦ καὶ ἐν τέλει κατεκρίθη συνοδικῶς (βλ. ὠριγενιστικαὶ ἔριδες).

Ὁ Ὠριγένης εἶναι ὁ σπουδαιότερος τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Πολυγραφώτατος, ἐμβριθέστατος, φιλεργότατος, πρωτότυπος, βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν δεόντως ἐξετίμα, καὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, μὲ σπάνια διδακτικὰ χαρίσματα καὶ ἐναρετώτατος, ἐξήσκησε σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων, συντελέσας εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἰς συστηματοποίησιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ εἰς συνδιαλλαγὴν πίστεως καὶ ἐπιστήμης. Εἶναι ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία του ἔφθανε πολλάκις μέχρις ἀκροτήτων, ἐνίοτε ἀποκρουστικῶν, καὶ ὅτι ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως ὑστέρει.

Ὁ Ὠριγένης, ὁ δικαίως θεωρούμενος πατὴρ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, μάλιστα διότι εἰς τὰ συγγράμματά του εὑρίσκονται οἱ σπόροι τῆς μελλούσης ἀναπτύξεως, διὰ τὴν ἀκαταπόνητον φιλεργίαν του ἀπεκλήθη χαλκέντερος καὶ διὰ τὸν χαρακτῆρά του ἀδαμάντινος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἔργα τοῦ Ὠριγένους ἐν *Migne* Ἑλλην. Πατρολογίᾳ, τόμ. 11—17, καὶ ἐν ἐκδόσει Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας, τόμ. 2, 3, 6, 10, 22, 29, 30, 33 (Λειψία 1899—1925). Ἐκ τῶν πλείστων περὶ Ὠριγένους ἔργων βλ. *Eugène de Faye*, Origène, sa vie, son oeuvre, sa pensée, εἰς τόμ. 3 (Paris 1923—1928).—*Δ. Σ. Μπαλάνου*, Πατρολογία, 1930, σ. 136—162.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ὠριγενισταὶ (οἱ). Ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ λέγονται οὕτω πάντες οἱ θαυμασταὶ τοῦ Ὠριγένους, ἐν οἷς πλεῖστοι τῶν μεγάλων πατέρων καὶ συγγραφέων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας, ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρεύς, ὁ Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Ρουφῖνος καὶ ἄλλοι. Ὁ θαυμασμὸς ὅμως τῶν ἀνδρῶν τούτων πρὸς τὸν μέγαν ἐρευνητὴν τῆς ἀληθείας, τὸν ὑπέροχον διδάσκαλον καὶ τὸν ἐνάρετον ἄνδρα δὲν συνεπήγετο καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῶν δοξασιῶν του, ἐν αἷς οὗτος ἀπέκλινε τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας. Ἐν στενοτέρᾳ ὅμως ἐννοίᾳ *ὠριγενισταὶ* λέγονται οἱ ἀποδεχόμενοι καὶ τὰς κακοδοξίας αὐτοῦ, ὡς ὁ Ἱέραξ, ἀσκητὴς ἐν Λεοντοπόλει, ὁ Πάμφιλος, πρεσβύτερος ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης, Δίδυμος ὁ τυφλός, Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς καὶ ἐν μέρει Γρηγόριος ὁ Νύσσης καὶ Ἰωάννης Β΄ ὁ Ἱεροσολύμων. Τούτων ὁ Δίδυμος καὶ ὁ Εὐάγριος κατεκρίθησαν ρητῶς ὑπὸ τῆς ΣΤ΄ καὶ Ζ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Δ. Σ. Μ.

ὠριγενιστικαὶ *ἔριδες*. Ἤδη ζῶντος τοῦ Ὠριγένους ἠγέρθησαν ἀντιδράσεις ἐναντίον δοξασιῶν τού τινων, ὡς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἐνεκαινίασε, καὶ τῆς μεγάλης του ἐκτιμήσεως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Ὠριγένης ἠναγκάσθη πολλάκις νὰ ἀμυνθῇ διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ «ψευδηγόρους συκοφαντίας», ὡς βεβαιοῖ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ του ἱστορίᾳ. Μετὰ τὸν θάνατόν του Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ Μεθόδιος ὁ Ὀλύμπου, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ΄ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ΄ αἰῶνος, κατέκριναν δοξασίας τινὰς τοῦ Ὠριγένους, ὡς ξένας ἢ καὶ ἀντιστρατευομένας πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ μάλιστα τὰς δοξασίας περὶ προϋπάρξεως τῆς ψυχῆς, περὶ τοῦ σώματος ὡς φυλακῆς τῆς ψυχῆς, περὶ ἀρνήσεως τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων καὶ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων. Καὶ ὁ Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχείας (θανὼν περὶ τὸ 337) δριμέως κατέκρινε τὸν Ὠριγένη καὶ μάλιστα τὴν ἀλληγορικήν του ἑρμηνείαν. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιωριγενιστῶν, κατὰ μέσα τοῦ Δ΄ αἰῶνος, ἀνεδείχθησαν ὁ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ Ἱερώνυμος. Ὁ Ἐπιφάνιος μάλιστα, ὅστις ἀπεκάλει τὸν Ὠριγένη «πατέρα τοῦ Ἀρείου καὶ ἄλλων αἱρέσεων ρίζαν καὶ συγγενῆ» καὶ ὡμίλει περὶ «φρενοβλαβείας Ὠριγένους», ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα (394) εὑρέθη ἐν τῇ ἀντιωριγενιστικῇ του τάσει ἀντιμέτωπος πρὸς Ἰωάννην Β΄ ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, θερμὸν ὠριγενιστήν· συγχρόνως καὶ ὁ Ἱερώνυμος ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν τέως φίλον του Ρουφῖνον. Τότε ὁ πάπας Ἀναστάσιος Α΄ κατέκρινε τὸν Ὠριγένη καὶ τὸν Ρουφῖνον.

Βραδύτερον, κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα, ἀνεμίχθη τὸ ὄνομα τοῦ Ὠριγένους εἰς τὰς μονοφυσιτικὰς ἔριδας καὶ ἐν «Λόγῳ» τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ «κατὰ Ὠριγένους τοῦ δυσσεβοῦς καὶ τῶν ἀνοσίων αὐτοῦ δογμάτων», πρὸς Μηνᾶν τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, κατ' Ἰανουάριον τοῦ 543, ἀνεθεματίζοντο ὡς ὠριγενιστικαὶ κακοδοξίαι ἡ διδασκαλία περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν καὶ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, ὡς καὶ ἄλλα ἑπτὰ σημεῖα, ὧν τινα εἶναι λίαν ἀμφίβολον ἂν ὑπεστήριξέ ποτε ὁ Ὠριγένης. Ὁ πατριάρχης Μηνᾶς μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, ὡς καὶ ὁ πάπας Βιγίλιος καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι, ἐπεκύρωσαν τὸ περιεχόμενον τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπιστολῆς καὶ μετ' ὀλίγον, τῷ 553, ἡ Ε΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἐν τῷ ια΄ ὅρῳ αὐτῆς, ἀνεθεμάτισε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν μέγαν Ὠριγένη καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦτον ἐπανέλαβον ἡ ΣΤ΄ καὶ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Diekamp*, Die origenistischen Streitigkeiten im sechsten Jahrhunderte (Münster 1899).—*F. de Laforge*, Origène, Controverses, auxquelles sa théologie a donné lieu (Sens 1905).—*K. Holl*, Die Zeitfolge des ersten origenistischen Streits.—*Δ. Σ. Μπαλάνου*, Πατρολογία (1930), σ. 159—161.

Δ. Σ. Μ.

Ὠριγιὰκ (Aurillac) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Καντάλ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ζορντὰν καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ὀρλεάνης. Κάτ. 17.150.

Θ. Κ.

Ὠρικία *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, περιλαμβάνουσα τὴν σημερινὴν Χιμάραν καὶ κληθεῖσα οὕτω ἐκ τῆς πρωτευούσης πόλεως Ὠρικοῦ.

Χ. Ι. Σ.

Ὠρικόν, ἢ ***Ὤρικος***, ἢ ***Ὠρικὸς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις παράλιος τῆς Χαονίας πρὸς τὰ Ἀκροκεραύνια, καὶ δὴ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ὃν ταῦτα σχηματίζουν μετὰ τῆς ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Σκύμνου τοῦ Χίου (441) ὑπῆρξε κτίσμα Εὐβοέων, οὓς ἐπαναπλέοντας ἀπὸ Τροίας ἐξώθησαν ἕως ἐκεῖ αἱ κακοκαιρίαι. Πάντως ἦτο ἀρχαιοτάτη ἑλληνικὴ πόλις (*Ἡροδ.* 9, 90, *Σκύλ.* 27), καταληφθεῖσα ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε΄ (214 π. Χ.) καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ἐπιστεύετο ὅτι ὑπῆρξε νησὶς ἱερὰ τῷ Ἀπόλλωνι, δι' ὃ καὶ τὰ νομίσματα αὐτῆς (230—170 π. Χ.) φέρουν τὴν κεφαλὴν τοῦ θεοῦ. Εἶναι πιθανῶς ἡ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Αὐλῶνος τοποθεσία *Κάστρο-Νέρικο*.

Σ. Ε. Λ.

Ὤρικος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη ὀνομασία τοῦ *Πηλώδους* λιμένος (βλ. λ.).

ὠρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὥραν, ὁ τῆς ὥρας, ἄλλως *ὡριαῖος* (βλ. λ.): «ὡρικὸς κύκλος», «ὡρικὴ γωνία».

— *[Τακτ.]* *Ὡρικὸς πίναξ* καλεῖται ὁ πίναξ ὡρῶν βολῆς ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ καταρτιζόμενος διὰ τὴν ἐναρμόνισιν τῆς δράσεως μεταξὺ πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν (στενὸς ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν ὅπλων), εἰς τρόπον ὥστε τὸ πεζικὸν ν' ἀπολαμβάνῃ ἀτάσης τῆς δυνατῆς ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τοῦ φιλίου του πυροβολικοῦ. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι εἰς τὸν καταρτισμὸν τοιούτου πίνακος βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ πρέπει νὰ λαμβάνηται ἀπαραιτήτως ὑπ' ὄψιν ὁ τρόπος τῆς προχωρήσεως τοῦ πεζικοῦ, καθόσον ἡ προχώρησις τοῦ πεζικοῦ θὰ εἶναι εὔκολος ἢ δύσκολος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναλόγως τῶν ἐδαφικῶν εὐκολιῶν (ἔδαφος ὁμαλὸν) ἢ δυσχερειῶν (ἔδαφος ὀρεινὸν ἢ διακεκομμένον, ἢ τελματῶδες, κτλ.), ἀφ' ἑτέρου δ' ἀναλόγως τῶν προβλεπομένων ἰσχυρῶν ἢ μὴ ἀντιστάσεων ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπειδὴ κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ πλήρης ἁρμονία μεταξὺ τῆς προχωρήσεως τοῦ πεζικοῦ καὶ τῆς βολῆς πυροβολικοῦ δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ διαρκῶς καθ' ὅλην τὴν ἐπίθεσιν, δι' αὐτό, ἅμα ὡς ἡ δυσαρμονία καταστῇ κάπως ὑπέρμετρος, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ γίνῃ μικρά τις διακοπὴ τῆς προχωρήσεως τοῦ πεζικοῦ, ἵνα προσαρμοσθῇ ὁ ὡρικὸς πίναξ τοῦ πυροβολικοῦ πρὸς τὴν κατάστασιν καὶ τὰς θέσεις τοῦ φιλίου τούτου πεζικοῦ. Μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ὀλίγον παλαιστέρων ἐποχῶν, ὕπαρξις ὡρικοῦ πίνακος ἦτο περιττή, διότι ἡ ἐπίθεσις δὲν ἐξετελεῖτο τόσον μεθοδικῶς ὅσον σήμερον, συνεπῶς ἡ ἐξ ὄψεως ἢ μέσῳ συνδέσμου ἐναρμόνισις τῆς δράσεως ἦτο δυνατή, ἰδίως μά-

Digitized by Google

λιστα κατὰ τὰς παλαιὰς ἐποχὰς (βεληνεκὲς βραχύ). Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅλως δ' ἰδιαιτέρως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἡ ὕπαρξις τοιούτου ὡρικοῦ πίνακος κατέστη ἀπαραίτητος, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐναρμόνισις διὰ συνδέσμου ἐλάχιστα δύναται νὰ προσδώσῃ, ἐναρμόνισις δ' ἐξ ὄψεως ἀποκλείεται σήμερον ἀπολύτως, διότι τὸ μὲν πυροβολικὸν εὑρίσκεται πολλάκις πολὺ μακρὰν ὄπισθεν τοῦ φιλίου πεζικοῦ, τὸ δὲ πεζικὸν εἶναι ἀθέατον λόγῳ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐδάφους, λόγῳ τοῦ χρώματος τῆς σημερινῆς στολῆς, καὶ λόγῳ τοῦ ἀκάπνου τῆς συγχρόνου πυρίτιδος. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—**ὡρικαὶ** *συντεταγμέναι [Ἀστρον.]* βλ. *ὡριαῖαι συντεταγμέναι.*

—**ὡρικὴ** *ἄτρακτος [Ἀστρον.]* βλ. *ἄτρακτος ὡρική.*

—**ὡρικὴ** *γωνία [Ἀστρον.]* βλ. *ὡριαῖαι συντεταγμέναι.*

—*[Ναυτιλ.]* Ἡ δίεδρος γωνία, ἡ μεταξὺ τοῦ ἄνω μεσημβρινοῦ τόπου τινὸς (θεωρουμένου ὡς πρώτου ὡρικοῦ ἢ ὡριαίου κύκλου εἰς τὸ σύστημα τῶν ἰσημερινῶν τοπικῶν ἢ ὡρικῶν συντεταγμένων) καὶ τοῦ ὡρικοῦ ἢ ὡριαίου κύκλου τοῦ ἀστέρος, σχηματιζομένη ὡς σφαιρικὴ γωνία ἐπὶ τοῦ ἄνω οὐρανίου πόλου τοῦ τόπου καὶ μετρουμένη ἐπὶ τοῦ ἀποκοπτομένου ὑπὸ τῶν δύο κύκλων τόξου τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Ἡ γωνία αὕτη ἐν τῇ ἀστρονομικῇ ναυτιλίᾳ μετρεῖται κατὰ δύο τρόπους· εἴτε κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν, πρὸς δυσμὰς τουτέστι, καὶ ἀπὸ 0ω ἕως 24ω, ὁπότε εἶναι ἡ ἑτέρα τῶν προμνησθεισῶν ἰσημερινῶν τοπικῶν ἢ ὡρικῶν συντεταγμένων (τῆς ἄλλης οὔσης τῆς ἀποκλίσεως ἢ κλίσεως τοῦ ἀστέρος, δ*) καὶ σημειοῦται τότε διὰ τοῦ συμβόλου ΩΔ*θ (δυτικὴ ὡρικὴ γωνία τοῦ ἀστέρος ἐν τῷ τόπῳ), χρησιμοποιουμένη ὡς τοιαύτη κατὰ τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου· εἴτε ὡς ἀνατολικὴ ἢ δυτικὴ ὡρικὴ γωνία τοῦ ἀστέρος ἐν τῷ τόπῳ (Ωα ἢ δ*θ) ἀπὸ 0ω ἕως 12ω, ὁπότε καλεῖται καὶ *πολικὴ γωνία*, καὶ εἶναι τότε ἡ κατὰ τὸν πόλον δίεδρος γωνία τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως. Καὶ ἐν ᾗ μὲν περιπτώσει ὁ ἀστὴρ εὑρίσκεται δυτικῶς τοῦ ἄνω μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου, ἔχων ἤδη μεσουρανήσει ἄνω καὶ κατερχόμενος πρὸς τὸν ὁρίζοντα, τότε ἡ δυτικὴ ὡρικὴ γωνία τοῦ, οὖσα μικροτέρα τῶν 12ω, θὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἡ κατὰ τὸν πόλον γωνία τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως· ἂν δὲ ὁ ἀστὴρ δὲν ἔχῃ ἀκόμη μεσουρανήσει, ἀλλ' ἀνέρχεται, εὑρισκόμενος ἀνατολικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ, τότε ἡ μὲν γωνία τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως θὰ εἶναι ἀνατολικὴ ὡρικὴ γωνία, πρὸς εὕρεσιν δὲ τῆς διὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς χρόνου χρησίμου δυτικῆς ὡρικῆς του γωνίας, θὰ πρέπῃ ν' ἀφαιρέσωμεν τὴν ἀνατολικὴν ἀπὸ 24 ὡρας· καὶ ἀντιστρόφως, ἂν ἡ δυτικὴ ὡρικὴ γωνία ἐξαχθῇ ἢ δοθῇ ὡς οὖσα μεγαλυτέρα τῶν 12 ὡρῶν, θὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀστέρος εὑρισκομένου πρὸς ἀνατολάς, καὶ διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς γωνίας τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως θὰ πρέπῃ ν' ἀφαιρέσωμεν τὴν δοθεῖσαν ἀπὸ 24 ὡρῶν, λαμβάνοντες ὡς ὑπόλοιπον τότε ἀνατολικὴν ὡρικὴν γωνίαν. Ἡ ὡρικὴ γωνία ἔχει βαρύνουσαν σημασίαν εἰς τοὺς πλείστους τῶν ναυτικῶν ὑπολογισμῶν. Γ. Μ. Χ.

— **ὡρικὸς** *κύκλος [Ἀστρον.]* βλ. *ὡριαῖαι συντεταγμέναι.*

ὡριμάζω· γίνομαι ὥριμος, ἰδίᾳ ἐπὶ καρπῶν: «ὡρίμασαν τὰ σῦκα, — τὰ σταφύλια» ‖ μεταφ., κάμνω νὰ ὡριμάσῃ τι: «ἡ χουρμαδιὰ δὲν ὡριμάζει τοὺς χουρμάδες της» ‖ καθόλου, φθάνω, καταντῶ εἰς ἀκμήν: «ὡρίμασεν ὁ δοθιήν, — ὁ καταρράκτης».

ὡρίμασις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὡριμάζειν: «ἡ ὡρίμασις τῶν καρπῶν, — τοῦ δοθιῆνος».

ὡρίμασμα (τό)· ἄλλως *ὡρίμασις* (βλ. λ.).

ὡριμαστήριον (τὸ) *[Μελισ.]*. Καλεῖται οὕτω εἰς τὴν μελισσοκομίαν τὸ ἐκ λευκοσιδήρου συνήθως κατασκευαζόμενον δοχεῖον, ὅπερ φέρει ἐσωτερικῶς συρματόπλεγμα καὶ στρόφιγγα. Ἐντὸς τοῦ ὡριμαστηρίου ἐναποτίθεται τὸ μέλι, ὅπως ὡριμάσῃ καὶ εἶτα διυλισθῇ. Δ. Ν. Π.

ὥριμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐν τῇ ὥρᾳ, ἐν τῇ ἀκμῇ: «ἀνὴρ ὥριμος διὰ γάμον» ‖ «ὡρίμος ἡλικία», καθ' ἣν συνεπληρώθη ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις· ‖ «ἐνεργεῖ μετὰ ὡρίμου σκέψιν» μετὰ ἀργίαν, ἀνελλιπῆ· ‖ ἐπὶ καρπῶν, ὁ ἐν συντετελεσμένῃ ἀναπτύξει, κοιν. *γινωμένος*: «ὥριμα σῦκα, — σταφύλια». —*Ἐπίρρ. ὡρίμως.*

ὡριμότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ὥριμον, ἀκμή: «ὡριμότης καρποῦ, — ἡλικίας».

—*[Δασολ.]* Ἡ *ὡριμότης* πρὸς ἀπόληψιν δασικοῦ τινος προϊόντος κρίνεται ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπληρώσεως τῶν σκοπῶν τῆς δασοπονίας, οἵτινες εἶναι οἰκονομικοί, προστατευτικοί, αἰσθητικοὶ κλπ. Διακρίνομεν τὴν φυσικὴν ὡριμότητα (ἐξασφάλισις συντηρήσεως δάσους, παραγωγικότης ἀναβλαστημάτων καὶ σπόρων, μακροβιότης κλπ.), τὴν τεχνικὴν τοιαύτην (ὅταν δένδρον ἢ συστὰς ἀποκτοῦν τὰς διὰ προδιαγεγραμμένον τεχνικὸν σκοπὸν διαστάσεις καὶ ἰδιότητας), τὴν ὡριμότητα μεγίστου ξυλώδους ὄγκου, τὴν ὡριμότητα μεγίστης δασικῆς προσόδου, τὴν ὡριμότητα μεγίστης ἐδαφικῆς προσόδου, τὴν ὡριμότητα ἐνδεικτικοῦ ποσοστοῦ, τὴν διαχειριστικὴν ὡριμότητα (ἀπὸ ἀπόψεως δασοκομικῆς, ὑλωρικῆς, ὑλοχρηστικῆς, προστατευτικῆς, αἰσθητικῆς) κλπ. Α. Ε. Κ.

—*ὡριμότης γεννητική.* Ἡ ἡλικία καθ' ἣν, ὡς ἐκ τῆς πλήρους ἀναπτύξεως καὶ λειτουργίας τῶν γεννητικῶν μορίων τῶν ζῴων, καθίσταται ἐφικτὴ ἡ ἀναπαραγωγὴ αὐτῶν. Ἡ γεννητικὴ ὡριμότης ποικίλλει εἰς τὰ διάφορα εἴδη κατοικιδίων ζῴων, ὡς κάτωθι: 1) *Ἵππος κήλων*: ἀπὸ 3—12 ἐτῶν μὲ 50—60 ἐπιβάσεις κατ' ἔτος, *φορβάς*: ἀπὸ 3—14 ἐτῶν. 2) *Βοειδῆ*: ταῦρος: ἀπὸ 15 μηνῶν μέχρις 6 ἐτῶν μὲ 50 ἐπιβάσεις κατ' ἔτος, ἀγελάς: ἀπὸ 15 μηνῶν ἕως 12 ἐτῶν. 3) *Πρόβατα*: κριός: ἀπὸ 15 μηνῶν ἕως 5 ἐτῶν μὲ 80—100 ἐπιβάσεις κατ' ἔτος, πρόβατον: ἀπὸ 15 μηνῶν ἕως 6 ἐτῶν. 4) *Χοῖροι*: ἄρρεν: ἀπὸ 8 μηνῶν ἕως 3 ἐτῶν μὲ 40—45 ἐπιβάσεις κατ' ἔτος, θῆλυ: ἀπὸ 10 μηνῶν ἕως 5 ἐτῶν. 5) *Κύνες*: ἀπὸ τοῦ 12ου μηνὸς εἶναι ἱκανοὶ πρὸς ἀναπαραγωγήν, οὐχ ἧττον ὅμως, καὶ ἰδίᾳ διὰ τοὺς κύνας βελτιωμένης γενεᾶς, ἡ καταλληλοτέρα ἡλικία εἶναι ἡ τῶν δύο ἐτῶν. Θ. Α. Φ.

Ὠρινὰ (ἡ) **Ὀρινά**). Οὕτως ὀνομάζεται ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν Ἑνετῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη (1299) τὸ Σέλινον, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ βενετικοῦ Arna. Ε. Γ.

Ὠρινιὰκ (Aurignac) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Γαλλίας ἐν τῷ καντονίῳ Ὢτ Γκαρόν. Κάτ. 1.010. Θ. Κ.

ὡρινιάκιος *ἐποχὴ ἢ βαθμὶς [Προϊστορ. Ἀνθρωπολ.]*. Ἐκλήθη οὕτως (ἢ καὶ ἁπλῶς *ὡρινιάκιον*) ἡ πρώτη ὑποβαθμὶς τοῦ νεο-παλαιολιθικοῦ, ἢ γενικῶς ἡ τετάρτη τῆς ὅλης παλαιολιθικῆς περιόδου τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς περιοχῆς *Ὠρινιὰκ* τῆς νοτίου Γαλλίας, εἰς τι σπήλαιον τῆς ὁποίας εὑρέθησαν τὸ πρῶτον καὶ ἐν ἀφθονίᾳ τὰ τυπικὰ διὰ τὴν βαθμίδα σπουδαιότατα παλαιολιθικὰ εὑρήματα. Ὁ τύπος τῶν εὑρημάτων τοῦ Ὠρινιάκ, ἅτινα ἦλθον εἰς φῶς διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Édouard Lartet, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1860, εὑρέθη βραδύτερον καὶ ἐν Βελγίῳ, Γερμανίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Αὐστρίᾳ, Βοημίᾳ, Πολωνίᾳ. Πιθανῶς πρόκειται περὶ μεταναστευτικῆς κινήσεως ἐξ Ἀνατολῶν.

Ἡ τακτοποίησις ἐγένετο βραδύτερον, διὰ τῆς παρενθέσεως ὑπὸ τοῦ Breuil (1905) τῆς ὡρινιακίου ταύτης βαθμίδος μεταξὺ μουστιαίας καὶ σολουτραιο-μαγδαληναίας. Ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων (G. Mortillet κλπ.) συνεχέετο τὸ ὡρινιάκιον μετὰ τοῦ μαγδαληναίου, ἕνεκα τῆς συναντήσεως, ἄνωθεν τοῦ στρώματος τοῦ περιέχοντος ὡρινιάκια ἀντικείμενα, ἀμέσως νεολιθικοῦ στρώματος. Σήμερον, τοὐναντίον, τὸ ὡρινιάκιον ἀποτελεῖ ἴδιαν ὅλως ἐξαιρετικῆς σημασίας διαβάθμισιν, καὶ σταθμὸν ἀφετηρίας νέου τύπου ἀνθρώπου καὶ πολιτισμοῦ. Μετὰ τῆς σολουτραίας καὶ μαγδαληναίας ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην ἀρχαιολιθικὴν καὶ κυρίως «γλυπτικὴν» περίοδον τῶν παλαιολιθικῶν χρόνων, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος μᾶς ἀφῆκε καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀπὸ τῶν στοιχειωδεστέρων εἰδωλίων μέχρι τῶν θαυμασίων διὰ τὴν ἐποχὴν τοιχογραφιῶν τῶν σπηλαίων.

Ὁ σωματικὸς τύπος τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀντιπροσωπεύεται ἰδίᾳ ἀπὸ τὸν κυρίως ὀνομασθέντα *ὡρινιάκιον ἄνθρωπον* (Homo Aurignaciencis, Hauseri-Klaatsch), δηλαδὴ τὸν σκελετὸν *Κόμπ-Καπέλλ*, ποικιλίαν τοῦ «νέου» ἀνθρώπου, καὶ δὴ τοῦ «παλαιοντολογικοῦ ἔμφρονος ἀνθρώπου» (Homo sapiens fossilis). Ἄλλους σκελετοὺς τῆς ὡρινιακίου περιόδου ἔχομεν τοὺς κρομανιονίους, τοὺς σολουτραίους, τῆς Brünn καὶ Lautscher καὶ Predmost τῆς Μοραβίας καὶ τοὺς τῶν σπηλαίων Γκριμάλντι (πλὴν τῶν νεγροειδῶν) καὶ τῆς Paviland.

Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ ἐνθυμίζουν γενικῶς τὸν «σύγχρονον» ἄνθρωπον, μὲ ὡρισμένας ελαφρὰς διαφοράς, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς συνήθεις φυλετικὰς ποικιλίας, ὅπως καὶ αἱ σημερινή.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ὡρινιακίου πολιτισμοῦ, ταῦτα συνίστανται εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀμυγδαλοειδοῦς ἢ πρωτογενοῦς λιθίνου ἐργαλείου, τὴν ἔντονον χρησιμοποίησιν τῶν αἰχμῶν, τῶν ξυστρῶν καὶ τῶν λοιπῶν μουστιαίων τελειοποιήσεων καὶ τὴν ἐμφάνισιν νέων μορφῶν σφηνοειδῶν ξύστρων, μαχαιριδίων, τρυπάνων κλ., ἰδιαιτέρως ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὀστοῦ (βελόναι, αἰχμαί) μὲ διχαλωτὴν βάσιν πρὸς στήριξιν, τρύπανα, σπάθαι κλπ.

Ὁ καθορισμὸς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς βαθμίδος ταύτης μεταξὺ παλαιοπαλαιολιθικοῦ καὶ νεοπαλαιολιθικοῦ κατέδειξεν ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ ὑποτεθὲν κατ' ἀρχὰς χάσμα μεταξύ των, ἀλλ' ἕνεκα τῶν μεικτῶν ἐργαλείων καὶ ὅπλων, ἅτινα ἀνευρίσκομεν, ἀποδεικνύεται ἡ στενὴ σύνδεσις τῶν δύο ἐποχῶν. Λεπτομερέστερον δὲ τὸ ὡρινιάκιον διαιρεῖται εἰς *κατώτερον, μέσον* καὶ *ἀνώτερον* ὡρινιάκιον, πλὴν *προωρινιακίου* τινὸς ἐμφανίσεως ἐν Γαλλίᾳ. Κύριον ἔδαφος τοῦ κατωτέρου ἢ παλαιοῦ ὡρινιακίου εἶναι τὸ Châtel-Perron τῆς Γαλλίας καὶ διάφορα ἄλλα σπήλαια τῆς Garonne, Charente κλπ., μετὰ καταφανῶν μουστιαίων ἀντικειμένων. Ἡ κατεργασία τῶν λιθίνων αἰχμῶν (τυπικὴ ἡ τοξοειδὴς αἰχμή) εἶναι χονδροειδής, καθὼς καὶ ἡ τοῦ ὀστοῦ. Τὸ μέσον ὡρινιάκιον, ὅπερ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως εἰς Dordogne καὶ Cro-Magnon κλπ., κατέλιπε τὴν τελειοτέραν ἐξέλιξιν τῆς ἐργασίας τοῦ λίθου, τῶν ξύστρων καὶ γλυφίδων καὶ μικρολιθικῶν αἰχμῶν, ὡς καὶ τὴν τυπικὴν «ὡρινιάκιον αἰχμὴν» μετὰ δισχιδοῦς βάσεως, ἐξ ὀστείνου ὑλικοῦ· τὸ ἀνώτερον ὡρινιάκιον κυρίως εἰς Corrège καὶ Dordogne, μὲ ἁπλούστερα τὰ ἀνώτερο ἀντικείμενα καὶ τὴν χαρακτηριστικὴ μακρὰν αἰχμὴν (τῆς Gravette) καὶ μὲ ὅμοια ὀστεῖνα ἀντικείμενα, πλὴν τῆς αἰχμῆς ἐξ ὀστοῦ.

Ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἐσημείωσε μεγάλην πρόοδον καὶ ἀποτελεῖ τὴν διαφορὰν ἀπὸ τῆς παλαιοπαλαιολιθικῆς, εἶναι ἡ ἐμφάνισις τῆς τέχνης, δηλαδὴ ἔργων καλλιτεχνικῶν, ἀδιαφόρως τῆς αἰτίας, ἥτις ἐκίνησε τὴν χεῖρα τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, δηλαδὴ λατρείας ἢ πραγματικοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος. Προέχουν τὰ γλυπτικὰ νατουραλιστικὰ ἔργα καὶ τὰ χαρακτικὰ ἐπὶ τῶν βράχων τῶν σπηλαίων ἢ ἐπὶ κινητῶν πλακῶν (ζῷα, διακοσμητικὰ κλπ.). Ταῦτα εἶναι τὰ παλαιότερα γνωστὰ μέχρι σήμερον.

Ἡ ὡρινιάκιος ἐποχὴ καλεῖται καὶ «παλαιὰ ἐποχὴ τοῦ ταράνδου», κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μέσην καὶ νεωτέραν τοιαύτην (σολουτραία καὶ μαγδαληναία), διὰ τὴν ἀφθονίαν καὶ σημασίαν τοῦ ζῴου τούτου ἐν τῇ οἰκιακῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐποχῆς. Ἰδιαιτέρως δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ὡρινιακίου καλοῦν (Piette) καὶ «ἐποχὴν τοῦ ἐλεφαντοστοῦ» (Eburnéen) διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ὀδόντων τοῦ πρωτογενοῦς ἐλέφαντος.

Τὸ ὡρινιάκιον συμπίπτει πρὸς θερμοτέραν πως ἐποχήν, δηλαδὴ ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας βαθμιαίαν ἀπὸ τῆς μουστιαίας περιόδου, ὡς δεικνύει ἡ πανὶς τῆς βαθμίδος ταύτης. Ὑπό τινων (Obermaier) τοποθετεῖται εἰς τὴν τελευταίαν παγετώδη περίοδον. Κατ' ἄλλους ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν τελευταίαν μεσοπαγετώδη ἢ τὴν μεταπαγετώδη. Παρὰ τὰ διατηρούμενα ἔτι σπήλαια ζῷα καὶ τὸν μαμμούθ, ἔχομεν τὸν τάρανδον κυρίως καὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ βονάσου, τῆς ἐλάφου κλπ., καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἵππου, ὅστις ἀνεπτύχθη εὐρύτερον κατὰ τὸ σολουτραῖον.

Ἡ ὡρινιάκιος ἐποχὴ τίθεται πρὸ 25.000 ἐτῶν κατά τινα χρονολογικὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ πιθανώτατα εἶναι καὶ πολὺ παλαιοτέρα. Σύγχρονος καὶ ἀντίστοιχος ταύτῃ βαθμὶς εἶναι ἡ *καψιένιος*. Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

Ὠρινιύ, ἢ **Ὠλντερνυ** (γαλλ. Aurigny, ἀγγλ. Alderney) *[Γεωγρ.]*. Ἡ βορειοτέρα τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς Μάγχης Ἀγγλονορμανδικῶν νήσων, κειμένη καταντικρὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἄγκ, μεθ' οὗ σχηματίζει τὸν διέκπλουν Μπλανσάρ. Ἔχει ἔμβαδὸν 13 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 2 560 κατοίκων, εἶναι δὲ εὐφορωτάτη καὶ ἀσφαλὲς ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς. Χ. Δ.

Ὠριόκαστρον *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ὡριᾶς Κάστρο.*

Ὠριὸλ (Auriol) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Μπους-ντυ-Ρόν, εἰς ἀπόστασιν 27 χλμ. ἀπὸ τῆς Μασσαλίας. Κάτ. 12.640. Ἔχει μεταλλεῖα λιγνίτου, σιδήρου καὶ γύψου καὶ ἐργοστάσια χάρτου. Μ. Δ. Β.

Ὠριὸλ (Auriol), *Μπλαίζ ντ'—.* Γάλλος ποιητὴς (1486—1540). Ἐδίδαξε νομικὰ ἐν Τουλούζῃ καὶ ἐβραβεύθη πολλάκις εἰς ἀνθεστήρια τῆς Μασσαλίας καὶ τῶν Παρισίων, ὅπου προεκρίθησαν τὰ ποιήματά του, ἅτινα, μελοποιηθέντα, εἶχον καταστῆ δημοφιλέστατα. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι τὸ φέρον τὸν τίτλον «Ἐρωτικὴ ἐξόρμησις». Μ. Δ. Β.

ὥριος, —*α,* —*ον·* ἀρχ., ὁ ἐν καταλλήλῳ ὥρᾳ.

ὥριος, —*α,* —*ο·* δημ., ἀντὶ *ὡραῖος*, συνήθ. εἰς ᾄσματα: «κι' ἡ κόρη ποὺ τόνε θωρεῖ ἀπ' ὥριο παραθύρι».

Ὠριοὺ (Hauriou), *Μαυρίκιος-Ἰωάννης-Κλαύδιος-Εὐγένιος.* Σύγχρονος ἐπιφανὴς Γάλλος δημοσιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Λαντειβὶλ τῷ 1856 καὶ ἀποθανὼν ἐν Τουλούζῃ τῷ 1929. Ἐδίδαξε δημόσιον δίκαιον εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Τουλούζης, ὑπῆρξε δὲ ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου. Ἔγραψε: «La science sociale traditionnelle» (1896), «Leçons sur le mouvement social donnés à Toulouse en 1898» (1899), «Précis de droit administratif et de droit public à l'usage des étudiants en licence et en doctorat ès sciences politiques», καὶ «Précis de droit constitutionnel» (1923), ὡς καὶ πολλὰς ἄλ-

Digitized by Google

ταῖς εἰδικὰς πραγματείας ἐπὶ θεμάτων δημοσίου δικαίου καὶ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, καταχωρισθείσας εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ συγγράμματα. Αἱ ἀξιόλογοι κριτικαί του ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ δικαστηρίου ἀμφισβητήσεων ἑνὸς διοικητικοῦ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ διοικητικοῦ δικαίου Ἀνδρέου Ὡριοῦ, τῷ 1929, ὑπὸ τὸν τίτλον «Notes d'arrêts sur décisions du Conseil d'État et du Tribunal des conflits publiées au Recueil Sirey de 1892 à 1928». Ὁ Ὡριοῦ θεωρεῖται εἷς τῶν διαπρεπεστέρων συγχρόνων θεωρητικῶν τοῦ δικαίου, εἰς τὴν δογματικὴν ἔρευναν τοῦ ὁποίου συνέβαλε κατ' ἐξοχὴν καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας ἰδίων θεωριῶν καὶ ἀπόψεων, ἑρμηνευουσῶν τοὺς κανόνας τοῦ δημοσίου βίου τῶν λαῶν. Πολλοὶ μαθηταί του ἐξέδωκαν πραγματείας σχετικὰς πρὸς τὰς θεωρίας αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἀξιολογωτέρα ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Un schéma de la doctrine de la personnalité de l'État selon la méthode juridico-psychologique d'Hauriou» (1929). Ἡ νομικὴ σχολὴ τῆς Τουλούζης ἐξέδωκε τῷ 1919 πρὸς τιμὴν τοῦ Ὡριοῦ ἴδιον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Mélanges Maurice Hauriou» εἰς ὃν κατεχωρίσθησαν πραγματεῖαι τῶν ἐπιφανεστέρων δημοσιολόγων ὅλου τοῦ κόσμου, ἀφιερωμέναι εἰς τὸ ἔργον τοῦ διαπρεποῦς διδασκάλου. Α. Α. ΒΡΕΚΟΣ

ὡρισμένως, ἐπίρρ. τῆς παθ. μετχ. τοῦ *ὁρίζω*, μὲ τρόπον ὡρισμένον, κατηγορηματικῶς, θετικῶς, χωρὶς ἄλλο, ἀντίθ. *ἀορίστως*: «νὰ μὲ περιμένῃς ὡρισμένως εἰς τὰς δώδεκα».

Ὡρίων. Ἕλλην γραμματικὸς καὶ λεξικογράφος, καταγόμενος ἐκ τῶν Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου. Ἤκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Τῷ 425 εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετερχόμενον τὸν διδάσκαλον φιλοσοφικῶν καὶ γραμματικῶν μαθημάτων. Ἀργότερον ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ὅπου ἐπίσης ἐδίδαξεν. Ὁ Ὡρίων συνέταξε μέγα ἐτυμολογικὸν λεξικόν, χρησιμοποιήσας τὰς ἐρεύνας τῶν προγενεστέρων του γραμματικῶν, ἰδίως τοῦ Ἀπολλοδώρου, τοῦ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, τοῦ Φιλοξένου καὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Τοῦ λεξικοῦ τούτου διεσώθησαν πενιχραὶ περικοπαὶ καὶ ἀποσπάσματα. Πλὴν τοῦ λεξικοῦ, ὁ Ὡρίων συνέταξε καὶ «Συναγωγὴν γνωμῶν» ἢ «Ἀνθολόγιον». Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ λεξικοῦ περισυνέλεξεν ὁ Στούρτς τῷ 1820. Γ. Μ. Β.

— **Ὡρίων, ἅγιος.** Ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του «ζῶν ἐμβληθεὶς τῇ γῇ τελειοῦται» καὶ ὡς μάρτυς ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν 10 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Ὡρίων (*Ἀστρον.*). Εἷς ἐκ τῶν μᾶλλον ἐκτεταμένων καὶ ἐπιβλητικῶν ἀστερισμῶν. Ἐκτείνεται ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς νότον τοῦ Ταύρου καὶ τῶν Διδύμων καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ Λαγωοῦ, ἔχει δὲ πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸν Μονόκερων, πρὸς δυσμὰς δὲ τὸν Ἠριδανόν. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος καταλέγεται μεταξὺ τῶν γνωστῶν ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος, ἀναφέρεται δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Ἰώβ, λη' 31) καὶ ὑπὸ πολλῶν κλασσικῶν συγγραφέων, θεωρούμενος ἐν γένει ὡς ἀπαίσιος διὰ τοὺς ναυτιλλομένους, ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνισίς του εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα συμπίπτει κατὰ τὴν βροχερὰν καὶ τρικυμιώδη ἐποχὴν τοῦ ἔτους. Οὕτω λ. χ. ἡ κατὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον καταστροφὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου ὀφείλεται κατὰ τὸν Πολύβιον εἰς τὸν ἀπόπλουν τῶν πλοίων κατόπιν ἐπιμονῆς τῶν ὑπάτων καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν ναυάρχων εἰς ἐποχὴν συμπίπτουσαν μεταξὺ τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ὡρίωνος καὶ τοῦ Σειρίου. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ὁ Ὡρίων εἰκονίζει διάσημον κυνηγόν, συντροφεύοντα τὴν Ἀρτέμιδα εἰς τὰ κυνήγια καὶ ἀγαπώμενον ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀποθανόντα ἐκ δήγματος σκορπίου, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν ὁ Ἀπόλλων, θέλων νὰ ματαιώσῃ τὸν γάμον τῆς θεᾶς μετὰ θνητοῦ. Ἔκτοτε, πρὸς παρηγορίαν τῆς Ἀρτέμιδος, ὁ Ὡρίων κατετάγη μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν, τοποθετηθεὶς ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς τὸν Σκορπίον σημεῖον, διὰ νὰ ἀποφεύγῃ τοῦ λοιποῦ τὰς ἐνοχλήσεις τοῦ δηλητηριώδους ἐντόμου καὶ νὰ μὴ βλέπῃ αὐτό, ἀλλὰ νὰ κρύπτεται πρὸς δυσμάς, ὅταν τοῦτο ὑψώνῃ τὰς χηλάς του ἀπ' ἀνατολῶν. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὁ Ὡρίων ἦτο πολεμικὸς ἥρως, ὅστις ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν Χίον ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία καὶ προσέφερε διαφόρους πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν βασιλέα αὐτῆς Οἰνοπα, ἐζήτησεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μερόπην. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ βασιλεὺς ἦτο ἤδη, ὁ Ὡρίων ἐτέθη εἰς καταδίωξιν τῆς κόρης. Ἐντεῦθεν ὀργισθεὶς ὁ Οἰνωψ ἐμέθυσε τὸν ἥρωα καὶ ἀφοῦ τὸν ἐτύφλωσε, τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν ἀκτήν, ὁπόθεν οὗτος, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν κρότον τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου ἔφθασεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ θεοῦ καὶ ἐζήτησε τὴν προστασίαν του. Τότε ὁ Ἥφαιστος παρέδωκε τὸν Ὡρίωνα εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς Κύκλωπας, ὅστις ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀνέκτησε τὴν ὅρασιν. Ὁ Ὡρίων φέρεται ἐπίσης ὡς διώκτης τῶν Πλειάδων, θυγατέρων τοῦ Ἄτλαντος, αἱ ὁποῖαι διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν δίωξιν μετεβλήθησαν εἰς περιστεράς.

Οἱ λαμπρότεροι τῶν ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ ἴδια ὀνόματα. Οὕτως ὁ α *Ὡρίωνος*, ὅστις εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου τοῦ γίγαντος, καλεῖται *Βετελγκὲζ* (Betelgeuse ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ Ἰμπτ-ἀλ-Ζοζά), ὁ β *Ὡρίωνος*, ὅστις κεῖται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς αὐτοῦ, ὀνομάζεται *Ρίγελ* (Rigel) κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ Ριτζλ-ἀλ-Ζωζὰ ἢ *Ἀλγκεμπὰρ* Algebar), ὁ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου γ *Ὡρίωνος* φέρεται ὡς *ἀστὴρ τῆς Ἀμαζόνος* ἢ *Μπελλάτριξ* (Bellatrix) καὶ τέλος οἱ τρεῖς ἀστέρες δ, ε, καὶ ζ *Ὡρίωνος*, οἱ ὁποῖοι κεῖνται ἐπ' εὐθείας, ἀποτελοῦν τὸν *Τελαμῶνα τοῦ Ὡρίωνος*, κοινῶς ὅμως λέγονται *Τρεῖς Βασιλεῖς* ἢ *Τρεῖς Μάγοι* ἢ *Ῥάβδος τοῦ Ἰακὼβ* ἢ *Πήχυς*. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀστέρες καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν *σπάθην τοῦ Ὡρίωνος* συνεδέθησαν τῷ 1807 ἀποφάσει τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ναπολέοντος, ἡ νέα ὅμως αὐτὴ ὀνομασία των δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ οὐρανογραφίᾳ.

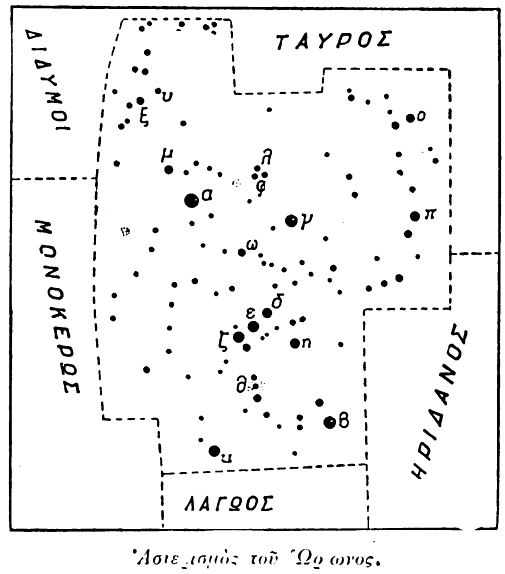

Ἀστερισμὸς τοῦ Ὡρίωνος.

Ἂν καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ Ὡρίωνος εἶναι κατεσπαρμένοι εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, ἐν τούτοις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν φασματοσκοπικῶν ἐρευνῶν, οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἔχουσι τὴν αὐτὴν χημικὴν σύστασιν καὶ εὑρίσκονται περίπου εἰς τὴν ἰδίαν φυσικὴν κατάστασιν, ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι ὑπάρχει μεταξύ των στενή τις σχέσις καὶ πιθανώτατα κοινὴ καταγωγή. Πάντες οἱ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκοντες ἀστέρες καλοῦνται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀστερισμοῦ *ἀστέρες τοῦ Ὡρίωνος* καὶ ἔχουσιν ὡς κύρια χαρακτηριστικά, πλὴν τῆς παρουσίας τῶν γραμμῶν τοῦ ἡλίου ἐν τῷ φάσματί των, μεγάλην λαμπρότητα, ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, χρῶμα λευκὸν ὑποκύανον, μεγάλην μᾶζαν, μικρὰν πυκνότητα καὶ μικρὰν ἰδίαν κίνησιν, λόγῳ τῆς μεγίστης ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως (πλέον τῶν 300 ἐτῶν φωτός). Ἐν γένει οἱ ἀστέρες οὗτοι εὑρίσκονται εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀστρικῆς ἐξελίξεως.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κυριωτέρων ἀστέρων τοῦ ἐν λόγῳ ἀστερισμοῦ ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: α *Ὡρίωνος*. Οὗτος ἔχει χρῶμα ἐρυθρωπὸν καὶ μέγεθος κυμαινόμενον μεταξὺ 0,9 καὶ 1,4 ἤτοι εἶναι μεταβλητὸς μακρᾶς περιόδου μὲ περίοδον 200 ἡμερῶν περίπου. Ἂν καὶ καταλέγεται μεταξὺ τῶν λαμπροτέρων ἀπλανῶν, ἐν τούτοις ἡ ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασίς του εἶναι μεγίστη (ἄνω τῶν 100 ἐτῶν φωτός), δι' ὃ καὶ ἔχει ἐλαχίστην ἰδίαν κίνησιν ἤτοι 0",03 περίπου. Ὁ ἀστὴρ οὗτος εἶναι φασματοσκοπικῶς διπλοῦς, δὲν ἀνήκει δὲ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἀστέρων τοῦ Ὡρίωνος, ἀλλ' εὑρίσκεται εἰς προκεχωρημένον κάπως στάδιον ἐξελίξεως (φασματικοῦ τύπου Ma). β *Ὡρίωνος*. Οὗτος εἶναι λευκοκύανος, διὰ τηλεσκοπίου δὲ ἀναλύεται εἰς διπλοῦν, τοῦ ὁποίου τὸ ἓν μέλος εἶναι μεγέθους 0,3 καὶ τὸ ἕτερον 6,7. Ἡ ἰδία κίνησις αὐτοῦ, εὑρισκομένου εἰς ἀπόστασιν 450 ἐτῶν φωτός, εἶναι ἀνεπαίσθητος. Φασματοσκοπικῶς εἶναι τύπου $B_{8\mu}$, ἤτοι τείνει πρὸς τὴν τάξιν τῶν Σειριακῶν ἀστέρων. δ *Ὡρίωνος* ἢ ἀραβιστὶ *Μειτάκα*. Διὰ μετρίου τηλεσκοπίου ἀναλύεται εἰς δύο μέλη, ὧν τὸ ἓν κυανοῦν μεγέθους 2,5 καὶ τὸ ἕτερον ἰῶδες, μεγέθους 6,9. Διπλοῦς εἶναι ὡσαύτως ὁ m Ὡρίωνος, οἱ δὲ ζ, ι καὶ λ τριπλοῖ, ἐνῷ ὁ θ ἀναλύεται διὰ μετρίου τηλεσκοπίου εἰς τετραπλοῦν καὶ ὁ σ εἰς πενταπλοῦν. Ἐκ τούτων ὁ θ Ὡρίωνος, κείμενος κάτωθεν τοῦ Τελαμῶνος, μεταξὺ τῶν ἀστέρων β καὶ ζ, περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ περιφήμου *Νεφελοειδοῦς τοῦ Ὡρίωνος*. Ὁ ἄμορφος οὗτος νεφελοειδὴς ἀποτελεῖται κατὰ τινας μὲν ἐκ φωτοβόλου ἀερίου, κατ' ἄλλους δὲ ἀνακλᾷ τὸ φῶς τῶν ἐν αὐτῷ ἀστέρων. Εὑρισκόμενος εἰς ἀπόστασιν 2[illegible]0 περίπου ἐτῶν φωτός, ἀπομακρύνεται συνεχῶς ἀφ' ἡμῶν μετὰ ταχύτητος 1000 χλμ. περίπου κατὰ λεπτὸν καὶ καταλαμβάνει ἐν τῷ χώρῳ ἔκτασιν, ἥτις ὑπερβαίνει κατὰ πολλὰς χιλιάδας φορὰς τὴν περιοχήν, ἣν περικλείει ἡ τροχιὰ τοῦ Πλούτωνος, τοῦ ἀπωτάτου μέλους τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος. Οἱ ἐν τῷ νεφελοειδεῖ τούτῳ, ὅστις ὡς ἐκ τοῦ σχήματός του καλεῖται καὶ *ἰχθυόστομος*, περικλειόμενοι τέσσαρες ἀστέρες τοῦ θ Ὡρίωνος, ἀποτελοῦσι τὸ λεγόμενον *Τραπέζιον*, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ὁποίου ἀνευρίσκονται δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου καὶ ἄλλοι ἀμυδρότατοι ἀστέρες, ἀνήκοντες πιθανώτατα μετὰ τῶν λοιπῶν τεσσάρων εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—(*Λαογρ.*) Ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Ὡρίωνος καλεῖται κοινῶς ἕνεκα τοῦ σχήματος αὐτοῦ *Ἀλετροπόδι* ἢ *Ἀλετροπόδα*, ἤτοι ποὺς ἀρότρου. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Θεοκρίτου, λέγοντος: «Ὠρίων τὸ κοινῶς ἀλετροπόδιον λεγόμενον». Εἰς τὸ ἄροτρον καὶ τὴν ἀροτρίασιν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ ἀστερισμοῦ καὶ ἐν ἄλλαις γλώσσαις. Ἄλλο ὄνομα τοῦ Ὡρίωνος ἐν Θήρᾳ καὶ ἐν Μιλήτῳ εἶναι *πήχη*, ἐν Ἰκαρίᾳ δὲ *πήχες*. Ἂν καὶ ἐκ τῶν δημωδῶν ὀνομάτων τοῦ ἀστερισμοῦ δὲν ἐμφαίνεται προσωποποιία αὐτοῦ ἀλλ' ὅμως φέρεται μία παράδοσις ἐπιχωριάζουσα εἰς τὰς Κυκλάδας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὡρίων εἶναι ἀρραβωνιστικὸς τῆς Πούλιας καὶ κάθε τόσο τὴν κυνηγάει. [Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, «Οἱ περὶ ἀστέρων καὶ ἀστερισμῶν μῦθοι», ἐν *Ἀσωπίου*: «Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ» (1882), σ. 246 κ. ἑξ. = «Λαογρ. Σύμμεικτα», τ. Β', σ. 178 κ. ἑξ.]

Ὡρίων (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Ἀκρωτήριον καὶ ὄρος τῆς Ἰταλίας (βλ. λ. *Γάργανον*).

Ὡριωνίδαι (οἱ) (*Ἀστρονομ.*). Διάττοντες, τῶν ὁποίων τὸ ἀκτινοβόλον εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ὡρίωνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα. Τὸ μέγιστον αὐτῶν παρατηρεῖται συνήθως περὶ τὰς 19 Ὀκτωβρίου. Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρήσεων, τὸ ἀκτινοβόλον τῶν Ὡριωνιδῶν ὑπόκειται εἰς βαθμιαίαν μετακίνησιν κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν. Ἀρκετὰ πλουσία βροχὴ Ὡριωνιδῶν ἐσημειώθη μεταξὺ 17ης καὶ 29ης Ὀκτωβρίου 1922, ἔχουσα τὸ ἀκτινοβόλον εἰς τὸ σημεῖον α=91° καὶ δ=+15°. Ἐν γένει ὅμως αἱ βροχαὶ τῶν διαττόντων τούτων εἶναι ἀραιαὶ καὶ τὰ ἐμφανιζόμενα μετέωρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετρίου ἀστρικοῦ μεγέθους. Σ. Π.

Ὤρκαρτ (Urquhart καὶ Urquart)· βλ. λ. *Οὐρκουάρτος*.

Ὠρμπάνα (Urbana) (*Γεωγρ.*). —1) Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἰλλινόϊς, πρωτεύουσα τῆς κομητείας Σαμπάν. Κάτ. 12.800. Εἶναι κυρίως γνωστὴ ὡς ἕδρα τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἰλλινόϊς. —2 Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀχάϊο. Κάτ. 11.762. Μ. Δ. Β.

ὡροδείκτης (ὁ) ὁ δείκτης τῆς ὥρας ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ ὡρολογίου, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν *λεπτοδείκτην*.

ὡρολογᾶς (ὁ)· δημοτ., ὁ διορθωτὴς ὡρολογίων, ὡρολογοποιός.

Ὡρολογᾶς, Στέφανος. Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 (βλ. λ. *Στεφανόπουλος Στέφανος*).

ὡρολόγι (τό), καὶ *ρολόγι*, καὶ *ρολόϊ*· δημοτ., ἀντὶ *ὡρολόγιον* (βλ. λ.).

ὡρολογικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ὡρολόγιον, ὁ τοῦ ὡρολογίου.

ὡρολόγιον (τό)· ὄργανον, δι' οὗ καταμετρεῖται ὁ εἰς ὥρας διῃρημένος χρόνος τοῦ ἡμερονυκτίου: «ὡρολόγιον τῆς τσέπης, — τοῦ τοίχου — τοῦ βραχίονος» || «ὡρολόγιον ἡλιακὸν ἢ σκιαθηρικὸν» τὸ δεικνύον τὴν ὥραν διὰ τῆς πρὸς τὴν ἑκάστοτε διεύθυνσιν πιπτούσης σκιᾶς || «ὡρολόγιον μαθημάτων — ἐργασίας» πίναξ δεικνύων τὰς ὥρας, καθ' ἃς γίνονται μαθήματα ἢ τελοῦνται ἐργασίαι || ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Ὡρῶν καὶ ἄλλα τινὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα.

— (*Ἐγκυκλ.*) Καλοῦνται *ὡρολόγια* συσκευαὶ ἢ μηχανισμοί, χρησιμεύοντες εἰς τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου. Τὰ ὡρολόγια εἶναι ὄργανα ἀρχαιότατα, κατασκευαζόμενα εἰς τύπους λίαν ποικίλους καὶ βασικῶς διαφέροντας ἀλλήλων. Κυριώτεροι τύποι ὡρολογίων εἶναι τρεῖς: ὁ τῶν ἡλιακῶν, ὁ τῶν ὑδραυλικῶν καὶ ὁ τῶν μηχανικῶν. Πρῶτα ὡρολόγια ὑπῆρξαν τὰ *ἡλιακά*, οἱ *γνώμονες* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν γνωστοὶ πολὺ πρὸ αὐτῶν εἰς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ τὰ *ὑδραυλικὰ* ἢ *κλεψύδραι*. Βάσις τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου ὑπῆρξεν ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἡ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων, καὶ ἰδικώτερον τοῦ ἡλίου, τὰ δὲ ἡλιακὰ ἢ σκιοθηρικὰ ὡρολόγια

Digitized by Google

ἐκανονίζοντο οὕτως, ὥστε νὰ δεικνύωσι διὰ τῆς σκιᾶς τοῦ γνώμονος αὐτῶν τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας. Τὰ ὑδραυλικὰ ὡρολόγια ἢ κλεψύδραι, κατασκευαζόμενα εἰς διαφόρους τύπους παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, συνίστανται κατὰ βάσιν ἐξ ἑνὸς δοχείου πλήρους ὕδατος, ἐκφεύγοντος σταγδὴν διά τινος ὀπῆς, ἐντὸς ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος. Κατάλληλος διαίρεσις τοῦ περιέχοντος τὸ ὕδωρ δοχείου ἐδείκνυε καὶ κλάσματα ἀκόμη τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος. Εἰς τῶν ὑδραυλικῶν ὡρολογίων ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον μηχανὴ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων.

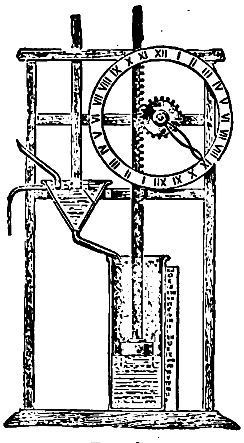

Σχ. 1

Ἐντὸς δοχείου κωνικοῦ σχήματος ἀπολήγοντος εἰς στενὸν σωλῆνα, ἐχύνετο ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ σωλῆνος κατὰ σταγόνας· τὸ κωνικὸν τοῦτο δοχεῖον ἔφερεν ὀλίγον κάτωθεν τῶν χειλέων του ἕτερον σωλῆνα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξέρρεε τὸ πλεονάζον πάντοτε ὕδωρ, ὥστε ἡ ἐντὸς αὐτοῦ στήλη ὕδατος νὰ ἔχῃ σταθερὸν ὕψος. Τὸ κατὰ σταγόνας ἐκρέον ὕδωρ ἐχύνετο ἐντὸς δοχείου, ἐν ᾧ ἐπέπλεε πλωτὴρ φέρων κατακόρυφον ὀδοντωτὸν στέλεχος. Διὰ τῆς συνεχοῦς κατὰ σταγόνας ροῆς, ἀνυψοῦτο ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐντὸς τοῦ τελευταίου δοχείου ὕδατος καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ὁ πλωτήρ, τοῦ ὁποίου τὸ ἀνυψούμενον στέλεχος ἔθετε διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ εἰς κίνησιν ἐφαρμόζοντα ἐπ' αὐτοῦ σταθερὸν ὀδοντωτὸν τροχόν, ὅστις ἔστρεφε τοὺς δείκτας τοῦ ὡρολογίου ἐνώπιον βαθμονομημένης πλακός. Εἰκόνα τελειοποιημένου τοιούτου ὀργάνου παρέχει τὸ σχῆμα 1. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑδραυλικῶν ὡρολογίων δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι καὶ τὰ δι' ἐλαίου μετὰ λύχνου λειτουργοῦντα. Ὁ χρόνος ἐν αὐτοῖς ἐδεικνύετο διὰ τῆς ποσότητος τοῦ καταναλισκομένου ἐλαίου ὑπὸ τοῦ λύχνου διὰ καταλλήλου διαιρέσεως τοῦ περιέχοντος τὸ ἔλαιον δοχείου. Ἐνταῦθα δέον νὰ καταταχθῶσι καὶ τὰ δι' ἄμμου λειτουργοῦντα καὶ συγκείμενα ἐκ δύο σφαιρῶν συγκοινωνουσῶν μεταξύ των διὰ στενοῦ λαιμοῦ. Ἡ ἐν τῷ ἄνω δοχείῳ ἄμμος διήρχετο διὰ τοῦ λαιμοῦ εἰς τὸ κάτω δοχεῖον ἐντὸς ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος.

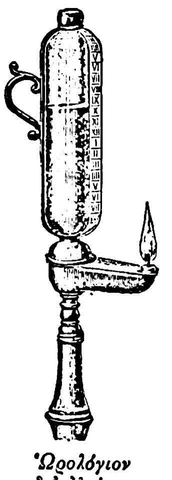

Ὡρολόγιον δι' ἐλαίου.

Τὰ μηχανικὰ ὡρολόγια εἶναι ἐπίσης παλαιότατα. Ἡ ἰδέα τῆς κινήσεως τῶν δεικτῶν ὡρολογίου δι' ὀδοντωτῶν τροχῶν, λαμβανόντων τὴν κίνησιν ἀπὸ ἀνηρτημένου βάρους, εἶναι πολὺ ἀρχαία, ἐκφρασθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους.

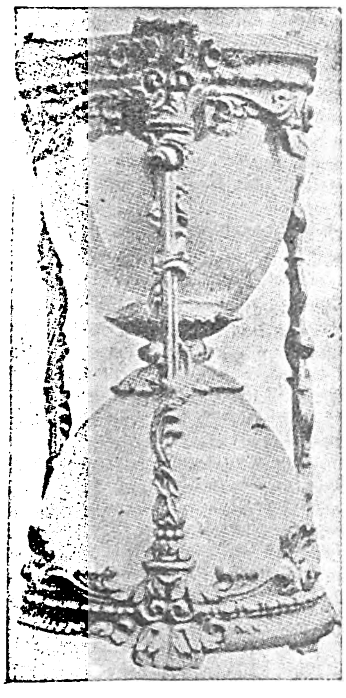

Ὡρολόγιον δι' ἄμμου.

Τὸ πρόβλημα, ὅπερ ἐπὶ αἰῶνας παρέμενεν ἄλυτον ἐν τοῖς μηχανικοῖς ὡρολογίοις, συνίστατο εἰς τὴν εὕρεσιν μηχανήματος ρυθμίζοντος τὸ ἰσοταχὲς τῆς κινήσεώς των. Πρῶτος ὁ μοναχὸς Γερβέρτος, ὁ κατόπιν πάπας Σίλβεστρος Β', κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, κατεσκεύασεν ὡρολόγιον μηχανικὸν παρέχον ἀρκετὴν ἀκρίβειαν, χρησιμοποιήσας μηχανισμὸν διαφυγῆς (βλ. καὶ λ. *χρονόμετρον (Ναυτ.)*), τοῦ ὁποίου ὅμως οὐδεμία διεσώθη περιγραφή. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ μηχανικὰ ὡρολόγια ταχέως ἐξελισσόμενα κατέστησαν κοινῆς χρήσεως. Τῷ 1370 ὁ Κάρολος Ε' τῆς Γαλλίας μετεκάλεσεν ἐκ Γερμανίας τὸν Ἑρρῖκον ντὲ Βίκ, ὅστις κατεσκεύασε τὸ ὡρολόγιον τοῦ δικαστικοῦ μεγάρου τῶν Παρισίων. Τοῦ ὡρολογίου τούτου διεσώθη περιγραφὴ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Λερουᾶ. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου μελέτην τῶν νόμων τοῦ ἐκκρεμοῦς καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποίησίν του εἰς τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου, λόγῳ τοῦ ἰσοχρόνου τῶν αἰωρήσεών του, ἐφηρμόσθη τοῦτο εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς κινήσεως τῶν ὡρολογίων ὑπὸ τοῦ Ὁλλανδοῦ ἀστρονόμου Χριστιανοῦ Χουΐγκενς, τῷ 1656, κατὰ δὲ τὸ 1658 ἐδημοσιεύθη περιγραφὴ τοῦ μηχανισμοῦ τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον «De horologio oscillatorio». Ἡ ἐπινόησις αὕτη τοῦ Χουΐγκενς ἀνεστάτωσε τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡρολογοποιίαν.

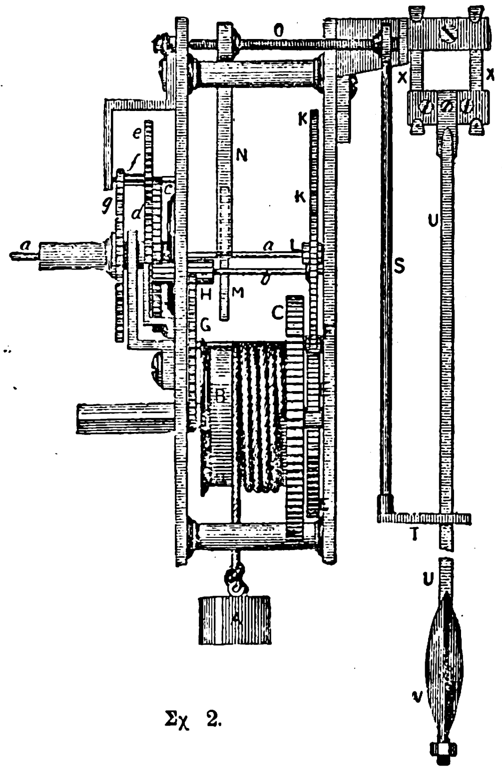

Σχ. 2.

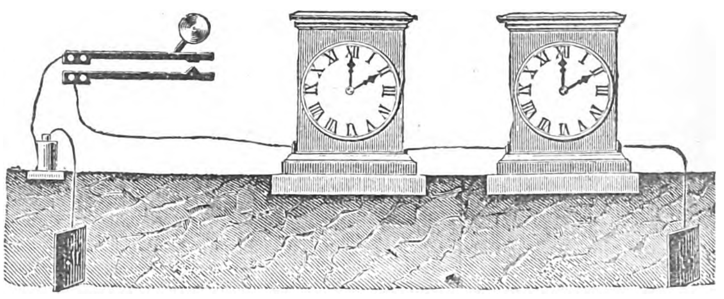

Ἐγκατάστασις ἠλεκτρικῶν συγχρονιζομένων ὡρολογίων.

Ὁ μηχανισμὸς τῶν δι' ἐκκρεμοῦς λειτουργούντων ὡρολογίων εἶναι ὁ ἀκόλουθος (σχ. 2 καὶ 3): Ἀπὸ νήματος περιτυλιγμένου ἐπὶ τοῦ τυμπάνου B ἀρτᾶται βάρος A, ὅπερ κατερχόμενον βραδέως διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ βάρους μεταδίδει τὴν κίνησιν εἰς τὸν κύλινδρον καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὸν τροχὸν C. Ὁ τροχὸς οὗτος εἶναι συνδεδεμένος

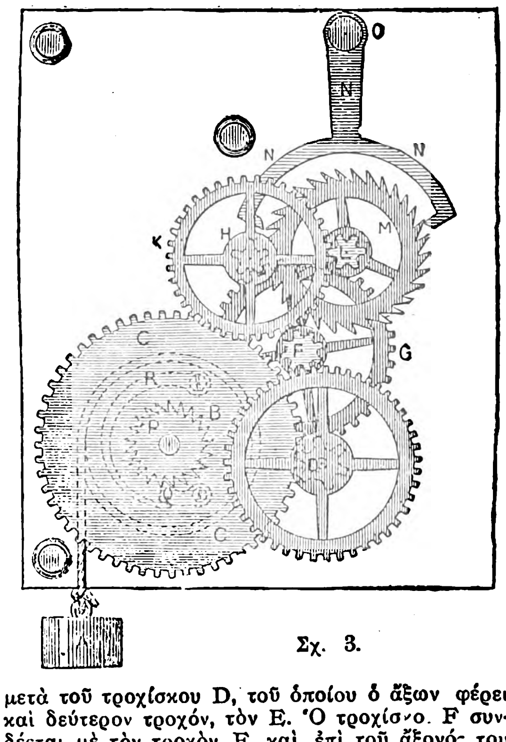

Σχ. 3.

μετὰ τοῦ τροχίσκου D, τοῦ ὁποίου ὁ ἄξων φέρει καὶ δεύτερον τροχόν, τὸν E. Ὁ τροχίσκος F συνδέεται μὲ τὸν τροχὸν E καὶ ἐπὶ τοῦ ἄξονός του εἶναι προσηρμοσμένος τρίτος τροχός, ὁ G. Ὁ τρίτος οὗτος τροχὸς συνδέεται κατὰ τὴν κίνησίν του μετὰ τοῦ τροχίσκου H, ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ ὁποίου κεῖται τέταρτος τροχός, K. Τέλος ὁ τροχὸς K συνδέεται μετὰ τοῦ τροχίσκου L, τοῦ ὁποίου ὁ ἄξων φέρει τὸν τροχὸν διαφυγῆς M. Ἡ ἄγκυρα NN, κινητὴ περὶ τὸν ἄξονα O, περιβάλλει εἰς τὸ ἄνω αὐτοῦ τμῆμα τὸν τροχὸν διαφυγῆς. Ὁ ἄξων O φέρει ἓν στέλεχος S, τὸ ὁποῖον ἀπολήγει πρὸς τὰ κάτω εἰς περόνην T. Τὸ στέλεχος τοῦ ἐκκρεμοῦς UU διέρχεται διὰ τῶν ὀδόντων τῆς περόνης καὶ κατα ἤγει εἰς τὸ φακοειδὲς βάρος V. Τὸ ἐκκρεμὲς εἶναι ἀνηρτημένον διὰ δύο ἐλαστικῶν ἐλασμάτων XX, ἅτινα καμπτόμενα ἐπιτρέπουν τὰς αἰωρήσεις του. Τὸ ἐκκρεμὲς ἔχει τόσον μῆκος, ὥστε ἡ διάρκεια τῆς αἰωρήσεώς του νὰ εἶναι ἀκριβῶς 1''. Ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ τροχοῦ διαφυγῆς εἶναι καθηλωμένος ὁ δείκτης τῶν δευτερολέπτων. Ὁ τροχὸς διαφυγῆς φέρει τριάκοντα ὀδόντας, καὶ ἐπειδὴ χρειάζονται δύο αἰωρήσεις τοῦ ἐκκρεμοῦς διὰ νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του ὁ εἷς ὀδοὺς εἰς τὸν ἑπόμενον, ὁ δείκτης τῶν δευτερολέπτων πραγματοποιεῖ ὁλόκληρον στροφὴν εἰς 60''. Ὁ τροχίσκος H, φερόμενος ὑπὸ τοῦ ἄξονος, b τοῦ τροχοῦ K, ἐπιμηκύνεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ σχήματος καὶ κατὰ τὴν προέκτασίν του συνδέεται μετὰ τοῦ τροχοῦ c, καθηλωμένου ἐπὶ ἑνὸς κοίλου κυλίνδρου, ὅστις περιβάλλει τὸν ἄξονα τοῦ δείκτου τῶν δευτερολέπτων καὶ φέρει τὸν δείκτην τῶν πρώτων λεπτῶν. Εἶναι ἀνάγκη, ὅπως ὁ λόγος τοῦ τροχοῦ τοῦ ἄξονος τῶν λεπτῶν πρὸς τὸν τροχὸν τοῦ ἄξονος τῶν δευτερολέπτων εἶναι 60. Παραπλεύρως τοῦ τροχοῦ c, ἐπὶ τοῦ ἰδίου κοίλου ἄξονος, ὑπάρχει δεύτερος τροχὸς d, ὅστις συνδέεται μετὰ τοῦ τροχοῦ e. Ὁ ἄξων τοῦ τροχοῦ e φέρει τροχίσκον f συνδεδεμένον μετὰ τοῦ τροχοῦ g. Ὁ τροχὸς οὗτος εἶναι καθηλωμένος ἐφ' ἑνὸς δευτέρου κοίλου ἄξονος, ὅστις περιβάλλει τὸν προηγούμενον καὶ φέρει τὸν δείκτην τῶν ὡρῶν. Ὁ αὐτὸς ὡς ἀνωτέρω λό-

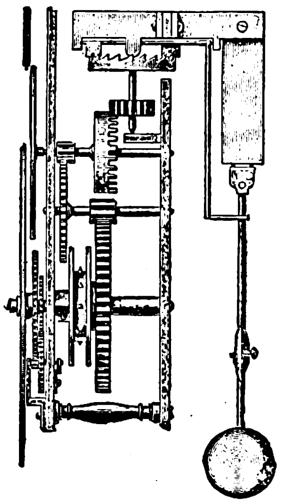

Τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ Χουΐγκενς.

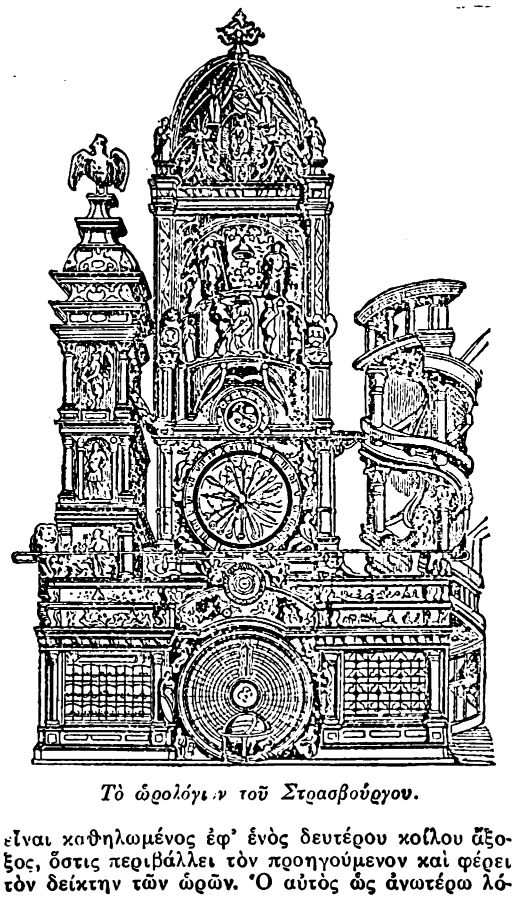

Τὸ ὡρολόγιον τοῦ Στρασβούργου.

Digitized by Google

γος ἰσχύει καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Ὁ ὅλος μηχανισμὸς ἐντίθεται ἐντὸς κιβωτίου, εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ ὡρόπλαξ, διῃρημένη εἰς 12 ὥρας. Εἰς τὰ νεώτερα ὡρολόγια τὸ κινητήριον τοῦ μηχανισμοῦ βάρος ἀντικαθίσταται ὑπὸ σπειροειδοῦς ἐλατηρίου, ὁ μηχανισμὸς δὲ τούτων περιεγράφη εἰς τὴν λ. *χρονόμετρον*.

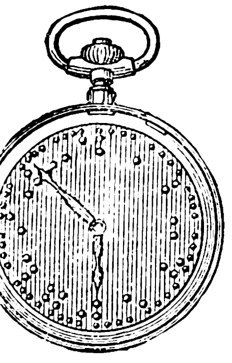
Ὡρολόγιον τυφλῶν.

Ἡ μεγίστη ἐξέλιξις τῆς μηχανικῆς κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν ἔσχεν ἀνάλογον ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς ὡρολογοποιίας. Ἐκτὸς τῆς ἀπειρίας τῶν τύπων παρέχουσι τὰ σημερινὰ ὡρολόγια καὶ ἀκρίβειαν θαυμαστήν. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς δὲ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τὴν κίνησιν τῶν ὡρολογίων δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ ὁ ἀπόλυτος συγχρονισμὸς τῶν ὡρολογίων ὁλοκλήρου πόλεως.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων ἱστορικῶν ὡρολογίων, δέον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ καὶ τὸ ὡρολόγιον τῆς πόλεως τοῦ Στρασβούργου, οὗτινος ἡ κατασκευὴ ἀπήτησε δύο αἰῶνας.

Αἱ σημαντικώτεραι ἐπινοήσεις εἰς τὴν ὡρολογοποιίαν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Τῷ 1370 ὁ Ἐρρῖκος Βὶκ ἐχρησιμοποίησε τροχὸν διαφυγῆς, τῷ

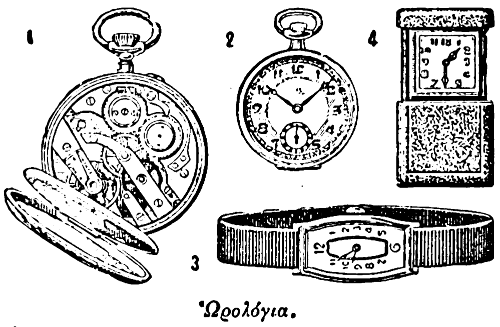

Ὡρολόγια.
[1=Ὄψις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ μηχανισμοῦ ὡρολογίου, 2=τῆς τσέπης, 3=περιβραχιόνιον, 4=τῆς τσέπης.]

1650—1675 οἱ Γαλιλαῖος καὶ Χούϋγκενς μελετῶσι καὶ ἐφαρμόζουσι τὸ ἐκκρεμὲς εἰς τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου καὶ τὴν ρύθμισιν τοῦ ὡρολογίου, ὁ τελευταῖος δὲ ἀντικαθιστᾷ τὸ παρέχον τὴν κίνησιν βάρος διὰ σπειροειδοῦς ἐλατηρίου. Τῷ 1700 ὁ Clément εἰσήγαγε τὴν ἄγκυραν εἰς τὸν μηχανισμὸν διαφυγῆς. Τῷ 1726 ὁ Ἰωάννης Χάρρισον ἐπενόησε τὸ ἐπανορθωτικὸν ἐκκρεμές, βασιζόμενον εἰς τὴν ἄνισον διαστολὴν τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χαλκοῦ, κατεσκεύασε δὲ καὶ χρονόμετρον, τιμηθεὶς διὰ βραβείου 20.000 λιρῶν παρὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους. Ἐπὶ τῆς κατασκευῆς δὲ τῶν χρονομέτρων, καὶ ἰδίως τῶν ναυτικῶν, ἠσχολήθησαν εὐδοκίμως οἱ Mudge, Arnoll, Λεροὺᾶ καὶ Μπρεγκέ, ὅστις εἰσήγαγε καὶ τὸν ἠλεκτρισμὸν εἰς τὴν κίνησιν τῶν ὡρολογίων (βλ. καὶ λ. *γνωμονική, κλεψύδρα* καὶ *χρονόμετρον*). —Ω.

—[*Ἐκκλ.*] *Ὡρολόγιον* καλεῖται τὸ λειτουργικὸν ἐκεῖνο βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν καλουμένων *ὡρῶν*. Τὸ νῦν ἐν χρήσει *Μέγα ὡρολόγιον* περιέχει καὶ τὰ ἀπολυτίκια καὶ κοντάκια τῶν ἀκινήτων ἑορτῶν καὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τὰ ἀπολυτίκια καὶ τὰ κοντάκια τοῦ Τριῳδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου, τὰ ἐν ταῖς Κυριακαῖς ψαλλόμενα ἀναστάσιμα, ἀπολυτίκια, θεοτοκία καὶ ὑπακοὰς τῆς Ὀκτωήχου, τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῆς ἑβδομάδος ἡμέραις ψαλλόμενα ἀπολυτίκια, τὰ ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ ψαλλόμενα θεοτοκία, τὰς ἀκολουθίας τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, τῶν δύο Παρακλητικῶν Κανόνων εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ τῆς Μεταλήψεως, κανόνας εἰς Χριστόν, ἄγγελον φύλακα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς, εἰς ἐπουρανίους δυνάμεις καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, καὶ τοὺς 24 οἴκους εἰς τὸν Σταυρόν. Ἐν παραρτήματι δὲ τὸ Ὡρολόγιον περιέχει Πασχάλια πολλῶν ἐτῶν καί τινα ἄλλα. Τὸ πρῶτον ἐξεδόθη τύποις τὸ Ὡρολόγιον τῷ 1509 ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ Ζαχαρίου Καλλιέργου τοῦ Κρητός, ἔπειτα δὲ πλειστάκις ἀνετυπώθη ἐν Βενετίᾳ, Ἀθήναις καὶ Κωνσταντινουπόλει, ἐσχάτως δὲ ἐξέδωκε κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς αὐτὸ ὁ ἱερομόναχος τῆς Κρυπτοφέρρης Νεῖλος Βοργίας «Ὡρολόγιον «Diurno» delle Chiese di Rito Bizantino» (1929), ὅστις καὶ κριτικὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ ἔχει νῦν ὑπὸ τὰ πιεστήρια. Ε. Γ. Π.

— **Ὡρολόγιον** ***Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου*** [*Ἀρχ.*]· βλ. λ. ***Κυρρήστου*** Πύργος.

— **ὡρολόγιον *τοῦ θανάτου*** [*Ζῳολ.*]. Ξυλοφάγον ἔντομον (βλ. λ. *ἀνοβιίδαι* καὶ *βιβλιοφάγα*).

— **ὡρολόγιον *πλοίου*** [*Ναυτ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ εἰς τὴν γέφυραν τοῦ πλοίου καὶ παρὰ τὴν θέσιν τοῦ πηδαλιούχου συνήθως εὑρισκόμενον ὡρολόγιον μέσου χρόνου, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει διὰ τὸν κανονισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ πλοίου ὑπηρεσίας. Εἰς τοῦτο, ἀνατεινόμενον συνήθως ἀνὰ εἰκοσιτετράωρον, δίδεται ἡ ὥρα τοῦ πλοίου, μετατοπιζομένων τῶν δεικτῶν πρὸς τὰ ἐμπρὸς κατὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς μετατόπισιν τοῦ πλοίου καὶ ἀντιθέτως κατὰ τὴν πρὸς δυσμάς. Πρὸς τὸ ὡρολόγιον αὐτὸ συγκρίνονται τὸ ὡρολόγιον μηχανῆς πλοίου ἐν τῷ μηχανοστασίῳ, τὸ ὡρολόγιον τοῦ γραφείου χαρτῶν καὶ λοιπὰ ἐν τῷ πλοίῳ. Τὸ ὡρολόγιον πλοίου κανονίζεται, ὥστε νὰ δεικνύῃ εἴτε ἀληθῆ ὥραν, εἴτε μέσην τοπικήν, εἴτε μέσην συμβατικὴν ὥραν. Γ. Μ. Χ.

Ὡρολόγιον (Horologium) [*Ἀστρον.*]. Ἀστερισμὸς τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου ἐκ τῶν σχηματισθέντων ὑπὸ τοῦ Lacaille τῷ 1752. Ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν τοῦ Ἠριδανοῦ, τοῦ Ὕδρου, τοῦ Δικτύου, τῆς Δοράδος καὶ τοῦ Σκήπτρου, ἀποτελεῖται δὲ ἐξ ἀμυδρῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀστέρων, ὧν ὁ λαμπρότερος εἶναι 4ου περίπου μεγέθους (α *Ὡρολογίου*). Σ. Π.

Ὡρολόγιον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 410, τῆς δὲ κοινότητος, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἁγία Θέκλη* καὶ *Πυρνάκι*, 657. Παράγει οἶνον καὶ ἔλαιον καὶ ἔχει ταχυδρομικὸν γραφεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον, δύο γεωργικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς, ἕνα ἀλευρόμυλον καὶ ἓξ ἐλαιοτριβεῖα.

ὡρολογοθήκη (ἡ)· θήκη ὡρολογίου, τὸ ἐν ᾧ φυλάσσεται ὡρολόγιον.

ὡρολογοποιεῖον (τό)· ἐργοστάσιον κατασκευῆς ὡρολογίων· ‖ ἐργαστήριον τοῦ ἐπιδιορθωτοῦ ὡρολογίων.

ὡρολογοποιία (ἡ)· ἡ βιομηχανία τῆς κατασκευῆς ὡρολογίων: «*ἡ ὡρολογοποιία ἐν Ἑλβετίᾳ*».

ὡρολογοποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς ὡρολογίων, τεχνίτης ὡρολογοποιείου· ‖ ἐπιδιορθωτὴς ὡρολογίων.

Ὡρομάσδης [*Περσ. Μυθολ.*]. Ἡ ὑπερτάτη θεότης τῶν ἀρχαίων Περσῶν. Συμβολίζει τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα καὶ ἐδημιούργησε τὸ καλὸν καὶ φωτεινὸν τμῆμα τοῦ σύμπαντος. Ἐνσαρκώνει τὴν ἁγνότητα, τὴν ὡραιότητα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν καὶ ἀποτελεῖ τὸν προστάτην τοῦ ἀνθρώπου. Συνυπάρχων μετὰ τοῦ Ἀριμάν, τοῦ πνεύματος τοῦ κακοῦ, καὶ εὑρισκόμενος μετ' αὐτοῦ εἰς συνεχεῖς ἀγῶνας, θὰ κατανικήσῃ ἐν τέλει αὐτὸν καὶ θὰ κυριαρχήσῃ μόνος ἐπὶ τοῦ σύμπαντος, ὅπερ θὰ μεταβληθῇ εἰς παράδεισον. Τὸ ὄνομα *Ὡρομάσδης* εἶναι ὁ ἑλληνικὸς τύπος τοῦ ἰρανικοῦ *Ἀχουραμάζδα*. Μ. Δ. Β

Ὡρομέδων [*Γεωγρ.*]. Ἡ ὀροσειρὰ ἡ διαγράφουσα τὴν νῆσον Κῶ κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν της. Διατηρεῖ ἐπισήμως τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα, διευθυνομένη ἀπὸ Ν. πρὸς Δ. καὶ Α. καὶ καταλαμβάνουσα τὸ μέγιστον μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὑψηλοτέρα της κορυφὴ (ὑψόμ. 875 μ., πλάτ. 36°50'10" Β., μῆκ. 27°15'45" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1898: Kos, Niseros and Piskopi) ἐπιστέφεται ὑπὸ μονῆς Χριστοῦ τοῦ Δικαίου, δι' ὃ καὶ *Δίκαιος* ὀνομάζεται. Ἄλλαι ἐπίσημοι κορυφαὶ τοῦ Ὡρομέδοντος πρὸς Α. μὲν τῆς προμνησθείσης αἱ *Μπούρινας*, *Ἐρημίτης*, ὅπου ἀναβλύζει ἡ πηγὴ τοῦ Ἱπποκράτους, ὀνομαζομένη καὶ *Πιπεριά*, πρὸς Δ. δὲ αἱ *Προφήτης Ἠλίας*, *Ἀντεμάκη*, *Ἁγία Τριὰς* καὶ *Θυμιανὰ* ἢ *Τσιμποὺκ Καστέλλι*. Αἱ πλεῖσται τῶν κορυφῶν του, καὶ δὴ τῶν πρὸς Δ., ἐπιστέφονται ἀπὸ πύργους τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου. Ὁ Ὡρομέδων ἀπολήγει πρὸς Α. μὲν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἅγιος Φωκᾶς, πρὸς Δ. δὲ εἰς τὸ Κρίκελος (ἀρχ. *Λακητήρ*). Σ. Ε. Λ.

Ὡρονομικὸς *σταθμὸς* [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὀνομασία, ἣν ἔλαβεν ἡ δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν προλιμένα Πειραιῶς ἀκτὴ τοῦ ποτὲ βασιλικοῦ περιπτέρου, ἀπὸ τοῦ ἔσω αὐτῆς ἱδρύματος. Εἶναι τοῦτο παράρτημα τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας, ἐν ᾧ ἀποθῆκαι τοῦ ἐφοδιασμοῦ εἰς χάρτας καὶ ναυτιλιακὰ ἐργαλεῖα, τὸ συνεργεῖον ἐπισκευῆς χρονομέτρων, τὰ γραφεῖα ἐνημερότητος χαρτῶν καὶ ναυτιλιακῶν ὁδηγιῶν. Ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Ἀλ. Χρυσάνθη, παρέχει μεγίστας ὑπηρεσίας ὑδρογραφικῆς καὶ ναυτιλιακῆς φύσεως. Σ. Ε. Λ.

ὡρονόμιον (τὸ) [*Βυζ.*]. Μηχάνημα τῆς ὀπτικῆς διὰ πυρσῶν (φρυκτωρίων, καμινοβιγλίων) τηλεγραφίας, ἐφευρεθὲν κατὰ τὸν Βυζαντινὸν χρονογράφον Κωνσταντῖνον Μανασσῆν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ «μυριομαθεστάτου ἐν φιλοσόφοις» Λέοντος, ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοφίλου (829—842), καταστραφὲν δὲ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τούτου Μιχαὴλ Γ' (842—867). Διὰ τοῦ ὡρονομίου ἐκείνου ἠδύνατο ὁ βασιλεύς, διαμένων ἐν τοῖς παλατίοις του, νὰ πληροφορῆται αὐθωρεὶ περὶ πάσης ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς, λαμβανούσης χώραν εἰς τὰ ἀπώτατα ἄκρα τῆς αὐτοκρατορίας του. Ὁ Μανασσῆς προστίθησιν ὅτι ἡμέραν τινά, καθ' ἣν ὁ Μιχαὴλ Γ' ἐτέλει διφρηλασίας ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, ἀνηγγέλθη διὰ τοῦ ὡρονομίου μεγάλη ἀραβικὴ ἐπιδρομή, καὶ τότε ὁ βασιλεύς, φοβηθεὶς «μὴ τὸ πλῆθος, τοῖς ἀκουσθεῖσι ταραχθέν, τὸ θέατρον ἐκλίπῃ», διέταξε νὰ συντριβῇ παραυτα τὸ μηχάνημα. Περὶ τοῦ ὡρονομίου τούτου οὐδεμίαν ποιοῦνται μνείαν οὔτε οἱ ἀρχαιότεροι, οὔτε οἱ μεταγενέστεροι τοῦ Μανασσῆ συγγραφεῖς. Οὗτοι γράφουσι μόνον ὅτι ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ Γ', διὰ νὰ μὴ ταράσσωνται οἱ Κωνσταντινουπολῖται ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἀναγγελλομένων ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, διέταξε νὰ καταργηθῶσιν οἱ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως σταθμοὶ τῆς διὰ πυρσῶν ὀπτικῆς τηλεγραφίας. Ν. ΚΛΙ

ὡροπόδιον (τό)· βυζαντ., ἡ διὰ τῆς σκιᾶς τοῦ σώματος τοῦ παρατηρητοῦ εὕρεσις τῆς ὥρας.

Ὡρόρα (Aurora) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἰλλινόϊς. Κάτ. 24.147. Εἶναι ἡ πρώτη πόλις, ἥτις ἐφωτίσθη δι' ἠλεκτρικοῦ φωτός, τῷ 1881. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει μεγάλη βιβλιοθήκη, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέα Καρνέγκι. Μ. Δ. Β.

Ὧρος [*Αἰγυπτ. Θρησκ.*]. Εἷς τῶν σημαντικωτέρων θεῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ πανθέου (βλ. λ. *Αἴγυπτος*, τ. Β', σ. 542 γ, 616 6, καὶ εἰκόνας σ. 543, 544 καὶ 571).

Ὧρος. Ἕλλην γραμματικός, ἀκμάσας πιθανῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος καὶ καταγόμενος ἐκ Μιλήτου ἢ Ἀλεξανδρείας. Συνέγραψε κατὰ Σουΐδαν «Λύσεις προτάσεων τοῦ Ἡρωδιανοῦ», «Ὀρθογραφίαν καὶ ἐθνικά», τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν σπουδαιότατον βοήθημα εἰς τὸν Στέφανον Βυζάντιον διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν «Ἐθνικῶν» του. Γ. Μ. Β.

ὡροσκόπιον (τὸ) [*Ἀστρολ.*]. Καλεῖται οὕτω ἡ παρατήρησις τῆς ὄψεως τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ, καὶ ἰδίᾳ τῆς θέσεως τῶν πλανωμένων ἄστρων ἐντὸς τῶν ἀστερισμῶν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ παρατηρηταὶ τῶν οὐρανίων φαινομένων δὲν εἶχον μέσον, ὅπως οἱ σημερινοὶ ἀστρονόμοι, πρὸς προσδιορισμὸν τῆς στιγμῆς διαβάσεως τῶν ἄστρων διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ, παρετήρουν τὴν στιγμὴν τῆς ἐμφανίσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα. Ἡ τοιαύτη παρατήρησις ἐθεωρεῖτο σπουδαιοτάτη ὑπὸ τῶν ἀστρολόγων διὰ τὴν λύσιν διαφόρων προβλημάτων τῆς σφαιρικῆς ἀστρονομίας, ὡς ἡ εὕρεσις τῆς ὡριαίας γωνίας δοθέντος σημείου τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνατολῆς ἢ τῆς δύσεως αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ σημείου τῆς ἐκλειπτικῆς, ὅπερ εὑρίσκετο εἰς τὸν ὁρίζοντα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἀστρολόγοι κατήρτιζον τὴν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰκόνα τοῦ οὐρανοῦ καὶ συνεργούσης τῆς φαντασίας των προέλεγον τὸ πεπρωμένον τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἕκαστον σημεῖον τῆς ἐκλειπτικῆς, καθὼς καὶ οἱ εἰς ὡρισμένην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν εὑρισκόμενοι κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως ἀστέρες, ἀσκοῦσιν ὡρισμένην καὶ μυστηριώδη ἐπίδρασιν, ρυθμίζουσαν ὁριστικῶς τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Εἰς διάφορα περισωθέντα ἀστρολογικὰ συγγράμματα ἀπαντῶσι περιγραφαὶ τῶν ὡροσκοπίων διαφόρων ἀνθρώπων, καὶ ἰδίᾳ ἡγεμόνων τοῦ μεσαίωνος, ὧν ἡ πεποίθησις ἐπὶ τὰς προρρήσεις τῶν ἀστρολόγων ἦτο ἐν γένει ἀπόλυτος (βλ. καὶ *ἀστρολογία*). Σ. Π.

ὡροσκόπος (ὁ)· ἀστρολόγος εἰδικὸς εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ πεπρωμένου διὰ τοῦ ὡροσκοπίου.

Ὤρου - Πρέτου (Ouro - Preto) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βραζιλίας. Κάτ. 25.564. Εἶναι γνωστὴ διὰ τὰ πλουσιώτατα μεταλλεῖα χρυσοῦ, σιδήρου, ἀργύρου, ὑδραργύρου, μαγνησίου καὶ γραφίτου. Ἱδρύθη τῷ 1699 ὑπὸ χρυσοθηρῶν καὶ ὠνομάζετο μέχρι τοῦ 1822 *Βίλλα - Ρίκα*. Μ. Δ. Β.

ὠρυγὴ (ἡ)· τὸ ὠρύεσθαι, χαρακτηριστικὸν φωνῆς ζῴου, οἷον τῶν κυνῶν, τῶν λύκων, τῶν λεόντων, κοιν. *οὔρλιασμα*.

ὠρύομαι· ἐπὶ τῆς φωνῆς πεινώντων ζῴων, οἷον κυνῶν, λύκων· ἐκβάλλω φωνὴν κλαυθμηρὰν ἢ καὶ ἀπειλητικήν, κοιν. *οὐρλιάζω*.

Ὤρχους (Aarhus) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Δανίας ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Καττεγάτη. Κάτ. (1921) 74.256. Εἶναι ἡ δευτέρα εἰς πληθυσμὸν πόλις τοῦ κράτους, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ (ἔκτασις 2.510 τ. χλμ., κάτ. 237.021) καὶ ἕδρα τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Ἰουτλάνδης. Ἔχει μουσεῖον, βιβλιοθήκην, βιομηχανίαν καπνοῦ, σιδηροδρομ-

Digitized by Google

κῶν ὑλικῶν, ζύθου, βάμβακος καὶ εἶναι ὁ κυριώτερος ἐξαγωγικὸς λιμὴν τῆς χώρας. Π. Ν. Π.

Ὠρώπιος *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς ἥρως ἐπώνυμος τῆς πόλεως Ὠρωποῦ, τῆς ὁποίας ἡ χώρα, ὡς καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ πόλις, ἠμφεσβητοῦντο μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων. ΚΑΨ.

Ὠρωπίων, τέως δῆμος — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἐννέα δήμων, εἰς οὓς διῃρεῖτο ἡ ἐπαρχία Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ'. Ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν χωρίων *Σκάλας Ὠρωποῦ, Ἁγίων Ἀποστόλων Καλάμου, Καλάμου, Μαλακάσας, Μαρκοπούλου, Μήλεσι, Μπούγας, Σάλεσι, Συκαμίνου, Χαλκουτσίου καὶ Ὠρωποῦ*, εἶχε πρωτεύουσαν τὸ χωρίον Σκάλα Ὠρωποῦ, 2.500 κατ. περίπου καὶ ἦτο δῆμος δευτέρας τάξεως, ἱδρυθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Φεβρουαρίου 1871 βασιλικοῦ διατάγματος.

Ὠρωπὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀττικῆς, ἀπέχον 4 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Σκάλας τοῦ Ὠρωποῦ καὶ 1 χλμ. ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀσωποῦ, εἰς πεδινὴν καὶ εὔφορον περιοχήν. Κάτ. 394. Μετὰ τοῦ παρακειμένου χωρίου *Συκάμινος* ἀποτελεῖ κοινότητα (758 κατ.) τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.

—*['Αρχ. Ἱστορ.]* Ἡ περιοχὴ τῆς Ἀττικῆς, ἐν ᾗ ἔκειτο ὁ Ὠρωπός, ἀνῆκεν ἀρχικῶς εἰς τὸ κοινὸν τῶν Βοιωτῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 506 π. Χ., συνεπείᾳ εὐτυχοῦς πολέμου τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Χαλκιδέων, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες κατεῖχον αὐτὴν μέχρι τέλους περίπου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁπότε τὴν κατέλαβον πάλιν οἱ Βοιωτοὶ (412—402 π. Χ.). Καὶ ἀνέκτησαν μὲν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι, ἡ κατοχὴ ὅμως αὕτη ἦτο ἀσταθής, καίτοι κυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας (338 π. Χ.) καὶ μόλις κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐσταθεροποιήθη. Τὸ ἀρχαιότατον ὄνομα τῆς περιοχῆς ἦτο *Γραϊκή*, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως *Γραῖα*, οἱ δὲ κάτοικοι καὶ ἐπὶ τῆς κυριότητος τῆς Ἀττικῆς ἐκαλοῦντο *Γραῆς*. Ἡ πόλις Ὠρωπὸς ἔκειτο οὐχὶ εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, ἀλλὰ 4 χλμ. βορειοανατολικῶς τούτου, κατὰ τὸν λιμένα Σκάλα τοῦ Ὠρωποῦ, ὅπου ὑπάρχουν ἀκόμη λείψανα λιμενοβραχίονος παραλλήλου τῇ ὄχθῃ καὶ παρὰ τὴν ἀκτὴν θραύσματα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἄλλα λείψανα ἀρχαίας πόλεως. Ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς ἐσχηματίζετο ἐπὶ ἀποτόμου λόφου, ὁ ὁποῖος δεικνύει ἀκόμη λείψανα τῶν ἀρχαίων ὀχυρωτικῶν αὐτῆς τειχῶν. Μόνον ἐπί τινα καιρόν, κατὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Θηβαίων, τῷ 402 π. Χ., μετῳκοδομήθη ἡ πόλις εἰς τὴν θέσιν τοῦ νῦν Ὠρωποῦ, ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι τῷ 373 π. Χ. ἐπανίδρυσαν αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ι. Σ. Σ.

—**Ὠρωπὸς** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου ἐν Θεσπρωτίᾳ. Ὁ Ἀραβαντινὸς εἰκάζει ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ Κασσιωπαίᾳ χώρᾳ, καὶ δὴ παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Παλαιόροφος, ὅπου σῴζονται καὶ ἐρείπια. Χ. Ι. Σ.

—**Ὠρωπός, ἡ Βουριένης** *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀττικῆς, ὁ ἀρχαῖος *Ἀσωπὸς* (βλ. λ.).

— **Ὠρωποῦ Σκάλα** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος καὶ ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ νοτίου Εὐβοϊκοῦ (πλάτ. 38° 19' Β., μῆκ. 23° 49' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1554: Talanta channel). Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου, ἀποτελοῦντος τὸ ἀνατολικὸν κέρας τοῦ ὅρμου, λειτουργεῖ αὐτόματος φάρος Ἄγκα (1915) λευκῶν ἐκλάμψεων 15 μιλ. Σ. Ε. Λ.

ὡς ἐπίρρ. ἀναφορ., καθ' ὃν τρόπον, ὅπως, καθώς: «οὕτως ὡς εἴπομεν», «ἔπραξεν ὡς ἡρμόζεν» || κατὰ βραχυλογίαν ἀντὶ τοῦ *ὡς συμβαίνει, ὡς ἁρμόζει* κττ.: «ἔπραξεν ὡς τίμιος ἄνθρωπος», «ἐπολέμησεν ὡς Ἕλλην» || ἀντὶ τοῦ *ὡς ὤν*: «ἐπαρουσιάσθη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατρός του», «τοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς μάθημα» || ἐπιτατικὸν ὑπερθετ. βαθμοῦ: «ὡς βέλτιστα», «ὡς ἄριστα» || ἀντὶ τοῦ πόσον: «ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου», «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε» || ἀντὶ τοῦ *ἕως*: «ὡς πενήντα ἄνθρωποι», «ἀπὸ σήμερον ὡς αὔριον», «ἀπ' ἐδῶ ὡς ἐκεῖ», «ὡς πότε θὰ σὲ περιμένω;», «θὰ περιπατήσω ὡς τὸ Φάληρο», «ἔφθασε ὡς τὴ μέση» || βλ. καὶ *ὡσεί, ὡσάν, ὡσανεί*.

— **ὡς**' ἀντὶ ἕως, βλ. ὡς.

Ὡς (Auch) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ζέρ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ζέρ. Κάτ. 12.270. Εἶναι ἕδρα ἀρχιεπισκόπου καὶ σημαντικὸν γεωργικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέντρον, παράγον ἴδιος ὀνομαστὰ οἰνοπνευματώδη ποτά. Ἔχει παλαιὰν μητρόπολιν, ἥτις θεωρεῖται ἓν τῶν ὡραιοτέρων καλλιτεχνικῶν μνημείων τῆς Γαλλίας. Μ. Δ. Β.

ὡσὰν' ἀντὶ *ὡς ἐάν*, ἄλλως *σάν*: «ὡσὰν φίλοι», «ὡσὰν συγγενεῖς», «ὡσὰν νὰ ἦτο ξένος» καὶ «σὰν νὰ ἦτο ξένος», «ὁμιλοῦν ὡσὰν νὰ ἦσαν παλαιοὶ φίλοι».

ὡσανεί' ἀντὶ *ὡς ἂν εἰ*, ὡσὰν νά, ἄλλως *ὡσπερανεί*: «ὡσανεὶ ἦσαν φίλοι» σὰν νὰ ἦσαν φίλοι.

Ὡσαννά. Ἀραμαϊκὸς τύπος τῆς ἑβραϊκῆς φράσεως «Χοσιανά», ἥτις δηλοῦσα «βοήθησον, σῶσον δή» ἀπέβη λειτουργικὴ ἔκφρασις παρά τε τοῖς Ἑβραίοις καὶ τοῖς Χριστιανοῖς. Π. Ι. Μ.

ὡσαύτως' ἐπίρρ., κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁμοίως, ἐπίσης.

ὡσεί' ἀντὶ *ὡς εἰ*, ὡσάν, σὰν νά: «ὡσεὶ ἤθελε νὰ ἀπέλθῃ» || μετὰ ἀριθμητικῶν, περίπου, ὡς ἔγγιστα: «ὡσεὶ τριάκοντα», «ὡσεὶ ὥρα ἐνάτη».

Ὡσὲρ (Aucher), **Ἐλουά**. Γάλλος βοτανικὸς (1782—1838). Εἶναι κυρίως γνωστὸς διὰ τὰς μελέτας του περὶ τῆς χλωρίδος τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἔγραψεν: «Εὐρωπαϊκὴ καὶ ἀσιατικὴ χλωρίς» (1830), «Ἡ χλωρὶς τῆς Περσίας» (1836), «Ἄγνωστοι Πέρσαι βοτανολόγοι», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὡσηέ. Εἷς τῶν ἐλασσόνων συγγραφέων προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δράσας ἐν τῷ βορείῳ ἰσραηλιτικῷ βασιλείῳ ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος, δηλαδὴ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας Ἱεροβοὰμ τοῦ Β', καὶ δὴ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπακολουθησάσης μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἀναρχίας, ἣν ἐπανειλημμένως ὑπαινίσσεται ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ (ζ' 7, η' 4, ι' 3 ἑξ.). Τὸ ἐκ 14 κεφαλαίων ἀπαρτιζόμενον βιβλίον τοῦτο δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο κύρια μέρη. Ἐν τῷ Α' (κεφ. α—γ') γίνεται λόγος περὶ τοῦ συμβολικοῦ γάμου τοῦ προφήτου μετὰ τῆς Γόμερ, ἥτις ἐγέννησε μὲν τρία τέκνα εἰς αὐτόν, ἠθέτησε δὲ τὴν συζυγικὴν πίστιν καὶ ἠκολούθησεν ἕτερον· ἀλλ' ὁ προφήτης ἐξ ἀγάπης παρέλαβε πάλιν αὐτὴν καὶ διὰ μέσων αὐστηρῶν ἐτήρησεν ἐν τῇ συζυγικῇ πίστει. Ὁ ἐν λόγῳ γάμος, ὅστις, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις κριτικῶν τινων, παρεξηγούντων τὸν συμβολικόν του χαρακτῆρα, ἦτο πραγματικός, συνεβόλιζε τὴν σχέσιν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν περιούσιον λαὸν αὐτοῦ, ὅστις ἕνεκεν τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰαβὲ ἀποστασίας αὐτοῦ διὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἔμελλε μὲν νὰ τιμωρηθῇ, μετανοῶν δ' ὅμως θὰ ἐγίνετο πάλιν δεκτὸς ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ Β' μέρει ἐλέγχεται ὁ λαὸς διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀκολασίαν, ἀδικίαν, καταδυνάστευσιν τῶν πτωχῶν καὶ πεποίθησιν ἐπὶ ξένας δυνάμεις κλπ. Τὸ ὅλον δὲ κατακλείεται διὰ παραμυθητικῶν λόγων περὶ μελλούσης σωτηρίας τοῦ μέλλοντος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν λαοῦ. Τὸ βιβλίον ὄχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου (ὑψηλὴ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὕφους εἶναι ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑβραϊκῆς φιλολογίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ κυριώτερα τῶν νεωτέρων ὑπομνημάτων εἰς τὸν Ὡσηὲ εἶναι τὰ γενικὰ τῶν: Keil (1888[3]), Orelli (1896[3]), Wellhausen (1898[3]), Nowack (1922[3]), Sellin (1930[3]), καὶ τὰ εἰδικὰ τῶν: Scholz (1882), Cheyne (1895[2]), Valaton (1894), Harper (1905), Brown (1932). Π. Ι. Μ.

—**Ὡσηέ**. Τελευταῖος βασιλεὺς τοῦ βορείου ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου (732—724). Ἀνεδείχθη βασιλεὺς τῇ βοηθείᾳ, ὡς φαίνεται, τῶν Ἀσσυρίων, ἀφοῦ διὰ συνωμοσίας αὐτοῦ ἐτέθη ἐκποδὼν ὁ Φακεέ. Βραδύτερον θελήσας νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ φόρου τῆς ὑποτελείας πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ νὰ συνδεθῇ διὰ συμμαχίας μετὰ τῶν Αἰγυπτίων, προεκάλεσε τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ', ἧς ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ μετὰ τριετῆ πολιορκίαν ἅλωσις καὶ καταστροφὴ τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους Σαμαρείας καὶ ἡ διάλυσις τοῦ κράτους τῷ 722 π. Χ. (Δ' Βασιλ. ιζ' 1 ἑξ.). Π. Ι. Μ.

— **Ὡσηὲ** (Josua) **Στυλίτης**. Σύρος μοναχός, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Ἐμόνασεν εἰς τὸ μοναστήριον Ζουνκὶν καὶ συνέγραψε τῷ 507 ἢ ὀλίγον προηγουμένως εἰς συριακὴν γλῶσσαν χρονογραφίαν, ἥτις ἀποτελεῖ σπουδαιοτάτην συμπλήρωσιν τῶν πρώτων κεφαλαίων τοῦ Περσικοῦ πολέμου τοῦ Προκοπίου, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον. Βραδύτερον ἀπετέλεσεν ἡ χρονογραφία τοῦ Ὡσηὲ τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς Ἐδεσσηνῆς χρονογραφίας. Γ. Μ. Β.

ὦσις, —εως (ἡ)' ἡ ἐνέργεια τοῦ ὠθεῖν, ὤθησις, ἄπωσις, κοιν. *σπρώξιμο*.

— **ὤσεως ἕδρανον**' βλ. λ. *ἕδρανον ὤσεως*.

ὠσμογράφος (ὁ). Ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς καταμέτρησιν τῆς ὠσμώσεως ἢ ὠσμωτικῆς πιέσεως.

ὠσμοθεραπεία (ἡ). Οὕτω καθορίζεται μέθοδος θεραπευτική, βασιζομένη ἐπὶ τῶν νόμων τῆς ὠσμώσεως καὶ συνισταμένη εἰς ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις διαλυμάτων ὑπερτονικῶν, προωρισμένων ὅπως ὑποβιβάσωσι τὴν ἐνδοκρανιαίαν πίεσιν καὶ διευκολύνωσι τὰς ἐναλλαγὰς μεταξὺ τοῦ ὕδατος καὶ τῶν διαλελυμένων θεραπευτικῶν ἁλάτων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν κολλοειδῶν οὐσιῶν τοῦ αἵματος ἢ τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ ἀφ' ἑτέρου (λ. χ. ἐνδοφλέβιος ἔνεσις τῆς νεοσαλβαρσάνης, διαλελυμένης ἐντὸς συμπεπυκνωμένου διαλύματος οὐροτροπίνης). Μ. Ν. Κ.

ὠσμονοσηρότης (ἡ). Οὕτω καλεῖται τὸ σύνολον τῶν μηχανικῶν διαταραχῶν τῶν παρατηρουμένων συνεπείᾳ τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ εἰσαγωγῆς, διὰ τῆς ἐνδοφλεβίου ὁδοῦ, ὑγροῦ τινος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν μοριακὴν συμπύκνωσιν, ἣν καὶ ὁ ὀρός, μεθ' οὗ εὑρίσκεται ἐν ἐπαφῇ. Αἱ διαταραχαὶ αὗται προέρχονται ἐκ τῶν ποικιλιῶν τῆς ὠσμωτικῆς πιέσεως τῶν ὑγρῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰς διαταραχὰς ἐκείνας, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς τοξικότητος τοῦ εἰσαχθέντος ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὑγροῦ. Μ. Ν. Κ.

ὠσμορρυθμιστὴρ (ὁ) (osmo-régulateur). Συσκευὴ ρυθμίζουσα τὸν βαθμὸν τοῦ ἀεροκένου εἰς τὰς παλαιοτέρου τύπου ἀκτινολογικὰς φύσιγγας. Βασίζεται ἐπὶ τῶν ὠσμωτικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἐρυθροπυρουμένου λευκοχρύσου (πείραμα τῶν Sainte-Claire Deville καὶ Troost), ἃς πρῶτος ὁ Villard ἔσχε τὴν σκέψιν νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὸν κανονισμὸν τοῦ κενοῦ τῶν φυσιγγων. Ὁ ὠσμορρυθμιστὴρ ἀποτελεῖται ἐκ στενοῦ ἐκ λευκοχρύσου σωληναρίου, ἐμπεπαρμένου εἰς τὸ τοίχωμα τῆς φύσιγγος καὶ συγκεκολλημένου οὕτως, ὥστε τὸ κοῖλον αὐτοῦ νὰ συγκοινωνῇ πρὸς τὸ κοῖλον τῆς φύσιγγος. Τὸ ἐξωτερικὸν ἄκρον τοῦ σωληναρίου εἶναι κλειστόν. Ὁσάκις ἡ φῦσιγξ καθίσταται λίαν σκληρά, τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο ἄκρον τοῦ σωληναρίου ἐρυθροπυροῦται διὰ φλογὸς λυχνίας Bunsen ἢ λυχνίας οἰνοπνεύματος· διασπωμένου τότε τοῦ ἀτμοῦ τοῦ ὕδατος ὑπὸ τῆς θερμότητος, τὸ ὑδρογόνον διελαύνει τὸν λευκόχρυσον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν φύσιγγα, αὐξάνον οὕτω ἐν αὐτῇ κατὰ μικρόν, μέχρι τοῦ ἐπιζητουμένου βαθμοῦ, τὴν πίεσιν. Ἀλλ' ἡ συσκευὴ αὕτη δύναται νὰ ἐπενέγκῃ καὶ τὸ ἀντίστροφον ἀποτέλεσμα, ὁσάκις ἡ φῦσιγξ καθίσταται λίαν μαλακή. Πρὸς τοῦτο τὸ ἐκ λευκοχρύσου σωληνάριον περιβάλλεται διὰ περικαλύμματος ἐκ λευκοχρύσου καὶ ἐπαναθερμαίνεται· ἀλλ' ἐρυθροπυρούμενον τοιουτοτρόπως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι πλέον ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν φλόγα, μόνον τὴν ἔξοδον ἐπιτρέπει τοῦ ἀερίου τῆς φύσιγγος, ἥτις οὕτω καθίσταται πάλιν σκληροτέρα. Ὁ ὠσμορρυθμιστὴρ δύναται νὰ κατασκευασθῇ καὶ ἐκ παλλαδίου. Σ. Γ. Σ.

ὠσμοσκόπιον (τό)' συνώνυμον τοῦ *ὠσμομέτρου* (βλ. λ.).

ὤσμωσις (ἡ) *[Φυσ.—Χημ.]*. Ἐὰν ἐγκλείσωμεν διάλυμα ἐντὸς δοχείου, οὗτινος τὰ τοιχώματα ἀποτελοῦνται ἐξ οὐσίας ἡμιπερατῆς, ἤτοι οὐσίας διὰ μέσου τῆς ὁποίας διέρχεται εὐκόλως τὸ διαλυτικὸν μέσον, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ διαλελυμένον σῶμα, τότε, ἐπειδὴ τὸ διάλυμα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μεῖγμα ἀερίων ὑπὸ λίαν μεγάλην πίεσιν, τὰ μὲν μόρια τοῦ διαλυτικοῦ μέσου, ὡς διερχόμενα ἐλευθέρως διὰ τῶν τοιχωμάτων, δὲν θ' ἀσκοῦν οὐδεμίαν πίεσιν, τὰ δὲ μόρια τοῦ διαλελυμένου σώματος θ' ἀσκοῦν πίεσιν, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ἴση πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν θὰ ἤσκουν ταῦτα, ἐὰν μόνα ὑφίσταντο ἐν τῷ δοχείῳ. Οὕτω, ἐὰν λάβωμεν δοχεῖον (βλ. σχ.) καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ τοποθετήσωμεν τοίχωμα Ε ἐξ ἡμιπερατῆς οὐσίας καὶ θέσωμεν κατὰ τὸ δεξιὸν σκέλος διάλυμα θειικοῦ χαλκοῦ καὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν καθαρὸν ὕδωρ καὶ κατὰ τρόπον ὥστε αἱ στάθμαι καὶ εἰς τὰ δύο σκέλη τοῦ δοχείου νὰ εἶναι εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, θέλομεν παρατηρήσει μετά τινα χρόνον ὅτι εἰς μὲν τὸ πρὸς τ' ἀριστερὰ σκέλος τὸ ὕδωρ κατέρχεται, ἐνῷ εἰς τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ σκέλος τὸ διάλυμα θειικοῦ χαλκοῦ ἀνέρχεται, ἡ δὲ ἀποκαθισταμένη διαφορὰ στάθμης h μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν εἶναι τόσον μεγαλυτέρα, ὅσον πυκνότερον εἶναι τὸ διάλυμα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *ὤσμωσις*, ἡ δὲ ὑπερπίεσις, ἡ παρατηρουμένη κατὰ τὸ δεξιὸν σκέλος τοῦ σωλῆνος, καλεῖται *ὠσμωτικὴ πίεσις*, αὕτη δέ, ὡς ἐλέγχθη, ἰσοῦται πρὸς τὴν πίεσιν ἣν θὰ παρουσίαζε τὸ διαλελυμένον σῶμα, θεωρούμενον ὡς τέλειον ἀέριον, ἐν τῷ χώρῳ τὸν ὁποῖον καταλαμβάνει τὸ διάλυμα.

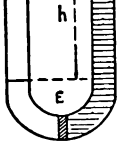

Ὠσμωτικὴ πίεσις.

Διὰ τὴν περίπτωσιν διαλυμάτων σακχάρου διαφόρου πυκνότητος προκύπτουν ἐκ μετρήσεων οἱ ἀκόλουθοι ἀριθμοί :

Περιεκτικότης τοῖς % *εἰς σάκχαρον*	*Εἰδικὸν βάρος διαλύματος.*	*Ὠσμωτικὴ πίεσις εἰς* mm Hg.	*Πυκνότης τοῦ διαλελυμένου σακχάρου.*
1 %	1,0026	55,5	0,001003
2 %	1,0068	101,6	0,002013
4 %	1,0144	208,2	0,004057
6 %	1,0223	307,5	0,006134

Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας στήλης προκύπτει ἡ πυκνότης, ἤτοι τὸ ποσὸν εἰς γραμμάρια τοῦ διαλελυμένου σακχάρου εἰς 1cm³, ἡ ὁποία ἀναγράφεται εἰς τὴν τελευταίαν στήλην. Ἐὰν δὲ διαιρέσωμεν τὴν πίεσιν διὰ τῆς πυκνό-

Digitized by Google

τητος, εὑρίσκομεν διὰ τὰ διαφόρου περιεκτικότητος διαλύματα τοῦ σακχάρου τὰς ἀκολούθους τιμάς: 55.200, 50.470, 51.370, 50.130, ἤτοι προκύπτει ὁ αὐτὸς σχεδὸν πάντοτε ἀριθμός.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πειραματικοῦ ἐξαγομένου προκύπτει ὁ ἀκόλουθος νόμος: Ἡ ὠσμωτικὴ πίεσις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν συμπύκνωσιν τῆς διαλελυμένης οὐσίας, ἤτοι τὸν ἀριθμὸν τῶν γραμμαρίων εἰς τὸ κυβικὸν ἑκατοστόμετρον. Ὁ νόμος οὗτος δεικνύει μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὸν νόμον τῶν Boyle-Mariotte διὰ τὰ ἀέρια, ἡ δὲ περαιτέρω ἔρευνα τῆς ὠσμωτικῆς πιέσεως συναρτήσει τῆς θερμοκρασίας ἤγαγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀκριβῶς ἡ ὠσμωτικὴ πίεσις διαλυμάτων συμπεριφέρεται ἀκριβῶς πρὸς τὴν πίεσιν ἀερίου, τὴν ὁποίαν θὰ ἦσκουν τὰ μόρια τοῦ διαλελυμένου σώματος, ἐὰν τὸ διαλυτικὸν μέσον ἀπεμακρύνετο τοῦ χώρου τοῦ διαλύματος καὶ τὸν ὄγκον αὐτοῦ κατελάμβανον ἁπλῶς τὰ μόρια τοῦ διαλελυμένου σώματος ἐν ἀερίῳ καταστάσει.

Ἐκ τῆς περαιτέρω σπουδῆς τῆς ὠσμωτικῆς πιέσεως διετυπώθησαν οἱ ἀκόλουθοι νόμοι:

1) Ἡ ὠσμωτικὴ πίεσις ὑπὸ τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν εἶναι ἀνάλογος τῆς συμπυκνώσεως καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν συμπύκνωσιν ἀνάλογος τῆς ἀπολύτου θερμοκρασίας.

2) Ἴσοι ὄγκοι διαλυμάτων τῆς αὐτῆς ὠσμωτικῆς πιέσεως ἢ ἄλλως ἰσοτόνων διαλυμάτων ὑπὸ τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν περιέχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν μορίων.

Ὁ νόμος οὗτος εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν νόμον Avogadro.

Ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα τῆς ὠσμωτικῆς πιέσεως συνετελέσθη ὑπὸ τοῦ Van't Hoff, ἀποτελεῖ δὲ σπουδαῖον κεφάλαιον τῆς φυσικῆς χημείας. κ. π.

ὠσμωτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀνήκων ἢ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὤσμωσιν. Λέγεται κυρίως ἐπὶ τῆς *ὠσμωτικῆς πιέσεως*. Σ. Γ.

— **ὠσμωτικὴ πίεσις**· βλ. *ὤσμωσις*.

ὥσπερ· ἐπίρρ., ὡς βεβαίως, ὡς, καθώς: «ὥσπερ ἐπαίτης».

Ὠσσὲ (Haussez), ***Κάρολος-Δεμερσιὲ ντὲ Λονπρέ***, *βαρῶνος ντ'* —. Γάλλος πολιτικὸς (1778—1854). Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Ἔγραψε: «Πολιτικαὶ σκέψεις καὶ ἀξιώματα», «Τὰ πάντα διὰ τὸν λαόν, οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ», «Διηγήσεις ταξιδίων», «Ἀπομνημονεύματα» (1896) κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠσσὲ** (Hausset), ***κυρία ντὺ*** —. Γαλλὶς συγγραφεὺς (1720 — 1780). Εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ περιφήμου «Ἡμερολογίου», ὅπερ ἐξεδόθη τῷ 1824 καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ περιλαμβάνει πολυάριθμα ἀνέκδοτα περὶ τῆς ζωῆς τῆς αὐλῆς, τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ ἄλλων ἰδιοτροπιῶν τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', καθὼς καὶ περιέργους πληροφορίας περὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς της καὶ περὶ τῆς ζωῆς τῆς κυρίας Πομπαδούρ, ἧς διετέλεσε καὶ ἀρχιθαλαμηπόλος. Μ. Δ. Β.

Ὠσ(σ)μὰν (Haussmann), ***Γεώργιος-Εὐγένιος***, *βαρῶνος* —. Γάλλος πολιτικὸς (1809—1891). Κατ' ἀρχὰς ἐξήσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, βραδύτερον δὲ διωρίσθη νομάρχης Παρισίων καὶ τῷ 1877 ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ κατόπιν γερουσιαστής. Ἦτο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Τῷ 1881 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς τραπέζης «Crédit mobilier». Μετὰ τὸν θάνατόν του μία τῶν κεντρικωτέρων λεωφόρων ὠνομάσθη διὰ τοῦ ὀνόματός του. Ἔγραψεν: «Ἀπομνημονεύματα» (3 τ., 1890—1893). Μ. Δ. Β.

Ὠσσονβὶλ (Haussonville), ***Γαβριὴλ-Παῦλος-Ὀτενὲν-Βερνάρδος ντὲ Κλερόν***, *κόμης ντ'* —. Γάλλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1843—1924). Ἐξελέγη τῷ 1871 μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τῷ 1888 μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Τῷ 1891 ἀνέλαβεν, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ κόμητος τῶν Παρισίων, τὴν ἀρχηγίαν τῶν Γάλλων μοναρχικῶν. Τῷ 1904 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν. Κατέγινε κυρίως εἰς ἱστορικὰς, κοινωνικὰς καὶ λογοτεχνικὰς μελέτας καὶ ἔγραψε: «Τὰ σωφρονιστήρια ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις» (1875), «Ὁ Σαὶντ-Μπέβ, ἡ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα του» (1875), «Αἱ φιλολογικαὶ συναναστροφαὶ παρὰ τῇ κυρίᾳ Νεκκὲρ» (τ. 2, 1882), «Βιογραφικαὶ καὶ λογοτεχνικαὶ μελέται» (1879—1888), «Κοινωνικαὶ μελέται» (1886), «Ἡ κυρία Λαφαγιὲτ» (1891), «Σοσιαλισμὸς καὶ φιλανθρωπία» (1895), «Ἡ δούκισσα τῆς Βουργουνδίας καὶ ἡ συμμαχία τῆς Σαβοΐας» (1898—1903), «Τὰ ἡμερομίσθια καὶ ἡ δυστυχία τῶν γυναικῶν» (1900), «Ἀναμνήσεις τῆς κυρίας ντὲ Μαιντενὸν» μετὰ τοῦ Γαβριὴλ Ἀνοτῶ (1903—1904), «Γαλλικαὶ σκιαὶ καὶ ἀγγλικαὶ ὀπτασίαι» (1914), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠσσονβὶλ** (Haussonville), ***Ἰωσὴφ-Ὀτενὲν-Βερνάρδος ντὲ Κλερόν***, *κόμης τοῦ* —. Γάλλος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1809—1884). Ἐξελέγη μέλος τῆς γαλλικῆς βουλῆς (1842—1848) καὶ τῷ 1865 μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ἔγραψεν: «Ἱστορία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1848» (1850), «Ἱστορία τῆς ἑνώσεως τῆς Λωρραίνης εἰς τὴν Γαλλίαν» (1854—1859), κ. ἄ. Τῷ 1836 εἶχε νυμφευθῆ τὴν πριγκίπισσαν Λουΐζαν ντὲ Μπρολί. Τῷ 1878 ἐξελέγη ἰσόβιος γερουσιαστής. Μ. Δ. Β.

Ὠσσουὰ (Auxois) /*Γεωγρ.*/. Χώρα τῆς Βουργουνδίας ἐν Γαλλίᾳ, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὑὸν καὶ ἄνω ῥοῦ τοῦ Σηκουάνα. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπῆρξεν ἰδία κομιτεία (πρωτεύουσα *Σεμύρ*), νῦν δὲ καταμέμεται εἰς τοὺς νομοὺς *Κὸτ-ντ'-Ὂρ* καὶ *Ὑόν*. Π. Ν. Π.

Ὠσσουλλιὲ (Haussoullier), ***Βερνάρδος***. Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ συγγραφεὺς (1853—1926). Ὑπῆρξε μέλος τῆς γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν (1876) καὶ εἷς τῶν πρώτων, οἵτινες ἐξετέλεσαν ἀνασκαφὰς ἐν Δελφοῖς. Διετέλεσε κατόπιν καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Καὶν καὶ τοῦ Μπορντώ. Τῷ 1885 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἐπιγραφικῆς καὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνωτάτων σπουδῶν τῶν Παρισίων, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1895—1897 ἐπανέλαβε τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ραιγιὲ καὶ Τομὰ ἐν τῷ ναῷ Ἀπόλλωνος ἐν Διδύμοις τῆς Μ. Ἀσίας. Τῷ 1905 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν διευθυντῶν τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῆς φιλολογίας» καὶ ἔγραψεν: «Ἡ δημοτικὴ ζωὴ ἐν Ἀττικῇ, δοκίμιον περὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ δήμου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα» (1884), «Ὁδηγὸς τῆς Ἑλλάδος» (1888—1891), «Μελέται περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μιλήτου καὶ τοῦ Διδυμαίου» (1902), «Δίδυμος» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ποντρέμολι (1903), «Μελέτη περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου» (1917), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

Ὦστ (Oost). —1) ***Ἰάκωβος***. Ὁλλανδὸς ζωγράφος. —2) ***Ἰωάννης-Ἰάκωβος***. Ὁλλανδὸς ζωγράφος (βλ. λ. *Βὰν Ὄοστ*).

ὥστε· σύνδεσμ. συμπερασματικός: «ἐπεπλήχθη σφοδρῶς, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ» ‖ δημοτ., ἀντὶ ἕως ἢ *ἕως ὅταν*: «θὰ περιμένω ὥστε νὰ 'ρθῇ» ‖ ἀντὶ τοῦ *λοιπόν, μετὰ ταῦτα*: «ὥστε τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ;».

Ὤστεν (Austin) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς πολιτείας Τέξας. Κάτ. (1930) 53.120. Κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κολοράντο καὶ ἔχει σημαντικὸν ἐμπόριον βάμβακος, ἐρίου καὶ λοιπῶν κτηνοτροφικῶν εἰδῶν καὶ βιομηχανίαν σιδήρου. Ἔχει πανεπιστήμιον.

Ὤστεν (Austin), ***Ἀλφρέδος***. Ἄγγλος ποιητὴς (1835—1913). Ἔγραψεν: «Ἡ ἐποχὴ» (1861), «Ἡ ἀνθρωπίνη τραγῳδία» (1862), «Ἡ χρυσῆ ἡλικία» (1871), «Ἰντερμέτζα» (1872), «Σαβοναρόλας» τραγῳδία (1881), «Τὸ πεδίον τοῦ Φλόντεν» τραγῳδία (1903), κ. ἄ., καθὼς καὶ τὰ πεζά: «Ὁ κῆπος ποὺ ἀγαπῶ» (1894), «Ὁ κῆπος τῆς Βερενίκης», «Ἱστορία εἰλικρινοῦς ἔρωτος», κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὤστεν** (Austen), ***Ἰωάννα***. Ἀγγλὶς μυθιστοριογράφος (1775—1817). Ἐδημοσίευσε τὰ μυθιστορήματα: «Λογικὴ καὶ εὐαισθησία» (1814), «Μάνσφιλντ Πάρκ» (1815), «Ἔμμα» (1816) καί τινα ἄλλα, πάντα ἀνωνύμως. Τὰ μυθιστορήματά της, ἅτινα διακρίνει μεγάλη ψυχολογικὴ δύναμις καὶ σπανία ἐπιδεξιότης εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων, ἔσχον μεγάλην δημοτικότητα μόλις μετὰ παρέλευσιν εἰκοσαετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου της. Μ. Δ. Β.

— **Ὤστεν** (Austen), ***Ἰωάννης***. Ἄγγλος νομομαθὴς (1790—1859). Ἐσπούδασεν ἐν Λονδίνῳ, Ἀϊδελβέργῃ καὶ Βόννῃ καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου καὶ μέλος τῆς προπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ποινικοῦ κώδικος. Ἔγραψεν ἔργα προκαλέσαντα πολλὰς συζητήσεις διὰ τὴν τολμηρότητα τῶν ἐν αὐτοῖς ἰδεῶν. Σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι: «Province of Jurisprudence determined» (1832), «General principles of Jurisprudence and International Law» (1834), «Lectures on Jurisprudence ar the Philosophy of positive Law». Μ. Δ. Β.

ὠστενίτης (ὁ) /*Μεταλλ.*/ Μεταλλογραφικὸν συστατικὸν τῶν χαλύβων (βλ. λ. *αὐστενίτης*).

Ὤστερ, ἢ *Ὤλστερ* (Alcester), ***Φρειδερῖκος-Μπωσὰν-Πάτζετ Σάϋμουρ***, *λόρδος τοῦ* —. Ἄγγλος ναύαρχος (1821—1895). Τῷ 1855 διεκρίθη ὡς κυβερνήτης τῆς πλωτῆς πυροβολαρχίας «Meteore» κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ προήχθη εἰς ἀντιναύαρχον τῷ 1870. Ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1883 διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διηύθυνε τὸν βομβαρδισμὸν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Αἰγύπτου (1882). Ἀπὸ τοῦ 1883 μέχρι τοῦ 1885 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Μ. Δ. Β.

Ὤστερχάουτ (Osterhout) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Βορείου Βραβάντης. Κάτ. (1927) 14.893. Κεῖται ἐπὶ τῆς διώρυγος τῆς Βιλλελμίνης καὶ ἔχει βιομηχανίαν καπνοῦ, σακχάρεως, ζύθου. Π. Ν. Π.

ὠστήρ, —*ῆρος* (ὁ)· ὁ ὠθῶν ‖ τὸ ὄργανον δι' οὗ ὠθοῦμεν, ἐλατήριον.

— /*Μηχανολ.*/ Οἱ *ὠστῆρες* ἀποτελοῦνται ἐκ θλιπτικῶν ἢ ὠστικῶν κοχλιῶν, ἐξ ἐλατηρίων, ἐξ εἴδους ἐμβόλων λειτουργούντων ὑπὸ τὴν ὤθησιν ἢ ἕλξιν ἐλατηρίων, πεπιεσμένου ἀέρος ἢ δι' ἄλλου μέσου. Ἐνεργοῦσιν εἴτε κατόπιν ἀμέσου δράσεως ἐπ' αὐτῶν, ὁσάκις χρειάζεται νὰ ἐπιφέρωσιν ὤθησιν, εἴτε αὐτομάτως.

Ὠστία (Ostia) /*Γεωγρ.*/. Ἀρχαία πόλις καὶ λιμὴν τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ Λατίῳ εἰς ἀπόστασιν 23 χλμ. ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1575, συνεπείᾳ μεγάλης πλημμύρας, ἤλλαξε κοίτην καὶ ἀπεμακρύνθη τῆς πόλεως περὶ τὸ ἓν χιλιόμετρον. Ἡ πόλις κατὰ τὴν παράδοσιν ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἄγγου Μαρκίου. Ἐκ τῶν ἐνεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν, τὸ ἀρχαιότερον τμῆμα τῆς πόλεως, ὅπερ ἦλθεν εἰς φῶς, εἶναι ἡ ὠχυρωμένη ἀκρόπολις, ἀναγομένη εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος (338 περίπου), πέριξ τῆς ὁποίας εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ἐδημιουργήθη ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ ἀποικία ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ἡ ἀποικία αὕτη, μεγεθυνθεῖσα κατόπιν, ἀπέβη εἷς τῶν σημαντικωτέρων στρατιωτικῶν καὶ ἐμπορικῶν λιμένων καὶ τὸ ἐπίνειον τῆς Ῥώμης. Καταληφθεῖσα καὶ δῃωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μαρίου, ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε πέριξ αὐτῆς καὶ τεῖχος περιφερείας 2.500 μ. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν αὐτοκρατόρων ἡ πόλις ἐμεγεθύνθη ἔτι πλέον, κατασκευασθέντος ἐπὶ Κλαυδίου καὶ μεγάλου λιμένος, ὅστις ηὐρύνθη ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ.

Ἡ κατάπτωσίς της ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, παραλλήλως μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς καταπτώσεως τῆς Ῥώμης. Βραδύτερον αἱ ἀλλεπάλληλοι βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐδεκάτισαν τοὺς κατοίκους της, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν. Ἡ Ὠστία μετεβλήθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μέγα νεκροταφεῖον, ταφεῖσα ὑπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴν ἰλὺν τῶν συχνῶν πλημμυρῶν. Συνεπείᾳ τῶν προσχώσεων τούτων κατεστράφη ὁ λιμήν, μετετοπίσθη ἡ θάλασσα εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. ἀπὸ τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ ἐπληρώθη ἡ περιοχὴ ἀπὸ ἕλη. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ μεσαίωνος καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους ἔτι αἰῶνας τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ὠστίας ἐχρησίμευον πρὸς ἐξαγωγὴν οἰκοδομησίμων ὑλῶν. Μετά τινας ἀποπείρας ἀνασκαφῶν ἰδιωτῶν ἀρχαιολόγων, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὁ πάπας Πῖος Ζ' ὠργάνωσε τὰς πρώτας συστηματικὰς ἀνασκαφάς, ἃς ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀρχαιολόγον Φεῒ τῷ 1800. Ἐπὶ τοῦ πάπα Πίου Θ' ὁ ἀρχαιολόγος Λουδοβῖκος Βισκόντι ἐπανέλαβε τὰς ἀνασκαφάς, τὰς ὁποίας ἐσυνέχισαν ὁ Λαντσιάνι καὶ ἄλλοι. Αἱ πρῶται ὅμως ἐπιστημονικαὶ καὶ εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἀνασκαφαὶ ἤρχισαν τῷ 1908 ὑπὸ τοῦ Βαλιέρι καὶ ἐσυνεχίσθησαν ὑπὸ τῶν Παριμπένι καὶ Κάλτσα. Εἰς τούτους ὀφείλεται ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀρχαιοτάτης ἀκροπόλεως καὶ τοῦ πρώτου φρουρίου, καθὼς καὶ τῆς πόλεως τοῦ Σύλλα. Ἐκ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἦλθεν εἰς φῶς μόνον τὸ 1/6 αὐτῆς. Τὰ οὕτως ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ὠστίας παρέχουν εἰς τοὺς ἐπισκέπτας αὐτῶν ἐντύπωσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν προκαλουμένην ὑπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηΐας. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τούτων εἶναι ἡ ὁδὸς τῶν τάφων, ὅπου ἀνευρέθησαν πολλοὶ τάφοι καὶ σαρκοφάγοι, ἡ ὠστιανὴ ὁδός, ἡ ὁδὸς Decumanus, ἡ ὁποία διέσχιζεν ὁλόκληρον τὴν πόλιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. καὶ ἐν ᾗ συνεκεντροῦντο τὰ σημαντικώτερα μνημεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι αἱ μεγαλοπρεπεῖς θέρμαι, ἡ πλατεῖα τῆς Νίκης, ἡ παλαίστρα τῶν Θερμῶν, οἱ στρατῶνες μὲ δύο μεγάλα μωσαϊκά, ἀναπαριστάνοντα τὸν Ποσειδῶνα, τὴν Ἀμφιτρίτην, τὰς Νηρηΐδας καὶ τοὺς Τρίτωνας, τὸ καλῶς διατηρούμενον θέατρον, κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππα καὶ μεγεθυνθὲν κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, ὁ καλούμενος ναὸς τῆς Δήμητρος, ὁ ναὸς τοῦ Διός, τὸ Μιθρεῖον, ὁ ναὸς τοῦ Ἡφαίστου, ἡ ὁμὰς τῶν κτηρίων τῶν καλουμένων αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον, ὅπου ἀνευρέθησαν πολλὰ μωσαϊκά, μεταφερθέντα εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Βατικανοῦ καὶ τοῦ Λατερανοῦ, ἡ Ἀγορά, τὸ Καπιτώλιον, τὰ τείχη, ὁ πύργος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ὁ φάρος τοῦ λιμένος, πολλὰ ἰδιωτικὰ καταστήματα, ἀποθῆκαι σιτηρῶν καὶ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι κ. ἄ. Μ. Δ. Ε.

— **Ὠστία, ἢ *Νέα Ὠστία*** (Ostia moderna) /*Γεωγραφ.*/. Χωρίον ἱδρυθὲν εἰς 1 χλμ. ἀπόστασιν πρὸς Α. τῆς ἀρχαίας Ὠστίας, ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου Δ' (827—844), ὁ ὁποῖος ὠνόμασε τοῦτο *Γρηγοριούπολιν*. Ἡ Νέα Ὠστία περιεβλήθη ἀπὸ τείχη κατασκευασθέντα κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει μητρόπολις τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ μουσεῖον περικλεῖον σημαντικὰ εὑρήματα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαίας Ὠστίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἀνήρχοντο εἰς 600 κα-

Digitized by Google

ρίπου, οἱ περισσότεροι δ' ἐξ αὐτῶν ἐγκατέλειπον τὸ χωρίον κατὰ τὸ θέρος, ἕνεκα τῆς μαστιζούσης τὴν περιοχὴν ἑλονοσίας. Κατὰ τὰς τελευταίας ὅμως δεκαετηρίδας ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ὠστίας ὑπὲρ τὰς 3.000 ἄποικοι, χάρις εἰς τὰ ἐκτελεσθέντα ἀποξηραντικὰ ἔργα. Ἡ Νέα Ὤστια συνδέεται μετὰ τῆς Ρώμης δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ καὶ διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1925 μετεβλήθη εἰς ἠλεκτρικήν, προεκταθεῖσα μέχρι τῆς θαλάσσης. Μ. Δ. Β.

—**Ὤστια Μάρε**, ἢ **Μαρίνα ντὶ Ὤστια** (Ostia Mare ἢ Marina di Ostia) */Γεωγρ./*. Νέα λουτρόπολις, εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ὠστίας, ἐπὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τιβέρεως, ἱδρυθεῖσα τῷ 1923. Συνδέεται δι' ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου μετὰ τῆς Ρώμης καὶ δι' ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ, καθὼς καὶ δι' εἰδικῶς κατασκευασθείσης πλατείας καὶ εὐθείας ὁδοῦ δι' αὐτοκίνητα. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τιβέρεως ὑπάρχει ὁ ἀεροναυτικὸς σταθμὸς τῆς Ὠστίας, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει ὡς ὁ ἀερολιμὴν τῆς Ρώμης. Μ. Δ. Β.

ὠστικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὦσιν· εἰς τὴν ὤθησιν, ἀπωστικός: «ὠστικὴ δύναμις»· «ὠστικὸν ὄργανον, — μέσον».—Ἐπίρρ. **ὠστικῶς**.

—**ὠστικὸς τριβεύς**· βλ. λ. *ἕδρανον* ὤσεως.

Ὤστιν (Austin), ***Μαρία - Χοὺντερ***. Ἀμερικανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1868. Ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν Ἰνδῶν, ὧν τὰ ἤθη περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς δυνάμεως. Ἔγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα καὶ μελέτας. Τὸ πρῶτον αὐτῆς ἔργον, ὅπερ θεωρεῖται καὶ τὸ ἀριστούργημά της, ὑπῆρξε τὸ «The Land of Little Rain», περιγραφὴ τῶν ἐρήμων ἐκτάσεων τοῦ Νέου Μεξικοῦ (1903). Ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων της σπουδαιότερα εἶναι: «The Basket Woman» (1904), «Lost Borders» (1909), «Woman of Genius» (1912), «The American Rhythm», μεταφράσεις ἰνδικῶν ποιημάτων (1922), «The Land of journey's Ending» (1924), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

ὠστισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ὠθεῖν καὶ ὠθεῖσθαι, σπρώξιμο.

Ὤστλερ (Oastler), ***Ριχάρδος***. Ἄγγλος κοινωνιολόγος (1789—1861). Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς ἐκ τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ἐναντίον τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν παιδίων εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ ὑπὲρ τῆς δεκαώρου ἐργασίας. Εἰργάσθη γενικῶς διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπέκτησε μεγάλην δημοτικότητα. Τῷ 1840, λόγῳ χρεῶν, κατεδικάσθη εἰς τριετῆ φυλάκισιν. Ἐν τῇ φυλακῇ εὑρισκόμενος ἐξέδωσε τὸ περιοδικὸν «Fleet papers». Τῷ 1869 ἐστήθη ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ἐν Μπράντφορντ. Μ. Δ. Β.

Ὠσχοφόρια (τά) */Ἀρχ./*· βλ. λ. *Ὀσχοφόρια*.

ὠταιμάτωμα (τό). Ἔκχυσις αἵματος ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ πτερυγίου τοῦ ὠτός, σχηματίζουσα σφαιροειδῆ κλυδάζοντα ὄγκον κατὰ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ πτερυγίου. Μ. Μ.

ὠτακουστήριος στοά. Καλεῖται οὕτως ἡ στοά, ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς ὁποίας διὰ τοῦ ὠτὸς ἢ δι' εἰδικῶν ὀργάνων συλλαμβάνομεν τοὺς διὰ τῆς γῆς μεταδιδομένους ἤχους τῶν ὑπονομευτικῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τῶν ὑπονόμων καὶ ἀνθυπονόμων. Ζ. Ν.

ὠτακουστής (ὁ)· ὁ ὠτακουστῶν, ὁ ἀκούων κρυφίως, ἀθέατος, οἷον ὄπισθεν θύρας, παραπετάσματος κττ., αὐτὸς ποὺ κρυφακούει.

— *Λαογρ.]* Ὁ ὠτακουστῶν καὶ μανθάνων οὕτω κρυφίως τὰ μυστικὰ τῶν ἄλλων πιστεύεται ὅτι θὰ τιμωρηθῇ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον μὲ λόγχας σιδηρᾶς τιθεμένας ἐντὸς τῶν ὤτων του. Ἡ πρόληψις αὕτη στηρίζει τὸ ἠθικὸν παράγγελμα τῆς ἀποφυγῆς τοῦ ἐλαττώματος τούτου διὰ τῆς ἀπειλῆς τιμωρίας τοῦ ὀργάνου [Πρβλ. *Α. Μπούτουρα*, Προλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (Ἀθῆναι 1931), σ. 33.]

—*[Ἔθιμοτ.]* Ἡ πρᾶξις τοῦ ὠτακουστοῦ χαρακτηρίζεται ὡς ἀπολύτως ἀγενὴς καὶ ποταπή. Ὁ λεπτὸς ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν ὠτακουστεῖ, ἀλλὰ πλησιάζων εἰς εἴσοδον θαλάμου καθιστᾷ ἠχηρότερα τὰ βήματά του, ἢ ὁπωσδήποτε ἄλλως ἐκδηλώνει τὴν παρουσίαν του, ἐκ φόβου ἀκριβῶς μήπως γίνῃ ὠτακουστὴς ἀκουσίως του. Τ. Δ.

ὠτακουστικὰ ὄργανα. Ἀκουστικὰ ὄργανα ἐνισχύοντα τὴν ἀκοὴν ἀτόμων πασχόντων κώφωσιν. Τοιαῦτα εἶναι κυρίως ἀφ' ἑνὸς τὰ *ἀκουστικὰ κέρατα*, ποικίλα τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος, τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἄκρον προσαρμόζει ὁ πάσχων εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄλλο στρέφει πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁμιλοῦντος, καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ μικραὶ φορηταὶ ἠλεκτρικαὶ συσκευαί, ἀποτελούμεναι κυρίως ἐκ μικρᾶς ξηρᾶς ἠλεκτρικῆς στήλης καὶ ἑνὸς δέκτου, συνδεομένων διὰ σύρματος μετὰ μικροῦ μικροφώνου· τούτων τὴν μὲν στήλην καὶ τὸν δέκτην προσαρμόζει ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ πάσχων, φροντίζων νὰ στρέφεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὁμιλοῦντος, τὸ δὲ μικρόφωνον στερεώνει κατάλληλως ἐπὶ τοῦ ὠτὸς αὐτοῦ, εἴτε κρατεῖ διὰ τῆς χειρὸς πρὸ τοῦ ὠτός του. Ἐκτὸς τῶν μικρῶν τούτων μικροφώνων συσκευῶν ὑπάρχουσι καὶ μεγαλύτεραι τοιαῦται, ἐπιτραπέζιοι, χρήσιμοι διὰ συναυλίας καὶ συνδιαλέξεις. Πᾶσαι αἱ συσκευαὶ αὗται, ὡς καὶ τὰ ἀκουστικὰ κέρατα, ἐντείνουσιν ἀρχούντως τὴν φωνὴν τοῦ ὁμιλοῦντος καὶ ἐνισχύουσιν οὕτως ἱκανοποιητικῶς τὴν ἀκουστικὴν ἱκανότητα τῶν πασχόντων κώφωσιν. Μ. Μ.

Ὠτακουστικὰ ὄργανα.
[1=Σύνηθες ἀκουστικὸν κέρας. 2=Ἀκουστικὸν κέρας ἐν σχήματι διόπτρος κυριῶν. 3=Τύπος ἠλεκτρικῆς ἀκουστικῆς συσκευῆς.

Κυρία φέρουσα ἠλεκτρικὴν ὠτακουστικὴν συσκευήν.

ὠτακουστῶ (—*έω*)· εἶμαι ὠτακουστής, προσπαθῶ νὰ ἀκούσω κρυφίως, οἷον ὄπισθεν θύρας, παραπετάσματος κ.τ.τ., κοιν. *κρυφακούω*.

ὠταλγία (ἡ). Πόνος τοῦ ὠτός, ὀφειλόμενος εἴτε εἰς πάθησίν τινα τοῦ ὠτός, τοῦ ἔξω, τοῦ μέσου ἢ καὶ τοῦ ἔσω, εἴτε κατ' ἀνάκλασιν καὶ ἐπὶ ἄλλων παθήσεων ἐκτὸς τοῦ ὠτὸς ὑπαρχουσῶν. Μ. Μ.

ὠταλγικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὠταλγίαν, εἰς τὸ ἄλγος τοῦ ὠτός: «ὠταλγικὸν φάρμακον».

Ὠταλινοί */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Λαὸς τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βρεττανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β' 3, 7) ΝΑ. τῶν Δαμνονίων. Πόλεις αὐτῶν ἀναφέρονται: ἡ *Κορία*, ἡ *Ἀλαῦνα* καὶ τὸ *Βρεμένιον*. Α. Θ. Σ.

Ὠτάν (Aultanne), ***Ἰωσὴφ-Αὐγουστῖνος ντὲ Φουρνιέ, μαρκήσιος ντ'***—. Γάλλος στρατηγὸς (1759—1828). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων στρατιωτικῶν, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν βασιλικὸν θεσμὸν κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν, ἦτο δὲ ἰδιαιτέρως συνδεδεμένος μὲ τοὺς Βουρβώνους καὶ διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀγγκουλέμης. Κατεπολέμησεν ἐπίσης τὸν Μέγαν Ναπολέοντα καὶ προσεπάθησε νὰ ὀργανώσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ κατορθώσῃ. Μ. Δ. Β.

ὠταρία (ἡ) (Otaria) */Ζῳολ./*. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὠταριδῶν*, περιλαμβάνουσα μεγάλα θαλάσσια ζῷα ἔχοντα τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: ὀπίσθιοι πόδες πρὸς τὰ πρόσω διευθυνόμενοι, ἐφ' ὅσον τὸ ζῷον εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς τὸ ζῷον νὰ ἐγείρῃ τὸ σῶμά του ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν βάδισίν του· ἐξωτερικὸν λίαν ἀνεπτυγμένον, ἀλλὰ μικρόν· τὸ κρανίον παρουσιάζει ὀπισθοκογχιακὰς ἀποφύσεις· ἡ γωνία, ἥτις σχηματίζεται ὑπὸ τῆς κάτω σιαγόνος, προέχει αἰσθητῶς· ἡ ἄνω καὶ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ πέλματος εἶναι λεία· οἱ ὄρχεις περιβάλλονται ὑπὸ ἀσκοῦ ἐξωτερικοῦ εὐδιακρίτου· ὁ ὀδοντικὸς τύπος εἶναι: κοπτῆρες $\frac{3}{2}$, κυνόδοντες $\frac{1}{1}$, προγόμφιοι $\frac{4}{4}$, γομφίοι $\frac{1 \text{ ἢ } 2}{2}$ $\times 2 = 34$ ἢ 36 ὀδόντες· ὁ λαιμὸς εἶναι παχύτατος καὶ μακρότατος· οἱ ἄρρενες ἔχουσι διπλάσιον μῆκος τῶν θηλειῶν· τὸ δέρμα, ὅπερ καλύπτει τοὺς πόδας, προέχει τῶν ὀνύχων τῶν δακτύλων καὶ σχηματίζει εἶδος λοβωτῶν πτερυγίων. Αἱ ὠταρίαι, κοινῶς γνωσταὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *θαλάσσιοι λέοντες* ἢ *θαλάσσιαι ἄρκτοι*, διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν φωκῶν. Ὅταν εὑρίσκωνται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, εἶναι μᾶλλον εὐκίνητοι αὐτῶν, διότι δύνανται εὐκόλως νὰ ἐγείρωσι τὸ σῶμά των στηριζόμεναι ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ ἀναδιπλοῦσαι τοὺς προσθίους πόδας παρὰ τὴν κοιλίαν των. Ἐντὸς τῆς θαλάσσης εὑρισκόμεναι κολυμβῶσι καὶ ἐμβαπτίζονται εἰς τὸ ὕδωρ ἐπιτηδειότατα. Ὑπὸ τὸ δέρμα ὑπάρχει παχὺ στρῶμα λίπους, ὅπερ εἶναι παχύτερον κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἄρρενας, διὸ καὶ γίνονται ἀντικείμενον διηνεκοῦς κυνηγίου καὶ ἁλιείας ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῶν μερῶν ὅπου εὑρίσκονται.

Αἱ ὠταρίαι εἶναι ζῷα κατοικοῦντα τὰς εὐκράτους καὶ ψυχρὰς χώρας τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, πλησιάζουσι κατὰ τὸν χειμῶνα τὸν Ἰσημερινὸν καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολλαπλασιασμοῦ των τὰς ἀκτὰς τῶν ἐρημικῶν νήσων τῶν πολικῶν κύκλων. Εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον αἱ ὠταρίαι οὐδέποτε διέρχονται πέραν τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ. Ἡ γεωγραφικὴ διανομὴ ἑκάστου εἴδους εἶναι τελείως καθωρισμένη καὶ οὐδέποτε μεταναστεύουσιν ἐκ τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των, ἐκτὸς ὅταν ἐξαναγκάζωνται πρὸς τοῦτο ὑπὸ ἐξωτερικῶν αἰτίων, ὡς θαλασσίων ρευμάτων κλπ. Ὀκτὼ εἴδη ἀπαντῶσι περὶ τὸν νότιον Παγωμένον ὠκεανὸν καὶ τρία περὶ τὸν βόρειον Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι τὰ ἑξῆς: *Ὠταρία ἡ χαιτήεσσα* (Otaria jubata). Ἡ ἐνῆλιξ ἄρρην φθάνει εἰς μῆκος 3 μ. καὶ φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους. Ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος τοῦ δέρματος τῆς ἄρρενος ὠνομάσθη τὸ εἶδος τοῦτο καὶ *θαλάσσιος λέων*. Ἡ θήλεια καὶ τὰ νεαρὰ ζῷα ἔχουσι χρῶμα σκοτεινῶς φαιόν. Θηρεύεται καὶ ἁλιεύεται συστηματικῶς διὰ τὸ δέρμα καὶ τὸ λίπος της. *Ὠταρία ἡ στελλέρειος* (Otaria Stellerii). Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὰ βόρεια τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. *Ὠταρία ἡ ἀρκτόμορφος* (Otaria ursinus). Ἀπαντᾷ παρὰ τὰς νήσους Πρυμπιλὸβ κατὰ δεκάδας χιλιάδων. Δ. Ν. Π.

Ὠταρία ἡ στελλέρειος.

ὠταριίδαι (οἱ) (Otariidae) */Ζῳολ./*. Οἰκογένεια θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πτερυγιοπόδων*, περιλαμβάνουσα μεγάλα θαλάσσια θηλαστικά, παραπλήσια πρὸς τὰς φώκας, ἀπαντῶντα

Digitized by Google

εἰς τὰς περὶ τὸν νότιον πόλον χώρας. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *ὠταρία* (βλ.λ.). Δ. Ν. Π.

Ὠτ-Βιὲν (Haute-Vienne) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Γαλλίας (βλ. λ. *Βιέν*, Ἄνω —).

ὠτεγχύτης (ὁ). Χειρουργικὸν ἐργαλεῖον, χρήσιμον εἰς τὴν ὠτιατρικήν. Εἶναι σῦριγξ ἢ κλυστήριον ἐλαστικόν, διὰ πλύσεις τοῦ ὠτὸς ἢ ἔγχυσιν φαρμακευτικῶν ὑγρῶν ἐντὸς αὐτοῦ ἢ καὶ καλαμίσκος μετάλλινος ἢ ἐλαστικός, προσαρμοζόμενος εἰς τὸν σωλῆνα τοῦ καταιονητῆρος καὶ χρησιμοποιούμενος διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Μ. Μ.

Ὠτέϊγ (Auteuil) *[Γεωγρ.]*. Ἄλλοτε ἰδιαιτέρα κοινότης τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σηκουάνα, συνενωθεῖσα νῦν πρὸς τοὺς Παρισίους, ὧν ἀπετέλεσε τὸ ΙΣΤ' διαμέρισμα. Ἔχει σιδηρούχους ψυχρὰς πηγάς, ἄσυλον γερόντων, περίφημον ὁμώνυμον ἱπποδρόμιον διὰ δρόμους μετ' ἐμποδίων κτλ. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχουν τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τοῦ Τροκαντερό. Μ. Δ. Β.

Ὠτὲν (Autun) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Σὼν ὲ Λουάρ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀρρού καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λυών. Κάτ. 14.150. Θ. Κ.

Ὠτερὶβ (Hauterive)· βλ. λ. *Ὠτρίβ*.

ὠτερίβιος βαθμὶς (Hauterivien) *[Γεωλογ.]*. Ἡ δευτέρα (κατὰ σειρὰν ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας πρὸς τὰς νεωτέρας) ἐκ τῶν πέντε βαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ παλαιοκρητιδικὴ ἢ κατωτέρα κρητιδικὴ ὑποδιάπλασις τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Ἡ ὠτερίβιος βαθμὶς ἀνήκει εἰς τὴν νεοκόμιον σειρὰν τῆς παλαιοκρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως. Τὰ στρώματα τῆς βαθμίδος ταύτης εἶναι κυρίως μάργαι, περιέχουσαι πλουσίαν ἀπολιθωμένην πανίσκην (χαρακτηριστικὰ αὐτῆς γένη εἶναι οἱ *ἀμμωνῖται ἀκανθόδισκος, λεοπολδία* καὶ *κριόκερως*, ἐκ τῶν *βελεμνιτῶν* ὁ *βολίτης*, ἐκ τῶν διθύρων ἐλασματοβραγχίων ἡ *ἐξωγύρα* Coulona, ἡ *πέρνα* Mulleti, κλπ.), καθὼς καὶ ἀσβεστόλιθοι περιέχοντες (εἰς τὰς Ἄλπεις) πολυαρίθμους ἀπολιθωμένους ἐχίνους (τὰ εἴδη *τοξαστὴρ* retusus καὶ *τοξαστὴρ* cordiformis) ἢ καὶ μαργαϊκοὶ ἀσβεστόλιθοι μὲ ἀπτύχους (Ἀνατολ. Τυρόλον, Σαλτζβοῦργον). Στρώματα τῆς βαθμίδος ταύτης εὑρέθησαν εἰς τὰ ἑλβετικὰ ὄρη τοῦ Ἰούρα, εἰς τὴν Γαλλίαν, βορειοδυτικὴν Γερμανίαν, Οὑγγαρίαν, Νοτίους Ἄλπεις, Ἰταλίαν, Ἱσπανίαν, Βουλγαρίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Ὠτηνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Ἀσιατικῆς Σαρματίας ἐν τῇ Ὑρκανίᾳ. Εἶναι ἡ *Οὐτία*, ἐξ ἧς ὡρμήθησαν οἱ Οὖννοι. Σ. Ε. Λ.

ὠτιαῖος, —α, —ον· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ οὖς, ὁ τοῦ ὠτός, ἄλλως *ὠτικός*.

— **ὠτιαία** *σάλπιγξ [Ἀνατομ.]*· βλ. λ. *εὐσταχιανὴ* σάλπιγξ.

— **ὠτιαῖα** *λεμφογάγγλια [Ἀνατομ.]*. Ἀποτελοῦσι ταῦτα τρεῖς ὁμάδας, ἤτοι τὰ λεμφογάγγλια τοῦ ἔξω ὠτός, τὰ τοῦ μέσου ὠτὸς καὶ τὰ τοῦ ἔσω ὠτός. Ι. Π.

— **ὠτιαῖοι** *μύες [Ἀνατομ.]*. Μύες τοῦ ἔξω ὠτὸς ὑποτυπώδεις, τρεῖς, ὁ πρόσθιος, ὁ ἄνω καὶ ὁ ὀπίσθιος. Καὶ ὁ μὲν *πρόσθιος* κεῖται ἔμπροσθεν τοῦ πτερυγίου τοῦ ὠτός, ἐκφυόμενος ἐκ τῆς κροταφικῆς περιτονίας ἄνωθεν τοῦ ζυγωματικοῦ τόξου καὶ καταφυόμενος εἰς τὴν ἄκανθαν τῆς ἕλικος τοῦ πτερυγίου καὶ εἰς τὸν χόνδρινον ἔξω ἀκουστικὸν πόρον. Ὁ δ' *ἄνω ὠτιαῖος* ἢ *ἀνελκτὴρ* κεῖται ὑπεράνωθεν τοῦ πτερυγίου, ἐκφυόμενος ἐκ τῆς ἐπικρανίου ἀπονευρώσεως καὶ καταφυόμενος εἰς τὴν ἄνω ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ πτερυγίου. Ὁ δ' *ὀπίσθιος* ἢ *ἀνθελκτήρ*, προμήκης καὶ τετράπλευρος, κεῖται ὄπισθεν τοῦ ὠτός, ἐκφυόμενος ἐκ τῆς βάσεως τῆς μαστοειδοῦς ἀποφύσεως καὶ καταφυόμενος εἰς τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ πτερυγίου, ὅπερ ἕλκει πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἄνω. Ι. Π.

— **ὠτιαῖον** *μεῖζον νεῦρον [Ἀνατομ.]*. Κλάδος δερματικὸς τοῦ αὐχενικοῦ πλέγματος, ὁ παχύτερος τῶν λοιπῶν δερματικῶν αὐτοῦ κλάδων· ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ 3ου αὐχενικοῦ νεύρου, ἀναφέρεται κατὰ τὸ ὀπίσθιον χεῖλος τοῦ στερνοκλειδομαστοειδοῦς μυὸς καὶ εἶτα φέρεται ἐπὶ τὰ ἄνω διὰ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ μυὸς τούτου μέχρι τοῦ λοβίου τοῦ ὠτός, ἔνθα ἰσοϋψῶς τῇ γωνίᾳ τῆς κάτω γνάθου ἀποσχίζεται εἰς δύο κλάδους, ὧν ὁ μὲν πρόσθιος, διελαύνων τὴν παρωτίδα, διασπείρεται εἰς τὸ δέρμα τῆς παρωτιδομασητηρίου χώρας καὶ εἰς τὴν κοίλην ἐπιφάνειαν τοῦ πτερυγίου τοῦ ὠτός, ὁ δ' ὀπίσθιος εἰς τὴν συνόλην ἐπιφάνειαν τοῦ πτερυγίου καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν μαστοειδῆ χώραν. Ι. Π.

ὠτιατρικὴ (ἡ). Κλάδος τῆς ἰατρικῆς, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται εἰδικῶς μὲ τὰ νοσήματα τοῦ ὠτός, εἴτε ἀπὸ παθολογικῆς ἢ νευρολογικῆς, εἴτε ἀπὸ χειρουργικῆς ἢ καὶ ὑγιεινῆς ἀπόψεως. Ὁ κλάδος οὗτος τῆς ἰατρικῆς σχετίζεται πολὺ μὲ τὸν κλάδον τῆς λαρυγγο-ρινολογίας καὶ ἐξασκεῖται συνήθως ἐν συνδυασμῷ μετ' αὐτοῦ (βλ. *ὠτορινολαρυγγολογία*). Μ. Μ.

ὠτιδίδαι (οἱ) (Otididae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη μετριοσώμων ἢ μεγαλοσώμων πτηνῶν, ἁπαντώντων πολλαχοῦ τῆς γῆς. Τὰ πτηνὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔχουν σῶμα εὔρωστον καὶ ἐπίμηκες, λαιμὸν μετρίως μακρόν, κεφαλὴν μεγάλην, ῥάμφος ἰσχυρὸν κλπ. Τὰ ἄρρενα εἶναι μεγαλύτερα τῶν θηλέων καὶ διακρίνονται διὰ τὸ ζωηρὸν πτέρωμά των. Εἶναι ἰθαγενῆ πτηνὰ τῆς Ἀσίας, ἁπαντῶντα εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην. Ἵπτανται ἐπιτηδείως καὶ συχνὰ μεταναστεύουσι κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας. Τρέφονται ἐκ διαφόρων φυτῶν. Γνωστότερον γένος τῆς οἰκογενείας εἶναι ἡ *ὠτὶς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ὠτιδιΐδαι (οἱ) (Auriculidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πνευμονωδῶν*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη μαλακίων, ἁπαντῶντα εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰσημερινὸν χώρας. Οἱ ὠτιδιΐδαι διακρίνονται διὰ τὸν παχὺν καὶ ζωηρῶς κεχρωσμένον μανδύαν των. Ἐνδιαιτῶνται τὰ πλεῖστα ἐντὸς τῶν ὑφαλμύρων ὑδάτων, τινὰ δὲ μόνον γένη εἶναι χερσαῖα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸν *ὠτίδιον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων, ἀπὸ τῆς ἰουρασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Γ. Κ. Γ.

ὠτίδιον (τὸ) (Auricula) *Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *ὠτιδιιδῶν*, περιλαμβάνον πολυπληθῆ εἴδη, ἁπαντῶντα εἰς τὰς θαλάσσας τοῦ Ἰσημερινοῦ. Τὰ ζῷα τοῦ γένους τούτου διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους σώματός των, ὅπερ καλύπτεται ὑπὸ ἀνθεκτικοῦ καὶ παχέος μανδύου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι τὸ *ὠτίδιον ὁ μίδας* (Auricula mida), ἁπαντῶν εἰς τὸ Μαλαϊκὸν ἀρχιπέλαγος καὶ ἔχον μῆκος 0,12 μ. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων, ἀπὸ τῆς ἰουρασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι σήμερον. Γ. Κ. Γ.

ὠτιδίφαψ (ἡ) (Otidiphaps) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *περιστερωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *περιστεριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰς περιστεράς, ἁπαντῶντα εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *ὠτιδίφαψ ἡ χρυσόλαιμος* (Otidiphaps auricolis), ἥτις ἔχει χρωματισμὸν μελανὸν κατὰ τὴν κεφαλήν, χρυσοῦν κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ φαιὸν κατὰ τὸ ἐπίλοιπον σῶμα μὲ στίγματα πορφυρᾶ, κυανᾶ καὶ χρυσᾶ. Τρέφεται ἐκ διαφόρων κόκκων καὶ ἐξημεροῦται εὐκόλως. Δ. Ν. Π.

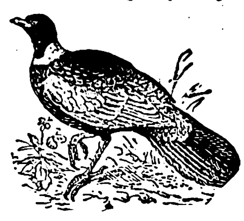

Ὠτιδίφαψ ὁ χρυσόλαιμος.

ὠτικός, —ή, —όν· ὁ τοῦ ὠτός, ἄλλως *ὠτιαῖος*: «ὠτικὸς κλυστήρ».

—**ὠτικὸν** *βύσμα*. Συνάθροισις μεγαλυτέρου ποσοῦ κυψελίδος ἐντὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου, ὅπερ ἐπιφέρει ἀπόφραξιν τοῦ ἐξωτερικοῦ πόρου καὶ ὡς ἐκ τούτου βαρηκοΐαν. Μ. Μ.

—**ὠτικὸν** *γάγγλιον* ἢ **ἀρνόλδειον** *[Ἀνατομ.]*. Γάγγλιον συμπαθητικὸν τοῦ 3ου κλάδου τοῦ τριδύμου νεύρου (κάτω γναθικοῦ), προσκείμενον δίκην ὀζιδίου ὑποστρογγύλου τῇ ἔσω ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἐκ τοῦ φοειδοῦς τρήματος τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ. Συνάπτεται δ' ἔνθεν μὲν πρὸς νεῦρα, παριστῶντα τὰς ῥίζας αὐτοῦ (προσαγωγοὶ κλάδοι), ἔνθεν δὲ πρὸς κλωνία, ἅτινα εἶναι ἀπαγωγοὶ κλάδοι αὐτοῦ. Ι. Π.

—**ὠτικὸς** *ἴλιγγος* ἢ *νόσος τοῦ Μενιέρου*. Πάθησις τοῦ ὠτός, ἔχουσα ὡς κύριον σύμπτωμα τὸν ἴλιγγον μετὰ ναυτίας καὶ ἐμέτου, συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ κωφώσεως. Μ. Μ.

—**ὠτικὸς** *σωλὴν [Ἐμβρ.]*. Στένωμα τοῦ καρδιακοῦ σωλῆνος (ἐξ οὗ διαπλάσσεται ἐφεξῆς ἡ καρδία), χωρίζον τὸ κολπικὸν ἀπὸ τοῦ κοιλιακοῦ μέρους αὐτοῦ καὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ κολποκοιλιακὰ στόμια τῆς καρδίας. Καλεῖται *ὠτικὸς σωλήν*, διότι ἀμέσως ὄπισθεν αὐτοῦ γεννῶνται τὰ ὦτα τῆς καρδίας. Ι. Π.

ὠτίλοφος (ὁ) (Otilophus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀμφιβίων ἀνούρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φρυνιδῶν*, περιλαμβάνον μετριοσώμους βατράχους, ἁπαντῶντας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτίλοφος ὁ μαργαριτώδης* (Otilophus margaritiferus), ὅστις ἔχει χρωματισμὸν μελανοπράσινον κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ λευκοαργυρώδη κατὰ τὴν κοιλίαν μετὰ μελανῶν κηλίδων. Δ. Ν. Π.

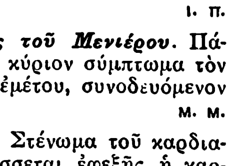

Ὠτίλοφος ὁ μαργαριτώδης.

ὠτίον (τό)· ὑποκοριστικὸν τοῦ οὖς, *αφτάκι*· ‖ ἄνευ ὑποκορισμοῦ, ἀφτί: «τὸν συνέλαβεν ἀπὸ τοῦ ὠτίου» ‖ μεταφ., λαβὴ ἀγγείου.

—*[Ναυτ.]* Βλ. λ. *ἄγκυρα*.

ὠτιόρρυγχος (ὁ) (Otiorhynchus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κουρκουλιονιδῶν*, περιλαμβάνον πολυαριθμότατα εἴδη μικρῶν κανθάρων, ἁπαντῶντα πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτιόρρυγχος ὁ μελανὸς* (Otiorhynchus niger), ὅστις ἔχει μῆκος 0.01 μ. περίπου, χρῶμα μελανὸν μετὰ φαιῶν γραμμώσεων καὶ ἀπαντᾷ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

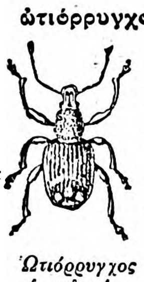

Ὠτιόρρυγχος ὁ μελανός.

ὠτὶς (ἡ)· κατασκευὴ ἐκ μαρμάρου, ξύλου, μετάλλου ἢ καὶ ἄλλων ὑλικῶν, ἐξέχουσα, ἐν εἴδει προβόλου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοίχου τινός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχει πακτωθῆ, καὶ χρησιμεύουσα πρὸς στήριξιν ἄλλων κατασκευῶν (ἐξωστῶν, δοκῶν πατωμάτων κ.λ.π.) ἢ καὶ ἁπλῶς πρὸς διακόσμησιν.

ὠτὶς (ἡ) (Otis) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν καλοβατικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὠτιδιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλα πτηνὰ μὲ ῥάμφος βραχὺ καὶ κυρτόν, πόδας ὑψηλούς, μᾶλλον λεπτοὺς καὶ γυμνοὺς πτερῶν, σῶμα εὔρωστον καὶ μεγάλου ἀναστήματος, πτέρυγας βραχείας καὶ ἀνεπτυγμένας καὶ οὐρὰν βραχεῖαν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, ἁπαντῶν καὶ ἐν Εὐρώπῃ, εἶναι ἡ *ὠτὶς ἡ μεγάλη* (Otis tarda), ἓν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πτηνῶν τῆς Εὐρώπης, διότι τὸ μῆκος τοῦ ἄρρενος φθάνει τὸ 1 μ. Ἡ

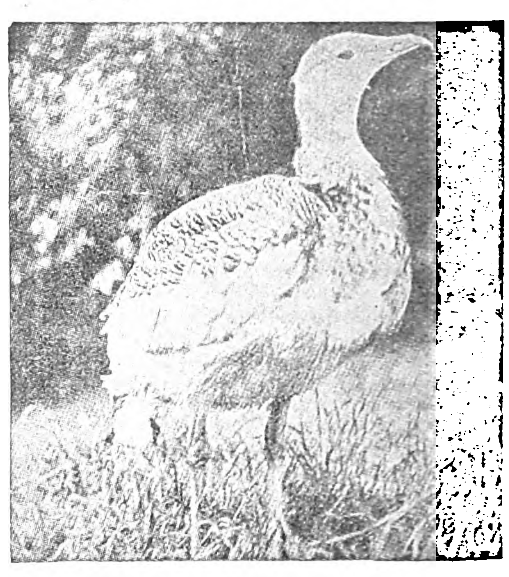

Ὠτὶς ἡ μεγάλη.

κεφαλή, ὁ λαιμὸς καὶ τὸ στῆθος εἶναι φαιά. Τὸ ῥάμφος τοῦ ἄρρενος φέρει κατὰ τὴν βάσιν του μακρὰ νηματοειδῆ πτερά. Τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος εἶναι πυρροκίτρινα μετὰ μελανῶν γραμμώσεων, τὰ ὑποκάτω ὑπόλευκα καὶ ἡ οὐρὰ ἐρυθρὰ μὲ κηλῖδας μελανάς. Ἔρχεται ἐκ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος καὶ ἀπέρχεται κατὰ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου. Ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *ἀγρία μισίρκα*. Τρέφεται ἐκ διαφόρων κόκκων καὶ ἐξημεροῦται εὐκόλως. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζῳολ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ὠτίτης (ὁ)· ὁ μικρὸς δάκτυλος τῆς χειρός, δι' οὗ ξέεται ὁ ἀκουστικὸς πόρος.

ὠτίτης (ὁ) (Otites) *[Ζῳολ.]*. Γένος διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιϊδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους μυίας, ἁπαντώσας εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτίτης ὁ κομψὸς* (Otites formosus), ὅστις ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ἄνοιξιν ἐπὶ τῶν διαφόρων φυτῶν καὶ ἀνθέων. Δ. Ν. Π.

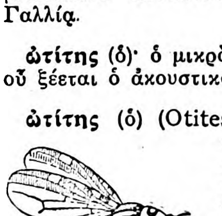

Ὠτίτης ὁ κομψός.

Digitized by Google

ὠτίτις (ἡ). Φλεγμονὴ ὀξεῖα ἢ χρονία τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ κυρίως τοῦ μέσου ὠτός, ἁπλῆ καταρροϊκὴ ἢ πυώδης· νόσημα καθιστάμενον ἐνίοτε σοβαρὸν ὡς ἐκ τῶν ἐπερχομένων πολλάκις ἐπικινδύνων ἐπιπλοκῶν. Μ. Μ.

ὠτοακαρίασις (ἡ) (κοιν. *ψώρα τοῦ ὠτός*). Νόσος παρασιτική, συχνοτάτη ἐπὶ ζῴων. Εἶναι φλεγμονὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου τοῦ ὠτός, παρουσιαζομένη ὑπὸ μορφὴν κοινῆς ὠτίτιδος καὶ ὀφειλομένη εἰς τὴν παρουσίαν δύο κυρίως εἰδῶν τοῦ ψωρικοῦ ἀκάρεως (*δερμοκοπτικὴ ἀκαρίασις*, ἥτις παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ ἵππου, τῆς αἰγός, τοῦ βοός, τοῦ προβάτου, τοῦ κονίκλου, καὶ *συμβιωτικὴ* ἢ *δερμοφαγικὴ* ἀκαρίασις, ἥτις παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ ἵππου, τοῦ βοός, τοῦ κυνός, τῆς γαλῆς, τῆς αἰγὸς καὶ τοῦ προβάτου). Ἡ νόσος θεραπεύεται ταχέως, ὅταν ἐγκαίρως πολεμηθῇ διὰ τοπικῶν συχνῶν ἀλκαλικῶν πλύσεων ἢ ἁπλοῦ χλιαροῦ σαπωνούχου ὕδατος καὶ ἐνσταλάξεων ἐντὸς τοῦ ὠτὸς παρασιτοκτόνων διαλύσεων. Ἐπιβάλλεται ἀπομόνωσις καὶ ἀπολύμανσις τῶν χώρων, ὅταν μάλιστα ὑπάρχουσιν ὁμοῦ πολλὰ ζῷα. Μ. Μ.

ὠτογλυφὶς (ἡ). Μικρὰ λεπτὴ γλυφίς, ὀστεΐνη ἢ μεταλλικὴ ἢ καὶ ἐκ σκληροῦ ἐλαστικοῦ κόμμεως, ἐν εἴδει μικροῦ λεπτοῦ κοχλιαρίου, χρησιμεύουσα πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὤτων. Μ. Μ.

ὠτογραφία (ἡ)· περιγραφὴ τοῦ ὠτὸς γενική, ἀνατομικὴ καὶ φυσιολογική, ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς καὶ λειτουργίας αὐτοῦ. Μ. Μ.

ὠτοδυνία (ἡ)· πόνος τοῦ ὠτός, συνεπείᾳ παθήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ, τοῦ μέσου ἢ τοῦ ἔσω ὠτός· ὠταλγία. Μ. Μ.

ὠτοειδής, *—οῦς* (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ἔχων σχῆμα ὠτός, ὁ ὅμοιος μὲ ὠτί.

—ὠτοειδῆ *ἱστία* (κοιν. *πέννες* ἢ *αὐτιά*) [*Ναυτ.*]. Τριγωνικὰ ἱστία, χρησιμοποιούμενα μόνον εἰς στενὰς πολεμικὰς λέμβους, καὶ δὴ εἰς φαλαινίδας καὶ κέλητας, κάποτε δὲ καὶ εἰς μικροὺς κερκούρους ψυχαγωγίας. Ταῦτα, κατὰ μὲν τὸ κάτω ἥμισυ τῆς πρωραίας αὐτῶν πλευρᾶς εἶναι ἐφηρμοσμένα ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ ἱστοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἄνω ἥμισύ των ἐπὶ κεραίας ἐπεχούσης οἱονεὶ θέσιν ἐπιστηλίου, ἀλλὰ ὀλισθαινούσης κατὰ τὸ μῆκος τῆς στήλης, ἧς ἀποτελεῖ ἐπέκτασιν, ὅταν τὸ ἱστίον εἶναι ἐκπετασμένον· συνδέεται δὲ ἡ κεραία πρὸς τὴν στήλην μέσῳ δύο δακτυλίων προσηρμοσμένων τοῦ μὲν εἰς τὸ κατώτερον ἄκρον τῆς κεραίας, τοῦ δὲ εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τῆς στήλης. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἁλιευτικὰ ἀτμόπλοια χρησιμοποιοῦνται τὰ ὠτοειδῆ ἱστία, ἐκπεταννύμενα ἀπὸ ἑνιαίου ἱστοῦ, πρὸς ὃν συνδέονται διὰ στεφανῶν ἐξικνουμένων εἰς τὰ δύο τριτημόρια τοῦ ὕψους τοῦ πρωραίου λώματος τοῦ ἱστίου, τοῦ λοιποῦ πρὸς τὰ ἄνω τμήματος ὄντος ἐλευθέρου καὶ ἐντεινομένου διὰ τῆς ὑπέρας τοῦ ἱστίου. Παλαιότερον ὡς *ὠτοειδῆ* ἐλογίζοντο καὶ τὰ *ἡμιόλια* καὶ αἱ *ψάθαι*. Σ. Ε. Λ.

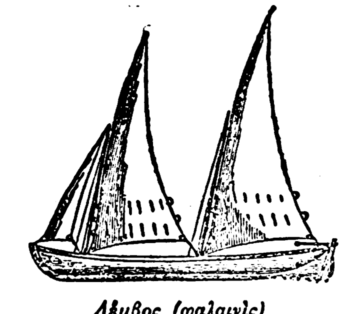

Λέμβος (φαλαινὶς) μετ' ὠτοειδῶν ἱστίων.

—ὠτοειδὴς *ἐπιφάνεια ἀνωνύμου ὀστοῦ* [*Ἀνατομ.*]. Ἀρθρικὴ ἐπιφάνεια παρεμφερὴς πρὸς κόγχην ὠτὸς κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄνω τριτημόριον τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ, συντασσομένη μεθ' ὁμοίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ Ι. Π.

—ὠτοειδὴς *ἐπιφάνεια ἱεροῦ ὀστοῦ* [*Ἀνατομ.*]. Ἐπίπεδος ἀρθρικὴ ἐπιφάνεια, μηνοειδὴς τὸ σχῆμα, ἐπὶ τοῦ ἄνω τριτημορίου ἑκατέρας πλαγίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ, συντασσομένη μεθ' ὁμοίας ἐπιφανείας τοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ. Ι. Π.

ὠτόκερας (τὸ) (Otoceras Griesb.) [*Παλαιοζῳολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κερατιτιδῶν ἀμμωνοειδῶν κεφαλοπόδων* μαλακίων. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας περμίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ καὶ τῆς κατωτέρας τριασίου τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς Ἀρμενίαν, Ἰνδίας καὶ Ἀν. Σιβηρίαν. Γ. Κ. Γ.

ὠτοκέφαλος. Τερατογενὴς διάπλασις, ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ὠτοκεφαλίων καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν μονομερῶν αὐτοσίτων τεράτων. Τοὺς ὠτοκεφάλους χαρακτήρας διακρίνομεν ἐκ τῶν ἀκολούθων χαρακτήρων: ἔχουσιν ἕνα μόνον ὀφθαλμὸν ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὀφθαλμικῷ κόγχῳ, δύο ὦτα ἐγγὺς ἀλλήλων ἢ συνηνωμένα ὑπὸ τὴν κεφαλὴν ἔξω τοῦ κρανίου, γνάθους καὶ στόμα κεχωρισμένα, διακρινόμενα, οὐδόλως δὲ ῥινικὴν σάλπιγγα ἢ ῥῖνα. Μ. Ν. Κ.

ὠτοκονία, καὶ *ὠτόλιθοι* [*Ἀνατομ.*]. Τὸ ἐκ κρυσταλλικῶν συγκριμάτων ἀνθρακικῆς τιτάνου καὶ μαγνησίας συνιστάμενον ὀργανικὸν ὑπόστρωμα τοῦ ὠτολιθοφόρου ὑμένος. Ι. Π.

ὠτοκόπτης (ὁ). Ἡ ψαλίς, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκόπτεται ὀλίγον τὸ οὖς ζῴων.

ὠτοκόπωσις (ἡ). Ἀκουστικὴ ἀνεπάρκεια παροδική, κόπωσις τῆς ἀκουστικῆς ἱκανότητος, ἀποτελοῦσα σύμπτωμα τοῦ χρονίου ξηροῦ κατάρρου τοῦ μέσου ὠτός. Τὰ πάσχοντα ἄτομα ἀκούουσι μὲν ὁπωσδήποτε, ὅταν ὁμιλῇ τις πέριξ αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν κατορθώνουσι νὰ διακρίνωσιν εὐκρινῶς τὰς συλλαβάς. Μ. Μ.

ὠτοκόρις (ἡ) (Otocoris) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κορυδαλλιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ κορυδαλλῶν, διακρινομένων κυρίως ἐκ τῶν ἐν εἴδει λοφίου ἀναφυομένων πτερῶν κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τῆς κεφαλῆς. Τὸ χρῶμα αὐτῶν εἶναι φαιοτεφρόν. Ἀπαντῶσι πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τρέφονται ἐκ διαφόρων κόκκων. Δ. Ν. Π.

ὠτοκροταφικὸν *νεῦρον* [*Ἀνατομ.*]. Κλάδος τοῦ ὀπισθίου στελέχους (αἰσθητικοῦ) τοῦ 3ου κλάδου τοῦ τριδύμου νεύρου (κάτω γναθικοῦ νεύρου)· ἐκφύεται ἀμέσως κάτωθεν τοῦ φοειδοῦς τρήματος τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ διὰ δύο ῥιζῶν, περιβαλλουσῶν δίκην κομβιοδόχης τὴν μέσην μηνιγγικὴν ἀρτηρίαν, καὶ φέρεται ὁριζοντίως πρὸς τὰ ὀπίσω, μεθ' ὃ, ἀνακάμπτον πρὸς τὰ ἄνω, εἰσδύεται εἰς τὴν παρωτίδα, διῆκον πρὸ τοῦ ἔξω ἀκουστικοῦ πόρου καὶ τέλος ἀποσχίζεται εἰς τὰ ἐπιπολῆς κροταφικὰ νεῦρα διὰ τὸ δέρμα τοῦ κροτάφου. Ι. Π.

ὠτοκρύπτης (ὁ) (Otocryptes) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαμιδῶν*, περιλαμβάνον σαύρας μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους, ἀπαντώσας εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κεϋλάνην. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτοκρύπτης ὁ μακρόουρος* (Otocryptes longicauda), ὅστις ἔχει χρῶμα κιτρινοπράσινον. Δ. Ν. Π.

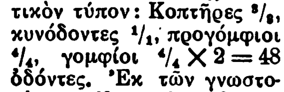

Ὠτοκρύπτης ὁ μακρόουρος.

ὠτοκύων (ὁ) (Otocyon) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κυνιδῶν*, περιλαμβάνον ζῷα μετρίου μεγέθους, παρεμφερῆ πρὸς τοὺς κύνας καὶ διακρινόμενα ἰδίως ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀδόντων των, οἵτινες παρουσιάζουσι τὸν ἑξῆς ὀδοντικὸν τύπον: Κοπτῆρες $^{3}/_{3}$, κυνόδοντες $^{1}/_{1}$, προγόμφιοι $^{4}/_{4}$, γομφίοι $^{4}/_{4} \times 2 = 48$ ὀδόντες. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτοκύων ὁ μεγάλωτος* (Otocyon megalotus), ὅστις ἔχει ἀνάστημα κοινοῦ κυνός. Ὁ χρωματισμός του εἶναι σκοτεινῶς τεφρός. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων, ᾠῶν πτηνῶν καὶ ἐκ μικρῶν θηλαστικῶν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς νοτίους χώρας τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Ὠτοκύων ὁ μεγάλωτος.

— [*Παλαιοζῳολ.*] Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ. Γ. Κ. Γ.

ὠτολαβὶς (ἡ). Λαβὶς ὠτική, σχήματος γονατοειδοῦς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χρησιμεύουσα εἰς τὴν ὠτιατρικήν, κυρίως διὰ τὴν εἰσαγωγὴν γάζης ἢ βάμβακος ἐντὸς τοῦ ὠτὸς ἢ τὴν ἐξαγωγὴν τοιούτων ἐξ αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἀλλοτρίων σωμάτων ἢ πολυπόδων ἐκ τοῦ ὠτός. Ὠτολαβίδος ὑπάρχουσι διάφορα μεγέθη, ἀναλόγως τῆς χρήσεως αὐτῆς. Μ. Μ.

ὠτόλιθος (ὁ). Οἱ *ὠτόλιθοι* κυρίως ἀποτελοῦνται ἐξ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου καὶ κατασκηνοῦσιν ἐπὶ τοῦ ὠτολιθοφόρου ὑμένος, ὅστις ἐξίσχεται ἐπὶ τοῦ ἔσω τοιχώματος τῶν δύο ὠτολιθοφόρων κυστιδίων, τοῦ σφαιρικοῦ καὶ τοῦ ἐλλειπτικοῦ. Ὁ ὠτολιθοφόρος οὗτος ὑμὴν εἶναι μαλθακὸς καὶ κεῖται ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν τριχωτῶν κυττάρων τῶν ἀκουστικῶν κηλίδων. Τὰ ὠτολιθοφόρα ταῦτα κυστίδια χρησιμεύουσι διὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐν τῷ χώρῳ θέσεως κατὰ τὴν στάσιν τοῦ σώματος. Ὁ δὲ μηχανισμὸς τῆς ἐνεργείας τῶν ὀργάνων τούτων κατὰ τὸν Breuer ὀφείλεται εἰς τὴν διαρκῆ πίεσιν τῶν τριχῶν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἐπιθηλίων τῆς ἀκουστικῆς κηλῖδος ὑπὸ τοῦ ὠτολίθου. Ἡ διαρκὴς δ' αὕτη τοῦ ὠτολίθου δρᾶσις γεννᾷ τὴν αἴσθησιν τῆς κανονικῆς ὀρθίας θέσεως τοῦ σώματος. Εἰς πᾶσαν δὲ μεταβολὴν τῆς ἐν τῷ χώρῳ θέσεως τοῦ σώματος μεταβάλλεται καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ ὠτολίθου, ἀναλόγως τῆς βαρύτητος, καὶ ἄλλοτε μὲν πιέζει περισσότερον τὰ αἰσθητικὰ κύτταρα καὶ τὰς τρίχας, ἄλλοτε δὲ ἕλκει αὐτά. Ἐκ τῆς διαφόρου δὲ ταύτης δράσεως τοῦ ὠτολίθου ἐπὶ τὸ ἐπιθήλιον προκαλοῦνται ἀνάλογοι διορθωτικαὶ κινήσεις τῆς θέσεως τοῦ σώματος.

Οἱ ὠτόλιθοι καλοῦνται καὶ *στατόλιθοι*, λόγῳ τῆς λειτουργίας αὐτῶν. Ὠτόλιθοι σχηματίζονται καὶ ἐπὶ τῶν ἔξω ἀκουστικῶν πόρων, δυνάμενοι νὰ ἀποφράξωσι τὸν πόρον καὶ νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἀκοήν. Οἱ ὠτόλιθοι οὗτοι προέχονται ἐξ ἀποξηράνσεως τῆς κυψελίδος. Ι. Ν. Μ.

— [*Παλαιοζῳολ.*] *Ὠτόλιθοι*, στερεὰ σώματα, ἐκκρίματα ἐξ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, σχηματιζόμενα ἐντὸς τοῦ λαβυρίνθου τῶν ὤτων τῶν ἰχθύων, εὑρίσκονται ἀπολιθωμένοι, παρέχοντες πολύτιμον ὑλικὸν εἰς τὴν ταξινόμησιν τῶν τελεοστέων ἀπολιθωμένων ἰχθύων, γανοειδῶν κλπ. Ἐπίσης οἱ ὠτόλιθοι παρέχουν πολλὰ σημεῖα στηρίξεως μελέτης ἰχθύων μεγάλων βαθῶν (*μακρουριδῶν* καὶ ἄλλων), ἐκ τοῦ σώματος τῶν ὁποίων συχνὰ διετηρήθησαν μόνον οἱ ὠτόλιθοι. Γ. Κ. Γ.

ὠτόλιθος (ὁ) (Otolithus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαινιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη μετρίου ἢ ἱκανοῦ μεγέθους ἰχθύων, ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἰσημερινὸν θαλάσσας καὶ χώρας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτόλιθος ὁ βασιλικὸς* (Otolithus regalis), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 60 περίπου ἑκατοστομέτρων, ἔχει κεφαλὴν παμμεγίστην, ἀπολήγουσαν εἰς παχὺ καὶ ἀπεστρογγυλωμένον ῥύγχος, ὀφθαλμοὺς παρὰ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς καὶ πλησίον ἀλλήλων τοποθετημένους, πρῶτον ῥαχιαῖον βραχύ, τριγωνικὸν καὶ ὑψηλόν, δεύτερον ῥαχιαῖον πτερύγιον χαμηλὸν καὶ ἐπίμηκες, στηθιαῖα λεπτὰ καὶ ἐπιμήκη, κοιλιακὰ βραχέα, ἑδραῖον μετρίως ἀνεπτυγμένον καὶ οὐραῖον πτερύγιον βραχὺ καὶ ἀπεστρογγυλωμένον κατὰ τὸ ἄκρον του. Ὁ γενικὸς χρωματισμός του εἶναι φαιοαργυροῦς μετὰ τεφρομελάνων γραμμώσεων ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς λίμνας καί τινας ποταμοὺς τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἁλιεύεται διὰ τὸ εὔγευστον κρέας του. Δ. Ν. Π.

Ὠτόλιθος ὁ βασιλικός.

ὠτολιθοφόρος *ὑμὴν* [*Ἀνατομ.*]. Καλεῖται οὕτω ὁ μαλθακὸς ὑμήν, ὅστις ἐπικαλύπτει τὴν ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐπιθηλίου τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ὑμενώδους λαβυρίνθου (ἔσω ὠτός) ἀκουστικῶν κηλίδων καὶ ὅστις συνίσταται ἐξ ὀργανικοῦ ὑποστρώματος, περικλείοντος κρυσταλλικὰ συγκρίματα ἀνθρακικῆς τιτάνου καὶ μαγνησίας, τοὺς ὠτολίθους, ὧν τὸ σύνολον ὀνομάζεται *ὠτοκονία*. Ι. Π.

ὠτολογία (ἡ). Τὸ τμῆμα τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης τὸ εἰδικῶς πραγματευόμενον περὶ τῆς ἀνατομίας, φυσιολογίας καὶ παθολογίας τῶν ὤτων. Ι. Π.

ὠτολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὠτολογίαν, ὁ τῆς ὠτολογίας.

ὠτολόγος (ὁ, ἡ)· ἰατρὸς εἰδικῶς ἀσχολούμενος εἰς τὰ νοσήματα τοῦ ὠτὸς καὶ τῶν συναφῶν ὀργάνων ῥινὸς καὶ λάρυγγος.

ὠτομυκητίασις (ἡ), ἢ **ὠτομύκωσις** (ἡ). Ἐξωτερικὴ ὠτῖτις παρασιτική, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου τοῦ ὠτὸς ἀνάπτυξιν τοῦ *ἀσπεργίλλου μύκητος*. Εἶναι νόσος συχνοτάτη, δυναμένη εὐκόλως νὰ συγχυσθῇ μὲ τὸ χρόνιον ἔκζεμα τοῦ ἀκουστικοῦ πόρου ἢ τὴν κοινὴν ὠτίτιδα. Τὸ παράσιτον ἐγκαθίσταται κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τοῦ ὑμένος τοῦ τυμπάνου καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τριτημορίου τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου τοῦ ὠτὸς καὶ σχηματίζει ἄφθονον κιτρινόλευκον μᾶζαν, πληροῦσαν τὸν ἀκουστικὸν πόρον καὶ ἐπιφέρουσαν πόνους τοῦ ὠτὸς καὶ βαρυηκοΐαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔντονον, κνησμονὴν καὶ ἐνίοτε καὶ ῥοὴν πυώδους ὑγροῦ. Ἡ θεραπεία τῆς νόσου εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὔκολος. Μ. Μ.

ὠτοπάθεια (ἡ). Ἡ νόσησις τῶν ὤτων γενικῶς, αἱ διάφοροι παθήσεις τῶν ὤτων. Μ. Μ.

ὠτοπλαστικὴ ἢ **ὠτοπλασία** (ἡ). Ἐγχείρησις αὐτοπλαστική, ἐνεργουμένη ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὠτὸς πρὸς ἀποκατάστασιν τραυματικῆς τινος βλάβης ἢ κολοβώματος τοῦ πτερυγίου τοῦ ὠτός, ἐξ οἱασδήποτε ἀφορμῆς, ἢ καὶ ἐπὶ ὑπαρχούσης συγγενοῦς δυσμορφίας τινὸς αὐτοῦ. Ἡ εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἀποκατάστασις τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὠτὸς γίνεται διὰ κρημνοῦ δέρματος λαμβανομένου εἴτε ἐκ τῆς ἀμέσου πέριξ χώρας (γαλλικὴ μέθοδος), εἴτε ἐκ τοῦ βραχίονος τοῦ ἰδίου ἀτόμου (ἰταλικὴ μέθοδος). Μ. Μ.

Digitized by Google

ὠτορινολαρυγγολογία (ἡ). Κλάδος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἀσχολούμενος μὲ τὸν λάρυγγα, τὴν ρῖνα καὶ τὰ ὦτα. Ὁ κλάδος οὗτος, νεώτερος τῶν λοιπῶν, ἀνεπτύχθη κυρίως ἀπὸ πεντηκονταετίας, ἀποσχισθεὶς τῆς παθολογίας, εἰς ἣν ἀρχικῶς ἀνῆκε, κατέστη δὲ βαθμηδὸν παθολογικὸς ὅσον καὶ χειρουργικὸς καὶ πραγματεύεται ἐν γένει περὶ τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας, καθὼς καὶ περὶ τῶν διαφόρων νοσημάτων τοῦ λάρυγγος, τῆς ρινὸς καὶ τῶν ὤτων, ὡς ἐπίσης καὶ περὶ τῆς διὰ φαρμάκων καὶ ἐγχειρήσεων θεραπείας αὐτῶν. м. м.

ὠτορραγία (ἡ). Αἱμορραγία ἀπὸ τοῦ ὠτός, προερχομένη συνεπείᾳ παθήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου ἢ τοῦ μέσου ὠτός. м. м.

ὠτόρροια, ἡ ***πυόρροια τοῦ ὠτὸς*** (ἡ)· ροὴ πύου ἐκ τοῦ ὠτός, ἀποτελοῦσα σύμπτωμα τῆς ἐξωτερικῆς, καὶ ἰδίως τῆς μέσης, ὠτίτιδος. м. м.

ὦτος (Otus) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γλαυκιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 10 εἴδη γλαυκῶν, ἀπαντωσῶν εἰς πάσας τὰς ἠπείρους τῆς γῆς ἐκτὸς τῆς Αὐστραλίας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὦτος ὁ κοινὸς* (Otus vulgaris), ἔχων μῆκος 0,3 μ. καὶ χρωματισμὸν ἐρυθροκίτρινον μετὰ καστανῶν καὶ φαιῶν κηλίδων κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ὀρφνοτεφρὸν μετὰ καστανῶν ἐπιμήκων κηλίδων καὶ γραμμώσεων κατὰ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος. Ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν μεγάλων δασῶν καὶ τρέφεται ἐκ διαφόρων ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

Ὦτος. —1) Ὁ ἕτερος τῶν *Ἀλωαδῶν* (βλ. λ.). —2) Ἀρχηγὸς τῶν Ἐπειῶν κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Κυλλήνην τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος καὶ ἦτο ἑταῖρος τοῦ Μέγητος. Ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Τρωὸς Πολυδάμαντος, υἱοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Πάνθου (Ἰλ. Ο 518). ΚΑΨ.

ὠτοσκλήρυνσις, ἡ ***ὠτοσκλήρωσις*** (ἡ). Χρονία πάθησις τοῦ μέσου ὠτὸς ἢ τοῦ λαβυρίνθου, ἀνίατος ἐπιφέρουσα προϊοῦσαν κώφωσιν. м. м.

ὠτοσκοπία, ἡ ***ὠτοσκόπησις*** (ἡ). Ἐξέτασις τοῦ ὠτὸς ἐξωτερικῶς, κυρίως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου, ὡς καὶ τοῦ ὑμένος τοῦ τυμπάνου, δι' ἐργαλείου εἰδικοῦ, σχήματος χωνοειδοῦς, *ὠτοσκοπίου* καλουμένου, τῇ βοηθείᾳ καταλλήλου φωτισμοῦ, τοῦ φωτὸς προσπίπτοντος και ἀνάκλασιν ἐπὶ τῶν ἐξεταζομένων μερῶν μέσῳ εἰδικοῦ κατόπτρου προσηρμοσμένου ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἐξετάζοντος ἰατροῦ. Διὰ τῆς τοιαύτη ἐξετάσεως δύναται ὁ ἰατρὸς νὰ παρατηρήσῃ εὐκρινῶς ὁλόκληρον τὸν ἐξωτερικὸν ἀκουστικὸν πόρον τοῦ ὠτός, ἐὰν εἶναι ἐρεθισμένος, κατὰ πόσον εἶναι οὗτος καθαρός, ἢ ἔχῃ πύον ἢ κυψέλην ἢ ἀλλότριον σῶμα, ὡς ἐπίσης καὶ τὸν ὑμένα τοῦ τυμπάνου, ἐὰν ἔχῃ κατὰ φύσιν ἢ παρουσιάζῃ ὑπεραιμίαν ἢ φλεγμονήν, ἐὰν εἶναι διάτρητος κλπ. м. м.

—**ὠτοσκόπιον**, ἡ ***ἐνδωτοσκόπιον*** (τό), ἡ ***ὠτικὴ χώνη*** (ἡ). Χωνη ἐκ μετάλλου ἢ σκληροῦ κόμμεως, ἣν εἰσάγοντες εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ἀκουστικὸν πόρον πρὸς εὐθειασμὸν τούτου, ἐπισκοποῦμεν τοῦτον καὶ τὸ τύμπανον, τῇ βοηθείᾳ εἰδικοῦ φωτισμοῦ. Ὑπάρχουσι διάφορα εἴδη καὶ μεγέθη ὠτικῶν χωνῶν, ὧν συνηθέστεραι εἶναι ἡ τοῦ Hartenaun καὶ τοῦ Politzer ὡς καὶ αἱ μεγεθυντικαὶ τοιαῦται τοῦ Beünings καὶ Δ. Δημητριάδου καὶ εἶδός τι ἀμερικανικῶν τοιούτων, ἐφωδιασμένων δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἐν αὐταῖς. Ὑπὸ τοῦ Lüscher ἐπενοήθη ἐσχάτως ὠτικὴ χώνη ἰσχυροτάτης μεγεθύνσεως. Θ. Δ. Α.

ὠτοσκόπος (ὁ, ἡ)· ὁ ὠτοσκοπῶν, ὁ ἐξετάζων τὸ οὖς διὰ τοῦ ὠτοσκοπίου.

ὠτοσκοπῶ (—*έω*)· ἐξετάζω τὸ οὖς διὰ τοῦ ὠτοσκοπίου.

ὠτοσκωληκίδαι (οἱ) (Formiculidae) /*Ζῳολ.*/. Οἰκογένεια ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δρομικῶν*, περιλαμβάνουσα μικρὰς ἢ μετρίου μεγέθους ἀκρίδας, πανταχοῦ τῆς γῆς ἀπαντώσας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν εἶναι ὁ *ὠτοσκώληξ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ὠτοσκώληξ (ὁ) (Formicula) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ὠτοσκωληκιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ μετριοσώμων ἀκρίδων, ἀπαντωσῶν πανταχοῦ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ὠτοσκώληξ ὁ λαβίδουρος* (Formicula lavicauda), ὅστις ἔχει κεφαλὴν μικράν, κεραίας λεπτὰς καὶ μετρίως μακράς, θώρακα μικρὸν καὶ ἀπεστρογγυλωμένον, κοιλίαν ἐπιμήκη καὶ πεπιεσμένην, πόδας θωρακικοὺς καὶ πλησίον ἀλλήλων ἀναφαινομένους. Δ. Ν. Π.

ὠτοσπογγίωσις (ἡ). Χρονία πάθησις τοῦ ὠτός, ἐπιφέρουσα βαθμιαίαν, ἀλλὰ προϊοῦσαν κώφωσιν, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑνός, βραδύτερον καὶ τοῦ ἄλλου ὠτός. Εἶναι νόσος κληρονομικὴ πολλάκις καὶ ἀναπτύσσεται ἐνίοτε ἀπὸ πολὺ νεαρᾶς ἡλικίας, ἀλλ' ἐπίσης συχνὰ καὶ ἐπὶ ἀτόμων προκεχωρημένης ἡλικίας. Ὀφείλεται εἰς ἀνάπτυξιν οὐλώδους ὑπερπλαστικοῦ καὶ σκληρωτικοῦ ἱστοῦ κατὰ τὸ μέσον οὖς (ἀγκύλωσις τῶν ὀσταρίων τοῦ ὠτὸς) ἢ καὶ τὸν λαβύρινθον· ἐκδηλοῦται δὲ διὰ προϊούσης κωφώσεως μετ' ἐμβοῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἰλίγγων. Εἶναι νόσος σχεδὸν ἀνίατος, ἀλλὰ δέον ἐγκαίρως νὰ ὑποβάλλεται ὁ πάσχων εἰς παρατεταμένην θεραπείαν παρ' εἰδικῷ ἰατρῷ, ἐὰν θέλῃ νὰ ἀναχαιτισθῇ ὁπωσδήποτε ἡ ταχεῖα πρόοδος τῆς νόσου, ἥτις ἀφιεμένη ἄνευ θεραπείας καταλήγει ἐνίοτε πολὺ ταχέως εἰς τελείαν κώφωσιν. м. м.

ὠτόστομα (Otostoma) /*Παλαιοζῳολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *νηριτιδῶν ἀσπιδοβραγχίων προσωβραγχίων γαστεροπόδων* μαλακίων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ὠτοτομία (ἡ)· ἀνατομία τοῦ ὠτός, ἐγχείρησις κατὰ τὸ οὖς, περιγραφὴ τῶν κατὰ τὸ οὖς ἐγχειρήσεων. м. м.

ὠτούνιος *βαθμὶς* (Autunien) /*Γεωλογ.*/. Ὀνομασία δοθεῖσα εἰς τὸ κατώτερον τμῆμα τῆς *ἀρτινσκίου* βαθμῖδος τῆς κατωτέρας περμίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἀθροίσματος στρωμάτων. Ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς τοπωνυμίας Autun τῆς Γαλλίας, ὅπου στρώματα αὐτῆς παρουσιάζονται πολὺ ἀπολιθωματοφόρα καὶ συγχρόνως ἐγκλείοντα καυσίμους ὕλας, τῶν ὁποίων γίνεται καὶ ἐκμετάλλευσις. Γ. Κ. Γ.

Ὠτρὰν (Autran), ***Ἰωσήφ***. Γάλλος ποιητὴς (1813—1877). Τῷ 1838 ἐξέδωσε τὰ «Ludibria ventis», τῷ δὲ 1842 τὸ «Μιλιανάχ», ἐπεισόδιον τῶν ἀφρικανικῶν πολέμων. Τῷ 1845 ἔγραψε τὴν πεντάπρακτον ἐπὶ ἀρχαϊκοῦ θέματος τραγῳδίαν «Ἡ θυγάτηρ τοῦ Αἰσχύλου», ἡ ὁποία, παιχθεῖσα κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος εἰς τὸ θέατρον «Ὀντεόν» τῶν Παρισίων, ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Γεωργοὶ καὶ στρατιῶται» (1854), «Ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ» (1856), «Τὸ ποίημα τῶν ὡραίων ἡμερῶν» (1862), «Ὁ Κύκλωψ», ἔμμετρος μετάφρασις τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Εὐριπίδου (1863), «Οἱ λόγοι τοῦ Σολομῶντος», βιβλικὰ ποιήματα (1869). Τῷ 1868 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μ. Δ. Β.

Ὤτρεντ (Oughtred), ***Γουλιέλμος***. Ἄγγλος μαθηματικὸς καὶ θεολόγος (1574—1660). Ἐπεδόθη ἀπὸ τοῦ 1610 εἰς μαθηματικὰς ἐρεύνας, προσπαθῶν νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀλγέβρας εἰς τὴν γεωμετρίαν, τὴν γραφικὴν λύσιν τῶν ἐξισώσεων καὶ ἄλλα προβλήματα τοιαύτης φύσεως. Τοῦ ἀποδίδεται μέγα μέρος τῆς ἀνακαλύψεως τῶν λογαριθμικῶν κλιμάκων.

Ὠτρὶβ (Hauterive), ***Ἀλέξανδρος-Μαυρίκιος Μπλὰν ντὲ Λανώτ***, *κόμης τοῦ* —. Γάλλος διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς (1754—1830). Εἰσῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1780 εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, τῷ δὲ 1784 διωρίσθη γραμματεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθη ὡς γραμματεὺς παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Μολδαυΐας. Τῷ 1792 διωρίσθη πρόξενος εἰς Νέαν Ὑόρκην, ὅπου κατηγορηθεὶς διὰ καταχρήσεις τοῦ προξενικοῦ ταμείου ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας, καίτοι αἱ διεξαχθεῖσαι ἀνακρίσεις ἀπέδειξαν τὴν ἀθῳότητά του. Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους διωρίσθη μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν τμηματάρχης τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῷ 1805 ἐξέδωσε τὸ ἔργον: «Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους Η΄», κατόπιν τοῦ ὁποίου διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ ἐπανειλημμένως ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῷ 1807 διαφωνήσας πρὸς τὸν Ταλεϋράνδον, παρῃτήθη καὶ ἐγένετο διευθυντὴς τῶν ἀρχείων. Κατέγινεν ἐπίσης εἰς τὴν αἰγυπτιολογίαν, τῷ δὲ 1820 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν. Ἔγραψεν ἐπίσης: «Ἡμερολόγιον τῶν ἐντυπώσεών μου ἐκ τῆς Ἀνατολῆς». Μ. Δ. Β.

Ὠτρὸς (Hauteroche) ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος νομισματολόγος καὶ ἀρχαιολόγος (1766—1827). Ἐξετέλεσεν ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἀνεῦρε σημαντικώτατα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα καὶ ἀρχαῖα νομίσματα. Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ τῆς περιφήμου νομισματικῆς συλλογῆς του, ἥτις μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπωλήθη ἀντὶ 100.000 φράγκων. Ἔγραψεν: «Ἀρχαιολογικαὶ σημειώσεις καὶ παρατηρήσεις», «Ἀρχαιολογικαὶ μελέται», «Ἀπομνημονεύματα», «Πραγματεία περὶ τῆς ἑταίρας Σαπφοῦς» καὶ «Μελέτη περὶ ἀνεκδότου μεταλλίου τοῦ Πτολεμαίου Α΄, βασιλέως τοῦ Πόντου». Μ. Δ. Β.

Ὠτρὼ (Autreau), ***Ἰάκωβος***. Γάλλος ζωγράφος καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς (1657—1745). Διεκρίθη κατ' ἀρχὰς ὡς προσωπογράφος, εἰς ἡλικίαν δ' ἄνω τῶν 60 ἐτῶν ἔγραψε καί τινα ἔργα διὰ τὸ θέατρον, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγίστην ἐπιτυχίαν, παιχθέντα εἰς ὅλα τὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ θέατρα. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι τὸ «Port à l'Anglais» καὶ ἡ «Platée», μελόδραμα, τοῦ ὁποίου τὴν μουσικὴν ἔγραψεν ὁ Ραμώ. Μ. Δ. Β.

Ὠτφέϊγ (Hautefeuille), ***Βασίλειος***. Γάλλος νομομαθὴς (1805—1875). Ἐν ἀρχῇ ἠκολούθησε τὸν δικαστικὸν κλάδον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ διεκρίθη, μετὰ ταῦτα δ' ἐγένετο δικηγόρος παρὰ τῷ συμβουλίῳ ἐπικρατείας καὶ τῷ ἀκυρωτικῷ τῆς Γαλλίας. Ἐξέδωκε τὰ κάτωθι ἔργα: «Des droits et des devoirs des nations neutres en temps de guerre maritime» (1848), «Histoire des origines, des progrès et des variations du droit maritime international» (1858) καὶ «Questions de droit maritime international» (1868). Δ. Δ.

—**Ὠτφέϊγ** (Hautefeuille), ***Ἰωάννης ντὲ*** —. Γάλλος φυσικὸς (1647—1724). Εἶχεν ἐφεύρει πρὸ τοῦ Ὑύγκενς τὸ ἐλατήριον τοῦ ὡρολογίου, ὅπερ ὅμως ἦτο χονδροειδέστατον καὶ δύσχρηστον. Ὅταν ὁ Ὑύγκενς ἐφεῦρε τὸ ἰδικόν του ἐλατήριον, ὅπερ ἐφηρμόσθη μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας, ὁ Ὠτφέϊγ διεμαρτυρήθη διὰ τὸ προνόμιον καὶ τὸν τίτλον εὑρεσιτεχνίας, ὁ ὁποῖος ἀπενεμήθη εἰς τὸν Ὑύγκενς καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ παραιτηθῇ τοῦ τίτλου. Ἔγραψε: «Προβλήματα ἀκουστικῆς» (1688), «Μαγνητικὸς ζυγὸς» (1702), «Τελειοποίησις τῶν ἐργαλείων τῆς θαλάσσης» (1716), «Προβλήματα ὡρολογοποιίας (1719), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

— **Ὠτφέϊγ** (Hautefeuille), ***Παῦλος-Γαβριὴλ***. Γάλλος χημικὸς καὶ μεταλλειολόγος (1836—1902). Ἐσπούδασε ἰατρικὴν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας εἰς τὴν «École centrale» τῶν Παρισίων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγένετο κατόπιν καθηγητὴς τῆς μεταλλουργίας. Τῷ 1885 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς μεταλλουργίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων καὶ κατέστη λίαν γνωστὸς διὰ τὰς σπουδαίας ἐργασίας του ἐπὶ τοῦ πυριτικοῦ ἀργιλλίου, τοῦ πυριτικοῦ ὀξέος, τοῦ φωσφορικοῦ ἅλατος, τοῦ ἰωδυδρικοῦ ὀξέος, τοῦ ὄζοντος, τοῦ μαγνησίου, τοῦ πυριτίου κτλ. Τῷ 1895 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἔγραψεν: «Ἔρευναι ἐπὶ τοῦ περαζωτικοῦ ὀξέος» (1884), «Ἔρευναι ἐπὶ τοῦ ὄζοντος» (1881), «Ἑρρῖκος Σαὶντ-Κλαὶρ Ντεβίλ» (1885), κ. ἄ. Μ. Δ. Β.

ὠτὸς παθήσεις· βλ. *οὖς*

ὠφέλεια (ἡ)· ὅ,τι τις ὠφελεῖται, κερδίζει, κέρδος, ὄφελος. ἀντίθ. *βλάβη*, *ζημία*: «ὠφέλεια ἐκ τῶν λουτρῶν, — ἐκ τῆς ἐξοχῆς».

—***ὠφέλεια περὶ τὸ πρᾶγμα καὶ ἔξω τοῦ πράγματος*** (lucrum circa rem καὶ extra rem) /*Νομ.*/. Ἡ διάκρισις τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν πρὸς δήλωσιν τῆς ἀμέσου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος προερχομένης ὠφελείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐμμέσως ἐξ αὐτοῦ προκύπτουσαν διὰ τῆς συνδρομῆς διαφόρων ἐξωτερικῶν παραγόντων, εἰς ἣν προσέφευγεν ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀστικοῦ δικαίου προκειμένου νὰ καθορίσῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ ὀφειλομένου διαφέροντος συνεπείᾳ ζημιογόνου τινὸς γεγονότος, ἀπέβαλε πᾶσαν σημασίαν ἐν τῷ νεωτέρῳ δικαίῳ ἀναγνωρισθείσης γενικῶς τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν τὸ διαφέρον περιλαμβάνει ἐν γένει πᾶσαν ζημίαν εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως προερχομένην ἐκ τοῦ ζημιογόνου γεγονότος, ἀρκεῖ ὅτι ὑφίσταται μεταξὺ αὐτῶν ὁ νομικῶς ἀπαραίτητος αἰτιώδης σύνδεσμος. Δ. Γ. Μ.

—/*Οἰκον.*/ ***Ὠφέλεια*** ἐξ ὁμολογιῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν εἶναι τὸ ἐκ λαχνῶν ἀπορρέον κέρδος τῶν λαχειοφόρων ὁμολογιῶν. Αὕτη, ὡς καὶ οἱ τόκοι, ἀναφέρεται ἐν ἄρθρῳ 15 § 6 τοῦ κώδικος περὶ τελῶν χαρτοσήμου, ὡς ὑποβαλλομένη εἰς τὸ ἀναλογικὸν τέλος τοῦ ἄρθρου 14 κατὰ τὴν ἐξόφλησιν. Γ. Ν. Κ.

ὠφέλημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὠφελεῖν, ὅ,τι ὠφελήθη τις, ὅ,τι ἐκέρδισε, ὠφέλεια, κέρδος.

ὠφελιμισμὸς (ὁ), ἡ ***ὠφελιμοκρατία***, ἡ ***χρησιμοθηρία*** (ἡ) (utilitarismus) /*Φιλοσ. Ἠθικ.*/. Ὁ ὅρος utilitarism ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον μὲ τὴν ἔννοιαν ἠθικοῦ συστήματος ὑπὸ τοῦ J. St. Mill, ὅστις τὸν ἐδανείσθη ὡς λέξιν ἔκ τινος βιβλίου τοῦ Galt φέροντος τὸν τίτλον: «Annals of the Parish». Τοῦ συστήματος τοῦ *ὠφελιμισμοῦ* αἱ ἀρχαὶ δύνανται ν' ἀναζητηθοῦν μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ αὐτοῦ διαμόρφωσις ἐπετελέσθη μόλις κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐν Ἀγγλίᾳ κυρίως ὑπὸ πλειάδος πολιτικῶν, οἰκονομολόγων καὶ φιλοσόφων, ὡς τοῦ J. Bentham, τοῦ J. St. Mill, τοῦ Sidgwick κ. ἄ. Ἡ ὠφελιμιστικὴ ἠθικὴ ὁρίζει τὸ ἀγαθὸν διὰ τοῦ ὠφελίμου, τοῦ χρησίμου. Τὸ ὠφέλιμον ὅμως, κατ' αὐτό, δὲν εἶναι σκοπὸς καθ' ἑαυτόν, ἀγαθὸν καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ μέσον πρὸς ἐπίτευξιν ἀγαθοῦ σκοποῦ, ἤτοι τῆς εὐδαιμονίας τοῦ δρῶντος ἀτόμου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὠφελιμισμοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀγαθὸν καὶ ἄλλο κακόν, ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα αἰσθάνεταί τις ὡς ἀγαθὸν καὶ κακόν, ἤτοι ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη. Τὸ ἄτομον ἑπομένως πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἀγαθὸν καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὸ κακὸν ἑαυτοῦ. Οἱ ὠφελιμισταὶ ἀποκρούουν ὡς χιμαιρικὴν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνεξαρτήτου τῆς ἡδονῆς ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἰδέαν ἠθικῆς ὑπο-

Digitized by Google

χρεώσεως ἀνεξαρτήτου τοῦ συμφέροντος. Ὅπως ὁ Ἐπίκουρος, θεωροῦν τὴν ἀρετὴν ὡς σοφὴν τέχνην, δυναμένην νὰ προβλέπῃ τὰς εὐχαρίστους ἢ δυσαρέστους συνεπείας ἑκάστης πράξεως, νὰ τὰς ἐκτιμᾷ καὶ νὰ τὰς σταθμίζῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, διὰ νὰ συνάγῃ τὸ σύνολον τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ὀδυνῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ πηγάσουν ἐξ αὐτῶν, καὶ νὰ προτιμᾷ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιο ν διὰ τὸ δρῶν ἄτομον ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας ἡδονὰς καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέρας ὀδύνας. Ἐπίσης, ὅπως ὁ Ἐπίκουρος, οὕτω καὶ οἱ ὠφελιμισταὶ παραδέχονται ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀντίθεσις, ἀλλὰ συμφωνία μεταξὺ τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς καθολικῆς εὐδαιμονίας καὶ ὅτι ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀτομικῆς εὐδαιμονίας ἄγει εἰ; κανόνας πρακτικοὺς ἀναλόγους πρὸς τοὺς συναγομένους ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑποχρεώσεως. Οὕτω κατὰ τὸν J. Bentham ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἐπιδιωξίμων ἡδονῶν προτιμοτέρα εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα, ἡ διαρκεστέρα, ἡ πιθανωτέρα, ἡ ταχύτερον παρουσιαζομένη, ἡ καθαρωτέρα, ἡ συνεπαγομέ η ὀλιγωτέραν λύπην καὶ ἡ ἐκτεινομένη εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους ἀνθρώπους. Τὸ γενικὸν ἀξίωμα τοῦ ὠφελιμισμοῦ εἶναι: «ἐργάζου ὑπὲρ τοῦ παραγαγεῖν ὡς πλείστην εὐδαιμονίαν εἰς ὅ,τι πλείστους ἀνθρώπους». Ὁ ὠφελιμισμὸς δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν εὐδαιμονισμόν, διότι οὗτος μὲν θεωρεῖ τὴν εὐδαιμονίαν ὡς συναίσθημα συνοδεῦον ἀλλ' ὄχι συνιστῶν τὸ ἀγαθόν, ἐκεῖνος δὲ ἐκλαμβάνει τὴν εὐδαιμονίαν ὡς αὐτὸν τοῦτον τὸν σκοπὸν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐννοεῖται ὅτι μεγάλως προσήγγισε τὸν ὠφελιμισμὸν πρὸς τὸν εὐδαιμονισμὸν ὁ J. St. Mill διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ποιότητος τῆς ἡδονῆς. [Πβλ. *J. St. Mill*, Ὁ ὠφελιμισμός, ἑλλ. μετ. *Ι. Ζερβοῦ* (Ἀθῆναι 1915.]

—Ω.

ὠφελιμιστὴς (ὁ), —*ιστρια* (ἡ)· ὁ θηρεύων τὸ ὠφέλιμον ἑκάστοτε, ὁ ἐχόμενος τοῦ συμφέροντος· ὁ ἐξ ἑκάστης πράξεως προσδοκῶν ἄμεσον καὶ προσωπικὴν ὠφέλειαν· || ὁ ὀπαδὸς τῆς ὠφελιμιστικῆς θεωρίας (βλ. λ. *ὠφελιμισμός*).

ὠφέλιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ κατάλληλος νὰ ὠφελῇ τι, ὁ ὠφελῶν, βοηθητικός, χρήσιμος: «ὠφέλιμα φάρμακα, — βιβλία», «ἐφάνη ὠφέλιμος εἰς τὸν τόπον του» || **ὠφέλιμον** (τό)· ὡς οὐσ., ὠφέλεια: «συνδυάζει τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου».—Ἐπίρρ. **ὠφελίμως**.

—ὠφέλιμοι ἀγωγαί. Καλοῦνται οὕτως (actiones utiles, καὶ κατὰ Β. Οἰκονομίδην *προσόμοιοι* ἢ *ἀφόμοιοι*, αἱ ἀγωγαί, ἃς ὁ πραίτωρ, ὠθούμενος ὑπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐννόμων σχέσεων καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, δι' ἐπεκτάσεως τῶν ἤδη γνωστῶν ἀγωγῶν τοῦ ἀρχεγόνου ἀστικοῦ δικαίου τῶν Ρωμαίων (jus civile), ἢ καὶ τῶν τοῦ ἀρχοντικοῦ δικαίου jus honorarium), ἐχορήγει εἰς κατηγορίας δικαιούχων προσώπων, τέως στερουμένων τῶν ἀγωγῶν τούτων ὡς μὴ νομιμοποιουμένων εἰς ἄσκησιν αὐτῶν, ἢ ὡς μὴ συντρεχουσῶν τῶν πραγματικῶν προϋποθέσεων, ὑφ' ἅς, κατὰ τὸ προϊσχῦον δίκαιον, ἦσαν ἀσκηταὶ αὗται) καὶ ἐπιδεῶν εὐχρήστου μέσου πρὸς δικαστικὴν αὐτῶν προστασίαν. Τὴν ἐπέκτασιν ταύτην ἐπετύγχανεν ὁ πραίτωρ ἀλλοιῶν τὸν τύπον (formula) τῆς ἀρχικῆς, ἤτοι τῆς ὠφελίμως ἐπεκτεινομένης ἀγωγῆς (actio directa, ἢ vulgaris, ἢ ordinaria), καὶ δὴ ἰδίᾳ τὴν intentio, ἔστιν ὅτε δ' ὅμως καὶ τὴν condemnatio τῆς formulae ταύτης. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεισήγε πολλάκις ὁ πραίτωρ εἰς τὴν formulam πλάσματα, δημιουργῶν οὕτω τὰς καλουμένας πλασματικὰς ἀγωγὰς (actiones ficticiae, ἄλλοτε δ' ὅμως δὲν προσέφευγεν εἰς τὸ μέσον τοῦτο πρὸς χορήγησιν ὠφελίμου ἀγωγῆς. Ἐπέκτασις δ' ἐχώρει οὐ μόνον ἐπὶ ἀγωγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐνστάσεων (*ὠφέλιμος ἔνστασις*, exceptio utilis). Παραδείγματα τοιαύτης ὠφελίμου ἐπεκτάσεως ἀγωγῶν ἔστωσαν ἡ χορήγησις τῆς ἀγωγῆς τοῦ Ἀκουϊλίου νόμου καὶ ἐπ' ἄλλων βλαβῶν πλὴν τῆς καύσεως, ῥήξεως, κλάσεως, ὡς καὶ εἰς ἄλλα πρόσωπα, πλὴν τοῦ κυρίου τοῦ βλαβέντος πράγματος, ἡ χορήγησις τῷ ἐκδοχεῖ τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀρχικοῦ δικαιούχου (ἐκχωρητοῦ) ὡς ὠφελίμου (βλ. λ. *ἐκχώρησις*), εἰς τὸν bonorum possessorem, ὡς πλασματικὸν κληρονόμον, ὡς καὶ εἰς τὸν καθολικὸν καταπιστευματοδόχον, χορήγησις τῶν κληρονομικῶν ἀγωγῶν, ἡ actio Serviana utilis (βλ. λ. *ἐνέχυρον*).

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ διάκρισις *ὠφελίμων* καὶ *εὐθειῶν* ἀγωγῶν ἀπώλεσε πᾶσαν πρακτικὴν σημασίαν· καὶ ἀναγράφεται μὲν εἰσέτι αὕτη καὶ ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ δικαίῳ, ῥητῶς δ' ὅμως ἀποκηλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐν τῷ περιέχοντι παλαιόθεν διαγνωσθεῖσαν περιεμβολὴν νόμῳ Πανδ. 3, 5, 46 (47), subtilitas supervacua.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλήρη βιβλιογραφίαν βλ. ἐν ἄρθρῳ actio τοῦ *M. Wlassak* (ἐν Pauly-Wissowa's Realenzyklopädie der Klassischen Altertumswissenschaft», τόμ. I 1894) στήλη 322—323 Ταύτη (ἐν ᾗ προέχουσι *Savigny*, System V § 215 καὶ *E. Mühlenbruch*, Cession der Forderungsrechte, ἐκδ. γ' (1836) § 5) πρόσθες καὶ τὰ ἐν ἄρθρῳ utilis (ἐν ἀριθμ. 5) τοῦ Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts τῶν *Heumann-Seckel*, ἔκδ. 9η, ἀνατύπ. β' (1926), σελ. 608 ἑπ.

Γ. Π. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ

ὠφελιμότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ὠφέλιμον.

— **ὠφελιμότης ὁριακή** (*Πολιτ. Οἰκον.*)· βλ. λ. *ὁριακὴ ὠφελιμότης*.

ὤφελος (τό)· κακῶς, ἀντὶ *ὄφελος* (τὸ ὀρθογραφικὸν λάθος ἐκ συγχύσεως πρὸς τὸ *ὠφελῶ*).

ὠφελῶ (—*έω*), ἀόρ. *ὠφέλησα—ὠφελήθην*, παθ. μετχ. *ὠφελημένος*· παρέχω ὠφέλειαν, ἐξυπηρετῶ, χρησιμεύω εἴς τι, βοηθῶ, ἐπικουρῶ, ἀντιθ. *βλάπτω, ζημιῶ*: «ὠφέλησε τὴν πατρίδα του», «δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε» || παθ «ὠφελήθη πολλὰ χρήματα» ἐκέρδισε, «βγῆκε ὠφελημένος ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν».

Ὦφθις (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Πόλις τῆς Λιβύης παρακειμένη εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ κάτοικος *Ὠφθίτης*. Ταυτότης ἀμφισβητουμένη.

Σ. Ε. Λ.

Ὠφρὲν (Aufresne), *Ἰωάννης - Ριβάλ*, ὁ ἐπιλεγόμενος —. Γάλλος ἠθοποιὸς (1728—1806). Ἐπαιξεν εἰς τὰ μεγαλύτερα θέατρα τῶν Παρισίων καὶ τῆς Γαλλίας, ὅπου ἔσχε μεγάλας ἐπιτυχίας, καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου τραγῳδοῦ. Βραδύτερον περιῆλθε τὰ μεγαλύτερα θεατρικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, καταγαγὼν ἀληθεῖς θριάμβους ἐν Βερολίνῳ καὶ Πετρουπόλει, ὅπου εἶχε προσκληθῆ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β', ἥτις ἐκράτησεν αὐτὸν ὡς πρωταγωνιστὴν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θέατρον τῆς Πετρουπόλεως μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Φρειδερῖκος Β' εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του ἐκφράζεται ἐνθουσιωδῶς δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν, τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἠθοποιίας του. Ἐπίσης ὁ Βολταῖρος ἔγραψε μετὰ πολλῶν ἐπαίνων διὰ τὴν τέχνην του, χαρακτηρίζων αὐτὸν ὡς τὸν μεγαλύτερον ἠθοποιὸν τῆς ἐποχῆς του.

Μ. Δ. Β

Ὠφρφαὶ (Auffray), *Ἰωάννης*. Γάλλος οἰκονομολόγος (1733—1788). Εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐξ ἔργου του, ἐν τῷ ὁποίῳ διετύπωσε τὴν γνώμην ὅτι ἡ τυπογραφία ἐζημίωσε τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Ἔγραψε: «Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου» (1762), «Περὶ τῆς ὠφελιμότητος τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν» (1767), «Σκέψεις περὶ τῆς τυπογραφίας καὶ τῆς λογοτεχνίας» «Προγυμνάσματα», ἐν οἷς προτείνει τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς συγκεντρώσεως πολλῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἀξιωμάτων εἰς ἓν πρόσωπον, καθὼς καὶ τὴν ὁμοιομορφίαν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν εἰς ὅλα τὰ κράτη, κ.ἄ.

Μ. Δ. Β.

ὤχ!· ἐπιφώνημα σχετλιαστικόν, ἰδίᾳ πρὸς ἔκφρασιν ἄλγους: «ὢχ τὸ κεφάλι μου!, — τὸ χέρι μου!» || ἰδιωματ., *ὤχου* καὶ *ὤχουτα*.

ὤχηστρα (ἡ) (*Βοτ.*). Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *ρεζεντὰ ἡ κιτρίνη* καὶ *ρεζεντὰ ἡ μεσογειακή*.

Ὦχος. Βασιλεὺς τῆς Περσίας (βλ. λ. *Ἀρταξέρξης Γ'*).

Ὦχος (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). —1) Ποταμὸς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, ὅστις πηγάζων ἐκ τοῦ Παροπαμίσου διέρρεε κατ' ἀρχὰς τὴν Ἀρίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἄρειος*, ἔπειτα τὴν Παρθίαν καὶ Ὑρκανίαν καὶ ἐχύνετο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κατά τινας μὲν εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν, κατ' ἄλλους δὲ ἡνοῦτο πρὸ τῶν εἰς ταύτην ἐκβολῶν του μετὰ τοῦ ποταμοῦ Ὤξου. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι κατεπίνετο ὑπὸ τῆς ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης μεγάλης ἀμμώδους ἐκτάσεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἀπορροφεῖται ὁ νῦν καλούμενος *Τενζὲντ* (Tedjend) ποταμός, ὅστις εἶναι ὁ ἀρχαῖος Ὦχος.

—2) Ὄρος τι ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Περσίδος χώρας ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἰνδ. 38, 4) μνημονευόμενον.

ΚΑΨ

ὤχρα (ἡ) (*Βοτ.*). Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ρεζεντὰ ἡ μεσογειακή*.

ὤχρα (ἡ) (Ocker, Erdiger Brauneisenstein) (*Ὀρυκτολ.*). Μᾶζα εὔθρυπτος, συχνὰ ἔκλυτος, ἀποβάφουσα εἰς τὴν χεῖρα, μὲ γεηρὰν θραῦσιν, συνισταμένη σχεδὸν πάντοτε ἐκ μείγματος ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου (κυρίως) καὶ ἐξ ἀργιλλωδῶν, ἀσβεστολιθικῶν ἢ ἀμμωδῶν οὐσιῶν καὶ συχνὰ περιέχουσα ἄλλας προσμείξεις φωσφορικοῦ ὀξέος καὶ μαγγανίου. Ἀναλόγως τοῦ εἴδους καὶ τῆς ποσότητος τῶν διαφόρων προσμειγμάτων δεικνύει ἡ ὤχρα διαφόρους τόνους χρωμάτων, ὡς π. χ. σκοτεινόρφαιον, ἀνοικτόρφαιον, κιτρινόρφαιον, ἐρυθρόφαιον, ἀνοικτὸν κίτρινον (Terra die Siena), ἐνῷ μεγάλη ὁπωσδήποτε περιεκτικότης εἰς μαγγάνιον προσδίδει ὀρφνοτέρους καὶ σκοτεινοτέρους τόνους χρωμάτων. Ἐπίσης ὑπάρχουν ὅλαι αἱ δυναταὶ μεταβατικαὶ μορφαὶ ἀπὸ τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρὰ εἴδη ὤχρας μέχρι τῶν πολὺ σιδηρούχων γαιῶν ἢ ἀργίλλων. Εἰς τὰς τοιαύτας μεταβατικὰς μορφὰς ἀνήκει ἡ *σύμβρα* (κυπρία ἢ τουρκική). Ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν προσμειγμάτων, διακρίνεται ἡ *παχεῖα* (ἀργιλλοῦχος) καὶ ἡ *ἰσχνὴ* (ἀσβεστολιθικὴ ἢ ἀμμώδης) ὤχρα, τῆς πρώτης παρουσιαζούσης μικροτέραν περιεκτικότητα ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου ἢ ἡ δευτέρα. Ἡ ὤχρα ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει ἢ ὡς ἀπόθεμα σιδηρούχων πηγῶν, ἢ ὡς καθίζημα ἐκ γλυκέων ὑδάτων (εἰς τὰς Σκανδιναυϊκὰς λίμνας), ἢ ὡς προϊὸν ἀποσαθρώσεως σιδηρούχων πετρωμάτων καὶ ὡς ἐλουβιακὸν προϊὸν αὐτῶν, ἢ καὶ ὡς σχηματισμὸς εἰς σιδηρᾶ ἐπικαλύμματα. Εὑρίσκεται σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς. Αἱ κυριώτεραι ἐμφανίσεις της ἀπαντῶσιν ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Β. Ἀμερικῆς, Καναδᾷ.

Τὰ διάφορα εἴδη τῆς ὤχρας χρησιμοποιοῦνται ὡς χρώματα, ἀφοῦ προηγουμένως, διὰ καταλλήλου προπαρασκευῆς (κυρίως ἀποπλύσεως), ἀποδιωχθῶσι τὰ χονδρότερα μηχανικὰ προσμείγματα. Αἱ ὦχραι χρησιμοποιοῦνται εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἀναμεμειγμέναι μὲ ἄλλα ὀρυκτὰ χρώματα, ἢ τέλος, ἀφοῦ ὑποστῶσι καῦσιν, διὰ χρωματισμούς, εἰς τὴν βιομηχανίαν λινελαίου, χάρτου κ. ἄ.

Ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκεται εἰς τὴν Λακωνίαν, Σκόπελον, Ταίναρον, Βάνι τῆς Μήλου, Κίμωλον κ. ἄ.

Γ. Κ. Γ.

—ὤχρα μολυβδαινική (Molybdänocker) (*Ὀρυκτολ.*)· βλ λ. *μολυβδαινικὴ ὤχρα*.

ὠχραίνω, ἀόρ. *ὤχρανα*· κάμνω τι ὠχρὸν καὶ ἀμεταβ. γίνομαι ὠχρός.

ὠχρεΐνη (ἡ) (Ocreine). Ὀργανικὴ οὐσία, ἀποτελοῦσα τὸ δραστικὸν στοιχεῖον τοῦ *ὠχροῦ σωματίου* τῆς ᾠοθήκης. Εἶναι κόνις ὑποκιτρίνη, ἐν μέρει διαλυτὴ ἐν ὕδατι, παρασκευαζομένη ἐκ τῶν ὠχρῶν σωματίων δαμάλεως. Εἰς τὸ ἐμπόριον φέρεται ὑπὸ μορφὴν κόνεως, δισκίων καὶ ἄλλων ἰδιοσκευασμάτων. Ἰδίως ἐνδείκνυται ἐπὶ τεχνητῆς ἢ φυσιολογικῆς παύσεως τῶν ἐμμήνων.

Ο. Ρ.

ὠχρίασις, —*εως* (ἡ)· τὸ νὰ λάβῃ τις τὸ χρῶμα τῆς ὤχρας, ἡ ἐπὶ τὸ ὠχρότερον μεταβολή: «*ὠχρίασις τοῦ προσώπου ἐξ αἰδοῦς, ἐκ φόβου*» || καθόλου, διαφορὰ τοῦ καλῶς ἔχοντος χρώματος, ἀποχρωματισμός, ξεθώριασμα.

ὤχρινος,—*η*,—*ον* ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τῆς ὤχρας, ὠχροειδής, κίτρινος.

ὠχριῶ (—*άω*)· γίνομαι ὠχρός, χάνω τὸ χρῶμά μου: «ὠχρίασεν ὑπὸ τοῦ φόβου, — ὑπὸ τῆς αἰδοῦς» || καθόλου, πάσχω διαφθορὰν τοῦ χρώματός μου, ἀποχρωματίζομαι, ξεθωριάζω.

ὠχρο—· θέμα τοῦ ὀνόματος *ὠχρὸς* ὡς πρῶτον συνθετικὸν πρὸς δήλωσιν τῆς ὠχρᾶς ἀποχρώσεως ἄλλου χρώματος: *ὠχρόλευκος, ὠχρομέλας, ὠχρόξανθος*.

ὠχροειδής, —*οῦς* (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ὤχραν || ὁ κλίνων πρὸς τὸ χρῶμα τῆς ὤχρας.

ὠχροκίτρινος, —*η*, —*ον*· δημοτ., κίτρινος κλίνων πρὸς τὸ ὠχρόν.

ὠχρόλευκος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· λευκὸς κλίνων πρὸς τὸ κίτρινον, κιτρινωπός.

ὠχρομέλας, —*αινα*, —*αν*· μέλας ἔχων ἀπόχρωσιν ὤχραν.

ὠχρόμυια (ἡ) (*Ζῳολ.*). Εἶδος *μυίας* (βλ. λ.).

ὠχρόπτερις (ἡ) (Ochropteris) (*Βοτ.*). Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πτεριδοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἀπαντώσας εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ὠχρόπτερις ἡ ὠχρῶσα* (Ochropteris pallens).

Δ. Ν. Π.

ὤχρος (ὁ) (*Βοτ.*)· βλ. *λάθυρος ὁ ὤχρος*.

ὠχρός, —*ά*, —*όν*· ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τῆς ὤχρας, κίτρινος, χλωμός: «ὠχρὸς ἀπὸ φόβον, — ἀπὸ ἐντροπήν, — ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν» || μεταφ., ἐλαφρός, σκιώδης, ἀσαφής: «ὠχρὰ ζωγραφία, — διατύπωσις», «ὠχρὰ ἀνάμνησις».

— (*Ἱππολ.*) *Ὠχρὸς* (κοιν. *κοῦλα*) εἶναι ὁ χρωματισμὸς τοῦ τριχώματος τοῦ ἵππου, εἰς ὃν ἐπικρατεῖ τὸ κίτρινον χρῶμα καθ' ὅλον τὸ σῶμα, πλὴν τῶν ἄκρων, τῆς χαίτης καὶ τῆς οὐρᾶς, ἅτινα εἶναι μελανά. Ἐνίοτε ἡ χαίτη καὶ ἡ οὐρὰ εἶναι λευκαί. Οἱ ὠχροὶ ἵπποι φέρουσιν ἐνίοτε καὶ μελανὴν γραμμὴν κατὰ μῆκος τῆς ῥάχεως, σπανιώτερον δὲ καὶ καθέτους γραμμάς.

Σ. Κ. Γ.

—ὠχρὰ κηλὶς (*Ὀφθαλμολ.*). Τὸ κέντρον τοῦ ὀπισθίου πόλου τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἐφ' οὗ σχηματίζονται τὰ μᾶλλον εὐκρινῆ εἴδωλα τῶν ὁρωμένων ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων (=κεντρικὴ ὅρασις). Καλεῖται δὲ οὕτως ἐκ τῆς ὠχρᾶς ὄψεως, ἣν ἔχει ἐπὶ τῶν προσφάτως ἐξορυχθέντων ὀφθαλμῶν. Διὰ τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου γίνεται ὁρατὴ δυσκολώτερον τῶν ἄλλων τμημάτων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς προσηλώσεως τοῦ ἐξεταζομένου ὀφθαλμοῦ ἐπερχομένης μυώσεως τῆς κόρης. Ἀποτελεῖ τὸ εὐαισθητότερον τμῆμα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ ἑπομένως πᾶσα βλάβη αὐτῆς (αἱμορραγία, τραυματισμός, μυωπία, κεντρικαὶ ἀμφιβληστροειδίτιδες) φέρει ἀπώλειαν τῆς κεντρικῆς ὁράσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Β. Α.

Digitized by Google

—*ὠχρὰ σφαῖρα διμερὴς [Ἀνατομ.]*. Τὰ δύο ἐπὶ τὰ ἐντὸς μέρη, τὸ μέσον καὶ τὸ ἔσω, **τοῦ φακοειδοῦς** πυρῆνος τοῦ τελικοῦ ἐγκεφάλου, **τὰ ἐμφανίζοντα** χροιὰν ὠχρόφαιον, ἀντιδιαστελλομένην πρὸς τὴν τοῦ περιφερικοῦ μέρους, **τοῦ κελύφους**, οὗ ἡ χροιὰ εἶναι ὀρφνέρυθρος. ι. π.

Ἡ σημασία αὐτῶν, ἄγνωστος οὖσα μέχρι πρό τινων ἐτῶν, ἐγένετο γνωστὴ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ληθαργικῆς ἐγκεφαλίτιδος, νόσου τοῦ Wilson κ. τ. τ. Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν εἶναι διάφορος, διότι τὸ μὲν ἔσω τμῆμα ἀπαρτίζεται ἐκ κυττάρων μακροαξονίων τύπου 1 Golgi, μετὰ σωματίων τοῦ Nissl, εἰς ἃ ἐξαντλοῦνται ἀπολήγουσαι δέσμαι νευρικῶν ἰνῶν ἀμυέλων, ἐνῷ τὸ κέλυφος περιέχει καὶ κύτταρα βραχυαξόνια, ἄνευ σωματίων τοῦ Nissl, τὰ λεγόμενα τύπου 2 Golgi. Εἶναι σχετικῶς ἀνεξάρτητα τοῦ φλοιοῦ, ἐξ οὗ δέχονται ἶνας διὰ τοῦ θαλάμου. Τὸ ἔσω τμῆμα δέχεται ἶνας ἐκ τοῦ κελύφους καὶ πέμπει τοιαύτας εἰς τὸν θάλαμον, τὸν ἐρυθρὸν πυρῆνα, τὸν πυρῆνα Darkchewitch, τὸ σῶμα τοῦ Luys, τὸ φαιὸν φῦμα καὶ τὴν μέλαιναν οὐσίαν τοῦ Soemering. Βλάβη τοῦ ἔσω τμήματος ἐκδηλοῦται δι' ὑπερτονίας μυϊκῆς, τῆς καλουμένης ἐξωπυραμιδικῆς δυσκαμψίας, ὡς ἐν τῇ συνδρομῇ Parkinson, καὶ δι' ἐλλείψεως τῶν αὐτομάτων κινήσεων, ἐξ ὧν ἐξηγεῖται ἡ ἀνάκλασις Sherington, ἡ δυσκαταποσία, ἡ δυσφωνία, ἡ σιελόρροια, ὡς καὶ βαθμός τις καταληψίας, ἔτι δὲ ἡ ἔλλειψις τῆς μιμικῆς τοῦ προσώπου καὶ τῶν ταλαντώσεων τῶν χειρῶν κατὰ τὸ βάδισμα. Ἐπίσης παρατηρεῖται δυσαρθρία καὶ ἀναρθρία, διότι ἐκεῖ που ὑπάρχει κέντρον συνεργίας τῶν κινήσεων διὰ τὴν ὁμιλίαν. Τὸ ἔσω τμῆμα κυρίως προσβάλλεται ὑπὸ τῆς ληθαργικῆς ἐγκεφαλίτιδος καὶ τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως (νόσος Parkinson), ἔτι δὲ ὑπὸ συφίλιδος καὶ πάσης νόσου, ἂν αὕτη ἐντοπισθῇ ἐκεῖ. τ. α. ζ.

—***ὠχροὶ σύνδεσμοι*** *[Ἀνατομ.]*. Οὗτοι, καλούμενοι καὶ *μεσοτόξιοι σύνδεσμοι*, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς βραχεῖς τῆς σπονδυλικῆς στήλης συνδέσμους· ἀποτελοῦνται ἐξ ἐλαστικῶν ἰνῶν, ὠχροὶ τὴν χροιάν, 23 τὸν ἀριθμόν, πληροῦντες τὰ μεταξὺ τῶν τόξων τῶν σπονδύλων διαστήματα καὶ ὑποβοηθοῦντες τὴν ἐνέργειαν τῶν ραχιαίων μυῶν κατὰ τὴν κάμψιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς σπονδυλικῆς στήλης. ι. π.

—***ὠχρὸν σωμάτιον*** *[Ἀνατομ.]*. Σωμάτιον ὑποκίτρινον, ὅπερ παράγεται ἐν τῇ θέσει τοῦ ἐκκενουμένου ᾠοθυλακίου μετὰ τὴν ρῆξιν τοῦ τοιχώματος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἐν αὐτῷ ᾠαρίου. Παριστῶσι δὲ τὰ ὠχρὰ σωμάτια ἀδένας ἐνδοκρινεῖς καὶ διακρίνονται εἰς *καταμήνια* ἢ *νόθα*, ἅτινα ἐξαφανίζονται μέχρι τῆς ἑπομένης ἐμμήνου ροῆς, καὶ εἰς *κυοφόρα* ἢ *γνήσια*, ἅτινα διατηροῦνται μέχρι τῶν μέσων ἢ καὶ τοῦ τέρματος τῆς κυήσεως, ἐὰν τὸ ἀποπεσὸν ᾠάριον ἐγονιμοποιήθη. Τὰ ἐν ἀκμῇ εὑρισκόμενα ὠχρὰ σωμάτια ἔχουσι μέγεθος 1—2 ἑκ. καὶ πλέον καὶ συνίστανται ἐκ κεντρικῆς πηκτοειδοῦς μοίρας, τοῦ *πυρῆνος*, καὶ ἐκ περιφερικῆς, τῆς *ὠχρινοφόρου στιβάδος*. Εἶναι δὲ μεικτῆς καταγωγῆς ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ καὶ ἐξ ἐπιθηλίου. Τὸ ὠχρὸν σωμάτιον περιπῖπτον εἰς ὑποπλασίαν ἐξαφανίζεται, ἀντ' αὐτοῦ δὲ παράγεται *λευκὸν σωμάτιον*, ὅπερ διατηρεῖται ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἕως οὗ ἐξαφανισθῇ τέλεον. Διὸ ἡ φλοιώδης οὐσία τῆς ᾠοθήκης ἐμφανίζει τεμνομένη μικροὺς χώρους ὑπολεύκους ἢ ὑποκιτρίνους, λείψανα τῶν ὑποπλασθέντων ὠχρῶν σωματίων. ι. π.

ὠχρόσπορος (ὁ) (Ochrospora). Γένος βασιδιομυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *κολεοσποριιδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ οὐρεδοσπόρια οὐχὶ καθ' ἁλύσεις διηυθετημένα, τελευτοσπόρια σχεδὸν κυλινδρικά, μὴ στενούμενα εἰς τὴν βάσιν των καὶ διδόντα ἀπ' εὐθείας βασιδιοσπόρια ἀκροτελεύτια ἀτρακτοειδῆ. Περιλαμβάνει ἓν μόνον ἑτερόοικον εἶδος, τὸ *Ochrosporus sorbi*. ε. τ. ε.

ὠχρότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ὠχρός, κιτρινάδα, χλομάδα· || ἀποχρωμάτισμα, ξεθώριασμα.

ὠχρόφαιος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· φαιός, τεφρὸς μὲ ἀπόχρωσιν ὠχράν.

Ὤχτεραρντερ (Auchterarder) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Σκωτίας ἐν τῇ κομητείᾳ τῆς Πέρθης. Κάτ. 12.276. Ἔχει ἐργοστάσια μαλλίνων εἰδῶν καὶ ἐξάγει ἔρια καὶ γεωργικὰ προϊόντα. μ. δ. β.

Ὤχτερμουχτυ (Auchtermuchty) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σκωτίας ἐν τῇ κομητείᾳ Φάϊφ. Κάτ. 11.387. Ἔχει βιομηχανίαν λινῶν καὶ δαμασκηνῶν ὑφασμάτων, οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν καὶ ζύθου. μ. δ. β.

ὤψ, *ὠπὸς* (ἡ)· ἀρχ., ὄμμα, πρόσωπον· || ὄψις, πρβ. *ἀρρενωπός, σκυθρωπός, χαρωπός*.

ᾠώδης (ὁ) (Oodes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους ἀπαντῶντας πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ᾠώδης ὁ γραμμωτὸς* (Oodes lineatus), ὅστις ἔχει χρῶμα μελανὸν μετὰ λεπτῶν ἐπιμήκων λευκῶν γραμμώσεων ἐπὶ τῆς ράχεως. Ἀπαντᾷ εἰς ἀμμώδη μέρη. δ. ν. π.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ω

Digitized by Google

ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΟΙ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
A	
ab imo pectore ἢ imo pectore . . . . . *(=ἐκ βάθους καρδίας, ἐκ βάθους ψυχῆς).*	Μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἄνευ ἐπιφυλάξεων, ἐξ ὁλοκλήρου. «Ἀποδοκιμάζω ab imo pectore πᾶν μέτρον ἀποσκοποῦν εἰς τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως».
ab Jove principium *(=ἡ ἀρχὴ ἐκ τοῦ Διός).*	Ἔκφρασις ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἡμετέραν: «Ἐκ θεοῦ ἀρχεσθαι». Ἐλήφθη ἐκ τῶν «Bucolica» τοῦ Βιργιλίου (ΙΙΙ, 60), ἔνθα ὁ βουκόλος Δαμοίτας δηλοῖ ὅτι θ' ἀρχίσῃ τὸ ᾆσμά του ἐκ τοῦ Διός, ὅστις πληροῖ τὰ πάντα: «Ab Jove principium Musae; Jovis omnia plena». Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι πρέπει ν' ἀρχώμεθα ἐκ τῆς περιγραφῆς, τῆς περιποιήσεως κλπ. τοῦ σημαντικωτέρου προσώπου ἢ πράγματος.
ab origine . . . . . . *(=ἐκ τῆς ἀρχῆς).*	«Τὰ πράγματα πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ab origine» πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν ὄχι μόνον τὰ διάφορα στάδια τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφετηρίαν των.
ab ovo . . . . *(=ἐκ τοῦ ᾠοῦ).*	Φράσις ληφθεῖσα ἐκ τοῦ «De arte poetica» τοῦ Ὁρατίου (σ. 147) καὶ ἀποτελοῦσα ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ ᾠὸν τῆς Λήδας, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθεν ἡ Ἑλένη καὶ οἱ Διόσκουροι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης. Ὁ σχετικὸς στίχος: nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo (=δὲν ἀρχίζει τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἀπὸ τοῦ διδύμου ᾠοῦ) ἀναφέρει δύο ᾠά, διότι κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ παράδοσις ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ Λήδα ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Διός, μεταμορφωθέντος εἰς κύκνον, δύο ᾠά, ἐκ τοῦ ἑνὸς τῶν ὁποίων ἐξῆλθον οἱ Διόσκουροι καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ἡ Ἑλένη. Λέγει, λοιπόν, ὁ Ὁράτιος ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀρχίζει τὴν διήγησιν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἀπὸ τῶν ἐρώτων τοῦ Διὸς πρὸς τὴν Λήδαν καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ᾠοῦ, ἐξ οὗ ἐξῆλθεν ἡ Ἑλένη, ἡ αἰτία τοῦ πολέμου, ἀλλὰ ἐκ τῆς μήνιος τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἓν ἐπεισόδιον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅλου τρωϊκοῦ δράματος. Ἡ ἔκφρασις ab ovo εἶναι ἰσοδύναμος περίπου πρὸς τήν: ab origine. Ἀντίθετος: in medias res. «Αἱ βιογραφίαι ἀρχίζουν συνήθως τὴν διήγησιν ab ovo, ἐνῷ τὰ μυθιστορήματα καὶ τὰ ἔπη in medias res».
ab uno disce omnes *(=ἐκ τοῦ ἑνὸς μάνθανε πάντας).*	Ἔκφρασις, τὴν ὁποίαν ὁ Βιργίλιος (Aeneid. II, 65) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Αἰνείου, διηγουμένου εἰς τὴν Διδὼ πῶς ὁ Δαναὸς Σίνων, ὑποκρινόμενος τὸν ἐχθρὸν τοῦ Ὀδυσσέως, κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Τρῶας, ὅπως δεχθοῦν ἐντὸς τῶν τειχῶν τὸν Δούρειον ἵππον. Ὁλόκληρος ἡ φράσις ἔχει: «Accipe nunc Danaum insidias et crimine ab uno disce omnes». Ἡ ἔκφρασις χρησιμοποιεῖται, ὅταν πρόκειται περὶ διακριτικοῦ τινος γνωρίσματος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ διὰ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων περὶ τοῦ συνόλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει: «Εἴδατε πόσον ἀνάξιον λόγου εἶναι τὸ κεφαλαιωδέστερον ἐκ τῶν ἔργων του. Καὶ τώρα, ab uno disce omnes».
ab urbe condita . . *(=ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως).*	Οἱ Ρωμαῖοι ἠρίθμουν τὰ ἔτη διὰ τὴν χρονολόγησιν ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης (τῆς κατ' ἐξοχὴν πόλεως), ab urbe condita ἢ urbis conditae, ἥτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 753 π. Χ. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἢ ἀλλαχοῦ ἡ φράσις αὕτη δηλοῦται καὶ διὰ τῶν ἀρχικῶν: U. S. Τὸ ἔτος 540 U. S. εἶναι τὸ 540 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἤτοι τὸ 213 π. Χ.
abusus non tolit usum . . . . *(=ἡ κατάχρησις δὲν αἴρει τὴν χρῆσιν).*	Ἀξίωμα τοῦ ἀρχαίου δικαίου. Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ποιήσηταί τις κατάχρησιν πράγματός τινος, δὲν ἕπεται ὅτι πρέπει διὰ τὸν φόβον τοῦτον ν' ἀπέχῃ αὐτοῦ ἐξ ὁλοκλήρου. «Ἡ ὑπερβολικὴ κρεοφαγία βλάπτει ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει ν' ἀπαρνηθῶμεν τὸ κρέας abusus non tolit usum».

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
abyssus abyssum invocat . . . . *(=ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται).*	Παρομοίωσις ληφθεῖσα ἐξ ἑνὸς ψαλμοῦ (μα', 7) τοῦ Δαυΐδ: «Ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν τῶν καταρρακτῶν σου· πάντες οἱ μετεωρισμοί σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διῆλθον». Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ ἓν λάθος σύρει ὄπισθέν του ἄλλα λάθη.
acta est fabula . . . *(=ἐπαίχθη τὸ δρᾶμα, ἐτελείωσε).*	Διὰ τῶν λόγων τούτων ἀνηγγέλλετο ἐν τῷ ἀρχαίῳ ρωμαϊκῷ θεάτρῳ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι τὴν φράσιν ταύτην ἐχρησιμοποίησεν ὁ Αὔγουστος ἐπὶ τῆς νεκρικῆς του κλίνης, θέλων ἴσως νὰ δηλώσῃ ὅτι τελειώνει τὸ δρᾶμα τῆς ζωῆς του.
ad aperturam libri . . . . *(=μὲ τὸ ἄνοιγμα τοῦ βιβλίου).*	Μὲ τὸ πρῶτον βλέμμα, χωρὶς προπαρασκευήν, ἐκ τοῦ προχείρου. «Ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξηγήσουν τοὺς ἀρχαίους ad aperturam libri».
ad augusta per angusta. . . . . *(=εἰς τὰ ἔνδοξα διὰ τῶν στενῶν).*	Σύνθημα τῶν συνωμοτῶν ἐν τῇ Δ' πράξει τοῦ «Ἐρνάνη» τοῦ Β. Οὐγκώ. Ἡ δόξα, ὁ θρίαμβος, προϋποθέτει ὑπερπήδησιν πολλῶν ἐμποδίων.
ad gloriam. . . . . . *(=χάριν τῆς δόξης).*	Ἄνευ ἰδιοτελείας, ἄνευ προσδοκίας τινός. «Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐργάζεται ad gloriam» (κυριολεκτικῶς, ἢ καὶ εἰρωνικῶς: ἀσκόπως καὶ ματαίως).
ad graecas, bone rex, fiant mandata calendas . . . . *(=κατὰ τὰς ἑλληνικὰς καλένδας θὰ γίνουν, ἀγαθὲ βασιλεῦ, τὰ διαταχθέντα).*	Ἀπάντησις τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ εἰς τὸν Φίλιππον τὸν Β', ὅστις τῇ ἀπηύθυνεν, ἐν εἴδει τελεσιγράφου, τέσσαρας ἀθλίους λατινικοὺς στίχους. Ἡ βασίλισσα, ἐξ ἴσου ἀγέρωχος μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, ἀλλὰ πλέον μεμορφωμένη, τῷ ἀπήντησεν ἀμέσως: Ad graecas, bone rex, fiant mandata calendas.
ad hoc. . . . . *(=ἐπὶ τούτῳ).*	«Διὰ τὴν διαχείρισιν καὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς λεπτῆς ταύτης ὑποθέσεως, σᾶς ἀποστέλλω ἕνα ἄνθρωπον ad hoc», εἰδικόν, ἐπαΐοντα, κατάλληλον.
ad hominem. . . . . *(=κατ' ἄνθρωπον).*	Χρησιμοποιεῖται μόνον ἐν τῇ φράσει: ἀπόδειξις ad hominem. Κατ' ἄνθρωπον ἀπόδειξις καλεῖται ἡ ἀπόδειξις, ἧς οἱ λόγοι ἔχουσι κῦρος μόνον ὡς πρὸς τοὺς ἀποδεχομένους αὐτούς. Αἱ ad hominem ἀποδείξεις, αἵτινες ὀνομάζονται καί: ἐξ ὑποκειμένου ἢ ὑποκειμενικαί, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι πάντως ἐπιστημονικὴν βεβαιότητα ἢ πιθανότητα.
ad honores. . . . . . *(=τιμῆς ἕνεκεν).*	Χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ τίτλου τινὸς καθαρῶς τιμητικοῦ, ἄνευ μισθοῦ. «Μετὰ μακρὰν καὶ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν δικαιοῦταί τις νὰ διατηρήσῃ τὸν τίτλον του ad honores».
adhuc sub judice lis est. . . . . *(=ἀκόμη ἡ ὑπόθεσις εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ δικαστοῦ).*	Ἡμιστίχιον τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 78), ἐν τῷ ὁποίῳ οὗτος λέγει ὅτι ἀκόμη εἶναι ἀμφισβητούμενον ζήτημα ποῖος πρῶτος ἐπενόησε τοὺς συντόμους ἐλεγειακοὺς στίχους: «Quis tamen exignos elegos emiserit auctor, grammatici certant et adhuc sub judice lis est». Ἡ ἔκφρασις χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπιτευχθῆ ἡ λύσις ἀμφισβητήσεώς τινος.
ad limina apostolorum . . . . *(=εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὰ ὅρια τῶν ἀποστόλων)*	Περίφρασις ἐν χρήσει παρὰ τοῖς καθολικοῖς, χρησιμοποιουμένη ἀντὶ τοῦ ὀνόματος: Ρώμη, Ἁγία Ἕδρα. «Προσκύνημα ad limina apostolorum» ἢ «προσκύνημα ad limina», ἁπλῶς, τὸ εἰς Ρώμην θρησκευτικὸν προσκύνημα.
ad litteram . . . . . *(=κατὰ γράμμα).*	«Πρέπει νὰ παραθέτῃ κανεὶς τὸ χωρίον ἑνὸς συγγραφέως ad litteram, ἄνευ προσθαφαιρέσεων».
ad majorem Dei gloriam . . . . *(=πρὸς μείζονα δόξαν τοῦ Θεοῦ).*	Ἔμβλημα τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν. Τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων τῆς φράσεως ταύτης: A.M.D.G. χρησιμεύουν ὡς ἐπιγραφὴ εἰς τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐκδίδονται φροντίδι καὶ ἐγκρίσει τοῦ τάγματος τούτου.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
ad ostentationem . *(=χάριν ἐπιδείξεως)*	«Πολλοὶ εἶναι ἐλεήμονες ad ostentationem».
ad perpetuam rei memoriam. . . . . *(=εἰς ἀΐδιον τοῦ πράγματος μνήμην)*.	Τύπος, ὅστις ἐνεγράφετο ἐπὶ κεφαλῆς βουλλῶν περιεχουσῶν λύσιν δυσκολιῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἁγίας Ἕδρας. Τιθεται ὡσαύτως ὡς ἐπιγραφὴ ἐπὶ ἀναμνηστικῶν μνημείων, μεταλλίων κλπ.
ad unguem. . . . . *(=μέχρις ὄνυχος)*.	Ὑπαινιγμὸς τῆς συνηθείας, ἣν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι ἀγαλματοποιοὶ νὰ ἐλέγχουν, μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας των, τὴν στιλπνότητα τοῦ ἀγάλματος διὰ τοῦ ὄνυχός των. Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἀπαντᾷ παρ' Ὁρατίῳ (Sermon. I, 5, 32). Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς πλήρους ἐπεξεργασίας: «Οἱ λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ad unguem». Λέγεται ἐπίσης: «γνωρίζω τι ad unguem», ἀπολύτως.
ad usum Delphini. *(=πρὸς χρῆσιν τοῦ Δελφίνου)*.	Ἐκλήθησαν οὕτω αἱ ἐξαίρετοι ἐκδόσεις τῶν Λατίνων κλασσικῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον γίνει πρὸς χρῆσιν τοῦ Δελφίνου (Dauphin), υἱοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐκ τῶν οὕτω ἐκδιδομένων κειμένων εἶχον ἀφαιρεθῆ ὡρισμένα χωρία, τὰ ὁποῖα ἐκρίθησαν ἀκατάλληλα διὰ τὸν νεαρὸν διάδοχον. Εἰρωνικῶς χρησιμοποιεῖται ἡ φράσις αὕτη προκειμένου περὶ δημοσιευμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὑποστῆ ἀγρίαν λογοκρισίαν.
ad vitam aeternam *(=εἰς αἰώνιον ζωήν)*	Χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τῆς μακροτάτης διαρκείας πράγματός τινος.
aequo animo . . . . *(=μὲ ἀτάραχον ψυχήν)*	«Ὁ σοφὸς ὑποφέρει τὰ πλήγματα τῆς μοίρας aequo animo».
aequo pulsat pede. *(=πλήττει μὲ πόδα ἀδιάφορον)*.	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Carm. I, 4, 13): «Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turris» (=Ὁ ὠχρὸς θάνατος μὲ ἐξ ἴσου ἀδιάφορον πόδα πλήττει τῶν πτωχῶν τὰς καλύβας καὶ τῶν πλουσίων τοὺς πύργους).
aere perennius . . . *(=χαλκοῦ στερεώτερος)*	«Exegi monumentum—λέγει ὁ Ὁράτιος ὁμιλῶν περὶ τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου (Carm. III, 30)—aere perennius», ἤτοι: ὕψωσα μνημεῖον στερεώτερον τοῦ χαλκοῦ. «Ὑπάρχουν πράγματα aere perennius: αἱ προσήψεις τοῦ ἀνθρώπου».
aes triplex. . . . . *(=τριπλοῦς χαλκός)*.	Ἔκφρασις, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὁ Ὁράτιος (Carm. I, 3, 9) διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν τόλμην τοῦ πρώτου θαλασσοπόρου. «Illi robur et aes triplex circa pectus erat, qui fragilem truci commisit pelago ratem primus» =δρῦς καὶ τριπλοῦς χαλκὸς περιέβαλλε τὸ στῆθος ἐκείνου, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐνεπιστεύθη εἰς τὸ ἄγριον πέλαγος εὔθραυστον ναῦν». Χρησιμοποιεῖται ἡ ἔκφρασις αὕτη πρὸς δήλωσιν εὐτολμίας ἢ σκληρότητος.
aeternum vale . . . *(=χαῖρε διὰ παντός)*.	βλ. supremum vale.
age, libertate decembri....utere . . . *(=ἔμπρος, καρπώσου τῆς ἐλευθερίας τοῦ Δεκεμβρίου)*.	Λόγος τοῦ Ὁρατίου πρὸς τὸν δοῦλον αὐτοῦ Δάβον (Serm. II, 7, 5). Κατὰ Δεκέμβριον μῆνα ἤγοντο ἐν Ρώμῃ τὰ Σατουρνάλια, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων οἱ δοῦλοι ἀπέλαυον μεγάλης ἐλευθερίας.
age quod agis. . . . *(=πρᾶττε ὅ,τι πράττεις)*.	Δηλαδή: Ἔσο προσεκτικὸς εἰς ὅ,τι πράττεις. Συμβουλὴ διδομένη πρὸς ἄτομον, τὸ ὁποῖον ἀφήνει ἑαυτὸ ν' ἀπασχοληθῇ μὲ ζητήματα ξένα πρὸς τὴν ἐργασίαν του.
agitato. . . . . *(=ζωηρῶς)*.	Λέξις, τὴν ὁποίαν σημειοῦν ὑπεράνω μουσικῆς τινος φράσεως, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτέλεσις πρέπει να εἶναι ζωηρά.
agnosco veteris vestigia flammae . . . *(=ἀναγνωρίζω τῆς πάλαι φλογός μου τὰ ἴχνη)*.	Τέλος ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. IV, 23). Διὰ τῶν λόγων τούτων ἡ Διδώ, χήρα τοῦ Συχαίου, ἐξομολογεῖται εἰς τὴν ἀδελφήν της ὅτι ἐπανευρίσκει ἐν ἑαυτῇ, διὰ τὸν Αἰνείαν, τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον τῇ εἶχεν ἐμπνεύσει ὁ πρῶτός της σύζυγος. Ἡ ἔκφρασις αὕτη χρησιμοποιεῖται πάντοτε προκειμένου περὶ πάθους, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει σβεσθῆ ἐξ ὁλοκλήρου.
albo lapillo notare diem. . . . . *(=σημειοῦν τὴν ἡμέραν διὰ λευκοῦ λίθου)*	Δηλαδή: θεωρεῖν ἡμέραν τινὰ εὐτυχῆ. Ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἥτις εἶναι εἰλημμένη ἐκ στίχου τινὸς τοῦ Ὁρατίου (: «alboque lapillo notanda dies») ἀναφέρεται εἰς ἀρχαίαν συνήθειαν. Διὰ τοὺς Ρωμαίους τὸ λευκὸν ἦτο τὸ σύμβολον τῆς εὐτυχίας, τὸ δὲ μέλαν τῆς δυστυχίας.
alea jacta est . . . . *(=ἐρρίφθη ὁ κύβος)*.	Περίφημοι λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδονται ὑπὸ τοῦ Σουητωνίου (Caes. 32) εἰς τὸν Καίσαρα (Jacta alea esto: =ἐρρίφθω ὁ κύβος), προετοιμαζόμενον νὰ διαβῇ τὸν Ρουβίκωνα. Νόμος τις ρωμαϊκὸς ἐπέτασσεν εἰς πάντα στρατηγόν, εἰσερχόμενον εἰς Ἰταλίαν ἐκ βορρᾶ, νὰ ἀπολύῃ τοὺς στρατιώτας του πρὶν ἢ διαβῇ τὸν ποταμὸν τοῦτον. Ἡ ἔκφρασις χρησιμοποιεῖται, ὅταν λαμβάνῃ τις σημαντικὴν καὶ σταθερὰν ἀπόφασιν, μετὰ μακρὰν σκέψιν, ἐν γνώσει τῶν ἐπακολούθων της.
alias. . . . . *(=ἄλλως)*.	Λέξις λατινικὴ χρησιμοποιουμένη πρὸς δήλωσιν ἄλλης ἰσοδυνάμου ἐννοίας. «Ἡ ἐνόρασις, alias διαίσθησις, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ φιλοσοφήματος τοῦ Bergson». «Ὁ Μολιέρος, alias Ποκελέν».
alla militare. . . . *(=στρατιωτικῶς)*.	Ἰταλικαὶ λέξεις, αἵτινες τιθέμεναι ἐπὶ κεφαλῆς μουσικοῦ τεμαχίου σημαίνουν ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ μετὰ ζωηρότητος καὶ κινητικότητος, κατὰ τὸν τρόπον τῶν στρατιωτικῶν ἐμβατηρίων.
alma mater ἢ alma parens. . . . . *(=πότνια μήτηρ)*	Ἔκφρασις συχνὰ χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ποιητῶν πρὸς δήλωσιν τῆς πατρίδος καὶ ἐνίοτε ὑπὸ τῶν συγχρόνων συγγραφέων πρὸς δήλωσιν τοῦ πανεπιστημίου.
alter ego . . . . *(=ἕτερον ἐγώ)*	«Ὁ Ἡφαιστίων ἦτο τὸ alter ego τοῦ Ἀλεξάνδρου», ἤτοι στενότατος φίλος του.
amant alterna Camenae. . . . . *(=αἱ Μοῦσαι ἀγαποῦν τὰ ἀμοιβαῖα ποιήματα)*	Τέλος ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Bucol. III, 59), εἰς ποίημα βουκολικόν, ὅπου δύο βοσκοὶ ᾄδουν ἐξ ὑπαμοιβῆς, κατὰ τὴν βουκολικὴν συνήθειαν. Σχεδὸν πάντοτε τὸ ἡμιστίχιον τοῦτο χρησιμοποιεῖται εἰρωνικῶς.
amicus Plato, sed magis amica veritas . . . . *(=φίλος μὲν Πλάτων, φιλτάτη δ' ἀλήθεια)*	Γνωμικὸν ληφθὲν ἐκ τοῦ «Ἀριστοτέλους βίου» τοῦ Ἀμμωνίου. Σημαίνει ὅτι δὲν ἀρκεῖ μία γνώμη νὰ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῆς αὐθεντίας προσώπου σεβαστοῦ, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται πρὸ πάντων νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Χρησιμοποιεῖται συχνὰ ἡ ἔκφρασις αὕτη εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς διενέξεις.
anch'io son' pittore! *(=καὶ ἐγὼ εἶμαι ζωγράφος)*.	Οὕτω ἀνεφώνησε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Κορρέτζιο εὑρεθεὶς πρὸ τῆς «Ἁγίας Καικιλίας» τοῦ Ραφαήλ, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν εὐγενοῦς φιλοδοξίας. Ἐπιδέχεται διαφόρους μεταβολὰς τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἀναλόγως τῆς περιστάσεως, ὡς: anch'io son' poeta (: καὶ ἐγὼ εἶμαι ποιητής) κλπ.
anguis in herba. . . *(=ὄφις ὑπὸ χόρτον)*.	Καὶ τὰ πλέον θελκτικὰ πράγματα ὑποκρύπτουν κινδύνους. «Ἡ ὁδὸς τῶν ἡδονῶν εἶναι γλυκεῖα καὶ εὐχάριστος, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε κρύπτεται anguis in herba».
angulus ridet . . . . *(=ἡ γωνία γελᾷ)*.	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου («ille terrarum mihi praeter omnis angulus ridet»=«αὐτὴ ἡ γωνία τῆς γῆς περισσότερον πάσης ἄλλης μοῦ προσμειδιᾷ», Carm. II, 6, 13) διὰ τὸν Τάραντα, δυναμένη νὰ χρησιμοποιηθῇ περὶ οἱουδήποτε μέρους, τὸ ὁποῖον μᾶς θέλγει.
animula vagula, blandula . . . . *(=μικρὰ πλανωμένη ἠπία ψυχή)*.	Στίχος, τὸν ὁποῖον συνέθεσε, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Σπαρτιανοῦ, ὁ Ἀδριανὸς θνήσκων. Μαρτυρεῖ πόσον ὀλίγον ἐπίστευεν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς.
animus meminisse horret. . . . . *(=τρέμει ἡ ψυχή μου ἀναμιμνησκομένη)*.	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ Βιργίλιος (Aeneid. II, 12) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Αἰνείου, ἀρχίζοντος τὴν θλιβερὰν διήγησιν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.
anno aetatis suae . *(=εἰς τὸ...ἔτος τῆς ἡλικίας του)*.	Φράσις τῶν ἐπιτυμβίων, ἀκολουθουμένη ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἀποθανόντος προσώπου.
ante mare, undae. *(=πρὸ τῆς θαλάσσης, τὰ ὕδατα)*.	Ἡ αἰτία προηγεῖται τοῦ ἀποτελέσματος· τὸ ὅλον ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν μερῶν. «Διὰ νὰ ὑπάρχῃ στρατός, ἀπαιτοῦνται στρατιῶται· ante mare, undae».
aperto libro . . . . . *(=ἅμα τῷ ἀνοίγματι τοῦ βιβλίου)*.	βλ. ad aperturam libri.
a posteriori . . . . . *(=ἐκ τῶν ὑστέρων)*.	Κρίνειν a posteriori, σημαίνει: κρίνειν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐμπειρίας. Ἀντίθετον: a priori.
après mois de deluge . . . . (=*μετ' ἐμὲ ὁ κατακλυσμός*).	Προσφιλὲς ἐγωϊστικὸν γνωμικὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'.
a priori . . . . *(=ἐκ τῶν προτέρων)*.	Πρὸ πάσης ἐμπειρίας. Παρὰ Καντίῳ ἡ a priori γνῶσις εἶναι προϋπόθεσις πάσης ἐμπειρίας, διότι κατ' αὐτὸν ἡ ἐμπειρικὴ γνῶσις στηρίζεται ἐπὶ ὡρισμένων ἐκ τῶν προτέρων ὑπαρχόντων καὶ ὑποκειμενικῶν λογικῶν τύπων, μὲ ἀναγκαστικὴν ἰσχύν, ἐκτὸς πάσης ἐμπειρίας.
aquae potoribus . . *(=ὑπὸ ὑδροποτῶν)*.	Κατὰ τὸν Ὁράτιον (Epist. I, 19, 3): «nec vivere carmina possunt, quae scribuntur aquae potoribus» (=δὲν δύνανται νὰ ζήσουν τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα γράφονται ὑπὸ ὑδροποτῶν).
aquila non capit muscas . . . . *(=ὁ ἀετὸς δὲν συλλαμβάνει μυίας)*.	Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ ἀνώτερος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀσχολῆται μὲ πράγματα κατώτερα ἑαυτοῦ καὶ ὅτι ὀφείλει ν' ἀδιαφορῇ διὰ τὰ ἀσήμαντα ζητήματα.
Arcades ambo . . . (=*Ἀρκάδες ἀμφότεροι*)	Ὁ Βιργίλιος εἰς ἓν ἐκ τῶν βουκολικῶν του ποιημάτων (Bucol. VII, 4) τονίζει ὅτι δύο βοσκοί, ὁ Θύρσις καὶ ὁ Κορύδων, εἶναι ἀμφότεροι Ἀρκάδες καὶ ἑπομένως γνωρίζουν νὰ ᾄδουν. Σήμερον ἡ φράσις χρησιμοποιεῖται πάντοτε εἰρωνικῶς προκειμένου περὶ ζεύγους γελοίου ἢ φαύλου.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
argumentum ad crumenam . . . . . . (=*ἐπιχείρημα διὰ τοῦ βαλαντίου*).	Ὅταν λείπουν τὰ πραγματικὰ ἐπιχειρήματα, ὁ λόγος δίδεται εἰς τὸ χρῆμα.
argumentum baculinum . . . . (=*ραβδικὸν ἐπιχείρημα*).	«Ὅπου δὲν ἰσχύει λόγος, πίπτει ράβδος». Δίδειν ραβδισμοὺ ἀντὶ ἐπιχειρημάτων: «Τὰ σπουδαιότερα ἐπιχειρήματα τῆς παλαιᾶς διδακτικῆς ἦσαν τὰ argumenta baculina».
ars longa, vita brevis . . . . (=*ἡ τέχνη μακρά, ὁ βίος βραχύς*).	Λατινικὴ μετάφρασις τοῦ πρώτου ἀφορισμοῦ τοῦ Ἱπποκράτους: «ὁ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρά».
asinus asinum fricat . . . . (=*ὄνος ὄνον τρίβει*).	Λέγεται περὶ δύο προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀλλη λοεγκωμιάζονται μεθ' ὑπερβολῆς.
audaces fortuna juvat . . . . (=*ἡ τύχη βοηθεῖ τοὺς θρασεῖς*).	Ἔκφρασις κατὰ μίμησιν τοῦ ἡμιστιχίου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. X, 284): audentes fortuna juvat (= ἡ τύχη βοηθεῖ τοὺς τολμηρούς).
audax Japeti genus (=*τὸ εὔτολμον γένος τοῦ Ἰαπετοῦ*).	Οὕτως ὀνομάζει ὁ Ὁράτιος (Carm. I, 3, 27) τὸν Προμηθέα· ἀλλὰ συνήθως ἐν τῇ χρήσει ἡ φράσις δηλοῖ ὁλόκληρον τὰ ἀνθρώπινον γένος.
audi alteram partem . . . ἢ audiatur et altera pars . (=*ἄκουσον τὸ ἕτερον μέρος ἢ ἂς ἀκουσθῇ καὶ τὸ ἕτερον μέρος*).	Διὰ νὰ κρίνῃ τις μετ' ἀμεροληψίας, ὀφείλει ν' ἀκούσῃ ὄχι μόνον τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον. «Μὴ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς».
aura popularis . . (=*ἡ λαϊκὴ αὔρα*)	Μεταφορικὴ ἔκφρασις, δηλοῦσα παρὰ τῷ Βιργιλίῳ (Aeneid VI, 816) καὶ τῷ Ὁρατίῳ (Carm. III, 2, 20) τὴν ἀστάθειαν τῆς λαϊκῆς εὐνοίας.
aurea mediocritas (=*χρυσῆ μετριότης*).	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Carm. II, 10, 5), δηλοῦσα ὅτι μία μέση κατάστασις, ἀποτελοῦσα ἐγγύησιν γαλήνης, δέον νὰ προτιμᾶται πάσης ἄλλης καταστάσεως. Χρησιμοποιεῖται καὶ εἰρωνικῶς, προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀποτολμοῦν γενναῖόν τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἢ τῷ πρακτικῷ βίῳ.
aures habent, et non audient . . . . (=*ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούσονται*).	Φράσις ἐκ τῶν ψαλμῶν (ριε', 6), χρησιμοποιουμένη δι' ἐκείνους, παρ' οἷς τὸ πάθος καταπνίγει τὴν φωνὴν τῆς λογικῆς.
auri sacra fames ! (=*ἡ ἀποτρόπαια δίψα τοῦ χρυσοῦ*).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. III, 57): «Ἡ auri sacra fames κατέλαβε τοὺς πάντας μετὰ τὸν πόλεμον, καταταλύσασα κάθε ἔννοιαν ἠθικῆς».
Austriae est imperare orbi universo (=*τῇ Αὐστρίᾳ εἶναι δεδομένον νὰ ἄρξῃ πάσης τῆς οἰκουμένης*).	Ἰμπεριαλιστικὸν ἔμβλημα τοῦ ποτὲ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Γράφεται ἀκροστιχικῶς: A. E. I. O. U., μετεφράσθη δὲ διὰ γερμανικῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ αὐτὰ γράμματα: «Alles Erdreich ist Oesterreich unterthan».
aut Caesar, aut nihil . . . . (=*ἢ Καῖσαρ, ἢ τίποτε*).	Ἔμβλημα ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Καίσαρα Βοργίαν καὶ δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τοιοῦτον δι' ὅλους τοὺς φιλοδόξους.
ave Caesar (ἢ imperator), morituri te salutant . . . . (=*χαῖρε Καῖσαρ (ἢ αὐτοκράτωρ), οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαιρετοῦν*)	Λόγοι, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸν Σουητώνιον (Claud. 21), ἐπρόφερον οἱ Ρωμαῖοι μονομάχοι παρελαύνοντες, πρὸ τῆς μάχης, ἐνώπιον τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξέδρας.
B	
beati pauperes spiritu . . . . (=*μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι*).	Λόγοι ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας τοῦ Ἰησοῦ (Ματθ. ε', 3), χρησιμοποιούμενοι μὲ τὴν κατὰ λέξιν σημασίαν των εἰρωνικῶς προκειμένου περὶ ἀνθρώπων μικρᾶς διανοητικῆς δυνάμεως ἢ μικρᾶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας, οἱ ὁποῖοι ἐν τούτοις ἐπέτυχον ἐν τῇ ζωῇ.
beati possidentes . (=*μακάριοι οἱ κατέχοντες*)	Ἔκφρασις συχνὰ χρησιμοποιουμένη, ἀφ' ὅτου ὁ Βίσμαρκ τὴν κατέστησε τῆς μόδας. Σημαίνει ὅτι τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἔχουν πάντοτε μεγαλυτέραν βαρύτητα ἀπὸ τὰς ψιλὰς διεκδικήσεις. Ὁ κάτοχος χώρας τινὸς εὑρίσκεται ἐν πλεονεκτικωτέρᾳ θέσει ἀπὸ τὸν διεκδικοῦντα αὐτήν.
bella matribus detestata . . . . (=*οἱ πόλεμοι οἱ μισητοὶ εἰς τὰς μητέρας*).	Ὡραιότατος καὶ ἐπιγραμματικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου (Carm. I, 1, 24—25). Αἱ μητέρες περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον μισοῦν τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος τρέφεται ἀπὸ τὰ τέκνα των.
bis dat, qui cito dat (=*δὶς δίδει ὁ ταχέως δίδων*).	Λατινικὴ παροιμία, σημαίνουσα ὅτι ἡ ταχεῖα ἐκπλήρωσις καθήκοντος ἰσοδυναμεῖ πρὸς διπλῆν ἐκπλήρωσιν.
bona fide . . . . . (=*καλῇ τῇ πίστει*).	Ὄχι ἐξ ὑστεροβουλίας, μὲ ἀγαθὴν προαίρεσιν: «Ἐνήργησα bona fide».

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
C	
caeli enarrant gloriam Dei . . . . . . (=*οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ*)	Χωρίον ἐκ τῶν ψαλμῶν (ιη', 1)) ἔχον πλῆρες ὡς ἑξῆς: Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.
caelo tonantem credidimus Jovem regnare . . . . (=*ἐπιστεύσαμεν ὅτι ὁ Ζεὺς βασιλεύει ἐν τῷ οὐρανῷ ἀκούοντες αὐτὸν βροντῶντα*).	Ἡ ἀρχὴ μιᾶς ᾠδῆς τοῦ Ὁρατίου (Carm. III,5,1). Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀντιλαμβανόμεθα τὴν δύναμιν ἀπὸ τὰ πλήγματα, τὰ ὁποῖα ἐπιφέρει αὕτη.
caetera desiderantur . . . . (=*τὰ ἄλλα εἶναι ποθητά, ἐλλείπουν*).	Τὰ ἄλλα ἐλλείπουν. Τύπος χρησιμοποιούμενος πρὸς δήλωσιν ὅτι ἔργον τι εἶναι ἡμιτελές. Λέγεται ἐπίσης: caetera desunt, μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν.
caput mortuum . . (=*νεκρὰ κεφαλή*)	Ἔκφρασις, ᾗ ἐχρῶντο οἱ παλαιοὶ χημικοὶ διὰ νὰ δηλώσουν τὸ ὄχι ρευστὸν τῶν ἐγκαταλειμμάτων τῶν ἀναλύσεών των. Ἡ εἰκὼν αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτοι παρωμοίαζον τὰ ἐγκαταλείμματα ταῦτα μὲ κεφαλήν, ἧς τὴν ζωὴν εἶχεν ἀφαιρέσει ἡ διύλισις.
cara deum soboles, magnum Jovis incrementum . . . . (=*ἀγαπητὲ τῶν θεῶν γόνε, εὐγενὴς βλαστὲ τοῦ Διός*).	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Bucol. IV, 49) δι' ἔνδοξον τέκνον, τοῦ ὁποίου τὴν γέννησιν ἀναγγέλλει ὁ ποιητής. Χρησιμοποιεῖται κολακευτικῶς διὰ τοὺς βλαστοὺς μεγάλων οἰκογενειῶν.
carcere duro . . . (=*εἰς σκληρὰν εἱρκτήν*).	Ἰταλικὴ ἔκφρασις, ἥτις ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς αὐστριακῆς κατοχῆς, πρὸς δήλωσιν τοῦ εἴδους τῆς φυλακίσεως, εἰς ἣν ὑπεβάλλοντο οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι. Ὑπῆρχε καὶ ἔτι αὐστηροτέρα φυλάκισις, ἡ carcere durissimo.
carpe diem . . . . (=*νέμου τὴν ἡμέραν*).	Ἐπικούρειος παραίνεσις τοῦ Ὁρατίου (Carm. I, 11, 8). Ἡ ζωὴ εἶναι βραχεῖα καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀπολαμβάνωμεν ὅπως μᾶς προσφέρεται. «Carpe diem quam minimum credulus postero» (=νέμου τὴν ἡμέραν, ἐλάχιστα ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν ἐπομένην).
carpent tua poma nepotes . . . . . . (=*οἱ ἀπόγονοί σου θὰ τρυγήσουν τοὺς καρπούς σου*).	Ἡμιστίχιον τοῦ Βιργιλίου (Bucol. IX, 50). Ὁ ποιητὴς ἐμπνέεται ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ σκέπτεται πάντοτε τὸ παρὸν καὶ τὸν ἑαυτόν του μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον καὶ τὰς ἐρχομένας γενεάς.
castigat ridendo mores . . . . (=*διορθώνει τὰ ἤθη διὰ τοῦ γέλωτος*).	Χαρακτηρισμὸς δυνάμενος νὰ δοθῇ εἰς τὴν κωμῳδίαν καὶ τὴν σάτιραν καθόλου.
casus belli . . . . . (=*ἀφορμὴ πολέμου*).	Πᾶν γεγονός, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ προκαλέσῃ πόλεμον μεταξὺ δύο κρατῶν: «Ἡ δολοφονία τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας ἐν Σεραγέβῳ ὑπῆρξε casus belli». Λέγεται ἐπίσης, μετά τινος εἰρωνείας, καὶ προκειμένου περὶ δύο ἰδιωτῶν.
caveant consules ! . (=*ἂς ἀγρυπνῶσιν οἱ ὕπατοι*).	Αἱ πρῶται λέξεις περιφήμου ρωμαϊκοῦ πολιτικοῦ τύπου, ἔχοντος πλήρους ὡς ἑξῆς: «caveant consules ne quid detrimenti respublica capiat» (=ἂς προνοήσωσιν οἱ ὕπατοι μὴ ἡ πολιτεία ὑποστῇ ζημίαν τινά). Διὰ τοῦ τύπου τούτου ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος εἰς κρισίμους περιστάσεις συνίστα εἰς τοὺς ὑπάτους ν' ἀναδείξωσιν ἕνα δικτάτωρα. «Ἡ χολέρα μαστίζει τὴν γείτονα χώραν· caveant consules» (=ἂς ληφθοῦν πάντα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα ἀποτροπῆς τοῦ κινδύνου).
cave ne cadas ! . . (=*φυλάχθητι μὴ πέσῃς*).	Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὄπισθεν τοῦ τελοῦντος θρίαμβον Ρωμαίου στρατηγοῦ, ἵστατο δοῦλός τις, ὅστις καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τελετῆς ὑπεμίμνησκεν εἰς τὸν θριαμβευτήν: cave ne cadas, διὰ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἐπάρσεως. Χρησιμοποιεῖται πάντοτε μεταφορικῶς: «Κατέχεις πολὺ ὑψηλὴν θέσιν· cave ne cadas».
cedant arma togae (=*ἂς ὑποταχθοῦν τὰ ὅπλα εἰς τὴν τήβεννον*).	Τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον στίχου, τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Κικέρων, διὰ νὰ αὐτοεπαινεθῇ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπατείας του. Ἀναφέρουν τὴν φράσιν ταύτην, διὰ νὰ δηλώσουν ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία, συμβολιζομένη διὰ τῶν ὅπλων, πρέπει νὰ ὑποχωρῇ πρὸ τῆς πολιτικῆς, συμβολιζομένης διὰ τῆς τηβέννου.
chi va piano, va sano . . . . (=*ὁ προχωρῶν βραδέως προχωρεῖ ἀσφαλῶς*).	Ἰταλικὴ παροιμία. Πολλάκις λέγεται: «chi va piano, va lontano» (=ὁ προχωρῶν βραδέως φθάνει μακριά).
claudite jam rivos, pueri; sat prata biberunt . . . . (=*κλείσατε πλέον τοὺς ρύακας, παῖδες· ἀρκετὰ ἔπιον οἱ λειμῶνες*).	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Bucol. III, 111). Χρησιμοποιεῖται εἰρωνικῶς μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐπῆλθε πλέον ὁ κόρος, ὅτι πρόκειται νὰ τελειώσῃ ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἀπασχόλησις.
cogito, ergo sum . (=*νοῶ, ἄρα ὑπάρχω*)	Ὁ θεμελιώδης συλλογισμὸς (ἐνθυμηματικοῦ τύπου), ἀφ' οὗ ὁρμᾶται ὁ Καρτέσιος, ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ φιλοσοφικοῦ του συστήματος, μετὰ τὴν ἀπόρριψιν ὡς ἀναποδείκτων ὅλων τῶν βεβαιώσεων τῆς πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφίας.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
commedia dell'arte (=*ἔντεχνος κωμῳδία*).	Ἐκαλεῖτο οὕτω ἐν Ἰταλίᾳ εἶδός τι αὐτοσχεδίων κωμῳδιῶν, τῶν ὁποίων μόνον ἡ ὑπόθεσις ἦτο γνωστὴ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τοὺς ἠθοποιούς, ἐνῷ ὁ διάλογος ηὐτοσχεδιάζετο ἐπὶ σκηνῆς ὑπ' αὐτῶν.
compos sui . . . . (=*κύριος ἑαυτοῦ*).	«Εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις ὁ σοφὸς μένει compos sui».
consensus omnium (=*ὁμοφωνία πάντων*).	«Ἀποδεικνύειν τι διὰ τοῦ consensus omnium». Μία τῶν ἀποδείξεων περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ consensus omnium. Πάντες σχεδὸν οἱ λαοὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἐποχαὶ ἐπίστευσαν εἰς Θεόν. Ἄρα ὑπάρχει Θεός. Λογικῶς ἡ ἀπόδειξις αὕτη δὲν εἶναι ἰσχυρά, διότι ὑπάρχουν καὶ παραδείγματα, καθ' ἃ ὑπῆρχε κοινὴ ὁμοφωνία ἐπὶ ἀπόψεων, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείχθησαν ἐσφαλμέναι. Οὕτω μέχρι τοῦ Κοπερνίκου πάντες ἐπίστευον ὅτι ὁ ἥλιος κινεῖται περὶ τὴν γῆν.
contraria contrariis curantur . . . (=*τὰ ἀντίθετα διὰ τῶν ἀντιθέτων θεραπεύονται*).	Ἀξίωμα τῆς κλασσικῆς ἰατρικῆς (ἑτεροπαθητικὴ μέθοδος), ἀντίθετον πρὸς τὸ τῆς ὁμοιοπαθητικῆς μεθόδου: similia similibus curantur.
coram populo . . . (=*ἐνώπιον τοῦ λαοῦ*).	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 185). Κατὰ τὴν ἀντίληψίν του ὁ δραματικὸς συγγραφεὺς δὲν πρέπει νὰ ἐκτελῇ πάσας τὰς σκηνὰς ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ κοινοῦ, coram populo. «Ὁμιλεῖν coram populo», σημαίνει ὁμιλεῖν μετὰ παρρησίας καὶ ἄνευ φόβου.
corpus delicti . . . (=*τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος*).	Ἀντικείμενον ἀποδεικνῦον τὴν ἐκτέλεσιν ἐγκλήματός τινος, εἴτε ὡς πειστήριον αὐτοῦ, εἴτε ὡς ἀποτέλεσμα.
credo qui absurdum . . . . (=*τὸ πιστεύω, διότι εἶναι ἀδιανόητον*).	Περίφημον θεολογικὸν ἀξίωμα, ἀποδιδόμενον ἐσφαλμένως εἰς τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον καὶ πλασθὲν κατ' ἀναλογίαν ἑνὸς χωρίου τοῦ ἀπολογητοῦ Τερτυλλιανοῦ, ἔχοντος ὡς ἑξῆς: «et mortuus est Dei filius· prorsus credibile est, quia ineptum est» (=ἀπέθανεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀναμφιβόλως εἶναι πιστευτόν, διότι εἶναι ἄτοπον).
cuique suum . . . (=*ἑκάστῳ τὸ ἑαυτοῦ*)	Φράσις εἰλημμένη ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ ὁρισμοῦ τοῦ δικαίου. «Πρέπει νὰ ἀπονέμωμεν cuique suum».
cujus regio, ejus religio . . . . (=*οὔτινος ἡ χώρα, αὐτοῦ καὶ ἡ θρησκεία*).	Λατινικὸν ἀξίωμα, δηλοῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος γενικῶς ἔχει τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ χώρᾳ του θρησκείαν.
cum grano salis . (=*μετὰ κόκκου ἅλατος*).	Μετά τινος ὑπερβολῆς, μετὰ παικτικῆς διαθέσεως. Ἔκφρασις χρησιμοποιουμένη πρὸς δήλωσιν ὅτι τὸ λεγόμενον δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν.
cuncta supercilio moventis . . . . . (=*τὰ πάντα διὰ τῆς ὀφρύος κινοῦντος*).	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 1, 8), ἀναφερόμενος εἰς τὸν Δία, τοῦ ὁποίου ἐξυμνεῖ τὸ ὑπέρτατον μεγαλεῖον.
currente calamo . (=*τρέχοντι καλάμῳ*).	«Γράφω currente calamo», δηλαδὴ ἐν βίᾳ καὶ ἄνευ πολλῆς σκέψεως.
D	
date obolum Belisario . . . . (=*δότε τὸν ὀβολόν σας εἰς τὸν Βελισσάριον*).	Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Βελισσάριος, ἀφοῦ ὑπηρέτησε πιστῶς τὸν Ἰουστινιανόν, ὑποπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειάν του κατήντησεν ἐπαίτης. Ἡ φράσις δηλοῖ: βοηθήσατε ἕνα ἀναξιοπαθοῦντα, τὸν ὁποῖον ἔπληξεν ἡ τύχη.
dat veniam corvis, vexat censura columbas . . . . . . (=*ἡ τιμητεία δίδει χάριν εἰς τοὺς κόρακας καὶ βασανίζει τὰς περιστεράς*).	Ὁ Ἰουβενάλης (Satir. II, 63) θέτει τὸν στίχον τοῦτον εἰς τὸ στόμα τῆς Ρωμαίας Λαρωνίας, ἡ ὁποία ἐπαινεῖ τὸ φῦλόν της καὶ τὸ ὑπερασπίζει ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν στωϊκῶν. Χρησιμοποιεῖται, ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι καταδιώκονται οἱ ἀθῷοι καὶ ἀφήνονται ἀτιμώρητοι οἱ κακοί.
Davus sum, non Oedipus . . . . (=*Δάβος εἶμαι, ὄχι Οἰδίπους*).	Ἔκφρασις τοῦ Τερεντίου (Andr. I, 2, 24). Ὁ Δάβος εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀφωσιωμένου, ἀλλὰ κάπως ἀπλοϊκοῦ δούλου. Ὁ Οἰδίπους ἀντιθέτως εἶναι ὁ περινούστατος ἥρως, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ λύσῃ τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγός.
de auditu . . . . . (=*ἐξ ἀκοῆς*).	«Γνωρίζω τοῦτο μόνον de auditu».
debellare superbos (=*καταπολεμῆσαι τοὺς ὑπερόπτας*).	βλ. parcere subjectis.
debemur morti nos nostraque . . . . . (=*ὀφειλόμεθα εἰς τὸν θάνατον καὶ ἡμεῖς καὶ πάντα τὰ ἡμέτερα*).	Ἀρχὴ ἑνὸς στίχου τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 63). Ὁ ποιητής, παρομοιάζων τὰς γλώσσας, τῶν ὁποίων αἱ λέξεις ἀνανεώνονται, πρὸς τὰ δένδρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα πίπτουν περιοδικῶς, σκέπτεται καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν μοῖραν τοῦ θανάτου.
decipimur specie recti . . . . (=*ἀπατώμεθα ὑπὸ τῆς θέας τοῦ ὡραίου*).	Γνώμη τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 25) περὶ τῶν ποιητῶν.
de gustibus et coloribus non disputandum . . . . (=*περὶ ὀρέξεων καὶ χρωμάτων δὲν πρέπει νὰ γίνεται συζήτησις*).	Ρῆσις τῶν σχολαστικῶν τοῦ μεσαίωνος, ἀποβᾶσα κοινόχρηστος παρ' ἅπασι τοῖς εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς. Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἕκαστος εἶναι ἐλεύθερος νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του.
delenda Carthago . (=*καταστρεπτέα ἡ Καρχηδών*).	Διὰ τῶν λόγων τούτων (ἢ μᾶλλον διὰ τῆς φράσεως: praeterea censeo delendam esse Carthaginem=πρὸς τούτοις φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδών) ἐπεράτωνε κατὰ τὴν παράδοσιν (Flori Hist. rom. II, 15) ὁ Κάτων ὁ πρεσβύτερος ὅλους τοὺς λόγους του, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ θέμα των. Χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἔκφρασιν ἐμμόνου ἰδέας, τῆς ὁποίας ἐπιδιώκομεν μετ' ἐπιμονῆς τὴν πραγματοποίησιν καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανερχόμεθα πάντοτε.
de minimis non curat praetor . . . . (=*ὁ πραίτωρ δὲν φροντίζει περὶ ἐλαχίστων*).	Ἀξίωμα χρησιμοποιούμενον, ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι αἱ ἐνασχολήσεις ἑκάστου εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέχει.
dente lupus, cornu taurus petit . . . . (=*ὁ λύκος ἐπιτίθεται διὰ τῶν ὀδόντων, ὁ δὲ ταῦρος διὰ τῶν κεράτων*).	Φράσις τοῦ Ὁρατίου (Serm. II, 1, 52). Ἕκαστος χρησιμοποιεῖ τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα τῷ ἔχει δώσει ἡ φύσις: ἕκαστος ἀμύνεται ὅπως δύναται.
dente superbo . . . (=*μὲ ἀγέρωχον ὀδόντα*).	Εἰκονικὴ ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Serm. II, 6, 87), δι' ἧς οὗτος θέλει νὰ δείξῃ τὴν περιφρόνησιν, μεθ' ἧς ὁ ποντικὸς τῶν πόλεων ἐγεύετο τοῦ ἐκ καρπῶν γεύματος τοῦ ἀρουραίου.
dentibus albis . . . (=*διὰ λευκῶν ὀδόντων*).	Ὁ σατιρικὸς ποιητὴς πληγώνει, ἀλλὰ πάντοτε γελῶν, χωρὶς νὰ δάκνῃ μέχρις αἱματώσεως, dentibus albis.
deo ignoto . . . . . (=*τῷ ἀγνώστῳ θεῷ*).	Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, διδάσκων τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Ἀθήναις, ἀνέγνωσεν ἐπὶ ἑνὸς βωμοῦ τὴν ἐπιγραφήν: «τῷ ἀγνώστῳ θεῷ» καὶ ἐδήλωσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἦτο ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ἄγνωστος θεός των (Πράξ. ιζ', 22 κ. ἑξ.).
de omni re scibili, et quibusdam aliis (=*περὶ παντὸς γνωρισίμου πράγματος καὶ περί ἄλλων τινῶν*).	Ὁ περίφημος πολυΐστωρ καὶ αἰσθητικὸς τῆς Ἀναγεννήσεως Πῖκος τῆς Μιράντολας ἰσχυρίζετο ὅτι ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ οἱονδήποτε ζήτημα τοῦ ἀφοροῦντα περὶ παντὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον νὰ ὑπόκειται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν (de omni re scibili). Ὁ Βολταῖρος, βραδύτερον, εἰρωνευόμενος τὴν κάπως ἐγωϊστικὴν βεβαίωσιν τοῦ νεαροῦ σοφοῦ, προσέθηκεν εἰς τὸ ἔμβλημα τοῦτο καὶ τὴν φράσιν: et quibusdam aliis. Ἡ ὅλη ἔκφρασις ἀπέβη ἔκτοτε παροιμιώδης καὶ χρησιμοποιεῖται εἰρωνικῶς προκειμένου συνήθως περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι γνωρίζουν τὰ πάντα, ἐνῷ οὐδὲν γνωρίζουν, ἢ περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ παντοῖα θέματα ἔξω τῆς ειδικότητός των.
de profundis (ἐνν. **clamavi**) . . . . . . (=*ἐκ βαθέων ἐκέκραξα*).	Πρῶτοι λόγοι ἑνὸς ψαλμοῦ τοῦ Δαυΐδ (ψαλμ. ρκθ', 1). Ἀφ' ὅτου ὁ Ο. Wilde, εὑρισκόμενος ἐν τῇ φυλακῇ, ἔγραψε τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «De profundis» φιλοσοφικοαισθητικόν του δοκίμιον, ἡ φράσις χρησιμοποιεῖται προκειμένου καὶ περὶ δισμαρτυριῶν ἢ ἔργων, τὰ ὁποῖα γράφονται ἐν φυλακῇ.
desinit in piscem . (=*ἀπολήγει εἰς ἰχθύν*.)	Φράσις εἰλημμένη ἐκ τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 4), ὅστις παρομοιάζει ἓν ἔργον τέχνης ἄνευ ἑνότητος μὲ ὡραίαν προτομὴν γυναικός, καταλήγουσαν εἰς οὐρὰν ἰχθύος («Desinit in piscem mulier formosa superne»). Λέγεται περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων τὸ τέλος δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀρχήν.
desipere in loco . (=*παραφρονεῖν ἐν καιρῷ*).	Ὁ Ὁράτιος (Carm. IV, 12, 28) συμβουλεύει τὸν φίλον του Βιργίλιον ὅτι καλὸν εἶναι ν' ἀναμειγνύῃ κάθε τόσο εἰς τὴν σοφίαν του ἕνα κόκκον παραφροσύνης, μανίας (dulce est desipere in loco). Ἡ ὑπερβολικὴ καὶ διαρκὴς σοβαρότης καὶ συνοφρύωσις δὲν εἶναι καλή.
de stercore Ennii . =*ἐκ τῆς κόπρου τοῦ Ἐννίου*).	Ὁ Βιργίλιος (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δονάτου) ἔλεγεν ὅτι ἔχει δανεισθῆ ἀρκετοὺς μαργαρίτας ἐκ τῆς κόπρου τοῦ Ἐννίου, θέλων διὰ τούτου ν' ἀπολογηθῇ διὰ τὴν μίμησιν ὡρισμένων στίχων τοῦ παλαιοτέρου ἐκ τῶν Ρωμαίων ποιητῶν.
de te fabula narratur . . . . (=*περὶ σοῦ πρόκειται ἐν τῷ μύθῳ*).	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Serm. I, 1, 69), ὁ ὁποῖος, περιγράψας τὴν μανίαν τοῦ φιλαργύρου, ἀπευθύνεται εἰς τὸν ὑποθετικὸν συζητητήν του. Χρησιμοποιεῖται, ὅταν θέλωμεν νὰ δείξωμεν εἰς πρόσωπόν τι ὅτι περὶ αὐτοῦ ὁμιλοῦμεν, ὅτι τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ περιγράφομεν, ὅταν τοῦτο φαίνεται ὅτι δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεται.
deus, ecce deus! . (=*ὁ θεός, ἰδοὺ ὁ θεός*).	Ταύτην τὴν ἀναφώνησιν ἀποδίδει ὁ Βιργίλιος (Aeneid. VI, 46) εἰς τὴν Σίβυλλαν, αἰσθανθεῖσαν ἑαυτὴν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ φράσις παρέμεινε σύμβολον τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
deus ex machina . (*=ἀπὸ μηχανῆς θεός*).	Ἔκφρασις δηλοῦσα τὴν ἔν τινι θεατρικῷ ἔργῳ ἐπέμβασιν ἑνὸς θεοῦ, ἑνὸς ὑπερφυσικοῦ ὄντος, κατερχομένου ἐπὶ τῆς σκηνῆς διὰ μηχανῆς. Μεταφορικῶς σημαίνει ἀπροσδοκήτως εὐνοϊκὴν λύσιν τραγικῆς τινος καταστάσεως.
deus nobis haec otia fecit . . . . . (*=θεός τις ἐδώρησεν ἡμῖν ταύτας τὰς ἀνέσεις*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ Βιργίλιος (Bucol. I, 6) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ βοσκοῦ Τιτύρου, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀφηγεῖται εἰς ἄλλον βοσκὸν πῶς χάρις εἰς τὸν Αὔγουστον ἀπέκτησε τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν του.
de visu . . . . (*=ἐξ ὄψεως*).	«Ὁμιλεῖν περί τινος de visu». Ὅπως: «ὁμιλεῖν de auditu».
diem perdidi . . . (*=ἀπώλεσα τὴν ἡμέραν μου*).	«Amici, diem perdidi» ἔλεγεν ὁ Τῖτος (Sueton, Tit. VIII), ὁσάκις παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ τῷ δοθῇ εὐκαιρία νὰ πράξῃ ἀγαθόν τι.
difficiles nugae . . (*=ἐπίμοχθοι φλυαρίαι*).	Ὁ Μαρτιάλιος (Epigram. II, 82) εἰρωνεύεται τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀτασχολοῦνται σοβαρῶς μὲ παιδαριωδίας καὶ μοχθοῦν διὰ νὰ ἐπιδείξουν πνεῦμα.
dignus est intrare . (*=δύναται νὰ εἰσέλθῃ*).	Χρησιμοποιεῖται πάντοτε χάριν ἀστειότητος, ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ τις δεκτὸς ὡς μέλος σωματείου ἢ λέσχης.
di meliora piis . . (*=οἱ θεοὶ βελτίονα τοῖς εὐσεβέσι*).	Ἀναφώνησις τοῦ Βιργιλίου εἰς τὸ τέλος τῆς περιγραφῆς τοῦ λοιμοῦ (Georg. III, 513).
dis aliter visum . . (*=ἄλλως ἔδοξε τοῖς θεοῖς*).	Φράσις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. II, 428). Μελαγχολικὴ σκέψις τοῦ ποιητοῦ ἐξ ἀφορμῆς τῆς τύχης τοῦ Ριφέως, ὅστις θὰ ἔπρεπε, λόγῳ τῶν ἀρετῶν του, νὰ σωθῇ ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς Τροίας.
discite justitiam moniti, et non temnere divos . . . . . (*=γνῶτε τὸ δίκαιον μετὰ τὸ κέλευσμα τοῦτο καὶ μὴ παροράτε τοὺς θεούς*).	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 620). Ὁ Φλεγύας, βασιλεὺς τῆς Βοιωτίας, λεηλατήσας τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν, ἐρρίφθη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸν Ἅδην καὶ κατεδικάσθη νὰ ἐπαναλαμβάνῃ γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ τὴν σύστασιν ταύτην.
disjecti membra poetae . . . . (*=τὰ διεσκορπισμένα μέλη τοῦ ποιητοῦ*).	Φράσις εἰλημμένη ἔκ τινος χωρίου τοῦ Ὁρατίου (Serm. I, 4, 62): «Ὅταν ποιητής τις μεταφράζεται εἰς πεζόν, δὲν ἀποδίδεται ἐξ ὁλοκλήρου· εἰς τὴν πεζὴν μετάφρασιν βλέπει τις μόνον disjecti membra poetae».
divide ut regnes . (*=διαίρει ἵνα βασιλεύῃς*).	Πολιτικὸν ἀξίωμα, διατυπωθὲν ὑπὸ τοῦ Μακκιαβέλη. Εἶναι τὸ περισσότερον πάντων τῶν ἀξιωμάτων πρακτικῶς ἐφαρμοσθὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Λέγεται καί: divide ut imperes ἢ divide et impera (=διαίρει καὶ βασίλευε).
dixi . . . . (*=εἶπον*).	Οὐδὲν ἄλλο ἔχω νὰ προσθέσω.
doctor in utroque . (*=διδάκτωρ ἐν ἑκατέρῳ*).	βλ. in utroque jure.
doctus cum libro . (*=σοφὸς μετὰ βιβλίου*).	Λέγεται περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀνίκανοι νὰ σκεφθοῦν μόνοι των, ἀντλοῦντες τὰς ἰδέας των ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων.
donec eris felix, multos numerabis amicos . . . . . (*=ἐνόσῳ θὰ εἶσαι εὐτυχής, πολλοὺς θ' ἀριθμῇς φίλους*).	Στίχος τοῦ Ὀβιδίου (Trist. I, I, 39), ὅστις, ἐξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν φίλων του. Προσθέτουν συνήθως καὶ τὸν ἑπόμενον στίχον: tempora si fuerint nubila, solus eris» (=ὅταν ὁ καιρὸς γίνῃ συννεφώδης, θὰ μείνῃς μόνος).
dulce et decorum est pro patria mori (*=ἡδὺ καὶ ὡραῖον εἶναι τὸ θνήσκειν ὑπὲρ πατρίδος*.)	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 2, 13), ἀπευθυνομένου πρὸς τοὺς νέους τῆς Ρώμης, τοὺς ὁποίους συμβουλεύει νὰ μιμηθοῦν τὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων των, καὶ ἰδίᾳ τὴν πολεμικήν των τόλμην.
dulces moriens reminiscitur Argos . (*=θνήσκων ἀναπολεῖ τὸ ἥδιον Ἄργος*).	Ἔκφρασις, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὁ Βιργίλιος (Aeneid X, 782), διὰ νὰ καταστήσῃ ἐντονωτέραν τὴν ὀδύνην τοῦ νεαροῦ πολεμιστοῦ Ἀνθόρου, ὅστις εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν Αἰνείαν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀπέθανε μακρὰν τῆς πατρίδος του, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεζεντίου.
dulcia linquimus arva . . . . (*=ἐγκαταλείπομεν τοὺς γλυκεῖς ἀγρούς*).	Ἡμιστίχιον τοῦ Βιργιλίου (Bucol. I, 3). Ὁ Μελίβοιος παραπονεῖται διὰ τὴν ἐξορίαν, εἰς ἣν κατεδικάσθη μετὰ τὴν μάχην τῶν Φιλίππων, καὶ θλίβεται διότι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς προσφιλεῖς του ἀγρούς.
dura lex, sed lex . (*=σκληρὸς νόμος, ἀλλὰ νόμος*).	Γνωμικόν, τὸ ὁποῖον ἀναφέρουν προκειμένου περὶ σκληροῦ κανόνος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποταγῇ τις.
E	
ecce homo . . . . . (*=ἴδε ὁ ἄνθρωπος*).	Λόγοι τοῦ Πιλάτου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους (Ἰωάν. ιθ', 5), δεικνύοντος αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ἐνδεδυμένον πορφυροῦν ἱμάτιον καὶ φέροντα ἀκάνθινον στέφανον. Τοὺς ἀναφέρει τις, ὅταν θέλῃ νὰ ἀναγγείλῃ ἑαυτὸν ἢ ἄλλον τινά.
ecce iterum Crispinus . . . . (*=ἰδοὺ ἐκ νέου ὁ Κρισπῖνος*).	Δηλαδή: ἰδοὺ πάλιν ἦλθεν ὁ ὀχληρὸς Κρισπῖνος. Φράσις τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. IV, I), χρησιμοποιουμένη πάντοτε μὲ κακὴν σημασίαν.
ego sum qui sum . (*=ἐγώ εἰμι ὁ Ὤν*).	Λόγοι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Μωϋσέα (Ἔξοδ. γ, 14).
eheu fugaces labuntur anni . . . . (*=φεῦ! ὀλισθαίνουν τὰ φευγαλέα ἔτη*).	Χωρίον τοῦ Ὁρατίου (Carm. II, 14, I), ἐκφράζον ἐπικούρειον μελαγχολίαν διὰ τὴν ταχεῖαν πάροδον τοῦ χρόνου.
ejusdem farinae . (*=τοῦ αὐτοῦ ἀλεύρου*).	Λέγεται πάντοτε, μὲ κακὴν σημασίαν, περὶ δύο ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζουν εἰς τὰς κακίας των καὶ τὰ ἐλαττώματά των.
ense et aratro . . (*=διὰ τοῦ ξίφους καὶ διὰ τοῦ ἀρότρου*).	«Ὁ πολίτης ἐξυπηρετεῖ τὴν πατρίδα του ense et aratro», ἤτοι διὰ τοῦ ξίφους του ἐν καιρῷ πολέμου καὶ διὰ τοῦ ἀρότρου του, διὰ τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας, ἐν καιρῷ εἰρήνης.
Epicuri de grege porcus . . . . . . (*=χοῖρος ἐκ τῆς ἀγέλης τοῦ Ἐπικούρου*).	Οὕτω ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν ἔν τινι ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Τίβουλλον (Epist. I, 4, 16) ὁ φιλήδονος Ὁράτιος, εἰρωνευόμενος πιθανῶς τὴν αὐστηρὰν γλῶσσαν τῶν στωϊκῶν. Ἡ φράσις ἀπέμεινε παροιμιώδης καὶ χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ ἀνθρώπων παραδεδομένων εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις.
Eppur (ἢ E pur), si muove! . . . . . . (*=καὶ ἐντούτοις κινεῖται*).	Ἰταλικὴ φράσις, ἀποδιδομένη εἰς τὸν Γαλιλαῖον, ὅστις εἶχε καταδικασθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐδίδασκεν ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ ἑαυτήν, ἀντιθέτως πρὸς τὸ γράμμα τῶν Γραφῶν.
ergo, glu capiuntur aves . . . . (*=ὅθεν, διὰ τοῦ ἰξοῦ συλλαμβάνονται τὰ πτηνά*).	Κωμικὸν συμπέρασμα ἄσχετον πρὸς τὰ προηγηθέντα. Χρησιμοποιεῖται, ὅταν θέλωμεν νὰ δείξωμεν τὴν λογικὴν ἀσυναρτησίαν ἑνὸς συλλογισμοῦ.
eripuit caelo fulmen sceptrumque tyrannis . . . . . . (*=ἀνήρπασεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ τὸν κεραυνὸν καὶ ἀπὸ τῶν τυράννων τὸ σκῆπτρον*).	Ἐπιγραφὴ ἐγκεχαραγμένη εἰς τὸ βάθρον τῆς προτομῆς τοῦ Φραγκλίνου καὶ ὑπαινισσομένη συγχρόνως τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις καὶ τὴν ἱστορικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀνδρός.
eritis sicut dii . . (*=ἔσεσθε ὡς θεοί*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνεν ὁ ὄφις πρὸς τὴν Εὔαν, διὰ νὰ τὴν πείσῃ νὰ φάγῃ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ (Γενέσ. γ' 5). Ἀναφέρονται συχνὰ προκειμένου περὶ ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων.
errare humanum est . . . . (*=τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον εἶναι*).	Χρησιμοποιεῖται πρὸς δικαιολογίαν καὶ κολασμὸν σφάλματός τινος ἢ ἠθικοῦ ὀλισθήματος.
est modus in rebus (*=ὑπάρχει μέτρον ἐν τοῖς πράγμασι*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (Serm. I, I, 106), ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ ἑλληνικόν: «πᾶν μέτρον ἄριστον».
et campos ubi Troja fuit . . . . (*=καὶ τοὺς ἀγρούς, ἔνθα ποτὲ ὑπῆρξεν ἡ Τροία*).	Ἡμιστίχιον τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. III, 12). Ἡ Τροία καίεται· ὅλοι ὅσοι διέφυγον τὴν καταστροφὴν συνεκεντρώθησαν πέριξ τοῦ Αἰνείου καὶ ἐγκαταλείπουν μετ' αὐτοῦ τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως. Ὁ στίχος οὗτος ἀναφέρεται ὡς μελαγχολικὴ ἔκφρασις τῆς ὀδύνης ἑνὸς λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκδιωχθῆ ἐκ τῆς πατρίδος του.
etiam periere ruinae . . . . (*=ἀκόμη καὶ τὰ ἐρείπια ἐχάθησαν*).	Λόγοι τοῦ Λουκανοῦ (Pharsal. IX, 969), περιγράφοντος τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Καίσαρος εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Τροίας. Ἀναφέρονται ὁσάκις θέλομεν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς.
et in Arcadia ego! (*=καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἔζων ζήσει ἐν Ἀρκαδίᾳ*).	Συγκινητικὴ ἀναφώνησις, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἐπιγραφὴ τοῦ περιφήμου πίνακος τοῦ Πουσσέν: «Οἱ βοσκοὶ τῆς Ἀρκαδίας». Ἀναφέρεται, ὅταν θέλωμεν νὰ τονίσωμεν τὸν ἐφήμερον χαρακτῆρα τῆς εὐτυχίας καὶ τὴν θλῖψιν δι' ἀπολεσθὲν ἀγαθόν.
et propter vitam, vivendi perdere causas . . . . (*=καὶ χάριν τῆς ζωῆς, νὰ χάνωμεν τοὺς λόγους ὑπάρξεως τῆς ζωῆς*).	Στίχος τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. VIII, 84). Ὁ ποιητὴς ἐπικρίνει τὰ ἐλαττώματα τῶν πατρικίων τῆς ἐποχῆς του καὶ διδάσκει τὴν ἀρετὴν εἰς ἕνα φανταστικὸν συνομιλητήν του. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ τιμὴ πρέπει νὰ εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ἰσχυρότερος λόγος τῆς ζωῆς του.
et quasi cursores, vitae lampada tradunt . . . . (*=καὶ ὡς δρομεῖς, μεταδίδουν τὴν λαμπάδα τῆς ζωῆς*).	Στίχος τοῦ Λουκρητίου (De nat. rer. II, 79). Ἐξ ἀφορμῆς τῆς βραχύτητος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται τὴν ἑλληνικὴν ἑορτὴν τῆς λαμπαδηδρομίας, παρομοιάζων τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τοὺς δρομεῖς, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ διήνυσαν τὸν δρόμον των, παραδίδουν εἰς τοὺς ἀναμένοντας τὴν λαμπάδα των.
ex abrupto ἢ ab abrupto . . . . (*=ἐξ ὑπογυίου, ἐκ τοῦ προχείρου*).	«Ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ ὡμίλησεν ex abrupto».
ex cathedra . . . . (*=ἀπὸ καθέδρας*).	Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς αὐθεντίας, ἣν παρέχει τινὶ ἡ θέσις του. «Ὁμιλεῖν ex cathedra», ὁμιλεῖν μετ' ἀμεροληψίας δῆθεν, μετὰ προσποιητῆς αὐθεντίας.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
exceptis excipiendis . . . . (=*ἐξαιρουμένων τῶν ἐξαιρετέων*)	Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν. «Εἶναι γενικὸς κανών, exceptis excipiendis».
ex dono . . . . . (=*ἐκ δώρου*).	Τύπος δι' οὗ δηλοῦται εἰς συλλογήν τινα ὅτι τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀντικείμενον προέρχεται ἐκ δώρου τοῦ οὗ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα.
exegi monumentum aere perennius. . . (=*ὕψωσα μνημεῖον στερεώτερον τοῦ χαλκοῦ*)	Πρῶτος στίχος τῆς τελευταίας ᾠδῆς τοῦ τρίτου βιβλίου τῶν «Carmina» τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 30). Ὁ ποιητής, περατώνων τὴν συλλογὴν τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων του βεβαιοῖ μετά τινος, ὄχι ἀδικαιολογήτου, ἐγωϊσμοῦ ὅτι κατέκτησε τὴν ἀθανασίαν. Συχνὰ χρησιμοποιεῖται τὸ πρῶτον μόνον ἢ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ στίχου τούτου.
ex nihilo, nihil . . (=*ἐκ τοῦ μηδενός, μηδεν*).	Περίφημος ἀφορισμός, συνοψίζων τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Λουκρητίου, ἀλλὰ ληφθεὶς ἐξ ἑνὸς στίχου τοῦ Πέρσου (Satir. III, 24), ὅστις ἀρχίζει διὰ τῶν λέξεων: De nihilo nihil», δηλαδὴ ἐκ τοῦ μηδενὸς οὐδὲν δύναται να προέλθῃ καὶ ἐπομένως ὁ κόσμος δὲν ἐδημιουργήθη ὑπὸ ὑπερτάτου τινὸς ὄντος, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν.
ex ore parvulorum veritas . . . . (=*ἀπὸ στόματος νηπίων ἡ ἀλήθεια*)	Τὰ νήπια δὲν δύνανται νὰ ψεύδωνται διὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἀφοροῦν ἀμέσως, διότι δὲν γνωρίζουν τὴν σκοπιμότητα τῶν ψευδῶν τῶν μεγάλων.
exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor . . . . (=*εἴθε νὰ γεννηθῇ ἐκ τῶν ὀστῶν μου ἐκδικητής τις*)	Κατάρα τῆς θνησκούσης Διδοῦς (Virgil. Aeneid. IV, 625), στρεφομένη κατὰ τοῦ γένους τοῦ Αἰνείου, ὅστις τὴν ἐγκατέλειψεν. Ὁ ἐκδικητὴς οὗτος ὑπῆρξεν ὁ Ἀννίβας, ὁ ἀπηνέστερος ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων.
expende Hannibalem . . . . (=*ζύγισον τὸν Ἀννίβαν*).	«Πόσας λίτρας κόνεως θὰ εὕρῃς εἰς τὸν μέγαν τοῦτον στρατηγόν;» Στίχος τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. X, 147), ἀποτελῶν μέρος ἰδεῶν, τὰς ὁποίας ἐκθέτει ὁ ποιητὴς διὰ τὴν ματαιότητα τῆς στρατιωτικῆς δόξης. «Δὲν ὑπάρχει πλέον ἐφήμερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν. Expende Hannibalem...».
F	
facit indignatio versum . . . . (=*ἡ ἀγανάκτησις κάμνει τὸν στίχον*).	Ἔκφρασις τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. I, 79), σημαίνουσα ὅτι ἡ δικαία ἀγανάκτησις εἶναι ἡ καλυτέρα ἔμπνευσις.
faenum habet in cornu . . . . (=*ἔχει ἄχυρον εἰς τὰ κέρατα*).	Ὁ Ὁράτιος (Serm. I. 4, 33) παρομοιάζει παιγνιωδῶς τοὺς σατιρικοὺς ποιητὰς πρὸς τοὺς ἐπικινδύνους ἐκείνους βοῦς, τῶν ὁποίων καλύπτουν τὰ κέρατα διὰ χόρτου ἢ ἀχύρου.
fama volat . . . . . (=*ἡ φήμη ἵπταται*).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. III, 121). Τὰ νέα διαδίδονται μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος.
favete linguis . . . (=*εὐφημεῖτε*).	Ἀρχὴ στίχου τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 1, 2). Ὁ ποιητὴς ζητεῖ ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς του νὰ τηρήσουν θρησκευτικὴν σιγήν, διὰ ν' ἀκούσουν τὰς ἠθικὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ τοῖς διδάξῃ. Ἡ σύστασις αὕτη (ἑλληνιστί: εὐφημεῖτε) ἀπηυθύνετο πρὸς ὅλους τοὺς παρακολουθοῦντας θρησκευτικήν τινα τελετήν.
felix culpa! . . . . . (=*εὐτυχὲς ἁμάρτημα!*).	Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, διότι εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ἡ κάθοδος καὶ ἐνσάρκωσις τοῦ Σωτῆρος.
felix qui potuit rerum cognoscere causas . . . . (=*εὐτυχὴς ὅστις ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ τὰς αἰτίας τῶν πραγμάτων*)	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Georg. II, 489), ὅστις ἀποτελεῖ οἱονεὶ ἔμμεσον ὁρισμὸν τῆς φιλοσοφίας, τῆς καθολικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων καὶ τῶν γιγνομένων.
fervet opus . . . (=*ζέει τὸ ἔργον*).	Ἔκφρασις χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου (Georg. IV, 169) πρὸς ἀπεικόνισιν τῆς δραστηριότητος τῶν μελισσῶν.
festina lente . . . . (=*σπεῦδε βραδέως*).	Ὁ Σουητώνιος (August. 25) ἀποδίδει εἰς τὸν Αὔγουστον τὸ ῥητὸν τοῦτο, οὗ ὑπάρχει ταυτόσημον ἑλληνικὸν ἀντίστοιχον τό: «σπεῦδε βραδέως»,
fiat lux . . . . . . (=*γενηθήτω φῶς*).	Ὑπαινιγμὸς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην (Γενέσ. α, 3): «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς». Ἀποτελεῖ τὸ ἔμβλημα κάθε μεγάλης ἀνακαλύψεως ἢ ἀποκαλύψεως.
fiat voluntas tua . (=*γενηθήτω τὸ θέλημά σου*).	Φράσις ἐκ τῆς «Κυριακῆς προσευχῆς».
fidus Achates . . . (=*ὁ πιστὸς Ἀχάτης*).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 158) διὰ τὸν πλέον ἀφωσιωμένον ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Αἰνείου. Χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ στενοῦ φίλου.

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
finis coronat opus (=*τὸ τέλος στεφανοῖ τὸ ἔργον*).	Χρησιμοποιεῖται καὶ μὲ καλὴν καὶ μὲ κακὴν σημασίαν, πρὸς δήλωσιν ὅτι τὸ τέλος ἑνὸς πράγματος ἐξαρτᾶται πάντοτε ἐκ τῆς ἀρχῆς του.
finita la musica passata la festa . . (= *τελείωσεν ἡ μουσική, ἔληξεν ἡ ἑορτή*).	Ἰταλικὴ παροιμιώδης ἔκφρασις λεγομένη ποιητικῶς ὅτι ἐπῆλθε πλέον τὸ ὁριστικὸν τέρμα μιᾶς καταστάσεως.
fluctuat nec mergitur . . . . (=*κλυδωνίζεται ἀλλὰ δὲν βυθίζεται*).	Τὸ γνωμικὸν τῆς πόλεως τῶν Παρισίων, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἔμβλημα, ἀπο τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ἓν πλοῖον. Χρησιμοποιεῖται ὡς ῥῆτρα ἔργων ἀπολογητικῶν, μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ἀλήθεια, ὁσονδήποτε καὶ ἂν κακοποιῆται, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταπνιγῇ.
fontes aquarum . . (=*τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων*).	Φράσις εἰλημμένη ἐκ τοῦ μα' ψαλμοῦ: «Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ ὁ Θεός». Γενικῶς χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν σημασίαν τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἀντλεῖ τις τὰς ἰδέας του. «Οἱ μέτριοι συγγραφεῖς ἀλλάσσουν τὰς ἰδέας των ἀναλόγως τῶν fontes aquarum, τῆς ὁποίας διαθέτουν», ἀναλόγως τῶν βοηθημάτων των.
forsam et haec olim meminisse juvabit. (=*ἴσως ποτὲ θὰ σᾶς τέρπῃ ἡ ἐνθύμισις τούτων*).	Τέλος ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. I, 203). Διὰ τῶν λόγων τούτων προσπαθεῖ ὁ Αἰνείας νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς συντρόφους του.
fugit irreparabile tempus . . . . (=*φεύγει ὁ ἀνεπανόρθωτος χρόνος*)	Τέλος ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Georg. III, 284).
G	
genus irritabile vatum . . . . (=*τὸ δύσχολον γένος τῶν ποιητῶν*).	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Epist. II, 2, 102), χρησιμοποιουμένη πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ὑπερβολικῆς εὐαισθησίας τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ἐν γένει.
gloria victis . . . . (=*δόξα τοῖς ἡττημένοις*).	Ἡ ἀντίθεσις τῆς ἐκφράσεως: vae victis. «Ὑπάρχουν ἧτται, καθ' ἃς δύναταί τις νὰ ἀναφωνήσῃ: gloria victis».
graecum est, non legitur . . . ἢ graeca sunt, non leguntur (=*ἑλληνικὰ εἶναι, δὲν διαβάζονται*).	Ἀξίωμα τοῦ μεσαίωνος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου, ἐξ ἀγνοίας τῆς ἑλληνικῆς, οὐδεμίαν ἔτρεφον ἐκτίμησιν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ κείμενα οἱ σχολαστικοί. Σήμερον χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν: μὴ ἀναμειγνύεσθε εἰς πράγματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οὐδὲν κατανοεῖτε.
grammatici certant (=*οἱ γραμματικοὶ ἐρίζουν*).	Ἀρχὴ ἑνὸς στίχου τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 78), ὅστις ὁλόκληρος ἔχει: «Grammatici certant et adhuc sub judice lis est»· βλ. adhuc.
grande mortalis aevi spatium . . . . (=*τὸ μέγα διάστημα τῆς ζωῆς ἑνὸς θνητοῦ*).	Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ Τάκιτος (Agricol. III), τὴν δεκαπενταετῆ βασιλείαν τοῦ Δομιτιανοῦ.
grosso modo . . . . (=*ἁδρομερῶς*).	Κατὰ προσέγγισιν, περίπου.
guarda e passa . . (=*βλέπε καὶ πέρνα*).	Ἰταλικὴ παροιμία ἀποτελοῦσα σύστασιν πρὸς ἀδιαφορίαν.
H	
habeas corpus . . . (=*ενν.* ad subjiciendum=*νὰ ἔχῃς τὸ σῶμα, διὰ νὰ τὸ προσαγάγῃς πρὸ τοῦ δικαστηρίου*).	Ὄνομα περιφήμου νόμου, ὅστις ἐν Ἀγγλίᾳ ἐγγυᾶται τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν, προστάζων ὅπως κάθε σύλληψις ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου.
habemus confitentem reum . . . . . (=*ἔχομεν ὁμολογοῦντα κατηγορούμενον*).	Ἔκφρασις ληφθεῖσα ἐκ τοῦ προοιμίου τοῦ λόγου τοῦ Κικέρωνος ὑπὲρ τοῦ Λιγαρίου (Pro Ligar. I, 2), ὀπαδοῦ τοῦ Πομπηΐου, ἐξορισθέντος μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Καίσαρος.
habent sua fata libelli . . . . (=*ἔχουν τὰ πεπρωμένα των καὶ τὰ βιβλία*).	Ἀφορισμὸς τοῦ γραμματικοῦ καὶ ποιητοῦ Τερεντιανοῦ Μαύρου. Ὅπως ὑπάρχουν ἄνθρωποι μὲ καλὴν ἢ κακὴν μοῖραν, οὕτω ὑπάρχουν καὶ βιβλία προωρισμένα διὰ τὴν ἀθανασίαν ἢ τὴν ἄμεσον λήθην.
Hannibal ad portas ἢ Hannibal ante portas . . . . (=*ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν*).	Ἡ ἱστορικὴ κραυγὴ ἀπογνώσεως τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν μάχην τῶν Καννῶν (Cicer. De fin IV. 9, T. Liv. 23, 16). Χρησιμοποιεῖται, ὅταν θέλομεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι μᾶς ἀπειλεῖ ἄμεσος κίνδυνος.
hic jacet lepus . . (=*ἐνθάδε κεῖται ὁ λαγωός*).	Παικτικὴ ἔκφρασις σημαίνουσα: ἐδῶ ἔγκειται ἡ δυσκολία, «ἐδῶ εἶναι ὁ κόμπος».
hic Rhodus, hic saltus . . . . (=*ἰδοὺ ἡ Ρόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα*).	Παροιμιώδης φράσις. Πρὸς τὸν ἰσχυριζόμενον ὅτι ἐν Ρόδῳ ἐπήδα ὑπερμέτρως, ἀπήντησαν: Ὑπόθες ὅτι ἐδῶ εἶναι ἡ Ρόδος καὶ πήδησον τὸ πήδημα, περὶ οὗ λαλεῖς. Ἡ φράσις χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν: εἶναι καιρὸς ν' ἀποδείξῃς ἀληθεῖς τοὺς ἰσχυρισμούς σου· ἂν δύνασαι, πρᾶξον ὅσα ἐπαγγέλλεσαι.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
hoc caverat mens provida Reĝuli . . (=*διὸ τοῦτο εἶχε προφυλαχθῆ ὁ προνοητικὸς νοῦς τοῦ Ρηγούλου*).	Ποιοῦνται πάντοτε τῆς φράσεως ταύτης τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 5, 13) εἰρωνικὴν χρῆσιν.
hoc erat in votis . (=*τοῦτο συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν εὐχῶν*)	Λόγοι τοῦ Ὁρατίου (Serm. II, 6, 1), τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦν ὁμιλοῦντες περὶ ἀνελπίστου εὐτυχίας.
hoc opus, hic labor est . . . . (=*οὗτος ὁ δύσκολος μόχθος*).	Ἀρχὴ ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 129). Διὰ τῶν λόγων τούτων ἡ Σίβυλλα τῆς Κύμης ἐξηγεῖ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν δυσκολίαν τῆς ἐπανόδου ἐκ τοῦ Ἅδου.
hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas . . . . (=*τοῦτο ἐπιθυμῶ, οὕτω διατάσσω, ἂς ληφθῇ ὡς λόγος ἡ θέλησίς μου*)	Λόγοι, τοὺς ὁποίους θέτει ὁ Ἰουβενάλης (Satir. VI, 223) εἰς τὸ στόμα αὐταρχικῆς γυναικός. Χρησιμοποιοῦνται ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ αὐθαιρεσιῶν.
hodie mihi, cras tibi . . . . (=*σήμερον ἐμοί, αὔριον σοί*).	«Ἡ δοκιμασία, τὴν ὁποίαν ὑπέστην, ἀναμένει καὶ σέ· hodie mihi, cras tibi».
homo homini lupus (=*ὁ ἄνθρωπος εἶναι λύκος διὰ τὸν ὅμοιόν του*).	Σκέψις τοῦ Πλαύτου (Asin. II, 4, 88), ἐπαναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου φιλοσόφου Hobbes καὶ σημαίνουσα ὅτι κατὰ βάθος οἱ ἄνθρωποι στεροῦνται κάθε φιλαλλήλου διαθέσεως, ἐμπνεόμενοι μόνον ἀπὸ τὸ ἀτομικόν των συμφέρον.
homo sum· humani nihil a me alienum puto . . . . (=*ἄνθρωπος εἶμαι καὶ τίποτε ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ἀνθρώπινον δὲν θεωρῶ ἀλλότριον ἐμοῦ*).	Στίχος τοῦ Τερεντίου (Heauton. I, 1, 25), ἐκφράζων τὸ συναίσθημα τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης.
honni soit qui mal y pense . . . . . . (=*ἂς εἶναι περιφρονημένος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ σκεφθῇ κακόν*).	Ἔμβλημα τοῦ ἀγγλικοῦ τάγματος τῆς Περικνημῖδος.
honoris causa . . . (=*τιμῆς ἕνεκεν*).	«Ὁ τάδε ἀνηγορεύθη honoris causa διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου», ἄνευ ἐξετάσεων, τιμητικῶς. Διδάκτωρ honoris causa (=ὁ ἐπίτιμος διδάκτωρ).
honos alit artes . . (=*ἡ τιμὴ τρέφει τὰς τέχνας*).	Γνωμικὸν τοῦ Κικέρωνος (Tuscul. disp. I, 2, 4).
horresco referens . (=*φρίττω ἀναμιμνῃσκόμενος*).	Ἀναφώνησις τοῦ Αἰνείου, διηγουμένου τὸν θάνατον τοῦ Λαοκόοντος (Virgil. Aeneid. II, 204). Συνήθως ἡ φράσις αὕτη ἀναφέρεται παιγνιωδῶς.
hospes, hostis . . . (=*ὁ ξένος εἶναι ἐχθρός*).	Κάθε ξένος εἶναι ἐχθρός. Πολιτικὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ν' ἀναβιοῖ μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἔντονος προστατευτικὴ πολιτική, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν ὅλα τὰ κράτη.
I	
iĝnoti nulla cupido (=*τοῦ ἀγνοουμένου οὐδεὶς πόθος*).	Ἀφορισμὸς τοῦ Ὀβιδίου (Ars amandi III, 397). «Ἡ ἀδιαφορία πρός τι συχνὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἄγνοιαν· ignoti nulla cupido».
impavidum ferient ruinae . . . . (=*ἄφοβον θὰ τὸν πλήξουν αἱ συμφοραί*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου εἰς τὴν περίφημον ᾠδήν του (Carm. III, 3, 8), ὅπου περιγράφει τὴν ἀκλόνητον σταθερότητα τοῦ δικαίου ἀνθρώπου.
imperium in imperio . . . . (=*κράτος ἐν κράτει*).	Λέγεται περὶ ὀργανώσεως, ὁμάδος, τάξεως, ἐπιχειρήσεως κλπ., ἡ ὁποία προβαίνει εἰς πράξεις ἀντιβαινούσας πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ἔν τινι κράτει νόμους, ἢ ἔχει τόσην ἰσχύν, ὥστε νὰ ἐπηρεάζῃ κατὰ τὸ συμφέρον αὐτῇ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους.
in anima vili . . . (=*ἐπὶ τῆς ζωῆς ταπεινοῦ*).	Ἔκφρασις χρησιμοποιουμένη διὰ τοὺς ἐπιστημονικοὺς πειραματισμούς, οἱ ὁποῖοι συνήθως γίνονται ἐπὶ ζῴων. «Δοκιμάζειν τὴν δραστικότητα δηλητηρίου τινὸς in anima vili».
in cauda venenum (=*ἐν τῇ οὐρᾷ τὸ δηλητήριον*).	Παροιμία, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ δηλητήριον τοῦ σκορπίου εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρᾷ του καὶ χρησιμοποιουμένη προκειμένου περὶ ἐπιστολῆς, λόγου ἢ βιβλίου, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει μὲ τόνον ἀθῷον καὶ ἐπιφυλάσσει τὸ δηλητήριον (τὴν δριμεῖαν ἐπίθεσιν, τὴν ὕβριν κτλ.) διὰ τὸ τέλος.
indae irae . . . . . (=*ἐντεῦθεν ἡ ὀργή*).	Φράσις τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. I, 168). Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν: τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐλατήρια τῆς ἐναντίον μου ἐπιθέσεως, τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐλατήρια τῆς ὀργῆς του.
in extenso . . . . . (=*ἐν ἐκτάσει*).	Ἐν ἐκτάσει. «Θὰ σᾶς ἐκθέσω τὴν περιπέτειάν μου in extenso».
infandum, reĝina, jubes renovare dolorem . . . . (=*μὲ διατάσσεις, βασίλισσα, ν' ἀνανεώσω ἄρρητον πόνον*).	Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ Αἰνείας (Vigil. Aeneid. II, 3) ἀρχίζει τὴν διήγησιν τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας, ἐνώπιον τῆς φιλοξενούσης αὐτὸν Διδοῦς. Χρησιμοποιεῖται καὶ σοβαρῶς, ὡς ῥητορικὸν σχῆμα, καὶ εἰρωνικῶς.

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
in medias res . . . (=*ἐν τῷ μέσῳ τῶν πραγμάτων*).	Βλ. ab ovo.
in medio stat virtus . . . . (=*ἐν τῷ μέσῳ κεῖται ἡ ἀρετή*).	Δηλαδὴ ἐξ ἴσου μακρὰν τῶν ἄκρων, τῆς ἐλλείψεως καὶ τῆς ὑπερβολῆς. Αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἀποτελοῦσι μεσότητας μεταξὺ τῆς ἐλλείψεως καὶ τῆς ὑπερβολῆς.
in partibus (ἐνν. infidelium . . . . . . (=*εἰς τὰς χώρας τῶν ἀπίστων*).	Λέγεται περὶ ἐπισκόπου, τοῦ ὁποίου ὁ τίτλος εἶναι καθαρῶς τιμητικός, χωρὶς νὰ δίδῃ κανὲν δικαίωμα εἰς τὸν κάτοχόν του. Εἰρωνικῶς ὅταν λέγωμεν λ. χ. «ὑπάλληλος in partibus», ἐννοοῦμεν ὑπάλληλον ἄνευ ὑπουργήματος.
in saecula seculorum . . . . (=*εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*).	Χρησιμοποιεῖται μεταφορικῶς πρὸς δήλωσιν τῆς μακρᾶς διαρκείας πράγματός τινος.
insalutato hospite (=*χωρὶς νὰ χαιρετήσω τὸν ξένον μου*).	Μετὰ μεγάλης σπουδῆς, χωρὶς νὰ προφθάσω ν' ἀποχαιρετήσω. «Ἔφυγα insalutato hospite».
in silvam non liĝna feras insanius . . . (=*δὲν θὰ ἦτο ἀνοητότερον ἂν ἐκόμιζες ξύλα εἰς τὸ δάσος*).	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (Serm. I, 10, 34), χρησιμοποιούμενος ὁσάκις θέλωμεν νὰ δείξωμεν ὅτι τὸ περὶ οὗ πρόκειται ἐγχείρημα εἶναι μάταιον καὶ ἀνόητον.
intelliĝenti pauca . (=*τῷ νοοῦντι ὀλίγα*).	Φράσις ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἡμετέραν: «τῶν φρονίμων ὀλίγα».
in tempore opportuno . . . . (=*ἐν καιρῷ τῷ δέοντι*).	«Ἡ βοήθεια μοῦ ἦλθεν in tempore opportuno».
in tenui labor . . . (=*ἐν τῇ λεπτότητι ἡ δυσκολία*).	Φράσις εἰλημμένη ἐκ τοῦ δ' βιβλίου τῶν «Γεωργικῶν» τοῦ Βιργιλίου (Georg. IV, 6), ἔνθα ὁ ποιητής, ἀγγέλλων ὅτι μέλλει νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῶν μελισσῶν, λέγει: «in tenuis labor; at tenuis non gloria» (=ἐν τῇ λεπτότητι ἡ δυσκολία· ἀλλ' ἡ δόξα, ἥτις ἀποτελεῖ καρπὸν αὐτῆς, δὲν εἶναι μικρά).
intus et in cute . . (=*ἐσωτερικῶς καὶ ὑπὸ τὸ δέρμα*).	Ἀπόσπασμα στίχου τοῦ Πέρσου (Satir. III, 30), ἔνθα οὗτος λέγει εἰς τὸν ἀντίπαλόν του: «Σὲ γνωρίζω κατὰ βάθος καὶ ὑπὸ τὸ δέρμα».
in utroque jure . . (=*εἰς ἀμφότερα τὰ δίκαια*).	Ἤτοι, εἰς τὸ ἀστικὸν καὶ εἰς τὸ κανονικὸν δίκαιον. «Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ in utroque jure», ἢ κατὰ σύντμησιν: in utroque.
in vino veritas . . (=*ἐν τῷ οἴνῳ ἡ ἀλήθεια*).	Ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή, εἶναι διαχυτικὸς καὶ εἰλικρινής, ὅταν εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ οἴνου. Λέγει τότε ἀληθείας, τὰς ὁποίας δὲν θὰ ἔλεγε νηφάλιος ὤν.
invita Minerva . . (=*ἀκούσης τῆς Ἀθηνᾶς*).	Γράφειν, ποιεῖν ἀκούσης τῆς Ἀθηνᾶς. Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 385). Λέγεται περὶ συγγραφέως ἐπιμένοντος νὰ γράφῃ καίτοι στερεῖται ταλάντου.
in vitium duĉit culpae fuĝa . . . . . . (=*ὁ φόβος σφάλματος ἄγει εἰς ἁμάρτημα*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 31), ὁμιλοῦντος περὶ τῶν αἰσθητικῶν κανόνων.
in vitro . . . . . . (=*ἐν ποτηρίῳ*).	Φράσις δηλοῦσα κάθε φυσιολογικὴν ἀντίδρασιν γινομένην ἔξω τοῦ ὀργανισμοῦ (ἐντὸς ὑαλίνων δοχείων κλπ.).
in vivo . . . . (=*ἐν ζῶντι*).	Φράσις δηλοῦσα κάθε φυσιολογικὴν ἀντίδρασιν γινομένην ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ.
io non so lettere . (=*ἐγὼ δὲν γνωρίζω γράμματα*).	Φαιδρὰ ἀπάντησις τοῦ πάπα Ἰουλίου τοῦ Β' πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, ὅστις ποιῶν τὸν ἀνδριάντα του τὸν ἠρώτησεν ἂν ἤθελε νὰ θέσῃ εἰς χεῖράς του βιβλίον τι. «Θὲς ξίφος εἰς τὰς χεῖράς μου, ἀπήντησεν ὁ πάπας· io non so lettere».
ira furor brevis est (=*ἡ ὀργὴ εἶναι βραχεῖα μανία*).	Γνωμικὸν τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 2, 62).
is fecit cui prodest (=*ἐκεῖνος ἔπραξε, ὅστις ὠφελήθη*).	Παλαιὸν ἀξίωμα τοῦ δικαίου. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἐνόχου ἑνὸς ἐγκλήματος πρέπει νὰ γίνεται μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ὠφελήθησαν καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐκ τοῦ ἐγκλήματος τούτου.
is pater est, quem nuptiae demonstrant . . . . (=*ἐκεῖνος εἶναι ὁ πατήρ, ὃν ἀποδεικνύει ὁ νόμιμος γάμος*).	Ἀρχὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Τὸ τέκνον τὸ συλλαμβανόμενον κατὰ τὴν διάρκειαν νομίμου γάμου ἀνήκει κατὰ τεκμήριον εἰς τὸν νόμιμον σύζυγον.
ita diis placuit . . (=*οὕτως ἔδοξε τοῖς θεοῖς*).	«Ἡ ὑπόθεσις ἔληξε, δὲν ἐπιδέχεται μεταβολήν· ita diis placuit».
ite, missa est . . . (=*ὑπάγετε, ἐλέχθη ἡ λειτουργία*).	Σύστασις τοῦ ἱερουργοῦντος ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, πρὸ τῆς ἀπαγγελίας τῆς τελικῆς εὐχῆς. Χρησιμοποιεῖται πολλάκις καὶ εἰρωνικῶς. «Μὴ ἀναμένετε ἄλλα· ite, missa est».

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
J	
jam proximus ardet Ucalegon . . . (=ἤδη καίεται ὁ γειτονικός Οὐκαλέγων, δηλ. τὸ γειτονικὸν ἀνάκτορον τοῦ Οὐκαλέγοντος).	Οὕτω περιγράφει ὁ Αἰνείας (Virgil. Aeneid. II, 311) τὰς πρώτας ἐντυπώσεις του ἐκ τῆς πυρπολουμένης Τροίας, μετὰ τὴν ἀφύπνισίν του. Οἱ λόγοι οὗτοι χρησιμοποιοῦνται ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι κίνδυνός τις εἶναι ἄμεσος.
jurare in verba magistri . . . . . . (=ὀμνύειν εἰς τοὺς λόγους τοῦ διδασκάλου)	Ὑπαινιγμὸς τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 1, 14), διά τινας μαθητάς, διὰ τοὺς ὁποίους ἀρκεῖ ἡ αὐθεντία ἑνὸς φιλοσόφου, τοῦ ὁποίου ἐγένοντο ὀπαδοί.
jus est ars boni et aequi . . . . (=τὸ δίκαιον εἶναι ἡ τέχνη τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὀρθοῦ).	Ὁρισμὸς τοῦ δικαίου ἐν τοῖς Πανδέκταις.
jus et norma loquendi . . . . (=ὁ νόμος καὶ ὁ κανὼν τοῦ λόγου).	Ὁ Ὁράτιος λέγει ἐν τῷ «De arte poetica» (72 ὅτι η χρῆσις ἀποφασίζει τελειωτικῶς καὶ διαμορφώνει τοὺς νόμους τοῦ λόγου.
jus gentium . . . . (=δίκαιον τῶν γενῶν).	Παρὰ Ρωμαίοις τὸ δίκαιον, ὅπερ ἴσχυε διὰ τοὺς ξένους. Σήμερον καλεῖται οὕτω τὸ διεθνὲς δίκαιον.
jus privatum . . . (=ἰδιωτικὸν δίκαιον).	Τὸ δίκαιον τὸ ρυθμίζον τὰς διαφορὰς τῶν ἰδιωτῶν πρὸς ἀλλήλους.
jus publicum . . . (=δημόσιον δίκαιον).	Τὸ δίκαιον τὸ ἔν τινι χώρᾳ ρυθμίζον τὰς σχέσεις τῶν πολιτῶν πρὸς τὸ κράτος.
justae nuptiae . . (=νόμιμος γάμος)	Διὰ τῶν λέξεων τούτων ἐχαρακτήριζον οἱ Ρωμαῖοι τὸν νόμιμον γάμον.
justum et tenacem (=τὸν δίκαιον καὶ σταθερόν).	Ἀρχὴ μιᾶς ᾠδῆς τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 3, 1), ἐν ᾗ ὁ ποιητὴς ἐξυμνεῖ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀφοβίαν τοῦ δικαίου· ὅλ. καὶ impavidum.
L	
labor omnia vincit improbus . . . . . (=ὁ ὑπερβολικὸς μόχθος τὰ πάντα νικᾷ).	Ἀπόσπασμα ἐκ δύο στίχων τῶν «Georgica» τοῦ Βιργιλίου (I, 144—145), ἀποβὰν παροιμιῶδες.
lapsus calami . . . (=ὀλίσθημα, ἁμάρτημα καλάμου).	Παραδρομὴ τῆς γραφίδος. Λάθος ὀφειλόμενον ὄχι εἰς ἄγνοιαν, ἀλλ' εἰς παραδρομήν.
lapsus linguae . . (=ὀλίσθημα, ἁμάρτημα γλώσσης).	Παραδρομὴ τῆς γλώσσης. Τὸ λέγειν ἐκ στιγμιαίας ἀπροσεξίας ἄλλο ἀντὶ ἄλλου. «Ὁ Σ. Φρόϋντ ἀποδίδει ἰδιαιτέραν ψυχολογικὴν σημασίαν εἰς τὰ lapsus linguae».
lasciate ogni speranza,voi che'ntrate (=ἀφήσατε κάθε ἐλπίδα, σεῖς οἱ ὁποῖοι εἰσέρχεσθε).	Περίφημοι στίχοι τοῦ Δάντου Inferno III, 9). Κατὰ τὸν ποιητήν, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι ἐγγεγραμμένη ἐπὶ τῆς πύλης τῆς ἀγούσης εἰς τὴν Κόλασιν. Χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπίτιτλος θλιβερῶν περιγραφῶν ἢ καὶ μὲ τὴν κυριολεκτικὴν σημασίαν.
latet anguis in herba . . . . (=κρύπτεται ὄφις ὑπὸ τὸ χόρτον).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Bucol. III, 93), τὴν ὁποίαν ἀναφέρουν ὁσάκις θέλουν νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴν ἐπὶ λανθάνοντος κινδύνου.
laudator temporis acti . . . . (=ἐπαινέτης τοῦ παρελθόντος χρόνου).	Τέλος ἑνὸς στίχου τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 173). «Ὅλοι οἱ γέροντες καὶ οἱ συντηρητικοὶ εἶναι laudatores temporis acti».
l'état c' est moi . . (=τὸ κράτος εἶμαι ἐγώ).	Παροιμιώδης αὐταρχικὴ βεβαίωσις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.
levius fit patientia quidquid corrigere est nefas . . . . . (=ἡ ἀνοχή, ἡ ὑπομονὴ καθιστᾷ ἐλαφρότερον ὅ,τι δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ διορθωθῇ).	Φιλοσοφικὸν γνωμικὸν τοῦ Ὁρατίου (Carm. I, 24, 19). Ἀντίστοιχον περίπου πρὸς τὸ ἡμέτερον: «Στέργε τὰ παρόντα καὶ ζήτει τὰ βέλτίω».
loco citato . . . . (=εἰς τὸ προαναφερθὲν χωρίον).	Καὶ βραχυγραφικῶς loc. cit. Χρησιμοποιεῖται ἐν ταῖς παραπομπαῖς ἀντὶ ἐπαναλήψεως τοῦ τίτλου τοῦ μνημονευθέντος ἔργου. Ἑλληνιστί: «ἔνθα ἀνωτέρω» καὶ βραχυγραφικῶς: ἔνθ. ἀν.
loco dolenti . . . . (=εἰς τὸ ἀλγοῦν μέρος).	Ὅρος τῆς ἰατρικῆς. «Τὸ ἐπίθεμα θὰ τεθῇ loco dolenti».
lucidus ordo . . . (=φωτεινὴ τάξις).	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 41). «Ἡ lucidus ordo εἶναι μία ἐκ τῶν θεμελιωδῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κλασσικῶν».
M	
macte animo! . . . (=θάρρει τὴν ψυχήν).	Φράσις ἀπαντῶσα ἐν τῷ στίχῳ τοῦ Στατίου: «macte animo, generose puer, sic itur ad astra» =θάρρει τὴν ψυχήν, γενναιόφρον παῖ, οὕτω φθάνει τις μέχρι τῶν ἀστέρων). Τὸν στίχον τοῦτον, ἐλαφρῶς τροποποιημένον, παρέλαβεν ὁ Βιργίλιος Aeneid IX, 641).
magister dixit . . (=διδάσκαλος ἔφα)	Διὰ τῶν λόγων τούτων οἱ σχολαστικοὶ τοῦ μεσαίωνος προσεπάθουν νὰ δώσουν κῦρος εἰς τοὺς ἰσχυρισμούς των, βεβαιοῦντες ὅτι τὴν γνώμην ταύτην ὑποστηρίζει καὶ ὁ διδάσκαλος (ὁ Ἀριστοτέλης). Λέγεται ἐπίσης: ipse dixit (=αὐτὸς ἔφα).
magnae spes altera Romae . . . . (=δευτέρα ἐλπὶς τῆς μεγάλης Ρώμης).	Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ Βιργίλιος (Aeneid. XII, 167) τὸν υἱὸν τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιον.
magni nominis umbra . . . . (=ἡ σκιὰ τοῦ μεγάλου ὀνόματος).	Περίφημον ἡμιστίχιον τοῦ Λουκανοῦ (Pharsal. I, 135). Ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται τὸν Πομπήϊον, ὅστις ἀπώλεσε τὰς πολεμικάς του ἀρετὰς ὑπὸ τὴν τήβεννον. Ἡ αὐτὴ ἔκφρασις ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Σενέκᾳ τῷ τραγικῷ (Octav. 71). Χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων, οἱ ὁποῖοι κάποτε ἐγνώρισαν μεγάλην δόξαν, ἧς σήμερον μόνον ἀνάμνησιν διατηροῦν.
major e longinquo reverentia . . . . . (=μείζων ἐκ τῆς ἀποστάσεως ὁ σεβασμός).	Περίφημος φράσις τοῦ Τακίτου (Annal. I, 47), χρησιμοποιουμένη συχνὰ μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι τείνομεν πάντοτε νὰ θαυμάζωμεν τοὺς εὑρισκομένους εἰς ἀπόστασίν τινα, χρονικὴν ἢ χωρικήν, ἀφ' ἡμῶν.
majores pennas nido . . . . (=πτερὰ μεγαλύτερα τῆς φωλεᾶς).	Πνευματώδης ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 20—21). Χρησιμοποιεῖται περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εὑρισκόμενοι εἰς μετριωτάτην κατάστασιν φιλοδοξοῦν καὶ ὀνειροπολοῦν μεγάλα πεπρωμένα (πτερὰ πολὺ μεγαλύτερα τῆς φωλεᾶς, ἐξ ἧς ἐξῆλθον).
malesuada fames . (=ἡ κακὰ συμβουλεύουσα πεῖνα).	Ὁ Βιργίλιος (Aeneid. VI, 276), ἀπαριθμῶν τὰ τέρατα, τὰ ὁποῖα φυλάσσουν τὴν εἴσοδον τοῦ Ἅδου, ἀναφέρει καὶ τὴν πεῖναν, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει κακὸν σύμβουλον.
manibus date lilia plenis . . . . (=δότε τὰ κρίνα μὲ πλήρεις τὰς χεῖρας).	Καλύψατε μὲ ἄφθονα κρίνα τὸν τάφον τοῦ ἀτυχοῦς νεανίου Μαρκέλλου, λέγει ὁ Ἀγχίσης (Virgil. Aeneid. VI, 883).
manu militari . . . (=διὰ στρατιωτικῆς βίας).	Ἔκφρασις χρησιμοποιουμένη ἰδίᾳ ἐν τῇ δικανικῇ γλώσσῃ καὶ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὴν φράσιν: «μὲ τὴν χρῆσιν τῆς ἐνόπλου βίας».
margaritas ante porcos . . . . (=τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων).	Λόγοι τοῦ Εὐαγγελίου (Ματθ. ζ', 6), οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμογῇ σημαίνουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὁμιλῶμεν ἐνώπιον ἀμαθοῦς περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν κατανοεῖ.
materiam superabat opus . . . . . . (=ἡ ἐργασία ὑπερέβαινε τὴν ὕλην).	Ἔκφρασις τοῦ Ὀβιδίου (Metamor. II, 5), περιγράφοντος τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου. Δύναται νὰ λεχθῇ περὶ πάντων τῶν ἀντικειμένων τέχνης, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄξια τοῦ ὀνόματός των.
maxima debetur puero reverentia . . . (=μέγιστος σεβασμὸς ὀφείλεται εἰς τὸν παῖδα).	Περίφημος στίχος τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. XIV, 47). Χρειάζεται μεγάλη σύνεσις κατὰ τὴν συμπεριφοράν μας ἀπέναντι τῶν παιδίων, διὰ νὰ μὴ μολύνεται ἡ ἀθῳότης των.
medice, cura te ipsum . . . . (=ἰατρέ, θεράπευσε σεαυτόν).	Λέγεται περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δίδουν συμβουλάς, τὰς ὁποίας πρῶτοι αὐτοὶ ὤφειλον νὰ ἐφαρμόσουν. Ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον: «Ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἕλκεσι βρύων».
mehr Licht . . . . (=περισσότερον φῶς)	Γερμανικὴ ἔκφρασις. Τελευταῖος λόγος τοῦ W. Goethe, ζητοῦντος ν' ἀνοιγῇ τὸ παράθυρον τοῦ κοιτῶνός του διὰ νὰ εἰσέλθῃ περισσότερον φῶς. Ἀναφέρεται μὲ διάφορον ὅλως σημασίαν: «Περισσοτέραν σαφήνειαν, περισσοτέραν ἀλήθειαν».
melioribus annis . (=εἰς καλυτέρους χρόνους).	Τέλος ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 649). Χρησιμοποιεῖται ὅταν γίνεται λόγος περὶ ἐποχῆς, τὴν ὁποίαν νοσταλγοῦμεν.
me, me adsum qui feci . . . . (=ἐγώ, ἐγὼ εἶμαι ὁ δράστης).	Ἡμιστίχιον τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. IX. 426). Τὴν ἀπέλπιδα ταύτην κραυγὴν ἐκβάλλει ὁ Νῖσος διὰ ν' ἀποτρέψῃ τὰ πλήγματα, τὰ ὁποῖα ἀπειλοῦν τὸν φίλον του Εὐρύαλον.
memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris . . . . (=μέμνησο, ἄνθρωπε, ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ).	Ἀναφορὰ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους μετὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα Γενεσ. γ', 19: «ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ».
mens agitat molem (=ὁ νοῦς κινεῖ τὸν ὄγκον).	Ἀρχὴ ἑνὸς στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI. 727), μαρτυροῦσα πανθεϊστικὴν καὶ στωϊκὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου καὶ σημαίνουσα ὅτι πνευματική τις ἀρχὴ ἐμψυχοῖ τὸν κόσμον. Χρησιμοποιεῖται μὲ κάπως διάφορον ἔννοιαν: τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης.
mens sana in corpore sano . . . . . (=νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ).	Γνωμικὸν τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. X, 356). Ὁ πράγματι σοφὸς ἄνθρωπος, λέγει ὁ ποιητής, οὐδὲν ἄλλο ζητεῖ παρὰ τοῦ οὐρανοῦ εἰμὴ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς μετὰ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος (Orandum est ut sit mens sana in corpore sano).

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
	Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὸ γνωμικὸν τοῦτο χρησιμοποιεῖται, πάντοτε σχεδόν, μὲ διεστραμμένην ἔννοιαν: ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ σώματος ἀποτελεῖ σημαντικὸν ὅρον τῆς ὑγείας τοῦ πνεύματος.
minima de malis (=*ἐκ τῶν κακῶν τὰ ὀλιγώτερον κακά*).	Παροιμία ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἡμετέραν: «Δυοῖν κακοῖν προκειμένοιν τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον».
mirabile visu ἢ dictu (=*θαυμαστὸν ἰδεῖν ἢ εἰπεῖν*).	«Τὸ θέαμα ὅπερ παρέσχεν ἡ τελετὴ ἦτο mirabile visu».
modus faciendi (=*τρόπος δράσεως*).	«Ὁ modus faciendi προδίδει συνήθως τὴν ταυτότητα τῶν διαρρηκτῶν», τὸ σύστημα, ἡ μέθοδος τῆς δράσεώς των.
modus vivendi (=*τρόπος διαβιώσεως*).	Συμβιβαστικὴ λύσις, συμβιβαστικὸς τρόπος συνυπάρξεως δύο ἀντιτιθεμένων μερίδων ἢ συμφερόντων. «Ἐξευρέθη ἐπὶ τέλους ἕνας modus vivendi».
molle atque facetum (=*τὸ ἡδὺ καὶ τὸ κομψόν*)	Εἰς τὸν Βιργίλιον, λέγει ὁ Ὁράτιος (Serm. I, 10, 44) ἐχάρισαν αἱ μοῦσαι τὴν ἡδύτητα καὶ τὴν κομψότητα· molle atque facetum.
monstrum horrendum, informe, ingens (=*τέρας φρικτόν, αἰσχρόν, ὑπερμέγεθες*).	Οὕτω περιγράφει ὁ Βιργίλιος (Aeneid. III, 658) τὸν Κύκλωπα Πολύφημον, ὃν ἐτύφλωσεν ὁ Ὀδυσσεύς.
more majorum (=*κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων*).	Κατὰ τὰ παραδεδομένα, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν.
mors ultima ratio (=*ὁ θάνατος εἶναι τὸ τελικὸν αἴτιον*).	«Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα· mors ultima ratio».
motu proprio (=*ἰδίᾳ κινήσει*).	Ἑκουσίως, ἄνευ ἐξωτερικῆς πιέσεως.
much ado about nothing (=*πολὺς θόρυβος διὰ τίποτε*).	Τίτλος κωμῳδίας τοῦ Σαίξπηρ, ἀποβὰς παροιμιώδης, μάλιστα ὑπὸ τὴν γαλλικήν του μορφήν: «Beaucoup de bruit pour rien».
multa paucis (=*πολλὰ δι' ὀλίγων*).	Ἄνευ περιττολογιῶν καὶ φλυαρίας. Ἔτι μᾶλλον: μὲ συμπεπυκνωμένα, ἀλλὰ σαφῆ νοήματα.
multi sunt vocati, pauci vero electi (=*πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί*).	Λατινικὴ μετάφρασις τῶν λόγων τοῦ Εὐαγγελίου (Ματθ. κ', 16 καὶ κβ', 14): «πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί», οἱ ὁποῖοι ἀφοροῦν τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἀλλ' ἐφαρμόζονται συνήθως εἰς τὴν παροῦσαν.
mutatis mutandis (=*μεταβληθέντων τῶν μεταβλητέων*).	Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν. «Mutatis mutandis, διανύομεν περίοδον παρομοίαν πρὸς τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς τῆς Ρώμης».
N	
nascuntur poetae, fiunt oratores (=*οἱ ποιηταὶ γεννῶνται, οἱ ῥήτορες γίνονται*).	Ἡ ποίησις εἶναι ἔμφυτον δῶρον, ἐνῷ ἡ ῥητορικὴ ἱκανότης δύναται ν' ἀποκτηθῇ καὶ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀσκήσεως.
naturam expelles furca, tamen usque recurret (=*θὰ ἐκδιώξῃς τὴν φύσιν διὰ τοῦ δικράνου, ἀλλὰ θὰ ἐπανέλθῃ δρομαίως*).	Στίχοι τοῦ Ὁρατίου (Epist. I. 10, 24). Ὑποδηλοῦσί τι παραπλήσιον πρὸς τὸ ἡμέτερον: «Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ῥᾴδιον».
natura non facit saltus (=*ἡ φύσις δὲν κάμνει ἅλματα*).	Ἐπιστημονικὸς ἀφορισμός, διατυπωθεὶς ὑπὸ τοῦ Λεΐβνιτίου (Nouv. Essais IV, 16) καὶ σημαίνων ὅτι εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὰ δημιουργήματα τῆς φυσεως δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἡ ἀσυνέχεια, ἡ διακοπὴ τῆς συνεχείας, ἡ ἁλματικὴ μετάβασις ἀπὸ εἴδους εἰς εἶδος. Ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀφορισμοῦ τούτου τίθεται σοβαρῶς ἐν ἀμφιβόλῳ σήμερον.
nec mortale sonans (=*μὴ ἠχῶν θνητῶς*).	Ἡμιστίχιον τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 50): «ἡ φωνὴ οὐ κατ' ἄνθρωπον». Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ ποιητὴς τὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις κατέλαβε τὴν Σίβυλλαν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπληρώθη τοῦ προφητικοῦ πνεύματος. Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον χρησιμοποιοῦν προκειμένου περὶ μεγάλων ῥητόρων, μεγάλων ποιητῶν κλπ.
nec plus ultra (=*ὄχι περαιτέρω*).	Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐχάραξε, κατὰ τὸν λατινικὸν μῦθον, ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τῶν ὀρέων Κάλπη καὶ Ἄβυλα, τὰ ὁποῖα ἐθεώρησεν ὡς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Ἡ φράσις χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ περὶ οὗ πρόκειται δὲν ἔχει ἐφάμιλλον. «Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶναι τὸ nec plus ultra τῆς κομψότητος». Λέγεται ἐπίσης καί: non plus ultra.
neque semper arcum tendit Apollo (=*ὁ Ἀπόλλων δὲν τείνει διαρκῶς τὸ τόξον*).	Ὁ Ὁράτιος (Carm. II 10, 19) θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Ἀπόλλων δὲν ἐξαποστέλλει ἀδιακόπως τὰ βέλη του κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν ταῖς ἐφαρμογαῖς ἀναφέρουν τὸν στίχον τοῦτον μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Θεὸς ἀναπαύεται ἐνίοτε καὶ ἑπομένως ἡ ἀνάπαυσις εἶναι ἀναγκαία.

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
ne quid nimis (=*μηδὲν ἄγαν*).	Λατινικὴ ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ γνωμικοῦ: «μηδὲν ἄγαν».
nescit vox missa reverti (=*διαφυγὼν λόγος ἀγνοεῖ νὰ ἐπανέλθῃ*).	Ἀφορισμὸς Ὁρατίου (De art. poet. 390). Πρόκειται περὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ὁ Ὁράτιος συμβουλεύει τοὺς συγγραφεῖς νὰ φυλάσσουν ἐπὶ μακρὸν τὰ ἔργα των προτοῦ τὰ δημοσιεύσουν, διὰ νὰ ἐπιφέρουν εἰς αὐτὰ ὅλας τὰς δυνατὰς βελτιώσεις, διότι ὅταν ἴδουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἶναι πλέον ἀργά.
nessum maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria (=*δὲν ὑπάρχει μεγαλυτέρα ὀδύνη ἀπὸ τὸ νὰ ἀναμιμνήσκεταί τις ἐν δυστυχίᾳ χρόνους εὐτυχεῖς*).	Στίχοι τοῦ Δάντου ἐν τῇ «Θείᾳ κωμῳδίᾳ» (Infern. V, 121—123). Διὰ τῶν λόγων τούτων ἡ Φραγκίσκη τοῦ Ρίμινι ἀρχίζει νὰ διηγῆται εἰς τὸν ποιητὴν τὸν δυστυχῆ ἔρωτά της, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ τιμωρεῖται ἐν τῇ Κολάσει.
ne sutor ultra crepidam (=*ὑποδηματοποιέ, ὄχι πέραν τοῦ ὑποδήματος*).	βλ. sutor ne supra crepidam.
ne varietur (=*νὰ μὴ ἀλλάξῃ τι*).	«Ἔκδοσις ne varietur»: ἔκδοσις ἄνευ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων, ἀναλλοίωτος.
nigro notanda lapillo (=*σημειωτέα διὰ μελανοῦ λίθου*).	«Ἡμέρα nigro notanda lapillo» ἐλέγετο παρὰ Ρωμαίοις ἡ δυστυχής, ἡ κακή, ἡ δυσάρεστος ἡμέρα. Ἀντίθετον: albo notanda lapillo.
nil actum reputans, si quid superesset agendum (=*οὐδὲν θεωρῶ πεπραγμένον, ἐὰν ὑπελείπετό τι πρακτέον*)	Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην ἀναφέρεται συνήθως στίχος τις τοῦ Λουκανοῦ (Pharsal. II, 657), τοῦ ὁποίου τὸ πραγματικὸν κείμενον εἶναι: «nil actum credens, dum quid superesset agendum» (=οὐδὲν πιστεύων πεπραγμένον, ἐνόσῳ ὑπελείπετό τι πρακτέον). Βασικὸν τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς προσωπικότητος τοῦ Καίσαρος.
nil admirari (=*οὐδὲν θαυμάζειν*).	Ἐπ' οὐδενὶ ἐκπλήσσεσθαι. Λόγοι τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 6, 1) προδίδοντες στωϊκὴν ἐπίδρασιν. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀρχὴ τῆς εὐδαιμονίας εἶναι τὸ nil admirari, ἡ ἀδιαφορία.
nil medium est (=*οὐδὲν τὸ μέσον ὑπάρχει*).	Λέγεται εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ δύο δυσαρέστων πραγμάτων.
nolens, volens (=*ἄκων, ἑκών*).	Λατινικὴ ἔκφρασις, ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὴν ἡμετέραν: «ἑκὼν ἄκων».
noli me tangere (=*μή μου ἅπτου*).	Λατινικὴ μετάφρασις τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν Μαγδαληνήν: «μή μου ἅπτου» (Ἰωαν. κ', 17). Ἀναφέρεται ὅταν γίνεται λόγος περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ θιγῇ δι' οἱονδήποτε λόγον.
non bis in idem (=*ὄχι δὶς διὰ τὸ αὐτό*).	Νομικὸν ἀξίωμα, καθ' ὃ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δικασθῇ τις δὶς διὰ τὸ αὐτὸ ἀδίκημα.
non erat his locus (=*δὲν ἦτο ἡ θέσις των*).	Φράσις εἰλημμένη ἐκ τοῦ «De arte poetica» (19) τοῦ Ὁρατίου. Χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον γίνεται ἀκαίρως.
non ignara mali, miseris succurrere disco (=*μὴ ἀγνοοῦσα τὸ κακόν, γνωρίζω νὰ βοηθῶ τοὺς δυστυχεῖς*).	Συγκινητικοὶ λόγοι, δι' ὧν ἡ Διδὼ ὑποδέχεται τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς συντρόφους του (Virgil. Aeneid. I, 630).
non liquet (=*δὲν εἶναι σαφές*).	«Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Θουκυδίδου non liquet».
non multa, sed multum (=*ὄχι πολλά, ἀλλὰ πολύ*).	Λέγεται περὶ ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἀξίζουν ὄχι διὰ τὸ ποσόν των, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον των.
non, nisi parendo, vincitur (=*δὲν ἡττᾶται εἰμὴ διὰ τῆς ὑποταγῆς εἰς αὐτήν*).	Ἀξίωμα τοῦ Ἄγγλου φιλοσόφου Φραγκίσκου Βάκωνος, ἀφορῶν τὴν φύσιν. Διὰ νὰ ἐξαναγκάσωμεν τὴν φύσιν νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς ἀνάγκας μας, πρέπει νὰ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς νόμους της.
non nova, sed nove (=*ὄχι νέα, ἀλλὰ διὰ νέου τρόπου*).	Λέγεται περὶ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος δὲν προσάγει νέας ἰδέας, ἀλλὰ υἱοθετεῖ γνωστὰς ἤδη ἰδέας, παρουσιάζων αὐτὰς κατὰ νέον τρόπον καὶ διὰ νέου ὕφους. «Σήμερον ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὴν λογοτεχνίαν non nova, sed nove».
non omnia possumus omnes (=*πάντες δὲν δυνάμεθα πάντα*).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Bucol VIII, 63). Δὲν ἔχουσι πάντες τὰς αὐτὰς ἱκανότητας· ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει καθολικὰς ἱκανότητας.
non omnis moriar (=*δὲν θ' ἀποθάνω ὁλόκληρος*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 30, 6). Δὲν θ' ἀποθάνω ὁλόκληρος, διότι τὸ ἔργον μου θὰ ἐπιζήσῃ ἐμοῦ.
novissima verba (=*οἱ νεώτατοι λόγοι*).	Οἱ προσφατώτεροι λόγοι· οἱ τελευταῖοι λόγοι θνήσκοντος.
nulla dies sine linea (=*οὐδεμία ἡμέρα ἄνευ γραμμῆς*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ἐδανείσθη ὁ Πλίνιος (Hist. nat. 35—36) παρὰ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἄφηνε καμμίαν ἡμέραν νὰ παρέλθῃ χωρὶς νὰ σύρῃ γραμμήν, δηλαδὴ νὰ ζωγραφήσῃ. Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἐφαρμόζεται συνήθως ἐπὶ τῶν συγγραφέων.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
numero Deus impare gaudet . . . . . (=*ὁ Θεὸς χαίρει τῷ περιττῷ ἀριθμῷ*).	Ἡμιστίχιον τοῦ Βιργιλίου (Bucol. VIII, 75), ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται ἀναμφιβόλως τὰς μυστικὰς ἰδιότητας, τὰς ὁποίας ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης ἀπέδιδεν εἰς τοὺς περιττοὺς ἀριθμούς.
nunc est bibendum (=*τώρα πρέπει νὰ πιωμεν*).	Προτροπὴ ληφθεῖσα ἔκ τινος ᾠδῆς τοῦ Ὁρατίου (Carm. I, 37, 1), ἡ ὁποία συνετέθη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς νίκης τοῦ Ἀκτίου. Χρησιμοποιεῖται ὅταν θέλωμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι πρέπει νὰ ἑορτασθῇ προσηκόντως μία ἀπροσδόκητος ἐπιτυχία.
O	
obscurum per obscurius . . . . (=*σκοτεινὸν διὰ σκοτεινοτέρου*).	Ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον: «Τὰ ἄγνωστα διὰ τῶν ἀγνώστων».
oderint dum metuant . . . . (=*ἂς μὲ μισοῦν, ὀρκεῖ νὰ μὲ φοβῶνται*).	Φράσις τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Ἀττίου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (De offic. I, 28, 97). Δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἔμβλημα τῶν αὐταρχικῶν καὶ καχυπόπτων ἡγεμόνων.
odi profanum vulgus . . . . (=*μισῶ τὸν βέβηλον ὄχλον*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (Carm, III 1, 1), ὅστις ἰσχυρίζεται ὅτι περιφρονεῖ τὰς ἐπιδοκιμασίας τοῦ πλήθους καὶ ἐπιδιώκει τὸν ἔπαινον τῶν ἐπαϊόντων.
o fortunatos nimium, sua si bona norint, agricolas . . . (=*ὢ τοὺς εὐτυχεστάτους γεωργούς, ἐὰν ἐγνώριζον τὰ ἀγαθά των*).	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Georg. II, 458—459), οὗ συνήθως ἀναφέρουν τὸ πρῶτον μόνον μέρος προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀπολαύουν εὐδαιμονίας, ἣν δὲν δύνανται νὰ ἐκτιμήσουν.
oleum perdidisti . (=*ἀπώλεσας τὸ ἔλαιον*).	Δηλαδὴ ἀπώλεσας τὸν καιρόν σου, ἐμόχθησες ἐπὶ ματαίῳ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον δι' ἔργον τὸ ὁποῖον ἐστοίχισε πολὺν μόχθον ὅτι «ὄζει ἐλλυχνίων»· ἂν παρὰ τοῦτο δὲν εἶχεν ἀξίαν, ὁ συγγραφεὺς εἶχεν ἀπολέσει τὸ ἔλαιόν του.
omne ignotum pro magnifico . . . . . (=*πᾶν τὸ ἄγνωστον, λαμπρόν*).	Λόγοι τοῦ Τακίτου (Agricol. 30), οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν ἀρκετὰ καλὰ τὴν ἕλξιν ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἄγνωστον.
omne tulit punctum qui miscuit utile dulci . . . . (=*ὅλους τοὺς ἐπαίνους ἔλαβεν ἐκεῖνος, ὅστις ἀνέμειξε τὸ χρήσιμον μετὰ τοῦ ἡδέος*)	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (De arte poet. 343). Ἀναφέρεται συνήθως τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἥμισυ, προκειμένου περὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐπηνέθη μεγάλως.
omne vivum ex ovo (=*πᾶν ζῶν ἐξ ᾠοῦ*).	Βιολογικὸς ἀφορισμὸς τοῦ Ἄγγλου ἰατροῦ Harvey.
omnia serviliter pro dominatione. . (=*τὰ πάντα δουλικῶς χάριν τῆς ἀρχῆς*)	Διὰ τῶν λέξεων τούτων χαρακτηρίζει ὁ Τάκιτος (Annal. 1. 36) τὸν Ὄθωνα, ὅστις ἐκολάκευε τὰ πλήθη ἐπιθυμῶν νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχήν.
omnia vincit amor (=*τὰ πάντα νικᾷ ὁ ἔρως*)	Ἀπόσπασμα στίχου τοῦ Βιργιλίου (Bucol. X, 69), ἀφορῶν τὸν προσωποποιημένον ἔρωτα, τύραννον τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν.
ore rotundo . . . . (= *δι' ἐστρογγυλευμένου στόματος*).	Δηλαδή: δι' ἁρμονικῆς γλώσσης (Horat. De art poet. 323).
o sancta simplicitas! . . . . (=*ὢ ἁγία ἁπλότης*).	Ἀναφώνησις ἀποδιδομένη εἰς τὸν Ἰωάννη Οὖσσον, βλέποντα γραῖαν τινα νὰ προσκομίζῃ τεμάχιον ξύλου εἰς τὴν πυράν, ἐφ' ἧς ἐκαίετο ὡς αἱρετικός. Ἀναφέρεται εἰρωνικῶς ἐπὶ ἀφελοῦς διαγωγῆς.
os homini sublime dedit . . . . (=*ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ πρόσωπον μετάρσιον*).	Ἀρχὴ ἑνὸς στίχου τοῦ Ὀβιδίου (Metam. I, 85), ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, πρὸ κ σμένου μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ ἔχῃ ἰδεώδη καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.
o tempora! o mores! (=*ὢ καιροί, ὢ ἤθη*).	Ἀναφώνησις, δι' ἧς ὁ Κικέρων (Catil. I, 1, Verr. De signis 25, 56) ἐπιτίθεται κατὰ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του.
o terque quaterque beati . . . . (*ὢ τρὶς καὶ τετράκις μάκαρες*)	Φράσις, τὴν ὁποίαν ὁ Βιργίλιος (Aeneid. I. 94) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Αἰνείου μακαρίζοντος τούς Τρῶας, οἱ ὁποῖοι ἐφονεύθησαν ὑπερασπίζοντες τὴν πόλιν των.
otium cum dignitate . . . . (=*ἡσυχία μετὰ ἐκτιμήσεως*).	Ἔκφρασις τοῦ Κικέρωνος (De orat. I. 1, 1), μαρτυροῦσα τὸ ἰδεῶδες ἑνὸς Ρωμαίου ἀποσυρθέντος ἐκ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς ζωῆς.
o ubi campi! . . . (=*ὤ, ποῦ οἱ ἀγροί!*)	Ἀναφώνησις τοῦ Βιργιλίου (Georg. II, 485), νοσταλγοῦντος τὴν γαλήνην τῆς ἐξοχῆς.
P	
Paete, non dolet . . (=*Παῖτε, δὲν πονεῖ*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνεν ἡ Ἀρρία πρὸς τὸν Παῖτον, τὸν σύζυγόν της, τείνουσα τὸ ξίφος, δι' οὗ εἶχε πλήξῃ μόνη της, διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ ν' αὐτοχειριασθῇ καὶ αὐτός. Ὁ Παῖτος, ὑπατικὸς ὤν, εἶχεν ἐνοχοποιηθῇ εἰς μίαν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (Plin. Epist. III. 16).

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
panem et circenses (=*ἄρτον καὶ θεάματα*).	Οὐδὲν ἄλλο ζητοῦν πλέον οἱ Ρωμαῖοι, λέγει μετὰ πικρίας ὁ Ἰουβενάλης (Satir. X, 81), ἢ ἄρτον καὶ δωρεὰν θεάματα.
parcere subjectis et debellare superbos . . . . (=*τοὺς ταπεινοὺς συγχωρεῖν καὶ τοὺς μεγάλα φρονοῦντας δαμάζειν*).	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 853), τιθέμενος εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀγχίσου, ὅστις ἀναπτύσσει εἰς τὸν Αἰνείαν τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον θὰ διαδραματίσῃ ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἐν τῇ μελλοντικῇ ἱστορίᾳ.
par pari refertur . (=*ἃς ἀνταποδίδονται τὰ ἴσα*).	Ἀντίστοιχον πρὸς τὸ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου: «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος».
parturiunt montes: nascetur ridiculus mus . . . . (=*ὠδίνουσι τὰ ὄρη: θὰ γεννηθῇ γελοῖος μῦς*).	Ἐκ τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 139). Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἡμέτερον: «Ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν», ἐπὶ ἀποτελέσματος πολὺ κατωτέρου τῶν ὑπεσχημένων.
passim . . . . (=*σποράδην*).	Διὰ τοῦ λατινικοῦ τούτου ὅρου δηλοῦται εἰς τὰς παραπομπὰς τῶν συγγραμμάτων ὅτι τὸ ὄνομα ἢ τὸ θέμα, εἰς ὃ συνάπτεται τὸ passim, ἀναφέρεται πλειστάκις ἐν τῷ ἔργῳ, εἰς ὃ παραπέμπομεν. «Περὶ τῆς πλατωνικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς βλέπε τὸν «Φαίδωνα» τοῦ Πλάτωνος passim».
patiens, quia aeternus . . . . (=*ἀνεκτικός, καθὸ αἰώνιος*).	Λόγοι τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, θαυμάζοντος τὴν ἀπόλυτον ἀνεκτικότητα τοῦ Θεοῦ πρὸ τῶν τόσων ἐγκλημάτων τοῦ κόσμου.
pauca, sed bona . . (=*ὀλίγα, ἀλλὰ καλά*).	«Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον κατέλιπεν ὁ Χ. εἶναι μικρὸν εἰς ἔκτασιν, ἀλλὰ φέρει τὴν σφραγῖδα τῆς μεγαλοφυΐας του· pauca sed bona».
pauci quos aequus amavit Juppiter . (=*οἱ ὀλίγοι τοὺς ὁποίους ἠγάπησεν ὁ δικαιοκρίτης Ζεύς*).	Λόγοι τοῦ Βιργιλίου (Aeneid VI, 129—130). Οἱ σπάνιοι οὗτοι θνητοὶ εἶναι οἱ μόνοι, λέγει ὁ ποιητής, οἱ ὁποῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ἐξέλθουν τοῦ Ἅδου. Οἱ λόγοι οὗτοι ἀναφέρονται προκειμένου περὶ ἀνθρώπων πεπροικισμένων μὲ ἐξαιρετικὸν τάλαντον ἢ ἀπολαυόντων μεγάλης εὐδαιμονίας.
paulo majora canamus . . . . (=*ἃς ᾄσωμεν ὀλίγον τι ἀνώτερα*).	Φράσις τοῦ Βιργιλίου (Bucol. IV, 1), χρησιμοποιουμένη ὅταν ἐπιθυμοῦμεν νὰ γίνῃ μετάβασις ἐξ ἑνὸς θέματος εἰς ἄλλο πλέον ἐνδιαφέρον.
paupertas impulit audax . . . . (=*μὲ ὤθησεν ἡ θρασεῖα πενία*).	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (Epist. II 2, 51). Ὁ ποιητὴς προσθέτει: ut versus facerem (=νὰ κάμνω στίχους). Ἡ πενία ὠθεῖ εἰς πράξεις, τὰς ὁποίας ἄλλως δὲν θὰ ἀπετολμῶμεν.
pectus est quod disertos facit . . . . (=*ἡ καρδία κάμνει τοὺς εὐγλώττους*)	Φράσις τοῦ Κουϊντιλιανοῦ (Inst. Orat. X, 7, 15).
pede poena claudo. (=*ἡ χωλόπους τιμωρία*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (Carm III, 2, 32) σημαίνουσα ὅτι ἡ τιμωρία δὲν ἀκολουθεῖ ἐνίοτε ἀμέσως τὸ ἔγκλημα, ἀλλ' ὁπωσδήποτε δὲν ἀργεῖ νὰ φθάσῃ.
pejor avis aetas . . (=*ἡ σημερινὴ ἐποχή, ἡ χείρων τῆς τῶν προγόνων*).	Ἔκφρασις ληφθεῖσα ἐκ στίχου τινὸς τοῦ Ὁρατίου Carm. III, 6, 46), ὅστις ἔχει οὕτω: «aetas parentum pejor avis» (=ἡ ἐποχὴ τῶν πατέρων μας, ἡ ὁποία εἶναι κατωτέρα τῆς τῶν προγόνων μας).
pendent opera interrupta . . . . . . (=*μένουν μετέωρα τὰ διακεκομμένα ἔργα*).	Λόγοι τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. IV, 88) διὰ τὰ ἔργα τῆς Καρχηδόνος, τὰ ὁποῖα διεκόπησαν ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Διδὼ ἀπησχολήθη μὲ τὸν Αἰνείαν.
per fas et nefas . . (=*διὰ τοῦ ὁσίου καὶ τοῦ ἀνοσίου*).	Δηλαδή: διὰ παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου μέσου.
perinde ac cadaver (=*ὥσπερ πτῶμα*).	Perinde ac cadaver, κατὰ τὸν Ἰγνάτιον Λοϋόλαν (Constitutiones) πρέπει οἱ Ἰησουΐται νὰ ὑπακούουν καὶ νὰ πειθαρχοῦν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των.
persona grata . . . (=*προσφιλὲς πρόσωπον*)	Λατινικαὶ λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐν τῇ διπλωματικῇ γλώσσῃ δηλοῦται πρόσωπόν τι, τὸ ὁποῖον θὰ γίνῃ μετὰ μεγάλης εὐμενείας δεκτὸν παρὰ τῆς δυνάμεως, παρ' ᾗ εἶναι διαπεπιστευμένον. Ἀλλὰ καὶ οἰκείως: «Ὁ Χ. εἶναι persona grata τοῦ πρωθυπουργοῦ» στενός, δηλαδή, φίλος.
pertransiit benefaciendo . . . . (=*διῆλθεν εὐεργετῶν*).	Λόγοι τοῦ ἀποστόλου Πέτρου (ἐν λατινικῇ μεταφράσει) διὰ τὸν Ἰησοῦν Πραξ. ἀποστ. ι', 38). Λέγονται περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀφιέρωσαν τὴν ζωήν των εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων.
piscem natare doces . . . . (=*διδάσκεις τὸν ἰχθὺν νὰ νήχεται*).	Χρησιμοποιεῖται ὅταν θέλωμεν νὰ εἴπωμεν εἴς τινα ὅτι προσπαθεῖ νὰ διδάξῃ τὸν ἀναμφισβητήτως ἐπαΐοντα.
plaudite, cives! . . (= *χειροκροτήσατε, πολῖται*).	Διὰ τῶν λόγων τούτων οἱ Ρωμαῖοι ἠθοποιοί, εἰς τὸ τέλος τῆς παραστάσεως κωμῳδίας τινός, προσεπάθουν ν' ἀποσπάσουν τὰ χειροκροτήματα τοῦ κοινοῦ.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
plerumque fit . . . (=*τὸ συνηθέστερον γινόμενον*).	«Στηρίζομαι ἐπὶ τοῦ plerumque fit», δηλαδὴ λαμβάνω ὡς κανόνα τὸ συνήθως γινόμενον, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἐξαιρέσεις.
plurima mortis imago . . . . (=*ὁπολύμορφος θάνατος*).	Ἀπόσπασμα στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. II, 369). Ὁ Αἰνείας περιγράφει εἰς τὴν Διδὼ τὴν τελευταίαν νύκτα τῆς Τροίας: «πένθος καὶ φρίκη πολλὴ καὶ εἰκὼν τοῦ θανάτου ποικίλη».
post equitem sedet atra cura . . . . . (=*ὄπισθεν τοῦ ἱππέως κάθηται ἡ μέλαινα φροντίς*).	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (Carm. III, 1,40), ὅστις δηλοῖ ὅτι εἶναι μάταιον ν' ἀναζητῇ τις μὲ διαφόρους ἐνασχολήσεις καὶ τέρψεις τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἀνίαν καὶ τὰς ζοφερὰς σκέψεις.
post hoc, ergo propter hoc . . . . . . (=*μετὰ τοῦτο, ἕνεκα τούτου ἄρα*).	Τύπος, δι' οὗ δηλοῦται ὁ ἐσφαλμένος συλλογισμὸς ὁ λεγόμενος παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον, ὅστις ἐκ τῆς τυχαίας συμπτώσεως ἢ διαδοχῆς δύο φαινομένων συμπεραίνει τὴν αἰτιώδη ἐξάρτησιν αὐτῶν. Ἐκ τοιούτων συλλογισμῶν ὁρμᾶται λ. χ. ἡ ἀφελὴς πίστις ὅτι ἐκλείψεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἐμφανίσεις κομητῶν ἐπιφέρουσι δυστυχίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.
post mortem, nihil est . . . . (=*μετὰ θάνατον, οὐδὲν ὑπάρχει*).	Ἀρχὴ στίχου Σενέκα τοῦ τραγικοῦ (Troad. 398). Ἡ συνέχειά του εἶναι: ipsaque mors nihil (=καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος μηδέν).
potius mori quam foedari . . . . (=*κάλλιον ἀποθανεῖν ἢ καταισχυνθῆναι*).	Λατινικὴ ἔκφρασις, δυναμένη ν' ἀποτελέσῃ ἔμβλημα ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν τὴν τιμὴν ἀπὸ τὴν ζωήν.
primo avulso, non deficit alter . . . . (=*τοῦ πρώτου θ[ρ]αυσθέντος, δὲν ἀργεῖ ν' ἀναφανῇ δεύτερος*).	Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 143). Πρόκειται περὶ ἑνὸς χρυσοκόμου κλάδου, ἄνευ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὸν Ἅδην. Ἀναφέρεται ὁ στίχος οὗτος ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι προκύπτουν ἀλλεπάλληλοι δυσκολίαι ἢ ὅτι διαρκῶς ἀνανεώνονται οἱ ὑπέρμαχοι μιᾶς ὑποθέσεως.
primum vivere, deinde philosophari . . . . (=*πρῶτον ζῆν καὶ εἶτα φιλοσοφεῖν*).	Παλαιὸν γνωμικόν, εἰρωνευόμενον ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ συζητήσεις καὶ φιλοσοφίας, ἐνῷ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσουν οὔτε στοιχειωδῶς τὰ μέσα τῆς ζωῆς.
primus inter pares (=*πρῶτος μεταξὺ ἴσων*).	«Ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ primus inter pares»
pro aris et focis . (=*ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν*).	«Ὅταν ἀγωνίζεταί τις pro aris et focis εἶναι ἀήττητος».
pro domo sua . . . (=*περὶ τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας*).	Τίτλος δημηγορίας τοῦ Κικέρωνος κατὰ τοῦ Κλωδίου, ὅστις τὸν εἶχε καταδικάσει εἰς ἐξορίαν καὶ εἶχε δημεύσει τὴν περιουσίαν του. «Ὁμιλεῖ pro domo sua», προσπαθεῖ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτόν του, τὰ συμφέροντά του.
prolem sine matre creatam . . . . . . (=*τέκνον γεννηθὲν ἄνευ μητρός*).	Φράσις ληφθεῖσα ἔκ τινος στίχου τοῦ Ὀβιδίου (Metam. II, 553). Χρησιμοποιεῖται ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι γίνεταί τι χωρὶς νὰ ἔχῃ προηγούμενον εἰς τὸ εἶδός του, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ πρότυπον.
pro rege saepe, pro patria semper . . . (=*ὑπὲρ τοῦ βασιλέως συχνά, ὑπὲρ τῆς πατρίδος πάντοτε*).	Ἔμβλημα τοῦ Κολβέρτου.
punica fides . . . . (=*καρχηδονιακὴ πίστις*).	Οἱ Ρωμαῖοι κατηγόρουν τοὺς Καρχηδονίους ὅτι παρεβίαζον συχνὰ τὰ συνθήκας, διὸ καὶ διὰ τῆς φράσεως «Punica fides» ἠννόουν τὴν κακὴν πίστιν, τὴν ἀθέτησιν ὑπεσχημένων.
Q	
qualis artifex pereo! . . . . (=*οἷος καλλιτέχνης ἀπόλλυμαι!*)	Τελευταῖοι λόγοι τοῦ Νέρωνος, πρὶν αὐτοχειρισθῇ, κατὰ τὸν Σουητώνιον (Ner. 44). Ὡς γνωστόν, ὁ Νέρων εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης.
qualis pater, talis filius . . . . (=*οἷος ὁ πατήρ, τοιόσδε καὶ ὁ υἱός*).	Συνήθως λέγεται ἐπὶ κακῷ.
quandoque bonus dormitat Homerus (=*ἐνίοτε καὶ ὁ ἀγαθὸς Ὅμηρος καθεύδει*).	Στίχος τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 359) δηλῶν ὅτι καὶ οἱ μεγαλοφυέστεροι ἀκόμη συγγραφεῖς ἔχουν στιγμὰς ἀδυναμίας ἐν τῷ ἔργῳ των. Πράγματι δὲ ὁ Ὅμηρος ἐνιαχοῦ τῶν δύο ἐπῶν παρουσιάζει ἀνακολουθίας καὶ ἀσυνεπείας.
quantum mutatus ab illo! . . . . . . (=*πόσον διέφερεν ἐκείνου!*)	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ Βιργίλιος (Aeneid. II, 274) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Αἰνείου, καταληφθέντος ὑπὸ φρίκης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ Ἕκτορος, ὅστις ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του καθ' ὕπνους, πλήρης πληγῶν.
quia nominor leo . (= *ἐπειδὴ ὀνομάζομαι λέων*).	Φράσις ἔκ τινος μύθου τοῦ Φαίδρου (Fab. I, 5). Εἶναι ἡ δικαιολογία, τὴν ὁποίαν προσήγαγεν ὁ λέων ἀπαιτῶν τὴν πρώτην μερίδα ἐκ τῆς λείας. Λέγεται περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καταχρῶνται τῆς δυνάμεώς των.
qui bene amat, bene castigat . . . . . . (=*ὁ καλῶς ἀγαπῶν καλῶς τιμωρεῖ*).	Μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ τιμωρία ἀποβλέπει εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀγαπωμένου.
quid deceat, quid non . . . . (=*τί ἁρμόζει καὶ τί δὲν ἁρμόζει*).	Σύστασις τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 308). «Οἱ συγγραφεῖς πρέπει νὰ διορθώνουν τὰ γραπτά των, νὰ ἐξετάζουν quid deceat, quid non».
quidquid delirant reges, plectuntur Achivi . . . . (=*ὅ,τι ἐκ παραφροσύνης διαπράττουν οἱ βασιλεῖς, τὸ δέχονται ὡς πλῆγμα οἱ Ἀχαιοί*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 2, 14). «Οἱ λαοὶ ὑφίστανται πάντοτε τὰς συνεπείας τῆς ἀνοησίας ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τοὺς κυβερνοῦν' quidquid delirant reges...»
quidquid tentabam dicere versus erat . . . . (=*ὅ,τι ἐπεχείρουν νὰ εἴπω ἦτο στίχος*).	Στίχος, δι' οὗ ὁ Ὀβίδιος (Trist. IV, 10, 26) ἐξομολογεῖται τὴν σφοδρὰν κλίσιν του πρὸς τὴν ποίησιν, τὴν ὁποίαν προσεπάθει νὰ καταπνίξῃ ὁ πατήρ του.
quieta non movere (=*τὰ ἡσυχάζοντα μὴ κινεῖν*).	Παροιμία ἐφαρμοζομένη ἰδίᾳ ἐπὶ πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων.
qui nescit dissimulare, nescit regnare (=*ὅστις ἀγνοεῖ νὰ ὑποκρίνεται, ἀγνοεῖ νὰ βασιλεύῃ*).	Πράγματι ἡ ὑποκρισία ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῶν ἀρχόντων.
qui scribit, bis legit . . . . (=*ὁ γράφων, δὶς ἀναγινώσκει*)	Λατινικὸν ἀξίωμα, ἀφορῶν τὴν ἐκμάθησιν καὶ τὴν ἀπομνημόνευσιν.
quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? (=*τίς, τί, ποῦ, μὲ τίνα μέσα, διατί, πῶς, πότε;*)	Μνημονικὸν ἑξάμετρον, συνοψίζον τὰ στοιχεῖα μιᾶς πράξεως ἐν τῇ ῥητορικῇ καὶ τῇ ἀνακρίσει: ἤτοι τὸ πρόσωπον, τὸ γεγονός, τὸν τόπον, τὰ μέσα, τὰ ἐλατήρια, τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον. Μᾶς παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Κουϊντιλιανοῦ.
quis tulerit Gracchos de seditione quaerentes? . . . . (=*τίς θὰ ἠνείχετο τοὺς Γράκχους περὶ στάσεως κραυγάζοντας;*)	Στίχος τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. II, 24). Λέγεται περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν ἐκείνας ἀκριβῶς τὰς μεθόδους δράσεως, αἵτινες τοῖς εἶναι οἰκεῖαι.
quod di omen avertant! . . . . (=*εἴθε οἱ θεοὶ νὰ ἀποτρέψουν τὸν οἰωνὸν τοῦτον*).	Χρησιμοποιεῖται ὡς ἔκφρασις ἐπιθυμίας νὰ μὴ συμβῇ κακόν τι.
quod erat demonstrandum . . . . . (=*ὅπερ ἔδει δεῖξαι*).	Φράσις ἀναφερομένη συχνὰ εἰς τὸ τέλος ἀποδείξεώς τινος. Ἀπαντᾷ μὲ τὰ ἀρχικά: Q. E. D., ἀντιστοιχεῖ δὲ ἀκριβῶς μὲ τὴν ἡμετέραν: «ὅπερ ἔδει δεῖξαι» (ὅ. ἔ. δ.).
quo non ascendam? . . . . (=*ἕως ποῦ δὲν θ' ἀνέλθω;*)	Ἔμβλημα τοῦ Fouquet, ἀποτελοῦν ἔμβλημα ὅλων τῶν φιλοδόξων.
quorum pars magna fui . . . . (=*ὧν μέγα μέρος ὑπῆρξα*).	Λόγοι, δι' ὧν ὁ Αἰνείας (Virgil., Aeneid. II, 6), ἀρχίζει τὴν διήγησιν τῆς τελευταίας νυκτὸς τῆς Τροίας. Ἀναφέρονται ὑπό τινος θέλοντος νὰ δηλώσῃ ὅτι εἰς τὰ περὶ ὧν πρόκειται γεγονότα μετέσχεν ἐνεργῶς. Μετριοφρόνως, ἀντὶ τοῦ: magna χρησιμοποιεῖται τό: parva (=μικρόν).
quos ego . . . . . . (=*τοὺς ὁποίους ἐγώ...*)	Λόγοι ἀσυμπλήρωτοι, τοὺς ὁποίους ὁ Βιργίλιος (Aeneid. I, 135) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ποσειδῶνος, ἐξοργισθέντος κατὰ τῶν ἐξαπολυθέντων ἐναντίον τῆς θαλάσσης ἀνέμων. Ἀναφερόμενοι ὑπό τινος ἰσχυροῦ μαρτυροῦν ὀργὴν καὶ ἀπειλήν.
quos vult Juppiter perdere, dementat prius . . . . (=*ὁ Ζεὺς ἀποβλακώνει προηγουμένως, ἐκείνους τοὺς ὁποίους θέλει ν' ἀπολέσῃ*).	Σκέψις τοῦ Εὐριπίδου, μεταφρασθεῖσα οὕτω εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Boissonade. Ἐνθυμίζει τὸ τῆς Γραφῆς: «μωραίνει Θεὸς λαόν, ὃν βούλεται ἀπολέσαι».
quot capita, tot sensus . . . . (=*ὅσαι κεφαλαί, τόσαι γνῶμαι*).	Παραπλήσιον πρὸς τὸ τοῦ Τερεντίου (Phorm. II, 4, 14): quot homines, tot sententiae (=ὅσοι ἄνθρωποι, τόσαι γνῶμαι).
quousque tandem . (=*ἕως πότε τέλος πάντων*).	Πρῶται λέξεις τοῦ πρώτου κατὰ Κατιλίνα λόγου τοῦ Κικέρωνος, ὅτε ὁ συνωμότης ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας του ἐναντίον τῆς πολιτείας (ἡ συνέχεια ἔχει: abutere patientia nostra Catilina? = θὰ καταχρᾶσαι τῆς ἡμετέρας ὑπομονῆς Κατιλίνα;).

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
R	
rara avis in terris (=*σπάνιον πτηνὸν ἐν τῇ γῇ*).	Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ Ἰουβενάλης (Satir. VI, 165) τὰς Λουκρητίας καὶ τὰς Πηνελόπας. Λέγεται, κατ' ἐπέκτασιν, περὶ παντὸς τοῦ ἐκτάκτου καὶ παρὰ τὸ σύνηθες. Ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ συντομώτερον καὶ μόνον: rara avis.
rari nantes in gurgite vasto . . . . . (=*ὀλίγοι νηχόμενοι ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἀβύσσῳ*).	Τέλος στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. I, 118), οὗ ποιοῦνται ποικίλας ἐφαρμογάς.
regis ad exemplar. (=*κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως*).	Ἡμιστίχιον τοῦ Κλαυδιανοῦ (De IV cons. Honor. 299), τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι πάντες συμμορφοῦνται πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, δηλαδὴ τοῦ ἐν τέλει, παρεχόμενα παραδείγματα.
relicta non bene parmula . . . . . . (=*ἐγκαταλειφθείσης οὐχὶ καλῶς τῆς ἀσπίδος*).	Λόγοι τοῦ Ὁρατίου (Carm. II, 7, 10) περὶ τῆς μάχης τῶν Φιλίππων, τῆς ὁποίας μετέσχεν. Ὁ ποιητὴς ποιεῖται τὴν ὁμολογίαν ὅτι ἐγκατέλιπε φεύγων τὴν ἀσπίδα, κατὰ μίμησιν προφανῶς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν Ἀρχιλόχου, Ἀλκαίου καὶ Ἀνακρέοντος. Ἡ φράσις χρησιμοποιεῖται μετ' εἰρωνείας περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔφυγον ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ.
requiescat in pace! (=*ἂς ἀναπαύεται ἐν εἰρήνῃ*).	Περὶ νεκρῶν. Φράσις χαρασσομένη καὶ εἰς ἐπιτύμβια μνημεῖα.
res angusta domi . (=*ἡ βαρεῖα φροντὶς τοῦ οἴκου*).	Στίχος τοῦ Ἰουβενάλη (Satir. III, 165). Ἡ πτωχεία, λέγει ὁ ποιητής, ἐμποδίζει συχνὰ ἕνα ἔντιμον ἄνθρωπον νὰ διακριθῇ.
res judicata pro veritate habetur . . . (=*τὸ δεδικασμένον θεωρεῖται ὡς ἀλήθεια*).	Παλαιὸν δικανικὸν ἀξίωμα.
res, non verba. . . (=*ἔργα, ὄχι λόγους*).	Λατινικὴ ἔκφρασις, χρησιμοποιουμένη πρὸς δήλωσιν ὅτι ἀπαιτοῦνται γεγονότα, ἀποτελέσματα, πράξεις καὶ ὄχι λόγοι.
res nullius. . . . . (=*πρᾶγμα οὐδενός*).	Τὸ μὴ ἀνῆκον οὐδενί. «Ὁ ἥλιος εἶναι res nullius».
res sacra miser . . (=*ὁ δυστυχής, ἱερόν τι*).	Ἔκφρασις τοῦ Σενέκα (Epigr. 4) ἐννοοῦσα τὸν σεβασμόν, τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ τρέφωμεν πρὸς τὸν δυστυχῆ.
ridiculus mus . . . (=*γελοῖος μῦς*).	βλ. parturiunt.
risum teneatis? . . (=*θὰ συνεκρατεῖτε τὸν γέλωτα;*)	Ἀπόσπασμα στίχου τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 5). Ἐφαρμόζεται ἐπὶ γελοίων ἢ χονδροειδῶν πραγμάτων.
rudis indigestaque moles. . . . . (=*ἄμορφος καὶ σκληρὸς ὄγκος*).	Ἔκφρασις, δι' ἧς ὁ Ὀβίδιος (Metam. I, 7) χαρακτηρίζει τὴν θέαν τοῦ χάους.
rule, Britannia . . (=*κυβέρνα, Βρεττανία*).	Πρῶται λέξεις ἀγγλικοῦ πατριωτικοῦ ὕμνου.
S	
salus populi suprema lex esto . . . . (=*ἡ σωτηρία τοῦ λαοῦ ἔστω ὁ ὑπέρτατος νόμος*).	Ἀξίωμα τοῦ δημοσίου δικαίου ἐν Ρώμῃ. Ὅλοι οἱ ἐπὶ μέρους νόμοι ὀφείλουν ν' ἀτονήσουν προκειμένου περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος (lex XII tabularum).
sanctum sanctorum (=*τὰ ἅγια τῶν ἁγίων*).	Λατινικὸν ἰσοδύναμον τοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον οἱ Ἑβραῖοι ἔδιδον εἰς τὸ πλέον ἱερὸν διαμέρισμα τοῦ Ναοῦ. Λέγεται περὶ παντὸς ὅ,τι εἶναι ἀπηγορευμένον εἰς τοὺς βεβήλους.
sapiens nihil affirmat quod non probet . . . . (=*ὁ σοφὸς οὐδὲν βεβαιοῖ, ἂν δὲν τὸ ἀποδεικνύῃ*)	Δὲν πρέπει νὰ ὑποστηρίζωμέν τι, ὅταν δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀποδείξωμεν.
scribitur ad narrandum, non ad probandum. . . . . (=*γράφεται χάριν διηγήσεως, ὄχι ἀποδείξεως*).	Ταύτην τὴν διάκρισιν ποιεῖται ὁ Κουϊντιλιανὸς (Inst. orat. X, 1, 31) μεταξὺ ἱστορίας καὶ ῥητορικῆς. Ἡ πρώτη διηγεῖται, ἡ δευτέρα ἀποδεικνύει.
sedet aeternumque sedebit . . . . (=*κάθεται καὶ θὰ κάθεται αἰωνίως*).	Λόγοι τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. VI, 617), ἀναφερόμενοι εἰς τὸ ἐν Ἅδου μαρτύριον τοῦ Θησέως. Πρὸς τιμωρίαν του διὰ τὸν πλάνητα βίον του ὁ ἥρως οὗτος εἶναι καταδεδικασμένος νὰ κάθηται αἰωνίως.
semper ad eventum festinat. . . . . . . (=*σπεύδει πάντοτε πρὸς τὴν λύσιν*).	Ταῦτα λέγει ὁ Ὁράτιος (De art. poet. 148) περὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς «Ὀδυσσείας», τὸν ὁποῖον προβάλλει ὡς πρότυπον εἰς ὅλους τοὺς ἐπικοὺς ποιητάς.
se non è vero, è bene trovato . . . . . (=*ἂν δὲν εἶναι ἀληθές, ἔχει ἐπιτυχῶς ἐπινοηθῇ*).	Ἰταλικὴ παροιμία συχνῆς καὶ εὐκόλου ἐφαρμογῆς.

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
servum pecus . . . (=*δουλικὴ ἀγέλη*).	Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ Ὁράτιος (Epist. I, 19, 19) τοὺς μιμητὰς ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ.
sesquipedelia verba . . . . (=*λόγοι μήκους ἓξ καὶ ἡμίσεος ποδῶν*).	Ὁ Ὁράτιος (De art. poet. 97) συμβουλεύει τοὺς τραγικοὺς ποιητὰς νὰ μὴ θέτουν εἰς τὸ στόμα τῶν ἡρώων των οὔτε πομφολυγώδεις λόγους, οὔτε ὑπερμέτρως πολυσυλλάβους λέξεις.
si augur augurem. (=*ἂν οἰωνοσκόπος, οἰωνοσκόπον, ἐνν. ἴδῃ*).	Σκέψις Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος κάπως μετηλλαγμένη (De divin. II, 24). Ἐκφράζει τὴν δυσπιστίαν πρὸς τοὺς ἰδιωτικοὺς οἰωνοσκόπους, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ συναντοῦν ἀλλήλους χωρὶς νὰ γελοῦν διὰ τὴν ἀφέλειαν τοῦ κοινοῦ.
sic . . . . (=*οὕτω*).	Λέξις τιθεμένη ἐντὸς παρενθέσεως ἐν τῷ μέσῳ κειμένου τινὸς ἢ εἰς τὸ τέλος παρατιθεμένου ξένου χωρίου, πρὸς δήλωσιν ὅτι τὸ πρωτότυπον ἔχει ἀκριβῶς ὅπως δίδεται, μὲ τὰ λάθη του ἢ τὴν παραδοξολογίαν του. «Ἔγραφεν ὁ ὑποψήφιος καθηγητής: Ὑποδάλας (sic) τὸ ὑπόμνημά μου....»
sic itur ad astra . (=*οὕτω φθάνει τις τὰ ἄστρα*).	βλ. macte animo.
sic transit gloria mundi . . . . (=*οὕτω παρέρχεται ἡ δόξα τοῦ κόσμου*).	Λόγοι (ἴσως ληφθέντες ἐκ τῆς καθολικῆς Imitatio I, 3, 6) ἀπευθυνόμενοι εἰς τὸν πάπαν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκλογῆς του, διὰ νὰ τῷ ὑπενθυμίσουν τὴν προσωρινότητα κάθε ἀνθρωπίνης ἰσχύος. Ἀναφέρονται ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἢ τῇ καταστροφῇ ἰσχυροῦ τινος.
similia similibus curantur . . . . . . (=*τὰ ὅμοια διὰ τῶν ὁμοίων θεραπεύονται*).	βλ. contraria contrariis.
sine ira et studio . (=*ἄνευ ὀργῆς ἢ εὐνοίας*).	Ὁ Τάκιτος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἱστορίας του (Annal. I, 1) δηλοῖ ὅτι ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν γεγονότων ἀπομεμακρυσμένων ἤδη ἀπ' αὐτοῦ καὶ ὅτι θὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο sine ira et studio. Ἡ ἔκφρασις αὕτη χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἀμεροληψίας τοῦ ἱστορικοῦ.
sine nomine vulgus (=*ὁ ἀνώνυμος ὄχλος*).	Ὁ profanum vulgus τοῦ Ὁρατίου, οἱ κοινοὶ θνητοί.
sine qua non. . . . (=*ἐκ τῶν—ὧν οὐκ ἄνευ*).	«Ἡ ὑγεία εἶναι ὅρος sine qua non, διὰ τὴν σταδιοδρομίαν τινός».
sint ut sunt, aut non sint . . . . . . (=*ἂς εἶναι ὅπως εἶναι ἢ ἂς μὴ εἶναι καθόλου*).	Περίφημος ἀπάντησις τοῦ P. Ricci, ἀρχηγοῦ τῶν Ἰησουϊτῶν, πρὸς τοὺς προτείνοντας μεταρρύθμισιν τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ τάγματος. Χρησιμοποιεῖται ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι οὐδεμίαν, ἔστω καὶ τὴν παραμικράν, μεταβολὴν δεχόμεθα.
si parva licet componere magnis. . . (=*ἂν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ συγκρίνωνται τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα*).	Τέλος στίχου τοῦ Βιργιλίου (Georg. IV, 176), ὅστις συγκρίνει τὰ ἔργα τῶν μελισσῶν πρὸς τὰ τῶν Κυκλώπων.
sit pro ratione voluntas . . . . (=*ἔστω ἡ θέλησις λόγος*).	βλ. hoc volo.
si vis me flere, dolentum est primum ipsi tibi . . . . . . (=*ἂν θέλῃς νὰ κλαύσω, πρέπει πρῶτον σὺ νὰ πονέσῃς*).	Ἀπόσπασμα δύο στίχων τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 102—103), ἀφορώντων τοὺς δραματικοὺς ποιητάς. Ὁ θέλων νὰ συγκινήσῃ τοὺς ἄλλους πρέπει προηγουμένως νὰ συγκινηθῇ ὁ ἴδιος.
si vis pacem para bellum . . . . (=*ἐὰν θέλῃς εἰρήνην παρασκεύαζε πόλεμον*).	Ἔκφρασις σημαίνουσα ὅτι τὸ καλύτερον μέσον διὰ ν' ἀποφύγῃ τις τὸν κίνδυνον προσβολῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ εἶναι νὰ καθιστᾷ ἑαυτὸν ἀξιόμαχον. Ὁ Βεγέτιος (Inst. r. milit. III) λέγει: «qui desiderat pacem, praeparet bellum» (=ὅστις ἐπιθυμεῖ εἰρήνην, ἂς προπαρασκευάζει πόλεμον).
sol lucet omnibus . (=*ὁ ἥλιος φωτίζει πάντας*).	Πάντες ἔχουν δικαίωμα ν' ἀπολαύουν ὡρισμένων φυσικῶν πλεονεκτημάτων.
solve senescentem. (=*ἀπόλυε τὸν γεγηρακότα, ἐνν. ἵππον*).	Συμβουλή, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ὁράτιος (Epist. I, 1, 8) εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ εἰς ὅλους ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἡλικία ἐπιβάλλει ν' ἀποσυρθοῦν τῆς ἐνεργοῦ ζωῆς.
stans pede in uno . (=*ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ποδός*).	Ἔκφρασις τοῦ Ὁρατίου (Serm. I, 4, 10) περὶ τοῦ Λουκιλίου, ὅστις ἀπήγγελλεν ἐκ τοῦ προχείρου διακοσίους στίχους καθ' ὥραν stans pede in uno.
statu quo (πλῆρες: in statu quo ante). (=*ἡ προγενεστέρα κατάστασις*).	Διπλωματικὴ ἔκφρασις. «Διετηρήθη τὸ statu quo», δὲν ἐπῆλθε καμμία μεταβολή. «Statu quo ante bellum» (=κατάστασις τοιαύτη, οἵα ἦτο καὶ πρὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν).
struggle for life . . (=*ἀγὼν περὶ ζωῆς*).	Ἀγγλικὴ φράσις, ἀποτελοῦσα ἕνα ἐκ τῶν νόμων τῆς δαρβινικῆς θεωρίας τῆς ἐπιλογῆς τῶν εἰδῶν. Ὁ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
stupete, gentes (=*ἐκπλαγῆτε, ἔθνη*).	Ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἡμέτερον δημῶδες: «ἄκουσε κόσμε». Λέγεται παικτικῶς ὅταν πρόκειται ν' ἀνακοινώσωμέν τι ἐκπληκτικόν.
suave mari magno. (=*ἡδύ, ἐπὶ τῆς μεγάλης θαλάσσης*).	Ἀρχὴ στίχου τοῦ Λουκρητίου (De natur. rer. II, 1). Ἡ πλήρης φράσις ἔχει: «Εἶναι εὐχάριστον νὰ βλέπῃ τις ἐκ τῆς στερεᾶς γῆς, —ἐνῷ ἐπὶ τῆς εὐρείας θαλάσσης ὑψοῦν κύματα οἱ ἄνεμοι— τοὺς φοβεροὺς κινδύνους τοῦ ἄλλου». Αἱ λέξεις αὗται χρησιμοποιοῦνται πρὸς δήλωσιν τῆς χαρᾶς, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεταί τις βλέπων ἑαυτὸν ἐξησφαλισμένον ἐκ τῶν κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι ἐκτεθειμένοι οἱ ἄλλοι.
sub Jove (=*ὑπὸ τὸν Δία*).	Δηλαδὴ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, εἰς τὸ ὕπαιθρον. «Κοιμῶμαι sub Jove».
sublata causa, tollitur effectus (=*ἀρθείσης τῆς αἰτίας, αἴρεται τὸ ἀποτέλεσμα*).	Συνέπεια προφανὴς τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος.
sub lege libertas (=*ἡ ὑπὸ νόμον ἐλευθερία*).	Ἡ ἐλευθερία ἐντὸς τῶν ὁρίων καὶ τῶν περιορισμῶν τοῦ νόμου.
sub tegmine fagi (=*ὑπὸ τὴν στέγην φηγοῦ*).	Τέλος τοῦ πρώτου στίχου τῶν «Βουκολικῶν» καὶ τοῦ τελευταίου στίχου τῶν «Γεωργικῶν» τοῦ Βιργιλίου.
sui generis (=*τοῦ ἑαυτοῦ γένους, ἰδιότυπος*).	«Τὸ ἄνθος τοῦτο ἀποδίδει εὐωδίαν sui generis», μὴ συγγενεύουσαν, δηλαδὴ πρὸς τὴν εὐωδίαν οὐδενὸς ἄλλου ἄνθους.
summum jus, summa injuria (=*ἡ ὑπερβολικὴ δικαιοσύνη, εἶναι ὑπερβολικὴ ἀδικία*).	Ἀπόφθεγμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (De offic. I, 10, 33). Ἡ αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου συνεπάγεται πολλάκις ἀδικίαν.
sunt lacrymae rerum (=*ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰ πράγματα*).	Ἀρχὴ στίχου τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. I, 462). Τοὺς λόγους τούτους ἀπευθύνει ὁ Αἰνείας πρὸς τὸν πιστόν του σύντροφον Ἀχάτην, βλέπων πίνακας παριστῶντας τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον.
sunt verba et voces praetereaque nihil (=*εἶναι λόγοι καὶ φωναὶ καὶ οὐδὲν πλέον τούτων*).	Τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἐλήφθη προφανῶς ἐκ τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 34), τὸ δὲ δεύτερον προσετέθη βραδύτερον.
supremum vale (=*ὕστατον χαῖρε*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ Ὀβίδιος θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ὀρφέως, ὅταν χάνει διὰ δευτέραν φορὰν τὴν προσφιλῆ του Εὐρυδίκην (Metam. X, 62, «Οἱ ἄνθρωποι δὲν λέγουν εὐκόλως τὸ supremum vale εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου».
sutor, ne supra crepidam (=*ὑποδηματοποιέ, ὄχι πέραν τοῦ ὑποδήματος*).	Λόγοι τοὺς ὁποίους ὁ Πλίνιος (Hist. nat. 35—36) ἀποδίδει εἰς τὸν ζωγράφον Ἀπελλῆν, ὅστις, βλέπων ὑποδηματοποιόν τινα κρίνοντα τὸ σάνδαλον τοῦ πίνακός του καὶ ἑτοιμαζόμενον νὰ διατυπώσῃ γνώμας καὶ περὶ τοῦ ὑπολοίπου, τὸν διέκοψεν ὑπενθυμίζων αὐτῷ, ὅτι ἡ ειδικότης του δὲν ἐξικνεῖται πέραν τοῦ σανδάλου.
T	
taedium vitae (=*ἀηδία τῆς ζωῆς*).	«Τοὺς νευρασθενεῖς καταλαμβάνει taedium vitae».
tantae mollis erat. (=*τόσον δύσκολον ἦτο*).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. I, 33), περὶ τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας συνήντησε τὸ ρωμαϊκὸν ἔθνος μέχρις οὗ διαμορφωθῇ.
tantaene animis caelestibus irae! (=*τόση ὀργὴ εἰς τὰς οὐρανίας ψυχάς!*).	Ἀναφώνησις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. I, 33) ἐκπλησσομένου διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Ἥρας κατὰ τῶν Τρώων.
tarde venientibus ossa (=*διὰ τοὺς βραδέως ἐρχομένους τὰ ὀστᾶ, ἐνν. τῆς τραπέζης*).	Χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς.
telum imbelle sine ictu (=*βέλος ἀπόλεμον καὶ ὀνίσχυρον*).	Οὕτω χαρακτηρίζει ὁ Βιργίλιος (Aeneid. II, 544) τὸ βέλος, τὸ ὁποῖον ἔρριψεν ὁ γέρων Πρίαμος κατὰ τοῦ Πύρρου. Λέγεται περὶ ἐπιθέσεως, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀποτελέσματα.
tempora si fuerint nubila (=*ὅταν ὁ καιρὸς καταστῇ συννεφώδης*).	βλ. donec eris felix.
tempus edax rerum (=*ὁ παμφάγος χρόνος*).	Ἔκφρασις τοῦ Ὀβιδίου (Metam. XV, 234).
tenere lupum auribus (=*κρατεῖν τὸν λύκον ἀπὸ τῶν ὤτων*).	Σημαίνει ὅτι ἔχουν ὑπερπηδηθῆ αἱ δυσχέρειαι· ὅτι εὑρίσκεταί τις ἐν ἀσφαλείᾳ.
testis unus, testis nullus (=*εἷς μάρτυς, οὐδεὶς μάρτυς*).	Οὐδέποτε ἀρκεῖ ἡ μαρτυρία ἑνὸς πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας.
that is the question (=*τοῦτο εἶναι τὸ ζήτημα*).	Ἔκφρασις τοῦ Σαίξπηρ ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τοῦ μονολόγου τοῦ Ἀμλέτου (III, 1): «Ζῆν ἢ μὴ ζῆν· ἰδοὺ τὸ ζήτημα».
the right man in the right place (=*ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν*).	Ἀγγλικὴ ἔκφρασις περὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπολύτως κατάλληλος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, δι' ἣν χρησιμοποιεῖται.
time is money (=*ὁ χρόνος εἶναι χρῆμα*).	Ἀγγλικὴ παροιμία.
timeo Danaos et dona ferentes (=*φοβοῦμαι τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ Βιργίλιος (Aeneid. II, 49) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀρχιερέως Λαοκόοντος, ὅστις ἀπέτρεπε τοὺς Τρῶας νὰ δεχθοῦν ἐντὸς τῶν τειχῶν των τὸν Δούρειον ἵππον, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες εἶχον καταλίπει. Χρησιμοποιοῦνται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι πρέπει νὰ προφυλασσώμεθα ἀπὸ ἕνα ἐχθρὸν ὁσονδήποτε γενναιόδωρος ἢ ἀγαθὸς καὶ ἂν φαίνεται πρὸς στιγμήν.
timeo hominem unius libri (=*φοβοῦμαι τὸν ἄνθρωπον τοῦ ἑνὸς βιβλίου*).	Σκέψις Θωμᾶ τοῦ Ἀκυνάτου. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἓν μόνον βιβλίον ἔχει ἀναγνώσει, ἀλλὰ τὸ κατέχει πλήρως, εἶναι ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος.
to be or not to be. (=*ζῆν ἢ μὴ ζῆν*).	Ἀρχὴ τοῦ πρώτου στίχου τοῦ μονολόγου τοῦ Ἀμλέτου ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Σαίξπηρ (III, 1).
traduttore, traditore (=*μεταφραστής, προδότης*).	Ἰταλικὴ παροιμία, δηλοῦσα ὅτι μοιραίως κάθε μετάφρασις δὲν δύναται νὰ εἶναι πιστὴ καὶ προδίδει ἐπομένως τὴν σκέψιν τοῦ συγγραφέως τοῦ πρωτοτύπου.
trahit sua quemque voluptas (=*ἕκαστον ἑλκύει ἡ ἑαυτοῦ ἡδονή*).	Γνωμικὸν ληφθὲν ἐκ τοῦ Βιργιλίου (Bucol. II, 65). Ἕκαστος εὐχαριστεῖται κατ' ἴδιον τρόπον, ὅπως δύναται.
tua res agitur (=*ἡ ὑπόθεσίς σου παίζεται*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (Epist. I, 18, 84). Χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν: τοῦτο σὲ ἀφορᾷ, πρόκειται περὶ τοῦ συμφέροντός σου.
tu duca, tu signore e tu maestro (=*σὺ ὁδηγός μου, σὺ κύριός μου καὶ σὺ διδάσκαλός μου*).	Λόγοι τοῦ Δάντου πρὸς τὸν Βιργίλιον, τὸν ὁποῖον λαμβάνει ὡς ὁδηγὸν κατὰ τὴν κάθοδόν του εἰς τὴν Κόλασιν (Infern. II, 140).
tu Marcellus eris! (=*σὺ θὰ εἶσαι ὁ Μάρκελλος!*).	Ἀναφορὰ εἰς τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Βιργίλιος (Aeneid. VI, 883) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀγχίσου, δεικνύοντος τῷ Αἰνείᾳ ἐν τῷ Ἅδῃ, μεταξὺ τῶν μελλόντων ἀπογόνων του, τὸν νεαρὸν Μάρκελλον, υἱὸν τῆς Ὀκταβίας, ἀδελφῆς τοῦ Αὐγούστου
tu quoque, fili! (=*καὶ σὺ τέκνον!*).	Κραυγὴ ὀδύνης τοῦ Καίσαρος, ὅταν ἀντελήφθη μεταξὺ τῶν δολοφόνων του τὸν Βροῦτον, ὅστις ἐθεωρεῖτο υἱός του.
U	
ubi bene, ibi patria (=*ὅπου καλῶς, ἐκεῖ ἡ πατρίς*).	Ἐλήφθη ἐκ τοῦ στίχου τοῦ Πακουβίου, ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (Tuscul. disp. V, 37): «patria est ubicumque est bene» (=πατρὶς εἶναι τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ τις καλῶς).
ubi solitudinem faciunt, pacem appellant (=*ὅπου δημιουργοῦν ἐρημον, ἐκεῖ λέγουν ὅτι ἔδωκαν εἰρήνην*).	Φράσις τιθεμένη ὑπὸ τοῦ Τακίτου (Agricol. 30) εἰς τὸ στόμα τοῦ Γαλγάκου, Καληδονίου ἥρωος, εἰρωνευομένου τὴν ἁρπακτικὴν διάθεσιν τῶν Ρωμαίων. Δύναται νὰ λεχθῇ περὶ ὅλων τῶν κατακτητῶν, οἱ ὁποῖοι ἁρπάζοντες καὶ καταστρέφοντες ἰσχυρίζονται μετὰ κυνισμοῦ ὅτι γίνονται φορεῖς πολιτισμοῦ.
ultima ratio regum (=*τὸ τελευταῖον ἐπιχείρημα τῶν βασιλέων*).	Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἶχε χαράξει ἐπὶ τῶν πυροβόλων ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ'.
una salus victis (=*μόνη σωτηρία τῶν ἡττημένων*).	Τελευταία προτροπὴ τοῦ Αἰνείου (Virgil. Aeneid. II, 354) πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας: «una salus victis nullam sperare salutem» (=μία μόνη σωτηρία ὑπάρχει διὰ τοὺς ἡττημένους: νὰ μὴ ἐλπίζουν καμμίαν σωτηρίαν).
urbi et orbi (=*εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκουμένην*).	«Διεκήρυξεν urbi et orbi ὅτι ἀποδοκιμάζει τὰ γενόμενα»· διεκήρυξε πανταχοῦ.
uti non abuti (=*χρᾶσθαι ὄχι καταχρᾶσθαι*).	Ἀξίωμα μετριοπαθείας.
ut pictura poesis (=*ἡ ποίησις εἶναι ὅπως ἡ ζωγραφική*).	Σκέψις τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 361), καθ' ἣν εἰς τὰ ποιήματα, ὅπως καὶ εἰς τοὺς πίνακας, πρέπει νὰ κρίνεται κάθε ἔργον συμφώνως πρὸς τὸ εἶδός του. Διαστρέφουν πολλάκις τὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως ταύτης, ἐκλαμβάνοντες αὐτὴν ὡς σημαίνουσαν ὅτι ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ ποίησις εἶναι ἀδελφαί.

Digitized by Google

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
V	
vae victis! . . . . (=*οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις!*).	Λόγοι, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνεν ὁ Βρέννος εἰς τοὺς Ρωμαίους, καθ' ἣν στιγμὴν ἔρριπτε τὸ ξίφος του ἐν τῷ ζυγῷ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐζυγίζετο ὁ χρυσὸς ὁ προωρισμένος νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γαλατῶν (T. Liv. V, 48). Ὁ ἡττημένος εὑρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ νικητοῦ.
Vare, legiones redde! . . . . (=*Βάρε, ἀπόδος μοι τοὺς λεγεῶνας!*).	Μετὰ τὴν ἧτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Βάρου καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν τριῶν λεγεώνων του ἐν Γερμανίᾳ, ὁ Αὔγουστος καταληφθεὶς ὑπὸ βαθυτάτης λύπης ἐκραύγαζε: «Vare, legiones redde!» κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουητωνίου (August. XXIII).
variorum . . . . . (=*διαφόρων*).	Σύντμησις τοῦ τύπου: «cum notis variorum scriptorum» (=μετὰ σημειώσεων διαφόρων συγγραφέων), ὅστις ἀποτελεῖ τὸ σῆμα παλαιῶν ἐκδόσεων τῶν κλασσικῶν. «Ἡ ἔκδοσις variorum τοῦ Βιργιλίου».
varium et mutabile (=*ποικίλον καὶ μεταβλητόν*).	Οὕτω χαρακτηρίζει τὴν γυναῖκα ὁ Ἑρμῆς παρὰ Βιργιλίῳ (Aeneid. IV, 569), προσπαθῶν νὰ πείσῃ τὸν Αἰνείαν ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν Διδώ.
velut aegri somnia (=*ὡσὰν τὰ ὄνειρα ἀσθενοῦς*).	Ἀπόσπασμα στίχου τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 7). Παρομοιάζει τὸ ἄνευ εἱρμοῦ βιβλίον μὲ τὰ ἀσυνάρτητα ὄνειρα τῶν ἀσθενῶν.
veniam petimus damusque vicissim . (=*ζητοῦμεν καὶ δίδομεν ἀμοιβαίως τὴν ἄδειαν*).	Λόγοι τοῦ Ὁρατίου (De art. poet. 11), ἀφορῶντες τὴν λεγομένην ποιητικὴν ἄδειαν. Χρησιμοποιοῦνται συνήθως πρὸς δήλωσιν ἀμοιβαίας ἀνοχῆς.
veni, vidi, vici . . (=*ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα*).	Περίφημοι λόγοι, δι' ὧν ὁ Καῖσαρ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ταχύτητα, μεθ' ἧς ἐνίκησε παρὰ τὴν Ζέλαν τὸν Φαρνάκη, βασιλέα τοῦ Πόντου. Χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τῆς εὐκολίας καὶ τῆς ταχύτητος οἱασδήποτε ἐπιτυχίας.
verba volant, scripta manent . . . . (=*οἱ λόγοι ἵπτανται, τὰ γραπτὰ μένουν*).	Λατινικὴ παροιμία, ἐφιστῶσα τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀποδεικτικῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ γραπτά.
veritas odium parit (=*ἡ ἀλήθεια γεννᾷ τὸ μῖσος*).	Τέλος στίχου τοῦ Τερεντίου (Andr. I, 1, 41).
victrix causa diis placuit, sed victa Catoni . . . . (=*οἱ θεοὶ ἐτάχθησαν μὲ τὸν νικητήν, ἀλλ' ὁ Κάτων μὲ τὸν ἡττημένον*).	Στίχος τοῦ Λουκανοῦ (Pharsal. I, 128) περὶ τοῦ Κάτωνος, ὅστις ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν Πομπήϊον, νικηθέντα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑποστηρίζῃ δικαίαν τινα ὑπόθεσιν καὶ μετὰ τὸ ναυάγιόν της.

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ
video meliora proboque, deteriora sequor . . . . (=*γνωρίζω τὸ καλὸν καὶ τὸ ἐπιδοκιμάζω, ἀλλὰ πράττω τὸ κακόν*).	Τοὺς λόγους τούτους θέτει ὁ Ὀβίδιος εἰς τὸ στόμα τῆς Μηδείας (Metam. VII 20), εἰκονίζων τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὸν δρόμον τοῦ καθήκοντος, ἀλλ' ἀδυνατεῖ, ἐξ ἀβουλίας ἢ ἄλλου λόγου, νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ.
vir bonus dicendi peritus . . . . . . (=*ἀνὴρ ἀγαθὸς γνωρίζων νὰ ὁμιλῇ*)	Ὁρισμὸς τοῦ ρήτορος, κατὰ τὸν Κάτωνα τὸν πρεσβύτερον, θέλοντα διὰ τούτου νὰ δείξῃ ὅτι ὁ ρήτωρ πρέπει νὰ συνδυάζῃ τὴν ἀρετὴν μὲ τὸ τάλαντον.
vires acquirit eundo (=*ἀποκτᾷ δυνάμεις προχωροῦσα*).	Χαρακτηρισμὸς τῆς φήμης διδόμενος ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. IV, 175).
vis comica . . . . (=*ἡ κωμικὴ δύναμις*).	Λόγοι ληφθέντες ἔκ τινος ἐπιγράμματος τοῦ Καίσαρος διὰ τὸν Τερέντιον (Sueton. V. Terent).
vitam impendere vero . . . . (=*ἀφιερῶσαι τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν*).	Λόγοι τοῦ Ἰουβενάλη (Satir IV, 91).
vive valeque . . . . (=*ζῆθι καὶ χαῖρε*).	Τύπος, ὃν χρησιμοποιοῦν συνήθως εἰς τὸ τέλος ἐπιστολῆς (Horat. Serm. II, 5, 110).
vivit sub pectore vulnus . . . . (=*ζῇ ὑπὸ τὸ στῆθος ἡ πληγή*).	Ἔκφρασις τοῦ Βιργιλίου (Aeneid. IV, 67) διὰ τὸ γεννώμενον πάθος τῆς Διδοῦς πρὸς τὸν Αἰνείαν. Τὴν ἀναφέρουν διὰ νὰ δηλώσουν τὴν ζωηρότητα τῶν ἰχνῶν, τὰ ὁποῖα ἀφήνουν τὰ βαθέα συναισθήματα.
vixit . . . . (=*ἔζησε*).	Διὰ τοῦ ὅρου τούτου οἱ Ρωμαῖοι ἀνήγγελλον τὸν θάνατόν τινος.
volenti non fit injuria . . . . (=*τῷ συγκατατιθεμένῳ δὲν γίνεται ἀδικία*).	Νομικὸν ἀξίωμα.
vox faucibus haesit . . . . (=*ἡ φωνὴ ἐπνίγη εἰς τὸν λάρυγγα*).	Ἔκφρασις, τὴν ὁποίαν ὁ Βιργίλιος (Aeneid. III, 48) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Αἰνείου, διηγουμένου τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ᾐσθάνθη ἔκ τινος θαύματος. Χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν μεγάλης ἐκπλήξεως.
vulnerant omnes, ultima necat . . . . (=*πᾶσαι πληγώνουσιν, ἡ τελευταία φονεύει*).	Λατινικὴ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία ἐτίθετο παλαιότερον ἐπὶ τῆς πλακὸς τῶν ὡρολογίων.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Digitized by Google

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Τόμος Δ΄ σ. 880β΄ στ. 19 ἀντὶ *ὑπερβιβασμὸν τόνου* ἀνάγν. *ὑπερβιβασμὸν χρόνου*

» ΙΑ΄ » 856γ΄ » 2 ἀντὶ *Θ. Δ. Σταυριανόπουλος* ἀνάγν. *Δ. Θ. Σταυρινίδου*

» Ι΄.΄ » 446β΄ » 6 ἐκ τῶν κάτω: Ἡ ἀπὸ τῆς λέξεως *Θεία* μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἄρθρου περίοδος διαγράφεται.

» ΙΔ΄ » 298β΄ » 8 ἀντὶ *εὐθεῖαν* ἀνάγν. *ὀρθὴν*

» » » 605β΄ » 11 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Κνὴφ* ἀνάγν. *Χνοῦβις*

» » » 608α΄ » 42 προστεθήτω ὁ στίχος *Κνὴφ* (βλ. λ. *Χνοῦβις*)

» » » 611γ΄ » 56 ἀντὶ *Κνὴφ* ἀνάγν. *Χνοῦβις*

» ΙΕ΄ » 178α΄ » 32 ἀντὶ *833* ἀνάγν. *823*

» » » 665γ΄ » 35 ἀντὶ *ἐν ἰδιωτικῇ κλινικῇ* ἀνάγν. *ἐν τῇ* Idioten Klinik

» ΙΣΤ΄ » 136β΄ » 4 ἀντὶ *κυμαινόμενα* ἀνάγν. *κυμαινόμενον*

» » » 160γ΄ » τελευταῖος καὶ σ. 161α΄ στ. πρῶτος ἀντὶ *μεταξὺ 20° Β. πλάτους καὶ 24° Α. μήκους* ἀνάγν. *μεταξὺ τῶν παραλλήλων 24° καὶ 30° βορείου πλάτους καὶ ὧν μεσημβρινῶν 123° καὶ 131° ἀνατολικοῦ μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς*

» » » 768γ΄ » 50 ἀντὶ *ἀνταναιρέσεως* ἀνάγν. *αὐταναιρέσεως*

» » » 769α΄ » 7 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *καὶ τῆς ἐπιστήμης* ἀνάγν. *καὶ ἐκ τῆς ἐπιστήμης*

» ΙΖ΄ » 954γ΄ λεζάντα τρίτου σχήματος ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Διατομὴ τῆς ὠστικῆς δυνάμεως* ἀνάγν. *Διανομὴ τῆς ὠστικῆς δυνάμεως*

» ΙΗ΄ » 295α΄ » 35 ἀντὶ *Φύγαλα* ἀνάγν. *Φύγελα*

» » » 699γ΄ » 32 ἀντὶ *Ρωμαίων* ἀνάγν. *Ἑλλήνων*

» » » 740γ΄ » 27 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *εὐκόλου* ἀνάγν. *νὰ εἶναι εὐκόλου*

» Κ΄ » 672γ΄ » τελευταῖος ἡ λ. *Ἁγίας* διαγράφεται

» » » 673α΄ » 1 ἀντὶ *Τριάδος* ἀνάγν. *Μεταμορφώσεως*

» ΚΑ΄ » 269γ΄ » 19 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Φραγκῖσκος* ἀνάγν. *Φραγκλῖνος*

» » » 423α΄ » 37 ἀντὶ *ἀρκάτωρ* ἀνάγν. *ἀρκᾶτος*

» » » 672γ΄ λεζάντα εἰκόνος, ἀντὶ *Ἐλισάβετ Σινιὲ* ἀνάγν. *Ἐλισάβετ Σενιὲ*

» » » 911β΄ » 2 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *κάτοικοι* ἀναγν. *μέτοικοι*

» » » 911γ΄ » 4 ἀντὶ *κατοίκων* ἀνάγν. *μετοίκων*

» » » 911γ΄ » 5 ἀντὶ *κάτοικοι* ἀνάγν. *μέτοικοι*

» ΚΒ΄ » 336β΄ » 10 ἀντὶ *ὡπλισμένων* ἀνάγ. *ὡπλισμένου*

» » » 390α΄ » 56 ἀντὶ *κρημνῶν* ἀνάγν. *κρηνῶν*

» » » 495γ΄ » 24 ἀντὶ *Σύβα* ἀνάγν. *Σύβα* καὶ *Σούγια*

» » » 508β΄ » 9 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ (*θείου τοῦ* ἀνάγν. (*θείου καὶ*

» » » 508γ΄ » 16 ἀντὶ *βασιλέα* ἀνάγν. *συμβασιλέα*

» » » 524γ΄ » 2 ἀντὶ *Ναυπλίῳ* ἀνάγν. *Νεαπόλει τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου*

» » » 816β΄ » 49 ἀντὶ *αὐτῶν* ἀνάγν. *αὐτῆς*

» » » 817α΄ » 32 ἀντὶ *P επ* ἀνάγν. *p επ*

» » » 817α΄ » 35 ἀντὶ *P ορ* ἀνάγν. *p ϑρ*

» » » 817α΄ » 35 ἀντὶ $\frac{P\,\rho}{\nu}$ ἀνάγν. $\frac{p\,\vartheta\rho}{\nu}$

» » » 889γ΄ » 19 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *εἰς* ἀνάγν. *δι'*

» ΚΓ΄ » 48γ΄ » 35 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ὑπομονευτὴς* ἀνάγν. *ὑπονομευτὴ*

» » » 80α΄ » 20 ἀντὶ *Ἀτὲτ-κενκένα* ἀνάγν. *Ἀτὲτ-Κενκένα*

» » » 81α΄ » 32 ἀντὶ *οὐχὶ εἰς* ἀνάγν. *οὐχὶ δὲ καὶ εἰς*

» » » 81α΄ » 10 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἢ πᾶσα* ἀνάγν. *πᾶσα ἡ*

» » » 82β΄ » 39 καὶ 40 ἀντὶ *χάραξιν* ἀνάγν. *κεφαλὴν*

» » » 82β΄ » 37 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *συνήθως* ἀνάγν. *ἐνίοτε*

» » » 82β΄ » 36 ἐκ τῶν κάτω: ἡ λ. *ὑλικὰ* διαγράφεται

» » » 82γ΄ » 27 μετὰ τὴν λ. *πρώτη* πρόσθες τὰς λ. , *ἐντὸς αὐτῶν*,

» » » 82γ΄ » 34 ἀντὶ *μεταλλευτικῶν* ἀνάγν. *μεταλλικῶν*

» » » 82γ΄ » 10 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *χυτῶς* ἀνάγν. *χυτῆς*

» » » 83γ΄ » 34 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἐδαφῶν* ἀνάγν. *ἐκχωμάτων*

» » » 84β΄ λεζάντα δευτέρας εἰκόνος, ἀντὶ *Ψευδομωσαϊκὴ τοιχοποιΐα* ἀνάγν. *Τοιχοποιΐα διὰ πλακοειδῶν ἀργολίθων*

» » » 85α΄ » 17 ἀντὶ *καὶ* ἀνάγν. *ἢ*

» » » 85α΄ » 49 μετὰ τὴν λ. *τοιούτων*, πρόσθες τὰς λ. *ἐσωτερικῶς δὲ*

» » » 115α΄ » 47 ἡ λ. *τὴν* διαγράφεται

» » » 115α΄ » 30 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *επ'* ἀνάγν. *M*

» » » 115α΄ » 22 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $R\frac{l}{K}$ ἀνάγν. $R=\frac{l}{K}$

» » » 115β΄ » 1 ἀντὶ $y = \sigma_2 t)$ ἀνάγν. $y = \sigma_2\ t)$

» » » 115β΄ » 8 ἀντὶ $S = \int_\alpha^\beta \sqrt{dx^2+dy^2}$

ἀνάγν. $S = \int_\alpha^\beta \sqrt{dx^2 , dy^2}$

» » » 115β΄ » 13 ἀντὶ $R = \frac{(dx^2+dy^2)\ ^3/_4}{dxd^2y - dyd^2x}$ ἀνάγν. $R = \frac{(dx^2+dy^2)^{3/2}}{dxd^2y - dyd^2x}$

» » » 116α΄ » 8 μετὰ τὴν λ. *τόξων* πρόσθες τὰς λ. *τῆς καλουμένης*

» » » 169 λεζάντα τελευταίας εἰκόνος, ἀντὶ *Ντερὲ* ἀνάγν. *Κιοῖ*

» » » 180α΄ » 39 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *σουτζῆ* ἀνάγν. *σαντζῆ*

» » » 180α΄ » 12 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *καφτένιον* ἀνάγ. *καφτάνιον*

» » » 185γ΄ » 29 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *τῶν Τεύκτρων* ἀνάγν. *τοῦ Τεύκτρου*

» » » 186α΄ » 34 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Ὀρχὰν* ἀνάγν. *Ὀρχὸν*

» » » 192γ΄ » 13 ἀντὶ *Ἀλβανῶν* ἀνάγν. *Ἀλανῶν*

» » » 198β΄ » 35 ἀντὶ *ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ΄ (1453-1699)* ἀνάγν. *ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ΄ α΄ 1453 — 1699*

» » » 202 λεζάντα δευτέρας εἰκόνος, ἀντὶ *τρίτη* ἀνάγν. *δευτέρα*

» » » 202γ΄ » 8 ἀντὶ *Ε΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ* ἀνάγν. *β΄*

» » » 243γ΄ » 31 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *διαπραγματεύσεις* ἀνάγν. *πρῶται διαπραγματεύσεις*

» » » 266γ΄ » 35 ἀντὶ *1586* ἀνάγν. *1856*

» » » 298β΄ » 15 ἀντὶ $[\tau] = \frac{F}{4^2}$ ἀνάγν. $[\tau] = \frac{F}{L^2}$

» » » 298β΄ » 22 ἀντὶ $Z = \chi\eta\,\frac{g}{\gamma}$ ἀνάγν. $z = \eta\,\frac{g}{\gamma}$

Τόμος ΚΓ΄ σ. 298β΄ στ. 23 ἀντὶ $[Z] = \frac{L^2}{T}$ ἀνάγν $z = \frac{L^2}{T}$

» » » 299α΄ » 5 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *τελειότεραι* ἀνάγν. *λειότεραι*

» » » 299α΄ » τελευτ. ἀντὶ *τραχύτητος* ἀνάγν. *ταχύτητος*

» » » 300α΄ » 14 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *καλὸν* ἀνάγν. *κακὸν*

» » » 300β΄ » 31 ἀντὶ $S = Z\pi Rl$ ἀνάγν. $s = 2\pi Rl$

» » » 300β΄ » 33 ἀντὶ $F = \frac{n.Z\pi R^2lw}{h}$ ἀνάγν. $F = \frac{n2\pi R^2lw}{h}$

» » » 301β΄ » 42 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἀρενίας* ἀνάγν. *ἀραίας*

» » » 308 σχῆμα Τριγώνου θέσεως (ἐν τοῖς συμβόλοις):

ἀντὶ *Γ Β* ἀνάγν. *Π Β*

ἀντὶ *Ι Ν* ἀνάγν. *Π Ν*

ἀντὶ *Α ζ* ἀνάγν. *Α z*

ἀντὶ $\mu = 90^0 \mp \delta$ ἀνάγν. $p = 90^0 \mp \delta$

ἀντὶ *κατακόρυφος κύκλος* ἀνάγν. *κατακόρυφος κύκλος ἀστέρος*

» » » 308α΄ » 9 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $\eta\mu H \sigma\upsilon\nu\ (\varphi-\delta)\ \sigma\upsilon\nu\chi$ ἀνάγν. $\eta\mu H = \sigma\upsilon\nu\ (\varphi-\delta)\ \sigma\upsilon\nu\chi$

» » » 308β΄ » 2 ἀντὶ $-\frac{\sigma\varphi A_2}{\sigma\upsilon\nu\varphi}$ ἀνάγν. $-\frac{\sigma\varphi Az}{\sigma\upsilon\nu\varphi}$

» » » 308β΄ » 8 ἀντὶ $\sigma\upsilon\nu A_2 = \frac{\sigma\upsilon\nu\mu - \eta\mu\varphi\ \eta\mu\ H\lambda}{\sigma\upsilon\nu\varphi\ \sigma\upsilon\nu\ H\lambda}$

ἀνάγν. $\sigma\upsilon\nu Az = \frac{\sigma\upsilon\nu p - \eta\mu\varphi.\ \eta\mu\ H\lambda}{\sigma\upsilon\nu\varphi.\ \sigma\upsilon\nu\ H\lambda}$

» » » 30.β΄ » 18 ἀντὶ $\eta\mu^3\,\frac{Az}{2}$ ἀνάγν. $\eta\mu^2\,\frac{Az}{2} =$

» » » 308β΄ » 54 ἀντὶ $\varphi = Zo\delta + \delta$ ἀνάγν. $\varphi = Z_0 + \delta$

» » » 308β΄ » 57 ἀντὶ $\sigma\upsilon\nu\ \Omega_0 = \varepsilon\varphi\varphi.\ \varepsilon\varphi\delta.$ ἀνάγν. $\sigma\upsilon\nu\ \Omega_0 = -\varepsilon\varphi\varphi\ \ \varepsilon\varphi\delta$

» » » 308β΄ » 59 ἀντὶ *σεφ* ἀνάγν. *στφ*

» » » 308β΄ » 3 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *δλ* ἀνάγν. *Δλ΄*

» » » 308γ΄ » 5 ἀντὶ $\varepsilon^{\mu\lambda} = \Delta\lambda', \sigma\upsilon\nu\varphi_\mu$ ἀνάγν. $\varepsilon^{\mu\lambda} = \Delta\lambda'. \sigma\upsilon\nu\varphi_\mu$

» » » 308γ΄ » 41 ἀντὶ $\Delta\varphi' = \kappa^{\mu\lambda.}\ \sigma\upsilon\nu\zeta\lambda$ ἀνάγν. $\Delta\varphi' = \kappa^{\mu\lambda}.\ \sigma\upsilon\nu\zeta\lambda$

» » » 308γ΄ » 44 ἀντὶ *ἐπιλύοντες* ἀνάγν. *ἐπιλύοντας*

» » » 320γ΄ » 21 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *1923* ἀνάγν. *1925*

» » » 420γ΄ » 32 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Γερμανὸς* ἀνάγν. *Γεωργιανὸς*

» » » 421β΄ » 46 ἀντὶ *Τσεκμεζὲ* ἀνάγν. *Τσεκμετζὲ*

» » » 429α΄ » 24 ἀντὶ *Τσερκεστὰν* ἀνάγν. *Τσερκεσιστὰν*

» » » 520γ΄ » 53 καὶ 54 ἀντὶ *εἰσῆλθεν εἰς τὰς ἰσπανικὰς φάλαγγας* ἀνάγν. *κατετάχθη εἰς τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν*

» » » 520γ΄ » 61 ἀντὶ *γενικοῦ ἀρχιστρατήγου* ἀνάγν. *στρατάρχου*

» » » 520γ΄ » 30 καὶ 29 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἐπιθεωρῶν τὸ πυροβολικόν του* ἀνάγν. *ἐκτελῶν αὐτοπρόσωπον ἀναγνώρισιν τῆς ἐχθρικῆς τοποθεσίας*

» » » 520γ΄ » 28 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *17* ἀνάγν. *27*

» » » 522α΄ » 33 ἀντὶ *Καρὰ δερὲς* ἀνάγν. *Ξεριᾶς*

» » » 526α΄ » 34 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *προβάτων* ἀνάγν. *προσώπων*

» » » 542α΄ » 33 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *τρίζει* ἀνάγν. *κρίζει*

» » » 564α΄ » 21 ἀντὶ *διαμερίσματα* ἀνάγν. *διαχωρίσματα*

» » » 564α΄ » 4 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *καῖπα* ἀνάγν. *καῖτια*

» » » 564β΄ » 15 ἀντὶ *στερεόν*, ἀνάγν. *στερεῶς*

» » » 564β΄ » 40 ἀντὶ (*διαμαντὰ*) ἀνάγν. (*διαμαντὲ*)

» » » 565α΄ » 23 · 24 ἀντὶ *κατωκάθι* ἀνάγν. *κατωκάσι*

» » » 565β΄ » 8 ἀντὶ *σχηματιζομένων* ἀνάγν. *περικλειομένων*

» » » 619β΄ λεζάντα σχήματος, ἀντὶ *Κλεισταὶ* ἀνάγν. *Κτισταὶ*

» » » 620α΄ » 31 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *,μέ-* ἀνάγν. *.Μέ-*

» » » 693γ΄ ἐπεξηγήσεις εἰκόνος, ἀντὶ *ἀσφαλιστικὸν στρῶμα* ἀνάγν. *ἀσφαλτικὸν στρῶμα*

» » » 691α΄ ἐπεξηγήσεις δευτέρας εἰκόνος, ἀντὶ *ἀσφαλιστικὸν στρῶμα* ἀνάγν. *ἀσφαλτικὸν στρῶμα*

» » » 713γ΄ » 32 ἀντὶ *ἢ τὴν* ἀνάγν. *πρὸς*

» » » 713γ΄ » 48 ἡ λ. *ἢ* διαγράφεται.

» » » 713γ΄ » 31 καὶ 30 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *εἰς περιεστραμμένας* ἀνάγν *ἐκ περιεστραμμένης*

» » » 718γ΄ » 11 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $\varepsilon^2_x\,\frac{\varepsilon^2\mu\varepsilon\gamma}{12000}X$, ἀνάγν. $\varepsilon^2_x = \frac{\varepsilon^2\mu\varepsilon\gamma}{12000}\ X$

» » » 718γ΄ » 4 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $\sqrt{4}$ ἀνάγν. $\sqrt{L}$

» » » 718γ΄ » 3 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *4* ἀνάγν. *L*

» » » 719α΄ » 3 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *9,0* ἀνάγν. *0,9*

» » » 719γ΄ » 4 - 3 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ὁπουδήποτε* ἀνάγν. *ὁσονδήποτε*

» » » 720β΄ » 3 ἀντὶ *ἀναλόγως* ἀνάγν. *m ἀναλόγως*

» » » 720β΄ » 4 ἀντὶ *των* ἀνάγν. *m*

» » » 720β΄ » 25 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *μέσων* ἀνάγν. *ὑπερκειμένων*

» » » 720β΄ » 18 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *m3* ἀνάγν. m^3

» » » 723α΄ » 3 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἀπὸ* ἀνάγν. *εἰς*

» » » 723β΄ » 8 ἀντὶ *καὶ* ἀνάγν. *ἢ*

» » » 766γ΄ » 18 ἀντὶ *γενικοῦ* ἀνάγν. *γωνιακοῦ*

» » » 768β΄ » 10 ἀντὶ *στρεπτικὸν* ἀνάγν. *στερεωτικὸν*

» » » 768β΄ » 12 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *μικροτέρου* ἀνάγν. *μικροβάτου*

» » » 770γ΄ » 22 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Labvier* ἀνάγν. *Fabvier*

» » » 782β΄ » 16 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Ἐκραγέντος* ἀνάγν. *Κατὰ τὴν β΄ περίοδον*

» » » 782β΄ » 14 καὶ 13 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *στρατιωτικοῦ σώματος* ἀνάγν. *στρατιᾶς*

» » » 822α΄ » 46 ἀντὶ *Σπίφφ* ἀνάγν. *Σπὶς*

» » » 822β΄ » 17 ἀντὶ *Λαφόρμ* ἀνάγν. *Λαφόργκ*

» » » 844α΄ » 51 καὶ 52 ἀντὶ *ἐπιθετικὸν* ἀνάγν. *κατὰ γῆν*

» ΚΔ΄ » 113α΄ » 1 Μετὰ τὴν λ. *ὧν* πρόσθες τὴν λ. *ἀποσπάσματος*

» » » 235γ΄ » 18 καὶ 16 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *δέσμης* ἀνάγν. *δεσμίδος*

» » » 235γ΄ » 17 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Mona Kow* ἀνάγν. *Monakow*

Digitized by Google

Τόμος	ΚΔ΄	σ.	236α΄	στ.	8	ἀντὶ *ἐκτὸς* ἀνάγν. *ἐντὸς*
»	»	»	285α΄	»	34	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *εὑρίσκεται* ἀνάγν. *ἀρέσκεται*
»	»	»	426β΄	»	17	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *Βισβίκη* ἀνάγν. *Βισβίζη*
»	»	»	475β΄	»	41	ἐκ τῶν κάτω : μετὰ τὴν λ. *μεραρχίας* πρόσθες τὰς λ. *κατὰ δὲ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ἁλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἐπιτελάρχης τῆς 6ης*
»	»	»	475β΄	»	34	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *Ἀπριλίου* ἀνάγν. *Ἰουνίου*
»	»	»	475β΄	»	34	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *Ἰουνίου* ἀνάγν. *Σεπτεμβρίου*
»	»	»	475β΄	»	33	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *1917* ἀνάγν. *1916*
»	»	»	475β΄	»	30	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *ἀνοίξεως 1918* ἀνάγν. *Δεκεμβρίου 1917*
»	»	»	475β΄	»	28	ἐκ τῶν κάτω : μετὰ τὴν λ. *Τὸν* πρόσθες τὰς λ. *Φεβρουάριον 1918 προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον, τὸν δὲ*
»	»	»	475β΄	»	24 καὶ 23	ἐκ τῶν κάτω : αἱ λ. *προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον* διαγράφονται
»	»	»	475β΄	»	20	ἐκ τῶν κάτω : μετὰ τὴν λ. *τούτου* πρόσθες τὰς λ. *παρέμεινεν ὡς πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου στρατιωτικοῦ συμβουλίου μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1929, ὅτε*
»	»	»	502β΄	»	14	ἀντὶ *ἱδρυθείσης ἑλληνικῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας* ἀνάγν. *ἐγκατασταθείσης ἐν Ἑλλάδι γεωδαιτικῆς ἀποστολῆς*
Τόμος	ΚΔ΄	σ.	515γ΄	στ.	10	ἀντὶ *τῆς ναυτιλίας* ἀνάγν. *τῇ ναυτιλίᾳ*
»	»	»	516α΄	»	2	ἀντὶ γος. *Ἀνάγκη* ἀνάγν. γος. § *Ἀνάγκαι*
»	»	»	516α΄	»	3	ἀντὶ *χάρται.* ἀνάγν. *χάρται :*
»	»	»	516α΄	»	52	ἀντὶ *στραφῇ* ἀνάγν. *γραφῇ*
»	»	»	516α΄	»	6	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *ἡ λοξοδρομία* ἀνάγν. *ὡς λοξοδρομία*
»	»	»	545α΄			λεζάντα εἰκόνος, αἱ λ. *καὶ λίθων* διαγράφονται
»	»	»	602β΄	»	12 καὶ 13	ἀντὶ *χειροπέδιλα* ἀνάγν. *χιονοπέδιλα*
»	»	»	711β΄	»	18 καὶ 19	αἱ λ. *ἀπογόνου ἐκ θηλυγονίας τῆς Ἀθηναικῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων* διαγράφονται
»	»	»	711β΄	»	25	ἐκ τῶν κάτω : ἡ λ. *βαρώνου* διαγράφ ται
»	»	»	723β΄	»	33	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *ἐκτενὴς βιβλιογραφία* ἀνάγν. *ἐκτενὴς βιογραφία*
»	»	»	730α΄	»	2	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *χρονόμετρα* ἀνάγν. *στιγμόμετρα*
»	»	»	730β΄	»	47	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *Borde* ἀνάγν. *Borda*
»	»	»	730β΄	»	9	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *ἡ* ἀνάγν. *ἧς*
»	»	»	731α΄	»	26	ἐκ τῶν κάτω : ἀντὶ *ὧν* ἀνάγν. *οὓς κοχλιῶν*
»	»	»	731γ΄	»	51	ἀντὶ *162800* ἀνάγν. *172800*
»	»	»	848β΄	»	13	ἀντὶ *οἰκοδημάτων* ἀνάγν. *οἰκοδομημάτων*
»	»	»	912α΄	»	23	ἀντὶ *Otto* ἀνάγν. *Hermann*

Digitized by Google